
BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
Fc.
c 3
1
Filol. Comp. Class.

GERARDI JOANNIS VOSSII TRACTATUS PHILOLOGICI DE RHETORICA, DE POËTICA, DE ARTIUM ET SCIENTIARUM NATURA AC CONSTITUTIONE.

Quorum Catalogum pagina post præfationem exhibet.

AMSTELODAMI,
Ex Typographia P. & J. BLAEV,
Prostant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM, à SOMEREN, & GOETHALS,
M DC LXXXXVII.

BENEVOLE LECTOR,

E*Cce tertium Operum Vossianorum Volumen, in quod tractatus aliquot Philologicos, qui cum prioribus Voluminibus continuo nexu cohærere videntur, congessimus. Ab* Etymologico *nimirum, quod vocum origines & significationes, &* Grammaticâ, *quæ bene ac purè loquendi præcepta tradit, ad* Rhetoricen, *quæ ornatè loqui, verbaque rebus aptare docet, transimus. Cùm verò duplex eloquentiæ sit genus*, Rhetorica *&* Poësis, *quæ ob plurima utrique communia sint tanquam duæ germanæ sorores, ut alibi ipse ait Vossius*, Rhetoricæ Poëticam, *librumque* de Veterum Poëtarum temporibus, *subjunximus. Ipsa materiæ affinitas nos invitavit, ut illis addamus eximium illum* de Artium & Scientiarum Natura ac Constitutione *tractatum, quo Vossius Encyclopædian quandam complexus est: ut hoc Volumine quæcunque de Disciplinis ac Artibus Liberalibus autor doctissimus commentatus est simul exhiberentur. Solus desideratur* de Arte Historicâ *liber: Verùm illum cum aliis pluribus quæ Historiam spectant, separato Volumini, cujus editioni nos jam accingimus, reservare maluimus. Vale, & laboribus nostris fave.*

CATALOGUS TRACTATUUM

Qui hoc Volumine continentur.

GERARDI JOANNIS VOSSII
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE
ORATORIARUM INSTITUTIONUM,
LIBRI SEX,
Novâ hac editione auctiores, & emendatiores.

AMSTELODAMI,
Ex Typographia P. & J. BLAEV,
Prostant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM,
à SOMEREN, & GOETHALS,
M DC LXXXXVII.

ILLUSTRISSIMIS

HOLLANDIÆ WEST-FRISIÆQUE ORDINIBUS,

DOMINIS POTENTISSIMIS,

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

dedicat, consecratque.

TAnta est laus, ac gloria vestra, maximi ac sapientissimi *Proceres*, ut nulla penè orbis regio sit, quò non pervaserit fama eorum, quæ, præsentiore dubium virtute, an secundiore fortunâ, tot jam annos pro libertate gessistis. Sed nihil tamen videtur illis majus esse, atque excellentius, quæ recenti inprimis memoriæ omnium inhærent. Quid enim novum est magis, atque inauditum, quàm classe vos Mexicanâ potitos esse, & prope incredibili gazâ Hispaniarum regis? Quod ut nunquam antea vobis, ita vicinorum adhuc Principum contigit nulli: Regi verò, atque hostibus, eo luctuosius visum, quo indignius putarent, jam de suo vos adversus se armari. Quis etiam satis prædicàrit, quòd, sine ullo prope sanguine vestro, Vesaliam cepistis; illam viribus

 suis

ſuis inclytam, & hoſtili ſic præſidio firmatam; illam annorum aliquot manubiis ac prædâ divitem; illam belli delectam contra vos ſedem? Eoque clariùs hac parte divinus erga vos favor eluxit, quòd hoſtis illo tempore in fœderatorum viſceribus graſſaretur, & cùm magna daret damna, multo tamen majora anhelaret. Ita ut cepiſſe hanc urbem, non modò ſit ſtitiſſe hoſtilis victoriæ curſum: ſed ſua etiam recepiſſe, hoſtes finibus ejeciſſe, compluriaque oppida, quæ ab eo tempore in veſtrâ & ſociorum ſunt clientelâ, addidiſſe fœderatorum terris. Denique quàm amplum illud, atque auguſtum, quàm Arauſionenſium Principi, quàm vobis, quàm fœderatisglorioſum, quòd in veſtram ſociorumque poteſtatem redegiſtis Sylvam Ducis, urbem antea ſemper infeſtam, ac ſic naturâ loci & veterano milite munitam, ut opinio eſſet prope omnium, viribus eam humanis expugnari non poſſe. At vos hanc quinctum intra menſem viciſtis, & quidem hoſtium duce obſeſſis cum ingenti exercitu ſuppetias incaſſum ferente. Atque horum ſingula cùm per ſe magna ſint, eo tamen majorem admirationem cient, quòd quæcunque adhuc diximus, intra annum vertentem peregiſtis. Neque ſe nominis tanti decus cancellis continet gloriæ militaris: uti in nationibus quibuſdam videmus, quæ, belli laudibus contentæ, literas ſtudiaque deſpicatui habent. Vos enim non armis modò, ſed doctrinâ etiam excellere, pulcherrimum ſemper duxiſtis. Imò ægre admodum fuerit vobis, ſi myſtica illa gentium Pallas terrarum ulli poſthabuiſſe Bataviam veſtram videretur. Ut nihil mirandum ſit, ſi ſic animati multos adeò à libertate partâ numeretis, qui cùm ſummos in Republica geſſerint honores, non eo minùs ingenii doctrinæque monumentis clariſſimi fuerint. Sed de illis celebris eruditionis viris, qui, ut dixi, præfuerint Reip. vel præſint, aliàs fortaſſe commodior ſe offeret agendi locus. De Academiâ verò, quæ propiùs me tangit, unum illud, etſi non citra invidiam, dixero, in mediis eam bellorum tempeſtatibus ac procellis, ita caput extuliſſe, ut, ſi annos numeremus, qui non multo plures ſunt quinquagenis, virorum excellentium, & magnitudine, & numero, quaſvis provocare orbis Academias poſſit. Hæc cùm animum ſubeunt meum, illuſtriſſimi *Proceres*, verè vos felices prædicò, quorum meritis voluerit Deus tantopere Academiam hanc & univerſam debere Rempublicam: neque cives modò, ſed exteros etiam, qui auxilia veſtra expoſcunt: adhæc quic-

quid

quid uspiam elegantiorum est hominum, & amantium studia literarum. Quo nomine ut vobis ex animo gratulor, ita mihi gaudeo, cui sub imperio vestro in terrâ, ut belli artibus, ita doctrinâ omni florentissimâ, à puero scientiis imbui, & securè hactenus vitam degere contigerit: imò qui jam ab annis XV. mistum me videam fulgentissimis Academiæ hujus luminibus, atque id favore vestro: cùm probè mihi conscius sim, splendorem me ex eâ accepisse potiùs, quàm eò attulisse. Ut igitur pro affectu illo erga me tam benevolo, quem aliis etiam beneficiis declarâstis, gratum animum tester, offero nunc, quo nihil habeo majus, memet ipsum, ac mecum animi nostri foetum; quem genui adolescens, atque ubi triennio lucem viderat, corpore & viribus auctiorem produxi in conspectum omnium; nunc verò, post viginti annorum intervallum, talem vobis sisto, ut dubium relinquat, magisne idem, an alius videatur. Quamquam verò, sobolem hanc nostram laudare; non est meum; eo minùs, quia quo plus ausus fuero promittere, hoc plus necesse habeam præstare: nisi tamen industriæ saltem mihi conscius essem, minimè ausus fuissem eam dicare, partim vobis, quos Deus vice sua in Batavia fungi jussit; partim iis, quos nomine vestro præesse Academiæ vultis. Nec parum me ad hoc animavit, quod propositum mihi fuisset, ut Institutiones hæ Partitionibus nostris, autoritate vestrâ in Scholas omnes Bataviæ inductis, commentarii loco forent. Simul speravi, me, hoc labore suscepto, meliùs satisfacturum muneri, quod mihi abhinc septennio à Nobilissimis Academiæ Curatoribus injunctum fuit. Placuit iis tum, ut non modò temporum omnium gesta tractarem; sed illa etiam exponerem, quæ ad bene dicendi artem pertinerent. Quomodo futurum videbant, ut, quia historia est fons prudentiæ universæ; Rhetorice autem viam ad eloquentiam munit: juventus operâ quoque nostrâ perduceretur ad connubium illud Palladis, & Mercurii, quod antiquitas Hermathenam vocabat. Morem igitur iis gessi, quibus æquum erat: propensaque adeò iis obtemperandi voluntas vobis ingrata esse non poterit: præsertim cum summo studio conjuncta bene de publico merendi, ac potissimùm de Bataviæ Scholis, & Academiâ vestrâ. Quamobrem planè ita fore confido, ut quemadmodum ante sexennium Historiam meam de Historicis Græcis, si non pretio sui, at vobis placendi studio, æstimâstis: ita aliquo nunc loco sinatis apud vos esse Commentarios nostros

 de

de Rhetoricâ facultate. Ex quibus nihil, fateor, honoris vobis accesserit: sed vestra præcessere beneficia, quæ gratuita erant; nostrum sequitur officium, quod debetur: & quò magis debetur, eò minùs poterit displicere.

Deus Opt. Max. vestrum erga studia amorem foveat, & conservet: inprimis verò prudentiam & fortitudinem largiatur, quo & domi quietè ac salubriter diu regatis, Bataviæque & Fœderatorum proferatis imperium, non in terris modò vicinis, sed etiam longè dissitis, imò, ut facitis, etiam extra Europam. Nisi, post grave hoc & diuturnum bellum, longa nos pax manet. Cujus spem toto sinu admisero libens. Sed publica vincat utilitas: quæ curæ erit, & Patri supremo, & vobis, Patriæ Patres. Lugduni Bat. Anno cIↄ Iↄ ç xxx. iv. Kal. April.

D E.

DEDICATIO.

Nobilissimis, & Amplissimis Dominis,

CURATORIBUS

ACADEMIÆ

LUGDUNO-BATAVÆ,

FRANCISCO AB AERSSEN, Equiti, Domino Sommelsdicensi, & Platensi, Status Consiliario;

NICOLAO CROMHOUTIO, Domino in Vrihoven, Curiæ Hollandicæ & Zelandicæ Præsidi;

ÆGIDIO DE GLARGES, Domino in Elesmes, Reipublicæ Harlemensis Syndico.

Et Amplissimis, ac Prudentissimis Viris,

GERARDO LEONARTIO;

HUGONI COEDICIO;

DANIELI AB ALPHEN, Illustr. Ord. Quæstori in urbe Leidensi, & agro Rhinlandico;

GERARDO LANSCHOT, M.D., Consiliario in Collegio rebus maritimis præfecto;

Reip. Lugdunensis Consulibus, Curatorum collegis.

ITEM

JOANNI WEVELINCHOVIO, J. C. Reipubl. ejusdem Syndico, & Curatoribus à Secretis,

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

dedicat, consecratque.

Nobilissimi, Amplissimi Viri,

Um à mundi incunabulis hanc naturæ legem fixerit opifex ejus sapientissimus, ut, qui homo fuerit, idem animal sit; quod verò animal est, carere affectu non possit: hominem ipsum exuere non postulat, qui, cum Zenone, & porticu, exscindi affectus jubet. Sed cum cæteris quidem animantibus communes sunt affectus nobis: ratione autem, & sermone, secernimur. quorum illa imperium obtinet, cùm bene vivimus; hic, cum bene dicimus: illa dominatur affectui proprio; hic etiam alieno. Utroque horum nihil melius esse, ac præstantius, constat. At non æquè convenit, quæ via ad bene dicendi vim faciliùs ac certiùs ducat. Plurimi enim contendunt, ad parandam eloquentiam, sufficere ingenium non infelix, modò dicendi usu robboretur. Quorum judicio operam luserimus signandis istis de arte Oratoriâ. Sed damnari ab iis non possumus, nisi priùs culpæ ejusdem ream peragant totam penè antiquitatem: præ cæteris Aristotelem, & Tullium; acris ingenii, exacti judicii, summæque auctoritatis viros; qui, de facultate hac, pulcherrima ingenii monumenta posteris reliquerunt. Nec verisimile est, infimis quoque artibus sua esse præcepta; sublimi verò eloquentiæ proprias esse observationes nullas. Siqua etiam facultas, solius naturæ beneficio nixa, nullo artis auxilio vigeret: poësis sibi illud suo quasi jure deposceret. Atqui, ut taceam de vetustis, quantis ingenii doctrinæque viribus, quàm copiosè etiam parentum nostrorum ævo, de re poëticâ egit Cæsar Scaliger, vir veteribus par, major fortasse novis! Quare si non de nihilo dici solet, poëtas nasci, fieri oratores: multo sanè justiùs hic labor apud Rhetorem insumitur. Solùm cauto opus est, ut ne pueriles tantùm præceptiunculæ coacerventur: sed ea afferantur inprimis, quæ placere etiam nec stupidis, nec indoctis possint. Utrùm hoc, quod ab aliis nunc requiro, præstiterim ipse in Institutionibus nostris: penes vos, Nobilissimi, & Amplissimi Viri, judicium erit. Opus ipsum est καινοπαλαίον [a], ac in sex libros jam olim à me distributum: quorum tres agunt de Inventione, & Dispositione: ac totidem de Elocutione & Pronunciatione tractant. Priores illos L. M. Q. consecravi Illustribus Hollandiæ & West-Frisiæ Ordinibus: hos posteriores votivum animi mei specimen jure Vobis inscribo, qui eorundem nomine Lugdunensi Academiæ præestis. Nimirum

[a] Novum pariter & vetus.

rum studeo eos imitari, qui ædes exstruunt magnificas. Solent hi columnis Tuscanici, Dorici, Ionici, aut Corinthii operis exornare earum fores, ut continuò aliquid occurrat, quod oculos in se convertat; non eorum modò, qui domum subire parant; sed illorum quoque, qui transeunt duntaxat. Similiter volui ego in frontispicio utroque tanta comparêre nomina, ut decus illa adferant Commentariis nostris; etiam apud eos, qui, obiter adspicere contenti, fortasse legent nunquam. Et sanè, si eloquentia viris principibus maximè ornamento est, ut ait Tullius [a]; imò Rhetorice, pars sit scientiæ civilis, ut ab antiquis [a] Lib. 4. de Fin. [b] accepimus: ad quos potiùs itum oportuit, quàm eos, qui tot [b] Aristot. Cic. Fab. jam annos præsitis Reipublicæ, atque iis honoribus fungamini, ubi potissimùm regnare eloquentia solet? Siquidem partim in magnis Bataviæ civitatibus vel Senatui estis à consiliis, consiliorumque interpretes; vel summum etiam tenetis consularis dignitatis gradum: partim in supremis Bataviæ universæ Collegiis conspicui estis, vel præsidendo inclytæ Curiæ, vel considendo inter splendidissimos Ordinis equestris viros, ac Status consiliarios: ut taceam (si tacere liceat, quod inprimis huc facere videtur) de obitis toties legationibus ad Respublicas, Principes, Reges; tot etiam annis ad Henricum, Galliarum Regem, nomine & re Magnum. Ita ut, cùm multùm debeatis prudentiæ; grande tamen aliquid sibi flexanima illa vindicet Regina. Atque hanc quidem laudum vestrarum nunc solam excerpsi: quia eam cùm celebro, non minùs prædicem artem nostram, quàm vos ipsos. Et Homerus quoque Deos ac heroas suos extollere solet à parte aliquâ: quomodo Junonem ab ulnis, Auroram à digitis, Thetidem à pedibus, Achillem ab eorum celeritate commendat. Nec solùm tamen operis me argumentum compulit, ut hæc vobis dicarem: sed eodem me hortabatur vitæ meæ conditio, ac munus quod obirem. Quemadmodum enim eloquentia, nec non tutela artis oratoriæ, maximè convenit iis, qui civibus præsunt: ita qui sustinet aliquas in Academia partes, optimè Curatoribus ejus, non publicæ modò, sed privatæ etiam, industriæ suæ rationem reddit. Id nunc tacitus quodammodo præsto, loquente pro me operâ hâc meâ: ac verbis etiam idem hoc loco facerem lubens, nisi satis vobis constare arbitrarer, quomodo triginta hos annos decurrerim, publicè docendo, scribendo, privatim plurimos juvando, idque in muneribus variis, & difficillimis, & quæ singula totum penè hominem requirerent. Quamquam

ve-

verò ſatis videam, paullatim ſic atteri vires, ac fortaſſe fraudi etiam fuerim meis; cùm non magis operoſum ſit, pariter ſorbere & flare; quàm totum ſe Muſis dare, & privata ſectari commoda: me tamen vitæ ſic actæ per tot annos, nondum pœnitet. Quippe præterquam quòd animo ſic magis ſatisfeci meo; cui nihil unquam jucundius fuit, quàm in ſtudiis proficere, & ore, calamo, operâ prodeſſe quamplurimis: Deo etiam, qui per Reip. & Academiæ præfectos tam variam mihi provinciam mandârat, conſcientiam meam meliùs probavi. Præterea tot bonorum mihi conciliavi amorem, etiam illorum, quos Deus in illuſtri loco collocâſſet: ante omnes ipſius, quem debitæ venerationis cauſsâ nomino, magni magnæ Britanniæ regis KAROLI: à quo inſperatò mihi, homini extero, collatum tam grande beneficium, per quod reverendo Cantuarienſium Canonicorum Collegio ſum inſertus, quieſcere me neutiquam ſinit; ſed aſſiduè ſtimulat ad porrò etiam de doctrinarum ſtudiis bene merendum; ne unquam gratiâ hac Sereniſſimi Regis, & inclytæ Britannorum gentis, videar indignus. Veſter etiam affectus tam benevolus erga me, Nobiliſſimi & Ampliſſimi viri, faces ad hoc ipſum animo meo mirificè ſubdit: eoque dulcius mihi fuerit placere vobis hac parte, quo dulcius eſt vobis, bene mereri de Academia univerſa. Quod, ut nunc fere hominum ſunt mores, verè eſt ſeculum corrigere. Neque deerunt, qui animum hunc veſtrum ſeris pandant nepotibus: quæ poſt conſcientiam optima eſt benefactorum merces. Laudi dabitur ordini noſtro, ſcripſiſſe quæ legerentur. Sed magis erit laudi vobis, egiſſe, quæ ſcriberentur. Quantoque majora erga literas, & Academiam, merita erunt veſtra: tanto etiam magis in ſecula veſtrum ibit nomen: ſuumque ei decus conſtabit, quamdiu uſpiam ſtudiis honos erit. Votum ſupereſt, Nobiliſſimi & Ampliſſimi Viri, ut vos Deus Reip. pariter atque Academiæ incolumes diutiſſimè præſtet, ac meliùs meliuſque de utrâque merendi & animum vobis ſuppeditet, & vires. Lugduni Batav. Anno cIↃ IↃc xxx. Prid. Kal. Apriles.

A D

AD LECTOREM.

NNI *jam triginta sunt, quòd ore & calamo bene mereri de studiis adnitar. Ac initia quidem in Lugdunensi hâc Academia feci anno* CIↃ IↃ XCIX, *& proximo. Quo tempore publicè Acroamatica Aristotelis exposui: privatim verò Rhetorica ejusdem interpretabar. Mox ab Amplissimo Senatu Dordrechtano (cujus incredibilis semper erga rem literariam amor fuit) ad præfecturam celebris sui gymnasii vocatus; iis, quæ in arte Oratoriâ ex Aristotele observâssem, multa ex Rhetorum aliis, Græcis potissimùm, adjeci; multa etiam ex literaturâ adspersi; eaque sex conclusi libellis: quos auctoribus illis, à quorum tunc consiliis pendebam, publici juris feci anno* CIↃ IↃ CVI; *neque id sine aliquo eruditæ caveæ applausu. Insperato hoc favore exceptus, eosdem triennio pòst longè emisi auctiores. Hinc diu alia me potiùs studia tenuerunt: præsertim ab anno* CIↃ IↃ CXV; *quo Lugdunum Batavorum, ad regimen Collegii Theologici, quod tribus ac viginti annis antè a Præpotentibus Hollandiæ West-Frisiæque Ordinibus fuerat erectum, quartus ab eo tempore, quo primùm erat constitutum, auctoritate eorundem Procerum vocabar. Ubi toto quadriennio studiis haut aliis, quàm sacris, vacare muneris me ratio sinebat. Itaque eo tempore sex libris sum complexus Historiam de controversiis a Pelagio, & Massiliensibus, motis. Alia etiam complura pro muneris hujus ratione commentabar: quæ partim divulgavi, partim, ut immatura, adhuc premo. Postea seu onere, seu honore hoc in successorem derivato, rebus ita, ut videtur, commutatione publicâ ferentibus, aliquantisper divertere malui ad studia priora. Ac primùm quidem, quæ de naturâ Rhetorices, & Rhetoribus antiquis, scripseram adolescens; item Partitiones Oratorias, quibus & ipsis hactenus cum blattis & tineis certamen erat, lucem adspicere sum passus. Commentarium etiam de arte historicâ comitem his, vel asseclam potiùs, dedi. Sed ne tum quidem de Institutionibus Oratoriis ad incudem revocandis quicquam cogitabam, cùm abhinc septennio Amplissimi Academiæ Curatores illam mihi provinciam darent, ut non modò temporum omnium seriem, sed studium etiam profiterer bene dicendi. Nimirum quidquid à publico munere, & negotiis privatis, otii supererat, Ecclesiasticæ potiùs, externæque historiæ, impendebam. Atque eâ occasione cùm alia contexui; tum Historiæ de Græcis Latinisque Historicis libros septem: qui & ipsi lucem jam diu viderunt. Interea evênit, ut Illustres Hollandiæ & West-Frisiæ Ordines curam susciperent de Scholis reformandis. Quâ occasione decretum etiam fecere, ut in cunctis ditionis suæ urbibus Partitiones nostras adolescentia doceretur. Eo factum, ut priùs Partitiones iterum in manus sumerem: mox etiam laborem susciperem limandi ac locupletandi Institutiones nostras: nempe ex quo totis viginti annis hæ postremò fuerant excusæ. Ac amici quidem cùm hæc viderent, majoraque ætati huic convenire non injuriâ putarent; planè erant auctores, ut, quo leviori operâ defungerer, eo in utroque opere iisdem uti vellem, tum verbis, tum exemplis; hoc solùm discrimine, quòd in Partitionibus omnia breviùs in juniorum gratiam tractarentur. Quomodo non aliud in novâ utriusque operis editione necesse fuisset, quàm ut me ipsum exscriberem. Atque id magis mihi licuisset, quàm nonnullis nec ineruditis, nec obscuri nominis viris; qui multa adeò ex Institutionibus nostris, ad verbum inferciunt commentationibus suis, quandoque etiam paginas totas, tacito ejus nomine, unde eas hauserint. Hæc si mortuo me fierent, fortasse morosior aliquis cum Synesio* [a] *diceret,* Ἀσεβέστερον [b] εἶναι ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. *Nunc faciunt ea vivo: nec iccirco eos desinam æstimare: sed suffecerit mihi, si ab illis, qui necdum viderint priores editiones* no-

[a] Epist. 161.

[b] Magis esse impium suffurari scripta mortuorum, quàm eorum vestimenta, quod vocant sepulchra effodere.

nostras, non aliquando reus peragar culpæ alienæ: atque ita contingat illud vetus, Æmilius ut peccet, plectatur Rutilius. Interea viderint, quomodo satis tueri possint candorem suum. At si ipse me exscribere voluissem, defenderem me illo Isocratis[a]: Ἄτοπος [b] εἴην, εἰ τοὺς ἄλλους ὁρῶν τοῖς ἐμοῖς χρωμένους, αὐτὸς μόνος ἀπεχοίμην τῶν γ' ἐμοῦ εἰρημένων. *Sed utcunque hæc bellè dicerentur; mihi nihilominus Tullium potiùs visum est æmulari; qui de arte hâc sæpius, sed aliter, atque aliter, egit. Quare utramque sobolem ita potiùs instructam dimisi, ut utraque diceret alteri indicta: atque ubi, salvâ artis* ἰδέᾳ, *fieri aliter non posset, quin in re convenirent, saltem aliis & verbis, & exemplis, rem unam exponerent. Metuebam enim, ne, si eandem omnino canerent cantilenam, loum chaberet illud vetus,* Δὶς [c] κράμβη θάνατος: *atque ideo fœtuum horunce alter alteri vitam facilè evitaret: quod, cùm ingenii non minùs, quam corporis fœtus, amare soleam, tam mitis parens æquis videre oculis neutiquam potuissem. Malui igitur, ut germani isti duo sibi mutuò lucerent facem: ac præcipuè ut Institutiones id officii Partitionibus præstarent: unde & his Rhetorices contractæ, illis Rhetoricorum commentariorum nomen feci. Quamquam verò hîc fusiùs penè omnia exponerem; multaque adeò adspergerem non tam ad Oratoriam, quam ad literaturam pertinentia: operam tamen dedi, ne nimis à naturâ artis abirem, vel ne inutilibus eam quæstionibus involverem: à quorum utroque, antiquitatis judicio, parùm sibi in Dialecticis caverat Eubulides Milesius*[d]*; summus alioqui vir, imò si quosdam veterum audimus, nemini eâ in arte secundus*[e]*, sanè Demosthenis ipsius præceptor*[f]. *Fortasse tamen, quod in Eubulide culpatur, nec ipse satis videar effugisse. Quali judicio non offendar; dummodo ne in eorum referar numerum, qui, ut ait Symmachus*[g], affectant copiam pudore defectus: ut qui plus balbutiunt, plus loquuntur. *Nam profectò nunquam ignoravi, referre, non quantum scriberetur, sed quid scriberetur: molem operis quandoque industriæ esse argumentum; sed rerum pondus esse signum ingenii, ac doctrinæ: non quasi utrumque hoc me consecutum existimem: verùm quia ubique id mihi curæ fuit, ne paginas inanibus replerem verbis; sed in hac operis magnitudine, pro tam vario argumento, brevis potiùs, quàm longus essem. Postrema dictionis cura esse solet. In quâ si curiosulis non omnia ejusdem videantur coloris: cogitare oportet, quàm diversis ea scripserim temporibus. Alia enim vetera sunt, quæ adolescentiæ debentur: alia paullo pòst consecuta, quæ propterea non ita multùm à prioribus recedunt: alia, quæ nunc do, planè sunt nova, & quasi de matre adhuc rubent. Sed de verbis non multùm laboro, dum rem ipsam satis probem. Cujus penè solius gratiâ agricolas volui imitari; qui, ut plus frugum ager ferat, eum arare non contenti, etiam iterant. Item pictores,* οἱ [h] ταῖς σκιαῖς τὰ σώματα προχαράττοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταύτας ἀπακριβοῦσι, καὶ τελειοῦσι τοῖς χρώμασι: *ut in re aliâ Nazianzenus*[i] *ait. Sed de instituto nostro abunde. Deinceps, si Deus volet, denuo me conferam ad Historiam universam: inprimis illam Ecclesiæ veteris, diutiùs à me, quàm par erat, intermissam. Non quidem diffiteor, pulchrum esse, (ut iterum Synesii*[k] *verbis utar)* τὴν [l] γλῶτταν καθήρασθαι, καὶ τὴν γνώμην ἡδίω γενέσθαι: *sed profectò pulchrius multo est* περιεργάζεσθαι [m] τὰ δαιμόνια πράγματα. *Deus, spero, ad præclarum hoc institutum mihi suggeret vires. In quo voto desino; teque, Lector candide, salvere etiam & etiam jubeo. Lugduni Batav. Anno* CIↃ IↃ C XXX. III *Kal. April.*

S E-

a Epist. 6
b Ineptus essem, si, cùm alios videam mea mutuantes, ipse solus iis abstinerem, quæ priùs dixissem.
c Crambe repetita mors est.
d Laërtius.
e Photius in bibliotheca cod. 265.
f Idem ex Plutarcho in vitis x orator.
g Lib. 1. Epist. 76.
h Qui priùs corpora adumbrant, posteaque alterâ & tertiâ manu additâ, ea accuratiùs exprimunt, & coloribus suis absolvunt.
i Ep. 114. ad Theodosium, vel Theodulum.
k Ep. 153.
l Linguam mundari, & sententiam reddi suaviorem.
m Occupari consideratione rerum divinarum.

SERIES CAPITUM

quæ in hoc Volumine continentur.

Commentariorum Rhetoricorum, sive Oratoriarum Institutionum

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

LIBER SEXTUS.

De Rhetoricæ Natura ac Constitutione.

De Artis Poëticæ Natura, ac Constitutione.

IV. De

SERIES CAPITUM.

Institutionum Poëticarum

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

De Imitatione, cùm Oratoria, tum præcipuè Poëtica, deque Recitatione Veterum.

De Veterum Poëtarum temporibus

LIBER PRIMUS.

VII. De

LIBER SECUNDUS.

De Artium & Scientiarum Natura ac Constitutione.

LIBER PRIMUS

De quatuor artibus popularibus.

LIBER SECUNDUS

De Philologia.

LIBER TERTIUS

De Mathesi.

LIBER QUARTUS

De Logica.

LIBER QUINTUS

De Philosophia.

De Philosophorum Sectis.

GERARDI JOANNIS VOSSII

COMMENTARIORUM RHETORICORUM, SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBER I.

Cap. I.

De Natura Rhetorices.

Um Rhetorices finis sit persuasio; Officium sit bene dicere, sive dicere ad persuadendum accommodatè; Materia sit qualibet quæstio, ac præcipuè civilis: rectè definitur Rhetorice facultas de unaquaque re bene dicendi ad persuadendum; sive, ut definit Aristoteles, facultas perspiciendi in unaquaque re, quod in eâ est ad persuadendum idoneum.

Ac quemadmodum quatuor sunt partes officii Oratorii; argumenta invenire, inventa disponere, disposita exornare, & exornata pronunciare: ita totidem sunt partes Rhetorices; Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio sive Actio.

Commentarii in Cap. I.

Sectio I.

De Fine Rhetorices.

Uemadmodum in scientiis contemplativis subjectum, sic finis se habet in disciplinis activis, itemque in artibus: quia, ut in illis * primò videndum est, cujus rei doceantur principia & affectiones; ita in his ante omnia cognoscendum est, † cujus gratiâ instituatur tractatio. Quare cùm Rhetorica sit ars στοχαστικὴ seu Conjecturalis, quod Aristoteli Facultatis nomen significat; non tam necesse est anquiramus Oratoriis nostris commentationibus insigne aliquod antipagmentum, quàm ut in ipso Facultatis vestibulo genuinum monstremus artis scopum. Non quidem ignoro, cùm vocabula sint signa rerum, priùs agi potuisse de Rhetorices etymologiâ, vocabuli ambiguitate, aliisque: sed ne Lectorem ad penetralia disciplinæ festinantem diu nimis detineam in vestibulo; satius judico summa carpere rerum fastigia. Quæ jam prætereo, aut jejuniùs tracto, planè fuseque prosequor tractatu eo, quem seorsum scripsi, *De naturâ ac constitutione Rhetorices.*

* *Arist. in post. Analyt.*

† *Arist. lib. 7. Metaphys. context. 23.*

Esse aliquem architectonicum Oratoris Finem, nemo sanus ambigit. Quemadmodum enim necessariò aliquis in artibus finis est, quia in activis & effectivis, sublato fine, principium ejus, actio nempe, tollitur: itidem jure censetur inter ea, quæ ante disciplinas sunt præcognoscenda, esse aliquem earum finem ultimum, quia appetitus noster ferri nequit in infinitum *. Sed quis ille scopus sit, ad quem perpetuò Oratori collimandum est, id verò variè à variis ventilatur. Aristoteli, viro profectò extra omnem ingenii aleam constituto, finis est persuasio. Nec dubium mihi, quin subscripturi sint huic sententiæ, quotquot eam examinabunt ad Logicæ stateræ libramentum. Illud quippe finis ultimus est, propter quod omnia fiunt, ipsum verò nullius fit gratiâ. Atqui Orator omnia agit, ut persuadeat. Persuadere igitur est architectonicus Oratoris finis. Qui verò cum Quinctiliano pertendunt, persuasionem non esse Oratoris scopum, quia non sit in potestate artificis, cùm Orator non semper sit exorator: hi etsi tam altè opinionem eam imbiberunt, ut neque Suadam iis aliud persuasuram putem: tamen, nisi me ratio fugit, aliquid remittent, si consideraverint, quæ natura sit Facultatum. Ea verò istiusmodi est, ut æquè respiciant utrumque contrarium, ac proinde non necessariò consequantur finem suum. Non igitur assentiendum iis, cùm in omnibus disciplinis finem esse asserunt determinatum, ac certum, etiam quod ad eventum. Bene dicere certè neutiquam est finis ultimus, quando id, quod alterius caussâ fit, finis ultimus esse nequit. Ad hæc, ut consignantissimè dicit uno minor Aristotele Jul. Scaliger, † *Non tuo, sed judicis arbitratu, bene dicendum est; cui si non videare bene dicere, non solum nequicquam, sed etiam nequaquam bene dixeris. Igitur fine tuo frustratus abeas, etiam si fueris consecutus.*

* *Arist. lib. 1. Eth. cap. 2.*

† *Lib. 1 de re poet. cap. 1.*

Non tamen existimandum est, ex Aristotelis sententiâ, simpliciter Oratoris finem esse persuadere; sed persuadere justa & bona. Nam etsi eodem modo affectus sit ad persuadendum sive justa sive injusta, si facultatem ipsam attendamus: tamen dispar est ratio voluntatis, quia sibi tantummodo proponere debet justa & utilia.

Tenendum præterea, ut omnem dimoveamus ambiguitatem, τὸ πείθειν sive persuadere Rhetoribus esse nihil aliud, quàm oratione probabili in cujusvis animo aliquam gignere opinionem. Nam aliæ quidem artes persuadent; verùm, ut testatur Aristotel. Rhetoricorum cap. 1. & 11, non apud omnes; sed tantùm apud illos, qui artium istarum principia noverunt; neque simpliciter ex probabilibus, sed ex propriis artis principiis.

II. Rhetorices Definitio, deque triplici hujus artis materia.

Cognito Oratoris scopo, facile erit definitionem Rhetorices exstruere. Quippe artes à fine definiri debent, ut scientiæ à subjectis. Nam ut ut alia admisceantur, finis tamen præcipuè formæ locum subit. Optimè igitur Rhetorice ab Aristotele definitur, *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad persuadendum conducere.* Ἡ Ῥητορικὴ, inquit, ἐστὶν δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

Porrò hæc definitio præter finem, quem persuadere esse diximus, ad pleniùs explicandam Rhetorices naturam,

aperit etiam tum OFFICIUM Oratoris, quod est videre, quicquid aptum est ad faciendam fidem; tum MATERIAM, quæ est res quælibet, quatenus persuaderi potest.

Intellige autem Materiam COMMUNEM, quæ est quælibet quæstio, sive ea sit θεωρητική*, & cognitionem respiciat, sive πρακτική†. Siquidem interdum usu venit, ut ad conclusionem activam argumentum sit adferendum e scientiâ speculatrice: quomodo olim, ne eclipsi, tanquam diro monstro territus, pugnam detrectaret exercitus; Agathocles‡ quidem Siculis, at Sulpicius Gallus* Romanis necesse habuerunt ostendere, id naturali ordine statis fieri temporibus, eoque in prodigium trahi non debere. Atque hoc quidem factum actionis gratiâ. Interdum verò, contrà quàm Zabarellæ† visum, solam sibi cognitionem propositam habet Orator. Nam & de mundi hujus architecto, & animarum immortalitate, & quibusvis naturæ mysteriis, populari, affectuoso, ornatoque tractabit dicendi genere, suamque in sententiam pertrahet multos, quorum fores frustra solidis solùm rationibus pulsasset Philosophus. Quamobrem meritò Aristoteles materiam Rhetorices facit τὸ ἕκαστον‡; ac fuit hæc quoque sententia Gorgiæ Leontini; eidemque subscribit Tullius in Part. Orat. & Topicis.

*Contemplativa. † Activa. ‡ Justinus lib. 22. * Livius lib. 44. Val. Max. lib. 8. cap. 11. Fab. l. 1. cap. 10. Plinius lib. 2. cap. 12. Plutarchus in Paullo. Frontinus lib. 1. cap. 12. † Lib. 2. de natura Logic. cap. 18. ‡ Res omnes.*

Sed PROPRIA Rhetorices materia est res πρακτική*, sive ea sit infinita ac generalis, quæ voce à Mathematicis petitâ θέσις nuncupatur; sive finita ac specialis, quæ ὑπόθεσις dicitur. Interdum enim Oratori à quæstione finitâ adscendendum est ad infinitam. Adde quod & quæstio infinita ab Oratore tum separatim, tum, in quo plurimi hallucinantur, cognitionis quoque caussâ tractari queat. Nam & is quodam verborum flumine edissertabit, num omnia possideat bona, quem penes est virtus: aut an virtutem ament, qui eam sectantur emolumenti gratiâ; uti faciunt, qui res expetendas voluptate & indolentiâ metiuntur. Negari autem nequit, quin utrumque hoc genus, inprimis tamen id quod collimat ad actionem, magis proprium sit Oratoris, quàm quæ pertinent ad cœli motum, abditaque naturæ. Quare etsi de his quoque dicere possit Orator; Aristoteles tamen, postquam τὸ ἕκαστον subjecerat Oratori, postea universalitatem hanc expressim restringit ad ea, quæ in consultationem veniunt. Hermagoras quoque in hac opinione fuit: quemadmodum & eam Cicero secundo de Oratore defendit sub personâ Antonii. In istiusmodi quoque materiâ tantummodo se antiqui exercebant. Nam circa Demetrii Phalerei† tempora primùm declamantes se excoluere in quæstionibus, quæ ad fori imitationem limitarentur personis, cæterisque circumstantiis.

** Activa. † Fab. lib. 2. cap. 4.*

Verùm MAXIME PROPRIA Oratoris materia est ὑπόθεσις sive quæstio finita, quam antiquiores *Caussam*, juniores etiam *Controversiam* vocant‡. Atque inde est, quòd Aristoteles lib. I, cap. III. disertim dicat, esse τῆς ῥητορικῆς τρία εἴδη τὸν ἀριθμὸν*: quòd item Tullius, succinens Aristoteli, solam quæstionem finitam, consideratam nimirum quatenus persuaderi potest, subjiciat Oratori primo Rhetoricorum. Uti & Boëthius facit lib. IV in Top. Cicer. Horum sententiæ eo lubentius insistam, quia is animus est meus, ut commentationes hæ non solum facem alluceant Partitionibus nostris Oratoriis: sed etiam, & manuductionis, & libri commentarii sint loco in Rhetoras antiquos, ac Aristotelem inprimis. Neque enim aut mihi, aut sapienti cuiquam, suum consilium probant, qui id agunt, ut, ejectis veteribus, regnum obtineant soli. Quamobrem & ipse, veterum exemplo, majori cum cura de hypothesi generatim membratimque tractabo: cætera fere non nisi strictim attingam. Neque est, quòd metuat quisquam, ne, id si fiat, Rhetorices imperfectio spem destituat utentium. Nam etsi Rhetores propriè & primò spectent hypothesin; non tamen ea solum scriptis consignant, quæ huic primò insunt; quod sanè si ab iis factum esset, fidenter dico, nec hypothesin quidem perfectè explicassent. Siquidem nulla propemodum incidit caussa, quin à quæstione definitâ recurrendum sit ad infinitam. Ita si in deliberativo genere disceptetur, an Sparta mœnibus sit cingenda, ventilanda quoque erit thesis, an ex re sit urbes cingi muris. Neque in demonstrativo laudabitur aut eloquentia Tulliana, aut justitia Aristidis, quin descendatur in locum communem de laudibus eloquentiæ, ac justitiæ. Neque in juridiciali quæretur, jurene Clodium occiderit Milo, quin definita hæc quæstio revocetur ad infinitam, an quispiam de caussâ homini hominem liceat interimere. Atque inde est, quod Tullius in Topicis dicat, propositum (ita θέσιν vocat) partem esse caussæ, sive ὑποθέσεως: cui addidet illud ejusdem in Partitionibus: *Cum*, inquit, *de caussâ dixero, in quâ est propositum, de utraque dixero*. Neque fidei absonum videri debet, quod quæstionem infinitam dicat finitâ contineri. Nam quamvis genus potentiâ comprehendat speciem, quomodo animal continet potentiâ hominem, cùm possit esse non homo: species tamen actu continet genus, quomodo omnis homo actu animal est. At actûs magis est habenda ratio, quàm potestatis. Quamobrem cùm Rhetores, quibus animus fuit plenè explicare quæ ad ὑπόθεσιν pertinent, non ea tantùm sibi adserenda existimârunt, quæ primò hypothesi insunt; verùm etiam, quæ ei conveniunt ratione quæstionis infinitæ, cui hypothesis potentiâ inest: profectò planum fit, paucis tantùm ei præceptis opus fore, qui ea cognoverit, quæ de hypothesi generatim membratimque explicantur à dicendi magistris.

*‡ M. Seneca. * Tres numero Rhetoricæ formas.*

At alterum quoque scrupulum injiciunt. Is de simplici est themate, absque quo mancam ac mutilam fore Rhetoricen ajunt. Mihi verò ne hæc quidem pars à Rhetoribus insuper habita videtur. Quippe qui sciat genus demonstrativum, is haut magnopere laborabit de simplici themate, quicum illud ita pleraque habet communia, ut interim multò amplius oratori artificii, quàm thema simplex requirat. Neque nescius sum, futurum ut hoc ipsum in controversiam vocent multi: verùm ratio in mundo est, quâ planum id fiat. Nam simplex fuerit thema, si de homine, temperantiâ, aut regno agas; ac definitionem, partes, proprietates, cæteraque, quæ simplici themate considerari Logici jubent, cognitionis caussâ pertractes. Verùm conjuncta fiat quæstio generis demonstrativi, si de his ipsis agatur sub formâ laudis aut vituperationis. Potissimum autem inter tractationem utramque discrimen erit, quòd perfecta quoque simplicis sit thematis tractatio, quæ in singulis partibus τὸ ὅτι tantummodo dicit ac docet: at in genere demonstrativo insuper sit probationibus opus, quia, ut suo loco* commonstrabitur, hoc quoque in genere est aliquis orationis status. Magis etiam in demonstrativo, quàm in simplici themate, locum habent τὸ παθητικὸν, amplificationes, illustria verborum sententiarumque lumina. Itaque quemadmodum qui arcum scit intendere, eundem nullo negotio remittet: ita qui imbiberit generis demonstrativi præcepta, haut detrectabit simplex thema, quod ab illius perfectione haut modico distat intervallo. Et hæc de Rhetorices materiâ.

** Cap. 6. hujusce libri.*

III. DE PARTIBUS RHETORICES.

PRoximum est, ut de rebus videamus ad persuadendum ordinatis. Ac primò eorum conspectum subjiciemus, tum quia hæc res nobis viam munit ad partitionem Rhetorices; tum quia volupe est, armamentaria & οἰκονομίαν hujus disciplinæ uno quasi intuitu lustrasse. Ad persuadendum igitur necesse habet Orator auditorem docere, conciliare, & concitare. At illud fit oratione, tanquam instrumento; sive bene dicendo, qui instrumenti finis proximus est. Ad bene dicendum verò opus est Inventione, Dispositione, Elocutione, & Pronuntiatione. Nam Memoriam quæ juvent, ad distinctam artem pertinet, quæ Μνημονευτική vocatur. Itaque, etsi memoriter dicat Orator, meritò tamen memoriam tum Aristoteles, tum alii antiqui prætergressi sunt Rhetores.

Est autem inter ultimum Rhetorices finem, & viam, rationemque, sive, ut vulgò loquimur, media ad eum destinata, istiusmodi velut catena: Orator res invenit; inventas disponit; dispositas verborum sententiarumque lu-

mi-

minibus exornat; exornatas memoriter apteque pronuntiat; idque ut bene dicat. Bene dicit autem, ut auditorem doceat, conciliet, concitet. *è quibus primum requirit acumen Oratoris, alterum lenitatem, tertium vim: primum est debitum, alterum honorarium, tertium necessarium. Conciliare verò, docere, & concitare nititur, ut persuadeat; quod primum est intentione, & ultimum consecutione.

* Cic. 2 de Orat.

Hinc liquet, Rhetoricen rectè, pro quatuor officii Oratorii partibus, in quatuor distribui membra; Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, & Pronuntiationem; quæ Græcis, Εὕρεσις, Τάξις sive Οἰκονομία, Λέξις seu Ἑρμηνεία, & Ὑπόκρισις.

Atque hæc quidem præcipua sunt capita eorum, quæ, ut dixi, ubertim exposui libro singulari de Rhetorices natura. Nunc in ipsa artis penetralia nos conferamus.

CAP. II.

DE INVENTIONE.

Inventio est excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi.

Argumentum, juxta Ciceronem, est probabile inventum ad faciendam fidem.

Argumenta alia sunt artificialia, alia inartificialia: Illa Oratori & invenienda sunt, & tractanda; hæc non inveniuntur ab Oratore, sed aliunde allata tantummodo ab eo tractantur.

Argumenta artificialia trium sunt generum, λόγοι, ἤθη, πάθη*. *Ex his* λόγοι *ad docendum faciunt;* τὰ ἤθη *ad conciliandum;* τὰ πάθη *ad concitandum.* Λόγων, *sive argumentorum quibus docemus, forma quidem est argumentatio; materia verò magna ex parte sunt res contingentes.*

* Rationes sive argumentationes, mores, affectus.

Argumenta hæc petuntur è locis; qui sunt capita ac sedes argumentorum.

Loci alii sunt generales, alii speciales.

Loci generales sunt domicilia propositionum omnibus caussarum generibus communium.

Ejusmodi sunt duo. Prior est, possibile, & impossibile. Nam sive instituitur suasio, vel dissuasio; sive laus, vel vituperatio; sive accusatio, vel defensio: semper probandum est, aliquid potuisse, aut non potuisse, posse, aut non posse fieri.

Alter est, magnum aut parvum; quo pertinent comparatorum loci; ut cùm ostenditur, aliud esse alio utilius, vel inutilius, honestius, vel inhonestius, æquius, vel iniquius.

Loci speciales sunt domicilia ac sedes argumentorum singulis caussarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

I. QUID SIT INVENTIO ORATORIA.

CUm primò & inprimis videndum sit, quid dicamus; inde quomodo dicamus: liquet, rectè initium sumi ab Inventione. Est igitur Inventio, excogitatio argumentorum ad persuadendum idoneorum, quatenus sunt istiusmodi; hoc est, argumentorum, quæ probentur vel omnibus, vel multis. Nam hæc sola sunt ad faciendam fidem idonea; non item quæ probantur sapientibus vel omnibus, vel multis, vel maximè probatis. Atque hac ratione distinguitur Inventio Oratoria à Dialecticâ. Nam Inventio Dialectica (quemadmodum etiam scripsit Alexander Aphrodisiensis*) universalis est; ut quæ monstret argumenta quævis probabilia: Oratoria est particularis, ut quæ suppeditet tantùm argumenta πιστικὰ†. Itaque Rhetori identidem è promptuariâ Logicorum cellâ; at non itidem Logico è Rhetorum pharetris proferenda sunt argumenta.

* 1 Top.
† Persuasibilia.

Additur in definitione, quatenus argumenta sunt idonea ad persuadendum. Nam si ἔνδοξα‡, & πιθανὰ, non differunt, nisi ut genus & species; & Dialectica generatim considerat ἔνδοξα: necesse fuit, ut objectum Rhetoricæ Inventionis à Dialecticæ objecto etiam formali distingueretur, sive considerandi modo.

‡ Probabilia.

Nonnullis Inventio Oratoria ita laxè definitur, ut etiam expositioni simplicis thematis conveniat. De quo quid sentiam, non obscurum est ex iis, quæ de materia oratoris superiori capite dicebam.

II. QUID, ET QUOTUPLEX SIT ARGUMENTUM ORATORIUM.

ARgumentum quid sit, & unde dicatur, ostendit Agrætius, grammaticus vetus: *Arguere, inquit, est ostendere, & patefacere. Virgil. Degeneres animos timor arguit. Unde argumenta dicuntur, quæ caussam caussæ ostendunt.* Ubi *caussæ* nomine priori quidem loco rationem intelligit, sive fundamentum, cui sententia nostra innititur: posteriori autem loco significat ὑπόθεσιν sive controversiam. Boëthio* argumentum definitur *ratio rei dubiæ faciens fidem.*

* Lib. 4. in Top. Cic.

Rhetor verò non de quibusvis agit argumentis; sed de iis, quæ conducunt ad faciendam fidem. Unde ea Aristoteli πίστεις vocantur. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ac rei insita; vel ἄτεχνα, atque remota à re. Quinctilianus transtulit *artificialia*, & *inartificialia*. Ἄτεχνα aliunde allata ab Oratore duntaxat tractantur; ut sunt testes, syngraphæ, &c. Itaque eorum propriè non est inventio. Ἔντεχνα verò, quæ κατ' ἐξοχὴν Probationes dicuntur, & invenienda sunt, & tractanda. Illa pertinent ad orationem continuam: testes, tabulæ, jusjurandum, quæ ἄτεχνα sunt, reservantur altercationis artificio: ut adductis aliquot veterum locis probat Franc. Polletus lib. IV Historiæ Fori Rom. cap. XII.

Argumenta ἔντεχνα trium sunt generum†; alia τοῦ ἤθους‡, ratione Oratoris; alia τοῦ πάθους*, ratione auditoris; alia τοῦ λόγου†, ratione caussæ. Siquidem Oratori non tantùm opus est sententiis ἀποδεικτικαῖς‡, quibus caussam probet; sed etiam ἠθικαῖς*, quò ostendat, se esse fide dignum; & παθητικαῖς†, ut ad vehementiorem quempiam affectum compellat auditorem. Eleganter hac de re Antonius apud Tullium in secundo de Oratore: *Mea totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, tres sunt rationes: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis caussam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.* Hinc liquet, eum, qui Orator est futurus, duabus inprimis disciplinis imbutum esse oportere, Logicis, ut argumentandi sit peritus, & Ethicis, quo virtutes vitiaque norit, & perspectum habeat, quid homines ad spem, metum, iram, concitet.

† Aristot. lib. 1. Rhetor. Dionysio Halicarnass. commentario de Lysia, &c.
‡ Moris.
* Affectus.
† Rationis sive argumentationis.
‡ Demonstrantibus.
* Mores dicentis exprimentibus.
† Affectum concitantibus.

III. DE ARGUMENTATIONE ORATORIA, ET VERISIMILIBUS, AC SIGNIS, UNDE EA CONSTAT.

IN argumentis ἀποδεικτικοῖς duo sunt consideranda; forma sive argumentatio, & materia.

Argumentationes apud Oratores duæ‡ sunt præcipuæ; Enthymema, & Exemplum. Quemadmodum enim Logicus vel ex medio universali concludit, ut in Syllogismo; vel ex singularibus, ut cùm Inductione utitur: itidem & Oratoria argumentatio alia per universale fit; ut Enthymema, quod est Syllogismus imperfectus; alia per singulare, ut Exemplum, quod est Inductio imperfecta. Atque inde est, quòd cùm Aristoteles, tum Dionysius Halicarnassensis*, Enthymema appellent Syllogismum Rhetoricum; Exemplum autem Rhetoricam Inductionem.

‡ Aristot. lib. 1 Anal. Post. cap. 1. sect 3 & 1 Rhetor. cap. 2 ex distinctione vulgari: at secundum illam Danielis Barbari ac Joannis Sturmii, cap. 11.
* Epist. ad Ammæum.

Nam etsi Orator Syllogismo quoque utitur, neque eo tantummodo tripartito, sed (si plerosque omnes audimus Rhetores, quorum sententiam alibi † expendemus) & quadripartito, & quinquepartito; cùm nimirum adjungit

† Lib 3. cap. 5.

Syllogiſmo Dialectico rationem vel alterius præmiſſarum, vel utriuſque: id tamen rarum eſt præ Enthymematis & Exemplis: quibus magnopere gaudet, tum ut occultet artificium, quod agnitum, cauſſæ magis obeſt, quàm prodeſt; (atque hac propter etiam, cùm Syllogiſmo utitur, partes ejus ferè tranſponit) tum ne videatur diffidere judicis auditorumque prudentiæ, quaſi neceſſe ſit, utramque Syllogiſmi partem exprimi, velut apud ignaros etiam rei vulgariæ. Sed de formâ argumentorum infra copioſiùs agendum erit. Sequitur MATERIA, de qua ubertim Ariſtotelis interpretes: nos de eâ præcisè, & quaſi brevi trademus manu.

Enthymematum & Oratoriæ omnis argumentationis materia magnâ ex parte eſt contingens. Siquidem ferè verſatur circa humanas actiones, quæ pendent ab hominis arbitrio. Atque id in cauſſâ eſt, cur Hermogenes ſolam materiam contingentem ſubjiciat Oratori. Verùm rectiùs Ariſt. 1 Rhet. & Tullius 1 de Invent. ſtatuunt, fieri nonnunquam, ut materia enthymematis quoque ſit neceſſaria, quemadmodum & exemplorum. Appellat Ariſtoteles utrumque hoc genus in ſuâ enthymematis definitione εἰκότα κ̀ σημεῖα*. Quid verò his nominibus ſignet, varii variè ferram ducunt. Mihi veriſimile fit, εἰκότα vocari propoſitiones quaſvis, eo nomine probabiles, quòd adferant quidpiam ut plurimùm contingens. Ita ſimile vero eſt, eam, quæ mater eſt, amare unicè liberos & affectus ſuos: quamvis & hodie ſint matres non matres: & Agave olim, attamen in furorem priùs acta à Baccho, quemadmodum poëtæ fabulantur, Pentheum † diſcerpſerit: ac Medeam etiam ‡ *ſævus amor* docuerit *commaculare manus natorum ſanguine*, ut canit Maro*. imò Aëdon quoque Ityn filium ſuum in fruſta conciſum, inque olla coctum, edendum appoſuerit marito ſuo Polytechno: ut ex Bœi Ornithogonia refert in Metamorphoſi Antonius Liberalis. Illuſtre etiam odii erga filium præbet mater Ptolomæi illius, qui κ̀ χλευασμὸν dictus Φιλομήτωρ. Vide Pauſaniam in Atticis, & quæ ex eo ſcribimus lib. IV, cap. IX. Σημεῖα verò ab Ariſtotele appellari cenſeo, propoſitiones aliquid demonſtrantes ab iis, quæ vel antecedunt rem, vel conſequuntur. Ab antecedenti quidem, cùm ex ſegnitie ſocordiaque colligimus, quempiam ad paupertatem redactum iri: aut cùm ex laſſitudine corporis ſpontaneâ morbum præſagimus. Par ratio in facto pueri ab Areopagitis damnati, quòd coturnicibus effodiſſet oculos, ac vivos deinde emiſiſſet. Nam ex eo conjecturam capere erat, futurum, ut, niſi huic malo obviam iretur, multa aliquando ſævè crudeliterque patraret in Remp. A conſequenti verò eſt, cùm arborem floruiſſe colligimus, quia habeat fructum. Quanquam id non quavis in arbore habeat locum, cùm fici loco floris ſit ὀπὸς †, unde non florere, ſed lactere dicitur; quemadmodum docent Macrobius lib. III Sat. cap. XX. & Turnebus lib. XVIII Adv. cap. IV. Alterum quoque à conſequenti exemplum dabo è Varronis ‡ Andabatis:

Candidum Lacte è papillâ cum fluit, ſignum putant
Partus, quòd hic ſequatur mulierem a partu liquor.

Hæc ſigna ſi certa ſint & indubitabilia, uti ſunt quæ convertuntur cum re, Græcis τεκμήρια, Ciceroni in Partitionibus *Propria rei nota* dicuntur. Ejus exemplum Cic. lib. II de Invent. ponit; *Si peperit, cum viro concubuit.* Alia ſigna *nota communes*, & ſimpliciter σημεῖα vocantur: ſuntque duûm generum. Nam vel habent ſe ut ſingulare ad univerſale; vel ut univerſale ad ſingulare. Prioris generis ſignum eſt: Simon eſt Græcus, & Simon eſt inſidiator: ergo omnes Græci ſunt inſidiatores. Ita enim, è Donati ſententia *, colligere jubet Æneas, cùm apud Maronem † ait: *Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno Diſce omnes.* Sed peccare hoc argumentandi genus adverſus canonas tertiæ figuræ, ex Analyticis prioribus liquet. Alterius generis exemplum eſt: Qui febricitat, crebrò reſpirat: hic crebrò reſpirat: ergo febricitat. Verùm hæc quoque argumentatio ἀσυλλόγιστός eſt, cùm in ſecundâ figurâ non poſſint eſſe puræ puræ affirmantes. Itaque

* Veriſimilia & ſigna.
† Eurip. Bacch. Pauſan. Corinth. Ovid. 3. Met.
‡ Vide Diodorum Sic.
* Ecl. 8.
† Succus lacteus.
‡ Apud Nonium in Partuis & Lacte.
* In ejus verbis quædam deſunt in codd. vulgatis, ſed integrum locum è vett. libb. apponit Pierius in 2 Æn.
† 2 Æn.

perſpicuum eſt, argumenta è notis communibus deſumta ſæpenumero inducere in fraudem.

Fruſtra autem miratur Raphaël Regius ‡, ſigna non neceſſaria à Fabio σημεῖα appellari. Nam cùm Ariſtoteles 1 Rhet. ἀνώνυμα facit, proprio nomine carere indicat, eoque idem generis ac ſpeciei nomen eſſe ſentit; ut bene obſervavit Franc. Luiſinus, quem vide lib. 1 παρέργων c. IX. Ac compluria hujus generis adferemus cap. IV. ubi de duplici ſuaſionis acceptione adverſus Scaligerum diſſerimus. De utroque ſignorum genere ita Fabius lib. V, cap. IX; *Signa ſive indubitata ſint, non ſunt argumenta, quia ubi illa ſunt, quæſtio non eſt; argumento autem, niſi in re controverſa, locus eſſe non poteſt: ſive dubia, non ſunt argumenta, ſed ipſa argumentis egent.* Quæ ſententia Quinctiliani, jure a viris doctis reprehenſa fuit. Etſi enim argumenta fuerint certa, atque indubitabilia; quæſtio tamen erit, quia latent argumenta iſtiuſmodi in re, ex quâ ſunt eruenda ab Oratore; eruta autem atque oculis ſubjecta terminant ac decidunt controverſiam, unde & Græcis τεκμήρια vocari ſcribit Ariſtoteles, quia τὸ τέκμαρ κ̀ πέρας τ' αὐτό ἐστι κ̀ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν*. Et hoc niſi eſſet, corruerent ſcientiæ contemplativæ, quia demonſtrationes non eſſent argumenta. Sin fuerint ſigna dubia; ut ſingula ſingulatim incerta ſint, & imbecillia, conjuncta tamen plurimùm poſſunt, neque ipſa egent probatione. Unumquodque enim injicit ſuſpicionem; ſed plura faciunt fidem. Atque hoc Fabius ipſe fatetur lib. V, cap. XII. *Hac imbecillia naturâ*, inquit, *mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque ſi non poſſunt valere, quia magna non ſunt; valebunt, quia multa ſunt, quæ ad ejuſdem rei probationem omnia ſpectant. Ut, ſi quis hæreditatis gratiâ occidiſſe hominem dicatur. Hæreditatem ſperabas, & magnam hæreditatem, & pauper eras, & tum maximè à creditoribus appellabaris, & offenderas eum, cujus hæres eras, & mutaturum tabulas ſciebas. Singula levia ſunt, & communia; univerſa verò nocent, etiamſi non ut fulmine, tamen ut grandine.* Hæc ille. Et juvat illud Publii Syri:

Auxilia humilia firma conſenſus facit.

Quare valet in argumentis, quod de ſignis medicis veriùs, quàm elegantiùs, ſcribit vetus Sorani interpres, Cœlius Aurelianus lib. 1 de morbis acutis cap. 11. *Non ex uno, vel duobus; ſed ex multis concurrentibus, ſignificatio firmatur. Unum enim quiddam ad aliud quiddam, commune eſt. At verò in unum conveniens multorum concurſus, diſcretionum facit intelligentiam prominere.*

Cum autem dicimus, Oratores, tum neceſſariis, tum probabilibus uti argumentis, non tantùm neceſſaria appellamus, quæ dicuntur κ̀ παντὸς*, nedum καθ' αὐτὸ †, vel καθόλου πρῶτον ‡, de quibus Philoſophus in priori ἀναλυτικῶν ὑστέρων*: verum illa etiam, quæ licet conſtent materiâ contingenti, tamen videntur aliter ſe habere non poſſe. Iſtiuſmodi eſt illud Tullii pro Quinctio: *Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, famâ ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe, fateatur.* Atque hæc univerſè dicta ſunto de argumentis ἀποδεικτικοῖς †.

Sunt autem argumenta demonſtrativa, ſive rationes, duûm generum. Nam vel conducunt ad quippiam uni alicui perſuadendum, E. G. Socrati aut Zenoni; quorum utrique multa perſuaderi potuiſſent, quæ non probarentur in vulgus: vel iſtiuſmodi ſunt, ut omnibus, aut pluribus, fidem facere poſſint. Priora illa aſpernatur Rhetor. Nam licet ars in agendo verſetur circa ſingula; in præceptis tamen tantummodo ſpectat univerſalia, eo quòd ſingularia ſint infinita. Unde eſt, quòd Ariſt. 1. Eth. medicum ait ſanitatem conſiderare hujus vel illius, quia medetur ſingularia: at II Poſt. Analyt. & 1 Rhet. dicat medicum non conſiderare ſingularia, E. G. quid ſalubre ſit Socrati, aut Calliæ, ſed quid tali, aut talibus. Nam in Ethicis loquitur de medicinâ operante; in Analyticis, & Rhetoricis, de docente. Quare & Rhetorices docentis eſt, ea tantùm tractare, quæ aut univerſis, aut majori conveniunt parti, h. e.

‡ Comm. in Quinctil. lib. 5. cap. 9.
* Vox τέκμαρ vetuſta lingua idem eſt, quod terminus.
* De omni.
† Per ſe.
‡ Univerſaliter primo.
* Cap. 4.
† Demonſtrativis.

h. e. quæ probabilia sunt talibus, quales sunt, qui consultare ac deliberare, vel in judicium venire solent. Neque obstat, quod de singularibus sit disceptatio in foro, aut curiâ; quia rationes vim accipiunt à generalibus propositionibus. Unde M. Antonius apud Tull. 11. de Orat. *Nulla denique est caussa, in quâ id, quod in judicium venit, ex reorum personâ, ac non generum ipsorum universâ disputatione, quæratur.* Et aliquanto antè: *Ignari*, inquit, *omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri.*

IV. Quid locus sit, et quotuplex.

ARgumenta petuntur è locis. Est verò locus, (prout Theophrastus definit apud Alexandrum in 1. Top.*) ἀρχή τις ἢ στοιχεῖον, ἀφ' ὧ λαμβάνομεν τὰς περὶ ἕκαστον ἀρχάς. *principium quoddam vel elementum, ex quo principia rei cujusque sumimus.* Hoc est, loci sunt principia seu domicilia, ex quibus argumenta ad rei cujusque probationem desumuntur. Unde Ciceroni in Topicis locus definitur sedes argumenti. Imò, ut plerique tradidere, etiam Aphrodisiensi, initio Topicorum. Sed decepit eos interpres, qui τὴν τοπικὴν πραγματείαν, vertit, *de sedibus argumentorum.* Locis hisce, velut signis, admonemur, quænam instituto nostro inserviant. Neque enim fieri potest, quin abunde ei suppetat argumentorum, qui haut gravetur animum per locos singulos circumferre, ac secum expendere, quæ sint de naturâ rei; quæ antecedant eam, aut consequantur; quæ affinia sint aut pugnantia, atque alia, quæ ad εὐπορίαν † pertinent.

Loci alii sunt Dialectici, alii Rhetorici. Dialectici sunt universales, & ab Aristotele in Topicis explicantur, cujusmodi sunt, Caussa, Effectus, Definitio, Divisio, Opposita, aliique; quorum cognitione omnino Oratori opus est; quia non minus è locis Topicis, quàm Oratoriis, argumenta depromi solent; ut superiùs diximus. Atque inde est, quòd nonnemo tractationem eorum Rhetoricis inseruit; sed ignarus limitum Dialecticæ, ac Rhetoricæ. Illorum tamen studium non improbamus, qui è locis Topicis quædam tantummodo delibant. Nam cum aliud sit Logica communis, quæ Organo traditur; aliud, ut Averroës vocat, Logica appropriata, quæ Aristoteli ‡ dicitur τρόπος τῆς ἐπιστήμης *: nihil certe prohibet, de eâdem re in diversis agi disciplinis, si una tractet accuratè, altera pingui Minervâ, & pro ratione instituti.

E locis Rhetoricis, de quibus solis acturi sumus, alii communes sunt tribus caussarum generibus, qui κατ' ἐξοχὴν vocantur τόποι †, quia sunt generalia propositionum domicilia: alii sunt proprii cuique generi, qui εἴδη ‡ dicuntur, quia sunt sedes propositionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

* Pag. 5. edit. Ald.
† Argumentorum inventionem, sive propositionum copiam.
‡ Lib. 2. Metaph. cap. 3.
* Modus scientiæ.
† Loci.
‡ Formæ sive species.

V. De Locis Communibus.

LOci communes sunt duo, Possibile & impossibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonstrativo, & Juridiciali, (de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi sumus) liquet ex exemplis, quæ subtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου * in Deliberativo exemplum est, cùm Cicero † dissuasit Pompejanis post prœlium, ne rursus tentarent belli aleam, eo quòd non videretur fieri posse, ut qui integri fuerant impares, hi fracti essent superiores. Item si quis hodie principi cogitanti de perfodiendo Isthmo Corinthiaco, neget, successurum negotium, quod, ut Plinius ‡ scribit, primus tentarit Demetrius Rex*; deinde Julius Cæsar †; hinc Claudius Caligula ‡; tandem etiam Domitius Nero*; sed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι †, ut in Corinthiacis inquit Pausanias.

* Ab impossibili.
† Epist. 3. lib. 7. ad famil.
‡ Lib 4. cap 4
* Pausanias in Corinthiacis.
† Suetonius, & Plutarchus in Cajo Cæsare.
‡ Suetonius Calig. cap. 20. Herodotus, Strabo Lucianus, Philostratus.

* Sueton. in Nerone cap. 19. & Xiphilinus. Rei ipsius meminere & … † Usque adeo difficile est homini, vi cogere ea, quæ divino sunt ordinata consilio.

In Demonstrativo exemplum erit, siquis inficias eat, Romulum esse Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo misceatur. Sanè & Platonis est in Sympos. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται *: quod ipsum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quod Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falsumque esse, quod ex Labeone prodidit Appuleius †, atque etiam *Servius* ‡ scribit, *Esse quadam sacra, quibus anima humana vertantur in Deos, qui appellentur animales, quod de animis fiant.* Simile exemplum foret, si quis eo, quòd Deus est immortalis & optimus, ostendisset populo Rom. Caium Cæsarem, hominem, imò monstrum hominis, Deum esse non posse: ideòque ridiculosissimam (ut ita cum Plauto dicam) esse assimilationem, cùm, in cujusdam orationis initio*, eo se Deum esse demonstrare voluit, quòd, ut, qui bubus aut gregi præsunt, ipsi nec boves, nec de grege sint, sed his longè præstantiores; ita ipse, cum generi præsit humano, neutiquam homo credi debeat; sed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

* Deus non miscetur homini.
† De Deo Socratis.
‡ In 3 Æn.
* Philo Alexandrinus.

In Juridiciali exemplum est, cùm Clodius negat se incestu Romæ violâsse pulvinaria Damiæ, seu Bonæ Deæ, eo quòd tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ †. Aut cùm Roscius negat se occidisse patrem, quia, quo tempore hic interemtus sit, ipse visus sit Ameriæ ‡.

† Cic. pro Mil.
‡ Cic. pro Rosc. Ameri.

Eadem est magni ac parvi ratio. Nam aliud alio vel utilius est, vel honestius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui suadet, id, cujus autor est, magna ait consequi emolumenta; detrimenta autem, parva, aut nulla: contrà qui dissuadet, parva esse vult emolumenta, detrimenta summa certaque.

Similiter in Demonstrativo tanta alicujus in Remp. dicuntur fuisse merita, ut multis antiquitas pro istiusmodi beneficiis decreverit aras, festa, ludos, aliosque honores heroicos. Et si quis Helenen vituperet, negabit, formam, quâ præstitit, rem tantam esse, ut singularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Juridiciali, qui accusat, factum aggravat, ejusque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non possunt, nisi priùs actum sit de locis Propriis. Hi autem variant pro varietate caussarum, ac dicendi generum. Itaque Aristoteles, pleniori Locorum communium declaratione in librum II. rejectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à se præscriptam initio φυσικῆς ἀκρ. ubi ab universalibus occipere jubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius sit partibus suis; ut quod, juxta Averroëm, essentialibus quidem partibus notius sit notitiâ confusâ, & quantum ad nos; subjectis verò, h. e. speciebus, compertius sit notitiâ distinctâ, ratione nostri, & naturâ. Verùm non est, quòd argumentum hoc pulverem nobis ob oculos spargat. Siquidem Aristoteles in Physicis ab iis solùm universalibus principium capere jubet, sub quibus particularia continentur, tanquam partes subjectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priusquam descendatur ad corpus simplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam considerentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti species sunt. At hic res se multo secus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur sub universalibus, sive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex iis, quæ membratim de singulis generibus dicturi sumus.

Cap. III.

De generibus caussarum.

Caussarum seu quæstionum finitarum genera sunt tria; Deliberativum, Demonstrativum, & Juridiciale.
Differunt hæc inprimis quatuor modis.
Primò partibus, sive officio. Nam deliberativo suademus,

mus, vel dissuademus; Demonstrativo laudamus, vel vituperamus; Juridiciali accusamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis est utilitas, Demonstrativi honestas, Juridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propositam habet spem ac metum, in Demonstrativo delectationem, in Juridiciali clementiam, ac sævitiam.

Tertiò discrepant tempore. Nam Deliberativum versatur circa futurum; Demonstrativum maxime circa præsens; Juridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in deliberativo auditor est senator, in Demonstrativo auscultator, in Juridiciali judex.

I. QUOT SINT CAUSSARUM GENERA, ET QUOMODO DIFFERANT.

CAussarum sive controversiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. 1. diximus, Aristoteles, Dionysius Halicarnassensis*, ac plurimi alii, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonstrativum, & Juridiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικόν. Deliberativum est, quo suademus vel dissuademus; Demonstrativum, quo laudamus vel vituperamus; Juridiciale, quo accusamus vel defendimus. Non plura esse dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm auscultat, ut de facultate Oratoris judicium ferat, qui Aristoteli θεωρὸς †, Ciceroni ‡ *auscultator*, dicitur: vel ideo audit, ut sit in re, de quâ agitur, disceptator, moderatorque sententiæ; atque hic rursum vel præteritum considerat, ut judex; vel futurum, ut senator. Ex primo genere resultat Demonstrativum; ex altero Juridiciale; ex postremo Deliberativum.

* Ἐν τέχν.
† Spectator.
‡ In Partit.

Id ipsum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præteritum versatur, ut de Juridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præsens, ut in Demonstrativo. Quamquam hoc nonnunquam assumat futurum; ut quando aliqua eventura conjicimus; itemque præteritum, velut cùm facta commemorantur, sive viventium, sive defunctorum: quomodo hos constat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari solitos, Suida * teste: Romæ autem, pro Rostris †: quod Acron ‡ inibi factum scribit in memoriam sepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut præsentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia sint, *virtus, clara æternaque habetur*, ut ait ille*. Rectè etiam, cùm agitur de Demonstrativo, solùm fit mentio temporis præsentis, quia hoc illi proprium est, cùm futurum ei commune sit cum Deliberativo; præteritum cum Juridiciali; præsens cum nullo, tum etiam quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs, atque adeo non, nisi ut de præsentibus judicium fiat. Neque enim superstites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute desciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim sint futuri: nam

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;

ut ait poëta Venusinus †: verùm unum id unicè spectamus, cujusmodi impræsentiarum sit is, quem exornaturi sumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè gestas commemoramus; tum è præteritis ac præsentibus de futuris facimus conjecturam: ut liquidò pareat, quamvis genus Demonstrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen jure ei præsens duntaxat adsignari. Atque ex his quidem duo utcunque cognoscere est, quot sint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm nequid, quod ex re & ad rem sit, neglexisse cuiquam meritò videamur, de utroque pleniùs dicemus. Ac primò aliis quoque modis ea distingui ostendam: deinde respondebo argumentis, quibus alii, plura pauciorave esse dicendi genera, adstruere sunt adnixi.

* In Κεραμεικ.
† Hieronymus in vita Nepotiani.
‡ In Epod. Horat. De sepulcri ejus nigro lapide, sive leone lapideo, vide Festum in Nigrum lapidem, & Dionysium Halic. lib. 1. ubi de pugna inter Romulum, & Remum.
* Sallust. Catil.
† Lib. 3 od. 29.

Sanè tria hæc genera non solùm differunt partibus sive officio, auditoribus, & tempore circa quod versantur: de quibus abundè hactenus egimus: verùm illustre quoque discrimen petitur à scopo, idque geminum. Unum est ratione auditorum. Nam Demonstrativum propositam habet delectationem auscultatoris; Deliberativum spem aut metum consultantis; spem, si suadeat Orator; metum, si dissuadeat; Juridiciale clementiam aut sævitiam Judicis; clementiam, in defensionibus; sævitiam, in accusationibus. Quamquam id perpetuum non est. Nam interdum in defensionibus Orator ad sævitiam accendit; cujus rei exemplum habemus Orat. pro Rosc. Amer. Alterum discrimen est ratione rerum. Nam quia nemo fatebitur, se suadere inutilia, aut laudare turpia, aut fecisse injusta; Aristoteles principalem Deliberativi finem esse voluit utilitatem; Demonstrativi honestatem; Juridicialis justitiam & æquitatem. Hinc Arsace apud Heliodorum lib. VIII. Æthiop. ait: Πρὸς ταῦτα ῥητόρευε, ὦ δίκαια, καὶ πρέποντα, καὶ συμφέροντα μάτην ὁριζόμενος. *Ad hæc rhetoricare, & justa, & decora, & utilia frustra definiens.* Nam singulorum dicendi generum fines ab eâ nominantur. Et plana est distinctio, si intelligatur, ita evenire ut plurimùm. Alioqui non careat res controversia. Nam, si cum Stoicis volumus argutari, quandoquidem nihil est honestum vel æquum, quin idem sit utile; nec quicquam utile, quin idem sit honestum, (sanè etiam Socrates eos exsecrari solet, qui hæc se junxissent ‡) jam tria hæc genera scopo distingui non possunt. Quod si honestum & utile, ut Peripatetici sciscunt, & re, & ratione inter se differunt; ac honestum quidem est, quod propter se expetitur; utile autem, quod expetitur propter aliud: nemo inficias ire possit, cùm Oratorem oporteat esse virum bonum, quoties, ut sæpe usu venit, honestum pugnat cum utili, nullius eum rei auctorem futurum esse, nisi honestæ, & æquæ, etiamsi ea utilitati adversetur. Aristides * certè consilium, quod à Themistocle jussu Atheniensium solus acceperat, eo discussit, quod perutile quidem esset, at minimæ honestum. Par fuerit ratio, siquem adhortemur, ut, M. Attilii Reguli exemplo, malit ad acerbissima reverti supplicia, quàm fidem hosti datam fallere. Item sicui suadeamus, ut potiùs in prœlio fortiter occumbat, quàm turpissimas accipiat vitæ conditiones. Neque elabimur, si dicamus, honestum ac utile, fines esse subordinatos. Nam in hujuscemodi non suadetur, quod propter aliud expeti solet; sed, quod in se ac naturâ suâ bonum est. Neque igitur utilitas proprie finis erit, cùm hæc eorum sit, quæ ad aliud referuntur; uti quoque scripsit Alexander Aphrodisiensis lib. IV. natur. quæst. cap. 1. Quare vel asserendum cum Quinctiliano †, celerem magis ac rotundam esse distributionem, quàm veram, quia omnia quodammodo stent mutuis auxiliis: in qua etiam sententiâ (ne verbis velitari & σκιαμαχεῖν ‡ videamur) est illud naturæ miraculum Jul. Scaliger lib. 1. de re poët. cap. 1. vel dicendum; quoties suadetur, ut honestum præferamus utili, honestum induere formam utilis; quia cùm vir bonus omnia honestate metiatur, honestum inutile conscientiæ ac nomini suo utilius judicat, quàm turpe utile. vel denique dicendum, ita statui, quia ut plurimùm, licet non perpetuò, utilitas sit generis Deliberativi finis: at adæquatum hujusce generis finem esse Bonum; quo comprehenditur, tum quod propter se exposci debet, cujusmodi est honestum; tum quod propter commodum volumus, quale est utile; tum quod expetitur voluptatis causâ, quod jucundum appellatur. Sanè pro hac sententiâ facit, quòd apud sapientes ac probos plus valent argumenta, quæ ab honesto ducuntur: at apud vulgus magis persuadent, quæ petuntur ab utili, aut jucundo. Quare qui Bonum fecerit hujusce generis finem, is universa fuerit complexus: ut Boëthio factum lib. IV. in Top. Cic.

‡ Cic. 3. offic. & 1. de Legg. & Plutarch. lib 4. Sympos.
* Plutarchus in Aristide.
† Lib. 3. cap. 4.
‡ Cum umbra depugnare.

Verùm de fine haut ultra procudo sermonem. Accedo ad discrimen, quod sumitur à ratione tractandi. Id verò geminum est. Neque enim in solâ consistit elocutione; quæ,

quæ, uti suo loco * dicemus, minùs exacta est in juridiciali, accuratior in deliberativo, at planè exquisita in demonstrativo: verùm etiam in inventione ipsa, quandoquidem in juridiciali maximè utimur enthymematibus in deliberativo exemplis, in demonstrativo amplificationibus. Quanquam Demosthenica in deliberativo quoque magis abundant enthymematis; quam ob caussam fortasse Pytheas ajebat †, τὰς λόγους Δημοσθενικὰς λύχνων ὄζειν ‡. Plus quidem olei, quàm vini, consumsisse Demosthenem, scribit & Hieronymus apologia in Ruffinum, & Diomedes Grammaticus: quod ipsum confirmat, tum Servius, qui eum, uti & Lycurgum, abstemium fuisse ait: tum Lucianus *, qui & ipse aquam eum bibisse refert; contrà quàm Æschines fecerit, quem tragœdias inter pocula scripsisse, narrat Callisthenes.

* Initio libri sexti.
† Plutarchus, Ælianus, Libanius.
‡ Orationes Demosthenicas lucernam olere.
* In Encomio Demosth.

II. Occurritur argumentis, quæ moventur adversus doctrinam de tribus caussarum generibus.

Et hæc dicta sunto de modis, quibus tria dicendi genera distinguuntur. Proximum est, ut, quod me facturum receperam, serram cum iis reciprocem, qui plura pauciorave esse dicendi genera contendunt. Ac pauciora quidem fuerint genera, si audimus M. Antonium, qui apud Ciceronem lib. II. de Oratore removere videtur demonstrativum. Neque enim, quòd laus, aut vituperatio etiam locum habeant extra deliberationem ac judicium, id ei satis valida videtur ratio ad adstruendum hoc genus, quia & alia facit Orator, quæ non constituant distinctum caussæ genus. Verùm nobis, sive M. Antonius, sive Tullius, parum valido tibicine hanc videtur statuminare sententiam. Nam quod ait, Oratorem quoque de aliis tractare, id sanè verum est; sed, quod pace ejus dixerim, ἀπροσδιόνυσον †. Neque enim, quam adduximus definitionem, ea adæquati est Oratoriæ facultatis objecti, sed solius ὑποθέσεως. Laudem verò ac vituperationem esse ὑποθέσεως species, haut inficiabitur, qui sciat, laudari quoque ac vituperari singularia; ὑπόθεσιν autem esse quæstionem de singulari institutam.

† Nihil ad rem.

Alium, ac fortasse validum magis arietem intorquent alii. Cùm inquiunt, honestum & justum haut aliter differant, quàm genus & species: omnino genus juridiciale comprehendi videtur sub demonstrativo. Sed facilè etiam hunc impetum eludimus. Neque enim finis solùm considerari debet ratione rei, sed etiam auditoris. At hujus ratione in Demonstrativo finis est delectatio; sub quâ comprehendere nequeas clementiam ac sævitiam, quæ sibi in Juridiciali proponit Orator. Adde quòd diversimodè justum consideratur in hisce dicendi generibus. Nam in Juridiciali justum est prædicatum primariæ conclusionis: at in Demonstrativo est medius terminus. Qui enim Aristidem laudat, is commendat eum à justitiâ, quæ illi Justi peperit cognomentum. At qui reum defendit, is, in quo auctor injuste fecisse adserit, in hoc nec transversum unguem ab æquitate recessisse contendit.

Sed ecce Aristoteli quoque litem intendit Julius Cæsar Scaliger. Cujus verba adscribam è libro primo capite primo de re Poët.

Acuto, inquit, *homini, ac prima alumno Philosophiæ, videantur juridicialis partes, deliberativa & demonstrativa. Numquam enim agitur aut defenditur reus sine laudatione ac vituperatione, vel personæ, vel rei, vel facti, vel dicti, vel consilii: quemadmodum ne sine deliberatione quidem. Deliberatur enim de supplicio rei, aut absolutione. Quamobrem nequicquam esse poterunt species aut genera caussarum, propterea quod nulla species alterius pars esse queat.* Ita subtiliter Scaliger: sed, nisi me ratio fugit, etsi in genere Juridiciali quippiam laudatur aut vituperatur, non ideo fit demonstratio pars Juridicialis; (eademque Deliberativi ratio;) quia possunt species diversæ materiâ convenire: sed formâ necessariò differunt; quæ quia amplitudinem materiæ ad certam restringit speciem, iccirco Philosophis dicitur εἰδοποιός ‡. Quare aliud constituitur caussæ genus, cùm laus aut vituperatio adhibetur ad honestatem aut turpitudinem commonstrandam; aliud item, cùm ad suadendum, dissuadendumve; aut ad accusandum vel defendendum: quandoquidem diversus in his est finis, qui in rebus istiusmodi formæ locum obtinet.

‡ Specifica.

Nec meliori jure plura alii faciunt caussarum genera. Videtur iis præter tres istos fines, honestum, utile, & justum, quartus etiam esse finis, jucundum. Id si est, manca, inquiunt, mutilique fuerit Oratoria, ni quartum tribus illis adjungas dicendi genus, cujus finis sit voluptas. Certè apud Maronem * Juno à pulchritudinis voluptate Æolo suadet & persuadet, ut ventos emittat. Verba ejus adpono:

* I. Æn.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopejam,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Verùm ne ab hoc quidem turbine navi nostræ periculum est, ne frangat ratem. Et ratio in promtu est, quia cùm utile vel pressè accipiatur, pro bono, quod commodi caussâ expetitur; vel latè, pro quovis bono, quod expetitur propter aliud: hoc loco sumitur posteriori modo, quo jucundum comprehenditur sub utili: cui rei firmandæ nonnulla adferam cap. proximo. Est & altera ratio, cur voluptas potis non sit quartum constituere dicendi genus. Nam Rhetorica ancillatur Politicæ: Politicæ finis est beatitudo civilis: beatitudo consistit in actione virtutis: virtus autem non proponit sibi voluptatem, cui qui mancipantur, bestiis, quàm hominibus, sunt propiores; sed honorem; ac publicam utilitatem. Quare etsi Rhetorica, si in se, h. e. naturâ suâ, consideretur, etiam persuadeat à voluptate: non tamen voluptas primarius est finis; neque quartam parit Rhetoricæ formam, quia eam consideramus cum Aristotele, quà est Politicæ famula, h. e. quà ejus amplitudinem Oratores restrinxere ad usum civilem.

At inquit disertissimus Muretus †, tres primæ Ciceronis *in Catilinam orationes sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt.* Mirifica sanè censura, quamque nihil tueatur præter censentis auctoritatem. Nos quidem persuasissimum habemus, esse eas omnes generis Deliberativi. At inquit idem, *in primâ nulla deliberatio est: quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quò ipse postea cum Senatu deliberare posset. Secundâ autem, itemque tertiâ, nihil aliud agit, quàm ut exponat populo ea, quæ gesta sunt, eumque confirmet, ac bene sperare jubeat.* Verùm hæc profectò ἄῤῥητα ἀμείνω ‡. Omnes enim generis deliberativi proprietates his in orationibus concurrunt. Nam primâ hortatur Catilinam, ut urbe exeat. Cui rei firmandæ, quem potiùs in partes advocem, quàm Tullium ipsum? Ait is: *Sin tu, quod te jamdudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina Reip.* In secundâ verò tertiâque populo narrat, quæ gesta erant, ut rebus suis prospiciant. Id indicant verba hæc Orat. II. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum illi* &c. Et aliquanto pòst: *Quæ cùm ita sint, Quirites, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite* &c. Tertiam quoque orationem ita claudit obsignatque: *Vos Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis ac vestrum, atque in vestra tecta discedite, & ea, quamquam jam periculum est depulsum, tamen æquè, ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite* &c. Hinc verò eâdem illud quoque evincimus, spectari in iis tempus futurum; ac finem esse utilitatem. Denique etiam auditores conveniunt: quippe qui in primâ sint senatus, in secundâ tertiâque concio.

† Præfat. in Catil. 2.
‡ Præstitisset non dici.

Aliis quoque armis idem Muretus inibi veteres impugnat. *Tu*, inquit, *qui Oratorem Hippiam quendam παντοδαπὸν * facis, quæro ex te, cum ille de corporum*

* Omniscale-scium.

cælestium motibus, de fulguribus, de terræmotibus disputabit: in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit; neque suadebit, neque dissuadebit; neque accusabit, neque defendet. At verè hic plumbeus, quod dicitur, pugio est. Nam de hujusce modi rebus bifariam tractat Orator: indefinitè, & finitè. Si cognitionis caussâ de iis agat, indefinita erit quæstio; eoque res eæ non pertinebunt ad ὑπόθεσιν, quam solum veteres in tria isthæc dispertiunt genera. Secus se res habet, si de iis tractet finitè. Tum enim, si circa consultationem versetur, res hujuscemodi quoque censebuntur generis συμβουλευτικῷ*: sin is laudem sibi, aut vituperationem, propositam habeat; referentur ad demonstrativum. Itaque suasorii generis fuit Periclis † oratio, cùm de iis, quæ ad solis lunæque cursum pertinent, disseruit apud Athenienses, quò vanum eorum animis metum abstergeret, qui Solis obscuratione internecionem sibi portendi arbitrabantur. At demonstrativi sit generis oratio, si quis, Cæsarem vituperaturus, naturales exponat cometarum caussas, quò hoc pacto appareat, naturalem fuisse stellam crinitam, quæ, ut lib. 1. refert Tranquillus, *ludis, quos primò consecratos ei heres Augustus edebat, per septem dies continuos fulsit:* unde & eam *creditum est animam esse Cæsaris in cælum recepti:* quemadmodum & *hâc de caussâ simulacro ejus* (ac par nummorum vett. ratio est,) *in vertice additur stella:* ut idem inibi scribit.

* *Deliberativo.*

† *Val. Max l. 8. c. 11. Fab. l. 1. c. 10. Plutar. in Pericle. Plin. l. 2. c. 12.*

Verùm cum excetrâ mihi negotium est. Nam, ut illa olim capitum semper augescebat incremento: ita nobis difficultatem alia semper excipit atque alia. Quippe quidam ‡ hic renidens & renitens hypotheses quoque multas ab Oratore tractari ait, quæ sub nullo horum trium generum comprehendi queant. Nam neque eo contineri orationes, quibus res gestas narramus, aut quibus aliquid subditis mandamus: neque hortativas, aut petitorias: neque consolationem aut commendationem: neque gratulationem, aut lamentationem: esse autem & alia hujuscemodi plura. At me quidem hic auster non percellet. Neque enim veteres quamlibet orationem subjiciunt hypothesi, sed eam solùm in quâ quæstio est de re singulari. At nulla est quæstio in orationibus, quibus aut mandamus, aut narramus. Neque hoc, quæ quorundam calumnia est, imperfectionem arguit Rhetorices. Nam mandata, si ἁπλῶς instituantur, sunt artis expertia; cùm in eorum tractatione non sit opus locis Inventionis sive Oratoriæ, sive Dialecticæ. Sin visum rationes addere, quibus ad hoc imperandum impulsi sumus, fit quæstio generis Deliberativi. Quippe his utimur, ut, in quos fortasse haut plenum habemus imperium, ii animis id lubentibus agant, quod vel maligne detrectare quibant, vel præstare inviti. Vide sis Catuli hac ipsâ de re sententiam apud Tull. lib. 11. de Orat.

‡ *Keckermannus in systemate Rhetorico.*

Narratio quoque, quatenus orationis pars est, ad dispositionem Oratoriam pertinet. At si separatim instituatur, consideretur que; non tam ad Oratoriam referri debet, quàm ad Historicam facultatem: de quâ peculiari commentario egi.

Neque est, quòd vanâ quemquam stipulâ eludant, quæ de gratulatione, lamentatione, aut similibus occinunt. Nam, ut hujuscemodi ad unum plurave affectuum genera referuntur, quatenus sunt παθητικὰ ‡; ita meritò subjiciuntur generibus caussarum, quatenus in iis quæstio λόγοις, sive probationibus tractari debet.

‡ *Affectuum cientia.*

Hanc fuisse Aristotelis mentem, indicio est, quod cùm tria fecisset argumentorum genera, λόγους, ἤθη, πάθη*: de caussarum quidem generibus tractet in doctrinâ λόγων, quos variare docet pro caussæ varietate: at de affectibus, ex quorum cognitione pendet affectuosarum orationum tractatio, distincto agat libro.

* *Probationes, mores, & affectus.*

Verùm exemplo quoque uno alteróque rem illustremus. Sanè oratio funebris, quà laudat defunctum, generis est demonstrativi; eoque & argumenta ex hujusce generis locis depromit. At quà est παθητικὴ, pertinet ad doctrinam affectuum, atque ex eâ argumenta petit, inprimis autem ex loco Doloris. Itidem gratulatio generis demonstravi est, quà bonum extollit, quo quis auctus est: at affectuosa est, quà gaudium testatur. Hortativa generis est deliberativi, quà argumenta petit ab honesto, utili, jucundo: at affectuosa est; tum quà amorem excitat rei, ad quam inflammat; tum quà æmulationem gignit; tum quà & spem parit præmiorum, si res suscipiatur, & metum gignit contrariorum, si ea negligatur. Ut itaque rem in pauca conferam, ita statuo: cùm orationum aliæ magis respiciant intellectum, aliæ verò affectum: ac illæ quidem magis egeant argumentis, ἀποδεικτικοῖς †, hæ autem παθητικοῖς ‡: omnes quidem orationes, quà λόγων egent, subjici tribus caussarum generibus; at easdem quà sunt affectuosæ, ad παθολογίαν pertinere; indeque depromi debere argumenta, quibus tractentur. Quod siqua oratio sit, quæ nullis indigeat argumentis ἀποδεικτικοῖς, ea quidem non poterit referri ad aliquod è tribus caussarum generibus: attamen quia quæstio non erit, eo neque isti hypothesios sive quæstionis definitæ distributioni in tria genera quicquam derogabit.

† *Probantibus.* ‡ *Affectum moventibus.*

III. QUI CUM TRIA CAUSSARUM GENERA CONFERANTUR: ATQUE UT IN ORATIONIBUS, UBI PLURA DICENDI GENERA CONCURRUNT, UNUM TAMEN DOMINETUR.

Verum de hisce tandem aliquando pausam faciamus, ac sermonem convertamus ad alia. Ac primò occurrit illud, leve profectò, & de quo ambigam, magisne pigeat præterire, an referre. Nonnulli * tria hæc dicendi genera triplici Chimæræ formâ designari putarunt, quemadmodum & sunt, qui fabulam hanc interpretati sunt de tribus potissimis orationis partibus, Exordio, Contentione (sub quâ propositionem comprehendunt) & Peroratione. Sed hac de re disceptationem relinquam istius μυθολογίας † autoribus; cùm mihi sanè non tantùm longè arcessita, sed etiam φορτικὴ ‡, & insubida videatur.

* *Hesiodi scholiast. in Θεογον. & ex eo Cælius Rhodigin. lib. 13. cap. 9.* † *Fabulæ enarrationis.* ‡ *Insulsa.*

Illud magis operæ pretium fuerit monuisse, quamvis plura sæpe dicendi genera in unâ eâdemque concurrant oratione; semper tamen aliquod esse genus primarium, quod maximè attenditur. Ita oratio pro Marcello ratione primarii scopi, qui est, Cæsari gratias agere pro restitutione Marcelli, pertinet ad genus Demonstrativum. Nam qui gratias agit, beneficium laudat & extollit. At ubi in eâdem defendit illos, à quibus suspicabatur Cæsar vitæ suæ insidias strui, generis est Juridicialis. Quâ parte adhortatur eum, ut ob communem salutem suæ consulat saluti, ad Deliberativum referenda est. Et oratio Maniliana versatur in genere Deliberativo. Nam etsi multa dicuntur in laudem Pompeji: tamen præcipua quæstio est, an Pompejus sit eligendus ad persequendas reliquias belli Mithridatici.

Atque hinc liquet, Ecclesiasticas quoque conciones generis esse Deliberativi. Laudantur quidem in iis, ac vituperantur plurima: verùm non ad delectationem, uti in Demonstrativo fieri solet; sed quò auditores sanctis sanctorum exemplis inflammentur ad sanctimoniam; eorundem peccatis humanæ admoneantur fragilitatis; impiorum pœnis deterreantur ab impiorum moribus. Tractantur quoque in iis multa, quæ sub hypothesi non continentur; uti cùm Trinitatis, aut salutaris ἐνανθρωπήσεως * mysterium exponitur, vel propugnatur. Verùm etsi hujuscemodi propriè & primò pertineant ad quæstionem infinitam: tamen eo induere videntur naturam generis Deliberativi, quòd scientia eorum non expetatur propter se, sed ob ulteriorem finem: is est, tum commune bonum, h. e. Dei gloria; tum singulare in communi consistens, h. e. nostri glorificatio; quæ & à gloriâ Dei proficiscitur, & in gloriâ Dei perficitur, & ad Dei gloriam tendit.

* *Incarnationis.*

IV. TRIA

IV. Tria dicendi genera vel absolute tractari, vel comparate.

PRoximum est, ut quædam universè exponamus de ratione, ac viâ tractandi tria hæc dicendi genera. Tractatio ea instituitur bifariam, absolutè, & comparatè. Absolutè tractari dicuntur, cùm ἁπλῶς * ostenditur, aliquid esse utile, honestum, justum. Comparatio verò appellatur, cùm docemus, aliud alio esse utilius, honestius, justius. Prioris generis fuerit, si nullâ comparatione factâ, aut Homerum laudes, aut Tullium: præterea si juventutem adhorteris ad studium eloquentiæ, aut philosophiæ: item si in jus voces furem, aut adulterum. At comparatio fit, si quæratur, majoremne laudem mereatur Homerus, an Maro; Demosthenes, an Cicero: magisne viro principi eloquentiæ danda sit opera, an philosophiæ: num atrociùs puniendus sit fur, an adulter. De ratione instituendæ comparationis, non est quòd multùm laboremus. Siquidem, qui proprios nôrit, assumtosque locos, is ex Topicis comparatorum locis, ac iis, quæ ab Aristotele in Rhetoricis traduntur de magno & parvo, nullo negotio perspicere poterit, quo pacto in unoquoque genere instituenda sit comparatio.

* Simpliciter.

V. Aliis e locis tractari thesin, quam hypothesin; ac, præter locorum doctrinam, etiam propositionum notitiam requiri.

POrrò, sive absolutè, sive comparatè instituitur tractatio, aliquanto alia thesios, quàm hypothesios tractandæ ratio est. Interdum enim loci ita proprii sunt quæstionis finitæ, ut infinitæ accommodari non possint. Quomodo, Xenophontem laudaturus, patriam adferes, quòd Atheniensis; item eruditionem, & res gestas, quia idem philosophus ac dux fortis fuit: ac par ratio aliorum, quæ ad peculiares Rhetorum locos pertinent. At si hominem universè voles laudare, non speciales hi loci consuli debent; sed illi, qui Dialectico & Rhetori sunt communes: uti locus efficientis, quia Dei ipsius opus est: item formæ, quia rationis est particeps; & ita in aliis. Verumtamen & sæpe usu venit, ut iisdem ex locis generalis ac specialis quæstio tractetur: ut, An ducenda sit uxor: & illa, An ducenda sit Catoni. Quocirca ita de his quæstionis finitæ generibus inferiùs agam, ut ab ea subinde adscendam ad infinitam.

Observandum præterea, in tractatione trium generum exigi cognitionem principiorum, quibus veritas in singulis dignoscatur inventionis locis. Sanè, sicuti Aristoteles in Topicis non tantùm locos tradidit ad inveniendum, sed etiam canonas ad judicandum: ita de his tribus generibus, non solùm assignat sedes argumentorum; sed & copiam adducit propositionum, quas in singulis generibus, velut in procinctu paratas habeamus. Sed quemadmodum in Logicis contigit, ut nonnulli, quos χθὲς καὶ πρώην † novitatis studium infatuaverat, locos tantummodo docerent, regulis, quas Maximas vocant, insuper habitis: itidem plerique omnes veterum ac recentiorum ἀπείρων ‡ hanc Rhetoricam mutilatè docuerunt, præteritâ illâ amplissimâ canonum ac propositionum doctrinâ. Si igitur in eo simus omnes, ut in disciplinarum exercitu solidæ potiùs, quàm umbratilis gloriæ, stipendia mereamus, ac plenam veramque doctrinam anteponamus miscellæ, & quasi consutaneæ ac tumultuariæ exercitationi, (συμφυρμένη ἀσκήσει, qualem Gorgiæ, Protagoræ, cæterisque de Sophistarum grege attribuit Halicarnassensis *; ac nos agnoscimus in iis, qui νῦν καὶ χθὲς †, proscindendo Aristotelem conviciis, infelicem apud suos sunt gloriam aucupati) his quidem, quæ vulgò tradi solent, adjungemus, quæ ingeniosè nervoseque tradita sunt ab uno pene Aristotele.

† Heri, & nudius tertius.

‡ Argumentis investionem.

* In Isocrat.

† Hodie atque heri

Atque hæc generatim de tribus dicendi generibus dicta sunto. Nunc de singulis videamus singulatim.

Cap. IV.

De genere deliberativo.

In genere deliberativo duo imprimis sunt cognoscenda; primò, de quibus; deinde, ex quibus instituitur deliberatio: illud Materiam vocamus, hoc Locos argumentorum.

Materia est, quicquid à nobis fieri potest, sive id publicum sit, sive privatum.

Res, de quâ publicè instituitur deliberatio, Aristoteli quintuplex est; nempe pecunia, pax & bellum; regionum præsidia; ea quæ exportantur, & importantur; ac postremò leges.

Loci Hermogeni sunt sex: ex quibus proprius Deliberativi generis est utile. Sed assumit è genere Demonstrativo Honestum; ex Juridiciali Æquum, & Legitimum: adhibet etiam è locis communibus Possibile: atque ex omnibus his colligit de Eventu.

I. Cur Aristoteles ordiatur a genere Deliberativo.

E Tribus dicendi generibus, utrum à Deliberativo, an Demonstrativo initium sumamus, non usque adeo refert. Si facilitatis habenda sit ratio, primum sibi locum vindicat Demonstrativum. Itaque ab eo ordimur in Partitionibus nostris. Hic Aristotelem potiùs sequemur, qui primo loco tractat de συμβουλευτικῷ sive Deliberativo: idque propter ejus dignitatem. Nam bonum quodque quo communius, hoc notius est: at deliberatur publicitus de iis, quæ ad statum Reip. pertinent: judicia verò, quamvis publica, sunt tamen de rebus privatis; uti de pecuniariis controversiis, pactionibus, aliisque id genus rebus. Quodque ad Demonstrativum genus attinet, interdum quidem eo seorsum utitur orator, præsertim in orationibus funebribus: attamen rarò id facit, sed deliberationi fere, aut judicio admiscet: unde est, quòd M. Antonius apud Cic. in secundo de Oratore tertium hoc genus non videatur agnoscere. Et sanè in tot orationibus Tullii, duabus exceptis, unâ ad Quirites; alterâ, quam in Senatu habuit post reditum ab exilio, nullam, puto, reperias, quæ propriè sit generis Demonstrativi. Nam Maniliana magis est generis Deliberativi, ut suprà vidimus. At Philippicâ secundâ defendit se Tullius, Antonium accusat: atque id fine eo, ut ille patriæ hostis judicetur. Quare omnino magis pertinet ad genus Deliberativum, ac Juridiciale.

Addam etiam alterum argumentum. Nam Latini quoque Rhetores (qui in duplici versabantur materiâ, Suasoriis nempe, quæ ad genus Deliberativum pertinent; & Controversiis, quæ generis sunt Juridiacilis) à Deliberativo ordiri solent. Quippe, ut ex Quinctiliano ‡, Tacito *, aliisque †, videre est, pueros quidem excolebant in Suasoriis, ut facilioribus & minoris usûs: provectiores verò in Controversiis exercebant, tanquam operosioribus, & ad ipsum forum pertinentibus, ad quem velut scopum Rhetores penè solùm collineabant. Verùm quòd genus Deliberativum putârunt facilius esse Juridiciali, toto cœlo errarunt; ut cap. IX. ex Aristotele ostensuri sumus.

‡ Lib. 2. cap. 1.

* In dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ; quem alii Fabii, vel alterius, putant.

† Uti Seneca lib. 6. controv. ubi de Severo Cassio loquitur.

II. De aliis appellationibus generis ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ.

DIcitur autem hoc genus alio quoque nomine Δημηγορικὸν, & Ἐκκλησιαστικὸν, sive Concionale; quia apud Græcos in concione soleat consultari; quod apud Romanos maximè in Senatu fieri consuevit. Nam hi judicia exercebant in foro, consilia autem inibant in curiâ.

Quod discrimen ostendit iste Taciti locus lib. III. Annal. *Id solùm Germanico super leges præstiterimus, quod in curiâ potiùs, quàm in foro; apud Senatum, quàm apud Judices, de morte ejus anquiritur.* At Athenienses, ut dixi, deliberabant ἐν ἐκκλησίαις: quæ duplices erant, ut ex Aristophanis interprete in Acharn. cognoscimus: aliæ κυρίαι dicebantur, quæ erant νόμιμοι, καὶ ὡρισμέναι, hoc est, legitimæ ac statæ (statis enim temporibus fiebant:) aliæ autem extra ordinem cogebantur, urgentibus quibusdam negotiis: quas συγκλήτους, & προσκλήτους, vocabant. Vide & Pollucem, Arpocrationem, Ammonium, atque alios.

III. De generis hujus materia, fine, tempore, ac partibus.

Materia generis Deliberativi sunt res in manu ac arbitrio nostro positæ: τὰ φαινόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν*, ut Aristoteles scribit. Sensit idem Tullius; qui secundo de Oratore auctor est, incidi deliberationem omnem, si intelligatur, quidpiam fieri non posse, aut imponatur necessitas. *Neque enim quisquam*, ut idem in Partitionibus ait, *deliberat, quâ ratione perpetuò victurus sit; quoniam intelligit, sibi moriendi necessitatem incumbere: neque quisquam deliberat, quomodo volare possit: scit enim sibi alas non adesse.* Vide Aristotelem lib. III. Eth. Nicom. cap. III.

*Quæ videntur in utramque partem cadere posse.

Finis generis Deliberativi Aristoteli, & Ciceroni in Partit., est utilitas. Idem Tullius lib. II. de Oratore in personâ Antonii disputat, finem ejus esse dignitatem: *Ergo*, inquit, *in suadendo nihil est optabilius, quàm dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit suasor; sed quid interdum magis sequatur, videt.* At lib. II. de Inventione honestatem & utilitatem finem facit: estque in eâdem sententiâ Fabius lib. III. cap. VIII. Trapezuntius quoque lib. IV. Rhet. *id quod ex honesto, ac utili, intellectu in unum conflatur finem esse deliberationis* affirmat. Quæ nostra sit in hac opinionum varietate sententia, superiori capite ostendimus. Nunc illud addo, multis in reip. administratione idem esse visum, utile, & justum. Certè Lysander Lacedæmonius, teste Plutarcho, utili utebatur tanquam honesto: ac Alcibiades quoque in eo, quòd justitiam publico metiretur emolumento, eidem imitatus dicitur τοὺς ἀρίστους Λακεδαιμονίων, οἷς ἦν καλὸν ἁπλῶς καὶ δίκαιον ἴσα, τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον †. Quid quòd Aristides, qui & Justi nomen reportavit, ex quorundam sententiâ pariter animatus fuit: Sanè, quemadmodum idem scribit, Ὁ Θεόφραστός φησι, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ τοὺς πολίτας, ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ' ἐστι. *h.e. Theophrastus ait, hunc virum in rebus privatis & erga cives summè justum, in publicis verò multa fecisse ad tempora patria, quasi illi injustitiâ crebrò opus esset. Etenim cum deliberaretur, num pecuniam ex Delo Athenas deportarent contra fœdus, & Samii ejusce rei auctores essent; dixisse eum, iniquum id quidem, attamen utile esse.* Verùm longe saniùs de hujuscemodi rebus sensit & scripsit Tullius in aureis Officiorum libris.

† Proceres Lacedæmoniorum, quibus honestum justumque simpliciter erat idem patriæ commodum.

Tempus, circa quod versatur genus Deliberativum, futurum esse, cap. antecedenti diximus. Nam quod Demosthenes pro Ctesiphonte versari dicit circa τὸ μέλλον, ἢ τὸ παρόν ‡: quod item Tullius*, sub personâ M. Antonii, interdum instantis atque etiam facti disceptationem esse scribit in Deliberativo: id certè verum non est, nisi quatenus & instans & factum ad futurum refertur. Ut cùm aliqua narrantur, quò ex rerum gestarum relatione rectiùs institui possit deliberatio. Interdum tamen deliberatio quoque in judicio locum habet: quod cùm fit, videri profectò queat circa præteritum versari. Exemplum ejusce rei dabo. L. Flaccus, cùm in Asiâ prætor esset, communi civitatum impensâ classem ædificavit, quò tuta redderet maria, quæ à prædonibus infestabantur. Post illa in jus vocatus est, quòd, cùm opus non esset, classem exstruxisset. Hic quoniam deliberatio ejus accusatur tanquam inutilis; idcirco, quibus rationibus rem suasisset infectam, iisdem defendit factam. Movit id Trapezuntium, ut in caussâ hâc duplicem poneret statum; Negotialem, & Juridicialem. Atqui Negotialis semper est de futuro; Juridicialis de præterito. Quare quisquis hæc expendet ad judicii obrussam, is mecum, puto, persuasissimum habebit, caussas hujuscemodi haut alius esse generis, quàm Juridicialis. Sanè Deliberativi generis dici nequeunt, cùm rei factæ nulla sit deliberatio.

‡ Futurum, aut instans.
* 2. De Orat.

Partes generis Deliberativi, quod & antea monuimus, sunt suasio, & dissuasio, προτροπὴ καὶ ἀποτροπή: unde etiam orationes, quæ in hoc genere versantur, dicuntur Suasoriæ. Sed Jul. Scal. lib. I. cap. I. de re Poët. negat ita appellari posse. *Haut rectè*, inquit, *Deliberativi generis orationes Suasoriæ à quibusdam sunt appellatæ. Est enim finis omnium suasio. Quid enim aliud oratio quàm fidem facit? Hoc autem est persuadere.* Verùm si ab heroë illo dissentire fas est, non existimo carere ratione, quod orationes istiusmodi Suasorias nuncuparint. Neque enim insolens est, ut una eademque vox, prout vel latiùs accipitur, vel pressiùs, nunc genus sit, nunc species. Ita Logici methodum, in ordinem & methodum dividunt, & ipse Philosophus V. φυσικῆς ἀκροάσεως motum generatim acceptum, dividit in mutationem, & motum propriè dictum. Itidem in III. Polit. tres πολιτείας formas facit; μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, & πολιτείαν. Sed & primo Rhetoricorum, cùm σημεῖον, sive signum, primò generatim usurpâsset, mox distribuit in τεκμήριον, h. e. signum necessarium, & σημεῖον, h. e. signum non necessarium, quemadmodum supra † vidimus. Dicimus igitur, Rhetores, nunc latiùs suasionis voce uti, ut cùm Rhetorices finem statuunt persuasionem; nunc pressiùs, ut cùm Deliberativi generis proprium dicunt suadere, aut dissuadere. Imò ipse Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXXVI. nominat *Genus Judiciale, Suasorium, & Demonstrativum.* Et meritò. Quis enim non videt, propriè magis illum dici suadere, qui auctor est, ut bellum inferatur hosti, aut ut vectigalia augeantur: minus autem propriè id ei convenire, qui laudat, aut accusat; quamquam is quoque, quicquid refert, persuasum esse cupiat auditoribus? Ac, ne cui mirum videatur, quod dixi de duplici ejus vocis acceptione, addo, etiam tertiam esse significationem, quâ pressiùs, quàm hoc loco, accipiatur. Siquidem non rarò distinguitur ab hortatione, quam suasioni cap. antecedenti subjiciebamus. Nam propriè suademus utile, quod solùm expedit; at hortamur etiam ad utile necessarium. Ita hoste jam cervicibus imminente, nemo propriè pugnam suadet, quam detrectare non licet; sed adhortabitur omnes ad fortiter pugnandum, aut fortiter occumbendum. Est & alterum inter ea discrimen. Nam suasio propriè respicit intellectum; adhortatio verò affectum. Itaque suadet quoque vir prudens, cùm solis utitur argumentis ἀποδεικτικοῖς ‡, atque adeò cùm nullas consilii sui rationes exponit. At horum alterum si contingat, impropriè quempiam dixeris adhortari. Contrà adhortatur quoque, qui solis utitur argumentis παθητικοῖς*, quò iis animo faces stimulosque subdat. At hunc impropriè dicas suadere. Cùm autem in perfectâ Deliberativi generis oratione, & id, de quo consultatio est, argumentis debeat probari, & auditorum animi ad rem gerendam debeant inflammari: liquidò dilucet, tum suasionem pressè sumtam, tum adhortationem, partes esse orationis suasoriæ, quatenus primum è tribus constituit caussæ genus: ut superiori etiam capite dicebamus.

† Cap. 2.
‡ Probantibus.
* Affectum moventibus.

Neque hortativæ solùm sub suasoriis comprehenduntur; verùm & orationes consolatoriæ, petitoriæ, ac similes. Omnis quidem consolatoria est affectuosa, tum quia in eâ benevolentiam testamur, & amorem; tum quo-

quoniam nos ostendimus tangi & angi alieno damno; tum quòd spem boni concitemus, quod malo huic opponi queat; tum denique eò, quòd pudorem ingenmus ob animum effeminatum, ac æmulationem excitamus eorum exemplis, qui Vulcanio quodam scuto excepere omnes calamitatum ictus. Meritò nihilominus censetur generis Deliberativi, ratione argumentorum ἀποδεικτικῶν, quæ ex hujusce generis locis depromuntur: ut *ab honesto*, quòd, qui homo sit, non debeat humani aliquid à se alienum putare: quodque oporteat, acquiescere divinæ voluntati, quæ infortunia non modò permittat, sed quoque immittat*: *ab inutili*, quod dolore nostro rem reprehendere, infectamque reddere nequeamus, quódque mœror coquat ac maceret hominem, &c. Petitoria quoque, etsi sit παθητική, quatenus ad conciliandum auditorem argumenta petit è loco amoris, ubi item, ad captandam misericordiam, inopiam ac miseriam suam commemorat: est tamen Deliberativi generis, quia utitur λόγοις sive argumentis probantibus: ut cùm quis ostendit, id se rogare, quod alter nullo suo damno possit concedere, atque adeò ex quo ad ipsum quoque fructus redire queat; aliaque istiusmodi.

* Job. 1. 21. Psal. 39.9

IV. De locis generis Deliberativi.

Loci sive capita generis Deliberativi ἐν τῇ κατασκευῇ sive confirmatione à Dionysio Halicarnassensi † quatuor ponuntur; justum, utile, honestum, & possibile: ἡ ζήτησις, inquit, ἐν τέσσαρσι τοῖς τοῦ συμβουλευτικοῦ κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμφέροντι, τῷ καλῷ, τῷ δυνατῷ. At Hermogeni sunt sex: τὸ νόμιμον, *legitimum*; τὸ δίκαιον, *justum*; τὸ συμφέρον, *utile*; τὸ δυνατὸν, *possibile*; τὸ ἔνδοξον, *honestum ac gloriosum*; τὸ ἐκβησόμενον ἀγαθὸν, *eventurum bonum*. Itidem ἐν τῇ ἀνασκευῇ, sive in refutatione, loci hujus generis sunt, τὸ ἄνομον, τὸ ἄδικον, τὸ βλαβερὸν, τὸ ἀδύνατον, τὸ ἄδοξον, τὸ ἐνδεχόμενον κακόν. Ex his utile & inutile locus est Deliberativi generis proprius. Honestum assumtus locus est è genere Demonstrativo. Neque τὸ νόμιμον, *jus scriptum*, (qui locus est ἄτεχνος ‡) vel τὸ δίκαιον, *jus non scriptum*, è peculiaribus depromitur loculis: sed è Juridiciali. Δυνατὸν, *possibile*, locus est communis, de quo suprà pauca diximus. Sub eo autem comprehenditur facile & difficile. Nam quidquid fieri potest, id vel facilè vel difficulter fit, sive ἁπλῶς*, sive instituta comparatione. Possibili & impossibili addo ex Aristotele, ac quasi succenturio, magnum ac parvum. Nam etsi ab Hermogene prætereatur, non tamen minùs in Deliberativo locus hic communis adhibetur, quàm possibile. Ex his omnibus colligimus τὸ ἐκβησόμενον; quod nempe, quomodocunque res cadat, meliùs erit sic egisse. Quomodo autem Hermogenici hi loci tractari debeant, ostendam cap. IX. in statu Negotiali; qui generis Deliberativi proprius est. Addunt & quidam jucundum & injucundum: è quibus etiam locis argumentamur in hoc genere; velut cùm ad studium disciplinæ alicujus adhortamur. Nam benè olim Varro Cato, sive de liberis educandis: *Remotissimum*, inquit, *ad discendum, formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi; contrà delectatio protelum ad discendum.* Alii verò jucundum, & injucundum, comprehendi putant sub utili & inutili, ut ejus speciem: & rectè; cùm jucundum ita dicatur, quia juvat, teste Tullio in II. de Finibus; ideóque per *u* potius scribendum, quàm per *o*, quasi sit à joco. Neque opus est, ut necessarium locis Hermogenis adjiciamus. Nam necessarium est, quod ita utile est, ut sine eo res *nec esse* possit: unde & nomen fortassis. Maximè autem è septem locis vulgò adhibentur argumenta e locis ab utili, ab honesto, à possibili. Exemplum habes in illis Hectoris verbis, quibus Æneam compellat lib. II. divini operis:

Heu fuge, nate Deâ, teque his, ait, eripe flammis:
Hostis habet muros: ruit alto à culmine Troja:
Sat Priamo patriæque datum. si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hâc defensa fuissent.

† Ἐν τῇ τέχνῃ.
‡ Artis expers.
* Simpliciter.

Quâ in oratione primò Hector sive Poëta proponit, cùm fugiendum ait: inde confirmat. Confirmatio autem petitur, partim ab argumentis propriis huic generi; partim à communibus. A propriis bifariam; ab utili, & ab honesto. Ab utili, cum operam ait in cassum insumi in tuendâ Trojâ. Ab honesto, cùm adjungit, abunde Æneam consuluisse, & regis, & patriæ honori. Cùmque argumenta communia sint possibile & impossibile; magnum & parvum: utitur Hector argumento petito, tum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου †, tum à comparatione; nempe à magis ad minùs. Nam sententia est, si nec Hector valuerit Trojam defendere, multo minùs id poterit Æneas. Item Cicero Philippicâ VII. pacem cum Antonio dissuadet tribus istis; inhonesto, noxio, impossibili. Sic enim inter alia loquitur: *Ego ille pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo.* Et mox: *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis, P.C., ut eadem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.* Adjungam quoque exordium singularum partium. Prima sic incipit: *Quid est inconstantia, mobilitate, levitate, cùm singulis hominibus, tum verò universo senatui turpius, quid porro inconstantius, quàm, quem modo hostem non verbo, sed re, multis decretis judicavistis, cum hoc subitò pace velle conjungi?* Alteram hunc in modum orditur: *Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quàm turpitudo: tamen offendit animos majoris partis hominum magis.* Tertiam auspicatur ab istis verbis: *Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem posse pacem. de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.*

† Ab impossibili.

V. De materia consultationis publicæ.

Ex his pauculis dubium non est, quin generatim natura & tractio suasionis perspiciatur. Sed quota eorum pars sunt, quæ ab Aristotele traduntur? aut quotusquisque est, qui hâc solùm instructus notitiâ in publicâ hujusce generis caussâ cum laude versari queat? Quare, ne eorum instar, qui contenti sunt circulatoriâ voluptate & applausu, in cognitione hâc obscurâ subsistamus: visum quoque, aliqua speciatim adjungere de consultationibus publicis. Primò autem de earum materiâ dicemus; deinde de fine.

Ac varia quidem sunt, de quibus publicitus institui potest deliberatio. Quinque autem hæc principem locum obtinent: primò pecuniæ; deinde pax, & bellum; tertiò regionum præsidia; hinc ea, quæ exportantur, & importantur; postremò leges. Quorum pleraque etiam Tacitus complectitur lib. XIII. Annal. orat. adversus Thraseam: *Cur, si Remp. egere libertate Senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello, aut pace, de vectigalibus, & legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet, dissuaderetve?* De pecuniis duo observanda: primò, reditus publici; deinde sumtus civitatis. De bello & pace tenenda quatuor: primò vires militares civitatis; deinde bella ejus, itemque finitimorum, & illorum, quibuscum bellum gerere cogitamus; tertiò, an vires nostræ pares sint hostilibus, necne; quartò, bella quævis externa, quò inde conjecturam capere liceat de belli nostri eventu. De custodiâ regionis itidem consideranda sunt quatuor: primò modus custodiendi: puta utrùm ea custodiri debeat copiis equestribus, an pedestribus, triremibus, an propugnaculis: deinde numerus custodum: tertiò forma præsidiorum, quâ nempe formâ propugnacula aut castra sint exstruenda; (prout Aristotelis locum interpretatur Riccobonus:) quartò loca præsidiorum, quando non omnibus par imminet periculum. De ratione annonæ duo sunt scienda: primò, quantum civitati opus sit ad rem cibariam; deinde quid in agris nostris proveniat, & quid opus sit aliunde apportari.

Denique de legibus, (in quibus civitatis salus posita est, ut fuse disputat Demosthenes oratione contra Aristogitonem) quatuor hæc cognoscenda sunt: primò, quot, & quæ sint formæ Reip. deinde, quæ unicuique prosint: tertiò, quibus de caussis everti aut converti soleant Reip. formæ: quartò, quod genus Reip. civitati nostræ, quod item aliis sit utile; ad cujus rei cognitionem conducunt historia, & peregrinatio. Ac de his quidem omnibus agit Arist. cap. IV. juxta vulgarem divisionem, sive XX. secundùm partitionem Danielis Barbari; quam etiam secutus Majoragius; itemque is, qui Rhetorica Aristotelis edidit cum commentariis Sturmianis.

VI. De fine publicæ consultationis: sive de beatitudine civili, et partibus ejus.

Perspecta hujus generis materiâ, perpendemus, quæ Aristoteles tractat de Fine deliberantium: nempe de εὐδαιμονίᾳ πολιτικῇ i. felicitate; vel, prout mavult Victorius, beatitudine civili. Ea Aristoteli, cùm aliis modis, tum etiam definitur εὐπραξία μετ' ἀρετῆς, quod Muretus transtulit, *bonus rerum successus cum virtute conjunctus.* Sed alibi definitur, ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς, κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ. h. e. *operatio, seu actio animæ rationalis, secundum virtutem optimam, & perfectissimam, in vitâ perfectâ.* Habes eam definitionem lib. I. Ethicorum Nicomachiorum; ubi de illâ accuratè tractat auctor: qui profectò non est alius ab Aristotele, quantumvis Tullius in quincto de Finibus, ab ejus filio Nicomacho confecta esse, indeque Nicomachia dici, suspicetur. At omnium accuratissima erit definitio, si dicamus, beatitudinem esse bonum perfectum & optimum, pendens ab animæ rationalis actione & virtute in vitâ perfectâ. Siquidem caussa nequit esse genus *, quod in superiori fit definitione: neque genus cum specie suâ reciprocatur †, quod quidem fiat, si genus sit caussa adæquata. Quocirca caussa accidentium propriorum sola minimè constituit definitionem: sed tantùm conjuncta essentiali, quæ istiusmodi est apud Aristotelem: εὐδαιμονία ἐστὶν ἀγαθὸν τέλειον καὶ ἄριστον ‡. Jure autem in Rhetoricis Aristoteles, ut aliarum rerum multarum, ita beatitudinis quoque definitiones adfert minùs accuratas; quia cum Rhetorica non sit scientia, sed facultas; siquis ubique ἀκρίβειαν * illam exigat, tacitè naturam destruat facultatis.

* Arist. 4 Top cap. 1. cont. 3. † Idem ibidem context. 2. & 9. Et lib. Categ. cap. de subst. cont. 17. ‡ Beatitudo est bonum perfectum & optimum. * Accuratam diligentiam.

Partes hujus εὐδαιμονίας sunt bona omnia, tum interna, tum externa. Interna autem vel animi sunt, cujusmodi est virtus, à cujus actione & usu pendet felicitas: vel corporis, ut sunt sanitas, forma, robur, magnitudo, facultas certandi, (δύναμις ἀγωνιστική) & εὐγηρία, seu bona senectus: quæ tamen non corporis modò, sed & fortunæ munera requirit. Nam hanc esse Aristotelis sententiam, rectè in antexegematis ostendit Christophorus Rufus. At enim dicas, jam de internis sermonem esse. Non id inficias eo. sed cùm nemini, quantumvis se portanti eleganter, atque adeo, ut cum Comico loquar, pancratice valenti, levis in summâ esse inopiâ senectus queat: omnino, ut quis dicatur εὔγηρως †, muneribus fortunæ ei opus est, licet non primò, sed per accidens. Et hæc de internis.

† Commoda senectutis.

Externa bona sunt sex. I. Εὐγένεια, seu nobilitas. Quæ est multorum majorum splendor. Nam qui obscuris est ortus parentibus, principium esse nobilitatis potest, nobilis non potest: at contrà nobilis quoque est, qui à virtute majorum desciscit; etsi non tam ei nobilitas prosit, quàm obsit; quippe quæ solis instar, & recta, & prava, omnibus reddat conspicua. unde Sallust. in Jugurtha; *Majorum gloria posteris quasi lumen est. Neque bona, neque mala, in occulto patitur.* Quod ipsum & Juvenalis monet sat. VIII. Adde quod non aliam ob caussam in honore sit nobilitas, quàm quia, ut primo Politicorum scribit Philosophus, haut secus atque ex homine homo, ex fera nascitur fera, ita ex bonis quoque nasci bonos, sit verisimile. Oriuntur autem ex bonis qui nascuntur è prædiis virtute. Insuper verò è bonis quoque nasci vulgò existimantur, qui nascuntur divitibus: ac caussa ejusce rei est, quòd divites ea jam habeant, quorum gratiâ alii alios damno mactare solent. Atque hinc nemini obscurum esse potest, cur Philosophus in IV. Polit. nobilitatem scribat esse virtutem, & antiquas divitias. Requiritur autem ad veram nobilitatem, tum ut quis claris sit ortus majoribus, tum etiam ut legitimè sit ortus: hoc est, ut & loco honesto & honestè sit natus. Nam, quod & Græcum εὐγενείας nomen indicat, spurii verè propríeque nobiles esse non possunt, quia non sunt *bene nati*, ut loquitur Horatius. Nascuntur enim, contrà quàm præscribit virtus, & justitia civilis. Itaque Græcis dicuntur κακῶς γεγονότες: quod certè contrarium est voci εὐγενὴς, sive εὖ γεγονότες. Plutarchus in Lysandro: αἰτεῖ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσουσιν Ἡρακλειδῶν *. Nimirum conceptio, est generis fundamentum. At nothi, & spurii, non nascuntur nuptiis legitimis aut justis, prout appellantur à Jurisconsultis veteribus. Et hæc de primo.

* At claudum esse regnum, si nothi, & illegitimè nati, imperent posteritati Herculis.

Secundum inter externa locum obtinet εὐδοξία †, quâ non modò boni à bonis, sed ab universis judicamur.

Tertium τιμὴ, seu honor, quæ εὐδοξίας signum est; unde Aristoteli definitur σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης ‡. Est verò id signum, non in honorato, uti quidam existimarunt; sed in honorante, qui significat, se opinari, eum, quem honorat, aut bene fecisse, aut bene facere posse.

† Bona fama. ‡ Signum opinionis benefactricis.

Quartum est πλοῦτος, seu divitiæ. Omnino autem τὸ πλουτεῖν ἐστιν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κτᾶσθαι. h. e. *divitem quempiam esse, in usu magis, quam in possessione, positum est.* Unde & Menander:

> Μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει.
> Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταύτῃ καλῶς. *

Quem imitatus Horatius ad Tibullum:

> —— *Di tibi mentem,*
> *Di tibi divitias dederunt, artemque fruendi.*

* Beatus ille, cui opes & mens fient. His namque pulchre impendit has, ubi decet.

Sanè avaris χρήματα non sunt χρήματα, ut ἔτυμον quoque indicat.

Inter divitias principem facilè locum obtinent prædia: quæ unde commendentur, inferiùs dicetur †.

† In demonstratione rerum.

Quinctum est πολυφιλία, & χρηστοφιλία, *amicitia cum multis, bonisque.*

Sextum est πολυτεκνία, καὶ εὐτεκνία, *liberorum multitudo, & bonitas.*

Sex isthæc Cicero lib. de Orat. secundo appellat bona fortunæ: sed rectiùs idem lib. III. cum Aristotele externa vocat; quandoquidem & externa bona sunt, quæ fortunæ non sunt; & fortunæ sunt bona, quæ non sunt externa. Nam εὐγένεια bonum est externum, fortunæ non est: ac contrà valetudo non à naturâ semper est, sed fortunæ etiam beneficio restituitur; quod Pheræo Jasoni contigisse, refert Cicero; ut dicemus sub finem cap. IX.

Ac cur corporis externaque bona, licet multis adfligant humo divinæ particulam auræ, ut Poëta ‡ loquitur; requirantur nihilominus ad perfectam beatitudinem; gemina mihi esse ratio videtur. Sunt enim, tum instrumenta necessaria; cùm nemo sine robore & sanitate fortis esse possit; aut sine opibus & amicis liberalis: tum ornamenta, cùm eorum defectus felicitatis splendorem obscuret. Atque hinc est, quod (ut in Ethicis scripsit Aristoteles) nonnulli εὐτυχίαν *, nonnulli etiam virtutem, idem ac εὐδαιμονίαν †, esse existimarint: εὐτυχίαν nimirum, quia dictum est εὐδαιμονίαν egere bonis fortunæ; virtutem verò, quia ea consistit in actione virtutis. Consulatur Aristoteles lib. I. Rhetor. ad Theodectem (prout vulgò malè inscribuntur, cùm in iisdem ‡ fiat mentio Theodectiorum) à cap. XIX. usque ad caput XXV. tum etiam lib. I. Ethicor. Nicomachiorum; cum primis cap. VIII. & IX.

‡ Horat. lib. 2. Sat. 2. * Bonam fortunam. † Beatitudinem. ‡ Lib. 1. cap. 11.

VII. DE VIA AC RATIONE, QUA PERVENITUR AD FELICITATEM, SIVE DE BONO UNIVERSE.

QUantumcumque autem necessaria sit Oratori finis notitia; magis tamen ei opus est, ut cognoscat ea, quæ ad εὐδαιμονίαν πολιτικὴν * ordinantur. Nam de fine nulla est deliberatio, cùm non consultemus, an velimus esse felices; sed quomodo consequi possimus felicitatem. Itaque Aristoteles, postquam de εὐδαιμονίᾳ, ejusque partibus, egit; de bono in genere, sub quo etiam media continentur, tractationem subjicit, ac utilissimas affert propositiones in unoquoque boni genere. Attendimus autem bona, tum simpliciter, tum comparatè. Quæ simpliciter considerantur, vel sunt ὁμολογούμενα, qualia omnes bona esse confitentur; vel ἀμφισβητήσιμα, de quibus potest oriri controversia. De bonis confessis Aristoteles ex Dan. Barbari distinctione agit cap. xxv. † de controversis xxvi. ‡ Ad quæ loca satis sit, digitum, velut ad fontem, intendisse. Fusiùs enim prosequitur illam propositionum sylvam, quàm ut hic quoque reponi debeant: neque etiam nobis otium exscribendi Aristotelem, neque is animus. At cap. xvii. * tractat de bonis comparatis. Fit autem relatio bonorum, vel δυνάμει, vel μεγέθει, vel ἀριθμῷ, *virtute, magnitudine, aut numero.* Dicitur enim ὑπερέχον & ὑπερεχόμενον † ratione δυνάμεως ‡: μεῖζον * autem: καὶ ἔλαττον † ratione μεγέθους ‡: at πολὺ καὶ μικρὸν *, ratione ἀριθμοῦ †.

* *Beatitudinem civilem.*
† *Cap. 6. secundum distinctionem vulgarem.*
‡ *Ead. cap. 6. ex dist. vulg.*
* *Ex eadem distinct. cap. 7.*
† *Præstantius & cæterius.*
‡ *Virtutis.*
* *Majus.*
† *Et minus.*
‡ *Magnitudinis.*
* *Multum & paucum.*
† *Numeri.*

VIII. DE VARIIS REIPUBLICÆ FORMIS.

QUia autem deliberatio accommodata est ad mores civitatis; ac morum diversitas sequitur ex diversitate προαιρέσεως ‡; προαίρεσις verò variat pro varietate finium: iccirco Aristol. cap. xxviii. * agit de diversis Reipublicæ formis, ac singularum fine. Statuit autem quatuor Reipublicæ καταστάσεις †, sive ἰδέας ‡: nempe δημοκρατίαν, si populus regat; ὀλιγαρχίαν, si pauci, iique locupletiores; ἀριστοκρατίαν, cùm pauci, iique meliores; μοναρχίαν, si unus. Δημοκρατίας finis libertas; ὀλιγαρχίας, divitiæ; ἀριστοκρατίας, legum disciplina; μοναρχίας, custodia.

‡ *Propositi.*
* *Ex dist. Dan. Barb. & Sturmiana: sed secundum vulgarem cap. 8.*
† *Status.*
‡ *Formas.*

Sed hæc pinguiori Minervâ ab Aristotele in Rhetoricis dicuntur, quia propriè hæc doctrina ad Ethica pertinet. Certè viii. Eth. cap. x. & lib. iv. Polit. cap. ii. accuratiùs πολιτείας status considerans, triplicem assignat formam rerum publicarum; uti & Æschines facit, cujus verba inferiùs † apponam. Iis verò opponit totidem status depravatos. De singulis agemus paucis.

† *Hoc ipso capite.*

Μοναρχία dicetur, si unus regnet; unde *singularem potentiam* vocat Nepos ‡. Ac Polybio * quidem μοναρχία est, si populo imperet invito: sin volente, βασιλεία. Sed Aristoteli ἁπλῶς est μοναρχία, quando imperium est penes unum. Is si justitiam sectetur, βασιλεία est, sive regnum: sin quà jure quà injuriâ, omnia agat, τυραννίς. Interdum tamen hæc confundunt veteres. Nam apud Homerum † tetertimus ille Echetus, de quo & quædam Apollonius in iv. Ἀργοναυτικῶν, vocatur βασιλεύς. Locuti quoque hâc ratione alii, eosque inter Polybius, cujus vestigiis (ut in notis ad luculenti illius scriptoris ἐκλογὰς περὶ πρεσβειῶν accuratè ostendit Fulvius Ursinus) passim insistit Livius, usque adeò ut sæpe etiam verbum penè verbo interpretetur. Quoad ad Polybii locum, apud eum legere est, μετὰ ἐπιβουλὴν τὴν κατὰ Ἱερωνύμου τοῦ βασιλέως, pro quo Livius dixit, *conjuratio in tyranni caput facta.* Contrà τυραννίς (quam vocem, ut & τύραννος, Homerus, Hesiodus, & antiquissimi quique ignorant ‡, ut quorum ætate needum fuerit in usu) ab Æschine pro μοναρχίᾳ ponitur orat. contra Ctesiphontem. Itidem τύραννος in bonam accipitur partem ab Euripide Supplic., Aristophane in Nubibus, (ubi Jovem ipsum vocat θεῶν τύραννον) Platone in ἐρασταῖς, Sophocle cùm tragœdiam inscribit Oedipum tyrannum: atque è Romanis etiam scriptoribus; cùm a Marone vii. Æn. ubi Latinus ita Æneam nominat, cui benignè omnia atque adeò filiam offert; tum Horatio, cui * Lamus est *lati tyrannus.* Sed & μόναρχος συνεκδοχικῶς pro tyranno usurpatur: unde Pausanias, in ii. de Buriis agens, eundem priùs τύραννον, mox μόναρχον nominat: & Lucianus in Phalaride secundo, μοναρχεῖν dixit pro tyrannidem exercere. Verùm metuo, ne Grammaticum hæc magis pulverem oleant, quàm ejus disciplinæ, cujus nunc latos & lætos calcamus campos.

* *In Dione.*
* *Lib. 6.*
† *Od. 8.*
‡ *Plutarch. lib. de Hom.*
* *L. 3. od. 7.*

Inter βασιλείαν & τυραννίδα medium locum obtinet δεσποτεία, seu dominatus. Quippe cùm rex omnia conferat ad salutem publicam, tyrannus autem ad suam: dominus mediam insistit viam, quia ante omnia attendit, quid sibi expediat; nec tamen negligit salutem civium, sed eam curat secundariò. Vide Arist. lib. iii. Polit. cap. iv. Hujusmodi reges esse solent Persarum: quia subditi fere se habebant instar servorum. At dominus, & servus, sunt τῶν πρός τι.

Altera Reip. forma itidem duas potissimùm formas continet. Nam si pauci regnent, iique publico omnia bono metiantur; ἀριστοκρατία dicitur, sive optimatium imperium: sin ad propriam omnia dirigant utilitatem; ὀλιγαρχία vocatur, sive dominatus paucorum. Ac ἀριστοκρατία quidem, sive optimatium imperium, vocatur, quia, qui præsunt, ita se gerunt, ut sua consilia optimo cuique probent: ut ait Tullius pro Sext. Similiter Polybius, † cui ἀριστοκρατία est, ἥ τις ἂν κατ᾽ ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων καὶ φρονιμωτάτων ἀνδρῶν βραβεύηται. ‡ Ὀλιγαρχία autem dicitur nomine generis. Sanè & Plato τὴν ὑπὸ τῶν ὀλίγων δυναστείαν dividit in ἀριστοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν: ac ὀλιγαρχίαν vocari ait ὁπόταν τῶν νόμων μὴ φροντίζωσιν *.

† *Lib. 6.*
‡ *Ubi justissimi prudentissimique viri per electionem summa rerum potiuntur.*
* *Quando nulla est legum cura.*

Quemadmodum autem inter regnum, & tyrannidem, status est medius, qui dominatus dicitur: ita & paucorum imperium est, quod nec aristocratiæ nomen mereatur, nec tamen tyrannica paucorum potestas dici possit. Hujusmodi imperium rectè vocabitur ὀλιγαρχία δεσποτική. Ut cùm Reip. præsides primò quidem sui commodi, deinde autem civium salutis curam gerunt. Sed Aristoteles hoc quoque imperium ὀλιγαρχίαν nominat. Vide eum Polit. lib. iv. cap. v. & vi. & v. Polit. cap. vi. & vii.

Tertia Reip. forma est, cùm potestas est penes multos, ut cùm Senatus nihil potest sine tribuum voluntate. Sanè δῆμος opponitur τῇ βουλῇ: ut apud Latinos populus Senatui; velut cùm dicitur *Senatus populusque Romanus.* Per populi igitur potestatem ea intelligitur, quam habent tribus. Imò interdum & δῆμος exponitur *tribus.* Est autem hæc quoque potestas duplex: quia multi illi, penes quos imperium est, aut commune bonum respiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reip. genus Isocrati, aliisque sæpe, κατ᾽ ἐξοχὴν πολιτεία vocatur: proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία; Aristoteli verò τιμοκρατία, sive τιμοκρατικὴ πολιτεία, h. e. censuum potestas; quia nempe in ea τιμή, h. e. census, attenditur: unde fit, ut in hoc Reip. genere numerus eorum, qui imperant, nunc major, nunc minor sit; quia quo grandior præscripta est rei familiaris mensura, hoc pauciores imperant; quo minor est census, hoc plures sunt Reip. participes. At παρέκβασις seu labes Reip. finitima est ὀχλοκρατία, prout Polybius † vocat. Dicitur & δημοκρατία, sive populi potentia, ut nominat Cornelius Nepos ‡. Sed & multitudinis dominatum, & popularem statum, vocare licet: estque nihil aliud, quam τυραννὶς multorum capitum. Non rarò tamen δημοκρατίας vox in bonam accipitur partem. Æschines *, ἴσ γὰρ ἴστε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσὶ πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς, καὶ ὀλιγαρχία, καὶ δημοκρατία· διοικοῦνται δ᾽ αἱ μὲν τυραννίδες, καὶ ὀλιγαρχίαι, τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων· αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι, τοῖς νόμοις κειμένοις. h. e. *Optime enim nostis, Athenienses, tria esse Rerump. genera, unius imperium, paucorum potestatem, & populi libertatem. Ac unius quidem, & paucorum* do-

† *Lib. 6.*
‡ *In Alcibiade.*
* *Orat. contra Ctesiphontem.*

dominatus, reguntur pro eorum arbitrio, qui præsunt: at liberæ civitates receptis reguntur legibus.

In πολιτείᾳ est æquabilis libertas, sed deest majestas. In μοναρχίᾳ (non ubi appellatione solùm, sed re ipsa sunt reges) adest majestas, deest libertas. Ἀριστοκρατία minùs majestatis habet, quàm μοναρχία, plus quàm δημοκρατία: minùs libertatis, quàm δημοκρατία, plus quam μοναρχία. Sed si principatus sit, (est ea ἀριστοκρατίας species, in qua unus dignitate cæteris prior est,) jam quodammodo majestatem assequitur μοναρχίας; & retinet æquabilem libertatem, quantum satis est; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri possit hujuscemodi status minùs esse periculosus, quam vel δημοκρατία, quia plebs planè est imperita; vel μοναρχία, quia unus homo multis est obnoxius erroribus. Interim, ut præclarè Alcibiades & Augustus dixere, boni est civis, præsentem statum tueri, eumque mutatum nolle. Nam etsi alius fortasse melior; melius tamen, non optimâ uti, quàm receptam immutare. Cujus ratio est, quòd, ut plantis, sic legibus, ad figendas radices longo opus est tempore; planeque, ut plantarum, si crebrò transferas, sic legum, si crebrò mutes, vis atque robur deperit. Adde, quòd non omni populo idem convenit imperium: eóque alia aliis forma rectiùs committatur. Asiaticis, sine dubio, regia rectiùs adhibetur. At plerique Septentrionales populi, quia libertatem magis spirant, suæ meliùs libertati committuntur. Ex quorundam etiam sententia, magna imperia meliùs regio, minima meliùs à populo reguntur: mediocribus autem, præsertim si sua norint fortiter tueri, & aliena non appetant, optimatum maximè convenit imperium.

Πολιτείᾳ hodie utuntur Helvetii, ἀριστοκρατίᾳ, Veneti, μοναρχίᾳ Britanni, & Galli. Singula autem hæc imperii genera videre olim fuit apud Romanos: μοναρχίαν quidem sub regibus; ἀριστοκρατίαν sub consulibus, & Senatu, ante tribunitiam potestatem; δημοκρατίαν verò, cùm tribuni maximè vigerent. Quod si Græcos consideremus, πολιτείαν usurparunt Athenienses, ἀριστοκρατίαν Lacedæmonii, μοναρχίαν Macedones. Apud Persas, interfectis Magis, δημοκρατίαν laudabat Otanes, (qui Justino Ostanes;) ἀριστοκρατίαν commendabat Megabyzus; μοναρχίας patrocinium suscipiebat Darius. Vide de his orationes singulorum apud Herodotum. Atque hæc de genere Deliberativo. Quod si quid hic desiat, id in Negotiali statu * persequemur. * Cap. 9.

Cap. V.

De genere Demonstrativo.

Genus Demonstrativum est triplex: unum personarum, vel quasi personarum; alterum factorum; tertium rerum.

In laude ac vituperatione personarum series adhibetur, vel naturalis, vel artificialis.

Artificialis est, cùm non servato temporis ordine, omnia ad certa genera, seu capita, referimus; ut sunt bona animi, corporis & fortunæ.

Naturalis verò series est, in quâ historia servatur ordo.

Dividitur hæc in tria tempora: id quod est ante hominem; id quo quis vixit; & illud, quod mortem consecutum est.

In primo tempore consideranda sunt, cùm auguria & oracula, siqua natalem antecesserint; tum genus, & patria. A quibus bifariam laudamus.

Nam si hæc illustria contigerint, dicimus, aliquem respondisse patrii soli vel natalium splendori: at si ea sint ignobilia, quempiam patria aut generis obscuritatem virtute suâ illustrâsse ostendimus.

In ipsâ vitâ sunt quatuor. Primum est natura; tum corporis, ut sanitas, robur, agilitas, & pulchritudo; tum animi, uti ingenium, ac memoria. Alterum est fortuna, sive opes. Tertium educatio, ac institutio. Quartum actiones, earumque tum circumstantiæ, tum præmia.

In ultimo sunt, cùm mortis genus, pompa funebris, & similia; tum inprimis jactura & luctus ob eam, quibus subjicitur consolatio. Atque hujusmodi est laus personæ, uti Alexandri. Unde facile erit cognoscere modum laudandi quasi personam, ut Bucephalum.

In Demonstratione Factorum *eadem sunt probandi loca, quæ in Deliberativo. Nam hic laudatur, quod illic suadetur.*

At amplificandi loca sunt octo. Nam ad factorum laudem pertinet, quòd quis primus fecerit, vel solus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè necessario, vel sæpe, vel rem maximè spectantem civitatis laudem, vel quòd primus eo novos acquisiverit honores.

In Demonstratione Rerum *non una est ratio. Nam in laude regionum, urbium, ac similium, par ferè ratio est, atque in demonstratione personarum. Quod enim in hominibus est genus, & patria, id in locis sunt conditores ac principes, qui in iis gubernarunt: quod in illis forma corporis, id in his situs; quod in illis animi virtutes, id hic fertilitas, & similia.*

At in aliarum rerum, veluti in disciplinarum commendatione, iidem sunt loci, qui in demonstratione factorum.

Honestas ostenditur à caussis efficientibus, & antiquitate.

Utilitas probatur ab effectis, & fine.

I. Cur genus Demonstrativum subjiciatur Deliberativo; deque variis ejus nominibus, præcipue ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΥ, et ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΥ appellatione.

GEneri Deliberativo subjicit Aristoteles genus ἐπιδεικτικὸν seu Demonstrativum: cui primum vulgò tribuunt locum ob facilitatem. Aristoteles verò, nobilitatis ratione habitâ, orsus est † à συμβουλευτικῷ ‡, ut suprà * dicebamus. Verùm nonnemini eampse ob caussam videatur, de Juridiciali agendum fuisse ante Demonstrativum. Nam nihil præclarius est, quàm innocentium salutem ab improbis defendere; quod genere fit Juridiciali. At Demonstrativum magis ad ostentationem facit; cum sibi propositam habeat delectationem auditoris. Verùm justo consilio Juridiciale genus rejectum est in locum postremum; quia Demonstrativum majorem affinitatem habet cum Deliberativo, quàm Juridiciale. Nam Deliberativi finis est beatitudo civilis: at laus personarum potissimùm sumitur ab actione virtutis, in quâ beatitudo civilis consistit. † Lib. 1. Rhet. ex vulgari cist cap. 9. ex recentiori autem cap. 29. ‡ Deliberativo. * Cap 4.

Est autem genus Demonstrativum ita dictum, vel quòd eo demonstrentur virtutes, vitiáque; vel quòd Orator potissimùm in hoc ostendat vim suam: quippe quod ostentationi comparetur. Itaque Quinctilianus lib. III. cap. IV. Ostentationem vocat; quemadmodum & præter alios Raphaël Regius † meliùs Ostentativum vocari ait, quàm Demonstrativum. Sed jure id reprehendit Jul. Scaliger lib. 1. de re Poët. cap. 1. *Nihilo*, inquit, *meliùs ἐπιδεικτικῇ vox à Quinctiliano accepta pro ostentatione. Quin fortasse hoc vocabulo carent Græci ad ostentationem significandam. Sanè ab eâ tantum abest, ut apud philosophos pro simplicissimâ atque exactissimâ ostensione receptum sit.* † Comment in Quinctil.

Negari tamen non debet, interdum ἐπιδεικτικὸν Græcis esse ostentativum: uti cùm vocant λόγους ἐπιδεικτικούς, orationes, quæ ad ostentationem scribuntur; cujusmodi Isocrates vocat τοὺς περὶ ἐπιδείξεις λόγους.

Neque est, quòd quisquam hoc genus aspernetur, quia plurimùm ad ostentationem sit comparatum. Nam, ut Tullius in partitionibus docet, non tantùm ad bene dicendum valet; sed etiam ad bene vivendum: ut in quo sæpe

de

de moribus, ac vitiis, disputet orator. Adde, quòd aliis duobus permiscetur, tanquam sanguis corpori. Et sanè veteres, tum hisce de caussis, tum ob facilitatem, ab eo auspicari solent: unde Cicero illud incunabula oratoris vocat, & eloquentiæ nutricem.

Dicitur Ciceroni quoque laudatio, & Græcis ἐγκωμιαστικὸν, nempe à potiori parte. Theon in progymnasmatis: τῆς γὰρ ὑποθέσεως εἴδη τρία· ἐγκωμιαστικὸν, ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτικὸν οἱ περὶ Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικόν.* Appellatur quoque πανηγυρικόν. Unde & Halicarnassensis, in vitâ Lysiæ, auditorem in hoc genere, quem Aristoteli θεωρὸν † esse supra diximus, πανηγυρίζοντα appellat. Nam tria hæc conjungit, δικαστῇ, ἐκκλησιαστῇ, καὶ πανηγυρίζοντι ὄχλῳ. ‡. Propriè autem πανηγυρικὴ dicitur, non quæcunque oratio in hoc genere versatur; sed laudatoria, & quidem ea, quæ habetur in cœtu universi populi. Siquidem panegyricæ primò dictæ, quibus, qui Græciæ libertatem defenderant, hostesque devicerant, in universæ laudabantur gentis celebritate.

** Sunt enim tria caussarum genera; encomiasticum seu laudatorium, quod Peripatetici demonstrativum vocant, judiciale, & deliberativum.*
† Spectatorem.
‡ Judici, in concione stanti, & panegyricam orationem audienti populo.

Quamquam homini acuto videri queant panegyricæ non pertinuisse ad solam laudationem. Nam Isocrates panegyricà, quæ exstat, hortatur Græcos ad suscipiendam expeditionem adversus barbaros: unde & Tullius eam ad suasionem refert lib. de Oratore. Verùm nullo negotio eximus hunc ictum, si Halicarnassensem audimus; qui suasionem negat esse primarium Isocratis finem. Nam ait, eum per speciem suasionis, laudes persequi Atheniensium.

At Plinius planè abusus panegyrici nomine: quippe, quò orationem suam titulo redderet augustiorem, eam πανηγυρικὸν inscripsit, quâ solùm, convocatis patribus, Trajano pro consulatu gratias agit. Multo minùs panegyricæ dici merentur, quæ tantùm recitatæ paucis, vel etiam nunquam recitatæ, nec scriptæ ut recitarentur, sed ut legerentur. Atque id nominis quoque origo indicat, cùm πανήγυρις * sit ab ἄγυρις †, quod factum ex ἀγορὰ, Æolice ο in υ converso. Sanè Homerus non semel pro ἀγορὰ usurpat: ac Hesychius quoque interpretatur συνοδος, & συναγωγή.

** Publica celebritas.*
† Cœtus.

II. De partibus generis Demonstrativi: ac inprimis de discrimine laudis, et encomii.

Partes generis Demonstrativi duas superiùs constituimus, ἔπαινον sive laudem, & ψόγον sive vituperationem. Latiùs autem ἐπαίνου voce utor, quàm vel posteriores Græci rerum à Romanis gestarum scriptores, quibus ἔπαινος est τὸ ἐπικήδειον ‡: vel Aristoteles ipse, cui ἔπαινος est virtutis, ἐγκώμιον factorum; uti ea distinguit, cùm lib. 1. de moribus ad Nicomachum, & in secundo Eth. ad Eudemum, tum etiam 1 Rhet. * Ubi & meritò ea separat ab εὐδαιμονισμῷ. Nam cùm εὐδαιμονία, seu beatitudo, consistat in actione virtutis, sanè εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς, h. e. oratio, quâ aliquem felicem aut beatum prædicamus, comprehendent, tum ἔπαινον, quem virtutis esse dicebamus, tum ἐγκώμιον, quod versatur circa actiones virtutis. Ipsius hâc de re Aristotelis verba adscribam è 1. Rhetoric. Ἔστι δ' ἔπαινος λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτὰ, τούτοις δ' οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. *Laus est oratio indicans virtutis magnitudinem; Encomium autem operum est virtutis; Beatum verò aliquem prædicare, & felicem dicere, ut inter se eadem sint, ab illis tamen duobus differunt, cùm, ut felicitas virtutem complectitur, sic prædicatio felicitatis contineat hæc:* virtutem nempe, & virtutis actionem. Porrò varias ἐπαίνου definitiones adfert Menander Rhetor; easque inter Aristotelicam quoque, sed prætermisso auctoris nomine. Adfert & eandem Jul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. cx. verùm negat sibi satisfacere. Itaque eo distinguere mavult, quòd ἔπαινος sit pars ἐγκωμίου, ἐγκώμιον multi ἐπαίνων. Nam cùm de re quapiam αἶνος esset propositus; auditorum consensum oratione expressum, fuisse vocatum ἔπαινον; quasi prioris narrationis additamentum; indeque tractum, ut testimonium omne bonæ rei, aut bene facti, ἔπαινος diceretur: cùm autem ἐν τῇ κώμαις *, audientibus tribulibus, laudes alicujus ita recensebantur, ut longiusculè procederet oratio; ἐγκώμιον fuisse appellatum. Ita vir ille nunquam sine laude dicendus. Quod si mihi quoque, liberè, & quasi ex tabellâ, sententiam dicere liceat, adseram, ἔπαινον non magis esse partem ἐγκωμίου, quàm ἐγκώμιον ἐπαίνου. Neque enim ἔπαινος solùm est rei simplicis, neque simplici tantùm nudâque instituitur oratione; verùm locum quoque habet in personis, quæ & multis ac variis insigniuntur elogiis, & copiosâ ornatâque extolluntur dictione. At in encomio se res secus habet; ut quod longiorem semper requirat orationem. Sensit id quoque Cornelius Fronto: *Laus*, inquit, *facti instrumentum est: laudatio verò est rerum gestarum relatio.* Itaque different ἔπαινος, & ἐγκώμιον, ut genus & species. Ac hoc ipsum ipsius quoque Scaligeri verbis comprobari potest. Scribit enim is, omnem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non è converso: quod sanè si est, ἔπαινος erit totum universale, ἐγκώμιον verò pars subjecta. Et hæc de partibus generis ἐπιδεικτικοῦ.

‡ Funebris laus.
** Cap. 31. secundum distinct. recentiorem: sed ex veteri dist. cap. 9*
** In vicis.*

III. De materia, ac partibus generis Demonstrativi.

Materia, circa quam versatur genus Demonstrativum, adeo latè patet, ut nec universæ hujus naturæ limitibus circumscribi queat. Quippe, convulsis, quodammodo repagulis ejus, ad divina se extendit. Nam quamvis, ἀκριβῶς † loquendo, eorum non ἔπαινος ‡ sit, sed εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς *, uti scribit Philosophus primo Nicomachiorum †: tamen ἐπαίνου quoque nomen latè accipi posse, ut divinis attribuatur, ipse indicat Aristoteles, qui disertim Deum quoque ἐπαινεῖσθαι ‡, scribit 1. Rhetor. cap. IX. juxta vulgar. distinct. & 1. Eth. Nicom. cap. XII. Porrò ad divinorum laudationem refer hymnos Homeri, ac Callimachi: item illum Juliani in Solem: atque alios, quos sect. VI. dicam. Sanè, ut notat Sophoclis Scholiastes * ὕμνος κυρίως ἡ εἰς θεὸν ᾠδὴ †, quamvis, ut idem inibi addit, καὶ ἡ πάντως ἁπλῶς ἡ ᾠδὴ ‡, ita appelletur; neque Poëtis solum, sed Athenæo * quoque, qui ἐπιθαλάμιον vocat γαμικὸν ὕμνον. De ratione laudandi Deum vide Jacobum Pontanum lib. II. Poët. Institut. cap. XXXII.

† Accuratè.
‡ Laus.
** Oratio, quâ aliquem felicem, aut beatum, prædicamus.*
† Cap. 12.
‡ Laudari.
** In Electr.*
† Hymnus propriè carmen Dei laudem
‡ à Poëtis simpliciter carmen.
** Lib 4.*

Proximum in laudationibus locum obtinent homines; quomodo Isocrates extollit Euagoram, Cypriorum regem; aut Cicero pro Marcello laudat Cæsarem.

Tertii generis laus est animalis irrationabilis, quomodo Virgilius effert apem; muscam Lucianus.

Ad quartum genus pertinent res sensus expertes, sive hæ substantiæ sint, sive accidentia, quæ tamen ἀκύρως † admodum dicuntur carere sensu, cùm id propriè de substantiis intelligatur.

† Impropriè.

Porrò ad quatuor hæc genera referri debent, tum quæ primò, per se, ac directè; tum quæ secundariò, ex accidenti, ac reductivè ad ea pertinent. Istiusmodi sunt partes; uti anima, aut manus: privationes; ut mors, aut cæcitas: concreta; ut mundus, qui est corporum naturalium undecunque perfectum σύστημα ‡: Philosophia, quæ est habitus animi, compositus è disciplinis, tum rerum necessariarum, tum contingentium: bellum, in quo multæ coarcevantur actiones, & passiones: respublica, quæ aggregatum est ex multis relationibus, atque ita in aliis, quæ omnia tractare ac laudare sciet, qui perspectum habebit, quomodo extolli queant partes, quibus constant. Pluribus hæc prosequi visum fuit propter eos, qui Aristotelicam distributionem non sequuntur, quia non adsequuntur. Ait Aristoteles, laudari ἢ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων τὸ τυχόν. Quem locum planè in animo habuit Fabius *, cùm scripsit: *Materia*

‡ Compages.
** Lib 3. cap. 9.*

teria præcipuè quidem in Deos & homines cadit: est tamen & aliorum animalium, & carentium animâ. Hæc in distributione, si eos audimus, multa desiant. Quamobrem nobis hunc eorum errorem denudare visum fuit; nequid porrò sub ancipiti hæreat, ac inprimis pueris investibus, quos homines isti facilè in suam pertrahunt sententiam. Sed enim occurrunt: plantæ, inquiunt, nec ζῶα * sunt, nec ἄψυχα †. At hoc quoque eorum telum planè irritum est. Nam παχυλῶς ‡ loquitur, cùm Aristoteles, tum Fabius. Etsi enim, ἀκριβῶς loquendo, differant ζῶα, ϗ ζῶντα, *animalia & animata*; vulgò tamen hæc confunduntur, ac inanimata censentur, quæcunque destituuntur sensu ac motu.

* *Animalia.*
† *Inanimata.*
‡ *Pinguiori Minerva.*

Nunc censionem quoque faciamus alius distributionis; quâ triplicem faciunt laudem & vituperationem: unam personarum; alteram factorum; tertiam rerum. Ac multi quidem, dum in salebrosâ hâc distributione versantur, vexanturque, nihil præter inscitiam habent, quod afferant. Ambigunt, ecquid in eâ desiat, aut excedat: verùm argumenta, quæ adducunt, planè ficulna sunt, & ex quibus nihil exprimi queat, præter plebejum vanæ opinionis succum. Negant enim, muta animantia hac sub definitione comprehendi, quia neque personarum nomine contineantur, neque factorum, neque rerum. Verùm nos quidem totum hoc iis damus, nec tamen vel minimùm prævaricando, ipsorum caussam agimus. Siquidem scimus, non fuisse eam veterum mentem, ut, quæcunque laudari queunt, hâc distributione complecterentur; verùm ea tantùm comprehendere voluisse, quorum Oratori usus esse possit in caussis publicis. Nam subjiciunt Oratori quæstionem civilem: ad quam quæso quid facit laus simii, aut asini; psittaci, aut anseris? Quare desinant, veteres calumniari, qui, calido magis, quam callido mendacio, adserunt, tantâ in caligine versatam antiquitatem, ut bestias sub personis complecteretur: quod profectò *Credat Judæus Apella; Non ego**. Certè aliud vel Emporius eos docebit, qui non modò mutorum animantium, sed plantarum quoque, similiumque tractationem, negat ad Oratorem pertinere. Verba ejus adscribam. *Infontes*, inquit, *germina, & flumina, & arbores, & armenta dicere, jucunda quidem, sed parum ampla materia est, & foro, cui præparamur, aliena. In quo cùm semper nobis, aut reprehendenda, aut laudanda persona sit, id agere debemus, ut ejus usum exercitatione capiamus.* Neque hinc rectè colligas, pari jure factorum rerumque laudem planè à Rhetoribus præteriri potuisse. Nam & personæ à factis laudantur, & multarum rerum laudes interdum ab Oratore afferuntur ad personarum vituperationem: quomodo in Verrinis laudantur Sicilia, ac Syracusæ. At dispar ratio est armentorum, germinum, aliorumque, quæ ab Emporio adducuntur. Nam neque de iis separatim in publico cœtu dici solet: neque admiscentur caussis forensibus, aut publicis consultationibus.

* *Horat.*

Discussimus nebulas, quas quidam affundere conati veterum destributioni. Proximum est, ut, quò iis omnis præcidatur vitilitigandi ansa, ostendamus, ex hâc ipsa distributione posse distributionem exstrui, quâ ea quoque comprehendantur, quorum tractatio non tam ad Oratorem pertinet, quàm ad Poëtam, aut Sophistam. Quippe haut alio opus est, quàm ut primi generis laudem esse dicamus, tum eam, quæ propriè personarum est; cujusmodi apud Isocratem est laus Euagoræ, Helenæ Busiridis: tum illam, quæ est quasi personarum; velut equi, leonis, canis, psittaci, similiumque. Hæc si placet divisio, secundi ordinis erunt facta, h. e. actiones, quæ à nobis proficiscuntur: tertio verò ordini subjicientur substantiæ omnes, præter animatas; & accidentia, præter actiones, quæ duo genera rerum vocabulo signare licet: quamquam non ignorem, id tam latè apud Philosophos patere, ut non facta modò comprehendat, sed personas quoque, & quasi personas, h. e. muta animantia, aliaque, quæ personarum instar tractantur, uti infrà commonstrabimus.

Verùm non deerunt fortassean, quibus truncam ac debilem veterum distributioni medicinam fecisse videamur: quippe hanc quoque divisionem esse mendosam, quòd factorum laudem statuat distinctè à reliquis ordinis, contrà quàm à sapiendi dicendique magistro factum in distributione, quam ex eo paullo antè apponebamus. Quamobrem, ut hos quoque ab erroris diverticulo in veritatis viam reducamus, duplicem ponimus rationem considerandi facta. Nam longe alia ratio est, cùm ab iis laudantur personæ; quod cùm fit, simplici ac nudâ factorum commemoratione opus est: alia verò, cùm ipsa laudantur facta; quam ad rem requiruntur argumenta ἀποδεικτικά. Si priori modo consideremus, ad primum pertinebunt divisionis membrum. Nam si princeps quispiam nihil pensi habeat, quin omnibus modis exsorbeat subditorum sanguinem, ac provincias vectigalibus exenteret; id ipsum, utut facti sit, ad personæ tamen vituperationem pertinet, cùm personæ à gestis bonis, malisque, tollantur, aut vituperentur. Atque hæc caussa est, cur Aristoteles in divisione suâ prætererit demonstrationem factorum. At dispar ratio est, cùm tota oratio in eo consumitur, ut ostendat, quàm præclarum atque utile sit factum. Nam in hujuscemodi Orator propriè non personam sibi proponit, sed factum: quod & probum esse potest, licet ab improbo proficiscatur; & improbum, licet à probo fiat. Quippe, quemadmodum una hirundo non facit ver; ita neque una actio probum aut improbum facit. Quare, juxta hanc considerationem, non tam personis, quàm rebus, facta subjici debent: aut, si angustiùs rei vocabulo uti visum, distinctè ea faciemus ordinis; cui meritò, aut postremum assignabimus locum, aut inter personas ac res interjectum. Nam cùm in factis semper persona concurrat cum re, quæ à personâ proficiscitur: est in iis, ut Ciceronem loqui Nonius voluit, amborum quasi cinnus. Et hæc de partibus generis Demonstrativi, tum pro Aristotele, ac Fabio; tum pro Tullio, atque aliis, dicta sunto.

IV. Argumentum Demonstrativi generis proprium esse ab honesto. Et, quomodo illud tractetur.

ARgumenta hujus generis ducuntur ab honesto: ut quod finis sit generis ἐπιδεικτικοῦ, quemadmodum suprà dicebamus. At, inquit, Fabius lib. III. cap. IV. *an in laudando, & vituperando, non habemus utilitatis & æquitatis rationem?* Sanè habemus, Fabi: verùm id cum fit, utilitas & æquitas assumuntur aliunde, quò referantur ad honestatem, ut finem primarium. Alter quoque evellendus nobis hoc loco scrupulus, qui animos quorundam insidet. Non videntur iis argumenta omnia peti ab honesto; quia agri, fontes, aliaque inanimata, ab honestate commendari nequeant; cùm in ea non cadat virtus. Verùm non ultrà, puto, pertendent homines isti, ubi cogitarint, in iis quoque posse rectum spectari usum, quod ad honestatem pertinet. Atque id magis elucebit ex illis, quæ subjiciam. Siquidem, honestum aliquid esse, probamus trifariam; vel quia sit virtus, vel quia virtutis caussa, vel quia effectum. Quare, cùm ingens sit propositionum in hoc genere sylva, tres tamen hæ sunt γενικώταται *. Quicquid virtus est, id honestum, ac laudabilie est. Quod virtutem efficit, id est, in laudabilibus. Quod virtutis effectum est, id in rebus honestis numeratur. De virtute, ejusque speciebus, agit Aristot. lib. I. Rhet. cap. XXIX †. Caussæ virtutum, vel virtutes efficiunt dianoëticas, vel ethicas. Quæ dianoëticas efficiunt, ea vel interna sunt, vel externa.

* *Generalissima.*
† *Ex dist. Dan. Barb. sed secundum veterem cap 9.*

Externa post Deum Opt. Max. sunt, primò exemplum; sive majorum, si sint nobiles; sive aliorum virorum præstantium, si sint ignobiles: deinde bona educatio & institutio, quia verisimile est, studia abire in mores: tertiò divitiæ, quæ instrumenta sunt ad eruditionem consequendam.

Interna vel in animo sunt, vel in corpore.

In animo sunt ingenium, memoria, industria, ex quibus

bus industria multùm quoque sine naturæ dotibus pollet; ut vel liquet exemplo Superiani Isauri; qui licet naturâ tardus, & trigesimum ætatis annum egressus foret, antequam animum ad disciplinas liberales adjiceret; labore tamen improbo summam eruditionem & insigne est nomen consecutus, teste Eunapio de vitis Sophistarum.

In corpore sunt robur, sanitas, agilitas, & pulchritudo. Et hæc de caussis virtutum dianoëticarum.

Virtutem moralem efficiunt tria; natura, quæ incipit; doctrina, quæ dirigit; consuetudo, quæ perficit.

Effecta virtutum sunt res præclarè gestæ; item virtutum signa; velut coronæ, trophæa, cicatrices.

V. De modo amplificandi in genere Demonstrativo.

PRæcipuum generis ἐπιδεικτικῶ instrumentum est amplificatio; uti in Deliberativo exemplum, in Judiciali enthymema; quemadmodum suprà * quoque diximus. Modi autem amplificandi Aristoteli † sunt octo. Quos exponam inferiùs, cùm de factorum demonstratione agetur. Nunc principem eorum adferre sufficerit. Est ille, siqua laus unius sit propria. Ut quod apud Græcos, uti Plinius scribit lib. VII. cap. XLI. *una feminarum in omni ævo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Apud Romanos simile contigit in Agrippina: *quam imperatore genitam, sororem ejus, qui rerum potitus sit, & conjugem, & matrem fuisse*, scribit Tacitus in XII. Annal. qui & unicum id exemplum inibi appellat.

* Cap. 3.
† Lib. 1. cap. 9. juxta vulg. dist.

Porrò, ad amplificandum, licet in hoc genere ἐπεισοδίων, sive digressionibus uti. Fit hoc transeundo à thesi ad hypothesin, & ab hypothesi ad thesin: ut, si eloquentia laudanda sit, extolli poterit Tullius; &, si Aristides est commendandus, licet commemorare laudes justitiæ. Ita Isocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα ‡, quàm ἔργα *. Nam quòd argumentum naturâ suâ sterile foret; magnam orationis partem consumit in reprehensione Sophistarum, laudatione Thesei, excusatione Paridis, ac laude pulchritudinis. Item in laudatione Busiridis (quod argumentum quia est παράδοξον †, eò Busiridem illaudatum appellat Virgilius ‡;) multus est in celebratione Ægypti, quam regni sedem delegerat. Gorgias quoque, si Achilles ei laudandus esset, primò laudabat Pelea patrem, inde Æacum avum, hinc Jovem proavum; ideoque dicebat, nunquam sibi deesse orationem; ut ait Aristot. lib. III. cap. XXVIII.

‡ Quæ rei accedunt.
* Dere.
† Admirabile.
‡ 3 Georg.

VI. De ratione laudandi, vel gentium Deos, vel verum Deum Israelis.

ATque hæc dicta sint generatim de naturâ caussæ Demonstrativæ. Verùm operæpretium me facturum puto, si quoque descendam ad tractationem specialem partium ejus; quandoquidem non uno tractantur modo personæ, facta, res. Ac primò occurrunt loci peculiares laudi personarum; quos non abs re fuerit exemplis aliquot illustrare, quò succurratur jejunæ & aridæ eorum meditationi, qui se primùm in tractatione hujus generis apud Rhetores ac Scholasticos exercent.

Personarum appellatione comprehenduntur Deus, angelus, homo.

Rationem laudandi Deos, juxta impiam nationum pietatem, paucis describunt Halicarnassensis tractatu περὶ πανηγυρ. & Fabius lib. III. cap. IX. Fusiùs verò Menander lib. I. de gen. demonstr. cap. IX. & septem sequentibus: item cap. XVIII. Quamquam id non à Menandro conscriptum, sed ab alio puto adjectum. Nam cùm de Diis dixisset, atque inde ad regionum, urbium, aliorumque locorum laudationem transiisset; eamque non ubertim minùs tractasset; cur postea ad laudationem Deorum rediret, caussæ nihil erat. Atque hi veteres. E junioribus autem adi Scaligerum de re poeticâ lib. III. cap. CXII. & tribus seqq.

Exemplo verò erunt, tum poëtarum hymni, ut Homeri, Orphei, Callimachi, Procli, aliorum: tum Aristidis hymnus in Jovem; item orationes ejusdem in Minervam, Neptunum, Bacchum, Herculem, & Serapim. Exstat & insignis Maximi Tyrii oratio de Deo. Etiam vide Dionis Chrysostomi orationem XXXVI, quæ inscribitur Borysthenitica: ubi multa scite disserit de mundi opifice; item eam, quam Olympica, sive de primâ Dei cognitione, inscripsit. In quâ multa præclarè dicuntur de Deo, & intelligentiis. Exordium tamen & longius, & pictius est, quàm gravi adeo argumento conveniat. Sed subinde in eo peccare hunc scriptorem, etiam Photius, vir acris judicii, observavit, quo loco de Dionis Corinthiacâ judicium promit.

At qui verè volet verum laudare Deum, is contemtis despretisque nugalibus gentium de Diis commentationibus, Scripturam, tanquam Thesejum filum, sequatur: quâ duce argumenta divinæ laudis petat; partim ab adjunctis Dei, partim ab effectis. Est enim Deus ὑπερφύσιος φύσις *. In hac prædicetur majestas, in majestate æternitas, in æternitate beatitudo. Præterea laudetur ejus in creando sapientia, in gubernando providentia, in defendendis probis bonitas, in ferendis malis lenitas, in iisdem frangendis fortitudo, in puniendis justitia, atque ita in cæteris.

* Natura omnem excedens naturam.

Horum omnium tam illustria habemus testimonia in Scripturis, præsertim in Davidis & aliorum hymnis, ut nullum adeò infelicis esse ingenii putem, cui in hoc argumento deesse possit oratio. Prætertim, si vel leviter delibare etiam volet, quæ apud Philonem Dionysium, Nazianzenum, Basilium, aliosque, luculentè adeò de eodem perscripta sunt argumento.

VII. Quomodo Angeli laudentur.

ETiam angeli pertinent ad divina, cùm vox ea sit ex illis, quæ vocantur ἀφ' ἑνὸς, ἢ πρὸς μίαν φύσιν *. Laudantur hi à quatuor præcipuè rebus.

† Ab uno, sive ad unam naturam.

Primùm ab οὐσίᾳ, sive natura incorporea, ac materiæ experte, unde *spiritus* dicuntur, cùm ad Hebr. cap. I. tum Psal. CIV. ubi B. Augustinus: *Quæris*, inquit, *nomen hujus naturæ? spiritus est.* Eâpse de caussâ à Philosophis vocantur *intelligentiæ*, & *formæ*, vel *substantiæ abstractæ*. Neque obstat, quòd corporeâ formâ visi fuerunt. Nam corpora illa non erant unita οὐσιωδῶς, sed ea pro tempore gestarunt. Atque ab hac formâ assumtâ dicti videntur *Cherubim*. Nam *caph* similitudinis est particula, & *rabja* adolescentem Chaldaicè significat, teste R. David. Sunt igitur angeli media natura, inter spiritum increatum atque infinitum, qui Deus dicitur, & animas humanas, quæ non sunt aliquid omnimodis perfectum, contrà quàm in angelis fit. Nam hæ per se subsistunt, unde & *personæ* vocantur ab Augustino, Enchiridio ad Laurentium cap. XVIII.

Deinde laudantur ab naturæ adjunctis. Nam, sive intellectum respicias, est in iis adumbrata quædam omniscientiæ divinæ similitudo, quâ verum à falso, bonum à malo, discernunt. Seu spectes voluntatem & affectum, justissimi sunt & sanctissimi; ut qui bonum semper amplectantur. Seu consideres potentiam atque agilitatem, arguunt eam primogeniti in Ægypto occisi, & tot millia interfecta in exercitu Senacheribi. De potentia quoque testis Paulus in priori ad Thessal. I. 7. De agilitate autem Esa. VI. 6.

Tertio loco eorum laus petitur ab officio, unde dicuntur πνεύματα λειτουργικὰ, item ἄγγελοι, atque Hebræis *malachim*. Est verò officium hoc triplex. nempe, partim erga Deum: quod est, tum celebratio numinis, tum executio mandatorum ejus: ut docet Psaltes Ps. CIII. vers. 20. & 21. partim erga pios: ut qui non solum pœnitentia eorum gaudeant; sed etiam custodiant eos, & post vitam hanc in cœlos transferunt: ut constat è Psal. XCI. I. & ad Hebr. I. 14. partim etiam adversus malos: erga quos

Deus judicia sua per angelos exercet. ut discimus ex Psal. xxxv. 5. 6. & 2. Reg. xix. 35. & Esa. xxxvii. 36. Ab hoc ardore in judiciis Dei exequendis *Seraphim*, h. e. ardentes, vocantur Esa. vi. ubi Deus inducitur, ut judex iratus. Ut minùs verisimilis sit eorum sententia, qui ita putant nuncupari à flagranti amore erga Deum.

IV. Denique laudantur à felicitate ac gloria: quæ in summa cum Deo κοινωνίᾳ consistit: ut qui intellectum ac voluntatem in Deo semper defigant, inque eo acquiescant: unde dicuntur *semper videre faciem patris cælestis* *. Gloria verò planè est spiritualis ac cœlestis: sic tamen, ut aliqua ejus sit distinctio: unde alii θρόνοι, alii κυριότητες, alii ἀρχαί, vel ἐξουσίαι vocantur ab Apostolo ad Colossens. 1. 16.

* Matth. 18. 10.

VIII. Quomodo homo universe laudetur.

De angelo satis. Homo vel universè spectatur, vel singulatim; quam personam dicimus. Homo universè laudatur secundum capita Logicæ descriptionis. Sed præcipuè in considerationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis, ac perennis, ejusque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum similitudinem cum trinuno Deo statuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præstantia; in quo illud peculiare homini, quòd Natura, sive Deus, prona

—— cum † spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

† Ovid. 1. Met.

III. Harmonia illa, quâ substantiæ dispares, una spiritualis, corporalis altera, in unam consociantur & conspirant formam sive speciem.

Hæc de homine ψυχικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractarunt Lactantius, Nemesius, alii.

IX. De duplici serie in laudatione personæ.

In laudatione personæ duplex servatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series artificialis est, (ut de hoc primò dicamus) cùm, non servato temporis ordine, omnia ad certa genera seu capita referimus. Hujusmodi series fit, si quis laudes Catonis Prisci sive Majoris, qui ab optimâ censuræ administratione Censorii cognomen adeptus est, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teste Plinio lib. vii. cap. xxvii. aut si laudes P. Crassi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd Jurisconsultissimus, quòd Pontifex Max. quæ quinque cum habuisse, rerum bonarum maxima, plerique historiæ Romanæ scriptores tradiderunt; ut auctor est Agellius lib. 1. cap. xiii. Simili ratione ea, à quibus bonum Imperatorem allaudamus, rectè à Cicerone in Maniliana, ut Pompejum laudet, referuntur ad scientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem, quam & ipsam quanti veteres fecerint, ostendit illud Q. Curtii Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum*, inquit, *est, cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ; quam solus omnium mortalium in potestatem habuit.* Idem denique ordo fit, si laudes alicujus referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ parùm aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti ostendimus. Meritò autem adjunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut inibi dicebamus, ad beatitudinem non sufficit solus animi cultus. Unde sapientissimo Thaleti mortalium ille felicissimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος ‡. Autor Laërtius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: sed, ut Critolaus præclarè dicebat, si in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in alterâ autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terrasque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tusc. Quæst. Nempe animi bona sola sunt solida, &, ut Satyricus * ait,

‡ Qui corpore sanus, fortunâ locuples, animo vero bene instructus est.

Propter quæ fas sit genua incerare Deorum.

* Juven. lib 4. Sat. 1.

Unde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Diis uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac, si peterent, ut sibi aleam ludere, aut prœlium committere liceat, quarum rerum exitus sunt incerti. Adjungenda tamen sunt bona corporis, & externa, quia in eorum usu prudentia elucet.

Naturalis verò senes est, in quâ historiæ ac temporis servatur ordo: atque hunc Isocrates sequitur in laudatione Euagoræ. Distribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vita, in morte, & post mortem. Nisi, brevitatis causâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam antecessit; illud quo quis vixit; & si naturæ concesserit, quod mortem hominis est consecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; sed ordine inverso. Ait enim in oratione Æneæ ad Didonem; primò ratione medii temporis;

O sola infandos Trojæ miserata labores!

Inde ratione primi;

—— Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

X. De laudatione ab auguriis ante nativitatem, et præcipue a patria.

In primo tempore consideranda sunt patria, familia, & auguria oraculaque, siqua nativitatem antecesserint. Ita cùm Astyages in somnio vidisset, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Asiam obumbraret; arioli responderunt, nascituri nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores hujusce rei Herodotus lib. 1. Justinus lib. 1. Tertullianus lib. de anima, atque alii. Apollinis Pythii de Pythagora necdum nato oraculum, vide apud Jamblichum lib. 1. cap. 11.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambrosius libro de Virginibus primo: *In laudationibus soles patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, successoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale solùm, tum unde oriundi sumus; ac fortasse etiam, ubi diu commodè viximus. Ab iis autem laudamus bifariam. Si ea illustris fuerit, hoc ipsum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poëta, cùm ait †: † 4. Æn.

Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos.

Et certè, esse aliquid splendorem patriæ, docet nos Menesthcus ‡, filius Iphicratis, Imperatoris Atheniensis, & Tarsæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus esset, utrum parentem majoris faceret, matrem respondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc assignavit; quòd pater, ducendo Threissam, quantum in se fuit, Thracem genuisset; mater, nubendo Atheniensi, Atheniensem.

‡ Nepos in Iphicr. Sed in quibusdam libb. pro Coti est Cotyis: ut ed. quam H. Steph. expressit.

Diogenes quoque Laërtius ‡ ex Aristoxeni variâ historiâ refert, Mysonem illum, quem ab Apolline hominum omnium sapientissimum fuisse judicatum, scripsit Hipponax, eo nomine habitum ignobilem, quòd ex vico obscuro natus esset: atque inde etiam provenisse, ut, quæ ejus essent, Pisistrato tyranno à plerisque attribuerentur.

‡ In Myson. vita.

Idem confirmatur eleganti Themistoclis dicto, quod à Platone commemoratur in primo de Rep. & exinde ab O-

* Pag. 23. rigene libro 1. contra Celsum *, his verbis Ο' μὲν ὖ παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος, ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐντετυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρὶς, ὅτι, Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὢν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σὺ, Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γεγενῆσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ sic transtulit Hœschelius: *Apud Platonem Seriphius quidam, Themistocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quasi non suâpte virtute partam; sed quod patria illi contigisset urbs totius Græciæ nobilissima; audiit à non ingrato Themistocle, & agnoscente, patriam quoque sibi contulisse aliquid ad gloriam; Nec ego, si Seriphius fuissem, tam celebris evasissem: nec, si tibi Athenæ patriæ contigisset, fuisses Themistocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex est nobilitas; una publica, altera privata. Illa est loci, ubi nati sumus, puta civitatis, aut regionis: hæc verò familiæ est, ac majorum.

XI. Quæ ineunda sit ratio in laudando, si patria sit, vel obscura, vel etiam infamis.

AT siquis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, eum, cum Ulysse Homerico, loci natalis obscuritatem, virtutis suæ radiis illustrâsse. Ovid. VII. Met. fab. I:

—— Non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte fuit.

Et lib. IX. fab. XII:

Proxima Gnossiaco nam quondam Phæstia regno
Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,
Ingenuâ de plebe virum: nec census in illo
Nobilitate suâ major; sed vita, fidesque
Inculpata fuit.

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

—— Meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde satus.

Huc facit, quòd Agesilaus †, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuisset minùs honoratum, paruerit quidem; at dixerit, Bene equidem se rem habere: ostensurum enim se, non loca viris, sed viros locis honorem conciliare. Et Aristoteles ‡ cuidam glorianti, quòd magnæ urbis civis esset, respondisse dicitur, οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλ' ὅς τις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. *Noli hoc considerare; sed utrùm præclarâ patriâ dignus sis.*

† *Plutarchus in Lacon.*
‡ *Laërtius lib. 5.*

Quod si patria sit infamis, contenti erimus gentem referre, civitate præteritâ: quod si civitas luculenta, pagus infamis, sola civitas memorabitur. Prioris fuerit exemplum, quòd 1 Reg. 1. sive potiùs, Sam. IX. 1. 2. Saul laudatur à formâ, & staturâ; genus etiam refertur; civitas nihilominus reticetur: nempe infamis stupro, quod Levitæ uxor ibi fuerat perpessa; ut constat ex historiâ Judicum cap. XIX. Vel etiam, negabimus, referre, ubi quis natus sit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africæ civitate, fuisse oriundum, ex Spartiano & Eutropio discimus) fecit Ausonius, cùm scripsit:

Punica origo illi; sed qui virtute probaret,
Non obstare locum, cum valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, itidem Pœnum, sed antiquiorem hoc, ac fortasse * hujus proavum, laudaturus Statius Papinius in IV. Sylv. ait:

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto pòst:

Non sermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens; Italus, Italus &c.

* *Baronius in annal. ad an. 195.*

Et certè Abderitis nihil stupidius. unde Martialis lib. X. epigr. XXV.

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus ἀβδηρολόγον vocat hominem tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Physicus acutissimus, Abderita fuit, teste, inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Juvenalis lib. IV. sat. I.

—— Cujus prudentia monstrat,
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patriâ, crassoque sub aëre, nasci.

Illustris quoque hac de re locus apud Appulejum in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens natus est: apud Athenienses catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus inibi de patriâ idem disserit, adversus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur.

XII. Quomodo laudemur a splendore natalium.

SEquitur Genus, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his itidem commendamus bifariam. Nam si genus fuerit luculentum atque illustre: laudabimus à splendore natalium, ac majorum gestis: quæ verè sunt χρυσέαι κρηπῖδες, κατὰ Πίνδαρον †. Rectè Philosophus Stagirites ‡, Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Verisimile est, præstantiores ac meliores esse eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venusinus *, *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, si verum est, quod Simonides sensit, eum, qui beatè vult vivere, natum esse debere patriâ gloriosâ, (quod & ipsum ab Euripide scriptum fuisse, testatur Plutarchus †,) multò equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri possit. Nam communibus præstant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, sive Athenæ, sive Roma, cum multis communis est: at his illisve parentibus natum esse, cum multis commune non est. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis solùm hoc eripi non possit. Hinc Mithridates oratione generosè supplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates, terrâ marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit majorum virtus. Itaque Proclus, ut in vitâ ejus scribit Marinus, potissimùm amabat Archiadam, ejusque cognatos, quòd à Plutarcho Philosopho genus ducerent.

† *Aureum, ut Pindarus ait, fundamentum.*
‡ *Arist. 3. Polit.*
* *Lib. 4. Od. 4.*
† *Vit. Demosth.*

XIII. Ratio laudandi eos, quibus genus obtigit obscurum.

QUod siquis obscuro omnino genere natus sit, locum habet illud Minutii Felicis ‡: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Et certè, num feminæ principes mundiùs eniti partum solent, quàm egestate pressæ? Num minùs in palatiis regum partus ablui debet, quàm paupere in tugurio? Quare non ab ortu nobilitas arcessenda: sed, ut Vellejus ait *, *Optimus quisque nobilissimus.* Quod etiam agnoscit Phalaris, sive alius sub ejus nomine, epist. CXX. Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego verò unam novi nobilitatem, virtutem; alia verò omnia, fortunæ dona. Ac fieri possit, ut ex malis nascatur bonus, imò regibus, atque adeo omnibus hominibus generosior; atque ut ex bonis gignatur malus, & se ipso, & abjectissimo quoque ignobilior.* Nimirum nostra non sunt, genus, pecuniæ, καὶ † ἑνὶ λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus ‡ ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipsum audiamus epist. XLIV. *Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque conditione, supra fortunam licet surgere.* Idem, vel alius, Hercule Fur.

‡ *In Octavio.*
* *Lib. 2.*
† *Et, ut cuncta complectar, ea omnia, quæ ipsi non agimus.*
‡ *Enchiridii cap. 1.*

—— Qui genus laudat suum,
Aliena laudat.

Nihil etiam pervulgatius illo Vlyssis, in certamine cum Ajace*:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Cui geminum illud Juvenalis†:

—— miserum est aliena incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

Quare, si generis laus magis aliena est, solaque virtus nostra duci debet; quis ambigat, quin verissimum sit illud Solonis effatum‡:

Pulchrius multo, parari, quàm creari nobilem.

Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis* utor verbis) *familiam abjectam, & obscuram, è tenebris in lucem vocâsse:* sive, *virtute eum præluxisse majoribus*, ut auctor ψευδεπιγράφου in Sallustium orationis (quam Budæus† etiam Ciceroni tribuit) ipsum de se loquentem inducit Ciceronem; sed parùm Ciceroniano loquendi genere, cùm *prælucere* sit, ante aliquem lucere; eoque posteri majoribus prælucere, non nisi durissimâ vocis abusione dici possint.

* Ovid. Met. 13.
† Sat. 8.
‡ Apud Auson.
* Pro Dejotaro.
† In fine prior. annotat. in Pandect.

Quin majoris est virtutis argumentum, siquis, obscuro loco natus, ad summam nominis claritatem pervenerit. Qua de re sic Origenes disserit libro 1.‡ contra Celsum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινὰ αὐτῶν* διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον, γένος, ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι· καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ· καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα, καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος εἰκῇ μὲν ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστέον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παῤῥησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον; Quæ sic transtulit Hoeschelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illustrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus præditi, ad excolendum ingenium filii. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis, omnia habens his contraria, potest e tot obstaculis ad claritatem emergere, & commovere sui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diversis rumoribus de se strepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam hujusmodi, ut generosam & magnificam, tantâque confidentiâ versantem in negotiis arduis?* Propterea Hannibalem sic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ οὖν μάλιστα ἐκείνους ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι' αὐτῶν δύναμίν τε περιβαλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos vero maximè laude dignos ajo, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaserunt, & per se potentiam consecuti, & imperio digni sunt judicati.*

‡ Pag. 22 & 23.
* Sic corrigo, ubi vulgò αὐτοῖς.

Hac commendandi ratione agendum esset in laudatione Iphicratis; qui, cùm sutoris crederetur filius†, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus est Atheniensium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente, *Meum*, inquit, *genus à me incipit; tuum in te desinit*‡. Erat verò Harmodius hic prisci illius Harmodii abnepos, qui cum Aristogitone Hipparchi (quamquam aliter totâ hac de re Thucydides*) tyrannidem convellit: unde & honori ejus, in conviviis scolium†, quod Harmodii dicebatur melos, canebatur; quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accepit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quisque præstaret, ita nobilissimum esse. Nam ne Harmodium quidem, & Aristogitonem, nobiles priùs fuisse, quàm quid præclari designarant. Ejusdem illud erat, se eo majorem cum Harmodio, atque Aristogitone, habere cognationem, quàm ipsum illum, quicum contenderet, quò sua, quam illius facta, propiùs ad eorum gloriam accederent.

† Suidas, & alii.
‡ Plutar. in Imper. Apophth.
* Lib. 6. Vide, quæ adversus eum differvit Jo. Meursius in Pisistrato suo.
† Aristoph. interpres in Acharn. & Vesp.

Agathocles, Siciliæ rex, figulo est patre natus; teste Justino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Ausonii epigramma*.

* Epigr. 8.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ' ἑαυτὸν εὐδαιμονέστατος βασιλέων†, ut de eo Lucianus‡ scribit, ac à quo successores omnes dicti sunt Ptolemæi, natus est è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam juventutem, pro Ægyptia posuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuisse, Strabo in VII. ac Græcorum alii, prodidere; uno Pausania excepto; qui in Atticis refert, matrem ejus, priusquam Lago nuberet, gravidam fuisse è rege Philippo, Amyntæ filio: indeque natum Ptolemæum.

† Propria fortuna inter reges felicissimus.
‡ In Macrobiis.

De Arsace etiam, quem Georgius monachus, Tarasii patriarchæ Syncellus, scripsit, ἕλκειν↓ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου, magis verisimile sit, obscuris fuisse parentibus natum: ut, de quo ne illud quidem fuerit compertum, Scythane foret, an Bactrianus; ut Strabo indicat libro XI. Imò à Justino quoque, cùm incertæ eum originis fuisse scribit, tum patriam, tum parentes signari, dubium non est. Est verò hic Arsaces ille, à quo iidem Arsacidæ dicti sunt, quicunque ad regni fastigium in Parthia sunt evecti: ut docent Strabo lib. XV. Justinus lib. XLI. Marcellinus lib. XXIII. Servius in VI. Æn. Isidorus lib. IX. cap. III. & glossæ Græcolat. Philoxeni.

↓ Genus trahere ab Artaxerxe, Persarum rege.

Etiam Augustus Cæsar, qui & ipse Augusti nomen successoribus transmisit, patre avoque natus est argentario, ut nonnulli voluere; proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, sive restionem: avus maternus pistor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobrare solitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ ejus, & auctor Epistolæ ad Octavium, Ciceroni adscriptæ.

Justinus quoque patre armentario natus in Thracia, senatus & militum consensu factus est Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eo minùs mirandum de origine multorum doctrinâ præstantium. Uti de Socrate, qui, ut ipse apud Platonem* agnoscit, ac diserte scribunt Laertius, Valerius Maximus†, & Theon‡, natus est Sophronisco patre, marmorario, & Phænarete matre, obstetrice. Euripidis matrem vendidisse olera, cùm Theopompus apud Agellium*, Valerius†, & Suidas testantur; tum ex Aristophane ostendit Turnebus lib. Adversf. XV. cap. III. Philochorus tamen, apud Moschopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuisse adserit. Æschinis mater tympanistria fuit, ut scribit Lucianus in somnio. Demosthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei objiciens inter alia ait: σὺ δ' ὁ σεμνὸς καὶ διαπτύων ἑτέρους, σκέψαι νῦν πρὸς ταῦτα, ποίᾳ τινὶ χρώμενος τύχῃ... ‡ &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. XX. Var. Lect. cap. XVI. Demosthenis verò patrem cultellos vendidisse, ait Valerius Max.*. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Æschine†. Hinc Juvenalis‡:

* In Theæteto, itemque in Alcibiade. I.
† L. 3. c. 4.
‡ In progymnasm. c. περὶ ἐγκωμίου.
* Lib. 1. Noct. Att. cap. 20.
† L. 3 c. 4.
‡ Cùm non dubitem, an mihi de te, an tuis dicendum sit; dubito tamen, cujus primo meminisse oporteat.

Dîs ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater, ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora misit.

Non tamen ita appellatus est, quòd ipse artem hanc exerceret, ut insinuare videtur Satyricus; (nam uti Theopompus* memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν†) sed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, καὶ δούλους τεχνίτας σὺν τῷ ἐργαζομένους‡; nempe τριάκοντα δύο*; ut scribit Demosthenes ipse orat. κατ' Ἀφόβου. Eâdemque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familiis fullonium exercentibus quæstum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicii loco Tullio objicit Q. Fusius, vel potiùs Fusius Calenus, in illâ maledicâ oratione, quæ est apud Dionem lib. XLVI. Hujusmodi exemplorum ampla se offeret seges in omni pene historia. Unde hæc pauca decerpsimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui necdum diffidere animum per omne scriptorum genus: partim verò, ut obscuris orti natalibus inde intelligant, ad honores ac nominis decus; viam esse præclusam nemini. Inprimis autem hæc in oratione locum ha-

* L. 3. c. 4.
† Orat. περὶ παραπρεσβείας.
‡ Sat. 10.
* Apud Plutarchum.
† Ex optimatibus.
‡ Officinam magnam habuit, & servos ad opificium exercentes.
* Triginta duos.

habent, quando metus est, nequid humilitas generis de laudibus deterat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum disciplinam, quâ jubent, (ut B. Hieronymi * verbis potissimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudant, ut ramorum sterilitatem radix fœcunda compenset, &, quod in fructu non teneas, mireris in trunco.*

* *Epistola ad Demetriadem de servanda virginitate.*

XIV. De laude eorum, quorum genus est infame.

NEc solùm laudari merentur, quibus obscuri sunt natales; sed etiam, quibus genus est infame. Nam, non semper è malis nasci malos, ostendunt Ezechias †, & Josias ‡, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare dispiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem ejus ratio occurrit. Nam si vulgo ignotum sit, parentes majoresque improbos fuisse: satius arbitror, rem hanc præterire, nullâ injectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut sine tacito auditorum convicio omitti queat: commodè tum divina extolletur benignitas, quæ neque ipse spernit segregatque improborum liberos, nisi, ut in patrimonia, sic in parentum quoque vitia succedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè ostendi alicujus virtutem, quòd nec improbum parentum exemplum de statu eum suo labefecerit. Ita Chrysostomus serm. de Jacob & Esau *: *Parentes Abraha impii erant, & idololatra, & barbaris magis barbari. Scio & ego; & propterea laudo justum, quod tales parentes habens, talis ipse factus sit. Etenim valde rarum & admirabile est, ex agresti radice dulcem fructum produci. At non accusandi sunt ob parentum malitiam filii piè viventes; sed ut admirabiles habendi, eò quòd, cùm pietatem à parentibus non acceperint, nec habuerint qui manu duceret, quasi in eremo & invio euntes, viam, qua in cælum fert, invenire potuerint. Non igitur crimen est, habere patrem impium; sed imitari patris impietatem: & crimen est maximum, non quòd habemus parentes improbos; sed quòd illorum non agimus curam, & non offerimus omnia, quæ ab eis habemus, ut ab impietate suâ eos eruamus. Hæc autem dixi, ne turberis, dilecte, cùm audis, quòd Abraham impium patrem habuerit. Nam & Timotheus impium patrem sortitus fuit: filius enim Judææ mulieris erat, fidelis matris; patris autem gentilis. Quòd enim pater ejus manserit in impietate, & non fuerit conversus, manifestum est ex hoc. Laudans quippe Timothei fidem " Paulus sic dicit: Quæ habitavit in avia tua Loide, & " matre tua Eunice: confido autem quòd & in te. Nusquam hic patris nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perseverans, non erat dignus, qui cum filio numeraretur. At Apostolos malos habuisse parentes, manifestavit Christus, cùm dixit: Si ego in Beelzebub ejicio " dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? propter hoc ipsi " erunt judices vestri. Sed nec turbet hoc, neque offendat. Nam ex hoc discimus, quòd non natura, sed voluntatis est, vitium, & virtus. Enimvero si natura esset, omnino mali malos parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & voluntatis est, probum, vel improbum esse, iccirco sæpe malis patribus boni filii, & ignavis filiis probi patres sunt, ut non naturæ, sed voluntati, semper illa imputemus.* Hactenus Chrysostomus, quem eò, quòd locus esset longior, Latinè solùm loquentem induximus. Exemplis verò ab eo allatis possis etiam addere, quòd Jephthe meretricis erat † filius. Historiæ quoque profanæ suggerent nobis multos virtute præstantes; sed infami genere ortos; seu parentes, vel majores, id aliquo turparint facinore, seu vitæ conditione. Prioris generis exemplum est in majoribus Demosthenis, si Gylonem spectemus, avum Demosthenis maternum: quippe qui Ponti oppidum, quod Atheniensium erat, hostibus tradiderit, & post illa, inimicis hanc rem objectantibus, in Scythiam profectus sit, &, ductâ inibi uxore barbarâ, ex eâ genuerit Cleobulam, Demosthenis Pæaniensis conjugem, Demosthenis oratoris matrem: uti pluribus commemorat Suidas. Quin & Dinarchus, unus è decem oratoribus Græciæ, oratione de Harpalicis pecuniis, quæ etiamnum exstat, Demosthenem iccirco vocat impurum Scytham; & Æschines hanc rem ei orat. περὶ παραπρεσβείας exprobrat: ut & orat. contra Ctesiphontem, quâ eadem, quæ Suidas refert, ut ostendat, Demosthenem ab avo materno hostem Reip. exstitisse.

† *Lib. 4. Reg. c. 18.* ‡ *Lib. 4. Reg. c. 21. & 22.*
* *Tom. 1. pag. 217. edit. Belbr.*
† *Judic. 11.*

At alterius generis, quod vitæ conditione infame sit, exemplum est Critheis, quæ furtivo amore gravida facta, Homerum pepetit apud amnem Mellam, unde eum Mellæ filium, Arnobius * nominat: vel, juxta alios †, Meletem, unde & primò Melesigenes appellatus fuit. Nec displicet, eò filium esse fluminis nuncupatum, quia in vulgivaga Venere est confluges quædam: unde tales è conventitiis patribus natos dixit Plautus Cistellaria *. Sanè & Gnathæna meretrix, cùm ab amasio milite vocata esset *lacus*, quæsivit, an non sic nominaret, quòd duo in se fluvii confluerent. Respexit simul duorum amatorum nomina, Lyci, & Eleutherii: quorum prius plurium est fluviorum nomen: posterius autem fluminis prope Mycenas. Refert ex Aristodemo Athenæus in XIII. Alii, quia Homerus incerto patre natus erat, iccirco, ut, ab Aristotele scriptum fuisse, auctor est Plutarchus, crediderunt eum fuisse filium dæmonis cujusdam, ex eorum numero, qui cum Musis versari solent. Eadem ratio fuerit Herculis, de cujus natalibus vel è Plauti Amphitryone res nota est. Imò (ut fabulosa est antiquitas) Charon Lampsacenus, Athenæo teste, prodidit, poculum apud Lacedæmonios ostendi, quod Jupiter, in Amphitryonem commutatus, donârat Alcmenæ. Sed de Jove fictum, ad tegendos natales. Credo, intelligendus aliquis magni nominis mœchus: quales hodieque multi in aulis supersunt humani Joves, aut Vejoves potius. Cæterùm, quia Hercules spurius fuisset, inde est, quòd, ut scribit Athenæus †, parasiti sive epulones Athenis in Herculano templo, cui nomen Cynosarges, ex lege quotannis unum è spuriis, spuriorumve liberis, in ordinem suum cooptarent; qui si jure vocatus non obtemperaret, sacerdos de eo ad judicum concilium referebat. Ab eâdem caussâ est, quòd omnes probro lecti, sacris gentilitiis à cæteris segreges, in Cynosarge rem divinam faciebant; ut discimus è Plutarchi Themistocle, & ἐρωτικῷ, itemque Demosthene contra Aristocratem. Par quoque ratio Themistoclis, quem Thressâ fuisse meretriculâ natum, autores sunt Athenæus, & Suidas. Alii tamen, eam è Caria fuisse, dicunt: uti Phanias, teste Plutarcho. Imò Halicarnassi, quæ præcipua Cariæ erat civitas, natum fuisse, à Neanthe traditum est: ut idem Plutarchus refert. Atque hanc etiam sententiam sequitur Nepos in Themistoclis vitâ. Nempe eo nothus habitus est, ut idem Plutarchus censet, quia matre natus esset peregrinâ, ac, Solonis scito, nothi omnes vocarentur, qui è matre peregrinâ, non cive Atticâ, essent suscepti. Dispar verò ratio Timothei, Atheniensium imperatoris; quem Ulpianus rhetor malè Cononis patrem facit; quandoquidem, ut cæteri docent scriptores, Cononis, sed ex muliere quæstuariâ, filius fuit: quod cùm ei quidam probro vertisset, dixisse ajunt; maximam quidem se matri habere gratiam, per quam Cononis audiret filius, ut Athenæus & Suidas testantur. Etiam Alexander Magnus spurius fuit; cujus ignominiæ velandæ gratiâ, Jovis se Hammonis filium dictitabat: qui fortasse fuit magus, serpentis imagine Olympiadem deludens: quemadmodum Josephus Gorionides refert; qui & antiquis se autoribus tuetur. Sanè ex dracone genitum esse Alexandrum, multorum opinio fuit. Ut constat ex Livio lib. XXXVI. Curtio lib. IV, VI, VIII, & X. Plutarcho in Alexandro. Gellio lib. VII. cap. 1. Luciano dialogo Diogenis & Alexandri. Justino lib. XI. Solino cap. XV. Victore in Galerio Arment. Sidonio carm. II. vers. CXXI. &c. Sed, etsi non ignoro, quod proditur ‡ de

* *Lib. 4.* † *Plutar. lib. de Homero.*
* *Act. 1. sc. 1.*
† *Lib. 6.*
‡ *Ælian. lib. 6. Hist. Animal. cap. 17.*

de admirabili draconis amore erga puellam Idumæam, tempore Herodis: tamen de dracone genitum esse Alexandrum, non magis verum est, quàm Amphissum fuisse natum ex serpente, in quem se converterit Apollo, quò cum Dryope rem haberet; ut ex primo Nicandri refert Antonius Liberalis fab. XXXII. aut Scipionem esse ex dracone natum: quod à compluribus traditum olim; uti docet Agellius lib. VI. cap. I. aut Augustum de quo idem vulgò creditum esse, ait Sidonius carm. II. quemadmodum & hoc ipsum de eo Asclepiadem in Θεολογουμένοις * scripsisse, auctor est Tranquillus. † Iidem, ad occultandam ignominiam natalium Æneæ, finxere, Venerem venisse ad Anchisen, amore ejus captum; quæ se Otrei, regis Phrygum, filiam esse diceret: ut est in hymno Homerico. ‡ Romulus etiam, ut Ausonius quoque innuit epigr. XXII, non sine probro lectus fuit: unde ad Martem genus referebat; qui, credo, personatus miles, aut sacerdos Martis, erat. Quare haud mirum, quòd neque ejus, neque fratris Remi, cognomen sciatur: ut spi̇ssus sit error Varronis, qui simplici horum nomine adductus, ut Valerius Probus scriptum reliquit, putavit, veteres Romanos unicum duntaxat nomen habuisse: quem multi fuere eà in re secuti. Adulterio quoque natus Arturius Rex Britanniæ verissimus, ac fortissimus: ne quis fictum putet à Galfredo Monæmuthensi; licet multa fabulosa historiæ ejus irrepserint: quod & fatetur Joannes Lelandus, assertione adversus, non modò Polydorum Virgilium, sed etiam Guilielmum Parvum, sive Neubrigensem: cui sanè hoc minùs habendum fidei, quòd & ipse fabulas non paucas historiæ suæ Anglicæ interseruit. Et quis nescit, Guilhelmum Conquæstorem, unde Angliæ reges, illegitimo fuisse thoro natum? aut quem fugit, Hispaniæ, ac Lusitaniæ reges, ab nothis descendere? Quid quòd, teste Didymo, * olim neutiquam fuerit ignominiosum nothi cognomen? Certè Agamemnon Teucrum laudans ait καί σε νόθον περ ἐόντα κομίσσατο ᾧ ἐνὶ οἴκῳ: *Teque, nothum quamvis, propriâ suscepit in ade.* De quo nonnihil, & aliis hujus generis, vide apud Alciatum lib. X. Παρέργ. Juris cap. VIII. Denique, si exemplum è sacris petamus, ex incesto Judæ concubitu cum Thamara, nuru suâ natus est Perez: † unde Reges Judæ originem trahunt, ac Christus ipse secundum carnem.

* *Rerum divinarum commentationibus.*
† *August. cap. 94.*
‡ *Hymno in Venerem.*
* *In Hom. Il. θ.*
† *Gen. 38*

XV. Quomodo a genere vituperemus.

SIn vituperationem instituamus, plurimùm momenti habet, quo quis genere ortus dicatur. Notum illud, Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. ‡ & senarius iste: Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός. * & hoc Theognidis, quod & ipsum in proverbium abiit:

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος †.

Cui adsidet illud Venusini vatis ‡:

—— *Neque imbellem feroces*
Progenerant aquila columbam.

Poëtæ etiam, quia ferè mores parentum sequantur liberi, dicere solent, homines immites ac sævos, natos esse è mari, aut saxis, aut esse eos leænæ partum. Unde sic Patroclus ad Achillem, Iliad. Π.

Νηλεές, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς *,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Ariadna itidem hoc pacto Thesea compellat, apud Catullum †,

Quanam te genuit solâ sub rupe leana?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Qua Syrtis, qua Scylla vorax, qua vasta Charybdis?

De amore similiter Theocritus idyll. Γ, & Maro in Pharmaceutriâ: uti & apud eundem Dido de Æneâ. Ac Tibullus ‡ quoque, ut dominam ab immiti animo abducat, sic eam affatur:

Nam te nec vasti genuerunt aquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguineâ redimitus terga catervâ,
Cui tres sunt lingua, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submista figuram,
Nec te conceptam sæva leana tulit.

Idem * etiam hunc in modum minitatur iis, qui tegere nesciunt furta sua Venerea:

Nam fuerit quicunque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem è rabido sentiet esse mari.

‡ *Mali corvi malum ovum*
* *Ex patre pravo homo nescitur bonus.*
† *Haud namque è scilla rosa nascitur, aut hyacinthus.*
‡ *Od. 4. Lib. 4.*
* *O immitis, non utique tibi erat pater eques Peleus, Neque Thetis mater: sed glaucum te peperit mare, Petræque præruptæ, quia animus tibi est immitis.*
† *Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.*
‡ *Lib. 3. eleg. 4.*
* *Lib. 1. eleg. 2.*

XVI. De laude sexus, ac particulatim de iis, unde laus mulierum petitur.

HActenus de illis vidimus, quæ vitam antecedunt. At in vitâ ipsâ primò considerandus est sexus. Nam satis convenit, longè feliciorem esse viri conditionem: unde & gratior is sexus parenti esse solet. Quamquam subinde illud non tam ob præstantiam ejus fiat: quàm aliâ de caussâ, quam indicat nobis Ligdus apud Ovid. IX. Met. Fab. XII:

Qua voveam, duo sunt: minimo ut relevere dolore,
Utque marem paria. Onerosior altera sors est,
Et vires fortuna negat.

Onerosiorem vocat, non ob educationem, sed ob dotem parandam.

Aliæ autem virtutes commendantur in viro, aliæ in muliere. Ac hæ quidem laudantur à formâ, proceritate, pudicitiâ, modestiâ, liberali nec sordido operandi studio rei familiaris peritiâ, amore mariti, prudentiâ in liberis educandis. Inprimis verò commemorari & exaggerari debent, si qua fuerint, quibus sexum superarint: sive ea ad virtutes pertineant dianoëticas, ut linguarum peritia, ac egregia eruditio: sive ad morales, uti prudentia virilis, magnanimitas, aliæque virtutes heroicæ. Sunt & alia in feminis consideranda, quorum tractatio cognoscitur ex iis, quæ universè de utroque sexu deinceps dicturi sumus.

XVII. De laudatione ab nativitatis vel infantiæ ominibus, item a nomine, quod impositum est.

POst sexum commemoramus, partim nomen, quod non rarò nos rei alicujus singularis admonet: partim omina, atque auguria, non illa, quæ fuere ante nativitatem, de quibus superiùs vidimus: sed siqua nativitatem, vel etiam infantiam illustrarint. De ominibus, ut de his priùs videamus, argumento sit, quòd parvuli Midæ cunabulis formicæ grana tritici congerebant; ut apud Ælianum legimus lib. XII. Var. Hist. cap. XLV. nempe eo, ditissimum fore, significabatur; ut etiam est apud Saresberiensem Policratici lib. I. cap. XIII. Ibidem refert Ælianus, Pindarum infantem, expositum, melle pro lacte esse nutritum: & labiis Platonis, cum in cunis esset, apes mel affudisse. Notum etiam Socratis somnium de eodem Platone, sed adolescentulo; quod Laërtius refert. De apibus verò similia suppetunt exempla. Nam ab apibus ipsis nutritus dicitur Jovis & Othreidis filius, cui ex re Melitæo nomen fuit: ut est apud Antonium Liberalem in Metamorphosi fab. XIII. Ac, ne gentilium nugis insistam, B. etiam Ambrosio os dicitur † ingressum apum examen, atque exiens in altum se sustulisse, paternos & aliorum, qui fortè aderant, visus eludens. Paullinus ‡ id præsagium interpretatus est de ejus sermonis ac scriptorum favis; quibus animos hominum pavit, atque ad cælestia erexit. Nascente ‡ Joanne Pico, Mirandulæ principe, visa orbicularis flamma adstare supra caput parientis; sed mox evanescens. Per figuram perfectissimam multi intellexere intellectus perfectionem: per flammam, igneam animi vim ac cælestem facundiam: quod citò evanuerit, brevitatem vitæ portendisse, haut ab vero abludit. Etiam in Ludovico, Pannoniæ rege, Ladislai filio ex Maria Maximiliani nepte, omen futurorum visum fuit, quòd cùm in lucem ede-

† *Paullinus in vita Ambrosii, apud Surium Tom. 2.*
‡ *Ibidem.*
‡ *Franciscus Picus in vita patrui.*

ederetur, nulla corporis pars tegeretur cute, quæ tamen medicamentorum ope postea accessit. Unde conjecturam fecere, nudationem corporis notare nudationem imperii. Simile omen traxere ex nomine. Nam cùm eum pater Julium vocare statuisset: mater, quæ è terra Gallia erat, obtinuit, ut suæ gentis nomine vocaretur. Ergo neglectus ejus nominis, quo usus is fuerat, qui prima ejusce imperii fundamenta jecerat, visa est multis portendere imminutionem regni. Cui opinioni eventus respondit. Nam prœlio à Solymanno victus, dum fugâ sibi consulit, amne submergitur: hostis verò, fortunâ usus prosperâ, etiam Budam occupavit. Sed hic nomen tristis omen eventus fuit. Addam aliud, sed lætus. Galleacius, Matthæi Magni filius, cùm fortè puer in multo gallorum cantu apertis oculis altè vagiisset, à matre Burrâ joco appellatus fuit Galleacius: quod nomen, cùm ab ancillis sæpius repeteretur, neque pater abnueret, tanquam ab ave Martiâ, militari augurio accepto; & nomen retinuit, & primus familiæ intulit; ut scribit P. Jovius. Et sanè vetus illud est, ut nomen bonæ, vel adversæ fortunæ præsagium existimetur. Rectene, an secus, disserit Brodæus lib. VII. Miscell. cap. V. Vide etiam Heraldum in Martialis lib. IV. epigr. XI.

XVIII. De corporis laudibus, ac inprimis de forma.

Hinc videndum de iis, quæ ad corpus attinent. Ut quod nonnullis sint ingenitæ corporis notæ. In Seleucidis expressa fuit anchora: in Augusto Capricorni sidus: in Thebanis, qui Sparti dicebantur, lancea: ut est apud Dionem oratione IV. de Regno. Sed hæc paucorum sunt. In cunctis verò spectandæ hæ corporis dotes; sanitas, robur, agilitas. Nam ut ait poëta Satyricus *. *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.* Nec formæ levis est gratia. [* Juven. Sat. 10.] Quid mirum? quando, ut Lucianus docet περὶ τ̃ οἴκου, alliciendi ea vim in mutis etiam animantibus habet, ac rebus inanimis: quanto magis in hominibus? Itaque Tertulliano lib. de cultu feminarum cap. II. decor vocatur *felicitas corporis, divina plastica accessio, & animæ aliqua vestis urbana.* Præcipue autem commendabilis est in sequiori sexu. Afranius in Fratriis:

Formosa virgo est. Dotis dimidium vocant
Isti, qui dotes negligunt uxorias.

Quomodo ea à variis corporis partibus in hoc sexu instituatur, in Aspasiæ laude à forma ostendit Ælianus lib. XII. Var. Hist. cap. I. Etiam Aristænetum adi epistolâ primâ.

Neque ea in juvene contemnenda. Cujus rationem Plinius in epistolis † scitè adfert, *Debet*, inquit, *hoc castitati puellarum quasi præmium dari.* [† Lib. 1. epist. 14.]

Imò & in viris commendatur. Quomodo Nepos Alcibiadem laudat, quòd fuerit *omnium ætatis suæ multo formosissimus.* Iccirco Athenis ad vultus Alcibiadis effinxere Hermas, sive Mercurios: ut auctor est Clemens Alexandrinus in προτρεπτ. & ex eo Arnobius in Sexto. Atque idem apud Aristænetum legas epistolâ XI. Etiam Ariobarzanes, tum ob insignem corporis formam, tum propter animum præclarum, rex electus fuit apud Armenios: ut ait Tacitus in II. Annal. Aristocrates item, dux Rhodiorum, Suidâ teste, quòd vultui inesset dignitas ac veneratio, visus est dignus principatu. Nec Scipionem Africanum, ab hac laude in vitâ ejus commendare dubitat Plutarchus. Imò (ne longior sim) in Scripturis ‡ etiam David prædicatur, ut pulcher adspectu, & facie decorâ. [‡ 1. Sam. 16.]

Et sanè nihil præclarius est, quàm formosa anima in formoso corpore. Optimè Maro ‡: *Gratior est pulchro veniens e corpore virtus:* quem versum immeritò censoriâ virgulâ notavit Seneca Epist. LXVI. [‡ 5. Æn.] Certè, ut apud Heliodorum lib. IV. Αἰθιοπ. ait Calasiris, ἐπαγωγόν τι καὶ πρὸς τ̃ ὁρώντων εἰς εὔνοιαν τὸ κάλλος, *quandam ad conciliandam aspicientium benevolentiam vim habet pulchritudo.* Ac propterea Carneades formam nominabat ἀδορυφόρητον βασιλείαν, *regnum absque satellitio:* nempe quia, quod vult, persuadet citra violentiam. Neque formæ venustatem insuper habuit Plato. Cujus illud II. de leg. Λέγεται γὰρ, ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ κάλλος, τρίτον δὲ πλοῦτος. *Aiunt enim, potissimum esse valetudinem, proximum formam, tertium divitias.* Quo loco Philosophus respicit ad consuetudinem veterum, quâ Scholio cani solebat, teste ipso Platone in Gorgia. Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως *. [* Optimum quidem, sanum esse; secundum verò, esse pulchrum; tertium autem, absque dolo esse divitem.] Quomodo verò quis ab hisce commendari possit, ostendit Marinus Neapolitanus, libro, quo Procli, præceptoris sui, vitam conscripsit. Ac in viro quidem dignitatem oris, ut Agrætius etiam observat; in femina autem venustatem commendamus. Cic. I. Offic. *Pulchritudinis genera duo; unum virile, quam dignitatem dicimus; alterum muliebre, quam venustatem appellamus.* Itaque in Oratore perfecto utrumque conjunxit: *Vultus verò*, inquit, *qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert, tum dignitatem, tum venustatem!* Cui tanti res erit videre etiam possit, quæ de forma adducit Realinus Annotationum cap. XIV. & Muretus Variarum Lect. lib. III. cap. II.

XIX. De laudatione staturæ, vel proceræ, vel exiguæ, et quomodo ab eadem aliquis vituperetur.

Ad formam quoque pertinet statura, quæ vel exigua est, vel grandis, vel media. Exigua, quæ & brevis, vel exilis dicitur, erat in Tydeo, & Conone. Grandis, quam Livius eximiam, Suetonius eminentem nominat, fuit in Ajace. Media Plauto vocatur commoda, Livio militaris: ac Romanâ æstimatione senûm erat pedum: vel certè quinûm, & denarum unciarum: ut constat ex Vegetii lib. I. cap. V. Unde liquet, staturam Augusti, non multum abfuisse à mediâ; si verè tradiderat libertus ejus Marathus, habuisse quinos pedes, & dodrantem. Sed breviorem fuisse, non obscurè innuit Tranquillus †. Qui cùm alibi ‡ Tiberium ait staturâ fuisse, quæ justam excederet, satis indicat, fuisse plusquam senûm pedum. [† In Aug. cap. 79. ‡ In Tib. cap. 68.] Sanè septipes Sidonio quasi giganteæ staturæ videtur: ut ostendit Casaubonus in Sueton. lib. III. cap. LXVIII. ubi plura hâc de re disserit.

De staturâ ita Aristot. lib. IV. Nicom. cap. III. Ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. Οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. h. e. *Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno est. Parvi verò, urbani quidem sunt, & membris commensum habentibus, sed non pulchri.* Idem * tradit, in quâdam Æthiopiæ parte, regna deferri ad eos, qui magnitudine cæteris præstant: à quo more non abludit, quòd Strabo † scribit, in Meroë insulâ reges designari, qui aut robore, aut formâ, aut opibus, aut virtute alendi pecora, reliquis antistant. [* Lib. 4. Polit. c. 3. † Lib. 17.] Etiam Archidamus rex, ut traditum Plutarcho ‡, à Laconibus suis pecuniâ multatus fuit, quòd parvam duxisset uxorem, eoque generaturus foret οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους *. [‡ Initio libelli de Educatione puerorum. * Non reges, sed regulos.] Sulpicius Severus lib. I. sacræ historiæ ait de Saulo: *Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, formâ excellenti erat: ut meritò dignitati corporis dignitas regia conveniret.* Itidem Florus de Pseudophilippo: *Regiam formam & regium nomen animo quoque regio implevit.* Et Nepos in Iphicrate, ac Capitolinus in Pertinace, staturam proceram vocant imperatoriam. [† Cap. 73. ‡ Sic Athenæus vocat. Sed Plutarcho in Apophthegmatis est Kaφισίας, eidem in Pyrrho est Kaφισόδωρος.] Qui loquendi modus à vulgo originem traxit: ut Tacitus etiam indicat lib. I. Histor. *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui, & fastidio erat, assuetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos est vulgi) comparantibus.* Sanè vulgi caussâ etiam Augustus, sicut in ejus vitâ ait Tranquillus †, *calceamentis usus altiusculis, ut procerior, quam erat, videretur.* [De quo Leopardus Lib. 9. cap. 21 & Casaubonus Animadvers. in Athenæum lib. 8. cap. 3.]

At iis qui exiguæ sunt staturæ, favet dictum Caphesiæ ‡ tibicinis; qui, cùm discipulum reprehendisset tibias

bias intentiùs instantem, addidit præclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα *. Autor Athenæus lib. XIV. philosophantium in conviviis. Usurpavit id apophthegma Demosthenes, qui, ut apud Stobæum † legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι· τὸ δ' εὖ μέγα *; Eodemque usum Zenonem, scribit Laërtius. Sed & Hylas, cùm Agamemnonem repræsentaturus, in priores se pedum digitos sustulisset; reprehensus est à Pylade præceptore, (eo, quo auctore inprimis pantomimorum ars cœpit †,) σὺ inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς ‡: ipse verò à populo jussus idem saltare canticum, expressit meditabundum; nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta, cùm videret, maximum quemque inprimis commendari, ut pugilem à naturâ factum: Rectè, inquit, sentiretis, si corona ex alto quodam loco auferenda esset: nec enim parum iste idoneus foret. Refert inter alios Arsenius, Monembasiæ archiepiscopus, in apophth.

* Non in magnitudine sita est bonitas, sed in bonitate magnitudo.
† Serm. 4.
* Cum vidisset ineptum quendam Oratorem magna voce concionantem, dixit non quicquid magnum, id bonum, sed quicquid bonum, id magnum.
† Zonaras lib. 1.
‡ Longum, non magnum te efficis.

Quin exigua statura facit interdum ad admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής *. Hinc Fabius lib. III. cap. IX. *Interim confert admirationi multum etiam infirmitas; ut cùm idem Tydea parvum, sed bellatorem dicit fuisse.* Et poëta Ithyphallicus: *Utilior Tydeus, qui, siquid credis Homero,*

Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

* Corpore parvus erat Tydeus: sed maximus armis.

Ac Homeri exemplo Statius Papinius primo Thebaidos vers. CCCCXVII: —— *Totosque infusa per artus*

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Item Menander Protector Byzantius, qui Agathiæ historiæ suam subtexuit, Sapiram militem ait, corpore fuisse Tydea; animo plusquam Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vita Iamblichi, retulit, Alypium, exercitatissimum Dialecticum, fuisse corpusculo adeò exiguo, ut paullo tantùm majus foret, quàm cubitale, aut pygmæi; potuisseque, siquis intueretur, videri animam, aut spiritum. Atque ἐπιφώνημα pulcrum addit, quod apponam, non prout legitur vulgo; sed ut censeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν ‡ εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *usque adeò, quod obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, sed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipsum illustrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina esse diversa ab iis, quæ sunt animis circumfusa? unde colligit Eunapius, videri posse, Alypium in animam immigrâsse, à qua tanquam à Deo, detineretur possideretúrque. Quamobrem verum non videtur, quod Aristoteles in Nicomachiis scripsit: τὸ * κάλλος ἐν μεγέθει εἶναι. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas:

‡ In Plantiniana & Commeliniana est ἔδωκε, ut & mox δαπανηθέν.

* Pulchritudinem in magnitudine esse positam.

Corpore in exiguo res numerosa fui.

Quodque divinus poeta dixerat de apibus:

Ingentes animos angusto in pectore versant;

idem hominibus aptare liceat. Uti & formæ hominum accommodare possumus, quod Libanius ait de aulâ Senatus, οὐ μεγάλη μὲν, καλὴ δέ. *non magna quidem, sed pulcra.*

Vituperare etiam ab utrâque licet staturâ: inprimis, si ludicra sit materies. Nam si quis fuerit longus, stultorum eam staturam dicemus. Sane Aristophani μέγας, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: quâ de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis sit exiguus, hinc malitiei arguere poterimus. Certè aureo seculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum statura; quæ cum virtute paullatim decrevit. Hinc Juvenalis sat. XV:

Incipiunt torquere domestica seditione
Tela: nec hunc lapidem, qualem & Turnus & Ajax,
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ: sed quem valeant emittere dextra
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.

Atque hanc sententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: item è junioribus Hieronymus Magius in Miscellaneis: ut mittam cæteros.

Quomodo autem occurri iis debeat, qui aliquem ob breviculam vituperant staturam, Nazianzenus docebit epistola CLV. Est ea ad Nicobulum, qui uxori suæ Gorgoniæ, è Gregorii sorore natæ, exprobrabat staturam exiguam.

XX. QUAM INIRE IN LAUDANDO VIAM POSSIMUS, SIQUIS FUERIT DEFORMIS.

Quod siquid vitii manifestarii offuscârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis, dotibus animi compensâsse. Ita inquit Aristoteles apud Athenæum lib. XV: Τοὺς τὴν ὄψιν ἀμόρφους ἀναπληροῖ ἡ ἐν λέγειν πιθανότης. *In iis, qui adspectu sunt deformes, vitium hoc supplet facultas dicendi ad persuadendum accommodata.* Et Sappho apud Ovid. epist. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Quod Sapphus judicium de se confirmant Maximi Tyrii verba, qui cum Sappho vocâsset pulchram, subjungit: ἥτοι γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρει Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καί τοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato ob membrorum aptam compositionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lysander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede:* ut in vitâ ejus ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ versus sub personâ Epicteti: quo deceptus, eos Epicteti ipsius esse, putavit Gellius *:

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σῶμα' ἀνάπηρος,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.
Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Paupertie vixi; at charus eram superis.

* Lib. 2. cap. 18.

Ac par propemodum sors seculo nostro fuit M. Antonii Bonciarii: quo de vide summum virum, veterem condiscipulum nostrum, Ericum Puteanum, in consolatione Cæcitatis.

Illud quoque argumento est, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Juno apud Homerum, blandiens Vulcano, cum κυλλοποδίωνα sive claudum appellat. Quòd item Hector: Paridi conviciaus, pulcritudinem ejus referre non veretur. Vide de his disserentem Muretum undecimo Var. Lect. libro cap. x. quin, ut inquit Arbiter, *Raram facit misturam cum sapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum sapientissimè noluisse in unum conferre omnia, ne homo nimio esset typho inflatus: interim grande esse scelus, ob vitia, quibus Deus hominem insignivit, quempiam ridere, ac ludum facere: atque adeò id facinus in clerico anathemate vindicari, LVI canone eorum, qui Apostolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα † citò deflorescere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem: nec ea periculi esse expertia, cùm multi formâ conspicui tandem cogantur dicere, αἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με διώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι ‡. *Utinam malè perisset forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem *, καλὸν τὸ δυστυχὲς †. Unde & Theocritus, non Syracusius ille, sed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum: quia adspectu quidem jucunda sit, sed multis multorum fiat malorum caussa. Atque id egregiè etiam Juvenalis nos docet sat. X:

† Prærogativas.
‡ Galenus in τῷ προτρεπτικῷ.
* In prolog. Hel.
† Quod pulcrum, idem est infelix.

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. cuperet Rutila Virginea gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare, filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosque parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ,

Atque pudicitia. Quibus similia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu feminarum, ait, decorem naturæ, esse invitatorem libidinis. Nec vanè vanissimus miles apud Plautum *, *Nimia est miseria, pulcrum esse hominem nimis.*

* Mil. glor. act. 1. sc. 1.

XXI. In vitio corporis ad laudem, vel solatium, pertinere, quod aliqui magni nominis similiter fuere affecti: quod particulatim ostenditur de cæcis, unoculis, eunuchis, et claudis.

Dicere etiam possumus, aliquem partem malè affectam cum Diis, aut viris clarissimis, habuisse communem. Non hoc neglexit doctor ille nequitiarum. Ut cujus sit in secundo de arte:

Si pata est, Veneri similis; si flava Minerva.

Eadem igitur instituenda ratio, si quis facie improbâ, vel si quis cæcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus; aut aliâ quâvis corporis labe insignitus. Illustris de cæcitate locus est apud Tullium in v. Tuscul. quæst. ubi in eâ nihil mali esse, ac sine oculorum sensu beatum quempiam esse posse, ostendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appii, C. Drusi, Cn. Aufidii, Diodori Stoici, Asclepiadis Eretriaci Philosophi, Democriti, Homeri, & Tiresiæ auguris: qui, licet cæcus, solus sapere apud inferos dicitur, circumvolantibus cæteris, tanquam umbris de Democrito vide sis Gellium lib. x. cap. xvii. Homerum verò cæcum fuisse, scribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vita, & Christodorus Thebanus lib. v. Ἀνθολόγ. Quin ipse de se Homerus id testatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum † addubitare de hymnorum auctore. Sed Pausaniam huic opponimus, qui tres versus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie non exstat. Imò ipsum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adjudicat gravissimus auctor Thucydides lib. iii. ne cum Fulvio Ursino ‡, & aliis nonnullis, interpretis Pindarici * auctoritate moveare, qui eum tribuit Cynætho Chio rapsodo; de cujus cæcitate nihil à quoquam scriptum invenimus. Est verò is versus, qui auctor nobis fundusque hujus rei est;

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ †.

Nec dubium, quin octavo quoque Ulysseæ sese depingat sub persona Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus: nam orbatum fuisse visu, at insignem fuisse arte musicâ. Quare audiendus non est Artemidorus, qui lib. i. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cæcum tradi, quòd, qui poëmata scribunt, multa egeant quiete: ideoque & bonum significare, si Poëta somniet, se cæcum esse. Falsus quoque Hesychius Illustr. qui cæcum ait dictum, quòd non sint oculi ejus ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam est. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit, (hoc qui putet, eum omnibus sensibus orbatum esse, ait Vellejus lib. ii.) sed jam ætate grandis, sive morbo, sive senio, in hoc incidit infortunium; ut ostendit Brodæus lib. v. cap. ix. Miscel. At B. Hieronymus in Chronicis scribit, virum doctissimum, Didymum Alexandrinum, præceptorem suum, etiam à quinto nativitatis anno fuisse cæcum. Vide eundem epist. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedula:* item catalogo illustrium scriptorum. De nostri etiam seculi homine ita Genebrardus in Chronico ad an. CIↃ IↃ L V. *Robertus Mancop, Scotus, à puero cæcus usque eo in literis profecit, ut Theologia doctor Romæ creatus, Archiepiscopus Armacanus, deinde legatus à Latere in Hibernia fieret.* Item Franciscus Salinas Brugensis, qui de Musicis Latinè & eleganter adeò scripsit, ut palmam præripuerit cæteris, ab octavo ætatis anno cæcus fuit: ut apud And. Schottum lego ad Procli Chrestomathiam ‡. Plura cæcorum illustrium exempla suggeret Claudianus Mamertus lib. iii. de statu animæ. Vide & orationem, qua se jam cæcum solatus Passeratius: item libellum elegantem & disertum Errici Puteani, quo consolatus cæcum Gripium, Geldriæ cancellarium.

† Lib. 1.
‡ In Virgilio cum aliis collato ad Georg. 2.
* In Nem. od. 2.
† Cæcus vir, habitat autem in Chio saxosa.
‡ Pag. 44. 45.

A cæcis venio ad μονοφθάλμους, quo non unoculos modò Latini dicunt; sed etiam luscos, aut coclites. Ita Horatium in prælio alterum amisisse oculum, atque ex eo *coclitem* dictum, ex quinto Dionysii Halic. discere est. Etiam Philippus Amyntæ, pater Alexandri M., & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, unoculi fuere: ut testatur Plutarchus initio vitæ Sertorii. Hinc de Hannibale Juvenal. sat. x.

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

Frigore in Alpibus alterum perdiderat oculum, ut post Livium, & alios, prodit vetus Juvenalis scholiastes. Quod verò mox subjicit idem, fulminis ictu visum perdidisse, id ostendit, quàm multa à malâ manu huic interpreti sint adsuta. Philippum, quod luscus foret, præ studio laudis & honoris, lusque deque tulisse, ait Demosthenes. Atque id eorum firmat sententiam, qui pugnando ajunt oculum perdidisse, cum Methonam, Magnesiæ oppidum, obsideret; uti scribit Solinus cap. xiv. & Justinus lib. vii. At Plutarchus oculo privatum ait, cùm per rimam conspiceret Deum cum Olympiade concumbentem. Sertorium etiam isto corporis quasi dehonestamento lætatum fuisse, tradit Sallustius: quod tamen ultra naturæ modum humanæ esse, existimabat T. Castrutius, ut est apud Agellium lib. ii. cap. xxvii. Candace quoque (id Æthiopum reginæ nomen esse, alibi diximus) planè viribus animi femina, altero erat oculo orbata; ut auctor est Strabo lib. vii. E philosophis itidem unoculus fuit Timon: uti & discipulus ejus, Dioscorides Cyprius: quemadmodum Laertius testatur in vita Timonis.

Neque eunuchum celebraturo deficient argumenta: sive prima Semiramis viros exciderit, ut est apud Ammianum Marcellinum: sive id Persarum inventum est, ut Petronius in Satyrico ait, & Stephanus in Σπάδα. Utramque verò opinionem junxit Claudianus primo in Eutropium, libro *. De his ita Tacitus lib. vi. Annal. *Et proximus his Abdus, ademta virilitatis. Non despectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet.* Ubi potissimum respicit Persas. Nam, apud eos, ut auctor est Plinius lib. xiii. cap. iv, regnavere aliquando spadones: quos *bagoas*, vel *bagoos* vocabant. Vide Diodorum Sic. lib. xvii. & Plutarchum in posteriori de fortuna Alexandri. Atque idem confirmant † Theophrastus, Ovidius, Ælianus. Cyrum etiam spadones habuisse σωματοφύλακας ‡, auctor est Xenophon libro septimo Κύρ. παιδ. qui & sub libri finem multa de eorum fidelitate & utilitate refert. Philetærus, qui Pergamenum condidit principatum, eunuchus fuit: ut, præter alios, tradit Lucianus in Macrobiis. Eutropium mitto, postquam præclarè ab eo gesta obscuravit Imperatorum damnatio, & tot scripta eam consecuta, præcipuè duo libri Claudiani. Narses quoque, qui Francos devicit, ac indomitos Gothos, & invictum Totilam omnibus ferè prœliis, & universo tandem bello superavit; non gracilis modò, ac pusillus erat; sed, quod maximè miserum probrosumque hostibus videbatur, eunuchus.

* Vers. 320.
† Vide Hermolaum Barb. Castigat. in Plin. lib. 13 cap. 4. & Paullum Leopardum lib. 4. cap. 24.
‡ Corporis custodes.

Sacerdotes itidem variis in locis non alii, quàm eunuchi, ut Ægyptii, quemadmodum ex Anaxandride Athenæus refert lib. vii. item Dianæ Ephesiæ, ut est apud Strabonem lib. xiv. Atque idem de Atheniensium Hierophantis prodit Hieronymus lib. i. adversus Jovinianum. Pluraque hujus generis congessit Joannes Filesacus Selectorum lib. i. cap. xi. Ubi etiam exponit, quâ mente Noë Eunuchus vocetur à Theophilo lib. iii. ad Autolycum. Nempe, quòd post diluvium opere abstinuerit maritali, ut est apud Chrysostomum homil. xxix. in Genesin. Quanquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico: alii autem utrumque inficientur; &, à diluvio etiam liberos genuisse, existiment: ut ψευδοβηρωσσός ille Annii Berosus lib. xiv. Nauclerus in Chronicorum prologo, item generat. xi. & xvi. Cajetanus commentario in cap. ix. Genes., Augustinus Torniellus in Annalibus suis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filiis istis Mosi præteritis

teritis fuisse Tuisconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hisce omnibus verba Mosaica*: *Tres isti filii sunt Noë, & AB HIS disseminatum est omne genus hominum.* Unde clarè evincitur, sive Noachus opere abstinuerit maritali, indeque eunuchus dictus sit; sive etiam liberos genuerit: saltem ab tribus Noachi liberis, Mosi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuere & eunuchi eruditione illustres: de quibus Savaro ad Sidonii lib. I. epist. VIII.

* Cap. 9 Genes.

Ad claudos nunc accedamus. Qualis inter Deos Vulcanus ἀμφιγυήεις †: in hominibus Philoctetes. Unde Timocles Comicus de Tragœdiæ utilitate disserens, cùm cœcos dixisset solatium capere ex Oedipo, orbos ex Niobe, subdit ‡.

Χωλός τις ἐστί; τὸν Φιλοκτήτην ὁρᾷ.

Est claudus aliquis? Is Philoctetem videt.

Claudus quoque, ut Pausanias ‡ narrat, Medon fuit, Codri Regis, filius, & primus Archon Atheniensium: cujus imperium cùm frater Nileus propterea negaret ferre se posse, res delata est ad oraculum Delphicum: quod Medonti adjudicavit imperium: eaque res occasio fuit migrationis Jonicæ, duce Nileo. Plutarchus scribit, Agesilaum, Spartanorum regem, claudum fuisse. Nam Lacedæmonii (inquit Orosius lib. III. cap. II.) in difficillimo rerum statu maluerunt sibi regem claudicare, quàm regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuisse claudum; qui & ipse Lacedæmoniorum dux fuit, & Poëta præclarus: ut testantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Justinus lib. III. A peritiâ ejus bellicâ proverbium ortum, Τυρταίου* πολεμικώτερος: quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poësin verò idem Plato θειότατον † vocat: & Horatius ‡ Homero subdere non dubitavit. Vide Gyraldum syntagm. de poët. Hadr. Jun. Cent. IX. Proverb. XV. Floridum Sabinum lib. III. Subsec. Lect. cap. XXXIX. Nec prætereundus Imperator ille Turcicus, qui corruptè *Tamerlanes*, cùm verum nomen sit *Timur Lench*: hoc est, *Timur claudus*. Proprium enim nomen ei *Timur*: quod vocabulum Turcis, Persisque, quando appellativum est, *ferrum* significat: à vitio autem corporis est cognomen *Lench*, quod Persis notat *claudum*: ad quam ejusce nominis interpretationem præire mihi memini amicissimum in Leidensi Academia collegam, Jacobum Golium, ut aliarum Orientalis linguarum, sic etiam Turcicæ, Persicæque, apprimis gnarum. Cœlius quoque Rhodiginus lib. III. XIV. cap. V. Antiqua Lect. alia refert claudorum virtute præstantium exempla. quibus supersedeo, ne lectorem satias teneat exemplorum.

† Utrimque claudicans.
‡ Apud Athenæum initio lib. 6 Stobæum serm. 133 Arsenium ad Eurip.
‡ Initio lib. 7.
* Tyrtæo bellicosior.
† Plane divinum.
‡ In Arte Poet.

XXI. RATIO VITUPERANDI DEFORMES.

AT si vituperamus, dicemus, monstrosam corporis faciem, monstrosi ac pravi esse animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. II. αἰσχρολογίας, tit. εἰς χωλόν.

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα· καὶ γὰρ ἀληθῶς
Εἰκόνα τῶν ἐντὸς σοὶ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Transtulit Th. Morus:

Clauda tibi mens est, ut pes: natura notasque
Exterior certas interioris habet.

Iccirco infausti ominis ducebant, si claudus quispiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. XXVIII. cap. IV. Vide & Heraldum in Martial. epigr. LXXXVI. libri VII. ubi etiam docet, non potuisse sacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoque occursus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adversus eunuchos ex antiquis disserit Filelacus, loco, quem paullo antè indicavimus. Est quoque in deformes, ac vitiosi corporis homines, Martialis illud lib. XII. epigr. LIV.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læsus:
Rem magnam præstas, Zoile, si bonus es.

Victorini etiam est, *In distorta membra virtus cadere non potest.* Cassius Jatrosophista probl. LXI. Διατί οἱ τερατόμορφοι καὶ ἄφρονες; Ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monstrosi, etiam desipiunt? Quòd, quæ animæ sunt, concinant cum iis, quæ sunt corporis; haud secus atque ea, quæ sunt corporis, conspirant cum illis, quæ ad animam pertinent.* Erato Terpsitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πεπιστευκυίας. *Natura sum admirata sapientiam, quæ pessimæ animæ non concredidit venustatem corporis.* Ita quidem judicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I.

—— *Sed non is vultus in illo,*
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritique oblivia nostri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex isto speravi corpore posse
Tale malum nasci: formâ vel sidere fallor.

Et sanè non rarò è corporis signis conjectare est de animi moribus. Unde est, quod Pythagoras discipulorum ingenia explorabat ex corporis constitutione: ut auctor est, præter alios, Jamblichus in vitâ ejus cap. XVII. Ac sapientes Indorum idem fecere in deligendis uxoribus, ut Nicostratus testatur apud Stobæum serm. CLXXXIX. Sæpe tamen imponit forma. Hinc Theseus de Hippolyto apud Senecam*:

O vita fallax! abditos sensus geris:
Animisque pulcram turpibus faciem induis.

* Hippol. Act. 3. vers. 915.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notârit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere? stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet: obstructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.*

XXII. DE LAUDATIONE AB ANIMI DOTIBUS.

COrporis laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem nunc de iis solùm, quas naturæ potiùs, quàm industriæ debemus. Nam ut sua est bonitas terræ, priusquam subigatur, seminaque ei mandentur: ita & bona quædam est indoles animi, antequam excolatur. Unde Aristoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria esse, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον †. Porro indolis hæc bonitas proficiscitur ab εὐφυΐᾳ, seu bona corporis temperie: ac partim intellectum respicit, partim voluntatem. In intellectu familiam ducit ingenium: cujus eximia est in adultis virtus, posse in arena salubria capere consilia: quomodo Thucydides ‡ scribit Themistoclem fuisse κράτιστον * αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, ubertimus quidem se offert dicendi campus: verùm potissima retulimus superiùs, cùm hoc ipso capite, tum antecedenti. Et tam benigna hic materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ possit oratio.

† Naturam, consuetudinem, & præcepta.
‡ Lib. 1.
* Maximè idoneum, ad explicandum ex tempore, quid fieri oporteret.

XXIII. QUOMODO COMMENDEMUS A DIVITIIS.

NAturam sequitur Fortuna: ad quam refer opes à parentibus aut majoribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis sese Alexi commendat Corydon:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam ostendimus, *si habuerit, bene his usum: si non habuerit, sapienter his caruisse: si amiserit, moderatè tulisse*: ut ait Cicero in secundo de Oratore. Ac sapienter quidem iis carebit, amissas etiam moderatè feret, qui, quod de genere superiùs dicebamus, idem de opibus statuet: videlicet, eas dici nostras non posse. Uti documento est Bias, qui, captâ

ptâ Priene, cùm nihil asportaret, ajebat tamen, *Omnia* * *mea mecum porto.* Nimirum

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Quod inter Publii Syri μιμιάμβους reponi videas à summo viro, Jos. Scaligero. Sed clarè Syro abjudicat, Lucillioque suo tribuit Seneca, epist. VIII.

** Cic. in Parad.*

Nec gentiles modò ita sapuere: sed eadem etiam mens fuit sanctorum Patrum. Ut B. Chrysostomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. † ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων· μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπολείπει. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία· ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός· οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτά, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίοις μοναῖς. χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσις ‡ ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων * ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη· οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησι, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη συμβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm nostra sunt, quæ illuc præmittere cautè studemus: quæ autem hic sunt, non nostra, sed viventium sunt, imò viventes sæpe derelinquunt. Illa sola nostra sunt, quæ ab anima rectè fiunt: eleemosyna scilicet, ac pia in pauperes miseratio. Porrò ista dicuntur exteriora, etiam ab ipsis gentium scriptoribus: quippe, quæ extra nos sint; ea igitur nostri juris faciamus. Neque enim possibile est, hinc pecuniâ acceptâ, migrare; sed planè possibile est, eleemosynâ datâ proficisci: imò verò ipsa etiam præmittemus, ut nobis in æternis mansionibus tabernaculum præparent. Pecunia enim apud* Græcos *ab usu dicuntur, non quòd propria sint: imò & possessiones ipsæ, usus, non dominatio sunt. Dic enim, quæso, villa qualibet quot habuit dominos? quot itidem habitura est? Dicitur quoddam vulgò proverbium, & sapienter quidem. Neque enim omninò contemnenda sunt, quæ vulgò dicuntur, si quid in se rectè habent. Ager, dicunt, quàm multos habuisti, & quàm multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendum nobis. Sola igitur virtus nobiscum migrare consuevit. Virtus sola ad æternam, quæ istic est, vitam transit.*

† Pag. 291. editionis Etonensis seu Savilianæ.
‡ In Commeliniana est κτῆσις: sed perperam.
** Pro κυρίων in Commeliniana est ἀγρός. minus commodè*

Nec solùm cogitare oportet, opes bonum proprium non esse: sed simul in mentem veniat, quàm multos earum cupido pessùm dederit. Sicut inter alios Crassum triumvirum. Ut non de nihilo sit, quòd ille apud Plautum dicat †: *Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.* Salustius verò ‡: *Ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contrà, ut ait Petronius arbiter, *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas.* Nempe, ut ait idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed inprimis adi Appulejum in Apologia, ubi multus est in laudanda paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa sectabatur vetus illa meliorque Romana Resp. de qua tamen sic in operis sui ingressu Livius scribit: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam serò avaritia luxuriaque immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu, paupertati ac parsimoniæ honos fuerit.*

† Capt. act. 2. sc. 2.
‡ Orat. seu verius epistola ad Cæsarem de Rep. ordinanda.

Qui verò vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem esse è laudibus hominis, si opibus abundarit: interea tamen, ut est apud auctorem dialogi de oratoribus, faciliùs inveniri, qui vituperet divitias & opes, quàm fastidiat. Dicet etiam, uti sine nervis ambulare non possumus, ita nec sine pecuniis progredi non posse, seu in privata vita, seu publica. Ubique enim locum habere Demosthenicum * illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων. *Opus est pecuniis, sine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia spectare convenit, an non paupertas hominis, vel ab inertia & incuria provenerit, vel à luxu, sive ejus, sive majorum.

** Olynthiaca 1.*

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri: qua de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alii. Certè, ut ait Varro:

Non si thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas, ac religiones,
Persarum montes, non atria divitis Crassi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel malè iis usus sit. Ad prius pertinet Salomonis illud Proverb. cap. XXVIII. *Qui festinat ad divitias, non erit insons.* Ac, quod philosophus ajebat, divitem, aut injustum esse, aut injusti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera sunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον †. Divitias verò malè iis utenti bonas dici non posse, etiam Comici hoc ostendit ‡:

Quid relliqui est quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet.
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

† Ut plurimum.
‡ Heautont. act. 1. sc. 2.

XXIV. Quomodo ab educatione, et institutione, laudemur, aut vituperemur.

Atque ista de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ætatem: nunc eam per partes consideremus. Ubi primo se loco offert puerilis educatio: quæ si nihil memoriâ dignum contineat, rectiùs præteritur. Ab eâ pariter, ac ortu, (de quo antea) Æneam vituperat Dido *:

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæque admorunt ubera tigres.

** 4. Æn.*

Hanc excipit institutio, in quâ, uti & rectâ educatione quantum sit momenti, egregiè docet Tullius initio tertii Tuscul. Quæst. Multum autem in eâ ad commendationem valet discendi cupiditas, quæ in puero atque adolescente eluxit. Nam, juxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσιν †. Atque, ut aquileges credunt aquas subesse, ubi conspexerint vaporem manè attolli: ita ex prævio illo studiorum ardore, non immeritò spes concipitur de luculentæ doctrinæ ac maximarum virtutum scatugine.

† Dii laboribus bona divendunt.

Præterea videndum, quibus sit studiis instructus. Ut quòd Musas Gratiis miscuerit, quàm ἡδίστην συζυγίαν ‡ dixere veteres: quodque cum sapientiæ studiis Eloquentiam junxerit, planè ad mentem eorum, qui, ut significarent Mercurii ac Palladis studia conjungi oportere, effinxere olim Hermathenam.

‡ Suavissimam conjunctionem.

Adhæc multum ad laudem valet, quibus quis doctoribus ac ductoribus profecerit. Ut si in Grammaticis præceptorem habuerit Cæsellium, aut Verrium, aut Epicadium, aut Nisum: quos, ob insignem literaturæ peritiam, Arnobius junxit primo adversus gentes. Aut si in philosophia audierit Platona, vel Aristotelem, vel Zenonem. Atque ita in aliis. Majorisque ingenii argumentum erit, quòd quis fuerit αὐτοδίδακτος *.

** A se ipso edoctus.*

In vituperatione autem, siquis malis sit usus magistris, dicemus, quod de Corace & Tysia jactatum olim fuit, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν †. Ita Pisonem vituperat Cicero: *Habet autem magistros, non ex istis ineptis, qui dies totos de officio ac virtute disserunt; qui ad laborem, industriam, ad pericula propria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputant, horam nullam vacuam voluptate esse debere; in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemque versari.* Catonem quoque idem

† Mali corvi malum ovum.

idem orat. pro Muræna vituperat à Philosophia Stoica: *Accessit his doctrina non moderata, nec mitis; sed, ut mihi videtur, paullo asperior ac durior* &c. Sin boni obtigerint præceptores: tantum fuisse pravitatem naturæ contendemus, ut ea vim exsuperârit institutionis. Ita Cicero ‡, postquam de improbitate Q. Ciceronis fratris filii, conquestus esset, hæc subjungit: *Sed nulla nostra culpa est. natura metuenda est. hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit.*

‡ *Epist. 4. lib. 10. ad Att.*

XXV. VIRILEM ÆTATEM A VARIIS LAUDARI, PRÆCIPUE A NUMINIS REVERENTIA, ET REBUS SOLIUS VIRTUTIS AMORE GESTIS, MAXIME AUTEM, SIQUIS IN EAM SPEM NON FUERIT EDUCATUS.

HInc exponenda, quæ ad statam ætatem pertinent; uti vitæ genus ac conditio: ubi & referendum: quid quisque senserit, dixerit; domi, foris; togâ, sago: quæ item præmia sit consecutus.

Inprimis autem, tum in adolescentiâ, tum in ἀκμῇ *, ac universo vitæ spatio, videndum, utrùm quis religens fuerit, Deumque metuens, an (ex veterum loquendi modo) religiosus †, sive Deum timens, h. e. superstitiosus; an, quod multis partibus deterius, religionis contemptor, καὶ ἄθεος.

* *Statâ ætate.*
† *Gell. lib. 4 cap. 9 & Varro apud August. lib. 6 de Civitate Dei.*

Præcipuè etiam laudem merentur, quæ suscepta sunt non habitâ ratione emolumenti proprii, sed honestatis: cujusmodi est, quòd Achilles maluit se morti ante oculos positæ objicere, (siquidem ei prædictum fuerit, moriturum, si in bellum proficisceretur) quàm Patroclum, amicum suum, inultum relinquere. Hinc M. Antonius apud Cic. secundo de Orat. *Gravissima*, inquit, *laus habetur eorum factorum, quæ suscepta videntur à viris fortibus, sine emolumento ac præmio: quæ verò & cum periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum.*

Multum quoque ad admirationem facit, si aliquid præclarè fiat ab iis, qui non sint in istiusmodi spem educati. Theon in Progymnasmatis ‡: Ἄξιον δὲ ἀγαθὸν, ἢ τ' ἐκ βαναύσου τέχνης, ἢ ταπεινῆς τύχης, ἀγαθὸν δυνηθέντα τι ἐργάσασθαι, ὁποῖον λέγουσιν, Ἥρωνα μὲν τ σκυτοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν φιλοσοφῆσαι. *Est vero admiratione dignum, siquis opificio manuario, aut deteriore fortunâ progressus, aliquid præclari operetur: uti perhibent de Herone sutore, & Leontio meretrice ad philosophiam animum applicante.* Leontii hujus, Epicuri amicæ, meminit & Plutarchus, libello, an rectè dictum sit, latenter esse vivendum. Item M. Tullius. lib 1. de Nat. Deor. *Istisne*, inquit, *fidentes somniis, non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus, contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemque dixerunt: sed meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa sit, scito quidem illa sermone, & Attico?* Itidem P. Alfenus Varus Cremonæ, ubi & natus, diu sutrinam * exercuit: tandem, clausâ tabernâ, se Romam contulit, & Servio Sulpicio † præceptore usus, tantum in juris profecit scientiâ, ut ob ejus cognitionem ad consulatum sit evectus: estque hic is ipse, cujus Conjectaneorum librum secundum, Digestorum autem quartum & trigesimum, citat Gellius lib. VI. cap. V. Primislaus, tertius Bohemorum dux, ab aratro vocatus est ad gubernandum Bohemiam: de quo vide Æneam Sylvium de Bohem. origine cap. VI. Piastus item, cùm primò agelli cultu ac mellificio vitam sustentasset, pòst factus est rex Poloniæ: quâ de re Martinus Cromerus lib. II. de origine & rebus gestis Polonorum, & Joannes Herburtus Historiæ Polonicæ lib. 1. cap. XII.

‡ *Cap. de laudatione.*
* *Horat. lib. 1. sat 3. & ibi Acro.*
† *Acro ibidem, & Pomponius Tit. de Origine Juris.*

XXVI. MAGNAM ETIAM AD CELEBRANDUM ALIQUEM VIM HABERE, SIQUEM HOSTES IPSI LAUDARE COGANTUR.

EST præterea maximè illustris virtus, quam extollunt illi, quibuscum nobis bellum aut inimicitiæ fuerint. Ita enim naturâ comparatum est, ut eorum, quibus malè volumus, res præclarè gestas, vel eamus depressum, vel silentio tegamus. Hinc sapientissimus Nestor ait apud Nasonem XII. Met. fab. VI:

—— *Quod mallem posse negare.*
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem?

Quare multo maxima esse oportet, quæ hostes ipsi efferre laudibus cogantur. Hinc Horatius od. IV. lib. IV, quò Romanorum virtutem egregiam esse ostendat, Hannibalem eam commendantem inducit. Multum quoque ad laudem Bulidis & Sperchidis facit, quòd tantopere eorum virtutem admiraretur Xerxes, ut propterea, cùm occidere posset, pepercerit: quemadmodum Lucianus refert in encomio Demosthenis. Atque inibi legas, quàm præclarè de hoste suo, Demosthene, senserit Antipater. Nempe, quod ibidem ait, τὰ καλὰ καὶ παρ' ἐχθροῖς καλὰ, καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς πανταχοῦ τίμιον: *Honesta etiam apud hostes ducuntur honesta, ac virtus ubique honore digna censetur.* Adi & Victorium lib. XXVI. Var. Lect. XI.

XXVII. DE GENERALI LAUDATIONIS PRÆCEPTO EAS PRÆCIPUE LAUDES CONSECTANDI, QUÆ CUJUSQUE PROPRIÆ SINT.

ILlud verò non jam virilem modò ætatem, sed quodammodo omnem vitam respicit, ac propterea etiam in amplificationis doctrina universè aliquid de eo monitum nobis. Nempe, planè perspecta esse debere Oratori propria illius, de quo agitur. Nam ut inquit Aristoteles lib. II. Rhet., quomodo Athenienses laudabimus, si lateat nos prœlium navale ad Salaminem, aut pugna in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aliaque id genus? Idem inibi præclarè monet, propria præferenda esse communibus, eoque Achillem non tam laudari debere, quòd homo sit, quòd ex semideis ortus, quòd ad Ilium militaverit, quæ ei cum Diomede, ac pluribus aliis, erant communia: quàm quòd interemerit Hectorem, Trojanorum fortissimum, & Cygnum, Neptuni filium; qui, cùm vulnerari non posset, impediebat, quo minùs Græcorum quisquam è navibus descenderet; quòd item nemo eo junior ad Ilium profectus est; quòdque non, ut Helenæ proci, jurisjurandi religione à Tyndaro obstrictus, sed, nullâ adactus necessitate, summis belli Trojani periculis se involverit. Quæ sanè laus longè est major, quàm Helenes procorum: quandoquidem, ut egregiè ait Tertullianus lib. 1. ad uxorem cap. III. *Quod necessitas præstat, deprecatur ipsa.* Ovidius quoque, in laudando Peleo, ita communi laudi subjicit propriam, ut hanc præferat priori. Sic enim ille XI. Met. fab. VI.

—— *Nam conjuge Peleus*
Clarus erat Divæ, nec avi magis ille superbit
Nomine, quàm soceri. Siquidem Jovis esse nepotem,
Contigit haut uni; conjux Dea contigit uni.

XXVIII. DE RHETORUM PRÆCEPTO, QUO IN LAUDANDO JUBENT VITIUM INCRUSTARE SPECIE PROXIMÆ VIRTUTIS.

CÆterùm monent non pauci, debere nos, in omni vitæ laudatione, vitia vicinis virtutibus elevare, ὑβριν (ut inquit Plato lib. VIII. de Repub.) παίδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν *. Eâque in re exemplo nobis sunt parentes, qui liberorum suorum; & amatores, qui amicarum vitia, isto modo extenuant. Quâ de re Horat. Sat. III. lib. II. Lucret. lib. IV. Idem amoris præcipit magister lib. II. de arte:

Sit gracilis, macie qua malè visa † sua est.
Dic agilem, quæcunque brevis; quæ turgida, plenam.

Sed, sive Alcibiades, ut vult Plutarchus, hujus præcepti autor fuit: sive multo antè, atque adeò statim post natos homines, vanitate pravæ naturæ magistrâ, res ea in usu fuit:

* *Contumeliam institutionem vocantes: solutam licentiam, libertatem: prodigalitatem item magnificentiam: impudentiamque strenuitatem.*
† *Pro visa. aut viva leg. cum Duza, aut nisi cum Gulielmio. Visa tamen retinet Giffanius indice Lucretiano in Geminus.*

fuit: jure profectò hoc nomine conqueritur M. Cato apud Salustium * *Jam pridem*, inquit, *nos vera rerum vocabula amisimus.* Propterea B. Basilius † jubet φεύγειν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην καὶ μιμήσεσθαι ‡. Atque addit, Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ὑμῖν, τὸ ψεύδεσθαι, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προειληφόσιν τοῦ βίου *. Negamus igitur id Oratoris esse, quem non modò bonum civem, sed virum etiam bonum esse volumus. Et hæc de iis, quæ vitam spectant.

* *In Catilind.* † *Oratione, quomodo legendi sint Græcorum libri.* ‡ *Non imitari rhetorum de mentiendo artem.* * *Nam neque in judiciis, neque in negotiis aliis, confert nobis mendacium, qui veram & rectam viam eligimus.*

XXIX. De laudatione ab iis, quæ in morte, vel paullo ante, aut mox ab obitu, acciderunt.

Superest tempus ultimum, cujus non philosophi modò, sed Christiani quoque, inprimis habendam esse rationem docent. Ambrosius de bono mortis cap. III. *Ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cum posteriora ejus incerta sint.*

Hoc in tempore consideranda mors ipsa, & quæ circa mortem, h. e. vel paullo antè, vel post eam, contigerunt. Itaque hic primò videndum ætatis spacium, & quæ quis dixerit, cùm in ultimis esset; suâne quis morte defunctus sit; atque utrùm lentâ obierit morte, qualis exoptatur à vulgo; an subitâ, quam, ut mitiorem, præferebat Julius Cæsar, teste Tranquillo; itemque Philippus Macedoniæ Rex, ut scribit Orosius lib. III. cap. IV. Genus profectò mortis plurimùm ad laudem aut vituperationem facit. Nam, uti hodie, ita olim etiam, honestum censebant, gladio perire; inhonestum, laqueo. Quod de priori etiam apud Xenophontem legas in secundo de Expeditione Cyri, & Isidorum lib. V. Origin. cap. XXVII. Et certè Homero quoque *pura mors* eorum vocatur, qui ense occiduntur. Eustath. in Odyss. X. † καθαρὸς θάνατος ὁ διὰ ξίφους· μιαρὸς δὲ ὁ ἀγχονιμαῖος. Atque eopse modo Philo loquitur lib. de Mundo. Iccirco & solis illis, qui sponte vitam laqueo finissent, justa non fiebant: nec in parentalibus eorum nomina ciebantur: ut auctor est Artemidorus lib. I. cap. V. Tales quoque abjiciebantur insepulti: ut ex pontificalibus libris refert Servius ad illud XII. Æn. *Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.* Ubi & hoc Varronis citat; *Suspendiosis, quibus justa fieri jus non sit, suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis, parentari.*

Etiam si aliquis indigna, aut non vulgari morte sublatus fuerit, adferri poterunt similes præstantium virorum obitus. Ut trium tragicorum mortes: è quibus Euripides canum morsibus laniatus ‡: Æschylus testudine è sublimi ab aquila in caput jactâ exstinctus *: Sophocles uvæ acino strangulatus; etsi de hoc aliter Valerius †. Sed Sotadem poëtam sequor, & Lucianum in Macrobiis. Ubi & Polybium historicum lapsu ex equo mortuum, auctor est. Alexinus is, qui, cùm mirè foret φιλόνεικος ‡, propterea dictus est Ἐλεγξῖνος *, in Alpheo natans ab arundine est sauciatus, ac tantillo ex vulnere obiit: ut est apud Hesychium Illustrem. Qui & Philemona Syracusanum, & Philistiona Nicæensem, risu discessisse, narrat. Aliorum etiam non vulgares mortes suggeret Valerius lib. IX. cap. XII. & Ibis Ovidiana.

Commendatur & interdum mortis caussa: ut quòd Socrates pro veritate mortem æquo animo tulerit. Vel quòd aliquis pro libertate occubuerit:

Τεθνάμεναι † γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον

Ut ait Tyrtæus, qui *mares animos Versibus exacuit*, ut Horatius inquit. Ac similiter Pindarus Isthm. od. VII. Ἴστω γὰρ σαφὲς, ὅς τις ἐν ταύτᾳ νεφέλᾳ χάλαζαν αἵματος πρὸ φίλας πάτρας ἀμύνεται, λοιγὸν ἀμύνων ἐναντίῳ στρατῷ, ἀστῶν γενεᾷ μέγιστον κλέος αὔξων ζώων τ' ἀπὸ καὶ θανών. *Sciat enim certo, quisquis in hac nube grandinem sanguinis à chara patria propulsat, exitium à civibus adversario exercitu depellens, stirpi se maximam accumulare gloriam, & dum vivit, & postquam obierit.* Hanc Lycurgus prohibuit quicquam defunctorum monumentis inscribi, præterquam eorum, qui in bello cecidissent: ut est apud Plutarchum in vita ejus. Tertulliani quoque est lib. de Fuga in persecut. cap. X. *Pulchrior est miles in pugna amissus, quàm in fuga salvus.* Et quis bonus aliter unquam putavit? Nempe, ut Tullius primo de Off. ait; *omnes omnium caritates patria complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere?*

† *Pag. 1934.* ‡ *Valer. lib. 9. cap. 12. Gell. lib. 15. c. 20. Suidas, in Euripides. Diogenianus proverbiis, Prometri canes.* * *Aristophanes in Ranis, Valerius ibidem, Plinius lib. 10. cap. 3.* † *Lib 9. cap. 12.* ‡ *Contentiosus.* * *Q. d. argutator.* † *Pulchrum enim, virum fortem inter eos, qui in prima acie stant, pro patria pugnantem, & cadentem, mori.*

Præterea adferenda, quæ morte obitâ contigerunt. Quo refer illa Mopsi apud Maronem:

Non ulli pastos illis egere diebus
*Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla * neque amnem*
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Commemoranda hic pompa funebris, & inprimis jactura, ac querela, & dolor bonorum, hominumque omnium judicium. De judiciis tamen, interdum neque ea post obitum factis respondent; ut præcipuè fit in ingeniorum monumentis. Multi enim cum Menandro † justiora posterorum, quàm suæ ætatis judicia sunt consecuti; ut jure optimo dixerit Dionysius Halicarnassensis ‡, πάντα βασκαίνειν φθόνον, ἢ χεῖρον *. Vide Martial. lib. V. epigr. X.

Querelæ subjicienda consolatio. Ea petitur, tum a defunctis ipsis, ut à felicitate summâ, quæ illis obtigit: tum ab iis, qui superstites sunt; ut si dicas, damnum sarciri posse virtute successoris. Ita B. Ambrosius in funere Theodosii: *Ergo*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos suos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in imperio successere.

* *Sic libb. vett. cujusmodi hiatus Maroni haud infrequens.* † *Fabius lib. 3. cap. 7.* ‡ *Lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.* * *Tempus, & invidiam, esse omnium rerum indices.*

XXX. A quo peti debeat ratio celebrandi principis. Item modus vituperandæ personæ.

Atque ex his quidem homines promiscuè laudandi ratio cognosci potest. Sed quia non eadem ubique ratio est celebrandi principis, ac civis: eò operæ est, speciatim etiam considerare rationem extollendi regis. Hoc verò artificium fusissimè exponit Menander Rhetor. lib. II. cap. I. & II. & parte capitis IV. Hunc adi. Nam quid attinet omnia exscribi? præsertim cùm suavius sapiant fontes antiqui, quàm rivi nostri.

Fortasse aliquis desideret, ut seorsim saltem exponamus, quâ ratione personarum vituperatio institui possit. Nam plurimùm ea tantùm attulimus, quæ ad solam laudationem pertinent. Sed cùm, ut scribit Philosophus, par sit contrariorum ratio; sanè qui laudandi rationem cognitam habebit, facilè vituperandi modum noverit; ut in quo omnia hæc invertere oporteat. Unum tantùm, & alterum, eos monitos velim, quibus fortasse ætas nondum satis judicium firmavit. Prius est, quòd uti ad laudem alicujus referimus non modò, quòd his vel illis bonis sit, ornatus, sed etiam quòd certis vitiis non laboret: sic vituperari quoque aliquem, non modò quòd ei mala adsint; sed etiam quòd illi bona desint: ut si alicui probro vertamus, quòd sit ineruditus, ac moriturus sit inglorius. Ita Cicero orat. pro Flacco ridet in Heraclide Temnite, quòd cùm jam senex sit, nunquam tamen in patriâ consequi potuerit honores cuivis concessos. Alterum est tale, quòd uti in laudationibus haut imitandi sunt Rhetores illi, qui (ut de Cicerone, beneficia à Cn. Plancio in se collata amplificante, dicebant adversarii) arcem è cloacâ faciunt, aut lapidem è sepulchro venerantur pro Deo: ita, ac multo quidem magis, in vituperationibus devitandam esse oris duritiem, & caninam eloquentiam; contra quàm solemne est nonnullis, cæteroquin insignibus viris, qui nunquam sunt disertiores, quàm si aliis liceat maledicere; imò morituri sibi videntur, nisi crebrò evomant malignitatis & invidiæ virus, non dico in semidoctos, & parùm probos; sed non minùs ipsis eruditos, & magis candidos. Qualium exemplum in cæteris potius imitari juventus de-

bet,

ber, quàm in fœdo hoc animi vitio, quod tanto est conspectius, quanto ipsi sunt majores. Sed his tamen, quia egregiè alioqui de studiis merentur, faciliùs ignoscimus, quàm novitiis quibusdam Sophistis, quos videre est ludibriosa & turpia multa, quæ per febrim somniarunt, orationibus ac libris integris, in Aristotelem, Tullium, Fabium, ingerere, & disciplinas integras, ut facultatem Oratoriam, Metaphysicam, aliasque, quas sæpe ne quidem, quod dicitur, tanquam ab alno despectarint, adlatrare ac γεφυρίζειν *; denique non ambiguè modò prolata, sed etiam optima optime ab optimis quibusque veterum dicta, sublato aspernari supercilio; ita ut, contrà quàm Nestori, felle iis amarior ex ore fluat oratio. Verùm Plauti illud cogitabimus è Patruo sive Pœnulo †:

Istbic ‡ est thesaurus stultis in linguâ situs,
Ut quæstui habeant, male loqui melioribus.

* *Quasi è pontis scommatibus petere.*
† *Act. 3. Sc. Jam istuc ego.*
‡ *Metrum exigit isti: atque ita legit Marsilius, præfat. comment. in Amphitr. Martial. Illi pro istic antiquè, ut illi pro illic frequens Plauto Terentioque.*

XXXI. Adferuntur exempla veterum oratorum, ad quorum imitationem institui possit laudatio personæ.

ETsi verò, quæcunque hactenus de laudatione personarum diximus, multùm juvant eum, qui rhetoricari seriò volet: non tamen ita stultè sapiendum, ut in istis subsistamus. Adeundi enim Oratores veteres: atque ad horum exemplum aliquid effingendum.

Exemplorum istiusmodi duo sunt genera, pro duplici laudis tractatione. Nam, ut rectè eam dividit Aphthonius, vel communiter laudamus, vel singulatim. Communiter quidem, ut cùm gentem, aut totam celebramus familiam. Ita Atheniensium laudes complectitur Isocrates in Panathenaico suo: quem quarto & nonagesimo ætatis suæ anno scripsit; quinquennio nempe ante mortem. Singulatim autem extollimus, cùm unum è gente, vel familia, sumimus ornandum. Ita Epicratem laudat Demosthenes λόγῳ ἐρωτικῷ: quamquam orationem eam huic oratori abjudicet Photius, utpote languidiorem. Demosthenis encomium est apud Lucianum. Socratis laudem vide apud Dionem orat. LIV. quæ de Socrate inscribitur, & sequenti, quâ Socratem cum Homero comparat. Macedones quosdam laudat Lucianus in Scytha seu hospite. Aristidis oratio exstat in Asclepiadas, quâ Podalirium ac Machaonem extollit. In Libanii progymnasmatis habemus laudationem Ulyssis, Achillis, Diomedis, Demosthenis. In Aphthonii progymnasmatis commendatio est Thucydidis. Synesius Anysii elogium scripsit; cum adversus hostes rem bene gessisset. Idem primori oratione ad Pæonium prædicat eum, quòd philosophiam, & militarem scientiam, conjunxerit. Oratio ‡ verò Dionis περὶ κάλλους, à qua adolescentem tantopere celebrat, non tam videtur ἐγκωμιαστικὸς, quam διαστρεπτικὸς τοῦ βίου; ut nempe reprehendat sui seculi mores corruptos, quibus tanti ab improbis forma fiebat in ephebis. Nempe hoc longè verisimilius est, partim quia philosopho est dignius, qui seculi sui mores castigare solet, partim quia Dio solet imitari τοὺς λόγους Σωκρατικοὺς, ut non cuivis perspicuum sit, quorsum spectet.

‡ *Orat. de pulchritudine.*

Quod si particulatim exempla eorum nosse voles, qui viros principes celebrarint: divinum adi panegyricum Plinii, item panegyricos Claudii Mamertini, Nazarii, Eumenii, Latini Pacati, atque aliorum, qui conjungi illis solent. Luculenta etiam est Themistii oratio ad Constantium Augustum, quâ gratias agit pro eo, quòd ab Imperatore esset laudatus, & par pari redhostiens, vicissim Imperatorem summopere extollit. Ejus initium, Ἀρ᾽ ἂν ὑμῖν. Est & altera illius oratio, quâ gratulatur Imperatori, eumque magnificè evehit. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Idem orationem recitavit in laudem Joviani Imp. Initium est, Βασιλεῦ. Idem aliâ oratione Valentem à fortitudine & clementia mirè prædicat. Orditur eam hoc pacto, Οἶμαί σε θαυμάζειν. Fuerit & operæ, videre, quomodo Candianum laudet Nazianzenus epist. CXCIV.

Quod si etiam exemplum petimus argumenti παραδόξου, ἢ ἀδόξου, suppeditabit hoc Isocrates in laudatione Busiridis, & Libanius commendatione Thersitæ, quæ in Progymnasmatis ejus exstat.

Et hi quidem viros laudarunt. Sunt & qui feminas celebrent. Uti Isocrates Helenam, ex qua oratione partem eam, quæ de pulchritudine est, Lucianus peculiari imitatur opere. Etiam Dio Chrysostomus Chryseidem ornat oratione illâ, quæ nomine ejus inscripta est, & numero nunc est LXI. olim verò erat XLIV. ut ex Photio constat.

Quod si comparatio sit ineunda, multùm juvabunt vitæ Græcorum & Romanorum, quas παραλλήλως instituit Plutarchus.

Atque ex his vituperandi quoque ratio cognoscitur. Interim & propria ejus exempla si voles, adi Isocratis orationem contra Sophistas. Etiam Achillem, Hectorem, Philippum, Æschinem, vituperat Libanius in Progymnasmatis. Philippum Amyntadam, sive Magnum, exagitat Aphthonius. Etiam vituperationem sui, sed εἰρωνικῶς, Julianus reliquit libro eo, qui μισοπώγων, ἢ Ἀντιοχικὸς, inscribitur.

XXXII. Modus ad instar personæ laudandi muta animantia, tum universe, tum singulatim.

EX iis, quæ de laudatione & vituperatione personarum fusè adeo hactenus diximus, haut difficilis est conjectatio de iis, quæ *quasi persona* sunt: uti muta animantia, quæ personarum instar tractari posse, equi exemplo è Marone commonstrabo. Nam Æneæ quidem equum hoc pacto celebrat * à natalibus —— *geminosque jugales* * 7 Æn.

Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppositâ de matre nothos furata creavit.

A corporis dotibus equum laudat † Ascanii: † 5. Æn.

—— quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.

A colore quoque, simulque à celeritate, idem ὑπερβολικῶς extollit; equos Turni: *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithya,* ‡ Æn. 12.

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

At fortitudinem, ac felicitatem, tribuit equo Mezentii, cùm ait *: * 10. Æn.

—— Hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Fidelitatem quoque agnoscit in equo Pallantis; ut quem in domini funere mœrentem inducat †: † 11. Æn.

Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
It lachrymans, guttisque humectat grandibus ora.

Quamquam in hoc parùm cum philosophis consentiat, qui solum animalium hominem flere docent: cujus rei caussam, & olim attulere veteres, & è junioribus Majoragius exponit in epistolicis quæst. XVIII. Interim Maroni prævit Homerus, qui Achillis equos flevisse ait, Patroclo interempto. Ac Quinctus Smyrnæus lib. III. idem ait contigisse in exsequiis Achillis. Sed de Poëtis nihil mirum: magis de Plinio mirandum: cujus errorem castigamus lib. III. Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ cap. XLVII.

Ex his liquet, quo pacto laudari possit Bucephalus, de quo multa adeò apud historicos leguntur.

Par propemodum ratio est, si γενικῶς ‡ de muto animanti instituenda sit tractatio. Tantùm hoc discriminis est, quòd tum solùm locum habent, quæ universè eorum spectant naturam. At cùm singularia laudantur, ea inprimis referenda sunt, quæ aut unius sunt individui propria, aut sanè cum paucis communia: parce verò admiscentur quæ sunt totius speciei: cujusmodi peti possunt, ex Aristotele, Plinio, Æliano, atque aliis, qui hanc Spartam exornarunt. ‡ *Generatim.*

Ut planiora hæc fiant, rationem adferam laudandi apem: quod fit ab ortu, corporis atque animæ dotibus, utili-

utilitate: ut vel hinc liqueat, penè eodem modo laudari, quo homines.

Ad ortum pertinet, quòd non illas libido progeneret *; sed ex melle vivificant. Solæ enim Venerem nesciunt; sed animal laboriosum ex opere suo nascitur.

Deinde spectatur dædala naturæ fabrica, quâ in parvo adeò corpusculo membra omnia ita affabrè distinguuntur: item pulchritudo, robur, agilitas.

Hinc juvat considerare simulachra prudentiæ, justitiæ, temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum. Nam Rempublicam habent, & domos. Tempestates prævident, nec dubiò se cælo committunt, neque in diem vivunt; sed victum in hiemem reponunt: nec fas ducunt, delibare aliquid de congesto melle, priusquam plenis horreis fuerint securæ: pro rege suo totis castris pugnant, & honestam mortem oppetunt.

** Sic ferè Maro 4. Georg. Sed quid de isto sentiam, expono Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ lib. 4. cap. 66.*

Adhæc, quia mel suppeditant, & ceram, summa ex iis utilitas ad homines redundat. Imò non tantùm usui nostro inserviunt, sed etiam deliciis.

Vide fusiùs ista tractantem Quinctilianum declamat. XIII. quâ pauper diviti intendit litem damni injuriâ dati, ob apes suas veneno interfectas.

Nec desunt similia apud alios exempla. Muscæ encomium, ut dixi, Lucianus mirâ edolavit venustate. Bovis laudatio est apud Libanium in progymnasmatis: ubi historico eam stylo tractat. Equum paucis laudat Hierocles præfatione secundi Hippiatricôn: canem, Sextus Empiricus lib. I. Pyrrhoniarum Hypothes. cap. XIV. E junioribus, elephanti, equi, & canis laudem scripsit Lipsius in epistolis: asini Passeratius præfatione in Asinariam Plautinam: & alii aliorum.

Atque hujusmodi laudatio absolutè ab iis instituitur. Comparatæ laudatione, in hoc generis, exemplum præbet Grylli disputatio apud Plutarchum, quâ ferinam vitam præfert humanæ.

XXXIII. Laudari etiam rationis expertia, quia numini alicui fuerint sacrata, et aliis id genus argumentis.

CÆterùm, sive absoluta, sive comparata laudatio sit, ad communia, seu generis totius laudes, etiam refer, quòd mutum animal huic vel illi Deo Deæve consecratum esset: quod ipsum in magnâ laudis parte à nationibus ponebatur. Ita Jovi sacra erat aquila: Saturno, saurix †: Apollini gryphes, cygnus, corvus, delphinus ‡: Marti equus, accipiter, picus, vultur: Soli phœnix: Baccho lynx, tigris, pica: Mercurio larus, & boax * piscis: Æsculapio gallus, & draco: Diti capra: Laribus canis.

Par ratio Dearum. Nam Junoni dicata erant pavo, struthiocamelus, ciconia †: item agna, quæ propterea ei mactabatur: Cereri grus ‡: & serpentes alati: ut sine alis Æsculapio: Palladi noctua, & κρὲξ *: Veneri columba †, & ardea: item concha, & phaleris ‡ piscis: Lunæ bos: Hecatæ trigle, & mænis *: Isidi anser, uti & vitula, eâdem de caussâ, ob quam statua † ejus erat βουκέρων ‡.

Quædam & pluribus Diis sacrabantur. Ut lupus Apollini, & Marti: gallus Soli, Minervæ, Marti, & Æsculapio: corvus Apollini, & Herculi: draco Minervæ, & Æsculapio: Cybelæ leo, ac Vulcano etiam ob vim igneam: mullus * Dianæ, ac Hecatæ.

Nec in his par ratio omnium gentium. Nam Marti apud Romanos equus sacer erat; ut auctor est Festus †, itemque apud Myssios, ut è Floro cognoscimus. At apud Armenios, Persas, & Massagetas, dicatus erat Soli: quibus ideirco ab iis mactabatur: ut è Xenophonte ‡, Pausania *, Strabone †, & aliis, constat. Similem diversitatem arguit, quòd ex Apollodoro refert Arnobius lib. IV. *Marti canes ab Caribus, ab Scythis asinos immolari.*

Affine istis, quòd Dii, Typhoea metuentes, variorum se animantium figuris cælarint. Nam, ut ait Naso lib. V. Met. fab. V.

*† Mar. Victor. lib. 1. ‡ Martial & anonymus XV virorum ut ad Manilium docuit Scaliger. * Athen. lib. 7. † Porphyr. lib. 3. περὶ ἀποχῆς. ‡ Idem ibid. * Idem ibidem. † Sappho hymno in Venerem. ‡ Athen. lib 7. * Idem. † Herod. ‡ Cornuta. * Athen. lib. 7. † In equus. ‡ Lib. 4. expeditionis Cyri, & 1. Cyripæd. * In Lacon. † Lib. 11.*

Delius in corvo, proles Semeleia capro,
Fele soror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

Etiam, quàm animantia diis sint grata, colligebant ex ominibus, atque auspiciis, quæ ex iis captabantur. Ac alia quidem felicis erant ominis universè; ut lupus à dextra occurrens pleno ore, aut aquila à dextra alis perstrepens: alia certo hominum generi; quomodo pelicanus fabris omen prosperum creditus adferre, quoniam Polytechnus, qui in pelicanum conversus fuit, securim acceperat à Vulcano: ut est apud Antonium Liberalem fab. XI.

Dicere quoque liceat, quales fuerint, qui commutati fuere in bestias. Ita celebrari poterit pietas Periphantis, qui in aquilam versus: castitas Chelidonis, (invita enim stuprata) quæ mutata in hirundinem. Cujus generis compluria inter alios suggeret idem Liberalis, in Metamorphosi sua.

Oratori tamen nullus talium est usus: Sophistis verò aliquis, Poëtis summus.

XXXIV. Fictas etiam personas ad morem verarum a poetis tractari.

POrro sub iis, quæ quasi personæ sunt, ac quodammodo earum instar tractantur, non solùm muta comprehenduntur animantia; verùm etiam fictæ personæ: uti apud Maronem fama, & somnus; invidia apud Ovidium. Sed enim, inquiunt, hæc *rerum* nominè intelliguntur, quod Aristoteli quartum, Tullio autem tertium erat distributionis membrum. Verùm levi hastâ hos sternimus. Nam diversi ea sunt ordinis, pro diverso tractandi modo. Ad tertium divisionis membrum referri debent, si agatur de iis secundùm id, quod accidentia sunt, vel res inanimatæ. Sin considerentur non secundùm naturam suam, sed tanquam personæ: jam alius ordinis erunt. Exemplo rem illustrabo. Atlantis ὑπογραφὴ *, quæ apud Plinium exstat lib. V. cap. I. tertii erit ordinis, si sub formâ laudis tractetur. At primi ordinis est ea Atlantis descriptio, quæ apud Maronem est IV. Æn. quo loco ei non modò tribuit latera ardua, & verticem, quæ & monti & homini conveniunt, (quanquam κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον †, uti solet in ὁμωνύμοις ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν ‡) verùm etiam caput. Aut si hoc quoque dictum videtur, quomodo legimus caput amnis, fontis, vitis, arboris, tigni: at illud planè insolens est; quòd humeros quoque tribuit, mentum, ac barbam: quòd item senem appellat: quæ ferri non poterant, nisi ejusdem fuisset nominis rex, ac Poëta utrumque descripsisset in uno. Ita enim ait:

** Descriptio. † Secundum prius & posterius. ‡ Æquivocis ab uno & ad unum.*

—— jamque volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Itidem Orionis sidus, velut personam, elegantissimè descripsit Virgil. lib. X.

—— quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet undas:
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

Interim hujusmodi, ἐκφράσεις sive descriptiones veriùs sunt, quàm laudationes: neque tam ad oratores pertinent, quàm poëtas.

XXXV. Quibus ex locis, factum aliquod laudabile esse, comprobetur.

IN Demonstratione factorum considerandi sunt duplices loci; quorum alii ad probandum, alii ad amplificandum conducunt. Probantur facta à legitimo, æquo, utili: difficili, glorioso: quos ipsos locos in genere deliberativo commemoravimus. Nempe iidem utrobique sunt

loci:

loci: quia, quibus quis rationibus antè adhortetur ad faciendum, iisdem pòst laudet factum. Arist. lib. I. Rhet.* ἔχει † γὰρ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. Quamobrem de iis velle multis hoc loco edissertare, nihil aliud sit, quàm cum facibus mero meridie obambulare in foro. Itaque tantummodo unum alterumque adferam exemplum. Prius esto factum Lycurgi; qui, cùm temulentos aliquot conspexisset nimio mero pugnantes, vineta incidit; ut auctor est Plutarchus, atque etiam in veteri legitur epigrammate Philippi, quod est lib. I. Ἀνθολογ. εἰς ἀμπέλους.

* Cap. 32 sive juxta vulgatam distinct. 9.
† Habent autem communem formam laus & consilia. Quæ enim consulendo præciperes, eadem si dictio immutetur, fiunt laudationes.

Commendabitur verò hoc factum, partim ab honesto, partim ab utili. Nam quid turpius, quàm adulteria, cædes, legum contemtus, seditiones? At ista, & multa alia facinora, vites fructu suo caussare solent. Etiam miles, athleta, mercator, philosophus, judex & quivis alius, vino redditur ineptus muneri suo præstando. Adhæc vinum corpus debilitat, & mentem reddit dementem. Quæ omnia, partim historicorum, partim poëtarum testimoniis, facilè comprobantur. Vide inter alia, Libanii προγύμνασμα, quod ψόγος ἀμπέλου ‡ inscribitur. At vituperandi hoc factum æquè facilis ratio erit: ubi locum habent argumenta, quibus dignitas atque utilitas vini commonstratur, & usus vini ab ejus abusu distinguitur.

‡ Vituperatio vitis.

Alterum exemplum esto Catonis, mortem sibi consciscentis, ne in manus veniret Cæsaris. Quod si laudare quis volet, tractanda erit thesis, an ullâ de caussâ aliquis se possit occidere. B. quidem Augustinus, & alii, eunt defensum, vel excusatum, Samsonis factum, sese ruinâ domus sepelientis. Ac è Christianis quoque; fœminæ, ne pudicitiam perderent, præcipites se in aquas dederunt. quâ de re adeundus Eusebius Hist. Eccl. lib. VI. cap. XLI. * & lib. VIII. cap. XII. † item Ambrosius lib. III. de Virginibus. Alia etiam exempla beatorum martyrum adferunt, quæ in pyram sponte insiluerunt, vel bestiis, aquis, gladiis, se objecerint: ut Theclæ, Julittæ ‡, atque aliarum. Sed quia nunc de gentili Catone sermo est nobis: intra gentiles potiùs me continebo. Empedocles, Cleanthes, Chrysippus, Zeno, Democritus, mortem sibi conscivere: ut etiam testis Lactantius lib. de falsa sapientia cap. XVIII. Quibus adde Euphratem Philosophum, quem Hadriani temporibus, hausto veneno, periisse, ex Dione cognoscimus: item Diodorum Epicureum, quem gulam sibi præscidisse, scribit Seneca cap. XIX. de vitâ beatâ. Quin inter Stoica fuit decreta, sapientem sibi, non modò posse aliquando mortem consciscere, sed etiam debere; uti ostendit Justus Lipsius lib. III. Manuduct. ad Stoicam philosoph. cap. XXII. Itaque nihil mirandum, si factum Catonis à Cicerone (qui tamen ipse eo stomacho fuit, ut tyrannum ferret) miris prædicetur laudibus, quemadmodum & à plerisque omnibus gentilibus; qui putarunt, viri fortis & magnanimi esse, malle sibi afferre manum, quàm videre, libertatem pessum dejici, & Remp. pro libidine nefariorum civium improbè vexari.

* Juxta aliorum codd. distinctionem cap. 34
† Al. 24.
‡ Vitelius in Hagiologio. Sed aliter alii.

Attamen non modò illis, qui sub Christi militant vexillo, sed quoque τοῖς ἔξωθεν (ita seculi paganos, Græci appellant Theologi) factum hoc majori jure displiceat. Siquidem viro forti rebus adversis

Increscunt animi; virescit vulnere virtus *.

Atque, ut ait Martialis †,

Rebus in angustis facile est contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

* Furius, vetus Poëta.
† Lib. 11. epigr. 57.

Solida profectò, non mercenaria fortitudo, cominus gaudet fortunæ ire obviam, eique vincula ac compedes injicit: neque quidquam magis ejus repugnat naturæ, quàm ut vitam quis suam interimat, quia nequeat perferre infortunia. Scitè idem Martialis lib. II. epist. LXXX.

Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Pro hac sententia stare videntur Euripides in Herc. Fur., Aristoteles lib. III. Νικομαχείων, Galenus περὶ τῶν πεπονθότων τόπων. Similiaque apud Cæsarem legas, Lucanum, Curtium, Statium, Tacitum. Apud Romanos ipsos, ut ait Festus *, *carnificis loco habebatur, qui se vulnerasset, ut moreretur*. Quid iidem de illis statuerint, qui laqueo finiissent vitam, superiùs † dictum nobis. Maro ‡ etiam denegatum iis ad superos reditum ait,

—— Qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas.

* In epitome Paulli, voce Carnificis.
† Sect 19.
‡ 6. Æn.

Ac apud Tullium in Somnio Scipionis præclarè dicitur, *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec injussu ejus, à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum, assignatum à Deo, defugisse videamur.* Vide & Josephum lib. III. excidii Hierosolymitani, Lactantium lib. de falsâ sapientia cap. XVIII. Augustinum lib. I. de Civit. Dei cap. XIX. XX. & XXI. ac lib. III. de lib. arbit. cap. VII. VIII. IX. Mirum, hac parte longè adeò à vero Stoicos recessisse. Nec tamen minus mirandum, ab Epicuro quoque inter dogmata poni *, τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις μεθέξειν τοῦ βίου: *sapientem etiam oculis orbatum mansurum in vitâ*. Nempe, ut ait Iphigenia apud Euripidem:

* Laërt.

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν·
Τὰ νέρθε δ' οὐδείς· μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Videre lucem hominibus est dulcissimum;
Inferna minimè: desipit, qui optat mori:
Præstatque vivere malè, quam pulchrè mori.

Est & alia ratio, ob quam id Catonis factum meritò improbetur, quippe multis partibus id Reip. inutilius fuit; quia, etsi Cato libertatem ab hoste defendere non potuit, Resp. tamen qualemcunque poterat fructum capere è viris bonis, qui ita animum firmassent formassentque, ut oneri in miseriis quibusvis ferendo essent. Illustris pro hac re sententia est apud Tacitum in vita Agricolæ: *Sciant, quibus moris, illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse: obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, sed in nullum reipùst usum, ambitiosâ morte inclaruerunt.* Quibus nihil meliùs veriusque dici potuisset. Hactenus de modis probandi.

XXXVI. De octo modis amplificandi facta.

Modi facta amplificandi octo ab Aristotele † traduntur. Primus est, quòd quis *solus* gessit. Ut quòd Horatius Cocles solus in ponte pugnârit contra Porsenæ exercitum. Vel quia quis solus præmium sit consecutus. Ut quòd soli Tullio togato contigerit supplicatio, qui honos nonnisi armatis imperatoribus concedebatur.

† Lib. 1. Rhetor. cap. 9. sive juxta Barbari & aliorum distinctionem, cap. 33.

Alter modus est, quòd quis fecerit *primus*: ut quòd nemo ante Antiphontem orationem conscripserit: aut quòd primus in iis scribendis excelluerit Pericles.

Tertia ratio est, siquis fecerit *cum paucis*. Quomodo Leonides Spartanus, cum trecentis solis, adversus innumerabilem Persarum exercitum, ad Thermopylas pugnavit. Nec solùm cum paucis fecisse dicendus, qui facti socios habuit paucos: sed etiam, qui fecerit quod pauci antea, vel paucos habuerit imitatores. Nempe, τὸ σπάνιον, τίμιον ‡, ut ait Plato in Euthydemo. Ac verè magister Herennianus lib. III. *Usitata res facilè è memoria elabuntur: insignes & nova manent diutius. Solis exortus, cursus, occasus, nemo miratur, propterea quòd quotidie fiunt: at eclipses mirantur, quia rarò accidunt: & Solis eclipses magis mirantur, quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores sunt.*

‡ Quod rarum, carum.

Quartus est modus, quòd quis *præcipuè* fecerit. Ut quòd Epaminondæ virtus præcipuè eluxerit bello Thebano contra Spartanos, quo periit. Cic. epist. XII. lib. V. *Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.*

Quincti generis argumentum petitur à tempore, vel occa-

occasione, quòd quis præter exspectationem fecerit *tempore maximè oportuno*. Quomodo Didonem laudat Æneas primo Æn.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque, marisque,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Cicero etiam Philipp. III. Octavium, cui Augusto postea nomen, similem in modum laudat: *C.* inquit, *Cæsar adolescens, pene potiùs puer, incredibili, ac divinâ quadam mente, atque virtute, tum cùm maximè furor arderet Antonii, cumque ejus à Brundusio crudelis & pestifer reditus timeretur: nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit &c.*

Sexta ratio est, quòd quis *crebrò* egerit: quomodo sæpe Alexander, sæpe Cæsar, hostes superarunt.

Septimus est modus, quòd quispiam virtutis ergo *novos* sit *honores* consecutus. Plinius lib. XXXIV. cap. IV. *Athenienses nescio an primi omnium Harmodio, & Aristogitoni, tyrannicidis, publicè posuerint statuas.* De Timotheo etiam, egregio Atheniensium imperatore, sic Corn. Nepos in vita ejus, *Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut cùm patri populus statuam posuisset, filio quoque daret.*

Octavus modus est, si quis ita cum aliis conferatur, ut iis præponatur. Cic. pro lege Manilia: *Quæ breviter, qualia sint, in Cn. Pompejo consideremus. Summa enim sunt omnia, Quirites. Sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt.*

XXXVII. De demonstratione rerum, ac speciatim de laude, aut vituperatione plantarum: et inprimis de commendatione a Deo Deave, cui eas sacrarant nationes.

In Demonstratione rerum non uniusmodi est laudandi ratio: cujus caussa est summa rerum diversitas. Sanè, quemadmodum suprà diximus, huc tanquam unum in penum conjiciuntur, tum substantiæ omnes, præter animalia; tum etiam accidentia, præter facta. Nunc de utroque hoc genere, quod superest, videamus.

Substantia sensus expers vel est corpus cœleste, vel elementale. Prioris generis sunt Sol, Luna, Hesperus. Qualia partim à præstanti natura laudantur; partim ab effectis. Posterioris generis sunt elementa, & ex elementis composita.

De cœlo, & elementis, ita Emporius: *Facile est elementa laudare; sed absurdum est reprehendere. Nam si cælum, aut terram, aut ignem, vituperare conamur; ea ipsa, per quæ vivimus, non probamus.*

Conflata ex elementis trium sunt generum. Alia naturæ sunt opera, alia artis, alia utriusque. Naturæ, ut nubes, fluvius, aurum, mel. Artis, ut Argo, navis, equus durateus, templum Dianæ Ephesiæ, volatilis Architæ columba è ligno. Utriusque, ut regio, hortus, balneum.

Longum esset omnium laudationem singillatim recensere, & prope inutile: partim quia non difficile est, eam perspicere, si quis locos Dialecticos nôrit: partim quia multa eorum aut nullum apud oratores usum habent, aut perexiguum: quod & Emporius monet. Quare contenti ero de præcipuis dicere: ex quibus de cæteris non operosum erit conjicere. Ordiar à plantis; quippe animatis.

Hæ quomodo laudentur, cognoscitur ex iis, quæ de personis, & quasi personis, diximus. Quod etiam Trapezuntius docet Rhetoricorum lib. IV. *Hæc omnia*, inquit, *parum commutata, in alias quoque demonstrationis formas descendent. Nam qui plantam laudat; tanquam à genere, à quo Deorum res aut producta, aut culta sit, vel cui dedicata, enodabit cum amplificatione; ut oliva Palladi; myrtus Veneri; Libero patri vitis. Educationi verò simile erit, quòd citò crescat, quòd citò fructum ferat. Utilitas deinde, quam ex fructu, vel usu rei, consequimur, rerum gestarum locum obtinebit.* De olea, myrto, vite, idem Plinius prodit lib. XII. cap. I. atque addit, ut similiter dicata sit *Jovi esculus*; *Herculi populus*; *Sylvano & Faunis, & dearum generi, sylva.* Noti etiam Maronis versiculi in Eclogis:

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosa myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Ac similia de arboribus in Deorum tutela habet Phædrus, Neronis libertus, fab. LVI. etsi Aviano id carmen Perottus tribuat, commentario in Martialem: sed perperam, cùm Avianus ipse ex quinque Phædri libellis jambico scriptis carmine, se versu elegiaco fabulas suas contexuisse dicat *. Nec vitem solùm Baccho dicarunt, sed etiam oporobasilidem, phibaleam ficum, viticem. Uti adjantum Plutoni: Herculi cerrum: gramen Marti: Apollini hyacinthum, laurum, oleastrum, & myricam: portulacam Mercurio: platanum Genio: allium Laribus.

Deabus quoque suus in plantis ac fructibus honos erat. Ut rosa sacra Veneri, uti & mala; sed mala Persica Junoni, Punica Proserpinæ, cotonea autem non Deæ, sed Deo, puta Herculi. Palma tributa Musis: dictamum Lucinæ: Eumenidibus alnus, cedrus, rhamnus.

Quædam & pluribus sunt dicata. Ut quercus Jovi, Rheæ, Baccho, Cereri: smilax Baccho, & Cereri: vitis Baccho, ut diximus, & Rheæ: pinus Fauno, magnæ matri, Pani; imò & Neptuno †, quia ex ea fierent naves: cupressus Plutoni, & Sylvano: juniperus Apollini, & Eumenidibus: myrtus Cereri, Baccho, Veneri: narcissus Cereri, Plutoni, Proserpinæ, & Eumenidibus: papaver Cereri, Lucinæ, & Laribus: crocus Cereri, & Eumenidibus.

* Præfat: ad Theodosium.

† Phædrus fab. 56.

Quemadmodum autem plantis pro parentibus est, quòd huic illive Deo sacræ sint: ita iis pro actionibus sunt utilitates, quas ex illis percipimus. Ac de his quidem abunde argumentorum suppetet ex Theophrasto, Pedacio Dioscoride, aliis, qui plantarum naturam posteritati transmiserunt. Nonnihil quoque juvabit Dionysius Halicarnassensis, qui lib. περὶ πανηγυ. paucis inter alia docet, quomodo laudare possimus quercum, olivam, laurum. Eleganter, fuseque, fructum ficus commendat Julianus Cæsar Epist. XXIV. quæ ad Sarapionem. Vituperationis verò exemplum si voles, suppeditabit illud Libanius in progymnasmatis, ubi vituperat vitem.

XXXVIII. De laudatione maris, fluvii, fontis, portus.

A Plantis venio ad inanima: in quibus eadem penè ratio est. Sanè, ut utar Fabii ‡ verbis, *laudantur urbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor*, &c. Atque idem quodammodo fit in cæteris. Quia tamen *inter quodammodo, & verum, satis interest*: ut ait Tertullianus *; tum etiam, ne inertiâ magis, quàm brevitatis studio, partem hanc defugisse videamur: visum paucis quoque perstringere ea, quæ pertinent ad laudationem regionum, civitatum, ædium, hortorum, montium, marium, fluviorum, fontium, similiumque.

Initium nobis esto ab aquis; unde rerum omnium originem deducebat Thales Milesius.

Maris alicujus celebrandi rationem ostendit Aristides, qui Ægæum mare luculentâ oratione extulit. Etiam, ut sinus laudari possit docet Menander lib. I. de gen. demonstr. cap. XIII. ubi prædicari eum dicit ob magnitudinem, pulchritudinem, & bonos multosque portus.

Fluvii laudantur ab ortu vel scaturigine, ab amplitudine, à cursu veloci, colore, aquâ salubri, piscibus multis ac variis, fluviis quos recipit, locis, quæ perfluit, navibus quæ crebrò perambulant. Dionysius Hal. περὶ τῶ πανηγυ. tria hæc, ut potissima, considerare jubet, ἀν-

‡ Lib. 3. cap. 7.

* Libro de velandis virginibus cap. 6.

ποταμὸς ᾖ μέγας, ἢ καθαρὸς, ἢ συμβαλλόμενος ταῖς ἐνοικοῦσι τὴν χώραν *. Vide laudationem Mosellæ apud Ausonium.

* Num sit magnus, num purus & nitidus, num utilis regionem incolentibus.

Unde etiam liquet ratio extollendi fontis. Interim operæ sit, exemplum petere è Curtio, qui lib. IV. describit fontem Ammonis: ac Plinio, qui lib. VIII. epist. VIII. celebrat Clitumnum fontem: atque idem lib. IV. epist. ultima miram depingit naturam fontis cujusdam in agro Comensi. E junioribus vide sis Scaligerum tertio de re poëtica libro, cap. CXX. atque ut Acin juxta Solitarium celebret in poëmatis suis P. Lotichius.

Portus ut laudentur, dicet Menander lib. I. de genere demonstrativo cap. XII.

De balneis, quia pars ædium sunt, deque puteis, quia pars sunt domus, aut villæ, sectione dicam proximâ.

Universè in aquarum commendatione spectandum, utrùm sint pluviæ, quæ optimæ; an fontanæ, quæ proximæ; uti hinc fluviales, si claræ, molles, bonæ: exinde puteorum, quæ insalubres: postremò stagnantes, quæ pessimæ: ut Laurentius Joubertus censet in Paradoxis Quæstionum Medicarum; nos item secundo Theologiæ Gentilis, & Physiologiæ Christianæ.

Ad laudem etiam aquarum pertinet, quòd earum capita Diis essent sacrata. Unde Horat. † *Nunc ad aquæ lene caput sacræ.* Ubi vide quæ Lambinus, quæque paullo pòst de Nymphis congessit. Quin in fontibus, & aquarum capitibus, natare, hac de caussâ, religio erat. Imo in lacubus nonnullis propterea navigare haut licebat: ut cognoscere est ex iis, quæ notavit Lipsius in XV. annal. Taciti.

† Od. I. lib. I.

XXXIX. DE RATIONE LAUDANDI REGIONEM, URBEM, VICUM, DOMUM, COLLEGIUM ACADEMICUM, BALNEUM, HORTUM, PRÆDIUM, MONTEM, PONTEM.

AB aquis in terras descendo. Regiones laudamus ab antiquitate, à primis cultoribus, à regibus ac principibus, à situs amœnitate, aëris clementiâ & salubritate, à naturâ cœli & soli; quò refer fertilitatem, flumina, maria, fontes, montes, sylvas, metalla, feras, &c. ab urbibus multis & magnis, à genere imperii & legibus, quibus regitur, ab incolarum cultu divino, à studiis sublimium disciplinarum, à virtute bellica, & rebus præclarè gestis, ab humanitate, à sociis exteris & principibus Fœderatis, à præclaris maximorum virorum de hac regione judiciis, & cujusmodi in posterum ab ea exspectentur: quæ voto nostro commode obsignamus. Vide omnino, quæ de ratione laudandæ regionis scribit Menander lib. I. de genere demonstrativo cap. X. & lib. II. cap. III. & Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXX. At inprimis adi laudem Siciliæ apud Ciceronem Verrinâ IV. Italiæ apud Virgilium II. Georg. Plinium lib. VIII. cap. V. Istriæ apud Cassiodorum, Variarum lib. XII. cap. XXII.

Urbes celebramus primo loco à conditore: qui iis parentis instar est. Referre etiam hoc licet, quòd urbs Deo alicui dicata: ut Argos Iunoni, Athenæ Minervæ, Rhodos Soli, Onchestus Neptuno; ut Dio Chrysostomus ait oratione, quæ Corinthiaca inscribitur. Vide & in carmine Ithyphallico Phalæcios de urbibus, quæ in cujusque tutela forent. Ac similis fere argumenti Phalæcios habes apud Sidonium Carm. IX. ubi aliorum etiam locorum præsides commemorat. Item huc refer, quos urbs habuerit legislatores: qualis Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Zaleucus Locrensibus: Charondas Catanensibus: teste Tullio lib. II. de Legg.

Secundo loco laudantur urbes a tempore: velut ab antiquitate; quomodo Thebani se gloriantur σπαρτοὺς ‡, Arcades προσελήνους *, Athenienses αὐτόχθονας †.

‡ Spartos, sive editos e semente dentibus draconis à Cadmo interemti.
* Antelunares, sive natos ante Lunam.
† Ortos in locis, quos incolunt q. d. aborigines.

Tertio a situ, quòd sint loco salubri, tuto, amœno; tum etiam ab iis, quæ habent ob naturam regionis; ut sunt agri fertiles, fluvii piscosi ac navigabiles, montes vitibus consiti.

Quarto à structurâ: quò pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, pontes, theatra, gymnasia, aquæductus, thermæ, statuæ, plateæ.

Quincto, ab incolis, qui civitatis velut anima sunt, idque, vel ab eorum frequentiâ, vel à præstantiâ; quò refer, studia, mores, res gestas. Consule hac de re Dionysium Halicarnassensem περὶ τῶν πανηγυρικῶν *, item μεθόδῳ προσφωνηματικῶν †. & Menandrum lib. I. de genere Demonstrativo cap. XI. XV. & XVI. item lib. II. cap. III. Adi & Jul. Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. CVI. & CXXI. Quæ omnia ut illustriora sint, exempla aliquot dabo.

* De componendâ oratione panegyrica.
† Præceptis, quibus docet, cujusmodi quæ oratione sit compellandus & excipiendus.

Et à quo potiùs ordiar, quàm Homero? Is Odyss. Z. ‡ Phæacum urbem laudat, I. ab altis mœnibus. II. à gemino portu, qui ab utroque urbis latere erat. III. ab arcto introitu. IV. à classe. V. à foro pulcherrimo. VI. à templo Neptuni, juxta quod forum erat. VII. ab effectis incolarum, quòd nempe re nauticâ se exercerent. VIII. à luco Palladis, qui ad urbem erat. IX. à fonte ex illo luco manante. X. à prato circa lucum. XI. à regiâ, & horto proximè urbem sitis.

‡ Vers. 263 & seqq.

Illustrius etiam exemplum habemus apud Herodotum lib. I. ubi Babylonem describit. I. à regione, quæ Assyria est. II. à situ, quia condita est in planis, iisque maximis camporum æquoribus. III. à figura quadrata. IV. ab ambitu CCCCLXXX stadiorum. V. à fossis latis, ac profundis. VI. à muris quinquaginta cubitos regios crassis, ducentos altis. VII. à centum portis æreis. VII. ab Euphrate urbem influente, & secante duas in partes. IX. ab ædificiis multis, iisque ternas aut quaternas contignationes altis. X. à viis publicis, cùm rectis, tum transversis. XI. à regia prægrandi, & templo Jovis Beli, ejusque ornamentis. XII. a regibus Babylonis, qui & muros ornaverunt, & templa; eosque inter duæ feminæ, Semiramis, & Nitocris.

Ad alia quoque exempla digitum intendam. Cicero Verrinâ sextâ describit Syracusas: Maro I. Æn. Carthaginem: Narbonem Sidonius Carm. XXIII. ad Consentium: Dio Chrysostomus orat. XXXV, quæ habita Celænis, Phrygiæ, urbem eam magnificè adeo laudat, ut videri possit, quædam joco verius dixisse, quàm seriò: ut cùm eam comparat cum Indorum regionibus. Idem orat. LI, quæ ad Diodorum, laudat urbem, quia illum, à quo fuerat laudata, laudibus ornaret. Sed inprimis adi Aristidem, qui Athenas celebrat in Panathenaicâ suâ. Extat quoque ejusdem in Romam oratio. Idem argumentum tractare si voles, multa suppeditabunt Justi Lipsii libri de Magnitudine Romana. Similiter habemus orationem Aristidis in Smyrnam. Item Cyzici laudem apud eundem in Panegyrica Cyzicena.

Universè autem patriæ laudem scripsit Lucianus. Et sanè quantam ea vim habeat, argumento est, quòd sapientissimus Vlysses Ithacam illam, in asperrimis saxulis ædificatam, antepossuerit immortalitati *: ut apud Tullium quoque legimus.

* Lib. I. de Orat. & lib. II. de Legg.

Qua ratione institui possit vicorum laudatio, egregiè, ut omnia, ostendit Julius Scaliger lib. III. de re poët. cap. CVI. *Si*, inquit, *muris cinctus non sit vicus natalis tuus, (nam ex iis maximi quoque viri prodiere) & sanitatem laudabis, quæ à murorum claustris malè sæpe afficitur: & libertatem celebrabis, quæ non cohibeatur, tanquam pecora præsepibus. Aureâ ætate sic habitâsse mortales. Ad eum modum, & vixisse, & regnâsse Lacedæmonios. Apud Scythas nihil commendari magis, quàm carere mœnibus. In fide, audaciâ, robore civium, perpetuum esse imperium. Intra murum delitescere, fuga perquam esse simillimum.* Cætera, quæ ad vicos commendandos pertinent, sponte se offerent, si perspecta sint, quæ de regionum, atque urbium laudatione, superiùs dicebamus.

Domus vestibulum † Vestæ erat sacrum, culina Laribus, maceria Jovi Herceo: sed hujusmodi ad laudem pertinent communem. Singulatim verò celebratur domus ab amplitudine, materiâ, formâ, atrio, cubiculis, situ, prospectu,

† Servius.

spectu, puteo, fontibus, horto, atque aliis, quæ vel necessaria, vel commoda sint rei familiari. Vide, quæ de ratione laudandæ arcis scripsit Menander lib. I. de genere demonstrat. cap. XIV.

Exemplum verò unde potius petamus, quàm Homero ipso? Is Odyss. H * magnifice extollit regiam Alcinoi. I. à splendore ædificii interiori, quem cum solari & lunari comparat. II. à muris æneis, foribus aureis, postibus argenteis, limine superiori itidem argenteo, inferiori æneo. III. à canibus aureis, & argenteis, ad fores positis, quos Vulcanus fecerat. IV. à sedibus interiùs juxta parietes circumquaque constitutis: quæ Phæacum principes occupabant in conviviis, & publicis conventibus. V. à peplis artificiosis. VI. ab aris, juxta quas aurei juvenes stabant, faces manibus gestantes, in honorem principum Phæacensium. VII. à quinquaginta famulis, omnis feminei operis intelligentibus. VIII. ab horto, qui aulam contingebat.

* Vers. 84 & deinceps.

Vide & Lucianum περὶ οἴκου, item regiæ Psyches descriptionem apud Appulejum initio lib. V. Templum Hierosolymitanum depingit Josephus lib. VI. de bello Judaico cap. XIV: Dianæ Ephesiæ, Plinius lib. XXXVI. cap. XIV. de Capitolino aliqua apud Dionysium Halic. lib. III. Antiq. Rom.

Academicum aliquod collegium laudabimus, I. à structuræ magnificentia, atque ornatu. II. à prudentissimis legibus, ad promovenda studia, & mores juventutis formandos, maximè idoneis. III. à sufficienti eorum omnium suppeditatione, quæ ad victum ac vitæ usum requiruntur.

Ex his colligemus sapientiam & munificentiam eorum, qui collegium exstruxere: atque, ut ex affectuum doctrina pleniùs cognoscetur, alumnos ad animum gratum excitabimus.

Balneum extollit Lucianus in Hippia. Claudii Etrusci balneum descripsit Papinius in primo Sylvarum: quod carmen intra moram cœnæ à se factum esse, ait ipse præfatione ejus libri, quæ est ad Stellam. Etiam sex disticha in Villæ suæ balnea fecit Sidonius. Vide Carmen XVIII.

Puteum laudare volenti egregiè præivit Aristides orat. εἰς τὸ φρέαρ Ἀσκληπιοῦ †.

† De puteo Æsculapii.

Hortos partim laudamus à naturâ, partim ab arte; quarum opera hic amicè conspirant; uti & in regionibus, & urbibus. Naturæ sunt situs, fontes, arbores, herbæ, &c. Ad artem refer figuram, sepimentum, pergulas, ac similia. Columellam de his, Palladium, aliosque, adi. Exemplum verò Homerus præbet Odyss. H. ubi hortum commendat Alcinoi, Phæacum regis. I. à situ, quòd fuerit proximus aulæ. II. ab ambitu, quòd fuerit quatuor jugerum. III. à septo, quod utrimque erat. IV. ab arboribus proceris, quarum aliquas refert. V. à fructibus nullâ anni parte deficientibus. VI. à Zephyro inserspirante. VII. à vinea, & variis unius anni vindemiis. VIII. à pulvinis, sive areolis. IX. à fontibus duobus; quorum unus per omnem hortum dispersus, alter sub aulæ limen ibat.

Vide & Ælianum lib. XIII. de Animal. cap. XVIII, ubi hortum Indorum Regis describit. Egregiè etiam hortum depingit Aristænetus epist. III.

Prædia, atque agri, à tribus prædicantur: vel quia ea sint certa, atque omni periculo vacua; vel quia sint pulchra; vel quia admodum fructuosa. Vide, ut agrum Laurentinum, villamque ejus, celebret Plinius lib. II. epist. XVII. quæ ad Gallum. Item villæ Tusculanæ descriptionem apud eundem lib. V. epist. VI. ad Apollinarem. Ac prædii Abitacensis apud Sidonium lib. II epist. II ad Domitium: Adhæc prædii cujusdam in Bithynia apud Julianum epistolâ antepenultimâ, cujus initium, Οὐεντεσείδιον, vel potiùs, Συγκτισείδιον. Quod si & poëtas poscimus, villam Tiburtinam Manlii Vopisci describit Statius prima Sylvarum: quod carmen uno à se die factum dicit præfat. ad Stellam. Atque idem lib. II Surrentinam Pollii sui villam depingit. Etiam ad laudem in his, & similibus, facit prior possessor: quomodo in Sullæ villâ commendabatur, quòd fuerat ea Ciceronis: in prædio ejusdem, quòd Virgilii fuisset. Martialem adi lib. II. epigr. XLIX & LI.

Mons laudatur à situ; & ab iis, quæ producit; sive metalla sint, quæ inde effodiuntur; sive plantæ, quæ ibi nascuntur; sive feræ, quæ ibi degunt. Item à fontibus, qui ex eo scaturiunt; ab arcibus ibi exstructis; à rebus memorabilibus, quæ in eo, vel juxta eum, contigerunt.

Universè autem montium laudem spectat, quòd etiam montes divinitatis aliquid habere crederentur. Ut quòd Cappadocibus mons esset καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα *, quemadmodum Maximus Tyrius † scribit: quòd item Dacis mons, cui Cogæono nomen, sacer foret, sacerdos autem in eo Deus haberetur; ut est apud Strabonem lib. VII.

* Et Deus & jusjurandum, & simulacrum.

† Dissertatione 38. utrum diis sint dicandæ statuæ.

Pontem laudare aliquis volet? Exemplo esto pons iste, XX. pilis ex quadrato lapide constans, quo bellicosus ille Trajanus, ubi Daciam alluit Danubius, utramque junxerat ripam; ut præter alios Dio Cassius libro retulit LXVIII: ubi & pontem hunc cunctis Trajani operibus præstitisse, judicabat; ut ex Xiphilini epitome cognoscimus. Et admirandum planè opus fuisse, nemo diffitebitur, qui cogitârit, quantæ fuerit industriæ, exstruere aliquid hujusmodi in rapidissimo Danubii amne. Sanè, Xiphilino eodem teste, pilæ singulæ altæ fuerunt pedes CL, latæ pedes LX. Nec solum difficultas, ac præstantia; sed utilitas quoque, nobile opus commendabat. Nam eò spectavit Trajanus, ut, si Danubius frigore consisteret; nec vel navigio iter pateret, vel pedibus; per glaciem infirmam, ponte hoc transire possent Romani.

Sed si reprehendere pontem eum velis; negandum, tantis sumtibus utilitatem, quam ex eo capere erat, respondisse. Quin potiùs ex illo magnum esse creatum periculum. Ac Hadrianum propterea, qui Trajano successit, rescidisse eum; non invidiâ erga Trajanum, ut vulgò est persuasum; verùm potiùs, quia prudentissimus imperator videret, barbaros, hujus pontis custodibus interfectis, facilè posse in Mysiam transire.

XL. De laude substantialium partium, et collectivorum: item artium, virtutum, et similium accidentium: deque exemplis veterum, qui in hujusmodi argumento præiverunt.

AD substantias etiam refer partes, & collectiva substantialia. Partes laudantur à relatione ad totum, à partibus suis, ab usu sive fine. Ita manus laudabitur, quòd membrum sit nobilissimi animalis, & tale membrum, quod artificiosè adeò ex tot particulis confletur, & cujus tanta sit utilitas per omnem vitam.

Collectivi substantialis prænobile exemplum est mundus. Qui laudabitur ab auctore, Deo: à partibus tam multis, tam variis, tam præstantibus; quarum ille σύστημα ‡ perfectum est: à forma, quæ est εὐταξία *: à fine, cujus gratiâ factus est: à capacissimâ & perfectissimâ figurâ, quæ est rotunda.

‡ Compages.

* Apta dispositio.

De substantia satis diximus. Nunc videamus de accidentibus, præterquam de factis: de quibus seorsim suprà egimus. Laudari hic, & vituperari potest, tum quantitas, ut statura procera: atque huc etiam tempus refer, & numerum; quomodo centenarii laudem prosequitur Julianus Cæsar epist. XXIV, quæ ad Sarapionem. tum qualitas, ut animi habitus, pulchritudo, lux, visus, cæcitas. tum relatio, ut pater, rex, conjugium, amicitia.

Quod ad animi habitus, puta laudationem virtutis, eloquentiæ, ac similium: quo pacto hæc extolli queant, colligere est ex iis, quæ à Rhetoribus traduntur de demonstratione factorum. Siquidem in his quoque par ratio est, atque in deliberativo; quia quâ ratione ad studium Mathematicum, aut temperantiam, quempiam adhortamur, eadem hæc laudamus; ut omnino iisdem è locis depromi debeant argumenta.

Nec operosa admodum laudandi ratio est in cæteris: dummodo cognoverimus locos Topicos. Præcipuè autem argumenta petuntur ab honesto, glorioso, utili, jucundo, facili, & difficili. Honestas in iis, quæ ipsa virtus non sunt, comprobatur bifariam, quia quid virtutis sit caussa, vel effectum ejus. Hæc generatim de iis dixisse suffecerit. Nam perridiculum sit, velle singillatim accuratè persequi, quo pacto res hæ laudari, aut vituperari, queant; quasi nihil præstari queat absque Rhetorum præceptis, contrà quàm apud Ciceronem * Catulus docet: *Non omnia*, inquit, *quæcunque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta, esse revocanda.* Et aliquanto pòst: *Nolo*, inquit, *omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis.* Et idem ibi: *Non deerit homini diserto in ejusmodi rebus facultas ex cæteris rebus & caussis comparata.* Itaque non si ab Aristotele, Tullio, aliis, minutiæ istiusmodi omittantur, imperfectè illos hanc artem tradidisse, censebimus: (quid enim attinet ea commemorare, quæ, ut nemo dicat, nemo nesciat?) verùm ea, quæ operosè à summis dicendi magistris perscribuntur, in alios convertemus laudationum modos. Ideo particularibus præceptis non insistam: sed eorum loco, more nostro, digitum intendam ad veterum exempla, qui in tractando ejusmodi argumento feliciter præiverunt.

* Lib. 2. de Orat.

Justitiæ laudem apud Libanium habes in Progymnasmatis: cui adde Tullium lib. II. de offic. sect. XXXIX. & XL.

Sapientiæ verò laudatio est in Progymnasmatis Aphthonii.

Humanitatis studium, ac liberales disciplinas, luculentis laudibus illustrat Synesius in Dione suo: quam orationem composuit (quemadmodum ipse testatur epist. CLIII.) cùm reprehenderetur eo nomine, quia multa de Poëtarum & Oratorum fontibus adspergeret scriptis suis, inque iis eruditam quandam elegantiam sectaretur.

Eloquentiam laudibus effert Dio Chrysostomus primori oratione XVIII. quæ περὶ ἀσκήσεως, sive *de dicendi exercitio* inscribitur: reliquâ verò oratione ostendit, quo pacto, qui jam provectior est, parare sibi possit dicendi facultatem.

Quàm adfines sint philosophia, & genuina Rhetorica, docet idem orat. XXII. Hoc enim verè argumentum est, quamquam aliud videatur polliceri inscriptio, quæ istiusmodi est, De bello & pace.

Agriculturæ laudationem reperies apud Libanium in Progymnasmatis.

Pulchritudinis seu formæ encomium habes apud Lucianum in Charidemo: quamquam dialogus is alterius potiùs est scriptoris ut jam olim Aldus rectè judicavit. Sanè stylus planè alius est, ac Lucianeus.

Pacem evehit laudibus Themistius orat. quæ *de Pace* inscribitur: qua gratulatur Imperatori Valenti, post pacem initam cum Athanarico.

Studium, atque affectum suum, erga auditores, eleganter commendat Lucianus περὶ τῶν διψάδων.

Libanius in Progymnasmatis vituperat opulentiam, inopiam, iram. Quanquam, cùm vulgo in divitiis summum bonum collocetur, hoc argumentum propemodum videatur παράδοξον. Quod si quis illud tractare volet, legatur quoque oratio Dionis, cujus ἐπιγραφή, *Euboica, sive Venator.* Hæc enim paupertatis bona exponit. Ac primùm narrat, ut quidam in Eubœa vitam degant pauperem, sed curis vacuam. Hinc ostendit, quanto beatior vita illa sit, quàm omnes Urbis deliciæ. Vide & orat. LXXIX. quæ *de Divitiis* inscribitur. Ostendit autem, opes molestiam adferre, & insidiis esse obnoxias, eoque longe præstare paupertatem cum justitia conjunctam.

Similiter, si tractare voles de bono miseriæ, juvabit idem Dio orat. XXVII. cujus inscriptio, *Expositio eorum, quæ convivium attingunt.* ubi pleraque eorum commemorat, quæ in convivio accidere soleant. Hinc eleganter ostendit, plerosque omnes tum demum animum ad philosophiam convertere, cum vita molestiis abundat.

Podagram commendat Lucianus in Tragopodagra.

Calvitii encomium elegantissime scripsit Synesius.

Exilium quoque laudibus extulit Dio Chrysostomus. Ea oratio non exstat: sed ex Photio discimus, tale fuisse ejus argumentum. Primùm asseruit, exilium nihil habere molesti. Deinde opes ac gloriam, & potentiam, à possessoribus suis ad eos, qui ne speraverant quidem, celerrimè defluere. Præterea sapientiæ studio & virtuti operam dare, esse bonæ possessionis genus, quod per totam duret vitam, & vitâ functos comitetur. Adi Consolationem, quam L. Seneca ad matrem Helviam scripsit in Corsicam relegatus; ubi se vixisse ait, non fortiter modò, sed etiam feliciter.

Hujusmodi potius auctores consulet, qui quicquam in quoquam horum tentare, nec μικρολογεῖσθαι * velit, quàm minutas & pueriles nuperorum quorundam scriptorum observationes; si modò observationum nomen merentur, quæ & plebejis quibusvis ingeniis sese sponte offerunt. Sanè non Ælii modò, ac Persii, ista non curant legere: sed vix pueri, nedum parectati, ista magnopere requirunt. Et tamen, qui istiusmodi præceptis sufflati ac suffarcinati incedunt, omnem præ se putant delirâsse antiquitatem: aut siqui inter eos paullò fuerint modestiores, suo ajunt seculo præcepta dedisse, haut nostro. At neutiquam hæc eos absterreant, qui veræ cupiunt laudi litare. Nam cùm sint insita nobis naturâ virtutum vitiorumque semina: eadem omnibus seculis fuit, atque erit, laudandi, ac vituperandi ratio. Quare nobis quidem haut persuadent: verùm cùm damnari, aut contemni, audimus sapientem antiquitatem, vel eos, qui vestigiis illius sedulò insistunt; isthoc Bionis cogitamus: μὴ δυνατὸν εἶναι, τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γένοιτο, ἢ οἶνον Θάσιον· *non posse aliquem vulgo placere, nisi placenta fiat, aut vinum Thasium.*

* minutias consectari.

Cap. VI.

De caussa juridiciali, nec non statibus generatim.

Generis Juridicialis loci pro varietate statuum variant.

Status hoc loco est quæstio, non quævis, sed tantùm, quæ ex primâ accusatoris intentione, & defensoris depulsione, nascitur. Nam cæteræ quæstiones dicuntur incidentes, sive Κεφάλαια. *Inter eas autem princeps est, quæ Græcis* Κρινόμενον, *Latinis Judicatio sive Disceptatio dicitur: nasciturque ex defensoris ratione, & accusatoris firmamento.*

Status est quadruplex: primus est Conjecturæ; alter Definitionis; tertius Qualitatis; quartus Quantitatis. Conjecturali quæritur, an sit; Finitivo, quid sit; statu Qualitatis, quale quid sit; Quantitatis statu, quàm magnum sit quippiam.

Unius autem orationis, vel unus est status, vel plures. Si plures fuerint, vel unius generis erunt, ut si sint status conjecturales: vel generum erunt diversorum, ut si unus sit conjecturalis, alter juridicialis.

I. Acceditur ad genus juridiciale, cujus finis, et præstantia, ostenditur.

Generis Juridicialis finis, quemadmodum diximus superius, est jus & æquum; quæ duo conjunxit quoque Attius, versibus istis elegantissimis, quibus cum iis confert virtutem, h. e. fortitudinem:

Melius est virtute jus: nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur, jus atque æquum se à malis spernit procul.

Differunt autem, justum, & æquum: quòd jus omnia strictè

strictè exigat; æquitas, quam Cicero * lenitatem in decernendo, (nam ita legitur in codd. vett. † non *discernendo*) Græci autem ἐπιείκειαν vocant, à rigore illo multùm remittat, eoque sit lenior juris interpretatio. Estque ea sententia Donati: ex quâ consequitur, judices plurimùm spectare justum; arbitros æquum. Idem dicunt, qui eo differre autumant, quòd æquitas sit ex naturâ, justitia ex legibus; quomodo ea distinguit vetus Horatii commentator. Ræv ardus tamen hanc differentiam diluere conatur ad xc. Reg. Juris. De vero, quod diximus, discrimine consule & Budæum initio Annotat. in Pandectas.

* Lib. I. Epist. I. ad Quinctum fratrem.
† Malaspina in locum Cic. antea citatum.

Ex fine, quem statuimus, non obscurè liquet, quanta sit præstantia generis juridicialis. Nam, ut Agesilaus dicebat, nulla est utilitas fortitudinis, nisi adsit justitia: nec si omnes evaderent justi, fortitudine opus foret. Justitiæ etiam causâ reges olim sunt constituti. Quod clare Hesiodus ‡ docet:

‡ In Theogonia.

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Nam sunt propterea reges, ut dicere laso
Jus populo possint, injustitiaque mederi.

Itaque scitè olim muliercula, quæ cùm ab Hadriano Cæsare peteret, ut jus diceret, atque ille sibi ad hoc esse otium negaret, continuò subjecit, *Noli igitur imperare.* Auctor Xiphilinus *.

* In Adriano.

Nec judices solùm, qui in Scripturis Dii dicuntur, ad jus & æquum, velut ad Cynosuram, dirigere judiciorum cursum debent: sed etiam caussarum patroni: quales si sint, *non minùs provident humano generi, quàm si præliis, atque vulneribus, patriam, parentesque, salvarent.* ut statuunt Leo & Anthemius imperatores lib. II. Cod. * & exinde, iisdem pene verbis, Petrus Damiani, sermone de Resurrect. Domini.

* Lib. 2. tit. 7. de advocatis divers. judic. 14.

II. De tempore proprio generis juridicialis; deque partibus ejusdem generis.

Tempus, circa quod hoc genus versatur, præteritum esse, suprà diximus. Interdum quidem videtur accusatio quoque institui de futuro; quomodo Catilina aliique accusati sunt, quòd proditori fuerint patriam, nisi conjuratio fuisset patefacta: veruntamen cùm tota probatio ex præteritis fiat, de præteritis quoque erit disceptatio. Adde quòd tales non ob factum damnentur, cùm id necdum patrarint; sed ob patrandi voluntatem, quam habuerunt. Juvenalis sat. XIII:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.

Partes hujus generis sunt κατηγορία, καὶ ἀπολογία, *accusatio, & defensio.* Illa est τοῦ διώκοντος sive actoris: hæc τοῦ φεύγοντος sive rei. Ac orator quidem defensionem scribebat: sed ipse orationem ediscebat ac habebat reus: ut auctor est Fabius. Unde est, quòd Lysias etiam pro Socrate orationem composuit: sed hic uti eâ noluit, quia sibi parùm conveniret: ut legere est apud Cic. I. de Orat., Valer. lib. VI. cap. IV. Fab. lib. II. cap. XVI. quod est de Rhetorices definitione ac fine, & lib. XI. cap. I. Item Plutarchum in Lysia.

Cùm autem dico, partes hujus generis esse accusationem, & defensionem, sub accusatione etiam complector querimoniam: etsi ea pressiùs accepta longè aliud signet. Nam, ut apud Thucydidem lib. I. legati Corinthiorum Lacedæmone dicunt, *αἰτία φίλων ἀνδρῶν ἐστιν ἁμαρτανόντων. κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων: querimonia est amicorum de amicis, quando delinquunt: accusatio est de hostibus injuriâ afficientibus.*

III. Quibus locis apud Romanos, et Athenienses, habitæ sint orationes generis juridicialis.

Accusatio omnis, & defensio, apud Romanos instituebatur in triplici foro. Unde Seneca lib. II. de ira cap. IX. *Adjice nunc publica perjuria gentium, circumscriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora.* Et Statius Silv. lib. IV. syl. IX.

Nec saltem tua dicta continentem,
Quæ trino juvenis foro tonabas.

Item Martialis lib. III. epigr. XXXVIII.

Caussas, inquit, agam Cicerone disertius ipso:
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Ac similiter triplicis fori meminit lib. VIII. epigr. XLIV. & ante omnes Ovidius lib. III. Trist. El. XII. Ex his primum fuit *forum Romanum*; quod Ovidio *, & Statio †, *Latium*; Herodiano ‡ *vetus*: alterum *Julii*, quod *Palladium* * dictum, cùm Domitianus illud instaurâsset: tertium *Augusti*, quod Plinius † inter Urbis miracula recenset. His quartum pòst accessit *Nervæ*, quod *Transitorium* ‡ dicebatur. Unde in Nervæ honorem scriptum videtur Martialis in Janum epigramma lib. X. * Additum denique *Trajani* † forum, sive *Ulpium* ‡. De hisce omnibus vide Alexandrum ab Alexandro genialium dierum lib. II. cap. XII. Franciscum Polletum in historia Fori Romani lib. I. cap. III. adhæc Marlianum, Onuphrium Panvinium, Bernardum Gamaccum, Fabricium, alios, qui de urbe Roma scripserunt; inprimis Justum Lipsium lib. III. de magnitudine Romana cap. VII.

* 4. Fast.
† Silv. de equo Domitiani.
‡ In M. Antonino.
* Martial. lib. I. epig. 2.
† Lib. 36. cap. 15.
‡ Lampridius in Severo.
* Epigr. 28.
† Sidonius carm. 9. in Felicem consulem.
‡ Capitolinus in Marco.

Varia item Athenis fora fuere, quæ illi dixere δικαστήρια. Principem locum tenuit *Areopagus*, ubi judicia fiebant φόνε *, καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, καὶ πυρκαϊᾶς, καὶ φαρμάκων, ἐάν τις ἀποκτείνῃ δούς: quemadmodum iisdem verbis referunt Demosthenes orat. in Aristocratem, & Jul. Pollux lib. VIII. cap. X. imò & Lucianus in Anacharside, nisi quòd de veneficio hic taceat. Alterum forum fuit *Palladium*, quod erat τῶν ἀκουσίων φόνων †. Erat & *Delphinium*, ubi caussa disceptabatur, siquis se occidisse fateretur; sed jure diceret occidisse. Auctor de utroque Helladius in eclogis Photii. In *Prytaneo* actum, si ferro, lapide, ligno, vel aliâ re inanimâ, aliquem sublatum constaret; sed auctor nesciretur: ut inter alia Hesychius testatur. In *Phreattio* (τῷ ἐν Φρεαττοῖ, sive Φρεαττῷ, vel potiùs, Φρεαττοῖ) agebatur caussa, siquis, reus cædis involuntariæ, præterea cædem commisisset voluntariam. In *Heliæa* conveniebat Senatus Quingentorum: sed, si necesse foret, duplicari is judicum numerus, quandoque etiam triplicari solet. Παράβυστον erat tribunal judicum XI. cui nomen ab loci obscuritate. Ac de minimis in eo caussis agebatur, atque id clam. Erat autem duplex: majus, & minus. Fuit & quod τρίγωνον à forma vocaretur. Item *forum ad Lycum*, τὸ ἐπὶ Λύκῳ, sive Λύκειον, quod perperam Ἐπιλύκειον in Hesychii glossis dicitur. Item aliud τὸ Μητίχου, sive Μητίχειον. His à Polluce additur Ἀρδηττός, pro quo Etymologus Ἄρδηττος habet. Interim alii produnt, in eo non judicium exerceri, sed juramentum concipi solere. Minùs verò celebria fuere quatuor illa tribunalia, Βατραχιοῦν, Φοινικιοῦν, Ὠδεῖον & Θησεῖον. Item quatuor loca, ubi novemviri judicium ferebant: archon ad Eponymos, rex sacrorum ad Bucoleum, Polemarchus in Lyceo, Thesmothetæ in Thesmothesio. Ad Areopagum siquis vocaretur, dicebatur id ἀνάκλησις: κλῆσις autem, si ad aliud è memoratis tribunalibus; ut auctor est Ammonius Grammaticus ‡, nisi is potiùs est Herennius Philo, ut alii arbitrantur. Plura de tribunalibus istis si voles, adi Pausaniam, Pollucem, Harpocrationem, & Suidam: è junioribus autem, Postellum libro de magistratibus Atheniensium, Sigonium lib. III. de Rep. Atheniensium, ac ea inprimis, quæ Areopagi sui capite ultimo observavit clarissimus amicus noster, Joannes Meursius, qui & in hoc, & in aliis ad Græcanicam antiquitatem pertinentibus, priorum operam jubare suo offuscavit: ut non temere quicquam ejus argumenti, vel utilius quæratur, vel felicius inveniatur, quàm in summi hujus viri monumentis.

* De cæde, vulnere voluntario, incendio & veneno, quæ quis dato hominem occidisset.
† De cæde non voluntaria.
‡ In ἀνάκλησις.

IV. De principali loco generis juridicialis: et cur ea hic, et alibi, Aristoteles doceat, quae satius erat oratorem omittere.

LOci hujus generis varii sunt; neque ullus generalis adsignari potest. Nam in conjecturali statu non quæritur, ecquid jure factum: quemadmodum nec in finitivo, aut negotiali. Interim verum est, justum, & injustum, esse locum principalem. Verùm repugnare sibi hàc in re Aristoteles videtur. Nam hic quidem ait, in juridiciali genere ostendi, aliquid esse justum, aut injustum, at idem in proœmio Rhetoricorum, quo loco de Rhetoricæ essentiâ agit, negat, Oratoris esse, ostendere, ecquid justum sit, aut injustum. Verba ejus adponam: ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν, γέγονεν, ἢ οὐ γέγονεν. εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον, ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δή που τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. Hoc est: *Præterea manifestum est, ejus, qui controversatur, nihil esse, nisi ut ostendat, rem esse, vel non esse; factam esse, aut non esse. At verò utrùm magna an parva, justa an injusta sit, ac quæcunque legislator non definiit, ea decet ipsum judicem per se intelligere, non autem discere ab iis, qui inter se controversiam habent.*

Existimabat Felix Accorombonius, commodè hæc loca conciliari, si dicamus, Aristotelem non negare, oratori incumbere, ut ostendat, aliquid justum esse, aut injustum; sed quòd quippiam (ut verbis ejus utar) sit magnum justum, vel parvum: verba enim Aristotelis accipienda esse, non conjunctim, sed divisim. Verùm si hæc satis valida forent, jam non diversus ab hoc esset status quantitatis, quo monstretur, quæ sint majores, quæ minores injuriæ; ut suo loco ostensuri sumus. Quamobrem potiùs dicendum arbitror, Aristotelem in proœmio non docere, quid in Rhetoricis si traditurus; sed cujusmodi futura sint, si civitates omnes bene essent constitutæ. Certè Aristoteles quoque de proœmio, epilogo, & inprimis affectibus, ubertim tractat; etsi juberentur in Areopago dicere ἄνευ προοιμίων, καὶ ἐπιλόγου, καὶ παθῶν *; ut testantur è Græcis Julius Pollux Onomastici lib. VIII. cap. x, Lucianus de Gymnasiis, Themistius Orat. XVI, atque è Latinis, Fabius non uno loco †, & Appulejus lib. x. Nempe non illud Aristoteli propositum fuit, ea solùm in Rhetoricis tradere, quæ in Areopago, aut optima Reip. forma, locum habent; sed quæcunque ad persuadendum conferunt. Atque hoc est, quod Tacitus quoque ait, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Ne Epicuri quidem, & Metrodori, honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori. Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem.*

* Sine procemio, & epilogo, & affectibus.
† Lib 2. cap. 16. lib. 6. cap 2. lib. 10. cap. 1.

V. Status quid sit, aliæque ejus appellationes, et unde status vox arcessita sit in Rhetorum scholas.

LOcus justi & injusti, quemadmodum & alii hujus generis loci, variè ab oratore tractantur, pro varietate statuum.

Status in genere Juridiciali est, quod ex primâ accusatoris intentione, & rei depulsione, nascitur. Dico in genere Juridiciali; quia aut fallor, aut falluntur illi, qui hanc definitionem existimant cuilibet statui competere. Ratio, quæ me movet, hæc est, quòd accusatio, & defensio, tantùm conveniant generi Juridiciali: at status in quovis genere dicendi locum habeat; ut infrà ostensuri sumus. Vera igitur & reciproca erit definitio, si dicatur, statum esse, quod ex primâ caussarum conflictione provenit: ut Fabius describit lib. III. cap. VI. Ciceroni primo de inventione definitur *prima caussarum conflictio ex depulsione intentionis profecta.* Sed si nascitur ex prima conflictione, prima conflictio dici nequit. Græcè vocatur ζήτημα & κεφάλαιον γενικώτατον: quemadmodum quæstiones, quæ instituuntur ad fulciendam primariam quæstionem, κεφάλαια εἰδικὰ, & simpliciter κεφάλαια appellantur. Sed & ζήτημα Græci aliter στάσιν vocant; quomodo hâc voce utitur Æschines contra Demosthenem, ubi judicem monet, ne se patiatur à caussæ statu deduci.

Quidam hanc vocem dictam volunt ἀπὸ τοῦ στασιάζειν, quod est discrepare, quia ibi velut nitibundi incipiant conflictari, &, ut cum Appulejo loquar, verbigerare. Sed non præter solitum ineptiunt, cùm clarum sit, στασιάζειν esse à στάσις. Sumta autem vox est à gladiatoribus, ac pugilibus; quia ibi orator velut ad dimicandum ἵσταται *. Æschines contra Ctesiphontem: Ὁρᾶτε σὺ πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένους. h. e. *Cernite pugiles de statione ac loco inter sese contendentes.* B. Gregor. Καί μοι προσεοικέναι δοκεῖ πύκτῃ, καὶ κακῷ τὴν τέχνην, καὶ πρὶν τὴν στάσιν εὖ θέσθαι ὑποβαλλομένῳ &c. quæ Budæus ita transtulit: *Mihique assimilis esse videtur pugili artis ignaro, qui prinsquam statum stabilito pede composuit, pugnos in adversarium intendit, quasi adversarii petitiones excepturus.*

* Consistit.

Eâdem autem ratione Latinis quoque status ac constitutio vocatur; nempe vel à sistendo (neque enim rectè negat Priscianus *sisto* carere supino, quod abunde probavit Valla l. I. adversus Barth. Facium;) vel à stando, quia ibi utraque pars stet, pedemque figat ad resistendum: unde Plautus in Milite Glorioso †:

—— In statu stat senex,
Ut adoriatur mœchum, qui formâ est ferox.

† Act. 4. Sc. Ne me moneatis.

Petronius: *Alim furcâ de carnario raptâ, statum præliantis componit.*

A prœliis verò, ac re gladiatoriâ, eleganter vox ista ad animum, aliaque transfertur; ut cùm dicitur dimovere, aut deturbare de statu, quod alio modo dicunt sede suâ sollicitare, aut loco labefacere. Decimus Laberius apud Macrobium lib. II. cap. VII. Saturnal.

Quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla autoritas,
Movere potuit in juventâ de statu,
Ecce in senectâ ut facile labefecit loco,
Viri excellentis mente clemente edita,
Summissa, placida, blandiloquens oratio.

Quemadmodum autem Græcis quoque vocatur ζήτημα γενικώτατον, ut suprà dicebamus: ita & à Latinis dicitur *summa quæstio*: ut vel Juvenalis ille locus ostendit lib. III. sat. I.

Quis color, & quod sit caussa genus, atque ubi summa
Quæstio; quæ veniant diversa parte sagitta;
Nosse volunt.

Sic enim locus is legendus. Etiam *constitutio* nominatur: unde Arnobius lib. II. *Quia, quæ sunt in litibus constitutiones, quot caussarum genera, quot dictionum* &c.

VI. Ut status differat ab aliis quæstionibus: unde nascatur ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΝ: et an vere illud a Cicerone in Miloniana ponatur.

UT verò omnis hæc doctrina meliùs intelligatur; declarandum, quomodo status ab aliis orationis quæstionibus differat. Diximus antea, nasci statum ex intentione accusatoris, quæ Græcis est προβολή, & depulsione defensoris, quæ iisdem est ἀντιπροβολή. Ita intentio est; Tu Orestes occidisti matrem tuam Clytæmnestram; Tu Horati necasti sororem tuam; Tu Rabiri sustulisti Saturninum; Tu Milo interfecisti Clodium. Depulsio hic uniusmodi; Occidi, sed jure. Orestes certè, ut justam fuisse cædem ostenderet, Soli gladium ostendit apud Euripidem: quod ex more eorum, qui jure aliquem interemerant, ab Oreste factum esse, annotat etiam Scholiastes. Est igitur in hisce omnibus status, jurene hi interfecti

fecti sint. Cæteræ quæstiones quas κεφάλαια εἰδικὰ *; & ἁπλῶς κεφάλαια † vocari diximus; à Latinis appellantur incidentes, & à quibusdam controversiæ.

* Capita specialia.
† Simpliciter capita.

Inter has autem familiam ducit, quæ Græcè nominatur κρινόμενον: Ciceroni περιφραστικῶς vocatur, *quod in judicium venit: aut quâ de re agitur*: aliis disceptatio sive judicatio nuncupatur. Ea tamen locum non habet in statu conjecturali: quia ubi factum negatur, ibi non adfertur ratio à defensore, propter quam factum non sit. Resultat autem κρινόμενον, & quasi efflorescit, ex primariâ defensoris ratione, quam αἴτιον appellant, & accusatoris firmamento, quod vulgo συνέχον sive continens vocatur. Verùm Fabio adsentio, cui ‡ meritò displicet hæc adsectata subtilitas, circa nomina rerum ambitiosè laborans, rationemque docendi in minutas particulas concidens. Eidemque subscribo in eo, quòd ait, illos hanc rem explicasse *veriùs & breviùs, qui statum, & continens, & judicationem, idem esse voluerunt: continens autem id esse, quo sublato lis esse non possit.* Nihilominus, ne in Græcorum Rhetorum lectione nos vocabula hæc morentur: visum quoque ea hoc loco exemplis iisdem illustrare, quibus antea usi sumus. Αἴτιον Orestis fuit. Rectè eam occidi, quæ priùs patrem interfecit meum. Nam id ab eâ factum constat, sive quidem illum interemerit in balneo; ut Lycophron, Æschylus, & Seneca * scribunt: sive inter pocula; quæ Homeri, Dionis, Æliani, Hygini, & Juvenalis † est sententia. Αἴτιον Horatii fuit, jure eam interemi, quæ negligebat fratrum cædem, mœrebat hostem interemptum, fratris & populi victoriam molestè ferebat. Quod ipsum sine dubio αἴτιον fuit Critolai Tegeatæ, Rheximachi F., qui apud Græcos contra tergeminos Pheneatas eâdem & conditione, & fortunâ, pugnavit, quâ apud Romanos Horatius. Nam is quoque Demodicam sororem interemit, quòd sponsum occisum lugeret. Autor Demaratus in Arcadicis ‡. Et fortasse Romanum illud ex Græco effictum. Nam, ut ex Livio constat, multum incerti inest gestis Romanis ante captam à Gallis Romam, præsertim iis, quæ ad Regum tempora pertinent. Rabirii αἴτιον est, Jure occidi Saturninum, civem seditiosum. Milonis αἴτιον est, Jure occidi Clodium, quia fuit insidiator. Firmamentum sive ratio ab adversariis Oresti opposita erat, quòd haut fas sit filio matrem interficere. Ratio opposita Horatio, quod nefas sit interficere sororem. Ratio opposita Rabirio, & Miloni, erat, quòd non liceat cuiquam tollere civem indemnatum. Κρινόμενον est, an possit filius occidere matrem, quæ maritum priùs sustulerit? aut frater possit interimere sororem, quæ, neglectâ fratrum cæde, doleret hostem occisum, fratremque & pop. Rom. vicisse ægre ferret? an quisquam possit interficere civem indemnatum, si sit seditiosus, aut insidiator?

‡ Lib. 3. cap. 11.
* In Agamemnone act. 5.
† Lib. 3. sat. 2.
‡ Apud Plutarchum in Parallelorum libello.

Quanquam quod ad caussam Milonis attinet, non ignorandum est, αἴτιον illud, quod Tullius ejus mantelum fore sperabat, totum integrum commentitium fuisse, omniaque ab eo solùm afferri, ut mendacio constaret fides; ac proinde, si veritatem caussæ spectes, haut verè quoque à nobis assignatum fuisse κρινόμενον. Equidem M. Brutus * oratione eâ, quam pro Milone composuit, & edidit, non autem habuit, (quod falsò aliqui existimarunt, ut auctor est Fabius †,) ita crimen defendere maluit, quòd utile fuerit Reipublicæ Clodium interfici. Sed Ciceroni in pectore incerti certabant animi: isthæc tamen forma ei minùs placuit, quia non quisquis bono publico interimi possit, occidi ab aliquo debeat indemnatus. Ideò, cùm adversarii in accusatione suâ posuissent, Clodio à Milone factas insidias, maluit adversus hanc adversari sententiam, & è contrario ostendere, non Milonem Clodio; sed Clodium Miloni insidias struxisse; cùm tamen res longè se aliter habuerit. Nam, ut auctor est Asconius, cùm ii forte fortunâ occurrissent, è rixâ servorum ad pugnam deventum est: in eâ cùm vulnus accepisset Clodius, in tabernam delatus fuit. Milo autem expugnari hanc jussit, Clodiumque extrahi, & interimi; quia, eo vivo, periculosam sibi vitam judicabat; at mortuo, licet solum vertere juberetur, tamen multum esset solatii habiturus. Itidem falsa esse pleraque, quæ Tullius de virtute jactat Milonis; fidem facit, quòd debuerit HS septingenties * æris alieni. Sanè hoc inter prodigia animi humani Plinius ducit lib. XXXVI. cap. XV. Atque hæc universè dicta sunto. Nunc species statuum videamus.

* Fab. lib. 3. cap. 3.
† Fab. lib. 10. cap. 8.
* Id Germanis fuerit septemdecim tonnæ auri cum dimidia.

VII. Quotuplex Ciceroni, et Fabio, sit status: nec eum in juridiciali solum genere inveniri; sed etiam deliberativo.

Status Ciceroni est triplex. Nam si quæritur an sit, Conjectura est; si quid sit, Finis seu Definitio; si quale sit, Consecutio. Græcè est στάσις στοχασμοῦ, ὅρου, καὶ ποιότητος. Afferam de his statibus περιοχὴν Julii Severiani; *Status*, inquit, *tres sunt. Ubi, quod ante factum objicitur, negas, Conjectura est; ubi quid ante factum fateris, & negas, eam vim nominis habere, quam adversarius criminatur, Finis est. At si neque de facto, neque de nomine ambigitur; sed si jure factum contendis, Qualitas nominatur.* Nam ita eum locum lego, & interpungo, quem in Fruterianâ & Pythœanâ editione prava perperaque (ut cum Accio loquar) distinctio pervertit conturbavitque.

Ciceronis partitionem alii etiam secuti sunt Rhetores. Ac Marius quidem Victorinus non inscitâ eam similitudine comprobare nititur: quâ ipsâ etiam utitur Thomas Corræus †. Nobis longè potior est sententia Aristotelis. Nam fallitur Robortelius, qui cùm non satis animadvertisset, ab Aristotele controversias nominari, quas alii status vocant: non dubitavit scribere ‡, cùm omnes subjecerint statibus caussas, apud Aristotelem de iis ne verbum quidem legi.

† Lib. 3. cap. 14.
‡ Lib. de artificio audiendi.

Est autem juxta Aristotelem auctior statuum numerus. Nam lib. III. cap. XXVIII, * de contentione agens, quadruplicem facit controversiam: περὶ τεττάρων, inquit, ἡ ἀμφισβήτησις, ὅτι οὐ γέγονεν, ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, ἢ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως: *de quatuor rebus est controversia: quòd quid non feceris, aut quòd non nocueris eo, aut quòd non tantopere nocueris, aut quòd egeris justè.* Et paullo pòst; ἐν τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα. *in deliberationibus, aut non futura esse, contenderit aliquis; aut futura quidem, quæ censet, at non esse justa; aut non utilia; aut non tanta.* Utrobique liquidò videmus, statum poni magnitudinis. Itaque quadruplex est controversia. Prima est conjecturalis, quâ quæritur, ecquid factum sit, fiat, aut futurum sit. Ita enim, quando generatim loquimur, definire malim, quàm, uti quidam, quòd ea quæratur, an sit. Quippe, ut in juridiciali statu quæritur, an Titius occiderit Sempronium: ita in aliis statibus est controversia, an quid sacrilegium dici debeat, an injustum, an tanta sit injuria. Altera controversia est finitiva, quâ de nomine facti disceptatio est. Tertia est qualitatis, quâ quæritur, ecquid sit honestum, aut utile, aut justum, vel contrà. Quarta est quantitatis, ubi controversia est de magnitudine: ut, ecquid tantopere obfuerit; aut, tantane sit injuria.

* Cap. 17. juxta vulg. dist.

Aliquibus tamen partitio hæc ita videbitur insolens, ut Aristophanicum illud sint dicturi, ἡμᾶς δ' οὐ πείσεις, οὐδ' ἂν πείσῃς †. Sed quid graculo cum fidibus? Ita & vulgaria opinio est, statum tantùm habere in locum in genere juridiciali; quæ tamen sententia est absona, & inconcinna. Nam omnino, tum in deliberativo, tum in demonstrativo quoque, locum habet. De deliberativo res plana est. Hermogeni enim status qualitatis est duplex. Siquidem vel de re futurâ disceptationem continet, qui dicitur πραγματικὸς sive negotialis; atque hic generis deliberativi proprius est: vel agit de re præteritâ, qui δικαιολογία vocatur, sive jurisdictio: atque is proprius est generis juridicialis.

† Non persuaseris nobis, etiam cum persuaseris.

cialis. Παραγμαλικῆ exemplum est apud Demosthenem, an consultum sit suppetias ferre Olynthiis: apud Ciceronem, an Pompejus sit præficiendus bello Mithridatico.

Neque negotialis solùm status in deliberativo locum habet, verùm & conjecturalis. Nec enim, quod multi existimant, tum tantùm conjecturalis status est, cùm quæritur, an sit factum: verùm etiam, ut paullo ante dixi, cùm quæstio est, an aliquid fiat, aut futurum sit: ut si controversia sit, an hostes cogitent de rumpendo fœdere; aut, an nobis illaturi sint bellum: quorum utrumque comprobamus à voluntate, facultate, ac signis; ut omnino liqueat, eodem hæc modo tractari quo facta.

VIII. Statum etiam habere locum in genere demonstrativo, illustribus comprobatur exemplis.

Nec magis ratio sit, cur aliquis ambigat, an status sit in genere demonstrativo. Nam in laudationibus negari potest, aliquid ab aliquo factum esse; quod conjecturæ est: vel eo nomine factum esse appellandum; quod definitionis est: vel bene factum esse; quod est qualitatis: vel tam illustre esse; quod quantitatis est. Status quantitatis fuerit, si unus extollat castimoniam Alexandri Magni, quia illibatas & intactas remiserit filias Darii; nec ante nuptias attigerit mulierem*, Barsinâ exceptâ, quæ vidua fuit: alius autem diminuat Alexandri honorem, quòd (ut Theophrastum memoriæ prodidisse, auctores sunt Athenæus, & Plutarchus) ideo parum mulierosus fuerit Alexander, quia vinosus erat: quam rem cùm plurimi confirmant scriptores ‡, tum illud arguit, quòd & ephemerides habuerit *, in quibus adnotati fuere dies, per quos crapulam edormiebat. Hanc Theophrasti sententiam non leviter fulcit, quòd & hodie videmus, eas gentes, quæ ebrietati deditæ, minùs insanire Venere; quæ magis Veneri addictæ, minùs se vino ingurgitare. Est quoque status hic in oratione pro Marcello, in quâ præcipua quæstio est, An clementia Cæsaris omnibus ejus bellicis virtutibus sit præferenda. Item apud Isocratem in Encomio Helenæ status est, An pulchritudo Helenæ tantâ sit laude digna, ut omnibus laudibus sit anteponenda.

* Plutarchus in Alexandro, & ex eo Photius in myriobiblo cap. 245.
‡ Plutarchus lib. de fortuna Alexandri. Seneca epist. 83. Plinius lib. 14. cap 5. Solinus cap. 15.
* Ælianus lib. 3. Var. Hist. cap 23.

Qui statum tollunt è genere demonstrativo, negant, in eo locum habere intentionem & depulsionem, quia nullus sit δικας δικαζόμενος. i. *qui dicam impingat*. Verùm ut nullus sit talis; posse tamen adversarium esse, constat ex iis, quæ diximus. Alioqui, cùm scripsisset Cicero de Catonis laudibus, Cæsar iis non opposuisset duos Anticatones.

Neque in hoc genere solùm locum habet status quantitatis; sed & controversia esse potest, an aliquid sit factum; quem statum esse conjecturalem, omnibus liquet. Ita si quis vituperare volet Didonem ob pudorem violatum: meritò alius hoc repudiabit, tanquam confictum à Marone; quem secutus Silius lib. VIII. Dido enim univira semper, castissimaque fuit; utquæ, ne alteri nuberet, vitam gladio finierit: quemadmodum narrat Justinus lib. XVIII. Quin ne Æneam quidem videre potuit, cùm ab Ilii excidio, ut Scaliger† optimè numerat, ad natalem Carthaginis anni sint CCXCIX. ut quæ post annos IↃ CC XXXVII. ex quo condita erat, eversa sit, Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio coss, anno Urbis IↃ CVIII. ut tradidit Solinus: à quo non multùm abit Menandri ratio apud Josephum lib. I. contra Apionem; juxta quem condita sit annis CXL. ante Romam. Trogus ‡ verò tantùm LXXII. annis eâ antiquiorem putavit: Vellejus solùm LXV. Atqui, juxta præclarum illum Eratosthenis canonem, ab eversa Troja ad conditam Romam anni fuerint CCCC XXX. Neque de Carthagine obstat, quod à Philisto * XXX. annis, ac ab Appiano † dicatur etiam L. annis ante Trojæ ἅλωσιν fuisse. Nam loqui eos de veteri Carthaginis parte, indicio est, quòd ejus Xorum & Carchedonem Tyrios, faciunt auctores. At nunc sermo nobis est de illis, quæ debentur Didoni. nempe de parte Urbis novâ: unde, Solino teste, vocata est Karthada, quod idem est ac καινὴ πόλις, ut etiam ex Stephano cognoscimus: item de arce, quæ Punicâ appellatione dicta est Butsra, & εὐφωνίας ergo, Busra, unde Græci κατὰ μετάθεσιν fecere Βύρσα: quod quia corium notat, eo occasio præbita est fabellæ de tergo taurino. Hoc Maronis figmentum oppugnat etiam Majoragius in epistolicis quæst. XX. Atque ut veteres potius laudem, est de eodem epigramma lib. IV. Ἀνθολογίας, atque item apud Ausonium, quem vide epigr. III. Imò, ut Charisius auctor est, Attejus Philologus librum edidit cum istiusmodi inscriptione, *An amaverit Didun Æneas*. At pertinent huc quoque verba illa B. Augustini lib. I. Confess. cap. XIII. *Non clament adversum me venditores Grammaticæ, vel emtores; quia si proponam iis, interrogans, utrùm verum sit, quod Æneam aliquando Carthaginem venisse poëta dicit: indoctiores se nescire respondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum esse.*

† In prolegomenis operis de emendatione temporum, & animadversionibus Eusebianis ad annum MCLXVII.
‡ In epitome Justini lib. 18
* Apud Eusebium ad an. 804.
† Initio libri de bellis Punicis.

Pari ratione, si quis Penelopen laudare volet ob insignem pudicitiam, meritò, cui vituperare animus, in controversiam vocabit, quæ de castitate ejus scribit Homerus. Nam ea procis, absente marito, se prostituit: eoque Ulysses domum reversus, jure eam optimo exegit, ac suas sibi res habere jussit. Atque hoc qui nescit, is non modò obscœni carminis auctorem insuper habuerit, quod puto peccatum haut Oceano abluere necesse sit: verùm luculentum quoque scriptorem Pausaniam non legerit, aut certè tantùm per caliginem, sive oculorum, sive mentis, viderit locum istum in Arcadicis; Πηνελόπης δὲ εἶναι τάφον φασίν, οὐχ ὁμολογοῦντες τῇ ἐς αὐτὴν ποιήσει τῇ Θεσπρωτίδι ὀνομαζομένῃ. Ἐν ταύτῃ μέν γέ ἐστι τῇ ποιήσει, ἐπανήκοντι ἐκ Τροίας Ὀδυσσεῖ τεκεῖν τὴν Πηνελόπην Πτολιπόρθην παῖδα. Μαντινέων δὲ ὁ ἐς αὐτὴν λόγος, Πηνελόπην φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καταγνωσθεῖσαν ὡς ἐπακτοὺς ἐσαγάγοιτο ἐς τὸν οἶκον, καὶ ἀποπεμφθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ· τὸ μὲν παραυτίκα ἐς Λακεδαίμονα ἀπελθεῖν· χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῆς Σπάρτης ἐς Μαντίνειαν μετοικῆσαι· καί οἱ τοῦ βίου τὴν τελευτὴν ἐνταῦθα συμβῆναι. h. e. *Penelopes id esse sepulchrum ajunt, dissentientes in eo à poëmate, quod Thesprotis nominatur. Nam in eo legere est, Penelopen, Ulysse ex Trojâ reverso, peperisse puerum nomine Ptoliporthen. Mantinenses verò de eâ dicunt, Penelopen ab Ulysse damnatam esse, quòd viros à se allectos attractosque* (ita malim transferre, quàm, ut Abrahamus Lœicherus, procos) *domum intromisisset, & propterea ab eo esse repudiatam. Hanc deinde Lacedæmonem abiisse, atque aliquanto pòst Spartâ se Mantineam contulisse, ibique vitæ ei finem obtigisse.* Fidem etiam fecerit Lycophron, qui Penelopen vocat Βασσάραν κασσωρεύουσαν, h. e. πορνεύουσαν, ut Tzetzes interpretatur: qui subjicit, Δοῦρις γὰρ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ Ἀγαθοκλέους φησί, αὐτὴν συγγενέσθαι πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γεννῆσαι τὸν τραγοσκελῆ Πᾶνα. *Duris enim Samius libro de Agathocle ait, eam cum omnibus congressam procis, ac genuisse Pana hircina habentem crura.* Herodotus quoque de Pane idem tradit sub exordium lib. II. Quod verò is, quem dixi, Scholiastes Pana hunc alius facit Penelopes filium, id nullâ est suffultum ratione.

Sed quid de Penelope * tricamur? Quis non videt, innumera nobis exempla suppeditari ex Homericâ Iliade? Nam Herodotus tradit, multos velle, Helenam nunquam venisse Trojam: & Dion Prusiensis, ostendit, eam, parente fratribusque consentientibus, nuptam Paridi fuisse; neque Trojanos fuisse à Græcis victos; sed Græcos, icto fœdere, ab obsidione destitisse; Homerum verò invertisse hæc omnia ad velandam gentis suæ ignominiam: ut verum profectò sit verbum vetus, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί †, quod apud Platonem est dialogo de justo, & Aristotelem lib. I. Metaphys. cap. II. ut cæteros ‡ mittam, apud quos gemina legere est.

* De ead junioribus, si voles, adi Luc. Jo. Scoppam lib. I. cap. 32. item commentario in Ovidianam Penelopes epistolam, Franciscum Floridum lib. 3. Subseciv. lect. cap. 2. & Thomam Demsterum ad Rosini Antiquitatum lib. 3. cap. 2.
† Multa mentiuntur poetæ.
‡ Pindarum 1 Olymp. & 7. Nem. Cic. in Tusc. Plin. epist. 21. lib. 6. Minutium Fel. in Oct. Lactant. in div. inst.

Quæ cùm ita sint, neminem puto deinceps inficias iturum, in demonstrativo quoque genere quæri, an res facta sit; eoque statum conjecturalem in eo locum habere. Fallitur igitur

igitur Antonius Majoragius, cùm in lib. II. Rhet. Arist. cap. XXVI. ita scribit: *In demonstrativo genere nulla est civilis controversia, quia nemo adversatur, & res certa, vel pro certis sumuntur.*

Nec rectiùs sensit Nascimbænus Nascimbænius, qui* statum in demonstrativo esse negat, quia laudem non statim sequitur vituperatio. Neque enim, ut in eo status locum habeat, requiritur, ut, quicquid laudabile est, vituperari possit; verùm satis est, ut pleraque vituperari queant. Adde, quòd non solùm adversetur laudanti, qui vituperat; verùm etiam, qui personam, quæ laudata est, fuisse negat; ut siquis contra eum, qui Amazones laudârat, ostendat, nunquam fuisse Amazonas†: vel qui (ut Logicorum nunc vocibus utamur) laudationis subjectum agnoscit, at prædicatum oppugnat; ut si Penelopem fuisse concedamus, at inficias eamus, quæ de pudicitiâ ejus à Poëtis scribuntur: vel denique, qui prædicatum quoque haut gravatè dat, verùm personam, aut rem, tantopere laudandam negat: ut cùm quæritur apud Isocratem, num Helenæ pulchritudo tantopere sit laude digna.

* Comm. in Cic. lib. 1. de Invent.

† Palæphatus.

Atque hinc erroris quoque convincimus Trapezuntium, qui quarto Rhetoricorum libro scribit, genus hoc interdum ita absolutum esse, ut ab omni controversiâ sit immune. Nam non tantùm adversatius est, cùm quis re ipsâ contra laudantem dicit; verùm etiam, cùm quis tacitè dissentit: uti si judicet, oratorem facere isthoc vetus, ex muscâ elephantum. Adde, quòd etiam, cùm nemo revera contradicit, potentia tamen est contradicendi. At cùm Rhetorica sit δύναμις ‡, huic non tam videndum, quid fiat, quàm quid fieri possit.

‡ Facultas.

IX. Non esse plures status, quam quatuor: deque omnis doctrinæ hujus utilitate.

Vidimus, quæ dici debeant, adversus eos, qui triplicem tantùm statum agnoscunt, idque in solo genere Juridiciali. Nunc alia se offert difficultas. Quippe videntur plures, quàm quatuor, status esse: cùm Aristoteles in secundo Analyt. poster. quatuor faciat quæstiones; duas simplices, an sit, & quid sit; quæ constituunt conjecturæ & finitionis statum: item duas conjunctas, quod sit, & cur sit: quarum prior ad conjecturam pertinet, posterior verò ad nullum videtur statum referri posse. Verùm & iste est status conjecturalis, quia, cùm quæritur, cur sit, omnino in quæstionem venit, ecquid caussa sit, necne. E. G. Num amor Reip. an odium privatum, caussa sit cædis.

Ex his verò omnibus alius aliorum error detegitur, qui disertim adserunt, doctrinam statuum è Rhetoricis hodie furcillandam esse, quia tantùm inserviat causis judicialibus. Nos verò in omnibus dicendi generibus, ac semper quidem, esse statum adseveramus. Atque ut id non esset, non tamen cancellari deberent, quæ de statibus scribuntur. Nam & hodie multùm emolumenti adferunt ad distinguendas ac tractandas res, quæ in judicium veniunt. Insuper prosunt intelligendis ac dijudicandis veterum oratorum scriptis. Denique etsi rhetores de statibus inprimis agunt, quatenus pertinent ad sanguinantem vel potius sanguisugam eloquentiam, sive forensium certaminum depugnationes: tamen, cùm ad juridiciale genus pertineat omnis accusatio ac defensio, eaque iisdem plurimùm tractetur capitibus, quibus utimur in causis forensibus: liquet profectò, maximum eorum usum esse in epistolis, ac quovis sermone familiari. Neque enim existimandum, quæ hoc libro de argumentis λογικοῖς, ac sequenti de παθητικοῖς, aut ἠθικοῖς, dissertamus ea solùm propter orationes (quæ majus, ac præcipuum, non tamen unicum sunt opus oratoris) fuse adeo à nobis explicari: sed etiam epistolarum ergo, atque adeò omnis scriptionis, ac sermonis ipsius caussâ, modò is de quæstione fuerit civili.

Et hæc de speciebus status cunctim ac generatim dicta sunto, quatenus ad tria pertinent dicendi genera. Nunc de illis videamus particulatim; præcipuè autem, quatenus pertinent ad solum juridiciale.

Cap. VII.

De statu conjecturali.

Status Conjecturalis loci sunt tres; Voluntas, Facultas, & Signa. Voluntas continet Impulsionem, & Ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent.

Ratiocinatio quæritur è caussis finalibus; ut à spe commodorum.

Ad facultatem pertinent vires corporis, animi promptitudo, copia, opes, locus, tempus, spes perficiendi, ac celandi.

Signorum alia rem antecedunt, alia comitantur, alia consequuntur.

I. De Appellatione status conjecturalis et divisione ejus.

Status in quo obscura est judicatio, Græcè dicitur στοχασμός, Latinis Conjectura. Nempe, ut ait Fabius*, *à conjectu, i. ductione quâdam rationis ad veritatem: unde etiam somniorum atque ominum interpretes, conjectores vocamus.* Comprobant id ipsum glossæ vett. Cyrillo olim additæ, in quibus ὀνειροκρίτης exponitur *conjector, somnisolutor, somniorum interpres.* Ubi pro *somnisolutor* malim *somnii-solutor.*

* Lib. 3. cap. 7.

Vocatur hic status alio nomine *Inficialis*, quia solâ inficiatione se reus hic defendit.

Porrò, seu infinitam, seu finitam quæstionem spectes; vel directè eâ quæritur de personâ, aut re, utrum res fuerit, vel sit, vel futura sit: vel indirectè instituitur, & ex consequenti. Directa quæstio est, an sint Pygmæi, an fuerit Hercules, vel Orpheus, an Ulysses occiderit Ajacem. Indirecta inquirit de caussa rei: ut unde oriatur pestilentia. Nam tantumdem est, ac si roges, utrùm aëris corruptio sit caussa pestilentiæ, an aliud quiddam. Similiter, si disceptandum sit, an hostes eò classem instruant, ut inferant nobis bellum: satis liquet, quæstionem esse de animo hostium, velut caussâ finali. Atque hæc respiciunt conjecturalem statum universè. Nobis verò nunc propositum est, ea inprimis persequi, quæ ad solum juridiciale genus pertinent.

II. Quæ in statu hoc ab Aristotele considerentur.

In statu hoc quatuor sunt cognoscenda, juxta Aristotelem: nempe quæ caussæ ad injuriam faciendam compellant, & qui alios injuriâ afficiant, & quos afficiant, & in quibus afficiant. Caussæ injuriarum sunt eædem, quæ humanarum actionum. Sunt autem numero septem; fortuna, vis, natura, consuetudo, ratio, iracundia, cupiditas. de quibus omnibus, ut lectorem quasi δακτυλοδείκτης † ad fontem ipsum ducam, Aristoteles videatur cap. ‡ XXXV. XXXVI. XXXVII. De moribus eorum, qui faciunt injuriam, cap. XXXVIII *. De iis, qui injuriâ afficiuntur, cap. XXXIX †. Quibus in rebus soleant esse injurii, cap. eodem. Quæ omnia manifestum est pertinere ad στοχασμόν ‡. Porrò ea huc transferrem, nisi apertè satis ab Aristotele exponerentur. Vel siquis cum vulgo præferat novellos: adeat tabulas Raphaelis Cylleni, Riccoboni paraphrasin, Crameri ζητήματα, vel alios, qui aliquid in Rhetoricen Aristotelis scripsere, vel ex eo compendia sua concinnarunt. Neque id hic modò, sed aliis etiam locis, dictum velim; quoties ad acutissimum hunc Rhetorem remittere malo lectorem, quam actum agere; quod nec placet, nec vacat.

† Digito monstrans.

‡ Sed juxta vulgarem distinctionem cap. 10. & 11.

* Vulgò cap. 12.

† Vulgò eodem cap. 12.

‡ Conjecturam.

III. De capitibus decem, quibus hic status tractatur, juxta Hermogenem.

HIs verò, quæ ab Aristotele docentur, operæ sit adjungere κεφάλαια, sive capita, quæ ab aliis Rhetoribus traduntur. Voco autem capita cum Sopatro, ea, quæ continent propriam argumentationem, & confirmationem ejusdem propositionis ab aliis diversam.

Ita Hermogenes decem facit κεφάλαια status conjecturalis.

Primum est παραγραφή, h. e. exceptio, quæ fit ante litis contestationem: ut in caussâ Roscianâ; Filium debere accusare, qui patrem amiserit; non illos, qui, occiso Roscii patre, locupletiores facti sunt. Estque appellatio ea ab ipsis oratoribus; qui aliquem dicunt τὴν * γραφὴν παραγράφεσθαι, quando non est δίκη εἰσαγώγιμος †. Quomodo Isocrates & Demosthenes locuti.

* Transscribere seu transferre accusationem.
† Lis contra quam exceptio objici non possit.

Hoc in capite, ut Sopater quoque monet, haut diu commorari oportet, quando præponitur. Quippe detrahit aliquid de dignitate oratoris, quia videtur esse hominis, judicium metu subterfugientis. At diutius in eo commorari licet, cùm postremo ponitur loco; quia magnam ostendit caussæ fiduciam, quòd judicio nos sliterimus, cùm devitare id liceret.

Appellatur hic locus alio nomine μετάληψις: verùm quia & distinctus est μεταλήψεως status; satius judico, distinctis hæc appellare nominibus: ut nempe μετάληψις esse dicatur, cùm princeps orationis quæstio est de actione judicii: παραγραφή verò, sive, ut Sulpicius Victor nominat, derivatio, sit, cùm quasi ex abundanti adhibetur.

Alterum Hermogeni caput sive membrum est ἀπαίτησις τῶν ἐλέγχων. i. *probationum postulatio.* Ut in eâdem caussâ Rosciana: Proba testibus, certisve argumentis, me patrem sustulisse, aut patrem in animo habuisse me exhæredare. Refutantur autem testes, partim alios opponendo, partim accusando; quod locuti sint πρὸς χάριν, *ad gratiam*, vel δι' ἔχθραν, *ob inimicitiam*, vel διά τινα οἰκειότητα, *ob aliquam cognationem*, vel διὰ κέρδος, *ob lucrum*, vel δι' ἡλικίαν, *ob ætatem.* Sed de testibus inferiùs se offeret proprius dicendi locus.

Tertium est βούλησις, seu voluntas: ut, Cùm naturâ à scelere istiusmodi abhorream, qui in animum inducerem, ut parentem tollerem? at vos avari, & sanguinis sitientes.

Quartum est δύναμις, sive facultas: ut, Quî potui patrem interimere, cùm non Romæ fuerim, sed Ameriæ? nam aliis rem tanti periculi committere quomodo ausim? At vos Romæ fuistis: vos & ipsi sicarii estis, & sicarii omnes vobis cogniti, quos subornare facillimum vobis fuit. Probatur autem voluntas, & facultas, à genere, ab educatione, ab institutione, ab ætate, à naturâ animi & corporis, à studiis, ab actionibus & à fortunâ.

Quintum est τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *quæ à principio sunt usque ad finem*, h. e. adjuncta omnia, sive ea rem antecedant, sive comitentur, sive consequantur. Istiusmodi est, quòd Roscius Capito cædem primò nunciavit Ameriam.

Sextum est ἀντίληψις, q. d. *contrasumtio*, h. e. qualitas absoluta, cùm id signum, quod contra nos affertur, non negatur, sed, ut rectè factum, defenditur. E. g. Honestum est studium agriculturæ; ideoque ex eo colligi nequit, me patri fuisse invisum.

Septimum est μετάληψις, *translatio.* Ea est ἀντιλήψεως ἄρνησις, *negatio qualitatis absoluta.* Opponitur igitur ἀντιλήψει. Velut, si Chrysogonus dixisset: Si pater te amâsset, Rosci, non rus te ablegâsset; sed ad Philosophos, vel Oratores, misisset.

Octavum est μετάθεσις τῆς αἰτίας, *translatio criminis.* Ea constat ἀναιρέσει, sive remotione unius caussæ, tanquam falsæ; & θέσει, sive positione alterius, tanquam melioris. Ut: Pater me rus misit, non ut ex improbo faceret probum, ex luxurioso temperantem; sed quia non ignorabat, quantopere afficerer agriculturâ, & quantam in eâ adhiberem industriam.

Nonum est πιθανὴ ἀπολογία, sive ἀναστροφή, *probabilis defensio*, sive *inversio.* Ut: Quoniam pater præfecit me suis prædiis tam splendidis ac frugiferis, habuit me pro homine temperanti, ac frugali, reique rusticæ peritissimo, qui possem operis ac villis imperare, quique primus cubitu surgerem, ultimus cubitum irem.

Postremum est κοινὴ ποιότης, *communis qualitas*; quæ ita dicitur, quia constat ἐκ τῶν συμβεβηκότων, *è communiter accidentibus*: estque ipse ἐπίλογος. ac proinde conficitur ἀνακεφαλαιώσει, sive *enumeratione præcipuorum capitum*, & παθολογίᾳ, sive *commotione affectuum.* Quamquam si accuratè rem expendamus, liquebit, epilogum haut rectè hoc loco ab Hermogene inter κεφάλαια collocari. Quippe, ut ex Sopatro antè vidimus, in capitibus requiritur, ut distinctis propositionem argumentis confirment. At epilogus id non facit; verùm partim repetit, quæ antè dicta erant, partim affectus concitat.

Sunt verò complures quoque singulorum κεφαλαίων partes, ac modi: sed hos apud ipsum Hermogenem vide.

IV. Quomodo argumentemur a voluntate, facultate, et signis: quo pacto item argumenta inde petita refellamus.

FAbius Quinctilianus lib. VII. cap. II. tres facit partes status conjecturalis; An voluerit, an potuerit, an fecerit. Ex his duæ priores, voluntas, & facultas, βούλησις, καὶ δύναμις, in omnibus hominum actionibus concurrunt. Conjunxit itaque Poëta; apud quem ita Ilioneus ad Didonem ait*: * 1. Æn.

Non nos aut ferro Libycos violare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Ubi rectè ait Servius, esse argumentum ab impossibili. Nam *vis*, inquit, *est possibilitas*: ut geminum sit huic; *Quid Troës potuere?* At non inesse voluntatem, eo probat Poëta, quòd verisimile non sit, tantum esse in victis fastum, ut sint potentioribus injurii. Sed & de ipso Deo affirmatè colligimus naturæ lumine, eum humani generis curam gerere; cùm & velit, utpote optimus, & possit, utpote maximus; nisi hæc quoque elogia ei erepta eant Epicuri de grege porci.

Voluntas continet impulsionem, & ratiocinationem.

Impulsio affectus comprehendit, qui caussæ efficientis locum obtinent: ut in hoc calcato exemplo: Clodius Milonem odio prosequebatur: ideo mortem ejus concupivit.

Pertinent huc etiam morbus animi, ebrietas, & similia: quorum cæco impetu potuerit homo ad facinus impelli. Sanè & hunc modum agnovit Marcianus, L. Perspiciendum. §. penult. ff. De pœnis: *Delinquitur autem aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones, qui factionem habent. Impetu autem, cùm per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur. Casu verò, cùm in venando, telum, in feram missum, hominem interfecit.*

Ratiocinatio petitur è caussis finalibus: velut Clodio proderat mors Milonis, non Miloni Clodii: Clodius igitur mortem Milonis desideravit, non hic illius. Huc pertinet illud L. Cassii; *Cui bono?* Cic. pro Mil. *Illud Cassianum, cui bono fuerit, in his personis valeat.* Ad quem locum ita Asconius: *L. Cassius, summæ vir severitatis, quoties Quæsitor judicii alicujus esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat, atque etiam præibat judicibus, ut quæreretur, cui bono fuisset, perire eum, de cujus morte quæreretur.* Idem Philippicâ II. objicit Antonio de morte Cæsaris: *Quod si te in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum, cui bono fuerit; vide, quæso, ne hæreas.*

hæreat. Simile est Comici hoc Phorm. act. 1. sc. 11.

Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

Poëtarum quoque ingeniosissimus, eo, quòd nihil è mendacio fructus percipi poterat, acutè * rei veritatem adstruere est adnixus, cùm cecinit:

* 8. Met. fab. 9.

Hæc mihi non vani (nec erat cur fallere vellent)
Narravere senes.

Et lib. III. Trist. eleg. X.

Vix equidem credar; sed cùm sint præmia falsi
Nulla, ratam debet testis habere fidem.

Eodemque modo dixit Tacitus in IV. Histor. *Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorat, postquam nullum mendacio pretium.* Egregie verò hunc locum tractat Appulejus in Apolog. ubi inter alia ait: *Frustra igitur, an falsum sit, quæritur, quod nullam malam caussam habuit, ut fieret.* Sunt & quædam planè gemina apud Plautum, aliosque, quæ mera mora sit adscribere.

Alter est locus FACULTAS: quod nomen hoc loco accipitur latiùs, ut etiam potestatem comprehendat. Alioqui (ut etiam Marius Victorinus ad secundum Rhetoricorum Ciceronis distinguit) potestas propriè respicit naturam personæ, quâ aliquid ei inest, aut deest: quomodo negamus homini debili suppetere vires ac potestatem malè mulcandi virum fortissimum. Ac facultas respicit res extrinsecus advenientes, locum, tempus, & similia: quâ ratione negabat Clodius sibi facultatem fuisse violandi Cæsaris conjugem, qui in urbe non fuisset.

Ad facultatem quidam referunt SIGNA, quibus conjectura firmatur. Verùm hæc non ostendunt propriè, facere potuisse, sed peculiari modo probant fecisse. Itaque eorum potiùs sententiam sequimur, qui tres statuunt locos; duos, qui se habeant ut caussæ, nempe voluntatem, & facultatem; ac tertium eorum, quæ ad adjuncta pertinent, nimirum signa.

A signo argumentatur Tecmessa apud Sophoclem Ajace Lorario. Nam, quærente Choro, à quo Ajax interfectus esset, respondet, ex eo, quòd gladius in terrâ fuerit defixus cui incubuerit, certò colligi, Ajacem sibi ipsi manus attulisse.

Αὐτὸς †, inquit, πρὸς αὑτοῦ· δῆλον· ἐν γάρ οἱ χθονὶ
Πηκτὸν τόδ' ἔγχος περιπετοῦς κατηγορεῖ.

† A seipso interfectum esse, manifestum est. Nam in terra fixus ensis, in quem prolapsus est, id arguit.

Sunt autem signa triplicia; antecedentia, concomitantia, consequentia. Ita cædem alicujus antecesserunt fortean minæ, & instrumenta; conjuncta fuere pugnæ, sanguis, clamor, consecuta sunt pallor, verba tertiata, cursatio rursum prorsum, fuga: quam & ipsam suspectum reddere, indicat Ulpianus, L. Quod autem. ff. De liberali caussa. Item latitatio: de qua idem Ulpianus, L. VII. §. Quid si. ff. Quibus ex caussis in poss. ea.

Argumenta istiusmodi Jurisconsulti *præsumtiones* vocant. Exemplum adstruendi στοχασμὸν ‡ paucis habes in illis verbis Ciceron. III. de Orat. *Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento deprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & caussa nemini, & tu semper audax; quid est quod de facinore dubitare possimus?*

‡ Conjecturam.

At in defensione hæc omnia sunt infirmanda, & diluenda. Itaque ostendemus, nobis non fuisse voluntatem; rationes allatas, quibus nos dicebat adversarius impulsos, aut nullas fuisse, aut non tantas; neque nos iis esse moribus, ut tam facilè à recto possimus abduci. Itidem ostendemus, non ideo nos fecisse, quia fuerit facultas; vel etiam, non fuisse nobis facultatem: quo pertinet illud Juliani * adversus B. Augustinum lib. 1. operis imperfecti; *Absolutè vindicatur à crimine, qui ipsa rei impossibilitate defenditur.* Facultatem autem defuisse, probamus, quia non fuerint tantæ vires, copiæ, opes; quia alienus locus, & tempus; quia non fuerit spes occultandi facinus; atque alia id genus. Denique quòd in cursurâ veste fuimus reprehensi; quòd animam præ metu vertere nequivimus, similiaque, quæ ad factum commonstrandum adducebantur;

* In Poster. libb. B. Augustini contra secundam Juliani responsionem. Qui libri demum anno 1617. opera Cl. Manardi Parisiis in lucem prodierunt.

ostendemus, ejusmodi esse, ut ex iis signis de viro bono judicari non debeat.

V. IN HOC STATU ALTERUTRUM LITIGANTIUM IMPROBUM VIDERI.

MOnet autem Aristoteles, in hoc statu, vel reum, vel accusatorem, esse necessariò improbum. Quod necesse non est in aliis controversiis, in quibus peccari potest per ignorantiam juris. At in conjecturali vel reus fecit, vel non fecit id, ob quod accusatur. Si fecit, vel scit se fecisse, vel nescit; velut siquis alium occiderit, aut læserit lapide è fenestrâ projecto. Si scit reus, mentitur negando. Si nescit, per imprudentiam fecerit necesse est; eoque status erit qualitatis assumtivus, non conjecturalis; quia, cui constitit de lapide projecto, pòst cognoscere potuit de homine occiso. At si reus non fecit; vel improbus est accusator falsò accusando, quem innocentem constabat; vel levis est, accusando eum, de quo non certò constabat.

Sed & lib. V. Nicomach. docet Aristoteles, eorum, qui irâ perciti facinus aliquod designarunt, haut parem esse rationem, atque eorum, qui contendunt de pactis: ut si unus depositam pecuniam legibus repetat; alter verò, depositam apud se fuisse, inficias eat. Quippe, quos affectus transversos egit, eos putat Philosophus ratione aliquâ excusari posse: at in pactis alterutrum non posse non esse improbum, nisi fortè rei oblivio eum ceperit.

VI. EXEMPLA E M. TULLIO ALLATA, QUÆ IMITEMUR.

ET hæc de naturâ ac tractatione status conjecturalis dicta sint. Plura qui requirit, Hermogenem adeat, ad Trapezuntium, qui fusè hanc rem tractat lib. Rhet. II. Inprimis autem artificium Hermogenicum spectet in orationibus Ciceronis hoc in statu versantibus: cujusmodi, præter illam pro Roscio Amerino, de quâ satis antea dictum, est liber primus accusationum Verrinarum, quo ostenditur, quæ scelera commiserit Verres in quæsturâ, legatione, & præturâ urbanâ: liber secundus Verrinarum, quo docetur, quæ patrârit in præturâ Siciliensi: tertius, qui est de re frumentariâ: quartus, qui est de signis: quinctus & ultimus, qui est de suppliciis. Item oratio Cluentiana, quâ quæritur, an Cluentius Oppianicum vitricum, atque alios, sustulerit veneno: illa pro Murænâ, quâ quæstio est, an Muræna commiserit ambitus crimen: item pro Flacco, quâ defendit illum, cùm ex administratione Asiaticâ reus esset repetundarum: pro Syllâ, quâ quæritur, num ille conjuraverit cum Catilinâ: pro Plancio, quâ disceptatur, an is reus fuerit ambitus in petitione ædilitatis: pro Cælio, quâ controversia est, num Cælius à Clodiâ aurum mutuò sumserit, ac, ne id restituere cogeretur, ei venenum pârarit: ac denique pro Dejotaro, quâ quæstio est, an is adversus Cæsarem conjurârit.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

In statu definitivo definitio nostra comprobanda est; adversarii refellenda.

Et adstruendi, & destruendi ratio, è logicis petenda.

I. NATURA STATUS DEFINITIVI VARIIS DECLARATUR EXEMPLIS.

STatus ὁριστικὸς, seu finitivus, etiam nominis controversia dicitur: quia eo quæritur, quo nomine factum sit appellandum. Atque hinc liquet, statum quoque simplicis thematis esse posse. Ita apud Demosthenem quæri-

 tur,

tur, detne insulam Halonnesum Philippus, an reddat. Nam Philippus eam volebat Atheniensibus *δοῦναι* *: at Athenienses, auctore Demosthene, nolebant accipere, ni fateretur Macedo, eam se *ἀποδοῦναι* †. Cujus rei meminit & Athenæus initio libri sexti. Itidem quæritur apud Ciceronem VIII. Philippicâ quid sit tumultus: pro Cæcinâ disputatur, an dicendum sit, ei vim factam esse, qui armis fuerit perterritus, ne fundum suum ingrederetur. De hoc statu agit Aristoteles cap. XLI. ‡ Ejusque sex adducit exempla. Nempe siquis fateatur, se accepisse, neget tamen furatum esse; si concedat, se percussisse, at non intulisse contumeliam; si cum aliquâ fuisse, at non commisisse adulterium; si furtum fecisse, at non sacrilegium; si agrum coluisse, at non publicum; si collocutum cum hostibus, attamen non esse proditorem.

* *Dare.*

† *Reddere.*

‡ *Juxta vulgarem distinct. cap. 13.*

In hoc genere oportet nos habere paratas definitiones. E. G. quid furtum, quid sacrilegium, quid adulterium, &c. Neque enim, si percussit quis alium, eo contumeliâ affecit, sed si aliquâ de caussâ: neque si quis clàm rem alienam abstulit, furtum commisit; sed si abstulit, ut noceret *, & rem à Domino abalienaret; neque sacrilegium admisit, quisquis abstulerit rem è loco sacro; sed qui surripuerit inde Deo consecrata, aut donata: eoque sacrilegium non erit, siquis rapuerit dotem filiarum Clisthenis creditam Junoni Samiæ, aut pecuniam Alexandri in delubro Solis repositam. Quæ sententia etiam imperatoribus placuit Romanis. Nam *Divi, Severus, & Antoninus, Cassio Festo rescripserunt, res privatorum, si in ædem sacram reposita, subrepta fuerint, furti actionem, non sacrilegii esse*: ut est Leg. V. Dig. Ad legem Jul. pecul. Utcunque aliter hoc papa Joannes deciderit XVII. Quæst. IV. cap. Quisquis.

* *L. 1. ff. de furtis.*

Porrò perpetuum non est, quod Thomas Corræus † scribit, status definitionem esse infirmam, quia non tam rem defendit, quàm mutat. Nam culpa sanè tollitur, si probemus, quòd Cato in Senatu sententiis omnium restiterit, constantiam vocari debere, non pertinaciam.

† *Lib. 3. de eloqu. cap. 16.*

II. Qua ratione tractari debeant controversiæ, quæ ad hunc statum pertinent.

ΚΕΦΑ'ΛΑΙΑ sive capita status definitivi juxta Hermogenem sunt XII. Exemplum affert de philosopho, qui tyranno persuaserit, ut imperio se abdicaret, atque eo nomine præmium sibi dari postulet, velut tyrannicidæ. Primum *κεφάλαιον* est *προβολή*, i. *intentio*, quam vulgo petitionem dicunt: ut Sustuli tyrannidem, ideo præmium posco. Continet *τὰ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους* ‡. Cùm nemo tyrannum gladio tollere posset, nullus certè tolleret; ego autem patriæ semper libertatis studiosus essem: non acquievi, usque dum ei persuasi, ut se imperio abdicaret; atque ita sine cæde vobis peperi libertatem; pro quo beneficio peto, ut vel mihi statua erigatur, vel ut perpetuò alar in Prytaneo.

‡ *Quæ à principio sunt, usque ad finem.*

Porrò pinguiori Minerva *προβολὴ* inter *κεφάλαια* ab Hermogene collocatur. Neque enim est locus probationis; sed ipsa propositio, quæ argumentis comprobanda est. Huic opponitur *ἀντιπροβολή*. Verùm hæc quoque nihil aliud est, quàm ipsa adversarii propositio; eoque *κεφάλαιον* dici nequit. Ita in *ἀντιπροβολῇ* negat adversarius, alteri dandum præmium, cùm non occiderit tyrannum.

Alterum *κεφάλαιον* est *ὅρος*, sive *definitio*: ut, cùm adversarius ait, tyrannicidam esse eum, qui tyrannum occidit.

Tertium est *ἀνθορισμὸς*, *contraria definitio*: ut, Tyrannicida est non solùm, qui tyrannum occidit; sed quisquis tyrannidem tollit, & patriæ libertatem restituit. Qualis, etsi non tollat tyrannum, quatenus homo; tollit tamen eum, quatenus tyrannus est. Quod multo esse amplius, ex eo liquet, quia sæpe, qui hominem tollit, tyrannidem non tollit: ut cùm post tyranni mortem gravior servitus sub tyranno altero consequitur.

Quartum est *συλλογισμὸς*, sive *ratiocinatio*; quæ res duas inter se confert: ut, Tantum beneficium est verbis tyrannidem tollere, quantum armis.

Quinctum est *γνώμη νομοθέτου*, *sententia legislatoris*: ut, Libertatis non sanguinis caussâ, lex data est; ac proinde ob libertatem partam, non ob sanguinem fusum, datur præmium.

Sextum est *πηλικότης*, sive *rei quantitas*: ut, Res præclara est eloquentia, &, magnum, id efficere oratione, quod alius non possit armis.

Septimum est *τὸ πρός τι*, sive *relatum*, & constat amplificatione: ac comparatione: ut, Multo meliùs meretur de Republicâ, qui verbis pellit tyrannum, quam qui armis; cùm ille id præstet sine sanguine, sine tumultu, sine periculo.

Octavum est *ἀντίθεσις* sive *ποιότης ἀντιθετική*, i. *status assumtivus*, de quo infrà dicturi sumus: sed is in hoc exemplo locum non habet; quia constat, philosophum bene fecisse: ut necesse non sit, colorem huic facto quærere. At in aliis caussis deprehenditur: velut si quis caussam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum inventum cum conjuge. Phavorinus certè Philosophus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehensus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audisse se ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum esse maximos: pluraque super eo, cui res tanti est, videre queat apud Philostratum in vita Apollonii Tyanei lib. I, cap. XXI, & XXIII: è junioribus autem Muretum lib. X. Var. Lect. cap. XI: & Joannem Filesacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accusator libidinem in eunuchis exstinctam dicet; sed negabit, eunuchum posse esse adulterum, quia sit *μάταιος*, ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc est, quia haut sit idoneus gignendæ proli. At cædis reus asseret, adulterum esse, quisquis cum alienâ consuescit conjuge, quòd & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterum torum eat.

Nonus locus est *μετάληψις*, quasi transsumtio dicas, aut translatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In jus tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus est *ἀντίληψις*, sive status absolutus: & respondet *μεταλήψει*: ut *ὅρος ἀνθορισμῷ*. Exemplum est, cùm reus ostendit, se jure eunuchum occidisse.

Undecimus est *ποιότης*, *qualitas*, quæ ab attributis personæ sumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cujusmodi futurus sit, si judicio liberetur, atque item, si condemnetur.

Duodecimus est *γνώμη*, *sententia* seu voluntas: ut quo consilio quid factum sit, aut quo animo quis accuset, vel defendat.

Est hæc de statu definitivo: in quo paucæ exstant orationes Ciceronis, si principalem spectes scopum. Nam complures sunt, in quibus incidit: quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis est caussa: homicida dici debeat: & eâ, quæ est pro Rabirio perduellionis reo, disputat, se popularem esse: itemque initio Agrariæ secundæ, ac quibusdam aliis. quibus artis hujus studiosus addiscet usum eorum, quæ de finitivo statu diximus.

Cap. IX.

De statu qualitatis.

Status qualitatis est duplex; negotialis, & juridicialis. ille de re futurâ pertractat; estque generis deliberativi proprius: hic de re præteritâ esse solet, ac judiciis convenit. Juridicialis propriè vel in judicio instituitur, vel ante judicium, qui translativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis est de facto: Legalis de sententiâ legis, aut scripti. Distribuitur Rationalis in Absolutum, & Assumtivum.

Ab-

Absolutus est, qui simpliciter factum defendit; ut, cùm laudabiliter factum dicimus. Assumtivus est, cùm per se debilis est defensio, sed re foris assumtâ juvatur. Estque quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Concessio.

Comparatio est, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & id, quod à nobis factum est, satius fuisse fieri.

Relatio est, cùm culpam conferimus in eam personam, quæ ipsa malum accepit.

Remotio est, cùm culpam rejicimus in personam aliam, quam eam, quæ malum accepit; vel in rem, quæ in judicium vocari non possit; uti in legem.

Concessio dividi solet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur statu Negotiali; prior tantùm pars Concessionis ad status Assumtivos pertinebit. Quòd verò de utrâque hoc loco agitur, ideò fit, quia Purgationi plurimùm subjici solet Deprecatio. Est autem Purgatio, quâ non factum ipsum, sed voluntas defenditur: ut, cùm culpa confertur in necessitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio est, cùm culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus.

I. Status qualitatis dividitur in negotialem et juridicialem deque negotialis generis difficultate.

STatus Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de Inventione dicitur status Generis, sive Generalis; quod in eo controversia sit de vi & genere, hoc est, qualitate negotii, facti, legis, scripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc statu quæri solet. Dividitur autem juxta Ciceronem, & Hermogenem, in Πραγματικὸν, sive Negotialem, & Δικανικὸν, seu Juridicialem. Prior est de re facienda; &, in negotio publico, ad Senatum pertinet. Alter judiciis convenit, ut nomen ipsum testatur.

* Lib. 3. cap. 21. Existimat Thomas Corræus *, negotialem statum comprehendi sub juridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quod negotialis sit de negotiis publicis; juridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, si putat, consultationes solùm esse de publicis, non item de privatis negotiis. Et, si genus juridiciale agnoscit differre à deliberativo; quomodo non à juridiciali statu differet status negotialis, qui generis deliberativi proprius est?

Est autem negotialis status difficilior juridiciali; quod tribus argumentis demonstrat Aristoteles. Nam difficilior est futurorum conjectatio, quàm asseveratio præteritorum. Deinde in juridiciali lex est principium, ex quo non difficile est Oratori elicere conclusiones: at non itidem fit in negotiali. Præterea negotialis non habet diverticula, nisi ad aliud genus confugiat: quomodo Isocrates consilium daturus accusat; ut Lacedæmonios in Panegyrico, Charetem in Sociali. Verùm in juridiciali multa dici possunt de persona nostra, adversarii, vel judicum. Quare fallitur M. Tullius, apud quem M. Antonius II. de Orat. judicia putat difficiliùs tractari. Ait enim: *Omnium caterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti. In caussarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haut sciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris*, &c. Tullio hac in parte subscribunt, Cornificius †, sive magister Herennianus, Fabius Quinctilianus, & auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Itaque idem de iis, quod de Tullio, judicium esto.

† Initio lib. 2.

II. De capitibus, juxta quæ Hermogenes tractare jubet statum negotialem.

LOci status negotialis Hermogeni sunt sex, uti diximus, cùm ageremus de genere deliberativo, cujus is proprius est. Nunc, promissi memor, pauca addam de tractationis modo.

Primus Hermogeni locus est νόμιμον, sive *legitimum*. Is partim spectatur ἀπὸ ῥητοῦ, *in scripto*; & pertinet ad status legitimos: partim considerat τὸ ἔθος ὡς νόμιμον, *consuetudinem tanquam legitimum*. Prioris exemplum est in Licinianâ; sitne Archias retinendus in civitate ex lege Papiriâ. Posterioris verò exemplum habemus in Manilianâ, quâ docet Tullius, non esse contra consuetudinem Romanorum, ut omnia ad unum deferantur.

Alter locus est δίκαιον, sive *justum*: cujus tractatio cognoscitur ex doctrina status juridicialis, tum absoluti, tum assumtivi. Justi autem nomine utimur, non laxè, ut comprehendat legitimum, qui primus erat locus: sed strictè, ut significet æquum; quomodo natura, ac ratio, suadebant, ut Pompejo debitus honos deferretur. Æquitas enim vox est non legum, aut consuetudinis; sed naturæ, ac Dei ipsius in ea loquentis. Quod indicat locus ille Isocratis in Panathenaico: Ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον, ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ φύσεως, ἀλλ' ὡς ὑπὸ δαιμονίας προστεταγμένῳ δυνάμεως. hoc est, *Ne abrogari sineret veterem consuetudinem, patriamque legem, quâ utuntur homines universi; quæ non ab humano ingenio est lata, sed à divina quadam virtute constituta.* De Adrasto sermo est, Thesea rogante; ut cæsorum corpora redderet, quò sepulturâ afficerentur. Similem ex Sophoclis Antigone locum inferiùs ‡ adferemus. Et Tullius in Topicis, enumerans ea, in quibus jus civile consistat, non contentus memorare *leges, senatusconsulta, res judicatas, jurisperitorum auctoritatem, edicta magistratus*, addit denique iis, *& morem, & æquitatem.*

‡ Cap. 12. ubi de lege agitur.

Locus tertius est συμφέρον, sive *utile*; quod duplex est. Nam vel duntaxat χρήσιμον, sive *conducibile* est; vel etiam est ἀναγκαῖον, sive *necessarium*, cujus vis multò maxima est. Utile spectatur bifariam: nam vel consideratur, quid consecuturum sit, si fecerimus; vel quid sit futurum, si non fecerimus. Utraque pars tractatur quadrifariam. Argumentamur enim hunc in modum. Nobis id facientibus,

I. ὑπάρχοντα ἀγαθὰ παραμενεῖ.
bona, quæ adsunt, conservabuntur.
II. τὰ οὐκ ὄντα προσέσται.
bona, quæ non adsunt obtingent.
III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ παραμενεῖ.
malis, quæ adsunt, liberabimur.
IV. τὰ οὐκ ὄντα οὐ προσληψόμεθα.
mala, quæ impendent, evitabimus.

Contrà nobis non facientibus,

I. τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἀπολεῖται.
bona præsentia amittentur.
II. τὰ οὐκ ὄντα, προσδοκώμενα δ' ἄν, οὐ προσέσται.
bona sperata non consequemur.
III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα παραμενεῖ.
malis præsentibus non liberabimur.
IV. τὰ οὐκ ὄντα φαῦλα προσέσται.
mala, quibus nondum premimur, nobis obtingent.

Ita Mardonius (verba sunt Justini *) *hortatur Xerxem, ut in regnum abeat, sibi ccc. millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat: quâ manu, aut* CUM GLORIA *ejus perdomiturum se Græciam: aut, si aliter eventus ferat*, SINE *ejusdem* INFAMIA *hostibus cessurum.* Itidem Marcus Tullius in Manilianâ Pompejum docet præficiendum esse bello Mithridatico; tum ut propulsaretur calamitas, quæ urgebat; tum ut evitaretur malum, quod impendebat.

* Lib. 2. Histor. Philipp.

Quartus locus est δυνατὸν, sive *quod fieri potest.* Maximè autem urget hic locus, cùm docemus, aliquid non fieri modò posse, sed & facillimè fieri.

Quinctus locus est ἔνδοξον, sive *honestum*, ac *gloriosum*: quod iisdem tractatur modis, quibus utile. Quippe hunc in modum argumentari licet: Si hoc feceris, præsen-

sentem tueberis dignitatem; speratam consequeris: infamiam præsentem avertes; eam, quam metuis, evitabis. Contrà, si non feceris, infamiâ præsenti non liberaberis; ea, quam metuis, tibi obtinget: præsentem amittes dignitatem; nec speratam adipisceris. Ita Tullius in Manilianâ, probat, bellum Mithridaticum suscipi debere, quò deleatur ignominia, quam populo Romano inusserat Mithridates, cùm unâ horâ tot occidi jussit civium Romanorum millia.

Sextus locus est τὸ ἐκβησόμενον, sive *eventus*. Qui locus bifariam explicatur. Nam nonnullis hæc sententia esse videtur; In utramvis partem eventus cadat, utilitas tamen ac gloria consequetur. E. G. Sive Romani vincant Mithridatem, sive non vincant; utile ac gloriosum fuerit, suscepisse adversus eum bellum. Alii verò per eventum intelligunt utilitatem, ac gloriam emanantem ex eâ utilitate, ut & gloriam, quæ proximè rem consequitur. E. G. Argumentum ab utili sit: Opem ferre debemus vicinæ nationi, ne veniat in hostium potestatem. At ab eventu fuerit: Si vicinæ genti servitus imponatur, nobis quoque maximum ab hostibus periculum imminebit. Verùm Hermogenes pro iis facit, qui utrumque probandi modum putant sub eventu contineri.

III. Quas orationes Ciceronis sequi possimus in tractatione status negotialis: et cur hic agatur de locis atque exemplis ejusce status, qui proprius sit generis deliberativi.

UTitur hoc statu Cicero in aliquam multis orationibus: uti in eâ, quæ est de provinciis consularibus. Nam suadet hàc, ut Syria Macedoniaque futuris decernantur consulibus; & Galliæ Cæsari non adimantur. Catilinarias etiam huc pertinere ostendimus cap. tertio. De Manilianâ quoque semel, & iterum, diximus. Philippicæ etiam penè omnes hujus sunt loci. Nam prima hortatur Antonium, & Dolabellam, consules, ad moderatè regendam Remp. Tertiâ auctor est, ut quæ Octavianus Cæsar egerat adversus Antonium, ea publicâ confirmentur auctoritate: ut idem imperatoriâ dignitate in Antonium eligatur: ut præmia decernantur legionibus, quæ ab Antonio defecerant ad Octavianum: ut D. Brutus, cæterique, suas retineant provincias; nec tradant cuiquam, nisi qui ex S. C. successerit. Quinctâ dissuadet legationem ad Antonium; actaque Antonii rescindenda docet, ac præmia iis decernenda, qui remp. adversus Antonium defendissent. Sextâ populum hortatur ad bellum Antonio inferendum. Septimâ pacem dissuadet cum Antonio, quia ea sit turpis, quia periculosa, quia esse non possit. Octavâ suadet, ut bellum, non tumultus decernatur. Nonâ probat, statuam pedestrem æneam in rostris ponendam Servio Sulpicio, qui in legatione obierat. Decimâ adversus Fusii Caleni sententiam suadet, ut Bruti acta Senatusconsulto confirmentur. Undecimâ auctor est, ut C. Cassius Dolabellam persequatur bello. Duodecimâ dissuadet legationem, seque eam ad rem non esse idoneum comprobat. Decimatertiâ adversus M. Lepidi consilium ostendit, non posse tutam iniri pacem cum Antonio, Antonianisque. Decimaquartâ ultimâque docet, non esse ponenda saga, nisi bello confecto: ac honores iis decernendos, à quibus Antonius ad Mutinam victus erat.

Pluribus hæc commemorare visum fuit, quò perspectum habeat artis hujus studiosus, ex quibus potissimum orationibus addiscere possit ἐξεργασίαν, atque usum eorum præceptorum, quæ de negotiali statu à Rhetoribus traduntur. Erunt autem fortean, quibus hæc de ejusce status tam locis, quàm exemplis, alieno loco persecuti videamur. Nam cum is status generis sit deliberativi proprius; judicabunt, eo in genere tradi illa debuisse. Sanè potuisse, nos quoque agnoscimus. Verùm quia hoc loco de iis Hermogenes tractat, operæ duxi, pauca hæc exponere, quò eorum magis detegatur calumnia, qui juventuti persuasum cupiunt, Rhetores antiquos solùm docere, quo pacto conscribi illi soleant caussæ forenses. Hæc profectò una unicè caussa est, cur ea hic potiùs, quàm in doctrinâ generis deliberativi, exponere voluerimus; quamquam vix aliud promiserim capite sexto, quàm, me acturum deinceps de statibus, quatenus pertinent ad genus juridiciale.

IV. Quæ generatim ab Aristotele de statu juridiciali tradantur: item ejus divisio in rationalem, et legalem: et unde legalis dicatur: et quo loco proprie de eo agi debeat.

NUnc videamus de statu juridiciali: qui bifariam consideratur, generatim, & speciatim. Generatim de eo agit Aristoteles cap. XL.* Distinguit enim justum, & injustum; idque tum ratione fundamenti, i. legis; tum ratione objecti, i. hominum. Siquidem docet, justum esse, quod fit secundùm legem, sive privatam, sive publicam; eamque sive scriptam, sive non scriptam: injustum itidem esse, quod contra legem aliquam committitur. Similiter asserit, quodcunque justum aut injustum est, esse istiusmodi, vel ratione boni communis, vel ratione boni particularis. Et hæc generatim de statu juridiciali.

** Vulg. cap. 13.*

Species verò ejus sunt duæ: de quarum una, propriè loquendo, in judicio; de altera ante judicium disceptatur. Posterior horum vocatur μετάληψις, sive status translativus: estque non de qualitate facti, legis, aut scripti; sed actionis, quæ intentatur, ut postea videbimus. Prior verò generis nomine dicitur juridicialis, sed strictiùs ea voce accepta.

Hic porrò à Fabio, & Hermogene, dividitur in λογικὸν, sive rationalem, & νομικὸν sive legalem: ille utitur ratione; hic dicti scriptive auctoritate. Vocatur autem κατ' ἐξοχὴν, νομικὸς, h. e. legitimus, seu legalis: quia etsi multa sunt scriptorum genera, ut testamenta, literæ, aliaque; inter omnia tamen familiam ducit ὁ νόμος †: utpote quem Stoici ‡ definiebant, πάντων * βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων, quique juxtim eos sit λόγος ὀρθὸς, προστακτικὸς μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸς δὲ τῶν οὐ ποιητέων †. quibus concinit illud Tullii Philipp. XI. *Est enim lex nihil aliud, nisi recta & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Quibus gemina legere est lib. I. de legg. & primo de Nat. Deor.

† Lex.
‡ Chrysippus lib. de legg. & ex eo Jurisconsultus l. 2 ff. de legg.
** Regem rerum omnium divinarum humanarumque.*
† Ratio recta, jubens ea, quæ facienda sunt, & prohibens non facienda.

Verùm cùm status legitimus pertineat ad argumenta ἀτέχνους, nos verò etiamnum versemur in ἐντέχνοις: præteriri profectò à nobis debuisset hæc status Juridicialis distributio: nisi Hermogenis ordini insistere, eumque juventuti aperire voluissemus. Atque ea ipsa ratio est, cur inferiùs etiam assignaturi simus species hujus status, quarum explicationem non immeritò quis judicet reservandam fuisse, usque dum ad locos argumentorum inartificialium deventum fuisset.

V. Status rationalis distributio in absolutum, et assumtivum: item quindecim loci status absoluti, juxta Hermogenem.

STatus λογικὸς eidem Fabio, & Hermogeni, duplex est; absolutus, & assumtivus. Absolutus est, cùm simpliciter ac directè factum defenditur. Ita (ut scribit Lucas in Actis cap. v. themate XXIX.) beatus Petrus accusatus, quòd Christum doceret Hierosolymis, invito Cæsare, & sacerdotibus; respondit, se rectè facere, quia πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις ‡: quomodo & Socrates ait apud Platonem in Apologia, πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν *. Vide L. III. §. quoties. ff. de vi armata. Dicitur hic status Græcè ἀντίληψις, quia est ἐναντία λῆψις τῇ λήψει τοῦ κατηγόρου, τουτέστιν, ἀντιπροβολή. i. *propositio contraria adversari propositioni.*

‡ Deo magis obedire decet, quàm hominibus.
** Obtemperabo Deo potius quam vobis.*

Fortunatiano quatuor sunt loci status absoluti, lex, mos, secta, ars: quæ & exemplis declarat.

Vulgò autem ejus sex faciunt locos: nempe jus naturæ; legem scriptam, sive divinam, sive humanam; consuetudinem; *ἐπιείκειαν*, sive æquum & bonum; judicatum, sive exemplum; & pactum.

Sed Hermogeni sunt loci quindecim. Eos illustrat exemplo de pictore, qui cùm naufragii picturam in portubus diis marinis suspendisset; atque ea re, tanquam malo omine, territi mercatores, in portus istos, summo Reipubl. detrimento, desiissent appellere: eo nomine accusatus est publici criminis, aut læsæ majestatis.

Primus Hermogeni locus est *προβολὴ*, h. e. *intentio*, sive propositio ipsa: quæ rectene, an secus, ab Hermogene inter capita ac locos ponatur, ostendimus cap. sept. Est autem *προβολῆς* exemplum: Cùm tabulæ tuæ, quibus naufragia depinxisti, metum incusserint mercatoribus; atque eo factum sit, ut nulla instituantur commercia ac negotiationes: imminuisti picturis vectigalia populi; eoque reus es læsæ Reip.

Alter continet *τὰ μέρη τοῦ δικαίου*, *partes juris*, quæ sunt justitia, honestas, utilitas. Ita dicit pictor, se rectè fecisse, nec quicquam commisisse contra leges: consentaneum esse hominum naturæ, ut casus humani oculis omnium subjiciantur: atque adeò utile id esse, cùm periculorum metus adferat timorem Dei, ac in navigando reddat cautiores.

Tertius est *πρόσωπον*, seu *persona*: ut, Ego pictor sum, homo privatus, eoque Remp. lædere non possum.

Quartus est *ὅρος*, sive *definitio*: ut, Pingere naufragia non est lædere Rempublicam; cùm pictor non prodat hostibus vectigalia, classes, aliave Reip. commoda.

Quinctus est *συλλογισμὸς*, sive *ratiocinatio*; quæ est refutatio allatæ definitionis. Ita dicet accusator, nihil referre, utrùm privatus lædat Remp. an qui gerit magistratum; num ob fit prodendis civibus, an pingendis tabulis; num ferro urbem perdat, an fame.

Sextus est *γνώμη νομοθέτου*, *sententia legislatoris*. Estque hic locus utrique parti communis, cùm aliud sensisse legislatorem dicat accusator, alium verò legis finem faciat reus. Porrò hic locus non semper incidit, cùm sæpe nulla exstet lex de eo, quod in judicium venit: atque inde est, quòd Hermogenes dicat, *εἰ ἐμπέσοι*, *si incidat*.

Septimus est *πηλικότης*, *quantitas rei*; quâ res exaggeratur: ut, Grave est, Remp. pictoris culpâ defraudari vectigalibus.

Octavus est *πρός τι*, sive *comparatio*; quâ res magis quoque amplificatur, quàm factum loco superiori. Nam is simplicem tantùm amplificationem habet; hic geminatam. E. G. Gravius est facinus, patriam à pictore atque opifice iis spoliari, quæ importantur, quàm exercitum prodi. Nam sine militibus vivere potest Resp. sine frumento non potest.

Nonus est *ἀντίληψις*, q. d. *contrasumtio*; quæ est qualitatis absolutæ repetitio: ut, Licet pictori pingere naufragia: nulla lex prohibet delubra ac loca publica picturis exornare: fas est donaria suspendere Diis immortalibus.

Decimus est *μετάληψις*, *translatio*. Ea fit bifariam, *ἐνστατικῶς*, & *ἀντιπαραστατικῶς*. Ἔνστασις est *ἄρνησις ἐναντία*, *negatio contraria*: ut, Nequaquam licet, quod obest Reip. Ἀντιπαράστασις (quam *κατὰ λέξιν obsistentiam* dixens) concessione constat, & inficiatione. E. G. Licet quidvis pingere, cum ex eo nihil damni capit Resp. non item, quando ei detrimentum adfert. Artem ostentare concessum: at non quovis loco, nec cum damno populi.

Undecimus est *ἀντίθεσις*, *oppositio*: quâ aliquid adfertur contra *μετάληψιν*; ut, Volui mercatores, ac navicularium facientes, commonefacere.

Duodecimus est *ἑτέρα μετάληψις*, *altera transsumtio*: ut, Aliter debuisti consulere navigantibus: quando naves tutò per maria ambulent, scripto meliùs, quàm picturà commonstrasses: denique nihil istiusmodi factum oportuit; inscio atque inconsulto magistratu.

Decimus tertius est *θέσις*, sive *positio*: ut, Quisque pro viribus prodesse debet reip. Ego consului arte meâ, quantum potui.

Decimus quartus est *ποιότης*, *qualitas* personæ, aut rei. Ubi de præstantia artis pictoriæ agetur.

Decimus quinctus est *γνώμη*, i. *animus* sive sententia: non quidem legislatoris; (nam hæc antecessit;) sed alterius; puta rei, vel adversarii.

Docet autem Hermogenes, tum hunc, tum superiorem locum, eodem tractari modo, quo infinitivo. Quamobrem non necesse habemus, quicquam de iis hoc loco adtexere; cùm tractandi ratio peti possit ex illis, quæ cap. antecedenti dicebamus.

VI. Status absolutus dividitur in simplicem, et duplicem; duplex in eum, qui conjunctione, quique divisione est duplex.

Status absoluti duo sunt genera: vel enim simplex est, vel duplex. Simplex fit bifariam: nam vel factum propter se in judicium venit, vel propter eventum. Prioris generis exemplum istiusmodi est apud auctorem ad Herennium: C. Popilius (ita legendum monuit Turnebus *) à Gallis obsessus, venit in congressum cum ducibus hostium, exercitumque suum liberavit, attamen amissis omnibus impedimentis. Eam rem cùm pòst in poculis annulisque cælasset, accusatus est læsæ Reip. Conveniunt huic generi capita ac loci omnes, quos suprà commemoravimus, præter ab ultimo proximum, qui est *ποιότης*, sive *qualitas* personæ. Nam cùm Popilius fuerit imperator; haud verisimile futurum erat, eum adversus Remp. semper fuisse animo infenso infestoque.

* *Lib. 13. Advers. cap. 13.*

Posterioris generis exemplum est illud de pictore. Neque enim tam accusabatur, quòd pinxisset naufragia: quam quòd picturà ejus omnes territi à navigatione desisterent. Et hæc de statu absoluto simplici.

Status absolutus is, quem duplicem vocabamus, bifariam instituitur: vel *κατὰ συμπλοκήν*, sive *conjunctione*, vel *κατὰ διαίρεσιν*, sive *divisione*.

Conjunctione fit, cùm ex duobus criminibus, quæ objiciuntur, unum sine altero constare nequit: ut, quidam accusatur, quòd in concione omnium contradixerit sententiis, nec propriam attulerit. Hoc in genere expedit, ut accusator utrumque commisceat crimen, quia id plurimùm confert ad amplificandum. At reus separatim aget de utroque, quia hoc deterit atque innuit culpam.

Divisione fit status absolutus duplex, cùm utroque de crimine separatim in judicio agi potest. E. G. quidam, cùm multas duceret uxores, multosque adoptaret filios, accusatus est morum galbanorum, ac turpis vitæ. Hic quoque conjunctim de utroque crimine aget accusator: reus verò separatim. Et hæc de statu absoluto, in quo vix ulla exstat Ciceronis oratio. Nam largiter peccant, qui huc Milonianam referunt. Adsensum iis accommodaremus, si doceret Tullius, Milonem, interimendo civem nefarium, maximo remp. metu liberâsse; eique, ob facinus hoc præclarum, statuam erigi debere. Nunc sese res secus habet. Nam cædis culpam in ipsum confert Clodium, quem insidias struxisse ait, ut omnino planum sit, orationem eam pertinere ad *ἀντίθεσιν*, de qua deinceps agendum.

VII. Status assumtivi natura, tum universe exponitur, tum distincte, pro quatuor speciebus; comparatione, relatione, remotione, et purgatione.

Ἀντίθεσις, sive *qualitas assumta est*, cùm per se debilis est defensio; sed colore, hoc est, probabili facti

cti caussâ, foris assumtâ, juvatur. Ἀντίθεσις, vocatur, tum quia est θέσις ἐναντία τῇ ἀντιλήψει, *contraria positio*, ac quasi præsidium contra statum absolutum: tum propter ἀντικατάλλαξιν. Comprehendit enim confessionem, & compensationem: quomodo in Milonianâ ὁμολόγησις sive *confessio* est, cùm fatetur Milo, se esse homicidam: ἀντικατάλλαξις verò sive *compensatio* est, cùm ait, se fecisse necessariò, quòd Clodius insidias struxisset.

Est autem ἀντίθεσις Hermogeni quadruplex: ἀντίστασις sive *comparatio* ἀντέγκλημα sive *relatio criminis*, μετάστασις sive *criminis remotio*, & συγγνώμη sive *concessio*; sub qua Cicero comprehendit purgationem, & deprecationem. Ciceronem hac etiam parte sequitur Boethius †. Sed deprecatio non potest statui species status assumtivi, si rectè dicebamus antè, requiri semper in eo colorem, quo juvetur. Nam cùm status omnis vel recipiat colorem, vel ἄχρωμος ‡ sit; solùm colorari possunt comparatio, relatio, remotio, & purgatio: deprecatio verò ἄχρωμος est: quippe ea, ut Martiani Capellæ verbis utar, *nihil caussationis associat, sed inexorandi humilitatem precesque suspirat*. Solùm enim superest, ut confessus damnetur. Nam, ut Ulpianus in duodevigesimo ad Edictum ait *, *nulla sunt partes judicandi in confitentes*.

† Lib. 4. in Top. Cicer.
‡ Colore destitutus.
** L. Pro(n)unde in fine ff. Ad legem Aquiliam.*

Comparatio, quæ Fortunatiano dicitur compensatio, fit, cùm ostendimus, è duobus alterum fuisse agendum, & quod à nobis factum est, satius fuisse fieri. Ita Athenienses †, cum sibi metuerunt à potentia Miltiadis, perpetuo eum carceri addixerunt: factumque id colore ejusmodi tuebantur; quòd præstabilius esset, unum Miltiadem innoxium pœnâ affici, quàm Remp. universam in perpetuo tyrannidis metu versari. Epaminondas, cùm ei, qui ex lege prætor successerat, non tradidisset imperium, præstare ajebat ‡, ut, negligendo legem, pareret victoriam; quàm ut, legi parendo, Thebanam proderet Remp. Titus Manlius * filium securi percussit, quòd mallet patrem forti filio, quàm patriam carere militari disciplina. Porrò hæc ad comparationem referuntur, quatenus ea instituitur in genere juridiciali. Nam absolutè si consideretur, non minus ad alia dicendi genera pertinet. Ut si quæratur, num eloquentia præstet, an scientia juris civilis: num genus, an divitiæ præferendæ.

† Cor. Nep. in Miltiade.
‡ Cicero, & alii, ut dicam cap 10. sect. 1
** Livius lib. 8.*

Relatio, quæ Græcis ἀντέγκλημα, fit, cùm in personam confertur culpa, quæ malum perpessa est: quomodo Orestes in Matrem, Horatius in sororem, Milo in Clodium, culpam transferebat.

Remotio, quæ Græcè μετάστασις, est cùm culpam, vel in rem conferimus, quæ in judicium vocari non possit; vel in personam, quæ non acceperit ipsamet malum. Prioris modi exemplum est apud Virgilium oratione Turni ad Drancem. Nam cùm hic objecisset Turno, tot illius caussa cæsa esse civium millia; non illud inficias ivit Turnus, nec potuit, sed belli illud naturæ tribuit. Item siquis in vinum culpam conferat, quòd vitiârit virginem. Hoc in jure nostro (inquit Udalricus Zasius †) excusat à capitali supplicio, sed non à pœna extraordinaria. Vide in Digest. XLVIII. Titulum de Pœnis. Sic siquis lubrico linguæ, vel vino nimio, maledixerit Imperatori, Theodosii de eo Constitutio exstat in Codice ‡. Etiam Pyrrhus, cùm juvenes, qui multa in eum probra ingesserant, id ita esse faterentur, & adderent, plura se fuisse dicturos, nisi lagena defecisset: impunitos eos dimisit; ut auctor est Plutarchus in ejus Regis vita, & Quinctilianus lib. VI. de Risu. Exemplum Remotionis in personam est, quod Adam, ut se excuset, dicat, deceptum se à muliere, quam Deus dedisset sibi *. Item cùm Aaron de vitulo conflatili a Mose incusatus, culpam rejicit in populum †. Uti & cùm Michal increpita à patre suo Saul, quod Davidem maritum dimisisset, ait, ‡ se coactam à marito, qui mortem comminaretur, nisi id faceret. Huc etiam refer, si quis adulterii commissi culpam transferat in eam, quæ philtro mentem reddidit dementem. Item quando quis ait, fecisse se jussu Prætoris, vel Consulis: quomodo jussu possidet, qui jussu Prætoris possidet: ut est L. Justè. ff. de acquirendis possess. Contrà dicet adversarius, siquis illicita jubenti paruerit, ut est L. Prætor. §. Quoties. ff. De vi, & vi armata.

† In Rhetor. Cicer. sive Cornificii ad Herenn. pag. 237.
‡ L. Unica C. Siquis Imper. maled.
** Genes. 3. 12.*
† Exod. 32. 22. & seqq.
‡ 1. Sam 17.

Plurimùm autem differunt relatio, & remotio: quod vel nomina ipsa indicant. Nam in relatione, seu in recriminatione, refertur crimen: h. e. in eum ipsum confertur, qui malo affectus sit. Ut si dicatur, prius alterum injuriâ affecisse: id ne inultum ferret, par pari datum hostimentum. Itaque non se quis fecisse negat, sed jure fecisse ait. At in remotione non refertur in hunc, sed simpliciter a nobis removetur: h. e. in personam aliam, vel rem quampiam, transfertur. Ut siquis se à prætore dicat ingratiis ad depugnandum coactum; qua re non se, sed prætorem pugnæ, aut cædis, caussam facit.

Est uterque hic locus planè vulgarius. Nam, ut ait Ausonius *;

** Idyl. 9.*

Se quisque absolvere gestit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.

Κεφάλαια sive locos comparationis, relationis, & remotionis, hoc loco præterimus; quòd eadem penè in iis sit tractandi ratio, quæ in concessione.

Concessio, sive purgatio vocatur, cum quis se consultò, aut dolo malo, fecisse negat, eoque non factum defendit, sed excusat. Ovid. I. Trist. eleg. VIII.

Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic accusari crimina posse puto.

Ac ferè aliquid factum dicitur, vel *necessitate*, vel *fortuna*, vel *imprudentia*. *Necessitate*, ut, Non obii vadimonium, tempestatibus mihi iter præcludentibus. Ita Æneas apud Dionysium Halic., quòd Trojani, inopiâ coacti, res usibus suis necessarias ex agris Aborigenum quærerent, eo apud Latinum regem excusat, quia Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *Veniam meretur, quicquid præter voluntatem fit.* Sed videndum hic, an non culpa necessitatem præcesserit: ut videre est L. II. §. Quod jam diximus. ff. Siquis cautionibus. Alioquin in necessitate sibi quisque & dominus est, & servus. Ut est L. Si constante. C. De soluto matrimonio. Ubi *fortuna* factum dicatur, exemplum erit, Succubui prœlio; sed fortunâ adversâ, non virtute, fui inferior. *Imprudentiæ* exemplum sit: Cùm servo colaphum ducere vellem, percussi senatorem in proximo stantem.

Actor autem dicet, non esse necessitatem, sed injuriam; non fortunam, sed culpam; non imprudentiam, sed malitiam.

VIII. UTRUM IN PURGATIONE MAGIS SPECTETUR FACTUM, AN VOLUNTAS.

DEbere autem in judicando non tam attendi, quid aliquis fecerit, quam quod facere voluerit; Nazianzeni illud ostendit epist. LX. ad Sophronium: Πολλὰ γάρ ἐστι καὶ ἀδικεῖσθαι δοκοῦντας εὖ πάσχειν, καὶ καλῶς πάσχοντας ἀδικεῖσθαι. *Multa enim sunt, in quibus ii, qui lædi videntur, beneficium accipiunt, & contra iis, qui beneficium accipere putantur, injuria infertur.* Luculenter hoc ipsum exemplo declarat L. Seneca lib. II. de beneficiis: *Tuber quidam tyranni, gladio divisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidaverant, nocendo sanavit.* Idem quoque scripserat Tullius III. de Nat. Deorum: *Nec enim Herculi nocere Dejanira voluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse Pheræo Jasoni is, qui gladio vomicam ejus aperuit, quam sanare medici non potuerant: multi enim &, cùm obesse vellent, profuerunt; &, cùm prodesse, obfuerunt.* Quamquam quod Jasoni Pheræo tribuit Tullius, (quem secutus Val. Maximus lib. I. cap. VIII.) id Plutarchus †, ac Simplicius ‡, Aristotelis interpres, scribunt de Prometheo quodam. Vide Victorium lib. VII. Var. Lect. cap. IX. Exemplum planè geminum huic apud Herodotum lib. I. habemus de Adrasto interimente Crœsi filium,

† Lib. de utilitate ex inimicis capienda.
‡ In lib. secundum φυσ. ἀκροάσ.

filium, cui erat custos datus à patre. Cujus etiam rei meminit B. Basilius epist. CLXIV. quæ est ad Andronicum præsidem. Simile quoque apud Achillem Tatium * legere est de Menelao, qui itidem inter venandum, adolescentem, quem in oculis ferebat, jaculo trajecit, dum aprum, qui in adolescentem impetum faciebat, telo cogitat conficere. Adsidet quoque ei exemplum Lucilliæ, quæ maritum suum Lucretium (eum, cujus habemus libros de rerum naturâ, multis ingenii luminibus tinctos, multis etiam artis †) philtro in furorem adegit ‡, cùm non necem inferre, aut mentem adimere, sed magis ab eo amari cuperet. Simile quoque exemplum habemus apud Aristotelem lib. I. Magn. Moral. cap. XVII. Latinè illius mentem adponam, prout eam Alciatus * expressit: *Ferunt*, inquit, *mulierem cuidam dedisse amatorium, quo ille mortem oppetierit: ac mulier quidem apud Areopagitas super hoc facto accusata, judicum omnium sententiis absoluta fuit, eà de caussâ, quòd id minimè prævidisset. Siquidem amore occæcata id egerat, non ut hominem perderet, sed quò uni sibi servaret. Ubi ergo animus delinquendi non est, ibi nec pœnam aut supplicium esse debere; cum ea duntaxat crimina puniantur, quæ voluntaria sint.* Hæc ille. Aliter tamen super hâc re sensit Paullus Jurisc. l. siquis aliquid. ff. de pœn. *Qui*, inquit, *abortionis, aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam, amissâ parte bonorum, relegantur.* Exemplum id potissimùm adduci à Paullo, existimabat Alciatus †, quo Aristotelis refelleret opinionem. Et sanè voluntatem sæpe absque facto, & factum citra voluntatem puniri, ostendunt Guil. Fornerus lib. I. Selectionum cap. X. Radulphus Fornerius lib. III. Rerum quotidianarum cap. XVII. item lib. VI. cap. XXIV. Scipio Gentilis lib. I. παρεγ. cap. XXXI. atque alii longè plurimi.

* *Lib. 2.*

† *M. Cic. l. 2. epist. ad Q. Fratrem.*

‡ *Eusebius in Chron.*

* *Lib. 7. Παρέργων Juris cap. 25.*

† *Parergωn loco, quem paullo ante signavimus.*

IX. TREDECIM LOCI, QUIBUS IN PURGANDO UTIMUR, EX HERMOGENIS DOCTRINA.

TRactatur purgatio hunc in modum. Centurio tempestatibus impeditus non adfuit in diem præstitutam. At lex est; In eum, qui tempori non adest, fustuario animadvertatur, ac postilla inhonestâ dimittatur missione.

Προβολὴ sive *intentio* accusatoris est: Non adfuisti in diem præstitutam. Hæc προβολὴ ponitur in exordio. Repetitur autem in narratione, quæ continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλος, *res omnes ab initio usque ad finem.* Sunt enim in narratione semina confirmationis. Denique μεταχειρίζεται sive pertractatur confirmatione ipsâ.

Προβολὴν interdum excipit ὅρος, sive *definitio* utriusque; quod & agnoscit Marcellinus: at plurimum in his τὸ ὁρικὸν οὐκ ἐμπίπτει, *non incidit definitio.*

Tertius locus est διάνοια, sive ἡ προαίρεσις, *voluntas* ac consilium defensoris: ut, Quòd non adfui tempori, id non factum aut timore, aut pervicaciâ; sed necessitate.

Quartus est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris: Non est ignoscendum istiusmodi delictis, ne contingat, aliquem bis peccare in Remp. At defensor dicet, omnino ignoscendum esse ob necessitatem: nec enim delicta esse, hæc ubi adest.

Quinctus est ἑτέρα διάνοια, *altera* accusatoris *sententia:* ut, Non factum necessitate; sed timore, aut pertinaciâ, aut animo perfido. Reus verò ostendet, multa pugnare cum vana hâc opinione: illustria enim comparêre documenta, quibus probari queat, necessariò id factum: testes adesse, quibus doceatur, non potuisse eo die flumen trajici: se præstò fuisse ad amnem, nautam compellâsse: noluisse eum se fluvio committere.

Sextus erit μετάληψις, sive *transsumtio* accusatoris: non debuisse eum tam diu profectionem differre: potuisse se itineri committere ante obortas tempestates.

Septimus continet τὰ πρός τι, *quæ sunt ad aliquid.* Estque hic locus utrique parti communis. Nam accusator asserit, turpius hoc esse facinus, quàm deserere aciem. At defensor dicit, si id peccatum sit, at humanum esse, & leve.

Octavus locus est βίαιος ὅρος, *definitio violenta.* Continet aliquid παράδοξον *, ac ὑπερβολικὸν †. Estque communis utrique parti. Accusatoris ὅρος est: Hoc est pessumdare Remp. Defensoris ἀνθορισμὸς est: Qui quantum potuit operam dedit, ut rediret, rediisse judicandus est.

* *Contra hominum opinionem.*

† *Supra veritatem.*

Nonus est θέσις, *propositum*, sive locus communis: ut, Oportet centurionem esse vigilantem; omniaque præstare, quo tempori adsit. At defensor dicet, sæpe caninam immitti scævam improvisi indicem infortunii: multo maximam esse Necessitatis vim; cujus, ut in Mimis scitè scripsit Dec. Laberius,

—— cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

Decimus est ἑτέρα μετάληψις, iterata ac *repetita translatio:* ut, Oportuisset hoc Imperatori significari.

Undecimus est ἀντίληψις seu *contrasumtio* defensoris: Si alius fluvium trajicere potuisset, trajecissem & ipse.

Duodecimus est ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

Decimus tertius ποία γνώμη, *qualis animus.* Qui duo loci eodem tractantur modo, quo in statu absoluto.

Et hæc de capitibus ac locis Purgationis, aliorumque statuum, qui colorem recipiunt. Quia verò non sufficit θεωρία ‡ præceptorum; verùm etiam requiritur παρατήρησις * in antiquis oratoribus: necesse quoque fuerit usum horum præceptorum observare in orationibus Ciceronis: quæ ad status Assumtivos pertinent. Istiusmodi inter alias est Miloniana, quæ ad Relationem referri debet. Nam culpa cædis confertur in Clodium ipsum. Videtur & Pisoniana aliquid continere istiusmodi. Nam in Pisonem ipsum confertur culpa, quòd revocatus sit e Macedoniâ.

‡ *Scientia*

* *Observatio.*

X. QUATENUS DEPRECATIO AD STATUS PERTINEAT: ET APUD QUOS EA MAXIME HABEAT LOCUM: ADHÆC QUIBUS ILLA ARGUMENTIS TRACTETUR, TUM AB ACTORE, TUM A REO.

SUperest status ἄχρωμος †, quo culpam fatemur, sed ad misericordiam confugimus: ut, siquis, ob multa sua in Remp. merita, unius criminis admissi postulet ignoscentiam. Itaque & *deprecatio* dicitur, ac *status venialis*, quia, omni colore destituti, solùm impatientiæ veniam rogamus. Juvenal. Sat. VI.

† *Coloris expers.*

Sed jacet in servi complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem sodes heic, Quinctiliane, colorem.
Hæremus. dic ipsa.

Agitur autem hoc loco de veniali statu, non quia status assumtivi species sit, (contrarium enim superiùs evicimus) sed quia purgationi plurimùm subjici solet E. G. Qui verberârit hominem liberum, is imprudentiâ factum dicet: quæ purgatio est. Et quia imprudentiæ culpa inest, confugiet ad veniæ postulationem: quæ deprecatio est. Propriè autem ad statum pertinet negotialem, quia disceptatio est de re futura: puta, num ignosci debeat, nec ne. Ac habet apud populum, vel imperatorem, magis locum, quàm apud judicem. Nam illi de jure suo remittere possunt; non item judices. Attamen hic etiam in parte aliqua caussæ fuerit ei locus. Ut, si dicamus, & jure aliquid factum esse, & si non omni ex parte jure factum videatur, ignosci nihilominus debere, ob præclara erga Remp. merita.

Κεφάλαια deprecationis Hermogeni eadem sunt, quæ concessionis. Itaque, uti in aliis statibus assumtivis, ita hic quoque τῇ προβολῇ sive propositioni statim subjicit orator amplificationem à circumstantiis: sive, ut Hermogenes loquitur, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *ea quæ ab initio ad finem*, prout quoque appellat Fortunatianus. Porrò, quod Sopater quoque observavit, amplificatio hæc, cùm in statu conjecturali pertineat ad signa; in remotione, deprecatione, ac omnibus statibus assumtivis, refertur ad crimina, quæ propositione exponuntur.

In hoc statu commendari potest clementia. De qua sic Cæsar Antoninus ad Faustinam *: *Non enim quicquam est, quod Imperatorem Romanum meliùs commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit.* Et Themistius in orat. Τριῶν ὄντων, οἷς ὁ θεὸς διαφέρων θεός ἐστιν, ἀϊδιότης ζωῆς, περιουσία δυνάμεως, τὸ μὴ διαλείπειν εὐποιοῦν ἀνθρώπους, καθ' ἓν μόνον τούτων τῶν εἰρημένων ἐφικτὴ βασιλεῖ πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὁμοιότης. *Cùm tria sint Deo, quibus præcelleat; vitæ æternitas, potentiæ præstantia, & absque intermissione beneficentia erga homines: tantùm uno istorum, quod postremò dixi, pervenire rex potest ad similitudinem cum Deo.* Vide &, quæ ad commendationem ejus adfert Cassiodorus extremo lib. XI. Variarum.

* Apud Vulcatium Gallicanum.

Nec parum proderit exemplum prudentissimæ Atheniensium civitatis, quæ misericordiam non pro affectu, sed pro numine accepit; ut ait Fabius lib. V. cap. XI. Ac Eumenius quoque, orat. de scholis reparandis, aræ meminit, quam Misericordiæ statuerint. Vide & Baptistam Pium Annotat. Post. cap. XLVII. Romani quoque quanti eam fecerint, argumento est, quod ii, ac inprimis posterioris ævi scriptores, clementiam soleant signare nomine pietatis. Claudianus Panegyr. de IV. consul. Honorii:

Sis pius inprimis: nam cùm vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Ita ob clementiam, ut aliqui voluere, (nec enim de eo consentiunt veteres) Pii cognomen meruit Antoninus Imp., teste Spartiano, & Eutropio. Similiterque eâ voce usi Dracontius lib. I. Salvianus lib. I. de gubernatione Dei, Cassiodorus loco paullo antè indicato. Aliqua etiam de hâc ejus vocis acceptione annotavit Desiderius Heraldus in Arnobii lib. I. † & VII. ‡.

† Pag. 71. & 73.
‡ Pag. 394.

Adversarius verò, utente reo deprecatione, dicet, in istiusmodi delictis nullum relinqui misericordiæ locum. Quò pertinet illud Epicteti, Stobæo etiam memoratum serm. XLIV. Ὥσπερ ὁ πλῆθος ἀκρίτως αἰτῶν τί σε τῶν ἰδίων, οὐ δυσωπεῖ, οὕτω μηδὲ ὄχλον ἀδίκως σε δυσωποῦντα διατραπῇς. *Ut vulgus, temere, si quippiam postulet ex rebus tuis, non movet te, sic nec quavis in re plebem injustè aliquid orantem reverearis.* Idem dicet, jurâsse judicem, *se cum observatione, legum judicia dispositurum*; ideoque non in hoc sedere eum, ut reis capularibus (ita capulo dignos à Cæcilio, Lucilio, ac Plauto vocatos, è Nonio, & Fulgentio, discimus) flagrantissima condonet flagitia; sed ut secundùm leges judicium ferat. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα· ut est apud Platonem in Apologiâ. Ita Lysias, oratione contra Alcibiadem, monet judices, ut meminerint, se in judicium venisse, non ut novas leges ferrent; sed ut secundùm leges latas judicarent. Tullius quoque I. de Invent. *Judices*, inquit, *qui ex lege jurati judicatis, legibus obtemperare debetis.* Id ipsum & ἔτυμον indicat Judicis *. Nam ita dictus est ab officio, quòd sententiam dicere debeat juri & legibus consentaneam, ut autor est Varro lib. IV. de L. L. & Isidorus lib. X. Etym. cap. VIII. Quemadmodum & *justitia* est à *jure*, ut indicat Priscianus lib. IV. non *jus* à *justitia*, uti scripsit Ulpianus: qui non tam attendit *juris* vocabulum, quàm doctrinam juris, seu jurisprudentiam Romanam.

* Cassiodorus lib. II. Var. part. 40.

Exemplo in hoc statu fuerit Ligariana Ciceronis: quam meritò pulcherrimam appellat Pomponius I. C. † Quantopere etiam placuerit Attico, Balbo, Oppio, docebunt epist. XII. & XIX. lib. XIII. ad Att. Et sane quanta ejus sit venustas, quàm mirifici ac illustres adfectus; vel eventus documento esse potuit. Nam perorante Tullio, perspicuè cognitum, varios Cæsaris vultum colores subiisse, ac cùm Pharsalici quoque prælii injecta esset mentio, adeò contremuisse, ut & libelli quidam de manibus exciderint. Vide Plutarchum in vitâ Ciceronis.

† L. 2 D. de origine juris.

XI. Occurritur iis, quæ objici possint adversus superiorem doctrinam de Statibus assumtivis.

Diximus, quæ inprimis necessaria sint ad naturam statuum assumtivorum cognoscendam. Deinde producam, & inducam, quæ contra ea partim adferuntur ab aliis, partim posse adferri videntur.

Ac primò quidem accuratiùs intuenti videri possit translatio culpæ, sive ea *relatio*, sive *remotio* sit, non tam ad juridicialem, quàm ad conjecturalem statum pertinere. Nam in eâ de facto constat, de facti autore quæritur. Estque in ea sententia Jul. Scaliger *. Verùm nec ratione mihi defecti videntur, qui ad statum assumptivum retulerunt. Movit illos, quòd in conjecturali statu reus factum ita à se dimoveat, ut fecisse neget: at in translatione reus se fecisse non it inficias.

* Lib. I. de re poet. cap. I.

Alius alios scrupulus pungit. Videtur iis μετάληψις, sive *translatio*, non esse status, eò quòd ab Aquila Romano, ac Martiano quoque Capella, referatur inter figuras sententiarum. Verùm, ut rectè inquit uterque, tum tantùm μετάληψις status est, cùm rem aliò ita transmovemus, ut ibi totam constituamus caussam: id cùm non fit, σχῆμα est διανοίας.

Sunt etiam, quibus divisio generis judicialis rectæ rationis quasi scalpello circumcidenda videatur. Quippe comparationem, remotionem, translationem, & concessionem, subjicere malunt pathologiæ, quàm statui assumtivo: de quo, uti & de universis statibus, non tam agunt, ut capiant alii, quam ut carpant. At nos haut diffitemur, orationes omnes assumtivi status ad παθολογίαν quoque pertinere, quatenus in iis orator concitat adfectum: verumtamen propriè eas, & primò, hujus esse loci, existimamus. Neque ficulnâ subnixi sumus ratione, cùm sine quo res esse possit, id neutiquam ad rei pertineat essentiam: at caussa Orestis, ac similis, locum habuerunt in Areopago, in quo, ut superiùs quoque dicebamus, nullus affectibus erat relictus locus.

At saltem, inquiunt, illud extra omnem controversiam poni debet, statum venialem, sive deprecationem, esse alius loci, cùm omnis in eo sit, ut cieat misericordiam. Verùm argumentum hoc iis occinant, qui operosè huic inserciunt misericordiæ locum: nos ea res vix tangit. Quippe de misericordia vellicatim quidem aliquid nunc delibamus: verùm cum cura de ea, Aristotelis exemplo, dissertamus lib. proximo. Debuisse autem hic quoque aliquid dici de statu veniali, argumento nobis est, tùm quòd in eo quædam quoque sunt argumenta ἀποδεικτικὰ †, sive λόγοι ‡: tum quòd absque eo imperfecta sit statuum enumeratio; ut parebit ex iis, quæ paullo pòst disputabimus adversus Trapezuntium.

† Demonstrativa.
‡ Rationes.

Unum præterea alterumque est, de quo judicium meum suspensâ manu proferam: si non ob aliud, at ut eliciam, ac quasi exterebrem aliorum sententiam: à quibus, si erro, lubens ad verum converti me sinam. Tradunt omnes, qui aliquid de remotione scriptis consignarunt, eam vel in personam fieri, vel in rem: iidem verò in purgatione quoque concedunt culpam conferri in rem. Itaque non immeritò quæritur, quomodo purgatio differat à remotione eâ, quæ in rem fit. Visus sibi hunc nodum solvere Tullius, cùm primo de inventione scribit, in remotione *alicui rei caussam attribui, quæ voluntati fuerit impedimento sine concessionis partibus. Nam earum quadam major vis est.* Sensit igitur Tullius, ad purgationem referri imprudentiam, quæ fallit; casum, qui prohibet; necessitatem, quæ cogit: cætera ad remotionem referri debere, quia eorum minor vis est. Verùm, si mihi quoque sententiam dicere liceat, non ut patricio, aut consulari, sed tanquam ex ordine equestri meliorum inopiâ adlecto: non tam in Ciceronis, quamquam consularis viri, sententiam pedibus ivero, quàm adferam, verum mihi germanumque inter ea discrimen videri; quòd in remotione concedatur facti intentio; in purgatione verò

rò negetur. Sunt enim ea, quæ homines committunt, partim ἑκούσια, seu *voluntaria*; partim ἀκούσια, sive *non voluntaria*. In ἑκουσίοις culpa est; in ἀκουσίοις erratum. Plin. lib. IX. epist. XCVII. *Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpa sua, vel erroris.* Si culpa fuerit, vel eam transferimus in personam, aut rem, ut in remotione fit: vel ignosci petimus, quòd deprecatione fit. Error verò ad purgationem pertinet, quæ culpam removet, ac voluntatem defendit. Itaque Ovidius factum suum, non scelus, sed errorem haberi cupit. Sic enim loquitur Tristium lib. I. eleg. III.

Cœlestique viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne scelus esse putet.

Et lib. III. eleg. I:

In quo pœnarum, quas se meminisse fatetur,
Non facinus caussam, sed suus error habet.

Item lib. I. de Ponto eleg. VII.

Quicquid id est, ut non facinus, sic culpa vocanda est.

Prævaricatur hac in parte, ac quodammodo pro me pugnat ipse Tullius. Siquidem apud eum istiusmodi adfertur exemplum remotionis in rem. Adolescens quidam accusatur, quòd, Imperatore turpissimum cum hoste fœdus feriente, tenuerit porcam. Ita enim, non *porcum* (ut hoc κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν * moneam) à Cicerone scriptum est, tum MSSis, tum prælo excusis codicibus attestantibus: ut omni vigilanti placere non possit doctissimi Servii, penè dixerim somnium: qui, quod in fecialium libris scriberetur, porcum feriendum; nec meminisset, eampse *porci* vocem etiam dici de femina; (unde & apud Tullium lib. II. de Leg. est: *Porco feminâ piaculum dare*) porcum semper in feriundo fœdere adhibitum ait; lapsumque (en supercilium Grammaticum) Maronem ipsum, cùm ait, *Cæsa jungebant fœdera porcâ*. Errârit igitur Cicero quoque: errarit Suetonius, cùm in Claudio † scribit: *Cum regibus fœdus in foro icit porcâ cæsâ, ac vetere fecialium præfatione adhibitâ.* Verùm redeamus ad id, unde abduxit nobilis Grammaticus. Adolescens sanè haut diffitetur, se tenuisse porcam; verùm eo crimen depellit, quòd, quia id ætatis, insuperque privatus erat, plane sibi parendum fuerit, illi, qui summo cum imperio & autoritate missus esset. Ac idoneum quidem hoc exemplum est remotionis in rem. Res enim, cui culpam assignat, ut ætas, & conditio vitæ; quòd adolescens, privatus: alter, summo cum imperio esset. Verumtamen, hoc qui argumento utatur, haut levi adeò tibicine suam mihi videatur suffulcire sententiam, quàm qui, uti in purgatione fit, imprudentiâ aliquid à se factum adserat, atque ita necesse habeat confugere ad calcatum illud, NON PUTARAM. Quippe hoc in adolescentibus quidem veniam meretur; at in natu grandibus nequaquam locum habet: quemadmodum aliquot veterum ἀξιώμασι ‡ ostendit P. Victorius lib. V. Var. Lect. cap. XIX. Argumento huic alterum quoque succedaneum addam: Hominem puto neminem tam à communi sensu sequestratum reperiri, qui inficias eat, isthoc, quòd paullò antè è Tullio exemplum remotionis adducebamus, non languidius imbecilliusque esse, quàm, si sacerdos, quòd Calendis sacrum haut fecerit, culpam impingat in oblivionem. At hoc planè purgationis exemplum est, cùm Martianus Capella imprudentiæ subjiciat ignorantiam, ebrietatem, oblivionem, ac dementiam: Fortunacianus verò oblivionem quoque locum faciat à tribus purgationis capitibus distinctum: in quo, utrum sequamur, parum interest. Quare, ut vestigia mea relegam, censeo remotionem in rem, ac purgationem, eo differre duntaxat; quòd illa voluntatem sive intentionem facti concedat; hæc consultò quid factum neget. Ita in exemplo Tulliano adolescens haut eo se excusat, quòd aut ignorantia, aut invitus tenuerit porcam: verùm totum hoc, quod crimini datur, haut quaquam ad se pertinere ait, quia & adolescens, & privatus erat. Hæc igitur remotio fit. Iisdem remotione utetur, siquis, cùm missus esset ad expugnandam hostium civitatem, cùm eam inaudiisset laborare pestilentiâ, exercitum reduxerit. Neque enim negabit, id certo à sese consilio factum: verùm culpam transferet in luem. At contrà purgatione utetur orator, qui, ab hostibus captus, eorum laudes scribere sit coactus. Nam se invitum fecisse dicet. Par ratio, siquis morbus impeditus culpam avertat in infortunium. Nam voluntatem atque industriam defendet, quam morbus sufflaminarit. Spissè verò errat Martianus Capella, qui id remotionis in rem exemplum facit. Fortassean nec hilo rectiùs Fortunatianus (cui inter alios subscribit Petrus Nunnesius) remotioni subjicit leges, cùm scribit; *In legem possumus removere? Possumus: sed hoc idem accipimus, quod est, cùm in rem removemus.* Certè cùm judicum sit, legibus obtemperare; non video, quomodo in judicio culpa in leges impingi possit. Nam cujus caussà legum patrocinio subnixa est, is haut extrinsecus facto colorem quæret, sed ἁπλῶς se ex legum præscripto fecisse dicet. Et profectò ipse Fortunacianus aliquanto ante quatuor fecerat loca status absoluti; legem, morem, sectam, artem. Potest quidem lex ad assumtivum quoque statum referri; ut, cum Antiphonem Terentianum patri Demiphonti purgant de ductà uxore; quòd id fecerit invitus, coactus legibus *. Verùm hæc propriè non remotio, sed purgatio est; quia simulatur id non consultò factum, sed coactè.

Contrà non tam ad purgationem, quàm remotionem, pertinere arbitror, cùm quis culpam avertit in adfectum: uti cùm Chærea Terentianus † eam rejicit in amorem. Ait enim;

Unum hoc scito, contumelia
Non me fecisse caussâ, sed amoris.

Par ratio fuerit, si in metum, aut iracundiam, culpam transferamus. Nam affectu qui peccat, consultò peccat. Nonnulli tamen hæc, ac similia, ad deprecationem referre malunt, quia affectus culpam neutiquam tollit; ut omnino deprecatione opus sit: estque ea quoque in sententia Nascimbænus Nascimbænius ‡. Verùm adsensum ea in re meum haut parùm moratur, quòd qui affectu quopiam culpam prætexit, is facto colorem quærat: deprecatio verò sit status ἄχρωμος *, quia solùm ignoscendi continet postulationem. Nec iccirco deprecatio statuum sive constitutionum numero expelli debet; quæ Georgii Trapezuntii † sententia est. Nam etsi nec factum defendit, nec facti caussam, nec ipsam intentionem, eoque jure ἄχρωμος ‡ dicitur: non tamen iccirco ἄτεχνος * credi debet. Siquidem reus rationes adhibet, quibus se ut ignoscatur, impetraturum speṛat: ut, quia illud, in quo deliquit, planè fuerit operosum, atque arduum. Atqui, ut Tertullianus ait †, *Difficilium facilis est venia.* Item quòd judices & aliis antea in simili ignoverint delicto: quòd majora sint sua, suorumque beneficia, quàm ea, quæ commisit: tum autem, si huic delicto venia detur, non exiguum ex se emolumentum percipi posse. Ita Chærea ille Terentianus ait ‡:

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore, Thaïs. Sæpe ex hujusmodi re quapiam, &
Malo principio, magna familiaritas
Conflata est. Quid si hoc quispiam voluit Deus?

Adversarius autem negabit, ei ignosci debere, quia ipse sit immisericors; quia majora sint malefacta; ac pro benefactis jam antè præmium reportârit; aliaque id genus; quæ liquido arguunt, in deprecatione etiam accusationem ac defensionem, eoque statum, inveniri. Quare nec deprecatio ἁπλῶς est ἄχρωμος: sed talis quidem est, si spectes voluntatem, quæ haut defenditur; non item, si veniam, quæ rationibus postulatur. Utrumque ex ipsâ hujus status definitione planum fit. Nam, ut ἐναργῶς καὶ ἐνεργῶς * scripsit Fortunacianus, *deprecativa venia fit; cùm nulla potest esse defensio; sed cum, cui liceat ignoscere, tantummodo deprecamur; quomodo negare non possumus, nos voluntate fecisse id, propter quod arguimur.* Ita eum locum emendo, pro quo in Aldinâ & Pythœanâ editione malè legitur: *non possumus non voluntate fecisse.*

* Obiter.

† Cap. 25.

‡ Locis.

* Adel. act. 2. sc. 1.

† Eunuch. act. 5. sc. 2.

‡ Comment. in Cic. lib. de inventione.

* Coloris expers.

† Lib. 1. Rhet.

‡ Coloris expers.

* Inartificialis.

† Initio libri 2. ad uxorem.

‡ Act. 5. sc. 2.

* Clare, & efficaciter.

Similem (ut hoc mantissæ loco huic capiti appendam) fraudem mihi frausi videntur librarii apud Tullium lib. II. de Invent. quo loco de concessione pertractat. Legitur enim vulgò: *Concessio est, per quam non factum ipsum improbatur ab reo, sed ut ignoscatur, id petitur.* Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes possit ἑρμηνεῦσαι*. Nam concessionem dividit Tullius in purgationem, & deprecationem: purgatio verò ei definitur, per quam ejus, qui accusatur, non factum, sed voluntas defenditur. Pugnant autem hæc; in concessione voluntatem improbari; in purgatione, quæ concessionis pars est, voluntatem defendi. Itaque concessionis definitionem leniter leviterque immuto, ac lego; *per quam non factum ipsum probatur ab reo*, &c. Et hæc hactenus: nunc videamus de qualitate νομικῇ, sive legali.

* Interpretari.

Cap. X.

De Statibus legalibus.

Status legitimus est quadruplex. Primus est scripti & sententiæ, cùm aliud scriptum est, alia mens videtur scriptoris; & unus scripto, alter sententiâ scriptoris nititur. Hic æquitas & summum jus committuntur.

Alter est ratiocinatio, quâ ex eo, quod scriptum est, aliud non scriptum colligimus, quod par ejus est ratio.

Tertius est legis contradictio, cùm nempe vel lex eadem secum, vel leges duæ inter se pugnant.

Quartus est ambiguitas orationis, quæ oritur vel mutatione accentus; vel divisione vocabuli, vel ob varias vocis significationes.

Vicina huic, vel fortasse ejus species, est, quæ Ciceroni definitio vocatur. Differt ea à statu definitivo, quatenus nomen hoc etiam convenit uni ex quatuor statibus primariis; quia illo de facti nomine, hic de vi verbi quæratur.

Adjungit Hermogenes statibus legalibus μετάληψιν, sive translationem, quia tum demum perfecta est, quando lege nititur.

Differt autem à cæteris statibus, quòd illi sint de re, hic de actione. Siquidem translatio nihil aliud est, quàm judicis aut judicii remotio.

Fit ea quadrifariam. Primò à personâ; cùm non is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet. Deinde à loco, cùm alibi, non apud quos convenit, intenditur actio. Tertiò à tempore; ut, siquem olim dicamus accusari potuisse, nunc non posse. Postremò à re; cùm negatur agendum hâc lege, hâc pœna, ob hoc crimen.

I. De statu legali universe, et speciatim de eo, qui scripti et sententiæ dicitur.

Status Qualitatis νομικῆς, sive legitimæ, Ciceroni in Partitionibus est triplex; ex ambiguo, ex scripto & sententia, & ex contrariis legibus. Hermogenes his tribus adjicit syllogismum. Cicero verò, lib. II. de Inventione, quinque enumerat species, ac superioribus quatuor addit definitionem. Idem facit Boëthius lib. IV. in Topica Ciceronis. Auctor ad Herennium lib. I. etiam sextam speciem adjungit, quæ translatio dicitur. De singulis videamus.

Primus Hermogeni status est ἡ κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ζήτησις†: quo loco ῥητὸν‡ ponitur ἀντὶ τοῦ ἐγγεγραμμένου*: unde Latinis vocatur status scripti & sententiæ. Illustre ejus exemplum habemus apud Cornelium Nepotem in Epaminonda: *Lex erat Thebis, quæ morte multabat, siquis imperium diutius retinuisset, quam lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cùm Reip. caussa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium. Postquam domum reditum esset, collegæ ejus hoc crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem caussam in se transferrent*, &c. Meminere hujus rei etiam Tullius in primo de Inventione, Plutarchus in præceptis politicis, & apophthegmatis regum ac ducum, Ælianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XLII. Nempe actores τὸ ῥητὸν urlere: Epaminondas defensus τῇ διανοίᾳ. De hoc statu ita Cicero pro Cæcina; *Quæ lex, quod Senatusconsultum, quod magistratus edictum*, &c. Etiam alia quædam hujus status exempla adfert Hottomannus lib. VI. observationum Juris cap. XXI. Apud Hermogenem exemplum est istiusmodi. Lex est; Si alienigena murum adscendat, mortis afficiatur supplicio. Peregrinus quispiam in civitatis obsidione murum conscendit, contra hostes pugnavit, fortiter rem gessit, oppidumque & cives conservavit, atque hac propter præmium exspectat. At alii, seu invidiâ, seu inscitiâ, præmio ornandum negant; quin exemplum in eum fieri petunt.

† Quæstio dicti, & sententiæ.
‡ Dictum.
* Pro scripto.

Κεφάλαια hoc in statu sunt quatuordecim.

I. Προβολή, sive *intentio* est, Violasti legem; quia murum conscendisti.

II. Διάνοια sive προαίρεσις, *sententia* sive *propositum*. Estque partim legislatoris, partim rei. In legislatoris sententiâ tria sunt exquirenda. Primum τὸ πότε, *quando*: ut, Tempore pacis noluit legislator quemquam murum adscendere, quod res esset mali exempli; at concessit, ut id fiat tempore belli, quia tum necessitas exigit. Deinde videndum ἐπὶ τίσι, *quibus in rebus*: ut, Muros licet conscendere, cùm jubet tribunus, ut omnes sequantur. Est enim tum mandatum, cùm tribunus non exceperit peregrinos. Præterea inspiciendum διὰ τί, *propter quid*: ut, Non licet ascendere voluptatis gratiâ, vel aliâ levi de caussâ: at licet, siquis id faciat, ut cives defendat: aut aliàs, ut vitam alterius eripiat ab injustâ cæde: quomodo Rachab* copa, sive copa, (ita Latini† vocant eam, quæ cauponiam exercet) exploratores fune demisit per fenestram ædium suarum, quæ in mœnibus erant: quomodo item B. Paulus‡ Damasci periclitans per sportam dimissus est. Nam convenit, leges latas esse ob publicam salutem: hanc, supremam esse legem. Quod igitur utile & salutare est Reipublicæ, id legibus adversari.

* Jos. 2. 15.
† Cic. in Pis. & auctor carminis, quod Copa inscribitur.
‡ Act. 9. 25.

III. Προδιορισμὸς παραλειφθείς, *exceptio præterita*. Est hic locus ejus, qui utitur τοῦ ῥητοῦ, sive scripto. Ut, Nihil tale expressit legislator; sed tantummodo ait, Ne alienigena muros conscendito.

IV. Ἑτέρα διάνοια, *altera sententia*: qui locus est utrique parti communis. Nam reus dicet, Non adscripsit hoc legislator, quia in rebus apertis non opus est exceptione. At actor respondebit, Imò non adscripsit, quòd prorsus noluerit peregrinum muros conscendere.

V. Συλλογισμός, sive *ratiocinatio*. Ita reus dicet, Parum referre, utrùm id sit adscriptum, nec ne; cùm exceptio legis sit, ubicunque aliud jubet necessitas. At actor contendet, permagni referre, sitne adscriptum, nec ne. Est igitur hoc caput τίμησις τῶν ἴσων, *æstimatio rerum parium*. Nam reus paria esse vult, imparia actor.

VI. Ὅρος, sive *definitio* defensoris: quod plurimum intersit, num muros conscendamus cùm hostes adsunt, an aliàs; puta tempore non necessario.

VII. Ἀντίθεσις, h. e. aliqua è qualitatibus assumtivis. Ita μετάστασις, sive *translatio* fit. Feci propter salutem patriæ, jussu tribuni, hortatu eorum, qui peregrini non erant. Ἀντίστασις verò, sive *comparatio* fuerit: Satius est, legem violari, quàm urbem perdi.

VIII. Μετάληψις, sive *transumtio*: hoc est, vituperatio modi, quo quid actum. Ut, Poteras te adsociare iis, qui pugnabant intra muros.

IX. Τὸ πρός τι, *ad aliquid*: estque comparatio maleficii cum beneficio. Actor dicet, majus esse delictum, quàm beneficium, quia aliis janua sit patefacta ad violandum legem. Reus adseret, majus esse beneficium suum, quam maleficium: nam legem negligendo nihil se damni dedisse cuiquam: at urbem conservando optimè se de cunctis civibus esse commeritum.

X. Ὅρος

X. ὅρος βίαιος, *definitio violenta*, quæ utrique parti est communis. Dicet accusator; Legem violare, est quasi vitam eripere civitati, quia leges sunt velut anima Reip. At reus hæc invertet: Civitatem, inquiet, servare, est leges colere, quia salus populi suprema lex est.

XI. Θέσις, sive *positio* utriusque. Estque locus communis, de officio militari: item de legibus, earumque interpretatione. Pertinet huc illud Paulli l. ad exhibendum. ff. ad exhibendum. *Non oportere jus civile calumniari: neque verba captari: sed quâ mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Nam, ut ait pro Cæcinâ Cicero: *Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod testamentum, quæ judicia aut stipulationes, aut pacti conventi formula, non infirmari & convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & autoritatem relinquamus?* Atque hæc ratio fuit, cur Lycurgus * paucas tulerit leges, verùm litium disceptationes judicum reliquerit fidei. At alter contendet, non interpretari legem, sed divinare eum, qui verbis legis non insistit; unò ex judice fieri legislatorem.

* Plutarch. in Lycurgo, & Apophth.

XII. Ἑτέρα μετάληψις, *altera transsumtio*. Ut accusator dicet, Debuisti veniam petere à magistratu. Reus adferet, se, angustia temporis exclusum, id facere non potuisse.

XIII. Ποιότης, *qualitas* ab attributis personæ.

XIV. Γνώμη, sive *animus*. Utroque de loco diximus in statibus antecedentibus.

Proximum est, ut velut in superioribus statibus factum est, ita hic quoque ostendamus, quas Ciceronis orationes hoc in genere imitari conveniat. Ac illustris quidem est illa pro Cæcina. cujus isthoc elogium legere est apud ipsum Tullium in Bruto: *Tota mihi caussa pro Cæcina de verbis interdicti fuit; res involutas definiendo explicavimus, jus civile laudavimus, verbis ambigua distinximus.* Est & magna ex parte hujus generis oratio pro Balbo. Nam quæritur ea, de sententia legis Gelliæ, ac Corneliæ. Item illa de haruspicum responsis, quâ disceptatio est de interpretatione responsi aruspicum: quippe hi, factis prodigiis, dixerant, deos esse iratos, quòd loca sacra, & religiosa, profana haberentur. Itaque Clodius, occasione hac arreptâ, concionem habuit, quâ Ciceronis domum inter ea esse dixit, quæ è sacris reddita essent profana. At Tullius postridie in senatu ostendit, Clodii facta notari haruspicum responsis. Est etiam pars Plancianæ hujus loci; ut quâ disputet de lege Liciniâ; cujus caput unum erat de sodalitiis, alterum de ambitu. Erat autem Plancius à Juventio Laterensi ambitus accusatus. Incidit quoque hic status in eam partem orationis pro Quinctio, quâ Cicero contendit, Quinctii bona à Nævio non esse possessa ex edicto Prætoris. Agnoscit quoque hunc statum pars ea Milonianæ, quâ interpretatur Tullius decretum Senatus. Nam Clodiani dicebant, Senatum judicasse, cædem Clodii contra Remp. esse factam; qui tamen haut aliud decreverat, quàm ut Lepidus Interrex, Tribuni Pleb. & Pompejus viderent, nequid Resp. caperet detrimenti. Hæc de statu scripti & sententiæ.

II. De secundo statu legali, qui ratiocinatio dicitur.

PRoximum locum obtinet συλλογισμός, sive ratiocinatio, ita appellatur juxta magistrum Herennianum *, *cùm res sine propria lege venit in judicium, quæ tamen ab aliis legibus similitudinem quandam aucupatur.* Cicero II. Rhetoricorum, ex ratiocinatione ait nasci controversiam, *cùm ex eo, quod uspiam est, ad id, quod nusquam scriptum est, pervenitur.* Nempe in superiori statu lex scripta, & voluntas, controversiam cient: hic rationes, sive argumenta, ex scripta lege sumta. Exemplum hujusce status fuerit: Lex est, ne meretrice prognatus habeat concionem ad populum. Causam agere vult filius lenonis: sed prohibetur à magistratu, non alia de caussa, quam quia sit filius ejus, qui lenocinium fecerit. Respondet ille, tantummodo lege cautum esse de eo, cujus mater corpus in vulgus dederit: senatum esse ex legitimâ patris sui conjuge. Verùm rectè oggerit magistratus, finem fuisse legislatoris, honestatem publicam. Cùm autem, & qui prostituunt, & quæ prostant; sint διαβεβλημένα πρόσωπα †, (unde inter Cæsaris Caligulæ probra meritò reponitur, quòd lege sanxerit ‡, *ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent*) honestati publicæ non minùs adversari, si filius concionetur lenonis, quàm si natus muliere quæstuariâ. Ab istiusmodi caussa haud multum abludit oratio ea Æschinis, quâ Timarchum à concione arcendum contendit, cùm ob patrimonium profusum, tum inprimis ob crimen impudicitiæ in se admissum. Sed & alios inibi enumerat, quibus publicè verba facere non liceret. Exemplum quoque fuerit συλλογισμοῦ, si pater filium ebriosum homicidii accuset, quia tantundem sit, semel sibi manus adferre, & pluribus se actibus occidere; ut dicebat Parisiensis cancellarius, Joannes Gerson.

* Lib. 4.

† Personæ infames.

‡ Sueton. Calig.

Fit autem ratiocinatio quadrifariam: à pari, à majori, à minori, sive, ut Quinctilianus * vocat, ab eo quod antè ad id quod postea, ac denique à contrario. A pari est, si quis matricidam eodem contendat afficiendum supplicio, quo patricidam. Lex autem sub imperatoribus erat, ut, qui patrem interemisset, culeo cum gallo gallinaceo, viperâ, & simia insueretur, & vectus plaustro, nigris bubus juncto, in mare præcipitaretur; aut flumen, si mare vicinum non esset †. A majori est; Cùm lege liceat interimere transfugam redeuntem; non peccavi, cum verberibus cædendo. A minori est; Cùm præmium debeatur ei, qui militem defendit; meritò petit præmium, qui servavit Imperatorem. A contrario est; Cùm ei, qui in bello bene rem gerit, præmium à duce decernatur: meritò quoque ab eodem pœna irrogatur à prœlio fugientibus.

* Lib. 5.

† Instit. tit. ult. lib. 4. parag. Alia deinde. l. 1. C. de iis qui parentes. l. 9. ff. de lege Pompeja. de Parcid.

In hisce omnibus modis iidem sunt loci, qui in statu definitivo: tantum est hic κεφαλαίου ἐναλλαγή, sive *ordinis commutatio*: nempe in quatuor primis capitibus. Nam προβολὴν hic excipit ῥητὸν, sive *scriptum*. Hinc collocatur συλλογισμός, quem accusator opponit τῷ ῥητῷ. Sequitur deinde ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris*: quæ utrique parti communis est. Reliqua capita Hermogenes petere jubet è statu definitivo: nempe quia & eadem sunt, & eodem tractantur ordine. Atque hæc ratio est, cur nonnulli de ratiocinatione continuò tractent post statum definitivum. Nos insistere maluimus ordini Hermogenis, ne commisceantur status rationales, ac legales.

Ἀντιστοιχοῦ ... in Gloss. vet. ab H. Steph. edita, ac Lugduni Batavorum cum Vulcanii notis recuso. Vide inter alios Calerum παρέργων cap. 3. & inprimis Goldastum in notis ad Dositheum.

Monet autem Syrianus, quemadmodum hic status in quosvis incidit status; ita in hunc quoque statum incidere statum conjecturalem: ut cùm conjecturâ est indagandum, quæ mens fuerit legislatoris.

Nulla exstat Ciceronis in hocce statu oratio: incidunt tamen nonnulla apud eum, quæ huc referri possint. Istiusmodi est illud pro Cæcinâ: *Quibus enim rebus plerumque vis fit, ejusmodi res appellantur interdicto: si per alias res eadem facta vis est, ea tametsi verbis interdicti non concluduntur, tamen sententiâ juris atque auctoritate retinentur.* Sunt & quædam alia inibi hujusce generis. uti illud: *Lex usum, & auctoritatem, fundi jubet esse biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur.* Sed de ratiocinatione hactenus.

III. De statu contrariarum legum.

TErtius status est ἀντινομία, *legis contradictio*. Ea vel oritur ex duabus pluribusve legibus pugnantibus; vel etiam ex unâ lege, cujus plura sunt capita, quæ casu contraria fiunt. Primi modi exemplum est. Lex una est: *Magistem-*

templum Cereris ne ingrediatur. Altera est: *Qui opem parentibus non tulerit, gravi pœna multator.* At in templo Cereris vapulanti matri opem tulit filius. Accusatur. Itidem lex una est: *Qui tempestate coortâ solus in navigio remanserit, is navem possideto.* Altera est: *Ne filius abdicatus paterna possideat bona.* At remansit in navi filius, quem pater abdicaverat. Hic igitur ratione prioris legis vindicat sibi navem. Sed dicam ei scribit alter filius, eò quòd lege alterâ, qui exhæres sit, haut patrimonii particeps esse possit. Posterioris modi exemplum est istiusmodi. Lex est: *Si quis virginem imminuerit, illa potestatem habeto eligendi ejus vel mortem, vel conjugium.* Est qui duabus vitium obtulerit: quarum una violatorem cupit
urivirgis, ferroque necari, ut inquit Flaccus *; altera, * Lib. 1. Sat. 7.
non viripotens fortè, sed vitiosa magis, matrimonium expetit. Itaque hoc casu in una eademque lege contradictio est. Ac hujus generis exempla etiam in historia Ecclesiæ habemus. Ut in B. Ambrosio, Mediolanensi Episcopo. Nam quid magis Ecclesiæ curandum, quàm ut idoneus præsit Episcopus? At in Ambrosio obstare visum, quod B. Paulus vetet, ne episcopus creetur neophytus. Nihilominus electus est episcopus Ambrosius, licet neophytus: quia & ab Arriana hæresi constaret esse immunem; & summæ esset auctoritatis; quòd illa tempora requirerent. Imò multa etiam in Scripturis exempla habemus. Ut in Jephthe. Licet enim lex foret Mosaica, ne mamzer, h. e. spurius, magistratum capesseret: quia tamen, præcipuè difficilibus temporibus, imperium illi & tradendum, & suscipiendum, quem exigit salus publica, Jephthæ & traditum, & susceptum imperium fuit: ut est Judic. x. Lex erat Mosaica, ne quisquam, præter sacerdotes, vesceretur panibus propositionis. Et tamen, quia lex est, ut esurientes pascantur, hi panes præbiti sunt Davidi esurienti. Eidem, licet lex foret, ne Deo consecrata alii serviant usui, quàm divino, Goliathi tamen gladius traditus fuit, quia sic plurima salus exigere videretur. Quis legem ignorat, ne sabbatho opus fiat? Sed ob supremam publicæ salutis legem, Macchabæi nihilominus sabbatho pugnarunt.

Κεφάλαια in hoc statu Hermogeni sunt tredecim.

Primum est προβολή, sive *intentio* accusatoris. Ut, Non debetur tibi navis, cùm pater te scripserit exheredem.

Alterum est διάνοια, sive *sententia*. Ut, Non peto navem, ut filius; sed ut alienus: non jure sanguinis; sed virtutis ergo, quia navem conservavi.

Tertium est ἑτέρα προβολή, *altera propositio:* quæ petitoris διάνοιαν confirmat. Ut, Lex jubet, ut navis ejus sit, qui tempestatis tempore solus in ea remanserit.

Quartus est ἑτέρα διάνοια, *altera sententia:* quæ petitoris διάνοιαν refutat. Ut, Lex quidem navim alienam dari vult remanenti in navi: at non semper, quia prohibet dari navem paternam filio exhæredi.

Quinctum est ἀντίθεσις, *qualitas assumtiva:* estque communis utrique parti. Accusatoris ἀντίθεσις est, At pater exheredem te fecit bonis suis. Rei ἀντίθεσις est, At solus remansi in nave.

Sextum est μετάληψις, *translatio*, seu præscriptio. Estque tum judicii, tum facti. Judicii, ut, Non jam tempus est objiciendi, quòd pater me exhæredârit. Facti, ut, Si pater superstes foret, me quoque hæreditatem vellet cernere, ob hoc egregium facinus. Contra accusator dicet, potuisse eum majora virtutis suæ documenta dare, pugnando cum enormibus vitiis, ob quæ pater exhæredem fecit; quàm temere sese navi committendo, pugnandove cum mari, ac insanis fluctibus.

Septimum est, τὸ πρός τι, sive *quantitas comparata:* estque nihil aliud, quàm duarum legum comparatio. Ea fit quadrifariam. Primò ratione temporis. Nam pro quo facit antiquior lex, is hujus dicet ob vetustatem potissimum esse habendam rationem. At cui favet, quæ posteriùs lata est, is adseret, novis legibus veteres antiquari. Deinde ratione personarum. E. G. Lex de abdicatis lata est à Solone, legislatore sapientissimo: tuam vel Chærephon constituit, vel Midias tulit, uterque prætor improbus. Tertiò ratione amplitudinis. Ut, Illa de exhæredatis lex est communis: tua unius est civitatis. Quartò ratione effectorum. Ut, Major utilitas est legis de exhæredibus, quàm alterius de navis possessore.

Octavum est ὁ βίαιος ὅρος, *violenta definitio.* Actor dicet, Ejus est navis, qui possedit; nec vendidit, aut alii donavit. Petitor inquiet, non patris erat navis, sed tempestatis: non ut hæredi navis debetur mihi; sed ut donata a Neptuno, aut ut præmium virtutis.

Præter hosce locos incidunt & alii quinque; θέσις sive *locus communis*, μετάληψις ἑτέρα sive *altera translatio*, ἀντίληψις sive *qualitas absoluta*, ποιότης sive *qualitas*, quæ petitur ab attributis personæ, & γνώμη sive *consilium* ac voluntas rei. Verum de hisce remittit nos Hermogenes ad status assumtivos.

IV. De statu ambigui.

PRoximum est, ut dicamus de statu ambigui. Cujus tres sunt modi: unus προσῳδίας, sive *accentus*; alter διαστάσεως, sive διαιρέσεως, h. e. *intervalli, ac divisionis*; tertius ὁμωνυμίας, ἢ ἀμφιβολίας, sive *vocabuli plura habentis significata, aut ancipitis constructionis.*

Ambiguitas accentus est in lege ista, ΕΤΑΙΡΑ, ΧΡΥΣΙΑ ΕΙ ΦΟΡΟΙΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΤΩ. *Meretrice auream gestante coronam, publica esto.* Accusator pronunciat δημοσία, accentiunculâ in penultimâ, (neque enim veteres apponebant has vocum notas) ac proinde lege vult præcipi, ut publicetur meretrix. hoc est, ut mancipium fiat civitatis. At rea acuit antepenultimam, ut sit δημόσια: ac proinde legis mentem esse dicit, ut corona, non ipsamet, publicetur.

Ambiguitas συνθέσεως, καὶ διαιρέσεως est, si quis duos habens filios, Leontem & Cunctaleontem, ita testamento caveat: BONA MEA DO LEGO CUNCTALEONTI. Nam Cunctaleon se nominari vult: at alter, διαίρεσιν faciens, legit, BONA MEA DO LEGO CUNCTA, i. omnia, LEONTI. Simile istud apud Theonem Sophistam, Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία· &, Αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία. Quæritur enim, an tibicina, si ceciderit, an verò olla, quæ ter ceciderit, debeat publicari.
Πεσοῦσα * autem legi debere, non παῖς οὖσα †, prout est * Quæ
in editione Cameratii, (quam secuta est Lugdunensis) ceciderit.
jamdiu optimè observavit Joannes Checus, epistolâ de † Quæ
pronunciatione linguæ Græcæ, adversus Stephanum, E- puella sit.
piscopum Wintoniensem. Clareque liquet ex Fabii lib. VII. cap. IX. ubi hoc ipsum exemplum Latinè interpretatur. Simileque est exemplum alterum, quod idem Theo
subdit, Οὐ Κενταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται ‡· &, οὐκ ἐν ‡ Non
ταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται *. Centauris
Ambiguitas ex ὁμωνυμίᾳ est; Quidam taurum lega- bellum
vit amico. Itaque hic, post mortem testatoris, petit ser- movet
vum nomine Taurum: at hæres bovem ei legatum dicit. Hercules.
Ἀμφιβολία verò est in illo, quod affert Herennianus ma- * Non in
gister lib. I. *Tullius hæres meus Terentia uxori mea XXX.* tauris bel-
pondo vasorum argenteorum, qua volet, dato. Nam in- lum movet
certum est, utrùm is damnâs sit, dare vasa, quæ Teren- Hercules.
tiæ adlubescant, an quæ volet ipse.

Κεφάλαια juxta Hermogenem sunt novem.

Primum est προβολή, sive *intentio* accusatoris. Ut, Proscribi meretricem postulo, ac divendi, quod coronam gestarit auream.

Alterum est ἡ ἑτέρα προβολή, sive *intentio defensoris.* Ut, Non meretrix vendenda, sed aurum.

Tertium est ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *sententia legislatoris.* Estque is locus utrique parti communis. Accusator dicet, æquas delictis pœnas legibus irrogari: at verò maximopere adversari bonis moribus, si meretrix gestet coronam auream. Defensor asseret, leges esse populares, & æquas; non crudeles; cujusmodi forent, si ob unum delictum mulier redigatur in servitutem.

Quar-

Quartum est προέχον καὶ προεχόμενον: quod caput uno nomine à Fortunatiano appellatur *continentia*. Eo autem significatur, aliquo posito, aut sublato, utrumque poni, aut tolli. Ita dicet accusator, cujus hoc caput proprium est: Si meretrix publicetur, vestis quoque publica erit; non item, publicatâ veste: publica est meretrix.

Quinctum est ἀντίθεσις, sive *oppositio* accusatoris. Ut, Non convenit, ut prostibulum sese condecoret schemate, aut ornamentis matronarum. Hanc ob caussam apud Athenienses, meretrices ἀνθινοῖς, seu versicolore utebantur veste; teste Artemidoro lib. II. cap. III; item Suida: & Romæ *matrona, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant sublatâ stolâ, propter ignominiam*; ut scribit Acron in isthoc Horatii †:

† Sat. 2. lib. 1.

Quid inter-
Est, in matronâ, ancillâ, peccesve togatâ?

Ubi tria conjungit genera, matronas, sive nobilium uxores, quas amabat Cupiennius; libertinas, in quas insaniebat Sallustius; meretrices, quas sectabatur Marsæus. Quodque de meretricibus Acron ait, idem firmatur illo Juvenalis sat. II. de matronâ stupri reâ:

—— Carfinia talem
Non sumet damnata togam.

Et hoc Martial. lib. II. epig. XXXIX:

Coccina famosæ donas, & janthina, lenæ.
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Et lib. X. epig. LII:

Thelin viderat in toga spadonem:
Damnatam Numa dixit esse mœcham.

Sextum est ποιότης, sive *qualitas* facti: ubi de rei turpitudine disserendum.

Septimum est γνώμη, sive *sententia:* ubi videndum, quo consilio id egerit meretrix.

Octavum est μετάληψις, sive *transsumtio* defensoris: cui insperguntur, quæ faciunt ad ciendam misericordiam. Ut, Crudele est, miseriæ miseriam accudere: abunde misera est prostitutarum conditio, cùm matronarum careant ornamentis, aut, si utantur, ea amittant. Habet hoc genus multiplicem ἐξέτασιν *: ideoque & in hypothesi hàc multæ locum habent γνῶμαι, καὶ ἐπιχειρήματα †. Ut, bella multos involvere miseriis: majores meretricis aliquod aliquando nomen gessisse; sed belli adversitate, militum rapinis, incendiariorum scelere, redactos esse ad sortem paupertinam: vim illatam virgini à centurione: unà cum cæteris in servitutem redactam: coactam facere quæstum corpore. Accusator verò instituet ἀντίθεσιν, quâ hæc impugnabit, ac culpam impudicitiæ in ipsam impinget feminam.

* Recensionem, ac disceptationem.
† Sententiæ, & epichiremata.

Atque hinc cognoscere est, rectè à Sopatro ‡ scriptum esse: cùm loci statuum legitimorum vel proprii sint cujusque generis, vel omnium communes: priori quidem loco proprios exponi: hinc verò cætera capita repeti è statu aliquo rationali, sive is absolutus fuerit, sive assumtivus.

‡ In divisione quæstionum.

Quomodo ambigua dissolvantur, Jurisconsulti docent: in his Udalr. Zasius in Rhetorica Ciceronis *.

* Pag. 183. edit. Basil. a. 1537.

V. DE STATU LEGALI, QUI DEFINITIONIS DICITUR.

Quatuor statibus legalibus ab Hermogene memoratis, de quibus hactenus dictum nobis, tum Tullius, tum Cornificius, definitionem adjungunt, ut antea retulimus. Sed Cornificius, exemplum affert status definitivi, quo de facti nomine questio est: Tullius autem eo distinguit, quòd illic de facti nomine, hic de vi verbi quæratur. Atque idem liquidius fit ex exemplo à naufrago, quod Cicero adducit. Cui simile sit istud. Quæri possit, an, siquis alteri legârit vinum, eo comprehendatur passum; quomodo, teste Varrone †, nominabant, *si in vindemiâ uvam diutius coctam legerent, eamque passi essent in sole aduri.* Qui passum contineri negat, eo argumento uti potest; quòd mulieribus ‡ vini usu fuerit interdictum; at passi usus fuerit concessus. Athenæus lib. X. ex sextâ Polybii historiâ: Παρὰ Ῥωμαίοις ἀπείρηται γυναιξὶ πίνειν οἶνον, τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Contrà tamen Ulpianus in leg. IX. Dig. *De tritico, vino, vel oleo legato*, disertim scribit, passum quoque posse intelligi vini appellatione: ac Plinius, lib. XIV. cap. XIX. passum ponit inter vina dulcia. Decidit hanc quæstionem doctissimus Casaubonus lib. X. Animad. cap. XI. Ait autem, passum quidem vini nomine comprehendi; at mulieribus Romanis haut planè interdictum fuisse usu vini, sed solùm ejus, qui δεύτερος, ἢ ἀνδρεῖος οἶνος Erotiano dicitur: h. e. temeti; quam vocem in Romuli lege, eâ de re latâ, positam fuisse, conjicere est ex Gellii lib. X. cap. XXIV.

† Lib. 1. de vita pop. Rom.
‡ Dionysius lib. 2. & M. Cato.

Porrò hæc legitimi status species (ut Cicero * ait) *iisdem ex locis omnibus, quibus definitiva constitutio, tractabitur.*

* Lib. 2. de Invent.

VI. DE STATU TRANSLATIVO.

Cornificio sexta species status legitimi est μετάληψις, sive translatio. Sed si tum status legitimus est, ut ipse † agnoscit, *cùm ex scripto, aut ex scriptis, aliquid controversia nascitur:* sanè μετάληψις propriè status legitimus non erit, quia eo non de scripti sententiâ, sed de actione judiciali, quæritur. Atque hoc impulisse Hermagoram videtur, ut, quemadmodum ex Curio Fortunatiano ‡ discimus, eam faceret quartam speciem status rationalis. Nihilominùs legalibus eam statibus subjicit quoque Hermogenes: nimirum quia vis ejus lege niti debet.

† Lib. 1.
‡ Lib. 1. artis scholicæ.

Est autem μετάληψις nihil aliud, quàm constitutio judicii, h. e. controversia quædam judicium præcedens. Cic. in Partitionibus: *Atque etiam ante judicium de constituendo ipso judicio solet esse contentio: cùm aut sitne actio illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illâne lege, illisne verbis sit actio, quæritur.* Μετάληψις vocatur, quia judicium à judice in judicem, ab accusatore in accusatorem, à tempore in tempus transfertur, aut aliâ quâcunque ratione actio, aut judicium, recusatur. E. G. si conjux alicujus neget, se adulterii ampliùs à marito accusari posse; non quia inficias ire possit, se stupri gratiâ cum quopiam caput limâsse; verùm quia conjux juri suo renunciarit: cùm tam longum intercesserit temporis intervallum, ex quo eam ductarit alius, & marito certò constiterit: ut à quo eo nomine in os sæpe accusata sit. Similis exceptio est in oratione pro Cælio, quia caussâ illa agebatur die festo. Et primâ Verrinâ disceptatur de constituendo accusatore: unde & *divinatio* dicitur: quâ de re Agellium vide lib. II. cap. IV. Ac apud Demosthenem quoque multæ sunt hujusmodi caussæ. Vide & L. Posthumus. §. Siquis instituta accusat. ff. de inofficioso testamento. Etiam judicium recusantis exemplum habemus in Caino, cùm ait *: *Numquid custos fratris mei sum ego?*

* Gen. 4. 9.

Fit autem μετάληψις bifariam. Nam vel omnino excluditur actio: vel tantùm ex aliquâ circumstantiâ. Prioris exemplum est, si, qui cædis semel postulatus, atque absolutus fuit, pòst, cognitis certioribus cædis indiciis, iterum in jus vocetur. Ille enim, cui dica scribitur, negabit, se ullâ ratione in jus vocari posse, cùm lex vetet, bis eâdem de re judicium fieri. Fortunatianus hanc μεταλήψεως speciem vocat *præscriptionem:* jurisconsulti nominant *exceptionem rei judicatæ.* Posterioris generis est, qui adulterum cum uxore deprehenderat, priùs solùm adulterum occidat: pòst verò occidat adulteram in monumento adulterii inventam. Quippe reus negabit, secum jure agi posse, quòd lex permittat cædem utriusque: actor verò transferet illud ad tempus, ac locum, nam lege permissum negabit, ut alio tempore aut loco occidantur, quàm quo in adulterio deprehenduntur. Hæc species sibi apud nonnullos proprium μεταλήψεως nomen vindicavit. At Hermogeni id nomen tum hanc, quam pressè μετάληψιν vocant, tum etiam præscriptionem comprehendit. Hermogenem quoque sequitur Sulpicius Victor, dissentiente Zenone, consentiente Marcomano nescio quo. Ita

enim scribit: *Hæc quæ ad præscriptionem pertinent, quamquam ab instituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit, persequi ex his, quæ tradidit Marcomanus; ex cujus commentariis hæc prope ad verbum translata sunt.*

Sunt qui μετάληψιν ac præscriptionem, referri putent ad statum νομικὸν sive legalem: eosque hæc movit ratio, quòd illa tantùm μετάληψις perfecta sit, quæ legis autoritate nititur. Ut in exemplo antea allato, quod erat, si quis homicidii, vel alterius criminis accusatus, judicium detrectâsset, quia semel hâc de re judices sententiam tulerint: lex autem sit, ne eâdem de re bis habeatur judicium. Quomodo Crito apud Comicum * ait:

* Adelph. act. 2. sc. 4.

Mihi non videtur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse.

Sed minùs hæc sententia satisfacit. Utique μετάστασις duplex est. Nam vel ἁπλῶς negamus, nobiscum in jus ambulari posse; quæ τελεία, sive perfecta translatio dicitur: vel aliquo modo rejicitur judicium, ut, si negemus, hoc tempore, hâc lege, eâ judicii formâ, nobiscum agi posse. Sed sive hæc, sive illa μετάστασις consideretur; cùm utrobique de re futurâ disceptetur, puta de actione, vel accusatore; si ad statum alium referenda est, non tam ad statum νομικὸν pertinere videtur, quàm πραγματικὸν sive negotialem, qui proprius est generis συμβουλευτικοῦ sive deliberativi; utpote cujus solius sit considerare tempus futurum.

Sunt alii, qui μετάληψιν statibus generalibus annumerent; ut Quinctilianus lib. III. cap. VIII. & Cicero ipse libro I. de Inventione. Eos autem in hanc sententiam adduxit caussarum tuendarum ordo ac ratio. Nam primùm reus, si potest, se fecisse negat: sin minùs, proximum est, ut dicat, se non fecisse quod objicitur. Tertio loco, quæ defensio honestissima est, rectè fecisse contendit; aut non tam gravem intulisse injuriam, quàm credat adversarius. Quæ si deficiant, una superest salus, aliquo juris adjumento elabendi; quod fit per translationem. Hæc sententia apud multos eò minoris est ponderis, quòd autores illius parum sibi constiterint. Uterque enim alio loco tribus illis generalibus statibus acquiescit; neque ullius mentionem facit, præterquam conjecturalis, finitivi, & juridicialis. Mihi tamen haut improbatur: quamquam propius fidei videatur, eam esse statum, non tam ἁπλῶς ab omnibus, quàm ab aliis generis seu qualitatis statibus, disjunctum. Siquidem qualitatis status, vel est negotialis, vel juridicialis. Juridicialis vel rationalis est, vel legitimus. Rationalis vel absolutus est, vel assumtivus. Assumtivus vel est comparatio, vel relatio, vel remotio, vel concessio. Legitimus vel est scripti & sententiæ, vel ratiocinationis, vel legum contradictionis, vel ex ambiguo. Sed hi omnes qualitatis status sunt περὶ πράγματος, *de re*, sive negotio ipso: ut μεταλήψεως proprie horum nihil sit; quandoquidem ea est non περὶ πράγματος, sed περὶ ἀγῶνος, h. e. *de judicio constituendo.*

Nunc κεφάλαια μεταλήψεως persequamur.

Primo loco constituenda προβολὴ, sive *intentio.* Ut, Homicida es.

Sequitur deinde παραγραφὴ, sive *præscriptio.* Ut, Semel sum absolutus; eoque me in jus vocare non potes; cùm lex vetet, bis eâdem de re caussam dicere.

Huic succedit διάνοια νομοθέτου: *sententia legislatoris.* Ita dicet actor, Consideranda est mens legislatoris, non scriptum. At defensor dicet, legislatorem adscripturum fuisse, si hæc ejus fuisset sententia.

Quartum est συλλογισμὸς, sive *ratiocinatio.* Ut, Nihil interest, num adscripserit legislator, nec ne, cùm mens ejus sit manifesta è lege.

Quinctum est ὅρος, sive *definitio*, quæ semper contraria est ratiocinationi. Itaque definitio ostendet, plurimùm inter ea interesse quæ paria videntur actori.

Incidit & hic status conjecturalis. Nam dicet reus; Quid quòd, licet me lex judicio non liberaret, pœna à me homicidii repeti non posset? Neque enim homicidium commisi, atque ideirco superiori caussâ sum absolutus. Alii quoque status incidere possunt. Atque id cùm fit, propria ejusce status capita adeunda sunt, quò ex iis profligetur quæstio. Verùm, nisi urgeat necessitas, continebit se reus intra μετάληψιν, ac contendet, non debere hanc caussam iterum ventilari.

Sunt & alia præscriptionis capita: verùm ea peti possunt ex statu scripti & sententiæ. Nam, ut suprà dicebamus, omnis τελεία παραγραφὴ * scripto & lege nititur. Hoc tamen discriminis est, quòd capita actionis tribuantur reo, & contra: atque id ex capitibus, quæ paullo antè commemorabamus, manifestum est.

Reo autem adserente παραγραφὴν †, sive μετάληψιν ‡, accusator ostendit, litem εἰσαγώγιμον εἶναι *. Quâ de re vide Carolum Sigonium lib. III. de Rep. Athen. cap. de judiciis Heliææ, & Budæum in Commentariis linguæ Græcæ.

* Perfecta præscriptio.
† Præscriptionem.
‡ Translationem.
* Ejusmodi esse, ut contra eam præscriptio jure objici non possit.

VII. De superiorum capitum in translatione, ac statibus aliis, delectu et eorundem permutatione.

Porrò ex capitibus hactenus memoratis non omnia semper incidunt. Quædam etiam, si incidant, nihil interdum continent quod magnopere caussam juvet. Quamobrem & hic, & cæteris in capitibus utendum judicio, ne, dum omnia consectamur, cogamur μικρολογεῖσθαι †. Hoc ut planius fiat, operæ sit, sumere caussam quampiam à Demosthene, Cicerone, aliove oratore tractatam: ac primò videre, quæ capita in eam incidant, juxta doctrinam Hermogenicam: deinde verò notare, quæ solùm argumenta usurpet Demosthenes, Tullius, aut quisquis is orator est. Nam quæ negliguntur à præstantissimis oratoribus, ea orationem reddidissent exilem; nonnunquam etiam caussæ obfuissent.

† Minutias consectari.

Interdum quoque usu venit, ut loco ejus capitis, quod præteritur, aliud alio ex genere adhibeatur. Ita in statu assumtivo, ut Metrophanes & Sopater monent, plurimùm definitio inter præscriptiones locum habet: alias in compensatione uti possumus istiusmodi præscriptione: Quid verò hoc rei? in judicium vocabor, qui beneficium dedi?

Interdum etiam in capitis deficientis locum succedit aliud ei geminum. Ita, ut in divisione quæstionum Sopater tradit, cùm διάνοια τοῦ νομοθέτου, sive *consilium ac mens legislatoris*, manifesta est, disceptatio institui potest de consilio eorum, qui illud, quod agitur, fecerunt. Rem eam exemplo hujuscemodi Sopater declarat. Lex erat: Quisquis non initiato aperuerit Cereris mysteria, capite pœnas luito. At quidam, cùm in somnis vidisset mysteria, amico non initiato somnium aperuit, ac, num ea essent mysteria, rogavit. Annuit is. Accusatur itaque impietatis. Hìc de mente legislatoris dubitari nequit: verùm quæstio erit, quo consilio Dii immortales hoc ei somnium immiserint. Atque erit is conjecturæ status. At definitio erit, cùm adieret reus, cui Dii mysteria aperire fuerint dignati, hunc meritò initiatum videri. Quando verò quid, & quod caput, in alius locum quasi succedaneum adhibeatur: id non tam præceptis tradi potest, quàm pendet a judicio ac prudentia oratoris.

VIII. De variis assumtivorum statuum appellationibus: item, rectene statuatur aliquis ratiocinationis vel ambigui status.

Hactenus de statu qualitatis, ejusque speciebus, ac capitibus: quæ omnia, ne juventutem turbaremus vocabulorum novitate, consuetis vocabulis semper appellavimus: quamquam & aliæ extent apud alios appellationes. Nam statum assumtivum, ut ex Sopatro cognoscimus, quidam vocant *defensionem verisimilem*; nempe quia præ cæteris caussam faciat verisimilem. Etiam status hic, eodem Sopatro teste, tum *translatio caussæ* nominatur, puta quòd in caussam honestam culpa transferatur:

tum

tum *color*, nimirum quia, ut Porphyrius ait, quasi color quidam ac quædam honestatis species facto prætexatur. Juvenalis sat. VIII:

Quis color, & quod sit caussæ genus, atque ubi summa Quæstio.

Ac similiter appellat sat. VI, ut suprà vidimus. Etiam *coloris* nomen crebrò legere est apud M. Senecam; qui & deridet colorum libros, quos scripserat Otho Junius, Tiberiani temporis, Rhetor Tacito etiam memoratus in III. Annal. Videri queant eodem modo dictæ controversiæ coloratæ: nisi cui magis verisimile fiat, ita vocatas, quas Philostratus in Polemone ἐσχηματισμένας ὑποθέσεις, ac Fabius *figuratas* appellat *controversias*: aut, ut alii malunt, quarum argumentum est παράδοξον *. At hoc quidem εἰς τὸ μέσον κείσθω †. Κεφάλαιον quoque, quòd nos συλλογισμὸν sive *ratiocinationem* cum Hermogene vocamus, id Fortunatianus nominat *collectionem*: nempe quia ex certo colligitur incertum. At Sulpitio Victori nuncupatur *par*: quæ appellatio non displicet, tollendæ ambiguitatis caussa. Nam non defuerunt, qui ratiocinationem ideo excluserint è statuum numero, quòd sit argumentatio Logica; cùm tamen liqueat ex iis quæ diximus, aliter Logicos, aliter Rhetoras, hoc uti nomine. At, inquiunt, ut angustiùs usurpent Rhetores, tamen aliud omnino est thema a thematis probatione. Verum ignorare mihi videntur, status alios esse principales, alios incidentes; cujusmodi non modò ratiocinatio est, sed & status ex ambiguo, atque adeò omnis status legitimus: quæ & sententia est Thomæ Corræi lib. III. de Eloqu. cap. XXIII. Sed iidem de statu quoque ex ambiguo controversiam movent. Negant enim, statum esse posse, quia ambiguitas omnis tolli debeat, antequam tractetur controversia. Verum cogitare debebant controversiam quoque esse posse de modo tollendæ ambiguitatis. Ut, cùm tota controversia est, num CUNCTA LEONTI divisim, an conjunctim, legi debeat. Et hæc hactenus. Nunc ad alia accedo, ad quæ me tacita vocat lectoris exspectatio.

* *Admirabile.*
† *In medio relinquatur.*

CAP. XI.

DE STATU QUANTITATIS.

IN statu quantitatis cognoscendum, quæ sint graviores injuriæ: quæ minores. Ostendimus autem magnas esse, vel quia ob caussas leves illatæ, vel quia eas magna sunt consecuta detrimenta, vel quia affectis bene optime meritis, vel quia quis egit primus, aut solus, aut cum paucis, aut sæpe, aut datâ operâ, ac pluribus aliis modis.

I. QUOMODO IN STATU QUANTITATIS AMPLIFICENTUR INJURIÆ. ITEM IN POENA AGGRAVANDA QUANDOQUE SPECTARI, NON ANIMUM PECCANTIS, SED UTILITATEM REIP.

QUum juxta Aristotelem, quadruplex sit status, conjecturæ, definitionis, qualitatis, & quantitatis, de tribus primis hactenus egimus. Superest status quantitatis, in quo considerandum est, quæ majores sint injuriæ, quæ minores. Nam in demonstrativo quidem genere locum ea res etiam habet ut suprà ‡ ostendimus: verum nunc de eo tantùm agimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale.

‡ *Cap. 6. sect. 8.*

Sunt autem majores injuriæ, quæ arguunt animum maxime depravatum. Ita Melanopum oratorem accusabat Callistratus, quòd eos, qui templum exstruebant, fraudâsset tribus semiobolis sacris. Nam qui tam exigui lucri gratiâ injurius est, nullam metuet inferre cuiquam injuriam. Atque hinc liquet, longè aliam injustitiæ, quàm justitiæ, esse rationem. Nam justitia maxima est in re maxima: at maxima injustitia non tantùm in re maxima, sed etiam in minimâ esse potest. Quid enim non audebit, quem

—— parva poterunt impellere caussæ In scelus?

Quemadmodum seu jure, seu injuria, cecinit Claudianus ‡ de

—— Istrogothis, mistisque Gothunnis:

ut etiam expressit Delrio. Sive, ut legendum puto,

—— Ostrogothis, mistisque Gothinis.

Nam Gothini Tacito, qui Dioni Κότινοι *. Gravior quoque illa injuria, cui par nulla pœna est; aut quæ nullis remediis emendari † potest; aut quam ulcisci non potest cui injuria infertur; aut propter quam sibi quis mortem conscivit; aut ob quam aliqui in fraudem capitalem inciderunt. Itaque Demosthenes, pugno cæsus in theatro à Midiâ Atheniensi prædivite, quò injuriam hanc apud populum oratione exaggeraret, refert inter alia, quomodo Euæon, Leodamantis frater, Bœotium inter epulas, ac in conventu publico, obtruncârit, unicum ob colaphum inflictum; ac subjicit, Οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργὴν, ἀλλ᾽ ἡ ἀτιμία· οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. i. *Neque verò unica plaga iræ impetum, sed ignominia ciuit: neque cædi ingenuis grave est, tametsi est ipsum grave: id enim verò demum grave est, ad contumeliam cædi.* Quem ipsum locum Jurisconsultus quoque citat in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis.

‡ *Lib. 2. in Eutropium.*
* *Aliqui nec displicet Grotungi; seu, ut apud Ammianum est, Grutungi, qui iidem ac Visigothi. Sed Gothini prius abit à MSis.*
† *Nam levior omnis culpa, quæ possit corrigi. Hinc Livius lib 44. Incautior Nicias, Pellæ projiciendo partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem vilus lapsus, quod per urinatores omne ferme extractum est.*

Major quoque injuria est, quam quis solus egit, vel primus, vel sæpe, &c. Ideoque homines facinorosi ad imminuendam facti turpitudinem afferre solent, quòd vulgò id faciant. Sed rectè Demosthenes contra Androtionem ‡, Σὺ δὲ μὴ λέγε, ὡς γέγονε τοῦτο πολλάκις, ἀλλ᾽ ὡς οὕτω προσήκει γίγνεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο διὰ ταῦτα. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἑάλω, σὺ τάδ᾽ οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Tu verò noli dicere, id sæpenumero factitatum, sed ita convenire fieri. Neque enim, siquid unquam haud juxta leges factum est, ac tu id imitatus es, iccirco justè absolvi debeas; sed multò magis condemnari. Quemadmodum enim, si quis fuisset condemnatus, tu non scripsisses id plebiscitum; ita, si tu condemnaberis, scripturus alius non est.* Eamdemque rem legere est apud eundem in Philippicis, ut monet Theon *. Egregiè autem Tullius hunc imitatus est locum tertio accusationis libro: *Quid igitur dices? fecisse alios? quid est hoc? utrùm criminis defensio, an comitatus exsilio, quæritur? Tu in hâc Rep. atque hâc hominum libidine, &, ut adhuc habuit se status judiciorum, etiam licentiâ, non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit; sed ex eo, quòd aliquis fecerit id quod reprehenditur, rectè factum esse defendis?* Et aliquanto pòst: *Ut ego adsentiar orationi, tamen defensionem non probabo: Potius etiam, te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur: quàm, te absoluto, alii, quod audacissime fecerunt, rectè fecisse existimentur.* Hæc eo lubentiùs adduximus, quòd hujuscemodi exemplorum collatione, rectam veramque perspicere sit imitandi rationem: ut optimè monet elegantissimus Muretus †. Plura verò de hisce amplificandi modis apud Aristotelem vide Rhetor. lib. I. cap. XLIII. ‡.

‡ *Hanc lectionem, uno altero solùm verbo variante, adducit Agellius lib. 10. cap. 19.*
* *In progymnasmatis.*
† *Lib. 13. cap 10. Var. Lect.*
‡ *Juxta ed. Dan. Barbari; sed secundum vulgatam cap. 14.*

Nec tantùm eo exaggerare crimen licet, quòd injuria sit major: sed etiam, quia Reip. intersit, gravius illud puniri. Quomodo Pittacus, unus septem sapientum Græciæ, principatum adeptus apud Mitylenæos suos, legem sanxit, ut qui peccassent ebrii, graviùs cæteris punirentur: non quia putaret injuriam intulisse majorem; (ignorantes enim deliquerunt) sed quia insula Lesbos vino abundaret, & ebrii magis proclives sint ad inferendam injuriam, quàm sobrii: eoque gravitate supplicii cives suos a nimiis poculis vellet absterrere. Aristoteles lib. II. Polit. cap. ult. Ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ᾽ οὐ πολιτείας. νόμος δ᾽ ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἄν τι πταίσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψεν,

βλεψε, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. Fuit & Pittacus legum conditor, at non Reip. Lex verò ejus propria erat, ut ebrii, siquem pulsaverint, majori pœnâ afficerentur, quàm sobrii. Nam propterea quod ebrii plures contumeliam inferant, quàm sobrii; non ad veniam respexit, quam ebriis magis dari convenit, sed ad conducibile. Atque idem etiam in secundo Rhetoricorum refert: uti & Laërtius, & Suidas, uterque in Pittaco.

EPILOGUS

DOCTRINÆ DE STATIBUS: UBI PRIMO EXPONITUR, A QUIBUS OLIM EA TRADITA FUERIT, ET QUÆ LOCORUM SIT RETHORICORUM UTILITAS.

ATque hæc est partim Aristotelea, partim Hermagorea, ac Hermogenica statuum doctrina. Nam prima ejus quasi lineamenta duxit Aristoteles, cum quadruplicem facit controversiam. At Hermagoras accuratiùs capitibus distinxit, ac præclaris adauxit præceptis. Minucianus quoque eandem excoluit, & Porphyrius commentationibus illustravit. Quorum scriptis plurimùm adjutus Hermogenes, pleniùs planiusque totam hanc rationem exposuit. Quemadmodum & post Hermogenem alii eam artis partem exornarunt: uti Græci Hermogenis interpretes, Syrianus, Sopater, Marcellinus, & alius anonymus. Quin & alii complures, partim ante Hermogenem, partim post eum, hanc rem sunt persecuti. Istiusmodi sunt Apsines uterque, Aristides, Phœbammon: tum item Jo. Doxapater, Gemistus, & anonymus Græcus Rhetorices scriptor: quorum trium necdum in lucem editis commentationibus se usum in Rhetoricis suis scribit melioris notæ Rhetor, Petrus Johannes Nunnesius Valentinus: qui feliciùs aliquanto nobis Hermogenicam artem tradidit, quàm factum à magni nominis Rhetore, Georgio Trapezuntio. Nec partem hanc neglexere antiqui Latinorum Rhetores: ut ostendunt, cùm Tullius, & Fabius; tum Fortunatianus, qui egregiè expressisse videtur Hermagoreorum disciplinam: Marius Victorinus, qui Rhetoricos Ciceronis libros commentario illustravit: Sulpitius Victor, cujus oratorias institutiones ad M. Silonem generum, cum aliis aliquot antiquis Rhetoribus, primus è Spirensi bibliothecâ in lucem protraxit vir optimè de totâ antiquitate meritus Beatus Rhenanus; pòst autem ab Æmaro Ranconeto recognitas edidit P. Pithœus: adhæc Aurelius Augustinus, cujus exstant principia Rhetorica: ac Julius Severianus, quem (si & inscriptioni editionis Plantinianæ*, & Belgicis Auberti Miræi elogiis credimus) primus divulgavit egregius adolescens, ac longiori vitâ dignus, Lucas Fruterius: item alii, quibus commemorandis, ne longior sim, supersedeo.

Et meritò profectò doctrina hæc tanto semper in honore fuit. Nam etsi plurimùm oratori prosunt loci Dialectici: tamen, quia vagantur liberiùs, neque certis circumscribuntur limitibus; inde est, quòd aut locis Rhetoricis præterea opus sit, aut ingenio subacto, multoque usu erudito. Atque hoc quoque apud Tullium † sensit Antonius, cùm ait: *Hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique adfert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronunciandum expeditum: si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes: non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato, & iterato, quò meliores fœtus possit & grandiores edere. Subactio autem, est usus, auditio, lectio, litera.* Neque inficias eo, hæc in illo etiam requiri, qui locos noverit Rhetoricos. Verùm si & is, qui propria cujusque generis habuerit perspecta, nomen suum absque multijugâ eruditione, longoque rerum usu, tueri nequit: quid de iis judicandum erit, qui tantùm norint locorum Dialecticorum sylvam? Quamobrem nos quidem consilii non pœnitet, qui singulis caussarum generibus, cùm generalia, tum specialia, attribuerimus κεφάλαια sive locos; quos & plurimùm exemplis illustravimus.

* Postea comperimus, primum edidisse Oporinum anno 1556. At Plantinus demum excudit anno 1584

† Lib. 2. de Orat.

OSTENDITUR, ANTIQUOS, TUM IN EXPLICANDA STATUUM DOCTRINA, TUM IN TRACTANDIS CONTROVERSIIS, NUNC VERIS UTI EXEMPLIS, NUNC FICTIS, SOLERE.

NEque est, quòd culpet quisquam, quòd fictis exemplis usi sumus. Nihil enim refert, verane sint, an ficta, modò ex iis cognosci queat, quo pacto seriæ caussæ tractari debeant. Adde quòd hoc quoque à nobis factum est antiquorum Rhetorum exemplo; quos juventutem fictitiis exemplis exercere solitos, auctor est Tranquillus* Hujusmodi autem commentitiis caussis præparari juventutem ad veram eloquentiam, tum in civilibus, tum etiam sacris: fidem nobis fecerit Lactantius, qui libro 1. cap. 1. sic de seipso scribit: *Multum nobis exercitatio illa fictarum litium contulit, ut nunc majori copiâ, & facultate dicendi, caussam veritatis peroremus: quæ licet possit sine eloquentia defendi, ut est à multis sæpe defensa; tamen claritate ac nitore sermonis illustranda, & quodam modo disserenda est, ut potentiùs in animos influat, & vi suâ, & instructâ religione, & luce orationis ornatâ.*

Nec tamen vera planè exempla in exercendo aspernabantur. Duplici enim, vel triplici potiùs, utebantur exemplorum genere. ¹ Alia omninò vera erant: cujusmodi est Sallustii ad Cæsarem de Rep. ordinandâ; &, quæ malè Ciceroni adscribitur, in Sallustium declamatio; uti & quæ falsò Sallustio tribuitur in Ciceronem: quamvis aliter Quinctilianus. Sed hàc in re assentior Pet. Victorio, quem vide lib. XV. Var. Lect. cap. III. Ubertim quoque hàc de re Sebast. Corradus in Egnatio seu Quæsturâ: ubi & Porcii Latronis, qui se istiusmodi argumentis exercere solitus, utramque declamationem esse suspicatur. Quodsi nullas exercuerint inimicitias, præterquam in negotio Milonis, in quo Sallustius primò à partibus Clodii stetit, sed (si vera fuit suspicio, de quâ Asconius scribit) mox cum Cicerone, ac Milone, in gratiam rediit; mixti declamatio utraque generis fuerit. Metuo certè, ne B. Hieronymus, his inprimis adductus declamationibus, lib. 1. adversus Jovinianum, Sallustium Ciceronis inimicum vocet. Vera quoque illa Bruti pro Milone, de quâ superiùs diximus; & Cestii Rhetoris Smyrnæi in Milonem, cujus meminit M. Seneca in præfat. lib. VII. controvers. & Fabius lib. X. cap. IV.

² Alia erant omnino ficta: ut in iis orationibus, quas scripsit, vel potiùs ab aliis scriptas digessit, & præloquiis atque interloquiis distinxit M. Seneca, L. Senecæ Philosophi pater; itemque illis, quæ numero CXXXVI. à Tideo Ugolino Parmensi in lucem sunt editæ, ac à Pithœo ICto, ope antiquissimi exemplaris, sunt meliores factæ, & novem nunquam antè editarum accessione adauctæ. Eas quidam suspicantur esse Quinctiliani patris. De quo hæc legimus lib. IX. Orat. Inst. cap. III. *Et cur me prohibeat pudor uti domestico exemplo? Pater meus contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus insumtis re infectâ redierat; Non exigo ut immoriaris legationi; immorare.* Verùm cùm Quinctiliani declamatoris mentio quoque fiat apud M. Senecam patrem †: non minùs eorum placet sententia, qui eas avo hujusce Quinctiliani adscribere malunt. At undeviginti illæ declamationes, quæ & ipsæ Quinctiliano vulgò inscribuntur, ac Rhetoricis Fabii libris subjici solent, neque ejus sunt, qui declamationes alteras fecit, (nihil enim simile) neque illius, qui institutiones Oratorias scripsit; cui eas

* Lib. de claris Rhet.

† Proœmio lib. 10. contr. & controvers. 4. ejusdem libri.

Erasmus quoque abjudicat in Ciceroniano suo: & meritò, quandoquidem, ut monuit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis disciplinis, planè alienæ sunt à Fabii præceptis, & tales, ut contra istiusmodi potissimùm invehatur. Imò multo ante Erasmum, ac Vivem, Philelphus Epistola ad Joannem Tuscanellam vehementissimè eas perstrinxit. Adde quòd in codd. quibusdam MSSis M. Floro tribuantur, ac à nonnullis etiam esse credantur Posthumii Junioris, eò quòd Trebellius Pollio dicat, scriptas ab eo esse declamationes, quas ævo suo Quinctiliani esse putarent. Eas *quantivis precii* esse, judicium est Barthii advers. lib. LVIII. cap. XIV. Nimis sanè benignè: ut indicio sunt, quæ diximus. Sunt & ficti generis illæ Calpurnii Flacci à Pithœo editæ, quæ *Excerpta decem Rhetorum minorum* inscribuntur, quò distinguantur ab excerptis Senecæ patris, quæ sunt decem Rhetorum majorum: unde Johannes Salisberiensis lib. VIII. Policratici, sive de nugis Curialium, *Legantur*, inquit, *& libri illi, quos Seneca decem oratorum sententiis, sub imagine declamationum scholarium, illustravit.* Tales etiam nobis reliquit aliquas B. Ennodius, Ticinensis episcopus; quæ in operibus ejus ab Andrea Schotto editis leguntur. Nempe declamationem V. cum septem sequentibus, & una, quæ Apologetico subjuncta.

Alia denique veterum exempla erant mixti generis, cùm nempe historiæ adderent figmentum: ut si Syllæ, aut Cæsari, autores essent, ut perpetuam deponeret dictaturam. Cujusmodi suasoriæ meminit Juvenalis Satyr. I.

Et nos ergo manum ferulæ subduximus, & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret.

Item si deliberatio instituatur de Hannibalis ab Alpibus recessu. Cujusmodi declamationis idem mentionem facit Sat. X:

—— I demens, & sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.

Ad quem locum ita vetus scholiastes: *Ut de te pueri studentes dicant. In Scholis deliberativa, Hannibal utrùm ab Alpibus recederet.*

Simile quid tentarunt aliqui, etiam in sacro argumento. Ut Hesychius, presbyter Constantinopolitanus, in quatuor libris de æneo serpente. Nam in his, ut Photius * auctor est, orationes finxit, tùm Mosis ad populum, tùm populi ad Mosen, horum item utriusque ad Deum, easque precationis & purgationis formâ. Quibus magnam magni voluminis partem impendit, oratione utens ad affectus movendos idoneâ, planeque ad ostentationem comparatâ.

* In myriobiblo cod. 51.

Denique nonnullis placuere themata de Poëticis fabulis hausta, sive hæc mera essent Poëtica commenta, sive historiæ fabulis permistæ. Calvus certè, sive, prout ediderè alii, Catulinus, Rhetorices Professor, ex Virgilio controversiarum exempla ad dicendi usum conformavit: ut auctor est Servius in X. Æneid. Itidem, ut inibi idem refert, ex eodem argumenta descripsit Titianus: non is, quem B. Hieronymus in Chronicis virum appellat eloquentem; quemque Gallias administrasse, scribit ad annum Christi CCCXLVII: verùm ille fortasse, quem Ausonius epist. ad Probum, præfectum prætorium appellat, fandi artificem; quemque idem in gratiarum actione pro consulatu ad Gratianum Imp. scholam municipalem apud Visontionem, & Lugdunum, rexisse, auctor est: aut certè alteruter eorum, quos commemorat Capitolinus in Maximino Juniore: quorum prior erat Maximini in arte Oratoria præceptor, Oratorum simia, ut eum Sidonius Apollinaris † vocatum scribit: alter prioris filius. Hujus etiam generis quatuor sunt primæ declamationes B. Ennodii, Ticinensis episcopi.

† Lib. I. epist. I.

Quemadmodum autem Ciceronis tempore maximè gaudebant exemplis veris: ita posteriori seculo magis usurpabant ficta; rarissimè omnino vera. Quin tum nugalia fere tractabant, & à forensibus causis remota: quæ res gravem illam censuram extorsit Petronio, initio eorum, quæ è Satyrico supersunt.

Pluribus hæc prosequi visum fuit, non eò tantùm, ut liqueat, cur in statuum doctrinâ fictis usi exemplis simus: sed præcipuè, ut sciat juventus, quibus è scriptoribus plura statuum exempla haurire queat: adhæc quoque, quia lucem inde accipiant plurima loca veterum scriptorum. Sanè hujus rei ignorantia quosdam in errorem eum impulit, ut Rhetoricos ad Herennium libros iccirco Ciceronis esse existimarent, quòd in iis ‡ exemplum hujusmodi legere sit: TULLIUS, HERES MEUS, TERENTIÆ, UXORI MEÆ, TRIGINTA PONDO VASORUM ARGENTEORUM DATO, QUÆ VOLET.

‡ Lib. II.

Quemadmodum verò in eadem quandoque oratione, plura dicendi genera concurrunt; ut ostensum libri hujus cap. III. sect. III: ita quoque interdum in oratione eadem plurium est statuum concursus. Jam olim hoc observatum Quinctiliano, monitumque etiam Trapezuntio. Sed quod illi attigere, hoc accuratè exposuit Udalricus Zasius, commentario in Rhetorica ad Herennium *. Partim verò attendere jubet, utrùm status, sive constitutiones, principaliter coeant, an ex incidenti: deinde num ad principalem caussam referantur, & eamne suspendant, an tollant. Hanc verò doctrinam ad quatuor revocat pronunciata. Primum est; *Plures constitutiones principales concurrere possunt; & erunt tot quæstiones, quot status.* Alterum est; *Status, qui in controversia principali incidunt, licèt faciant plures quæstiones, tamen una est judicatio caussæ principalis.* Tertium est; *Si ad statum principalem caussæ incidat alius status, qui caussam suspendat, tum judicatio ex statu incidenti sumitur, & non ex statu caussæ principalis.* Quartum est; *Status, qui in caussam principalem incidit, si eum tollit, & infirmat, multo fortiùs, quàm in casu superiore attenditur hoc incidens, relicto statu caussæ principalis.* Quæ luculentis exemplis Zasius illustrat.

* Extremo libro primo, sive pag. 139. & seqq. edit. Basil. 1537.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS ATEXNOIΣ.

Argumenta inartificialia sunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; sed tamen foris ad se delata, arte tractat.

Istiusmodi in genere juridiciali sunt quinque; leges, testes, pacta, quæstiones, & jusjuranda; à quibus omnibus pro variâ caussæ naturâ diversi sunt argumentandi modi.

I. DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS GENERATIM.

HActenus de argumentis egimus ἀποδεικτικοῖς †, quæ primum locum obtinebant inter ἔντεχνα ‡. Proximum erat, ut ageremus de παθητικοῖς *, & ἠθικοῖς †, quæ & ipsa ἔντεχνα sunt. Sed interrumpit Aristoteles hanc doctrinam argumentorum ἐντέχνων; & priùs agit de ἀτέχνοις, quàm de ἤθεσι, & πάθεσι. Caussa autem, quæ eum movit, hæc est, quòd postremò egisset de genere juridiciali: loci autem ἄτεχνοι, ut ipse testatur, hujus generis essent proprii. Jure igitur, ut generis Juridicialis locos continuaret, locis ἐντέχνοις statim subjicit ἀτέχνους. Nos quoque ea in re magistrum sequemur: sic tamen, ut usum eorum accommodemus etiam ad alia dicendi genera.

† Probantibus. ‡ Artificialia. * Affectum moventibus. † Argumentis, quæ pertinent ad mores hominum exprimendos.

Vocantur autem argumenta ἄτεχνα, non quia omnino artis sint expertia; sed, quemadmodum supra ex Aristotele dicebamus, quia ea non pariat ars oratoris; eliciendo è naturâ caussæ: quippe qui ea foris ad se delata tantummodo arte tractet. Lapsus igitur Cicero adolescens lib. II. de Inventione; ubi, Aristotelem sugillans, vult;

testimonia, quæstiones, similiaque argumenta, tam quod ad inventionem, quàm rationem tractandi, esse inartificialia. Id enim innuit, cùm scribit in hunc modum: *Quare nobis & ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, & ii, qui aliter hoc de genere, ac de omni conjecturâ, præcipiendum putant.*

Loci ἄτεχνοι Aristoteli sunt quinque, leges, testes, pacta, quæstiones, & jusjuranda. Auget hunc numerum Fabius; auget iterum Tullius lib. II. ad Q. Fratrem. Sed frustra; cùm responsa, & oracula, comprehendantur sub testimonio, Fabio quoque teste: eademque planè ratio est rerum judicatarum, rumoris ac famæ; pacta verò, conventa, ac tabulas, συνθηκῶν nomine ab Aristotele intelligi, quivis videt: sub legibus autem, quas Fabius præterit, Senatusconsulta & decreta comprehenduntur. Quin ad quatuor capita revocari hi loci possunt, cùm Aristoteles ipse quæstiones esse testimonia quædam dicat.

II. QUOMODO A LEGE, VEL ADVERSUS EAM, ARGUMENTEMUR.

PORrò hæc argumenta ἄτεχνα non uno tractantur modo. Nam, ut de singulis ordine dicamus, si lex caussæ nostræ adversetur, dicemus, eam ambiguam esse; vel petemus, ut velint non lege, sed γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν *: legem enim haud adversari juri communi, cui magis vir bonus obedire debeat, quàm legibus scriptis, quæ sæpe injustæ sint, ac proinde mutabiles. Ita apud Sophoclem se defendit Antigone, cùm accusaretur, quod Polynicen fratrem sepeliisset contra edictum regium. Nam cùm Creon eam hunc in modum compellaret, Καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; *Et quomodo ausa transgredi leges eras?* respondet animosè, quòd licet peccarit contra legem Creontis, minimè tamen deliquerit contra legem non scriptam, quæ non nunc haut heri, sed semper fuit: hujus se fuisse studiosam, non hominis. Aut denique ostendemus, eam repugnare alteri legi, aut consuetudini.

* Mente sententia, quæ optima judicare.

At si lex nobis favet; negabimus, judici à legum præscripto discedendum esse: frustra eas latas, nisi observentur; nec oportere nos plus legibus sapere. Vide orat. Dionis Chrysostomi de lege.

Legi subjicimus consuetudinem. Nam, ut Tertullianus ait, lib. de corona militis cap. IV. *Consuetudo in civilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit lex.* Adi omnino ejusdem Dionis orationem de consuetudine.

III. DE ARGUMENTIS A TESTIBUS, VEL CONTRA TESTES.

TEstimonium vel divinum est, cujusmodi veteribus habebantur Deorum oracula, aruspicum responsa, &c. vel humanum. Quod ipsum multiplex est. Nam testium alii veteres sunt, alii novi; alii participes periculi, alii extra periculi aleam; alii de re, alii de personæ moribus.

Oraculo sententiam suam confirmat Æschines contra Ctesiph. Est & ab auctoritate divina illud Lycortæ ad legatos Romanos apud Livium lib. XXXIX: *Pro vobis igitur justum piumque bellum suscepimus. quod cùm alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint: & Dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quonam modo ea, quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt?* Item hoc Cicer. † de Judæorum genere: *Quàm cara Diis esset immortalibus docuit quod est victa.* Item illud de caussâ Cæsaris ‡: *Caussa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est: quam etiam Dii adjuverunt.* Uti & illud Velleji lib. I: *Fatum ejus à Diis comprobatum; spatio vitæ, & felicitate imperii, apparuit.* Sermo est de Oreste matricida, quem vixisse ait annis XC, regnasse LXX. Nec abludit illud Lucani in primo:

† Pro Flacco.
‡ Pro Ligario.

—— Quis justius induit arma?
Scire nefas. magno se judice quisque tuetur.
Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

Cui sententiæ qualecumque ex eo pondus accedere videtur, quòd Boëthius de Consolatione Philosophiæ lib. IV. cap. IV. sic ipsam Philosophiam loquentem inducat: *Et victricem quidem caussam Diis, sed victam Catoni placuisse,* FAMILIARIS *noster Lucanus admonuit.*

Utimur etiam testimoniis humanis: quomodo Homeri & Euripidis auctoritate adversarium urget Æschines contra Timarchum: & Demosthenes orat. de falsâ legat. aliquammultos jambos ex Sophoclis Antigonâ, integramque Solonis elegiam recitari jubet.

Cui testimonia desunt, is negabit, argumenta pecuniis corrumpi; at testes dicet sæpe improbos esse atque intestabiles, aut Comicos * ac leves, aut que corruptos, sive testes arenarios, prout Jurisconsulti vocant, hoc est, qui in arena circensi, vel amphitheatrali, depugnarint, eoque sint infames. Arcadius l. ob carmen. §. Si ea re. ff. De testibus: *Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem, vel similem, admittere cogimur.* Hancce ob caussam majorem argumentis, quàm testibus, habendam fidem, contendit Tullius pro M. Cælio; *Equidem*, inquit, *vos abducam à testibus; neque hujus judicii veritatem, quæ mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti ac detorqueri potest. Argumentis agemus, signis omni luce clarioribus crimina refellemus, &c.* Et sanè si testes sufficiant, sufficiet quoque, ut judex non sit surdus.

* Dejusmodi testibus Hadrianus Junius Centuria 4. proverb. 79.

At cui contra testes fuerint, is dicet, argumenta, ut falsa fuerint, non tamen suppliciis esse obnoxia; at testes pœnæ metu contineri: cùm argumentis res satis cognosci non possit, necessarium esse, ut res testibus agatur. Nec debere magis ingenio, quàm sensui, credi. Utcunque verisimilia sint, quæ objiciantur; non tamen aliud inde colligi, quàm mira esse, quæ dicantur; at minimè sequi, falsa esse; cùm homines multa faciant mira atque absurda. Illo etiam comprobari, quàm parum ratiunculis sit tribuendum, quòd nihil tam absurdè dici possit, quin argumento possit defendi: ut tot absonæ adeò philosophorum sententiæ ostendunt.

Quod si utrimque testes afferantur, poterunt testes opponi testibus: poterit item pars una fidem testium partis adversæ elevare: quippe qui falsum dicant testimonium; sive favore vel odio inducti; sive ob conjunctionem sanguinis, aut affinitatis; sive spe muneris, sive etiam ob ætatem: ideoque, ad eorum fidem probandam, aliis esse testibus opus; quæ maximè res testium fidem infringit. Ita Cicero pro Valerio Flacco rejicit universum Græcorum testium genus; *De quibus*, inquit, *vos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primùm dicam (id quod est commune) Græcos: non quò nationi huic, &c.* Et aliquanto pòst, *Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si quæ sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem, nunquam ista ratio coluit; totiusque hujusce rei, quæ sit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. Unde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Græcorum est: ut etiam, qui Græcè nesciunt, hoc, quibus verbis à Græcis dici soleat, sciant.* Qui illustris planè locus est de Græcorum testimoniorum fide. Neque est, quòd quis hanc orationem ἀπροσδιόνυσον putet. Nam levitas Græcanica in proverbium abiit: atque inde est apud Comicum †, *Græcâ fide mercari:* & apud Tullium ‡, *Græcula chirographi cautio.* Quæ perperam ad gentis ejus laudem trahebat Turnebus ‖. Nihil enim certius, quàm eò hæc spectare, quòd leves Græci ipsi inter se nonnisi præsenti mercarentur pecuniâ; aut minimùm syngraphâ caverent. Imò vix syngraphis satis cautum credebatur. Quâ de re, nequis dicat, proclive esse homi-

† Asin. act. 1. sc. 3.
‡ Lib. 7. epist. 18.
‖ Lib. 4. Adverf. cap. 13. & lib. 12. cap. 18.

ni Romano, Græcos postponere Romanis, Græcum, eumque luculentum scriptorem, dabo, qui gentis suæ fidem elevet, ipseque Romanæ postponat. Is est Polybius in sexto Histor. Οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγῖδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατά τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας, πολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες, δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν ὅρκον πίστεως τηροῦσι τὸ καθῆκον. *Qui publicam pecuniam tractant, apud Græcos quidem, si vel unum tantummodo talentum iis creditum sit, utcumque vel decem fuerint rescriptores, ac totidem sigilla, ac bis totidem testes, nec sic quidem ab iis confequi licet, ut servent fidem. Apud Romanos autem, cum iidem in magistratibus & legationibus magnam pecuniæ vim tractent, tamen, ob solam jurisjurandi religionem, officium præstant.* Nempe Græcis studium erat de virtute disserere; Romanis, priscis illis dico, juxta eam vivere; ut non omnino nationi suæ palpatus sit Romanus, at incertus scriptor, cujus isthoc:

Cive Romano per orbem nemo vivit justius:
Quippe malo unum Catonem, quam trecentos Socratas.

Et hoc παρέργως. Redeamus ad testes, & accusatoris, & defensoris. Utrique certè, tum ab eo, qui producebat, tum ab eo, contra quem producebantur, interrogati & examinati solent; ut testatur Asconius Pædianus; qui & autor est, his non nisi interrogatis loqui licuisse. Inde est, quòd & integra accusatio συνεκδοχικῶς dicta fuerit interrogatio. In interrogando (ut è Fabio totam περικοπὴν adscribam) *primum est, nôsse testem. Nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari potest. Prudens verò, & constans, vel tanquam inimicus, & pervicax, dimittendus statim; vel non interrogatione, sed brevi interlocutione patroni refutandus est; aut aliquo, si continget, & urbanè dicto refrigerandus; aut, si quid in ejus vitam dici poterit, infamiâ criminum destruendus.* Hæc Fabius lib. v. cap. VII. *Illæ verò pessimæ artes* (ut idem inibi ait) *testem subornatum in subsellia adversarii mittere, ut inde excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo sederis; vel cùm adjuvisse testimonio videbitur, faciendo ex industriâ multa immodestè, atque intemperanter, per quæ non à se tantum dictis detrahat fidem; sed cæteris quoque, qui profuerant, auferat autoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, sed ut vitarentur.*

Quia autem testes non producebantur nisi jurati, inde est, quòd & *juratores* appellantur. Plautus prologo Pœnuli: *Vos juratores estis, quæso, operam date.* Seneca in ἀποκολοκυνθώσει: *Quis unquam ab historico juratores exegit?* Ita enim in omnibus legi MSSis. monuit J. Lipsius lib. II. epist. quæst. De testibus dixi; nunc reliqua consideremus.

IV. Quibus argumentis pacta aut firmentur aut eludantur.

PRoximum locum obtinent συνθῆκαι, sive pacta, seu pactiones; pro quo & antiqui *paciones dicebant.* Hæc confirmantur, cùm aliquem dicimus, quæ stipulatus fuerit, dare facere oportere ex fide bonâ: nam pacta esse leges quasdam privatas, ut si hæ conservandæ sint, utique & illa: & si illa tollamus, ipsas tolli leges. Adde quòd, sublato fundamento eorum, quæ homines inter se contrahunt, ac stipulantur, convellitur ipsa societas humana. Vide L. 1. ff. de Pactis.

Infirmantur autem pacta tribus præcipuè modis. Primò quòd, si legibus latis malo dolo obtemperandum non sit; multo minus semper pactis stare necesse est. Deinde quod judicibus ex norma justitiæ agendum sit, cùm illa non sit obnoxia fraudibus, aut coactioni; ut quæ natura sit hominum animis insculpta: non autem ferendum judicium secundùm pacta; quia hæc sæpe vel fraude, vel coactè fiant. Deinde videndum, an pacta non adversentur legi scriptæ, vel pactis aliis quæ antecesserunt, aut subsecuta sunt.

V. Quæ pro tormentis, vel contra ea, afferri soleant.

QUartum argumentum ἄτεχνον est tormentum. Ita Quinctilianus appellat: Ciceroni dicitur *quæstio*: Græcè βάσανος, κατὰ μεταφορὰν: nam propriè est lapis Lydius, ὁ λίθος χρυσοῦ ἔλεγχος *, qui & Heracleus ab Heracleâ Lydiæ civitate. Quamquam aliter hâc de re sensit Hesychius. Siquidem is, lapidem eum, qui ferrum attrahit, Λυδίαν λίθον, Ἡρακλείαν λίθον, & σιδηρῖτιν vocari, adserit: at Μαγνῆτιν esse lapidem argento tantopere similem, ut hâc similitudine oculos decipiat. Vide eum in Ἡρακλεία λίθος, Μαγνῆτις λίθος, & Λυδική λίθος. (* Lapis auri index.)

Similis autem ratio est tractandi quæstiones, atque alia argumenta ab arte remota. Nam si hæc caussam nostram juverint; dicemus; iis maximè credendum, quia, ut ait Tullius in Topicis, *verberibus torti, & in igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.* Sic Synesius epist. XLIV ad Joannem †: Δεινοὶ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ βασανισταί. καὶ τινες αὐτοῖς ὄνυχες εἰσιν ἐξευρημένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν, ὥσθ' ὅ, τι ἂν ἐκείνων κρατούντων ἀναφανῇ, τοῦτ' ἔστιν αὐτὸ τἀληθές. *Mirifici enim ad convincendam simulationem sunt carnifices, & ungues quidam ab illis excogitati sunt, eâdem vi præditi, quâ scientiarum ratiocinationes, quas demonstrationes dicimus. Unde quicquid prævalentibus iis elicitum fuerit, id ipsum certissima veritas est.* At si contra nos faciant, dicemus, aut dolorem tolerantes, diffessos esse vera, aut eum non tolerantes, confessos esse falsa. Prius illud illustratur exemplo Cappadocum, qui à pueris se mutuò torquere equuleo solent, ut ad falsa se testimonia venundare possint: quemadmodum scribit vetus Persii interpres in sat. VI. Etiam confirmatur idem facto Philippi, servi Fulvii Flacci ‡, qui octies pro domino tortus, nihil prodidit: item Zenonis Eleatæ *, qui nullis potuit tormentis adigi, ut conscios delendæ tyrannidis indicaret. Posterioris modi exemplum habes apud Ciceronem orat. pro Sylla; *Quæstiones*, inquit, *servorum ac tormenta nobis accusator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque, cùm animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.* De utroque modo vide sis Ulpianum L. 1. §. 23. ff. De quæstionibus. Ex junioribus adi Radulphum Fornerium lib. III. Rerum Quotidianarum cap. VIII. De variis tormentorum generibus vide sis Sigonium lib. III. de judiciis cap. XVIII. Brodæum lib. II. Miscellan. cap. IX. & X. Turnebum lib. IV. Adversar. cap. III. Delrium in Senecæ Troadas, vers. DLX. item Antonium Gallonium de SS. Martyrum cruciatibus.

(† Pag. 185 edit. Paris. an. 1612.)
(‡ Val. Max. lib. 8. cap. 4. ubi & simile exemplum Alexandri, servi C. Fannii, vel Fulvii.)
(* Laert. lib. 9.)

VI. De ratione quadripartita tractandi controversiam de juramento.

TRactationi de quæstione meritò subjicitur consideratio juramenti. Nam ut servis loco jurisjurandi tormenta; ita liberis loco torturæ esse jusjurandum solet. Docet id quoque Plutarchus in Quæstionibus Romanis: ubi quærit, cur Flamini Diali non liceat jurare: Πότερον *, inquit, ὅτι βάσανός τις ἐλευθέρων ὁ ὅρκος ἐστί; δεῖ δὲ ἀβασάνιστον εἶναι, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἱερέως. Jurisjurandi ratio Aristoteli quadripartita est. I. Primò negamus, nos ab adversario exigere, ut verbis conceptis det jusjurandum: idque primò, quia multi sunt sordidi homines, qui facilè ἐπιορκοῦσι †. Salvianus lib. III: *Plures invenias, qui sæpius pejerent, quam qui omnino* non

(* An quia tormentum est liberorum jusjurandum? sacerdotis autem & animum, & corpus, oportet esse torturæ expers.)
(† Pejerant.)

non jurent. Et lib. IV. *Si pejeret Francus, quid novi faceret? qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.* Itaque dicimus, quempiam, qui jurare paratus est, sperare, sese, vel Deum ludendo, pecuniam retenturum: icciro nos stare malle judicum sententiâ, quàm adversarii; cùm illis fidem habeamus, huic non item. Huc pertinet illud Simonidis: Πρὸς ἀπάτην ὅρκος σοφίσματός ἐστιν ἀξιόχρεως *. & hoc Laberii †: *Quid est jusjurandum? Emplastrum æris alieni.* Et Paccuvio (ut ex parietinis ac ruderibus Festi discimus) jusjurandum est mantile, quo extergentur quotidianæ noxæ.

** Ad decipiendum jusjurandum idoneum est.*
† Apud Gellium lib. 16. cap. 7.

II. Deinde juramentum delatum respuimus; negamusque, nos ad jurandum adigi posse, tum quia adversario juramentum nostrum prodesse nequeat, eò quòd, si juraveris, certò fraudetur pecuniâ: tum quia vir malus facilè (ut gentiles loquuntur) Jovem lapidem juret; ideoque, quòd juramentum recusemus, id virtuti, non perjurii metui, adscribendum esse. Itaque rectè Xenophanem, veterem physicum, dixisse, cùm homo impius defert viro probo juramentum, tantundem esse, quàm si homo validus provocet imbecillem ad pugnam. Nam ut, qui lacertis valet, viribus suis confidit, eoque audacter provocat; at qui imbecillis est, pugnam detrectat: ita impius securè ad jurandum provocat, quia Deum aut non esse, aut non curare humana, censet: pius verò timidè hoc præstat, quia Deum esse scit, qui quæ gerimus auditque & videt. Hoc nomine fusè conqueritur Juvenalis sat. XIII: & abunde idem ostendit Plautinus Labrax, qui, etsi jurârat, se talentum magnum Gripo daturum, tamen nec tribolum dedit.

Jusjurandum, inquit ‡, *rei servandæ, non perdundæ, conditum est.*

Eodemque modo Curculione * leno Cappadox, *quâ linguâ*, inquis, *promisi; eâdem nunc nego.*

Dicendi, non rem perdendi, hac gratia nata est mihi.

‡ Rudente act. 5. Scen. Sequere hac.
** Act. 5. sc. 3.*

Parcissimè verò jurandum, putat Isocrates, non senior ille, Platonis æqualis, sed junior, æqualis Ciceronis, ut ex Dionysio Halicarnassensi Muretus † jam diu ostendit. Ejus hæc verba sunt in aureolâ παραινέσει πρὸς Δημόνικον. Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις, ἢ σεαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων. Ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς, μηδ᾽ ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς. δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν. *Jusjurandum, si poscitur, duabus de caussis des, vel ut teipsum turpi crimine liberes, vel ut amicos è periculis serves. At pecuniarum ergo per Deum nullum juraveris, etiam si liquido jurare possis. Nam aliis quidem pejerare, aliis verò pecuniarum cupidus videberis.*

† Var. Lect. lib. 1. cap. 1.

At Plato lib. XII. de Legg. utrumque prohibet, nequis juret ipse & ne ab altero exigat jusjurandum. Etiam Clinias Pythagoricus, cùm jurando posset effugere trium talentorum multam, injuriam pati maluit, quàm jurare. Atque id exemplum commendat etiam B. Basilius eo libro, quo docet, quid ex gentium libris proficere possimus: atque ait, Cliniam illud de juramento nobis interdicto præceptum audiisse. De Clinia, laudi, an vitio illud duci debeat, non dissero. Sed de Basilio mirum, quòd & hic, & Psalm. XIV, ἁπλῶς omni juramento interdici à Christo putet Matthæi quinto; non autem eo solùm, quod per creaturas fit, vel per Deum quidem, sed ubi nulla urget necessitas. Quamquam Basilio etiam assentiat Isidorus Pelusiota lib. I. epist. CLV. Pariterque animatus fuit Nazianzenus; qui Carmine de vita sua gloriatur, quòd, post baptismum susceptum nunquam jurarit ‡: item Julius Ausonius, qui, ut scripsit filius ejus Idyll. II.

Jurare, aut falsum dicere, par habuit.

‡ Pag. 18. edit. Morell.

Sed aliter Hieronymus in cap. V. Matth. Augustinus in eundem, & veterum alii.

Ut plurimùm autem, qui apud Romanos deferebat jusjurandum, petebat sollemni formula jurari, vel per Jovem, vel simpliciter per Salutem, vel per utrumque. Formula, quâ per Jovem lapidem jurabant, hoc modo concipiebatur, ut autor est Festus; SI SCIENS FALLO, TUM ME DIESPITER, SALVA URBE ARCEQUE, BONIS EJICIAT, UT EGO HUNC LAPIDEM. Per Salutem sic hoc pacto jurabant: ITA MIHI DEOS VELIM PROPITIOS. Habes & juramentum istud Scipionis apud Livium lib. XXII: SI SCIENS FALLO, TUM ME, JUPITER OPT. MAX., DOMUM, FAMILIAM, REMQUE MEAM, PESSIMO LETHO AFFICIAS. Vide Rævardum lib. V. Var. cap. V. Ut per liberos, propinquos, & cineres, soleat jurari, docet Andreas Schottus lib. III. Observat. Human. capite XXXIX. Quàm multiplex etiam jusjurandum fuerit apud gentes, docebit Alexander ab Alexandro lib. V. cap. X, & Tiraquellus ibidem in notis.

III. Præterea asserimus, nos ex animi sententia, sicut vulgo verbis concipitur, jurare velle; idque propterea, quia pium sit, negotium totum Deo committere; neque opus esse judicibus aliis, cùm litis judicem faciamus adversarium. Nam, ut scribit Paullus * lib. XXXVIII. ad Edictum: *Manifestæ turpitudinis & confessionis, est nolle nec jurare, nec jusjurandum referre.*

** L. manifestæ. ff. de jurejurando.*

IV. Adhæc, si juratum sit, vel id à nobis factum est, vel ab adversariis. Si à nobis; vel vera sunt, quæ verbis conceptis affirmavimus; vel falsa. Si falsa; dicendum monent, hautquaquam perjurando nos adversarium injuriâ affecisse, quia injuria omnis sponte inferatur; nos autem ad jurandum fuerimus coacti. Quando autem juramentum non obliget, accuratè docent Theologi, ac Jurisconsulti. Sed omnium instar fuerint, quæ scribit vir Illustris Hugo Grotius lib. II. de Jure Belli cap. XIII. Sin adversarius falsa juraverit; dicendum, cum omnia tollere quisquis non stet juramento: quòd si judices jurati non possint contra leges, in quas jurarint, judicia disponere; etiam alios oportere εὐορκεῖν †; ideoque apud Romanos τοὺς ἐπιορκήσαντας τὸν Δία ‡ saxo Tarpejo dejici solere: &, juxta gentilium religionem, Dianam, per quam jurare soliti, περὶ πλείονος μὲν ἁμαρτίας κινεῖσθαι δεινῶς, μάλιστα δὲ τοὺς ἀμελοῦντας τῶν ὅρκων πικρότερον τιμωρεῖσθαι *: ut scribit Aristænetus lib. I. epist. X. Quin eos, qui pejerant, à Jove solere fulmine tangi; quam veterum fuisse opinionem, ex Aristophane, & Luciani Timone, Turnebus probat lib. Advers. XXV. cap. IX. Ab Iside etiam pejerantes oculis solere orbari, iidem opinabantur: ut ex Ovidio, Juvenale, & Græco Lucilii epigrammate, Andreas Schottus docet Observat. Human. lib. I. cap. VI. Imò apud Ægyptios, ut auctor est Diodorus Siculus lib. I. perjuri supplicio capitis afficiebantur, quia duplici se scelere polluissent: ut qui læsissent pietatem in Deos, & fidem, quæ humanæ societatis est firmamentum.

† Jusjurandum servare.
‡ qui pejerassent.
** In omnibus quidem delictis graviter commoveri; at acerbè præ aliis puniri jusjurandum negligentes.*

Atque hæc de locis argumentorum inartificialium: quæ sola ferè sectantur isti mollicelli oratores, qui lusoriis magis gaudent armis quàm decretoriis. Nam, ut inquit Fabius lib. V. cap. VIII. *Pars altera probationum, quæ est tota in arte, constatque rebus ad faciendam fidem appositis, plerumque aut omnino negligitur, aut levissime attingitur ab iis, qui, argumenta velut horrida & confragosa vitantes, amœnioribus locis desident; neque aliter quàm ii, qui traduntur, à Poëtis gustu cujusdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu, deliniti, voluptatem saluti prætulisse; dum laudis falsam imaginem persequuntur, ipsâ, propter quam dicitur, victoriâ cedunt.* Hæc ille.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM
LIBER II.
QUI EST

DE INVENTIONE
ΠΑΘΩ͂Ν, ΚΑῚ ἮΘΩΝ.

Cap. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

Altera Oratoria Inventionis pars tractat affectus. Sunt autem affectus immutationes appetitus sensitivi, ab objecta re bona vel mala specie provenientes. Sive, ut Aristoteles definit, sunt commotiones animi, per quas hi immutati diversimodè judicant, quas sequitur dolor, ac voluptas.

Ut affectus ciere valeamus, tria inprimis cognitu sunt necessaria; qui, & erga quos, & quibus de caussis, hoc, vel illo affectu, soleant homines commoveri.

I. QUOMODO LATINI ΤᾺ Ἤ͂ΘΗ, ΚΑῚ ΠΆΘΗ, APPELLENT: ATQUE, AFFECTUUM DOCTRINAM IN RHETORICIS TRADI OPORTERE.

Um universa Inventio Oratoria consistat in ratione docendi, permovendi, & conciliandi; de primo, quod fit probationibus, hactenus actum est: porrò verò de reliquis duobus instituenda est tractatio; puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη καὶ ἤθη, appellant. Neque me clam est, Rhetores uno propè ore asserere, duo esse affectuum genera; mitius, & grandius; illud etiam Aristoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta * loquar, *Magnopere à veri lapsi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit; ἦθος verò mores significat. Ita enim transtulit ipse Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agrariâ ad Quirites: quamvis Quinctilianus † voce, quâ ἦθος exprimatur, carere censet sermonem Romanum. Sed & vox ipsa indicio, & quæcunque ἤθεσι, καὶ πάθεσιν, ab Aristotele exponuntur. Objectet fortasse aliquis illa Fabii verba lib. VI. cap. III. *Affectuum, sicut antiquitus traditum accepimus, duæ sunt species: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòst: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos, esse dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos persuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, esse interim ex eâdem naturâ: ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diversa inter se, sicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος solet mitigare.* Sed si Fabius censet τὰ πάθη, καὶ ἤθη, solùm gradu differre, quia illa sint vehementiora, hæc mitiora; totâ errat viâ, cùm ipsâ differant φύσει, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec semper πάθη sunt vehementia; sed etiam mitis & compositus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamus λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum complecti πάθος sive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere possumus, similiter ἦθος comprehendere, πάθος, & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio * dicuntur ethologi, quia mores affectusque exprimant: ut non uno agnoscit loco Budæus †. Ac Cæsar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I. quo agit περὶ ἤθους, adducit pro hac sententia Hermogenem: ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικὸν, quod unicuique suam tribuit naturam: atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores ‡ affectus quidam sint, & universalior est ἐνδιάθετος.*

> * Lucret. lib. 1. vers. 637. & lib. 2. vers. 176.
> † Lib. 6. cap. 3.
> * In Oratore.
> † Annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag. 795. edit. Rob. Steph.
> ‡ Scaliger de re poet. pag. 466. edit. Santandream. an. 1594.

Vulgò πάθη appellant *passiones*; quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuisse contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V. ubi de staphylini semine sermo est, legi solet, *illitum quoque passionibus ventri earum prosit.* Sed jam olim Hermolaus Barbarus * veterem restituit lectionem, quæ est, *illitum è passo.* Ubi *passum* sumitur, ut à Juvenale sat. XIV. Quâ de notione abunde dictum superius †. Πάθη verò non rectè *passiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus: cui & Valla subscribit annot. in cap. I. ad Rom. Nec Ciceroni assentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipso declarari vitiosa videtur*: ut ipse fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, si verè *perturbatio* dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi*, vel *ægritudinem*: quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo*: ut idem ait Tuscul. IV. Nempe hujusmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus consistunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Synesius ‡, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo usus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alii: sive *affectionis*, quod est apud Cic. I. de Invent. lib. I. Gell. lib. I. cap. ult. Quamquam nec improbem *commotiones animorum*, quod est apud Tull. lib.

> * Glossis Plinianis voce Passiones.
> † Lib. 1. cap. 10. sect. 5.
> ‡ Epist. 140.

lib. III. de Fin. vel simpliciter *permotiones*, ut idem in Lucullo appellat.

De affectibus, uti & περὶ ἠθῶν, agitur à dicendi sapiendique magistro libro Rhetoricorum secundo; qui profectò auro contrà carus non est, utpote totus aureus. Sed obstrepit nobis nuperus Sophista. Quippe grandi cum supercilio adversus Aristotelem insurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuisse negat, quia de iis in Ethicis sit pertractatum. Mirum verò, uti hoc ignoravit, non adjecisse, etiam in Physicis de eo agi potuisse, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor statuminare posse sententiam, cùm sciam, ab Simplicio * citari Aristotelis librum de naturalibus affectibus. Is licet deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio est, omnino fuisse φυσιολογικόν, quia Aristoteles in physicis eum sequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros suos de naturâ conscripsisse, ex Platonis Timæo liquidò cognoscimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de sanitate & ægritudine. Itaque ubi quoque Arist. tractâsse videtur de affectibus. Estque in hac quoque sententiâ Felix Accorombonius. Ut ut est, pluribus ab Aristotele locis de affectibus actum esse, haut diffitemur; neque aliter fieri debuisse, nobis persuasissimum est; cùm id diverso factum sit fine, ac modo. Nam in Physicis agendum est de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis speciei, puta animali: in Ethicis de iis tractatur, quia virtutis opus est, moderari affectus: in Rhetoricis denique de iis docuit, quia oratoris est ciere affectus in auditoribus. Itaque non quidem omnes affectus considerat in Rhetoricis; sed, cæteris præteritis, eos solum explicat, qui conferunt ad persuadendum.

* Comment. in Epictetum.

II. Quid sint affectus.

SUnt autem τὰ πάθη, seu affectiones, nihil aliud, quàm ea, per quæ animi, cùm se immutant, in judicatione differunt, quos sequitur molestia & voluptas. Ἔστι δὲ † τὰ πάθη δι' ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Animus certè affectibus mutatur, cùm videamus, nobis aliud dictare mentem, affectionem exæstuantem fluctibus, aliud jam sedatam. Hinc Parmeno apud Terent. Eunucho ‡; *Quid hoc morbi est? Adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoscas, eundem esse*, &c. Et M. Antonius apud Ciceronem lib. II. de Orat. *Plura enim homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis; quam veritate, aut præscripto, aut juris normâ aliquâ, aut judicii formulâ, aut legibus.* Idem Cicero pro Marcello: *Servi igitur, iis etiam judicibus, qui post multis seculis de te judicabunt, & quidem haut scio, an incorruptius, quam nos. Nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine invidiâ, judicabunt.*

† Arist. lib. 2. Rhetoricorum cap. 1. sive secundùm juniorum distinct. cap. 3.
‡ Act. 2. sc. 1.

Atque hinc caussa liquet, cur, quamdiu affectus durat, homines præcipiti cursu ad scelus ferantur: at, eo commisso, rem justo pondere æstiment. Menander apud Stobæum:

> Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πάνυ
> Ἁμαρτίας τὸ μέγεθος· ὕστερον δ' ὁρᾷ.
> *Quantum suum sit crimen, haut quisquam videt.*
> *Dum peccat: istud re peractâ conspicit.*

Cujus rei exemplum Tacitus ponit in Nerone, cùm matrem intercemisset. Sic enim de eo scribit XIV. Annal. *Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est.* Nec Justo Lipsio adversor, qui hæc ipsa ex illo Menandri expressa censebat.

Fortasse autem eò, quòd pro affectibus animus mutetur, Stoici illi spectabant, qui dixere, affectus esse judicia atque opiniones: ut liquet ex Cic. IV. Tusc. Quæst. Nempe, ut verba eorum intelligamus, non propriè, sed per μετωνυμίας, sive, ut vulgò dicimus, non formaliter, sed caussaliter, quomodo eclipsis dicitur esse interpositio terræ inter Solem & Lunam, quia interpositio hæc est deliquii illius caussa. Galenus tamen, libro de placitis Platonis, & Hippocratis, ait, Chrysippum propriè illud intellexisse. Quod si est, immane quantum ratio eum fugit: quia opiniones & judicia pertinent ad facultatem animæ cognoscentem: affectus autem resident in facultate appetente: quippe quorum objectum sunt bonum, & malum; non verum, falsumve.

Jure autem, cùm in assignatâ paullo antè affectus definitione, tum etiam lib. II. Nicomach. dicitur, affectuum pedisequas esse molestiam & voluptatem. Neque enim semper ab affectu est, quòd à priori judicio deflectamus; verùm interdum, quia magis peniticulando meliùs certiusque rem cognoscamus, juxta illud Euripideum: Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *Curæ secundæ sapientiores*: atque hoc P. Syri; *Discipulus est prioris posterior dies.* Quare optimè Aristoteles in definitione suâ asserit, affectum esse, non quandocunque de eadem re non eodem judicamus modo; sed quando insuper animi commotionem sequitur voluptas, aut dolor.

Nec obstat, quod voluptas etiam nascatur, si sententiam mutemus, ubi præclari aliquid edocti simus. Nam voluptas ea sequitur judicium rationis, non proximè, & per se; sed per accidens & remotè; nempe interveniente appetitu sensitivo, qui prout res bona fuerit, aut mala, ita cor hominis afficit; unde & *affectus* dicitur. Nam boni apprehensione cor hominis se dilatat: apprehensione mali idem se contrahit. Unde est, quòd affectus à multis definitur, motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni, vel mali, cum aliqua non naturali corporis mutatione. In quam sententiam legere potes, quæ disserunt Thomas uterque, Aquinas & Cajetanus, in prima secundæ Summæ Theologiæ, quæst. XXII, capite, sive, ut loquuntur, articulo I. II. III.

Jure autem prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis affectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imò vitæ hujus felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ recta ratio dictat. Sin ratio ipsa clavo excuti se patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia, ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non affectu vacat, sed affectui imperat. Eoque Stoicorum finitioni, quâ πάθος esse dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα *, jure nigrum Theta præfigimus: cùm in affectibus modus servari possit, certè debeat. Vide Themistium in III. de Anima: item quæ partim de hac Stoicorum sententia, partim contra eam, disserunt, Cicero pro Muræna, Seneca de Tranquillitate animi, Galenus lib. de curandis affect. atque ex Ecclesiæ doctoribus, Lactantius lib. VI. cap. XV, Ambrosius lib. de incarnat. Dom. cap. VII, item de obitu Gratiani, Augustinus lib. XIV. de Civitate Dei cap. VIII. & IX, atque alii magno numero. Quod siquis contentus sit juniorum rivis, instar multorum erit Piccolominæus Moral. Philos. gradu I. cap. XXIII. & XXIV.

* Impetus immodicus, ac redundans.

Quàm verò hæc de affectibus doctrina Oratori necessaria sit, indicat hic Taciti locus, vel quisquis auctor est dialogi de Oratoribus: *Faciliùs iram judicis, vel instiget, vel leniat, qui scit, quid ira: promtiùs ad miserationem impellat, qui scit, quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum, & prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito.*

III. De numero affectuum, et quos ex iis consideret Aristoteles in Rhetoricis, et quæ in iis spectet.

AFfectus, ut optimè Thomas Aquinas † disserit, vel locum habent in facultate ἐπιθυμητικῇ, sive concupisci-

† T. 2 qu. 23.

piscibili, vel θυμικῷ, sive irascibili. In concupiscibili sedem obtinent sex affectus. Nam si offerat se res bona, oritur ejus amor: ac si absens sit, desiderium ejus existit: ubi verò illud consecuti sumus, gaudium exsurgit, seu delectatio. Itidem siquid se obtulerit sub specie mali, ejus nascitur odium, quod amori opponitur: si malum absit, fuga sive aversatio ejus erit, quæ repugnat desiderio: sin malum præsens erit, exoritur dolor sive tristitia, quæ gaudio adversatur. At Affectus, qui in irascibili sedem habeant, quinque numero sunt: duo ratione boni, tres ratione mali. Nam bonum arduum (quod irascibilis facultas respicit) vel ejusmodi est, ut aliquis se credat illud consequi posse; atque exoritur spes: vel tale est, ut credat aliquis, se id non valere adipisci; ac nascitur desperatio. Ratione verò boni ardui præsentis, nullus in irascibili est motus, quia, quod quis jam obtinet, ardui habere rationem desiit. Ratione autem mali ardui, tres exsurgunt affectus: quia aut malum arduum est absens, aut præsens. Si absens, vel refugimus, & est metus sive formido: vel obviam eimus, & est audacia. Sin præsens sit, fuerit ira, quâ exardescimus ad malum depellendum.

Atque hi sunt XI. affectus principes, ad quos cæteri referuntur. Quomodo ad dolorem pertinent pudor, misericordia, invidia, æmulatio: lenitas autem refertur ad iram, cujus privatio est: de gratia, verecundia, inverecundia, inferiùs dicemus.

Ab Aristotele tredecim ex hisce affectibus exponuntur in Rhetoricis; idque hoc ordine: ira, lenitas, amor, odium, metus, confidentia, verecundia, inverecundia, gratia, misericordia, indignatio, invidia, & æmulatio.

Considerandæ autem sunt in hisce affectibus personæ duæ; quæ afficitur, & ea erga quam afficitur; ac præterea affectionis caussa. e. g. quis irascatur, & cui, & quamobrem. Ac tria hæc in singulis penè affectionibus tractat Aristoteles. Insuper verò definitionem eorumdem præmittit, ex qua tria illa velut resultant & efflorescunt. Aristotelem hac in re fere omnes sequuntur: inter alios autem Antonius Minturnus, qui libro III. de poëta, ex fontibus Aristoteleis sua se deduxisse, ingenuè agnoscit. Nec sanè meliora Aristoteleis, vel ille, vel alius, afferre potuisset. Nonnunquam verò quatuor iis subjungit Aristoteles, quomodo Oratores hæc ad usum revocent. Nos etiam hæc quinque in affectibus omnibus deinceps considerabimus. Atque operam dabimus, ut nostra hæc sint libri commentarii loco in ea, quæ breviùs obscuriusque dicuntur ab summo illo & rhetore & philosopho. Ac primò de ira videamus.

Cap. II.

De Ira.

Ira est quidam cum dolore appetitus vindictæ, quam videamur nobis posse exsequi ob non convenientem nostri nostrorumve contemtum.

Est verò is contemtus triplex, καταφρόνησις, ἐπηρεασμὸς, καὶ ὕβρις.*

Καταφρόνησις est merus despectus. Cætera insuper requirunt, ut quis adversetur alteri, non quo sibi prosit, sed ut alteri obsit. Atque ἐπηρεασμὸς quidem est in consilio vel emolumento impediendo: ὕβρεως autem finis est pudor atque ignominia.

* Despectus, incommodatio, & contumelia.

I. Variæ appellationes iræ.

Differunt, juxta Eustathium †, θυμὸς sive ὀργὴ, καὶ μῆνις, quòd prioribus duobus significetur levis excandescentia, facileque residens: μῆνις verò diutissimè insit. Ac θυμὸς quidem dici putat ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est ὁρμᾷν, hoc est, *subito commoveri*, ὀργὴ autem ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, hoc est, *concupiscere*, quia est appetitus vindictæ: μῆνις verò ἀπὸ τοῦ μένειν, quia est χολὸς ἐπιμονος †, ut Didymus interpretatur. Fortasse tamen verius sit, ὀργὴ κατὰ μετάθεσιν ‡ fieri à Chaldaico & Syriaco *rogez*, hoc est, ira. Nonnulli verò eo θυμὸν, & ὀργὴν, distinguunt, quia, ut ibidem Eustathius monet, ὀργὴ habeat μονιμώτερόν τι *. Cui sententiæ etiam favet Gregorius Nazianzenus libello, qui inscribitur Ὅροι παχυμερεῖς †. Unde hos senarios exscripsimus:

Θυμὸς μέν ἐστιν ἀθρόος ζέσις φρενός.
Ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων. ὁ δ᾽ εἰς χακὸν
Μνήμων, δόλον λοχῶν τε, μνησικακία τυγχάνει.

Quæ sic reddebat Io. Leunclavius ‡:

Est fervor animi subitus iracundia.
Sed ira durabilior hæc. addas cui
*Si damna, & insidias, erit * μνησικακία.*

Adde sis:

Injuriarum memoriam quam dixeris.

Sed θυμὸν, ut puto, haut satis commode *iracundiam* vertit: cùm *ira*, & *iracundia*, differant, ut *iratus*, & *iracundus*: unde Donatus Adel. Act. IV. Sc. VII: *Ira de caussa est, iracundia de vitio multum irascentis.* Nec videntur Romani habere vocabula, quibus iræ gradus distinguant. Nisi quòd gravior ira, κατὰ μεταφορὰν vocatur *furor*. Unde Venus apud Maronem †, cum dixisset, *Junonis gravis ira*: pòst subjicit, —— *Caussas tanti sciat illa furoris.* Imò Horatio ira ἁπλῶς *brevis* esse *furor* dicitur. Et Geta apud Comicum ait ‡: *Me miserum! vix sum compos animi. ita ardeo iracundiâ.* Sanè quia irati non sunt animi satis compotes, eò nec satis, quid dicant, sciunt: ut de voluntate eorum nihil statui possit, priusquam ira resederit. Unde Paullus lib. XXXV. ad Edictum *: *Quidquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseverantiâ apparuit, judicium animi fuisse.* Quæ verba perperam Paullo abjudicat Barthius Adversar. lib. LX †.

† In Il. α. pag. 8. Rom. edit.
† Ira permanens.
‡ Trajectis literis.
* Quiddam diutius permanens.
† Definitiones rerum simplices.
‡ Notis in Gregorium Nyssenum de hominis opificio.
* Fiet est apud Leunclavium, metro nonnihil adversante.
† 5. Æn.
‡ Adel. act. 3. sc. 2.
* L. Divortium 3. ff. de divort. & l. 48. quicquid. ff. de Reg. Juris.
† Col. 2857.

II. Quomodo definiatur ira ab antiquis.

Variæ sunt iræ definitiones apud veteres. Diogenis definitio à Laërtio affertur in Zenone. Tres etiam finitiones iræ ex Senecæ de irâ libris (in quibus tamen eas frustra hodie quæras) Lactantius affert lib. de irâ Dei. Ciceroni quartâ Tusculanâ ira definitur, *libido puniendi ejus, qui læsisse videatur injuriâ.* Transtulit autem illam Stoicorum: Ὀργὴ ἐστὶ τιμωρίας ἐπιθυμία τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως. Alii item aliter descripsere. Aristoteles, qui rectam definiendi rationem pro singularum disciplinarum naturâ primus perspexit, lib. I. de animâ duo facit definitionum genera, unum Physicum, alterum Dialecticum. Physica definitio vel perfecta est, vel imperfecta. Imperfecta solam exponit materiam. Ejus exemplum apud Aristotelem est, cùm ira definitur; ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ‡: cui similem adfert Damascenus lib. II. Orthodoxæ Fidei cap. XVI. Perfecta non materiam solam affert, sed simul formam complectitur; ut si imperfectam physicam cum dialecticâ conjungas. Nam dialectica definitio solam formam explicat, quia cùm Dialecticus circa quidlibet versetur, nec certo sit generi adstrictus, minùs materiam moratur. Porrò dialectica finitio apud Aristotelem est istiusmodi: ὀργὴ ἐστιν ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ ἵνα μὴ προσηκόντως. *Ira est conjuncta cum dolore cupiditas sperata ultionis, propter apparentem contemtum, quo quis vel se, vel suorum quempiam, contrà quàm oportuit, affectum esse putat.*

‡ Fervor sanguinis circa cor.

III. Particulatim expenduntur, quæ Aristoteles definitione iræ comprehendit.

In Aristoteleâ hac definitione consideranda sunt sex. Primum est genus ipsum: quod est ὄρεξις, sive appetitio, pro quo *libido* est apud Tullium, ut paullo antè vidimus.

Deinde dicitur ea fieri μετὰ λύπης, *cum dolore*. Hinc divinus Poëta 1. Æn.

—— Caussa irarum, sævique dolores.

Et lib. 12.

Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet.

Itemque Horatius lib. 1. epist.

—— Qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

Tertium, est τιμωρίας φαινομένης, *ultionis speratæ*, sive, eum puniendi, de quo pœna posse sumi videtur. Hinc x. Æn.

—— Spes addita suscitat iras.

Cæsari certè, vel Regi, non irascimur, quia ulcisci non possumus; nisi fortasse linguâ; in quâ imbellium arma sunt. Differunt autem propriè κόλασις, sive *castigatio*, & τιμωρία, sive *vindicta*: illam quis expetit, quò emendetur is, qui pœnas luit: hanc verò non propter alium, sed propter se, sumit; puta, ut animum suum expleat ulciscendo eum, qui antea læserat. Id voluit Aristoteles, cum scribit 1. Rhet. cap. xxxix. ἡ μὲν κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος. h. e. *pœna, sive castigatio, sive animadversio, fit ejus caussâ, qui patitur; vindicta verò ejus caussâ, qui agit, ut expleatur.* Utrumque conjunxit Maro lib. 11. Æn.

—— Subit ira cadentem
Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.

Quamquam & dici queat, vindictam, ac pœnam, hic pro eodem sumi; quomodo & Aristoteles tertio Eth. Nicom. cap. v. * de legislatoribus scribit: κολάζουσι γὰρ, καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά †. At parum rectè vindictam ac pœnam confundit Tullius, cùm 1. de Invent. vindicationem esse ait, *per quam vim & contumeliam defendendo, aut ulciscendo, propulsamus à nobis, & à nostris, qui nobis esse cari debent, & per quam peccata punimus.* Nam postremum isthoc non vindictæ est, sed pœnæ. In definitione autem voces propriè ac pressè sumi debent. Ex his liquere arbitror, cur Aristoteles iram definiat cupiditatem vindictæ. Atque inde etiam est, quòd Tertullianus sic adversus Marcionem disputet lib. 1. cap. xxvi. *Si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ, & ira debitum offensæ, & offensa, ut dixi, comes frustratæ voluntatis.* Julius tamen Scaliger mavult iram definire appetitum depulsionis, quàm ultionis. Ratio ejus est, quòd in periculis quoque irascamur, nullo dum perpetrato maleficio. Vide Exercit. cccxix. ubi & refutat definitionem iræ à Ludovico Vive assignatam; quemadmodum & eam, quam Melanchton attulerat. Sed Scaligeri argumento non incommodè occurri videtur, si dicamus, cùm solùm depulsionis est appetitus, nonnisi laxè atque impropriè iram vocitari.

At cap. 7. juxta aliorum dist.

† Eos enim qui flagitiosè & improbè agunt, castigant, ac supplicio afficiunt.

Quartum est, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, *propter eum, qui apparet, contemtum.* Hinc 1. Æn. afferuntur caussæ irarum Junonis, spreta forma à Paride; & quòd Hebe filia Ganymedi esset posthabita. Sic enim ait:

—— Manet altâ mente repôstum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.

Quincto loco in definitione ponitur, τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα, *vel in se, vel in suorum quempiam.* Neque enim quælibet læsio iram efficit; sed quæ commissa, aut committenda, in nos, vel nostrum quemquam. Nam istiusmodi perpeti contemtum, non liberi est hominis, sed mancipii; ut vult Philosophus in iv. Nicomach. Certè, ut ait ille, *Contumeliam nec ingenuus fert, nec fortis facit.*

Denique in eâdem est μὴ προσηκόντως, *inconvenienter, injuriâ, immeritò.* Ita Juno irata fuit, quòd injurium esset, Heben, reginæ Deûm filiam, Ganymedi, hominis filio, postponi.

Et hæc de definitione; ex quâ cognoscere est, in irâ tum præsentis, tum præteriti, tum futuri temporis, considerationem concurrere. Præsentis quidem, cùm eam dicitur esse ὀργή: præteriti, quia est διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν: futuri, quia est τιμωρίας φαινομένης. Porrò etsi hanc definitionem lib. 1. de anima reprehendat Aristoteles, tanquam dialecticam & inanem, quòd formam quidem iræ declaret, at materiam negligat: tamen in Rhetoricis jure optimo fertur, in quibus minimè requiritur accurata illa definiendi diligentia.

IV. DE IIS QUI IRASCI SOLENT.

Irascuntur varia hominum genera.

I. Primò illi, qui dolent, se, aut suos, non eo reputari loco, quo oportebat. Ita post excessum Alexandri M. cùm duces decrevissent, ut Roxanes partus exspectaretur, atque equites in tutorum obsequia jurassent; *pedites* (verba sunt Justini *) *indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant.* * Lib. 13.

II. Quibus directò quis, atque apertè, aut non directè, sed clàm & obliquè, resistit; veluti cui quis adversatur in bibendo, sive id prohibeat, sive impediat, sive etiam non adjuvet, cùm possit. Notum illud Theocriti Idyll. xv —— πεινῶντι γε μηδὲ ποτ' ἄντης, *esurienti haud obvius esto.*

III. Qui morbo affliguntur, aut premuntur paupertate, aut amant, aut sitiunt, & quotquot vehementer aliquid cupiunt, neque id consequuntur. Seneca lib. 11. de irâ: *Senes, inquit, difficiles, & queruli sunt, ut ægri, & convalescentes, & quorum aut lassitudine, aut detractione sanguinis, exhaustus est calor. In eadem caussa sunt siti fameque rabidi, & quibus exsangue corpus est, maligneque alitur, & deficit.* Et lib. 111. cap. x: *Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Æquè autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus, condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur.* Cui geminum illud Ammiani Marcellini lib. xxvii: *Iram esse ulcus animi, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum; id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœmina maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* Planiora hæc fient, si particulatim quoque de plerisque eorum loquamur.

De morbo est hoc Isocratis in Æginetico: Καὶ γὰρ φύσει χαλεπὸς ὢν, ἔτι δυσκολώτερος διὰ τὴν νόσον διέκειτο. *Nam cùm naturâ satis asper erat, tum morbo longè erat morosior factus.* Itaque Horatius epist. xiii. lib. 1. inter alia, quæ Vinnium Asellam observare jubet in carminibus suis Augusto offerendis, illud quoque ponit, *Si validus.* Sequitur autem,

Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister.

De amore est apud Plaut. † Mercurii istud de Jove Alcmenam depereunte, eoque ἔξυχόλῳ: *Ex amore hic admodum quàm sævus est!* Apud eundem ait Milphio ‡: *Servire amanti miseria est, præsertim qui, quod amat, caret.* Et eâdem comœdiâ * Agorastocles, amori suo metuens moram, omnis est in accusando testudineam advocatorum tarditatem. Est & Terentii Heaut †. *Novi ego amantium animum: advertunt graviter, quæ non censeas.* Sive, ut Palmerius ‡ legit, *Novi ego amantis.* * *animum advertunt graviter, quæ non censeat.* Itidem Cicero ad Trebatium †: *Quàm sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest.* Et apud Lucianum, conquerente Mercurio de immensis laboribus, jubet eum Maja properè exsequi mandata Jovis, ne plagas auferat: ac rationem hanc subjicit; Ὀξύχολοι γὰρ οἱ ἐρῶντες ‡.

† Amphit. act. 1 sc. 3.
‡ Pœnulo act. 4. sc. 1.
* Pæn act. 3. sc. 3.
† Act. 3. sc. 3.
‡ Spicileg. ad Fichardum.
* Ut amantis sit pro amanteis.
† Lib. 7. epist. 15.
‡ Nam iracundi sunt, qui amant.

De paupertate est istud Maronis Georg. 11.

Aut unde iratus sylvam devexit arator;
Et nemora evertit multos ignava per annos.

De fame laborantibus, argumento est, quòd, qui semel de die sumunt cibum, morosiores illis sunt, qui eum bis capiunt: quod & experientia testatur, & ex deperditis

tis Aristotelis Problematis ab Apollonio refertur in Historiis mirabilibus cap. IX. Idem firmat incertus auctor versuum, qui Plautinæ Amphitryoni inseruntur: *Vetus est adagium, Fames & mora bilem in nasum conciunt.* Ubi eò narium meminit, quia iis spiritus æstuosiùs ebullit in iratis. Quò & respicit Persius sat. V. *Disce: sed ira cadat naso, rugosaque sanna.* Imò Hebræis quoque eadem vox *aph*, & nasum, & iram, notat.

Denique sitientes, jure, cùm ab Aristotele, tùm à Seneca, reponi inter eos, qui aliquid vehementer cupiunt, ac proinde facile irascantur, vel indicio fuerit, quòd scribit Athenæus lib. X. Τῆς δὲ δίψης οὐδὲν ἐστι πολυποθητότερον. *Siti vero nihil magis concupiscis.* Atque, ut ibidem est, Διόπερ καὶ τὸ Ἄργος πολυδίψιον ὁ ποιητὴς * ἔφη πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον. *Iccirco & poëta Argos vocat diu multumque sitiens, cum dicere vellet, diu multumque desideratum, ob longi temporis absentiam.* Hæc enim mens est Athenæi, quam non cepit Dalecampius: ut qui πολυδίψιον *siticulosum* vertat: ac πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον, *omni tempore avidum.* Etiam Artemidorus lib. I. cap. LXVIII. cùm dixisset, bonum esse siquis somniet, se sitire, & fontem reperire, caussam addit, τὸ γὰρ διψῆν οὐδὲν ἄλλο ἐστιν, ἢ ἐπιθυμεῖν. *Sitire enim nihil aliud est, quàm concupiscere.* Sane & Latinis *sitire* sic accipitur sæpe, & Hebræis *tsama*, ut Psal. XLII. 3. & LXII. 2.

* Iliad. δ.

IV. Irascuntur itidem, quorum quis præsentem contemnit statum: ut, quòd quis ægrotus, aut miles, aut pauper.

V. Adhæc, quibus mali aliquid evenit præter opinionem. Quemadmodum enim magnopere delectant bona, quæ præter exspectationem contigerunt; ita maximum afferunt dolorem mala repentina, & improvisa.

VI. Denique in iis, qui facilè irascuntur, spectatur circumstantia; velut anni aut diei tempus. quomodo caprarius apud Theocritum facilè ait Pana irasci meridie, cùm a venatione defatigatus quiescit. itidem tempora tristiora, sive publicæ, sive privatæ rei calamitas evenerit: adhæc διαθέσεις sive affectiones, cujusmodi est mœror: aut ætas, ut senectus, quæ naturâ est morosior.

Porrò, qui irascuntur, tum dolent, tum gaudent, quemadmodum & amantes. Nam ut hi dolent ob absentiam amatæ; at gaudent, quia in spe habent, se eam adepturos, atque adeò, sibimet abblandientes, spe eam præcipiunt: ita & dolent irati ob illatam ignominiam; gaudent autem ob spem vindictæ, in quâ immoratur cogitatio. Cujus rei luculentum præbet exemplum Geta Terentianus †, quando imaginatur sibi quasi præsentem vindictam, atque eâ cogitatione suaviter se oblectat. Sic enim, totus in fermento cùm esset, sermocinatur secum:

† Adel. act. 3. sc. 2.

Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam
dari mihi obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum
ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar
modò.
Seni animam primùm exstinguerem ipsi, qui illud
produxit scelus.
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum
lacerarem modis!
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in
terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem.
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, &
prosternerem.

Quid hæc aliud dicas, quàm somnium esse vigilantis? Et tamen seriò his capitur, & imaginando ista tantùm non triumphat. Nimirum verissimè Juvenalis sat. XIII.

At vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.

Et Achilles quoque, apud Homerum, iram ait liquenti melle dulciorem in hominum pectoribus gliscere. Locus est Iliad Σ.

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται ‡.

‡ Dulcius hæc multo manat, quam mella liquata, Mortale in pectus.

Certè non Aristoteles modò in Rhetoricis hoc Homeri testimonio utitur: sed ante illum Plato quoque in Philebo ostendit eo, in irâ esse mixtionem voluptatis, ac doloris; unde iratos idem venustè inibi confert cum illis, qui, dum tragœdias spectant, simul & gaudent, & dolent. Iccirco memorem iram dixit Virgil. initio primi Æn. quomodo & Æschylus in Agamemnone dixit μνήμονα μῆνιν. Nam quæ jucunda sunt, ea & εὐμνημόνευτα *. Nisi malis odium significari, quod est ira inveterata, ut suo loco dicemus.

* Facile memoria tenentur.

Quia autem, qui irascuntur, sperant, non obscurum est, cur iidem non metuant, cùm spes tantùm sit boni futuri. Certè Peripatetici *iram cotem fortitudinis esse* dicunt: ut auctor est Tullius in IV. & VI. Tuscul. itemque IV. Academ. Quæst. & Lactant. lib. XIX. Quin etiam *virum negant* (inquit idem Tullius) *qui irasci nesciat.* Et rectè sanè, quicquid contrà disputet Tullius. Nam fortitudini adversatur metus, cùm is futuro ex malo sit: irati autem non habeant rationem mali futuri; quia, quem timemus, eum non speramus à nobis posse puniri. Hæc enim ratio est, cur pacati in eos simus, quos metuimus, timore iracundiam restinguente; ut scribit Plutarchus περὶ ἀοργησίας.

Quemadmodum autem metus, si ingens sit, sedatur irâ: ita, si iracundia excedat, tollitur metus. Illustre hujusce rei exemplum habemus in Priamo, cùm Politen, filium suum, à Pyrrho, Achillis filio, interfici videret. Ita enim de eo Poëta †:

† 2. Æn.

Hic Priamus, quamquam in mediâ jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit:
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est cælo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

Adi Aristotelem lib. III. Eth. Nic. cap. VIII. ubi sententiam suam isthoc Homerico confirmat: σθένος ἔμβαλε θυμῷ ‡. Eâdem in sententiâ est Plato, quem vide lib. II. de legg. Dissentiunt Stoici. Caussas pete è Senecæ libris de irâ, ubi hanc Peripateticorum & Academicorum opinionem impugnat. Plutarchus quoque vult, ut calor est in febri, sed intemperatus, ac noxius; ita robur esse in irâ, sed improbum. Imò Arnobius non alienus ab hâc sententiâ videtur. Nam lib. I. ostendere conatur, iram non esse absque ægritudine; eoque non cadere in Deos. Vicissim Stoicorum dogma diluit Lactantius lib. de irâ Dei cap. XVIII. ubi docet, sine irâ peccatum non corrigi; eâdemque in sententiâ sunt cæteri doctores Ecclesiastici. Quin in puero plurimi damnant ἀοργησίαν *, tanquam animi hebetis indicem: quâ de erudita exstat epistola Angeli Politiani ad Laurentium Medicem. Illud quoque non abs re sit adscribere, vehementiùs irasci viros bonos, hoc est, simplices. Cic. de Epicureis loquens †: *Solent enim, id quod virorum bonorum est, admodum irasci.* Hinc Horat. ‡.

‡ Robur animo injecit.

* Lenitudinem sive iræ vacuitatem.

† Lib. 2. de Legg.

‡ Lib. 1. sat. 3.

—— At est truculentior; atque
Plus æquo liber: simplex fortisque habeatur.

Nam pro simplici haberi vult iracundum; quia tales esse solent, qui simplicioris sunt ingenii. Aristoteles quoque lib. I. Rhet. rationem purgandi monstrans, quâ sumimus τὰ παρακολουθοῦντα *, exempli loco adfert, si vocemus τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν †.

* Quæ consequuntur rem.

† Iracundum ac insanum, simplicem.

V. QUIBUS SOLEANT HOMINES IRASCI.

VIdimus, qui irascantur: nunc consideremus, quibus irasci & succensere homines consueverint. Irascuntur autem,

I. Alicui singularium. Nam, ut inquit Aristoteles, Cleoni quis irascitur, non homini. Ubi Cleonis potissimùm

mùm meminit, qui homo erat garrulus, inquietus, & audax: inque seditione ex coriario factus fuerat imperator: ut cognoscimus ex Aristophane ἐν Νεφέλαις, ac Plutarcho in comparatione Niciæ, & Crassi.

II. Irascuntur præterea iis, qui parvi faciunt, cùm magni facere debeant. Istiusmodi sunt duo hominum genera. Prius est eorum, qui sunt inferiores genere, potentiâ, aut virtute. Nam opulentus ob divitias, eloquens ob facundiam, & quivis ob id, quo excellit, dignum se honore putat.

Ac quò quis magis excellit, hoc major est injuria, & contemtus. Salvianus lib. VI. *Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est, quanto major est persona, quæ contumeliam patitur, tanto major sit noxia ejus, qui facit.*

Alterum genus eorum est, à quibus non afficimur beneficiis, contrà quàm debebamus, quandoquidem vel nos de iis bene meriti sumus, vel aliquis è nostris, sive hic cognatus fuerit, sive affinis, sive amicus. Ita irascitur Dido Æneæ, quòd non respondeat beneficentiæ:

Nusquam tuta fides: ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
Amissam classem &c.

Verùm latiùs hæc deducit Aristoteles, cùm quindecim facit hominum genera, quibus irascimur. Ea sunt,

I. Qui derident, aut subsannant, aut cavillis lacessunt. C. Cassius epistolâ ad Ciceronem* de Cn. Pompejo Cn. Magni F. loquens; *Sess, inquit, quàm se semper à nobis derisum putet: vereor, ne nos rustice gladio velit* ἀντιμυκτηρίσαι †. Sanè quia maledicta ac contumeliosa oratio iram concitant, inde est, quòd veteres dicere solent, *iram in auribus hominum habitare:* ut est apud Herodotum in Polyhymniâ.

* Lib. 15. epist.

† Vicissim irridere.

II. Qui damna dant non aliâ de caussâ, quàm ut alius gaudeant dedecore.

III. Qui vituperant ea, quibus maximè incumbimus: ut, si quis invehatur in Philosophiam apud eum, qui ejus studio sibi mirificè placeat. Istiusmodi autem vituperationem maximè iniquo ferunt animo, qui sibi probè sunt conscii, se non excellere in eo studio. Nam qui excellunt, cavillos ac ludibria minimi putant.

IV. Qui amicitiâ sunt conjuncti, nec ullo eam obsignant benevolentiæ signo. Putamus enim, hos benefacere nobis perpetuò debere. Itaque Servius Sulpicius malè ferebat, L. Murænam contra se à Tullio defendi, quòd sibi summa cum eo intercederet necessitudo. Certè, ut hâc ipsâ in orat. Cicero ait: *Cùm grave est verè, accusare in amicitiâ; tum etiam, si falsò accuseris, non est negligendum.* Pertinet huc quoque illud Petronii: *At enim amici fuerunt mei. Eò majora meruerunt supplicia. Nam qui ignotos lædit, latro appellatur: qui amicos, paullo minus, quàm parricida.* Sanè oportet & dictis, & factis, quantum jus fasque concedit, amicis obsecundare. Atque hinc quoque est, quòd fratres, propinqui, atque omnes qui valde amant, valde etiam oderint; ut postea ‡ dicemus.

‡ Cap. 5.

V. Qui honorare desinunt. Nam contemnere videntur, qui non exhibent honorem, quem solebant.

VI. Qui, cùm beneficio sint affecti, non student parem facere rationem; & ἁπλῶς, quicunque acceptorum beneficiorum sunt immemores.

VII. Qui adversantur aliorum conatibus, licet sint inferiores. Nam & hi superiores despiciunt.

VIII. Qui, cùm amici sint, aut certè haberi velint; non tamen laudant, aut bene de nobis merentur. Et multo magis iis irascimur, si vel vituperent, vel damnum dent, vel non sentiant, nos egenos esse. Neque enim hoc eos lateret, si de nobis solliciti essent. Prudenter itaque Cicero ad Brutum: *De sororis tuæ filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes.* Quasi dicat, se, nec monente Bruto, sensisse, quid expeteret. Contra Horatius lib. I. sat. IX. irascitur Fusco Aristio, quòd studio hoc ageret, ut nesciret, quorum indigeret Horatius. Parque ratio, si in re necessaria multis apud amicum precibus sit opus. Unde Bruto stomachus epistolâ ad Ciceronem: *Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum; nulla spes est, facturum quod volo. Quare noli exspectare longas preces.*

IX. Qui calamitatibus nostris gaudent, aut in nostris infortuniis securo sunt animo. Illud inimici, hoc contemtoris est indicium. Hinc Demosthenes, orat. in Zenothemin, exprobrat ei, quòd se vino tantopere ingurgitâsset. Verba ejus sunt: Εἰ* γὰρ ἐν κακοῖς καὶ χειμῶνι τοσοῦτον οἶνον ἔπινεν, ὥστε ὅμοιον εἶναι μανίᾳ· τί οὐκ ἄξιος εἴη παθεῖν; Cui, ut optimè observat Victorius †, planè geminum est illud Demeæ ad Syrum ‡:

* Nam si rebus in adversis, & istâ procellâ, tantum vini bibit, ut similis fieret ipsi insaniæ: quid non ille dignus perpeti?

In ipsa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix sedatum satis est, potasti, scelus.

X. Qui non curant, num molestiam nobis facessant, aut dolorem afferant. Iccirco etiam irascimur mala nunciantibus.

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν *.

Unde Byrria Terentianus, rei ingratæ hero suò indicium facturus, ait †.

† Lib. 8. Var. Lect. cap. 4.

‡ Adelph. act. 5. sc. 1.

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

* Nam nemo amat nuncium rei malæ.

Exemplum etiam hujusce rei habemus in Minerva, quæ, cornice, ut ajunt, nunciante, Erichthonium esse detectum, irata hanc pœnam toti irrogavit cornicum generi, ne qua earum deinceps ἀκρόπολιν ‡ ingrederetur. Auctor Antigonus in congerie narrationum mirabilium*. Etiam in Euripidis Phœnissis Jocasta vix adduci potest, ut post narrationem rei bene gestæ, addat aliqua ingrata, de fratrum singulari certamine. Eandem ob caussam irascimur iis, quibus pensi nihil est, uti oratione scævâ ac mali ominis; cujusmodi erant funesta omnia, quorum mentionem veteres abominabantur. Unde Suetonius in D. Claudio; *Et in ultimâ cognitione pro tribunali, accessisse se ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.* Iccirco κατ' εὐφημισμὸν hujuscemodi exprimebant. Tertullianus lib. de testimonio animæ cap. IV. *Si de aliquo jampridem defuncto tanquam vivo quis requirat, præ manu occurrit dicere:* ABIIT JAM, ET, REVERTI DEBET. Quin &, cùm conscriberent testamentum, priùs bene ominabantur sibi, quàm eo quippiam caverent. Aristoteles initio testamenti sui apud Diogenem Laërtiensem: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης †. Theophrastus similiter apud eundem ‡: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμαι ‡. Itidem irascimur illis, qui sinistros rumores de nobis sparsos audiunt, aut sine dolore spectant calamitates, quibus affligimur.

† Andr. act. 2 sc. 5.

‡ Arcem urbis.

* Cap. 12. ex Amelesagora Athen.

† Benè quidem, ut spero, erit: veruntamen, siquid secus contigerit, ista statuit Aristoteles.

‡ In Theophrasto.

‡ Benè quidem, ut spero, erit: cæterum & siquid secus acciderit, ita statuimus.

XI. Qui nos despiciunt apud quinque hominum genera: nempe apud eos, quibuscum de honore contendimus, aut quos admiramur; aut à quibus suspici volumus; aut quos veremur; ac denique qui nos verentur.

XII. Qui contemnunt illos, quos turpe sit nobis non defendere; ut sunt parentes, liberi, uxor, subditi.

XIII. Qui εἰρωνείᾳ ac dissimulatione utuntur apud illos, qui seriò agunt.

XIV. Qui, cùm benefici sint erga alios, de nobis tamen bene mereri nolunt.

XV. Qui citò obliviscuntur penè nominis nostri. Nam oblivio istiusmodi est incuria; incuria verò est ex contemtu. At contrà Andromache apud Virgilium ostendit, se nullis calamitatibus ita fractam, ut oblita sit vel nominis Ascanii, quod Æneæ sciebat gratissimum. Ait nempe *, *Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?* Sed & Cyrus, Persarum rex, omnium suorum militum nomina edidicit, quò eos nominatim compellando sibi conciliaret: Cyrumque ea in re Scipio Africanus, atque alii, imitati fuere.

* Æn. 3.

Exposuimus quindecim hominum genera, quibus succensemus, atque irascimur. Quod si laxiùs iræ voce utamur, quomodo ea appetitus depulsionis ab Julio Scaligero definitur, fatendum, non hominibus modò irasci nos, sed etiam rebus inanimis. Qua de re sic B. Augustinus epist. CXV: *Ira est turbulentus appetitus auferendi ea, quæ faci-*

facilitatem actionis impedium: Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eumque collidimus atque frangimus: & aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitrantur. Et hæc de iis quibus irascimur.

VI. QUA DE CAUSSA IRASCAMUR.

CAussa verò, ob quam alii irascimur, est ὀλιγωρία, h. e. *contemtus*, sive, ut vertit Majoragius, *negligentia.* Certè Terentio quoque ὀλιγωρεῖσθαι est *negligi*, ut liquet ex illo adelphorum † loco: † Act. 4. sc. 3.

Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

Sunt autem ὀλιγωρίας species tres. Una dicitur καταφρόνησις quam *despectionem* transferre liceat, cùm vocabulo magis accommodato careat sermo Latinus. Altera est ἐπηρεασμὸς, sive ἐπήρεια, quomodo sæpiùs Demosthenes vocat: Majoragius transfert *violentiam*, minùs commodè, ut mihi videtur: meliùs alii *incommodationem*: quâ voce quoque utitur Terentius Andr. ‡ quo loco Davum ἐπηρεάζοντα describit; ‡ Act. 1. sc. 1.

Quem ego credo manibus pedibusque obnixè omnia
Facturum, magis id adeò, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato.

Tertia est ὕβρις, sive *contumelia.* Καταφρόνησις est merus despectus; puta cùm quid parvi pendimus ac flocci faciamus, licet non incommodemus. Sic Corydon apud Virgilium:

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi.

Ἐπηρεασμὸς cui ab Ἄρης * nomen est, propriè est insultatio bellica. Significat autem hoc loco ὀλιγωρίαν, quâ aliqui aliorum operas ac studia conantur impedire, non ut ex eo sibi commodi aliquid contingat, sed ne alii, quod cupiunt, perficiant. Itaque οἱ ἐπηρεάζοντες, eos, quibus insultant, neque admodum obesse posse existimant (alioqui enim iis non incommodarent) neque multùm prodesse posse judicant; quia si utilitatem insignem ex iis sperarent, id agerent, ut hos sibi amicos haberent. Ὕβρις est, cùm quis damno ac dolore cum dedecore conjuncto afficit alium, non ut emolumenti quicquam percipiat, verùm ut voluptatem capiat ex aliena ignominia. Lætantur autem, qui alios ignominiâ afficiunt, quia hac ratione iis præcellere videntur; unde fit, ut juvenes & divites, præ cæteris sint contumeliosi. Seneca Commentario, quo ostendit, in sapientem non cadere injuriam, cap. XI: *Præterea cùm magnam partem contumeliarum superbi insolentesque faciant, & male felicitatem ferentes* &c. Porrò sub *contumeliæ* nomine etiam comprehendimus injuriam, à qua Seneca eam distinguit cap. IV. ejusdem lib. *Dividamus*, inquit, *si tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. Prior illa naturâ gravior est; hæc levior; tamen delicatis gravis, qui non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenies servum, qui flagellis, quàm colaphis, cædi malit; & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm contumeliosa verba.* Hinc idem epist. LXXII: *Quisquis volet sibi contumeliam facere, faciat & injuriam.*

* Mars.

VII. REFELLITUR OPINIO FELICIS ACCOROMBONII, EX SUPERIORI ARISTOTELIS DOCTRINA COLLIGENTIS, NON ESSE MAGNAM CONTUMELIAM, AUT GRAVI DIGNAM SUPPLICIO, SIQUIS UXOREM TANGAT ALIENAM, AUT STUPRUM INFERAT VIRGINI. ADHÆC QUOMODO IRAM CONCITET ORATOR.

EX eo autem, quod de juvenibus ac divitibus paullo antè dicebamus, cognoscere est, duo in contumeliâ requiri; ut lædatur alius; & ut hoc fiat, quò ex ejus læsione capiamus voluptatem. Sed hoc totum de plena ac propriè dicta contumelia capiendum. Nam sæpe etiam contumelia vocatur, cùm non intendimus alterius læsionem; quomodo dicimus, contumeliam aliquibus factam ab eo, qui virginem violârit ejusce familiæ. Nam ita ferè usu venit, ut qui virginem stuprat, non id agat, quo aut ipsam, aut consanguineos, aut adfines ejus, mactet ignominiâ: at quò animum expleat voluptate. Itaque Felix Accorombonius † existimabat, majorem esse contumeliam, siquis aliquem è consanguineis pulsârit aut ei conviciatus sit, quam si stuprârit; cùm ille alterius intendat læsionem, hic non item. Idem, quòd plurimi adulterio, aut stupro, inustam censent familiæ suæ notam, neque eam deleri posse arbitrantur, nisi uterque reus morte mulctetur; id verò non dubitat vocare morem barbarum, & à Gothis, ac Longobardis, nationibus barbaris, in Italiam introductum. Quin verò potiùs hanc ei pœnam commeruisse videntur, qui nostrorum quempiam verberant, aut conviciis lacessunt, quam qui aliquam violant. Quippe, inquit, injuriæ non sunt considerandæ ex dictis factisve, sed ex dicentis, vel agentis intentione, ut disertim scribit Aristoteles lib. 1. Rhetor. At quemadmodum, qui furatur, utilitatem suam spectat, non alienum damnum: ita, qui cum eâ concumbit, quicum non oportuit, non eò collimat, ut aut marito, aut amicis, oculi doleant, sed suæ studet voluptati. Itaque & cum eâ rem habiturus fuerat, si aut alius fuisset mariti uxor, aut nullos vel consanguineos, vel adfines, habuisset. Nec diffitetur, inesse huic rei despectum qualemcumque; (neque enim eam tetigisset, nisi maritum, ac necessarios, propinquosque, parvi putâsset) veruntamen persuasum habet, multò levissimam hanc esse injuriam, eoque injustos esse, qui leve delictum atrocissimâ pœnâ punitum eunt. At longè satius fore, si opera detur, ne postilla cum uxore adulter caput collimare queat. Certè abunde dignitati nostræ satisfieri, si vel adulter uxoris, vel filiæ cognatæve stuprator, ab marito, aut parentibus, supplex hujus facti petat ignoscentiam. Eâ enim re, teste Aristotele, quamlibet tolli injuriam. At verò, si aut verbera, aut vulnus infligatur, pœnæ magnitudinem excedere contumeliam ab altero illatam. Et hæc quidem istum in modum serio ventilat, tueturque Accorombonius: cujus sanè sententiam facilè primo obteret pedatu (ut cum antiquis loquar) quisquis sciat, opinioni huic adversari πλάκας Μωσέως, *tabulas sive abacos Mosis*: hoc est, Dei ipsius, quibus quis os obvertere ausit, nisi natorum postremissimus, nequissimusque? Vide omnino Levit. cap. XX. Ubi & Hesychius, Hierosolymitanus presbyter, annotavit, pœnam à Deo per Mosen sancitam, quâ adulterum morte multari voluit, non esse duram, sed justam: quia, *cùm liceret, in castitate nubere, & in sanctificatione propria uxori secundùm legem misceri, in impudicitiam & corruptionem, alterius miscetur uxori, & dissipat filiorum successiones, dubiumque mulieris partum, ad quem pertineat, facit.* Nec ἁπλῶς verum est, quod morem hunc à Gothis, aut Longobardis, esse contendit. Nam quis nescit illud Porcii Catonis: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Imò posteriori quidem ævo, attamen multò ante Longobardorum Gothorumque in Italiam adventum, de adulterii ac stupri reis, supplicium capitis sumi solet: ut jamdiu Cujacius ‡, Appuleji; Lipsius *, Arnobii testimonio comprobavit. At illud quidem à Vandalis esse agnoscimus, quòd gladio potissimùm in adulteros animadversum sit: cujus rei locuples testis est Salvianus lib. VII. Verùm ea res non multùm juvat Accorombonium; quandoquidem constat, ante leges Vandalicas, pœnam fuisse capitis indictam. Ea, quæ ex Aristotele antea de contumelia diximus, pro se facere ait Accorombonius. Ac magna profectò apud me est ejus quo nititur, auctoritas. Sed ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν †. Adde quòd non continuò sensit Aristoteles, quicquid dicto quopiam è Rhetoricis posse adstrui videtur. Nam quia Rhetorice est δύνα-

† Annotat. in 2. Rhet. Arist.

‡ Lib. 6. observat. cap 11.
* In 4. annal. Tac.

† Nefas sit non majoris facere veritatem.

δύναμις *, eò in Rhetoricis pars utraque instrui debet. Neque pudor & verecundia quamlibet, ut ait, pœnam exstinguunt; sed levem duntaxat: qua de re vide J. Langlæum J.C. lib. x. cap. 1. de pœna honoraria. Quid quod Lucumonis illius acumen ipsius quoque Aristotelis locis plusculis retunditur? Nam is Rhet. lib. 1. cap. XLIII. † magnitudinem injuriarum æstimari ait ex damni magnitudine. At minùs mali dederit parentibus, qui filiæ sit conviciatus, aut colaphum duxerit; quàm qui stuprârit invitam. Idem inibi ait, majorem esse injuriam, cui medicina fieri nequit. Minùs igitur peccat, qui spoliat fortunis, cùm hæ restitui possint. Hinc in Adelphis Mitio ‡:

Fores effregit, restituentur: discidit
Vestem, resarcietur: est (Dis gratia)
Et unde hæc fiant: & adhuc non molesta sunt.

At gravius hoc furtum, de quo nobis sermo: nam nulla restituendi spes. Meritò autem furtum appello, cùm res aliena invito contrectetur domino: unde & Græci id χαμαικλοπεῖν vocant. Neque id tantùm locum habet, cùm vis infertur invitæ, sed etiam cum volenti. Nam virginitatis tertia tantùm pars virginum est: at *Tertia pars patri data, pars data tertia matri*; ut scitè scribit Poëta Veronensis *. Longeque res planior in marita: quæ corporis sui ultra domina non est. Sanè olim, juxta sacratas Romuli leges, nupta ita in mariti manu erat, ut proles patris. Quin adulterium non simplex est furtum, sed sacrilegium; quia matrimonium est res sacra, cùm religioso fœdere sanciatur: unde & adulteri à Constantino *sacrilegi nuptiarum* appellantur l. XXX. ad leg. Jul. de adulter. & stuprat. At quid istiusmodi in conviciis, aut verberibus? Denique vulnera verberaque corporis honorem obfuscant: adulterium ac stupratio corpus animumque attaminat: atque adeò non hominem unum sed universam violat naturam; uti hoc rotundo & edecumato summi cujusdam viri epigrammate comprobatur.

Vis orbem exscindi? subvertito funditus urbes.
Vis urbes ipsas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac conjuge conjux,
Vanaque sint sancti fœdera conjugii.
Ergò perire domos, urbes, orbemque necesse est;
Orbe vel expelli, quisquis adulter erit.

Et hæc de caussâ, ob quam irascimur: quæ si fusè nimis prosecuti videamur, non mihi, sed Accorumbonio, culpam impingat æquus censor.

Superest postremum quinque eorum, quæ in affectibus singulis spectare jubet Aristoteles: nempe quomodo affectum moveat orator. Excitatur verò ira ab oratore, si ostendat, contemtos esse auditores, contemsisse adversarium, & genus contemtus ante oculos ponat. Non ignoravit hoc artificium L. Paulus Æmilius, bello Ligustino, anno Urb. Cond. DLXXIII. Nam ut Livius tradit lib. XL. *Omnes* (castrorum) *portas* (puta prætoriam, sive extraordinariam, principales duas dextram & lævam, ac quæstoriam sive decumanam) *concionabundus ipse circumiit; & quibuscunque irritamentis poterat, iras militum acuebat; nunc fraudem hostium incusans, qui pace petitâ, induciis datis, per ipsum induciarum tempus contra jus gentium ad castra oppugnanda venissent.* Nec iram ille solum ciebat, sed etiam pudorem: cujus etiam magna vis in milite. Sed de pudore postea dicetur.

CAP. III.

DE LENITATE.

Iræ contraria est lenitas. Ea est sedatio ac remissio iræ.

I. QUOMODO ΠΡΑΫΝΣΙΣ A LATINIS VOCETUR, ET QUID EA SIT.

QUæ Græcis πράϋνσις, ea à Latinis nequit transferri voce, quæ vim vocabuli exprimat Græci. Quidam dicunt *longanimitatem*. Sed nec *longanimitas* Latinum est: nec tam πράϋνσιν exprimit, quàm μακροθυμίαν. Malui itaque vocare *lenitatem*, idque exemplo Tullii; cujus verba apponam è primo de Oratore: *Quis enim nescit, maximam vim existere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, vel dolorem, incitandis, vel ab hisce permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis.* Idem indicat locus lib. IV. Tusc. Quæst. *Eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitiosæ lenitudinis nomine appellant.* Ubi *lenitas* est πράϋνσις; *lenitudo*, ἀοργησία. Veteres Nonii editiones, ut Mediolanensis, Aldinaque, *lenitudo* præferunt: sed corruptè, cum *lenitudo* eadem sit, ac *lenitas*. Sed *lentitudo* vitium est, uti & ὀργιλότης, sive *iracundia*. Utraque enim excedit τὸ μέσον.

Est autem πράϋνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις τῆς ὀργῆς, *sedatio iræ, inductioque cessationis ab ea.*

II. QUI LENES SINT ERGA ALIOS.

LEnes sunt, qui contrario modo se habent, ac illi, qui irascuntur.

Non enim dolent, se, aut suorum quempiam, contemni, contrà quàm oportebat: unde Tyrrhenus Tarchon Æn. lib. XI. milites πρᾳότητος & inertiæ accusans, inquit:

—— O numquam dolituri, ò semper inertes
Tyrrheni.

Neque lætantur spe vindictæ ac cogitatione illâ, quæ in iratis esse solet.

Lenium septem sunt genera.

I. Qui versantur in ludo, in risu, in die festo, in summo otio, ἐν εὐημερίᾳ, h.e. in felici alicujus rei successu, quâ insignem sunt laudem indepti: ut cùm quis consecutus est populi ἐπισημασίαν *, sive cùm populus ἀναπηδᾷ, h. e. exultat applauditque. Nam de hujuscemodi ferè εὐημερίας vox sumitur. Item qui agunt in rerum omnium copiâ, atque abundantiâ: quique sunt hilares ac perfunduntur voluptate, quæ contumeliâ careat: aut qui honestâ spe lactantur.

II. Qui inveteratam iram habent. Iram enim sedat tempus: unde Virgil. †, ut acerbam Junonis iram erga Trojanos significaret:

Junonis, inquit, *gravis ira, & inexsaturabile pectus.*

Et mox:

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.

III. Qui sumserunt de alio supplicium. Iccirco Philocrates, orator Atheniensis, interroganti amico, cur non dilueret ea apud populum iratum, quorum insimulatus erat, (patriæ proditionem molitum fuisse, cognoscimus e Demosthenis oratione de ementitâ legatione) egregiè respondit, nec dum tempus esse: facturum autem, ubi alium viderit accusatum, & criminibus circumventum. Populus quoque Atheniensis Ergophilum (cui magis erat infensus infestusque, quàm Callistheni) impunè elabi passus est, non aliâ de caussâ, quàm quia, supplicio de Callisthene pridie sumto, resederat multùm furor. Pertinet huc quoque illud Taciti in quinto Annalium: *Placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis irâ, ac plerisque per priora supplicia lenitu.*

IV. Qui judicio vicerunt. Nam lenes sunt erga adversarios, quia caussâ judicati sunt superiores.

V. Qui vident, adversarios majus damnum accepisse, quàm irati iis infligere cogitarant. Nempe abunde eos luisse pœnas arbitrantur. Ita Phormio ille Terentianus ait ‡:

—— Jam supplicii satis est mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obganniat.

VI. Qui arbitrantur, se jure pœnas luere. Nam, ut est apud Nasonem epistolâ Œnones ad Paridem:

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum est.

VII. Qui putant fore, ut non sentiant, à quo vindicta proficiscatur: quomodo mortuis nemo irascitur, quia nesciunt, quid fiat, vel à quibus. Itaque jure Achilles à poëtis

* Facultas.
† Secundum distinctionem Barbari, ac Sturmii: sed secundum distinct. Vulgarem cap. 14.
‡ Act. 1. sc. 2.
* Catul. Carm nuptiali.
* Applausum, cæteraque percepta voluptatis signa.
† 5. Æn.
‡ Phorm. act. 5. sc. 9.

poëtis stultitiæ insimulatur, quòd furorem quoque suum in cadaver Hectoris exerceret. Hoc nomine accusat eum Apollo apud Homerum *, cùm ait:

Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων †.

Quo loco τὸ ἄψυχον τοῦ Ἕκτορος σῶμα κωφὴν ὀνομάζει γῆν ‡: ut scribit Justinus Martyr λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας. Verùm ab Homero hac in parte discessit Accius, apud quem ita Achilles; *Imò enim vero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.* Atque eo nomine laudat Accium Cicero *. Sed assentior illis, qui vitio potiùs, quàm laudi, dandum Accio putant, quòd à veteribus omnibus discesserit. Certè reddidit Achilles Priamo corpus; sed postquam stultâ sævitiâ abunde animum expleverat: reddidit, sed (rem magnam!) magno accepto lytro; unde Maro †:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Item Plautus Mercatore ‡.

Achillem orabo, aurum mi det, Hector qui expensus fuit.

Et Seneca in Agamemnone *:

—— Hectoris fortis minas,
Currusque, & emto redditum corpus rogo.

Quin ob lytri magnitudinem venditio hæc, ut ad Athenæum observavit Musarum favus Isaacus Casaubonus †, proverbio locum fecit: Σὺ ἢ τιμιοπώλης, ὡς Ἀχιλλεὺς οὐδ' εἷς. *Carius vendis, quàm Achilles ullus.* Usus eo Phrynichus in Tragœdis apud Pollucem extremo libro septimo. Quare Ennius ‡ bene de Æacidis:

Armipotentes sunt magè, quàm sapientipotentes.

At Accius, dum ostendere satagit, qualis esse debuerit Achilles, haut aperit, qualis naturâ ex veterum opinione fuerit, eoque in ejus persona plane negligit decorum.

Exposuimus septem hominum genera, qui, juxta Aristotelem, lenes esse soleant. Iis mantissæ loco illud appono, leniores esse eos omnes, qui sapientiæ studiis seriò sunt addicti. Hinc Juvenalis sat. XIII. negat, Chrysippo, Thaleti, aut Socrati, dulcem esse vindictam; atque addit:

Prima docet rectum sapientia. quippe minuti
Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio. Continuò sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quàm fœmina.

Succinit huic Petronius, *Feras quidem mentes ira obsidet, eruditas prælabitur.* Quicunque denique animo sunt generoso, à vindicta magis sunt alieni. Quod Libanius indicat in panegyrico, ubi de Juliano ait, Μεγαλοψυχίας γὰρ δὴ τεκμήριον καὶ τοῖς ἀδικήσασιν, ὧν πέπονθεν ὕβρεις μὴ μνήμην. *Quippe, summa animi magnitudine præditus, siquas injuriâ affecerint, memoriam eorum, quæ perpessus est, deponit.* Talis Stilico,

—— ut sontibus ultro Ignovisse velit, quemadmodum de eo cecinit Claudianus lib. II. Talis Theodosius,

—— non insultare jacenti
Malebat mitis precibus, pietatis abundans.
Post acies odiis idem qui terminus armis:

ut de eo idem poëta * refert. Et, ne singulis insistam, *ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse*, Sallustius ait orat. Philippi.

III. Erga quos lenes simus.

Lenes sumus erga eos, qui non videntur vel nos, vel nostri quempiam, contrà quàm oportebat, contemtui habere.

Horum decem sunt loci:

I. Qui nunquam nos læserunt, aut contemserunt; aut id quidem fecerunt, sed inviti, aut inviti videntur fecisse, quique voluerant facere diversa ab iis, quæ fecerunt. Hinc Davus Pamphilo ait †:

Tuum est, siquid præter spem evenit, mihi ignoscere.
Parum successit, quod ago. at facio sedulo.

II. Qui in se etiam tales sunt. Nemo enim se ipsum contemnere videtur. Ita non facilè succenseamus viliores cibos apponenti, quem sciamus cibis ejusmodi victitare.

[Left margin notes: * Iliad. ω. — † Infamem terram properabat lædere surdam. — ‡ Examinum Hectoris corpus surdam vocat terram. — * 1. Tusc. Quæst. — † 1. Æn. — ‡ Act. 2. sc. Penthemon diripuisse. — * Act. 3. — † Animadvers. lib. 6. cap. 3. — ‡ Lib. 6. Annal. teste Cic. lib. 2. de Divinat. — * 4 Consul. Honorii. — † Andr. act. 4. sc. 1.]

III. Qui culpam confitentur, peccatique ducuntur pœnitentiâ. Ea Julio Scaligero ‡ definitur, reflexio intellectus ad improbandum malefactum. Sopitur autem ira ac concidit, cùm quis ducitur pœnitudine, quia dolor, quem capit ex pœnitentia, vice pœnarum sit. Atque hoc quoque præcipit Maro *, cùm ait:

—— Romane, memento
Parcere subjectis, & debellare superbos.

Exemplo nobis hac in parte sunt heri, qui non habent animos saxeos, atque, ut Græci eleganter vocant, ἀτέγκτους, καὶ ἀπραΰντους †. Sanè ita ferè usu venit, ut si servus se ostendat dolere maximopere, quòd herum offenderit: non tantùm animi iram labefactet ac convellat, sed herum vervece reddat mitiorem. At, servo obganniente, herus ignem spirat, *irarumque omnes effundit habenas* ‡. Nempe, ut Aristoteles ait, manifesta negare, indicium est insignis impudentiæ. Hinc Plautus Menæchmis:

Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.

Et apud Aristophanem Equitibus, quo loco Cleon, & Agoracritus ὁ ἀλλαντοπώλης *, contendunt de impudentia: Cleon quidem eo impudentiam testatam facit, quòd frontem adeo perfricuerit, ut furta confiteatur sua; neque ullam hinc infamiam reformidet: at Agoracritus eo alteri palmam præripere conatur, quod manifesta quoque furta pernegat, neque perjurium extimescat.

Κλ. ὁμολογῶ κλέπτειν· σὺ δ' οὐχί;
Αγ. νὴ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἀγοραῖον,
κἀπιορκῶ γε βλεπόντων.

CL. Fateor me furari: non item tu?
AG. Per Mercurium Agoræum (sive forensem) etiam pejero, ubi vident.

Merito autem maximopere irascimur huic hominum generi, cùm summa impudentia summi sit contemtus indicium.

IV. Qui se submittunt, nec reprehensi ajunt, se injuriâ incessi, aut puniri. Nam eo fateri videntur, se esse inferiores. Exemplo sunt leones, quos Plinius † ait prostratis parcere, uti & Ovidius ‡: eoque respicit Claudianus, cùm in secundo de laudibus Stiliconis inquit;

Obvia prosternas, prostrataque more leonum
Despicias.

Exemplo etiam sunt canes; qui, ut hoc loco Aristoteles ait, peregrinos canes sedentes, atque humi prostratos, non mordent. Nam rectè observat Daniel Crameius in sua συνόψει, canes alios ab Aristotele intelligi; non homines, ut putarunt interpretes.

V. Qui seriò ajunt cum seriò agentibus. Nam tales nos curare, non contemnere, videntur.

VI. Quorum aliquando majora fuerunt beneficia, quàm damnum, quod dederunt.

VII. Qui rogant, ac deprecantur. Sunt enim animo humili. Itaque eos, qui precantes non exaudiunt, pios dici posse, negat Lactantius. Pietatis autem nomine vel maximè lenitatem ac clementiam intelligit. Verba ejus apponam ex lib. V. Instit. cap. X. ubi Virgilium exagitat, quòd Æneam appellet pium: *Sed hæc culpa non illius (Æneæ) fuit, qui literas fortasse non didicerat: sed tua (Virgili,) qui, cùm esses eruditus, ignorasti tamen, quid esset pietas; & illud ipsum, quod nefariè, quod detestabiliter fecit, pietatis esse officium, credidisti. Videlicet ob hoc unum pius vocatur, quia patrem dilexit. Quid quod pius Æneas haut aspernanda precantes trucidat? Adjuratus enim per eundem patrem, & per spes surgentis Juli, nequaquam pepercit furiis, accensus & ira. Quisquamne igitur hunc putet aliquid in se virtutis habere, & qui furore, tanquam stipulâ, exarserit, & manium patris, per quem rogabatur, oblitus, iram frenare nequiverit? Nullo igitur modo pius, qui non tantum non repugnantes, sed etiam precantes interimit.*

VIII. Adhæc erga eos lenes sumus, qui in neminem, aut saltem non in minimè improbos, aut certè tales, quales nos sumus, per insolentiam, derisionem, aut contemtum, quicquam volunt committere.

[Right margin notes: ‡ Adversus Cardanum Exercit. 315. — * Æn. 6. — † Qui nulla possunt aqua macerari, planeque mollescere nescii sunt. — ‡ 12. Æn. — * Fartor seu lucanicarum venditor. — † Lib. 8. cap. 16. — ‡ Trist. lib. 3. el. 5.]

IX. Item

IX. Item erga eos, quos veremur aut timemus. Neque enim fieri potest, ut, qui irascitur, timeat; quemadmodum suprà diximus, & Aristoteles testatur cùm hoc loco, tum in problematis sect. VIII. quæst. XVII.

X. Erga eos, qui quid irâ commiserunt. Nam hi fecere impetu, non contemtu; quia ira est cum dolore; contemtus verò est ἄλυπος *.

* *Doloris expers.*

Ex his obscurum non est, quorum operâ inprimis uti conveniat in animis hominum leniendis. Sanè plus ad deliniendum valent, qui minùs possunt, eoque de vindicta minùs cogitant: ut sunt mulieres, ac pueri. Exemplum hujus rei capere licet ex amplissima Genuensium civitate. Nam cùm eam ingressus esset Ludovicus XII. Galliarum rex; adiere illum urbis præfecti, ac cives universi, demissè actorum veniam orantes: sed nihil supplex eorum valebat oratio. At mox mulierum & puerorum ejulatus mentem ejus reddidit clementem. Guicciardinum adi Historiarum lib. VII.

Plurimùm etiam valent sacerdotes. Calydonii propterea, cùm multa adversa à Curetibus paterentur; sacerdotes potissimùm misère ad exorandum Meleagrum: quod est apud Homerum Il. I:

—— τὸν † δ' ἐλίσσοντο γέροντες
Αἰτωλῶν, πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆας ἀρίστους.

† *Hunc autem orabant senes Ætolorum, Mittebantque Ætolorum sacerdotes optimos.*

Illud verò apertiùs fortasse, quam monere operæ videatur, plus ad lenitatem conferre verba byssina, & mellitam orationem, quàm quæ aceto pariter ac felle tincta sit. Hujusmodi enim exacerbat magis, quàm edulcat. Quod cùm videret Proclus, Constantinopolitanus Episcopus, B. Chrysostomi discipulus, & successor, ne adversus quidem hæreticos duriùs agebat: unde ab iis, qui omnia affectu suo metirentur, *canis mutus* vocabatur. Interea ille eos, qui hæresi essent infecti, oratione suâ ita demulcebat, ut plus apud eos efficeret, quàm alii acribus & asperis dictis: quemadmodum auctor est nobis Nicephorus lib. XIV. Histor. Eccles. cap. XXXVII.

IV. Quibus de caussis lenes simus: ac cujusmodi oratione tales alios reddamus.

CAussæ, ob quas frenum iræ injicimus, tres sunt, pro tribus ὀλιγωρίας ‡ generibus.

‡ *Despectus.*

I. Quod non contemnant;

II. Quod non insultent;

III. Quod nullâ afficiant contumeliâ.

Qui vult iram discutere, animosque tranquillare,

I. Debet ex locis commemoratis auditores ita præparare ac formare, ut nec doleant ob contemtum, nec gaudeant ob spem ac cogitationem vindictæ.

II. Debet ostendere, illos, quibus irascuntur, tales esse, quales sunt erga quos lenitatem exercemus; h. e. aut metuendos esse, aut reverentiâ dignos, aut benemeritos, aut gratificari, non lædere voluisse, aut valde dolere ob delicta. Ita Tullius pro Ligario, eo conatur Cæsaris iram placare, quòd Ligarius in Africa fuerit invitus, quodque eum pœniteat erroris. Ejusdem iram orat. pro rege Dejotaro isthoc mitigare nititur, quòd sit veneratione dignus. *Semper*, inquit, *regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum vero regum & amicorum sanctissimum: quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse, confido.*

Ac hujusmodi est modus leniendi animos. Cujus rei exemplum est in oratione legatorum Romanorum: cùm in Asiam missi essent, ut specularentur apparatum Antiochi, ac mitigarent animum Annibalis, eumque regi Antiocho redderent suspectum. Nam hunc iis finem fuisse, *ut Annibalem Romanis mitigarent*, clarè ait Justinus lib. XXI. Eam ad rem triplici utebantur argumento, ut ex eodem cognoscimus. Primùm conabantur ei demère metum Romanorum. Deinde ostendebant, non esse eum Romanis exosum. Denique probabant, caussam non esse, cur odisset Romanos. Ac quidem non esse, cur sibi metuat à Romanis, ex eo colligebant, quia Romanæ esset consuetudinis, religiosè fidem servare. Non esse eum odio Romanis, inde adstruunt, quia probè sciant, nec ipsum Romani nominis odio bellum adversus eos gessisse; sed patriæ suæ amore, cui vitam ipsam deberet. Postremò, caussam esse nullam, cur Romanos odio prosequatur, inde probant, quòd virtus ejus Romanis esset admirationi. Ut artificium hoc melius intelligatur, ipsa Justini verba, quæ pauca sunt, apponam: *Omnibus diebus assiduè apud Annibalem fuere, dicentes, timide eum à patria recessisse, cùm pacem Romani non tam cum Rep. ejus, quàm cum eo factam, summâ fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patria amore gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur: has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi caussas esse: inde res gestas ejus laudare.* Quantum ejusmodi oratione profecerint apud Annibalem, arguit eventus. Nam, ut subjungit Justinus, horum *sermone latus, sæpius cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus, quod familiaritate Romanâ odium sibi apud regem crearet.*

Cap. IV.

De Amore.

Amor est, quo alicui optima optamus, & eorundem auctores esse volumus, non nostri, sed ipsius gratiâ.

I. Quid Amor, et quotuplex sit.

POstquam vidimus de irâ, & lenitate, quæ facilè moveri mutarique possunt: proximum est, ut agamus de amore, ac amicitiâ; odio, & inimicitiâ; quæ diuturnitatem exigunt temporis.

Φιλεῖν Aristoteli est τὸ βούλεσθαί τινι, ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. *Amare est, velle alicui, quæ putat bona, illius caussâ, sed non propter se, & paratum esse ad ea pro viribus efficienda.* Ubi tres videas in amante conditiones requiri: ut velit alteri, quæ putat bona, etsi fortasse vera bona non sint: ut amici gratiâ velit, non autem privati commodi caussâ: atque ut etiam adsit benevolæ hujus voluntatis significatio. Priores conditiones duas etiam Tullius expressit in secundo de Finibus: *Quid autem est amare, ex quo nomen amicitia ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiamsi ad se ex iis nihil redeat?* Differunt igitur amare, & amicum esse. Nam, ut scribit Aristoteles lib. VIII. Nicomachiorum cap. VI. φιλία, sive *amicitia*, in redamando consistit: ἡ φίλησις, sive *amor*, qui fons est amicitiæ, non item: nam fertur etiam in res inanimatas. Hinc Tullius lib. II. de Invent. *Amicitia est voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius caussâ, quem diligit, cum ejus pari voluntate.*

Genera amicitiæ sunt compluria.

I. Ἑταιρεία, sive *sodalitas*, in rebus levioribus; ut in conviviis, ludis, & jocis.

II. Οἰκειότης, seu *familiaritas*; quæ est arctior quædam amicitia ex frequenti consuetudine contracta.

III. Συγγένεια, sive *cognatio*; quæ est eorum amicitia, qui sunt ejusdem gentis & familiæ.

IV. Et quæcunque talia: de quibus Aristotelem vide in Ethicis Nicomachiis.

II. Qui sint amici.

AMici sunt, qui amant, & redamantur. Horum sunt tres loci:

I. Qui unà gaudent rebus bonis, & simul dolent molestis. Quomodo Horatius dolebat rebus adversis Mæcenatis. Unde illud lib. II. od. XVII: *Cur me querelis exanimas tuis?* Negat deinde se ei superstitem esse velle. Ciceronis quoque est in primo ad Atticum libro epist. XIV.

Vide

Vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, & sollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi sæpe, & laudis nostra gratulatio tua jucunda, & timoris consolatio grata.

II. Alter est locus illorum, quibus eadem bona adsunt, & eadem mala. Nam, ut dici solet, commune periculum congregat dissidentes. Ter. Adel. *. (* Act. 3. sc. 4.)

—— Unà à pueris parvulis
Sumus educati: unà semper militiæ & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.

III. Tertium verò locum obtinent, qui sunt iisdem amici, iisdemque inimici. Unde S. Gregorius, cognomento Theologus, epistolâ XVII, quæ est ad Eusebium Episcopum Cæsariensem: Ἐγὼ χαίρω μὲν ὑπὸ σοῦ τιμώμενος· οὐ φέρω δὲ τὴν γεγενημένην ὕβριν τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ Βασιλείῳ, καὶ γινομένην ἔτι παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὃν καὶ βίου καὶ λόγου κοινωνὸν, καὶ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας εἱλόμην τε ἀπαρχῆς, καὶ νῦν ἔχω. *Gaudeo quidem, me honore abs te affici at contumeliam à tua pietate illatam esse charissimo fratri Basilio, atque etiamnum inferri, molestè fero. quippe quem vita & studiorum socium, & maximè sublimis philosophiæ, ab initio elegi, ac nunc habeo.* Scitè mox subjungit: Σὺ δέ μοι δοκεῖς ποιεῖν παραπλήσιον, τὸν μὲν ἀτιμάζων, τιμῶν δὲ ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἑνὸς ἀνδρὸς τῇ μὲν τῶν χειρῶν καταψήχοι τὴν κεφαλὴν, τῇ δὲ παίοι τὴν παρειάν. ἢ καὶ θεμελίους ὑποσπῶν οἰκίας, διαζωγραφοίη τοὺς τοίχους, καὶ καλλωπίζοι τὰ ἔξωθεν. *Tu vero, dum eum quidem contemnis, me autem honoras, perinde mihi facere videris, ac si viri alicujus caput unâ quis manu demulceret, alterâ autem feriret maxillam; vel si convellat fundamenta domus, at in parietibus pingat, partesque exteriores exornet.*

III. Undecim priora genera eorum, quos amamus.

Amat quisque eos, quibus bene cupit, non sui, sed ipsorum gratiâ, eaque pro viribus præstat. Horum loci sunt octodecim.

Primus est eorum, qui benefecerunt, aut putantur velle benefacere. Hinc Pamphilus de Philumena †. († Hec. act. 3 sc. 5.)

—— Nunquam quicquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio.
Amoque, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum.

Propterea, amari si velimus, hoc agendum, ut credamur amare ipsi, ac benefacere velle. Neque enim amatorium est melius, quàm isthoc, quod Seneca adfert epist. IX. *Si vis amari, ama.*

Alter locus eorum est, qui sunt amici amicorum. Nam verus amicus, ut Plutarchus ‡ inquit, κοινὰ τὰ φίλων ἡγούμενος, οὐδὲν οὕτως οἴεται δεῖν κοινὸν εἶναι τῶν φίλων ὑπάρχειν· *amicorum esse omnia communia, statuens, nihil putat æquè commune esse oportere, atque amicos ipsos.* (‡ Libro de discernendo adulatore ab amico.) Sunt autem amicorum amici, tum qui eos amant, quos ipsi amant: tum qui amantur ab eis, quos ipsi amant: vel etiam amati fuere, dum viverent, ut defunctorum liberi. Nam, ut Isocrates ait ad Demonicum, πρέπει * τοὺς παῖδας, ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν. (* Convenit, ut liberi, quemadmodum rei familiaris, ita & amicitiæ paternæ sint heredes.) Par ratio eorum, qui sunt iisdem inimici; aut odio habent eos, quos habent odio ipsi; aut odio habentur ab iis, quos ipsi odio habent. Ita Æneas, ut amicum se Euandro ostendat, significat, se Daunis esse inimicum, Euandri inimicis. Locus est Æn. VIII.

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

Iccirco qui alterius se amori, Regum inprimis, insinuare volunt, de hoste ejus fœdè loquuntur. Ut illi in concilio apud Regem Antiochum dimissis Romanorum, Eumenis ac quarundam civitatum legatis: de quibus ita Livius lib. XXXV. † *Ibi alius alio ferocius: quia quo quisque asperius adversus Romanos locutus esset eo spes gratiæ major erat.* († Pag 88. edit. Leid.)

Tertio loco sunt, qui virtutes magni faciunt, ac colunt: ut sunt benefici in pecuniis erogandis, aut in salute dandâ: item liberales, justi, fortes, quique labore suo victum quærunt, non alienâ vivunt quadra: adhæc qui non sunt curiosi in rebus alienis. Ob fortitudinem gratus est Æneas Euandro. Ait enim ‡: (‡ 8 Æn.)

—— Ut te, fortissime Teucrûm,
Accipio, agnoscoque lubens!

Et Alexander Magnus, etsi plerique auctores essent, ut solùm benefaceret Græcis, tamen omnes εὐδοκίμους ἄνδρας * albâ signabat lineâ, pariterque amabat, ac beneficiis suis ornabat: ut ex Eratosthene refert Strabo extremo libro primo. (* Viros egregios.) Inprimis verò amamus eos, qui rarâ excellunt virtute. Nam, ut ait Plato in Euthydemo, τὸ σπάνιον, τίμιον· τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὄν, ὡς ἔφη Πίνδαρος. *Quod rarum est, id quoque magni fit: at aquâ nihil vilius, quamvis res sit multo optima, ut Pindarus ait.* Sanè & ipsas, ut Satyricus † ait: († Juven. sat. 11.)

—— Voluptates commendat rarior usus.

Ac gemmæ quoque, & alia hujus generis, *de raritate & peregrinitate sola gratiam possident:* ut est apud Tertullianum lib. de habitu muliebri cap. III. Similiaque habet cap. VII. ubi refert, apud gentem quandam aurum ob copiam usque adeò despici, ut eo vincula faciat servis. Idem repetit lib. de cultu feminarum cap. X. deque metallis, & similibus, tale epiphonema subjungit, *Adeò non veritate bona sunt, sed raritate.*

Quartum iis locum cum Aristotele damus, qui sunt suaves in convictu, & quotidianâ consuetudine. Hujusmodi autem sunt homines moribus faciles, neque rixarum cupidi, neque difficiles in contentionibus; quique facetè alios deridere, ac rursum aliorum jocos ac cavillos ferre possunt. Terent. And. Act. 1. Sc. 1.

Sic vita erat; facilè omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cumque unà; his sese dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini.

Aristoteles lib. VIII. Nicomach. cap. VI. Οὐδεὶς δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. *Nemo enim totos dies consumere potest cum eo, qui tetricus est, vel non jucundus. Natura enim maximè videtur fugere, quod dolorem adfert, atque cupere, quod jucundum est.* Itaque nec gaudemus iis, qui sunt μεμψίμοιροι, & queruli. Horat. ‡ (‡ Lib. 1. epist. ad Scævam.)

Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent.

Quinctum locum obtinent, qui laudant præsentia bona, maximè quæ metuunt ne amittantur. Hinc Melibœus apud Virgilium Tityri laudat sortem, cùm ait:

Fortunate senex, ergò tua rura manebunt.

Multùm enim hoc faciebat ad amicitiam conciliandam. Id certè assecutus est, ut Tityrus roget in fine Eclogæ, Melibœus ut noctu maneat apud se.

Sextus locus eorum est, qui munditiem colunt in vultu, in vestitu, in totâ vitâ. Uti Xenophon, cujus φιλοκαλίαν * commendat Ælianus lib. III. Var. Hist. cap. XXIV. (* elegantiæ studium.)

Septimo loco sunto, qui non exprobrant peccata commissa, aut data beneficia. Nam rectè Demosthenes pro Ctesiph. Τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν †. († Commemorare tua beneficia prope idem est, quod exprobrare.) Quod & Sosia ait apud Comicum ‡. (‡ Andr. 1. 1.) Hinc Claudianus libro II. de laudibus Stiliconis:

Nec siquid tribuas, jactatum sævius idem
Exprobrare soles.

VIII. Qui non meminere acceptæ injuriæ, sed facilè reconciliantur. Tales enim erga nos futuros speramus, quales sunt erga alios.

IX. Qui non sunt maledici, neque studiosè inquirunt in nostra aut aliorum vitia; sed solum in bona. Id enim est boni.

X. Qui non adversantur irascentibus, aut seriò aliquid agentibus.

XI. Qui ita affecti sunt, ut non videantur admirari,

vel probos existimare, vel consortio nostro gaudere. Maximè autem, si id fiat in iis, ob quæ vel admirationi esse, vel probi aut suaves videri volumus. Ita Cicero ob eloquentiam, Cato ob constantiam, admirationi esse gaudebat.

IV. DUODECIMUM EORUM GENUS, QUOS AMAMUS: ET DIGRESSIUNCULA, UTRUM SE MUTUO AMARINT CICERO, ATQUE HORTENSIUS.

Duodecimo loco sunt, qui similes sunt, & iisdem rebus student. Plutarchus de discernendo adulatore ab amico: Τὸ μάλιστα φιλίας ἀρχὴν συνέχον ἢ συνιστάνον, ὁμοιότης ἐστὶν ἐπιτηδευμάτων ἢ ἠθῶν, ἢ ὅλως τὸ χαίρειν ἔν γε τοῖς αὐτοῖς, ἢ τὸ ταὐτὰ φεύγειν, πρῶτον εἰς ταὐτὸ συνάγει ἢ συνίστησι, διὰ τὴν ὁμοιοπάθειαν. *Amicitia principium ac conciliatio inprimis consistit in similitudine studiorum, ac morum; atque omnino rebus iisdem gaudere, & easdem fugere, primò homines conjungit, ac comparat, ob hanc similitudinem affectuum.* Idem alias postea verbis repetit, & hisce verbis confirmat:

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει·
Παῖς παιδί, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.
Senis senilis lingua jucundissima est:
Mulier mulieri convenit, puero puer,
Et æger ægro. dura siquem sors premat,
Hic alteri, quem affligit eadem, succinit.

Convenit & hoc Theocriti Idyl. IX:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ' ἴρηξι.
Formica formicæ, cicadaque grata cicadæ,
Accipitri accipiter.

Ovidius similiter lib. II. de Ponto el. V:

Scilicet ingeniis aliqua est concordia junctis,
Et servat studii fœdera quisque sui.
Rusticus agricolam miles fera bella gerentem,
Rectorem dubia navita puppis amat.

Sed obstare huic sententiæ videtur Hesiodeum illud, figulum figulo invidere, mendicum mendico. Solvit hunc nodum Plutarchus in Symposiacis lib. I. cap. II. ubi quærit, quomodo debeant convivæ disponi, ne rixæ oriantur. Duplicem esse ait similitudinem: unam μάχιμον, seu *pugnacem*; hujusmodi, inquit, est in gallis gallinaceis: alteram ait esse ἐπιεικῆ, sive *mansuetam*; & hanc esse in graculis, sive monedulis. Itaque jubet in conviviis conjungi, quibus est similitudo mansueta: & eam esse dicit in agricolis, venatoribus, & similibus. Jubet verò disjungi, quibus est similitudo μάχιμος, sive *pugnax*: & dicit, hanc esse in amantibus, qui eodem uruntur igne: item in poëtis, & sophis: qualibus jubet intermisceri in convivio aliquos mansuetos, qui sint malagmatis loco. Sed enim dicat aliquis, non videri multum adeò discriminis esse inter poëtas & oratores: quando utrique videntur à contentione minimè abhorrere. Quod enim poëtis sunt satyræ, & epigrammatum sales: id oratoribus sunt invectivæ, & actiones in alios. Quare si hoc pacto non satis scrupulus tollitur: videamus, an melius Tullium purgare possimus. Optimum verò modum indicat hoc loco Aristoteles, cum ait, amari τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἂν μὴ παρενοχλῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. *Amamus*, inquit, *similes, & eadem profitentes, si non incommodent nobis, neque ex eodem sit vita. Ex eo enim eveniret illud, Et figulus figulo.* Idem docet cap. de invidia. Quare censet summus magister, similitudinem studiorum per se gignere amorem; sed invidiam vel odium provenire, quod sæpe alter alterius impediat vel gloriam, vel lucrum. Sapientissimè igitur Cicero agit in Bruto, ubi, ut fidem faciat, se non invidisse Hortensio, dicit, nihil eum suis studiis incommodasse, sed potiùs laboris socium fuisse. Audiamus loquentem de se Tullium: *Dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potiùs, & consortem gloriosi laboris, amiseram.* Sed, fide bonâ, verene hæc Tullius? Sanè in primo de legibus, interrogatus ipse, verumne esset, quod de Marianâ quercu in poëmate suo Mario scripsisset, respondet, *quinquam non cupias, se mendacem putari; tamen istos facere imperite, qui in opusculo isto, non ut à poëta, sed ut à teste, veritatem exigant.* Dicam ego, non poëtas modò, sed nec oratores semper, verba sua fide historicâ alligare. Quid enim? (ut tecum nunc loquar Tulli) nunquam laudibus tuis obtrectatus est Hortensius? Ita hoc loco ais. At verbis tuis te convincemus. Sic enim scribis ad Quinctum fratrem lib. I. epist. III: *Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me simulatione amoris, summâque assiduitate quotidianâ, sceleratissimè insidiosissimeque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego consiliis, promissis, præceptis destitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, nequid obsint.* Hos ipsos quoque, Hortensium, inquam, & Arrium, uti & Pompejum, sugillat epistolâ I. libri XIV. ad familiares, *Omnia*, inquit, *sunt meâ culpâ commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant.* Eosdem accusat horribiliter ad Atticum lib. III, epist. XIV, & XIX; atque alibi. Dicat fortasse aliquis, hæc valde confirmare sententiam inimicorum Ciceronis; qui levitatem ei exprobrare solent. Unde Laberius quoque objectabat ei, quòd soleret duabus sedere sellis. Et auctor declamationis in Ciceronem, quæ Sallustio etiam à Fabio tribuitur, exprobrat eidem, quòd aliud stans, aliud sedens, de Rep. sentiret. Quid ergo? num his quoque nos aggregabimus? Minime verò. An dicemus cum doctissimo viro Sebastiano Corrado, fecisse Ciceronem, quod multi solent, qui prudentes sibi, & aliis, videntur? Hortensio quippe in more hoc fuisse, ut palàm Ciceronem laudaret: clàm verò præ invidia sugillaret. Ciceronem, qui neutiquam esset naris obesæ, similem viam iniisse: nam palàm laudasse; apud Atticum & Q. fratrem obtrectasse. Ita factum esse, quod facetissimus Comicus ait *,

Par pari datum hostimentum'st, opera pro pecunia. * Asin. act. I. sc. 3.

Sed hoc non est satis defendere candorem Ciceronis. Quare aliter malevolis occurrendum. Negamus nos, adferri quicquam posse, unde colligatur, Ciceronem malè voluisse Hortensio, aut quicquam sinistræ de eo suspicionis concepisse, præterquam in exilio. Tum enim ea scripsit, quæ antè citabamus. Caussa verò cur tum de Hortensio malè sentiret, non alia erat, quam quòd consilium damnaret ab Hortensio sibi datum. Nam, cùm Ciceronem reum ageret Clodius, equestris ordo penè totus, tanquam in publico luctu, vestem mutarat; senatus idem faciendum sibi censuit; nobiles adolescentes circiter vicies mille sordidati procedebant; innumera multitudo erat, quæ paratam se diceret decertare armis adversus Clodianos. Sed Hortensius inter alios auctor erat, ut potiùs cederet furori ad tempus; quàm ut bonorum vitam servis objiceret armatis: fore enim, ut quamprimum revocetur. Cessit ergo urbe Cicero, idque extremo mense Martio. Nec, infestis adeò consulibus, Gabinio & Pisone, quos passim coloribus suis depingit Tullius, sermo ullus fiebat de revocando Cicerone. Quare pœnitere Ciceronem facti cœpit: quodque Hortensius id suasisset, non civium amore, sed invidia factum putabat. At cùm anno proximo ab exilio esset revocatus, tam scævas opiniones deposuisse videtur, de Hortensio quidem. Nam de Pompejo alia longè ratio, qui perdere Ciceronem maluit, ut postea servaret. Quemadmodum verò ante exilium, ita & post illud, conjunctissimè cum Hortensio vixit. Sine dubio facilè oborta fuisset simultas inter oratores tantos, quorum uterque gloriæ forensis adeò appetens erat. Quippe æmulatio dissensionem parit: qua de re vide sis Festi verba in *Amita*. Sed Titus Pomponius Atticus, quem uterque orator amore summo prosequebantur, ita horum animos moderabatur, ut omnis abesset simultas. Hoc nos docet is, qui

qui tum temporis vixit, Cornelius Nepos; ipsius Attici familiaris. Sic enim, in Attici vita, de eo scripsit: *Utebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tanta laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.* Atque hæc satis ostendunt, quo pacto similitudo studiorum, nunc amorem, nunc odium gignat. Ciceronis verò exemplo diutiùs institi, amore viri, qui facilè hoc à me impetravit; præsertim in eâ arte, quam nunc docemus, cujus penes illum fuit principatus. Nunc cæteros, qui amari soleant, persequamur.

V. Qui præterea amentur.

Decimustertius locus eorum est, coram quibus non veremur ea dicere, aut facere, quæ turpia videntur: modò hos, coram quibus ea agimus, non contemnamus. Martialis *: (* Lib. 10. ep. 40.)

> *Nil aliud video, quo te credamus amicum,*
> *Quàm quòd me coram pedere, Crispe, soles.*

Item, coram quibus turpia facere veremur, quia apud eos in pretio esse studemus.

XIV. Quos rerum nostrarum æmulatores esse volumus, non autem obtrectatores invidos.

XV. Qui nobis subveniunt in honoribus ac divitiis comparandis. Nam non solùm beneficium accipere; sed & beneficium dare, caussa est amicitiæ. Hinc Tullius in Milonianâ; *Duos se habere semper amicissimos sperâsse, te tuo beneficio, me suo.* Est & tertium amicorum genus, quo non dato tantùm beneficio quis alteri amicus est, aut solo accepto, sed dato acceptoque.

XVI. Qui fidi sunt amici; ut qui absentes perinde, ac præsentes, amant; quique amicorum sunt studiosi, ita ut eos in adversis non deserant, ac ne quidem jam mortuorum amorem deponant. Ab hâc laude Adrastus Capanea commendat apud Euripidem Supplicibus:

> Φίλος τ' ἀληθὴς ἦν, φίλοις παροῦσί τε,
> Καὶ μὴ παροῦσιν, ὧν ἀριθμὸς οὐ πολύς.

Sive, ut Latinè dicam:

> *Amicus hic præsentibus verus fuit,*
> *Absentibusque, qualium haud est copia.*

XVII. Qui non agunt simulatè; ut qui etiam sua ipsorum vitia detegunt. Nam apud amicos non erubescimus.

XVIII. Qui non sunt formidabiles, & quibus fidimus. Nemo enim amat eum, quem metuit. Ac propterea principibus, qui à populo amari velint, nihil auditu jucundius est, quàm quòd de Theoderico scribit Sidonius, *Timet timeri.*

VI. Ex quibus amicitia oriatur, et quomodo amor concilietur.

Efficiunt amicitiam tria inprimis.

Primum eorum est gratia, seu beneficium. Hoc enim viam ad amicitiam munit, quia ex eo cognoscimus animum alterius benevolum. Benevolentia igitur, etsi amicitia ipsa non sit, ejus tamen est fons, atque origo. Atque, ut Cicero in Lælio ait, *Ex propinquitate benevolentia tolli potest; ex amicitia non potest. Sublatâ enim benevolentiâ, tollitur ipsum nomen amicitiæ.*

Alterum est, non rogatum benefecisse: uti Tullius se fecisse scribit ad Brutum: *De sororis tuæ filiis*, inquit, *non exspectavi, Brute, dum scriberes.*

Tertium est, beneficium præstitum celare. Nam, qui non celat, suâ, non alterius caussâ, videtur fecisse. Imitandus igitur Arcesilaus; qui, ut de eo Plutarchus † testis est, ægrotante Apelle Chio, homine paupere, pulvinari clanculum subjecit xx. drachmas. Cui facto genuina produntur ‡ de S. Nicolao, Myræ in Lycia Episcopo; quæ, ut omnibus notissima, prætereo. Egregium quoque est exemplum Lacydis; qui, Cephisocrate in judicio periclitante, annulum ab eo in terram demissum, pede imposito, contexit; eoque, ut absolveretur, caussa fuit, nec tamen hoc beneficium suum, non dico aliis, sed ne Cephisocrati quidem exposuit. Qui id nunquam rescisset, nisi adstantium unus Lacydæ factum observasset: quemadmodum auctor est idem Plutarchus *.

(† De discernendo amico ab adulatore. ‡ Simeonis Metaphrastæ, atque ut alios mittam, Joanni Justiniano Cretensi; cujus de S. Nicolao sermonem, cum aliis ejus viri opusculis, primus edidit Oporinus an. 1554. * Ibidem.)

Etsi autem amicus & amet, & ametur; eoque amicitia sit amor reciprocus, sive benevolentia mutua: natura tamen amicitiæ magis in eo consistit, ut ames, quàm ut ameris. Quòd si est affectio, necesse est, ut in ea mediocritas servetur. Hoc prudentia præstat. Quæ cùm omnia honestate inprimis metiatur: nonnisi per similitudinem nomen amicitiæ meretur, quæ solam utilitatem, vel voluptatem spectat. Propterea similis est virtuti: uti & misericordia, & verecundia. Aristoteles quidem de quæstione eâ, sitne virtus, an cum virtute conjuncta, dubiè loquitur octavo Nicomachiorum. Et Aspasius, reverentiâ præceptoris, non satis apertè quæstionem decidit. Non dubium tamen, quin, si affectio sit animi, minimè virtus sit moralis. Adde quòd, si amicitia esset virtus, vir bonus amitteret virtutem aliquam, quando amici ejus vel morbo aliquo, vel à tyranno, aut aliter, tollerentur. Ex hisce omnibus cognoscere est, tum Stoicos lapsos esse, qui amicitiam inter virtutes reponunt, eoque propter se expeti ajunt: tum Epicureos, qui solius utilitatis caussâ amicitias suscipi putabant. De Stoicis auctor Tull. lib. III. de Finibus: de Epicureis, Plutarchus lib. de amore in liberos. Et hæc de caussis amoris.

Ratio ejus conciliandi est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent amici. Cujusmodi verò sint amici, jam vidimus.

Cap. V.

De Odio.

Amori, atque amicitiæ, opponuntur odium, & inimicitia.

Differunt autem hæc ab ira multifariam. Irascimur nempe ob ea, quæ ad nos attinent: odimus etiam non habitâ commodorum nostrorum ratione. Ira in singulos fertur: odium desævit adversus singula generum, & genera singulorum. Ira furor brevis est: at odium & inimicitia sunt diuturna. Iratus intendit, ut dolorem adferat: vult enim, ut is sentiat malum, quem ulciscitur: at, qui odit, damnum, vel perniciem afferre studet; nec laborat, utrùm inimicus sentiat, nec ne.

I. Quomodo ira, et odium, differant.

Ex iis, quæ de amore diximus, liquet, quid sit odio habere: nimirum, primùm velle alicui, quæ putat mala: deinde velle illius caussâ: denique eorum pro viribus effectorem esse.

Odium autem, & ira, inter se differunt: quòd illud sit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ †, sicut & φιλία ‡: ira verò ἐν τῷ θυμοειδεῖ *. Aristoteles ea sex modis distinguit.

I. Ira nascitur ex iis, quæ unusquisque ad se pertinere censet: inimicitia verò atque odium etiam sunt sine iis, quæ unusquisque judicat spectare se ipsum. Hinc Plutarchus †: Γεννᾶται τὸ μῖσος ἐκ φαντασίας τοῦ ὅτι πονηρὸς, ἢ κοινῶς, ἢ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ μισούμενος· *Gignitur odium, quòd eum, quem quis odio habet, imaginetur, vel simpliciter, vel erga se, malum esse.*

II. Ira semper est adversus singularia; uti Socratem, aut Calliam: odium verò tum singularium est; uti Vatinii, quem homines honesti odio ipsâ bile amariori prosequebantur: tum etiam adversus integrum genus exerceri potest: quomodo unusquisque furem odit, ac calumniatorem.

III. Ira est tempore sanabilis; odium non item. Itaque & affectus hic Græcis ἀπὸ τοῦ μένειν ‡ dicitur μῆνις, quam vocem Tullius rectè transfert *odium*, cùm à Stoicis definia-

(† Est animæ facultate, quâ concupiscimus. ‡ Amicitia. * Animæ sensitivæ facultate, quæ ad bonum arduum tendit. † Libello de invidia & odio. ‡ A permanendo.)

tur ὀργὴ πεπαλαιωμένη *. Quamquam & *odium vetus* legas: nempe comparatè, ratione iræ, quæ accessit, atque odium non alit modò, sed auget. Livius lib. XLII. *Eumenem cum vetus odium* (adversus Persen) *stimulabat: tum recens ira, quòd scelere ejus prope, ut victima, mactatus Delphis esset.* Ovid. lib. I. Amor. Eleg. VIII.

* Ira inveterata.

Sed nunquam dederis spatiosum tempus in iram:
Sæpe simultates ira morata facit.

IV. Illa dolorem afferre cupit, qui sentiatur: hoc, malum sentiatur, necne, susque deque habet.

V. Illa est cum molestiâ, ob injuriam acceptam: hoc doloris est expers.

VI. Illa, si multa mala fiant, detumescit, eo quòd, qui iratus erat, alterius tandem misereatur: hoc numquam terminatur misericordiâ. Et ratio est, quia iratus reponere injuriam, ac talionem reddere; at inimicus alterum planè exstinctum, aut pessumdatum, velit. Hujusmodi animum spirant illa Phalaridis, epistolâ ad Eteonicum: Τῆς μὲν τοι Πύθωνος εἰς ἐμαυτὸν δυσμενείας οὐ μόνον ζῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἀποθανών, ὃ πᾶσι συμβαίνει τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιλαθοίμην. *Malevolentiæ Pythonis erga me, non vivus modò, obliviscar nunquam; sed ne mortuus quidem, prout omnibus defunctis contingit.* Quin sæpe eò devenit furoris, ut & probet illud Græcorum †, Ἐῤῥέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ. *Pereant amici, dum una inimici intercidant.* Quid amicos dico? Interdum nec vitam propriam perdere ambigit, dummodo simul tollat alienam. Ita animatus fuit Atreus, cujus illud apud Senecam in Thyeste:

† Plutarch. de discernendo adulatore ab amico.

Hæc ipsa pollens inclyti Pelopis domus
Ruat vel in me, dummodo in fratrem ruat.

Atque in hoc odium non ab ira modò, sed etiam ab invidia differt; ut docet Plutarchus libello περὶ φθόνου καὶ μίσους ‡.

‡ De invidia, atque odio.

II. Qui alios, et quos, et qua de caussa odisse soleant, et quomodo odium concitetur.

Liquet, qui odio habeant, nimirum contrarii amicis.

Liquet, quos odio habeant, nempe contrarios amicis.

Odium atque inimicitiam gignunt actiones inimiciter adversantes bono, quod amamus. Ita quisquis se ab alio sentit perpetuò ἀποθυννίζεσθαι, καὶ λάγδην πατεῖσθαι *, non ei modò irascitur, sed & hominem odit: videnturque hoc pacto animati non ii modò, qui μελάμπυγοι † audiunt, sed etiam, qui nomen possident ὑπέτυ ‡, ut cum Eubulo Comico loquar. Maximè autem odium accenditur, si ab iis inimiciter nobiscum agatur, à quibus maximè nos amari oportebat. Itaque acerbissima esse odia inter conjunctissimos solent; ut docet Aristoteles lib. VII. Polit. cap. VII. ubi idem gemino hoc proverbio confirmat, χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν *. &, Οἱ τοι πέρα στέρξαντες, οὗτοι καὶ πέρα μισοῦσι †. Nempe, ut ait Tacitus lib. I. Annalium: *Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum sunt apud offensos.*

* Thynni piscis instar despici, ac quasi calcibus preteri.
† Atriclunes, atque iracundi.
‡ Fecerari ineffque.
* Difficilia sunt inter fratres bella.
† Qui vehementer amant, iidem & vehementer oderunt.

Ratio deducendi animos ad odium est, ut ostendamus, homines esse tales, quales esse solent inimici. Ita Tullius, ut Antonium inducat in odium, crudelitatem ejus describit. Ut cùm inter alia Philippicâ IV. ait: *Nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.* Quibus verbis non odium modò ciet; sed & metum, de quo nunc dicendum.

Cap. VI.

De Metu.

Metus, sive timor, est quidam animi dolor ac perturbatio, ob phantasiam mali imminentis, quod vel perniciem adferat, vel molestiam.

I. De vocabulo metus, et aliis, quæ idem significant: et quomodo metus Aristoteli definiatur.

Vox φόβος à militiâ sumta est, proprieque dicitur, cùm quis se in fugam conjicit. Est enim a φέβεσθαι, quod est φεύγειν *. *Metus* nomen inditum est ab Ionico μετιέναι, pro μεθιέναι †; quòd in eo abjiciatur & amittatur constantia: vel potiùs à μέθος, quod interdum idem est ac φόβος, teste Hesychio. Nempe ab obsoleto μέθος, ut πόθος ‡ ab inusitato πέθω, unde Latinorum *peto*. *Timor* verò appellatur, quia propriè sit exspectatio eorum censuræ, qui in dignitate sunt constituti, παρὰ τὸ τιμᾶν ‡, unde ἐπιτιμᾶν *. Nisi simplicius sit deducere *timor* à δεῖμα, quod idem ac φόβος †, ut δειμᾶσθαι, φοβεῖσθαι, eodem Hesychio teste. Vel à δέος; quo Homerus eadem notione usus, juxta Eustathium ‡, qui & δέδια inde esse arbitratur. Plus autem est *timere*, aut *metuere*, quàm *vereri*: unde illud: *Malo vereri, quàm timeri me à meis:* & hoc Senecæ lib. II. de Irâ: *Longè itaque ab assentatione pueritia removenda est; audiat verum, & timeat interim, vereatur semper.* *Pavor* ἀπὸ τοῦ παίειν, unde *pavire*: ab hoc *pavimentum*; item *tripudium*, quasi *terripavium*; nisi cum Turnebo † malis, quomodo Græci dicunt ἀνασπουδάζειν, ita & *tripudiare* dictum, sive quasi à τρεποδίζειν, sive quia ter pede feriatur terra, ut loquitur Horat. in odis ‡. *Percellere* est à veteri Græcâ voce κέλλειν, quia animus quasi verberatur imminentis mali opinione. Κέλλειν enim est κινεῖν, atque interdum etiam κινεῖσθαι, sive κλίνειν: sanè à κέλλειν sunt μέτοχα, δίκελλα, *celsus*, *excellere*, *recellere*, quod apud Lucretium est lib. II. Festus rectè interpretatur *reclinare*. *Formido* est à formis sive spectris; *forma* verò est ex μορφή, κατὰ μετάθεσιν *. Nisi veteres *formus* dixere pro *calidus*, atque inde *formido*, quia nonnullis præ metu sudor prorumpit. *Terror* est à τέρας †. Terrent enim monstra. Vel potiùs à τρέω, quod idem ac τρέμω ‡. Hæc dicta sunto de vocum caussis; quarum nonnullas etiam adduxit Cæsar Scaliger adversus Cardanum Exercit. CCCX. At pleniùs de iis omnibus in Originum libris diximus.

* Fugere.
† Dimittere.
‡ Desiderium.
‡ Censere.
* Objurgare.
† Timor.
‡ In Il. ν. pag. 672. & 676. & Il. ι. pag. 761. edit. Rom.
† lib. 25. Advers. cap. 29.
‡ Lib 3. od. 18.
* Per litterarum transpositionem.
† Monstrum.
‡ Tremo, trepido.

II. Quid sit metus.

Aristoteli definitur φόβος, λύπη τις, ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ. h. e. *Metus est dolor quidam, ac perturbatio, ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestiam afferre possit.* Dico mali; quod perniciem aut dolorem afferat, quia non qualecunque metuitur malum, (neque enim metuimus ingenium hebes, aut injustitiam) sed quod possit afferre interitum aut dolorem, & quod propè absit. Quæ enim procul sunt, non metuuntur; quomodo non timemus, quòd moriendum sit, quia longè quilibet mortem abesse arbitratur. Insigne hujus rei exemplum habemus in Junone primo Æneidos, quæ conabatur Trojanos avertere ab Italiâ, quia metuebat Carthagini:

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo.

Metuebat autem ob malum impendens, quia jam

——*Progeniem Trojano à sanguine duci*
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Ex hâc verò metus definitione, liquet etiam, quomodo debeat spes definiri. Nam etsi spei propriè opponitur desperatio; tamen cùm pinguiori loquimur Minervâ, contrariam quoque metui spem facimus: quippe quæ repugnent, quia metus est, cùm malum propinquum est, quod optamus ne adveniat; spes est, cùm bonum est propinquum, quod optamus ut adveniat. Erit igitur spes gaudium ex opinione impendentis boni, quod aut conservare, aut voluptatem adferre possit.

III. Qui

III. Qui metuant, et in quos non cadat metus.

Metuunt, qui se aliquid passuros arbitrantur: ac tunc metuunt, cùm se putant passuros. Contrà non metuunt, qui se nihil autumant passuros, sive à rebus, sive à personis. Certe ex Stoicorum sententiâ, vir sapiens & justus, quia nihil sibi præstandum putat præter culpam, haut extimescit, si Saturnius oculus in domum incubuerit, aut, Nausiclidis instar, ὅτι ἰαχ, ὅτι φίλους ἔχῃ *: quia, ut de eo scribit Horatius †,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Verum de Stoico sapiente nunc non laboramus: sed iis, qui se pati posse, nec tamen passuros, existimentur. Cujusmodi duo sunt hominum genera.

I. Qui prospero utuntur fortunæ statu, eoque uti existimantur: unde contumeliosi sunt, ac contemptores, & audaces: talesque redduntur divitiis, robore, multitudine amicorum, potentiâ.

II. Qui desperatæ sunt salutis. Nam ita plurimùm usu venit, ut qui, leviculo in malo, Teletis aut coturniculæ animum habent, multaque agunt ac dicunt generoso animo indigna: hi, simul atque se malorum fluctibus obrui sentiunt, ac nullum amplius spei relictum locum, si quidem probi sint, Achilleum quiddam spirent; sin improbi, audent *aliquid brevibus Gyaris & carcere dignum* ‡. Terentius Andr. *.

Ut animus in spe, atque in timore, usque antehac intentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, curâ confectus stupet.

Ovid. lib. I. Tristium el. IV:

—— Audaces cogimur esse metu.

Et lib. II. de Ponto el. II:

Tuta petant alii. fortuna miserrima tuta est.
Nam timor eventus deterioris abest.

Hinc nutrix Medeæ apud Senecam ait:

Qui nil potest sperare, desperet nihil.

Et Troadibus ait Andromacha:

Miserrimum est timere, cùm speres nihil.

Atque inde lux Arnobio lib. I. adversus nationes: *Et in pericula capitis immittere se sponte temerariâ desperatione voluerunt.* Idem eodem: *Quid ò participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? quid promere temeraria vocis desperatione tentatis?* Et lib. IV: *Aut aliquem sumseritmus temeraria in Deos desperatione contemtum.* Sane hæc eruditissimi scriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam desperatione temerarii sunt, atque impii in Deum; unde & eos Æschylus † vocat θηρμοὺς, ac τοῖς ἀσεβέσιν ‡ opponit. Quamquam aliter hac de re Scipio Gentilis lib. I. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis est, quàm ii, qui sibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimescant. Quippe ea derelicta ab Æneâ, quod ei suppliciorum omnium gravissimum videbatur, *mortem* non fugit, sed *orat: tædet cœli convexa tueri.* Se quoque increpat, quòd Æneam non fuerit bello persecuta. Ait enim: *Quem metui moritura?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quasi rebus jam omnibus conclamatis, nihil planè mortem reformidat. Itaque ait *:

Figite me, siqua est pietas, in me omnia tela
Conjicite, ò Rutuli, me primam absumite ferro:
Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.

Exemplo etiam fuerint Syracusani; qui, cùm Dionysius semper pecunias extorqueret, lamentabantur, & supplices orabant de inopia sua mirifice conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhauriret. Nihilo secius tributum ab iis exigebat. At illi tum ridere, inque foro obambulantes falsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum destitit tyrannus jussit, & caussam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν †. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiserant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes nesciunt, ipsam quoque necessitatem spiritus interdum addere, desperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetii ‡ verbis utar, *Scipionis laudata sententia est, viam hostibus, quâ fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem * legimus, *ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma formido.* Neque ratio hujus rei obscura est. Nam quia nulla est spes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam consultationem inter spem metumque, ita ut, ubi alterutrum horum abest, etiam absit alterum. Vide Senecam epist. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. Lect. cap. V.

* Neque quòd, neque amicos habeat.
† Od. 3. lib. 3.
‡ Juvenal. sat. I.
* Act. 2. sc. 1.
† Thebaid.
‡ Pers.
* 9. Æn.
† Nam nihil ultrà habent, quia nos contemnunt.
‡ Lib. 3. cap. 21.
* Lib 3. cap. 25.

IV. Qui metuantur.

Metuuntur autem,

I. Quorum in manu salus nostra est. Cicero pro Quinctio ad C. Aquilium; *Non minus sæpe venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cujus in ditione sunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conscios rei atrocis: semper enim periculum est, ne prodant. Hinc Juvenalis sat. III.

Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accusare potest.

Idem aliquanto pòst de Græculis inquit:

Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.

II. Qui possunt injuriam facere. Ut qui alios gaudent salibus defricare. Velut mimi, satyrici, epigrammatum scriptores. Horat. lib. I. sat. IV.

Omnes hi metuunt versus, odere poëtas;
Fœnum habet in cornu, longè fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico;
Et quodcumque semel chartis illeverit, omneis
Gestiet à furno redeuntes scire, lacuque,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epist. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris; non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium, pertimesco. mira enim persona induci potest Britannici Jurisconsulti.* Ait, si Trebatius diu hæserit Samarobrinæ, nec ocius manum retulerit, periculum esse, ne, quia ex Jurisconsulto factus sit miles, & interim non ausus fuerit Cæsarem in Britanniam sequi, eò ab hominibus salsis sub persona Britannici Jurisconsulti ridendus cunctis proponatur: præsertim à Dec. Laberio, mimorum scriptore; atque item à Valerio; sive is est L. Valerius Jurisconsultus, Ciceroni alibi † quoque memoratus; sive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etsi purissimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipsum extat Ciceronem. Quamquam autem omnes illi, ut diximus, metuantur, qui possunt injuriam facere: magis tamen ab iis timemus, qui à nobis affecti sunt injuriâ, vel affecti sibi videntur. Semper enim observant occasionem ulciscendi. Ideo Alcibiades, ab Atheniensibus revocatus, non obtemperavit. Nempe sciebat, quàm multos Athenis offendisset. Et crimen de Mercurii statuis ab eo mutilatis ac dejectis, grave omnino erat. Uti & quòd mysteria privatim per ludibrium factitâsset in contemtum religionis. Tanto magis sibi metuebat ab inimicis. Rogatus, an non crederet se patriæ, τὰ μὲν ἄλλα, ἔφη, πάντα· περὶ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρί, μήπως ἀγνοήσασα, τὴν μέλαιναν ἀντὶ τῆς λευκῆς ἐπενέγκῃ ψῆφον. i. *alia,* inquit, *omnia; sed vitam meam ne matri quidem, ne ignorans calculum nigrum pro albo ferat.* Auctor Plutarchus in Alcibiadis vita. Uti & Ælianus lib. XIII. Var. Hist. cap. XXXVIII.

† Lib. I. epist. ult. & lib. 3. ep. I.

Nec solùm metuimus, quos injuriâ affecimus; sed etiam, qui nos affecere injuriâ; partim quia crimine ex uno, quomodo erga nos affecti sint, judicamus; partim quia, qui malum dedere, reformidant talionem, eoque non possunt non malè velle. Propterea Polynices, qui contra pactum regno paterno exclusus erat ab Eteocle, ne induciarum quidem tempore ad colloquium aliter, quàm stricto gladio, venire ausus erat. Unde sic fratrem compellat*:

* Apud Euripidem Phœnissis.

Ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνεται,
Ὅταν δι' ἐχθρᾶς ποὺς ἀμείβηται χθονός.
Nil non videtur facere & audaci metum,
Hostile cùm pes per solum profert gradum.

† Æn. 3.

At Achæmenides, quem Ulysses in Sicilia reliquerat †,
—— ubi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul, paullùm adspectu conterritus hæsit.
Nempe homo Græcus metuit Trojanos, contra quos arma tulerat.

III. Præterea metuuntur illi, qui eandem rem affectant, cùm tamen fieri nequeat, ut simul potiantur. Cic. I. Offic. *Quod est apud Ennium, Nulla sancta societas, nec fides regni est; id latius patet. Nam quicquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum sit sanctam servare societatem.*

IV. Etiam metuuntur, qui formidabiles meritò sint præstantioribus. Nam quos hi jure metuant, facilè obterunt inferioribus.

V. Quos reapse metuunt præstantiores.

VI. Qui sustulerunt nobis præstantiores.

VII. Qui invaserunt nobis inferiores. Aut enim jam metuendi sunt, aut timendi erunt potentiores facti. Ita Græci etsi vires suas longè Illyriorum potentiæ præferrent; tamen, his à Philippo rege devictis, sibi etiam ab eodem metuerunt.

VIII. Timentur etiam amici eorum, qui injuriam passi sunt, aut inimicorum, aut adversariorum; non qui ad iram sunt præcipites, ac liberiùs loquuntur; sed mansueti, dissimulatores, astuti. Nam facilè nobis cavemus ab iis, qui apertè sunt inimici: at non item ab iis, qui animo quidem sunt exulcerato, sed sciunt simulare & dissimulare: quippe qui, cùm maximè aliud agere videntur, maximè in eo sint, ut magnum nobis dent malum. Exemplo esto Ulysses Homericus, qui injurias procorum dissimulavit, usque dum eos interimendi affulserat occasio. Nec fugit hoc C. Cæsarem *: qui cùm ab delatoribus cognovisset, M. Antonium, & Dolabellam, res novas moliri; acutè respondit, nihil se metuere ab his, sed à pallidis ac macilentis illis. Cassium autem, & Brutum signabat. Auctor Plutarchus in Cæsare. Nempe, ut nutrix Medeæ apud Senecam ait:

* Plutarchus in Cæsare.

—— Ira, quæ tegitur, nocet.
Professa perdunt odia vindictæ locum.

Atque hi sunt, qui metuuntur: unde facile est videre, qui non metuantur. Nempe à quibus nihil nos passuros putamus, sive quia non malè velint, sive quia nihil possint. Ut, capta à Lacedæmoniis Cadmeâ, suspecta iis fuit Ismeniæ potentia, quem iccirco vinctum rapuere Spartani, ac paullo pòst necarunt. Suspecta quoque virtus Pelopiæ, Pherenici, Androclidæ, & quorumdam aliorum; qui, cùm fuga sibi consuluissent, exulare jussi sunt. At Epaminondam, qui Thebis permanserat, degere ibidem permiserunt, quia non metuerent sibi ab eo, sed omnino contemnerent, διὰ μὲν φιλοσοφίαν εἰς ἀπράγμονα, διὰ δὲ πενίαν εἰς ἀδύνατον· *partim quod philosophiæ addictus à rebus gerendis abstineret; partim quia, ob paupertatem, parum aut nihil posset*: ut est apud Plutarchum in Pelopidæ vita.

IV. De rebus iis, quæ metum incutiunt.

Metuenda sunt, quæ interimunt, quæ magnam molestiam afferunt, quæ signa sunt rerum metuendarum. Ut si quis est vel inimicus, & potens: cujusmodi nocere & vult, & potest: vel injustus, & potens; quippe quem potentes metuunt, eundem exstinctum cupiunt. Cicero lib. II. ad Atticum epist. XXI. de Pompejo: *Et timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.*

Maxime autem quatuor malorum genera animos exsternant, horroremque incutiunt.

I. Primùm, quæ corrigi nullo modo possunt. Certè non admodum reformidamus levem in mercibus jacturam: at cautio omnibus modis est, ne vitam deperdamus. Iccirco in militia bis peccare non licebat. Sane centuriones ac duplicarios, quod ordines reliquissent, virgis cædebant, ac securi quoque percutiebant; ut cognoscimus è secundo Livii libro.

II. Idem præstant, quæ emendare non sit in nostra, sed adversarii potestate.

III. Par eorum ratio, quæ nonnisi summa cum difficultate corrigi queunt: ut si quis insigni ignominiæ maculâ fuerit notatus. Neque enim facilè sordes vitæ eluuntur.

IV. Præterea horribilia sunt ea omnia, quæ miserationem in nobis concitare possunt, quòd statuamus eadem nobis posse contingere. Itaque Æneas magno se ait metu horroreque perculsum fuisse, cùm intellexisset, Polydorum crudeliter adeò interemtum esse à Polymnestore, Thracum rege †: † 3. Æn.

Tum verò, inquit, *ancipiti mentem formidine pressus*
Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod si res aliqua sit planè insolens, eo facilius horrorem incutit. Unde Justinus initio libri XIV: *Ne fama, aut rem id magis extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret.*

V. Quomodo metum incutiat orator.

Ratio metu judices percellendi est, ut ostendatur, aliquid eos imminentis mali pati posse, idque conferendo illos cum aliis, qui licet majores, tamen sint affecti clade: quòd item æquales passi sint, vel patiantur,

I. Ea, quæ non arbitrabantur:

II. Ab iis, à quibus non arbitrabantur:

III. Tunc, cùm minimè arbitrabantur.

Exemplum ejusce rei è Tullio adferam. Is, ut judicibus metum commoveat ex eo, quod Cn. Carboni à Verre contigerat: *Nunc*, inquit, *quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint, tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint; sed, quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nulla sunt occultiores insidiæ, quàm eæ, quæ latent in simulatione officii* &c. Idem eo timorem incutit, quòd Verres pupillos spoliârat. *Communis*, inquit, *est caussa, commune periculum, communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos parvos: incertum est, quàm longa nostrum cujusque vita futura sit. Consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo & pueritia quàm firmissimo præsidio munita sit* &c. Vide & apud Herodotum lib. VII. orationem Artabani, quâ metum injicere studet Xerxi, ne bellum inferat Græcis. Et hæc de metu.

Cap. VII.

De Confidentia.

Metui contraria est audacia sive confidentia. Ea est spes cum phantasiâ rerum salutarium, quasi prope sint, iis, quæ metum incuterent, vel nullis existentibus, vel procul remotis.

I. Quid sit Confidentia.

Timori opponitur *fidentia*: unde Cicero lib. II. de Divinatione: *Timidè fortasse signifer evellebat, quod fiden-*

fidenter infixerat. Estque *fido* ex Græco πείθω: Nam πείθεσθαι, *persuaderi, credere, fidere.* Atque hinc *fides*, non quia fiat quod dictum, ut Tullius * Στωικοὺς μιμούμενος ἐτυμολογεῖ †. Apud Græcos τῷ φόβῳ opponuntur θάρσος, & θράσος: quorum illud in bonam, hoc in malam partem accipitur; juxta Suidam, & alios. At Latinis *confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur: sed fiducia semper in bona:* ut Donatus tradit ad Andr. Act. v. Sc. III.

* Lib. I. de Offic.
† Magis Stoicorum more, quàm vere, originem vocis assignat.

Aristoteli, quia naturâ vox media est, laxiùs sumitur; eoque hoc pacto definitur: Θάρσος, μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων ὡς ἐγγὺς ὄντων, τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόῤῥω ὄντων. *Confidentia est spes conjuncta cum opinione rerum salutarium fere præsentium; metuendarum autem, quæ aut non sint, aut procul absint.* Ciceroni in secundo de Inventione Fidentia est, *per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus in se fiducia certa cum spe collocavit.*

II. Qui confidant.

Fidentes sunt, qui ejusmodi habent opinionem; putà in periculo suo, non autem alterius. Nec enim audaciæ, aut fortitudinis est, quòd plerique duces bellici magna quidem ausint; sed ita, ut ipsi sint extra teli jactum. Equidem non diffiteor, præfectos militiæ minùs, quàm gregarios milites, esse ingentibus periculis exponendos, cum magis à consilio providi ducis, quam ab impetu intrepidi militis, salus exercitus dependeat: attamen non propterea is verè audax dicendus, qui magna ausit periculo militis; sed is demum, qui ipse eodem periculo se involvat. Ac multo minùs medicus ille fidens erit, qui, quasi ægri nihil aliud essent, quàm victimæ quædam, quæ pro medicorum gloria mactentur, ita scientiæ & opum aucupio, per remedia, quæ expertus nec ipse, nec alius sit, scelerate agat experimenta. Quæ non fiducia est, sed crudelis inhumanitas. Nempe, ut dixi, non in alienis, sed propriis periculis, confidentia sita est. Quomodo fiduciam habent,

I. Qui mala nunquam sunt experti.

II. Qui mala sunt experti, sed iis emerserunt.

Alios certè animat, & armat, quod mali magnitudinem ignorent: (dulce enim bellum inexperto:) alios verò, quod crebro usu varias addidicerint rationes, quibus incolumes evadant. Prioris generis exemplum nobis proposuit Poëta in Lauso; qui, ob belli inscitiam, ne quidem dubitavit congredi cum Ænea, quem idcirco ita increpat
‡ 10. Æn. vir fortissimus ‡:

Quò moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua.

Ac subdit Poëta:

—— Nec minus ille
Exultat demens.

Alterius generis exemplum apud eundem habemus in Turno: qui neutiquam hastas abjicit, conspecto ingenti Æneæ exercitu; sed virtuti suæ confidit. Ita enim de eo
* Eodem libro. scribit idem *:

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit,
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.

Par quoque ratio est in navigantibus; quorum quidam non commoventur timore, quia non considerant periculi magnitudinem: quidam eo non commoventur, quia norunt rationem enatandi in naufragio, aut antea sese è naufragio incolumes evasisse cogitant. Hoc argumento suos consolatur Æneas primo præclari operis:

O socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accestis scopulos: vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumque timorem
Mittite: forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Atque apud Justinum lib. xxx. Philippus, Macedoniæ rex pene ultimus, hortatur suos, *referendo Persas, Bactros, Indosque, & omnem Asiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitum.* Ac Flamininus consul (ut ibidem legas) *relatione rerum recentissime gestarum suos stimulabat in prælium, ostendendo, hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam, & Hispaniam, Romanâ virtute perdomitas.*

III. Præterea fiduciâ præditi sunt, qui animadvertunt, rem non metui ab æqualibus, vel inferioribus, ac omnino iis, quibus se judicant præstantiores. Item fiduciam addit, si periculi nihil videant homines prudentissimi. Unde in suadendo plurimùm valet viri sapientis auctoritas: uti è contrario, si homo imprudens alicujus rei auctor esse velit, etiam tutissima timentur. Ausonius epigr. ad Theodosium imp.

Agricolam si flava Ceres dare semina terræ;
Gradivum jubeat si capere arma ducem;
Solvere de portu classem Neptunus inermem;
Fidere tam fas est, quàm dubitare nefas.
Insanum quamvis hyemet mare, crudaque tellus
Seminibus, bello nec satis apta manus,
Nil dubites, auctore bono.

IV. Fiduciam etiam præbet, si polleamus rebus illis, quibus excellunt, qui metuendi sunt: nimirum multitudine pecuniarum, robore corporis, firmitate regionis, potentiâ amicorum, præstantiâ eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Unde Justinus initio libri xxIII. *Partem civitatium fiduciâ virium resistentem.* Similiaque passim se offerunt.

V. Confidunt etiam, qui injuriam fecerunt, aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus metuunt. Nam istiusmodi fidunt innocentiæ suæ.

VI. Qui se Deum habere propitium colligunt, vel ex signis vel ex auguriis, vel ex oraculis. Æneid. XII.

—— Primusque Tolumnius augur;
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi.
Accipio, agnoscoque Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ò Rutuli. Et eodem libro:
Nequa meis esto dictis mora, Jupiter hac stat.

Quomodo & Ennius dixerat † in VII. Annal.

Non semper vestra evertit. nunc Jupiter hac stat.

† Apud Macrobium lib. 6. Saturn. cap. 8.

Etiam Diomedes in IX. Iliados Agamemnonem increpans, quòd fugam suaderet, ait, utcunque alii etiam Græcorum se conjicerent in fugam, se tamen & Sthenelum perstituros in bello, usque dum ceperint Ilium: ac fiduciæ hujus caussam addit:

—— σὺν γὰρ θεῷ εἰλήλουθμεν ‡.

‡ Nam cum Deo venimus, sive Deo favente.

Pertinet huc quoque ille Tyrtæi pentameter:

Θαρσεῖτ', οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει.
Audete: necdum enim Jupiter (ut Pacuvianâ voce utar) *incurvicervicus est.*

Etiam sacerdotes Delphici, adversus Gallos pugnaturi, persuasere exercitui, Phœbum, Dianam, ac Palladem, à se visos, eosque fore pugnæ antesignanos, & victoriæ socios. Quâ re tantum animi suis addidere, ut à quatuor millibus sexaginta quinque millia (tot enim in exercitu suo Brennus habuit) vincerentur; quemadmodum Justinus refert lib. XXIV. Inter alia, *Contra*, inquit, *Delphi plus in Deo, quàm in viribus, reponentes, cum contemtu hostium resistebant.*

Sallustius in bello Jugurthino, cùm narrasset, ut cum milites Metelli per arida loca ad Thalam venissent, ibique ingens esset pluvia coorta, cumque aqua vel sola obsessuris Thalam sufficeret, subjungit ‡. *Cæterum milites religione pluvia magis usi: eaque multum animis eorum addidit: nam rati sese diis immortalibus curæ esse.*

‡ Cap 75.

VII. Denique fidentiores etiam sunt, qui priores sunt adorti. Quò pertinet illud Livii lib. XXVIII. *Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti.* Et Vegetius lib. III. cap. XVIII. cùm suasisset duci, ut prior aciem instruat, hanc etiam caussam adducit, *Et tuis auges confidentiam, & adversariis fiduciam minuis: quia fortiores videntur, qui provocare non dubitant.*

III. Qui-

III. Quibus in rebus, et quibus de caussis, confidere soleamus.

QUibus in rebus confidentes simus, noverimus, si caussas fiduciæ perspectas habeamus.

Fidentiam autem afferunt.

I. Mala admodum remota. Ea enim existimamus non facilè nobis nocere posse.

II. Salutaria penè præsentia. Hæc enim erigunt animos jacentes afflictosque.

** 10. Æn.* Ita Trojani obsessi, Æneâ absente*:

——miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.

At, ut in conspectu erat Æneas cum exercitu adventans:

——clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris: spes addita suscitat iras:
Tela manu jaciunt.

Sunt autem varia eorum genera, quæ spem salutis proximam esse ostendant.

I. Illa, quibus spes emendationis.

II. Auxilia vel multa, vel magna, vel utraque. Ita, cùm Latinus de victoriâ desperans pacem cum Trojanis facere cogitaret, confirmat eum Turnus à multis magnisque *† 11. Æn.* auxiliis. Ait enim †:

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Messapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces: nec parva sequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus arvis.
Est & Volscorum egregiâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

III. Si neque injuriam acceperimus, neque intulerimus: ideoque adversarii sint nulli, aut impotentes, & è vulgo, vel qui non plus, quàm vulgares animæ, possint. Præstantiores enim censent, haut inesse vulgo lædendi facultatem: quomodo ἐν ξυνῷ ἰχθύϊ ἄκανθαι οὐκ ἔνεισιν, ὥς φησιν ὁ Δημόκριτος ‡ *vulgari pisci non insunt spinæ, ut ait Democritus.* *‡ Plutarchus lib. 2. Sympos. quæst. 10.*

IV. Si qui beneficium à nobis acceperint, aut in nos contulerint. Ita Cicero orat. pro Marcello Cæsari persuadere conatur, nullas esse ei timendas insidias, quia neminem eorum læserit, qui superstites sint; omnibus autem benefecerit. *Quisnam*, inquit, *est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sint tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eorum numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitent sceleris; cogitandum est, nequid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ retinuerunt; ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicissimi sint.*

V. Si aut plures sint, aut præstantiores, aut, qui & multitudine, & viribus superent. Unde idem fiduciam in civibus gignit orat. Catilinaria II. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum gladiatori illi confecto & saucio, consules, imperatoresque vestros, opponite. Deinde, contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. jam verò urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis sylvestribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopiâ, atque egestate, debeo conferre.*

Ratio gignendi fiduciam est, ut ostendatur, res salutares prope existere: res verò metuendas vel non esse, vel procul abesse.

Cap. VIII.

De Pudore.

Pudor est dolor quidam, ac perturbatio ob infamiæ opinionem, quando mala vel præsentia sunt, vel præterita, vel imminent. Impudentia verò est, quâ despicimus istiusmodi, neque iis perturbamur.

I. De vocabulo pudoris, et aliis ejusdem significati. Et quomodo definiatur.

SEquitur pudor sive verecundia. Quam Aristoteles quidem numerat inter πάθη; verùm alii plerique inter habitus animi referre malunt: atque hâc in re ab Aristotele quoque discessit Alexander Aphrodisiensis. Pudoris nomen, juxta Cæsarem Scaligerum *, est metaphoricum, quòd in eo adversetur sensus, sicut in putidis. Nisi potius ab Hebræo *bos*, aut Chaldæo & Syriaco *behat*, quæ notant, *puduit*, *erubuit*. Verecundiæ vox angustior est, quia notat magnam opinionem reprehensionis, quia væ, i. valde remur, h. e. putamus ipsam rem. Abjectâ alterâ vocali ex diphthongo facta brevis est syllaba, sicut in fenestrâ παρὰ τὸ φαίνειν, & in Phlegethonte παρὰ τὸ φλέγειν καὶ αἴθειν. Ita idem Scaliger †. Verùm de diphthongo adstipulari summo viro nequeo: cùm neque in compositis aliis *ve* per diphthongum scribatur, sed nudâ vocali; ut cognoscere est ex *vegrandis*, *vecors*, *vesanus*; de quibus apud Gellium ‡, & Festum. Imò fortassè *vereri*, unde *verecundus*, est ab Hebræo *jare*, quod idem notat. Nempe ut litera *jod* in *vau* abeat, quod apud Chaldæos, & Arabes, crebrum.

** Advers. sus Cardanum Exercitat. 312.*
† Ibidem.
‡ Lib 5. cap. 12.

Si audimus Damascenum *, differunt eo αἰδὼς & αἰσχύνη, quia αἰδώς ἐστι φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· h. e. *αἰδὼς est metus ob exspectationem vituperii: αἰσχύνη metus ob aliquid turpiter factum.* Ita αἰδὼς angustius sit, quàm pudor: quippe eo signetur verecundia sive pudor honestus. Nomen ei ab α στερητικοῦ †, & ἰδεῖν ‡, ut propriè sonet δυσωπίαν *. Sanè, ut proverbio fertur, αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς †: quo de Erasmum in Chiliadibus vide, & Henricum Stephanum in eas annotationibus. Ac αἰσχύνη est ab αἶσχος, quod est *turpitudo*, *fœditas*. Ideo & αἰσχύνη, teste Agellio lib. IX. cap. VI. definitur φόβος δικαίου ψόγου ‡ Sed nihil certius est, quàm, αἰσχύνη quoque in bonam interdum accipi partem. Itaque voce eâ laxius usus est Aristoteles, ut definitio ostendit. Nam αἰσχύνη illi est λύπη τις καὶ ταραχὴ, περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. *Pudor est dolor quidam & animi perturbatio, quæ nascitur ob mala, vel præsentia, vel præterita, vel futura, quæ ad infamiam deducere videntur.* Impudentia verò eidem est, quâ quis nullâ istiusmodi rerum curâ tangitur.

** Lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. 15.*
† Privativo.
‡ Videre.
** Verecundia non ferens, ut aliquem intueamur.*
† Pudor est in oculis.
‡ Metus justæ reprehensionis.

II. Quos pudeat.

EOs pudet, qui dolent offensione existimationis. Hujusmodi sunt,

I. Si qui habeant apud se, quos revereantur ac curent, sive isti præsentes, sive vicini, sive cogniturі sint id, quod præter decorum dicimus aut agimus. Phædra apud Euripidem in Hyppolyto:

Ἐμοὶ γὰρ εἴη, μήτε λανθάνειν καλὰ,
Μήτ' αἰσχρὰ δρώσῃ μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.
Quorum sententia est,
Nolim latere, siquid egero benè;
Nec opto testes, siquid egero malè.

II. Qui eo loco sunt constituti, ut periclitetur honos, atque existimatio. Ita, qui calamitate premuntur, ab illis conspici nolunt, qui quondam æmulabantur. Æmuli autem sunt eorum, qui secundâ utuntur fortunâ, admiratores.

III. Item, qui ea egerunt, quæ dedecori sunt futura. Quomodo facti puduit Macedones, cùm Antigonus Tutor, qui & Δώσων, ac Εὐεργέτης vocabatur, ab iis obsessus, sua retulisset merita, & oratione invidiam sedâsset. Unde Justinus lib. XXVIII: *Populus*, inquit, *pudore*

dore motus, recipere eum regnum jubebat. Nec solùm eorum, quæ egimus, pudet, si nobis probro sint futura; sed etiam, si majoribus, vel aliis, quibuscum necessitudo nobis intercedit; vel iis, qui ad nos referuntur; ut qui sunt consiliarii, aut magistri. Ita Polycrates Sophista, non seriò, sed ad ostentationem, accusationem Socratis scribens, ei probro vertit, quòd auditorem habuisset Alcibiadem, noxium Reip. civem. Plato quoque insimulatus fuit, quòd ex scholâ ejus prodiisset Calippus, hospitis sui, summi viri, interfector: quanquam Plato negabat, eum in sua unquam familia fuisse, atque aliunde ostendebat in familiaritatem venisse Dionis. Ausonius similiter ob Neronis delicta insimulat Senecam in gratiarum actione pro consulatu: *Dives, inquit, Seneca, nec tamen consul, arguetur rectiùs, quàm prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armâsse sævitiam.*

IV. Idem fit, si habeant similes, quibuscum de honore contendant.

V. Adhæc, si putent fore, ut conversandum sit cum peccatorum suorum consciis.

III. Apud quos pudeat.

APud eos pudet, apud quos volunt honorem suum, atque existimationem, esse sartam tectam. Hinc Cic. lib. II. epist. ad Att. V: *Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sententia esse deductum?* Πουλυδάμας * μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει †, *Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus.* Idem lib. VII. epist. I: Αἰδέομαι ‡ *non Pompejum modò, sed* * Τρῶας, καὶ Τρῳάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. *Quis, ut ipse scilicet laudator, & factorum, & scriptorum meorum.* Ac similis locus est epist. XVI. lib. VIII. ad eundem.

** Homer. Iliad. χ.*
† Polydamas præbri maculam mihi primus inuret.
‡ Vereor.
** Trojanos, & Troadas.*

Sunt verò plura eorum genera, apud quos honorem violari nolunt.

I. Nempe illi, quibus sunt admirationi.

II. Quos ipsi admirantur.

III. Quibus volunt admirabiles videri.

Iis autem admirabiles videri volunt, eosque admirantur, qui habent aliquod bonum honoratum, aut à quibus aliquid vehementer requirunt, quod illi in suâ habeant potestate.

IV. Nec honorem apud eos violari velint, quibuscum de honore contendunt: ut sunt pares, & æquales.

V. Nec apud illos, quorum existimationem, ac judicium, non contemnunt. Quales illi, quibus vel naturâ devincti sumus, ut parentes, & avi: vel ob merita, ut præceptores. Itaque pudet Orestem, post interemtam matrem Clytæmnestram, intueri avum Tyndarea, cujus ea erat filia, & à quo puer tam blandè benigneque habitus esset. Sic enim loquitur apud Euripidem †:

† In Oreste.

—— Τυνδάρεως ὅδε
Στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιστ' αἰδώς μ' ἔχει
Εἰς ὄμματ' ἐλθεῖν, τοῖσιν ἐξειργασμένοις.

Sententiam sic quomodocunque expressero:

—— *Hic Tyndarus*
Ad nos gradum capessit: à quo maximè
Pudet videri tale post facinus meum.

Et mox:

—— Τίνα σκότον
Λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
Θῶμαι, γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας;
—— *Quam vultui*
Caliginem obdam? quamve nebulam objecero
Mihi, seniles ut refugiam pupulas?

Ab Aristotele autem quinque genera, quorum judicium curemus, referuntur.

I. Istiusmodi sunt, tum qui ætate sunt grandævâ, tum qui eruditione pollent, tum quicunque graves sunt vitiorum censores. Quomodo pudebat populum Romanum spectare Lupercalia, præsente Catone: quæ cum hic sui causâ intermitti videret, discessit, teste Plutarcho.

II. Offensionem etiam existimationis timent apud eos, qui semper affuturi sunt, quique eorum vitam attentè observant.

III. Qui non sunt iisdem criminibus obnoxii.

IV. Qui non facilè ignoscunt delinquentibus.

V. Qui facilè ac lubenter, quæ sciunt, effutiunt. Nam parum vulgò distare putant, num quid factum non sit, & num, quod peccatum est, ignotum sit.

Facilè autem enuntiant commissa, tum injuriam passi, tum maledici, tum etiam, qui proximorum peccata studiosè observant, ac notant; cujusmodi sunt irrisores, ac Poëtæ Comici. Qua de re superius * dictum.

** Cap. 6. sect. 3.*

VI. A quibus nunquam repulsam tulerunt. Judicant enim, se ab his suspici. Ideoque nec libenter quicquam negamus iis, qui primò quid à nobis petunt, aut qui nobis amici esse volunt, aut quibuscum vetus intercedit amicitia, aut qui nos florentes fortunatosque viderunt. Optamus enim, non immutari magnificam de nobis opinionem. Cic. pro Murænâ; *Ibit igitur in exilium miser. Quò? Ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? At habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reverti.* Itaque nec mirandum, si vultum semper demiserit Telephus, qui, cùm rex fuisset Mysorum, in exilio mendicabulum factus erat. Hinc Amphis Comicus in Impostore: (id fabulæ nomen erat) Ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος πρῶτον σιωπῇ; *primùm oculos silentio demisit, velut Telephus.* Hecuba quoque apud Euripidem, alloquens Polymnestorem, Thracum regem, callidè, cur humi oculos defigeret, rationem hanc assignat, quòd nollet se ab eo in tanta miseria conspici, qui beatam quondam vidisset. At revera in caussâ erat, quòd rectis oculis interfectorem filii sui intueri non posset.

VII. Denique apud eos pudet, qui dicta factaque nostra indicaturi sunt iis, quos veremur. Tales famuli, & qui famulis amici sunt.

IV. Quorum pudeat, et quomodo pudor cieatur.

EOrum pudet, quæ sunt opera ac signa vitiorum, sive in nobis, sive in nostris. Quæ materies latè adeò diffunditur, quàm genera patent vitiorum. Longum esset ire per singula. De iis videbo, quæ familiam in his ducunt. Prima est vitiorum multorum mater ignavia. Propriæ ignaviæ pudere, argumento est Sargapilis, Tomyridis Scytharum reginæ filius, qui à Cyro rege captus, posteaque dimissus, viscera sua transegit gladio præ pudore, quòd victus esset deliciis, qui viros fortes vincere soleret: ut narrat Herodotus lib. II. Etiam quantopere Romanos puduerit à Samnitibus victos ad furcas Caudinas, graphicè admodum depinxit Livius lib. IX.

Ad ignaviam quoque pertinet, non posse sibimet opitulari; quod Numanus Trojanis exprobrat apud Maronem †, cùm ait:

† 9. Æn.

Non pudet obsidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?

Idem inibi mollitiem iis objectat, hisce verbis:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidia cordi, juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Eodem refer, non opera solùm, sed signa etiam imbelliæ, ac timiditatis. Quale est, *scuta jacere, fugereque*; quod *habere licentiam*, Stalimas ait apud Plautum Trinummo ‡; ubi conqueritur de corruptis seculi sui moribus. Hujus rei pudet Horatium od. VII. lib. II:

‡ Sten. Stasime, fac te.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

Volsellis pugnat, non gladiis, Rob. Titius, cùm scholiis in lib. IX. Syriados Petri Angelii Bargæi, pro *relictâ* legen-

gendum ait *relatâ*. Magis ei verisimile fit, Horatium fugisse parmâ in tergum conjectâ, quàm omnino abjecisse; cujus confessio planè sit ignominiosa. Verùm nos viro erudito, ut sæpe aliàs, ita hac etiam in re, humani aliquid patienti, opponimus MSSorum, omniumque prælo excusorum fidem: tum item, quòd alii, itidem fortasse boni, fugêre clypeo abjecto. Nam (ut de Socrate nihil dicam) notiè Plutarchi Laconicis versus Archilochi:

Ψυχλὼ ἐξεσάωσα φυγὼν ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐῤῥέτω· ἐξαῦθις κτήσομαι ἐ κακίω.

Servavi fugiendo animam, clypeumque valere
Jussi: haut pejorem namque parare licet.

Notum quoque Demosthenicum illud;

Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.
Rursum potest pugnare, qui fugit priùs.

Cujus versus meminere, præter Plutarchum, Agellius lib. XVII. cap. XXI, Martianus Capella lib. v. de nuptiis Philolog. & Tertullianus lib. de fugâ in persecutione, cap. x. Eo autem usum ait Plutarchus *, & ex eo Photius †, cùm fugeret, deserto ordine, abjectoque eo clypeo, in quo aureis scriptum erat litteris, ἀγαθῇ ‡ τύχῃ.

* *In vita Demost. item que lib. de decem Rhetor.*
† *Cod. 265.*
‡ *Bona Fortuna.*

Si pluribus de ignavia agere velim, metuo, ne audire cogar, quod mihi ajebat Scipio, Odi nimiùm diligentem. Venio igitur ad alia vitia.

II. Pudet quoque, si opus aut signum sit injustitiæ: ut deposito aliquem fraudare.

III. Intemperantiæ: ut congredi cum iis, quibuscum non oportet, aut quando non oportet; aut ibi conspici, ubi non oportet. Ita erubuit adolescens ille cum amatore conspectus, cui Hippocratidas * dicebat; Cum iis esse conversandum ei, quibuscum visus non mutaret colorem. Et alius, in ganeo conspectus ab Diogene, pudore se penitiùs recipiebat: cui Diogenes † scitè, Quanto magis recederet, tanto magis in ganeo esse. Etiam Terentianus Æschines erubuit ‡, cum pater vidisset pulsantem ostium meretricis. Non ostium pulsare turpe erat: verùm indicium fuit consuetudinis cum meretrice.

* *Plutarchus in Laconicis.*
† *Plutarchus de profectu virtutis.*
‡ *Adel. act. 4. sc. 5.*

IV. Illiberalitatis: ut quæstum facere ex parvis, aut turpibus; quomodo Vespasianus * ex lotio vectigal capiebat: item nullam ei dare pecuniam, vel opem ferre, qui flagitet, quamvis possis, aut minorem, quàm possis; aut mutuam petere pecuniam, cùm quis existimatur numos à te petiturus esse; aut pecuniam impendere rei non necessariæ, quo honestiùs possit negari numos petenti mutuos. Istiusmodi ingenio erat Gellius; de quo ita Martialis †, *Gellius ædificat semper* &c. *Oranti numos ut dicere possit amico Unum illud verbum Gellius, Ædifico.* Est & illiberale, universum poscere, omniaque velle cum pulvisculo auferre: cujusmodi Ætolos vocare liceat λοπὶ ὃ αἰτεῖν ὅλον ‡. Sanè, qui impudenter donaria efflagitant, scitè Aristophani dicuntur habere τὼ χεῖρε ἐν Αἰτωλοῖς *, quod & monet Eustathius †. Item siquis metuens, ne is, à quo pecuniam mutuò acceperat, eam reposcat; præoccupet, atque aliam denuo poscat, non quod sit impetrandi spes, sed ut restituendi tempus prorogetur. Aut siquis, quia suspicetur alium denuo aliquid à se postulaturum commodatò, id quoque reposcat, quod priùs utendum dederat, non quia ultrà carere non possit, verùm non aliud petat. Ejusdem generis est, laudare aliquid, quo id sibi donetur: aut petere nihilominùs, postquam semel repulsam tulerit. Certè Tullius, cum in exilio à Metello Consule petiisset auxilium, nec impetrâsset; postilla suis ei litteris obstrepere erubuit, usque dum mutatum Metelli animum cognôrat è Quincto fratre. Quod si id callidè magis, quàm verè, à Cicerone prætexitur; cogitandum, aliquid dandum fuisse necessitati. Vide epist. IV. Cic. lib. ad Metell.

* *Sueton. in Vesp. cap. 23.*
† *Lib. 9. ep. 47.*
‡ *Quod totum petant.*
* *Manus in Ætolis.*
† *Odyss. α. pag. 1420. & in primis Odyss. ξ. pag. 1764. edit. Rom.*

V. Pudorem incutiunt opera ac signa adulationis: ut propter dolentem supra modum dolere; aut laudare in os unde Comicus Adelphis ‡:

—— Ah vereor coram in os te laudare ampliùs,
Ne id assentando magis, quàm quod gratum habeam facere existimes.

‡ *Act. 2. sc. 4.*

Sic M. Crassum prensare pudebat, præsente Q. Mutio Scævolâ; quem iccirco rogabat, ut, quia ineptiendum sibi esset, discedere à se vellet. Auctor Tullius lib. I. de Oratore. Sed L. Crassum vocat Valerius lib. IV. cap. V.

VI. Mollitiei: ut non tolerare labores, quos etiam seniores perferunt, vel delicati, vel qui in majore autoritate sunt, vel denique, qui minùs virium habent.

VII. Pusillanimitatis: ut beneficium ab altero accipere, idque sæpe. Item exprobrare beneficia in alium à se collata.

VIII. Arrogantiæ: ut de se multa prædicare, & aliorum labores atque inventa sibi tribuere. Id vitium in Thrasone laudat coryphæus adulatorum Gnatho, cùm ait *:

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;
Quod in te est.

* *Eun. act. 3. sc. 1.*

Pudorem quoque incutit, quòd careamus iis bonis, quorum omnes participes sunt, aut similes omnes, aut plurimi. Istiusmodi est, nullius planè participem esse eruditionis. Suntque hæc turpiora, si propriâ accidant culpâ. Ut siquis, studiorum ergo missus in terras exteras, suorum spem eluserit.

† Αἰσχρὸν ‡ τοι, δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

† *Iliad. β.*
‡ *Turpe etenim, mansisse diu, vacuumque reverti.*

Imò & pudet eorum, quæ præstare non fuit in manu nostra. Ut quòd quis non legitimè sit natus; aut legitimè quidem, sed vili genere. Quomodo Maximinum Imp. pudebat parentum, ac majorum. Eoque tollebat consanguineos; etiam illos, qui misericordiâ quædam antea donassent; neque nobilem quemquam circa se esse patiebatur: ut Capitolinus in ejus vita testatur.

Denique pudet, aut passum esse, aut pati, aut passurum esse, quæ ab omnibus probro vertuntur: ut quæ pertinent ad ministeria, aut corporis, aut operum turpium. Quomodo puer Spartanus lasanum ferre jussus à domino, pertæsus adeò sordidi ministerii, de tecto se præcipitem dedit, Plutarcho * teste. Huc refer quoque ea, quæ fiunt quopiam invito. Nam hæc turpia sunt, quia ignavi timidique est, ea non propulsare ne fiant, aut facta non ulcisci. Quomodo Deiphobum puduit, conspici ore & naribus lacerum, auribus & manibus truncatum. Iccirco eum inducit Maro †:

—— dira tegentem Supplicia.

* *Lacon. Apophth.*
† *Æn. 6.*

Et Græcos, ob ejusmodi corporis dehonestamenta, puduit è Persiâ redire ad suos, licet veniam dederat Alexander. Quamquam & altera hic caussa, nec levior, accessit: quia parentibus, & amicis, non dolori minùs fuisset triste illud corporis spectaculum, quàm gaudii peperisset, quòd non ampliùs essent in hostium potestate. Unde Justinus lib. XI. *Inter hac* (de Persepoli expugnatâ proximè egerat) *octingenti admodum Graci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncatâ corporis parte tulerant; rogantes, ut sicuti Graciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Datâ potestate redeundi, agros accipere maluerunt; ne non tam gaudium parentibus, quàm detestandum sui conspectum, reportarent.* Par ratio eorum, quorum pudicitiæ illata est vis. Itaque Pausanias, nobilis Macedo, turpia ab Attalo perpessus, pudore ejus rei, Philippum Magnum, qui crimen id nollet ulcisci, propterea occidit: ut est apud Justinum lib. IX. Etiam in sequiori sexu tanta est pudoris vis, ut Lucretia, Cyane, & Sophronia, quòd puderet eorum, quæ fuerant perpessæ, mortem ipsam vitæ prætulerint: item ut Theoxena mortem sibi consciverit, nequid turpe pateretur. Quod exemplum imitatus Damocles, vim intentante Demetrio Poliorcete.

Nec tantùm eorum pudet, quæ nos; sed etiam, quæ nostros spectant. Quomodo pudet Aruntem Virgilianum, quòd sui essent à Camilla in fugam acti. Unde sic precatur ‡.

Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.

‡ *Æn. XI.*

Itidem Demetrium pudebat, ubi multa fœda patri Philippo, Macedoniæ regi, objici vidit: quod ubi conspexit Senatus Romanus, tirocinio & perturbatione juvenis

venis motus, ab accusando destiti jussit: teste Livio lib. XXXIX.

Ex his obscurum non est, quomodo affectum hunc cieat orator. Summa eò redit, hominibus non duri oris pudorem incuti commemorandis iis, quæ offendere possunt existimationem. Scivit hoc L. Æmilius Paullus, adversus Ligures pugnaturus, qui iram concitare in milite suo non contentus, etiam pudorem ciebat: idque, ut Livius ait lib. XL. *quantus pudor esset, edocens, ab Liguribus, latronibus veriùs, quàm hostibus justis, Romanum exercitum obsideri. Quo ore*, inquit, *quisquam vestrûm, si hinc alieno præsidio, non vestra virtute evaseritis, occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos nostra ætatu reges, ducesque, vicerunt: sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquoties, pecorum modo fugientes, per saltus invios consectati ceciderunt? Quod Hispani, quod Galli, quod Macedones, Pœnive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro, & oppugnat; quem scrutantes antea devios saltus, abditum & latentem vix inveniebamus.* Quantum verò hujusmodi potuerit oratio ostendunt illa, quæ Livius continuò subjungit: *Ad hæc consentiens reddebatur militum clamor, nullam militum culpam esse, quibus nemo, ad erumpendum, signum dedisset. Daret signum: intellecturum, eosdem, qui antea fuerint & Romanos, & Ligures esse.*

V. De impudentia.

ET hæc de pudore: deinceps pauca adferam de affectu contrario. Is verò est ἀναισχυντία sive *impudentia*: quamquam & pudori interdum opponitur audacia: ut apud Sallust. in proloquio Catilinariæ: *Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute, audacia, largitio, avaritia vigebant.* Ratio ejusce rei est, quòd impudentia audaces reddat ac temerarios. Ac præcipuè nascitur rebus difficilibus & desperatis. Unde Valerius Flaccus lib. V.

——*Rebus semper pudor absit in arctis.*

Cæterùm impudentia à quibusdam, exquisito adulandi genere, *constantia* appellatur: nempe quia, qui frontem perfricuere, mordicus tueri sententiam, inque eâ constantes esse soleant. Tertullianus adversus Hermog. cap. I. *Qui loquacitatem facundiam existimet; & impudentiam constantiam deputet.* Hos imitatus videtur Hieronymus comment. in cap. II. epist. ad Galat. *Et quomodo, cùm etiam de minimis fratribus hoc faciendum jusserit, ausus est Apostolorum maximum in publicâ facie tam procaciter, tam constanter, arguere?* Meritò itaque de M. Antonino philosopho & imperatore scripsit Capitolinus: *Sane quamvis esset constans, erat etiam verecundus.* Quasi dicat, fuisse quidem tenaciorem propositi: attamen ita, ut idem vereretur, negare aliquid precanti: eoque impudentiæ nota ei non possit impingi. Vide præter alios Desid. Heraldum animadvers. in secundum Arnobii librum.

Impudentiæ varia sunt opera, signaque. Inprimis verò ferreum canis os habeat necesse est, qui hominum de sese judicia aspernetur: qualis Hyperbolus, cùm in theatris aspergeretur Comicorum dicteriis. Alius vultum demisisset, factusque esset, quod dicitur, ἐρυθρότερος καρῖδος ὀπτῆς *: verum hic cautis instar immotus ac immutatus permansit: ἣν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν ἔχων, ἣν πολλοὶ ἴσως καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν †, ut in Alcibiade scribit Plutarchus. Ex eàdem planè figlina ac ludo fuit is, qui apud Pomponium, veterem Comicum, inquit: *Ego rumorem parvifacio, dum sit rumen qui impleam.* Omnino etiam pudoris laxârat fibulam Atheniensis ille, de quo hæc Horat. ‡.

——*Ut quidam memoratur Athenis*
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.

Alterius quoque, qui itidem pudorem planè detersetat, descriptionem vide apud Juvenalem sat. XIV.

* Squilla assa rubicundior.
† Quæ cum impudentia sit ac vecordia, à nonnullis audacia nominatur, ac fortitudo.
‡ Sat. I. lib. I.

Inprimis verò homines improbi impudentes esse solent, postquam turpe aliquid commiserunt. B. Chrysostomus initio homiliæ x. in Acta: Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὰν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. *Peccatum quamdiu parturitur, confusionem habet ac pudorem. Ubi autem fuerit commissum, impudentiores etiam reddit, qui patrarint.* Mirificè etiam pudorem aufert peccandi consuetudo. Unde Appulejus in Apologia: *Quo sæpiùs, & apertiùs, delinquit. Pudor enim, veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosiùs habetur.*

Cætera, quæ ad impudentiam pertinent, omitto, ne actum agere videar. Nam quivis ea facilè perspiciet ex iis, quæ de pudore suprà diximus.

Cap. IX.

De Gratia.

Gratia est, quâ quis gratificari dicitur indigenti, non pro re quapiam, neque ut sibi quid accedat; sed ut ei bene sit, cui succurritur.

Amplificatur gratia trifariam: à persona, qua gratificatur; à re, quâ gratificatur; & persona, cui gratificatur.

Eadem trifariam imminuitur: primùm ab effectis: deinde ab re ipsa, & ejus attributis, per singulas eundo categorias: ac præterea à signis animi minùs benevoli.

I. Quid gratia sit; qui, quibus, quare, gratificentur; et quomodo alios impellamus ad gratificandum.

QUamquam nonnulli Aristotelis interpretes gratiam ex affectuum numero excludant: tamen dubitari non debet, quin rectè ab eo referatur inter τὰ πάθη. Neque enim alio differt à misericordia, quàm quòd hæc moveatur, quia quis se, suorumve quempiam, similia pati posse censeat: at gratia opituletur benigno animo citra doloris sensum.

I. Χάρις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵν' αὐτῷ τι τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵν' ἐκείνῳ τι. *Gratia est, per quam is, qui habet, dicitur conferre gratiam indigenti; non ut aliquid gratia referatur, aut quo ille, qui tribuit, utilitatem ex eo consequatur; sed solum, ut illi, cui gratificatur, aliquid boni contingat.*

II. Ac moventur quidem ad gratificandum, in quorum manu illud est, quo alii indigent.

III. Moventur erga indigentes.

IV. Adducuntur ad gratificandum, animadversâ aliorum indigentiâ. Indiget autem qui appetit: ac inprimis illa δέησις, seu indigentia, est appetitio, quæ conjunctum habet dolorem rei, quâ quis destituitur. Ejusmodi verò sunt cupiditates; uti amor, & quæ conspicere est in corporeis cruciatibus, in periculis, in paupertate, in exilio.

V. Ex his etiam liquet, quomodo orator ad gratificandum movere debeat. Quæ omnia cùm satis sint aperta, illud magis operæ pretium fuerit monere hoc loco, quomodo augeatur gratia; quomodo item diminuatur.

II. Qua ratione ostendatur, beneficium aliquod maximum esse.

AMplificatur autem gratia, ac beneficium, trifariam.

I. Primùm ratione eorum, in quos confertur beneficium: ut, quòd sint valde indigentes. Cic. Philipp. III: *Caius Cæsar adolescens, pene potiùs puer, incredibili ac divina quadam mente, atque virtute; tum cùm maxime furor arderet Antonii, cumque ejus à Brundusio, & pestifer reditus, timeretur; nec postulantibus, nec cogi-*

cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur; firmissimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit &c.

II. Eorum ratione, quæ dantur; ut quòd sint magna, difficilia, opportuna. Nam tempus quoque plurimùm valere in dando beneficio, isthoc Ausonii * indicat, quod ex Græcis expressit:

* Epig. 81.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia; namque,
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Vide Senecam lib. II. de Beneficiis cap. I. II. & seqq. Sanè interdum & beneficii loco ducitur, si citò negetur. Unde in epigrammate incerti, sed veteris scriptoris †:

† Apud Barthium Adversar lib. 52. cap. 1.

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte dieque:
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite, divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures:
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

III. Eorum ratione, qui beneficium præstant: ut quod id faciant soli, aut primi, aut inprimis. Hinc Æneas apud Maronem ‡ ad Didonem ait:

‡ 1. Æn.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque, marisque,
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias.

Etiam Dio Chrysostomus orat. XXXVII, quæ Corinthiaca inscribitur beneficium statuæ, sibi à Corinthiis erectæ, inde commendat, quòd ne quidem tantum honoris præstitissent Soloni, vel Herodoto, cùm hi ad eos venissent.

III. Quomodo beneficium elevetur.

INterdum etiam fit, ut imminuendum sit beneficium. Nam, ut ait Seneca *, *Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant.*

* Lib. 3. de beneficiis. cap. 7.

Extenuatur autem beneficium trifariam.

Primùm dici solet, aliquem ob proprium commodum opem tulisse. Ita Jason Medeæ respondet lib. IV. Tuscul. Quæst. *Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?*

Tu me amoris, quàm honoris servavisti gratiâ.

Hujus etiam generis est, quòd idem Cicero dicit, Pompejum, ut beneficium daret, priùs fecisse injuriam. Nam passus erat in exilium conjici, ut, revocando eum, sibi devinciret. Quò pertinent illa lib. VIII. epist. III. ad Att. *Ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior.* Item huc pertinet, siquis beneficio affecit, ut sibi obstringeret, ac, ut esset, erga quem merita sua posset aliis prædicare. Seneca scitè †: *Nihil tibi debeo, si me servasti, ut haberes, quem ostenderes.* Erga quales, ut ibidem Seneca ait, *dicetur, quod illi ubique jactanti beneficium suum, Num negabis, inquit, te recepisse? Et cum respondisset, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est, quoties, & ubicunque narrasti.*

† Lib. 2. de benefic. cap. 11.

Alter modus imminuendi beneficium est, quòd quis casu & fortuitò benefecerit. E. G. Patrem ut liberaret, carcerem aliquis effregit. Simul erupere alii, quorum ergo ille nec digitum vertisset.

Tertia ratio est, si ostendamus, fecisse coactum. Atqui, ut in Jugurtha suo Sallustius ait, *Munificus nemo, nisi pariter volens.*

Quartus modus est, siquis dicatur, magis reddidisse beneficium, quam dedisse. Quæ vulgatissima est ratio extenuandi. Nam ut est apud Senecam ‡, *Nemo non benignus est sui judex. inde est, ut omnia meruisse se existimet, & in solutum accipiat.*

‡ Lib. 2. de benefic. cap. 26.

Deinde imminui beneficium solet, eundo per singulas categorias, sive rerum pariter ac vocum classes. Ac quidem per categoriam substantiæ; quòd dederit hoc, & non illud.

Quantitatis, quod non tantum, quantum oportebat.
Qualitatis; quòd non tale, quale requirebatur.
Temporis; quòd non, quando oportebat.
Loci; quòd non, ubi oportebat.

Et sic de aliis categoriis. Hinc Seneca, lib. II. de beneficiis cap. XXVII, istiusmodi refert sermonem eorum, qui calumniantur beneficia accepta: *Hoc mihi dedit: sed, quàm serò? sed post quot labores? quanto consequi plura potuissem, si illum, aut illum, aut me, colere maluissem? non hoc speraveram. In turbam conjectus sum. Tam exiguo me dignum judicavit? honestius præteriri fuit.*

Tertius beneficii vel negandi, vel saltem imminuendi modus, petitur à tribus animi parum benevoli signis.

I. Quòd ne rem quidem minorem tribuerint.
II. Quòd inimicis tribuerint aut paria, aut majora.
III. Quòd tribuerint res viles, abjectasque. E. G. olera, aut poma, ut in dialogo isthoc Horatiano *:

* Lib. 1. epist. 7.

Non quo more piris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. a. *vescere sodes:*
b. *Jam satis est.* a. *at tu, quantum vis, tolle benignè:*
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
b. *Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.*
a. *Ut lubet: hæc hodie porcis comedenda relinques:*

Cap. X.

De Misericordia.

Misericordia bonorum (quam solam hoc loco definimus) est dolor propter opinionem mali, perniciem aut molestiam ferre idonei, evenientis immerenti, ac talis, ut quis sibi suisque accidere posse autumet, idque cum impendere videtur.

I. Quid sit misericordia.

PRæclare dicebat Phocion †, οὔτε ἐξ ἱεροῦ βωμὸν, οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον· *nec è templo ara, nec ex humana natura tolli debet misericordia.* Itaque de ea quoque videndum nobis, afferendaque διανοήματα ἱκανὰ πείθειν καὶ δυσωπεῖν τῶν ψυχῶν τὰς μὴ παντάπασιν ἀτέγκτους καὶ ἀπειράμονας ‡, *argumenta ac sententia, quæ persuadere, ac dissentiendi pudorem incutere possint animis non omnino macerationem coctionemque respuentibus.* Ac à definitione quidem ordiamur.

† Apud Stobæum serm. 1.

‡ Eunapius.

Misericordia Ciceroni lib. IV. Tusc. Quæstionum definitur, *Ægritudo ex miseriâ alterius, injuria laborantis.* Expressit autem illam Stoicorum definitionem, quæ apud Laërtium est in Zenone; Ἔλεός ἐστι λύπη, ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι. Etsi autem hæc definitio cum Aristotelicâ consentiat; pleniùs tamen ab Aristotele misericordiæ declaratur natura. Siquidem ei Ἔλεός ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῷ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειε παθεῖν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. *Misericordia est dolor quidam conceptus ob malum, quod videtur perniciem, aut dolorem, ei allaturum, qui indignus est hàc fortunâ, & quod ipse putet, se pati posse, aut suorum quempiam, ac inprimis, cùm malum videtur imminere.*

II. Qui misereri soleant, quique sint immisericordes.

MIserantur, qui putant, se, aut aliquem suorum, malum cujusmodi diximus, pati posse, ubi id conspiciunt in alio. Nam etsi etiam ob alienum quis dolorem dolet, &, quod eleganter dicunt Græci *, ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἰδίας καρποῦται λύπας †: inprimis tamen mala domestica animum differunt. Unde Pindarus in Nemeis ‡: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς, εὐθὺς δ' ἀπήμων κραδία κᾴδεος ἀμφ' ἀλλότριον· *domesticum* malum *æqualiter omnes premit: at alienis in malis animus confestim malorum est expers.* Quam Pindari sententiam quoque adducit Nazianzenus in priori Stelitentice, & Gregorius presbyter in vitâ Nazianzeni. Cùm itaque propria inprimis nos tan-

* Hippocrates lib. de flatibus, Nazianzenus in Apologetico, &c.

† In alienis miseriis proprium metit angorem.

‡ Od. 1.

tangant infortunia: ac homines plurimùm soleant omnia propriis metiri emolumentis, ac damnis: haut mirandum, ab Aristotele dici, ea mala ciere misericordiam, quæ nobis, aut nostris, possunt contingere. Caussa quoque hinc paret, cur non sint misericordes.

I. Omnino infelices: nam mala omnia se passos putant. Hinc senarius ille Græcorum, qui in proverbium abiit *:

* Sueton. in Nerone.

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Terra ignibus me misceatur mortuo.

Quam vocem, ut inhumanam & detestabilem, meritò rejiciunt Tullius III. de Fin. & Seneca in II. de Clem. Nec absimile Damonis illud apud Maronem in Pharmaceutria:

Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ.

Quo de versu Nannium vide lib. VI. Συμμίκτων cap. IX.

II. Item omnino felices. Quales eo sunt immisericordes, quia, nihil sibi adversi evenire posse, autumant. Parque ratio est eorum, quibus nulli sunt posteri, qui pati possint. Claudianus in Eutropium lib. I.

Adde quòd eunuchus nullâ pietate movetur;
Nec generi natisve cavet. Clementia cunctis
In similes, animosque ligant consortia damni.

Nec miseram sortem metuunt, qui non didicere, quid sit miserum esse. Itaque (Æneæ Sylvii † verbis utar) *Gaspar Schlik, qui trium Cæsarum Cancellarius fuit, optare se dicebat, omnes reges aliquando privatos pauperesque fuisse: neque enim satis miseretur, qui nunquam fuit miser.*

† Commentario in res gestas Alphonsi, lib. I. cap. 33.

Contrà verò misericordiâ afficiuntur,

I. Qui jam mala passi sunt, & ex iis evaserunt. Hinc Theseus Athenarum rex, apud Sophoclem ‡ ait, se, cùm & ipse mala plurima in alienâ senserit terrâ, multisque caput periculis objecerit; minimè adduci posse, ut hominem externum, ac senem calamitosissimum, non omni ope juvet. Simile etiam illud Didonis apud Maronem *:

‡ In Oedipode Coloneo.

* 1. Æn.

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Et illa Thesei apud Sophoclem in OEdipode Coloneo:

Ὡς οἶδά γ' αὐτὸς ὡς ἐπαιδεύθην ξένος,
Ὥσπερ σὺ, χὡς τις πλεῖστ' ἀνὴρ ἐπὶ ξένης
Ἤθλησα κινδυνεύματ' ἐν τῷ μῷ κάρᾳ.
Ὥστ' ξένον γ' οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,
Ὑπεκτραποίμην μὴ οὐ συνεκσώζειν· ἐπεὶ
Ἔξοιδ' ἀνὴρ ὤν, χὤτι τῆς ἐς αὔριον
Οὐδὲν πλέον μοι σοῦ μέτεστιν ἡμέρας.

Versu antepenultimo pro συνεκσώζειν· ἐπεὶ, rescribo συνεκσώσειν σφ' ἐπεί. Sententiam sic expressi:

Novi, hospes ipsâ edoctus experientiâ,
Itidem vagando. Si alter, alieno in solo
Multis periclis hoc ego objeci caput:
Eoque nullus hospitem similem tui
Neglexero servare. Nam satis scio,
Mortalis ipse natus, haut mihi, quàm tibi,
Mentem esse lucis certiorem crastinæ.

II. Misericordiâ afficiuntur senes: quia usus eos edocuit, quot & quantis malis obnoxia foret hominum vita. Hinc apud Maronem Anchises, miseratur Achæmenidæ Ithacensis †:

† Æn. 3.

—— dextram, haut multa moratus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.

III. Miserantur etiam debiles, & inprimis, si timidi fuerint. Nam diffidunt sibi ob imbecillitatem.

IV. Item homines eruditi, ac rerum periti. Omnia enim rectè æstimant. Unde de Ænea Maro ‡:

‡ Æn. 6.

Conditit Anchisa satus, & vestigia pressit,
Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

V. Qui habent parentes, uxorem, aut liberos, quos putant pati posse. Ita Æneæ, quemadmodum ait Maro in secundo magni operis.

—— Subiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli funere vidit
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Iuli.

Idem Æneas, cùm Lausum, Mezentii filium interemisset, misericordiâ commotus est, quòd cogitaret, similem posse Ascanio, filio suo, evenire fortunam. Ita enim de eo scribit poëta x. Æn.

At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris;
Ingemuit, miserans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Imò Turnus ab Æneâ devictus, quo aut ipse, aut cadaver reddatur suis, eo misericordiam ciere conatur, quòd, si olim Anchisæ similis, ac nunc Dauno, sors obtigisset, ei gravis sanè acerbaque fuisset filii mors, præsertim si nec sepulchro corpus redderetur. Ita enim ait *:

* 12. Æn.

—— miseri te siqua parentis
Tangere cura potest, oro: (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.

Hecuba quoque apud Euripidem sperat, si Polyxena Ulyssi supplex eat, posse eam aliquid impetrare, eò quòd ipse etiam liberos haberet. Verba Hecubæ sunt:

Καὶ τοῦθ' (ἔχεις γὰρ πρόφασιν· ἔστι γὰρ τέκνα
Καὶ τῷδε) τὴν σὴν ὥστ' ἐποικτεῖραι τύχην.

Persuadeas (occasionem habes: & huic
Sunt liberi) miserescat ut sortis tuæ.

VI. Miserantur & illi, qui nec irati, nec fidentes, qui duo sunt fortitudinis affectus, neque provident, quid futurum sit.

VII. Non contumeliosi. Nam, qui gaudent alios afficere contumeliâ, non cogitant, & se pati posse.

VIII. Non valde metuentes. Nam metu perculsi non miserentur, quia, laborantes malo domestico, de alieno parùm sunt solliciti. Cicero lib. III. Tuscul. Quæst. *Constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges hortarentur, & ut salutem adipiscerentur fugâ. posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari lamentarique cæpisse.*

IX. Qui putant, aliquos esse pios, ac probos. Nam qui nullum talem esse existimat, is, omnes esse malo dignos, censet. Eo ingenio erat Timon ille Atheniensis, qui ob odium humani generis μισάνθρωπος † nomen accepit.

† Hominum osoris.

III. QUORUM MISERANTUR.

Miserentur eorum, qui sunt indigni malo: unde Sinon apud poëtam ‡ ait:

‡ 2. Æn.

—— oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

Horum loci sunt octo.

I. Primum obtinent familiares non admodum necessitudinis vinculo conjuncti. Ita Amasis (nisi μνημονικὸν * sit Aristotelis ἁμάρτημα †, aut alios is secutus sit auctores, quàm Herodotus, qui in Thaliâ id tribuit Psammenito, Amasis filio) Amasis, inquam, ob filiam raptam, quæ servili vestitu cum hydriâ aquatum mittebatur, & filium, qui ad mortem ducebatur, nullas effudit lacrymas; sed propter amicum mendicantem. Ac rationem hanc coram Cambyse attulit; quòd hoc erat miserabile; illud atrox; quod pellit misericordiam; unde & sæpe adversario utile est. Atque ex his lucem capit, quod Troadibus lachrymantibus ait Andromache apud Senecam:

* Memoriæ. † Lapsus.

—— Levia perpessa sumus,
Si flenda patimur.

Sanè Andromache non flebat, sed stupebat tota. Unde ait ipsa:

Torpens malis, rigensque, sine sensu feror.

Facit huc quoque illud Phædræ in Hippolyto:

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

II. Proximum locum obtinent, quibus malum aliquod atrox est propinquum.

III. Similes ætate, moribus, habitibus, dignitate, genere. Hæc enim similitudo efficit, ut judicemus, nos quoque eadem pati posse.

IV. Qui calamitosos homines repræsentant habitu corporis, voce, vestitu, actione.

V. Quibus mala nuper acciderunt, vel propediem eventura sunt.

VI. Quorum miseriæ conspiciuntur signa; ut vestes eorum, qui mala sunt passi. Nam, ut Horatius ait ad Pisones:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus.

Ac similiter Nazarius in Panegyrico, quem dixit Constantino Augusto: *Ad animum languidiùs accedunt, quæ aurium via manant, quàm quæ oculis hauriuntur.* Eo consilio M. Antonius *, cùm defenderet Aquilium, tunicam ejus diloricavit, ac senis Imperatoris adversas ostendit cicatrices. Titus quoque Labienus, accusator C. Rabirii, quem arguebat necâsse L. Saturninum, in concionem imaginem Saturnini attulit; quâ de re Cicero in defensione Rabirii. Antonius similiter, qui postea triumvir fuit, in funere Caji Cæsaris, concioni vestem ostendit pugionibus ac gladiis perforatam; eoque Bruti ac Cassii caussam evertit apud plebem †; ut quæ hâc re accensa ad conjuratorum ædes cucurrerit, quo eas incenderet. Apud Maronem quoque haut absimile est exemplum. Nam quamvis Æneas jam ad misericordiam inclinare cœperat; tamen, viso Pallantis balteo, quem Turnus interemerat, recruduit ira. Quippe ait ‡:

Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, item pro Flacco, & in Verrem act. 7. Livii epitome lib. 70. Fabius lib. 2. cap. 16. † *Cic. lib. 14. ad Att. & Philipp. 2. ac Historici prope omnes.* ‡ *Æn. 12.*

Ille oculis postquam sævi monumenta doloris,
Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis: Tune hinc, spoliis indute meorum,
Eripiare mihi?

Etiam Clotildis, Clodovæi filia, durè sæviterque habita à marito Almarico, Visigothorum rege, cùm sudarium suo imbutum sanguine (de quo tamen Aimoinus * tacet) misisset ad fratres suos, Childebertum, Clotharium, & Theodericum, Francorum reges: immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus fuere attritæ ac deletæ, ut apud Gregorium Turonensem legitur lib. III. cap. X. & inde apud Paullum Æmilium lib. I. Nempe signa illatæ injuriæ vehementiùs accendunt. Quid mirum? quando locus etiam, ubi malè habiti sumus, refricat injuriæ memoriam. Quemadmodum & idem contrà oblectare solet, si nobis in eo bene fuit, vel ibi sedes fuerit illis, quos amamus, aut suspicimus. Hinc Cicero in secundo de Legg. *Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia.* Plura ibidem vide, & quincto de Finibus.

Lib. 2. de gestis Francorum cap. 8.

VII. Misericordiam & illi movent, quorum in miserâ conditione auditur oratio; ut eorum, qui animam agunt. Exemplo esto miserabilis isthæc Didonis apud Maronem oratio, quam antistitum ille antistes B. Augustinus † ait se non absque lacrymis legere potuisse:

† *Lib. 1. Confess. cap. 13.*

Dulces exuviæ, dum fata Deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis &c.

VIII. Inprimis verò miserentur, si, qui mala hæc patiuntur, sint viri probi, & virtutis studiosi: ideoque, eos, qui acerbâ occubuerunt morte, in hac ipsa quoque forti fuisse animo, ostendunt oratores. Nam, ut inquit ‡ Tullius, *cùm singuli humanarum miseriarum casus graviter accipiuntur; tum afflicta ac prostrata virtus maximè luctuosa est.* At minùs nos movent calamitates, in quas suâ culpâ incidunt, qui pulmonis semper vixere vitam, addicti abdomini: καὶ ὑπογαστρίοις ἐπιθυμίαις *, ut eas vocat Aretas Cæsariensis. Longeque minus commovent, si sordidi compareant. Cujus rei exemplum habemus in imperatore Vitellio (penè vitulo dixeram.) De quo ita Tacitus extremo libro III. Histor.) *Vincta ponè tergum manus: laniatâ veste, fædum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat.* Omnium verò minimè homines scelerati hunc in nobis affectum cient. Unde Cic. lib. IV. Tuscul. quæst. *Nemo, inquit, parricida, aut proditoris supplicio misericordiâ commovetur.*

‡ *Lib. 2. de Oratore.* * *Venereis voluptatibus.*

IV. QUIBUS DE CAUSSIS HOMINES MISEREANTUR.

Miserantur propter mala, quæ interitum afferre possunt, aut molestiam creare.

Horum loci sunt duo.

I. Quæ habent vim tollendi vitam ipsam; ut graves morbi, & magna pericula.

II. Magna mala, quæ eveniunt, ut loquuntur, à fortuna: velut Priami calamitates, aut siquis spolietur amicis, aut ab eo perdatur de quo optimè sit meritus. Hinc misericordiam apud Catullum † ciet Ariadna, sua merita Theseo objiciens:

† *Carm. de Nupt. Pelei & Thet.*

Certe ego te in medio versantem turbine leti
Eripui, ac potiùs germanum amittere crevi,
Quàm tibi fallaci supremo in tempore deesse.
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusque
Præda, nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Simile est, siquis interimatur ob virtutem paternam. Quomodo apud Euripidem Troadibus Talthybius ait, pervicisse Ulyssis sententiam in concione Græcorum, ne filius ejus servaretur, qui Trojanorum fuisset præstantissimus. Signat autem Hectoris filium, Astyanacta. Unde sic mater ejus Andromache queritur:

Ἡ τοῦ πατρὸς δέ σ' ἀξίωσις ἀποκτενεῖ,
Ἡ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
Τόδ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἦλθέ σοι πατρός.

Sive, ut Latinè reddam,

Vitam tibi adimit splendor inclyti patris.
Aliis saluti hoc esse liberis solet.
Non patris hoc in tempore advenit decus.

Quomodo verò ab ætate, fortunâ, loco, aliisque, misericordiam concitet Maro, vide apud Macrobium lib. IV. Saturnal. cap. III. IV. V. & VI.

V. QUO PACTO MISERICORDIAM CIEAT ORATOR.

Movetur misericordia, si auditoribus ob oculos quasi proponantur ea mala, quæ pati possunt, vel in se, vel in suorum quopiam; maximè, si mala sint ingentia, & conspiciantur in personis, quæ illis sunt indignæ. Exemplorum abunde est in Tullii orationibus, inter alias Milonianæ epilogo, & illius pro Muræna. Etiam apud Philonem, lib. de legatione ad Cajum Cæsarem, exemplum habemus in Judæorum oratione ad Petronium, quâ supplicant, ne Caligulæ statua in templo ponatur Hierosolymitano.

E Græcis antiquioribus maximè in tractandis rebus, quæ miserationem merentur, excelluisse putatur Simonides. Fabius lib. X. cap. I: *Præcipua*, inquit, *ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis autoribus præferant.* Hinc apud Catullum ‡: *Mæstius lacrymis Simonideis.* & apud Horat. od. I. lib. II: *Cea retractes munera næniæ:* (nam Ceus erat Simonides.) itemque apud Aristidem in Epicedio: Ποῖος ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσει; *qualis Simonides condignè hæc deflebit?*

‡ *Carm. 39. ad Cornific.*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

Indignatio est dolor propter alterius felicitatem, qui eâ esse indignus videtur.

Itaque differunt misericordia, & νέμεσις, quòd illa contingat ob adversam bonorum, hæc ob prosperam malorum fortunam.

I. QUID SIT NEMESIS, SEU INDIGNATIO, ET, QUOMODO DIFFERAT AB AFFECTIBUS VICINIS.

Vidimus de misericordia. Deinceps agamus de indignatione, atque invidiâ, quarum utraque, uti & metus,

nemesis, arcet misericordiam. Νέμεσιν Latini indignationem vocant. Ita Horat. lib. Epod. od. in Menam, Sext. Pompeji libertum, *Liberrima indignatio.* h. e. νέμεσις. Victorius * tamen existimat, neque indignationis voce satis exprimi vim Græci vocabuli; eamque rationem esse ait, cur plerique è Latinis Græcam nemesis appellationem reservarint. Certè Catulli † est:

** In 2. Rhet. Aristot.*
† Epig. 51.

—— precesque nostras,
Oramus, cave despuas ocelle,
Ne pœnas Nemesis reposcat a te.
Est vehemens Dea. lædere hanc caveto.

Sed argumentum hoc Victorii non est satis firmum. Nam abunde liquet, Catullum hic eo nomine pro Dea, non pro affectu, uti. Hæc de voce, nunc de natura rei videamus.

Νέμεσίς ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῆς ἀναξίας εὐπραγίας. *Indignatio est dolor, ob alterius felicitatem, qui eâ indignus est.* Hæc partim cum misericordia convenit, partim ab eadem discrepat. Ac discrepat quidem, quòd misericordia sit dolor κακοπραγίας ἀναξίας, *i. ob res adversas ejus qui indignus est:* indignatio autem εὐπραγίας ἀναξίας, *i. ob res prosperas ejus qui fortem ejusmodi haud meretur.* Convenit, quòd utraque sit virorum bonorum. Nam non modò justus est dolor, si immerentes adversa multa perpeti videamus; verùm etiam, si feliciter agant, qui id non merentur. Ideoque utrumque Diis tribuerunt. Nec minùs ab invidia discrepat. Unde Tullius epist. XIX. lib. V. ad Att. *Sed planè gaudeo, quoniam* τὸ νεμεσᾶν *interest* τοῦ φθονεῖν. Differt autem ea ab invidia, quòd indignatio sit in indignum; unde & ei nomen: at invidia est in æqualem, aut similem. Ita indignatur Juno I. Æn. ob felicitatem Trojanorum. Cùm autem hæc sententia sit Aristotelis; qui disertim scribit, ἄμφω τὰ πάθη (ἔλεος καὶ νέμεσις) ἤθους χρηστοῦ, *i. misericordia, & indignatio, bona sunt indolis ac naturæ:* liquet, quantum discrepet à Stoicorum sententiâ; qui affectus non temperant, sed abscindunt; ut diximus hujusce libri cap. I, ac præter alios testantur Seneca epist. CXVI, & Lucianus in Hermotimo. Ex eorum sententia dictum à Poëta Georg. lib. II.

—— neque ille
Aut doluit, miserans inopem, aut invidit habenti.

Et ab Ausonio, carmine de viro bono:

—— miseratus egentem,
Cur aliquem fractâ persensi mente dolorem?

II. Qui indignentur.

Indignantur, qui digni sunt.

Horum quatuor sunt loci.

I. Si digni sint maximis rebus, & eas sint consecuti.

II. Si sint boni, & virtute præditi.

III. Si sint studiosi honoris; & maximè, si ea ambiant, quæ alii, licet indigni sint, nanciscantur.

IV. Qui existimant se dignos iis rebus, quibus alios indignos putant.

Ita Q. Cæcilius Metellus ‡, ob generis præstantiam, ac res præclarè gestas, dignum se putabat, cui, bellum gerenti adversus Jugurtham, prorogaretur imperium: ac contrà indignum ratus, sibi præferri C. Marium, hominem ignobilem, nec rebus gestis clarum. Ideo, ubi audivit, plebiscito id bellum esse Mario decretum, non tam suâ doluit injuriâ, quàm quòd honos ille indigno esset collatus. Itaque nec bellum eo cum studio deinceps gessit, stultum existimans, alienum honorem suo periculo curare.

‡ Sallust. in Jugurth.

III. Quibus homines indignentur.

Indignantur indignis, sive quia tales sint, sive quia videantur. Ita Antigenidas parum æquo animo ferebat, quòd monumentarii ceraulæ, quos *fidicines* appellant, vulgò etiam *tibicines* dicerentur: ut Appulejus prodit lib. I. Florid. atque ex eo Politianus in Lamia: ac idem prope de Ismeno tradidit Dio Chrysostomus orat. XLIX. quæ inscribitur Παρεγίτιοις ἀρχῆς ἐν βουλῇ *. Amata quoque apud Maronem VII. Æn. Trojanis succenset, ut Laviniâ indignis. Sic enim loquitur:

** Recensatio magistratus in Senatu.*

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?

Et copiè libro:

Turne tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes,
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offerte, irrise, periclis.

Item Horatius ridet & dolet, quòd ridiculus Poëta Chœrilus aliquid aliquando boni dicat. At enim:

Quin bis terque bonum cum risu miror, & idem
Indignor.

Neque enim, quod Luisinus † aliique existimarunt, *indignor* referri potest ad id, quod de Homero sequitur, *Quandoque bonus dormitat Homerus:* ut nempe hic *quandoque* sit *quandocunque.* Nam ob casum alterius non indignamur, sed miseremur. Ejusdem Horatii ‡ est:

† Commentario in Horat. art. Poët.
‡ Sat. 6. lib. 1.

Tunc Syri, Damæ, aut Dionysii filius, audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?

Indignorum autem tria inprimis sunt genera:

I. Qui recens aliquod bonum sunt consecuti: velut, qui non ita pridem divites sunt facti.

II. Qui habent bona, quæ ipsis non conveniunt: ut si vir timidus stet in acie egregie armatus; vir autem strenuus armis careat.

III. Qui cùm sint inferiores, certare tamen volunt cum superioribus. Ut, *si certent cygnis ululæ*, ut est apud Maronem *. Itaque Juno indignatur I. Æn. quòd cùm

** Ecl. 8.*

—— Divûm incedat Regina, Jovisque
Et soror, & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gerat.

Et Ovidianus Ajax † indignatur, quòd secum Ulysses conferatur:

† 13. Met.

—— Agimus, pro Jupiter, inquit,
Ante rates caussam, & mecum confertur Ulysses?

Etiam Parrhasius Ephesius, pictor nobilis, Sami à Timanthe in Ajace, armorumque judicio, victus, ajebat, se herois, Ajacis putà, nomine, indignari: quippe qui iterum victus esset ab indigno. Auctor Plin. lib. XXXV. cap. X. & Athenæus lib. XII.

IV. Quibus de caussis indignemur, et quomodo eam cieat orator.

Fit indignatio, non ob justitiam, fortitudinem, aliamve virtutem, quæ homines dignos reddit; sed ob illa bona, quæ possident etiam indigni: cujusmodi sunt nobilitas, forma, & quæcunque sunt istiusmodi. Ut quòd libertus quispiam ingentis pretii tumulo tegatur; vir eximiæ virtutis ac dignitatis, vel vili, vel nullo. Unde illud Varronis Atacini, sed animo ab impio profectum:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompejus nullo. Credimus esse Deos?

Movetur indignatio, siqui ostendantur iis bonis indigni, quibus digni sunt qui audiunt, vel alii, quibus hi benevolunt. Exempla vide apud Demosthenem in Æschinem; Ciceronem in Vatinium; Horatium in Menam libertum ‡; Juvenalem * in Cinamum, qui tonsor fuerat; item in Crispinum †, atque alios, qui è summis sordibus ad palatina erant officia evecti.

‡ Lib. epod. od. 4.
** Sat. 1.*
† Sat. 4.

Cap. XII.

De Invidia.

Invidia est dolor ob felicem bonorum successum, non ut sibi aliquid accedat, sed propter eum, cui invidetur.

I. De

I. De invidiæ voce, et definitione, ac natura.

INvidia dicta ab invidendo, hoc est, non videndo, ut *in* sit στερητικὸν: quam sententiam inter alios Fruterius sequitur in Verisimilium libris *. Nempe quia invidis oculi doleant ob alienum bonum, eoque ægre videant, & inviti. Vel potiùs ea ab invidendo, hoc est, nimis intuendo, nomen accepit: ut *in* hic sit ἐπιτατικὸν: quod Tullius † probat illo Attii in Melanippe:

* Lib. 1. cap. 17.
† Lib. 3. Tusc. quæst.

—— Florem quisnam liberûm invidit meûm?

Sanè olim credebant, invidos nimis intueri aliena, atque eo pacto fascinare: unde & illud Maronis *:

* Ecl. 3.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et Græci Grammatici βασκαίνειν dici putant, quasi φάεσι καίνειν †.

† Luminibus sive intuitu necare.

Φθόνος ἐστὶ λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους. *Invidia sive invidentia* (quomodo Cicero ‡ appellare mavult, ob ambiguitatem vocis invidiæ) *est dolor quidam ob prosperitatem, quæ apparet in bonis, quæ dicta sunt, erga similes; idque non ut aliquid commodi contingat ei, qui invidet; sed propter illos, quibus invidetur.* Porrò per ἀγαθὰ εἰρημένα *, intelliguntur bona illa, ob quæ νέμεσιν cieri, antea † ostensum fuit. Similis est huic Aristotelicæ definitio ea, quæ apud Tullium exstat lib. IV. Tusc. Quæst. *Invidentiam,* inquit, *esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti.*

‡ Lib. 3. Tusc. quæst. & 4.
* Bona, quæ dicta sunt.
† Cap præcedenti sect. ult.

Itaque discrepant æmulatio, & invidia, quòd illâ quis mœreat ob bonum alterius, eò quòd is non mereatur; hâc verò aliena quis bona, eò quòd, cui illa adsunt, non sit, vel non videatur æqualis, obliquo limet oculo, omnemque moveat lapidem, ut ea intercipiat; ac nisi id obtineat, sæpe etiam colore lurido tabescat. Unde Salomo Proverb. XIV. 29. *Vita carnium,* hoc est corporis salubritas, *cor lene,* sive, ut vulgata habet, sanitas cordis: *putredo ossium, invidia.* Ac convenit Ovidii illud in descriptione Invidiæ, quæ exstat Met. II. Fab. XII.

Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque, & carpitur unà,
Suppliciumque suum est.

Atque, ut libro primo Ἀνθολογίας ‡ est:

‡ Tit. εἰς φθόνον.

Ὁ φθόνος αὐτὸς ἑαυτὸν ἑοῖς βελέεσσι δαμάζει.
Livor se propriis telis ulciscitur ipse.

In eâdem Ἀνθολογ. scitè illud dictum, invidiam quidem rem esse pessimam, attamen quiddam ei boni inesse:

Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ κραδίην.
Livida corda etenim macerat, atque oculos.

Ita Typho quoque invidebat fratris sui Osiridis divitiis, ὡς ἤδη τι πρᾶγμα παροιμίαν εἶναι, καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχριῶντας, Μή τι τἀδελφῷ σου καλόν; *Utres jam in proverbium abierit, ac percontationem ad pallentes; Num rectè se habent res fratris tui?* Auctor Synesius in Ægyptio, sive de Proteo. Elegans quoque apud Athenæum legitur scirpus Matreæ plani, qui dicere solitus, se θηρίον τι τρέφειν, ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίει: *belluam à se ali, se ipsam comedentem.* Nam invidiâ qui laborat, tabescit rebus alterius,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων:

ut de Bellerophonte ait Homerus *: quod M. Tullius † ita transtulit:

* Iliad. ζ.
† Lib. 3. Tusc. quæst.

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quanquam & apud Eustathium ‡ duæ sunt aliæ hujusce scirpi interpretationes. Nam ait, insuper intelligi posse, tum καμινὸν πάθος, h. e. σύμωμα, sive libidinem; tum polypum, qui fame laborans sibi cirros ambedit; ut senfere, Alcæus apud Athenæum, Orus Apollo in Hieroglyphicis, Ælianus, Philes, Antigonus Mirabilium Narrationum cap. XXV. ubi idem confirmat ex Hesiodi ἔργ. β. Plinius tamen falsam esse hanc de polypo opinionem existimat lib. IX. cap. XXIX. Rectène, an secus, hoc loco non ducam contentionis funem. Quin ipsum hoc, quod ex Eustathio adferebamus, à nobis præteriri poterat, nisi visum esset, interdum varietate aliquâ discutere lectoris fastidium, ac quodammodo, quod ab Euripide dicitur, τὰς Μούσας ταῖς Χάρισι συγκαταμιγνύειν *.

‡ In od. α. pag. 1382. ed. Rom.
* Gratias Musis admiscere.

II. Qui invideant.

I. INvident, qui majus affectant bonum, quod conspiciunt in similibus, etiamsi ipsi prosperâ utantur fortunâ. Similes autem sunt vel genere, vel cognatione, vel ætate, vel habitu, vel existimatione, vel bonis atque opibus.

II. Præterea invident ambitiosi: & præcipuè, si parum abest, quo minùs omnibus abundent bonis; vel si gesserint res magnas, ac felici utantur fortunâ. Quomodo ferre non poterat Crœsus, quòd Solon tantopere extolleret Tellum. Nam unum se beatum putabat.

III. Invident quoque sordidi parvique animi homines, quos Græci μικροψύχους vocant. Nam omnia iis videntur magna. Vide, quæ in hanc mentem annotavit Gregorius Magnus in illud Jobi cap. V. *Parvulum occidit invidia.* Atque iccirco servi, & pauperes, ferè sunt invidi. Plautus Captivis †:

† Act. 3. scen. Quò illum.

Est miserorum, ut malevolentes sint, atque invideant bonis.

Eoque magis invident, quo deteriores. Est enim invidia malorum. Ideo multi fatentur, se odisse aliquem, quia & malos odisse possumus. At invidere se fatetur nemo, quia bonus invidet nulli. Quod optimè observat Plutarchus libello de odio, & invidia.

Ab eadem caussâ est, quòd invidiam mantelo indignationis occultare solent. Ita Timo μισάνθρωπος * apud Lucianum, non ἁπλῶς dicit, ex solitudine se hoc capere commodi, quòd non videat multos felices; sed potiùs pro eo dicit, hoc pacto fieri, ut non videat multos præter meritum felices. Τοῦτο γοῦν μοι δοκῶ κερδαίνειν, μηκέτι ὄψεσθαι πολλοὺς παρὰ τὴν ἀξίαν εὖ πράττοντας.

* Osor hominum.

III. Quibus invideant.

INvident homines similibus. *Æqualitas* enim *gratiam exulcerat,* ut inquit M. Cicero in Bruto. At minùs petuntur atro invidiæ dente, qui superiores sunt: tanto sanè minùs, quanto excellunt magis. Imò, ut à Plutarcho † optimè dicitur, αἱ τῶν εὐτυχημάτων ὑπεροχαὶ καὶ λαμπρότητες πολλάκις τὸν φθόνον κατασβεννύουσιν. οὐ γὰρ εἰκὸς, Ἀλεξάνδρῳ τινὰ φθονεῖν, οὐδὲ Κύρῳ, κρατήσασι καὶ γενομένοις κυρίοις ἁπάντων· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, οἷς ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται, καταχεόμενος τὸ φῶς, ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν, ἢ μικρὰν ἐποίησεν, οὕτω τοῦ τῶν εὐτυχημάτων ὕψος λαβόντων, καὶ γενομένων κατὰ κεφαλῆς τοῦ φθόνου, συνέσταλται καὶ ἀναχωρεῖ καταλαμπόμενος. Quæ Latinè sonant. *Rerum secundarum excellentia ac splendor invidiam sæpenumero exstinguit. Nec enim verisimile est, quemquam invidisse Alexandro, aut Cyro, postquam potestatem ac dominium cunctorum fuere consecuti. Sed quemadmodum Sol, quibus supra verticem est, rectaque lumen diffundit, his aut nullam facit umbram, vel exiguam: sic cùm felices successus fastigium sunt nacti, ac supra invidia caput eminent, illa splendore eo victa contrahitur, ac recedit.* Ita Horatius ‡ eò se pervenisse ostendit, ut major sit illis, qui priùs invidebant:

† Lib. de invidia & odio.
‡ Lib. 4. od. 3.

Et jam dente minùs mordeor invido.

Et alibi ‡:

‡ Lib. 2. od. 20.

—— Invidiâque major
Urbes relinquam.

Et apud Sallustium ait Micipsa ad Jugurtham: *Quod inter mortales difficillimum est, gloriâ invidiam vicisti.*

Pertinet huc etiam illud Claudiani lib. III. de laudibus Stiliconis:

—— Quis enim livescere possit,
Quòd nunquam pereant stellæ? quòd Jupiter olim

Possi-

Possideat cœlum? quòd noverit omnia Phœbus?
Est aliquod meriti spatium, quod nulla furentis
Invidia mensura capit.

Atque hinc est, quod Græci ἄφθονον dicant pro *copioso*.

Multò autem minùs invideri solet longè minoribus: unde scitè Philager sophista apud Philostratum * ait: ἔστιν οὖν ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μᾶλλον αὐτῷ εἴ τις ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; *deinde num solem censes vespera invidere, aut morari, num qua stella sit in cælo?*

** In vitis Sophistarum.*

Sunt autem varia eorum, quibus ob similitudinem invidetur, genera. Nam istiusmodi sunt,

I. Propinqui, sive tempore, ut qui simul in Rep. agunt: sive loco, quomodo Romanus Romano invidet: sive ætate, ut juvenis invidet juveni: sive fortunis, cùm quis se in paupertinâ relictum sorte, at alterum dolet evolâsse: sive existimatione, quo pacto inter duos consulares est invidia. Itaque Q. Fabius Maximus apud Livium † adnititur argumento ab ætate sumto probare, se, licet P. Scipionis, florentissimi juvenis, consiliis adversetur, minimè tamen ullâ flagrare invidiâ, cùm nulla æmulatio esse possit seni cum eo, qui ne filio quidem æqualis foret.

† Lib. 28.

II. Et iis ob similitudinem invident, quibuscum certant de honore: ut competitores rivalibus, & quicunque eadem appetunt. Sic Bavius, & Mævius, Maroni invidebant; Asinius Pollio Ciceroni. Horat. lib. I. epist. XVII. ad Mæcenatem:

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.

Hinc calcatum illud Hesiodi, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ *, & quæ sequuntur. Fit autem hoc gloriæ ratione, non studii: cujus similitudo non amorem lacerat, sed potiùs amorem parit: ut abunde dictum cap. IV. sect. IV.

** Et figulus figulo.*

III. Eadem ratio illorum, qui celeriter sunt bonum aliquod adepti. Uti Cæsar, cujus illud de victoria sua Pontica †, *Veni, vidi, vici.*

† Suetonius in Jul. cap. 37.

IV. Invident etiam, quorum gloria nostrum est dedecus, aut quorum utilitas nostrum est detrimentum.

V. Qui habent ea, quæ iis, qui invident, conveniebant, aut quæ eorum fuerunt, qui invident. Virgil. ‡

‡ Ecl. I.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes?

Itaque non injuriâ quoque suspicio erat, invidere Fabium Scipioni, quod non ferret crescentem indies, ob Italiæ defensionem fortissimi juvenis gloriam. Tota enim illa laus antea Fabii fuerat, quâ jam senem se exui ac spoliari, molestè ferebat. Livium vide lib. XXVIII. Itidem timebat Pompejus, ne res à Cæsare præclarè gestæ gloriam suam obscurarent. Hinc Lucanus *:

** Lib. I.*

—— Stimulos dedit æmula virtus.
Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Magne, times,

Et mox:

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompejusve parem.

Imò Alexander Magnus suorum etiam ducum virtutibus invidebat: quod non aliunde erat, quàm quia eorum splendore fulgorem suum minùs fore illustrem putaret. Itaque Perdiccæ invidebat, quia esset πολεμικὸς †: Lysimacho, quia στρατηγεῖν ἀγαθὸς ‡: Seleuco, quia ἀνδρεῖος *: Antigono, quia φιλότιμος †: Attalo, quia in eo τὸ ἡγεμονικὸν ‡ reluceret: Ptolemæo, quia summa ejus esset in rebus gerendis dexteritas. Auctor Ælianus lib. XII. Var. Hist. cap. XVI. Neque idem celare invidiam potuit, cum Dioxippus, Atheniensis pugil, è Macedonibus clavâ provocâsset Corrhagum, licet armatum; eumque, hastâ priùs excussâ, prostravisset, proprioque gladio necâsset. Magis favisset ejusmodi virtuti Alexander, si Macedo vicisset Atheniensem. Dioxippus verò, ubi se propterea Alexandro vidit invisum, animum usque adeò despondit, ut mœrore contabesceret: Quemadmodum idem Ælianus prodit Hist. Var. lib. X. cap. ult. Sed paullo aliter rem narrat Curtius in nono: ubi & Corrhagum hunc vocat Horatam.

*† Bellicosus. ‡ Bonus in bello dux. * Animi virilis. † Honoris avidus. ‡ Imperatoria dignitas.*

Nec ad fortitudinem modò, vel laudem bellicam; sed aliarum etiam artium peritiam invidia pertingit. Ut in Dædalo videmus: qui cùm magno in honore esset ob præclara inventa sua in fabrica materia, quæ à Plinio * referuntur: ubi Calum, ob ejusdem artis peritiam, & nova quædam reperta, in cœlum tolli cognovit; ne eo quidem, quòd & discipulus, & sororis filius foret, absterreri potuit, quo minùs de turri eum præcipitem daret: quo scelere patrato, supplicii metu, priùs in Cretam, inde ad Cocalum in Siciliam, profugit miser: teste Pausania in Atticis. Hoc verè est, quod Hesiodus ait, fabrum fabro invidere. Itaque νενίκηκε, σὺν ὁμοτέχνους ἀντιτέχνους καλεῖν †: ut ait Nazianzenus ‡. Quid verò, quòd inventus etiam imperator, qui ob artis excellentiam invideret fabro? Is est Tiberius Cæsar. Qui cùm Romæ nobilis artifex quidam porticum magnam valde nutantem magnâ erexisset solertiâ, pecuniâ quidem donavit hominem; sed simul, ut Dio ait, φθονήσας * καὶ ζηλοτυπήσας, urbe expulit. Imò, ut idem ait, cùm ille supplex, spe veniæ, factum à se vitrum ductile (rem hodieque ignotam) Cæsari experimento comprobâsset, ab eodem necari jussus est. Quod & Isidorus prodidit lib. XVI. Orig. cap. XV. ac ante Dionem Plinius lib. XXXVI. cap. XXVI. imò ante hos omnes idem retulerat Trimalcio apud Petronium Arbitrum, teste Joanne Saresberiense Policratici lib. IV. cap. V. uti jam aliis observatum.

** Lib. 7. cap. 56. † Usus obtinet, ut, qui ejusdem sunt artis, artifices æmuli, & obtrectatores, dicantur. ‡ Epist. 61. ad Eustochium Sophistam. * Invidens.*

Denique iis etiam homines invident, qui sumtus fecere exiguos eam in rem, in quam ipsi multos. Cui simile est, si quis largitione sibi comparet, quod alter magnis acquisierit virtutibus.

IV. Quibus de caussis invideant homines.

Invident ob aliorum bonorum prosperitatem. Certè Anacharsis interrogatus, cur homines subinde tristentur †, respondit, id fieri, quia non solùm propria iis mala molesta sint; sed bona etiam aliena. Et Bion Borysthenites, cùm invidum tristi conspexisset vultu ‡, οὐκ οἶδα, ἔφη, πότερόν σοι κακὸν γέγονεν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθόν *. Eumque imitatus Publius, quem, quòd Mutius, homo inprimis malevolus, solito esset tristior, acutè Macrobius † dixisse ait: *Aut Mutio nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.*

*† Antonius gnomologus in Melissa. ‡ Diog. Laert. * Nescio, inquit, utrum tibi malum, an alteri evenerit bonum. † Lib. 2. Sat. cap. 2.*

Tales autem: quemadmodum ob bonum dolent alienum, ita gaudent ob alterius malum. Unde Ovidius ‡ in descriptione Invidiæ:

‡ 2. Met.

Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.

Græci hoc ἐπιχαιρεκακίαν vocant. Cujusmodi verò is affectus sit, patet ex iis, quæ de invidia diximus.

Quod si misereamur quidem ob alienum malum, at invidia sit ob alienum bonum; omnino nobis κρέσσων οἰκτιρμῶν φθόνος *, ut est apud Pindarum in Pythiis †, & ex eo lib. I. Ἀνθολογ. ‡ Plauti quoque est Truculento *:

** Melior est miseratione invidia. † Idyll. 1. ‡ Tit. εἰς φθόνον. * Act. 4. sc. 2.*

Mavelim mihi inimicos invidere, quàm me inimicis meis.
Nam invidere alii bene esse, tibi male esse, miseria est.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur rem habent.

Nempe, quod dixit P. Syrus mimus,

Miserrima est fortuna, quæ inimico caret;

id non minus verè de invidio, quàm de inimico, dicitur. Quod etiam celebre nos proverbium docet, Sola miseria nescit invidiam. Ac fertur Plato, cùm ei condiscipuli inviderent, Socratem interrogâsse, qua ratione posset invidiam declinare: respondisse autem Socratem, Esto ut Thersites. Auctor (antiquior nunc non occurrit) Io. Saresberiensis lib. VII. Policratici cap. XXIV.

V. Quomodo aliis invidiam conflet orator.

Meritò verò in dubium vocare possumus, num invidiam ciere liceat Oratori, cùm ea non sit viri boni, qualem esse Oratorem volumus. Attamen utile est scire, qua ratione id fieri possit, si non ob aliud, saltem ut caveamus magis ab iis, qui malis artibus gaudent.

Concitatur autem ea, si bona commemoremus in similibus, ut illa ab audientibus disturbentur. Itaque hunc affectum ciet orator ad exstinguendam misericordiam.

Fit hoc è quatuor locis eorum, qui fortuna utuntur prospera.

I. In quibus amant gloriam, & de honore factis contendunt.

II. Quicunque bonæ sunt fortunæ eventus.

III. Quæ ipsi aut appetunt, aut quibus se judicant ornatos esse oportere. Ita Alecto invidiam creat Æneæ *:

Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.

* Æn. 7.

IV. In quibus ipsi non multùm superant, aut superantur. Quippe, ut suprà dicebamus, neque iis invidemus, qui multo sunt superiores divitiis, amicitiis, honoribus; neque item iis, qui multo sunt inferiores.

Invidiam excitat, ac insimul odium gignit Marcus Tullius pro P. Quinctio: *Non comparat se tecum gratiâ P. Quinctius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare; non profusis sumtibus vivere, non ornare magnificè splendideque convivium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ; patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus.* Pluribus exemplis non puto esse opus. Quippe multo facillimum est, invidiam ciere in hominum animis, quia innatus hic morbus penè est omnibus, facilè invidere. Hinc Tacitus lib. II. Histor. ait, *insitum esse mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere.* Et Cornelius Nepos in Timotheo: *Est*, inquit, *hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentiùm intueantur fortunam.*

Et hæc de invidia: in quibus, ut & in affectibus cæteris, potissima hausimus ex fonte Aristotelis: unde etiam manavit rivus ille amœnissimus apud Antonium Muretum, commentario in Catilinariam primam: ubi egregiè, ut solet, de hoc disserit affectu.

Cap. XIII.

I. De æmulatione, et contemtione.

Æmulatio est dolor alicujus ob bona honorata, quæ alius habere videtur, & quæ etiam ipse acquirere potest, existens inter eos, qui sunt similis natura non quòd alii adsint illa, sed quòd sibi desint.

Et contraria est contemtio, quâ afficitur quis erga illos, in quibus videt non esse ea bona, quæ vel assecutus ipse est, vel assequi studes.

I. Quid sit æmulatio.

Ζῆλός ἐστι λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων, καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν· περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί. *Æmulatio* (ita ζῆλον Tullius quoque transtulit lib. IV. Tuscul. quæst.) *est dolor, ob præsentiam bonorum, in similibus naturâ, non quòd ea aliis adsint, sed quòd sibi desint.* Differt à zelotypia, quia æmulus doleat, quoniam sibi absit bonum, quod habet alter: zelotypus dolet, quòd alter eodem, ac ipse, bono fruatur. Laërtius in Zenone: Ζηλοτυπία λύπη τίς ἐστιν ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι, ἃ καὶ αὐτὸς ἔχει. *Zelotypia est dolor ex eo proveniens, quia alteri quoque adsit, quod ipse habet.* At differt æmulatio ab invidia, quòd illa sit honesta; hæc verò, ut in Timæo quoque scribit Plato, non cadat in virum bonum: illâ quis macerat se, non quòd habeant alii, sed quòd non & ipse iis ornatus sit bonis; hâc verò alienis bonis strabo fit, quòd alter obtineat, non quòd ipse careat. Declarat hoc Suidas istum in modum: Ζῆλος, ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία, φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγενομένη τῇ ψυχῇ. Οἷον, ἔχει τις ἀνδρείαν· ζηλῶ τοῦτον τῆς ἀρετῆς. τουτέστιν, ἐπιθυμῶ κτήσασθαι τὸ καλὸν, μὴ φθονήσας τῷ κεκτημένῳ, ἀλλὰ κἀγὼ βουλόμενος ἀνδρεῖος εἶναι. *Zelus sive æmulatio, boni alicujus cupiditas, quæ animo citra invidiam inest. Ut, Habet quispiam fortitudinem. Hunc æmulor virtutis ergo. Hoc est, cupio idem bonum consequi, non invidens ei, qui bonum illud possidet, sed ipse etiam fortis esse vir volens.* Neque nescius sum, ζῆλον & φθόνον sæpe * conjungi; ac ζῆλον, cùm apud Hesiodum in ἔργοις, tum in Actis Apostolicis †, liquidò accipi pro φθόνῳ. Verùm propriè id est ζῆλος, quod dicebamus: nempe ἀπὸ τοῦ ζεῖν ‡, quia est quidam animi fervor, faces stimulosque animo subdens ad honestum aliquod facinus patrandum. Interim, ut Græci ζῆλον, ita Latini *æmulationis* voce interdum laxiùs utuntur. Ut Maro in VI.

Æmulus exceptum Triton, si credere dignum est,
Inter saxa virum spumosâ, immerserat undâ.

Et Plinius Panegyrico: *Nihil est tam pronum ad simultatem, quàm æmulatio, in feminis præsertim. Ea porrò maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidiâ.* Hinc Nonius Marcellus: *Æmulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est, & livorem atque invidiam non admittit: æmulatio autem habet quidem imitandi studium, sed cum malitia operatione.* Nempe, ut Cicero in IV. Tuscul. ait, *Æmulatio dupliciter dicitur; ut & in laude, & vitio, nomen hoc sit.* Sed hic accipitur, ut est imitatio virtutis, expers invidiæ. Probus enim, ut ait Plato *, invidet nemini; cùm tamen meliores præstantioresque semper æmuletur. Cujusmodi contentionem perutilem esse generi humano, etiam Hesiodus ait in ἔργοις.

* Plat. de Legg. Plutarch. in Coriolano, &c.
† Cap. 5. 17. & cap. 13. 45.
‡ Aservesco.
* In Timæo.

II. Qui æmulentur.

Æmulantur, qui bonis dolent similium, propterea quòd & ipsi non habeant.

Horum loci sunt quatuor.

I. Qui autumant se ipsos dignos iis bonis, quæ non habent: ut juvenes, & magnanimi.

II. Quibus sunt bona honoratis viris digna: ut sunt divitiæ, amicitiæ cum multis magistratibus, & quæcunque sunt istiusmodi.

III. Quos alii dignos bonis iis existimant, propter quæ dolent.

IV. Quorum majores, cognati, aut domestici, aut natio, aut civitas honorata est. Ita Decius, paterno excitatus exemplo, devovit se pro patriâ †. Huc quoque facit locus ille Tullii pro Flacco; *Quod maximi florere in generis sui gloriâ viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ, Prætor adamarat.* Andromache apud Maronem lib. III. Æn.

Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Et in X.

Spemque meam, patriâ quæ nunc subit æmula laudi.

Justin. lib. XLII. de Mithridate II, Parthorum rege: *Claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur.* Idem lib. XXV. de Gallis à Brenno relictis ad tuendos fines: *Ne soli desides viderentur,* pedi-

† Livius lib. 10. Cic. pro P. Sextio, & lib. 1. de Divinat. &c.

peditum XV. millia, equitum III. millia armaverunt. Præcesserat, quæ alii Gallorum gessissent.

Interdum autem & illi dicuntur æmulari, qui non simile bonum, sed idem exposcunt. Ut cùm Ulysses non minùs, quàm Ajax, arma expeteret Achillis. Unde sic de eo
* Met. 13. Ajax apud Ovidium*:

Præmia magna peti fateor; sed demit honorem
Æmulus Ajaci.

III. Quos, et quare æmulentur, et quomodo ad æmulandum concitemus.

Æmulantur similes. Iccirco Agathocles, bellum è Sicilia in Africam transferens, priùs servos ingenuis exæquavit, ut ea res æmulationem accenderet, dum nec liberti novi cedere volunt virtuti ingenuorum, quibus ab imperatore essent æquati: & ingenui ducerent sibi turpe ab novis vinci libertis. Justinus lib. XXII. *Omnes deinde servos, militaris ætatis, libertate donatos, sacramento adegit; eosque, & majorem partem ferme militum, navibus imponit, ratus, exæquatâ utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram.*

Eorum, qui æmulantur, tres sunt loci.

I. Quibus adsunt bona: ut fortitudo, sapientia, magistratus. Quippe, qui in magistratu sunt, optimam habent occasionem de multis bene merendi.

Idem dictum volo de imperatoribus, & oratoribus. Nam & illi summam habent facultatem opitulandi aliis: ut Cicero ostendit orat. pro Muræna; ubi artem imperatoriam, & eloquentiam, inter se confert.

II. Quibus multi se similes esse exoptant: item, quibus multi familiares & amici esse gaudent: aut quos multi suspiciunt, aut ii, quos ipsi suspiciunt.

III. Quorum encomia ac laudes à poëtis, vel aliis scriptoribus, celebrantur. Qualis Achilles fuit: unde Alexander Magnus, cùm in Sigeo ad tumulum ejus adstitisset†, *O fortunate*, inquiebat, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.* Et Thucydides adolescentulus, cùm Herodotus historiam suam Olympiæ legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lachrymas tenere non posset. Quo conspecto Herodotus, Oloro, sive Orolo, patri ejus, dixit, Μακαρίζω‡ σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε, ὁ γὰρ υἱὸς σε ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα. Auctores Plutarchus, Marcellinus, & Suidas.

† Cic. orat. pro Archia poeta.

‡ Beatum judico te, Olore, ob egregiam prolem. Filius enim tuus animum habet, qui vehementi studio atque impetu ad disciplinas feratur.

Æmulantur propter ἀγαθὰ ἔντιμα, hoc est, bona honorata, sive quorum præmium est honor. Sunt hæc triplicia. Alia sunt τῆς ἀρετῆς ⊥: alia τῶν ὠφελίμων, sive εὐεργετικῶν, hoc est, eorum, quæ utilia sunt, & idonea ad benefaciendum: alia τῶν ἀπολαυστικῶν τοῖς πλησίοις, id est, quibus fruuntur propinqui.

⊥ Virtutis.

Concitatur æmulatio, si bona ea ostendantur adesse similibus, ut, qui etiamnum destituuntur, ad illa adspirent.

IV. De affectu, qui æmulationi adversatur.

Æmulationi contraria est καταφρόνησις sive *contemtio*; ut cùm eos despicimus, qui prosperâ quidem utuntur fortunâ, verùm bonis carent honoratis. Sanè, qui excelso est animo, non movebitur alterius divitiis; sed ex genere, & inprimis virtute, eruditione, ac similibus, virum æstimabit. Hinc Cicero in deperditâ oratione pro C. Cornelio, unde hæc ipse auctor adducit in Oratore ad Brutum: *Neque me divitiæ movent; quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitii, mercatoresque, superarunt: neque vestis, aut cælatum aurum & argentum; quo nostros veteres Marcellos, Maximosque, multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt: neque verò movent me ornamenta ista villarum; quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem, referserunt, ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro, potuisse superari.*

Porrò interdum iis, quos contemnimus, respondere dedignamur: interdum verò eos contumeliis vexamus. Cic. in Vatin. *Si tuâ tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluissem: fecissem id, quod hic vehementer placebat, ut te, cujus testimonium propter turpitudinem vitæ, sordesque domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adversarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. Sed fui paullo in te intemperantior fortasse, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etsi omnes propter tuum in me scelus, superare debeo, tamen ab omnibus penè vincor, sic sum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odissem, tamen vexatum potiùs, quàm despectum, vellem dimittere.* Habemus de æmulatione, & affectu contrario: qui ultimum locum obtinet inter affectus ab Aristotele expositos.

V. Concluditur doctrina de affectibus generali præcepto.

Universim verò hanc παθολογίαν obsignabimus utilissimo hoc præcepto: in ciendis affectibus caput esse ut orator priùs eo affectu commoveatur, ad quem alium vult adducere: quemadmodum, præter Aristotelem, ajunt Cicero lib. II. de Orat., Horat. in Arte, Quinctilianus, ac alii magno numero: quorum judicio, *circa * movendos affectus hæc summa est, ut moveamur ipsi.* Hoc cùm probè intelligeret Polus histrio, Electram Sophoclis acturus, pro Orestis ossibus ossa filii sumsit, qui paucis ante diebus discesserat. Ea res cùm luctum verum revocaret in memoriam; fletu adeò miserabili theatrum complevit, ut omnes eo commoti dolerent: teste Agellio lib. VII. cap. IV. Neque ideo affectuum simulatione Oratori opus est, quia, si rerum imagines, de quibus tractat, firmiter animo conceperit; fieri nequit, ut non præter cæteros affectu commoveatur.

* Fabius lib. 6. cap. 2.

Cap. XIV.

De argumentis Η'ΘΙΚΟΥΣ.

Tertia Inventionis pars considerat mores. Est autem morata oratio, quando indicat animi habitum, ac voluntatem. Spectatur in ea, tum convenientia, tum probitas.

Morum alii respiciunt oratorem, alii auditores, vel cives universe.

Mores, quos in oratore relucere oporteat, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia.

Mores civitatis cognoscuntur ex fine reipublicæ; qui libertas est in democratia; legum disciplina in aristocratia; divitiæ in oligarchia; custodia in monarchia.

At ratione auditoris variant mores quadrifariam, pro quadruplici eorum discrimine. Primò enim differunt affectibus; ut irâ, lenitate, metu, misericordia, &c. Secundò habitibus; ut virtutibus & vitiis. Tertiò ætate, quæ triplex est; juventus, vigor sive ætas constans, & senectus. Quartò fortuna; quâ sunt nobiles aut ignobiles, potentes vel impotentes, divites aut pauperes, fortunati aut infelices.

I. Quid sint ΤΑ' Η'ΘΗ, et quæ in iis considerentur.

Vidimus argumenta παθητικά; supersunt ἠθικά: illa maximè in juridiciali locum habent; hæc magis propria sunt deliberativi. Quomodo autem à πάθεσι differant, tum supra † diximus, tum ex illis Jul. Scaligeri verbis liquet lib. III. de re poëtica cap. I: *Differt autem ἦθος, & πάθος, non solùm gradibus, ut ajunt, ita ut πάθος sit*

† Lib. 1. cap. 2. sect. 2. & lib. 2. cap. 1. sect. 1.

ἦθος vehemens; sed quia ἦθος est principium agendi, πάθος autem patiendi. Itaque qui perturbatur, πάθος habet; ut invidus: qui perturbat, ἦθος; ut iracundus. At quamquam in omnibus est perturbatio, tam iis, qui perturbant alios, quàm iis, qui ab aliis perturbantur: tamen, qui propriè loquentur, ita dicent, ut ἦθος exeat ad actiones; πάθος comparet ad receptionem, & sit πάθος ᾗ ἦθος fundamentum. Cùm video miserum, patior. Ea est quidem misericordia, quæ creat munificentiam: erit hæc ἦθος. Sic patior acceptâ injuriâ. Hoc parit fortitudinem ad depulsionem. ἦθος est fortitudo. Hæc ille.

Sunt igitur mores, ex quibus animi hominum perspiciuntur. Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, prout definit Aristoteles in arte Poëtica: indeque cognoscere est, muta animantia non habere ἦθος, cùm non agant προαιρέσει sive consilio, sed instinctu. At impropriè loquitur Aristoteles, cum in historiâ sæpe iis tribuit ἤθη: uti & Plinius lib. XI. cap. XIII: *Quod maximè*, inquit, *mirum, mores habent.* Loquitur de apibus.

Hoc ipsum pleniùs cognoscemus, si cogitemus, quibus rebus significetur ac detegatur animi habitus alioqui occultus & abditus, cùm non cadat sub sensum. Sunt autem duo, teste Aristotele; sermo, & actio. Nam colligimus, quibus aliquis moribus sit præditus, cùm eum aliquid vidimus agentem, aut dicentem. De actionibus apertius est, quàm ut dici aliquid debeat. De sermone docet vetus ille Senarius:

Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Queis quisque moribus siet, sermo indicat.

Terentii * quoque est:

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.

* Heaut. act. 2. sc. 4.

Et Aristides orat. 1. pro Rhetor. † Οὐκ ἀποστατεῖ δ' οὐδὲ ἡ παροιμία τούτου, ἡ λέγουσα, Οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Nec ab eo recedit proverbium, quo dicitur, quales sunt mores, talem esse orationem; & contrà de oratione similiter se rem habere.*

† Pag. 167. edit. H. Steph.

Sub sermone etiam comprehendo, quæ scribuntur. Imò in omni quidem oratione animadvertere licet ingenium, & mores hominis: sed nulla ex re magis indoles, quàm ex epistolis, relucet. Eoque in iis doctrina hæc de moribus vel maximè utilis est.

Et in his verò, & in omni sermone actioneque, duo spectamus, τὸ ἁρμόττον, seu convenientiam, & τὸ χρηστόν, seu probitatem. Ejus rei exemplum, & quod multorum instar esse possit, habemus in Miloniana, ubi Tullius ita loquentem inducit reum: *Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati. Stet hæc urbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur* &c. Cujusmodi oratio non alii convenit, quàm & optimo pariter, & fortissimo viro: qualis, Ciceronis judicio, erat Annius Milo, pro quo dicebat.

II. Qui mores relucere debeant in oratore.

PORrò mores partim respiciunt oratorem, quem reddunt ἀξιόπιστον ‡; partim auditores, aut cives in universum.

‡ Fide dignum.

Mores, qui in oratore requiruntur, sunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia. Plato in Gorgia tria requirit in consultore; scientiam, benevolentiam, & loquendi libertatem. Sed pro παρρησίᾳ jure substituit Aristoteles probitatem, utpote magis necessariam. Quantum enim in persuadendo probitatis opinio valeat; argumento illud erit, quòd vir bonus (modò constet, quid sentiat) plus tacendo possit, quàm improbus suadendo. Ut omnino in eo habeat locum, quod ad Philadelphenses de episcopo eorum scribit B. Ignatius: Σιγῶν πλεῖον δύναται τῶν μάταια λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ· *tacens plus potest, quàm alii plus loquentes. Convenit enim mandatis Domini, & justitiæ præceptis, velut chordæ congruunt citharæ.*

Cicero lib. 1. de Offic. solùm duo requirit, justitiam & prudentiam. Ita enim ait: *Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest; si existimabimur adepti conjunctam cum justitiâ prudentiam. Nam & iis fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur; quosque & futura prospicere credimus, &, cùm res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse: hanc enim omnes existimant utilem veramque prudentiam. Justis autem & fidis hominibus, id est, viris bonis, ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis injuriæque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissimè committi, arbitramur.* Verùm præter hæc duo à Tullio requisita, etiam benevolentiâ opus esse, ratio ipsa evincit. Nam, ut docet Aristoteles lib. II. Rhet. cap. III. non persuadent, qui existimantur ob imprudentiam malè sentire; vel qui rei putantur intelligentes, sed ob improbitatem aliter, ac sentiunt, eloqui; vel denique qui pro prudentibus habentur, ac probis, sed putantur alteri magis parti favere, quàm nobis, aut certè minùs, quàm alii, qui in eadem re aliud nobis dant consilium. Sanè quantum valeat affectus, argumento erit, quòd Plutarchus in Marii vita *, cùm vellet dicere, P. Rutilii Rufi fidem, in libris de vita sua, paullo esse suspectiorem; agnoscit, virum quidem fuisse veracem, ac probum; sed addit, privatim fuisse Mario infestum. Quo satis indicat, non sufficere, siquis sit probus, & prudens; sed præterea requiri, nequis amore, vel odio, ducatur. Hoc si in viris habeat integerrimis locum: quid de vilibus erit capitibus? Exemplum dabo ex eo, quod Xenophon ait penè initio libelli de Rep. Atheniensium. Dixerat, mirari fortasse aliquem, quòd Athenis omnibus liceat concionem habere, & consilium dare; cùm à vilibus & malis nihil sani debeat exspectari. Huic rei ita occurrit. Ait, nihil mirandum esse, si in democratia magis talibus populus credat, quàm viris bonis ac præstantibus. Nam longè maximam populi partem vilibus istis capitibus constare: quemque autem sibi bene esse malle, quàm alteri. At viles istos in populari statu consulere sui similibus; cùm è contrario cives præstantiores iis potiùs studeant, qui similes sui, plebejis verò, & improbis istis, dissimiles sint. Sic enim inter alia loquitur: Οἱ δὲ γιγνώσκουσιν, ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ εὔνοια, μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετή, καὶ σοφία καὶ κακόνοια. *Norunt nimirum, hujus imperitiam, ac vilitatem, cum benevolentia junctam, prodesse ampliùs, quàm viri boni virtutem, ac sapientiam, conjunctam cum malevolentia.*

* Pag. 169. edit. H. Step.

III. Quomodo consequatur orator, ut videatur prudens, probus, et benevolus.

PRudentiam ostendit orator, si modestè, non audacter, doceat aut moneat alios: probitatem, si virtutes collaudet, ac vitia reprehendat: benevolentiam, si præ se ferat singularem amorem, & observantiam erga auditores, & remp. ac patriam; quæ potissima pars est moratæ orationis. Hâc de re egregiè Fabius, cujus sententiam lib. IV. cap. II. his verbis conceptam invenire est: *Ne id quidem præteribo, quantum afferat fidem expositioni narrantis autoritas, quam mereri debemus, ante omnia quidem vitâ, sed & ipso genere orationis. Quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque ponderis. Effugienda ergò in hâc præcipuè parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se unquam magis custodit judex:) nihil videatur fictum, nihil sollicitum; omnia potiùs à causâ, quàm ab oratore, profecta credantur. Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi appareat; cùm desinat ars esse, si apparet.* Hæc elegantissimè & verissimè Fabius. Ab oratoris moribus captatur

tur benevolentia Divinatione contra Verrem: *Adductus*, inquit, *sum, Judices, officio, fide, misericordiâ, multorum bonorum exemplo, vetere consuetudine institutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, sed ex necessariorum meorum tempore, mihi suscipiendum putarem.* Et pro Roscio Amer. *Opprimi onere officii malo, quàm id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.* Et hæc de moribus, quatenus oratorem respiciunt.

IV. Variare affectus, tum pro natura gentis, tum pro genere Reip., tum pro quatuor istis modis, quibus ejusdem etiam gentis ac Reip. homines inter se differunt.

PRoximum est, ut dicamus de moribus ratione auditorum. Quos trifariam cognoscimus.

Primùm ex natura nationis. Nam Galli sunt præcipites, nec longæ spei patientes. Hispani contrà lenti in consiliis: in bello autem laboris ac disciplinæ tolerantes: tumidi interim, & vile ministerium, etiamsi ampla spes affulgeat, aversantes. Itali mentis sunt reconditæ: Germani simplices & aperti. Poloni feroces, & quos fraude magis, quàm vi superes: Moscovitæ contrà fraudulenti. Longum esset omnia persequi. Qui volet, adeat, quæ ingeniosè & eleganter de præcipuis gentibus Joannes Barclajus disseruit in Icone animorum, cap. III. & sex proximè sequentibus. Contentus nunc ero verbis unius ex antiquis: nempe Siculi illius Genethliaci, Julii Firmici Materni lib. I. Mathesios cap. I. *Scythæ soli immani feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, leves Græci, Afri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani, & voluptatibus occupati, Hispani elatâ jactantia animositate præposteri. Ergo Scytharum rabiem nunquam mitigat Jupiter: nec Italis aliquando Sol denegabit imperia: nec levitati Græcorum Saturni stella pondus imponit: nec Asiana lascivitas sobriâ Jovis moderatione corrigitur: nec Siculorum acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia lascivus Veneris radiationibus temperatur: nec Afrorum malitiosa commenta, & bilingues animos, salutare Jovis sidus impediet: nec Hispanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare: nec Gallicam stoliditatem Mercurii sapientissimum sidus exacuet.* In quo an rectè de gentibus singulis judicium ferat, non est hujus loci disputare. Satis est, si illud nunc extra controversiam maneat, diversam esse cujusque gentis indolem; pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoscuntur ex fine Reip. de quo superiùs in genere deliberativo satis diximus *.

* Lib. I. cap. 3. sect. 8.

Denique pro quadruplici auditorum discrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam: idque in ejusdem etiam gentis hominibus, ac ejusdem Reip. civibus.

Nam vel diversis sunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant; quia aliud suadet amor, aliud odium; aliud ira, aliud lenitas; aliud pudor, aliud impudentia; eademque aliorum est affectuum ratio; de quibus cùm antè dictum sit, non est quòd ea hic iteremus.

Pro habituum quoque diversitate mores hominum sunt diversi; quomodo aliter affectus est vir justus, aliter injustus, aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitiisque nihil hic affert Aristoteles; quia de iis egerat lib. I. cùm tractaret de genere demonstrativo; cujus finis est honestum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis; quia aliis sunt moribus juvenes, aliis viri, aliis senes.

Postremò mores sunt diversi ratione fortunæ; sive prosperæ, sive improsperæ; tum in nobilibus, divitibus, potentibus; tum in iis, qui his opponuntur. Atque huc etiam refer sexum, cùm aliter loquatur & conveniatur vir, aliter mulier: item vitæ genus, atque institutum; cùm alia sit ratio ineunda in urbano, quam rustico, aut milite; alius etiam affectus sit sacerdotis, alius judicis, alius mercatoris. Vide Corrarum lib. de Elegio †; vel potiùs Cæsarem Scaligerum lib. III. de Re Poët. cap. XIII, XIV, XV.

† Pag 32. & 33.

V. Quomodo secundum ætates humana vita distinguatur.

CUm igitur de duobus primis generibus actum sit, ut dixi: superest, ut nunc mores diversæ ætatis, diversæque fortunæ, consideremus.

Ætas est quadruplex, pueritia, juventus, ἀκμὴ sive ætas constans, & senectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait ‡: Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τουτέων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑαυτῶν προθυμότερα ἐόντα. *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè post eos, qui sunt statâ ætate: minùs adolescentes: omnium minimè pueri: atque inter hos præcipuè, qui acriores ac promtiores sunt ad aliquid agendum.* Ac similiter Cornelius Celsus lib. I. cap. III. *Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè sustinent media ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & senectute confecti.* Sed jure Aristoteles tres tantùm ætates nominat; quia pueritia, quæ velut seminium est omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda sunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac insuperhabitâ, quatuor ætates numerari possunt; adolescentia, juventus, virilis ætas, quæ Platoni * media vocatur, & senectus. Adolescentiam autem, & juventutem, meritò distinguimus, etsi Latini promiscuè etiam usurpent; ut Seneca epist. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *senectus adolescentiam sequitur.* Sallustius † quoque C. Cæsarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adolescentulum vocat. Et Cicero Curionem, Crassum, Sulpitium, annum jam trigesimum, & quod excurrit, supergressos, nunc adolescentes, nunc juvenes vocat, secutus, ut videtur, lustrationem à Servio Tullio constitutam, quo juniores dicebantur usque ad annum XLVI. qua de re vide Janum Douzam in schediasmate succidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controversorum cap. XVI. & quæ in Originum libris diximus ‡. Verùm, si præstantium aliquot physicorum sequimur sententiam, juventus extenditur usque ad annum XXX. Ἀκμὴ seu vigor corporis durat quinquennium; h. e. usque ad annum trigesimum quintum; qui numerus resultat ex quinque septenariis. Eaque ἀκμὴ corporis, est ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis spatium uxorem capere. Atque idem in caussâ est, cur anno XXXV. ut Macrobius * testatur, quasi coronâ desperatâ artem athleticam desinerent, qui ad eam usque ætatem sine ullo victoriæ præmio pervenissent. Sed ἀκμὴ animi annos durat XX. puta ad annum usque L. quæ ætas septem constat septenariis. Quicquid ab anno quinquagesimo residuum est, id assignatur senectuti: quam, etiam cùm longissima est, centesimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò insolens est excessus iste, ut prope miraculi loco habeatur. Optima est senectutis pars, quæ prima est: nempe ab anno quinquagesimo ad sexagesimum: quæ dici potest *cruda viridisque senectus* †. Galeno lib. V. de sanitate tuenda, qui intra hoc spatium sunt, dicuntur ὠμογέροντες. Nec ideirco, quicunque sexagesimum excessêre, mente sunt exesensâ, & corpore vieto, tardigenulo ac veternoso: quia aliquos reperire est supra eam ætatem virides animo, ac vigentes, & cum corpusculo suo colluctantes: ut de Clarano, condiscipulo suo, scripsit Seneca epist. LXVI. Et Theophrastus ‡, jam exactis LXXXIV. * annis, cùm sentiret, prope adesse vitæ terminum,

‡ Lib. I. aphorism. sect. I. aph. 13.
* In Axiochus. Act. 2. sc. 1.
† In Catil.
‡ Voce Juvenis.
* In Somn. Scip. lib. I. cap. 6.
† Virg. 6. Æn.
‡ Pro eo corruptè Themistocles legitur apud Hieronymum epist. ad Nepotianum. Hieronymum secutus Hugo in Didascalicis parte 2. cum Jacobus Magnus Toletanus Sophologii cap 4.
* Ita Laertius: pro quo centum & septem est apud Hieronymum, eadem ad Nepotianum epist.

num, dixisse fertur, ἡμεῖς ὅτε ἐρχόμεθα ζῆν, τότ' ἀποθνήσκομεν, *Vivere cùm incipimus, vivere desinimus.* Laërt. in vit. Theophr. Itaque, ut Jurisconsulti * docent, infantiam quidem dicemus extendi usque ad annum septimum, ætatem pupillarem usque ad annum quartum decimum, pubertatem & adolescentiam, usque ad vigesimum quinctum: juventutem verò, ætatem virilem, & senectutem, statuendum, non adstringi ad certos annos, sed ex habitu corporis atque animi discerni. Qua de re Alciatus lib. x. Παρέργων Juris cap. x. Brechæus in Tit. De verborum significantionibus †, ac juniorum alii magno numero. Quod si & ex antiquis nonnulla de ætatibus voles, adi Philonem lib. de mundi opificio ‡, Agellium lib. x. cap. XXVIII. Censorinum de die natali cap. XIV. & Macrobium in Somnium Scipionis lib. I. cap. VI.

* L. si infanti. C. de jur. delib.
† Pag. 416. & seq.
‡ Pag. 16 & 17. edi. Turneb.

VI. Quomodo ætas juvenilis, senilis, et media, moribus differant.

Atque hunc in modum ætates distinguuntur. Nunc videamus, quomodo moribus differant juvenes, viri, & qui mediæ sunt ætatis.

I. Juvenes flagrant cupiditatibus, præcipuè Venereis. Ut Terentianus Chærea *, quando ait:

—— Hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precariò,
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modò.

Item †:

—— Abduc, duc, quantùm potes.

Nempe, excusso rationis freno, sese, quantus quantus est, cupiditati mancipat. Rectè igitur apud eundem ait Demea *:

—— Quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impensè cupitis, consulitis parùm.

Similiter de iis judicat B. Chrysostomus epist. III. ad Olympiadem: Ἡ † πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος ὁ λογισμός. Nimirum, ut S. Basilius ‡ ait, τῆς * νεότητος ἐπιθυμίαι δυσκάθεκτοι. Eoque, ut cum Euripide dicam, τῆς † ἡβώντος οὐ ῥᾴδιον εἴργειν. Unde ab ætate Cœlium Cicero excusat, quòd cum Clodia consuesceret. Propterea quoque antiqui meretricios amores concessere huic ætati. Notum illud est ‖ Mitionis apud Comicum:

Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari.

Et Catonis hoc apud Horatium *, de adolescentia ingredeunte lupanar:

Nam simulac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere.

Sed hæc non S. Scripturis modò refelluntur: verùm etiam è sanioribus philosophis. Notum Epicteti † illud: Περὶ ἀφροδίσια πρὸ γάμου καθαρευτέον. *A Venereis ante nuptias mundos esse convenit.* Ac similiter hujus æqualis, Musonius: Ὅσαι συμπλοκαὶ, μοιχείας ἐκτὸς οὖσαι, ὅσαι παρὰ νόμον γίνονται, καὶ αὗται πᾶσαι αἰσχραί. πράττονται γὰρ δι' ἀκολασίαν. *Concubitus omnes, etiamsi non fuerit adulterium, si non juxta legem fiant, turpes & ipsi sunt. Ut qui solùm libidinis caussa fiant.*

* Eun. act 2 sc. 3.
† Aliquanto post.
* Adel. act. 5. sc. 9.
† Magna est concupiscentiæ tempestas: ratio verò longè imbecillior.
‡ In cap. 3. Jes. p. 903. ed. Mor.
* Juventutis effrenes sunt cupiditates.
† Haud facile est pubescentem compescere.
‖ Adel. act. 1. sc. 2.
* Lib. 1. sat. 1.
† Enchir. cap. 47.

Neque in libidine tantùm, sed etiam cæteris in rebus, vehementes esse cupiditates adolescentiæ solent. Nimirum nondum totam exuêre pueritiam. De pueris verò sic Tullius lib. V. de Fin. *Quanta studia decertantium sunt! quanta ipsa certamina! ut illi efferuntur lætitiâ cum vicerint! ut pudet victos! ut se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!* Adolescentiæ etiam similes esse mores, clarè idem ostendit pro M. Cœlio, his verbis: *Non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ studia in his jam ætatibus nostris contractiora esse debent. in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges industria sint futuræ.* Quibus ex verbis etiam cognoscimus, acre hoc adolescentiæ desiderium ad virtutem plurimùm conferre. Et sanè dicam liberè, absque illo animi impetu numquam contingit, ut quisquam solidam assequatur gloriam. Propterea talem jam à puero oratorem futurum Fabius optat lib. I. cap. III. *Mihi*, inquit, *ille detur puer, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit: in hoc desidiam nunquam verebor.* His moribus non in pueritia modò erat M. Brutus; sed etiam in adolescentia: de quo Julius Cæsar, Tullio teste ‡, dicebat: *Magni refert hic quid velit: sed quicquid vult, valde vult.* Quod Plutarchus * ita expressit: Οὗτος ὁ νεανίας οὐκ οἶδα μὲν ὃ βούλεται· πᾶν δ' ὃ βούλεται, σφόδρα βούλεται. Certè quia affectus juvenum vehementes sunt, ideo Græci νεανικὸν accipiunt pro magno; ut apud Aristotelem † πάθη νεανικοί, & Aristophanem in Pluto χρέος νεανικόν; eodemque modo ab Athenæo Casaubonus ‡ dici putat λοπὰς νεανική, ut sit *patina ingens*; non *olla nova*, quomodo verterat Dalecampius.

‡ Epist. 1. lib. 14. ad Att.
* In Bruto.
† Lib. 12 Histor. Animal.
‡ Lib. 4. Animadv. in Athen. cap. 21. & vide lib 13. cap. 9.

Etsi autem affectus juvenum sint vehementes: tamen citò iidem etiam pulchris fatigantur, semperque novitate capiuntur improvisâ. Facile nempe satiantur; quemadmodum ægroti solent. Unde illud poëtæ Venusini de hac ipsa ætate *:

—— Cupidusque & amata relinquere pernix.

Atque hinc etiam caussam cognoscimus, cur adolescentia amicitias, nec satis magno judicio eligat; nec satis constanter, adversus oboriens fastidium, tueatur. Nimirum impedimento est τὸ † κοῦφον, καὶ εὐκίνητον τῆς νεότητος: ut loquitur Basilius ‡.

* In Arte Poet.
† Quod levis sit juventus, & admodum mobilis.
‡ In cap. 3. Esa.

Et talia quidem sunt desideria juvenum. At in senibus deserbuit cupiditas: eoque ab iis tam acre illud, quàm desultorium hoc, abest.

II. Juvenes item, & facilè, & vehementer excandescunt, propterea quòd sint φιλότιμοι *; & ob corporis vires sciant, se præstare posse, quæ ira jusserit. Exemplo fuerit Gyas, de quo ita Maro †:

Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ: segnemque Menœten,
Oblitus decorisque sui, sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.

* Honoris avidi.
† 5 Æn.

At dispar est senum ratio: quia facilè quidem & ipsi succensent; sed non æquè patent iræ. Ferunt enim, quæ juvenes non ferrent: unde Horatius ‡ scitè:

Lenit albescens animos capillus
Litium & rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Consule Planco.

‡ Lib. 3. od. 14.

Nimirum norunt senes, non adeo sibi proclivè esse alios ulcisci. Accedit, quòd naturæ frigus calorem ex ira provenientem celeriùs exstinguit; unde fit, ut acutæ quidem eorum sint iræ, sed citò dissolvantur. Id voluit Aristoteles, cùm scripsit, καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μέν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ. h. e. *iræ senum acres quidem sunt, sed imbecilles.* Confirmat hanc Aristotelis sententiam Lucianus *; quando expostulantem cum Jove Timonem inducit, quòd jam senex inultam hominum malitiam sinat; cùm longè iracundior fuerit in juventute. Audiamus ipsum: Λημᾷς γὰρ, καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γιγνόμενα, καὶ τὰ ὦτα ἐκκεκώφωσαι, καθάπερ οἱ παρηβηκότες· ἐπεὶ νέος γε ἔτι, καὶ ὀξύθυμος ὤν, καὶ ἀκμαῖος τὴν ὀργὴν, πολλὰ κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ βιαίων ἐποίεις. *At caecutis lippitudine, & alucinaris, adeo, quæ fiunt, atque aures obsurduere, sicuti iis, qui ætate jam sunt confecti. Quandoquidem, cùm juvenis fores, & acris animi, & præceps ad iram, multa agebas adversus iniquos, & violentos.* Et aliquantò pòst: Ἐπιδειξαί τινα χολὴν ἀνδρώδη καὶ νεανικὴν Διός. *Ostende iram aliquam strenui illius ac juvenilis Jovis.* In eodem etiam dialogo Mercurius ait Timoni: Ἀλλ' ἔα τὰ ὀργίλα ταῦτα, καὶ μειρακιώδη. *Sed mitte iracunda hæc, & juvenilia.* Neque Aristoteli adversatur Ammianus Marcellinus, cujus illud lib. XXVII, ubi de irâ Valentiniani agit: *Hanc esse animi ulcus diuturnum interdumque perpetuum,*

* In Timone.

petuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi. Non, inquam, adversatur ei, quod antè ex Aristotele retulimus; quia Ammianus videtur juvenes vocare juxta institutum Servii Tullii, quo juniores sunt usque ad annum XLVI. Argumento est, quòd Plutarchus, è cujus περὶ ἀοργησίας libro totus ille locus desumtus est, pro eo dixit καὶ γέροντας ἀκμαζόντων ὀργιλωτέρους *. Confirmat quoque eandem rem illud Sophoclis apud Scholiastem Euripidis:

* Et senes sunt iracundiores iis, quibus florida ac valida est ætas.

Ὀργὴ γέροντος, ὥσπερ μαλθακὴ κοπίς,
Ἐν χειρὶ θήγει, ἐν τάχει δ᾽ ἀμβλύνεται.
Senilis ira, mollis in gutta modum,
Pungit manum, sed illico retunditur.

Ita Nazianzenus de Eusebio scribit, eum, cùm rigidior fuisset olim, nunc senio malacissari. ὥσπερ σίδηρος, inquit, πυρὶ τῷ χρόνῳ μαλάσσεται, *ut ferrum igni, ita hic senio mollescit.* Lucianus quoque in tyrannicidâ collationem inter tyrannum, ac filium ejus, instituens, de tyranno ipso ait: Μετριώτερος ὁ πρεσβύτης ἦν παρὰ πολὺ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ἠπιώτερος, καὶ πρὸς τὰς κολάσεις ἀμβλύτερος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας βραδύτερος, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ μὲν σφοδρότερον τῆς ὁρμῆς ἐπεχούσης, τὰς δὲ τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις χαλιναγωγούσης. *Porrò senex longè fuit moderatior: quippe in ira mitior, in pœnis lenior, ad voluptates tardior: ut cui ætas jam vehementiam appetitus cohiberet, ac cupiditates voluptatum refrenaret.*

† Proverbio Senis ira.

Nec ei, quod vir eruditissimus, Hadrianus Junius †, scripsit, adversatur Aristophanicum illud in Vespis:

—— τὸ γένος ἢν τις ὀργίσῃ
Τὸ τῶν γερόντων, ὅμοιον σφηκιᾷ.
—— *Qui senum irritat genus,*
Perinde, quàm si concitet vespas, agit.

Neque enim aliud innuit Comicus, quàm quod morosi sint senes, facileque irascantur; quod Aristoteles quoque, & Sophocles, agnoscunt.

III. Præterea in juvenibus prolubium est, ac prolixus animus, magisque famâ, quàm fame, commoventur, quia nesciunt, quid sit egestas. Unde Horatio ‡ juvenis dicitur,

‡ In Arte.

Utilium tardus provisor, prodigus æris.

At senes habent alios illiberaliter, atque, ut inquiebat ille apud L. Pomponium, Atellanarum scriptorem, rumorem parvi faciunt, dum sit rumen qui impleant. Norunt enim, quàm difficilè pecuniæ acquirantur. Quod si quavis ætate difficile sit, opes parare: quanto magis in senectute! Inopiam igitur timent senes; ad quam si redigantur, effœtis jam viribus, vitam tueri neutiquam possint. Atque hoc est, quod Terentius ait Adelphis *:

* Act. 5. sc. 3.

Solum unum hoc vitium affert senectus hominibus:
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est.

Et Horatius in Arte:

Multa senem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

Quod vitium jure taxat Cicero in Catone suo: *Avaritia senilis, ait, quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quàm, quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?*

† Stobæus serm. de injustitia & avaritia.

Sed Simonides arguté hoc argumentum eludere conabatur. Siquidem rogatus, cur extrema in senectute ad rem foret attentior, respondit †, malle se defunctum opes relinquere inimicis, quàm vivum egere amicis. Quo simul amicorum inconstantiam arguebat.

‡ Nisi cum P. Victorio legere malis versutiloquax. Vide eum notis in Demetrium pag. 157. edit. Flor. Sed vitiosi codices Nonii eum deceperunt.

IV. Juvenes bonis sunt præditi moribus, quia omnia optimè interpretantur, οὐκ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς παραδείγματα ὁμοιοπαθῆ τοῖς πονηροῖς, *non habentes in se ipsis exempla earum perturbationum, quas improbi*; ut ait Plato lib. III. de Repub. At senes cuncta rapiunt in deteriorem partem.

V. Juvenes sunt creduli, quia nondum sunt vulpionum dolis redditi cautiores. Senes sunt κερδίμαχοι, & ingeniati ad fraudes, atque, ut loquitur Poëta apud Ciceronem, ad versutiloquas ‡ malicias; ideoque etiam sunt suspiciosi: unde fit, ut, quos publicitus non vellicant, hos tacitè cogitationis convicio verberent.

VI. Juvenes sunt εὐέλπιδες *, nec in maximis animum despondent: quod partim naturâ fit, quia multùm habeant caloris nativi; partim experientiæ defectu, quia non vident, cur hastas abjicere debeant, cùm aut nunquam, aut rarò, spe exciderint; partim ætatis privilegio, quia plurimum temporis residui habere sibi videantur. Ita de Alexandro juvene scribit Plutarchus in vitâ ejus, cùm primùm Persarum oram conspexisset, quæcunque haberet, amicis donâsse; ac rogatum, quid sibi servasset, respondisse, ἐλπίδα †. E contrario senes facilè desperant, tum quia calor naturalis in iis refrigeratus est; tum quia sæpe spe sunt frustrati; tum quia pusillum id temporis esse judicant, quod restat. Quare & de præteritis gaudent sermones cædere; unde senex Horatio ‡ dicitur *laudator temporis acti.* Ita Euander apud Maronem VIII. Æn. referre gaudet, quæ juvenis gesserat:

* Plení bonæ spei.

† Spem.

‡ In Arte.

Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextrâ sub Tartara misi, &c.

Ac sæpe in eo, atque adeò omni sermone, modum tenêre nesciunt. Nempe à natura hoc iis datum videtur, ut qui maximè possunt, alios etiam maximè aveant docere. Sanè Homerus quoque disertissimum Nestorem passim inducit verbosum: neque enim ausim cum aliis dicere σπερμολόγον *. Ac contemtim satis Menelaus apud Euripidem ait, Pelea senem nihil aliud posse, πλὴν λέγειν μόνον †. Contentissimè autem Maximianus, qui vulgò diu creditus est Cornelius Gallus ‡.

* Garrulum ac nugatorem.

† Quàm tantummodo dicere.

‡ Eleg. I.

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo.
O solâ fortes garrulitate senes!

Sed etsi verissimum sit, senum nonnullos audientibus crucem figere longis logis suis: id tamen condonandum iis, ob virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant. Quin indignus videatur, qui ad senilem pertingat ætatem, siquis perferre nequeat hanc loquacitatem, eamque innoxiam.

VII. Juvenes sunt verecundi, quia cùm honestum & turpe dignoscere per se nequeant, judicium de eo ferunt ex prima institutione. At senes inverecundi sunt, quia, dum lucro omnia metiuntur, sæpe pudor & honestas per eos pedibus trahantur licet. Hinc Admetus parenti suo ait apud Euripidem *:

* In Alceste.

Φεῦ, φεῦ, τὸ γῆρας ὡς ἀναιδείας πλέον.
Heu, heu, senectus plena ut impudentia est!

VIII. Juvenes sunt μεγαλόψυχοι †, sive, ut Horatius ‡ pro eo dicit, *sublimes.* Senex verò

† Magnanimi.

‡ In Arte.

——*res omnes timidè gelideque ministrat:*

ut idem * inquit. Imò sæpe nec tentare aliquid audet, quale res requirat. Exemplum habemus apud Herodotum †, in convivio, quo Amyntas, Macedoniæ rex, excepit Persas. In quo cùm Persæ impudicè attrectarent feminas, Ἀμύντης μὲν ταῦτα ὁρέων, ἀτρέμας εἶχε, καίπερ δυσφορέων, οἷα ὑπερδειμαίνων τοὺς Πέρσας· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, παρεών τε καὶ ὁρέων ταῦτα, ἅτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθὴς, οὐδαμῶς ἔτι κατέχειν οἷός τ᾽ ἦν. *Amyntas quidem ista videns, etsi ægre ferret, se tamen continebat, quia Persicum nomen supra modum metueret. At Amyntæ filius Alexander, cùm adesset, & hæc cerneret, nequaquam potuit ea perferre: quippe qui adolescens esset, nec malorum expertus.* Ubi caussam etiam apponi videmus hujus diversitatis. Nempe quòd adolescentes nihil adversi senserint in vita: senes verò, multis malis edocti, sciant, quantis periculis obnoxia sint humana omnia. Cui caussæ addere possumus alteram à temperamento, quia senibus frigus, sanguinem condensando, ingenium etiam obtundit. Ab utrâque hac caussâ est sollicita adeò cogitatio; quæ efficit, ut etiam tuta anxiè circumspiciant, ac sæpe nimio pavore præclara quoque consilia corrumpant. Ita absuit parùm, quin Fabius Maximus Cunctator consilium Scipionis de transferendo in Africam bello, quo rem ille Romanam penitus restituit, eo eversum iret, quòd meticulosè nimis

* Ibidem.

† In Terpsichore.

peri-

pericula omnia expenderet. Quare etsi senes, ob longam rerum experientiam, magnifice de se sentiant, ac sæpiùs juvenum consilia habeant despicatui: interdum tamen magnos juvenum animos præferre convenit curæ senum, plùs quàm satis est, accuratæ.

IX. Juvenes honestum præferunt utili, rectam secuti indolem & mustex ætatis, ut Nævius appellat, salutaria documenta. At senes utile præferunt honesto, quia nihil in vitâ habent carius vitâ, cujus parum superest.

* Amicis amici. X. Juvenes sunt φιλόφιλοι *, quia societate gaudent, & amicitias honesto potiùs, quàm utili, metiuntur. Senes, ex regulâ Biantis, amant tanquam aliquando osuri, & oderunt tanquam aliquando amaturi.

XI. Juvenes plurimùm transgrediuntur præceptum illud Chilonis, μηδὲν ἄγαν †. Peccant enim semper in excessu; cujus etiam argumentum est, quòd omnia, ut certissima, asseverant. At senes peccant in defectu. Iidem crebrò decepti, ut plurimùm in sermonibus addunt illud τάχα ‡.

† Nequid nimis.

‡ Forsan.

XII. Juvenes sunt quidem μεγαλαδικητικοί, h. e. vehementer proni ad injuriam inferendam: verùm contumeliæ potiùs, quàm malitiæ caussâ, alios mactant infortuniis: unde Ælianus, ludens epistolâ Oporæ ad Dercyllum amatorem, vinum quoque novum ait contumeliosum esse ob ætatem: καὶ οἶνος ὑβριστὴς δι' ἐς νεότητα. Contumeliæ autem caussâ fieri dicitur, quod fit ob voluptatem, quam quis ex eo percipit, quòd videatur ἄλλων ὑπερέχειν *. Ita Alcibiades Hipponico, viro & genere & opibus præstanti, colaphum impegit, οὐχ ὑπ' ὀργῆς ἢ διαφορᾶς τινος προαχθείς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθέμενος πρὸς τὰς ἑταίρους †: ut in Alcibiade scribit Plutarchus. At senum dispar ratio, qui magis injurii sunt ob malitiam, quàm ob contumeliam.

* Aliis esse præstantior.

† Nimirum non simultate impulsus; sed cùm per lusum constituisset id cum sodalibus.

XIII. Juvenes sunt misericordes, quia ex suo ingenio de aliorum judicant innocentiâ. Nam, ut Tullius ait ad Quinctum Fratr. *Ut quisque est vir optimus; ita difficillime, esse alios improbos, suspicatur.* At senes misericordes quidem sunt: sed ideo, quia ob infirmitatem suam metuunt, ne simile sibi immineat.

XIV. Juvenes etiam sunt propensi ad risum, eoque etiam ad dicacitatem. At senes facetias aspernantur: quippe δύσθυμοι, καὶ φιλαίτιοι, hoc est, *difficiles*, *queruli*, ut Horatius ‡ expressit. Ac Sillio * similiter dicitur *queribunda senectus*. Eo autem queruli sunt, & morosi; quia, ut Tullius † inquit, *contemni se putant, despici, & illudi*. Atqui, ut continuò addit, *in fragili corpore odiosa omnis offensio est*. Tales autem qui sunt, non possunt esse εὐτράπελοι καὶ φιλογέλωτες ‡. Siquidem ἐναντίον * τὸ δύσθυμον τῷ φιλογέλωτι, ut Aristoteles ait. Quare caussa hujus diversitatis est, quòd bona ætas ut Tullio † juventus vocatur, & animo & corpore viget vegetque, & voluptatibus fruitur. Contrà senectus, quæ *mala ætas* dicitur Accio ‡, Turpilio, Plauto, voluptatum est expers, viribus effœta, morbis obnoxia: ut conqueritur senex ille Menæchmis *:

‡ In Arte.
* Lib. 13.
† In Catone Majore.
‡ Faceti, & jocorum studiosi.
* Querulum, & jocosum, sunt contraria.
† In Cat. mai.
‡ Nonius in Senium.
* Act. 5. sc. 2.

—— Consitus sum
Senectute, onustum gero corpus, vires
Reliquere, ut ætas mala, merx mala est ergo.

Accedit etiam ad cætera senectutis mala angor ille ex cogitatione mortis propinquæ. Unde Tullius de Senect. *Quarta restat caussa, quæ maxime angere atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longe abesse.* Nimirum senes sunt φιλόζωοι †. Imò quo morti sunt viciniores, hoc sunt vitæ cupidiores. Cujus ratio est, quia cupimus ea, quibus destituimur. At, extremâ ætate, quodammodo caremus vitâ; quia tota jam quasi effluxit. Sed Cato apud Tullium in eo totus est, ut doceat, senectuti non esse timendam mortem, ac denique de se ipso concludit: *Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi decurso spatio, à carcere ad calces revocari.*

† Cupidi vitæ.

Quod ad ἀκμὴν, sive virilem ætatem, ea adolescentiæ errores videt, seque improvidè adeò in multis egisse, multùm miratur, & propterea, quicquid à se peccatum fuit, emendare conatur. Nec jam acres adeò sunt affectuum stimuli, quia fervor ille sanguinis remisit. Itaque ut ætas ea inter juventutem, & senium, veluti in medio, constituta est: ita etiam intermediam obtinet naturam. Nam, quæ bona adolescentia & senectus habet divisa, ea vigor ætatis habet conjuncta: & quæ juventus ac senectus habent in excessu & defectu, ea virilis ætas habet in mediocritate. E.G. Juventus respicit honestum, non utile; senectus utile, non honestum; virilis ætas, & honestum, & utile. Hinc Horatius in Arte:

Conversis studiis ætas animusque virilis
Quærit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Juventus fortis est, sed intemperans; senectus temperans, sed timida; virilis ætas fortis, & sicca sobriaque. Juventus nimis credula; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas pro rerum naturâ confidit aut diffidit. Et sic de cæteris. Atque hæc de morum discrimine, ratione ætatis. De quo ex Aristotele etiam hausit ea Elias Cretensis, quæ adfert commentario in orat. I. Nazianzeni *. Nempe doctrina hæc utilis est non modò in foro, aut curia, sed etiam in ecclesia. Admodum præterea necessaria est poëtæ: quâ de re sic Horatius in Arte: * Col. 62. & 63. edit. Claud. Morell.

Si plausoris eges aulæa morantis, & usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus, & annis.

VII. Quid nobilitas sit, et quot modis dicatur.

POstremò differunt mores ratione nobilitatis, potentiæ, divitiarum, aut felicitatis. Quid sit nobilitas, pauci sciunt. Vulgò certè existimant, à Cæsare, aut Rege, quemquam nobilem creari; cùm insignia quidem nobilitatis conferre possint, nobilitatem non possint. Neque enim, si rex, Neroniano aut Phalarico præditus ingenio, nobilem porrò censeri velit, jubeat, hominem nihili, cujus sibi opera in sceleribus patrandis utilis fuerit, is nobilis idcirco judicari debet: quin nobilis, antiquitatis judicio, per se fit, qui tyrannum hunc è medio tollit; uti argumento nobis est Harmodii & Aristogitonis exemplum. Est nempe nobilitas nominis splendor. Quippe, ut *nomen*, ita & *nobilis*, à noscendo dicitur. Cùm autem & scelere quispiam nobilis dici possit, ea, quâ de hic agimus, nobilitas, est claritas nominis cum laude conjuncta. Sed neque hæc nobilitas est uniusmodi; cùm quidam nobiles per se fiant, alii nascantur. Per se quis nobilis fit, tum eruditione, non illâ vulgari, ac pædagogicâ; sed præcellenti, quâ quis longè lateque nomen suum diffundit: tum virtute, non quidem eâ, quam in omnibus requirimus, qui probi haberi volunt; sed heroicâ, suique in admirationem cæteros rapiente. Ita eruditione nobiles fuere Homerus, Euripides, Maro &c. Virtute nobiles factis Iphicrates, Scævola Sicinius Dentatus &c. Qui verò nobiles nascuntur, hi vel nobiles sunt antiquis divitiis; cujusmodi innumeros hodie videre est, qui nec ipsi memorabile quicquam præstiterint, neque laudare parentes queant factis illustres: vel, quæ potior nobilitas est, nati sunt majoribus, qui egregium sibi nomen pepererint. Ita apud Romanos nobiles censebantur, qui jus habebant ponendæ imaginis: id verò iis duntaxat concessum erat, qui magistratum gesserant curulem: eoque hi nobiliores censebantur, quo atria pluribus insigniebantur imaginibus, quas poëtæ *ceras* appellant, quia nihil aliud erant, quàm capita pectore tenus è cerâ effigiata. Porrò horum quidem, qui nobiles nascuntur, alii sunt εὐγενεῖς, sive *nobiles* solùm, alii etiam γενναῖοι, sive *generosi*. Εὐγενεῖς, Aristoteli † sunt, qui bono sunt nati genere, licet interim à majorum virtutibus deflectant: cujusmodi hominum nobilitas in astragalis sita est; ut de leviro suo dicebat Herodes Atticus apud Philostratum ‡: at γενναῖοι sunt, qui non degenerant, sed majorum imitantur virtutes. Itaque & Ari-

† Lib. 2. Rhet. cap. 15. dist. vulg.
‡ In vitis Sophistarum.

* Lib. 1. cap. 1. juxta vulgarem distinctionem; sed juxta novam Cæsaris Scaligeri, cap. 2. sect. 23.
† Nobilem.
‡ Generosum.

& Aristoteles in historiâ animalium * leonem εὐγενῆ † vocat; lupum γενναῖον ‡. Sed & Latinis aliud est *nobilis*, aliud *generosus*: unde est, quòd in epist. Hypsipyles ad Jasonem conjungantur ab Ovidio;

Si te nobilitas, generosaque nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat. VIII:

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus.

VIII. De moribus nobilium.

I. Solent autem nobiles esse, ut Appulejanâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio est, quòd iis quisque bonis, quibus ornatus est, studet addere. Putant etiam, sibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipsi solùm sic sentiunt; sed aliorum idem judicium esse vident. Seneca ipse lib. IV. de Benef. cap. XXX: *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum; sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed novis, prætulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater?* Pluraque ejusce generis exempla mox subjungit. Et convenit Asconii illud in orat. pro Scauro: *Quæ generis claritas etiam inertes homines ad summos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Cassiodorum lib. II. epist. II: *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epist. XXIII: *Quia P. C. de vobis judicemus, expendite: cùm ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non fastidio negligentiæ, sed honorabili præsumtione naturæ.*

II. Solent etiam alios nobiles aspernari; præcipuè, qui minùs antiquæ sunt nobilitatis, idque ut majores habeantur. Quod etiam in caussâ est, cur erga alios ferociùs se gerant. Unde Socrates de se apud Platonem ait in Theæteto: Ὡς ἐγὼ εἰμὶ υἱὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρῆς Φαιναρέτης· *Sum filius obstetricis valde generosæ, ferocique præditæ animo Phanaretes.* Ita vocem βλοσυρὰ rectè transtulit Casaubonus *: quanquam propriè βλοσυρότης est *torvitas*; unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò; quia eo respexit Plato, quòd bene nati magnificè de se sentiant, cæteros verò ferociùs despiciant. Nempe hoc iis quasi innatum est, ut ait Aristides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον κτῆμα τοῖς κρείττοσι.

* Lib. 5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent autem Physiologi, nobiles, si vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere similes; quorum tamen posteri paulatim degenerent: sin fuerint ingeniis excellentibus, gignere insanos ac furiosos; ut liquet ex posteritate Alcibiadis, & Dionysii majoris: si denique fuerint ἀτρεμεῖς, hoc est, constantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agrestes, ac contumaces; (quos Plato in IX. de Legg. κερασβόλους vocat à similitudine seminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non consequantur à solo justum temperamentum, adeoque dura fieri existimentur, ut ne quidem molliantur, si aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta resistant, ut scribitur quintodecimo Γεωπονικῶν:) interdum vero producere liberos inertes ac stupidos; quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alii parùm acutos, alii dementientes, & a communi sensu sequestratos. Exemplum peti, cùm ex aliis jubent, tum ex liberis Hippocratis, in quos dicteria à Comicis jaci solita, non modò agnoscit Galenus †, sed & liquidò cognoscere est è Nebulis Aristophanis. Verùm hos alius fuisse Hippocratis liberos, argumento est, quòd Eupolis quoque eos perstringat. At hic decessit initio belli Peloponnesiaci: quo tempore, cùm Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui verisimile fiat, liberos ejus Athenis incessi solitos, tanquam certitos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Thessalus, fuereque & ipsi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui à Comicis exagitantur, Telesippus Demophon, & Pericles nominati; ut testatur Aristophanis scholiastes. Quare non Coi, sed Atheniensis cujusdam Hippocratis filii, ridentur à Comicis: quod & ipsum pluribus adserit Casaubonus lib. III. Animad. in Athen. cap. XVII, & Marsilius Cagnatus lib. IV. Var. Observ. cap. I. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falsi sunt, icirco veris eos defici exemplis, existimari debet. Nam res comprobari potest vel exemplo è L. Seneca paullo ante adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suasoriâ postremâ, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem.* Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris à veterum quodam (nomen tacet) dictum fuisse, ait epist. XIV. libri VII. Idem testatur Plutarchus in Cic., & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è variis: inter alios Plinio lib. XV. cap. XXI. Sed Ciceronis filio non insistam: cùm idem liquere possit è liberis Socratis, Aristarchi Grammatici, Cimonis, Periclis, aliisque. Vide illustrem hâc de re locum Ælii Spartiani in Severo Imp. Caussa verò ejusce rei est, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per se quidem optimum sibi proponit. verùm nihil sub cœlo perpetuum est, omniaque finem sortiuntur. unde fit, ut natura sensim deficiat in generatione præstantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre est, quæ paullatim vigorem suum amittunt; item in equis è Thessaliâ, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis aut novenis annis, alios equos equasque advehere necesse habent, quia absque isthâc renovatione deficeret pullorum generositas. Neque existimandum, contradicere sibi Aristotelem, eò quòd nunc quidem dicat, verisimile esse, bonos bonis gigni; quia natura optimum intendat: nunc ajat, nobiles ut plurimùm producere liberos dissimiles; quia nobilitas sit multorum majorum virtus, ac multitudine illâ præstantium majorum natura defatigata præstantes cesset producere. Non, inquam, hæc pugnant, quia verisimile etiam est, quod raro fit, modò vulgò ut plurimùm fieri sit persuasum: quomodo verisimile est, oriente cometâ mortem magni nominis principi portendi; item bubonem in tecto stridentem funus domo minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni respondeat. Adde quòd non temere hoc de nobilium liberis in vulgus persuasum est, cùm in cæteris rebus ita videat usu venire, ut plurimùm fiat, quod natura intendit: quod verò hic aliter fit, id est ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præstantissimos majores jam lassatam, ut dicebamus. Nec tamen huic rationi à natura petitæ sic insistendum, ut non adscendamus ad naturæ auctorem, qui, ne credamus, ingenii bona esse hæreditaria, occulto judicio ea dispensat, sicut vult. Et hæc de nobilibus.

† Lib. quod animi mores &c.

IX. De moribus divitum.

At quos divitiæ producunt, —— ut hinc ordiar Lucillii verbis, fere abhorrent ab iis, quæ lædere possint existimationem. Debent autem hoc educationi honestæ. Unde Xenophon penè initio libri de Rep. Atheniensium: Ἐν τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία· ἥτε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά, καὶ ἡ ἀπαιδευσία, καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων (ἔνεστιν) ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. *In optimatibus enim & divitibus minimum est intemperantia ac injustitia; studium verò accuratissimum rerum honestarum: in plebe vero est plurimum & inscitia & confusionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad turpia: ac plerique ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneque institui.* Interim & divitias magna vitia consequuntur. *Adeo quadam* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *societas penè est*

etiam nominis duabus his rebus, vitiis, & divitiis. Quâ παρηχήσει gaudet non semel Salvianus Massiliensis. Hujus & illud lib. VI: *Simul ut destiterunt esse divites, desinunt esse vitiosi.* Quæ vitia autem divitias sequantur, paucis nos docet Plutus ipse apud Lucianum in Timone: ubi sic loquitur; Ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν ταπεινῶν, ἀναπετάσας τὴν θύραν, εἰσδέχεταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τῦφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μυρία. *Postquam aliquis, qui me primò est adeptus, adapertis foribus receperit, clàm unà mecum ingreditur fastus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus, & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis istorum distinctiùs agamus.

I. Inprimis divites sunt ὑβρισταὶ*: ut Aristoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vita contumeliosè tractarint tenuis sortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντείᾳ; in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ illorum in terram remissæ, quinque & viginti annorum μυριάδας † in asinis sint; unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, usque dum id spatium exspirarit, quod pœnæ huic fuerat decretum.

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h.e. superbi. Unde Salvianus lib. VII. *Taceatur superbia, & tumor, tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Aristotelem, ut plurimùm sunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. Salaconis illius instar, qui cùm pauper esset, ditissimus videri affectabat ‡, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, se possidere, quibuscumque ad vitam beatè degendam opus est; aut si quid deest, id pecuniâ facilè acquiri posse. *Omnis enim res Divitiis paret,* ut ait Horat. lib. II. Satyr. II. sapientia quoque ipsa, ut statim subjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis: Ἔστι δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον· *Felicitati ac divitiis summa inest sapientiæ opinio.* Item versus isti Ennii, quos ab Euripide Jambis expressos in Hecubam suam Trochaicis transtulit versibus;

Hæc tu etsi perversè dices, facilè Achivos flexeris.
Namque opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet.

Quamquam hi sanè versus parum faciant ad præsens institutum, si cum Alciato legamus, *Nam cum opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in suâ Agellii editione, defendi nequit, cùm versus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati*; jam ab accusatione Agellii* vindicatus fuerit Ennius, quòd τοὺς δοκοῦντας verterit *opulentos.* Sunt enim *opinati*, qui in magnâ sunt opinione atque existimatione: unde *opinatissimi auctores* apud eundem Agellium, qui summæ sunt auctoritatis. Vide Alciatum lib. VIII. Παρέργ. Juris cap. XII.

IV. Molliter etiam divites se habent, ac luxuriosè; idque ut se hoc pacto ostentent. Juvenal. sat. VI.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles.

Nempe, ut apud Claudianum † est:

—— humanas obliniat copia mentes.

V. Sunt & jactabundi. quia etsi revera sit angusti abjectique animi divitias mirari: tamen (ut Petronii verbis utar) *qui solas exstruere divitias curant, nihil volunt inter homines melius credi, quàm quod ipsi credunt.* Adde quòd præter se vident, non modò τοὺς ἀγοραίους atque in trivio natos; sed eos etiam, qui sapientes habentur, divitias suspicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm sapientes præstarent, an divites; divites respondit, cùm sapientes semper in vestibulis divitum conspicere sit. Quod si quidem ita, uti dixit, sensit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Aristippus Cyrenaicus, qui Dionysio tyranno rationem quærenti, cur sapientes præ divitum foribus conspicerentur, non item hi ante fores sapientum; in caussa esse respondit ‡ quòd sapientes, qui plurimùm pauperes sunt, (nam, ut Petronius ait, *nescio quomodo bona mentis soror est paupertas*) satis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

VI. Divites etiam se dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non frustra fit, cùm in magistratu sinistram gignere possit opinionem tam inopia, quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mittendus esset; rogareturque Scipio Æmilianus, cujus hâc in re sententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat*, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet; alteri nihil satis est;* æquè malam licentiæ imperii magistram judicans inopiam, & avaritiam.

Omnium autem vitiosissimi, & maximè insubidi ac insolentes sunt οἱ νεόπλουτοι †. Quod suavissimâ, de Mella & Cæpione, narratiunculâ ostendit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. Videlicet fortunæ subitæ ita inebriant homines, ut non sint, qui priùs fuerunt. Accedit, quòd νεόπλουτοι sæpiùs sunt ἀπαίδευτοι ‡: unde est, quòd non modò παροινίᾳ gaudent ac lasciviâ; sed etiam nesciant rationem tractandi divitias. Nam ἀρχαιόπλουτοι * majorum exemplo & institutione magis norunt modum conservandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturii esse solent. Sicuti enim γεργέρες ὀψοφάγοι †, ut Aristophanes ‡ appellat, hiras semper latrantes habent; ita nec divites fere istiusmodi ullis opibus expleri possunt; sed *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit* *.

X. De moribus potentium.

POtentes (quibus ab Aristotele opponuntur ἀδύνατοι; eos Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantùm æstimantur divitiis; sed etiam τῇ δυνάμει, sive *opibus*: prout Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, sociorum, servorumque multitudine sita est. Inprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magistratu. Eorum quidam, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius †, strumam, h.e. turpia sua facta, διβάφῳ ‡ vestiri & occultari putant, divitibus sunt pejores, quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregiè observavit Tullius pro Quinctio, *sine injuriâ potentiam levem atque inopem esse.* Sanè contumeliosos esse in eos, qui tenuioris fuerint sortis, indicat quoque hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖ τῷ Διὶ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς· *Valde elato animo es, Juno, quòd consuescas cum Jove, & unà cum eo regnes, atque hac propter absque metu contumeliosa es.* Neque intra contumeliam se continent: sed damno etiam afficiunt. Meritò itaque Critias, qui unus è triginta Atheniensium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim significatur illo ejusce dicto apud Platonem in Charmide*: Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸς ἐὼν μοῖραν αἰρεῖσθαι κρεῶν· *Ne si hinnulus sis, cum leone carnium sortire portionem.* Neque potentes, eos, quibus antistant, damno solùm mactant; sed bonis quoque planè exuunt; ut meritò veteri verbo piscium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expressit M. Varro † apud Nonium ‡:

Naturâ humanis omnia sunt paria.
Qui poti', plus urget; pisceis ut, sæpe minutos
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Sanè solis in legibus impotentiores contra potentes præsidium ac fiduciam omnem repositam habent: ut his id verè sint leges, esse sanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca supina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hisce esse amoletum quod-

* Contumeliosi.
† Decies millia.
‡ Suidas & Hesychius.
* Lib. II. cap. 4.
† Lib. 3. de raptu Proserp.
‡ Laert. in Aristippo.
* Val. Max. lib. 6. cap. 4.
† Quibus recentes sunt divitiæ.
‡ Quibus haut contigerit institutio.
* Quibus priscæ sunt divitiæ.
† Manduci sive gumiæ.
‡ In Εἰρήν.
* Juvenalis sat. 14.
† Lib. 2. ad Att. epist. 9.
‡ Bis tincta purpura.
* Pag. 155. ed. H. St.
† Margopoli.
‡ In Comest.

quoddam; ex Zoroastre mago libro quinctodecimo scribit Cassianus Bassus, vel quisquis auctor γεωπονικῶν Constantino Cæsari adscriptorum. Quid quod, proh dolor, nec in ipsis legibus sat præsidii reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, suâ suorumque potentiâ subnixi. Itaque & Anacharsis * leges aranearum retibus comparabat; in quæ si minores inciderint muscæ, retinent; majores verò ea perrumpunt. * Plutarchus in Solone.

Quamquam verò hæc ita sunt; tamen negare non possumus, plerosque omnes potentes pleraque omnia habebere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem; ideoque conantur sibi demereri alios, à quibus τίμιοι, sive *domini*, salutentur. Sunt etiam animis fortioribus, plusque adhibent industriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis sectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives sunt; sed potius in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœnissis ait;

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam sis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus scribit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBUS FORTUNATORUM.

FOrtunati (cujusmodi etiam dicimus formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus sunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis sunt religiosi, eò quòd fortunam, quâ aucti sunt, rectè à Deo sibi obtigisse statuant; contrà quàm illi, quibus τύραννος τύχη †. Deteriores verò sunt, quia dulci fortunâ ebrii, (ut de Cleopatrâ dixit Horatius ‡) magis sunt inflati, temerarii & impotentes. Ut rectè scripserit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιφθονικοὶ * καὶ θρασυλέες † τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magister, cùm parvâ manu victoriam quandam reportâsset, successu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & se, & exercitum perdidisset †, nisi præsenti periculo fuisset liberatus operâ Fabii Maximi.

† *Fortuna rerum domina.* ‡ *Od. 37. lib. 1.* * *Felices, sunt injurii & confidentes.* † *Polybius lib. 3. Livius lib. 22. Plut. in Fabio &c.*

Istiusmodi igitur moribus præditi sunt *potentes*, *dites*, *fortunati*, *nobiles*; quo ordine hos ipsos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti sunt.

XII. EPILOGUS DOCTRINÆ DE MORIBUS.

ET hæc de Inventione morum; quæ cùm oratori omnino necessaria sint, spissus est ille error Quinctiliani, scribentis, doctrinam hanc sine damno omitti posse. Nam cùm homines assentiantur orationi moribus suis accommodatæ; varient autem mores eorum, pro affectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diversitate, diverso utatur orationis genere? Aristoteles; Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους· *approbant omnes eas orationes, quæ moribus suis conveniunt ac similes sunt.* M. Antonius apud Cic. lib. II. de orat. *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poëmatis comparatum: ut Horatius agnoscit, cujus verba superiùs † adduximus. Quod verò idem Fabius, infinitam esse hanc doctrinam, asserere non dubitat; aliquid videri potuisset, si ignorabilis fuisset ejus ævo liber Aristotelis secundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, sciunt non modò, qui eum legerunt, lectionem iterarunt, tertiarunt, (quod ejus meretur præstantia) sed etiam, qui vel tanquam per caliginem inspexerint. Qui adversus Aristotelem conjurarunt, hi Quinctilianum, contra quem ipsum quoque libris integris calamum strinxerunt, hâc in parte sequi malunt, quàm Aristotelem. Verùm quemadmodum sol geminus non est, neque Thebæ sunt geminæ, etsi furenti Pentheo * videantur: ita neque hæc vel inutilia, vel alius loci existimari debent, licet istiusmodi esse stupor hominum credat. Equidem non iis, calidam ut picem potent, (quod imprecari olim inimicis solent †) verùm saniorem opto mentem.

† *Sect. 6.* * *Euripid. in Bacchis, & Maro 4. Æn.* † *Plautus Mercat. act. 1 sc. 2. & in vetr. inscriptionum collectione Gruteriana pag. 1191. inscript. 9.*

CAP. XV.

DE LOCIS COMMUNIBUS, DEQUE ARGUMENTATIONE, ET AMPLIFICATIONE.

Præter locos cuilibet caussæ generi peculiares, adeunda quoque est sylva communis locorum in omnes caussas.
Loci istiusmodi, ut superiùs diximus ‡, sunt duo; Possibile, & impossibile; Magnum, & parvum.
Locus Possibilis, & impossibilis, trifariam consideratur. Nam vel docetur aliquid factum, aut non factum; vel fieri posse, aut non posse; vel futurum, aut non futurum. Factum, aut non factum, maximè probatur in genere Juridiciali: fieri, aut non fieri posse; item ecquid futurum sit, aut non futurum, inprimis ostenditur in Deliberativo.
Magnum itidem, & parvum, potissimùm ad Genus Demonstrativum pertinent.
Quemadmodum autem hi argumentorum loci ita sunt communes, ut uni caussæ generi magis competant, quàm alii: ita enthymema etiam, & exemplum, pertinent quidem ad omnia dicendi genera, sed gradu dispari: cùm enthymematis magis utamur in genere Juridiciali, exemplis autem in Deliberativo.

‡ *Lib. 2. cap. 2. sect. 3.*

I. DE ARGUMENTIS, QUÆ PETUNTUR E LOCIS COMMUNIBUS.

CAp. XXV. lib. II. * aggreditur Aristoteles tractationem locorum communium. Nam, ut suprà † ostendimus, loci alii sunt singulis caussarum generibus proprii, de quibus fusè ab Aristotele, & nobis, actum est lib. I: alii sunt omnibus generibus communes; de quibus nos strictim cap. II. lib. I. plenè verò Aristoteles hoc loco. Sunt autem hi duo. Prior est, quia quid fieri potest, aut non potest; τὸ δυνατὸν, καὶ ἀδύνατον. Δυνατὸν aliquid esse, non uno ostenditur modo. Nam vel ἁπλῶς monstramus, aliquid fieri posse; vel speciatim probamus, aliquid aut factum esse, aut futurum. Alii hæc ad tria referunt tempora. Nam ratione præteriti ostendimus aliquid factum; ratione præsentis, aliquid posse fieri; ratione futuri, aliquid fore. Neque malè, qui tres distinctos hæc locos faciunt: ut in universum sint quatuor loci communes; de eo quod fieri potest, de facto, de futuro, & de magno ac parvo. Locos autem vulgari notione appello summa inventionis capita, & genera universa, quæ à Boëthio dicuntur differentiæ primarum & maximarum propositionum. Sed Aristoteli loci sunt axiomata ipsa: quod idem Boëthius cùm alibi indicat, tum in Top. Cic. lib. I. his verbis ‡: *Maximas igitur, id est, universales ac notissimas propositiones, ex quibus syllogismorum conclusio descendit, in Topicis ab Aristotele conscriptis locos appellatos esse, perspeximus. Quod enim maxima sint, id est, universales propositiones; reliquas in se, velut loci corpora, complectuntur: quòd verò notissima atque manifesta sint; fidem quæstionibus præstant, eoque modo ambiguarum rerum continent probationes.* Hujusmodi axiomatum, sive maximarum propositionum sylvam adfert Aristoteles in quatuor locis antè memoratis. Ac in tribus quidem prioribus, nempe eo quod fieri potest, facto, & futuro, axiomatum sive canonum sylvam apud eum vide cap. XXXV *, & duobus sequentibus. Erunt fortasse, qui existiment, omnem eam propositionum sylvam hic etiam legi debuisse: cæteroquin mutila fore,

* *Sive juxta vulgarem distinct. cap. 18.* † *Lib. 1. cap. 2. sect. 5.* ‡ *Pag. 767. edit. Bas. Henrici Petr.* * *Juxta vulgarem distinct. cap. 19.*

N 2

fore, quæ de inventione tradimus. Sed profectò, cui grave fuerit subinde consulere principem artis nostræ virum, imò naturæ miraculum, is mihi indignus videatur, cujus caussâ me exscribendo onerem, ut alterum labore levem inquirendi. Faciant hoc, atque omnia bene dicta, etiam apertissimè exposita, cum pulvisculo in areas suas convertant, quibus studium est, Aristotelem, vel alios veterum, excutere de manibus adolescentiæ. Mihi verò abunde honoris habebitur, si unà cum antiquis legar: in quos nostra, aliquando brevis introductionis, aliquando verò uberis commentarii loco erunt.

De magno & parvo agendum Aristoteli erat cap. XXXVIII †. sed remittit in hoc lectorem suum ad caput XXVII ‡ lib. I. ubi ubertim tractavit de bonorum magnitudine; ex quibus cognoscere est, quid magis minusve sit honestum, utile, aut æquum. Fortasse autem subeat quemquam admiratio, quòd in tractatione generis deliberativi non rejecerit magni & parvi doctrinam in hunc locum; aut inibi, cùm ageret de magno & parvo, non simul tractârit de altero loco communi, qui est δυνατὸν καὶ ἀδύνατον *. Sed profectò hàc quoque in re meritò nobis Aristoteles Polycleti norma est. Quippe, cur de possibili & impossibili in genere deliberativo tractaret, caussæ nihil erat. At justa ratio fuit, cur ageret de magno & parvo. Nam finis generis deliberativi est bonum: id autem ut cognoscatur, tum absolutè, tum relative considerari necessum fuit; ac proinde id spectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo solùm ratione generis deliberativi actum est: hic verò de iis generatim tractandum fuit, propter genus demonstrativum, & juridiciale. Verùm facile est nobis, hanc quoque, ut facer poëta † loquitur,

—— lateris sinuamine flexi
Ludere ventosam, jactu pereunte, sagittam.

Nam Aristoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honestum, qui scopus est demonstrativi, & justum, quod generis juridicialis finis est, comprehenduntur sub bono. Quocirca de magnitudine ac præstantia velle hoc loco edisserere, id verò, ut Aristoteles ait, sit κενολογεῖν, atque inanes sermones fundere.

† Vulgo cap. 19.
‡ Vulgo cap. 7.
* Possibile & impossibile.
† Prudentius.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HActenus à nobis, qui Aristotelis ductum sequimur, actum est de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, ἀποδεικτικοῖς; iisque tum propriis, tum communibus. Huic doctrinæ subjicit Aristoteles cap. XXXIX ‡, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut secus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortasse etiam ὑπολίπους; Latini, si vera est doctissimorum hominum suspicio, sublestas vocant.

‡ Sive cap. 20. dist. vulg.

Duplex inprimis est apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματική, & παραδειγματική. Prior probandi ratio est certior: at, quæ per exempla fit, planior est. De posteriori hoc priùs dicam.

Exemplorum aliud historicum sive factum, aliud fictum.

Historicum dicitur, quod affert res gestas: velut, cùm negatur permittendum, ut Rex Persarum in Ægyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupassent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum est duplex: παραβολή, quæ Ciceroni similitudo, aut collatio; & λόγος seu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολή est, cùm similem casum fingimus: ut, si quis ostendat, magistratum non sorte, uti fit, ubi penes populum imperium est, sed suffragiis constituendum: nam si sorti committatur, tantundem fore, quàm si illi, quorum nomina sorte ex urnâ exierunt, athletæ consultantur, aut naucleri; quâ ratione fortè futurum est, ut is athleta, aut nauclerus, designetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ artis, fuerit ignarus.

Μῦθος seu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnasmatis, definitur, λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν· *oratio falsa, repræsentans veritatem.* Talis est illa, quam expressit Horatius epist. x. lib. I:

Cervum equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis frenumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste:
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

Usus eâ Stesichorus *, cùm autor fuit conterraneis Himerensibus, ne, si vivi videntesque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus summo cum imperio crearant, præsidium quoque ac custodiam corporis darent, quibus postea abusurus esset ad occupandam tyrannidem.

* Arist. 2. Rhet. cap. 39. at vulg. 20.

Variæ autem sunt λόγων seu fabularum species. Vocantur enim Æsopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ, Caricæ, Ægyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur verò ita ab auctore, vel natione, à qua fabulam acceperimus. Nam suæ sunt singulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi scriptis consignarunt, addito eorum nomine, à quibus manassent. At qui materiâ fabulas istiusmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnasmatis † scribit, εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν ‡. Ex his est Græcus Aristophanis interpres in Vespas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit eum Scipio Gentilis lib II. Παρέργ. cap. XXV. ubi & sententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto scholiastæ loco deceptus videtur. Etiam specie has fabulas distinxit Aphthonii interpres, qui sic scribit *: Ἴσιον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. *Sciendum, esse, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ solum sunt de animalibus ratione præditis: Æsopicas verò, quæ & rationalibus constant, & ratione destitutis: Lydias autem, & Phrygias, & Lybicas, quæ solùm sunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene scribit Theon, ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπαντες αἱ ἰδέαι· *in omnibus prædictis omnes istæ formæ insunt.* Et hæc de fabulâ. Plura qui de exemplo volet, è junioribus adeat Rodolphum Agricolam; è veteribus, auctorem ad Herennium, Quintilianum, Ammonium, Suidam in παράδειγμα. Etiam videat, quæ de tribus exemplorum formis adfert Aristoteles cap. XXXIX †: quo etiam docet, quomodo, & quando, iis utendum sit. Nobis enim tantùm per ea desultorium in modum decurrere animus fuit; quomodo, ut ait togatorum doctissimus ‡,

—— Levis
Tipulla lymfæ frigidos transit lacus.

† Pag. 22. edit. Basil.
‡ Stulti sentire videntur.
* Pag. 3. edit. Ald. Vide Leopardum Lib. 16. cap. 18.
† Vulg. cap. 20.
‡ Apud Nonium in Tipulla.

III. DE RATIONE ARGUMENTANDI A ΓΝΩΜΗ SIVE SENTENTIA.

VEnio ad alteram argumentandi formam, quæ est ἐνθυμηματική. Ad enthymema verò Aristoteles etiam γνωμολογίαν refert: cujus ratio est, quòd ferè enthymematis antecedens sit γνώμη; interdum & consequens. E. G. Vim vi repellere licet. Non igitur committit latrocinium, qui vim vi repellit. Hic utraque enthymematis pars seorsim accepta γνώμη est. Est autem γνώμη generale pronunciatum de rebus actiones spectantibus, sive eligendis, sive evitandis, ad usus humanos. Autori Rhetoricorum ad Herennium sententia definitur oratio sumta de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit. Talis est illa Euripidis in Medea:

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυχ' ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.

Ne-

Nequaquam oportet, qui sapit, vulgò ut suos
Sapientiores ille reddat liberos.

At Enthymema fit ratione additâ. quæ istiusmodi est apud Euripidem:

χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.
Nam præter hancce, quam jam habent, ignaviam,
Invidiam iidem civium inveniunt gravem.

Verisimile autem fit, hac re adductos inductosque esse, qui dixere, γνώμην esse enthymematis partem. Sane non esse perpetuum; quod affirmatè adserunt; vel indicium fecerit illhoc Domitii Afri: *Princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Nec enim tam oculati sumus, ut ullum hic videamus ἐνθύμημα.

Porrò, ut ex magistri Herenniani definitione cognoscimus, sententiarum aliæ ostendunt, quid fiat; aliæ, quid fieri debeat. Prioris generis est istud Pamphili apud Terentium in Hecyra*: *Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni, atque humiles, sumus.* Cui sententiæ gemina est Tulliana isthæc apud B. Augustinum†: [* Act. 3. sc. 3.] [† Lib. 5. de civit. Dei cap. 7.]

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse
Jupiter auctiferas lustrârit lumine terras.

Quibus verbis Cicero interpretatus est isthoc Homericum‡. [‡ Od. x.]

τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Eundem locum respexit Minucius Felix, cùm in Octavio suo scribit: *Audio, poëtas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes: & talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit.*

Posterioris verò generis γνώμη est isthæc Plautina*: [* In Frivolaria, apud Festum in Navus.]

Navè agere oportet, quod agas, non ductariè.

Hujusmodi vel sunt re verâ γνῶμαι; ut quæ homini conveniunt probo: vel solùm tales sunt opinione dicentis; ut quæ poëtæ tribuunt improbis, quo τὸ πρέπον† servent. Qualc illud Plauti Trinummo*: [† Decorum.] [* Scen. quo ille homo]

De mendico malè meretur, qui ei dat, quod edat, aut bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit; & illi producit vitam ad miseriam.

Noti etiam, imò jam antea adducti† nobis, Euripidei versus in Phœnissis, quos Cæsar semper in ore habebat; Cicero verò sic expressit: [† Cap. præcedenti, sect. 10.]

Nam si violandum est jus, regnandi gratiâ
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Neque enim hæc ex suo, sed ex Eteoclis sensu, poëta dixit. Apud quem ejus generis plurima invenias. Eoque nomine sæpiùs fuit reprehensus ab iis, qui non satis cogitarent, poëtæ esse, pro persona cujusque aptos effingere sermones, ac mores. Quamquam nec diffiteri liceat, poëtas, scriptoresque alios, interdum in iis, quæ pulcherrimè sibi videntur dixisse, aberrare à vero; eoque sententias eorum exigi debere ad sanioris philosophiæ rectæque rationis obrussam. Quâ de re vide, quæ scribit Plutarchus libro de lectione poëtarum: item recentior ille, sed par antiquis, Hugo Grotius, luculentâ illâ præfatione utriusque Ἀνθολογίας à se feliciter castigatæ, & mirâ venustate Latinis versibus expressæ.

Cavendum autem oratori à blando illo vitio, quod præclaras etiam mentes circa Neronis ævum invasit, ut sententias usurpent ad ostentationem sapientiæ. Quod multi hodieque faciunt, qui tum demùm videntur sibi Atticè dicere, si sententiolis omnia, velut bracteatis dictis, reluceant, præsertim in clausulis. Quanto aliter, qui Julii & Augusti ævo vixere! quàm nihil apud eos, nisi simplex, & nativum! Ad horum igitur nos exemplum componemus; si potiùs paucis sapientibus placere studeamus, quàm plurimis è vulgo. Quibus verò in rebus sententiis utendum sit; & quos conveniat sententiis uti; quemadmodum &, quid fructus adferat eorum usus, tum auditoribus, tum oratori; id universum docet Aristoteles cap. quadragesimo‡. Consulatur quoque Fabius lib. VIII. cap. V. magister Herennianus, itemque Aphthonius. [‡ Al. cap. 21.]

IV. De generibus enthymematum.

Enthymemata aliquotfariam dividi possunt. Præcipuæ sunt divisiones duæ. Nam alia eorum sunt δεικτικά, quæ probant, rem esse, aut non esse; alia ἐλεγκτικά, quibus refutatur adversarii sententia. Item quædam Enthymematum sunt revera talia, quædam sunt φαινόμενα*, uti & fit in syllogismis. Utrâque in distributione præit nobis Aristoteles cap. XLII†. Ex locis enthymematum δεικτικῶν quædam sunt argumentorum κατασκευαστικῶν, hoc est, eorum, quibus sententiam nostram confirmamus. De his vide cap. XLIII.‡. At loci argumentorum ἐλεγκτικῶν, quibus adversarii opinionem convellimus, tractantur cap. XLIV. *. Locos argumentorum σοφιστικῶν habes cap. XLV. †. Locos argumentorum ἀνασκευαστικῶν, quibus solvuntur argumenta adversarii, vide cap. XLVI.‡ Atque ita, cùm oratores habeant quadruplices locos; proprios, assumtos, communes, & communissimos; ac locos proprios, & assumtos, explicuerit lib. I. communes locos declararit cap. XXXV, XXXVI, & XXXVII. libri II. hac postremâ libri II. parte, quæ est à cap. XXXIV. usque ad finem, explicat locos communissimos. Neque hoc cuiquam eo nomine mirum videri debet, quòd de locis communissimis egent in Topicis. Nam Dialectice, & Rhetorice, sunt facultates similes, ac circa res quaslibet versantes; eoque iisdem utuntur locis; sed diversum ob finem, ut alibi‡ ostendimus ubertim. Adde quòd Aristoteles non hic omnes explicet locos, quos in Dialecticis tractârat; sed tantùm eos, qui propriè conducunt tribus caussarum generibus; ad quos usus restrinxit Rhetoricen: cujus natura alioqui non latè minùs patet, quàm Dialectices, ut Aristoteles disertim scribit initio Rhetoricorum. [* Apparentia.] [† Juxta vulg. ... extremâ parte cap. 22.] [‡ Vulg. cap. 23. parte priori, usque ad verba illa, Ἄλλος ἐλεγκτικὸς τόπος ἐκ τῶν ὁμολογουμένων.] [* Vulgo reliqua parte cap. 23.] [† Al. cap. 24.] [‡ Al. cap. 25.] [‡ Lib. de natura ac constitut. Rhetorices.]

Nos nihilominus, supersessis locis communissimis, ad Dispositionem properamus; tum quia eos ex Aristotele ipso peti malumus, qui perspicuè satis hanc partem tractavit; (non ignoramus autem, longè aliter sapere aquas in limpidissimis Aristotelis fontibus, quàm in nostris aliorumque rivis) tum quia scio, sic quoque futuros non paucos, quibus nimis prolixè, ac tædiosè, pleraque omnia prosequi videamur: cùm tamen, ut rectè inquit Plinius Secundus*, *Brevitas sit custodienda, si res permittat: alioqui prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda.* [* Lib. 1. epist. 20. quæ ad Cornelium Tacitum.]

V. De Amplificatione.

Sed metuo, ne ab argumentatione ad οἰκονομίαν transituris, injiciant aliqui manum, & aurem vellant, ob neglectam amplificationis doctrinam, quæ ipsa à plerisque hic tradi solet; nec immeritò, si, ut argumentatio, ita & amplificatio, est Oratoriæ inventionis instrumentum; quemadmodum plurimi arbitrantur. Quare de ea priùs pauca hoc loco dicam: simul verò, ubi accuratiùs de ea agendi locus sit, exponam.

Ac primus quidem amplificandi modus est, ut ab hypothesi adscendamus ad thesin. Ita Cicero orat. pro Archiâ, ab Archiæ eruditione adscendit ad locum communem de studiis doctrinæ, ac laude poëseos. Vide, quæ dicebamus superiori libro cap. V. sect. V. Cæterùm hoc in genere observandum, ne nimis longa sit digressio.

Alterum amplificationis genus priori opponitur. Eo enim, quod generatim dictum est, uno pluribusve amplificamus exemplis: sive hæc vera fuerint, quæ ex historiis peti possunt: sive ficta; cujusmodi sunt, tum fabulæ poëticæ, quæ unde hauriri queant, ipsa indicat appellatio; tum apologi, quos è Græcis suggeret Phryx ille fabulator, & Babrius sive Babrias, prout Suidæ nominatur, quem vulgus Gabriam appellat: quamquam nec Babrias genuinus auctor videri queat, cùm quia hisce fabulis in metrum ipsum turpiter peccatur, (nam σκάζοντας scripsit Babrias) tum quia eæ in vett. codd. adscribuntur Ignatio Diacono. E Latinis adeatur Phædrus, Augusti libertus; cujus verbis

bis Camerarius utitur passim in fabulis suis: imò & Faërnus inde versus multos exscripsit: Perottus etiam quædam adducit pro suis. Sed Camerarius videtur codicem habuisse lacerum, nec nomen Phædri præferentem. Volaterranus autem fucum voluit facere lectori: quod pura Phædri dictio ostendit; etsi & aliqua ei aliena esse assuta, non inficier. Adeatur & Flavius Avianus, prout in antiquis codd. vocatur, qui vulgo Avienus dicitur; quod fortasse alius poëtæ cognomen est. Commentarium in eum scripsit Albinus; fortasse ille, qui Caroli M. præceptor fuit. Eum se MSum habere, refert Barthius Adversar. lib. XXXIX. cap. VII. Quod si de Aviano vel Avieno, ut aliis vocatur, plura voles, vide, quæ scripsimus lib. II. de Historicis Latinis cap. X.

Tertius amplificandi modus est, cùm rem per definitionem, aut descriptionem, diducimus. Ut in Pisoniana, ubi fusè docet Tullius, quid verè sit consulem esse, ut inde colligatur, Pisonem hoc nomine fuisse indignum.

Quartus modus species aut partes usurpat pro toto. Quomodo in Maniliana, ut probetur, Pompejum esse summum Imperatorem, præcipuas imperatoris virtutes enarrat. Et Arnobius libro primo adversus gentes, ut doceat, Christianos orbi terrarum non posse malorum fontem dici, singulas penè orbis partes percurrit, ac similiter se eas habere ostendit, ac ante multa secula.

Quinctus modus caussas rei adfert, aut effecta, aut accidentia. Ita, ut liqueat, nihil esse homicidio fœdius, præstantiam hominis ostendes ab efficiente Deo, qui eum quasi manibus suis effinxit: à forma, quia animam habet immortalem, cui imago ipsius Dei insit: à materie, quia nihil magis admirabile est illâ omnium membrorum compage: a fine, quia conditus est, ut celebret conditorem suum, & cum eo felicitate fruatur sempiternâ: ab effectis, ut sunt civitates, disciplinæ, &c. ab accidentibus, ut igneâ ingenii celeritate, memoriæ firmitate, dominio in cætera concesso, &c.

Sextus est à simili, aut dissimili; pari, aut impari. A simili est hoc Catonis*: *Vita humana propè uti ferrum est, Si exerceas, conteritur. Si non exerceas, tamen rubigo interficit. Itidem homines exercendo videmus conteri. Si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, atque exercitatio.* A pari autem est hoc Senecæ epist. XLIV. *Nec rejicit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est, quare desperes; his te posse fieri parem? omnes hi majores tui sunt, si te illis geris dignum.*

* Apud Gellium lib. XI. cap. 2.

Septimus modus est ab oppositis. Ut si pacis bonum amplifices à calamitatibus, quæ bellum sequi solent.

Octavus est à testimonio. Nam hâc in re judicium Joannis Doxapatri, Græci Hermogenis interpretis, cui testimonium est distinctus à cæteris locus, magis mihi arridet, quàm sententia eorum, qui testimonia subjiciunt simili: quamquam hos sequi maluit Petrus Nunnesius Valentinus.

Ac hi quidem præcipui sunt amplificandi modi. Universè autem tot statui possunt, quot sunt rationes probandi. Quin ex iisdem utraque hauriuntur locis; ac unum idemque argumentum, & probandi, & amplificandi vim habet: sed diversum nomen accipit, pro diversitate finis, propter quem adhibetur.

Pleniùs de hisce amplificandi modis dicemus lib. quincto. Nam quamquam aliorum hâc de re judicium non ignorem, atque adeò nec omnino eorum damnem sententiam: magis tamen placent, qui hanc doctrinam penè totam censent ad Elocutionem pertinere: quippe quæ non verborum modò sit, sed etiam sententiarum, ut suo loco ostendemus. Adde quòd, cùm duo in Oratore spectentur; quid dicat, quod Inventionis est; & quomodo dicat, quæ res ad cæteras pertinet Oratoriæ partes: amplificatio non nova invenit argumenta, sed novo ea effert modo. h. e. non strictim ea tractat, Dialecticorum more; sed ubertim, ac fusè. Porrò de exaggeratione idem esto judicium, quod de amplificandi modis.

Hæc paucula de amplificatione visum fuit adjicere, quia, uti diximus, plerique Rhetores, postquam de argumentis, & argumentatione, egerunt, de amplificatione tractare solent. Verùm ex iis, quæ attulimus, liquere arbitror, cur magis nobis placeat Aristotelis consilium, qui, relictâ hâc parte, accedit ad librum tertium: quo de Elocutione, & Dispositione agit. Hunc secutus, & ipse ad librum tertium me confero: sed, contrà quàm à magno illo Stagirita factum, quem tamquam optimum, ut sapiendi, ita etiam dicendi magistrum, sequi soleo, eo libro de sola Dispositione tractabo, Elocutionis doctrinâ in posteriorem locum rejectâ. Neque in eo temere nimis ab exemplo præceptoris recedere mihi videor. Nam uti in architectura, postquam materiam comparaverimus, mox de partium coagmentatione, sive ædificii structurâ: exinde de picturis, cæteroque ornatu, solliciti sumus: ita etiam in facultate oratoriâ, ubi omnis generis argumenta inveneris, priùs de orationis dispositione, postea demum de expolitione ejus cogitandum. Quâ in similitudine præit nobis Dionysius Halicarnassensis lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII COMMENTARIORUM RHETORICORUM, SIVE ORATORIARUM INSTITUTIONUM LIBRI III. PARS PRIOR; QUÆ EST DE DISPOSITIONE.

Cap. I.

Dispositio est idonea collocatio partium orationis.
Hæ, juxta Aristotelem, sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio: sed summum sunt sex; Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, & Epilogus: è quibus prima ad conciliandum; postrema ad concitandum, media ad docendum inprimis adhibentur.
Ordo harum partium vel naturalis est, vel artificialis.
Naturalem vocant, cùm partes eo disponuntur ordine, quo ante recensebamus.
Artificiosus, naturâ caussa ita postulante, ab ordine naturali recedit.

I. Dispositio commendatur ac definitur.

Non in oratione minùs, quàm in cæteris rebus, locum habet illud Xenophontis in Oeconomico: Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις· *nihil hominibus, aut ad usum commodius, aut pulchrius est ordine.* Unde meritò præcipit Horatius *,

* Epist. ad Pison.

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur lubentiùs, audita intelliguntur magis, intellectaque diutiùs inhærent. Sin idem negligatur, fit monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quod initio Artis depingit Horatius. Habet & tum locum illud Empedoclis de veterum quorundam philosophorum opinione,

Πᾶν ὃν παντὶ μέμικται †.

& hoc Ovidianum de Chao ‡:

† Quidvis cuivis commixtum.

Quaque erat & tellus, illic & pontus, & æther.

‡ 1. Met.

Quin nullum mihi videtur certius esse insciitiæ argumentum, quàm quòd res conturbantur: nullum majus artis industriæque indicium, quàm ordo. Quamobrem, cùm hactenus de Inventione actum sit, in quâ inprimis ingenio opus est: deinceps videndum de Dispositione, in quâ maximè elucet judicium, ac prudentia oratoris.

Dispositio alia est verborum, quæ Græcis est σύνθεσις τῶν ὀνομάτων; alia rerum quam iidem τάξιν & οἰκονομίαν vocant. Vitruvius * quidem in architectura distinguit hæc tria, τάξιν, διάθεσιν, & οἰκονομίαν: quæ Latinè reddit, *ordinationem, dispositionem, distributionem.* Sed in oratione primum tertiumque à Tullio pro eodem habentur. Ut epist. 1. lib. VI. ad Att. Nec οἰκονομίαν *meam instituam: sed ordinem conservabo tuum.* Quod autem σύνθεσιν ad verba restrinximus, idem Fabio placuit, qui lib. VIII. de ornatu agens, distinguit inter ἀνοικονόμητον, sive *malè dispositum*, & κακοσύνθετον, seu *malè collocatum.* Verùm cùm dispositio verborum ad Elocutionem pertineat; hujus solùm loci sit agere de dispositione rerum.

* Lib. 1. cap. 2.

Ea autem partes orationis in ordinem certum redigit; ut nihil aliud sit, quàm justa rerum inventarum collocatio.

II. De numero partium orationis.

Partes Orationis necessariæ, secundùm Aristotelem, † sunt quatuor; Exordium, Propositio, Fides, & Peroratio.

† Lib. 3. Rhet. cap. 20. sive juxta vulg. dist. cap. 13.

Ex his duæ necessariæ sunt ἁπλῶς; Propositio, & Fides seu Contentio. Illa enim primariam orationis conclusionem apent; hæc rationes assignat, quibus fulcitur. Quod autem Propositionem dicimus simpliciter esse necessariam, non ita accipiendum, quasi distincta semper esse debeat orationis pars: sed quòd semper necesse sit, ut quomodocunque proponatur, sive id fiat in Exordio, sive post Exordium.

Duæ verò partes sunt necessariæ κατά τι. h. e. ratione infirmitatis hominum; qui cùm sæpe rationibus non moveantur, affectibus sunt trahendi. Partes hæ sunt: Exordium, & Epilogus; è quibus Exordium ad conciliandum, Epilogus ad permovendum valet.

Itaque, cùm tria sint argumentorum genera; ἤθη quidem in exordiis: λόγοι in contentione, πάθη in Epilogo adhibentur. Nec tamen intelligendum hoc, quasi ἤθη καὶ πάθη, in aliis orationis partibus, quàm his, locum non habeant. Nam verum est, quod ait Cic. lib. II. de Oratore; *Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda: reliquæ duæ, sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus, fusæ esse debebunt.*

Sed in partitione orationis paullum variare videtur Cicero, quando quatuor has orationis partes facit; Exordium, Narrationem, Contentionem, & Epilogum: è quibus medias ad fidem, extimas ad motum, valere dicit. Verùm ille, Narrationem cùm nominat, ostendit, se non tantùm agere de partibus orationis necessariis; sed omnibus, quotquot esse possunt. Narratio enim sæpe omittitur, ut infra ‡ dicemus. Adde quòd genus Deliberativum per se Narrationem nunquam habet, quia de futu-

‡ Cap. 3.

futuris consultat, cùm narratio sit præteritorum. Quòd autem interdum Narrationem assumit, ut in Manilianâ; id fit, ut ex rerum præteritarum commemoratione rectiùs institui possit deliberatio. Quòd verò Propositionem Tullius præterit; id inde est, quia eam sub Contentione comprehendit: in quâ etiam sententiâ est Fab. lib. IV. cap. XLIII. *Mihi autem*, inquit, *Propositio videtur omnis Confirmationis initium; quòd non modò in ostendendâ quæstione principali, sed nonnunquam in singulis argumentis, proponi solet; maximeque in iis, quæ ἐπιχειρήματα vocantur.*

Ciceronem & Fabium, sequitur quoque Trapezuntius; qui sub Contentione Partitionem comprehendit.

Sunt etiam, qui Narrationem, ac Propositionem, unius partis nomine complectantur, quia ad Propositionem refertur Narratio. Siquidem hæc ideo affertur, ut status, ac primaria controversia, meliùs intelligatur.

Hinc liquet, quomodo & quadripartita, & quinquepartita statui possit oratio. Sed eâdem mente sex partes assignantur Boëthio lib. IV. in Topica Ciceronis. Nempe quia Contentio dividitur in Confirmationem, & Confutationem; quarum illa argumentis caussam nostram probat: hæc ad rationes adversarii respondet. Interdum autem confutatione opus non est. Sane qui ea utitur, ubi re ipsâ adversarius non est, magis præjudicio caussam gravat, quàm adjuvat.

Cicero quoque lib. II. de Oratore octo partes facit, quia partibus assignatis divisionem addit, & digressionem, Sed divisio pertinet ad propositionem: digressio verò refertur ad eam partem, in quâ fit digressio.

Apsines junior, qui in arte suâ quædam facultati oratoriæ adjicere voluit, inter exordium & narrationem interjicit κατάστασιν *: verùm novo magis, quàm necessario invento. Nam, eam exordii omnino partem esse, nemo, puto, diffitebitur, qui mentem in fronte non habuerit. Idem judicium esto de προεκθέσεως, † & προκατασκευῆς, sive præparatione, seu præstructione: quarum utramque narrationi præmitti, scribit Fortunacianus: ac illam quidem docilitatis caussa ante eam collocari: hanc verò, quo præparet judicem; sive occurrendo iis, quæ objici poterant; sive quædam quæ caussam juvent, in exordio spargendo admiscendoque.

* Constitutionem generalem.
† Q. d. prævia expositione.

Verùm ut error fœcundus est, nec desunt alii, qui tres tantùm partes necessarias agnoscant: unde & orationem putant signari poëtico chimæræ commento, uti diximus lib. I. cap. III. ‡. At non una de caussa sententia hæc exorbitat. Nam ἁπλῶς quidem duæ tantùm sunt partes necessariæ, propositio, & fides. Sane exordium, & epilogus, quia ad motum solum pertinent, interdum omittuntur. Quare, qui tres faciunt partes necessarias, exordium, confirmationem, & epilogum, geminum errant errorem. Nam propositionem prætereunt, quæ omnino necessaria est: exordium autem, & epilogum, nominant, quæ necessariæ non sunt. Atque hinc quoque cognoscitur, Thomam Corræum longiùs abscessisse à veritatis viâ, cùm lib. III. de Eloquentia cap. V. scripsit, exordium quidem, & epilogum, partes esse orationis, atque adeò narrationem quoque: propositionem autem partium numero exterminandam. *Propositio*, inquit Corræus, *orationis pars non est; sed partis auxilium, & adjumentum. Nam propositio adhibetur, ut intelligat auditor, quibus de rebus verba faciat Orator. Ut in oratione pro lege Maniliâ: Primùm mihi videtur de genere belli; tum de imperatore deligendo, esse dicendum. Sed hoc modo est accessio exordii, & per se nihil præstat, nisi duas virtutes exordii; ut auditores doceat, quibus de rebus dicendum sit; & attentos reddat, dum rei summam intelligant, &, hoc vel illo exposito, sciant, quid requiratur.* Verùm, quomodo huic argumento obviam iri debeat, cognoscere est ex iis, quæ de propositione suprà diximus. Neque enim requirimus, ut propositio semper pars sit à cæteris partibus separata; sed agnoscimus, eam interdum exordio admisceri: quod cùm fit, si propositio non repetatur postea, neque caussæ consequatur partitio; tres quidem tantummodo orationis partes erunt: attamen nihil hoc Aristotelicæ sententiæ derogabit; quia propositio nihilominùs erit scopus & fundamentum universæ orationis: ex quo consequitur, eam non modò orationis partem esse, sed & partem principem; utut tum alii parti admisceatur. At, inquit idem Corræus, Cicero quoque in iis, quæ matura scripsit ætate, propositionem præterit, ejusque in locum substituit narrationem. Nam cùm alibi, tum lib. II. de Oratore, in Oratore ad Brutum, item in Partitionibus oratoriis, quatuor esse partes affirmat, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem. Quin, si eundem Corræum audimus, Aristoteles quoque in primo Rhetor. putat, veras esse orationis partes, narrationem, & confirmationem: exordium autem & epilogum, esse accessiones. At de Cicerone quidem adstipulamur: de Aristotele verò, quem sequimur, pernegamus: atque adeò ambigimus, quâ parte corporis oculos habuerit Corræus, cùm scribit, hanc quoque Aristotelis fuisse opinionem; cùm is disertim adferat *, propositionem esse partem orationis necessariam; at narrationem sæpe præteriri. Alia quoque fortassean erunt, quæ adversum hanc videantur adversari sententiam: verumtamen ea, siqua fuerint, levicula fore arbitror, ac quæ solvere cuivis proclive sit; cujusmodi si consecter, metuo, ne spinas magis videar colligere, quàm rosas. Quare, iis relictis, aggrediar rationem, quâ partes orationis collocari debent.

‡ Sect. 3.
* Lib. 3. Rhetor. cap. 20. sive, juxta dist. aliorum cap. 13.

III. De duplici ordine partium orationis.

ORdo harum partium est duplex: unus, quem natura postulat; alter, qui oratoris judicio, ac prudentiâ, comparatur.

Naturalis est, cùm primò aliquid ante rem dicimus; deinde rem narramus; hinc statum orationis assignamus; pòst occupamur nostris præsidiis confirmandis, contrariis refutandis; denique concludimus ac peroramus. Quem ordinem indicari ajunt versu isthoc, *Exorsus narro, seco, firmo, refuto, peroro.* Interim fatentur, quia, ut ait Fabius lib. IV. cap. II, *Amentis est, superstitione præceptorum contra rationem caussæ trahi*; ordinem harum partium immutari interdum, aut partem aliquam omitti: atque id ordinem artificiosum nominant. Quando verò eo utendum sit, dispicere jubent oratorem ex personarum, locorum, temporumque circumstantiis. Hujus artificiosi ordinis exemplum esse autumant, quòd in Milonianâ confutatio præcedit narrationem, ac confirmationem; quia narrando, aut probando, operam lusisset Cicero, nisi priùs ostendisset, defendi posse eum, qui fatetur, hominem à se esse occisum; neque ullum præjudicium Senatus esse factum; & quæ præterea ibi diluit orator. Sed hac de re judicium Aristotelis inferiùs † afferemus. Nunc singulatim de orationis partibus videamus.

† Cap. 5. sect. 1.

Cap. II.

DE EXORDIO.

Exordium est orationis initium, quo scopus indicatur orationis, ac præparatur auditoris animus ad reliquam dictionem.

Exordiorum non una est ratio, sed variant pro diversâ caussæ qualitate. Ea vel honesta est, vel turpis, vel dubia, vel humilis. Adhac vel perspicua est, vel obscura.

In caussa honesta aperte benevolentia, attentio, & docilitas parantur; quod exordii genus Principium vocant. In turpi subeuntes auditoris animum, eum ad audiendum præparamus; quod genus exordii Insinuatio nominatur. Quanquam hoc quoque interdum utimur in caussa honesta; idque si auditor vel defessus sit audiendo, vel persuasus ab iis, qui priores dixerint.

In

In dubia utimur Principio ducto à natura caussa, quæ honestatis partem habet.

In humili comparanda est attentio; in obscuro, docilitas.

Neque eadem exordiorum ratio est in tribus dicendi generibus.

In demonstrativo sumuntur à quinque locis; à laude, à vituperatione, à suasione, à dissuasione, & ab iis, quæ ad auditorem referuntur.

In exordio generis juridicialis quatuor sunt loci. Nam præparatur auditoris animus quibusdam velut medicamentis, sumtis vel ab oratore, aut reo, vel ab auditore, vel ab adversario, vel à re. A reo quidem, vel adversario, ea petuntur, objiciendo crimen, aut diluendo. Ab auditore verò, reddendo eum benevolum, vel iratum; nonnunquam etiam attentum, aut non attentum, itemque docilem. A re denique, qualitatem rei declarando.

In deliberativo genere olim non erat necesse monstrare scopum orationis; quia ante jam constabat, quâ de re agendum esset. At propter alterum exordii munus, fere incipiebant, vel à criminis depulsione, vel à criminatione, vel ab amplificatione, vel à diminutione, vel ab ornatu.

I. De vocabulis exordii, proœmii, et prologi.

SCite Pindarus Olymp. VI. & ex eo Lucianus in Hippia, ἀρχομένων ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές: *incipiente opere, frontispicium oportet facere præfulgidum.* Verùm præclara quidem res est initium præclarum, at in orationibus conficiendis ardua. Hinc Cicero in Timæi fragmento: *Difficillimum est in omni conquisitione rationis, exordium.* Qui locus expressus est ex illo Platonis *, Μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν. Unde liquet, in adductis Tullii verbis apud Nonium, pro *facillimum* †, rectè nunc ‡ *difficillimum* legi, prout Petronius, Stephanus, & Leopardus*, emendarunt. Quod si hæc pars minimè facilis sit, atque obvia: purgatis omnino auribus opus erit in iis, quæ de exordio dicemus. Quandoquidem verò nobis nunc quoque Grammaticis quodammodo esse visum est, age ab ipso auspicemur nomine.

Exordii vox à textoribus sumta est, qui propriè dicuntur ordiri telas, unde illud in Culice;

Atque ut araneoli tenuem formavimus orsum.

Plaut. Pseudol. †.

Neque exordiri primùm, unde occipias, habes;
Neque ad detexendam telam certos terminos.

Cicero lib. II. de Oratore; *Pertexe modò,* inquit, *Antoni, quod exorsus es.* Ibidem: *Multa quærendo, reperiunt non modò ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere; sed etiam, quibus ante exorsa, & potius detexta, propè retexantur.* Plinio quoque lib. VI. cap. XVII. *redordiri* est telam in fila dissolvere: unde inquit, *Geminus feminis nostris labor, redordiendi fila, rursusque texendi:* nempe, quia texturam, non licium, mittebant Seres. Confirmat id ipsum quoque ἐτυμολογία. Nam, ut monuit ante nos Josephus Scaliger ‡, Græcum est ὄρδημα *, ἡ τολύπη τῶν ἐρίων. Item: ὀρδικόν, χιτωνίσκος †. Auctor de utroque Hesychius. Martinius tamen in Etymologico suo censet, *ordiri* dici quasi *orsus dare:* ὄρδημα autem, & ὀρδικόν, esse originis Latinæ. De quibus non possum subscribere viro doctissimo, &, dum viveret, amicissimo.

Exordium Græcis προοίμιον vocatur; quod nomen quidam deducunt ab οἶμος, h.e. via; quam ἐτυμολογίαν stabilire videtur, quod Aristoteles ipse in III. Rhet. ὁδοποίησιν vocat ‡, quia nempe ad reliquam orationem viam munit. Verùm acutiùs vim Græci præverbii πρὸ cum Jul. Scaligero * consideranti, constabit, ab eo deduci non posse: quia ut sit ab οἶμος, non tantùm debeat *aditum ad causam & munitionem principium habere;* ut loquitur Tullius in secundo de Oratore; sed viam ante viam sternere debeat; quo quid ineptius? Itaque rectiùs deduxeris ab οἴμη, id est, ᾠδή, ut interpretatur Hesychius, ac Ammonius quoque, sive is est Herennius Philo, juxta quem Οἶμος οἴμης διαφέρει. Οἶμος μὲν γάρ ἐστιν ἀρσενικῶς ἡ ὁδός· Οἴμη δὲ, ἡ ᾠδή. Certè; propriè αἱ ἀναβολαί, ut Aristophanes vocat, (h.e. cantus cujusvis prolusiones, experimenti gratiâ in antecessum datæ, quæ & πρόχορδα ᾄσματα, & ἐνδόσιμα) nominantur προοίμια: quomodo voce speciali προκιθαρίσματα sunt in arte fidicinâ; itemque προαύλια in αὐλῶν sive tibiarum cantu. Atque inde etiam liquet, infirmum esse illud viri docti † argumentum, cùm in suo Aristoteleæ Rhetoricæ Conspectu scribit, προοίμια à viâ originem trahere, quia aliòqui προοίμια, & προαύλια, idem essent.

Quod verò oratoribus est προοίμιον, aut *exordium,* (Varro, aliud ἐνδόσιμα nimirum, intelligit ὄργανα λύρας, cùm *fabularum* dixit *exordia*) id propriè poëtis Comicis, & Tragicis, est *prologus;* unde Paccuvio apud Festum *prologium;* ut Varroni ab ἔξοδος *exodium;* Petronio à μέθοδος *methodium.* Vox autem *prologi* & *prologii,* quia præpositionem producit apud Poëtas, quibusdam merè Latina videtur; ut *prologus* dicatur quasi *proloquus, prologium* quasi *proloquium:* alii verò merè Græcam autumant, ac producere primam ob liquidam; quomodo in μέλος, & μελίζεσθαι, prima est porrecta apud Homerum ‡, Antipatrum *, Christodorum †, fortasse & Persium ‡: alii denique ex Latino præverbio, & Græco nomine, factum judicant nomen Latino-Græcum: idque eo defendi videtur, quòd & aliæ non paucæ sint spuriæ ac hybridæ voces: ut apud Plautum *inanilogus* *, *pultiphagus* †, *pultiphagonides* ‡, *thermopotare* *: apud Vitruvium † *pseudourbanus:* apud Quinctilianum ‡ *bicinium, epitogium, Anticato:* apud Plinium * *cryptoporticus:* apud Tertullianum † *protosedere,* h.e. πρωτοθρονεῖν: apud Ausonium ‡ *myobarbum:* in cod. Justinianeo * *melloproximus.* Atque, ut etiam cum præverbio composita afferamus, Latini cùm accepissent à Græcis *proscenium,* quod Plautus † usurpat, exemplo hoc formarunt *postscenium;* quo utitur Lucretius lib. III. *Omnia summopere hos vita postscenia celant:* ut optimè restituit Lambinus, etsi dissentiat Scipio Gentilis ‡. Ac omnium maximè hanc rem firmare videntur, quæ non cum præverbio solùm, sed etiam cum voce λόγος, componuntur. Ut *antelogium* apud Plautum ‡, ac *elogium* quoque simile videtur Josepho Scaligero; qui & hanc de prologi origine sententiam tuetur. Sed etsi olim eam secutus sim, nunc tamen vix dubito, quin *elogium* quidem sit ab ἔλλογος, quasi ἐλλόγιον: *prologus* autem planè sit Græcum πρόλογος, ac producat primam, quia Latini etiam in iis, quæ Græcis debent, interdum sequantur quantitatem Latinorum: ut Lucillius facit in *propola,* Martialis in *propino.* Verùm de voce *exordii, proœmii, prologi,* satis multa, ac nimis fortasse multa: præsertim cùm fusè adeo de his agamus in Originum libris. Nunc pensiculatè de re ipsa dicamus.

II. Quid exordium sit, et quotuplex, et de quinctuplici caussa, honesta, admirabili, dubia, humili, et obscura.

EXordium ab Aphthonii scholiaste * dicitur esse λόγος παρασκευάζων τὸν ἀκροατήν †. Pleniùs autem definitur, orationis initium, scopum indicans orationis, & præparans auditoris animum ad reliquam dictionem. Duo enim sunt proœmiorum genera; ut monet Ulpianus in primam Olynthiacam. Unum initio præparat auditorem ad reliquam orationem; alterum in mediâ oratione ad sequentia viam munit. Ita in Manilianâ, præter illud primum exordium, aliud præmittitur tertiæ orationis parti, quæ est de eligendo Imperatore. Par quoque epilogorum ratio est. Nam præter illam universæ orationis perorationem, singulæ quoque partes suam habent conclusionem. Neque de nihilo est, quòd cum exordia, tum epilogi, singulis

* In Timæo.
† Uti est in edit. Mediolanensi, Aldina, Plantiniana, aliis.
‡ In edit. Josiæ Merceri.
* Lib. 18. cap. 15.
† Act. 1. sc. 4.
‡ In Cul.
* Lana pexa, ac parata ad nendum.
† Tunica intima.
‡ Cap. 21. sive dist. vulg. cap. 14.
* L. 3. de re Poet. c. 48.

† Dan. Crameri.
‡ Hymno in Mercurium.
* Epigrammate in Anacreontem.
† Epigr. in Agianum.
‡ In prologo.
* Pseud. act. 1. sc. Pseudule, non audis.
† Mercatore.
‡ Prologo Pœnuli.
* Trinummo, sc. Stasime, fac te ...
† Lib. ... cap. 9.
‡ Lib. 1. c. 9.
* Lib. 2. ep. ad Gallum. & lib. 5. ep. ad Apollinarem.
† De corona militis cap. ult.
‡ Lemmate epigr. 89.
* L. peculiari. & l. unicumque. C. de prox. sac. lib. 12.
† Prologo Truculenti.
‡ Lib. 1. Παρέργ. cap. 8.
† Prologo Menæchmor.
* In prolegomenis.
† Oratio præparans auditorem.

gulis partibus addantur. Nam quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus ac intervallis distincta: ita recreatur quoque auditoris animus admonitione singularum partium. Nobis hoc loco de priori solùm exordii genere sermonem esse, satis, puto, ipsâ ostendimus definitione.

Exordii hujusce munus autor ad Herennium triplex facit. Nam & comparanda benevolentia, & attentio, & docilitas. Porrò si hæc aperte comparentur, κατ' ἐξοχὴν *Principium* vocatur: si subdolè, & circuitione quadam, *Insinuatio*.

Sed ut pleniùs id intelligatur: afferenda est distributio caussarum, verùm diversa ab eâ, quam libro primo adducebamus. Quippe tum à partibus sive officio, & diverso auditorum genere, item fine, & tempore, caussam dividebamus in deliberativam, demonstrativam, ac judicialem. At hic divisio sumitur ratione qualitatis. Nam divisio quidem generis in species tantùm una esse potest: at per accidentia multifariam aliquid dispescimus. Itaque similis planè ratio est, atque est nominis in Grammaticis. Aliter enim dividitur ratione qualitatis; aliter ratione aut generis, aut speciei, aut figuræ &c. Hæc vix tanti mihi videntur, ut ea monere fuerit operæpretium. At Mario tamen Victorino * levicula hæc quæstio videtur *occulta nimis ratione ac difficili disputatione dissolvi*; ut verbis ejus utar. Nunc ipsam distributionem adferamus.

* Commentariis in 1 Rhet. Cic.

A qualitate igitur caussa hoc loco statuitur quadruplex: ἔνδοξος, sive honesta, παράδοξος, sive admirabilis, ἀμφίδοξος, sive dubia, & ἄδοξος, sive humilis. Quam distributionem similiter adfert B. Augustinus in principiis Rhetoricis. Sed M. Tullius 1. de Invent. Fabius lib. IV. cap. 1. Fortunatianus lib. II. Cassiodorus in Rhetoricæ compendio, & plures alii, quatuor hisce generibus addunt quintum, δυσπαρακολούθητον, sive obscurum. Quam sententiam minùs probo. Nam quatuor priora membra petuntur ἀπὸ τῆς δόξης, sive opinione hominum; eoque rectè conjunguntur: quintum illud sumitur à facili vel difficili intelligentia, eoque alterius est divisionis membrum.

Caussa ἔνδοξος, seu honesta, à Cassiodoro definitur, *cui statim sine oratione nostra favet auditoris animus*: ut, siquis pro parente optimo dicat. B. Augustinus † (apud quem pro ἔνδοξος legitur εὔδοξος) *bona opinionis* caussam interpretatur.

† In princ. Rhetor.

Caussa παράδοξος, seu admirabilis, Augustino ‡ nunc caussa *opinionis mala*, nunc *contra bonam opinionem* nuncupatur. Hujusmodi est, siquis pro sacrilego dicat. Unde liquet, caussam turpem rectiùs admirabili subjici, quàm humili. Utriusque opinionis meminit Fabius *. Æquè autem, ac caussa honesta, diffundit se per laudationem, vituperationem; suasionem, dissuasionem; accusationem, defensionem: nec minùs circa personam versatur, quàm circa rem. Ad personam pertinet, quòd Polycrates vituperationem conscripsit Socratis: ac Isocrates contra laudibus extulit τὸν ξενοκτόνον Βούσιριν †, ut eum Justinus Martyr ‡ vocat. Imò juventus etiam, qui diabolum publicè laudaret Wittebergæ. Fuit is Joannes Brunus, natione Italus, sive ut alias dicitur, Bruno Nolanus. Rerum verò exempla magno sunt numero. Fere autem iis aliquod animi, corporis, aut fortunæ bonum vituperatur, vel malum contrarium extollitur. Ad animum pertinet, quòd Erasmus laudavit Moriam: quod item Callicles in Gorgia Platonis multis verbis accusat philosophiam; ac quod Thrasymachus apud eundem primo de Rep. Glaucus item in secundo de Rep. (idque fortius, quam Thrasymachus) justitiam quidem accusat, injustitiam verò effert laudibus. Idem fecit Carneades, qui, ut ait Fabius lib. XII. cap. 1. *Roma, audiente Censorio Catone, non minoribus viribus contra justitiam dicitur disseruisse, quam pridie pro justitiâ dixerat.* Atque hic est ille Carneades, qui, ut apud Ciceronem lib. II. de Orat. ait M. Antonius, *nullam unquam in suis disputationibus rem defendit, quam non probârit; nullam oppugnavit, quam non everterit.*

‡ Ibidem.

* Lib. 4. cap. 1.

† Hospitum occisorem Busirim

‡ Orat. 2. adversus Græcos.

Certè ad laudem injustitiæ referre potuit, quòd vulgus, cùm omnia utilitate metiatur, satius judicet, videri, quam esse justum: id enim neutiquam faceret, si ei bonum esset præstantissimum, cum nemo non sanus esse, quam videri, præoptet. Arist. 1. Rhetor. διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μηδὲν οὖσαν, ὅτι δοκεῖν αὐτὸ αἱρετώτερον, τὸ δ' ὑγιαίνειν *. Ad mala verò corporis ac fortunæ pertinet, quòd veterum aliqui, (ut libro primo † diximus) vel inopiam extulere, vel exilium, vel calvitium, vel podagram: quam è junioribus quoque laudavit Bilibaldus Pircheimerus. Uti Gulielmus Insulanus quartanam febrim. Quod & Phavorinus philosophus fecerat, Hadriani Cæsaris æqualis. At vel antiquitatis caussâ nefas sit præterire Alcidamantem Eleatem; quem Gorgiæ Leontini discipulum facit Suidas; ac Quinctilianus ‡ quoque inter antiquos Rhetoricæ scriptores reponit; atque à Platone *Palamedem* appellatum ait. Hic *scripsit laudationem mortis, qua constabat ex enumeratione malorum humanorum*: ut è prima Tuscul. Ciceronis discimus: item è Tzetzæ Chil. XI. Hist. CCCLXXXV: qui tamen, cùm multas Alcidamantis orationes legerit, hanc necdum sibi lectam agnoscit.

* Ideirco justitiam ajunt rem esse pusillam, quia præstat videri, quàm esse justum, quod in sanitate non fit.

† Cap. 5. sect. 40.

‡ Lib. 3. cap. 5.

Ἀμφίδοξος, sive dubia, vel anceps caussa est, quæ partem habet honestatis, partem turpitudinis. Exemplum ejus suggerit Maro, cùm in sexto Æn. agit de M. Bruto in liberos sæviente, sed ob patriæ libertatem. Ita enim ait:

—— Natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit;
Infelix, utcunque ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Dubia quoque erat caussa Orestis, qui matricida erat, sed patris ultor. Menelaus certè apud Euripidem * vocat eum μητροφόντην †, quia accusabat. At ipse de se inquit ‡.

Ὁ πατρὸς ἀμύντωρ, ὅν σὺ προὔδωκας θανεῖν *.

Eodemque modo de eo Juvenalis libri III. sat. II:

—— Deis auctoribus, ultor
Patris erat cæsi media inter pocula.

Patrem verò ulcisci, laudis est. Utrumque expressit Claudianus panegyri in VI. consulatum Honorii †:

Ense Thyestiada pœnas exegit Orestes.
Sed mistum pietate nefas, dubitandaque cædis
Gloria materna, laudem cum crimine pensat.

Tangit & Ovid. IV. Trist. eleg. IV:

Quo postquam, dubium pius, an sceleratus, Orestes
Exactus furiis venerat ipse suis.

* In Oreste vers. 1589.

† Matricidam.

‡ Versu seq.

* Patris defensor, quem tu prodidisti, ut moreretur.

† Vers. 213.

Caussa quoque dubia fit, siquis injuriam faciat, ut multa faciat justè. Certè Jason Thessalus, siquid vi alicui extorqueret, dicere solitus est, δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν: *in aliquibus se debere jus violare, ut posset multa justè agere.* Ita dictum hoc extulit Arist. I. Rhet. at paullo aliter refert Plutarchus ‡. Ac talis quidem est caussa dubia.

‡ In præceptis gerendæ Reipublicæ.

Caussa verò ἄδοξος, sive humilis est, quæ est de re vili & abjectâ: ut siquis ad Senatum referat de purgandis cloacis, aut litem alii intendat de tribus capellis; de quibus venustum est epigrammatium apud Martialem * ex Græco Lucillii expressum. Quemadmodum autem de caussâ admirabili superiùs dicebamus: ita etiam in humili materia se plurima ostentarunt ingenia. Inter antiquissima est Polycratis, qui calculorum encomium scripsit; uti & murium; in quorum laudibus, ut ait Aristoteles †, reposuit illud, quòd, corrosis atque absumtis hostilium arcuum nervis, auxilium tulerint, sive Ægyptiis contra Arabes, & Assyrios, ut vult Herodotus lib. I; sive, ut apud Aristotelem est, Troadis incolis; qui ob hoc beneficium à σμίνθος, quomodo murem vocabant, *Apollinem Sminthium* dixere; ut ex Polemone testatur Clemens Alexandrinus. Sanè *Sminthea* eum cùm alibi vocat Naso, tum Met. XII. fab. VII. *Perniciem murium* eâdem de caussâ dicit Arnobius lib. III. Cùm autem mures arroserint nervos, non quo auxiliarentur, sed ut famem explerent: vel ex hoc exemplo liquet, in humili materia caussas per accidens habere imprimis locum: quod fallax est argumentandi

* Lib. 6. epig. 19.

† 2 Rhet.

di genus; attamen iis concessum, qui se in hujusmodi argumentis, sive exercent, sive ostentant. Hoc præter Polycratem, de quo jam dictum, fecere alii non pauci, tum veterum, tum juniorum. Ita olim fuit, qui salis laudem scripserit: sive id seorsum factum, sive operi alterius argumenti admistum. Plato in Cratylo*: Ἀλλ' ἔγωγε ἤδη ποτ' ἐπέτυχον βιβλίῳ ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐν ᾧ ἐνῆσαν ἅλες ἔπαινον θαυμάσιον ἔχοντες πρὸς ὠφέλειαν ‡ Etiam comæ encomium scripsit Dion Prusiæus; teredinis Clitarchus; pulicis Michaël Psellus †, & post eum Cælius Calcagninus, item Petrus Galislardus Araquæus; idem etiam Psellus cimicis, luti Antonius Majoragius; anseris Julius Scaliger, cujus ex oratione fragmentum tantummodo habemus; umbræ Janus Douza filius; asini, & pediculi, clarissimus collega noster Dan. Heinsius: sed & pediculum laudarat antea Psellus, & similia alii, ut ostendimus libri I. cap. V. sect. XXXII. Anonymus quoque funebrem scripsit in equum, asinum, canem, simium, felem, noctuam, picam, gallum, mergum, gryllum, ac pediculum: in quæ undecim animantia orationes totidem ex Italicis factas Gallicas, è Gallicis Latinas fecit Guil. Canterus.

*P. 1177. edit. Wechel.

‡ *Sed & ego legi quandoque sapientis viri librum in quo salem ad victus utilitatem mirislaudibus extollebat.*

† *Joannes Tzetzes Chil. 11. hist. 185.*

Vidimus de quatuor caussarum generibus, quæ ab hominum opinione petuntur. Addemus nunc quoque de caussa obscura; quam prioribus à Cicerone, Fabio, aliis, adjungi, paullo antè dicebamus. Obscura caussa est, quam difficulter percipit auditor, non quidem vitio oratoris, aut suo; sed naturâ caussæ; quæ tenebras habet. Triplex enim est obscuritas. Una est rei, quam non consideramus. Altera est dicentis, cùm res, quæ clariùs dici potuit, ita proponitur, ut iis etiam, qui ingenio & eruditione valent, negotium facessat. Tertia verò est ab auditore, cùm ea, quæ dicuntur, per se perspicua sunt: quòd verò à quibusdam non intelligantur, id vel tarditate fit ingenii eorum, qui audiunt; vel saltim, quòd in hujusmodi re minimè sint versati. De altero tertioque obscuritatis genere vide, si voles, Galenum lib. I. περὶ σημείων.

III. QUOMODO BENEVOLENTIA PARETUR, SIVE A' PERSONIS, SIVE A' REBUS.

DIximus, quomodo variet caussa: docendum deinceps, quomodo in qualibet harum præparandus sit animus auditoris. Ostendemus autem id potissimùm in genere Juridiciali.

Benevolentiam minùs aucupamur in honesto caussæ genere; nisi auditor sit vel persuasus, vel delectus: alioqui enim plurimùm per se ad conciliandum ac propitiandum valet. Maximè autem benevolentiâ ac favore opus est in genere infavorabili; quale omnimodè quidem est turpe, ex parte autem anceps.

Paratur benevolentia tum à personis, tum à rebus. A personâ autem petitur trifariam. Primò à personâ, sive ejus, qui dicit, h. e. oratoris; sive ejus, pro quo dicit, h. e. rei. Aristoteles utramque personam comprehendit sub personâ τοῦ λέγοντος †. Nimirum quia orator personam quoque sustineat alienam: unde illud loquendi genus, *Nego, me restitutum:* hoc est, clientem meum. Imò contingit etiam, ut idem sit, qui dicit, & pro quo dicitur. Quomodo Appulejus magiæ insimulatus caussam ipse suam Carthagine egit apud Maximum Claudium, Africæ proconsulem. Idemque Romæ pro se facere apud Domitianum decrèrat Apollonius Tyaneus, ejusdem postulatus. Orationem, quam hoc fine pro se scripserat, refert Philostratus lib. VIII. Itaque si Aristotelem intellexit Fabius, cùm reprehendit eos, qui personas tres solùm statuerunt, à quibus procœmia ducerentur: more suo, h. e. immeritò, summum sugillat Rhetorem. *Benevolentiam*, inquit ‡, *aut à personis dicimus, aut à caussis accipimus: sed personarum non est, ut plerique crediderunt, triplex ratio, ex litigatore, & adversario, & judice: nam exordium duci nonnunquam ab actore solet.*

† *Dicentis.*

‡ *Lib. 4. cap. 1.*

A personâ dicentis non uno modo paramus benevolentiam. Fit enim hoc nunc extenuatione ingenii, ac eloquentiæ; nunc virtutis, aut meritorum nostrorum commendatione; nunc etiam ab infortunio nostro. Unde Sulpicius Severus dialogo I. cap. XX. *Cùm sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiosè facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentiâ.* Cicero pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumque meorum L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis vestris; vastitatem à templis, delubris, urbe, Italia, depellebam: sperabam, judices, honoris potius L. Flacci me adjutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, &c.* Pro C. Rabirio: *Etsi: Quirites, non est mea consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de caussa quemque defendam; propterea quòd cum omnibus civibus in eorum periculis semper satis justam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, quæ justissima mihi caussa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri. Nam me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum mea vita perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò, ut id studiosissimè facerem, salus reip., consulare officium, consulatus denique ipse, mihi unà vobiscum cum salute reip. commendatus, coëgit. Non C. Rabirium culpa delicti, &c.* Pro P. Sylla: *Maximè vellem, Judices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam, modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis invidiâ, tum singulari Autronii odio everteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis, &c.*

Secundò captatur benevolentia à personâ ejus, apud quem dicitur, h. e. judicis, vel auditoris; nempe ab ejus fide, vel existimatione, dignitate, sinceritate, & similibus. Ambrosius lib. VI. de Sacramentis cap. ult. *Non debes, quasi famelicus ad cibum, de cibo incipere; sed antè à laudibus Dei. Unde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, ut judicem fautorem sibi præstent. incipiunt à laudibus ejus, ut benevolum sibi faciant cognitorem. Deinde paullatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet & tertiò postulationem suam depromere; quid petat, exprimere.* Imò ne quidem Apostolus Paulus hoc negligendum sibi putavit cap. XXVI. Act. ubi orationem suam sic orditur: *Super omnibus, de quibus postulor à Judæis, Rex Agrippa, beatum me duco, quòd sim hodie caussam apud te dicturus. Maximè, quòd te gnarum esse sciam omnium, quæ apud Judæos sunt, & rituum, & quæstionum.* Cicero verò id passim observat. Ita in exordio orationis pro Roscio Amerino fortitudinem animi extollit in Fannio; *Te quoque*, inquit, *M. Fanni quæso, ut qualem te jam antea populo Romano præbuisti, cùm huic idem quæstioni judex præesses; talem te nobis & pop. Rom. hoc tempore impertias.* Idem in Milonianæ exordio Pompejum laudat à sapientiâ & justitiâ, cùm ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii sapientissimi & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.* Quæ lectio alteri præstat, quam Janus Parrhasius* approbat: *sapientissimi & illustrissimi.* Nam Cicero mox Justitiæ & sapientiæ meminit: neque in judicio possunt laudes magis appositæ afferri, quàm sapientia, & justitia: illa enim est intellectus, ac facit, ut quis sciat, quid æquum sit: hæc voluntatis est, atque efficit, ut agamus, quod æquum esse cognoscimus.

* *Notis in Milonianam.*

Tertiò paratur benevolentia à personâ ejus, contra quem dici-

dicitur. Fit hoc bifariam. Primò ab adversarii nostri patrono, idque præcipuè, fingendo, nos ejus eloquentiam ac gratiam timere: quæ res facit, ut hæc judici sint suspecta. Deinde à personâ ipsius adversarii: quod fit, adducendo eum vel in odium, idque commemoratione vitiorum, quibus laborat; vel in invidiam, sugillando potentiam, quâ turget, & comparando reum, cui nullæ opes, tenues facultates, cum adversario gratiosissimo; vel in contemtum, ostendendo, eum esse humilem, abjectumque. Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor. Gratia Sex. Nævii, ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco.* Illustris quoque est locus Ciceronis in Vatinium, quem superiùs † adduximus, cùm de contemtu ageremus. Etiam quòd Tannonius, cùm Appulejum accusaret, eum vocârit philosophum formosum, & tam Græcè, quàm Latinè disertissimum, id dixisse mihi videtur, ut orationem Appuleji redderet suspectiorem; non autem, quasi philosophiam, & utriusque linguæ facundiam, ei vitio verteret; quamquam sic videri velit Appulejus.

† Lib. 2. cap. 13. sect. 4.

Interdum etiam contingit, ut idem sit is, apud quem dicit orator, & pro quo dicit. Ejusmodi caussæ adfuisse Tullium, scribit Fabius lib. IV. cap. I. qui & se pro Reginâ Berenice apud ipsam ait caussam dixisse. In cujusmodi caussa non multùm opus erit laborare de benevolentia paranda.

Quartò conciliatur benevolentia à re, h. e. caussâ. Ita enim Varro lib. VI. de L. L. item Horatius, Suetonius, aliique, eo utuntur nomine. Notum illud Ausonii, *Imperium, litem, Venerem, cur una notat res?* Inde & *reus* dictus, cujus caussa in judicium venit, sive is nocens, sive innocens; atque adeò non modò qui defertur, sed & actor. Cic. lib. II. de orat. *Reos appello non eos modò, qui arguuntur; sed omnes, quorum de re disceptatur.* Ælius Gallus apud Festum: *Reus est, qui cum alio litem contestatam habet, sive is egit, sive cum eo actum est.*

Captatur autem à re benevolentia, si caussam nostram extollamus, adversarii deprimamus; si item, caussam nostram auditoribus emolumento fore, asseramus.

Atque hic observandum præceptum καθολικὸν*, ut, si caussa laboret, persona ei opituletur; si persona, subveniat caussa. E. G. Si Manlius Capitolinus accusetur tyrannidis affectatæ; nullam faciamus tyrannidis mentionem, & de personâ dicamus; quòd Manlius hic, fugandis è Capitolio Gallis, patriam conservaverit. Si verò & persona, quæ capitis arcessitur, malè audit, & turpe est facinus, quod admisit: quæremus, quod lædat adversarium; quò, si consequi non licet quod maximè optabile est, id adipiscamur quod proximum est. Si denique adversarius sit vir bonus; expedire existimant, ut Tullium imitemur; qui, cùm pro Murænâ diceret, Catonemque, ut virum gravem ac fidei antiquæ, suspiceret, ac suspici sciret; non quidem in ejusce vitâ quicquam culpavit, aut culpare potuit: ut tamen quomodocunque fidem detraheret, sectam Stoicorum, cui Cato se addixerat, irridere cœpit: atque id tam ridiculè fecisse dicitur, ut judicum risu dissolveretur, & Cato ipse diceret †: *Quam ridiculum habemus consulem!*

* Universale, seu perpetuum.

† Plut. in Cat. Utic.

IV. Quomodo parentur attentio, et docilitas.

Alterum exordii munus, Tullio, & auctori ad Herennium, est attentio. Attentum autem reddimus auditorem, tum promissione, tum rogatione. Promissione, cùm recipimus, nos dicturos de rebus vel gravibus, & necessariis; vel utilibus iis, apud quos dicimus; vel admirabilibus, aut jucundis. Ita Horat. od. I. lib. III.

—— Carmina non prius
Audita Musarum sacerdos
Virginibus, puerisque canto.

Rogatione, cùm petimus, ut exiguo temporis spatio, attento intentoque animo, ac perpurgatis auribus, opera nobis detur. Sed quod à Cicerone dicitur de attentione in exordiis parandâ, id solùm in humili, aut turpi, aut ancipiti genere, locum habet: item quando judex, audiendo partem adversam, defatigatus est. Falluntur, qui tunc planè exordio jubent abstinere. Nam vel inprimis tum eo opus est. Plurimùm autem tunc confert promissio brevitatis. Quandoque etiam conducit ordiri à fabula, aut dicto lepido, ad animos auditorum demulcendos. Ita attentionem sibi aliquando paravit Demosthenes. Nam cùm auditores, ab adversariis persuasi, penè silentium imperarent; poposcit, ut sibi pauca liceret extra caussam dicere. Eo impetrato, fabellam istiusmodi narravit. Adolescens, inquiebat, æstivo tempore Delphos, vel, ut alii volunt, Megaram profectus, conduxit asinum; circa autem meridiem, cùm nullâ præberetur umbra, quâ solis ardorem levarent; & adolescens, qui asinum conduxerat, & agaso, recumbere sub asini umbrâ voluerunt: hic se locâsse asinum, non umbram asini, dicebat; at alter contendere, umbram quoque esse inter operas conductas. Cùm autem hâc narratione cerneret judices penè risu emori; jamque abitionem pararet, sed ab Atheniensibus retineretur; qui rogabant, ut reliquam narraret fabulæ partem: *Itane*, inquiebat, *de asini umbrâ audire vultis; de rebus gravibus, & seriis, non vultis?* Meminere hujusce rei Plutarchus in vitâ Demosth. & x. Orator., Aristophanis interpres in Vespas, Zenobius, & Suidas. Videntur autem & hâc de fabulâ comœdiæ fuisse factæ. Nam in proverbio, ὄνου σκιὰ ‡, disertim scribunt parœmiographi, ab Aristotele in didascalicis, cujusdam dramatis inscriptionem istiusmodi referri, *Asini umbra* Ἀριστοτέλης ἐν διδασκαλίαις καὶ δράματός τινος φέρει ἐπιγραφὴν, ὄνου σκιάν. Ubi per διδασκαλίαν intellige poëtarum historiam. Poëtæ enim, cùm fabulas spectandas exhiberent, eas dicebantur διδάσκειν, indeque ipsi διδάσκαλοι vocabantur, & si Comici forent, κωμῳδιδάσκαλοι*; si Tragici, τραγῳδοδιδάσκαλοι †. Ac Tullius quoque ‡, & Horatius *, similiter eos dicunt *fabulas docere.*

‡ Asini umbra.

* Isocrates orat. de Pace.

† Aristot. de poet.

‡ In Bruto.

* In Arte.

At si nec humile, nec turpe, nec anceps sit genus; neque etiam judices defatigati sint audiendo partem adversam: tum quidem necesse non est, nos de attentione magnopere esse sollicitos, quia auditoris animus orationis initio etiamnum alacris & attentus esse solet; contra quàm sæpe fit in orationis cursu; ubi, ne auditor perforato omnia hauriat animo, & transmittente quicquid acceperat, non rarò opus est, ut afferatur aliquid, quo excitetur mens ejus: quomodo Aristoteles refert, Prodicum Sophistam, si animadverteret, auditorum animos peregrinari, eosque esse præsentes absentes; aliquid afferre solitum ex arte suâ; quam alioqui non docebat, nisi pretio quinquaginta drachmarum. Imò Cicero quoque id diligenter observat; quandoquidem etiam in reliquis orationis partibus sæpenumero judices rogat, ut diligenter attenteque audiant. Quare Aristoteles jure eos ridet, qui sollicitè præcipiunt de parandâ in exordio attentione: partim nempe, quia attentio consequitur è benevolentiâ; partim quia ille considerabat exordia ratione eorum, quæ per se insunt; non eorum, quæ assumit. Atque id Cicero quoque vidit, cùm in secundo de Orator. ait: *Et attentum, commonent Græci, ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quòd & attenti tum maximè sunt, cùm omnia exspectant, & dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis caussis, dicuntur, aut arguendo, aut refellendo.* Sed de eo, quòd neque docilitatem autumat Tullius competere exordio, non planè assentimur. Nam longè alia docilitatis,

quàm

quàm attentionis, ratio est; cùm hæc interdum assumatur; illa rarò possit præteriri.

Interdum etiam satius est, auditorem reddere non attentum, quàm attentum. Sed in hoc quoque Aristoteli adversatur Fabius * cujus verba apponam: *Nec me, quamquam magni autores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum & docilem judicem velim, non quia nesciam, id, quod ab illis dicitur, esse pro malâ caussâ, qualis ea sit, non intelligi: verum quia illud non negligentiâ judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit. Nobis opus est ejus diversâ opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quæ dicemus, docilem, & attentum.* Sed non assecutus est Quinctilianus Aristotelis mentem. Nam aliud est, cogitationem auditorum plane ab oratione avertere; quâ ratione futurum est, ut tacendo non minùs sublevemus caussam, quàm orando: aliud verò hoc agere, ut ab accuratâ rationum penticulatione avocemus judices; quia tantùm argumenta suppetant nobis, quæ valida quidem videantur primâ facie, eoque facile imponant auditoribus minùs acutis, aut attentis; verùm infirmitas quorum se soricis instar prodat de iis diu multumque cogitantibus.

** Lib. 4. cap. 1.*

Docilis autem in exordio redditur auditor, tum iis ipsis, quibus redditur benevolus, vel attentus, (nam quo majori cum benevolentiâ & attentione audimur, eo magis intelligimur) tum afferendo finem orationis nostræ; quod ut plurimùm generatim fit, non accuratè, ac distinctè. Si tamen planè accurateque id faciamus, non necesse habebimus, absoluto proœmio, monere, quâ de re simus dicturi. Nam etsi necessarium est, ut in oratione quæstio ejus primaria clarè ac perspicuè auditoribus ob oculos ponatur: non tamen opus est, id fieri semper distinctâ orationis parte: quemadmodum superiori capite diximus.

Interdum verò & in exordio caussa dividitur: quale à Licymnio rhetore † vocatur ὄζοι, sive *rami*: quia est exordium ramosum. Præter quod, idem alia duo exordiorum genera adducit. Unum ἔφοδον nominat ab ἐφόδῳ, quod inter alia *impetum* signat; ut videatur sic dici impressio, sive exordium ex abrupto. Alterum nuncupat ἀποπλάνησιν, q. d. aberrationem: atque hoc videtur idem esse, ac insinuatio.

† In Arte.

V. De partibus exordii, juxta Hermogenem.

Ex iis, quæ hactenus exposuimus, cognoscere licuit, quomodo tractari debeat tum principium, tum insinuatio: quas exordii species superiùs statuebamus. Nunc breviter dicemus de partibus exordii. Plerique proœmium in tria dispescunt membra; propositionem, ejus rationem, & complexionem, quæ transitio est ad ipsam caussam. Verùm Hermogenes quatuor facit exordii partes: πρότασιν, sive propositionem, quæ ὁδοποιεῖ quasi viam parat; κατασκευήν, sive propositionis rationem; ἀπόδοσιν, sive redditionem, quæ nova est propositio, rem ipsam tangens, omnemque exordii dignitatem & auctoritatem continens, unde ἀξίωσις quoque appellatur; ac denique βάσιν, sive comprobationem, quæ redditionis caussam affert. E.G. πρότασις est: Non latet te, illustrissime Princeps, quantis ab hoste calamitatibus affligamur. Κατασκευὴ est: Tantæ enim sunt, ut dubium non sit, quin earum rumor jam in regiones omnes vicinas sit diffusus. Ἀπόδοσις est: Justitiæ autem ac sapientiæ tuæ est, curam eorum gerere, quibuscum fœdus inisti. Βάσις est: Si enim nos subegerint, difficile fuerit tibi soli eorum postea impetum sustinere.

Interdum tamen κατασκευὴ omittitur, cùm nempe πρότασις manifestior est, quàm ut indigeat probatione. Exemplum habes in primâ Olynthiacâ.

Interdum quoque τῇ ὁδοποιΐᾳ non proponitur res ipsa, sed propiùs ad eam acceditur: quod cùm fit, τῆς βάσεως non assignatur additionis ratio; sed id affertur, quod præcipuè in exordio intendebatur. Exemplum est in oratione Miloniana, quod inferiùs afferam. Faciam hoc eo lubentiùs, quia video, eos à Fabio rideri, qui exordia dividunt in quatuor sensus: neque id alia de caussâ, quàm quia non par ubique ratio sit. At si justa hæc ratio est, ne debuit quidem de Exordio præcipi quicquam, cum id prætereatur nonnunquam. Quanto igitur meliùs fuisset, si rem ipsam Fabius explicuisset, ac judicium reliquisset lectori!

VI. De locis exordiorum in genere demonstrativo.

Atque hæc quidem, partim universè declarant exordiorum naturam, partim generis juridicialis propria videntur; ut quæ diximus de parandâ benevolentiâ in caussâ honestâ, turpi, vel ancipiti. Plerique autem Rhetores intra explicationem illam se continent. Sed longè accommodatiùs facit Aristoteles, dum ostendit, quomodo exordia varient pro diversis caussarum generibus: item Bartholomæus Cavalcantius, qui in libris de arte Rhetoricâ, quos eruditè linguâ Hetruscâ conscripsit, fuse agit de varia exordiendi ratione pro varietate caussæ. Nos quoque, Aristotelis vestigiis insistentes, de singulis generibus tractationem hoc loco attexemus.

In genere igitur demonstrativo (in quo etiam separatis & à caussâ alienis exordiis uti licet, ut infrà dicemus) loci proœmiorum sunt quinque. Sumuntur enim vel à laudatione, vel à vituperatione, vel à suasione, vel a dissuasione, vel ab iis, quæ pertinent ad auditorem.

A laude id fit in oratione funebri adscriptâ Demostheni. Nam tum eos laudat, qui pro patriâ pugnando occubuerunt; tum Athenienses, qui instituerant, ut viri præclari post obitum laudarentur. A vituperatione orditur Isocrates encomium Helenes. Vituperat enim sophistas, quòd sibi magnopere placerent, tractantes ὑπὸ θεῶν ἄλλων, καὶ παράδοξον *. A suasione, ut si quis dicat, oportere bonos honoribus affici, ideoque se Aristidem laudaturum. Aut si prædicet, eos laudibus extolli debere, qui neque celebres sint, neque improbi; cùm celebres frustra, improbi malè laudentur: ideoque optimam optimè operam collocatum iri in laudando viro bono, & obscuro; cujusmodi fuit Paris, quamdiu in Idâ monte vivebat ignotus. A dissuasione, ut si quis adserat, cùm non debeant improbi honoribus affici, se decrevisse Pisistratum vituperare. Ab iis, quæ referuntur ad auditorem; cùm id initio repellimus, quod offendere auditorem possit; sive id sit in Oratore, ob ingenii imbecillitatem; sive in argumento, ut si id humile fuerit aut pervulgatum; sive in oratione, quæ parum sit exculta.

** Argumentum absurdum & admirabile.*

† Vide Josephum Scaligerum in animadversionibus Eusebianis ad ann. MDXXXIV.

Ab auditore Aristoteles Chœrilum, poëtam sanè præstantem †. (quamquam aliud videatur Horatio ‡) exorsum dicit; cujus quinque versus è Græcis commentariis adducit P. Victorius. In iis verò etiam est illud ab Aristotele laudatum,

Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται hoc est,

—— *Sed quia nunc nota omnia.*

‡ In Arte. Nisi fortè Chœrilus Horatio vituperatus, sit diversus ab illo, quem veteris laudavere. hic Archelai Regis temporibus claruerit circa Olympiadem 74: Horatianus ille sub Alexandro M., ut indicant Curtius lib. 8. & Plutarchus in Alexandro. Et hoc verius nunc arbitror.

Quin eâdem in re vel omnibus, vel pluribus modis, exordiri possumus. Gorgias certè in Olympiacâ oratione incipit à laude eorum, qui ludos instituerant. At Isocratis proœmium petitur ab eorundem vituperatione. Nam turpe esse dicit, quòd Græci donis eos exornarint, qui corporis viribus excellant: at iis, qui prudentiâ, & animi dotibus pollent, præmia nulla decreverint. Præterea, cùm facillimum sit, laudem, aut vituperationem, consilii formâ proponere, (quod fit per verbum *convenit*, *decet*, aut aliquid ἰσοδυναμοῦν *) certè levi immutatione, ex exordio à laude vel vituperatione sumto; faciemus proœmium quod à consilio petatur; & hoc item facile in istud commutabimus. At ab iis, quæ ad auditorem referuntur, petemus exordium, si rogemus, ut, licet vereamur, ne id, quod dicturi simus, vel incredibile videatur,

** Æquipollens.*

vel difficile, vel pervulgatum; attentionem tamen exigui temporis nobis non denegent.

VII. De locis exordiorum in genere Juridiciali.

IN Genere Juridiciali duplex est munus procemii. Prius Aristoteli est, ut indicetur scopus orationis. Alterum est, ut quibusdam velut medicamentis præparetur auditoris animus. Atque hujus muneris ratione aliquis etiam exordii usus esse possit in civitate optimè constitutâ. Nam sine exordio trunca, mutilaque esset oratio; quia, ut ait Aristoteles, habet in eâ rationem capitis.

Quatuor autem, juxta eundem, loci sunt, à quibus sumuntur hæc ἰατρεύματα *: persona rei, auditoris, adversarii, ac res ipsa: atque ex his locus à personâ rei, vel adversarii, aut objicit crimen, aut diluit. Quæ tamen non eâdem ratione, aut loco, fiunt ab utroque. Nam, qui defendit, insinuare se debet auditorum animis; ideoque opus est, ut priùs refellat, quæ obsunt. At qui accusat, crimina maximè in peroratione constituit; ut, recenti etiamnum memoriâ, magis animo auditoris obversentur.

* Medicamenta.

Loci, è quibus ducitur criminandi ratio, complures referuntur ab Aristotele lib. III. cap. XXIV. †. Hos inter ille quoque adfertur, ut auditoribus ostendatur, quàm pestilens sit calumniæ virus. Nam efficitur hoc pacto, ut licet crimen id, cujus quis reus agitur, non probetur esse calumniam: tamen auditores, calumniæ infensi, id, quod fortasse calumnia non est, velut præjudicio, calumniam esse cum animo suo cogitent. Multùm quoque caussam juvat, ut, antequam accusando reo operam demus, eum laudemus, ac quidlibet potiùs agamus, quàm ut velle eum criminari videamur: & luculentas quidem amplasque animi dotes strictim, at minutas ampliter extollamus; quia grandia paucis commendata haut animo admodum hærent; exigua autem fusè tractata, si non deridicula videntur, at certè insuper habentur. Horatius egregiè mores expressit istiusmodi hominis; qui rogatus de amici furtis, non quidem aut inficias it, aut colore aliquo purgat, quod amici haut fucati erat; sed, ut certiùs venenatum figat aculeum, primò amici extollit comitatem; quæ profectò quid ad furtum? At mox, en spiculum virulentum, mirari se vir bonus ait, crimen isthoc commissum ab amico. Sed vatem ipsum Venusinum audiamus ‡:

† Vulg. cap. 15.

‡ Lib. 1. Sat. 4.

——Mentio siqua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero; caussáque meâ permulta rogatus
Fecit, & incolumis lætor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. hic nigræ succus loliginis: hæc est
Ærugo mera.

Alit & nostrum seculum homines moribus istiusmodi coopertos, aut vitiis potiùs; quæ scire, non usurpare virum probum, & prudentem, convenit.

Locus ab auditore reddit eum benevolum, vel iratum; quandoque etiam (ut ex Aristotele supra diximus) attentum, aut non attentum; itemque docilem; quod fit, si boni mores exprimantur; quia viri probi libentiùs audiuntur eoque intelligentiùs.

Benevolus autem, vel attentus quomodo reddatur, antè è Tullio perfunctoriè declaravimus: pleniùs de parandâ benevolentiâ tractat Aristoteles lib. II, & nos ex eo, libro superiori. Ex iis verò simul intelligere est, quomodo auditorem reddamus iratum adversario, aut non attentum nobis.

VIII. Exponitur artificium, quo Cicero est usus in exordio orationis pro Milone.

SED universa hæc jejuniùs dixerimus, nisi exemplis illustrentur. Instar verò multorum sit exordium unicum orationis pro Milone, in qua hæc omnia, & quæ item generatim de Exordio dixi, luculentè perspicere est. Singula videamus, quod meretur oratio singulari suo artificio. Quinctilianus certè lib. IV. pulcherrimam; lib. XI. nobilissimam appellat: Pedianus quoque, in argumento ejus, ita perfectè scriptam ait, ut jure princeps haberi possit.

Ac primò duo afferebamus munera exordii in genere Juridiciali. Utrumque videre est apud Ciceronem: sed is hoc exordio, quemadmodum & aliàs facere solet, primò parat animos; ac deinde ostendit, quâ de re dicturus sit.

Porrò cùm generatim de exordio agerem, monebam, secundum munus non eodem semper modo ab oratoribus præstari; sed interdum apertè animos præparari auditorum, ac tum *Principium* vocari; interdum obscurè & obliquè id fieri, ac nominari *Insinuationem*. Cicero in Milonianâ obliquè id facit; quemadmodum natura caussæ exigebat. Nam patrocino Milonis Cicero non tantùm Pompejum offendebat; sed & aliis se reddebat invisum: ac Pompeius quoque, quia ei Senatus in mandatis dederat; ut hanc caussam cordi haberet, noctu forum armatis cinxerat militibus: quod terrorem injiciebat Milonis fautoribus, adeò quidem, ut Milo, quemadmodum scribit Plutarchus, auctor fuerit Ciceroni, ut in forum deferretur lecticâ, ne armis terreretur. Hanc insolitam judicii formam tangit Cæsar apud Lucanum lib. I:

——Quis castra timenti
Nescit mixta foro? gladii cùm triste minantes
Judicium insolitâ trepidum cinxere coronâ,
Atque auso medias perrumpere milite leges,
Pompejana reum clauserunt signa Milonem.

At fallitur Asconius, qui in argumento ait: *Armatos milites adhiberi postularunt Cælius Tribunus, & Milo, propter impetum Clodianorum, à quæsitore L. Domitio.* Fallus etiam L. Cornelius Balbus, cùm scribit *, Ciceronem id à Pompejo postulâsse. Neque enim, arbitror, tantopere terruissent arma Ciceronem, quàm vel ex orationis Milonianæ exordio cuivis perspicuum est, si ex ejus consilio ac petitione disposuisset illa Pompejus. Quare magis verisimile fit, Pompejum, aut L. Domitium, iis cinxisse forum, ne quis tumultus ab alterutrâ parte excitaretur: indeque factum, ut Clodiani ea contra Milonem, Milonis fautores contra Clodianos, disposita esse dicerent. Ex his perspicuum est, cur Ciceroni fuerit utendum arte ac κρύψει † quadam, ad discutiendum hunc metum. Ac primò ponit istiusmodi πρότασιν, sive propositionem, quâ se dicit timere. Mox κατασκευὴν sive propositionis rationem assignat, quòd forum à Pompejo armatis militibus cinctum sit. Inde accedit ad ἀπόδοσιν, sive redditionem, quando ait, se, recreatum sapientiâ ac justitiâ Pompeji, timorem deponere. Postremò subjungit βάσιν, sive comprobationem, cùm judicibus autor est, ut idem agant.

* Epist. ad Cic. quæ est lib. 9. epistolarum Cic. ad Att.

† Occultatione.

Cùm autem Hermogenes has quatuor partes in exordio requirat: satis videre est, quomodo doctrina Hermogenica hac ipsa Ciceronis insinuatione comprobetur. Non tamen existimandum, has partes ἁπάσας esse necessarias; cùm interdum alia sit exordii facies: aut solas esse exordii partes; cùm eas in hoc ipso exordio mox sequatur adhortatio ad judices; adhortationem autem excipiat scopi demonstratio, quod alterum erat exordii munus.

Porrò cum, juxta Aristotelem, quatuor sint loci, à quibus sumantur medicamenta: Cicero in Milonianæ exordio ab omnibus argumenta petit.

I. A personâ rei, cùm, ad diluendam Clodianorum calumniam, statim Milo vocatur vir fortissimus, ac dicitur magis de Reip. salute, quàm de suâ, perturbari: & ali-

aliquanto pòst, ubi Tullius ait, eum semper stetisse à bonis, ac maximos sceleratorum hominum clamores pro salute Reip. contempsisse. In quibus omnibus videri queat Tullius aliquantum foro servisse. Nam Vellejo Paterculo, cui haut temere, præterquam in sui ævi rebus, fidem derogem, vocatur Milo *vir inquies*, *& ultra fortem temerarius*.

II. A personâ auditoris, cùm ad Pompejum reddendum benevolum, vocat eum virum sapientissimum, ac justissimum; & cùm in adhortatione ad judices ait, ex cunctis ordinibus viros amplissimos judicare.

III. A personâ adversariorum, cùm ad judices iis reddendos iratos, unum ait genus esse adversum, quos Clodii furor incendiis & omnibus exitiis publicis pavit; qui etiam pridie, quàm à Cicerone oratio haberetur, sint Munatii Planci concione incitati, ut judicibus voce præirent. Item cùm, ad reddendos judices attentos, dicit, statuendum iis esse de bonis ac fortibus viris, & bene meritis civibus: cumque, ad reddendos eos dociles, suam ac Milonis declarat probitatem; velut cùm ait, se recreari Pompeji, sapientissimi ac justissimi viri, consilio; item illud, Milonem semper pro salute Reip. improbos neglexisse; quòd etiam semper pro bonis contra improbos senserit.

IV. Denique à re, cùm dicit, novam esse judicii formam; item cùm hanc ejus assignat conditionem, quòd statuendum esset, utrùm, qui semper judicum autoritati dediti fuissent, semper miseri lugerent; an, diu vexati à perditissimis civibus, aliquando recrearentur.

Illud præterea in hoc exordio considerandum est, quòd Cicero, ut diximus, auditores reddit iratos Clodianis; tum item, quòd in adhortatione ad judices, misericordiam movet à suâ ac rei personâ. Hinc enim intelligere est, non solùm ἦθος*, sed πάθος† quoque, in exordio locum habere. Ita Lysias (cujus admirabile esse in exordiis artificium, scribit Dionysius Halicarnass. ‡) etiam in defensione Euphileti de cæde Eratosthenis adulteri, ἀρθὲς ἐν ἔργοις * deprehensi, in ipso statim exordio, quo judices adversario reddat infensos infestosque, petit, ut cuncti ita de scelere ejus cogitent, quasi ipsis domi suæ tanta esset illata injuria. Postea verò à re ipsâ, ac tum judicum, tum suâ personâ, benevolentiam captat. Est & παθητικὸν exordium Æschinis contra Ctesiphontem: quamquam hoc quidem nonnulli reprehendi posse censent, ut tragicum & vastum, perorationi, quàm exordio similius. Utut est, fatendum, ἦθος Exordio, πάθος Perorationi, potissimùm convenire. Atque hæc de Exordio generis Juridicialis.

* Morem. † Affectum. ‡ Tractatu de Lysia. * In ipsis rebus Veneris, ut loquitur Ulpianus.

IX. De exordio generis deliberativi.

IN genere verò Deliberativo unum tantùm Exordii olim munus erat; ut nempe animi præpararentur auditorum. Neque enim necesse fuit, monstrare orationis scopum; quod primum erat munus in genere Juridiciali. Ac ratio est, quòd, antequam oratio haberetur, constabat jam, quâ de re agendum esset. Siquidem (ut autor est Pollux, atque item Ulpianus in I. Philippicam, & in orat. περὶ τῆς παραπρεσβείας) solent antiquitus tabellas conscribere, ac concioni proponere, ne quem lateret, quâ de re instituenda esset consultatio. At ratione alterius muneris, quinque traduntur ab Aristotele Exordiorum loci. Primus est ob personam oratoris vel rei, à criminis depulsione. Alter est propter adversarios, à criminatione. Tertius, & quartus, sunt à re; quàm si magnam haberi velimus, amplificatione utemur; si parvam, à diminutione incipiemus. Quintus est ab ornatu; ne planè ἀκέφαλος† sit oratio. In quo, si Aristotelem audimus, peccat Gorgias Leontinus, qui abruptâ utitur oratione. Sic enim orditur, Ἦλις, πόλις εὐδαίμων ‡.

† Capite destituta. ‡ Elis, beata civitas.

X. De locis exordiorum, juxta Hermogenem.

ATque hæc est Aristotelica de locis exordiorum doctrina: quæ non Tullianæ modò, sed etiam Hermogenicæ, vel eo nomine videtur præferenda, quòd Aristoteles distinctos faciat locos pro varietate caussarum. Quare me quidem non movet, quòd doctissimus Petrus Nunnesius Hermogenem sequi maluit: quemadmodum & idem Inventionem Hermogenicam, non Tullianæ modò, in quo ei astipulamur, sed Aristotelicæ quoque anteponit. Verùm de Inventione nihil hoc loco dicam; quia ex iis, quæ libro primo docuimus, liquidò perspicere est, quamquam sint multa præclare dicta ab Hermogene, quæ frustra apud Aristotelem quæras, longè tamen plura, magisque necessaria, de λόγοις, ἤθεσι, καὶ πάθεσι, ab uno & solo scripta esse Aristotele. Nec minori idem intervallo exsuperat in iis, quæ de procemio præcepit. Interim nihil honori Hermogenis derogamus, cujus præcepta Aristoteli hic quoque facem adlucere, compertum habemus. Atque id quo magis pateat, age Hermogenicam quoque exordiorum doctrinam paucis ponamus ob oculos, cumque Aristotelicâ componamus.

Exordiorum, juxta Hermogenem, quatuor sunt fontes; ab opinione, à subdivisione, ex abundanti, & ab occasione.

Ab opinione ducuntur multifariam. Neque enim solùm petuntur ab auditoribus, oratore, reo, aut adversario, quibus de personis suprà diximus: verùm etiam à personis externis, quæ caussam adjuvent; sive hæ fuerint sociorum amicorumque, sive hostium, ubi spectandum, quid inprimis personæ istiusmodi expetant: ut si dicamus, dolere socios ob dissidium hoc, gaudere inimicos.

Alterum genus exordiorum ducitur ex divisione. E. g. Cùm universam ob vitam anteactam hic laudem mereatur maximam; tum inprimis ob res hodierno die præclarè gestas.

Exordium ex abundanti bifariam instituitur. Primò, si affirmemus, nos de re majori posse dicere: at hâc esse contentos. E. g. Quamquam graviori de crimine hunc accusare poteram: tamen, ne odio adductus videar, id tantùm persequi malui, quod levius est. Deinde, si dicamus, nobis aliquid nec-opinantibus obtigisse. Tale est illud: Cùm sperârim semper, fore, ut hic præmio à vobis ornaretur; nunc miseriæ ejus testis, & defensor, apud vos esse cogor. Hujuscemodi procemii exemplum adduximus suprà ex orat. Ciceronis pro Val. Flacco.

Exordium ab occasione est, cùm id, quod in ἀποδόσει, seu redditione, petere instituimus, jam persuasum videmus auditoribus. Quale hoc: Cùm omnium vestri animis præclara sit insita opinio de viri hujus virtutibus, ac meritis: haut longo mihi apud vos sermone opus fore arbitror. Hujusmodi exordia solent esse grata, ob simplicitatem. Nihil enim affectati habent. Quin ejus generis sermo non tam præmeditatus videtur, quàm è re natus. Itaque gaudet tali Homerus. Ut cùm Ulysses lib. IX. Iliados luculentâ illâ oratione persuadere conatur Achilli, ut iram deponat, atque in bellum revertatur. Quippe (ut Eustathii* verbis utar,) πειράζεται † συνήθως προοίμιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ἀπογόνως, τουτέστιν, ἐκ τοῦ συμπόσιου. Audiamus, quomodo poeta eum loquentem inducat:

* Χαῖρ' Ἀχιλεῦ. δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδευεῖς,
Ἠμὲν ἐνὶ κλισίῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο,
Ἠδὲ καὶ ἐνθάδε νῦν· πάρα γὰρ μενοεικέα πολλὰ
Δαίνυσθ'. ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν·
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν.

Ac hi quidem sunt quatuor illi exordiendi modi, quos Hermogenes vocat, ἐξ ὑπολήψεως, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἐκ περιουσίας, καὶ ἀπὸ καιροῦ. Ex sinè præcipui sunt, non tamen universi; quod nemo diffitebitur, qui eos cum Aristotelicis exordiendi locis conferre haut gravetur. Itaque, ut

* In Iliad. ἰῶτα, pag. 749. edit. Rom. † Exorditur more suo procemium ex tempore; nempè à convivio, quo excepti erant. * Salve, Achilles: convivii quidem æqualis non sumus indigi, Sive in tentorio Agamemnonis Atridæ, Sive & hic nunc: adsunt enim, quæ animum expleant, multa Adepulandum. Sed non convivii amabilis opera sunt curæ nobis; Verùm admodum magnam cladem, ô Jovis alumne, intuentes Timemus.

ut in eo Doxopatri judicium sequor, quòd hos Hermogenis locos non modò in forensibus caussis, sed etiam panegyricis, ac suasoriis orationibus, locum habere judicet: ita Apsini contrà, & anonymo Hermogenis interpreti, in illo subscribo, quòd nonnulla Hermogenis inventis deesse arbitrentur.

Quamquam autem hisce veterum locis instructo non facilè deesse possit ratio exordiendi: omnibus tamen minùs exercitatis, vel ab ingenio minùs felicibus, conducere videtur, ut ex Demosthene, Tullio, Dione Chrysostomo, Libanio, ac similibus, colligant exordia ejusmodi, quæ aliis etiam argumentis aptari posse videantur.

Ut; In suasione leviter immutari possit illud Catilinæ apud Sallustium: *Nisi virtus atque fides vestra satis spectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis frustra fuisset: neque ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosque mihi, eo animus ausus est, maximum atque pulcherrimum factum incipere; simul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona malaque esse intellexi.* Ex quo exemplo facile erit statuere de cæteris. Sed cautione hic non leviter opus est, ne ea inprimis seligamus, quæ fuerint vulgatiora, aut alii vitio affinia: quâ in re peccari à non paucis, nec uno modo, solet.

XI. De virtutibus ac vitiis exordiorum.

TEmpus igitur est, ut & persequamur laudes, ac culpas exordiorum. Nam *pessimus sane gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit*: ut scitè ait Fabius Quinctilianus lib. IV. cap. I. Sunt autem, & laudes, & culpæ, duûm generum. Quemadmodum enim in corpore humano fit, ut venustas, & deformitas, sint ratione vel quantitatis, vel qualitatis; (quomodo in nasi quantitate peccat τὸ ἐπίγρυπον*; tum in illa, tum in qualitate sive figurâ, τὸ σιμὸν†) itidem in exordiis observantur certæ virtutes vitiaque; quæ partim spectent quantitatem, partim qualitatem.

* Aquilina forma.
† Sima figura.

In quantitate observandum est, ut sint mediocria. Medium autem ex naturâ caussæ pendet. Nam ut ædibus, ac templis, vestibula; ita caussis exordia proportione respondere debent. Quò facit Luciani locus in Demosthenis encomio: Σοὶ δ' ἴσως εὐλάβεια, τὸ τῆς παροιμίας σκῶμμα ἐπὶ τῇ ἀσυμμετρίᾳ ἐπισχεθῆναι, μή σοι μεῖζον προσκέοιτο τὸ ἐπίγραμμα τοῦ θυλάκου· *At tu fortasse metuis, ne, modo non servato, excipiaris illo proverbii cavillo, inscriptionem sacci esse sacco majorem.*

In qualitate exordiorum videndum, ut sint caussæ nostræ conducibilia ac propria; ac proinde, ut sint de re, non autem vulgaria, quæ omnibus caussis accommodantur; cujusmodi etiam oratores magni vitare non potuerunt. Istiusmodi esse exordia, scribit Asconius ‡, quæ vel ab invocatione Deorum inciperent: vel ab reprehensione superioris temporis. Ut illud Maronis ‡:

‡ In Divinat.
‡ 11. Æn.

Ante equidem summâ de re statuisse, Latini,
Et vellem, & fuerat melius.

Et hoc Lucilii*:

Vellem cumprimis, fieri si fors potuisset †.

* Apud Ascon. in Cic. divin
† Al. si forte potuisset. Sed alterum malum. Nam & fors adverbialiter ponitur pro forte.

Utrumque vitii genus tangit Cicero in Divinatione: *Tu, inquit, horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & siquid ex vetere aliquâ oratione:* JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM, *aut:* VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: *aut aliquid ejusmodi ediscere potueris, praclare te paratum in judicium venturum arbitraris.* Prior formula pertinet ad veterum consuetudinem, à Turnebo quoque paucis adnotatam libro adversariorum quartodecimo cap. decimotertio. Solent enim antiqui Deos precari, antequam verba in senatu, aut concione, facerent, quemadmodum & hodie consuerunt Christiani Ecclesiastæ. Testatur id Plinius initio panegyrici: *Bene, inquit, ac sapienter, Patres Conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere.* Liquet id quoque ex Gracchi oratione, in quâ occisus est; de quâ ita Cornificius*: *Cùm Gracchus Deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt.* Et hoc Maronis †; *Præfatus Divos, solio Rex infit ab alto.* In quem locum ita Servius: *More, inquit, antiquo. Nam majores nullam orationem, nisi invocatis numinibus, inchoabant: sicut sunt omnes orationes Catonis, & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Unde Cicero per irrisionem ait: Siquid ex vetere aliquâ oratione Jovem ego optimum maximum. Et Demosthenes in oratione contra Æschinem:* Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις ‡. Hæc Servius. Ab invocatione quoque orationem orditur pro Murænâ, & C. Rabirio. Certè à Deo cujusque rei capienda esse exordia, monuit præter Platonem Xenophon lib. I. Cyropæd. & in Oeconomico. Notum quoque Arateum isthoc,

* Lib. 4. ad Herennium, in Demonstrationis exemplo.
† 11. Æn.
‡ Primum Deos Deasque omnes precor, Athenienses.

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: hoc est:

Ab Jove Musarum primordia:

ut transtulit Tullius: cujus & hoc in secundo de Legg. *A Diis immortalibus sunt nobis agenda capienda primordia.* Pertinet huc quoque locus Jamblichi initio libri primi de vita Pythagoræ. Charondæ etiam Catanæi sententiam suggeret Stobæus serm. XLII. Vide &, quæ Theon, ad allatum Arati locum, annotavit, & Radulphum Fornerium lib. VI. Rerum Quotidianarum cap. I. & quos laudat Barthius Adversar. lib. LVII. cap. XVII. Etsi autem ex his liqueat, piè ab numinis invocatione initium sumi, & ita fere ab simplici antiquitate fieri solere: postquam tamen ea res penè in desuetudinem abiit, omnino hâc parte judicio opus est: nec eâdem sæpe chordâ oberrandum; quia, ut cæteris in rebus, ita etiam oratoriâ in Arte, omnia usu trita vilescant.

Quod de invocatione dixi, idem etiam locum habet in aliis omnibus, quæ communia sunt, & pervulgata. Ut si benevolentia, vel attentio, parentur vulgaribus rhetorum formulis. Cujusmodi exordia etiam à Luciano * ridentur. Quippe ab eo de Nigrino dicturus illo nomine reprehenditur, quòd multa adeò κατὰ † τὸν ῥητόρων νόμον προοιμιάζῃ. Nec Carolus Sigonius (jure, an injuriâ; nunc non disputo) veritus est, Franciscum Robortellum propterea culpare, quòd, laudaturus Imperatorem Carolum V. optaret sibi magna naturæ præsidia ad rem maximam. Vide eum, si tanti videatur, lib. II. Patavinarum disputationum: ubi inter alia sic adversarium compellat: *Optatio illa ingenii & eloquentiæ, cùm te, maximo rhetore, indigna fuit; tum verò ita assiduo omnium usu & consuetudine vulgata & trita est, ut jam etiam in indoctis, & rudibus hominibus, justè reprehendatur.*

* In Nigrino.
† Ex Rhetorum legibus in proœmio dicas.

Utile autem hâc in re præceptum Hermogenis, qui docet, ex communibus sententiis fieri proprias ὁμολογίᾳ τῆς κοινότητος, *confitendo, esse sententias communes.* Isocrates ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης· Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοζε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν, καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων πραγμάτων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. *Quicunque ad dicendum huc veniunt, dicere solent, ea, de quibus consilium daturi sunt, maximi esse momenti, ac digna, in quibus studium atque operam ponat civitas. Verùm, si in ullis aliis negotiis hoc dicere convenit, arbitror, impræsentiarum ab eo initium capi debere.*

Insuper in exordiis videndum est, ut sint propriè pro re, non communia nobis cum adversario. Si tamen jam usos nos esse communi exordio videamus, imitabimur B. Augustinum, qui, cùm à querimonia, à quâ ipse exorsus esset, videret similiter incipere posse Julianum; continuò subjungit: *Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, si placet, ista communia, quæ dici ex utrâque parte possunt; quamvis veraciter dici ex utraque parte non possunt.*

Nec communia modò exordia improbantur; sed etiam commu-

commutabilia, quæque adversarius facilè ad suæ caussæ utilitatem deflectat.

Curandum item, ut exordia sint ex re quasi nata, atque è visceribus caussæ velut protracta; non separata, & longè arcessita. Sed cùm volumus, ea è natura caussæ efflorescere; loquimur inprimis de genere deliberativo, & juridiciali. Nam in demonstrativo separatis exordiis uti licet: quomodo Isocrates, in encomio Helenæ, à sophistarum vituperatione orsus est: sophistis autem nihil est cum Helenâ commune. Itaque ut se ratio habet ἐν τοῖς ἐνδοσίμοις, quæ musici in proauliis quidvis præcinunt: ita & Oratores in demonstrativo genere quidvis initio dicunt, & cum reliqua oratione conjungunt. Idem in quæstionibus infinitis locum habet. Cicero certè separatis magnâ ex parte utitur procemiis in scriptis suis: cujus ratio fuit, quòd jam ante librum exordiorum confecisset, ex quo postea aliquod commodum seligeret. Hinc ipse factum ait, ut aliquando, μνημονικῷ ἁμαρτήματι*, exordio eodem bis usus fuerit. Vide hac de re ipsum epist. VI. lib. XVI. ad Att. Videtur idem fecisse, tum Antiphon, cujus procemiorum Suidas meminit in ὄμμα: tum Demosthenes quoque, si ejus sunt sexagintaquinque illa δημηγορικά, sive, ut Pollux† vocat, συμβουλευτικὰ concionum exordia, quæ sub ejus nomine circumferuntur. Nam mihi quidem egregia, attamen ab alio quopiam, sive proprium, sive aliorum in usum, vel conscripta, vel collecta potius, videntur. Sallustium quoque in bello Jugurthino, & conjuratione Catilinaria, usum esse principiis nihil ad historiam pertinentibus, scripsit Fabius lib. III. cap. X. Separata hæc exordia dixere galeata: si credimus Turnebo‡. Qui eo pacto censet B. Hieronymum prologum, quem Sacris Bibliis præmisit, galeatum nuncupasse. Atque hoc arbitratur è verbis istis ipsius Hieronymi elucere: *Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus, quicquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum.* Magis etiam luculenta sunt verba hæc Sulpicii Victoris in Oratoriis Institutionibus, quas ad M. Silonem generum scripsit: *Vulgare* (exordium dicitur,) *si tale, quale esse possit in omnibus caussis, nec proprium personarum aut rerum, de quibus agatur. Quod idem & galeatum à quibusdam vocatur; quoniam ita commune esse possit omnibus caussis, quemadmodum galea omnibus vulgò possit esse communis.* Sed, judicio meo, quæ hic de galeato principio dicuntur, ea adjecta sunt Sulpicio ab aliquo, qui sciret, Hieronymum sic prologum suum nominâsse. Valde autem hanc sententiam firmat, quòd ea non in omnibus legantur Sulpicii libb. Unde est, quòd distincto charactere exprimantur in editione Pythœana; quæ scriptorem hunc exhibet, prout eum ex optimis & vetustissimis codd. castigârat Æmarius Ranconetus, Senatus Parisiensis Præses. Imò neque verum arbitror, quòd dicitur, communia quævis Oratorum principia aliter vocari galeata. Neque id evincere est ex B. Hieronymo; qui προοιμιάζεσθαι* quidem voluit in universos Scripturæ libros; nec propterea tamen prologum suum dixit galeatum, sed potiùs, quia tuitionem illum illo, quasi galeâ, adversus eorum muniisset inscitiam, qui distinguere nescirent inter libros canonicos, & apocryphos. Quippe in omni metaphora spectanda est similitudo. Ea autem inter Hieronymi prologum, & galeam, non in eo consistit, quòd utrumque sit vulgare, & multorum commune: sed quòd, ut galea capiti apponitur, ad corporis detensionem; ita prologus hic tutio assumatur, ad tuendam auctoritatem, &, ut sic dicam, prærogativam librorum, qui θεόπνευστοι† sunt, ac canon fidei, & vitæ nostræ.

Fortunatianus alia quoque procemiorum vitia facit atque inter alia damnat, quæ sunt γνωμικὰ, ἀπὸ παραδειγμάτων‡. Interdum tamen à sententiâ quoque, aut exemplo, incipere licet. Certè Tullius ipse tertium Officiorum librum exorditur à chriâ, quæ nihil aliud est, quàm γνώμη* cum auctoris nomine. Ac Dionysius Halicarnassensis docet, ab exemplo quoque exordium duci posse.

* Errore memoriæ.

† Lib. 6. cap. 33.

‡ Lib. 3. Advers. cap. 18.

* Præfari.

† Divinitus inspirati.

‡ A sententia aut exemplo ducta.

* Sententia.

Nec exordia nimis τραγικὰ esse debent. Sanè exordium Æschinis contra Ctesiphontem reprehenditur, ὡς τραγικὸν, ἢ περιττὸν, καὶ ἀνάλογον μᾶλλον ἐπιλόγῳ* ut est in orationis ejus ἐπιθέτῳ†.

Insuper monent rhetores, ut modus servetur in usurpandis luminibus verborum ac sententiarum: quando quidem apparata illa ac splendida exordia suspicionem movent meditationis ejusmodi, quæ multum diuque ante essent. Sed hoc præceptum Elocutionem respicit: de quâ suo loco dicetur.

* Tragicum, redundans ac vastum, & perorationi simile.

† Argumento.

XII. Utrùm primo, an postremo, sit de exordio cogitandum: et an eo semper sit opus.

Porrò etsi exordium in oratione primum obtinet locum: non tamen primò, sed postremò ei mens ac manus admovenda, contra quàm vulgò multi faciunt. Tullius lib. II. de Orat. *Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremò soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi semper cùm accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis; tum vero caussarum propria esse debent.* Et aliquanto pòst; *Hæc autem in dicendo non extrinsecus alicunde quærenda; sed ex ipsis visceribus caussæ sumenda sunt. Iccirco totâ caussâ pertentatâ atque perspectâ, locis omnibus inventis atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum, sic & facilè reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrima, vel in argumentis, vel in iis partibus ad quas dixi digredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cùm erunt penè ex intimâ defensione deprompta; & apparebit, ea, non modo non esse communes, nec in alias caussas posse transferri; sed penitus ex eâ caussâ, quæ tum agatur, efflorui∫se.* Hæc ille.

In gratulatoriâ tamen, ac funebri oratione, nihil prohibet, quo minùs ab exordio auspicemur. Nam in hujusce modi materiâ facilè exordium dictabit affectus. Aliàs quoque interdum usu venit, ut se sponte offerat. Imò interdum nec exordio opus est; nedum de eo anxiè solliciti esse debeamus. Liquet id ex orationibus patheticis, quæ initium habent abruptum; ut docet Macrobius lib. IV. Saturn. cap. II. Talis est illa Ariadnes apud Catullum‡, quâ increpat Thesea: item apud Maronem oratio Junonis, quæ incipit*.

—— Mene incepto desistere victam?

Et Didonis ea†, cujus initium:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas?

Idem passim fit in concionibus imperatorum, ac ducum: atque aliàs, ubi negotium fervet, & viri sunt brevitatis Laconicæ amantes. Hujus rei exempla longè plurima habemus in concionibus Livianis; quæ inde peti malo. Nam si exordio diutiùs insistam: quando tandem ad exodium, ut Varro vocat, sive finem veniremus?

‡ Carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.

* I. Æn.

† 4. Æn.

CAP. III.

DE NARRATIONE.

Narratio est rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum commemoratio.

Utimur eâ in genere juridiciali, quando nobis de modo rei gestæ non convenit cum adversario.

At in deliberativo rarò hac opus est.

Neque in demonstrativo alia incidit, quàm intercisa; quæ ad Confirmationem pertinet.

Narrationem oportet esse perspicuam, quo intelligatur; verisimilem, quo credatur; moratam, quò libentius audiatur. Morata verò ut sit, exprimere debet, quæ

ad nostram virtutem, & improbitatem adversariorum pertinent.

Curandum quoque, ut, quæ dicuntur, judicibus sint jucunda.

Debet etiam affectum movere.

Neque semper exordio succedit, sed interdum differtur: breviorque est in defensore, quam in accusatore.

Interdum autem aliena narramus fide, quod ad securitatem facit; interdum asseveratione utimur, quod fidem magis conciliat; interdum utrumque conjungimus.

I. Quid sit narratio.

EXordio in genere Juridiciali succedit narratio; quæ quid sit, indicat Varro lib. v. de L. L. *Narro*, inquit, *cum alterum facio narum: à quo narratio, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.* Estque narratio vel facti, vel quasi facti; illa ἱστορικὴ vocatur, hæc μυθικὴ, aut δραματική. Etsi autem sola ἱστορικὴ in oratione adhibenda erat: quia tamen non semper orator verba sua allegat fide historicâ; ideo vulgò narratio definitur, rerum gestarum, vel ut gestarum, utilis ad persuadendum, commemoratio. Accedit & altera caussa, quòd olim Rhetores in ficta materiâ suos plurimum exercerent; quemadmodum diximus libro primo *.

Quod siquis descriptionem quærat, quæ non oratoriæ solùm, sed cuilibet conveniat narrationi, is prætermisso oratoris fine, qui persuasio est, simpliciter dicat, eam esse ἔκθεσιν † πράγματος γεγονότος, ἢ ὡς γεγονότος, ut est apud Aphthonii scholiastem ‡: sive, juxta alios, rei gestæ, vel ut gestæ, expositionem à principio ad finem. Nam, qui Trojam dicit captam, omnia quidem complexus est; non tamen narrat, quia hæc nuda est ἀπαγγελία: sed is demum narrat, qui commemorat omnia ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους.* Itaque jubent rhetores, in omni narratione considerare principium, medium, finem: adhæc quæ principium antecedunt, ut rei caussas; quæque consecuta sunt, ut effectus. E. g. Raptus Helenæ est caussa belli Trojani. Cœpit bellum à conscribendo milite, & apparandis navibus. Decennio est pugnatum, idque vario Marte. Desiit bellum in expugnatione & incendio Trojæ. Consecutæ sunt servitutes, exilia, aliaque. Omnia hæc considerare non historici modò, sed etiam oratores solent. Sanè in narratione Milonianæ ea invenias universa.

* *Epilogo doctrinæ de statibus, qui capiti undecimo subjungitur.*
† *Expositionem rei factæ, vel ut factæ.*
‡ *Fol. 1. edit. Ald.*
* *Ab initio usque ad finem.*

II. Narrationis utilitas, et quando habeat locum: item quotuplex sit.

EST autem narratio, velut sedes & fundamentum fidei, atque argumentorum quasi σπερματεῖον, seu *seminarium*: ut in quâ oporteat σπερματίζειν τὰ σπέρματα τῶν κατασκευῶν †. Nam, ut optimè monet Fortunatianus, quæcunque in confirmatione locum habent, ea in narratione quoque interponere licet, modò solùm attingamus. Nam passim quidem inserenda sunt probationum principia: attamen nihil probandum, aut refellendum, ne, si id fiat, exhauriatur fides sive contentio.

† *Spargere semina confirmationis.*

Ante omnia verò de narratione videndum, num ea locum habeat, & quomodo eâ utendum sit. Nam interdum nullâ utimur narratione; interdum perpetuâ, sive continuatâ; interdum concisâ & interruptâ; interdum mixtâ. Non utimur narratione in genere deliberativo; quâ de re pleniùs capite primo hujus libri diximus. Neque in judiciali eâ opus est, cùm nihil prodest narratio: velut cùm res gesta nota est iis, qui audiunt, ita ut nihil obesse possit adversarius aliter narrando. Omitti quoque potest, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Utrâque de re ita Dionysius Halicarnassensis ἐν τέχνῃ περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας. Εἰσὶ ‡ δὲ ἐν δίκαις διηγήσεις οὐκ ἔχουσαι· αὗται δέ εἰσιν, ὅταν τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ὑπάρχῃ, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον.

‡ *Sunt etiam caussæ quædam non habentes narrationem. Ea autem sunt, cùm res judicibus nota est, & apud utramque partem in confesso est.*

Concisam, atque, ut Martianus Capella vocat, partilem usurpamus narrationem, cùm res gestæ nobis obsunt. Itaque tum (ut ait Tullius primo de Inventione) *membratim oportebit partes rei gestæ dispergere in causam, & ad unamquamque confestim rationem accommodare, ut vulneri præsto medicamentum sit, & odium statim defensio mitiget.* Eâdem interdum utimur, cùm eodem modo narraturi essemus, quo adversarius. Item cùm singulæ narrationis partes invidiam adferunt adversario: quod cùm fit, etiam partes singillatim sunt commemorandæ, & exagitandæ; quo non semel, sed crebrò, adversario indignetur judex. Itidem cùm series totius narrationis nihil aliud est, quàm confirmatio, & tota confirmatio nihil aliud est, quàm narratio suis probationibus, & amplificationibus, permixta. Id fit in genere demonstrativo; ubi caussa tota stabilienda est argumentis petitis è rebus gestis. Hæc enim ratio est, cur Aristoteles scribat, διήγησιν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶναι οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος. *Narrationem in genere demonstrativo non esse continuatam, sed in partes distinctam.* Hujus rei exemplum habemus in divinâ illâ, ut Juvenalis vocat, Philippicâ secundâ. Item in Cluentianâ, ac Verrinis.

At narratione utimur continuâ, cùm nihil horum est, h. e. cùm rerum gestarum narratio nobis prodest, neque magnam conciliare potest adversario invidiam, neque est totius nostræ caussæ prora & puppis. Hujuscemodi narratio est in Quinctianâ, in eâ pro Sexto Roscio, aliisque plurimis.

Mixtam denique usurpamus, cùm res gestæ partim prosunt, partim obsunt. Tum enim, quæ prosunt, continuâ; quæ obsunt, concisâ prosequemur narratione.

Sunt & aliæ apud Rhetores narrationis divisiones. Hermogenes eam dividit in ἁπλῆν, ἐγκατάσκευον, καὶ ἐνδιάσκευον, *simplicem, confirmatam, & illustratam.* Ἁπλῆ vocatur, in quâ nec caussæ ponuntur, nec descriptiones, eò quòd res certa perspicuaque sit. Istiusmodi est illa pro lege Manilia. Ἐγκατάσκευος dicitur, cùm caussæ adferuntur: cujus exemplum habemus in illâ pro Archia, item pro Rabirio Postumo. Ἐνδιάσκευος appellatur, in quâ descriptiones, atque ethopoeiæ interseruntur: cujusmodi sunt in Verrinis.

Quin in unâ eademque narratione specimen omnium harum apparet. Ita in Milonianâ ἁπλῆ narratio est: *Milo autem, cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est, &c.* Vides, ut rem simpliciter, ac sine ambitione narret. At ἐγκατάσκευος est, cùm paullo antè ait: *Interim, cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kal. Febr. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo: Roma ipse subito profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret; quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.* Apertissimè hic videmus, adferri consilia, & caussas facti, ac non facti; varia item argumenta, atque etiam, quæ argumenta hæc confirment. Itaque his ipsis narrationem habes ἐνδιάσκευον, sive apparatam, quando ait: *Atque ita profectus est*, & quæ sequuntur. Plurimùm autem apparata narratio luculentam continent expositionem omnibus sententiarum figuris tinctam; inprimis acclamatione, & ἀξιώσει, sive approbatione dicentis: quæ duo simul sæpe concurrunt. Ut, *O facinus indignum! ô monstrum hominis in extremas terras deportandum!*

Sopater, ut exordium, ita narrationem quoque, dispescit in rectam, quam pressè διήγησιν appellat, & obliquam, quam κατάστασιν nominat. Recta autem est, quâ apertè & simpliciter rem gestam exponimus. Obliqua, quâ callidè multa alia præmittimus, vel admiscemus, quo hoc

pacto animum auditorum aliò avertamus, ac criminis suspicionem ex animis evellamus. Rectæ narrationis exemplum cuivis fingere in proclivi erit. Obliqua narratio sit, si Alcibiades, accusatus affectatæ tyrannidis, ordiatur à vitæ anteactæ ratione: quo loco referre poterit, quomodo, philosophiæ studio incensus, longo tempore audierit Socratem; cumque ad Remp. accessisset, optime de eâ sit meritus: his se rebus concitâsse malevolorum invidiam; qui nunc quoque affectatæ accusent tyrannidis; cùm Socraticâ disciplinâ aliter sit edoctus, ac naturâ semper amârit, maximèque fecerit, populare imperium.

Apsines narrationem dividit in vehementem, gravem, patheticam, moratam. Verùm distributio ista non est hujus loci; cùm petatur ab Elocutionis formis: de quibus postea dicetur. Idem judicium esto de divisione Fortunatiani: qui quinque ejusdem genera statuit; directum, conversum, convincens, solutum, & comparativum. Altera quoque apud eundem distributio est; sed, ut videtur, non magni usus. Octo enim has facit narrationis species: *διήγησιν, ἀντιδιήγησιν, μερικὴν διήγησιν, παραδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, καταδιήγησιν, ἐπιδιήγησιν, καὶ διασκευήν*: quibus nominibus quæ designentur, ex ipso, qui volet, Fortunatiano addiscet. Vel sicui obscuriùs hic exponere eam rem videatur, adeat Antonium Lullum Balearem lib. III. de Oratione cap. x. Mihi animus est, hujusce modi omissis, ea solùm tractare, ex quibus non aspernandum capiant fructum, qui ad flexanimam illam regiam seriò affectant viam.

III. De Partibus narrationis.

Partes narrationis sunt quatuor: procatastasis, narratio propriè dicta, petitio, & ejus ratio.

Procatastasis ab Hermogene vocatur pars ea narrationis, quæ refert vitam anteactam, aut quæcunque antecesserunt præcipuum factum. At narratio propriè dicta est factum præcipuum, & maximè proprium caussæ: E. G. In Licinianâ est propriè dicta narratio, quo pacto Archias civitate sit donatus ab Heracleensibus. At procatastasis est commemoratio eorum, quæ ad studiorum rationem pertinent. Sopater tamen, in divisione quæstionum, paullo aliter hâc voce utitur: ut cui procatastasis sit aditus, ac velut præmunitio ad præcipuum factum: quæ dubitatione, aliâve figurâ institui solet. E. G. At unde initium sumam? num prioris quoque vitæ scelera vobis ob oculos ponam? an ab eo ordiar, cujus præcipuè gratiâ dica improbissimo homini scripta est?

Petitio, quæ tertia narrationis pars est, poscit, ut condignè erga quempiam animati simus. E. G. *Et quisquam sit, qui in casu infelicissimi hominis misericordiâ non tangatur?*

Postrema narrationis pars est petitionis ratio: quæ brevis esse debet. E. G. Si petitio fuerit; *Quis nefario homini non succenseat?* ratio istiusmodi subjici potest, *Cùm intelligat, scelus adeò teirum atque atrox patratum esse.*

In hâc quadripartitâ narrationis distributione reprehendit Isaacus Tzetzes ea, quæ de catastasi ab Hermogene scribuntur. At immeritò; ut quoque Nunnesius observavit. Neque enim jubet Hermogenes, in catastasi ea universa commemorare, quæ ad anteactam vitam quomodocunque pertinent: sed illa solùm, (quod prudentiæ munus est) quæ caussam juvant. Hujusce rei exemplum habemus in Ciceronis Cluentianâ; cujus prima narratio planè procatastasis est. At in eâ nihil de veneficiis adfertur; verùm tantùm de caussis, ob quas mater iniquiori erat erga Cluentium animo.

IV. De sex iis, quæ Aristoteles in narratione exigit.

De narratione sex præcepta tradit Aristoteles. Requirit enim, ut ea sit dilucida, ac verisimilis; ut honestos rei mores exprimat, ac contrarios adversarii; ut brevior sit in defensore, quàm accusatore; ut sit morata; ut affectum moveat; ut, si necesse sit, differatur, neque semper collocetur in initio.

Atque hæc omnia observat Cicero in Milonianâ. Nam, ut dilucida sit oratio, primò declarat consilium Clodii; deinde occasionem pugnæ; postremò ejus eventum; atque in singulis partibus, ita rem ob oculos ponit, ut non audiri, sed cerni videatur. Ubique etiam operam dat, ut sit verisimilis. Iccirco inter alia quoque docet, Clodium ex urbe egressum, cùm gravissimæ haberentur adversus Milonem pro competitoribus ejus orationes. At nisi de insidiis cogitâsset Clodius, nunquam exiisset, cùm furor ejus maximè requireretur.

Secundò, ostendit ubique Cicero, Milonem fuisse virum fortissimum, ac minimè insidiosum; Clodium contrà pessimo omnia consilio instituisse.

Tertiò, longior fuit Clodianorum narratio, quàm Ciceronis. Multa certè prætereit Cicero, quæ refert Pedianus.

Quartò, narratio exprimit improbos Clodii mores, ejusque consilia: veluti illo, *Palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.*

Quinctò, misericordiam movet Cicero, tum alibi, tum illis verbis: *Quod si ita putâsset, certè optabilius Miloni fuit, dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm, petitum; quàm jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset.*

Sextò, cùm interdum narratio differri debeat; id hic quoque Cicero facit; quia demum narrat post confutationem, ac propositionem.

Culpant aliqui, quòd inter narrationis virtutes soleat perspicuitas referri; quæ in omni custodienda sit oratione, nisi fortè quædam obscurari de industria debeant. Sed non cogitant, eò perspicuitatem in hac parte requiri, quasi peculiarem; quia narratio sit caussæ forensis fundamentum: ac proinde, nisi illa dilucida fuerit, tenebræ toti obducantur orationi. Docet hoc ipsum Tullius lib. II. de Oratore: *Majore*, inquit, *periculo hæc pars orationis obscura est, quàm cetera: vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscuriùs, tantùm id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam obcæcat orationem: vel quòd alia possis, semel si obscuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus est in caussâ locus.*

Erit autem perspicua narratio, ut ibidem dicitur, *si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interruptè narrabitur.* Unde liquet, in oratione dilucidâ, tum verborum, tum rerum, habendam esse rationem. Vide & Aristotelem lib. III. Rhetor. & Ciceronem in Partit.

Ad perspicuitatem quoque confert, ut in narrando temporis servetur ordo. Nam quemadmodum ab historico differt orator, quòd ille veritatem consectetur, hic verisimilia: ita cum eodem convenit, quòd uterque temporis sequatur ordinem: contrà quàm poëtæ solent, qui etiam à fine, aut medio, ordiuntur: quomodo Homerus Iliadem à decimo, Maro Æneidem à septimo auspicatur belli Trojani anno.

Perspicuitati etiam, ut rectè Fabius scribit, subjici potest *ἐνάργεια*, seu evidentia. Est autem *ἐνάργεια*, quâ rem non dicimus, sed ostendimus, & quasi ante oculos ponimus. Itaque illustrem habet *ὑποτύπωσιν*: de qua in *σχηματολογίᾳ* dicemus.

Morata ut si oratio, exprimenda est *προαίρεσις* *, tum rei, tum actoris. Eam quo ostendamus, ita narrare convenit, ut appareat, nos magis sectatos honestatem; adversarium inprimis spectâsse utilitatem. E. G. Ego verò monere hominem non cessabam, ne parvulos suos desereret: ille autem respondebat, sibi, ubicunque terrarum esset, liberos non defuturos. * *Voluntas, ac propositum.*

Quod si quid minùs credibile videatur, ratio adjungenda est. Ita apud Sophoclem ait Antigona, majori sibi curæ esse fratrem, quàm maritum, ac liberos; quia novum mari-

maritum, ac liberos, accipere possit; fratrem non possit. Quo argumento ante Sophoclem usa fuerat Intaphernis uxor, cùm, datâ à Dario optione, superstitem sibi maluit fratrem, quàm conjugem, ac gnatos; teste Herodoto lib. III. Etiam Abauchas, cùm incendium undique circumdedisset domum, Gyndanem amicum, qui, gravi vulnere affectus, egredi non poterat in humeros sustulit, rejectâ uxore, corpori licet inhaereret; posthabitis etiam filiis, quorum alter periit flammâ, alter cum matre ambustâ vix evasit. Idem, cùm hoc vitio ei verteretur, respondit, nec liberos sibi deinceps consequi difficile fore: nec de iis constare, an futuri sint boni: at diu fore, priusquam reperiat amicum tam certis, quàm Gyndanes esset, cognitum argumentis. Auctor Lucianus in Toxaride sive de Amicitia. Quòd si ratio istiusmodi non suppetat, caussa rejicienda est in naturam nostram; ac dicemus, etsi plerique omnes aliter animati sint, nos tamen ita semper affectos fuisse.

Insuper jubet Aristoteles, ut, quo affectum hominis significemus, ea quoque commemoremus, quae mores hominis consequuntur: velut si quis, ad audacem & agrestem alicujus animum ostendendum, dicat, eum loquentem incessisse. Hujuscemodi plurima suggerent Porphyrius in quaestionibus, ac Homerici interpretes. Inprimis verò, quomodo mores hominum à signis ac notis suis exprimi debeant, elegantissimi docebunt Theophrasti characteres; quorum utinam non bona pars deperiisset.

V. An brevitas sit narrationis virtus.

Sunt qui brevitatem inter virtutes narrationis referant, quos ridet & refutat Aristoteles, eò quòd neque brevem, neque prolixam, sed mediocrem esse, conveniat. Ita Lysiae pro Eratosthenis caede narratio longa est pro brevitate orationis, quia praecipuum orationis robur in narratione consisteret. Et rectè Tullius lib. II. de Oratore: *Si tum est brevitas, cùm tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est, sed saepe obest, vel maximè in narrando, non solùm quòd obscuritatem affert, sed etiam quòd eam virtutem, quae narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit.* Et paullo post: *sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quòd gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, si sic constituitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur.* Consentit etiam Fabius lib. IV. cap. II. cùm ait: *Fortasse ubique, in narratione tamen praecipuè, haec tenenda via, dicendi quantum opus est, quantum satis est. Quantum opus est autem, non ita solùm accipi volo, quantum ad judicandum sufficit; quia non inornata debet esse veritas; alioqui fit indocta. Nam & fallit voluptas, & minus longa, quae delectant, videntur; ut amoenum & molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minus fatigat, quàm durum aridumque compendium. Non enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quae credibilem faciunt orationem, inferi velim. Simplex enim, & undique praecisa, non tam narratio potest vocari, quàm confusio.*

Autor tamen Rhetoricorum ad Alexandrum (nam eum Aristotelem non esse, alibi diximus) tres statuit narrationis virtutes: ut brevis sit, ut dilucida, ut verisimilis. Idem facit Cicero I. de Inventione: item Theo in Progymnasmatis. Itaque, ut tollamus hanc pugnam, dicendum est, cùm Rhetores brevitatem negant esse virtutem narrationis, tum eos adversari illis, qui tradebant, compendio omnia narranda esse, ita ut narratio exigua esset. At cùm brevitatem faciunt virtutem, loqui illos de brevitate, quâ referuntur ea omnia, sine quibus obscura est oratio, & ea removentur, quae necessaria non sunt.

VI. Quando nostra, quando aliena fide, narrare debeamus.

Nec inutile est illud praeceptum Hermogenis, in narratione aliàs esse utendum ἀναφορᾷ, sive *relatione* aliorum: aliàs βεβαιώσει, sive *asseveratione*: prius illud fieri δι' ἀσφάλειαν, *ob securitatem*: posterius διὰ πίστιν, *ut fidem faciamus*. In genere laudativo magis utimur ἀναφορᾷ. Quomodo securiùs narrari, satis est apertum. Nam cùm diximus, poëtas, aut historiographos, ita memoriae prodidisse; vel nos ita accepisse à viris fide dignis; etiam cùm falsum est quod retulimus: non tamen mendacii possumus argui. In juridiciali perpetuò utendum βεβαιώσει, quia minimè nobis fidem habebunt judices, si ipsi videamur dubitare de rei veritate. Interdum utramque inimus rationem. ut si dicamus, ita traditum esse, ac nos id ipsum comperisse. Nam prius, ut dixi, ad ἀσφάλειαν facit, alterum ad πίστιν. Vide Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Cap. IV.

De Propositione.

Narratione peroratâ, status orationis proponitur, caussaque si multiplex fuerit, in certas partes distribuitur.

Fit autem haec divisio vel sejunctione, vel enumeratione.

Sejunctione aperimus, quid nobis conveniat cum adversario, & quid in controversiâ relinquatur.

Enumeratione, quot, & quibus de rebus, dicturi simus, exponimus.

Partitionis virtus est, ut sit plena ac perfecta; ut plana ac perspicua; ut brevis, nec plus quàm trium, aut summum quatuor partium.

I. De excessu sive digressione narrationi adnexa, deque ananeosi.

Sunt qui inter narrationem, & contentionem, interjiciant excessum, ananeosin, partitionem, & propositionem. Itaque & Fortunatianus de quatuor istis hoc loco tractat: & Fabius *, priusquam ad propositionem accedat, disserit de egressione, quàm Graeci διέξοδον & παρέκβασιν, Fortunatianus excessum vocat.

* Lib. 4. cap. 3.

Est verò hoc loco παρέκβασις, non quaevis alienae rei, attamen ad caussae utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio, (quomodo à Fabio † definitur) verùm criminis amplificatio narrationi adnexa. Rectè autem, tum Fabius, tum Fortunatianus, negant, eam distinctam esse orationis partem. Nam neque semper, neque solùm post narrationem, locum habet. Siquidem tantum, *si expositio circa finem* (narrationis) *atrox fuerit prosequimur eam, velut erumpente protinus indignatione*; ut inquit Fabius †. Adde quòd, ut idem ait, tantùm ante confirmationem adhibetur, cùm res dubitationem non habet. Quippe ridiculum sit, id, quod adhuc in incerto est, velle in immensum extollere. Quare rectè Sopater duplicem facit παρέκβασιν, sive criminis amplificationem: unam, quae antecedat confirmationem, ac *cataphora* dicatur, quâ Demosthenes usus orat. in Midiam: alteram, quae sequatur, & *epiphora* apelletur, cujusmodi sunt loci communes in epilogis. Nihil verò contra Fortunatianum facit, quòd digressioni quoque in exordio locus esse possit; ut argumento olim fuit Ciceronis oratiuncula *, quam pro Milone habuit. Nam, ut antè dicebamus, per excessum hoc loco non quivis signatur excessus; sed tantùm is, qui est quasi finis narrationis, ac patrati criminis atrocitatem oculis subjicit.

† Ibidem.

† Ibidem.

* Fabius ibidem.

Insuper tractat Fortunatianus de ananeosi, quasi renovationem dicas: quae eo à προκατασκευῇ differt, quòd haec rem tractet ad judicem conciliandum; ananeosis judicem praeparet ad rem audiendam. Ananeosin statuit Fortunatianus in Quinctianâ, & pro Caecinâ. In Quinctia-

ctianâ hæc signat verba: *Judicium esse, C. Aquili, non de re pecuniariâ, sed de famâ, fortunisque P. Quinctii, vides.* Pro Cæcinâ hæc legere est: *Maximè fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controversia nihil haberet: secundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam stulto haberet. Etenim non minùs nos stultitia illius sublevat, quàm lædit improbitas.* Quibus è locis cognoscere est, cur dicat Fortunatianus, ananeosi judicem præparari ad prooemiorum modum. Nam in Quinctianâ conciliat Cicero judicum animum, recensendo incommoda judicii, novamque ejus rationem, quam inducebant adversarii; ut nempe reus diceret ante actorem. Pro Cæcinâ verò concitat judices adversus adversarium; cujus notam fecerat improbitatem, & dementiam. Meritò autem nec ananeosis statuitur distincta orationis pars. Nam ex iis, quæ hactenus diximus, cognoscere est, eam nihil aliud esse, quàm novum quoddam exordium. Hoc quid sit, intelligit, quisquis meminit, quod capite secundo ex Ulpiano rhetore ostendimus; duo esse exordiorum genera; unum, quod toti orationi; alterum, quod certæ parti viam paret.

II. De Propositione.

Supersunt propositio, & partitio; quæ Hermogenici προκατασκευῆς, q.d. *præconfirmationis* nomine, comprehendi posse censent.

Propositionis munus est, ante oculos ponere id, quod in controversiam venit. Hanc rhetores Græci vulgo nominant πρόθεσιν, sive *expositionem*, quia initio caussæ κεφάλαια* exponat. Sed veteres oratores, teste Hermogene, appellarunt ὑπόσχεσιν, h.e. *promissionem*, quia hâc pollicemur, nos de caussæ nostræ capitibus acturos esse. Utitur ὑποσχέσεως vocabulo Demosthenes contra Aristocratem, ubi ait: δίκαιόν ἐστιν, ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑποσχημένον ἀποδεῖξαι. *Utile est, me tria vobis, quæ promisi, demonstrare.* Cicero quoque pro Quinctio similiter locutus: *Ostendam primùm*, inquit, *caussam non fuisse, cur à Prætore postulares, ut bona P. Quinctii possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremò, non possedisse. Quæso, C. Aquili, vosque, qui estis in concilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoria mandetis.*

** Capita.*

Est verò propositio planè distincta à cæteris orationis pars. Nam exordii, cui eam subjicit Thomas Corræus †, pars esse nequit, cùm plurimùm post narrationem collocetur. Nec narrationis, quæ inter alios Hieronymi Treutleri ‡ sententia est, pars esse potest, cùm nec raro narrationem antecedat. Neque, quòd Fabius * scripsit, confirmationis (nisi laxè hâc voce utaris) initium est, cùm se ad confirmationem habeat, ut conclusio ad argumentum. At conclusio syllogismi pars potissima est, adeò quidem, ut & solo syllogismi nomine ab Aristotele † significetur: argumenti verò pars non est, cùm id quod probatur, necessariò aliud sit ab eo, quo id probatur.

*† Lib 3. de eloquentia cap. 5. ‡ Lib. 1. isagoges cap. 7. * Lib. 4. cap. 4. † 1. Analyt. prior. cap. 1. 1. Post. cont. 4. 1. de anima cont. 48.*

Interdum autem propositio fit ἁπλῶς ‡, interdum κατ' ἄρσιν, καὶ θέσιν *: ut apud Justinum lib. XXXI; ubi Hannibal ait Antiocho, non se eorum probare sententiam, qui contenderent, in Græcia esse sedem belli statuendam; sed putare, in Italia id fieri oportere. Verba Justini sunt ista: *Nihil se consiliorum, aut cæptorum præsentium probare ait; neque sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit.*

*‡ Simpliciter. * Remotione, & positione.*

Interdum etiam non opus est propositione: non quasi ἁπλῶς omitti queat; sed quia, ut capite primo dicebamus, aliunde, puta, vel ex prooemio, vel narrationis fine, quâ de re agendum sit, cognoscitur.

Nonnunquam etiam id, quod inprimis in controversiâ est, prætentur, atque aliud adfertur, quod cum controversiâ cohæret. Id fieri solet: quando primaria quæstio ingrata est auditoribus: unde necesse habemus, paullisper avertere animum, ac aliud insinuare mentibus, quàm præ se primò ferebat oratio.

III. De Partitione.

Quemadmodum autem simplex propositio, ita partitio quoque, quæ nihil aliud est, quàm propositio multiplex, pro diversâ caussæ naturâ, locum sortitur diversum.

Hermogenes observat, Demosthenem præmittere narrationi partitionem, quando fallere studet auditores; ut in oratione περὶ παραπρεσβ. aliàs verò narrationi eam subjicere, ut oratione in Aristocratem.

Fortunatianus * quoque monet, tum partitionem postponi narrationi, quando vel longior est narratio, ac partitione paratur docilitas; vel cùm, ad ciendam invidiam, narratio in plures conciditur partes. Prioris exemplum fuerit: Dicam, quæ rem antecessêre, quæ in re ipsâ contigerunt, quæque eam sunt consecuta. Posterioris exemplum habemus in illis Tullii verbis lib. primo accusationis in C. Verrem: *Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quatuordecim. Ex eâ ad hanc diem quæ fecisti, in judicium voco. Hora nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumti in quæstura, & legatione Asiaticâ, & præturâ urbanâ, & præturâ Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.*

** Lib. 2. cap. de narrat.*

Dispiciendum præterea, quando simplex, quando item partita adhibenda sit propositio. Nam, ut refert Sulpicius Victor, Cato perpetuò utebatur partitione, rariùs Cicero; hoc est, non nisi caussâ exigente. Exigit autem, juxta Fortunatianum, si vel longa sit, vel conjuncta, vel obscura. Longa est illa in Verrem. Conjuncta est, quæ ex variis constat capitibus; ut illa pro Murænâ: *Intelligo, Judices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Obscuræ exemplum statui possit Cluentiana, in quâ hujuscemodi est partitio: *Ostendam, Judices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecuniâ circumventum; neminem umquam majoribus criminibus, gravioribus testibus, esse in judicium vocatum. Deinde ea de eo præjudicia esse facta ab ipsis judicibus, à quibus condemnatus est, ut non modò ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cùm hæc docuero, tum illud ostendam, quod maximè requiri intelligo, judicium illud pecuniâ esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in totâ illa caussâ, quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflârit.* Quamquam nonnulli, quorum judicio & Fabius subscribere videtur, partitionem hanc eo nomine reprehensum eunt, quòd, *si probari posset tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.*

Partitionem dividit Fortunatianus in eam, quæ instituitur per sejunctionem, & illam, quæ fit per enumerationem. In caussâ conjunctâ locum habet sejunctio; qua aperimus, in quibus cum adversario conveniamus; in quibus item discrepemus. At in caussâ longa, vel obscura, adhibenda est enumeratio; qua breviter ostendimus, quot, & quibus de rebus, simus dicturi, atque ita orationis habenas adducimus, ut certo se contineat gyro.

Mihi posterius tantùm genus mereri videtur partitionis nomen. Nam sejunctio sanè fit: Pecuniam privatam de templo à se sublatam agnoscit: sacrilegium num sit, cognoscendum. At hîc nullas in partes distribuitur oratio, eoque orationis partitio dici nequit. Nec est, quòd quis, non orationis quidem habendæ, attamen caussæ ipsius divisionem esse contendat. Nam de quo controversia non est, id pars controversiæ esse nequit.

Partitionem tum plenam esse oportet, ita ut omnia complectatur, quæ in caussam incidant; tum planam etiam, ne subtilitate sua auditorem involvat, cùm inventa sit, ut orationi lucem adferat. Partitio quoque genera debet afferre rerum, non partes generum. Ideo Cicero 1. de Inventione

tione tres facit virtutes partitionis, brevitatem, paucitatem, & absolutionem. Brevitas est in verbis, paucitas in generibus; absolutio in toto. Herennianus quoque magister membra solùm tria admittit. Alii quatuor summùm esse volunt. Pluribus profectò uti, non dividere est, sed, velut bovem Molossi solent, orationem concidere & lancinare.

Quòd si membrum aliquod in alias partes debeat dispesci; divisionem eam non confestim subjiciemus primariæ partitioni, quod memoriam maximopere onerat, sed suo eam loco referemus. Præit nobis hâc in parte Tullius, qui in Manilianâ, expositis reliquis membris, postremum hoc pacto dividit: *Ego*, inquit, *sic statuo, in optimo imperatore quatuor has res inesse oportere.*

Observandum insuper, adferendam ab oratore partitionem, non quasi haud aliter dividi possit oratio; sed quia is commodè judicet, omnia ad ea capita revocari posse. Ut pro Roscio; *Tres sunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Curandum præterea, ut, si multæ fuerint partes, eodem illas tractemus ordine, quo proposuimus. At si paucæ fuerint, nihil impedit, quo minùs alium ineamus ordinem; quia nihil tum periculi est, ne hâc re confundamus memoriam auditorum. Hinc liquet, quatenus recipiendum sit ἀξίωμα ac pronunciatum illud, quo Fabius librum quartum claudit & obsignat: *Turpissimum esse, non eodem ordine exsequi, quo quidque proposuerit.*

Cap. V.

DE CONTENTIONE.

Contentio distribuitur in Confirmationem, & Confutationem: illa argumentando caussam nostram adstruit; hæc argumenta destruit adversarii.

In confirmatione consideranda est tum argumentorum, tum argumentationum dispositio.

Argumenta firma collocanda sunt in principio, cùm, re narratâ, avet auditor cognoscere, quid afferamus ad caussæ nostræ probationem: item in fine, quia postrema maximè animo inhærent.

At infirmiora in medium conjicienda sunt gregem, ut, quæ per se parum possunt, turbâ valeant.

Præterea, si firmamentum nostrum fuerit argumentum à caussâ alienum, adducemus illud velut caussæ proprium. At quod adversarii proprium est, efficiemus alienum.

Cavendum autem, ne argumenta nimis condensemus: neque, cùm affectum movemus, argumentis gaudebimus, sed sententiis.

Utitur Orator cum syllogismis, atque inductione; tum inprimis enthymematibus, & exemplis. Ac syllogismi sæpe oratoribus sunt quinquepartiti; qui constant propositione, ejus ratione, assumtione, hujus approbatione, & complexione. Nam hic naturalis est partium istarum ordo; etsi sæpe eas transponit orator; quemadmodum & sæpe partem aliquam præterit, ut manifestam.

Enthymemata quoque sæpe adhibet tripartita, adjectâ antecedentis sive argumenti ratione. Nec rarò conclusio prior est antecedente.

Quod si argumentatio non tam docendi, quàm commovendi causâ fiat, amplificatio appellatur. Cùmque hæc partim in augenda oratione, partim in rei exaggeratione occupetur: posterior inprimis hujus loci est. Ea fit incremento, comparatione, ratiocinatione de quantitate rei, aut congerie.

Confutatio non uno fit modo. Interdum ostendimus, falsa esse pro veris assumta: interdum, iis concessis, complexionem ex his consequi negatur: interdum contra firmam argumentationem alia æque firma, aut firmior, ponitur: interdum utimur elevatione, ridendo argumenta adversarii.

Ut plurimùm autem primò adoriemur argumenta adversarii validiora, ut, ubi ea diluerimus, quasi sponte manum dent infirmiora.

I. An contentio apte fides vocetur, et divisio ejus in confirmationem et confutationem, et quando hæc illam præcedat.

SEquitur Contentio, quàm Aristoteles πίστιν †, ac Cicero eodem modo *orationis fidem* appellat. Nam cùm in Partitionibus de Exordio, ac Narratione, egisset, sic scribit: *Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent? C. P. Ita est, quæ quidem in confirmationem, & reprehensionem, dividuntur.* Et aliquanto pòst: *Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem, diviseras orationis fidem, & dictum de altero est, expone nunc de reprehendendo.* Non tamen satisfacit hæc interpretatio Fabio. Nam is, cùm lib. v. cap. x. de enthymemate, epichiremate, & apodixi, verba fecisset, illa subdit: *Hæc omnia generaliter πίστεις appellant, quæ etsi propriâ interpretatione dicere fidem possumus, apertius tamen probationem interpretabimur.*

† Fidem.

Idem quoque Fabius, more suo, à summo dicendi magistro in eo dissentit, quòd contentioni seu fidei subjecerit, tum confirmationem, tum refutationem; uti & Tullium fecisse superiùs vidimus. Verba Fabii apponam. *Neque iis*, inquit, *assentior, qui detrahunt refutationem, tanquam probationi subjectam, ut Aristoteles. Hæc enim est, quæ constituat; illa, quæ destruat.* At quis non videt, utrumque ad faciendam fidem pertinere, tum ut nostra probemus, tum ut redarguamus contraria?

Quod ad situm harumce partium attinet, docent vulgò, duplicem esse ordinem, unum artis, alterum judicii: (alii illum naturæ, hunc ordinem artificiosum vocant) artem exigere, ut præcedat confirmatio: verùm interdum contrà fieri: atque hoc esse οἰκονομίας. Ita enim ordinem judicii vocat Apsines. Quod facem adlucet isti Sulpicii Victoris loco: *In dispositione hæc sunt, ordo, cum ea quæ Græcè appellatur οἰκονομία.* Nam si, ut plerique Rhetores solent, generatim sumsisset οἰκονομίας nomen; dixisset, *ordo, qui Græcis οἰκονομία.* Verùm quòd confirmationem docent semper præcedere juxta ordinem artis, largiter peccant. Rectiùs Aristoteles, qui, lib. III. cap. XVII.* auctor est, illum, qui prior dicit, priùs confirmare, postea refutare; nisi multiplicem habeat caussam adversam: eum verò, qui posterior est in dicendo, priùs refutare, posteriùs confirmare; nisi parùm suis argumentis moverit adversarius. Atque hoc etiam observat Cicero oratione pro Milone: quod significat illis verbis: *Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe, jactata sunt.* Idem fit orat. pro Murænâ, pro Cælio, pro Syllâ, aliisque defensionibus; in quibus confutationem præmittit confirmationi. Ac ratio in proclivi est, cur alio reus, alio accusator utatur ordine. Nam orationem respuit auditor, si adversarius probabiliter dixisse videatur. Scopi quoque diversitas diversas efficit actiones. Accusator autem studet severitati, reus benevolentiæ: ille vulnera, hic medicinam studet facere. Quare eos † ratio fugit, qui, cùm audissent, duplicem esse ordinem; quòd confutatio sæpe confirmationem præcedit, id pertinere putarunt ad ordinem judicii, non artis, sive, ut alii appellant, naturæ. Utrumque enim natura præcipit. Adde quòd, cùm Rhetorica sit facultas, Rhetoris est æquè præcepta tradere accusatori, ac reo. Itaque, contrà quàm opinati sunt, illud potiùs ad ordinem judicii pertinebit, si, qui posteriùs dicit, priùs confirmet, quàm refutet.

* Juxta vulg. dist. al. 29.

† Ut Marc. Capell. lib. 5. cap. de dispos.

II. Quo

II. Quo ordine ponenda sint argumenta in confirmatione.

IN confirmatione consideratur tum materia ejus, tum forma.

Materia sunt argumenta; è quibus ea antecedunt, quæ ad probandum valent; sequuntur autem, quæ ad amplificandum adhibentur. Priora quoque sunt illa, a quibus alia oriuntur ac dependent: quomodo voluntas præcedit potestatem, quia hæc à voluntate quasi excitatur.

Sed & argumentorum ordo variat, tum pro ratione rerum, quæ probantur; tum pro firmitate aut imbecillitate in probando.

Ratione rerum ordo vel artificialis est, qui genera rerum spectat; vel naturalis, in quo temporis habetur ratio. Id perspicuè satis de criminatione docet Julius Severianus: *Nos primùm æstimamus actorem quasi membra quædam facere debere; ut separet, quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliudve, quod ad noxæ genus pertinet: aut si non genera criminum, tempora tamen discernat prima; utputa, quæ ante militiam gesta sunt, quæ in militiâ, quæ post militiam.* Ita hunc locum emendo; cùm in Plantinianâ Fruteri, & Pariliensi Pythœi, pro *aut* legatur *ut*: quasi tantum unicus sit ordo, ejusque postrema verba sint exemplum: quod profectò est oppositum statuere in apposito, ut vulgò loquuntur.

Deinde variat argumentorum series pro eorum firmitate, aut infirmitate. Nam imbecillia in media sunt congerenda oratione; quemadmodum (ut Homerus * etiam & rei militaris scriptores † jubent) bonus imperator infirmiorem armaturam in mediâ constituit acie. At firmiora collocanda sunt in principio, item in postprincipiis, ad impellendum. Quod consilium etiam adversarii Appuleji sequebantur; cùm, in accusando eum ob versus amatorios, maximè lascivis extremum darent locum. Unde de iis sic ipse in Apologia sua: *Recitent nunc & alios; quos illi, quasi intemperantissimos, postremùm legêre.*

* Iliad δ.
† Veget. lib. 3. cap. 16.

Neque tamen accumulanda argumenta alia super alia, quia sic se mutuò elidant: sed interserenda, quæ ad ornatum faciunt; quod ipsum quoque eleganter docet Dionysius Halicarnassensis, quo loco * præcipit περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀπεχείας †.

Quod si duobus solùm argumentis caussa nostra nitatur: ordiemur à fortiori, munitiorique: inde imbecillius constituemus: tum ad validius vividiusque recurremus.

* Ἐν τέχνῃ.
† Quo pacto violetur meditationis artificium.

III. Nec quibusvis, nec ubivis, utendum esse argumentis; sed esse, ubi sententiæ præstent.

ARgumenta autem futilia, aut vitiosa, rejicienda sunt, ne magis numerare ea videamur, quàm expendere. Periculosum quoque est uti argumentis, quæ facilè invertat adversarius, & contra nos torqueat. De utroque ita Dionysius Halicarnass. ‡ Εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τό τε εὐδιάλυτα λέγειν, καὶ τὸ ἀντιστρεφόμενα· ὧν τὸ μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ καὶ κινδύνου. *Sunt verò sermonis oratorii vitia, dicere solutu facilia, & quæ facilè invertantur: illud quidem imbecillitatis est, hoc verò periculum adfert.*

‡ Ἐν τέχνῃ.

Neque omnia argumentis sunt probanda; ut illi faciunt, qui syllogismo concludunt notiora ipsis argumentis: sed ea solùm, quæ in dubium vocari possunt. Rectè Æschines contra Timarchum: Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀγνοουμένων, σαφεῖς ἴσως προσήκει τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τὸν κατήγορον. περὶ δὲ τῶν ὁμολογουμένων οὐ λίαν ἔγωγε μέγα ἔργον νομίζω τὸ κατηγορεῖν. ἀναμνῆσαι γὰρ μόνον προσήκει τοὺς ἀκούοντας. *Nam fortasse convenit accusatori, ut res ignotas perspicuè probet. At in iis, quæ in confesso sunt, haut magni operis puto, accusare. Nam solùm opus est refricare memoriam auditoris.* Quinctiliani quoque est lib. v. cap. XIII: *In rebus apertis argumentari tam sit stultum, quàm in clarissimum solem mortale lumen inferre.*

Etiam, si affectus moveamus, satius fuerit argumenta omittere, quàm ea orationi inserere: quia *Haut benè conveniunt, nec in unâ sede morantur*, enthymema, & affectus. Quippe si πάθος animo insedit, haut penetrat vis argumenti, cujus jactura fit: sin argumentum percipitur, expellitur πάθος: aut si utrumque agnoscitur, alterum alterius vim infringit.

Neque in oratione moratâ enthymemata locum habent, quia demonstratio nec mores, nec προαίρεσιν * habet: verùm loco argumentorum expedit usurpare γνώμας † Ita, si pecuniâ, quam alteri commiseras, fueris fraudatus: rectè dicas te eam alteri credidisse, quamvis haut nescires, nusquam esse tutam fidem.

* Prædilectionem.
† Sententias.

Iisdem utimur sententiis, cùm affectus movemus.

Maximè autem, cùm manipularibus potiùs, quàm amentatis hastis utimur, γνώμαις opus est; ut hoc velut amento præligatæ hastæ, i. argumenta, certiùs librentur. Attamen id fiat occultè, ut & in universâ oratione. Nam, ut dici solet, caput artis, artem premere: neque, ut inquit Halicarnassensis *, quicquam magis verisimilem facit auditoribus orationem, quàm ἡ τοῦ ἀπλοϊκοῦ προσποίησις, sive πρόσχημα, h.e. *affectatio*, seu *prætextus simplicitatis*. Itaque ridiculi sunt, qui quasi eloquentiæ vela pandunt. Nam existimant judices, oratorem ψηφοπαικτεῖν δικαστάς ‡, ut Lysiam locutum, scribit Julius Pollux; eoque sibi cavent velut ab οἴνοις μεμιγμένοις †, quemadmodum scitè inquit Aristoteles.

* Ἐν τέχνῃ.
‡ Subtiliter jus pervertere, instar præstigiatorum, acetabulis, & calculis, decipientium.
† Vinis mixtis.

Utile quoque inventum illud Demosthenis, ut, etsi de firmamento caussæ nostræ fuerit controversia, afferatur tamen quasi ad judicationem pertineat: at firmamentum, quod adfert adversarius, eludatur ac rejiciatur, quasi parum ad rem faciat. Vide hac de re Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Et hæc de argumentis, quæ Confirmationis materiam fecerant.

IV. Probationem esse amplificatione priorem: item, quot partes sint syllogismi rhetorici, et quo ordine hæ in oratione collocentur.

FOrma confirmationis est argumentatio. Differunt autem argumentationes ab argumentis, quòd argumentatio contineat tum argumentum, sive rationem, tum id, quod ex ratione consequitur.

Estque argumentatio duplex. Nam vel docendi caussâ fit, ac propriè argumentatio dicitur; vel fit ad commovendum, atque amplificatio nuncupatur. Utra harum præcedat, ostendit Theon in Progymnasmatis *: Προτερεῖ μὲν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ χρείᾳ ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ὕστερος δὲ ὁ αὐξητικός. πρῶτον γὰρ δεῖ τινα εἰς προδοσίαν ἐλέγξαι, εἶθ' οὕτως ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξῦναι. *Ac prior quidem tum naturâ, tum usu, est probatio; posterior verò est amplificatio. Nam priùs oportet aliquem convincere proditionis, ac deinde exasperare auditores contra tantum proditionis crimen.*

* Cap. 1.

Primaria argumentationis propriè dictæ species est, quæ voce Arithmeticorum συλλογισμός dicitur: quia ut, cùm putamus rationes, primò æra singula notamus, inde summam subducimus: sic argumentatio hæc è duobus pronunciatis colligit tertium. Atque istud quidem ex Logicis, & aliunde, notum est. Illud magis hujus est loci, quòd, ex Ciceronis † sententiâ, Orator syllogismum etiam quadripartitur, (ut cum Victorino ‡ ita loquar) interdum etiam in quinque pronunciata dividit; cùm nempe adjungitur & majoris & minoris probatio; ac tum nonnullis dicitur ἐπιχείρημα. Id certè voluit quoque Isidorus, cùm lib. II. Originum cap. IX. ait, epicherema a dialectico syllogismo solum distare latitudine & productione sermonis. Vulgò *epicherema* scribunt per secundam in tertia voca-

† Lib. I. de Invent.
‡ In I. Cic. lib. de Inv.

lem

lem: nec aliter Isidori codd. mei MSSi. Sed perperam: quod, quamcunque minutum sit, tamen nec monere piguit Cæsarem Scaligerum in præclaro de re Poëtica opere*.

* Lib. 3. cap. 71.

At idem Isidorus secum pugnat, cùm tres facit epichirematis modos: ac tripartitum epichirema vocat, quod constat propositione, assumtione, & conclusione: quadripartitum, cùm adjungitur alterutrius propositionis probatio: quinquepartitum, cùm utriusque propositionis probatio adjicitur. Nam tripartitum epichirema non est latius syllogismo Dialectico; sed simplex est syllogismus, cùm non adjungatur probatio. Nonnullis tamen dialecticus quoque syllogismus epichirema appellatur; ut cognoscimus ex Alexandro in VIII. Top. Compluvium super hac voce sententias, vide apud Fabium lib. V. cap. X.

Præterea sæpe partes syllogismi transponuntur: quin etiam inverso ordine collocantur. Exempli loco est illa Tullii argumentatio pro Cælio: *In Cælio nulla est luxuries. Siquidem deditus est optimarum artium studiis: in cujusmodi hominibus nulla reperiri luxuries solet.* Syllogismus est, si partes omnes inverso ordine relegamus: In iis, qui dediti sunt optimarum artium studiis, nulla reperiri luxuries solet. Cælius deditus est optimarum artium studiis. Ergo in Cælio nulla est luxuries. Idem factum in exordio orationis pro Archia, & aliàs sæpe. Ac similiter in Platone multis locis reperiuntur syllogismi, repudiato conversoque eo ordine, qui in docendo traditur; ut & monuit Agellius lib. II. cap. VIII.

Quin haut temerè syllogismos invenire est, in quibus logicus servetur ordo. Factum id in illo Persii sat. V:

An quisquam est alius liber, nisi, ducere vitam
Cui licet ut voluit? licet, ut volo, vivere: non sim
Liberior Bruto?

Qui profectò integer est syllogismus; ac ordinem planè eum servat, qui tradi solet à technicis; prout Augustinus & Fortunatianus eos vocant, qui Donato, Servio, & Isidoro, *artigraphi* appellantur. Imò apud eundem Persium inibi, Logicorum propemodum modo, responsio additur; ac tantùm non dicitur, negandum esse parasyllogismi illius minorem propositionem. Subjicit enim hæc:

—— Mendosè colligis, inquit
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc (reliquum accipio) LICET ILLUD, *&* UT VOLO *tolle.*

Verùm nihil hoc ad oratores, cùm Persio propositum fuerit adumbrare Stoicorum disceptationes.

V. De enthymemate tripartito, et eo, quod presse enthymema dicitur.

De syllogismo satis: venio ad cæteras argumentandi formas. Ex his enthymema tantùm constat duobus syllogismi pronunciatis, quia præterit alteram propositionum; unde curtum vocatur. Juvenal. sat. VI:

—— Aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema.

Aristoteli ob eandem caussam dicitur μονολήμματος συλλογισμός*. Nam syllogismus habet duas προτάσεις † sive λήμματα (utroque enim modo Aristoteles appellat:) at ἐνθύμημα δὲ ἐκ μιᾶς προτάσεως γίνεται ‡, sive ea sit ἡ μείζων πρότασις*, quæ & ἁπλῶς πρότασις, ἢ λῆμμα, vocatur: sive ea sit ἡ ἐλάττων πρότασις †, quæ & πρόσληψις, & προσλαμβανόμενον nominatur.

* Syllogismus unam tantum propositionem habens.
† Propositiones.
‡ Enthymema unica fit propositione.
* Propositio major.
† Propositio minor.

Victorinus ‡, & ex eo Isidorus lib. II. Originum*, tradunt, enthymema quoque constare posse utraque propositione, conclusione ipsa omissa. E. G. Si inimicus est, occidit: inimicus autem est. Verùm cùm hoc pacto argumentantur oratores, cum alia ratione antecessit conclusio: eoque non planè prætenditur, cùm ὡς κοινὴ repeti debeat.

‡ In 1. Cic. de Invent.
* Cap. 9.

Quemadmodum autem in syllogismo, ita etiam in enthymemate, crebrò præcedit conclusio. Quæ res satis est manifesta ex iis, quæ de syllogismo diximus.

Docent præterea Rhetores, enthymema interdum tot habere partes, quot perfectus syllogismus; puta quum antecedentis additur probatio; quæ si in syllogismo pro parte habetur, hic quoque pars erit. Verum, si rem ad vivum resecemus, nullus est quadripartitus, vel quinquepartitus syllogismus; quia, probationibus admissis, plures fiunt syllogismi; ac pars quidem syllogismi probata, sive major, sive minor, fit conclusio; probatio verò est argumentum, sive medium. Quare nec enthymema pluribus, quàm duobus, constabit pronunciatis: verùm ratio annexa novum constituet enthymema. Ne quem verò moveat, quòd Tullius primo de Inventione scribat, Aristotelem ipsum, ac Theophrastum, quique ab his profecti, quadripartitam ac quinquepartitam statuere argumentationem; cum, id quam verum sit, neminem lateat, qui non planè sit peregrinus in Aristotele, ac Peripatetica philosophia.

Est præter hanc altera quoque enthymematis apud Rhetores significatio. Nam & nomine eo κατ' ἐξοχὴν intelligunt, quod ex contrariis fit, atque ab Aristotele ἐνθύμημα ἐλεγκτικὸν appellatur. Cicero in Topicis: *Ex hoc illa Rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quod non omnis sententia propriè nomine enthymema dicatur; sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum; sic, cùm omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.* Quinctilianus lib. V. cap. XIV: *Expugnantibus verò, quod etiam solùm enthymema quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est illud Ciceronis pro Milone: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis?*

VI. De inductione, et exemplo.

Et hæc de syllogismo, atque enthymemate: quorum utrumque se habet, vel ut totum ad totum; ut cùm ex universali adstruitur universale: vel ut totum ad partem; ut cùm ex universali probatur singulare. Sequuntur inductio, & exemplum; quorum illud se habet ut partes ad totum, hoc ut pars ad partem.

De inductione observandum, quamvis exquisita illa Logicorum inductio necessariò omnes enumeret partes, aut, compluribus enumeratis, subjiciat, parem esse cæterorum rationem: oratores tamen sæpe contentos esse enumeratione præcipuarum partium, aut illustrium aliquot individuorum; quia ex iis, quæ enumerat, tacitè intelligi velit, haut secus rem sese habere in cæteris. Ita Tullius in Miloniana, ut ostendat, cives sceleratos non injuriâ interfici, utitur inductione insignium aliquot individuorum & unius, ut vocant, collectivi. Ait enim: *Neque enim posset aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset.* Quo ex loco etiam Laurentii Vallæ* error liquet, existimantis, inductionem semper institui per interrogationem. Geminum hunc exemplum, ac in quo itidem non omnia, sed aliquammulta adferantur singularia, primò de Inventione adfert Tullius ex Æschine Socratico. Est is, non, uti existimarunt multi, orator ille nobilis, Demosthenis adversarius: Quippe qui Socratem non audierit, ut in vitâ ejus monet quoque Apollonius: verùm alius, qui à Socrate nunquam discedebat, ac cujus vitam apud Diogenem Laertiensem legere est. Is verò in dialogis suis Socratem (*nam hic erat mos discipulis, ut ingenio proprio reperta ad magistros referrent*, quemadmodum monet Mar. Victorinus) Socratem, inquam, inducit is narrantem, ut Aspasia Milesia rerum complurium inductione comprobarit, uxorem Xenophontis malle alium maritum suo meliorem, quàm suum: atque itidem variarum rerum inductione usa, evicerit, Xenophontem malle uxorem alienam suâ meliorem, quàm suam. Estque

* In Dialecticis.

* *Lib. 5. cap. 2.* † *In apophthegmatis.*

que Aspasia hæc, non Xenophontis uxor, quod Fabius* sentit; quique eum secutus Brulonius †: sed sophistria, quæ Rhetoricen docuit, & Periclem amavit; cumque eidem nupsisset, Samii ac Peloponnesiaci belli auctor fuit; ut monet Plutarchus in Pericle. Meminit ejus quoque Lucianus in Somnio, sive Gallo. Utramque hanc, quam dixi, inductionem apud ipsum Tullium iis vide. Nam cùm liber ille in omnium versetur manibus; imò locus integer à multis jam in elementales libellos sit transcriptus: nihil, puto, hæc, quæ recocta crambe foret, toties lectori reponere attinet.

‡ *Cap. 2. sect. 3.*

Exemplum nihil aliud est, quàm inductio imperfecta: ut diximus lib. primo ‡. Estque nomen id satis accommodatum, sive ita dicatur, quia unum aliquid è multis ad probandum *eximat:* sive quia id *exampla* facit materia: sive quia ejus est, aliquid *ἐξετάζειν*, h. e. *explicare.*

Quamvis autem firmiùs concludant enthymemata, quàm exempla; plus tamen possunt exempla apud imperitam multitudinem. Idem sensit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. IV: *Plebeja*, inquit, *ingenia magis exemplis, quam ratione, capiuntur.* Caussam cognosces ex Aristotelis problematis *. Hinc illa Oratorum apud eundem † divisio, ut sint οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί ‡. Exemplis verò gaudenti obducere alius possit, quòd Cæsar Justinianus * ait, *Non exemplis, sed legibus, judicandum.*

* *Sect. 18. quæst. 3.* † *Lib. 1. Rhetor. cap. 2. vulgatæ distinct. alias autem cap. 10.* ‡ *Alii, qui gaudeant exemplis, alii qui enthymematis.* * *Lib. 7. Codicis Tit. 45. qui est de sententiis & interlocutionibus omnium judicum, leg. Nemo Judex.*

VII. De Amplificatione.

ET hæc de argumentatione, quæ docendi gratiâ instituitur. Altera, quâ ad ciendos utimur affectus, amplificatio nominatur. Quæ duplex est: una in augendâ oratione, altera in re exaggerandâ consistit. Prioris varii sunt modi. Princeps earum est translatio hypotheseos ad thesin. Quæ si non proponatur nudè, ut fit in epiphonematis, aliisque sententiis generalibus; sed fusè tractetur: digressio dicitur in locum communem. Laxiùs enim thesios & loci nominibus utimur, quàm factum à Theone in Progymnasmatis: ubi duo hæc, cùm aliis modis distinguit, tum eo inprimis, quòd thesis habeat amplificationem rei controversæ; locus verò rei confessæ. Unde locus ab eodem definitur, oratio factum augens, de quo constat, sive delictum sit, sive præclarum facinus.

Vulgò tres statuunt modos amplificandæ orationis, διαμερισμὸν, seu divisionem, σύγκρισιν, sive comparationem, & ἀντίθεσιν, seu oppositionem. Sed sunt isti quidem ex præcipuis: attamen longè plures esse, ostendimus lib. II. cap. ult. sect. ult.

† *Lib. 8. cap 4*

Exaggeratur oratio, juxta Quinctilianum †, quadrifariam:

‡ *Cic. Verr. 7.*

I. Incremento. ut; *Facinus ‡ est vinciri civem Romanum, scelus verberari, propè parricidium necari; quid dicam in crucem tolli!*

* *Catil. 1.*

II. Comparatione. ut *; *P. Scipio, Pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. privatus interfecit: Catilinam, orbem terræ cæde, atque incendiis, vastare cupientem, nos consules perferemus!*

† *Philipp. 2.*

III. Ratiocinatione de quantitate rei. ut; *Tu † istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, &c.* Mirum enim quantum vini ab eo in nuptiis Hippiæ exhaustum esse, tacitè colligimus, cùm audimus, illum tantum bibisse, ut istâ gladiatoriâ corporis firmitate vinum omne ferre & concoquere non potuerit.

IV. Congerie. ut pro Ligario; *Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Sed aliis etiam modis exaggerari orationem, indicio erunt, quæ in schematologia dicemus; ubi propriè erit hac de re agendi locus.

Tota autem amplificandi doctrina, tum ea, quâ oratio augetur, tum qua res exaggerantur, deridicula videbatur Lacedæmoniis; ut qui sola gauderent brevitate. Itaque Agesilaus, Lacedæmoniorum rex, nonnullis oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret: At ego, inquit *, pessimum eum sutorem arbitror, qui parvis pedibus magnos inducat calceos. Quo nihil dici potuit magis adversans Isocrati, qui Rhetorices esse ajebat, ex parvis facere magna, ex magnis parva. Profectò malè satis de arte suâ meritus est summus rhetor, cùm eam sic descripsit. Talis quidem erat illa Sophistarum, quæ orationis præstigiis judicium corrumpebat. Genuina verò Rhetorice in eo tota est, ut morbo eorum occurrat, quibus, ut fieri amat, res major minorve apparet, quam fuerit. Vix enim fieri possit, quin, si aliquid semel tantummodo, & brevissime dicatur, facilè aures prætervolet, vel auditum etiam non intelligatur: quod ipsum tamen, si iteretur, fusiusque diducatur, lucem accipiat, & penitissime animo, affectui, ac memoriæ insideat. Interim, non tantum in rebus exaggerandis; sed etiam in oratione augenda, modus teneri debet. Modus autem dicendi esse debet, non qui dicit, sed cui dicitur. Quod ignorant illi, qui nequid eorum, quæ sciunt, indictum maneat, tempus perire malunt audientibus, quam particulam orationis suæ: parum gnari, sic se etiam perdere gratiam eorum, quæ bene dixerant. Et hæc de Confirmatione.

* *Plut. in Lacon.*

VIII. De Confutationis vocabulo.

COnfutationis nomen quidam deducunt à confundendo. Volunt enim, eo modo venire à *confusum*, quo à *mulsum* est *multare*. Verùm multimodis falluntur. Nam, ut è vett. constat codd., aliud est *multare*, aliud *mulcare*. *Multare* est pœnam pecuniariam alicui irrogare: à *multa*, quod non Latinum, sed Oscum, sive Sabinum esse vocabulum, prodidit Varro in undevigesimo antiquitatum humanarum. Eo significatur *pecunia, quæ à magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum:* ut idem ait lib. IV. de L. L. At *mulcare* est probè aliquem verberibus mollire: unde & *Mulciber* dictus, quòd mulcet, hoc est, molliat ferrum. Ac venit, non à supino *mulsum*, sed præsenti *mulceo:* quomodo à *dulceo*, unde *dulcesco*, est *dulcare*, & *edulcare:* illud semel iterumque usurpavit Sidonius Apollinaris: hoc utitur Cn. Mattius apud Agellium libro quinctodecimo cap. vigesimoquincto, & Non. Marcellum in *Edulcare:*

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

Ac quemadmodum in *multandi*, ita in *confutandi* quoque falluntur vocabulo. Quippe *confuto* non à confundendo est, sed omnino à re coquinariâ originem trahit. Nam solent aquam ferventium ollarum futo compescere, quod iccirco vocabant *futare, refutare, confutare.* Varro lib. IV. de L. L. *Vas aquarium vocant futum, quo in triclinium adlatam aquam infundebant.* Titinius, vetus Poëta Comicus, in Setinâ †.

Sapientiâ gubernator torquet navem, haut valentiâ.
Coquus magnum ahenum, quando fervit, paullâ confutat truâ.

† *Apud Nonium in Trua, & Confuto.*

Sententia est, sapientiam res omnes moderari, atque efficere, ut, quæ modum excedunt, in se redeant; quomodo aqua, quæ effervescendo veluti insanit, simulac paullâ refutaveris truâ, quasi in se redit. Nec incommodè transfertur ad argumenta, quibus occurritur. Nam ut frangitur aquæ fervor, usu futi, quo, Varrone teste, frigida infunditur: ita, quamcunque animo ferveat adversarius, ubi in contrarium pauca effudimus, frigida & invalida videntur quæ dixerat. Nempe propemodum similis tralatio est, ac in *diluendi* verbo: quòd a vino diluto petitum est. Et hæc de voce. Rem videamus.

IX. De diversis confutandi modis.

IN confutatione nihil ferè impugnatum reliquendum est. Varii autem sunt modi diluendi; de quibus Cicero lib. I. de Inventione, autor ad Herennium lib. II. Quinctil. lib. V. cap. XIII. Præcipui verò sunt duo illi, quos Aristoteles commemorat. Nam vel objiciendo aliquid contra argumentum adversarii, argumenti invalentiam, aut adversarii imbellium (ut cum Agellio loquar) ostendimus: vel adversarii conclusionem contraria syllogismi nostri conclusione loco quasi labefaciamus, ac de gradu dejicimus: illud Aristoteles ἔνστασιν, hoc ἀντισυλλογισμὸν vocat.

Fit ἔνστασις bifariam: vel id, quod ad probandum adfertur, inficiamur; vel, quod vult adversarius, ex eo consequi negamus. Utrumque modum signat Jul. Severianus: *Proposito eo, quod adversarius dixerit, respondebimus duobus modis: aut non esse id, aut non ideo nos vinci debere.* Ita is locus est emendandus: ubi non in Plantiniana solùm Frareri, sed & Particulâ Pithœi, planè contrario sensu legitur, *aut cum esse id.*

Potentissima autem est illa solvendi ratio, quæ fit κατὰ βίαιον, sive *per inversionem*, quæ & violatio appellatur. Ut, Occidisti, quia adstitisti interfecto. Imò eo non occidi, quia, si cædem commisissem, conjecissem me in fugam. Simile est, Non est ducenda uxor, quoniam matrimonio adstrictis præciditur lasciviæ & vagi amoris licentia. Imò è contrario ducenda est uxor, ut impudici amores vitentur, ac pudicitia servetur. Itidem, Non ducenda uxor, ne, si liberos amittamus, incidamus in orbitatem, & luctum. Quin propterea ducenda est uxor, ut orbitatem vitemus, propagando genus humanum.

X. Quo ordine refutanda sint adversarii argumenta.

IN adducendis adversariorum argumentis non uniusmodi semper servatur ordo: eaque ratio est, cur diversimodè hac de re præcipiant Rhetores. Nonnulli jubent, quæ leviora videntur, priùs diluere, quo, cognitâ eorum invalentiâ, fidem magis inveniamus, cùm difficiliora refellimus. Nec negari potest, oratores interdum hanc rationem inire: atque ita, postquam in levioribus fidem ademerunt adversario, faciliùs sese insinuare in animos auditorum. Nec dissimile est, quòd, cum Plato in suis de Rep. libris priùs suasisset communionem bonorum, quæ minùs est absurda; deinde autem docuisset uxorum ac liberorum κοινωνίας *, quæ minùs est probabilis: Aristoteles contrà, neque id minori prudentiâ, in secundò Politicorum, priùs oppugnet communionem uxorum, ut planè ἄτοπον †; postea verò bonorum communionem refellat.

* Communionem.

† Absurdam.

Martianus tamen Capella ‡ jubet initium capere à majoribus, atque iis, quæ magis gravant. Et certe facit hoc Cicero in Cluentianâ, atque alibi non rarò. Quare, quemadmodum rationes nostræ validissimæ in primori statuendæ sunt acie: ita & expedit interdum, firmissima adversarii argumenta primo adferre loco, ut, ubi ea diluerimus, cætera delicias ac ludos faciamus. Quando verò alterutrum antistet, id prudentiæ est dispicere.

‡ Lib 5. cap de disposit.

Vidimus de ordine argumentorum, quæ diluuntur. At è rationibus, quibus argumenta isthæc refellimus, ea, quæ maximè ad refutandum valent, posteriori loco constituemus, quia crescere, non decrescere, debet oratio.

XI. Quæ argumenta singulatim, quæ conjunctim refutentur: quomodo argumenta adversarii sint proponenda: et quomodo ea debeamus dicere, quæ non libenter audiuntur.

VIdendum quoque, ad quæ argumenta singulatim respondendum sit, & quæ conjunctim sint tractanda. Nam quoties adversarius vossellis potiùs pugnat, quàm gladiis; illa argumenta levia simul poterunt dilui. Simul quoque repudianda sunt, si tam fuerint gravia, ut singulis immorari caussæ non conducat: aut gravi argumento aliud grave opponendum, quod Aristoteli ἔνστασιν esse dicebamus: Latini videntur id Thuscum appellasse jurgium. Augustinus contra Academicos lib. III. cap. IV. *Hoc est, inquam, Thuscum illud jurgium, quod dici solet, cùm quæstioni intentatæ non ejus solutio, sed alterius objectio, videtur mederi, &c.* At quæ ab adversario conjuncta sunt, ut, cùm per se nihil possint, turbâ possint, hæc nos singula adoriri expedit, ut eorum futiles inanias videant & rideant auditores.

Præterea aliter ab accusatore firmissima defensoris argumenta adducuntur, aliter infirma, aliter media. Firma ejus argumenta proponit, quasi cognoverit, audiveritque, illum ita loqui. Infirma, quasi sciat, cum sic dicturum esse. Media, quasi opinetur: quod conjecturæ est. Hermogenem vide περὶ μεθόδου δεινότητος. Sed, præter hos tres modos, est & quartus, Ciceroni familiaris: qui dicere solet, *Roget aliquis, Dicat fortasse aliquis.* Atque is modus in argumentis mediis maximè conducit, ob dubitationem: unde & *fortasse* addit.

Illud quoque haut prætereundum: quia interdum fit, ut orator de se id debeat dicere, quod invidiam creat, aut tædium prolixitate affert, aut quacunque aliâ ratione molestiam parit: itemque ut de alio quid loqui necesse habeat, quod aut convicium, aut agrestis esse animi indicium videatur: satius esse, ut alium ea loquentem inducat; quomodo & Isocratem, & Archilochum fecisse, observavit Aristoteles *. Vide etiam elegantem Plutarchi libellum, Περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως †.

* Libr. 3. Rhet. cap. 17. in dist. vulg.

† Quomodo quis se laudare possit citra invidiam.

XII. De Jocis.

INterdum quoque, ac inprimis, cùm hilaritas benevolentiam conciliat, in dicta & jocos transfundi expedit. His mirum in modum indulsit Tullius. Ita orat. pro Quinctio, Sulpicium, & Catonem; pro Cluentio, Sext. Nævium; pro Sext. Roscio, Erucium; pro Roscio Comœdo, Fabricium; atque alibi item alios, contra quos dicit, facetè deridet. Pertinet huc Macrobii locus lib. II. Saturnal. cap. I. *Et jam primùm animadverto, duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos, etiam ad jocorum venustatem, cæteris præstitisse.* Et mox: *Cicero quantum eâ in re valuerit, quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curavit?* Eorundem quoque librorum meminit Fabius lib. VI. cap. III. de risu: *Utinamque*, inquit, *& libertus ejus Tiro, aut alius, quisquis fuit qui tres hac de re libros edidit parciùs dictorum numero indulsissent, & plus judicii in eligendis, quàm in congerendis studii, adhibuissent! minus objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, faciliùs, quid rejici, quàm, quid adjici possit, invenient.*

At si quis naturâ a jocis abhorreat, videndum, ne usu ei veniat id, quod contigit asino Æsopico canem imitanti. Sanè Demosthenem ἀπίθανον ἐν γελοίῳ ‡, jocandique facultate destitutum fuisse, à nonnullis memoriæ proditum est. Quanquam nec is tantopere, quàm existimant quidam, hujusce Veneris expers fuit: quâ de re vide Dionys. Halicarnass. lib. περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος. Illud certè Demosthenis non infacetum. Cùm ei objecisset Æschines, quòd in dicendo manum contineret in sinu; venusto ejus sermonem scommate excepit: *Non oportet*, inquiebat, *manum in sinu habentem concionari; verùm manum in sinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi se passus erat Æschines in legatione suâ ad Philippum. Autores hujusce rei sunt Demosthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας, Elias Cretensis in steliteuticam primam Gregorii Nazianzeni, & B. Augustinus lib. II. adversus Cresco-

‡ Non nocuum dictis dicendis.

Cresconium Grammaticum. Nec minùs scite, cùm Pytheas exprobrâsset, quòd oratio ejus lucernam redoleret; *Scio*, inquiebat, *tibi molestiam creare ardentem lucernam*. Nam Pytheas furti suspectus erat. Meminere hujusce rei, (quamquam non eodem plane modo referant Demosthenis responsum) Plutarchus, Libanius, Ælianus lib. VII. Var. Hist. cap. VII. & Stobæus serm. XXVI. Idem cùm Demades clamaret, Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν*: respondit: Αὕτη μέν τοι πρώην ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη †. Allusit autem ad Minervam virginem.

* Demosthenes me vult corrigere, sus Minervam.
† Atqui Minerva hæc antehac in adulterio fuit deprehensa.

In jocis utile est illud consilium Gorgiæ, ut seria adversarii dicta jocularibus, & jocularia seriis discutiamus. In seriis tamen non nisi maximo cum judicio jocis indulgendum. Neque enim de nihilo est illud Dionysii Halicarnass. in Isocrate: Χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ πάθει γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα, καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. i. *Omnis enim jocosa festivitas in re seria, intempestiva est, & valde repugnat commiserationi.* Etiam in dictis ipsis delectu opus est. Quædam enim ridicularia & jocularia conveniunt ἐλευθέρῳ ‡, quædam βωμολόχῳ *. Quare videndum, ne, dum consectamur εὐτραπελίαν, sive *urbanitatem*, affectamus σκώμματα φορτικά, & scurratoribus digna. Est verò urbanitas, ut Aristot. ait lib. II. Rhet. πεπαιδευμένη ὕβρις, i. ita moderata contumelia, ut haut nimius pungat. Contumelia autem est; quia & urbanitas aliquem dolorem inurit, licet leviter pungat. Hinc Cicero pro Cælio: *Maledictio* (intelligit, quod Græci σκῶμμα vocant) *nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius jactatur, convicium; si facetius, urbanitas nominatur.* Qui parato essent ingenio ad facetias ac dicta, eos ab Atticis, pressius eâ voce sumtâ, εὐφυεῖς dictos fuisse, ex Eustathio cognoscimus. Imò & Hesychius eadem de re: Εὐφυὴς, inquit, ὁ ἐξ ἑτοίμου λέγων, καὶ σκώπτων. Neque hâc in re falli Grammaticos, docet illud Isocratis in Areopagitico: Καὶ τοὺς εὐτραπέλους δὲ, καὶ τοὺς σκώπτειν δυναμένους, (οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν) ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον. Latinis *dicaces* appellantur. Varro lib. V. de L. L. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dicaculus.* Quo loco, quamvis & alii dicta dicant, mimorum potissimùm meminit, quia hi per proscenium currentes (falluntur, qui in humo ipsa egisse, indeque *planipedes* dictos putant) obvios quosque liberâ, & lascivâ, quin scurrili etiam dicacitate, lacessebant: unde & jocos mimicos damnat in Oratore Tullius. Plura de jocis vide apud Aristotelem lib. III. Rhetor. cap. XXII. & lib. IV. Ethic. Nicom. cap. XIV. Item Ciceronem lib. II. de Orat. Fabium lib. VI. cap. IV. Macrobium lib. II. Saturn. cap. II. ac denique Athenæum in XIV.

‡ Libero homini.
* Scurræ, sive ei, qui fame ventris caussâ circuit, ut apte Græcam vocem expressit Plautus Rudente act. I. sc. 2.
‡ Ac homines facetos, & ad irridendum faciles ac promtos, quos nunc εὐφυεῖς appellant, illi δυστυχεῖς calamitosos vocabant.

CAP. VI.

DE EPILOGO.

Peroratio est artificiosus orationis totius exitus.

Partes ejus sunt duæ; enumeratio, & affectus.

Enumeratio præcipua repetit argumenta. Ea rarò adhibetur in demonstrativo; sæpius in deliberativo; usitatissima est in juridiciali; in quo ipso frequentius hâc utitur accusator, quàm reus. Cumprimis autem usurpat, cùm auditorum memoria periclitatur ob orationis longitudinem, vel cùm argumenta conglobata pondus sunt additura orationi.

Affectus hoc loco vehementiores esse convenit.

Virtutes epilogi duæ sunt; brevitas, & acrimonia.

I. De epilogi voce, ac definitione.

Devenimus ad postremam orationis partem, quam Græci apposite vocant ἐπίλογον: quia ἐπιλέγειν iis est aliquid expolitius addere, fusiusque omnibus commemoratis, illa breviter complecti. Nempe ἐπίλογος dicitur, ut ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος, ἐπῳδὸς, & similia. Ex Hermogenis libro περὶ μεθόδου δεινότητος discere est, partem hanc etiam vocitatam esse ἐπάνοδον, quia, qui refert capita, de quibus se acturum promiserat, is ad principium revertitur. Nec defuere, qui nuncuparent ἐπιφώνημα, quòd existimarent, eam habere se haut aliter atque tragemata in conviviis. Sed horum opinionem meritò refutat Dionysius Halicarn. ἐν τέχνῃ, quo loco præcipit περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνιῶν *. Latini appellant *perorationem*: quomodo Tullius lib. IV. Tuscul. Quæst. ait: *Et quoniam multa dixi, est mihi perorandum.* Item pro Quinctio: *Mihi perdifficile esse, contra tales oratores, non modò tantam caussam perorare, sed omnino verbum facere ullum.* Quamquam hic *perorandi* voce de tota oratione utatur. Uti & facit Appulejus in Apologiâ, cùm, irridens privignum, ait: *Qui potuit perorare, poterit exorare.* Quidam hanc partem etiam, ut Fabius † monet, *cumulum*, & *conclusionem*, vocant.

* Quomodo vitetur meditationis artificium.
† Lib. 6. cap. 1.

Definitur epilogus ab Aphthonii scholiaste ‡, λόγος * ἐπὶ συμπληρώσει τῆς ὑποθέσεως ἐπαγόμενος, ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν, καὶ παθῶν, περιέχων. Nempe epilogi est, artificiosè universam claudere orationem. Universam dico, quia, ut scripsit Martianus Capella, non solùm totam orationem peroratione terminamus; sed ea quoque utimur in exordio, & narratione, aliisque orationis membris, antequam ad partem aliam transeamus.

‡ In prolegomenis.
* Oratio probationibus antè dictis superaddita, congeriem rerum, morum, & affectuum exhibens.

II. De epilogi officiis, ac inprimis de enumeratione potissimorum capitum.

Epilogorum apud Aristotelem † quatuor recensentur officia.

† Lib. 3. Rhet. cap. ult.

Primum est, conciliare sibi auditorem, & avertere ejus animum ab adversario.

Alterum est, amplificare, vel extenuare.

Tertium, impellere animum ad affectum.

Quartum, renovare memoriam brevi repetitione.

Præcipua autem munera sunt duo postrema; puta ἀνακεφαλαίωσις, (quæ Aristoteli ἀνάμνησις,) & παθοποιΐα. Quid sit ἀνακεφαλαίωσις, tum Quintilianus indicat, qui de peroratione agens ἀνακεφαλαιοῦν vertit *decurrere per capita*; tum Laur. Valla, qui ἀνακεφαλαίωσιν lib. II adversus Facium *recapitulationem* transtulit. Et sanè non esse hanc vocem nuperam, argumento est, quòd eâ jam olim usus sit antiquus Irenæi interpres lib. IV. cap. II. & lib. V. cap. XVI. Repetit ea pars præcisè, ac breviter, potissima argumenta, ut frequentata & conglobata magis moveant. Adhibenda autem in hâc re varietas, ne auditores de suâ putent ambigi memoriâ; ideoque nec multa enucleabimus, aut partes partium retexemus; sed (quod Græcâ voce monemur) summa rerum capita solum perstringemus. Aristoteles quatuor modos assignat, quibus varietur conclusio: nempe per ironiam, per interrogationem, per collationem, & per naturalem simplicemque enumerationem.

Rarò autem hâc enumeratione in deliberativo utimur, eo quòd non soleat id genus controversiis multis implicari. Rariùs etiam in demonstrativo usurpatur, quia hic maximâ ex parte nullus est adversarius. Potissimus ejus usus est in juridiciali: non tamen paulis est ratio accusatoris, ac rei. Magis enim accusatori convenit, cujus argumenta condensata magis fiunt aculeata: minùs autem condecit reo, quia cùm ejus sit solvere argumenta, quibus adversarius crimen intendebat; omnino metuendum est, ne, si ea, quæ responsa sunt, an pauca revocare velit, aut minùs solidè cogatur respondere, aut subtiliùs dicere. Utitur tamen Appulejus in epilogo Apologiæ: ubi argumentis singulis, licet pluculis, ut brevissimè, ita acutissimè occurrit.

III. De affectibus in epilogo movendis.

Παθητικὴ affectus concitat. Sed variant hi pro caussæ diversitate. In demonstrativo, si quis laudandus, excitari debebit amor, admiratio, æmulatio. Sin vituperandus, cieri debet odium, invidia, contemtus. In deliberativo, tum spes cietur explendæ cupiditatis, aut ulciscendæ injuriæ; tum timor injicitur ex periculi magnitudine. In genere judiciali omnia concurrunt, amor, odium, invidia: sed inprimis indignatio, & conquestio: adeò quidem, ut vulgò horum duorum solum meminerint. Itaque & Cicero libro primo de Inventione, cæteris affectibus supersessis, indignationis quindecim, conquestionis sexdecim locos affert.

Magni autem artificii est, affectus concitare; contrà quàm putant quidam inepti oratores qui oratione non misericordiam rei, sed sui excitant. Catulus certe, cùm orator quidam putaret, se auditorem ad misericordiam compulisse, eoque rogasset, an non misericordiam movisse videretur; *At magnam quidem*, inquit: *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.* Auctor Cicero in secundo de Oratore.

IV. De virtutibus epilogi.

Epilogi virtus est, ut sit brevis, & acris; inprimis apud judicem. Brevis hic sit, ne morâ residat indignatio erga adversarium, aut imminuatur commiseratio erga reum. Nam, ut dicebat Apollonius Rhetor, οὐδὲν θᾶττον ξηραίνεται δακρύου*. Quod partim inde est, quia lachrymæ sint salsæ, cujusmodi calida sunt: partim quia aliena mala non altè adeò in pectus descendunt, ut diu durent. Nam quisque se maximè amat. Ideoque optandum inprimis, ut judex, vel ita inflammatus, vel commiseratione affectus, properet ad ferendam sententiam.

* Nihil lacrymâ citius arescit.

At acris esse epilogus debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Multùm hac re valuisse Ciceronem, ac inprimis, si opus esset misericordia, argumento est, quòd, si is affectus ciendus foret, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui solet. Ita enim de se ait in Oratore: *Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant; in quâ ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar.*

V. De voce, quâ orationem esse finitam indicabant: et de aliis, quæ post habitas orationes fieri olim solent.

Oratione finitâ, orator, si post se neminem speraret dicturum subjiciebat, *Dixi*; quâ voce caussa tota velut obsignabatur. Unde Sophocles Electrâ, Εἴρηκά σοι νῦν ταῦτα· *Dixi nunc quidem ista*; quæ puta proposueram. Neque aliter Terentius Phormione †, *Dixi*; *Phormio*. Vulgò autem hoc vocabulo etiam terminant panegyricas, aliasque declamationes, sed præter veterum consuetudinem, qui eam tantùm adhibuisse videntur in caussis forensibus. Quin nec in omnibus orationibus forensibus id fiebat; sed in postremâ duntaxat, cùm neminem præterea dicturum crederent, ac judicibus tantummodo danda esset sententia. Monuit id quoque Polletus cap. XII. lib. I. de historia fori Romani. Estque hanc rem confirmare Luciani dialogo, in quo de præstantia rerum gestarum Hannibal, Alexander, & Scipio, apud Minoem contendunt. Neque enim Hannibal, qui primus caussam dicit, claudit hac voce orationem; sed Alexander, qui secundus est, ac neminem alium post se dicturum putabat. Idem quoque comprobant orationes adversariæ in Bis accusato. Neque obstat, quòd Rhetorice, quæ accusat Syrum, hoc est, Lucianum, (nam is Samosatæ, Syriæ Comagenæ seu Euphratensis civitate, erat natus) orationem suam voce εἴρηκα * concludebat. Nam sperabat Rhetorice, non datum iri Syro respondendi locum: quod ipsa à Diis petierat, sed neutiquam impetravit. Non tamen orator solum hac voce utebatur: verùm &, habitâ ab utrâque parte oratione, per præconem pronunciari solet, *Dixerunt*. quâ voce auditâ, in consilium mittebantur Judices, hoc est, ad sententiam ferendam dimittebantur.

† Act. 2. sc. 3.

* Dixi.

Ac in divinationibus quidem, & caussis majoribus, universi judices in cistam tabulas suas simul conjiciebant; quibus inscriptæ erant literæ, A. absolutionis, C. condemnationis, N. L. ampliationis. Significabant enim hæ literæ, *non liquere*. Testis Asconius Pedianus. Non tamen existimandum est, has solùm literas fuisse tabulis inscriptas. Nam multo fuisse plures, ex Cicerone, ac Cæsare, ostendit Hottomannus lib. I. Observat. Juris cap. XI. Apud Græcos verò, Judices absoluturi reum albos integrosque in urnam calculos injiciebant; condemnaturi autem nigros, ac perforatos: quemadmodum tradit Ulpianus in Demosth. Quod si paria essent suffragia, reus absolvebatur: qui mos non Athenis modò, sed Romæ etiam obtinuit. Auctor Plutarchus in Mario, & Aristophanis scholiastes in Ranas.

Oratores & caussidici, qui caussam vicerant, id palmâ ante fores suspensâ indicabant: ut testatur Lucianus ἢ γὰρ διδασκάλων φοίνικος † ᾖ, inquit, ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροῖ ἐστεφανωμένοι. Quam consuetudinem etiam tangunt Juvenalis, Martialis, Ausonius, alii.

† Fores autem viridi coronatæ sunt palma.

PARS ALTERA LIBRI III.

SIVE

CAPUT VII.

DE SPECIALI TUM INVENTIONE, TUM DISPOSITIONE.

Hactenus generatim egimus de inventionis & dispositionis doctrina. Sed præterea danda est opera, ut eam sciamus specialibus accommodare materiis. Hoc est, ut in consolatione, commendatione, gratulatione, hortatione, & similibus, tum argumenta eorum propria cognoscamus; tum quem ordinem natura, & usus, probare inprimis videantur.

Nec propterea existimandum est, posse hoc argumentum plene planèque explicari artis præceptis. Viam illa muniunt ingenio, non rem totam decidunt, ac determinant. Quippe, circumstantiâ mutatâ, variat hoc artificium: imo, etiam non mutatâ, alia atque alia tractandi ratio occurrit. Multa igitur à rhetore omittuntur, quæ per se vident homines prudentes. Interim ad eam prudentiam comparandam, atque etiam augendam, plurimum illud confert, si præstantium scriptorum orationes atque epistolæ retexantur, inque resolutionis artificio spectetur, cur hic aliter, quam ille, argumentum idem vel simile tractârit. Hac ratione consequimur, ut faciliùs videamus, quæ via ac ratio præsenti conveniat tempori.

I. De ratione accommodandi illa ad quamlibet materiem, quæ generatim hactenus diximus.

Postquam de tribus caussarum generibus, & affectibus, ac moribus, item de partibus orationis, universè dictum est: sequitur, ut nunc videamus, quomodo, quæ generatim explicuimus, sigillatim cuivis argumento accommodentur. Multiplex enim est orationum atque epistolarum materies: & pro ejus varietate variat tractandi ratio. Incerto auctori de typis epistolarum, qui Græcè ab Aldo editus, posteaque ab Achille Statio Lusi-

tano

tano Latinè redditus * est, epistolarum formæ minimùm sunt viginti; nimirum amatoria, sive conciliatoria, commendatoria, expostulatoria, exprobratoria, consolatoria, increpatoria, monitoria, comminatoria, reprehensoria, laudatoria, suasoria, deprecatoria, percontatoria, responsoria, allegorica, caussatoria, inculatoria, congratulatoria, ironica seu simulatoria, gratiarum agens. Et cùm formas tam multas adferat, fore tamen idem agnoscit, ut plures superaddant anni sequentes, atque ipsa ætas, quæ bonarum artium felicissima est inventrix. Nec propterea de omnibus hisce; sed de præcipuis tantùm affectuosarum orationum vel epistolarum generibus, agere nunc animus est. Nam ut in aliis artibus, ita hic quoque difficillima tantum tradi necesse est: quibus cognitis, non operosum erit de cæteris statuere.

* Edidit Lovanii Bartholomæus Gravius an. 1558.

Cùm autem orationes affectuosæ haud nudo constent affectu, sed argumenta quoque admisceant, quorum respectu pertinent ad aliquod e tribus caussarum generibus, uti diximus lib. I. cap. III. & IV: visum primò agere de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum; cujusmodi sunt monitoria, adhortatoria, consolatoria, petitoria, commendatitia, & conciliatoria. Nam qui monet, vel adhortatur, suadet id cujus monet, & ad quod adhortatur. Scio, esse virum eruditum, qui hanc flagellet sententiam: sed ei, tanquam murum Semiramidis, oppono Isocrateum istthoc ad Demonicum: Διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες, μέλλομέν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρὴ τοὺς νεωτέρους ὀρέγεσθαι, &c. *Quare nos, non hortatione arrepta, sed conscripta admonitione, tibi consulturi sumus, quæ adolescentes debeant expetere* &c. Sic enim capiendus is locus: etsi aliter aliquanto eum ceperint, & Budæus, & H. Stephanus, & alii; qui tamen ipsi nec inter se conveniunt. Itidem qui consolatur, suadet, ne quis lugeat omnino, aut ne tantopere: item quoque suadet, qui petit: item qui commendat, cum hic pro alio petat. Neque obstat, quòd commendatitia quoque laudet eum, quem commendat. Siquidem laus ea refertur ad suasionem rei, quam ostendit esse honestam, utilem, facilem. Quomodo & objurgatio fere ideo fit, ut quis consilio nostro utens rectè instituat vitæ rationem. Unde & ea hujus quodammodo est loci. Itidem in conciliatoria quispiam suadet amorem sui. Quæ cum ita sint, de hisce omnibus singulatim eo, quo proposuimus, ordine, proximè suscipienda est tractatio.

II. De monitione.

Monitoria est duplex. nam vel simplex est, vel admiscet objurgationem. Simplex docet simpliciter, quod sit cujuspiam munus: ut apud Sallustium oratio Micipsæ moribundi ad Jugurtham: unde huic generi maxime conveniunt γνῶμαι. In objurgatoria verò (ut Themistius † verbis utar) μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἳ τοῖς πικροτέροις τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίοντες, πίνειν διδόασι: *imitandi sunt nobis sapientiores medici, qui pharmaca amariora, melle circumlito poculo, bibenda præbent.* Itaque in eâ primò, & inprimis, benevolentiam amoremque conciliabimus, ne non tam admonere, quàm sugillare, ac bilis quasi vomicam velle in alium evomere, credamur. Observat hoc Chremes Terentianus ‡:

† Περὶ τοῦ Φίλου. Sic παρακλήσει εἰν οἰκονομίας.

‡ Heautont. act. I. sc. I.

Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum est:
Inde adeo quod agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere sane amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinquâ parte amicitiæ puto)
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter.

Ubi verò hanc benevolentiæ partem abunde nobis exsecuti videbimur; in eo omnes erimus, ut rei commissæ odium conciteremus, ac dolorem gignamus ob rem patratam: ac, quo alter magis abstineat in posterum, ob oculos ei ponemus ignominiam, pericula, pœnas, & alia, quæ metum incutere, ac deterrere a peccando solent. Hoc pacto consequemur, ut videamur, non hominem odisse, sed vitium.

Addam & alteram monendi orationem itidem objurgationi conjunctam. Primum, ne, quem monemus, existimet, se posse nobis persuadere, nihil a se mali esse commissum, paucis ostendemus, nos rem omnem probè nosse. Tum dicemus, nostri muneris esse eum sui officii admonere, sive ob sanguinis conjunctionem, sive ob amicitiam, vel aliam ob caussam. Hinc plenius rem omnem narrabimus, ac inprimis ea referemus, quæ fœditatem facti arguent. Mox quæremus, an cum illa committeret, nullam habuerit rationem generis, dignitatis, ætatis; nihil ne de salute suâ cogitarit? Atque hæc ita instituemus, ut non gignamus desperationem; sed dolorem ciemus, pudoremque incutiamus: eoque omnia ita temperanda erunt, ut à paterno, vel fraterno animo, profecta esse videantur. Postremò non à vitio modò deterrebimus; sed etiam adhortabimur ad benè vivendum. Plurimum enim monitio, & hortatio, concurrunt. Quomodo hortatio institui debeat, videre erit ex iis, quæ mox subjiciam. Quæ verò ad objurgationem pertinent, quam monitioni sæpius conjungi diximus, plenius cognoscere erit ex illis, quæ inferiùs afferemus de materiis, quæ ad genus juridiciale referuntur. Interim monitionis exempla aliqua si voles, vide Cic. lib. X. epist. VI. quâ monet Plancum, ne in pactione potiùs, quàm armis, pacem quærat: Plinium lib. III. epist. III. quâ Corelliam Hispullam commonet, ut filium tradat rhetori excolendum: & lib. VII. epist. I. ad Restitutum, quem monet, ut patienter resistat morbo: lib. VIII. epist. ult. quâ Maximum monet, quomodo administrare debeat Achajam.

III. De adhortatione.

Hortatio differt à monitione, quia, ut Donatus * ait *monemus consilio, hortamur impulsu.*

* In Hec. act. I. sc. 2.

Ac hortationis quidem uti duo sunt potissima argumenta δικαιϰά, utilitas, sed honesta, & necessitas, sed facilis ita ejusdem, ratione affectuum, sunt quatuor præcipuæ partes. Nam,

I. Amorem excitat rei, ad quam inflammat; quod fit, ostendendo eam esse piam, utilem, gloriosam, planè dignam hujuscemodi, sive adolescentis, sive viri, indole, genere, ætate, &c. Itaque hoc loco personæ quoque laus admiscetur; in qua sedulò spectandum τὸ πρέπον. Nam apertiùs extollendi adolescentes; tectiùs, qui firmatæ sunt ætatis: quippe majus apud hos periculum est, ne supparasitari, ac (ludere in his liceat) de Placentinorum magis, quàm Veronensium genere videamur.

II. Amorem quoque, ac misericordiam excitat personæ, pro quâ res suscipienda est: aut odium ejus, contra quem suscipi debet.

III. Æmulationem gignit. Quod fit bifariam. Nam & aliorum nos excitat industria, & animos addit ignavia.

IV. Spem præmiorum proponit; quæ quempiam manent, si rem aggrediatur: ac metum injicit contrariorum, quæ impendent, si negotio supersedeat.

Epilogus ab obtestatione peti solet.

Vide apud Sallustium orationem Catilinæ, quâ participes conjurationis; item illam, quâ milites adhortatur. Adhæc quâ C. Memmius hortatur Quirites ad ulciscendum Jugurtham, & sceleris socios. Apud Livium quoque exemplorum est abunde. Ut lib. VII. illa P. Decii, tribuni militum, suos ad erumpendum concitantis. Quo ipso libro habemus orationem M. Valerii Corvini dictatoris, milites seditiosos dehortantis a pugna adversus patriam. Libro item XXI. exstant orationes tum P. Scipionis, tum Annibalis, quibus suos uterque inflammat ad pugnam. Et libro XXIV. oratio L. Pinarii, præfecti Ennæ præsidii Romani, suorum animos ad hostes postero die invadendos comparantis. Etiam apud Curtium legere est hortatorias Alexandri ad milites. Apud Tacitum in vita Agricolæ sunt orationes tum Galgaci, tum ipsius Agricolæ; quibus itidem ad pugnam suos incendunt. Plurimas etiam omnis

penè generis hortatorias collegit H. Stephanus eo volumine, quo conciones complexus est ex Græcis Latinisque historicis excerptas.

Quod si exempla ex epistolis voles, adi Tullium lib. x. epist. v. x. xii. xiii. xiv. xix. xx. quibus Planco animum addit ad juvandam Remp. & exstinguendas belli reliquias. Et ad Quinctum Fr. lib. 1. epist. 1. multa sunt hortatoria, inprimis ut iræ moderetur. Etiam vide Nazianzeni epist. LXI. quâ egregie faces stimulosque Eudoxio Rhetori subdit ad philosophiam Christianam & contemtum rerum hujus mundi. Item ep. LXXI. quâ Postumianum cohortatur, ut inter episcopos concordiam reducat: & epist. LXXXI. quâ ad patientiam animat Theodorum, Tyanensem episcopum. Item Chrysostomi epist. IV. & V. quæ ad Theodorum lapsum. Item adi Hieronymi exhortationem ad Heliodorum, & Sidonii epist. VI. quâ adhortatur virum nobilem à vitâ umbratili & rusticâ ad capessendam Remp. Suntque similes magno numero, quas iccirco longum esset referre.

IV. De consolatione.

Consolationis series ex tribus temporibus plurimùm constat. Ex præterito, ut, *Nunciatum mihi est de obitu conjugis tuæ.* Ex præsenti, *Quam rem pro eo ac debeo, graviter molesteque fero.* Ex futuro, *Tu fac animo forti sis ac magno, ut intelligamus, te adversam etiam ferre posse fortunam.*

Sed non omnis consolatio uno modo contexitur. Nempe quia alia recta est, alia obliqua. Recta statim aperteque proponit argumenta, quibus dolorem abstergeat, ὥσπερ* κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις, ut ait Philostratus. Obliqua cuniculis quibusdam hoc ipsum agit. Utendum autem κρυφῇ†, tum si recens sit dolor, ac proinde vehementior quam ut admittat medicinam: tum quando quis videri vult animo fortiori, quam ut egeat consolatione. Prius si fiat, antequam argumenta adferamus, dolorem nostrum aperiemus, rei atrocitatem augebimus, nosque parùm idoneos dicemus ad consolandum. Sin posterius contingat, in ipso ingressu gratulabimur de fortitudine. Hinc verò in utroque genere tanquam in aciem adducemus copias nostras, quo velut collatis signis cum doloris affectu depugnent. Argumenta ea adduximus lib. 1. cap. IV. sect. III. Ordo verò hic non incommodus erit. Primò ostendemus, illud, ob quod magnopere dolemus, non esse tantum malum, quam credimus: imò malum non esse, aut quod mali inest, bono quidem compensari. Deinde accedimus ad conditionem tum vitæ communis, quæ multis est malis obnoxia: tum ejus, ad quem scribimus, ubi in considerationem veniunt genus, doctrina, virtus, res gestæ. Denique dicimus, stulti esse, animum angere frustra: mœrorem autem ejusmodi esse, ut non corrigat rem; sed malum, si quod est, augeat. Vide, præter Senecam & Epictetum, etiam Nazianzenum eleganti ad Timotheum epistolâ, numero CLXXXIX, & Basilium, Consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete ‡. Ad hæc Boëthium de consolatione philosophiæ, & Joannem Gersonem de consolatione theologiæ. Item Petrarchæ dialogos sex de contemtu mundi, ac Budæi totidem libros de contemtu rerum fortuitarum. Et quis commemoret universos, qui hoc argumentum tractarunt?

* Tanquam Helenæ crater Ægyptiis imbutus pharmacis.
† Occultatione.
‡ Tom. 3. edit. Paris.

Sed quæ generatim dici solent, plurimum lucis accipient, si ad varia consolationis genera accommodentur. Nam variat ea pro naturâ doloris; qui ferè oritur vel ex obitu alicujus, vel ex amissione valetudinis, aut patriæ, aut opum vel honorum.

Cujusmodi argumentis solemur dolorem ex morte alicujus susceptum, paucis innuit Petronius in Satyrico: *Capit hortari lugentem, ne perseveraret in dolore supervacuo, & nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem exitum esse: sed & idem domicilium: & cætera, quibus exulceratæ mentes ad sanitatem revocantur.* Sed quia Petronius satis his verbis indicat, & alia esse, quæ hic prætereantur, paullo plenius de re totâ agemus.

Primùm testabimur dolorem nostrum: quæ res benevolentiam gignit, fidemque conciliat: imò & per se dolorem levat, quia, ut poeta* ait:

——*Levius communia tangunt.*

Hinc dicemus, moderandum esse dolorem, sive is oriatur inde, quia aliquis mortem esse malam putet, sive quia male esse mortuo credat, sive quia existimet, sibi nunc male futurum.

Nam in morte nihil esse mali, imò finem esse malorum, & transitum ad vitam meliorem. Ac proinde non perire aliquem, sed præire ad loca lætiora. Imò vitam, quam degimus, mortem potius esse: ac tum demum nos vivere, cùm desinimus vivere.

Nec mortuum ipsum lugeri oportere, quandoquidem cursum ille suum in stadio cucurrit, & jam βραβεῖον exspectet: suam etiam personam in hoc orbis theatro optimè sustinuit, ac abunde sibi gloriæ paravit. Eoque instar eorum, qui in scena partes suas peregere, vestem suam exuere debuisse, ac domum commeare; idque eo lubentiùs, quia non vilia, ut illi, sed cœlestia habitacula peteret. Nec esse, quòd quis majorem honores, vel plurium commodorum spem obtendat. Multos enim diutius vivendo ex felicibus reddi miseros; dum vel suorum, vel patriæ etiam calamitates, intueri coram coguntur, vel in cæcitatem, egestatem, aliave incidunt mala. Defunctum ab his periculis liberum apud beatos beatam degere vitam, atque ex sereno portuque videre jam, imò ridere, turbida hæc nostra: turpe fore, si hanc ei sortem invideamus: stultum, si ob eam doleamus: nec enim tam mortui conditionem esse lugendam, quam nostram.

Sin hoc urat, quòd iis orbati sumus commodis, quæ ex vivo percipere solebamus, jam dicemus, non ex alterius, sed nostro amore hunc dolorem proficisci. Nec quòd fraudati iis bonis sumus, nimis animum urere debere. Nam summum illud fatum disponere fata mortalium: nec providentiam divinam quicquam, nisi providè agere. Rectiùs sapientiam divinam scire, quid nobis expediat, quam nos insipientes. Meliùs cœlestem patrem velle filiis suis, quam terrenos tantâ malitiâ infectos. Summum bonum nihil facere nisi bene. Μηδὲν † ἄλογον παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἡμετέρου, κἂν ἡμῖν οὕτω φαίνηται· ut ad Philagrium ‡ scribit Nazianzenus.

Quod si is, qui amissus est, filius sit; addemus, eum non donatum, sed divinitus commodatum fuisse. Præterea memorabimus plurimos viros præstantes, qui liberos summæ spei, vel etiam gloriâ jam florentes extulerint, ac mortes eorum magnâ animi tulerint constantiâ.

Cujuscunque verò conditionis fuerit defunctus; ob oculos ponemus communem hominum sortem. In mœrore peccari eo, quia unusquisque se tantùm cogitet, & suos. At omnibus eundum esse.

*Quo * pius Æneas, quò Tullus dives, & Ancus.*

Itaque Homerum † rectè homines comparare foliis, quæ nascuntur, & cadunt. Similiter enim homines nasci & denasci.

Propterea non debere nos angi, ubi nihil proficimus. Quin mœrore malum aggravari. Apud ‡ Thraces, aliasque gentes barbaras, luctuosa esse puerperia, ac recens natum parentis fletu excipi: contra læta esse funera, ita ut mortuos cantibus ac tripudio prosequantur. Nec aliunde hæc provenire, quam quia persuasum habeant, nihil esse hac vitâ infelicius, mortemque esse miseriarum finem. Fœdum fore, si hâc parte superemur à barbaris. Si non ex nobis animi vires, ut similiter possimus alteri gratulari, ac nobis gaudere: at saltem querimoniam abesse, & luctum poni oportere. Non fore hoc difficile, si eos imitemur, qui titionem è foco tollere parant. Nec enim hi eâ illum parte apprehendunt, quâ manus uteret, sed quâ ignem nondum concepit. Similiter nos casus istos animo concipere oportere, non quâ parte nos urant, sed quâ solatium præ-

* Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ vers. 197.
† Filius Dei, qui est Ratio æterna, nihil rationi repugnans in rebus nostris facit: utcunque nobis aliter videatur.
‡ Epist. 69.
* Horat. od. 7 lib. 4
† Il. Z. vers. 146. & seq.
‡ Herodotus lib. 5. & ex eo Stobæus serm. 119. Arctoas Αἰτίας ... lib. 1 Mela lib. 2 cap. 2 Val. Max lib. 2. cap. 6. Fab lib. 5. cap. 1. Solinus vulgo cap. 15. al 16. Sed secundum Salmasianam edit. cap. 10. Zenobius proverbio, Νῦν ... ἐπὶ χεῖρα.

præbent. Plura hujus generis haurire licebit ex theologorum & philosophorum scriptis. Vide & Ciceronem lib. v. epist. xvi. quâ Titium consolatur mœrentem ob filii obitum. Item eodem libro epistolam xiv. quæ Luccei est Ciceronem solantis. Præter quas & aliæ sunt similes. Ut mittam suppositium illud opus de Consolatione. Apud Plinium etiam aliquæ hujus generis epistolæ sunt. Item apud Julianum Imp. illa, quâ Amerium de obitu conjugis solatur exemplo Darii. Sed gentiles mitto. Longè enim fortius hoc argumentum tractant Christiani doctores. Ex quibus vide B. Cyprianum, libro de mortalitate sive peste. Adi & B. Basilii epist. lxii. ad Ecclesiam Neocæsariensem, defuncto ejus Episcopo: clxxxvi. ad uxorem Arinthei Prætoris, erepto marito: item clxxxviii. & proximam ad Nectarium, atque ejus uxorem, filium lugentes: cci. ad quendam, qui filium scholasticum amiserat: ccii. ad uxorem Anthæi: & alias: B. Nazianzeni epist. xxxvii. cùm mœstus esset ob fratris sui, S. Basilii, obitum: item cxv. ad eundem: & xcv. ad Nyssenum: & clxxx. ad Sannabadaënses monachos: & ccii. ad Theclam, cùm obiisset sacerdos. Item luculentam Nysseni orationem de mortuis, quâ ostendit, non esse lugendos, qui in fide obdormierunt: B. Ambrosium lib. ii. epist. viii. ad Faustinum, cùm germanæ obitum doleret: Chrysostomi egregiam illam epistolam, quâ juniorem viduam de morte mariti solatur: B. Hieronymum epist. ad Heliodorum monachum, & episcopum, cùm obiisset Nepotianus, sororis filius, monachus & presbyter: item ad Pammachium, cum uxorem Paullinam lugeret: ad Theodoram Hispanam, cùm maritus ejus, Lucinius Bæticus, obiisset. Et quis omnes enumeret? E junioribus juvabit Nicolaus Leonicus Thomæus elegantissimo dialogo, qui inscribitur Sannutus sive de compescendo luctu: Petrus Bembus epistolâ priori ad Vincentium Quirinum, quæ est lib. vii. epistolarum: Jacobus Sadoletus consolatione in morte amici ad Camerarium episcopum; pluresque alii.

Cæcos, item surdos, aut mutos, solabimur hoc pacto. Primùm caussas adferemus, cur Deus homini concesserit oculos, aures, loquelam; & quàm pauci iis rectè utantur, exponemus; ita ut veriùs penè hæc sint luxuriei aliorumque vitiorum instrumenta. Cæcos non videre colorum discrimina: sed nec fore istis oculos impuri amoris duces. Surdos sonorum differentiam nescire: sed neque tot fœda audire, quibus omnia nunc personant. Bona quidem aliqua iis sensibus adferri: sed absentiam eorum posse aliis sensibus suppleri. Nec tanti esse incommoda, quæ defectus illi secum trahant: quia non careant voluptate animi, nec inepti sint ad bene merendum de suis, aut publico. Quod multorum adstruitur exemplis. Imò plurimos sponte etiam vel oculis se orbâsse, vel ab hominum sermone ac consortio separâsse, ut meliùs contemplationi vacarent, ac minùs inquinarentur sordibus hominum impurorum, quibus omnia scatent. Ab hisce communibus argumentis veniendum ad propria. Ea petuntur ab illius, quem solamur, ingenio, doctrinâ, virtute. Etiam hic locum habent, quæ universè à philosophis disseruntur de patientia ac constantia. Vide B. Hieronymi epistolas duas, quibus Abigaum, presbyterum Hispanum, & Castrutium de cæcitate consolatur. Item quæ de eâ diximus lib. i. cap. v. sect. xx.

Similiter agendum, siquis laboret calculo, podagrâ; aut si morbo, vel infortunio aliquo, redditus sit mancus, claudus, deformis. Primùm docebimus, quàm multis obfuerint forma, robur, corporis agilitas: bona, quæ inde emanant, posse ingenio nostro, vel aliorum suppleri ministerio. Malis iis obnoxios fuisse multos summos & clarissimos viros. Sæpe hæc profuisse ad patientiæ & constantiæ laudem. Vitam nostram rosario esse similem, ubi rosis spinæ miscentur: vel stadio, sed quod nemo absque incommodis atque adversis quibusdam decurrat. Ita visum esse divinæ providentiæ, quo vitæ hujus contemtu meliùs ad futuram præparemur. Vide & aliqua hujus generis lib. i. cap. v. sect. xx. & inprimis xxi. Item adi Nazianzenum epist. lxiv. quâ Philagrium solatur, cùm morbum impatientiùs ferret. Scite idem epist. xli. dixerat ad eundem Philagrium: Γενναίως ἐμφιλοσοφεῖς τῷ τοῦ σώματος, ὥσπερ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὕλης ἀνωμαλίαν τὸ πρᾶγμα δεξάμενος, ἵνα ἢ σοι τὸ κακοπαθεῖν τῶν ἄλλων ὑγιαίνειν μακαριώτερον. *Strenue philosopharis in corporis morbo, quasi ut virtutis explorationem, non ut materiæ humorumque intemperiem, eum accipias: ut adversa tua res beatiores sint aliorum valetudine secundâ.* Etiam consolationem ad amicum ægrotum inter eas habes epistolas, quæ B. Hieronymo falsò tribuuntur.

Siquis doleat ob persecutionem Ecclesiæ, adeat Chrysostomi complures ad Olympiadem epistolas. Fusè adeò ac dilertè hoc argumentum iis tractat, ut nihil addi, vel ultrà requiri posse existimem.

Patriâ ejectum solabimur hoc pacto. Ordiemur ab hominum inconstantiâ ac malitiâ: quibus fit, ut bene etiam de patriâ meriti in exilium ejiciantur: quales postea magnâ cum gloriâ revocentur, uti M. Tullius: aut, si redire nolint, triste sui desiderium civibus relinquant, ut P. Rutilio contigit. Hujusmodi exilium non debere dolori esse, quia secessio fit ab ingratis ac malis civibus: quorum odio multi præstantes viri sponte etiam patriam deseruerunt. Quippe eos, qui solum nunc vertere jusserunt, tales omnino esse; ut mirum futurum non sit, si viri boni vel sponte alias se in terras conferant. Nam illic potiùs exilium esse, ubi virtuti non est locus. Neque metui debere, ne aliqua sic nomini nota muratur, cùm id gloriosum potiùs sit: unde videmus, non paucos majus esse nomen exilio suo consecutos. Atque eam esse viri illius virtutem, ut idem de eo exspectemus. Exilii nomen non esse extimescendum, quia veriùs sit peregrinatio: quam multi, vel eruditionis, vel mercaturæ, vel voluptatis etiam caussâ sponte suscipiunt. Nec patriam amittere, qui virtute, & rerum gestarum memoriâ, perpetuò in eâ sit victurus. Habitationis per exiguum tempus, vel sepulturæ, facilem esse jacturam. Uti & opum, quæ tamen nec extra patriam sint defuturæ. Nec angi debere necessariorum vel amicorum desiderio, quia etiam extra patriam subinde eos videndi & compellandi potestas erit. Nec moveri debere commodis patriæ, quia non minoribus extra eam frui licebit; atque, ut Teucer ajebat, *Omne solum forti patria est*. Eoque non debere eum patriam metiri unius oppidi mœnibus; sed imitandum esse Socratem, qui rogatus, cujas esset, mundanum se esse respondit. Vide Ciceronem lib. v. epist. xvii. & xviii. quibus P. Sextium & T. Fabium exules solatur. Etiam tractanti hoc argumentum exemplum petere liceat ab Ovidio. i. Fast. in oratione Carmentæ ad filium Evandrum. Ac propositio quidem est in istis:

Cui genitrix flenti: Fortuna viriliter, inquit,
(Siste precor lacrymas) ista ferenda tibi est.

Sequitur argumentum à voluntate Dei, sive à necessario:

Sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus. offenso pulsus es urbe Deo.

Ubi & argumentum à bonâ conscientiâ: quod pleniùs deinceps exsequitur:

Non meriti pœnam pateris, sed numinis iram.
Est aliquid magnis crimen abesse malis.
Conscia mens, ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.

Inde accedit ad exempla:

Nec tamen ut primus mœres, mala talia passus.
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem est, Tyrius qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aoniâ constitit exul humo.
Passus idem Tydeus, & idem Pegasæus Iason:
Et quos præterea longa referre mora est.

Hinc argumentum à naturâ virtutis:

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor:
Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Claudit Carmenta sermonem spe liberationis:

Nec

Nec fera tempestas toto tamen errat in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Vide & Nazianzenum epist. xxx *, ubi Eusebium exulem solatur vitæ æternæ præmio: & Chrysostomi epist. 111. ad Cyriacum episcopum exulem, & iv. ad episcopos & presbyteros ob pietatem in carcerem conjectos. Adhuc huic argumentum est apud Nazianzenum epist. xxxiv †, quâ solatus Gregorium Nyssenum, cùm doleret, quia crebrò adeò peregrinari cogeretur. Ajebat is propterea, se similem reddi lignis, quæ huc illuc aquis feruntur. At Nazianzenus id negat, quia hæc sine sensu ferantur, impulsu alieno: ille omnia sua ad Dei gloriam componat: utcumque corpore non uni sit affixus loco, tamen animo hoc fixum immotumque esse, pro virili prodesse. Quare si hæc viti culpam mereatur, solem etiam esse culpandum, qui terras circumeundo vitam omnibus largiatur: item stellas erraticas, quas planetas dicimus, quorum error etiam compositus est & concinnus.

* Ex Basilii distributione: alias 75.
† Al. 32.

Mœrentem ob amissionem bonorum, solabimur eo, quòd multa magnaque mala ex divitiis proveniant. ut socordia, & luxuries; unde bella; atque urbium etiam eversiones. Item quòd divites maximis se curis conficiant, & frustra quidem, cùm paucis ad tuendam hanc vitam opus sit, ac quicquid temporis inutili illi sollicitudini impenditur, id animi ac virtutis curæ, longè sanè meliori, detrahatur. Quando hinc commigrandum, non plus secum auferre divites, quàm pauperes: divitias sæpe improbis relinqui, aut iis, quibus sint exitio. Magna esse bona paupertatis, ut quæ bonæ mentis soror sit. Mala, quæ paupertatem sequantur, aut nulla esse, aut exigua, & quæ bonis majoribus affatim compensentur.

In alterâ parte, quæ est de conditione vitæ, spectabimus, quantus sit pauperum numerus præ divitibus. Ac dicemus, inter pauperes fuisse plurimos, alios doctrinâ, alios rebus gestis, aut sanctimoniâ illustres. Quorum aliqui opes non modò refugerint; sed quas etiam haberent, sponte abjecerint.

Hinc petemus, ut cogitet, non quibus careat bonis: sed quæ suppetant; atque ea dicemus sufficere ad vitam honestè degendam.

Multa & in hanc mentem varii collegere ex sacris, & externis; quæ mera mora sit adscribere. Vide interim B. Hieronymi epistolam ad Julianum; qui paucos intra dies non modò uxorem, & duas filias, sed etiam, barbaris provinciam vastantibus, bonam amiserat possessionum suarum partem. Incipit ea, *Filius meus*. Aliquid etiam de eo diximus lib. 1. cap. v. sect. xxiii.

Eadem ratio ineunda, siquis suâ dignitate sit exutus. Dicemus, honores magnis periculis parari, nec minori sollicitudine retineri: imò nec anxiam hic curam sufficere, quia ab alieno hi dependent arbitrio; ac plerique mortales leves sunt & improbi: unde fit, ut immerentes dignitate augeant, merentes spolient, aut prætereant: quomodo præturam postulanti Catoni prælatus est Vatinius. Adferemus & exempla summorum virorum, qui itidem de statu suo sint dejecti. Præterea petemus, ut perpendatur, quanta hominum multitudo ad nullos extollatur honores: quanto item privata hæc vita sit tranquillior ac beatior alterâ: quibus quis etiam sit ornatus animi bonis, ut ea excolendo securius vivere, nec minùs prodesse aliis possit. Dicendum, si & peccata nostra cogitemus, negari non posse, iis nos talia promereri. Nazianzenus rectè ad Nyssenum, S. Basilii fratrem ‡: Οὔτε ‡ ἀτιμαζόμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ τιμώμενοι χαίρομεν. ὃ μὲν γὰρ ἡμεῖς ἄξιοι, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας. Imo sæpe ita expedire, ut minores simus, ne honore ac dulci fortunâ ebrii reddamur; sed discamus sapienter ferre utramque fortunam.

Atque hunc quidem in modum alter alteri est τὸ * Αἰγύπτιον φάρμακον, εἴτε λωτός τις ἦν, εἴτε τι ἕτερον, ᾧ φαρμάσσει τὰς ψυχὰς Ὅμηρος ἐν τ λύπαις· ut idem Nazianzenus † ad Eutropium scribit.

Responsio ad consolatoriam alius est generis. Interim de eâ quoque aliquid mantissæ loco addemus. Hæc igitur,

‡ Epist 36. al 34.
‡ *Nec me contemni ægre fero & me honore affici gaudeo. Illo enim digni fuimus: hoc verò ambitionis est nostræ.*
* *Ægyptii pharmacum, sive illud lotus fuit, sive aliud quid, quo Homerus animis mærentibus medetur.*
† Ep 137

I. Gratias agit pro affectu benigno.

II. Laudat consolantis ingenium, argumentaque.

III. Effectum eorum commemorat, ac vel dolorem planè abstersisse ait, vel mitigâsse: aut si res secùs successerit, partim laudat affectum, ingeniumque; partim caussas exponit, cur necdum resederit dolor.

Vide Ciceronem lib. v. epist. xiii. & xv. quibus Lucceio consolanti respondet.

V. De petitoria.

Petitoria quoque, quæ Græcis ἀξιωτική, & παρακλητική dicitur, vel recta est, vel obliqua. Recta liberè petit; quomodo plurimum, qui ancipitis sunt suspensique animi, liberè consilium poscunt: ut quod sit ἱερόν τι χρῆμα *, quemadmodum ait Lucianus †. Item qui rem rogant leviculam, atque, ut cum Homero ‡ loquar,

Αἰτίζων ἀκόλους, οὐκ ἄορας, οὐδὲ λέβητας *.

Obliqua est, quâ verecundè petimus: quomodo supputet à leviter amico mutuò poscere magnam pecuniæ vim.

Obliquæ etiam petitionis exemplum est in epistolâ Antonii ad Ciceronem inter illas ad Atticum †, quâ petit à Tullio, ut Cæsari se jungat: & proximâ ‡ ipsius Cæsaris, quâ postulat, ut, re jam inclinatâ, ab omni Pompejanarum partium studio abstineat: item Bruti, & Cassii *, quâ poscunt ab Antonio, ut sibi significet, cur milites convocarit, & num per eos sibi in Urbe esse tutò liceret. At rectè petitionis passim se offerunt exempla in Tullio, & aliis. Eoque etiam pertinet epistola Æschinis xii, quâ orabat Athenienses reditum ab exilio in patriam: & secunda Demosthenis, quæ similis est argumenti: item quinctâ ejusdem ad Heracleodorum, quâ rogat eum, ne amicum oppugnet.

* Res sacra.
† In rhetorum præceptis adversus indoctum.
‡ Odyss. P.
* Deposcens micas, non enses, (vel vernas) sive lebetas.
† Lib. 10. epist 8.
‡ Lib. 10. epist. 9.
* Ad fam. lib. 11. ep. 2.

In petitione aperta quatuor præstamus.

I. Conciliamus nobis amorem ac benevolentiam ejus, à quo petimus. Id bifariam fit; à personâ nostrâ, vel ejus, quem compellamus. A personâ nostrâ, si affectum & observantiam nostram testemur. A personâ, quam alloquimur, si eam laudemus à benevolentiâ erga omnes bonos: ac præsertim ab eâ virtute, quam nunc exseri petimus. Ita si patrocinium poscimus, laudabimus pietatem ejus, & auctoritatem: si opes, extollemus illius liberalitatem: si dignitatem, potentiam prædicabimus. Sic futurum, ut eâdem operâ, tum benevolum reddamus: tum facultatem ei bene merendi inesse indicemus.

II. Hinc proponemus id, quod petimus: ac potiùs uno verbo plura, quàm rem unam pluribus poscemus verbis.

III. Tum rem suadebimus ab honesto, utili, planè vel penè necessario, facili, opportuno. Quod ut liqueat, modum etiam, quo fieri aliquid possit, significabimus.

IV. Denique futurum pollicebimur, ut in segete non ingratâ hoc obserat beneficium.

At in petitione obliqua ostendemus, quantopere pudor obsit viro indigenti: pudoris quoque nostri caussam aperiemus, uti quòd grave sit petere beneficium ab eo, de quo nunquam simus bene meriti. Hinc caussas fiduciæ nostræ adferemus: quò pertinet, quòd is aliis quoque ignotis indignisque opem tulerit. Tum misericordiam commovebimus ineptiæ ac miseriæ commemoratione. Denique rem suademus ab honesto, facili &c. Primo autem majora peti solent: quod à Marone observatum in oratione Junonis †. Nam primò ait:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Deinde subdit:

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

Idem à Terentio factum ait Donatus ad illa verba ‡:

—— *Saltem aliquot dies Profer, ut proficiscar aliquò, ne videam.*

Sunt autem & quædam armatæ preces; quales sunt, quibus adduntur minæ: quæ in majoribus solum locum habent, quique auctoritatem interponere queant. Hue per-

† 1. Æn.
‡ Andr. act. 2. sc. 1.

pertinent preces mandatis expositæ. Ut apud Maronem*: *Idem orans mandata dabat.*

In cæteris verò odium concitant: unde Juno †, quo Trojanos reddat invisos, ait, eos

Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.

Hujusmodi homines dicti quoque τὸ δόρυ καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν ‡, ut est apud Polybium lib. IV.

Petitoriæ orationis luculentum habes exemplum apud Livium in legatis Campanorum lib. VII; ubi à Senatu Romano auxilium orant adversus Samnites. Et lib. XXIII. est oratio Samnitium ab Annibale poscentium, ut opem sibi ferat adversus Romanos. Alias etiam petitorias partim ex eodem Livio, partim Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Curtio, Tacito, Arriano, vide sis in volumine concionum ab Stephano excerptarum ex Græcis Latinisque historicis. Apud Cic. lib. VI. ep. XVI. Bithynicus rogat, ut se tueatur absentem. Plinius lib. IV. epist. XV. rogat Fundanum, ut Asinium Bassum adjuvet testimonio & suffragio suo, quo, consule eo, possit esse quæstor. Nazianzenus epist. XVIII. ad Sophronium opem postulat adversus eos, qui in fortunas defuncti Cæsarii crudeliter involarant.

Quomodo verò petenti, vel concedendo, vel negando, respondeamus, intelligere erit ex iis, quæ dicemus de responsione ad commendatitiam. Hæc enim petitoriæ simillima est, quia & qui petit, commendat, & in omni item commendatione petitio est. Vide & Plinii epistolam lib. III. ad Suetonium; qui petierat, ut tribunatus militum sibi collatus in Cæsennium Sylvanum transferretur. Item adi Nazianzeni epist. CLXXXI. ad Verianum.

* Æn. 6.

† 10 Æn.

‡ Hastam ac caduceum simul mittere.

VI. De commendatitia.

In commendatitia, quæ Græcis συστατικὴ dicitur, videndum, cui, & quem commendemus; item, quo in negotio, ac quâ fine id fiat. Argumenta δεικτικὰ petuntur à re ipsâ; quam dicemus, tum honestam, & æquam, tum facilem, vel δυνατήν, tum etiam utilem. Affectus moveatur spei; idque pollicitatione eorum, quæ grata erunt. Item cieatur affectus gratiæ, & misericordiæ. Ad ἦθος pertinet, I. ut eum, à quo quid petimus, laudemus, sed citra adulationis suspicionem. II. Ut commendationis caussas exponamus; idque modestè, & verecundè. Quò refer, siquem dicas, vel etiam ostendas, amore dignum. III. Ut petamus amicè, & blandè. Velut si rogemus per fortunas, aut liberos, vel siquid his carius. Item siquem dicas magnam in commendatione nostrâ spem repositam habere, ac ne spes hæc eum fallat, nos vehementer optare. IV. Denique ut polliceamur animum gratum.

Duo igitur inprimis in commendatione spectantur; personæ, & res ipsa. Personæ sunt tres; quæ commendat, quæ commendatur, & cui quis commendatur. A singulis verò caussa petitur commendationis. A commendante, quia sit necessarius, ac propinquus noster, aut amicitiæ vinculo nobis vel nostris conjunctus. Ab eo, qui commendatur, bifariam id fit. Primùm quia sit honesto genere natus, & polleat pietate, doctrinâ, prudentiâ. Deinde quia sit pauper, calamitosus, parentibus orbus, vidua. Ab eo, cui commendamus, itidem gemina est ratio: vel quia summa sit ejus humanitas erga omnes bonos, benèque merendi de aliis studium penè ei in naturam verterit: vel quia nobis sit conjunctissimus, ut jure amicitiæ hoc ab eo poscere non dubitemus. In re ipsa considerantur capita generis deliberativi, sive status negotialis, antea memorata. Ut ab honesto, quia (ut nihil aliud referret) bonam habebit conscientiam; qui viro bono fructus est maximus: ab utili, quia non unâ in re magnum ex eo commodum sit percepturus: à glorioso, quia ille, cui benefaciet, laudi sit futurus, ac honori: à facili, quia parvo, aut nullo negotio, eâ in re magno esse alteri queat adjumento.

Etiam hunc, vel similem in modum, οἰκονομία institui possit. Primùm laudatione, tanquam illice quodam vinculo pertrahere aliquem conabimur in amorem ejus, qui commendatur.

Exinde exponemus negotium, cujus gratiâ aliquis commendationis nostræ eget.

Tertio loco sequetur petitio ipsa.

Quarta pars rationes afferet, tum à naturâ rei, ut ab æquitate ejus, & similibus: tum aliunde, ut à beneficiis antea collatis, ab amicitiâ veteri, aut nuper initâ, ab exemplo nostro, aut aliorum, ab intercessione, & precibus multorum.

Postremo loco, & nos, & eum, qui commendatur, beneficii fore memores pollicebimur: vel commendationis nostræ caussas adferemus: vel exponemus fiduciam, quam de amico concepimus: vel ἀρχὰς repetemus commendationem nostram.

Prudentiæ autem est dispicere, quis, cui, quem commendet. Aliter enim par pari commendat; aliter princeps privato aut privatus principi: aliter item servum commendamus, quàm liberum; inopem, quam divitem; ignobilem, quam nobilem. In eo cui scribimus, professio etiam spectanda. Cicero sanè, aliquem Bruto, qui Stoicus erat, commendans, ait: *Tum fortunâ, siquid hoc ad rem pertinet, ornatus.* Nempe quia, juxta Stoicos, virtus sola ad beatam vitam sufficit. Ante omnia autem videndum, num quis commendatione nostra dignus sit. Optimè Theognis:

* Μήποτ' ἐπαινήσῃς, πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς,
Ὀργὴν, καὶ ῥυθμὸν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.

Quod si non planè aliquis notus sit nobis, imitabimur Platonem, vel alium potius, qui Dionysio Heliconem Cyzicenum commendat epistolâ illâ, quæ inter Platonicas dicitur decimatertia, sed omnino supposititia est. Verba ejus sunt: Δεδιὼς δὲ λέγω ταῦτα, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζώου, ἀλλ' εὐμεταβόλου. *Timide autem hæc dico: quippe de homine sententiam profero, animali non malo quidem, sed facile mutabili.*

* Ne unquam laudaris aliquem, priusquam manifestè videtur, Quibus affectibus, ingenio, ac moribus aliquis sit.

Exempla si commendationis velis, adi Demosthenem epist. III, quâ Licurgi liberos, & Æschinem epist. VI, ubi Aristonem hospitem commendat. Item Terentium And. act. I. sc. V. ubi refertur Chrysidis oratio, quâ Glycerium commendabat Pamphilo. Ciceronem lib. I. epist. III, quâ Lentulum commendatum it Trebonio: lib. II. epist. VI. ubi Milo, consulatum petens, commendatur Curioni: & XIV, quâ M. Fabius commendatur Cœlio ædili: & lib. VI. epist. IX, ubi A. Cæcinam Turfanio commendat: & lib. XI. epist. XVI, & XVII, quarum utrâque L. Lamia in petitione præturæ commendatur D. Bruto: & XXII, quâ eidem Appium Claudium commendat. Et lib. XII. epist. XXVII, ac XXIX, quarum priori negotia Aufidii, alterâ Lamiæ negotia Cornificio commendat: ut mittam illas libri XIII, quæ commendatitiæ sunt propè universæ. Brevitatis caussâ mitto illas ad Atticum, & Brutum. Etiam exemplum commendantis adolescentem alteri, ut ei filiam fratris despondeat, habes apud Plinium lib I. epist. XIV, quæ ad Junium Mauricum. Idem lib. II. epist. XVII. Voconium Romanum Prisco commendat. Uti Gavio Maximo Arrianum Maturium lib. III. epist. II. Sossio Calvisium Nepotem lib. IV. epist. IV. & ejusdem libri epist. XIV. Fundano Asinium Bassum. Item Prisco Attilium Crescentem lib. VI. epist. VIII. Apud Herodianum habemus orationem M. Antonini imperatoris, quâ, cùm non multùm se a vitæ exitu abesse intelligeret, filium suum Commodum amicis commendabat. Item orationem Læti, Pertinacem commendantis post necem Commodi. Et apud Ammianum orat. Valentiniani, Gratianum commendantis exercitui, ut ei tradatur imperium. Habes & apud sacros doctores complura exempla. Contentus ero duobus; Nazianzeno, gravi, & diserto Theologo, & Synesio, miræ venustatis scriptore. Theologus epistolâ XLVII, & proximâ, Asterio commendat caussam Nicobuli. Et epist. CV. Cæsario it commendatum consobrinos suos; quorum ut patrocinium suscipiat, rogat. Idem

ep. CVIII. ad Sophronium commendationem Nicostrati consignat. Vide & commendatitiam CVIII, CIX, CX, CXI. Idem Nicobulum breviter, nec ineleganter, commendat doctori ejus Eudoxio rhetori epist. CXVI. quod & priori facit epistola, ac seq. Etiam vide sis epist. CXXXII. ad Saturninum, & CXXXIV. ad Nicetam, sive Victorem, & CXXXV. ad Modarium, & CXXXIX. ad Themistium, & CXLVI. ad Jacobum, & seq. ad eundem, & CLI. ac proximam ad Alypium, & CLVII. cum sequenti ad Procopium, & CLIX. cum proxima ad Amphilochium. Synesium autem vide epist. XXXVIII. ad Aurelianum, & LIX. ad Anysium, & LXVIII. ad Theophilum, & LXXXII. ad Chrysen, & LXXXV. ad eundem, XCVIII. ad Olympium, & CVII. ad Heliodorum, & CVIII. ac sequenti, utraque ad Troilum. Elegantissima etiam est CXXX. qua Pylemeni Diogenem commendat. Atque idem CLIV. Donatiano Scholastico commendat miserabilem militem.

Commendanti interdum respondemus tribus verbis: ut cùm argumentis nullis opus. Facit id Tullius ad Att. lib. II. epist. XXII. *Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex literis tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter.* Sin fusius tractandum id argumentum: considerare oportet personam utramque, & commendantis, & commendati: item rei naturam. In hâc spectamus, an ea sit honesta, facilis, utilis. Qualis si erit, turpe sit nolle gratificari alteri. Ergò dicemus, eum, qui commendatur, commendatissimum nobis esse: turpe fore, in ejusmodi postulato non morem gerere: eo nos semper animo fuisse, ut bene vellemus mereri de omnibus, inprimis de amicis, vel nostri studiosis, vel viris bonis, doctis, aut qui nobis ab amicis commendantur. Etiam in hujusmodi argumento excitatur spes eorum, quæ grata commendanti, utilia commendato. Ἦθος relucet laudando commendatum; ac testando benevolentiam, officium, studium. Quod bifariam fit. Si facilè ac minutum sit, quod poscitur; dicemus, nos quidem lætari, quòd in aliquâ re possimus ei gratificari; sed vehementer optare, ut affectum nostrum testari possimus in re majori. Rogabimus quoque, ut multùm operâ nostrâ, atque in rebus etiam longe majoribus, uti velit: atque idem nos facturos, si usus ferat. Quâ ratione benevolentiam nostram testabimur, ac libenter nos morem gessisse ostendemus.

Sin res difficilis sit, ac gratificari nihilominus visum erit; significabimus rei difficultatem, ac quàm parùm possimus: interim tantum dicemus esse amorem nostrum, ut non putaverimus cessandum, usque dum amico satisfecerimus. Ac si alter promiserit benevolentiam suam, eam nos cupere dicemus. Sin alter dixerit, se propterea æternùm fore nobis obstrictissimum; negabimus, eum nobis quicquam debere. Hanc enim naturam esse amicitiæ, ut mutuò benefaciamus, cùm possimus. Itaque in posterum etiam nos operam ei nostram in omnibus offerre: & velle vicissim ejus operâ uti, quoties ita res feret. Vide Ciceronem lib. V. epist. XI. ad Vatinium, qui Pompejum, uxorem suam, Tullio commendarat: & lib. XV. epist. XIV. ad Cassium, à quo commendatus fuerat M. Fabius: Plinium lib. VI. epist. IX. ad Tacitum, qui commendarat Nasonem: & eodem lib. epist. XVIII. ad Sabinum, qui à Plinio petierat, ut Firmanis patrocinaretur.

Sin satisfacere postulato animus non sit; videndum erit, cur detrectemus: num quia res inhonesta, an damnosa, an periculosa. Partes erunt tres potissimum.

Primum dicemus, nihil nobis jucundius fore, quàm ut gratificari amico possemus; ac propterea dolere, quòd nunc id non valeamus.

Hinc exponemus caussas, à tenuitate virium nostrarum, temporum difficultate, adversariorum potentiâ, & similibus.

Denique veniam poscemus, quòd non possimus morem gerere: atque aliis in rebus studium, & operam nostram, pollicebimur.

Vide libri X. epistolam II. quâ Cicero se excusat Planco, quòd honoris ejus caussâ non venerit in Senatum, itaque cæteris officium ei suum promittit.

III. De conciliatoria.

Conciliatoria Græcis ἑταιρικὴ, & προσομιλητικὴ vocatur. Ea id oratoribus præstat, quod poetæ tribuunt cesto Veneris. Nam delenifica oratione alium in sui illicit amorem. Ac primò quidem in eâ adferuntur caussæ, ob quas pulsemus amicitiæ fores. Continet autem hæc pars laudes ejus, quem compellamus. Deinde dicimus, nos, hisce laudibus impulsos, nihil æquè optare, quàm ut amicorum albo adscribamur. Postremò rationes adduntur, cur censeamus, nos haut indignos esse, quibus amoris fores reserentur: unde hic propriæ laudes locum habent. Interim in primâ parte cavendum, ne parasitico more palpum velle obtrudere videamur: quod fiet, si nimiùm laudemus. Optimè Euripides Heraclidis:

Πόλει μὲν ἀρκεῖ· καὶ γὰρ οὐκ ἐπίφθονον
Λίαν γ' ἐπαινεῖν ἐστι. πολλάκις δὲ δὴ
Καὐτὸς βαρυνθεὶς οἶδ' ἄγαν γ' αἰνούμενος.

Hoc est, interprete H. Grotio:

Et hoc quidem urbi sufficit. nam tædio est
Laudare nimium; sæpe laudatus quoque
Ex pondere ipso sentit excedi modum.

Scitum etiam illud in Oreste; quæ non majoris Euripidis, sed ejus, qui ex Euripidis fratre natus, fabula est, teste Suida:

Βάρος τι κἀν τῷδ' ἐστιν, αἰνεῖσθαι λίαν.
Molestum & illud est, nimis laudarier.

In postremâ verò parte, h. e. laudatione sui, dispiciendum, ne Thrasonibus istis similes dicamur, qui quodam Tragici cothurni strepitu sua suosque jactant, ac, Mithæci cum sint, Agamemnonem simulant.

Conciliatoriæ exemplum est apud Livium lib. XXVI. oratio P. Scipionis ad Luccejum, Celtiberorum principem, cùm virginem redderet ei desponsatam: apud Tacitum Histor. lib. I. oratio Pisonis ad cohortem in palatio collocatam præsidii caussâ: apud Amm. Marcellinum lib. XXXVI. oratio Valentiniani recens creati imperatoris, ad exercitum minùs faventem. Uti & Nazianzeni epistola XLVI. quâ amicitiam Africani petit: & CXXVIII. ubi Adelphii poscit amicitiam: item Politiani epistola lib. IX. ad Matthiam, Pannoniæ regem.

Porrò non illæ solùm conciliatoriæ censendæ, quibus nobis conciliamus amorem alicujus: sed etiam, quâ inter se conciliamus dissidentes. Cujusmodi apud Livium lib. XL. oratio C. Cæcilii Metelli ad M. Lepidum, & M. Fulvium, censores. Similis fuit oratio Himerii ad sedandam seditionem ponè ludum concitatam. Ejus exordium apud Photium in myriobiblo habes. Etiam ad reconciliationem referre possis argumentum epistolæ Plinianæ ad Geminium, quæ secunda & vigesima est libri VIII. & lib. IX. epist. XXI. quâ studet in Sabiniani gratiam reducere libertum ejus. Vide & Nazianzeni epistolam XIX. * ad Basilium; ubi eum hortatur ad concordiam cùm Eusebio, Cæsariensi episcopo: item proximam, quæ ad ipsum Eusebium. Item LX. † ad Sophronium; quâ monet, atque incitat eum, ut controversias inter Orientis, & Occidentis episcopos, componat.

* Ex Billii distinctione, quæ in Græco codice esse solet 16.
† Al. 53.

VIII. De panegyricis.

Venio ad orationes generis demonstrativi: in quibus panegyricæ primum sibi locum vindicant. Sed panegyricæ non uno dicuntur modo. Primò ac propriè sic vocabantur, quæ habitæ essent in panegyri; puta in ludis ac celebritatibus totius Græciæ. Quæ quomodo scribi debeant, ex Dionysio Halicarnasseo, & Menandro rhetore, cognoscimus. His nunc non insistam, quia, ut ludorum quimodi, ita & orationum id genus consuetudo exolevit. Præterea verò panegyricæ etiam dictæ, quæ in laudem prin-

Allucium

principis habebantur in Senatu, vel alio nobili consessu. Harum pulcherrimum exemplum habemus in panegyrico Plinii, quem brevius ac succinctius Trajano prius dixit sub forma gratiarum actionis: postea vero *uberius & spatiosius* (ut ipse de se testatur *) *volumine eo amplexus* est, quod exstat. In eo quæ inprimis spectare oporteat, non alius nos melius docebit, quam Plinius ipse: cujus hæc verba libro III. epist. XIII. *Librum, quo nuper optimo principi gratias egi, misi exigenti tibi; missurus etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In ceteris enim novitas ipsa lectorem intentum habet: in hoc nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quo fit ut quasi otiosus securusque lector, tantum elocutioni vacet. in qua satisfacere difficilius est, cum sola æstimatur. Atque utinam* ORDO *saltem, &* TRANSITUS, ET FIGURÆ, *simul spectarentur! Nam invenire præclare, enunciare magnifice, interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi eruditis negatum est.* Ordo vero istiusmodi est. Primum publicam Cæsaris vitam exponit. In qua temporis ordinem sequitur. Ab adoptione enim orditur, ac in tertio consulatu desinit. Exponit autem, quicquid interim actum ab eo laudabiliter, ac bono publico. Post hæc in privata ejus vita domum compositam considerat. Itaque Plotinam uxorem, & Martianam sororem, ut Trajano similes, extollit: imperatorem ipsum prædicat, quod amicos colat, & eo quemque loco habeat, quo meretur. Utinam vero serius hæc oratio habita esset, ut reliquam etiam præstantissimi imperatoris vitam haberemus. Nunc in tertio ejus consulatu sistit auctor. Itaque nihil hic legas de Decebalo victo, unde Dacici cognomen retulit; quod quarto contigit consulatu: nihil de tot aliis præclare postea ab eo gestis. Illa vero, quæ Plinius refert, non eum magnum ostendunt ducem, nec id docere Plinius potuit, quia necdum ejus ductu bellum gestum erat: sed solum signa sunt, unde liquido conjecturam capere esset, eum magnum ducem fore. Verum, qua parte nos Plinius destituit, panegyristæ alii, sed aliis in imperatoribus, exemplo esse possint. Ut e Latinis Mamertinus, & alii, qui cum eo excudi solent. Nec plane aspernandus B. Ennodius, Ticinensis episcopus, panegyrico, quem dixit Theoderico, Gothorum regi. E Græcis adeundus Julianus imperator, orationibus duabus in laudem Constantii imperatoris. Atque ejusdem oratio exstat in laudem imperatricis Eusebiæ. Tres istas Græce cum tralatione sua primus edidit V. Cl. Dionysius Petavius. Vide & eas Themistii orationes, quas diximus lib. I. cap. V. sect. XXXI. Juvabunt quoque Latinorum poëtarum panegyrici: ut ille Tibulli ad Messalam lib. IV. item seu Ovidii, seu Lucani, ad Calpurnium Pisonem: adhæc panegyrici Claudiani, Sidonii, aliorum.

* Lib. 3. ep. 18.

IX. De nuptiali.

AD demonstrativum etiam genus pertinent, quæ Dionysius Halicarnassensis erudite tradit de scribenda oratione nuptiali; item qua prætor a rep. aut principe, rei administrandæ gratia, compellandus & excipiendus est.

In nuptiali oratione præcipuum locum obtinent laus sponsi sponsæque, laus nuptiarum, & votum pro felici connubii successu. Multa ad nuptiarum laudem pertinentia suppeditabunt qui de bono matrimonii scripserunt. Ut B. Augustinus libro eo qui de bono conjugali inscribitur. Et tot alii veterum, ac juniorum. Votum præcipue concordiam & liberos spectat. In parte ea, quæ concordiam respicit, non parum, ut puto, juvabit Justus Lipsius eleganti epistola ad Sweertium, quæ est quadragesima centuriæ tertiæ ad Belgas. Ad liberos præcipue pertinet votum illud Nazianzeni epistola CLXXI. ad Eusebium; ubi ait, alios nuptialem orationem consumere in laudatione, se in voto. Sed operæ est ipsum audire. Ἄλλοι μὲν οὖν καλλιτευσάτωσαν ἔρωτας, ἐπειδὰν γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν, καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντιγραφέτωσαν, καὶ βαλλέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθῶν τὰς παστάδας. ἐγὼ δ' ὑμῖν προσᾴσομαι τὸ ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. Εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιὼν καὶ αὐτὸς ἁρμόσαι τὴν συζυγίαν. καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου, καὶ πλέον δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρεισσόνων. *Alii igitur vocent amores, (quia & ludere convenit nuptiis) & virginis venustatem oratione depingant, & vicissim attollant pulchritudinem sponsi, ac thalamum ut floribus, ita sermone conspergant. Ego vero accinam vobis nuptiale meum carmen: Benedicat vobis Dominus ex Sion, atque ipse matrimonium concinnet, videasque ipse filios filiorum tuorum, ac parum abest, quin addam, etiam te præstantiores.* Vide & epist. CXCIII, ubi Diocli optat παρεῖναι Χριστὸν τοῖς γάμοις· ὅπου δὲ Χριστός, εὐκοσμία· καὶ τὸ γενέσθαι οἶνον τὸ ὕδωρ· τοῦτο δ' ἐστι, πάντα μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ βέλτιον· *ut Christus nuptiis intersit: ubi vero ille, ibi modestia: item ut aqua in vinum convertatur, hoc est, ut omnia convertantur in melius.* Atque hæc generatim. Fusius vero aliquanto de nuptiali oratione agit in opusculis suis ab Angelo Brittannico editis Marinus Becichemus Scodrensis: qui omnia e Græcis de fontibus hausisse, candide profitetur. Sed mirum ea Pausaniæ tribuere, quæ sunt Dionysii Halicarnassensis. Ex eodem Dionysio etiam de epithalamiis cognosces. Quo nomine quid proprie notetur, docet Proclus in Chrestomathia apud Photium, his verbis: Τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἄρτι θαλαμευομένοις ἅμα συμμίξει, οἱ ᾔθεοι καὶ αἱ παρθένοι, ἐπὶ τῶν θαλάμων ᾖδον. *Epithalamia, sponso sponsæque thalamum jam ingressis, juvenes pariter ac virgines thalamo adstantes canebant.* Addit e contrario, Ὑμέναιον ἐν γάμοις ᾄδεσθαι. *Hymenæum*, sive carmen nuptiale, *in nuptiis cantari.* Sed aliis Hymenæus potius est epithalamium, quam oratio nuptialis.

Quæritur, an epithalamium dici possit carmen Catulli, cujus initium, *Collis o Heliconii*: aut, *Vesper adest, juvenes.* Proprie epithalamium esse, negat Muretus notis, quas in eum poëtam scripsit. Sed Latini latius usi epithalamii vocabulo. Fabius enim clare poëma illud, *Vesper adest, juvenes*, epithalamium appellat lib. IX. cap. III. ubi ex eo citat hæc verba:

—— *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Doctissimus Joannes Hartungus in locis memorabilibus * inter ea, quæ a veteribus citantur, nec uspiam occurrunt, reponit illud, quod Fabius ex Epithalamio Catulli adducat,

* Decuria I. cap. 10.

—— *Dum innupta manet, dum cara suis est.*

Sed sunt ea ex carmine, quod dixi. Nisi quod Fabius, memoriæ errore, pro *intacta* posuit *innupta*. Etiam *est* substituit pro *sed*: verum id studio egit, ne sequentia etiam adjicere cogeretur. Exstat ejusdem Catulli carmen de nuptiis Pelei & Thetidos: de quibus antea scripserant Hesiodus, & Agamestor, seu Agametor. Ex utroque versus quosdam citat Isacius Tzetzes †. Theocriti Idyll. XVIII. epithalamium est Helenæ. Adi & excerpta Photii ex Himerii epithalamio ad Severum: ut de Statio, Claudiano, Sidonio, ac poëtarum aliis, nihil dicam.

† Prolegomenis in Cassandram Lycoph. & pag 38. edit. Oper.

Etiam ad demonstrativum genus pertinet tum natalitia, tum funebris. Quomodo natalitia scribi debeat, ex Dionysio Halicarn. cognosces. Vide & Genethliacam orationem Aristidis in Apellam: & e poëtis Genethliacon Lucani, quod ad Pollam Argentariam, Lucani uxorem castissimam, vel viduam potius, Statius scripsit in secundo Silvarum.

X. De funebri.

FUnebrium orationum origo apud Græcos cœpit a Solone; ut Anaximenes tradidit: apud Romanos autem a Valerio Poplicola; qui collegam suum, Junium Brutum, in pugna cum Arunte, Tarquinii filio, cæsum, funebri oratione est prosecutus; tantoque id cum populi applausu fecit, ut exinde mos obtinuerit laudandi eos, qui strenue in bello cecidissent. Auctor Plutarchus in Poplicola. Hujusmodi autem laudationibus factam esse historiam mendosiorem, auctor est Tullius in Bruto, & Livius lib. V. ab V. C.

* Ἐπιτάφ. † Capita ac loci. † Laus, lamentatio, ac consolatio.

Orationis funebris à Dionysio Halcarn. * tria statuuntur κεφάλαια † ἔπαινος, θρῆνος, καὶ παραμυθία †.

Vide orationem funebrem Periclis apud Thucydidem libro II. quâ laudat in prœlio cæsos. Item Demosthenis orat. in laudem eorum, qui Chæronensi prœlio erant interfecti. Quanquam oratio ea non videtur genuina. Sanè licet illam agnoscat Plutarchus; tamen de eâ ambigunt Dionysius Halicarnassensis, & Libanius. Etiam apud Dionem lib. XLIV. habes M. Antonii orationem funebrem in laudem Julii Cæsaris, & lib. LVI. aliam Tiberii in laudem Augusti. Adi & funebrem Aristidis in Eteoneum, & alteram in Alexandrum: quorum ille adolescentulus, hic admodum senex, decesserat. Ut ex orationibus iis operosum non sit cognoscere, quomodo pro ætate diversa aliter, atque aliter, laudare conveniat. Apud Vopiscum, interfectum Aurelianum laudat Tacitus. Adi & Nazianzeni orationes funebres in fratrem Cæsarium, sororem Gorgoniam, patrem suum, magnumque in Athanasium: & funebrem Nyssêni in Pulcheriam, Basilium, M. Placillam imperatricem, & Meletium, episcopum Antiochenum. Item apud B. Hieronymum epitaphium Marcellæ ad Principiam virginem; Marcellæ contubernalem & discipulam: nec non Blesillæ ad Paullinam, ejus matrem; Paullæ ad Eustochium, ejus filiam; Fabiolæ ad Oceanum. Et excerpta Photii ex Himerii oratione funebri in filium. Et hi quidem prosâ scripsere.

Ex poëtis Moschus reliquit epitaphium Bionis, Bion Adonidis. Epicedium psittaco Melioris Atedii scripsit Statius secundo Silvarum: item Pileti Ursi ad parentem. Et libro III. habes epicedium parenti Claudii Etrusci scriptum. Adhæc epicedium patris sui conscripsit libro V. Item pueri vernæ; non filii; ut habet inscriptio.

* Epicedium pro funere, cadavere adhuc jacente, dicatur: threnus vero nullo circumscribatur tempore. † Apud Photium in biblioth.

Propriè autem differunt ἐπικήδειον, & θρῆνος, quòd ἐπικήδειον * παρ᾽ αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος κειμένου λέγεται· ὁ δὲ θρῆνος οὐ περιγράφεται χρόνῳ, ut est apud Proclum in Crestomathia †.

Apud gentes cantibus funebribus præerat Jalemus, ut nuptiis Hymenæus: uterque Cliûs filius. Aristophanes in vocibus Atticis, apud Athenæum: Ἐν γάμοις Ὑμέναιος, ἐν δὲ πένθεσιν Ἰάλεμος. Atque ab eo ἰαλεμίζειν.

Nec threni semper sunt super mortuo; sed etiam super calamitatibus temporum. Quod ex threnis prophetæ Jeremiæ cognoscimus; quibus miserabilem deplorat Judæorum statum: item threnis Nazianzeni; unde dilucet, quanta ille tum in sollicitudine, ac mœrore, ob peccata versaretur.

XI. De gratiarum actione.

PRæterea ad demonstrativum genus pertinent gratiarum actio, & gratulatoria. Nam in illa beneficium laudamus, quod accepimus: in hac bonum extollimus, quo alter auctus est. Quod si gratulatoria hujus generis est; in eandem quoque bilancem imponenda erit lamentatoria: quippe eâ tum laudamus sive personam, qua orbati sumus; sive rem, quam nobis penè sanguinem animamque fuisse ostendimus: tum quoque vituperamus hominem, aut rem, per quam in isthoc incidimus infortunium.

Quare ut de his quoque ordine dicamus, in gratiarum actione ad λογικὰ argumenta pertinet, si in eo tum beneficii laudes auctorem; tum beneficium ipsum extollas, atque amplifices. Ac beneficium quidem laudes, quia sit honestum, utile, jucundum. Amplifices vero illud ex eo, quia quis beneficium contulerit, primus, solus, vel cum paucis, vel tempore maximè opportuno, vel sæpe, aut citò, & aliis modis: de quo vide, quæ diximus lib. I. cap. IX. Παθητικὰ argumenta sunt, quibus amor aut benevolentia conciliatur: aut gignitur benevolentia aliorum, qui benefaciendo æternum sibi nominis decus pararunt: aut quibus spes concitatur animi grati, ac remunerationis. Ἠθικὰ sunt, si extenues vires tuas ad gratias referendas, Deumque ores, ut dignas ille gratias rependat: si item ostendas, non dubitare te de fide & constantia amici in te promovendo: & tamen id facias modestè, ne in exposcendo beneficio novo transgredi videaris verecundiæ fines.

Atque ex his videre sit, quæ in hoc genere præcipua sint argumenta, tum λογικά, tum παθητικά, tum ἠθικά. Quomodo verò ea misceantur, ac tractentur, liquidius fiet ex iis, quæ deinceps exponam.

Gratiarum actio constat inprimis duabus partibus. Prior est laudatio, & amplificatio beneficii. Est igitur ea pars, vel ἔπαινος, vel ἐγκώμιον. Nam, ut supra diximus, ἔπαινος indicat magnitudinem virtutis: ἐγκώμιον verò actiones virtutis. At gratiarum actio, tum magnitudinem, indicat beneficentiæ, quæ virtus est: tum beneficiorum, quæ sunt virtutis actiones. Considerantur autem beneficia tum præterita, tum præsentia, tum futura: & pro bonis tum antea partis, tum iis quibus fruimur, tum speratis, significabit, quantum sibi etiam ante acceptum beneficium de eo promiserit, quantam in præsentia ejus benignitatem sentiat, & quantam speret in posterum. In quibus tractandis Ethopœia inservit.

Laudabimus verò beneficia à personâ, vel re ipsa. Persona est vel dantis, vel recipientis. A dantis persona extollimus illud, si dicamus, non rogatum, sed sponte; non debentem, sed immerenti; non ægrè, sed lubentissimo animo contulisse. Atque hic occasio erit prædicandi ejus liberalitatem, ac magnificentiam. Sin non sponte, sed rogatus benefecerit; dicemus, eum citiùs opinione id nostrâ egisse. Ubi ejus studium, fidem, atque industriam prædicabimus. Addemus, eum plus laboris suscepisse, vel plus nobis contulisse, quàm ausi eramus rogare, vel etiam, quàm opus fuit. Sin priores benefecimus; dicemus, plus rependisse, quàm acceperat; vel citiùs, quàm necesse erat. A recipientis personâ laus petitur, si necessitatem nostram exponamus: ut quòd sine eo beneficio non potuerit nobis non malè esse. Item addere licebit, nos vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ, vel patriâ, vel professione; vel moribus ei conjungi, vel iis, qui illi conjunctissimi: quæ res benevolentiam parit. A re ipsa extollitur beneficium, si illud dicatur fuisse magnum, opportunum, insperatum, & quæ hujusmodi alia.

Porrò hic quoque interdum est periculum, ne nimis beneficium exiguum extollentes, videamur ludere, aut parasitari. Ad dilatandum verò licebit hypothesin reducere ad thesin: ut si laudaturus liberalitem Alexandri, universè liberalitatem extollas. Thesis verò hæc amplificatur, tum à contrariis; ut si avaritia vituperetur: tum à comparatione, simili, exemplo: quemadmodum in progymnasmatis docetur, ubi de Chriæ & Sententiæ tractatione agitur.

Pars altera gratum pollicetur animum; ac si quidem, qui beneficium accepit, remunerandi habeat potestatem, pollicebitur, se aut paria facturum, aut in re majori uberiorem quoque gratiam relaturum. Sin verò remunerandi vires haut suppetant; promittet, se beneficium hoc insculpturum animo penitissimo; cumque nulla sit spes gratiam referendi, rogare se Deum Opt. Max., ut is suppleat, quod sibi ob sortem paupertinam haut licet. Hanc ni rationem inire malit, quam opulentum aliquid spirare; audiet meritò Plautinum * isthoc: *Verba sine penu & pecuniâ.* * In Capt. sc. Miser homo est.

Vide apud Livium lib. XXVIII. orationem Saguntinorum gratias agentium senatui Romano, quòd eorum caussâ bellum adversus Hannibalem suscepisset. Item apud Sallustium in Jugurthina habes orationem Bocchi Regis ad Syllam, qui ei obtulerat gratiam atque amicitiam populi Romani. Luculentâ etiam oratione Ausonius Gratiano egit gratias pro consulatu. Quod si epistolas hujus generis velis, Ciceronem adi lib. III. epist. ult., quâ Appio Pulchro gratias agit ob supplicationem sibi ejus operâ decretam: & lib. XV. epist. XI, quâ ob eandem gratum se præstat C. Marcello. Item Plinium lib. V. epist. II, ubi Flacco pro turdis missis gratias agit. Et lib. IX, epist. XXIV. ubi agit gratias, quod libertum, aliquando gratum, reduxerit do-

domum. Et Nazianzenum epist. cxxv. ad Asterium, uti & epist. seq. ad eundem, & cxlix. ad Alypium. Item Chrysostomum epist. iii. quæ ad Innocentium, episcopum Romanum. Exstat & Sidonii Apollinaris † Eucharisticon ad Faustum: item B. Ennodii, Ticinensis episcopi, (qui anno vixit quingentesimo) oratio ad grammaticum; qua gratias ei agit pro opera Parthenio, sororis suæ filio, in declamandi exercitio impensâ. Sed hujusmodi scriptores, ætatis vitio, quâ vixere, conceptus quidem ac sensus juvare possunt: at non elocutionem & stylum: quâ parte iis multi juniorum præferri merentur: velut Angelus Politianus lib. I. epist. x. ubi Hermolao Barbaro gratias agit, sanè eleganter.

† Carm. 160.

XII. De gratulatione.

IN *gratulatione* cogitandum primùm de argumentis δεικτικοῖς. Ut cùm probamus, magnum illud esse, cujus caussâ gratulamur. Ubi & res, & persona consideranda, ne videamur in lente quærere unguentum, ac τὸ μύρον ζητεῖν *. Ex argumentis παθητικοῖς hic præcipuè locum habent, quæ afferunt vel χαρὰν, sive gaudium, vel χάρμα, seu lætitiam, vel etiam ζῆλον, sive æmulationem. Nam hortamur, ut quis æmulari pergat summos viros: vel non cum aliis solùm, sed secum etiam deinceps certet. Ad ἦθος pertinet, ut laudes alterum, sed citra assentationis suspicionem: ut dicas bonum alterius etiam ad te pertinere, sive ob amicitiam, sive aliud vinculum: ut in posterum etiam optima quæque voveas, atque optes, ut seu apertè, seu obliquè, ad eam deinceps colendam adhorteris.

* Tadiculam exponere.

Interea non ignorandum, aliter gratulandum esse principi, quàm privato: aliter in re magnâ, quàm minutâ: semperque operam esse dandam, ut gratulatio vera, atque ab animo esse profecta videatur.

Ordo pro re natâ, ac cujusque arbitrio, mirè variat. Inter modos cæteros hic non incommodè inibitur. Primùm indicabimus, impensè nos delectatos fuisse nuncio de alieno bono. Deinde extollemus illud bonum: ac quidem, si magnum erit, dicemus, eum, cui gratulamur, dignum tanto bono fuisse: nec temere alium reperiri posse, cui magis illud conveniret. Quod si munus aut dignitas erit; addemus, non personæ modò, sed publico quoque, sic esse optimè prospectum. Si bonum, quo quis auctus, non ita magnum videatur; ubi jam extulerimus illud, negabimus tamen ejus meritis respondere: interea quasi gradum quendam fore ad majora. Laudabimus etiam virtutem atque industriam, quâ bonum hoc est consecutus. Si gratulabimur ob dignitatem restitutam; amissionis culpam in factiosa tempora, atque improbitatem quorundam, conferemus: quòd verò quis redditus sit priori dignitati, id esse virtutis, dicemus: ac divinam etiam bonitatem ex eo perspici, quòd temporibus adeò corruptis, tam citò, tam insperato, tam feliciter, res tanta successerit. Postea orabimus, ut bonum hoc sit salutare ipsi, amicis, & Reipublicæ: ac eâdem precabimur, ut porrò ei secundo omnia ferantur æstu. Quod si amicitiâ nobis conjuncto gratulemur; licebit eum adhortari, ac monere, quo pacto se in posterum gerere debeat. Fore dicemus, ut ex eo non ad ipsum modò, sed ad nos quoque gloria redundet: ac contrà illius ignominiam etiam nostram fore. Sin ejus sit dignitatis, ut ista non deceant nos; dicemus, dubitare neminem, quin fidem atque industriam suam probaturus sit omnibus bonis, magnamque inde gloriam sit relaturus.

Vide apud Livium libro xlii. orationem Persei milites suos alloquentis post victos Romanos. Et apud Trebellium † orationem Decii Imp. ad Valerianum, recens creatum censorem. Item apud Marcellinum extremo libro xvii. orationem Constantii Cæsaris ad exercitum, postquam victorias aliquot de ferocissimis hostibus reportâsset. Plurimæ etiam epistolæ in hoc argumento versantur.

† In Valentiniano.

Adi Ciceronem lib. II. epist. VIII. quâ Curioni de tribunatu & sacerdotio gratulatur. Et ejusdem libri epist. IX. ubi gaudium suum testatur ob ædilitatem collatam Cœlio Rufo: & lib. xv. epist. VII, VIII, IX, & XII. quibus Marcellis & L. Paullo gratulatur de consulatu. Etiam adi epistolam Ciceronis, quâ gratulatur Dolabellæ, quia columnam Cæsari dicatam everterat, & homines libertati inimicos extremo affecerat supplicio. Habes eam non tantùm lib. IX. epistolarum, quæ ad familiares dicuntur *; sed etiam in iis, quæ ad Atticum scriptæ lib. XIV. †. Addam & paucas aliorum. Plinius lib v. epist. xv. ad Pontium, valde se gaudere indicat, quòd accepisset Cornutus viæ Æmiliæ curam. Atque idem lib. IV. epist. VIII. respondet Arriano, qui de augurio ei erat gratulatus. Nazianzenus epist. XXIV. gratulatur Basilio episcopatum Cæsariensem. Chrysostomus eundem affectum ep. CXXIV. testatur Gemello; ac ep. CXLVII. Anthemio; utrique ob dignitatem collatam. Nec indignus est Politianus, quem veteribus jungamus. Vide eum lib. I. ep. XIII. Herm. Barbaro gratulatur, quòd factus esset patriarcha Aquilejensis.

* Epist. 14.
† Epist. 20.

Ad gratulationem etiam refer sermonem epinicium. Ὁ δὲ * ἐπινίκιος, ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νίκης, τοῖς νενικηκόσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο· ut est apud Proclum in Chrestomathiâ, sive potius excerptis Photianis. Tale est canticum Mosis, Pharaone submerso, Exodi xv. & Deboræ ac Baraci, devicto Siserâ, Jud. v. Simileque fuit, in quo, Goliatho cæso, Israëliticæ mulieres Davidem celebrabant. In quo illud, quod intercalare fuisse carmen videtur: *Percussit Saul mille, & David decem millia.* Vide I. Sam. cap. XVIII.

* Epinicius sermo post victoriam scribebatur honori eorum, qui victoriam adepti fuissent.

Gentiles fabulantur, ἐπινίκια originem habere ab Apolline: qui, cùm Jupiter armis fugasset Saturnum è regno, lauro coronatus, ac purpureâ ornatus togâ, carmine ad citharam victoriam celebrârit Jovis; Deosque omnes, qui convivio intererant, oblectârit mirum in modum. Eò Tibullus † respexit, cùm ita canit:

† Lib. II. eleg. 5.

Sed nitidus pulcherque veni, nunc indue vestem
Sepositam, longas nunc bene pecte comas:
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Iovi.

Hujus etiam loci fuere σκολιὰ μέλη, quæ in laudem præstantium virorum, eorum inprimis, qui pro patriâ occubuissent, in conviviis cani solent. Vide de iis Plutarchum in Symposiacis, Athenæum lib. xv. Aristophanis scholiasten, & è junioribus Andream Schottum in Procli Chrestomathiam.

XIII. De lamentatoria.

LAmentatoria tum calamitates exponit, & amplificat, quo alios ad misericordiam concitet: tum odium ejus gignit, à quo quis malum accepit; tum metum parit in auditore, quia ostendit, quæ uni contigerunt, aliis quoque accidere posse.

Vide de statu suo querentem Tullium lib. v. epist. xv. ad Lucceium, & plerisque epistolis libri XIV. ad Terentiam. Corellii Rufi mortem deflet Plinius lib. I. epist. XII. ad Calestrium. Adi & lib. v. epist. XVI. ad Marcellinum, de obitu Fundani filiæ minoris; & lib. VIII. epist. XXIII. ad eundem, quâ admodum deplorat mortem Julii Aviti. Elegans est & S. Basilii epistola ad Eusebium, Samosatensem episcopum, post deperditam Tarsum. Synesium etiam vide epist. CXXIX. quæ ad Simplicium. Quin & II Samuel. cap. I. habemus ex libro Justi (qui & citatur Josuæ cap. x.) carmen Davidis, quo lamentatur cladem Saulis, filiorumque ejus, & exercitus Israëlitici.

XIV. De λόγῳ ἐπιβατηρίῳ, et προπεμπτικῷ.

DEnique ad genus demonstrativum pertinent λόγος ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός: prior eorum est, qui post longam peregrinationem redeunt domum: posterior

sterior illorum, qui alios discedentes votis suis prosequuntur. Prioris generis scripsit Himerius in adventum Cypriorum: item in Severum, cùm recens advenisset: adhæc in Ephesios advenas: ex quibus orationibus excerpta quædam apud Photium vide. Posteriori etiam in genere juvabunt, quæ ex variis, iisque elegantissimis Himerii propempticis, idem Photius excerpsit. Vide & elegantem Nazianzeni epistolam, numero I. ad Olympium, Cappadociæ præfectum; quâ significat, quantopere doleat, quia tali carendum erit præfecto; ac gubernationem ejus laudat, atque optat, ut aliquando cum eodem imperio revertatur. Ex poëtis vide sis propempticon Statii Papinii, quo in tertio Silvarum prosecutus est Metium Celerem, cùm ab imperatore Domitiano, vel, ut ipse loquitur, Germanico Deo, missus esset ad legionem Syriacam.

XV. De objurgatione.

AD genus juridiciale referri debent objurgatio, expostulatio, exprobratio, purgatio, deprecatio. Nam qui objurgat, aut expostulat, aut exprobrat, is accusat: qui purgat se, is defendit. Deprecatio quoque eò pertinet: non tamen primò, cùm aliud sit deprecari, aliud defendere; verùm reductivè: quia cùm quis accusatur, triplex se offert elabendi ratio; inficiatio, vel defensio facti, ac deprecatio pœnæ. Quare de his quoque aliquid dicamus.

In objurgatione primùm adferemus crimen: tum illud exaggerabimus, partim à rei ipsius indignitate, partim à personâ, quæ illud commisit. Ut quæ rem fecerit indignam suo genere, ac patriâ: vel ætate, professione, amicitiâ eorum, quibuscum versetur. Ostendemus, quantam sibi ignominiam inusserit: quantopere à se abalienârit optimum ac conjunctissimum quemque: ut in nobis etiam nihil ei spei sit relictum, nec quoquam eorum, quibus sit fretus: quanta eum pericula maneant: quantæ ei impendeant pœnæ, etiam post hanc vitam, si talis esse perseveret. Denique graviter ac severè adhortabimur, ut, vitiis relictis, ad meliora animum applicet; quo & nos, & amicos, & Deum ipsum magis sentiat propitium. Vide Nazianzeni epistolam XVIII. quâ Cæsarium fratrem objurgat, quòd ambitione quadam se in familiam Juliani apostatæ contulisset, ac ærarii suscepisset curam. Item jurgatricem ejusdem epistolam XXXI. ad S. Basilium; cùm vir tantus, tam amicus, ab eo præpositus esset ignobili Sasimorum loco; quod ad ignominiam, ac contemtum sui factum, putabat Nazianzenus. Et sanè parum absuit, quin hæc res veterem eorum amicitiam dirimeret. Vide & duas ad eum epistolas sequentes. Adhæc XLIII. quâ Gregorium Nyssenum increpat, quòd, qui sacros in Ecclesiâ libros prælegere soleret, nunc Rhetoricen profiteretur. Item epist. CXXX. ubi Adelphium liberè objurgat. Initium solum adscribam: Ἔτι σε καλῶ τίμιον, καίπερ ἄτιμα βουλευόμενον. καί μου δέξαι τὴν παῤῥησίαν σπλάγχνοις πατρικοῖς κινουμένου, καὶ καρτερεῖν οὐ δυναμένου διὰ τὴν εὔνοιαν. Πολλῷ γὰρ βέλτιον, βραχέα λυπήσαντα, μέγιστα ὠφελῆσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διακονοῦντα, ζημιῶσαι τῷ κεφαλαίῳ. *Adhuc te honorandum appello, etsi ea ineas consilia, quæ honorem minimè mereantur. Hanc verò libertatem meam in bonam partem accipe; tanquam ejus, qui paternis moveatur visceribus, nec perferre hæc possit ob benevolum erga te affectum. Multo enim satius est, brevi dolore afficientem, maximam adferre utilitatem, quàm jucunda sectantem, damnum in eo adferre, quod præcipuum maximumque est.* Sed integram videre epistolam operæ fuerit.

XVI. De invectiva.

OBjurgationi adfinis est invectiva. Differunt eo solùm, quòd illa ab amico animo proficiscatur, & pro scopo bonum alterius habeat: at hæc proficisci soleat ab animo inimico, & illud spectet, ut alteri adferat dolorem. In tractando similis propè ratio est. Itaque exempla aliquot monstrâsse sufficeret. Apud Polybium lib. XI. invehitur P. Scipio in milites seditiosos, qui propterea defecerant, quia stipendium iis non erat numeratum ad diem præstitutam. Apud Sallustium in Jugurth. Marius in Africam expeditionem parans, oratione ad Quirites exagitat nobilitatem. Apud Livium lib. XXII. orationem habes, quâ M. Minucius acriter adeò perstringit cunctationem Fabii Maximi Dictatoris. Apud Herodianum lib. I. invehitur Severus in milites, qui occiderant Pertinacem, & ad imperium evexerant Julianum. Multas etiam Ecclesiasticorum scriptorum invectivas habemus: ut Hilarii adversùs Constantium, Nazianzeni in Julianum, Hieronymi in Rufinum. Mitto recentiores illas Vallæ & Poggii, Politiani, & Scalæ, & similes, tum superioris seculi, tum nostri: in quibus utinam nonnulli ex doctissimis illis viris magis modestiæ studuissent. Nunc conviciis ac maledictis se suaque magis deprecîant, quàm adversarios ipsos. Hæc caninæ illius facundiæ est merces: nec sanè aliam merentur.

XVII. De Expostulatione.

EXpostulatio est querimonia de injuriâ vel ignominiâ illatâ. Fit ea bifariam. Nam vel metuimus, ne ille, quicum expostulamus, factum neget; vel solùm, ne extenuet, ut se purget. In priori argumenta afferemus ἔντεχνα è locis status conjecturalis. In posteriori ea adducemus è locis status quantitatis. Affectus hic varii cientur: pudor delicti, odium vitii, metus pœnæ. Ad τὸ ἦθος pertinet, si dicas, dolere, quòd alter contra amicitiam peccarit, atque aliis occasionem præbuerit, malè & sentiendi, & loquendi. Item si laudes eum, quicum expostules: ac quodammodo culpam removeas in personam aliam, vel rem, ita ut videaris amicum ipsum velle excusare. Adhæc, si ostendas, te gravatè ac coactum venire ad accusandum alterum: imo dicere ista dicas, non ex te, sed ex aliis: vel si optes alteri mentem saniorem. Denique si officium omne offeras, & roges, ut in bonam accipiat partem, quæ dixeris: ac præcipuè, siquid acerbiùs dictum, ut id ignoscat. Ad ordinem quod attinet, possis hoc pacto eum instituere: ut primùm significes, quantopere mireris, quòd alter officium neglexerit, aut quantum dolorem perceperis ex re, propter quam expostules. Hinc refellemus, quæ alter ad excusationem sui adferre posse videatur. Præsertim si ea nos ipsos spectent. Nam, ut Nazianzenus ad Eutropium *, Φιλοῦσιν οἱ πονηροὶ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν περιτρέπειν εἰς τοὺς ἐλέγχοντας· *Homines improbi amant culpam iis impingere, qui illos accusant.* Quod si opportunum sit, etiam unam alteramve rationem adjiciemus, propter quam longè aliter factum oportuerit. Nihilque ejusmodi à nobis esse commissum, dicemus. Ubi nostrum officium cum factis ejus conferemus. Quod si leve delictum erit, quale sit neglectum scribendi officium; querimonia hæc plurimùm, aut laude est temperanda, aut joco lenienda, aut dissimulatione imminuenda: uti si, quamvis negligentia quid commissum sciamus, id tribuere malimus occupationibus. Postremoque exposcemus non injucundam multam duplicandi deinceps officii, atque ita resarciendi quod fuerat neglectum. Vide inter alia Plinii lib. I. epist. XII. ad Justum, & lib. II. ep. II. ad Paulinum; quarum utrâque conqueritur de non acceptis literis. Ut & S. Basilius ep. LXXXIII. ad Leontium facit.

* Ep. 164

Sin gravius crimen erit, uti perfidia, insidiæ; primùm exponemus amorem, ac benevolentiam nostram, & quàm bene de eo meriti simus. Eoque nullam ei malè merendi datam esse occasionem. Tum crimen, quod alter commisit, adferemus, & amplificabimus, & quæ pro se adferre posset, refellemus. Ipsum etiam judicem statuentes, quæremus, quâ pœnâ alterum dignum fuerit judicaturus, si hæc sibi evenissent. Quod si nihilominus ami-

amicitiam cum eo servari malimus; dicemus, nos libentes ei ignoscere: sed petere, nequid istiusmodi in posterum committat.

Exemplum gravioris expostulationis est apud Thucydidem lib. III; ubi Platæenses de eo queruntur, quòd Lacedæmonii contra fœdus bellum inferant. Apud Xenophontem lib. V. Κύρε παιδ. Cyaxares expostulat cum Cyro de injuriâ illâ, quòd dum prodesse videtur augendo regnum, reverâ plus obsit, imminuendo honorem & auctoritatem apud subditos. Apud eundem, lib. V. de expeditione minoris Cyri, est oratio Hecatonymi, Sinopentium legati, expostulantis cum Græcis; qui, dum per eorum transeunt terras, annonam pro omnibus, & domicilium, extorserant pro ægris. Apud Livium lib. IX. expostulat C. Pontius cum feciali Romano, quia non staret sponsioni ad furcas Caudinas. Et lib. XXXIX. Philippus, Macedoniæ rex, expostulat cum Metello aliisque legatis, quòd castella, sibi, atque urbes eas eriperent, quas suo jure haberet. Multæ etiam epistolæ hujus sunt generis. Ut inter alias apud Tullium initio libri secundi epistola Metelli ad Ciceronem; ubi conqueritur de fratre suo Metello Nepote ab eo oppugnato: apud Basilium epist. LIII. ad Athanasium episcopum Ancyranum, qui sinistrè admodum de Basilio loquebatur: apud Synesium epist. LX. ad Auxentium. Varias etiam inter eas competies, quas Leonis X. nomine Petrus Bembus conscripsit.

XVIII. De exprobratione.

Exprobratio, & beneficium collatum laudat, & ingratum alius animum detegit. Ordo in eo hujusmodi esse possit. Primùm agemus de amicitiæ nostræ antiquitate, vel arctâ conjunctione; item de meritorum nostrorum magnitudine. Hinc exponemus, quam mala nobis gratia sit relata. Ac, si graviùs accusare visum erit, eò dirigemus argumenta nostra, ut non errore, atque ignorantiâ, male nobis fecisse videatur; sed vel ut noceret nobis, quod planè est inimici; vel ut aliquid inde utilitatis perciperet; quod ipsum quoque veræ amicitiæ repugnat. Amplificandi etiam caussâ ab hypothesi adscendemus ad thesin, atque ipsum ingrati animi vitium detestabimur, tanquam radicem, è qua tetri omnium malorum stolones suppullulent.

Quod si alter nos ætate vel dignitate præcesserit; primùm loquemur de perpetuâ nostrâ in eum voluntate, atque ejus cultu & observantiâ. Tum injuriam longè aliud pro merito illatam exponemus. Atque ad amplificandum referemus, quàm indignum sit, juniores vexari atque opprimi à senibus, pauperes à divitibus, impotentes ab iis, qui potentiâ suâ sunt subnixi. Hinc ætatem & impotentiam nostram cum alterius ætate & viribus comparabimus; observantiam & cultum nostrum cum alterius injuriis; quas præter merita, & opinionem, nobis evenisse, conqueremur.

Est & quædam ratio, quâ obliquè, & molliter, aliquid exprobremus alicui, quem amicum nobis servare cupiamus. Primùm enim dicemus, non dubitare nos, quin vir optimus, & humanissimus, & nostri semper amantissimus, ab aliis deceptus isthoc egerit, quod nunc factum dolemus: interim cùm non mediocriter eâ re nobis incommodârit; & multis, qui eum non satis norint, sem ab amicitiâ suâ, & moribus, ac dignitate, alienam fecisse videatur; optare nos avidè, atque etiam exspectare, ut cogitet secum, quomodo læsæ hâc parte amicitiæ satisfacere, atque opinioni de se conceptæ occurrere, quàm optimè possit. Nos quidem honorem ejus nostrum putare; nec quicquam æquè velle, quàm ut amicitia inita sanctè conservetur, atque ut ei non minus, quàm nobis id curæ esse, omnes intelligant.

Exprobrationis exemplum si voles, Xenophontem consule lib. IV. de gestis Græcorum; ubi Pharnabazus beneficia sua Agesilao objectat, & Lacedæmoniis. Item apud Arrianum lib. V, luculentam habemus orationem Alexandri Magni, quâ Macedonibus, cùm paterna, tum sua inprimis exprobrat beneficia.

Exprobrationes etiam, atque objurgationes, crebræ sunt in sacris literis. Contentus ero oratione seu Phineæ, summi sacerdotis, seu prophetæ alicujus, qui è Gilgal veniens populum Israëliticum increpuit: ut est Jud. cap. II. Concionis ejus partes sunt tres. Prima enumerat beneficia Dei, non omnia quidem, sed recentiora: nempe liberationem ex Ægypto, & donationem terræ Canaan, ac singulare pactum cum hoc populo initum; cujus conditio erat, ne Israëlitæ fœdus inirent cum Cananæis, sed aras eorum diruerent.

Pars altera à beneficiis transit ad exprobrationem peccati. Peccatum hoc erat, non quidem idololatriæ, (necdum enim eò prolapsi erant) sed quòd Cananæorum altaria conservassent, atque ita violassent fœdus. Quærit igitur orator ille, quid excusationis Israëlitæ proferre possint.

Subjicitur hinc comminatio istiusmodi: non expulsum iri Cananæos; sed fore hos Israëlitis à lateribus, & Deos eorum futuros pro laqueo, vel tendiculâ. Quibus auditis, populus dicitur lachrymasse, & victimas pro peccatis obtulisse, ac locum à lachrymis accepisse nomen *Bochim.* Simile exemplum habemus in oratione, quam vir Dei habuit ad Eli; ut est I. Reg. seu Sam. cap. II.

Interdum verò in minis, atque etiam increpatione, plus valet vel unum verbum Laconicâ brevitate prolatum, quàm Asiatica loquacitas, & illa, ut Novius * loquitur, *tricatolutiloquentia.* Exemplo esto epistola Herodis ad Cassium, quæ uno absolvebatur verbo. Ponam hâc de re verba Philostrati in Herodis vitâ: Ἔστι δέ τις λόγος, ὡς νεωτερίζοντα μὲν ὁ τὴν ἑῴαν ἐπιτροπεύων Κάσσιος ἐπὶ τὸν Μάρκον βασιλέα, ὁ δὲ Ἡρώδης ἐπέπληξεν αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς, ὧδε ξυγκειμένης· Ἡρώδης Κασσίῳ. Ἐμάνης. Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν μὴ μόνον ἐπίπληξιν ἡγώμεθα, ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἀνδρός, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τεθηγμένου τὰ τῆς γνώμης ὅπλα. *Vulgò etiam fertur, Cassium Orientis præfectum res novas molitum adversus Marcum: Herodem verò eum increpuisse per epistolam sic conscriptam:* HERODES CASSIO. INSANIS. *Hanc vero epistolam non modò increpationem esse ducimus: sed etiam robur viri, pro Imperatore arma consilii opponentis.*

* In Gallinaria.

XIX. De sui vel alterius defensione.

Non satis verò est scire, quo pacto alium culpare atque accusare possimus, sed rationem etiam nôsse convenit, quomodo nos vel alios, defendere valeamus. Multi enim vel de nihilo spirant mendacia; vel, si paullo meliores, saltem sunt mali alienæ actionis interpretes. Scitè Socrates apud Xenophontem †: Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γάρ, ὥστε τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. Χαλεπὸν δὲ καὶ, ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν. *Haud facile est, opus ullum invenire, quod non aliquis culpet. Siquidem arduum est, ita quippiam efficere, ut nihil erres: difficile etiam, si absque errore effeceris, non iniquum judicem nancisci.* Quamobrem videndum deinceps, quomodo obviam sit eundum iis, qui de nobis queruntur, aut nos objurgant, vel nobiscum expostulant, aut quomodocunque nos vel alios culpant. Neque una hic ratio est: sed variat res pro status diversitate. Ordiemur ab eo, quo quid factum negatur. Statum id conjecturalem, vel inficialem, vocant.

† Lib. 2. de factis & dictis Socrat.

In hoc primùm dicemus, mirari nos, quòd alter ista de nobis crediderit: atque ostendemus, quam aliena hæc sint à vitâ anteactâ: etiam rogabimus, num simile quid audierit de nobis, vel etiam majoribus, quibus quam simillimi esse studuerimus. Hinc ex locis iis, quæ referuntur in conjecturali statu, docebimus, rem esse vanam, incredibilem, impossibilem: atque ea, quæ in opinionem illam adduxerant, diluemus. Autorem, si possimus, hujus men-

mendacii indicabimus: & quid moverit ad ea confingenda. Denique orabimus, ut hujusmodi opinionem de nobis deponat: ac in posterum etiam omnia amici hominis officia pollicebimur: rogabimus etiam, ut quacunque in re experiri velit benevolentiam ac fidem nostram.

Hanc etiam viam insistere licebit. Primùm dicemus, tantum abesse, ut offensi simus expostulatione amici, ut ea nos plurimùm delectârit. Optime Nazianzenus ad Eusebium, Cæsariensem episcopum*: Ἐστιν ἀνδρὸς μεγαλόφρονος, φίλων ἐπιπλήξεις μᾶλλον ἀσπάζεσθαι, ἢ ἐχθρῶν κολακείας: *Est hominis magnanimi, amicorum magis libertatem amplecti, quam inimicorum blanditias.*

*Ep. 169.

Hinc id crimen, cujus insimulamur, detestabimur, ac modestè etiam amicum objurgabimus, quòd tale quid de nobis fuerit suspicatus. Postea que refellemus ea, quæ illum in ejusmodi opinionem induxerunt. Postremo loco exponemus, quantus sit erga illum affectus noster; omniaque ei veri amici officia in posterum etiam pollicebimur.

At si apud superiorem in hujusmodi caussam defendimus: initio nos dicemus veteri summam ejus auctoritatem; sed partim prudentiâ ac justitiâ ejus, partim veritate ac bonitate caussæ nixos defensionem nostri suscepisse. Hinc, quæ pro nobis afferre possumus, summissè, ac cum veneratione quadam, explicabimus. Denique quæ de amicitiâ antea monebamus, ea in observantiam ac cultum convertemus.

Quod si non factum negamus, sed rectè aliquid factum dicimus: primùm considerare oportet, num quid defenditemus absolutè, directeque; ut si aliquid per se bonum sit: an verò extrinsecus caussam quampiam arcessamus ad factum comprobandum. Prius si erit, nos mirari dicemus, vitio illud verti, quod laudi potiùs ducamus. Etiam, quid à nobis factum sit, breviter explicabimus. Tum rationes adferemus, unde alter aliquid sic fieri à nobis debuisse intelligat. Rationes illæ, ut libro primo diximus, petuntur ex facti proprietatibus & effectis, legibus divinis & humanis, consuetudine, judicatis, & pactis, item exemplis aliorum. Argumenta quoque ea, propter quæ alter præjudicio erga nos laborat, refellemus. Postremò dicere licebit, quamquam immeritò culpemur, nihil propterea de amore nostro detractum iri: sed deinceps etiam nos omnia amici caussa velle: atque ut benevolentiæ & fidei nostræ periculum quacunque in re faciat, rogabimus.

Neque solùm hæc locum habent, si nitamur ratione, sed etiam si verbis, quæ aliter ceperit alter quàm oportuit. Nam ut B. Petrus, apud Clementem quidem lib. II. Recognitionum, loquitur: *Solet interdum aliter dici quid, & aliter intelligi; dum aut minus lucide profertur, aut minus vigilanter advertitur.* Hæc ad statum legitimum pertinent: qui locum habere potest, etiam cùm inscitiâ aut malignitate adversarii, culpatur factum dictumve in se laudabile.

Idem ordo servandus, si caussa per se fuerit infirma, eoque colore ac caussa aliqua extranea egeat. Ut si alterius injuriis simus lacessiti: vel si in iram, metum, aliumve affectum, rejicienda sit culpa: aut si ex duobus malis elegerimus, quod melius, publicoque utilius foret: vel si necessitate simus adacti, aut fortuna non faverit instituto, aut imprudentiâ aliquid acciderit, non malitiâ. In cujusmodi caussis qualitatis & quantitatis status concurrunt. Qualitatis quidem, quatenus culpa à nobis removetur in alium, vel aliud. Ut si insidiatorem occideris: vel Panico militum terrore exercitum amiseris. Quantitatis verò, quatenus, quod culpari posse meritò videatur, extenuamus, immutando facti modum, locum, tempus: aut, si hæc non possumus, finem, & propositum. Ubi dicemus, noluisse nos alterum offendere: ut qui in maximis etiam malimus gratificari, quam vel in minimis adversari. Hac nos indole esse, ac semper fuisse: testari id vitam omnem anteactam. Idem expoliere amicitiam, cui studuerimus quàm qui maximè. Atque adeò nec caussam fuisse, cur alteri malè vellemus. Ut hic quoque, ubi de proposito alicujus agitur, locum habeat illud Cassii, Cui bono.

Quod si planè infirma sit defensio, aut saltem non satis fiduciæ in ea reponamus; ad deprecationem confugiemus: quæ & ipsa accensetur orationibus πραγματικαῖς generis judicialis. Potius tamen pertinet ad genus deliberativum; quia, qui deprecatur, consilium dat: quomodo, qui apud patrem intercedit pro filio, non solum rogat, sed etiam suadet, ut ignoscatur.

Quo pacto vero ea tractanda sit; planum fit ex iis, quæ diximus lib. I. cap. IX. & libro secundo cap. X.

Ex iisdem quoque haut obscurum est, quæ adferri queant adversus deprecantem: uti quòd hujus sive infortunii, sive sceleris culpam, alius impingere non possit: quippe qui, uti dici solet, capræ in modum ipse hoc sibi malum arcessiverit, sponteque cruribus aciam impegerit: item indignum esse misericordiâ, qui ipse sit immisericors: rem pessimi fore exempli, ni exemplum statuatur in hujusmodi facinoris auctorem: aliaque id genus, quæ quis suo loco attulimus, ferram eandem non reciproco, ne fiat istho vetus, δὶς κράμβη θάνατος*.

* Bis crambe mors est.

Contentus igitur ero designare aliquot defensionis ac deprecationis exempla. Xenophon, lib. V. de expeditione Cyri, tuetur Græcos adversus expostulationem Hecatonymi, Sinopensium legati: de qua superiùs sectione XVII. dicebamus. Demosthenes quartâ ad Athenienses epistolâ refellit ita Theramenis convicia, ut ea modestè in ipsum retorqueat. Livii lib. II. purgat se Valerius Poplicola apud populum de crimine affectatæ tyrannidis. Plancus epistolâ ad Tullium lib. X. se excusat, quòd tardiùs hominum exspectatione defendendam ceperit Remp. Atque ad eundem scribens purgat se Asinius Pollio, quòd tardiùs suum erga Remp. studium declarârit.

Ut querenti ob literarum raritatem respondere liceat, multis constat exemplis. Velut cùm Curioni conquerenti, quòd minùs sæpe scriberet Cicero, respondet ille lib. II. epist. I. Atque idem lib. XII. epist. XXX. Cornificio se de literarum infrequentiâ excusat. Uti & Sabino Plinius lib. IX. epist. II. etiam B. Hieronymus Juliano diacono: Politianus Hermolao Barbaro lib. I. epist. XI. item Francisco, Cephaledensi episcopo, lib. VIII. epist. XII. atque alibi aliis.

Basilius epist. CCCXXI. (quæ altera ad Petrum, episcopum Alexandrinum) excusat se, quòd eum non fecisset certiorem de rebus variis, in quibus & essent aliquæ magni momenti.

Quomodo autem non expostulanti modò, sed etiam minanti, respondere possimus: arguet epistola II. libri V. ad Metellum, & epistola Bruti ac Cassii lib. XI. epist. III. quâ pluris se facere ostendunt salutem Reip. quàm Antonii minas.

Quod si ille, qui minùs in culpa est, etsi senior sit, tamen, missis excusandi partibus, in gratiam redire sit paratus: exemplum suggeret Synesius epist. CXVI. ad Auxentium.

Supplicium aliquod deprecandi, exemplo erit Philo libro de legatione ad Cajum, in oratione Judæorum ad Petronium præsidem; quâ deprecantur, ne Caligulæ statua reponatur in templo.

Deprecantis pro eo, qui nihil mali commeritus, exemplum est illud Synesii epist. XXX. ad Pentadium Augustalem: Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι, καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὅπως μὴ ἀδικοίης, τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ ἧ, σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἱκετεύω σε μᾶλλον ἢ τόνδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, παρ᾽ οὗ τὰς δίκας ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν. *Ego & tui curam gero, & illius: tui quidem, ne facias injuriam: illius autem, ne eâ afficiatur. Quod si cum Platone sentias, majus esse malum afficere alterum injuriâ, quam affici ab altero: melius quidem de te mereor, quam de illo, cum deprecor pro illo, à quo pœna exiguntur ejus criminis, quod non commisit.* Etiam deprecationis exemplum habes apud Nazianzenum epist. XLIX. ad Olympium, apud quem deprecatur, ne

ob

ob adolescentum quorundam facinus Diocæsaream, Cappadociæ urbem, evertat. item CLXX. & sequenti ad eundem Olympium epistolâ: item CLXXXIX. ad eundem: & CLXXXIII. ad Nemesium, quæ planè elegans: uti & CXCVIII. ad Theotecnum.

XX. De sciscitatione, ac interpretatione facti.

Defunctus mihi jam hoc labore videbar: cùm in mentem venit, incidere quædam genera, de quibus nihil hic dictum sit nobis. Nam & sciscitari nos interdum, quid factum, aut quâ mente aliquid factum sit: & de utroque respondere. Item futura mandare, optare, prædicere. Quocirca aliquid etiam de iis dicemus.

Ac in sciscitando quidem vix aliud requiritur, quàm ut exponatur, quid sciamus, quid nesciamus, & cur illud, quod non constat, nosse aveamus, atque ut significemus, quàm illud nobis gratum sit futurum, si de eo certiores reddamur. Pleniùs hæc cognoscere licet ex iis, quæ de Petitoriâ diximus.

Quomodo narrando respondeamus non referam nunc, quia abundè de eo alibi * egimus. At non item dictum de facti interpretatione. Ut si quæratur, utram in partem accipere oporteat, quòd tam longo quis tempore non rescripserit, aut nihil eorum præstiterit, quæ petebantur. Hîc primum in considerationem veniunt, tum personæ indoles ac mores, tum rei facilitas, aut difficultas. Ut quòd aliquis naturâ tardior sit in rescribendo, & tum solito esset occupatior; quodque rem tantam absque operâ amicorum præstare non potuerit. Item quòd semper quispiam superbiùs se gesserit, & novo nunc auctus sit honore, qui magis etiam inflârit. Hinc vel colligemus, caussam non esse satis gravem, cur aliquem putemus malè erga nos animatum esse: vel si ita comparatum sit, ut quod factum est, non possimus non in deteriorem partem interpretari, dicendum, non esse, quòd propterea alter se discruciet; sed Spartanâ hoc patientiâ concoquere oportere, seseque munire adversus homines malevolos; ac nos quoque adversus tales consilium ei, atque auxilium omne, deferre.

* Lib. 3. cap. 3. item libro de arte historica.

Sin incertum erit, quo aliquid animo contigerit: aperiemus amico, quomodo se in re dubiâ gerere debeat; ut ne ille, de quo quæstio est, conqueri de nobis possit, si nihil peccârit; & si malè fuerit animatus, saltem nocere minùs valeat. Atque hic etiam, si fortè alter malè velit, omnem adversus illum operam nostram deferemus.

XXI. De mandandi ratione.

In futuris, ut dixi, alia quidem mandamus, quò fiant: alia optamus, ut fiant, aut etiam fore prædicimus.

In jubendo, sive imperando attendimus, quis, & cui quid mandemus. Nam aliter imperamus animis generosis, quales sponte etiam officium faciunt: aliter vilibus, & abjectis, qui nihil agunt, nisi metu pœnæ. Et tamen erga generosos etiam retinenda majestas, ne rogare videantur, qui possunt cogere. Præterea videndum, quid imperetur. Ubi probandum, aliquid esse facile, vel saltem fieri posse: quod ut liqueat, modus addatur, quòd quid fieri, vel facile etiam fieri, possit. Etiam ostendendum, quid inde honoris, vel utilitatis, redire possit, tum ad eum qui imperat, tum cui imperatur. Cujusmodi satis perspicere est ex iis, quæ de suasione diximus.

XXII. De optatione.

In optando primùm dispicere convenit, quid exoptare nos alteri dicamus. Nec enim hoc ejusmodi esse debet, quod nos quidem conducere alteri credamus, sed ipse aversetur: ut si avaro optes honorem ejusmodi, qui illi constaret rei familiaris dispendio. Neque item optabimus, quæ alter quidem exoptet, at nos ei noxia fore arbitremur: ut si diviti avaro optes immensas opes: quod tantumdem penè sit, ac si furioso expetas gladium: neque hoc aget, nisi qui fœdè alteri volet adulari. Quemadmodum & adulatoris erit, optare cuiquam, quæ fortunæ ejus non conveniant: quomodo inani spe alterum lactes, imò hominem stultum magis etiam infatues. Nempe illa solum optabimus, quæ expeti debere, utrimque conveniat. Rationes etiam voti nostri addemus: ut, opes ad splendorem nos optare veteris familiæ, ac quò liberalitatem erga alios possit exercere: optare eidem magistratum, ut temporibus tam malis bonæ caussæ sic jacente salutarem præbeat dexteram. Denique non solùm nos vovere hæc dicemus; sed operam etiam nostram offerre ad ea consequenda.

XXIII. De ratione exponendi, quæ conjectamus, aut prædicimus.

Exponendum nunc, quomodo prædicamus alicui vel incrementum novæ dignitatis, vel ereptionem veteris. Exordium ducitur ab occupatione. Vani enim hominis videtur, futuri notitiam sibi arrogare. Itaque priùs ἀγεὶ dicetur, non esse nos divinos, sive ariolos & conjectores, θεὶς deinde explicabitur, cur fidenter nihilominus adferamus sententiam nostram. Adducemus verò tum caussam impulsivam, nempe quòd hoc amore & benevolentiâ compulsi faciamus: tum finalem, quia sic fore speremus, ut cautiùs ac prudentiùs se gerat. Hinc sequetur propositio cum narratione. Referemus enim præsentem rerum statum, & quid in futurum conjectemus, vel certò etiam prædicere ausimus. Confirmatio petetur à signis, similibus, exemplis, aliisque argumentis: unde vel verisimiliter conjiciamus, vel fidenter prædicamus. Epilogus vel gaudium gignet, siquid boni auguremur: vel metum incutiet, si mali aliquid impendeat. Si bonum fuerit, jubebimus, ut propter illud adversa constantiùs ferat; nec facilè hastas abjiciat, propter inimicos: item ut se nunc circumspectè gerat, ne spes tanti boni, ob temerarium aliquod dictum aut factum, ad irritum cadat. Sin malum erit, monebimus, ut circumspectè nunc omnia agat, ne malo inopinatò opprimatur. Unde liquet, si finem conjecturæ aut prædictionis attendamus; pertinere hæc ad genus deliberativum, uti quamvis monitionem, ac adhortationem, vel dehortationem.

XXIV. Epilogus doctrinæ hujus.

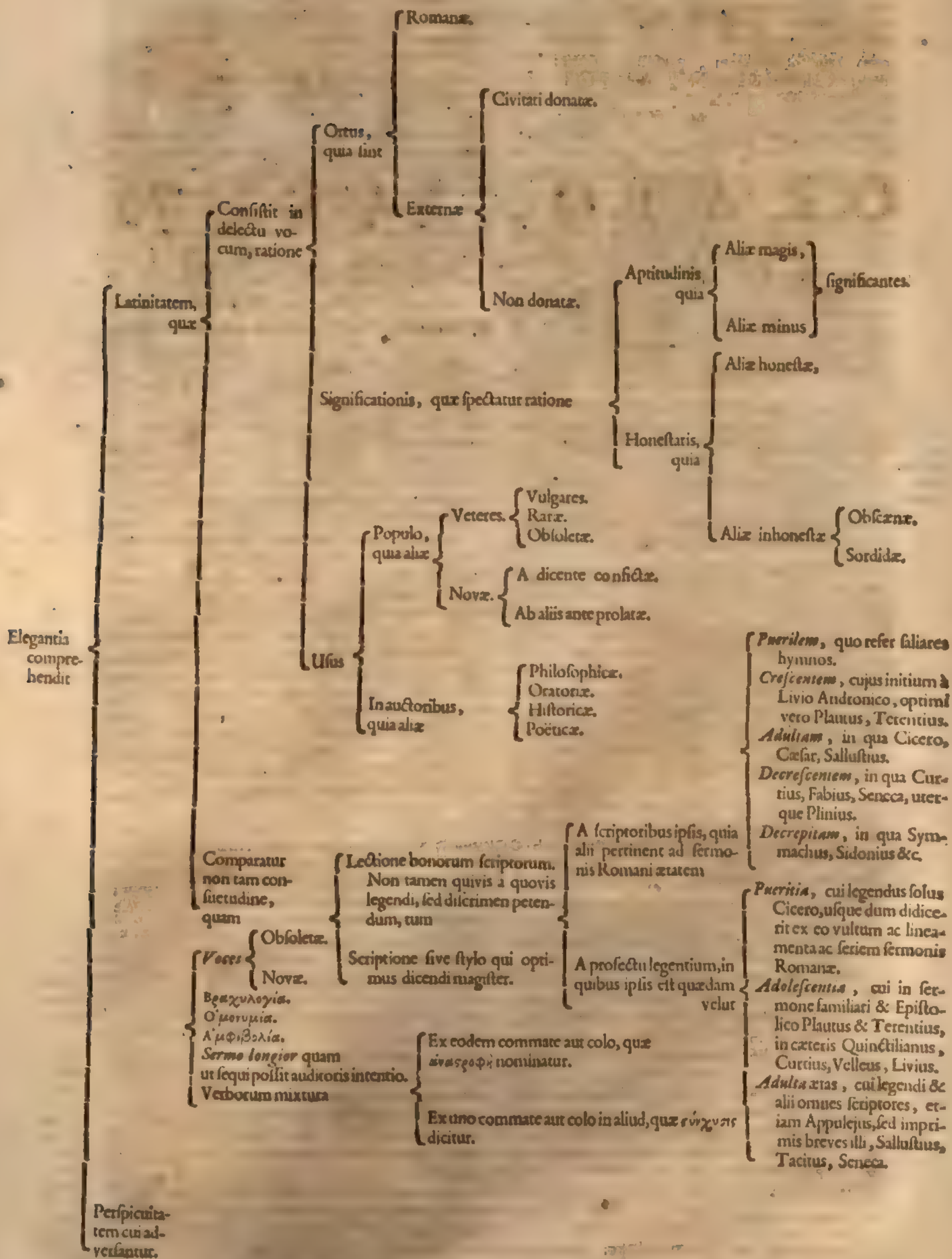
Vidimus strictim de inventione ac dispositione speciali. Non pauca verò nunc indicta nobis videsis in Partitionibus nostris Oratoriis, duodecim postremis capitibus libri secundi. Etiam hoc argumentum seculo nostro Græcè tractavit Theophilus seu Theodosius Corydalleus Atheniensis libello περὶ τ̃ ἐπιστολικῶν τύπων *. Adi & Desiderium Erasmum libro de conscribendis epistolis, & hoc paullo antiquiorem Lippum Brandolinum, qui in Pannonia, à rege Matthia Corvino invitatus, Rhetoricen docuit, ac *quamvis † penè cæcus, certè lippus, ex eâ præcepta collegit, & à ratione dicendi ad rationem scribendi tam dectè transtulit, & tam diligenter accommodavit*, ut, judicio nostro, verissimè de eo scripserit eruditissimus vir, Sebastianus Corradus, *nihil neque majorum suorum memoriâ, neque suâ, doctius aut elegantius in eo genere scriptum videri.*

* Londini editus anno 1625.

† Seb. Corradus epistolâ ad S. P. Q. Rhegiensem, quam præmisit tribus Brandolini libris de ratione scribendi ab Oporino editis an. 1565.

Sed quia præceptis omnia constringi non possunt: inprimis operæ erit, si retexantur orationes atque epistolæ tam Græcæ, quàm Latinæ, non oratorum modò, sed etiam quæ apud historicos leguntur. Expedit quoque, ut nobiliores ad suam singulæ classem referantur, quò pariter se ad imitandum offerant. Hæc enim res prudentiam augebit; quia meliùs videbimus, quàm variè unumquodque argumentum pro personæ ac περιστάσεων diversitate tractetur.

FINIS LIBRI TERTII.

Elegantia comprehendit
Latinitatem, quæ
Consistit in delectu vocum, ratione
Ortus, quia sint
Romanæ.
Externæ
Civitati donatæ.
Non donatæ.
Significationis, quæ spectatur ratione
Aptitudinis, quia
Aliæ magis,
Aliæ minus
significantes.
Honestatis, quia
Aliæ honestæ,
Aliæ inhonestæ
Obscænæ.
Sordidæ.
Usus
Populo, quia aliæ
Veteres.
Vulgares.
Raræ.
Obsoletæ.
Novæ.
A dicente confictæ.
Ab aliis ante prolatæ.
In auctoribus, quia aliæ
Philosophicæ.
Oratoriæ.
Historicæ.
Poëticæ.
Comparatur non tam consuetudine, quam
Lectione bonorum scriptorum. Non tamen quivis a quovis legendi, sed discrimen petendum, tum
A scriptoribus ipsis, quia alii pertinent ad sermonis Romani ætatem
Puerilem, quo refer saliares hymnos.
Crescentem, cujus initium à Livio Andronico, optimi vero Plautus, Terentius.
Adultam, in qua Cicero, Cæsar, Sallustius.
Decrescentem, in qua Curtius, Fabius, Seneca, uterque Plinius.
Decrepitam, in qua Symmachus, Sidonius &c.
A profectu legentium, in quibus ipsis est quædam velut
Pueritia, cui legendus solus Cicero, usque dum didicerit ex eo vultum ac lineamenta ac seriem sermonis Romanæ.
Adolescentia, cui in sermone familiari & Epistolico Plautus & Terentius, in cæteris Quinctilianus, Curtius, Velleus, Livius.
Adulta ætas, cui legendi & alii omnes scriptores, etiam Appulejus, sed imprimis breves illi, Sallustius, Tacitus, Seneca.
Scriptione sive stylo qui optimus dicendi magister.
Voces
Obsoletæ.
Novæ.
Βραχυλογία.
Ὁμωνυμία.
Ἀμφιβολία.
Sermo longior quam ut sequi possit auditoris intentio.
Verborum mixtura
Ex eodem commate aut colo, quæ ἀναστροφὴ nominatur.
Ex uno commate aut colo in aliud, quæ σύγχυσις dicitur.
Perspicuitatem cui adversantur.

GERARDI JOANNIS VOSSII

COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBER IV.

QUÆ EST

DE ELOCUTIONE.

Cap. I.

De Elocutionis definitione, & distributione, ac speciatim de Elegantia.

Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum, ad res inventas accommodatio.

Dividitur hæc in partem communem, & propriam.

Communis est, quæ de elocutione generatim tractat, neque ejus doctrinam ad certam restringit materiam.

Constat autem tribus; ELEGANTIA, *quæ oratorii ædificii quasi fundamentum est;* COMPOSITIONE, *quæ verba ita construit, ut æquabiliter surgat oratio;* DIGNITATE, *quæ verborum immutatione, & artificiosis loquendi formis, orationem quasi picturis variis exornat.*

Elegantia comprehendit Latinitatem, & explanationem: Illa facit, ut purè, hæc, ut perspicuè dicamus. Ad hæc non satis est, ut vocibus utamur Latinis, propriis, aptéque connexis; sed in his ipsis quoque delectu opus est: idque non modo, quia alia aliis plus leporis habent, aut ponderis: verum etiam, quia distinguendum est inter voces omnino Latinas, peregrinas in Latinorum coloniam adscitas, & peregrinas non receptas: inter vulgares, nitidas, & poeticas: inter omnino obsoletas, veteres jam raras, adhuc usitatas, novas aliorum, & à nobis novatas.

Ad perspicuitatem quoque orationis facit, ut non nisi suo loco utamur involutione; neque temere adhibeamus sermonem ambiguum, vel nimiam orationis brevitatem, vel magnitudinem tantam ut vix assequi dicentem possit auditoris intentio, vel vocabulorum trajectionem.

Comparatur elegantia, tum consuetudine audiendi purè loquentes, (quod tamen florente Româ magis habuit locum, quàm seculo nostro) tum legendo optimos scriptores, tum imitando, scribendoque; quia omni in re usus est optimus magister.

I. Utrum elocutio, an inventio, prius debeat doceri: et quid per elocutionem intelligatur.

Devenimus ad eam Oratoriæ facultatis partem, quæ facit, ut non tantùm fortibus, sed etiam fulgentibus prœliemur armis. Aristoteles λέξιν vocat, Demetrius ἑρμηνείαν, alii, Fabio * teste, φράσιν nominant. Latinis dicitur elocutio: quamquam id nomen, si originem magis spectes, quàm usum, propriè conveniat pronunciationi: ut omnino præstare videatur exornationis appellatio.

* Lib. 8. cap. 2.

Meritò autem hàc de parte quidam præcipiendum existimant ante inventionem. Nam verborum delectus origo est eloquentiæ. Is autem elocutionis pars est. Deinde verborum cura (quæ, licet non sola, ad solam tamen pertinet elocutionem) longè facilior est, quàm cura rerum: faciliora autem priora sunt ordine doctrinæ, etiam cùm posteriora sunt ordine naturæ. Inventio certè requirit experientiam, & multijugam lectionem, quæ in pueris esse nequit. Quare quisquis teneram ætatem docet ac ducit; utiliùs hàc in parte eam exercebit, priusquam de inventione tractet. Neque obstat, quòd tum Tullius lib. I. de Orat., tum Fabius in octavi libri proœmio, hanc difficillimam vocent operis Rhetorici partem. Quippe loquuntur hi ratione ætatis adultæ, quæ prudentiâ sæpe, atque usu, ea citra artis operam, ac levi negotio exsequitur, quæ de inventione, ac dispositione, operosè præcipiuntur à dicendi magistris. At longè secus cum pueritiâ comparatum est; in quam non cadit prudentia civilis, aut cognitio rerum gravissimarum, adeoque latè diffusarum, quàm ipsa patet vita humana. Adde quòd nobis sermo est de elocutionis præceptis, quæ facilè intelliguntur, & in optimis auctoribus observantur. At Cicero, ac Fabius, respexere exercitationem atque imitationem: cui difficultate tantum cedit nuda præceptorum intelligentia, quanto majus operosiusque est, aliquid Tullio aut Marone dignum condere, quàm fungi interpretis munere artificium in alterutrius scriptis enarrantis.

Quanto apud antiquos elocutio fuerit in honore, tum argumento est, quòd Isocrates minimùm Panegyrico impenderit decennium, ac Plato usque ad octogesimum ætatis annum dialogos suos pectere & calamistrare non desierit; ut de utroque scribit Halicarnassensis *: tum quòd ab hàc sola oratores dixerint eloquentes; etsi aliud longè sit eloquentia, aliud elocutio. Nam illa est tota oratoris virtus; hæc tantùm pars est officii oratorii, quæ idonea verba & sententias ad inventionem accommodat; quemadmodum cognoscere est ex definitione autoris ad Herennium †: nisi quis apud eum legere malit, *Elocutio est idoneorum verborum ad sententiarum inventionem accommodatio*; quomodo e MS. codice restituit Franciscus Luisinus lib. III. παρέργων cap. XXIII. Sed vulgatam scripturam planè retineo. Illa verò, quàm Luisinus probat, ab eorum errore profecta mihi videtur, qui, elocutionem tantùm esse verborum, putarunt. Atqui aliud sensisse hunc scriptorem, vel illud satis arguit, quòd figurarum alias verborum esse dicat ‡, alias sententiarum.

* Lib. Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

† Lib. I.

‡ Lib. 4.

II. Varia elocutionis genera, ac oratoriæ elocutionis partitio in elegantiam, compositionem, et dignitatem.

Elocutio alia est naturalis, quæ non recedit à vulgari loquendi consuetudine: alia artificiosa, quæ à priori abit. Hæc vel philosophica est, vel oratoria, vel historica, vel poëtica. Ex his philosophica propior est naturali. Interim etsi omnes non paucis differant, multo tamen pluribus conveniunt. Quæ & ratio est, cur pleraque omnia elocutionis præcepta à rhetoribus non oratorum modò, sed historicorum etiam, atque adeo poëtarum exemplis illustrentur.

Partes oratoriæ elocutionis sunt duæ. Prior, quam universalem & communem vocamus, generatim pertractat de iis, quæ orationem ornant. Altera, quam specialem ac propriam appellamus, elocutionis diversitatem aperit pro diversâ materiâ. De priori agemus hocce libro, & sequenti: de alterâ dicemus libro sexto.

Quemadmodum autem ædificia, ita elocutio universa duobus constat; fundamento, & exædificatione sive structurâ; sub quâ, ut inferiùs dicemus, compositionem, & dignitatem comprehendimus. Sanè tria hæc in elocutione spectari, sensit & Theophrastus, eumque secutus Dionysius Halicarnassensis; quorum uterque magnificum stylum consistere voluit in verbis deligendis, quod fundamentum facimus; iisdem collocandis, quæ prior iis est structuræ cura; atque his ipsis schematum pigmento exornandis, quæ res ad dignitatem pertinet. Verba Dionysii* visum apponere, quibus & id quod dixi, & suum de Isocrate judicium complectitur: Καθόλου δὲ τριῶν ὄντων, ὥς φησι Θεόφραστος, ἐξ ὧν γίνεται τὸ μέγα, καὶ σεμνὸν, καὶ περιττὸν ἐν λέξει, τῆς τε ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων, καὶ τῆς ἐκ τούτων ἁρμονίας, καὶ τῶν περιλαμβανόντων αὐτὰ σχημάτων· ἐκλέγει μὲν εὖ πάνυ, καὶ τὰ κράτιστα ὀνόματα τίθησιν· ἁρμόττει δὲ αὐτὰ περιέργως, τὴν εὐφωνίαν ἐκτείνων μουσικήν· σχηματίζει τὰ φορτικῶς, καὶ τὰ πολλὰ γίνεται ψυχρὸς, &c. *Cùm autem tria omnino sint, ut ait Theophrastus, ex quibus dictionis granditas, & splendor, ac magnificentia oriatur; verborum delectus, universa ex iis concinnitas, & figura, quibus hæc concluduntur: optimum quidem Isocrates habet delectum, valdeque commoda verba ponit: affectatè autem hæc conjungit, musicum quendam captans concentum; ac figuras usurpat tumidas, unde sæpe fit frigidus, &c.* Nunc de singulis sigillatim agamus.

* In Isocrate.

III. In quibus elegantia consistat: et an, Latinitatis studio, sit abstinendum à peregrinis omnibus, aut vocibus disciplinarum propriis, vel vocabulis ecclesiasticis.

Fundamentum elocutionis, ac veluti solum quoddam, faciemus elegantiam. Sub hâc autem complectimur puritatem, & perspicuitatem. Puritas ad Grammaticum pertinet: quamquam, ut pura Latinaque sit oratio, non tantùm Grammaticis præceptis, sed etiam consuetudini bonorum scriptorum, conformis esse debet. Quippe Latinitas nihil aliud est, quàm observatio incorruptè loquendi secundùm Romanam linguam: ut est apud Diomedem †, & Maximum Victorinum ‡.

Quò autem pura, h.e. Latinis Latina, Græcis Græca sit oratio; primò & inprimis illam curabimus curam, ut verba nostra sint cognita iis, qui è veteribus probo sunt castoque sermone usi. Latinorum autem Græcorumque verborum numero adscribenda etiam sunt, quæ peregrinitatem Latio, aut Græciæ, infudisse videri possent, nisi ea Romani, aut Græciæ terræ homines, suâ donassent civitate. Ejusmodi sunt, *gaza*, *phaleræ*, aliaque hujus monetæ, quæ in Marone tanquam barbara sugillat Claudius Verderius, vir eruditus, sed malus bonorum scriptorum censor. Non tamen his utendum confertim; sed quoties alia, quibus ea exprimamus, haut suppetunt: eaque cautio potissimum in pedestri oratione locum habet. Nam & Hermogenes περὶ μεθ. δειν. scripsit, τὰ ἐθνικὰ, sive gentilia ac peregrina, quæ Aristoteli γλῶτται dicuntur, item τεχνικὰ, sive artium propria, & νομικὰ, i. quæ ad leges ac jus pertinent, ignorari, ac obscuritatem afferre in oratione solutâ. Iccirco veteres Romani, si vocem usurparent Græcanicam, ejus subjicere solent explicationem. Afranius in togata, cui Sellæ nomen *.

Usus me genuit, mater peperit Memoria.
Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam.

Ennius in Annalium seu primo, seu septimo †:

Nec quisquam sophiam, sapientia quæ perhibetur.

Nec tamen id perpetuum est, cum & sine ἐξηγήσει utantur. Ut factum quoque esse in antiquis togatis, innuit Seneca ‡: qui & titulum hunc adducit inscriptum tumulo Fabii Dossenni, Atellanarum scriptoris:

Hospes, resiste, & sophiam Dossenni lege.

Sic Juvenalis *orexin* non refugit sat. VI:

—— rabidam facturus orexim.

Atque iterum sat. X:

—— Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis.

At minimè imitanda est Plauti licentia, qui *poterium* usurpat Sticho: ubi & bis *prothymi* dixit, ut & *prothyme* in Pseudolo.

* Apud Gellium lib. 13. cap. 8.
† Apud Festum in Sas. ex Scaligeri correctione.
‡ Epist. 89.

Interdum tamen usu venit, ut eleganter Græca Latinis interserantur: quod inprimis in epistolis locum habet, ac potissimùm, si is, ad quem scribimus, magnopere hâc afficiatur linguâ; aut siquid scribamus, quod occultum esse velimus; aut denique, siquid elegantiùs Græcè sonet, quàm Latinè, aut si vox Græca habeat ἔμφασιν, aut si verba Græci scriptoris adferamus, aut ad ea alludamus. In orationibus verò parcè omnino utendum Græcis: quippe quæ coram multis habeantur, quorum bona fortasse pars Græcè nescit. Vide omnino Alberici Gentilis disputationem παρέργως institutam de linguarum mixtura *.

Quod si judicio istoc opus est in peregrinis Latio receptis & Græcis bonis: quantâ religione ab iis abstinendum, quæ labente, vel collapso jam imperio Romano, barbaries induxit! Jubemus igitur in ultimas deportari terras inquinatam illam scribendi rationem, quæ superioribus seculis in Philosophis pro subtilitate, in Medicis pro utilitate, in Jurisconsultis pro prudentiâ, in Theologis pro pietate habebatur: de cujusmodi scriptoribus, aut saltem de quorum plurimis, eleganter dicebat Hermolaus, nomine, non re Barbarus, ne viventes quidem vixisse, nedum exstincti vivant; vel, si vivant, vivere in pœnam, aut contumeliam.

Non tamen eorum sententiam probamus, qui vocabula disciplinarum quarumque propria exterminant, & Philosophorum sermonem ad lancem classicorum scriptorum expendunt. Ita inique Petrum Victorium, summum virum, sugillat Majoragius †, quòd usus esset vocabulo *contrarietatis*. At rectè Scaliger Exerc. 1. ad Card. *Non versamur in foro, aut in Romano comitio; sed in communi theatro sapientum, sub oculis veritatis; cujus supellectilem, atque apparatum, non tam nitidum, quàm opulentum esse decet.* Adde quòd Victorius *contrarietatis* vocem non usurpârit primus, cùm & legere eam sit apud Arnobium lib. II: *Et rerum*, inquit, *contrarietatibus dissonare.*

Multo minùs probatur nobis eorum diligentia, qui in sacrarum literarum translatione, ut præter cæteros puritati studuisse videantur, viris equisque fugiunt voces Ecclesiæ priscæ usurpatissimas, & idiotismos linguæ sanctæ ab versionibus suis, quasi furcillis, arcent. Non satisfacit illis Hebraismus hic, *Sermo caro factus est*; sed malunt, quod tamen minùs exinanitionem Christi declarat, *Sermo fuit corporatus*. Itidem eos videre est pro baptismo sub-

* Subjicitur notis Drusii, & disputationi Alberici Gentilis in lib. 1. Machab.
† Comment. in cap. 1. lib. 1. Rhet. Arist.

† Lib. 2. cap. de Latinitate.
‡ Lib. de re Grammatica.

substituere lotionem, pro angelo genium, pro fide confidentiam, pro ecclesiâ temp., pro synagogâ collegium; neque minùs ineptè in aliis multis, quæ jure in Castalione culpant intelligentiores. Si enim Apostoli Hebraismos istos in Græco sermone reservant; si doctissimi Græci Latinique Patres formis illis loquendi à Spiritu S. adhibitis orationem suam tanquam gemmis exornarunt; si huc usque Ecclesia Græcanicas istas voces N. T. retinuit; si denique inusitatâ ignotâque hactenus loquendi ratione, Ecclesiæ glaucoma ob oculos objicitur: quid virum illum, quanquam eruditissimum, ita transversum egit, ut contra Apostoli mandatum*, istam, sive κενοφωνίαν†, ut legêre Græca scholia, sive καινοφωνίας‡, quomodo legit Augustinus, Ambrosius, & vetus interpres, cum scandalo in Ecclesiam introductam velit? Præsertim quando Hebraismi illi, ac voces Græcanicæ ἐμφαντικώτεραι sint, & vim ac majestatem quandam habeant; quam amittant, cùm ad phrasin aliarum linguarum recuduntur. Mero enim meridie clarius est, quod scribit Jul. Scaliger, *Venere propriâ, quasique nativo cujusque linguæ decore, foveri sententias quasdam, subnixasque certis idiotismi fulturis sustineri: quas in aliam quasi coloniam si deducas, iidem sanè sint cives; gratiam pristinæ commendationis non retinebunt.* Insignis quoque hâc de re locus est apud Jamblichum, quem apud eum reperies in Theologiâ Phœnicum: aut cui inquirendi non est otium, ex Jamblicho adductum videat apud Hadr. Junium lib. IV. Animadv. cap. XXV.

* Ad Tim. I. cap. 6. vers. 20.
† Vocum inanitatem.
‡ Vocum novitatem.

IV. De proprietate sermonis.

NEc satis est, si optimorum utamur scriptorum verbis: sed in his ipsis non exiguo opus est delectu. Quippe & puræ putæ Latinorum voces multimodis differunt. Ac primò distinguuntur ratione significationis; cùm aliæ aliis magis sint propriæ ac significantes: quò refer, quòd quædam sint sublimes, quædam humiles; quædam graves, quædam leves; quædam honestæ, quædam obscœnæ. Differunt præterea ratione consuetudinis: cùm aliæ sint usitatæ, aliæ raræ: ac quædam sint novæ, aut pridem novatæ, quædam antiquæ nondum desitæ, vel jam antiquatæ. Item ratione sermonis, cùm quædam ligatæ, quædam pedestri conveniant orationi. Ac denique (quod ad Compositionem pertinet) ratione soni, cùm vocabulorum quædam sint sonantia, quædam exilia; quædam lenia, quædam aspera; quædam tarda, quædam volubilia, &c. Itaque jure optimo monent, verbum quodque quasi staterâ aurariâ pendi oportere. Eadem sententia Dionysii Halicarnassensis, cùm scribit, ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων μέγα τι δύναται* Idem & de eâ Echecrati librum promittit; quem tamen num scripserit, divulgaritque, planè sub ancipiti hæret.

* Delectus verborum magnum quid potest.

Verùm totum hoc, quod de ejusmodi delectu proposuimus, ac inprimis, quod primo loco de vocabulis propriis ac significantibus dicebamus, frustra monemus, nisi quis apprime fuerit volutatus in eorum lectione, qui propriè signateque sunt locuti. Ex his enim solis, non ex seculi nostri sermone, quo vel duo Latinè loquuntur, vel nemo, proprietas illa haurienda est. E.G. ex Tullii Philipp. VIII. & Festo Pompejo, discimus, nullum à veteribus *tumultum* vocari solitum, præterquam Italicum, & Gallicum: & ratio est, quòd ut animantia gravida tument, itemque arbores folia edituræ; sic cùm a domesticis, aut vicinis, bellum imminet, negotia, sive res, tumeant, (ut loquitur Cicero†) h. e. perturbationem aut bellum parturæ videantur. Eò respexit Plautus Patruo sive Pœnulo, cùm ait‡:

—— Servile esse duco festinantem currere.
Præsertim in re populi placidâ, atque interfectis hostibus,
Non decet tumultuari.

† Epist. 4. & 4. lib. 15. ad Att.
‡ Act. 3. sc. 1.

Itidem Dictatorem propriè *dictum*, ac Flaminem dicebant *proditum*. Sed & virginem Vestalem, quia, quæ primùm Vestalis facta, capta fuit in bello, (hanc enim rationem afferunt Grammatici: veriùs, scio, eâ de re Joseph. Scaliger in Culicem Maronianum) *captam* propriè dicebant. Atque hoc discrimen (quod tamen perpetuum non est, quia & flamen Dialis *captus* dicebatur, ut ex Agellio* cognoscimus, &, *dictatores proditi sunt*, legimus apud Pomponium I C.) assignat quoque Chirius Fortunatianus; vel potiùs Curius Fortunatianus, cùm Chirii nomen, quod & in Aldinâ est, Romanis sit ignotum; vel, quomodo è veteribus codd. Parrhasius in epistolis legit, Fortunatianus in Chriis; quæ inscriptio si cui fortè arridet, dicendum erit, latiùs Fortunatianum uti vocabulo Chriæ, quàm Fabium, Theonem, & Aphthonium; cùm ea quoque Rhetor ille tradat, quæ propriè ad Chrias non pertinent.

* Lib. I. cap. 12.

Porrò cùm proprietatem sermonis commendamus, non excludimus voces translatas: verùm cum Fabio† proprium quoque loco habemus modificata illa, quibus nihil inveniri potest significantius: ut cùm Cato dicebat, *Cæsarem ad evertendam Remp. sobrium accessisse*: aut cùm apud Maronem legimus, *deductum carmen*; apud Horat. *acrem tibiam*. Scio, adversus hanc Fabii sententiam acriter disputari à multis: verùm abunde eum defendimus in Grammaticis nostris commentationibus. Ac facit in hoc nobiscum etiam Cæsar Scaliger lib. IV. Rei Poëticæ cap. V.‡.

† Lib. 8. cap. 3. quod est de perspicuitate.
‡ P. 460. edit Commel.

V. De verbis sordidis.

DE proprietate diximus. Quemadmodum autem cognoscere fuit ex variis vocabulorum formis, quas paulò antè adsignavi: non consistit delectus in solâ proprietate verborum: sed insuper aliæ sunt sermonis puri castique virtutes. Ac primò requirimus in eo nitorem: cui repugnant voces vulgares ac plebejæ, utpote sordidæ itemque poëticæ & affectatæ, utpote nimis splendidæ, neque sermonis generi accommodatæ. Præterea necesse est, adhibeamus λόγον λευκὸν, ut eleganter loquuntur Græci, h. e. orationem claram ac perspicuam: cui adversantur vocabula tum obsoleta, tum novata, cùm utraque sint ignota. De singulis pleniùs dicamus.

Sordidas voces appellarunt, quæ sordidiori vulgo, non autem hominibus elegantioribus, in usu essent. Nec tamen doctissimi etiam homines commercio vulgi non aliquid sordium ab ejus sermone acceperunt. Sanè *sculna*, quo utitur Varro pro sequestre, inter sordida reposuit P. Lavinius, teste Agellio cap. ult. lib. ult. Noct. Att. In Laberio item sordida plusculа notavit idem Gellius lib. XVI. cap. VII. Sordidum apud Senecam, Erasmi* quidem judicio, est *pausarius*, à pausa: quamquam hæc lectio displicet Jacobo Durantio†; sed immeritò, cùm optimè ea vox conveniat illi, quem Græci κελευστὴν, Latini portisculum appellant. Etiam, ex ejusdem Erasmi sententia, simile est *pilicrepus*. qua de voce Cœlius Rhodiginus lib. XXX. cap. XIX. Ant. Lect. Turnebus lib. VII. cap. IV. Scaliger in Manilium, & Savaro in Sidonii lib. II. epist. II.

* Lib. de copia verborum.
† Lib. 2. cap. 12.

Imò in propriis quoque nominibus sordes locum capiunt. Ut Horatii illo‡, *Visne tegam spurco Damæ latus?* Sordidum enim est *Dama*, sive Δημᾶς. Quippe nomen servile eâ diminutionis formâ factum è Demetrio, quâ, Varrone* teste, ex Artemidoro fit *Artemas*; quâ item è Posidonio *Posis*†; ex Amphiarao, *Amphis*; ex Menelao, vel Menodoro, *Menas*; ex Arcesilao, *Arcesilas*; ex Theodoro, *Theudas*; ex Pterelao, *Pterela*, vel *Pterelas*‡; ex Apollodoro, vel Apollonio, Ἀπολλᾶς, Latinis *Apella*, non quasi *sine pelle*, ut nugantur; ex Antipatro, *Antipas*; ex Cleophilo, Cleophas; ex Ἐπαφρόδιτος, Ἐπαφρᾶς; ex Ἁρποκράτης Ἁρποκρᾶς; ex Alexandro, Ἀλεξᾶς, quomodo Ptolomæus, (qui & Alexander) Epiphanio dicitur: imò ex iis etiam, quæ Græci accepere à Romanis: ut ex Rufinus, Ῥουφᾶς; ex Lucilius, Λουκᾶς. Quin & multa communia, quæ Grammatici

‡ Sat. 5. lib. 2.
* Lib 7. de L. L.
† Athenæus lib. 7. Sed corrupte apud eum Πόσις editum pro Πόσις.
‡ Plautus Amphitr.

matici parùm commodè appellativa vocant, similiter truncant. Quippe ἀδάμας dicunt pro ἀδάμαστος, μίκας pro μικρολόγος, ἀκάμας pro ἀκάματος, αὐτοκράτης vel αὐτόκρατες pro αὐτοκράτωρ, &c. *Demam* autem potiùs, quàm *Demetrium*, vocabant servum; ac contrà regem *Demetrium* appellant, non *Demam*; quia facilitati in servis studetur, in aliis honori. Hinc vetus parœmia: Πᾶς δοῦλος δεσπότης μονοσύλλαβος *. Certè herorum nomina ferè erant polysyllaba, ut Agamemnon, Menelaus, &c. At servorum nomina, etiam cùm integra efferebantur, ferè vel unius erant syllabæ, ut Mus, servus Epicuri: vel duarum ut Syrus, Geta, Dromo, Stichus, Manes &c. Itaque Simon quidam, dives factus, Simonides vocari voluit; ut ait Lucianus in Somnio, sive Gallo. Ἀντὶ † δισυλλάβου, inquit, τετρασύλλαβος ἤδη πλουτήσας εἶναι ἀξιοῖ. Vide & aliqua, quæ in hanc sententiam scripsit ὁ πολυμαθέστατος Casaubonus Animadversionibus in Athenæum.

* Servus omnis dominus unius est syllabæ.

† Pro disyllabo postquam dives factus est, tetrasyllabus esse affectat.

Pluribus hæc de vocabulis sordidis prosequi visum fuit; quia non desunt, qui, spisso errore, albâ quadam lineâ signent, quæcumque apud veteres reperiunt; cum, uti vidimus, complura apud hos ipsos invenire sit hausta è fece vulgi: cujusmodi omnia pro sordidis habemus, latiùs aliquanto hàc voce utentes, quàm qui sordida eo distinguunt ab obscænis, quòd hæc τὰ ἀφροδίσια * planè, Latineque, (ut Ithyphallicus loquitur poëta) exprimant: sordida verò propriè, & absque circuitione, notent res immundas; ut corporis excrementa.

* Quæ ad Venerem pertinent.

VI. De Poeticis.

Neque minùs peccant, qui miscent verba ac phrases oratorum, historicorum, & poëtarum. Nam quemadmodum Poëta in versu Heroico nunquam diceret *triticum*, aut *panem*, (Virgilius certè *Cererem*, aut *crustum*, perpetuò appellat) ita vicissim, si voces Poëticæ in oratione prosâ adhibeantur, præstigiosam ac insubidam reddant orationem. Ut, si quis in ea *squammigeri* dicat pro piscibus, quia sic locutus Lucretius *: aut *certum facere* pro certiorem, quia Virgilii † fit, *Anchisen facio certum:* aut *tueri longa* pro adspicere, quia Statius ‡ ait, *Non unquam longa tuendo Expedias, cui major honos.* Itaque meritò derisus à Cassio Severo orator ille, qui, ut Fabius * refert, pro sparto dixerat *herbas Ibericas*; idque, ut Turnebus † observavit, Horatii imitatione, cujus illud lib. Epodon,

* Lib. 1.
† 3. Æn.
‡ Lib. 2. Thebaid.
* Lib. 8 cap. 2.
† Lib. 14. Adverſ. cap. 9.

Ibericis perustè funibus latus.

Quin, ut de Appulejo nihil dicam, Platonis quoque stylus reprehenditur à multis, quòd poëtico sit similior: quâ de re ita Tullius in Oratore: *Itaque video, visum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen, quòd incitatiùs feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potiùs poëma putandum, quàm Comicorum poëtarum.* Certè Dionysius quoque Halicarnass. epist. ad Ammæum, & περὶ τῆς Δημοσθ. δεινότ. reprehendit in eâ schemata poëtica; quodque usurpet crebras, longas, & intempestivas allegorias: atque adeò, quòd idem poëtas è suâ exterminet Rep. id factum ait διὰ τὴν πρὸς Ὅμηρον ζηλοτυπίαν *.

* Ambitiosa quadam erga Homerum æmulatione.

VII. De obsoletis.

Oratorum quoque est, verba togæ sequi, quod Cornutus in Persio ‡ laudat; ac fugere hirtam obsoleti sermonis togam, nec se Accii & Paccuvii veterno inquinare, ut loquitur auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Obsoleta autem dicuntur, quæ nitorem amiserunt: cujusmodi pleraque omnia erant in Janualiis, Junoniis, ac Minerviis, Saliaribus Numæ Pompilii hymnis; qui, eo quòd axibus, sive tabulis, essent inscripti, ut apud Græcos leges, *axamenta* dicebantur. Citat ex iis Varro ⸸, prout quidem è veteris codicis vestigiis restituit Josephus Scaliger: *Omnia dapatilia comisse Iani cusiones. Duonus Cerusses deivos Janos venet.* Quo in loco ingeniosè & doctè ab viro illustri emendato (nam mihi quidem conjectura ejus propiùs à veritate abesse videtur, quàm aut Turnebi sententia, quem vide lib. XXIII. Adversf. cap. XIV. aut aliorum, qui post Turnebum, & Scaligerum, medicam ei loco manum afferre sunt conati) *dapatilia comisse* significat opipara comedisse: *cusiones* sunt curiones, quos Varro * ita dictos ait, quia in curiis sacra faciunt: *duonos cerusses* est bonus creator: *venet*, quomodo & editum in antiquâ Mediolanensi †, positum pro *venit.* Nam veteres E pro I usurpabant, Fabio ‡ teste. Denique *deivos Janos*, sive *Divianus*, idem est, qui Sol: qui *divus Janus* vocatus, ut Luna, (quam *Janam* nuncupatam, ex Varronis lib. I. de re Rust. * cognoscimus) appellata est *dea Jana*, aut *diva Jana*, vel unâ voce *Deiana*, aut *Deiviana*. Non enim *Diana* vocata est, quòd noctem quasi diem efficeret, ut scribit Cicero in secundo de Nat. Deorum, & Jul. Firmicus lib. de errore profanarum religionum: neque, quod vult Varro, *Diviana* dicta, quia divia sit, in altitudinem, & longitudinem: sed facta vox ex *diva*, & *Jana*: ut observat Scaliger lib. II. de emend. Temp. Quamquam, si propriæ quoque indulgere liceat conjecturæ, fortasse non *Janos* apud Varronem, sed *Janes* legendum. Nam *Janes*, non *Janos*, dixisse Salios, auctor est Tertullianus in Apologetico, cùm ait: *Saturnus exceptus ab Jano, vel Jane, ut Salii volunt.* Quomodo non in Aldinâ modò, sed & Pamchanâ, ac Junianâ editione, legimus. Vel potiùs apud Varronem scribendum *Eano*: quando ab eundo *Eanos* veteres dixisse, ex Macrobio discimus lib. III. Saturn. cap. IX. Doctiorum esto arbitratus.

‡ Apud Persium sat. 5.
⸸ Lib 6. de L. L.
* Lib. 4. & 5 de L. L.
† Anni 1500.
‡ Lib. 1. cap. 4.
* Cap. 37.

Scripsit Varronis tempore Ælius Stilo explanationem carminum Saliarium; è quâ Grammatici veteres quædam adducunt glossemata, ut appellat Varro, h. e. voces minùs usitatas, ut interpretatur Quinctilianus lib. I. cap. XIV. Possis & dicere λέξεις καταγλωττισμένας. Ita enim absque augmento, (quod & aliàs eo in tempore crebrò omittitur) Eunapius in Libanio nominat voces omnes ob peregrinitatem aut raritatem interpretationis indigas: cujusmodi fuere Ἀττικαὶ λέξεις Philemonis, γλῶσσαι Λακωνικαὶ Aristophanis, γλῶσσαι Κρητικαὶ Hermonis, qui aliis Hermonax: item eorum, qui non unius, sed variarum gentium vocabula, fuere interpretati; uti Nicander Colophonius, Pamphilus, Amerias Macedo, Seleucus, Philemon, Timachidas, Philetas, aliique.

Multa autem desita rancidaque sunt in laceris illis reliquiis Lucillii, Ennii, aliorum. Nec apud Comicos, quos habemus, ab iis solitudo est, Plautum inprimis. Ut *perbitere* pro *perire*. Quo usus videtur Captivis *: si rectè rescribunt viri eruditi; *Qui per virtutem perbitat, non interit.* In libb. MSSis est *peritat*: quomodo & Nonius † legit; sed metro invito, nisi *Qui κατὰ διαίρεσιν* jambus fiat. Quod non displicet. Utcumque de eo est, *perbitere* dixit Rudente ‡, & Pseudolo *: similemque est *imbitere* pro *inire* in Epidico, & *combito* pro *comeo*, apud Varr. in IV. de L. L. Sunt autem ea à simplici *betere*, quo non modò idem usus in Astrabâ; sed & Varro, cujus locum apud Nonium † ita emendabat Carrio ‡: *Annos multos, quòd ea parere non poterat, mulierem foras betere jussit.* Sed & *bitere* dicebant, unde *Bitienses* Festo sunt, qui assiduè peregrinantur. Nisi *betienses* malis cum Gifanio. *Nenum*, *nenu*, vel *neno*, pro *non* est apud Lucillium, Lucretium, & fortean Terentium †. *Topper* pro *cito* dixit Ennius: item *sos* ‡ pro *eos*, aut *suos*, ac *sam* pro *eam*:

* St. Injicite huic.
† In Perire.
‡ Act. 2. Sc Qui homo.
* Act. 3. sc. 1.
† In voce betere.
‡ Lib. 2. Emend. cap. 9.
† Vide Scalig. in Varr. de R.R. lib. 2.
‡ Festus.

Nec quisquam Sophiam, sapientia quæ perhibetur,
In somnis vidit priùs, quàm sam discere cœpit.

Cui geminum illud carminè ad Sancum Semipatrem: *Visum animo so, perfecit sâ, pace, rogans te.* Innumera istiusmodi olim quidem haurire erat commentariis Pontificum, & vetustissimis fœderibus, & opicis exoletorum auctorum chartis: at nunc vix aliunde, quàm è veteribus Grammaticis, petere est. Augustus * quidem Cæsar maximo studio hos verborum fœtores, ut loquebatur, vitare solitus, atque adeò nec Tiberio pepercit, voces ejusmodi

* Sueton. in Aug. cap. 86.

modi aucupanti. Ὀψιμαθεῖς* enim undequavorsum congesta orationi suæ ambitiosè infercire solent, non verba rebus aptantes, sed res extrinsecus arcellentes, quibus hæc verba conveniunt; contrà quàm præcipit Fabius lib. IX. cap. III. & Dionysius Halicarn. tractatu de Isocrate, cùm ait, βιάζεται ἡ φύσις τοῖς νοήμασιν ἕπεσθαι τὴν λέξιν, οὐ τῇ λέξει τὰ νοήματα†. Peccat hac in parte præter cæteros Joh. Bapt. Pius, cujus phrasis doctè inepta est, ut & Appuleji. Nos obsoleta haut quaquam affectabimus; quin ea vivere valereque jubebimus, ne, in Græco sermone, cum Agamemnone credamur colloquia habere, ut Demonax apud Lucianum ait: in Latino autem, jus Aborigenum vel Faunorum didicisse, vel cum Carmenta Euandri matre, ac priscis Italis, quos cascos appellat Ennius, velle sermonem serere videamur. Sanè cùm omnis anxietas styli molesta sit, imò & minuti animi, ut optimè ait Seneca epist. CXV. tum inprimis affectatio illa obsoleti sermonis odiosa est: quâ de re locum illustrem apud Gellium vide lib. I. cap. X. Sed inprimis adeundus Luciani Lexiphanes. Etiam proavorum nostrorum ætate à Mariangelo Accursio conscriptus est dialogus Oscorum & Volscorum, quo egregiè hæc κακοζηλία exagitatur.

* Illi qui sero didicerunt.

† Vult enim natura, verba sententiis, non sententias verbis obsequi.

Interim non illi sumus, qui indoctè iccirco putemus scribendum esse. Vulgi hæc sententia, ut non modò φιλαρχαίους, & antiquarios, appellet; sed etiam affectatè scribere dicat, quicunque usurpant verbum minùs vulgare, quamvis probum, & medio illo ævo à Cicerone, Varrone, Sallustio, aliisque usurpatum. At distinguendum erat inter antiqua, quæ usurpare licet, & antiquata seu prisca. Nam & Plinius lib. I. epist. XVI. commendat in Pompejo Saturnino *verba sonantia & antiqua*. At prisca non amplius sunt in usu, sed periere. unde & ex mente Rodolphi Agricolæ, nomen ipsum, quasi *perisca*, accepere: vel à πρὶν, sive antiquo *pris*, h. e. præ: unde & *pristinus*, & *privignus* quasi *prigenus*. Eadem verò *antiquata* dicuntur, quia *antiquari* est obsolescere, & è memoria tolli, ut scribit Nonius. Distinguendum etiam inter ea, quæ revera obsoleta sunt, & ea, quæ creduntur istiusmodi ex sententiâ eorum, qui ubi sex septem in Cicerone paginas legerunt, videntur sibi esse idonei linguæ Latinæ Aristarchi: contra quos invehitur Politianus epistolâ ad Cortesium*, Franciscus Picus Mirandulanus in disputatione contra Bembum, Erasmus in Ciceroniano, Budæus digressione quâdam in Comment. linguæ Græcæ, Lud. Vives lib. IV. de corruptis discipl. Franciscus Floridus Sabinus lib. I. Lect. Subs. cap. II. Muretus lib. XV. Var. Lect. cap. I. Ubertus Folieta lib. II. de linguæ Latinæ præstantiâ, Nicolaus Beraldus dialogo de paranda facultate ex tempore dicendi, Nicolaus Sulius in limâ Ciceronianâ, &c. Et optimo profectò jure optimus ferè ac doctissimus quisque istiusmodi ineptos Ciceroniastros, sive, si malis, Ciceronianos, (quandoquidem eo nomine, parum licet Ciceroniano, se jactant) perpetuò culparunt, damnaruntque. Neque enim omnibus de rebus scripsit Tullius; ideoque nec omnium rerum vocabula peti possunt è summo quidem illo, attamen non solo Latinæ linguæ autore. Deinde multa à Cicerone dicta, quæ non scripta; ac multa ejus interciderunt, in quibus, quæ nunc reformidant, legerentur: quod magis pareret, si exstarent Statilii Maximi libri *De singularibus Ciceronis* †. Multa quoque scripturus fuerat, si diutiùs fuisset superstes. Denique in iis ipsis, quæ supersunt, innumera istis hominibus ignota invisaque inventa & eruta sunt à præstantissimis ingeniis; quæ si usurpemus, quid flagitii committatur? neque enim ita scribere necesse est, ut omnes omnia intelligant; sed potius, ut quædam sint, quæ rudiores investigare ac discere cogantur.

* Lib. 8.

† Meminit his Charisius lib. 2.

Quemadmodum autem scioli isti malè obsoleta appellant, quæ rarius fortasse occurrunt, attamen optimo ævo ab optimis scriptoribus usurpata sunt: ita in illo quoque errarunt, quòd parem nostri veterumque rationem esse crediderunt: cum nulli quidem nationi sermo Latinus hodie proprius sit; olim verò Latinè sint locuti, eoque iis tum fuerit vocabulis utendum, quibus sua cujusque uteretur ætas. Lapsi in eo quoque, quòd nusquam putarunt obsoletis locum esse; cùm quædam ex iis in carmine decorè nonnunquam adhibeantur; ut videre est ex Varone, Catullo, aliisque istius ævi Poëtis. Ovidii quoque est*.

—— mortemque timens, cupidusque moriri.

* 14. Met. fab. 5.

Ne ipse quidem Maro in divinis Æneidos libris reformidat *olli*, & *ollis*; idque non iis tantùm in locis, ubi sic legitur vulgò, sed etiam aliis aliquammultis; ut Pierii docent Castigationes. *Quianam* etiam pro *cur* dixisse, indicant vetusti codd. ac testantur Quinctilianus, Valerius Probus, Servius, Charisius, Priscianus. Initio undecimi libri codd. quidam habent, *Forsit† vota facit*: ac agnovit hanc quoque lectionem Servius. Ejusdem est *aulai*, *pictai*, ac fortasse *aurai*, & *aquai*: de quibus in commentariis nostris linguæ Latinæ dictum. Item *quoi*‡, & *fuat* & illud,

—— liquidove potestur electro.

Quamquam mihi quidem vulgata magis arridet: sed *potestur* est in codd. aliquot antiquis, ac placuit id magis Bartholomæo Marantæ*, & aliis, ut pro dactylo creticus sit; quod alibi etiam à Marone fieri, ex vett. libris probatum it Giffanius. Utcumque de isto est, liquet de cæteris. Nec tamen casu in talia incidit poëta: sed judicio sic maluit, quoties gratia ex iis accederet carmini: ut si vel Dii loquantur, vel veteres Latii incolæ, maximè senes, qui retinentiores esse solent sermonis antiqui.

† Pro forsitan.

‡ Vide Giffanii indicem Lucretianum in Quoi.

* Lib. 5. Lucullianarum quæst.

Nec talia aliena planè sunt ab historia; ut ex Sallustio constat. Imò & Tacitus in IV. Annalium ait: *Intelligentem humani divinique juris mentem duint*. Nempe in persona Tiberii, qui antiquarius erat.

Præterea in austera oratione locum habet archaismus; ut monet Dionysius Halicarn. lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

Imò & aliàs interdum, si orationi inde accedat majestas, vel aliquid extorqueat necessitas, vel utilitas etiam jubeat. Unde nec Tullius reformidat *raudusculum*, *averruncare*, *muginari*, *tricari*, *noctuabundus* †, & alia quædam.

† Ad Att. lib. 2. epist. 1.

Quod si duriora videantur, utemur iis προεπιπλήττοντες†. E. G. ut Plautinam vocem usurpem, ut veteres loquebantur, ut ita dicam, &c. Quod maximè locum habet in iis, quæ non vulgo, sed eruditis dicimus, aut scribimus. Ita ostendimus, veteres à nobis scriptores lectos, & intellectos. Tantùm bono id judicio fiat, & modicè, non fartim. Nam istæ penè exculcatæ voces manu, non sacco, sunt serendæ: ut de inspergendis fabulis Poëticis Corinna dicebat Pindaro*. Fabium hâc de re audiamus, cujus istud lib. I. cap. VI: *Verba à vetustate repetita non solùm magnos assertores habent; sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione. Nam & autoritatem antiquitatis habent: & quia prætermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus modo, ut neque crebra sint hæc, neque manifesta, quia nihil est odiosius affectatione: nec utique ab ultimis & jam obliteratis repetita temporibus; qualia sunt* TOPPER, *&* ANTIGERIO, *&* EXANTLARE, *&* PROSAPIA, *& Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta*. Huc pertinet illud ejusdem lib. VIII. cap. III: *Proprius dignitatem dat antiquitas: namque & sanctiorem, & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat usurus*. Et paullo pòst: *Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda*. Exemplis hæc deinde illustrat: *Satis*, inquit, *est vetus* QUÆSO, *quid necesse est dicere* OPPIDO? *quo sunt usi paullùm tempore nostro superiores. vereor, ut jam non ferat quisquam. Certè* ANTIGERIO, *cujus eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus utetur.* ÆRUMNAS *quid opus est? tanquam parum sit, si dicatur* LABOR. *Horridum*, REOR; *tolerabile*, AUTUMO; *tragicum*, PROLEM DUCENDAM UNIVERSAM EJUS PROSAPIAM, *insulsum. Quid multa? totus prope mutatus est sermo*. Sed hic Fabius censuram exercet severiorem, quàm oportebat. Ut quando ait, non

† Prævenientes reprehensionem.

* Plutarch. de gloria Atheniens.

non opus esse vocabulo *ærumna.* Atqui eo opus sibi putavit Tullius, qui in Paradoxis, & orat. post reditum in Senatum, & aliis aliquot locis, usurpat: quemadmodum nec uno loco apud eum *ærumnosus* & *ærumnosissimus* legas. Nec *ærumna* omnino idem est, quod *labor*, sed aliquanto amplius: unde ea *ægritudo laboriosa* à Tullio definitur IV. Tusc. Quæst. Tristius igitur hoc verbum est, quàm alterum. Hinc & idem in secundo de Fin. *An cùm de omnibus gentibus optimè mererere, cùm opem indigentibus salutemque ferres, vel Herculis perpeti ærumnas (sic enim majores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen verbo, ÆRUMNAS etiam in Deo nominaverunt) exigerem ex te?* Addit deinde Fabius, PROSAPIAM, *insulsum* esse. Quod judicium non quidem insultum esse dixero: sed salsius, quàm palatum ac stomachus ferre possint. Nam antiquarius ut sit Sallustius, qui usus eâ voce in Jugurtha: non tamen puto insulsè eum scribere, aliquis dixerit. Uti nec elegantissimum scriptorem Minucium Felicem, qui in Octavio eam usurpat. Tullius tamen fateor, non sic loqueretur, præterquam in re prisca; ut Deorum vel heroum ortu; ac ne sic quidem, nisi [illegible]. Ut cùm ait in Timæo, seu de Universo: *Jovem, Junonem, reliquos, & eorum, ut utamur veteri verbo, prosapiam.* Nimirum judicio non exiguo in talibus opus est: quod non attendunt, qui sic ea consectantur, quasi loquendum esset cum Paccuvio, vel Accio: vel sic refugiunt, quasi sermo esset cum lixis, & calonibus. Senecam audiamus epist. CXIV: *Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, aut Crassus, nimis culti & recentes sunt: ad Appium usque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & usitatum volunt, in sordes incidunt. Utrumque diverso genere corruptum est, tam mehercules, quàm si vellent splendidis uti, ac sonantibus, & poeticis, necessaria, & in usu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter se justo plus colit: alter se justo plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit.* Si tamen paullùm sit peccandum, peccandum potiùs in eam partem, quæ ostentatione eruditionis, quàm despectu; cultu ejus nimio, quam sordibus peccat. Præsertim hodie, postquam tot jam seculis desiit sermo Romanus: ut nunc vulgi nobis cura sit nulla; sed tantummodo eorum, quos eruditio commendat. Et hæc de archaismo, ac vocibus priscis obliviisque, ut eas Varro* vocat.

* Lib. 4. de L. L.

VIII. DE NOVATIS, AC NOVIS.

NOvata quoque, quæ Græci πεποιημένα, Cicero *facta* appellat, non temere sunt usurpanda: ut quæ puritati pariter, ac perspicuitati, repugnent. Vix enim fieri potest, ut nota sint omnibus, quæ à dicente primùm gignuntur. Ejusdem fere monetæ sunt voces novæ; hoc est, quæ ab omnibus, vel multis, vel saltem plerisque magni nominis, recipiantur; at veteribus tamen incognitæ sint. Hujusmodi sanè, si non perspicuitati (nam ea, fateor, quæ novitatem jam exuère ignota esse ampliùs non possunt) at elegantiæ tamen, quæ antiquitatis est studiosa, inimica esse solent: ideoque rectè Fabius lib. I. cap. VI: *Ut novorum*, inquit, *optima erunt maximè vetera, ita veterum maximè nova.* Propterea Varro lib. II. de L. L. ad Marcellum, ut ex Gellio † cognoscimus, *Æditumum dici oportere censet magis, quam æditum; quod alterum sit recenti novitate fictum, alterum antiquâ origine incorruptum.* Idem Varro in V. de L. L. *Novissimum*, inquit, *dici cœptum vulgò; quod meâ memoriâ, ut Ælius Gallus, sic senes aliquot, nimium novum quod esset, vitabant.* Ubi legendum, *ut Ælius, sic senes aliquot:* vel rescribendum, *Ælius Stilo:* vel apud Gellium pro Stilone *Gallus* reponendum, lib. X. cap. XXI; ubi de *novissimi* voce Varronem laudat. Ait ibidem Gellius, Ciceronem eâ voce, quòd nova nimium foret, nusquam usum esse. Sed hac quidem in re fallsus est doctissimus Grammaticus, quique eum hac parte sequi non dubitavit, Laurentius Valla lib. III. Elegant. cap. XXXIII. Nam usurpat eam Tullius, cùm alibi, tum oratione pro Roscio Comœdo: *Itaque, qui ne in novissimis quidem erat histrionibus, ad primos venit comœdos.* Quemadmodum nec refugêre Galba*, D. Brutus†, & Cassius‡, epistolis iis, quæ Ciceronianis sunt admixtæ. Frequentat etiam Jul. Cæsar libris de bello Gallico: ut mittam cæteros. Nempe ubi *novissimi* vox novitatem exuere jam cœperat usu multorum, nec amplius elegantioribus ingeniis eâ uti religio fuit.

† Lib. 12. cap. 10.

* Lib. 10. epist. 30. † Lib. 11. epist. 1. ‡ Lib. 12. epist. 13.

Interdum autem Tullius in talibus mavult ea quasi remediis quibusdam præmunire. Ut in Bruto: *Commentabar declamitans. sic enim nunc loquuntur.* Idem, ut Fabius* monet, fecit in novis *favoris* & *urbani* vocabulis. Nam epist. ad Brutum: *Eum*, inquit, *amorem, & eum, ut hoc verbo utar, favorem in consilium advocabo.* Et ad Appium Pulchrum: *Te hominem non solum sapientem, verum etiam, ut nunc loquuntur, urbanum.*

* Lib. 8. cap. 3.

Nec tamen id semper fieri est opus. Abstinere enim istis remediis licet, postquam, nova quæ fuerant, novitatem perdiderunt. Uti factum in vocabulo *cervicis.* Quomodo primus in singulari, Varrone † teste, dixit Hortensius. Monet idem Fabius ‡: qui & similia commemorat. *Quædam*, inquit, *perdurant. Nam &, quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, & quædam in usu perquam recentia: Messalla primus reatum, munerarium Augustus primus, dixerunt. Piraticam quoque, ut musicam, & fabricam, dici adhuc dubitabant mei præceptores.* Addit deinde, quæ de *favoris*, & *urbani*, & *servicis* nominibus, superiùs retuli. Item quomodo Tullius ipse existimet, *à Terentio primùm dictum esse obsequium.* Nempe quia Cicero in Lælio Terentianum appellat verbum. Verùm non iccirco inter novata reposuerim, quia minimè ex eo consequitur, Tullium ignorasse, priores hâc voce usos Nævium, ac Plautum; ut rectè docet Parrhasius adversus, cùm Fabium; tum inprimis Gellium, Donatum, & Politianum. Non tamen improbo sententiam, Georgii Fabricii, qui putabat, Terentianum vocari verbum, quia Comicus hic primus in bonam usurpâsset partem, cùm antiquitus tantùm diceretur de gratificandi studio in turpi & flagitiosâ adolescentiâ.

† Lib. 7. & 9. de L. L. ‡ Lib. 8. cap. 3.

Sunt & alia aliorum. Ita Cato egregiè calumniatores dicit *vitilitigatores*, ex vitio & litigatoribus, ut Plinius* ait: vocemque *vitimagistratus* (si recta est Palmerii emendatio) de Marianis & Cinnanis vitio & per vim magistratibus creatis Sallustius † usurpat. Varro à Musis dixit *musinari*; quo post eum usus Plinius Præfat. Nat. Histor. Terentius, juxta aliquos, *funambulum* primus vertit, qui Græcis σχοινοβάτης. Cicero quoque plurima novavit, de quibus vide Ubertum Folietam lib. II. de usu & præstantiâ sermonis Latini. Inter alia primus dixit *beatitudinem*, & *beatitatem*, primo de nat. Deorum: *mulierositatem* idem in IV. Tuscul Quæst. ausus fingere: ab eodem quoque formata sunt *Syllaturire*, & *proscripturire*, lib. IX. ad Att. epist. X. Idem, ut scribit Sidonius Apollinaris ‡, primus dixit *indoloriam.* Neque enim temere lectionem hanc, quæ in omnibus prælo excusis reperitur, rejiciendam arbitror: non quod nesciam, quàm multi errores sæpe omnes obsideant codices, quia crebro ab uno universi tanquam à fonte defluxere: sed quia in glossis quoque legere est, *indoloria* ἀναλγησία: ubi ἀναλγησία legendum esse, jam diu est, cùm monuere alii; ne quis sibi hinc cum nonnemine laureolam quærat. Nec tamen ita præfractè hanc sententiam probem, ut damnem *indolentia*; quomodo disertissimus Muretus * legendum putat; ac in codicibus aliquot inveniri, auctor est P. Colvius †. Certè quòd *indolentia* vox usurpatur aliquoties à Tullio, id nihil prohibet, quò minùs is primus eâ usus sit. Res eò magis anceps, quia optimi quique MSSi codices, nec *indoloriam*, nec *indolentiam* habent, sed *indoliam*; quemadmodum testatur quoque Carrio ‡. Liquidior res de voce *essentia*, quam non Sidonius modo

* Præfat. in nat. hist. † Epist. Cnei Pompeji ad Senatum in 3 Histor. ‡ Epistolâ carmini 14 præmissâ. * L. 15. Var. Lect. cap. 10. † Notis ad Sidon. ‡ Lib. 1. Emend. cap. 16.

eàdem

eâdem epistolâ à Cicerone primitus inventam scribit; sed & Seneca alicubi*; nisi quis certissimam Mureti † emendationem in dubium revocet. At à Sergio Fabiano (malè ab Aldo, *Sergio Flavioque*, editum) hunc vocem novatam esse, scribit Quinctilianus ‡: credo, quia is primus *essentia* nomen trivit. & alia plurima novavit. Budæum, cùm id Plauti verbum appellat*, planè memoria fefellit.

*Epist. 59. † Lib. 15. Var. Lect. cap. ult. ‡ Lib. 8. cap. 3. * Annot. in Pandect.

Nec quocunque alicubi Tullius utitur, id ubivis locum habet. Siquidem distinguere oportet inter ea, quæ in epistolis, vel in orationibus, quæque in philosophicis, usurpat: ubi major libertas. Uti & alias, in rebus amœnis. Velut in Catone majore: *Terra*, inquit, *cum gremio mollito & subacto sparsum semen excepit: primum id occæcatum* (ita potius, quàm *occatum*, legendum esse, monuit Victorius †) *cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepefactum vapore, & compressu suo diffundit & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque erecta geniculato vaginis jam quasi pubescens includitur: è quibus cum emersit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum.*

† Lib. 2. Var. Lect. cap. 24.

Nec tamen omnia illa Ciceronem habent auctorem; quæ huic tribuuntur ab hominibus eruditissimis. Quale, est *floccifacteon*. Quomodo Malaspina, & alii quidam legendum putant lib. I. ad Att. epist. XIV. At vehementer ea mihi vox suspecta est, cùm aliis de caussis; tum quia, si hac usus, foret, tam insolentis compositionis meminisset Fabius, aut Sosipater, aut Diomedes, aut Priscianus, aliusve eorum, qui de vocibus novatis egerunt.

Longè autem major poëtis est novandi libertas, quàm Oratoribus. Inprimis verò hac sibi in parte indulgent Græci. Homerum certè plurima novâsse, auctor est Plutarchus in vitâ Poëtæ. Istiusmodi est ἀρητὴρ, ut Aristoteles quoque in Arte Poët. monet. Utitur eo Homerus initio Iliados α:

Οὕνεκα τ̀ Χρύσιω ἠτίμησ' ἀρητῆρα ‡:

Quo loco ἀρητὴρ vocatur ὁ ἱερεὺς * ab ἀρᾶν †, quasi *precatorem* dicas. Idem Aristoteles alterum quoque inibi exemplum ponit; at de cujus auctore non constet. Id est ἐρνύγες, pro *cornibus*, ab ἔρνος. i. *ramus*: ut geminum sitilli Maroniano ‡:

Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.

Et hæc quidem derivatione sunt facta.

‡ Quia contumeliâ afficit Chrysen sacerdotem. * Sacerdotes. † Preces. ‡ Ecl. 7.

Inprimis verò innovare solent compositione. Cujus generis exempla passim se offerunt. Sed epico, & lyrico, fugiendæ sunt compositiones dithyrambicæ: quâ parte lasciviunt comici ad risum captandum. Quomodo, Athenæo teste *, Bryson ille, de cujus tetragonismo Aristoteles mentionem facit in Logicis †, ab Ephippo Comico ‡ dictus est Βρυσωνοθρασυμαχειοληψικερματων. Eo significabat, Brysonem Thrasymacho esse in disputando similem, ac sordidi lucelli amore vel minutum accipere numulum. Complura hujus generis invenies apud Aristophanem. Uti in Fucis:

Ὀρθροφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρων τρόπων.

Hieronymus Wolfius reddit:

Rectingredientibusycophantijuridicimiseris moribus.

Sed Joh. Hartungus secundâ syllabâ post θ putat omissum ε, ut sit ὀρθροφοιτο &c. atque ita vocabulum hoc de iis fuerit confictum, qui diluculo surgunt, quò in forum eant ad exercendas sycophantias, ac proinde miseram agunt vitam.

* Lib. 11. † Analyt. Poster. lib. 1. cap. 9. & in Sophist. elench. cap. 11. ‡ In Naufrago.

Nec Comici modo his gaudent; sed etiam epigrammatum scriptores. Uti Ἀνθολογίας lib. I. Epigr. εἰς γεωργικόν.

Ἀγροχίτων ὁ φύλαξ ὀρεοζυγακαμψιμέτωπος.

i. *At molliter vestitus custos fera ac flexijuga frontis:*

Ubi ὀρεοζυγακαμψιμέτωπος è quatuor vocibus factum est, q. d. *feriflexijugifrontis*, sive, ut Budæus vertit, *ferisflectifrontisjugus*. Notum quoque illud Hegesandri epigramma in Sophistas: quod feliciter transtulit Scaliger in Conjectaneis in Varronem. Hujusmodi verba Aristophanes vocat μυριάμφορα. Neque enim hoc vocabulo significantur μυρίων * ἀμφορέων ἄξια, prout exponit Suidas: sed potiùs ἀμφορεὺς † πληρῶσαι δυνάμενα. Horatius ‡ appellat

— ampullas, & sesquipedalia verba.

* Decies mille amphoras æquantia. † Quæ totas amphoras implere valeant. ‡ Epist. ad Pisones.

Quamquam nec de ampullarum voce displicet sententia Yvonis Villiomari *, hoc est, Josephi Scaligeri qui ampullas ad ἀμφώτιον †. putat pertinere; unde interpretatur tumida, turgentiaque: *sesquipedalia* autem refert ad vocabulorum magnitudinem.

Satis etiam hac parte luxuriant poëtæ Latini, tam tragici, quàm comici. Ac multa quidem derivatione fingunt. Quomodo Paccuvius in Hermionâ ‡ ait:

Currum liquit, chlamyde contortâ astu clypeat brachium.

* Advers. Titium lib. 2. c. 9. † Sententiam. ‡ Apud Nonium in Clypeat.

Pro quo molliùs dixit Livius in XXV. *Paludamento circa lævum brachium intorto. nam ne scuta quidem secum extulerant.* Plauti est in Trinummo *ipsissimus*, in Persa *geminissimus*. Nec poëtarum alii refugiunt; præsertim in conviviis, amoribus, & aliis id genus. Ut Cn. Matius in mimiambis: quibus, ob nova verborum figmenta, delectari mulcerique aures suas, dicebat Antonius Julianus. Gellium vide lib. XX. cap. IX. Sed in hoc ejus scazonte,

Columbatimque labra conserens labris,

ut secundâ sede jambus sit, *columbulatim*, à *columbulus*, rescribendum videtur. Horatius etiam, dum concessum docet *. *Signatum præsente notâ procudere nomen*, ipse vocem fingit, quæ respondeat Græcæ φθίγξασθαι. Ait enim:

— Ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor?

* In Arte.

Puto, & novè dixisse Martialem †:

Carnarius sum, pinguiarius non sum.

† Lib. 11. epigr. 101.

Multa etiam compositione innovarunt. Quomodo Lævius in Alcestide vituperones suos vocat *subducti supercilicarptores*. Ita enim junctim apud Gellium legi debet lib. XIX. cap. VII. Ubi vocem eam refert inter *nimium poëtica, & prosæ orationis usu alieniora*. Similiter neque orator cum Livio Andronico ‡ dicat:

*Tu cornifrontes * pascere armentas soles.*

Aut cum Paccuvio †:

— Nerei
Repandirostrum, incurvicervicum pecus.

‡ Apud Non. in Armenta. * Scal. curvifrontes. † Apud Varronem lib. 4. de L. L. & Fabium lib. 1. cap. 5.

Vel cum eodem ‡, *rudentisibilus*, pro quo Cœlius ad Ciceronem * molliùs dixit *rudentum sibilus*. Neque Plautus hac parte imitandus Oratori. Et tamen Comicus ille sæpius pro loco, tempore, personâ, decenter talia usurpat. Velut cùm ridiculæ in Epidico † fingit, *perenticida*, quasi dicas peræ cæsorem (*pericidam* tamen maluissem, quod propiùs à *paricida* abit:) aut cùm Curculione ‡ quendam, ob marinum sive nauticum vestitum, vocat *halophantam*:

Halophantam, inquit, an sycophantam hunc magis esse dicam, nescio.

‡ Apud Varronem in 4. de L. L. * Lib. 8. epist. 2. † Act. 3. sc. 2. ‡ Act. 4. sc. 1.

Quamquam aliter hac de re Festus, qui *halopantam* legit, ab ἅλη, id est, πλάνη, & πάντα, ut omnia mentientem significet. Nec invenustè idem Bacch. * dentes nominat *nucifrangibula*, quia nuces frangunt: & pugnos simili ratione appellat *dentifragibula*. Idem in Pœnulo Pœnum Hannonem vocat *bisulcilinguam*. Ejusdem quoque in Trinummo est *turpilucricupidus* †, & *latebricola* ‡.

Sunt & alia id genus apud satyricos, & alios. Uti apud Lucilium sat. XXX. *.

Imberbi androgyni barbato machocinado.

Idem poëta cochleam vocat †,

Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam.

* Act. 4. sc. 2. † Act. 1. sc. 2. ‡ Act. 1. sc. 3. * Citat Nonius in Imberbi. † Apud Cic. 2. de Divin.

Cave enim cum Erasmo ‡, aut Petro Crinito ⸸, testudinem intelligas: quæ sanguine cassa dici nequit, cùm sanguinem ejus mederi oculorum suffusioni scribat Plinius lib. XXXII. cap. II. Nimirum imposuit utrique, quòd Tullius duas junxerit ænigmaticas definitiones, cochleæ unam,

‡ Coll. 3. cent. 3. ⸸ Lib. 11. de honest. discipl. cap. 7.

unam, alteram testudinis; quarum utrâque animo confusius obversante, alteram pro alterâ posuêre. Catulli item est *herifugus*; & *fluctisonum*. Ejusdem est †.

† Carm. de Atti de.

Ubi cerva sylvicultrix, ubi ager nemorivagus.

Item:

Ubi capita Mænades vi jaciunt hederigera.

Laberii est de ariete:

Reciprocicornem, lanicutem, testitrahum.

‡ Cap. 1. Habes apud Tertullianum in scholastico scripto de Pallio ‡. *Testitrahum* autem dixit, quia testes suos trahere videatur, ob eorum magnitudinem. Eodem Tertulliani libro, ex scriptore nunc ignoto, Hercules dicitur *scytalosagittipellifer*; quia tria hæc, scytalen, sive clavam, sagittas, & pellem, ferret. Phædrus quoque, quâ formâ Catullus dixit, *sylvicultrix, & nemorivagus*, eadem ipse ait *, *Sus nemoricultrix*; quamvis vulgò edatur, *nemoris cultrix*. Geminum quoque illud P. Syri de ciconiâ:

* Fab. 35.

Pietaticultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exulhiemis.

Est & elegans compositio, cùm Ausonius fingit *volucripes, & lentipes* †; item.

† Epist. 21.

Femina quæ jungat, quod volonolo, vocet ‡.

‡ Epig. 38.

Hujusmodi compositionis novitate mirificè delectabatur Angelus Politianus, ut quoque scribit Crinitus *. Veruntamen vix aliter, quam in versu, iis uti licet. Multa enim horum non sine flagitio orationi, vel etiam epistolæ, interseras. Inprimis verò à prosâ sequestrari debent, quæ, ut dixi, plurium sunt syllabarum; ut quæ haut multùm abhorreant à dithyrambicis: quâ de re aliquid etiam dicetur, cùm de verbis agemus † magnifici characteris.

* Lib. 2. de honest. disc. cap. 13.

† Lib. 6. cap. 4.

Longè quoque alia ratio eorum, quæ novata sunt vulgi imperitiâ; ut cùm pro *albore*, aut *nigrore*, dicunt *albedinem*, & *nigredinem*: alia verò eorum, quæ novarunt docti; inprimis, si non auctore modò commendentur, sed etiam necessitate, & elegantiâ. Cujus generis plurima jam vidimus.

Nec tamen hoc ita intelligi debet, quasi nostri ævi hominibus planè ademta sit fingendi potestas. Rectè Horatius ‡:

‡ Epist ad Pison.

—— Licuit, semperque licebit,
Signatum præsente notâ procudere nomen.

Scitè sanè Theodorus Gaza, cùm alia finxit, tum *depedes, deplumes*, & *depiles*: quæ planè gemina istis Tertulliani, qui *bestias exungues, & excornes* vocat. Atque hujusmodi ille imitatione finxit Græcorum: idque in serio argumento. Quod magis etiam, ut superiùs monui, concessum est in amœnis, & ludicris. Philippus quidem Beroaldus non inveniusse hoc in genere lusit. Nam cùm is Bononiæ, quâ in urbe publicè humanitatis studia docebat, aliquando à contubernalibus suis Polonis interrogatus esset, quomodo Latinè appellari posset edulii genus, quod ipsis apposuerat, (erat autem, quod vulgò *tartam* vocant, sive quasi *tortam*, à torquendo, sive ἐκ [illegible], & unius literæ adjectione, à Latino *tractâ*, quo usus Cato) lepidè respondit, *herbicaseoviuum* vocari, quia ex herbis, caseo, atque ovis, conficeretur. Ac festivum hoc responsum ab auditoribus cum risu exceptum est. Nec certè id hilo deterius est, quam veterum *suovitaurilia*: quomodo, Fabio teste, vocabant sacrificii genus, quia fieret sue, ove, tauro: nisi potiùs *solitaurilia* dixere; quod longè est verisimilius, ob ea, quæ scribit de hoc Festus, item Charisius lib. primo.

Qui cùm multa hodie ignorentur vocabula, quæ olim erant nota; major nobis injecta est fingendi necessitas, quàm veteribus illis: qui tamen ipsi etiam conquesti fuere de linguæ suæ paupertate, vel, quod amplius est, egestate. Seneca epist. LIX. *Quanta verborum nobis paupertas, imò egestas sit, nunquam magis, quam hodierno die, intellexi.* Plinius lib. IV. epist. XVIII. *Inopiâ, ac potiùs, ut Lucretius * ait, hâc egestate patrii sermonis.* Eodemque modo, at in re aliâ, hæc distinguit vocabula M. Tullius in Paradoxis †: *Itaque istam paupertatem, vel potius egestatem ac mendicitatem tuam, nunquam obscurè tulisti.* Et Ovidius in primo de Arte:

* Lib. 1. & 3.
† Paradox. ult.

—— Alter egens, altera pauper erat.

Ac Martialis quoque ‡, Nestorem deridens; qui, cùm egens esset, pauper dici volebat, hoc pacto claudit epigramma:

‡ Lib. 11. epig. 33.

Mentiris, vanoque tibi blandiris honore.
Non est paupertas, Nestor, habere nihil.

Satis de novatis.

IX. DE SCRIPTORUM DELECTU.

QUæcumque verò hactenùs de verborum delectu diximus, ea nullius, vel exigui usus erunt, nisi delectu etiam utamur in scriptoribus legendis, atque imitandis. Sunt autem scriptorum quatuor ætates: nempe uti hominum apud poëtas. Sed poëtis, ut verbis ipsorum * utar,

* Ovid. 1. Met.

Aurea prima sata est ætas.
—— Subitque argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Tertia post illam successit ahenea proles.
—— De duro est ultima ferro.

Ætates verò linguæ Latinæ contrario ordine procedunt. Nam à ferrea, & mox ænea, per argenteam ad auream deventum est. Ad ferream ætatem refer hymnos Saliares tandem vix sacerdotibus suis intellectos. item leges XII. Tabb. & columnam rostratam C. Duillii, quæ hodieque visitur Romæ.

Ænea ætas incipit à Livio Andronico. Atque eò pertinet *Ennius, ingenio maximus, arte rudis*; ut de illo Naso † scribit: Cæcilius, *malus Latinitatis auctor*, ut eum vocat Tullius ‡: Accius & Paccuvius, quos vomere ait Martialis *. Nec dispar aliorum ratio; nisi quòd, jam horum temporibus, quidam cultiores cæteris fuerunt: ut sermo eorum tanto aliorum exsuperet phrasin, quanto argentum præstat æri. Talis est dictio Plauti, ac Terentii inprimis. Auream voco ætatem, quæ Ciceronis, Cæsaris, Virgilii, Horatii, & æqualium temporibus effulsit. Postea verò sermo Romanus retro fluere, ac quasi ex aureo in argenteum iterum commutari. Quod jam, Tiberio imperante, contigit: ut ex M. Senecæ †, Fabii ‡, & aliorum * querimoniis, constat. A temporibus autem Severi auspicari liceat æneam ætatem: quæ tandem in ferream desiit, postquam variarum gentium irruptione Romani ipsi facti sunt barbari.

† Lib. 2. Trist.
‡ Lib. 7. ad Att. epist. 3.
* Lib. 11. epist. 91.
† Præfat. in Controv.
‡ Lib. 2. cap. 6.
* Auctore dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ.

Eos igitur maximè imitari oportet, qui aureâ ætate vixerunt: ac ante omnes M. Tullium, *eundem in dicendo virum*, ut Fabius † eum vocat: quique (ut porrò Fabii ‡ verbis insistam) *apud posteros id consecutus, ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentia habeatur. Hunc igitur spectemus, hoc propositum sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placebit.* Et quid vetat Plinii etiam elogium adscribere? Hunc dicitur * M. Cicero *primus in toga triumphum linguaque lauream meritus, & in facundia Latiarumque literarum studio parens.* Neque tantus in dicendo vir, à quo *exiluisse Romanam facundiam* etiam L. Seneca † ait, in proprietate sermonis, de qua nunc potissimùm agimus, cuiquam cesserit. Quàm enim curiosè eam observarit; vel illud argumento fuerit, quod dicam. Fuit, cùm existimaret, *inhibere remos* idem esse, ac *retinere*; eoque, ut auriga equos inhibet, quò cursum sistat, ita etiam remos inhiberi putaret, cùm sustinentur. Postea ex nautis didicit, inhiberi remos, cùm remiges, alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè cessandum putavit, usque dum ejus rei, & Atticus, & Varro, monerentur, quo in secundo Academicarum Quæstionum libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse, indicant hæc Tullii verba ad Atticum epist. XXI. lib. XIII. INHIBERE *illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar, sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi, didici heri, cùm ad villam nostram navis*

† Lib. 10. cap. 2.
‡ Libri ejusdem cap. 1.
* Lib. 7. Nat Hist. cap. 30.
† Epist 40.

appel-

appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῇ remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi forte mutavit. Quod si de voculâ etiam ita laboravit Tullius; nihil mirum, si viro, ut omnium eloquentissimo, ita proprietatis adeò amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de L. L.; si item omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illis minor futurus, si totum his se studiis dedisset, eidem dicaret libros suos de analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latine loquendi accuratissimè scripsit Cæsar; primoque in libro dixit, verborum delectum originem esse eloquentiæ.*

Huic ipsi Cæsari, atque item Terentio, ob proprietatem ac nativam Romani sermonis elegantiam, proximum post Tullium damus locum. Sanè, quàm præclarè de utroque senserit Cicero, cognoscimus ex iis, quæ de utroque

* Lib. 7. epist. 3.

scripsit. De Terentio quidem ad Atticum * ait hoc pacto: *Secutus sum, non dico Cæcilium:* Mâne ut ex portu in Piræeum: *malus enim auctor Latinitatis est; sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam sermonis, putabantur à C. Lælio scribi:* Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræeum. Hactenus Cicero. De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detractâ: sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit.* Eodem libro ait: *Illum fere omnium Oratorum Latinè loqui elegantissimè: nec id solum domesticâ consuetudine, ut dudum Læliorum & Domitiorum familiæ: sed, ut perfecta esset illa bene loquendi laus, multis literis, & iis quidem reconditis, & exquisitis, esse consecutum.* Alia etiam ibidem in hanc mentem invenies.

Quod siquis quærat, quibus post tres hosce locus debeatur,

† Lib. 2. cap. 6.

dicam illud Fabii † verbis, *ut quisque erit Ciceroni simillimus.* Quales Nepos, Livius, Vellejus, Curtius, Fabius, & alii fere, qui vel Ciceronis ævo vixere, vel non ita magno distant intervallo. Ac in orationibus quidem Tullianam inprimis imitabimur dictionem, & eorum, qui proximè ad Ciceronem accedunt. In epistolis verò (quæ, ut Artemon apud Demetrium auctor est, eodem modo, quo dialogi, scribi debent) aliquanto alia ratio est. Nam in his optimè Tullio comitem dabimus, non Terentium modò, sed, ubi firmatius erit judicium, etiam Plautum. Quos cùm dico, Agellium non excludo, cùm nemo feliciùs expresserit Comicorum phrasin: ut de eo audiri non debeant doctissimi Hispani duo, Ludovicus Vives, & Antonius Augustinus. Nempe concoquere non poterant, quòd vituperasset, vel saltem malignius laudâsset L. Senecam, itidem hominem Hispanum. Nobis ut de Seneca judicium Agellii displicet, ita de Agellii dictione audire

‡ Judicio super Seneca, ejusque scriptis.

malumus Justum Lipsium ‡, qui ait, eum *veteres Comicos, & Latii puritatem, sectari, & exprimere:* item elegantissimi ingenii & exquisitæ doctrinæ virum, Florentem Christianum *, cui vocatur, *optimus linguæ Latinæ auctor, & sine adfectatione, aut ἀρχαιολογίᾳ, antiquarius.*

* Notis in Acharnenses Aristophan. p. 19.

Juvabunt quoque plurimùm, & hic, & in omni sermone fragmenta illa veterum Jurisconsultorum, Justiniani jussu redacta in quinquaginta malè Digestorum libros. In quibus tanta est sermonis proprietas ac elegantia, ut optimus linguæ Latinæ censor, Laurentius Vallensis †, dicere non

† In proœmio lib. 3. Elegant.

dubitârit, si lingua Latina periisset, ex solis eam instaurari posse Pandectis. Adulta verò ætas hisce succenturiabit Sallustium, Tacitum, Senecam: quos primæ qui ætati quoque commendatum eunt, nemini sapienti, scio, hoc suum consilium probabunt. Siquidem cùm, firmatâ ætate, soleant omnes judicii falce resecare luxuriantem juventutis dictionem: aridi profectò fiant necesse est, qui primâ ætate breves illos subtilesque scriptores imitandos sibi proponunt. Quare mustex quidem ætati commendamus inprimis lacteam copiam ac facilitatem Ciceronis; quem & aliquandiu solum legi volumus, quo in sanguinem vertatur, ac succum. At postquam habebit oratio lineamenta corporis, ac Romani sermonis habitum, tum demum legendi breves illi. Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cujus dictionem tantopere celebrat antiquitas. Audiamus, quæ Tullius ex persona L. Crassi refert in III. de Oratore: *Equidem, cùm audio socrum meam Læliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem servant, quòd multorum sermonis expertes ea tenent semper quæ prima didicerunt) eam sic audio, ut Plautum mihi videar, aut Nævium, audire.* Plinius quoque, cùm laudare ob sermonis munditiem vellet epistolas ab Eurici vel Septitii Clari uxore scriptas, *Plautum*, inquit, * *vel Terentium, metro solutum legi credidi.*

* Lib. 1. epist. 16.

Agellio idem nunc † *verborum Latinorum elegantissimus* dicitur; ubi cum Henrico Stephano *eligentissimus* legendum puto: nunc eidem vocatur ‡ *Latinæ linguæ decus:* nunc *lingua atque elegantia in verbis Latina princeps.*

† Lib. 1. cap. 7.

‡ Lib. 19. cap. 8.

Imò L. Ælius Stilo Præconinus, Varronis præceptor, atque, ex ejus sententiâ, Varro ipse, dixere, *Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent:* quemadmodum Fabius ‡ testatur. Sed huic Varronis judicio non uno modo occurri solet Nicolaus Loënsis, vir doctissimus, in Epiphyllidon libris *, arbitratur, eum hoc loco per *sermonem* intelligere facetias: idque propterea, quia, Plautinos sales à proavis laudari solere, etiam Horatius † dicat. Eo autem modo *sermonem* pro facetiis dicere autumat, quo Græci, & eorum imitatione Plautus, identidem appellant logos. Sed, ut liberè dicam, inficetum hoc, vereque logos arbitror: ac adeo ridiculos, ut si ἀγέλαστος ‡ ille Crassus audisset, haut aliud fuerit facturus, quàm, quod egit, cùm asinum vidit comedentem carduos.

‡ Lib. 8. cap. 1.

* Lib. 18. cap. 9.

† Epist. ad Pisones.

‡ Risus expers.

Faciliùs eidem assensero, cùm *sermones* ita interpretatur in altero. Varronis loco, qui adducitur ‡ è Parmenone, ubi sic scripserat: *In argumentis Cæcilius palmam poscit: in ἤθεσιν Terentius: in sermonibus Plautus.* Quo loco etiam doctissimus Andreas Schottus * per *sermones* intelligi sales putavit. Interim nec hujus loci sententiam penitus assequuntur: quod, ut pareat, scito opus, tria in comœdia spectari: primùm argumenti inventionem, ac οἰκονομίαν, sive *ordinem:* deinde τὸ ἠθικὸν, sive *hominum mores*, qui pro persona cujusque, si uspiam, sanè in comœdia, aptè exprimi debent: tertio autem loco φράσιν, seu *elocutionem*, quæ non verba modò, sed etiam διάνοιαν †, respicit. In primo horum, ait Varro, Cæcilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum.

‡ A Nonio in Poscere.

* Nodorum Ciceronis lib. 3. cap. 10.

† Sententiam.

Ex quo eadem cognoscimus, caussam non esse, cur, cum eodem Loënsi, pro *argumentis* rescribamus πάθεσι. Quamquam id aliquando non displicuerit mihi: nimirum propter illa ejusdem Varronis, quæ ex quincto de L. L. Carisius ‡ adducit: ἤθη *nulli alii servare convenit, quàm Titinnio, & Terentio:* πάθη *verò Trabea, & Attilius, & Cæcilius, facilè moverant.* Nunc non tanti illud videtur, ut iccirco adsensionem adjungam Loënsi. Nam nihil prohibet, quo minùs idem Cæcilius, & argumentis, & ciendis affectibus, vicerit. Nec ea est affinitas inter duo hæc vocabula, *argumenta & pathe*, ut verisimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupasse.

‡ Extremo lib. 2.

Vidimus de iis, qui, ne Varro præclarè adeò de Plauti stylo sensisse videatur, verba ejus in longè aliam sententiam deflectunt. Venio nunc ad istos, qui illud quidem agnoscunt, in sermone ab eo Plautum omnibus præferri: sed hac parte togatorum doctissimum esse audiendum negant: quippe hominem antiquarium, qui passim penè desitis usus sit, ut inprimis cognoscimus ex fragmentis ejus, quæ apud veteres grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, unà cum Sisenna, annumerari illis, qui cum antiquo, quàm cum ævo suo, loqui maluissent. Nempe eodem illum morbo laborasse volunt, ac principem historicorum Crispum Sal-

lustium; qui & ipse veteri epigrammate incessitur, quòd verba sua sublegerit Porcio Catoni; cujus dictio dura ac horrida, Ciceronis * etiam judicio, fuit. Atque hunc in modum disserunt illi: qui si non aliud volunt, quàm aureâ ætate, quam dixi, Oratori magis convenisse dictionem Ciceronis, vel Cæsaris, quàm Plauti, & æqualium: equidem lubens iis suffragor. Nam Tullii temporibus sermo vetus multùm erat mutatus: Oratori autem, cui sæpe in populo orandum erat, non aliâ utendum oratione fuit, quàm populari, atque usitatâ. Eoque sic ei Plautus erat lex linguæ Romanæ, ut lima eidem esset Terentius, vel siquid Terentio tum cultius foret. Quare, ut Plauti ætate, Musæ (sic more veterum loqui liceat) sermone non alio usuræ erant, quàm Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuisse: ac ætate Ciceronis, & Cæsaris, si sermonem cum Romanis serere vellent, Tullii, Cæsaris, & æqualium more, id fuisse facturas. Nec enim Dearum (ut sic dicam) fuisset, incultiùs loqui, quàm hominum elegantiorum. At quis nescit, aureâ horum ætate, magis excultam fuisse linguam Romanam, quàm secundo bello Punico, cùm Musæ in rudi illâ & efferâ Romuli gente pedem primùm posuissent? Sed ista licet fateamur non inviti: non tamen consequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod ut liqueat magis, tria hæc tempora distinguemus; illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat; & præterea tertium, quo nos sumus. Plauti ætate ne Oratorem quidem dedecebant archaismi, & voces illæ antiquæ, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis verò ætate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non usque adeò consuetudini adstringebantur hi, qui non dicerent, sed scriberent; atque eruditis magis scriberent, quàm vulgo. Nempe uti necesse non est, ut vasa, quibus utimur, formam semper habeant usitatam; sed etiam vetera delectant, dummodo mundicies adsit: ita, qui scriberent hominibus doctissimis, non semper aversabantur antiqua, modò rem purè ac propriè exprimerent. Nostro verò ævo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latinè dicturo: quia non ampliùs in populo, (postquam ne in Latio quidem Latinè loquuntur) sed in consessu fere doctorum dicendum est. Quamobrem minimè eos audimus, qui Varronem, Crispum, atque alios, optimi ævi scriptores, eo nomine culpant, quia non planè sequantur consuetudinem sui temporis: multoque minùs eos audimus, qui ad Tullianam phrasin omnia exigunt, quæ hodie scribuntur. Nec enim tam inops est lingua Latina, ut uno solum modo aliquid Latinè dicatur. Multa bona apud Tullium; sed & apud Plautum: in quo Romanorum doctissimi summam agnovere sermonis castimoniam. Eoque persuasissimum habemus, juventuti, postquam nativum illum vultum, veraque Latini sermonis lineamenta, imbiberit è fonte Tulliano, non modò Terentium, Cæsarem, alios, qui propiùs ad Tullium accedunt; sed Plautum etiam, multum diuque esse versandum. Tantùm judicium in delectu desidero. Primùm in archaismis, & penè desitis; quæ nec ubique, nec semper locum habent: ut superiùs satis diximus. Deinde in iis, quæ Comicus ille finxit ad risum captandum. Multa enim apud eum decorè dicuntur à servo, aut lenone; quæ si orationi nostræ inserantur reddamus eam protritam, ac plebejam. Quale est, cùm servus ait †, *expuere lachrymam.* Suntque apud eum complura hujus generis: quæ extra scenam non habeant locum: nisi fortè cum familiari amico, sermone, vel epistolâ, visum erit paullùm nugari.

Hæc pluribus persecuti sumus, quia non cujusvis est, de stylo judicium ferre. Nempe, ut optime ait Longinus: ‡ ἡ γὰρ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστι πείρας τελευταῖον ἐπιγέννημα.

* In Bruto.

† Pseud. act. 1. sc. 1.

‡ *Judicium de sermone ex multo usu postremò adnascitur.*

X. De perspicuitate generatim, ac particulatim de homonymia.

Vidimus de priori Elegantiæ parte, quæ in Latinitate consistit. Accedo nunc ad alteram, quæ est perspicuitas. Hæc cùm summa sit orationis virtus, invenias tamen, qui obscuritate operum nomen eruditi affectent. Eleganti hos epigrammate ridet Martialis * quod eo lubentiùs apponam, quia familiaris ille morbus est juventuti:

Scribere te, quæ vix intelligat ipse Modestus,
Et vix Claranus, quid, rogo, Crispe, juvat?
Non lectore tuis opus est, sed Apolline, libris.
Judice te, major Cinna Marone fuit.
Sic tua laudentur: sane mea carmina, Crispe,
Grammaticis placeant, & sine grammaticis.

Obscuritatem autem adferunt orationi, non solùm verba prisca, ac novata, de quibus, cùm de verborum delectu ageremus, satis diximus: sed etiam ὁμωνυμία, ἀμφιβολία, παρένθεσις, βραχυλογία, ἀποδόσεις omissa, vel longiùs reddita, μακρολογία, ὑπερβατὸν, ἀναστροφὴ, & σύγχυσις.

Ὁμωνυμίας ambiguitas ex eo oritur, quòd aliquid diversas habeat significationes. Nec ea tantùm in privis est vocibus; sed etiam conjunctis. Sic tamen, ut non sit hujus loci; quæ ex constructione provenit. Ut omnino falsus sit Petrus Victorius, qui, etsi videat, Aristotelem in secundo Rhetoricorum disertum dicere, λόγου ἄξιος †, exemplum esse ὁμωνυμίας: eo tamen, quia gemina hic vox est, propriè esse ἀμφιβολίαν existimet.

Nec tamen ὁμωνυμία est, quoties vox usurpatur in se ὁμώνυμος. Nam etsi *taurus* & animal sit, & mons, & signum in cœlo, & nomen hominis, & radix arboris, teste Fabio ‡: imò etiam, ut Diomedes ‡, & Suidas *, testantur, notet τὸ αἰδοῖον τοῦ ἀνδρός; unde *lastauri* † vox de rabidis ‡ in Venerem: non tamen ambiguè loquitur astrologus, cùm, sidera enumerans, tauri meminit: quemadmodum neque, cùm canem, lyram, aut delphinum nominat: quia ex naturâ materiæ, de quâ agit, manifestum est, quomodo his vocibus utatur. Quod si quandocunque vox πολύσημος ‡ fuerit, ambigua sit futura oratio: vix unquam erit, ut non ambigua sit. Nam quamvis docet Philosophus, esse alia ὁμώνυμα, alia συνώνυμα: tamen illa, quæ unius ratione συνώνυμα sunt, ratione alterius ὁμώνυμα esse possunt: ut, non omnino absonâ sententiâ, *philosophis quibusdam* (eosque inter Diodoro) *nullum videatur esse verbum, quod non plura significet*; quemadmodum scribit Fabius *. Quare tunc tantummodo ὁμωνυμία statuenda est, quoties ambigua videri queat loquentis sententia. Ita ancipiti voce, ac sententiâ, jactabat Tullius †, *Octavium laudandum, & tollendum, cum aliud diceret, aliud intelligi vellet*, ut inquit Vellejus. Et Octavius venienti ad se Tullio, suaque merita commemoranti, pari ambiguitate dicebat, *quod postremus accederet amicorum*; ut auctor est Appianus. Simile est illud Juliani rhetoris ‡: *Adolescens hic sine controversia disertus est.* Videri poterat id velle, absque dubio eum esse disertum: sed significabat, utcunque controversia ipsa, quam tractare debebat, esset ἄπορος, &, ut Gellius vertit, *inexplicabilis*; tamen ea, quæ subitariâ dictione, & magnâ vocum turbâ fudisset, principia nescio quæ fuisse, de quibus satis conveniret: ac proinde ea solùm dixisse, quibus nemo contradiceret: ut disseruerit sine controversia, quia controversia non est, nisi aliquid in utramque partem agitetur: quod hîc non fiebat, quia non ea tractâsset, in quibus cardo rei versaretur; sed in quibus vidisset luxuriare inprimis posse orationem suam. Hoc paullo pluribus explicandum putavi, quia, ut non penitus mentem Juliani assecutus sit Robertus Titius ‡, cui & Scipio Gentilis * subscribit: tamen nec satis eam perspexit Yvo Villiomarus †, hoc est, Josephus Scaliger. Neque enim ex eo, quòd controversia utrimque posset disputari, consequitur, sectatorem Juliani alia attulisse, quàm aperta certaque. Sed de isto satis. Subdam nunc exemplum non dissimile hominis Græci, Agesilai nimirum, qui dicebat, se nescio quot millibus sagittariorum ex Asia expelli. De militibus eum loqui crediderit aliquis. Sed innuebat, Græciæ principes à Persarum rege, atque id suasu Cononis, cor-

* Lib. 10. epigr. 21.

† *Honore dignus, vel de quo par est haberi sermonem.*

‡ Lib. 8 c. 2. quod est de perspicuitate.

‡ Lib. 2 c. de amphibolia.

* In ταῦρος.

† Apud Sueton. de claris grammaticis in Lenæo.

‡ Suidas in λάσταυρος. & Hesychius apud quem perperam legitur λάσταυρος.

‡ *Plura significans.*

* Lib 7. cap. 10.

† Lib. 11. ad Famil. epist. 20. & lib. 15. ad Att. epist. 5.

‡ Apud Gellium lib. 9. c. 15.

‡ Locorum controv. lib 1. cap. 1.

* Comment. in Appuleii apolog. num. 662.

† Animadversionibus in Titii lib. 1. cap. 1.

ruptos esse largitione numismatum, in quibus signum erat sagittarius. Auctor Plutarchus in Artaxerxe, & Agesilao, & Laconicis. Ac meminit ejus largitionis etiam Polyænus in primo strategematum. Cùm autem venustè hæc ac festivè dicta fuerint ab Agesilao, Juliano, Octavio, Cicerone: manifestum est, ὁμωνυμίας quandoque locum habere, si genio non careant.

Eleganter etiam utimur voce in se ambiguâ, cùm ita unâ accipitur significatione, ut ad alteram alludatur. Sic scitè Augustus *, cùm quidam araret paternæ locum sepulturæ, *Hoc verè*, inquit, *est patrem colere.* Etiam M. Tullius non inficetè epist. VI. lib. VIII. ad Att. *Pilia dic, non esse aequum, eam diutius habere, nec id esse vestra concordia.* Præcesserat proximè: *Audivi quartanam à te discessisse, moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset.* Sententia, quam Manutius, & alii, non satis vident, ejusmodi est: Iniquum sit, & injurium concordiæ inter te, & Piliam νεόγαμον †, febrim habere te; cum te potius oporteat habere Piliam. Allusit enim ad notionem illam habendi, quâ Comicus ait ‡, *Quis Chrysidem habuit?* Neque aliter τὸ ἔχειν accipit Aristoteles postremo habendi modo ex octo illis, quos recenset ὑστέρῳ μέρει Categoriarum.

** Apud Macrobium lib. 2. Saturn. cap. 4.*
† Recens nuptam.
‡ Andr. act. 1. sc. 1.

Ex ejuscemodi ambiguitate captare jocandi materiam solent Comici: Plautus inprimis. Ut Milite glorioso ‡:

‡ Act. 2. sc. Satin abiit.

—— Sat edepol certo scio,
Occisam sæpe sapere plus multo suem.

Ubi argutiolam quæsivit ὁμωνυμίᾳ vocis *sapere.* Talium ampla apud eum est seges.

Nihil etiam crebrius eo genere apud epigrammatum scriptores. Ita *solvendi* & *expediendi* verbis lusit M. Furius Bibaculus * in Valerium Catonem, Syllani temporis grammaticum: cùm solvere non posset æs alienum:

** Apud Suetonium de illustr. grammat. in Cat.*

Mirati sumus, optimum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Unum difficile expedire nomen.

Simile quoque illud Catulli, ludentis ambiguo *oppositi* vocabulo, quia aliter domus opposita vento, aliter pignori opposita dicitur:

Furi, villula nostra non ad austri
Flatus opposita est, nec ad favoni,
Nec sævi boreæ, aut apeliotæ:
Verùm ad millia quindecim, aut ducenta.
O ventum horribilem, atque pestilentem!

Idem in propriis fieri solet. Quale hoc Diphili tragœdi in Pompejum: *Nostrâ miseriâ tu es Magnus.* Refert Tullius ad Atticum lib. II. epist. XIX. & ex eo Valerius Maximus lib. VI. cap. II. Ipsius autem Ciceronis est pro Cluentio. *Atque etiam ipse conditor totius negotii Guttam adspergit huic Bulbo.* Idem ad Anserem, Antonii poëtam, Propertio etiam & Ovidio memoratum, festivè alludit, in Philippicis, cùm inquit: *Ex agro Falerno anseres depellantur.* Nam Anseri agrum Falernum donârat Antonius; ut Servius monet in Ecl. IX. Quâ ipsâ Maro ad eundem allusisse putatur, quando ait:

Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

Quid etiam venustius istis versibus, quos à populo in Sarmentum quendam conscriptos ait vetus Juvenalis scholiastes †?

† In sat. 5.

Aliud scriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat.
Digna dignis. sic Sarmentus habeat crassas compedes.
Rustici, ne nil agatis, aliquis Sarmentum alliget.

Ubi loqui videtur de virgâ à vite, vel arbore, resectâ, (id enim est sarmentum) cùm hominem ejus nominis designet.

Quod si dictio ambigua nihil elegantiæ adferat orationi: vel ea abstinendum omnino erit; vel voci dubiæ subjicienda est non dubia, ut ita ambiguitas tollatur. Quâ de re aliquid etiam Scipio Gentilis lib. I. Παρέργ. cap. V.

XI. De Amphibolia.

Amphibolia est constructionis ambiguitas. Erasmo hæc *, & aliis summis viris, imo & in plerisque MSSis, ἀμφιβολογία vocatur: sed corruptè, ut jamdiu monuere H. Stephanus, libello de abusu Linguæ Græcæ, & socer meus Franciscus Junius, examine enunciationum Gratiani Prosperi. Nempe ab ἀμφίβολος † quidem venit ἀμφιβολία: ab ἀμφίβολος autem, & λόγος non ἀμφιβολογία esset, sed ἀμφιβολολογία, quam vocem repudiavit Græcia, ut minimè morigerantem aurium voluptati. Ἀμφιβολία est in illo Virgilii X. Æn.

** Annotat. in c. 1. Matth. item in apophthegmate Augusti de Vettio & alibi.*
† Ambiguus.

Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris.

Ad quem locum ita Servius: *Possumus & solum Tybrim senem accipere; possumus & Castorem, si legamus, Et senior cum Castore.* Quodammodo etiam ἀμφιβολία est in illo Terentii ‡:

‡ Hecyra. act 2 sc. 1.

Itaque adeò uno animo omnes socrus oderunt nurus.

Nam & *socrus* casus recti esse potest; *nurus* causativi: & contrà. Ac consultò Poëtam extulisse ambiguè, scripsit B. Hieronymus adversus Jovinianum: quia nempe & illæ has, & hæ illas, odio prosequuntur; licet istic loci tantùm agatur de odio Sostratæ erga Philumenam, socrus erga nurum.

Mirum, nec Valerium Flaccum eam refugisse initio operis sui. Sic enim orditur Argonautica:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia natis.

Ubi dubium videtur, num *Deûm* cum *natis* cohæreat, an *freta*, quod magis placet. At Scoppa ‡ falsus, qui, dum ad posteriorem hanc consecutionem non attendit, *natis* pro *nautis* substituendum putavit.

‡ Lib. 1. Collectan. cap. 15.

Dignum autem observatione est, quod monet Hermogenes περὶ μεθόδου δεινότητος, licet multi statuant ἀμφιβολίαν in multis Homeri, aliorumque locis, in nullo tamen veteri scriptore eam reperiri: cùm, ut ὁμωνυμία non est, ubi, quâ significatione autor voce aliquâ utatur, obscurum non est; ita neque possit dici ἀμφιβολία, quoties alterutra construendi ratio, aut sententia, absurda est: quod in illis, quæ adduci solent, locis, perpetuum esse, existimat. Id utrùm ita sit, an secus, hoc loco non disputo. Ut plurimùm certè evenire lubens agnosco. Ut, siquis dicat, visum à se hominem librum scribentem. Sic Mercatore Act. II. Sc. III.

Impleantur meæ fores elogiorum carbonibus.

Ubi, ni *elogiorum* cum *impleantur* construas, inepta fuerit sententia. Proximam etiam sic scenam auspicatur:

Pentheum diripuisse aiunt Bacchas.

Ubi Pentheum direptum ait, non Bacchas: cùm posterius hoc fabulari historiæ adversetur.

XII. De περιπλοκῇ, βραχυλογίᾳ, ἀνανταποδότῳ, μακρολογίᾳ, πλεονασμῷ, et quibusdam aliis, quæ obscurant orationem.

Περιπλοκὴ seu Involutio est, cùm quid quibusdam velut tegumentis occultatur, sive quia res sunt turpes, sive quia tristes ac molestæ auditoribus, sive quia Orator non audeat id de se apertè dicere, quod tamen ad rem facit. Hæc etsi perspicuitati adversatur, quæ summa est sermonis virtus; si tamen suo loco adhibeatur, commendat & exornat orationem. Vide de hac plura apud Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Βραχυλογία est sermonis brevitas. Eam interdum virtutem, non vitium esse, Fabius * monet. Fit autem bifariam. Nam partim fit vocis præteritione, partim quia res naturâ difficiles paucis efferantur, aliæque aliis condensentur. Prioris generis βραχυλογίαν habes in illo Pliniano lib. XVIII. cap. VII. *In Transpadanâ Italiâ scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium & senas.* Pro, *vicenas, & senas.* De altero βραχυλογίας

** Lib 8. cap. 3.*

genere

genere ita Cicero in Bruto: *Huic ætati suppares Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maximè potest. Grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, & ob eam caussam interdum subobscuri.* Quamquam hæc in Thucydide obscuritas à verbis quoque provenit, ut vel illa indicant Dionysii Halicarn. * Εὐαρίθμητοι γάρ τινές εἰσιν, οἱ πάντα τὰ Θουκυδίδου συμβαλεῖν δυνάμενοι, καὶ οὐδ' αὐτοὶ χωρὶς ἐξηγήσεως Γραμματικῆς ἔνια. h. e. *Facile ob paucitatem fuerit eos numerare, qui conjecturâ omnia assequuntur in Thucydide, in quo quædam sunt, quæ nec illi ipsi intelligunt sine interpretatione Grammaticâ.* Utrumque βραχυλογίας genus in Persio habes. Unde obscuritas ejus; ac præterea à metaphoris, & crebris, & audacioribus.

* Περὶ τοῦ Θουκυδίδου ἰδιωμάτων.

Est genus βραχυλογίας, quòd ἀνακόλουθον, q. d. *inconsequens*, nuncupatur. uti & ἀνανταπόδοτον dicitur, quasi dicas inredditum, sive non redditum, aut redditione carens. Sic autem vocatur, cùm præteritur ἀπόδοσις, sive membrum illud, quod priori respondeat. Ita λόγον ἀνανταπόδοτον habes apud Euangelistam Lucam cap. XIII. 9. Κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. Vulgatus vertit, *Et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.* Budæus annotat. in Pandectas sic supplet: *Et siquidem fecerit fructus, sinas eam vivere: sin secus* &c. Estque loquendi genus Atticis familiare. Quod mirificè amat Ælianus. Usurpat & Athenæus: cujus illustre inprimis exemplum est, quod Casaubonus observat lib. VIII. Animadversionum in Athen. cap. II. Atque ut his antiquiores adducam, Aristophanis exemplum videre licet apud Budæum, loco, quo antè dixi: Thucydidis verò, Xenophontis, & aliorum loca similia adducit H. Stephanus animadversionibus in Corinthi librum de dialectis, artic. seu tmem. XV.

Brachylogiæ opponitur περισσολογία, ut quidam appellant; sive, ut aliis dicitur, μακρολογία: quæ longior est, quàm oportet, oratio. Fabius hoc exemplum adducit è Livii lib. VIII. *Legati, non impetratâ pace, retro domum, unde venerant, abierunt.* Reddit hæc quoque orationem minùs perspicuam: quia non tantùm, cùm

——*brevis esse laboro,*
Obscurus fio †:

† Horat. in Arte.

sed memoria etiam turbatur invisâ copiâ, multarumque rerum enumeratione. Unde Tertullianus libro de velandis virginibus ait: *Naturaliter compendium sermonis, & gratum, & necessarium est: quoniam sermo laciniosus, & onerosus, & vanus est.*

Macrologiæ vicinum est vitium πλεονασμὸς, cùm supervacuis oneratur oratio. Tale est hoc Hirtii, cùm, in Pansam declamans, diceret, filium à matre decem mensibus in utero latum esse: unde urbanè ei Cicero: *Quid? inquiebat, alia in penulâ solent ferre?* Autor Fabius lib. VIII. qui inibi tum tantùm, quid supervacuum, censeri docet, cùm additum, neque intellectum adjuvat, neque ornatum. Nam Maronis ‡ illud, *Vocemque his auribus hausi*, vitiosum non est; quia, quod accessit, affirmationis gratiâ adhibetur.

‡ Æn. 4.

Etiam perspicuitati repugnant ἀποδόσεις ‡ longo redditæ intervallo: quemadmodum optimè monet Dionysius Halicarnassensis περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος. Idem fit, cùm post longum tractum tandem sequitur verbum, unde priora dependent. Hyperbaton dixere. Item, si periodo interseratur oratio alia. Μεταξυλογίαν vocant; quam, si longior fit, obscuritatem parere, etiam Theo monet, ubi docet, quæ obscuram reddant narrationem. Sub μεταξυλογίᾳ verò παρένθεσιν & παρεμβολὴν comprehendo: de quarum utraque, uti & de hyperbato, in schematologia pleniùs dicetur.

‡ Redditiones.

XIII. De anastrophe, et synchysi.

PRæterea obscurant orationem ἀναστροφὴ, & σύγχυσις: quibus vocibus non uno omnes utuntur modo. Nobis ἀναστροφὴ, seu *inversio* est, cùm voces in commate, aut colo aliquo, transponuntur. Thucydidis enarrator ὑπερβιβασμὸν vocat. Ennius in Epicharmo apud Ciceronem in Lucullo, sive IV. Acad. Quæst.

Nam videbar somniare med ego esse mortuum.

Neque enim cohærere *ego* cum *mortuum* possit: sed ordo grammaticus est: *Nam ego videbar somniare, me esse mortuum.* Plautus prologo Aululariæ:

Credo aurum inspicere vult, ne surreptum fiet.

Pro, *surreptumne fiet.* Cui similia & alia Janus Gulielmus adfert in Quæstionibus Plautinis *. Nec dissimile illud Maronis †.

* In Aulul. cap. I.
† 4. Georg.

Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos?

pro *quisnam* ‡. Est & Cornelii Nepotis in Chabria: *Athenienses diem certum Chabriæ præstituerunt, quam ante domum nisi redisset,* &c. Pro, *ante quam.* Tibullus ‡:

‡ Servium.
‡ Lib. I. el. I.

Et quodcunque mihi pomum novus educat annus,
Libatum agricolæ ponitur ante Deo:

Pro anteponitur. Nam male est in vulgatis, *ante Deum*; quamvis & ita legerit Turnebus *.

Σύγχυσις est vocis unius, aut plurium, è commate, aut colo uno, in alterum trajectio. Virgilius †:

* Lib. 23. cap. 8.
† I. Æn.

Vina, bonus, quæ deinde cadis onerârat Acestes.
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit.

Nam ad primum comma pertinent, *Deinde Æneas dividit vina*: ad secundum, *Quæ Acestes onerârat*, &c.

Gaudet συγχύσει Horatius. Ut lib. II. sat. I.

Quisquis erit vitæ, scribam, color.

Ac post pauca:

——*Sed bona si quis*
Judice condiderit laudatur Cæsare.

Et lib. I. sat. V.

Penè macros arsit dum turdos versat in igne.

Ubi Acro, ut vulgò quidem legitur: *Ordo: penè arsit macros turdos.* Perperàm: cùm ordo sit, Penè arsit, dum versat turdos. Offensus eâ συγχύσει Lambinus, edidit hoc pacto:

Penè arsit, macros dum turdos versat in igne.

Etsi aliter in omnibus codd. uno excepto, invenisset: quemadmodum & Cruquius aliter reperit in omnibus suis, item alii in aliis: atque idem dictum velim de editt. antiquis, ut Venetâ Pincii, quæ prodiit anno CIↃ CCCC LXXIX. Imò jam olim similiter expressit vetus Persii interpres in sat. VI. Nec Acronem aliter legisse, jam vidimus ex eo, quòd de ordine laborat. Ut mirum sit, viros eruditos in nuperis editionibus Lambinum potiùs sequi, quàm veteres tum libros, tum interpretes.

XIV. Interdum convenire orationi obscuritatem, Maronis etiam exemplis comprobatur.

ATque ex his etiam liquet, etsi anastrophen, synchysin, similiaque, Grammatici reponant inter vitia orationis; non tamen semper vitia esse; quia, id si foret, optimi auctores ea haud usurpassent; qui magis norant, quid orationem deceret, quàm Grammatici, aut Rhetores. Nemo autem prudentiùs hæc usurpat, quàm Maro. Quem videas, cùm locus describitur impeditus, impedito carmine uti; & ordinem verborum perturbare, cùm exprimenda est animi vel rei cujusquam perturbatio. Prioris generis est illud I. Æn.

Treis notus abreptas in saxa latentia torquet:
Saxa, vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras.

Ubi Servius, *Ordo est, Quæ saxa latentia in mediis fluctibus, Itali aras vocant.* Alterius hoc generis est *:

* I. Æn.

Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias.

Quam trajectionem prætulit, cùm posset:

Atque animum celerem nunc huc, nunc dividit illuc,
Et rapit in partes varias.

Sed aliud illustrius exemplum dabo.

* 2. Æn.

*—— Juvenes, * fortissima frustra*
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes, adytis arisque relictis,
Di, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.

† Lib. 10. Originum cap. 36.

Ordo, ut Servius, & ex eo Isidorus † ait, hujusmodi est: *Juvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensæ, quia excesserunt omnes Dii. Unde, si vobis cupido certa est, me sequi, audentem extrema, moriamur, & in media arma ruamus.* Servius *synchesin* appellat. Ita enim in Petri quoque Danielis Servio editum est. Isidoro appellatur *synthesis*, prout legitur in MSSis meis, & Parisiensi editione recensitâ à Jacobo du Breul. Sed dubium non est, quin in utroque Grammatico *synchysis* sit scribendum. Aliqua de synchysi hac, quæ ob animum fit affectu æstuantem, vide & apud Andr. Alciatum lib. x. Παρέργων Juris cap. x1.

Ob eandem caussam idem Maro in animis perturbatis adhibet parenthesin; quæ & ipsa rectum orationis cursum interturbat. Ita geminam parenthesin usurpat in oratione infelicis Didonis ‡:

‡ 4. Æn.

Mene fugis? per ego has lachrymas, dextramque tuam, te
(Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam,
Oro, (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.

Compluria hujuscemodi observavit Bartholomæus Maranta lib. 1. Lucullianarum Quæst.

Denique non modò hactenus memorata; sed quidquid tenebras affundere orationi possit, oraculis convenit; ut alibi * etiam dicetur. Estque hæc caussa, cur idem Maro Eclogam quartam, quæ Salonini, sive, ut Podianus † putabat, Asinii Galli genethliacon est, iis verborum ambagibus claudat, ut ne olim quidem à quibusdam doctissimis viris, satis, quid sibi vellet poëta, intelligeretur. Sic enim ait:

* Libri hujus cap. 11. ubi de allegoria agetur.
† Teste Servio in Ecl 4.

—— Qui non risere, parentes,
Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili est.

Ubi quod Servius (cui & Iul. Scaliger * subscribit) *cui* legit pro *qui*, consistere nequit; quia poëta non parentes, sed puerum adhortatur ad risum. Quod verò plerique ajunt, iis verbis signari, puerum esse defunctum, id æquè falsum est. Cui enim verisimile fiat, Maronem pueli jam mortui genethliacon cecinisse? Neque hanc sententiam juvat, quòd Servius initio Eclogæ annotavit, Saloninum mox ab ortu risisse: idque parentibus omen fuisse infelix. Contrà enim, quòd Zoroastres die riserit natalitio, pro lætissimo est habitum signo; ut auctor est Plinius †. Et quis credat, puerum ad triste omen invitari? Quare sic potiùs statuendum: cùm priùs ad risum invitâsset puerum, postea etiam rationem, cur illud faceret, addere voluisse. Optimè igitur Fabius lib. ix. cap. iii. ubi ait, figuratè hæc dici, ac poëtam id velle, *Ex illis, qui non risere, hunc non dignatus Deus, nec dignata Dea.* Quod satis etiam ostendit, Fabii ætate, (qua, ut ipse alibi ‡ ait, Maronis ac Ciceronis αὐτόγραφα exstabant) *qui*, non *cui*, legi solere: neque *qui* ad parentes, sed ad pueros pertinere. Iraque Fabio etiam Politianus ‡ subscribit; qui & ipse, *hunc, qui non risere*, dictum ait: pro eo, quod est, *hunc, qui non risit, vel qui è numero est eorum, qui non risere.* Iccirco sic enarrat, *O parentes Salonini pueri, de quo nunc agitur, nec Genius, nec Juno, vitalibus auris dignum putavere hunc ex illis, qui non risere.* Quod si ὑστεροφλοὶ esse ad parentes minùs placet; dici possit, parentes esse rectum pluralivum, ac conjungi cum Deo Deâque; ut intelligantur divini parentes, Genius, & Juno, quos proximo signat versu. Sive autem hanc, seu alteram interpretationem sequi lubet, fateri quidem cogimur, obscurè locutum poëtam: sed contendimus, magno id judicio fecisse, quia eclogâ hâc plurimùm oracula exponeret, quibus aliqua convenit obscuritas.

* Lib. 1. de causis L. L. cap. 24.
† Lib. 7. cap. 16. Item Augustinus de Civ. Dei lib. 21. cap. 14.
‡ Lib. 1. cap. 13.
‡ Miscella cap. 89.

CAP. II.

DE COMPOSITIONE SCRIPTORIBUS OMNIBUS COMMUNI.

Compositio est aptus ordo partium inter se cohærentium.
Ea partim tradit communia oratori, historico, poëtæ; partim peculiaria oratori.
Prius compositionis genus spectat, tum literarum conjunctionem, quâ oratio lenis ac suavis redditur, aut plena ac sonora; aut etiam, si res ita ferat, contrario modo affecta est: tum ordinem, qui exigit, ut graviora subjiciamus humilioribus, atque, quod dignius, aut naturâ prius est præponamus ei, quod posterius est.

I. DE COMPOSITIONE, AC JUNCTURA, GENERATIM.

CUm jecerimus fundamentum officii oratorii, quod est verborum delectus: proximum est, ut ad structuram sive exædificationem, h. e. ipsam verborum tractationem, nos accingamus. Ea autem complectitur tum Compositionem, tum Dignitatem.

Compositio Cæsari Scaligero * definitur, aptus ordo partium inter se cohærentium. Partes hæ sunt triplices; elementa, syllabæ, voces.

* Lib 4 de re poet. cap. 1.

Quantam verò concinna harum partium collocatio vim habeat; indicio est, quòd præstantissimi quique scriptores magis ei studuerint, quàm verborum delectui; quem oratorii ædificii fundamentum faciebamus. Certè & Homericæ dictionis elegantiam magis consistere in compositione, quàm in delectu, ac Platonem magis in compositione excellere, & orationem Demosthenis non ob delectum, sed ob orationis μουσικὴν, sive ἁρμονίαν, Sirenibus esse ab Æschine comparatam, scribit disertim Dionysius Halicarnass. lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & tractatu περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος.

Est autem compositio duplex; alia scriptorum omnium communis, alia oratorum propria. De utrâque dicemus, sed paucis. Quod si quis aliqua hic desiderârit, cumprimis adeat Dionysium Halicarn. lib. περὶ συνθ. ὀνομ. & alios, quos inferiùs laudabimus.

In compositione communi prima est cura συζυγίας, sive *juncturæ*; altera τάξεως, sive *ordinis*.

Junctura præstat, ut oratio sit suavis, aut plena ac sonora; non aspera, non hiulca. Ita Tullius, cùm orationem post reditum ad Quirites hunc in modum ordiri posset, *Quod rogavi Deos immortales*: maluit tamen, *Quod precatus sum à Diis immortalibus.* Nam cùm O, & A, vocales sint grandes, E exilis; sonus est suavior in illo, *Quod precatus sum*; quàm in illo, *Quod rogavi*: ubi tum tres vocales, tum R, grandiorem efficiunt sonum.

Quemadmodum autem graviter errant, qui ineptum esse statuunt, hodie quicquam præcipere de linguæ Latinæ sono, quia is amplius nativus non sit: ita & illi longè extra veritatis feruntur viam, qui in veterum recentiorumque orationibus omnia ex vulgari æstimant pronunciatione. Neque enim nunc syllabas breves, longasque, sono discernimus: neque diphthongos quasdam aliter efferimus, quàm si nudæ forent vocales: quin adulterinum quendam sonum nonnullis literis adfingimus: ut omnino nec humanitatis oram adbibisse videri possit, cui non luce ipsâ clarius sit, quantùm hâc in parte nobis antistet vetustas.

II. Li-

II. LITERÆ SINGULÆ CUJUSMODI REBUS EXPRIMENDIS MAXIME INSERVIANT.

* Recta loquendi ratio.

INterim, ut dixi, non penitus abolita est ἡ ὀρθοέπεια*: præsertim in nationibus nonnullis, quæ à veteri loquendi more minùs recesserunt. Quare ne in cassum aliquis hac parte operam requirat nostram, de utroque horum dicam: quæ literæ sonum habeant suavem, aut grandem, vel his contrarium: & quando singulæ habeant maximè locum.

† Lib. 1. Tuscul. Quæst.

A planè sonorum est: ideoque inprimis frequentatur, cùm de rebus horridis sermo est. Hinc vetus poëta apud M. Tullium † crebra usurpat A in hisce versibus, quibus umbram Polyphemi inducit loquentem de asperis & hiantibus Averni locis:

Adsum, atque advenio Acheronte, vix, viâ altâ, atque arduâ,
Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis: ubi rigida constat crassa caligo inferûm.

Ubi & primo versu multæ concurrunt vocales. Esse verò hæc ex Ennii Hecuba, etsi id non dicat Tullius, inde tamen conjecturam capio, quia expressi sint hi versus ex Hecuba Euripidis, cujus vestigia premere solet Ennius. Euripidis quidem sunt ista ‡:

‡ Primis Hecubæ versibus.
‡ Venio mortuorum latebram, & caliginis portas Relinquens, ubi Pluto seorsim habitat à Diis.

Ἥκω ‡ νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπών, ἵν᾽ ᾅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

Atque ex eàdem tragœdiâ esse putamus illa, quæ paullo pòst Cicero subdit:

Unde animæ excitantur obscurâ umbrâ, apertoque ostio
Alti Acherontis, falso sanguine, mortuorum imagines.

Ita enim hæc numeris suis restitui debent; de quo plura Castigationibus nostris in tragicorum poëtarum fragmenta. Videmus autem hic quoque multa A concurrere ob eandem caussam. Uti & fit in illo Ciceronis Verrinâ sextâ: *Propter est spelunca quædam conversa ad Aquilonem, infinitâ altitudine.*

Interdum & literæ A geminatio suavitatem ostendit, aut sublimitatem: suavitatem quidem, cùm sæpius corripitur: sublimitatem, cùm producitur. Ita suavius est, *Phyllida* * *amo ante alias*: elatius verò, *Cocyti* † *stagna alta vides*: item,

Ardet ‡ *inexcita Ausonia, atque immobilis antè.*

* Ecl. 3.
† Æn. 6.
‡ Æn. 7.

E & I, cùm brevia sunt, sonum habent exilem: atque id in caussâ est, cur Cæsar Scaliger malit apud Horatium ‡: *Sublimi feriam vertice sidera*, ut in A versus desinat. Verùm prætulit fortean Horatius *sidera vertice*, quia A quidem sonorius est, at E dulcius: ut Ciceronis loco paullo antè monstravimus.

‡ Od. 1. lib. 1.

Convenit quoque E lugentibus. Sanè elegiæ nomen est ἀπὸ τοῦ ἒ ἒ λέγειν, quæ flentium vox est apud Æschylum in Prometheo. Id quidem ἔτυμον magis placet, quam ut sit ab ἔλεος *. Quamquam caussa utriusque ἐτυμολογίας eadem futura est: quia nempe id carminis genus, ut Proclus περὶ χρηστομαθείας scribit, σύγκειται μὲν ἐξ ἡρώου καὶ πενταμέτρου, ἁρμόζει δὲ κατοιχομένοις· *constat quidem heroico, & pentametro; convenit autem mortuis.* Itaque Virgilius quoque hàc usus est literâ, quando Nisus carissimum sibi Euryalum videret hostibus cinctum, & in medio mortis periculo versantem:

* Miseratio.

Me, me, adsum, qui feci: in me convertite ferrum.

Item, cùm inducit Sinonem miserum, aut sanè miseriam simulantem:

—— Heu quæ nunc tellus, quæ me æquora possunt Accipere!

Neque enim adsentiri possum Bartholomæo Marantæ, qui id a poëta factum scribit ad exprimendum Sinonis metum: nisi fortè dixeris, timorem quoque miseriæ subjici posse, quia sit dolor ratione mali futuri.

I convenit quibusvis rebus exilibus, ut scribit Plato in Cratylo. Itaque pluviæ penetrationem egregiè exprimit Virgilius in illo *: * 1. Æn.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Est & lugentibus aptum; quæ caussa est, cur id frequentet Maro in oratione Sinonis: ut cùm inter alia inquit †: † 2. Æn.

Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari:
Eripui, fateor, leto me, & vincula rupi,
Limósoque lacu per noctem obscurus in ulvâ
Delitui.

Item, cùm in eàdem ait:

Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi.

Inepta hujus literæ repetitio vocatur à Capella ‡ ἰωτακισμός. At à Fabio ‡ ita nominatur, cùm I, vitio oris ac linguæ plenè, nimis pronunciatur. ‡ Lib. 5. cap. de Elocut. ‡ Lib. 1. cap. 9.

O, quando corripitur, rebus in subitis maximè locum habet. Iccirco hoc usus est Maro * ad signandam subitam Palinuri mortem: * 5. Æn.

O nimiùm cælo, & pelago confise sereno.

At cùm producitur, affectibus indicandis inservit: ut †, † Cic. Catil. 1. & Verr. 6.

O tempora, ô mores! Item ‡:
O pater, ô patria, ô Priami domus!

‡ Poëta incertus apud Cic. lib. 3. Tusc. quæst.

Etiam sublimem, ac grandem efficit orationem. Itaque Cicero quartam Catilinariam ita orditur: *Video, P. C., in me omnium vestrùm ora, atque oculos esse conversos. Video vos, non solùm de vestro ac reip., verùm etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos.*

Geminatio hujusce literæ in fine antecedentis, & initio sequentis versus, sublimitatem orationi adfert cum suavitate: ut *:

—— Et vicina Vesevo * Georg. 2.
Ora jugo.

Item †: † Æn. 10.

Junonem interea compellat Jupiter ultro:
O germana mihi, atque eadem gratissima conjux.

V, quemadmodum & Græcorum Υ, magis sonorum est, quam E, & I; minùs, quam A, & O. Convenit autem rebus occultis, obscurisque. Ut ‡: ‡ Æn. 9.

Visus ab aurorâ cælum transcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumque agmina complet.

Ac liquidiùs quoque in illo *: * Æn. 5.

Tum plausu fremituque virûm, studiisque faventum,
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
Littora.

E consonantibus B planè insuave est; unde & sæpe vel omitti, vel commutari solet; ut auctor est Cicero in orat. ad Brutum. Ei vicinum est P. Miscuit hæc Maro in illo *: * Æn. 4.

—— Dabis, improbe, pœnas.

Item hoc †: † Æn. 1.

—— Puppesque tuæ, pubesque tuorum.

Item ‡: ‡ Æn. 9.

—— Et pube Pelasgâ.

Convenit utraque flatibus signandis, ut paullo pòst dicemus.

C magis moram significat, ac tenacitatem. Ennius ‡: ‡ In 11. Annal. apud Macrob. lib. 6. Sat. cap. 1.

Nec cùm capta capi, nec cùm combusta cremari.

Quod egregiè, ut omnia, imitatus est Maro, cùm inquit *: * Æn. 7.

Num capti potuere capi? num incensa cremavit Troja viros?

Fidem quoque fecerit isthoc è Tullio paullo antè adductum à nobis, Tullioque ipsi à Nonio † tributum: † In Constat. Sed Ennii videri, superiùs dixi.

—— Ubi rigida constat crassa caligo inferûm.

Eadem interdum est vis literæ T. quam iccirco cum C miscet Maro ‡: ‡ Æn. 1.

Constitit heic, arcumque manu, celeresque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

Aliàs T utitur Maro ad exprimendum eorum crepitum, quæ comburuntur: eademque vis literæ D: quod alioqui validiùs sonat: unde T vocant D mollitum: eaque soni affinitas fecit, ut in vett. libris pro *atque* sæpe *adque*, & contrà

contrà pro *sed* legatur *set*. Et, nequis nupero id errore
* *Lib. 1. cap. 6.* factum dicat, Fabii * ipsius verba sunt, *Quid D litera cum T quadam cognatio? quare minus mirum, si in vetustis operibus urbis nostræ, & celebribus templis, legantur*
† *Æn. 1.* *Alexanter, & Cassantra.* Miscuit ea Maro † in istis:

In segetem veluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano à flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumque labores,
Præcipitesque trahit sylvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

F soni valentioris est, quàm Græcorum φ, ut ait Pri-
‡ *Lib. 1.* scianus ‡. Convenit autem exprimendis flatibus; unde in proximè adducto Maronis loco:

—— cum flamma furentibus austris.

* *1. Æn.* Item alibi *:

—— loca fœta furentibus austris.

† *Æn. 5.* Et in illo †:

—— Ferunt sua flamina classem.

Etiam ex Accii Annalibus citat Priscianus in VI:

Fraxinus fissa ferox infensa infinditur ossis.

Ubi *ossis* est à recto *ossum*.

G eandem penè vim habet, quàm C; de quo diximus.

‡ *Elementum liquidum.* L, στοιχεῖον ὑγρὸν ‡, quemadmodum Hesychius * appellat; τῶν ἡμιφώνων γλυκύτατον, † ut Dionysius Halicarn.
* *In λάβδα.* vocat; convenit rebus mollibus, ut & Plato testatur in
† *Semivocalium suavissima.* Cratylo. Hinc Maro ‡:

Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
Ipse ego cana legam tenerâ lanugine mala.

Par ratio in isto *:

‡ *Ecl. 2.* *Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,*
* *Ecl. 6.* *Ilice sub nigrâ pallentes ruminat herbas.*

† *Æn. 4.* Item de amore Didonis †:

—— Est mollis flamma medullas.

‡ *Æn. 11.* Et de Pallante mortuo ‡:

Qualem Virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi.

* *Georg. 3.* Idem factum in illis *:

—— Quà nulla priorum
Castaliam molli divertitur orbita clivo.

† *Æn. 4.* Item hoc †:

Quaque lacus latè liquidos.

‡ *Lib. 5. cap. de Elocutione.* Hujus literæ odiosa repetitio à Martiano Capella ‡ Labdacismus dicitur. Sic enim scribit: *Labdacismus est, ubi L plurimum dissonat: ut, si dicas: Sol, & Luna, luce lucebant albâ levi lacteâ.* Labdacismus autem vocatur, quia
* *In λάβδα.* veteres λάβδα pro λάμβδα dicebant, Hesychio * teste. Atque ita Apud Aristophanem in Concionatricibus legere est:

Δοκεῖς δέ μοι καὶ λάβδα κατὰ τοὺς Λεσβίους.

Aliis λαβδακισμὸς, sive λαμβδακισμὸς, est vitium oris ac
† *Lib. 2. cap. de barbarismo.* linguæ, uti Fabio lib. 1. cap. IX. item Diomedi †, qui & ipse inter pronunciationis vitia reponit, ac tum committi ait, *si Lucem primâ syllabâ, vel Almam nimium plene pronuncietur.* Etiam Isidorus lib. 1. Orig. cap. XXXI: *Labdacismus, inquit, est, si pro uno L duo pronunciemus: ut Afri faciunt; sicut Colloquium pro Conloquium, vel quoties unum L exilius, duo largius proferimus,* &c.

M exprimit murmur, præsertim cùm literæ R misce-
‡ *Æn. 3.* tur: ut ‡;

—— Magno cum murmure montis
Circùm claustra fremunt.

* *Æn. 3.* Convenit & rebus vastis, ac insuavibus: ut *;

Vix ea fatus erat summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem.
Monstrum horrendum, informe, &c.

Ac de eodem paullo pòst:

Clamorem immensum tollit.

Cùm nimiùm, aut temerè repetitur M. dicitur Græcis
† *Lib. 5.* μυτακισμὸς, teste Capella †. Sic enim ait: *Mytacismus est, cum verborum conjunctio M litera assiduitate colliditur: ut si dicas, Mammam ipsam amo, quasi meam animam.* Sed Diomedi vitium est pronunciationis, cùm M profertur, ubi debet absorberi: ut si vocem claudat, & sequens dictio incipiat à vocali. Uterque autem grammaticus corrigendus: cùm apud eos vulgo *metacismus* legatur, pro *mytacismus*, quia est à μῦ. Meminit & Isidorus lib. 1. Orig. cap. XXXI, ubi itidem in MSSis nostris est *metacismus*. In excusis *motacismus* legas. Quod non improbo. Imò possis similiter rescribere apud Capellam, & Diomedem. Nam literam hanc veteres non μῦ tantum, sed μῶ quoque dixere: ut Eustáthius etiam testis est * ex lexico Rhetorico. ** Initio commentarii in Iliad γ.*

N, quia sonum vocalis additæ intus cohibet, ea exprimit, quæ intus sunt: ut inquit Plato in Cratylo. Observat id Maro in illo ‡: *‡ 1. Æn.*

—— Hic fessas non vincula naves
Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.

De P nihil est apud Platonem: verùm cùm fiat labiis arctè compressis, repetitio ejus compressionem aliquam notabit; ac vel temporis continuitatem exprimet: ut in illo Maronis †; *† Æn. 4.*

—— Ille patris magni parêre parabat Imperio:

vel ad violentiam referetur: ut in hisce Statii Cæcilii;

—— Aut per servolum
Percutias pavidum, postremò à parco patre
Quod sumas, quanto dissipas libentius!

& istis incerti poëtæ (Ennii ‡, ut suspicor) apud Ciceronem in tertio de Nat. Deor. *‡ In Medea.*

Postquam pater appropinquat, jamque penè ut comprehendatur parat;
Puerum interea obtruncat, membraque articulatim dividit,
Perque agros passim dispergit corpus.

Confert quoque exprimendis flatibus; quemadmodum diximus de B, & F, quibus vicinum est. Itaque has literas cum R, quam & ipsam huic rei idoneam esse, mox ostendemus, miscuit Maro primo Aeneidos:

Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Unà Eurusque, Notusque, ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos volvunt ad litora fluctus.

Quibus in versibus Q quoque sæpius usurpatur ad indicandam quassationem. At casu frequentatur P in hoc Justini, initio lib. XXXI: *Pupilli postremi, patris sui precibus traditi.* Ut sæpe alias aliis in literis iteratio ejusmodi se offert.

R τῶν ἡμιφώνων γενναιότατον *, ut ait Dionysius Hali- ** Liquidarum maximè generosa.*
carn. Itaque motum exprimit; unde illud Maronis †: *† Æn. 10.*

Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.

Idem eâ sonum grandinis cadentis exprimit, cùm ait 1. Georg.

—— Crepitans salit horrida grando.

Appositè quoque idem inibi:

—— Nemorum increbrescere murmur.

Etiam L, & R, conjungi amant ad sonum exprimendum: ut VII. Aeneid.

Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ sese multis circumlatrantibus undis
Mole tenet, scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Inprimis autem R locum habet, quandocunque exponuntur res acerbæ ac vehementes. Nam, ut asserit Fabius lib. VIII. cap. III: *Rebus atrocibus verba, etiam ipso auditu aspera, magis conveniunt.* Ita Horatius indignans, quòd Crassi milites servire mallent uxoribus barbaris, quàm fortiter pugnando occumbere, R amat, & asperum literarum concursum. Nam od. V. lib. III. legere est:

Milesne Crassi conjuge barbarâ
Turpis maritus vixit: & hostium
(Prô curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in armis?

Ante omnes verò Maro id observat, ut literam hanc tribuat iratis. Ita, quo loco de iratâ tractat Junone, continuis sex versibus quincto pede syllabam RE adhibet: bis

V quo-

quoque syllabam hanc geminat, semel vocem subdit ab eâdem litera inchoantem. Ita enim ait *:

* Æn. 1.

Vela dabant læti, & spumas salis aRE Ruebant,
Cum Juno æternum servans sub pectoRE vulnus
Hæc secum: Mene incepto desisteRE victam?
Nec posse Italiâ Teucrorum averteRE REgem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exuRERE classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergeRE ponto? &c.

Sunt & alia hisce gemina aliis in locis: uti illud;

† Æn. 7.

At † traheRE, atque moram tantis licet addeRE REbus:
At licet amborum populos exscindeRE REgum:
Sanguine Trojano, & Rutulo, dotabeRE, virgo.

‡ Æn. 4. Item †: *—— Connubia nostra*
REppulit, ac dominum Ænean in REgna REcepit.

* Æn. 10. Et in isto *:
—— MoRERE, & fratrem ne deseRE, frater.

† Æn. 2. Item †:
Cui Pyrrhus: REfeREs ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
DegeneREmque Neoptolemum narraRE memento.
Nunc moRERE.

Nec tria RE copulare dubitat IV. Æn.
—— Et nos fas extera quæRERE REgna.

‡ Lib. 1. el. 7. Uti neque Ovidius in Tristibus ‡:
—— Duritiaque mihi non age RERE REm.

* Æn. 1. Commiscetur quoque R cum S, ut in illo *.
—— Furor impius intus
Sæva sedens super arma, ac centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Nam R rabiem, S exsibilationem exprimit. Sed de R satis. S verò fluminibus quoque convenit: ut †,

† Æn. 9.

—— Et plenos spumanti sanguine rivos.

‡ Æn. 9. Item ‡:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges.

* Æn. 1. Item *:
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
Scuta virum, galeasque, & fortia corpora volvit.

Qui versus omnes ab S incipiunt: duo quoque priores in id desinunt: insuper complura concurrunt in vocibus interjectis.

Flatibus quoque mirificè convenit, cùm ejus sonus sibilo constet. Hinc illud †:

† Æn. 1.

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

‡ Æn. 4. T moram notat, ut in illo de Didone ‡:
Ter sese attollens.

* Æn. 5. Et alibi *:
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum.

Plura de eo diximus suprà.

V consonans, (ut nunc quidem corruptè profertur, etsi olim idem valuerit, quod hodie Germanis duplex W) fortiùs sonat, quam B; infirmiùs, quàm F. Convenit exprimendis sonis nec obscuris, nec occlusis. Indicio est isthoc superiùs quoque adductum à nobis †:

† Æn. 5.

Tum plausu, fremituque virûm, studiisque faventum
Consonat omne nemus: vocemque inclusa volutant
Littora.

‡ Orat. ad Brutum.

X vasti soni est. Cicero ‡: *Quomodo vester Axilla Ala factus est, nisi fugâ literæ vastioris?*

Z verò suavius est, ut & scribit Dionysius Halicarnassensis *.

* Lib. de compositione verborum.

III. AN VITARE SEMPER OPORTEAT FREQUENTIOREM EJUSDEM LITERÆ CONCURSUM, PRÆSERTIM R, ET S.

EX hisce omnibus perspicere est, quanti faciendum sit illud Rhetorum præceptum, quo vitare jubent crebriorem ejusdem literæ concursum. Neque enim ultrà, puto, inficiabitur quisquam, rerum naturam sæpe exigere, ut eandem literam frequentemus. Quamobrem nos quidem cum Criticis istis damnare non ausim Homericum isthoc *:

* Od. 8.

Μηδὲ γέροντα κακοῦ κεκακωμένον.

Aut hoc Sophoclis in Oedipo Tyranno:

Τυφλὸς τάτ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Nec dubitamus, quin T affectârit Ennius in illo ‡: ‡ Apud Sosipatrum lib. 4. & Donatum de schemat.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Itemque Plautus P, cùm inquit *:

Non potuit paucis plura planè proloqui.

Ac Nævius L, quando scripsit †,

Liberâ linguâ loquuntur ludis liberalibus.

Inprimis autem Rhetores interdicunt crebro usu literæ R, & S: quarum illam caninam vocant Ovidius ‡, Persiusque *, hanc θηριώδη, i. *serpentinam*, appellat Dionysius Halicarnassensis. Illius crebram repetitionem vocant ῥωτακισμὸν, sive ῥωτασμὸν, (quod ipsum quoque in vett. Suidæ codd. invenitur:) hujus frequentatio à Capella nominatur polysigma, ab aliis σιγματισμός. At Maro utramque interdum condensat, cujus rei multa superiùs attulimus exempla. Nempe, pro diversâ rei naturâ, ejusdem literæ frequentia nunc laudi ducitur, nunc inter culpas orationis censetur. Plato, & Eubulus, Comici, cachinnos quoque theatri excitarunt † versu isthoc Euripideo in Medeâ:

* Mostellaria act. 2. sc. 1. † Apud Festum in Liberalia. ‡ Fast. 5. * Sat. 1.

Ἔσωσά σ', ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι.

† Auctor scholiastes Euripidis.

At laudamus Maronianam isthoc ‡, in quo totidem S habemus: ‡ Æn. 9.

Ceu septem surgens sedatis amnibus altus.

Laudamus quoque & meritò, hoc ejusdem *: * Æn. 1.

Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis.

Item hoc †: † Æn. 5.

—— Assiduo longè sale saxa sonabant.

Suntque alia id genus plurima apud divinum poëtam; ut qui neque elementum ullum frustra posuisse videatur; quemadmodum accuratè in Lucullianis suis quæstionibus ostendit Bartholomæus Maranta Venusinus; ad quem lectorem meum remittere malo, quàm ad quosdam, qui, quicquid boni de compositione adferunt, id è Marantâ, tacito auctoris nomine, suas in cumeras converterunt. Sed & Jovianum Pontanum adi; qui non quidem copiosè adeò, ac Maranta, qui in hoc argumento penè nimius est; sed tamen fusiùs, & accuratiùs, quàm ante eum quisquam, hac de re tractavit in dialogo, qui Actius ‡ inscribitur. ‡ Edit. Ald. pag. 127. & deinceps.

Porrò iis, quæ de S suprà diximus, litem intendit vir quidam clarissimus, qui S suavissimam esse literam censet; ut quæ in suavissimarum quarumque rerum vocabulis insit, atque adeo ipsum suavitatis nomen & ordiatur & terminet. Nos nec antiquos hâc in parte reprehendere audemus, nec viri præstantissimi judicium planè damnamus. Siquidem tum sonum ejus agnoscimus in amantium, fluviorum, & arborum susurris; tum in serpentum sibilis, atque hostili exsibilatione. * Decretum.

Etsi autem S interdum orationi adferat suavitatem: veteres tamen Spartiatæ, qui omnes orationis delicias aversati videntur, caninam illam R huic literæ prætulerunt. Nam Σ tum in mediis, tum extremis dictionibus, mutant in Ρ; ut arguit vetus ψήφισμα seu προβούλευμα *, quo urbe pulsus Timotheus. Adducit id Boëthius †, sed locum mirificè attaminarunt βιβλιογράφοι: eumpse emendatum vide, cùm apud Leopardum lib. VIII. cap. XIV, tum inprimis Josephum Scaligerum notis in Sphæram barbaricam Manilii, & Isaacum Casaubonum lib. VIII. Animad. in Athen. cap. XI: qui duo penè idem scripsere, eodem tempore, eâdem de re, alter Lugduni Batavorum, alter Lugduni Segusianorum. Nec tum ex operâ lusit clarissimus Ismaël Bullialdus: qui postea ex codice MS. eoque optimo Puteanorum fratrum, complura restituit in Notis suis ad Mathematica Theonis Smyrnæi ‡. Plurima verò ejusce Spartanorum dialecti exempla inprimis apud Casaubonum inibi vide. At planè iniquus est ei literæ Pindarus: ut qui Σ κίβδηλον, hoc est, adulterinam, nec

† Lib. 1. de Musica. verba ejus ex codice pervetusto bibliothecæ Toletanæ à se cum editis collato adducit Andreas Schottus, Notis in Procli Chrestomathiam. ‡ Pag. 295 & seqq.

nec veram literam vocet, quin eum totas odas ἀσιγμοποιηθέντας * scripsisse, cùm Demetrius testatur lib. περὶ ἑρμηνείας, tum ex Clearcho refert Athenæus lib. x. Idem Athenæus eodem libro auctor est, sub nomine Lasi Hermionensis, poëtæ antiquissimi, quem & quidam unum è septem sapientibus fecerunt, fuisse circumlatam odam sine sigma, quæ inscribebatur Centauri. Hymnum quoque ἄσιγμον idem scribit à Laso factum esse εἰς τὴν Δήμητρα τὴν ἐν Ἑρμιόνῃ †. Nam assentior Casaubono ‡ ita emendanti, cùm in vulgatis prætereatur τὴν ἐν. Atque hæc de ejusdem literæ iteratione.

* In quibus nullum foret Σ.

† In honorem Cereris, quæ Hermionæ colebatur.

‡ L. 10. Animadv. in Ath. cap. 21.

IV. Veteres non semper refugere ejusdem syllabæ iterationem, imo quandoque ea ad ornatum uti: item de non continuandis monosyllabis, vel verbis longis.

QUemadmodum autem in eo falsi sunt multi, quòd quamlibet literæ ejusdem repetitionem vitiosam esse existimarunt: ita immeritò quoque syllabæ ejusdem iterationem ubique reformidant delicatiores quorundam aures, cùm veteres eam non semper aspernentur: imò quandoque τῇ τῶν συλλαβῶν ἀνακλάσει nihil esse venustius possit. Homerus Iliad. β:

—— Πρόθοος θοὸς ἡγεμόνευε.

Idem Il. ζ:

—— τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Et Odyss. ω:

—— Εὐπείθει
Πείθεσθε.

Thucydidis est, Σαμίας μιᾶς ναῦς. Plato ἐν τῷ συμποσ. Παυσανίου δὲ παυσαμένου (διδάσκουσι γάρ με ἴσα λέγειν ὁυτωσὶ οἱ σοφοὶ) ἔφη ὁ Ἀριστόδημος. *Cum Pausanias pausam loquendi fecisset (sic enim vocabulo alludere, docent me sapientes) Aristodemus inquit.* Timonis etiam Philiasii est de Platone ‡:

Ὡς ἀνέπλασσε Πλάτων, πεπλασμένα θαύματα εἰδώς.

‡ Apud Laërtium in Platone.

Quamquam id sillographus, more suo, scripserit, ut Platonis dictionem rideret poëtico similiorem. Demosthenes quoque, & ante eum Xenophon, ornatum captarunt ex conjunctione harum vocum προθυμία, & πρόθυμος: quemadmodum Victorius censet lib. XXVII. Var. Lect. cap. XI. Oppianum, cujus est δόρπα πένονται *, & alios juniorum, mitto.

* Lib. 1. Ἁλιευτ.

Ad Latinos venio. E quibus Plautus etiam affectavit. Uti Captivis †:

Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!
Quanta suminis absumedo! quanta callo calamitas!
Quanta laniis lassitudo! quanta porcinariis!

† Act. 4. sc. 3.

Ubi, invitis etiam vocibus, hanc similitudinem quæsivit. Ut qui, cùm *absumtio* Latini dicant, malit *absumedo*, quod, ni valde fallor, Latinum non est, sed à Plauto confictum. Sed sunt apud eum alia, de quibus hoc dici non possit. Ut Mercatore ‡:

Ædepol na ille oblongis malis dedit mihi magnum malum.

‡ Act. 3. sc. 4.

Item Pseudoli prologo; modò is genuinus est:

—— *Et lege, & legionibus,*
Hos fugitastis, Quirites, successis bonis.

Sed minùs est hic similitudinis ob disparem quantitatem. Major in hoc ejusdem *:

Vivis convivis intestina quæ exedint.

* Pseud. act. 3. sc. 2.

Et prologo Truculenti:

De vestris magnis atque amœnis mœnibus.

Item Sticho †:

—— *Nam ita me Venus amœna amet.*

† Scena ultima.

Et Menæchmis ‡:

Domi domitus fui usque cum caris meis.

‡ Act. 1. sc. 1.

Quod imitatus Lucretius lib. v.

Sic quos ante domi domitos satis esse putabant.

Ejusdem Lucretii est libro eodem:

—— *Æquo certamine bellum*
Magnis de rebus inter se cernere certant.

Terentii quoque est, *dixisse sese.* Horatii, *pares res.* Catulli,

In collo sibi collocare possit.

Quod simile isti Plautino in Asinaria *:

Hic pone hic istam colloca crumenam in collo plane.

* Act. 3. sc. 3.

Similiusque futurum, si cum Duza †, trajectis vocibus, legas,

Hic pone hic istam crumenam colloca in collo plane.

† Præcidaneis pro Catullo.

Sed nihil mutandum: quia, quod Duza non satis attendit, versus est jambicus tetrameter catalecticus: uti & sequentes. At jambicus nihil æque refugit, quàm trochæum; qui quinctâ sede fuerit, si Duzam sequamur. Nec Ovidius similes syllabas aversatur. Ut ‡,

Ad te quisquis is es, nostra querela redit.

‡ Lib. 3. Trist. el. 11.

Et manifestiùs, cùm ait *:

—— *Non si Venus ipsa veniret.*

* Lib. 6. Met. fab. 18.

Tum inprimis in illo †:

Corpora Cecropidum pennis pendere putares.
Pendebant pennis.

† Libro eodem fab. 7.

Tibullo etiam, ac Propertio, hæc penè affectata. Tibulli quidem illa, quæ jam olim Muretus observavit:

Me mea paupertas vita traducat inerti.
Ipse seram teneras maturo tempore vites.
Rusticus, & facili grandia poma manu.
Multa docet templis picta tabella tuis.
Nudus & æstivi tempora sicca canis.

Sed nec ipse respuit Maro: cujus est primo Georg. *Huic à stirpe pedes.* Et secundo:

—— *ad sidera raptim.* Item secundo Æn.

—— *Dorica castra.* Et tertio, *Caca caligine.*

Et, *Casus Cassandra canebat.* Et quarto,

Multa viri virtus. Et, *Fama malum.* Et, *Adverso sole.*

Et in sexto, *Auri per ramos aura refulsit.* Simile hoc:

Quem Venus invicta vindicat alma manu.

Denique nec Tullius ipse hæc refugit. Ut pro Cælio, *unquam quamquam.* Sed hoc minutum. Luculentius illud epistolâ ad Brutum: *Res mihi invisa visa sunt, Brute.* Quod Ciceroni excidisse, ait Fabius *. Mihi secus videtur. Nec enim dubito, quin placuerit id Tullio ob παρονομασίαν, vel ὀξύμωρον. Fabii judicium secutus est Erasmus: quem eo nomine valde exagitat Cæsar Scaliger, oratione illâ, quam adversus eum doctiùs, quàm modestiùs, magisque ad ostentationem, & famæ aucupium, ex magnitudine adversarii, quàm veritatis studio, scripsit. Sed hanc culpam heros ille postmodo, pœnitudine ductus, quodammodo eluit divino epigrammate, quo Erasmum usque adeò extulit. Etiam Tullii est in Catone majore: *Sensim sine sensu ætas senescit.* Quod cùm observâsset P. Victorius, tanti putavit, ut integrum de eo caput contexeret in Variis suis †. Qui alibi ‡ etiam, eodem opere, Ciceronem captâsse ejusmodi ἀνάκλασιν, probat ex eo, quòd orat. pro Milone dicat, *Vi victa vis.* Et post multa: *Non unius viri vires atque opes indicantur.* Nec non: *Sin minùs fortissimi viri virtus gratissima civibus excidisses.* Quibus geminum est illud è Marone ‡ antea dictum, *Multa viri virtus.* Ejusdem Ciceronis est:

* Lib. 9. cap. 4.

† Lib. 36. cap. 20.

‡ Lib. 27. V. L. cap. 11.

‡ 4. Æn.

O fortunatam natam me consule Romam!

Quod & ipsum excidisse Tullio, Fabii judicium est. Imò ridet etiam Juvenalis sat. x.

O fortunatam, natam me consule Romam!
Antoni gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset, ridenda poëmata malo,
Quàm te, conspicua divina Philippica famæ,
Volveris à primâ quæ proxima.

Equidem non ignoro, viros esse eruditos, qui risum Ciceronem putent, non ob παρήχησιν, sed quia se tantopere jactaret; quæ res odiosa esse apud omnes solet. Sed aliud voluisse Juvenalem, arguit, quòd solùm poëmata ejus rideat: uti & Martialis * facit, qui Gaurum commune hoc ait habere cum Cicerone,

* Lib. 2. epigr. 89.

Carmina quòd scribat Musis & Apolline nullo.

Nempe hic statuêre κακέμφατον, ut facit vetus Juvenalis scholiastes*: sive, ut alii vocare malunt, κακόφατον, seu κακόφατον. Verùm hi κακέμφατον etiam statuunt non in illo Tullii modò, sed etiam multis Maronis locis. In quo, judicio nostro, οὐδὲν κακὸν †, coque & κακόφατον nullum. Veteres enim in deliciis habuere, quæ posterioris seculi aures tantopere sunt aversatæ. Quod Servius agnoscit in illud Maronis ‡, *Casus Cassandra canebat.* Monet enim, hanc compositionem suâ quidem ætate habitam esse vitiosam; at eam majoribus placuisse. Quare hujus generis præcepta debent quidem esse perpetuò, cùm non temere sint negligenda, nunquam certè abroganda: attamen non debent esse perpetua, quia nec superstitiosè nimis sunt observanda. Siquidem ut jam vidimus, interdum cum optimis quibusque scriptoribus, dicere nobis liceat illud Poëtæ veteris ‡; *Audio, haut ausculto.*

* In sat. 10.
† Nihil mali.
‡ 3. Æn.
‡ Apud Varronem lib. 5 de L. L.

Ad juncturam quoque refer, quòd non temere condensanda sint monosyllaba, quia minuta iis ac concisa redditur oratio: ut; *Cum hoc sis in me animo, non jam* &c. Par penè dissyllaborum ratio est: ut in illo Ciceronis lib. II. de Legg. *Ego verò tibi istam justam caussam puto, cur huc* &c. E contrario, si longa vocabula continuentur, fit sermo tumidus: ut *, *Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ.*

* Horat. lib. 1. sat. 2.

V. De altera compositionis cura, quæ in ordine consistit.

AD compositionem communem superiùs ordinem quoque referebamus. Peccatur contra hunc, si gravioribus subjiciamus humiliora, quia gliscere augerique debet oratio. E.g. Venustè Tullius †; *Tu illis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate.* At si cœpisset Orator a toto corpore, non bene ad latera faucesque descendisset. Sic longè elegantissima compositio est in illo ejusdem ‡; *Ut tibi necesse esset in conspectu Pop. Rom. vomere postridie.* Ubi totius ductus veluti mucro est, quod nec postridie cibum tenere potuerit. Sed hoc Quinctiliani * præceptum, ut in amplificationibus verissimum est, ita locum nullum habet in extenuationibus. Nam cùm contraria sit contrariorum ratio: decrescere in his, non crescere debet oratio. Ut pro L. Muræna: *Sic à me defenditur, ut ejus nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum, in vita proferatur.* Quamquam, si animum potiùs dicentis, quàm res ipsas, spectemus, hic etiam crescit oratio.

† Philipp. 2.
‡ Ibidem.
* Lib. 8. cap. 4.

Illud quoque ad ordinem pertinet, ut quod vel dignius est, vel naturâ prius communiusque, id ei præponamus quod indignius est, vel naturâ posterius & angustius. Itaque, ut idem Fabius † monet, viros ac feminas, diem ac noctem, ortum & occasum, in prorsâ oratione potiùs dicemus, quàm retrorsum. Caussa istius est à rebus, quarum verba sunt σύμβολα *.

† Ibidem.
* Nota ac signa.

Interdum tamen, quod magis est commune, latiusque patet, id subsequi posse, vel unus Livius docebit: cujus hoc lib. I. *In ore Tiberis Hostia urbs condita.* Vides, ut non *urbs Hostia*; sed *Hostia urbs*, dicatur. Sic lib. XXI. seu primo belli Punici: *Profectus ad Trebiam flumen collegæ coniungitur.* Et lib. XXXV. *Ad Tagum amnem ire pergit.* Et lib. XLII. *Sycurium est sub radicibus Ossæ montis.* Similiter Cæsar lib. III. de bello Gallico: *Qui proximi Rheno flumini sunt.* Quin eâdem periodo communius nunc præponit, nunc postponit. Nam lib. I. bell. Gall. *Initium*, inquit, *capit a flumine Rhodano, continetur que Garumnâ flumine.*

Ad ordinem quoque refert Fabius †, quòd *fratres gemini* dicimus, non *geminos fratres. Quædam*, inquit, *ordine permutato fiunt supervacua, ut fratres gemini: nam si præcesserit gemini, fratres addere non est necesse.* Dixit certè Horatius ‡ quoque.

† Lib. 9. cap. 2.
‡ Lib. 1. ep. 18.

Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque Zethi, dissiluit.

Possunt tamen & fratres esse, qui non sunt gemini, & gemini esse possunt, qui fratres non sunt; ut rectè ait Scaliger lib. II. de causs. L. L. cap. CXVII. Adde quòd Livius lib. I. dixerit *gemini fratres, & tergemini fratres.* Imò Cicero quoque lib. II. de Divinat. *Procles*, inquit, *& Eurysthenes, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt.* Et ante utrumque Plautus Persa *:

Geminum autem fratrem servire audivi hic meum.

* Act. 4. sc. Probasi hic argenti.

Porrò interdum quoque poëtæ rerum ordinem invertunt. Grammatici vocant ὕστερον πρότερον, vel unicâ voce ὑστεροπρότερον: quomodo in Servio Danielis editum est in istud Maronis II. Æn.

—— *Moriamur, & in media arma ruamus.*

Idem fieri agnoscit Servius in illo I. Georg.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ solidanda tenaci.

Hæc, inquit, *per ὕστερον πρότερον posuit. Prius enim est, ut manu terra vertatur: deinde solidetur glarea: postremò æquetur cylindro.* Ac similiter Donatus †. Aliqui itidem ὑστερολογίαν statuunt in illo ejusdem libri:

† Libello de tropis.

Nunc torrete igni fruges: nunc frangite saxo.

Ubi sic Servius: *Multi ὑστερολογίαν putant, quia ante est molere, quàm coquere. Alii non accipiunt ὑστερολογίαν: sed modò hoc, modò illud facito.* Atqui *torrere igni* hic non *coquere* signat, quod Servius putavit: sed *siccare*. Far autem primò molitur, ac tum *farina* nomen accipit. Hinc torretur, ac, si hordeacea sit, dicitur polenta. Exinde aquâ adspergitur; quod Græcis πτίσσειν, & φυρᾶν. Postea subigitur, quod est μάττειν, unde μάζης nomen. Postremò autem coquitur. Aptius exemplum est illud eodem libro:

Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus.

Uti & hoc Ovidii ‡:

Lapsaque sub terras, ortaque signa, canam.

‡ Lib. 1. Fast.

Verum ordinem ponit Catullus carm. de coma Beronices:

Qui stellarum ortus comperit, atque obitus.

Etiam Maronis est tertio Georg.

—— *Lucinam, justosque pati Hymenæos.*

Nam nuptiæ ac coïtus antecedunt partum, qui per Lucinam intelligitur μετωνυμικῶς. Idem tertio Æn.

Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.

Nec apud poëtas tantùm, sed alios quoque scriptores, rerum ordo invertitur. Tacitus in primo Annalium: *Post Antonium, Tarentino Brundusinoque fœdere, & nuptiis sororis, illectum.* Nam Brundusinum fœdus aliquot annis prius fuit Tarentino; ut ad eum Taciti locum Justus Lipsius ostendit. Et hæc de compositione scriptorum omnium communi.

Cap. III.

DE PERIODO.

Compositio oratoria tum periodos respicit, tum numerum.

Periodus est oratio habens ex se principium, ac finem, & pulcram ac conspicuam magnitudinem.

Hæc minimum est unius coli, sed habentis reflexionem. Ea si absit, non periodus, sed colon, aut comma appellatur.

Differunt colon, & comma, magnitudine. Nam quod intra octavam syllabam se continet, comma dicitur: cola verò extendi possunt usque ad magnitudinem versus heroici.

At summum periodus est quatuor colorum. Is numerus si excedatur, attamen in orbem cogatur oratio, Περιοδικὸν vocatur: sin sententiam colis & commatibus dimensam perficiat, Πνεῦμα, vel Τάσις dicitur: Πνεῦμα quidem, cùm commatis colisque progredimur, quamdiu spiritus ac latera perferunt: Τάσις autem, cùm ulterius etiam procedimus, quàm spiritus ferre possit.

Dicimus incisim, ac membratim, in narrationibus dolorem

lorem concitantibus, vel cùm acriter probamus, aut refellimus, & aliàs in affectibus.

Periodos maximè usurpamus in genere Demonstrativo. In Deliberativo autem, ac Juridiciali, parcius adhibemus: nisi quod crebriores sint in proœmiis magnarum caussarum, in narrationibus ad delectandum institutis, in locis communibus, item in amplificationibus, & epilogis.

Πνεῦμα, & Τάσις, conveniunt proœmiis gravium caussarum. Transitur quoque ad hoc genus in mediâ oratione; quò, tot modis variatâ compositione, vitetur fastidium.

I. De compositione oratoria generatim: deque vocabulis commatis, coli, periodi, circuitus, et ambitus.

Compositio oratoria considerat, tum brevitatem, ac longitudinem partium orationis; quæ pars συνθήκη Græcis vocatur: tum ordinem, & qualitatem in sonis; quæ pars σύνθεσις dicitur. Συνθήκη igitur versatur circa periodos: σύνθεσις circa numeros. Ac naturæ quidem ordo postulat, ut prius agamus de periodis, quibus accidit numerus.

Alio autem fine tractabimus de periodis, colis, commatis, quàm solent Grammaticorum filii. Hi non aliâ de caussâ ea considerant, quàm ut monstretur ratio bene interpungendi. At Rhetores, quia orationem ea reddunt suavem, ac perspicuam. Quin aliter multo iis vocibus utuntur Rhetores vetusti, quam à Grammaticis definiuntur. His comma est sententia imperfecta: sive pars periodi composita sine verbo. Colon iisdem est sententia perfecta, sed relata: sive est pars periodi suo fulta verbo. Itaque non sibi, sed periodo sententiam perficit. Item periodus illis est oratio sibi perficiens sententiam; sive est sententia aliquid perfectè absoluteque significans. Rhetores verò, quod Grammatici nuncupant periodum, sæpe non periodum, sed nunc colon, nunc etiam comma esse dicunt. Quare definiendum, quid hoc loco sit periodus, aut colon; quomodo item Rhetores antiqui colon à commate distinguant. Ac primò definiam periodum licet cola commataque (quorum illa Aristoteli μέλη, hæc Julio Scaligero μέρη dicuntur) simpliciora sint. Nam ferè in minutis disciplinarum partibus ordo est arbitrarius. Accedit, quòd è definitione periodi ab Aristotele adsignatâ illa lucem accipiant, quæ de commatis colisque posteriores Rhetores tradiderunt.

Ut igitur ab ipso nomine incipiamus: quod Græcis περίοδος, id Latinis est *ambitus, circuitus, comprehensio, continuatio*, aut *circumscriptio*. Neque enim fides habenda est Georgio Trapezuntio, qui comprehensioni, tanquam generi, subjicit circuitum, & ambitum, ceu species distinctas. Profectò justam laudem non ibo illi viro ereptum. Attamen nec tanta ejus est apud me auctoritas, ut ejus sententia apud me sit Minervæ quidam calculus. Minimè profectò conferri meruit cum Theodoro Gazâ, cui eum æquiparavit Angelus Politianus*. Itaque jure politissimi ingenii virum hoc nomine reprehendit Parrhasius in epistolis. Scio, quantopere Gazæ insultârit Petrus Alcyonius, qui interpretationem Theodori non Trapezuntianæ modo postponebat, sed etiam suæ, ut homo in mediocri doctrinâ planè erat αὐθάδης †. Mihi verò judicium placet Pomponii Læti, qui rogatus ab ornatissimo Equite, M. Antonio Mauroceno, quem sui ævi doctissimum putaret, Theodorum Gazam respondit ‡ Neque ignoro, Trapezuntium errores aliquot observâsse in Translationibus Gazæ, quos hic monitus correxit, uti & memoriæ prodidit Erasmus*: verùm & illud scio, longè plura esse in Trapezuntianis, quæ Gaza potuerit culpare. Nam & in eo desiderare potuit fidei plus in transferendis è Græco auctoribus, & majorem linguæ Latinæ peritiam. Sanè quòd comprehensionem

* Miscell. cap. 90.

† Sibi placens.

‡ Petrus Crinitus lib. 2 Honesta Discipl. cap. 13.

* Catalogo lucubrationum suarum.

dispescit in ambitum & continuationem, id nec ratione, nec auctoritate cujusquam, subnixum est: suntque apud eum alia id genus sexcenta, quæ præterire visum est, ne impingamus in isthoc Agathonis:

Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμενοι,
Τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμενοι.
Opus putantes id, quod accessorium est;
Inque opere versantes, ut accessorio.

II. Variæ periodi definitiones expenduntur.

Definitur periodus variè. Hermogeni* est oratio unâ eâdemque verborum circumductione argumentum & conclusionem comprehendens. Ut cui solum definiatur περίοδος ἡ ἀπαρτίζουσα τὸ ἐπιχείρημα καὶ συνάγουσα. Duæ igitur ab eo conditiones requiruntur ad periodum: una est, quòd oportet ἀπαρτίζειν τὸ ἐπιχείρημα, *perficere argumentationem*: altera est, quòd opus est συνάγειν, sive *in unum locum cogere* argumentum & conclusionem. Unde lucem capit hæc definitio apud eundem † περίοδός ἐστιν ἡ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος ἀναγκαστικὴ σύνοδος, καὶ κλεὶς τρόπον τινά. i. e. *Periodus est totius argumentationis coacta coitio, ac quodammodo clavis*. Nam argumentum cum conclusione ita in orbem cogitur, ut conclusio clavis instar argumentationem claudat.

* Lib. 4. de Invent. cap. 3.

† Ibidem.

Verùm latiùs aliquanto Aristoteles, quem sequemur periodi nomine utitur: ut qui definiat περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· *dictionem, sive compositionem, sive orationem*, (id enim hic λέξις significat) *quæ ipsa per se principium habet, ac finem, & magnitudinem, quæ uno facilè intuitu spectari possit*. Neque aliter Demetrius, cui periodus est σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον. i. *Compositio membrorum volubilium, quæ absolvuntur accommodatè ad sententiam subjectam atque propositam*.

Differunt Aristotelica, & Demetriana definitio, à duabus Hermogenicis, quòd hæ periodi materiam faciunt argumenta, eorumque conclusiones; Aristoteles autem, eumque secutus Demetrius, non tam strictè utantur periodi nomine, quia quamlibet sententiam ei subjiciunt. Et certè optimè Semo noster Aristoteles. Nam quamvis maximè volubiles sint illæ periodi, quæ ratione sunt conclusæ, ita ut κατ' ἐξοχὴν periodi dici mereantur: tamen etiam, cùm aliæ sunt sententiæ, oratio quasi in orbem volvitur, atque ad principium redit.

Ἀρχὴν ‡ verò, ut Trapezuntius, Sturmius, Erythræus, aliique existimarunt, id Aristoteles appellat, quod Hermogenes, ac posteriores Rhetores, dixere πρότασιν * τελευτὴν † nominat, quod iidem vocarunt ἀπόδοσιν ‡, & Demetrius appellat καμπὴν καὶ συστροφὴν *. Verùm, si curatiùs mentem Aristotelis intueamur, cognoscemus: duobus eum κριτηρίοις † in hâc definitione separare periodum ab εἰρομένῃ, sive connexâ dictione. Nam, ut ante nos doctissimus P. Victorius observavit primò requirit Aristoteles, ut habeat periodus principium ac finem ex sese, non autem aliunde importatum. Differunt enim periodus, & oratio illa, quæ serie quadam continuationeque illigatur; quòd hæc nullum habeat finem, nisi res, quæ narratur, ad finem perducta sit; at periodus proprio & à reliquâ sententiâ diverso fine concludatur. Altera nota, quâ Aristoteles periodum ab εἰρομένῃ dictione distinguit, est ista, quòd periodus debet esse εὐσύνοπτος ‡. Nam in periodo servatur modus, ne nimis excrescant membra, atque ita cunctæ partes uno intuitu conspici nequeant: at dictio continua sive pendens longo tractu fertur, usque dum, finitis rebus, & ipsa finem ostendat.

‡ Principium.

* Propositionem.

† Finem.

‡ Redditionem.

* Flexionem. & conversionem.

† Notis.

‡ Talis, ut uno facilè intuitu spectetur.

III. De coli ac commatis natura.

Illud verò extra omnem controversiam est, in quavis periodo, tum πρότασιν, tum ἀπόδοσιν, sive καμπὴν

ἡ συστροφὴν requiri. Atque hinc cognoscimus, μέτρον ἄριστον, γνῶθι σεαυτὸν*, ac similes sententias, non ideo Rhetori pro periodis habendas esse, quia sibi perficiant sententiam. Neque enim habent divisionem, ac reflexionem. Est quidem περίοδος quædam μονόκωλος †, quam ἀφελῆ ‡ vocat Aristoteles. Sed cùm duo sint κώλων* genera; unum quidem simplex planè, velut †, *Trahit sua quemque voluptas:* alterum flexum habens, ut ‡, *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:* posterius solùm colon genus constituere potest περίοδον ἀφελῆ. At prius illud, utut perfectè absolutéque aliquid significet, non tamen plusquam κῶλον censeri debet. Membra certè hæc sunt Ciceroni ‡: *Nona sunt hodie Sextiles: horâ nonâ convenire cœpistis: hunc diem jam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votivos: hos Cn. Pompejus facturus est: hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuò Romani consequentur.* Imò perfecta absolutaque sententia κόμμα quoque esse potest. Cicero enim hæc quatuor ex oratione sua commata appellat*: *Domus tibi deerat? At habebas. Pecunia superabat? At egebas.* Nempe, ut Demetrius & Hermogenes docent, colon, & comma, solâ differunt magnitudine. Nam quod intra septimam, vel, ut alii malunt, octavam se syllabam continet, id comma est. At quod octo syllabarum numerum excedit, est colon. Potest autem & septendecim esse syllabarum, instar versus Heroici: ut, *Quorum ego de sententiâ non debeo disputare.* Quod verò hunc modum excedit, id κῶλον oblongum nominatur: Hermogeni dicitur σχοινοτενές q.d. in modum funis protensum. Istiusmodi est istud: *Jam vero virtuti Cn. Pompeji quæ potest oratio par inveniri?*

* Modus optimus. nosce teipsum.
† Unius membri.
‡ Simplicem.
* Membrorum.
† Ecl. 2.
‡ Ecl. 1.
‡ Ex act. 1. in Verr.
* In oratore ad Brutum.

Verùm qui hanc de commatis colisque doctrinam oppugnant, (quos inter Julius Scaliger †) negant, in iis longitudinis, aut brevitatis, habendam esse rationem. Certè in animantium corpore κῶλον (non jam eo nomine solum pedem intelligo, ut exponit Eustathius, vel τὸ ἐκ μηροῦ καὶ κνήμης ‡, ut explicat Pollux: sed quamvis è vivi animantis trunco extantem partem, atque, ut ita dicam, ramum, qui in victimis mactatis κωλῆ, κωλεὸς, vel κωλεὰ dicitur) κῶλον, inquam, non tantùm per aliud, h.e. ut pars, sed per se ac proprio quoque motu moveri potest: quomodo brachium & moveri potest communi corporis motu, ipsum interim per se quiescens; & è contrario, proprio moveri motu, reliquo corpore quiescente. Itaque volunt, in oratione quoque κῶλον vocari partem periodi habentem verbum, cujus beneficio moveri possit. Verùm non esse proprium κώλων moveri per se, satis cognovimus ex iis, quæ de periodis, ac commatis, dicta sunt. Neque est, quòd κώλου vocem urgeant, cùm comma quoque auctori ad Herennium dicatur *articulus*, velut parvus artus, sive membrum. At sciunt, articulum in nobis per se quoque moveri. Quare jure mihi videtur Aristoteles nullam injecisse commatis mentionem; quòd nempe nobiscum existimaret, non aliter hoc differre à colo, quàm à Thrace Pygmæum.

† Lib. 4. de re Poetica c. 25.
‡ Quod femore tibiaque constat.

Interim illud non ignorandum, sæpe & commata colorum, & colo commatum magnitudinem habere. Ita Hermogenes* Demosthenicum illud pro commate agnoscit, Ἐν δὲ Ἐρετρίᾳ Κλειτάρχον: quod tamen novem syllabarum est. vel si octo hoc syllabarum est ob apostrophon, ut sit, Ἐν δ' Ἐρετρίᾳ: at novem syllabarum illud, quòd eidem comma est, Καὶ καταλαμβάνει Ὠρεόν. Fit hoc, tum quia Orator non ita est servili ingenio, ut dicendi libertas numero syllabarum tantopere sit adstringenda: tum etiam quia Oratoris est, non solum syllabarum attendere numerum, sed etiam naturam, ac quantitatem; unde & multi commata colaque definiunt non syllabarum numero, sed temporum. Docent itaque Rhetores, si quod longiùs comma pluribus interseratur colis, & ipsum pro colo habendum esse: itidem breviora cola, si incisim dicamus, haberi pro incisis.

* Lib. 4 de Invent. cap. 4. quod de spiritu oratorio.

IV. Quomodo differant oratio ΕἸΡΟΜΈΝΗ, sive tracta, et ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΜΈΝΗ, seu contorta.

POrro ex commatis ac colis duplex exstruitur oratio, εἰρομένη, sive *jugis* ac *pendens*, & κατεστραμμένη, sive *versa*: illa Ciceroni *tracta*, hæc *contorta* appellatur: ut ostendit Turnebus commentario in primum Ciceronis de Legg. Κατεστραμμένη dicitur ἡ ἐν ταῖς περιόδοις, *quæ in periodis cernitur.* Εἰρομένη, ut Aristoteles ait, οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῇ, *nullum habet finem per se, nisi res, quæ dicitur, terminetur.* Estque, ut idem ait, συνδέσμῳ μία, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· *vinculo una est, ut præludia in Dithyrambis.* Nomen ἀπὸ τοῦ εἴρειν, τοῦτ' ἐστι, συνάπτειν*. Atque hinc liquet, rectè in Pythæanâ editione apud Aquilam Romanum legi, εἰρομένην λέξιν: quamvis ἐπίμονον emendent. Movet me, quòd non modò ita ab Aristotele videam dictionem perpetuam appellari: sed & in Basileensi, omnium antiquissimâ, quàm B. Rhenano debemus, sit ῥωμένην λέξιν: & in Aldinâ itidem, quæ biennio pòst in lucem prodiit, legere sit *romenen lexin*; duabus primis literis utrobique truncatis. Quin apud Martianum Capellam, quo loco de duplici elocutione tractat, pro ἐπίμονον λέξιν, quod etiam in Basileensi est, εἰρομένην fortasse reponi debet.

* Conjungere, ac connectere.

Differunt autem εἰρομένη, & κατεστραμμένη λέξις, quòd in illâ naturæ ductu varia commata colaque connectantur, sine artificio, quo fiat jugis ac perpetua oratio: fuitque istiusmodi Herodoti, & aliorum veterum compositio: in hâc verò oratio arte oratoris tanquam in orbe inclusa feratur, quoad consistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. Κατεστραμμένη quoque tum jucunda est, quoniam finem habet, quem omnes desiderant; tum facilè memoriâ retinetur ob numerum, quo periodum metimur: at εἰρομένη injucundior est, quia est ἀόριστος ἢ ἀπέραντος, *infinita ac moderato termino carens.* Neque enim antè desinit, quàm rebus ipsis finem imposuerit: nec facilè retinetur memoriâ, quia caret numero; quo memoriam juvari, vel illud ostendit, quòd carmina citiùs ac firmiùs ediscimus, quàm orationem prorsam.

V. De variis periodorum generibus.

SEd quandoquidem diximus, orationem κατεστραμμένην, seu *versam*, in periodis consistere: ad ejus naturam declarandam, de periodi speciebus dicendum est.

Periodus est vel ἀφελὴς, h.e. ἁπλῆ, sive *simplex*; vel πολύκωλος, sive *composita*, quæ Aristoteli est ἡ ἐν κώλοις περίοδος. Simplex est, quæ unius est membri; unde & μονόκωλον appellarunt, q.d. *unimembrem*: non quasi possit unum idemque & totum esse, & membrum, ratione ejusdem: sed quia, quod ratione sui non nisi totum est, id ratione alterius, periodi dico πολυκώλου, membrum sit, non re ipsa, (est enim ἀφελὴς †) sed δυνάμει ‡. Oratio quidem istiusmodi extra periodum κῶλον est, sed ὁμωνύμως; quomodo Aristoteles dicit, caput ac manus, quæ nostri corporis sunt membra, nomen idem obtinere, cùm jam separata sunt avulsaque à corpore. Περίοδος est ἀφελὴς*; *Gratiâ tantum possumus, quantum vitis.* Habet enim καμπὴν †. At illa non est περίοδος, sed κῶλον; *Gratiâ nihil possumus.*

Periodus πολύκωλος ‡ est vel δίκωλος * vel τρίκωλος †, vel τετράκωλος ‡. Δίκωλος, sive bimembris, πρότασιν* habet unius membri, & ἀπόδοσιν † alterius membri. Hæc vel ἰσόκωλος est, vel μακρόκωλος, vel βραχύκωλος, sive μείουρος. Ἰσόκωλος est, cum membra sunt paria, vel certè esse videntur: ut cùm numerus syllabarum in uno colo compensatur tempore sive quantitate earundem in altero. Μακρόκωλος est, in quâ finis longior est. Βραχύκωλος est, quæ finem habet breviorem.

† Simplex.
‡ Potestate.
* Simplex.
† Reflexionem.
‡ Composita.
* Bimembris.
† Trimembris.
‡ Quadrimembris.
* Propositionem.
† Redditionem.

Ἰσό-

τρίκωλος est; *Omnis vitæ ratio in virtute ponenda est, quando præter eam vana fluxaque sunt omnia.* Tum πρότασις, tum ἀπόδοσις, syllabarum est XV. Μακρόκωλος est; *Ille paludes siccare voluit: hic totam Italiam moderato homini dividendam dedit.* Πρότασις est syllabarum XI. ἀπόδοσις syllabarum est XX. Βραχύκωλος est; *Non enim est ulla defensio contra vim unquam optanda: sed nonnunquam est necessaria.* Πρότασις syllabarum est XVIII. ἀπόδοσις verò X.

Περίοδος τρίκωλος, sive *trimembris*, vel habet πρότασιν duorum membrorum, ἀπόδοσιν unius; vel contrà πρότασιν habet unius membri, ἀπόδοσιν duorum. Prioris modi exemplum est in illo pro Milone; *Postremò, nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberetis.* Posterioris exemplum est in hoc pro Quinctio; *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia.*

Dividitur quoque τρίκωλος in ἰσόπλευρον, cùm membra omnia sunt paria; ἰσοσκελῆ, quæ duo habet paria, unum verò impar, sive id primum sit, sive medium, sive postremum; & ἄνισον, quæ omnia habet imparia. Ἰσόπλευρος est apud Ciceronem de Senectute; *Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modò omnes absterserit senectutis molestias, sed effecerit mollem & jucundam senectutem.* Ἰσοσκελὴς est in illo pro Archiâ; *Quæ verò accuratè cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent.* Nam primum, & postremum membrum, pro paribus habentur; medium impar est. Ἄνισος est in hoc pro Milone; *Quæ si opposita Miloni putarem, cederem tempori, Judices; nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse.* Primum colum syllabarum est duodecim; alterum novem; tertium, quod ἐπισύναψις, sive adjunctio periodi est, syllabarum est duarum & viginti.

Periodus τετράκωλος vel πρότασιν habet unius membri, ἀπόδοσιν trium, vel πρότασιν trium, ἀπόδοσιν unius membri: vel πρότασιν duorum, & ἀπόδοσιν totidem membrorum. Primi modi exemplum est istud in Divinatione Verrinâ; *Quare cùm incertum sit de injuriâ, quemquam esse putas, qui non malit te sine vituperatione, quàm cum scelere discedere?* Posterioris est exemplum in Cluentianâ; *Eâdem hâc Dineâ testamentum faciente, cùm tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener ejus fuisset, legata delevit.* Sed longè omnium elegantissima est illa τετράκωλος, quæ æqualem habet πρότασιν, & ἀπόδοσιν: ut pro Cæcinnâ; *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minùs in causâ cederet A. Cæcinna Sex. Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi faciendâ cessit audaciæ.* Sic pro Quinctio; *Eloquentia Q. Hortensii ne me in dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Navii ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco.*

Istiusmodi periodos vocat Hermogenes * χιαζομένας, q. d. decussatas, quemadmodum fit in litera χ. Nam ab ejus literæ formâ veniunt χιάζειν, χιασμὸς, χιασί: ut apud Proclum in Euclidem, χιασὶ κείμεναι εὐθεῖαι †.

* L. 4. de Invent. cap. de periodo.

† Lineæ rectæ decussatim positæ.

VI. De tribus orationis generibus, quæ ΠΕΡΙΟΔΙΚΌΝ, ΠΝΕΥ͂ΜΑ, ET ΤΑ͂ΣΙΝ dixere.

Quòd si oratio ultra τετρακωλίαν ‡ extrahatur, non *periodus* dicetur, (quam Græci concluserunt intra numerum quatuor membrorum) sed vel *oratio periodica* appellabitur, vel πνεῦμα, sive *spiritus*, vel τάσις, sive *extensio*.

‡ Numerum quatuor membrorum.

Ac περιοδικὴ quidem vocatur, si ita aptè membra ejus connectantur, ut manifesta sit ἀπόδοσις, sive καμπή. Nam & Hermogenes, quamvis putat, nullam propriè περίοδον esse, nisi quæ argumentationem perficiat, ac concludat: scribit tamen, alii quoque compositioni posse formam periodi adhiberi, quia aliud sit περιόδοις uti, aliud dicere περιοδικῶς.

Sin redditio non sit, fuerit πνεῦμα, vel τάσις: quæ & ipsa plurimùm differunt. Nam πνεῦμα quidem, seu *productio spiritus*, ut appellat Trapezuntius *, tum dicitur, cùm compositione sententiam perficiente, ac commatis colisque inter se connexis, progredimur, quamdiu spiritus ac latera præferunt. Id significavit Hermogenes †, cùm hoc modo definit: Πνεῦμα οὖν σύνθεσίς ἐστι λόγου, διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις καὶ κόμμασι μετρούμενον, πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ λέγοντος· h. e. *Oratoris spiritus productio est compositio orationis, absolvens sententiam membris atque incisis dimensam, ad moderationem spiritus, & vocis in oratore sonum.* Τάσις verò, seu *continuatio* atque *intentio*, nominatur, cùm etiam ulteriùs protenditur, quam spiritus ferre possit. Fient hæc omnia exemplis manifestiora.

* Lib. 3.

† Lib. 4. περὶ εὑρέσ.

Περιβολὴν περιοδικὴν, sive περίοδον περιβλητικὴν, quæ & simpliciter περιοδικὸν vocatur, habes in primâ periochâ orationis Milonianæ. Ea hujuscemodi est: *Etsi vereor, Judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cùm T. Annius Milo ipse magis de Reip. salute, quàm de suâ, perturbetur, me ad ejus caussam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos; qui, quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum, minimè vident.* Oratio hæc neque periodus est, quia plus est, quam quatuor colorum; neque est spiritus oratorius, cùm habeat propositionem, ac redditionem, ut indicio sunt particulæ *etsi*, & *tamen*: verùm est περιβολὴ περιοδική, quæ intermediam, inter periodum & pneuma, naturam obtinet.

Πνεῦμα sive *spiritus* oratorius, est in hisce verbis orat. pro L. Maniliâ: *Dico, ejus* (Luculli) *adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, urbemque Asiæ clarissimam nobisque amicissimam Cyzicenorum, obsessam ab ipso Rege maximâ multitudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse deletas, patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Rom. ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis omnibus rebus ornata atque referta, cæterasque urbes Ponti & Cappadociæ permultas, uno aditu atque adventu esse captas: Regem, spoliatum regno patrio atque avito, ad alios se Reges, atque alias gentes, supplicem contulisse: atque hæc omnia salvis populi Romani sociis, atque integris vectigalibus, esse gesta.* Oratio hæc nec περίοδος est, nec περιοδικὴ, cùm careat καμπῇ: verùm est πνευματική, quia in eâ incisa ac membra, certis vinculis nexa, sine verborum sententiarumque orbe, sententiam perficiunt, & uno quasi spiritu ab oratore pronunciantur.

Τάσεως, sive tensionis, exemplum illustre habemus in peroratione lib. v. actionum in Verrem, quem vulgò septimam Verrinam appellant. Incipit id ab illis verbis: *Nunc te, Jupiter Opt. Maxime, cujus iste donum; &c.* Extenditur autem usque ad illa verba: *Vos etiam atque etiam imploro, & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus &c.* Locum non appono, quia & vulgò notus, & longior est, quàm ut integer à nobis adscribi debeat. Sanè duplo excedit magnitudinem pneumatos, quod paullo ante adferebamus: estque nihil aliud, quàm pneuma longissimè extentum; ut Hermogenes indicat, cùm scribit: τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ τάσις, τὸ ἀποτετάσθαι ἐπὶ μακρότερον, ἢ χρὴ, τὸ πνεῦμα· *id enim tasis, sive intentio vocatur, cùm spiritus longiùs extenditur, quàm oportet.*

Porrò hic quæstio oritur de justâ magnitudine tum περιοδικῶν, tum πνευματικῶν. Nonnulli scribunt, quemadmo-

admo-

admodum periodus minima est μονόκωλος, perfectissima τετράκωλος, ita τὸ περιοδικόν, minimum esse πεντάκωλον, at perfectissimum ὀκτάκωλον. Verùm quòd ἁπλῶς ab iis dicitur, id tantùm locum habet, cùm commata colaque sunt longiora. Nam cùm brevia sunt, περιοδικόν, etiam δεκάκωλον esse potest. Hujusmodi enim est istud Tullii ipsius in oratore ad Brutum:

I. *Nam & negare ei, quem unicè diligerem,*
II. *cuique me charissimum esse sentirem,*
III. *præsertim & justa petenti,*
IV. *& præclara cupienti,*
V. *durum admodum videbatur,*
VI. *& suscipere tantam rem,*
VII. *quantam non modò facultate consequi difficile esset,*
VIII. *sed etiam cogitatione complecti*
IX. *vix arbitrabar esse ejus,*
X. *qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium.*

Et πρότασις, & ἀπόδοσις, est quinque membrorum; quæ utriusque æqualitas περίοδον hanc περιοδικήν, præter ὁμοιοκατάληκτα, aliaque in eâ, non parum commendat. Quare, si ἀκριβέστερον* rem expendamus, negandum, magnitudinem geminæ periodi esse periodici mensuram; sed statuendum, τῷ περιοδικῷ non esse certum membrorum numerum.

** Accuratius.*

Idem de pneumate judicandum: ut locuples nobis testis est Hermogenes hisce verbis: οὔτε γὰρ ἀριθμῷ, οὔτε ἕξει, ὑποπίπτει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ συντυχὸν γίνεται h. e. *Neque numero, neque habitui, sive artificiosæ compositioni, est subjectus oratorius spiritus; sed fortuito libereque fertur ac conficitur.*

Quod siqui id de pneumate quidem concedant, quia disertim ab Hermogene tradatur; at de περιοδικῷ improbent quia hâc de re apud Hermogenem silentium sit: ii verè *Quærunt in nodo, soliti quod dicere, scirpum* †. Nam pneumatis, & periodici, planè par ratio est. Quamquam nec multùm repugnavero, siquis malit, ut justa quidem coli magnitudo est eadem quæ versus heroici: veruntamen est & quoddam colon χρονιωτερον, sive *oblongum:* ita licet justa περιοδικοῦ magnitudo videatur eadem quæ geminatæ periodi, esse tamen & quandam periodici τάσιν, ac productionem.

† Ennius.

Sunt qui πνεῦμα, & τάσιν, pro eodem accipiant. Rectene, an secus, ita sentiant, cùm ex iis, quæ suprà diximus, tum ex quarto Hermogenis de inventione libro, discere est, ubi utriusque definitionem adfert.

Idem ibi ‡ eo distinguit τάσιν, ac καταφορὰν, quòd illa ubique locum habeat; hæc tantùm in accusatione; ut differant tanquam genus & species. Καταφορὰ*, inquit, ἐστὶν ἡ ἐν τῇ κατηγορίᾳ τάσις· τίνι δὲ διαφέρει; ὅτι ἡ τάσις ἐν ἀπολογίαις εἶναι δύναται, ἡ καταφορὰ δὲ οὐκ ἂν γένοιτο ἐν ἀπολογίᾳ. Quare fortasse τάσις, & καταφορὰ, non fuerint species ἀντιδιῃρημέναι †, ut putarunt, qui scripsere tantum vocari τάσιν, si sermo leni quasi agmine fluat, ut fit in historicorum dictione: sin cum vi & impetu feratur, vocari καταφοράν. Sed cum, ut alibi diximus ‡, idem & generis & speciei nomen esse possit: dicere licebit, τάσιν generatim acceptam, vel concitatiorem esse, ac convenire accusatori; vel sedatiorem, & ad defensorem pertinere: illam καταφορὰν dici; hanc generis nomine τάσιν appellari.

‡ Lib. 4. de Inventione c. 5.
** Cataphora est contentio spiritus in accusatione. Qua verò in re differt? Nempe quod Tasis etiam esse potest in defensione: cataphora verò non potest sumi in defensione.*
† Opposita.
‡ Lib. 1. cap 4. sect. 3.

VII. ἈΝΑΚΕΦΑΛΑΙΏΣΙΣ EORUM, QUÆ DE PERIODO, ET ALIIS ORATIONIS GENERIBUS, DICTA SUNT. ITEM, QUANDO EORUM QUOQUE UTI CONVENIAT.

Ex hisce omnibus dubium non est, quin, quotquot in studiis hisce non invita omnino venantur Deliâ, abunde assecuti sint naturam cùm periodi, tum aliorum quoque orationis generum. Verum, etsi hæc ita sunt, nihilominus, quo madidæ quorundam memoriæ succurratur, age, vestigia quoque priora relegamus. Statuimus itaque, duo esse orationis genera. Unum est, quo commata aut cola sententiam absolvunt. Quare huc pertinet ea, quam Rhetores vocant τὴν ἐν κώλοις καὶ κόμμασι λέξιν. Alterum cola commataque vinculo quodam connectit. Atque hoc vel στρογγυλότητα, h. e. rotunditatem ac volubilitatem habet, diciturque λέξις κατεστραμμένη, sive *versa:* vel volubile non est, sed pendulum, quod alii εἰρομένην, alii εἰρομένην λέξιν appellant. Κατεστραμμένη λέξις, vel intra τετρακωλίαν se continet, ac περίοδος vocatur vel extra hoc septum vagatur, diciturque περιοδικόν. Ad εἰρομένην verò λέξιν pertinent πνεῦμα καὶ τάσις, quæ solâ differunt magnitudine.

Superest, ut dicamus, quando unoquoque genere utendum sit; sed generatim: nam speciatim, pro triplici characteris ratione, suo loco eâ de re actum sumus.

Membratim, ac incisim, dicimus in narrationibus, ad dolorem excitandum magis institutus, quàm ad delectationem. Quòd si in iis periodo utamur, ea relaxanda ac dissolvenda est intervallorum magnitudine, ac numeri neglectu. Utimur quoque commatis ac colis, cùm acriter pugnaciterque probamus, aut refellimus, & aliàs in affectibus.

Periodos maximè usurpamus in historiis, quas icirco Theopompi more tractandas esse, scribit Cicero; itemque in genere Demonstrativo, quia id comparatum est ad delectationem auditoris, qui finis est generis ἐπιδεικτικοῦ. In caussis forensibus minùs adhibentur, quia, qui in capitis periculo versantur, parum de ornatu ac fuco sunt solliciti. Itaque Persius satyricè quendam ridet istiusmodi lenocinia consectantem. Scribit enim*:

** Sat. 1.*

Fures, ait Pedio. Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis. Doctas posuisse figuras
Laudatur: bellum hoc. bellum hoc? an Romule ceves?

Non tamen planè id genus respuit periodos. Nam utimur iis (Quinctiliano † teste) in prooemiis magnarum caussarum, ubi sollicitudine, miseratione, aut commendatione res eget. Item in narrationibus, quæ plus habent dignitatis, quàm doloris; cujusmodi est illa in Verrem de raptu Proserpinæ. Insuper in locis communibus, & amplificationibus; quæ quia judici minùs sunt suspecta, fit, ut is, dicendi dum vim admiratur, nihil requirat quod reprehendat. Denique in epilogis quoque locum habent.

† Lib. 9. cap. 4.

Neque omnium periodorum par ratio est. Ex πολυκώλοις ‡ plus gravitatis habent quæ clauduntur colo productiori, at quæ breviori finiuntur, quemadmodum sunt usitatiores, ita sunt majoris quoque efficaciæ.

‡ Compositis.

Πνεῦμα, & τάσιν, adhibemus in exordiis gravium caussarum. Ita incipit Cicero Milonianam, orationem post reditum ad Quirites, librum primum officiorum. Sed & in mediâ oratione iis utimur, quo varietate hâc fugiatur satietas, & magis lateat artificium.

Neutiquam verò iis assentimus, qui ἁπλῶς in oratione damnant illud orationis genus, quod Aristoteli εἰρόμενον, seu *pendulum*, dicitur. Nam non modò Dithyrambici, & historici, eo sunt usi; sed apud Oratores etiam in exordiis, ac narrationibus, interdum invenitur. In epistolis verò crebrum est. Aliàs ei præstat λέξις κατεστραμμένη, sive *versa:* quia hæc, ut Demetrius ait, est οἷα κατεστραμμένος, sive *volubilis:* ita ut hæc duo λέξεως genera differant, uti apud Geometras linea recta, & orbicularis.

Illud verò notissimum, etiam in sacris literis orationem sæpe non pluribus absolvi periodis; sed demum, cùm res ac sententia absoluta finem imponit orationi. Exempli loco esto vel initium epistolæ Pauli ad Romanos & inprimis ad Ephesios, & Colossenses. Videre in iis est, quomodo semper alia, atque alia, eidem annectantur sententiæ, quod Aristoteli εἰρομένην λέξιν vocari diximus. Certè magna ex parte stylus Paulinus est istiusmodi: eaque ratio est, cur confragosus ac obscurus, multaque ἀνανταπόδοτα* habere videantur. Habemus de periodo: nunc de numero videamus.

** Non reddita.*

CAP.

Caput IV.

De Numero.

Numerus est conveniens sententiæ sonus, ex compositione ac dispositione partium nascens, ita dissimulatus ac latens, ut tamen sentiatur.

Maximè eum aucupamur in sententiarum clausulis, minùs in initiis, minimè in medio. Neque tantùm à Poëtico diversus esse debet, sed etiam à se ipso: quia agnitus primò fastidium, deinde contemtum parit.

Etsi autem nullus pes est, qui in oratione adhiberi non possit; alii tamen aliis sunt usitatiores, & elegantiores.

Ejusmodi in initio sunt creticus, anapæstus, molossus, pæon primus, & dochimus.

In fine commendantur ditrochæus, antispastus, pæon tertius, ionicus à majori, epitritus quartus.

Media oratio, si concitata esse debet, pluribus utendum est syllabis brevibus: si gravis, spondei utiles erunt: si moderata, adhibebimus pedes, qui ex brevibus longisque temperantur.

I. Numerus commendatur, ac definitur.

Animus noster, ut scribit Cicero in Oratore, *aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque & longiora, & breviora judicat: & perfecta, ac moderata semper exspectat. Mutila sentit quædam, & quasi decurtata; quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatiùs excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures.* Quare, cùm Oratoris officium sit delectare quoque auditorem; omnino, ut juncturæ, ac periodi, ita numeri etiam ratio nobis perspecta esse debet.

Est autem Numerus conveniens sententiæ sonus, existens ex compositione & dispositione partium. Compositionem intelligo verborum ex elementis & syllabis, & membrorum ex verbis. Dispositionem voco rationem modumque compositionis. Ita Julius Scaliger cap. I. lib. IV. de re Poët. Cùm autem dicamus, numerum esse sententiæ sonum; haut obscurè innuimus, tantùm nos intelligere numerum, qui in oratione percipitur. Unde ab aliquibus dicitur modulatio sermonis humani. Alioqui latiùs pateat numeri vox, quàm definitio; cùm & in sono fabrorum ferrariorum, quando incudem feriunt, ubi nec sententia, nec syllaba est, numerum agnoscant, quibus non fuerint absurdæ magis aures, quàm erant Midæ. Eò respexit poëtices Sirenophœnix octavo divini operis:

Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Gallimachus quoque hymno in Dianam venustâ ὀνοματοποιῶς expressit sonum, quem malleis edebant Cyclopes ἀμβολάδις τυπτόντες*. At si quæras definitionem numeri ἀντιστρέφοντα †: nulla sententiæ, vel sermonis humani, mentio fiat; sed simpliciter dicatur, numerum esse sonum convenientem, ortum ex ordine partium motus. Formam facio, ut ita dicam, sonoritatem. Materiam vero τὴν τῆς κινήσεως τάξιν ‡: quomodo ῥυθμὸν Græci definiunt Grammatici.

* Alterni ferientes.
† Reciprocantem.
‡ Motus ordinem.

II. Divisio numeri, et quomodo oratorius à poëtico differat.

Numerus alius est Poëticus, qui μέτρον dicitur; alius Oratorius, qui ῥυθμὸς vocatur. Indicat hoc Aristoteles, cùm ait Διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται. *Quocirca in oratione prorsâ rhythmum esse convenit, non metrum; sic enim foret poema.*

Numerum oratorium primus invenit Thrasymachus Chalcedonius; auxit Gorgias Leontinus; perfecit Isocrates.

Variè autem à variis definitur. Jovita Rapicius, qui doctè & copiosè de numero oratorio scribit, colligit ex Cicerone, eum esse modum quendam orationis è permistis & confusis pedibus, & temporum, quibus constant, aptâ ratione nascentem.

Idem, ex Aristotelis sententia, putat, eum posse hunc in modum definiri: Numerus oratorius est Rhythmus quidam non exquisitus, neque canorus, qualis est in poëmatibus, & canticis; sed ita dissimulatus, & latens ut tamen sentiatur, & orationem jucundo fine concludat.

At Thomas Corræus *, atque item alii, dicunt ex Cicerone, numerum esse, quicquid sub aurium mensuram cadit. Sed eos existimo, non de Oratorio tantùm, sed de quovis numero, sermonem facere. Quod certè afferunt pro definitione, id Poëtico etiam convenit, cùm afferenda sit definitio, quæ differentiam contineat εἰδοποιὸν †, quaque rhythmus distinguatur à specie ἀντιδιῃρημένῃ ‡.

* Lib. 4. cap. 95.
† Specificam.
‡ Oppositâ.

Differunt autem numerus Oratorius, & Poëticus, multifariam. Poëticus æqualiter ubique servatur: at Oratorius minus curatur in medio, magis in initio, maximè in fine. Item Poëticus sui similis est; Oratorium sui dissimilem esse convenit: alioqui, sui similitudine agnitus, fastidium ac contemtum parit, fidemque abrogat orationi. Verè Homerus *:

Πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου, καὶ φιλότητος †.

* Iliad. N.
† Omnium rerum est satietas, etiam somni, & rerum Venerearum.

Alios quoque pedes consectatur Poëta, alios orator: non quia numerus poëticus sit deterior; sed quia nimis fit manifestus. Itaque rectè sensit Fabius ‡, ut exemplum differt ab inductione, & enthymema à syllogismo; ita rhythmum quoque differre à metro. Est enim quasi metrum imperfectum: utpote non adeò conspicuum, sed latens; ita tamen, ut suavitatem ejus aures percipiant.

‡ Lib 9. cap 4.

III. Metrum in prosa culpari: historicis tamen, imo et Ciceroni, et aliis, sæpe hemistichia, atque adeo totos versus, excidisse.

Quemadmodum autem in poëmatis meritò reprehenditur, si compositio sit similis prosæ, quod vitium Dionysius Halicarnass. * λογοειδεῖαν vocat: ita & nihil in prorsâ oratione vitiosius est, quàm si periodum à versu, vel hemistichio, ordiamur; aut si ea in versum, vel partem ejus, desinat: quod præcipuè de illustrioribus ac notioribus versuum generibus accipiendum est.

* Περὶ συνθέσ. ὀνομάτων.

Hac tamen in re liberiores sunt historici. Livius enim, ut Fabius monuit lib. IX, ab hexametri principio historiam suam incipit: *Facturusne operæpretium:* pro quo scioli quidam in editionibus nonnullis olim excudi jusserant: *Facturusne sim operæpretium.* Idem Livius lib. XXX: *Legati ab Carthagine, paucis ante diebus.* Sed hic minùs sentitur versus, quia cæsura deficit. Sallustius quoque in Jugurthinâ, ut observavit Diomedes †, à versu exorsus est, hoc pacto: *Bellum scripturus sum, quod populus Romanus.* Ubi est id heroici genus, quod vulgò corruptè *spondaicum appellant*, cùm *spondaicum* dici debeat, vel *spondaizon*. Eodem libro ait Crispus: *Jamque dies consumtus erat.* Est & Cæsaris in primo de bello Gallico: *Paucisque Dejectis reliquos sese convertere cogunt.* Cornelii Nepotis est in procemio Vitarum: *Nos in Grajorum virtutibus exponendis.* Tacitus quoque, libro de moribus Germanorum, sylvam quamdam ait, *Religione patrum, ac prisca formidine sacram.* Nisi è veteri poëta versum hunc adductum malis, quod Justo Lipsio videbatur: sed mihi id, ut Tacito insolens, ita parum fit verisimile.

† Lib. 2.

Quin ne putemus, eâ re exemtos esse Oratores; Tullio itidem integri interdum versus in orationibus exciderunt.

 Cujusmo-

Cujusmodi est jambicus ille trimeter, libro primo Invectivarum in Catilinam, quem & Capella ‡ observat: *Senatus hoc intelligit, Consul videt.* Et tetrameter hic invectivâ tertiâ in eundem: *A principibus acerrima ac fortissima sententia.* Et ille heroicus pro Archia: *In quo me non inficior mediocriter esse Versatum.* Imò lib. III. de Oratore, ubi hoc vitium exagitatur, inventum est totum distichum. Ita enim loquitur Crassus: *Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo*

Complexi, plus multò etiam vidisse videntur,

Quàm quantum nostrorum ingeniorum acies

intueri potest. Ex eodem Phalæcium istum adducit idem Capella*: *Successit tibi Lucius Metellus.* Ac similis versus est iste Catil. I. *Si te jam, Catilina, comprehendi.* Etiam Fabius lib. IX. & Diomedes lib. II. scribunt, Ciceronem orationem in L. Pisonem à trimetro hoc cœpisse, *Proh, Di immortales, quis hic illuxit dies!* Quo loco, ne tertiâ sede statuatur trochæus, vel legendum, *hic quis illuxit dies*, uti hunc locum adduci video à Mureto †. vel dicendum sit, H non hìc nudam esse adspirationem, sed veram censeri consonantem: quod aliquando fieri, Pierius, notis in Virgilium ‡, monuit; atque idem Catulli illo ‡ comprobant quidam: *Tum Thetis humanos non despexit hymenæos:* & hoc Maronis*: *Terga fatigamus hastâ.* Verùm hisce in locis id cæsuræ potius caussâ factum arbitror: quemadmodum & in illo poëtæ †: *Ille latus niveum molli fultus hyacintho.* Ubi itidem veræ ei literæ vim tribuêre Marius Corradus ‡, & H. Stephanus*. Aliis magis accommodatum illud Ennii videtur: *Hannibal audaci dum pectore dehortatur.* Quomodo & Stephanus, tum in fragmentis poëtarum edidit, tum in Gellio suo. Sed ex MSSis Gellii, & Nonii † codd. constat, vel legi debere, *me dehortatur*, ut sit συνίζησις, vel potiùs κατὰ τμῆσιν, *de me hortatur.*

‡ Lib. 5. cap. de Elocutione.
* Ibidem.
† Comment. in 1. Cat. Cic.
‡ Ecl. 2.
‡ Carmine de nuptiis Thetidis, & Pelei.
* 9. Æn.
† Ecl. 6.
‡ Libr. 1. de L. L.
* In paralipomenis Grammaticæ Græcæ.
† In Cor.

Inprimis verò integros versus, atque adeò hexametros quoque reperias in Tullii epistolis. Ut primâ earum, quæ ad Lentulum scriptæ: *His ego consiliis si te præsentem habuissem.* Et lib. II. epist. VIII. ad Cælium Rufum: *Quare da te homini: complectetur, mihi crede.* Et ad Atticum epist. XVIII. libri II. *Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore.* Nisi ex veteri aliquo poëta mutatum malis. Sanè inter ea, quæ Lucilii videantur, reposuit* & hoc, & quædam alia ejus generis, Franciscus Duza: idque de conjecturâ summi viri, Francisci Junii †, soceri mei. Itidem Tullii est ad eundem Att. libri XV. epist. IV. *Ita credo: sed mihi totum Ejus consilium ad bellum spectare videtur.* Etiam, cùm in ingressu epistolæ secundæ libri VII. scripsisset, *ita bellè nobis Flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites:* quia sibi excidisse vidit heroicum σπονδειακὸν, subjicit hæc verba, *Hunc σπονδειάζοντα, si cui voles τῶν νεωτέρων, pro tuo vendito.* Nec id de epistolis mirum videri debet, quia in iis negligentia est pro cultu, ipsaque curæ esse debet incuria.

* Proximè ante libri primi fragmenta.
† Notis in Cic. epist. ad Att.
‡ Cujus auctoritatem, Si summo ingenio.

Sunt & alii Tullii, Livii, aliorumque loci, adducti à Mureto in explicatione primæ Catilinariæ. Ac plurimos quoque è veterum Jurisconsultorum scriptis collegit Scipio Gentilis lib. II. Παρέργ. cap. ult. Possumus longè etiam plures dare ex Theologis antiquis. Ut Tertulliani hoc lib. IV. adversus Marcionem cap. XL. *Aut si propterea panem corpus sibi finxit.* Et illud Phœbadii lib. contra Arrianos: *Imperfectum enim si capit habere, quod antè Non habuit.* Juliani quoque (ejus, qui Pelagianismo infamis fuit) est illud epistolâ ‡, quæ inter Hieronymianas legitur: *Insatiabilis est, expleri nescius honorum.* Legas & apud B. Bernardum serm. II. de Resurr. *Indubitata tenens vita illius argumenta.* Et apud Othonem Frisingensem lib. IV. cap. XVIII. *Qui ejus fautor erat, semel mergendo necavit.* Multa hujus generis tam ex antiquis, quàm posterioris ævi scriptoribus, annotavit Caspar Barthius in Adversariis suis ‡. Sed subinde mirificos nobis versus adfert. Ut è Sallustiano illo*: *Res Romana plurimum imperio valuit, Servio Sulpicio, & M. Marcello coss., omni Galliâ cis Rhenum, atque inter mare nostrum, & Oceanum, nisi quà à paludibus fuit invia, perdomitâ.* Unde versum elicit †.

‡ Lib. 4. c. 13. l. 8. cap. 21. l. 16. c. 14. l. 41. cap. 22. & alibi.
* Apud Marium Victorinum in primum Rhetor. Cic. pag. 82 editionis Pythœanæ. Sed perperam in ea post valuit est τὸ ἰτα ἐγγμὰ, cùm ma tantum periodus sit: ut rectè est in Aldina.

Omnis Gallia cis Rhenum, atque inter mare nostrum.

Quasi non Sallustius in auferendi casu, *omni Galliâ*, scripserit. Etiam ‡ hexametrum conspicit in hoc Livii lib. XXX. *Gallos integra oblivioni opposuerunt.* Phalæcius illi est ‡ apud Plinium lib. VI. epist. IX. *Commendas mihi Julium Nasonem.* Cùm non diffiteatur, ultimam in *Nasonem* esse porrectam. Et libri XXXII. cap. XVII. seriò videtur triumphare, quòd, vix quartâ ex parte orationis Vatinianæ, plusquam LXX. versus observarit: atque interim tales adducit, qui planè in metrum peccent. Ut cùm dimeter ei est, *Mirere, quod interrogem:* item *Tuos aut quod os afferes.* Ubi secundâ sede nunc pyrrichius foret, nunc trochæus. Cujusmodi mallem non excidissent homini adeò diffusæ lectionis. Neque eundem audio, cùm hoc Livii lib. XXVI. *Ancipiti pugnâ medios circumventuram*, tale esse ait*, ut, si in Virgilio exstaret, pro artificiosissimo versu haberetur. Mihi certum est, Maronem nunquam fuisse ita scripturum. Mallem pro Marone Lucretium vel etiam Ennium, dixisset.

† Lib. 12. Adversar. c. 16.
‡ Ibidem.
‡ Lib. 32. Advers. cap. 4.
* Lib 11. cap. 16.

Neque Latinis solùm excidêre versus, sed & Græcis. Quippe auctor est Cicero in Oratore ad Brutum, reprehensum esse Isocratem ab Hieronymo Peripatetico, ob versuum multitudinem in libris ejus repertam. Imò eundem Hieronymum in id ipsum vitium incidisse, ob quod culpabat Isocratem, ex eodem Cicerone cognoscimus. *Sed tamen*, inquit, *hic corrector in eo ipso loco, quo reprehendit, ut à me animadversum est, studiosè inquirente in eum, immittit imprudens ipse senarium.* Id ipsum scribit Theon in progymnasmatis † contigisse Ephoro Cumano, Isocratis auditori, qui lib. περὶ λέξεως, quo oratori interdicit, ne utatur oratione metrum habente, in ipso principio illius præcepti versum effudit jambicum. Itaque ait Theon, ignosci debere oratoribus, si in eos incidant versus, qui magnam habent affinitatem cum solutâ oratione, cujusmodi inprimis sunt jambici: eoque minuta admodum, atque exilis est observatio isthæc Tullii, quâ dum sedulò inquirit in Hieronymum Peripateticum, senarium unum in eo se invenisse, proditum reliquit.

† Cap. 2. quod est περὶ τῆς ἀναγνώσεως.

Etsi autem versum in prosâ vitare convenit; licitum tamen est Oratori, Poëtarum versus, velut testimonio, vel emblemata, adducere, quo iis simul auditorem doceat, ac delectet. Ita sesquiversu Attii usus Cicero in Pisoniana, ut Asconius observat. Quot verò, & quibus modis, inserantur orationi, videre est apud Hermogenem lib. II. de form. Orat. & περὶ μεθόδου δεινότητος. Est & libellus Græcus Romæ in bibliothecâ Vaticanâ de metris in prosâ; quemadmodum scribit Gesnerus Tom. II. bibliothecæ suæ. Utrùm autem de alienis versibus sit, an ipsius scriptoris, meliùs dicent, qui viderint.

IV. De temperandis syllabis brevibus, ac longis: et qui pedes principio, qui medio, qui fini præcipue conveniant.

Adversatur quoque numerosæ orationi continuatio multarum brevium, aut longarum syllabarum; hæc quidem, ut pigra; illa, ut referens sonitum puerilium crepitaculorum; unde & Dionysio dicitur σκαδονίζειν ἦχον ‡. Argumento sit illud Severi in poëmatio de leporis morte:

Periit at avipedis animula leporis.

Ita eum versum pravo fultum talo apud Martianum Capellam ‡ (ubi vulgo *peritavit* legitur) puto corrigi debere, ut sit versus octonarius catalecticus, meris constans pyrrichiis; sive, si διποδίαν malis, tetrameter proceleusmaticis currens, sed syllabâ recisâ: quemadmodum & ille ejusdem poëmatis:

Animula miserula properiter obiit:

quem Diomedes adducit lib. III. ubi clarè docet, versum hunc tres habere proceleusmaticos, & tribrachyn.

‡ Evirare sonum.
‡ Lib. 5. cap. de elocutione.

Atque ut istis nihil celerius, ita nihil tardius illo veteris poëtæ (Ennii, ut videtur) apud Diomedem eodem libro:

bro: *Romani muris Albam cinxerunt Longam.* Aut hoc apud eundem: *Romani victores Germanis devictis.* Molossicum versum appellat. Ex his sanè perspicuum cuivis esse arbitror, optimos esse pedes, qui è brevibus, longisque syllabis, temperantur.

Non tamen iidem pedes cuilibet conveniunt loco, aut characteri. Alios enim sublimis stylus, alios mediocris, alios tenuis postulat: quâ de re in doctrinâ characterum ex Græcis Rhetoribus dicturi sumus. Hoc tantùm loco generatim videamus, qui pedes apud Ciceronem tum in principiis, tum in medio, tum in clausulis sint usitatiores.

Ac in principio quidem etsi omnes reperiuntur pedes, hi tamen frequentiores sunt, & elegantiores cæteris: è disyllabis spondeus, è trisyllabis creticus, & post illum anapæstus, ac molossus: è tetrasyllabis laudatus Aristoteli pæon primus, -∪∪∪: è pentasyllabis optimus dochimus, ∪--∪-, ut *Republica.* A spondeo incipit Cicero Milonianam: *Etsi vereor, Judices.* A cretico orditur orationem post reditum ad Quirites: *Quod precatus à Jove Opt. Max.* Ab anapæsto inchoat orationem pro Cluentio: *Animadverti, Judices, omnem accusatoris orationem.* A molosso initium cœpit pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt.* A pæone primo exorsus Catilinariam secundam: *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam.* A dochimo sumsit initium pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis, atque imperii.* Par ratio est initiorum in mediæ orationis periodis.

In mediâ autem periodo licet minùs curatur numerus, ac propemodum satis est, si nihil sit hiulcum, vel asperum; (quod ex iis consequemur, quæ de juncturâ diximus) non tamen planè negligitur; quemadmodum currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Maximè autem in eo commendantur, tum pæon primus, -∪∪∪, ut *compulerat*, tum secundus, ∪-∪∪, ut *triennium*; tum tertius, ∪∪-∪, ut *videatur*; tum quartus, ∪∪∪-, ut *redierant.* Item creticus bacchius, & dochimus, qui ubique laudatur: unde Rufinus; *Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.* Quamquam dochimus in pedibus numerandus non est, cùm verus sit numerus. Imò, si Ciceroni credimus, pes omnis simplex est, eoque nec trium syllabarum numerum excedit: si quatuor pluresve syllabæ componantur, non tam pes quàm pedes, dici debeant. Certè Aristotelem quoque ipsum reprehendere non dubitat Tullius, quòd inter pedes retulerit pæonas, atque alium quemvis numerum è collocatione quatuor syllabarum genitum. Ciceronem etiam sequitur hàc in parte Grammaticus is, cujus fragmentum Censorino olim tributum, at à Carione ab eo separatum, & emendatiùs editum est. In eo quippe legere est cap. XIII. *Pedes componuntur ex syllabis minimum binis, ut plurimum ternis. Incipiunt temporibus binis, ad sex perveniunt: disyllabi quatuor, trisyllabi octo; plures, quam duodecim, esse non possunt.*

In clausulis (de quibus majori curâ dicendum est) Ciceroni, ut omnibus Asiaticis, usitatissimus est ditrochæus -∪-∪, quem crebrò antecedit creticus. Ut pro Milone: *Non solum humanâ, sed etiam Dea sapientissima sententiâ liberatum.* Itemque; *Appelletur ita sanè, dummodo eâ nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum.* Elegantior quoque ditrochæus, qui unius est vocis, quam is, qui duarum, pluriumve. Cicero orat. post reditum ad Quirites: *A parentibus, id quod necesse erat, parvus sum procreatus: à vobis natus sum consularis. Illi mihi fratrem, incognitum qualis futurus esset, dederunt: vos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis.* Ubi pro colis quatuor totidem habes ditrochæos: ac tres quidem unius vocis. Usitatus etiam admodum antispastus, ∪--∪: quem nunc brevis, antecedit syllaba, nunc longa. In Milonianâ: *Cum suâ manu sororem interfectam esse fateretur.* Item: *Si id memineritis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem jure interfici posse.* Item pæon tertius, ∪∪-∪, præcedente ut plurimùm brevi; ne videatur oratio desinere in finem carminis hexametri. Ibidem; *Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cùm ei, qui expectare velit, ante injusta pœna luenda sit, quam justa repetenda.* Item; *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur.* Quâ clausulâ tantopere delectatus est Tullius, ut Probus * quoque scripserit, eam Ciceroni peculiarem fuisse structuram. Nonnulli etiam seculi istius, quod Ciceronis tempora excepit, summum Oratorem deridere ausi sunt, quòd, ut ajunt, tertio quoque sensu, velut sententiæ loco, poneret illud suum, ESSE VIDEATUR. Cornelius quidem Tacitus, vel quisquis auctor est dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, ita de Tullio scribit: *Nolo irridere rotam fortunæ, & jus Verrinum, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententiâ positum, Esse videatur. Nam & hæc invitus retuli, & plura omisi.* Ubi de jure Verrino, & rotâ fortunæ, nimis jejune leviterque reprehendi Ciceronem, comprobat Justus Lipsius lib. II. Var. Lect. cap. XVII. Sed, quòd Tullium valde ait gavisum illo numero, *esse videatur*, id verissimum est. Sanè amplius octies utitur in Manilianâ. Etiam sic claudit periodum primam longæ & præstantissimæ illius ad Lentulum epistolæ. In Ligariana quoque oratione, periodum eam, cujus initium, *Sed jam hoc &c.* terminat his verbis, *fuisse videatur.* Post pæonem tertium proximum obtinent locum, tum ionicus à majore, --∪∪: tum epitritus quartus, ---∪, qui plenus gravitatis: cum verò interdum spondeus antecedit; sæpius jambus, aut trochæus. Pro Milone; *Ad ejus non salutem modò extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Item; *Eam virtuti Milonis potiùs, quàm Pop. Rom. felicitati assignetis.* Item; *Quòd is in monumentis majorum suorum sit interfectus.* Item; *Etenim palàm dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse.* Porrò sub epitrito quarto complectimur quoque dispondeum, ----; sub antispasto epitritum primum, ∪---; sub ditrochæo epitritum secundum, -∪--; sub ionico à majore epitritum tertium, --∪-; sub pæone tertio ionicum à minore, ∪∪--. Ejusque ratio est, quòd, ut in versu fit, ita hic quoque, ultima censetur communis. Nam Tullius etiam in illo C. Carbonis, *Ab omnibus ei esse pœnas persolutas*, periodum vult dichoreo claudi, cùm tamen *persolutas* sit epitritus secundus. Et Terentianus Maurus, cùm dixisset, non referre in versu, num ultima sit longa, an brevis; mox subjicit, *Commataque hoc ipsum juris habere volunt.* Cicero sanè id disertim scribit, Aristotelis sententiam oppugnans, qui pæona quartum clausulis maximè putabat conducere ob postremam syllabam productam. Quinctilianus quidem, quod pro Aristotelis sententiâ facit, intelligere se scribit, quando aucium judicium consulit, multùm referre, longane syllaba periodum claudat, an verò brevis pro longa ponatur: quemadmodum & adversus Ciceronem exemplis probat, rectiùs spondeo, quàm trochæo, periodum terminari. Verùm neque id fugit summum Oratorem; sed eò respexit, quòd, si brevis sit naturâ, pro longâ tamen haberi debeat, quia duo tempora habere judicetur, ob intervallum ac moram consequentem: quemadmodum, hanc ipsam ob caussam, longa quasi trium temporum judicatur. Hinc Fabius ipse: *Neque enim ego ignoro, in fine pro longâ accipi brevem, quod videtur aliquid vacantis temporis ex eo, quod insequitur, accedere.*

Itaque vix assentior Des. Erasmo, qui negat, brevem pro longâ poni posse. Nam dialogo de pronunciatione, cùm Leo dixisset: *Audivi, veteribus ultimam semper habitam pro ancipiti:* respondet Ursus: *Verum ultimam carminis, non cujuslibet dictionis; & quod venia datur in carmine, fortasse dabitur & in colis, aut periodis; tametsi ne illic quidem, nisi ut pro brevi sones longam, non contra.*

Esse verò hos pedes cæteris usitatiores, facilè vel ex unâ quâpiam Ciceronis oratione cognoscere liceat. Ita videre sit, pro Archia tantummodo ter usurpari choriambum, -∪∪-, septies

* Lib. 2. Grammatic. Instit. cap. ult.

septies epitritum quartum, —v, septies item dijambum, v-v-. At decies quinquies ionicum à minore, sive pæona tertium, duodecies quidem præcedente syllabæ brevi, ter autem antecedente longâ; in his nimirum, *rejicietur*, *præconium patiatur*, *ejiciemus*. Itidem epitritum tertium --v- adhibet in clausulâ decies septies; antispastum v--v vicies sexies; dichoreum -v-v quadragies. Aristoteles quoque in clausulis præ cæteris commendat pæona quartum, vvv-: ut, *Etenim si tanta illis comitiis religio est*. Sed Cicero hâc in re apertè ab eo dissentit: non tamen planè respuit.

V. De numeri oratorii vi, et modo in eo servando.

Atque hæc de pedibus, qui numerosam efficiunt orationem. Quanta verò ejus rei vis sit, argumento est, quòd refert Tullius, sæpiùs conciones se exclamantes vidisse, cùm verba aptè cecidissent. Ita admirabilis fuit excitatus* populi clamor, cùm C. Carbo, Trib. Pleb., diceret, *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit*. Ac placuit sic Tullio numerus ille, ut lib. 1. de Divinat., ubi somnium narrat, quod mater Phalaridis habuit, tantùm non ipsa retinuerit verba: *Quod*, inquit, *matris somnium immanis filii crudelitas comprobavit*. At si vel hic, vel in illo Carbonis, verba invertantur, petiit venustas, & ἐνέργεια †. Sed, ut meliùs id discrimen intelligatur, eum operæ pretium facturum puto, qui inconditam alicujus orationem in quadrum redigat, ac numerum: quomodo Lazarum, Bonamicum Bassanensem, qui magna cum laude humanitatis studia in Gymnasio Patavino professus fuit ‡, memoriæ produnt orationem Philelphi, eruditam illam quidem, præclarisque sententiis refertam, sed nulla juncturæ elegantiâ, ac numeri planè expertem, verborum ordine immutato, numeroque addito, talem effecisse, ut ab alio quovis, quàm Philelpho, scripta videretur.

* Cic. in Orat.

† Efficacia.

‡ An. 1553.

Neque ideirco existimandum est, tempus totum ab oratore consumendum esse dimensione syllabarum: quandoquidem satis est, si, cùm primò nos exercemus, huic rei intenti simus: pòst aurium judicium eo studio ita confirmatum erit, ut labore nullo numerosam scripturi simus orationem.

Adde, quòd neque immodicè nos studiosos esse numerorum convenit; quod fecit Gorgias Leontinus. Isocrates verò in his parcior multo, inprimis ætate senectâ. Nam quantum ætate procedebat, tantum relaxabat sese à numerorum necessitate; ut scribit Cicero in Oratore. Idem testatur Dionysius Halicarnassensis ‡, hisce verbis: οἱ μέντοι γε ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γραφέντες λόγοι ἧττόν εἰσι μειρακιώδεις, ὡς ἂν οἶμαι, τελείαν ἀπειληφότες τὴν φρόνησιν αὐτοῦ τοῦ χρόνου· *Verùm orationes, quas sub finem vitæ scripsit, minùs sunt juveniles; ut quas ipsa ætas, quemadmodum arbitror, prudentiùs informârit.* Non tamen id judicio fecit, quod tum Cicero, tum Halicarnassensis sensere; sed desperatione præteriti ornatus, ob virium imbecillitatem; quod scribit ipse, oratione ad Philippum Macedonem. Vide Victorium lib. 11. cap. XVII. Var. Lect. Quare minorem eo nomine laudem meretur Isocrates, quam oratores illi, quos judicio modum huic rei statuisse constat.

‡ In judicio de Isocrate.

Cap. V.

DE DIGNITATE, AC TROPIS GENERATIM.

Dignitas efficit orationem figuratam. Itaque consistit in Tropis, & Schematibus.

Tropus est, cùm vox à propriâ significatione cum virtute deflectitur ad alienam.

Inter tropos familiam ducunt Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia.

I. Variæ tropi appellationes, ac definitio ejus, et quomodo à schemate differat.

Vidimus de periodis, ac numero: in quibus consistit Compositio oratoria. Altera verò exædificationis sive structuræ pars est Dignitas. Hæc, præter vulgarem dicendi modum orationem insignit verborum ac sententiarum luminibus; quæ Tropos appellant, ac Schemata.

Tropi vocem cum Fabio retinemus. Aquila Romanus *mores* vertit. *Illi*, inquit, *mores*, *quos Græci τρόπους vocant*. Nisi *modos* scripsit: quomodo Cicero nuncupat; uti & *verba modificata**. Appellat quoque *immutationes*, & *verba mutata*: item *inflexa*. Fabio *arcessita* dicuntur. Aristoteli vocantur μεταφοραί, ut cap. seq. ostendemus. Hermogeni, quia significationes invertunt, sunt λέξεις τετραμμέναι. Id ad verbum sonat *verba inversa*: quod apud Terentium †, Appulejum ‡, alios, legas; sed aliâ mente.

* De Orat. lib 3. & in Partit.

Opponuntur iis *propria*. Quæ & *recta* dicuntur: nisi quòd hoc latiùs pateat, ut quòd etiam orationem ἀσχημάτιστον comprehendat. Nam recta oratio, nec à tropis, nec à figuris ornatum quærit. Cicero in Bruto, de commentariis Cæsaris: *Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum; valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti; omni ornatu orationis tanquam veste detractâ &c.* Et manifestiùs apud M. Senecam Rhetorem in procemio. quo loco hoc Porcii Latronis dictum refert: *Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret.* Dixerat paullo antè: *Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam rectâ viâ discedere.* Arnobius quoque lib. v. opponit sermonem allegoricum indubitabili rectoque. Alias verò recto sermone notatur simplex, ac verus: quomodo & Martialis ⊥ dixit rectam fidem. Vel si non verus, at saltem bonus, & speciosus: quomodo usus Avianus, fab. XXVI.

† Heaut. act. 2 sc. 3.

‡ In Apolog.

⊥ Lib. 11. epig. 6.

Nam quamvis rectis constet sententia verbis,
Suspectam banc rabidus consiliator habet.

Definitur Tropus à Fabio lib. VIII. *Verbi vel sermonis à propriâ significatione in aliam cum virtute mutatio.*

Differunt tropi, & schemata; quòd illis semper invertatur significatio; schemata autem, sive permanente, sive mutatâ significatione, (nam tam translatis, quàm propriis, figuratur oratio) alio habitu induant orationem. Atque inde etiam dilucet, unde tum tropis, tum schematibus, nomen inditum sit: ut quæ ꝯ λέξιν, *aversiones*, & *habitus* sonent. Plerique tamen Rhetorum, schematis sive figuræ voce latiùs utentes, sub eâ tropos complectuntur: uti cùm Fabius lib. VIII. cap. II. in verbis conjunctis spectari ait, ut sint emendata, quod elegantiæ est; collocata, quod compositionis est; & figurata, quod est dignitatis.

II. Quot sint principes tropi, et quis ordo eorum.

Sunt autem tropi primarii quatuor; Μεταφορά, Μετωνυμία, Συνεκδοχή, & Εἰρωνεία. Quibus hoc commune est, quòd in omnibus vox ab unâ significatione mutetur in aliam, propter mutuam rerum affectionem, seu relationem. Verùm hoc distinguuntur ac separantur, quòd illa, quæ inter se referuntur, vel disjuncta sunt, ac nullo connexa naturali vinculo; cujusmodi inter alia sunt similia, & contraria; ab illis Metaphoræ ducuntur, ab his Ironiæ: vel conjuncta sunt, sive connexa vinculo naturali, non tamen ita, ut unum sit de alterius essentiâ; atque istiusmodi sunt caussa, & effectus, subjectum, & adjunctum; quæ permutat Metonymia: vel interna sunt, atque ita se habent, ut unum sit de alterius essentiâ; ut totum, & pars; quorum unum pro altero substituit Synecdoche.

Hinc colligere est, si ordinem naturæ respiciamus, pri-

primum deberi locum Synecdochæ, alterum Metonymiæ, tertium Metaphoræ, ultimum Ironiæ. Verùm dispar fuerit ratio, si spectemus nobilitatem, atque usum. Nam è tropis maximè usurpatur Metaphora; inde Metonymia, hinc Synecdoche, minimè omnium Ironia: quem iccirco ordinem in eorum tractatione ferè observant Rhetores.

III. Cur fusiores simus in troporum doctrina: atque ut ea, pro diverso considerandi modo, tum ad grammaticum, tum ad rhetorem pertineat.

Est autem doctrina de tropis valde vulgaris. Eoque curandum mihi video, ne delicatior aliquis conqueri possit, apponere me cramben à Rhetorum tam multis toties recoctam. Hoc ne usu veniat, operam dabo, ut palatum aliquorum excitem promulside è penu φιλολογίας: cujus neglectu nunc iterum præcipiti gradu ad barbariem itur. Fortasse non deerunt ex adolescentia, qui illiciantur horum gustu ad rectas eorum cœnas, qui studium hoc seriò tractant. Itaque & veniam mihi dari postulo, si alicubi, in congerendis exemplis, penè immodicus videar. Nec movere debet, quòd tropi grammaticæ potiùs considerationis esse videantur. Nam ut grammatici est tradere varia vocum significata, & eorum caussas: ita rhetoris est docere, quando propriis sit utendum; quando hoc, quando item illo, vel alio, atque alio improprii genere uti oporteat, & quatenus oporteat. Neque hoc negare potuit Aquila Romanus; etsi contendat, schematum magis, quàm troporum doctrinam, ad oratorem pertinere. Nam utcumque dicat, *figurandarum sententiarum, & elocutionum, proprium oratoris munus esse*: tropos tamen agnoscit, pro diverso considerandi modo, tum à grammatico, tum à rhetore, jure tractari. Ita enim loquitur: *Illi quoque mores, qui τρόποι nominantur, ab eâdem hac arte, id est, grammaticâ, non minùs diligenter sunt cogniti, quàm ab oratore: sed quatenus cuique generi materiæ adhibere eos debeat, orator meliùs intelligit.* Nunc de tropis singulis ordine videamus.

Cap. VI.

DE METAPHORA.

Metaphora est, cùm vox à propriâ significatione deflectitur ad alienam, propter similitudinem.

Sumitur ea vel à simplici similitudine, vel à proportione.

Ac quædam translationes ita sunt affecta, ut utrinque sint commutabiles; quædam ita, ut unum tantummodo pro altero ponatur.

Transferuntur autem, à meliori quidem ad ornandum; à pejori verò ad vituperandum.

Neque res illa certis cancellis circumscribi possunt, à quibus translationes petuntur; sed, ut nihil in rerum naturâ est, quod non alicui sit simile, ita nihil quoque est, à quo non deducere liceat metaphoram.

Optima interim illa sunt, quæ ducuntur à proportione; quæque rebus inanimis actum quendam, ac sensum tribuunt.

At vitiosa sunt ista, quæ sumuntur à dissimili, vel à longè petito, vel à re turpi: item, quæ nimis rem amplificant, vel minores sunt re significatâ.

I. Quid metaphoræ voce laxius sumta, quid eadem pressius accepta, intelligatur: et de tribus, quæ in omni metaphora requiruntur.

Scribit Tullius in Oratore, latiùs Aristotelem uti metaphoræ nomine, quàm vulgò Græci quoque Rhetores solent. *Hanc*, inquit, *hypallagen Rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis; metonymiam Grammatici vocant, quòd nomina transferuntur. Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, & abusionem, quam κατάχρησιν vocant.* Et paullo pòst: *Jam cùm fluxerunt plures continuæ tralationes, alia planè fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν: nomine rectè, genere meliùs ille, qui ista omnia translationes vocat.* Fuisse verò eam Aristotelis sententiam, vel hic indicat locus lib. de arte poëticâ: Μεταφορὰ δ' ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. *Translatio autem est nominis illatio, vel à genere ad speciem, vel à specie ad genus, vel à specie ad speciem, vel ex analogiâ.* Neque est, quòd homines quidam eruditissimi, at interim literas artesque perversè docti, more suo, ansam hìc sibi datam putent sugillandi summum dicendi magistrum, quasi in troporum doctrina parum lynceus fuerit: quippe qui tralationi quatuor subjiciat modos, quorum duo priores à Plutarcho †, Fabio ‡, aliisque, sub Synecdoche collocantur: quique, si Ciceronem audimus, Catachresin quoque, & Allegoriam, & Hypallagen sub eâ comprehendat. Cùm enim Aristotelis ævo necdum tropi singuli proprium fuerint adepti nomen: ridiculè ratio quæratur, cur aliter loquatur Aristoteles, quàm Rhetores illi, qui pòst minutè cuncta conciderunt. Et hæc de latâ ejusce vocabuli acceptione.

Hoc verò loco cum junioribus angustiùs metaphoræ nomen usurpamus pro eâ metaphoræ seu tropi specie, quâ, ut primo de Oratore Tullius scribit, nulla est florentior, nec quæ plus luminis adferat orationi: quæque, teste Fabio, tum frequentissima sit, tum pulcherrima; ut meritò sola eo nomine multis retro seculis intelligi soleat.

Est igitur metaphora hoc loco, tropus voces à propriâ significatione ob similitudinem ad alienam deflectens. Sic quia angeli sunt λειτουργικὰ πνεύματα †, ut eos vocat Apostolus ‡: οἱ τοῦ θείου λόγου κήρυκες ‡, atque, ut cum Epiphanio * loquar, οἱ τῆς ἀληθείας ἐκκλησιασταὶ †, ob similitudinem officii, in Apocalypsi aliquoties ‡ angeli Ecclesiarum appellantur. Et Πελοποννήσου πάσης μέσον ‡ vocarunt ὀμφαλὸν *, teste Pausaniâ †: eodemque modo Ennensium nemus ‡ umbilicus Siciliæ vocabatur: ac Delphi ‡ dicebantur orbis umbilicus: & Ætolos umbilicum Græciæ vocat Livius *: & in agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuat insula, Italiæ umbilicum esse, dixit Varro †: nempe quia Ennense quidem nemus in Siciliæ meditullio esse credebatur: ac itidem lapis candidus in templo Delphico putaretur esse medium mundi: Ætoli autem in medio Græciæ, Reatinus ager in medio Italiæ foret: haut aliter atque in homine (quem, ne hìc frustra sis, brachiis sursum porrectis dimetiri convenit) medius est locus umbilicus: quod dum inficias it, nimis se dat ridiculè doctissimus Varro ‡.

In omni igitur metaphorâ tria requiruntur, significatio propria, aliena, & similitudo aut proportio. Quod isto etiam exemplo dilucet. Καρκίνωμα, sive *cancer*, propriè est morbi genus, καρκίνος sive cancri animalis instar serpens; unde & nomen. Item *vomicæ* sunt excrescentes in aliquâ corporis parte, *Quos dira vomit natura, tumores* †. At figuratè Augustus Cæsar * Agrippam nepotem, & Julias, filiam, ac neptem, *vomicas ac carcinomata sua* appellabat. Similitudo est, quia, ut carcinoma, ac vomica, dolorem corpori adfert maximum: ita Augusti animus ex hisce tribus summum caperet dolorem.

† *In vitâ Homeri.* ‡ *Lib. 1. cap. 6.*

† *Ministrantes spiritus.* ‡ *Ad Hebr. 1. v. 14.* ‡ *Divini verbi præcones.* * *In Ancyrato.* † *Qui veritatem tanquam in theatrorum pegmatis ob oculos ponunt auditoribus.* ‡ *Cap. 2. vers. 20. & cap. 2. & 3. sæpius.* ‡ *Medium universæ Peloponnesi.* * *Umbilicum.* † *In Corinthiacis.* ‡ *Callimachus hymno in Cererem. Diodorus Siculus lib 5. Cicero Verrina 6.*

‡ *Sophocles in Oedipo tyranno. Eurip. in Med. & alibi. Diodorus Siculus initio libri quinti. Strabo l. 9. Plutarc. lib. de oraculorum defectu. Pausanias in Phocicis. item Pindari scholiastes. e Latinis Cicero lib. 4. Verr. Act. & auctor obscœni carminis.* * *L. 35. in oratione Alexandri Acarnanis apud Antiochum Regem.* † *Apud Plin. l. 3. c. 12. & Solinum c. 7.* ‡ *L. 6. de L. L.* ‡ *Serenus Sammonicus c. 41.* * *Sueton. Aug.*

II. Me-

II. METAPHORAM VEL A' SIMPLICI SIMILITUDINE DESUMI, VEL A' PROPORTIONE: ET VARIA UTRIUSQUE GENERIS EXEMPLA.

METaphoram variè varii dispescunt. Aristoteli, quantum ex eo odorari licet, duûm est generum. Nam cùm è quatuor, quos recenset, modis, ut supra vidimus, duo priores pertineant ad Synecdochen, quartus verò sit ob proportionem: tertii modi, quo species pro specie ponitur, illæ Metaphoræ fuerint, in quibus similitudo est, aut proportio.

Similitudinem verò, & proportionem, inter se plurimùm differre, indicat quoque Ammonius, cùm in protheoriam categoriarum scribit, τῶν ὁμωνύμων ἀπὸ διανοίας, τὰ μὲν καθ' ὁμοιότητα λέγεσθαι, τὰ δὲ κατ' ἀναλογίαν *. Differunt autem hæc, quòd similitudo sit inter duo. E. G. inter Socratem vivum, & pictum: eaque res facit, ut & picturæ tribuatur nomen Socratis. At in proportione bina binis respondent. Ita Aristoteles in secundo de animâ, radicem esse ait ori analogam; quia, ut os se habet ad animal, ita radix ad plantam. Est quidem & hîc similitudo, sed geminata. Nam & planta confertur cum animali, & radix cum ore; quia radice quidem plantæ, at animalia ore capiunt nutrimentum. Sed remeliginem nobis hâc in parte injicit Fabius lib. quincto cap. undecimo: *Analogiam*, inquit, *quidam à simili separaverunt: nos eam subjectam huic generi putamus. Nam ut unum ad decem, sic decem ad centum, simile certe est* &c. Verùm, quantum videre possum, observationem hanc nihil admodum tuetur, præter scribentis auctoritatem. Nam rectè quidem asserit, analogiam similitudini subjici, quia latè utitur similitudinis voce, ut tum simplicem, tum geminatam comprehendat: ac non iccirco malè alii eam separarunt à similitudine, quia opposité hanc vocem usurpant ut solam simplicem signet. Nihil enim prohibet, idem esse generis & speciei nomen, quemadmodum ostendimus lib. I. cap. IV.

* *Æquivocorum à consilio, alia dici à similitudine, alia à proportione.*

Atque, ut pleniùs nobis constet, quantum duo hæc distent tralationum genera, quæ & confudisse videri queunt primæ caveæ Rhetores; age aliquammultis utrumque illustremus exemplis.

Certè ob ὁμοιότητα †, non ob ἀναλογίαν ‡, vox bovis translata est ad elephantum. Auctor nobis ac fundus hujusce rei est Verginius. è cujus commentario Varro lib. VI. de L. L. scribit: *ab eo, quod nostri, cùm maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem; & in Lucaneis, Pyrrhi bello, primùm vidissent apud hosteis elephantos, identidem quadrupedes cornutas; (nam, quos dentes multi dicunt, sunt cornua) lucam bovem appellâsse.* Hic quidem locus, apertè satis istorum acumen retundit, qui in omni metaphorà requirunt analogiam; contra Verginii mentem; qui elephantum ait non aliam ob caussam vocatum esse *bovem lucam*, quàm quia prisci illi Romuli nepotes opinarentur, bovem proximè accedere ad elephanti magnitudinem: cujus ratione similitudo inter hæc duo est, non quidem propriè, quandoquidem κυρίως ⊥, ut philosophus ait, ὅμοια ἢ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται *, sed καταχρηστικῶς †: proportio verò, prout hoc loco ea vox sumitur, inter ea non est. Ac ne simplici tibicine videamur hanc fulcire sententiam, addo, similem esse rationem in aliorum animantium nominibus, quæ itidem commutarunt. Nam struthiocamelum, teste Paullo, qui infrunitè nobis Festum mutilavit, dixere *passerem*; sed cum discrimine *marinum* ‡; quia trans mare, puta ex Arabia, vel Lybia, advehebatur. Locuti hoc pacto Plautus Persâ ⊥, & Ausonius epist. XI. Aliter, scio, Rittershusius: sed huic occurrimus lib. III. de Origine & Progressu Idololatriæ cap. LII. Haut alio, quàm mansuetis moribus, ovem refert camelopardalis: nomen tamen *ovis fera* invenit, ut apud Plinium Veronensem * quoque in veteri Parmensi † editum est: ac meritò, cùm haut aliarum ovium instar à pastoribus custodiatur, *fera* est dicta; non *ferox* cujusmodi si sit, fera quidem sit, at ovis non sit. Cave autem Perotto credas, qui cùm *feræ* nudà legisset vocali, ἁπλῶς ovem vocatam censuit. In annalibus quoque per *ursum Numidicum* debere leonem intelligi, existimabat Belgarum, dum viveret, doctissimus Justus Lipsius lib. Elect. II. cap. IV. Diuque & ipsi opinionem hanc secuti sumus. Quam postea planè nobis exemit ὁ πάνυ Salmasius, iis, quæ in Plinianis ad Solinum Exercitationibus annotavit *. Non repetam, quæ de eo dicta nobis opere antea memorato †, quod de Idololatria, vel de Theologia gentili, & Physiologia Christiana inscripsimus. Itidem, quòd idem Lipsius inibi pari ratione opinatur, *variam*, h. e. pantheram, dici murem Africanum, id mihi nec verisimile videtur, nedum verum. Nam, ut de Herodoto, & Aristotele, nihil dicam, qui murium Africanorum meminere; apud Plinium quoque, lib. XXX. cap. VI. eodem modo dici *mures Africanos*, quo alibi nominat *mures Ægyptios*, nemo puto inficias eat, qui locum inspexerit. Quare, cur ita senserit vir summus, vellem nos docuisset. Metuo, ne ei imposuerit, quòd Latini ‡ ἁπλῶς interdum *Africanas* pro variis dicant; quia nempe ex Africâ translatæ fuerint in Italiam. Unum præterea istiusmodi metaphoræ exemplum addam, sed à mutis ad hominem translatum. Nihil certè aliud, quàm simplex similitudo, facit, ut ὗς, sive *porcus*, dicatur de homine corpulentiore habitioreque: ut cùm Dionysius, Heracleæ Ponticæ tyrannus, quia habitissimus erat, apud Menandrum ⊥ ab Heracleotis exulibus audivit πάχυς ὗς *: cumque Catullus scripsit:

Aut porcus Umber, aut obesus Etruscus.

† *Similitudinem.*
‡ *Proportionem.*
⊥ *Propriè.*
* *Similia, aut dissimilia, secundum solas qualitates dicuntur.*
† *Abusivè.*
‡ *Vide sis Turnebum Adverf. lib. 16. cap. 22. Scaligerum Auson. lect. lib. 2. cap. 7. & in Cirin. Lipsium Elect. lib. 2. cap. 4. & nos in libris Originum de passer.*
⊥ *Act. 2. sc. fatim hac.*
* *Anni 1476.*
† *Lib 8. cap. 36.*
* *Pag. 311. & 312.*
† *Lib. 3. de Origine & Progressu Idololatriæ, cap. 52.*
‡ *Sueton. in Caligul. c. 18. Plin. l. 8. cap. 17.*
⊥ *Athen. lib. 12.*
* *Porcus pinguis.*

At longè alia eorum ratio est, quæ à proportione ducuntur. Ejusce rei unum idemque exemplum adfert Aristoteles in tertio Rhetor. & lib. de Poët. Id verò est, si ἀσπίδα vocemus φιάλην Ἄρεως, καὶ φιάλην ἀσπίδα Διονύσου †. Nam, ut inibi ait, ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρην ‡. Quamquam P. Victorius metaphoram hanc improbare videtur; ut qui de eà hunc in modum commentatus sit: *Qui clypeum poculum appellabit, contraque poculum clypeum, hic genere hoc translationis usus fuerit; quamvis fortasse hoc nemo acutus vir diceret, quia nimis durum esset; sed in aliâ res procedit.* Mihi verò verisimile fit, ita aliquem ex antiquis fuisse locutum. Videri possit Aristoteles eò respexisse, quòd Timotheus, & Antiphanes in Cæneo, φιάλην τὸ ὅπλον Ἄρεως * dixerint: ut est apud Athenæum in decimo: ubi etiam sic appellari posse censet poculum, quicum militiam obibat Nestor. Sed magis hujus fuerit loci, si τὸ ὅπλον φιάλην Ἄρεως † vocarint. Nam φιάλη τὸ ὅπλον Διονύσου *. Quicquid est, Comicis, quales Timotheus & Antiphanes fuere, satis convenit, spumantem pateram dicere Bacchi arma: etsi aliter Victorio videatur. Verumtamen, quia nihil tam perspicuum est, quod non aliquis in controversiam rapiat: age alterum, sed pervulgatius, quodque nemo, ut durum nimis, respuere ausit, priori addamus exemplum. Certè auriga eo modo se habet ad currum, quo gubernator ad navim. Itaque & gubernator ponitur pro aurigâ: ut, *Cumque gubernator magnâ contorsit equum † vi* ‡: & auriga vicissim accipitur pro gubernatore: ut, *Tiphyn aurigam celeris fecere carinæ* ⊥: & apud Nasonem *, *Aurigam video vela dedisse rati.* Quin ob hanc ἀναλογίαν Græci quoque pro navi dixere ἅρμα, & ὄχος, Latini *currum, vehiculum, plaustrum*: quemadmodum in Curis secundis ad Nonni paraphrasin ostendit præceptor meus, Franciscus Nansius, Franconatium prius in Flandrià decurio perpetuus; pòst, turbatis Belgicæ rebus, in gymnasio Dordrechtano Græcæ linguæ Professor.

† *Scutum phialam Martis, & phialam scutum Bacchi.*
‡ *Similiter se habet phiala ad Bacchum, atque scutum ad Martem.*
* *Phialam arma Martis.*
† *Scutum poculum Martis.*
* *Poculum scutum Bacchi.*
† *Nonnulli codd. vett. equos.*
‡ *Citant Fabius, Charisius, & Diomed.*
⊥ *Citat idem Charisius lib. 4. & Diomed l. 2.*
* *1. Trist. Eleg. 3.*

III. METAPHORAM VEL RECIPROCAM ESSE, VEL UNIUS PARTIS.

EST & altera metaphoræ divisio, quia alia est ἀντάλλακτος, ac utrimque commutabilis, alia ἀναντάλλακτος, sive unius partis.

Ἀνάλογον cernere fuit in utroque exemplo translationis à proportione ductæ. Par esse ratio videtur in nominibus, *campi*, & *æquoris*. Nam cùm Siculis, auctore Hesychio, hippodromus diceretur καμπὸς, (nempe ἀπὸ τῆς καμπῆς, i. flexu, qualis fiebat in circis post metam fervidis evitatam rotis, ut loquitur poëta*) Latini quidem, ubicunque esset soli planicies flectendis equis idonea, id συνεκδοχῇ generis *campum* appellarunt. At in mari planicies ejus, cùm non turbat, sed placidum stat ventis, ab æquitate dixere *maris æquor*†, vel simpliciter *æquor*: quemadmodum & *aqua*, juxta Varronis, Julii Scaligeri, ac aliorum etiam sententiam, (ille‡ *aquam* ab æquore, hic⸸ *æquor* ab aqua, nos cum Caninio, & *aquam*, & *æquor*, ab Dorico αἰκὸς, hoc est, *æquus*, sive *lævis* deducimus) quemadmodum, inquam, *aqua* propriè est, cùm æqua: *unda* verò in tempestatibus: unde Plautus*: *Tam placida est, quam aqua.* Videmus autem, poëtas significationes hasce principes, ac nativas, in *campi*, & *æquoris*, nominibus commutâsse. Nam & de æquore ait poëta 1. Æn.

* Horat. od. 1. lib. 1.
† Virgil. 3. Georg.
‡ Lib. 4. de L. L.
⸸ Lib. 2. de L. L. c. 26. & 28.
* Mostell. act. 3. sc. 2.

—— Campos salis ære ruebant:

& vicissim de campis sive agris idem inquit 1 Georg.

At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor.

Quemadmodum de terrâ quoque conjunctim interdum dicitur *æquora campi*. Lucret. lib. III. *Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.* Cicero lib. 1. de Divin. *Babylonis in camporum patentium æquoribus habitantes.* Et apud Sidonium lib. IV. epist. XXI. copise modo legere est: *Taceo illud æquor agrorum.*

Similis est ratio in eo, quòd & *flores* pro stellis, & *stellæ sideraque* pro floribus ponuntur: quia nempe, quod in cœlo sunt stellæ, id in terra sunt flores. Flores quidem pro stellis dixit Manilius lib. v.

Tunc conserta licet cœli fulgentia templa
Cernere seminibus densis, totisque micare
Floribus, ut sicca curvum per littus arena.

Ac simili tralatione Plato cœlum vocat λειμῶνα*, ut etiam Clemens Alexandrinus observat in v. Στρωματέων. Atque ejus exemplo Georgius Pisides† nuncupat λειμῶνα τῶν ἀστέρων‡. Contrà *stellas* pro floribus dixit Columella:

Verùm ubi jam puro discrimine pectita tellus
Deposito squallore nitens sua semina poscit,
Pingit & varios terrestria sidera flores.

* Pratum.
† In Hexametro.
‡ Pratum stellarum.

Sillius lib. undecimo:

—— Monstrant Capitolia celsa,
Stellantesque docent campos, Cereremque benignam.

Cui simile, quòd Pindarus⸸ floribus tribuit παμπορφύρους ἀκτῖνας*. Ubi scholiastem vide.

⸸ Od. 6.
* Radios omnino purpureos.

Itidem commutantur nomina *alti*, & *profundi*: unde *cœlum profundum* dicitur, & *altum* pro *mari* usurpatur. Reciprocus etiam est usus *canis*, & *custodis*. Nam Æschylus Agamemnone eos, qui rerum custodias agunt, vocat κύνας, sive *canes*. Ac similiter Seneca lib. III. de Ira, janitorem priùs *ostiarium*, mox *canem* appellat *catenarium*: quia nempe olim cùm canes, tum custodes etiam, sive janitores, in catenis erant. Vicissim Virgilius† de Cerbero dixit, *custode sepulto*: quomodo & auctor obsceni carminis loquitur, & Columella lib. VII. cap. XII.

† 6. Æn.

Sed de metaphorâ utrimque commutabili satis multa. Accedamus ad ἀνανάλογον, quam paucis perstringere visum. Passim enim se ejus exempla offerunt.

Est verò hujuscemodi tralatio, quòd Homerus inferiorem montis Idæ partem, voce ab animalibus ductâ, vocat πόδα, sive *pedem*. Nam non vicissim pedem animalis liceat vocare ὑπώρειαν, quæ vox significat *radices montis*, ut Cæsar‡ vocat. Nec *cœli* nomen accommodetur æquori; licet *æquoris* vox transferatur ad cœlum. Attius in Atreo⸸:

Sed quid tonitru turbida torvo
Concussa repente æquora cœli
Sensimus sonere?

‡ Lib. 1. de bello Gall.
⸸ Apud Non. ut Sonere pro Sonare.

Hujus disparilitatis manifesta est ratio. Nam quòd *æquor* ab æquitate diceretur: aliis etiam, ubi in planitie nihil emineret, vox ea accommodari potuit. Nisi quis dicere malit, primò nomen *æquoris* generale fuisse, ita ut omnibus, quæ planitiem haberent æquabilem, conveniret: postea verò κατ' ἐξοχὴν fuisse mari attributum.

IV. Tertia metaphoræ divisio, in eam, quæ à meliori, et illam quæ petitur à deteriori.

Sumitur metaphora vel à meliori ad ornandum, vel à pejori ad vituperandum. Prioris generis exemplum facit Aristoteles*, si dicas, τὸν πτωχεύοντα εὔχεσθαι†: posterioris, cùm dicitur, τὸν εὐχόμενον πτωχεύειν‡. Nam utrumque est αἰτεῖν, sive *petere*: sed πτωχεύειν mendicabula; εὔχεσθαι verò honestum est, ut quod, si Eustathium⸸ audimus, dicatur quasi εὖ ἔχεσθαι ἐκ θεῶν. Certè, ut è sexto Platonis de legibus cognoscere est, utimur eo, cùm aliquid à Deo petimus; eoque & templa, quæ Judæi inter gentes habebant, meritò appellarunt *proseuchas*. Unde Juvenal. sat. III. *In quâ te quæro proseuchâ.* Ubi vetus interpres: *Proseucha locus Judæorum, ubi orant.* Nec de illa mendicandi notione Latinorum deficit auctoritas. Nam Plauti* est: *Quia senectâ ætate à me mendicat malum.* Et Prudentii περὶ στεφ.† *Dum spurca mendicat stupra.*

* 3. Rhetor.
† Mendicantem precari.
‡ Precantem mendicare.
⸸ In Iliad. H p. 674. edit. Rom.
* Amphitr. act. 4 sc. 2.
† Hymno 2.

Geminum huic exemplum ex eodem Aristotele adtexam. In sacris Ideæ matris honestius erat eorum munus, qui, quòd lampades gestarent, δᾳδοῦχοι vocabantur. At illaudatius erat illorum, qui eò quòd pro magnâ matre æruscarent, μητραγύρται audiebant. Prioris itaque generis translatio fuerit, si metragyrtam daduchi, h. e. tædiferi nomine digneris. At posterioris exemplum est, quòd Iphicrates Calliam, qui dadūchus‡ erat, vocabat μητραγύρτην⸸, h. e. *aruscatorem*, sive *asculatorem* magnæ matris. Ita enim ex Festo, & veteribus glossis, vocem hanc interpretandam censeo. Nam etsi ii, qui stipem cogebant, è famulorum erant numero, ut scimus è secundo Ciceronis de Legg.: cùm tamen plura esse potuerint ministrorum genera, quorum aliqua non cogerent stipem, minùs satisfacit Majoragius, cùm vertit *famulos Ideæ matris*. Eò autem μητραγυρτῶν appellatio erat illaudatior, quia non multùm differre viderentur ab aliis mendicabulis: fortassè etiam deteriores forent; quandoquidem religionis prætextu fucum facerent simplicioribus. Nam & superstitione animos implebant, & exhauriebant ædes: unde lege apud Romanos cautum fuit, ut tantummodo *justis diebus cogerent stipem*; quemadmodum ex Tullio* cognoscimus.

‡ Xenophon. lib. 6. de rebus Græcorum.
⸸ Arist. 3. Rhet.
* Lib. 2. de Legg.

V. Nihil esse, à quo non metaphora duci possit. Quod pene omnis generis exemplis comprobatur.

Metaphoræ sumuntur à quibuslibet rebus. I. Ac primò à divinis. Ut apud Ciceronem†: *Deus ille noster Plato.* Et illo Cæcilii Comici apud Symmachum‡:

Homo homini Deus est, si suum officium sciat.

Item apud Martialem⸸ est magnificum isthoc Romæ elogium:

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

Nisi malis, Deæ vocem hic propriè accipi, quia sit, ut apud Poëtam* est,

Inter sidereos Roma recepta polos.

Deæ quidem Romæ, ac templi ejus, meminere Livius lib. XLIII. Tacitus lib. IV. Annal. Claudianus lib. II. de laudibus Stiliconis, Prudentius lib. I. adversus Symmachum, Ammianus Marcellinus lib. XVI. Spartianus in Hadriano, & antiqui cùm nummi, tum lapides. A divinis quoque est, cùm Ennius†, Græcos secutus, quibus, auctore Suidâ, quicquid delicatum est, vocatur Διὸς ἐγκέφαλος, scarum appellavit *Jovis cerebrum*: ac putavit parœmiographus, Euripidem eodem modo dixisse Διὸς γάλα*: quomodo in Euripideo versu legitur apud Athenæum lib. IV. Verùm rectè doctissimus Casaubonus† ex Euripidis Cyclope, legendum monet, βοὸς γάλα‡, ut nulla hîc sit vel metaphora, vel parœmia. Magis hujus loci est, quòd ὤχριον (ita ostrei

† Epist. 16. lib. 4. ad Att.
‡ Lib. 9. ep. 108.
⸸ Lib. 11. epig 8.
* Cl. Rutil. lib. 1. Itinerarii.
† In Phagetica fragmenta, apud Apuleium Apol. 1.
* Jovis lac.
† Lib. 14. cap. 22.
‡ Bovis lac.

ostrei genus vocabatur) ab Æolibus dictum ὦς Ἀφροδίτης*, ut ex Antigono Carystio docet Athenæus. Ambigi autem possit, num translationibus iis, quæ sumuntur à rebus divinis, an poëticis potiùs figmentis, accenseri debeat, quòd in Matronis parodiâ, soleæ, planique omnes pisces, dicuntur σάνδαλα ἀθανάτων, *sandalia immortalium*; Nereidum puta, aliarumque Nympharum marinarum. Non tamen verisimile ſatis figmentum erit, nymphas pro soleis uti planis piscibus: eoque est credibilius, poëtam sic pisces eos vocâsse, quia soleas nympharum referrent. Itidem ad tralationem referre non dubitem, quòd Eubulus †, & Alexis ‡, scintillas è ligno ardenti prosilientes, vel ut Casaubonus* mavult, coqui discipulos, vocabant Ἡφαίστου κύνας †.

II. ducuntur metaphoræ à cœlestibus. Quomodo Periclem Olympium ‡ cognominarunt διὰ τὸ ἐν τοῖς κατηγορήμασι μεγαλόφρονος *, ut in progymnasmatis scribit Theon: vel potius, quòd Plutarchus † censet, ob eloquentiam; quomodo & Ciceroni *cœlestissimum os* tribuit Paterculus.

III. ab elementis. Ut apud Plautum Pseudolo *, *consilii gutta*: apud Maronem in II. Georg. *unda salutantum*, pro copia. Quæ ab aqua sunt. Lucretii est lib. II.

Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam.

Quod ab aëre petitum, Senecæ est lib. VII. de beneficiis cap. IX: *Video istic crystallina, quorum accendit fragilitas pretium.* Cui geminum apud Quinctilianum declamat. XII, *annona incendium*: & apud Varronem lib. III. de R. R. cap. II. *incendere*, vel *excandefacere annonam*: quæ loquendi ratio sumitur ab igne, quo nihil vehementius, ut nihil annonæ caritate gravius. Non jam distinguo ἀκριβῶς † inter ignem elementarem, & nostrum, qui excessus est caloris in elemento alieno.

Interdum verò etiam ab elemento uno ad aliud ducitur translatio. Ita scimus, Græcos poëtas Ætnæum incendium vocare ποταμὸν πυρὸς ‡. Ac Maro similiter I. Georg.

—— Undantem ruptis fornacibus Ætnam.

Et Cornelius Severus in Ætna: *Ignibus irriguis urat.*

IV. à meteoris, eorumque effectis. Ut cùm Græci νέφος, & ὄμβρος, Latini *nubem*, *imbrem*, *nimbum*, ac *grandinem*, etiam pro copia usurpant: cùm item illi νέφος ὀφρύων, *hi nubeculam frontis* dicunt. aut cùm illi Ptolemæum, Philadelphi fratrem, Pausania * teste, κεραυνὸν † vocarunt propter audaciam: cui simile, quòd Maro Scipiadas appellat ‡ *belli fulmina*: cùm item dicimus *attonitum* pro perculso, quæ vox propriè signat ἐμβροντηθέντα, & vicini fulminis casu, ac sonitu tonitruum, stupentem.

V. à perfectè mixtis inanimis: uti sunt metalla, & lapides, quæ malè à Cardano * in numero animatorum reponi, rectè ostendit Jul. Scaliger exercitatione CI. & CII. Ducitur autem ab his metaphora, cùm *adamantinus* accipitur pro duro instar adamantis: quomodo eam vocem exponunt Hesiodi & Apollonii interpretes, itemque Tzetzes comment. in Lycophr. Eâ certè ratione Marti quoque *tunicam adamantinam* tribuit Horat. lib. I. od. VI. Par ratio, cùm λίθος, aut *lapis*, ponitur pro stupido. Ut in illo Aristophanis in Nubibus: λίθοι, ἀριθμός, πρόβατα †. Item apud Plautum ‡.

Egomet credidi

Homini docto rem mandare: is lapidi mando maximo.

Et Terentium *:

Quot res dedere, uti possem persentiscere,

Ni essem lapis.

Neque abhorret ab hâc metaphorâ Græcorum ἠλίθιος. Nam, ut docent Etymologus, & Aristophanis interpres †, venit à λίθος per πρόσθεσιν τοῦ η, quomodo & à βλάξ ‡ venit ἠβλακές, & à ἠλίθιος ἠλιθιος; ut quoque scribit Apollonii Scholiastes *. Sed & λιθοῦσθαι dicunt, quos obstupefacit atque attonitos reddit admiratio rei: unde ortum est commentum de capite Gorgûs.

VI. à plantis. Quomodo Cicero in Miloniana ait, *Delegit à florentissimis ordinibus ipsa lumina.* Ubi, elegantissimo loquendi genere, *lumina florentissimorum ordinum* dixisse mihi videtur, quomodo Homerus inquit, ἄνθος πυρὸς *, ac Lucretius ‡, *florentia lumina flammis.* Quomodo item Homerus ζώπυρον, sive πύρδαλον, (hoc est, ignem cineribus obrutum; *igniculos* nominat Cicero) σπέρμα πυρὸς * vocat: quod imitans Maro † *semina flamæ* dixit. Excerpta etiam ἄνθη, ac *flores* dixere. Ut Tullius ad Atticum ‡: *Nostrum opus tibi probari lætor: ex quo ἄνθη ipsa posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa tuo judicio.* Hinc Appulejus operi suo Floridorum nomen dedit. Ut quo complexus esset excerpta quædam ex schedis suis, eo fine redacta in libellos quatuor, ut inde venustula quædam depromeret, si forte cogeretur dicere imparatior. Atque hæc etiam caussa est, cur pluribus locis vix cohæreant. A plantis etiam est, quòd Græci dicunt ἄωρον θάνατον, & ὀμφακίας νεκρούς, Latini *funera acerba*, aut *immatura*. Nam, ut in primo prognosticôn ait Julianus, Archiepiscopus Toletanus, ex quo idem postea descripsit Isidorus *) *tria sunt genera mortis; acerba, immatura, naturalis: acerba infantum, immatura juvenum, naturalis senum.* Quod tamen discrimen non semper observatur: quia Latinis *acerba* eorum omnium funera dicuntur, qui ante diem denascuntur. Unde Plautus Amphitr. †.

Qui multa Thebano populo acerba objecit funera.

VII. ab animali communiter. Ut cùm Cicero Tuscul. V. *caput cœnæ* dicit pro primo ferculo cœnæ propriè ita dictæ, quam antecedebat promulsis sive antecœnium: consequebantur verò τραγήματα, seu bellaria, quæ & mensas secundas dicimus. Item cùm *ocellos* vocabant, quæ laudabant. Catullus:

Peninsularum Sirmio, insularumque Ocelle.

Eodemque modo loquitur Cicero epist. VI. lib. XVI: item Pindarus, ut observavit Victorius in Variis suis ‡. Hujus quoque loci est *ventrem facere* de pariete usurpatum. Alphenus J. C. *Siquando inter ædes binas paries esset, qui ita ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem, aut amplius procumberet.* Quomodo & Galli loqui amant: *Ceste paroy fait ventre.* Aut cùm fluvio *pes* tribuitur. Virgil. in Culice:

Castalia & resonans liquide pede labitur unda.

Horat. od. XVI. lib. epod.

Levis crepante limfa desilit pede.

Item cùm *vulnus* tribuitur navi: ut apud Valerium Flaccum lib. I. ubi ait Argo, id curæ fuisse, —— *ne quâ*

Parte trahat tacitum puppis mare: fissaque fluctu

Vel pice vel molli concludere vulnera cerâ.

Unde obiter etiam discimus, navium rimas cerâ solere obturari: quod paucis observatum arbitror. Item ab animali est, cùm Plauto * dicitur *igni vivere*: aut Lucretio † *nubes ignem trucidare*. Crebrò etiam legas, *occisam*, vel *interfectam rem*, quæ periit. Ut apud eundem Comicum Mercatore ‡:

Usus, fructus, victus, cultus jam mihi harunce ædium

Interemtu'st, interfectu'st, alienatu'st, occidi.

Et Captivis *:

Occisa est hæc res, nisi reperio atrocem mihi aliquam astutiam.

Eodemque modo loquitur Pseudolo †: nec-non Menechmis ‡; ut Nonius quoque annotavit. Sed & L. II. C. Theodosiani, Unde vi, legimus, *reparationem negotiis semel interfectis postulare.* Estque simile planè *interficere virginitatem*: quomodo loquitur Appulejus *: & cum Plauto † *virga misera* dicuntur *mori in tergo* alicujus: item Aristophanicum illud, τὸ κύλικιον τέθνηκε, pro κέκλασται.

VIII. à mutis, ἢ ἀλόγοις ‡, idque diversimodè. Est cum eorum nomina commutantur: quomodo bovis nomen elephanto accommodari ante diximus. Locutus hoc pacto Lucretius lib. V:

Inde boves lucas turrito corpore.

Item

* Auris Veneris. † Apud Athenæum lib. 3 & 6. ‡ Apud eundem. lib. 9. * Lib. 14 Animadvers. in Athen. cap. 22. † Vulcani canes. ‡ Plin lib 34. c. 8. & in aliis. * Ob magnitudinem rerum præclare gestarum. ‡ In Pericle. * Act. 1. sc. 4. † Accurate. ‡ Fluvium ignis. * In Phocicis. † Fulmen. ‡ Æn. 6. * Lib. 5. de subtilit. † Lapides, numeri, oves. ‡ Mercat. Scen. Sane ego homo * Heaut. act. 5. sc. 1. † In equit. ‡ Hedyli epigr. apud Athen. l. 8. * Ad 3. versum secundi Argon.

* Florem ignis, ut loquitur & Capella lib. 2. ‡ Lib. 4. * Odyss. E. † Initio 6. Æn. ‡ Lib. 16. epist. 2. * Lib. 11. Origin. cap. 2. † Act. 1. sc. 1. ‡ Lib. 9. cap. 9. * Aulul. † Lib. 6. ‡ Act. 5. sc. 1. * Scen. Quo illum nunc. † Act. 1. sc. 5. dam nosis. ‡ Act. 3. sc. 2. * Lib. 5. Metam. † Castinari. act. 3. sc. 4. ‡ Rationis expertibus.

[* Act. 1. vers 350.] Item Seneca Hippolyto *, Sillius lib. IX, Ausonius epist. XV.

Est item, cum eorum nomina attribuuntur inanimis: ut *aries*, machinæ bellicæ: *canis*, vel *catellus*, catenæ: quò pertinet hoc Plauti Curcul. †. [† Act. 5. sc. 3.]

——Cum catello ut accubes

Ferreo, ego dico.

Est etiam, cùm tribuuntur hominibus. Ut leo, vel tigris, pro homine effero. Unde fabula Orphei, & Amphionis, ut Horatius ostendit epist. ad Pisones. Item in illo Stratonici de citharistâ, non tam artis peritiâ, quàm mole corporis, commendabili, οὐδεὶς, κακὸς, ἰχθὺς, μέγας. Ita enim, ut ex Athenæo ‡ discimus, veterem adagionem divisis efferebat vocibus: pro quo conjunctis dici solet, οὐδεὶς κακὸς ἰχθὺς μέγας, *nullus magnus piscis malus.* Atque hoc ab aquatilibus est. A volucribus est, quòd Callimachus Apollonium Rhodium, discipulum ingratum, maledico suo carmine Ibin vocavit, teste Suida: quodque ejus exemplo Ovidius, sive Mæcenatem, ut quorundam opinio est, sive alium, sic nuncupavit, quia poëtæ uxorem sollicitaret, atque auctor foret Augusto, ut ne maritus ejus ab exilio revocaretur. Item quando Comicis Græcis πέρδιξ vel pro libidinoso usurpatur; quomodo Cleombrotum perdicis filium vocabat Phrynichus: vel pro versuto; quo pacto Aristophanes utitur in Avibus. Utrumque certè in perdicis ingenio; libido, & astutia. ejusdem generis est, quòd *cuculos* vocarent eos, qui, cùm uxorem haberent domi, alias tamen amarent. Ita bis loquitur Plautus Asinariâ *. In caussâ est, quòd avis ea in alieno pariat nido, ac pulli ejus ab aliis educentur avibus: quâ de re Antigonum Caristium vide in Narrat. Mirab. themat. I, ac inprimis c. IX. A quadrupedibus est, quòd meretricem dixere *lupam:* unde *lupanar*, & fabula de lupâ Romulo & Remo ubera admovente: quæ Faustuli pastoris uxor erat, femina prostituti pudoris †. Simile est, quòd maledicos nominarunt *canes:* quæ res locum præbuit fabulæ de Hecubâ in canem versâ. Plautus Menæchmis ‡:

[‡ Lib. 8.] [* Act. 5. sc. 2.] [† Dionys. Liv. Plut. Eutrop. item Lactant. l. 1. c. 20. & Euseb. in Chron.] [‡ Act. 5. sc. 1.]

Me. Non tu scis, mulier, Hecubam quapropter canem
Graji esse prædicabant? Mu. non equidem scio.
Me. Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis.
Omnia mala ingerebat, quemquem adspexerat.
Itaque adeo jure cœpta appellari est canis.

Ita Zoilus quoque ob maledicentiam in Homerum, ac Platonem, dictus est κύων ῥητορικὸς *, teste Æliano †: quamquam hoc de Zoilo honestè satis sensisse videri potest summi judicii rhetor, Dionysius Halicarnassensis ‡: quippe qui cum jungat Aristoteli, atque aliquammultis aliis viris magnis; à quibus, solo veritatis amore, reprehensum esse Platonem ait; extremùm addens, se quoque, tot tantorumque virorum exemplo, in Platonis virtutes vitiaque inquirere. Est denique, cùm non quidem mutorum nomina, veruntamen ea, quæ mutis propria sunt, ad inanima, vel homines, transferuntur. Ut *ala* de velis. Notum Maronis illud *:

[* Canis Rhetoricus.] [† Var. Hist. l. 11. c. 10.] [‡ Epist. ad Cn. Pompejum.] [* 3. Æn.]

——Velorum pandimus alas.

Volare, item pro *celeriter ire:* quomodo Terentius † usurpat. Atque hujusmodi tralationes præbuere occasionem fabulæ de Dædalo, & Icaro: uti & de Perseo advolante ad pugnam cum ceto marino, h. e. quodam maria & terras classe suâ infestante, cui Cepheus Andromedam despondere erat coactus. Multo etiam plurima esse petita ab ἀλόγων ‡ vocibus, docet Varro lib. VI. de L. L. Locus in vulgatis est foricinâ næniâ consossior. Quare eum adscribam, prout emendavit alter Varro, Jos. Scaliger: *Multa*, inquit, *ab animalium vocibus translata in homines; partim quæ sunt aperta, partim obscura. Perspicua, ut Ennii, Animusque in pectore latrat. Plauti, Oggannit odiosus omni toti familiæ. Cæcilii, Tantam rem dibalare, ut pro nihilo haberis. Lucilii, Hæc nunquam rudet è rostris, atque heiulitabis. Ejusdem, Quantum hinnitum atque equitatum. Cùm minus apta: Porci ab lupo, volutares ululantes. Ennii à vitulo, Tibicina maximo labore mugit. Ejusdem à bove, Clamore bovantes. Ejusdem à leone, Pausam fecere fremendi. Ejusdem ab hœdo, Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vagor. Ejusdem ab hirundine, Nefrendes fritinnis suaviter. M. Accius in Casinâ à fringuilla, Quid fringutis? Quid isthuc tam cupidè cupis? A sue, Subulueras, ita rudebat.* Sed Ennii de vagitu versus longiùs recedit ab editione Romanâ Antonii Augustini, in quâ est,

[† Heaut. act. 3. sc. 4.] [‡ Rationis expertium.]

Clamor ad cælum volvendu' per æthera vagit.

Atque ita & antiqua Mediolanensis *, & eâ posterior Aldina, & reliquæ inde consecutæ. Ut non alia sit immutatione opus, quàm ut, metri caussâ, *clamos* pro *clamor* scribamus. Vagitum autem, ut Varro hic ait, hædorum esse proprium, etiam ex illo Plauti liquet in Pœnuli prologo: [* Anno 1500.]

Neve esurientes hic, quasi hædi, obvagiant.

IX. translatio ducitur ab hominibus. Ut cùm Euripides in Alcestide mortem vocat ἱερῆ θανόντων †, quia nempe, sacerdotis instar, homines Diti mactet, atque offerat. Item cùm Attius apud Nonium ‡, & Catullus etiam, mari tribuunt cachinnos: à quo non abludit hoc Æschyli in Prometheo δεσμώτῃ: [† Mortuorum sacerdotem.] [‡ In Cachinnare.]

——Ποντίων τε κυμάτων

Ἀνήριθμον γέλασμα *.

Quem in locum scholiastem † vide. Cato de re rust. cap. 1: *Oppidum validum prope siet, aut mare, aut amnis, quà naves ambulant.* Virgilius ‡:

[* Fluctuum marinorum innumerum risum.] [† Pag. 10. & 11. edit. H. St.] [‡ Æn. 5.]

Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos,
Ignorare jubes? Nam vultui ex eo nomen, quod voluntatis sit index, eoque *in nullo esse, præter hominem, potest:* ut scribit Tullius in primo de Legg. Ab hominibus etiam, nisi universè ab animalibus malis, est hoc Catullianum * de mari:

[* Carm. de Nuptiis Pelei, & Thetidos.]

Ipsius ante pedes fluctus salis alludebant.

Ubi Bernardinus Realinus † legere jubebat *allidebant.* Nempe non attendit, simile esse isti Tibulliano ‡:

[† Commentario in Catullum.] [‡ Lib. 3. eleg. 4.]

Ima videbatur talis illudere palla.

Simile etiam, cùm gloria dicitur laboris filia, secundùm illud, Πόνοιο δ' ἐκ θεῶν ὀφείλεται τέκνωμα ἡ εὔκλεια *. [* Laborantis debetur divinitus proles laboris gloria.]

X. ab artificialibus. Ut cùm quis ingenium *habere in numerato* † dicitur. h. e. ingenio esse solerti ad res omnes ex tempore conficiendas. Tralatio est à pecuniis. Item in illo Plauti Persâ ‡: *Nunquam ego te tam esse matulam credidi.* Sic χύτρα pro osculi genere, quo aures comprehendebant. Vide de eo Pollucem: & quæ de hoc à Josepho Scaligero, etsi dissimulet, edoctus, annotavit in Varus Lect. * Guilhelmus Canterus. Item *remigium alarum:* quo Maro usus in Dædalo †: non etiam in apibus; quod memoriæ errore Fabius ‡ scripsit. Appion etiam Plistonices, seu πλειστονίκης, contra quem Josephus scripsit, à Tiberio Cæsare vocatus est *mundi cymbalum;* quamquam, ut Plinius * refert, publicæ famæ tympanum potiùs videri poterat. Helvius Pertinax, (qui malè vulgò *Ælius* dicitur) quòd multis fortunæ casibus exercitus foret, *fortuna pila* † pervulgatè vocabatur. Longinus Rhetor, teste Eunapio, audivit *bibliotheca viva*, & *ambulans museum;* quo etiam elogio Phil. Beroaldum dignatus est Picus Mirandulanus. Et ut alterum etiam de junioribus adjungam, Conradus Celtes, primus Germaniæ poëta laureatus, dicebat, quatuor esse vitæ vehicula, somnum, vinum, amicum, & philosophiam.

[† Augustus de Vinicio, teste Seneca, & Fabius lib. 6. c. 4.] [‡ Act. 4. sc. cui hoc initium.] [* Lib. 6. cap. 15.] [† Æn. 6.] [‡ Lib. 8. cap. 6.] [* Præfat. in nat. Histor.] [† Sex. Aurel. Vallor.]

Nihil denique est, à quo non similitudo, ac proinde metaphora, duci possit; ut frustra sit, qui hanc rem exiguis posse cancellis circumscribi existimet.

XI. Imò videor mihi & novum observâsse tralationis genus: quòd petatur non à rebus, sed à verbis: ut in illo apud Athenæum ‡, & alios *: Μὴ δεῖν τὸν Οἰνέα Πηλέα ποιεῖν. Quo significatur, pincernam non debere vinum effundere in terram, quomodo lutum fieret. Nempe Οἰνεὺς, & Πηλεὺς, quæ heroum sunt nomina, ponuntur pro οἶνος †, & πηλὸς ‡: idque non aliâ de caussâ, quam

[‡ Lib. 9.] [* Demetrium de elocut.] [& Eustathium in Iliad. 1. pag. 772. edit. Rom.] [† Vinum.] [‡ Lutum.]

quàm ob vocum similitudinem; ut hujusmodi commutatio nonnisi ad metaphoram referri posse videatur. Est & nominis similitudo, cùm vox una significationes habet diversas. Ut *invocatus* de eo, cujus nomen in talorum jactu, felicis ominis caussâ, invocaretur: item de eo, qui non vocatus convivium accedit. Ac nugatur parasitus apud Plautum *, quia hoc simile habeat cum scorto, quòd utrique *invocati* vox conveniat, etsi dispari significatione; eò & sibi *scorti* nomen tributum esse. Sic enim loquitur:

* Capt. 1. 1.

Inventus nomen indidit scorto mihi,
Eò quia invocatus soleo esse in convivio.
Scio, absurdè dictum hoc, derisores dicere.
At ego aio, rectè. nam in convivio sibi
Amator, talos cùm jacit, scortum invocat.
Estne invocatum, an non? planissimè.
Verum hercle, verùm nos parasiti planiùs,
Quos nunquam quisquam neque vocat, neque invocat.

Sed hujusmodi, ut in scena habent locum ad risum captandum, ita extra eam frigent: quod neque se nescisse, satis indicat Plautus, cùm ait,

Scio, absurdè dictum hoc, derisores dicere.

VI. Quæ metaphoræ inprimis commendentur.

EX hisce autem tam variis tralationum generibus, Aristoteles, & Dionysius, optimas esse statuunt, quæ ducuntur à proportione. Verùm ex iis ipsis, in quibus analogia illa cernitur, subinde aliæ quoque aliis antistant. Aristoteli, ut & Demetrio, optima videtur esse ἡ κατ' ἐνέργειαν καλουμένη, ὅταν τὰ ἄψυχα ἐνεργοῦντα εἰσάγηται καθάπερ ἔμψυχα: *quæ in actu est, atque ita vocatur, eò quòd res inanimas aliquid agentes inducat, tanquam animâ ac sensu præditas.* Eadem est sententia Fabii lib. VIII. *Præcipuè*, inquit, *ex his oritur mira sublimitas, quæ audaciâ proxima, periculo translationis attolluntur. Ut † cùm rebus sensu carentibus actum quendam, & animos, damus: qualis est, Pontem indignatus Araxes: & illa Ciceronis. Quid enim tuus ille districtus in acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?* De re ipsâ optimè Quinctilianus, uti & de Maronis exemplo: non item de posteriori, quòd è Ligarianâ Ciceronis est desumtum. Nam, nulla ubi est similitudo, ibi nec translatio statui potest. Et sanè Fabius ipse agnoscit postea, μετωνυμίαν, sive ὑπαλλαγὴν, dici, cùm subjectum, & obtinens; continens, & contentum; possessor, & res possessa; similiaque, commutantur. Atqui, hic *gladius* ponitur pro *gladiato*, *arma* pro *armato*, *mucro* pro eo, *qui mucrone alterum petit.* Nam sententia est: Quid tu in acie Pharsalicâ gladium stringens agebas? cujus latus mucrone tuo petebas? quid sentiebas armatus? Quare, non μεταφορὰν, ut Fabius putabat; sed μετωνυμίαν esse, satis liquet.

† Ita locum hunc emendo, insertâ particulâ ut. Errori occasionem præbuit, quòd in MSS, literarum compendio, exaratum esset attollitur ut. Hoc est, t cum lineolâ super imposità, pro tur. In Gryphianâ editione est attollitur tolluntur. Nempe aliquis, τὸ attollitur (ut est in pluribus libris) emendârat, tolluntur: quod librarius, quasi per errorem omissum, in contextum mox retulit, priori relicto.

VII. De fugiendis metaphoris durioribus, et quomodo earum durities tollatur.

VErùm haut sufficit cognovisse, cujusmodi translationes maximè probentur, cùm istiusmodi non semper suppetant; neque omnes, quæ sese offerunt, à vitiis sint immunes; ut omnino magno in metaphoris delectu opus sit. Certe vitiosæ sunt metaphoræ, quæ ducuntur à re dissimili: vel quæ longe petuntur. Peccant & illæ, quæ à simili quidem sumuntur, verùm aut à rebus transferuntur humilioribus, aut turpibus, aut ad rerum tenuium illustrationem traducuntur à rebus nimis magnis. De hisce, & aliis vitiorum generibus, deinceps dicendum est.

Ac inprimis quidem observandum, ne petantur translationes à re dissimili: utpote quæ duræ sint, & κινδυνώδεις ‡, ut loquitur Demetrius. Ita, cùm στερεὸν * propriè dicamur corpora, velut linteum, aut torale; durius eam vocem ad animum transtulit Thucydides lib. VI, cùm ait: Ἵνα Πελοποννησίων στερεώτερον τὸ φρόνημα *. In quem locum ita commentator: Τῶν παρὰ Θουκυδίδῃ τραγικῶν ὀνομάτων τὸ σκληρότατον τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὡς Ἀλκιβιάδου φησὶν †. Durè quoque Plautus Curcul. ‡ *dentes famelicos lippire* ait: quia humor lentus dentes obsidens quodammodo lippientium oculos imitetur. Nec fortasse minùs durè, quàm nove, dixit Horatius *ora navium* lib. Epod. od. IV:

‡ Periculosæ.
* Sternere.

Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere?

Certè Julius Scaliger ambigit in Hypercritico, rectène sit locutus poëta, quia rostrum triremibus est, os non est. At contra *rostrum fluvii* pro *ore*, durum sit: coque σκληρὸν * protulit Tullius in II. de Legg. *Ut enim hoc quasi rostro finditur Fibrenus.* Nam Fibrenus Arpinatium fluvius est: ut præter Ciceronem scribit Silius lib. VIII.

* Ut animos proflernamus Peloponnesiorum.
† Modificatarum vocum in Thucydide hæc durissima est. sed juxta Alcibiadem id dicit.
‡ Act. 2. sc. 3.
* Imaginem.

Ciceroni quoque in tertio de Oratore παρακεκινδυνευμένον † videtur illud veteris poëtæ:

† Periculose ac durè dictum.

——Cæli ingentes fornices.

Damnat autem hoc Cicero, quia fornices non complent integrum circulum, uti cœlum. Ita enim scribit: *Quamvis sphæram in scenam, ut dicitur, attulerit Ennius; tamen in sphærâ fornicis similitudo non potest inesse.* Verùm non venit in mentem Tullio, poetas multa afferre ex sententiâ vulgi: at hoc, sensus judicium sequens, hemisphærium tantùm in cœlo agnoscit. Certè Horatius quoque Lunam majorem facit sideribus lib. 1. od. XII. & od. XV. lib. Epod. nec carmine seculari metuit eam vocare siderum reginam. At quanto aliter de his docent Mathematici! Quid quod similitudinem istam etiam Græci Patres comprobarint? Uti Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi IX: ubi, caput illud fidei de creatione cœli ac terræ explicans, Deum vocat τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανὸν, *qui cælum statuit quasi fornicem.* Itaque nec poëta elegantissimus, Georgius Buchananus, censoriam meruit virgulam, quamvis à Ciceronis judicio hac in parte discederet: ut qui scripserit Psalmo XIX:

Qui templa Olympi fornice flammeo Suspendit.

Ut de Justo Lipsio nihil dicam, qui, in præclaro opere de Constantiâ ‡, hunc in modum loquitur: *An non & illi homines eâdem stirpe tecum & satu? sub eodem cæli fornice? in eâdem terra pilâ?* Quamquam in summi illius viri judicio, hac quidem in parte, non ita multum præsidii ponendum: cùm nemo diffiteri possit, cum modum minimè tenuisse in vocibus priscis, poëticis, duris: ut eruditioni ejus non paullo ampliùs debeant literæ, quàm styli exemplo. Redeo igitur ad antiquos. Sanè si *fornicis* nomen in cœlo tantopere displicuit Tullio, quanto minùs ei attulisse putandum nomen *subliminis*, h. e. liminis superioris: quo de cœlo usus Ennius in Thyeste; ut qui juxta magni Scaligeri * emendationem scripserit:

Aspice hoc sublimen candens, quem invocant † omnes Jovem. Quamquam mihi quidem dubium non est, quin rectum sit; quod in vulgatis legere est: *Sublime candens*: quomodo & Cicero dixit in secundo de Nat. Deor. *Vides sublime fusum ‡, immoderatum athera.* Nec puto de veritate hujus lectionis ambiget, qui versus istos Euripideos legerit apud Heraclidem Ponticum *, Athenagoram †, ac Clementem ‡:

‡ Lib. 1. c. 9.
* Conjectaneis in lib. 3. Varr. de R. R.
† Malim, vocant, ut est apud Festum.
‡ Ita est in MSSis, & editione Ciceronis omnium antiquissima. Reponunt alii fusum, quod est sursum, ut prosa est prorsa. Sed cùm sublime præcesserit, sursum hic redundabit.

Ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ, τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα,
Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.
Vidésne sublimem hunc, & immensum athera,
Omnem suo qui continet terram sinu?
Hunc tu Jovem putabis, hunc credes Deum.

* Libro de allegoriis Homericis pag. 318.
† In apologia pro Christianis.
‡ In protreptico, & inprimis lib. 5. Στρωμ.

Quare nihil mutandum: nisi fortè *sublimum candens* apud Ennium malis: de quo non contendam. Nam *sublimus* pro *sublimis*, dixere Lucretius, ac Sallustius: ut è Prisciano ac Nonio cognoscitur.

Sunt verò & alia temerè à veteribus culpata, ut dura. Quincti-

Lib. 8. Quinctiliano * quidem durior videtur tropus, *capitis nives*, pro canitie. Respicit autem illud Horatii †:

† Lib. 4. od. 13.

—— *Te quia ruga*
Turpant, & capitis nives.

Verum oratori quidem non conveniat hic sermo. Pro poëta verò nullam hic video duram translationem, quia cogitandum, ab eo per contemtum ita appellari canitudinem anus emeritæ. Cæteroqui Fabio assentiam, cùm aliàs magis hæc phrasis videatur convenire laborantibus porrigine, quandoquidem talibus caput furfures quasi farina obsident; unde Serenus, non Septimius ille, sed Sammonicus:

Cum caput immensâ pexum porrigine ningit.

Sunt autem quædam remedia à Demetrio præscripta, quibus emolliantur translationes ἀπηνεῖς ac parum moderatæ. Una est ratio, adjectio epitheti. Exemplum ejusce rei adfert Demetrius ex Theognide, qui τόξον, sive arcum appellat φόρμιγγα ἄχορδον*. Intelligit autem arcum tensum, ita ut cornua penè coëant. Talis enim & figura est lyræ: cujus duo manubria, cornuum instar, vara sunt & camura; unde ea à Ptolomæo κέρατα † vocantur. Homerus πήχεις ‡ nominat. Scitè autem Demetrius ait, Ἡ μὲν φόρμιγξ κινδυνῶδες ἐπὶ τοῦ τόξου· τῷ δὲ ἀχόρδῳ ἠσφάλισται. Quorum sententia est, arcum durè, nec sine periculo, *lyram* posse vocari: sed securè aliquem sic loqui, si epitheto præmuniat; ut si addat, *chordarum expers*. Similiter tonitru durè vocaris σάλπιγγα, sive tubam. Sed mollitur translatio epitheto, si cum Tryphiodoro ‡ voces οὐρανίαν σάλπιγγα, hoc est, *calestem tubam*. A quo non abludit illud Nonni in secundo Dionysiacôn*:

** Lyram nervis carentem.*
† Cornua.
‡ Brachia.
‡ Vers. 314.
** Vers. 558.*

Βροντaίοις † παταγοῖσι, Διὸς μυκήσατο σάλπιγξ.

† Tonitrus strepitu, Jovis mugiebat tuba.

Idem Latini observant. Lucretius lib. IV. & Varro Marcipore, *cæli cavernas* dixere: sed ille epitheton *magnas*, hic *aureas* adjunxit. Catullus ‡ etiam navem non ἁπλῶς *currum* appellat; sed *volitantem flamine*. Item Virgilius vestium tincturam vocat ‡ *Assyrium venenum*.

‡ Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.
‡ 2. Georg.

Alterum remedium, cujus Tullius meminit in tertio de Oratore, est mutatio metaphoræ in imaginem, sed brevem; quia si longiores simus, non tam imago fuerit, quàm collatio poëtica. Addit autem Demetrius, periculosiùs Platonem crebrò uti translationibus, quàm Xenophon imagines potiùs sectatur. Neque hæc ejus sententia repugnat Aristoteli, qui lib. III. rarum imaginum usum probat in pedestri oratione, Χρήσιμον, inquit, ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ *. Non, inquam, præstantissimi hi duo Rhetores dissident, quandoquidem Demetrius locutus est de imagine breviori, nec multùm à metaphorâ discedenti: at Aristoteles intellexit id iconum genus, quod ornatam & copiosam continet similitudinem. Atque hâc de re fusiùs Victorius comment. in lib. III. Rhetor. Aristot.

** In soluta quoque oratione utilis est imago: sed raro tamen. Nam poetis magis convenit.*

Huic autem rationi, quâ metaphoræ duritiem εἰκασίᾳ † tollimus, confinis est ea, quam observavit Eustathius. Monet enim eruditissimus ille Episcopus Iliad. δ. ad leniendam translationum audaciam interdum comparationem adhiberi. Ita Virgil. lib. XI.

† Imagines.

—— *Vacuusque per ora cucurrit*
Ausonidûm turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cum rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur.

Pro fremore *murmur* dicere debuisset. Nunc, quia alterum posuit, subdit comparationem. Similia Homeri loca duo cum verbis Eustathii, quibus artificium hoc explicat, vide apud Joannem Hartungum Cent. III. cap. VIII. Neque enim vilum nobis aliena cum pulvisculo in cumeras nostras convertere. Fortasse autem & alia ratio est, quâ, cùm ob aliquam dissimilitudinem obscurior videtur metaphora, huic rei liceat mederi. Nam veteres quidem, quoties metaphora esset ignotior, declarationem ejus adjungere solent: ut aliquot exemplis ostendit P. Victorius lib. III. Var. Lect. cap. XI. Horum verò usus remediorum est multo maximus, quia, ut ait Tullius lib. III. de Oratore, *Verecunda esse debet translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precario, non vi venisse, videatur.* Estque eo diligentiùs istorum ἰατρευμάτων ‡ habenda ratio, quia multi, dum ea negligunt, in frigidum incidunt orationis genus. Certè & in ipso Platone reprehendit Dionysius Halicarnassensis, quòd utatur duris metaphoris, non habitâ ratione ἀναλογίας. Interim tamen Platoni ignoscendum putamus, ob difficultatem grandiloqui characteris: eamdemque etiam ob caussam ignoscendum Demostheni, quòd duriores interdum adhibeat translationes: unde inimicus ejus Æschines dicebat, cum diceret οὐ ῥήματα, ἀλλὰ θαύματα, *non verba, sed portenta.*

‡ Remediorum.

VIII. De metaphoris longe petitis.

Alterum translationis vitium erat, si simile sit longè ductum. Itaque Tullius in tertio de Orat. ait, se malle *scopulum patrimonii*, quàm *Syrtim*; *voraginem bonorum*, quàm *Charybdim*. Et ratio in mundo est, quia notiora sunt genera, & species, individuis. Certè scopulum & voraginem viderunt multi, pauci Charybdim, & Syrtim. Atqui, ut Tullii verbis utar, *faciliùs ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur.* Longè etiam simile ducitur, cùm Plautus * ait, *duo greges virgarum ulmearum*, h. e. fasces. Par ratio est, cùm Martianus Capella † dicit, *astrorum populus*: ac Sidonius Apollinaris ‡, *scelerum populus*, pro multitudine eorum. Nam etsi Manilius aves appellet *aërios populos*, & *populos captos* de piscibus dixerit; ac Columella itidem lib. IX. cap. XIII. de apibus usurpet: audaciùs tamen transfertur ad inanima, vel animatorum adjuncta. Verùm Græcorum hi morem sequuntur. Moschus Idyll. β.

** Pseud. act. 1. sc. 3.*
† Initio lib. 7.
‡ Lib. 6. epist. 2.

Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων ‡.

‡ Cum & veracium pascitur populus, h. e. cætus, seu turba, somniorum.

Itidem, si Antonium Majoragium * audimus, longè petitæ metaphoræ, frigidamque efficientis compositionem, exemplum fuerit Appuleji isthoc †: *Ipsa vocis immutatio desultoriæ scientiæ stylo respondet.* Cui geminum illud Martiani Capellæ: *Decenter levitate pernix desultoria gestiebat.* Verùm mihi quidem immeritò & hic, & alibi sæpe, flagellari videtur Appulejus. Bella certè translatio est ab equis desultoriis; quòd, ut in Circensibus ex equo uno in alterum subitò desilirent, ita & Appulejus subitò, ac desultoriè, à studiis philosophicis ad ludicra se receperit.

** Comment. 2. Rhet. Arist.*
† L. 1. Met.

IX. De translaionibus nimis grandibus, vel humilibus nimis.

Tertium vitium est, si ad rerum humilium illustrationem sumamus translationem à rebus nimis magnis. Itaque Tullius vitiosum esse ait, *tempestas comissationis*: ut quod majus sit, quàm res exigit.

Quartum vitium priori contrarium est; si nempe à rebus humilioribus sumatur translatio. Quamobrem, ut ait Tullius, vitiosum quoque fuerit *comissatio tempestatis*. Est enim minus, quàm res poscit. Hâc ipsâ de re ita Fabius: *Deformitati proximum est humilitatis vitium: ταπείνωσιν vocant: quâ rei magnitudo vel dignitas minuitur. ut, Saxea est verruca in summo montis vertice.* Respicere autem ad id videtur, quòd Marcus Cato in libris Originum *verrucam* dixit pro loco edito asperoque, ut scribit Agellius lib. III. cap. VII. Quanquam hæc quidem loquendi ratio, meo judicio, excusationem meretur, ob summam similitudinem: præsertim cùm humilitatis vitium tollatur epitheto *saxea*.

Cur verò nec à rebus humilioribus translatio duci possit, in causâ est, quòd ea, ut docet Demetrius, voluptatem ac magnitudinem adferre debeat orationi: at si à rebus exiguis metaphora petatur, translatum minùs eo valebit quod expellit: ut quod sit angustius proprio. Quemadmodum probat Tullius * isthoc L. Attii in Atreo:

** 3. de Orat.*

Quidnam est obsecro? quid te adiri abnutas?

Nam, ut inibi Tullius ait, *melius esset vetas, prohibes, absterres: quoniam ille* (Thyestes puta) *dixerat:*

—— *Illico istic, ne contagio*
Mea bonis umbrave obsit.

Qui

Qui locus pleniùs adducitur in III. Tuscul. Quæst.

Nonnihil autem in hujus vitii declaratione à Tullio recedo. Is enim lib. III. de Orat. distinctas translationum culpas facit, si minores sint re significatâ, & si angustiores fuerint proprio. Mihi autem posterius isthoc vitium sub priori omnino comprehendi videtur.

X. De metaphoris à re fœda petitis.

QUincta translationum culpa est, si à re turpi & sordidâ ducantur. Talis est (ut M. Tulii * verbis cum Quinctiliano † utar) *morte Africani castratam Remp. & stercus curiæ Glauciam.* Signatur autem C. Servilius Glaucia, qui quæstor fuit anno Urbis DCXL. vel potiùs DCXI.; homo improbus, sed peracutus, & callidus, ac Hyberboli, quem Atticorum comœdia notavit, simillimus: ut est apud Ciceronem libro de claris Oratoribus. Horatius * quoque, ob eandem caussam, notavit versum illum M. Furii Bibaculi †:

Jupiter hibernas canâ nive conspuit Alpes.

Valde fallitur doctissimus Giffanius *, cùm putat, scitum atque elegans esse hoc loquendi genus: atque ita Horatium loqui exemplo Lucretii, cujus est illud lib. II.

Præterea lumen per cornum transit, at imber
Respuitur.

Neque enim si commodè dicatur laterna respuere pluviam cornu suo: eo decore à Jove ipso conspui dicantur terræ, quoties ningit. Neque Horatius, quod ille putavit, sic seriò loquitur; sed quod Furius sordidiùs extulerat de Deo, hoc ille παρῳδιάζων Furio ipsi non sine sale tribuit, ut monet Acro: unde vellem, non hoc, & multa alia, resecuisset Cruquius. Meliùs de nobili grammatico meritus foret: etsi sic quoque est, quod ei debeamus.

Addam alterum exemplum. Cùm nervus, ut Græce νεῦρον, etiam sit τὸ αἰδοῖον: unde Tibullus in Phallicis, *Repente nervus excitet libidinem:* & Juvenalis †, *mensura incognita nervi:* item ‡, *jacet exiguus cum ramice nervus:* ab eodem translatum videri queat, *nervos intendere.* Sanè, id nisi dicamus, non video, quo jure Rufinum reprehendat B. Hieronymus. Nam cùm Rufinus dixisset: *Quid tibi videtur? habesne ultrà aliquid, quo nervos tuæ loquacitatis intendas?* excipit Hieronymus: *Et indignaris, si putidè te loqui arguam, cùm comœdiarum turpitudines, amatorumque ludicra, Ecclesiasticus scriptor assumas?* Certè, ab intendo, Catullo ⸸ Horatioque * *tentum* in viro vocatur id, quo discernitur homo mas, an femina sit, ut Varronianâ † utar periphrasi. Et deorum vehiculum, *tensam*, quàm *tentam*, appellare maluerunt, ne turpe verbum sonaret in sacris, teste Diomede. Cùm autem Comicos nominat Hieronymus, Terentianum ‡ isthoc respicit: *Fac sis nunc promissa appareant. Sive adeò digna res est, ubi tu nervos intendas tuos.* Quem in locum ita Donatus, Hieronymi ipsius præceptor ⸸; *Utrum*, inquit, *obscæne hoc, ut servum? an metaphoricῶs? ubi laborare ac periclitari debeas*, &c. Quamquam nec rationibus destituar, quibus subnixus, Rufini, si libeat, patrocinium suscipere queam. Nam quid si dicam, translationem esse ab instrumentis musicis, quæ, quia nervis intenduntur, ἔντατα, & ἔγχορδα appellantur à Græcis? Vel potiùs quid si asseram, metaphoram peti ab athletis, ac pugilibus? Utcumque est, cùm in nervis sit robur, neque ἑνικῶς * dicatur *nervum intendere*, sed in plurativo *nervos:* videri meritò queat, non magis obscænum esse *nervos intendere*, quàm *contendere:* quo usus ipse Tullius Verrinâ secundâ: *Magnum*, inquit, *onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum, in quo omnes nervos ætatis industriæque meæ contenderem.* Eodemque modo *se contendere*, & *contendere vires*, legimus apud Lucretium lib. IV. Neque in eo veteres imitari veritus est Petrus Bembus epistolâ ad Sebastianum Corradum, quæ legitur lib. VI. *Quantum*, inquit, *tibi debeam, statues ipse, qui eâ in re nervos atque ingenium intendisti tuum.* Hæc eo lubentiùs adduxi, quòd nasutorum quorundam mores non nesciam; qui, quoties hanc loquendi rationem reperiunt in viris seculi nostri ac superioris, iisque eruditione juxtà ac sanctimoniâ celebribus, Rhetorum ac Grammaticorum auctoritate moti, nescio quod κακέμφατον commissum somniant. Ita enim illi hoc vitium appellant: cùm nempe *malâ consuetudine*, ut Fabii * verbis utar, *in obscænum intellectum sermo detortus est; ut ductare exercitus, & patrare bellum, apud Sallustium.* Sed hæc quidem, ut idem inibi ait, *dicta sanctè & antiquè ridentur à nobis; quam culpam non scribentium quidem judico, sed legentium. Tamen vitandam, quatenus verba honesta moribus perdidimus, & evincentibus etiam vitiis cedendum est.* Itidem Martiano Capellæ lib. V. tanquam inhonestum improbatur illud Comici †: *Arrige aures, Pamphile.* Quasi non & Maro ipse de famâ dixerit ‡:

—— Tot subrigit aures.

Sed boni illi Grammatici, ac Rhetores, nec huic parcendum putarunt. Nonnullis enim, eosque inter Isidoro lib. I. Orig., κακέμφατον, atque à re obscænâ ductum, videtur illud poëtæ ⸸:

—— His animum arrecti dictis.

Verùm hauquaquam iis hâc in parte fidem accommodamus. Siquid fuisset istiusmodi, haut usurpâsset Maro, qui à virginali pudore *Parthenias* dictus * est.

Margin notes: * Lib. 3. de Orat. † Lib. 8. * Sat. 5. lib 2. † In Pragmatia belli Gallici, teste Acrone. * Ind. Lucr. in Respuo. † Sat. 9. ‡ Sat. 10. † Carm. 81. ad Gellium * Lib. epod. od. 12 † Lib. 6. de L. L. ‡ Eunucho act. 2. sc. 3. ⸸ Hieronymus ipse in Chronico ad annum 2370 sive à morte Constantini M. 17. * In numero singulari. * Lib. 8. cap. de ornatu orationis. † Andr. act. 5 sc. 4. ‡ 4. Æn. ⸸ 1. Æn. * Donatus, sive quisquis vitæ Virgilianæ est auctor: item inscriptiones veterum Virgilii codd. ut Pierius in 4 Georg. annotavit.

XI. De metaphoris nimis condensatis.

SExtum vitium est, si metaphoræ sint frequentes, ut non illustrent orationem, sed obscurent; non voluptatem adferant auditori, sed eum tædio compleant. Nam quemadmodum offendit civem bonum, si advenas in urbe suâ plures videat, quàm indigenas: ita probo formandæ orationis judici displicet, si plura translata in oratione cernat, quàm propria. Itaque ne hâc in parte impingamus, tum tantùm usurpabimus translatum, cùm aut proprium deest, vel translatum proprio aut significantius est, aut decentius. Nam (ut superiùs dicebamus, Porcium Latronem dicere solere) *summa est dementia detorquere eam orationem, cui rectam esse licet.* Quamquam hoc quidem Porcii dictum, locum non habet, cùm translatum proprio est usitatius. Nam & in metaphorâ, & in alio quovis tropo, interdum usu venit, ut qui propriè loquitur, minùs videri queat loqui propriè, quàm qui impropriè; quia impropria vox est magis in vulgus nota, clariusque rem ob oculos ponit, quàm propria. Ita impropriè, ac partim μεταφορικῶς, partim συνεκδοχικῶς, *hominum* dicitur *calamitas*, *strages*, aut *clades*; cùm *calamitas* propriè conveniat calamis segetis grandine quassatis; *strages* sit arborum cæsarum stratarumque; *clades* verò dicatur, cùm tempestate fracti sunt arborum rami, à κλάδος, i. *ramus.* Quin Alexander Aphrodisiensis † consuetudinem plenam esse scribit translationum: ut non immeritò Demetrio videatur πάντων ἡ συνήθεια καὶ μάλιστα μεταφορῶν διδάσκαλος *.

XII. De translationibus poeticis.

SEptimum vitium est, si metaphoris utamur soli poëtæ concessis. Diligenter enim cavendum, ne omnia, quæ huic permissa sunt, Oratori convenire putemus. Negat Fabius, se, auctore Homero, dicturum, *pastorem populi:* nedum quis Oratorem ferat, qui cum Horatio † de Euro dicat: *Per Siculas equitavit undas:* etsi & sic locutus sit Euripides Phœnissis, & ejus exemplo Oppianus in III. Ἁλιευτ. Neque orator pro bonis poëtis, *aves*; pro malis, *cicadas* usurpet; quamvis ita loquuntur poëtæ. Nam quemadmodum Maro in Eclogis pro poëtis dixit *cygnos*, & Horatius ‡ Pindarum vocat *Dircæum cygnum*; atque idem Varium appellat *Mæonii carminis alitem* ⸸: ita poëtæ Græci γενικῶς * se vocant θείας ὄρνιχας †, suaque carmina μέλη πτερωτὰ Μουσῶν ‡. Malos verò ab iis *cicadas* dici, argumento est isthoc Simonidis, ut quidem legendum putamus, Theseium Scaligeri & Casauboni ⸸ filum secuti:

Margin notes: † In 1. τῶν ἀναλυτικῶν πρ. * Omnium, & inprimis translationum, consuetudo magistra. † Od. 4. lib 4. ‡ Lib 4. od. 2. ⸸ Lib. 1. od. 6. * Generis nomine. † Divinas aves. ‡ Carmina alata Musarum. ⸸ Lib. 25. Animad. in Athen. c. 8.

Φοῖβος

Φοῖβος ἐσαγεῖται τοῖς Τυνδαρίδῃσιν ἀοιδὰν,
Τὰν ἄμετροι τέττιγες ἐπεστέψαντο κορώναν *.

** Phœbus docuit Tyndaridas cantionem, sive Musicam, quam cicadæ, modorum nescia, coronarunt coronâ.*

Neque obscura est ratio tralationis: cùm poëtæ boni suavem lusciniarum, vel cygnorum cantum referant: mali autem raucum quiddam, cicadarum instar, strideant. Interim, ut dixi, longè hæc remota sunt ab usu Oratorum.

XIII. De metaphoris non in eodem genere persistentibus.

Octavum vitium faciunt, cùm non persistitur in eâdem metaphorâ; sed ab unâ transilitur in alteram. Certè vitiosè dixeris, offendisse te scriptum *in calce capitis*: neque ita loqui debet, nisi qui calcaneum in cerebro habet. Itidem nec rectè dixeris, *fructum haurire*, pro *capere*: neque *illotis manibus aggredi*, pro *attingere*; aut *illotis pedibus attingere*, pro *aggredi*. Hæc de re ita Fabius †, quo loco de allegoriâ agit: *Id quoque inprimis est custodiendum, ut, quo ex genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi autem, cùm initium à tempestate sumserunt, incendio aut ruinâ finiunt. quæ est inconsequentia rerum fœdissima.* Itaque scitum isthoc Plauti Menæchmis ‡:

† Lib. 8.

‡ Act. 1. sc. 2.

Clam, inquit, uxorem, ubi sepulchrum habeamus,
& hunc comburamus diem.

PE. Age sane igitur, quando æquum oras, quàm mox incendo rogum?

Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus.

Nam, ut significet Comicus, probè ac pollucibiliter diem esse transigendum, perpetuâ utitur translatione à cadaveribus, quæ olim lota unctaque rogo imponebant, ac comburebant. A doliis vinariis sumtâ persistitur metaphorâ in illâ Augustini interminatione: *Maledictus, qui offert florem juventutis suæ diabolo, & fecem senectutis Deo reservat.* Nam & *florem vini* aut *Liberi*, pro vino odorato ac præstantissimo, dixere Ennius, Nævius, Paccuvius, Plautus *, & Lucretius †. In eâdem etiam metaphorâ persistit Erasmus, cùm libello suo nomen fecit *Enchiridion militis Christiani.* Nam ἐγχειρίδιον est ξιφίδιον, seu *pugio*.

** Cistel. Sc. idem mihi magnæ. & Curcul. Act. 1. sc 2.*

† Lib. 3.

Verùm hoc Rhetorum præceptum de perpetuâ translatione perpetuum non est. Scimus enim, elegantissimè diversas sæpe conjungi metaphoras. Cicero pro Roscio Amerino: *Nequaquam similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.* Q. Ennius ‡:

Enni poëta salve, qui mortalibus
Versus propinas flammeos medullitus.

‡ Tertio Sat. apud Non. in Propinare, & Medullitus.

Cui simile illud Virgilii in Ciri:

Quæ simul ac venis hausit sitientibus ignem.

Et hoc Catulli ‡:

—— Tenuis sub artus
Flamma dimanant.

‡ Carm. 52.

Nisi cum aliquibus non tam de aquâ, aut aëre, elementis humidis, putemus *liquidum* propriè dici, & *manare*; quàm de igni, qui videri queat ob raritatem difficillimè ex elementis suo contineri termino. de quo anxiè disquirere minimè hujus est loci.

Quin idem Catullus etiam, ut observavit disertissimus Muretus, triplicem amat conjungere. Exemplum geminum habes carmine in Phaselum. Prius est;

Nec ullius natantis impetum trabis
Nequisse præterire, sive palmulis
Opus foret volare, sive linteo.

Natare enim aquatilium est, *ire* terrestrium, *volare* avium. Alterum est:

—— Nam Cytorio in jugo
Loquente sæpe sibilum edidit comâ.

Nam & *coma* ponitur pro frondibus, & *coma* dicitur *loquens*, & *sibili* vox à serpentibus sumta est. Sic triplex est metaphora in illo Horatii epist. 1. lib. 1.

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Prima est ab ἀλόγοις iis, quæ fera sunt, ac propriè mansuescunt, & curantur, ut loquitur P. Nigidius * historiâ de animalibus, h. e. cicurantur ac domantur. Altera à fructibus, qui acerbi sunt, ac propriè mitescunt. Tertia ab agris, quorum est cultura.

** Apud Priscianum cap. de communibus.*

XIV. De translationum caussis.

Quemadmodum autem vestimenta primò usurpata sunt, ut corpus muniretur adversus aëris injurias; eadem tamen pòst etiam adhibita sunt ornatus & decoris gratiâ: itidem translatitia primò genuit necessitas, pòst celebravit delectatio. Necessitatis fuit *divortium* in uxore, *pes* in navi, ὀφθαλμὸς aut *gemma* in vitibus: quodque *durum* dicimus hominem, aut *asperum*.

Neque tantùm necessitatis est, cùm proprium deest, sed & cùm translatum est significantius, ut in illo Maronis *: *Invadunt urbem somno vinoque sepultam*: quod significantius est, quàm *oppressam*. Par ratio, cùm dicimus, *incensum irâ*, *inflammatum cupiditate*, & *lapsum errore*. Nam, ut inquit Fabius †, *nihil horum suis verbis, quàm his arcessitis, magis proprium erat.*

** 2. Æn.*

† Lib 8. cap. 6.

At ornatûs est, quòd ἄνθος & *flos* accipiuntur pro *ornamento*. Ut apud Catullum, *Flosculus Juventiorum.* Et, *flos olei*, h. e. decus palæstræ.

Ad ornatum quoque refer, quæ ad variandam orationem adhibentur: ut cùm, quod primò propriè dictum est, postea dicitur translate.

Sunt & hujus loci, quæ pudoris gratiâ immutantur. Nam quod turpe est, id inornatum est. Fallebat autem, & fallebatur Bryso Sophista, quique eum hâc in re soli è philosophis secuti, Stoici ‡, ac Cynici, cùm ita argumentarentur; si duo vocabula idem significant, aut ambo pariter obscæna esse, aut neutrum. Siquidem, ut bene respondet Philosophus *, aliud alio magis proprium est, magisque rem ob oculos ponit. Deinde res sunt, quæ & honestæ simul sint, & turpes, pro diverso considerandi modo; ac proinde vocabula, quæ rem exprimunt quà honesta, ipsa etiam honesta sunt; ac turpia sunt, quæ eam significant quà turpis. Cicero lib. 1x. epist. ad Pætum; *Liberis dare operam quàm honestè dicitur! etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere.* Rem simili illustrabo: Muli nascuntur ex asino, quod iners est animal. Nascuntur pariter ex equâ, quod animal generosum est. Itaque eos parvi facere videtur, qui asini progeniem vocet: at qui sobolem equarum appellet, honorificè de iis loquatur. Scivit id Simonides, qui cùm vituperare vellet mulas, appellavit * eas ἡμιόνους †. At cùm laudare constituisset, ita eas compellavit: *Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων* ‡. Par ratio est in obscœnis: uti & sordidis: quorum utraque iccirco solùm, quatenus honestatis partem habent, honestè exprimuntur. Atque inde antiquis, ut libro quincto ait Arnobius, *mos fuit, res turpes & fœdas prolatu, honestiorum convestirier dignitate.* Multa veterum loca contra Stoicos, negantes ullam verbis inesse obscœnitatem, congessit Conradus Rittershusius ad Oppiani primum Ἁλιευτικῶν ‡. Sed & istis, & quæ ipsi observavimus, supersedere malo: quia, in re, ut arbitror, adeò clarâ, haut necessum est faculam exemplorum prælucere, velut ad spissas evincendas tenebras.

‡ Cic. 1. de Off. & l. 9 epist. ad Pætum. item Fabius lib. 9. instit. cap. 3.

** Arist. l. 3. Rhet.*

** Aristoteles lib. 3. Rhetor. cap. 2.*

† Semiasinos.

‡ Salvete volucrium equarum filiæ.

‡ Pag. 180. & 181.

Porrò ea, quæ voluptatis, atque ornatus gratiâ, usurpantur, propriè magis dicuntur μεταφορικά: at quæ necessitatis caussâ celebrantur, ea rectiùs vocantur ὁμώνυμα. Nam in his primi linguæ autores, quamvis proprium ac peculiare nomen imponere potuerant; tamen, quo consilio alteri priùs nomen aliquod fecerant, eidem, ob similitudinem, huic idem nomen communicarunt: unde fit, ut non interdum, aut à quibusdam, sed semper, atque ab omnibus, voces hæ usurpentur, haut aliter atque si propriæ forent. Atque id, quod dico, præter Porphyrium Tyricum *, sensit & Demetrius. Nam juxta hunc σφόνδυλος, & κλεὶς, & κτένες, cùm de corpore dicuntur, οὐ κατὰ μεταφορὰν ὠνόμασται, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα, ἔοικε γὰρ τὸ μὲν κτενὶ μέρος, τὸ δὲ κλειδί, τὸ δὲ σφονδύλῳ †. Qui profectò locus scrupulum injicere

** In Categor. Aristot. c. 17.*

† Non per translationem nominata sunt, sed per similitudinem: quia hæc quidem pars pectini, hæc autem clavi, illa verò verticillo similis est.

jicere poterat, si quis existimaret, metaphoram esse, quandocunque ob similitudinem quippiam appellatur nomine alteri primùm competente.

Quæritur autem apud Ciceronem de Oratore, cur magis alienis delectemur, quàm propriis. Nam ubi proprio destituimur, necessitate cogimur uti translato. Verùm etiam in maximâ propriorum verborum copiâ, translatis magis delectamur. Ejus autem rei quatuor ibidem rationes adferuntur. Prima est, quia ingenii est, transilire ante pedes posita, & alia aliunde petita substituere. Altera est, quòd tum is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio. Tertia est, quòd singulis verbis res ac tota similitudo conficitur. Quarta est, quia metaphora ferè rem sensibus admovet, maximè oculorum; qui sensus est accerrimus. Estque & hæc ratio, cur metaphorica magis sint perspicua iis, quæ propriè efferuntur: ut scribit Aristoteles in tertio Rhet. cap. II, cùm ait: τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ ξενικὸν, ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορά*. Verùm repugnare hoc videtur ei, quod idem inibi dixerat: σαφῆ μὲν (λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ταπεινὴν δὲ, ἀλλὰ κεκοσμημένην, τἆλλα ὀνόματα†. quod ipsum etiam scribit in sexto Topic. cap. II: πᾶν ἀσαφὲς τὸ κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον*. Verùm facilè nos hinc expedimus, cùm non uno aliquid modo perspicuum dicatur. Est enim, quod perspicuum sit secundùm intellectum, ut quod propriè ac pressè rem signat: est item, quod perspicuum sit secundùm sensum, ut quod rem similitudine quasi ob oculos ponit. Certè esse aliquid κατὰ νόησιν † obscurum, quòd κατ' αἴσθησιν ‡ clarum sit, & contrà; indicat quoque B. Augustinus lib. de Principiis Dialect. cap. VIII. Quæ intellectui rem meliùs exprimunt, philosophus sectatur: quæ sensui magis rem proponunt, eligit orator; ut cui sit cum populo negotium. Atque hinc cognoscere est, cur Aristoteles voces μεταφορικὰς à definitionibus arceat. Neque enim eæ docent, ὅπερ τί ἐστι, ἀλλὰ ποῖόν ἐστι. *non quid sit, sed cui simile sit.*

* *Perspicuum & suave, & peregrinum, maximè habet metaphora.*
† *Perspicuam quidem dictionem efficiunt propria: non demissam verò, sed ornatam, alia nomina.*
* *Omnis vox metaphorica seu tropica est obscura.*
† *Secundùm intellectum.*
‡ *Secundùm sensum.*

XV. Mantissa de tralatitia significatione, quam ipsum tralatitii vocabulum obtinet.

Atque hæc de vocibus translatitiis sufficere mihi videntur. Nisi fortassè, voce ipsâ invitante, aliquid etiam appingendum de significatione eâ, quâ hoc *tralatitii* vocabulum transfertur ad omnia vulgaria, communiaque. Ut in illo Petronii Arbitri: *Cùm appareret, futurum non tralatitium bellum.* Nam etsi *illatarii* vox proba sit, & ἐγγέμωκον * notet, uti in veteribus exponitur glossis: tamen nec Petronio, nec loco isti, satis convenit. Alibi etiam similiter dixit: *Intelligebam, me non tralatitiâ deformitate insignem.* Item, *Nec Giton me aut tralatitiâ propinatione dignum judicabat.* Et, *Præteriens aliquis tralatitiâ humanitate lapidabit.* Phædrus† quoque ait, *more translatitio.* Et Suetonius in Nerone‡, *funere translatitio.* Ubi poterat videri eò respexisse, quòd propriè *translatitia* sint *funera*, quando quis peregre, vel in hostili solo, defunctus est, eoque necesse est corpus domum transferri: in cujusmodi exequiis non temere adhibebantur victimæ, epulæ, ludi, & similes funerum honores. Sed potiùs censeo, respexisse communem illam *tralatitii* significationem, quam dixi. Nam & in Augusto * similiter *jus tralatitium* posuit pro ordinario, & quod vulgò obtineret. Et in Nerone† idem *translatitias postulationes* vocat eas, quæ sæpius se offerant, & facilè expediantur. Amant ita loqui Jurisconsulti, qui dicunt, aliquid fieri *translatitiè*, pro perfunctoriè, & negligenter. Ut, *Translatitiè defungi munere accusandi*, L. I. §. prævaricatorem. D. ad S. C. Turpil. *Injuriam non tralatitiè persequi*, in lege Dei, sive Mosaicarum & Romanarum legum collat. Tit. IV. Et similia id genus alibi. Quæritur, unde hic loquendi modus originem traxerit. Vir doctissimus, Stephanus Pighius, ‡ conjectat ortum duxisse à ludionum infimâ ac vulgari turbâ: ut quam Valerius * eò *translati* nomine appellet, quia pro ludorum occasione sæpiùs huc illuc per scenam transferretur. Sed nec Valerius id voluit, quod Pighius putabat: nec à re scenicâ vox ea petita est: sed eò spectarunt, quòd, quæ aliunde transferuntur, nova esse non possint. Quod clarè nos docet Asconius Pedianus, his verbis: *Translatitia veteres dixerunt, non nova, nec nuper inventa, sed aliunde translata.* Hæc ille ad verba ista Ciceronis Verrinâ III: *Sed in re tam usitatâ satis est, ostendere, omnes antea jus ita dixisse: & hoc vetus edictum translatitiumque esse.* At clarè inprimis hanc ejus vocis proprietatem arguunt illa Tullii ad Appium †: *Romæ composui edictum. nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cùm Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum, diligentissimè scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum, quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc verò, ex quo suspicio nata est, me exquisivisse aliquid in quo te offenderem, translatitium est.* Ubi *translatitium* vocat illud edicti caput, quod non ipse composuisset; sed ex Appii edicto totidem verbis transtulisset in suum. Unde colligit, gravem sibi injuriam fieri, quando dicitur, hoc egisse, ut Appium edicto suo deformaret. Nam, inquit, caput illud, unde eam sumunt suspicionem, non tam ipse scripsi, quàm ex tuo, mi Appi, edicto exscripsi. Similiter loquitur ad Att. lib. III. epist. XXIII. *Ea*, inquit, *rogatio tria capita habuit. Unum de reditu meo. Alterum caput est tralatitium, de impunitate, si quid contra alias leges, ejus legis ergo, factum sit.* Sententia est, totum illud caput de impunitate esse vetus, quia omnibus illud legibus apponi soleat: Siquis ejus legis caussâ quicquam contra alias leges egerit, id ei impune fore. Cæterùm Ciceronis quoque ævo non de jure solùm, sed aliis etiam rebus, dici solere; argumento erit illud Cælii ad Ciceronem ipsum epistolâ V: *Tametsi*, inquit, *hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, visum est, ut te facerem certiorem. nosti enim, hæc tralatitia.* Quasi dicat, nosti sic fieri solere. Ut *tralatitia* hic quoque dicantur, quæ ex consuetudine dicis caussâ transferuntur ad omnes epistolas. Sed quid vocabulo uni tantopere insistimus?

* *Illatarium.*
† *Fab. 88. de procaci tibicine.*
‡ *Cap. 53.*
* *Cap. 10.*
† *Cap. 7.*
‡ *Annot. in Val. Max. lib. 2. cap. 4.*
* *Lib. 2. cap. 4.*
† *Lib. 3. epist. 8.*

Cap. VII.

DE METONYMIA.

Metonymia est, cùm caussa externa ponitur pro effectu, vel subjectum pro adjuncto, aut contrà.

Est itaque quadruplex: caussæ, effecti, subjecti, adjuncti.

Metonymia caussæ vel efficientem caussam ponit pro effecto, vel finem pro eo quod ad finem destinatum est.

Contrà Metonymia effecti vel effectum propriè dictum usurpat pro efficiente, vel destinatum ad finem pro fine.

Ad Metonymiam subjecti pertinent exempla, quibus Deus ponitur pro loco cui præsidet, vel dux pro exercitu, vel possessor pro re possessâ, vel pro tempore id quod est aut fit in tempore, vel nomen rei signata pro signo, vel objectum pro eo quod circa illud versatur.

Ad Metonymiam adjuncti refero, cùm continens ponitur pro contento, vel tempus pro re quæ in tempore est, vel signum pro signato, vel pro objecto id quod circa illud occupatur.

I. Metonymiæ vox exponitur, ac definitio, et divisio ejusdem.

Μετωνυμία, ut Cicero*, atque ex eo Fabius†, scripsit, Rhetoribus ὑπαλλαγὴ appellatur. Malim tamen Metonymiæ nomen retinere, non quia magis tropi hujusce naturam exprimat; sed quòd hodie, & multis retro se-

* *In Orat.*
† *Lib. 8. cap. 6.*

feculis, non apud Grammaticos modò, sed & Rhetores ipsos, sit pervulgatius. Ac ὑπαλλαγὴ quidem *submutationem*, sive *immutationem*, notat: μετωνυμία verò κατὰ λέξιν est *transnomen*, ut ἀντωνυμία *pronomen*: at μετονομασία esset *transnominatio*, ut ἀντονομασία *pronominatio*. Donatus * tamen, & Isidorus † *transnominationem* vertunt. Ac Donatus quidem definire ausus non est. Isidoro autem dicitur esse *transnominatio ab aliâ significatione ad aliam proximitatem translata*: quæ ipsa quoque verba retinuit Beda ‡. Parum exasciata, inquies, hæc definitio est, in quâ definitum definitionis pars est, & quod definito cum metaphorâ commune est, id ejus differentia statuitur. Fateor, sed seculo hoc illi tribuamus, non Isidoro, aut Bedæ. Et quanto quæso rectiùs præstantissimus Fabius? cui metonymia definitur *nominis pro nomine positio*. Scilicet metaphora quoque, ac synecdoche, nomen non ponunt pro nomine! Quare per me licet istiusmodi descriptionibus sese oblectent Democriti populares, & Arcades βαλανηφάγοι *. Veram autem definitionem norit, qui sciat, metonymiam commutare nomina rerum, quæ conjuncta quidem sunt naturali vinculo, non tamen ita, ut alterum sit de alterius essentiâ; quemadmodum suprà † diximus.

* Lib. de barbarismo, tropis, & schematibus.
† Lib. 1. Orig.
‡ Lib. de tropis S. Script.
* Glandivori.
† Cap. 5. hujus lib.

Hoc verò qui sciat, is distributionem ignorare vix possit. Cùm enim conjunctorum alia spectent rem quâ fit, ut caussa & effectus; alia quâ est, ut subjectum & adjunctum: minimùm quatuor erunt modi primarii; caussæ, effecti, subjecti, adjuncti. Vel, si μετάληψιν, de qua postea dicemus, subjicere metonymiæ visum est, summùm erunt sex: nempe præter eos, quos diximus, hi duo fuerint modi, antecedentis, & consequentis. Festum Pompejum quadripartita divisione ista, continentis, contenti, superioris inferioris, quorum singula exemplis usurpat, limitibus nimis angustis metonymiam constringere, liquebit ex iis, quæ deinceps dicemus.

II. De metonymia caussæ efficientis.

Metonymiam caussæ duplicem faciunt; unam efficientis, alteram materiæ. Quam divisionem mox ventilabimus. Metonymia caussæ efficientis alia est caussæ primæ, ac principalis; alia instrumentalis, vel secundariæ.

Prioris generis est, *Israël* pro Israëlitis; *Benjamin*, vel alius patriarcharum, pro tribu ejus. *Habent* ‡ *Mosen*, & *Prophetas*; pro scriptis Mosaicis, & Propheticis. *Homerus*, pro ejus poëmatis; *Livius*, pro historia Livii. Juvenalis sat. VIII:

—— Rara sine Mentore mensa.

id est, toreumate. Huc etiam referenda sunt ea, in quibus aliquod gentilium numen ponitur pro eo, quod invenisse aut efficere putabatur. Maro III. Georg.

—— Lucinam justosque pati Hymenæos.

‡ Luc. 16. 29.

Lucina pro *partu*, quem credebatur faciliorem præstare. Nimirum, quia, ut Plinius * ait, *Luna femineum ac molle sidus, atque nocturnum, solvit humorem, & trahit.* Ovid. IV. Met. fab. III:

—— Sola Meneides intus
Intempestivâ turbantes festa Minervâ.

Minerva pro lanificio, cui præest †: uti & artibus aliis. figmenti hujus caussam docet Servius in Ecl. II, & exinde Isidorus lib. XIX. Orig. cap. XIX. Quæ Cereris & Veneris cura credita sit, Plautus indicat Rudente ‡:

Cererem te meliùs, quàm Venerem sectarier.
*Amori * hæc curat, tritico curat Ceres.*

Hinc nomina eorum pro rebus, quas curent, & procurent, passim invenias. Ut in calcato illo Terentii dicto †: *Sine Cerere & Libero friget Venus.* Ubi satis constat, per *Cererem* significari fruges, per *Liberum* vinum, per *Venerem* τὰ ἀφροδίσια, sive ipsam μῖξιν, quam *corporale concilium* Arnobius appellat. Ita & Comici locum interpretatur M. Minucius in Octavio. *In eandem*, inquit, *sententiam & Perseus philosophatur, & annectit inventas fruges, & frugum ipsarum repertores, iisdem nominibus: ut Comicus sermo est, Venerem sine Libero, & Cerere, frigere.* Arnobius extremo libro quincto: *In usu sermonis vestri Martem pro pugnâ appellatis, pro aqua Neptunum, Liberum patrem pro vino, Cererem pro pane, Minervam pro stamine, pro obscœnis libidinis Venerem.*

* Lib 2. Hist. Nat. cap. 101.
† Servius 7. Æn.
‡ Act. 1. sc. 2.
* Sic rectè corrigunt, quia curo ἀρχαϊκῶς dandi casum pro accusativo adsciscit.
† Eun. act. 4. sc. 5.

Monet Fabius *, hæc dici licentiùs, quàm ut fori severitas ferat, Cicero tamen in Milonianâ ait: *Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem.* Sed non minùs hic numen accipere possumus, quam in illo Homerico ‡:

Ξυνὸς † Ἐνυάλιος, καί τε κτανέοντα κατέκτα.

Accommodatius illud pro Marcello: *Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.* Nec enim Deus, sed prœlium opponitur victoriæ. Apud historicos verò crebrum est, *Vario Marte*; &, *Incerto Marte.* Etiam Valerii est in secundo Memorabilium cap. I: *Proximus à Libero patre intemperantia gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit.* Atque ita sæpe Veneris vocabulo etiam usus Cornelius Celsus *:

* Lib. 8. cap. 6.
‡ Iliad. 2.
† Communis Mars, itque vicem perimit perimentem.
* Lib. 1. c. 3 & alibi.

At extra scenam nimiæ fuerit licentiæ, *Cererem salutare*, pro *gustare panem*: *salutare Liberum*, pro *gustare vinum.* Quomodo arbitrantur Comicum loqui in Amphitryone, sive is Plautus ipse, sive alius potiùs, vetus ille, sed Plauto tamen non paullo junior, qui ea, quæ deesse huic comœdiæ putaret, haut illepidè supplêrit. Verba ejus sunt †:

Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem, ni purgari jusseras
Vasa ——.

Ita enim non ineptè emendant ‡: ut sententia sit, nec panem, nec potum, hodie ori admoveam meo, nisi tu jusseras. Quæ si vera est conjectura, *salutare* dixerit Comicus, pro *ori admovere*, quia ἰσοδυναμοῦσι *, *Deum salutare*, & *adorare*; quod viri eruditi † interpretantur, *ad os admovere.* In Deorum enim salutatione eminus stantes, ne ore profano Deos tangerent, manum ori admovebant, ac suaviabantur. Quin multi volunt, id propriè esse *adorare.* Nos subtili isti etymologiæ adsensum accommodare non possumus: de ritu tamen adsentimus: ut cujus meminerint Lucianus in Demosthenis encomio, item περὶ ὀρχήσεως, Plinius lib. XXVIII. cap. II, & lib. XII. cap. III. Appulejus lib. IV. Metam. Apolog. & Florid. Hieronymus contra Rufinum, & in Oseam cap. XIII.

† Amphitryone Sc. Di vostram fidem.
‡ Præeunte Gaspare Scoppio l. 1. Verisimil. c. 8. qui tamen sententiam hanc retractat lib. 3. suspectarum lectionum epist. 19.
* Æqualem vim habent.
† Lipsius l. 2. Elect. c. 6. Muretus l. 10. c. 1. Scoppius lib 1. Verisim. cap. 8. &c.

Ab metonymiâ caussæ principalis venio ad eam, quæ est caussæ instrumentalis. Quam à Peripateticis ad efficientem referri, satis constat. Ut *lingua* pro sermone; quomodo linguam Romanam, Græcam, Hebræam dicimus. Vel pro obtrectatione: ut apud Tullium lib. IX. ep. II. ad Varronem: *Vitemus oculos hominum, si linguas minùs facilè possumus.* Vel pro eloquentiâ. Ut apud Apostolum I Cor. I: *Si linguis Angelorum loquar. Angelicam* verò metaphoricè dixit pro præstanti, quia summa omnia tribuebant angelis: unde dicebant, *panem Angelorum* ‡. Nisi malis manna ita vocari, quia etsi specie non differret à vulgari manna; tamen Angelorum ministerio diversimodè fuerit productum, ac qualitatibus aliis ornatum: uti ex XVI. Exod. cognoscere est. Instrumentalis quoque caussa ponitur pro effectu, cùm *manus* accipitur pro opere. Propertius lib. III. Eleg. XX:

‡ Psalm. 78: 25.

Aut certe tabula capient mea lumina picta,
Sive ebore exacta, seu magis are manus.

Itidem Cic. lib. VII. epist. ad Att. & alibi, *manum*, dixit pro *scriptione*: ac Græci quoque eodem loquuntur modo, teste Polluce, & Suida: neque aliter Galli, & nos in sermone vernaculo, ac linguæ item aliæ.

Ad metonymiam quoque efficientis referenda sunt ea, in quibus affectus, aliave qualitas, vel actio ponitur pro effectu suo. Cic. pro Milone: *Principum munus esse ducebat, resistere levitati multitudinis.* h. e. tumultui, quem levitas concivit. Inprimis hoc genere gaudent Hebræi. Ut

Mich. VII. 9: *Iram Domini portabo*: h. e. pœnam, quæ ab ira proficiscitur. Sic *eleemosyna* (qua propriè misericordia significatur) pro dono, sive opere misericordiæ. ut Mat. VI. 1. & alibi. Simile quoque hoc Lev. V. 1: *Anima, quæ peccavit, feret iniquitatem suam*, h. e. pœnam iniquitate promeritam. Levit. XIX: 13: *Opus mercenarii non pernoctabit tecum*: hoc est, mercedem opere promeritam non retinebis in diem posterum. Psal. CXX. 2: *Laborem manuum tuarum manducabis*: hoc est, cibum labore proprio partum. Osee IV. 8. de Sacerdotibus: *Peccati populi mei comedent*: h. e. hostias pro peccato oblatas. Quomodo & 1 Cor. V. 21. de Christo legas: *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Ubi priùs *peccatum* sumitur propriè, deinde μετωνυμικῶς, pro hostiâ piaculari, cujus peccatum est caussa. Quamquam hic & metonymiam subjecti statuere possis: quia victima, quæ mactaretur pro peccatis, peccata in se quodammodo reciperet: quò pertinebat, quòd sacerdos hostiæ imponeret manus, atque ei peccata quasi transcriberet.

Hujus etiam loci est figuratum illud loquendi genus, quod ἀνθρωποπάθειαν vocant. Nam ad metaphoram quidem pertinet, quatenus Deus homini assimilatur: ut cui nunc membrum humanum tribuatur, etsi sit spiritus: nunc affectus hominis adscribatur, etsi sit ἀπαθής. Ad μετωνυμίαν verò referri debet, quatenus per membrum intelligitur potentia, quæ membro illo exercetur: affectu item designatur effectus, qui in homine ab affectu ejusmodi proficiscitur. Ut *manus* *, vel *brachium* † Dei, pro potentia ejus. *Oculus*, ‡ pro cura & providentia. *Ira*, & *furor* Dei, * pro ultione ac pœna. *Pœnitentia*, pro mutatione vel beneficii in pœnam, vel pœnæ in beneficium; prout Deus nunc boni, nunc mali, dicitur pœnitere. Itidem *oblivio* † vocatur, cùm non opitulatur: *expergefieri*, ac *vigilare* ‡ dicitur, cùm succurrit. Atque ita in aliis.

* Num 11. 13 † Exodi 15. 16. ‡ Psal 33 18 * Exod. 15. 7. Ezech. 7. 19. Joan. 3 36 Rom 3 5. † Hos. 4. Esa. 49. 14. 15. ‡ Psa 7. 6.

III. De metonymia illa, quam vulgo materiæ vocant.

Et hæc de metonymiâ efficientis. Præter quam alteram quoque statuunt μετωνυμίαν caussæ, quam *materiæ* appellant, quia hæc ponatur pro materiato & certè crebrum esse hoc loquendi genus, nemo sanus negaverit. Ita homo dicitur *terra* *, quia è terra sumtus est: *semen mulieris* †, pro filio mulieris; *semen Davidis* ‡, pro posteris; *lignum* *, pro cruce è ligno; *pelles* †, pro tentoriis inde factis. Theophrastus ‡ φοίνικα * appellat unguentum palmeum: κύπρον †, oleum ex cypro arbore Ægyptiâ: κρίνον ‡ item μύρον κρίνινον *, sive Σούσινον, prout vocari scribit Athenæus †: nempe à Susâ; quo Persis & lilium significatur, & urbs Persidis, à liliorum copiâ; ut testatur Stephanus περὶ πόλεων; ac Hebræa quoque lingua confirmat; ut in qua lilium vocent *susan*, quasi senorum foliorum florem. Eadem loquendi ratio est, cùm in Plinio legimus *humanas dapes*, & *humanos potus*, pro eo, quod pari religione vocat *reliquias cibi, & humorem quem profundimus*. Imò quia unum variatum esse rerum materies solet, eò & metonymica ejusdem vocabuli significatio variat. Ut cùm *cornu*, pro laternâ corneâ dicit Plautus ‡; pro arcu corneo, Maro *. Aut cùm idem Maro † *aurum* dicit pro phiala aurea, pro arcu aurato, poëta antiquus apud Varronem ‡. Aut cùm *ferrum* sumitur nunc pro gladio; ut *interimere ferro*: nunc pro vomere; ut *, *At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor.* Aut cùm *æs* accipitur vel pro pecuniâ, ut passim fit. Vel pro tabulâ ex ære. Ut in illo Nasonis †:

—— Nec verba minantia fixo
Ære ligabantur.

i. leges non incidebantur tabulis æneis. Quo de more vide L. Jo. Scoppam lib. 1. collectan. cap. XIV, Paullum Manucium lib. de legg. Rom. Turnebum lib. XXV. Advers. cap. XXX. Anton. Augustinum lib. de legibus cap. XVI, & Barnabam Brissonium lib. III. de form. Ac hæc quidem evincere videntur, aliquam esse metonymiam materiæ.

* Genes 3. † Ibidem. ‡ Psal. 18. * 1 Petr. 2. 24 † 2 Sam. 7 Hab. 3. 7. ‡ Libro de Odoribus. * Palmã. † Cyprum. ‡ Lilium. * Unguentum e liliis. † Lib. 12. ‡ Amphitr. 1. 1 * Ecl. 10 † 1. Æn. ‡ Lib. 6. de L. L. ex restitutione Scaligeri. * 1. Georg. † 1. Met.

Verùm, licet in his, ac sexcentis aliis id genus, materiam pro materiato poni, lubentes agnoscimus: neutiquam tamen ex eo consequi putamus, rectè à Rhetoribus quoque aliquam statui metonymiam materiæ; cùm, quæ hactenus exempla adduximus, & quæcunque alia ejus notæ afferri queunt, rectiùs ad synecdochen partis essentialis referantur. Non ventilabo diu, aut lusoriis armis hanc caussam agam. Certè materia pars est essentialis effecti sui, ac magis quidem propriè pars nominatur, quàm species; quæ Philosophis dicitur pars subjecta generi. Quare, si synecdoche est, cùm pars subjecta ponitur pro toto genere; multo magis fuerit synecdoche, quandocunque pars essentialis, cujusmodi est materia, ponitur pro toto, quod constat materiâ & formâ. Quòd sicui stat sententia, mordicus vulgatam tenere opinionem; is per me licet dicat, esse simul metonymiam materiæ, & synecdochen partis. quia, etsi in exemplis allatis idem subjecto sit materiatum, & compositum: fortasse tamen aliud fuerit considerare materiam, ut ponitur pro materiato solo; quia cùm hæc naturali tantùm vinculo conjungantur, eo pacto fuerit metonymia: aliud autem sit considerare materiam, ut ponitur pro composito; quia cum materia sit de essentiâ compositi, juxta hunc considerandi modum futura sit συνεκδοχή. Verùm quid quæso aliud est materiatum, quàm compositum? Scilicet vulgus, cùm materiam accipit pro materiato, materiatum philosophorum more intelligit abstractè. Quare, nisi Ixioni similes, umbram pro re, errorem pro veritate, amplecti velimus: fateamur necesse est, longè antistare priorem sententiam, quæ, cùm materia ponitur pro materiato, non minùs facit synecdochen partis essentialis quam cùm forma ponitur pro formato; E. G. anima pro homine; quam ipsimet appellant synecdochen partis.

Nec verò hoc solum evicisse contenti sumus. Aliud quoque, hoc nobis concesso, sequi putamus. Id verò est, μετωνυμίαν laxe nimis definiri tropum, quo caussa ponitur pro effectu, aut subjectum pro adjuncto, vel contrà. Nam cùm materia aut forma, accipiuntur pro materiato formatove, caussa profectò ponitur pro caussato; nec tamen metonymia est, sed synecdoche. Huic definitionis vitio medicinam fecerimus, si non ἁπλῶς *caussa* dicamus, sed *caussa externa*. Eo enim essentiales caussæ excluduntur.

IV. De metonymia finis.

Quemadmodum autem nimis metonymiæ pomœria extendunt, cùm ei synecdochica adjungunt: ita nimis eadem coarctant, cùm quodammodo silentio suo damnant metonymiam finis, pro eo quod ad finem destinatum est. Horatius certè in arte poëticâ dixit,

Dicitur & plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.

Quo loco Franciscus Luisinus per *poëmata* intelligit scenam, quæ propter poëmata fiebat: ut sententia sit, scenam à Thespide plaustris esse circumductam, in quibus ejus canebantur poëmata, & agebantur. Quamquam, ut ingenuè, quod sentio, dicam, mihi quidem magis verisimile fit, *poëmata* hic propriè accipi: ut sententia sit, Thespidem, quòd scena needum esset inventa, poëmata sua plaustris circumgestasse, atque ex iis tragœdias docuisse. Nec Horatiano hoc defecti, exemplis omnino destituimur. Nam dixit Terentius *: *Si meus esses, exemplum omnibus curarem ut esses.* h. e. animadverterem in te dignis modis, quo alii ex te caperent sibi exemplum. Crebrum etiam est *custodia* pro *custodibus*. Ut apud Catullum †, *vigilat custodia*. Et Maronem ‡.

—— noctem custodia ducit
Insomnem.

* Delph. act. 5 sc. 1. † In carm. nuptiali. ‡ 9. Æn.

Et Stoici eam Logicæ partem, quæ docet argumentum in figurâ ac modo disponere, quo de re totâ meliùs certiùsque judi-

judicari queat, *judicium* appellant. Εὐχαριστίαν quoque per metonymiam finis dicimus pro cœnâ Domini. Et hæc de duplici metonymiâ caussæ.

V. De metonymia effecti proprie dicti.

SEcundum metonymiæ genus priori contrarium est. Nam complectitur exempla, in quibus per caussatum intelligitur caussa. Hunc autem modum in duos vulgò dispescunt. Prior est, cùm effectum propriè dictum accipitur pro efficiente; alter, cùm materiatum ponitur pro materiâ.

Metonymia effecti est, quando, qui poëtarum mos est, epitheton effecti proprium caussæ tribuitur efficienti. Ut in illo Virgilii*:

* 6. Æn.

Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

Nam morbus est efficiens morbo affecti, quà talis; & senectus reddit senes. Cùm autem palleant, qui morbo affecti sunt, & senes sint tristes; effecti utriusque ἐπίθετον utrique tribuitur efficienti. Quam rem Heraclides optimè in Allegoriis Homericis declarat, ubi ait, Homero Διόνυσον †, h. e. τὸν οἶνον ‡, dici furere, quia ebrii soleant furere. Atque addit: Ὥσπερ τὸ δέος εἰ τύχοι χλωρὸν λέγει, καὶ πευκεδανὸν πόλεμον. Ἃ γὰρ ἀπ' αὐτῶν συμβαίνει, ταῦτ' ἐκείνοις προσῆψεν, ὅθεν ἄρχεται τὰ πάθη. *Sicut timorem vocat pallidum, & triste bellum. Nam affectiones, quæ res comitantur, iis tribuit, unde contingunt.* Similiter Prudentius in Hamartigeniâ, *Nec fluxa voluptas Diffluat.* Sic loquitur, quia homines voluptatibus dediti diffluunt. Nec hujusce elegantiæ omnino expertes sunt Oratores: quippe qui, teste Fabio, dicant, *præcipitem iram, hilarem adolescentiam, segne otium.*

† Liberum. ‡ Vinum.

Verùm hoc de tropi genere immane quantum discrepare videntur Fabius, & Beda presbyter: ille enim effectum pro efficiente, hic efficientem pro effectu poni ait. Fabii sunt ista: *Illud quoque, & poëtis, & oratoribus, frequens, quo eum, qui efficit, ex eo, quod efficitur, ostendimus.* Post illa subdit isthæc exempla: *pallida mors, pallentes morbi, tristis senectus.* Longè verò aliter venerabilis Beda ‡: quippe qui intelligi velit *per efficientem, id quod efficitur: sicut pigrum frigus, quod pigros homines faciat, & timor pallidus, eò quod pallidos homines reddat.* Verùm si, quod Beda ipse agnoscit, *pallida mors* haut aliud est, quàm pallorem adferens; si rectè *pigrum frigus* interpretatur pigros reddens: per effectum profectò intelligitur efficiens, ut bene Fabius sensit. Quamquam nec deerit fortasse, qui, ut Bedam de manifestario errore purget, unius verbi trajectione apud eum legendum contendat, *Item efficientem, per id quod efficitur* &c. Verùm calidæ istiusmodi conjecturæ frigidam suffundit, quòd Beda mox subjiciat: *Aut contra per id, quod efficitur* &c. Sed quid in re leviculâ tricamur? Supersunt alia, quæque magis in ambiguo sint.

‡ Lib. de tropis sacræ Scripturæ.

Ac primò quæritur, an, cùm Fabius, Beda, ac fortasse, quotquot veterum aliquid de metonymiâ scriptis consignarunt, haut alia hujus generis exempla adferant, quàm in adjectivis & ἐπιθέτοις: iccirco necesse habeamus eorum subscribere sententiæ, qui μετωνυμίαν effecti in istis tantummodo locum habere existimarunt. Nobis quidem ἐκτὸς δρόμου φέρεσθαι * videntur. Dixit certè Horatius lib. 1. od. IX.

* Extra curriculum ferri.

Donec virenti canities abest
Morosa.

Ubi *canities* pro senectute ponitur. Ovidii est XII. Met. fab. V.

—— *Nec habebat Pelion umbras.*

hoc est, arbores. Cicero in Milonianâ: *Si mors P. Clodii salus vestra fuerit.* hoc est, salutis caussa. Multa etiam hujusmodi se offerunt in sacris literis. Ut Genes. XXV. *Duæ gentes sunt in utero tuo.* hoc est, gentium auctores, Esau, & Jacob. III. Reg. cap. IV. *Mors est in olla.* hoc est, moruferum quid. Et Christus ab Apostolo † dicitur *nobis à Deo factus sapientia, justitia, sanctificatio, & redemtio.* h. e. sapientiæ objectum ac doctor, & noster justificator, sanctificator, & redemtor. Itidem cap. 1. Apocalypf. vers. IV. etsi Spiritus S. οὐσιωδῶς ‡ unicus est; ratione tamen virtutis & operationis se in Asiaticas septem Ecclesias exserentis, Johannes numerum effecti tribuens efficienti, septem nominat spiritus coram throno Domini versantes, à quibus æquè, ac à Patre & Filio, gratiam & pacem Ecclesiis optat: medio autem loco Spiritum S. inter Patrem & Christum interserit, quia longior de Christo instituendus erat sermo.

† 1 Cor. 1. 30.

‡ Essentialiter.

Alius iterum se offert error vulgi; cujus de commentis propemodum dicere liceat illud Lucilii:

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Cujus enim pretii est, quod suaviludii illi pertendunt, metonymiam effecti non habere locum in verbis? Atqui Persii est sat. III.

—— *& intus*
Palleat.

Nam propriè intus pallere qui potest? Sed quia timor caussa est palloris, *palluit* usurpat pro *timuit.* Eodem modo, sed paullo mollius, dixit Horatius ‡:

Dum pueris omnis pater & matercula pallet.

‡ Lib. 1. epist. 7.

hoc est, liberis timet. Et de Titio Septimio, poëtâ lyrico, ac tragico *:

Pindarici fontis qui non expalluit haustus.

* Lib. 1. epist. 3.

hoc est, extimuit. Simile est illud Maronis †:

† 4. Æn.

Regina è speculis cùm primum albescere lucem
Vidit.

Albescere enim luci tribuit, hoc est, ipsi caussæ alboris, cùm propriè competat rebus, quæ luce illustrantur. Par ratio, cum *mirari* dicitur pro *ignorari.* Ut Terent. Eun.* *Miror, quid ex Piræeo abierit.* Ubi sic, ut dixi, interpretatur Donatus. Sed pleniùs idem in illud Andriæ †: *Miror, unde sit.* Ubi hæc annotavit: MIROR *veteres, cum* UNDE, *pro* NESCIO *ponebant. Nam admiratio ab ignorantia descendit.* Addit deinde, sic etiam accipi in Plautino isto ‡:

* Act 2. sc. 2.

† Act. 4. sc. 4.

‡ Prolog. Aulularia.

Siquis miretur qui sim, paucis eloquar.

Vulgò quoque cùm dicimus, *Primus hoc ille observavit;* quid aliud volumus, quàm, *observando deprehendit?*

At enim, inquiunt, μετωνυμία venit ob ὄνομα ‡, eoque à Fabio definitur, nominis pro nomine positio. Homines acutos! quasi non verba quoque dici possint ὀνόματα *. Nam id nisi essent, non opponerentur ὀνόματα τοῖς πράγμασι †; nec definitio ὀνοματώδης ‡ esset ἀντιδιῃρημένη χρηματώδει ‡; nec verba, cujusmodi sunt *mugire, pipire, boare,* rectè vocarentur ὀνοματοπεποιημένα *: quæ qui in dubium revocare volet, eàdem intermortuam Pyrrhonis & Arcesilai ἀκαταληψίαν † ab Orco in lucem protrahere sese studeat.

‡ Nomen.

* Nomina.

† Nomina rebus.

‡ Nominalis.

‡ Opposita reali.

* Nominum fictione.

† Incomprehensibilitatem.

Monent præterea Rhetores, cùm effectus ponitur pro caussâ, non debere eam obscurè nimis colligi ex effectu. Bellè quidem; at de exemplo, quo id adstruunt, hautquaquam adstipulor. Certè Hieronymus Rhegius ‡, & Ludovicus Carbo ‡, damnant Horatium, quòd dixerit *, *Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat:* pro, sunt quos certamen Olympicum delectat. Verùm aut ipse plusquam in Cimmeriis tenebris cespito; aut, pro poëta quidem, nulla hic est vel obscuritas, vel duricies. Nam Græcos, more suo, imitatur Horatius. Ii enim, quia in certaminibus equorum cursu pulvis excitari solet, pro ἀγωνίζεσθαι dicunt κονίζεσθαι; quod propriè notat κόνιν ἐγείρεσθαι, atque, ut Horatius loquitur, *pulverem colligi.* Et hæc de metonymia effecti.

‡ Lingua Latina commentario 2. præceptione 5.

‡ Lib. 1 de Elocutione cap. 12.

* Lib. 1. od. 1.

VI. De iis, in quibus metonymiam materiati statuunt, deque metonymia destinati ad finem.

QUod verò ad metonymiam materiati attinet; sunt qui negent, materiatum unquam pro materia poni: sed, si quod ejus exemplum apud idoneum reperiatur scriptorem,

rem,

rem, metonymiam id materiati fore, haut diffitentur. At hac in re bis peccant. Nam materiatum pro materia sumitur, cùm Deus sic loquitur apud servum suum Mosem*: *Pluam vobis panes de cælo.* hoc est, manna, unde fiant panes. Etiam rogantibus Israëlitis, *man hu*, id est, *quid est hoc?* respondit Moses †, *Iste est panis, quem vobis Dominus dedit ad vescendum.* Ac, ne solùm Hebræos sic loqui putemus, Maro in eclogis ait:

Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.

Serta pro floribus. Nec tamen hæc est metonymia materiati, cùm materia sit materiati caussa interna: ad metonymiam autem non alia pertineant, quàm quæ non junguntur vinculo essentiali. Vel si exemplum hoc ad metonymiam referre lubet; fuerit metonymia finis, quia solemus flores legere eo animo, ut inde fertum fiat. Sin fertum non ut finem, sed ut materiatum, consideremus: erit synecdoche totius essentialis pro parte. Nimirum quia, quod primum est intentione, id ultimum est exsecutione: eò unum idemque & finis est, quando intenditur, & materiatum sive effectum, postquam animus effecit, quod proposuerat. Ut nihil impediat, quo minùs aliquid sit, tum metonymia finis, tum synecdoche partis: non item metonymia materiæ, quia materies minimè pertinet ad metonymiam: ut satis apertè mihi videor monstrâsse. Quare verbum non addo, cùm ne operam abuti dicar in re clarâ firmandâ; tum ne fiat illud, quod Varro vocat, caprinum prœlium.

Quemadmodum autem, cùm de metonymiâ caussæ agunt, malè omittunt metonymiam finis: itidem in metonymiâ caussati malè prætereunt eam, quæ est destinati ad finem. Magis fortasse nomini suo consuluissent, si in sacrâ paginâ assidui esse, quàm dicis caussâ, versari maluissent. Nam, ut cætera mittam, exemplum istiusmodi μετωνυμίας est in illo Abimeleci cap. xx. Genes. *Ecce is tibi est operimentum oculorum.* Ubi Abrahamus dicitur Saræ esse velamen, h. e. is, ob quem ea velari debebat in subjectionis signum ‡. Nec nationum scriptores hoc loquendi genus nesciunt, ut Catulli loco ostendam, cum ad μετάληψιν perventum erit ⟊. Nunc de metonymiâ caussati ista sufficiant.

* Exod. 16. 5.
† Ibid. vers. 16.
‡ Ad Ephes. 5. vers. 9.
⟊ Cap. 10. hujus lib.

VII. De metonymia subjecti, et adjuncti, generatim.

Cæteros μετωνυμίας modos, qui complures sunt, revocant plerique Rhetores ad μετωνυμίαν subjecti, & adjuncti. Sed, etsi Peripateticis accidentium subjectum, fundamenti ratione, semper est substantia; unde ea *subjectum inhæsionis* vocatur; ratione verò attributionis subjectum vel substantia est, quomodo homo subjectum est eruditionis, paries coloris; vel accidens, quomodo linea dicitur longa, tempus breve: tamen ex eorundem sententiâ neque continens subjectum est ratione contenti, neque patronus ratione clientis, aut dux ratione exercitus. Quare latius multo, quam subjecti & accidentis voces accipit Aristoteles, subjecti & adjuncti nominibus utuntur illi, qui duplicem faciunt metonymiam subjecti, duplicem item metonymiam adjuncti: ac quidem, cùm continens ponitur pro re contentâ, vocant μετωνυμίαν subjecti in se recipientis: quoties dux pro exercitu, patronus pro cliente, deus pro loco, aut possessor pro re possessâ usurpatur, metonymiam statuunt subjecti ad se recipientis: item, si virtutes, vitiaque, pro personis ipsis usurpentur, metonymiam esse aiunt adjuncti inhærentis: & cùm signum ponitur pro signato, metonymiam appellant adjuncti adhærentis. Idem judicium esto de his, qui adjungunt metonymiam, tum objecti, tum ejus, quod circa illud se occupat. Verùm dici potest, latius naturâ suâ patêre adjuncti vocem, quàm accidentis: quippe etiam substantia substantiæ, ut brachium scapulis, virgultum trunco, adjungitur; non autem accidit. Itaque, etsi de nonnullis horum aliter statuam, ut suo aperiam loco: tamen ipsa subjecti & adjuncti vocabula retinebo; cùm ne madidam memoriam juventutis novis turbem vocibus, tum ne lauream videar in mustaciis quærere.

De metonymiâ antecedentis, & consequentis, hoc quidem loco nihil addere visum est, quia multo rarissima sunt ejus exempla, quæ non ad aliquod aliud μετωνυμίας genus referri queant: ut fortassè vix eorum nunc habenda esse ratio videatur. Verùm hâc de re pluribus in Μεταλήψει. Nunc de singulis, quos antè recensuimus, modis sigillatim agamus.

VIII. De metonymia subjecti, in se recipientis.

Tertius igitur μετωνυμίας modus est, quo subjectum ponitur pro adjuncto. Subjecti autem voce nunc, aliorum, quos dixi, exemplo, utar admodum laxè, & ex parte etiam valde impropriè: nempe pro eo, cui quid inest, vel adest, vel circa quod aliquid versatur. Ut triplex sit metonymia subjecti; una recipientis in se, altera ad se recipientis, tertia objecti, sive subjecti occupantis.

Metonymia subjecti, cui quid inest, nunc usurpat subjectum pro qualitate sive affectione, quæ inest; nunc pro actione, quæ in eo fit; nunc pro corpore sive substantiâ, quæ eo continetur.

Primi generis videtur, cùm *jecur*, quod cupiditatis sedes est, juxta Platonem, pro placito sive libidine accipitur. Pacuvius Chryse*:

—— *Nam istis, qui linguam avium intelligunt,*
Plusque ex alieno jecore sapiunt, quam suo,
Magis audiendum, quam auscultandum, censeo.

Interdum etiam pro sapientiâ usurpatur. Ut veteri Epigrammate in Catonem Grammaticum †:

En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

Ubi & simili μετωνυμίᾳ cor pro sapientiâ sumitur. Quemadmodum etiam apud Plautum Persâ ‡:

Di istam perdant. Ita cata est & callida.
Habet cor. quam dicit, quod opu'st!

Cæterùm, ut Tullius ait 1. Tuscul., *Alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum.* Eaque est caussa, cur *cerebrum* similiter sumatur. Ut cùm Caper grammaticus ait, *Qui cereber dicunt, sine cerebro vivunt.* hoc est, non sunt sanæ mentis. Horatii est ⟊:

—— *O te, Bollane, cerebri*
Felicem!

hoc est, O te beatum, ob mentem adeò præclaram, ac generosam. Itidem Græci φρόνησιν vocant φρένας. Ut in nobili illo Epicharmi* dicto:

Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Nam φρένας hic sapientiam significare, ostendit illud Q. Ciceronis: *Quamobrem*, inquit, *Epicharmeum illud teneto, Nervos atque artus esse sapientiæ, non temere credere.* At propriè φρένες sunt membranæ, quibus cerebrum & cor involvuntur; etsi Eustathius ita vocet τὸ διάφραγμα; nonnulli etiam φρένας propriè mentem, at μετωνυμικῶς diaphragma, significare tradant. Verùm res tanti non est, ut super eâ necesse sit haberi doctorum comitia.

Atque ut *jecur*, *cor*, *cerebrum*, pro sapientiâ; ita, quia in vultu pudor relucet, *frons*, & *os*, sæpe sumuntur pro pudore. Unde Catullus †:

—— *Pudorem*
Ferreo canis exprimamus ore.

Persii verò est sat. v.

—— *Exclamet Melicerta, perisse*
Frontem de rebus.

De utroque ita Donatus in Eunuch. ‡ *Os durum, os impudens; ut contrà molles frontis dicuntur, qui sunt reverentes.* Atque hinc lucem capit illud Asinii Galli de M. Pomponio Sabino *:

Qui caput ad lævam deicit, glossemata nobis
Præcipit. os nullum, vel potius pugilis.

Os nullum, hoc est, nullius pudoris: *os pugilis*, hoc est, durum,

* Apud Cic. lib. 1. Divinat. & ex parte apud Non. in Auscultare.
† Apud Sueton. de illustr. Grammat.
‡ Act. 4. sc. Satin Athenæ.
⟊ Lib. 1. sat. 9.
* Apud Dionem Chrysostom. lib. περὶ ἀπιστίας.
† Carm. 43.
‡ Act 4. sc. 7.
* Apud Sueton. de illustr. Grammat.

durum, quale est pugilis, quod cæstibus crebrò feritur. *Durum* autem *os*, pro impudenti; quomodo Terentium loqui Donatus notavit, ut vidimus.

Metonymiæ subjecti ejus cui qualitas sive affectio quomodocunque inest, vicina est illa, in qua per locum, ubi aliquid fieri solet, intelligitur actio, quæ in eo fiat. Cic. 1. de Orat. *Age verò, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque mediteris.*

Sed longè usitatissima est illa, cùm per locum signamus substantiam, quæ locum illum occupat. Ut Genes. VI. 11: *Terra corrupta erat.* id est, *homines*. Deut. XXXII. 11: *Sicut aquila nidum suum excitat ad volandum.* hoc est, pullos suos. Ita Janus locus erat Romæ in foro *, sic dictus ab duabus †, vel, ut Acron ‡ putat, tribus Jani statuis. Sed per μετωνυμίαν continentis ponitur pro fœneratoribus, trapezitis ac mercatoribus; qui eo in loco habitabant, aut versabantur. Horat. epist. 1. lib. 1:

—— Hæc Janus summus ab imo
Prodocet.

Ubi libri plerique *pradocet*: sed *prodocet* est in MSSis, & vett. edit. ‡ & scripturam hanc agnoscit quoque Jacobus Magnus Toletanus *, qui ante annos vixit ducentos. Maro 1. Georg.

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.

Nam aquam intellexit per *pocula Acheloia*, id est, aquea. Veteres enim, Eustathio † teste, *Acheloum* pro quavis aqua ponebant. *Uvas* itidem pro ipso accipit vino: sive metonymiâ continentis, sive potiùs per metonymiam vel synecdochen materiæ pro materiato. Juvenalis sat. XVI:

Quàm tu Corycià semper qui puppe moraris,
Atque habitas, Coro semper tollendus, & Austro,
Perditus ac vilis sacci mercator olentis.

Ubi per vilem & olentem saccum, intelligit opobalsamum, aliamve mercem fœtidam; ut vetus scholiastes exponit: vel, quod longè verius, crocum signat; ut argumento est, quòd Coryciæ navis fiat mentio. Corycus enim croco nobilis. Is Ciliciæ mons est: unde, ut Horatius ‡ *Corycium* dixit crocum, ita Lucretius * *Cilicem*, ac *spicam Cilissam* pro eodem Naso in Fastis †.

Nonnulli in hujusmodi exemplis metonymiam subjecti esse negant. Atque hi ad ζυνεκδοχὴν referunt, ac pro se facere arbitrantur nomen ζυνεκδοχῆς, quod *comprehensionem* sonat. Verùm aliter locus comprehendit locatum, aliter totum comprehendit partes: idem numero locus aliud, atque aliud, locatum recipit: at partes sunt de essentiâ totius. Adde quòd nec semper ἔτυμα convertantur cum re; cùm non sit *consul*, quisquis consulit Reip. &c, ut tropum opponamus tropo, quamvis μετωνυμία sonet *transnominationem*, non tamen semper metonymia est; cùm nomen pro nomine ponitur; quandoquidem hoc omnibus tropis commune est.

Etsi autem, hæc esse μετωνυμικὰ, nobis quidem certum sit, non arbitrarium: minimè tamen iis adstipulamur, qui hanc vocant μετωνυμίαν subjecti. Nam quemadmodum μετωνυμίαν esse agnoscimus, quia continens, & contentum, naturali quidem vinculo conjunguntur, at non ita, ut alterum sit de alterius essentiâ, uti in synecdoche fit: (nam id si esset, non maneret unum numero continens, mutato subinde contento) ita μετωνυμίαν quoque adjuncti esse arbitramur, quia continens sit locus, contentum sit locatum: locus autem corpori locato accidit, cùm commune sit corporum accidens; uti & tempus; quemadmodum quarto φυσικῆς ἀκροάσεως libro ab Aristotele docetur ex tripode, non dico Apollinis, verùm rectæ rationis. Sed exemplis quoque pugnemus. Maronis est *,

—— Cœlo gratissimus amnis:

pro cœlitibus. Ejusdem est †,

—— Ille impiger hausit Spumantem pateram:

pro vino. Et *Roma* pro Romanis crebrum est. At Dii non sunt adjunctum cæli, nec vinum pateræ accidens est, nec Romani urbis: verùm Diis, vino, civibus, accidit locus, quo continentur. Falsi videntur istiusmodi argumentatione: Subjectum continet: locus continet. Ergo locus est subjectum. Verùm aliter accidens est in subjecto, aliter locatum in loco. Deinde nec investes pueri nesciunt, ex puris affirmantibus illegitimè in secunda figura contexi συλλογισμὸν, quando major non reciprocatur. Et hæc quidem paucis dicta sunto pro sententiâ nostrâ, quam non ponimus nos, sed proponimus. Quòd si veritatem non semper ex altissimo Democriti puteo extrahere quiti sumus: at certè hujusmodi quæstionibus exercebimus ingenia juventutis, & eliciemus eruditorum judicium.

Portò aliud quoque hinc colligimus: nempe μετωνυμίαν subjecti fore, non cùm tempus pro re, quæ in tempore est; sed, quod in tempore est, pro tempore usurpatur. Nam res, ut in loco, ita in tempore est; ac tum locus, tum tempus, ut dixi, sunt rei accidentia, atque, ut vocant, circumstantiæ. Est igitur μετωνυμία subjecti, cùm *messis* sumitur pro tempore messis. Ut illo Pliniano lib. XXII. cap. XIII: *Semen* (urticæ) *colligi messibus oportet.* Et lib. XXIV. cap. XIV: *Flos mori per messes colligitur.*

IX. DE METONYMIA SUBJECTI AD SE RECIPIENTIS; ITEM OCCUPANTIS.

Vidimus de metonymiâ subjecti in se recipientis. Nunc expendamus ea, quæ referunt ad metonymiam subjecti ad se recipientis. Primum eorum genus est, cùm possessor ponitur pro re possessâ. Ut apud Maronem *:

—— Jam proximus ardet
Ucalegon: pro domo Ucalegontis.

Item cùm hominem devorari dicimus, cujus consumuntur opes. Plautus Pseud. †.

SI. *Jamne illum comesurus es?* BA. *Dum recens est, Dum datur, dum calet, devorari decet.*

Sermo est de caculâ, cui nomen Harpax. Idem Asinariâ ‡, cùm Libanus cognovisset ex Leonida, advenisse chlamydatum cum pecuniâ pro asinis: quærit confestim, *Ubi is homo est*; ac subjicit Leonidas: *Jam devorandum censes, si conspexeris?* hoc est, emungendum argento Terentii similem locum inferius ‡ adducimus. Nec aliter capiendum illud apud Tranquillum *, *Claudium venalem pependisse.* Atque ab hac metonymicâ locutione origo est fabulæ de Actæone comesto à canibus suis, hoc est, adulatoribus, ac parasitis. Quò pertinet illud Varronis †: *Crede mihi, plures dominos cervi comedêre, quàm canes. Quòd si Actæon occupâsset, & priùs suos canes comedisset, non nugâs saltatoribus in theatro fieret.*

Sunt qui in talibus credant esse μετωνυμίαν adjuncti, quia possessor sit tanquam contentum, quomodo Ucalegon ædibus, rex arce suâ continetur. At, puto, non dicent, etiam bubus eum contineri, cui haut aliæ opes essent, quàm rusticæ: etsi eum vocarint olim ὀκτάποδα ‡, quo significabant, δύο * βοῶν δεσπότην εἶναι, καὶ ἁμάξης μιᾶς, teste Luciano in Scytha. Quanto igitur rectiùs possessor dicetur esse subjectum rem possessam ad se recipiens; quia opes, ac omnia fortunæ bona, accidunt hominibus. Adde quòd litem lite dirimere conatur, cùm incertum sit, num contentum rectè statuatur adjunctum. Nos quidem, subjectum esse, suprà docebamus; in quo si verum vidimus, hæc quoque perorata lis est. Pronunciabunt eruditi † ἀρέσκουσαν †.

Atque ex his etiam liquet, cujusmodi μετωνυμία sit, cùm Deus loci ponitur pro loco. Nam quamvis hæc ex vulgi sententiâ metonymia adjuncti fuerit, si Deum consideres ut contentum; locum, ut continens: tamen metonymiam subjecti esse, negari nequit, si Deus consideretur, ut dominus loci; locus autem, ut regnum, quod quasi sortitò ei obtigerit. Maro VI. Æn.

—— Primisque in faucibus Orci.

Quæ ad Verba sita Servius: *Deum posuit pro loco: ut Jovem dicimus, & aerem significamus.* Horat. ‡ *Manet* sub

Marginal notes (left): * Seneca in ἀποκολοκυντώσει. † P. Victor. in 8. Reg. urbis. ‡ In lib. 2. sat. 3. ‡ Ut Veneta anni 1479. * Lib. 5. Sophologii cap. 15. † Iliad. 6. pag. 353. edit. Rom. ‡ Lib. 2. sat. 4. * Lib. 2. † Lib. 1. * 8. Æn. † 1. Æn.

Marginal notes (right): * 2. Æn. † Act. 4. sc. Malus & nequam. ‡ Act. 2. sc. 2. ‡ Cap. 12. sect. 2. * In Claudio cap. 9. † Juxta restitutionem Carrionis, & Palmerii; ut cervi sint servi nequam; canes, parasiti. ‡ Octi pedem. * Aliquem duorum boum, & unius esse plaustri dominum. † Quæ sententia placeat. ‡ Lib. 1. od. 1.

sub Jove frigido Venator. Orcum autem Plutonem dicit. Nec enim per Charonta possumus intelligere inferos dictos, quia minor potestas pro imperio numquam ponitur; sed illa, qua tenet imperium. Nequis mihi hic nebulas aliquas, aut offucias. Dilertim enim confirmant hæc sententiam nostram: nisi quis tam inepte delipiat, ut nondum videat, eum, qui imperium tenet, subjectum quodammodo esse ejus, in quod imperium sit adeptus. Itidem autem *Neptunum*, ac *Venus*, interdum usurpantur pro rebus, quibus præsident. Nævius*:

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem:

ubi panis significatur per *Cererem*, pisculenta per *Neptunum*, olera per *Venerem*; utpote hortorum præsidem, teste Plauto, Varrone, Plinio. Ne M. Antonio Delrio credas, qui† *Liberum*, vel Palladem, pro *Venere* substituendum putat, contra omnium veterum & novellorum codd. fidem. Nec *Jupiter* tantùm pro aëre, aut cœlo, accipitur; ut fit in Horatii loco à Servio suprà adducto, atque alibi sæpe: sed & pro vento: ut in illo Catulli‡:

—— Sive utrumque Jupiter
Simul secundus incidisset in pedem.

Porrò totum hoc à poëtis factum ad opinionem vulgi, plures Deos pro variis naturæ partibus statuentis. De quo longè aliter philosophi: qui unum esse Deum credebant: nec Vulcanum igni præesse, sed ipsum esse ignem putabant: ac par in ceteris ratio est. unde Minucius Felix in Octavio: *Zenon interpretando Junonem aera, Jovem cœlum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & ceteros similiter vulgi Deos elementa esse monstrando, publicum arguit graviter & revincit errorem.*

Non desunt eruditi, qui, uti est metonymia caussæ efficientis, cùm *Bacchus* pro vino, *Ceres* pro frugibus sumitur: ita eodem etiam referunt, cùm *Jupiter* pro aëre, *Neptunus* pro mari accipitur. Sed planè falluntur. Neque enim Jupiter à poëtis æthera, aut Neptunus mare dicitur condidisse: imò hæc fuisse aiunt, priusquam illi nascerentur è Saturno & Rheâ: sed sortitò hoc iis imperium obtigisse, fabulantur. At Liber vini inventor, Ceres frugum, Minerva lanificii inventrix credebatur.

Etiam ad metonymiam subjecti ad se recipientis pertinet, cùm dux ponitur pro exercitu. Ut cùm ab Annibale apud Cannas cæsa esse dicimus sexaginta Romanorum millia. Nimirum Hannibali, velut subjecto, accessit, & quasi accidit imperium in exercitum; haut aliter ac hominibus contingunt opes; ac gentium Diis potestas & jus in portionem aliquam orbis obtigisse putabatur.

Nec dissimilis ratio videtur, cùm *patronus* sumitur pro cliente, *advocatus* pro reo. Ut pro Roscio Amerino: *Primum à Chrysogono peto, ut pecuniâ, fortunisque nostris contentus sit; vitam & sanguinem ne petat.* Ubi Orator sibi tribuit Roscii partes, quia eum receperat defendendum.

Nec subjectum solùm ad se recipit personam, sed quandoque & rem: quomodo Deo, vel homini, simulachrum accedit, regiæ conditioni sceptrum, vino hedera, & ita in aliis: unde nunc res pro signo, nunc signum pro re signatâ usurpatur. Prius loquendi genus ad metonymiam subjecti adhærentis pertinet. Ut 1 Corinth. xi. 10: *Ideo debet mulier habere potestatem supra caput.* hoc est, velamen signum potestatis, quam vir in mulierem habet. Ut fallatur vir eruditus*, quando negat signatum subire locum signi. Et sanè quid usitatius, quàm ut signa ac statuæ Deorum, vel heroum, vocentur eorum nominibus, quorum sunt signa. Parque ratio in picturis. Macrobius lib. ii. Satur. cap. iii, quod est de jocis M. Ciceronis: *Nec Q. Ciceronis fratris circa similem mordacitatem pepercit. nam cùm in eâ provinciâ, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus, ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autem Quinctus ipse statura parva) ait: Frater meus dimidius major est, quàm totus.* Jocus est ex ambiguo. prius enim *frater* per μετωνυμίαν signati pro signo, posterius propriè sumitur.

Tertium subjecti genus superest, quod aliter *objectum* vocatur; vel *materia, circa quam.* Hoc quoque usurpatur interdum pro re, quæ circa illud occupatur. Cicero pro Milone: *Inter arma silent leges.* hoc est, judices, quorum est, juxta leges sententiam ferre. Virgilius Ecl. i:

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.

hoc est, carmen de Amaryllide. Lucanus in ix:

—— Pharsalia nostra
Vivet, & à nullo tenebris damnabitur ævo.

hoc est, poëma de Pharsalia. Ubi & metonymia est continentis, *Pharsalia* pro prœlio in Pharsalicis campis commisso. Item Synecdoche, quia poëta à nobilissimâ parte eorum, quæ narrat, operi nomen imposuit; consilio non tam malo, quàm summo viro, Cæsari Scaligero, videbatur*.

X. De metonymia adjuncti inhærentis.

Sequitur metonymia adjuncti; quæ similiter est vel adjuncti inhærentis, vel adhærentis, vel circa objectum suum occupati.

Metonymiam adjuncti inhærentis duplicem faciunt. Una est contenti pro continente. Ut illo Catulli†:

Oramus, si forte non molestum est,
Demonstres, ubi sint tuæ tenebræ.
Te campo quæsivimus in minore:
Te in circo, te in omnibus libellis.

Libellis (quomodo etiam est in principe Catulli editione, quæ Regii Lepedi prodiit‡) dixit pro tabernis librariis. Et probat id Scaliger quoque: ut geminum sit illis, quando Attici dicunt, ἐν ἰχθύσιν*, pro ἐν ἰχθυοπωλείοις†; ἐν λαχάνοις‡ pro ἐν λαχανοπωλείοις*. Similis fuerit metonymia, si versu primo rectum est *tenebræ*; ut est in eâdem Regiensi editione, item MSSis. Sumetur autem pro loco tenebricoso: quomodo & loquitur Matthæus Evangelii cap. xxii. 13: *Conjicite eum in tenebras exteriores.*

Altera adjuncti inhærentis metonymia statui solet, cùm virtutes, vitiaque, ponuntur pro personis ipsis. Ut in his Plauti; *deliciæ pueri, scelus viri, flagitium hominis.* Itidem in illo Maronis†;

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

Ubi crimen ponitur pro reo: quia sententia est; Ex uno Sinone disce, omnes Græcos esse insidiatores. Quamquam, si ad vivum omnia, philosophorum more, resecemus, non fuerit hæc μετωνυμία adjuncti. Quod docebo tam clarè, ut, si fallam, vix recusem, quin fides in talibus parum mihi propitia sit in omne ævum. Sumamus hoc Terentii‡:

Ubi illic scelus est, qui me perdidit?

Non hic *scelus* pro homine ponitur; sed pro scelesto. At scelus adjunctum quidem est hominis; verùm scelesti non adjunctum est, sed forma essentialis; haut aliter atque sanitas est forma essentialis hominis sani, quà sanus; aut sapientia sapientis, quà talis. Nam si scelus scelesti adjunctum esset, aut sanitas sani, aut sapientia sapientis; ut arbitrantur, qui tantùm dicis caussâ philosophiam degustarunt: posset scelestus sine scelere, sanus sine sanitate, sapiens sine sapientiâ esse, intelligi, ac definiri: quandoquidem hæc accidentium natura est, ut abesse possint sine subjecti interitu. At homo sine scelere, sanitate, ac sapientiâ, & esse, & intelligi, & definiri potest; scelestus autem, sanus, sapiens, sine illis non potest. Quòd siquis contrà pertendat, quæro, quam scelesti formam essentialem putet, si scelus non sit? aut unde quemquam sanum dici arbitretur, si non ob sanitatem? aut per quid sapiens sit talis, si per sapientiam sapiens non sit? Quòd si alia forma adferri nequit, fateamur necesse est, cùm hujuscemodi nomina commutantur, accuratè loquendo, hautquaquam esse μετωνυμίαν, sed synecdochen formæ; de quâ capite proximo acturi sumus.

* Apud Festum in Coquus.

† Commentario in Oedipum Senecæ.

‡ Carm. 4.

* Maximilianus Sandeus in Grammatico Profano, comment. 15. pag. 588.

* Lib. 6. de re poet. cap. 6.

† Carm. 56.

‡ Lin. 1481.

* In piscibus.

† In foro piscario.

‡ In oleribus.

* In foro olitorio.

† 2. Æn.

‡ Andr. act 3. sc. 5.

XI. De metonymia adjuncti adhaerentis, et occupati.

NUnc persequamur ea, quæ retulere ad metonymiam adjuncti adhærentis. Hujusmodi est, cùm tempus ponitur pro eo, quod est in tempore. Plautus Sticho *: *Va ætati tuæ.* id est, tibi. Idem Menæchmis †: *Sibi inimicus magis, quam ætati tuæ.* Par ratio videtur ‡, cum seculum pro genere aut multitudine ponitur. Lucretius lib. II.

——parit omnia secla ferarum.

id est, universam ferarum propaginem, sive omnes feras. Et lib. V.

Lanigeraque simul pecudes, & bucera secla.

id est, boves. Nam *bucera* dicuntur, quibus ingentia sunt cornua: quia ἵππος, & βοῦς, in compositione augent: unde κάβηξ, sive larus dictus βούφαγος ‡, atque Herculi dicatus est ob voracitatem *: & equus Alexandri vocatus βουκέφαλος, non à bubuli capitis similitudine, ut putavit Festus; & fortasse etiam Strabo †, (qui sic dictum ait à latitudine frontis:) sed vel ab inusto bubuli capitis signo ‡, (quomodo κοππατίαι dicti, quibus inustum K ‡, seu potiùs Kophe *) vel, quod nec minùs placet, à capitis magnitudine.

Præterea huc refer, cùm signum ponitur pro signato. Ut quando nomen, quod rei signum est, teste Aristotele †, pro re ipsa accipitur. Ita Græci, Hebræorum exemplo καλεῖσθαι ‡ dicunt pro εἶναι ‡: & apud Æschylum est, τὸ Θηβαῖον ὄνομα, pro Thebanis: apud Livium, *nomen Romanum*, pro Romanis: apud Val. Catonem in Diris, *Et felix nomen agelli*, pro agello felici.

Item cùm per *sceptrum* notatur regnum, per *fasces* consulatus, per *vitem* munus centurionum. Juvenal. sat. XIV.

Scribe, puer, vigila, caussas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.

Quem in locum ita vetus scholiastes: *Ut centurio fias, da libellos, id est, milita. Vitis enim insigne centurionum est, à Libero patre inventum; qui primus triumphavit, & inventor vitis est.*

Par quoque ratio, cùm per *pubem* signatur juventus, per *canitiem* senectus. Aut cùm *indumentum* pro ipsâ personâ accipitur. Tibullus *: *Sit tibi cura toga potior.* Nam intelligit meretricem ditiorem, quæ togata, uti diximus alibi †. Itidem pauperior ‡ accipienda, & quæ in gynæceo conclusa pensum facit, cùm mox subjicit: *Pressumque quasillo Scortum.*

Simili quoque metonymiâ, sed significatione dissimili, eandem *toga* vocem usurpavit Cicero, cùm dixit:

Cedant arma togæ, concedat laurea laudi; vel, ut alii, *linguæ*.

Nam de eo, itemque armorum vocabulo, ita ipse Tullius ‡, optimus verborum suorum interpres: *Non*, inquit, *dixi hanc togam, quâ sum amictus; nec arma, scutum aut gladium unius Imperatoris: sed, quia pacis est insigne, & otii, toga; contrà autem arma tumultus, atque belli; more poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum, ac tumultum, paci atque otio concessurum.* Præter verò hanc metonymiam signi, est & hic metonymia efficientis, cùm *linguam* dixit pro eloquentiâ. Ita enim legerunt Sallustius, sive Porcius Latro, vel quisquis auctor invectivæ in Ciceronem, Quinctilianus lib. II. cap. I. & Plutarchus in Cicerone. Non tamen repugnem, siquis *laudi* potiùs, cum Fulvio Ursino, & Francisco Polleto, legere malit, quàm *linguæ*, cum Victorio, & Lambino: tum quia elegantior est ἀντίθεσις *, ut forensia conferantur cum castrensibus, & amborum præmia inter sese: (nam armorum præmium laurea est; togæ, sive forensium actionum, laus, ac gloria:) tum quòd optimi & vetustissimi codices *laudi* habeant: tum quoniam Cicero studuisse videtur syllabarum antanaclasi: unde illud ejusdem:

O fortunatam natam me consule Romam!

tum quia id Tullius ipse comprobare videtur, cùm mox subjicit: *Nam cùm tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam è cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abjecisti; indicasti, non modò amplissimæ, sed etiam minimæ laudi, lauream concessisse.*

Restat metonymia adjuncti occupantis, quâ ponitur aliquid pro objecto. ut quando πίστις * notat τὸ πιστόν †, *spes* rem speratam, *amor* quod amamus. Proverb. XIII. 12. *Spes, quæ differtur, affligit animam.* I. Sam. I. 27. *Dedit mihi Dominus petitionem meam.* hoc est, rem petitam. Cicero lib. XIV. epist. XIV. *Hem mea lux, meum desiderium.* h. e. Terentia mea, quam sic desidero. Catullus ‡, & alii, *amores meos*: h. e. quem, vel quam amo.

XII. Epilogus doctrinæ de metonymiæ divisione, deque tropi ejus caussa, atque usu.

ET hæc de speciebus μετωνυμίας. Quod si subjecti & adjuncti nominibus vim fecisse videamur, laxè adeò & impropriè ea usurpando: equidem non refragor, quo minùs appellatione eorum utamur magis propriè; ac siqua non satis commodè sub iis comprehendimus, hæc pro distinctis habeantur speciebus. Ut si statuamus, metonymiam aliam esse caussæ, vel effecti; aliam subjecti, vel adjuncti; aliam relati, & correlati; aliam signi, & signati; & ita porrò alia etiam seorsim memoremus, quæ durius ad τετραχοτομίαν illam referantur. Atque idem dictum puta de divisione illâ, quâ μετωνυμία quædam dicitur antecedentis, consequentis, vel connexi: ut in Metalepsi explicabimus.

Porrò tropus hic non tam, uti de metaphorâ dicebamus, necessitatis, aut illustrandi caussâ, inventus est, quàm ut pariat copiam. Itaque, quod in aliis quoque tropis locum habet, id hìc præcipuè observandum, ne novas fingamus metonymias; sed classicorum scriptorum usum spectemus: ut Fabius disertè hoc de tropo monet lib. VIII. cap. VI. Eandem ob caussam parciùs metonymiam usurpabimus, quàm metaphoram. atque inprimis id de solutâ oratione dictum velim. Sanè, cùm tropo hoc intempestiviùs utatur Plato, non immeritò eo nomine reprehenditur à Dionysio Halicarnassensi ‡. Sunt tamen & μετωνυμικὰ non pauca in singulis linguis; quorum usum licet frequentes, nihil à propriâ significatione recedere videaris. Nam quemadmodum innumera sunt, quæ in metaphoricâ significatione tantopere frequententur, ut propria penè videatur intercidisse: ita & nonnulla in metonymicâ usitatiora sunt, quàm in propriâ. E. G. *nubere* primò significat operire, aut velare: unde Varroni lib. IV. de L. L. *Neptunus* dictus videtur, quasi Nuptunus, *quòd mare terras obnubit, ut nubes cœlum*: quam & ipsam ἐτυμολογίαν Arnobius adfert lib. III. Vulgò tamen videre est, haut temere *nubendi* vocem aliter accipi, quàm metonymiâ adjuncti, pro *matrimonio jungi*: rariùs quidem de viro; quomodo Pomponium esse usum, Nonius * docet; & Tertullianus †, atque alii ejus ævi, loqui solent: passim verò pro *viro jungi*: quia nempe, ut è Festo, & aliis, notum est, sponsæ, cùm à marito domum deducerentur, caput solitæ sunt obnubere flameo: sive ob pudorem, quia flamei color luteus ‡ esset, nec pudoris colori absimilis ‡: sive boni ominis gratiâ, quia flameo uteretur Flaminis uxor, cui divortium facere, vel iterum nubere *, non liceret: sive ut eo, velut humilitatis indicio, se obnoxias semper maritis fore testarentur; quemadmodum, præter alios, testatur Ambrosius lib. de Patriarchis, & comment. in priorem ad Corinth, vel alius, quando commentatorum in Paulinas epistolas, vel Hilarius, diaconus Romanus, vel Remigius Lugdunensis, potiùs esse auctor videtur.

---

* Act. 4. sc. 2.
† Act. 4. sc. 3.
‡ Nisi seculum καὶ ἐξοχὴν dicitur de seriè temporis: primò autem animantium, vel cujusvis rei seriem notet: quippe quod sit à sequendo. Ut enim à specio speculum, ita à sequor seculum.
‡ Athenæus l. 10.
* Aristophanis scholiastes, in Avib.
† Lib. 15.
‡ Plinius, & Aristophanis scholiastes.
‡ Hesychius, Eustathius, alii.
* Vide Scaligeri digressionem de literarum Jonicarum origine, quæ fine Animadversionibus Eusebianis.
† Lib. περὶ ἑρμηνείας.
‡ Dist.
‡ Esse.
* Lib. 4. carm. 10.
† Lib. 1. cap. 10.
‡ Casaubon. Animadv. in Athen. lib 1. cap. 19
‡ Orat. in Pisonem.
* Opposition.

* Fides.
† Quod creditur.
‡ Carm. 39.
‡ Lib. περὶ τῦ δεινοῦ Δημοσθ.
* In Nubere.
† Lib. 1. ad uxorem cap. 7. & lib. 2. cap. ult.
‡ Plin. lib. 21 cap. 8.
‡ Juvenalis scholiastes vetus in sat. 2.
* Plutarchus in problematis Romanis. Tertull. lib. de Exhortat. cast. cap. ult. & lib. 1. ad uxorem cap. 7. Hieronymus lib. 1. adversus Jovinianum. &c.

CAPUT. VIII.

DE SYNECDOCHE.

Synecdoche est, cùm totum pro parte, aut pars pro toto usurpatur.

Itaque huc pertinent exempla, in quibus genus accipitur pro specie, aut contrà species pro genere; item integra essentia, aut tota materia, pro parte essentiali, aut materiali; vel contrà pars essentialis, materialisve, pro totâ essentiâ, aut integrâ materiâ.

I. De synecdoches voce, definitione, et divisione.

Συνεκδοχὴ, juxta Fabium, *variat sermonem, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, praecedentibus sequentia, vel contra.* Itaque Cyprianus Soarez Synecdochen definit, *tropum, in quo ex parte totum, aut contrà, aut ex antecedentibus consequentia intelliguntur.* Verùm fallit fallíturque cum Fabio Cyprianus. Neque enim, cùm ex antecedentibus colligimus sequentia, synecdoche est, sed metonymia; ut fusiùs ostendam in tractatione Μεταλήψεως. Hoc loco tantùm utar exemplo à Fabio, & Cypriano etiam, adducto. Id verò est istthoc Maronis*:

* Ecl. 2.

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Unde apparet, noctem appropinquare. At hæc est metonymia signi, quia quòd boves diurno functi labore stabulum repetunt, id indicium est noctis appropinquantis. Quare tum tantum συνεκδοχὴ est, cùm totius & partis nomina commutantur; quæ res & huic tropo nomen fecit. Nam συνεκδοχὴ, quam quidam *intellectionem* appellant κατὰ λέξιν ab auctore ad Herennium transfertur *comprehensio*: totum autem partes suas comprehendit, ac partes comprehenduntur à toto. Et hæc de voce, ac definitione.

Cùm autem, totum, & pars, trifariam accipiantur; tot quoque erunt modi συνεκδοχῆς. Ac primò est totum universale; ut genus ratione specierum, & species ratione individuorum: huic autem respondet pars subjecta; ut species ratione generis, & individua ratione speciei. Nisi fortasse aliquis existimet, genus magis esse partem speciei, quàm speciem generis. Nam ab actu potiùs sumenda esse videtur denominatio, quàm à potentiâ. At genus quidem potentiâ continet species, quia, quod animal est, potest esse homo, potest item esse bestia: species autem actu continet genus, quia si genus est pars definitionis, erit etiam essentiæ, cùm definitio exponat essentiam rei. At homo potentiâ est pars animalis, quia animal potest esse homo, & non necessariò est homo, cùm possit esse non homo. Sed vis hujus argumenti eo claudicat, quòd aliquid esse partem essentiæ colligit, quia pars sit definitionis, cujus est essentiam explicare. Atqui, si genus est pars οὐσίας, cujusmodi pars erit? Materia quidem propriè dici nequit, cùm aliud sit animal, aliud corpus animatum. Nempe hic videas totum formale, sive metaphysicum, cujusmodi est definitum, confundi cum toto universali, cujusmodi est genus ratione specierum, & species ratione singularium. Differunt autem hæ partes plurimum. Nam genus est ens completum, e. g. animal. At materia, e. g. corpus animatum, est pars substantiæ. Forma autem restringit universalitatem materiæ, ut differentia universalitatem generis. Quare ἀναλογία quidem est inter ea: at idem non sunt. Fortasse autem hæc, & fusiùs, & subtiliùs, tractare videmur, quàm huic conveniat loco, aut facultati. Verùm, cum Varrone dicam:

Si displicebit tam tibi latum mare,
Tantum parato spongiam deletilem.

Nunc singulos συνεκδοχῆς modos lectioribus illustremus exemplis.

II. De synecdoche generis.

AC συνεκδοχῆ quidem generis est *creatura* pro homine; quæ loquendi ratio, more Hebræo usurpatur Marci cap. XVI. 15. & ad Coloss. cap. I. 13. Item Græcis ζῶα, vel ἄλογα, pro equis. Latinis *mortales* pro hominibus. Quomodo, poëtarum exemplo, loqui amat Sallustius, Ut in Jugurthinâ: *Ubi & incolere, & mercari consueverant Italici generis multi mortales.* Item: *Sic à multis illi mortalibus honestissimâ suffragatione consulatus petebatur.* Simile est ἄστρον*, pro Canicula, sive Sirio, apud Xenophontem, Theophrastum, alios: item pro Sole *sidus*, Horatio, Plinio, Senecæ. Cujus illud Tyeste†:

* Sidus.
† Vers. 695.

Atrum cucurrit limitem sidus trahens.

Pro quo postea‡ ait:

‡ Vers. 775.

O Phœbe patiens, fugeris retro licet.

Atque iterum‡:

‡ Vers. 783.

——verterit cursus licet
Sibi ipse Titan.

Ejusdem generis est *Pergama*, pro arce Trojanâ. Quamquam Servius*, quòd generatim pro arce accipitur, id putet fieri per synecdochen speciei. Sed non dubium, quin *Pergama* Jonicâ linguâ primò arcem significent. Ideo fortasse nomen *Trojæ* addidit Stesichorus†:

* In 2. Æn.
† In Palinodia sua, teste Platone in Phædro.

Οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίης‡:

‡ Neque venisti ad Pergama Trojæ.

Et Euripides Helenâ‡:

‡ Vers. 390.

Ὤλεσεν, ὤλεσεν
Πέργαμα Δαρδανίας*.

* Perdidit, perdidit Pergama Trojana.

Item Lucretius lib. I.

Nec clam durateus Trojaï Pergama partu
Inflammâsset equus.

Par etiam ratio est, cùm Græcis ὄρνις † κατ' ἐξοχὴν ponitur pro gallina: aut cùm Latinis *olus* usurpatur pro brassica, aut *piscis* pro lupo: de quo Scaliger Conjectaneis in Varronem. Aut cùm τὰ ἀνόητα Aristophanes posuit pro libidine illicitâ καὶ ἀφροδισίοις: ut in Nebulis: Οἴνου τ' ἀπέχει, καὶ γυμνασίων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνοήτων ‡. Ubi vide, quæ in hanc mentem scribit Græcus interpres. Eademque loquendi ratio apud Hebræos locum habet, quibus *nebalà*, quod propriè *stultitiam* notat, sæpe de stupris usurpatur. Ut Deuter. XXII. 21. *Morietur, quia stultitiam fecit in Israële, fornicando in domo patris.* Et Thamar Ammoni ait II. Sam. XIII. 12. *Ne facias stultitiam hanc.* h. e. flagitium hoc. In Hebræo est, *Altaaseh hannebalà hazòt.* In Græco, Μὴ ποιήσῃς τὴν ἀφροσύνην ταύτην. Latini quoque ita locuti. Unde apud Plautum Bacch.‡

† Avis.
‡ Et vino abstinet, & exercitiis, & reliquâ omni stultitiâ.
‡ Act. 1. sc. 1.

Huic ætati non conducit, mulier, latebrosus locus.

BA. *Egomet apud me, siquid stultè facere cupias, probibeam.*

Nam *stultè facere* usurpat pro ἀνοηταίνειν, hoc est, ἀφροδισιάζειν*. Menæchmus quoque apud eundem † à Messenione monitus, ut sibi ab Erotio meretriculâ caveret, respondet servo:

* Libidinose patrare.
† Menæchmis act. 2. sc. 2.

Mihi dolebit, non tibi, siquid ego stultè fecero.

Et Lyconides adolescens, qui Euclioni se purgitare conabatur de stupratâ filiâ, similiter ait‡:

‡ Scen. penult. Aulul.

Quin tibi ultro supplicatum advenio ob stultitiam meam.

Imò, si Heraclidem Ponticum audimus in Allegoriis Homericis, quando Homerus ait, Paridi Venerem fuisse auctorem, ut Helenam raperet, non illud voluit, numen aliquod tam stultum consilium dedisse: sed per Ἀφροδίτην ‡ intellexit ἀφροσύνην*. Similis synecdoche est, quando *alloquis* quod generatim notat προσφωνεῖν, sive *affari*, εἰδικῶς sumitur pro παραμυθεῖσθαι, sive alloqui cum affectu, & solatii ergo. Varro lib. V. de L. L. prout Ant. Augustinus emendavit: *Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, cum eunt aliquem locutum consolandi caussâ.* Catullus†:

‡ Venerem.
* Stultitiam.
† Epig. 39.

Quâ solatus es allocutione? Et mox:
Paullum quidlibet allocutionis
Mæstius lachrymis Simonidis.

Nec

Nec aliter Valerius Max. lib. II. cap. VII. *Incerta, gratulandi prius, an alloquendi officio, fungeretur.* Ut optime ex MSSis sex restituit Pighius.

III. De Synecdoche speciei.

Synecdoche Speciei est, cùm loca omnia amœna *Tempe* vocant, quamvis ea propriè in Thessalia sint. Ita apud Pausaniam legimus, τέμπεα Σικελίας, καὶ Βοιωτίας &c. & Dionysius in περιηγήσει, Μηδικὰ τέμπεα nominat. Eadem Synecdoche in nominibus *stupri*, *incestus*, & *flagitii*, frequens occurrit. Nam stuprum committitur cum non nuptâ, h. e. virgine, aut viduâ; ut testantur juris civilis interpretes: qui eo ab adulterio distinguunt. At nonnunquam generalius accipitur, ut quoque comprehendat adulterium: velut cùm Cicero * vocat *stuprum*, quod Clodius commiserat cum Cæsaris conjuge. Nonnunquam etiam ita latè usurpatur, ut pro quolibet ponatur dedecore; velut cùm Nævius ait apud Festum †, Saturniis istis versibus:

* In Pison.
† In Stuprum.

Seseque ei perire mavolunt ibidem,
Quam cum stupro redire ad suos populares.

Item:

Magnum inde stuprum poplo fieri pergetis.

Et *incestus* propriè committitur cum consanguineis, aut affinibus, aut mulieribus sacris: unde idem Cicero ‡ *incestum* vocat adulterium Clodii cum Pompejâ, uxore Cæsaris, qui tum temporis Pontifex Maximus erat. At interdum latè ponitur pro qualibet pollutione. Ita Maro VI. Æn.

‡ Pro Domo sua, & de Haruspicum responsis.

—— Totamque incestat funere classem.

Itidem *flagitium* pro quovis accipitur probro, ac dedecore: quomodo homines eruditissimi interpretantur illud Plauti *:

* Epid. act. 3. sc. 4.

Majore cum flagitio reddes postea.

Sed hic commodiùs pro efflagitatione, sive pipulo accipiatur. Eâ verò, quâ dixi, significatione clarè usurpat Tullius in Milonianâ: *Divisa est sententia, postulante nescio quo. Nihil enim necesse est omnium flagitia proferre.* Atque eodem modo in septimo ad Atticum dixit, *flagitiose imparatus.* At, teste Nonio & Isidoro, propriè est in libidine; quomodo etiam usurpat Scipio Africanus apud Gellium lib. 7. cap. XI. Hinc *flagitare*, pro *stuprare* †: ut cùm, *stupris intercutibus flagitatus*, dixit Cato, teste Festo, i. stuprum passus: ne cum Budæo ‡, aliisque, existimes, *flagitare* hic esse, ad stuprum sollicitare. Par fuerit ratio vocis *luxuria*, si rectè scribit Thomas Aquinas in epist. ad Ephesios, eâ voce propriè signari libidinem. Sed cum Latinæ, tum Græcæ linguæ imperitia, in præcipitium abduxit magnum doctorem. Nam & ἀσωτία, quo Paulus utitur, & *luxuria*, quod apud interpretem est, generatim locum habent in iis qui omnia abliguriunt. Glossæ vett. Ἀσωτεύομαι, *luxurior, prodigo, helluor.* Atque id ipsum ἐτυμολογία quoque confirmat, cùm ἄσωτοι dicantur à σώζω, quòd eos servare nemo possit, quia, decoquendo, omnia, semet ipsos perditum eant: quâ de re illustris exstat locus apud Aristotelem libro Nicomachiorum quarto. Addam aliud quoque hujusce synecdoches exemplum. *Sacer* propriè à Festo is esse dicitur, quem populus judicavit peccasse contra leges sacratas, cujusmodi hominem qui occiderit, non sit paricida: sed per συνεκδοχὴν speciei sumitur generatim pro quovis improbo ac malo. Turpilius *:

† Vide Guil. Fornerium lib. 2. Select. c. 11.
‡ Initio annotat. poster. in Pandectas.
* Demetrio, apud Nonium in Sacrum.

Etiamne irrides, pessume ac sacerrime!

Item pro re execrabili. Quomodo & Plinius † hanc vocem accipit, idque exemplo Maronis, qui *sacram auri famem* dixit ‡: etsi haut desint, qui cum Codro Urceo *sacrum* hic pro magno poni existiment, Græcorum imitatione, qui eâ ratione ἱερὰς νόσους * vocant, quæ Plutarcho † ἀπεγνωσμένοι ‡; quique eodem modo dicunt ἱερὸν ὀστοῦν *, ἱερὰν ἄγκυραν †; quâ de significatione videsis Cœlium Aurelianum lib. I. Χρονίων cap. IV. Quòd si tanti id esset, contenderem, etiam *abiegnum* per synecdochen speciei pro ligneo sumi, cùm equus Trojanus Propertio * dicitur *abiegnus*, aut aliis † Argo navis vocatur *abiegna.* Etsi non ignorem, velle aliquos, & equum verè ex abiete fuisse, quia Maro ‡ dicat *Sectâque intexunt abiete costas:* & ex eadem fuisse materie Argo navem, quia abies sit apta fretis, ut idem Maro * ait, & Claudianus †, atque alii. Et hæc de primo synecdoches genere.

† Lib. 33. c. 1.
‡ 3. Æn.
* Sacros morbos.
† In vita Agesilai, itemque in Apophthegmatis.
‡ Desperati.
* Os sacrum.
† Sacram ancoram.
* Lib. 4. el. 1.
† Ennio in Medea, & Catullo de nuptiis Pelei & Thetidos.
‡ 2. Æn.
* 2. Georg.
† Lib. 2. de raptu Proserpinæ.

IV. De synecdoche totius essentialis.

Est verò & totum essentiale, quod constat materiâ, & formâ: quomodo homo constat animâ ac corpore, ædificium materiâ & structurâ. Huic toti respondet pars essentialis. E. G. anima ratione hominis. Totum verò essentiale crebrò poni pro parte, ac partem item essentialem non rarò accipi pro totâ essentiâ; indicium faciunt exempla, quæ subjiciam. Siquidem Synecdoche totius essentialis est in illo Mariæ apud Johannem *, ἦραν τὸν κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· *sustulerunt dominum meum, nec scio ubi posuerint eum.* Nam κύριον seu dominum vocat corpus Domini, nomine totius intelligens partem. Id enim magis placet, quàm quod scripsit Gregorius Nyssenus, epistola ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, ubi id factum ait, διὰ τὴν ἐγκειμένην θεότητα †. Nempe simile est isti Æneæ ad Deiphobum ‡:

* Cap. 20. vers. 13.
† Propter inhærentem ei Deitatem.
‡ 6. Æn.

Nomen & arma locum servant; te, amice, nequivi
Conspicere.

Ubi Servius:

TE, pro, tuum corpus: ut, Nunc me fluctus habet.

Quemadmodum verò *homo* hìc nominatur pro corpore: ita aliàs pro anima accipitur. Ut in illo Lucæ cap. XVI. 23: *Et (dives) apud inferos vidit Abraham procul, & Lazarum in sinu eius.* Ubi *dives*, *Abraham*, *Lazarus*, sumuntur, pro animabus eorum. Quod si flamma nihil aliud est, quàm aër, vel fumus, accensus: etiam ratione solius aëris aut fumi intelligi debebit, quòd *flamma* dicitur *uri:* quomodo, sed κατὰ μεταφορὰν, loquitur Catullus *:

* Epithalamio Juliæ & Mallii.

—— At tibi
Pectore uritur intimo
Flamma.

Sanè flamma non uritur, sed urit. Toti igitur tribuitur, quod in proprio sermone convenit materiæ.

V. De Synecdoche partis essentialis.

Synecdoche verò partis essentialis est, quâ (ut inquit Epiphanius in Ancyroto) εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι καλεῖν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὀνόματος· *vulgò solent hominem vocare de nomine alterius partium, ex quibus constat.* Ita à materiâ quis nominetur, si dicatur δεσπότης ὀγδοήκοντα σωμάτων †, ut apud eundem Epiphanium est. Locuti autem hoc pacto Aristoteles, Demosthenes, alii: ut inter alios ostendunt Magius lib. I. Miscellan. cap. XII, & Radulphus Fornerius lib. II. Rerum Quotidianarum cap. XXVI. Ac Latini quoque itidem *corpora* dicunt pro servis: ut è Digestis scimus. At è formâ intelligitur totum in illo Heracliti; Αὔη ψυχὴ σοφωτάτη· *anima sicca sapientissima*, h. e. homo sobrius. Item cùm Polybius lib. XVI. inquit, ἀπηλγηκυίας ἐστὶ ψυχῆς· *deplorata est anima.* h. e. hominis deplorati. Sic Horat. lib. I. Sat. V:

† Herus octoginta corporum.

—— Namque
Plotius, & Varius, Sinuessæ, Virgiliusque,
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.

Nec solùm sic loquuntur οἱ ἔξωθεν ‡: sed videas etiam in S. Literis (ut B. Fulgentii * verbis utar) *& carnis solius, & animæ nomine, plerumque naturæ humanæ plenitudinem nuncupari.* Tantùm posterioris nunc generis exempla adferam. Ita Jonas cap. IV. ait: *Postulavit animam suam*

‡ Externi, seu gentiles.
* Lib. de incarnatione, & gratiâ Jesu Christi cap. 9.

suam mori. hoc est, semet ipsum. Et Lucæ XII, fatuus adhortatur animam suam, ut edat ac bibat: quem locum cum quodam Platonis, ac duobus Xenophontis locis, confert H. Stephanus lib. I. cap. I. Schediasm. Sed & Genes. XLVI. 27. dicitur, cum Jacobo in Ægyptum descendisse septuaginta animas, i. homines: & Stephanus Act. VII, 14. ait, non quidem numerum proficiscentium; sed familiam Jacobi, (quæ distinguenda sunt) cùm in Ægyptum descenderet, fuisse animarum septuaginta quinque: nempe præter Jacobum, & annumeratis etiam in familiâ quatuor uxoribus Jacobi, & duobus filiis Judæ jam ante defunctis: quomodo Mosis, & Stephani verba, optimè reconciliat Clarissimus socer meus, Franciscus Junius. Et hæc de synecdoche totius essentiæ, ac partis essentialis.

VI. De synecdoche totius integralis.

DEnique est & totum quantitativum sive integrale; quod constat membris, quorum alia ab aliis distinctam diversamque habent quantitatem, & extensionem. Istiusmodi est materia ratione partium, à quibus constituitur. E. G. corpus humanum ratione spirituum, humorum, & partium sive membrorum, h. e. capitis, colli, pectoris, ventris, & artuum. Huic toti respondet pars integralis, quæ & *materialis* dicitur: velut caput in humano corpore, aut tectum in ædificio. Istiusmodi totius partisque commutatio constituit tertium synecdoches modum; de quo deinceps agendum.

Synecdoche totius integralis seu materialis est, *Fontemque ignemque ferebant* *, pro parte fontis. Item, cùm Plauto † dicitur *ulmorum Acherons*, cujus in tergo, non integræ ulmi, sed decerptæ ex ulmo virgæ (unde & alibi *uberem ulmeam virgidemiam* ‡ pro eodem dixit) consumerentur, ac quasi morerentur; ut loquitur apud eundem ⸸ tribunus ille vapularis, ac ulmitriba:

Væ illis virgis miseris, quæ hodie in tergo morientur meo.

Terentius Phorm.*

Sed quis hic est senex, quem video in ultimâ plateâ?

Ubi Donatus: *Sic dixit, ultimâ, plateâ, quemadmodum Maro: Imas obsedere fores.* Nempe, *ultimâ plateâ*, pro ultima plateæ parte: *ima fores*, pro imâ earum parte. Sic Cic. pro Muræna: *Ex ultimâ urbe deductum.* Propertius lib. II. eleg. XXVI.

At tu vix primas extollens gurgite palmas.

Appulejus libro III. *Pili mei crassantur in setas, & cutis tenella duratur in corium, & in extimis palmulis perdito numero toti digiti coguntur in singulas ungulas.* Pertinet huc etiam Homericum illud Iliad. B.

Ἄλλοι † μέν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ,
Εὗδον παννύχιοι.

Scio, olim reprehensum fuisse Homerum, quòd finxerit, Deos, ac bellaces viros, totam dormire noctem. Sed pro poëtarum principe caussam dicit philosophorum princeps, Aristoteles, libro περὶ ποιητικῆς: ubi ait, vocem παννύχιοι μεταφορικῶς (tropum omnem ab Aristotele *metaphoram* vocari, alibi ‡ diximus) accipi oportere. Sic enim loquitur: Τὸ γὰρ ⸸ πάντες, ἀντὶ τοῦ πολλοί, κατὰ μεταφορὰν εἴρηται· τὸ γὰρ πᾶν πολύ τι. Quorum sententia est, cum Homerus ait, dormisse eos *omnem* sive totam noctem, συνεκδοχικῶς intelligi debere *multam* sive magnam noctis partem. Fortasse tamen non minùs excusare possis Homerum, si dicas, aliud esse καθεύδειν, aliud τὸ ὑπνοῦν: illud ἁπλῶς notare ἀνακλίνεσθαι ὡς ἐπὶ ὕπνῳ *: hoc verò τὸ ἐκλελύσθαι καὶ ἀπεσχολῆσθαι τὰς αἰσθήσεις †: ut Eustathius ‡ annotavit.

Est idem synecdoches genus apud Maronem III. Georg.

In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto.

Ubi & III. Æn.

Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto.

Ubi Servius, *Elephanto pro ebore.* Nempe *elephantus* pro elephanti dente, sive, ut Pausanias * dicere jubet, cornu: quam opinionem esse magis verisimilem, ostendimus in tertio de Theologia Gentili & Phisiologia Christiana lib. III. cap. LI. Ovid. I. Met.

Eurus ad Auroram, Nabathæaque regna, recessit.

Atqui Eurus etiam ab Indis spirat ad Nabathæos, Arabiæ populum. Sed *Nabathæos* dixit poëta pro toto Oriente.

Huc etiam refer, quando *æternum* dicitur, non quod semper fuit, atque erit: vel quod non fuit quidem semper, sed perpetuò tamen futurum: verùm illud etiam, quod non desinet, dum ipsi erimus vitales. Terent. Eunucho †:

At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam Fore.

hoc est, duraturam, quamdiu superstites erimus. Horatius *:

Serviet æternum, qui parvo nesciet uti.

hoc est, dum vivet. Qui *æternum* pro diuturno hic accipi dixere, non satis vim ejus vocis expresserunt.

VII. De synecdoche ea integri, qua personæ Christi tribuitur, quod unius proprium est naturæ.

QUæritur, quid statui debeat de iis, ubi de Christi personâ dicuntur, quæ ei tantùm ratione unius competunt naturæ. Puto, propriè quidem synecdochen totius vocari non posse; attamen posse, ob qualemcunque similitudinem, eò reduci: & potiùs quidem ad synecdochen totius integralis, quàm essentialis: quia totum essentiale est natura alia à partibus componentibus: quomodo nos propriè nec animæ, nec corporis appellationem sortimur; sed hominis, qui tertia quædam natura est, ex animæ corporisque naturis composita. In Christo verò ita coalescunt natura divina, & humana, ut maneat Deus, quod erat, & fiat, quod non erat, eoque Deus pariter atque homo sit, ac nuncupetur. Qualis unio hoc præstat, ut & de Deo dicantur, quæ humanæ sunt propria naturæ: & de homine, quæ non competant, nisi naturæ divinæ. Tale est illud Christi apud Matthæum †: Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. *Ecce, ego sum vobiscum omnibus diebus usque ad finem seculi.* Quod de humanâ naturâ intelligi nequit. Quemadmodum neque hoc Ioan. VIII. 58. *Antequam Abraham foret, ego sum.* Item, quòd *Filius hominis descendisse de cælo* dicitur Ioan. III. 15. & VI. 62. Contrà de divinâ accipi non potest hoc Actor. XX. 28. *Deus ecclesiam acquisivit proprio sanguine.* Item quòd B. Virgo dicitur Θεοτόκος ‡. In hujusmodi igitur exemplis, quod personæ tribuitur, intelligi debet ratione alterutrius naturæ. Quam locutionem eò ad synecdochen referimus, quia persona quodammodo est totum quid: naturæ duæ, sunt quasi partes. Hoc enim commune habet hic persona cum toto physico, quod utrobique sit compositum quid: hoc commune habent duæ naturæ cum partibus physicis, quòd utrobique sint componentia. Sanè & Origenes contra Celsum, aliique Patres, dicunt, naturam humanam esse compositam cum Verbo; sic tamen, ut compositio hæc non sit aggregatio, sed unio personalis. Rectè dici Christum ex duabus naturis compositum, docet in Aurea Confessione sua Concilium Antiochenum contra Paulum Samosatenum celebratum, his verbis suis: Ἓν πρόσωπον σύνθετον ἐκ θεότητος οὐρανίου, καὶ ἀνθρωπίνης σαρκός. *unam personam compositam ex cælesti divinitate, & humana carne.* Quâ de re fusè Damascenus lib. III. Orthodoxæ Fidei cap. III. & aliquot seqq. Videtur autem persona commodiùs *compositum* dici, quàm *totum*: quia divinitas admodum durè & impropriè dicatur pars, cùm hoc nomen vi suâ signet aliquid incompletum, & toto imperfectius. Quod acutè vidit Thomas, cùm monet *, compositionem Christi

Margin notes:
* 12. Æn.
† Amphitr. act. 4. scen. Quis ad fores est.
‡ Rudente act. 3. sc. 2.
⸸ Captivis, sc. Quo illunc nunc.
* Act. I. sc. 4.
† Cæteri quidem Dique, & equites galeati, Dormiebant totam noctem.
‡ Libri hujus cap. 6. sect. I.
⸸ Illud enim omnes pro multis per translationem dictum est: quippe omne est multum.
* Decumbere ad capiendum somnum.
† Esse sopitum omnino, & sensibus quiescere.
‡ In Il. C. vers. 2.
* Priori Eliacon libro.
† Act. 5. sc. 2.
* Lib. I. epist. 10. ad Fuscum.
† Cap. 20. vers. ult.
‡ Deipara.
* Part. 3. quæst. 2. art. 4.

sti ex naturis, non esse ratione partium, sed potiùs ratione numeri. Nempe id voluit, non requiri ad compositionem partes; sed numerum duorum, vel plurium, unde aliquid componatur. Atque idem Scholastici illi innuunt, qui triplicem statuunt compositionem, *ex his*, *cum his*, & *hujus ad hoc*. Primi generis est, ex materia, & forma. Alterius est, animæ, & corporis; subjecti, & accidentis. Ubi unum, vel informat alterum, vel illi inhæret, ut subjecto. Tertii generis est, quæ Durando dicitur *compositio secundùm dependentiam inexistentis*, vel etiam *compositio secundum subsistentiam*. Quasi humanitas Christi componitur cum persona Verbi: quia persona etiam ante incarnationem subsistit, sed in natura divina; post incarnationem verò etiam in humana, quæ sustentatur à Λόγῳ: unde à scholasticis dicitur, in unione hâc duas naturas se habere sicut terminativum & terminatum, sustentans & sustentatum, vel, ut eorum voces, barbaras licet, referrem, velut sustentificans, & sustentificatum.

VIII. De synecdoche partis integralis.

HUic modo ex adverso respondet synecdoche partis materialis sive integralis: ut cùm Cicero non semel *Achaiam* ponit pro totâ Græciâ: cujus ratio est, quòd, cùm Romani Græciam subegerunt, Achæi Græciæ obtinerent principatum. Item cùm *apicem*, quod propriè significat virgam ex modicâ lanâ in summo Flaminis pileo *, usurpat idem pro pileo Flaminis 1. de Leg. *Nec dubito, quin iidem & cum Egeriâ collocutum Numam, & ab aquilâ Tarquinio apicem impositum putent.* Et Lucanus lib. 1.

* Servius in 2. Æn.

Attollensque apicem generoso vertice Flamen.

Aut cùm Persius sat. v. *umbonem* pro togâ posuit:

—— Totâque impunè Suburrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo.

Nam umbo (quem & in togâ Tertullianus † agnoscit) in ditiorum togis propriè vocabatur pars ea, quæ ob rugas concurrentes, nodoque artifice constrictas ‡, protuberabat, umbonis sive clypei instar. Candidum verò umbonem vocat, quia intelligit togam virilem, quæ alba erat tota; non purpureô prætexta limbo, ut illa puerorum, qui ex eo dicti *prætextati*. Similis quoque est συνεκδοχὴ, in illo Martialis *:

† Lib. de Pallio cap. 5.
‡ Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 9.
* Lib. 4. epig. 14.

Sic forsan tener ausus est Catullus,
Magno mittere passerem Maroni.

Nam non tantùm μετωνυμικῶς per *passerem* intelligit carmen de passere; sed & συνεκδοχῇ partis per poëmatum initium intelligit universa poëmata. Quod & Carrionis judicium est lib. 1. Emendationum cap. VIII. Nam votivum illud ad Cornelium Nepotem extra ordinem est: ut meritò epigramma de passere censeatur primum. Nec injuriâ addit *forsan*, cùm Catullus Maronem ætate antecesserit. Quòd igitur Catullum ait Maroni (*Marino* enim, quod in veteri reperitur codice, planè est explodendum) sua misisse ἐρωτικὰ, id poëticè ab eo confictum videri possit. Nisi magis placet, etsi pleraque Ciceronis, ac Julii Cæsaris temporibus, scripserit, multo tamen pòst supersuisse. Quod si est, nullum hic poëticum erit figmentum; sed verisimilis solùm conjectura. Et sanè hoc Josepho Scaligero magis probatur: qui fusè de eo disserit in Animadversionibus Eusebianis ad an. MDCCCCLX. atque iterum ad annum MDCCCCLXXVII. Atque idem diu arrisit. Sed ut juvenem obiisse Catullum credam, compellor Ovidiano hoc elegiaco in mortem Tibulli:

Obvius huic venies hederâ juvenilia cinctus
Tempora cum Calvo, docte Tibulle, tuo.

Synecdoche etiam partis integralis videtur, cùm eques ponitur pro equo cum equite. Maro:

—— Atque equitem docuere sub armis
Insultare solo.

Inde est, quod & eques dicitur *quadrupes*. Ennius:

Denique vi magna quadrupes eques, atque elephanti.

Item quod equus dicitur equitare. Lucilius:

Nempe hunc currere equum, nos atque equitare videmus.

Vide Gellium lib. XVIII. cap. V. & Macrobium lib. VI. Saturn. cap. IX.

Est autem & maximus hujusmodi synecdoches usus in sacris Literis. Sic Israël passim in libris Regum, accipitur pro X tribubus: imò & pro solo Juda sumitur 1 Maccab. 1. 21. & alibi eopse cap. ac seqq. Torquent sese meruditi in his Christi verbis apud Matthæum XII. 40. *Sicut Jonas fuit in ventre ceti tres dies, & tres noctes; ita erit filius hominis in corpore terræ tres dies, & tres noctes.* Atqui manifestum est, esse συνεκδοχὴν. Fastidit synecdochen hanc Faber Stapulensis libro de triduo Christi. Sed, si de eo Erasmi * judicio standum, *id odio factum grammatices, cum quâ illi parum convênit, ut ipsa indicat res, ne cui parum philosophus videatur.* Sanè & Hebræis, & Græcis, & Latinis, vox *diei* ambigua est; ac nunc naturalem, nunc artificialem diem signat. Hujusce ambiguitatis tollendæ causâ, solent Hebræi, (quorum loquendi formam Apostoli, ac Evangelistæ, retinent crebrò, quamvis Græcè scribant) cùm intelligunt diem naturalem sive civilem, h. e. τὸ νυχθήμερον, ponere diei partes, licet res toto die gesta non sit. Statuendum igitur, & partes integrantes περιφραστικῶς hic poni pro toto, & per totum συνεκδοχικῶς partem ejus intelligi. Nempe quemadmodum Apocal. VII. 15. dicitur *sanctos ante thronum Dei esse die & nocte*, cùm in cœlis non sit nox; sed diu noctuque, id est, semper: sic hoc loco, *tres dies, & tres noctes*, ponuntur pro triduo: triduum autem Christus in sepulchro fuit συνεκδοχικῶς. Imò naturaliter intelligendum videtur, cùm Jonas in ceto fuisse dicitur tribus diebus & noctibus. Nam ne Jonas quidem triduum fuerit in ceto, si ea omnia, quæ cap. 1. Jonæ narrantur de die gesta sunt, ac pars illa diurni spatii, quæ supererat ad usque vesperum, (à quo Hebræi auspicantur diem naturalem) pro integrâ die naturali accipienda est: quæ virorum doctissimorum sententia est. Eamque etiam Justinus Martyr probâsse videtur: ut qui dialogo cum Tryphone Judæo, hoc pacto de Jona scribat: Μετὰ τὸ ἐκβρασθῆναι αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ ἁδροῦ ἰχθύος· *Cum tertio die ex alvo grandis piscis ejectus fuisset.* Par fortasse ratio est, cùm cap. VII. Genes. dicitur, *pluisse diebus & noctibus quadraginta.* Neque enim necesse est, intelligi parem dierum noctiumque numerum.

* In 12. c. Matth.

IX. De synecdoche speciei pro individuo, et individui pro specie.

POrrò ad Synecdochen generis non tantùm referimus, cùm genus accipitur pro specie; sed etiam, cùm species pro individuo usurpatur: sive, ut Fabii † verbis utar, *cùm res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium.* Exemplo nunc unico contentus ero: quia pleniùs de eo cap. X. agam. Hujusmodi est, ὁ Θεολόγος pro Joanne Evangelista. Ita enim antiqui eum Patres appellant, ac in vetustis etiam codd. multis Apocalypsis ἁπλῶς inscribitur, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου pro quo in Complutensi est, τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου nequis idcirco Apocalypsin alterius, Joannis presbyteri, opus autumet cum quibusdam.

† Lib. 9. cap. 3. de perspicuitate.

Similiter ad Synecdochen speciei refero, non tantùm, cùm, species accipitur pro genere; sed etiam, quando singulare sive individuum pro specie sumitur. Ut in illo Martialis ‡:

‡ Lib. 4. epigr. 60.

Nullo fata loco possis excludere: cùm mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

Ubi *Sardinia* ponitur pro quovis loco insalubri, ac pestilenti; cujusmodi fuisse Sardiniam, præter alios Mela ‡, Tacitus *, Claudianus †, & Sext. Aurelius Victor ‡, auctores sunt nobis.

‡ Lib. 2.
* 2. Annali.
† Lib. de bello Gildonico extremo.
‡ In Graccho.

Itaque antonomasia (quam distinctum quidam faciunt tropum, & in modos duos proximè allatos dispescunt) Synecdoches est species: quâ de re fusiùs, ut jam dixi, infrà acturi sumus.

X. De synecdoche numeri.

Cum autem unitas sit principium numeri; ac numerus Euclidi sit totum quoddam ex unitatibus collectum: ad tertium quoque Synecdoches modum (qui est totius, ac partis materialis) pertinebit Synecdoche numeri, quâ vel numero singulo utimur pro plurativo; vel plurativo pro singulo; vel numero certo pro incerto: vel rotundo pro majori minorive; vel innumeros dicimus pro longè plurimis. Quibus quinque modis aliquid lucis exemplis affundamus. Singularis pro plurativo sumitur, cum Maro * ait:

* Ecl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Parthus pro Parthis. Item proverbio apud Varronem †: *Romanus sedendo vincit.* Sententia est, Romanos consultando debellare hostem: quomodo inprimis Fabius Maximus Cunctator rem restituit Romanam. De hujusmodi sermone ita B. Augustinus lib. II. Locutionem S. Scripturæ, qui de Exodo est: *Et extendit Aaron manum super aquam Ægypti, & eduxit ranas, & educta est rana, & operuit terram. Repetitio à plurali ad singularem numerum trajecta est. Nam utique rana pro multitudine ranarum positum est. Nescio quo autem modo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum, sæpe plus videtur, quod singulariter, quàm quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur, cùm dicitur, verbi causâ, Est illic miles, quàm, Sunt illic milites; Est illic piscis, quàm, Sunt illic pisces.*

† Lib. 1 de R. R. cap. 2.

Pluralis pro singulari accipitur in hoc Tibulli lib. III. El. V.

Nec nos sacrilegos templis admovimus ignes:
Nec cor sollicitant facta nefanda meum.

De sese priùs in plurativo; mox, quasi se corrigens, singulo loquitur numero. Sic *ora* poëtæ pro *os* dicunt: & *colla* pro *collum* ait Statius I. Silv. de equo Domitiani:

Dextra vetat pugnas, levam Tritonia virgo
Non gravat, & sectæ prætendens colla Medusæ
Ceu stimulis accendit equum.

Ita legendum ex optimo manuscripto illo Senensi; cujus variantes lectiones codici nostro à magno Scaligero adscriptas, V. Cl. Janus Gevartius, quicum eas communicarâmus, doctissimis suis in eum poëtam animadversionibus bono publico intexuit.

Ad hanc quoque numeri synecdochen pertinet, quòd Hebræi plurali utuntur, cùm incertum significant individuum. Ion. I. 5. *Descendit in latera navis*, h. e. in alterutrum latus. Cui simile illud Matth. XXVII. 44. *Latrones exprobraverunt ei.* h. e. alterutet latronum: ut interpretatur Epiphanius in Panario, ubi de Manichæis tractat. Nisi cui magis placeat sententia B. Hieronymi, scribentis *, quamvis Lucas referat, uno blasphemante, alterum confessum; non tamen discrepare Euangelia: primùm enim utrumque blasphemâsse; verùm paullo pòst alterum, cùm vidisset solem fugientem, terram commotam, saxa disrupta, ingruentes tenebras, ductum pœnitudine, increpuisse alterum Ioh. VI. 45. *Est scriptum in Prophetis*, i. ab aliquo Prophetarum. Nam solum Iesaiam intelligit. Simile est Iudic. XII. *Sepultus est in urbibus Galead.* i. in unâ civitatum.

* In Matt. c. 27.

Numerus certus ponitur pro incerto, cùm Horatius † *tergeminos honores* ait pro plurimis, maximisque. Frustra enim hic disserunt, qui fuerint tres illi maximi honores. Sed si eos omnino intelligere visum, non alii profectò fuerint, quàm ædilitas, prætura, & consulatus: utut Porphyrio quæsturam pro ædilitate inter eos reponat. Item in Maronis * illo,

† Lib. 1. od. 1.
* Æn 1.

—— O terque quaterque beati!

h. e. sæpius, vel multum beati. Nugatur enim Macrobius †, cùm ad laudem septenarii hæc refert. Apertius idem fit in Terentii illo ‡, *Millies audivi.* Item huc refer, cùm dicitur Apocalyps. V. 11. Angelorum in circuitu throni fuisse millies centena millia, & decies centena millia: quo significatur numerus eorum penè infinitus. Nam re ipsâ in creatis infinitum nihil est. Unus immensus reapse; ille qui est, qui erat, & qui venturus est, ut appellat Ioannes *; cujus centrum est ubique, peripheria nusquam, ut loquebantur philosophi.

† Lib. 1. in Somnium Scipionis cap. 6.
‡ Eun. act 3 sc. 1.
* Apocal. 1. 4.

Adhæc & numerus rotundus accipitur pro majori, aut minori. Ut cùm mille dicuntur Græcorum naves ad Trojam fuisse. Euripides Oreste:

Ὦ † χιλιόναυν στρατὸν ὁρμήσας
Εἰς γῆν Ἀσίαν
Χαῖρε. Maro II. Æn.
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

† O qui mille navium exercitum appulisti in Asiam.

Similiter Latinorum alii. Ut Plautus Bacchidibus ‡:

Cum Priami patriam Pergamum, divinâ mœnitum manu,
Millenum numero navium, decumo anno pòst subegerunt.

‡ Act 4. sc. Atridæ duo.

Item Ovid. XIII. Met. fab. I.

Nempe ego mille meo protexi pectore puppes.

Et aliquanto pòst:

Aulidaque Euboicam complerunt mille carinæ.

Ac similiter aliquoties Seneca in tragœdiis. Imò Livius quoque lib. XLV. *A Chalcide trajicit trium millium spatio distantem portum, inclytum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis.* Scipio Gentilis ‡ auctoritate Livii refelli eos putabat, qui, cùm poëtæ *mille naves* dicunt, finitum numerum pro infinito poni existimant. Mihi verò videtur, Livium ipsum rotundo uti numero, poëtarum exemplo. Nam fuere mille centum & octoginta sex: quemadmodum comperiet, cui tanti hæc res est, ut numerum inire velit navium recensitarum in Bœotia Homeri. Pauxillùm abit scholiastes Euripidis *, si locus is sanus, quo, supra mille, ρνε, hoc est, centum & quinquaginta quinque fuisse dicitur. Dio quoque Chrysostomus rotundo uti amat: sed qui ad Homericum, atque eum, quem habet Euripidis scholiastes, propè accedat. Nam fuisse tradit mille, & ducentas. Imò & Thucydides † ipse tot ait ab Homero referri. Sunt similia multa, ubi vulgò rotundus numerus præferatur. Ut cùm vocamus LXX. interpretes, qui erant LXXII. cùm item *centumviri* apud Romanos dicerentur, qui erant centum, & quinque. Cicero etiam in Pisonianâ *quadraginta annos* dicit, qui erant triginta sex: & primâ Catilinariâ *vigesimum diem* nominat pro duodevigesimo, ut Muretus ‡ observat.

‡ Lib. 2. Παρέργων cap. 35.
* In Orestem.
† Lib. 1.
‡ Comment. in 1. Catil.

Longè plurima se hujus generis offerunt in sacris Literis. Ut Gen. XVII. 17. Abraham dicitur Isaacum geniturus centenarius, cùm, nato demum filio, eum numerum implèrit. Genes. XXXV. vers. 26. refertur, ut Iacob in Padane Syriæ, hoc est, Mesopotamiâ, XII. genuerit filios, inque iis disertè etiam Benjamini nomen reponitur. At eodem capite paullo antè dixerat Moses, Benjaminum natum esse, cùm parentes è Bethel proficiscerentur Ephratam. Iud. IX. de Abimelecho narratur, ut occiderit LXX. filios Ierobaal. Atqui non ipse modò Abimelech excipi debet; sed etiam Ioatham, qui cædi se subduxerat: ut ibidem legas. I. Cor. XV. ait Apostolus, Christum post resurrectionem apparuisse XII. Apostolis, quia numerus is notior esset. Inde autem Iudam excipi debere, satis est apertum. Nempe Scriptura solet omnibus tribuere, quod penè omnibus competit. Qua de re pleniùs, σὺν Θεῷ, in opere nostro Chronologico dicemus.

Denique & *innumeros* dicimus pro multo plurimis. Cujus rei passim se offerunt exempla. Sed nihil apertius illo Appuleji in Apologiâ: *Innumerabilia* (de Ennio est sermo) *piscium genera enumerat.* Ubi, ut bene monitum Scipioni Gentili; sic dicit *innumerabilia enumerari*; quomodo *incredibilia credi*, ait Paullus L. antiqui. D. si pars hæred. pet. Ut enim non innumera, sed planè numerabilia, sunt piscium genera, arguit illud, quòd B. Hieronymus in Ezechielem ‡ tradit, ex Oppiano, aliisque ἁλιευτικῶν scriptoribus, colligi, haut plura esse cognita piscium genera, quàm centum quinquaginta tria.

‡ Lib. 14. in cap. 46.

XI. Utrum

XI. Utrum etiam sit synecdoche speciei pro specie.

CÆterùm ambigunt quidam, an quatuor synecdoches modis suprà assignatis non debeat adjici quinctus, quo species ponatur pro specie. Siquidem id interdum fieri, argumento est, quòd Homerus arma semper vocet χάλκεα, quod interpretes semper transferunt *ferrea*, quorum sententiam adprobat Cœlius Rodiginus lib. XIX. cap. X. Sunt qui, ut hanc rem excusent, cum Tzetze* dicant, χαλκὸν dici καταχρηστικῶς παρὰ τὸ χέειν ἢ ἀλκὴν †. Sed hæc quidem sunt Tzetze digna. Vera autem sententia est, quia arma primò ærea fuere: etiam postquam ferrum inventum, ærea fuisse vocata καταχρηστικῶς, haut aliter atque *auream* atque *argenteam pyxidem* legimus, cùm *pyxis* propriè sit è buxo, quæ Græcis πύξος: idemque in sexcentis aliis factum. Ærea verò arma ferreis antiquiora esse, extra controversiam poni debet, vel propter Hesiodeum*:

Χαλκῷ δ' εἰργάζοντο· μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος †.

Sed & Pausanias ‡ ex Homero colligit, veteribus non fuisse in usu ferramenta, verùm æramenta solùm: unde & Il. ε. legimus χαλκῆϊον ἐν χερσίν ‡. Idem tradunt Heraclides Ponticus in Allegoriis Homericis*, Eustathius in Il. γ. † Lucretius lib. V. atque alii, quos sciens prætereo. Sed ex his quidem neutiquam consequitur, quod putarunt. Neque enim species pro specie, sed pro genere usurpatur, æs pro metallo. Idem judicii esto de aliis id genus, quæ afferre solent.

** In Hesiod. ἔργ. vers. 143. † Quòd robur assundat. * Ἔργ. vers. 150. † Ære operabantur: non enim nigrum erat ferrum. ‡ In Laconicis. ‡ Olla in ahenea. * Pag. 317. † Pag. 241. edit. Rom.*

XII. Quædam synecdochica significatione magis in usu esse, quam propria.

QUod autem de metonymiâ dicebamus, multa in modificatâ significatione esse usitatoria, quàm propriâ, id & in synecdoche locum habet. Ejusdem apud Græcos sunt ἄρνυσθαι, πωλεῖν, & ὠνεῖσθαι, quæ generatim passim usurpantur pro *capere*, *vendere*, *emere*, cùm propriè, teste Eustathio ‡, signent, consequi quippiam dando ἄρνας, πώλους, ὄϊς ‡; uti & ἐτυμολογία indicat. Caussam huic locutioni dedit, quòd veterum substantia consisteret in pecudibus: unde & apud Latinos simili συνεκδοχῇ in usu remanserunt, *pecunia*, *peculium*, ac *peculiaris*: quo postremo propriè usus Plautus, cùm scripsit*:

Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,
Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.

Impropriè quidem, attamen ita, ut alludat ad oves, idem usurpat Mercatore †:

Quin etiam tibi ancillam dabo notam annos sexaginta
Peculiarem. PA. *Mi senex, tam vetulam?* LY. *Generis Græci est.*
Eam si curabis, perbona est. tondetur nimium scitè.

Etiam *familia* nomen, cùm propriè de famulorum cœtu dicatur, longè tamen usitatius est in significatione synecdochicâ; quâ tam liberos, quàm servos, comprehendit: quomodo *patrem familias*, & *filium familias* dicimus.

*‡ In Odyss. pag. 1383. ‡ Agnos, equuleos, asinos. * Asinaria. act. 3. sc. 1. † Sc. Amici amico.*

Caput. IX.

De Ironia.

Ironia est, cùm per id, quod dicitur, intelligitur contrarium.
Cognoscitur autem pronunciatione, vel è rei naturâ.

I. De vocabulo ironiæ, et quomodo Latinis dicatur.

DE tribus primariis tropis vidimus; superest εἰρωνεία. Quâ voce aliter uti videntur Rhetores, quàm alii scriptores. Nam his εἰρωνεία est *dissimulatio*, sive *dissimulantia*. Utroque enim modo transfert Tullius*: qui & auctor est †, Socratem appellatum esse εἴρωνα, quòd, in dissimulando, is lepôre humanitateque longè cæteris antistaret. Minucius Felix in Octavio *scurram Atticum* appellat, secutus in eo Zenonem; à quo sic vocatum esse Socratem, à Cicerone ‡ proditum est. Rhetoribus verò εἰρωνεία est, cùm per id, quod dicimus, contrarium signamus. Atque id origo quoque indicat. Est enim ἀπὸ τοῦ εἴρειν, ut κατὰ λέξιν *dictum*, aut *dicterium*, sonet. Quippe dicimus hæc, verùm nihil ejus significamus, quod propriè dicimus. At Latinis aliud esse *dictum*, aut *dicterium*, aliud ironiam; soli nesciunt, qui nihil sciunt. Quare non incommodè fortasse *irrisionem* vertas, ut est apud Julium Rufinianum: vel *illusionem* potiùs, quomodo nominari Fabius ‡ ait: *In eo*, inquit, *genere*, *quo contraria ostenduntur*, *ironia est: illusionem vocant.* Itaque & Erasmus εἴρωνας transtulit *illusores* apud Lucianum libro περὶ γυμνασίων. Nam ubi Anacharsis ait, Athenienses omnes esse εἴρωνας ἐν τοῖς λόγοις: apud Erasmum est, *nasutos in sermonibus illusores.* Nec sanè melius habet Latium, quàm *illusionem*. Nam *simulatio*, quomodo vertit Aquila Romanus, vel *dissimulatio*, ut Latinis etiam vocari ait Iulius Rufinianus; multùm ab ironia dissident, cùm in hâc contrarium intelligatur; in illis non contrarium, sed id ipsum, quod verbis, aut gestu, innui videtur. Nec satisfacit *cavillatio*, aut *blanditia*, nedum *pellicatio*: etsi in Philoxeni glossis sit; *Cavillatio*, κακοήθεια, εἰρωνεία: item, *Pælicatio*, (leg. *pellicatio*) εἰρωνεία, ζηλοτυπία: in glossis autem Latino-Græcis, εἰρωνεύομαι, *pellico*, *cavillor*: εἰρωνεία, *pellicatio*, *cavillatio*: εἰρωνεία, *blanditia*. *Blanditia* enim partim latiùs patent, partim angustiùs. *Pelicatio* verò, seu *pellicatio*, vel dicitur de vita pellicum: unde glossæ Græcolatinæ, ζηλεύω, *pellico*: ζῆλος, *pellicatus*: ζηλοτυπία *pellicatio*: vel notat fraudes ac dolos, sive à pelliculatum, hoc est, pellicum moribus, sive à pelliciendo: quomodo in laceris Festi schedis legas: *Pelliculationem*, *pro inductionem*, *à pelliciendo*, *quod est inducendo*, *dixit Cato.* *Cavillatio* autem propriè est Iurisconsultorum ejusmodi, qui, cùm cavere nesciant suis, aliquid confingunt, quo se iis cavere simulent. Unde in Onomastico veteri, *Cavillo*, σοφίζομαι. Quia autem tales suorum simplicitati illudunt: inde est, quòd etiam ad scommata & jocos, extensa sit significatio: unde idem Onomasticon, *Cavilla*, σκῶμμα. Quare, hæc quidem quàm non satis exprimant vim vocabuli Græci Εἰρωνεία, satis liquet.

** 4 Acad. Quæst. & 2. de Orat. † 1. Offic. & 2. de Orat. ‡ Lib. 1. de Nat. Deor. ‡ Lib. 8. cap. 6.*

II. Quid sit ironia, et quibus modis cognoscatur, aliquid per ironiam debere intelligi.

AB hoc tropo orditur Rufinianus librum suum de figuris sententiarum, & elocutionis. Sic verò eam describit: *Ironia elocutiunculâ Sallustianâ commodissimè exprimitur, cùm aliud in pectore reclusum, aliud in linguâ promtum habemus, & sententia enunciationis in contrarium à verbis excipitur.* Breviùs Fabius, ut paullo antè vidimus. Item Donatus*, *Ironia est tropus per contrarium, quod conatur, ostendens.* Subjungit deinde: *Hanc nisi gravitas pronunciationis adjuvet, confiteri videtur, quod negare contendit.* Sed pleniùs Fabius, post verba allata: *Ironia aut pronunciatione intelligitur, aut personâ, aut rei naturâ. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet, diversam esse orationis voluntatem.* Ita è rei ipsius naturâ, ac circumstantiis, scimus, Platonem ab Athenæo εἰρωνικῶς vocari τῇ Μνημοσύνῃ φίλον· *charum Divæ Monetæ.* Nam obliviosum dicere voluit, quia eum sugillat, quòd ἀσυμφώνως † scripsisset de Socrate. Par ratio, cùm Cato apud Sallustium ‡ ita verba facit: *Vos cunctamini etiam nunc, & dubitatis, quid intra mœnia deprehensis hostibus faciatis? Misereamini, censeo. Deliquere homines adolescentuli per ambitionem. Atque*

** Libello de barbarismo, tropis, & schematibus. † Dissona pugnantiaque. ‡ Bello Catilin.*

etiam armatos dimittatis. Nec ista vobis mansuetudo, & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet. Etiam περιστάσεις satis indicant, εἰρωνικῶς accipi debere illa Ciceronis priori Invectivâ in Catilinam: *Ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum, demigravit.* Nam quomodo vir bonus esse potuit, qui sodalis esset Catilinæ? Ut omnino alius hic sit ab illo M. Marcello, quem paullo pòst vocat virum fortissimum, pro quo & orationem habuit. Divina etiam, ut vocat Fabius*, ironia est in initio Ligarianæ; *Novum crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum &c.* Scio, Trapezuntium in Rhetoricis, Brodæum in Miscell., Ludovicum Carbonem lib. I. de elocutione cap. XIV. atque alios item, negare, hic ullam esse ironiam. Sed pro Fabio est, ex antiquis Aquila Romanus; ex junioribus, Marinus Becichemus Scodrensis epistolicarum quæstionum cap. XLII. Franciscus Luisinus lib. III. Παρέργων cap. XXV. Iulius Scaliger in suis de re Poëtica libris, & Franciscus Fabricius commentario in Ligarianam. Ac valida ratio pro his facit. Nam neutiquam novum crimen erat, vel inauditum; quandoquidem omnibus constabat, tam multos contra Cæsarem in Africa pugnâsse, quibus jam ipse ignoverat.

* Lib. 4. cap. 1.

Quod si obscurius futurum, utrùm ironice loquamur, an propriè; utile sit particulam hujusmodi addere: *Scilicet, vero, quasi, sanè, profectò, nimirum,* aut similem. Ut apud Maronem, *Egregiam † verò laudem. Scilicet ‡ is superis labor est.* Ac similiter Tullius Catil. I. *Neque hi solùm senatores, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita utilissima.* Et Catil. II. *Videlicet timidus vocem consulis ferre non potuit.* Vel contrarium ipsum subdemus. Ut, *Docebit literas, quas non didicit.* Ita ironicè loqui Catonem in verbis allatis, satis arguit, quòd subjungit, si judices misereantur, fore ut, postquam arma conjurati ceperint, res ea judicibus ipsis in miseriam vertat. Nonnunquam verò ironia ipso vocum situ cognoscitur. Nam ferè *vir bonus*, propriè; *bonus vir*, εἰρωνικῶς dicitur. Ferè, inquam. Nam non tantùm, *virum optimum*, εἰρωνικῶς vocat Cicero, ut antè vidimus: sed &, *bonus vir*, extra ironiam dixit Plautus Curcul. ‡

† 1. Æn. ‡ 4. Æn. ‡ Act. 4. sc. 1.

Sedulò autem περιστάσεις, & cætera, attendi oportere, ne ironiam putemus, ubi nulla est, vel ubi est, propriè verba capiamus; argumento illud est, quòd hâc parte summos etiam viros decipi videamus. Ita, ut alios nunc mittam, Servius propriè accipit illa Junonis apud Maronem Æn. I.

Quippe vetor fatis.

In quo eum falli, nemo negârit, qui naturam Junonis, & Virgiliani loci, consideret. Ac contrà εἰρωνικὸν esse, idem putat illud Ecl. II.

O formose puer, nimium ne crede colori.

Ubi nulla profectò est ironia.

III. IRONIAM LOCUM HABERE IN QUATUOR OPPOSITORUM GENERIBUS.

VErùm interdum usu venire videtur, ut in Ironiâ non intelligatur contrarium, quod tanquam οὐσιῶδες* in definitione posueramus. Cur enim ei, qui genere cæteraque par sit, at nos, ut multis partibus inferiores, insuper habeat, haut liceat dicere: *Scilicet tu genere, eruditione, aut fortunis antistas.* Nec tamen eo nos alteri præferemus, ut superiores; sed unum hoc spectabimus, ut is, cùm superior non sit, nec sese, ut nobis superiorem, gerat. At hoc ei quidem, quod dicimus, contradicit; verùm contrarium non est; cùm superiorem quidem, atque inferiorem esse, contraria sint; at superiorem, ac non superiorem esse, contradicant. Neque hæc loquendi ratio caret exemplo. Iuvenalis est istud Sat. XV.

* Essentiale.

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis Numina!

Deridet autem Satyricus stolidam Ægyptiorum superstitionem: qui non solùm colebant quadrupedes, uti simiam*, & ælurum sive felem †, aves, ut ibim ‡, ac corvum ‡, unde Coracina sacra, quæ apud Coptum fiebant*; ac pisces, ut oxyrynchum †, & anguillam ‡, verùm neque plantas, ut porrum ac cepe, divinis afficere honoribus dubitabant: unde Minucius in Octavio, *Ægyptii*, inquit, *cum plerisque vobis non magis Isidem, quàm ceparum acrimonias, metuunt.* Estque hanc ipsam rem apud Sextum Philosophum legere Hypotyposeon lib. VI. Sed de totâ hâc eorum stultissimâ religione inprimis Strabonem adi lib. ult. & è junioribus Floridum Sabinum Subsecivarum Lect. lib. III. cap. I. Cùm verò poëta *sanctas* vocat *gentes*, quarum in hortis istiusmodi succrescunt Dii, ut indicare noluit, eas iccirco revera sanctas esse; ita neque, ob id irreligiosas atque impias esse, significare voluit: sed cùm absurdo consequenti absurdum innuat esse antecedens, sensit, non ideo sanctas esse: quod priori non contrarium, sed contradictorium est. Quare fortasse dicendum, hic contrarii nomen latiùs accipi, ut contradictorium quoque complectatur. Nam & Aristoteles sæpe eo modo loquitur; ut cùm primo φυσικῆς ἀκροάσεως, principia docet esse contraria, atque omnes veteres philosophos contraria statuisse principia asserit.

* Lucianus in Deorum concilio. † Herodotus in Euterpe. Diodorus Siculus lib. I. Cicero lib. I de Legg. & I. de Nat. Deor. item lib. 5. Tuscul. Quæst. & Juvenalis sat. 15 si recta est emendatio Brodæi lib. 7. Miscell. c. 2. Vide &, si voles Calcagninum epistolicarum quæst. l. I. epist. 38. quæ incipit, Sint aliis, &c. ‡ Lucianus in Deorum concilio. ‡ Ælianus in histor. animal. l. 7. c. 18. * Ambrosius in epist. ad Rom. c. 1. † Strabo lib. ult. & alii. de quo vide Brodæum l. 7. Miscell. c. 2. ‡ Herodotus in Euterpe, & Antiphanes apud Athenæum.

Verùm fortasse nec hoc pacto scrupulus planè fuerit exemptus. Cur enim de cæco, aut lusciosô, haut dicere liceat, eum tam cernere acutum, quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? At hæc repugnant, ut habitus, & privatio. Cur item parens filio, leges præscribere volenti, dicere non possit, *Nempe tu parens es, ego filius.* Aut princeps subditis, *Scilicet subditi imperium habent in principem.* At hic relatum sumitur pro correlato.

Quare, ut rem in pauca conferam, sic statuendum videtur, contrarii nomen in definitione Ironiæ Ciceroniano more accipi. Is enim, uti & Stoici, contraria nominat, quæ Peripateticis ἀντικείμενα, sive opposita; quæque his strictè appellantur *contraria*, ipse vocat *adversa*. Itaque definitio minùs fuerit cavillationi obnoxia, si dicamus, Εἰρωνείαν esse, quâ per id, quod dicitur, intelligitur oppositum.

IV. REFELLUNTUR, QUI NEGANT, OMNEM IRONIAM ESSE TROPUM: ITEM, QUI EAM CENSENT ESSE MENDACII GENUS.

AMbigunt quidam, num omnis Ironia hujus sit loci. Fabium* si audimus, *Ironia alia sit tropi, alia schematis.* Idem † Ironiam allegoriæ speciem facit. Nos schema esse negamus, quia semper eâ aliud dicitur, aliud intelligitur. At schemata tam propriis, quàm figuratis, instituuntur verbis. Ironiam autem non esse allegoriæ speciem, cap. XI. ostendemus.

* L. 9. c. 1. † L. 8. c. 6.

Sunt & homines ineptè religiosi, qui ironiam aspernentur, ut mendacii genus. Ac subsidium etiam à magno viro petunt, qui ironiam *falsam esse orationem* dicat. At sciant, εἰρωνικὸν esse hoc Dei ipsius Genes. III. 22. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* Cui interpretationi adstipulatur quoque translatio Græca: Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Etiam εἰρωνικῶς accepere Theodoretus, Gennadius ‡, atque alii Iud. X. 14. *Ite, & invocate Deos, quos elegistis: ipsi vos liberent in tempore angustiæ.* Illustre etiam est hoc III. Reg. XVIII. 27. *Illudebat illis Elias, dicens, Clamate voce majore. Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.* Etiam sic idololatras ridet Deus apud Prophetam Amos IV. 4. *Venite ad Bethel, & impiè agite ad Galgalam, & multiplicate prævaricationem, & offerte manè victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. Et sacrificate de fermentato laudem, & vocate voluntarias oblationes, & annunciate. Sic enim voluistis, filii Israël: dicit* Do-

‡ In Catenâ Græcorum Pentateuchi interpretum.

Dominus Deus. Est & εἰρωνικὸν illud Christi ad discipulos Matth. XXVI. 45. *Dormite quod superest, & requiescite: ecce appropinquavit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum.* Gr. Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε. Nisi potiùs hæc κατ' ἐρώτησιν * dicta sint, eoque verti debeant, *Dormitis quod superest, & requiescitis?* 1. ad Corinth. cap. IV. 8. *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis.* Quæ quia εἰρωνικῶς dixerat Apostolus, eo continuò subjungit: *Et utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.* Neque magis in his falsa est oratio, quàm in metaphoris: ut cùm Christus vocatur *virga* † *de radice Jesse* ‡, *panis vitæ* ‖, *vitis vera*, *lapis* * *reprobatus ab ædificantibus, & factus caput anguli*: aut cùm Apostoli dicuntur † *piscatores hominum*, Pharisæi *viperarum progenies* ‡, & in trecentis id genus. Dicent, eo sermonem esse verum, quia impropriè hìc voces sumantur. Quasi non idem fiat in ironia. Quare vel fallitur, vel valde ἀκύρως locutus est Cæsar Scaliger ‖, cùm in ironia ait *è re notâ falsam intelligi orationem.* Neque enim falsa est oratio, ubi animus fallendi est nullus, neque vel is fallitur, qui dicit, vel ille, cui dicitur.

* Per interrogationem.
† Esa. 11.
‡ Joan. 6.
‖ Joan. 15.
* Act. 4.
† Mat. 4.
‡ Mat. 3. & Luc 3
‖ Lib. 3. de re poet. cap. 85.

V. Errare eos, qui ironiam nunquam non in verbis conjunctis; tropos cæteros, semper in singulis esse verbis putarunt.

ET hæc de quatuor primariis tropis sufficiant, in quibus non pauca fortasse, ut nova, ita absona iis videbuntur, qui innutriti sint vulgaribus præceptis. Sed liberalibus hæc ingeniis scripsimus: quibus placere debet illud Venusini vatis*:

Odi profanum vulgus & arceo.

Quare quid illis cum vulgo? cujus commentis jure occentent Sallustianum illud, *Sit fides penes auctorem.* Atque ut magis pateat, similiter nos animatos esse, hìc quoque antequam ad primariorum troporum species accedam, aliquid adtexere est visum contra vulgarem illam troporum distributionem, quà alios privorum esse verborum dicunt, alios orationis. Certè & illi, quos orationis faciunt tropos, in simplicibus reperiuntur verbis; & quos simplicium esse verborum judicant, hi etiam totius esse orationis possunt. Itaque cùm apud Sophoclem Oedipus τὸν κακόμαντιν † vocat σεμνόμαντιν ‡, rectè εἰρωνείαν esse dicit Scholiastes. Est & εἰρωνεία, quòd Ptolemæus, qui octavus fuit ἀπόγονος ‖ Ptolemæi Lagi, habuit φιλομήτορος ἐπίκλησιν, ἐπὶ χλευασμῷ *; ut tradit Pausanias in Atticis; qui inibi addit, οὐ γάρ τινα τῶν βασιλέων μισηθέντα ἴσμεν ἐς τοσόνδε ὑπὸ τῆς μητρός †. Ac pari χλευασμῷ ‡ quidam arbitrantur alios Ptolemæos dictos φιλαδέλφους, & εὐεργέτας: sed dissentiente Plutarcho, quem vide lib. de propriâ laude. Εἰρωνικὸν quoque est illud Plauti Rudente ‖, cùm Trachalioni dicenti, *Ita enim vero stultus es?* respondet Gripus, *Salve, Thales.* Item si pumilus sive nanus appelletur Atlas, juxta illud Juvenalis*:

—— Nanum cujusdam Atlanta vocamus.

Quomodo & Martialis † ait:

Haut aliter ridetur Atlas cum compare ginno.

Quo de versu dissertantem adi Politianum in Miscellaneis ‡: acimprimis, quæ in hunc poëtæ locum annotavit vir idem, atque amicus summus, Petrus Scriverius: qui sagacissimè est odoratus pro *gibbo* (ut est in MSSis aliquot, & editt. antiquis) legi debere *ginno*: qui non aliter differt à mulo, quàm quòd mulus ex equo & asinâ; ginnus sive hinnus (qui & Græcis ἰννὸς, & γιννὸς) ex asino, & equâ, nascatur: ut pluribus ostendimus in Originum libris.

* Lib 3. od. 1.
† Malum vatem.
‡ Vatem venerabilem.
‖ E posteris.
* Philometoris appellationem per irrisionem.
† Haut quenquam scimus ex regibus tantopere fuisse matri invisum.
‡ Irrisione.
‖ Act. 4. sc. Hæc mane.
* Lib. 3. sat. 2.
† Lib 6. epist. 77
‡ Cap. 23.

Est in hisce exemplis simplicis verbi ironia, quam orationis faciunt tropum. Et contrà μεταφορὰ quoque plurium esse verborum potest. Ut, *emunctæ naris*, *jugulum petere*, *in arenam descendere*, & id genus innumera. Ac similiter μετωνυμία, & συνεκδοχὴ, quas semper unius esse verbi, etiam Cyprianus Soarez cum multis putavit, sæpe in pluribus consistunt vocibus. Ita synecdoche est, cùm II. sive IV. Reg. cap. III. Iosaphato Regi unus è Iorami servis ait, *Esse istic Elisæum, qui fundebat aquam super manus Eliæ*: hoc est, qui illi ministraret. Similiter quando Ioannes Baptista Christo ait*, *Cujus non sum dignus qui soleas portem.* Sive, ut est apud Euangelistas alios, *Non sum dignus, ut solvam corrigias calceamentorum ejus.* hoc est, ut vel vilissimam ei servilem operam ullam præstem. Itidem synecdoche est in illâ spectri περιφράσει apud Iuvenalem †:

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Nam quemadmodum, εἴδωλον, sive spectrum, hoc loco signari, ex eo planum fit, quòd mediæ meminerit noctis; spectra autem, prout ab Appulejo ‡ quoque appellantur, sint *noctium occursacula*: ita & synecdochen esse, ex eo patet, quòd & alia sint plurima, quorum occursus diu noctuque fuerit ominosus: ut inter cætera Æthiopis, qui iccirco, si Romano exercitui è castris prodeunti occurrisset, tanquam οἰώνισμα φαῦλον ‖, confestim occidebatur; quemadmodum Appianus auctor est lib. v. ac Plutarchus indicat in Bruto. Item occursus eunuchi; quem & ipsum, tanquam malum omen, detestabantur; ut scribit Lucianus περὶ ἀποφράδος. Nec ratio de eunuchis obscura est, quandoquidem eos, *quasi à consortio humani generis extorres, ab utroque sexu, aut natura origo, aut clades corporis, separavit*: ut scribit Mamertinus, oratione eà, quâ pro consulatu gratias egit Iuliano Aug. Imò claudorum quoque, ob imperfectionem, ac simiæ, aut felis, ob deformitatem, itidem infaustus habebatur occursus. Quâ de re vide, quæ Heraldus ad Martialem * annotavit.

* Mat. 3. 11.
† Lib. 1. sat. 5.
‡ In Apologia.
‖ Malum omen.
* Lib. 7. epigr. 86.

Denique & μετωνυμία plurium esse verborum potest: ut cùm Cicero † urbanè ait, *Gratias tibi agam propediem.* Pro eo, quod est, non dubito, quin præstiturus sis, quod peto. Nam beneficium, sive opera præstita, caussa est efficiens gratiarum actionis: ut manifestum sit, effectum poni pro efficiente. Similiter, cùm Pomponius Atticus, teste Cornelio Nepote ‡, diceret, *se nunquam cum matre in gratiam rediisse. Quod est signum, nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse.* Item in illo Luciani ‖: Ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ τὴν κεφαλὴν κνώμενοι *. Et hoc Iuvenalis †:

Qui digito scalpunt uno caput. ——

Quibus verbis per metonymiam adjuncti περιφραστικῶς mollicelli & impudici significantur: ut argumento est illud Clodii de Pompejo apud Plutarchum ‡, Τίς ἑνὶ δακτύλῳ κνᾶται τὴν κεφαλήν ‖; Et hoc Ammiani Marcellini lib. XVII. *Duo hæc observaverunt* (obtrectatores Pompeji) *ludibriosa & irrita: quòd, gennino quodam more, caput digito uno scalpebat: quodque aliquamdiu, tegendi ulceris caussâ deformis, fasciolâ candidâ crus colligabat: quorum alterum factitare, ut dissolutum; alterum, ut novarum rerum cupidum, asserebant.* Unde Senatus Critici princeps, Iosephus Scaliger, epigramma illud Calvi (non Cinnæ, ut errore memoriæ vocat) supplevit, & edidit*, hoc pacto:

Fasciolâ qui crura ligat ——

Quod quamquam placuit aliquando, tamen nunc potiùs assentio Pythœo: qui existimabat, verba illa malè appingi huic carmini: quòd non competant molli, sed imperium affectanti, ac quasi diadema in cruribus gestanti. Scio, distingui illa oportere, quòd fascias gestaret Pompejus, & quidem cretatas: illud lascivia fuisse, hoc tyrannidem affectantis; ut eruditè ostendit πολυμαθέστατος Casaubonus †. Sed Ammianus, unde se priorem versum supplesse, Scaliger ‡ agnoscit, clarè loquitur de fasciis cretatis, atque hoc ad regni suspicionem refert. Epigrammate autem hoc non regnum, sed, quod molles solent, virum ‖ querere dicitur Pompejus: ut, quæ ad mollitiem non pertinent, minimè hìc habeant locum. Et sanè fatetur * Scaliger, se in veteri quadam schedâ distichon hoc integrè legisse hunc in modum:

† Lib. 13. epist 6. ad Valerium.
‡ In vita Attici.
‖ Πολιτεία διδασκάλων.
* Extremo digito scalpentem caput.
† Lib. 3. sat. 3.
‡ In Pompejo.
‖ Quis digito uno caput scalpit?
* In Catalectis
† In Suetom. Aug. cap. 82.
‡ In Ausonianis lectionibus lib. 1. cap. 27.
‖ Ut Calvus hic viri, ita voce ambiguâ ἀνδρὸς lusit Demonax apud Lucianum.
* Ibidem.

*Magnus, quem metuunt homines *, digito caput uno*
Scalpit. Quid credas hunc sibi velle virum?

* In MSS omnes.

Intellige autem per veterem schedam ineditum Lucani interpretem: cujus verba vide sis apud V. Cl. Petrum Scriverium eruditissimis illis animadversionibus in Martialem †. Sed sive Scaligeri conjectura, sive, quod apud Lucani interpretem est, magis placet, patet, metonymiam non semper esse singulorum verborum; atque, ne solum Rhetorum vulgus nominemus, errare etiam Alexandrum Rhetorem, juxta quem lib. 1. ὁ τρόπος ἐν ὄνομα γίγνεται ‡.

† Notis in fragmentum Spectaculorum libello subjectum.

‡ Tropus est virtus in una dictione consistens.

CAP. X.

DE PRIMARIORUM TROPORUM SPECIEBUS.

Quatuor primariis tropis subjiciuntur complures alii, partim ut species eorum, partim ut affectiones.

Species sunt sex, quarum prima ad μετωνυμίαν pertinet, nempe μετάληψις; quatuor proxima ad Συνεκδοχὴν puta ἀντονομασία, κοινότης, σύλληψις, & λιτότης, ultima denique ad εἰρωνείαν, videlicet εὐφημισμός.

Metalepsis vocatur, tum quando ex antecedente intelligitur consequens, aut ex consequente antecedens: tum etiam, cum gradatim ex una significatione proceditur in aliam. Hic vero eam sub ambiguo nomine collocamus; quamvis priori quidem modo sit species primarii tropi, posteriori vero troporum affectio.

Ἀντονομασία vel ex proprio colligit commune, vel ex communi proprium.

Κοινότης est, qua proprias laudes aliis etiam communicamus, aut aliorum peccatum communicamus nobiscum, aut quorundam benefacta ac virtutes communicamus omnibus.

Σύλληψις voce ambigua res una plures comprehendit.

Λιτότης negatione contrarii plus significat, quam dicit.

Εὐφημισμός res ingratas, boni ominis caussa, gratis effert nominibus.

I. DE METALEPSI ANTECEDENTIS ET CONSEQUENTIS.

DEinceps considerandæ sunt Troporum superiorum species. Quas, ut vulgus mittam, jam olim præstantissimi rhetores distinctos esse tropos credidere, ac porro aliis persuasum esse cupiverunt: cum tamen non disconveniat iis primarii alicujus tropi definitio, eoque specie differre non possint. Species istiusmodi sunt sex: Μετάληψις, Ἀντονομασία, Κοινότης λόγου, Σύλληψις, Λιτότης, & Εὐφημισμός. De singulis videamus, &, ut Sallustius loquitur, cum cura disseramus.

Μετάληψις, quam Latine *transsumtionem* cum Fabio * dixeris quandoque laxe adeo sumitur, ut plane idem sit, ac μετωνυμία. Quomodo libro de Allegoriis Homericis Heraclides Ponticus (si vera inscriptio, de quo disserimus alibi †) Homerum per Ἥφαιστον ‡ ait intelligere πῦρ, μεταληπτικῶς *. Verum nobis nunc multo sumitur angustius: nempe pro ea metonymiæ specie, qua ex consequentibus intelligitur antecedens. Ac fundus mihi, subscriptorque ejus sententiæ, est Donatus, qui hunc in modum de illa scribit in Andr. Act. III. sc. II: *Dicas, pro credas. Non enim dicimus, nisi quod credimus: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Figura μετάληψις, a posterioribus ad priora. Idem alibi; Audacter dicito. Et alibi; Fœneratum istud beneficium pulchre tibi dices.* i. *credes*, *dices*, *senties*. Hæc Donatus. Atque eo pacto μετάληψιν pertinere ad μετωνυμίαν, eo statuimus, quia id quod dicimus, signum est ejus, quod sentimus; ut sciunt, qui ex Philosopho † didicerunt, scripturam esse signum orationis, orationem conceptuum, conceptus rerum. Idem Donatus in Andr. Act. III. sc. II.

* Lib. 8.

† Opere de Historicis Græcis.

‡ Vulcanum.

* Ignem, per metalepsin.

† Initio lib. περὶ ἑρμηνείας.

scribit, *jubeo* μεταληπτικῶς poni pro *volo*, cum Simo jubet Chremetem salvere. Atque in hoc mutili quoque doctissimi hujus Grammatici commentarii a me faciunt. Nam, ut idem inibi ait, *volumus animo, jubemus verbis*. At verba sunt symbola animi, quemadmodum ante dicebamus. Par ratio est, cum Græci κλαίειν, aut οἰμώζειν, ac Latini *plorare* dicunt, pro δυσυχεῖν *.

* Miserum esse.

Interdum autem non ex posterioribus priora, sed contra ex prioribus posteriora intelliguntur. Quare: si prius illud genus fuerit μεταληπτικόν, μετάληψις quoque erit, cum ex antecedente intelligimus consequens. Et certe Isidoro lib. 1. Originum μετάληψις definitur tropus a præcedente indicans quod sequitur. Itaque ut μετάληψις consequentis est, cum *dicere* ponitur pro *sentire*; ita fuerit μετάληψις antecedentis, cum *facere* ponitur pro *dicere*, aut *narrare*. Ut fit Ecl. VI:

Tum Phaëtontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.

Ad quem locum ita Servius: *Mira est canentis laus, ut quasi non factam rem cantare, sed ipse eam cantando facere videatur.* Ac alibi ‡ monet idem, simile esse hoc Ecl. IX:

‡ In Ecl. 9.

—— Quis humum florentibus umbris
Spargeret, aut viridi fontes induceret umbra?

Ubi, *spargeret*, exponit, *adspersam floribus caneret*. Μετάληψις quoque consequentis est, cum Maro † ait:

† Ecl. 2.

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Quod signum est noctis imminentis, ut diximus, cum definitionem synecdoches e Fabio petitam convelleremus. Par ratio est, cum Catullus ‡ ait, nec Atalantæ fuisse gratius aureolum illud malum,

‡ Carm. 2.

Quod zonam solvit diu ligatam:

h. e. per quod factum, ut postilla haut diu esset ἄζυγος seu ἀναφρόδιτος *. Quamquam hoc exemplum non tantum pertinet ad metonymiam destinati ad finem. Nam cum vulgo velle hoc μετωνυμίας genus furcillare, id quidem, ut Lucretius concludere solet, desipere est.

* Illibata virginitatis.

Videtur hujus etiam loci esse, *recordari fœderis*, pro servare fœdus; *recordari peccatorum*, pro punire delicta. Nam memoria sive recordatio initi fœderis antecedit, ut caussa, ob quam aliquis stet promissis. Recordatio etiam peccatorum præcedit, ut caussa, cur aliquis puniatur. Eadem ratio est, cum *ignoro* ponitur pro negligo, aut diffiteor. Ut *ignorare hominem*, pro aspernari velut ignotum; *ignorare benefacta alterius*, aut *facinora sua*, pro, dissimulare, aut diffiteri, quasi nihil tale contigerit. Plautus Amphitr. †

Quem omnes mortales ignorant, & ludificant, ut lubet.

† Act. 4. sc. 3.

Terentius Form. ‡

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens.

‡ Act. 2. sc. 3.

Cicero pro Roscio Amer. *Quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, neque auctoritatem aspernari debeam.* Similiter accipi putant in illo Propertii lib. 1. el. 11:

Cur hæc in terris facies humana moratur?
Jupiter, ignoro pristina furta tua.

Ubi Janus Duza F. * *ignorare* interpretatur, *aspernari & cognoscere nolle, quasique mentione indignum negligere.* Atque hanc ejus sententiam & alii sequuntur. Mihi magis placet, *ignoro* hic sumi, pro non credo, sive non agnosco. Quasi dicat: Non possum, ô Jupiter, in animum inducere, ut fidem iis habeam, quæ de veteribus furtis tuis canunt poëtæ. Nam si tantus esses formarum auceps, adeoque in Venerem proclivis, profecto non adhuc in terris ageret Cynthia mea, divinæ formæ puella. Scaliger pro *ignoro* substituit *ignosco*. Sed prius est in editione principe †, atque adeo omnibus libris: nec sane ulla mutatione opus.

* Notis in Propertium.

† Quæ Regii Lepidi prodiit an. 1481.

Quod si antecedentis & consequentis μετάληψις agnoscimus caussam non video, cur non item statui debeat μετάληψις connexi. Ut apud Hebræos, *tegere pedes*, Jud. III. 24, de Eglone, Moabitarum rege, & 1. Reg. seu Samuelis, XXIV. 4, de Saule. Quibus in locis vulgatus vertit, *purgare alvum*, aut *ventrem*: Chaldæus autem,

tem, *facere necessitatem suam.* Nempe quia Hebræi, uti & Orientales alii, longis uterentur vestibus, eò in κοιλιολυσίᾳ, ac universè in conquiniscendo, pedes suos tegebant. Simile exemplum est, cùm χειροτονία ponitur pro suffragio. Propriè enim χειροτονία est manus in sublime porrectio: sed quia hoc pacto suffragium ferrent, eò & pro suffragio accipi cœpit. Meminit ritus ejus etiam Tullius pro Flacco: *Si sunt expressa ista præclara, quæ recitantur psephismata, non sententiis, neque auctoritatibus declarata, nec jurejurando constricta; sed porrigendâ manu profundendoque clamore multitudinis concitata.* De utrâque verò illa, & propriâ, & metalepticâ significatione χειροτονίας, vide, quæ Joannes Zonaras annotavit initio commentarii sui in Canones SS. Apostolorum.

Quæcunque autem hactenus μεταλήψεως exempla adduximus, ea liquet ad μετωνυμίαν caussæ, vel effecti, subjecti vel adjuncti, pertinere. Sed quædam, pauca tamen, sunt, quæ ad nullam ex quatuor hisce speciebus referri possint. Ut, cùm *fuit*, aut *vixit*, dixere, pro, esse aut vivere desiit. Ubi μετάληψιν esse antecedentis, negare non possumus. Quare cùm, quòd essentiale est, id perpetuò inesse debeat; erit fortasse, qui μετάληψιν, non quidem tropi speciem dicat, sed tropi genus à quatuor primariis distinctum. Mihi nihil in quadripartitâ illâ divisione innovare visum, tum quia hæc καθ' ὀφημιζόμ dicuntur; qui quomodo ad ἑρμηνείας pertineat, hoc ipso capite commonstrabimus: tum inprimis, quia satius sit, μετωνυμίας modos augere, ut sex sint in universum ejus species; caussæ, effecti, subjecti, adjuncti, antecedentis, & consequentis. Scio, non vulgus modò, cujus fortasse ῥαψῳδίας Ælii, ac Persii non curant legere; verùm etiam eximium Quinctilianum, synecdochen id appellare, cùm antecedens pro consequente ponitur, aut contrà. Verùm nunquam hoc concoquere poterit, qui legitimam potiùs sententiam, quàm volgivagam; &, ut Tertullianus loquitur, passivam conte-
* Cap. 5. ctari malit. Certè ut superiùs * etiam dicebamus, tot sunt primarii tropi, quot sunt rerum mutuæ affectiones. At res vel conjunctæ sunt, vel disjunctæ. Conjunctæ vel essentialiter cohærent, vel accidentaliter. Essentialiter, ut totum & pars, accidentaliter, ut caussa externa & effectum, subjectum & adjunctum. Disjunctæ vel amicè conspirant, ut similia; vel repugnant, ut contraria. A primo genere est synecdoche, ab altero metonymia, à tertio metaphora, à quarto ironia. Atqui antecedens, & consequens, conjunguntur quidem; verùm non essentiali nexu. Neque enim, quòd boves stabulum repetunt imminente nocte, id de noctis essentiâ est, etsi eam antecedat. Quare cùm antecedens ponitur pro consequente, aut contra, non συνεκδοχὴ, sed μετωνυμία dici debet. Hâc si sententiâ depiciar, sapiunt alii: ego, ut poëta vetus ait, fatuus sim, non modò stultus.

Porrò ut in metaphora ob similitudinem, ita hic ob rerum conjunctionem, reciprocus esse tropus potest. Quemadmodum iccirco, quòd ex frequenti accessu templa, aliaque, celebratius nomen consequantur; eò & *frequentare* accipitur pro celebrare, & *celebrare* pro fre-
† Lib. 3. sat. 3. quentare. Nam Juvenalis ait † *celebrare* (malè in quibusdam libb. est *scelerare*) —— *fanum Isidis, & Ganymedis, Et Cererem:* ubi *celebrare* est frequentare. Atque eodem modo Lucretius, initio operis sui, dixit *concelebrare*. At è contrario *frequentare* pro concelebrare usurpat Sulpitius in Satyrâ, cùm ait:

Diva, quibus numeris heroas & arma frequentas!

Itaque ut metaphoram, ita & metalepsin, dividere possis in reciprocam, & non reciprocam. Et hæc de eâ μεταλήψεως acceptione, quæ apud Donatum est.

II. De metalepsi gradationis, seu plurium troporum.

ALiis verò μετάληψις vocatur, cùm gradatim ex unâ significatione proceditur ad aliam. Ita enim de eâ Fabius *: *Superest ex iis, quæ aliter significant; μετάληψις, id est, transsumtio, quæ ex alio in aliud velut viam præstat.* Et clariùs aliquanto pòst: *Est enim hæc in metalepsi natura, ut inter id, quod transfertur, sit medius quidam gradus, nihil ipse significans, sed præbens transitum.* Eodem plane modo μεταλήψεως nomine utitur Eustathius †; qui fusè de eâ scripsit in illum Homeri versum: * Lib. 8. cap. 6. † Pag. 79. edit. Rom.

Στήσασιν λαοῖσιν ἀνάνδιχα μερμηρίζειν.

Secundùm hanc acceptionem μετάληψις non tam tropi alicujus primarii species est, quàm troporum accidens. Nam ut in allegoriâ, ita & hic, quamvis diversimodè, est troporum continuatio; quam accidens esse, negari nequit. Exemplis res dilucidior fiet. Μετωνυμίαν cum μεταφορᾷ habes in illo Virgilii IV. Georg.

Sæpe etiam, effossis, si vera est fama, latebris,
Sub terra fovere larem.

Ubi *larem*, quia Deus erat domesticus, pro domo ipsâ posuit μετωνυμικῶς: *domicilium* autem μεταφορικῶς dicitur de cavernis apum. Gemina ac similis μετωνυμία est in hoc Ovidii ‡:

Ipse ego segnis eram, discinctaque in otia natus. ‡ Lib. 1. Amor. Eleg. 9.

Otium per μετωνυμίαν effecti dicitur *discinctum*, h. e. discinctos faciens: *discinctus* autem ponitur pro negligenti, quæ metonymia adjuncti est. Item in illo Maronis I. Æn.

—— *Tum sylvis scena coruscis*
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.

Nemus dicitur *atrum* pro tenebricoso, *tenebricosum* verò ponitur pro denso: densitas autem caussa est, cur nemus sit opacum, eoque atrum. Par ratio in illo ejusdem *: * Ecl. 6.

Ilice sub nigrâ pallentes ruminat herbas.

Item hoc †: † Æn. 1.

—— *Speluncis abdidit atris.*

Nam profunditas caussa est, cur sint obscuræ: obscuritas autem efficit, ut atrum aliquid videatur. Συνεκδοχὴν quoque geminam cum μετωνυμίᾳ habes Ecl. 1:

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

Nam ex aristis per συνεκδοχὴν partis significantur segetes, per segetes μετωνυμίᾳ subjecti (res enim, quæ in tempore est, temporis est subjectum) significantur æstates, per æstatem συνεκδοχικῶς anni intelliguntur.

Hoc μεταλήψεως genus magis convenit poëtis, quàm oratoribus: quin rarior quoque ejus usus occurrit apud ipsos poëtas; quia, si condensetur, aut longè nimis ducatur, obscuritatem orationi adfert. Sin nec crebra fuerit, nec dura, laudi dabitur, quia ob gradationem isthanc quandam habet ingenii commendationem.

III. Antonomasiæ vox, definitio, et allatæ a Fabio, et Robortelio, divisiones expenduntur.

ANtonomasia Latinè est *pronominatio*. Sunt, qui, puerili errore, per ω, ἀντωνομασίαν scribant. Atqui ea, quæ ab ὀνομάζω veniunt, utrumque ο retinent, unde & ἀντονομασία dicendum liquet, non, ut quidam putant, ἀντωνομασία. In errorem eos impulit, quòd deducta ab ὄνομα, prius ο mutent in ω, posterius in υ: unde μετωνυμία, ἀντωνυμία, ἰσώνυμος, ἀντωνυμικὰ, ὁμώνυμα, συνώνυμα &c.

Antonomasia Fabio esse dicitur, *quæ aliquid pro nomine ponit.* Eadem sententia Isidori lib. 1. Originum. At definitionem hanc damnant alii, quòd omnes tropi nomen ponant pro nomine. Subterfugit eos, veteres *nomina* vocasse, quæ nos propria dicimus: *vocabula* autem nominâsse, quæ nobis communia, sive, ut cum vulgo loquar, appellativa. Hâc quidem in re præstò nobis adest patrocinium Varronis primo de analogiâ: *Sequitur*, inquit, *de nominibus, quæ differunt à vocabulis, ideo quod sunt finita, ac significant res proprias, ut Paris, Helena: cùm vocabula sint infinita, ac res communes*

de-

designent, *ut vir*, *mulier*. Neque solus Varro hoc modo loquebatur, sed & alii similiter inter *nomina*, & *vocabula*, itemque *pronomina*, & *provocabula*, distinxere. quâ quidem in re caussam pro nobis dicit idem Varro *: *Appellandi*, inquit, *partes sunt quatuor: è queis dicta* A QUIBUSDAM *Provocabula*, *qua sunt*, *ut Quis*, *Qua*; *Vocabula*, *ut scutum*, *gladium*; *Nomina*, *ut Romulus*, *Remus*; *Pronomina*, *ut hic*, *hac*, *hoc*. Verùm metuo, ne lectori meo in hisce leviculis operam videar perdere. Quare ad alia transeo.

* Eodem lib.

Triplicem tum Fabius, tum Isidorus, statuunt ἀντονομασίαν, sed diversimodè. Isidoro lib. I. Originum eo triplex est: quia vel ab animo sumitur, ut,

—— Magnanimusque Anchisiades †:

vel à corpore, ut,

—— Ipse

Arduus ‡:

vel extrinsecus, ut,

Infelix puer, *atque impar congressus Achilli* ‖.

† Æn. 5. ‡ Æn. 8 ‖ Æn. 1.

Fabius verò primum genus fieri vult per epithetum: alterum per ea, quæ in quoque præcipua sunt: tertium ex factis, quibus persona signatur. Primi generis esse ait, *Tydides*, *Pelides*: alterius exemplum facit:

—— Divûm pater atque hominum rex *:

tertii exemplum apud eum est.

—— Thalamo qua fixa reliquit

Impius †.

* Æn. 1. † Æn. 4.

Hæc ne temere aut admisisse, aut repudiâsse, dicamur, paucis expendemus ad rectæ rationis trutinam.

Ac primò, quod ad antonomasiam refertur, cùm patronymicum loco proprii usurpatur, id nequaquam tam absurdum est, quàm quidam judicant. Nam etsi crebrò fit, ut habitâ ratione actus sive consummationis, patronymicum non sit communius proprio; quod semper evenire necesse est, cùm quis est μονογενής, atque, ut cum poëtis loquar, consanguineos † & unigenas ‖ non habet: tamen tunc quoque communius est ratione potentiæ, quia plures liberi esse poterant. Atque hinc obscurum non est, quomodo & ἀντονομασία vocari possit, cùm *Anchisiades* ponitur pro Ænea, quamvis hæc duo ἀντιστρέφουσι *. Imò fortasse & altero nomine: quia patronymica quoque conveniant posteris, qui plures esse solent. Nec enim Peleus solus vocatur *Æacides*; sed & Achilles; imò & Pyrrhus, Epirotarum rex. Nec Ascanius tantùm dictus est *Æneades*: sed etiam Romulus, ac Romani universi. Ergò si, quid fieri potuerit, spectemus, fortasse & omnes Anchisæ posteri *Anchisiada* dici potuissent. Sed ut ab Ænea potiùs nomen sortirentur, tum magnitudo gestorum ejus fecit: tum quòd non Anchises, sed Æneas, in Italiam venerit, ac filius ejus gentem condiderit Albanam, unde origo Romanis.

† Catull. de nupt. Pel & Thet. Virgil. sexto Æn Claudian. de raptu Pros. l. 1. ‖ Catull. de coma Berenices, & de nupt. Pelei & Thetidos. * Convertuntur.

Interem lubentes agnoscimus, quamvis hæc non absurdè pro Fabio dici queant, magis tamen placere, ut actus habeatur ratio: quod si fiat, ejusmodi, quæ cum proprio convertuntur, ab antonomasiâ excludi debebunt, tanquam nativa, nec ad ullum primarium tropum pertinentia: ut aliquanto pòst quoque ostensuri sumus, cùm expendemus sententiam, quam de ἀντονομασίᾳ Robortelius architectatus est nobis. Nunc unum id solum, ad fulciendam opinionem nostram, adjicere visum est; aliud nihil in causâ esse, cur agnoscamus, patronymica, cùm proprii loco ponuntur, esse modificata, quam quòd συνεκδοχὴ sit, cùm commune, quod totum quoddam universale est, accipitur pro proprio: id autem non fit, cùm patronymicum & proprium convertuntur. Certè siquam aliam alius rationem perspiciat, qua ad troporum quemquam referri queat, eam semper a quolibet discere parati sumus.

Gentilium verò longe alia, quàm patronymicorum, ratio est: quia gentilia semper latius patent proprio. Ut ὁ Παιανιεὺς † pro Demosthene, apud Lucianum in Bis accusato. Nam plurimi ejus erant δημόται seu populares è Pæaniæa, quæ fuit in tribu Pandionia: ut Harpocration ‡ testatur. Gentile hoc restrinxit Agathias *, cùm ei dicitur ὁ ῥήτωρ ὁ Παιανιεύς †. Quàm multi etiam fuere ex Thessalia duces! Senecâ ‡ tamen de Achille dixit:

† Pæaniensis. ‡ In Παιανιεῦς.

Emicuit ingens umbra Thessalici ducis.

Quàm multi item ex Tyrintho, & Abydo oppidis! Et tamen *Tyrinthium* pro Hercule legas apud Maronem ‖, & alios: ac *Abydenus juvenis* pro Leandro, apud Statium epithalamio Stellæ & Violantillæ:

* Lib. 2. pag 62. edit. Lugdun. † Orator. Pæaniensis. ‡ In Troad. ‖ 7. Æn.

Vidi & Abydeni juvenis certantia remis

Brachia, *laudavique manus*, *& sæpe natanti*

Præluxi.

Sive, ut in MSo Senensi est, *præluxi*. Sed priùs malim.

Optimè autem monet Isidorus in primo Originum, in gentilibus, & patronymicis, & aliis id genus, ἀντονομασίαν, & ἐπίθετον, differre situ: ac vocari ἐπίθετον, sive appositum, quando conjungitur proprio: at esse ἀντονομασίαν, cùm proprium abest. Neque aliud Fabius voluit, cùm scripsit, antonomasiam fieri *per epitheton*, *quia*, *detracto eo*, *cui apponitur*, *valet pro nomine*. Quomodo epithethon erit, *Telamonius Ajax*: quia additur, ut distinguatur ab Ajace, Oilei filio. At ἀντονομασία est, cùm Maro in Culice ait:

Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros.

Et Ovidius XIII. Met.

Finierat Telamone satus.

Quippe hic συνεκδοχὴ est, quia & alter erat Telamonis filius, Teucer, qui Salamina condidit in Cypro *. Itidem *Tritonia* ἐπίθετον est, cùm Maro II. Æn. ait,

Jam summas arces Tritonia respice Pallas.

* Justin. lib. 44. Horat. l. 1. od. 9.

Neque hîc ullus est tropus, quia sive communior, sive angustior sit *Tritonia* vox, non hîc pro alio ponitur; sed solùm ornandi caussâ apponitur. At ἀντονομασία est, cùm *Tritoniam* dicimus pro Pallade, & ad συνεκδοχὴν rectè refertur, quia *Tritonia* naturâ suâ latiùs patet. Nam Palladis nomen non potuit aliis tribui, nisi ὁμωνύμως: at *Tritonia* vox aliis eâdem poterat ratione convenire, cùm propriè proprium non sit, sed commune; ut quod sumatur à natali loco, qui pluribus communis esse poterat. Sequor enim nunc eorum opinionem, qui Pallada Τριτογένειαν, ac *Tritoniam* sive *Tritonida* appellatam putant: non quidem, quia nata sit è capite Jovis, ac τριτὼ sit κεφαλὴ, teste Hesychio, & Aristophanis scholiaste: verùm quia nata vel educata sit juxta Tritonem, Bœotiæ fluvium, Stephano † etiam memoratum: ubi eam ab Alalcomene, quodam indigena, vel Alalcomeniâ, Ogygi regis filiâ, fuisse nutritam, perhibent antiqui, teste Pausaniâ ‡. Sanè à Bœotiâ (in quam Cadmus Phœnix primus literas, & scientias, intulit) mythica historia penè tota in reliquam profluxit Græciam. Ut nihil opus sit recurrere ad Tritonem; Africæ paludem. Quod facit Appolonii interpres ‖. Τρίτωνες *, inquit, τρεῖς· Βοιωτίας, Θετταλίας, Λιβύης· ἐν ᾗ τῷ κ) Λιβύῃ ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ. Nempe quia, ut obiter illud addam, celebratior hæc sententia erat: quam & Lucanus sequitur lib. IX. & Sillius lib. II. Indeque Pallas Latinis *Paluda*, ut Græcis Τριτογένεια. Ennius apud Varronem †, & Probum:

† In Ἀθῆναι. ‡ In Bœoticis. ‖ In Lib 1. Argon. * Tritones sunt tres, Bœotiæ, Thessaliæ, & Libyæ: in Libyco autem nata est Minerva. † Lib. 6. de L. L.

Corpore tartarino prognata Paluda virago

Cui par imber, *& ignis spiritus*, *& gravi terra.*

A palude certè est *Paluda* nomen, quamvis Varro ita dictam putet à paludamentis, quia eadem sit Paluda, & Bellona: alii etiam, eosque inter Franciscus Sanctius Brocensis, non *Paluda*, sed *palude*, censeant legendum.

Alterum ἀντονομασίας genus Fabio erat, cùm ponitur, *quod in quocunque præcipuum est*. Tale esse dicit,

—— Divûm pater, *atque hominum rex.*

Mox etiam duo hæc exempla subjungit: *eversor Carthaginis*, *& Numantia*, pro Scipione: *Romanæ eloquentia princeps*, pro Cicerone. Nempe Fabio tertium constituit ἀντονομασίας genus periphrasis omnis, modò ea sit nominis proprii. Quales illæ Jovis, Scipionis, Ciceronis, quas vidimus. Item isthæc circumlocutio Nævii apud Plautum ‖:

‖ Milite glorioso act. 2. sc. 2.

Nam

Nam os columnatum poëtæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Siquidem Nævius, ob maledicentiam in primores, à triumviris conjectus fuerat in carcerem; unde pòst per tribunos plebis liberatus fuit. Is igitur os columnatum habuisse dicitur, quia mentum crebrò cubito, velut columnâ, inter scribendum suffulciret. Nam Ariolum, & Leon-
* Lib. 3. cap. 3. tem, in carcere scripsisse, ex Gellio * cognoscimus. Idem judicium esto de scitâ isthac periphrasi Socratis apud Manilium lib. 1.

Æthereusque Platon, & qui fabricaverat illum,
Damnatusque suas melius damnavit Athenas.

† Sat. 4. Et illâ ejusdem apud Persium †:

—— barbatum hoc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta.

Cujusmodi periphrases eò pro ἀντονομασίᾳ habet Fabius, quia, (quod Græcâ appellatione exigitur, & ipsâ exprimitur definitione) aliquid in iis pro nomine, hoc est, loco proprii, ponitur. Verùm, ut ingenuè, quod sentio, dicam, Fabio hìc assensum commodare non possum: quia hautquaquam antonomasia est, quandocunque aliquid pro nomine sumitur, ut ille putabat; sed tum tantùm, quando id, quod pro nomine ponitur, universalius est. At si æquè latè patent, quemadmodum fit in exemplis à Fabio ipso illatis; ut Synecdoche non erit, ita neque ἀντονομασία. Idcirco ἀντονομασία quidem fit, si dixeris, *Dei soror & conjux*, pro Junone. Nec enim soli id Junoni contigit: quia Tethys etiam Oceani & soror, & conjux fuit: ut scribunt Hesiodus, Orpheus sive Onomacritus potiùs, & alii. Quanquam Naso Titani facere eam filiam videatur quinto Fastorum:

Duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn.

At planè synecdoche, atque ἀντονομασία fuerit, si è Ma-
‡ 1. Æn. tone ‡ dicas,

—— Divûm regina, Jovísque
Et soror, & conjux.

Nulli enim hæc, præterquam Junoni, conveniunt.

Tertium ἀντονομασίας genus Fabio est ex factis, qui-
* 4. Æn. bus persona significatur. Ut cùm apud poëtam Dido ait *:

—— Thalamo quæ fixa reliquit
Impius.

Per *impium* intelligitur Æneas. Succidaneus Maroni esto Tullius, cujus isthoc pro Murænâ: *Non multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed, si peccas, te regere possum.* Per *virum fortissimum*, Achillem: per *seniorem magistrum*, Chironem, præceptorem ejus, intelligit. Melius autem dixisset Fabius, tertium genus esse, cùm qualitas ponitur pro nomine. Nam *impius*, *fortissimus*, *senior*, sunt qualitates, sive affectiones personæ: atque, ut dicas, priora duo desumi à factis impiis & fortibus; at saltem *senior* ad facta referri nullo modo possit: nec tamen rationem exterebrare est, cur Fabius magis ἀντονομασίαν esse dicat, cùm *impius*, quàm cùm *senex* pro nomine ponitur.

Atque hæc de tribus ἀντονομασίας generibus à Fabio recensitis: ex quibus judicium fieri poterit, quàm pingui Minervâ pleraque, ut nihil gravius, hoc est, verius dicam, ab tanto Rhetore conscribantur. Quid quòd vix altera eorum pars, in quibus ἀντονομασία est, ad hos tres modos referri queat? Nam quemadmodum non tantùm μετωνυμία est, cùm caussa pro effectu, aut subjectum pro adjuncto ponitur; verùm etiam, cùm fit contrarium: neque tantùm συνεκδοχὴ est, cùm totum pro parte accipitur; sed & cùm pars usurpatur pro toto: itidem neque ἀντονομασία solùm erit, cùm commune sumitur pro proprio, quod Fabius, & Isidorus, existimarunt; verùm etiam, cùm proprio utimur pro communi. Hujuscemodi enim exemplorum non minorem esse copiam, quam eorum, in quibus contrà fit, testes πολλοί τ' ἀγαθοί τε
† Multique boni-que adsint. πάρεισιν †, ut in sacris loquebantur. Quos magno mox numero producam, cùm propriam de antonomasia opinionem afferam.

Nunc quia, quid de Fabii judicio nobis videatur, abunde diximus; proximum est, ut haut somniculosè discutiamus sententiam Francisci Robortelii, mirificè de antonomasia argumentantis, an argutantis dicam? Is enim, libro de artificio dicendi, docet, sermonem constare partim vetustis, partim peregrinis, partim novis & fictis; atque ad postremum hoc genus pertinere tum ὀνοματοποιΐαν, ut *clangor*; tum ἀντονομασίαν, ut *Pelides*. Inibi scire se addit, utramque ab aliis inter tropos referri; at parum valido tibicine opinionem hanc suffultam esse, eò quòd horum significatio extra orationem conspicua sit, contrà quàm in modificatis usu venire solet. Verùm hoc Robortelii argumentum haut aliud evincit, quàm ea patronymica, quæ cum nomine convertuntur, non esse modificata. Atque id quidem haut invitus concessero; tum eâ ratione compulsus, quam suprà adducebam; tum quia hujuscemodi unam solùm habent significationem; uti argumento est, quòd quicunque audit vocem *Anchisiada*, is Æneam intelligit; tropi autem in pluribus dignoscuntur vocibus; quomodo *florem* accipi μεταφορικῶς, *Cererem* μετωνυμικῶς, *tectum* συνεκδοχικῶς, solùm cognoscitur ex totâ sententiâ. Hinc Fabius lib. VIII. *Translata probari, nisi in contextu orationis, non possunt; quamvis Aristoteles in singulis dictionibus assignet metaphoram à genere, & specie.*

At de cæteris patronymicis ut Robortelii sententiam calculo meo adprobem, hactenus à me impetrare non quivi: & caussam facilè odorantur, quibus pituita non est molesta. Nam *Atrida* latiùs patet, quàm Agamemnon, cùm & Menelao conveniat: *Iliades* communius est, quàm Romulus, cùm & de Remo dicatur. Itaque, quomodo ea, sexcentaque id genus, accipi debeant, ex solo sermonis contextu cognosci potest.

Denique, non si patronymica propria sint, nulla idcirco sit ἀντονομασία, cùm supersint alia multo plurima, in quibus ἀντονομασία esse possit. Quod ut perspicuè dilucescat, age, quæ nostra sit de ἀντονομασίᾳ sententia, penitissimè, imò plenissimè aperiamus.

IV. Quid antonomasia, et quotuplex sit, variaque ejus antonomasiæ exempla, ubi proprio utimur pro communi.

Antonomasia duûm est generum. Nam vel proprium ponitur pro communi: vel commune usurpatur loco proprii. Utrumque hoc genus ad synecdochen pertinet: prius illud ad synecdochen speciei; posterius verò ad synecdochen generis. Nam generis nomine intelligitur, quicquid generalius est: speciei item, quicquid specialius altero. Eoque non tantùm generis synecdoche est, cùm genus accipitur pro specie: sed etiam, cùm species pro individuo sumitur. Item speciei synecdoche fuerit, non modò si species pro genere, sed etiam si individuum loco speciei specialissimæ collocetur. Et sanè Aristoteles ipse aliquando laxè adeò generis * & speciei † appellationem usurpat. Sed si * Lib. 5. Metaphys. c. 28.
id displiceat, possis species synecdoches augere hoc pacto, ut præter synecdochen generis pro specie, & speciei pro genere, quædam etiam sit speciei pro individuo, & individui pro † 1 Poster. Analyt. cap. 19.
specie. Ex iis duo solùm posteriores modi hujus sunt loci. Quibus ut lucem addam, simul ut literarum amantibus gratum faciam, propè per omne me exemplorum genus diffundam. Initium sumam à gentium Diis.

Ita proprium usurpatur pro communi, cùm Clodius ob flagitium ‡ cum sororibus duabus, aut, ut alibi legas, tribus ‡ commissum, *Romanus Jupiter* vocatur à Cicerone *: quoniam Jupiter, ut fabulantur, sororem habeat conjugem. Eodemque modo vocari possit Cajus Caligula, quia, ut in vita ejus auctor est Tranquillus, *cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se* (hoc est, in sinu, tanquam justas uxores) *vicissim collocabat, uxore suprà cubante.* Nec me clam est, metaphoram hic esse, quia *Jupiter* sumitur pro eo, qui Jovis similis sit. Verùm hoc

‡ Cic. pro domo, pro Sextio, in Pisonem, pro Cælio, & Milone.
‡ Vide hoc de controversiola, si tanti, Paullum Manutium in epist. 9. lib. 9.
* Orat. pro domo.

non

non impedit, quo minùs ibidem etiam ἀντονομασία sit, sive συνεκδοχὴ, quia *Jupiter* ponatur pro quovis, qui sororis quoque habeat notitiam. Itidem tum metaphora, tum antonomasia est, cùm quibusvis maritis *Jovis* nomen tribuerunt, blandimenti causâ: uti &, cùm uxores similiter dixere *Junones*: quemadmodum vel Plauti * illud indicium facit:

* Casinâ act. 1. sc. Omnibus rebus.

Eia mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.

Nec abludit, quòd apud eundem † Syra anus Dorippam, Demiphonis uxorem, Junonem appellat, ac Palicompsam meretriculam, quam Demipho amabat, Alcumenam nominat. Sic enim loquitur:

† Mercat. act. 4. sc. 1.

—— I hàc mecum, ut videas simul
Tuam Alcumenam pellicem, Juno mea.

Simile etiam est *Venus* pro quavis amica. Maro Ecl. III.

Parta meæ Veneri sunt munera.

At μετωνυμία est *Venus* pro olere, vel libidine, uti dictum: item pro venustate. Sed etiam ἀντονομασία sit *Venus* pro quovis, pleno Veneris, h.e. venustatis ac gratiarum: quomodo Plutarchus Eunapio dicitur ἡ φιλοσοφίας ἁπάσης Ἀφροδίτη ‡. Item antonomasia, cum metaphora sit *Venus* pro quovis, qui domi suæ sic habitaret, uti Venus Romæ: quomodo L. Crassus Orator à M. Bruto in jurgio dictus *Venus Palatina*: *Venus* quidem, quia, instar Veneris, haberet in atrio suo columnas peregrini marmoris; *Palatina* autem, quia in Palatio habitaret. Auctor Plinius lib. XXXVI. cap. III. Quod si *Musa* etiam nomen, licet novenæ sint, propriis nihilominus est accensendum: hujus etiam loci erit, quòd Palamedes, ob ingenii solertiam, ab Euripide *Musa* appellatur. Item quòd Xenophon à sermonis dulcedine dictus est *Musa Attica* ‡. Imò, ut in vita Oribasii Eunapius refert, nomen hoc tribuebatur omnibus, qui, Athenis nati, eloquentia præcellerent. Unde Anatolius, præfectus prætorio Illyrici, cognomine hoc etiam Milesium Smyrnæum donavit: ut apud eundem legas in Proæresii vita.

‡ Philosophiæ universæ Venus.

‡ Laert. in Xenophonte.

A divinis (sic vocare ea nunc cùm gentilibus liceat) venio ad humana. In quibus ordior à regibus Israëliticis. Prophetæ quemque proborum regum appellabant David; ut Chrysostomus refert in Matthæi cap. XXVII. *. In gentilibus principem sibi locum tempora vindicant heroica. Ab his petitum, quòd Athenienses πηλουργοὺς, sive *figulos*, omnes Προμηθέας ἀπεκάλουν, ἐπισκώπτοντες ἐς τὸν πηλὸν †, ut scribit Lucianus ‡. Atque imitatus eos Iuvenalis sat. IV.

* Tom. 2 homil 58.

† Prometheos appellabant, ad lutum alludentes

‡ Libello πρὸς τὸν εἰπόντα, Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις.

Debetur magnum patina subitusque Prometheus.

Nam sententia est, aliunde figulum esse arcessendum, qui subitò patinam conficiat tanti rhombi capacem.

Similiter idem *Tiresiam* pro cæco dixit sat. XIII.

—— pœnâ gaudebis amarâ
Nominis invisi, tandemque fatebere latus,
Nec surdum, nec Tiresiam quemquam esse Deorum.

‡ Lib. 3. artis Retor.

Orphea quoque eum dixeris, qui in θηροτροφείῳ seu leporario cervos, apros, capreas, cæterasque quadrupedes convocet. Sane servo suo, qui id faceret, Q. Hortensius *Orphei* nomen dederat: ut videre est apud Varronem lib. III. de R. R. cap. XIII. Sed istic, ut proprium sumitur, non ut commune. Huc etiam pertinet, quod (ut scribit Fortunatianus Consultus ‡) *Atratinus * Cælium, pulchellum Jasonem appellat, & Cicero Clodiam †, Palatinam Medeam.* Nempe quia, ut Iason forma sibi Medeam conciliârat; ita Cælius Clodiam: atque ut Medea, domo profuga, Iasonem secuta est; ita Clodia in regionem Palatinam commigrârat, quo, in vicinia habitans, quotidie aspectu Cælii frui posset. Etiam, ob Atrei & Thyestæ scelera *Pelopidas* dicimus pro quibusvis tyrannis: ut cum Cicero è veteri poeta epist. XI. lib. XV. ad Att. ait,

* Ita rectè editum in Pythæanâ, pro quo in Aldina est Atracinus. Atratinus Sempronianorum cognomen. Dio l. 44. Vtis omnium &c.

† Ita rectè emendat Nicolaus Lucensis Epiphyll. lib 9. cap. XI pro quo in vulgatis omnibus est Clodium.

Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

Quem etiam versum respexit epist. XIX. lib. XIV. ad Att. & in illis ad familiares lib. VII. epist. XXVIII. & XXX. utraque ad Curionem. Sed multis imprimis occasionem Homerus dedit. Ut *Achilles* pro forti, quomodo Lucius Sicinius Dentatus dictus *Achilles Romanus* *. Itidem *Nestor* pro prudenti & diserto, *Ulysses* pro vafro, *Tersites* pro deformi, *Irus* pro egenti, ac similia.

* Gellius lib. 2. cap. 11.

A tempore heroico, sive, ut Varro vocat, mythico, venio ad historicum. In quo ab Oriente per meridiem in Græciam, & inde Italiam, iter erit.

Molles dixere *Sardanapalos*, quia talis fuerit ultimus Assyriorum rex, cognomento κροτοκυγηνόλογος †: ut quem ex Ctesia, aliisque, constet nihil non effeminatum totâ fecisse vita, nisi quòd eam spontaneo finierit vivicomburio: quod mortis genus, si non τῶν κολαστηρίων ἐστὶ μέγιστον ‡, ut ait Clemens Alexandrinus; at meritò saltem inter supplicia summa reponitur à Callistrato ‡, & Paullo * Iurisconsultis: quibus assentit Tertullianus, cùm libro ad martyres vivi crematonem vocat *summam ignium pœnam*. Ut mirandum sit non Empedoclem modò; de quo res nota ex Horatio †, Luciano ‡, Laërtio ‡, aliis *; ac Protea, de quo nobis auctores Tertullianus †, Eusebius ‡, Ammianus Marcellinus ‡: verùm & alios quamplurimos, quibus liberum erat mortis arbitrium, hanc inprimis moriendi rationem comprobasse: uti exemplis aliquammultis ostendit Casaubonus lib. XII. Animadvert. in Athen. cap. VII.

† Euseb. Thonos Concolerus.

‡ Pœnarum maxima est.

‡ L. 28. capitalium in pr ff. de pœn.

* Lib. 5. sentent. tit. 17.

† In Arte.

‡ In Icaromenippo.

‡ In Empedocle.

* Tertull. ad martyres &c.

† Ibidem.

‡ In Chronicis.

‡ Lib. 29.

Xerxes quoque nomen aliis accommodatum. Sanè L. Lucullus à Cn. Pompejo dictus est *Xerxes togatus*: idque, ut Vellejus lib. II. ait, *ob objectas moles mari, & receptum suffossis montibus in terras mare.* Quam rem sic enarrat Plinius lib. IX. cap. LIV. *Lucullus, exciso etiam monte, juxta Neapolim, majore impendio, quàm villam ædificaverat, euripum & maria admisit. Quâ de caussâ Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.* Ab aliis sic vocâsse dicitur Tubero Stoicus: Sed potuit à Tuberone id hausisse Pompejus; cui potiùs tribueretur ob summam viri dignitatem.

Molles Orientis Reges sequatur ex Afris strenuus *Annibal*: quod nomen Romanis in usu pro gravi & terribili hoste. Petronius: *Quæ autem hic insidiæ sunt, inquit, aut quis nobis Hannibal navigat?*

Fortem Afrum hîc excipiant è Græcis eruditione inclyti, Homerus, & Plato: quorum nominibus similiter usi veteres. Ita Virgilius est *Plato poëtarum*, ut eum appellavit Alexander Severus *: Plato verò est *Homerus philosophorum*, ut quidem eum à Panætio vocatum scribit Cicero Tuscul. I. Nempe quia Homerus *præcipuus poëtarum*, ut eum laudabat Claudius Iurisconsultus: ἄριστος καὶ θειότατος τῶν ποιητῶν †, ut inquit Socrates in Platonis Ione: Plato verò sit *sublimis apex philosophorum & columen*: ut quidem appellatur ab Arnobio lib. I. Nos justiùs eo elogio Platonis discipulum insigniri putamus, quia Plato, ut omnes scire ait Dionysius Halicarnassensis ‡, ἀπείρους χάριτας φιλοτιμίας περὶ τὴν ἑρμηνείαν, ἢ περὶ τὰ πράγματα ‡. Itidem omnes σοφοὶ καὶ ἐλλόγιμοι * ab Antiphonte Rhamnusio, nobili oratore, dicti Ῥαμνούσιοι, teste Suida: cujus hac de re locum emendant Yvo Villiomarus lib. IV. adversus Titium cap. XXXIX. & Isaacus Casaubonus lib. XV. Animadvers. in Athenæum cap. V. Planeque huic exemplo geminum est, quòd oratoris Pæaniensis nomen attributum eloquentibus: ut cùm Cato, posteaque, ac justiùs, Tullius dictus est *Romanorum Demosthenes*.

* Lampridius.

† Poëtarum optimus & divinissimus.

‡ Libri περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος.

‡ Artificiose magis conjectatus est elocutionem, quàm res.

* Sapientes, eloquentesque viri.

Ex Romanis primas obtinet gentis conditor. Cujus nomine Iulium Cæsarem, propterea quòd Romuli instar dominaretur, Catullus compellat in epigrammatis †. Tullium item sic nominat auctor declamationis in eum Sallustio tributæ: *Oro te*, inquit, *Romule Arpinas.* Nempe quia, se consule, natam esse Romam jactaret. Sic *Tarquinius* pro quovis, qui vim afferat invitæ. Cujus rei exemplum inferiùs adducam. *Curius*, pro homine frugi: ut apud Iuvenalem in novissimo versu ‡ *Roscii*, ut Tullius ‡ refert, vocari solent, qui in arte suâ perfecti forent, quia Roscio comœdo nihil suâ in arte defuerit ad perfectionem. Catonum nobilissima virtus fecit, ut Sentius Augurinus epigrammate in Plinium * dicat:

† Epig. 30.

‡ Sat. 2.

‡ 1. De Orat.

* Apud Plin. l. 4. ep. 27.

Ille

Ille Plinius, ille, quod Catones.

Hoc est, qui eo mihi loco, quo suis temporibus fuere Catones. Quomodo antea dixit, *Unus Plinius est mihi priores*, h. e. instar priorum. Non audiendus Barthius in Adversariis*, ubi legit, *quot Catones!* Sed in illo Sentii *Cato* propriè sumitur. At per antonomasian assignatum id nomen bonis ac prudentibus omnibus: ut in illo, Augusto Cæsari perfamiliari: *Contenti simus hoc Catone* †. Et cùm B. Hieronymus ‡ ait, quendam, seu vero, seu ficto nomine Grunnium Corocottam, intus fuisse Neronem, foris Catonem: quo significat, Grunnium habitudine Catonem quempiam retulisse; at fuisse reapse flagitiosum, & Neronis instar intercutibus madentem vitiis; cujusmodi homines etiam inversos dicimus Silenos; & comparamus cum Ægyptiorum templis ‡. *Mæcenates* vocat Martialis* eos, qui doctis favent, ac eosdem fovent. Nota Cilnii Mæcenatis in eruditos liberalitas. Sed & pro mollibus ac effeminatis *Mæcenates* dixit Juvenalis †. Quippe & discinctus ipse erat, & soluta ejus oratio; qua de re Paterculus ‡, Seneca ‡, Suetonius*, & Macrobius †. *Neronis* quoque nomen aliis aptari solere, indicio est locus ex Hieronymo antè allatus. Qui & ad Furiam de viduitate scribens ait: *Exquisitæ epulæ, regius apparatus Neronis & Sardanapali, nuptias loquebantur.* Domitianus etiam, ob crudelitatem, *Nero* vocabatur, sed, discriminis caussâ, *calvus*. Juvenal. sat. IV.

—— Et calvo serviret Roma Neroni.

Ausonius de XII. Cæs.

Et Titus imperii felix brevitate: secutus
Frater, quem calvum dixit sua Roma Neronem.

Nec virorum duntaxat nomina, sed etiam feminarum, sic accipi videas. Continebo me intra historiam Romanam, quia jamdudum metuo, ne satias exemplorum obrepat. Ita *Tanaquil* usurpatur, pro uxore, quæ marito imperat: ut apud Ausonium epist. XXIII. *Tanaquil tua nesciat istum.* Loquitur de Paullini, Nolæ episcopi, uxore; quæ marito auctor fuisse videtur, ut ex Aquitaniâ, in quâ minùs Christianæ religioni vacare poterat, Nolam se conferret. Itaque respondet Paullinus epist. ad Auson. III. *Nec Tanaquil mihi, sed Lucretia conjux.* Eodemque modo dixit Iuvenalis lib. II.

Consulit ictericâ lento de funere matris,
Ante tamen de te, Tanaquil tua.

Quamquam hic pro quavis uxore ponitur, ut quidem exponit scholiastes. Sed liquidius de illo Sidonii lib. V. epist. VII. *Temperat Lucumonem Tanaquil sua.* Ubi *Tanaquil* est Agrippina; *Lucumo*, Chilpericus. At propriè *Tanaquil*, uxor Tarquinii Prisci; *Lucumo* autem, Tarquinius ipse, quem Lucumonem fuisse dictum, autor est is, seu Victor, seu alius, qui de viris illustribus scripsit: item Macrobius lib. I. Sat. cap. VI. Sic *Lucretia* pro pudicâ, & unius mariti amante. Ut in Paullini loco, quem antè vidimus: item hoc Petronii Arbitri; *Cùm ego proclamarem, gladium strinxit, &, Si Lucretia es, inquit, Tarquinium invenisti.* E Valerii quoque Maximi lib. VIII. cap. III. discimus, pro crimine improbis feminarum moribus *Afraniæ* nomen objici solere, ab Afrania, Licinii Buccionis Senatoris conjuge: quæ ipsa *inverecundè postulans, & magistratum inquietans, caussam dedit edicto*, quod feminas prohibet pro aliis postulare: ut auctor est Ulpianus lib. III. Dig. l. I. de postulando: ubi & ea *improbissima femina* appellatur. Sed corruptè pro *C. Afrania* editum *Carfania*.

* Lib. 25. cap. 21.
† Suetonius in Augusto.
‡ Ad Rusticum de vivendi forma.
‡ Origenes adversus Celsum lib. 3. pag. 124. edit. Gr. Hoeschel.
* Lib. 8. ad Flaccum.
† Sat. 12.
‡ Lib. 2.
‡ Epist. 92. 101. 114. & 120
* In Augusto cap 66.
† Lib. 2. Saturn. cap. 4.

V. Quod alterum sit antonomasiæ genus, illustriaque ejus exempla.

Alterum ἀντονομασίας genus erat, cùm commune accipitur pro proprio: atque hunc solum ἀντονομασίας modum non tantùm agnovit Fabius, quemadmodum antè vidimus; sed & Plutarchus*; ut cui ea definiatur λέξις δι' ἐπιθέτου ἢ συνωνύμου ὄνομα ἴδιον σημαίνουσα †. Quamquam cujusmodi hâc definitione judicium fieri debeat, ex iis perspicuum est, quæ de Fabii distributione suprà dicebamus. Neque est, quòd ipsam ἀντονομασίας, seu *pronominationis* urgeant vocem. Nam, ut suprà quoque monitum nobis, multa nomina non convertuntur cum re, si originem spectes, & quid propriè significent.

* In vita Homeri.
† Dictio, quæ per epithetum, aut consignificationem, nomen proprium significat.

Pertinent autem ad hunc ἀντονομασίας modum, quæ κατ' ἐξοχὴν intelliguntur. Qualium ingens quidem copia est: sed, lassatus prioris generis exemplis, nunc brevior ero, meque continebo intra ea, quæ vel hominum erunt, vel locorum. Ex illis hominum duo nunc ista potissimum occurrunt, poëtæ, & regis; fortasse propter versiculos veteres;

Consules fiant quotannis, & novi proconsules.
Solus aut rex, aut poëta, non quotannis nascitur.

Ita Græci Homerum, Latini Virgilium, *poëtam* vocant; ut cum faventiâ lectitamus apud Iustinianum lib. I. Institutionum. Ita etiam iidem Græci Persarum regem vocant βασιλέα: atque eos, ut puto, imitatus Terentius, cùm in Heautont.* ait: *In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.* Nam Persarum rex sæpe ἁπλῶς vocatus *rex*: qui aliàs cum additione *rex regum* †, & *rex magnus*: quomodo inter alios ‡ & Lucianus appellat oratione περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, item in Toxaride. Non tamen solus Persarum rex eo se, quod jactet, habeat: sed Agamemnonem etiam *regem regum* nuncupat Cicero in epistolis ‡: uti & Seneca in Agamemnone, & Ausonius in Heroum epitaph.

Duobus hisce exemplis subdam aliud, quod personæ quidem sit; sed ubi pariter in considerationem veniat locus. Nimirum, quòd Latini *barbarum* ponunt pro Phrygio. Ut apud Virgilium II. Æn. *barbarico auro*: & in Ciri, *buxus barbara*: item apud Catullum*, *tibia barbara*. Apud veterem poëtam; cujus verba adducit Tullius I. Tuscul. quæst. *Adstante ope barbaricâ.* Factum illud, *& propter inclytam Iliensium nobilitatem, & propter conjunctionem originis Romanæ*: ut Callistrati † verbis utar: qui hisce de caussis ait, iis, *jam antiquitus, & senatusconsultis, & constitutionibus principum, plenissimam immunitatem tributam, ut etiam tutelæ excusationem haberent.*

Nunc videamus de illis, quæ tantummodo locum significent. Ita Roma dicebatur *urbs*: quod multis testibus probat vir variæ admodum lectionis, Savaro, ad Sidonii lib. I. epist. VI. Metuo, ne quis dicat, rem esse vulgatissimam. Quare tantùm ponam illud è glossis vett. à Savarone neglectum: *Urbs*, μόνη Ῥώμη. Interdum autem apponebatur epitheton *magna*. Ut apud Tibullum ‡:

Te canit agricola è magnâ cùm venerit urbe.

Item*:

—— Hic magna jam locus urbis erit.

At vetus oppidum Palatinum, quam *Romam quadratam* appellat Ennius †, κατ' ἐξοχὴν *oppidum* vocabatur. Quomodo Varronem eo esse nomine usum, ostendit Iosephus Scaliger in Conjectaneis. Postquam autem Constantinopolis *nova Roma* dici cœpta (νέαν Ῥώμην ‡, καὶ βασιλίδα πόλιν, etiam appellat Zonoras) Urbis nomine Constantinopolis quoque ἁπλῶς cœpit vocari: quod ex multis imperatorum constitutionibus, tam in Theodosiano, quam Iustinianæo codice, perspicuum est. Eodem modo Alexandria nominata πόλις, & cives ejus πολῖται, teste Stephano de urbibus, vel potiùs Hermolao Byzantino, cujus παρεμβολὰς, sive excerpta, è Stephani ἐθνικοῖς solùm habemus. Sed & Troja Homero simpliciter πόλις dicitur, unde eidem Ulysses πτολίπορθος vocatur, οὐχ ὡς πολλῶν πόλεων πορθητὴς (τοῦτο γὰρ μᾶλλον τῷ Ἀχιλλεῖ πρέπει) ἀλλ' ὡς πορθητὴς διὰ τοῦ δουρείου ἵππου τῆς ἰδίως οὕτω λεγομένης πόλεως, ἤτοι τῆς Τροίας: quemadmodum scribit Eustathius in Iliad. β. Itaque, ut ante nos Victorius ‡, ac Brodæus*, observarunt; non Cicero, sed Budæus fallitur, cui Cicero ‡ ineptè ad Plancum visus scribere, solum Ulyssem ab Homero vocari πτολίπορθον, quòd eo elogio (nisi omnes nos libri fallunt) Achilles quoque ornetur Iliad.

* Act. 1. sc. 1.
† 1. Esdræ 7. Strabo l. 15. Ammianus lib 17.
‡ Isocrates in Panegyrico. Dio de Regno, Plutarch. in Apophth. Suidas in Βασιλεύς.
‡ Ad familiares epist. 14. lib. 9.
* Carmine de nuptiis Pelei & Thet.
† L. 17. parag. 1. D de excusationibus.
‡ Lib. 1. el. 7.
* Lib. 2. el. 5.
† Annal. l. 2. apud Festum in Quadrata.
‡ Novam Romam, & urbem regiam.
‡ Lib. 16. Var. Lect. cap. 22.
* Annotat. in Calabrum.
† Lib. 10. epist. ad famil.

Iliad. ο, φ, ω: unde Sillius: *Priami regnorum eversor Achilles.* Verùm hæc quidem Budæi caussam non juvant; quia, ut ex Eustathio cognoscimus, aliâ longè ratione Achilles, aliâ verò Ulysses, appellatus fuit urbicapus, ut cum Plauto* loquar. Et certe id nisi esset, cum Tullio etiam Strabo errasse videri posset, qui lib. I. ait, Ulyssem ab Homero ἀεὶ λέγεσθαι πτολίπορθον. Hoc fusiùs explicare visum, quia & in eo nonnihil se torsit Ptolomæus Flavius cap. XLIII. neque nunc desunt, qui id putent μνημονικὸν esse Ciceronis ἁμάρτημα; cujusmodi quædam Politianus profert Miscell. cap. LIII. Athenæ quoque, ex multorum sententia, eodem modo dicta ἄστυ, ac cives ejus ἀστοὶ, ἢ ἀστικοί: ut cùm in palliatâ Terentius comœdia † ait, *An in astu venit?* Ac similiter loquuntur poeta vetus apud Ciceronem, Nepos in Themistocle, & alii. Verùm id non tam κατ' ἐξοχὴν, sive per synecdochen speciei, fieri videtur; quàm per synecdochen partis materialis. Siquidem, ut Germanus Valens liquido tribus evincit Aristotelis, ac uno item Homeri loco ‡: Athenæ in duas divisæ erant partes; urbem, quæ dicta ἄστυ, & portum, qui πειραιεὺς vocatus: eas autem unus complectebatur ambitus; sed ita, ut plebei & δημοκρατίας fautores, in regione Pyræei agerent; elegantiores nobilioresque astu incolerent; quod τὴν ἄνω πόλιν ⸸ nuncupat Thucydides lib. II. ubi describit pestilentiam. A potiori igitur parte, & ad portus discrimen, ἄστυ, & ἀστικὸς nominabant.

* Milite glorioso, act. 4. sc. 2.
† Eunuch. act. 5. sc. 6.
‡ Comm. in Eclog. 1. & in Paralipomenis.
⸸ Superiorem urbis partem.

Κατ' ἐξοχὴν quoque apud Græcos πρυτανεῖον vocatur, quod Athenis erat; quamvis propriè πρυτανεῖον sit, ubicunque Vesta colebatur. Dicebatur enim quasi πυρὸς ταμεῖον, quia ignis Vestæ, qui nihil aliud erat, quàm lucerna semper ardens, in ejus templo custodiebatur, ne scilicet defectu olei exstingueretur. At in omnibus Græciæ civitatibus Vesta culta; unde & legimus prytaneum Tarentinorum, Corinthiorum, Rhodiorum, Mytilenæorum, Eleorum, aliorumque multorum; uti ostendit Casaubonus lib. XV. Animadv. in Athenæum cap. XIX. Et hæc de antonomasiâ.

VI. Quid rhetores ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΛΟΓΟΥ appellent, et quomodo quis se citra invidiam laudaverit; item, an Cicero, ita uti scripsit, habuerit orationes suas.

Sequitur κοινότης λόγου*, quâ, ut ex Hermogene † dicimus, proprias laudes cum aliis communicamus, aut peccatum aliorum communicamus nobiscum, aut virtutem quorundam communicamus cum omnibus. Primum illud facit, ne ingrata & odiosa sit rerum à nobis gestarum commemoratio. Alterum efficit, ne animus auditorum abalienetur, cùm reprehendi se audiunt. Tertium conciliat auditores, si se quoque in gloriæ societatem venire illi intelligant, qui tum fortasse nondum erant. Itaque, si quid malè factum ab iis, apud quos dicimus, non dicemus, *vos fecistis*; at, *nos fecimus*. Cui vicinus & alter modus, ut, ad offensionem vitandam, aliis loquendo, alios culpemus, mutatis scilicet personis; idque Homerici Ulyssis exemplo, qui, siquid in rege reprehendendum, id culpat in populo; si in populo, id reprehendit in rege: quo de artificio pretium operæ est adire Dionysium Halicarnass. tractatu secundo περὶ ἐσχηματισμένων. At quod ipse quis bene fecit, non se fecisse dicet; sed vel inquiet, *vos fecistis*, vel, *nos fecimus*. Siquid etiam à majoribus eorum factum sit, apud quos dicitur, aut quibusdam eorum, qui adsunt; tum, *vos fecistis*, dicendum. Et hæc de tribus κοινότητος modis. Quorum primus autem mihi vellit, ut nonnulla subdam eis gemina, ac ejusdem planè monetæ.

* Sermonis communicatio.
† Περὶ μεθόδου δεινότητος.

Siquidem, apud eundem Hermogenem, sunt & duo alii modi, quibus docet oratorem, non minùs, quam primo κοινότητος modo, uti, ad laudandum se citra suspicionem. Unus est προσποίησις τῆς ἀνάγκης, *simulatio necessitatis*; ut, cum Demosthenes pro coronâ petit veniam, quòd ab adversario coactus toties de se ipso dicat. Alter est ἐναλλαγὴ τῶν προσώπων, *personæ commutatio*; velut cùm idem ad Æschinem convertit orationem, ut vexare velle inimicum, non exprobrare merita sua Atheniensibus, videatur. Plura vide apud ipsum Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος.

Imò & quartus est modus apud Aristotelem. Is enim III. Rhet. docet, oratorem sine auditorum molestiâ semet laudare posse, si ea, quæ commemorat, non ab ipso, sed ab alio, dici videantur.

Quin neque me pertinacem habiturus est obstrigilatorem, qui quinctum sextumque modum, atque adeò plures etiam, superioribus subdat. Siquidem Tullius facta sua relaturus, nunc gratias agit senatui pro diligenti corporis sui custodiâ; nunc conqueritur de malevolorum invidiâ, nunc aliis quoque, atque aliis modis, offensionem vitat. Nam nulla penè Tullii oratio est, in quâ non meminerit gestorum à se in consulatu suo; adeò ut summus vir etiam ab hominibus modestis leniter leviterque culpetur, tanquam nimius laudum suarum buccinator. Verùm etsi non ignota est mihi Ciceronis ambitio; non tamen verisimile fit, toties virum prudentissimum eadem apud eosdem, quæque neminem laterent, jactare solitum esse. Neque enim ignorabat id, quod verissimè à Plinio* scriptum est, *si aliena quoque laudes parùm æquis auribus accipi solent, quam difficile sit obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis, disserentis.* Quare potiùs arbitror, hæc sæpe præterita fuisse à Cicerone, cum caussam ageret; postea autem adjecta esse ab eo, quò ad posterorum memoriam pervenirent. Siquidem Ciceroni moris fuit, primò commentarios caussarum suarum conficere, inde caussam agere, ac postremò orationes diligentiùs scribere. Certè orationes pro Scauro, ac Plancio, alio tempore à Cicerone habitas esse, alio autem absolutas, cognoscimus ex ultimâ libri secundi, & primâ libri tertii epistolâ. Notum quoque, aliam fuisse orationem, quam pro Milone dixit, quæ Quinctiliani & Asconii tempore etiamnum extabat; aliam, quam postea scripsit, ac quam nunc habemus. Quòd si oratio ejus aliqua similiter fere prodiret, ac habita esset, id tanquam rarum ac insolens planè, dignum videbatur, quod literis traderetur. Uti factum à Nepote, qui operæ putavit, illud posteris referre, ut pro C. Cornelio vix quicquam aliter edidisset Tullius, quam dixisset. Testis hujusce rei B. Hieronymus, epistolâ † ad Pammachium, quâ adversus Joannem Hierosolymitanum disserit. *Frustra*, inquit, *sufficimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsente, iisdem penè verbis, quibus edita est, eam pro Cornelio, seditioso tribuno, defensionem peroratam.*

* Lib. 1. epist. 8.
† Epist. 61.

Verùm κοινότητος occasione ad ea quoque me progressus sermo, quæ propriè alius sunt loci. Quare à diverticulo hoc ad synecdoches species versoriam capiamus, paucisque agamus de syllepsi.

VII. De syllepsi oratoria.

Est autem rhetoribus σύλληψις, cùm vox anceps usurpatur communiter; sive, cùm verbo ambiguo res unà plures significantur. Quod inprimis in comparativis fieri solet. Ut in illo Homeri de ira †, ac alibi ‡ de Nestoris oratione, γλυκίων * μέλιτος. Nec non hoc Maronis Ecl. VII.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ.

Nam γλυκίων, & *dulcior*, de melle propriè; de ira, & oratione, & Galateâ, impropriè sumuntur. Sic eâdem eclogâ:

Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.

Ac mox:

—— Et somno mollior herba.

Simile etiam est illud Plauti Epidico †: *Versutiores, quàm rota figularis.* Ubi *versutus* tum propriè de rotâ, tum meta-

† Il. σ.
‡ Il. α.
* Melle dulcior.
† Act. 3. sc. 2.

metaphoricè de Epidico servo accipitur. Quamquam vix puto *versutus* de rotâ dici posse. Interim negari nequit, propriè rotam *verti*: à vertendo autem *versutus*. Atque hoc suffecit Comico, ut voce eâ luderet.

Sæpe verò σύλληψις etiam extra comparativos invenitur. Ut apud eundem * Mostellariâ, tum ludificantium, tum funebres ludi, unâ intelliguntur voce:

* Act. 2. sc. 1.

Ludos ego hodie vivo præsenti hic seni

Faciam, quod † credo mortuo nunquam fore.

† Janus Guilielmius quos legit.

Neque enim in mediocrium, sed tantùm illustrium virorum funeribus, ludi exhibebantur gladiatorii. Geminum planè illud Sosiæ Amphitryone ‡:

‡ Act. 1. sc. 1.

Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet.

Vivo fit, quod numquam quisquam mortuo faciet mihi.

Alia enim ratio est Mercurii, qui, quòd se Sosiæ in vultum converterat, ejus imago dicitur: alia item ratio est imaginum, quæ in clarorum virorum funeribus præferebantur. Quâ de consuetudine multa cùm Sigonius *, & Lipsius †, tum duo clarissimi, ac doctissimi amici mei, Meursius ‡, & Kirchmannus *. Lucretius lib. v:

* De antiquo jure Italiæ l. 2. cap. 20.
† Elect. l. 1. cap. 20
‡ De Funere c. 20.
* De Funer. Rom. lib. 2. cap. 7.

Nam foveâ atque igni prius est venarier ortum,

Quàm sepire plagis saltum, canibusque ciere.

Siquidem propriè sumitur *saltus*, cùm dicit, eum plagis sepiri seu cingi: μετωνυμικῶς autem pro feris eo contentis accipitur, cùm ait, *saltum cieri*, sive commoveri canibus. Leve hoc. Quis neget? Attamen id si observâsset Rob. Titius, numquam locum hunc sollicitare aggressus esset. Nunc scholiis in duodecimum Syriados Petri Angelii Bargæi legendum contendit, *canibusque viere*: quam lectionem non modò spernunt codices omnes tum calamo exarati, tum prælo excusi; verùm neque admittunt septa ac pomœria sermonis Latini. Nam *viere*, unde *vimina*, non *cingere* est, quod Titius scribit; qui geminum huic Lucretiano esse putat illud Maronis, —— *Saltusque indagine cingunt*: verùm *alligare*, ut interpretatur Festus: seu *vincire* & *inflectere*, ut explicat Nonius. Quomodo vetus scriptor † ait, *Viere Veneream coronam.*

† Apud auctorem incertum Censorino adnexum, cap. 14. ex recensione Carrionis.

Similis quoque syllepsis est in hoc Ciceronis pro Roscio Amerino: *Eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum*; ubi *sectores* sunt tum illi, qui secant, tum qui bona emtitia sectantur, οἱ ἀγοράζοντες τὴν οὐσίαν, ut exponunt Glossæ. Monent idem Festus, & Asconius. Petronius Arbiter: *Vides illum, qui obsonium carpit? Carpus vocatur. Itaque, quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo, & vocat, & imperat* Ausonius in profess. Burdigal. de Attio Paterâ Rhetore: *Vini cibique abstemius.* Neque sacra pagina σύλληψιν nescit: inprimis in comparatione. Proverb. cap. v. vers. 3. 4: *Favus enim stillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara, quasi absinthium, & acuta, quasi gladius anceps.* Interdum verò & extra comparationem. Quomodo Joh. xii. 32. legimus: *Si sublatus fuero è terra, omnes traham ad me ipsum.* Quo loco Christus planè videtur linguâ Syriacâ usurpâsse vocem homonymam *rom*, quæ utrumque significat, & tolli in sublime, h. e. in crucem, & tolli è medio, nempe ex hominibus in cœlos. Nam de mortis genere locutum esse Christum, clarè ait Euangelista: aliter verò accepisse Judæos, satis liquet ex iis, quæ idem mox subjungit. Atque hæc de Syllepsi. Quam Synecdochæ subjecimus, nomine quidem moniti, (nam tam σύλληψις, quàm συνεκδοχὴ significat *comprehensionem*) sed inprimis eo compulsi, quòd ut in synecdoche nomine unius partis, puta capitis, vel animæ, partes alias complectimur: ita hic voce ad unum notandum institutâ plures ejus significationes comprehendimus. Sunt enim plura significata, quasi partes formales vocis: quia vox, quà sensu percipitur, hoc est, quatenus auditur, vel scribitur, sit totum materiale; id verò, quod intelligitur, hoc est, significatio, sit vocis forma, & quasi anima. Nec negare possumus, cùm loquamur, ut intelligamur, sermonis hunc finem propriè esse, ut unum, ac certum quid designet. Nam, ut philosophus * ait, πᾶν τὸ κατὰ ἀρχὰς λεγόμενον ἀσαφές †, &, ut idem inquit ‡, τὸ μὴ ἓν σημαίνειν οὐδὲν σημαίνειν ἐστὶν *. Atqui in syllepsi non unum significamus, sed vocem ambiguam utrâque significatione accipimus: quod non fit ex usu communi, sed lusu ingenii, ut non tam vocis sit usio, quàm abusio: quo respectu fortasse ad κατάχρησιν etiam referre possis: significatione ejus vocis paullùm extensâ.

* Lib. 1. de cœlo. c. 11. cont. 110. & l. 6. Top. cap. 2.
† Quicquid variè sumitur, obscurum est.
‡ 3. Met. cap. 4.
* Non significare unum quid, certum est, nihil significare.

VIII. De iis, quæ κατὰ λιτότητα efferuntur.

Præterea ad synecdochen partis etiam pertinet, quæ à rhetorum vulgo vocatur *liptotes*, quasi ubi aliquid ἐλλειπτικῶς dicatur. Sed λειπότης Græcum non est: eoque vel *leptotes* dicendum, quomodo Athenæo λεπτότης τοῦ σώματος, est *corporis exilitas*: vel potiùs, λιτότης, quod *tenuitatem* notat. Quæ appellatio satis idonea videtur, quia in tropo hoc res magna extenuatur verbis. Fit enim λιτότης, cùm negatione contrarii plus significamus, quàm dicimus. Ut in Eclogis:

Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta?

hoc est, amore complecteris. ii. Georg.

Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.

Id est, strenuissima. iii. Georg.

Nec mihi displiceat maculis insignis & albo.

hoc est, valde placeat, ut & Servius enarrat. Horatius i. Epistol.

Non invisa feres pueris munuscula parvis.

hoc est, acceptissima. Eidem in odis † Pythagoras dicitur.

† Lib. 1. od. 28.

—— non sordidus auctor

Naturæ, verique:

idque exemplo Herodoti in Melpomene, ubi idem vocatur ὁ οὐκ ἀσθενέστατος σοφιστὴς ‡. Atqui (ut aliorum nunc elogia omittam) Flavio Josepho ‡ dicitur Pythagoras, σοφίᾳ *, καὶ τῷ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ, πάντων ὑπειλημμένος διενεγκεῖν τῶν φιλοσοφησάντων. Ciceroni, in Bruto, Cotta prius dicitur *summus orator*, postea *orator minimè ineptus*. Eidem Varro, epistolâ ad Brutum, *summa industria vir* vocatur, quem antea dixerat, *non sine industriâ versari in studiis*. Talium ingentem sylvam ex optimis scriptoribus collegêre, Isaacus Casaubonus notis in fragmenta Polybii, & Joannes Rualdus commentarii de vitâ Plutarchi capite ultimo. Ac Casaubono quidem propositum est, illud docere, cùm Livius † Polybium vocat *auctorem non spernendum*, dicere voluisse *planè præstantem*. Rualdus autem in eo est, ut ostendat, cùm Plutarchus ab Eusebio ‡ accenseatur philosophis κλέος οὐ μικρὸν φιλοσοφίας παρ' Ἕλλησιν ἀπενηνεγμένοις *, id ita accipi debere, quasi dixisset, maximam apud Græcos fuisse gloriam adeptum. Quæ si in mentem venissent aut Achilli Statio, aut Fulvio Ursino, non putassent, vel Pythagoram ab Horatio malignè laudari, vel à Livio Polybium, quem passim ad verbum expressisset. Valde etiam hac in re offendit Caspar Barthius, cui non satisfacit Ovidii illud lib. v. Met.

‡ Non infimus ex sapientiæ doctoribus.
‡ Lib. 1. contra Apionem.
* Sapientiâ & erga numen pietate, quicquid philosophati sunt, antecellere existimatur.
† Lib. 30.
‡ Instit. lib. 3. Præparationis Euangel.
* Non exiguam in philosophiâ gloriam apud Græcos consecutis.

—— De mille sagittis

Unam seposuit; sed quâ nec acutior ulla,

Nec minùs incerta est, nec quæ magis audiat arcum.

Audiamus, quomodo hic, adversus ingeniosissimum poëtam disserendo †, planè ingenio suo abutatur: *Sanè*, inquit, *incautè videtur certissimam rem minus incertam alius nuncupâsse, cùm hoc ipso etiam eidem aliquam certitudinem demat, incertitudinem contrà affingat. Non enim potest fieri per rerum naturam, ut res minus aliis talis, sit tamen talis, quoniam cæteræ dicantur magis tales esse. Neque demit vitium rei, minus vitiosam esse cæteris, quin vitiosarum numero & ipsa jure optimo adscribatur. Jam quanti putas, mille cæteras sepositas fuisse hâc vitiosiores, quæ certissima esse dici debebat, & tamen*

† Lib. 58. Advers. cap. 9.

men incerta perhibetur? Satis liquet, qui sic scribit, (atque idem multa alia in hanc mentem subdit, quæ sine tædio legi non possunt) eum Ovidii verba propriè accepisse; cùm λιτότητα esse satis arguat, quòd poëta ipse continuò addit, nullam esse sagittam, quæ magis arcum audiat; quod idem est, ac si dixisset, nullam esse certiorem. Proinde cùm ait, nullam esse minùs incertam, idem est, ac, esse eam certissimam: quomodo ocellus ille urbium Græcarum Sparta (cujus de laudibus penè satius sit tacere, quàm nimis pauca dicere) Herodoto ipsi libro VII. vocatur πόλις * οὔτ' ἐλαχίστη, οὔτ' ἀσθενεστάτη. Scilicet dicere illud Herodotus voluit, fuisse quidem Spartam oppidum nec magnitudine insigne, nec viribus pollens: attamen hoc commune habuisse cum pluribus oppidis, quia non defuerint alia, quæ præferre neutiquam posses. Et ut de sacro etiam fonte exemplum adferam, scilicet Euangelista, ‡ cùm Bethlehem vocat οὐδαμῶς † ἐλαχίστην, idque præcipuè quoniam ‡ ἡγεμόνων ‡ produxisset: non aliud dicere in animo habuit, quàm sonare videntur verba. Quæ profectò longè aliter accepit Prudentius, ut qui sic hanc rem expresserit *:

O sola magnarum urbium
Major Bethlem: cui contigit
Ducem salutis cælitus
Incorporatum gignere.

Vulgò in definitione λιτότητος adjungunt, fieri eam *modestiæ gratiâ*, sive *arrogantiæ vitandæ caussâ*. Sed id perpetuum non est: aut certè locum non habet in multis exemplis, in quibus λιτότητα Servius agnoscit. Uti neque in illo Juvenalis sat. XV, de Pythagora:

——*cunctis animalibus abstinuit qui*
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen.

Ubi vetus interpres monet, *non indulsit*, κατ' ἀντιστροφὴν (ita vocat eam, quæ aliis est λιτότης) accipi pro *abstinuit: quippe qui & legumina timeret edere.* Quòd sanè aliquanto gravius est, quàm *non indulgere ventri.*

Neque semper λιτότης est, quoties per negationem significatur contrarium; sed necesse est, ut plus significet negatio, quàm affirmatio. Nam, ut rectè docet Hermogenes lib. περὶ μεθόδου δεινότητος †, negatio contrarii interdum æquè, interdum minùs, interdum plus valet.

Ἰσοδυναμεῖ ‡, cùm Xenophon * inquit, Θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν. *Quod enim sacra faceret, perspicuum erat: & quòd uteretur divinatione, non erat obscurum.*

Minus eâ significat, cùm Nausica apud Homerum † Ulyssi ait:

Ξεῖν', ἐπεὶ οὔτε κακῷ οὔτ' ἄφρονι φωτὶ ἔοικας.
O hospes, quoniam haut ignavo, aut desipienti
Es similis.

Nam quia Ulyssem haut nôrat, satis visum sapienti feminæ si ab eo removeret vitium, etsi prudentiam, aut probitatem, non tribueret.

Plùs valet in illo Homeri Iliad. O :

—— Ἔγνω μιν ἀφαυρότατος βαλ' Ἀχαιῶν:
—— *Haut Graiûm minimus quia læserat illum.*

Sermo enim est de Ajace, quem inducit Martis instar incedentem, totique Trojanorum exercitui formidabilem, ipsi etiam Hectori, quem & ab eo vulneratum esse refert. Ut omnino, οὐκ ἀφαυρότατος *, æquè valeat, ac † Ἀχαιῶν φέρτατος ‡, quomodo idem alibi vocatur: nempe * μετ' ἀμύμονα Πηλεΐωνα, ut ipse restringit † poëta.

Etiam tribus hisce modis Latini negatione utuntur: ut ostendit Alciatus lib. V. Παρέργων Juris cap. XVII.

Tantundem valet negatio in illo Ovidii I. Met.

Omnia pontus erant, deerant quoque litora Ponto.

Minùs, ex Alciati mente, signat in illo Plauti Epidico ‡:

Neque malo homini, neque benigno, tuo dedit Stratippocli.

Ubi satis visum, si removeret à Stratippocle, tùm malitiam, tum prodigalitatem; etsi virtutem, & frugalitatem,

* Urbs nec minima, nec præ ceteris infirmissima.
‡ Matth. 2. 6.
† Neutiquam minimam.
‡ Hominum ducem.
* In hymno Epiphaniæ.
† Cap. ult.
‡ Tantundem valet.
* In primo ἀπομνημονευμ.
† Odyss 3.
‡ vers. 11.
* Non infirmissimus.
† Il. n.
‡ Græcorum fortissimus.
* Post inculpatum Achillem.
† Il. ζ.
‡ Act. 5. sc. 2.

non tribueret. Nam *benignus*, & *frugi*, opponuntur. Ut in Truculento *.

—— *Benignusne, an bona frugi sies.*

Minùs etiam signat in Ulpiani † illo: *Scientiam hic accipimus, quæ habet & voluntatem.* Nec enim necesse est aliquem velle: sed satis est non nolle.

Amplius notat in hoc Maronis ‡:

Nec sum adeo informis.

Ubi sic Servius: *Verecundè suam commemorat pulchritudinem. Sic Cicero in Caliana: Ut eum pœniteat non deformem esse natum. Nam pulcherrimum voluit dicere.* Longeque idem apertiùs, cùm Servius Sulpicius, certiorem facturus Tullium de interfecto M. Marcello, his verbis epistolam suam orditur *: *Etsi scio non jucundissimum me nuncium vobis allaturum.* Hic aliquis cùm Barthio colligat, fuisse eum nuncium Ciceroni sanè jucundum, utcunque alii esse possint jucundiores. At quàm hæc inepta sint, atque absurda, nemo non videt, qui sciat, Marcellum fuisse optimatum partium, Ciceroni unicè carum, qui ei à Cæsare reditum impetrârat: ut non potuerit non Tullius magnopere ob amici tanti casum animo excruciari.

Ex hisce autem tribus modis postremus tantùm constituit λιτότητα: de quâ hæc fusiùs prosequi visum fuit, nequid hominibus etiam eruditissimis porrò sub ancipiti hærere possit.

IX. De iis, quæ per ΕΥΦΗΜΙΣΜΟ'Ν dicuntur.

Nunc quò tandem ad exordium caput hoc adducamus, accedendum ad εὐφημισμόν: quæ postrema erat inter memoratas superiùs troporum primariorum species. Est autem εὐφημισμὸς, figura res odiosas ingratasque designans nominibus non ingratis. Eam non malè referas ad εἰρωνείαν. Si tamen vocum ipsarum significationem potiùs, quàm qualitatem, spectemus; non omnis εὐφημισμὸς contineat ironiam. Nam interdum per εὐφημισμὸν contrarium intelligitur; interdum verò res ingrata non contrario, sed solùm diverso significatur nomine. Utriusque generis dabo exemplum. Prioris notæ εὐφημισμός est, cùm Pontus, qui ob accolarum sævitiam ἄξενος †, h. e. *inhospitalis*, ab antiquis vocabatur, εὔξεινος nominatur; quod per εὐφημισμὸν factum esse, scribit Eustathius comment. in Dionysii περιήγησιν, ac Lucianus quoque innuit in Toxaride. Ammianus Marcellinus ‡ de eodem: *A contrario*, inquit, *per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.* Hinc lucem fœnerat illud Nasonis *:

Dum me terrarum pars penè novissima ponti
Euxinus falsò nomine dictus habet.

Et hoc ejusdem †:

Quem tenet Euxini mendax cognomine litus.

Hujuscemodi εὐφημισμὸν nemo esse εἰρωνικὸν negârit, nisi simul convellere velit definitionem ironiæ suprà adductam.

Alterius verò generis est, cùm is, qui ex Victoriis aureis pecuniam in usum belli conflari volebat, quia & contumeliosum ergà Deam, & mali apud populum ominis fuisset, si petiisset, ut ipsius Victoriæ constringerentur simulachra, atque ex iis cuderetur pecunia in usum bellicum: non quidem hoc dixit, sed aliud, ex quo, per μετωνυμίαν finis, id quod ad finem destinatum erat, intelligi poterat. Quippe, ut Demetrius, & Fabius ‡ scribunt, *utendum* dixit *Victoriis*; quasi eas putaret belli socias adsciri oportere. Inter proprium hîc, & improprium, non contrarietas est, verùm conjunctio: sed improprium proprio præfertur, quia illud rem exprimit, quatenus est grata, hoc, quatenus ingrata. Hujusmodi igitur εὐφημισμοὶ nullam habent ironiam, si spectemus solam vocum earum significationem, quæ commutantur. Possumus tamen talia quoque ad ironiam referre, si qualitatem consideremus, quatenus unum auditu gratum & jucundum est, alterum ingratum atque odiosum: quæ pugnan-

* Act. 1. sc. 1.
† L. 1. §. scientiam. De trib.
‡ Ecl. 2.
* Epist. 12. lib. 4. inter Ciceronianas.
† Ovid. l. 4. Trist. eleg. 4.
‡ Lib 22.
* Lib. 3. Trist. el. 13.
† Lib. 5. Trist. el. 10.
‡ Lib. 9. cap. 2.

pugnantia sunt. Atque hoc magis liquebit, si distinctè videamus, quibus in rebus εὐφημισμῷ veteres usi consueverint.

Sunt autem ea quatuor inprimis generum. In quibus ipsis princeps locus sacris debetur: ubi religio plane erat, verbis uti malè nominatis, ut loquitur Horatius*, hoc est, ut Græci dicerent, ὀνόμασι δυσωνύμοις. Quibus prolatis, vitiari sacra credebant: unde Tibullus†:

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras:
Quisquis ades, linguâ, vir, mulierque, fave.

Et Ovidius 1. Fast.

Prospera lux oritur; linguisque, animisque favete.
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Itaque cùm augurium aliquod felix fuisset, sed alterum priori vitium faceret; illud quidem, quod prosperum foret, ita uti erat, appellabant; posterius verò, *alterum* potiùs, quàm *infelix*, dixere; quæ μετωνυμία est subjecti, quia alteri illi augurio accidit, ut sit infelix. Festus: *Alter & pro non bono ponitur: ut in auguriis altera cùm appellatur avis, quæ utique prospera non est. Sic alter nonnunquam pro adverso dicitur, & malo.* Sanè & Pindaro‡ dicitur δαίμων ἕτερος, qui Catullo⸸ *Deus non bene advocatus.* Ad sacra etiam pertinent voces hæ, *magmentum, mactus, mactare, adolere:* in quibus itidem per metonymiam fit εὐφημισμός. Quod manifestius erit, si priùs nativam eorum significationem consideraverimus. Propriè enim *magmentum* (quod in Arnobio, & vett. inscript. legitur) est majus augmentum unde *magmentaria* dicebantur *vasa*, quibus magmenta, & exta sacra imposita, aræ inferebantur. Gloss. *magmentarium*, ἐφ' ᾧ τὰ σπλάγχνα ἀναπεθέντα τοῖς βωμοῖς προσφέρεται. Arnobium hâc voce usum, existimat Turnebus Adversariorum lib. XXII. cap. VI. Itidem *mactus* est magis auctus, ac *mactare* item est magis auctare; unde idem Arnobius, Ecclesiasticorum scriptorum Varro, lib. VII. adversus gentes: *Etenim*, inquit, *si honos auget, ejusque accumulat dignitatem, cui fuerit attributus; sequitur, ut auctior Deus fiat ab homine, à quo fuerit munere & honoris collatione donatus: atque ita perducitur res eò, ut inferior Deus sit, qui honoribus mactatur humanis: homo verò sublimior, qui auget potentiam numinis.* Atque istiusmodi quidem propria est ejusce vocis acceptio: sed κατ' εὐφημισμὸν *mactare* accipi cœptum pro *interficere*, ut docent Servius*, & Porphyrio†: in cujus veteri quodam codice, ut Cartio testatur‡, extat illustris hic Varronis de eapse re locus è secundo de moribus pop. Rom. *Mactare*, inquit, *verbum est sacrorum κατ' εὐφημισμὸν dictum, quasi magis augere, ut adolere: unde & magmentum, quasi majus augmentum. Nam hostia tanguntur molâ salsâ, & tum immolata dicuntur: cùm verò icta sunt, & aliquid ex illis in aram datum est, mactata dicuntur per laudationem, itemque boni ominis significationem: eo, cùm illis mola salsa imponitur, dicitur, Macte esto.* E quibus Varronis verbis, præter cætera, cognoscere est, discrimen inter *immolare*, & *mactare*.

Nec abs re est, quod inibi Varro, ut *mactare*, ita & *adolere*, dici ait per laudationem, sive boni ominis significationem. Siquidem *adolere*, & *adolescere*, propriè est *crescere*⸸, sed quia malè nominatis vocibus in sacris abstinebant; usurpari cœpit pro *cremare*, idque per μετωνυμίαν; quia nempe victimæ, & altare, verbenis, vino, & extis crescerent atque augerentur; unde Plautus Mercatore*:

—— *Aliquid cedo,*
Qui hanc vicini nostri aram augeam, Syra.
Da sanè hanc virgam lauri.

Vide Festum, Nonium, & Servium in illud Maronis quarto Georg.

Panchæis adolescunt ignibus aræ.

Neque hoc εὐφημισμοῦ genus in sacris neglexere Hebræi. Nam quia nihil æquè horribile est, ac auditu grave, quàm ut homo dicatur Deo ipsi maledixisse, eò εὐφημισμῷ κατ' ἀντίφρασιν *benedicere* usurpabant pro *maledicere*. Ut 1. Reg. XXI. 10. *Benedixisti Deo, & regi.* Et Jobi 1. 5. *Fortasse peccaverunt filii mei, & benedixerunt Deo in cordibus suis.*

Post sacra vix aliud erat, in quo æquè gauderent εὐφημισμῷ, quàm si mentio esset facienda mortis, quâ nihil hominibus tristius accidere solet. Itaque nunc per metaphoram id declinabant, nunc per synecdochen, nunc per metonymiam.

Μεταφορὰ certè est, cùm pro morte dicebant *abitionem*, & *abiisse* pro mortuum esse; ut & Festus testatum facit, & liquidò indicat ille Tertulliani locus lib. de testimonio animæ cap. IV. quem & antea* adduximus: *Atquin hoc quoque (resurrectionem intelligit) ab animâ prædicatur. Nam si de aliquo jampridem defuncto, tanquam vivo, quis requirat; præ manu occurrit dicere, ABIIT JAM, ET REVERTI DEBET.* Sanè sic eundi, & abeundi verbo utitur Lucretius, ut ostendit Palmerius in Spicilegio. Item Plinii est lib. 11. epist. 1. *Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam, quos recusavit.* Simileque est *recessit*, pro eodem, in veteri inscriptione†: RECESSIT SUB VIIII. KAL. AUGUSTAS P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. IND. VIII.

Εὐφημισμὸς κατὰ συνεκδοχὴν est in illo Ciceronis Philippicâ 1. *Ut siquid mihi humanitus accidisset; hujus diei vocem testem relinquerem meæ voluntatis.* Nam & præter mortem alia humanitus homini contingunt. Genus igitur pro specie accipitur: uti & in illo Plauti Cistell.‡ *Hau, volnisti istuc severum facere?* hoc est, temet interimere.

Εὐφημισμὸς κατὰ μετωνυμίαν est, quòd Græci τοὺς νεκροὺς⸸ appellant μακαρίτας*, vel πλείστας†: quia mortuis beata obtingit vita, majorque mortuorum est numerus, quàm viventium. Imò & Plautus‡, Græcorum imitatione, dixit, *se ad plures penetrare.* Vide, quæ de hoc loquendi genere post Alciatum⸸, Victorium*, & Canterum†, Leopardus annotavit lib. XVI. cap. XVII.

Quòd si μετάληψις quoque μετωνυμίας species est, ut superiùs diximus; etiam huc pertinet, quòd fuisse dicebant, qui mortui essent. Plautus Truculento‡:

Ita pene tibi fuit Phronesium.

Tibullus lib. III. Eleg. IV.

Vivite felices, memores & vivite nostri,
Sive erimus, seu nos fata fuisse velint.

Itidem *vixisse* dicebant pro *mortuum esse*. Unde Plautus Bacchid.⸸

Vixisse nimio satius est, quàm vivere.

Et Tullius*, sublatis iis, qui cum Catilina conjurarant, ad vitandam nominis invidiam, Senatui dixit, *vixerunt.* Senecæ etiam est epist. XII. *Pacuvius, qui Syriam usu suam fecit, cùm vino, & funereis illis epulis, sese parentaverit, quasi sibi parentaverit, sic in cubiculum ferebatur à cœnâ, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur, βεβίωκε, βεβίωκε†.*

Tertium locum obtinent ea, quibus turpis, aut tristis vitæ conditio exprobrari videtur. Ita, quia probrosum erat, meretrices, quas amarent, vocare πόρνας‡, eò appellabant illas ἑταίρας⸸, quod valet *amicas**. Atqui amari accidit meretrici, ut hæc sit metonymia adjuncti. Hodieque etiam Belgæ in sermone vernaculo famulas, in quas ipsi imperium non habent, si nomen nesciant, aut illud non succurrat, *amicas*, vel *virgines*, vel alius affectionis nomine vocare malunt, quàm *ancillas*: quod nomen amarius est, & tacita quædam sortis exprobratio. Neque hâc in parte eos debeat veterum exemplum. Nam, ut ex Athenæo† discimus, Mariandyni, quò minuerent acerbitatem nominis, servos, non οἰκέτας‡, sed δωροφόρους⸸ nominabant: ac Cretenses similiter urbanos servos χρυσωνήτας* dixere; eos verò, qui in agris degerent, κλαρώτας: nempe, ut ibidem dicitur, διὰ τὸ κληρωθῆναι†. Quo pacto εὐφημισμὸς ἐστὶ τὸ πικρὸν τῆς τοῦ οἰκέτου προσηγορίας.

Marginal notes (left): * Lib. 3. od. 14. † Lib. 2. eleg. 2. ‡ Od. 3. Pyth. ⸸ Epigr. 41. * In illud Virgilii 4. Æn. Mactant lectas de more bidentes. † In illud Horat. Sat. 2. l. 1. macte virtute esto. ‡ Lib. 2. Emend. cap. 3. ⸸ Servius in Ecl. 8. * Act. 4. sc. 1.

Marginal notes (right): * Lib. 1. c. 2 sect. 5. † In Collectione Inscriptionum Gruterianâ p. CLXX. num. 7. ‡ Act. 3. ⸸ Mortuos. * Beatos. † Plures. ‡ Trinummo act. 2. sc. 2. ⸸ Lib. 10. Παρέργων. cap. 13. * L. 2. Var. Lect. c. 7. † Lib. 4. cap 18. ‡ Act. 1. sc. 2. ⸸ Act. 1. sc. 2. * Plutarchus in Cicerone. † Vixit, vixit. ‡ Meretrices. ⸸ Socias, amicas. * Amatas. † Lib. 6. ‡ Servos domesticos. ⸸ Donaferos. * Quasi dicas, auro emptos. † Quia sors, super iis missa fuit, cùm dividerentur prædia. ‡ Minuitur acerbitas appellationis, quâ servi vocantur.

Quar-

Quartum genus est in imprecationibus, & similibus. Ut cùm *vivere*, aut *valere* jubent, quos in malam crucem abire expetunt, vel saltem, quibuscum nihil sibi negotii esse in posterum velint. Ut in pervulgato istoc Comici * :

* Andr. Act. 4. sc. 2.

—Valeant,
Qui inter nos dissidium volunt.

Itidem Tibulli est † :

† L. 2. el. 7.

Castra peto, valeatque Venus, valeantque puellæ.

Vivere verò sic dixit Maro ‡ :

‡ Ecl. 8.

Omnia vel medium fiant mare, vivite sylvæ.

Quem in locum ita Servius: *Vivite, valete. Non enim bene optantis est, sed renunciantis.* Catullus ‡ utrumque conjunxit:

‡ Carm. 11.

Cum suis vivat valeatque mœchis.

Græci similiter suum χαίρειν usurpant: unde Thomas Magister: Χαίρε * ὐ μόνον ἐπὶ ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς φθορᾶς. Ἀριστοτέλης· Τὰ γὰρ εἴδη χαιρέτω· τερετίσματα γάρ ἐστι. Eodemque modo, cùm ab Euripide, Luciano, atque aliis, usurpatur: tum in scito isthoc epigrammate † :

* Vale non felicitatis modo in jucundis, sed etiam in exitiis. Aristoteles: Valeant ideæ. Sunt enim inania oblectamenta.

Αἱ ‡ βόες αἱ λαλιαὶ Μάξιμοι τῷ Καίσαρι χαίρειν.
Ἢν δ' ἔτι νικήσεις, ἄμμες ἀπωλόμεθα.

† Apud Ammian. lib. 25.

‡ Alibi boves Marco Cæsari valere. Si enim tu viceris, nos perimus.

Cui facetissimo voto geminum planè est apud Senecam lib. III. de Benef. *Rufus, vir ordinis senatorii, inter cœnam optaverat, ne Cæsar rediret ex ea peregrinatione quam parabat, & adjecerat, idem omnes & tauros, & vitulos, optare.*

Quæ hactenus εὐφημισμῶν exempla adduximus, ea in nominibus, aut verbis, consistunt. Sed est etiam, cùm fit in adverbiis: ut *rectè*, pro *nihil*. Quod clarè videas in istoc Comici, Heautont. ‡

Tum quod ei dem, rectè est.
Nam nihil esse, religio est dicere.

Idem Eun. *

—rogo, numquid velit.
Rectè, inquit. Abeo.

Ubi Donatus: *Rectè, pro eo, quod est, nihil: & moraliter,* τῷ Ἀττικισμῷ. Item Hecyra † :

† Act. 2. sc. 1.
* Act. 2. sc. 3.
† Act. 3. sc. 2.

S. *Quid tu igitur lachrymas, aut quid es tam tristis?*
Pam. *Rectè, mater.*

Quem in locum sic idem grammaticus: *Rectè dicimus, cum sine injuriâ interrogantis aliquid reticemus.*

Simileque hoc Adelphis:

Æ. *Perii. M. Quid est?*
Æ. *Nihil. rectè. perge.*

Plautus quoque eodem Bacchidum modo initio: ubi Pistoclerus sic meretrices compellat:

Quid in consilio consuluistis?

Respondent illæ, *bene.* Tum adolescens,

Haut meretricium est.

Nempe Pistoclerus sic interpretabatur, quasi dixissent, se boni aliquid consilii cepisse: sed illæ formulâ istâc, *bene*, honestè rejiciebant adolescentem, ne porrò quæreret, quod reticere mallent. Sic Mercatore Act. II. sc. III.

De. *Unde incedis? quid festinas, gnate mi?* Ch. *rectè, pater.*

Et hæc de sex primariorum troporum speciebus, vel, si malis, formis: in quibus utinam aliquid sit non publici saporis, neque ad gustum vulgi; quod ego in hisce rebus tantundem ad veritatis genium sapere existimo, quantum grundile illud animal ad amaracinum, omneque unguentum; quod, ut ait Lucretius *,

— setigeris subus acre venenum est.

* Lib. 6.

Caput. XI.

DE ALLEGORIA.

Affectiones primariorum troporum sunt quatuor: ἀλληγορία, κατάχρησις, ὑπερβολή, & ἔμφασις.

Allegoria est continuatio eorum, quæ per metaphoram, metonymiam, aut synecdochen dicuntur. Estque vel pura, vel mixta.

Comprehendit autem apologos, fabulas poëticas, ænigmata, & parœmias.

I. Affectiones troporum non esse novos tropos. Allegoria unde dicatur. Nec allegoriam modo esse, si metaphora, sed etiam si metonymia, aut synecdoche, non item si ironia, continuetur.

PRæter metalepsin, de quâ superiùs actum nobis, quatuor aut præterpropter, sunt primariorum troporum affectiones. Una quidem qualitatem tropi spectat; κατάχρησις nempe, quæ tropi est duricies: cæteræ respiciunt quantitatem; puta ἀλληγορία, ὑπερβολή, & ἔμφασις. Nam ἀλληγορία, uti & μετάληψις, oritur ex plurium troporum conjunctione: at continuatio ac numerus ad quantitatem pertinent. Ὑπερβολή verò, & ἔμφασις, respiciunt magnitudinem; quia utraque exprimitur rei excessus: at magnitudo rei quantitas est. Itaque nihil caussæ est, cur ambigat quisquam, recténe hæ affectiones dicantur; cùm, quicquid non est de tropi essentiâ, id ejus sit accidens; sive proprietas sit ejus, sive accidens commune, quod ἁπλῶς accidens vocatur.

Inter affectiones hasce familiam ducit, quæ Græco nomine ἀλληγορία dicitur, quia ἄλλο μὲν ἀγορεύει, ἄλλο δὲ νοεῖ *. Heraclides Ponticus in Allegoriis Homericis † : Ὁ γὰρ ἄλλα μὲν ἀγορεύων τρόπος, ἕτερα δὲ ὧν λέγει σημαίνων, ἐπωνύμως ἀλληγορία καλεῖται ‡. Quasi *inversionem* cum Fabio, vel, cum aliis, *diversiloquium* reddat. Inde est, quòd Arnobius lib. V. cùm priùs dixisset, ex nationum opinione, fabulas *allegoricis sensibus* significare aliquid; paullo pòst sese explicans ait, in iis *aliud quidem dici, sed intelligi aliud.* Etiam apud B. Hieronymum legas in epist. ad Gal. IV. 24. allegoriam esse, cùm *alia ex aliis figurantur.* Itaque allegoriam haut absurdè *diversiloquium* vertas. Ac vox quidem ἀλληγορίας vetus non est, ut ex Plutarcho ‡ cognoscimus; qui auctor est, ea, quæ suo tempore ἀλληγορίαι dicebantur, veteres appellâsse ὑπονοίας. Aristoteles quidem nusquam ἀλληγορίαν nominat. Utitur ἀλληγορίας voce Apostolus Paulus ad Galatas cap. IV. vers. 24. ubi duabus Abrahami uxoribus, Sarâ & Agar, ἀλληγορικῶς dicit significari Testamentum V. & N. Ait enim, Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, &c. Sed hic καταχρηστικῶς *allegoria* pro typo accipitur: quia res veteris Testamenti mysticè exponuntur, salvâ historiæ veritate. At Rhetoribus ἀλληγορία nihil aliud est, quàm modificatarum vocum continuatio. Nam quemadmodum μετάληψις est, cùm plures concurrunt tropi in voce unâ; (quam ob caussam suprà dicebamus, eam ad troporum quoque affectiones referri posse) ita in allegoriâ est plurium vocum tropicarum continuatio. At falluntur, qui ἁπλῶς scribunt, allegoriam esse troporum continuationem. Nam hæc, uti dixi, definitio metalepsi quoque convenit. Quid quod nec in pluribus vocibus quorumvis troporum continuatio allegoriam constituit; sed solùm metaphoræ, metonymiæ, ac synecdoches? Sane continua est ironia in illo Maronis IV. Æn.

* Aliud dicit, aliud vero intelligit.
† Pag. 92. edit. Oporini, anno 1544.
‡ Nam immutatio locutionis, qua aliud verbis dicitur, aliud vero significatur, conflato hinc nomine, allegoria nuncupatur.
‡ Lib. de audiendis poetis.

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis,
Tuque, puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm si femina victa duorum est.

Item in illis Ciceronis pro Milone: *Luget Senatus, mœret equester ordo, tota civitas senio confecta est.* Sed luculentè imprimis continuatur ironia in hisce adversus Pisonem, qui triumphum contemneret: *Non est integrum Cn. Pompeio, consilio jam uti tuo. Erravit enim, non gustârat istam tuam philosophiam. ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui. quid est, quod, confecto for-*

formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in illum errorem induceremini? C. ipsi Pontino, necessario meo, jam non est integrum. religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilii patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt! Nihil hâc ironiâ magnificentius: quæ tamen allegoria dicenda non est; non quia natura vocis per se repugnet, (nam vel maximè *aliud* dicitur, cùm contrarium intelligitur) sed quia, si laxè adeò illud ἄλλο * in ἀλληγορίας voce sumatur, omnis ironia, etiam quæ continuata non est, allegoria erit, quod superiùs refellebamus. Quare illud ἄλλο restringi debet ad *aliud* simile, vel saltem conjunctum, aut amicè conspirans cum eo, quod dicitur, ut in tribus primis tropis fit; non item ad quiddam inimicum ac repugnans, qualia commutat ironia. Vidimus, in quibus non fit allegoria. At contrà allegoria est, cùm Catilina diceret, se incendium suum non aquâ, sed ruinâ exstincturum, teste Sallustio. Nempe hîc continuatur metaphora. Idem fit in illo, *Anus ad armillum*, de eo, qui redit ad ingenium, apud Lucillium, & Appulejum. Est autem *armillum* crater seu vas vinarium, ut exponitur in glossis Isidori. Itaque adsidet hæc ἀλληγορία senario isti veteris poëtæ: Πο͂τηςι ἡ γραῦς, ἄλλο δ' οὐδὲ ἓν βλέπει: & huic Græcorum; Γυναιξὶν ὁ νοῦς ἐν καπηλείῳ †, nisi malis, ἐν τῷ καπήλῳ, sc. οἴνῳ. Elegans quoque allegoria est in isthoc Plautino ‡, *Albo rete aliena bona oppugnare*; quod nihil aliud est, quàm fraudibus suis leges, jura, aliudve prætendere. Nam *reti* leges notantur: *album* verò signat εὐπρόσωπον ‡; quomodo alibi homines se ait *cretâ occultare*; & Ennius Medeam *gypsatis* facit *manibus*. Ita loca illa de confragosis plana nobis reddidit Semo ille maximus, qui adversus Titium scripsit *. Quamquam & elegans fuerit allegoria, si cum Valente Acidalio legas, *albo ariete*, quod vicinum est veterum aliquot codicum lectioni, ubi est, *albo pariete*: & convenit oppugnandi verbo, cùm *aries* sit inter machinas bellicas. *Albus* verò *aries* similiter signabit speciosum æquitatis prætextum. Ab eâdem machinâ est allegoria illa B. Hieronymi ad Heliodorum: *Aries iste pietatis, quo fides quatitur, Evangelii retundendus est muro.*

Quòd si allegoria, nihil aliud est, quàm troporum (trium nempe priorum, ut dixi) continuatio: haut rectè scribit Fabius †, allegoriam proprio quoque sermone constare posse. Adducit ille pro sese illud Eclog. IX.

Certè equidem audieram, quà se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcam.

Verùm cùm tantùm per *Menalcam* Virgilius debeat intelligi; cætera autem omnia proprio constent sermone, quemadmodum ipse Fabius agnoscit: nulla hîc erit tropi continuatio, eoque nec ἀλληγορία futura est.

Sppisè idem * citat, cùm ironiam inter allegoriæ species reponit. Ironia enim est tropus primarius: allegoria nec tropus primarius est, nec ejusce species, sed tantùm affectio; quippe tropi continuatio, ut tropum primarium non contineat, sed ab tropis primariis contineatur.

Potest tamen & ironia esse allegorica, ut in illo Plauti Epidico †:

Is etiam sese sapere memorat, malleum
Sapientiorem scilicet ‡ *manubrio.*

Nec res ea pro Fabio quicquam facit. Nam hoc in exemplo tralationum esse continuationem, quivis videt. At nihil istiusmodi fit, cùm in Clodium dicitur: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit*: quod Fabius exemplum facit allegoriæ ironicæ: quemadmodum & allegoriam definire non dubitat, orationem, *qua aliud verbis, aliud sensu ostendit, at interim etiam contrarium.* At nos quidem agnoscimus, allegoriam quoque εἰρωνικῶς interdum intelligi debere: verùm negamus, ironiam eo modo accidere allegoriæ, quo animali accidit ut sit homo, eò quia & bestia esse possit. Atqui si dici nequit, ironiam eo modo accidere allegoriæ, quo generi accidit, ut hæc potiùs species sit, quàm altera; neutiquam vel in allegoriæ definitione, quæ essentialia solùm complecti debet, vel ejus in divisione, quæ per species oppositas instituenda est, ironiæ ullus est relictus locus.

Quemadmodum autem Fabius nimis extendit pomœria allegoriæ, cùm & in proprio sermone, & in ironiâ quàvis, eam locum habere censet: ita alii contrà nimis ejus limites coarctant, cùm allegoriam tantùm constitui putant translationum continuatione. Atque hoc lubentes mihi concesserint, ex quorum sententia ἀντονομασία continuatur Eclog. IV.

Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Quo loco & Servius scribit, *specialia pro generalibus poni: per Tiphyn, quemcunque gubernatorem accipi; per Argo, quamcunque navem; per Trojam, quamcunque civitatem; per Achillem, quemcunque virum fortem.* Quæ si vera sunt, fuerit hic ἀλληγορία extra metaphoram. Verumtamen ut, quod res est, dicam, magis hoc loco altera mihi sententia placet, ut alludatur ad magnum Platonis annum, & ἀποκατάστασιν, h. e. rerum omnium revolutionem, ex siderum in locum pristinum restitutione sive reditu ortam, quæ & ipsa interpretatio apud Servium exstat. Atque, ut hoc non esset; tamen hujuscemodi videri poterant ad metaphorarum continuationem pertinere; cùm antonomasia, quâ proprium ponitur pro communi, metaphoræ quoque subjici possit, ut cap. X. ostendebamus. Manifestius exemplum, minusque cavillationi expositum, videre est in illo Comici *: *Sine Cerere, & Libero, friget Venus.* Ubi egregiè triplex conjungitur metonymia caussæ. Periit venustas, si pro *Cerere*, *Libero*, aut *Venere*, substituas proprium. At enim dicas, hujuscemodi quidem compluria inveniri; verùm haut esse ἀλληγορικά. Equidem scio, multis, ut novum, ita absonum visum iri, quòd in talibus statuamus ἀλληγορίαν: verùm cùm non minùs metonymiæ ac synecdochæ accidat continuatio, quàm metaphoræ; nec nomina habeamus idonea, quibus hæc genera distinguantur: omnino satiùs fore arbitror, ut utrumque genus allegoriæ nomine comprehendamus, quàm unum quidem continuationis genus inter troporum affectiones constituamus, alterum verò silentio nostro damnemus. Adde quòd ænigmata, quæ nihil aliud esse volunt, quàm allegorias obscuriores, interdum puris putis constant metonymiis, aut synecdochis, ut infrà ostendemus. Interim non negamus, si veterum attendamus usum, allegoriæ nomen potissimùm convenire translationum continuationi. Quid mirum? cùm metaphora principem inter tropos obtineat locum; ejusque continuatio non usitatior tantùm sit altera, sed plus quoque habeat venustatis; quia persistitur in similitudine, quæ rem maximè ob oculos ponit. Plurimùm sanè allegoria est prior comparationis pars; quamquam non ut eam componit, verùm separatim, & extra eam posita. E. G. Comparatio est; Quemadmodum mali corvi malum est ovum, ita vafri præceptoris vafros esse discipulos. At allegoria fuit, cùm judices de Corace & Tysiâ dixerunt, Κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν †; ubi & simul allusere ad Coracis nomen.

II. Allegoria dividitur in puram, et mixtam.

Allegoria est duplex; pura, quæ merè allegorica est, & mixta, quæ proprium adjungit ad majorem claritatem. Pura est in illo Plauti Epid. ‡. *Ubicumque in alto ventus*

Marginalia: * Aliud. — † Mulieribus mens est in caupona — ‡ Persâ act. 1. sc. 2. — ‡ Honesti speciem præferens. — * Pag. 198. — † Lib. 8. cap. 6. — * Ibidem. — † Act. 3. sc. Cave præterbitas. — ‡ Scilicet in uno MSo reperit Lambinus: sed deest in cæteris, ut glossema vocatur. — * Eun. act. 4. sc. 5. — † Mali corvi malum ovum. — ‡ Act. 1. sc. 1.

ventus est, ex imo velum vertitur. i. prout tempora mutantur, animi quoque & cupiditates hominum variant. Ac postea *, *Guttulâ pectus ardens mihi adspersisti.* i. animum mœrore confectum verbis tuis consolatus es. Et in illo Tullii pro Quinctio de criminum illatione, & propulsatione: *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cùm etiam telum adversarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetum potestas adempta nobis erit; & siquâ in re, quod parati sunt facere, venenatum aliquod telum jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit.* Ut quidem legit Lambinus, pro quo in vulgatis est: *Quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, &c.* Verum vix existimo, hæc verba, nullâ aliâ de causâ, quàm eâ, quam Lambinus affert, cancellanda & furcillis ejicienda esse, tanquam glossema. Siquidem sæpe allegoria degenerat, cùm id, quod proprium est, ad majorem lucem admiscetur. Ita Cicero in Exordio Milonianæ: *Equidem cæteras tempestates, & procellas, in illis duntaxat fluctibus concionum, semper putavi esse Miloni subeundas.* Vides, ut non *fluctibus*, sed *fluctibus concionum*, dicat. Atque hoc illud est quòd superiùs allegoriam mixtam appellabamus. Geminum omnino, ac simillimum est hoc in oratione illâ Philippi, Macedoniæ regis, ad Græcos, quam apud Justinum legas lib. XXIX. *Videre se aut consurgentem in Italia nubem illam trucis & cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam; quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam.* Pura foret allegoria, si simpliciter diceret *nubes, tempestas, imber*: sed mixta fit, cùm ait, *nubes cruenti belli, victoriæ tempestas, cruoris imber.* Tertium quoque mixtæ allegoriæ exemplum adferam è venustissimo post homines natos Decimi Laberii carmine †; quod fecit à Cæsare quingentis milibus invitatus, ut jam senex, & eques Romanus, in scenam prodiret mimus:

Si tibi erat libitum literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur, cùm vigebam membris præviridantibus,
Satis facere populo, ac tali cùm poteram viro,
Non flexibilem me concurvasti, ut carperes?

Nisi malis cum Jano Guilielmio, *ut paceres*, i. pangeres. Sed ex versu, quem secundo loco memoravimus, liquet, verbo usum esse, quòd idem valeat ac *frangeres*. Quare *pangendi* vocem sententia respuere videtur: nec, si ferret, causæ fuerit quicquam, cur *pacere*, quàm *pangere*, mallet elegantissimus scriptor. Etiam duos primos versus frustra sollicitabat Lucas Fruterius ‡, qui malebat: *Si tibi erat libitum ludiorum lusibus Florens cacumen*: vel *florum cacumen*; quod antiquum est, pro *florens.*

Ἀλληγορίαις poëtæ involverunt naturæ ac moralis philosophiæ mysteria; quæ omnia cùm simpliciter intelligeret Eratosthenes, imperitè, vel potiùs malignè, poëticen appellavit γραώδη μυθολογίαν ⸸. Meliùs Dionysius Halicarnassensis, qui ἐν Τέχνῃ scribit, comœdiam (eadem autem fabularum omnium ratio est) sub ludicrâ larvâ philosophari: ἡ γάρ τοι κωμῳδία αὐτή, τὸ γελοῖον προσπεποιημένη φιλοσοφεῖ. Scripsêre è Græcis de poëticarum fabularum sensibus Phurnutus sive Cornutus, & Palæphatus, non Parius ille sive Prienensis, cujus inter alios Virgilius meminit in Ciri: verùm alius, ut suspicor, eo junior. Barbarè egit eâpse de re Fulgentius, non quidem fulgentissimus ille Episcopus Carthaginensis, cui in antiquioribus editionibus tribuitur, ac à Florido quoque Sabino * adscribitur; sed Grammaticus, qui & Fabius Planciades; cujus de continentiâ Virgilianâ libellum habemus, & alterum de antiquarum aliquot vocum interpretatione. Quatenus autem in poëtis allegorias quærere oporteat, vide apud eundem Floridum Subsecivarum Lect. lib. I. cap. XXIV.

Itidem ἀλληγορισμὸς καὶ συμβολισμὸς, intelligenda sunt pleraque Pythagoræ dogmata, atque etiam Platonis: ideoque Aristoteles, ut & Thomas sensit Aquinas, in iis, quæ adversus Platonem commentatus est, crebrò non refutat, quod sensit Plato, sed quod ejus significatur verbis propriè acceptis.

Neque iccirco extra culpam fuerit Plato. Nam & Dionysius Halicarnassensis * damnat in eo allegorias μακράς, καὶ πολλάς, ὅτι μείζων ἰσχύος, ὅτι καιρόν †.

* Act. 4. sc. 1.
† Apud Macrob. lib. 2. Saturn. c. 7.
‡ Epist. ad Muretum.
⸸ Anile fabulamentum.
* Lib. 2. Subsec. Lect. cap. 24.
* Epist. ad Cn. Pompejum.
† Crebras, longas, intempestivas.

III. De apologo.

Species Allegoriæ sunt; Ἀπόλογος, μῦθος, αἴνιγμα, & παροιμία. Ἀπόλογος ita dictus est, quia sit λόγος ἀπὸ λόγου. Nam aliud apertè dicit, aliud innuit. Itaque Julio Scaligero, viro ad unguem facto, definitur ‡, narratio ficta de re quapiam cum attributione πάθους, aut ἤθους, vel cum oratione, vel sine eâ, ut ad humana commoda aliquid ex eâ designetur. Istiusmodi sunt apologi Æsopici, quos quidam à Socrate scriptos volunt. Fabius tamen lib. V. cap. XI. ait, Hesiodum primum eorum autorem videri; Æsopicos autem vocatos esse, quoniam eos Æsopus excoluerit. Theon quoque in progymnasmatis docet, Æsopum non esse, qui illos invenerit, cùm eos Homerus, Hesiodus, Archilochus, aliique Æsopo antiquiores, usurparint; quin etiam quidam Connis Cilix ⸸, & Thurus Sybarita, & Cybissus Libys, apologorum dicantur esse auctores. Itaque meritò subdit, fabulas dici Æsopicas, quomodo dicimus metrum Aristophaneum, Alcaicum, aut Sapphicum, non quia ab his primùm, aut solùm, sed quia inprimis id carminis genus sit usurpatum.

Quantum autem oratori apologorum notitia conducat, vel inde cognoscere licet, quòd Jotham apologo sit usus in reprehendendis Sichemitis; ut est Jud. IX. quòd item Nathan propheta Davidem sit apologo aggressus, cum castigaturus ob adulterium ac homicidium patratum: ut est lib. II. Reg. seu Samuelis cap. XII.

Usurpant etiam Ecclesiastici scriptores. Ita Nazianzenus primâ epistolâ suâ refert apologum de cygnis & hirundine, ut eo Celeusium præsidem à vanâ absterreat gloriâ. Gerson, Cancellarius Parisiensis, commentario in Canticum B. Virginis, apologum commemorat de fele, & vulpe: atque item alterum de palumbe, & passere.

Sed inprimis iis in civilibus utimur negotiis. Ita Themistocles Atheniensibus, ne magistratus mutaretur, persuasit fabellâ de vulpe muscis obsita; quâ ipsâ Flavius Josephus lib. XVIII. antiq. Iudaic. autor est Tiberium Neronem usum, ut ostenderet, haut facilè esse mutandos provinciarum præsides, Cæsarisque procuratores. Demosthenes quoque, Alexandro post devictas Thebas ab Atheniensibus postulante, ut sibi dederent oratores octo, ut Idomeneus, & Duris, apud Plutarchum * volunt; sive decem, sicut est apud Suidam †; (apud quem tamen undecim oratores in vulgatis codicibus enumerantur, si Chares, & Charidemus diversi sint) populum dehortatus est apologo de ovibus lupo canes tradentibus, ac fatuè spoliantibus se iis, qui unicum laborantibus præsidium futuri erant. Itidem Menenius Agrippa ‡ (quem Valerius Max. ⸸ Valerium vocat) plebem Romanam, cùm in montem Aventinum secesserat, in urbem revocavit narratione apologi de membris humanis adversus stomachum conspirantibus. Ita quod nec legum, nec magistratus effecit auctoritas, id fictitiæ potuit narrationis blandimentum. Placuit eadem fabella Hadriano Papæ: qui eâ satis appositè pro se, cæterisque cùm Ecclesiæ, tum Reip. præfectis, usus est in familiari sermone, apud Ioannem Saresberiensem: ut videre est Policratici lib. VI. cap. XXIV. Nec apologorum vim ignorarunt illi, quos Græci pariter, ac Romani, barbaros dixere. Ut veteres Galli. Cujus rei illustre nobis exemplum è Trogo Iustinus refert libro XLIII. *Mortuo, inquit, rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis* (Massiliæ) *fuerat, cùm regno filius ejus Comanus successisset, affirmante regulo quodam, quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendam-*

‡ De re poet. lib. 3. cap. 84.
⸸ Perperàm in utraque Theonis editione legitur, Κῶνις, vel Κίνιξ, pro Κόννις ὁ Κίλιξ.
* In Demosth.
† In Antipatro.
‡ Livius lib. 2.
⸸ Lib. 8. cap. 9.

mendamque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obrueret, subnectit & illam fabulam: Canem aliquando partu gravidam locum à pastore precario petiisse, in quo pareret: quo obtento, iterato petiisse, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret: ad postremum, adultis catulis, fultam domestico præsidio, proprietatem loci sibi vindicasse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros. Quantum potuerit ejusmodi oratio, continuò subjungit: *His*, inquit, *incitatus rex, insidias Massiliensibus exstruit.* Et hæc de Apologo.

IV. De fabulis poeticis.

Altera ἀλληγορίας species erat μῦθος, sive fabula; quæ Iulio Scaligero definitur oratio falsa, repræsentans veritatem; sive oratio ficta relata ad veritatem. Alio nomine λόγος dicitur, ut testatur Alexander Aphrodisiensis in I. Top. Usus hoc pacto Aristoteles lib. II. Rhetoric. & Plutarchus in Phocione; qui & in Paulli Æmylii vitâ λογοποιεῖν dixit pro *falsos rumores spargere*, & in Solone Æsopum vocat λογοποιόν: ut, quamvis historicos sciam sua quoque monumenta vocare λόγους, iis tamen assentiar, qui Herodotum apud Suidam putant à Iuliano desertore vocatum λογοποιόν, quasi fabulas fecerit, non historiam condiderit; quâ ratione & ab Agellio lib. III. cap. X. audit *homo fabulator*.

Accipitur autem vox μύθου nunc latiùs, nunc pressiùs. Latiùs sumitur, cùm exempli duæ statuuntur species oppositæ, παραβολή, sive collatio, & μῦθος, sive fabula. Ita accepere Theo, ac Aphthonius; quibus, ut diximus lib. II. cap. XV. μῦθος definitur oratio falsa, imaginem seu similitudinem veritatis repræsentans. Neque me fugit, Scaligerum cap. LXXXIV. Ideæ suæ, definitionem hanc, ut falsam, reprehendere, quia, ut inquit, veritatis imago non est, cùm lupus & agnus dicuntur iniisse societatem, & vitæ uterque putâsse rationes. Verùm non quia in eo similitudo non est, quòd hæc tribuantur animantibus ratione orationeque destitutis, & quicquid istiusmodi potest afferri, icirco veritatis similitudinem illi inesse apologo negandum est: verùm quia ratione ejus, quod significat ac monet, similitudo est, veritatis esse imaginem statui debet. Latè μύθου nomine utuntur, qui logos Æsopicos vocant μύθους: explicationem verò eorum, si proponatur, προμύθιον; sin postponatur, ἐπιμύθιον appellant. Certè Iul. Scaliger, quamvis de προμυθίου, & ἐπιμυθίου vocibus aliter aliquanto sentiat: tamen in eo facit cum veteribus, quòd apologos μύθους vocat. Nam utramque declarationis partem comprehendit παραμυθίας nomine; quia προμύθιον, & ἐπιμύθιον, non differunt aliter, quàm Lucifer ab Hespero, h. e. à se ipso, cùm idem sit sidus: unde poëtæ Luciferum dicunt manè albo, vesperi fusco oriri equo; ut scribit Lactantius, seu Lutatius in illud Statii: *Novies Luna prævenerat ignes Mutato Nocturnus equo.* Quòd si tantopere se diffundat μῦθος, seu fabula, ut fabellas etiam Æsopicas comprehendat; quemadmodum ea ostendunt, quæ diximus: non video, cur non μῦθος potiùs sit apologi genus, quàm apologus μύθου, quod Scaliger existimabat. Certè apologi definitio, quam antè ex eo adduximus, latè adeò patet, ut præter logos Æsopicos complectatur fabulas poëticas. Sed & μύθου definitio ita ampla est, ut quoque apologis competat. Quare aut μῦθος apologi, aut neutrum eorum alterius genus fuerit.

Sed neque μῦθος genus est αἴνου, neque αἶνος, & μῦθος, species sunt oppositæ; quamvis ea distinguat Aristophanis interpres *, his verbis: Αἶνος ὁ μύθου διαφέρει τῷ τὸν αἶνον μὴ πρὸς παῖδας, ἀλλὰ πρὸς ἄνδρας πεποιῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ψυχαγωγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ παραίνεσιν ἔχειν τινά. βούλεται γὰρ ἐπικρυπτόμενος παραινεῖν τι καὶ διδάσκειν. h. e. *Differt anus à mutho, quod anus non puerorum, sed virorum caussâ conficitur: neque solùm fit ad animum oblectandum, sed quandam habet admonitionem. Vult enim clàm monere, & docere.* Quod discrimen jure profectò repudiat ac refutat Iul. Scaliger lib. III. de re poët. cap. LXXXIV. quo loco etiam statuit, non differre has voces, nisi quòd αἶνος obscurius sit, μῦθος notius. Certè Ioannes Philoponus quoque αἶνον interpretatur μυθικὴν παραίνεσιν * & apud Ammonium statuitur esse λόγος μυθικός †. Atque id in caussâ est, cur species ἀλληγορίας enumerantes non αἶνον, sed αἴνιγμα, à μύθῳ separaverimus.

* In Vespas.

* Admonitionem per fabulas.

† Oratio fabularis.

De amplâ μύθου acceptione abunde diximus. Videamus, quomodo cùm pressè eâ voce utimur, ab apologo differat. Ac tergeminum quidem discrimen mihi odorari videor. Nam apologus plurimùm est τῶν ἀδυνάτων ‡. Est enim λόγος μυθικὸς ἐκφερόμενος ἀπὸ ἀλόγων ζώων ἢ φυτῶν πρὸς ἀνθρώπων παραίνεσιν ⊥, ut apologo accommodemus definitionem αἴνου, quæ in hanc mentem apud Ammonium est, & alios. In quâ tamen jure aliquid desideres, cùm & apologi sermonem inter homines fingant; ut notum ex eo, qui est de fullone, & carbonario. Deinde apologi, ut ipse Aristoteles scribit lib. II. Rhet. sunt apti δημηγορίαις, sive concionibus quæ ad populum habentur. Denique apologi semper instruunt mores. At contrà μῦθοι tantùm sunt eorum, quæ possunt fieri; cùm poëticæ objectum sint res necessariæ, aut verisimiles, ut lib. de Poëticæ naturâ ostendimus. Præterea μῦθοι inprimis conficiuntur, ut in scenis homines doceant, ac delectent. Denique μῦθοι etiam naturæ mysteria involvunt: ut fabula Martis in adulterio deprehensi vinctique, quæ ad Astrologiam pertinet. Et hæc quidem περὶ μύθου εἰς μέσον κείσθω.

‡ Eorum quæ fieri nequeunt.

⊥ Sermo fabularis prolatus de animalibus rationis expertibus, aut plantis ad hominum admonitionem.

V. De ænigmate.

Sequitur αἴνιγμα. Cui nomen est ab αἰνίττεσθαι, quod est obscurè innuere, ac rem involucris tegere. Id verò est ab αἶνος. Multimodis autem vox αἴνου accipitur; ut ex Eustathio, & aliis, cognoscimus. Inter alia notat non tantùm laudem, sed & dictum laude atque admiratione dignum: nec id quodvis, verùm quod rem efferr symbolicè & sinuosè: unde proverbium ἀλληγορικὸν sic vocat Theocritus Idyllio XIV.

> Αἶνός θην λέγεταί τις, ἔβα καὶ ταῦρος ἀν' ὕλαν.
> *Est verbum vetus, in sylvam quoque taurus abivit.*

Sæpe etiam αἶνος idem est, ac apologus; quomodo usi eo Hesiodus, Archilochus, Callimachus: quemadmodum ostendit Ammonius, sive Herennius Philo, libello de similibus & differentibus vocabulis. Callimachi verba sic vulgò apud eum leguntur:

> Ἄκουε δὴ τὸν αἶνον· ἐν κότε Τμώλῳ
> Δάφνην ἐλαίαν εἰκός οἱ παλαιοὶ Λυδοὶ
> Λέγουσι νεῖκος.

Atque ita etiam H. Stephanus expressit. Sed planè sic corrigi is locus debet:

> —— Ἐν κότε Τμώλῳ,
> Δάφνην ἐλαίη νεῖκος οἱ πάλαι Λυδοὶ
> Λέγουσι θέσθαι.

Nempe ut sententia sit,

> *Apologon audi: prædicatur à priscis*
> *Lydis, olivam litigâsse cum lauro*
> *In monte Tmoli.*

Hanc αἴνου significationem etiam agnoscit Theo in progymnasmatis. Sed ibidem addit αἶνον interdum etiam pro ænigmate accipi. Quo abunde firmatur ἔτυμον ænigmatis ante allatum. Imò neque ænigmatis nomen eodem semper accipitur modo. Nam κατὰ μεταφορὰν Thebani insidias, & incursus hostiles, αἰνίγματα vocant: quod occasionem præbuit fabulæ de Sphinge; ut refert Palæphatus ἀπίστων libro, qui ex quinque ab eo scriptis solus superest. Etiam *ænigma* de numis μεταφορικῶς dicitur: credo, quia typorum seu figurarum, quibus insigniri solent, ut plurimùm difficilior est explicatio. Prudentius certè numos imagine Augusti signatos intelligit, cùm lib. περὶ στεφάνων hymno II. ait:

Is ipse tantum non habet
Argenteorum ænigmatum
Augustus arcem possidens,
Cui numus omnis scribitur.

Lubens quoque iis adsentio, qui eodem in hymno scribendum putant: *Cæsar agnoscit suum*
Ænigma numis inditum:

Quamvis in vulgatis pro *ænigma* sit *nomisma*.

Nec ænigmata αἴνους solùm, sed aliis etiam nominibus appellant. Quippe Hesychius, Suidas, & Eustathius, auctores sunt, *ænigmata* aliter vocitari γρίφους: nempe à reti piscatorio, quod Græcis est γρῖφος, unde & γριπεῖς dicuntur *piscatores*. Vocantur eadem quoque *scrupi*, si Alciatum sequimur; qui ita apud Gellium legendum putat lib. IV. cap. XIX. Parergôn Juris: ut & Cœlius Rhodiginus lib. XXIII. cap. XI. & ante hos Crinitus lib. IX. cap. XIV. *Scirpos* autem rejiciunt, quòd is sit enodis, unde Ennius *; *Quærunt in scirpo, soliti quod dicere, nodum.* Verùm ignorarunt, quod Cœlius Calcagninus †, & Iosephus Scaliger ‡ monuerunt, translationum esse à nassis; quæ *scirps*, sive *sirpi* vocatæ, quia è sirpis, h. e. juncis fiebant; unde & verbum *sirpare*. i. alligare, itemque *sirpea*, *sirpicula*, & *dolia sirpata*; de quibus Varronem vide lib. IV. de L. L. Adhæc, ut Iulius Pollux testatur, ænigmata dicta sunt χυλίκειοι ζητήματα ‡, eo quòd inter pocula proponerentur. Conditio quæ tum ænigmatum fuerit, cognoscere est ex eodem Polluce. Is enim autor est, eum, qui solvisset, abstulisse carnis portionem; at illum, qui ignorâsset, exhaurire coactum potionem muriâ mixtam: idemque ex Antiphanis Ganymede (id comœdiæ nomen erat) ostendit Athenæus lib. X. Eustathius tamen in Odyss. lib. XXII. * refert, illum, qui solvisset, pateram ebibisse: si solvere non posset, bibisse τῷ ἐρωτήσαντι, h. e. eum, qui proposuisset. Itaque existimo, nunc hanc, nunc illam conditionem fuisse; præsertim quando & Hesychius, Grammaticus doctissimus, in voce γρῖφος, scribit, ei, qui non solvisset, hanc irrogari mulctam solere, ut ebiberet vel vinum meracum, vel aquæ κάδον, hoc est, scyphum.

* Apud Festum

† Lib. 3. Epist. quæst.

‡ Conject. in Varr.

‡ Calicibus convenientes quæstiones.

* P. 1926. edit. Rom.

Clearchus Solensis, Peripateticus, ænigma definit †, πρόβλημα παιστικόν, προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ προβληθὲν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένον· *quæstionem ludicram, jubentem, ut per inquisitionem acie mentis inveniatur, quod propositum, ac honoraria aut mulcta gratiâ adductum est.* Quâ ex definitione patet, cur nihil in ænigmate vitiosius sit, quàm perspicuitas. Non tamen quævis oratio obscura ænigma est, cùm sæpe obscuritas oriatur ex ordinis perturbatione; ut in synchysi fit, quàm nemo inter ænigmata reponat. Quare dispiciendum, cujusmodi obscuritas ænigma constituat. Et sanè dubitandum non est, quin id inprimis præstet metaphorarum continuatio, quâ fit, ut aliud dici videatur, quam dicitur. Itaque Fabio, Diomedi, Donato, Tryphoni Grammatico, Julio Scaligero, atque aliis, ænigma nihil est aliud, quàm allegoria obscurior: ut allegoria, & ænigma, juxta hos differant, tanquam genus, & species. Cicero tamen videri queat discrimen hoc neglexisse. Nam in epistolâ quâdam ad Atticum ‡ scribit: *De republicâ breviter ad te scribam: jam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo.* Idem verò in iisdem epistolis ‡, se obscuraturum sermonem significans, *Cætera*, inquit, *erunt ἐν αἰνιγμοῖς*: eodemque modo antè locutus erat Euripides in Rheso, ut ostendit Muretus lib. VII. Var. cap. XIV. Verùm ficulno nitatur argumento, qui hinc effici putet, Ciceroni idem esse ænigma, & allegoriam. Nam cùm is ἀλληγορίας nominat, haut quaquam intelligit, sed αἰνιγματῶδες. Quàm multæ enim sunt parœmiæ, quæ & ipsæ allegoriæ sint, at ita in vulgus notæ, ut neutiquam tenebras offundant orationi? Et certe nunquam sensisse Tullium, idem esse allegoriam, atque ænigma; vel argumento est, quòd ipse, cùm vim naturamque omnem allegoriarum exposuisset,

† Apud Athenæum lib. 10.

‡ Epist. 20. lib. 2.

‡ Epist. 19. lib. 2.

subjecerit hæc *: *Est hoc magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata.*

Porrò, cùm ænigma omne allegoriâ sive metaphoris pluribus constare dicimus: metaphoræ voce cum Aristotele latiùs utimur, ut alios quoque tropos comprehendat; & allegoriæ nomine comprehendimus metonymiæ, ac synecdoches continuationem; quàm ipsam sub allegoriâ contineri, suprà diximus. Sanè in illo,

Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα †:

per æs μεταφορικῶς, vel συνεκδοχικῶς potiùs, intelliguntur æreæ cucurbitulæ. Nam, ut è Cornelio Celso ‡ discimus, duplici cucurbitularum genere usi fuere veteres, æreis, & corneis. Nec metaphoram propriè, sed metonymiam, ac synecdochen habes in illo Samsonis ænigmate, quod est Judicum cap. XIV: *De comedente exivit cibus; & de forti egressa est dulcedo.* Quamquam, ut ingenuè; quod res est, dicam, si pressè sumamus ænigmatis vocem, id quod Samson proposuerat, ænigma non erat, quia ignotum erat Philistæis, leonem à Samsone interemtum esse, aut mel exceptum esse è leonis cadavere: ut quorum neutrum ulli mortalium, atque adeò ne parentibus quidem suis, indicârat; ut cognoscere est è capitis ejusdem vers. 7. 10. & 17. Sed ne Philistæis quidem Christi resurrectio nota erat, quam Augustinus serm. CVII. de Temp. hoc ænigmate signari docet. Verba ejus adponam: *De comedente exivit cibus, quid aliud significat, quàm Christum à mortuis resurgentem? De edente utique, id est de morte, quæ cuncta devorat, atque consumit, exivit cibus ille qui dixit, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Et mox: *Ab eo plebs gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit: ac sic de mortui leonis ore, id est, de Christi morte, apum, id est, Christianorum, processit examen.* Ænigmate autem propriè rem notam significari, indicat quoque Irenæus lib. II. adversus hæreses cap. X: *Omnis, inquit, quæstio non per aliud, quod quæritur, habebit resolutionem; nec ambiguitas per aliam ambiguitatem solvetur apud eos, qui sensum habent; aut ænigma per aliud magis ænigma: sed ea, quæ sunt talia, ex manifestis, & consonantibus, & claris accipiunt solutionem.* Quare propriè ænigma esse videtur oratio obscuritate allegoriæ rem notam significans.

* Lib. 3. de Oratore.

† Virum vidi igne æs homini conglutinantem.

‡ Lib. 2. cap. 11.

Porrò quæcunque hactenus diximus, ea intelligi debent de ænigmate pressè accepto. Nam, si generatim hâc voce utamur, ne id quidem verum erit, quod paullo ante à multis adsertum diximus, ænigma esse speciem allegoriæ latè acceptæ, h. e. quatenus ea trium primariorum troporum affectio est. Quippe id si est, ænigma omne pluribus constabit tropis. Atqui petitur id sæpe ab historiâ, aut fabulâ, ut, cùm per aviam liberorum signatur Jocasta, mater, & uxor Oedipi. Hinc Oedipus ipse apud Senecam in Thebaide:

—— *Sæva Thebarum lues*
Quid simile posuit? quid tam inextricabile?
Avi gener, patrisque rivalis sui,
Frater suorum liberûm, & fratrum parens:
Uno avia partu liberos peperit viro,
Ac sibi nepotes. Monstra quis tanta explicet?
Ego ipse, victæ spolia qui sphingis tuli,
Hærebo, fati tardus interpres tui.

Par ratio istius, *avus liberorum*: quo signatur Thyestes, qui Ægisthum genuit ex Pelopeiâ filiâ: unde & de se apud eundem poëtam initio Agamemnonis ait:

Avo parentem, (pro nefas!) patri virum,
Natis nepotes miscui.

Nec propriè est tropus, cùm ænigma petitur ab homonymia: ut in vulgato isthoc apud Suidam ‡: Αἶνός τις ὡς ἀνήρ τε κ' οὐκ ἀνήρ, ὄρνιθα κ' οὐκ ὄρνιθα δ' ἰδὼν, ἐπὶ ξύλου κ' οὐ ξύλου καθημένην, λίθῳ τε κ' οὐ λίθῳ βαλὼν διώλεσεν. *Vir non vir, avem nec avem tamen, in arbore non arbore sedentem, lapide non lapide feriens interemit.* hoc est, eunuchus, vel, si malis, hermaphroditus, vespertilionem super ferula aut sambuco sedentem pumice percussum interfecit.

‡ In Αἶνος.

Neque

* Ecl. 3. Neque tropus est ullus in Virgiliano isthoc gripho *:

Dic quibus in terris, (& eris mihi Magnus Apollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

Posterior versus, qui ænigmaticus est, propriis rem vocibus signat; modò capiamus vel de Cœlio Mantuani sepulchro, vel de puteo profundo: quorum utrumque est apud Servium, & Philargyrium. Nam si clypeum Achillis intelligamus, in quo cœlum Vulcanus effinxerat, ut Homerus † canit: erit metonymia signi. Sin Alciatum ‡ audimus, qui furnum designari putat: μεταφορὰ fuerit. quia *cœlum* intelligi debebit de cœlo clibani sive furni; quod Græci ὀυρανίσκον, Aristoteles etiam ὀυρανὸν simpliciter vocat, sed ea, quæ Cornificius, & Asconius, ex Marone ipso audiere, ut apud Philargyrium & Servium legere est, faciunt, ut non dubitem, quin poëta Mantuanus Mantuanum Cœlium signarit, qui *consumtis * omnibus nihil sibi reliquit, nisi locum trium ulnarum ad sepulturam.* Absque illo esset, alteram de puteo enodationem approbarem ob ea, quæ Brodæus adfert Miscell. lib. VII. cap. 1. Neque tropus est in ænigmate, quod † Homero à nautis in litore Iensi propositum, nec ab eo solvi quitum, fabulantur:

> † Il. σ. vers. 484. ‡ Lib. 1. Περιηγ. Juris cap. 18. * Philarg. & Serv. † Herodot. & Plutar. uterque in vita Homeri. Vide & Jo. Tzetzes in fine libri, qui Alpha inscribitur.

Ὅσ᾽ ἕλομεν λιπόμεσθ᾽, ὅσ᾽ οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα,
Non ; capta adferimus, cunctis quæ capta relictis.

Quamquam alii aliter id extulere; quemadmodum neque unius generis solutio affertur.

Superest, ut adferamus caussam adæquatam obscuritatis ejus, quæ cuivis inest ænigmati, sive id quidem allegoricum sit, sive non sit. Ea verò est, connexio illorum, quæ impossibilia videntur. Sanè Averroï * quoque definitur ænigma, oratio comprehendens sententias, quarum connexio impossibilis videtur, eoque difficulter redigitur ad certum aliquem sensum naturæ consentaneum. Quin hàc in parte præit magister, qui lib. de poëticâ hunc in modum scribit: Ἀλλ᾽ ἄν τις ἅμα ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. Ἂν μὲν οὖν ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα· ἐὰν δὲ ἐκ γλωττῶν, ὁ βαρβαρισμός. αἰνίγματός τε γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα τὰ ὑπάρχοντα, ἀδύνατα συνάψαι. *At si quis simul omnia hujusmodi fecerit, vel ænigma erit, vel barbarismus. Si igitur, è translationibus, ænigma; sin è linguis, & barbarismus. Ænigmatis enim forma hæc est, dicentem quæ insunt, impossibilia copulare.* Nec obstat, quod Aristoteles hoc loco è metaphoris sive tropis ænigma contexi dicat. Neque enim, quod interpretes existimarunt, metaphorarum continuationem ænigmatis formam essentialem facit; sed τὸ ἀδύνατα συνάψαι †: metaphorarum autem meminit, quia hæ inprimis efficiant, ut connexio videatur impossibilis.

> ‡ Interprete Xylandro. * Paraphrasi l. de poet. † Connectere impossibilia.

Et hæc de ænigmatis naturâ: cujus inquisitio quia fortasse tetrica videtur ingeniis istis, quæ crassè philosophari aut rhetoricari amant: age, hanc iis molestiam amœno juxtà atque erudito ænigmate abstergeamus. Istiusmodi verò est Ausonii istud epist. IV. ad Theonem:

Aut adsit interpres tuus,
Ænigmatum qui cognitor
Fuit meorum, cum tibi
Cadmi nigellas filias,
Melonis Albam paginam,
Notasque furva sepia,
Cnidiosque nodos prodidit.

i. Literas, quas Cadmus intulit Græciæ, papyrum Niloticam, (nam Nilus olim *Melo*, teste Festo ‡, ac Servio *) atramentum, quod Afri † non è fuligine, uti alii, sed è sepiæ succo conficiebant, & calamos scriptorios, è quibus Cnidii cæteris præstabant. Hanc quidem Ausonii mentem fuisse, indicat ipse epist. VII, quâ Theoni sic scribit.

> ‡ In vocibus Alcedo. Alumento, atque Melo. * In 4. Georg. & 4. Æn. † Veteres Gloss. in Pers. sat. 3.

Fac campum replices Musa papyrium,
Nec jam fissipedis per calamos vias
Grassetur Cnidia sulcus arundinis
Pingens aridula subdita pagina
Cadmi filiolis atricoloribus,
Aut cunctis pariter versibus oblinat
Fulvam lecticolor spongia sepiam.

Sed in ænigmate ipso, ubi vulgò est, *Melonis Albam paginam*, planè legendum puto, *Melonis albam filiam*: prout se in MSo codice invenisse refert Mariangelus Accursius. Nam *paginam* vocare *paginam* non est ænigmaticè loquentis. Et elegantior omnino futura est ἀντίθεσις inter nigellas Cadmi filias, & albulam filiam Melonis. Alioqui etiam non tam è tropo fuerit hic obscuritas, quàm ex obsoleto vocabulo. Priscis enim Nilus, ut dixi, vocabatur *Melo*: nempe, ut puto, à μέλας *, non quasi Ægyptii Græcè sint locuti: sed quia Græci sic nomen Ægyptium reddiderunt. Sanè Jeremiæ cap. undec. v. 18. Nilus vocatur *schichor*, nempe à nigris, hoc est, turbidis aquis. Origo enim à *schachar*, i. nigrescere, ex quo *schachor*, i. niger, & Latinum, sed obsoletum, *scurus*, à quo, & præverbio *ob*, *obscurus*. Græci igitur, quia Ægyptiis Nilus dictus *schihor*, hoc est, niger, suâ etiam linguâ vocarunt Melonem, à μέλας, hoc est, niger. Haut aliter ac mare *Suph*, seu sinum Arabicum, suâ linguâ dixere θάλασσαν ἐρυθραίαν, hoc est, mare rubrum, quia ab accolis Idumæis seu Edomæis vocaretur Edomæum: quod sonat ἐρυθραῖον †. Nam Esau pater Edomæorum, ut è Scripturis notum, aliter dictus *Edom*, hoc est, Ἐρυθρός, sive rufus. Esau igitur nobis est ille rex Erythra sive Erythrus, unde nomen mari esse impositum, gentiles tradidere: ut videmus è Strabone in XVI, Curtio in VIII, Plinio lib. VI. cap. XXIII, Arriano in Indice, & Philostrato in Apollonii vita lib. III. cap. XV. Idumæorum vero terram ad mare usque Erythræum sese extendisse, cognoscere est ex I sive III Reg. IX. 26: ubi dicitur Asiongaber, quæ in litore ejus maris prope Ailath, fuisse in terra Idumæorum. Sed de isto satis.

> * Niger. † Rubrū.

Scitum quoque ænigma illud apud Diomedem ‡: *Vidi carnem humanam in campo ligneo ossibus ludentem, ubi erat mare concretum.* Significatur eo tesserarius lusor in alveolum cubos sive tesseras jaciens, adstante proxime salino. Quo ex ænigmate rectè probat Calcagninus *, tesseras antiquitus osseas fuisse, vel eburneas.

Quod si plura voles ænigmatum exempla, adi Athenæum lib. X. Δειπνοσοφ. Aliquot etiam epigrammata γριφώδη habes in extremo Ἀνθολογίας opere †: sed primum, quartum, & quinctum, legi debent, uti ea in Phædri auctario ‡, in quo Symposius additur, Josephus Scaliger expressit. E Latinis adi Cœlii Symposii ænigmata, etiam Aldhelmo Scoto laudata in ænigmatum suorum præfatione: quemadmodum ex Sigeberti catalogo cognoscimus. E junioribus, qui ænigmatum reliquerunt libellos, præcipua laus antea fuit Cæsaris Scaligeri, & Hadriani Junii. Quibus nunc accessit eximius poëta, & philosophus acutissimus, Casparus Barlæus, collega conjunctissimus.

> ‡ Lib. 2. c. de allegoria. * In epistolica quæst. lib. 1. epist. 10: item libro de tesserarum lud. † P. 535. & 536. edit H. Steph. ‡ Edit. Raphel.

Apud poëtas quoque, ac inprimis epigrammatum conditores, non pauca legas, quæ si absque lemmate proponantur, habeant obscuritatem conjectatione dignam; eoque inter ænigmata possint referri. Hujusmodi est illud, sive Agathiæ Scholastici, ut est apud Sophoclis scholiastem *, sive, ut ego censeo, alicujus Ausonio antiquioris, ac proinde qui sesquiseculo toto Agathiam præcesserit;

> * In Electrâ.

Ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον οὐκ ἔχει νεκρόν.
Ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον·
Ἀλλ᾽ αὐτὸς αὑτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος.

Quod Latinè eodem planè metro apud Ausonium † legas:

> † Epitaphio 29.

Habet sepulchrum non id intus mortuum:
Habet nec ipse mortuus bustum super:
Sibi sed est ipse hic sepulchrum, & mortuus.

At non paullo venustiùs Cæsar Scaliger expressit; licet versus acatalecticos catalecticis mutarit:

Illud sepulchrum non habet cadaver:
Illud cadaver non habet sepulchrum:
Sed est sibi cadaver, & sepulchrum.

Etsi verò Cicero in III. de Oratore monet, oratoribus fugienda

gienda esse ænigmata: Fabius tamen in octavo * sui operis docet, eos nonnunquam his uti: ac pro exemplo adducit ænigma Cœlii. Ita enim legi debere, monuit P. Victorius, non prout ab Aldo, aliisque, editum est, *Cæcilii*: qui poëta Comicus, non Orator fuit. Nam Cæcilius, Rhetor Siculus, cujus meminere Halicarnassensis, Fabius, & Longinus, intelligi nequit, cùm hic Cicerone posterior fuerit; utpote Dionysii Halicarnassensis æqualis, & amicus. Contrà apud Fabium lib. IX. cap. III. *Cœlii* nomen pro *Cæcilii* irrepsisse, observavit disertissimus Muretus in Variis suis †. Est verò id Cœlii ænigma, de quo dicebamus: *Quadrantaria Clytæmnestra*: quo videtur intellexisse Clodiam, P. Clodii sororem, quam Catullus Lesbiam vocat, ut Appulejus ‡ scripsit, atque hoc Catulli ad ipsum Cœlium confirmat: *Cœli, Lesbia nostra, Lesbia illa* &c. Cur verò eam Cœlius *quadrantariam*, cur item *Clytæmnestram* appellârit, doctè & eleganter declarat idem Victorius in appendice castigationum Ciceronianarum super II. epist. libri ad Metellum; ex parte etiam Nicolaus Loënsis lib. IX. Epiphyllidum cap. XXI. Ibidem quoque, & quidem, ut puto, ejusdem Cœlii, deque eâdem Clodiâ, ænigma hoc à Fabio adducitur: *In triclinio coa, in cubiculo nola.* Illud, *in triclinio coa*, innuit bibacem, & coam (mensuræ id genus) uno spiritu exsiccantem. Ita Cœlius Rhodiginus lib. XXIX. cap. 1. *In cubiculo nola*, significat in cubiculo, ubi silentii usus, garrulam ac sonoram instar tintinnabuli. Idem Rhodiginus lib. XIX. cap. XI. Sed jure hæc Cœliana griphi interpretatio doctis improbatur: quemadmodum & illa, quam Lilius Gyraldus affert libello de ænigmatis. Meliùs ejus mentem perspexit Robortelius libro de nominibus veterum Romanorum, & Brodæus lib. III. Miscell. cap. XXIV. At examussim optimè scirpum exsolvunt Andr. Alciatus lib. II. Παρέργ. cap. XII. & Ianus Duza epigr. XI. lib. IV. Salinarum. Qui rectè viderunt, alludi ad *nolendi*, & *coëundi* voces, ut *nola* sit, quæ συνουσιάζειν nolit; *coa*, quæ non abnuat coire.

Etiam referre huc possis oracula; uti illa petita Delphis; ubi Pausanias * ait, primò Tellurem, (quæ commune cum Neptuno oraculum habuit) dedisse responsum; hinc Themidem; tandem Phœbum; quem Constantinus Magnus ex adyto suo extraxit, tripode Constantinopolin lato †; ubi eum suo ævo fuisse, scribit Priscianus ‡. Sanè aperta dictio, sive oracula à tripode edita, haut fuere aperta; sed intricata; & flexiloqua, ac planè ænigmatica: unde Apollinem dixerunt λοξίαν ⸸, quasi λοξὸν, i. obliquum, ac distortum, non quasi λεξίαν, i. eloquentem. Iccirco & Lucianus in Junonis ac Latonæ dialogo. Apollinis oracula vocat λοξὰ *, καὶ ἐπαμφοτερίζοντα πρὸς ἑκάτερον τῆς ἐρωτήσεως. Pacuvius quoque apud Nonium † ait:

Flexa, non falsa, autumare dictio Delphis solet.

Et Creo apud Senecam in Oedipo ‡:

Ambage nexâ Delphico mos est Deo
Arcana tegere.

Exemplorum abunde est; ut inter alia, cum Athenienses bello Persico responsum accepere de muris ligneis ⸸, h. e. navibus: aut cùm iidem, exercitum missuri in Siciliam, jussi sunt adhibere sacerdotem arcessitam Erythris, nomine Ἡσυχίαν: quo cùm significetur *quies*, monebantur Athenienses, ut quiescerent. Item cùm Philippus Magnus, Alexandri Magni parens, jussus est pugnare argenteis lanceis, h. e. pecuniâ animos corrumpere. Par ratio, cùm Crœsus accepit responsum, tum sibi ac regno exitium imminere, cùm mulus in Persiâ rerum potiretur, h. e. Cyrus, qui ita ab oraculo est appellatus, quòd quemadmodum mulus nascitur patre ignobiliori asino, matre generosiori equâ, contrà quàm in hinno fit *: ita Cyrus prognatus sit Cambyse, Persâ obscuri generis, (ut ait Iustinus) filio Achæmenis, à quo Persæ postea vocati Achæmenidæ, & Mandanæ, Astyagis Medorum regis filiâ. Vide de hisce oraculis, & aliis id genus, iisdem flexiloquis, Herodotum lib. I. item tertio, ac sexto, Ciceronem in II. de Divinatione, Appulejum in IV. de asino, Macrobium lib. I. in Somnium Scipionis, Augustinum lib. III. de Civit. Dei cap. XVII. & Basilium, Isauriæ Episcopum, initio libri de miraculis Theclæ. Adi & oracula ἔμμετρα à doctissimo Obsopœo collecta, & quos ille auctores allegat in notis. Atque ex hacce oraculorum naturâ elucet Maronis prudentia, qui oracula Sibyllæ describens, orationem ei tribuit, quæ tota penè metaphoris constet. Siquidem ait:

Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipse Deâ.

Et aliquanto pòst:

Caussa mali tanti conjunx iterum hospita Teucris,
Externique iterum thalami.

Ob eam oraculorum obscuritatem non immeritò de iis olim quoque ex eventibus judicandum statuebant. Heliodorus lib. II. Æthiop. sub finem: χρησμοὶ γὰρ, καὶ ὄνειροι, τὰ πολλὰ τοῖς τέλεσι κρίνονται. *Oracula enim, & somnia, ut plurimum ex eventibus judicantur.* Et hæc de ænigmatis.

* Cap. 6.
† Lib. 19. cap. 2.
‡ In Apologia.
* In Phocicis.
† Eusebius, Zosimus, Sozomenus, Socrates l. 1. cap. 16.
‡ Lib. 1.
⸸ Scholiastæ Pindari, ac Sophoclis, Servius in 6. Æn. Synesius l. de somniis, Elias Cretensis commentario in orat. 1. quæ est ad versus Julianum Apostatam.
* Obliqua, & in utramque propositæ quæstionis partem inclinantia.
† In Autumare.
‡ Act. 2. vers. 214.
⸸ Herodotus in Polybymnia, Aristot. 1. Rhet. Corn. Nepos in Themistocle, Polyænus l. 1. Strateg. Maximus Tyrius orat. 3.
* Varro l. 2. de re R. c. 8. Columella lib. 7. c. 37. & Plinius l. 8. c. 44.

VI. De proverbio.

Superest παροιμία, quæ ita dicta existimatur παρὰ τὴν οἶμον, i. à viâ, quòd passim per ora hominum feratur. Latinis dicitur *adagium*, nec non *adagio*; quo utitur Ausonius præfatione monosyllaborum in fine versus collocatorum, itemque Donatus in Eunuch. Sc. *Magnas verò.* Symmacho quoque id nomen restituit Carrio lib. I. Emendat. cap. XII. Imò ante hos omnes eâdem de voce ita Varro lib. VI. de L. L. *Apud Valerium Soranum, vetus adagio est, ô P. Scipio. Quod verbum usque eo evanuit, ut Græcum παροιμία pro eo positum magis sit apertum.* Originem vocis paullo pòst idem adtexit: *Abagio*, inquit, *& literâ commutatâ adagio, dicta ab eo, quòd ambit orationem, neque in aliquâ unâ re consistit solâ.* Itaque ex Varronis sententiâ *adagium* dicitur quasi circumagium. Sed Iulius Scaliger potiùs ex eo nomen habere autumat, quòd à primâ & propriâ significatione agatur ad aliud indicandum; similiterque παροιμίαν ex eo ait nomen consecutam, quòd præter primum verbum & sensum, alterum notet verbum & sensum, à παρὰ & οἴμη, quæ vox inter alia etiam λόγον significat, teste Hesychio. *Proverbium* item dici vult, quòd verbum accedat verbo, i. sententia sententiæ.

Neque minor dissensio est de verâ παροιμίας definitione. Ac Donati quidem & Diomedis definitiones mitto: in quibus rediculè sanè parœmia per proverbium definitur, cùm parœmiam haut aliud, quàm proverbium, esse constet. Nec meliores multo, quas Græci adferunt, ut probat Scaliger. Insubida quoque definitio, tum Antonii Lulli *, tum Ludovici Carbonis †, quibus parœmia definitur, generalis sententia verbis non propriis cum ironiâ prolata. Quis enim non videt, proverbium absque ironiâ esse posse? Sanior longè illa Erasmi, *celebre dictum scitâ quâpiam novitate insigne.* Nam latè utitur parœmiæ voce, ut complectatur quoque γνώμας celebres: cujusmodi sunt, Similis gaudet simili; Odi puerulos præcoci sapientiâ; Bonæ leges ex malis moribus ortæ sunt; Non sunt amici, amici qui degunt procul; Nequicquam sapit, qui sibi non sapit; Conscientia mille testes; Quot homines, tot sententiæ; Non omnia possumus omnes; pluraque id genus, ὅσα κόνις ‡, ut omnes sciunt, qui Chiliadas summi ejus viri inspexerint.

Istiusmodi autem γνώμας proverbii nomine rectè comprehendi, argumento est, quod à veteribus quoque hoc nomine appellantur. Agathon in convivio Platonis: ὁ γὰρ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὅτι ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει. i. *scitè veteri proverbio fertur, simile semper hærere simili.* Plautus Mercatore ⸸:

Nunc ego verum illud verbum esse experior vetus:
Aliquid mali esse propter vicinum malum.

* Lib. 4. de Oratione cap. 11.
† Lib. 1. de Elocut. orat. c. 15.
‡ Quasi pulvis.
⸸ Act. 4. sc. Agite, ite actutum.

Terent.

* Act. 5. sc. 1.

Terent. Adelph.*

— *Nam vetus verbum hoc quidem est:*

Communia esse amicorum inter se omnia.

Cicero lib. 1. de off. *Ut in Græcorum proverbio est, Amicorum esse omnia communia.* Idem dialogo de amicitia: *Scitum est enim illud proverbium Catonis, Multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videntur.* Atque ex his abunde cognoscere est, falli cùm alios, tum Lud. Carbonem, qui tacere scribit, hujuscemodi non esse proverbia, sed sententias proverbiales.

Ex iisdem apparet, non omnem parœmiam esse allegoricam: quod si est, injuriâ, quam afferebamus, viri magni definitionem perstringit vir magnus. Quemadmodum nec eidem assentire possumus, cùm reprehendit, quòd Desiderius in Colloquiis suis sacramentarium, & lanium, de rebus Theologicis disserentes induxerit. Nam, ut Euripides non neglexit decorum, cùm Melanippen induxit de naturâ disputantem, quandoquidem, ut scribit Dionysius Halicarnassensis†, à Neptuno erudita fuit: ita neque Erasmus τὸ πρέπον ‡ neglexit, qui ad consuetudinem respexit patriæ suæ, in quâ sciebat multos de plebe sæpe etiam curiosè nimis tractare religionis Christianæ mysteria. Sed idem Euripidi contigit, quod Erasmo. Nam & illum iccirco reprehendit Aristoteles, & hunc Scaliger, ‡ uterque in suis de re poëticâ libris.

† Ἐν τῷ περὶ ἐσχηματισμένων posteriore. ‡ Decorum. ‡ Lib. 6. de re Poëtica cap. 7.

Καὶ ταῦτα ἐν παρόδῳ.

Etsi verò in eo cum Erasmo faciam, quòd proverbium existimem proprio etiam sermone constare posse: in eo tamen neutiquam ejus sententiæ accedo, quod multa adagiis inserat, quæ solùm sint γνῶμαι: ut Plautinum hoc*, *Nihil homini amico opportuno amicius.* Imò & multa, quæ nihil aliud sint, quam elegantiores loquendi formæ. E. G. bonis avibus, rude donare, ad amussim, nive candidior, abjicere hastam, ab incunabulis, actum agere, flocci non facio, frigidior salamandrâ, aliaque id genus.

* Epid. act. 3. sc. 3.

Quid quòd obsoletæ etiam voces ei adagionem faciunt? Nam inter parœmias reponit *numero dicere*, prò nimis citò; à quo *Dea Numeria*, & *numerius partus.* Illustrem de eâpse re Varronis locum apud Nonium vide in *Numerum.*

Erasmi hâc in parte errorem sequuntur alii multi: qui & ipsi quasvis scitas elocutionum formas proverbiis accudunt. Itaque Hadriano Iunio quoque adagia sunt, *fucus, cuculus, somni plenus*, de stupidis; *Asiatici mores*, pro mollibus; *Græca fides*, pro dubiâ; *eodem laborare morbo*, pro vitio; *senis ira*, pro languidâ; item *incurvicervicus, Sisyphus, bilem vomere, mordere corde* &c.

Sed neque, *Nihil ad Persium*, quod idem inter adagiones recensuit, mihi parœmia esse videtur; quamvis παροιμιωδῶς usurpari posse, haut planè inficier. Magna verò est ἀνισορρία † Iohannis Fungeri Leovardiensis; qui in novâ proverbiorum farragine intelligit nobilem illum satyricum à Quinctiliano commendatum, & disticho isthoc Martialis‡:

† In historia aberratio. ‡ Lib. 4. ep. 29.

Sæpius in libro memoratur Persius uno,

Quàm levis in totâ Marsus Amazonide.

Nam hic quidem sub Nerone claruit: at alter vixit tempore C. Lucilii; cujus illud, *Persium non curo legere, Lælium Decimum volo.* Illustrem hâc de re Ciceronis locum vide in secundo de Oratore. Illi enim prænomen Aulo, huic Cajo, quomodo à Cicerone vocatur; vel Manio, quod ei pronomen in veteribus Plinii codd. tribui, auctor est Hermolaus Barbarus initio secundarum annotationum in Plinium.

Notæ, quâ proverbia sæpius signari solent, sunt, φασί, *ut ajunt, quod dicitur, hoc est, quod dicunt*, & similia: de quibus, præter parœmiographos, vide, si tanti illud putes, Petrum Victorium Variarum Lect. lib. XXXIII. cap. IX.

Mirandum verò, eos, qui tam multa inter proverbia referunt, quæ nihil minùs sunt quàm proverbia, hos tam multa præterire, quæ vera sint proverbia. De iis tamen ignota debet, quæ corruptè legi soleant apud auctores: ut inter alia hoc Pomponii, veteris poëtæ, *Vipera* * *est in veprecula*: de eo, qui possit desubito adferre damnum. Item, *Sabini, quod volunt, somniant*: &, *Anus, quod vult, somniat*: quæ adagiones exponuntur à Festo viri industris castigationibus illustriore reddito. Item: *Stagna ac sales emere.* Aristot. lib. II. Rhet. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸ τῷ λεγομένῳ, τὸ ἕλος πρίασθαι καὶ τοὺς ἅλας. *Hoc est, quod vulgo dicitur, stagna ac sales emere.* Facilè autem subscripserim Antonio Majoragio, qui parœmiam de iis dici putat, qui, ut boni aliquid nanciscantur, necesse habent quippiam mali subire: ut qui salinas emere non possunt, nisi cum stagnis adjunctis. Itaque contrarium huic fuerit illud Plautinum †, *Sine sacris hæreditas.* Eo adagio, teste Festo, significatur hæreditas, quæ alicui obtigit sine incommodâ appendice: quo, ut Rævardus quoque monuit in opere posthumo, intelligitur necessaria sacrorum cura, quandoquidem filius familias, ut pecuniæ, ita sacrorum hæres dicebatur, quòd huic sacra domestica diligentissimè essent administranda. Nec tamen ignoro, in eo, quem modò adducebamus, Aristotelis loco, veterem interpretem pro ἕλος legisse ἔλαιον ‡: quæ lectio si proba est, rejectâ interpretis Græci declaratione, non malè cum Petro Victorio exponas de iis, qui desipiunt; ut quos oleo & sale inungi solitos, constet ex Aristophanis scholiaste in Nub. *Lydi barbari*, παροιμίαν fuisse judicat Janus Duza lib. II. Plaut. Expl. cap. XV. Eo respexit Plautus Curculione:

* Ita rectè apud Nonium in Vepres emendavit Gulielmus Veri-similium lib. 1. cap. 13.

† Capt. act. 4. sc. Jupiter supreme: & Trinummo sc. Meus quondam duas sunt.

‡ Oleum.

Ite meâ caussâ Lydi Barbari.

Item cùm Bacchidibus Pistoclerus Lydum pædagogum suum ita compellat:

O Lyde es barbarus.

Item Ausonius:

Barbarus est Lydus, fallax Geta. —

Veste repellere.

Catullus:

Quare nos tela ista tua evitamus amictu.

At fixum nostris tu dabis supplicium.

Item Seneca epist. LIV.

Velut levia tela laxo sinu eludit.

Ursâ præsente, quærere vestigia.

Usus Aristænetus lib. II. epist. XII.

Ἄρκτου παρούσης φασὶν σὺ ἴχνη ζητεῖν τὸ ἴχνη.

Alia quoque apud hunc Scriptorem habes vestigia, quæ in Græcorum quidem parœmiis explicantur; at in proverbiis, quæ juniores congessere frustra quærantur, ut lib. I. epist. XXVII. ἄδειν ἄδας. *frustra canere*, de incassum laborantibus. Et mox Λιμωκτεῖν Λειβηθρίων, *indoctior Liberide*, de planè indoctis. Sed & quàm plurima adagia, nostris παροιμιογράφοις intacta, suppeditant nobis Isaaci Casauboni in philologum Naucratitam animadversiones, quibus nihil hic Sol eo in genere videt eruditius.

Atque ex iis quidem, quæ hactenus diximus, ex parte est cognoscere parœmiæ naturam: ut autem penitùs ea nobis perspecta sit, distinctione opus est. Nam Erasmus latè utitur parœmiæ voce: ut cui parœmia sit, in quocunque hæ duæ conditiones concurrunt; ut celebre sit, & ut scitâ novitate sit insigne. Non tamen adeò ampla hæc definitio est, ut cuivis conveniat sententiæ, quod Cæsar Scaliger* scripsit, ac post eum Lud. Carbo. Nam sententiæ quoque sunt, quæ celebres non sunt; cùm ubi primò conduntur, sententiæ quidem nomen obtineant, celebres autem dici non possint; imò sæpe etiam celebres nunquam fiant.

* Lib. 3. de re poët. cap. 84. † Lib. 1. de Instit. orat. c. 15.

Nicolao Zegero, viro apprimè erudito, ea tantùm sunt proverbia, quæ hæc tria complectuntur; ut apud complures sint celebrata jactataque, ut scito quopiam figuræ alicujus involucro, aut certè erudito aliquo Laconismo secernantur à sermone communi, ac denique ut salutarem aliquam contineant sententiam.

Julius verò Scaliger parœmiam censet esse orationem vulgatam allegoricam, sive alludentem: atque hanc ejus definitionem Hadrianus quoque Junius sequitur in doctissimo

ſimo ſuo onomaſtico. Quamquam in Junio quidem hoc mirandum, cùm diſertim ſcribat, parœmiam eſſe *orationem vulgò in uſu habitam, allegoricè aliquid innuentem*, eundem tamen tam multa inter parœmias ſuis in centuriis referre, in quibus nulla ſit allegoria, ut ante vidimus.

Differt autem hæc Scaligeri ſententia ab illâ Eraſmi, quòd huic parœmia propriis quoque verbis conſtare poſſit, Scaligero non poſſit. At cum Zegero partim convenit, partim diſconvenit. Convenit eo, quòd uterque parœmias in arctiores concludat copias, quàm Eraſmus: diſconvenit, quòd Zegero omnis parœmia ſit γνώμη, at quædam ſolùm allegoricæ: Scaligero contra omnis parœmia ſit allegorica, at quædam ſolùm γνῶμαι ſint tales, illæ puta duntaxat, quæ ſimul alludunt. Sed Zegeri quidem ſententiam plane repudiamus. Nam innumera veteres proverbia appellant, quæ non ſunt γνῶμαι: ut inter alia iſthoc à παροιμιογράφοις noſtris prætermiſſum: *Væ victis*: quod à Brenno, Gallorum rege, in proverbium veniſſe, diſertim ſcribit Feſtus. Utitur eo Plautus Pſeudolo*. Nec γνώμη eſt, cùm idem in Ciſtellaria †ait:

> —— *Inter novam rem verbum uſurpabo vetus.*
> *Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum, non dabo.*

Sive potiùs, *quod relicuum, non dabo*, ne claudicet verſus, qui eſt trochaicus catalecticus. Atque ex eodem exemplo etiam videmus, proverbia propriis poſſe verbis conſtare, ut ſuperiùs dicebamus.

* Act. 5. ſc. ultimâ.
† Act. 2. ſc. 1.

Quare duæ ſuperſunt ſententiæ; una Eraſmi, qui latè voce hâc uſus, idque veterum exemplo, ut antè vidimus; altera Scaligeri, qui ſtrictè hoc nomen uſurpat, ſed magis propriè, quàm Eraſmus; ut oſtendit ἐτυμολογία parœmiæ, proverbii, & adagii, quam ex eodem Scaligero ſuprà ponebamus.

Theophylacto* παροιμία definitur λόγος πλάγιος, καὶ ἐπικεκρυμμένως, καὶ τὸ ὅλον παραβολικῶς ἀποκείμενόν τι δεικνύων. i. *oratio obliquè, & occultè, atque omnino collatione quadam aliquid, quod propoſuerat, oſtendens.* Sed Theophylactus per παροιμίαν generatim intelligit allegoriam; idque cum Iohanne Euangeliſtâ; cui tum παροιμία, tum παραβολή, non quidem idem, quod Rhetoribus, ſignificat; ſed ſermonem quemlibet obſcuriorem, & à communi loquendi modo diſcedentem. Iohannes Euangel. cap. x. τμήματι 6. Ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς: tranſtulit vulgatus interpres: *Hoc proverbium dixit eis Jeſus*. Clariùs alii, qui *ſimilitudinem* vertunt. Cap. xvi. verſ. 25. Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν· *Hæc in proverbiis, ſive per ſimilitudines, locutus ſum vobis; jam veniet tempus, cùm non loquar vobis per ſimilitudines.* Et verſ. 29. Νῦν παῤῥησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις· *Nunc apertè loqueris, nec ſimilitudinem ullam dicis.* Salomonis quoque librum, quem Hebræi *Miſhle* vocant, Græci interpretes inſcripſère παροιμίας, quo intelligi oportet ſententias ac ſimilitudines. Eas Euangeliſtæ omnes, præter Iohannem παραβολὰς appellant; idque penè quadraginta locis. Plurimas enim παραβολὰς adfert Chriſtus in Euangelio, quòd tum vulgò etiam in familiaribus colloquiis eſſent uſitatæ; inprimis verò Palæſtinis, ut monuit Hieronymus †. Talis inter alias eſt illa de vulnerato à latronibus, & à Levitâ quidem neglecto, à Samaritano verò curato; à quâ & lib. 1. Codicis ‡ *Parabolanos* putat Turnebus ‡ medicos Alexandriæ dictos; præſertim cùm Honorii & Theodoſii conſtitutione ſexcenti parabolani curandis debilium corporibus deputentur, quaſi illius Samaritani æmuli. Verùm hanc, ſcio, opinionem haut defendet quiſquam telo Achaico. Mihi quidem altera ſententia, quam ibidem Turnebus ſubdit, quamquam nec ipſa plane ſatisfacit, magis tamen ſemper arriſit: ut nempe ita dicantur circitores ſive medici, quia ſummis ſe periculis exponunt, inprimis in noſocomiis; unde fit ut, graſſante peſte, eâdem ſæpe ipſi tollantur. Certè παράβολον Græci vocant hominem præcipitis ac projectæ audaciæ: unde & hoc nominis inditum iis, quos Græci aliter vocant θηριομάχους, Latini *beſtiarios*, ac *beſtiis addictos*, vel *ad beſtias datos*, aut *damnatos*, vel (ut Tertullianus duriùs* appellat) *ad beſtias pronunciatos*. Firmicus †, & Iuriſconſulti *arenarios*; nempe ab arenâ, quâ cavea amphitheatri ſpargebatur, ne ſanguine redderetur lubrica. Maximè autem adlubeſcit opinio Brodæi, qui *parabolanos* dictos putat, non quidem medicos; ſed homines plebejos, ac paupertinæ ſortis, qui noſocomiis, & xenodochiis, operam ſuam locarent.

* In Joann. cap. 16.
† In Matth. cap. 18.
‡ l. 42. & 43. Cod. Theod. de epiſc. & cler. & exinde l. 18. Cod. Juſtin. Tit. eodem.
‡ Lib. 13. Adverſ. cap. 23.
* De reſurrect. carnis cap. 16.
† Lib. 8. cap. 10.

Hæc de proverbiorum naturâ eo pluribus ſumus proſecuti; quia oratoribus ſit maximus proverbiorum uſus. Nec cauſſa ejus rei obſcura eſt; cùm illa, magnâ ex parte, nihil aliud ſint, quam veterum ſapientum dicta; ut non modò iis ad ornandum uti liceat oratori; ſed etiam, quo inde pondus accedat orationi. Quod ipſum Ariſtoteles tradidit: ex quo Syneſius ‡ refert, ὅτι παλαιᾶς εἴη φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα περισωθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα. *eſſe ex veteris philoſophiæ, inter maximas hominum ruinas intercidentis, reliquias quaſdam, ob brevitatem ac dexteritatem conſervatas.* Subjungit deinde Syneſius: Παροιμία δὴ καὶ τοῦτο, καὶ λόγος ἔχων ἀξίωμα τῷ ἤδη κατωνεῖχθαι φιλοσοφίας τὴν ἀρχαιότητα, ὥστε βόειον ἐπιβλέπειν αὐτῇ. Πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι. *Proverbium igitur hoc eſt, & ſententia dignitatem habens, ac antiquitatem è philoſophia depromtam. Unde bubulum, hoc eſt, gravem planè obtutum habet. Priſcis enim temporibus multo erant in veritate indagandâ ſollertiores.* Et ſanè ea res in cauſſa eſt, cur jam olim tot præſtantiſſimi viri in explanandis adagiis operam poſuerint: qualis è Latinis Appulejus Madaurenſis, cujus ſecundum de proverbiis librum Chariſius ‡ citat: è Græcis autem ipſe Ariſtoteles*, & diſcipuli ejus Theophraſtus, ac Clearchus Solenſis ‡: item Chryſippus, Cleanthes, Ariſtarchus, & multi alii, quos Zenobius, Diogenianus, & cæteri laudant parœmiographi.

‡ In calvitii encomio.
‡ Lib. 2.
* Zenobius.
‡ Athen. lib. 4. cap. 7.

Caput. XII.

DE CATACHRESI, HYBERBOLE, ET EMPHASI.

Catachreſis eſt tropi duricies, oriens ex voce, quæ in alienum locum quaſi vi devenerit.

Hyperbole eſt, cùm oratio in re augendâ, aut imminuendâ, fidei limites excedit.

Emphaſis eſt vis vocabuli modificati, repræſentantis rem excellenti modo.

I. Utrum ut hyperbole et emphasis, itidem catachresis, omnis sit in nimio.

SUperſunt tres affectiones troporum. Quas eo convenire quidam autumant, quòd omnibus ſignificetur (ut cum illis loquar) exceſſus: differre autem, quòd exceſſus in emphaſi bonus, ac per ſe laudabilis ſit; in hyperbole verò, & catachreſi, ſolùm laudabilis per accidens. De emphaſi, & hyperbole, adſtipulor: non item de catachreſi. Nam quod ajunt, per catachreſin dici pro Veneri addicto *comem*, quomodo ſæpe loquitur Plautus; pro avaro *parcum*, pro prodigo *liberalem*, & contra; in his verò eſſe exceſſum per accidens laudabilem; eoque catachreſin rectè ſub exceſſu comprehendi: hæc quidem partim falſa ſunt, partim non efficiunt quod putarunt. Neque enim virtutes pro vitiis vicinis, vitiave pro virtutibus poni debent; cùm oratorem oporteat eſſe virum bonum, qui mendacium pejus oderit, quam fuſſo ululam. Unde Fabius lib. III. cap. IX. *Hoc quidem Orator, id eſt, vir bonus, nunquam faciet, niſi fortè communi utilitate ducatur.* Atque hac de re etiam dicebamus lib. II. cap. V. ſect. XXVIII.

Qua-

Quare nunc solùm addam, adulatoris esse, vitia virtutum nominibus insignire: ut Plutarchus ostendit libro eo, quo discernere docet amicum ab adulatore: ac hominis esse maligni, vitiorum nominibus appellare, quæ excusationem mereantur: ut etiam Lucianus indicat, περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων: ubi illustre apponit exemplum de viris eruditis, qui à magnatibus de re quapiam rogati, trepident ac sudent, & consternatione quadam inepte respondeant. Atque hoc, inquit, οἱ μὲν χρηστοὶ αἰδῶ ἐκάλεσαν, οἱ δὲ τολμηροὶ δειλίαν, οἱ δὲ κακοήθεις ἀπαιδευσίαν. *homines probi appellant pudorem, immodesti atque audaculi timorem, improbi autem ac maligni inscitiam.* Deinde nec si alterum pro altero collocetur, κατάχρησις fuerit, quia qui laudat, parcum dicet, ac volet intelligi; qui vituperat, avarum vocabit, atque istiusmodi censeri volet: eoque, si animum dicentis spectes, non ponetur unum pro alio. Denique nec si hæc καταχρηστικῶς dicerentur, iccirco omnis κατάχρησις fuerit excessus, cùm supersint innumera, in quibus nihil istiusmodi cernere est. Quod ut magis pateat, age à catachresi potissimùm auspicemur.

II. De abusionis vocabulo, et quid sit catachresis, atque ejus exempla.

Catachresis κατὰ λέξιν sonat *abusio*, prout Fabius lib. VIII. transfert, & ante eum Cicero orator ad Brutum: eâdem nempe ratione, quâ epist. XXII. lib. XI. ad Att. vini *abusionem* dixit pro abusu; aut quâ *usionem* pro usu usurpant non Ulpianus* solùm, & Alphenus† J. C.; (frustra enim ambigit Haloander, rectène ita legatur) sed etiam Cato de R. R. & Varro περὶ ταφῆς Μενίππου, atque item Agellius ‡, scriptor purus castusque, quamvis V. C. Ant. Augustinus lib. II. Emend. cap. II. de hâc ipsâ *usionis* voce tractans, eum appellet non bonum Latinitatis auctorem.

* L. 27. § 4. D. de auro, argento mundo.
† L. 60 §. 2. de legat. 3.
‡ Lib. 4. cap. 2.

Est autem abusio, quoties duriùs vocis alicujus significationem deflectimus ad aliam longè à propriâ recedentem. Itaque & ἄκυρον, vel ἀκυρία, itemque ἀκυρολογία, vel ἀκυρολογία à Grammaticis dicitur, quamvis hanc nonnulli diversam faciant à catachresi. Ita *calamus* sumitur vulgò pro *penna*: cùm illa ex arundine fiat, hæc avium propria sit: ut bene annotavit Isidorus Originum lib. VI. cap. XIV. Nec minori catachresi, jam ætate Martialis, ut ex pluribus ejus locis videre est, patres, fratres, ac quoslibet obvios, appellarunt *dominos*; quemadmodum & uxores vocabant *dominas*. Distinguendus verò hic usus, qui καταχρηστικὸς, ab eo, quo uxores sic vocabant tanquam familiæ dominas. Exempla vide apud Guilielmum Fornerium lib. I. Selectionum cap. II. Imò jam Senecæ temporibus morem hunc fuisse, argumento est illud ex epistolâ ejus tertiâ: *Obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus:* quod item epist. CIV. Junium Gallionem fratrem vocat *dominum suum*. Scævola lib. XLI. D. de Legat. III. maritus uxori scribens ait *Peto à te domina uxor.* Epictetus dissertationibus apud Arrianum: Αἱ γυναῖκες (φησὶν) εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Menander: Εἶχέ με γυνὴ δέσποινα. Elegans est hâc de re Palladæ epigramma in primo Ἀνθολογίας*:

* Titulo εἰς κάπηλας.

> Ἦν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν·
> Ἦν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
> Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα αὐτὰρ ἔγωγε
> Οὐκ ἐθέλω δόμινε· οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Quod ex tempore admodum adolescens transtuli:

> *Mox scripsit*, domine frater, *si accepit amicus.*
> *Si nihil accepit, nil nisi*, frater, *ait.*
> *Nomina namque ista hæc venalia sunt. Ego verò*
> *Nolo istud*, domine. *Nam dare nil habeo.*

Vel si produci syllabam ob consonas vocis sequentis, aut penthemimerim, duriusculum videtur, reseribe versu primo, *domine*, *ô frater*: ultimo autem, *Nolo voces dominum.* Sed utcunque vertas, abest Græci epigrammatis venustas. Quæ magna ex parte consistit in paronomasiâ posterioris pentametri: unde haut rectè stabilire conantur corruptam pronunciationem diphthongi AI, quasi elegantia hujus carminis perierit, nisi δόμεναι & δόμινε, similiter omnino sonuerint. Adhæc, ut Palladæ temporibus sic fuerint locuti, quod verum puto: non eo, florente Græcia, AI, & E, similiter sonuerint.

Tandem non fratres modo, sed etiam filios dixere *dominos*; ut in inscriptione antiquâ*, sed hominis tamen Christiani: DOMINO FILIO INNOCENTISS.

* In Collectione Inscriptionum Gruterianâ CIƆLVIII. n. 2.

Hujusmodi omnia per abusionem dici, arguit illud, quòd *domini* vox sit correlatum servi. Quam ob caussam Augustus, & Tiberius, tantopere aversati sunt illud nomen; ut discimus ex Suetonio†, Tacito‡, atque aliis ‡. Imò tribus & ampliùs seculis pòst, cùm jam ubique illud obtineret, Julianus desertor usque adeò hanc appellationem refugit, ut cæteris illam ad exemplum Cæsaris aspernantibus, penè in desuetudinem abierit: quemadmodum ipse refert in Misopogone. Sed post Juliani excessum, ut fieri amat, redit consuetudo prior. Stante verò Rep. Romanâ, tantum aberat, ut ingenui alii alios *dominos* vocarent, ut servi etiam dominos suos sæpe quidem dicerent heros, sed nec rarò compellarent nomine proprio. Ut Davus in Andria*:

† In Augusto cap. 53. & in Tiberio cap. 27.
‡ Cib. 2. Annal.
‡ Tertull. apolog. cap. 34.
* Act. 3. sc. 2.

> —— *Non satis me pernosti etiam, qualis sim,*
> *Simo.*

Syrus in Heautontim. †

† Act. 4. sc. 5.

> —— *Cæterùm equidem istuc, Chreme,*
> *Æqui bonique facio.*

Et mox:

> —— *Verùm illud, Chreme,*
> *Dicunt, jus summum sæpe summa est malitia.*

Mercurius quoque apud Plautum Amphitryone ‡, quamvis Sosiæ personam induerat, Jovem tamen, qui in Amphitryonis se faciem converterat, Amphitryonem, non herum, aut dominum, vocat: imò & heram nomine suo Alcmenam appellat. Verus etiam Sosia verum Amphitryonem suo semper nomine nuncupat ‡.

‡ Act. 1. sc. 3.
‡ Act. 2. sc. 1.

Ἄκυρον quoque sive improprium est illud Terentii*, *Hunc comedendum, & deridendum, vobis propino.* Ac nequis pro *propino* legendum hic putet *prabeo*, addo, imitatum id esse Capitolinum in Marco: *Venenatam*, inquit, *partem fratri edendam propinans.* Nec multùm abludit illud Ausonii †:

* Eun. act. 5. sc. ult.
† Carm. 5. in profess. Burdig.

> —— *Vini cibique abstemius.*

Nec dissimili admodum καταχρήσει Persius in anteloquio satyrarum scribit, *Cantare nectar*; quomodo legit Politianus cap. XLIV. Miscell. & epist. I. lib. XII. qui & se illud invenisse scribit in vetusto quodam codice, atque id ipsum in altero repertum refert à Bernardino*, sive Petro illo Calabro †, qui non tam ut natalium probrum tegeret, (nam è nobili familiâ Sanseverinate, haut legitimè licet, natus fuit ‡) quàm, ut ajunt, quòd palato ejus nihil præter antiquitatem Romanam saperet, ac Christiani nominis & Ecclesiasticæ antiquitatis contemtor esset, Iunius Pomponius Lætus, & fortasse (si ejus sunt illi in Maronem commentarii) Pomponius Sabinus nominari maluit. Aldus quoque Manutius lib. IV. Grammat. Instit. scribit, Iucundum Veronensem *cantare nectar* in compluribus reperisse exemplaribus, ac se quoque unum eorum inspexisse, in quo *nectar* erat scriptum, sed *vel melos* minoribus erat literis superadditum. *Pegasejum* autem *nectar* ait, quomodo dicit Martianus Capella lib. IX. *Post hos honoratior fontigenarum virginum chorus Pegasea vocis nectare diffluebat.* Quo loco non dubium, quin Martianus respexerit illum ipsum Persii versum: nequis autoritate moveatur, aut Scoppæ ‡ corrigentis, *cernas Pegasejum melos:* aut Turnebi*, & Hadriani Iunii, qui emendant, *Pergaseium malos credas:* aut Giffanii †, qui legit, *credas Pegasejum melos.*

* M. Anton Majoragius orat. 10.
† Lud Vives l. 2. de fide.
‡ M. Antonius Maurocenus, in vita Pomponi Læti.
‡ Collectan. cap. 34.
* Lib. 10. Adversf. cap 13.
† Indice Lucretiano in Vacillo.

III. CATACHRESIS ALIA POETARUM PROPRIA, ALIA ORATORI ETIAM CONCESSA.

Κατάχρησις est duplex. Una solutæ convenit orationi; cujusmodi esse solet, quâ necessitatis caussâ utimur. Nec tamen sola hæc talis putanda est: quia quandoque etiam oratores, nullâ adacti necessitate, vocabulis abutuntur. Catachresis verò altera tantùm in ligatâ oratione locum habet: quæ nunquam non citra necessitatem usurpatur. Prioris generis est, cùm *ædificare* aliis accommodatur, quàm ædificiis. Nam, ut apud Maronem * legimus *ædificare equum:* ita apud Ciceronem †, est *ædificare classem.* Simile item *defendere* pro arcere: ut apud eundem Tullium ‡: *Siquis non defendit injuriam, neque propulsat à suis, cùm potest, injustè facit.* Et apud Paullum J. C. ⸸ *Vim enim vi defendere, omnes leges, omniaque jura permittunt.* Ejusdem generis est, quòd *paricida* ponatur, non tantùm pro eo, qui principem, patrem patriæ, occiderit, aut patruum suum, vel patronum; (de quibus Marcianus J. C. testis in XIV. Institut.) sed etiam pro eo, qui cognatum, aut propinquum, sustulit; aut pro quocumque, qui capital fecerit, h. e. facinus, quod capitis pœnâ luitur, ut rectè exponit Festus; à quo immeritò discedit Nonius, cùm capitis periculum eâ voce signari tradit. In prosâ autem oratione *paricida* vocem eo, quo dicebamus, modo accipi, tum argumento est, quòd Cicero in Milonianâ Clodium vocat *paricidam*, quia M. Papirium, equitem Romanum, interemisset. Indicio quoque sunt leges Numæ; in quibus erat, *Siquis hominem liberum morti duit, paricida esto:* tum quòd etiam quæstores, quia conquirerent publica maleficia, (quod primò eorum munus fuit, qui publicas colligerent pecunias; postea peculiare factum est trium virorum capitalium *) ideo dicti sunt *quæstores paricidii*; quemadmodum scribit Festus, & Pomponius in Enchiridio Iuris. Esse verò hanc κατάχρησιν, negari nequit, cùm *paricida* propriè dicatur quasi *patricida*, vel potiùs quasi *parenticida*, κατὰ συγκοπήν, quomodo & *homicida* factum ex *hominicida*. Quare appellantur ita propriè, non soli quidem, qui patrem sustulere, ut vulgò tradunt; quibus & Nero, quem *matricidam* Ausonius novè vocat, καταχρηστικῶς *paricida* dici videtur; sed quicunque parentem alterutrum interemerint.

** 1. Æn. † Pro lege Maniliâ. ‡ Lib. 3. off. ⸸ L. Scientiam. §. qui cum. D ad legem Aquiliam. * Varro lib. 4. de L. L.*

Quidam etiam ejus καταχρήσεως, quæ in prorsâ quoque locum habeat, exemplum esse putant, quod *merendam* vocamus cibum illum, qui est inter prandium, & vesperam. Movit eos, quod *merenda* ita dicta videatur, quia meridianis horis sumeretur, atque ita primò idem fuerit, quod prandium; ut quoque voluit Festus Pompejus. Verùm potior est eorum sententia, qui propriè sic appellatum putant cibum, qui mercenariis dabatur à labore: postea verò συνεκδοχικῶς extensam esse significationem. Ita *merenda* fit non à meridie, sed à merendo, ut à terendo *turunda*; pro quo Turnebus † haut δύσχως ‡ legendum conjiciebat *rutunda*, vel *rotunda*.

† Lib. 17. Adv. cap. 7. ‡ Felici conjectatione.

Alterius verò generis abusionem, quod citra necessitatem fit, ac magis in vinctâ oratione invenitur, exemplum est, quòd Martialis ⸸ vocat *sine fece diem*, qui est sine nubibus, eoque serenus: item quòd *gurgitem*, aut *vadum*, poëtæ dicunt pro mari: in quibus & ταπείνωσιν statuunt, ut suo loco dicemus. Quidam etiam ejus generis esse autumant, quòd *sperare* accipitur pro timere. Ita enim vocem hanc, quoties de rebus malis usurpatur, explicant Charisius, Donatus, Servius, Diomedes, Isidorus, atque alii. Nec desunt, qui hocce exemplo adstruere conentur, catachreses quasdam nulli primario tropo subjici posse, eoque eam distinctum videri tropum. Atqui *sperare* tum non timere significat, ut putarunt; sed statuere. Maro I. Æn.

⸸ Lib. 8. ep. 14.

At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

i. putate, statuite. Et IV. Æn.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.

Ubi itidem *sperare* est existimare sibi impendêre.

Neque prosa hoc locutionis genus nescit. Auctor declamationis in Sallustium falsò jam olim tributæ M. Ciceroni: *Nam quòd istâ inusitatâ rabie petulanter in uxorem, & in filiam meam, irvasisti; quæ facilius mulieres se à viris abstinuerunt, quàm tu à viris: satis docti ac periti fecisti. Non enim me sperasti mutuam tibi gratiam relaturum, & vicissim tuas compellaturum.* Nisi hîc εἰρωνικῶς accipere visum, propter sequentia de gratiis relatis, quasi honoris caussâ (scilicet, uti Sallustius fecerat) nominare voluerit conjugem, ac filiam Sallustii. Res apertior est in aliis, at posterioris ævi. Ut Tertulliani hoc, lib. de pœnitentiâ cap. ult. *Quid illum thesaurum ignis æterni æstimamus, cùm fumariola quadam ejus tales flammarum ictus suscitent, ut proximæ urbes, aut jam nullæ exstent, aut idem sibi de die sperent.* Sententia est, putant civitates Vesevo vicinæ, & sibi ab hoc monte ignivomo exitium impendêre; hoc magis, quia ab eo non ita pridem periclitant Pompeji; uti legere est lib. de Pallio cap. II. & in Apologet. cap. XL. Etiam Sidonii est lib. VI. epist. VI. *Sperans, ne amor vester teneatur.* Quanquam hîc, ob particulam sequentem, planè, is pro *timere* videtur accipere, fortasse Grammaticorum auctoritate impulsus, qui sic interpretarentur. Sed Sidonii auctoritas non est nobis tanti: cujus ævo, ut ipse non uno agnoscit loco *, penè totus conciderat sermo Romanus. Molliùs idem Apollinaris lib. VII. epist. VII. *Sperat Arvenna supplicium.* Etiam sic verbum hoc usurpant, auctor panegyrici Constantino dicti, Julius Firmicus Mathes. lib. VIII. Ammianus lib. XIV. & alibi. Veteres etiam Jurisconsulti ita loqui amant: ut ostendit Radulphus Fornerius lib. III. Rerum Quotidianarum cap. XV. Sic verò vocem hanc Latini usurpant Atticorum exemplo. Nam, ut scribit Suidas, ἐλπίσαι οὐ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλ' ἁπλῶς ἐπὶ τῇ τοῦ μέλλοντος ἐκβάσει λέγεται παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς †. Adstipulatur ei Hesychius juxta quem ἔλπεσθαι, & ἐλπίζειν, idem sunt, quod δοκεῖν ‡. Idem quoque ἐλπίδα exponit προσδοκίαν ⸸, ac pro eodem accipit ἐλπωρήν, ἐλπίδα, & δόκησιν. Certè locutus eo modo Thucydides lib. I, ut & observavit scholiastes: atque Aristoteles quoque lib. II. Rhet.; quo loco de misericordiâ agit: item Sophocles in Oedipode tyranno. Itaque non adsentio Henr. Stephano *, qui mavult apud Virgilium legere, *tantum spectare dolorem:* quod se in exemplari quodam reperisse ait, quasi non innumera peccent scioli atque indocti librarii. Equidem non ignoro, apud Martialem quoque lib. II. epigr. LXIV. in multis codd. esse, *Quo te sperabimus usque?* in aliis verò *spectabimus*, hoc est, *exspectabimus.* Sed Maronem *sperabimus* scripsisse, testis est nobis, exceptione major, Quinctilianus † lib. VIII. ubi in eo ἄκυρον ponit.

** Lib. 2. epist. 10. & lib. 8. epist. 2. † Non solùm de rebus bonis, sed simpliciter de rei futuræ eventu dicitur ab Atticis. ‡ Putare. ⸸ Opinionem. * Palæstrâ de Latinitate Lipsiâ pag. 24. † Cap. 3. sive, de perspicuitate.*

Multi, eosque inter Willichius Resellianus, vir doctissimus, eandem statuunt κατάχρησιν in illo Terentii ‡:

‡ Andr. act. 2. sc. 3.

Nam quod tu speres, propulsabo facile. ——

Ubi & Donatus monet, in libris nonnullis *timeas* legi: quod sine dubio ex glossemate alicujus irrepserat, qui locum non satis percepit. Siquidem *sperare* hic omnino propriè & usitatâ significatione accipitur: cùm sententia sit, longè aliter eveniet, atque in spe habes. Fortasse nec meliùs interpretantur illud Juvenalis sat. IV.

—— *Jam quartanam sperantibus ægris.*

Sani enim quartanam metuunt; at ægri interdum sperant; præsertim desinente auctumno; quo tempore febres continuæ sunt multo periculosissimæ. Proximè enim præcesserat:

—— *jam letifero cedente pruinis*
Auctumno. Sententia igitur est, sperare ægros, febrim, quâ correpti, non fore ardoris continui, sed quarto die recurrentis; quia ab eâ non itidem vitæ periculum imminet, atque ab aliâ febri; quique ab eâ convalescunt, postilla constantiori fruuntur valetudine: quin etiam ea, depascendo

pascendo noxios humores, plerosque liberat à morbis, quorum curatio penè in desperatis habebatur; ut de epilepsiâ testatur Cous vates lib. I, & VI. Epidem. Itaque nec in argumento planè ἀπαράδεξω forsan versabatur Phavorinus, cùm quartanam laudaret; quâ de re Agellius lib. XVII. cap. XII.

Verùm de posteriori hoc abusionum genere; quòd à poëtis, ac interdum ab oratoribus, citra necessitatem adhibetur, non immeritò ambigi possit; cùm plerique veterum tum tantùm κατάχρησιν esse dicant, cùm rei carenti nomine alienum nomen inditur: velut cùm *pes* in navi sumitur pro infima veli parte, aut pro fune, quo velum tenditur, teste Seneca*: unde apud Maronem, *Unà omnes fecere pedem.* h. e. vela tetenderunt. Estque ea sententia Quinctiliani lib. VIII. cap. VI. Plutarcho quoque in vitâ Homeri similiter definitur κατάχρησις, ὅπερ λόγῳ κυρίως δηλουμένου μεταφέρει τὸ χρῆσιν, καὶ ἐφ᾽ ἕτερον οὐκ ἔχον ὄνομα κύριον. i. *quanſum exeo, quod propriè significatur, in aliud, proprium non habens, transfert.* Festus itidem: *Catachresin*, inquit, *dicimus, cùm alienis abutimur perinde ac propriis, cùm propria deficiunt.* Idem sentit Isidorus lib. I. Originum. Et certè non quidem id esse κατάχρησιν, negamus: verùm laxiùs hoc loco eâ voce utimur, ut nihil aliud sit, quàm tropi duricies. Id cùm dicere vellet, vir cæteroqui doctissimus, Georgius Fabricius †, mirificè hanc rem expressit. *Abusio*, inquit, *est verbi in significatu non proprio usurpatio.* At hoc quævis facit metaphora, non solùm καταχρηστική. Verum non possunt non aspernanda proferre, qui, si non Logices studium aspernantur, at saltem, ut Ennianus ille Neoptolemus ‡: paucis jubent philosophari. Mihi verò arridet illud Nevianum: *Neminem vidi qui numerò* (h. e. nimium, ut exponit Festus) *sciret, quod scito est opus*: sive, ut apud Turpilium erat:

Nunquam quemquam numerò vidi facere, quod facto est opus.

* Lib. 2. de Benef. cap. 34.
† In Partitionibus Grammaticis.
‡ Apud Agellium lib. 5. cap. 15. & Apuleium in Apologia.

IV. CATACHRESIN PLURIMUM ESSE IN TRANSLATIONE, INTERDUM ETIAM IN METONYMIA, AUT SYNECDOCHE.

QUæritur, num κατάχρησις solius metaphoræ, an verò cujusvis sit tropi duricies. Sed magis posterior placet sententia. Nam cùm *parricida* nomen, quod eorum proprium esse dicebamus, qui interemere parentem alterutrum, illis tribuitur omnibus, qui capital commiserunt, est συνεκδοχικὴ κατάχρησις; aut, ratione obligationis ad pœnam capitis, καταχρηστικὴ μετωνυμία adjuncti. Est & κατάχρησις μετωνυμική, cùm καλοῦνται παῖδες οἱ δοῦλοι, κἂν ὦσι πρεσβύτεροι*, ut ait Pollux. Atque ita Latini quoque antiquiores dicebant *Marcipor*, *Quinctipor*, *Publipor*, *Caipor*, h. e. Marci, Quincti, Publii, aut Caji puer sive servus; ut explicat Priscianus lib. VI. Eâdem de re ita Fabius lib. I: *In servis*, inquit, *jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur à domino; unde Marcipores, Luciporésve. Quinctiporem* dixit Varro Bimarco, *Publiporem* Sallust. lib. III. Histor. *Marciporem* Plinius lib. XXXIII. cap. I. Ac meminere etiam istorum Festus, Probus in Catholicis, & Paullus lib. I. Dig. De verborum & rerum significat. Etiam κατάχρησις μετωνυμικὴ est, cùm pro persona ponitur adjunctum, quod non est, sed fuit. Cujus rei multa habemus in scripturis exempla. Ut Matth. cap. XI. 5: *Caci vident, claudi ambulant, surdi audiunt.* Item Matth. XXVI. 6. *Simon leprosus* dicitur, quia fuerat leprosus. Συνεκδοχικὴ quoque κατάχρησιν dixit Maro †:

Ferreique Eumenidum thalami.

Neque enim Eumenides nupserunt; sed generatim utitur poëta thalami voce, pro loco, in quo commorantur Eumenides. Nam propriè thalamum dici cubile mariti atque uxoris, vel fidem fecerit illud ejusdem de Priamo ‡:

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.

* Servi vocantur pueri, licet sint seniores.
† Æn. 6.
‡ 2. Æn.

Itidem nomen *virginis*, quod earum proprium est, quæ à viro integræ sunt, συνεκδοχικῶς καταχρηστικῶς iis tribuitur, quarum jam libata virginitas: quomodo Græcorum imitatione (nam ita παρθένου voce utitur Euripides in Jone) Terentius usurpat in Hecyra*, & Virgilius Eclog. VI, ubi Pasiphaën virginem vocat, quæ, ut Servius monet, jam mater erat Phædræ, Ariadnes, & Androgei. Aliquanto aliter, sed item καταχρηστικῶς, usus eodem Juvenalis lib. III. sat. III:

—— Quod ni tibi deditus essem,

Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret.

Majori etiam abusione ea vox accommodatur τοῖς ἠϊθέοις, hoc est, viris non expertis Venerem. Ut apud Marcellum Empiricum cap. VIII. ‡: *Collyria multi generis, id est, vel decem confectionum, æquali vel numero, vel pondere, infundes in lotium pueri virginis.* Nempe sic posterioris ævi scriptores loqui amant, inprimis Ecclesiastici: ut apud vulgatum interpretem Apocalyps. cap. XIV, ubi παρθένων vocem de maribus usurpatam itidem *virgines* transfert. Tertullianus quoque lib. de velandis virginibus cap. V. de Eva ait: *Ex viro suo sumta est, & ipso adhuc virgine.* Et cap. X: *Viri autem tot virgines, tot spadones voluntarii.* B. Hieronymus in vita Malchi captivi: *Huccine miser servatus sum? ad hoc mea scelera perduxerunt, ut, incanescente jam capite, virgo maritus fierem?* Similiter loquitur epistolâ ad Salvianam, Gildonis filiam. Etiam *virgines clericos* dixit libro contra Vigilantium. Idem apologiâ contra Jovinianum †: *Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes: episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certè post sacerdotium in æternum pudici.* Antea quoque eodem dixerat libro: *A domino virgine mater virgo virgini discipulo commendatur.* Cui geminum ac simillimum hoc apud Augustinum præfat. in Joannem: *Iste siquidem est Joannes, quem Dominus de fluctivagâ nuptiarum tempestate vocavit, & cui matrem virginem virgini commendavit.* Etiam B. Paulinus Nolanus sic orditur epithalamium in Julianum, episcopi Memoris, seu Memorii, filium, ac Campanum, postea episcopum, & Jam, ut Lindenbrogius ‡, fortasse ex libris, nuncupat; vel Æctiam, ut legendum conjectabat Andr. Schottus:

Concordes anima casto sociantur amore,

Virgo puer Christi, virgo puella Dei.

Petrus Chrysologus serm. CXLVIII. de Eva decipiente Adamum: *Inducta virgo inducit virginem mox Adamum.*

* Act. 4. 5. & 7.
‡ Pag. 65. edit. Basil.
† Prope finem.
‡ Ad Terentii Adelphos.

Fortasse autem quispiam, Nonii autoritate motus, à Varrone quoque existimet eos dici *virgines*. Verùm huic sententiæ minimè subscribo; neque caussam adscribo, ne has paginas τοῖς ἀρρήτοις* attaminemus. Neque iccirco censendum, antiquos voce defectos fuisse, quâ in maribus uterentur. Siquidem veteribus, quod in sequiore sexu est *virgo*, id in maribus erat *investis*: unde hæc vox, ut monuit Casaubonus †, in veteribus glossis exponitur ἄφθογγος; eique contrarium est *vesticeps*, ὁ ἐφηβωμένος, καὶ τὸ ἀφροδίσιον πώγωνα ἔχων. Confirmat hanc rem Tertullianus, cujus illud de virgin. velandis ‡: *Materfamilia vocatur, licet virgo; & paterfamilia, licet investis.* Ibidem: *Si virgo mulier non est, nec vir investis est.* Verùm hâc de re nimis fortasse multa. Reliqua nunc persequamur.

* Rebus nefandis.
† Castigat. in apolog. Appul.
‡ Extremo cap. 11.

V. DE CATACHRESI UTRIMQUE COMMUTABILI.

QUemadmodum metaphorarum aliæ à similitudine simplici petuntur, aliæ a proportione: ac illæ elegantissimæ sunt, quæ ab ἀναλογίᾳ ducuntur, eoque commutabiles esse solent: ita & καταχρήσεις aliæ reciprocæ sunt, aliæ unius partis: tutissimæ autem, quæ sunt prioris generis: nempe ἀντάλληλοι, sive utrimque commutabiles. Quomodo crebrò *omnis* ponitur pro *totus*, & *totus* pro *omnis*: cùm tamen totus propriè respiciat corpus, quod quantitas est continua, & *omnis* dicatur ratione numeri,

 qui

qui quantitas est discreta. Nec absimilis, sed ἀνακόλουθος tamen κατάχρησις est, cùm *plurimus* dicitur de quantitate continua. Ut I. Georg.

——*Cum se nux plurima sylvis*
Induet in florem.

hoc est, longa. Sic III. Georg.

——*Cui plurima cervix.*

hoc est, longa, torosa. Et I. Æn. de colle.

——*Qui plurimus urbi*
Imminet.

Addam & alia ἀνόλουθα κατάχρησεως exempla. Ita *pretium* pro pœnâ usurpat Catullus, cùm Rufum cognitum ait amicum

——*magno cum pretio atque malo:*

item Horat. lib. III. od. XXIV:

Et peccare nefas, aut pretium est mori.

Atque è contrario, ut quidem voluit Janus Duza*, pœnam Græcorum imitatione pro præmio dixit Propertius lib. II. eleg. VIII; cum scribit:

At postquam serâ captiva est reddita pœnâ,
Fortem illum Æmoniis Hectora traxit equis.

* Lib. 4. Plaut. explic. cap. 14.

Mihi tamen hìc *pœna* pro *solutione*, seu liberatione, accipi videtur, quomodo & Pindarus locutus od. IV. Pyth.

Ἀνδρὸς φωτὸς ἀνακελευσάμενος
Ποινὰ τὶς ἔσαι πρὸς θεῶν.

Dum percontareris, quæ à duri serâ loquelâ, Deorum auxilio, futura esset liberatio. Alias eidem Pindaro ποινὰ pro *præmio* quoque usurpari, agnoscimus: ut cùm I. Pyth. carmen in victoriam vocat ποινὰν τεθρίππων, *præmium quadrigarum.*

Ἀνακόλουθος quoque κατάχρησις est, quòd Virgilius II. Æn. *promittere* posuit pro *minari*, & Horatius vicissim lib. I. Epistol. *minari* dixit pro *promittere*; quomodo & Catullus Epig. penultimo, eum, qui divitiis se jactaret, *minacem* vocat; sicut habet vetus Regiensis editio†, atque à Josepho quoque Scaligero editum est: pro quo ineptè Aldus, aliique, *nimis* excuderunt. Græcos eodem modo ἀπειλὴ dicere pro καύχησις, & ἀπειλεῖν pro εὔχεσθαι, sive καυχᾶσθαι‡, ex Eustathio‡ discere est.

† An. 1481.
‡ Gloriari, jactare.
‡ Odyss. 9. pag. 1602. edit. Rom.

VI. De fugienda catachresi nimis dura. Item quæ apud criticos antiquos catachresios fuerit nota.

Etsi autem κατάχρησις sit tropi duricies, non tamen duricies hæc excedere modum debet. Nimis sanè dura abusio est, cùm Alexander Myndius apud Athenæum lib. IX. ait: τὸ δὲ πρόσωπον λίαν λευκὸν ἰσχόντος, ὅτι μέλαν*. Loquitur de passeribus, quibus πρόσωπον nomen nequaquam convenit. Duriùs quoque dicitur πρόσωπον οὐρανοῦ: quomodo Euangelista Matthæus loquitur cap. XVI. In carmine tamen κατάχρησις hæc feratur: quomodo Lycophron cœlum vocat πολυπρόσωπον. Nec is tamen hoc nomine effugit censuram Aristotelis in III. Rhetor. Sed pro Lycophrone est, quòd poetæ gaudeant rebus quibusvis personas inducere. Estque simile, quòd Ovidius in I. Metamorphoseos *natura vultum* dixit. Item Virgilius nunc fretis† tribuit vultum, nunc mari; ut supra vidimus. Quod nihilo mollius, quam cum Lycophron cœlo πρόσωπον assignat; quandoquidem hæc idem notant. Sanè & Cicero interdum πρόσωπον vertit *vultum*. Quamquam idem in primo de Legibus Græcos carere censeat voce, quæ *vultum* exprimant: credo, quia *vultus* vox magis apta est, ut utriusque nominis ἔτυμον consideranti planum fiet.

* Nec facie alba valde, nec nigra.
† 7. Æn.

Quòd si durior videatur catachresis, mollire eam licebit ἐπανόρθωμα‡ aliquo. Ut ibidem Cicero ait: *Nec arboris, nec equi virtus quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura.* Quamquam Plato in primo de Rep. ἀρετὴν dixerit ἵππου καὶ κυνῶν*.

‡ Remedio.
* Virtutem canum.

Extremo illud loco adjicimus, veteres criticos, (ut ex antiquis scholiastis cognoscere est) καταχρήσεως, omniumque vocum insolentiam, indicare solitos præfigendo versibus χ. Vide Isaaci Casauboni notas in Laertium, & ejusdem animadversiones in Athenæum lib. VI, cap. VIII, item Joannem à Wouweren de πολυμαθίᾳ cap. XVII. Et hæc de abusione.

VII. Hyperbolæ quomodo Latinis dicatur: item quid, et quotuplex sit: ac, in quovis eam tropo inveniri.

Ὑπερβολὴν recentiores Aristotelis interpretes *excessum* vertunt; uti ἔλλειψιν *defectum*. Sed Latinos veteres aliter his vocibus usos esse, monet Victorius lib. XIX. Var. Lect. cap. IX. Ab auctore ad Herennium dicitur *exsuperatio*: ab eodem, & Cicerone in III. de Orat., transfertur *superlatio*; quâ voce & Arnobius utitur lib. I. à Fabio lib. VIII. *superjectio* vocatur. Nec eodem omnes modo definiunt. Quibusdam dicitur esse tropi audacia: quæ descriptio non minùs catachresi convenit, quam hyperbolæ. Siquidem audaciæ est, iis uti, quibus duricies inest, uti fit in catachresi. Hyperbole verò aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendæ rei gratiâ dicit, aut minuendæ: ut Tullius definit in Topicis. Itaque est duplex; alia αὐξητική, sive augens, alia μειωτική, sive minuens. Certè non Tullio modò, sed ipsi etiam Aristoteli, comprehendit utrumque excessum; tum eum, qui tendit ad exsuperantiam, qui solus aliis ὑπερβολὴ vocatur; tum illum, qui vergit ad defectum, qui & ταπείνωσις dicitur. Utroque enim modo exceditur τὸ μέσον*.

* Medium.

Exemplum prioris modi est in illo Maronis† de navibus Cleopatræ: *credas innare revulsas Cycladas.* Nam etsi magnitudinis erant inusitatæ, quod Florus‡ abunde testatum facit: non tamen singulæ insulis poterant æquiperari.

† Æn. 8.
‡ Lib. 4. cap. 11.

Posterioris modi exemplum habes apud Juvenalem sat. VI. de virgine exiguâ, quæ ob tutulum, sive comæ suggestum, (sic cum Statio‡ appello, quod Nazianzeno* est πύργωμα πλοκάμων, Hieronymo† est *turritus vertex*) refert à fronte Andromachen:

——*post minor est, breviorque videtur*
Virgine Pygmæa nullis adjuta cothurnis.

‡ Epithalamio Stellæ & Violantillæ.
* Carm. 63. pag. 147. edit. Morell.
† Epist. ad Demetriadem.

Cui enim verisimile fiat, ipsis eam fabulosis Pygmæis, quorum *tota cohors pede non est altior uno*, ut idem satyricus ait‡, breviorem semper visam fuisse, nisi quando staturam juvaret induendo cothurnos, genus calceamenti subere altiùs elevato, quale in tragœdiis usurpabant, ut personæ heroum, quas inducebant, apparerent grandiores: quemadmodum & è Polluce discimus, iccirco in iisdem usos syrmate, unde hic ipse satyricus alio loco* scribit:

——*Longum tu pone Thyestæ*
Syrma, vel Antigonæ.

‡ Schopp. ad junctis Sed vetus l. Elio elegantior est.
‡ Sat. 13.
* Lib. 2. sat. 2.

Esse autem ὑπερβολικὸν troporum quorumvis affectionem, argumento est, quòd metaphora ὑπερβολικὴ sit, si Aristotelem voces *Deum* philosophorum: metonymia ὑπερβολικὴ sit, si quempiam dicas *nequitiâ* ipsâ *nequiorem*, h. e. nequissimis quibusque: (vulgus nunc sequor, cui nequitia nequissimorum adjunctum potiùs videtur, quàm forma essentialis, quâ de re suo loco diximus:) synecdoche ὑπερβολικὴ sit, *sacer* pro quovis improbo: ironia ὑπερβολικὴ sit, si cæcum dicas *Argo* esse *oculatiorem*. Imò & cum catachresi concurrit: ut in illo Gregorii Magni: *O culpa* FELIX, *quæ talem meruisti habere redemtorem!*

VIII. Cui ætati, atque argumento, hyperbolæ inprimis conveniant.

Congruunt Hyperbolæ juvenibus magis, quàm senibus: cujus caussa est, quòd juventus in omnibus modum excedat, contra illud Chilonis præceptum. *Nequid nimis.* Id voluit Aristoteles†, cùm scripsit: εἰσὶ δὲ ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσιν‡. Eandem ob

† Lib. 3. Rhet. cap. 11.
‡ Sunt autem hyperbolæ juveniles: nam vehementiam indicant.

ob caussam iis quoque conveniunt, quibus animus est commotus. Illustrat id Aristoteles exemplo Achillis, qui, Agamemnoni iratus, eoque munera oblata respuens, negavit, ab eo animum suum placari posse, si vel donentur quæcumque arenâ maris terræque occuluntur: atque item, cùm pollicerentur oratores, regem ipsum filiam suam daturum conjugem, negavit, se eam ducturum, quamvis vel formâ contenderet cum Venere, & industriâ atque artibus cum Pallade.

Hâc ipsâ de caussâ creber quoque est eorum usus in conviciis. Ut, *Hic ‡ alienum oves custos bis mulget in horâ.* At vix fieri potest, ut bis de die mulgeantur, de horâ certè non potest. Sed *hora* ponitur pro exiguo tempore, per συνεκδοχὴν ὑπερβολικήν. Etiam hæc profecta sunt ab animis perturbatis:

‡ Ecl. 3.

Nusquam tuta fides.*

Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur†.

* 4. Æn.
† Lucanus lib. 10.

Denique est maximus eorum usus in quibusvis amplificationibus. Plautus Epidico ‡:

‡ Act. 5. sc. 1.

—— Pedibus pulmoneis

Qui perhibetur, prius venisset, quàm tu advenisti mihi.

Ut quidem restituit Camerarius: quo pacto *pulmonei* pedes erunt, quos alibi * appellat *podagrosos*.

* Mercatore act. 3. sc. Summe ego homo.

Quemadmodum autem eo ingens indicatur tarditas: ita contra ab eodem Comico mira designatur velocitas, cùm in Amphitryone ait †:

† Act. 1. sc. 1.

—— Quadrigas si nunc inscendas Jovis,

Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.

Vel si id esse ὑπερβολικὸν vix placet, ob particulam *vix* adjectam: at dubium non est, quin ὑπερβολικῶς ab Euripide ‡ summa indicetur celeritas, cùm Achilles vocatur ἰσήνεμος, h. e. *ventis æqualis*, pro quo Homerus simpliciter dixerat πόδας ὠκὺς, h. e. *acupedius*, ut locuti veteres ‡. Maxima quoque velocitas significatur, Antipatri de Aria Epigrammate *; cujus hi versus extremi:

‡ Aulide.
‡ Festus.
* Lib. 1. c. 2. Ἀθλ.

Ἤ γὰρ ἐφ' ὑσπλήγων, ἢ τέρματος εἶδέ τις ἄκρου

Ἤϊθεον· μέσσῳ δ' οὔ ποτ' ἐνὶ σταδίῳ.

Ergo in carceribus, metâque, hunc cernere possis

Currentem: medio non videas stadio.

Item isthoc Virgilii † de Camillâ:

† 7. Æn.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret

Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:

Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti

Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.

Falluntur Critici, qui versus hos, Maronis gravitate indignos, eoque adulterinos censent. Nam in omnibus eos codd. inveniri, auctor est Pierius Valerianus: ac similes sunt Apollonii versibus, quibus agilitatem Polyphemi describit ‡. Imò nec dubium, quin Apollonium Maro expresserit. Simul etiam, ut præter alios Cœlius Calcagninus in epistolicis quæstionibus monet ‡, allusit ad id, quod poëtæ tradiderunt de Orione, Neptuni, vel, ut alii volunt, Minoïs ex Euryale filio; aut Iphiclo, filio Phylaci: quorum illum ajunt patris beneficio super fluctus suspensis vestigiis, haut secus atque in terrâ, cucurrisse: hunc fabulantur ita super aristas incessisse, ut eas non confringeret. Hesiodus, Hyginus, & Apollonii interpres. Nec abludit ab hisce fabulis, quod de Lada, Alexandri M. cursore, poëtarum multis * memorato, refert Julius Solinus †. Quippe tantâ celeritate fuisse prodit, ut nec vestigia in pulvere arenâque relinqueret. Hæc vanorum Græculorum ὑπερβολὴ ex eo traxit originem, quòd, Pausania ‡ teste, omnes suæ ætatis velocitate antecesserit: unde & ei statuam apud Argos dicarunt in templo Veneris νικηφόρου.

‡ Lib. 1. Ἀργον. vers. 182.
‡ Lib. 1. ep. 8.
* Catul. carm. 56. Juvenal. sat. 13. Martial. lib. 2. ep. 86. & l. 10. epig. 100.
† Cap. 6.
‡ In Corinthiacis.

IX. AN HYPERBOLIS UTI LICEAT: UNDE SIT, QUOD EAS AMEMUS: IN SACRIS QUOQUE SCRIPTURIS EAM FREQUENTARI: ET QUOMODO DURIORES HYPERBOLÆ MOLLIANTUR.

OPponuntur, ὑπερβολικῶς, & verè loqui: quia nempe in ὑπερβολῇ veritatis limites excedimus. Cicero epist. xxi. lib. v. ad Att. *Cyprii talenta Attica ducenta; quæ ex insulâ (non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor) nummus nullus, me obtinente, erogabatur.* Neque idcirco damnari debet hæc ratio loquendi. Nam *in hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad verum mendacio veniat:* quemadmodum Seneca * scripsit. Neque enim adhibetur, ut intelligatur, quod dicitur; sed ut excessus aliquis animo concipiatur, ac per incredibile intelligatur penè incredibile.

* Lib. 7. de beneficiis cap. 23.

Quid verò in caussâ sit, cur ὑπερβολικῶς homines loqui malint, quàm propriè, non ineleganter docet Joachimus Camerarius probl. 11. appendicis. Verùm quod de levitate humanâ ait, non potest esse ratio perpetua, cùm Sp. S. gaudeat hyperbolis. Ita Augustinus lib. xvi. de civit. Dei cap. xxi. ὑπερβολικῶς interpretatur illud cap. xiii. Genes. *Ponam semen tuum, quasi pulverem terræ.* Nam *quis*, inquit, *non videat, quàm sit incomparabiliter † amplior pulveris numerus, quàm potest esse omnium hominum ab ipso Adam, usque ad terminum seculi?* Sic Exodi cap. iii. vers. 8. 17. & alibi passim, *Dabo vobis terram fluentem lacte & melle*, id est, admodum fecundam. Exod. cap. x. vers. 21. *Ut sint tenebræ super terram Ægyptiorum, & quivis palpet tenebras:* hoc est, densissimæ tenebræ. Jud. vii. 12. *Cameli innumerabiles erant, sicut arena, quæ jacet in litore maris.* Similéque, cùm 1. Sam. xiii. 5. in Philistæorum exercitu fuisse dicuntur xxx. *millia curruum, &* vi. *millia equitum, & reliquum vulgus, sicut arena, quæ est in litore maris plurima.* Josephus dicit, fuisse trecenta millia. Sed etsi vel duplo fuissent plures, quantillum hoc ad arenas maris? Itidem 1. Reg. cap. 1. vers. 40. *Adeò ut finderetur terra, præ voce eorum.* Et cap. x. 27. *Et reddidit rex argentum Hierosolymis, ut lapides: cedros autem reddidit, ut sycomoros, quæ crescunt in loco depresso multitudine.* Neque Christus hyperbolen refugit. Nam tale illud Matth. v. 39. *Quisquis te cædet in dexteram tuam maxillam, obverte ei & alteram.* Hoc est, potiùs, quàm jure talionis agere cum eo velis, etiam alterum colaphum excipe. Nec enim propriè id sumi oportere, arguit, quòd Christus, cùm cæderetur à servo Pontificis M., non alteram ei maxillam feriendam obtulit; sed hominem reprehendit. Uti & à B. Paulo factum videmus Act. xxiii. 3. Interim sic quoque Christi dictum è diametro adversatur isti gentilium sententiæ:

† Vulg. codd. comparabiliter.

Veterem ferendo injuriam invitas novam.

Quo multos incendi videas ad vindictam Christiano usque adeò indignam. Aliæ quoque id genus hyperbolæ multæ se in N. T. offerunt. Itaque statuendum, inter alias hyperboles caussas, eam quoque esse, quòd propria sæpe desint, quibus res sine ὑπερβολῇ æquè efficaciter significentur.

Quemadmodum autem de metaphoris durioribus dicebamus, ita hyperbolæ quoque modum excedentes, quales tumidam reddunt orationem, præmuniendæ sunt particulis, *instar*, *prope*, ac similibus. Atque hoc est, quod præcipiunt Græci, προεπιθεραπεύειν τῇ ὑπερβολῇ. Cicero in Pisonem, ubi disserit de reditu suo glorioso: *Unus ille dies*, inquit, *mihi quidem instar immortalitatis fuit, quo in patriam veni, cùm Senatum egressum vidi, populumque universum: cùm mihi ipsa Roma prope sedibus convulsa ad contemplandum conservatorem suum procedere visa est; quem ita accepit, ut etiam mœnia ipsa viderentur, ac tecta urbis, ac templa lætari.* Est & altera leniendi ratio, quam ex Sapphone docet Demetrius. Nam cùm divina, ut vocat, mulier dixisset, γαμβρὸς εἰσέρχεται ἶσος Ἄρηϊ, *gener ingreditur æqualis Marti:* quasi reprehendens se ipsam, quòd hyperbole usa esset impossibili, continuò subdit; ἀνδρὸς μεγάλω πολλῷ μείζων, *viro magno multo major.* De Hyperbole satis.

X. DE EMPHASI.

EMphasis sive efficacia est, cùm vocabulum adhibitum singularem habet vim. Sive, est vox modificata, vim ora-

orationis magis intendens, quàm si propriâ usi fuissemus. Estque variorum troporum affectio. Itaque metaphora est ἐμφατικὴ, *incensus irâ, accensus cupiditate.* Sic in illo ex legibus XII. tab. apud Ciceronem III. de Orat. *Si telum manu fugit:* quo significatur, telum esse imprudentiâ emissum: atque, ut Muretus* monet, videri queat expressum ex illo Homeri†:

** Lib. 18. Var. Lect. cap. 19.*
† Iliad. ε

—— τοῦδ' οὐχ' ἅλιον βέλος ἔκφυγε χειρός.

‡ 12. Æn.

Item cùm Maro‡ de hastâ Æneæ inquit:

——*Volat atri turbinis instar*
Exitium dirum hasta ferens.

Nam breviùs, ac planiùs, propriis res exponi non potuit, quàm est uno significata translato. Itidem in illo*,

** Æn. 2.*

Invadunt urbem somno vinoque sepultam:

significantius est *sepultam*, quàm *oppressam*. Etiam illud Augusti apud Suetonium†, *forum aleatorium calefecimus*; majorem habet ἐνέργειαν, quàm, *studiosè multumque lusimus aleâ.* Similiter illa Synecdoche‡, *Prodidi sanguinem innoxium*; ἐμφατικώτερα est, quàm si *hominem* dicas. Item illa Terent.‡ *Tu quantus quantus, nil nisi sapientia es:* quæ εἰρωνικὴ συνεκδοχὴ majorem habet emphasin, quam si dixisset, *tu quidem sapientiâ summâ es ornatus.*

† In Aug. cap. 71.
‡ Matth. 27. 4.
‡ Adel. act. 3 sc. 3.

Interdum quoque ἔμφασις propriæ accidit locutioni, quæ iccirco ad Grammaticen pertinet. Ita apud Maronem ἐμφατικῶς, sive (ut loquitur Thucydidis Scholiastes) ἐμφαντικῶς ait Dido de Ænea*:

** 4. Æn.*

Pro Juppiter ibit. Hic, ait. Ἐμφαντικὸν quoque illud Comici†;

† Phorm. act. 2 sc. 1.

Hominem commonstrarier mihi istum volo. Utrobique enim pronomen odium significat. Similiter apud Hebræos ἔμφασιν habet vox geminata: quæ ferè certum rei significat. Genes. cap. II. *De omni ligno horti comedendo comedes.* Item, *Quocumque die comederis ex eâ, morte morieris.* Genes. cap. III. *Multiplicando multiplicabo dolorem tuum.* Cùm autem hoc emphasios genus ipsi sit Spiritui S. usitatum: manifestariùs est eorum Rhetorum error, qui scribunt, emphasi propositum esse, ut res major videatur, quàm revera est.

Aliquanto aliter emphasis nomine utitur Plutarchus‡: ut cui ἔμφασις sit, ὅπερ δι' ὑπονοίας ἐπίτασιν τοῦ λεγομένου παρέσχεν· *quæ occulto sensu ejus, quod dicitur, significationem intendit.* Ita elegantiarum pater Odyss. λ ait: Αὐτὰρ ὅτ' εἰς ἵππον κατεβαίνομεν. *Verum postquam in equum descendimus.* Nam descendendi verbo significatur equi magnitudo. Alterum quoque exemplum huic geminum inibi vide. Sed & eodem sensu emphasis à Fabio‡ definitur, *virtus altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per se ipsa declarant.* Itaque emphasis utrique est, cum ex dicto quopiam latens aliquid eruitur: ut in illo Myrrhæ apud Nasonem*, patris amorem nutrici confitentis:

‡ Lib. de Hom.
‡ Lib. 8. cap. 3.
** 8 Metam.*

O, dixit, felicem conjuge matrem!

† Æn. 3.

Et in illo Virgilii† de Cyclope:

—— *Jacuitque per antrum*
Immensum:

quo prodigiosa ejus magnitudo significatur. Par ratio in illo‡:

‡ Æn. 2.

Demissum lapsi per funem:

quo innuitur equi lignei altitudo. Item I. Georg.

—— *Cùm jam glandes atque arbuta sacræ*
Deficerent sylvæ.

h. e. non solùm aliis, sed & sacræ quoque. Et IV. Æneid.

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ?

Nam conqueri videtur Dido de matrimonio, cùm tamen eo affectu prorumpat, ut vitam absque connubio, non hominum, sed ferarum, putet. Et hæc de tropis veris, eorumque speciebus, & affectionibus.

CAP. XIII.

DE IIS, QUÆ FALSO INTER TROPOS REPONUNTUR.

Cum in omni tropo requiratur immutatio significationis: neutiquam Sarcasmus, Diasyrmus, Charientismus, & Asteismus, Ironiæ species statuendæ sunt: neque etiam Onomatopœia, Epitheton, Icon, Periphrasis, Antiphrasis, & Hypallage, inter tropos referri possunt.

I. DE SARCASMO.

QUemadmodum, ut vidimus, distincti à multis constituuntur tropi, qui troporum sunt aliorum vel species, vel affectiones: itidem & tropos alios aliis subjecerunt, qui neque troporum sunt species, neque affectiones, neque etiam distincti tropi. Hoc pacto quatuor statuunt ironiæ species; sarcasmum, diasyrmum, charientismum, & asteismum. Ratio, quæ eos compulit, est ista, quòd sint species irrisionis. At idem, ac est irrisio, putarunt esse ironiam. Verùm licet ironia semper fiat cum irrisione, irrisio tamen sæpe fit sine ironiâ. Neque enim semper in irrisione significatur contrarium; sed sæpe intelligitur, quod verbis primò significatur.

Est autem sarcasmus, hostilis irrisio. De ἐτυμολογίᾳ nominis haut convenit inter eruditos. Mihi verisimile fit, σαρκάζειν propriè dici de canibus carnes ossaque adrodentibus; ut propriè sit σαρκασμὸς irrisio, quæ fit cum rictu, qualis est canum, cùm inimicè super osse mutiunt hirriuntque. Aliter tamen hâc super re alii scribunt. Apud Galenum quidem in Gloss. Hippocratis exponitur, διὰ τῆς τῶν χειλῶν δήξεως χλευάζειν *irridere cum labiorum morsu.* Ita σαρκασμὸς propriè fit, cùm quis morsis labris subsannat alium. Quamquam nec desunt, qui pro δήξεως* legant δείξεως†: ut σαρκασμὸς juxta eos sit irrisio, quæ fiat diductis labris, ostensâque dentium carne. Julio Cæsari Scaligero‡ σαρκασμὸς est hostilis irrisio super jam mortuo, vel mox certò morituro. Nam putat, σάρκα propriè esse *cadaver*; quomodo, ut annotat Eustathius ad Iliad. γ. σῶμα quoque apud Homerum perpetuò dicitur de inanimis, at δέμας de vivis, puta à δέω*, quia sit quasi δεσμός†. Certè ab eâ σαρκὸς, quam dixi, significatione, *sarcophago*, (quo sepulchrum significari, autor est Nonius in Capulo) inditum est nomen. Idem quoque stabiliunt origine Latinæ vocis, sive sit à cadendo, sive à carendo. Quidam enim *carnem* ita dictam volunt, quia cadat, atque ita communem habere originem cum cadavere. Ac de origine quidem *cadaveris* nullus controversabitur. Quemadmodum enim Græcis πτῶμα est ἀπὸ‡ τοῦ πίπτειν, ita & Latinis *cadaver* dictum liquet à cadendo; unde divinus poëta*:

** Morsu.*
† Monstratione.
‡ Lib. 3. de re poet. cap. 86.
** Vincio.*
† Vinculum.
‡ A cadendo.
** Æn. 6.*

—— *Belloque caduci*
Dardanidæ.

Et Lucanus lib. VI:

Carminibus magicis opus est, herbisque cadaver
Ut cadat.

At de carnis ἐτυμολογίᾳ haut immeritò fortasse scrupulum alicui injiciat: quòd alii à carendo dici ajunt, quia careat vita; quo respexisse videri queat idem Maro, cùm de apibus ait†:

† 4 Georg.

—— *Tum corpora luce carentum.*

Sanè Donato‡ videtur ex eo, *carnifex* dictus, quia carnem faciat è vivente. Imò Scaliger quoque ejus vocis ἐτυμολογίᾳ suam stabilit sententiam super origine propriâque significatione tum σαρκασμοῦ, tum *carnis*. Verumtamen (liceat nobis porrò Rhetorum areas adspergere pulvere Grammatico) magis placet, ut *caro* sit à κρέας, quandoquidem ρ fere in Latinis locum mutat: quomodo à τέρην est *tener*, à στορεννύω *sterno*, à κρίνω *cerno*, à καρκίνος *cancer*: atque eadem est ratio in aliis plurimis. Nec displi-

‡ In Heaut.

displicet, ut *facere* in hac carnificis voce sit *interficere*; tum quia, ut Græcis ῥέζειν, ita Latinis *facere*, quoties de sacrificando animali sermo est, *mactare* notet, tum quia hæc mactandi seu occidendi significatio remansit in composito *interficere*. Nam *inter* non rarò in compositione auget, ut innuit Donatus*, qui adauctivam particulam vocat, ac *interturbare* explicat non mediocriter turbare, & *intercipere* totum capere; eodemque modo dici vult *interfectus*, & *interemtus*. Siquidem *emere* significabat tollere, sumere; unde in vett. gloss. *Abemit*, ἀφεῖλε. Nec in solo *interficiendi* verbo primogenii vim cernere est. Nam, ut hoc quoque παρὰ τὴν ὁδοιπορίαν † moneamus, *confici*, eodem Donato ‡ teste, propriè dicuntur gladiatores gravissimis occumbentes vulneribus: eoque modo dixit Seneca lib. III. de irâ cap. ult. *Quos, cùm alter alterum vexârit, suus confector expectat.* Hinc extensa ad animantes quosvis significatio: ut cùm *ficâ conficere* aliquem legimus apud Tullium, *confectores ferarum* apud Tranquillum, & *confectorium* in veteribus glossis, pro loco in quo sues interimuntur. Exponunt enim χοιροσφαγεῖον. Et hæc hactenus.

* Andr. act. 4. sc. 1. & Eun. act. 1. sc. 1.
† Obiter.
‡ Eun. act. 5. sc. 2.

Quod si placet ea σαρκασμοῦ ἐτυμολογία ac definitio, quàm è Scaligero adsignavimus, propriè Sarcasmus sit in illo Turni XII. Æn.

En agros, &, quam bello Trojane petisti,
Hesperiam metire jacens.

Et hoc X. Æn.

Istic nunc, metuende, jace.

Verè quoque ac propriè σαρκαστικὸν fuerit isthoc Judæorum in Christum Matth. XXVII: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere.* Item: *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce.*

II. De diasyrmo.

Διασυρμὸς, eidem Scaligero, est par acerbitate, sed extra cædem. Ut IV. Æn.

I, sequere Italiam ventis.

& apud Comicum in Andriâ act. IV. sc. III:

Nova nunc religio in te isthæc incessit, cedo.

Ubi tamen Eugraphius Sarcasmum statuit; latiùs nempe Sarcasmi voce acceptâ. Illustre etiam diasyrmi exemplum apud Orosium occurrit in apologetico * de arbitrii libertate: ubi Pelagium deridet, quia putaret, portare se posse onus legis divinæ, vivereque sine peccato: *Sed tibi*, inquit, *specialis inde portandi oneris fortasse fiducia est, quod, balneis epulisque nutritus, latos humeros gestas, robustamque cervicem, præferens etiam in fronte pinguedinem.*

* Pag. 748. edit. Colon. an. 1582.

Aquilæ Romano diasyrmus dicitur esse elevatio aut illusio; definiturque figura, quâ ludentes, quæ ab adversariis dicuntur, solvimus: qualis est totus ille locus pro Murænâ in Sulpicium de jure civili. Hoc schemate ex consilio Gorgiæ utemur, quoties vix est, quod argumentis adversæ partis respondeamus. Gorgiam certe εἰρωνείαν frequentasse, ac, cùm dissimulatione isthâc uteretur, inusitata etiam, & peregrina verba usurpare solitum, autor nobis Aristotel. lib. III. Rhetor. cap. VI. Julius Rufinianus, qui in operis ingressu ait, se ea persequi velle, quæ Aquila prætererat, diasyrmum vocat figuram, quâ rem aut personam elevamus. Sed Aquila quoque elevationem esse monuerat. Interim verè uterque. Nam & ipse Aristoteles tertio Rhetor. & Demosthenes pro Ctesiphonte διασύρειν usurpant pro astutè extenuare atque elevare adversarii argumenta.

III. De charientismo.

Χαριεντισμοῦ vox est à χαριεντίζεσθαι: quod glossæ Benedicti exponunt *carinari*. Isidorus † similiter, *Carinantes, inludentes.* Nempe velut Græcis γεφυρίζειν ‡ est à γέφυρα*, ut propriè signet, è ponte convicia jacere: ita *carinari* propriè est, è carina, infimâ navis parte, conviciari. Sed ἁπλῶς sumitur pro *objectare probra*: ut exponit Festus, & Ennius * usurpat. At χαριεντίζεσθαι dicitur ex eo, quia Græcis sint χαρίεντες, qui Latinis *salsi*, ut χάριτες *sales*. Itaque charientismus, juxta Rufinianum, est irrisio cum amœnitate mordax. Ut in hoc Ciceronis †; *Facite enim, ut vultum ipsius, & illam usque ad talos demissam purpuram cogitetis.* Aliis charientismus est, cùm dura gratiosis verbis molliuntur ut in illo * Davi ad Simonem; *Bona verba, quæso.* h. e. Εὔφημα φώνει, meliùs ominare. Geminum huic isthoc Plauti Persâ †: *Bona pax sit potius.* Item Maro, & Cicero, non uno in loco: *Di meliora.* Quod integrè expressit Tibullus ‡: *Di meliora ferant.* Vide de hac loquendi formula Hier. Ferrarium in Philippicam IV. De charientismo ita Diomedes *: *Charientismus est, quo dura dictu gratiùs proferuntur. ut cùm interrogamus: Numquis nos quæsierit? & respondetur*; BONA SALUS, *vel* FORTUNA; *quo intelligitur, neminem nos quæsisse.* Idem iisdem penè verbis refert Isidorus lib. I. Originum. Metuo autem, ne hæc consuetudo posteriorum tantùm seculorum fuerit: quamvis V. N. Janus Duza lib. I. Plautin. explicat. cap. X. ad eumpse morem respexisse existimet Plautum, cùm Euclio †, absente se, omnibus vult occlusas obseratasque esse fores, usque adeò, ut ne Bonam quidem Fortunam intromitti velit.

† In glossis.
‡ Convitiari.
* Pons.
* Apud Festum in Carinantes.
† Orat. pro Cluent.
* Andr. act. I. sc. 2.
† Act. 2. sc. 2.
‡ Lib. 3. el. 4.
* Lib. 2.
† Aul. act. 1. sc. 2.

IV. De asteismo.

Asteismos est jocus urbanus; ut apud Athenæum ‡:

Εἰ μὴ τι τούτων ἔγραψας ἔθος ἱερεῖ.
—— χαιρέτω
Διεξιέναι βίβλοις, τοῖσί τ' Ἄννωνος πλάναις.*

Sententia est, qui tam prodigus est honoris sui, ut istiusmodi res scriptis consignare non pudeat, is per me licet eâdem se oblectet futilibus ac mendaciorum manifestis (sic enim vulgò judicabant) Hannonis, Carthaginensium ducis, commentariis de suâ in Atlantico Oceano navigatione, novisque inibi ab se terris inventis. Est igitur planè geminum illi Maroniano †,

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

Facetè quoque Cicero ‡ parvam Lentuli, generi sui, staturam irridebat, cùm diceret; *Quis generum meum ad gladium alligavit?* Nec urbanè minus Philippus Macedo *, cùm Persas cogitaret in suam redigere potestatem eoque in Persiam misisset exercitum, scripsit, milites à se missos, quòd comperisset, eos seditione vexari; bonorum autem virorum esse, cùm id fit, aliis succurrere.

‡ Lib 3.
* Si quid horum in libros retulit Juba, oblectet se Libycis libris, & Hannonis erroribus.
† Ecl. 3.
‡ Apud Macrobium lib. 2. Saturn. cap. 3
* Apud Diomedem lib. 2.

V. De mycterismo.

Sunt &, qui Ironiæ speciem faciant Mycterismum, quo alium quis —— *naso suspendit adunco* †. Id enim est μυκτηρίζειν, à μυκτὴρ, quâ voce nares significantur: unde, quod Græci Ἀττικὸν μυκτῆρα ‡, id M. Seneca * *nasum Atticum* vocat. Nempe διὰ † τὸ Ἀττικῶν δριμύτητα τῶν σκωμμάτων ‡, ob quam & εἴρωνες * appellantur. Verùm μυκτηρισμὸς non magis Ironia est, quàm Sarcasmus, aliæque irrisionis species. Pollux quidem scribit, ὁ τὴν εἰρωνείαν πικρὸς μυκτῆρα καλεῖσθαι. Sed laxè is εἰρωνείας, & μυκτῆρος, utitur vocabulis, pro irrisione eâ, quam homines amant elegantiores. Quomodo & Eunapius in Libanii vita ait, idem esse Atticis μυκτῆρα, καὶ ἁλισμὸν, quod Latinè *nasum & sales* dixeris. Unde liquet, & εἰρωνείας, & μυκτῆρος, & ἁλισμοῦ, vocabula promiscuè interdum usurpari. Sed si propriè sumas, plurimùm distant, ut origo etiam testatur. Quare si non quicquid σκῶμμα, sive dicterium est, id continuò pro Ironiâ haberi debet; verùm tum demum εἰρωνικὸν censetur, cùm in eo intelligitur contrarium: quantò minus μυκτηρισμὸς fuerit Ironia? in quo nec contrarium intelligi unquam potest; quandoquidem non verbis fit, ut sarcasmus, sed gestu; naso puta, quem subdolæ esse irrisioni dicatum, scribit

† Horat.
‡ Lucianus contra eum, qui dixerat, Prometheus es in verbis.
* Suasoriâ 1.
† Lucianus ibidem.
‡ Atticam illam mordendi acerbitatem.
* Lucianus ibid. γνησίων.

scribit Plinius lib. xj. cap. xxxvii, unde idem, Præfat. in Nat. hist., Lucillium, quia satyram invenit, ait styli nasum condidisse. Et Martialis * ridet Tongilianum, nihil habentem præter nasum, quia pauper erat, at actis aliorum censor. Atque inde *nasuti* dicuntur: unde idem Martialis †:

* Lib. 12. epig. 90.
† Lib. 13. ep. 2.

Nasutus sis usque licet, sis denique nasus,
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas,
Et possis ipsum tu deridere Latinum:
Non potes in nugas dicere plura meas.

Quin eapse de caussa à μυγμῷ, quo tum narium sonus, tum χλευασμὸς notatur, ἀμύμονα ‡ quasi ἀμυγμονα dici volunt.

‡ Inculpatum.

Latè μυκτηρισμοῦ nomine utitur Apostolus, cùm cap. vi. ad Galatas inquit, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται *. Nam hic συνεκδοχικῶς quævis intelligenda irrisio, sive ea cum gestu fiat, sive secus. Sed & Simplicio in Epictetum μῶκος, sive sanna, est ὁ μυκτηρισμὸς, καὶ ὁ διὰ ποιοῦ σχήματος ὀνειδισμός. At plura sunt μώκου sive sannæ genera, inter quæ principem hæc tria obtinent locum; ciconia, auriculæ asini, & lingua canis: de quibus apud Persium legere est sat. 1, & B. Hieronymum epist. ad Rusticum Monachum.

* Non irridetur ac quasi naso suspenditur Deus.

VI. De mimesi, apophasi, et cataphasi.

NEc rectiùs ad Ironiam referunt μίμησιν, cùm ea plurimùm intelligi debeat quod verba propriè sonant. Est enim μίμησις, cùm verba aliorum referimus directâ oratione. Nam si obliqua fuerit oratio, non est μίμησις. Itaque μίμησις non fit, si hoc pacto sermonem seram: Fœneratores ac negotiatores à summo Jano ad imum usque exemplo suo docent, primò pecuniæ habendam esse rationem, pòst curandam virtutem. At μίμησις est, cum hæc directâ oratione effert Horatius epist. 1. lib. 1.

O cives, cives, quærenda pecunia primum est.
Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo
Prodocet.

Ita legendum esse, non *perdocet*, ostendimus suprà †. Ut *prodocet* sit *palàm* docet. Nam id interdum *pro* valere in compositione, auctor est Festus.

† Cap. 7. hujus lib.

Similis μίμησις est Psalm. secundo vers. 3: *Dirumpamus vincula & projiciamus à nobis funes eorum. Habitans in cœlis ridebit, Dominus subsannabit eos.* Nam primò David verba adversariorum recitat: inde responsionem subjicit.

Nonnulli quoque Ironiæ subjiciunt ἀπόφασιν, & κατάφασιν: illâ negamus, quod agimus: hâc agimus, quod negamus. ἀπόφασις fit, Non dicam hoc loco, quæ libidinose in legatione patrârit: κατάφασις fit, Prætereo, quæ libidinose egit in legatione. Verùm nullam hic video Ironiam. Nam quod disertim scribunt, *non dicam* accipi pro *dicam*, quodque *prætereo* interpretantur *minimè prætereo*, id vellem Rhetoribus illis nunquam excidisset. Sed hâc de re aliquid quoque dicemus, cùm de Præteritione agemus in σχηματολογίᾳ.

VII. De onomatopoeia.

MUltos præterea vulgò recensent tropos, qui troporum numero non sunt inserendi: cujusmodi sunt, Ὀνοματοποιΐα, Ἐπίθετον, Εἰκὼν, Περίφρασις, Ἀντίφρασις, & Ὑπαλλαγή.

ὈΝΟΜΑΤΟΠΟΙΐΑ Ciceroni in tertio de Orat. vocatur *verbi fabricatio*; quomodo & in Lucullo ait *verba fabricari*: ac iii, de Oratore pro eo quoque dixit *verba facere, & novare*. Fabius lib. viii. cap. vi. ὀνοματοποιΐαν interpretatur *fictionem nominis*. Quamvis autem hæc ab Eustathio vocetur τρόπος ποιητικὸς, propriè tamen tropus non est, quia non mutatur hâc propria vocis significatio, sed rei carenti nomine nomen à sono inditur. Atque id quoque vidit P. Fonseca lib. 1. Dialecticarum Institutionum cap. ix. Errat tamen, cùm existimat, quia onomatopœia non immutat significationem, non omnem tropum eam immutare; cùm ex eo, quòd tropus omnis significationem invertit, potiùs colligere debuerit, onomatopœiam tropum non esse. Est autem onomatopœiæ exemplum βομβαλοβομβὰξ apud Aristophanem; item ψιθύρισμα apud Theocritum, pro susurro arborum, quem edunt ventulo spirante; nisi quis malit, propriè esse insusurrationem in aures, ut sit à ψίω τοῦ λαπίζειν. Sonus quoque, quem buccæ inflatæ collisæque edunt, Persio * *stloppus* dicitur, sive, ut in veteribus membranis Persii, ac Prisciani, etiam nostris, legere est, *scloppus*, sive *sclopus*. *Gannire* vulpium, vel potius canum est; voce caudâque heris præ gaudio adulantium; ut cum origo indicat (est enim à γάνυσθαι; h. e. *gaudere*) tum Lucretii illud lib. v. de catulis: *Gannitu vocis adulant.* Itaque rectè in vett. glossis, *Gannit*, σκύζει. Nam σκύζειν propriè canum est, teste Hesychio, & Eustathio in Il. θ. Apud eundem Lucretium † invenias *baubari* pro *latrare*, nempe ab αὖ αὖ, quem Aristophanes canum latrantium sonum facit: eaque examussim optimè ratio videtur Jano Duzæ, cur in Casinæ prologo legamus, *Plautus cum latranti nomine*; quamvis aliter hâc de re Camerarius, Canterus, Scaliger. *Mutire* quoque canum proprium est, factum à μυ, ut à γρῦ est *grunnire*, quod proprium est animalis istius, cui dicebat Chrysippus animam pro sale datam, ne putisceret. Græci itidem γρύζειν dicunt, quo usus Aristophanes in Nebul. Act. iii. sc. iii: πρῶτον μὲν ἔδει φωνὴν παιδὸς γρύξαντος μηδὲν ἀκοῦσαι· *Primum*, inquit, *nec vocem oportebat audire pueri vel gry dicentis.* Ineptit interpres; cùm vertit: *non oportebat mutire*. *Hirrire* etiam canum est, cum dentes restringunt ‡. Sed & volucrium quarundam nomina sunt à sonis facta. cujusmodi sunt, teste Varrone lib. iv. de L. L. *Upupa, Cuculus, Corvus, Hirundo, Ulula, Bubo.* item hæ: *Pavo, Anser, Gallina, Columba.* quibus, Fabii judicio, addendum *Graculus*: quem ineptè Varro * ita dictum putabat, quòd gregatim volet: quamvis non fugiat me, in veteri verbo esse, graculum semper adsidere graculo, ac Græcis quoque κολοιὸς sit à κολλάω, quod est, *conglutino.*

* Sat. 5.
† Lib. 5.
‡ Jul. Scal. in Varr. pag. 119.
* Lib. 4. de L. L.

Quibusdam etiam ὀνοματοποιΐα vocatur, quælibet novi nominis effictio: ut cùm Siculus Dionysius virginem vocaret μένανδρον, quia expectat virum, στῦλον verò seu columnam diceret μενεκράτην, quoniam manet continetque; & τὰς τῶν μυῶν διεκδύσεις †, rectè dici putaret μυστήρια, quia mures servant. Multa istiusmodi finxit Alexarchus rex, qui Uranopolim in Macedoniâ condidit: nonnulla item Atticus Herodes, aliique onomatothetæ. Exempla compluria adfert Athenæus lib. iii. Deipnos. & ex eo Cœlius Rhodiginus lib. xxiv. cap. v: sed prætereo, ut sæpe aliàs, auctoris, ex quo transcripsit, nomine. Ejusdem generis est, quòd Lascaris bombardam τηλεβόλον ‡ vocabat. Ut cùm ait, κάτβαλε τηλεβόλῳ *. At ipsa *bombarda* vox partim hujus, partim prioris esse generis videtur. Nam nomen hoc ei impositum arbitrantur, quòd cum sonitu & flammâ globos ferreos evomat: nempe à bombo, & ardeo. Justus tamen Lipsius alicubi † refert, *Lombardam* vocari in superioribus annalibus, quod priori etymo repugnat. Verùm *bombardam* quoque scripsit, & à bombo atque ardeo deduxit Laurentius Valla, qui anno cIↄccccxx. claruit ‡, h. e. non ita multo post bombardam inventam: ut quam anno cIↄcccLXXX, juxta quosdam *, aut biennio antè, juxta alios †, in perniciem generis humani invenerit quidam Constantinus Anclitzen Friburgensis, vel Bartholdus Suarz, professione monachus, at chymiæ studiosus. Nec ineptè bombardæ nomen inditum à bombo, cùm *bombi* vox non tantùm dicatur de apum strepitu, aut sono poculi bilbientis, de quo mox dicam: sed etiam, Eustathio ‡ teste; tonitrui tribuatur, cujus sonum bombardæ imitantur.

† Murium receptacula.
‡ q. d. procul jaculantem.
* Mortuus est à bombardâ.
† Epistolâ præfixâ Poliorceticis.
‡ Joannes Trittenhemius.
* Blondus, & Polydorus Virgil.
† B. Platina. Vide & de ejus inventione, si vis, Laonicum Chalcondylam in rebus Turcicis lib. 5. & Hieronymum Magium Miscell. l. 1. cap. 1.
‡ Odyss. θ. pag 1591. edit. Rom.

Quamvis autem ὀνοματοποιΐα Fabio quoque generatim dicatur esse nominis fictio: non tamen adsentio Ludovico Carboni, qui lib. 1. de eloc. orat. scribit, ὀνοματοποιΐαν

strictè

strictè nimis definiri, cùm dicitur, hâc nomen à sono fingi. Sanè exempla etiam à Fabio adducta sonum exprimunt, ac Eustathius quoque disertim scribit, ὀνοματοποιίαν μιμηλὴν εἶναι τῶν σωμάτων ἤχους *. Sumitur quidem latè interdum ὀνοματοποιίας vox: quomodo Alexarchus, aliique, qui derivatione aut compositione aptè vocabula fingebant, onomatothetæ dicti sunt: verumtamen satius sit hæc distinguere. Nos quidem discrimen ponimus inter tria hæc genera, ὀνοματοποιηθέντα, novata, eaque quæ sonum quidem exprimunt, verùm nihil significant ex instituto. Nam tantummodo sonum imitatur illud Aristophanis in Ranis: βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ: item pleræque interjectiones, ut quæ risum aut fletum signant, cujusmodi tantùm κατὰ μίμησιν ἐκφέρονται †, at nihil significant κατὰ συνθήκην ‡. Quædam autem ita exprimunt sonum, ut etiam significent ex instituto: cujusmodi inter alia, quæ suprà commemorabamus, est *bombus*, quo Homerus significat sonum remorum ‡ in aquas de manibus decidentium, aut galeæ * de manibus lapsæ: crebrò verò ponitur pro strepitu apum, quæ iccirco Græcis dicuntur βομβεῖν, Latinis *bombilare*, vel, quod malim, *bombitare*, teste Festo, & auctore Philomelæ. Poculum quoque oris angusti & oblongi colli βομβυλιὸν appellarunt a sono, quem liquor edit per angustum tramitem exiens. Latinis id est *bilbire*, vel *bilbere*. Nævius: *bilbit amphora.* Gloss. Philoxeni: *Bilbit:* βομβύζει. Hujusmodi propriè facta dicuntur κατ' ὀνοματοποιίαν: unde Isidoro † ὀνοματοποιία definitur, *nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ.* Quædam denique ex instituto significant, & novè sunt conficta, verùm haut referunt sonum: atque hæc vocamus *novata.* Quæ & ipsa trium sunt generum. Aliqua enim planè sunt nova: cujusmodi Demetrius esse docet κινάδεα pro tympanis, ac mollibus quibusvis instrumentis: item ἐλεφαντιστὴς, quo usus Aristoteles ‡ pro elephanti rectore. Sed hâc in parte lapsus Demetrius, ut mox dicam. Alia verò à veteri voce facta sunt κατὰ παραγωγὴν ‡: quomodo Aristoteles ab αὐτὸς, quod est μόνος, finxit αὐτίτης, quomodo item Plautus finxit *ipsissimus*, Varro *musinari*, Juvenalis * *Stoicidas*, quasi Stoicorum propaginem. Nam errat vetus ejus poëtæ interpres, cùm ait, sic vocari contemtim, quasi feminas, non viros. Siquidem *Stoicida* dicitur, ut *Æneada*. Apud Tertullianum † quoque legas *mulieritas*. Quin, quicquid dicat Demetrius, ipsum κιναιδεία quoque, & ἐλεφαντισὴς, hujus sunt generis, cùm illud sit à κίναιδος, hoc ab ἐλέφας. Quamquam mihi quidem, Demetrium in re tam clarâ alucinatum esse, vix verisimile fit. Quare culpam conferre malim in βιβλιογράφους, quos verba isthæc trajecisse arbitror è secundo genere in primum, cujus nulla à Demetrio adducta esse exempla, sibi persuadere non poterant. Nos id facilè concoquimus. Putamus enim, primis tantùm linguæ cujusque auctoribus concessum esse, ut multa fingant primogenia, quæ aliorum quidem origo sint, ipsa verò à nullo originem trahant. Et hæc de secundo genere. Quædam denique è pluribus vocibus antiquis nove componuntur; ut *pietaticultrix* de ciconia, apud P. Syrum: item de Nestore *trisenex*, apud Levium in Alcestide, teste Agellio *. Quæ omnino nova sunt, ea similia sunt ædificio, cujus & fundamentum, & structura, planè sunt nova. Quæ derivatione fiunt, ea referunt domum veterem, in quâ ad structuram antiquam aliquid ædificatur novi. Quæ facta sunt compositione, ea rectè conferas cum binis ædibus, quæ contiguæ cùm essent, muro intermedio diruto, unique subjectæ tecto, unum sunt factæ ædificium. Vide & quædam de ὀνοματοποιΐᾳ apud Eustathium in Iliad. A, ad vocem ἔκλαγξαν †.

* Onomatopœiam imitari corporum sonos.
† Imitatione soni efferuntur.
‡ Ex instituto.
‡ Odyss. μ. 203.
* Iliad. π. 530.
† Lib. 1. Orig. c. 36.
‡ Lib. 2. de natura animantium.
‡ Derivatione.
* L. 1. Sat. 2.
† Libro de velandis virginibus.
* Lib. 19. cap. 7.
† Pag. 39. edit. Rom.

VIII. De epitheto.

Ab ὀνοματοποιΐᾳ transeamus ad ΕΠΙΘΕΤΟΝ, quod ipsum quoque inter tropos retulerunt. Et certè ἐπίθετον in quibusvis tropis locum habet. Ita μεταφορικῶς Maroni ‡, ac Tacito ‡, dicitur *cruda* & *viridis senectus*: Ovidio *, *discordia semina rerum:* eidem alibi, tralatione ab humanis factâ ad divina, *Inachis*, h. e. Isis, *lauta* vocatur, quòd ei sacrificarent jecur anseris. Sic enim poëta ille Sulmonensis † ait:

Nec defensa juvant Capitolia, quo minùs anser
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Jecur anseris divitum mensis apponi, ait Juvenalis ‡. Atque erat inter alitum jecora maximè in deliciis ‡; ut jecur suis inter quadrupedes *, mulli inter pisces †. Metaphorâ quoque ab animalibus sumtâ dixit Plautus Pseudolo ‡:

Eme die cæcâ hercle olivum, id vendito oculatâ die.

Ubi *dies cæca* dicitur, cùm solutio differtur in diem: *oculata*, cùm præsenti pecuniâ, ac Græcâ mercamur fide: prout explicat Festus Pompejus. Alteram quoque interpretationem vide apud Alciatum lib. IV. παρέργων Iuris cap. XI.

Nec ἐπίθετον minùs in cæteris tropis, quàm in metaphorâ, reperire est. Sanè ἐπίθετα μετωνυμικὰ sunt, *pallida mors* *, *bruma iners* †, *præceps ira* ‡, aliaque innumera Συνεκδοχικὰ sunt *Chaonia glans* ‡ pro quavis, *Acheloïa pocula* * pro aqueis, *Massica vina* † pro quibusvis. Qualia itidem se offerunt passim. Ironia denique in epithetis est, cùm Iuno Veneri ‡ ait:

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis.

Item, cùm apud Plautum ‡ Hegio ita compellat Stalagmum, servum fugitivum, qui Hegioni filium quadrimum subripuerat:

Age tu, illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.

Verùm non si in omnibus tropis locum habeat ἐπίθετον, id rectè iccirco inter tropos reponatur; cùm nullâ non paginâ se offerant ἐπίθετα, in quibus nullus sit tropus. Velut Ecl. I. *patula fagus*, *tenuis avena*, *formosa Amaryllis*, *salices amaræ*, *impius miles*, *frons viridis*, pluraque alia, & pueris obvia. Propriè quoque *Athenæ* dicuntur *Atticæ:* nempe ad discrimen Athenarum Bœoticarum, quæ aliter Ὀρχομενοῦ dictæ, & Euboicarum, quæ vocatæ Διάδες, atque item aliarum, cùm sex septem urbes fuerint cognomines. Quâ de re vide Stephanum περὶ πόλεων, & locum quendam in vitâ Arati *, quæ Hipparchi & Achillis Statii in eum poëtam commentariis subjicitur. Sic verò, ut dixi, loquitur Plautus Rudente †:

Imò Athenis natus, altus, educatusque Atticis.

Eodemque modo locutus idem Mil. Glor. ‡ Item Macrobius lib. VII. Saturn. cap. I. Symmachus lib. V. epist. XXX. Quis etiam, nisi mente oculisque captus, nivem dixerit impropriè à Poëtis vocari candidam; aut olores ab iis candidos impropriè dici? Nam etsi & Horatius lib. IV. od. I. *olores* dixit *purpureos*, cujus in locum quidam agrestes *marmoreos* substituunt; licet quoque Pedo Albinovanus ad Liviam *nivem* appellet *purpuream*, cum inquit:

Brachia purpureâ candidiora nive:

non tamen Anaxagoræ delirio, qui nivem esse atram defendit ‡, similia somniarunt: sed neque συνεκδοχικῶς id intelligit Horatius; nempe pedum ratione, quod in primâ Novarum Lectionum editione scripsit Canterus: neque apud Pedonem pro *purpureâ* esse *perpurâ* legendum, fidem mihi fecerit Ptolomæus Flavius *: neque, cùm de brachiorum candore sermo sit, Pedo respexisse potuit ad id, quod in Armeniâ nix rubra est, quia partibus aëriis prævalent terrestres ob minii copiam; uti scribit Eustathius in Iliad. λ †; aut quòd, teste Aristotele ‡, & Plinio ‡, nix omnis vetustate rubescat, partibus aëriis paullatim exhalantibus: verùm, vel apud utrumque poëtam *purpureus* Græcorum more accipitur pro splendido ac pulchro: quomodo Servius exponit illud Virgilii *:

—— Lumenque juventæ
Purpureum:

& Valerius Flaccus lib. IV. *salem* dixit *purpureum*, cùm non tam album, quàm candidum, significaret: (*florem salis* vocat Cato cap. LXXXVIII. cui inibi opponit *salem popularem:*)

‡ Æn. 6.
‡ In vita Agricolæ.
* 1. Met.
† Lib. 1. Fast.
‡ Lib. 1. Sat. 5.
‡ Plinius lib. 10. cap. 22.
* Idem lib. 8. cap. 51.
† Idem lib. 9. cap. 17.
‡ Act. 1. sc. Pseudolo, non undi.
* Horat. l. 1. od. 4.
† Idem l. 4. od. 7.
‡ Sen. Hipp.
‡ 1 Georg.
* Ibidem.
† Horat. l. 1. od. 1.
‡ Virg. 1. Æn.
‡ Captivis act. 5. sc. 2.
* Sed verba scriptoris, quæ corrupte vulgo leguntur, emendat Scaliger animadvers. ad Euseb. an. 386.
† Act. 3. sc. 4.
‡ Act. 6. sc. 1.
‡ Galen. l. 2. de facult. simp.
* Observat. c. 24.
† P. 830. edit. Rom.
‡ Lib. 5. de hist. animal. cap. 19.
‡ Vide Scaligeri Casaub. Scaligeri cap. 18.
‡ Lib. 11. cap. 35.
* 1. Æn.

rem:) vel potiùs respiciunt ad albæ purpuræ genus, de quo Plutarchus in Alexandro, & ex eo Hermolaus Barbarus, ac Hieronymus quoque Mercurialis lib. VI. Var. Lect. cap. XXV. Qui, puto, scriptores, sic satisfacient, ut non laborandum sit, quid Nicolaus Erythræus eâ de re senserit in libello de Colonibus: ubi se hanc quæstionem ait † explicâsse. Quem ejus commentariolum non arbitror unquam fuisse editum in lucem: uti nec alia multa, quorum in Indice meminit Virgiliano.

† Indice Virgiliano, voce Purpura.

Quia verò se hoc loco commoda suggessit occasio tractandi de epithetis: neque illud prætereundum arbitror, Oratorem, ut scripsit Aristoteles in tertio Rhet., haut debere ἐπιθέτοις ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι ‡. Itaque, ut idem inibi asserit, poëtis quidem lac candidum vocare licet: atque, ut scribit Fabius lib. VIII. iisdem concessum est *vina* appellare *humida*, quod Maro fecit III. Georg. verùm in prosâ epitheta, quæ necessaria non sunt, frigidam reddunt orationem; quemadmodum & grandiora epitheta, & nimius epithetorum usus. His omnibus modis peccabat Alcidamas; eoque oratio ejus, ut frigida, non ab Aristotele modò damnatur, sed etiam Demetrio. Quin Platonem ipsum, quòd multus sit in epithetis, reprehendere haut dubitat Dionysius Halicarnassensis ‡. Appulejum sanè, scriptorem doctissimum, ejusdem culpæ reum esse, non vulgus modò, ad cujus palatum is nihil sapit, sed eruditi quoque confitentur.

‡ Epithetis aut longis, aut intempestivis, aut crebris uti.

‡ Περὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος.

Etsi autem negari non possit, in poëtis etiam aperta ac perpetua epitheta locum habere: plurimùm tamen apud omnes scriptores, aut distinguunt, aut addunt, aut minuunt. Nam cùm *dolium malum* vocant, discriminis gratiâ sic loquuntur. Scio aliter ipsi quoque Camerario * videri, ut qui *malum* vocari velit, quia Latini soleant res nocentes eo epitheto infamare. Sed distinctionis id causâ fieri, argumento est, quòd dolium esse bonum negari non possit, si strategemate circumveniamus hostem, aut cùm pueris poculo melle oblito propinamus absinthia, ut apud Lucretium ac Themistium est. Sed neque, quod Fabius putabat, otioso Virgilius epitheto utitur, cùm scripsit †:

* Comment. in Ecl. 1. Mar.

† Georg. 3.

——*caduntque securibus humida vina.*

Nam rem magis admirabilem facit, si dicatur, in Septentrionali plagâ vinum, quod naturâ humidum est, ita congelari, ut securibus cædatur. Eadem prope ratio in illo ejusdem *: *Dulcia mella premes.* Nam Corsicana mella sunt amara, ut Servius scribit. Ac Plinius quoque ejus rei caussam adfert lib. XVI. cap. XVI.

* 4. Georg.

Atque hæc de epithetis, eorumque usu, dicta sunto contra quosdam, qui vulgaribus præceptiunculis sufflati ac suffarcinati, non tam veritatis præsidio, quàm aliorum auctoritate, sententias suas suffulcire didicerunt.

IX. De imagine.

Sed nec εἰκασία, sive ΕΙΚΩ'Ν †, rectè inter tropos recensetur. Neque enim invertit significationem, sed assimilatio quædam est. Ut in illo Tullii lib. V. de Fin. *Sed animi cultus erat quasi quidam humanitatis cibus.* Neque obstat, quòd εἰκὼν ab Aristotele vocatur μεταφορά: quia μεταφορικῶς eum uti ipsâ μεταφορᾶς voce, argumento est, quòd cùm dixisset, Ἔστι δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά ‡, mox subjicit, διαφέρει γὰρ μικρόν ‡: quippe quæ solùm differat τῇ προθέσει *, unde & à Demetrio dicitur μεταφορὰ πλεονάζουσα †. Itaque metaphora est in illo Taciti in quarto Hist. *Etiam sapientibus cupido gloriæ novissima exuitur.* At non metaphora, verùm icon est, cùm Plato in eandem sententiam ait, Τὴν κενοδοξίαν, ὡς τελευταῖον χιτῶνα, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. *Cupidinem gloriæ, ceu ultimam tunicam, anima solet deponere.* Metaphora item est, si dicas Maximilianum in Germania, Leonem X. in Italiâ, Franciscum I. in Galliis, primos ad bene sperandum de re literariâ signum sustulisse. At imago est in illo Ciceronis pro Marcello: *Ad bene sperandum de omni Rep. quasi signum aliquod sustulisti.* Metaphora est, cùm Catullus ‡ ait:

† Imago.

‡ Est vero imago quoque metaphora.

‡ Nam parum ab eo differt.

* Additione

† Metaphora redundans.

‡ Carm. 45.

Orationem in Attium petitorem
Plenam veneni & pestilentiæ legit.

At εἰκασία est, cùm Sallustius * scripsit de moribus corruptis: *Post, ubi contagio, quasi pestilentia invasit, civitas immutata: imperium ex justissimo atque optimo crudele intolerandumque factum.* Metaphora denique est, si Socratem voces Silenos Alcibiadis: quia nimirum, ut Sileni Alcibiadis imagines erant exteriùs ridiculæ, interiùs autem artem repræsentarent divinam; ita Socrates longè alius esset, quàm externa facies præferret. At imago est, si Socratem dicas similem Silenis Alcibiadis. Satius autem sit imagine, quàm metaphorâ uti, quando periculum est, ne translatio durior videatur: quâ de re pluribus egimus cap. VI. hujusce libri.

* In præfat. Catilinar.

X. De periphrasi.

Periphrasis, quam & ipsam inter tropos recensitam diximus, rem unam pluribus ambit verbis. Ita veneni periphrasin habes apud Plautum †, cùm leno sic imprecatur convivis:

† Persa. Act. 5. sc. Qui sunt, qui erunt.

Di faciant, ut id bibatis, quod vos numquam transeat.

Itidem pro juventute *annos meliores* dixit Seneca pater lib. I. Controv. atque è contrario pro senectute *malam ætatem* dixit Plautus Aulul. Rudent. atque alibi: & ante eum *Afranius*, cujus elegantissimi isti versus apud Nonium leguntur in Senium:

Si ‡ possent homines delinimentis capi,
Omnes haberent nunc amatores anus.
Ætas, & corpus tenerum, & morigeratio,
Hæc sunt venena formosarum mulierum.
Mala ætas nulla delinimenta invenit.

‡ Sic leg. pro quo perperam Scoppius Ni repont. Delinimenta enim hic sunt philtra. & stultitia, quæ non venena vocantur.

Periphrasin quoque habes in illo Livii Andronici:

Tum autem lascivum Nerei simum pecus:

ubi delphinos intelligit, qui naribus destituuntur, unde *simones* dicti teste Plinio lib. VIII. Histor. Natur. cap. IX. nisi generatim squamosum pecu, ut Plautus ‡ circumloquitur, sive humidam ponti gentem, ut Maro * περιφράζει, intelligi malis, quia pisces omnes simis sint naribus. Quæ si sententia placet, eodem modo Livius pisces dixerit *Nerei pecus*, quo eos *Neptuni pecus* appellat Plautus Pseudolo †. Sed cur priorem magis sententiam probemus, diximus notis in Tragicorum fragmenta. Ejusdem Virgilii ‡ est:

‡ Rudente Act. 4. sc. Heus manne.

* 4 Georg.

† Act. 3. sc. Forum coquinum.

——*Dant fruges manibus salsas:*

quo molam describit, quomodo vocari *far tostum, & sale sparsum, quòd eo molito hostiæ adspergantur,* auctor est Festus. Imitatus id Arnobius initio libri VI. *Quòd non tura, neque fruges salsas inferamus.* Casei periphrasis est in illo Ovidii ‡:

‡ Æn. 12.

‡ 14. Met.

——*Cum lacte coagula passo.*

Judææ est periphrasis in hoc Iuvenalis lib. II.

Observant ubi festa mero pede sabbatha reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.

Idem sic περιφράζει Philippum Magnum *:

* Sat. 12.

——*Biberat quo pallidus emtor Olynthi.*

Item Catonem Uticensem †:

† Sat. 16

Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.

Propertium sic περιφράζει Ovidius:

Vel tua, cujus opes Cynthia sola fuit.

Nam Tibullus quidem libro primo Deliam, secundo Nemesin, tertio celebrat Neæram, quarto autem libro Cerinthi ac Sulpitiæ amores. At Propertius unicâ est Cynthiâ contentus. Unde ipse ait:

Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.

Quali Nævium Plautus, Socratem Persius ac Manilius, circuitione expresserint, vidimus, cùm de antonomasia ageremus. Ausonii ‡ est:

† Idyll. 26.

Sacra sigillorum nomine dicta colunt.

Circumloquitur Sigillaria; quam vocem versus heroicus respuit. unde & eadem hoc pacto περιφράζει Lucilius:

——*Ser*

—— *Servorum festa dies est,*

Quam planè hexametro versu non dicere possis.

Sed neque sacræ literæ περίφρασιν aspernantur. Certè cùm periphrasis adhibeatur, vel ut splendidiùs aliquid proferatur, vel ut fœditas evitetur: (utramque caussam ponit quoque Isidorus lib. 1. Originum) utriusque generis exempla in sacris occurrunt literis. Prioris generis est in isthoc Jud. cap. v. 10: *Equitantes equas nitidas, residentes in judicio, & qui proficiscimini per viam, confabulamini.* i. viri principes, judices, ac mercatores. Alterius generis est, cùm in iisdem μεταληπτικῶς *ingredi ad mulierem** legimus pro συνουσιάζειν †: aut cùm *tegere pedes* dicitur in mentione τῆς περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων ‡: quia nempe non, ut nos, braccis utebantur Hebræi, uti nec Romani aut Græci, sed tunicis, quibus conquiniscentium pedes contegebantur: ut superius * diximus. Deque aliâ Hebræorum in eas se re periphrasi, Drusium, si voles, adi in 1. Sam. cap. v †.

Posse verò & περίφρασιν propriis constare verbis, eoque eam tropum non esse, innumeris comprobari exemplis potest. Quis enim tropus est, cùm Maro Ecl. 1. ait,

—— *Quo sæpe solemus*

Pastores ovium teneros depellere fœtus.

At *ovium teneri fœtus* est periphrasis agnorum, ut Servius agnoscit, & cuivis patet. Quis etiam tropus, cùm Athenæus lib. xiv. scribit primum Persarum regem (τὸν ἐξ ἀρχῆς βασιλέα) existimare, reges peregrinis cibis vesci non debere? At Cyrum περιφραστικῶς signari constat. Quis item tropus, cùm pro Thucydide (si is quidem μονογενὴς ‡ fuerit) ab Agathia *, atque aliis, dicitur filius Olori, vel potiùs Ocoli, quomodo scribendum docet Marcellinus in vitâ Thucydidis. Quis denique tropus est, si pro Cicerone dicas eloquentissima Romanorum, aut pro Varrone, eorundem doctissimus?

Illud quoque postremo loco monere ex re fuerit, esse multo plurima, in quibus periphrasin vulgò statuant, cùm tamen modificata quidem sint, at περιφραστικὰ non sint. Istiusmodi est illud Ennii †.

His pernas succedit iniqua superbia Pœni:

quo significatur, ab Annibale Pœno quibusdam esse succisos poplites, ut progredi non possent. Hic, si multos audimus, *superbia Pœni* per periphrasin pro Pœno usurpetur. Familiarius exemplum dabo. Horatii ‡ est:

Virtus Scipiadæ, & mitis sapientia Læli.

Ubi περιφραστικῶς Scipionem & Lælium signari ajunt. Verùm satius sit hæc referre ad μετωνυμίαν adjuncti: ut *superbia Pœni* non ἁπλῶς pro Pœno accipiatur, sed pro superbo Pœno: nec *virtus Scipiadæ*, ac *sapientia Lælii*, pro Scipione, & Lælio; sed pro Scipione inclytæ virtutis, & sapiente Lælio, ponantur. Quomodo & Ovidius * dixit,

—— *Trabeati cura Quirini:*

pro Romulo, curante, & sollicito. Item apud Propertium † legas,

Nec sic cælestem flagrans amor Herculis Heben

Sensit in Oeteis gaudia prima jugis.

Nempe *amor Herculis* non pro Hercule ἁπλῶς, sed, quod multi non satis attendunt, pro Hercule amante.

Eodemque modo apud Maronem iv. Æn. est,

—— *& odora canum vis:*

pro multitudine canum sagacium. Et apud eundem ‡, *robur aratri*, pro aratro valido: *ferri rigor* *, pro ferro rigido. Item apud Lucretium †, *auri rigor*, pro auro rigido: *robur saxi* ‡, pro saxo gravi. Qualibus addunt nonnulli, *res Veneris*, pro Venere, apud Lucretium *: *res voluptatum*, pro voluptatibus, apud Plautum †, similiaque. Sed hîc μετωνυμία esse nequit, cùm res ἰδίαν, sive se ipsam, non rei adjunctum notet. Idem judicium esto de illo Maronis ‡:

—— *Quo pulchrior alter*

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

* Gen. 16. 2. & 19. 11. & Jud. 16. 2. &c.
† Coire.
‡ Exonerare, qui alvum exonerant.
* Cap. 10. sect. 1.
† P. 451. & 452.
‡ Unigenitus.
* Lib. 2.
† Apud Festum in Suppernatâ.
‡ Lib. 2. Sat. 1.
* 1. Fast.
† Lib. 1. eleg. 13.
‡ Georg. 1.
* Georg. 1.
† Lib. 1.
‡ Lib. 1.
* Lib. 2 vers. 173. & 437. & lib. 5. vers. 846
† Amphitr. act. 11. sc. 11.
‡ 8. Æn.

Ubi *corpus Turni* μετωνυμίᾳ περιφραστικῇ pro Turno accipi dicunt. Quomodo & Euripides Phœnissis, σὸν δέμας *, & alibi, σὸν σῶμα † ait, pro persona ipsa: ut Muretus ‡ observavit. Verùm satis liquet, neque hîc μετωνυμίαν statui oportere: sed vel proprium esse sermonem, vel συνεκδοχήν.

Sane & alia sunt συνεκδοχικά, quæ periphrasi itidem subjiciant. Pindarus od. ix. Pyth. vers. ult. Πολλὰ δ᾽ πρόσθεν πτερὰ δέξατο νίκας. i. *multas etiam alas victoria prius accepit.* Quem in locum scholiastes scribit, sententiam esse, πολλοὺς καὶ ἄλλους ἀγῶνας ἐνίκησε *: atque inibi subdit; πτερὰ γὰρ νίκης περιφραστικῶς ἡ νίκη †. Verùm, ut dixi, hæc synecdoche est; quia cum victoria fingatur alata, pars ponetur pro toto. De periphrasi satis; quomodo vocatur, quando, ut Fabius ‡ inquit, *decorum habet.* Nam, ut idem ait, *cùm in vitium incidit, περισσολογία dicitur.*

XI. De antiphrasi.

Nec magis inter tropos referri meruit ἀντίφρασις. Nam si cum quibusdam ita appelles λέξιν τὸ ἐναντίον σημαίνουσαν *, jam ab ironia non differt: quæ & caussa est, cur vetus Juvenalis interpres † ἀντίφρασιν appellet,

—— *cùm nanum Atlanta vocamus.* At hæc manifesta est ironia. Sin, ut vult Plutarchus †, ἀντίφρασις est in isto Homeri *.

—— Οὐδ᾽ ἄρα τώγε ἰδὼν γήθησεν Ἀχιλλεύς.

—— *Hunc, ut eos vidit, lætatus Achilles.*

i. indoluit:

planè fuerit idem, quod Litotes. At si per illam intelligas vocis privæ deductionem ab eo, quod nomini significet contrarium; nec tropus, nec schema est. E. G. Erinnyes, sive Diræ, boni ominis gratiâ dicuntur Εὐμενίδες, quæ verè δυσμενεῖς †: in cujusmodi vocibus ἐτυμολογίαι sunt mendaces; licet ipsum ἐτυμολογίας nomen *veriloquium*, seu *veriverbium*, vel potiùs *veram rationem* sonet. Cælius Aurelianus lib. iii. χρονίων cap. 1: *Anhelatio sive suspirium ab accidenti nomen sumsit. Vocatur præterea secundùm aliquos spirationis difficultas, quam Græci dyspnœam vocant, sive, orthopnœam. Siquidem sese præfocari sentiunt; cùm jacuerint ægrotantes, atque erecti faciliùs spirent. At, ut alii dicunt, contrario vocabulo sua virtuti nomen accepit. Nam cùm spirationem evertat ac depravet, tanquam corrigat, orthopnœa nuncupatur; quam nos spirandi dicere correctionem poterimus. Multa enim contraria interpretationis vocabulum sumserunt: ut fella, quæ Græci γλυκεῖα vocant, velut dulcia, cùm sint amarissima.* Illustris etiam est locus B. Hieronymi epist. c. ad Bonosum: *An ideo tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine? quasi non & lucus ideo dicatur, quòd minimè luceat, & Parca, quòd nequaquam parcant, & Eumenides furia, quòd non sint benigna, & vulgò Æthiopes vocentur argentei.* Quòd verò Æthiopes vulgò *argenteos* vocari ait, idem ab Isidoro traditur lib. 1. Originum; ubi & alia quædam ἀντιφράσεως exempla adsert. Antiquiores eos non *argenteos*, sed *cygnos* vocabant. Unde Juvenalis ‡:

—— *Nanum cuiusdam Atlanta vocamus,*

Æthiopem cygnum.

Veneti hodie similiter eos *blanco* nuncupant.

Sed profectò omnes grammaticorum antiphrases planè sunt nugales: quod & censet L. Joannes Scoppas lib. 1. Collectaneorum cap. xviii. De *orthopnœa* scrupulum eximunt ipsa Aureliani verba allata. Nam prior tantùm ἐτυμολογία vera est, non illa κατ᾽ ἀντίφρασιν. De γλυκεῖα pro felle quod idem ait, idonei scriptoris Græci auctoritatem desidero. Nec de Eumenidibus satisfacit B. Hieronymus, vel alius quisquam. Diras certè, auctore Suida, & Sophocli scholiaste *, primus Εὐμενίδας dixit Orestes, quòd eas, quæ ante latam à sapientissimâ deâ sententiam, planè fuerant δυσμενεῖς atque infensæ,

* Corpus tuum.
† Tuum corpus.
‡ Lib. 3. Var. Lect. cap. 4.
* Multa quoque alia vicit certamina.
† Alæ victoriæ per circumlocutionem ponuntur pro victoria.
‡ Lib 8. cap. 6.
* Dictionem, quæ contrariũ significet.
† In sat. 8.
‡ Lib. de Homero.
* Il. α.
† Inimicæ.
‡ Lib 3. sat. 2.
* In Oedipum Colon.

post

* Benevolas, ut propitias. post factum judicium sensisset εὐμενεῖς *, unde & iis, maternæ cædis in Areopago absolutus, nigram ovem sacrificavit. Nec rectè *bellum* dictum volunt, quia minimè bellum; cùm ex eo factum sit, quòd sit inter duos.
† Lib. 1. Nam primò fuit *duellum*; à quo apud Arnobium † *duelles.* i. hostes; qui & *perduelles* à *perduello*, quo utitur Accius pro bello. Similiterque Cicero in Orat. Varro lib. VI. de L. L. Fabius lib. 1. cap. IV, testantur, nomen *Bellonæ* factum esse ex *Duellona*, *Belius ex Duellius*, *bis* à *duis*, (quod à δὶς) *bonum* ex *duonum*, unde apud Festum, *Simul duona eorum portat ad naves.* *Duonum* fortasse à duobus, quia, ut acutè Camerarius ait in problematis, bonum non consistit in uno solo, sed in participatione & communicatione, quæ duûm mentione indicatur. Quanquam Cicero, in quarto de Finibus, nescire se dicat, *bonum* unde dictum sit: & Ulpianus in lege XLIX. D. de rer. significat. *bona* ex eo dici existimet, quòd beent. h. e. beatos faciant. Nec rectius *otium* dictum volunt, quòd non sit ocius, sed segne. Potius est ab utendo; ideoque per T scribitur in lib. vett. ut autor est Pierius in Virgil. & Aldus in Orthographiâ. *O* verò in *u* crebrò commutatur; ut cùm *induciæ* dictæ ab hâc ipsâ *otii* voce, & præpositione *indu* pro *in*, à quâ & *induperator*, & *industrius*, aliaque: ne Varroni credas, aut Aurelio Opilio, quorum ἐτυμολογίας videre est apud Agellium lib. 1. cap. XXV; aut Donato, cui *induciæ* dictæ, quia *inde otium*; aut Aldo Nepoti ‡ cui vocatæ videntur *induciæ*,
‡ In orthographia. quasi *inductæ.* Idem error, cùm *montem* volunt appellatum, quia minimè movetur. Est enim à μένειν, quia perstat, ac remanet. Nam ut à γένος *gens*, à μένος *mens*, & à μόρος *mors*; sic à μένος *mons.* Nec *cælum* è celando, quia minimè celatum, (ut putabat Ælius Stilo, magister Varronis:) quandoquidem, si noctu apertum, diu tamen celatum est. Quare vel ita dictum, quia de die sit celatum, ut est apud Varronem lib. IV. de L. L. vel potiùs, quia sideribus celatum est, ut ibidem docet Varro, & ex eo Plinius lib. II. cap. IV, & Isidorus lib. XIII. cap. IV; aut, quod verissimum, à κοῖλον. Sanè à cœlo dicta gens Cœlia: quod nomen per OI scribitur in veteri nummo argenteo: at per OE crebrò reperitur in antiquis monumentis. Quin ipsum *cæli* nomen per œ exaratur in Mediolanensibus inscriptionibus. Nec rectiùs ἀντίφρασιν statuunt in illo *, *Auri sacra fames:*
* Æn. 3. quo loco Rhetores quidam *sacram*, exponunt *minimè sacram*; quæ interpretatio adeò frigida est, ut vel Neronianas thermas refrigerare queat. Uti &, quòd *ignem sacrum*, quasi minimè sacrum sic dici, Erythræus ait in Indice Virgiliano: qui sententiam suam firmatum it illo Callimachi, sed Latinè loquentis:

Mentimurque sacrum qui dicimus.

Longè enim veriùs censeas, tralationem esse ab hominibus sacris, hoc est, Deorum numini ob scelus devotis: quam rem pleniùs exponemus, cùm ad αὔξησιν deventum erit. Itidem nec *dierectus* dicitur, quasi *dies minimè rectus*, ut Festus annotavit: sed quasi sub *dio erectus*, id est, in crucem actus; quomodo & Nonius interpretatur; cujus hac de re locum emendat Jacobus Schegkius in
† Epist. 13. Præmessis †. Nec *Argo*, unde Argonautis nomen, sic vocata est, quia minimè ἀργὴ, h.e. *tarda*, sed quia verè ἀργὴ, h. e. *celer.* Similiter *Damium sacrificium*, (quod Athenis in ædibus ejus, qui eopse anno rex esset, à regis
‡ Demosth. contra Neæram. conjuge ‡, ac Romæ itidem à consule, aut eo absente, vel cœlibe, aliâve caussâ obstante, apud prætorem *, fiebat) minimè ita mihi dictum videtur, quia nihil minùs
* Dio lib. 37. sit, quàm δημόσιον, hoc est, *publicum*; quod post Festum magnus etiam Turnebus † scripsit: verum quòd (ut
† Comment. in Cic lib. 2. de Legg. Cicero testatur orat. de Haruspicum responsis) pro populo fieret: unde hoc de sacrificio Juvenalis ‡ ait:

*Pro populo faciens, quantum Laufella * bibebat.*

‡ Lib. 3. sat. 3. Eodemque modo loquitur Cicero ad Atticum lib. 1. epist. X. *Feriæ* quoque potiùs ita dictæ à ferendis epulis, quàm quia
* Al. Saufeja. nihil feratur è foro. Neque *fatum* ex eo nomen accepit, quòd effari non liceat; sed cùm *fatum* nihil aliud sit, quàm *sanctio & velut vox divinæ mentis*, ut rectè ait Augustinus *, eò potiùs respexere, quòd id fatus Jupiter Parcis, * Lib. 5.
scribis suis, quæ illud æneis inscribunt tabulis. Vel sic de Civit.
dicitur, quia id Deus fatur per vates suos. Ennius Cas- Dei, c. 19.
sandrâ:

Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam
ciet.

Similis error Grammaticorum in nomine manium, officii, ludi, mori, militis, simultatis, violæ, ægri, Ditis, Plutonis, ponti, pelagi, Charontis, holostei, Libitinæ, luci, & Parcarum: de quibus vocibus vide Franciscum Sanctium in Paradoxis, item Julium Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. XC. Quo ipso capite Scaliger quoque orationis ductum ab Ironiâ optimè distinguit, ac tres facit ἀντιφερίστως modos, quà ironia est, vel ironiæ affinis. Mihi scrinia ejus compilare animus non est.

XII. De hypallage.

Superest Hypallage, quæ Grammaticorum potiùs schema est, quàm tropus. Quippe quæ verborum ordinem ac structuram ita invertat, ut contrario planè modo referri aliquid videatur, quàm res se habet. Ac plurimùm quidem nomen, aut verbum id, quod regit, casu recti, aut rectum, casu regentis profertur. Ut apud M. Tullium pro Marcello: *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.* Pro, vaginam gladio vacuam. Maro hoc schemate mirum in modum gaudet. Ita dixit ecl. III:

Necdum illis labra admovi:

Ubi hypallagen agnoscit Servius, quia pocula labris admoventur. Idem II. Georg. (modò, quod non arbitror, sana sit lectio vulgata; quam rem alibi, cum Scaligero, excutimus.)

Et steriles platani malos gessere valenteis,
Castaneæ fagos.

Nec enim castaneæ fertili fagus inseritur, quæ sterilis est; sed castanea inseritur fago: ut sententia sit, fagi gessere castaneas. Æn. III:

—— Dare classibus austros.

Pro, austris classes. IV. Æn.

Et cùm frigida mors animâ subduxerit artus.

hoc est, separaverit animam artubus. V. Æn.

——Effractoque illisit in ossa cerebro.

Pro, effractis ossibus illisit in cerebrum. VI. Æn.

Ibant obscuri solâ sub nocte.

Pro, ibant soli sub obscurâ nocte. Æn. VIII:

Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat.

Pro, excitat ignes sopitos in aris Herculi sacris. Æn. XII:

—— Cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ossa cucurrit.

Pro, cui ignis plurimum subjecerit ruborem. Ibidem:

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem.

Pro, sin noster Mars victoriam annuerit nobis. Similiter poëtæ alii. Horat. lib. I. od. XVII:

Velox amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus.

Ubi, *mutat Lucretilem Lycæo*, dixit, pro, *mutat Lycæum Lucretili:* ut rectè observatum Prisciano lib. XVIII. Nam cùm Pan Deus sit Arcadiæ, inprimis Lycæum, Arcadiæ montem, incolit: Horatius verò, cùm celebrare vellet Lucretilem, in Sabinis prope Gabios montem, fingit, Pana, relicto Lycæo, crebrò invisere Lucretilem. Idem in illo lib. II. od. XII:

Num pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Lycimniæ?

Hoc est, num crines Lycimniæ, sive ejus oscula & complexus, permutare velis Phrygiis opibus? Naso I. Met.

Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis.

Pro, separat Aonia Actæis Phocida ab arvis. Nam Aonia seu Bœotia interjecta est inter Atticam & Phocida. Persius sat. III:

—— Et

—— *Et angustas extendit lumine rimas.*

Pro, lumen extenditur rimis solem transmittentibus. Idem fat. v:

—— *Purgatas inferis aures*

Fruge Cleanthea.

Pro, frugem Cleantheam, seu Stoicam philosophiam, inseris purgatis auribus sive mentibus. Sillius lib. VIII:

—— *Cœlique arcebant lumine templum.*

Pro, cœli lumen arcebant templo.

Amant etiam Hebræi hujusmodi hypallagen. Ut Levit. v: *Argento siclorum*, pro siclis argenti, hoc est, argenteis. Item Levit. XVII: *Sanguis ejus in anima ejus.* Hoc est, anima sive vita ejus in sanguine ipsius. Jud. I: *Miserunt urbem in ignem.* Et Psalm. LXXIV, *Miserunt in ignem sanctuaria tua.* Pro, miserunt ignem in urbem, ac sanctuaria. Nam sententia est, incenderunt ea. Et Jud. XIV: *Mutationes vestium*, pro, vestes mutationum, h. e. vestes mutatoriæ. Quo de schemate quædam etiam R. David Kimchi in Michlol annotavit.

Interdum autem in hypallage nulla est casuum commutatio; sed structuræ fit inversio, priori casu reservato. Ut in locis adductis è Jud. I. & Psal. LXXIV. Similiter dixit Ovid. I. Met.

In nova fert animus mutatas dicere formas

Corpora.

Pro, corpora mutata in novas formas. Quo loco haut mirum videri debet, quòd nec dubitârit poëta carmen suum ab hypallage auspicari, quæ obscuritatem aliquam orationi adferre soleat. Nam quia de conversione loquitur, eleganter verborum fecit conversionem.

Hypallage similis, hoc est, ubi casus prior itidem reservetur, Glareano statuitur in hoc III. Met.

Spectat humi positus geminum, ceu lumina, sidus.

Nam sententiam esse ait, Spectat lumina, ceu geminum sidus. Sed pro *ceu* (uti & Raphaël Rhegius legit, qui ἀναστροφὴν, sive ὑπερβιβασμὸν hic esse censet) rectè alii postea in editis *sua* ex codd. melioribus reposuerunt.

Est & tertium ὑπαλλαγῆς genus, cùm participium ponitur pro verbo, & verbum pro participio. Ut I. Æn.

—— *Submersasque obrue puppes.*

Pro, obrutas submerge. Nisi cum nonnullis interpretari malis *submergendas*. Imò non desunt, qui legere jubeant *subversasque*. Sed caussa non est satis gravis, cur hic aliquid mutemus; præsertim contra omnium & MSSorum & prælo excusorum fidem.

Atque hæc de iis, quæ falsò referunt inter tropos. Quare cùm per Rhetorica hæc spatia τροπολογίαν ad calcem ab ipsis usque carceribus deduxerimus, proximum est, ut ad schemata gradum capessamus.

FINIS LIBRI QUARTI.

GERARDI JOANNIS VOSSII

COMMENTARIORUM RHETORICORUM,

SIVE

ORATORIARUM INSTITUTIONUM

LIBER V.

QUI EST

DE SCHEMATIBUS.

Cap. I.

De schematibus generatim.

Schema est orationis forma, quâ ea alio quopiam modo, quam propria significationis in alienam commutatione, à simplici ac communi usu immutatur in elegantiorem.

Estque duplex; dictionis, & sententiæ: illud vocum immutatione exstinguitur; hoc manet etiam vocum ordine variato, aut vocibus aliis substitutis.

I. De varia schematis significatione apud scriptores, et quomodo schemata aliter vocentur.

Cum omnis oratio, ut cum Fabio* loquar, constet, aut ex his, quæ significantur, aut ex his, quæ significant, h.e. rebus, & verbis: utrumque in schemate considerabimus. Ac primò de voce, quando initio ἐπὶ† πάντων τῶν ζητουμένων εἰς λόγον χρὴ μεταλαμβάνεσθαι τοὔνομα, ut Galenus quoque scripsit lib. I. de methodo medendi cap. V.

(* Lib. 3. cap. 5.)
(† In omni disquisitione nomen ipsum in disputationem assumi oportet.)

Vox schematis multifariam sumitur. Propriè autem vestem notat exteriorem. Ita paludamentum, quod Plutarchus ἐφεστρίδα, & φοινικίδα appellat, Dioni nunc est σχῆμα στρατηγικὸν‡, nunc στρατιωτικὴ ἐσθὴς⸸, & Porphyrius περὶ ἀποχῆς ait: Ἀεὶ δ' ἐντὸς τοῦ σχήματος χεῖρες*. Nec aliter Plautus Amphitryone†:

Quod ego huc processi sic cum servili schemâ.

Ubi *schema* ἀρχαϊκῶς extulit genere muliebri; quomodo idem in Persâ dicit, *lepidâ schemâ*; Cæcilius in Hippol.‡ *hilari schemâ*; Valerius in Phormione⸸,

Quid hic cum tragicis & versibus, syrmâ facis?

Quâ item ratione Pomponius in Satyrâ dixit *diademam*; Laberius in Cancro, *dogmam*; Plautus Milite glorioso*, *glaucomam*; in Trinummo†, *fulmentas jubeam suppingi soccis*; aut quo pacto apud Varronem est, *fulmenta lectum scandit*, pro *fulmentum*; & in veteribus Vitruvii exemplaribus lib. IX. cap. III. legitur, *ad sacomam pendere*, pro *ad sacoma*. Certè & in Florentinâ anni CIↃ CCCC XCVI, *ad saconiam* levi errore invenias, pro quo in Florentinâ CIↃ IↃ XXII. substituêre *sacoma*, cùm *sacomam* debuerint. Quæ omnia apponere visum, ne cui pulverem ob oculos spargat Alciatus, cùm lib. II. παρέργ. Iuris cap. XXX. legendum docet;

(‡ Vestis imperatoris.)
(⸸ Militaris vestis.)
(* Semper vero subter vestem manus.)
(† In prol.)
(‡ Apud Priscianum initio l. 6.)
(⸸ Ibid. Sed pro versibus vide annon præstet versis: puta vestibus.)
(* Act. 1. sc. 2.)
(† Act. 3. c. 2.)

Quod ego huc processi cum servili schemate.

Pace summi viri dixerim, quem se Plauti locum bellè nobis interpolem dare sperat, cum frustra sollicitat, & contra codicum tum Mss̃orum, tum vulgatorum fidem, & contra autoritatem Probi in Catholicis, Sosipatri lib. I, Nonii Marcelli, ac Prisciani lib. VI. qui omnes *schema* legêre. Ut de eo nihil dicam, quòd Tranquillus non reformidârit ita loqui cap. XLIII. libri III. *Ne cui in operâ edendâ exemplar impetrata schema deesset.* Ubi tamen in MSSis plerisque est *impurata scena*. Sed pro *impurata* omnino malim cum Casaubono *imperate*. *Schema* autem retinendum, cum sermo sit de obscenis figuris, non illis in scenâ exprimi solitis, sed de quibus scripsere Elephantis, Philænis, Astyanassa, Cyrene, impudicissimæ impudicitiæ prostibula. Nec movet me, quòd priorem in *schema* corripiat Plautus; cùm Latini, ut inflexionem mutarunt, ita & variare potuerint modulum syllabæ. Adde quòd & in aliis quibusdam parem Comicorum licentiam videre sit: & poëta potuerit respexisse, quod ut à σχέω est ἔσχημαι unde σχῆμα, ita à σχῆμι est ἔσχεμαι, unde σχέσις. Validè hoc firmat Hesychius, cùm ait: Σχέμα, σχῆμα, Ἀχαιοί. Hæc cui non probantur, is cum Melisso, duabus trajectis vocibus, legat:

—— Processi sic cum schema servoli.

Quod non longè abit à Camerarii membranis, ubi est, *cum servoli schema*. Utcunque est, nullus dubito, quin *schema* in auferendi casu dixerit Comicus. Verùm minutias istiusmodi relinquamus Grammaticorum filiis, hoc magis, ne meritò in ipso libri hujus ingressu dicamur τοῖς ἔξωθεν λόγοις πληρῶσαι τὸν λόγον*.

(* Rebus foris allatis refercire sermonem.)

Est verò & altera schematis acceptio: ut cùm eo nomine intelliguntur corporis gestus, ac inprimis petauristarum sive saltatorum, respondentes Musicorum instrumentorum modulis. Usi hoc pacto Herodotus, Xenophon, Aristophanes. Aristoteli lib. de poëticâ dicuntur ἐσχηματισμένοι ῥυθμοί. Atque hinc *figurandi* verbum apud Lucretium lib. II.

Ac Musæa mele, per chordas organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant.

Fortasse & *schematis* nomine intelligitur ipsa graduum, ut ita dicam, arbor cum imaginibus, quarum suis singulæ appositæ sint locis. Ita in libello epigrammatum de spectaculis (qui Martiali tribuitur vulgò, cum è variis sit poëtis consarcinatus) in vett. codd. exaratum est:

Cæsaris atque Jovis confer nunc schema, juvencos.

Ubi libri alii, *stemma juventus*. Sed *juvencos* etiam in veteri codice reperit Pierius†, ac sententia hoc requirit, quia satis liquet, conferri juvencos duos, unum, quo Iupiter, in

(† In illud 6. Æn. Leni crepitabat bractea vento.)

in tauri formam conversus, Europen vexit: alterum, quo Alcides Romanus, hoc est, Domitianus vectus fuit. Quin Alciatus non apud Paullum * modò legendum putat; *Schemata cognationum directo limite in duas lineas separantur*; quæ lectio antiquorum aliquot codicum fide defendi solet: sed penè arbitratur, ubi *stemma* hoc in sensu accipitur, *schema* ejus in locum subrogandum esse. Verùm si tot librorum fidei licet derogare, quanto sit verisimilius, ubicunque *schema* hàc significatione legitur, debere substitui *stemma*: qua voce sic usi Martialis †, Papinius ‡, Iuvenalis ⫰, Tertullianus *, Ausonius †, atque alii magno numero: ex quibus tam multis, Plinii, Persii, Tranquilli, ac Senecæ auctoritate, Alciati sententiam Brodæus impugnat annotationibus in Quinctum Smyrnæum. Ibidem etiam, quid propriè sit *stemma*, ostendit ex Isidoro, & Sophoclis interprete Græco: uti & à Nannio factum lib. VII. Συμμίκτων cap. XVII.

* Lib. 6. D. de grad. affin.
† Lib. 4. epig. 40.
‡ Lib. 3. Silv. lachrymis Hetbrusci, lib. 4 carm. ad Marcellum & eodem libro, Carmine, cui lemma, Herculis Epitrapezii, item lib. 5. Propemptico.
⫰ Sat 8.
* De præscriptionibus adversus hæret. cap. 30.
† Epigr. 21.

Ex hisce tribus *schematis* acceptionibus, quas solas è plurimis exponere visum fuit, tertia nihil planè huc facit. Demus enim, scriptores interdum, modò codices non fallant, eo pse uti modo: tamen duntaxat à primâ secundâque significatione fit, quòd Rhetores μεταφορικῶς hoc nomine intelligant orationis quasi habitum ac gestus. Nam si σχῆμα tum de veste, tum de gestibus usurpatur, uti vidimus: profectò dubium non est, quin, cùm verba sint quasi corpus orationis; sententia velut anima, à quâ inprimis gestus omnes ac motus proficiscuntur; verborum quidem schemata similia sint habitui, ac vestimentis, queis sine oratio sit velut nuda; schemata autem sententiarum respondeant gestibus artificiosis; queis sine oratio similis sit homini, qui naturali solùm motu incedat, moveaturque.

Et hâc quidem de re infrà dicemus commodiùs: nunc, quia adhuc agimus de nomine ipso, illud potiùs ostendemus, hasce orationis conformationes, de quibus deinceps σὺν Θεῷ tractabimus, non solùm vocari habitus aut gestus, quod ipsa testatur schematis vox; verùm etiam orationis formas, & μεταφορικῶς pigmenta, aut lumina; item flores, stellas, ac pluribus aliis modis. Unum alterumque locum excerpam è Tullio. Is igitur lib. de claris oratoribus, *Erant*, inquit, *& verborum & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio.* Item: *Sententiarum orationisque formis, quæ appellantur σχήματα.* Item: *Σχήματα enim quæ vocant Græci, ea maximè ornant oratorem, eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententiis.* Atque hæc è Tulliano fonte eò lubentiùs depromere visum fuit, quòd ex iis non modò cognoscere sit, quid Rhetores σχημάτων nomine intelligant, aut quibus nominibus appellentur; verùm eâdem quoque pateat, Tullium nusquam *figuræ* nomine uti, prout posteriores Rhetores solent; sed vel Græcam retinere appellationem, vel vocibus uti translatis. Nunc ad definitionem nos accingamus.

II. De schematis definitione.

SChema nonnullis definitur, quædam arte novata, tum dicendi, tum scribendi ratio. Aliis figura est elocutio, quâ orationis habitus à rectâ & simplici consuetudine mutatur. Verùm, ut de eo nihil dicam, quòd elocutio schematum genus esse nequit, peccat eo utraque definitio, quod & tropis competat. Nam & qui utitur ἀλληγορίαις, recedit à rectâ ac communi loquendi scribendique formâ: neque iccirco ἐσχηματισμένη, sive figurata hujusmodi fuerit oratio. Quare in definitione addere debuerunt, hanc orationis immutationem spectari nullâ habitâ proprietatis ratione. Nam cùm tam propriis, quàm impropriis, figuretur oratio; patet, significationis immutationem, quæ de troporum essentiâ est, in schematibus esse accidens; eoque in his aliam quampiam orationis immutationem requiri, quàm in tropis exigimus. Iccirco Alexander Rhetor lib. περὶ σχημάτων hunc in modum definit: σχῆμα *, inquit, ἐστὶν ἐξάλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ λέξιν, ἢ κατὰ διάνοιαν, ἄνευ τρόπου. Quæ quidem in definitione duo postrema verba intelligi debent non exclusivè, (ita loqui nunc liceat) verùm non requisitivè. Hoc est, non negat Alexander, etiam modificatis figurari orationem, cùm id cæco etiam manifestum sit: verùm quia definitio tantùm ea debet complecti, quæ perpetua sunt, negat requiri in figuris, ut vox sit modificata, quia tropus, & schema, differant οὐσιωδῶς †. Non deerunt buccones ac blitei homines, qui ob hoc interpretandi genus albis rideant dentibus: verùm rem gratam mihi fecerint, si doceant, quomodò aliter, non dico hæc tantùm Alexandri definitio excusari queat; verùm illa humanæ sapientiæ promicondi Aristotelis, quâ lib. περὶ ἑρμηνείας (quem cùm scriberet, calamum suum in mentem intingebat, ut ait Isidorus ‡) orationem definit vocem significantem ex instituto, cujus aliqua pars significat separatim, ut dictio; non autem, ut affirmatio aut negatio. Partes certè orationis compositæ, quibus ipsis quoque definitio competere debet, non tantùm significant, ut dictio; verùm etiam, ut affirmatio & negatio. Neque putandum, id subterfugisse acutissimum virum; sed eò respexit, quòd nomen quidem, & verbum, non possint habere partes aliquid significantes; oratio verò necessariò habeat partes, quæ aliquid significent; quamquam non ut affirmatio, aut negatio, quod cùm tantùm conveniat orationi compositæ, de essentia orationis esse nequit; verùm ut dictio, quod in oratione perpetuum est. Atque hoc est, quod dicebamus, debere postrema verba intelligi, non excludendo, quasi orationes non sint quarum partes eo modo significant; sed non requirendo, quia compositio istiusmodi, aliorum accidentium instar, salvâ rei οὐσίᾳ adesse & abesse possit.

* Figura est immutatio orationis in melius, ratione verborum, aut sententiæ, absque tropo.
† Essentialiter.
‡ Lib. 2. Orig. cap. 27.

Verùm alium hoc loco scrupulum injicit nobis Franciscus Robortelius. Is enim lib. de artificio dicendi, damnat, quam ex Alexandro afferebamus schematis definitionem; uti & hanc Fabii, cui figura definitur, *arte aliquâ novata dicendi forma.* Censet autem Robortelius, (ut ipsius verbis utar) *figuram nihil aliud esse, quàm appellationem, & notam quandam à Rhetoribus factam sermonis naturalis & popularis hominum etiam vulgarium, selecti pro ratione morum, & affectuum, hujus vel illius generis, qui faciant, ut hoc vel illo loquamur modo.* Neque hæc ejus sententia exiguo videtur fulciri tibicine. Nam omnis sermo proficiscitur ἐκ διατυπώσεως τῆς ψυχῆς *: quia animus noster ex suâ naturâ sermonem effingit, adeò ut, quicquid loquimur, figuram ac σχέσιν, h. e. habitum quendam, præ se ferat. Quod si est, quomodo figura erit ἐξάλλαξις τοῦ λόγου sive arte novata dicendi forma, quod asserit Fabius? Vidit hunc nodum Alexander Rhetor; verùm uti cognominis ille Macedo, Gordium nodum, quem solvere non poterat, incidit; ita hic quoque non tam eum exsolvit, quàm dissecuit. Ait enim, nisi esset animi conceptus, alius quidem secundùm naturam, alius autem figuratus; futurum utique, ut neque præstantes oratores differant à vulgaribus, neque ipsi inter se. Sunt & alia hâc ipsâ super re apud Alexandrum, πολλὰ μὲν ἐσθλά, πολλὰ δὲ λυγρά †. Nam cujus quæso pretii est, quod inter alia scribit, oratorem simulare in sermone figurato? Simulat ille quidem: (cùm enim dicit, *Quam rationem ineo? Accedamne?* non dubitat, sed dubitare se fingit) verùm id neutiquam perpetuum est; nec nisi deliri sit sincipitis, velle pertendere, simulationem esse in omni figurâ. Quare quid hâc in re assecutus sit Alexander, quid non sit, doctiorum esto arbitratus. Mihi quidem in solvendo superiori scirpo locum habere videtur illud philosophi ‡, οὐκ ὀκνητέον τοῦ διαιρεῖν ⫰. Nam figuræ vox bifariam sumitur, latè, & pressè. Latè accipiendo, omnis sermo est figuratus, quæ semper est quædam animi delineatio. Sin pressè capiamus, ea tantùm delineatio figurata erit, quæ remota est ab usu communi. Siquidem sermo noster non unius modi est; verùm alius est vulgaris, alius

* Ex figuratione animi.
† Multa quidem bona, at multa quoque noxia.
‡ 2 Soph. Elench. cap 2.
⫰ Haud segnem esse convenit in distinguendo.

alius melioris notæ: ille utitur in promptu positis dicendi modis, eoque pressè loquendo figuratus non est: hic, quem figuratum vocamus, multa præter consuetudinem innovat. Exemplum hujusce rei capere est vel ex iis, quæ infrà* de interrogatione dicturi sumus. At enim, inquit, Robortelius, *Etiam rudes homines & vulgares eodem figurato sermone utuntur, ac plane si non uterentur, ne oratoribus quidem, qui populariter loquuntur, ipso liceret uti.* Verùm non est, quòd argumentum hoc cuiquam glaucoma ob oculos objiciat. Nam quamquam schemata à naturâ ortum habent, arti tamen perfectionem debent. Sanè, ut eloquentia naturalis haut eadem planè est illi, quæ artificiosa est: ita nec oratio figurata ἀτέχνως eadem censeri debet, quæ naturalis. Quippe animus non uno modo conceptus suos exprimit; sed nunc id vulgari ac simplici præstat modo; nunc populari illo quidem, attamen diverso ab eo, qui in promptu positus est. Nam uti formâ, robore, cæterisque, ita sermonis concinnitate ac veluti majestate quadam, alii semper aliis præstiterunt: ac tardi quidem ingenii homines effectum ejusce rei viderunt, ad caussas verò sese penetrare quiti non sunt. At ubicunque alius alio meliùs rem exsequitur, ibi ejusce rei caussæ observari possunt, quæ animadversæ artem constituunt. Artes enim omnes ex consideratione hominum inventæ sunt, ut rectè inquit Philoponus in secundo post. analyt. cap. xi. Neque ars aliud est, quàm notatio & observatio naturæ; veluti, ut juniores quoque in partes advocemus, scitè scripsit Daniel Barbarus in i. Rhet. cap. ii. Itaque & primus, Plutarcho †auctore, schematis uti cœpit Isæus, is à quo vim suam tanquam à fonte, hausit Demosthenes, quemque in οἰκονομίᾳ tam feliciter secutus est, ut eum devorâsse dictus sit: quemadmodum locuples nobis testis est Dionysius Halicarn. Equidem mihi persuadere non possum, tam bardum fuisse magnum virum, ut ignoraret, ante Isæum vulgò quoque in usu fuisse schemata; verùm id voluit, primum creditum Isæum animadvertisse in vulgari sermone certas loquendi formas, quas *schemata* appellamus; easque illum frequentâsse, quibus locis dicendi imperiti simplici oratione uti solent. E. G. simili cum sono cola terminâsse, aut pari illa syllabarum numero constrinxisse, aut scite literæ immutatione totam immutâsse sententiam, aut sermonem convertisse ad absentem, aut crebris interrogationibus usum, aut patriam induxisse loquentem, aliisque modis orationem cum virtute innovâsse. Quamquam & dicere possis, per schemata a Plutarcho signari τὸ χρῶμα, sive colorem, quem solum interdum schematis nomine intelligi, ostendemus inferiùs cap. vi. Ita sententia sit, primum adhibuisse in dicendo obliqua ac figurata dicta, ubi apertè rem dicerent dicendi ignari. Sed seu hoc, seu priori modo, schema accepens, alius fuerit sermo vulgi; alius eorum, qui bene dicunt. Quare quod Robortelius contendit, omnem sermonem esse figuratum, eoque malè eum à Rhetoribus dispesci in vulgarem, & figuratum: equidem, utcunque sibi hâc in sententiâ applaudat, somnium ejus vigilantibus placere non posse arbitror.

* Cap. 5. hujus l.

† In vitis 10. Rhet.

Ac jam manum nobis de schematis definitione tollere posse videbamur; verùm remoram iterum faciunt nobis homines quidam penè dixerim insumiti, qui cùm eam parum assequerentur, errorem commisere mutantia Tartessiâ grandiorem. Siquidem ex eâ consequi putarunt ‡, non in Poëticâ de numero poëtico, ac variis carminum generibus, sed in schematologia Rhetoricâ agendum esse. Verùm si hæc examinâssent ad rationis rectæ obrussam: cogitâssent, Oratoriam ac Poëticam facultates esse distinctas, eoque neutram ab alterâ numerum emendicare, cùm utraque consideret numerum à numero alterius planè diversum. Quòd si alterutra eum ab altera haberet, potiùs Oratoria sumsisset à Poëtica, cum Aristoteles scribat, Oratoriam ex Poëtica originem duxisse; quod ratione numeri, atque ornatus, intelligendum esse, vident, qui non sunt de vervecum grege. Neque iccirco putandum, facultatem Oratoriam proprio carere numero; quia nihil prohibet, esse aliquid posterius tempore, ac nihilominus prius naturâ. Scio, urgent illi assignatam schematum definitionem, quam etiam competere ajunt numero Poëtico, quia eo immutetur oratio à rectâ ac simplici formâ ad aliam venustiorem. Sed parùm validus est hic aries, quem intorquent. Nam totum id, quod ajunt, corruit, si definitionem istam ita restringamus, ut schema oratorium, de quo solo agitur in Rhetoricis, dicatur esse sermonis à communi usu ad elegantiorem immutatio in pedestri oratione locum habens. Et id certè senserunt Rhetores, licet minimè adjiciendum putarint. Nempe in σχηματολογίᾳ locum habet, quod de numeris Fabius ait lib. ix. *Ego certè, ne in calumniam cadam, quâ ne Marcus quidem Tullius caruit, posco hoc mihi, ut cùm pro composito dixero numerum, & ubicunque jam dixi, oratorium dicere intelligar.* Numerus igitur Poëticus planè è schematologiâ Oratoriâ excludendus est, quia in oratione pedestri non virtus est, sed vitium. Obiter de eo aliquid dici potest, ut pleniùs discrimen utriusque numeri intelligatur; at ἀκριβῶς * ac prolixè de eo tractatio institui non potest. Quin hoc insuper addimus, ne in Oratoriâ quidem schematologiâ omninò requiri doctrinam numeri oratorii. Nam cùm is diverso respectu tum ad compositionem pertineat, tum ad dignitatem: alterutro quidem loco tractari debet; at utrobique de eo agere velle, hominis sit tum suo, tum alieno otio invidentis.

‡ P. Ram. & A. Tal.

* Accuratè.

III. De schematum divisione.

Et hæc generatim de schematibus: deinceps de speciebus tractabimus: quâ quidem in re non ita multùm subsidii nobis adferet Aristoteles; ut qui in troporum schematumque doctrinâ vix summa carpat fastigia. Neque ideirco aut Aristotelis Rhetorica mutila est, aut juniorum superflua. Nam perutilis quidem hæc tractatio est; attamen non est artis οὐσία †, sed tantùm artis προσθήκη ‡, ut alibi ↓ ex Aristotele ostendimus.

Schematum alia ad materiam ac corpus orationis pertinent; alia ad formam, ac quasi animam, hoc est, ad sententiam: illa dicuntur σχήματα λέξεως, hæc διανοίας. Prioribus illis magis propriè schematis nomen convenit, quatenus habitum notat, qui propriè corporis est: at figuris διανοίας magis competit, quâ gestum interdum significat, ut suprà ostendimus. Ac primò quidem agendum videtur de schematis λέξεως, utpote facilioribus. Sanè, ut oppositè dicitur, verborum prior, rerum potior cognitio est. Ideirco Aristoteles quoque in Sophisticis Elenchis priùs de fallaciis dictionis pertractat, quàm agat de iis, quæ sunt extra dictionem, h. e. in rebus ipsis. Fabius tamen lib. ix. cap. i. de schematibus διανοίας agendum esse ait ante figuras λέξεως, quia naturâ prius est concipere res; & Julius Scaliger * in eadem est sententiâ, quia, ut inquit, *res verbis, quæque in rebus sunt, iis, quæ verbis insunt, priora sunt naturâ, tempore, cognitione, usu.* Cicero à se dissentit. Nam lib. iii. de Oratore priùs egit de figuris sententiarum, mox de figuris verborum: at secùs fecit in Oratore. Puto, utram rationem ineamus, parùm referre: nec operæ pretium esse, de eo doctorum sententiam quasi per saturam inquiri. Interim, quæ nostra sit sententia, non obscurè significamus.

† Essentia.

‡ Appendix.

↓ Libro de natura ac constit. Rhetor.

* Lib. 3 de re poet. cap. 31.

Differunt schemata verborum, & sententiæ, quòd illa pereant variato verborum ordine, aut voce aliquâ ejusdem significationis substitutâ: at hæc non exstinguantur verborum immutatione. Cicero in iii. de Orat. *Sed inter conformationem verborum, & sententiarum, hoc interest, quòd verborum tollitur, si verba mutâris: sententiarum permanet, quibuscunque verbis uti velis.* Idem significavit Alexander his verbis; Τὸ δὲ τῆς λέξεως σχῆμα τοῦ τῆς διανοίας διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν τῆς λέξεως, κινηθείσης τῆς λέξεως, καὶ συγχύσεως, τὸ σχῆμα ἀπόλλυται· τὸ δὲ τῆς διανοίας σχηματισμὸς, κἂν τὰ ὀνόματα κινῇ τις κἂν ἑτέροις ὀνόμασιν ἐνέγκῃ, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μένει. i. *Figura dictionis differt à figurâ sententiæ, quòd quæ dictionis est, si voces loco moveantur, reservato schemate, perit: at in eâ, quæ*

est sententia, licet locum vocabula mutent, licet alia vocabula adferas, res eadem maneat. E. G. Epanodi schema est in isto: Socrates putabat, vivere eos, qui mortui sunt; mortuos esse, qui vivunt. At periit schema, si verba hoc pacto immutes: Existimabat Socrates, eos veram vitam vivere, qui naturæ concesserunt: eos autem, qui inter homines degunt, mortuorum habebat loco. Hanc verò præceptoris sui sententiam ita apud Stobæum * expressit scenicus philosophus:

* *Loc. de laude mortis.*

Τίς δ' οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέκληται θανεῖν,
Τὸ ζῆν δὲ θνήσκειν ἐστί † ;

† *Quis novit an vivere sit, quod vocamus mortuum esse: ipsum autem vivere sit mori?*

In utroque autem schematum genere duo sunt consideranda. Nam primò cognoscenda sunt nomina, definitionesque eorum; idque eo magis, quòd plerique veterum illa non tradant, sed solùm nominent: uti videre est ex Hermogenis lib. περὶ ἰδεῶν, Demetrio περὶ ἑρμηνείας, & Longino περὶ ὕψους. Tum autem videndum, quando iis uti conveniat, ut suo ea frequentemus loco, ac tempore. Multi certè ridiculè se dant, dum crebras adhibent apostrophas, ac prosopopœias in re ludicra; aut ὁμοιοτέλευτα, ac similia lenocinia consectantur in argumento lugubri. Sed de posteriori hoc parcè agemus in σχηματολογίᾳ, quia in characterum doctrinâ se de eâ proprius offeret tractandi locus.

CAP. II.

DE SCHEMATIBUS ΛΕΞΕΩΣ, QUÆ VEL SUBTICENTIA FIGURANTUR, VEL EXCESSU, VEL USURPANT VOCEM SOLA APPELLATIONE AUT SOLA SIGNIFICATIONE EANDEM.

Schemata dictionis figurantur, vel secundùm essentiam, vel quantitatem, vel qualitatem, vel situm.

Quæ secundùm essentiam accipiunt figuram, ea vel in defectu consistunt; ut ellipsis & asyndeton: vel in excessu, ut pleonasmus, & polysyndeton: vel in reliquo corpore orationis: idque bifariam; in repetitione vocis ejusdem, & similium verborum usu.

Eadem vox est vel solâ significatione, vel solâ appellatione, vel & appellatione & significatione.

Eandem vocem appellatione, sed mutatâ significatione, usurpant ἀντανάκλασις, & πλοκή. Ac πλοκὴ appellatur, cùm vox repetita nunc personam, vel quasi personam, nunc qualitatem significat. Ἀντανάκλασις in cæteris locum habet.

Eandem non appellatione, sed significatione, ponunt συνωνυμία, & ἐξεργασία: illa est simplicium verborum, hæc est totius sententiæ.

I. QUOTUPLICIA SINT SCHEMATA DICTIONIS. AC PARTICULATIM DE ELLIPSI, ASYNDETO, PLEONASMO, ET POLYSYNDETO.

SChemata à Julio Scaligero, imperatore illo orbis literati, longè accuratiùs digeruntur, quàm fecerant priores. Quem idcirco in multis sequor. Nec tamen in paucis abeo, non dissentiendi amore, sed quia ὅσιον ‡ προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Ac schemata quidem τῆς λέξεως cum Scaligero ad quatuor revoco classes. Nam figurantur verba ratione vel essentiæ, vel quantitatis, vel qualitatis, vel situs. Quæ secundùm essentiam sive naturam suam figuram accipiunt, vel subticentiâ figurantur, vel excessu, vel repetitione vocis ejusdem, vel verborum similium usu. Subticentiâ, ut ἔλλειψις, & ἀσύνδετον: quorum definitiones videre est apud Grammaticorum filios.

‡ *Pium est præferre veritatem.*

Neque idcirco existimandum, à Scaligero in Poëticâ, aut à nobis in Oratoriâ, alieno de iis tractari loco; quæ ineptorum hominum calumnia est. Nam Grammaticus de iis tractat, ut ostendat, quomodo in hâc subticentiâ à vulgari loquendi usu (ut in omni fit schemate) aliquantùm recedente, orationi constet sua puritas, ac castimonia. At in Poëticâ, ac Oratoriâ, de iis agitur, ut cognoscamus, quando cum fructu, ac laudabiliter, in pedestri, aut ligatâ oratione, adhibeantur. Itaque rhetor considerat, ut ἔλλειψις subinde ad πάθος plurimùm conferat. Quemadmodum cùm Cicero in Verrinis ait: *Huccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?* Nempe, *feremus.* Inter affectus etiam pudorem ab Aristotele reponi lib. II. vidimus. Itaque venustè Maro Eclogâ III:

Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis.

Similiter in asyndeto spectat rhetor geminum ejus usum. Prior est, ut expedita, volubilis, ac concitata oratio indicet rerum celeritatem. Altera, ut aliquid significantiùs exprimatur: quod ἔμφασιν vocant. Utrumque complectitur Plutarchus *, cùm ait: Ἀσύνδετον † οὐ μόνον τάχους, ἀλλὰ & ἐμφάσεως παθητικῆς χάριν γίνεται. Prioris generis exemplum habemus in illo Cæsaris de victoria sua Ponticâ ‡: *Veni, vidi, vici.* Item illo Maronis ‡:

* *Lib. de Homero.*
† *Asyndeton fit non ob celeritatem modò, sed ad majorem etiam affectus efficaciam.*
‡ *Suetonius in Cæs. c. 37.*
‡ *4. Æn. Lib. 7.*

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

Unde illud Silii *, more suo Maronem imitantis:

Ite citi, ruite ad portas, propellite vallum
Pectoribus.

De posteriori asyndeti usu sic idem Plutarchus in Platonicis quæstionibus: Λόγος δὲ, συνδέσμων ἐξαιρεθέντων, πολλάκις ἐμπαθέστερον καὶ κινητικώτερον ἔχει δύναμιν. *Oratio, conjunctionibus exemtis, sæpe ad affectus ciendos majorem vim habet.*

Exempla hujus generis, nunc per συνώνυμα instituuntur, vel penè συνώνυμα: nunc per ἀπαρίθμησιν, sive rerum diversarum enumerationem. Priori fit modo in illo Demosthenis extremâ Philippicâ III: Χρήματα συνεισφέρειν φημὶ δεῖν, καὶ τἄλλα ὅσα ἀξιοῖσι ποιεῖν αὐτοὺς δὲ παρασκευάζεσθαι, καὶ πρώτους ἃ χρὴ πάντας, τότε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας συγκαλεῖν, διδάσκειν, νουθετεῖν. *Pecuniam dico mitti oportere, atque alia, quæ fieri poscunt, facienda esse: ac debere nos instrui, & primos officio fungi, ac tum demum cæteros Græcos convocare, docere, admonere.* Et luculentiùs in hoc Ciceronis Catilinariâ secundâ: *Abiit, excessit, erupit, evasit.* Ac simile illud Terentii Heautont. †.

† *Act. 5. sc. 1.*

—— In me quidvis horum convenit,
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus.

At ἀπαρίθμησιν, sive enumerationem diversorum habes in illo Philippicâ IV: Ὑστερίζετε, ἀναλίσκετε· ἔτι παραδώσετε τὰ πράγματα, ζητεῖτε δυσχεραίνετε, ἀλλήλους αἰτιᾶσθε· *Cessatis, sumtus facitis; cui res mandetis, quæritis; succensetis, & vos mutuò accusatis.* Et post multa: Γεγόνασι καθ' αὐτοὺς ἕκαστοι, Ἀργεῖοι, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι, Λακεδαιμόνιοι, Ἀρκάδες, ἡμεῖς. *Ac divulsi sunt singuli, Argivi, Thebani, Corinthii, Lacedæmonii Arcades, nos.* Item apud Terentium Eunucho ‡:

‡ *Act. 2. sc. 2.*

Video sentum, squallidum, ægrum, pannis annisque obsitum.

Sic Adelphis *:

* *Act. 3. sc. 4.*

Ignotum est, tacitum est, creditum est.

Et ibidem †:

† *Act. 5. sc. 4.*

Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax.

Cicero pro lege Maniliâ: *Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo.* Et eâdem orat. *Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reipublicæ? civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex bellicosissimis nationibus, servile, navale, &c.* Idem pro Archia: *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium & solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Ἀσύνδετον autem hoc schema voco, non, ut quidam, ἀσύνθετον, cùm sit à συνδέειν

δέειν *. Neque movet, quod apud Porphyrionem legimus, *ἀσύνθετος* poni ea, quæ conjunctionum destituuntur vinculo. Nam *ἀσύνδετος*, non *ἀσύνθετος*, à Porphyrione scriptum fuisse, agnovit quoque Henr. Stephanus lib. II. *Ψευδοπαιδείας* ad Senecæ lectionem cap. III. Simili errore in Breulianâ Isidori editione *asyntheton*, & *polysyntheton* legere est. Rutilio Lupo hoc schema dicitur *διάλυσις*, sive *dissolutio*, vel *inconnexio*: Julio Rufiniano *διάλυτον*, seu *dissolutum*. Possimus & *injuge* nuncupare, quomodo Diomedes lib. III. † versus *ἀσυνδέτους injuges* appellat uti hunc ‡,

* Calligare.

† Cap. de pedibus metricis.

‡ Æn. 7.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis.

Sunt etiam subticentiæ genera, *ζεῦγμα*, *σύλληψις*, *πρόληψις*: quorum definitiones itidem è Grammaticis notæ esse debent. Huc verò pertinent, quatenus orationem ornant.

Ἀποσιώπησιν similiter huc referunt nonnulli, tanquam *ἐλλείψεως* genus. Sed potiùs schema est *διανοίας*, quia sic abrumpitur oratio, ut nec res ipsa exprimatur; unde, quid aliquis senserit, conjici nequit, nisi cognitus sit dicentis affectus.

Excessu contrà figurantur *πλεονασμὸς*, & *πολυσύνδετον*: quorum ille ellipsi, hoc asyndeto opponitur. *Πλεονασμὸς* fit ad emphasin, & evidentiam. Ut illo Terentii Adel. ‡.

‡ Act. 3. sc. 2.

—— Hisce oculis egomet vidi, Sostrata.

Virgil. Æn. I:

—— Sic ore locuta est.

Ac similiter alibi *, *ore effata*: item †,

* Æn. 2.

† 6. Æn.

—— Finem dedit ore loquendi.

Julius Rufinianus huc etiam refert, *pugnare pugnam*, *servire servitutem*, & similes Atticismos. Par ratio fuerit in illo Comici, & Ciceronis quoque, *homo nemo*. Et fortasse, cùm in Eunucho ‡ legimus:

‡ Act. 4. sc. 5.

Jamdudum ætatem lites sunt inter eos facta maxima.

Nam volunt, *ætatem* redundare, quia *jamdudum* præcesserit. Mihi verò Donati sententia magis placet, quia minus est *jamdudum*, quàm *ætatem*: ut quæ vox propriè significet tempus, quantum est tota hominis ætas: etsi hic *ἁπλῶς* pro longo admodum tempore sumatur.

Polysyndeton, ut orationem, ita & rem ipsam amplificat. Nam facit, ut, cùm idem, aut penè idem dicas, plura tamen diversaque dicere videaris. Locum etiam habet, cùm diversa dicuntur, idque ut ea, retardata sermonis cursu, magis singula animum afficiant. Demosthenes Philippicâ primâ: *Ὑπάρχει δ' ὑμῖν χειμαδίῳ μὲν χρῆσθαι τῇ δυνάμει, Λήμνῳ, καὶ Θάσῳ, καὶ Σκιάθῳ, καὶ ταῖς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ νήσοις, ἐν αἷς καὶ λιμένες, καὶ σῖτος, καὶ ἃ χρὴ στρατεύματι, πάνθ' ὑπάρχει.* *Licebit autem vobis cum exercitu hibernare Lemni, & Thasi, & Sciathi, & in aliis illius loci insulis; in quibus & portus, & frumentum, & omnia sunt, quæ exercitus exigit.* Idem Philippicâ III: *Ἐπεὶ τριήρεις γε, καὶ σωμάτων πλῆθος, καὶ χρημάτων πρόσοδοι, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς ἀφθονία, καὶ τἄλλα, οἷς ἄν τις ἰσχύειν τὰς πόλεις κρίνοι, νῦν ἅπαντα καὶ πλείω καὶ μείζω ἐστὶ τῶν τότε πολλῷ.* *Quandoquidem triremes, & hominum multitudo, & pecuniarum reditus, ac reliqui apparatus abundantia, atque alia, quibus aliquis æstimet potentiam urbium, nunc cuncta & plura, & majora sunt, quam ætate superiori.* Cicero pro lege Manilia: *Asia vero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.* Virgil. V. Æn.

Ascaniumque, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam.

Etiam Plauti est Epidico *; sed quod in prosâ foret aliquanto affectatius:

* Act. 2 sc. 2.

Ubi fidemque, remque, seque, teque properat perdere.

II. De antanaclasi.

Schemata, quæ in reliquo consistunt orationis corpore, vel eandem ponunt vocem, vel diversam quidem, sed similem. Addit Cæsar Scaliger, vel dissimilem ponere vocem, vel contrariam. Quam etiam sententiam primitus amplexi sumus. Nunc magis placet *διχοτομία*: quia quæ schemata tertii quartique generis statuuntur, ea vel ad tropos pertinent, ut *μετωνυμία*, & *ἔμφασις*: vel non minùs sunt *σχήματα διανοίας*, quàm *λέξεως*, ut *περίφρασις*: vel propriè magis ad *διανοίας* figuras pertinent; ut omnia illa, in quibus contrarietas spectatur. Quare ea tantùm persequemur, quæ vel eandem ponunt vocem, vel similem.

Eadem vox est, vel solâ appellatione, vel significatione solâ, vel & appellatione & significatione.

Si eadem vox sit, sed significatio diversa, *ἀντανάκλασις* dicitur. Pedianus hoc schema appellat Dilogiam. Nam ad illud Cicer. Verr. II, *Dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis jam * reddidisse videatur*: scribit hunc in modum; *Dilogia dicitur figura, cùm ambiguum dictum duas res significat. Nam prærogativa, præter justum integrumque beneficium, aut dictum aut factum aliquid significat liberaliùs ab eo, qui facturus est: & rursus, prærogativæ sunt tribus, quæ prima suffragium ferunt ante jure vocatas.* Est igitur mens Ciceronis. Verrem hanc suæ voluntatis dedisse prærogativam atque specimen erga Metellum, quòd largitione apud tribus prærogativas effecerit, ut M. Metellus designaretur consul.

* Al. eam.

Differt Dilogia à Syllepsi oratoriâ, de qua libro antecedenti dictum, quòd in Dilogia vox repetita aliter priori, quàm posteriori, accipiatur loco: in Syllepsi autem vox ambigua semel posita utràque usurpetur significatione. Itaque *ἀντανάκλασις*, seu *διλογία* est, cùm vox *πιστεύειν* diversimode accipitur B. Joh. cap. II: *Πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς* †. Itidem *τὸ διώκειν* ad Rom. XII. nunc significat rem persequi studio obtinendi eam, nunc aliquem persequi animo lædendi. Nam cùm dixisset Apostolus, *τὴν φιλοξενίαν διώκοντες* ‡, mox subjicit, *εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς* *. Huic verò exemplo geminum quodammodo est illud Virgilii in Eclogis †:

† Multi crediderunt in eum, visis signis, quæ edebat: ipse autem Jesus non credebat semet iis.

‡ Hospitalitatem sectantes.

* Benedicite iis, qui vos insectantur.

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cythysum sequitur lasciva capella.

Nam odii videtur, quòd leæna lupum, aut lupus capellam sequitur: amoris autem, quòd capella sequatur cythysum. In iisdem ‡ est:

† Ecl. 2.

‡ Ecl. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Primum *ut* est *postquam*: ut duobus posterioribus locis est *quantopere*. Eodemque modo *ὡς* usurpatat Theocritus in Comatæ:

Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλατ' ἔρωτα *!

Item in Pharmaceutria:

Χ' ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνην, ὥς μοι περὶ θυμὸς ἰάφθη Δειλαίας! †

* Ut vidit, ut insanivit, ut in profundum incidit amorem!

† Atque ut vidi, ut insanii, ut animus mihi malè est affectus Misera!

Plautus Mil. Glor. ‡.

Oculorum præstinguat aciem in acie hostibus.

Idem Bacchidibus *:

Non hercle opinor: verùm nescio.

Et Curculione †:

Idem ego istuc, cum credebam, credidi.

Hoc est, idem arbitratus sum, cùm tibi pecuniam committerem. Maro V. Æn.

‡ Act. 1. sc. 1.

* Act. 2. sc. 2.

† Act. 4. sc. 3.

—— Intentaque brachia remis
Intenti exspectant.

Scio, in aliquot codd. antiquis pro *intentaque* inveniri *nudataque*: qua de re in Castigationibus suis Pierium vide, si vacat. Sed *intentaque* etiam Priscianus legit. Atque eundem in locum ita Servius: *Intenta. i. porrecta. Et bene eodem sermone in diversis usus est rebus. Aliter enim brachia,*

chia, aliter intendimus mentem. Voluit igitur Maro, brachia jam remigio parata avidè expectâsse, ut signum tubâ daretis, qui remis intentus erat, h. e. κελευστὴς, sive portisculus, sive jussor, (ut in veteri glossario vocatur.) cujus erat, tum signo indicare, quando remigandi initium fieri deberet: unde paullò pòst;

Inde ubi clara dedit sonitum tuba:

tum modum classi dare, ejusque cursum vel incitare, vel sustinere: quod non uno modo fieri solet, quandoquidem Festus malleo, Nonius id perticâ factum ait, uterque in voce *portisculus:* at aliâ quoque voce, aut per symphoniam, fieri solere, scribit Asconius in Divinat. Atque ita hunc Maronis locum quoque interpretatur Carrio lib. 1. Emend. cap. x. Jul. Scaliger, ob repetitam *intendendi* vocem, ταυτότητα esse statuit. Verùm ταυτότης solùm est, cùm eadem quoque vocis retinetur significatio. Alioqui enim ἀνταναάκλασιν ponere nihil opus fuisset. Idem Schema est in Epigrammate * Græco, quo φιλεῖν diversimodè accipitur:

Πρὸς Διὸς, εἴ με φιλεῖς, Πάμφιλε, μή με φίλει †.

Ubi φιλεῖν nunc est *amore complecti*, nunc *osculum figere.* Nazianzenus itidem de patre suo:

—— πολιὸς τε νόον, πολιὸς τε κάρηνον ‡.

Priori loco πολιὸς modificatè, posteriori propriè usurpatur. Lucillius *:

—— *Carcer vix carcere dignus.*

Nam *carcer*, & pro homine nefario, & pro loco, accipitur. Varro Bimarco † voce *bellum* ludit: *Socius es hostibus; cùm sociis bellum ita geris, ut bella omnia domum auferas.* Ita eum locum emendo, ut geminus sit isti Sallustiano: *Postremo sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur.* Itidem cùm præverbium *e* (quemadmodum & duæ illæ, *de*, & *in*) nunc augendi vim habent, nunc minuendi. Ovidius utramque conjunxit significationem, quando inquit ‡:

*Egelidum * borean, egelidumque † notum.*

Quamquam fuit, cùm mallem,

Et gelidum borean, egelidumque notum:

ut est in MSo Claudii Puteani, ac Savaro ‡ etiam legendum censet. Verùm puto, ita si scripsisset Naso, hautquaquam eum versum damnassent amici, tanquam κακόζηλον. Quare magis verisimile fit, poëtam ambiguâ lusisse voce, atque hancce ingenii lasciviam displicuisse amicis, uti scribit Seneca lib. 11. Contr. 11. quo loco & Nasonem, hujusce rei admonitum, respondisse refert: *Decentiorem esse faciem, in quâ aliquis nævus esset.* Illustre quoque exemplum est epigrammate in Neronem *, quo *sustollendi* vocabulum, & *e medio tollere* significat, & *tollere in humeros:*

Quis neget Æneæ magnâ de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Et in veteri inscriptione Narbone: ANICI, DUM VIVIMUS, VIVAMUS. Improba profectò sententia: at proba, si in probam deflexeris mentem, juxta Plinianum † illud; *vita vigilia.* Usus & eodem schemate Appulejus in Apolog. *Lignum à me toto oppido, & quidem oppidò quæsitum.* Item Ausonius Epigr. xix, ubi Meroën anum ita dictam ait, quia

Potare immistum sueta merumque merum.

i. vinum nec ὑδαρὲς ‡, nec κεκερασμένον *. Quamquam neque desint, qui cum Quinctiano Stoâ legere malint:

Potare immistum sueta merum Meroë.

Ejusdem est epigr. cxix:

Festinas glossas non natis tradere natis.

h. e. filiis nondum in lucem editis: ubi & ὀξύμωρον. Denique ἀνταναάκλασις quoque est in isto: *Filius inquit patri, non exspectare se mortem patris. Imò verò, inquit pater, rogo mortem meam exspectes.* Priori loco *exspectare* significat *desiderare*, posteriori *præstolari.* quomodo & usus Tullius in Miloniana, ubi de nece P. Africani ait: *Quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus ne necessariam quidem exspectatam esse mortem.* Vide sis, quæ de *exspectandi* verbo annotavit Donatus in Terentii Adelphos *, & Scipio Gentilis ad SC. Macedonianum † in Παρέργοις Juris ‡. Ac vulgare hoc Proculeji exemplum adducit quoque Rutilius Lupus. Et rectè. At non video, quomodo tria, quæ subjungit, exempla ad ἀνταναάκλασιν, sive, ut ipse vocat, ad ἀνάκλασιν pertineant. Primum, quod affert, est Platonis; qui rogatus, quomodo resp. beata fieret, respondit: *Si aut qui sapiunt, imperare, aut qui imperant, sapere discant.* Alterum est Theophrasti, *Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.* Tertium est Aristotelis, qui dixisse dicitur, *Ejus esse vitam beatissimam, cujus & fortuna sapientia, & sapientia fortuna suppeditet.* Sed profectò nulla hisce in exemplis est ἀνταναάκλασις, ut quidem hic eâ voce utimur, verùm ἐπάνοδος. Alium errorem erravit alius *, qui in distinctionibus Rhetoricis negat, exemplum, in quo ambiguè *exspectandi* vocem accipi dicebamus, ad ἀνταναάκλασιν referri posse. Est, inquit, σαρκασμὸς ex ambiguo. Verùm negamus, propriè sarcasmum esse: & ut laxè sarcasmus dicatur, hoc profectò ἀνταναάκλασιν simul esse non prohibet. Nec rectiùs ejus, quem diximus, ὑπερασπιστὴς † ἀνταναάκλασιν refert ad παρονομασίαν. Nam in antanaclasi est eadem vox significatione variatâ: paronomasia verò est allusio in vocibus diversis.

III. De ΠΛΟΚῆ.

Quòd si ἀνταναάκλασις sit ejusdem verbi in unâ sententiâ repetiti multiplex significatio; prout superiùs dicebamus: sanè πλοκὴ, seu *copulatio* (ut Aquila interpretatur) ejus species censeri debet: ut quâ vox repetita, nunc personam, vel quasi personam, significet; nunc mores, aliamve qualitatem. Sin obfirmatum, illos sequi, quibus eæ differunt, non ut genus & species, sed ut species oppositæ: ἀνταναάκλασις vox pressè sumi debet, ut non quamvis signet significationum diversitatem; verùm eam solùm, in qua neutro loco notat mores. Ita ἀνταναάκλασις quidem dicetur, cùm Plautus ‡ *matris* nomen nunc pro genitrice, nunc pro nutrice usurpat:

—— *Uti mater sua*
Non internosse posset, quæ mammam dabat;
Neque adeò mater ipsa, quæ illos pepererat.

At πλοκὴ fuerit in eâdem *matris* voce apud Sophoclem Electrâ: Μαίνεται δὲ ἡδονῆς μήτηρ ἀμήτωρ *. & apud Poëtam Sulmonensem:

Talis erat mater, si modò mater erat.

Georgius Fabricius hoc in exemplo statuit προσονομασίαν, quam cum vulgo malè προσωνομασίαν appellat per ω: quâ de re in ἀντονομασίᾳ diximus. Est & πλοκὴ:

Τηλοῦ φίλοι ναίοντες οὐκ εἰσὶ φίλοι †,

Sic Plautus Bacch. Act. 111. Sc. 1:

Bacchides, non bacchides, sed bacchæ sunt acerrimæ.

Cicero ad Quinctum Fr. *Cato adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, & Cato.* Idem epist. vi. lib. xiv. ad Att. *Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus.* Similiter pro Sextio: *Iidem consules si modò consules erant.* In Divinat. *Sed repente è vestigio ex homine tanquam aliquo Circæo poculo factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos.* Et pro Cælio: *Quis ignorat, in ejusmodi domo, in quâ materfamilias meretricio more vivat; in quâ nihil geratur, quod foras proferendum sit; in quâ lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur; hic servos non esse servos?* Quibus verbis significatur, ubi omnia flagitia committuntur consciis servis, ibi, ut in veteri adagione est, fulmenta lectos scandere, & servos potiùs à dominis metui, quàm dominos à servis. Quatuor etiam luculenta similis πλοκῆς exempla suggeret Isidorus Pelusiota lib. 111. epist. ccxxxvi, ad Eulogium exaratâ.

Πλοκὴν verò non solùm esse personarum, vel argumento est hoc Plauti Asinariâ Act. 1. sc. 11:

* Lib. 2. Ἀ'νθολογ.
† Per Jovem, si me amas, Pamphile, me osculum des.
‡ Canus mente, canusque capite.
* Apud Donatum in Ter. quinque locis, & Calpurnium Pisonem lib. 1. de convenientia veterum poëtarum.
† Apud Nonium in Bellum.
‡ Lib. 2. Amorum eleg. 11.
* Ita & Scalig. legit.
† Vulg. libb. præcipitemque; sed perperam: ut satis arguit, quod eâdē elegiâ dicat, præcipites extimuisse notos. Nec enim Ovidianæ est opulentiæ, eâdem elegiâ dicere idem verbis iisdem.
‡ In Sidon l. 4. epist. 1.
* Apud Sueton in Ner. c. 39.
† In præfat. histor. natur.
‡ Aquâ corruptum.
* Legitimè temperatum.

* Act. 2. sc. 2.
† Lib. 1. in princ. ff. de SC. Maced.
‡ Lib. 1. cap. 13.
* Pet. Ram.
† Audom. Tal.
‡ Prolog. Menach.
* Furit præ delectatione mater non mater.
† Amici procul habitantes non sunt amici.

Nam mare haut est mare, vos mare acerrimum.

i. magis maritimis estis moribus. Atque hinc cognoscere est, cur in πλοκῆς definitione adjecerim, *vel quasi personarum.*

Nec de nihilo est, quòd in eodem à nobis dicatur, πλοκῇ non semper mores, verùm & aliam signari qualitatem. Neque enim mores alterutro loco vox repetita significat, cum Ulpianus ait: *mulier, quæ mulier fieri non possit.* hoc est, quæ virum pati nequeat: quomodo crebrò accipi *mulieris* vocem, testatum facit ea controversia, quam Tertullianus tractat de velandis virginibus. Est tamen hîc πλοκή, quia eàdem voce priori loco persona, posteriori qualitas ejus indicatur.

Denique nec illud monere abs re sit, Donato quoque πλοκὴν esse in illo Terent. Eunucho *:

* Prologo. *Si id est peccatum, peccatum imprudentiâ est.*

Est, inquit, πλοκή. *Nam peccatum superiùs nomen est*

† Act. 1. sc. 2. *& sequens participium.* Item in illo Phorm. †

—— Ni vis boni

In ipsâ inesset formâ, hæc formam extinguerent.

Est, inquit, πλοκή. *Aliud enim suprà, aliud infrà, forma repetita significat.* Itaque πλοκή Donato latiùs patet, ut ἀνταναάκλασιν quamvis comprehendat. Eodemque modo hâc voce utitur Aquila Romanus. Nam in exemplo quidem est πλοκή: at definitio, quam adfert, convenit ἀνταναακλάσει.

Est & tertia, quartaque hujus vocis significatio. Nam Fabius ita vocari ait repetitionum mixturas; qua de re cap. seq. At Julio Rufiniano πλοκή est, *cùm idem verbum sententiave ad consummationem superioris retorquetur:*

* Æn. 2. ut *:

—— Vos ô quibus integer ævi

Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,

Vos agitate fugam.

At hæc quidem anaphora est, ut & altero in exemplo πλοκῆς, quod inibi adfert:

† Ecl. 4. *Pan † etiam Arcadiâ mecum si judice certet,*

Pan etiam Arcadiâ dicat se judice victum.

Itaque mihi quidem caussam suam probet, qui ad vitandam hujusce nominis ὁμωνυμίαν, ἀνταναάκλασιν sive ἀνάκλασιν generatim appellet cum Rutilio Lupo, quando vox repetita diversimodè sumitur. Ita quidem πλοκῆς nomine carere liceat, uti & ἀντιμεταθέσεως. Nam hæc quoque ἀνάκλασις est, cùm eâ idem verbum repetatur in contrario sensu, ut scribit Julius Rufinianus. Qui ejusce schematis exemplum facit:

‡ Æn. 2. *Una ‡ salus victis, nullam sperare salutem:*

Item isthoc:

‡ Ecl. 7. *Ex ‡ illo Coridon, Coridon est tempore nobis.*

Quamquam hìc quidem non tam contrarius est sensus, quàm diversus: ut mihi quidem videatur Rufinianus aut malè definire ἀντίθεσιν, aut non satis apposita ejus afferre exempla. Minuta hæc fateor: veruntamen illiusmodi non tam adferre pudet, quàm præterire piget, necubi meritò nostra desideretur industria. Et hæc de schematibus, quæ eandem repetunt vocem, sed significatione diversâ.

IV. De synonymia.

AT voces non appellatione, sed significatione easdem, conjungunt συνωνυμία, sive interpretatio, & ἐξεργασία, sive expolitio.

ΣΥΝΩΝΥΜΙ'Α Aquilæ est *communio nominis:* Fabio lib. VIII. *cùm plura idem significant.* Pleniùs dixeris, hanc esse, cum plura junguntur idem, vel penè idem significantia. Vocatur & ἀντιλογία, παράλληλον, ἀεὶ δήλωσις, ἐπανάληψις, & ἀναδίπλωσις. Sed satius fuerit schemata singula distinctis appellare nominibus, quàm confundere ἀεὶ δήλωσιν, sive συνωνυμίαν, ἀντιλογίαν, ἐπανάληψιν & ἀναδίπλωσιν, quæ quatuor sunt diversa schemata.

Cùm autem, quæ Grammatici, ac Rhetores, vulgò συνώνυμα appellant, ea Damasceno cap. XXXIII. Dialecticæ, ac Logicis aliis, appellentur πολυώνυμα, quia sunt plura nomina unius rei; fortasse rectiùs πολυωνυμίαν hoc schema dixeris, quàm συνωνυμίαν: præsertim cùm Julius quoque Scaliger neget, rectè vocari συνώνυμα, quæ ita cum Stoicis Grammatici appellant. Aristoteles tamen eo modo locutus lib. III. Rhet. cap. II. Neque ratio adversatur. Nam τὸ σὺν conjunctionem notat: at conjunguntur vel plures res cum eodem nomine, vel plura nomina cum eâdem re: priorem conjunctionem considerarunt Logici; posteriorem autem Grammatici, qui Stoicos hâc in parte sequuntur. Itaque jure optumo συνωνυμίας nomen retinemus.

Exemplum συνωνυμίας est in illo Homerico Iliad. α:

—— καὶ ἤρετο δεύτερον αὖθις *.

Nam δεύτερον idem, quòd αὖθις. * Et rogabat secundo iterum.

Idem alibi:

—— ἀλεγεινόντο, καὶ μετέειπε.

Istiusmodi quoque est istud Aristophanis †: † Equitibus sc. 2.

Ἤκαλλ', ἐθώπευ', ἐκόλακευ', ἐξηπάτα.

Ubi scholiastes annotavit, αἰκάλλειν, θωπεύειν, & κολακεύειν, idem esse; nempe *adulari*, ac *blandiri.* Plautus Bacch. ‡. ‡ Act. 5. sc. 1.

Quicunque ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt posthàc,

Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,

Solus ego omnes longè anteeo stultitiâ, & moribus indoctis.

Idem Sticho ‡: ‡ Act. 4.

Morè hoc fit, atque stultè, meâ sententiâ.

Nam *morè* hìc valet μωρῶς *: quomodo de Claudio dixit Nero, eum desiisse inter homines morari, h. e. μωραίνειν. * Stultè.

Mirificè autem hâc figura gaudet Catullus. Ejus est isthoc carmine de nuptiis Pelei & Thetidis:

Illâ tempestate, ferox quo tempore Theseus.

Ad Rufum:

Rufe, mihi frustra ac nequicquam credite, amice.

Et fortasse in illo ad Lesbiam:

Si quicquam cupidoque optantique obtigit unquam.

Nec refugit Virgilius, cujus hoc II. Georg.

Quadrifidasque, sudes, & acuto robore vallos.

Servius, *Bis*, inquit, *idem dixit. Nam & valli, & sudes idem sunt.*

Quod & Vegetius ait lib. III. cap. VIII. Ejusdem Maronis est †; † Æn. 7.

Quantum in connubio gnata thalamoque moratur.

Quod si quosdam audimus, par ratio erit istius Eclogâ:

Non insueta graves tentabunt pabula fetas.

Verùm, ut Servius scribit in I. Æn., haut temerè additur *graves*, quia latiùs patet *fetas*, quàm *gravidas*, cùm illo tum gravidæ significentur, tùm fetum antè enixæ; ita ut ante puerperium, & post partum, *feta* quæpiam dici possit, *gravida* non item. Sanè quæ non gravidæ sunt, sed jam enixæ, rectè fetas nominari, vel fidem fecerit Censorinus, cùm cap. XI. inquit: *Prægnans ante diem quadragesimum non prodit in fanum, & post partum quadraginta diebus pleraque feta graviores sunt, nec sanguinem interdum continent. Feta* autem substantivè accipit Maro: quomodo fortean Arnobius lib. VII. ait, *ingens feta.* Malim tamen cum copulâ, *& feta*, quomodo in MSo Regio est. Nam cùm antecedat *scrofa*, dispar omnino hic ratio est: *Telluri, inquiunt, matri scrofa ingens immolatur feta.* Idem schema in illo Cornelii Severi in Ætnâ:

Ni furtim generet secretis callibus humor

Materiem, sylvamque suam.

Nam *materia*, & *sylva*, idem sunt: unde carmina subitò effusa calore, quia sunt velut rudis materia, *sylvas* appellarunt. Sed & etymon *sylvæ* indicio est, cùm non à silendo κατ' ἀντίφρασιν factum sit, sed à Græco ὕλη. Est & συνωνυμία in hoc Juvenalis †: † Lib. 1. sat. 5.

Stru-

Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas, & chironomonta volanti
Cultello.

Nam minister, qui priùs *structor* dicitur. i. carptor sive scissor, vel, ut vetus poëtæ hujus interpres vocat, *infertor*, is postea χειρονόμος appellatur; ut placet Lipsio ‡, ac Savaroni *: vel potiùs, qui priùs *saltans*, h. e. pantomimus, is postea à manuum gesticulatione χειρονόμος vocatur; ut idem significetur per saltantem structorem, & chironomonta volanti cultello. Qua de re plura in Originum libris diximus.

‡ *Lib. 2. Saturnal. cap. 2.*
* *Ad Sidon. lib. 4. epist. 7.*

Atque ex hisce quidem cognoscere est συνωνυμίας σχῆμα poëtis esse usitatissimum. Ἔθος τοῖς ποιηταῖς παραλλήλοις λέξεσιν ἰσοδυναμούσαις χρῆσθαι †: ut in Vespas scribit Aristophanis interpres. At oratores haut temere συνωνυμίαν usurpant: quâ de re ita Theon in progymnasmatis ‡: Ἐν ᾗ τοῖς κατὰ τὴν λέξιν παρατηρετέον, καὶ τὸ μήτε συνωνύμοις χρῆσθαι. Τὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν ὀνόματα μακρότερον ποιεῖ τὸν λόγον, οὐδὲν δέον. ὡς παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθιακῶν δευτέρῳ, Δαιμονίᾳ τινὶ καὶ θείᾳ παντάπασιν ἔοικεν εὐεργεσίᾳ. *In verbis observandum, ne utamur multis idem significantibus. Nam quæ voces idem pollent, orationem reddunt longiorem, cùm non sit opus: ut Demosthenis hoc Olynthiacâ secundâ: Cælesti quodammodo ac divino beneficio hoc omnimodis simile videtur.*

† *Poëtis moris est, usurpare, ac quasi paria componere, voces ejusdem significationis.*
‡ *Cap. de Narrat.*

Varius autem est usus συνωνυμίας; ut docet Gellius lib. XIII. cap. XXIII. Inter alios, tum ut *orationem modulatiorem aptioremque reddat*: tum ut *onerandi, vel exprobrandi criminis caussâ, exaggerationem aliquam speciosam faciat.* Atque addit deinde, Quæ *cum dignitate orationis, & cum gravi verborum copiâ dicuntur, quamquam eadem fere sint, & ex una sententia cooriantur, plura tamen esse existimantur, quoniam & aures, & animum, sæpius feriunt.* Quibus ex verbis alius etiam usus συνωνυμίας compâret. Præterea orationi addit acrimoniam. Ut cùm Homerus ait: Βάσκ' ἴθι· *I vade.* Ubi Gellius * ait, *verba duo idem significantia non frustra posita esse ἐκ παραλλήλου, ut quidam putant; sed hortamentum esse acre imperatæ celeritatis.* Et hæc de συνωνυμίᾳ.

* *Lib. 13. cap. 23.*

V. De ἘΞΕΡΓΑΣΙᾼ, et ἘΠΙΜΟΝῌ.

Ἐξεργασία verò sive expolitio est, cùm orationes idem significantes conjunguntur. Quidam παλιλογίαν vocant. Retulit autem Alexander quoque ad σχήματα λέξεως, quia si συνωνυμία est schema dictionis ob dictiones singulas, erit & ἐξεργασία ob plures junctas pluribus aliis ἰσοδυναμούσας. Optimè tamen referri quoque possit ad σχήματα διανοίας. Nam ut σχῆμα est λέξεως, cum eadem usurpatur dictio, quod ταυτότητα vocant: ita σχῆμα erit διανοίας, cùm eadem repetitur διάνοια: estque in hâc quoque sententiâ Jul. Scaliger.

Ἐξεργασία est in illo Ciceronis pro Milone: *Veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum minimè vident.* Nisi hic tergeminam συνωνυμίαν statuere malis. Virgilius †:

† *Æn. 1.*

—— Si vescitur aurâ
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris.

Statius Papinius Epithalamio Stellæ & Violantillæ:

Exerce formam, & fugientibus utere donis.

Permulta quoque, tum συνωνυμίας, tum ἐξεργασίας sunt exempla in sacris literis: plerumque tamen posterius est ἐξηγητικὸν prioris. Unde Gregorius Magnus lib. XXVIII. Moral. cap. XVII. *More sacri eloquii res semel pro confirmatione replicatur.* Ita in oratione Jonæ cap. II. vers. II. *Inclamavi ex angustiâ meâ, & exaudivit me: è ventre sepulcrali vociferatus sum, exaudivisti vocem meam.* Vers. 3. *Nam projeceras me in profundum, in intimam partem marium.* Vers. 5. *Circumierant me aquæ usque ad animam, abyssus circumdabat me.* Imò Psalmus CXIX. sive, juxta Latinos CXVIII. qui pro XXII. Hebræorum literis in totidem partes distribuitur, vix aliud dici potest, quàm perpetua expolitio. Similiaque exempla passim se offerunt in Psalmis: uti & in Jeremiæ Threnis.

Quod verò dicebam, utrumque schema institui, quò iis, quæ minùs erant aperta, lucis aliquid accedat, id in profanis quoque scriptoribus locum habet. Certè Homerus etiam, quoties obscuriori usus est vocabulo, ejus explicationem subnectit. Ita, cùm dixisset * bovem ἀδμήτην, subdit, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ †. Pluribus id probat Porphyrius quæstionibus, quas in Homerum scripsit.

* *Il. κ.*
† *Quam necdum subjugum duxit vir.*

Ad ἐξεργασίαν pertinet ἐπιμονή, cùm idem diversimodè exprimitur ad auditorem diutius detinendum, sive, quâ diutius in eâdem commoramur sententiâ, ita tamen, ut aliud atque aliud dicere videamur. Ovid. XIII. Met. in querelâ Hecubæ:

Nata jaces, videoque meum tua vulnera pectus.
Et ne perdiderim quemquam sine cæde meorum,
Tu quoque vulnus habes.

Et paullo pòst:

—— Cecidisti & femina ferro,
Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti.

Quod si immodicè, aut sine caussâ, utamur συνωνυμίᾳ, aut ἐξεργασίᾳ, βαττολογία nuncupatur; unde βαττολογεῖν apud Matth. VI. 7. Originem vocis à Batto quodam ducunt, qui poëticas audiunt fabulas. Omnino autem est à βάττος, quod est τραυλόφωνος, ἰσχνόφωνος, ut optimè exponit Hesychius. Est enim βάττος κατ' ὀνοματοποιΐαν à *ba* vel *bat*, quæ syllaba crebrò infantibus in ore: unde & βάβαξ, ὁ φλυαρός, ut idem exponit Grammaticus. Nævii quoque *bububata*, quod è quatuor vocibus factum, hinc tertiam accepit syllabam. Est autem hoc vitium eò diligentiùs vitandum, quòd in illo quoque optimi peccarint auctores. Chæremon quidem ab Eubulo reprehensus est, quòd scripsisset, ὕδωρ τε ποταμοῦ σῶμα διεπεράσαμεν ‡. Nam ὕδωρ idem est, quod ποταμοῦ σῶμα. Æschylus quoque Aristophani visus ταυτολογεῖν. Quod nisi audaciæ crimen metuerem, hujusmodi esse dicerem illud castissimi scriptoris, Cornelii Nepotis in Timotheo: *Huic in consilium dantur duo usu & sapientiâ præstantes, quorum consilio uteretur.* Nisi fortasse tria verba postrema è glossemate irrepsere, quod suspicor. Lambinus putat esse ἐξεργασίαν: sed non satisfacit. Scaurus hujus vitii reum notavit rhetorem Montanum, quòd sententias repetendo corrumperet. Itaque & eum solebat vocare Ovidium inter Oratores. Nam & Ovidius eo nomine reprehensus; quâ de re visum adscribere verba Senecæ patris è lib. IX. controv. V. *Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam, quæ Montaniana Scaurus vocabat. Uno hoc contentus ero. Cum Polyxena esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit *:*

‡ *Et aquam, fluminis corpus, transmisimus.*

—— cinis ipse sepulti
In genus hoc pugnat. ——

Poterat hoc contentus esse. adjecit:

—— tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus, adjecit:

Æacidæ fecunda fui. ——

Ajebat autem Scaurus rem veram: Non minùs magnam virtutem esse, scire desinere, quàm scire dicere. Hæc Seneca rhetor, non philosophus; ne fallare cùm magno Erasmo, qui, hâc ipsâ de re tractans †, Ovidium ait taxatum esse *eo nomine, quòd in copiâ modum non teneat; at taxatum à Senecâ, cujus totam dictionem damnant Fabius, Suetonius ‡, & Gellius.* Nam hi quidem improbant phrasin L. Senecæ philosophi, non M. Senecæ rhetoris: quem philosophi patrem fuisse, multi sentiunt; ut jam olim scripsit Raphaël Volaterranus lib. XIX. nequis hoc primùm suspicatum putet Justum Lipsium, qui multus est hâc in re libro lectissimorum Electorum primo. Cæterùm tam falsò, quàm immeritò, à Seneca id objectari Ovidio, judicium est Josephi Scaligeri Prolegomenis in Manilium. Sed de isto fortasse pluribus in opere de re Poëtica disseremus.

* *13. Met. fab. 2.*
† *Lib. 1. de cop. verb. cap. 2.*
‡ *Vel Caligula potius apud Suetonium.*

VI. Ec-

VI. ELOQUENTIÆ STUDIOSO PLURIMÙM PRODESSE, SI DISCAT, EANDEM REM EFFERRE PLURIBUS MODIS.

OPtime autem operam suam locaturus est, qui rem eandem didicerit compluribus variare modis. Notum, quomodo certârit Tullius cum Roscio, utrùm hic gestibus an ipse oratione, rem plurifariam signare posset. Ac fructum hujusce operæ videt, qui videt, quàm variè Tullius idem tractet argumentum in orationibus. Et certè multo maxima Virgiliani carminis venustas deperiisset, nisi in pugnarum cædiumque descriptione, rem unam tam variè expressisset. Imò & Sallustius eodem argumento Catilinariam conjurationem, & bellum exorsus est Jugurthinum. Tacitus item argumento eodem scripsit initium annalium, & historiarum. Singulas utriusque scriptoris partes inter se componit Vincentius Contarenus lib. xx. Var. Lect. Periculum autem sit, existimare, id ab hisce auctoribus factum esse, quòd inveniendi facultate destituerentur. At longè magis vero mihi simile videtur, eos sufficere existimâsse, ut idem, diversimodè tractatum, diversum quoque videri posset. Nam, ut scribit Quinctilianus*, *non adeo jejunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut unà de re bene dici, nisi semel, non possit.* Quin eo potissimùm cernitur eloquentiæ vis, quòd idem multis possit modis transformare. Itaque non possum adsentiri Cæsari Scaligero, qui in Hypercritico Horatium eo nomine damnat, quòd de eodem sæpius argumento agat. *Principio*, inquit, *nos offendit idem argumentum tot locis tractatum. Nam, ut omittam, quæ in satyris, atque in epistolis, ad hanc eandem rationem tractantur, video, nihil differre, materiam primæ cantionis primi, & primæ tertii: eadem sententia decimæ, & sextadecimæ secundi: multis quoque aliis in locis aut eadem, aut similia, repetuntur.* Hæc vir ille summus. Ac de eo quidem lubens adsentio, quod ait, in eodem Horatium sæpius versari argumento. Ita ejusdem quoque argumenti esse scimus odam iv. lib. i. ad Sextium, & od. vi. lib. iv. ad Torquatum. Nec multùm disconveniunt ode ultima lib. i. & ultima tertii; atque alibi compluries id ipsum ab eo factum; ut præter cæteros non uno loco observavit Bernardinus Parthenius. Verùm, ut dicebamus, varia isthæc unius argumenti tractatio non vitium est, sed virtus. Ac visum hâc de re illustrem adducere locum Theonis. Qui in progymnasmatis † eâ de re scribit hunc in modum: Ἡ δὲ παράφρασις, οὐχ ὥς τισιν εἴρηται, ἢ ἔδοξεν, ἄχρηστός ἐστι. Τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασὶν, ἅπαξ περιγίνεται, δὶς δὲ οὐκ ἐνδέχεται. οὗτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήκασι. τῆς γὰρ διανοίας ὑφ᾽ ἑνὸς πράγματος μὴ καθ᾽ ἕνα τρόπον κινουμένης, ὥστε τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῇ φαντασίαν ὁμοίως συνενέγκασθαι, ἀλλὰ κατὰ πλείους, καὶ ποτὲ μὲν ἀποφαινομένων ἡμῶν, ποτὲ δὲ ἐρωτώντων, ποτὲ δὲ πυνθανομένων, ποτὲ δὲ εὐχομένων, ποτὲ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον τὸ νοηθὲν ἐκφερόντων, οὐδὲν κωλύει κατὰ πάντας τοὺς τρόπους τὸ φαντασθὲν ἐπίσης καλῶς ἐξενεγκεῖν. h. e. *Paraphrasis verò non est, ut quidam dicunt, aut sentiunt, inutilis. Nam semel, inquiunt, pulchrè quid eloqui licet; bis non licet. At verò multum hi à vero aberrant. Cum enim non uno modo cogitatio unius rei ab eodem moveatur, prout est, quæ incidit, imaginatio; verùm id plurifariam fiat, ac interdum nobis affirmantibus, interdum interrogantibus, interdum percontantibus, interdum precantibus, interdum cogitatum alio modo efferentibus: nihil prohibet, hisce omnibus modis eandem imaginationem æquè laudabiliter efferre.* Idem ibi hancce rem comprobat testimoniis Homeri, Archilochi, Demosthenis, Æschinis, Thucydidis, & Theopompi. Vide & Agellium lib. xiii. cap. xxiii. unde quædam superiùs adduximus, cùm de συνωνυμίᾳ ageremus.

* Lib. 10. cap. 5.

† Cap. 1.

Cumque in omni oratione magnus sit hujus artificii usus: tum maximè in eo, ut aliter atque aliter exprimamus id, quod præcipuè in controversia est. Nam ut à περιφερείᾳ lineæ omnes ducuntur versus centrum, inque eo conveniunt, velut communi termino: ita in oratione etiam omnia referuntur ad principalem quæstionem, & eam, quæ κρινόμενον dicitur. Quâ quia causa innititur, eo omnino illam sæpius repeti sit opus. Quod cum voluptate fiet, si variè idem efferamus: cùm tædio autem, si idem iisdem semper verbis dicamus.

Sunt autem sex modi, quibus orator rem, quam vel ipse, vel alius antè dixerit, aliis possit modis dicere, ita ut videantur diversa, aut, si idem dici occultum non sit, sine fastidio tamen audiantur. Primus est, ut quod priùs breviter dictum est, id fusiùs prosequamur. Alter, ut quod antè dictum est copiosè, id efferamus breviter. Tertius est, ut rem novam addamus ei, quam repetimus. Quartus est, ut partem demamus, non de verbis modò, (ne modus tertius, & quartus, concurrere videantur cum primo, & secundo) sed de rebus ipsis. Quinctus est transpositio verborum sententiarumque. Sextus est imitatio eorundem. Neque hæc res oratori modò utilis est, sed omnibus iis, qui obscuros enucleant autores; teste Hermogene περὶ μεθόδου δεινότητος. Fabium quoque adi lib. x. cap. v.

CAPUT. III.

DE SCHEMATIBUS, QUÆ VOCEM EANDEM ET APPELLATIONE, ET SIGNIFICATIONE, REPETUNT.

Vocem eandem & appellatione, & significatione, usurpant, ἀναφορὰ, ἐπιφορὰ, συμπλοκὴ, ἐπανάληψις, ἀναδίπλωσις, κλίμαξ, ἐπάνοδος, ταυτότης, & πολύπτωτον.

Anaphora est repetitio in principiis, epiphora in clausulis: quod si utraque concurrat, συμπλοκὴ nominatur.

Epanalepsis est iteratio, quæ fit initio præcedentis, & clausulâ sequentis sententiæ.

Anadiplosis est repetitio in fine præcedentis, & initio sequentis.

Quod si repetitio ob affectum continua, vel quasi continua, fuerit, ἐπίζευξις dicitur.

Climax eodem verbo connectit superiora inferioribus.

Epanodos est, cùm per eadem recurrimus, verba ordine inverso relegentes.

Tautotes est, cùm eâdem voce utimur quasi temere, & neglecto cultu.

Polyptoton est, cùm eadem vox repetitur variatis casibus.

I. DE ANAPHORA.

REpetitio, quæ ejusdem est vocis, ac significati, vel fit simpliciter, ac sine mutatione, vel partibus mutatis, vel utroque modo. Primi generis repetitio vel disjuncta est, vel conjuncta. De disjuncta eo priùs agimus, quia ἐπίζευξις, quæ conjuncta est repetitio, tantam cum quarta specie disjunctæ repetitionis affinitatem habet, ut ejus vulgò species existimetur. Fit verò disjuncta, vel ejusdem, vel diversi generis locis. Ejusdem, ut anaphora, & epiphora. Diversi, ut epanalepsis, & anadiplosis: cui vulgò, ut dixi, subjiciunt epizeuxin. Ad anaphoram, & epiphoram pertinet, symploce. Ad anadiplosin climax. Ad epanalepsin, & anaphoram, epanodus. Tautotes, & polyptoton, superiorum sunt schematum affectiones. De singulis videamus.

ἈΝΑΦΟΡΆ, seu relatio, quæ scriptori ad Herennium generatim *repetitio*, Plutarcho, & Rufiniano ἐπαναφορὰ, Rutilio Lupo ἐπιβολὴ, aliis διπλωσις ἀναφορικὴ, aut παρίσωσις dicitur, est repetitio, quæ fit in principiis. Hâc figura nobilitavit Homerus Nirea, solâ formâ præstabilem, & cujus nusquam mentionem faciat, præterquam Iliad. β, in navium catalogo, cùm ait:

Νιρεὺς δ᾽ αὖ Σύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Νιρεὺς

Νιρεὺς Ἀγλαΐης θ' υἱὸς, Χαρόποιο τ' ἄνακτος,
Νιρεὺς ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε
Τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα *.

* Nireus autem rursus è Symo duxit tres naves aequales, Nireus Aglaies filius, Charopique regis, Nireus, qui pulcherrimus ad Ilium venit aliorum Danaorum post inculpatum Achillem.

Complures junguntur anaphorae in illo Ciceronis orat. de Arusp. responsis: *De sacris publicis, de ludis maximis, de Deorum Penatium, Vestaeque matris caeremoniis, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani, quod post Romam conditam hujus unius casti tutoris religionum scelere violatum est, quod tres Pontifices statuissent, id semper populo Romano, semper senatui, semper ipsis Diis immortalibus, satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse visum est.* Illustris quoque anaphora est in Lucilliana illa virtutis descriptione apud Lactantium †:

† Divin. instit. lib. 6. cap. 5.

Virtus, Albine, est, pretium persolvere verum,
Queis in versamur, queis vivimu' rebu', potesse:
Virtus est homini, scire id, quod quaque habeat res:
Virtus scire, homini, rectum, utile; quid sit honestum:
Quae bona, quae mala item; quid inutile, turpe, inhonestum:
Virtus, quaerenda rei finem scire, modumque:
Virtus, divitiis pretium persolvere posse:
Virtus, id dare, quod re ipsa debetur honori:
Hostem esse atque inimicum hominum, morumque malorum:
Contrà defensorem hominum, morumque bonorum:
Magnificare hos, his bene velle, & vivere amicum:
Commoda praeterea patriae sibi ‡ prima putare;
Deinde parentum, tertia jam postremaque nostra.

‡ Al. patriai prima.

Mantuam quoque cum Marone suo haut invenustè commendat Silius *, licet bonorum Poëtarum ultimus:

* Lib. 8.

Mantua mittendâ certavit pube Cremonae,
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnaeis aemula plectris.

Martialis ‡ verò, Hermetem ut laudet, decies quinquies versum orditur ab *Hermes*.

‡ Lib. 5. epig. 25.

Affert hoc schema mirificam venustatem, si cum interrogatione instituatur. Certè suavissima est anaphora mellitissimae istius cantionis: Ποῦ * μοι τὰ ῥόδα; ποῦ μοι τὰ ἴα; ποῦ μοι τὰ καλὰ σέλινα; ποῦ μοι ταδὶ τὰ ῥόδα; ταδὶ τὰ ἴα; ταδὶ τὰ καλὰ σέλινα; ita ea verba in excerptis Athenaei concepta legere est; ut monuit Casaubonus lib. xiv. Animadv. cap. vii. Ex iis verò nemo non videt, cur saltationi, quâ isthaec canebant, à floribus nomen fecerint ἀνθεμα. Nam ἄνθεμον κατὰ γλῶσσαν, ut vult Eustathius †, idem est, quòd ἄνθος.

* Ubi mihi rosae? ubi mihi violae? ubi mihi pulchrum apium? ubi mihi illae rosae? ubi mihi violae illae? ubi mihi pulchrum illud apium?
† In Il β. pag 324. edit. Rom.

At non venustatem modò, sed & gravitatem, atque acrimoniam, affert anaphora cum interrogatione conjuncta in querelâ Ariadnes apud Catullum ‡:

‡ Carm. de nuptiis Peleo & Thetidis.

Siccine me patriis avectam, perfide, ab oris,
Perfide, deserto liquisti in litore, Theseu?
Siccine discedens, neglecto numine Divûm,
Immemor ah devota domum perjuria portas?

Auget quoque, & acrimoniam orationi addit in illis Maronis I. Æn.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.

Et hoc III. Æn.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Item II.

Sanguine placastis Divos, & virgine caesâ:
Sanguine tentandi reditus.

Neque tantùm primanum repetitur verbum, aut gemina vox; sed & tres, quatuorve voces. Cicero pro Quinctio: *Ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista gravissima suâ sponte videretur, tamen ejus atrocitas necessitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregâsset, aut fortuna conjunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi praestò semper venit.* Virgilius in Eclogis:

Pan etiam Arcadiâ mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadiâ dicat se judice victum.

Quamquam nec improbo priori versu, *Pan Deus*: ut se in codice oblongo reperisse Pierius refert. Quippe *Dei* ad ἔμφασιν facit. Nonnus cap. xv:

Δοῦλος ἀνὴρ οὐκ οἶδε τί κοίρανος ἔργον ὑφαίνει,
Δοῦλος ἀνὴρ οὐκ οἶδε *.

* Vir servus ignorat, quod opus dominus agat. Vir servus ignorat.

Quin nec sacrae literae hoc repetitionis genus nesciunt. Psal. cxxiv: *Nisi Dominus adfuisset nobis, dicat nunc Israël; nisi Dominus adfuisset nobis.* Et similia in iisdem passim. Sic Matth. xxiii. crebro auspicatur Christus ab illis verbis, *Vae vobis Scribae, & Pharisaei.*

Etiam alternatim voces repetuntur: cujusmodi anaphora magnam vim habet, si res opponantur. Ut pro lege Manilia: ubi Tullius alternis colis ab *illi*, & *vos* orditur.

Eleganter etiam fit anaphora voce immutatâ. Demosthenes Philipp. II: Ταύτην φυλάττετε, ταύτης ἀντέχεσθε· ἐὰν ταύτην σώζητε, οὐδὲν δεινὸν μὴ πάθητε. *Hanc custodite, huic adhaerete. si hanc conservabitis, extra omne eritis periculum.* Cicero pro Plancio: *Nullae contentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla expectatio suffragiorum.* Idem pro Archia: *Pleni omnes sunt libri; plenae sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Virgil. III. Æn.

—— Bellum, ô terra hospita, portas,
Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.

Ovidius III. Met. de Narcisso:

Multi illum juvenes, multae petiere puellae.
Sed fuit in tenerâ tam dura superbia formâ,
Nulli illum juvenes, nullae tetigere puellae.

Qui locus, ut admodum pueri observabamus, expressus est ex illo Catulli † de flore hortensi:

† Carm. 63.

Quem mulcent aurae, firmat sol, educat imber.
Multi illum pueri, multae optavere puellae,
Idem cùm tenui carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri, nullae optavere puellae.

Nec minùs idem fit in verbis. Virgil. II. Æn.

Apparet domus intus, & atria longa patescunt,
Apparent priami, & veterum penetralia regum.

II. De ἐπιστροφῇ.

Ἐπιστροφὴ, sive *conversio*, ut vocat Cornificius, seu *reversio*, ut interpretatur Jul. Rufinianus, (ἐπιφορὰ ea Rutilio dicitur. Aquilae Romano ἀναστροφὴ, Hermogeni ἀντιστροφὴ) est schema, quo repetitio fit in clausulis. Ut in illo Apostoli ‡: *Hebraei sunt? & ego. Israëlitae sunt? & ego. Semen Abrahae sunt? & ego. Ministri Christi sunt? (ut minus sapiens dico) & ego.* Sic Cic. II. Philipp. *Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.* Et Plautus Trinummo *, de curiositate scurrarum:

‡ 2 Cor. 11. 22.
* Act. 1. sc. Larem corona.

Qui omnia simulant se scire, nec quicquam sciunt:
Quod quisque in animo habet, aut habiturus est,
sciunt:
Idque, quod in aurem rex reginae dixerit,
Sciunt: quod Juno fabulata est cum Jove;
Quaeque neque futura, neque facta sunt, tamen ii sciunt.

Maro Ecl. x:

Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra:
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbra.

Venustè sanè, quamquam versus posterior in codd. aliquot antiquis omittatur, ut Pierius monet. Scitè quoque Ovidius:

Rare latent: finguntque comas: licet ardua illas
Celet Atlas, cultas altus habebit Atlas.

Locus est lib. de Medicamine faciei, quem malè aliqui ab Ovidio abjudicant, cùm pro suo ipse agnoscat in III. de Arte ubi ait:

Est mihi, quo dixi vestrae medicamina formae,
Parvus, sed curâ grande libellus opus.

Acrimoniam saepe habet haec figura, ut in illo:

Et

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur.
Elephas grandis est, & occiditur:
Leo fortis est, & occiditur:
Tigris fortis est, & occiditur:
Cave multos, si singulos non times.

Quam versuum Græcorum contra Cæsarem Maximinum dictorum fuisse sententiam, refert Julius Capitolinus. Interdum quoque repetitur sententia, ut in illo Martialis*:

* Lib. 2. epig. 18.

Capto tuam, (pudet heu) sed capto, Maxime, cœnam:
Tu captas alias. Jam sumus ergo pares.
Mane salutatum venio: tu diceris isse
Antè salutatum. Jam sumus ergo pares.
Sum comes ipse tuus, tumidique anteambulo regis:
Tu comes alterius. Jam sumus ergo pares.

Quod si hæc ἐπιστροφὴ est, etiam ἐπιστροφὴ erit, si versus integer sæpius subjungatur: ut ille apud Ovidium†:

† Epist. Dejanira ad Herculem.

Impia quid dubitas, Dejanira, mori?

Nec propterea iis subscribendum, qui omnem versum intercalarem epistrophæ subjiciunt. Nam hujus quidem loci est, si ex prioribus colligatur; aut quomodocumque sententiam finiat. Sin eam incipiat, ad anaphoram rectius retuleris. Qualis ille Ecl. VIII:

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nam Damonem incipere eo sententias singulas, tum illa *incipiendi* vox arguit, tum quòd sic desinat:

Desine Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Totius sententiæ epistrophe gaudet quoque divinus psaltes. Ut Psal. CXIV:

Domus Israël speravit in domino: adjutor eorum, & protector eorum est.
Domus Aaron speravit in Domino: adjutor eorum, & protector eorum est.
Qui timent Dominum, speraverunt in Domino: adjutor eorum, & protector eorum est.

Sic Psalmus CXXXVI, qui viginti sex versiculis constat, singulos versus concludit his verbis: *Quoniam in æternum misericordia ejus.*

Habet epistrophe vim eandem, quam anaphora, vel etiam majorem: quia, quæ postremò dicuntur, magis inhærent, atque altiùs penetrant.

III. De ΣΥΜΠΛΟΚῌ.

Συμπλοκὴ, sive *complexio* est, cùm repetitio fit in principiis, ac clausulis. Nam comprehendit anaphoram, ac epiphoram. Unde & κοινότης dicitur Rutilio Lupo lib. prior. Quamquam profectò hæc librorum distinctio non est ab auctore, qui quatuor Gorgiæ Leontini, non illius antiqui, sed æqualis sui libros, in unum contraxit: ut scribit Fabius lib. IX. cap. II. Hunc verò eundem esse Lupum, argumento est mihi, quòd ipse lib. II. in παρομοίῳ lectorem remittat ad Græcum Gorgiæ librum, in quo pleniùs ait uniuscujusque rationem reddi.

Plurimùm hoc schema fit per interrogationem. Ut apud Cic. pro lege Agraria: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? idem Rullus.* Illustre etiam illud apud Cornificium ‡: *Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Videte ergo, quàm conveniat eos veniam impetrare.*

‡ Lib. 4. ad Her.

Fit etiam casibus variatis, & citra interrogationem. Cicero pro Quinct. *Profectus unà L. Albius, homo inprimis honestus, dicet testimonium. Profecti sunt familiares & Albii, & Quinctii: dicent hi quoque testimonium.*

Sed prior modus majorem habet vim, & acrimoniam: eoque ejus est usus, cùm vehementer urgemus adversarium: item in adhortando, objurgando, & aliàs in affectibus ciendis.

IV. De EPANALEPSI.

Ἐπανάληψις, quam Rutilius, & Julius Rufinianus, nominant ἐπαναδίπλωσιν, est repetitio, quæ fit in initio præcedentis, & fine sequentis sententiæ. Ut pro Marcello: *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.* In Verr. *Multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi.* Plautus Amphitr.*.

* Act. 2. sc. 2.

Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus.

Virgil. Ecl. VII:

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.

Et XII. Æn.

Victus amore tui, cognato sanguine victus.

Nec unum semper, sed geminum etiam iteratur verbum. Propertius†:

† Lib. 2. eleg. 15.

Hujus ero vivus, mortuus hujus ero.

Ovid. II. Fast.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes.
Ad bellum missos perdidit una dies.

Martialis‡:

‡ Lib. 9. epig. 99.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Juli.
Quod me Roma legit, rumpitur invidiâ.

Aliquando etiam tres repetuntur voces; idque bifariam. Nam interdum sunt pars coli. Ut in antiquo lapide:

Balnea, vina, Venus, corrumpunt corpora nostra.
Conservant eadem, balnea, vina, Venus.

Interdum & sententiam conficiunt. Ovidius*:

* Lib. 3. Amorum eleg. 5.

Ilia, pone metum. tibi regia nostra patebit:
Teque colent omnes. Ilia, pone metum.

Martialis†:

† Lib. 8. epig. 21.

Phosphore, redde diem. quid gaudia nostra moraris?
Cæsare venturo, Phosphore, redde diem.

Huc quoque pertinere videtur, cùm epigramma ab eodem versu orditur, & in eodem desinit. Catullus‡:

‡ Epig. 53.

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Sellâ in curuli Struma Nonius sedet.
Per consulatum pejerat Vatinius.
Quid est, Catulle, quid moraris emori?

Martialis* etiam longiusculum epigramma incipit ab hoc versu, similiterque finit:

* Lib. 4. ep. 91.

Ohe, jam satis est, ohe libelle.

V. De ANADIPLOSI.

Ἀναδίπλωσις Hermogeni ἐπαναστροφὴ, Julio παλιλλογία, Martiano *reduplicatio* vocatur. Est hæc repetitio in fine præcedentis, & principio sequentis sententiæ. Unde quibusdam repetitio continua vocatur: sed, propriè si loqui amamus, contigua veriùs sit. Figura hæc & suavitatem habet, & emphasin orationi addit. Psalm. CXXI†: *Stantes erant nostri in atriis tuis, Jerusalem: Jerusalem optimè ædificata, civitas, quæ conjuncta est inter se pariter.* Et Psal. CXLIV‡: *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate.* Cicero Catil. I: *Hic tamen vivit. vivit? imò verò etiam in senatum venit.* Idem pro Plancio: *Erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum.* At geminatur pro Postum. *Gabinius illud quoque consilio fecit, fecit certe suo: quæcumque mens illa fuit, Gabinii fuit: sive ille, ut ipse dicebat, gloriam; sive, ut tu vis, pecuniam quæsivit, quæsivit sibi.*

† Heb. 122.
‡ Heb. 145.

Virgil. Ecl. VI:

Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima. Ecl. VIII.
Certent & cygnis ululæ. sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in sylvis.

De quo versu, si tanti, vide Nannium lib. VI. Miscell. cap. VIII. Idem Ecl. X.

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo;
Gallo, cujus amor.

Item

Item in illis versibus apud Cicer. I. de Divinat.

Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus instat,
Vocibus instat, & assiduas jacit ore querelas.

Quo loco, quia canentes easdem subinde repetunt voces, eleganter postremorum fit verborum repetitio, dum describitur acredulæ cantus.

Sed & anadiplosis integræ esse sententiæ potest; ut in illo Homeri †:

Τοῦ ‡ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικεν.
Εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικε, μένος δ' αἴθωνι σιδήρῳ.

Nam Poëta hic, ut ait Hermogenes, μὴ συλλαβαῖς, μηδὲ λέξει, κόμματι δὲ ὅλῳ ἐπανέστρεψε ‡.

† Il. υ. vers. 371.
‡ Huic ego adversum eo, etsi manibus igni sit similis. Etsi igni manibus similis sit, robore autem ardenti ferro.
‡ Non syllabæ unius, aut alterius, neque vocabuli, sed totius membri conversionem habet.

Videtur autem pro contigua etiam repetitione habendum, si minuta solùm vocula interseratur. Ut pro Ligar. *Principum dignitas erat penè par: non par fortasse eorum, qui sequebantur.* Et Philipp. VII. *Quæ potest major esse discordia? in discordiâ autem pax civilis esse non potest.* Ubi & casus variatur. Idem, sed continuè variatur in illo pro Roscio: *Injuriam novo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent.* Et Philipp. II. *Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos? interfecit Antonius. Autoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit Antonius.* Ubi cum epistrophe concurrit.

VI. De repetitione, qua media primis, mediis, vel postremis respondent; item de ΠΛΟΚῇ.

POssunt quoque media respondere, tum primis, tum mediis, tum ultimis. Primis, ut Æn. VII.

Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ.

Et I. Met. fab. IX.

Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.

Ubi & epistrophe, ac polyptoton.

Mediis, ut in Milonianâ: *Quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe jactata sunt.* Et plurium verborum repetitione pro P. Quinctio: *Etenim cum artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eò non accedat.*

Ultimis denique, ut in Verrinis: *Hac navis onusta prædâ Siciliensi, cùm ipsa quoque esset ex prædâ.* Et variato casu, Æn. VI.

Dardanidæ venient: (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent.

Et Æn. III.

Si pereo, manibus hominum periisse juvabit.

Longè autem elegantissimæ sunt repetitionum mixturæ; quâ de re ita Fabius*: *Illa verò apud Ciceronem mira figurarum mistura deprehenditur, in quâ & primo verbo, longo post intervallo, redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt: Vestrum hic jam factum deprehenditur, Patres Conscripti, non meum: ac pulcherrimum quidem factum; verùm, ut dixi, non „ meum, sed vestrum. Hanc frequentiorem repetitionem „ πλοκὴν vocant, quæ fit ex permistis figuris, ut suprà „ dixi: utque se habet epistolâ ad Brutum: Ego cùm in „ gratiam redierim cum Appio Claudio, & redierim „ per Cn. Pompeium, te ego ergo, cùm redierim. Et in „ iisdem sententiis crebrioribus, mutatâ declinationibus „ iteratione verborum: ut apud Persium †:*

——Usque adeóne
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?

Et hæc de repetitione disjuncta.

* Lib. 9. cap. 2. edit. R. Steph. p. 473.
† Sat. 1.

VII. De epizeuxi.

COnjunctam autem vocari ajunt ΕΠΙΖΕΥΞΙΝ: quæ vehemens est ejusdem verbi iteratio. Hanc anadiplosi subjiciunt quidam: sed omnino species sunt distinctæ, quia ἀναδίπλωσις semper fit in diversis colis; ἐπίζευξις semper in eodem. Atque hoc est, quod dicebamus, in ἀναδιπλώσει propriè non quidem continuam, uti in epizeuxi fit; verùm contiguam esse repetitionem. Quamquam nec in epizeuxi semper ἁπλῶς continua est repetitio; sed vel continua, vel quasi continua. Continua crebrò fit vocibus, *age age:* item, *adeste adeste.* Quod pluseulis exemplis ostensum P. Colvio in primum Metam. Appuleji. Quare unum alterumque tantummodo exemplum ei intactum apponam. Ut illud Accii Erigonâ*:

Age age, amolire, amitte, cave vestem attigas.

* Apud Non in Attigit.

Et hoc Senecæ initio Medeæ:

Adeste adeste, sceleris ultrices Deæ.

Nec dubium, quin sic legendus sit Varronis locus apud Marcellum:

Adeste adeste, quæ feramque gnoscite.

Similiter aliis in vocibus. Cic. pro Milone: *Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis.* Verr. VII. *Crux, crux, inquam, infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur.* Virgil. IX. Æn.

Me, me; adsum qui feci, in me convertite ferrum,
Rutuli.

V. Æn.

——Nunc, nunc insurgite remis,
Hectorei socii.

Catullus †:

Non, non hoc tibi, salse, sic abibit.

† Epig. 14.

Item in illo Anaxarchi, qui cùm à Nicocreonte, Cypriorum tyranno, ferreis malleis cæderetur, generosè dixit, Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πτίσσεις. Autor Diogenes Laërtius. Idem sine geminatione refert Philo Judæus ‡: ὁ δὲ πληκτικώτατα εἶπε, Πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου ἀσκόν, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐκ ἂν δύναιο. Ubi Philo corpus humanum ἀσκὸν, sive utrem vocat, ut Laërtius θύλακον, sive saccum. Eandem historiam, reservatâ repetitione, commemorat Tertullianus cap. ultimo Apologetici: *Anaxarchus*, inquit, *cùm in exitium* ‡ *ptissanæ pilo contunderetur, Tunde, tunde, ajebas, Anaxarchi follem: Anaxarchum enim non tundis.*

‡ Libro ὅτι πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος.
‡ Al. exemplum.

Non continua, sed quasi continua epizeuxis est in hoc Ciceronis primâ Catil. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Nam etsi vocula interseratur, tamen habetur istiusmodi repetitio pro continuâ. Idem pro Manil. *Ab illo tempore annum jam tertium regnat, & ita regnat, ut &c.* Ubi duæ particulæ interjectæ. Sic eâdem orat. *Fuit hoc quondam, fuit populi Romani, longè a domo bellare.* Item pro Milone: *Negat enim se, negat, ingratis civibus fecisse quæ fecit.* Virgil. IV. Æn.

Felix, heu nimium felix, si litora tantùm
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Itidem neque παρένθεσις, aut παρεμβολή, impedit continuationem, quia neutra est de orationis essentiâ. Ut: *Fuit, inquam, fuit* &c. *Quæ, malum, quæ*, &c. Et pro Marcello: *At verò ejus gloriæ, Cæsar, quam es paullo antè adeptus, socium habes neminem. totum hoc, (quantumcunque est; quod certè maximum est) totum est, inquam, tuum.*

Et continua, & quasi continua epizeuxis, est in versibus Sapphûs*: ubi cùm primum à sponsâ dictum esset, Παρθενία, παρθενία, ποῖ με λιποῖσα οἴχῃ †; mox eâdem figurâ respondetur, οὐκ ἔτι ἥξω πρὸς σε, οὐκ ἔτι ἥξω ‡.

* Apud Demetrium.
† Virginitas, virginitas, quò me linquens abis?
‡ Non amplius veniam ad te, non amplius veniam.

At nec epizeuxis, nec anadiplosis propriè, sed quædam μίμησις est, cùm Batto βαττολογοῦντι simili vocum repetitione respondet Mercurius apud Ovidium ‡:

At senior, postquam merces geminata, Sub illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis.
Risit Atlantiades, Et, Me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis? ait.

Et hæc de Epizeuxi.

‡ Met. lib. 2. fab. 10. Narrat eandem fabulam Antoninus Liberalis fab. 23. sed citra βαττολογίαν.

VIII. De gradatione.

Κλῖμαξ verbo eodem inferiora connectit superioribus: unde & definitur ἐπαναφορὰ πλεονάζουσα. Cicero *gradationem* vocat, Aquila *adscensum*, Hermogenes κλιμακωτὸν, Rutilius ἐπιπλοκήν. Sed & ἐποικοδόμησιν appellari, docet nos Eustathius in Il. B, cùm scribit *: Τὸ σχῆμα τὸ ἐνταῦθα χωρεῖ εἰς κλίμακα, ὃ κλιμακωτὸν λέγουσιν οἱ παλαιοὶ, ἕτεροι δὲ ἐποικοδόμησιν. Eustathii sententiam confirmat illud Aristotelis lib. I. de generatione animalium cap. XVIII. Ἔστι † δ' ὥσπερ ταύτης, ὡς Ἐπίχαρμος ποιεῖ τὴν ἐποικοδόμησιν, ἐκ τῆς διαβολῆς ἡ λοιδορία· ἐκ δὲ ταύτης ἡ μάχη. Quem locum & Casaubonus adducit Animadversionibus in Athen. ‡ sed, errore memoriæ, citat ex tertio Metaphysicorum. Integer verò Epicharmi locus est apud Athenæum ‡, hoc pacto: Ἐκ μὲν θυσίας θοίνη· ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο· χαρίεν ὥς γέ μοι· ἐκ δὲ πόσιος κῶμος· ἐκ κώμου δὲ ἐγένετο θυανία· ἐκ δὲ θυανίας δίκη· ἐκ δὲ δίκης καταδίκη· ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφάκελος καὶ ζημία. Verba illa, ἐκ δὲ δίκης καταδίκη· ἐκ δὲ, inserui, gradationis ita naturâ exigente, & præeunte tum Dalecampio, tum Casaubono. Latine sic locus sonet, *Ex sacrificio quidem epulum: ex epulo autem compotatio; quod festivum mihi quidem visum: ex compotatione petulans comessatio: ex comessatione furor: ex furore lis apud judicem: ex lite ac judicio condemnatio: ex condemnatione compedes, gangrana, & mulcta.* Nisi σφάκελος hic etiam *siderationem* notat, ut solet. Sed cùm siderationis malum longè gravius sit mulctâ: sic trajectis vocibus legi debeat; καὶ ζημία, καὶ σφάκελος, *mulcta, & sideratio.* Aliorum etiam exempla videamus. Herodoti est in oratione Darii, quâ μοναρχίαν commendat *. Αὐτὸς γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι, γνώμῃσί τε νικᾶν, ἐς ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέεται. ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται· ἐκ δὲ τῶν στασίων, φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου, ἀπέβη ἐς μοναρχίην. *Cum enim quisque velit esse princeps, sententiâque vincere, ad ingentia inter se odia perveniunt. Ex quibus fiunt seditiones; ex seditionibus vero cædes; è cædibus autem ad unius devenitur imperium.* Demosthenes ἐν τῷ περὶ στεφ. Οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ· οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ· οὐκ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ. *Hæc non dixi, ac ut scripsi quidem: non scripsi, ac neque in legatione egi: non egi in legatione, ac nec suasi.* Gaudet etiam Tullius. In epistolis quidem est illud †: *Si stas, ingredere; si ingrederis, curre, si curris, advola.* Idem verò sic oratione pro Roscio Amerino: *In urbe luxuries creatur: ex luxuria existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur.* Et pro Flacco: *Si prætor dedit, ut est scriptum, à quæstore numerabit: quæstor à mensa publica: mensa aut ex vectigali, aut ex tributo.* Item in Vatinium: *Non ergo magis pecuniarum repetundarum, quàm majestatis: neque majestatis magis, quàm Plautiæ legis: neque legis Plautiæ magis, quam ambitus: neque ambitus magis, quàm omnium legum judicia perierunt.* Idem Philipp. XII. *Quid enim, per Deos immortales, potest Resp. prodesse nostra legatio? Prodesse dico? quid si etiam obfutura est? Obfutura dico? quid si etiam nocuit?* Varro apud Nonium: *Cum aut humus semina recipere non posset; aut recepta non reddat; aut reddita grandire nequeat.* Ovid. III. Fast.

Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitâ.

Claudianus lib. III. de laudibus Stiliconis *:

—— Sic Medus ademit
Assyrio, Medoque tulit moderamina Perses,
Subjecit Persen Macedo, cessurus & ipse
Romanis.

Poëtæ enim non servant semper ordinem gradationis naturalem: immò nec perpetuò id faciunt oratores.

Neque necesse est iterum, ac tertiò fieri repetitionem. Est enim & κλῖμαξ in simplici repetitione. Cicero pro Archia: *Famam ingenii exspectatio hominis, exspectationem ipsius adventus admiratioque superaret.* Item pro lege Manilia: *Ab eo bello Syllam in Italiam Respublica, Muranam Sylla revocavit.* Maro IX. Æn.

Emathiona Liger, Chorineum sternit Asylas,
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus.

Quemadmodum & in X.

—— Atronium Salius, Saliumque Nealces.

Cyprianus similiter epist. LXXIII. *Ad hoc veniunt, ut discant: ad hoc discunt, ut vivant.*

Quare haut rectè nuper sophistæ dixerunt, κλίμακα esse ἀναδίπλωσιν pluribus continuatam gradibus.

Nec rectiùs Trapezuntius scripsit, gradationem semper fieri mutato casu in sequenti membro. Nam & sæpe eodem in casu fit κλῖμαξ: idque nunc recto, nunc obliquo. Recto quidem, ut in quincto Ausonii idyllio, quod incipit:

Res hominum fragiles agit, & regit, & perimit fors.
Fors dubia æternumque labans, quam blanda fovet spes.
Spes nullo finita ævo &c.

Atque idem fit in Tertulliani uno alteroque exemplo, quæ mox adducam. Obliqui attulimus supra exemplum è Cicerone in Vatinium. Simileque hoc ejusdem pro Milone: *Neque vero se populo solùm, sed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præsidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus potestati, cui Senatus totam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat.* Ubi videmus, non verborum solùm, sed & sententiarum esse adscensum. Atque idem fit in aliquot aliis exemplis, antea adductis. Ut satis liqueat, gradationem non totam huc pertinere; verùm schema quidem λέξεως esse, quatenus in eâ est verborum repetitio; at figuram esse διανοίας, quatenus in eâdem est sententiarum incrementum.

Est autem gradatio schema admodum conspicuum, eoque parciùs adhibendum oratori. Sanè rectiùs illud frequentes in argumento ludicro, & ad delectandum instituto, quàm si in senatu, aut foro, fuerit dicendum. Ac similiter epigrammatis magis convenit, quàm si epos scribas. Certè apud principem poëtam haut aliam, quàm brevem, inveniri gradationem, qualis erat, quam è nono ac decimo Æneidos adducebamus, monuit & Julius Scaliger libro IV. de re poëtica cap. XXXI. Intellexisse id eum arbitror de divino Æneidos opere. Neque enim simplex est illa in Eclogis.

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam.
Florentem cytisum sequitur lasciva capella.

Quòd verò idem ait, gradationem haut multum præ se ferre gravitatis, id non malè convenit cum eo, quod superiùs diximus. Neque propterea existimandum, nullam habere gravitatem. Nam clarè Demetrius docet, in gravi formâ assumi posse: atque id Demosthenis exemplo comprobat ex oratione περὶ στεφάνου. Verba ejus antè adduximus. Sed & simile habemus exemplum in orat. κατὰ Κόνωνος. Neque Tullius abhorret, cùm de gravissimis disserit rebus: ut antè vidimus. Quemadmodum neque suppositius ille, seu Christianus, seu semichristianus Hermes, in Pœmandro, ubi ait: Ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον ἀὴρ, ἀέρος δὲ ψυχὴ, ψυχῆς δὲ ὁ νοῦς, νοῦ δὲ θεός. *Materiâ subtilior aër, aëre anima, animâ mens, mente verò Deus.* Etiam Ecclesiæ doctores eo gaudent. Tertulliani est libro de Spectaculis cap. XV. *Ubi voluptas, ibi & studium, per quod scilicet voluptas sapit. Ubi studium, ibi & æmulatio, per quam studium sapit. Porrò ubi æmulatio, ibi & furor, & bilis, & ira, & dolor.* Idem libro de velandis virginibus cap. XIV. *Porrò ubi gloria, illic sollicitatio: ubi sollicitatio, illic coactio: ubi coactio, illic necessitas: ubi necessitas, illic infirmitas.* Item libro de cultu feminarum cap. II. *Sperando timebimus, timendo cavebimus, cavendo salvi erimus.* Ejusdem est lib. de anima cap. I. *Cui enim veritas comperta sine Deo?* cui

* Pag. 181. edit. Rom.

† Adhæc, ut Epicharmus gradationem suam instituit, Ex calumniis maledicta, ex maledictis pugna.

‡ Lib. 2. cap. 2.

‡ Lib. 2.

* Lib. 3.

† Ad Att. lib. 2. epist. 23

* Vers. 163.

cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto? cui Spiritus S. accommodatus sine fidei sacramento? Itidem Lactantii est lib. VII. cap. VI: *Iccirco mundus factus est, ut nascamur: ideo nascimur, ut agnoscamus factorem mundi ac nostri Deum: ideo agnoscimus, ut colamus: ideo colimus, ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus, quoniam maximis laboribus cultus Dei constat: ideo præmio immortalitatis afficimur, ut similes angelis effecti, summo patri ac domino in perpetuum serviamus, & simus æternum Deo regnum.* Ex Hilario quoque exemplum adjiciam: cujus isthoc de synodis, & antisynodis, post synodum Nicænam: *Annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensas anathemizamus.* Imò creber quoque gradationis usus est in scriptis Apostolicis. Ad Rom. cap. III. vers. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit.* Item in aureâ illa catena ad Rom. VIII. 39: *Quos præscivit, hos & prædestinavit; quos prædestinavit, hos & vocavit; quos vocavit, illos & justificavit; quos justificavit, hos & glorificavit.* Itidem cap. X. vers. 14: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo verò ei credent, de quo non audierunt? quomodo audient, absque Prædicante? quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint?* Et hæc de gradatione.

IX. DE EPANODO.

Ἐπάνοδος, sive *reditus*, vocatur hoc loco (aliter enim eâ voce utitur Rufinianus) cùm per eadem recurrimus, verba ordine inverso relegentes. Ut in illo Hieronymi Vidæ:

Nec sine Sole suo lux, nec sine luce suâ Sol:

quem versum Julius Scaliger in Hypercritico suo ingeniosissimum vocat. Item in illo ipsius Cæsaris Scaligeri versu, sine arte nato, sed quovis artificiosissimo operosiori:

Nox brevis nimis, ah nimis brevis nox.

Verùm, more nostro, tantùm apponamus exempla antiquorum; qui venustum hoc schema orationi gaudebant interserere, vermiculati instar emblematis. Aristotelis est apud Stobæum *: ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται †. Græcus quoque Nazianzeni interpres eidem tribuit illud: Ἐπειδὴ Ἀριστοτέλης οὐχ εἷλε τὸν Εὔριπον, Εὔριπος ἐχέτω τὸν Ἀριστοτέλην ‡. Quo usus, cùm in Euripum Chalcidicum insiliret, quòd ejus naturam investigare non posset: ut scribere non dubitavit idem scholiastes, auctores secutus nescio quos. Nam Justinus martyr * haut aliud ait, quàm ejusce rei tædio animam egisse: eumque secutus Nazianzenus †, item Procopius ‡. Et tamen ne tantorum quidem judicio virorum standum puto. Assensum quippe sufflaminat, tum quòd aconitum bibendo obiisse, scripserit Eumelus, auctore Diogene Laërtiensi; cui & subscribit Hesychius Illustris: tum quòd naturali infirmitate stomachi mortuum, velit Censorinus: ut penè non minùs super obitu Aristotelis dissentiant auctores, quàm de Euripo ipso: quem alii sexies *, alii septies †, alii bis septies ‡, idque statis horis, reciprocare ajunt: at Livius * *temere in modum venti, nunc huc, nunc illuc, rapi existimat:* Petrus verò Gyllius, qui ex molitoribus, Euripi accolis, optimè rem nôrat, ut plurimùm quater de die naturali cursum mutare annotavit.

Epanodo quoque gaudebat Aristotelis discipulus Theophrastus; cujus illud apud Plutarchum de amore fraterno: ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν †. Est & idem schema in veteri isthoc:

Τύχη τέχνην ἤνεγκεν, οὐ τέχνη τύχην.

H. Stephanus vertit:

Sors est repertrix artis, haut illius hæc.

Ne schema deperdamus, maluissem:

Sors artis, haut ars sortis, inventrix fuit.

* Serm. 28. de prudentia.
† Quandoquidem res haut fiunt, prout vellemus; velle convenit, prout fiunt.
‡ Quandoquidem Aristoteles non cepit Euripū; Euripus capiat Aristotelem.
* Parænesi ad gentes.
† Orat. contra Julianum.
‡ Lib. 4. histor.
* Antiphylus Byzantinus.
† Plinius lib. 2. cap. 79 & Ulpianus in Philipp. 1.
‡ Mela, & Seneca in Hercule Oet.
* Lib. 28.
† Non amantem judicare, sed, cùm judicaveris, amare oportere.

Quamquam nec hoc ad amussim Græco respondet, cùm τέχνη non sit *sors*, sed *fors*: quæ duo in MSSis quoque codicibus crebrò librariorum culpâ confunduntur. Quare ἀρχαϊκῶς malim.

Fors artis, haut ars fortis, &c.

Nam *fortis* à *fors* etiam dici, satis indicat, quòd *Fortis Fortuna* dicimus. Eapse de re, & eodem schemate, versum scripsit Antipho, poëta tragicus: qui eò quòd τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη καὶ τέχνη *, affinitatem amoremque inter ea statuit hoc versu:

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Quod similiter, manente epanodo, vertere liceat:

Artemque fortuna, atque fortunam ars amat.

Vel etiam, *Fortunaque artis, arsque fortunæ est amans.*

Meminit hujus senarii Aristoteles lib. VI. Eth. cap. IV: itemque Simplicius in II. φυσ. ἀκροάσ. Itidem in hoc Sophoclis responso, quo eum Aristophanis scholiastes usum scribit, cùm à filio (Jophon dicitur is Laërtio, Suidæ, & Luciano in Macrobiis †) delirii accusaretur: Εἰ μὲν εἰμὶ Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ· εἰ δὲ παραφρονῶ, Σοφοκλῆς οὐκ εἰμί ‡. Item in Biantis: (eum enim dicti hujusce auctorem facit Aristoteles *, uti & Laërtius †: sed hic posterioris tantùm meminit membri) Δεῖ φιλεῖν ὡς μισήσοντας, καὶ μισεῖν ὡς φιλήσοντας. Agellius ‡, qui Chiloni tribuit, ita transfert: *Hâc fini ames, tanquam forte fortunâ osurus: hâc itidem tenus oderis, tanquam fortasse post amaturus.* In quo dicto, jam olim à Scipione, ac Cicerone * etiam, damnato, jure ait sapiens ille Hispanus †, *nescire se, utrùm homo ingeniosus magis adductus sit schemate verborum, quàm veritate sententiæ; cum nusquam consilium istud spectet, nisi nequis cujusquam sit bonâ fide vel amicus, vel inimicus.* Itaque jubet ita sententiam converti, pari elegantia, eodem schemate, insuperque veriùs, atque humanitati congruentius: *Ama tanquam nunquam osurus, oderis tanquam aliquando amaturus.* Theocritus quoque, teste ‡ Stobæo, ἐρωτηθεὶς διὰ τί οὐ συγγράφει, ὅτι, εἶπεν, ὡς μὲν βούλομαι, οὐ δύναμαι· ὡς δὲ δύναμαι, οὐ βούλομαι ‡. Geminum verò huic illud Isocratis, quod & Plutarchus refert in vitis decem Rhetorum; Ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρός· ἐν οἷς δὲ ὁ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐγὼ δεινός. Macrobius * transtulit: *Quæ præsens locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsenti sunt apta, nec tempori.* Meminit quoque Johannes Sarelberiensis in Policratici sui prologo: ubi & de sese, dicti hujus exemplo, istiusmodi effingit ἐπάνοδον: *Ego contemno, quæ illi aulici ambiunt: & quæ ego ambio, illi contemnunt.* Etiam Tarentini poëtæ versus est apud Clementem Alexandrinum †:

Ταῦρος δράκοντος, καὶ δράκων ταύρου πατήρ.

Taurus draconem genuit, & taurum draco:

Prout transfertur ab Arnobio lib. V; ubi & fabulam narrat, quæ senario illi præbuit caussam.

Nec Latini veteres schemate hoc abstinuere; quamvis minùs crebra apud eos reperire sit hujusmodi exempla. Terent. Phorm. ‡

Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam?

Cic. pro Planc. *Gratiam qui refert habet, & qui habet, in eo quod habet, refert.* Quo de dicto Agellium vide lib. I. cap. IV. Idem pro Cæcinna: *Quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequitur, ideo rem indignam non vindicari.* Idem pro lege Manilia: *Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam locupletem, quæ istis pacata esse videatur?* Et eâdem: *Hoc tantum bellum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse?* Et pro Cluentio: *Sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur.* Item de Claris Oratoribus: *Servius Sulpicius videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in prima secundus.* Ovid. Met. IV:

—— Ut in æquore summo
Umbra viri visa est, visam fera sævit in umbram.

* Quodammodo circa eadē versantur fortuna & ars.
† Quibus ex auctoribus restituendus Val. Maximus lib. 8. c. 7.
‡ Si Sophocles sum, non deliro; sin deliro, Sophocles non sum.
* 2. Rhetor.
† In Biante.
‡ Lib. 1. cap. 4.
* In Lælio.
† Ludovicus Vives lib. de offic. mariti.
‡ Serm. 21. sive de cognoscendo se ipsū.
‡ Cùm rogaretur, cur nihil literis mandaret. Quia, inquiebat, ut quidem volo, non possum; ut autem possum, non volo.
* Lib. 7. Saturn. cap. 1.
† Ἐν προτρεπτ. πρὸς Ἕλληνας.
‡ Act. 2. sc. 3.

Amorem lib. II. eleg. ult.

Quod sequitur, fugio; quod fugit, ipse sequor.

Item epistola Helenes ad Paridem:

At tu dissimula: nisi si desistere mavis.
Sed cur desistas? dissimulare potes.

Seneca Consolatione ad Helvidiam: *Vomunt, ut edant; edunt, ut vomant.* Idem, vel alius, in Thyeste*:

* Act. 5.

—— Genitor en gnatos premo,
Premorque gnatis.

Plinius epist. VI. lib. II: *Liberti mei non idem, quod ego, bibunt: sed idem ego, quod liberti.* Justinus lib. XXXI. de Hannibale: *Nec minus in secundis adversa, quàm in adversis secunda cogitantur.* Geminam ἐπάνοδον conjungit M. Minucius in Octavio. Locum, ob eruditam elegantiam, altiùs repetam: *Isis perditum filium cùm Cynocephalo suo, & aliis sacerdotibus, luget, plangit, inquirit: & Isiaci miseri cadunt pectora, & dolorem infelicissimæ matris imitantur: mox, invento parvulo, gaudet Isis, exultant sacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec desinunt annis omnibus, vel perdere, quod inveniunt, vel invenire, quod perdunt. Nonne ridiculum est, vel lugere, quod colas, vel colere, quod lugeas?* Elegans quoque est istud Julii Ausonii, Patris Dec. Magni Ausonii: *Beatum esse, non qui habet, quæ cupit; sed qui non cupit, quæ non habet.* Et illud Gratiani Imperatoris: *Solvere, se quod debebat, & adhuc debere, quod solverit.* Quibus adductus verbis, ita exclamat Ausonius†: *O mentis aureæ dictum bracteatum! O de pectore candidissimo lactes sermonis alimoniam!* At ipsius Dec. Ausonii est‡:

† In gratiarum actione ad Gratianum.
‡ In heroum epitaphiis.

Infelix Dido nulli bene nupta marito,
Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.

Interdum autem in epanodo integræ quoque invertuntur sententiæ: ut in illo Virgilii* de Medeâ, & Cupidine:

* Ecl. 8.

Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.

Ad cujus imitationem expressum est illud de Evâ & serpente apud C. Sedulium initio lib. II:

Noxia tu conjux magis, an draco perfidus ille?
Perfidus ille draco, sed tu quoque noxia conjux.

Quin & epanodi genus est, quo verba eadem non remanent: ut in illo†: ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων Πλατωνίζει‡. Et hoc Ovidii*:

† Suidas in φίλων.
‡ Aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat.
* 8. Met. fab. 4.

Talis erat cultu facies, quàm dicere verè
Virgineam in puerò, puerilem in virgine posses.

Sed de epanodo tandem pausam faciamus: præsertim quia hujus etiam loci sunt pleraque exempla ἀντιμεταθέσεως: cùm ea sit, contrarietas sensus cum verborum transpositione; eoque ἐπάνοδος, & ἀντιμετάθεσις sæpe concurrant. Itaque idem tum sermo, pro diverso considerandi modo, vel ad schemata pertinet λέξεως, vel διανοίας.

X. De ταυτότητος figura.

Ταυτότης est, cùm repetitur eadem vox, quasi temere, & neglecto cultu. Ita multa concinniter uno implicantur verbo in illo Enniano†:

† In satyris apud Agellium lib. 18. cap 2.

Nam qui lepidè postulat alterum frustrari‡:
Quem frustratur, frustrà eum dicit frustra esse.
Nam qui sese frustrari quem frustra sentit,
Qui frustratur, is frustra est, si non ille est frustra.

‡ Perperam in Stephaniana etiam editione apud Agellium est frustrat.

Quorum verborum quam mentem esse voluerit Muretus, vide apud Jo. Castalionem Variarum Lect. cap. XXIII.

Scite etiam Plautus Captivis*:

* Act. 2. sc. 2.

Qui cavet, ne decipiatur, vix cavet, cùm etiam cavet.
Etiam cùm cavisse ratus est, sæpe is cautor captus est.

Item Terentius†:

† Heaut. act. 4. sc. 4.

—— Quòd si is nunc me
Deceperit, sæpe obsecrans me, ut veniam, frustra veniet.
Aut cùm venturum dixero, & constituero, cùm is certè
Renunciârit, Clitipho cùm in spe pendebit animi,
Decipiam, ac non veniam.

Simplicior illa ejusdem*:

* Ibid. act. 3. sc. 3.

—— Ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti, Syre?

Et hæc Ciceronis lib. de Oratore: *Fecique hoc, quod ne adolescenti quidem feceram, ut bis de rebus disputarem.* Sunt & crebra hujusce modi ταυτότητος exempla apud Cæsarem. Ut lib. I. de bello Gallico: *Unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas cæteri facerent.* Idem lib. II. de bello civili: *Quæ volumus, & credimus libenter, & quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Quam γνώμην (ut hoc obiter addamus) Jacobus Magnus Toletanus†, qui ante annos ampliùs ducentos floruit, ac ante hos CXX Lutetiæ editus est, Julio Celso tribuit; idemque in aliis Cæsaris locis ‡ facit: quæ res non mediocriter confirmare videtur opinionem Floridi Sabini*, qui tres de bello civili libros, Cæsaris esse negat: tum Ludovici Carrionis †, qui & belli Gallici commentarios Julio Celso adscribendos putat. Verùm Celsi commentarii de rebus à Cæsare gestis, δίχα διὰ παντὸς differunt à commentariis Cæsaris; ut sciunt, siqui cum Cæsare contulerint editionem Celsi anni CIƆCCCCLXXIII: cujus nullam à Gesnero, aut Simlero, mentionem factam miror: ut qui haut aliud dicant, quàm istorum fieri commentariorum mentionem in Margaritâ Poëticâ: cujus pater Albertus Eibius paullo junior fuit Jacobo Magno, antè nobis laudato, ac à quo triginta ampliùs locis Celsus hic memoratur. Quemadmodum & alii eorum, aut proximorum temporum, Celsi meminere: & in his Gualterus Burley Anglus libro de vita philosophorum ‡. Interim fatemur, Celsum non tantùm Cæsaris gesta conscripsisse; sed & Cæsaris commentarios, sive recensuisse, sive corrupisse. Certè in MSo meo Cæsare Hirtioque ter locis distinctis adscriptum: *Julius Celsus Constantinus V. C. legit.* Hæc quidem aliaque hujuscemodi, quæ interdum adspergere visum, nihil, fateor, ad artem quam profitemur; veruntamen per caussam, ac mantissæ loco addita, haut ingrata fore adolescentiæ spero.

† Lib. 5. Sophologii cap. 13.
‡ Lib. 3. c. 7. l. 4. c. 11 l. 6. cap. 7. & 20.
* Lib. 2. Subsec. Lect. c. 2.
† Vide ad Carrionem epistolam Lipsii l. 2. epistolicarum quæst.
‡ Edidit Arnoldus ter Hornen an. 1472.

Exemplum etiam ταυτότητος habes apud Maronem, qui *litoris* vocem tribus continuis usurpat versibus. Nam sextum Æneidos ita claudit:

Tum se ad Cajetæ rectò fert litore portum.
Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.

Septimum verò ita auspicatur:

Tu quoque litoribus nostris Æneïa nutrix.

Hujusmodi ταυτότης figurane sit, ambigi possit. At absque dubio elegantiam affert in illo Livii lib. IX: *Arma viris in arma natis auferre festinant.* Et hoc Tiberii, sic epistolam ordientis, apud Tacitum VI. Annal. *Quid scribam, P. C., aut quomodo scribam; aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.* Valde hoc crebrum apud Xenophontem. Quomodo primis versibus de Rep. Lacedæm. ter usurpat vocem θαυμάζειν*, etsi & ἀγάσθαι dicere posset. Faciebat hoc ad ἀφέλειαν †, quæ ornatum orationi adfert eumque minimè affectatum, & quem tamen nulla assequi affectatio possit.

* Mirari.
† Simplicitatem.

Est & ταυτότης, cùm integra retinetur sententia; ut in illo Ovidii, epistolâ Sapphûs:

Si nisi quæ facie poterit te digna videri,
Nulla futura tua est: nulla futura tua est.

Propriè enim hic ἀναδίπλωσις non est, cùm quæ in ἀναδιπλώσει repetuntur, abesse possint salvâ sententiâ.

Fortasse dicat aliquis, non esse inter figuras ταυτότητα locum: quippe ubi sermo à communi usu minimè recedat, quod in omni schemate requiritur. Sed aliquid hoc foret, siquid uno solùm modo posset efferri. Nunc simplicis cujusdam elegantiæ est, nolle variare, cùm possis. Nempe in ταυτότητι, & omnibus repetitionis figuris, ut Cornificii ‡ verbis utar, *non inopiâ verborum fit, ut ad idem verbum redeatur sæpius: sed inest festivitas quædam, quæ faciliùs auribus adjudicari, quàm verbis demonstrari potest.*

‡ Lib. 4. ad Herennium.

XI. De

XI. De polyptoto.

SUperest πολύπτωτον. Ita Rutilius vocat. Cornificio appellatur *traductio*. Hæc vox eadem repetitur variatis casibus. Casum verò non Grammaticorum, sed Logicorum modo intelligo, ut quoque comprehendat immutationem terminationis ratione numeri, graduum comparationis, generis, modi, temporis, aut personæ. Variis autem modis fit; quia nunc conjuncta est repetitio, nunc disjuncta. Item nunc unius est verbi, nunc diversorum. Præterea vel semel aliquid repetitur, vel sæpius. Simplex unius verbi, eaque continua repetitio est in isto, *Vero* * *verius*: & illo Apostoli †: Αὐτοὶ ‡ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες. Simplex etiam unius verbi, sed disjuncta repetitio, est in hoc Senecæ: *Vix tota vita sufficit, ut hoc unum discas, vitam contemnere*. Simileque est hoc Tertulliani ad Scapulam: *Non est religionis, cogere religionem, quæ sponte suscipi debet*. Sæpiùs verò eadem vox, ac continuò quidem, repetitur in hoc Euripidis, de Nomadibus omnia clamore miscentibus: Οὐδεὶς οὐδενὸς οὐδὲν ἀκούει ‡. Et illo Sophoclis, Ajace Lorario: Πόνος πόνῳ πόνον φέρει*. Nec multùm abit Persii illud †:

De nihilo nihilum, in nihilum nil posse reverti.

Ubi vox una partim conjunctìm, partim disjunctìm repetitur.

Pertinet huc quoque illud Calvi † in Vatinium: *Factum esse ambitum, omnes scitis: & vos hoc scire, omnes sciunt.* Nam, ut diximus, in verbis etiam πτῶσις locum habet, ac proinde πολύπτωτον.

Continua diversarum vocum repetitio est in illo Ovidii xv. Met. in persona Pythagoræ ‡; qui, uti & Empedocles*, nefas ducebat carnibus vesci:

Heu quantum scelus est, in viscere viscera condi,
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
Alterinsque animantem animantis vivere leto!

Hic tergemina est vocum diversarum repetitio. Quadruplicem autem cernere est apud Homerum †, ubi Alcinoi hortos depingit:

Ὄγχνη ‡ ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ·
Αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλή, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ.

Hesiodeum illud nec admodum pueri nesciunt:

Καὶ ‡ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Disjunctìm plures voces iterantur in aureo hoc Scipionis Africani dicto: *Nunquam se minùs otiosum esse, quàm cùm otiosus: nec minùs solum, quàm cùm solus esset.* Quo significabat, se, *& in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum*: ut Tullius* scripsit. Geminum itidem πολύπτωτον, idque disjunctum, habes in hoc Martialis †:

Vero verius ergo quid sit, audi.
Verum, Gallice, non libenter audis.

Ubi in primis verbis conjunctum quoque πολύπτωτον esse, antea diximus. Usurpat etiam B. Apostolus, cùm alibi, tum ad Coloss. cap. 1. †: τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε· *Omnia per illum, & in illum creata sunt. Et ille est ante omnia, & omnia per illum consistunt.*

Quanquam verò in omni argumento fuerit huic schemati locus: non alibi tamen frequentiùs occurrit, quàm in prœliorum descriptione. Simplex quidem πολύπτωτον est apud Senecam Thebaide:

—— *Signa collatis micant*
Vicina signis.

Et hoc Curtii libro III. *Duæ quippe acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent.* At geminatur eodem libro: *Vir viro, arma armis conserta sunt.* Cui simile hoc Maronis *:

—— *Hæret pede pes, densusque viro vir.*

Et illud Lucani †:

—— *Obvia signis*
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

* Martial. & alii.
† 2. Cor. 10. 12.
‡ Ipsi in se ipsis seipsos metientes.
‡ Haut quisquam cujusquam quicquam audit.
* Labor labori laborem adfert.
† Sat. 3.
‡ Apud Fabium.
‡ Laertius lib. 8. Plutarchus περὶ σαρκοφαγίας. Lucianus, in Somnio, sive Gallo. Porphyrius ibid. Sextus.
* Arist. 1. Rhet. & Porphyrius lib. 2. de non interficiendis animalibus.
† Od. η.
‡ Pirum sub piro maturescit, pomum verò sub pomo. Sed sub uva, uva, ac ficus sub ficu.
‡ Et figulus odit figulum, & faber fabrum: Et mendicus mendico invidet, & cantor cantori.
* Initio lib. 3. de Offic.
† Lib. 8. ep. 76.
‡ vers 16. & 17.
* Æn 10.
† Lib. 1.

Quo loco, uti & alibi aliquoties, non immeritò signa & aquilas conjungit poëta, quia legioni cuique una erat aquila: at tot signa erant, quot manipuli: hi autem triginta in legione: ut diximus in Originum libris.

Tergeminum verò de eâdem re πολύπτωτον habes in hoc Furii Antiatis lib. IV. Annal.*,

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

Ac similiter de pugna forensi dixit Tullius pro Cœlio: *Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit.*

Interdum verò & hic numerus in eo exceditur. Imò quinctuplex πολύπτωτον est apud Statium Papinium lib. VIII. Thebaidos:

Jam clypeus clypeis, umbone repellitur umbo,
Ense minax ensis, pede pes, & cuspide cuspis.

Ac ante eum similiter dixerat Homerus †:

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ.
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
Munientes hastam hastâ, scutum scuto opposito:
Clypeus utique clypeum firmabat, galea galeam, virum vir.

Operæ autem sit attendere, quanto aliter polyptoto utatur Cicero, quàm Plautus. Cicero enim parciùs iterat, & cùm iterat, gaudet polyptoto disjuncto; sive semel ponatur vox aliqua, sive sæpius repetatur. Ut Agrariâ II. *Quales vos hesternâ die, maximâ concione mihi pro salute vestrâ præbuistis: tales reliquis temporibus populo Rom. præbeatis.* Item Catil. II. *Nunquam optabo, ut Catilinam in armis volitare audiatis: sed triduo tamen audietis.* Et eâdem: *Sed cur tam diu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui jam fatetur se esse hostem?* Idem pro Milone: *Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam.* Idem pro lege Maniliâ: *Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimùm valuisse, & valere oportere, confiteor: sed in hac caussâ, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum: tamen omissis auctoritatibus, ipsâ re & ratione exquirere possumus veritatem.* Et eâdem orat. *Hæc vobis provincia, Quirites, non modò à calamitate; sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Nam cæteris in rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non solùm adventus mali, sed etiam metus ipse adfert calamitatem.* Hæc ostendunt, quomodo schemate illo utatur Cicero. Plautus verò longè aliter: ut qui non tam simplicitati studeat, quàm studium ostentet suum. Ita in prologo Pseudoli decem primis versibus decies quinquies *bonus*, octies autem *malus*, casibus variatum invenitur. Ejusdem est Amphitryone*:

Optumè optumo optumam operam das, datam pulchrè locas.

Et Epidico †:

—— *Ah, hoc est mel melli dulci dulcius.*

Ridiculè idem hoc schema usurpat Epidico ‡:

—— *Verùm aliquid, aliqua, aliquo modo,*
Alicunde, ab aliqui, aliqua tibi spes est fore mecum fortunam.

Et altero ab hoc versu:

Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis.

At egregiè idem usus eo in acutâ isthâc γνώμῃ ‡: *Sapientia ætas condimentum est; sapiens ætati cibus est.* Quorum verborum mentem vide sis apud Turnebum lib. Adversar. XXVI. cap. XVI.

Hisce tot veterum exemplis addam, ob viri magnitudinem, & sententiæ pietatem, illud Joannis Pici Mirandulani, seculi sui Phœnicis:

Namque tua est nostris major clementia culpis,
Et dare non dignis res mage digna Deo est.
Quamquam sat dignus, si quos dignatur amare:
Qui quos non dignos invenit, ipse facit.

Pulcra profectò sententia. Nam, ut optimè ait Hipponensis

* Apud Macrobium lib. 6. Saturnal. cap. 3.
† Il. ν. vers. 130.
* Act. 1. sc. 1.
† Act. 2. sc. Nam tibi.
‡ Act. 3. sc. 1.
‡ Trinummo, Sc. Quo illic homo foras se penetravit.

fis ille antistes*: *Si gratia ex merito, emisti, non gratis accepisti.* Quâ de re fusè antiquitatis primævæ sententiam exposuimus libro quarto Historiæ nostræ de controversiis, quas Pelagius, & ejus reliquiæ, moverant.

* Tom. 10. serm. 15 de verbis Apostoli.

CAP. IV.

DE SCHEMATIBUS VOCUM SIMILITUDINIS NATIVÆ, VEL SECUNDUM QUANTITATEM VARIATIS.

Verba naturâ atque ortu similia sociat παρηγμένον.
Secundùm quantitatem variantur πάρελον, ἓν διὰ δυοῖν, τμῆσις, & σύνθεσις.
Πάρελον dicitur, cùm totidem vocibus, iisque æqualibus, complentur partes orationis.
Ἓν διὰ δυοῖν est, cùm rebus duabus una designatur.
Τμῆσις est vocis per quippiam interjectum divisio. Vix autem locum habet, præterquam in vocabulis compositis.
Huic contraria est σύνθεσις, ut quâ duo vocabula integra novè uniantur, sic ut proximè ad compositorum naturam accedant.

I. UTRUM SCHEMATA OMNIA SONI SIMILIS, AN SOLUM EJUSDEM TAM ORIGINIS, QUAM SONI, HIC OBTINEANT LOCUM.

Cum abunde dictum sit de figuris, quæ repetunt vocem eandem: nunc videndum est, quæ versentur circa voces similes. Hujusmodi, ex sententia Cæsaris Scaligeri†, est παρομοίωσις, sive allusio, quam veteres dixere παρονομασίαν. Sed si ὁμοιόπτωτον & ὁμοιοτέλευτον, quæ Latini vocant *similiter cadens*, & *similiter desinens*, pertinent ad schemata secundùm qualitatem variata: etiam παρονομασίαν eodem referri oportebit, quia utrobique similis qualitas spectatur. Nam æquè similis est sonus in illo, *Inceptio est amentium, haut amantium*; ac est, cùm dico, *Perditissima ratio est amorem petere, pudorem fugere; diligere formam, negligere famam*; ubi ὁμοιόπτωτον est. Quamobrem loco ὁμοιοπτώτου censeo huc referri debere παρηγμένον. In quo similitudo quidem attenditur; sed non illa accidentalis, quæ in qualitate spectatur, verùm essentialis, quæ ab ortu necessariò inest. Hæc optimè subjicitur πολυπτώτῳ, quia proximè ab eâ abit. Nam cùm dico, *litora, litoribus, rumpatur, rumpitur*, usurpo eandem vocem: quia nomen, aut verbum casu variatum, non aliter differt à se ipso, quàm Socrates stans à sedente. At in παρηγμένῳ, jungi solent primogenium, & derivatum; ut, *avarus, avaritia; custos, custodire*: quæ similia sunt ipsâ οὐσίᾳ uti pater, & filius: quam rem mox pleniùs exponemus. In παρονομασίᾳ verò, uti & ὁμοιοπτώτῳ, similitudo est, qualis fuerit Itali & Galli, qui lineamentis oris, colore, staturâque, casu aliquo conveniant. Cujusmodi similitudinis exempla compluria adferunt Valerius Max. & Baptista Fulgosius, uterque lib. IX. Memorabilium.

† Lib. 3. de re poet. cap. 34.

II. DE ΠΑΡΗΓΜΕΝῼ.

Παρηγμένον, sive derivatum, Julio Rufiniano est, cùm voces conjunguntur, quarum una ab altera derivatur. Sed non solùm natura similis elucet in parentibus ac liberis; verùm etiam fratribus, ac sororibus, & interdum etiam nepotibus. Quamobrem παρηγμένον erit, non tantum, cùm alterum constat ab altero originem trahere: sed etiam, cùm liquet, utrumque ab eodem fonte deduci. Prioris generis sint, pinso, pistor; memor, memoria; servus, servitus; pius, pietas; consul, consulatus. Posterioris fuerint, pistor, pistrinum; memoria, immemor; servitus, servilis; piare, pietas; consulatus, consularis; & ita in aliis. Quare deinceps utriusque generis exempla nullo discrimine afferemus.

Ordior à Græcis, à quibus omnes Veneres manarunt. Ita pater ipse elegantiarum Od. Ψ:

*Μῆτερ ἐμή, δύσμητερ, ἀπηνέα θυμὸν ἔχουσα**.

Est & apud Sozomenum illud Juliani de scripto à Christiano quodam exhibito; ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων†: cui non minùs scitè respondisse ajunt Basilium; ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως‡. Elegans quoque est illud primo Digestorum‡, Latineque apud Joannem Saresberiensem*, accipienda quidem xenia, at οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων†. Quod Nazianzenus videtur imitatus, cùm scripsit, de mysteriis quidem Scripturæ disserendum esse, eaque pensiculanda ac perscrutanda sedulò; at οὔτε πάντοτε, οὔτε πᾶσιν, οὔτε πάντα*.

Similiter Latini. Attius Telepho†:

Nam is demum miser est, cujus nobilitas miserias
Nobilitat.

Quæ sententia gemina est illi Boëthianæ: *In omni adversitate fortunæ infelicissimum genus infortunii est fuisse felicem.* Lucilius lib. XXX.†

Quem sumtum facis in lustris, circum oppida lustrans?

Varro ταφῇ Μενίππου‡: *Nec pistorem ullum nossent, nisi eum, qui in pistrino pinseret farinam.* Virgil. Æn. III.

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Æn. VIII.

Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Ovidius*:

Tu quoque Pieridum studio, studiose, teneris;
Ingenioque faves, ingeniose, meo.

Seneca Hippolyto†:

Candidas ales modò movit alas.

Sed nemo scriptorum plus sibi hoc in schemate indulsit Plauto. Ejus est prologo Amphitryonis:

Justam rem, & facilem, esse oratum à vobis volo.
Nam justè ab justis justus sum orator datus.
Nam injusta ab justis impetrari non decet.
Justa autem ab injustis petere, insipientia est.

Idem Asinaria‡:

Metuo in commune, nequam fraudem frausus sit.

id est, fraudem commiserit, ut exponit Festus‡. Et eâdem*:

—— Ubi piem
Pietatem, si isto more moratam tibi
Postulem placere?

Ubi *piare* est *propitiam reddere*, sive, ut Nonius interpretatur, *colere*. Item Captivis†:

Ita hic me amœnitate amœnâ amœnus oneravit dies.

Casina‡:

Nunc amici, anne inimici, sis imago, Alcesime,
Mihi sciam: nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

Et eâdem‡:

—— Mala mala malè monstrant.

Epidico*:

Plerique homines, quos, cùm nihil refert, pudet: ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor, cùm usus est, ut pudeant.

Ita rectè legit Palmerius: ubi pro *pudeant* in vulgatis est *pudeat*. Similiter Pseudolo†:

Memorem immemorem facit, qui monet, quod memor meminit.

Non dubium, quin pleraque ex his duriora sint, & affectata. Quale & Ennii‡ illud in Phœnice:

Stultus est, qui cupida cupiens cupienter cupit.

Ubi triplex concurrit παρηγμένον, *cupio & cupidus, cupio & cupiens, cupiens & cupienter.* Monemur autem eo dicto, ne, siquid cupiamus, vehementi nimis studio prodamus aliis cupiditatem nostram; uti Stalino senex facit in Casina.

Oratori verò sobriè magis hoc schemate utendum. Nempe Tullii in modum; cujus iccirco exempla aliquot subjecimus. Tale illud pro Roscio Amer. *Etenim rectum putabas,*

* Mater mea, mala mater, immitem habens animum.
† Legi, intellexi, damnavi.
‡ Legisti at non intellexisti: si enim intellexisses, non damnasses.
† Tit. 16. qui est de officio proconsulis ac legati, ex epistola Severi & Antonini Cæss.
* Lib 5. cap. 15.
† Nec omnia, nec semper, nec ab omnibus.
* Nec semper, nec omnibus, nec omnia.
† Apud Nonium in Nobile.
‡ Apud Nonium in Lustrare.
‡ Apud Nonium in Pinsere.
* Lib. 2 de Ponto eleg. 5.
† Vers. 300.
‡ Act. 2. sc. 2.
‡ In Frausus.
* Act. 3. sc. 1.
† Act. 4. sc. 1.
‡ Act. 3. sc. 1.
‡ Act. 4. sc. 4.
* Act. 2. sc. 1.
† Act. 4. sc. 1.
‡ Apud Nonium in Cupienter.

tabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Ubi & argumentum à conjugatis. Uti & in illo pro Flacco: *Desine putare, auctoritatem esse in eo testimonio, cujus auctor inventus est nemo.* Idem pro lege Manilia: *Regum afflicta fortuna facile multorum opes alliciunt ad misericordiam; maxime eorum, qui aut reges sunt, aut vivunt in regno, quod regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur.* Et eadem orat. *Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque caussæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum.* Pro Balbo: *Gaditani veterem illam speciem fœderis Martiani* * *omni sanctiorem Marte judicarunt.* Pro Archia: *Ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.* Idem Philipp. II: *Non tractabo illum, ut consulem: ne ille quidem me, ut consularem.* Et Verr. IV: *Ardebas amore illius hospitæ, propter quam hospitii jura violâras.* In Oratore profectò ad Brutum: *Itaque efficis, ut cùm gratiæ caussâ nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.* Et lib. II. de Divinat. *Qui (Alcibiades) paullo ante interitum visus est in somnis amicæ esse amictus amiculo.*

* Ita edit. Rob. Steph. Sed al. Marciani, quia ita dictum fœdus à Marcio, principali centurione. Quomodo παρήχησις fit, non παραγράφειν.

Non invenustè etiam hoc schemate usi sunt antiqui Ecclesiæ scriptores. Uti Lactantius lib. IV. Inst. cap. I. *Postquam sapientia sublata est, tum demum sibi homines sapientum nomen vindicare cœperunt. Tum autem nemo sapiens vocabatur, cùm omnes erant.* Scitum quoque illud B. Augustini de gratiâ Christi lib I. contra Pelagium, & Cœlestium, cap. XLV: *Quid eo pelago vult merges Pelagius, unde per petram liberatus est Petrus?* Alludit eò, quòd B. Petrus à confessione petræ, hoc est, Christi, Petri nomen acceperit, & Pelagius quoque à pelago dicatur: non quasi in Britanniis, unde hæretico illi origo erat, Græcè sint locuti; sed propterea quod, uti per manus traditum, cùm è Banchorensi monasterio, quòd in Cambria, sive Walliâ erat, esset ad exteros profectus, qui priùs *Morgan* diceretur, (sanè hodieque apud Cambros illustres Morganorum familiæ supersunt) pro *Morgano* deinceps Græcâ appellatione *Pelagius* maluerit vocari: quia nempe *morgan* veteri Britannorum linguâ, quæ hodieque apud Cambros obtinet, *pelagus* significet: quemadmodum suis eruditissimis juxtà ac humanissimis literis (quas ad me paucis ante excessum suum mensibus dederat) edocuit me Reverendissimus in Christo pater, ac dominus, Georgius, Cicestrensis episcopus, vir natalium quidem & dignitatis splendore, dum viveret, conspicuus; verùm raræ virtutis, doctrinæque dotibus longe excellentior. Sed ad institutum redeamus.

Georgius Fabricius † inter schemata hujus notæ reponit & Ἀττικισμόν. Quem duplicem facit. Nam, inquit, vel nomen actionis cum ipso jungitur verbo, ut apud Ciceronem ad Metell. ‡ *jurare jusjurandum*; Apud Virgil. XII. Æn. *furere furorem*: vel epitheton adjungitur nomini inde deducto; ut in illo Plauti Aulul. * *Certe edepol equidem te civem sine omni malâ malitiâ semper sum arbitratus, & nunc arbitror.* Et fortean illo Ciceronis lib. XIII. epist. LX: *In temporibus, quibus facillimè bonam benevolentiam hominum perspicere potui.* Verùm hæc ad παρηγμένον schema referri debent: Ἀττικισμὸς verò naturâ suâ schema non est, sed Græciæ dialectus; quomodo Μενέλεως, ac πόλεως, sexcentaque id genus, Atticè dicuntur, in quibus nec tropus est, nec schema.

† Lib. 4. Partit. Grammat.
‡ Lib. 5. epist. 2.
* Act. 2. sc. 2.

III. De ἰσοκώλῳ, ac παρίσῳ.

Vidimus, quomodo oratio figuram accipiat secundùm essentiam: idque vel subticentiâ, vel excessu, vel repetitione ejusdem vocis, vel jungendo voces, quarum una ab altera, vel utraque ab una derivetur. Proximum est, ut excutiamus eorum schematum naturam, quæ figurantur secundùm quantitatem; cujusmodi sunt ἰσόκωλον, & πάρισον.

ΙΣΟΚΩΛΟΝ fit, cùm paribus, licet non pugnantibus membris, utimur. Nam si ea non tantùm æqualia fuerint, verùm insuper pugnent, ἀντίθετα vocantur: quemadmodum, si neque planè fuerint æqualia, neque pugnent, propemodum tamen paria sint, ut cùm membrum unum paullo magis altero producitur, ΠΑΡΙΣΟΝ dicitur. Ita hæc schemata definit Aquila Romanus. Exempla non addo, quia tum ex Aquilâ peti possunt; tum ex iis, quæ in periodorum doctrina diximus. At nonnullis πάρισον est, cum syllabæ similiter desinunt; ut cognoscere est e Fabii libro IX. cap. II. Eademque videtur esse sententia Eustathii; cùm sic scribit *: Καλεῖται δὲ καὶ ἰσο-φωνῆ πάρισον, ὡς ἐν τέλει στίχων κείμενα, τὸ ἐξισοῦσθαι μῆκος, καὶ τὸ ῥυθμιζόμενον. At Scaligero † παρισον est, cùm partes orationis totidem habent dictiones, ac dictiones ipsæ totidem syllabas. Ut libello de Amphitheatro, qui Martiali tribui solet, epigr. XXV:

* Iliad. η. p. 1577. edit. Rom.
† Lib. 4. de re poet. cap. 39.

Parcite dum propero, mergite dum redeo.

Et ante eum ingeniosissimo Poëtarum in epistolâ Paridis ad Helenen:

O Jove digna viro, ni Jove nata fores.

Idem in III. de Arte:

Cedere jussit aquam, jussa recessit aqua.

Ejusdem est illud de Minotauro:

Semibovemque virum, semivirumque bovem:

quem versum non video, cur fucillandum putarint amici Nasonis, ut scribit M. Seneca lib. II. Controv. II. Quanto profectò venustiùs Naso, quàm is, qui de Centauris dicebat, equum ructare hominem, ac hominem cacare equum? Hujusmodi enim erat versus Græcus:

Ἵππος ἐρεύγεται ἄνδρα, ἀνὴρ δ᾽ ἀποπατεῖται ἵππον.

Quod cùm lepidè urbaneque dictum Eustathio videtur, equidem doctissimi Grammatici judicium requiro. Sed pauci sunt, qui de rebus istiusmodi judicium ferre possint, Saniùs sensit Demetrius, cui etiam κακόζηλον, & inconcinnum videtur, Κένταυρος ἑαυτὸν ἱππεύων, *Centaurus se ipsum equitans*. Et hæc de παρίσῳ, quod, ut in allatis Latinorum versiculis eleganter fit, ita sæpiùs vitium est, quàm virtus.

IV. De figura, quæ ἓν διὰ δυοῖν vocatur.

AD quantitatis schemata quoque pertinent, ἓν διὰ δυοῖν, τμῆσις, & σύνθεσις.

Figuræ an quidem sint, non est, quòd aliquis ambigat, cùm in iis sit dictionis facies alia ab usu communi. Neque putandum, poëtarum esse priora, cùm in prosâ etiam oratione reperiantur; ut de singulis mox ostendemus. Quòd siquis tantùm in Grammaticis de iis agendum putet, longè aliter sensisse sciat Cæsarem Scaligerum; qui de tmesi, & synthesi quoque, in lib. de re Poëticâ tractat. Agnosco tamen, opinionem contrariam haut levibus fulciri argumentis; quæ ipsa, quia res haut tanti est, hic prætereunda duxi.

Ἓν διὰ δύο, sive ἓν διὰ δυοῖν, quod barbare vulgò *hendiadys* vocatur, fit cùm una res in duas dividitur, metri caussâ, interpositâ conjunctione. Ita describit Servius *; quæ definitio si plena est, non habebit hæc figura locum in oratione prorsâ. Dixit tamen Cicero ad Lentulum †: *Hæc profectò vides, quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cùm aliquantum ex provincia, atque ex imperio, laudis accesserit.* id est, ex provinciæ imperio. Aliaque id genus apud eundem sunt non pauca. Poëtis interim, quàm Oratoribus, multo est usitatius. Horat. epist. II. lib. I:

* In. 1. Æn. vers. 65.
† Lib. 1. epist. 7.

—— Qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.

hoc est, dolor mentis. Nam frustra hunc locum sollicitat H. Stephanus, qui *exmens*: itemque Muretus, qui *amens* ma-

mavult; quod se in vetustissimo Vaticano invenisse scribit lib. XVIII. Var. Lect. cap. III. Pertinet huc quoque illud Persii sat. II:

—— Fibris ovium, Ergennâque jubente.

Hoc est, jubente Ergennâ aruspice, qui fibras ovium inspexerat.

Utitur & Maro sæpe hoc schemate: at non ornandi solùm, verùm etiam augendi caussâ. Sanè, quo magnam montium molem exprimeret, rem unam pluribus extulit verbis, atque ita assecutus est, ut quodammodo plures quoque res viderentur. Ait enim I. Æn.

Hoc metuens, molemque & montes insuper altos
Imposuit.

pro, molem altorum montium. Itidem in eclogis:

Cùm canerem reges, & prælia:

augustius est, quam regum prœlia. Magnitudinem quoque periculi auget, cùm mavult *:

* Æn. I.

In brevia, & Syrtes urget,

quàm, in brevia Syrtium. Majorem item opulentiam indicat illud †:

† Georg. II.

—— Pateris libamus, & auro,

quàm si dixisset, pateris aureis. Ornamenta etiam equi majora facit hoc ejusdem ‡:

‡ Georg. III.

Nec mihi displiceat maculis insignis & albo:

quàm cùm ait idem ‡:

‡ Æn. 9.

—— Maculis quem Thracius albis
Portat equus.

Nam in priori illo pro unicâ laude, gemina exprimi videtur. Par ratio illius *,

* Æn. 3.

In prædam partemque:

sive, ut alii codices habent,

In partem prædamque,

pro, in partem prædæ: quod ipsum & apud Ausonium legere est epist. V. ad Theonem. Nec desunt viri eruditi, qui similem statuant figuram in illis verbis:

Arma virumque cano.

Exponunt enim, virum armatum: quam etiam interpretationem adducit Bartholus IC. ad legem primam D. de pactis. Verùm contra eos facit, quòd proximè antecessit; *Martis:* ut omnino dicendum sit, esse hìc ἀνίχθεσιν istiusmodi: Qui antè res pastorum, armaque rustica, tractavi, nunc Martia arma cano. At dispar erit ratio, si, ex Varii & Tuccæ consilio, (cujus caussam in Miscellaneis adfert Nannius †) prætereantur quatuor primi versus. Et Ovidium quidem, ac Martialem, sententiam eorum probasse, argumento illud erit, quòd uterque, cùm ad operis initium alludit, *Arma virumque*, potissimùm dicat. Quod nisi tum ἐν διὰ δυοῖν agnoscimus; res duæ à Marone proponentur, contrà quam Aristoteles præcipit, qui uni poëmati unam proponi docet actionem. Vide, quæ hoc de versu, sive commenti, sive commentati, Bartholomæus Maranta Perusinus lib. I. Lucull. Quæst. & Marius Martius Brixianus lib. I. Opin. cap. IV.

† Lib. 6. cap. II.

V. De tmesi.

Tμῆσις est, cùm una vox per quippiam interjectum dividitur. Dicitur & διακοπή, & διαίρεσις. Corinthus, sive Corytus (utrumque enim invenitur in vett. exemplaribus) vocat διάλυσιν, Quinctilianus divisionem, Donatus sectionem, Diomedes dissectionem, alii intercisionem. Utitur Cicero pro Marcello: *Me certè in omnibus rebus satis, nostraque conjunctioni amorique facturum*, pro satisfacturum. Idem pro Sextio: *Quod judicium cunque sibi erat*, pro, *quodcunque*. Pro Cœlio: *Lucejus, socius vestra religionis, jurisque jurandi*. pro, *jurisjurandi*. I. Off. *Res totius publica otium exoptandum est.* pro, *Reip.* Varro etiam in libb. de Re rusticâ, *Are hos facias:* item, *Are hos fecerunt.* pro, *arefacias, & arefecerunt.* Quinctiliani est, *plebisve scitis*, pro, *plebiscitis*. Agellius lib. II. cap. XVIII: *Socratique, & Platoni, per fuit familiaris.* pro, *perfamiliaris.*

Sunt & compluria ejus generis in Pandectis. Ut illud, *Per enim absurdum est.* pro, *perabsurdum.* Item, *Et magis enim est.* pro, *etenim.* Adhæc, *Et aliud est enim.* pro, *etenim.* Item, *Unus enim quisque.* pro, *unusquisque.* Quibus, ut Scipio Gentilis * observat, simile est illud Ulpiani: *in ut differenter.* pro, *indifferenter.*

* Lib. I. παρέργ. Juris cap. 14.

Poetis verò crebrum est hoc schema. Homerus Il. α:

Ἐκ † δ' εὐνὰς ἔβαλον, κατὰ δὲ πρυμνήσι' ἔδησαν.
Ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ βαῖνον ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης.

† Anchoras ejecerunt, ac ligaverunt puppes. Sed & ipsi exierunt in littus maris.

Pindarus ‡:

—— Δωρίαν * ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου λάμβανε.

‡ Od. I. Olymp.

* Lyram Doricam sonantem cape à clavo, ad quem suspensa est.

E Latinis inprimis tmesi gaudebat Lucilius: unde de eo sic Ausonius †:

Rescisso disce componere nomine versum.
Lucilii vatis sic imitator eris.

† Epist. 6.

Sanè Lucilii inter alia est:

Inluvies, scabies, oculos huic deque petigo.

Neque enim dicitur *petigo*, quod malè hoc ex loco suspicatus Marcellus, sed *depetigo*. Gloss. in Cyrilli calce inventæ: λέπρα, *lepra, depetigo*. Λεπρός, *leprosus, depetigosus* ‡. Similis tmesis in illo Plauti Amphitr. *

‡ Batavæ Vulcanii editiis habet depetigosus: illa H. Stephani, quæ prima, depetigiosus. Malim, depetiginosus, propter ἀναλογίαν. Nempe à petigine, ut à voragine voraginosus.

Quid ego feci, quæ istæc propter verba dicantur mihi?

Terentius Andr. †:

Cum quibus erat cunque unà, his sese dedere.

Et Eunucho ‡:

—— Thais maximo
Te orabat opere, ut cras redires.

Lucretius lib. I:

—— Quod nunquam sine perniciali
Dissidio potis est seiungi, seque gregari.

pro, *segregari*. Et lib. II:

Aut magis hamatis inter se perque plicatis.

pro, *perplicatis*. Servius tmesin quoque esse ait in illo Maronis II. Æn.

—— Satis una superque
Vidimus exscidia, & captæ superavimus urbi.

Ac censet Erythræus *, existimasse Servium, *supervidimus* unam esse vocem. Non puto, doctissimum grammaticum usque adeò ineptiisse. Potiùs mihi persuadeo, *satis superque*, quæ jungi amant, pro unâ voce habuisse: aut laxiùs tmesios voce usum, ut iis etiam conveniat, quæ instar unius vocis solent conjungi. Sed utcunque de eo sit, constat, Maronem crebrò uti hâc figurâ. Ut in calcato istoc III. Georg.

* Act. 2. sc. 2.
† Act. 1. sc. 1.
‡ Act. 3. sc. 3.
* Ind. Virgil. in satis.

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni.

Item I. Æn.

Et multum nebula circum Dea fudit amictu.

Quod maluit, cùm posset, *Dea circumfudit.* Idem II. Æn.

Quo res cunque cadent, unum & commune periclum.

Item V:

Hac celebrata tenus sancto certamina patri.

Et VIII:

Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam.

Et IX:

Inque salutatam linquo.

Et X:

Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus.

Et alibi non semel. Similiter Horatius †:

Quem fors dierum cunque dabit, lucro
Appone.

† Lib. I. od. 9.

Item ‡:

Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.

‡ Lib. I. epist. 7.

pro, *promerentis*. Martialis * quoque *Argiletum* dividit:

Argi nempe soles subire letum.

* Lib. I. ep. 118.

Item †:

Argique letum multus obsidet sutor.

† Lib. 2. ep. 17.

Ausonii etiam est in Cæsaribus:

Matrique cida Nero proprii vim pertulit ensis.

pro, *Matricidaque*. Nisi legi malis, *matricida*; ut secunda sit porrecta, quemadmodum in illo Sidonii ‡:

‡ Carm. 9. vers. 291.

—— *Ra-*

—— *Raperet cum Taurica sacra*
Matricida pius.

Ejusdem Ausonii est epist. IV:

Villa Lucani mox potieris aca.

Pro *Lucaniaco*: quo alibi * in jambico dimetro utitur penultimâ porrectâ. Eo autem modulo respuit hanc vocem versus pentameter: uti phalæcius, & jambicus, *Argiletum*: nisi ecthlipsis fiat à vocali correptâ. Est verò in utrâque hac voce tmesis eò durior, quia est extra compositionem: contrà quàm factum in cæteris exemplis. Durior quoque illa Ennii †:

—— *Telo*
Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.

Quæ tamen, ut observavit Calpurnius Piso, tolerabilis est præ illâ Sempronii Gracchi ‡:

Prafracte oblatam stultum est medi spernere cinam.

Quippe in Enniano illo cerebri diminutio quodammodo vocis divisione repræsentatur. Quid etiam durius hisce, licet compositis, & quæ, nisi dissolvas, versus respuat? *Inque sulas penetrant Urbis.* Pro, *in insulas. Oceque cidens*, pro *occidens. Unque gulisque*, pro *ungulisque.* Sunt ea apud Abbonem de obsidione Lutetiæ; qui paullo ante annum Christi nongentesimum vixit. Plura de tmesi idem Piso lib. II. & ex eo Merula in III. Annal. Ennii. Quæ videre omnino operæ est.

* Ep. 22. & epigr. 29.
† Lib. 6 annal. apud Calp. Pisonem, & ex parte Serv. 3. Æn. ac Donatum de tropis.
‡ Gracchus pro Graijus est apud Pisonem legendum, monuit Merula in 3 Annal. Ennii.

VI. De synthesi.

Tmesi opponitur ΣΥΝΘΕΣΙΣ, cùm ex duobus verbis, præter vulgi morem, unum conflatur. Dicitur & ὑφ' ἓν, quasi ὑφ' ἓν μέρος λόγου. Item συμπλοκή. Græcis est familiaris. Multa illius exempla vide apud Henricum Stephanum in Paralipomenis Grammaticarum Institutionum. Latinis quoque est usurpatissima. Ac crebrò quidem cum particula *semper*. Terent. Andria *:

—— *Et heri semper-lenitas.*

Lucretius lib. I:

Unde sibi exortam semper-florentis Homeri
Commemorat speciem.

hoc est, ἀειθαλοῦς. Imitatus id Ovidius XII. Met. †

Vertice de summo semper-florentis Hymetti.

Propertii etiam sunt, *semper-amicitia*, *semper-furor*, *semper-cupidus*, pluraque id genus. Ovidii IV. Fast. *semper-parens.* Senecæ in Hippolyto est, *semper-furentes caminos*: uti in Hercule Furente, *semper-alienum Jovem*: in Thebaide, *semper-cruente.* Valerius Cato in Diris, juxta restitutionem Scaligeri, ait, *semper-mendacia fastus*: atque ex ejusdem Scaligeri mente, Dionysius Cato in IV. de moribus *semper-pauper.* Imò nec aliter Maro videtur dixisse:

Namque erit ille mihi semper-deus.

Quamquam scrupulum injicere possit, quòd *semper*, ac *deus*, disjunctim legantur in codd. antiquis: ut Pierius observavit. Existimant viri eruditi, ut Maro Augustum appellat *semper-deum*: ita Isidem aliis *nunc-deam*, vel *jam-deam*, vel *jam-numen* vocari. Signant autem Tibulli hoc ad Isidem ‡:

Nunc, Dea, nunc succurre mihi.

Et illud Propertii *:

In versa caput primos mugiverat annos.
Nunc Dea, qua Nili flumina vacca bibit.

Et Lucani istud †:

Evolvam busto jam numen gentibus Isin.

Sed in Lucano nihil cogit, ut ὑφ' ἓν statuamus. In Propertio autem ἀληθῶς, & ibidem, & deinceps instituta, indicat sententiam esse, *Nunc verò est Dea.* In Tibullo verò satis est apertum, ἐπιζεῦξιν esse, non ὑφ' ἓν. Potiùs fit ὑφ' ἓν in illo Plauti ‡:

Tace, stulta, nunc tu nunc-hominum mores vides?

hoc est, ἀνθρώπων τῶν νῦν ὄντων. Quæritur, an non uti *semper*, ita etiam *olim*, & *nuper* usurpentur. Sane Catulli est, *olim-furores*: id est, τὰς πάλαι θυμούς: & Terentii * illud à nullus adduci solet:

* Act. 1. sc. 2.
† Fab. 16.
‡ Lib. 1. el. 3.
* Lib. 2. el. 28.
† Lib. 9.
‡ Pers. act. 3. sc. 1.
* Heaut. act. 1. sc. 1.

Quamquam hæc inter nos nuper-notitia admodum est.

Sed hoc loco quædam exemplaria habent, *nupera-notitia*: quomodo Plautus Captivis * ait, *hominem nuperum*, & *novitium.* Et Henr. Stephanus †, sive *nupèr*, sive *nuperà*, non cum *notitiâ*, sed cum *admodum* conjungendum putat. Apertius est de *ante*, & *post.* Plautus Trinummo ‡.

Ut virtute eorum ante parta per flagitium perderes.

Idem Truculento *:

Unde ante-parta demus post-partoribus.

Simile etiam apud Comicos, *post illa.* Catulli † est:

Ubi ille post-faselus antea fuit.

Horatii ‡ est: *Clarus post-genitis.* Virgilii item *:

—— *Neque enim ignari sumus ante malorum.*

id est, τῶν πρότερον κακῶν, sive *præteritorum malorum*, ut exponitur in glossis Isidori. In vett. tamen codd. Maronis distinctè legas, *ante malorum*: ut Pierius scribit. Sed Servius clarè agnoscit ὑφ' ἓν, simileque esse ait illi †,

—— *Cæli subterlabentia signa.*

Ovidii quoque est, *ante-mei*: ut monitum etiam Joviano Pontano ‡: ne χθὲς & πρώην * Criticos hoc, & similia, commentos putes. Nec poëtæ soli ita duo hæc præverbia sociant. Nam Sallustius † similiter *post-futuris* dixit pro nepotibus, vel posteris: & apud Jurisconsultos legimus, *post-factum*, *post-delictum.* Videtur & ὑφ' ἓν esse, *ubi-loci*, *inde-loci*, *interea-loci*: De quo Giffanius in Indice Lucretiano ‡. Etiam *bene*, & *male*, sic interdum junguntur. Propertius lib. III. el. XVI:

—— *Per mediam bene olenti flumine Naxon.*

Seneca in Thyeste *:

Quis male-deorum Tantalo vivas domos
Ostendit iterum?

Ita enim legendus is locus. Nam *male-dii*, qui Græcis κακοὶ δαίμονες †, non dico κακοδαίμονες ‡, quia hoc aliud est.

Crebrò item *nec* similiter coalescit. Ut apud Catullum de nuptiis Pelei, & Thetidis; quod carmen malè in veteri Rhegiensi, itemque Aldinâ, & aliis editionibus, *Argonautica* inscribi, notum est:

Funera Cecropia nec-funera portarentur.

Ubi quoque ἄκυρμενον habes. Terent. Heaut. *

Ut hanc lætitiam nec-opinanti primus ei objicerem domi.

Quomodo & Tullius ait epist. XII. lib. XV: *Quam mihi facultatem hic nec-opinatus & improvisus provincia casus eripuit.* Monet ibi Manutius, *nec opinatus*, & *improvisus*, dici, ut epist. I. lib. X. ait, *Nec miror, & gaudeo.* Nempe non vidit, *nec-opinatus* dici, ut Tusc. III. ait, *Si nec-opinatò quid evenerit.* hoc est, ἀπροσδοκήτως. Similiter orat. de Haruspicum responsis ait: *Nisi forte existimatis, hanc tantam illi colluvionem, tantamque eversionem civitatis, in mentem subitò in rostris nec-cogitanti venire potuisse.* Ut audiendus hic non sit doctissimus ille Monstroliensis corrector, sed sæpe audacior, quàm par est; qui, invitis omnibus libris, pro *nec-cogitanti* lubens nobis obtruserit *concionanti.*

* Sc. Injicite huic.
† Palestrâ de Latinitate Lipsi pag. 456.
‡ Sc. Sta illico.
* Act. 1. sc. 1.
† Epig. 4.
‡ Lib. 3. od. 24.
* Æn. 1.
† Lucret lib. 1.
‡ Libro de adspiratione.
* Heri aut nuper.
† in histor. fragmentis.
‡ in inde-loci.
* Act. 1. sc. 1.
† Mali, sive inferi nales Dii.
‡ Infelices. Valerius tamen Max. lib. 1. cap. 7. §. 7. pro malo genio usurpat.
* Act. 1. sc. 2.

Cap. V.

DE SCHEMATIBUS, QUÆ FIGURANTUR SECUNDUM QUALITATEM, VEL SITUM.

Secundum qualitatem variantur παρονομασία, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον, παρήχησις, & ἰσόκωλον.

Παρονομασία *est, cùm sententia immutatur vel addendo, vel detrahendo, vel transponendo, vel immutando literam unam, pluresve, vocabuli ejus, quod antecessit.*

Differunt ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον *quod* ὁμοιόπτωτον *requirit eosdem casus in nominibus, pronominibus, & participiis; eadem tempora in verbis:* ὁμοιοτέλευτον *respiciat similem terminationis sonum. Itaque* ὁμοιόπτωτον *fit in principiis, medio, aut fine orationis:*

at

ac locum tantùm habet in iis, quæ declinantur. Verùm ὁμοιοτέλευτον tantùm fit in fine, ac in quibusvis vocibus committitur.

Παρήχησις *est, cùm syllaba una pluresve vocis ejus, quæ antecessit, vel continuè, vel paucis interjectis, in sequenti aliquâ repetuntur.*

Interrogatio est, cùm, ubi rectâ oratione vulgò utimur, orationem ad inquirendum inflectimus.

Secundum situm figurantur ὑπερβατὸν, παρεμβολὴ, παρένθεσις, συνάντησις, *&* ζεῦγμα.

Ὑπερβατὸν *est, cùm in longiori sententiâ verbum ad calcem usque transfertur.*

Παρεμβολὴ, *&* παρένθεσις *conveniunt, quòd utrobique oratio in orationis medio interponitur: differunt autem, quòd illa aliquam ex circumstantiis rei interferat, adeoque mollius sermonis structuram dividat; hæc verò simplex sit, & totâ materiâ aliena.*

Συνάντησις *duas orationis partes ita collocat, ut è duabus, quas subjicit, posterior priori, prior posteriori reddatur.*

Ζεῦγμα *ita disponit partes orationis, ut eodem ordine, quo cœptum est, fiat redditio.*

I. De paronomasia.

SEquuntur schemata, quæ secundùm qualitatem variantur. In his vel similitudo spectatur: vel orationis flexus. Posterioris generis est ἐρώτησις: prioris verò sunt hæc quatuor, παρονομασία, ὁμοιοκατάληκτον, πάρισον, & παρήχησις.

Παρονομασία, quæ Cornificio dicitur *annominatio*, (recentiores, in his Jovianus Pontanus*, *alliterationem* vocant) aliam efficit sententiam elementi unius, pluriumve adjectione, detractione, transpositione, vel immutatione.

Adjectione, ut II. ad Corinth. cap. IV. ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι †. Apud Hippocratem, ὥρας καὶ χώρας ‡. Item cùm Timæus à maledicentiâ Ἐπιτίμαιος dictus. Nam ἐπιτιμᾶν, *reprehendere*. Et in illis, ut creditur, Sibyllinis ⸸, Tertulliano * etiam, ac Lactantio † lectis:

> Ἔσται καὶ Σάμος ἄμμος, ἐσεῖται Δῆλος ἄδηλος.
> Καὶ Ῥώμη ῥύμη.

Ubi & detractio cum immutatione. Apud Terentium Heaut. ⸸ Syrus Clitiphoni, heili filio, ait:

> *Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.*

Porcii Licinii * est isthoc de Attilio:

> *Ferreum scriptorem opinor, verùm ex scriptorem tamen,*
> *Ut legendus sit.*

Ubi & παρηγμένον: quemadmodum quoque in Apostoli loco superius adducto: itemque illo in II. de Orat. *Video me à te non conveniri, sed circumveniri.* Ubi & levis immutatio. Etiam παρηγμένον concurrit in illo Martialis lib. IX. † [illegible]

> *Nam vigilare leve est, pervigilare grave.*

Et hoc Statii lib. III. Sylv.

> *——Venies, carissima conjux,*
> *Præveniesque etiam.*

At dispar ratio in illo Ausonii Idyll. IV:

> *Posses ornatus, posses oneratus haberi.*

ubi & μετάθεσις. Solùm adjectio est, cùm idem in gratiarum actione, *fastorum*, *& fastidiorum*, conjungit. Est & hujusmodi illud Appuleji ‡: *Ubi uber, ibi tuber.* Quo loco *uberis* vox accipitur ex significatione, quâ apud Maronem ⸸ est *uber glebæ*. Mera quoque adjectionis παρονομασία fuerat, si eos, qui trans mare currunt, ut alibi sint, non ut alii, dicas, mutare πόλον, οὐ τρόπον. i. *cœlum*, *non animum*, uti Flaccus*; solem solumque, non mentem affectibus mancipatam.

Detractio contrà est in illo Æschinis contra Demosthenem: οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξε †. Et hoc Theocriti Idyll. XXVI.

* Seb. Regulus in I. Æn. p. 786.
† Hæsitantes, at non prorsus hærentes.
‡ Anni tempestas & loci ingenium.
⸸ Lib. 3. Sibyll. orac.
* De Pallio cap. 2.
† Lib. 7. cap. 15.
‡ Erit & Samos arena, erit Delus ignota, Et Roma vicus.
⸸ Act. 2. sc. 3.
* Apud Cicer. 1. de Fin.
† Epig. 70.
‡ Flor. 4.
⸸ Æn. 1.
* Lib. 1. epist. 11.
† Non enim mores, verùm locum solum mutavit.

Ἐξ ὄρεος πένθημα, καὶ οὐ Πενθῆα φέροισαι *.

Estque allusio ad nomen *Penthei*, quod est à πένθος †. Sic Plautus Bacch. *

> *Magis illectum tuum, quàm lectum metuo.*

Terent. Eunuch. †.

> *Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum.*

Apud Cic. II. de orat. *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.* Ejusdem est ‡, *Rès mihi invisa visa sunt, Brute.* De quo Cæsar Scaliger oratione suâ adversus Erasmum. Martialis ⸸ lusit vocibus, *Sabellus*, *& bellus*. Claudianus * de sene Veronensi, qui villâ suâ nunquam egressus erat:

> *Erret, & extremos alter scrutetur Iberos:*
> *Plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.*

Cum πολυπτώτῳ concurrit in veteri lapide †:

> *Hospes, quod dico, paullum est; adsta, ac pellege:*
> *Heic est sepulcrum haut pulcrum pulcrai feminas &c.*

Quibus placet ἐτυμολογία *sepulcri*, quæ in commentariis Terentianis ‡ adducitur, hi παρηγμένον insimul hic statuent: sed omnino est à *sepultum*, quâ ratione à supinis (uti vocant) descendunt, *lavacrum*, *fulcrum*, *involucrum*, ac fortasse *pulcrum*, nempe à *politum* κατὰ συγκοπὴν unius literæ: nisi cum magno viro * à πολύχειρ deductum malis.

Transpositionis παρονομασία est in exemplo isthoc, quo & Aristoteles usus lib. III. Rhetor. Ἀγρὸν γὰρ ἔλαβον ἀργὸν παρ' αὐτοῖς †. Quibus etiam in verbis lusisse Xenophontem lib. VIII. Κύρου παιδείας, ad eum Aristotelis locum observavit P. Victorius. Iidem in Ἀνθολογίας epigrammatis jocus est in χείλη ‡, & λείχει ⸸. Simile hoc è Troadibus Senecæ *, in quo & detractio:

> *Minimum decet libere, cui nimium licet.*

Quamquam in *minimum*, & *nimium*, vix transpositionem animadvertere est. Manifestior illa, cùm vetus poëta, teste Varrone †, dixit, *omnicarpa capra*; non autem, quia inde capris nomen: cùm sit à Tyrrheno κάπρα, ut ex Hesychio diximus in Originum libris. Transpositionem quoque cum additionis exemplo habes in hoc Cic. lib. I. ad Att. epist. X. *Consul autem ipse parvo animo, & pravo, facie magis, quàm facetiis, ridiculus.* Hæc παρονομασίας species, quæ literarum fit trajectione, vocatur ἀναγραμματισμὸς, itemque μετάθεσις, aut ὑπέρθεσις.

Denique immutatione παρονομασία fit: præsertim in nominibus propriis. Ut cùm Antiochum cognomento Ἐπιφανῆ, hoc est, *Illustrem*, vulgò vocitarunt ‡ Ἐπιμανῆ, id est, *furiosum*: cùmque Δημόκριτον nominarunt Ληρόκριτον ⸸, quasi nugarum institorem: aut cùm Χρύσιππον Carneades diceret Κρύψιππον *, quia statua ejus in Ceramico ob vicinam equitis statuam vix conspicua foret: item cùm Cato Fulvium Nobiliorem dixit *mobiliorem*: aut cùm Tiberium Claudium Neronem, quòd affatim biberet merum caldâ mixtum, vocarunt Biberium Caldium Merum †: aut cùm Cyprianum homines improbi, ut ex Lactantio ‡ scimus, appellarunt coprianum à copriis, hoc est, scurris: aut cùm Julianus, quòd idolorum templa à Constantino Magno clausa aperuisset, ac gentilibus restituisset, *Idolianus* ⸸ à Christianis dictus est: cujusmodi nominum immutationes ab Aristotele * vocantur παρὰ γράμμα σκώμματα, item σκώμματα παρὰ γράμμα.

Neque schema hoc sacra nescit pagina, inprimis in gentium diis. Judæi enim, ut Scaligero monitum, Accaronitarum numen, quod *Baal-zebachim*, hoc est, Deus victimarum sive immolationum dicebatur, joculari vocabulo, *Beel-zebub*, hoc est, Deum muscæ nominarunt: ut cum II. Reg. I. 2. legimus: *Ite, consulite Deum Beel-zebub, Deum Accaron.* Scio, ita vulgò esse persuasum, ipsos sic Accaronitas vocasse. Sed cui fiat verisimile, tam dispreto nomine eos appellâsse, quod pro summo numine colerent? Illud etiam hanc sententiam confirmat, quòd qui gentibus erat *Baal-reem*, hoc est, βροντεύς †, similiter

* Ex monte luctum, non Penthea reportantes.
† Luctus.
* Act. 1. sc. 2.
† Act. 2. sc. 2.
‡ Apud Fab. lib. 9. cap. 4.
⸸ Lib. 12. epig. 39.
* Epig. 6.
† Vide totam inscriptionem apud Aldum de Orthographia in Paullum.
‡ In Andr. act. 1. sc. 1.
* Cæs. Scaliger de caussis L.L. lib. 1. cap. 22.
† Agrum enim incultum ab eo accepit.
‡ Labia.
⸸ Lingit.
* Sc. cùm læta pelago.
† Lib. 4. de L. L.
‡ Polybius. Athenæus. alii.
⸸ Laërt. in Epicuro.
* Idem in Chrysippo.
† Sueton. in Tiberio, cap. 42.
‡ Lib. 5. c. 10.
⸸ Nazianzenus.
* 3. Rhet.
† Tonans.

liter ridiculo nomine *Baal-phegor*, hoc est, πυρδεὺς † in Scripturis appelletur. Nempe eadem ratione, ac Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, qui Doricè Σδεὺς (nam Ζ est ΣΔ, ut κωμάζω κωμάσδω) Aristophani risum captanti est Βδεὺς, quasi à Βδέειν, id est, *visire*. Nam qui Βδεὺς inter veras τῦ Διὸς appellationes reponunt, planè falluntur.

Eadem παρονομασίας forma etiam extra hominum Deorumque appellationes invenitur: idque apud omnes penè scriptores. Ut apud Herodotum lib. I. Παθήματα μαθήματα· *quæ nocent, docent*. Par ratio in illo Crœsi ad Solonem ‡: Τοῖς ⊥ βασιλεῦσι δεῖ ὡς ἥκιστα, ἢ ὡς ἥδιστα ὁμιλεῖν. Quo jubebat, aut minimum versari cum hominibus fortunatis, nec assuetis vera audire; aut loqui ea, quæ lubentes audirent. Atque hinc Victorius * colligebat, non esse hoc schema inventum Gorgiæ, vel Isocratis, etsi inprimis illud frequentarint. Aristophanes scitè ταμίας, sive *promicondos*, vocat λαμίας, sive *striges*: quia ut hæ exsugerent sanguinem, ita illi pecuniis exenterarent. Quod cùm frigide dictum Plutarcho † videtur: severiùs omnino judicium exercet, quàm in Comico oporteret. Similiter Latini. Ennius ‡:

Hant doctis dictis certantes, sed maledictis.

Quod imitatus Plautus Asinariâ ⊥:

—— Dicta docta pro datis.

Et Trinummo *:

Multa ego possum docta dicta, & quamvis facundè loqui.

Et Menæchmis †:

Dictum facessas doctum, & discaveas malo.

Idem Epidico ‡:

Malim istiusmodi mihi amicos furno mersos, quàm foro.

Ubi *foro mersos* vocat ære obrutos alieno: quia nempe in foro trapezitæ essent. Ejusdem Plauti est prologo Mercatoris:

Amens amansque ut animum offirmo meum.

Quod imitatus Terentius ⊥:

Inceptio est amentium, haut amantium.

Eàdem Plauti comœdia * legas:

—— Igitur hoccine est
Amare? arare mavelim, quàm sic amare.

Quibus ipsis in verbis lusit Martialis †:

Artemidorus amat, Calliodorus arat.

Item Plauti est Cistellariâ ‡:

—— Amor, & melle, & felle est fœcundissimus.

Et Truculento *:

In melle sunt linguæ sitæ vestræ, atque orationes,
Lacteque: corda felle sunt lita, atque acerbo aceto.

Quibus locis duobus similes duo occurrunt Ausonii. Unus quidem †:

Cui felle multo, melle multo mens madens.

Alter autem ‡:

Qui felle carmen, atque melle temperans.

Notum etiam dictum Livii Drusi ⊥: *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi siquis, aut cœlum dividere vellet, aut cœnum.* Quibus in verbis etiam lusit Tertullianus libro de spectaculis cap. XXV. Incerti est poëtæ apud Varronem lib. IV. de L. L.

Honus est honos, qui sustinet Remp.

Et hoc ipsius Varronis Modio *:

Omnes videmur nobis esse belluli,
Et festivi saperdæ, cùm simus sapri.

Ubi *saperdæ* dicuntur sapientes, ut Festus, & Nonius, interpretantur: (aliàs eo † καρκίνον ἰχθὺν †, vel, ut Casaubonus ‡ legendum putat, † κορακῖνον, significari, Hesychius ⊥ & Etymologus volunt; sed dissentiente ab iis Athenæo) *sapri* verò sunt nugaces; ut vox σαπρὸς exponitur in Philoxeni gloss. Etiam Cicero hoc genere delectabatur. Ut pro Roscio Amer. *Terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc est, præmiis sceleris ornatus.* Item Catilin. I. *Qui de hujus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent.* Quomodo & Tertullianus dixit lib. de animâ cap. I. *Non unius urbis, sed universi orbis iniquam sententiam sustinens.* Idem Cicero Philipp. III. *En, cur magister ejus ex oratore arator factus sit.* Et Philip. XI. *Paratum habet imperatorem, C. Cassium, P.C., contra Dolabellam; nec paratum solùm, sed peritum, atque fortem.* Livii quoque est lib. XXII. *Itaque plebiscitum, quo oneratus magis, quàm honoratus sum, primus, antiquo, abrogoque.* Et ex poëtis æqualis ejus Ovidius, II. Fast.

Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.

Etiam in II. de Arte Rigaltius legit:

Et Venus in venis ignis in igne fuit.

De quo vide sis notas ejus in Phædrum. Sed magis mihi placet vulgatum, *Et Venus in vinis*: propter illud, *ignis in igne*. Etiam Martialis est *:

Sed dum ludis Aper, lædere novit Aper.

Ac suspicor, Sedulium similiter scripsisse in præfatione operis paschalis: *Sæpe belliger miles armis, quibus assuetus est lædere, delectatur etiam ludere.* In MSo utrobique *ludere* invenimus. Pro quo, priori loco *dimicare* substituerunt; sententiæ quidem convenienter; sed tamen quanto minus à veteri scriptura abit, quod reposui. Appulejus Apolog. I. *An vobis* (Mercuriolum) *quem scelestus ille sceletum* (σκελετὸν) *nominabat.* Ejusdem ex epigrammatis est †:

Hasce duas flammas, dum potior, patiar.

Bassiani Caracallæ est de fratre Getâ à se interemto, quem Astrologi divum, id est, imperatorem fore prædixerant: *Sit divus, dummodo non sit vivus.* Auctor Spartianus. Ausonio quoque hoc schema in deliciis fuit. Unum alterum locum jam vidimus. Simileque hoc epist. XXII. *Soli & sali commercio.* Et in iisdem vocibus epigr. XXXII.

Orta salo, suscepta solo, patre edita Cœlo,
Æneadum genitrix hic habito alma Venus.

Et epigr. sequenti:

Sive legat quæ dabo, sive tegat.

Cui simile hoc ejusdem præfat. in ludum sapientum:

Æquanimis fiam te judice, sive legenda,
Sive tegenda putes carmina, quæ dedimus.

Eodem carmine ait:

Optabo ut placeam, sin minùs, ut taceam.

Orosius lib. de arbitrii libertate: *Lex imperat, fides impetrat.* Sed quid veteres Theologos tango? quorum Augustinus, & alii plerique, tantopere hoc gaudent schemate, ut etiam affectâsse videantur.

Ad hanc paronomasias speciem, cui mole suâ laborare videatur schematum multitudo, referre possit figuram, quam Hermogenes πάρισον vocat. Cùm autem ea vox non uno à rhetoribus accipiatur modo; (duas certè significationes ab hâc diversas capite proximo afferemus) Hermogeni ‡ πάρισον est, cùm idem usurpatur verbum variatum præpositionibus, aut nominibus appositis. Isocrates ⊥, alius tamen ab illo nobili sophistâ: ἐὰν ἦς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθὴς *. Terentius Andr. †

Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam; teque ibidem pervolvam in luto.

Cicero ad Quinctum fratrem lib. II. ep. IX. *Tu verò ut me & appelles, & interpelles, & obloquare, & colloquare, velim.* Idem pro Roscio Amerino: *Non modò ignoscendi ratio, verùm etiam cognoscendi consuetudo, jam de civitate sublata est.* Et eâdem: *Ex eo T. Roscius non paullo nescio quid in suam rem convertit: sed hunc funditus evertit bonis.* Possis huc etiam referre illud apud Ciceronem in secundo de oratore: *Si tu, & adversus, & aversus impudicus es.* In quo detractionis παρονομασίαν superiùs statuebamus. Vide & Apost. II. Cor. I. v. 6. & Phil. III. 2. 3.

Quod si πάρισον est, cùm manet posterior compositi pars, priori immutatâ: πάρισον etiam erit, cùm manet prior, mutatâ posteriori. Ita Justinus Martyr apologiâ priore ait, se insidias, fustuarium, crucisve supplicium exspectare, vel ὑπὸ Κρήσκεντος τοῦ φιλοσόφου, καὶ φιλοκόμπου. à *Crescente philosopho, & philocompo*: hoc est, inanis jactationis, & arrogantiæ amatore.

Dicitur autem vox quoque immutari solâ quantitate.

† Pordeus.
‡ Apud Plutarchum in vita Solonis.
⊥ Cum regibus aut nequaquam est versandum, aut quam suavissime.
* Lib. 37. Var. Lect. cap. 22.
† Initio dissertationis De comparatione Aristophanis, & Menandri.
‡ Apud Agellium lib. 20. cap. 9
⊥ Act. 3. sc. 1.
* Sc. quo illic homo
† Act. 2. sc. 1
‡ Act. 1. sc. 2.
⊥ Andr. act. 1 sc. 3.
* Act. 2. sc. 3.
† Lib. 9. epigr. 22.
‡ Act. 1. sc. 1.
* Act. 1. sc. 2.
† Carm. 16 in Professores Burdigalenses.
‡ Epist. 15.
⊥ Flor. lib. 3. cap. 17
* Apud Nonium in Saperda.
† Cancrum piscem.
‡ Lib. 6. Animad. in Athen cap. 17.
⊥ In κορακῖνος. Ac meminit κορακίνου piscis etiam Lucianus in Saturno, sive Gallo.
* Lib. 2. epig. 15.
† Apol. 1.
‡ L. περὶ μεθόδ. δεινότ.
⊥ Ad Demonicum.
* Si fueris avidus discendi, multa disces.
† Act. 4. sc. 4.

Itaque etiam παρονομασίας species fuerit: *Avium* * *dulcedo ducit ad avium.* Sanè his in vocibus lusit quoque Maro, cujus illud Georg. II.

Avia tum resonant avibus virgulta canoris.

Citat & Fabius † ex Epigrammatis Ovidii, quæ interciderunt:

Cur ego non dicam, Furia, te Furiam?

qui locus malè in Aldinâ habitus. Catullus ‡:

——Volo ad Serapis

Ferri manè; mane, inquio puella.

Sæpe verò cum quantitate etiam literæ unius, vel plurium, fit commutatio. Plautus Mercatore ‡:

Ædepol, na ille oblongis malis dedit mihi magnum malum.

Ubi priori loco *malis* est *maxillis.* Tullius quoque similiter lusit ad Atticum * suum scribens: *Fuerunt* (judices) *quos fames magis, quam fama, commoverit.* Cui, & sententiâ, & schemate ipso (manente tamen quantitate) simile est illud Pomponii †, alibi etiam adductum nobis:

Ego rumorem parvi facio, dum sit rumen qui impleam.

Hieronymus Treutlerus ‡ ait, & quoddam esse παρονομασίας genus, in quo nec literæ, syllabæve, nec accentus, spiritus, aut quantitatis fiat immutatio. Istiusmodi verò παρονομασίαν esse, *Jucundum* ‡ *est amari, si curetur, nequid insit amari.* Verùm hujuscemodi ad ἀντανάκλασιν pertinent; ut diximus cap. II. libri superioris.

Atque ut ille παρονομασίας schema nimis extendit: ita veterum quidam nimis coarctant. Nam pressè adeò utuntur, ut in solis habeat nominibus locum; in verbis autem dicatur παρόμοιον; idque non quandocunque voces leviter immutantur, sed cùm id ita fit, ut sensus etiam fit diversissimus. Vide Donatum in Andr. act. IV. sc. V. tum item de hoc Donati loco adi Nannium lib. I. Miscell. cap. X. Et sanè non dubium est, quin tum inprimis παρονομασία sit, cùm diversus exsurgit sensus: quod si non fiat, meliùs fortasse ad παρήχησιν, sive syllabæ ejusdem ἀντανάκλασιν, retuleris. Sed quod putarunt, παρονομασίαν solùm esse in nominibus, id concedi non debet. Nam ut παρονομασία est, *non orator, sed arator*: ita & παρονομασία est, *non orare, sed arare.* Nec altera sententia alio ullo subnixa est, quàm eo, quòd παρονομασία ab ὄνομα * derivetur. Quasi non sub nominibus etiam verba continerantur. Quod liquidò ostensum nobis, cùm similem aliorum de μετωνυμίᾳ errorem refelleremus.

Utimur inprimis paronomasiâ in epigrammatis, satyris, comœdiis, ac ubicunque convenit jocari. At in gravioribus poëmatis vix ullus ei est locus. Certè cùm posset Maro;

Angustos animos angusto in pectore versant:

prætulit tamen optimo jure †;

Ingentes animos.

Neque ferè apud oratores locum habet, nisi figura alioqui levis sententiarum pondere impleatur. Plurima hujusce rei exempla suppeditant SS. Patres, eoque inter B. Augustinus.

Quamquam verò hæc ita sunt, non tamen planè id artificium respuit poëtarum princeps. Nam & is lusit in vocibus, *avia*, & *avium*; ut antè vidimus: & ejusdem quoque est ‡;

——puppesque tuæ, pubesque tuorum.

Quin idem quoque, ut egregie observavit Bartholomæus Maranta ‡, eò quòd de conversione ageret, conversionem eam ostendere voluit materiâ ac corpore vocis servato, formâ autem seu significatione, quæ quasi anima vocis est, immutata. Nam de Cygno in avem conversio ita ait *:

Dum canit, & mæstum Musâ solatur amorem,

Canentem molli plumâ duxisse senectam,

Linquentem terras, & sidera voce sequentem.

Vides, ut ex *canens*, prior correptâ, faciat *canens*, eâ productâ. Idem facit, agens de morte, quæ corpus commutat in cadaver *:

Fata canens sylvis genitor celârat Alæsum.

Ut senior leto canentia lumina solvit:

Injecere manum Parcæ &c.

* Fabius lib. 9. c. 3. † Fabius ibid. ‡ Epig. 10. ‡ Act. 3. sc. 4. * Lib. 1. epist. 13. † In Prostibulo, teste Nonio in Rumen. ‡ Lib. 2. Methodi. ‡ Cornificius l. 4. & Fabius l. 9. cap 3. * Nomen. † Georg. 4. ‡ 1. Georg. ‡ L. 1. Lucullanarum Quæstionum. * Æn. 10. * Æn. 10.

II. DE ὉΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΚΤῼ, ET EJUS SPECIEBUS, QUÆ VULGO DICUNTUR ὉΜΟΙΟΠΤΩΤΟΝ, ET ὉΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΟΝ.

Ὁμοιοκατάληκτον est, cùm voces similiter desinunt. Thucydides lib. I. φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη †. Ad quem locum Scholiastes monet, in οἰκουμένη, & καλουμένη, esse ὁμοιοκατάληκτον: atque id schema alio nomine vocari Γοργίειον, sive, ut H. Stephanus mavult, Γόργιειον, seu Γοργίασμον. Videtur autem ita dictum a Gorgia Leontino, quia is crebrò usurpârit, & juxta aliquos primus invenerit; quemadmodum & ei tribuunt ἀντίθετα, ἰσόκωλα, & πάρισα: quorum omnium novitate tantopere ejus commendabantur orationes, ut dies, quibus habitæ essent, vocarentur ἑορταὶ *, orationes dicerentur λαμπάδες †, ipsi autem aurea Delphis constitueretur statua; ut quidem scribit Cic. III. de Oratore. Nam Græci scriptores, ac Plinius lib. XXXIII. cap. IV. volunt, eum sibi propriam statuisse imaginem. quemadmodum & in altero dissensio est: cùm Cicero, eumque secutus Plinius, auream fuisse imaginem testentur: at Pausanias, aliique, inauratam fuisse referant. Victorium hàc de re adi lib. V. Var. Lect. cap. IX. Aliquid etiam de eo Majoragius in epistolicis, quæst. ult. ubi, rejecta opinione Pausaniæ, Tullianam amplectitur.

Species ὁμοιοκαταλήκτου sunt ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον: vulgò vocant *similiter cadens*, ac *similiter desinens.* ὉΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΟΝ volunt constitui vocibus quibusvis, simili sono commata aut cola claudentibus, ὉΜΟΙΟΠΤΩΤΟΝ fieri, cùm voces declinabiles (sive nomina, sive verba) iisdem casibus (ad quæ etiam referenda tempora) in sententiæ vel initio, vel medio, vel fine conjunguntur, sive soni sint similis, sive dissimilis. Verùm dissentit Jul. Scaliger, cui ὁμοιόπτωτον, & ὁμοιοτέλευτον idem sunt schema, quia idem in dictione sit πτῶσις, & τελευτή. Mihi tamen altera sententia haut improbatur. Siquidem, & idem casus esse potest dissimili terminatione, & similis terminatio in casibus similibus. Idem sanè casus est, cùm dico: *Pollet autoritate, circumfluit opibus, abundat amicis.* At, *pollet, circumfluit, abundat*; item, *autoritate, opibus, amicis*, dissimilem exitum habent. Fuerit igitur ὁμοιόπτωτον. At similis fuerit exitus in dissimilibus casibus, si dixeris: *Non eguisti calcare, ex quo cœpisti eloquentiam amare.* Hoc igitur sit ὁμοιοτέλευτον. Quod si in fine iidem sint, sive nominum, sive verborum casus, & hi ipsi casus habeant similem omnino sonum: tum, me judice, & ὁμοιόπτωτον fuerit, & ὁμοιοτέλευτον. Ita utrumque habes in illo Laberii ‡ apud Agellium ‡:

Non mammosa, non annosa, non bibosa, non procax.

Item in his Ennii * anapæstis:

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam evitari,

Jovis aram sanguine turpari.

Itidem in hoc incerti poëtæ, quod ex primo ἀνθολογίας desumsimus:

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,

Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.

εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δ' ἦν μαθεῖν,

Τί δεῖ μαθεῖν; χρὴ γὰρ παθεῖν †.

Si licet scire, quæ oportet subire,

Et non subire; pulchrum fit scire.

Sin oportet subire, quæ licet scire;

Quid juvat scire? nam oportet subire.

Item in illis Hadriani Cæsaris versibus, quos moriens fecisse dicitur, teste Ælio Spartiano:

† Nam sequitur, tam, quæ nunc Græcia vocatur, haut constanter fuisse olim inhabitatam. * Festi dies. † Lampades. ‡ In mimo primo, qui Salinator inscriptus. ‡ L. 3. c. 12. * In Hecuba, apud Cic. 1. & 3. Tusc. quæst. & ex parte Nonium in Turpari. † Translationem horum triplicem carmine expressam, unam G. Lilii, ac geminam Th. Mori, vide, si voles, in collectione epigrammatum selectorum Græco-Latinâ, quam Bebelius excudit.

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Verùm etsi in hujuscemodi utrumque concurrat schema; vulgò tamen ea tantùm ὁμοιοτέλευτα, non item ὁμοιόπτωτα appellant. Ego, id quando fit, ὁμοιοκατάληκτα vocare malim; quo utrumque schema comprehenditur. Ὁμοιοτελεύτοις mirum in modum hodie omnes gaudent nationes in faciendis poëmatis. Neque enim tam accentus spectant, ut, multorum judicio, faciunt Hebræi, (quorum tamen metricam rationem perpaucis* satis perspectam esse arbitror) aut quantitatem, ut Græci ac Latini, ac, ut censeo, etiam Hebræi; quàm unum hoc inprimis agunt, ut versus similiter desinant. Vidimus quidem aliqua Germanicâ, Belgicâ, Celticâ, conscripta linguâ, Græcum Latinumque in morem; quin ipsi aliquid aliquando istoc in genere tentavimus; verùm paucos omnino hic scribendi modus imitatores nanciscitur. Et sanè Judæi quoque ipsi jam ab annis plus minùs quingentis, puta ex quo R. David Kimchi floruit & ante, Christianorum imitatione versus scripsere nostris similes, hoc est, in quibus spectetur similis clausularum sonus.

Cave autem omnia similiter desinere credas, quæ istiusmodi videntur ob vitiosissimam, quæ nunc obtinet pronuntiationem. Ubi summi etiam viri falluntur. Ut cum docent apud poëtam Venusinum lib. I. od. 11. tria similiter exire, *Jam satis terris nivis*; atque id quia invenustum sit, pro *terris* legi oportere *tetra*. Mitto quod nemo unquam tetram nivem dixit. Solum dicam, quod *is* in *terris* non sonuit & in *satis*, & *nivis*: sed *i* longo, quasi dicas *terreis*; quomodo aliud quis in recto; aliud queis in plurativi numeri dandi & auferendi casu.

Curandum autem, ne immodicè consectemur ὁμοιοκατάληκτα, aliaque id genus scitamenta, ac μειρακιώδεις σχηματισμοὺς†: quos in ipso Platone, ac Thucydide, reprehendere non dubitavit Dionysius Halicarnass. Jurene, an injuriâ, non disputo. Illud quidem extra controversiam est, non leviter hoc morbo laborâsse Gorgiam: quamquam magni nominis rhetorem; ut cùm ea indicium faciunt, quæ suprà retulimus; tum quod ab hoc τὸ ῥητορεύειν‡ dixerint γοργιάζειν, teste Philostrato‡. Certè quia Gorgias iis nimis fartim utebatur, inde est, quòd eorum usum temperârit Isocrates, si quidem Tullium audimus, vel Halicarnassensem: aliud enim in caussâ fuisse, alibi* ostendimus. Verùm, sive id consilio, sive desperatione factum ab Isocrate; melior erat Isocratea dictio, quàm vel Gorgiæ, vel Thrasymachi; quorum oratio jure ob nimium eorum usum culpari solet. In juvenili quidem ætate haut tantopere immodicum hunc splendorem damnaverim; non quia vitium non sit, sed quòd luxuriantem dictionem judicium, atque ætas maturior, ut plurimùm resecent. At stata inclinataque ætas magis temperare debet, tum quia nihil gravius satietate, (κόρον ἔχει γὰρ καὶ μέλι, καὶ τὰ τερπν' ἄνθε' ἀφροδίσια‡, ut ait Pindarus*) tum quia puerilem redolet affectationem oratio, quæ passim inutitur calamistris, talibusque lenociniis non tam honestæ matronæ, quàm prostibuli fuco cerussâque obliti, similis fit. Atque id quoque his Lucillii† versibus ostendit Agellius lib. XVIII. cap. VIII:

Quo me habeam pacto, tametsi non† quæris; docebo
Quando in eo numero mansi, quo in maxima nunc est
Pars hominum, ut perisse velis, quem nolueris cùm
Visere debueris. Hoc NOLUERIS, *&* DEBUERIS, *te*
Si minus delectat, quia τεχνίον Isocratium est,*
Λῃρῶδες‡; † *simitu, tum* συμμειρακιῶδες‡,
Non operam perdo.

Ita eum locum restituit vir illustris Ausonianarum Lectionum lib. II. cap. IV. Quod si placet, necesse sit fateri, Lucillium fecisse versum septem pedum, qualis fuerit quartus. In plerisque editionibus* abest, *Visere*: sed cum sententiæ dispendio. Ita tamen & Nannius lib. IV. Miscell. cap. XXVI. Alii pro *Nolueris* legunt, *Nol*, voce decurtatâ: quomodo apud Ennium fuit *gau* pro *gaudium*, *cœl* pro *cœlum*, *do* pro *domus*, idque Græcorum exemplo, qui itidem δῶ dicunt pro δῶμα. Sed huic sententiæ repugnat, quòd Lucillius hic reprehendat ὁμοιοτέλευτα: cujusmodi sunt *nolueris*, & *debueris*. At si *nol* reponas, jam ὁμοιοτέλευτον perierit. Sed totâ hac de re pluribus dicimus in Grammaticis exercitationibus. Versu etiam penultimo in vett. editt. corruptè admodum legas:

Ὀχληρῶδες *quæ simul totum*, καὶ συμμειρακιῶδες.

Ut fortasse scripserit Lucillius:

Λῃρῶδες; *simul, tum* καὶ συμμειρακιῶδες.

Nempe ex *tum* fecere *totum*, eò quòd sic, sed cum apice, scribere hoc soleant, qui literarum compendio student. Sed utcunque legendum sit, satis liquet, à Lucillio rideri, qui ὁμοιοτέλευτα nimis ament. Nero quoque imperator, cùm immodicè illa sectaretur, hoc nomine meritò reprehenditur à Persio sat. I. Iis verò exemplis, quæ apud Persium legere est, adde hoc ejusdem è Senecæ lib. primo naturalium quæst.

Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ.

Est quidem apud optimos quosque poëtas invenire versus, in quibus pentemimeris, & ultima versus, similiter desinant: verùm apud eos, & rara hæc sunt, & sponte oblata: at Nero, ut videtur, affectabat: cujus cæteroquin versus Persianis non sunt deteriores; quin potiùs meliores.

III. DE PARECHESI.

Παρήχησις est, cùm una pluresve syllabæ ejus vocis, quæ antecessit, vel continuè, vel exiguo post intervallo, repetuntur in aliâ voce. Idque interdum fit manente quantitate, interdum variatâ. Plaut. Bacch.*

—— *Perire me malis malim modis.*

Et Pœnulo†:

—— *Polistum malim, quàm malum.*

Ennius VIII. Annal.‡

—— *Sed mage ferro*
Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solidâ vi.

Plura hujusmodi suggerent Fulvius Ursinus in collatione Virgilii cum Græcis scriptoribus, in illud II. Æn. *Dorica castra*: & Obertus Giffanius in Lucretiano indice, ubi de *Geminatione verborum*: & nos superiori libro cap. II. mem. IV. Patres plerique multùm talibus gaudent. Ita B. Augustini est priori contra Julianum* libro, ex iis qui ante annos paucos Claudii Menardi beneficio lucem primùm videre: *Magna tibi pœna est disputator hic Pœnus, &, longè antequam nasceremini, magna pœna hæresis vestra Pœnus præparatus est Cyprianus.* Vocârat Julianus Augustinum tractatorem Pœnum; cui verbis illis respondet. Epigrammatis etiam convenit. Scitum sanè illud Parmenionis Macedonis lib. I. Ἀνθολογίας†:

Οἱ κόρεις ἄχρι κόρου κορέσαντό με· ἀλλ' ἐκορέσθην
Ἄχρι κόρου καὐτὸς τοὺς κόρεις ἐκκορίσας.

Latina lingua venustatem hanc non assequitur. Sententia verò est talis: *Cimices usque ad satietatem satiati sunt me: sed satiatus sum usque ad satietatem & ipse cimices occidens, sive* (ut proprietatem verbi retineam) *excimicans.*

Sed hujusmodi παρηχήσεις, & ὁμοιοκατάληκτα densiora, ac his similia, non conveniunt oratori, vel historico: unde Photius, accuratus scriptorum censor, in Philostorgio damnat, quòd ἐκβέβληνται αὐτῷ ποικίλως ὁ λόγος καὶ ἐν κόρῳ· *variè et ornatur oratio, etiam ad satietatem.*

IV. DE INTERROGATIONE.

Ἐρώτησις, quæ & πεῦσις, & πύσμα, tantùm figura est, cùm, ubi rectâ oratione uti solemus, sermonem

* Interim de eâ, si ita visum, adi Poëticam Hebræam V. Cl. Theodori Eberti: sed inprimis summi viri, Francisci Gomari, quam inscripsit Davidis Lyram: cui, in hoc eruditorum dissensu, potiùs accessere, quàm R. Moschebben Chabib, Strucho Jos. Scaligero, nullum in Hebraïs metrum agnoscentibus.

† Puerilia schemata.
‡ Oratoriam artem exercere.
‡ In epist.
* L. 4. c. 4.
‡ Satietatem habet & mel, & dulces flores Venerei.
* Nem. od. 7.
† Lib. 5. sat.
‡ Al. tamen etsi haut. Quod numeris convenientius videtur.
* Artificium.
† Nugale,
‡ Juvenile.
* Etiam Coloniensi an. 1524. quam Godefridus Hittorpius, & in Græcis Arnoldus Vesaliensis exercuit, ac uterque etiam in non paucis locis corrupit.

* Act. 5. sc. 3.
† Act. 5. sc. Fuit hodie.
‡ Apud Gell. lib. 20. c. 10.
* Pag. 8.
† Tit. εἰς ἀνακρίδων?

nem

nem ad aliquid inquirendum inflectimus. Non igitur naturâ schema est, sed usu. E. G. figuratus est ille rogandi modus apud Tullium*: *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ?* Et, *Patêre tua consilia non sentis?* Poterat enim rectâ dixisse oratione: *Diu abuteris patientiâ nostrâ.* Et, *Patent tua consilia.* Figuratus item ille apud Maronem II. Æn.

* Catil. 1.

—— Quæ tanta insania, cives?
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulysses?

Neque enim discendi gratiâ instituitur; sed ut vires atque aculeos addat orationi.

At ille naturalis est modus:

Qui† genus? unde domo? pacémne adfertis, an arma?

Item‡:

Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?

Par ratio istius in Eclogis‡:

Dic mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?

Item hujus*:

Quò te, Mœri, pedes? an quò via ducit in urbem?

† Æn. 8. ‡ Æn. 1. ‡ Ecl. 3. * Ecl. 9.

Atque vel hinc Francisci Robortelii error dilucet, qui libro de artificio dicendi negat, sermonem rectè dividi in σχηματιζόμενον†, & ἀσχημάτιστον‡, quia omnis sermo sit figuratus; cùm, quicquid dicimus, necesse sit habere aliquam figuram & σχέσιν. Erroris autem caussa est, quòd non animadverterit, vocem *figuræ* nunc accipi κοινῶς*, quomodo omnis sermo figuratus est, cùm omnis oratio sit quædam conceptuum nostrorum delineatio: nunc verò pressè sumi, ut intelligatur de solâ loquendi formâ, quæ ab communi usu recedit. Priori modo etiam naturalis interrogatio figurata est: posteriori verò ea solùm, quæ, ubi recto sermone uti licet, sermonem inflectit, quò acrior ac vehementior fiat sermo. Ejusmodi est ista Medeæ apud Ovidium in tragœdia deperdita†:

† Figuratum. ‡ Figuræ expertem. * Communiter & laxe.

Servare potui: perdere an possim rogas?

† Ex Ovidii Medea citat Quinctilianus lib. 8. c. 5.

Quanto enim hoc majorem emphasin habet, quàm si dixisset, Si servare potui, potero & perdere. Atque hinc liquet, interrogationem vim habere maximam ad probandum. Judicant enim auditores, non fuisse eâ usurum oratorem, nisi probè nôsset, nihil ab adversario posse responderi. Quem interrogationis usum etiam in Apostolo commendat Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CLXXXIV. Valet quoque interrogatio ad afferendam orationi varietatem, dum id, quod prius rectâ oratione dictum erat, postea dicitur inflexâ. Sed & interrogatio est quasi aculeus, quo languentem excitamus auditorem. Nec tamen immodicè hac utendum. Sanè ridiculè sese dant, qui magnos sensus interrogatiunculis non adjuvant, sed frangunt. Hoc morbo imprimis Stoici laborarunt; ut cognoscimus è Tullii Paradoxis‡. Ne idem in vitium incidamus, rariùs interrogatione utemur in sermone familiari, sæpius in actionibus, idque tum in rebus confessis ac manifestis, tum in confirmatis; quia id, quod demonstratum est, pro confesso habetur. Ac vel auditores rogabimus, ut eos reprehendamus; vel adversarios, ut eorum argumenta infringamus; vel nos ipsos, ut excitetur auditor, & removeatur suspicio adversarii. Vide Hermogenem lib. περὶ μεθόδου δεινότητος, & Fabium lib. IX. cap. II. Ubi inter alia scribit, ἀποστροφὴν etiam habere vim maximam, si adversarium invadat, & instandi gratiâ interroget. Qualis illa Ciceronis pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille destrictus in acie Pharsalicâ gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? quis erat sensus armorum tuorum?* &c. Hujusmodi interrogationes, Longino* etiam judice, ἄγουσι τὰ παθητικά†: ut non debeat videri mirum, quòd, Cicerone illa, quæ jam adduximus, detonante, usque adeò perturbatus fuerit Cæsar, ut corpore contremuerit totus, imò libelli etiam, quos tenebat, è manibus exciderint: quemadmodum locuples nobis testis est Plutarchus in Ciceronis vita.

‡ Proleg.

* Lib. περὶ ὕψ. † Commovent affectus.

Interrogationi interdum subjicitur responsio, quæ icircò SUBJECTIO vocatur. Sed cùm ea ordine verborum, atque adeò verbis maneat commutatis; dubium non est, quin schema sit διανοίας. Imò de interrogatione etiam dubitari possit, an non ad schemata potiùs διανοίας, quàm λέξεως, pertineat. Quod non temere à me dici, inferiùs* parebit, cùm agemus de schematibus orationem figurantibus ratione personæ.

* Cap. 7.

V. DE QUINQUE SCHEMATIBUS, QUIBUS ORATIO SECUNDUM SITUM FIGURATUR.

Denique secundùm situm figurantur ὑπερβατὸν, ἐπεμβολὴ, παρένθεσις, συνάντησις, & ζεῦγμα.

ὙΠΕΡΒΑΤΌΝ est *verbi transgressio*, ut Fabius† interpretatur. hoc est, cùm, post verborum tractum, verbum ad calcem usque transfertur. Ut apud Horat. lib. I. od. XXXV: *O diva, gratum quæ regis Antium* &c. Post multa tandem sequitur, *Serves iturum* &c. Et apud Maronem XII. Æneid. ubi cùm sententiam ita inchoâsset, *Interea Reges:* hemistichium, & totos septem versus interserit, priusquam subjungat illa, *Procedunt castris.*

† L. 8. c. 6.

ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ', sive ἐπεμβολὴ in orationis medio caussam rei, vel circumstantiam aliquam, interponit. Theo‡ appellat μεταξυλογίαν, uti quoque Hermogenis interpres: qui & autor est, ab aliis vocatam ἀποστροφὴν, & κατάπαυλαν. Cic. pro Marcello: *Diuturni silentii, Patres Conscripti, quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit.* Venustius hoc, quàm si illa verba sententiam inchoarent: *Finem hodiernus dies attulit diuturni silentii.* Poterat quoque Maro scribere I. Æneid.

‡ Cap. de Narrat.

Hunc lætum Tyriisque diem, Trojâque profectis,
Jupiter, esse velis: nam te dare jura loquuntur
Hospitibus.

At quanto istud præstat!

Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum, Tyriisque diem, Trojâque profectis
Esse velis.

Poterat item Maro‡:

‡ I. Æneid.

Æneas rapidum ad naves præmittit Achatem.
Namque haut passus amor patrius consistere mentem.

At meritò prætulit isthoc:

Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem.

Isidorus lib. I. Orig. παρένθεσιν hic statuit. Nos pressiùs eâ voce utimur, ut propriè ΠΑΡΈΝΘΕΣΙΣ dicatur, cùm inseritur orationi aliquid totâ materiâ alienum. Ut in illo*:

* Georg. 3.

—— Ipsique suos jam morte sub ægrâ
(Di meliora piis, erroremque hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Et; *Namque† (fatebor enim) dum me Galatea tenebat* &c.

† Ecl. 1.

Παρεμβολὴ seu μεταξυλογία, item παρένθεσις, si longior sit, orationem reddunt obscuram: ut Theo monet, ubi docet, quæ narrationis perspicuitati adversentur.

ΣΥΝΆΝΤΗΣΙΣ, sive occasio, & ΖΕΥ͂ΓΜΑ, sive jugatio, conveniunt materiâ: quia ambæ partes orationis certo quodam ordine disponunt, ita ut aliquibus aliquæ reddantur. Differunt autem formâ, quia in συναντήσει à posteriore incipit redditio, & in primo desinit: in zeugmate autem recursus fit eo ordine, quo cœptum est. Συναντήσεως est‡:

‡ Ecl. 7.

Compulerantque greges Coridon & Thyrsis in unum.
Thyrsis oves, Coridon distentas lacte capellas.

Ζεῦγμα est*:

* Æn. 2.

—— divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssei.

Et hoc Ovidii†:

† Lib. 3. Trist. el. 4.

Illa meos casus ingravat, illa levat.

In-

Ingravat hac, quòd abest: levat hoc, quòd præstat amorem *.

* Sic legendum puto: non, uti vulgò, levat hæc.

Hactenus de schematis λέξεως.

CAPUT. VI.

DE SCHEMATIBUS ΔΙΑΝΟΙ'ΑΣ, QUÆ PLUS AUT MINUS DICUNT.

Schematum διανοίας quædam plus dicunt, quàm in re est, quædam minùs, quædam æquè. PLUS *dicunt auxesis, digressio, & transitio.*

Auxesis est, cùm aliquid supra rei veritatem extollimus, ita tamen ut fidei limites non excedamus.

Digressio est aliena rei, sed ad caussæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio.

Transitio est, cùm aliquid dicimus præter rem propositam, ut ab eo, quod dictum est, commodè accedamus ad id, quod proximum est.

MINUS *dicunt tapinosis, aposiopesis, & præteritio.*

Tapinosis est, cùm graviorem leviori nomine compellamus.

Aposiopesis est, cùm sententiæ inchoatæ pars aliqua præcipitur, sic tamen ut intelligatur.

Præteritio est, cùm in transcursu id dicimus, quod velle nos dicere negamus.

Periphrasis (quâ multis verbis rem unam ambimus) nunc magis, nunc minùs dicit, quàm in re est: ideoque referri potest ad schemata tum primi, tum secundi ordinis.

I. DE AUXESI.

SChemata διανοίας sunt, quæ non in verbis, sed in rebus ipsis, quandam habent dignitatem. Ea differre diximus à schematibus λέξεως, quòd hæc tollantur verbis immutatis: at schemata διανοίας permaneant variato vocum ordine, ac quibuscunque utamur verbis. In illis palmam cæteris præripuit Isocrates: in his omnes exsuperat Demosthenes.

Schemata διανοίας variè à variis dividi solent. Quid in eo dissensu inprimis placeat nobis, ostendimus in Partitionibus † Oratoriis. Sed quia non omnibus eadem arrident: neque nos eâdem nunc oberrabimus chordâ; sed, illam potiùs divisionem, paucis exceptis, retinebimus, quam amplexi sumus ante annos tres & viginti, cùm primùm Institutiones has publici juris faceremus: idque eò faciemus lubentiùs, quia in distributione eâ potissimùm secuti sumus summum virum, Cæsarem Scaligerum, in libris de re Poëtica.

† Lib. 4. cap 14. & 8. seqq.

Sic igitur statuimus, schematum διανοίας quædam plus dicere, quàm in re est; quædam minùs; quædam æquè.

Plus quæ dicant, tres afferuntur à Scaligero; Αὔξησις, Παρέκβασις, & Μετάβασις.

ΑΥ'ΞΗΣΙΣ nonnullis vocatur, cùm gradibus aliquot pervenimus ad summum. Quâ ratione idem est, ac Incrementum: de quo cap. VII. dicemus. Hoc verò loco αὔξησις dicitur, cùm rem supra veritatem extollimus, ita tamen, ut fidei limites non excedat; quo eam ab ὑπερβολῇ suo loco ‡ distinximus.

‡ Lib. 4. cap. 12.

Quod si aliud inter ea discrimen non sit: quò jure de hyperbole agitur in Tropologiâ, eodem fortasse de auxesi tractabitur in eâdem. Neque enim αὔξησις minùs tropis accidit, quàm ὑπερβολή. Nam μεταφορὰ fit αὐξητικὴ, siquis dicatur alium ad scelus inflammâsse, qui tantùm leviter sit adhortatus. Par aliorum troporum ratio est. Certè, si quempiam vitæ integræ (nec gentilem excludo) sanctissimum appelles, μετωνυμία fuerit αὐξητική. Neque est, quod in exemplo hocce aqua hæreat sermonis Latini ignaris. Nam cùm *sancire* propriè sit aliquid facere inviolabile, (unde leges ac fœdera *sanciri* dicuntur, quia violari ea nefas est) nemo non videt, *sancti* nomen primò ac propriè sonare inviolabilem; indeque tribunos plebis, vel Clodio ipso nequiores, propriissimè *sanctos* * dici, ac tribunatum, magistratum *sanctissimum* †. At κατὰ μετάληψιν, quam μετωνυμίας speciem suprà fecimus; *sanctus* poni cœpit pro homine integræ vitæ; quia, qui hujusmodi sit, violari à nemine debeat. Et sanè Muretus ‡, atque alii, qui Senecam sanctum vocant, (quo nomine à Latine nescientibus obstrigillantur) haut aliò respexere, quàm ad probitatem integritatemque in scriptis relucentem; sive eam moribus ac vitâ expresserit, quæ plurium ac meliorum opinio est; sive secus, quod vult Dio Cassius *, scriptor de optimo quoque haut optimè sentiens ac scribens.

* 3 de leg.
† Orat. pro Sextio.
‡ Lib. 13. Var. Lect. cap. 12.
* Apud Xiphilinum in Nerone.

Sed αὐξήσεως quoque συνεκδοχικῆς, sive συνεκδοχῆς αὐξητικῆς exemplum adferamus. Ac sanè quia de *sancti* voce diximus, opportunè se offert contrarium ejus *sacerrimus* pro improbo: quomodo dixit Turpilius †:

Etiamne irrides, pessume, ac sacerrime?

† In Demetrio, teste Nonio in Sacrum.

Nam (ut huic quoque exemplo facem adluceamus) cùm *sacrum* propriè sit, quicquid Deo est dicatum, consecratumque: propriè non improbi omnes *sacri* fuerint; sed ii solùm, quos Græci καθάρματα vocant: nempe quorum caput ob patratum scelus ex legum præscripto Jovi, aut Dis manibus consecratum devotumque esset, adeò ut ἀνδρὸς νηλεῶς, ac impune, à quovis tolli possent. At liquidò errat Servius ‡, qui quòd *sacrum* ponatur pro execrando, ortum putat à consuetudine Massiliensium. Nempe, quia, ut Petronius refert, cùm pestilentiâ civitas laboraret, aliquem tenuioris fortunæ, quem anni spatio publicis, & purioribus cibis, aluerant, verbenis sacrisque vestibus ornatum cum execrationibus per urbem circumducerent, tandemque præcipitem darent; quasi hâc ratione à se mala omnia in istius hominis caput averruncarent.

‡ In 3. Æn.

Convenit αὔξησις accusanti ad exaggerandum. Exaggeras enim rem, si pro ingrato dicas *impium*: item *inflammare* pro hortari. Ita, qui Cœlium accusabant, *adulteria* vocabant amores ejus cum Clodiâ meretrice: *alienam* etiam *pudicitiam expugnare* cum ajebant. At defensoris est, tales αὐξήσεις reprehendere, omniaque ad vivum resecare: ut M. Tullius in L. Herennio facit, cùm ita pro Cœlio caussam dicit: *Siqua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium cupiditati, palamque sese in meretriciâ vitâ collocârit, virorum alienissimorum conviviis uti instituerit; si hoc in urbe, si in hortis, si in Bajarum illâ celebritate faciet; si denique ita se geret, non incessu solùm, sed ornatu, atque comitatu; non flagrantiâ oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu, osculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut non solùm meretrix, sed etiam procax videatur: cùm hâc siquis adolescens fortè fuerit, utrùm hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluisse videatur?*

II. DE DIGRESSIONE.

SEquitur ΕʹΚΒΑΣΙΣ, sive παρέκβασις, seu διέξοδος, vel ἐκβολὴ, ut Thucydides vocat. Cicero nominat *digressionem ab oratione propositâ*, vel *digressionem à proposito*. Vulgò autem *digressionem* simpliciter appellant. Fabius * vocat *egressionem*: qui & ait, suâ ætate *excessum* usitatiùs dici cœpisse. De hac idem Fabius † dubitat, an inter schemata referri debeat, cùm aliis sit pars caussæ. Verùm injuriâ eam statui orationis partem, argumento illud erit, quòd certum non habeat locum; ac plurimum non tam ad rem explicandam, aut probandum fiat, quàm ad eam amplificandam ornandamque. Quare nihil caussæ est, cur è schematum numero excludatur.

* Lib 3. c. 2. lib. 4. cap. 3. & lib. 2. c 3.
† Lib. 9. cap. 2.

Fit autem digressio, cùm additur aliquid præter propositum, ita ut excedamus ab instituto: sive, ut definit Fabius lib. IV. cap. III, est *aliena rei, sed ad utilitatem caussæ pertinentis, extra ordinem procurrens tractatio.* Atque eâdem mente Ulpiano Rhetori esse dicitur

λόγος

λόγος ἱκανώτερος, συναγωνιζόμενος τῷ πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ut apud Ciceronem pro Roscio Amerino digressio illa est de L. Sylla. Exposuerat, quæ consecuta erant Roscii cædem, postremoque illud dixerat: *Hac bona sexagies emuntur duobus millibus nummûm.* Subjungit deinde: *Hæc omnia, Judices, imprudente L. Syllâ facta esse, certò scio. neque enim mirum, cùm eodem tempore, & ea quæ præterita sunt, & ea quæ videntur instare, præparet; cùm & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat; cùm omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cùm tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare liberè non possit; si aliquid non animadvertat. cùm præsertim tam multi occupationem ejus observent, tempusque aucupentur; ut simul atque ille despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur. Huc accedit, quòd, quamvis ille felix sit sicut est; tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem, neque servum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius*, &c. Idem pro Cœlio digreditur in mortem Metelli, & ejus moribundi orationem. Paullo altiùs ordiar, ut appareat, quâ occasione eò excurrat: *Ipsius autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quæsitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? Habuisse ajunt domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato: cujus perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis, aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reservatis? Vidi enim, vidi & illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, cùm Q. Metellus abstraheretur è sinu gremioque patriæ, cumque ille vir, qui se natum huic imperio putavit, tertio die post, quàm in curia, in Rostris, in Rep. floruisset, integerrimâ ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indignissimè bonis omnibus, atque universæ civitati: quo quidem tempore ille moriens, cùm jam cæteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reip. reservabat: cùm me intuens flentem significabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempestas civitati: & cùm, parietem sæpe feriens, eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebrò Catulum, sæpe me sæpissimè remp. nominabat: ut non tam se emori, quàm spoliari suo præsidio cùm patriam, tum etiam me, doleret. Quem quidem virum si nulla vis repentini sceleris sustulisset: quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consulem, incipientem furere atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? Ex hâc igitur domo progressa ista mulier* &c. Etiam pro L. Cornelio, παρέκβασιν habes de laudibus Pompeji, in quas divinus ille orator, veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto, quem inchoaverat, sermone, divertit; ut Fabius* inquit.

* *Lib. 4 cap. 3.*

In digressionibus peccatur bifariam. Nam alii planè eas fugiunt, alii nimis producunt. De utroque vitio ita Theon in progymnasmatis †: Οὐ γὰρ ἁπλῶς χρὴ (παρεκβάσεις) πάσας παραιτεῖσθαι, καθάπερ ὁ Φίλιστος· ἀναπαύει γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν· ἀλλὰ τὰς τηλικαύτας τὸ μῆκος, ὥστε ἀπαλλοτριοῦν τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροωμένων, ὥστε δεῖσθαι πάλιν ὑπομνήσεως τῶν προειρημένων, ὡς Θεόπομπος ἐν τοῖς Φιλιππικοῖς· *Neque enim oportet simpliciter fugere digressiones, quod Philistus fecit; quia in hâc animus audientium acquiescit: verùm illas, quæ adeò sunt prolixæ, ut abducant auditorum animos, ut necesse sit ea, quæ ante dicta sunt, in memoriam revocari: cujusmodi digressionibus utitur Theopompus in Philippicis.* Quales verò fuerunt istæ Theopompi digressiones, idem inibi subdit, cùm ait, in nonnullis earum haut Philippi, atque adeò nec Macedonis cujusquam, fieri mentionem.

† *Cap. 4. quod est de narratione.*

Fugiendæ igitur digressiones nihil ad rem pertinentes: ut si in levibus caussis tantummodo ad ornandum antiquæ adferantur historiæ, quæ οὐδὲν πρὸς ἔπος ‡. Hunc morem taxat meritò Lucianus Ῥητόρων διδασκάλῳ· Κἂν περὶ ὑβριστοῦ τινος ἢ μοιχοῦ λέγῃς Ἀθήνησι, τὰ ἐν Ἰνδοῖς, καὶ τὰ ἐν Ἐκβατάνοις, λεγέσθω· ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Μαραθὼν, καὶ ὁ Κυναίγειρος, ὧν οὐκ ἄν τι ἄνευ γένοιτο. Καὶ ἀεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω, καὶ ὁ Ἑλλήσποντος πεζευέσθω, καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Περσικῶν βελῶν σκεπέσθω, &c. *Quod si de contumelioso quodam, aut mœcho, sis Athenis dicturus; ea, quæ in India vel Ecbatanis fiant, refer. In omnibus verò sit Marathon, & Cynægirus, sine quibus nihil fiat. Semper etiam Athos navigetur, & Hellespontus pedibus transeatur, & Sol Persarum sagittis inumbretur*, &c. Est & elegans in hanc mentem Lucilii* epigramma, cujus initium; Χοιρίδιον † καὶ βοῦν ἀπολώλεκα: simileque, ac fortasse ex eo expressum, est Martialis istud ‡:

‡ *Nihil ad rem.*

* *Lib. 2. Ἀνθολογ. Tit. εἰς ῥήτορας.*
† *Suculam ac bovem perdidi.*
‡ *Lib. 6. ep. 19.*

Non de vi, neque cæde, nec veneno;
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror has abesse furto:
Hoc judex sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Sullas, Mariosque, Muciosque,
Magnâ voce sonas, manuque totâ.
Jam dic, Posthume, de tribus capellis.

Brevior autem esse debet digressio in initio, aut fine, quàm in medio orationis. Imò in medio etiam videndum, ne nimis ea sit prolixa. Quod si longiuscula erit, utile fuerit aliquid præmittere. Ut Cicero facit libro IV. in Verrem: ubi priusquam digrediatur ad illa de rapto Proserpinæ, & Cereris Ennensis cultu, hunc in modum sibi præstruit viam: *Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum: sentio, judices, occurrendum esse satietati aurium, animorumque vestrorum. Quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite vos, quæso judices.* Idem breviùs facit libro secundo in Verrem. Ubi narrârat, quomodo Verres à Sthenio poposcerit, ut se adjuvaret ad tollenda ex oppido Thermitanorum antiquissima signa in publico posita; quæ Himerensium quondam fuerant; Thermitanis verò donata erant à Scipione Africano. Eâ occasione dilabitur ad hujusce beneficentiæ narrationem. Sed initio statim παρεμβολὴν inserit, quæ caussam digressionis contineat: *Etenim*, inquit, *ut simul P. Africani quoque humanitatem & æquitatem cognoscatis, oppidum Himeram Karthaginenses quondam ceperant: quod fuerat inprimis Siciliæ clarum, & ornatum.* Atque hinc cætera in digressione illâ persequitur.

Breviores sunt oratoribus digressiones, quàm poëtis. Longa certè est illa Catulli, quâ carmine de nuptiis Pelei & Thetidis digreditur in fabulam de Theseo, & Ariadne. Quâ de re visum est adscribere judicium eruditissimi viri, Sebastiani Corradi: *Catullus verò, quamvis doctus quasi cognomento dicatur, in eâ re tamen reprehendi solet, quòd ad Thesei & Ariadnes fabulam digrediatur ita, ut propositi oblitus esse videatur. Et mehercule in eâ digressione ita multus est, ut vix defendi possit: nisi dicas aliquis, illum poëtas lyricos esse imitatum: qui quum neque gravia, neque magna, sed amores, cœnas, & alia id genus profiteantur, longiùs evagari possunt: ut Pindarus non sæpe modò, sed semper ferè facit, & præsertim in Pythiis, ubi quum Arcesilaum pro Demophilo rogare constituisset, à re tamen ad narratas longissimè discedit.* Rectè profectò Corradus. Nam oratorum quidem est, celeriùs regredi ad propositum; quia inprimis iis propositum est, docere: eoque digrediendi paulùm faciunt, ubi existimant auditorem satis esse delectatione perfusum. Longè verò secus comparatum est cum poëtis, cùm hi non rarò vix aliud, quam delectationem, spectent. Quin sæpe ne quidem hos uti epanodo, (ita rhetores appellant regressionem ad propositum) indicio est Maro, qui I. Georg. occasione arreptâ ex Solis indiciis, digressionem facit de morte Cæsaris, eâque librum claudit. Id ipsum quoque comprobat Horatius lib. III. od. III. ad Mercurium; ubi, arreptâ occasione è fabulâ de filiarum Danai supplicio, digreditur ad Lyden puellam, atque eam similes ait pœnas manere, si porrò contumax esse pergat. Idem ostendit digressio illa, quæ

de

de Europâ est od. XXVII. ejusdem libri, aliæque tum apud eundem, tum apud alios.

At semper regrediendum oratori. Cui iccirco videndum est, ne ita digrediatur, ut tandem, longiùs dilapsus, non videat, quomodo ad institutum referre valeat pedem. Imò jam antequam digredi incipiat, cogitare oportet de reditu, ne serò pœniteat, quòd à proposito excesserit.

Reveniendi ad propositum non invenusta est formula Plauti initio Truculenti: *Sed hoc agamus.* Uti & illa Cornelii Nepotis in Dione: *Sed illuc revertor.* Etiam simplex admodum est ἐπάνοδος in illis pro S. Roscio: *Verùm, ut cœpi dicere, & Erucius hæc si haberet in caussa, quæ commemoravi: posset hæc quamvis diu dicere: & ego, judices, possum.* At illa ambitiosior lib. IV. in Verrem: ubi cùm de raptu Proserpinæ, & cultu Cereris Ennensis, dixisset: *Non obtundam*, inquit, *diutius aures vestras: jamdudum vereor, ne oratio mea, aliena ab judiciorum ratione, & quotidianâ dicendi consuetudine, esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes nationesque sunt, à C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam.* Idem pro Cœlio post digressionem de Q. Metello, sic ad propositum redit: *Sed revertar ad crimen. Sed enim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio, & vocem meam debilitavit, & mentem dolore impedivit. Sed enim venenum unde fuerit, quemadmodum paratum fuerit, non dicitur.* Taciti etiam est lib. II. Histor. *Sed me veterum novorumque morum reputatio longiùs tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.*

De digressione, atque epanodo nihil video, quod magnopere his addi opus sit: nisi fortè illud, tum demum digressionem conducere, si ea se quasi sponte obtulerit, non vi intulerit. Item valere eam non modò ad oblectandum auditorem; vel ad rem amplificandam, ornandamque; sed etiam, ut animos hominum aliò avertamus in nimiâ criminis consideratione. Nam tum interdum minuenda est attentio, quemadmodum alibi diximus.

III. De transitione.

TRansitionem, sive μετάβασιν, Fabius *interfationem* vocat: qui & eam negat * esse schema. Ea vulgò definitur, figura, quâ breviter monemus, & quid dictum sit, & quid restet. Verùm definitio hæc non omni convenit transitioni, sed perfectæ solum: quales multæ apud oratores, historicos, & poetas. Nec alienum erit, si pluscula subjecero exempla. Cicero ad Caninium imp. † *Uni epistolæ respondi: venio ad alteram.* Pro lege Maniliâ: *Quoniam de genere belli dixi: nunc de magnitudine pauca dicam.* Eâdem: *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur.* Pro Mil. *Sed jam satis multa de caussa: extra caussam etiam nimis fortasse multa: quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos, judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro.* Cornificius lib. I. ad Herennium: *De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus.* Varro lib. IV. de L. L. *Hæc de hominibus: hinc quod sequitur de pecore.* Et lib. V. *De statutis diebus dixi: nunc de annalibus dicam.* Et eodem libro: *De multitudine quoniam quod satis esset admonui, de obscuritate pauca dicam.* Item lib. VI. *Caussam, quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi. Sequitur, in queis voluerint declinare, aut noluerint.*

* Lib. 9. cap. 2.

† Lib. 2. ep. 17.

Virgil. Ecl. VIII.

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides.

Idem II. Georg.

Hactenus arvorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam: nec non sylvestria tecum
Virgulta, & prolem tardè crescentis olivæ.

Tacitus libro de moribus Germanorum: *Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta, ritusque, quatenus differant, quæ nationes è Germania in Gallias commigraverint, expediam.*

Atque hujusmodi est transitio, quam perfectam vocant: quâ, ut vidimus, utrumque exponitur, & quid dictum sit, & quid dicendum. Imperfecta vocatur, cùm tantùm alterum horum exprimitur. Cujus generis non paucæ item apud scriptores occurrunt. Ac interdum quidem tantùm prior pars adfertur. Ut apud Tullium in Topicis: *Quod ad definitiones, hactenus: reliqua videamus.* Et libro I. in Verrem: *Quæsturâ istius demonstratâ, reliqua attendite.* Item apud Sallustium in Jugurthino bello, ubi post Africæ descriptionem ait: *De Africa, & ejus incolis ad necessitudinem rei satis dictum.* Deinde historiam persequitur ab illis verbis: *Postquam diviso regno legati Africâ decessere*, & quæ sequuntur. Sed sæpius tantùm posterius membrum exponitur. Cicero pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecuta sunt.* Idem in Bruto: *Nunc reliquorum oratorum ætates persequamur.* Cornificius ad Herennium: *Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci: deinceps igitur de dispositione dicemus.* Varro lib. IV. *De his diebus nunc jam, qui hominum caussâ constituti, videamus.* Et lib. V. *Nunc primum ponam de censoriis tabulis.* Et lib. VII. *Deinceps dicam de altero genere vocabulorum.* Maro IV. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar. hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.

Atque ex his liquet, non requiri in μεταβάσει, ut & quid dictum, & quâ de re agendum sit, exponatur: sed tantùm, ut aliud dicamus præter rem propositam quò digressi ab eo quod dictum est, aliud adjungamus ad quod accedimus.

IV. De tapinosi.

SEquuntur figuræ, quæ minùs dicunt, quàm pro re sit. Hujusmodi sunt, ταπείνωσις, παράλειψις, & περίφρασις: ex quibus duo postrema quodammodo etiam referri possunt ad ea, quæ plus dicunt, ut mox ostendam.

ΤΑΠΕΙ'ΝΩΣΙΣ, sive μείωσις, quæ Latinis *diminutio*, *imminutio*, & *extenuatio* dicitur, minuit gravitatem rei, nominis levitate. Ut si quis pro multis lachrymis *lachrymulam* dicat. Quod Plancii adversarium fecisse cognoscimus ex illis Ciceronis verbis pro Plancio: *Et mihi lachrymulam Cispiani judicii objectas. Sic enim dixisti, Vidi ego lachrymulam tuam. Vide, quàm me verbi tui pœniteat. Non modo lachrymulam, sed multas lachrymas, & fletum cum singultu, videre potuisti.* Etiam scelera sua studii nomine velabat Verres. Unde sic Cicero Verrinâ sextâ: *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum & insaniam; ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio.* Itidem aliquid, quod temere vel odio factum fuerit, uti ab accusatore *scelus*, ita à defensore *error* dicetur. Cicero pro Ligario: *Scelus tu id vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. alii errorem appellant, alii timorem. qui duriùs, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam. qui gravissimè temeritatem. scelus, præter te, adhuc nemo.* Sed hæc ταπεινώσεως exempla Tullius adfert ex mente alienâ. Ex propriâ verò est illud pro Milone: *Mirabar tamen, credo Popæ: ebriosorum confessionem servorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari.* Quamvis fortasse hic rectiùs statuatur ὑπερβολὴ μειωτική, cùm verisimile non sit, quemquam pro ictu gladiatoris habere, quod acu punctum videretur.

Habet & locum ταπείνωσις in inanimis. Quale est, cùm *gurges* pro mari ponitur. Ut apud poetas sæpe: inter alios Catullum *, cùm de Nereidibus nymphis ait:

Nutricum tenus exstantes è gurgite vasto.

* Carmine de nuptiis Pelei, & Thetidos.

Quo loco, ut obiter id addamus, *nutrices* dixit pro papillis sive uberibus: quâ fortasse ratione, & *mordices* pro dentibus dixit Plautus Aulularia. Hoc cùm non animadverteret Bernardus Realinus, locum Crotone saniorem sollicitare aggressus est, ac pro *nutricum*, quod non modò in Aldina quoque est, sed & veteri Regiensi *, *umbilicum* legit. At hoc quoque alii insubidi magis, qui legunt, *jam crurum tenus*: quod ut in nymphis inverecundum fuisset, ita in βιβλιογράφοις illis ob ineptiam penè intolerabile est. Etiam in verbis ταπείνωσις invenitur. Ut in hoc Horatii †:

* Anni 1481.

† Lib. 3. od. 26.

O, quæ beatam diva tenes Cyprum, &
Memphim carentem Sithonia nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloen semel arrogantem.

Nam *tangere* dicebant veteres pro percutere, pungere, lædere: ut fuse docuit Moretus ‡. Sic idem Flaccus alibi ‡:

‡ In Catulli illud carm. 18. Tangam te p ius.

‡ Od. 8. lib. 3.

Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis.

Eadem ratio istius od. VII. lib. II.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

At immeritò Horatium reprehendit in Hypercritico Jul. Scaliger, quòd non satis gravi ac significanti *tangendi* utatur voce. Secundum etiam versum pessimo consilio sollicitari à Rob. Titio, ostendimus lib. II. cap. VIII. Sed ut hoc in exemplo non viderunt ταπείνωσιν: ita contrà in aliis eam frustra collocarunt. Sane Servius putat, Scyllam (quod, si historiam potiùs, quàm fabulam attendamus, navis piraticæ erat nomen *) à Marone † κατὰ ταπείνωσιν dici *Dulichias vexâsse rates*. Quam ejus sententiam solidè refutarunt, cùm Asconius, & Probus, qui *vexandi* vocabulum grave esse ajunt: tum inprimis Agellius lib. II. cap. VI. & Macrobius lib. VI. Saturn. cap. VII. Et vel ἔτυμον Scyllæ, ut jam aliis ‡ monitum, ostendit, propriè locutum Maronem: cùm σκύλλειν Græcis sit *vexare*: unde glossæ Philoxeni: *Vexat*, ὀχλεῖ, σκύλλει, χειμάζει. *Vexabuntur*, σκυλήσονται. *Vexare*, σκύλλω. *Vexatio*, σκυλμός. *Vexatus*, κατασκυλθείς, σκυλείς. *Vexo*, κατασκυλῶ, σκυλεύω. Ac similia legas in glossis Græco-Latinis, quæ Cyrilli dicuntur.

* Palæphatus.

† Ecl. 6.

‡ Germano Valenti in eum Maronis locum. Rigaltio in Phædri fab. 75. &c.

Et hæc de μειώσει. Quæ nec ipsa fuerit schema διανοίας, si αὔξησις eorum numero eximatur. Certè cùm Lucretius pro mari dixit *lacunnas salsas* ‡, quam μείωσιν vulgò esse statuunt; nemo, puto, μεταφορὰν esse inficias iverit. At συνεκδοχὴ generis, & μετωνυμία adjuncti est, cum Latini ἀπὸ τοῦ εὐφήμου perduelles vocant *hostes*, quo propriè significantur peregrini, teste Tull. I. Offic. & Varrone penè initio lib. IV. de L. L. aut cùm Spartani itidem, quo ταπεινώσει hâc rem tristiorem mitigarent, ξένους vocant eosdem, h. e. hospites seu peregrinos. Verùm, quod de auxesi superiùs dicebamus, idem hic locum habet. Nihil enim prohibet, quo minùs utraque pro diverso considerandi modo, tum troporum affectio sit, tum sententiæ figura.

‡ Lib. 3.

V. De aposiopesi.

Ἀποσιωπήσεως vox è castris adscita est in scholas rhetorum. Nam qui in prœliis occubuissent, neque nominarentur in recitatione numerorum, sive catalogi, (utraque ea vox militiæ propria) hi καὶ ἀποσιωπήσειν nominati judicabantur: ut è contrario prœlio credebantur interfuisse, quorum nomina ταξίαρχος * retulerat in numeros, tametsi eorum nulla esset facta mentio.

* Ordinum ductor.

De nomine hujus schematis variant rhetores. Ciceroni dicitur *reticentia*, Celso *obticentia*, autori ad Herennium *præcisio*, aliis etiam *interruptio* nominatur, ut ex Fabio cognoscimus.

Sed neque eodem modo definitur. Jul. Scaliger ἀποσιώπησιν eo distinguit ab ἐλλείψει, quòd hæc sit verbi suppressio; illa sit totius rei defectus. Itaque ἔλλειψις ei est in isto Juvenalis *:

* Sat. 6.

Tune duos unâ sævissima vipera cœna,
Tune duos?

Item isto Maronis †:

† Æn. 1.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Et hoc ‡:

‡ Æn. 9.

Me, me: adsum, qui feci.

Quibus simile hoc Silii ‡:

‡ Lib. 7.

—— Quin inter cætera nostra
Haut laude absueris, modo qui: sed parcere dictis
Sit melius.

At ἀποσιώπησις ei est in illo *:

* Æn. 4.

Dixerat, atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt.

Omisit enim poëta, quomodo se interemerit. Item in hoc †:

† Æn. 6.

—— Ni jam præmissus Achates
Afforet.

Nam prætererat Maro, Achatem præmissum esse; quod demum cognoscimus, postquam reversus est. At vulgò ἀποσιώπησις vocatur, quod Scaligero est ἔλλειψις, sive ἔκλειψις. Vocem enim eclipsios retinuit, quam in vulgatis Fabii, Donati, aliorumque codicibus invenerat; cùm tamen ἔκλειψις non vocis, sed Solis Lunæve significet defectum, ac præcipuè Solis; quemadmodum Lunæ deliquium propriè καθαίρεσις nominatur: ut videre est ex scholiaste Apollonii lib. IV. Sed de vocabulis non contendam. Istæc tamen definitio, quâ ἀποσιώπησις dicitur, cùm ob affectum pars aliqua orationis præciditur, eo peccat, quòd angustior sit. Tria quidem exempla, in quibus ἔλλειψιν Scaligero esse dicebamus, affectum continent, quia primum ab indignatione est, alterum ab irâ, tertium ab amore. At dispar ratio in isto Ciceronis ad Terentiam ‡: *Si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet. Sin autem. Sed nihil est opus reliqua scribere.* Neque enim aliâ de caussâ præterit Cicero, quàm quia etiam tacitum intelligeretur.

‡ Lib. 14. epist. 3.

Neque affectus est in isto II. Æn.

Nec requievit enim, donec Calchante ministro.

Scilicet, me aræ destinaret: quod à poëta præteritur. Nam versus proximus est:

Sed quid ego? Hæc autem nequicquam ingrata revolvo.

Nisi vulgatam lectionem sequi malis.

Neque affectus locum habet, quum oratio præciditur, nequid sævi dicamus, ac mali ominis. Demosthenes ἀεὶ σιωπῶν· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν ὃ βούλομαι ἡ δυσχερὲς εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου *. Cic. ad Cassium †: *Brutum Mutinæ vix jam sustinebat; qui si conservatus erit, vicimus: sin, (quod Dii omen avertant) omnis omnium cursus est ad vos.* Ovidius Laodamiæ epist.

* Sed mihi: nolo autem quicquam molesti dicere in orationis initio.

† Lib. 12. epist. 6.

Me tibi venturam comitem, quocunque vocaris;
Sive, (quod heu timeo) sive superstes eris.

Deest in priori membro, *occideris*.

Quin si pudor affectus non est, quà de re aliquid lib. II. dicebamus, ne quidem affectus sit in isto Ecl. III.

Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles Nymphæ risere) sacello.

Qui te, puta corruperit, vel corruperint. Ἀποσιώπησιν tamen hic agnoscit Quinctilianus. Quamquam ei quidem (nequid dissimulem) non difficulter occurritur. Propriè enim tum ἀποσιώπησις est, cùm, quid taceatur, incertum est, vel longiore sermone explicandum. Atqui hic unicum tantummodo verbum desideratur, & illud manifestum. Eoque Pierius quoque ἀποσιώπησιν hîc statuendam negat.

Quis etiam affectus est, cùm sermonem quis abscindit, quia se animadvertat extra oleas vagari? Cujusmodi ἀποσιώπησιν habemus apud Lucianum de gymnasiis, ubi Solon sibi silentium injungit, quia, ut ait ipse, se videret ἔξω τοῦ χαρακώματος λέγειν †.

† Extra rem vagari.

Atque hæc quidem, quæ produximus, exempla sunt

sive

sive ἐκλείψεως, sive ἀποσιωπήσεως ejus, quæ fit per se. Est verò & alterum genus, quo per accidens aliquid reticetur; ut cùm apud Comicos pars sententiæ non effertur ob personæ interventum: velut Phorm.*

* Act. 1. sc. 2.

Siquis me quæret rufus. D. præsto est. Desine.

Ubi Donatus ἀποσιώπησιν agnoscit. Par ratio in istoc Plautino †:

† Asin. act. 3 sc. 3.

De argento si mater tua sciat, ut sit factum. A P. Heia. Benedicite.

Nam abrumpit servi sermonem Argyrippus, ne malè ominaretur.

Hæc de aposiopesi: à quâ diversa est ὑποσιώπησις. Ea, ab Ulpiano primam Olynthiacam enarrante, fieri dicitur, ὅταν μέλλῃ τις ἐπιφέρειν τραχύ τι καὶ λοιδορίας ἐχόμενον, μὴ βούληται δὲ διὰ τὸ ἐπαχθὲς αὐτὸ λέγειν, ἀλλὰ δι' αἰνιγμάτων σημαίνῃ: *quando quis allaturus asperum quiddam, & convicio affine, non vult id dicere, eo quòd odiosum foret; sed obscuriùs id quibusdam ambagibus significat.* Exemplum autem ibidem adfert. Nam cùm dicere vellet Demosthenes, Athenienses, necessariis neglectis, spectaculis ac deliciis vacare; ut declinet offensam, reticet illud, ac tantùm dicit: Οὐκ οἶδ' ὅντινά μοι δοκεῖτε ἔχειν τρόπον πρὸς αὐτά· *Nescio, quo pacto mihi videamini erga illa affecti.* His subjungit Ulpianus discrimen inter duo, quæ dixi, schemata: Διαφέρει δὲ τῆς ἀποσιωπήσεως· ὅτι ἐκείνη μὲν παντελῶς ἀποσιωπᾷ τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ τὸ οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν, ἀρχόμενος τοῦ λόγου. ἡ δὲ ὑποσιώπησις, αἰνίττεταί τι, ὡς ἐνταῦθα. *Differt autem* (hyposiopesis) *ab aposiopesi, quòd hæc quidem rem penitus reticet. Ut in illo, nolo autem quicquam mali ominis dicere initio orationis meæ. At hyposiopesis significat aliquid obscurâ verborum ambage: uti hoc loco fit.*

VI. De præteritione, apophasi, et apodioxi.

Παράλειψις, sive præteritio est, cùm simulamus, nos omittere, quòd maximè dicimus. Fit hoc, juxta Hermogenem †, tribus de caussis; vel quia res sunt parvæ, vel quia notæ, vel quia ingratæ, ac molestæ. Non tamen planè præterimus, quia sunt Oratori utiles. Lucill. ‡.

† Περὶ μεθόδου δεινότ.

‡ Apud Julium Rufinianum.

Non tango, quod avarus homo est, quodque improbus, omitto;

ubi omnino legendum,

—— quodque improbu', mitto.

Quomodo hunc locum levi negotiolo correximus, cùm primùm Oratoriæ nostræ viderent lucem ac biennio etiam pòst Notis in Apulei apologiam * similiter legendum putavit Scipio Gentilis. Et sanè cur hypermetrum faceret poëta, caussæ nihil erat. Terent. Eun. act. v. sc. iv:

* Tom. 1. ma. te 74.

Nam ut mittam, quòd ei amorem difficillimum, &
Charissimum ab meretrice avarâ, virginem
Quam amabat, eam confeci sine molestia.

Gaudet præteritione etiam Tullius. Ut ad Trebonium lib. xv. epist. ad ult. *Ut illa omittam, quæ, civitate teste, fecisti, cùm mecum inimicitias communicasti, cùm me concionibus tuis defendisti, cùm quæstor in mea atque in publica caussa consulum defendisti.* Pluraque addit in hanc mentem. Subjicit inde: *Ut hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æstimanda sunt, quanti vitam æstimo, & salutem meam.* Idem ad Att. epist. iii. lib. viii: *Omitto illa vetera, quod istum in Remp. ille aluit, auxit, armavit.* Idem in Vatinium: *Ac illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latère: licet impune per me parietes in adolescentiâ perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo, obscuritate, & sordibus tuis tegatur.* Item pro lege Maniliâ: *Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terrâ marique, quantaque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint: sed etiam venti tempestatesque obsecundarint. Hoc brevissimè dicam,* &c. Etiam luculenta est præteritio illa in Rullum: *Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ atque damni: prætermitto illa, quæ nemo est quin gravissimè & verissimè conqueri possit; nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo claustrisque Reip. positum vectigal, servare non potuisse; cùm denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese, & Syllanæ dominationi, & Græcorum largitioni restitisset: non dico solum hoc in Rep. vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reservo: de periculo salutis ac libertatis loquor.*

Pertinet hoc schema partim ad ea, quæ magis dicunt; partim ad illa, quæ minùs efferunt. Nam etsi minùs se dicturum ait orator, quàm in re est; plus tamen dicit, quàm se dicturum ait.

Convenit autem laudanti, & reprehendenti. Item si aliqua ad probandum, vel refellendum, non parum conducant; atque interim ejus sint naturæ, ut si insistatur illis, satietatem potius sint allatura, quàm voluptatem.

Vicina huic, vel eadem figura, est ΠΑΡΑΣΙΩΠΗΣΙΣ, de qua Rutilius lib. ii. Item ἈΠΌΦΑΣΙΣ. Ut in illo Verr. i: *Nec eadico, quæ si dicam, infirmare non possis.* Ex eâdem: *Sunt hæc, & alia, in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego non utor.* Conducit hæc refellenti.

Vicina quoque est ἀποδίωξις, quâ aliquid vel simpliciter ab oratione removetur, vel in alium locum rejicitur. In Julii Rufiniani codicibus, etiam eo, quem Pythœus dedit, vocatur *apodoxis*, voce nihili. Cæterùm paullo aliter hoc nomine utitur Rufinianus, quàm nos. Siquidem ita ei vocatur *rejectio, vel reprobatio, quarundam rerum, quasi in quæstionem non venire dignarum,* (vel quas putemus *) *neque potuisse ab adversariis poni, aut à nobis quæri, aut à judice postulari.* Cicero pro Cœlio: *Equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.*

* Tres hæ voces, vel aliquid simile existimo apud Rufinianum desiderari.

VII. De periphrasi.

Περίφρασις est, quâ multis ambimus verbis rem designatam. Ea cur malè in troporum numero reponatur, diximus in tropologiâ †. Est autem partim σχῆμα λέξεως, partim διανοίας. Prioris generis est, cùm solùm ornatus caussâ adhibetur. Ejusmodi sunt temporis descriptiones apud poëtas; in quibus licet substituas id, quod significatur, de ornatu multum, de re nihil discesserit. At posterioris est ordinis, cùm utimur, ut rem obumbremus, sic tamen, ut cerni possit. Ita Cicero in Milonianâ, cum gravius esset dicere, Clodium à Milone occisum, περιφράσει maluit hanc rem mollire. In narratione enim ita inquit de servis Milonis: *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis,* (*dicam enim non derivandi criminis caussâ, sed ut factum est*) *neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* In Confirmatione quoque similiter loquitur: *Adde,* inquit, *inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis, qui cùm à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos irâ, vitamque domini desperantes cùm incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.* Sed & Demosthe-

† Lib. 4. cap. 13. sect. 10.

mosthenes oratione adversus Midiam, & Lysias oratione contra Eratosthenem, similiter locuti; ut ostendit Ant. Muretus lib. VII. Var. Lect. cap. XXIII. At quando περίφρασις adhibetur, quo rem magis perspicuam reddamus, (ut cùm Homerus Ulyssem, Virgilius Æneam, uterque initio operis sui, maluit περιφραστικῶς designare, quam nominare) pertinet ad schemata, quæ plus dicunt. Hic verò eam sub ambiguo nomine comprehendimus.

Interdum autem nec augendi, nec minuendi caussâ adhibetur; sed simpliciter ad quempiam circumloquendum, quem nominare vel nolumus, vel non possumus: ut si nomen non occurrat. Ita Maro Eratosthenem, vel, ut alii malunt, Archimedem περιφράζει in Bucolicis, ut τὸ πρέπον servet in personâ rustici, quem verisimile non est accuratè adeò nosse Mathematicorum nomina. Locus est Eccl. III:

In medio duo signa; Conon; & quis fuit alter?
Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Ubi ineptè Servius ait, intelligi quoque posse Ptolemæum. Quod etiam apud Germanum Valentem * legere est. Atqui Mathematicum hunc constat demum sub Antonino Pio floruisse. Pari errore ibidem Servius per Cononem intelligit ducem Atheniensem; cum signetur Mathematicus ille, qui vixit tempore Ptolemæi Euergetæ: ut vel notum e Catulli carmine de coma Beronices.

* In Ecl 3.

Sedulò autem cavendum, ne in oratione prorsâ usurpemus circumlocutiones poëticas. Quod facit Appulejus; ut cùm tertium Milesiorum suorum librum hoc pacto orditur: *Commodum punicantibus phaleris Aurora roseum quatiens lacertum cælum inequitabat: & me secura quiete revulsum nox diei reddidit.* Sed & Petrarcham, qui plerisque tantopere in deliciis est, reum ejusdem criminis agit Ubertus Folieta †: quamquam is quidem vix aliter potuit, cùm Appulejum sibi imitandum proposuerit: ex quo, ut idem Folieta observavit, fabulam quoque de Petro Vinciolo, & alteram de quapiam Neapolitanâ, totidem transscripsit verbis.

† Lib. 1 de usu & præstantia sermonis Latini.

Illud quoque hoc loco disquirendum arbitror, an periphrasis rem necessariò pluribus circumloquatur verbis. Mihi quidem, si argutari lubeat, in mundo sit ratio, quâ liqueat, rem secus se habere. Nam si periphrasis sit piscatorum in illo Ovidii ‡;

‡ 8 Met. fab extrema.

——vultumque virilem
Induit, & vultus pisces capientibus aptos:

cur non & circumlocutio erit, si eos *piscicapos* eâ ratione dixerim, quâ *urbicapos* dixit Plautus? Et si periphrasis est, cùm dicuntur οἱ ἐξ ἁλὸς ζῶντες *: cur quæso non & periphrasis sit, si unâ voce dicam *marevivi*, vel Græcè ἁλιζῶες, quomodo viri docti legunt apud Athenæum † in Pancratis versu de salpis:

* E mari viventes.
† Lib. 7.

Ἅς τε βόας καλέουσιν ἁλιζῶοι καλέουσιν ‡.

‡ Quas boves piscatores e mari viventes vocitant.

Quod si est; dicendum, periphrasin esse, non tantùm, cùm multis verbis, sed & cùm unâ compositâ, quæ pluribus *insdunaμεῖ*, rem quampiam circumloquimur. Doctiorum eâ de re arbitratus esto. Et hæc de periphrasi: de quâ nonnulla quoque diximus, cùm ageremus * de iis, quæ falsò inter tropos recensentur.

* Lib. 4. cap. 13.

Cæterùm ad schemata, quæ minùs dicunt, etiam referri posse arbitror schema illud, in quo per quandam suspicionem, quod non dicimus, accipi volumus, non utique contrarium, ut in εἰρωνείᾳ, sed aliud latens, & auditori quasi inveniendum. E. G. in suspectâ nuru, *Duxi uxorem, quæ patri placuit.* Ubi ambiguitate verborum luditur. Item cum Themistocles autor fuit Atheniensibus, ut urbem apud Deos deponerent, quia durum erat dicere, ut relinquerent. Et qui pecuniam è Victoriis aureis in usum belli conflari volebat, declinavit invidiam, dicens, utendum esse victoriis. Atque in his omnibus esse ἐμφασμένον, ostendimus lib. V. cap. X. Etsi autem inter figuras à Fabio quoque reponatur; non tamen proprium nomen habet, sed ipso generis nomine appellatur. Nisi χρῶμα, sive *colorem*, vocare velis. Nam apud Senecam lib. II. controvers. IX. de Othone Junio legas: *Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant.* Inprimis autem figuræ aut schematis nomine significantur dicta, quibus obliquè aliquis notatur: quod & monet Budæus primo de asse. Ita Suetonius in Vespasiano: *Amicorum, inquit, libertatem, caussidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam levissime tulit.* Idem in Domitiano: *Hermogenem Tarsensem occidit, propter quasdam in historiâ figuras, librariis etiam, qui eam descripserant, crucifixis.* Et apud Martialem hæc duo opponuntur, nominare schemate, & apertè nominare. Sic enim ille lib. III. epigr. LXIIX:

Schemate non dubio, sed apertè nominat illam.

Incertus (Tranquillus videtur ex stylo) in vita Juvenalis: *In suspicionem venit, quasi figuratè tempora notásset.*

Apud Demetrium quoque penè sub finem lib. περὶ ἑρμηνείας, sermo istiusmodi vocatur ἐσχηματισμένος: & à Fabio lib. IX. cap. II. eodem modo dicuntur *controversia figurata*, cùm latenter suspicionem cujusdam rei injicimus, quam tamen nolumus apertè dicere. Crebrò sic loquitur Philostratus: ut de Herode Attico, σχηματίσαις τὸν λόγον *. Scitum hoc ejusdem in vita Rufi, sophistæ Perinthii: Δεῖ γὰρ ἐν τῷ κατὰ σχῆμα συγκειμένοις τῶν ὑποθέσεων, τοῖς μὲν λεγομένοις ἡνίας, τοῖς δὲ σιωπωμένοις κέντρον. *In caussis secundum figuram compositis, & dicendis habenas, & tacendis aculeum dare convenit.* Nec minùs elegans illud ejusdem de Hermocrate Phocensi: Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοὺς ἐσχηματισμένας ὧδε διῆλθεν, ἀμφιβολίας τε πλείστας ἐπινοήσας, καὶ τὸ σημαινόμενον ἐγκαταμίξας τῷ ἀφειμένῳ. *Figuratas etiam controversias bene disposuit, & multa ambiguè dicta excogitans, & significationem admiscens silentio.* Sic enim commodè verteris, quia τὸ σημαινόμενον idem est ei, quod Othoni Junio apud Senecam (ut superiùs vidimus) est *significatio*, hoc est, res expressa: τὸ ἀφειμένον vero est, quod eidem Junio est *silentium*, id est, latens illud, quod auditoris suspicioni relinquitur. Macrobii quoque est lib. VII. Saturn. cap. II: *Scomma penè dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas.* Ubi sic *morsum figuratum* dixit, ut Suetonius superiùs ajebat *caussidicorum figuras*. Locutus & eodem modo B. Hieronymus præfat. in lib. Job: *Obliquus apud Hebræos totus liber fertur, & lubricus, & quod Græci Rhetores vocant, ἐσχηματισμένος, dum quis aliud loquitur, aliud agit.* Et epist. LXVI. ad Rufinum: *Præfatiuncula librorum περὶ ἀρχῶν ad me missa est, quam ex stylo intellexi tuam esse: in quâ obliquè, imò apertè ego petor. Quâ mente sit scripta, tu videris: quâ intelligatur, & stultis patet. Poteram & ego, qui sæpissime figuratas controversias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, & tuo te more laudare.* Hæc ille.

* Sermonem figuratum.

Duplicem autem schematis seu figuræ usum adfert Demetrius. Prior est, ἕνεκα εὐπρεπείας, si non decet dicere; alter ἕνεκα ἀσφαλείας, si non est tutum dicere. Quibus ex Fabio † adde tertium, *qui venustatis modò gratiâ adhibetur, & ipsâ novitate ac varietate magis, quàm si relatio sit recta, delectat.* εὐπρεπείας exemplum à Demetrio adfertur ex Platone, qui in Phædone Aristippum, & Cleombrotum, reprehendere cùm vellet, quod in insulâ Æginâ epulati fuissent, quo tempore præceptor eorum Socrates in vinculis erat Athenis, à quibus vix ducentis aberant stadiis: non quidem eos palàm perstringit, sed id facit occultè. Nam rogatus Phædon, qui Socrati præstò fuissent, enumerat universos: ac quærente altero, Quid illi duo? respondet, In insulâ Æginâ erant: quæ verba, licet haut aliud addat, tamen majorem vim habere videntur, quàm si eos graviter perstrinxisset. Ac hoc quidem εὐπρεπείας ‡ est exemplum, quia nihil erat periculi reprehendere Aristippum. At propter ἀσφάλειαν * est illud Phalerei in Craterum Macedonem, quem videbat sedentem sellâ eburneâ, audientemque Atheniensium legatos: *Nos, inquit, ante aliquot annos, hos omnes, & Craterum hunc, ita excipiebamus, cùm ad*

† Lib. 9. cap. 2.
‡ Decori.
* Securitatem.

nos venirent. Magna ἔμφασις est in voce *hunc*. Par ratio fuerit, siquis, ut tectè moneat Dionysium, Siciliæ tyrannum, alios incessat, qui idem factitarunt: uti si apud eum Phalaridis crudelitatem exagitet: aut contrà si eos dilaudet, qui contraria egerunt; ut Hieronem, Gelonem, aliosque: Et sic quoque non levi sit prudentiâ opus. Sanè Philippus Macedo*, quia unoculus foret, ægrè ferebat mentionem Cyclopis, vel etiam oculi. Et Hermias Atarnei dominus†, quòd eunuchus esset, succensebat exsectionem vel cultellum nominanti. Plura vide in eruditis Dionysii Halicar. monitis περὶ τῶν ἐσχηματισμένων: item apud ipsum Fabium lib. IX. cap. II: ubi & inter alia monet, quo modo sententiis hâc amentatis figurâ ab adversa parte occurri debeat.

* Demetr. περὶ ἑρμ.
† Ibid.

Video homines esse eruditissimos, qui tradant, fuse etiam de figurato sermone olim scripsisse Plinium majorem. Hoc colligunt ex istis Plinii junioris verbis‡, ubi avunculi sui opera recenset: *Dubii sermonis octo scripsit* (libros) *sub Nerone novissimis annis, cùm omne studiorum genus paullo liberius & erectius periculosa servitus fecisset.* At neutiquam Plinii mens est, quia non liceret liberè sub Nerone loqui, aut scribere; eo docuisse avunculum, quomodo schemate homines dicere possent quod vellent: (quod, credo, Plinio non optimè abiisset) sed hoc ait, quia sub tyranno illo suspecta essent præclara ingenia, eò Plinium non ausum fuisse suorum temporum historiam scribere, aut vitas consignare virorum præstantium, vel aliud ejusmodi, quod libero erectoque ingenio dignum foret: sed demisisse se ad opus grammaticum: nempe explicuisse octo libris ea, de quibus inter homines etiam doctissimos quæri soleret, hoc ne an illo modo loqui aut scribere oporteret. Ita cùm alii *clipeus*, alii *clipeum* dicerent; nonnulli *clipeus* & *clupeus* distinguerent, aliqui pro eodem haberent: utramque hanc quæstionem exposuit Plinius secundo dubii sermonis libro; ut clarè ait Charisius Sosipater*.

‡ Lib. 3. ep. 5.
* Lib. 1.

CAP. VII.

DE SCHEMATIBUS ΔΙΑΝΟΊΑΣ, QUÆ ÆQUE DICUNT, ET RATIONE PERSONÆ FIGURANTUR.

Schemata διανοίας, quæ æquè dicunt, partim sermonem figurant ratione personæ; partim ratione rei; partim ratione tum personæ, tum rei.

Ratione personæ figurant orationem sermocinatio, prosopopœia, apostrophe, & communicatio.

Sermocinatio est, cùm aptè personam aliquam, quæ præsentis sit instituti, loquentem inducimus.

Prosopopœia est, cùm personam, extra argumentum assumtam, loqui fingimus, aut rei ratione destitutæ sermonem, intelligentiam, vel actionem hominis tribuimus.

Apostrophe est, quando sermonem aliò convertimus, quàm instituta requirit oratio.

Communicatio est, cùm adversarium consulimus, aut cum judicibus, quid faciendum sit, aut quid factum oportuerit, deliberamus.

I. DE SERMOCINATIONE.

INgens est schematum numerus, quæ æquè dicunt. Existimavi igitur, me operæ pretium facturum, si ea, quandoquidem à Rhetoribus confusè traduntur, in certas redigerem classes. Omnia autem orationem figurant ratione, vel personæ, vel rei, vel utriusque.

Ratione personæ eam figurant sermocinatio, prosopopœia, apostrophe, & communicatio.

SERMOCINATIO sive διαλογισμὸς plerisque vocatur, cùm aliquem nobiscum loquentem inducimus. Verùm hi διαλογισμὸν cum διαλόγῳ confundunt: quo de spisso errore nonnihil quoque legere est apud H. Stephanum lib. de abusu linguæ Græcæ. Est autem διαλογισμὸς, cùm certus attribuitur sermo personæ veræ, ac quæ sit præsentis instituti. Fit hoc bifariam. Nam vel persona illa loquitur secum, vel cum alterâ. Julius Rufinianus prius solum genus agnoscit. Nam dialogismus ei definitur, *cùm quis secum disputat, & volutat, quid agat, vel quid agendum putet.* Ut in illo Didonis*:

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar? &c.

* 4. Æn.

Cui simile hoc Junonis†:

—— Mene incepto desistere victam?
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis.

† 1. Æn.

Adfert Rufinianus & illud Phædriæ‡ apud Comicum:

Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,
Cum arcessor ultro? an potiùs ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit, revocat, redeam? non, si me obsecret.

‡ Eunuch. act. 1 sc. 1.

Ubi itidem Donatus: Διαλογισμὸς, σχῆμα διανοίας. *Apparet, & multa tacitum cogitâsse adolescentem, & tandem in hæc verba prorupisse.* Simile etiam est illud Sosiæ in Amphitr.‡

Quid, malum? non sum ego Amphitryonis Sosia?
Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico?
Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus misit meus?
Nonne ego nunc hic sto ante ædes nostras? non mihi est laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? nonne hic homo modò me pugnis contudit?
Fecit hercle. nam etiam misero nunc mala dolent mihi.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in nostram domum?

‡ Act. 1. sc. 1.

Geminum etiam Ciceronis exemplum apud eundem Rufinianum videre potes. Sed laxiùs ea vox sumitur Cornificio in IV. ad Herenn. cui *sermocinatio* esse dicitur, *cùm alicui personæ sermo attribuitur, & is exponitur cum ratione dignitatis.* Ubi postrema verba verbis hisce Fabii expono: *si eam locutam finxerimus, quæ cogitâsse eam non sit absurdum.* Tale est illud M. Tullii pro Cœlio adversus Clodiam, quæ fœdo incestu se cum fratribus inquinabat: *Sin autem urbaniùs me agere mavis, sic agam tecum: removebo illum senem durum, ac penè agrestem; ex hisque tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrem tuum, qui est in isto genere urbanissimus, qui te amat plurimùm, qui propter nescio quam, credo, timiditatem, & nocturnos quosdam inanes metus, tecum semper pusio cum majore sorore cubitavit: eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris, soror? quid insanis? quid clamore exorsa, verbis parvam rem magnam facis? vicinum adolescentulum adspexisti: candor hujus te, & proceritas, vultus, oculique perpulerunt: sæpius videre voluisti: fuisti nonnumquam in iisdem hortis visa nobilis mulier: illum filium familias patre parco & tenaci habere tuis copiis devinctum non potes: calcitrat, respuit, non putat tua dona esse tanti: confer te aliò: habes hortos ad Tiberim, ac diligenter eo loco præparasti, quò omnis juventus natandi caussâ venit: hinc licet conditiones quotidie legas: cur huic, qui te spernit, molesta es?* Hic alii προσωποποιΐαν statuunt: nempe qui eo nomine sermocinationem comprehendunt, ut postea ostendemus.

Etsi autem non est de νόῳ sermocinationis, ut plures loquantur: tamen sermocinatio quoque erit, si id fiat. Nempe vel simplex est hoc schema, ut in exemplo, quod proximè vidimus: vel multiplex, ut in dialogo. Sanè Cornificius hoc sermocinationis adfert exemplum, in quo trium diversæ indolis sermo graphicè exprimitur: *Cùm militibus urbs redundaret, & omnes timore oppressi domi continerentur; venit iste cum sago, gladio succinctus, tenens jaculum: quinque adolescentes hominem simili ornatu subsequuntur. irrumpit in ædes subitò, deinde ma-*

gnâ voce: Ubi est iste beatus, inquit, adium dominus: quin mihi præsto sit? quid tacetis? Hic alii omnes stupidi timore obmutuerunt. Uxor illius infelicissimi cum maximo fletu ad istius pedes abjecit sese. Parce, inquit, & per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita, miserere nostri: noli extinguere extinctos. Fer mansuetè fortunam. nos quoque fuimus beati: nosce te esse hominem. At ille: Quin illum mihi datis, ac vos auribus meis opplorare desinitis? non abibit. Illi nunciatur interea, venisse istum, & clamore maximo mortem minari. Quod simul ut audivit, Heus, inquit, Gorgia, pedisequa puerorum, absconde pueros: defende: fac ut incolumes ad adolescentiam perducas. Vix hæc dixerat, cùm ecce iste præstò, Sedes, inquit, audax? non vox mea tibi vitam ademit? exple inimicitias meas, & iracundiam satura tuo sanguine. Ille cum magno spiritu, Metuebam, inquit, ne planè victus essem. nunc video in judicio mecum contendere non vis; ubi superari turpissimum est, superare pulcherrimum: interficere me vis: occidar equidem, sed victus non peribo. At ille: in extremo vitæ tempore etiam sententiosè loqueris? neque ei, quem vides dominari, vis supplicare? Tum mulier, Immo quidem iste rogat, & supplicat: sed tu, quæso, commoveare. & tu, per deos, inquit, hunc amplexare. dominus est, vicit hic te, vince tu nunc animum. Cur non desinis, inquit, uxor, loqui, quæ me digna non sunt? tace, &, quæ curanda sunt, cura. tu cessas mihi vitam, tibi omnem bene vivendi spem, meâ morte eripere? Iste mulierem repulit ab se lamentantem. illi nescio quid incipienti dicere, quod dignum videlicet illius virtute esset, gladium in latere defixit. Subjungit deinde Cornificius: *Puto in hoc exemplo datos esse unicuique sermones ad dignitatem accommodatos: quod oportet in hoc genere observare.* Quod hîc Cornificius monet, idem præcipit Horatius epist. ad Pisones:

> *Intererit multùm, Davúsne loquatur, herúsne;*
> *Maturúsne senex, an adhuc florente juventâ*
> *Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;*
> *Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;*
> *Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.*

Neglexit hoc Celsus ille, adversus quem scripsit Origenes, eoque nomine culpari meruit. Sic enim scribit de eo Origenes lib. 1. * Ἐπεὶ δὲ καὶ προσωποποιεῖ τρόπον τινὰ μιμησάμενος ἐν ῥήτορος παιδίον (lege, ἐν ῥήτορος παιδείας) εἰσαγόμενον, καὶ εἰσάγει Ἰουδαῖον πρὸς τὸν Ἰησοῦν λέγοντά τινα μειρακιωδῶς, καὶ οὐδὲν φιλοσόφου πολιᾶς ἄξιον. Φέρε κατὰ δύναμιν καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες ἐξελέγξωμεν, ὅτι οὐδὲ τὸ ἁρμόζον πάντη τῷ Ἰουδαίῳ πρόσωπον ἐν τοῖς λεγομένοις τετήρηκε. *Quandoquidem & utitur personæ fictione, quodammodo imitans adolescentem in rhetorum scholam deductum; inducitque Judæum ad Jesum loquentem puerilia aliqua, & canicie philosophi indigna: age, pro viribus hæc etiam expensis, coarguamus eum, quòd ne decorum quidem servârit in Judæi personâ.* Ubi προσωποποιΐας voce laxiùs utitur Origenes, ut sermocinationem comprehendat: de quo, ut dixi, posteà pluribus.

* Pag. 22. edit. August. Vindel.

A sermocinatione haud differt ἨΘΟΠΟΙΐΑ, quæ, juxta Alexandrum †, iis, qui superstites sunt, sermones aliquos affingimus, quòd fide digniores illi videantur, quàm si eos enunciaremus ipsi. Apsini ‡ quoque definitur oratio attributa personis, quæ adhuc supersunt. Etiam Aquilæ Romano *Ethopœia*, sive *moralis confictio* est, *cùm certis quibusdam personis (non quæ nusquam sunt) verba accommodate adfingimus, vel ad improbitatem earum demonstrandam, vel ad dignitatem.* Atque addit, tale esse illud Ciceronis pro Quinctio: *Quid Sextus Nævius ad hæc? ridet nostram amentiam scilicet, cùm ab eo officia boni viri desideramus: & quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de scurra divitem facilius multo, quàm patremfamilias fieri posse &c.* Sed Julius Rufinianus, ut pressiùs usurpat dialogismi seu sermocinationis nomen, quàm Cornificius: ita & strictiùs utitur ἠθοποιΐας appellatione, quàm Rhetorum alii. Quippe schema hoc, quod *figurationem*, vel *expressionem*, Latinè dici ait, definitur ab eo, *alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumque imitatio, non sine reprehensione.* Ubi, si Aquilam, & alios, sequamur, tria postrema verba redundabunt. Plura de ethopœia si voles, vide cùm progymnasmatum scriptores, tum Emporium, item Isidorum lib. II. Orig. cap. XIV. nec non Cœlium Rhodiginum lib. XXVI. Antiq. Lect. cap. XXVIII.

† Lib. de schemat.
‡ Lib. de Rhetor.

II. De prosopopœia.

Ethopœiæ vicina est ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΐΑ, ut à Rutilio Lupo, & Aquila, nominatur. Ciceroni * vocatur *ficta persona inductio*, Cornificio † *conformatio*, Fabio ‡ *personæ fictio*. Ac Cornificio quidem fieri ea dicitur, *cùm aliqua, quæ non adest, persona confingitur, quasi adsit; aut cùm res muta, aut informis, fit eloquens, & formata, & ei oratio attribuitur ad dignitatem, aut actio quædam.* Similiter ferè Lupus, qui fieri ait, *cùm personas in rebus constituimus, quæ sine persona sunt; aut eorum hominum, qui fuerunt, tanquam vivorum & præsentium actionem ac sermonem deformamus.* Lupo igitur duo duntaxat sunt προσωποποιΐας modi: unus, quo è non persona facimus personam, sive rei mutæ sermonem attribuendo, sive rei brutæ adsignando sensum, sive alloquendo rem brutam, quasi intelligat: alter, quo mortuos loqui fingimus, qui modus *idolopœia* à quibusdam dicitur. Cornificio autem hoc schema etiam fit, cùm personam loqui fingimus, quæ quidem est, sed non adest. Ut si apud aliquem, absente patre, nuptias conficientem, vel, ignaro eodem, ejus abligurientem bona, effingas sermonem, quo usurus sit parens redux, vel quo compellaturus esset, si ista sciret. Pro hac opinione etiam Fabius ‡ facit: cui prosopopœia generatim vocatur *ficta alienæ personæ oratio.* Et apertiùs alibi *: *Sunt quidam, qui has demum προσωποποιΐας dicant, in quibus & corpora, & verba fingimus. Sermones hominum assimulatos dicere διαλόγους malunt, quàm, quod Latinorum quidam dixerunt, sermocinationem. Ego jam recepto more utrumque eodem modo appellavi. Nam certè sermo fingi non potest, ut non personæ sermo fingatur.* Sed huic Fabii argumento non difficulter occurritur. Nam, ut ipse agnoscit, molliùs sermo tribuitur personæ: audaciùs verò ei, quod natura loqui non permittit. Quod si est, aliud est personam ipsam fingere: aliud sermonem duntaxat. Bifariam autem persona fingitur. Primùm eam fingit, qui mortuum inducit loquentem. Nec enim personis accensentur animæ, vel umbræ: quas sic gentiles distinxere, quòd cum tribus homo juxta eos constet †, animâ, corpore, umbrâ: anima piorum cœlos petat, corpus omnium terram subeat, inferos verò petant umbræ ‡, hoc est, simulachra ad corporis cujusque effigiem formata, quæ conspici possint, tangi verò haut magis, quàm ventus. Personam præterea fingit, qui mutis animantibus, vel rebus inanimis, tribuit sermonem, vel eas tanquam sermonis intelligentes compellat. Utraque igitur fuerit προσωποποιΐα, seu personæ fictio. At si sermonem homini tribuam absenti; non tam ipsam personam fingo, quam personæ sermonem affingo; quæ iccirco veriùs dicetur sermocinatio, ut Cornificius appellat: vel ἠθοποιΐα, ut Alexander & Apsines vocant. Sed quia tantùm hominis memini, objici possit de Deo, vel angelis, qui personis accensentur, & loqui possunt: & tamen in his locum habet προσωποποιΐα. Verba enim Fabii sunt: *Quin deducere Deos in hoc genere dicendi, & inferos excitare concessum est.* Verùm meminisse oportet, quòd idem Fabius ait, sermocinationem se sub προσωποποιΐᾳ comprehendere. Nihil igitur hoc nostræ derogat opinioni. Ut mittam, quòd sermo Deo, angelis, homini, tribuitur ὁμωνύμως. Neque cùm hoc schema vocamus personæ fictionem, quævis persona intelligi debet; sed illa inferioris & visibilis naturæ, à qua & ob quam, inventum est sermonis commercium. Adde quòd sermo Dei vel angeli cum homine sit insolens, planeque extraordinarius: ut

* Lib. 3. de orat.
† Lib. 4. ad Herenn.
‡ Lib. 9. cap. 2.
‡ Lib. 6. cap. 1.
* Lib. 9. cap. 2.
† Servius in 4. Æn.
‡ Servius 2. 4. 10. Æn.

non debuerit ejus causâ προσωποποιΐας definitio extendi: sed satis sit, si fictio ejusmodi sermonis reductivè, ut loquuntur, ad communem προσωποποιΐαν pertineat.

Propriè igitur προσωποποιΐα est, si mortuos inducamus loquentes. Ut in illo apud Cornificium *: *Quòd si nunc Lucius ille Brutus reviviscat, & hic ante pedes vestros adsit, non hac utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis: ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam servare non vultis: ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non curatis.* Sic pro Cœlio Appius Cæcus velut ab inferis à Tullio excitatur, ita Clodiam alloquens: *Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno?* &c. Similiter Plato in Menexeno loquentes inducit veteres Athenienses pro patria mortuos. Illustre etiam exemplum apud Æschinem habemus oratione contra Ctesiphontem; ubi ab Atheniensibus petit, ut cogitent, Solonem, & Aristidem, ab inferis suscitatos, in eo stare suggestu, unde ipse verba faceret: ac Solonem quidem petere, ne Demosthenis eloquentiam majoris faciant, quàm jusjurandum, & leges: Aristidem autem rogare, an non pudeat eos, cùm majores illorum Arthmium Zelitam, quia è Mediâ pecuniam attulisset, urbe expulerint, ipsos Demosthenem, qui munera ab hoste acceperit, aureâ ornare coronâ. Item Lucianus libello de luctu inducit filium mortuum patris querelis respondentem.

* Lib. 4. ad Herenn.

Personæ etiam fictio est, cùm sermo affingitur patriæ, vel Reip. aut urbi, vel regioni. Ut Catil. 1. *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque sociorum, impunita fuit, ac libera: tu non solùm ad negligendas leges, ac quæstiones, verùm etiam ad evertendas, perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt; tamen, ut potui, tuli. nunc verò, me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe, si verus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur* &c. Et postea eâdem oratione: *Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multo est carior; si cuncta Italia, si omnis Respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem esse hostem comperisti; quem ducem belli futurum vides; quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis; auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum, & civium perditorum; exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur?* Et alia ibidem in hanc mentem; quibus postea subjungit: *His ergo sanctissimis reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo.* Ex quibus videre etiam est, quomodo & ad προσωποποιΐαν accedi, & ab eâdem recedi debeat. Porrò in allatis hactenus exemplis non est omnimoda fictio. Nam, si defuncto tribuam loquelam; considero eum, qui fuit, ac meliori parte sui superest. Cùm item Romæ, aut patriæ, aut Reip., sermonem assigno; postremò sistit se intellectus in iis, qui Romam incolunt, ac Remp. constituunt. Atque hoc ita esse, uti dixi, indicant illa Ciceronis verba pro Plancio: *Venio jam ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, quàm meâ disputem; qui si tecum congrediatur, & si unâ voce loqui posset, hæc dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui: sed cum essetis æque boni viri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicârat. Respondebis, credo, te splendore & vetustate familiæ fretum, non valde ambiendum putâsse. At verò te ille ad sua instituta, suorumque majorum exempla revocabit; semper se dicet rogari voluisse* &c. Sic Diocæsaream, Cappadociæ civitatem, excidium sui, deprecantem inducit Nazianzenus epist. XLIX. ad Olympium. Nec tamen id perpetuum est, ut qui Romæ, vel Latio sermonem dat, populum intelligat Romanum, aut Latinum: sed quandoque etiam urbis genius ac numen tutelare civitatis, aut Latii, intelligitur. Ut cùm apud Sillium Italicum lib. xv. Scipionem alloquitur.

—— Latia telluris imago.

Item cùm apud Symmachum * legimus ad Valentinianum, Theodosium & Arcadium: *Romam nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere, sermonibus: Optimi principes, patres patriæ, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, ut utar ceremoniis avitis: Hic cultus in leges meas orbem redegit. Hæc sacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ego servata sum, ut longæva reprehendar?* &c. Quæ non omnimoda personæ fictio erat ex gentilium mente. Nam Roma iis Dea erat, eoque suum quoque templum habuit: ut alibi ‡ diximus. Hujusmodi verò exempla etiam oratoribus conveniunt. At sunt prosopopœiæ aliæ, quæ magis habeant locum in poësi, vel declamationibus, aut similibus scriptis. Earum aliæ seu directè, seu indirectè, pertinent ad substantiam, aliæ ad accidentia. Ad substantiam refer duplicia. Quædam spectant hominis τὸ εἶναι, vel partem ejus. Ita Ennius † in satyra colloquentes fecit vitam, & mortem. Gregorius Palamas, Thessalonices Archiepiscopus, χαρακτῆρι μικτῷ, διαλογικῷ, ϗ μάλιστα δικανικωτέρῳ ‡, duas composuit orationes *, unam mentis corpus accusantis, alteram corporis sese contrà defendentis: quibus & judicum sententiam adjecit. Lucianus inducit linguam expostulantem cum abutentibus. Quædam contrà prosopopœiæ sunt muti animantis, vel rei inanimæ. Quomodo apud Plutarchum Gryllus, jam porcus factus, disputat cum Ulysse. Denique & ex accidentibus finguntur personæ. Ut cum leges loquuntur apud Platonem in Critone: aut cùm Prodicus sophista virtutem, & voluptatem, inter se contendentes inducit apud Xenophontem lib. II. Ἀπομνημονευμάτων. Cujus etiam rei meminere Cicero lib. I. Off. & epist. ad Lucceium, Quinctilianus lib. IX. cap. II, & Justinus Martyr apologiâ priore. Ac imitatus etiam Sillius in quintodecimo, ubi Xenophontis, sive Prodici figmentum ab Hercule in Scipionem transfert. Nec hujusmodi eo figuræ esse desinunt, quia sint pars argumenti poëtici: uti multi sentiunt, quos secutus Federicus Cerutus Veronensis Maronianam Famæ, & Ovidianam Famis descriptionem, figuram esse negat, quia utraque sit argumenti pars, quam *fictionem* appellat Fabius. Quasi quicquam prohibeat, quo minùs idem, pro diverso considerandi modo, tum figura sit, tum pars argumenti.

* Lib. 10. epist. 54.
‡ Lib. 4. cap. 6. sect. 5.
† Fabius l. 9. cap. 2.
‡ Stilo mixto, dialogico, & maxime judiciali.
* Edidit Turnebus Græce an. 1553.

Nec tantùm personæ fictio est, cùm non persona loquitur: sed etiam, cùm non personam alloquimur, quasi personam. Ut apud M. Ciceronem in Milonianâ: *Vos*, inquit, *Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque, Albanorum obruta aræ, sacrorum populi Romani sociæ & æquales, quas ille præceps amentiâ, cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat* &c. Et apud Maronem Mezentius ‡ equum, Turnus * hastam alloquitur. Hujus generis προσωποποιΐα crebra est in Psalmis, & Prophetis: uti & alterum genus, in quo sermo tribuitur rebus mutis. Ita David Psal. CXIII, † compellat mare, flumen, montes, colles; ac respondentia inducit. Jesaiæ LV. 12: *Montes ipsi, & colles, cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.* Jerem. LVII. 6: *O mucro Domini, usquequo non quiesces? ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.* Baruch. III: 34. 35: *Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt. Vocatæ sunt, & dixerunt, Adsumus.* Abacuc II. 11. 12: *Lapis de pariete clamabit, & lignum, quod inter juncturas ædificiorum est, respondebit. Væ, qui ædificat civitatem in sanguine, & præparat urbem in iniquitate.* Osee XIII. 14: *Ero mors tua, ô mors: ero, morsus tuus, inferne.* Et quod inde expressum 1 Cor. XV. 55: *Ubi tuus, mors, aculeus? ubi tua, inferne,* victo-

‡ Æn. 10.
* Æn. 12.
† At Hebr. 114.

victoria? Cur verò sic Scripturæ loqui ament, optimè expressit B. Chrysostomus in cap. VIII. ad Rom. homil. XIV. Ubi προσωποποιΐαν latiùs accipit, ut ita dicatur, quandocunque sensus humanus tribuitur non personæ. Uti à Marone factum in septimo magni operis:

Labitur uncta vadis abies: mirantur & unda,
Miratur nemus insuetum, fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.

* Rom. 8. vers. 19. 20. Tale etiam videtur Apostoli * illud (ut Latine solùm ponam:) *Etenim sollicita creatura exspectatio, exspectat, ut palam fiant filii Dei. Quippe vanitati creatura subjacet, non volens, sed propter eum, qui subjecit illam sub spe. Quoniam & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura congemiscit, simulque nobiscum parturit, usque ad hoc tempus.* Ad quæ verba sic B. Chrysostomus: ἵνα ᾖ ἐμφαντικώτερον γένηται ὁ λόγος, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον· *Ut oratio significantior esset, mundum hunc universum quasi personam inducit.* Adjungit deinde, ut Latine quidem sonant: *Quod & prophetæ faciunt, inducentes tum fluvios manibus plaudentes, tum colles saltantes, tum montes subsilientes, non ut animata hæc esse arbitremur, neque ut attribuamus iis cogitationem ullam: sed ut bonorum amplitudinem* (τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀγαθῶν) *ex eo discamus: quippe quæ etiam ad sensus expertia pertingat. Hoc ipsum vero etiam in rebus molestis crebro factitant, inducentes & vitem lamentantem, & vinum, & montes, & templi laquearia ejulantia, ut & inde iterum malorum magnitudinem intelligamus. Hos itaque Apostolus imitans, hic creaturam veluti personam inducit,* (προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα) *atque eam ait ingemiscere, & parturire: non quia suspirium ullum à terra, vel cælo, editum audierit; sed quo bonorum futurorum magnitudinem declaret, ac desiderium ejus, ut malis liberetur præsentibus.* Vide & Justinum Mart. ad Orthod. qu. XLVII, Nazianzenum orat. XXXVI, sive IV. de Theologia, & Damascenum Orth. Fid. lib. II. cap. VI.

Quantus sit oratori hujus schematis usus, ostendit paucis Cornificius, cum ait, *plurimum proficere in amplificationis partibus, & commiseratione.* Item Aquila Romanus, qui figuram hanc ait *plurimum in se continere dignitatis. Sæpe enim,* inquit, *quæ nos ex nostra persona dicentes vix ferant judices, supposità dignitate personæ liberiùs dici, & convenientiùs, poterunt.* Sed fusè inprimis de eodem Fabius †: *Illa,* inquit, *adhuc audaciora, & majorum (ut Cicero existimat) laterum, fictiones personarum, quæ προσωποποιΐαι dicuntur. Miré namque tum variant orationem, tum excitant.* Et paullo pòst: *Suadendo, objurgando, querendo, laudando, miserando, personas idoneas damus.* Quæ à Fabio non de sola prosopopœia, sed etiam sermocinatione, dicuntur. Hanc enim se προσωποποιΐας nomine complecti, ipse clare indicat; ut superiùs monebamus. Plura de προσωποποιΐᾳ inter cæteros vide apud Theonem in progymnasmatis, qui accuratè docet, quæ in eâ observari debeant. Sed & Apsines adeatur lib. de Rhetoricâ, & Cœlius Rhodiginus lib. XXVI. cap. XXVIII.

† Lib. 9. cap. 2.

III. De apostrophe.

Ἀποστροφὴν videtur Hermogenes reposuisse inter σχήματα λέξεως. Verùm, cùm in eo asseclas non habeat, non est, quòd multis ejus sententiam diluamus. Fabio ‡ definitur hoc schema, sermo à judice conversus. Atqui non semper coram judice habetur oratio. Aliis apostrophe est, cùm ad personam aliam convertimus orationem, quam instituta requirat oratio. Verùm interdum fit conversio ad res inanimas, ut patebit ex exemplis, quæ subnectam. Perfecta itaque fuerit definitio, si dicamus, ἀποστροφὴν fieri, cùm sermonem ad aliam personam, vel quasi personam, avertimus, quam instituta oratio requirat. Ut Catilinariâ I. Priùs ait Tullius: *Cupio, Patres Conscripti, me esse clementem* &c. At postea inquit: *Si te jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero, credo erit ferendum mihi, ne non hoc potius omnes boni seriùs à me, quàm quisquam crudeliùs factum esse dicat.* Atque in orationis fine priùs sic loquitur: *Polliceor hoc vobis, P. C.* &c. At postmodo ait: *Hisce ominibus, Catilina, cum summa reip. salute, & cum tua peste ac pernicie, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque omni junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium.* Ejusdem est pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Rep. sanguinem effudistis: vos in viri, & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites; vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur?* Et eadem: *Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes; consorti mecum temporum illorum?* Item pro C. Rabirio est apostrophe ad quosdam in concione clamantes: *Nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos, nunquam, mihi credite, populus Rom. hic, qui silet, consulem me fecisset si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Cùmque alter hinc, sed minor, secutus esset clamor, eosdem sic Tullius compellavit: *Quanto jam levior est acclamatio! quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis?* Redit deinde ad institutum: *Libenter, inquam, confiterer, si verè possem* &c. Crebra etiam est poëtis. Ita Maro opus quidem suum Mæcenati dicat; unde ait,

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat.

At post aliqua subjungit:

——Vos o clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres.

Idem II. Georg.

Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar.

Et IV. ejusdem operis:

Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Ejusdem est II. Æn.

——Pereuntque Hypanisque, Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Ovid. IV. Met. * — * Fab. 4.

Quid non sentit amor? primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter.

Neque Scripturæ hoc schema nesciunt. Christus apud Mat. XI: *Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die judicii, quàm vobis. Et tu Capernaum, quæ usque ad cælum exaltata es, usque ad inferos detraheris.* Psal. CXIV: *Mare vidit, & fugit: Jordanis conversus est retrorsum. Quid est tibi, mare, quod fugisti: & tu Jordanis, quod conversus es retrorsum?* Ubi & προσωποποιΐα est, ut superiùs exposui. Nempe apostrophe non solùm fit ad personas, sed, ut dicebamus, etiam ad quasi personas. Quomodo priùs ad mortuam Thisben, mox ad leones orationem convertit Pyramus apud Nasonem †: — † Lib. 4. Met. fab. 4.

——Una duos, inquit, nox perdet amantes:
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
Nostra nocens anima est. ego te, miseranda, peremi:
In loca plena metus qui jussi nocte venires,
Nec prior huc veni. nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem.

Idem ad inanima apostrophe fit. Ut Æn. II

Trojaq; nunc stares, Priamiq; arx alta maneres.

Fit etiam apostrophe solùm διὰ εὐχρηστίαν τοῦ μέτρου ‡, ut Eustathius ait in Il. π. Tale illud Nasonis *: — ‡ Ob commoditatem metri. * Lib. 2. Fast.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
Tutus ab insidiis, dire superbe, tuis.

In-

Interdùm quoque orationem quis convertit ad se ipsum. Ecl. I:

Insere nunc, Melibœe, piros, pone ordine vites.

Ubi & ironia. Item Ecl. II:

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Et IV. Æn. ait Dido:

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Imò sacra quoque pagina ejusce apostrophes exempla suggeret. Ut Psal. XXVII. 13. 14: *Credo, me visurum bona Domini in terra viventium. Exspecta Dominum, viriliter age, & corroboretur cor tuum.* Item Psal. XLII. 6: *Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me?*

Quamvis autem nonnulli, ut autor est Fabius, negarint, apostrophen in orationis principio adhiberi posse: interdum tamen in hoc quoque locum habere, vel ostendit initium Invectivæ primæ in Catilinam: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ?* Quin, ut de more
* Lib. 3. veterum oratorum, quem alibi * exposui, nihil nunc di-
cap. 2. cam, poëtæ etiam cùm Græci, tum Latini, in operis in-
sect. 11. gressu, Deos invocantes, ἀποστροφῇ utuntur: sed Græci quidem priùs invocant, inde proponunt; Latini autem propositioni subdunt ἀποστροφὴν ad Deos.

Illud verò rarissimum omnino, ac fortassis singulare, ut apostrophe κατὰ παρένθεσιν instituatur: cujus rei exemplum suppeditat Maro in octavo:

Haut procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ
Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.

† Lib. 9. Movet hoc schema admodum, teste Fabio †, cùm vel ad-
cap. 2. versarios invadimus: ut pro Ligario; *Quid nempe tuus ille, Tubero, in acie Pharsalicâ gladius agebat?* Aut cùm ad invocationem aliquam convertimur: ut pro Milone; *Vos enim jam ego, Albani tumuli, atque luci, &c.* vel ad
‡ Pro Sext. & Ver. 7. invidiosam implorationem: ut ‡; *O leges Porciæ, legesque Semproniæ!*

IV. De communicatione.

Communicatio, quæ Græcè ἀνακοίνωσις, atque (ut ex Rufiniano discimus) etiam ἰδιωτισμὸς dicitur, est deliberatio cum iis ipsis, apud, aut contra quos dicimus. Itaque Fabio, ac Rufiniano etiam, est duplex. Nam interdum, quia inficiari, vel culpam transferre non possumus, participem aut consilii, aut facti nostri facimus adversarium. Exemplum adducit Fabius Domitii Afri pro Cloantillâ: *At illa nescit trepida: quid liceat feminæ, quid conjugem deceat. Fortè vos in sollicitudine obvios, casus misera mulieri obtulit. Tu frater, vos paterni amici quod consilium datis?* Interdum consilium nostrum cum auditoribus ita facimus commune, ut ab ipsis quasi petamus: ut Cato; *Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?* Et alibi; *Communem rem agi putatote, ac vos huic rei præpositos esse.*

* Actor. cap. 4. vers. 19. Communicationis quoque exemplum fuerit *: *Sitne magis hominibus, an Deo obtemperandum, ipsi judicate.*

Cùm autem duo hæc postrema exempla citra interrogationem fiant, mihi quidem nec Σειρήνων ἐπαγωγότερος † persuaserit, communicationem esse speciem inter-
† Sirenibus magis ad persuadendum aptius. rogationis; quæ tamen inter alios Ludovici quoque Carbonis ‡ sententia est.

‡ Lib. 1. de elec. orat. cap. 19. Gaudet hoc schemate Tullius: cujus unum ex Divinatione exemplum, aliud ex orat. pro Sextio, duo ex Quinctiana, apud Rufinianum invenies.

Habet autem maximam vim ad movendos auditores. Nam priùs genus, quo adversarium consulimus, plurimùm valet ad extorquendam confessionem: posterius, quo cum auditoribus deliberamus, mirificè confert ad animos eorum flectendos; quia & benevolentiam conciliat, & caussæ ostendit æquitatem, si in judicibus, aut aliis qui adsunt, spem ac fiduciam ponamus. Et hæc de schematibus, quæ ratione personæ figuram accipiunt.

CAPUT. VIII.

DE SCHEMATIBUS ÆQUE DICENTIBUS, ET FIGURANTIBUS SERMONEM RATIONE EORUM, QUÆ RESPICIUNT REI ΟΥ'ΣΙ'ΑΝ.

Quæ ratione rei figurant, partim ea spectant, quæ sunt de re, qualia ad essentiam pertinent; partim quæ sunt in re, ut sunt adjuncta; partim quæ sunt extra rem, ut sunt similia, & opposita.

Primi generis sunt, sententia, definitio, distributio, congeries, ἐπιτροχασμὸς, & incrementum.

Sententia est generale pronunciatum de rebus agendis, aut vitandis.

Definitio est nominis reive explicatio.

Distributio dicitur, cùm totum amplificamus per species, aut partes suas, sive per se, sive per accidens insint.

Congeries, cùm coacervamus species, vel res diversas.

Ἐπιτροχασμὸς est, quando res magnas, diversasque narrationis partes, celeritate quadam percurrimus.

Incrementum vocatur, cùm per gradus quosdam ad summa pervenimus.

I. De sententia.

Quæ ratione rei sermonem figurant, trium sunt generum. Nam, ut apud Dialecticos loci artificiales vel sunt interni, quò refer genus, speciem, definitionem, totum, & partem; vel conjuncti, quò pertinent proprium, accidens, conjugata, caussa, & effectum, vel disjuncti, ut sunt notatio, similia, comparata, & opposita: ita apud Rhetores schemata sunt vel de re, & essentiam spectant; vel in re, ut quæ ducuntur ab adjunctis; vel extra rem, sicut quæ figurantur similibus, & oppositis.

Ratione essentiæ figurant sermonem sententia, definitio, distributio, congeries, ἐπιτροχασμὸς, & incrementum. Ex quibus sententia è loco generis petitur: definitio, non omnis quidem, sed potissima, ad quam reliquæ reducuntur, totam rei essentiam explicat, quod genere fit, & differentiâ: distributio præcipua vel species exponit, vel partes essentiales, aut materiales seu integrales: quale quid etiam congeries facit, quæ nec rarò pro specie reponit individuorum acervum: ἐπιτροχασμὸς narrationis partes summâ celeritate percurrit: incrementum etiam, quid rei sit, aperit, sed gradatim.

ΓΝΩ'ΜΗ, sive sententia, definitur à Plutarcho, ἀπόφανσις * καθολικὴ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον, λόγῳ συντόμῳ. Exemplorum abunde est, & jam varii totis has voluminibus undique collegerunt. Quare pauculis hic ero contentus. Cicero in II. de Fin. *Quid turpius, quàm sapientis vitam ex insipientium sermone pendere?* Idem de Senectute: *Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus.* Sallust. in Catil. *Is demum mihi vivere atque frui animâ videtur, qui aliquo negotio intentus præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. Sed in magnâ copiâ rerum aliud alii natura iter ostendit.* P. Syrus mimus: * Dictum generale, & breve, de re ad vitam pertinente.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult, habet, qui velle, quod satis est, potest.

Vitruvius præfat. lib. VI. *Proprietas divitiarum maximè, nihil desiderare.* M. Seneca præfat. lib. IV. epit. *Magna & varia res est, tum doctrina, tum eloquentia: nec alterutra adhuc ulli se totam indulsit. Satis felix est, qui in aliquam eius partem est receptus.* Plinius lib. III. epist. XX. ad Maximum: *Multi famam, conscientiam pauci verentur.* Et lib. IV. epist. VII. *Recta ingenia debilitat verecundia, perversa confirmat audacia.* Agellius lib. XVIII. cap. I. *Virtus sola beatæ vitæ instar est.* Ex scriptoribus Ecclesiasticis multorum loco fuerit hoc B. Bernardi homil. XXXVI. in Cantica: *Sunt qui scire volunt, ut sciant; & curio-*

curiositas est: sunt qui, ut sciantur; & vanitas est: sunt qui, ut vendant; & turpis quæstus est: sunt qui, ut ædificent; & caritas est: sunt qui, ut ædificentur; & prudentia est. Atque hæ sunt γνῶμαι simplices. Sunt aliæ, quibus ratio adnectatur. Earum tale Cornificius * exemplum adfert: *Omnes bene vivendi rationes in virtute sunt collocandæ; propterea quod sola virtus in sua potestate est: omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi.* Simile est hoc Plinii lib. III. epist. IV. *Est ita comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules. Nam quamlibet sæpe obligati, si quid unum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est.*

* Lib. 4. ad Her.

De usu sententiæ ita Cornificius: *Sententias interponi raro convenit, ut rei actores, non vivendi præceptores, esse videamur. cùm ita interponentur, multum adferent orationi. Nam necesse est animo eam comprobet tacitus auditor, cùm ad caussam videat accommodari rem certam ex vita & moribus sumtam.* Hæc de sententiâ nunc suffecerint. Pleraque eorum, quæ hic prætermimus, cognoscere fuit ex iis, quæ diximus lib. II. cap. XV. sect. III.

II. De definitione.

DEfinitio dicitur quævis nominis, aut rei explicatio. Latiùs enim à Rhetoribus, quàm à Philosophis, hæc vox accipitur. Aristoteli plurimùm differunt definitio, descriptio, interpretatio. Interpretatio enim nominis est declaratio. Descriptio rei accidentia exponit. Definitio est λόγος τῆς οὐσίας. h. e. *oratio explicans essentiam rei.* Rhetoribus autem nomen definitionis hæc omnia comprehendit.

Ex iis verò definitionis exemplis, quæ à Cornificio adducuntur, colligere est, schema hoc vel simplex esse, qui Græcis ὁρισμὸς dicitur, vel conjunctum, qui ἀνθορισμὸς vocatur. Prioris generis hoc exemplum adfert. *Majestas reip. est, in qua continetur dignitas & amplitudo civitatis.* Item, *Injuriæ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut convitio aures, aut aliquâ turpitudine vitam cujusquam violant.* Similiter Cicero pro Sextio definit, quid sit optimatem esse: secundâ de lege agrariâ contra Rullum, quid sit esse consulem popularem: pro lege Maniliâ, quid, & quantum illud sit, esse bonum imperatorem. Etiam hanc legis definitionem habes apud Demosthenem contra Aristogitonem: Νόμος ἐστὶν εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν πόλει. *Lex est inventum & donum deorum, decretumque hominum sapientum, emendatio delictorum consulto vel inconsultò commissorum, civitatis commune pactum, juxta quam omnes convenit in urbe vivere.*

Conjuncta verò definitio, sive ἀνθορισμὸς vocatur, cùm rei falsum nomen adimitur, verumque imponitur. Ut act. III. in Verrem: *Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus.* Alii hoc schema vocant ὁρισμὸν τῆς διαφορᾶς: P. Rutilio παραδιαστολὴ dicitur; qui exemplum hoc adfert ex Hyperide: *Nam cùm cæterorum opinionem fallere conaris, tute te frustraris. non enim probas te pro astuto sapientem intelligi; pro confidente, fortem; pro illiberali, diligentem rei familiaris; pro malevolo, severum. nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis.* Addit deinde, *Hoc schema solere illustrius fieri, cùm ratio proposito subjungitur.* Atque ejus rei tale adducit exemplum: *Quapropter nolo te sæpius parcum appellare, cùm sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo, quod satis est: tu contrà propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quàm inopiæ miseria, te consequitur.* Cui planè geminum illud apud Cornificium; verùm is, ut dixi, non παραδιαστολὴν, sed definitionem vocat: *Non est ista diligentia, sed avaritia: ideo quòd diligentia est accurata conservatio suorum; avaritia, injuriosa appetitio alienorum.* Item, *Non est ista fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemtio laboris, & periculi, cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: temeritas est cum inconsiderata laborum perpessione gladiatoria periculorum susceptio.* Ubi, ut obiter id addam, videmus, fortitudini opponi temeritatem sive audaciam; eamque in perpessione constitui: unde lucem capit illud Horatii *, *Audax omnia perpeti.* Et sanè sic omnes philosophi: ut opus non sit cum nonnullis hic statuere duram illam κατάχρησιν, quâ πάσχειν ponitur pro ποιεῖν. Quemadmodum & in altero iidem falluntur, cùm censent, audaciam Horatio esse πάθος, quod ei verè est ἦθος, sed vitiosum, quippe fortitudinis excessus. Adde quòd, cùm Græcis πάσχειν sumitur pro ποιεῖν, non aliunde id est, quàm quòd οἱ ποιοῦντες † πόνον τινὰ καὶ αὐτοὶ πάσχουσι, ut Aristophanis scholiastes ait in Nebulas. Quod in audacia manifestum est; ubi, ut superior temeritatis definitio ostendit, duo hæc concurrunt, *inconsiderata laborum perpessio, & gladiatoria periculorum susceptio.* Sed hoc obiter. Illustris etiam παραδιαστολὴ est apud Ciceronem pro Cœlio: *Aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantius jactatur, convicium; si facetiùs, urbanitas nominatur.* Instituitur hoc schema etiam κατ' ἐπανόρθωσιν. Ut pro Milone: *Quas ille leges, si modò leges nominandæ sunt, ac non potius faces urbis, ac pestes Reip.*

* Lib. 1. od. 3.

† Facientes quodammodo patiuntur.

Utimur hac figurâ, non tantùm ornatus caussâ; sed etiam ad amplificationem, ac claritatem. Quo de usu sic Cornificius: *Hæc ideò commoda putatur exornatio, quòd omnem rei cujuspiam vim & potestatem ita dilucidè proponit, & breviter explicat, ut neque pluribus verbis oportuisse dici videatur, neque lucidiùs potuisse dici putetur.* De definitione hactenus.

III. De distributione.

DIstributio est, cùm totum in partes diducimus. Quot verò modis fiat, neutiquam huc infercire est visum: tum quia è Logicis id notum arbitror: tum ne calumniandi ansam demus obstreperis quibusdam hominibus, qui cùm vix aliud sciant aut crepent, quàm tres necessariorum pronunciatorum gradus, (quos artium esse canonas falsò persuasum habent (omnia tamen omnium censorio quodam supercilio convellere atque exagitare audent, atque adeò, quasi cuminum aut ocimum serant, Aristotelem etiam conviciis ac maledictis lacessunt, qui & philosophos, & Rhetores omnes, βασιλικῷ πήχει ὑπερήνεγκε *.

* Regio cubito superavit.

Porrò tum definitio, tum distributio, tunc tantùm sunt schemata, cùm ornandi, aut amplificandi gratiâ adhibentur. Exempli gratiâ, distributionis schema est in illo Martialis †:

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

† Lib. 8. ep. 15.

Universi enim signantur Romani, quia, ut & alibi passim, per *populum* plebs intelligi debet: à quâ significatione *popularia* dicebantur in theatris loca, quæ plebs occupabat. Eademque distributione usus est Claudianus lib. III. de laudibus Stiliconis ‡: imò & Tullius non uno in loco ⟂, atque alii. Est & distributio in hoc Statii Papinii de decantatâ à juvenibus ac puellis Stellæ Asteride (id poëmati Stella à se nomen indiderat, quasi Stelleidem dicas, per quam, ut Calderinus *, & Parrhasius †, rectè censuere, Violantillam amicam intelligebat, sive, ut Græcè vocat Martialis ‡, Janthida)

Asteris & vatis totum cantata per orbem,
Asteris ante dapes, nocte Asteris, Asteris ortu.

Tempus ad amplificandum dividit in matutinum, nocturnum, & id quod ante prandium ac cœnam est: quod majorem habet ἐνέργειαν, quàm si dixisset, semper Asterida in ore esse. Ridiculè verò Claudius Verderius pro *ortu* substituere jubet, *es tu.* Atque idem non dubitat poëtam

‡ Vers. 49. & 50.
⟂ Pro Milone, & in Pisonem.
* Comm. in Martial.
† In epist.
‡ L. 6. epig. 21. & lib. 7. epigr. 13. &c.

supinæ oscitantiæ insimulare, quòd *Stellam* vocet *Asterida*; quando, ut inquit, qui *Stella* nominatur, non magis *Asteris* dici possit, quam, qui *Felix* dicitur, *Faustus*, qui *Juvencus*, *Taurus*; qui *Murana*, *Piscis*. Quin idem alius quoque spissi erroris arguit Statium; quòd cùm *Stellam* vocat *Asterida*, nescisse videatur discrimen ἀστέρος, & ἄστρου, quia ἀστὴρ dicatur de planetis, ἄστρον de cœli octavi stellis. Atqui ex Suida ipso discere possumus, non aliter differre ἀστὴρ, & ἄστρον, quam *stella* & *sidus*. Sed Verderianâ istac in auctores censione vix aliud vidi magis infictum, magisque censione dignum, si modò opus illud vel tam facili operâ dignum.

IV. De congerie.

Distributionis nomine multi etiam comprehendunt figuram, quæ congeries vocatur. Distinguunt eo alii, quia distributio vel pro genere suas ponit species, quæ propriè divisio, Græcis διαίρεσις dicitur: vel pro toto essentiali, aut materiali sive quantitativo, afferat partes, quæ ei respondeant; quæ propriè partitio, Græcis μερισμὸς nominatur: congeries verò varias personas, actiones, aut res enumeret, inque unum quasi acervum congerat, & condenset; unde & ἀπαρίθμησις, & συναθροισμὸς vocatur. Differt a συνωνυμίᾳ quòd hæc plura ἰσοδυναμοῦντα, congeries plura omnino diversa congerit. Invectivâ III. in Catilinam: *Omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat, &c.* Pro lege Maniliâ: *Quod denique belli genus esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reipublicæ? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum, varia & diversa genera bellorum, & hostium non solùm gesta ab hoc uno, sed etiam confecta.* Orat. post reditum in Senatu: *Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos; qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam Remp., qui patriam, quâ nihil potest esse jucundius; qui denique nosmet ipsos nobis reddistis.* Pro Milone: *Dura mihi medius fidius jam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare videret, & pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones; senatus gravissima decreta perfregerat; pecuniâ se palàm judicibus redemerat; vexârat in tribunatu senatum; omnium ordinum consensu pro salute Reip. gesta resciderat; me patriâ expulerat; bona diripuerat; domum incenderat; liberos, conjugem meam, vexârat; Cn. Pompejo nefarium bellum indixerat; magistratuum, privatorumque cædes effecerat; domum mei fratris incenderat; vastârat Hetruriam; multos sedibus ac fortunis ejecerat; instabat, urgebat &c.*

Habet hoc schema inprimis locum, cùm aut maleficia, aut beneficia amplificantur: ac ferè adhibetur, ubi incalescit oratio.

Miram verò elegantiam adfert tum congeries, tum distributio, si rebus enumeratis, quædam ita subjiciantur, ut singula singulis respondeant. Hoc figuræ genus nonnulli κατ' ἐξοχὴν διαίρεσιν, vel *distributionem*, vel *designationem* appellant. Ut pro Cœlio: *Sed ego Atratino, humanissimo atque optimo adolescenti, meo necessario, ignosco, quia habet excusationem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. Si voluit accusare, pietati tribuo: si jussus est, necessitati, si speravit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modo nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum.* Idem pro Muræna: *Meruisse verò stipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis; patre imperatore libentissimè meruisse, pietatis, finem stipendiorum patris victoriam ac triumphum fuisse, felicitatis fuit.* Qui seculo post Ciceronem vixere, & deinceps, impensiùs sunt hâc figurâ delectati: maximè in brevissimis colis. Plinius lib. II. Hist. Nat. cap. LXIII: *Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes; aër densatur nubibus, furit procellis.* Solinus cap. XXVII. de monte Atlante: *Manat * fontibus, nemoribus inhorrescit, rupibus asperatur, squalet jejunio.* Talium densa est apud Appulejum seges. Amant quoque Tertullianus & Cyprianus. Illius est Apol. cap. XX: *Vani erunt homines, nisi certi sint, à primordio pluvias de cœlo ruisse, & sidera radiâsse, & lumina floruisse, & tonitrua mugiisse.* Hujus est libro de bono patientiæ: *Videmus, inseparabili æqualitate patientiæ, nocentibus & innoxiis, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere.*

* Al. vacat.

Tum ad συνωνυμίαν, tum ad συναθροισμὸν, pertinet διαγωγὴ, quâ conjunguntur voces tum idem, tum diversa significantes. Cic. Catil. I: *Ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.*

V. De ἘΠΙΤΡΟΧΑΣΜΩ.

Συναθροισμῷ affinis est ἘΠΙΤΡΟΧΑΣΜΟ'Σ. Est hæc figura, quâ res magnas, diversasque, celeritate quadam percurrimus. Habet inprimis in narrando locum. Quomodo à congerie differat, ostendit Aquila Romanus, his verbis: Ἐπιτροχασμὸς, *percursio, differt à concervatione, quòd cùm illa res diversas plures in eundem locum conferat; hæc distantia plura inter se percurrens velocitate ipsâ circumponit. Ut si velis dicere: Cæsar in Italiam evolârat, Corfinium præsidio dissertum ceperat, urbe potiebatur, Pompejum persequebatur.* Tale quoque est illud Cæsaris †: *Veni, vidi, vici.* Ubi & ἀσύνδετον, quod in priori etiam concurrit, antea statuimus. Et Maronis hoc in IV. Æn.

> —— *Faces in castra tulissem,*
> *Implessemque foros flammis, natumque patremque*
> *Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.*

† Apud Tranquillum in Cæs. cap. 37.

VI. De incremento.

Incrementum est, cùm per gradus ab infimis ad summa imus. Cicero pro Roscio Amerino: *Hoc cogitetis, nisi in hâc causâ, qui vester animus sit, ostenderitis, eò prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modò clàm, verùm etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, Judices, inter ipsa subsellia, cædes futuræ sint.* Primus infimusque gradus est, *clàm*: alter, *in foro*: tertius, *ante tribunal*: quartus, *ante pedes*: quinctus & summus, *inter subsellia*. Intellige autem trina subsellia, judicum, accusatorum, reorum. Idem pro Postumo: *Quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moveri, neque mutari potest, in quo æqui sperâsse Postumum dicunt, peccâsse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quòd suam, quod amicorum pecuniam regi crediderit.* Minus est, *sperâsse* aliquid commodi, quam *peccâsse*: *peccâsse* item minus, quam *insanisse*. Assurgit etiam oratio in illo pro Quinctio: *Miserum est exturbari fortunis omnibus; miserius, injuriâ: acerbum est ab aliquo circumveniri; acerbius, à propinquo: calamitosum est, bonis everti; calamitosius, cum dedecore: funestum est, à forti atque honesto viro jugulari; funestius, ab eo, cujus vox præconio quæstu præstitit: indignum est, à pari vinci, aut superiore, indignius ab inferiore, atque humiliore: luctuosum est, tradi alteri cum bonis; luctuosius, inimico: horribile est, capitis caussam dicere; horribilius, priore loco dicere.*

In-

* Ad Lucill. epist. 1. Incrementum quoque est in isthoc Senecæ*: *Turpissima tamen est jactura, quæ per negligentiam venit: & , si volueris attendere, MAGNA vitæ pars elabitur male agentibus; MAXIMA nihil agentibus; TOTA aliud agentibus.* Nam, ut obiter aureo dicto faculam alluceamus, multum temporis intemperantiâ, atque aliis vitiis perit; quod Senecæ est MALE AGERE. Plus verò partim otiosè transmittitur, partim rebus nihili consumitur; quorum utrumque est NIHIL AGERE. Siquidem latiùs patet Senecæ nihil † Lib. 1. epist. 9. agere, quàm Attilio; cujus illud, Plinio† teste, *Satius est, otiosum esse, quam nihil agere.* Nam Senecæ quoque nihil agit, qui non agit: at Attilio tantùm nihil agit, qui agit, sed rem nihili; cujusmodi moribus erat Attalus ille, ‡ Lib. 1. epist. 80. in quem scriptum Martialis istud‡: *Est, non est, quod agas; Attale, semper agis.* Tertium erat ALIUD AGERE, de quo res magis sub ancipiti hæret. Existimant viri eruditi, aliud nos agere, cùm bonum agimus non attentè, aut non suo loco, aut tempori. At, judicio meo, *aliud agere* tam late patet, ut & comprehendat duo priora, nempe nihil agere, & malè agere; & ei tertium supperaddat, bonum agere non bene, vel agere bonum, sed non illud bonum, quod dignius esset viro sapiente. Nam, id nisi esset, nunquam diceret Seneca, TOTAM vitam elabi aliud agendo; cujus magnam agnoscit partem effluere agendo nequiter; maximam verò partim desidiæ ludum dando, partim vacando rebus nihili.

Convenit incrementi schema, tum ad res ordine suo exponendas, tum etiam ad eas exaggerandas. Et hæc de schematibus, quæ figuram accipere solent ratione eorum, quæ ad essentiam pertinent.

Cap. IX.

DE ÆTIOLOGIA, DIATYPOSI, ET HYPOTYPOSI.

Ea, quæ sunt in re, explicant ætiologia, diatyposis, & hypotyposis.

Ætiologia est, cùm ratio rei additur. Quæ si callidior fuerit, quàm verior, color, *nominatur.*

Diatyposis est, cùm res ita describitur, ut cerni coram videatur.

Differt ab hac hypotyposis, quòd simplicior sit, minùsque accurata.

I. De ætiologia.

At ratione eorum, quæ sunt in re, figurant αἰτιολογία, διατύπωσις, & ὑποτύπωσις. Quippe ea explicant, quæ licet non sunt de rei essentia, naturali tamen vinculo cum re cohærent. Ut in αἰτιολογίᾳ est caussa impulsiva; imò omne id, unde aliquid colligitur, ac probatur. In διατυπώσει verò, ac ὑποτυπώσει, tum caussæ impellentes adferuntur, tum effecta, reique adjuncta, ac περιστάσεις.

Αἰτιολογίας enim schema, ut Rutilius Lupus ait, *efficitur ratione brevi & sententiosâ, ita, ut, quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur.* Ejus hoc adfert exemplum: *Etsi acerbum vobis, quod dicturus sum videbitur: tamen æquo animo audiendum est. nam fere verum consilium, quod initio auditu grave est, in posterum cognitâ utilitate fit jucundum.* Ac hic quidem ratio subjicitur. Ut & in illo Ciceronis divinatione in Verrem: *Intelligo, quam difficili scopulosoque verser loco. Nam cum omnis arrogantia sit molesta, tum illa ingenii, atque eloquentiæ, multò molestissima.* Et apud Cornificium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepissent, vitâ privarent: Quid ita? quia, quam nobis fortuna facultatem dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paullo antè in amplissimo statu collocârat.* At interdum ratio præcedit. Ut pro lege Maniliâ: *Etenim si vectigalia nervos esse Reip. semper duximus: eum certè ordinem, qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè dicemus.* Quandoque etiam ratio medium occupat locum. Ut IV. Æn.

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens.

Idem extra parenthesin fit in illo pro lege Maniliâ: *Hic, in ipso illo malo, gravissimâque belli occasione, L. Lucullum, qui tamen aliquâ ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactum, QUOD imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis; partem militum, qui jam stipendiis confecti erant, dimisit; partem Glabrioni tradidit.* Interdum verò & geminatur ratio, ut pro lege Maniliâ: *De hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hâc utar moderatione dicendi: non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut invisa diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur.* Imò quandoque & fit caussarum multarum connexio. Ita sex habes pro Plancio: *Quis est ergo, qui neget, ordinis ejus* (publicanorum) *studium fuisse in honore Plancii singulare? neque injuriâ: vel quòd erat pater is, qui est princeps jamdiu publicanorum: vel quòd is ab sociis unicè diligebatur: vel quòd diligentissime rogabat: vel quia pro filio supplicabat: vel quia hujus in illum ordinem summa officia quæsturæ tribunatusque constabant: vel quòd illi, in hoc ornando, ordinem se ornare, & consulere liberis suis, arbitrabantur.*

Quòd si ratio non verè, sed callidè, & probabiliter tamen, adferatur, COLOR dicitur. Ut cùm Thraso videri vult prudenti consilio agere, quod faceret timore*: * Eun. act. 4. sc. 7.

Omnia, inquit, *priùs experiri, quàm armis, sapientem decet.*

Item cùm Phædria Antiphonem ait siluisse in judicio præ formidine, & pudore†: † Phorm. act. 2. sc. 1.

—— Functus adolescentuli est
Officium liberalis. postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui.
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.

Cicero Catil. III: *Cùm multi gladii, ac sicæ, apud Cethegum deprehensa fuissent, dixit, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse.* De colore verò, quatenus ad inventionem pertinet, diximus lib. I, cap. X, thremate VIII.

Ad αἰτιολογίαν refero etiam ἈΝΑΓΚΑῖΟΝ, si id inter figuras etiam locum invenit. Eo utimur, *cùm volumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut alicujus personæ:* ut inquit Rutilius Lupus, qui veterum solus Necessarium; at (ut ego quidem censeo) nullâ prorsus necessitate, inter schemata reponit. De Αἰτιολογίᾳ vidimus.

II. De diatyposi, et hypotyposi.

Διατύπωσιν Cicero vocat subjectionem sub adspectum, Fabius formam rerum expressam verbis. Fit ea, cùm rem ob oculos ponimus luculentâ narratione, prosequentes eas partes, quæ ἠθολογίαν maximè comprehendunt in personis, in locis autem notabiles quasdam dispositiones. Differt ab eâ ὑποτύπωσις, quòd hæc sit minutior, dilutior, simplicior: διατύπωσις verò fit accuratior, ideoque magis luminosam, ac quasi actuosam reddat orationem. Persequitur enim omnia; lecta tamen in gravi dicendi genere, in aliis omnia penitùs. Sed vulgò vocabula hæc promiscuè usurpant. Habes διατύπωσιν in illo Demosthenis de falsa legat. Θέαμα δεινὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐλεεινόν. ὅτι γὰρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς, ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν ἡμῖν πάντα ταῦτα, οἰκίας κατεσκαμμένας, τείχη περιῃρημένα, χώραν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, γύναια δὲ καὶ παιδάρια ὀλίγα, καὶ πρεσβύτας ἀνθρώπους οἰκτρούς. ὅλως δὲ, οὐδ᾽ ἂν εἷς ἐφικέσθαι δύναιτο τῷ λόγῳ τῶν ἐκεῖ κακῶν νῦν ὄντων. *Spectaculum, Athenienses, crudele erat, ac miserabile. Nam cum nuper proficisceremur Delphos,*

necesse

necesse erat videre omnia illa, domos dirutas, mœnia prostrata, regionem juventute orbatam, muliercculas duntaxat, & pueros paucos, & senes, homines miserandos. Denique nemo assequi verbis possit mala, quæ nunc ibi sunt. Cicero VII. Verrinâ: *Ipse inflammatus scelere & furore, in forum venit; ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. clamabat ille miser, se civem esse Rom., municipem Cosanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Rom., qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste, se comperisse, ait, eum speculandi caussâ in Siciliam à ducibus fugitivorum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde jubet, undique hominem proripi, vehementissimeque verberari. cædebatur virgis in medio foro Messanæ civis Rom., jud., cùm interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem, crepitumque plagarum, audiebatur, nisi hæc, civis Romanus sum.* Est & διατύπωσις in descriptione convivii M. Antonii Philipp. II: *Personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes* &c. Apud Cornificium, qui *demonstrationem* vocat, tale ejus est exemplum: *Quod simul atque Gracchus prospexit, fluctuare populum, verentem, ne ipse auctoritate Senatus commotus, à sententiâ desisteret, jubet advocari concionem. Iste interea, scelere & malis cogitationibus redundans, evolat ex templo Jovis, & sudans, oculis ardentibus, erecto capillo, contortâ togâ, cum pluribus aliis ire celerius cœpit. Illi præco faciebat audientiam: hic subsellium quoddam calce premens, dextrâ pedem defringit, & alios hoc idem jubet facere. Cùm Gracchus deos inciperet precari, cursim isti impetum faciunt: ex aliis, aliisque partibus convolant: atque è populo unus, Fuge, inquit, Tiberi, fuge. Non vides? respice, inquam. Deinde vaga multitudo, subito timore perterrita, fugere cœpit. At iste spumans ex ore scelus, anhelans ex infimo pectore crudelitatem, contorquet brachium, & dubitanti Graccho, quid esset, neque tamen locum, in quo consisterat, relinquenti, percutit tempus. Ille nullâ voce delibans insitam virtutem concidit tacitus. Iste viri fortissimi miserando sanguine adspersus, quasi facinus præclarissimum fecisset, circumspectans, & hilaris sceleratam gratulantibus manum porrigens, in templum Jovis contulit sese.* Etiam illustre est διατυπώσεως exemplum, quod è Lycone adducit Rutilius Lupus lib. II. agens de Characterismo, qui inter species est διατυπώσεως. Est verò istiusmodi: *Quid in hoc arbitrer bonæ spei reliquum residere, qui omne vitæ tempus unâ ac desperatissimâ consuetudine produxit? Nam simul atque ex prioribus horis diei, nimia cibi ac vini satietate, vix meridiano tempore, plenus crapulâ est experrectus, primùm oculis mero madidis, humore obcæcatis, visu * gravidis, lucem constanter intueri non potest: deinde confectis viribus, utpote cujus venæ non sanguine, sed vino sunt repletæ, se ipse erigere non valet: tandem duobus innixus languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus sine pallio soleatus † prælectulo, palliolo ‡ frigus à capite defendens, flexâ cervice, summissis genibus, colore exsangui protinus ex cubiculari lectulo excitatus, in triclinium trahitur. Ibi præstò sunt quotidiani pauci eodem studio excitati convivæ. Hic verò princeps paullum illud reliquum, quod habet mentis ac sensus, poculis extrudere ex eâ festinat, & eos bibendo provocat, & lacessit, perinde ac si in hostium prælio quàm plurimos superârit, atque adstiterit, amplissimam sibi victoriam paratam existimans. Interea procedit simul & illud tempus, & potatio: oculi vinum lachrymantes caligant, ebriosum ipsi vix ebrii cognoscunt: alius sine caussâ jurgio proximum lacessit: alius somno deditus, vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reverti cupientem, retinet janitor, pulsat, exire prohibet domum, interdictum demonstrans. Interim alium contumeliosè extra januam ejectum, vacillantem puer sustentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Novissimè solus in triclinio relictus non prius poculum è manibus emisit, quàm somnus oppressit bibentem, ac dissolutis artubus, ipsum poculum suapte naturâ dormienti excidit.* Est & διατύπωσις populi bello fracti apud Justinum lib. V. postquam dixerat de clade populi Attici, atque ut Lysander pararet obsidere Athenas: *Quæ cuncta*, inquit, *cùm Athenis nuntiata essent; omnes, relictis domibus, per urbem discurrere pavidi; alius alium sciitari, auctorem nuncii requirere: non pueros imprudentia, non senes debilitas, non mulieres sexus imbecillitas domi tenet: adeò ad omnem ætatem tanti mali sensus penetraverat. In forò deinde coeunt, atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent; cognatos alii, alii amicos cognatis cariores: & cum privatis casibus querelam publicam miscent: jam se ipsos, jam ipsam patriam perituram; miserioremque incolumium, quam amissorum fortunam judicantes; sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, & superbum victoremque hostem præponentes; jam ruinam urbis & incendia, jam omnium captivitatem, & miserrimam servitutem recordantes; feliciores prorsus priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibusque, tectorum tantum ruina taxata sint. Nunc autem non classem, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse, non exercitum, cujus virtute servati pulchriora possent mœnia exstruere.* Ubi & sermocinationem diatyposi conjungi videmus. Vide quoque eundem Justinum lib. XXIII. ubi describit tristem discessum Texenes, & liberorum, ab Agathocle, Siciliæ rege. Egregia quoque διατυπώσεως exempla suggerent characteres Theophrasti, imagines Philostrati, & descriptiones Callistrati. Ostentatorem quasi vivis coloribus ob oculos posuit Petronius: uti & mulierem formosam: quod etiam Aristænetus facit epist. I. At virum formâ præstantem Heliodorus lib. III. in Theagene, & in Theoderico Sidonius lib. I. epist. II. Qui deformem quoque describit lib. III. epist. XIII. Triumphum depingit Curtius lib. IX. Insignis etiam est διατύπωσις illa Luciani, quâ * ad vivum expressit eorum vitam, qui mercede conducti in locupletum vivunt familiis. Ammianus descripsit terræmotum lib. XVII. hominem improbum, & potentem, lib. XXVII. ubi de Probo; vitiosos Romanorum mores, lib. XXVIII. tabulas, lib. XXX. direptionem urbis, lib. XXXI. Vide etiam ebriosorum illustrem descriptionem apud Basilium in concione τῶν μεθυόντων; hominis superbi, homil. undecimâ lib. de opificio sex dierum; πλεονεξίας & avarorum, ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ῥηθείσῃ ἐν Λακίζοις. Digitum ad hos intendisse suffecerit. Neque enim mihi ad exscribendum multa adeò otium magis est, quàm tibi Lector ad inquirendum.

* Casaubonum comment. in Theophrasti Characteres rectè emendat vino gravidis. i. ebrioCa-pitis.
† Idem legit, soleatus, ut è lectulo.
‡ Malit idem pileolo, quia Græcè scripsit Lyco.

* Libro περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

CAP. X.

DE FIGURIS A SIMILITUDINE, VEL COMPARATIONE, DUCTIS.

Vidimus de duobus generibus schematum, quæ ratione rei figurant orationem. Tertii generis schemata partim à similibus petuntur, ut assimilatio: partim à quodammodo oppositis, vel etiam verè contrariis.

Assimilatio comprehendit exemplum, imaginem, collationem, & comparationem.

Differunt exemplum, & imago, quòd exemplum ponatur, ut aliquid tale fiat; imago autem propter assimilationem ipsam.

Differunt collatio, & comparatio, quòd illa rem, quam comparat cum aliâ, loco priori collocat; hæc verò posteriori.

I. De icone, exemplo, comparatione, et collatione.

SUpersunt schemata, quæ figurantur ratione eorum, quæ sunt extra rem. Ea autem partim similitudinem notant, partim conjungunt ea, quæ inter se pugnant.

Prioris generis est ASSIMILATIO: cujus apud Scaligerum species sunt, παράδειγμα, εἰκών, σύγκρισις, & συμβολή. Παράδειγμα, & εἰκών, ei distinguuntur, quod ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ sive exemplum ponatur, ut aliquid fiat: ΕΙΚΩΝ autem seu imago propter ipsam assimilationem; quia primò respicit, non actionem ipsam, sed ut opinio aliqua in hominum animis inducatur. Itaque εἰκὼν est in
* Æn. 1. illo Virgilii*: *Os humerosque Deo similis.* Aliaque imaginis exempla libro IV. posuimus: multa etiam a Pet. Victorio studiosè collecta vide lib. septimodecimo Var. Lect. cap. XXII. At παράδειγμα est in illo Ciceronis invectivâ I. in Catil. *An verò vir amplissimus P. Scipio, Pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. privatus interfecit: Catilinam orbem terræ cade atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus?* Idem I. de Offic. *Quod si ea, quæ acceperis utenda, majore mensurâ, si modo possis, jubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt?*

Inter σύγκρισιν quoque, & συμβολὴν, sive comparationem, & collationem, Scaliger hoc discrimen constituit, quòd cùm in utrâque duo sint, res quæ assimilatur, & cui assimulatur; in comparatione priori loco ponatur id cui assimulatur, quæ pars dicitur πρότασις; posteriori, quod assimilatur quæ ἀνταπόδοσις vocatur: contra autem in collatione præcedat res, quæ assimilatur. Itaque comparatio est in hoc e Ciceronis Hortensio: *Ut ii, qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam: sic literis, talibusque doctrinis, antè excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, & præparari decet.* Item in illo pro Q. Roscio: *Ut ignis in aquam conjectus continuò restinguitur & refrigeratur: sic referens falsum crimen in purissimam & castissimam vitam collatum, statim concidit, & extinguitur.* Similiter Decimus Laberius† (quem Crinitus, & alii, perperam *Decium* vocant, cùm id nomen ipsum, non prænomen, fuerit Romanis)

† Apud Macrobium lib. 2. Sat. cap. 7.

Ut edera serpens vires arboreas necat:
Ita me vetustas complexu annorum enecat.

Quemadmodum & in versu, qui proximè sequitur, hujusmodi est imago:

Sepulchri similis nil nisi nomen retineo.

Respicit autem ad morem sui ævi, quo nomina marmoribus incidebant. Ut verò hic εἰκὼν est negans: ita & comparatio interdum est negativa. Cujus tale est exemplum apud Cornificium: *Neque equus indomitus, quamvis naturâ bene compositus sit, idoneus potest esse ad eas utilitates, & aptus, quæ desiderantur ab equo: neque homo indoctus, quamvis sit ingeniosus, ad virtutem potest pervenire.* Sic Cicero pro Roscio Amerino: *Ut non frugem, neque arborem, in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vitâ nascitur.* Et lib. II. Tusc. Qu. *Ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt.* Atque in hisce exemplis, prius est, cui eam aliquid confertur; eoque comparatio est. At collatio est, cùm Maro primum Georgicon hâc claudit assimilatione:

Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Nam posteriori in loco ponitur id, cui quid confertur: quod & apud Homerum non rarò fit, quemadmodum observavit Porphyrius. Atque hinc liquet, quid judicii ferri oporteat de Servii opinione, qui comparationem hic esse negat, quia vitiosè ea ponatur in fine. Est & collatio, cùm apud Maronem Juno non se Palladi, sed Pallada sibi confert, atque eam, Jovis tantùm filiam, ait potuisse momento Ajacem fulmine Jovis occidere: se, *quæ Divum incedat regina, Jovisque & soror & conjux* sit, tot annos cum una Trojanorum gente bella gerere. Hinc verò alterum quoque discrimen eruimus. Nam comparatio semper habet similitudinem: in collatione verò dissimilitudo quoque esse potest.

Aristoteli εἰκών, σύγκρισις, & συμβολὴ comprehenduntur sub exemplo. Nam, quemadmodum supra* diximus, dividit παράδειγμα in factum, & fictum: fictum * L. 2. c. 15. sect. 2.
autem distribuit in duo genera; quia vel similem casum fingimus, quod παραβολὴ vocatur; vel falsâ oratione utimur ad rem veram imagine quadam referendam, quod λόγος seu fabula dicitur. Diomedes lib. II. ὁμοιώσεως tres facit species, εἰκόνα, sive εἰκασμὸν, παραβολὴν, & παράδειγμα. Idem octo modis παραβολὴν fieri docet. Ipsum adi. Iisdem Marius Victorinus tres similitudinis species statuit, εἰκόνα, παραβολὴν, & παράδειγμα. Hæc ita distinguit: *Per imaginem*, inquit, *simile fit, cum ex simili specie vultus vultibus comparamus. Per collationem simile facimus, cum rerum diversarum conferimus, & copulamus, non speciem, sed naturam. Per exemplum autem tum simile facimus, si in exemplo ipso qualitas ostendatur.* Qualitatem verò (ita enim apud eum legendum puto) mox explicat *vim, numerum, vel figuram*: unde liquet, si recta emendatio nostra, (quam confirmat, quod & antè, & pòst, à Victorino qualitatis mentio fiat) latè accipi *qualitatis* nomen, Rhetorum more.

Comparatio est duplex; una perfecta, altera imperfecta. Perfecta habet πρότασιν, & ἀπόδοσιν. Ejus notæ sunt, *quemadmodum, velut*, &c. At imperfecta solùm exprimit ἀπόδοσιν, ac notis hujuscemodi destituitur. Maro Ecl. II.

O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nisi allegoriam hoc vocare malis.

Quinctilianus è schematum numero excludit comparationem sive assimilationem. Nam generatim vocem hanc usurpat. Robortellius quoque, lib. de artificio dicendi, σύγκρισιν sive comparationem censet veriùs esse probationis partem, quam figuram sententiæ. Sanè de exemplo, & collatione, non multùm adverser. At de imagine, & comparatione, contrà videtur: quarum utraque magis ad illustrandum & ornandum instituitur, quàm ad probandum; neque tam assentiendi injicit necessitatem, quàm dissentiendi adfert pudorem.

Utile autem illud præceptum Fabii lib. VIII. *Ne id quod similitudinis gratiâ adsciscimus, aut obscurum sit, aut ignotum. Debet enim, quod illustrandæ alterius rei gratiâ assumitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminat. Quare sanè poetis quidem permittamus hujusmodi exempla:*

Qualis† ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta † Æn. 4.
Deserit, ac Delon maternam invisit Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstret.

II. De dissimilitudine.

HActenus de assimilatione. Cui opponitur ἀνομοίωσις, sive dissimilitudo. Catullus‡: ‡ Epig. 5.

Soles occidere & redire possunt,
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetuò una dormienda.

Cicero initio Philipp. III. *Certus autem dies non ut sacrificii, sic consilii exspectari solet.* Quòd si non satis aperta sit dissimilitudo, ejus ratio addi debet. Cicero I. Off. *Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus, contra morem consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint: idem sibi arbitretur licere. Magnis enim illi, & divinis bonis, hanc licentiam assequebantur.* Habemus de figuris à similitudine petitis.

Cap. XI.

DE PRIORI GENERE FIGURARUM, QUÆ AB OPPOSITIS DUCUNTUR.

Ab oppositis (sub quibus & disparata comprehendimus) duplices petuntur figuræ. Quædam enim tantum sunt schemata sententiæ: quædam præcipuè quidem hujus sunt loci, secundariò autem ad schemata verborum pertinent. Prioris generis sunt dubitatio, inopinatum, correctio, concessio, confessio, & occupatio.

Dubitatio est, cùm animus pendet, ac nescit quid agendum, dicendumve sit.

Inopinatum est, cùm, suspensis auditorum animis, aliquid præter eorum sententiam subjicimus.

Correctio est, quâ recedimus ab eo, quod priùs diximus.

Concessio est, cùm aliquid etiam iniquum concedimus, ut id, quod maximè caussam juvat, impetremus.

Differt ab hâc confessio, quòd illa det partem, hæc totum. At utraque eo à permissione discrepat, quòd hæc sit facti, illa dicti.

Occupatio est, cùm id, quod contra nos dici potest, priusquam obducatur nobis, ipsi asserimus, ac refutamus.

I. De dubitatione.

Ab oppositis petuntur διαπόρησις, sive dubitatio, παράδοξον, sive inopinatum, ἐπανόρθωσις, sive correctio, ἐπιτροπὴ, sive concessio, ἀνθομολογία, sive confessio, & πρόληψις, sive occupatio. Quæ solùm διανοίας esse schemata, non item λέξεως, satis est apertum.

ΔΙΑΠΌΡΗΣΙΣ vocatur Rutilio ἀπορία. Rufinianus utramque habet appellationem. Latinis *dubitatio*, vel *addubitatio* dicitur. Ea fit, cùm animo pendemus, quia nescimus, quid è duobus, aut pluribus, dicendum nobis, aut agendum sit. Plerumque autem ea per interrogationem instituitur. Ut Ulysses narraturus Alcinoo labores suos *; (* Od. 1.)

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω †; († Quid primum, quid deinde, quid postremò eloquar?)

Ajax apud Sophoclem ‡: (‡ In Ajace Flagellifero.)

Καὶ νῦν τί χρὴ δρᾶν †; &c. († Et quid nunc facto opus.)

Cic. pro Roscio Amerino: *Quid primùm querar? aut unde potissimùm, judices, ordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorum immortalium? populine Romani?* Idem Act. VII. in Verrem: *Quid primùm aut accusem, aut querar, Judices?* Pro Milone: *Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Quinte frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? Me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servâsset? At in quâ caussâ non potuisse? quæ & grata gentibus*, &c. Quo loco etiam habes διαλογισμὸν καὶ ἀποφοράν. Illustre quoque exemplum est apud Ovid. VIII. Met. ubi Althæa deliberat de morte filii sui, Meleagri. Item hoc Tiberii apud Tacitum *, in quo ταυτότητα superiùs statuebamus: *Quid scribam, P. C., aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.* Ubi, qui dubitationem interrogationi subjiciunt, post *tempore* interrogandi notam ponunt. Sed cùm dubitatio alia explicita, alia implicita sit, liquidò verum ruspantibus ac percontantibus patet, illam etiam sine interrogatione esse posse. Certè Rutilio Lupo ἀπορίας exemplum est illud è Lysia: *Nec jam rationem invenimus, quâ flecti posse speremus. ita nos omnibus modis tentatos acerba ac nimium tua facultas affligit.* Simileque hoc M. Tullii in Oratore ad Brutum, in quo ipso & παράδοξον ἀκατάλληλον exemplum superiùs † statuebamus: *Utrum difficilius aut majus esset, negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi.* (* 6. Annal.) († Lib. 4. cap 3. sect. 6.) *Nam & negare ei, quem unicè diligerem, cuique me charissimum esse sentirem, præsertim & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium.* Atque hinc Talæi, Ludovici Carbonis, atque aliorum error, ut dixi, detegitur, qui interrogationem faciunt genus dubitationis.

Convenit autem ἀπορία exordiis, quia rem amplificat, atque auditorem attentum facit. Conducit quoque ad rem dissimulandam. Unde callidè hâc utitur Davus in Andr. Act. IV. Sc. V.

——*Di*, inquit, *vostram fidem.*
Quid turba est apud forum? quid illic hominum litigant?
Tum annona cara est, quid dicam aliud, nescio.

II. De inopinato.

Παράδοξον, sive *inopinatum*, quod & ἀπροσδόκητον, & ab Aristophanis scholiaste παρὰ προσδοκίαν dicitur, ac Celso *sustentatio* vocatur, fit cùm, suspensis auditorum animis, aliquid minimè exspectatum subjungimus. Aristophanes*: —— Ἄγε νῦν τὰς ἀμυγδαλὰς λαβὼν ταυτὶ, κάταξον τὴν κεφαλὴν σαυτοῦ λίθῳ. i. *Age cape has amygdalas, & lapide tibi frange caput.* Nam exspectabat auditor, Amygdalas lapide frange. Plautus Pers. act. III. sc. I. (* Apud Athenæum lib. 2.)

Ne te indotatam dicas, cui dos sit domi,
Librorum eccillum habeo plenum soracum,
Si hoc accurâssis lepidè, cui rei operam damus,
Dabuntur dotis tibi inde sexcenti logi,
Atque Attici omnes, nullum Siculum acceperis.
Cum hâc dote poteris vel mendico nubere.

Nam dicturus videbatur, cum dote adeò amplâ nubere poteris vel homini opulentissimo. Idem prologo Pœnuli, juxta veterum codd. fidem:

——*Ut aquè mecum sitis ignarures.*

Nam *gnarures* exspectabant.

Ad quem locum vir doctus, cùm dicere vellet, esse ἀπροσδόκητον, seu lapsu mentis, seu calami errore, quod credere malo, ἀπροσδιόνυσον pro eo scripsit. Terentius Heaut. † († Act. 5. sc. 1.)

——*In me quidvis harum rerum convenit,*
Quæ sunt dicta in stultum; caudex, stipes, asinus, plumbeus.
In illum nihil potest: nam exsuperat ejus stultitia hæc omnia.

Quis enim non existimâsset, dicturum: *Nam sapientiâ cæteros antistat homines.* Cic. lib. II. de Orat. *Appius in Senatu, cùm ageretur de agris publicis, & de lege Thoriâ, & premeretur Lucilius ab iis, qui à pecore depasci agros publicos dicerent, Non est, inquit, Lucilii pecus illud; erratis: (defendere Lucilium videbatur) ego liberum puto esse: quà lubet, pascitur.* Illustre quoque exemplum istboc de Pontidio, quod idem ibi refert: *Pontidius, cùm quidam ab eo petiisset, qualem existimaret eum, qui in adulterio deprehenditur, tardum respondit. At ille fortasse exspectabat, ut improbum ac sceleslum responderet.* Sed & Cicero ipse, ut Fabius scribit, cùm hominem malum, & mendicum, laudare videretur, *Quid*, inquit, *huic abest, nisi res, & virtus?* Livius lib. XXVI. *Cujus sententia & Fabius fuit: adjecit tamen, fatere se operâ Livii Tarentum receptum: (quod amici ejus vulgò in Senatu jactâssent) neque enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret.* Est & hoc Domitii Afri de malo quodam oratore: *Homo*, inquit, *in agendis caussis optimè vestitus.* Nam *versatus* dicturus putabatur. Festivus quoque jocus ille B. Hieronymi. dixerat conviciator: *Quid interest inter Sclavum, & asinum? Paries*, respondebat Hieronymus. Nam qui Hieronymum convicio lacessebat, foris adstabat, ita ut inter Hieronymum Dalmatam sive

Scla-

Sclavum, ac conviciatorem illum, paries intermedius foret. Nec dissimilis jocus Joannis Erigenæ Scoti apud Carolum Calvum. Nam, ut est apud Matthæum Westmonasteriensem *, *Rex cùm magistrum Joannem vidisset quiddam egisse, quod comitatem Gallicanam offendere videretur; increpavit eum satis urbanè, dicens: Joannes, quid distat inter Scotum, & Sotum †: Ille respondit, Mensa tantùm. Sicque convicium retulit in auctorem. Interrogaverat rex de morum differentis studio: respondit Joannes de loci distantis spatio.*

* In floribus hist. ad ann. 883.
† Hoc est, fatuum.

Porrò ad παράδοξον, sive sustentationem, non tantùm referri debent exempla, quibus confestim aliquid præter opinionem auditoribus subjicitur: verùm etiam, quibus diu tenentur suspensi auditorum animi, ac tandem aliquid adjicitur, vel gravius multo, quàm exspectabatur, vel levius, aut nullo modo criminosum. Ita Cicero libro v. Actionum in Verrem narrationem quidem ita auspicatur: *In Triocalino*, (ita rectè emendat Lambinus) *quem locum fugitivi jam antè tenuerunt, Leonidæ cujusdam Siculi familia in suspicionem vocata est conjurationis: res delata ad istum: statim (ut par fuit) jussu ejus homines, qui fuerant nominati, comprehensi sunt* &c. Ac mox: *Quid deinde? Quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam. Nolite usquequaque eadem quærere. In metu belli furandi qui locus potest esse?* Ac aliquanto pòst: *Etiam nunc mihi exspectare videmini, judices, quid deinde factum sit.* Tandem subjicit: *Exspectate facinus, quàm vultis improbum: vincam tamen exspectationem omnium, homines sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi.* Παράδοξον hoc exemplum esse, non inficiabitur, qui non Fabium * modò hàc in sententiâ esse sciat; sed & verba Tullii pro eâ facere, cogitet: quippe qui dicat, se improbius aliquid auditoribus subjecturum, quàm suspensis hactenus animis exspectassent.

* Lib. 9 cap. 2.

III. De EPANORTHOSI.

Ἐπανόρθωσις, seu ἐπιδιόρθωσις, Rutilio μετάνοια vocatur. Cornificio dicitur *correctio*. Hæc, ut idem ait, *tollit id, quod dictum est, & pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit.* Sunt qui cum Fabio † putent, esse speciem προλήψεως: quos planè ratio fugit. Non quidem inficior, verissimum esse, quod Fabius ait, verborum proprietatem emendari tum prolepsi, sive præsumtione, tum epanorthosi, sive reprehensione. Sed qui inde existimant exterebrari illud posse, ἐπανόρθωσιν esse προλήψεως speciem, sanè digni sunt, qui non nisi apud auritos Midas inveniant fidem.

† Lib. 9. cap 2.

Est autem ἐπανόρθωσις duplex: nam interdum verbum, interdum sententiam tollimus. Prior pertinere creditur ad σχήματα λέξεως. Ejus exemplum est hoc Apostoli 1 Cor. xv. 10: *Abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Quod suum opus dixerat, mavult deinde vocare opus gratiæ, ut caussæ principalis: cui iccirco præcipuè laus ac decus debeatur. Simile Ciceronis illud pro Plancio: *Quam enim illi judices, si judices, & non parietes patriæ nominandi sunt, graviorem potuerunt Reip. infligere securim, quàm cum illum e civitate ejecerunt?* Et eadem orat. *Brundusium veni, vel potius ad mœnia accessi.* Item act. vii. in Verrem: *O clementiam populi Rom., seu potius patientiam miram, ac singularem!* Item Philipp. iii: *Patrimonium suum effudit: quamquam non sum usus eo verbo, quod decuit: non effudit, sed in salutem Reip. collocavit.* Est & hujus generis loci aculeata correctio illa pro Cœlio in sororem Clodii: *Quod quidem facerem vehementius, nisi inimicitiæ intercederent cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere: semper hic erro.* Alterius correctionis exemplum est lib. ii. de Off. *Italiam ornare, quàm domum suam, maluit: quamquam, Italiâ ornatâ, domus ipsa mihi videtur ornatior.* Idem pro Milone: *Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, qui Pompejum, qui nosmet ipsos, cum Clodio conferre audeamus.*

Interdum hæc figura per ἀναδίπλωσιν instituitur, non quidem ut contrarium, sed ut plus dicatur: quemadmodum in hoc Maronis *:

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas.

* Æn. 6.

Sententia enim est, Atque adeò, non modò ora, verùm manus etiam. Par quodammodo ratio est in isthoc ejusdem †;

Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum immedicabile torsit.

† 12. Æn.

Nam mens poëtæ est: Parthum dico, aut, si mavis, Cydonis (ea Cretæ urbs) incolam. Utrique enim nobiles sagittandi arte; uti & Armenii; unde hos conjunxit Claudianus ‡:

Scis, quo more Cydon, qui dirigat arte sagittas
Armenius, refugo quæ sit fiducia Partho.

‡ Panegyri in quartum Honorii consulatum.

Interdum verò repetitio fit, ut caussa subtexatur, quæ correctio non est: ut in Ciri,

Ad cœlum infelix ardentia lumina tollens:
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

Maximus est correctionis usus ad amplificandum, & movendum. Quam rem pluribus explicat Cornificius lib. iv: *Commovetur*, inquit, *hoc genere animus auditoris. Res enim communi verbo elata, tantummodo dicta videtur: ea post ipsius oratoris correctionem magis idonea fit pronuntiatione. Non igitur satius esset, dicet aliquis, ab initio, præsertim cum scribas, ad optimum & electissimum verbum devenire? Est cùm non est satius: si commutatio verbi id erit demonstratura, ejusmodi rem esse, ut, cùm eam communi verbo appellâris, leviùs dixisse videaris: cùm ad electius verbum accedas, insigniorem rem facias: quod si continuò venisses ad id verbum, nec rei, nec verbi gratia animadversa esset.*

IV. De ΠΑΡΟΜΟΛΟΓΙᾼ, ET ἈΝΤΕΙΣΑΓΩΓῌ.

Παρομολογία, sive confessio, juxta Rutilium Lupum, fit, cùm aliquot res adversario concedimus: deinde aliquid inferimus; quod aut majus sit, quàm superiora, aut etiam omnia, quæ posuimus, infirmet. Exemplum verò tale adfert idem ex Hyperide: *Sume hoc ab judicibus nostrâ voluntate: neminem illi propiorem cognatum, quàm te, fuisse, concedimus: officia tua nonnulla in illum exstitisse, stipendia vos unà fecisse aliquamdiu, nemo negat. Sed quid contra testamentum dicis, in quo scriptus hic est?* Addit & alterum ex eodem exemplum. Nec semper tamen *aliquot res* concedi opus, ut Lupus loquitur; sed vel unum suffecerit. Ut in hoc Terentii Adelphis *:

Jam id peccatum primum magnum: magnum, at humanum tamen.
Fecere alii item boni.

* Act. 4. sc. 5.

Item in Tullii illo pro Ligario: *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum: sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero; quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque priùs de vestro delicto confiteamini necesse est; quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

Idem, vel vicinum admodum, schema est ANTISAGOGE, sive compensatio, ὅταν ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντιθῶμεν, ut est apud Alexandrum rhetorem: sive, ut Aquila ait, *ubi aliquid difficile & contrarium confitendum est; sed contra injicitur non minùs firmum. Qualia sunt hæc de rege Ptolemæo apud Ciceronem: Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, Magnus labor, multa pericula proponuntur: at gloria ex his immortalis est consecutura.*

V. De

V. De ἐπιτροπῇ, παρομολογίᾳ, ac συγχωρήσει.

Ἐπιτροπὴ, sive concessio fit, cùm quippiam petimus, quod si non possumus impetrare, nihilominùs, licet iniquum videri queat, partem concedimus, ut reliquum feramus. Differt ab hac παρομολογία, sive confessio, quòd ἐπιτροπὴ det partem, παρομολογία totum. Ἐπιτροπὴ est pro Cluentio: *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.* Loquitur de invidiâ. Par ratio in illo Virgil. Æn. VII:

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis.
At trahere, atque moram tantis licet addere rebus.

Fictam etiam habes concessionem apud Cicer. in Verrem: *Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps. At est bonus Imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reservandus.*

Huic vicina συγχώρησις, sive permissio. Neque enim alio à concessione differt, quàm quòd illa sit dicti, hæc facti: eaque caussa est, cur plerique ea confundant. Est hæc quoque vel vera, vel ficta. Veræ exemplum est illud apud Cornificium: *Quoniam, omnibus rebus ereptis, solùm mihi superest animus, & corpus; hæc ipsa, quæ de multis sola relicta sunt, vobis & vestræ condono potestati. Vos me, quo pacto vobis videtur, utamini, atque abutamini, licebit, impunè. in me quicquid libet, statuite, dicite, atque obtemperabo.* Fictam habes permissionem apud Comicum*:

—— *Tibi si isthoc placet,*
Profundat, perdat, pereat. nihil ad me attinet.

* Adelph. act. 1 sc. 2.

Et apud Tullium pro Flacco: *Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos; nimia pietatis, & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas (si ita Diis placet) sufferamus.* Item apud Maronem Æn. IV:

—— *Neque te teneo, neque dicta refello.*
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

De permissione sic Cornificius: *Hoc genus tametsi aliàs quoque nonnunquam tractandum est, tamen ad misericordiam commovendam vehementissimè est accommodatum.* Quòd verissimè ab eo dici cognoscimus ex istoc, in Adherbalis epistolâ ad Senatum Romanum, apud Sallustium†: *Non jam mortem, neque ærumnas; tantummodo imperium inimici, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiæ, quod vestrum est, uti libet, consulite: me de manibus impiis eripite.* Quasi dicat, non obsto, quo minùs mihi vita eripiatur; dum ne illud pati cogar ab impio, & crudeli inimico. Atque ut hic permissionis exemplum habemus: ita concessio in iis est, quæ ibidem antea legas: *Quæ sanè fuerint nostræ inimicitiæ, nihil ad vos. Verùm nunc regnum vestrum armis tenet.* Nam sententia est, Esto sane, ut nihil ad vos pertineat, quòd me, socium & amicum populi Romani, tantis injuriis affecerit. At saltem providete Numidiæ regno, quod vestrum est.

† In Jug.

VI. De prolepsi grammatica, et rhetorica.

Πρόληψις aliter à grammaticis, aliter in rhetoricis, aliter in arte poetica accipitur. Grammaticis πρόληψις est, cum, ubi diximus de toto, subjicimus de partibus: sive, ut plenius descripsit Augustinus Saturnius‡, cùm res sub unâ proprietate diversas ad res absque copula distribuuntur, ita ut insit aliqua apparens incongruitas. Ut in Bucolicis‡:

—— *Convenimus ambo,*
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus.

‡ Mercurii Majoris lib. 10. cap. 2.
‡ Ecl. 5.

Sosipater* etiam, ac Rufinianus, tale adferunt exemplum ex XII. Æn.

Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.
—— *bigis it Turnus in albis.*
Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris.

* Lib. 4.

At rhetoribus πρόληψις vocatur, cùm id, quod contra nos dici potest, anticipamus, atque diluimus: sive, ut definit Rutilius, *cum id, quod in adversariis caussâ, aut judicis opinione esse aut fore arbitramur nobis contrarium, præoccupamus dicere, & cum ratione dissolvere.* Alio nomine προκατάληψις vel ἀπάντησις, vocatur. Vulgò dicitur *occupatio.* Magistro autem Herenniano *occupatio* aliud est: præteritio puta. At quæ vulgò *occupatio*, vel *anteoccupatio*, hæc ei à parte sui posteriori *subjectio* nominatur. Fabius *præsumtionem* transfert. Quam vocem etiam legas apud Julium Rufinianum: qui & vocari *anticipationem* ait. E Demosthene, & Lysia, exempla suggeret Rutilius Lupus. Nos Cicerone erimus contenti. Qui pro Cœlio præoccupat, quod posse objici videbat, Ciceronem excusare vitia adolescentiæ; id autem rectæ institutioni quàm maximè repugnare. Sic enim loquitur: *Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc caussam tibi hunc puerum parens commendavit, & tradidit, ut in amore & voluptatibus adolescentiam suam collocaret, & hanc tu vitam, atque hæc studia, defenderes?* Respondet deinde, adolescentes etiam probos ac frugales interdum incidere in aliquod delictum. Audiamus ipsum: *Ego, siquis, judices, hoc robore animi atque hac indole virtutis ac continentiæ fuit, ut respueret omnes voluptates, omnemque vitæ suæ cursum in labore corporis atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non convivia delectarent; nihil in vitâ expetendum putaret, nisi quod esset cum laude & cum dignitate conjunctum: hunc meâ sententiâ divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnesque eos, qui hæc ex minimis tanta fecerunt,* &c. Subjungam & aliquot alia exempla, ut faciliùs appareat, quibus modis πρόληψιν instituere soleat orator. Neque enim unâ hic magis formulâ semper utendum, quàm eâdem semper chordâ oberrandum citharœdo. Cicero pro lege Maniliâ: *Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites. non enim sine caussa quæri videtur.* Pro Archia: *Sed ne cui mirum videatur, me in quæstione legitimâ, & in judicio publico, cùm res agatur apud prætorem populi Romani, lectissimum virum, & apud severissimos judices, hoc uti genere dicendi, quod non modò à consuetudine judiciorum, verùm etiam à sermone forensi abhorreat,* &c. Pro Postumo: *At habet, & celat. sunt enim, qui ita loquantur.* Pro Cluentio: *Sed ego occurram exspectationi vestræ, judices. Nam etsi à vobis sic audior, ut nunquam benignius, neque attentius, quemquam auditum putem: tamen vocat me alio jamdudum tacita vestra exspectatio, quæ mihi obloqui videtur.* Ac ex plerisque, quæ jam attulimus, eadem cognoscimus, non semper institui hoc schema per interrogationem: ut necesse sit, errare Talæum, qui interrogationem genus facit προλήψεως.

Solet & Cicero ordiri à prolepsi. Ut pro Roscio Amerino, tibi statim caussas adfert, cur unus ad dicendum surrexerit, cùm tot clari adsint oratores, quibuscum non sit comparandus. Ab eâdem auspicatur divinationem, cùm docet, cur ad accusandum in forum descenderit, qui semper defenderat. Ab hâc quoque orditur orationem pro Milone, item pro Rabirio Post. itidem lib. I. Off. ex quibus similiter elucet, prolepsin sæpe fieri citra interrogationem.

Partes προλήψεως sunt duæ, ὑποφορὰ, & ἀνθυποφορά. Ὑποφορὰ est adversarii ratio, quæ tum colligitur ex rerum naturâ quas dicimus: tum ex ingenio, & conditione hominum, apud quos dicimus. Ἀνθυποφορὰ est

est rationis illius solutio. A priori parte figura hæc nomen sortita est προλήψεως, sive *occupationis*: à posteriori *subjectio* nominatur. Nec tamen existimandum, πρόληψιν semper subjectionis nomine intelligi. Nam aliis ita vocatur; quando interrogationi subjicitur responsio. Quo de schemate loquar, cùm ad interrogationem deventum erit. Nonnullis etiam illa solùm πρόληψις dicitur *subjectio*, in qua multa, sive per interrogationem, sive absque eà, breviter obducuntur, ac unicuique eorum sua subditur responsio. Cujusmodi subjectio videtur species esse continuatæ προλήψεως. Vel si προλήψεως voce oppositè atque angustè uti visum, species erunt admodum vicinæ. Nempe non πρόληψις, sed subjectio tunc erit, cùm non unum quid in contrarium adfertur, sed multa, atque id minutatim: cùm item non uni respondetur, sed multis, idque breviter. Neque dubium, quin talis κατ' ἐξοχὴν subjectionis nomen mereatur. Exemplo esto illud pro Quinctio. Objectio est adversarii: *De re pecuniariâ cupio contendere. non licet.* Sequitur responsio, *At ea controversia est.* Inde nova occupatio, *Nihil ad me attinet, caussam capitis dicas oportet.* Hinc subjectio: *Accusa, ubi ita necesse est.* Hinc iterum occupatio: *Non, inquit, nisi tu antè, novo modo, priore loco dixeris.* Subjectio alia sequitur: *Dicendum necessariò est: præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: judex ipse arcessetur.* Exinde rursum occupatio, eaque longiuscula: *Quid tum? Tu aliquem patronum invenies, hominem antiqui officii, qui splendorem nostrum, & gratiam negligat? Pro me pugnabit L. Philippus, eloquentiâ, gravitate, honore florentissimus civitatis: dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam & concessum non modò P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quivis, qui extra periculum sit, perhorrescat.* Hinc subjectio est postrema, eaque per ironiam: *Hæc est iniqua certatio, quâ tu huic, ne ubi consisteret quidem contra te, locum reliquisti* &c.

Duabus hisce προλήψεως partibus, quas ὑποφορὰν, & ἀνθυποφορὰν, vocari, diximus, aliæ duæ adduntur à nonnullis, πρότασις, & ἀντιπρότασις, quarum illa rationi, hæc solutioni aliquid præmittit. Sed hæ ut ornatus gratiâ sæpe adduntur: ita, ut minùs necessariæ, nec rarò prætereuntur. De vario προλήψεως usu ita Fabius scribit libro IX. cap. II: Πρόληψις *dicitur, cùm id, quod obtici potest, occupamus. Id neque in aliis partibus parum est, & præcipuè proœmio convenit. Sed quanquam generis unius, diversas tamen species habet. Est enim quædam præmunitio, qualis Ciceronis contra Q. Cæcilium, quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quædam confessio: ut pro Rabirio Postumo, quem suâ quoque sententiâ reprehendendum fatetur, quòd pecuniam regi crediderit. Quædam prædictio: ut, Dicam enim non augendi criminis gratiâ. Quædam emendatio: ut, Rogo ignoscatis mihi, si longiùs sum evectus. Frequentissima præparatio, cùm pluribus verbis, vel quare facturi quid simus, vel quale fecerimus, dici solet. Verborum quoque vis ac proprietas confirmatur. Vel præsumptione: Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit. Aut reprehensione: Cives, cives, inquam, si hoc eos appellari nomine fas est.* De oratoriâ prolepsi satis: de poëtica videamus.

VII. De prolepsi poetica, et nobilissimorum etiam poetarum anachronismis.

POëtis πρόληψις est, cùm suæ personæ circumstantias attribuunt illi personæ aut loco, cui per se competit. Ita Homerus Iliad. Σ. tubæ meminit, cùm tamen veteres non tubâ, sed conchâ usi fuerint, ut monet Hesychius in κόχλος, ac ante eum Didymus: Ὠνόμασε, inquit, τὴν σάλπιγγα, ἐπεὶ οὐδέπω εὕρητο παρὰ τοῖς παλαιοῖς· κόχλῳ γὰρ θαλασσίῳ ἐσάλπιζον*. Atque hanc rem confirmat Theocritus non uno loco. ac Virgilius quoque, cùm scripsit †: *Sed tum, fortè cavâ dum personat æquora conchâ.* Quamquam nec omnium antiquissimus sit concharum in bello usus. Nam, ut Euripidis scholiastes ‡ annotavit, ante eas illi, quos πυρφόρους & λαμπαδηφόρους appellabant, faces lampadesque, quas gestabant, in hostilem utrimque aciem injiciebant, ut eo, velut signo dato, prœlium auspicarentur. Quem ad morem allusere etiam Petronius ‡, Statius *, Claudianus †. At Lacedæmonii pro tubâ in prœliis usi tibiarum modulis: ut scribunt, Thucydides ‡, Xenophon ‡, Aristoteles *, Polybius †, Cicero ‡, Val. Maximus ‡, Plutarchus *, Gellius †, Lucianus ‡, Maximus Tyrius *, atque alii. Cretenses item, præcinente citharâ, prœlia aggressi, teste Gellio †, Martiano Capella ‡ &c. Similis prolepsis est apud eundem Homerum, cùm Corinthum nominat Il. B. & N. Vellejus Paterculus lib. I. *Neque est, quòd miremur, ab Homero nominari Corinthum. nam ex persona poëtæ & hanc urbem, & quasdam Ionum colonias, iis nominibus appellat, quibus vocabantur ætate ejus, multo post Ilium captum condita.* Fortean ejusdem monetæ schema cuipiam videatur, cùm apud Plautum in Amphitryone Sosio, & Mercurius, Herculem ille admirans, hic jurans, nominant; cùm tamen, qui argumentum fabulæ nôrit, ignorare non possit, eum tum needum natum fuisse; nedum in divorum numerum fuerit relatus. Sosiæ quidem est isthoc Act. I. Sc. I.

> —— *Obsecro hercule, quantus, & quàm validus est.*

Mercurii est illud Act. III. Sc. IV.

> *Nam mihi quidem hercule qui minùs liceat Deo minitarier?*

Verùm velle hæc per prolepsin excusare, mihi sanè periculum videatur: neque magis verisimile fit, Plauti, cùm id scriberet, animo observatum Herculem Ægyptium, qui Græco hoc Alcumenæ filio antiquior fuit, adeò ut res ab eo gestæ huic assignentur; quemadmodum inter alios testis est Diodorus Siculus lib. III. Neque magis placet, alium quemcumque Herculem respexisse. Etsi ter binos Hercules numerent gentium theologi; teste Tullio de nat. Deorum lib. III. & Arnobio lib. IV. imò Varro, quemadmodum è Servio * discimus, seu XLIII. † seu XLIV. ‡ Hercules collegerit. Nec probare etiam possum sententiam Angeli Decembrii Mediolanensis ‡; qui Comicum ait, veterum poëtarum more, gavisum esse confusione temporum: quomodo Maro confudit tempora Æneæ, & Didûs; item Æneæ, & Mezentii. At impensiùs placet, id risus captandi caussâ à facetissimo Comico factum. Quod sicui id minùs probetur, per me licet, ut nævum Comici esse fateatur; præsertim cùm & alia in eodem sit invenire ἁμαρτήματα *, si curatè artem & οἰκονομίαν † fabulæ spectemus. At rectiùs πρόληψιν agnoscas cùm Maro ait ‡,

> —— *Lavinaque venit*
> *Litora.*

Quod poëtam per prolepsin dicere etiam Agellius ait lib. X. cap. XVI. Ac similiter censet Diomedes: imò & B. Hieronymus in Ezechielis cap. XXX. Servius tamen dissentit, ac superfluè eam hic statui ait. Nimirum existimat ille, ante adventum Æneæ à Lavino, Latini fratre, sic dictum esse Lavinum: postea verò Lauretum, à lauro, quam invenerat Latinus: ac demum esse vocatum Lavinium à Laviniâ, Æneæ uxore. Etiam Agellius ibidem κατὰ πρόληψιν de Dædalo dici putat *:

> *Chalcidicâque levis tandem super adstitit arce.*

Nam Cumas designat poëta: quam arcem Chalcidicam vocat, quia eò coloniam deduxerint Chalcidenses. Multo tamen post Dædali tempora id contigit. At quid dicemus de illo, quòd Palinurus apud inferos Æneæ ait †:

> *Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram*
> *Injice: namque potes: portusque require Velinos.*

Sanè

* Poëta tubam nominavit, cùm necdum à veteribus inventa sint: conchâ enim marinâ canebant.
† Æn. 6.
‡ In Phœnissas.
Atque inde Cælius Rhodiginus lib. 8. Antiq. cap. 2. sed præterito auctore, ut solet.
‡ In longo carmine.
* 4. Thebaid.
† Lib. 1. de raptu Proserp.
‡ Lib. 5.
‡ De rep. Laced.
* In problem.
† Lib. 4.
‡ Tusc. 2.
‡ L. 2. c. 6.
* De Musica, item de cohibenda iracundia: nec non in Laconicis.
† L. 1. c. 11.
‡ Περὶ ἰσχ. σπου.
* Orat. 21.
† Lib. 1. cap. 11.
‡ Lib. 9.
* In Æn. 8. illud Nascenti cui tres animas &c.
† Ita est in Servio P. Danielis, ac sic legit Alexander Neap. Genial. di. lib. 4. cap. 2.
‡ Sic est in Servio Fabricii, ac legit ita Lil. Gyraldus syntag. de Diis gent.
‡ Lib. 2. de politia literaria.
* Errata.
† Dispositionem.
‡ 1. Æn.
* Æn. 6.
† Æn. 6.

Sanè Julius Hyginus, commentario suo in Virgilium, non dubitavit id reprehendere, correcturumque fuisse poëtam existimat: ut Agellius ait lib. x. cap. xvi. ubi & Hygini caussa sic defenditur: *Quo*, inquit, *modo, aut Palinurus novisse, & nominare potuit portus Velinos; aut Æneas ex eo nomine locum invenire? cum Velia oppidum, à quo portum, qui in eo loco est, Velinum dixit, Servio Tullio Romæ regnante, post annum amplius sexcentesimum, quam Æneas in Italiam venit, conditum in agro Lucano, & eo nomine appellatum est. Nam qui ab Harpalo*, inquit, *regis Cyri præfecto, ex terra Phocide fugati sunt, alii Veliam, partim Massiliam condiderunt.* Subjicit deinde, *Inscitissime igitur petit, ut Æneas portum Velinum requirat, cùm id nomen eo tempore fuit nusquam gentium.* Negat autem hæc posse per prolepsin excusari, ut ea, quæ vidimus. *Nam*, inquit, *poëta ipsi quadam κατὰ πρόληψιν historia dicere ex suâ personâ concedi solet, quæ facta ipse postea scire potuit: sicut Virgilius scivit de Lavinio oppido, & de colonia Chalcidensi. Sed Palinurus qui potuit*, inquit, *scire ea, quæ post annos sexcentos facta sunt? Nisi quis eum divinâsse apud inferos putat, proinde ut animæ defunctorum solent. Sed & si ita accipias, quanquam non ita dicitur, Æneas tamen, qui non divinabat, quo pacto potuit requirere portum Velinum, cui nomen tunc, sicuti diximus, nullum usquam fuit?* Hanc ex Hygino censuram Maronis proponere sic Agellius contentus, nihil pro poëta adfert, ut dubium non sit, quin ei adsenserit. Liceat tamen cum Turnebo ‡ dicere, *velinus* hic poni pro palustri, quia fit ab ἕλος †; aut cum Alciato * statuere, Maronem non loqui de oppido, sed fluvio oppidum præterfluente, à quo Veliæ nomen inditum esse, autor est Stephanus †.

Itidem reprehenditur à nonnullis, cùm non ex suâ, sed Æneæ personâ ait ‡:

Apparet Camarina procul, campique Geloi.
Arduus inde Acragas &c.

Nam, ut ait Servius, constat, oppida hæc condita esse multis post Æneam annis. Verùm hîc quoque Alciatus non de oppidis poëtam loqui existimat, sed de fluminibus. Nam, ut Duris * inquit, plurimæ Siculorum urbes à fluminibus nomen sumserunt, ut Syracusæ, Gela, Himera, Selinûs, Phœnicûs, Eryce, Camicum, Halycum, Thermum, & Camarina. Ne illud quidem difficultate caret, quòd apud poëtam Anna Didoni dicat,

—— lateque furentes
Barcæi.

Nam Trojanis temporibus nomen Barcæorum, credo, ignotum erat Græcis, saltem potentia eorum erat exigua. Quanquam, apud Sophoclem in Electrâ, pædagogus narret Clytæmnestræ de Barcæorum in sacris ludis certamine. Sic enim loquitur:

—— Ἕκτ † δ' ἀποστροφῆς
Τελοῦντες ἵππων ἕβδομόν τ' ἤδη δρόμον,
Μέτωπα συμπαίουσι Βαρκαίοις ὄχοις.

Sed non possum, quin de utroque poëta adscribam judicium maximi Turnebi ‡: *Utrumque*, inquit, *poëtam non crediderim temporum incorruptam secutum fidem, quòd existimem, nondum Trojanis temporibus opes Barcæorum floruisse, sed citerioribus & recentioribus; Græcosque eos, & Cyrenæos esse numeratos, ideoque ad ludos Græcorum admissos fuisse.* Et quid dicemus de isto lib. ix.

Quot prius æratæ steterant ad litora puppes.

Sane & hîc difficile sit Maronem purgare ab omni culpâ. Nam primus navibus rostra addidit Piseus Tyrrhenus †. ut necesse sit fateri, heroicis temporibus nondum fuisse illa ex ære navium rostra: cujusmodi naves Latini * iccirco *æratas* vocant, Græci χαλκεμβόλους, & χαλκήρεις. Ejusdem monetæ est, quòd idem Maro † Trojanis assignat triremes: quæ, ut testatur gravis auctor, Thucydides †, & ex eo Dionysius Halicarnassensis ‡: ac Plinius * prodiderunt, aliquot post excidium Trojanum seculis primùm constructæ sunt ab Aminocle Corinthio. Itaque nec doctissimus Brodæus † scribere dubitat, in hoc, a poëtarum phœnice, stomacho suo non satisfieri. Quæ vox ob poëtæ ejus majestatem primitùs mihi videbatur non tam Brodæo digna, quàm hominibus plus in cute curandâ operatis, quam sacris Apollinaribus. Sed enim cogitandum, & Hippocratem, & Aristotelem, divinos sanè viros, non semel aliquid esse passos humani, eoque caussam non esse, cur unum Maronem conditionem hominis excessisse arbitremur. Nimirum aliqua & illum fugerunt; nec quæ sciret, animo semper obversabantur. Hæc cui non molesta sunt, facilè feret, ut puto, si nec Ovidium communi huic sorti eximi sinamus. Sanè ubi diluvium describit, navigiorum meminit, ut rei usitatissimæ. At idem alibi *primam* vocat *carinam*, quâ navigarunt Argonautæ. Sed pro poëtâ dixerit aliquis, non quidem primam fuisse navem, attamen primam navem longam, h. e. ut vulgo loquuntur, primam galéam ‡, galeonem, aut galeidam. Hoc nos docet Plinius lib. vii. Histor. cap. lvi. *Longâ*, inquit, *nave Jasonem primum navigâsse. Philostephanus autor est.* At cujus tantum est ingenium, ut eundem absolvere, ingeniosissimum licet poëtarum omnium, possit, cùm Pythagoram inducit loquentem de Athenis, non ut Pythagoræ tempore erant, sed suo? quas usque adeò collapsas Adrianus Cæsar postea instauravit. Poëtam ipsum audiamus ‡:

Clara fuit Sparte: magna viguere Mycenæ;
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces.
Vile solum Sparte est, altæ cecidere Mycenæ.
Oedipodioniæ quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandioniæ restant nisi nomen Athenæ?

Oblitus erat Ovidius, se inducere Pythagoram loquentem; qui Pisistrati temporibus fuit. Atqui tum Athenæ florebant, ac deinceps bello Persico ad longè majus nomen pervenerunt. Thebæ etiam Ovidii quidem tempore nihil nisi inane nomen erant: nempe jam inde, ex quo eas everterat Alexander Magnus. Sed ille ducentis circiter annis fuit post Pythagoram, cujus temporibus magnæ erant Thebanorum vires, & grande nominis decus. Apud Senecam quoque in Hercule Furente sic loquitur Juno:

Hinc clara gemini signa Tyndaridæ micant.

Quod excusari nec debet, ne potest, cùm Castor & Pollux nondum tum fuerint mortui, nedum in Deorum numerum relati. Quâ de re multorum instar erit Clemens Alexandrinus lib. 1. Στρωματέων. ubi sic scribit: Ἀπὸ δὲ τῆς Ἡρακλέους ἐν Ἄργει βασιλείας ἐπὶ τὴν Ἡρακλέους αὐτοῦ καὶ Ἀσκληπιοῦ ἀποθέωσιν, ἔτη συνάγεται τριακονταοκτώ, κατὰ τὸν χρονογράφον Ἀπολλόδωρον. ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Κάστορος καὶ Πολυδεύκους ἀποθέωσιν ἔτη πεντηκοντατρία. Ἐνταῦθά που καὶ ἡ Ἰλίου κατάληψις. *Ab regno autem Herculis, quod Argis obtinuit, usque ad tempus, quo Hercules, & Æsculapius, in Deos relati fuere, anni colliguntur trigintaocto, juxta Apollodorum chronographum. Inde autem usque dum Castor, & Pollux, relati sunt in Deos, anni sunt quinquaginta tres. Ac tum temporis Troja quoque capta fuit.* Nec Latinis solùm, sed Græcis quoque, similia exciderunt. Quomodo, ut superiùs vidimus, apud Sophoclem in Electrâ nunciantur Clytæmnestræ, ut Orestes obierit in Pythiis. Atqui Pythia tum necdum erant. Quod & scholiastes observat in illa pædagogi verba:

—— Δελφικῶν ἄθλων χάριν.

Ubi inquit, Οὔπω * ἦν ἐπὶ Ὀρέστου ὁ Πυθικὸς ἀγών. Quibus verbis poëtam ἀνιστορησίας arguit: ut ea quidem cepit Camerarius †. Sanè Pythia, Pausania teste, instituta demum sunt anno tertio Olympiadis xlix. ubi & tum ait vicisse Clisthenem, Sicyoniorum tyrannum. Quem nec ipsum tamen tam antiquum esse, alii prodiderunt. Nonnulli ideo arbitrantur, scholiastem Sophoclis longè aliud voluisse. Nempe hanc ejus sententiam esse, Sophoclem eò *Delphicum*, non *Pythium* certamen dicere, quia Orestis tempore Delphis quidem certamen equestre sive curule fuerit: at Pythium postea demum institutum sit. Verùm ne equestre quidem certamen Orestis tempore Delphis fuisse, clarè docet gravissimus scriptor Strabo libro ix. ubi ait,

‡ L. 22. c. 1.
‡ Palus.
* Lib. 5. varg. Juris cap. 21.
† In Ἐλαί. ubi malim, Ἐλέα. Sane addit ipse, ἀπὸ τοῦ Βελία. Fere autem spiritus asper abit in digamma Æolicum, ubi hoc in B, vel V conversum.
‡ Æn. 3.
* Apud Stephanum voce Ἀκράγαντες.
† Atque ex adverso Confitientes jam sextum septimumque curriculum, Frontibus concurrunt cum Barcæis curribus.
‡ Advers. l. 22. c. 26.
† Plin. l. 7. c. 56. juxta quosdam codd.
* Cæsar l. 2 de bello civili.
† 5. Æn. vers. 119. 120.
‡ Lib. 1.
‡ Περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων.
* L. 7. Hist. Nat. c. 56.
† Lib. 3. Miscell. cap. 4.
‡ Vide quæ diximus lib. 1. de Vitiis sermonis cap. 1.
‡ 15. Met.
* Necdum Orestis temporibus certamen Pythicum erat.
† Commentario in Sophocl. Elect.

ait Delphis certamen antiquitus fuisse citharœdorum, qui pæana in Apollinis laudem canerent: ac sub Eurylocho demum Amphictyonas instituisse certamen equestre ac gymnicum, & coronam victori propoluisse præmii loco, ludosque eos Pythia nominasse. Quæ ut hactenus fortasse Sophoclem absolvunt, quòd certamen illud Delphicum, non Pythium, vocarit: ita illum in eo saltem arguunt erroris, quòd Orestis ætate dixerit certamen fuisse equestre. Sed hujusmodi poëtarum ἀναχρονισμοὺς si persequi velim, ex iis jam illis volumen fiat. Quare tantum apponam Velleji Paterculi verba, quibus similem ille tragicorum errorem observavit. *Acer, inquit, belli juvenis, nomine Thessalus, natione Thesprotius, cum magnâ civium manu eam regionem armis occupavit, quæ nunc ab ejus nomine Thessalia appellatur, antea Myrmidonum vocitata civitas. Quo nomine, mirari convenit eos, qui, Iliaca componentes tempora, de ea regione ut Thessalia commemorant. quod cum alii faciant, Tragici frequentissime faciunt. quibus minime id concedendum est. nihil enim ex persona poëta, sed omnia sub eorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt. quod si quis à Thessalo, Herculis filio, eos appellatos Thessalos dicet: reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hunc insequentem Thessalum ea gens id nominis usurpaverit.* Hæc satis ostendunt, non debere nos poëtarum reverentiâ omnia hujusmodi per prolepsin excusare; sed fatendum esse, quædam per ἀναχρονισμὸν ab iis peccari. Aliter qui censet, humanam nescit infirmitatem, cui non minus sunt obnoxii poëtæ, quàm philosophi, historici, alii; qui, quod poëtæ non faciunt, veritatis studium profitentur. Quanquam verò, cùm non ex aliis, sed propriâ personâ loquitur poeta, prolepsin poëticam vocitemus: non tamen existimandum, solos poëtas ejusmodi prolepsi uti. Nam neque Sallustius eam refugit: quemadmodum Diomedes observat lib. II. Locus est ex primo historiarum, quem paullo pleniùs, quàm a Diomede factum, apponam: *Quibus sævitiis, & maximè fenoris, oppressa plebs, cum assiduis bellis, tributum simul & militiam toleraret, armata montem sacrum, atque Aventinum, insedit.* Atqui, ut rectè ait Diomedes, *mons ob hoc, quòd illum plebs insederat, postea sacer dictus est.* Hæc igitur fuerit prolepsis. Quæ etiam in non uno se offert sacræ Scripturæ loco. Augustinus certè, libro Quæstionum super Leviticum cap. XXIII. hæc de re ita scribit: *Vestem, inquit, sacerdotalem, quæ magnum continet sacramentum, Aaron jubetur accipere, & successoris ejus summi sacerdotes, in Exodo *, antequam omnino aliquid de sanctificandis, & quodammodo ordinandis sacerdotibus, præcipiatur, quando, Mose adscendente in montem, jubentur non adscendere sacerdotes, quos intelligere alios non possumus, nisi filios Aaron: non quia jam sacerdotes erant, sed quia futuri erant, hoc eos tam tunc Scriptura appellavit, per anticipationem: sicut sunt pleraque talium locutionum. Nam & filius Nave, Jesus appellatus est, cùm longè postea hoc nomen ei Scriptura narret impositum.* Hæc ille. Sed quod ad illum attinet Exodi locum, sequi malim Cajetanum, primogenitos intelligentem, penes quos sacerdotium fuit, usque dum ex lege redemti fuere; quemadmodum legere est Exodi XXIV. & Num. II. & III. Atque ita etiam Mosis verba interpretatur clarissimus socer meus, Franciscus Junius †. Quare accommodatius exemplum ex eodem Exodi opere fuerit cap. III. 2. ubi Horeb vocatur *mons Dei*: qui sic postea dictus, partim ob visionem eam, de qua illo in loco sermo est, partim quia in eum Deus descenderit legem suam laturus. Etiam Judicum XV. 9. legas, cùm Samson cecidisset hostium crus & femur, hoc est, equites, & pedites, (ut quidem exponit Thargum Jonathæ) Palæstinos, collecto exercitu, castra esse metatos in Lechi. At paullo post ‡ dicitur, nomen id *Lechi* esse loco tum demum impositum, cùm Samson ibi Palæstinos cecidisset maxillâ asini. Nempe quia *Lechi* maxillam notat: unde Aquila & Theodotio pro λεχὶ habent σιαγόνα ‡, teste Eusebio de locis: in LXX. verò & Λεχὶ, & σιαγὼν legas. Etiam LXX. Hieronymus, atque alii interpretes, loca Hebraica transferentes, subinde perspicuitatis caussâ, nomina usurpant, non quæ habuere, quo tempore ista scriberent Moses, & Prophetæ; sed quæ postea accepere. Qua de re illustrem B. Hieronymi locum vide in cap. XXX. Ezechielis.

* Cap. 19. vers. 22.

† Analysi Exod. & notatis translatione sua.

‡ Vers. 17.

‡ Maxillam.

VIII. De figura ΤΟΥ ΚΡΑ'ΜΑΤΟΣ.

Abunde egimus de prolepsi, non oratoriâ modò, sed etiam poeticâ: quâ occasione simul vidimus de anachronismis poetarum, quos perperam eo excusare conantur, quasi προληπτικῶς dicantur. Nunc ad schemata redeo rhetorica, quæ ab oppositione petuntur. Quò etiam pertinet, quod Eustathius vocat ΚΡΑ'ΜΑ; estque vituperio mista laus. Figura planè aulica. Homer. Iliad. ε:

Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής.
Corpore parvus erat Tydeus, bellator at idem.

Verùm hoc in exemplo falli mihi videntur viri docti *, quia hoc ipsum ad Tydei admirationem faciebat, quòd parvus esset staturâ: ut libro primo † diximus. Accommodatius exemplum illud, quamquam perperam iidem tribuunt Homero: Μωρὸς ὁ καλὸς μὲν, οὐδὲ φρένας. *Sponsus quidem formosus, sed haut cordatus.* Item Ovidii hoc II. Fast.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.

* Etiam Joannes Hartungus Memorabilium decuriâ 3. cap. 8. sect. 22.

† Cap. 5. sect. 19.

CAP. XII.

DE ALTERO SCHEMATUM GENERE, QUOD OPPOSITIONE FIGURATUR.

Hactenus vidimus de figuris, quæ à disparatis, vel oppositis, petuntur, & tantummodo ad schemata διανοίας pertinent. Sequuntur, quæ & verba contraria jungunt: ut sunt ἀντίθεσις, ἀντίθετα, ἀντιμετάθεσις, ἀντιστροφὴ, συνοικείωσις, & ὀξύμωρον. Quæ ob verborum quidem contrarietatem sunt schemata λέξεως: præcipuè tamen hujus sunt loci, cùm contrarietas primò non verbis insit, sed rebus.

Ἀντίθεσις est, cùm rebus duabus contraria adduntur epitheta.

Ἀντίθετα sunt, cùm rebus contrariis contraria opponuntur.

Ἀντιμετάθεσις nominatur, quando est contrarietas sententia cum verborum transpositione.

Vocatur quoque διάλληλον, & χιασμόν. Sed schema hoc etiam manet verbis mutatis, modo sententia sit reciprocatio.

Ἀντιστροφή est, cùm argumentum adversæ partis in eos, qui afferunt, retorquetur.

Συνοικείωσις dicitur, cùm idem tribuitur contrariis.

Ὀξύμωρον est, quo idem negatur de se ipso.

I. De antithesi.

Nunc persequamur illa oppositionis schemata, quæ quia verborum quoque contrarietatem habent, eò ad λέξεως schemata referuntur à multis: etiam à summo viro Julio Scaligero lib. IV. de re poëticâ cap. XXXVII. Propriè tamen huc pertinent, quia ἀντίθεσις sive contrapositio primò inest rebus, quarum verba sunt σύμβολα *.

* Signa.

ἈΝΤΙ'ΘΕΣΙΣ Rufiniano obscurè satis definitur, *cùm verbum verbo pari potestate redditur.* Exemplum adfert geminum. Unum è III. Æn.

Seque novo veterum deceptum errore locorum.

Alterum è IX:

Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus.

Alii comprehendunt ἀντίθετον sub ἀντιθέσει. Quæ si di-

stinc

stinguere placet, possis dicere, in ἀντιθέτοις opponi nomina verbaque: in ἀντιθέτοις non verba, aut nomina ipsa sed eorum epitheta. Hoc tamen fit in exemplis à Rufiniano allatis. Quare & ἀντίθεσις erit in hoc Plautino*:

* Asin. act. 1 sc. 1.

Ubi vivos homines mortui incursant boves.

Et hoc Livii lib. XXXIII: *Sed quam urbs opsa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi.* Geminaque ἀντίθεσις fuerit in illo Varronis lege Mænia †: *Neque in bonâ segete nullum est spicum nequam, neque in malâ non aliquod bonum.*

† Apud Nonium in Spicum.

II. De ANTITHETIS.

Ἀντίθετα nominant, *cum contrariis opponuntur contraria:* ut ait Cicero in Oratore; ubi & ea ait sponte, etiamsi id non agas, cadere numerosè: ejusque rei exemplum hoc affert ex quarto Verrinæ accusationis: *Conferte hanc pacem cum illo bello; hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoriâ; hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto; hujus libidines cum illius continentiâ. Ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Simileque est, quod postea ex se adducit Cicero: *Domus tibi deerat? At habebas. pecunia superabat? at egebas.* Atque idem citat Fabius lib. IX. cap. III: nec non Aquila Romanus, qui & illud à brevitate commendat. Sigonius, & alii, reposuere inter fragmenta ex orat. pro Scauro; sed ex incertâ conjectura: nempe non aliâ de caussa, quàm quòd hæc satis videantur convenire Triario accusatori, qui Scaurum eo nomine exagitârat, quia (ut Asconius ait) *tam magnificam domum haberet: ut in cujus atrio forent quatuor columnæ marmoreæ insignis magnitudine.* Apud Aquilam verbis Tullii hæc continuò subduntur, quasi ejusdem exempli pars sint: *In pace ad vexandos cives acerrimus: in bello ad expugnandos hostes inertissimus.* Sed omninò ante ea verba excidit vocula, *Idem*, vel similis aliqua. Nec enim hæc cum prioribus cohærent: sed pro altero exemplo ab Aquila adferuntur. Scitum etiam illud pro Postumo: *Neque verò me pœnitet, mortales inimicitias, amicitias sempiternas habere.* Cui geminum illud in Phalarid. epist. θνητῶν ὄντων ἡμῶν, ἀθάνατον ὀργὴν ἔχειν οὐ σοφόν. Ἀντίθετα quoque scitè junxit Seneca consolat. ad Polyb. *Omnium somnos illius vigilantia defendit; omnium otium illius labor; omnium delicias illius industria; omnium vocationem illius occupatio.* Juvenalis sat. XIV:

——Cum sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris, egentis vivere fato.

Martialis lib. IV. epigr. XLII:

Sæpeque nolentem cogat, nolitque volentem.

Epicuri etiam est apud Laertium lib. X: Κρεῖττον εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. *Melius est, sapienter infelicem, quàm insipienter felicem vitam degere.*

Quinctilianus figuram hanc (quam ipse ad verbum appellat *contrapositum*, & aliis ait *contentionem* vocari) trifariam fieri docet. Nam, inquit, *& fit, si singula singulis opponuntur. Ut in eo* ‡, *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis* *: *Non nostri ingenii, vestri auxilii est. Et sententia sententiis: Dominentur in concionibus; jaceant in judiciis.*

‡ Pro Cluentio.
* Ibidem.

Huic, ut ibidem Fabius ait; *commodissimè subjungitur & ea species, quam* DISTINCTIONEM *dicunt.* Ut †, *Odit populus Romanus privatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit. Et quæ sunt simili casu dissimili sententiâ in ultimo locata. Ut* ‡, *Quod in tempore mali fuit, nihil obest: quin, quod in caussa boni fuit, nihil prosit.* Hujusinodi plane sub antithetis comprehenduntur. Aliter qui censent, hi figurarum copiâ memoriam magis onerant, quàm intellectum juvant.

† Pro Muræna.
‡ Pro Cluentio.

Imo ad ἀντίθετα referimus, ubi est qualis qualis oppositio, etsi propriè contrarietas sit nulla. Atque hac in re idem Fabius præit, qui inter alia sic scribit: *Nec semper, quod adversum est, contraponitur, quale est apud Rutilium: Nobis primùm dii immortales fruges dederunt: nos, quæ soli accepimus, in omnes terras distribuimus. Nobis majores nostri Remp. reliquerunt: nos etiam socios nostros de servitute eripuimus.* Cave autem hæc à Fabio citari putes ex P. Rutilio Rufo, qui Numantini belli historiam, atque alia scripsit. Neque enim sic loqui potuit homo Romanus, quasi frugum inventionem Romanis, ac solis quidem, orbis acceptam ferret. Nec dicit Fabius, ea esse Rutilii verba; sed legi apud Rutilium. Est is Rutilius Lupus Rhetor, qui ista citat ex Demetrio Phalereo. Nempe sunt illa ex oratione aliqua Demetrii ad Athenienses: unde (ut Cicero ipse pro L. Flacco ait) *fruges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.*

III. De ANTIMETABOΛῆ.

Quæ Fabio ANTIMETABOΛH', Rufiniano METAΘΕΣΙΣ, ea Cornificio dicitur *commutatio.* Est hæc contrarietas sensus cum verborum transpositione. Unde hujusinodi, ratione verborum, ad ἐπάνοδον pertinent: ratione verò sensus, sunt hujus loci. Demosthenes Olynthiacâ II: Εἰς τοῦθ' ἥκετε ἀγνωμοσύνης, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε διὰ ὧν ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ πράγματα γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἐλπίζετε πράξεων ἐκ φαύλων αὐτὰ χρηστὰ γενήσεσθαι; *Usque adeo aberratis, Athenienses, ut per quas è secundis adversa sunt facta res civitatis, per eas speretis ex adversis fore secundas?* Plutarchus de audiendis poetis: Ἐκεῖνο θρυλούμενον, ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν· *sermone illud tritum, quo picturam esse ajunt loquentem poesin, & poesin esse tacitam picturam.* Cujus dicti Simonides auctor putatur. Geminâ etiam ἀντιμεταβολῇ exornatur aureum illud Musonii monitum, quod juventutis animis obversari semper debet: Ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει. ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. *Siquid feceris pulchri cum labore; labor quidem abit, sed pulchrum manet. Sin turpe quid feceris cum voluptate; voluptas abit, at turpe manet.* Quod ipsum multo ante Musonium dixerat Cato oratione, quam Numantiæ habuit apud equites; ut Agellius monet lib. XVI. cap. I. Eodem schemate usus M. Tullius lib. III. de Legg. *Vereque dici potest, magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum magistratum.* Idem schema est pro Quinctio: *Jugulare civem ne jure quidem quisquam bonus vult. mavult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse; quàm, cùm parcere potuerit, perdidisse.* Pro Sylla: *Neque verò, quid mihi irascare, intelligere possum. Si, quòd eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis; accuso meum: & amicum ego defendo meum.* Idem pro Dejotaro: *In dominatu servitus, in servitute dominatus.* Cui simile illud Salviani Massiliensis * de Bagoardis deficientibus ad barbaros: *Malunt sub specie captivitatis esse liberi, quàm sub specie libertatis esse captivi.* Tacitus lib. II. Hist. *Neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, sperâsse corruptissimo seculo tantam vulgi moderationem reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent.* Quinctilianus lib. I. cap. X: *Ut novorum optima erunt maximè vetera, ita veterum maximè nova.* Concludam Cornificii verbis: *Plura subjecimus exempla, ut, quoniam difficile est hoc genus exornationis inventu, dilucidum esset; ut, cum bene esset intellectum, facilius in dicendo inveniretur.*

* Lib. 5. de providentia Dei.

IV. De ΔΙΑΛΛΗΛΩι, sive ΧΙΑΣΤΩι.

Vicina ἀντιμεταβολῇ est figura, quæ διάλληλον, vel χιαστὸν dicitur. Est ea, sententiarum reciprocatio; ut

latius

latiùs pateat, quàm ἀντιμετάθεσις. Fit enim vel cum reciprocatione verborum; ut, *Doctis disertior, disertis doctior:* vel sine ea; ut, *Doctis facundior, eruditus disertior.* Prius genus ἰσόκωλον habet: ac quemadmodum de ἀντιμεταθέσει dicebamus ratione quidem elegantiæ, quæ in verborum inversione consistit, schema est λέξεως: ratione autem sententiæ, quæ mutatis etiam verbis permanet, σχῆμα est διανοίας. At posterius genus tantummodo est hujus loci. Sic ad utramque classem pertinet, *Justis fortior, fortibus justior.* Ubi & ἰσόκωλον est, & ἀντιμετάθεσις, & διάλληλον. At posterioris solùm generis est, *Justis fortior, potentibus æquior.* Quomodo locutus Aristides in Panathenaico. Dicit enim, Athenarum urbem esse τῶν μὲν * τὰ δίκαια τιμώντων ἰσχυροτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόντων ἐπιεικεστέραν. Quæ ad verba, hæc scholiastes Aristidis apud Photium in myriobiblo annotavit ‡: Τὸ προκείμενον τοῦ λόγου σχῆμα διαφόροις ὀνόμασι κέκληται· καὶ γὰρ στρεπτόλυτον καλεῖται, καὶ διάλληλον, ἐναγώνιον, χιαστὸν, πλεκτὸν, λυτὸν, καὶ παρακειμένου κακοῦ ἀναίρεσις. στρεπτόλυτον μὲν ἀπὸ τοῦ ἐκ τῶν ἀντιστρόφων λύειν τὰ λεγόμενα. ἐναγώνιον δὲ, διὰ τὸ δοκεῖν ἔχειν ἀγῶνα τῇ ἐπαγωγῇ τῶν νοημάτων. χιαστὸν δὲ διότι δύο προτάσεων οὐσῶν, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ δυνατοῦ, ὃ μὲν ἔδει τῷ δικαίῳ δοῦναι, τοῦτο ἀπένειμε τῷ δυνατῷ· ὃ δὲ ἔδει τῷ δυνατῷ, ἀνέθηκε τῷ δικαίῳ πάλιν, ἐναλλάξας τὰς ἐννοίας. παρακειμένου δὲ κακοῦ ἀναίρεσις λέγεται, ἐπειδὴ παράκειται, ὡς δικαίοις, τὸ εὐχερῶς πάσχειν καὶ ἀδικεῖσθαι· ὥσπερ ἀνδρείοις, τὸ ἀδικεῖν, ἀνεῖλε τὴν ἑκατέρου κακίαν, οἷον· δικαία ἐστὶ καὶ οὐ πάσχουσα, καὶ ἀνδρεία οὖσα, καὶ ἀδικοῦσα οὐδ' ὅλως. εἰ γὰρ καὶ ἐν τέλει ἔθηκε τὸ συγκριτικὸν τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ σχῆμα συγκριτικὸν, ἀλλ', ὡς εἴρηται, παρακειμένου κακοῦ μεθόδευσιν ἀναίρεσιν. Quæ sic fere transtulit Andr. Schottus: *Hoc orationis schema variis nominibus appellatur. Etenim dicitur streptolyton, diallelon, enagonion, diagonion, chiaston, implicatum, solutum, subjecti mali amolitio. Streptolyton quidem, quia ex æquivalentibus solvit dicta. Enagonion verò, quia videtur habere certamen in inductione sensuum. Chiaston, quia duarum propositionum, justi scilicet, & potentis, quod quidem oportebat dare justo, dat potenti: quodque potenti, iterum dat justo, sensum permutans. Dicitur autem subjecti mali amolitio,* [quia] *cùm subjicit, ut justis, facile pati injuriam; ut fortibus vero, injuriam facere, sustulit utrinsque malitiam. quale est: justa est, & non patiens, & fortis est, & injuriam faciens haudquaquam. Etsi enim * in fine posuit nominis comparativum, non tamen est schema comparativum: sed, ut dictum est, subjecti mali machinatur amolitionem.*

* *Justitiā colentibus validiorē, & potentia instructis æquiorem.*

‡ Cod. 246.

* *Interpres vertit*, Si enim in fine p. n. c. sed non est &c. *Verum* εἰ γὰρ καὶ *valet*, Etsi enim.

V. De ἈΝΤΙΣΤΡΟΦΗ͂, sive ΒΙΑΙ͂Ω.

Ἀντιστροφὴ †, sive, ut Hermogenes vocat, βίαιον ‡, dicitur, cùm positum quippiam retorquetur in adversarium. Ac quatenus probat, ad argumentationis doctrinam pertinet. Quatenus verò sententiam verbaque eleganter invertit, figura quidem est; sed, ut arbitror, haut nova, verùm species ἀντιμεταβολῆς, de quâ proximè dictum. Exemplum habes in responsione Chananææ ad Christum Matth. xv. vers. 27. *Quia canis es*, ait Christus, *non convenit tibi panem porrigi.* Imò, inquit illa, *quia canis sum, non denegabis mihi micas de mensâ decidentes.* Romuli quoque similiter ἀντιμεταβολὴ, apud A. Gellium lib. xi. cap. xiv: ubi hæc laudat L. Pisonis ex primo Annalium: *Eundem Romulum dicunt ad cœnam venisse, ibi non multùm bibisse, quia postridie negotium haberet. Ei dicunt: Romule, si istuc omnes homines faciant, vinum vilius sit. Is respondit: Imò verò carum, si quantum quisque volet bibat: nam ego bibi, quantum volui.* Inversionis quoque hujus illustre habes exemplum apud Aristophanem in Nebulis; ubi filius à patre, cur vapulet, quærens, omnia argumenta in patrem retorquet. Simile etiam fuerit, si homo improbus, sed claris ortus majoribus, tanto se majorem altero dicat, quanto meliùs natus sit: atque id sic invertas, tanto potiùs deteriorem esse, quia ne domestico quidem exemplo, quo alter caruerit, potuerit ad virtutem incitari. Id Sallustius sic expressit in oratione Marii *: *Nobiles cùm apud vos, aut in senatu, verba faciunt, pleraque oratione majores suos extollunt: eorum fortia facta memorando, clariores sese putant: quod contra est. Nam, quanto vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior.*

† *Inversio.*

‡ *Violentum.*

* *In Jug.*

VI. De ΣΥΝΟΙΚΕΙΩ΄ΣΕΙ.

Συνοικείωσις uni Fabio † memoratur, his verbis: *Συνοικείωσιν vocant, quæ duas res diversas colligat.* Nec aliud adfert exemplum, quàm illud P. Syri mimographi:

Tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.

Unde colligi videtur, schema hoc fieri, quandocunque idem contrariis tribuitur. Quare συνοικείωσις quoque erit: *Utraque pessima, & immoderata servitus, & immoderata libertas.* Hoc si placet, idem schema erit, quod Rutilio Lupo dicitur συνοικείωσις, vel συνοικειότης: de qua sic scribit: *Hoc schema docet diversas res conjungere, & communi opinioni cum ratione adversari. Et habet magnam vim, vel ex laude vitium, vel ex vitio laudem exprimendi.* Subjungit deinde tria exempla, Hyperidis, Lysiæ, & Demosthenis. Imò fortasse & Rutilius συνοικείωσις scripserit. Sic quidem legit H. Stephanus in Thesauro L. Gr. Sed alterum illud est, tum in Aldinâ, tum eâ, quam Pythœus repræsentavit. Latinè dicatur *commistio*, vel *communicatio*. Cæsari Scaligero lib. iii. de re poëticâ cap. xlvii. vocatur συγκυκίωσις, ac Latinè ait dici *commistionem, confusionem*, & molliusculè *cinnum*. Sed fortasse Scaliger aut scripsit, aut voluit, συγκύκησις. Nec enim est à κυκεών, sed συγκυκᾶν, vel συγκυκᾶν, quod apud Hesychium legas: unde κυκεών, quod Latinis *cinnus*, Tertulliano ‡ etiam *cocetum*: ut diximus in Originum libris.

† *Lib. 9. cap. 3.*

‡ *Advers. Valentinianos c. 12.*

De VII. ὈΞΥΜΏΡΩι.

Ad contraria quoque pertinet ὈΞΎΜΩΡΟΝ, quasi dicas *acutifatuum*: quo idem negatur de semet ipso; unde fit, ut primâ facie fatuè dictum videatur, quod postea acutè dictum cognoscitur. Ut Ennii istud *:

—— Quæ seis,

In vulgum vulgas, artemque expromis inertem.

Et illa ejusdem in oratione Claudii Cæci †:

Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant

Antehac, dementes sese flexere vietæ?

Ut Scaliger ‡ legendum putat. Audaciùs enim, quàm par est, aliqui substituêre.

—— dementi sese flexere ruinâ.

Eos movit, quòd & Horatius *, *dementes ruinas*, dixerit. Sed in Enniano illo MSSi constanter habent, *dementes*, & *via*, vel *viæ*: atque ita & Gazam legisse, videmus ex translatione ejus. Gifanius † nihil mutabat: ut sit versus Diphilius, sive Chœrilius, ubi in fine deest syllaba; ut in illo ‡,

Alma parens genitrix divum decus Oceano,

Sed si tam insolentem versum Ennius usurpasset in Annalibus: puto, non id monere refugissent veteres rei metricæ scriptores. Turnebus, ac Lambinus, pro *viæ* reponunt *vias*. Quod inprimis placeret, si, quemadmodum Plautus * dixit, *quò gentium*, similiter, *quò via*, diceretur. Sed non satis conveniunt hæc duo, quia *via*, est locus per quem itur, *quò* autem notat locum, ad quem itur. Quare si *vieta* displicet, quia durius junctis duobus appositis dicatur, *mentes dementes vietæ*; non tamen *quo via*, vel *vias*, sed *quâ viâ* rescribi debeat. Nec eo versus fit Diphilius: quia fortasse aliqua sequebantur, quæ ad aliud comma pertinerent, eoque à Tullio omittantur. Exempli gratiâ, si sequebatur aliquid in hanc sententiam, *Qui hosti offertis pacem:* potuit *qui*, potuit & *hosti*, versum claudere. Utcunque est, non dubium,

* *Apud Non. in Vulgare.*

† *Apud Cic. in Cat. M.*

‡ *Appendice notatum in distichis Catonis de versibus Ennii à Gaza versis.*

* *Lib. 1. od. 37.*

† *Ind. Lucret.*

‡ *Apud Marium Victorinum lib. 3. artis Grammat.*

* *Rudente.*

bium, quin dixerit Ennius, *mentes dementes*, quod Græcè sit, φρένες ἄφρονες. Similiter antiquus Tragicus apud Tullium in III. de Oratore:

Quâ tempestate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis.

Quòd Græcè sit γάμοις ἀγάμοις: uti Sophocles Oedipo tyranno locutus, ac Philostratus quoque in vita Apollonii. P. Scipionem, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit fere ejus æqualis: *Nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus esset: nec minus solum, quam cum solus esset.* Quo significabat, ut Tullius * declarat, *se & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum.* Plautus Pœn. †

* Initio l. 3. de Off.
† Act. 1. sc. 2.

—— Venus non est Venus.
Hanc equidem Venerem venerabor.

Idem Mil. ‡

‡ Act. 2. sc. 6.

—— Etiam illud, quod scies, nesciveris.

Cui geminum hoc Terentii Eun. *

* Act. 4. sc. 4.

—— Tu pol, si sapis,
Quod scis, nescis.

Ejusdem est in eâdem comœdiâ †:

† Act. 1. sc. 1.

—— Ut cum ratione insanias.

Idem ‡:

‡ Act. 2. sc. 2.

Omnia habeo, neque quicquam habeo; nihil cum est, nihil defit tamen.

Et in Andriâ *:

* Act. 2. sc. 1.

—— Id aliquid nihil est.

Item †:

† Act. 4. sc. 1.

—— Coactus tuâ voluntate es.

In epitaphio Plauti ‡: *Innumeri numeri*, hoc est comœdiâ, cujus de versibus dicere liceat, quod de Pindaricis Horatius *, *Numerisque fertur Lege solutis.* Nam Comici, ut ait Terentianus Maurus:

In metra peccant arte, non inscitiâ.

Cave aut Oberto Giffanio † allentias, qui *innumeros* exponit *infinitos*: aut magno Turnebo ‡, qui per *numeros* carmen, per *innumeros* prosam intelligi putabat. At longè alia mente, & satis apertâ, dixit Lucretius lib. II:

Non est unica, sed numero magis innumerali.

Prout eum locum restituit Paullus Leopardus *. Apud eundem Lucretium lib. I. est:

‡ Apud Varronem lib. 1. de poetis, & exinde Gell. lib. 1. cap. 24.
* Lib. 4. od. 2.
† In ind. Lucret.
‡ Lib. 10. Adversarior. c. 12.
* Lib. 18. cap. 15.

—— Interea perpotet amarum
Absinthi calicem, deceptaque non capiatur.

hoc est, *decipiatur*: simplex pro composito, ut sæpe alibi. Varro apud Macrobium lib. II. Saturnal. cap. VIII: *Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt.* Satis liquet, non aliud eum velle, quàm illa esse gratissima, quæ sine melle sint cocta: ut mirum sit, Robertum Titium non dubitasse de eo integrum caput contexere †. Idem Varro lib. v. de L. L. & ex eo Festus in voce *Meditrinalia*, scribunt, morem fuisse populis Latinis ut primum mustum bibentes, dicerent: *Novum vetus vinum bibo, novo veteri morbo medeor*: atque inde dictam deam *Meditrinam*, sacra autem *Meditrinalia*. Quamquam hic perperam mihi ὀξύμωρον statuere videntur. Nec enim de eodem *novum*, & *vetus*, intelligi debent, sed vinis diversis, ut sententia sit, *novum*, & *vetus*: quomodo apud nos, cùm primùm è Germania advehuntur vina, eâdem in mensâ veteribus vinis nova sociantur. Cicero etiam hoc schemate gaudet. Sed nihil in eo illustrius istoc in Lælio: *Quo circa* (amici) *& absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, &, quod difficilius dictu est, mortui vivunt.* Ejusdem est in Bruto: *Subito in civitate cum alia ociderunt, tum ea ipsa, de quâ disputare ordimur, eloquentia obmutuit.* Idem Philipp. I: *Qui illam insepultam sepulturam effecerant.* Scio fuisse, qui *insepulto* reponerent. Sed *insepultam* in omnibus libris legi, auctor est Hieronymus Ferrarius ‡. Ac locutus similiter Optatus Milevitanus lib. III. Idem Tullius in Verr. *Ætnensis ager sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrimâ Siciliæ parte Siciliam quæreremus.* Cui geminum hoc Manilii lib. v. Astron.

† In locis controv.
‡ Castigat. in Philipp. Cic.

Illis in ponto jucundum est quærere pontum.

Et apud Martialem lib. VII. ep. LX:

Inque suo nullum limine limen erat.

Item in epigrammatis de amphitheatro, Martiali tributis:

Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Est & illud Tullii I. Catil. *Cum tacent, clamant.* Quomodo & in Divinat. ait, *Etiamsi tacent, satis dicunt.* Eodemque modo Catullus * dixit:

* Ep. 6.

Nequicquam tacitum cubile clamat.

Item Cassiodorus lib. IV. epist. ult. ὀρχηστῶν artem appellat, *clamosum silentium*, ac *tacitam expositionem.* Et Gregorius Nyssenus orat. in laudes S. Theodori martyris ait: Οἶδεν γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν· *solet etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodesse.* Catulli quoque est isthoc, carmine ad Mallium:

—— Non est Dea nescia nostri,
Quæ dulcem curis miscet amaritiem.

Quomodo & Sappho, ut ex Hephæstione dicimus, amorem vocat γλυκύπικρον, q. d. *dulciter amarum*: quo ipso elogio amorem pòst insignivit Plato, ut testatur Maximus Tyrius. Virgilius Æn. VII:

Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

Quæ, ut Macrobius † observat, expressit ex illis Ennii de Pergamis:

† Lib. 6. Sat. cap. 1.

Quæ nec Dardaniis campis potuere perire,
Nec cùm capta capi, nec cùm combusta cremari.

Horatii item est in carmine seculari:

Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis, & celas, aliusque, & idem
Nasceris.

Item lib. I. od. XXXIV:

Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro.

Græcè sit σοφίας ἀσόφου: cujus sectatores unicâ voce Lucianeâ ‡ appelles μωρόσοφους. Sunt & ejusdem Venusini vatis, *facilis sævitia*, *perjura fides*, *strenua inertia*, *concordia discors.* Quo postremo usi etiam Ovid. I. Met. Manil. lib. I. & Lucanus lib. I. Est quoque Ovidii II. Met.

‡ In Alexandro seu Pseudomante.

Et dedit amplexus; injustaque justa peregit.

Quorum verborum elegantiam cùm non assequeretur Jacobus Bononiensis *, pro *justa* legit *busta*, de *injusta* exponit, *parvo empta pretio.* quæ ἄρρητα ἀμείνω †. Omnino enim *injusta justa* dixit, ut apud Pedonem Albinovanum ‡ legas:

* Annot. in Ovid.
† Satius fuerat non dici.
‡ Ad Liviam de morte Drusi.

Sævit, & injustum jus sibi sola facit.

Et apud Sidonium *:

* Lib. 2. ep. 9.

Injustè tibi justa persoluta.

Eodem schemate utitur idem Ovidius in fabula Isus †:

† Lib. 1. Met.

—— Tu ne es quæsita per omnes,
Nata, mihi terras? tu non inventa reperta es.

Sententia enim est: Reperi filiam formâ vaccæ indutam. Eoque filiam reperi, & non reperi. Non reperi, quia vaccam, non filiam inveni. Reperi quomodocunque, quia vaccam inveni, in quam filia conversa. Quod cùm non cogitaret Valla ‡, colligebat hinc discrimen illud inter *invenire*, & *reperire*, quasi inveniamus quæsita, reperiamus se fortuitò offerentia. Ac in sententiam suam etiam pertraxit Parrhasium in lib. I. Claudiani, Erasmum in Matt. cap. I. Henr. Stephanum in Pseudocicerone, & alios magno numero. Idem Ovidius VII. Met.

‡ Lib. 5. Eleg. c. 2.

His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est,
Et, ne sit scelerata, facit scelus.

Idem VIII. Met. fab. IV:

Impietate pia est.

Etiam ὀξύμωρον habes in isto de unguentatis, *malè olere, qui semper bene olent.* Quam sententiam legere est apud Plautum Mostellariâ *, & Cic. lib. II. ad Att. epist. I. Sed & eâdem usus Martial. lib. II. epig. XII. & ante eum Petronius Arbiter: de quo nobis testis B. Hieronymus epist.

* Act. 1. sc. Jampridem.

epist. ad Demetriadem. Longum sit, si velim itidem ire per eos, qui postea vixere. Tantùm dicam, nec Jurisconsultos iis abstinuisse: quale illud apud Scævolam *, *Emtionem inemtam videri.* Nec item Ecclesiasticos: cujusmodi hoc B. Augustini lib. IV. contra Julianum cap. III. *Plane possumus dicere, hæreticorum frontem non esse frontem, si non membrum, quod facit Deus, significare intelligamur frontis nomine, sed pudorem.* Idem sermone de vitandâ ebrietate: *Per inimicam amicitiam adjurare homines non erubescunt, ut potum amplius, quam oportet, accipiant.* Cui simile illud,

—— inimicum nomen amici.

Quod legas in distichis de moribus, sive ea incerti sint scriptoris, ut jam ante secula penè quinque scripsit Joannes Saresberiensis †: (quod si placet, dici possit, nomen *Catonis* esse ab argumento: quomodo Cœlii, vel alterius de re culinaria opus, *Apicius* inscribitur) sive potiùs auctor vocabatur Cato, ut magis sit verisimile: tum quòd in optimo Simeonis Bosii codice, quem & Elias Vinetus vidit, Dionysio Catoni adscribebantur: tum eo, quòd, ut idem Vinetus primus annotavit ‡, Catonis illa nomine laudârit Vindicianus, comes archiatrorum, epistolâ ad Valentinianum imperatorem, quam apud Marcellum Empiricum legere est. Ut omnino auctor sit antiquior Ausonio, cui perperam id carmen tribuebat Baptista Pius *: uti & Gulielmus Canterus prolegomenis in Euripidem. Quod verò Augustino, & Catoni, est *inimicus amicus*, id φίλος ἄφιλος fuerit Græcis. Quos ὀξυμώροις gaudere, exemplis aliquot comprobat Victorius lib. X. Var. Lect. cap. XII. Ita dixit Æschylus Χοηφόροις, de iis, qui relictis liberis discedunt.

Οὕτω † γὰρ οὐ τέθνηκας, κἄνπερ θανών.

Nempe quia mortui vivunt in liberis, quos relinquunt. Contrà verò de vidua luxuriosa, ac salaci, ait Apostolus I. Tim. V. 6. ἡ ‡ ἡ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε. Sophocles Ajace: Ἐχθρῶν * ἄδωρα δῶρα. Idem Electra: Μήτηρ † ἀμήτωρ. Euripides in Hecuba:

Νύμφην ‡ τ᾽ ἄνυμφον, παρθένον τ᾽ ἀπάρθενον.

Plato in VI. de Legg. Πόλις ἄπολις *. In veteri epigrammate:

Α᾽ χάρις † ἁ βραδύπους ἄχαρις χάρις.

Quomodo & Euripides locutus est extremis Phœnissis: χάριν ἀχάριστον εἰς θεοὺς διδοὺς ‡.

Philippus, vel potiùs Ephippus, (quomodo legendum, docuit Casaubonus ↓)

Οὐκ * οἶσθα δ᾽ ὅτι τ᾽ ἀργύριον ἐς᾽ ἀνάργυρον;

Melitæi quoque ab Athenæo lib. XII. vocantur ἄνθρωποι οὐκ ἄνθρωποι ↓, non quia eunuchi, prout accipitur in veteri epigrammate; sed quia nani sive pumili; quales, ut paullum Juvenalis ‡ versum immutemus,

Producit, quoties volüit Natura jocari.

Sanè hos, uti & similes iis, Cæsar Augustus ↓ vocabat *ludibria naturæ, & mali ominis.* Tatianus * gentiles philosophos, ob falsi dogmata, atque inanem sapientiæ ostentationem, appellat φιλοσόφους οὐ φιλοσόφους †. Epiphanius ‡ de Josepho ait: Ἀ᾽νὴρ ἀνὴρ τῆς Μαρίας ↓. Imò in ipsâ ὀξύμωρον voce ὀξύμωρον habes, quia primâ facie repugnant, acutè, & fatuè dici.

Qui plura elegantissimi hujus schematis exempla deposcit, adeat Conradi Rittershusii commentarium in Oppiani Κυνηγετ. lib. I. ubi plusquam centena, ut puto, suggeret hujus figuræ exempla nobis indicta.

* L. Sec. cus. de resc. vend.
† Lib. 7. de nugis curialium cap. 9.
‡ Notis in Auson.
* Annot. in Delabellæ epistolam lib. 14 earum, quæ ad Atticum.
† Sic quippe non sis mortuus jam mortuus.
‡ Quæ in deliciis est, vivens mortua est.
* Dona hostium non dona.
† Mater non mater.
‡ Innuptam nuptam, & virginem non virginem.
* Civitas non civitas.
† Gratia, quæ tarda est, ingrata est gratia.
‡ Gratiâ ingratâ prosequens Deos.
↓ L. 8. Animadvers. in Athen. cap. 15.
* Nescisne, nobis ut fiant inopes opes?
† Viri non viri.
‡ In Sat. 3.
↓ Suet. in Aug.
* Orat. contra gent.
† Philosophos, non philosophos.
‡ Serm. de ἆ Βιβ... τῆς Κυρία.
↓ Vir Mariæ non vir.

CAP. XIII.

DE IIS, QUÆ FIGURAM ACCIPIUNT RATIONE PERSONÆ, ET REI.

Tam ratione personæ, quàm rei, figurant sermonem, licentia, interrogatio, exclamatio, acclamatio, & noëma.

Licentia, vel potiùs libertas dicitur, cùm apud eos, quos vereri debemus, liberiùs quædam pronunciamus, vel commonendi, vel objurgandi gratiâ; vel etiam cùm id simulamus, adulandi caussâ.

Interrogatio quid sit, diximus in schematis λέξεως. Attamen hujus etiam est loci, quia dictio quidem inflectitur, cui rectæ esse licebat: sed de re interrogatio instituitur.

Quod si interrogationi subjiciatur responsio, subjectio nominatur.

Exclamatio est, cùm magnitudinem affectus significamus, personæ, aut rei compellatione, vocisque intentione.

Acclamatio, quæ Græcis Ἐπιφώνημα, est cùm rei narratæ, aut probatæ, subjicitur sententia.

Noëma est sententia personæ accommodata. Et hæc de schematibus διανοίας.

I. DE ΠΑΡΡΗΣΊΑι.

Supersunt schemata, quæ ratione & personæ, & rei, orationem figurant. Istiusmodi sunt, παῤῥησία, ἐρώτησις, ἐκφώνησις, ἐπιφώνημα, & νόημα.

ΠΑΡ'ΡΗΣΊΑ magistro Herenniano *licentia* vocatur. At parùm commodè, cùm ea vox in vitio ponatur. Nec rectiùs appelles *effrenationem*: quamvis Cicero III. de Orat. nominet vocem quandam liberam, atque etiam effrenatiorem, augendi caussâ. At Maro egregiè, cujus illud XI. Æn.

Det libertatem fandi.

Παῤῥησίας quoque ibidem exemplum habes:

Dicam equidem, licet ille mihi mortemque minetur.

Hanc Fabius lib. IX. cap. II. inter schemata reponendam negat; quia nihil minùs sit figuratum, quàm vera libertas. Idem extremo cap. tertio Rutilium eo nomine reprehendere non veretur, quòd παῤῥησίαν figuris adscripserit. Verùm dubitari non debet, quin figurata sit quædam παῤῥησία: ut cùm ait Tullius pro Ligario: *Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magnâ parte, nullâ vi coactus, judicio meo, ac voluntate, ad ea arma profectus sum, quæ erant sumta contra te.* Quo loco (ut Fabius ipse agnoscit) non solùm ad utilitatem Ligarii respicit, sed magis laudare victoris clementiam non potest. Illustre etiam figuratæ libertatis exemplum apud Herodotum * habemus in Crœso. Nam cæteris, præ metu, laudantibus Cambysen, ac Cyro eo nomine præferentibus, quòd Ægyptum paterno adjecisset regno; scitè Cambysi Crœsus ait: Ἐμοὶ μὲν νῦν, ὦ παῖ Κύρου, οὐ δοκέεις ὅμοιος εἶναι τῷ πατρί. οὐ γάρ κω τοί ἐστι υἱός, οἷον σε ἐκεῖνος κατελίπετο. *Mihi quidem, Cyri fili, non videris patri adæquandus. Nondum enim tibi est filius, qualem ille te reliquit.* Quæ figurata reprehensio plus habuit adulationis, quàm magnifica aliorum encomia. Atque hinc liquet, quandam παῤῥησίαν meritò inter figuras reponi. At quæritur porrò, num omnis παῤῥησία schema sit. Negat Julius Scaliger, summus profectò veterum censor, ac deliciæ omnium, quorum interest vacare Musis. Duplicem autem is παῤῥησίαν facit: unam, quam oratione tota præ se ferat orator; atque hanc figuram esse negat: alteram, quæ veriùs sit ostentatio hujusce libertatis, & quasi color ejusdem; atque eam esse figuram agnoscit. Verùm maximus vir non usquequaque in eo satisfacit. Quid ergo prohibet, quo minùs & sententiam meam adferam? non tanquam κυρίαν δόξαν †: sed neque obtrectandi amore, vel dissentiendi lubidine: verùm ut hoc velut irritamento, aliorum sententias, modò tanti hoc iis esse videatur, quasi per saturam exquiram. Ut igitur fert opinio mea, non omnis huc pertinet παῤῥησία: nec tamen sola libertatis ostentatio schematibus adscribi debet: sed etiam quandocunque apud eos, quos vereri debemus, quædam liberiùs, attamen cum venustate, ac gratiâ quadam, pronunciamus, vel commonendi, vel objurgandi caussâ. Quippe solet in istiusmodi oratione esse quidam gestus à communi usu remotus. Neque id negabit,

qui

* Lib. 3.
† Maximè ratam sententiam.

qui cogitârit, quia in παῤῥησίᾳ fere periculum est, ne eâ offendatur auditor, icciro præmuniri hanc certo solere remedio. Nam interdum licentiæ veniam petimus: interdum priùs commendamus, quàm reprehendimus: interdum amorem nostrum priùs testamur: interdum id nos invitos facere dicimus: interdum dolorem nostrum ob alius delicta aperimus: interdum denique culpam, aut communicamus nobiscum, quo de modo in λιτότητος doctrinâ diximus; aut cum aliis; quomodo B. Paulus, ad Galatas scribens*, culpam rejicit in falsos Apostolos.

* Cap. 1. 3.

II. Iterum de interrogatione actum, nec non de subjectione.

Etiam ad schemata, quæ ratione personæ pariter, ac rei, figuram accipiunt, interrogatio potest referri. Nam prout eam diversè consideres, vel λέξεως, vel διανοίας schema erit. Ac λέξεως quidem figuram esse, eo colligimus, quia si in rectam orationem convertatur, sententia manet, schema perit. Ut in isto †:

† 3. Æn.

—— Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Dixeris hoc ipsum oratione rectâ:

—— Nil non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames.

Atque idem liquet aliis ex multis exemplis, quæ cap. v. adferebamus. At eandem schema esse διανοίας, clare illud evincit, quòd interrogatio primò rei inest, non verbis. Magis igitur διανοίας figura est, quàm λέξεως: etsi secus visum Cæsari Scaligero ‡, qui inter λέξεως schemata maluit reponere. Sed contraria sententia verior est: quæ altero etiam argumento comprobatur. Nam verbis quibusvis substitutis, ac quocunque positis ordine, schema remanet. Nec enim tantùm schema est, *Patere tua consilia non sentis?* sed etiam, *Non sentis tua patere consilia?* aut, *Non animadvertis, nos rescisse, quicquid statueras?* ac quocunque etiam modo placuerit orationem eam variare. At hoc, credo, aliquis inficiabitur, quia pro eo dici possis; *Patent tua consilia.* Verùm cogitandum, hoc pacto non verba solùm alia reponi, quod factum oportuit: sed insimul rem ipsam leviter immutari. Quamvis enim interrogatio aliquo modo ἰσοδυναμεῖ ‡ orationi rectæ: tamen id tantùm fit per accidens: per se autem, ac naturâ ipsâ, differunt plurimùm. Siquidem recta oratio, cùm sit ἀποφαντική*, verum dicit, aut falsum: contrà quàm fit inflexa, quæ imperfectæ est orationis genus. Eoque vel cæco apparet, differre eas inter se, non verbis solùm, sed ipsâ sententiâ.

‡ Lib 3. de re poët. cap. 42.

‡ Vim habet æqualem.

* Enunciativa.

Sed utcunque de interrogatione simplici statui debet: illud saltem dubium non est, quin tum schema sit διανοίας, cùm interrogationi subjicitur responsio: quæ icciro subjectio vocatur. Cicero pro Roscio Amerino: *Quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minimè. At tanto officiosior, quam cæteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut aliis eam præreptam velim.* Idem pro Archiâ: *Quæret quispiam, Quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis prodita sunt, istâne doctrinâ, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare; sed tamen est certum, quid respondeam.* De hoc schemate ita scribit Cornificius: *Subjectio est, cùm interrogamus adversarios, aut quærimus ipsi, quid ab illis, aut quid contra nos dici possit: deinde subjicimus id, quod dici oportet, aut quod non oportet, aut nobis adjumento futurum sit, aut offuturum illis è contrario.* Quare videri possit subjectio nihil esse aliud, quàm πρόληψις ea, cujus ἀνθυποφορὰ instituatur per interrogationem. Sed longe latius subjectio patet. Nam videas sæpe, & interrogationem, & subjectionem, ad ἀνθυποφορὰν pertinere. Ut pro lege Maniliâ: *Quid tam novum, quam adolescentulum privatum difficili Reip. tempore exercitum confecisse? confecit. Huic præesse? præfuit. Rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cujus à senatorio gradu ætas longè abesset, imperium atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in eâ administrandum? Fuit in iis provinciis singulari innocentiâ, gravitate, virtute. bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum, quàm equitem Romanum triumphare? At eam quoque rem populus Rom. non modo vidit; sed etiam omni studio visendam putavit.* Quare perpetuum non est, quod Cornificius putat, subjectione quæri ab adversario, quid ab illo, aut contra nos, dici possit. Quæ sententia etiam refellitur illo Ciceronis pro Archia: *Quæres à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? Quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convicio defessæ conquiescant.* Nec ulla est πρόληψις in illo Matth. xi. *Quid istis in desertum videre? num à vento calamum agitatum? num prophetam? Amen dico vobis, etiam præstantiorem prophetâ.* Quare generatim subjectio dici potest, quandocunque ipsi & interrogamus, & respondemus. At de subjectione, quatenus vel idem est ac πρόληψις, vel species ejus, satis dictum, cùm de prolepsi ageremus.

III. De exclamatione.

Ἐκφώνησιν sive exclamationem appellant quidam, quandocunque vox attollenda est ad rei magnitudinem indicandam. Ita vetus commentator exclamationem statuit in isthoc Juvenalis sat. xiv.

—— Sed quæ reverentia legum,
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari!

Idem scholiastes cum exclamatione pronunciare jubet hæc sat. xv.

Carnibus humanis vesci licet.

Hic verò angustiùs exclamationis voce utimur, pro oratione, in qua interjectio expressa, aut intellecta, indicet animi affectum; eoque etiam pronunciatio intendatur, ad significandam rei magnitudinem. Rectè autem negat Fabius *, hanc inter tropos reponi posse; quod factum à quibusdam, ac fortasse Tullio in III. de Oratore. At errat idem Fabius, cùm eam figuris accenseri ait, non quia sit figura, sed quòd ei similis sit. Nam reapse schema est, cùm ei conveniat figuræ definitio ab ipso allata. Quòd verò simulatio in eâ non est, id neutiquam caussa esse potest, cur furcillis è figuris expelli debeat, cùm, quicquid Fabius dicat, nulla in plerisque omnibus figuris insit simulatio. Exclamatio est in illo Terentii †: *O cælum! ô terra! ô maria Neptuni!* Ac illo Ciceronis in Catil. I. *O tempora! ô mores!* Et in Anton. II. *O miserum me! consumtis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.* Neque interjectione semper opus est. Nam exclamatio quoque fit, si, hâc præteritâ, dicatur: *Miserum me!* Quia verò varietatis usque adeò sumus amantes, ut per omne nos diffundamus scriptorum genus; sanè liceat & ἐκφωνήσεως exemplum addere è poëtastro quopiam, quem Boëthii tempore vixisse volunt. Maximiani dico, in cujus elegiis legere est:

* Lib. 9. cap. 2.

† Adel. 5. 3.

O quàm dura premit miseros conditio vitæ!

Quem versum, cum aliquammultis aliis, qui apud ψευδεπίγραφον Gallum sequuntur, Maximiano (ut de aliorum, nostrisque codd. mss. nihil dicam) jam ante ampliùs annos ducentos tribuit Jacobus Magnus Toletanus ‡. Et sanè vel unicus hic versus, cùm in eo producatur antepenultima in *conditio*, quasi sit à *condiendo*, non *condendo*, ostendit liquidò, non esse fœtus hujusce parentem illum tantopere à Marone ‡ celebratum Cneum, sive, ut Eusebius vocat, Cajum Cornelium Gallum, vel, ut Strabo, & Josephus, voce truncatâ, si vera est Pierii suspicio, nominant, Ælium Gallum; qui, Servio * teste, Euphorionem Latinis expressit versibus. Similis est error, cùm eidem *Socrates* molossus est: in quo tamen, nisi & ultimam in *Ulysses* corriperet, & secundam in *pædagogus* produceret, videri poterat Græci habuisse accentus rationem:

‡ In Sophologio.

‡ Ecl. 10.

* In illud Ecl. 6. Hisribi Grynæi nemoris dicatur origo.

* Carm. 9. nem: ut sæpe Prudentius facit; ac Sidonius * etiam in isthoc Phalæcio:

Orchestram quatit alter Euripidis.

Et tamen ineptias hasce tam multi tribuunt Cornelio Gallo: quibus se aggregare non dubitat Robertus Titius lib. 1. locorum controvers. cap. xv. Ac super eo ab Yvone monitus, mirificum χρησφύγετον commentus est. Ait, poetastrum illum esse dictum Cornelium Gallum Maximianum: sed nobilem illum poëtam esse vocatum Cornelium Gallum Asinium. Verùm in gradus rursum, ac lineas revertamur.

Effertur & exclamatio per ἐρώτησιν. Ut Æn. 11.

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere!

Atque ut juramenta per carissima quæque fiebant, ita & † Act. 5. sc. 2. exclamationes. Terent. Andriâ †:

Pietatem nati! nonne te miseret mei?

Sed inprimis κατ᾽ ἐκφώνησιν usurpantur Dii, & quæ Deorum sunt. Cato Censorius: *Vita Deum immortalium!* Quæ ad verba Statilius Maximus, vetustus admodum Criticus, illud annotavit: Ἐκφώνησις ἀρχαϊκή, ὡς, ὦ θεοί! Auctor Charisius in iis, quæ de interjectione ex Comminiani libro 11. adfert. Itidem crebrum est Græcis, ὦ ‡ Epig. 1. Ζεῦ! Quos imitans Catullus ‡ ait:

Dii, Jupiter, & laboriosis.

‡ Epig 54. Ejusdem est ‡,

Di magni! salaputium disertum.

Epicurus mirum in modum hujusmodi ἐκφωνήσεσι capiebatur. Qualis illa apud Laërtium *: Παιὰν † ἄναξ! φίλον Λεοντάριον. In his quia modum non teneret, insultabat ei Cleomedes, qui illas vocabat ἱερὰς ἀνακραυγάσματα ‡. Epicurum verò, præceptorem suum, imitabatur in iis Metrodorus. Utrumque autem iis cum laude etiam usum esse; sed eo peccâsse, quòd modum excederent; cognoscimus ex Fabio, vel alio auctore dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. *Peripatetici*, inquit, *aptos, & in disputationem paratos jam locos dabunt. Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem. Ne Epicuri quidem, & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori.*

* In Epicuro. † Pæan, seu Apollo rex! ô mea Leontiola. ‡ Sacros clamores.

Inservit etiam hoc schema ironiæ. Ut in Pisonianâ: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilii patres istorum amborum consulum qui triumpharunt!* Item eâ utimur in votis. Ovidius epistolâ Penelopes:

O utinam tunc, cùm Lacedæmona classe petebat,
Obrutus insanis esset adulter aquis!

Quo ex Nasonis loco cognoscere est, optari quoque ea, quæ, cùm præteritum tempus respiciant, fieri neutiquam possunt.

Habet exclamatio apud Oratores locum, ubi res magnas persuaseris. Nam in trivolis, aut in controversis, pudendum sit eam adhibere.

IV. De epiphonemate.

Acclamatio quæ Græcè ἀναφώνημα, & ἐπιφώνημα, fit, cùm post rem, aut factum, subditur oratio. Itaque est velut coronis extrinsecus adsuta, non tamen planè à materiâ aliena. Quibusdam acclamatio definitur, rei narratæ aut probatæ summa acclamatio. Quo quid ineptius esse potest, cùm definitum sit pars definitionis? Verùm trecenta sunt istiusmodi, non apud proletarios modò Rhetores, ac capite censos; sed etiam, qui in Rhetorum collegiis pro adsiduis se incensu venditant. Ἐπιφώνημα est, cùm Lucret. lib. 1. post assignatum exemplum Agamemnonis, filiam Iphianassam immolantis, subjungit:

Tantum relligio potuit suadere malorum.

Simile est Ciceronis hoc in Catone majore: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti. Tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Est & ἐπιφώνημα (uti & exclamatio κατ᾽ ἐρώτησιν) in hoc 111. Æn.

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

Item hoc 11. Georg.

—— Adeo à teneris adsuescere multum est:

Sive, ut in aliis codd. legi monuit H. Stephanus,

—— Adeo in teneris consuescere multum est:

quomodo & citat Velius Longus, ac in Mediceo codice reperit Pierius; nisi quòd in eo *multum 'st* sit exaratum.

Nec tantùm epiphonema vocatur, cùm orationi apponitur γνώμη: sed &, quando ei subjicitur pronunciatum summam rei continens: quomodo Maro *, postquam * Æn. 1. per διατύπωσιν descripserat tempestatem, ac procellam, quâ cœlum obscuratum fuit, subjicit:

—— Ponto nox incubat atra.

Par ratio in isto de Didone †: † Æn. 4.

Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Itaque, ut non omnis γνώμη est ἐπιφωνηματική, ita neque ἐπιφώνημα omne est γνωμικόν, contrà quàm existimarunt, qui sententiam faciunt genus epiphonematis.

Fit autem ἐπιφώνημα, tum cum admiratione, tum sine eâ. Admiratio in iis fuit, quæ hactenus adduxi; præterquam altero eorum, quæ proximè apposui è Marone, ac γνώμας esse negabam. Nec admiratio est, cùm Tullius scribit in Verrem: *Una atque eadem nox erat, quâ prætor amoris turpissimi flammâ, ac classis populi Romani incendio conflagrabat.* Nec ea est in illo, oratione pro Quinctio: *Jussit bona proscribi ejus, quicum familiaritas fuerat: societas erat: affinitas, liberis istius vivis, divelli nullo modo poterat. Quâ ex re intelligi facilè potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque sollemne, quod non avaritia comminuere, atque violare soleat.* Imò eorum etiam epiphonematum, quæ γνωμικὰ sunt, multa fiunt absque admiratione. Præsertim quando epiphonema additur, ut priora confirmet. Ut pro Milone: *Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris; ab eo interfectus est, cui vim inferebat. Facere enim probus adolescens periculosè, quàm turpiter perpeti, maluit.* Item in illo Herodoti ‡: Ὁ Γύγης πρὸς τὸν Κανδαύλεω εἶπε· Δέσποτα, τίνα λόγον λέγεις οὐχ ὑγιέα, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. *Gyges dicit Candaulæ: Quàm tu, domine, sermonem edis non sanum, qui me jubeas nudam adspicere heram meam! unà cum tunicâ pudorem exuere solet mulier.* Par ratio, cùm Demosthenes, postquam de improbitate egerat Philippi, subjicit sententiam hanc: Αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη· *res secundæ magnam habent vim ad occultanda & adumbranda istiusmodi probra.* Quam sententiam ita imitatus Sallustius lib. histor. in orat. M. Æmilii Lepidi Cos. *Secundæ res mirè sunt vitiis obtentui.* Maro quoque, cùm ostendisset, quodvis animal aliquâ ex re delectationem capere, subjicit ‡: ‡ Lib. 1.

‡ Ecl. 2.

—— Trahit sua quemque voluptas.

Hæc verò epiphonemata esse, non negabit, qui legerit, quæ super hoc schemate scripsere Demetrius, ac Theon.

Epiphonematis mirum in modum gaudet Valer. Maximus, interdum etiam frigidiusculè. Sæpe quoque iis epistolas claudit Seneca. Verùm omnium maximè hoc schemate splendent scripta Davidica.

Distant exclamatio, & acclamatio, quòd illa sit παθολογίας, hæc magis fit ἠθολογίας: ut & Cæsari Scaligero * placuit. A γνώμη verò acclamatio differt, quòd illa in principio etiam, imò inprimis, ponatur: hæc verò tantùm in fine collocetur. Suntque epiphonemata, ut scribit Demetrius, similia iis, quibus opulenti se ostentant. Nam ut ea, quæ divites ac facilè agentes profundunt luxuriosè in imagines, statuas, γεῖσα †, γλυφὰ ‡, aliaque id genus tantùm faciunt ad ostendendas divitias: ita epiphonemata ab oratoribus adhibita vix aliud præstant, quàm quòd

* L. 3. de re poet. cap. 40. † Tecti partes in viam prominentes. ‡ Ornamenta ac sculpturas partium tecti in viam prominentium.

quòd orationis luculentam ostendant supellectilem: ut quæ, rebus jam expositis, velut ex superioribus expressa, ornatus inprimis gratiâ adhibeantur. Potissimùm autem conveniunt tum admiranti, unde existit laudatio; tum irato, aut conquerenti, cùm inest reprehensio.

V. De noemate, et χρεία.

NΟ'ημα, sive *cogitatio*, est γνώμη personæ alicui accommodata. Exempli gratiâ; γνώμη est: *Qui in suâ re fuere egentissimi, insolentes esse solent in aliena.* Νόημα est, cùm Cicero de Tito Roscio oratione pro Roscio Amerino ait: *Qui in suâ re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in alienâ.* Item γνώμη est: *Plerisque omnibus legatis carior esse solet pecunia, quàm virtus.* At νόημα est, cùm de iis Salustius ait in bello Jugurthino: *Paucis carior fides, quàm pecunia, fuit.* Unde liquet, νόημα esse sententiam tectiorem, seu allusionem ad sententiam. Eaque & caussa est, cur νόημα dicatur. Nam cogitatione, è facto cujuspiam, sententia eruitur. Aliquantò tamen aliter νοήματος vocem accipit Fabius *, qui ait, *hoc nomine donatica, quæ non dicunt, verùm intelligi volunt. Ut in eum, quem sæpius ludo redemerat soror, agentem cum eâ talionis, quod ei pollicem dormienti recidisset; Eras dignus, ut haberes integram manum.* Simile est, quòd T. Pomponius Atticus, quemadmodum in ejus vita Cornelius Nepos testatur, *gloriaretur, se cum matre, quam extulit annorum* XC. *cum esset* LXVII. *nunquam in gratiam rediisse*: quo significabat, nunquam sibi cum ea dissidium fuisse.

* Lib. 8. cap. 5.

Noemati vicina est ΧΡΕΙΑ, cum autor γνώμῃ adjungitur. Unde Aphthonio definitur, ἀπομνημόνευμα † σύντομον εὐστόχως ἐπί τι πρόσωπον ἀναφερόμενον. Tale illud: Seneca ‡ salubriter præcipit, *sic vivendum cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquendum cum Deo, tamquam homines audiant.* De χρείᾳ vide præter cæteros Fabium lib. I. cap. XV. Theonem, & Diomedem: quorum de chriæ definitione & exercitatione loca confert Paullus Leopardus lib. III. cap. VII. & IX. Sed & de voce χρείας nonnulla vide apud Isaacum Casaubonum lib. I. cap. I. Animad. in Athenæum.

† Memorabile ac breve dictum relatum ad auctorem.
‡ Epist. 10.

Nihil autem facilius est, quàm ex γνώμῃ facere noëma, aut ex hoc χρείαν, & contra. Γνώμη est in illo Nasonis I. Fastorum:

Omne solum forti patria est.

Noëma est, *Teucro patria erat, ubicumque ei bene erat.* At χρεία est: Teucer in veteri tragœdiâ ‡ dicebat *, *Patria est, ubicunque est bene.* Hoc tamen noëma (liceat consideratione proximorum temporum, quæ fuere & fugis, & exiliis, fœta fœdaque, pauca de hoc extra ordinem dicere) noëma, inquam, hoc viri fortasse boni sit: at boni civis non sit: si modò divelli hæc possunt: quod videtur Aristoteles existimâsse lib. v. Eth. Nicom. cap. II. cùm ait: Οὐ † γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. Nec moveat illud ἴσως, quia hoc, uti & δοκῶ, & οἶμαι, sæpe modestiæ caussâ addi solent. quod H. Stephanus, annotat. in Sextum phil., & alii multi, observarunt. Vel si omnino ἴσως hic, ambigentis esse placet: at Cicero saltem manifeste distinguit longâ aureâque illâ epistola ad Lentulum: *Quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur.* Quare videndum, quâ mente aliquis Teucri illam vocem usurpet. Nam ut ea interdum index est animi excelsi, fortiter exilium ferentis: ita nec rarò est argumentum hominis, simulac imminet tempestas, de fuga potiùs, quam defensione patriæ, cogitantis, vel parùm de eâ afflictâ, aut periclitante, solliciti, ipsisque bestiis hâc in parte nequioris; cùm (quod in patriæ encomio commemorare neglexit Lucianus) & bubalo ‡, atque astaco ‡, innatus sit hujus amor, teste Oppiano. Sanè, ut Ovidius * scite inquit:

‡ Pacuvii, ut puto: cujus Teucrum sæpe citant vett. Sed & Andronicus Teucrum reliquit.
* Cicero l. 5 Tuscul. quæst.
† Fortasse enim non est idem, virum bonum esse, & civem bonum.
‡ Oppian. κυνηγετ. lib. 2.
‡ Idem in ἁλιευτ.
* De Ponto lib. 1. el. 4.

Haut dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre locis.

Quod ipsum de Ulysse refert Cic. I. de orat. & II. de Legg. idque præeunte Homero Odyss. Α. Quare nec miror, si γνώμην illam, Teucro, & aliis, tributam, damnârit Lysias oratione adversus Philonem: aut si eandem in clarissimi hoc seculo viri scripto, quo Belgas bellicâ concussos tempestate ad *constantiam* adhortatur, improbare soleat necessarius ac propinquus meus, Johannes à Cornput, tribunus militaris, & arcis Groninganæ præfectus, dum viveret, vir non minùs doctrinâ, & rebus gestis, annalibus jam nostris celebratis, quàm generis splendore nobilis.

Nec multùm à γνώμῃ discrepat ὉΡΙΣΜΟ'Σ, quo, ut inquit Rutilius Lupus, definimus aliquam rem caussæ nostræ ad utilitatem, neque tamen contra communem opinionem. Ut, *Nam virtutis labor, vera virtutis exercitatio est.* Si Robortelium * audimus, solus schematis hujusce meminerit Rutilius. Verùm non habet me sententiæ suæ adstipulatorem. Fefellit eruditissimum virum, quòd latiùs aliquanto ὁρισμοῦ voce utantur alii; ut cognoscere est ex iis, quæ de definitione suprà dicebamus. Id adjicere visum, ne, quia hoc loco obiter tantùm ὉΡΙΣΜΟΥ' meminerimus, inscitiæ postulemur a nonnullis vitilitigatoribus, quorum densa hoc seculo est, semperque futura est seges.

* Lib. de arte dicendi.

EPILOGUS
DE USU FIGURARUM.

ABsolvimus doctrinam de naturâ schematum: quorum numerum etsi ambitiosè augeant alii; nobis tamen has solas exponere visum fuit, quia cæteræ vel figuræ non sunt, vel minùs necessariæ. Proximum est, ut aliquid dicamus de eorundem usu. Sanè, quod & in tropis locum habet, cavendum, ne nimis condensentur. Nam quod in Alcidamante oratore reprehendit Aristoteles †; cùm scribit, eum epithetis uti, non velut scitamentis, quibus appetitum excitamus, sed velut alimentis; (οὐ γὰρ, inquit, ἡδύσματι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσματι τοῖς ἐπιθέτοις) id universè in troporum schematumque usu nos reddere cautiores debet: ac inprimis eos, qui nullum schema æquo animo possunt perdere; cùm tamen ornamenta omnia, si immodicè utaris, non jam ornamenta sint, sed lenocinia; neque orationem exornent, sed mentis vitium detegant. Certè in ludorum apparatu signa ac tabulæ non ubivis, sed certis locis disponi solent. Natura quoque ipsa præit. Nam & de die cernere est in pratis flores gramini adspersos, & noctu videre est cœlo sereno, non quidem stellas universum ætherei mundi spatium occupare, sed certis constitutas locis id pulcherrimè distinguere. Eodem igitur modo in oratione collocanda sunt illa verborum sententiarumque lumina. Verissimè Tullius lib. III. de Oratore: *Difficile dictu est, quanam caussa sit, cur ea quæ maximè sensus nostros impellunt voluptate, & specie primâ acerrimè commovent, ab iis celerrimè fastidio quodam & satietate abalienemur.* Rectè quoque Fabius lib. VIII. quo loco de sententiis agit: *Ego*, inquit, *hæc lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentiæ, credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim, ne cætera membra suum officium perdant: &, si necesse sit, veterem illum horrorem dicendi malim, quàm istam novam licentiam.* Et lib. IX. sub exordium cap. III. *Et vultus mutatio, oculorumque conjectus, multum in actu valet: sed si quis ducere os exquisitis modis, & frontis ac luminum inconstantiâ trepidare non desinat, rideatur. Et oratio habeat rectam quandam velut faciem; quæ ut stupere immobili rigore non debebit; ita sæpius in eâ, quam natura dedit, specie continenda est.* Et hæc quidem de parte elocutionis universali dicta sunto.

† Rhet. 3.

FINIS LIBERI QUINNTI.

GERARDI JOANNIS VOSSII
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE
ORATORIARUM INSTITUTIONUM,
LIBER VI.
QUI PARTIM EST
DE DICENDI CHARACTERE, AC IDEIS;
PARTIM
DE PRONUNCIATIONE.

Cap. I.
DE CHARACTERE GENERATIM.

Propria elocutionis pars est, quæ tractat de orationis charactere & ejus affectionibus.

Character est dictio similis rei, cujus nota est.

Estque pro triplici materia naturâ triplex; humilis, grandis, & mediocris: quibus totidem respondent vitia; genus jejunum, tumidum, & incertum.

I. Ubi agendum sit de charactere, et cur ita vocetur, deque aliis nominibus, et definitione ejus.

Postquam de communi sive universali elocutionis parte vidimus: proximum est, ut agamus de particulari sive propriâ, quæ est de elocutionis diversitate pro diversâ materiâ. Sanè in genere juridiciali minùs exactâ elocutione opus est; magis accurata requiritur in deliberativo; maxima autem diligentia in demonstrativo adhibenda est. Imò in singulis quoque dicendi generibus magna est varietas. Ea autem cognoscitur ex doctrinâ de charactere; cui iccirco meritò hunc in Rhetoricis locum assignavimus. Quamquam & altera ratio est, cur is hujus propriè sit loci, sive naturæ ordinem spectes, sive doctrinæ. Nam cùm character ex variâ compositionis ac dignitatis facie resultet, & constituatur: omnino de eo agendum est post periodorum, numeri, troporum, schematumque doctrinam. Ut probari non possit Cornificii ordo, qui de eo tractet initio Elocutionis.

Characteris vox sumpta est ab animantibus, cerâ, vasis, aliisque, quibus nota imprimi, insculpi, aut inuri solet. Ita Columella lib. xi. cap. 11: *Nec minus*, inquit, *majora quadrupedes charactere signari debent.* Maro III. Georg. pro eo *notas* dixit:

Continuoque notas & nomina gentis inurunt.

Anacreonti χάραγμα vocatur, cujus illud initio odarii ultimi:

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.
Equi solent inustas
Coxis notas habere.

Sunt autem præter *characteris* vocem & aliæ appellationes, quibus orationis facies designetur. Nam Plutarchus, & Hermogenes, ἰδέας vocant: Cicero in Oratore *formam*, aut *genus dicendi* nominat: Cornificius *figuram*: alii quoque aliis nominibus insigniunt.

Est verò character rei imago, quemadmodum pictura. Definitur à nonnullis apta personis ac rebus orationis forma. Julio autem Scaligero lib. IV. de re Poëticâ cap. 1. est dictio similis rei, cujus nota est, substantiâ, quantitate, qualitate. Eamque definitionem illustrat descriptione Famæ, quæ apud Virgilium est. *Est*, inquit, *in Famâ substantia sua, monstrum; est quantitas, ingens; est qualitas, horrendum. Rei dictio similis. Namque in hâc voce monstrum, asperitas est. In hâc ingens, magnitudo. In hâc horrendum, sane horror.*

Materiarum diversitas diversos efficit characteres. Nam quemadmodum alius ornatus principi, alius privato convenit; aliudque schema militem, aliud agricolam, aut mercatorem, aut philosophum condecet; (calcei certè Sicyonii, ut est I. de oratore, non convenissent Socrati, quia licet erant habiles, tamen parùm erant viriles) ita neque omnis materia eodem tractanda est modo: sed, quod Demosthenem fecisse Dionysius Halicarnassensis * scribit, dictionis character attemperandus est qualitati, aliaque sublimi, alia humili, alia mediocri exponenda sunt stylo. Varium quoque auditorum ingenium hanc varietatem effecit idearum. Nam alius rapidâ ac violentâ, alius scitâ ac tereti, alius cohibitâ ac moderatâ gaudet oratione. * Περὶ τῆς Δημοσθ. δεινότ.

Rectè igitur Ausonius in Grypho ternarii numeri:

Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
Et tenue stilo.

Sed & is, cujus antè meminimus, Dionysius Halicarnass., idem docet: uti & facit Marcellinus in vita Thucydidis, & Proclus in Chrestomathia poëtica: item è Latinis Servius in Ecl. 1. & Cassiodorus in præfatione Variarum, multique alii. Ac Cicero ipse ab triplici hoc charactere eloquentem definit, qui & subtilia humiliter, & magna graviter, & mediocria temperate possit dicere. Idem in Oratore

tore ad Brutum autor est, Demosthenem iis omnibus usum esse. Subtilis enim oratio ejus contra Leptinem: graves sunt quædam Philippicæ: varia autem illa contra Æschinem falsæ legationis, & contra eundem de causâ Ctesiphontis. Imò & de se ipso ita Tullius ibidem: *Tota mihi causa pro Cæcina de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus, jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Maniliâ lege Pompeius: temperatâ oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendæ majestatis Rabirii causâ continebatur. Ergo in omni genere amplificationis exarsimus. At hæc interdum & temperanda, & varianda sunt. Quod igitur in accusationis septem libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelii? quod in pluribus nostris defensionibus?*

Magnificum ac uber Gellius admiratur in Ulysse: qui, ut inquit Helena Iliad. γ, magnam ex pectore emittebat vocem,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.
Et verba imbribus nivalibus similia hibernis:

quæ verba Seneca quoque epist. XL. de ubertate ac copia explicat: *Itaque*, inquit, *oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem nivis superveniens, oratori data est.*

Subtile ac cohibitum est in Menelao, qui, ut ibidem Homerus ait,

— *ἐπιτροχάδην ἀγόρευε,*
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος,
Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής. i. *Succinctè concionabatur, pauca quidem, at admodum acute, quia non erat multiloquus, aut in verbis peccans.*

Mixtum ac moderatum in Nestore,

* Il. α. *Οὗ * καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή,*
Cujus ab ore melle dulcior fluebat oratio:

quem ad locum respexit Silius libro XV:

Ille foro audītus cum dulcia solveret ora,
Æquabat Pylia Nelei mella senecta;

nequis cum vulgatis, contra Modiani codicis fidem à clarissimo collegâ meo Heinsio expressam, *verba*, pro *mella* legendum contendat. De iisdem est illud Ausonii in Gratiarum actione pro consulatu: *Certent huic sententiæ veteres illi, & Homerici oratores; subtilis deductâ oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio jam tertiæ Nestor ætatis.* Sed & lucem hinc capit illud ejusdem carm. XXII. in profess. Burdigal.

Dulcem in paucis, ut Plisthenidem,

(Menelaus enim Plisthenis erat filius, qui Atreo patre natus)

Et torrentem, seu Dulichii
Ninguida tecta,
Et mellita nectare vocis
Dulcia fatu verba canentem
Nestora regem.

Cui simile hoc epist. XVII

Hunc dico, qui linguâ potens
Minorem Atridam præteris,
Orando pauca & Musica;
Qui grandines Ulixei,
Mellisfluentem & Nestora &c.

† Lib. 7. cap. 14. Etiam Gellius † magnifici exemplum apud Varronem ait esse Pacuvium; apud Rutilium, & Polybium, Carneadem ex Academiâ. Gracilis exemplum ei est apud Varronem Lucilius; apud Rutilium, & Polybium, Critolaus Peripateticus. Mediocris eidem est exemplum, apud Varronem, Terentius; apud Rutilium, & Polybium, Diogenes Stoicus. De Terentio tamen iis potiùs accessero, qui eum exemplum statuunt styli humilis: qualem comœdiæ exigunt.

Ut verò hæc omnia meliùs intelligantur, operæ erit, si ex Cornificio uniuscujusque characteris breve & dilucidum apposuero exemplum. Ac magnifici quidem styli tale apud eum exemplum legere est: *Nam quis est vestrum, judices, qui satis idoneam possit in eum pœnam excogitare, qui prodere hostibus patriam cogitârit? quod maleficium cum hoc scelere comparari; quod huic maleficio dignum supplicium potest inveniri? In iis, qui violassent ingenuam, matrem familiâs constuprassent, pulsassent, aliquem, aut postremo necassent, maxima supplicia majores nostri consumserunt: huic truculentissimo, ac nefario facinori, singularem pœnam non reliquerunt? Atqui in aliis maleficiis ad singulos, aut ad paucos, ex alieno peccato injuria pervenit: hujus sceleris qui sunt affines, uno consilio universis civibus atrocissimas calamitates machinantur. O feros animos! ô crudeles cogitationes! o derelictos ab humanitate homines! Qui agere ausi sunt, aut cogitare potuerunt, quo pacto hostes, revulsis majorum sepulchris, dejectis mœnibus, ovantes irruerent in civitatem: quomodo Deum spoliatis templis, optimatibus trucidatis, aliis abreptis in servitutem, matribus familiâs & ingenuis sub hostilem libidinem subjectis, urbs acerbissimo concidat incendio conflagrata: qui se non putant id, quod voluerint, ad exitum perduxisse, nisi sanctissimæ patriæ miserandum scelerati viderent cinerem. Nequeo verbis consequi, judices, indignitatem rei: sed negligentiùs id fero, quia vos mei non indigetis. Vester enim vos animus amantissimus Reipublicæ facile edocet, ut eum, qui fortunas omnium voluerit prodere, præcipitem deturbetis ex eâ civitate, quam ipse spurcissimorum hostium dominatu nefario voluerit obruere.*

Nunc ex eodem Cornificio adferam styli mediocris exemplum. *Quibuscum bellum gerimus, judices, videtis: cum sociis, qui pro nobis pugnare, & imperium nostrum nobiscum simul virtute & industriâ conservare soliti sunt. Hi cùm se, & opes suas, & copiam necessariorum norunt: tum verò nihil minùs propter propinquitatem, & omnium rerum societatem, quid in omnibus rebus populus R. posset, scire & æstimare poterant. Hi, cùm deliberassent nobiscum bellum gerere, quæso, quæ res erat, quâ freti bellum suscipere conarentur, cùm multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent? cùm, sibi non multitudinem militum, non idoneos imperatores, non pecuniam publicam præsto esse, viderent? non denique ullam rem, quæ res pertinet ad bellum administrandum? Si cum finitimis de finibus bellum gererent: si totum certamen in uno prœlio positum putarent: tamen omnibus rebus instructiores, ac paratiores venirent; nedùm illud imperium orbis terræ, cui imperio omnes gentes, reges, nationes, partim vi, partim voluntate concesserunt, cùm aut armis, aut liberalitate, à populo Rom. superati essent, ad se transferre tantulis viribus conarentur. Quæret aliquis, Quid? Fregellani non suâ sponte conati sunt? Eo quidem minùs isti facile conarentur, quo illi, quemadmodum discessissent, videbant. Nam rerum imperiti, qui uniuscujusque rei de rebus antè gestis exempla petere non possunt, ii per imprudentiam facilè deducuntur in fraudem. At ii, qui sciunt, quid aliis acciderit, facilè ex aliorum eventu, suis rationibus possunt providere. Nulla igitur re inducti, nullâ spe freti, arma sustulerunt? Quis hoc credat, tantam amentiam quemquam tenuisse, ut imperium populi Rom. tentare auderet, nullis copiis fretus? Ergo aliquid fuisse necesse est. quid aliud, nisi id quod dico, potest esse?*

Restat styli tenuis exemplum: quod tale apud Cornificium exstat: *Nam ut fortè hic in balneas venit, cœpit, postquam perfusus est, defricari. Deinde, ubi visum est, ut in alveum descenderet, ecce ibi iste de transverso, Heus, inquit, adolescens, pueri tui modò me pulsaverunt: satisfacias oportet. Hic, qui id ætatis ab ignoto præter consuetudinem appellatus esset, erubuit. Iste clariùs eadem, & alia, dicere cœpit. Hic vix tandem inquit, Sine me considerare. Tum verò iste cœpit clamare voce ista, quæ facilè cuivis rubores elicere posset. Ita petulans es, atque acer, ut ne ad solarium quidem idoneus,*

 ut

ut mihi videtur, sed penes scenam & in ejusmodi locis exercitus sis? Conturbatus est adolescens: nec mirum, cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas versarentur, imperito ejusmodi conviciorum. Ubi enim iste vidisset scurram exhausto rubore, qui se putaret nihil habere, quod de existimatione perderet, ut omnia sine famæ detrimento facere posset?

Hæc satis docent, quantum intersit inter stylum gravem, mediocrem, ac tenuem. Scio, quantopere hanc de triplici charactere sententiam oppugnârit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis artibus. Ut & postea Petrus Ramus in Brutinis quæstionibus: qui, ut pleraque alia, ubi insultat antiquis, ex Vive hausit, ita hâc etiam in re ejusdem vestigiis institit. Nempe neuter satis distinxit characteres ab affectionibus suis: plures, quam tres, esse characteres non possunt: eorum autem affectiones non paullo plures sunt, ut postea probabitur.

Neque hæc ita accipi debent, quasi oratio una uno eodemque charactere tota scribi debeat. Nam longè aliud nos docet M. Tullius verbis iis, quæ paullo ante ex Oratore ad Brutum citabamus. Item Cornificius, cùm ait: *Figuram in dicendo commutari oportet, ut gravem mediocris, mediocrem excipiat attenuata. Deinde identidem commutentur, ut facilè satietas varietate vitetur.* Quâ de re inferiùs pluribus dicam. Neque propterea errant, qui cuilibet orationi suum tribuunt characterem. Nam duplex est comparatio: una orationis totius cum totâ, altera partium orationis inter se. Partium illa collatio est, si dicatur, epilogum, & amplificationes, esse acres & graves; partitionem, & narrationem esse subtiles; exordium autem mediæ esse naturæ. Sed totius orationis collatio est, quando Tullius, ut vidimus, ait, orationem prò Ctesiphonte contra Æschinem, & illam de falsa legatione, esse graves; illam contra Leptinem, esse subtilem. Nulla quidem oratio est, quin habeat, & ἄνεσιν, sive remissionem, & ἐπίτασιν, sive elationem suam. Sed de tota oratione judicium fit ex stylo, qui dominatur.

II. De vitiosis dicendi figuris, quæ triplici stylo opponuntur.

POrrò tribus dicendi formis totidem respondent vitia, quibus tanquam vanis decipimur simulachris & imitamentis. Altiloquo affine vitium tumidum ac pingue; humili agnatum jejunum, & siccum; mediocri proximum est incertum ac trepidum. Quam rem sic Gellius expressit, lib. VII. cap. XIV: *His singulis orationis virtutibus vitia agnata sunt pari numero; quæ earum modum & habitum simulachris falsis ementiuntur. Sic plerumque sufflati atque tumidi fallunt pro uberibus; squalentes & jejuni dicti pro gracilibus; incerti & ambigui pro mediocribus.* Item Proclus in eclogis Chrestomathiæ apud Photium: Οἱ δὲ τῶν εἰρημένων ἀποσφαλέντες εἰδῶν, ἀπὸ μὲν τοῦ ἁδροῦ εἰς τὸ σκληρὸν καὶ ὑπερηφανὸν ἐτράπησαν· ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσχνοῦ εἰς τὸ ταπεινόν· ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου εἰς ἀργὸν καὶ ἐκλελυμένον· *Qui vero excidunt à formis, quas diximus, aberrant ab uberi ad duram atque elatam; à tenui autem, ad humilem; à media ad otiosam & solutam deflexerunt.* Cæterùm hæc non ita intelligi debent, quasi inter vitia duo aliud, quàm virtus, interjici possit, sed quia & hoc medium genus depravatur; cùm neque se quis demittit, ut evitet genus grande; neque se attollit, ut effugiat grande.

Cap. II.

De grandis characteris compositione.

In charactere grandi tria sunt consideranda; compositio, verba, acres.

Compositio magnifica fit septem modis.

I. *Ratione numeri, quem studiosè consectatur. Inprimis autem in eo commendantur dactyli, & pæanes, & pedes, qui minimum ab iis abludunt; damnantur verò crebri spondei, jambi, trochæi, vocesque omnes brachysyllabæ.*

II. *Idem fit productione seu longitudine membrorum.*

III. *Oratione circumductâ & accumulatâ.*

IV. *Divisis asperisque verbis.*

V. *Ordine seu structurâ tum verborum, tum particularum.*

VI. *Figuris verborum; ut antiptosi, anaphorâ, dialysi, casuum variatione, & anadiplosi.*

VII. *Concursu vocalium.*

I. De variis sublimis styli nominibus apud Latinos, et Græcos.

CUm ex grandi orationis genere inprimis præstantes cognoscantur oratores, propriaque oratoris virtus, ut Fabius & Longinus testantur, in eo consistat: jure ab eo initium faciemus, ac fusiùs illius doctrinam, quam aut humilis, aut mediocris styli naturam, prosequemur.

Character magnificus varias, cùm apud Latinos, tum Græcos, appellationes sortitus est. Nam Latinè alii vocant *magnificum*, vel *magniloquum*, vel *altiloquum*; alii *magnum*, vel *altum*, vel *summum*, vel *sublimem*; quidam etiam *plenum*, vel *uberem*. Imò Cornificius *gravem*, Cicero etiam *copiosum* vocat, itemque *ornatum*. Verùm, quicquid de Arpinati scholâ invectes pueri ac horum similes dicant; disconvenit ei posterior appellatio, cùm ornatus communis sit omnium idearum affectio. *Validum* quoque characterem vocat is, qui Virgilianam vitam conscribillavit nobis: Donatus dico, non quidem Ælius, majorum gentium Grammaticus, sed Tiberius; qui vix Lucillianum * illud commeritus est elogium,

Sarcinatorem esse summum, suere centonem optimè.

Denique Julius Scaliger id ipsum dicendi genus *generosum* vocat; rectius profectò, quam nonnulli *plenum*, aut *uber*; quos inter Agellius lib. VII. cap. XIV. Certè ubertas in nullo non genere locum habet. Nam nihil uberius arte amandi Ovidianâ, quæ tamen in humili versatur charactere. Et Callimachi hymnus in Cererem imo est scriptus charactere; quo tamen nihil uberiùs, cùm ad felem usque, quam & ipsam ab Erysichtone absumtam ait, percenseat omnia. Exemplum etiam habes Eclogâ I.

Heic inter densas corylos modò namque gemellos
Spem gregis, ah, silice in nudâ connixa reliquit.

Est enim personæ idea in capellâ; est actio, tempus, locus; insuper finis actionis, qui est ipsum opus, puta gemelli; & finis operis, qui est spes gregis. Vide Julium Scaligerum lib. IV. de re poëticâ cap. I.

Apud Græcos similiter character is vocitatur μεγαλοπρεπὴς, quia in eo, uti in divitum ædificiis, omnia sunt exquisita, non vulgaria aut quotidiana. Valde enim erret, qui existimet, id nominis huic characteri inditum esse, quasi magnificentia (quæ est ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητικὴ †, ut inquit Arist. I. Rhet.) magis in oratione relucere debeat, quàm liberalitas, temperantia, aliave virtus. Deinde appellatur ἁδρός. Adhæc quoque λόγιος dicitur, quia eo plurimùm uterentur homines diserti, quos Græci λογίους vocant; unde & facundus Atlantis nepos Λογίου nomen indeptus est: ut apud Lucianum apologiâ libelli de mercede conductis: Καὶ ‡ τῷ Λογίῳ θύομεν. Quanquam nec contentionis funem duxero cum eo, cui character hic ita nuncupari videatur, quasi λόγου ἄξιος *. Nam maximè eos admirantur homines, qui de rebus copiosè & ample possunt dicere. Præterea nominatur ab Aristotele ὄγκος, quo non inflatio significatur, sed orationis amplitudo. Nam utitur hâc voce in bonam partem, uti & Hermogenes. At à Socrate, ac Pla-

* Apud Nonium in Sarcinator.

† Virtus in sumtibus faciendis amplitudinem sequens.

‡ Et Mercurio sacrificabimus.

* Æstimatione dignus.

Platone, in malam sumebantur. Insuper dicitur σεμνὸς, quæ vox honoris ac pompæ plenum significat. Atque idem Hermogeni non semel vocatur ἀξίωμα, quia magnitudo orationis non debet esse expers dignitatis. Denique Dionysio Longino, Rhetori κριτικωτάτῳ, qui sub Aureliano Cæsare de hoc charactere ablectum & planè aureolum reliquit libellum, appellatur ὕψος: ac similiter à Marcellino, qui Thucydidis vitam scripsit, itemque à Poëtarum enarratoribus, dicitur ὑψηλός.

II. Tria in quovis charactere spectari oportere. Item de Demetrio, scriptore libri ΠΕΡΙ' ἙΡΜΗΝΕΊΑΣ.

IN hoc charactere expendenda sunt, compositio, verba, ac res: quæ tria in unaquâque figura considerare jubet autor libelli περὶ ἑρμηνείας, quem præ cæteris in characterum doctrinâ sequi animus est. Id meretur scripti venustas, ob quam viris non ineruditis persuasum est, partem ejus fœtus esse Demetrium Phalereum, cùm tamen à Phalereo abjudicandum esse, vel eo diluceat, quòd in eo ipse citetur Phalereus. Contrarium sibi visus eo evicisse Victorius *, quòd Theophylactus, Bulgariæ episcopus, in volumine epistolarum, quod Romæ in bibliothecâ adservatur Vaticanâ, epistolâ quâdam ad Romanum, cùm Aristotelem, Theophrastum, & Demetrium nominâsset, disertim scribat: ὁ Φαληρεὺς ᾗ περὶ ἑρμηνείας λόγῳ συνταγμάτιον σπουδαῖον ἐξήνεγκε †. Verùm à me facit, quòd volumine epistolarum Theophylacti satis magno, quod Florentiæ est in Mediceâ, epistola hæc non reperitur, ut ipse agnoscit Victorius. Quemadmodum neque comparet in iis, quas, uti tot alios scriptores, primus divulgavit summus & vir, & amicus, Joannes Meursius. Et ut omnino ea illius Theophylacti esset, plus apud me valet, quod operis illius nullus antiquorum Rhetorum, ac nec ipse meminerit Tullius, quem maximi Phalereum fecisse constat: quàm quòd eum unus laudet Theophylactus, scriptor probus, at, ut ita dicam, antiquonovus sive novantiquus: quippe qui, ut ex epistolis ejus Baronio ‡ & aliis observatum, solùm ante annos vixerit quingentos quinquaginta, tempore Alexandri II; annis certè post ipsum Phalereum mille trecentis quinquaginta. Adde quòd scholia in Aristophanem * tribuunt Dionysio Halicarnassensi: quod siquis ἁμάρτημα μνημονικὸν † esse contendat; haut multùm repugnem; quin facilè suæ me habebit adstipulatorem sententiæ: attamen res isthæc omnibus invalentiam hujus ostendit argumenti: nisi quis tam ineptè desipiat, ut non videat, si tanti P. Victorio sit unius Theophylacti (esto sanè is) autoritas, alium, Aristophanici enarratoris testimonio subnixum, Dionysio, pari ac majori fortean jure, adscriptum. Neque ideirco Dionysio me quisquam tribuere autumet, cùm Demetrii esse agnoscam, ne derogem tot codicum fidei. Sed & rem hanc confirmare licet Ammonii verbis: qui nobis haut arenarius testis est, uti nomen sonat; sed velut quidam Minervæ, vel, si mavis, Ammonii Jovis calculus. Is sanè gravissimus philosophus initio commentar. in lib. Arist. περὶ ἑρμηνείας disertè scribit, Demetrium (cognomentum reticet) περὶ ἑρμηνείας scripsisse, sed aliter ἑρμηνείας voce usum. Verba Ammonii adponam. ὁ γὰρ δὴ καθάπερ Δημήτριος τὸ περὶ λογογραφικῆς ἰδέας βιβλίον συγγράψας, καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐπιγράψας, περὶ ἑρμηνείας ἀξιοῖ καλεῖν ἑρμηνείας τὴν λογογραφικὴν ἰδέαν &c. *neque enim ut Demetrius, qui librum de formâ orationis conscripsit, ita hic* (Aristoteles) *cùm librum inscripsit περὶ ἑρμηνείας, per ἑρμηνείαν, intelligi voluit formam orationis conscribendæ* &c. Nec est, quòd existimet quisquam, quia nunc Demetrium autorem facimus, eum anticâ exclusum, posticâ à nobis recipi. Nam alius hic Demetrius, quia ut in Plauti fabulâ inter duos Menæchmos, ita hic inter duos Demetrios, ortus est error. Quippe mihi quidem, uti & undecunque doctissimo præceptori meo Petro Bertio, autor videtur Demetrius, non is, qui, ut Suidas testatur, à Phalero Atticæ portu, cujus & apud Plutarchum in Theseo mentio fit, Phalerei nomen est indeptus, (quamvis non ignorem, & illum hoc opere, & opus tanto viro dignum esse) sed alius, Rhetor Alexandrinus, ὁ Ἀσπένδιος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σοφιστής, ut de eo inquit Diogenes Laërtiensis. Hanc rem fusiùs hoc loco prosequi visum fuit, non quòd animus nobis esset de re ancipiti quicquam certi concludere, &, ut prisci Jurisconsulti loquebantur, signare responsum: verùm necui caussâ defecti videamur, cùm Rhetorem hunc solo Demetrii nomine, quàm cum Phalerei cognomento, passim laudare malumus. Nunc ad stylum magnificum vorsoriam capiamus: in quo cùm tria consideret Demetrius, compositionem, verba, ac res: deinceps, ejusce viri exemplo, de singulis ordine acturi sumus.

* Commentario in eum scriptorem.

† Demetrius quoque egregium libellum edidit de Elocutione.

‡ Vide ejus annales ad annum 1071.

* In Nub.

† Memoriæ lapsû.

III. De numero magnificæ orationis.

AC septem quidem modis fit compositio magnifica. Primùm enim id præstat numerus. Nam mirum in modum assurgit oratio rhythmo dactylico, adeò quidem, ut Aristoteles existimarit, eos grandiores esse, quàm soluta requirat oratio; quemadmodum paullo pòst dicemus. Sedulò autem curandum, ne dum dactylos consectamur, versus nobis excidant hexametri: ut monuimus lib. IV. cap. IV. Minùs tamen in initio orationis offendit heroici carminis initium, quàm in fine ejus finis. Ita Plato Timæum incipit ab hemistichio: Εἷς, δύο, τρεῖς, ὁ δὴ *. Etsi verò versus tollant granditatem orationis: tamen venustatem interdum pariunt. Multa certè istiusmodi reperire est apud Platonem, Xenophontem, Herodotum, ac fortasse etiam Demosthenem; de quibus omnibus autor nobis Demetrius. Sed de Herodoto discrepat Tullius †, qui eum numero carere scribit, nisi siquando temere ac fortuitò dicat. Verum falli Tullium, jam penè seculum est cùm alii ostenderunt. Ut autem dactyli pariunt magnificentiam, ita deprimitur oratio crebris pyrrichiis, trochæis, dichoræis, atque omnibus brevium syllabarum dictionibus: quâ de re vide Dionysium Longinum.

Demetrius, Aristotelem secutus, inprimis commendat pæanes. Nam ob longam syllabam gravitatem accipit oratio; quemadmodum ob tres breves habet aptitudinem. Non tamen ei omnes probantur pæanes: sed cùm pro quatuor sedibus, quibus syllaba longa in pæanibus collocatur, alius sit pæan primus -∪∪∪; alius secundus ∪-∪∪; alius tertius ∪∪-∪; alius quartus ∪∪∪-: tantùm magnificam reddunt orationem duo pæanum genera ἀντικείμενα ἀλλήλοις ‡: puta pæan primus seu originalis, qui à longâ incipit, ut, *lætitia*, *desinite*: & pæan finalis seu postremus, qui in longam desinit, ut *domuerant*, *celeritas*. Ac duo quidem hi ita collocandi sunt, ut primus seu originalis in initiis adhibeatur, quo productione suâ in initio, tanquam fronte aries, impetum faciat; quartus verò seu finalis in fine constituatur, ubi productione vim exerens velut aculeum relinquat. Ita Tullium videmus ordiri orationem pro Roscio à pæane primo: *Credo ego vos, Judices, mirari.* Demetrio exemplum est, τῇ Ἀράβεια, ut est in cod. Rom. quod idoneum exemplum non sit. Eoque Muretus * emendat, περὶ Βία. At pæanis ultimi exemplum hoc adducit Demetrius ex Thucydide †: ἤρξατο δὲ τὸ κακὸν ἐξ Αἰθιοπίας. Par numeri ratio sit, si Latinè vertas, *Principia verò mali fuerunt ex Æthiopiâ.* Cicero tamen pæanem ultimum improbat. Nam in Bruto scribit: *Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo est longa extrema, vidit parùm, quoniam nihil ad rem, postrema quàm longa sit.* Sed contra Tullium facit ratio, quam paullo antè adducebamus. Adde, quod ars est imitatrix naturæ. Natura autem à quiete incipit motum, motumque terminat quiete. Est verò quies quodammodo tarda, motus celer; quia,

* Unus, duo, tres, ac verò.

† In Orat.

‡ Sibi oppositæ.

* Lib. 13 Var. Lect. c. 16.

† Lib. 2.

quia, quod tardum est, lubens quiescit, ac quod celeritatem amat, moveri gaudet. Quare & Oratorem, cùm periodum orditur, satius sit incipere à syllabâ longâ, quia hæc tardè effertur: inde verò breves subjicere expedit, quia celeriter pronunciantur. Et contrà, cùm periodum claudit, rectius brevibus longam subjiciet, quo tarditate indicet finem.

Si prohibeamur, quo minùs pæanes orationem inchoënt, ac terminent, ita instituenda est oratio, ut pæanicum quiddam præ se ferat. Id autem fiet, si à longis initium capiamus, & in iis desinamus. id est, si eos usurpemus pedes, qui pæani sunt simillimi.

Quod verò attinet ad heroum, eum in magnificâ dictione negat Demetrius habere locum. Et certè est quidem pes grandis; sed, ut Demetrius inquit, ἀνάρρυθμος *, minusque aurium voluptati morigerans. Est enim tardus, cùm constet metris longis. Exempli loco Demetrius affert, ἥκεν ἡμῶν εἰς τ̀ χώραν. Idem videre est ex poëtis: ut in illo Ennii, vel alterius, apud Victorinum:

Cives Romani tum facti sunt Campani.

Atque hoc Lucretii lib. VI:

An cœlum nobis naturâ ultro corruptum?

Aut hoc, quod ex Cœlio Basso laudat Diomedes lib. IV, & Molossicum versum vocat:

Romani Gallis devicti sunt victores.

Vel, ut in vet. cod. Diomedis is versus concipitur, *Romani victores Germanis devictis.* Quod fortassè verius sit, quia hujus Cæsii Bassi temporibus, Romanis bellum cum Germanis fuit. Nam ætas poëtæ hujus ex eo satis cognoscitur, quòd Persius ad illum satyram VI. scribat: quodque eundem sibi esse conspectum, Fabius dicat lib. X. Sed videri possit versus ille non tam esse ex ejus temporis poëta, quàm ex aliquo, cui in prosâ exciderit: ut si credas, esse ex Aufidio Basso, qui historiam belli Germanici scripsit; quem ipsum etiam sibi visum esse, ibidem Fabius prædicat. Itidem Molossicus est versus ille apud auctorem fragmenti, quod Censorino annecti solet: ubi *spondiazonta* vocat (sic est in vett. membranis, non *spondaicum*)

Olli crateris ex auratis hauserunt.

Ita enim legendum eo loco, pro quo Elias Vinetus, *crateris sex*, edidit. At Ludovicus Carrio longè deteriùs *crateribus* substituit: quo pacto versus non erit δωδεκασύλλαβος †, quod Censorinus ibidem clarè requirit. Quod verò superiùs ex Demetrio dicebam, idem innuit Dionysius Halicarnassensis, cùm non solis brevibus, neque solùm longis constare vult orationem, verùm ex utrisque probè mixtis. Δεῖ, inquit, μιγνύειν βραχεῖαι μακρὰ, καὶ πολυσυλλάβοις ὀλιγοσύλλαβα. Τοῦτο γὰρ ἡδέως διατίθησι τ̀ ἀκοήν ‡.

Aliud autem per heroum numerum intelligit Demetrius, quàm Aristoteles. Nam illi solus spondeus est herous, ut indicat exemplum tribus constans spondeis, quod antè ex eo adduximus. Quamquam & dici queat, Demetrium brevitatis caussâ supersedisse aliorum pedum exemplis. Sed ut hoc quidem planè in ambiguo est; ita illud extra controversiam poni debet, Aristoteli heroum non solùm vocari spondeum, sed & dactylum. Et meritò, cùm dactylus non minùs in epico carmine locum habeat, quàm spondeus: Unde Quinctilianus lib. IX. disertè heroum pedem dactylum esse ait: Cicero hoc ampliùs, etiam anapæstum eo signari putat III. de Orat. Omnis difficultas proficiscitur ab his Aristotelis verbis in tertio Rhetor. Τῶν μὲν ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς, καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. Ubi Achilles Statius * legit λακτικὸς, ut sit sonorus, à λακεῖν, hoc est, ἠχεῖν, κροτεῖν. Sed alii retinent λεκτικὸς. Ex his Car. Sigonius transtulit: *Rhythmorum verò herous grandis est, & canorus, & harmoniam requirens.* Majoragius vertit: *ex numeris autem herous grandis est, & elegans, & indigens harmonia.* P. Victorius, & Vincentius Madius, locum suspicantur corruptum. Itaque ille legit, οὐ λεκτικὸς, i. *non aptus solutæ orationi:* hic mavult, ἀλλὰ λεκτικῆς ἁρμονίας δεόμενος: *sed solutæ orationis harmonia carens.* At veteres quoque, Demetrius dico, & Dionysius Halicarnassensis, heroum numerum ita ab Aristotele laudari existimant, ut tamen ab oratore segreget, tanquam nimis grandem ac sonorum. Quin Cicero quoque id putâsse videtur, cùm reprehendens Ephorum, quòd dactylum frequentaret, longè aliter ait Aristotelem sensisse: ut qui judicârit heroum grandiorem, quàm ut solutæ conveniat orationi, & hexametrorum magniloquentiæ accommodatiorem esse, quàm oratoribus. Idem tamen Tullius, dialogo de Oratore, in personâ Crassi ait, nos ad heroum dactyli, anapæsti, ac spondei pedem ab Aristotele invitari. Existimabat P. Victorius *, contradicere sibi Ciceronem. Sed Jovita Rapicius Tullium excusat, eumque τὸ πλεῖον † observâsse ait in personâ Crassi, qui cùm tantopere heroum probaret, fortassè ad sententiæ suæ confirmationem, Aristotelis locum trahere solitus est; trahere certè poterat. Mihi verò meliùs reconciliari hæc loca videntur, si dicamus, cùm Tullius ait, Aristotelem heroum pedem ab Oratore segregare, eum loqui de heroo non temperato pedibus humilioribus, cujusmodi sunt jambi: at cùm idem ait, nos ad eum ab Aristotele invitari intelligere id de heroo, cujus nimia granditas lenitur permistione aliorum numerorum, qua fit, ut grandem quidem efficiat orationem, at non exaggeratam, tumidamque. Nam utrumque sensit Aristoteles, quia ait, heroum quidem esse λεκτικὸν, h. e. *orationi accommodatum*, ἀλλὰ ἁρμονίας δεόμενον, *sed indigentem harmonia*, h. e. dissimilium concordiâ. Id enim *harmoniâ* significari, Fabius quoque scribit lib. I. Non igitur cum Victorio existimare convenit, Aristotelem in eâ fuisse sententiâ, ut negaret, heroum pedem locum habere in oratione solutâ: sed is tantùm, quia nimis sit sonorus grandisque, ne epicorum grandiloquentiam referat pedestris oratio, sine aliorum misturâ frequentari eum noluit. Eodemque modo accipiendum, quod idem Aristoteles scripsit de fugiendo jambo, ac trochæo. Nam jambus vulgaris est, & abjectus. Certè ignari versibus sæpe loquimur jambicis; ut demirandum non sit, Isocratem quoque Panathenaïcum ab istiusmodi jambico orsum esse: Νεώτερος ὢν μὲν ἂν, προῃρούμην γράφειν † quemadmodum & alibi apud eundem plurimi ejus generis versus reperiuntur; quâ de re aliquid quoque diximus lib. IV. cap. IV. Trochæus autem nimis est celer, & vicinus cordaci; quod lascivum ac molle erat saltationis genus. Quare tantùm prohibet Aristoteles, ne hi pedes condensentur, quia crebrò usurpati versus jambicos aut trochaicos facerent, humilioremque redderent orationem.

* Sive ἄρρυθμος, ut legit Victorius.

† Duodecim syllabarum.

‡ Oportet miscere brevibus longas, & verbis multarum syllabarum eas, quæ paucas habent syllabas. Id enim auditum suaviter afficit.

* Observationum diff. illorum cap. undecimo

* In comment. 3. Rhet. Arist.

† Democrum.

† Cùm junior eram, orationes scribere in animo habebam.

IV. Cujusmodi cola grandem reddant orationem.

Secundum, quod orationem reddat magnificam, est τ̀ κώλων magnitudo. Sunt enim tria membrorum genera. Alia sunt κομματικὰ, ac brevissima, quæ commatis sive incisis sunt paria: ut quæ intra octavam consistunt syllabam; cujusmodi & cola esse possunt, quia quæ juncta aliis inveniuntur, dummodo ne nimium abeant, ejusdem generis judicantur. Hujusmodi cola similia sunt ei, quod in carmine lyrico vocarunt ἐπῳδόν. Alia ultra octavam & nonam extenduntur syllabam: continent tamen se intra magnitudinem versus heroici: atque hæc dicuntur μέτρια, sive *moderata*, & ὀρθὰ, sive *recta*, & τεταμένα, sive *producta:* teste Hermogene *. Nam fallitur Lud. Carbo †, cùm ὀρθὰ, & κομματικὰ pro iisdem habet. Alia denique ultra hunc numerum extenduntur, eaque dicuntur χονοειδῆ, sive *oblonga*. Exempla omnium eorum lib. IV. cap. III. attulimus.

Ea quæ oblonga dicuntur, atque illa, quæ proximè ad horum naturam accedunt, orationem magnificam faciunt; quemadmodum contrà membrorum exilitas, & subita quasi reticentia, magnitudinem tollit, quamvis & in sententiis, & in verbis, sit magnificentia. Non tamen hoc prohibeat, quo minùs bonus orator possit in magnâ periodo

* Lib. 4. de inventione c. 4.

† Lib. 2. de loc. c. 6.

do etiam membra quædam brevia longis interferere. Nam & in domo ampla non omnia conclavia sunt pari magnitudine exstructa; sed alia sunt magna, alia exigua, alia mediocria.

V. De magnifici styli oratione circumducta.

Tertium, quod orationem reddat grandem, est περιαγωγή, sive περιβολή: h. e. genus orationis circumductum & accumulatum, quo res non nude, & simpliciter, proponuntur; sed ea, quæ pluribus periodis, sæpiusque respirando, efferri poterant, una periodo ita concludimus, ut non detur toties respirandi spatium. Cicero pro Flacco: *Quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret; nunquam tamen existimavi, Judices, Decium Lælium, optimi viri filium, optimâ ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum potius civium odio, & furori, quàm ipsius virtuti, atque institutæ adolescentiæ, conveniret.* Quæ quidem periodus in tres alias possit resolvi. Una erit: *Quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimavi, judices, Decium Lælium eam susceptùrum accusationem.* Secunda fuerit: *Est enim is optimi viri filius, optimâ ipse spe præditus, summæ dignitatis.* Tertia sit: *Accusatio vero hæc sceleratorum potius civium odio & furori, quàm ipsius virtuti, atque institutæ adolescentiæ, conveniret.*

Demetrius affert exemplum istiusmodi ex Thucydidis lib. II. Ὁ γὰρ Ἀχελῷος ποταμὸς ῥέων ἐκ Πίνδου ὄρους διὰ Δολοπίας, καὶ Ἀγραίων, καὶ Ἀμφιλόχων, καὶ διὰ τοῦ Ἀκαρνανικοῦ πεδίου, ἄνωθεν μὲν παρὰ Στράτον πόλιν ἐς θάλασσαν διεξιεὶς παρ' Οἰνιάδας, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιλιμνάζων, ἄπορον ποιεῖ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν χειμῶνι στρατεύειν. Laurentius Valla locum Latine ita reddidit: *Nam Achelous amnis ex Pindo monte devolutus per Dolopiam, Agraeos, Amphilochos, perque Acarnanicum campum, superne quidem Straton urbem, Oeniadasque interfluens, mari miscetur, restagnatoque horum oppido, intolerabilem utique hieme propter alluviones militiam præstat.* At perient magnitudo ac dignitas orationis, si quis περιβολὴν eam dissolvat hunc in modum: *Nam Achelous fluvius profluit ex monte Pindo, & in mare ingreditur juxta Oeniadas: priusquam ei misceatur, crebris restagnat paludibus, atque impedit, quo minus hiberno tempore iis in locis expeditio queat suscipi.* Frequentibus his pausis omnino μέγεθος, καὶ ὄγκος *, tollitur, haut aliter atque crebræ stationes efficiunt, ut iter vel longissimum breve nobis videatur; contrà quàm fit in solitudinibus, in quibus iter etiam brevissimum viatori videtur longum. Itaque in grandi charactere, non tam incisis, membris, aut periodis utendum, quàm diexodo, sive deviatione. Dicitur verò ἐκ περιόδου, (ut etiam appellat Jul. Scaliger †) quidquid excedit τετράκωλον ‡; sive sit πνευματικὸν ⟊, sive τονικὸν *. Has enim ejus orationis, quæ quatuor colorum numerum excedit, species supra assignavimus.

* Magnitudo & amplitudo.
† Lib. 4. de re poetica cap. 25.
‡ Quatuor membrorum numerum.
⟊ Spiritus oratorius.
* Extensio.

VI. De asperis hujus styli verbis.

Quartum, quod compositionem magnificam facit, est δυσφωνία συνθέσεως, asperitas compositionis: h. e. collocatio verborum, quæ dura sunt, & aspera. Ea verò duplicia sunt. Quædam arte factam habent asperitatem: cujus generis sunt verba πεποιημένα, sive translationes asperæ. Quædam item naturâ aspera sunt, sive ob significationem nativam, sive ob sonum difficiliorem, ut in quibus R geminatur, aut cum aliâ consonante jungitur. De his omnibus modis Hermogenes consulatur. Sed πεποιημένα, & nativâ significatione aspera, vix sunt hujus loci; quia non de sententiis, aut verbis agimus, sed compositione; quò pertinent, quæ sonum asperiorem habent. Demetrius exempli loco adducit illud Homericum Iliad. π.

Αἴας δ' ὁ μέγας αἰὲν ἐφ' Ἕκτορι χαλκοκορυστῇ.

Nam in Αἴας, & αἰὲν, fit concursus vocalium, & quidem propinquus, atque antecedente diphthongo. Præterea in χαλκοκορυστῇ eadem geminatur syllaba. Atque ita poeta asperitate orationis magnitudinem exprimit herois, qui omnis in eo erat, ut vulneraret Trojanorum fortissimum. Ac quidem Demetrius ait, rarò suavitatem compositionis admitti in magnificâ dictione; idque exemplo probat Thucydidis, qui cum sublimem consectetur characterem, fugit sedulò æquabilem illam compositionem, ac crebras verborum trajectiones, at duros amat vocalium & consonantium concursus, planeque refert viatorem per loca confragosa, & aspera iter facientem. Itaque ut hodie nonnulli optimè se Catullum expressisse putant, si versus sit salebrosus: ita & olim fuere quidam, qui se germanos Thucydidios profiterentur, cum mutila quædam, & hiantia locuti essent; contra quos invehitur Cicero in Oratore ad Brutum. Seneca quoque de iis, qui hanc rem affectant, epist. CXIV. *Nolunt*, inquit, *sine salebrâ esse juncturam: virilem putant, & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat.* Hoc etiam, aut non dissimili morbo, laborabat Chrestillus ille, in quem ita Martialis lusit*:

* Lib. 11. epig. 91.

Carmina nulla probas, molli quæ limite currunt:
Sed quæ per salebras, altaque saxa cadunt.
Et tibi Mæonio res carmine major habetur:
LUCILLI COLUMELLA, HIC SITU' METROPHANES.

Itaque modicè exasperanda oratio, imò intra modum potiùs, quàm ut affectasse id videamur.

VII. De verborum et particularum structura in hoc stylo.

Quintus modus magnificam reddendi orationem est ordo sive structura verborum, & συνδέσμων †. Ac verborum quidem ordo in magnificâ oratione is servandus, ut illustrissima & significantissima claudant sententiam. Cicero pro Milone: *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris sui.* I. Catilinaria: *Magna Diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Jovi Statori, antiquissimo hujus urbis custodi, quod hanc tam tetram, tam horribilem, tam infestam Resp. pestem, toties effugimus.*

† Copulatum.

De usu συνδέσμων * tria tradit præcepta Demetrius. Primò docet, non nimis accurate servandum eorum ordinem, cùm, qui in re minutâ nimis anxiè elaborat, μικροπρέπειαν †, non μεγαλοπρέπειαν ‡ orationis prodat. Simile quid præcipit Tullius ⟊: *Nec quicquam*, inquit, *in amplificatione nimis enucleandum est: minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit.* Alterum est, sæpenumero res humiles abjectasque copulæ repetitione reddi amplas ac grandes: quod ipsum & Dionysius Halicarnassensis observavit. Exemplo sit illud Homeri in enumeratione navium, hæc humilium exiguorumque Bœotiæ oppidorum nomina recensentis:

* Conjunctionum.
† Abjectionem animi ad res exigui momenti.
‡ Magnificentiam.
⟊ In Partit.

Σχοῖνόν * τε, Σκῶλόν τε, πολύκνημόν τ' Ἐτεωνόν.

* Schœnumque, Scolumque, frantemque jugis Eteonum.

Tertium est, ut expletivis conjunctionibus utamur, si ampliorem reddant orationem, aut sermo sit patheticus: neutiquam verò, malorum histrionum instar, eas inferciamus quasi rimas expleant; quod in Asiaticis Cicero reprehendit lib. de Orat.

VIII. De figuris dictionis, quæ styli magnificentiam pariunt.

Sextum eorum, quæ magnificentiam adferunt, sunt quædam σχήματα λέξεως. Ac primo anthypallage sive antiptosis. Quippe τὸ συνηθὲς τὸ μικροπρεπές, ἔτι καὶ ἀθαύμαστον †, ut inquit Demetrius. Anthypallagen autem vocat venustam, ac gentis alicujus propriam casus immutationem; ut in illo Homerico Odyss. M:

† Omne familiare, vile abjectumque est, eoque nec admirationem.

Οἱ δ' δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει.

Duo autem scopuli, alter quidem in latum cœlum usque perveniens.

Quod magnificentius, quàm, τῶν δ' δυοῖν σκοπέλων, ὁ μὲν οὐρανὸν &c. *Duorum autem scopulorum alter quidem* &c. Idem efficiunt ἐπαναφορὰ, & ἀσύνδετα, quæ non modò faciunt ad συντομίαν, sive *brevitatem*; sed etiam ad σφοδρότητα, ac *vehementiam*: ut quæ non tantum πρὸς κόσμον, seu *ad ornatum*; sed etiam πρὸς αὔξησιν, sive *ad augendam orationem*, valeant. Ac imprimis id præstant, cùm iis adjungitur διάλυσις, quâ res aut factum aliquod, quod uno pronunciato, atque, ut cum Aristotele dicam, συνδέσμῳ ἑνὶ complecti poteramus, dissolvimus plurium attributorum commemoratione. Ita Homerus, cùm Nirea, juvenem ignobilem, ac exiguas habentem opes, ob luculentam formam posteris ita constituisset commendare, ut & ipse claresceret, laudesque ejus pro minutis maximæ, pro paucis plurimæ viderentur, hanc, & præcedentem figuram, usurpavit. Poterat enim laudare hunc in modum: Nireus filius Aglaiæ, & vir pulcherrimus, tres duxit naves. Verùm maluit uti διαλύσει, & anaphorâ; ut in σχηματολογίᾳ vidimus cap. III. Ac sanè hoc consecutus est poeta, ut proverbio fecerit locum, εὐμορφότερος Νιρέως *, quo Lucianus utitur in Timone. Idem efficit συνάφεια; quæ διαλύσει contraria est. Nam etiam conjunctionibus multis uti possumus, quò res videatur major, ut in illo Herodoti: Ἐστρατεύοντο Ἕλληνές τε, καὶ Κᾶρες, καὶ Λύκιοι, καὶ Πάμφυλοι, καὶ Φρύγες. *Militabant Græci, & Cares, & Lycii, & Pamphylii, & Phryges.* Non ignoravit id T. Quinctius, apud Livium † de legato Antiochi loquens. Nam cùm caduceator jactitasset varia armorum genera, multaque gentium inauditarum nomina, Dacas, & Medos & Cadusios, & Elymæos: ostendit Quinctius, eum συναφείας beneficio speciosiorem reddidisse orationem, ut gentes illæ, quarum nomina singulis distinxerat conjunctionibus, plures viderentur. Diligenter autem considerandum est, quando συναφείᾳ, quando item διαλύσει, grandis reddatur oratio; cùm pleraque omnia sine conjunctionibus plus habeant magnificentiæ.

* Nireo formosior.
† Lib. 35.

Magnificam quoque orationem efficit casuum variatio; ut Thucydidis loco ostendit Demetrius. Item ἀναδίπλωσις conjuncta cum ἐπιμονῇ. Ut in illo Herodoti, ut quidem vult Demetrius: (metuo enim, ne decipiatur μνημονικῷ ἁμαρτήματι). Δράκοντες δέ τινες ἦσαν ἐν τῷ Καυκάσῳ μέγεθος, καὶ μέγεθος καὶ πλῆθος. *Dracones in Caucaso erant magnitudine, imò magnitudine & multitudine.* Itemque in illo Tullii ‡: *Hic tamen vivit. Vivit? Imo vero in Senatum venit.* Inprimis autem magnificentiam parit ἐπαναφορὰ, quando non modò cum interrogatione concurrit, sed etiam cum κλιμακωτῷ seu gradatione. Istiusmodi ἐπαναφορὰν habes in illo Tullii XII. Philipp. *Quid enim per Deos immortales potest Reip. prodesse nostra legatio? Prodesse dico? Quid si obfutura esset? Obfutura? Quid si jam nocuit?*

‡ In Catil. 2.

IX. De vocalium concursu ad gignendam orationis magnificentiam.

Septima ratio efficiendi compositionem magnificam Demetrio est σύγκρουσις, sive συμπλήξις τῶν φωνηέντων. i. *vocalium concursus.* Ita grandius, quàm suavius, est hoc Maronis *:

* Æn. 7.

Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.

Grande etiam illud †:

† Æn. 3.

Aulai in medio.

Multa hujus generis sunt apud Tullium. Ut ingressu ipso primæ ad Lentulum epistolæ: *Ego omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus: mihi ipse nunquam satisfacio.* Quanquam in epistolis non tam id factum videtur ad conciliandam granditatem, quàm quia indicium est negligentiæ, quæ interdum grata est, in literis inprimis. Quare ex orationibus potiùs petamus exempla. Ut ex illâ pro Roscio Amerino, quam sic auspicatur: *Credo ego.* Habet id grandiusculum sonum, nec suavitatis expertem. Ejusdem est orat. pro Marcello: *Dolebam enim, P. C., ac vehementer angebar, cum viderem, talem virum, qui in eâdem causâ, in quâ ego, fuisset, non in eâdem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio a me & comite, distracto.* Apud Græcos inprimis magnificentiam parit concursus α producti, η & ω, itemque diphthongorum. Verum tota hac de re non uno omnes modo judicarunt. Isocrates concursum illum odit, tanquam hillo ululam. Alii vocales quasvis ubivis absque delectu committebant. Regiam tenendam viam censet Demetrius. Dionysius Halicarnassensis † hanc vocalium, uti & consonantium collisionem, commendat in oratione austerâ. Sunt autem ideo vocales interdum committendæ, contra quam Isocrates putabat, quia vocalium concursus efficit concentum, quo destituta compositio non musica futura est, sed muta. Tantum id decenter & modicè, non temere ac passim fiat. Hanc de vocalium commissione sententiam Demetrius probat à consuetudine, à poëtis, è synalœphis, & Ægyptiorum sacerdotum more. Certè consuetudo mirum in modum consectatur suavitatem: nihilominus vocales vocalibus jungit; ut in *Æacus*, & *Chius.* Quin nonnullæ voces ex vocalibus meris constantur; ut, *Eoa.* Idem liquidò dilucet ex poëtis, qui sæpenumero vocales inter se committunt, ut hoc pacto sonum reddant jucundiorem. Nam ἠέλιος dicunt pro ἥλιος, & ὀρέων pro ὀρῶν. Sic Maroni *, *alituum* pro *alitum.* Item in vocibus diversis. Ut †, —— *Aonie Aganippe* (quomodo Probum legisse constat:) item ‡, —— *Sub Ilio alto:* nec non ∥, —— *Insulæ Ionio in magno:* aliaque sexcenta. Imo istiusmodi etiam affectant; uti observavit Jul. Scaliger orat. contra Erasmum. Certè IV. Georg. cùm posset poeta, —— *flerunt Rhodopeia saxa*, maluit, —— *Rhodopeiæ arces:* & IV. Æn. —— *Aut quâ spe inimicâ in gente moratur*, maluit quàm, —— *Aut qua spes inimicâ in gente moratur.* Iudem in Bucolicis legere est,

† Lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.
* Æn. 8.
† Ecl. 10.
‡ Æn. 5.
∥ Æn. 3.

Credimus? an, qui amant, ipsi sibi omina fingunt?

Quanquam in vulgatis sit *somnia.* Sed perplacet *omina:* quod & Canterus * in MSSis reperit, & Palmerius †, ac ratio firmat. Indicio quoque sunt, quæ absque synalœphis concinniùs efferuntur. Certè suavius est, Πάντα μὲν τὰ νέα καὶ καλά ἐστι, quàm si dicas, καλά ᾽στι. Denique sacerdotes Ægyptii Deum celebraturi, non tibiâ, non citharâ id agunt, sed septem vocalium sono continuè edito: quod certè argumento est maximo, eorum concursum suavissimam efficere harmoniam. Sed &, cui lubet, in partes advocare possit Marcum quendam, qui ut scribit Irenæus lib. I. adversus hæreses, primum cœlum statuebat sonare α, proximum ε, tertium η, quartum sive medium ι, quinctum ο, sextum υ, septimum ω: quasi nempe sonus harum literarum efficiat suavissimum illum concentum, quem Pythagorici adstruebant. Verùm etsi verisimile sit, id eum à philosophis quibusdam accepisse; nobis tamen satius videtur supersedere testimonio hominis magi & hæretici, quique ab Irenæo lib. VIII. ejusdem libri, appelletur *præcursor quasi vere existens Antichristi.* Ex hæc de styli magnifici compositione.

* Lib. I. Novar. Lect. c. 8.
† Spicilegio ad Ficharinum.

Cap. III.

De sententiis magnifici characteris.

Sententiæ in grandi charactere sunt graves; ut de Deo, rebus naturalibus, aut civilibus.

Locum etiam hîc habent vehementiora illa sententiarum lumina, apostrophe, prosopopœia, similiaque.

I. QUÆ SENTENTIÆ GRANDEM REDDANT ORATIONEM.

ADhibentur in magnifico charactere sententiæ sive propositiones graves. Quæ triplices sunt. Primo quædam sunt de Deo, ac rebus divinis. Verùm hæ sunt duûm generum. Aliæ enim poëticæ sunt, quæ voluptatem habent, non autem σεμνότητα*, eoque non usurpantur ab oratore, præterquam in genere demonstrativo, quod omnia recipit ornamenta. Aliæ verò, quæ in civili oratione locum habent, vel sunt philosophicæ, ut quæ desumuntur ex Timæo Platonis; vel sunt Theologicæ, ut quæ è sacro hauriuntur fonte. Certè Mosen, quòd de Deo magnificâ sit oratione usus, laudat pago deditus Longinus, impii illius Porphyrii præceptor, ut Eunapius †, & Suidas †, tradunt, ac Porphyrius ‡ ipse agnoscit. Verba Longini afferam: Ταύτῃ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε, κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων, Εἶπεν ὁ θεός, φησί· τί; Γενέσθω φῶς· καὶ ἐγένετο· Γενέσθω γῆ· καὶ ἐγένετο. *Idcirco Judæorum quoque legislator, vir haut vulgaris, quandoquidem divini numinis virtutem pro dignitate cognovit ac divulgavit; statim in ingressu atque initio legum scribens, Dixit Deus, quid inquit? Fiat lux; & facta est: Fiat terra; & facta est.*

* Gravitatem.

† In Porphyrii vita.

‡ In Argyrio.

‡ In vita Plotini.

Præterea sunt sententiæ graves de rebus naturalibus, sed magnis, inusitatis & raris; ut fulmine, terræmotu, ac similibus. Non tamen oratori rationes propriæ earum sunt afferendæ, quæ ad philosophum pertinent: sed quid fiat, factumve sit, ostendet.

Tertium locum obtinent sententiæ Ethicæ, ac Politicæ: ut cum disseritur de virtute & felicitate eorum, qui secundum virtutem vivunt; aut cùm exempla commemorantur, quibus homines ad virtutem excitentur.

II. SENTENTIAS GRAVES GRAVITER ESSE TRACTANDAS: QUOD NE INVITA TENTEMUS MINERVA, DEBERE NOS ANIMUM ASSUEFACERE COGITATIONIBUS RERUM MAGNARUM.

POrrò licet sententiæ magnificæ præcipua sint characteris magnifici pars: non tamen ad orationis magnificentiam sufficit, si fiat magnificæ rei mentio. Sæpe enim contingit, ut quis de rebus magnificis dicat exiliter, ac res illustres ingenii culpâ deterat atque imminuat, quia nesciat artem facta dictis æquandi: unde cognoscere est errorem vulgi, cui scriptores multi δεινοί* putantur, qui de rebus quidem gravibus, verumtamen haut graviter, scripsere. Id Longinus ait accidisse Theopompo Chio: qui præter varias orationes & epistolas, tum adhortatorias, tum Ἀχαϊκάς, sive Ἀρχαϊκάς, quarum apud Halicarnassensem † mentio fit, scripsit ad octo & quinquaginta libros Philippicorum; quomodo cum historiæ suæ, vel invectivæ verius, (nam passim Philippum, ejusque ævi duces proscindebat; ut ex fragmentis apud Athenæum videre est, & diserte traditur a Plutarcho) nomen fecisse, cognoscimus ex Diodoro Siculo, Athenæo, Suida, aliis. Verum de Theopompi charactere aliter sensisse videtur Tullius, quando in Bruto ita de Catone scribit: *Jam vero Origines ejus, quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis jam ante seculis, & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cùm brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suæ, quod idem Lysiæ Demosthenes: sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio.* Rectène, an secus, de Theopompo senserit Tullius, nobis quidem difficilis est conjectatio, quandoquidem scripta ejus deperierunt. Illud interim liquido colligimus, utrumque ad characterem magnificum requiri, ut & compositè, & sententiosè dicamus. Atque hoc ipsum Tullius quoque sensit. Cujus illud in Oratore perfecto: *Res autem sic se habet: Compositè & ornate sine sententiis dicere insania est. Sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo, infantia est.*

* Graves ac magnifici.

† Epist. ad Cn. Pomp.

Inprimis autem operæ pretium fuerit monuisse, quod & Longinus scribit, debere nos animum adsuescere ad concipiendas res magnas. Oritur enim orationis sublimitas ex animi magnitudine: quibus verò animus semper humi repit, neque assurgit ad res grandes, hi neque grandem conficient orationem. Quare debet Orator, quod & de Poëtâ dictum velim, esse εὐφαντασίωτος*. Nam φαντασία est ea vis, quâ absentia consideramus tanquam præsentia. Neque id tantùm in asperis & atrocibus, sed & lætis jucundisque, locum habet. Hæc etiam facit, ut illustres se nobis offerant metaphoræ, aptaque verborum & sententiarum lumina; ac non modò dictio, sed & pronunciatio, & vultus gestusque totius corporis, sit rebus ἀνάλογος. Atque hinc liquet, cur Longinus φαντασίας finem ἐνάργειαν † esse dicat; cur item tantam vim phantasiæ adscribat, ut dicat, orationem ejus, qui phantasiâ omnia, quæ rebus insunt, conceperit, non modò πείθειν τὸν ἀκροατὴν, ἀλλὰ καὶ δουλοῦσθαι ‡: Itaque oportet, adsuescamus nos cogitandis urbium expugnationibus, & his quæ in iis contingunt; item prœliis, mari, fluviis, nautis oram solventibus, tempestatibus, serenitati, fabris, cursoribus, comitiis, aliisque. Nam hoc pacto fiet, tum ut per se aptè ea à nobis explicentur; tum ut appositæ ab iis deducantur tralationes, quibus res quasi ob oculos ponatur.

* Felix in concipiendis eo modo imaginibus, quo optime res repræsentantur.

† Evidentiam sermonis.

‡ Persuadere auditori, sed etiam ad servilem quandam demissionem dejicere.

CAP. IV.

DE VERBIS MAGNIFICI CHARACTERIS.

Undecim verborum genera locum habent in sublimi charactere; I. per metaphoram novata. II. juncta. III. soluta. IV. facta. V. allegorica. VI. propter affectum præcisa. VII. iterata. VIII. casibus & modis inflexa. IX. verba similia, asperaque. X. epiphonematica. XI. poëtica.

I. DE UNDECIM GENERIBUS VERBORUM, QUÆ GRANDITATEM CONCILIANT ORATIONI.

QUemadmodum non quævis arbor cuivis rei materiam præbet; sed alia trabibus, alia tabulatis, alia item carinis, alia foris, aliive rei accommodatior est: itidem neque quibuslibet verbis quælibet res exprimitur: verùm alia requirunt verba levia, alia aspera; alia mollia, alia dura; alia brevia, alia longa, quæ non minùs internoscere debet probus conficiendæ orationis artifex, quam faber lignarius omnia lignorum genera dignoscit.

Ac verba quidem magnifici characteris debent esse grandia, atque à vulgatâ loquendi consuetudine remota; non quasi alia omnino ab adytis suis arceat, sed quia illorum sit eligentissimus. Sunt verò istiusmodi verborum undecim genera.

Primò λέξεις πεποιημέναι, sive voces modificatæ. Nam istiusmodi, ac inprimis quæ speciatim metaphoræ appellantur, orationem reddunt minimè vulgarem, eoque augustiorem, dum concitant sui admirationem, & tacitam voluptatem auditorum animis adfundunt.

Præterea orationem reddunt magnificam σύνθετα ὀνόματα, quæ Aristoteles lib. III. Rhetor. διπλᾶ nominat, Cicero appellat ex conjunctione facta, item verba juncta. Horum duo sunt genera. Prius est, quando ex duobus, pluribusve vocibus notis, unum aliquod conflatur. Non tamen in oratione locum habent compositiones Dithy-

ram-

rambicæ; de quibus Jul. Cæsar Scaliger lib. 1. Poët. cap. XLVI, & nos hujus operis lib. IV. cap. 1. ubi ostendimus, ut & Comici iis lascivire soleant: inprimis Aristophanes, ac Plautus. Ac Plauti quidem est illud Persâ *:

* Act. 4. sc. Probati hoc argu-ti.

Vaniloquidorus-virginisvendonides,
Nugipolyloquides-argentiexterebronides,
Tedigniloquides-nummorumexpalponides,
Quodsemelarripides-nunquampostereripides.

Ubi pro *nugipolyloquides* cum I. Gulielmio præferam *nugidololoquides*; ut mere hoc Latinum sit, aliorum instar. Ac *tecominoloquides* (quod Lipsius † malebat, pro *tedigniloquides*) probare non possum: uti nec, quod Lambino placuit, *extenebronides* pro *exterebronides*; quasi à *tenebris*, non *exterebrando* foret. Aristophanes verò & verbum conflavit ex vocibus undeviginti, quodque senos impleat versus. Habes id in fine Ἐκκλησιαζουσῶν.

† Epist. 12. Epist. Quæst.

Λεπαδοτεμαχοσελαχογαλεο-
κρανιολειψανοδριμυποτριμματο-
σιλφιοπαραομελιτοκατακεχυμενο-
κιχλεπικοσσυφοφαττοπεριστερ-
αλεκτρυονοπτοκεφαλλιοκιγκλοπε-
λειολαγῳοσιραιοβαφητραγανοπτερύγων.

Ejus sententia est:

Olla, succidia, cartilaginea mustelinarum.
Calvariarum reliquiæ acri cum intrito,
Laser melle interfuso,
Motacilla, merula, columba,
Gallorum tosta capitula, motacillarum,
Columbarum, leporum intinctu inspersa una cum aliis.

Æschylus, quia turgidis atque inflatis verbis utatur, ab Euripide apud Aristophanem ‡ vocatur κομποφακελορρήμων, voce conflatâ ex κόμπος, quæ *jactatio* est, φάκελος, quomodo dicitur *gravis lignorum fascis*, & ῥῆμα, h. e. *verbum*. Ac ibidem Euripides vicissim ab Æschylo audit στωμυλιοσυλλεκτάδης, h. e. στωμύλα ῥήματα συλλέγων ‡.

‡ In Ranis.

‡ Garrulorum verborum consarcinator.

Neque solùm voces è tribus aut pluribus compositas, vitabit orator; sed nec eas, quæ grandioris sunt soni, cum laude usurpabit, nisi veniam petat pudentem. Delinquunt hâc in parte vegrandis & affectatæ eloquentiæ scriptores; quos inter ducit familiam Appuleius. At iis, qui Romanam simplicitatem amant, præit togæ Romanæ princeps Tullius: qui cùm Græcorum καταληπτὸν vertisset *comprehensibile* *, subjicit, *feretis hæc?* non tam, arbitror, ob vocis novitatem, quàm ob soni granditatem. Eandem ob caussam Seneca epist. CXIV. reprehendit in Mæcenate *irremediabile* pro ἀνίατον. Persius etiam vocem *luctificabile* ridere videtur in Paccuvio. Ita enim ait Sat. 1:

* Lib. 1. Acad. Q.

Est nunc Briseis, † quem venosus liber Acci,
Sunt quos Paccuviusque, & verrucosa moretur
Antiopa, ærumnis cor luctificabile fulta.

† Sic lego cum Casaubono. Ut Briseis sit poematis nomen ab L. Accio scripti. qui ὠμόγρυς fuit Paccuvio; atque ubi hic, ita & à Martiale ei conjungitur versu isto, Accius & quicquid Paccuviusque vomunt.

Est tamen Poëtis major concessa potestas, quàm Oratoribus. Certè Maro non reformidat, *ineluctabile* ‡ *fatum*, *illætabile* * *murmur*, *lachrymabile* † *bellum*. Ac quia & aqua hic interdum hæret multis, qui eloquentiæ meraco tincti, & saturi potu existimantur: haut abs re fit appingere huic loco Demetrii præceptum. Is enim compositorum, quæ citra periculum usurpantur, velut normam & canona esse ait duas hasce voces; νομοθέτης, sive *legislator*, & ἀρχιτέκτων, sive *architectus*.

‡ Æn. 8. * Æn. 12. † Æn. 7.

Alterum συνθέτων genus est, cùm descriptionis loco nomen usurpatur, idque ἐκ συντομίας: uti si τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, i. *procurationem frumentariam*, σιτοπομπίαν appelles; quæ vox solùm ex alterutrâ earum juncta est, eoque à priori compositionis genere differt, in quo vox ex parte utrâque conglutinatur.

Tertium in hoc charactere locum habent λυθέντα ὀνόματα, *verba soluta*. Solvitur autem verbum, cùm definitio, vel descriptio, ponitur pro nomine. Ejus exemplum apud Demetrium est, siquis σίτου πομπὴν dicat, pro σιτοπομπίας.

Non tamen existimandum, nihil referre, utrùm junctis utamur vocibus, an verbum dissolvamus. Nam interdum magnificentiam adferunt verba juncta; interdum verò idem præstat dissolutio. Si vulgò utantur dissolutione, nos utemur verbis junctis: sin consuetudo adprobet juncta verba, nos dissolvemus.

Quartum in his locum obtinent ὀνοματοποιηθέντα, sive verba facta. Istiusmodi sunt apud Demetrium, τὸ σίζε, καὶ τὸ λάπτοντες. Illud usurpat Clearchus apud Athenæum lib. VII. de sono, quem audire est, cùm piscis frigitur in sartagine; & ipse Homerus Odyss. 1. de stridore, quem oculus Polyphemi edidit, cùm Ulysses illi sudem præustam impegisset: altero verò utitur idem Iliad. π de sono, quem lupi bibendo edunt. Plura id genus ex Homero adfert Plutarchus in vitâ ejus. Cur verò verba facta orationem reddant grandiorem, in caussâ est, quòd id acuti sapientisque esse hominis videatur, ac quodammodo eos referentis, qui primi fuere vocabulorum architectones. Verùm hic cauto opus est, ne, si laudem in fingendo affectemus, alias adferamus voces, quàm planas ac receptis similes. Siquidem, nisi intelligantur, ex nostrâ & exoticâ quapiam linguâ, miscellam facere credemur.

Quintum eorum, quæ requiruntur, sunt allegoriæ, inprimis autem in minis, quod Demetrius quinque adstruit argumentis. Primum est ab exemplo Dionysii tyranni, cujus illud ad Locrenses: *Faxo, cicadæ apud vos humi canant.* Quo obscuriùs innuebat, se agros eorum populaturum. Aristoteles tamen II. Rhet. non Dionysio, sed Stesichoro tribuit. Alterum argumentum præbent allegoriæ. Nam pariunt suspicionem, obscuritate veli instar rem tegente. Quidquid autem suspicionem gignit, terrorem quoque injicit, dum aliud, atque aliud, ex eo homines colligunt. At quod perspicuum est, id contemnitur; quomodo nudos despicimus, quos sago indutos formidamus. Tertium est, quia Athenienses mysteria sua occultabant allegoriis, ut minùs intellecta injicerent metum horroremque, quæ individuo nexu religioni juncta esse judicabant veteres, ita ut pro religione ipsâ posuerint. Certè Maro VII. Æn. de lauro dixit:

—— Multosque metu servata per annos,

In quem locum ita Servius: *Metu, i. religione, quæ nascitur per timorem:* nempe juxta illud Arbitri;

Primus in orbe Deos fecit timor.

Quin θεὸς à δέος, id est, *metu*, eâpse de caussâ deducitur à Grammaticorum vulgo. Nam mihi quidem magis fit verisimile, esse à Θωὺθ: quomodo ab Alexandrinis vocatus est Mercurius, ut Eusebius * scribit, atque è Latinis Cicero †, & Lactantius ‡; nisi quòd apud hunc *Thoth* legas pro *Thoyth*. Imò, quod propiùs ad Græcum accedit, Θεῦθ dicitur Platoni in Philebo, & Cratylo; uti Teutates, vel Theutates Lucano *, & Arnobio †. Nec *metus* solùm pro *religione*, sed & *religio* pro *metu*, ob eandem caussam accipitur, ut testatur Servius in illud lib. VIII:

* De præparat. Evang. l. 1. p. 23. edit. Rob. Steph. † Lib. 3. de nat. Deor. ‡ L. 1. c. 6. * Lib 1. † Lib. 2.

Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
Dira loci.

Imitatus autem Virgilius ablectum sermonem Lucretii; qui prior nunc *religionem* pro *metu*, nunc *metum* pro *religione* usurpârat. Quin *horrorem* quoque pro *religione* poni apud Petronium; ut & *horribile*, tum apud illum, tum apud Catullum, accipi pro *sacro verendoque*; viri docti jamdudum observarunt. Quartum argumentum, quo Demetrius doceat, allegorias minis convenire, est, quòd allegoria obscuritate suâ similis fit noctis tenebris, quæ formidolosos facilè terrent. Certè & Athenienses, ad formidinem initiatorum animis incutiendam, noctu & in tenebris sua tractabant mysteria. Hinc Cic. lib. II. de legg. *Quid ergo aget Jacchus, Eumolpidæque nostri, & augusta illa mysteria, siquidem sacra nocturna tollimus?* Quincto idem loco adstruit ab exemplo Laconum, qui, ut hostibus essent terrori, allegoricè pleraque efferebant: ut cùm ad Philippum ita scripsere;

Lace-

Lacedæmonii Philippo. Dionysius Corinthi.

His addere liceat exemplum Scytharum; quorum Reges idem factitasse, germano exemplo ostendit Ant. Muretus lib. v. Var. Lect. cap. xvii.

Et ex his quidem liquidò constat, quibus de caussis allegoria magnifico conveniat characteri. Interim, cùm eadem tenebras offundat, curandum sedulò, ne ænigma fiat: cujusmodi est illud, quod Aristoteles refert lib. iii. Rhetoricorum, & libello de poëticâ; uti & Plutarchus in septem sapientum convivio, Athenæus in Dipnosophistis, & Demetrius de Elocutione:

Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα. i.
Igni hominem æs humano in corpore jungere vidi.

Quo significatur chirurgus, ad sanguinem eliciendum ægroto cucurbitulas adhibens.

Sextum locum in verbis hujus characteris sibi apud Demetrium vindicat ἡ συντομία, καὶ μάλιστα ἀποσιώπησις. i. *succincta verborum brevitas, atque inprimis reticentia:* ut*, *Quos ego: sed motos &c.* Cum enim præciditur oratio, ut plurimum suspicio gignitur re ipsâ major. Non tamen omnis συντομία grandiorem efficit orationem; verùm quædam efficit eam μικροπρεπῆ †, ut à contrario ostendit Demetrius. Nam, id nisi esset, non gignerent amplitudinem vocum iterationes, quæ concisæ brevique orationi adversantur. At nunc contra sit, ut Xenophontis loco probat Demetrius.

Itaque inter ea, quæ magnificentiam pariunt, *septimo* loco ponimus τὰς διλογίας, sive iterationes vocum earundem in principiis factas, quarum exempla superiùs vide in σχηματολογία.

Octavum eorum, quæ id præstent, est πλαγιασμὸς, sive obliquatio; quâ vel ab obliquo casu incipimus, vel à recto inchoantes complures obliquos subjungimus. Posterioris modi exemplum adducit Demetrius è Xenophonte. Prioris verò exemplum esto hoc Ciceronis: *Cogitanti mihi sæpenumero & memoriâ vetera repetenti, perbeati fuisse, Q. frater, illi videri solent, qui in optimâ Rep.* &c. Facit hæc obliquatio περιβολήν. Ei autem opponitur ἡ ὀρθότης, quâ rectis utimur casibus. Hanc Hermogenes docet puram claramque reddere orationem, ut infra dicemus.

Nonum, quod magnificentiam orationis efficiat, est verborum similitudo, asperque eorundem sonus, sive, ut Demetrius inquit, ὁ ὁμοιότης τῶν ὀνομάτων, καὶ ἡ δυσφωνία ἡ φαινομένη. Per similitudinem verborum intelligere debemus verba rebus similia. cujusmodi est in exemplo hoc à Demetrio adducto ‡:

Αἴας δ' ὁ μέγας αἰὲν ἐφ' Ἕκτορι.

Nam Homerus describens Ajacis studium in vulnerando Hectore, quia res erat aspera, similibus, h. e. iisdem asperis utitur vocibus. Tales enim esse Αἴας, & αἰὲν, supra indicavimus.

Decimum, quod ad eam conferat, est epiphonema: de quo cùm in σχηματολογία ubertim dictum sit, actum non agam, quod vetatur proverbio.

Postremo id præstare Demetrio dicuntur poëtica: idque duobus modis, μεταθέσει, sive transpositione, & μιμήσει, sive imitatione. Exemplum μεταθέσεως est apud Herodotum lib. ii. ubi referens, quomodo Paris cùm Helenâ in Ægyptum venerit, octo inserit versus Homericos, partim ex Iliad. Ε, partim ex Odyss. Δ desumtos. Μιμήσεως exemplum Demetrius affert ex Thucydide; qui mirè sæpe artificio poëtarum versus in orationi suæ inserit, ut non poëtæ, sed Thucydidis ipsius videatur oratio. Etiam singulæ id voces poëtarum præstant. *Habet etiam*, inquit M. Tullius*, *in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem.* Istiusmodi est *patescere*: ut apud Maronem †:

—— Danaûmque patescunt Insidiæ.

Usi verò & historici ‡, & fortasse Cicero Philipp. xiv. Nam pro *patefit*, quod in vulgatis invenitur, in uno alteroque, eoque inter Longobardico cod., *patescit* legi, auctor est Hieronymus Ferrarius*.

Sed & grandem ac sanctiorem, magisque admirandam orationem faciunt voces priscæ: cujusmodi, judicio Ciceronis libro de oratore, sunt *reor*, *autumo*, &c. ut Quinctilianus ait, *nuncupare*, *fari*, similiaque. Verùm in his (ut & supra* monui) observandum illud Corinnæ ad Pindarum †: τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ. *manu serendum est, non sacco toto.*

II. De magnifici characteris præstantia, ac difficultate.

Atque hæc de stylo magnifico; cujus tanta est dignitas, ut, quemadmodum docet περὶ ὕψους Dionysius Longinus, licet vitiis aliquibus sit obnoxius, tamen præstantior stylo sit mediocri cuncto, & nusquam impingenti: quemadmodum & majores orationis virtutes minoribus præferri debent, etiam cùm hæ numero superant. Itaque ignoscendum Thucydidæ, Platoni, Demosthenis: in quibus quædam censoriâ virgulâ notarunt veteres Critici; ut alibi ostendimus ‡. Neque ea res tamen efficere potuit, quo minùs Plato, & Demosthenes, idea esse crederentur puri atque Attici sermonis. Audiamus Phrynichum Arabium, qui in Apparatu suo oratorio, (ut ex eo Photius in Myriobiblo refert*) εἰλικρινεῖς καὶ καθαροὺς καὶ Ἀττικοῦ λόγου κανόνας καὶ στάθμας, καὶ παράδειγμα φησὶν ἄριστον, Πλάτωνά τε, καὶ Δημοσθένην. *sinceri, puri, & Attici sermonis normam, & exemplum esse optimum, Platonem, atque Demosthenem.* Quamquam non omnino eadem ratio sit Platonis, ac Demosthenis; quia Platonis dictio inter solutam, & poëticam, media est; Aristotele etiam judice; ut est apud Laertium in Platone. Similiter ignoscendum quoque Persio satyrico, quòd & crebris, & audacioribus utatur translationibus. Nam, uti animus, ita dictio nobilissimi juvenis, grandia tantùm spirabat. Quare laudem merentur, qui horum exemplum secuti, neutiquam ob difficultatem reformidant hoc genus, eorum instar, qui eo quòd metuant ne impingant, tantùm humilia dicunt ac plana, atque ita, ut eleganter inquit Fabius †, *dum timent ne aliquando cadant, semper jacent.* Non tamen hac propter rudis juventa hoc in genere exerceri debet. Neque enim grandiloquentia in puerilem cadit ætatem: neque dicendi imperitus ad summum eloquentiæ gradum subitò pervenire potest. Iccirco Persius meritò satyrâ primâ in seculi sui Rhetores invehitur, qui hâc in parte turpiter sese dabant: ac Petronius quoque, elegantiarum idem ac nequitiarum arbiter, in vestibulo satyrici (quòd non minùs fœdè mutilatum laceratumque est, quàm olim à Bacchis Pentheus) graviter eosdem reprehendit: quique hoc pacto instituuntur, non magis sapere posse judicat, quàm bene olere, qui in culinâ habitant.

III. De stylo tumido, sive frigido.

De stylo magnifico diximus. Verùm quia, ut philosophus ait, παρ' ἄλληλα μᾶλλον τἀναντία γνωρίζεται ‡: age, paucis etiam videamus de notâ frigidâ, sive, ut Cornificius vocat, de figurâ sufflatâ. Nam, quemadmodum idem Cornificius ait, *ut corporis bonam habitudinem tumor imitatur sæpe: ita gravis oratio sæpe imperitis videtur ea, quæ turget, & inflata est, cùm aut novis, aut priscis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut gravioribus, quàm res postulat, aliquid dicitur.*

Est igitur τὸ ψυχρὸν, sive *frigidum*, (quod & *tumidum* vocari diximus) in rebus, verbis, & compositione.

In rebus fuerit frigus, ac tumor, si eæ nimis sint hyperbolicæ. Neque enim Oratori convenit, quod Aristophanes eâ in fabulâ, quam ab Acharnanum gente vocavit; de Persarum ingluvie refert, hos in furno assos boves coquere solitos pro panibus: aut quod alius scripsit,

* 1. Æn.
† Tenuem atque exilem.
‡ Ex Iliad.
* Lib. 3. de orat.
† Æn. 2.
‡ Sallust. Liv.
* Emendat. in Philipp. Cic.
* Lib. 4. cap. 1.
† Plutarchus libro, Bellone, an pace, clariores fuerint Athenienses.
‡ Lib. 4. cap. 2 § 4.
* Cod. 158.
† Lib. 8. cap de sententiâ.
‡ Contraria è regione constituta magis cognoscuntur.

Medocem, Thracum regem, integrum bovem in malâ gestasse. Quin omnis propemodum hyperbole frigida est, quia rem supra fidem extollit; eoque & a Comicis frequentatur ad captandum risum. Talis illa in Aulularia de sene avaro:

Suam rem periisse, seque eradicarier,
Quin divum atque hominum clamat continuò fidem,
De suo tigillo fumus siqua exit foras.

Illa tamen Sapphûs, χρυσοῦ * χρυσοτέρα, venustatem habet, non frigus: ac planè admiratione dignum est, divinam mulierem (ita eam appellat Demetrius) re plena periculi, ac quæ vix dextrè tractari possit, tam scitè usam esse.

* Auro magis aurea.

Neque tantùm peccat, qui nimiùm hyperbolis indulget; verùm etiam, quisquis περιαλογίᾳ poeticâ rem amplificat. Fecit id Florus. Nam quod simpliciter dixit Sex. Rufus †; *Hispanias per D. Brutum obtinuimus, & usque ad Gades, & Oceanum pervenimus:* id ille ineptè admodum sic narrat; *D. Brutus aliquanto latiùs Gallæcos, atque omnes Gallaciæ populos, formidatumque militibus flumen oblivionis, peragratoque victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore deprehendit.* Scio, quantoperè hæc, & alia id genus, hodie abblandiantur, non adolescentulis modò; sed nonnullis quoque eorum, qui soli sapere & sibi, & multis aliis, videntur. Sed neutiquam est dubitandum, quin eaputida sint, & κακόζηλα: in quo, qui minus mihi fidem habent, saltem credant literarum principi, Josepho Scaligero, dignis se in Eusebium animadversionibus ad an. MDCCCLXXV.

† Libello suo de Romanorum imperio ad Valentinianum.

Idem in vitium incidat, siquis de rebus exiguis, ut maximis, verba facit; quemadmodum ille, qui fluviolum quendam è montibus in mare ruentem haut aliter descripsit, atque si de Nilo se præcipitante sermo esset, aut de Istro, magno cum impetu se exonerante in mare. Quanto sapientiùs Xenophon! cujus illud de Teleboâ: οὗτος δὲ ποταμὸς ἦν, μέγας μὲν οὔ, καλὸς δέ *. Nam brevitate sermonis, & terminatione in particulam minimam, exiguum esse fluvium, demonstrat. Itaque præclarè Demetrius: τὸ δὲ αἴτιον ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι φυλακτέον. τοῦτ' ἔστι, πρεπόντως ἑρμηνευτέον· τὰ μὲν μικρὰ μικρῶς, τὰ δὲ μεγάλα μεγάλως †. Certè & Polycratem (qui sæpe in humili versatus materiâ, ut cùm laudavit mures; aut turpi sive admirabili, velut cùm laudibus extulit Busiridem) Dionysius Halicarnassensis, in vitâ Isæi, paucis indicat fuisse frigidum, ineptumque. Demetrius tamen veniam ei dandam judicat, quia ista haut seriò scripserit, at ludens: quod cùm fit, concessum arbitratur, τὰ μικρὰ μεγάλως λέγειν ‡. Quin & nonnunquam usu venit, ut res minuta seriò extolli debeat: id verò cùm necessitas exigit, ne incidamus in frigidum orationis genus, rem exiguam amplificabimus vel a simili, vel a consequentibus, vel aliis ex locis. E. G. Lacon ille, qui verberaverat civem, exquisitè, at contra patrios mores, ludentem pilâ, ut rem pusillam amplificet, dicet; qui pravos mores in minoribus perpetiuntur, hos fenestram aperire majoribus flagitiis: principium esse dimidium totius: nullum item malum parvum esse. Itidem, qui parvi momenti victoriam extollere velit, contendet, fuisse occasionem majorum, multa ex eâ re commoda ad Remp. redundasse &c. Et hæc de rebus.

* Hic quidem fluvius haut magnus erat, at pulcher.
† Decorum in unaquaque re observandum: hoc est, res accommodate verbis sunt exponendæ: exiguæ quidem exiliter, ampla verò ampliter.
‡ Res parvas ampliter dicere.

Verba, juxta Aristotelem ‡, quadrifariam reddunt frigidam orationem. Ac *primum* quidem, si fuerint tumidè juncta, aut ab usu longè remota: ut hæc, quæ è Lycophrone adducit: πολυπρόσωπον οὐρανὸν *, μεγαλοκορύφου γῆς †, itemque ἀκτὴν στενόπορον ‡: cujusmodi vix poëtis concessa. Sanè non Aristoteles modò, sed & Lucianus, emunctissimæ naris scriptor, ridet hujusmodi voces in Lycophrone. Nam ejus in Lexiphane verba sunt: καθάπερ ὁ Δωδωναῖος χαλκός, καὶ ἡ Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα, καὶ εἴ τις ἐπὶ τούτων τὴν φωνὴν κακοδαιμονεστέρα. perinde ut Dodonæa æra, & Lycophronis Alexandra, & siquid his infelicius, ac miserè magis scriptum est.

‡ 3. Rhet.
* Cœlum variam habens faciem.
† Terra magnos fastigiis vertices sive colles.
‡ Littus angustum transeuntibus præbens viam.

Præterea oratio fit frigida verbis externis, ac peregrinis. Ut cùm Lycophron Xerxem dicit πέλωρον ἄνδρα *.

Adhæc frigus orationi conciliant epitheta aut longa, aut intempestiva, aut crebra: qua de re lib. IV. cap. XIII. abundè egimus.

* Vastum atque ingentem virum.

Postremò idem provenit ab translationibus indecoris ut quæ nimis sint humiles, eoque moveant risum; aut nimis grandes, quæ propterea tragicis magis conveniant. Itaque Photius in myriobiblo † damnat in Philostorgii historiâ, quòd tropis, qui alioqui venustatem adferant, utatur παραβόλως †, καὶ ἀπειροκάλως: atque addit, cum iccirco εἰς ‡ ψυχρολογίαν, καὶ ἀκυρολογίαν, ἐκπίπτειν. Cornificius hujus rei tale suggerit exemplum: *Nam qui perduellibus venditat patriam, non satis supplicii dederit, si præceps in Neptunias depulsus erit lacunas.* Item hoc: *Pœniteat igitur istum, qui montes belli fabricatus est, campos sustulit pacis.* Quæ duo loca perperam, ut opinor, apud Cornificium connectuntur.

† Cod. 40.
‡ Temerè, ac plurimum decorè.
‡ Incidere in sermonem frigidum, & longius a proprietate recedentem, quam oportet sermonis.

Compositio autem frigida fuerit, quæ numero destituitur: ut quæ solùm longis constet syllabis. Item si continuentur versus. Nam laudi quidem datur, si versus raro, ac modicè, usurpentur; ut cùm Cicero scripsit oratione in L. Pisonem: *Nunquam istam imminuam curam infitiando tibi:* quod nisi Asconius monuisset esse L. Accii, neutiquam esse versum agnovissemus. Verùm si modum excedamus, ita ut facile versus appareant; frigus, non granditatem, adferunt orationi.

CAPUT. V.

DE STYLO TENUI, ET MEDIOCRI.

Tenuis character parciùs utitur tropis, ac schematibus: numero minus studet: gaudet sententiis acutis, & sermone communi; qui purus, perspicuus, evidens, & probabilis esse debet.

In stylo mediocri neque acumen est humilis generis, neque vis & copia grandis: verborum omnia admittit lumina, multa etiam sententiarum: numeros adhibet, sed crebriùs, quam humile; verecundiùs, quam grande.

I. VARIÆ APPELLATIONES STYLI TENUIS.

Sequitur character tenuis, sive *attenuatus*, ut dicitur Cornificio. Fortasse & rectè vocetur *deductus*: quomodo Maro in Eclogis dixit *deductum carmen*: quod Macrobius * ait poni pro *tenui*, ad imitationem veterum, qui *deducere* dicebant pro *demittere*, & *deductum* pro *tenui*. At probare non possum, quod idem, non contentus dicere, poni *pro tenui*, addit, *& subtili*. Nam *tenuitas* est characteris, *subtilitas* sententiarum. Longeque minùs audiendus est Nonius, qui *deductum* interpretatur *molle*, *& suave*.

* Lib. 6. Saturn. cap. 4.

Græcis stylus hic dicitur ἰσχνὸς, Dionysio Halicarnassensi † ἡ λιτὴ λέξις vocatur, qui in eo Lysiam excelluisse docet. Consistit autem in tribus. Nam ut de grandiloquo diximus, ita in hoc quoque consideranda sunt compositio, res, & verba.

† Περὶ τοῦ δεινοῦ. Demosth.

II. CUJUSMODI COMPOSITIO, RES, ET VERBA, SINT IN TENUI CHARACTERE.

Compositio requirit verecundiorem usum troporum, ac schematum. Apostrophen certè prosopopœiam, aliaque vehementiora schemata, relinquit stylo grandi. A numerorum quoque vinculis liberior est. Fugienda in eo κῶλα magis; eoque nec μακροκώλους ‡ periodos amat.
Vitat & concursum vocalium longarum, ac diphthongorum.

‡ Longarum membrorum.

gorum. Nam hæc omnia magnificam reddunt orationem. Cicero tamen, & Hermogenes, negant, in puritate opus esse curiosa diligentia, qua evitemus vocalium concursum; ut in qua hiulca etiam locum habeat oratio; quemadmodum astruunt quoque exempla, quæ superius adferebamus, cum de hiante magnifici characteris compositione ageremus.

Res in hoc charactere sunt humiles, ac tenues. Amat sententiarum acumen.

Oratio est tenuis, ac simplex. Imò figura attenuata hinc Cornificio definitur, *quæ demissa est usque ad usitatissimam puri sermonis consuetudinem.* E. G. In tenui stylo de plantis noxiis potius dixeris, eas *nasci*, quæ vox magis est exilis; quam *dominari*, quæ vox grandior est, & numerosior. Itaque primo quidem Georgicon ait Maro:

Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.

At in bucolicis maluit idem Ecl. v.

Infelix lolium, & steriles nascuntur avenæ.

Ita enim (ut Pierius monuit) in omnibus legitur MSSis: quam lectionem temere in variis edit. videas immutatam.

III. De virtutibus styli tenuis.

Demetrius quatuor exigit virtutes tenuis dictionis. Prima est proprietas, qua voces habent nativam significandi vim ex usu doctorum. Sed haec proprietas in omni sequitur charactere. Itaque pro ea rectius *puritatem* diximus*. quæ nec ipsa licet in charactere tenui sit perpetua: (interdum enim & is elaboratus est) tamen ei frequens est. Est autem puritas, non quidem nitor orationis, quomodo καθαρότητα quidam a Cicerone putant vocari: sed potius nuditas, qua nihil admiscetur ornatus. Vide Julium Scaligerum lib. IV. Poët. cap. XIII. Altera virtus est σαφήνεια, seu *perspicuitas*, ut vertit Fabius. Trapezuntius *claritatem* vocat. Ea est facilitas orationis ad rem intelligendam. Hinc Homerus †:

Ῥηΐδιόν τι ἔπος ἐρέω, καὶ ἐνὶ φρεσὶ θήσω ‡·

quem etiam versum eidem rei firmandæ adducit Theon in Progymnasmatis ‡. Sed σαφήνεια quoque est necessaria in omni oratione; non verò tenuis characteris propria est. Vide eundem Scaligerum eodem libro cap. III. Quanti verò perspicuitatem fecerit Epicurus, docere poterit, quòd libro de Oratoria scripsit, nulli esse alii rei studendum, quam orationis perspicuitati: quemadmodum Laërtius in ejus vita testatur.

Perspicua autem redditur oratio, non tantùm fugiendo voces homonymas, atque orationis amphiboliam; sed etiam usurpando verba propria, atque usitata. Translatis enim non utendum, nisi non minùs clara notaque sint, quam propria, ac nativa.

Deinde ea perspicua fit, si particulæ præpositivæ, & postpositivæ, orationem rectè distinguant. Nam illarum ea natura est, ut una prolata alteram auditor exspectet: eæque ita reddi debent, quomodo natura postulat: ut Aristoteles quoque præcipit lib. III. Rhet. cap. III.*. Illud etiam in iis observandum, ut neque crebra nimis sint, neque longo nimis intervallo sibi respondeant. Plures modos, quibus oratio perspicua fiat, vide apud Demetrium, Hermogenem, ac, e junioribus, Trapezuntium.

Tertia dictionis in genere tenui virtus est ἐνάργεια, seu *evidentia*: quæ res quasi ante oculos ponit: unde Aristoteles vocat, πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν. Ea cùm aliis modis fit, tum inprimis ἀκριβολογίᾳ, sive accurata rerum expositione, qua nihil redundat, nihil deest.

Ultima virtus est probabilitas, cujus beneficio facilè creditur oratio. Ejus lex est, ut, quandoquidem, juxta Euripidem *, simplex est veritatis sermo, verba sint in usu communi polita; non autem inflata, & sesquipedalia. Neque singula referenda explanandaque, tanquam auditores nacti essemus bardos bliteosque; sed quædam eorum sunt relinquenda acumini, ut cognoscentes, quantum ipsorum ingenio ac judicio tribuamus; magis concalescant nobis.

IV. De stylo epistolico.

Porrò ex eo, quod superiùs dicebamus, tenuem stylum convenire rebus tenuibus atque exilibus; consequitur, eo inprimis conscribi epistolas oportere: ut quæ maximè inter familiares obtineant, ac propterea familiari constent sermone. Quam rem, Demetrii vestigiis insistens, paullo pluribus exponam. Ac primò acturus sum de rebus & sententiis; deinde de verbis; postremò de compositione.

Quod ad sententiam, ac universè ad materiam epistolarem attinet, eæ tantùm nomen epistolæ merentur, quæ tractant de rebus privatis, aut publicis; non item, quæ de naturæ agunt mysteriis, aut quibusvis disputationibus acutis: quales epistolæ nomen amittunt: quemadmodum Demetrius illo Aristotelis probat: Τοῦτο δὲ οὐ γράφω σοι· οὐ γὰρ ἦν ἐπιστολικόν.

Imò, non argumentum modò facit, ut aliquid epistola haberi non possit: sed etiam, quod epistola esset, si tempori desineres, id epistola esse definit, si nimis producas. Unde Demetrius multas Platonis, & unam Thucydidis, veram esse epistolam negat. Pertinet huc quoque illud Senecæ epist. XLV. *Sed ne epistola modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum Dialecticis differam.* Quædam igitur Ciceronis epistolæ vix epistolæ dici possunt: uti nec illa Horatii ad Augustum; neque quæ ad Pisones scripta de arte Poëtica.

Quod ad voces, conveniunt ei verba quotidiana. Unde Tullius ‡ ad Papirium Pætum: *Quid ego tibi videor in epistolis? nonne plebejo sermone agere tecum? Nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola, aut judicio, aut concioni? quin ipsa judicia non solemus omnia tractare eodem modo. Privatas caussas, & eas tenues, agimus subtilius: capitis, aut famæ, scilicet, ornatius. epistolas verò quotidianis verbis texere solemus.* Quem autem ea in re potiùs, quam Tullium, audiamus? qui non modò in orationibus, sed in epistolis etiam dominatur. Itaque Sidonius *, cùm temerarii esse hominis putaret, adspirare ad gloriam Ciceronis, de eo silendum esse ait in stylo epistolari. In quo imitatus illud Sallustii †: *De Carthagine silere melius puto, quàm pauca dicere.* Quòd verò Petrarcha †, Politianus ‡, atque alii, illud Sidonii ad Ciceronis dedecus retulere, id probare nequaquam possum: sed potiùs assentior doctissimo viro, Savaroni, qui eos hoc nomine reprehendit. Ciceronis judicium etiam Seneca * confirmat: *Qualis*, inquit, *sermo meus esset, si unà sederemus, aut ambularemus, illaboratus, & facilis: tales esse epistolas meas volo.* Plinius † eandem ob caussam, matronæ cujusdam epistolam dilaudans, comparat illam Plauto, ac Terentio: sed metro solutis. Artemo quoque, is qui Aristotelis epistolas collegit, & divulgavit, in eadem planè sententia fuit. Quippe autor est Demetrius, eum scripsisse, ὅτι δεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ διάλογόν τε γράφειν καὶ ἐπιστολάς. εἶναι γὰρ τὴν ἐπιστολὴν οἷον τὸ ἕτερον μέρος τοῦ διαλόγου ‡. Paullùm tamen ab hac sententia abit Demetrius. Cujus judicio dialogus eum imitatur, qui ex tempore dicat: epistola autem aliquid curæ exigit, quia quasi dono mittitur.

Superest compositio, quæ ut aliàs in charactere exili, ita in epistolis quoque numerum verborumque ambitum aspernatur. Quippe, ut idem Demetrius ait, γελοῖον περιοδεύειν, ὥσπερ οὐκ ἐπιστολήν, ἀλλὰ δίκην γράφοντα· καὶ οὐδὲ γελοῖον μόνον, ἀλλ' οὐδὲ φιλικόν ‡. Illæ tamen epistolæ aliquantùm assurgunt, quæ aut regibus mittuntur, aut civitatibus. Συγγράμματα * γὰρ ... τὰ τοιαῦτα, οὐ γράφεται, ut idem ait. Quare non usquequaque vera est eorum sententia, qui ὑψηλῶς negant, epistolam alium, quàm tenuem admittere characterem. Vide, quæ contra hanc opinionem disserit M. Antonius Majoragius in epistolicis

* Puto enim, technicis concedi hanc vocem oportere: etsi eam nesciunt classici scriptores: ut pluribus exponimus libris De vitiis sermonis, & variis glossematis.

† Odyss. λ. 145.

‡ Facile dicam verbum, atque in pectore tuo constituam.

‡ Cum fere dei τ̃ ... vius ἐγώ ...: Sed apud eum in Homerico versu pro θήσω est θήσει.

* Secundum distinctionem Danielis Barbari, at Jo. Sturmii, sed ex vulgari dist. cap. 5.

* In Phœniss.

† Hoc autem non scribo tibi: neque enim est epistolæ accommodatum.

‡ Lib. 9. epist. 21.

* L. 1. ep. 1.

† In Jugurth.

‡ Præfat. epist.

‡ L. 1. ep. 1.

* Epist. 75.

† Lib. 1. epist. 16.

‡ Eodem modo debere dialogum conscribi, & epistolam. nam epistolam esse quasi alteram dialogi partem.

‡ Ridiculum enim est, verborum ambitu uti, tanquam non epistolam scriberes, sed caussam judicialem: ac non ridiculum modò, sed nec amicum.

* Attendere oportet & personam, cui scribitur

stolicis lib. II. cap. XI. At de ratione scribendi literas, vide sis Nazianzeni epistolam CCIX, quæ ad Nicobulum.

V. De dialogo.

NEc epistolæ solùm, sed etiam dialogi qui scribuntur, sermonis familiaris similitudinem habent. Itaque & his maximè convenit character tenuis. Cicero tamen quandoque utitur mediocri. Plato verò ad sublimem ipsum assurgit. De quo pluribus mox dicam.

Res, quæ dialogis tractentur, tam latè patent, quàm philosophia. Nam & de disserendi arte agunt, & de rerum naturâ, & de actionibus hominum, sive singulos spectent, sive familiam, sive urbes ac imperia. Duplex enim ratio est, quâ philosophi veteres in scribendo uti solent. Una est αὐτοπρόσωπος, altera δραματική. In priore ex suâ quis loquitur persona. In alterâ plures inducit loquentes. Prius illud ubique usurpat Aristoteles: de iis loquor, quæ hodie habemus. Nam altero etiam genere usum esse, indicio fuit dialogus Eudemus; qui de animo erat; ut constat ex Philopono. Plato gaudebat posteriori genere. Et sanè habet ille scribendi modus sua commoda. Magis enim delectat, & multa sunt; quæ duorum disquisitione meliùs, quàm unius expositione, tractentur.

Duæ autem sunt dialogi partes: una est προκατασκευή, sive præparatio sermonis, atque aditus ad præcipuum argumentum. Altera est ἀγὼν, sive *contentio*. Prior respondet ædium vestibulis, vel poëtarum prologis. Atque hìc exponitur, quando, ubi, à quibus, qua occasione sermo habitus sit. Eoque ut in toto dialogo, ita hìc videndum, quid verisimile sit, & decorum. Nunquam igitur inducendæ sunt personæ aliæ, quàm gnaræ eorum, de quibus disseritur. Ideo Cicero in Academicis quæstionibus, cùm priùs loquentes fecisset Lucullum, & Catulum; postquam, Attico monente, vidit non cadere tam subtiles disputationes in istos viros, Varronem deinceps disputantem de iis induxit. Debent & personæ esse eorundem temporum. In quo Plato aberravit non semel. Et vide, quid tanti viri auctoritas potuerit. Quia ille hoc neglexit, putarunt posteriorum aliqui, minimè requiri, ut, qui colloquuntur, eodem tempore vixerint. Fuit in isto errore Macrobius. Cujus hæc verba sunt Saturnalium lib. I. cap. I. *Nec mihi fraudi sit, si uni, aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas posterior seculo Prætextati sit, quod licitò fieri, Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit senectutem: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclutum dialogum Socrates habitâ cum Timæo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus verò, & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante; quos multo ante infamis illa pestilentia Athenis absumserit. Annos ergo cœtuum nostri in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non convenit.* Hæc Macrobius, alieno, ut retuli, errore deceptus.

Etiam, ut dicebamus, locus, & tempus, in considerationem veniunt. Nam magis verisimilis fit sermo, si & annus, & dies addatur, & locus ipse. Ita verisimilia dicit, qui senatorem ait in prædio de artibus & doctrinis disseruisse tempore festi ac ludorum aliena à vero dicat, qui sermonem otiose ab eo habitum fingat difficillimis Reip. temporibus, cùm ejus opera maximè in curiâ requireretur.

Porrò interdum à re ipsâ ordimur; interdum à simili, unde facilis transitus: interdum verò ab re alienâ. Ac tum videndum, ut commodè ab uno ad alterum deveniatur. Ut apud Platonem fit in libris πολιτειῶν*. Dicturus enim de usu divitiarum, incipit à senectutis toleratione. Sed ad alterum commodè eò accedit, quòd divites faciliùs tolerent senectutem. * Lib. I.

Præterea considerandum, cui principalis tribui debeat sermo. Nec enim is esse penes imperitiorem aliquem debet. Qualis audiendi potius habeat partes. Ergo personæ spectanda ætas, doctrina, prudentia, dignitas; quæ omnia auctoritatem conciliant: unde est, quòd apud Platonem Socrates docentis habet partes. Nequis etiam se ipsum faciat κωφὸν πρόσωπον*: neque in disserendo aliquem sibi advertantem inducat temere, aut levi sanè argumento. Non enim sibi honori contulerit alterius; sed de eo triumphare voluisse videretur. * Mutam personam.

Ad hæc priusquam ad ἀγῶνα, sive contentionem, & caussam ipsam acceditur; ille, qui præcipuas sustinet partes, modestè est rogandus, ut de re proposita disserendi suscipere velit provinciam; ne non tam persuasus ab aliis, quàm sponte suscepisse eam videatur.

In contentione cuique materiæ accommodanda sunt argumenta: quia non ubique eadem requiritur subtilitas; sed quandoque sufficit, ut probabilia dicantur. Rationibus misceri debent varia orationis moratæ semina: item affectus hìc ciendi, aut sedandi: amplificandum quoque, aut minuendum. Imò & salibus, ac facetiis suus est locus. Hisce omnibus si oratio temperetur, futurum est, ut animus altercatione lassus in oratione illâ morata, ac festivâ, velut apud hospitem bonum, quietem suam capiat: tantoque mox alacriùs redeat ad pugnam.

De dictione satis liquet ex iis, quæ de epistolis diximus. Plato quidem γοργίεια illa, & nova ac poëtica frequentat: sed minori id cum gloriâ facit: imò dithyrambicis illis, ac poëticis, multùm obscurat orationem. Nempe traxit hoc à sophistis: à quibus cum virtutibus vitia quædam hausit. Quod judicium de eo, ut dixi, Aristotelis quoque, ac Dionysii fuit, uti & Olympiodori. Contrà nihil eo est elegantius, quando Socraticâ simplicitate contentus, haut altius se attollit, quàm dialogi natura permittit. Sed de dialogo plura qui volet, Carolum Sigonium † adeat, virum & eruditione, & judicio longè præstantissimum. † Libro de dialogo.

VI. De stylo sicco sive arido.

OPponitur tenui characteri dictio jejuna, sive arida, ac sicca. Quæ similiter nascitur è tribus, sententiâ, verbo, & compositione. Sicca est sententia, quæ imminuit rem. Ut si olim Romam quis appellasset Latii, vel etiam Italiæ caput, quæ rectiùs *caput orbis* dicebatur.

Verbum est siccum, quod non satis exprimit mentem dicentis. Ut in hoc: *Si Phalaris molestus fuit Agrigentinis.* Nec enim *molestia* vox satis est efficax ad significandam sævitiam. Et tamen, qui Phalaridem defendere velit, uti liceat hujusmodi [illegible]: quemadmodum liquet ex Aristotele lib. III. Rhetor. item iis, quæ de ταπεινώσει superiori libro dicebamus.

Compositio sicca est, si commata sint frequentia: ut sæpe fit apud Hippocratem: vel si periodi posterius membrum importunè & intempestivè abscindatur: ut apud Demetrium ex accusatione Aristidis, quòd non venisset ad pugnam navalem prope Salamina: Ἀλλ' ἡ μὲν Δημήτηρ ἦλθε αὐτόκλητος, καὶ συνεναυμάχει· Ἀριστείδης δ' οὔ. ‡ Quod mutilum dicendi genus nec Tacitus semper effugit, ut monet Cæsar Scaliger in IV. de re poët. cap. XXIV. ‡ Atqui Ceres sua sponte venit, & nobiscum pugnavit: Aristides autem non.

De sicco hoc & jejuno stylo ita scribit Cornificius: *Qui non possunt in illâ facetissimâ verborum attenuatione commodè versari, veniunt ad aridum & exsangue genus orationis: quod non alienum est exile nominari. Cujusmodi est hoc:* Nam *istic ad balneas accessit: ad hunc postea dixit, Hic tuus servus me pulsavit. Postea dixit hic illi, Considerabo. Post ille huic convicium fecit, & magis magisque, præsentibus multis, clamavit.* Frivolus *hic quidem jam, & illiberalis est sermo. Non enim adeptus est id, quod habet attenuata figura, puris verbis, & electis, compositam orationem.*

VII. De

VII. De stylo mediocri, et vitio ejus.

ÆQuabilis seu mediocris dicendi character, ut ex Theophrasto scribit Dionysius Halicarnassensis, à Thrasymacho Chalcedonio primùm est institutus, inchoatusque; à Platone verò atque Isocrate expolitus; ac demum a Demosthene consummatus. Hoc dicendi genus, neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in grandi est, neque est subtili ac pressà oratione limatum, aut facetum, florens, leviterque ornatum, cujusmodi est genus humile: sed in confinio grandiloqui, ac infimi, constitutum, mediocres sententias lectiori sermone designat, nec aspernatur figuras, quibus genus tenue exsuperat; nec multum figuratum est, quo infra altiloquum subsidit. Rectè de eo stylo Tullius in Oratore: *Est interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acumine posterioris, nec fulmine utens superioris; vicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel utriusque (si verum quærimus) potiùs expers.* Itaque cujusmodi in eò compositio, res, ac verba locum habeant; non difficile est cognoscere ex iis, quæ de grandi ac tenui charactere diximus.

Mediocri generi opponitur fluctuans, & incertum. De quo sic Cornificius: *Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si pervenire eò non poterunt, errantes perveniunt ad confine genus ejus generis, quod appellamus fluctuans, & dissolutum: eo quod sine nervis, & articulis, fluctuat huc, & illuc; nec potest confirmare, nec viriliter sese expedire. Id est hujusmodi:* Socii *nostri, cùm belligerare nobiscum vellent, profectò ratiocinati essent etiam atque etiam, quid possent facere, si quidem suâ sponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt agere.* Non *potest hujusmodi sermo tenere attentum auditorem. diffluit enim totus, neque quicquam comprehendens perfectis verbis amplectitur.*

Cap. VI.

DE USU TRIPLICIS CHARACTERIS; ITEM DE DIVISIONE DICTIONIS IN ATTICAM, ASIATICAM, RHODIAM.

Oratoris est, dispicere, tum quod genus dicendi cuique caussæ conducat: tum etiam, quomodo in eâdem oratione, atque opere, pro argumento variet character. Quocunque autem eorum uti visum erit, potiùs imitabimur Atticos, quàm Rhodios; & hos, quàm Asiaticos. Ex quibus Attici erant pressi, Asiatici redundantes; Rhodii pressi minùs, quàm Attici; minùs redundantes, quàm Asiatici.

I. De diversitate characteris pro varietate, vel caussæ, in orationibus diversis; vel argumenti, in caussa eadem.

CUm verba sint signa rerum, oratoris est, rebus accommodare dictionem. Itaque caussam tenuem potissimùm decebit genus humile. In caussâ gravi utemur genere grandi. Mediocri conveniet genus temperatum. Ita Cicero tenui genere utitur pro Quinctio, & Roscio Comœdo. At stylum mediocrem usurpat pro lege Maniliâ, pro Marcello, pro Cornelio Balbo, post reditum ad Quirites, & in Senatu. Sublimem adhibet pro Milone, inprimis in fine ejus, pro Rabirio, Catilinariâ II. Philipp. II. in Verrem, in Pisonem. Item Bucolicis magis conducit character tenuis; Georgicis medius; Æneïdi sublimis. Quod tamen commode capiendum, ut mox dicam. Comœdiis quoque tenuis character aptus; tragœdiis, sublimis; historiis, mediocris: quanquam Livius sublimior sit, humilior Cæsar. Sed hic non tam historiam, quam commentarios scripsit: ut Cicero ait in Bruto. Eosque facile ac celeriter fecit, teste Hirtio *; quo nemo id melius scire potuit.

Nec solum in diversis caussis, diverso utimur charactere: sed, ut auctor est Fabius †, etiam in eâdem oratione genera diversa locum habent. Siquidem orator ad conciliandum, mediocri; ad docendum, humili; ad concitandum, vehementi utitur charactere; ut superiùs quoque diximus.

Idem fit in carmine: ut ex divino poëtâ ostendit Scaliger lib. IV. de re poeticâ cap. I. *Nam*, inquit, *imum genus in illâ, Quo te Mœri, pedes? mediocre, in Gallo; summum, in Sileno. Par ratio in Georgicis: imum, aratio, & satio; summum, in pestilentiâ; mediocre, in fabulâ Aristæi. Simile judicium in Æneide: summum genus in secundo, in sexto; imum in ludis; medium in primo.* Interim, quod idem optime observat, *differunt Virgiliana humilitates in sublimi ab humilitatis, in humili, specie. Sublimitas verò ab humilitate in Æneide non specie, sed modo tantùm, ac gradu, distans.*

* Lib 8. de Cæsaris bello Gallico.
† Lib. 12. cap. 10.

II. De discrimine dictionis Atticæ, Rhodiæ, et Asiaticæ.

AB hac verò divisione characteris in sublimem, tenuem, medium, diversa est illa, in dicendi genus Atticum, Asiaticum, & Rhodium. Quale unumquodque horum fuerit, malo veterum verbis explicare, quàm meis. Ac Tullius quidem de eo sic loquitur in Bruto, sive de claris oratoribus: *At verò extra Græciam magna dicendi studia fuerunt: maximique huic laudi habiti honores illustre oratorum nomen reddiderunt. nam ut semel è Piræeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ità peregrinata totâ Asiâ est, ut se externis oblineret moribus, omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui penè dedisceret. hinc Asiatici oratores, non contemnendi quidem nec celeritate, nec copiâ; sed parum pressi, & nimis redundantes, Rhodii saniores, & Atticorum similiores.* Idem Cicero in Oratore ad Brutum: *Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia: omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium, & nutum, totos se fingunt, & accommodant. Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia, quòd minimè polita, minimèque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus, opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus; quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii nunquam probaverunt; Græci autem multo minùs, Athenienses verò funditus repudiaverunt; quorum semper fuit prudens sincerumque judicium, nihil ut possent nisi incorruptum audire, & elegans.* Quinctilianus lib. XII. cap. X: *Antiqua quidem illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit: cùm hi pressi, & integri; contra inflati illi, & inanes haberentur: & in his nihil superflueret; illis judicium maximè, ac modus, deesset. Quod quidam, quorum & Santra est, hoc putant accidisse, quod paullatim sermone Græco in proximas Asiæ civitates influente, nondum satis periti loquendi, facundiam concupierint; ideoque ea, quæ propriè signari poterant, circuitu cœperint enunciare, ac deinde in eo perseveraverint. Mihi autem orationis differentiam fecisse, & dicentium & audientium natura videntur: quod Attici limati quidem, & emuncti, nihil inane aut redundans ferebant. Asiana gens, tumidior alioquin & jactantior, vaniore etiam dicendi gloriâ inflata est. Tertium mox, qui hæc dividebant, adjecerunt genus Rhodium; quod velut medium*

esse, atque ex utroque mistum volunt. Neque enim Attice pressi, neque Asiani sunt abundantes; ut aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. Æschines enim, qui hunc exilio delegerat locum, intulit eo studia Athenarum; quæ, velut sata quædam cælo terrâque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Julius Severianus præfat. art. Rhet. *Proxime quærendum est, quo genere orationis uti debeat orator. Atticorumne nobis sequenda sit actio**, *qui breves adstrictique, & acres sunt, pure inter res ipsas aculeosque versantes, quique affectum ex occulto petunt. An imitanda nobis sit Asianorum licentia, qui vagi, ac fusi, rapere potius affectibus, quam disputationibus persuadere, didicerunt.* SIT TAMEN *Romanus orator Asiatico pressior, Attico copiosior.* B. Hieronymus ad Rusticum: *Asiaticum tumorem Attico siccabam sale.* Nec dubium, quin eodem spectet Petronii illud: *Nuper ventosa istbæc & enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit, animosque juvenum ad magna surgentes, veluti pestilenti quodam sidere, adflavit, simulque corrupta eloquentia regula stetit, & obmutuit.* Quæ verba vir eruditus eò referebat, quòd Alexander M. silentium imposuerit oratoribus Atticis. Unde Seneca epist. xciv: *Lacedæmona* (Alexander) *servire jubet, Athenas tacere.* Sed omnino Petronius queritur, jam Atticos etiam Asiaticum dicendi genus assumsisse. Nec tamen nullum inter Asiaticos discrimen erat. Quam sententiam satis refellit Tullius ipse in Bruto ubi sic scribit: *Genera Asiaticæ dictionis duo sunt. Unum sententiosum, & argutum, sententiis non tam gravibus & severis, quàm concinnis, & venustis: qualis in historiâ Timæus; in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater ejus fuit; quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est, non tam sententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum, quali est nunc Asia tota; nec flumine solùm orationis, sed etiam exornato & faceto genere verborum: in quo fuit Æschylus Gnidius, & meus æqualis, Milesius Æschines. in his erat admirabilis orationis cursus; ornata sententiarum concinnitas non erat.*

Etsi autem Attica dictio longè Asiaticæ præstet; non tamen hæc in adolescentiâ improbatur. Cujus caussa est, quòd paulatim luxuries illa Asiatica, judicii falce resecetur. Sin etiam in adulto luxuries ea remaneat, sanè quæ venia adolescenti dabatur, non item dabitur adulto. Scitè eâ de re Tullius ibidem: *Si quærimus, cur adolescens magis floruerit dicendo, quàm senior Hortensius: caussas reperiemus verissimas duas. primùm, quòd genus erat orationis Asiaticum, adolescentiæ magis concessum, quàm senectuti.* Inde commemorat, quæ de duobus Asiaticæ dictionis generibus attuli. His continuò subjungit: *Hæc, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt adolescentibus; in senibus gravitatem non habent.* Et mox: *Erat excellens judicio vulgi, & facilè primas tenebat adolescens. etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur.* Et certè: *quod & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adstricta comprehensio; summam hominum admirationem excitabat. Sed cùm jam honores, & illa senior auctoritas, gravius quiddam requireret; remanebat idem, nec decebat idem.*

Cùm autem Attici fuerint adstricti, Asiatici redundantes: non immeritò quæritur, his, an illis, accenseri Tullius debeat. Sanè à Bruto, atque aliis, ut Asiaticum, reprehensum esse constat. Sed parum credibile est, summum oratorem id dicendi genus secutum, quod ubique improbaret. At verius, eos, quibus Lysias in deliciis erat, Asiaticos vocâsse qui ab hoc dictionis genere longiùs abessent. Quorum errorem abunde refellit Fabius lib. xii. cap. x. Siquidem hoc pacto, non dico Isocrates, sed nec Æschines, nec Demosthenes, Attici dicerentur. Sunt enim Lysiæ admodum dissimiles. Quare fatendum est, varia esse genera eorum, qui Atticè dicerent, eosque omnes Atticè dicere, qui aliquo eorum generum optimè dixerint. Nec tamen diffitebor, Cicerone magis Atticum videri Sallustium: ut qui nobis expresserit Thucydidem; cujus æmulum fuisse, etiam apud Velleium* legere est. Nec Quinctilianus† *Thucydidi opponere Sallustium* veretur. Imò, ut M. Seneca‡ ait, *cùm sit præcipua in Thucydide virtus brevitas, hac eum Sallustius vicit, & in suis eum castris cecidit.* Atqui Thucydides inter Atticos habetur primus. Unde & eum potissimùm sibi imitandum proposuit Demosthenes. Sanè quàm diligens fuerit Thucydidis imitator, cum tam multa indicant, quæ Pæaniensis ille orator ex Thucydide desumsit; tum quòd eum octies‡ (μνημονικῷ ἁμαρτήματι Turnebus decies*, alius† septies ait) suâ manu descripserit: ut necesse non habeamus, in partes advocare Arsenium, Monembasiæ episcopum, qui in apophthegmatis Græcis, ex auctore nescio quo, scribit, ὅτι ποτὲ καείσης τῆς βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις, καὶ συγκαυθείσης τῆς ἱστορίας Θουκυδίδου, αὐτὸν μόνον ἀπομνημονεύσαντα αὐτῶν, καὶ οὕτω μεταγραφῆναι πάλιν. *Atheniensi bibliothecâ incensâ, in quâ Thucydidea adservabatur historia, unum Demosthenem, cùm eam memoriâ teneret, hanc describendam curâsse.* Parum fidei huic narrationi habendum, mihi quidem non arbitrarium, sed multo certissimum est. Interim hoc quoque indicio est, quàm studiosè Thucydidem à Demosthene lectitatum fuisse, Græci ipsi judicarint. At Demosthene nec Athenas magis fuisse Atticas, ipse agnoscit Tullius. Sed & Calvum magis Atticum, ac Demostheni fuisse similiorem, quàm Ciceronem, Marci Senecæ, & junioris Plinii auctoritate, ostendit Adr. Turnebus lib. xxviii. Advers. cap. xxii. Verùm non si Sallustius, aut Calvus, magis Attici fuerint Tullio: eo Tullius Asiaticis sit aggregandus. Nam inter Atticos, & Asiaticos, Rhodii fuere medii, ut antè vidimus. Etiam Julii Severiani verba, paullo antè memorata, occurrant: *Sit* ROMANUS *orator Asiatico pressior, Attico copiosior.*

CAPUT VII.

DE SENTENTIA EORUM, QUI QUATUOR STATUUNT CHARACTERES. AC INPRIMIS DE REBUS, VERBIS, ET COMPOSITIONE, PARTIM IN FLORIDO, PARTIM IN GRAVI GENERE DICENDI, SECUNDUM DEMETRIUM: ITEM DE SEPTEM IDEIS, ET EARUM PARTIBUS, JUXTA HERMOGENEM.

Vidimus de tribus dicendi generibus, sublimi, tenui, medio: item Attico, Asiatico, Rhodio. At sunt, qui quatuor statuant genera dicendi: copiosum, breve, siccum, & pingue. Sed longitudo, & brevitas, accidunt omni characteri: siccum, & pingue, sunt excessus styli sublimis, & tenuis. Pingue enim est sublime, sed tumidum. Siccum est tenue, sed aridum.

Demetrius etiam quatuor characteres posuit: sublimem, tenuem, floridum, & gravem. Sed floridum affectio est cujusvis characteris; uti gravitas, grandis.

Interim affectionum quoque naturam scire opus: eoque expedit nôsse, cujusmodi utrobique res sint, verba, ac compositio; de quibus præclarè Demetrius.

Nec septem Hermogenis ideæ sunt novi characteres, sed trium characterum affectiones.

Affectiones istæ partim in omni sunt oratione necessariæ, partim aliter se habent. Prioris generis sunt perspicuitas, & pulchritudo: posterioris, magnitudo, celeritas, & mores. At veritas sub moratâ oratione comprehenditur. Vis dicendi resultat ex recto aliarum affectionum usu.

* Fort. leg. dictio.

* Lib. 2.
† L. 10. c. 1.
‡ Lib. 9. controv. 1.

‡ Lucianus adv. indoctum.
* Lib. 28. Adv. cap. 22.
† Rob. Titius lib. 4. assertionum cap. 5.

In

In iis verò omnibus consideranda sunt hæc septem: sententia, methodus, dictio, figura, cola, compositio, & clausula.

I. De eorum opinione, quibus genera dicendi sunt, copiosum, breve, siccum, et pingue.

NUnc eorum etiam sententias expendamus, qui plures tribus characteres statuerunt. Uti Macrobius fecit lib. v. Saturn. cap. 1. *Quatuor sunt genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc, nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.* Pingue & floridum genus postea secutus est Sidonius Apollinaris: ut siccum, quod Frontoni placuerat, Julius Titianus. Hoc cognoscimus ex verbis ipsius Sidonii lib. 1. epist. 1. Eorum mentem non satis intellexit Barthius Adversar. lib. XLVII. cap. IX. Quid verò mihi potiùs de iis videatur, exposui lib. II. de Historicis Latinis cap. 1. Quæ nunc non repetam.

Quod autem ad τετραχοτομίαν illam attinet, eam esse vitiosam, arguit, quòd membra illius concurrant. Nam cùm priora duo respiciant quantitatem, breve nimirum, & longum, sive copiosum: duo posteriora spectent qualitatem, puta siccum, & pingue: nihil impedit, quò minùs, & siccum, & pingue genus, nunc breve sit, nunc copiosum; & utrumque horum nunc siccum sit, nunc pingue. Adde quòd genus siccum, & pingue, non sint veri characteres, sed vitia eorum. Nam tenuis styli vitium est siccum & aridum; grandis autem, tumidum ac pingue; ut superiùs vidimus.

II. An recte Demetrius statuat characterem floridum, et gravem.

ETiam Demetrius quatuor facit characteres: nimirum, μεγαλοπρεπῆ *, ἰσχνὸν, γλαφυρὸν, & δεινόν. Sed si hanc quoque divisionem curatiùs expendamus, cognoscemus, eam peccare trifariam. Primò enim omittit characterem mediocrem sive temperatum. Deinde γλαφυρὸν † characterem facit, cùm sit affectio tribus characteribus communis. Denique τὸ δεινὸν ‡ frustra addit, cùm sit grandis characteris pars sive affectus. De ἀνθηρῷ *, sive γλαφυρῷ, idem ac Demetrius sensisse videtur Fabius lib. XII. ubi hoc genus putat esse interjectum inter ἰσχνὸν, sive tenue, & ἁδρὸν, sive grande. Quamquam is non tam in re, quàm in voce peccat; cùm haut aliud signet genus, quàm æquabile. Propriè verò si sumas, affectio fuerit, quæ characteribus misceatur. Audiamus Proclum in chrestomathiâ poeticâ: Ἀνθηρὸν δὲ καθ' ἰδίαν οὐκ ἔστι πλάσμα, ἀλλὰ συνεκφέρεται, καὶ συμμέμικται τοῖς εἰρημένοις. *Floridum per se non est dicendi genus; sed us, quæ diximus, commistum simul effertur.*

Magnificum, tenuem, floridum, ac gravem.
† *Floridum.*
‡ *Gravem.*
* *Florido.*

Ac quidem, quod de charactere ornato ac gravi diximus, vel ex ipso Demetrio adstrui potest. Nam ornatam ideam cum magnificâ ac tenui misceri ait: itidemque conjungi fatetur gravem, tum cum magnificâ, tum cum tenui: solum verò magnificum ac tenuem characterem negat permisceri, sed alterum alteri vult esse contrarium. At si veræ sint omnes unius generis species, eas ἀντιδιῃρημένας † esse necesse est, ne, quod dicitur, adpositum sit in opposito. Verùm Demetrius hanc rationem ridiculam appellat; ridiculè sanè; quemadmodum & adeò frigidè ad eam respondet, ut Neronianas quoque thermas refrigerare ejus possit oratio. Neque enim ostendit, species, quæ commiscentur, posse diversos constituere characteres, ὅπερ ἔδει δεῖξαι ‡, verùm docet, eas conjungi ac commisceri posse; quod οὐδὲν πρὸς ἔπος ‡, atque adeò à nobis potiùs, quàm Demetrio, facit.

† *Oppositas.*
‡ *Quod demonstratum oportuit.*
‡ *Nihil ad rem.*

III. Quotuplex sit venustas.

UTcunque verò, cùm Demetrius venustatem, & gravitatem, à magnifico, medio, ac tenui stylo characteres facit diversos, affectiones cum characteribus confundat: non tamen eo minoris censenda sunt, quæ de utrâque illâ affectione præcepit. Siquidem, ad perfectam cujusque rei intelligentiam, etiam affectionum notitiâ opus est. Quare præcipua eorum, quæ de utrâque illâ à Demetrio prodita sunt, proximè subjiciam, ac compluria, quæ lucem iis fœnerent, miscebo. Longior eram futurus, nisi, postquam de Demetrio dixerimus, animus foret agere de ideis Hermogenis: ubi non pauca itidem afferam, quæ Demetrio etiam alluceant facem. Nunc ab iis, quæ de venustate tradidit Demetrius, initium esto.

Venustas est duplex: quædam levior, quæ Comicis etiam convenit: gravior altera, grandiorque, quâ & Epici utuntur. Levioris unde exempla petantur, Demetrius docet his verbis: οἷον αἱ Ἀριστοτέλους χάριτες, καὶ Σώφρονος, καὶ Λυσίου. *Cujusmodi sunt venusti ac festivè dicta Aristotelis, & Sophronis, & Lysiæ.* Verùm Aristoteli hic non est locus; etsi hoc nomen legatur in Florentinâ Victorii editione, & Parisinâ Morellii. Planeque (ut primus observavit Franciscus Massovius, qui Latinè Demetrium reddidit) Ἀριστοφάνους legendum; quo Comico nihil est festivius. Utinam modò non salibus suis sic esset abusus in ridendo Socrate, viro infinitis partibus se meliore. Subjicit deinde Demetrius Sophronis Syracusani mimos. Quorum & Aristoteles meminit in primo de re Poëtica. Item Pollux *, Athenæus †, atque alii. Tanti verò eos fecit Plato, ut non solùm è Siciliâ primus in Græciam inveheret; sed etiam, cùm moreretur, habuerit capiti suppositos: uti Valerius Max. ‡ ac Fabius Quinctilianus ‡ sunt auctores. Plura cùm de Sophrone hoc, tum de mimis, attulimus in secundo de Arte Poëtica. Tertius, quem memoret Demetrius, est Lysias orator: ex cujus oratione contra Æschinem Socraticum, non à Demetrio solùm, sed etiam Athenæo, extremo ἰγ...πτῷ, sive libri tertiidecimi, refertur hoc de vetulâ Æschinis amasiâ: ἧς ῥᾷον ἂν τοὺς ὀδόντας ἀριθμήσειεν, ἢ τοὺς τῆς χειρὸς δακτύλους· *cujus faciliùs dentes numerare possis, quàm manûs digitos.* Alterum etiam Demetrius exemplum subjungit, Ὅσας ἄξιος ἦν λαβεῖν πληγὰς, τοσαύτας εἴληφε δραχμάς. *Quot dignus eras accipere plagas, tot accepit drachmas.*

* *Lib. 10. cap. 20.*
† *Lib. 8.*
‡ *Lib. 8. cap. 7.*
‡ *Lib. 1. cap. 17.*

Major verò grandiorque venustas, vel ad dignitatem, atque amplitudinem adhibetur, vel ad exacerbandum. Prioris generis est hoc primo Æneidos:

At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbrâ.

Huc pertinet, cùm Homerus in sexto Ulyssex Nausicaam comparat Dianæ: quod Maro imitatus Didoni accommodat primo Æneidos: infeliciter quidem, ut ex Valerio Probo Agellius tradidit lib. IX. cap. IX. at rectè, scitèque, ut judicat acutus talium censor Cæsar Scaliger.

Posterior est terribilis, & ἐμφαντική: ut quando Homerus Polyphemum, donum hospitale Ulyssi parantem, sic loquentem inducit *:

Οὖτιν ἐγὼ πύματον ἔδομαι μετὰ οἷς ἑτάροισι,
Τοὺς δ' ἄλλους πρόσθεν· τὸ δέ τοι ξεινήϊον ἔσται †.

Nam lepôre istoc apertè adeò immanitatem Polyphemi ob oculos ponit, ut clariùs non potuerit. Paris venustatis exemplum habemus apud Xenophontem. Nam in sexto Ἀναβάσεως, cum Græci apud eum induxissent mulierem, quæ pyrricham saltaret: interrogâsse ait Paphlagonum legatum, num Græci etiam mulieres belli socias haberent: at respondisse Græcorum quendam, has esse, quæ regem eorum, relictis castris, fugere coëgissent. Duplex enim ex venustate eâ provenit acrimonia: una quidem inde, quòd

* *Iliad. ι. vers. 369.*
† *Utin, seu Neminem, ego postremum comedam post suos socios: Alios quidem prius; hoc tibi hospitale munus erit.*

quòd Græcorum mulieres non forent è mulierum vulgo, sed quasi Amazones: altera autem, quòd esset imbellia ac infirmitas Paphlagonum Regis, ut feminæ quoque eum adegerint ad fugam capessendam, si saluti suæ consultum cuperet.

Præterea Veneres disponuntur in eas, quæ insunt rebus ipsis, quæque in tractatione positæ sunt, vel in utroque. Rerum ipsarum venustas est, si loquamur de amoribus, conviviis, choreis, hortis, & aliis id genus: quæ venusta forent, licet ab Hipponacte, poeta aspero, ac virulento, proferrentur. Nam quis unquam Hymenæum cecinit iratus? aut ex Cupidine fecit Erinnyn, aut ex risu ploratum.

Tractationis est venustas, cùm rebus naturâ injucundis, atque odiosis, quædam conciliatur delectatio. Cujus attamen scitum nobis exemplum præbet Xenophon lib. II. Κύρου παιδείας. Ut qui etiam in Aglaitada Persa, homine prorsus infaceto, atque illepido, lepidum quid ac facetum repererit, cùm ait: Ῥᾷον ἄν τις ἐκ σοῦ πῦρ ἐκτρίψειεν, ἢ γέλωτα. *Facilius sit ex te ignem excudere, quam risum.*

At tum naturâ, tum tractandi ratione, venustum est illud Homericum, Odyss. τ.

> Ὡς δ' ὅτε * Πανδαρέου κούρη χλωρηῒς ἀηδὼν
> Καλὸν ἀείδῃσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο,
> Δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκινοῖσιν &c.

Ubi à natura rei est jucunditas, cùm memorantur ver, & luscinia. At à tractatione est, cùm luscinia vocatur *Pandarei filia* (Pandionis alii dicunt:) item cùm *Chloreis* dicitur, h. e. propago Chloridos nymphæ, Zephyro nuptæ, unde *Zephyritis* appellatur a Catullo, carm. de Coma Beronices. Atque hæc venustas etiam se offert in Maronis isto †, quod ex Homerico illo expressum videtur:

> *Qualis populeâ mærens Philomela sub umbrâ*
> *Amissos queritur fœtus.*

* Sicut vero, quando Pandarei filia Chloreis luscinia Bene canit, vere recenti, Arborum in foliis sedens densis &c.

† 4 Georg. vers. 511.

IV. De sententiis venustæ orationis.

Vidimus varia venustatis genera: nunc explicabo, quomodo tractationis artificio venusta reddatur oratio. Consistunt Veneres istæ in his tribus; sententiis, locutione, & compositione. Sententiarum venustas oritur è quinque locis.

Primus est è proverbiis: unde & Sophron quandoque tria accumulat adagia, ut sic augeat venustatem, ac lepores.

Alter est è fabula, seu vetere, seu novâ. Veteris exemplum apud Aristotelem habemus in nono Animalium libro cap. XXXII. * ubi, cur aquila, senio confecta, fame pereat, hanc reddit rationem, quòd cùm homo foret, hospites soleat injuriâ afficere. Novæ exemplum talis. Quidam, cùm retulisset de fele, pro Lunæ eam incremento, ac decremento, gliscere, vel extenuari, (quod de oculis felis alii † prodidere) subjecit, hoc occasionem præbuisse fabulæ, qua Luna dicitur felem peperisse. Omnino enim lepidum est quiddam, felem dicere Lunæ prolem; quasi Belga vocet eam *maneckint*. Simile est, quod ex Simonide relatum Zenodoto, ut Erasmus nuncupat, vel Zenobio ‡ potiùs, & Suidæ, de origine proverbii, quod est de risu Sardonio; fuisse olim virum ex ære à Vulcano fabrefactum, nomine Talum; quem cùm Sardi prohiberent in Cretam proficisci, in ignem insiluisse, pectorique admovisse Sardos: eos verò, cùm calore æris ringerentur, ridentibus similes in complexu ejus periisse. Sed hæc fabula etiam horrorem incutere idonea est.

* Sive, ex distinct. Cæsaris Scaligeri, cap 41. sect. 225.

† Agellius lib. 20. cap. 8.

‡ Centur. 5 proverb. 85.

Tertius locus est ex timore immutato, cùm metus inanis vertitur in risum. Ut siquis, cingulum videns, serpentem putârit, aut si, conspecto clibano, crediderit esse hiatum terræ. Cujusmodi comœdiis conveniunt.

Quartus est locus ex imaginibus. Ut cùm Aristophanes in Avibus gallum gallinaceum esse similem ait Medorum regi: ac regi quidem, quia is purpurâ est indutus; similiterque gallus sit purpureus: vel quia mane, canente gallo, de lecto desilimus, haut secus, ac clamante rege, metuimus nobis. Regi verò Medorum eum confert, quia avis hæc cristam gerat erectam, haut secus ac Medorum rex eo differt à principibus viris, quod ipse κυρβασίαν sive tiaram gestet ὀρθὴν, h. e. rectam, sive in sublime erectam; cæteri verò ferant προβεβηκυῖαν, sive κεκλιμένην, h. e. inflexam, sive deorsum vergentem. Quod discrimen statuunt, præter Aristophanem, Xenophon lib. II. & VIII. Ἀναβάσεως Κύρου, & Plutarchus lib. περὶ φιλαδελφίας, & II. de Fortun. Alex. Ut mittam Dionem Chrysostomum, Lucianum, Eunapium Hesychium, & Suidam: quorum verba legas apud Bullonium in primo de Regno Persarum.

Quinctus est locus ex hyperbolis, non tamen quibuslibet. Quædam enim magis sunt ridiculæ, quàm venustæ. Qualis illa, quando Aristophanes, ingluviem Persarum sugillans, refert, eos in furno assâsse boves pro panibus: vel cùm alius ait, Medocem, Thracum regem, bovem in mala integrum gestâsse. Quæ, ut invenusta, sic frigida esse, eoque magnifico etiam stylo adversari, diccbamus libri hujus cap. IV. sect. III. At hyperbolæ illæ vere sunt venustæ, non item ridiculæ, quibus gaudet Sappho: ut, *auro magis aurea*, & similes.

Ut verò meliùs distinguantur hyperbolæ venustæ à ridiculis: opera erit exponere, quantum differt ridiculum venusto.

Ac primùm differunt hæc materiâ. Quæ in venusto fuerint Nympharum horti, & Cupidines. Neque enim ista ridemus. Sed risui materiam præbent Irus, & Thersites; in quibus est deformitas sine dolore, aut admiratione.

Præterea discrepant dictione: quæ in venustis est pulcra; in ridiculis humilis, ac vulgaris. Nam, in expoliendis ridiculis operam insumere, tantumdem est, ac simiam exornare. Hac parte præit nobis Sappho: quæ planè suavi utitur dictione: ac Cupidines, aëra, halcyones, & alia id genus inserit orationi. Contra, quando irridet sponsum agrestem, & janitorem in nuptiis versantem, verba adhibet humilia, magisque pedestria, quàm poëtica, sic ut nequeant accommodari ad lyram, vel chorum canentium, sed exigatur chorus sive multitudo loquentium.

Adhæc discrimen est ratione voluntatis, ac finis, sive effectus. Nam venustæ propositam habent delectationem: eam consequitur laus. At qui ex scurrilibus captat risum, rideri ipse, ac esse contemtui meretur: nec videntur despectum illum recusare, qui suos sic componit mores.

Denique locis separantur. Ridicula comœdiis, mimis, ac satyris conveniunt: tragœdiis nihil æquè inimicum. Atque hæc de venustæ orationis sententiis.

V. De verbis venusti sermonis.

Priusquam verò exponamus, cujusmodi verba orationi adferant venustatem, distinguendum inter ea, quæ Grammaticis venusta dicuntur, quæque hujusmodi sunt secundùm Musicos. Grammaticis, uti & Theophrasto, hoc nomine vocantur, quæ significant res adspectu jucundas: ut *floriferum*, & *auricomum*. Vel gratus auditu, ut *medulla*, *hinnulus*, *perennis*: quæ aures demulcent ob concursum liquidarum L L, vel N N. Vel denique quæ, significandi modo id molliunt, quod foret ingratius, si propriè magis diceretur: ut *senex* pro decrepito; *matrona*, pro vetula. At Musicis dulcia sunt, tum verba λεῖα, levia, ut *Eous*: tum τραχέα, aspera; ut *murmur*: tum σύνθετα, compacta, ut *bonitate*: tum ὀγκώδη, tumida: quæ in tribus consistunt, πλάτει, μήκει, πλάσματι, longitudine, latitudine, fictione: velut Βρένται *, pro βροντῇ: quod præter fictionem (est enim

* Tonitru.

enim à sono factum) tum longitudinem habet ex syllabis longis; tum latitudinem ex Dorismo. Dores enim verbis gaudent latis, totique agrestis: unde de Doricis mulieribus sic Theocritus Idyll. xv:

Τρυγόνες ἐκκναισεῦντι πλατειάσδοισαι ἅπαντα*.

Ubi scholiastes πλατειάσδοισαι interpretatur Δωρίζουσαι. Nam inquit: οἱ Δωριεῖς πλατυστομοῦσι, τῷ α πλεονάζοντες†. Atque hoc in causa est, cur Græci in Comœdiis, saltè aliquem rustici, non Attica id faciant dialecto, sed Dorica. Nempe habet lingua Attica præ dialectorum ceteris quiddam dictis conveniens urbanis.

* Sicut columbæ obtuse stridentes, ore diducto, omnia pronunciantes.
† Dores enim lato diductoque ore pronunciant, vocalem A supra modum frequentantes.

Porrò ex generibus hisce Musicis elegantiam afferunt sermoni verba levia: nec compacta prorsus improbantur. Theophrasto autem universa hæc ad orationis conferunt venustatem.

Hunc jam particulatim magis exponam, quibus verborum generibus sermo reddatur suavis, ac venustus. Sunt ea numero xiv.

Primus est locus verbis concisis: hoc est, quando paucis effertur quod, si pluribus diceretur, invenustius foret. Exemplum suggerit Xenophon. lib. iii. Ἀναβάσεως, narratione de Apollonide Bœoto. Cùm enim memorâsset, quomodo Agasias Stymphalius ei exprobrâsset, quòd nec Græcus foret; ut qui aures haberet perforatas, sive annulatas, more Lydorum, (Afrorum* etiam addere potuerat) verè, quòd dicitur, tribus verbis subjungit, *ἦν οὕτως. Et sic erat.* Quanto hoc, paucis adeò, non verbis modò, sed etiam syllabis, comprehensum, venustius est, ac lepidius, quàm si sic pluribus extulisset: *Ac, quod ab Agasia dicebatur, de auribus ejus perforatis, id se prorsus sic habebat.* Atque huc Demetrius etiam refert διλογίαν, sive orationem res duas significantem. Quale est, cùm Amazon dicitur zonâ dormiisse non solutâ. Nec enim solùm significatur, quòd verba indicant propriè sumta: sed præterea per μετωνυμίαν, sive μετάληψιν antecedentis, indicatur, adhuc esse virginem, non verò λυσίζωνον†. Nam non Latinis modò, uti Catullo epigr. ii; sed subinde etiam Græcis, sicuti de Theocrito, & Apollonio, Scaligero ostensum‡, ex, quibus virginitas violatur, zonam solvere dicuntur.

* Plautus Pœnul. act. v. sc. ii.
† Quæ zonam solvisset.
‡ Ad Catulli epigr. ii.

Alter est locus ab ordine verborum. Ut apud Xenophontem de Cyro Rege, Syennesium cum muneribus a se dimittente. Quippe ait, dedisse illi, & munera, & equum, & tunicam, & torquem, & agrum non ampliùs diripi. Nam periisset venustas, si postremum donum, quod planè erat inusitatum, initio, aut medio, collocâsset.

Tertius anadiplosi locus datur. Utcunque enim hæc figura sæpius confertur ad vehementiam, atque acerbitatem: lepidissimè tamen Sappho hac uti figurâ novit ad venustatem. Uti liquet exemplo, quod superiori libro cap. iii. sect. vii. adducebamus. Prius sponsam inducit dicentem: *Virginitas, virginitas, quò me relictâ abis?* Ac deinde virginitas apud eandem respondet, *Non amplius veniam ad te, non ad te amplius veniam.* Venustatem hujus dicti non satis assecutus est Petrus Victorius, cùm Παρθένιον proprium feminæ nomen esse arbitratur. Nec enim sponsa alloquitur feminam morientem: quod doctissimus ille vir putavit: sed suam affatur virginitatem, sponso jamjam libandam.

Quartus locus esto anaphoræ. Ut in illo ejusdem Sapphus: Ἕσπερε, πάντα φέρεις, φέρεις οἶνον, φέρεις αἶγα, φέρεις ματέρι παῖδα*. Ubi præcipua est venustas ex repetitione verbi.

* Vesper, omnia fers, fers vinum, fers caprum, fers matri filiam.

Quintus est locus verbis quæ de suo in alienum domicilium immigrarunt. Ut *flos ætatis, ocellus Italiæ.* Hermogenes huc etiam refert id apostrophes genus, quod ad res fit inanimas. Hujusmodi est illud Plautinum Curcul. act. i. sc. iii:

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obsecro.
Gerite amanti mihi morem, amœnissimi
Fite causâ meâ Lydi barbari:
Sussilite obsecro, & mittite istanc foras,
Quæ mihi misero amanti ebibit sanguinem.

Sed in eo deceptus est Hermogenes, quod apostrophen inter schemata λέξεως reponeret. De quo dictum nobis lib. v. cap. vii. sect. iii.

Sextus est locus compositis; etiam dithyrambicis. Ut illo ad Ditem Patrem: Δέσποτα Πλοῦτε, μελανοπτέρυγε· *Domine Pluto, nigraliger.* h.e. nigris alis prædite. Vel ut codices alii, μεγαλοπτέρυγε· *magnaliger.* h.e. magnas alas gerens. Simile est Homericum πτολιπόρθιος. Quod expressit Plautus Milite Glorioso act. iv. sc. ii:

Exprome benignum ex te ingenium, urbicape, occisor regum.

Talia comœdiis & satyris maximè convenire, ait Demetrius.

Septimus est locus iis, quæ Demetrius vocat ἰδιωτικὰ ὀνόματα, h.e. vulgaribus verbis, sive e plebe haustis. Ubi videndum, ut tempestivè usurpentur. Tale est μονώτης, pro homine solitario, apud Aristotelem in Nicomacheis*. Atque ab eodem in Historia Animalium lib. ix. cap. xl. † apibus migraturis tribuitur φωνὴ μονῶτις, καὶ ἰδία, quod Gaza transtulit, *vox solitaria, & peculiaris:* Cæsar Scaliger rectiùs, *vox singularis, ac certa.* Nec enim hoc vult philosophus, æquale esse apium migrantium murmur: cùm non minùs bombi tum differant, quam ut agmine hominum omnis ætatis, voces inter se distant: sed sententia est, migrantes edere vocem singularem, ac discrepantem planè ab ea, quam alio edunt tempore. Hujusmodi ἰδιωτικὰ, sive vulgaria, e Latinis adduximus lib. iv. cap. i. sect. v. Apud Plautum quidem multa habemus talia: sed quando loquentes inducit servos, lenones, parasitos: ut in talium delectu sit magno opus judicio. Ad hoc genus refero quoque ficta, quæ Græcis ὀνοματοποιούμενα. Magnificentiam gignere dicebamus in sublimi charactere. Sed hoc non impedit, quo minùs eadem pariant venustatem.

* Lib. i. cap. 8 & lib. 9. c. 5.
† Ex di[illegible] Cæsaris Scaligeri cap. 64. sect. 357.

Octavus esto locus illis ex usurpatione, sive, ut Demetrius inquit, τοῖς παρὰ τὴν χρῆσιν, hoc est, nominibus præter consuetudinem ad aliud genus applicatis. Ut si psittacum dicam adulari adulatoribus. Quippe in avem ludens, velut in hominem, vocabulo de ea utor minime usitato. Interea possis hunc locum complecti sub quinto, qui est de metaphoris.

Nonus est locus τῆς παραβολῆς, sive Collationis. Ejus tale exemplum suppeditat Sappho apud Demetrium:

Πέρροχος, ὡς ὅτ' ἀοιδὸς ὁ Λέσβιος ἀλλοδαποῖσιν.

Quod Victorius transfert, *Perrochus excellis, sicuti præ alienigenis cantor Lesbius.* Ac similiter capit in tabulis suis Rhetoricis, quibus Aristotelis & Demetrii artem expressit Raphaël Cyllenius Angelus. Sed omnino sententia est: *Excellit, ut cantor Lesbius præstat alienigenis.* Similis est error, ac cùm Παρθένιον apud eandem poetriam proprium nomen putavit; ut supra vidimus. Sane dicitur πέρροχος ἀντὶ τοῦ ὑπέροχος. περισσὸν ἀντὶ τοῦ ὑπερέχειν, teste Hesychio. Elegantia Sapphus in eo consistit, quod comparat cum Lesbio cantore; non, ut poetæ solent, cum Sole; sicuti e Latinis Lucretius‡ Epicurum suum: qui, ejus judicio,

——Omnes
Restinxit stellas, exortus uti ætherius Sol.

‡ Lib. 3. vers. 1057.

Neque cum Luna, quomodo Horatius* ait:

——Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

* Lib. i. od. 12.

Quæ quidem magnificentiora sunt; sed & hyperbolica magis ac poetica. Subjungit Demetrius alterum etiam exemplum e Sophrone, Trojanis, velut pueris, illudente. Sed in eo dubium, utrùm φιλαττὶς scribendum sit, pro φιλαττὶς, ut in duobus codd. reperit Victorius: an verò φιλάττης, quod in aliis est libris.

Decimus est τῆς ἐκ μεταβολῆς, sive ab immutatione consilii: ut cùm revocamus ea, quæ diximus, quasi pœnitu-

nitudine priorum ducamur. Ut in illis Sapphûs: Ὑψοῦ δὴ τὸ μέλαθρον ἀείρετε, τέκτονες· γαμβρὸς εἰσέρχεται ἶσος Ἄρηϊ, ἀνδρὸς μεγάλου πολὺ μείζων. *In altum attollite superum limen, fabri lignarii. Ingreditur sponsus aequalis Marti, viro magno multo major.* Nam quia nemo æqualis esse valeat, corrigit, quod dixerat priùs. Citat verò hunc locum etiam Hephæstio.

Undecimus est, cùm alienum orationi versum aptè inducimus. Uti ab Aristophane factum in Nubibus. Ubi ridet Jovem, quòd cùm fulmine debeat impetere malos, pravosque: illud torqueat in templa sibi sacrata. Hoc meritò impiè dictum videri poterat Atheniensibus. Igitur non callidè minùs, quàm scitè, ait: Ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ νεὼν βάλλει, καὶ Σούνιον ἄκρον Ἀθηνῶν. Ubi alludit ad Homericum illud *:

* Odyss. Γ. versu 278.

Ἀλλ' ὅτε Σούνιον ἱρὸν ἀφικόμεθ' ἄκρον Ἀθηνῶν †.

† Sed cum ad Sunium sacrum pervenimus promontorium Athenarum.

Quomodo consecutus est; ut non tam ipse, quam Homerus ridere Jovem videretur. Habere ea res ingenii laudem videtur. Uti & cùm Sophron de mulieribus loquitur, tanquam de piscibus. Nam pisces videtur nominare, cùm revera designet naturam, sive muliebria, quæ pisces illi formâ referunt. Sed ejusmodi, fatente ipso Demetrio, obscena sunt, ac turpia, & ut ferri soleant in Mimis, indigna tamen sunt non oratore modò, sed etiam viro gravi, ac quocunque honesti & verecundiæ amanti. Quare talium locum potiùs occupent allegorica. Ut in illo Ciceronis pro Sextio: *Cùm in hanc Resp. navem, ereptis Senatus gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discordiarum, armata tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursura viderentur.*

Duodecimum locum constituunt ἀπροσδόκητα, sive quæ præter exspectationem dicuntur. Ut cùm apud Homerum Cyclops ait, hoc muneris loco habiturum hospitem Utin, quòd eum postremum esset comesturus. Neque enim vel Utis, sive Ulysses, vel etiam, qui legit, hujusmodi munus exspectabat. Verba poëtæ § 111. adducimus.

Decimumtertium locum obtinent παρόμοια, sive membra similia. De quibus in periodorum doctrina, & schematologia, abunde egimus.

Postremus locus datur accusationibus tectis. Ut apud Xenophontem in septimo Ἀναβάσεως, ubi narrat, quomodo Seuthis, Thracum rex, cùm ad convivium invitâsset Xenophontem, ac cæteros Græcorum duces, Heraclidem quendam subornârit, qui singulos convivarum accederet, eosque hortaretur, ut honoris gratiâ aliquid Seuthi dono darent. Siquidem eo pacto tectè accusat sordes, atque avaritiam Regis. De verbis vidimus.

VI. De compositione orationis venustæ.

Accedamus nunc ad postremam partem, quæ est de Compositione sermonis venusti. Fit hæc bifariam inprimis.

Ac primùm versibus, sive integris, sive dimidiatis, modò ita trajiciantur verba, ut non appareat esse versus.

Deinde si quidem versus non fuerint; in clausulis tamen quiddam sit versui non absimile; unde voluptas prope par, ac si versus foret, auribus creatur. Hujusce rei exempla, Demetrio teste, plurima sunt apud Peripateticos: in his Dicæarchum Messenium; de cujus scriptis multa diximus in opere de Historicis Græcis. Item apud Platonem, Xenophontem, Herodotum quoque, ac fortasse etiam Demosthenem. Solus enim Thucydides est, qui fugerit compositionis elegantiam. Platonica verò compositio eo similis est metro, quòd habeat μιγμὸν, καὶ συνάφειαν ‡: tum etiam, quòd membra neque ἕδραν * habeant, neque μῆκος †: hoc est, neque exilia adeò, paucarumque sint syllabarum, ut velut sessiones habeant; neque planè sint extensa, longaque. Illud enim subtile est, & acre: hoc verò magnificum.

‡ Commixtionem, & continuationem.
* Sessiones.
† Longitudinem.

VII. De vitio venustatis male affectatæ.

Exposuimus, quæ formam pariant venustam. Quia verò multi, dum venustati student, in vitium incidunt contrarium, quod Græci κακοζηλίαν appellant, Fabius similiter *malam affectationem* vocat: operæ fuerit, si Demetrii exemplo addamus, quomodo, & hic peccari soleat in tribus istis; sententiâ, verbis, & compositione.

Sententia est invenusta; cum quidam, ad exprimendam duplicem Centauri naturam, diceret, *Centaurum se ipsum equitans.* Ac invenustius etiam istud de eodem: *Equus ructans hominem, & homo cacans equum:* etsi venustè dictum Eustathio videatur. Simileque, si quis in certamine Olympico sic alloquatur Alexandrum M. *Curre matris tuæ nomen.* Nempe quia hæc Olympias vocaretur.

Verborum est affectatio in isto, Ἐγέλα τὸ ῥόδον ἡδύχροον: quod Victorius vertit, *ridebat rosam suavicolorem.* Malim *ridebat rosa suavicolor.* Ubi neque illud *risit* satis convenit rosæ: neque appositum *suavicolor*, cui vix in poëmate fuerit locus.

Compositio fuerit invenusta, si ea fuerit anapæstica, similisve metris fractis, & omnis expertibus dignitatis. Ejusmodi sunt versus Ionici, qui aliter Sotadei. Gulielmus Morellius pro Σωτάδεια edidit σώματα. Sed melius Σωτάδεια Victorius. Sic verò dicuntur à Sotade poëta, qui eo genere Carminis excelluit: uti & postea filius Apollonius: ante autem Alexander Ætolus, & Pyres Milesius, & Alexis. E Latinis, qui hoc utantur, superest Terentianus Maurus: secutusque exemplum Cæsar Scaliger in Ἐπιδορπίδων libris.

VIII. De gravi orationis forma: ac primum de sententiis, et dictione.

Postquam de venusta, ac eleganti formâ, dictum: nunc videndum erit nobis de forma gravi: in qua itidem attendemus hæc tria; sententias, verba, ac compositionem.

Sententiæ, sive res, per se acerbæ sunt, licet non proferantur acerbè. Ut in illo Demosthenico: *Si cerebrum habetis in capite, non verò in calcibus.* Nam utcunque languidè pronuncies, per se grave est, atque acerbum.

Locutio, sive dictio gravis, proficiscitur, partim à figuris, partim à verbis singulis. Figuras intellige tam λέξεως, quàm διανοίας. Prioris generis est ἀναδίπλωσις, vel potiùs ἐπίζευξις, quandoquidem in Demetrii exemplo vehemens in est repetitio. Ejusdem generis sunt ἀναφορὰ, ἀσύνδετον, κλίμαξ: quorum exempla abunde in σχηματολογίᾳ adduximus.

Posterioris verò generis sunt præteritio, aposiopesis, prosopopœia. Ac de his quoque lib. IV. in schematibus διανοίας satis actum. Iis verò adde aliquot schemata, de quibus Demetrius perperam tractat in verborum doctrina. Ac primò imagines: ut quæ ob brevitatem habeant acre quiddam, ac vehemens. Nempe ut iis, qui cominus congrediuntur, pugiones sunt aptiores, quàm hastæ: ita & in acri genere dicendi magis ob brevitatem conveniunt imagines, quàm comparationes; ut quæ pulchræ magis sint, quàm acres.

Deinde ἐπιπλήξεις, quæ est quasi insultus orationis. Ut cùm Æschines Demosthenem arguisset inverecundiæ, quòd in dicendo non contineret manum sub pallio: Demosthenes ita in Æschinem insiliit: Non oportet, ô Æschines, eum, qui dicit, manum habere sub pallio; sed illum, qui obit legationes. Quo pacto acerbè ei objecit, quòd in legatione ad Philippum regem se passus esset pecuniâ corrumpi.

Præ-

Præterea pertinet huc interrogatio: item ἀφωρισμὸς: adhæc oratio aliquem obliquè perstringens, quæ κατ' ἐξοχὴν dicitur ἐσχηματισμένη, seu figurata. Sed in hac sedulò observare oportet, tum τὸ πρέπον, nequid indecorum dicas, tum τὸ ἀσφαλὲς, ut res graves dicantur prudenter, ac sine cujusquam contumelia. Nam periculosæ res aleæ est, tyrannis objectare errores, aut vitia sua: nec tyrannis modò, sed potentibus etiam civitatibus: quando & illæ suos habent adulatores. Nec propterea sequendi adulatores; quod indignum viro bono, ac cordato: sed opera danda, ne vel periculosè, vel turpiter agamus. Utrumque hoc malum evitabimus oratione figurata. Quæ quadrifariam instituitur. At primùm *oratione ancipiti*. Ut quando Æschines Socraticus ita rem narrat de Telauge, ut dubium videatur, utrum ad laudem, an culpam, pertineat oratio. Deinde *mutatione personæ:* quale fuerit, si apud Dionysium tyrannum vituperetur Phalaris, vel si, contraria qui fecerint, laudemus; sicuti Gelonem, ac Hieronem; qui pro parentibus ac magistris Siciliæ habiti sunt. Adhæc *mutatione facti:* ut si idem, & præclarè aliquid egerit, & turpiter; & præterito, quod malè actum, id extollamus, quod factum est laudabiliter; ac deinde adhortemur, ut quis se velit imitari, & laudes laudibus cumulare. Postremo, *immutando formam orationis*. Est verò immutatio ea triplex. Prima est *Aristippea*, quando simpliciter asserimus, quid fiat, aut non fiat. Tale est, *Hominibus studium est relinquere pecunias liberis: at de scientia nihil pensi habent.* Altera est *Xenophontea:* quæ fit præcipiendo. Vti hoc pacto: *Non tam curæ esse parentibus debet, ut de pecunia prospiciant liberis: quàm ut illi sciant relictis uti.* Tertia est *Socratica*, quæ fit interrogando. Veluti in illo: *S. O puer, quantum tibi pecuniæ reliquit pater? An multum, & quod nemo facile dinumeres? P. Multum, ô Socrates. S. Num igitur & scientiam reliquit, quâ scias uti pecuniis?* Estque forma istæc longè omnium optima: quia & puer sic videt imperitiam suam, & eadem impellitur ad discendum. Nec sanè aliter, vel honori ejus, ad quem sermonem instituimus, possumus meliùs consulere, vel, quod volumus, evidentius ob oculos ponamus. De figuris hactenus.

Præterea verò in acrimoniæ forma verba attendimus singula. Sunt hæc eadem, ac in magnifico charactere, utcunque finis sit diversus. Familiam hic ducunt metaphoræ. Sæpe adeò, id, quod memorandum, gravius, atrociusque reddunt. Proximus esto locus τοῖς συνθέτοις, sive compositis. Multa enim graviter jungit consuetudo. Præterea attendendum ad verba rebus convenientia. Ita de vi dicemus *irrumpere*; de dolo, *irrepere*. Quartus etiam modus est: qui partim figuris, partim ἁπλῶς è verbis oritur. Exemplo fuerit hoc Demadis: *Non est defunctus Alexander, ô Athenienses. Quippe tum terra universa odore cadaveris essent perfusa.* Usus eo Demades, cùm ab lætitia subita revocare vellet Athenienses. Estque in eo, quod de terris omnibus odore differtis ait, & allegoria, & hyperbole, & emphasis. Simile est exemplum Hyperidæ, accusati, quòd plebiscitum rogâsset antiquis legibus adversum. Non ego, inquiebat, hoc scripsi: sed bellum scripsit, spiculo Alexandri. Par quoque ratio, cùm Leosthenes diceret, exercitum Macedonum, Alexandro exstincto, similem esse Cyclopi, oculo effosso. Atque idem ajebat, Atheniensium rempublicam non esse metiendam ex iis, quæ majorum temporibus egisset; sed cogitandum de ea esse, tanquam de vetula sandaliis induta, & ptisanam sorbente. Sed Demadeæ hujus acrimoniæ usus planè est lubricus, nec ad imitandum facilis.

IX. De acris formæ compositione.

Superest compositio. In qua hæc exiguntur. Primùm, ut ea utatur incisis pro membris: hoc est, ut κῶλα sint brevicula, quæ κομματικὰ dicuntur. E. G. Non classem conscendimus? non exivimus? non in regnum illius navigavimus?

Deinde, ut periodi in fine admodum sint contortæ, adstrictæque. Nam ambitus ille grave quiddam habet: solutio autem est probi ac simplicis animi signum. Sanè simplices fuere antiqui, etiam in sermone: eoque δεινότης fere aberat ab eorum oratione: at dominatur illa nunc, ut hac parte prisci sequendi non sint, sed qui seculis fuere consecutis.

Tertium est, ut concursus vocalium sit hiulcus, consonarum asper: eoque tota penè oratio vias reserat inæquales. Irascenti enim convenit sermo asper, non verò suavis.

Quartum ab eadem est caussa: nempe ut absint ἀντίθετα, παρόμοια, & omnia id genus scitamenta. Nam qui elegantiæ studet, ludere, non lædere aut vituperare velle videtur. Atque hoc movit Hipponactem, ut alium vituperaturus, ac vexaturus, fregerit pedem, eumque claudum reddiderit. Alioqui enim metrum fuisset auditu jucundum: quod, numero amisso, acrimoniæ inservit, & contumeliæ.

Quinctum est, ut, quod in re aliquâ maximè est acerbum, atque indignum, id in extrema periodi parte adlocemus. Sic oratio refert gladium, cujus mucrone punctim hostem petimus.

Sextum est, si oratio fuerit concisa, & brevitate suâ quodammodo obscura: ut fit in aposiopesi. Nam ejusmodi quod est, id in animo relinquit suspicionem, quæ terreat: at quod planum est, apertumque, contemni solet; quemadmodum ex Demetrio pluribus dictum cap. IV. sect. I.

Septimum est, si adhibeatur κακοφωνία, sive asperitas quædam in verbis. Quod non modò consequimur aspero literarum concursu, de quo paullo antè dictum: sed etiam si (ut Homerus, quò vehemens sit oratio, in metro facit) periodum orator claudat monosyllabo, atque adeò etiam particulâ encliticâ: quod in eleganti oratione maximè fugiendum. Nempe oratio venusta, & vehemens, contrario sunt modo affectæ.

Octavum est, si adhibeantur joci cum acerbitate mixti. Qualis ille Stratonici citharœdi apud Strabonem in quartodecimo. Videbat, Caunios (est verò Caunus Cariæ civitas) admodum pallere, quòd loco degerent insalubri. His igitur scitè quidem, sed salsè admodum, aptabat illud Homericum*:

Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.
Corpora sunt hominum, foliorum qualia passim.

* Iliad. ζ. 146.

Cumque Caunii indignè ferrent, urbem suam traduci velut morbo obnoxiam; festivè ille, sed acerbè: *Absit, ut urbem vestram dicam morbosam, in qua etiam mortui ambulant.* Prius morbidis comparârat: nunc & mortuis assimilat. Tantum de forma aspera, ac vehementi.

X. De forma invenusta.

Formæ vehementis vitium est ἡ ἄχαρις, sive invenusta: atque itidem nascitur ex rebus, verbis, & compositione.

E rebus, si quis res turpes apertè, & ut Latini loquebantur, Latinè dixerit. Exemplorum abunde est apud satyricos, epigrammatum scriptores, & inprimis in Ithyphallicis.

E verbis exemplo sit hoc Clitarchi, non à Demetrio solùm, sed Tzetze etiam, culpatum: κατανέμεται μὲν τὴν ὀρεινὴν· εἰσίπταται δὲ εἰς τὰς κοίλας δρῦς. *Depascit loca montana: involat verò, atque irrumpit in cavas quercus.* Quis non putet hæc dixisse de bove fero, vel apro Erymanthio, similive animante? Atqui sermo ei fuit de insecto quodam, quod etiam Aristoteli ‡ τενθρηδὼν vocatur, ac simile ab eo dicitur crabroni; latum, apis instar. Plinius * teredinem vocat: quem, more suo, secutus Theodorus. Sed Cæsar Scaliger † maluit Gre-

‡ Lib. 9. Histor. Animal. cap. 43. sive ex Cæsaris Scaligeri distinct. cap. 67. sect. 454.
* Lib. 16. cap. 41.
† Tralat. & comment. in Aristot. Hist.

Græcum *tethredonis* nomen retinere, quia non satis tethredoni convenire videantur, quæ Plinius scribit de teredine. Demetrius dicit, locum, ex Clitarcho adlatum, non modò esse ἄχαριν*, sed etiam ψυχρὸν†: neque id mirum esse, quia hæc duo vitia sint vicina. Non dubium verò, quin tam inepta in Clitarcho fuerint multa: nec solùm quia fides ejus, Fabio teste‡, claudicaret; sed etiam, quia, dum sublime ac grave sectatur dicendi genus, incideret in frigidum, & invenustum. Longinus eum vocat scriptorem φλοιώδη, h. e. inanem, ac ventosum. Nec magnificè de eo Cicero censuit: ut liquet ex primo de Legg. Fuit verò Clitarchus ille Alexandro expeditionis comes: deque ejus gestis commentarios scripsit: ut ex Diodoro Siculo & Curtio scimus, ac ex pluribus aliis ostensum nobis in primo Historiæ de Historicis Græcis.

* Invenustum.
† Frigidum.
‡ Lib 10. cap. 1.

Denique compositio sermonem reddit ἄχαριν, sive invenustum. Ac primùm hoc fit, si oratio sit διεσπασμένῃ ἐοικυῖα, *dissipatæ ac divulsæ similis*. Cujus rei, ex Oratore incerto, tale Demetrius exemplum adducit: Οὕτωσι δ' ἔχοντι, καὶ τό, κτείνει· *Si sic se habuerit & hoc, & illud, occiditor.*

Præterea fit invenusta, si membra non sint colligata; sed fractis similia.

Adhæc si periodi continuæ sint, nec alio dicendi genere interruptæ. Item si adeò sint longæ, ut prope suffocent dicentem. Hujusmodi enim citò satietatem, ac mox etiam molestiam adferunt. Atque hactenus de forma venusta, vitioque ei contrario.

XI. De septem ideis Hermogenis generatim.

Nunc videamus, quid super characterum numero, & illis, quæ considerari in iis debent, senserit scripseritque is, qui, si nomen spectes, patrem meritò vocet ipsum eloquentiæ præsidem Mercurium. Hermogenes dico, qui idearum doctrinam duobus complexus est libris, doctis profectò, & tanto Rhetore dignis; utut eos videatur exiguo temporis spatio conscripsisse: quippe qui lib. secundo*, postquam dixerat, τὰς εἰρωνείας interdum reddere orationem modestam, neget, se potuisse ἐκ τοῦ παραχρῆμα λαβεῖν τι παρὰ τοῦ ῥήτορος, ἢ ἄλλου τινός, τοιαύτης μεθόδου παράδειγμα†. Verùm hoc quidem in medio relinquamus, ac illud initio dicamus, quod hujus proprium est instituti: quot, puta, & quas dicendi ideas faciat Hermogenes. Numerat autem septem: σαφήνειαν, μέγεθος, κάλλος, γοργότητα, ἦθος, ἀλήθειαν, καὶ δεινότητα: h. e. *perspicuitatem, magnitudinem, venustatem, celeritatem, mores, veritatem, ac dicendi vim.*

* Cap. de ironia.
† Hujusce methodi exemplum subitò sumere e Demosthene, aut alio quopiam Oratore.

At si omnia ad vivum resecemus, & acutissimus hic Rhetor censoriâ virgulâ reducendus erit ab erroris diverticulo: in quod eum haut aliud abduxit, quam quòd inter ipsos characteres, eorumque affectiones, nullum posuerit discrimen. Sanè tres tantùm sunt characteres: at Hermogenicæ formæ nihil aliud sunt, quam trium dicendi generum affectiones; quarum aliæ sint pluribus generibus communes, aliæ alicujus generis propriæ, sive id perpetuò, sive non: ut pluribus ostendit Jul. Scaliger lib. IV. cap. 1. de re Poët.

Quamquam verò hæc ita esse negaturus sit nemo, qui rationibus magis, quàm auctoritate aliorum, pugnare didicerit: non tamen in spissis adeò tenebris cæspitavit Hermogenes, ut nullum sit invenire mantelum, quo obnupta velataque ejus placere possit sententia. Nam quid si dicamus, hasce ideas non adferri ab eo, ut specie distinctas; sed ut diversas; ac proinde nihil prohibere, quo minùs forma formæ superinducatur, ut indutio tunicæ, tunicæ toga? Equidem, si ea mens Hermogenis fuit: (quod ipsum & de Demetrio dictum velim; quamquam is quidem pessimè caussam suam agit, ut antè vidimus) vix invenio, quod in eâ magnopere reprehendam.

Sed sive id quidem, sive aliud, tum Hermogenes, tum Demetrius, voluere: neutiquam damnamus horum operam; quia in Rhetore haut usquequaque requiritur illa anxia philosophorum diligentia: imò sine cognitione multorum, quæ Rhetores illi monuerunt, putamus, neque oratorem quemquam, aut poetam fieri; neque de oratorum, ac poetarum virtutibus, ac vitiis, ferre judicium posse.

Quamobrem, etsi neutiquam plures tribus characteres sive ideas agnoscam: haut leve tamen operæ me pretium facturum puto, si, ut antea in Demetrio feci, ita & hoc loco gustum quendam doctrinæ dedero Hermogenicæ; quò promulside hâc alliciam lectorem ad dapsilem ejusce Rhetoris cœnam. Ac primò quidem, quia, quæ communiora sunt, naturâ præcedunt: paucis aperire visum, cur Hermogenes nec plures, nec pauciores, quàm septem, faciat dicendi formas. Duplicem sanè rei hujusce rationem apud alios invenio. Una est, quòd Plato in Convivio septem (sic scribunt) introducat personas, quæ amorem laudent, ac singulæ proprium habeant dicendi genus. Siquidem Pausaniæ tribuitur amplitudo, Eryximacho gravitas, Agathoni splendor, Apollodoro (nam hunc quoque annumerant) asperitas, Aristophani perspicuitas, Phædro pulchritudo, & Socrati veritas. Altera ratio petitur ab idearum, quas attuli, amicâ conspiratione. Nam, quò intelligatur, perspicua esse debet oratio. At perspicuitas humilitatem adfert, nisi oratio justam consequatur magnitudinem. Magnitudo autem sæpe & deformitatem adfert, & rem facit immobilem: itaque, ut ea laudabilis sit, venusta esse debet, nec velocitatis expers. Cumque sermone utatur Orator, non modò ad conceptus animi exponendos; sed etiam ad movendum, ac persuadendum: illud quoque consequitur, orationem tum moratam esse debere; tum, ne & mores, & cætera ficta, simulataque, credantur, verisimilem. Denique, cum interdum usu veniat, ut magnitudine, aut celeritate, aut oratione moratâ, opus non sit: exigitur quoque in oratore rectus ac conveniens superiorum formarum usus; quem Græci δεινότητα, Latini *vim dicendi* appellant. Quamquam nonnulli quoque ex ipsis Hermogenis sectatoribus lubentes agnoscant, cùm hæc ex commistione aliarum virtutum constet, minùs rectè eam statui distinctam à cæteris dicendi formam.

Etsi autem nullam sit invenire orationem, quæ sit μονοειδής*; cujusmodi non possit non esse ingrata: tamen id neutiquam impedit, quo minùs oratio ab unâ aliquâ formâ nomen accipiat, ac vel perspicua dicatur, vel ampla, vel pulchra; non quia non commisceantur formæ cæteræ; verùm quia una quæpiam forma prædominetur; quomodo hoc Demostheni, illud Isocrati, aliud alii tribuitur. Unde B. Chrysostomus lib. IV. de sacerdotio: Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν τὴν λειότητα Ἰσοκράτους ἀπῄτουν, καὶ τὸν Δημοσθένους ὄγκον, καὶ τὴν Θουκυδίδου σεμνότητα, καὶ τὸ Πλάτωνος ὕψος, ἔδει φέρειν εἰς μέσον ταύτην τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν. *Ego vero si exigerem Isocratis nitorem, & Demosthenis amplitudinem, & Thucydidis gravitatem, & Platonis sublimitatem, adducere oporteat hoc Pauli testimonium.* Ac par ratio in Latinis. Quod ostendit Fabius lib. X. cap. 1. *Quid tamen noceat, vim Cæsaris, asperitatem Cælii, diligentiam Pollionis, judicium Calvi, quibusdam in locis assumere?* Item scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ: *Strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt.* Appulejus in Apolog. *Neque Cato gravitatem requirat, neque Lælius lenitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Calvus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec opulentiam Cicero.* Sollius Sidonius in panegyri Anthemii Augusti:

* Uniformis.

Quã Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus,
Quâ pompâ Tacitus nunquam sine laude loquendus.

XII. De

XII. De octo illis, quæ in singulis ideis ab Hermogene spectantur.

PORRò in singulis affectionibus octo hæc considerat Hermogenes: ἔννοιαν, μέθοδον, λέξιν, σχῆμα, κῶλα, συνθήκην, ἀνάπαυσιν, ῥυθμόν: h.e. *sententiam, modum tractandi, dictionem, figuram, membra, compositionem, clausulam, & numerum.* Verùm nos de numero nihil seorsum dicemus, quia, cùm ex compositione & clausulâ resultet, meritò sub utroque comprehenditur.

Horum autem omnium definitiones Trapezuntianas recenset, ac simul censet acutissimus Scaliger. De methodo quoque scrupulum injicit. Verba præstantissimi viri adponam è capite primo Parasceues: *Illud vero vehementer agitare queat acutiorum judicium. Quippe μέθοδον cum à sententiâ, figurâ, dictione, membris, numeris, compositione separavit; non satis mihi facit. Quid enim μέθοδος est? Nonne via ratio, quam insistas ad componendam orationem? Quamobrem ea compositio cum eget verbis, verborum ordine, & sono: erit profectò methodus ratio eligendi, atque disponendi verba, quibus sententia exprimatur. Non autem sententiæ explicandæ modus, quemadmodum putavit ille. Non est igitur μέθοδος pars ab aliis separata, sed omnium quasi forma quædam. quæ fuit fortasse ratio, propter quam à Trapezuntio artificium diceretur. Verùm cùm ille in definitione sententiæ soli attribuit, hoc falsus fuit.* Atqui his Scaligeri verbis non tam res, quàm vox methodi, impugnatur. Nam, quod & doctissimus Petrus Nunnesius scripsit, & cuivis manifestum esse, ipse agnoscit Scaliger. Hermogenes hoc loco per μέθοδον intelligit σχήματα διανοίας, quæ iccirco ipsis subjungit sententiis: at per ea, quæ ἁπλῶς σχήματα appellantur, illa duntaxat signat, quæ λέξεως dicuntur. Sanè Trapezuntiana quoque σχήματος definitio solis convenit figuris dictionis: ut cui ea sint verborum expolitiones & modi, quibus tanquam colorato amictu rem & vestimus, & decoramus.

XIII. De prima Hermogenis idea, sive de perspicuitate.

NUnc eorum, quæ ab Hermogene de singulis dicuntur affectionibus summa capita, vel paullo amplius, delibemus: sed ita, ut ipsi aliqua etiam adspergamus, unde lucis non parum doctrinæ Hermogenis accedat.

Prima orationis idea Hermogeni est ΣΑΦΗ´ΝΕΙΑ, sive *perspicuitas:* quæ præstat, ut res intelligatur, non quomodocunque, sed bene; ita ut perspicere sit, qualis, & quanta res sit, & quò ea spectet. Hæc comprehendit καθαρότητα, & εὐκρίνειαν, hoc est, puritatem, & orationem distinctam.

Καθαρὸς * λόγος vocatur, qui est simplex ac inartificiosus, ut idem sit ac ἀκατάσκευος, cui opponitur ἐνδιάσκευος. Priori res nudè exponitur: in altero extrinsecus assumitur ornatus. Simplex est puritas in illis pro Cluentio: *Larinas quædam fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit, M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergii Senatoris ejus, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est; heredemque Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. Postea Magia, uxor Oppianici, mortua est. Postremò unus, qui reliquus erat, Dineæ filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suæ filium; eumque partiri cum Dinea matre jussit.* Hic, & in iis, quæ subjicit, nihil assumitur, quod ambitum faciat; sed nudè omnia exponuntur.

* Purus.

Porrò puritas est simplicis quidem characteris affectio: non tamen perpetua, quia & iis interdum est accuratus; ut supra diximus.

Puritatis *sententiæ*, istiusmodi esse debent, ut ab omnibus facile intelligantur, ac credantur: quales sunt, quæ ex communi vita sumuntur, nec quicquam sublime aut subtile continent; eoque nec probationibus indigent: unde Hermogeni dicuntur ψιλαὶ ἀφηγήσεις ἄνευ περιλήψεων.

Methodus sive ἐργασία, hoc est, tractatio, simplex ac nuda esse debet; ita ut necessaria solùm commemoret, nec forinsecus quicquam arcessat: contrà quàm fit in oratione περιβεβλημένῃ, h. e. exaggeratâ ac circumducente.

Dictio constat vocibus communibus, ac vulgatis; cujusmodi sunt propriæ, aut metaphoræ ita vulgares, ut voces propriæ videri queant. At antiquatæ, & melioribus commutatæ temporibus, item poeticæ, aut à consuetudine remotæ, in eo locum non habent.

Σχῆμα, seu *conformatio* recta esse debet, ita ut oratio incipiat à nominativo, aut verbo indicativi modi. Vocatur ὀρθότης *, cui opponitur πλαγιασμός †. Quamquam, si ἀκριβέστερον ‡ loquamur, nec hic, nec illa, rectè ab Hermogene inter schemata reponatur: cùm nulla iis insit laudabilis orationis immutatio a communi consuetudine recedens. Verum latiùs videtur Hermogenes usurpasse schematis nomen, ut quamlibet signet τῆς λέξεως qualitatem, ac modum.

* Rectitudo. † Obliquatio. ‡ Accuratius.

Membra ea optima sunt, quæ sententiam explent. Sed commendantur maximè, quæ ob brevitatem magis μέρη ‡ sunt, quàm μέλη *. Μέρη cum Julio Scaligero voco, quæ vulgo κόμματα; μέλη nomino cum Aristotele, quæ aliis κῶλα. Verùm, quod Hermogenes scribit de membris perspicuæ dictionis, id non rarò ab Oratoribus negligitur: ut è Demosthene, Thucydide, ac Marone, ostendit Scaliger †; cujus scrinia non compilabo.

‡ Partes. * Membra. † L. 4. de re poet. c. 1.

Compositionis nomine comprehendo συνθήκην, καὶ σύνθεσιν: quamquam illa propriè respiciat elementorum ac vocum collationem extra numerum; hæc verò consideret dispositionem numerosam. Porrò εὐκρίνεια ‡ nec juncturæ, nec numeri magnopere rationem habet. Neque enim in hâc necesse habemus vitare vocalium concursum, aut orationis hiatum; cujus rei exempla superiùs ex Cicerone, ac Virgilio etiam, adduximus, cùm de magnifici characteris compositione ageremus. Nec numeri majorem habet curam: verùm tota oratio est λογοειδεστέρα, h. e. sermoni quotidiano similis: eoque non jambica quidem, aut trochaica, (nam hoc pacto versus foret) verumtamen jambicæ aut trochaicæ compositioni similis esse debet. Id futurum est, si in totâ periochâ, ac inprimis in initio ejus, & fine, magis jambos, ac trochæos etiam, frequentemus, quàm pedes alios, & maximè oppositos; velut dactylos, anapæstos, spondeos.

‡ Distinctio.

Quemadmodum autem in reliquâ compositione, ita & in ἀναπαύσει, sive *clausulâ*, facilitate ac lenitate opus est. Quin magis quoque in hâc vitandi pedes heroici; curandumque, ut in jambos, aut trochæos, terminetur oratio; ita tamen, ut ne affectationem res isthæc redoleat. Et hæc de virtute eâ, quâ purus dicitur sermo.

Hujus pedisequa & custos est ΕΥ´ΚΡΙ´ΝΕΙΑ. Quam Trapezuntius *elegantiam* vocat. Verùm ea aliud est, ut nomen indicat. Sturmius, ac complures alii, nominant *perspicuitatem.* At σαφήνεια, quæ εὐκρινείας genus est, *perspicuitatem* sonat. Sanè cùm εὐκρίνεια consistat in rebus partiendis, collocandisque; appositè eam diximus *orationem distinctam*, sive *orationis distinctionem.* Ejus munus est, removere, quæ obstant facilitati. Nam distinctioni inesse solet subtilitas, quæ ab ingeniis parum perspicacibus minimè intelligitur. Eoque opus, illam in clariori luce constitui, ut res, pulsis tenebris, perspici possit. Exemplo esto exordium pro Cluentio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore: summa gratia, & eloquentia. Quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo.* Quinctio

tuo. Hæc verendi, & metuendi distinctio acutior erat, quam apertior. Itaque illi ἐπιδήλωσιν * hujusmodi subjicit, ut se explicet: *Eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quinctio noceat, non mediocriter pertimesco.* Nec sufficeit oratori, si doceret, hæc plurimum differre: sed adjecit etiam τὸ πόσον, sive quantum differrent. Sic enim ait: *Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria: verum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quinctius, cui tenues opes, nulla facultates, exigua amicorum copia sunt, cum adversario gratiosissimo contendat.*

* Declarationem.

Porrò etsi in cæteris dicendi formis inprimis sit habenda ratio sententiarum: tamen in ἐνεργείᾳ maxime spectamus methodum. Comprehendit verò hæc tria: διάκρισιν, sive *secretionem*, quæ indicat, quid inter vicina intersit; διαίρεσιν, hoc est, *divisionem*, quâ simpliciter rem in partes diducimus; & διάταξιν, sive *digestionem*, quâ ostendimus, quid primò, quid deinde, quid postremò, dicturi simus.

Pertinent igitur huc sententiæ illæ, quibus ostendimus, quid dictum sit, & ad quæ porrò sermonem referre oporteat. Istiusmodi sunt propositio, transitio, partium singularum epilogi, universæque orationis ἀνακεφαλαίωσις.

Schemata ei compluria inserviunt: interque alia ἀθροισις ὡρισμένη, *oratio notata, definitaque*, ut in Cluentianâ: *Animadverti, Judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes.* Item μερισμός, sive *discriminatio*, quâ orationem probè distinguimus particulis præpositivis, & postpositivis, uti sunt, μὲν, δὲ, etsi, tamen, ac similes. Nec parùm conferet interrogatio cum subjectione, itemque epanalepsis.

Dictio, membra, compositio, ac *clausula*, sese habent, quemadmodum in puritate, ut eam vocant technici. Habemus de primâ orationis ideâ.

XIV. DE ALTERA IDEA, QUÆ ET MAGNITUDO, AC SPECIATIM DE PRIMA EJUS PARTE, SIVE GRAVITATE.

AT neutiquam satis est, ut sermo sit perspicuus. Neque enim omne auferet punctum, qui humi repit: verùm is demum egregiam laudem reportabit, cujus insuper & sententiarum gravitate, & verborum granditate, extolletur oratio. Quare meritò perspicuitatem altera excipit idea, quæ ΜΈΓΕΘΟΣ sive *magnitudo* appellatur. Ejus partes sunt sex: σεμνότης, sive *gravitas*, τραχύτης, sive *asperitas*, σφοδρότης, sive *vehementia*, λαμπρότης, sive *splendor*, ἀκμὴ, sive *vis*, & περιβολή, sive *oratio cumulata*.

ΣΕΜΝΟΤΗΣ autoritatem ac dignitatem parit. In hâc *sententiæ* sunt quadruplices. Primæ sunt de Deo. Verùm harum non una est ratio. Neque enim σεμνότητα pariunt sententiæ, quæ de Diis sunt, prout de illis fabulantur Poëtæ. Nam Homerus sanè de iis, tanquam de suibus, loquitur: ut Pythagoras optimo jure censuerit, eum hac propter apud inferos torqueri. Idem quoque à Platone, Isocrate, Tullio, Longino, Proclo, atque aliis, hoc nomine reprehenditur; ut ostendimus lib. de Poëtica. Quare non hujusmodi quidem de Diis sententiæ gignent gravitatem: verùm (Hermogenis verbis utor) αἱ περὶ Θεῶν λεγόμεναι, h. e. veræ, ac, quemadmodum decet, de Deo prolatæ. Istiusmodi autem Hermogenes esse ait, quæ desumuntur ex Timæo Platonis. Est quoque tale hoc Plauti †: (apud quem tamen ab hujusmodi sententiis solitudo est)

† Captivis act. 2. sc. 2.

Est profectò Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque, & videt.

Alterum genus sententiarum est Physicum; ut de motu cœlesti, fulmine, terræ motu &c.

Tertium est de rebus divinis, at quarum homines sint compotes, ut de virtute, immortalitate animorum &c.

Quartum est historicum. Agit enim de actionibus humanis; ut de pugna Marathoniâ, aut prœlio ad Salaminem gesto.

Ex hisce quatuor generibus duo prima magis remota sunt ab oratore: ac gravem quidem efficiunt orationem; at non oratoriam, nisi quà tractantur ἐν φύσει πολιτικῇ *: ita ut mentionem quidem faciamus rerum istiusmodi; at neutiquam nos in latebrosas abditasque caussas penetremus. Tertium verò, & quartum, planè pertinent ad oratorem: ac illud quidem instituitur per θέσιν, sive locum communem; hoc verò habet ἐξεργασίαν παραδειγματικήν, quia inflammat animos ad imitationem eorum, qui præclarè aliquid egerunt.

* Confirmatione oratoria.

Methodus triplex est. Prima est ἀπόφανσις, sive asseveratio, quâ absque dubitatione aliquid affirmamus, aut negamus, atque interdum etiam contrarium asserentes vituperamus. Altera est ἀλληγορία, per quam alii ab Hermogene intelligi putant continuatas metaphoras; quales videre est apud Tullium in Somnio Scipionis, ubi disputat de cœlorum concentu: alii, allusionem ad sententias philosophorum, graviorumque scriptorum; vel ad publici alicujus monumenti inscriptionem, ut cùm Paullus cap. XVII. Actor. ait, se Atheniensibus velle ostendere illum ἀγνωστον Θεὸν †. Nam Athenis fuisse aram τῷ Θεῷ ἀγνώστῳ, (utcunque id neget B. Hieronymus in cap. 1. ep. ad Titum) vel fidem fecerit scriptor Philopatridos, qui perperam creditur Lucianus. Tertia est ἔμφασις, sive occulta significatio judicii, prudentiæ, experientiæ, aut eruditionis.

† Deum ignotum.

Dictio contexenda est è vocalibus magis sonantibus; ut in quibus est A, vel O longum. Hujusmodi fere sunt apud Latinos verbalia in O, ut *consolatio*; obliqui nominum in As, ut *dignitate*; ac comparativi, ut *majora*. Conveniunt quoque σεμνότητι voces modificatæ, modò sint μέτριαι, hoc est, moderatæ, ac verecundæ. Nam duriores, ac longiùs petitæ, non gravem, sed τραχεῖαν, sive asperam reddunt orationem; quæ alia est μεγέθους pars.

Σχήματα, quæ σεμνότητι inserviant duo sunt. Unum est ὀρθότης, sive oratio recta, quæ cujusmodi sit, paullo antè diximus. Alterum est ἐπίκρισις, sive approbatio, quâ Orator suum apponit judicium: ut cùm Cicero pro Archiâ comprobat judicium Alexandri Magni: *Et verè*, inquit, *nam, nisi Ilias extitisset illa, idem tumulus, qui corpus contexerat, nomen etiam obruisset.* At si non adfirmatè, sed μετ' ἐνδοιασμοῦ, h. e. cùm dubitatione aliquid adseramus, non ad σεμνότητα, sed τὸ ἦθος, ea res pertinebit. Nam, ut verecundiam nostram testamur, ita autoritati derogamus. Est & tertium ἐπικρίσεως genus, τὸ εἰς τὴν αὐτὰ γνώμην ἀναφέρειν τὰ ῥηθησόμενα· *cum orator ea, quæ dicentur, refert ad sensum suum.* Estque nihil aliud, quàm expressa oratoris sententia; ut in Manilianâ: *Ego sic statuo, in optimo Imperatore quatuor has res inesse oportere.* Ac hoc quoque genus σεμνότητα habet, quia æquè ac primus ἐπικρίσεως modus, fit ἀνδοιάστως ‡. Vitandæ autem in hoc genere ἀποστροφαὶ, & ἐπιστροφαὶ, quæ duo relata sunt: illis aliò avertitur sermo, quàm primò ac per se instituta requirat oratio: his revenit ad eum, à quo sermo fuerat aversus. Cur verò hæ σεμνότητα tollant, ea caussa est, quòd oratio iis interrumpatur ac demittatur ad commune ac populare dicendi genus: atque id ipsum in caussâ est, cur hic quoque fugere oporteat ἐπιτρόχαλα. Scaliger tamen negat ἀποστροφὰς adversari orationis gravitati. Id enim abunde refelli ait vel unâ Adherbalis oratione apud Sallustium *: *Jamjam, frater animo meo charissime* &c.

‡ Absque dubitatione.

* In Jugurth.

Κῶλα brevia ac medioeria hîc præstant oblongis. Verùm hoc quoque leviter ab Hermogene adsertum esse, ait Scaliger.

Com-

Compositio non multùm laborat de vitando hiatu: amat dactylos, anapæstos, pæanas, epitritos, spondeos, ac quandoque jambum; ut qui ad inspectandum ac reprehendendum conducat. At fugit trochæos, & ionicos; ut qui mollem reddant orationem. Cicero tamen dichoræum probat, ut alibi diximus.

Clausula tum pedes spectat, quos cum ideâ σεμνότητος communes habet: tum syllabas, quarum ultimas tres longas esse præstat, quàm breves: tum vocales, è quibus maxime aucupatur A, & O, aliasque magis sonoras.

XV. De altera magnitudinis parte, quæ est asperitas.

PAucis dedimus, quæ ad gravitatem pertinent. Ea autem adhibenda est ad emendationem Reipublicæ. Itaque ut superiores reprehendamus, requiritur τραχύτης, sive asperitas; quæ altera est pars μεγέθους.

Est autem τραχύτης duplex: una ψιλὴ καὶ ἁπλῆ, h. e. nuda, ac simplex, in quâ asperitas nullo lenitur remedio: altera διορθωτικὴ, καὶ ἐπανορθωτικὴ, h. e. mixta sive temperata, quæ certas habet conditiones, orationis acerbitatem quasi edulcantes. Prioris generis est in Persio; posterioris in Horatio, *qui *vitium ridenti amico*, ut apud Satyricum* est,

* Pers. Sat. 1.

Tangit, & admissus circum præcordia ludit.

Atque hinc consequitur, duplices quoque esse asperitatis sententias; quasdam simplices, ac sine correctione; quasdam mixtas, ac cum correctione. Prioris solùm generis sententiæ huc pertinent.

Methodus est, ut libere dicantur sententiæ ex personâ nostrâ; non alienâ, neque cum dubitatione, aut ullo eorum remediorum, quibus παῤῥησίαν leniri superiori libro commonstravimus.

Verba, aspera esse debent. Ejusmodi sunt metaphoræ duriores. Ut illud Philipp. XII: *Qui ex naufragio luculenti patrimonii in hac Antoniana saxa projectus.* Duriùs sanè dixit, *Antoniana saxa:* quamquam non parùm eo mollitur, quòd antecesserit, *naufragio patrimonii.* Nec modificata tantùm, ut κατηγορίαις, καὶ ἐπιτιμῆσαι, asperitatem adferunt; sed etiam voces naturâ suâ asperæ: sive id fiat propter sonum: ut Philippicâ quinctâ: *Hoc qui non videt, excors; qui cùm videt, non decernit, impius:* sive ob significationem; ut siquem proditorem, aut civem sceleratum appelles: quamquam & in his concurrat soni asperitas, & in illis significationis.

Σχήματα asperitatis sunt potissimùm tria. I. Apostrophe ad eum, quem increpamus. II. Interrogationes breves, atque acres. III. Δεῖξις ἐλεγκτικὴ, sive ἐπιτιμητική: ut, *Hic ille est, qui præsentem omnibus nobis intentavit necem.*

Κῶλα sunt brevia, & κομματικά.

Compositio admittit hiulcos vocalium concursus; nec ullam eorum rationem habet, quæ suavem venustamque efficiunt orationem.

Clausula planè incondita est, ac nunc in hunc, nunc in illum desinit pedem.

XVI. De tertia magnitudinis parte, sive de vehementia.

DIximus de asperitate, quâ reprehendimus eos, qui antistant nobis. Verùm non solùm usu venit, ut necesse habeamus culpare superiores; verùm etiam, ac sæpius quidem, ut habenda sit oratio in pares, ac inferiores; velut in cives sceleratos. Adversus tales requiritur ΣΦΟΔΡΟ'ΤΗΣ, sive vehementia. Ea admodum cognata est asperitati. Siquidem illo conveniunt, quòd utraque reprehendatur alius: eo disconveniunt, quòd illâ reprehendatur superior; hâc aut par, aut inferior: nisi fortè auditores ex reprehensione capiant voluptatem; ut cùm apud Athenienses Demosthenes Philippum vexat: quod genus Hermogenes quoque subjicit vehementiæ. At dispar ratio, cùm Orator invehitur in Senatum, aut populum apud quem dicit.

Sententiæ σφοδρότητος asperiores quoque esse possunt, quàm τραχύτητος. Sanè videre est Oratores sæpe, quasi Bupalium pugnantes pugnam, omnes irarum habenas effundere in adversarium, ac tantopere animo suo morigerari, ut & alter alterum Dionysiacis scommatibus incessant. *Methodus* quoque liberior. *Dictio*, ut in asperitate: imò hic quoque vocabula fingere licet, quod in asperitate concessum non est. *Figuræ* cùm eædem sunt, quæ in asperitate; tum insuper δεῖξις ἐλεγκτικὴ, sive ἐπιτιμητικὴ, quæ fit per pronomina demonstrativa, hic, ille, &c. *Membra*, ut in asperitate; atque adeò breviora quoque, ita ut singula verba efficiant incisum: ut*; *Abiit, excessit, evasit, erupit.* Propter eandem caussam, quemadmodum observavit Eustathius, asyndeta hic quoque locum habent: ut in Ligarianâ; *Quid enim tuus ille districtus in acie* &c. *Quæ tua mens? manus? oculi? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* *Compositio*, ac *clausula*, sese habent, ut in asperitate.

* Catil. 2.

XVII. De quarta magnitudinis parte, sive de splendore.

VIdimus, quomodo reprehendi possint, tum superiores, tum pares, inferioresque. At, ne oratio, quâ alios incessimus, planè aspera sit, horridaque, τραχύτητα excipit quarta μεγέθους pars, quam λαμπρότητα, h. e. festivitatem, vel, quando vox hæc ambigua est, splendorem vocare possumus. Pertinent ad eam *sententiæ*, quibus maximè confidit orator. Eæ in quatuor classes dispescuntur. Prima est rerum divinarum; aut naturalium, sed illustrium. Quare huc refer sententias de providentiâ Dei, ejusdem bonitate, ac similibus. Altera est rerum à nobis, aut majoribus nostris, præclarè gestarum: ut cùm Cicero agit de oppresso à se Catilinâ. Atque hic videndum, ne, Suffenorum instar, inepti simus laudum nostrarum curiones. Tertium est rerum istarum, quas auditores cum voluptate audiunt: ut de Philippo apud Græcos, de Catilinâ apud Romanos. Quartum continet similitudines, comparationes, personarum locorumque descriptiones: cujusmodi mirificè ad illustrandum valent.

Methodi est, simpliciter, & absque rebus aliunde assumtis, proferre sententias; narrare fidenter, ac sine dubitatione; uti narratione continuâ, h. e. absque ἐπεμβολαῖς ἢ ἐπεμβάσεσι; ac denique probabilia probabiliter referre.

Dictio se habet, ut in gravitate.

Figuræ splendidæ esse debent. Ejusmodi sunt αἱ ἀναιρέσεις, i. ablationes sive negationes; ut, *Sine tumultu* &c. Item αἱ ἀποστάσεις, h. e. separationes sive deflexiones à continuatione verborum ac sententiarum; quales exprimuntur, cùm rem à capite ipso repetimus, atque ita quasi novam ordimur sententiam. Interdum tamen ἀπόστασις nullum adfert splendorem. Quippe si continua sit ὀρθότης, fit καθαρότης, sive sermo purus. Verum hoc vitabimus, si rectam orationem continuò excipiat περιβολὴ, ἢ πλαγιασμὸς, *complexio, autobliquatio.*

Κῶλα, si Hermogenem audimus, longiora esse debent. At meritò repugnat Scaliger, quandoquidem nihil illustrius Sallustianâ dictione, cujus κῶλα penè omnia κομματικὰ, id est, præcisa.

Compositio, ac *clausula*, eadem, quæ in gravitate. Quamquam hic in mediâ compositione unus alterque trochæus scitè interseri possit, modò clausula sit congruens splendori.

XVIII. De quincta magnitudinis parte, sive de vigore.

ATque ex his cognoscere fuit, quomodo aspera ac vehemens oratio splendorem acquirat. At cùm ea non

seni-

senilis, atque exsanguis, sed vegeta ac fortis esse debeat: necessaria quoque est orationis ἀκμή, sive vigor; quo fit, ut oratio non langueat; sed quasi juveniles habeat lacertos, quibus valide tela mittat in adversarios.

Sententiæ, ac *methodus*, se eodem habent modo, quo in asperitate, & vehementiâ. Sed & *verba* eadem sunt, quæ asperitatis: eo tantùm differunt, quòd hic voces asperæ leniri debeant verbis gravitatis, ac splendoris. *Figura* quoque sunt eædem, quæ in splendore, & vehementia. Quin *reliquarum* etiam *partium* tractatio peti debet ex iis, quæ ex Hermogene decerpsimus de splendore. Ex quibus omnibus planum fit, ἀκμὴν non habere præcepta propria; sed superiorum constare præceptis. Id quo magis appareat, visum apponere illustre ἀκμῆς exemplum è Divinatione Cic. in Verrem. ubi Q. Cæcilii facultatem oratoriam hoc pacto perstringit: *Putasne, te posse de maximis, acerbissimisque rebus, cùm caussam sociorum, fortunasque provinciæ, ius populi R., gravitatem judicii, legumque, susceperis, tot res, tam graveis, tam varias, voce, memoriâ, consilio, ingenio, sustinere? Putasne, te posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in præturâ, quæ Romæ, quæ in Italiâ, quæ in Achaiâ, Asiâ, Pamphyliâque patrârit, ea, quemadmodum locis temporibusque divisa sint, sic criminibus & oratione distinguere? Putasne, te posse, id quod in ejusmodi reo maximè necessarium est, facere, ut, quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba & indigna videantur esse iis qui audient, atque illis visa sunt qui senserunt?*

XIX. De sexta magnitudinis parte, sive de oratione cumulata.

TEmpus est, ad extremam proficisci μεγέθους partem. Ea est ΠΕΡΙΒΟΛΗ. Quam non ineptè mihi videor dicturus *orationem cumulatam*, aut *circumducentem*. Trapezuntius interpretatur *circumductionem*. At, ut bene inquit Scaliger *, non circumducitur res, sed circum ipsam res aliæ. Nam rei additur aut genus, aut species, aut præscriptio, aut totum, aut pars, aut persona, aut locus, aut tempus, aut modus, aut instrumentum, aut caussa: quæ quia περιβολὴ cum re nudâ complectitur, propterea nec incommodè à Scaligero † complexio vocatur.

* De re poët. lib. 4. cap. 1.

† Ibidem.

Περιβολῆς hoc major habenda est ratio, quòd absque asperitate, vehementiâ, vigore, ac splendore, oratio magna esse possit; at non item sine περιβολῇ.

Sententiæ περιβολῆς sunt προσληπτικαὶ, h. e. idoneæ ad cumulandam, atque, ut veteres loquebantur, augificandam orationem. Res autem, quæ assumi debent, sunt quadruplices. Nempe vel genus ad speciem, vel infinitum ad finitum vel totum ad partem, vel ad rem ipsam accedunt τὰ παρακολουθοῦντα, h. e. circumstantiæ ejus ac consequentia; cujusmodi statuuntur personæ, loca, caussæ, occasio, tempus, ac modus.

Μέθοδος conficitur τῇ ἀνατροπῇ vel naturæ, vel orationis. *Natura*, cùm in rebus gestis priora postponuntur. *Orationis*, cùm probationes ponuntur ante id, quod probatur.

Περιβολὴ non habet proprium verborum genus; verùm locum in ea habent aliarum formarum verba: aut siquod genus proprium est, id erit διατριβή, quâ diutius in eadem commoramur sententiâ. Verùm Hermogenes censet, eam potius ad prudentiæ methodum, quàm orationis circumducentis dictionem, pertinere.

Σχήματα περιβολῆς sunt πάντα τὰ ἐφελκόμενα, h. e. quæcunque non efficiunt per se perfectam sententiam; sed alteram tertiamque sententiam secum trahunt: quomodo, cùm audivimus *primò*, exspectamus *deinde*. Ejusmodi primo loco est ἀπαρίθμησις, sive enumeratio, quam tamen rectiùs *ordinem* appellabimus. Hæc non tantùm ob partium ordinem perspicuam reddit orationem; sed etiam animum auditorum suspendit rerum exspectatione. Secundum est προσδιορισμός, sive oratoris electio, cùm ita recensentur aliqua, ut unum cæteris præponatur. Tertium, ὑπόθεσις, cùm pendet oratio ex conjunctione. Quartum, πλαγιασμός, sive oratio obliqua, de qua sæpius dictum nobis. Quintum, τὸ ἐμπεριέχον, sive sententiæ insertio inter subjectum & prædicatum. Sextum, ὑπόστασις, sive subjectio particularum, quarum una alteri respondet. Septimum, μερισμός, sive digestio, quâ oratio distinguitur particulis; cujusmodi sunt, quamquam, tamen; quidem, verùm. Quædam etiam περιβολῆς σχήματα sunt μὴ ἐφελκόμενα: velut ἄρσις κ, θέσις, h. e. ablatio interenso ut cùm unum tollitur, atque alterum assentur: E. G. *non hoc, sed illud*. Deinde τὸ ἐξ ἀναιρέσεως συμπλεκτικόν, copulatio dirimens, sive per negationem; ut cùm duobus propositis, non magis unum, quàm alterum, consequi ostenditur: E. G. *non hoc solum, sed illud quoque*. Præterea συστροφή, sive conversio, vel, ut Trapezuntius vertit, convolutio; quâ periocha ita membris incisisque pluribus colligatur, ut intelligi nequeat, antequam ad finem fuerit perducta. Denique ἐμβολή, sive ἐπιστροφή, h. e. aliarum sententiarum interpositio longior, adeò ut fiat ὑπέρβατον. Nam si brevius sit, quod interjicitur; non circumducens, sed velox fuerit oratio. Et hæc de figuris περιβολῆς.

Κῶλα, *compositio*, ac *clausula* περιβολῆς, assumuntur ex aliis formis, solâ exceptâ puritate. Cur verò hæc excipiatur, caussa est, quòd in puritate res ponantur nudæ ac simplices: at in περιβολῇ omnia dilatentur, atque exaggerentur.

Ad περιβολὴν ex Hermogenis sententiâ pertinet quoque ἡ μεστότης, h. e. oratio plena ac referta. Quippe quæ nihil aliud sit, quàm περιβολὴ περιβεβλημένη ἢ πλεονάζουσα ἐν ἑαυτῇ, quod Trapezuntio sit, *circumductio circumducta, sive in se redundans*. Hanc potissimùm effici ait, quando frequentantur σχήματα περιβλητικά, h. e. quibus gignitur περιβολή. Verùm, ut solidè comprobat Scaliger, ἡ μεστότης περιβολῆς propria non est, cùm extra περιβολὴν inveniatur, ac in humilem quoque cadat characterem.

XX. De tertia idea, quæ est pulchritudo.

DE magnitudine satis dictum: transeamus ad pulchritudinem. Neque enim laudabilis est magnitudo, cum

> —— *nulla venustas,*
> *Nulla est in magno corpore mica salis:*

ut de Quinctiâ scripsit poëta Veronensis *. Est autem pulchritudo duplex. Una est ἐν ἐπιδείξει ... sive καλλωπισμῷ, h. e. calamistrato sive extanti ac nimio, eoque magis conspicuo decôre. Ab hoc oratio dicitur affectata: qualis est dictio Appuleji, atque olim Gorgiana, aliorumque sophistarum fuit. Altera est ἐν ἀξιώματι, i. dignitate; a quâ oratio dicitur splendida. Est enim splendor, orationis cultus cum gravi dignitate conjunctus. Istiusmodi inprimis est Demosthenica ac Tulliana dictio. Inter hanc ἀξιωματικὴν, & illam ἀγχιστικὴν, sive κομμωτικὴν orationem, interjectum est τὸ γλαφυρόν, sive floridum, quod & dicitur φαιδρόν, h. e. hilare dicendi genus. Hujusmodi inter alios est in Catullo, Vellejo, Petronio. Item Herodoto, Luciano, Synesio; cujus epistolæ χάριτος † καὶ ἡδονῆς ἄπο ἀκμῆς, & quidem μετὰ ‡ τοῦ ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος, ut Photius de eo in myriobiblo ait ‡.

* Epig. 87.

† Venustate ac dulcedine fluunt.

‡ Cum sententiarum robore, ac densitate.

‡ Cod 26.

Orationibus generis demonstrativi magis convenit florida ac hilaris dictio. At eæ, quæ in deliberativo, aut judiciali versantur, magis gaudent pulchritudine cum dignitate conjunctâ.

Inprimis autem genus hoc ἀνθηρόν, ut est apud Proclum in Chrestomathia, ἁρμόζει * τοπογραφίαις, καὶ λειμώνων, ἢ καὶ ἀλσῶν ἐκφράσεσιν. Sanè poëtæ ab hujusmodi descriptionibus carminum ornatum quærere solent. Unde Horatius epist. ad Pis.

* Convenit locorum, pratorum, ac lucorum descriptionibus.

Inceptis gravibus plerumque, & magna professis,
Purpureus, late qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus: cum lucus, & ara Dianae,
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.

Et Persius sat. 1.

Dicere res grandes nostro dat Musa poëtae.
Ecce modo heroas sensus afferre videmus
Nugari solitos Graece; nec ponere lucum
Artifices; nec rus saturum laudare, ubi corbes
Et focus, & porci, & fumosa palilia fumo.

Quamquam poeta hoc loco non tam veram descripsit grandiloquentiam, quàm affectatam.

Pulchritudo nullas habet peculiares *sententias*, nisi acutè dicta ei subjicere lubeat. Sed neque *methodum* propriam habet. Tota verò consistit in genere dicendi aures demulcente. Gaudet magis *verbis* propriis, quàm translatis; domesticis, quam peregrinis; brevibus, quam longis. Nec tamen poëtica adspernatur; sed parce ea adhibet. Unde Photius, in Philostorgii historia τὸ κομψὸν * laudans, ait, eum uti poeticis, sed οὐ † κατακόρως, οὐδ' ἀχαρίστοις λέξεσι.

* Ornatum. † Citra satietatem, & vocibus minime ingratis.

Σχήματα potissima sunt decem. Primum sunt παρισώσεις, h. e. syllabarum similitudo, sive in initio, quae ὁμοιόαρκτον dicitur; sive in fine, quae ὁμοιοκατάληκτον vocatur. Neutra tamen affectata esse debet, sed occulta temperataque. Occultatur autem utraque tum διακοπῇ, cùm inter primum ac postremum membrum, quae inter se similia sunt, aliquid interseritur, atque ita membra intersecinduntur: tum ἐναλλαγῇ, sive transpositione, cùm membra similia ponuntur in medio: tum ἰσωσει τῶν κώλων, cùm duobus membris paribus subjicitur impar. Alterum σχῆμα est ἐπαναφορὰ, sive repetitio in initio diversorum membrorum. Tertium, ἀντιστροφὴ, seu conversio, quâ idem iteratur in fine. Quartum, ἐπαναστροφὴ, cùm idem est prioris membri finis, ac sequentis initium. Quinctum est, τὸ κλιμακωτὸν, sive gradatio. Sextum, μερισμὸς κατὰ συζυγίαν, sive partitio parium. Septimum, τὸ ὑπερβατὸν, quo verbum in extremam differtur sententiam. Octavum, τὸ καινοπρεπὲς, sive innovatio: ut prolepsis, syllepsis, enallage, aliaeque Grammaticorum figurae. Nonum, αἱ διὰ δύο ἀποφάσεων γενόμεναι καταφάσεις, duae negationes pro una affirmatione. Decimum est, τὸ πολύπτωτον, quo eadem vox mutatis effertur casibus.

Κῶλα vel mediocriter longa esse debent, vel brevia quidem, sed continuata, connexaque, ita ut alia ex aliis pendeant.

Compositionis hìc inprimis habenda ratio est. Vitandi in eâ hiatus, & asper consonantium concursus. Propiùs à poëtarum compositione abest, quàm reliquae ideae. Quippe ita confici debet, ut nec versum efficiat, nec longè absit à versu. Itaque & cognatos pedes amat, cujusmodi sunt dactyli, anapaesti, spondei; quamquam Rythmici observant, anapaestos ac spondeos differre ob dissimilem percussionem. Verba denique, quibus constant periodi, non debent esse ἰσοσύλλαβα, ὁμοιότονα, καὶ ὁμοιόχρονα, h. e. pari syllabarum numero, aut accentu, vel quantitate similia. Nihil enim venustati accommodatius varietate.

Clausulae ne sint stabiles, sive insistentes; sed pendulae; ita ut aut penultima brevis sit, ultima longa, aut contra. Sed & monosyllaba in fine collocata venustatem adferunt; uti argumento est illud Tullii in Manilianâ: *Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus est:* & Horatianum * istoc:

* In Arte.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Refugit haec idea brevitatem, quia obscuritatem parit; quae crucem potiùs figit, quàm voluptatem gignit. Itaque Photius †, cùm in aliis laudet historiam Nicephori Constantinopolitani: tamen unum hoc culpat, quòd nimiùm brevis sit. Hoc enim in caussâ esse ait, quòd non omnes expleat partes venustatis.

† Cod. 66.

Etiam venustati adversatur anxia cura, quam περιεργίαν vocant. Quae quia abest ab historia Sergii Confessoris, ab eodem Photio * laudari hoc nomine meruit. Nimirum florida dictio debet exsurgere naturali venustate: quod non intelligunt, qui anxie sectantur flosculos declamatorum. Nam hoc pacto oratio fit affectata: quod grande est vitium, utcumque eo nonnullis, & sibi, & aliis placeant.

* Cod. 67.

XXI. DE QUARTA IDEA, SIVE DE ORATIONE CONCITATA.

Habemus, quomodo oratio fiat perspicua, magna, pulchra; quorum primum est necessitatis, alterum dignitatis, tertium jucunditatis. Nunc, ut instituimus, reliquas affectiones ordine persequamur. Neque enim sufficit, amplitudinem esse pulchram; quia nec oratio debet esse ignava, cùm non comparetur aquae stagnanti, sed flumini; nec statuam debeat referre, aut Tityrum sub tegmine recubantem; sed juvenem, & animo alacrem, & corpore vegetum. Id verò praestat ἡ ΓΟΡΓΟ΄ΤΗΣ; quam rectiùs incitatum, sive concitatum, aut praeceps dicendi genus appellabimus, quàm celeritatem; cum non ἁπλῶς velocitatem notet, sed quandam quasi fulmineam celeritatem. Fit ea, cum res, ac sententias, alias aliis superaddimus. Convenit autem cuilibet charactèri. Sane humilis exemplum habemus in isto Maronis †:

Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine vites.

Quemadmodum medii in hoc ‡:

Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.

† Ecl. 1. ‡ 1. Georg.

Proprias *sententias* non habet; nisi cuipiam sit visum ei subjicere illa, quae argutè dicuntur; cujusmodi multa petere est ex clarorum virorum apophthegmatis.

Methodus ejus est, ut brevibus objectiunculis breves subdantur solutiones. Estque triplex. Primùm, ἀπάντησις ἢ ἐναντίωσις, nostrorum argumentorum objectio. Deinde ἀντίθεσις, sive πρόληψις, quâ adversarii objectionem anticipamus, atque diluimus. Praeterea συνδρομὴ, sive συγχώρησις, quâ unum concedimus, at alterum opponimus: ut vulgato illo Isocratis ‡: τῆς παιδείας τὴν ῥίζαν πικρὰν εἶναι, γλυκεῖς δὲ τοὺς καρπούς. *Literarum quidem radices amaras esse, sed fructus dulces.*

‡ Ad Demonicum.

Admittit omne genus *verborum*: attamen maximè gaudet brevibus, quia celeriùs absolvuntur.

Σχήματα ejus sunt triplicia. Quaedam reddunt orationem incisam, nec tamen id facere videntur. Ejus est generis πλαγιασμὸς, sive oratio obliqua, & συστροφὴ, sive periodus involuta, quam conversionem, aut convolutionem dicere possumus: item πολύπτωτον, si fiat incisim. Quaedam videntur orationem reddere incisam, nec tamen id praestant. Ejusmodi est τὸ καθ' ὑποστροφὴν, quo post factam declinationem ad personam redimus, quam primariò spectet oratio: item τὸ ἐπίτροχον, ἢ τὸ κατ' ἐπιδρομὴν, quo ita aliquid concedimus, ut aliud opponamus. Inter ea autem hoc discriminis est, quòd ὑποστροφὴ semper efficiat γοργότητα: τὸ ἐπίτροχον tum tantùm, cùm membra sunt longiora. Quaedam denique ejus sunt orationis, quae & incisa est, & talis videatur: ut ἀσύνδετον κομματικὸν, quod à Cornificio articulus, ab aliis dissolutum vocatur. Item ἐπαναφορὰ, ἀντιστροφὴ, & συμπλοκὴ, sive πολυσύνδετον.

Compositio non debet esse hiulca; gaudet maximè trochaeis, quia pes hic celeritatem habet.

Clausula quoque eandem ob caussam trochaïca plerùmque esse debet.

XXII. DE QUINCTA IDEA, SIVE DE ORATIONE MORATA GENERATIM, AC SPECIATIM DE PRIMA EJUS SPECIE, NEMPE SIMPLICITATE.

Summa eorum capita delibavimus, quae ab Hermogene dicuntur de incitato ac praecipiti dicendi genere: consequi

ſequi videtur, ut conſiderationem intendamus in ſermonem moratum. Nec enim ſatis eſt, orationem eſſe perſpicuam, grandem, jucundam, ac concitatam: ſed etiam requiritur, ut habeat τὸ ἩΘΟΣ, h. e. morum ac virtutum ſignificationes: quippe eâ re magnum pondus accedit ad animos impellendos. Ut autem oratio ſit iſtiuſmodi, non verſutiloqua eſſe debebit, ſed ſimplex. Inſuper jucundam ac ſuavem eſſe convenit; quia horrida incultaque ſimplicitas nauſeam adfert. Acutam quoque eſſe oportet; quia ludibrio aliis eſſe ſolent, quibus nihil eſt aceti in pectore. Modeſtia etiam, & verecundia, multùm confert; quia odio habentur homines pompatici, qui ſibi putant vel ad digituli crepitum ſilentium deberi, omneſque præ ſe venum eſſe oportere. Requiritur quoque, ut, quæ dicuntur, ab animo proficiſci, vereque dici videantur. Quamquam hoc quidem ſub ſimplicitate complecti liceat. Sed eò adjicitur, quia eſt & quædam ſimplicitas ſimulata. ut illa Sinonis 11. Æn. qua perſuaſit, ut equus in urbem adduceretur. Denique gravitate opus eſt in reprehendendo, atque expoſtulando. Itaque ſex in univerſum Hermogeni partes ſunt τοῦ ἤθους: ἀφέλεια, ſeu ſimplicitas, γλυκύτης, ſive ſuavitas, δριμύτης, ſive acrimonia, ἐπιείκεια, ſive modeſtia, ἀλήθεια, ſive veritas, & βαρύτης, ſive gravitas in objurgando.

ἈΦΕΛΕΙ´ΑΣ, ſive ſimplicitatis ſententiæ ſunt quadruplices. *Primò* enim hujus ſunt loci ſententiæ καθαρότητος, ſive puritatis, puris tamen aliquanto communiores. *Deinde*, quæ conveniunt hominibus ſimplicibus; cujuſmodi in Bucolicis Maronis, ac inprimis Theocriti, legimus. E Bucolicis eſt iſtoc Tityri Ecl. 1:

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem: quò ſæpe ſolemus
Paſtores ovium, & teneros depellere fœtus.

* Act. 1. ſc. 1. Similiter in Comœdiis: ut hoc Simonis in Andria*:

—— Placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: Hic, parvæ conſuetudinis
Cauſsâ, mortem hujus tam fert familiariter.
Quid ſi ipſe amâſſet? quid mihi hic faciet patri?

† Orat. pro Roſcio Amerino. Talem & Cicero† deſcribit Sextum Roſcium initio narrationis: *C. Quinctius, cæterarum rerum paterfamilias ſat diligens, in una re non ſatis prudens.* Simplex quoque illa Didonis oratio:

Anna, (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Solus hic inflexit ſenſus.

Præterea, cùm multa exempla ab animalibus, aut ſtirpibus, petuntur. Nam ſi unum tantùm, alterumque, adducatur; ſuavitatem potiùs, quàm ſimplicitatem, adferet ea res orationi. *Denique*, cùm vel adverſarium, vel auditores, jurejurando nobis obſtringimus, aut jurejurando parvâ de re aliquid affirmamus. At cùm ex enthymemate facimus jusjurandum, ita ut jusjurandum habeat vim argumenti: non tam illud ſimplicitatem, quàm ſplendorem, ac magnitudinem parit.

Methodus ſe ferè habet, ut in oratione purâ: tantùm hìc addimus, idem nos conſequi, ſi ſingula narremus minutatim, aut res graves nude & abſque circuitione proponamus.

Dictio tum eadem eſt, quæ καθαρότητος, de quâ egimus; tum quæ δριμύτητος, ſive acrimoniæ, de quâ infrà dicturi ſumus.

Σχήματα, *verborum compoſitio*, ac *clauſula*, ſeſe habent, ut in oratione purâ. Atque hæc de ſimplicitate.

XXIII. De secunda moratæ orationis parte, quæ est suavitas.

Γλυκύτης, ſive ſuavitas, differt plurimum à venuſtate. Nam huic turpe opponitur; illi aſperum. Omnia Ciceronis (niſi de iis quis controverſiam moveat, quæ languidiùs in exilio ſcripſit) venuſta ſunt; at non item ſuavia: & meritò, cùm in invectivis aſpera requiratur oratio.

Maximè autem conſiſtit ſuavitas in ſententiis. Inter has principem locum obtinent fabulæ poëticæ; quarum licet meſſem metere maximam è Metamorphoſi Antonini Liberalis, ac inprimis Ovidianâ.

Proximus debetur iis, quæ hiſtoriis quidem inferciuntur, attamen pro fabulis habentur: velut quod de Romulo, & Remo, à lupâ nutritis, ſcribit Livius.

Tertius continet illa, quibus nonnihil fabuloſi admixtum: quomodo vera quidem fuit pugna Marathonia; at à fabula eſt, quòd de Panos auxilio Herodotus * in ejus * Lib. 6.
deſcriptione commemorat.

Quartus eſt eorum, quæ ſenſus maximè adficiunt; ut res naturales. Cujuſmodi ſuavitatis exemplum ſuppeditabit illa aquæ ac platani deſcriptio, quàm ex Phædro Platonis in primum de Oratore retulit Tullius. Nihil quoque ſuavius iſtis lib. 11. de Oratore: *Ac principio terra univerſa cernatur, veſtita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Quorum omnium incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum veſtitus viridiſſimos, ſpeluncarum concavas altitudines, ſaxorum aſperitates, impendentium montium altitudines, immenſitateſque camporum.* Huc etiam pertinent amatoria, honeſtis quidem honeſta, ſed turpibus turpia, & Latinè aperteque prolata. Ac horum quidem exempla non commemorabo; tum quia pudor noſter averſatur verba nupta, ignotaque in Veſtalium ſacris; tum quòd Catonibus theatro noſtro interdicere, ac Florales inſtituere, animus non ſit. Honeſta verò exempla abunde inter alia ſuggeret Heliodori de Theagenis & Charicleæ amoribus mythiſtoria. Nec ſatis eſt, ut ſermones ſint honeſti, & lepidi; ſed oportet etiam ſint tempeſtivi: h. e. non affectati, ſed ex occaſione velut ſemine enati. Quas tres in convivali ſermone conditiones, pro tribus Gratiis, jure optimo in Como ſuo requirit vetus condiſcipulus & amicus, Erycius Puteanus, vir mirâ ingenii, morum, doctrinæque elegantiâ: cujus hoc loco quo de ſuavitatis ideâ agimus, eo lubentiùs memini, quia dictione ejus nihil floridius, ſuavius, ac illecebroſius.

Quinctus ſuavium ſententiarum locus tribuitur laudi noſtri. Itaque, Tullio teſte †, *Themiſtoclem, illum ſum-* † Pro Archia.
mum Athenis virum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem libentiſſimè audiret: ejus, à quo ſua virtus optimè prædicaretur. Nec noſtri ſolùm, ſed noſtrorum etiam laudem lubentiſſimè audimus. Unde Athenienſem Athenis laudare haut difficile erat: ut eſt apud Platonem in Menexeno, & Ariſtotelem primo Rhetor. Etiam jucunda eſt nobis laus rerum earum, quas maximi facimus. Velut picturarum, vel hortorum, ſi talibus impenſiùs capiamur.

Sextus locus continet proſopopœias, apoſtrophas ad res inanimas, ac quicquid iſtiuſmodi eſt. Cicero pro Marcello: *Parietes, medius fidius, C. Cæſar, ut mihi videtur, hujus curiæ, tibi gratias agere geſtiunt.*

Μέθοδος habet ſe, ut in oratione purâ, ac ſimplici.

Dictionem vult Hermogenes eſſe puram, ac ſimplicem. Attamen, ut Maronis loco probat Scaliger, major ſuavitas à pictâ oratione oritur, quàm ſimplici. Quamquam id fortaſſe haut adverſetur Hermogeni, quia is per puram ac ſimplicem orationem intelligit eam, quæ conſtatur partim è propriis, partim è metaphoris non longè petitis. Imò idem quoque agnoſcit, poëtica ad ſuavitatem conferre, modò in iis non excedamus modum. Sed & epitheta ſuavitatem parere ait; quæ utique non minùs modificata, quàm propria eſſe poſſunt. Ac nequid temere hic ab Hermogene aſſertum putes, ejus de epithetis ſententiam confirmat, quòd Steſichorus iccirco dulciſſimus ſit habitus, quoniam epithetis abundabat.

Σχήματα, ut in puritate, ſimplicitate, & pulchritudine.

Compoſitio, ut in pulchritudine. Etiam ſuavitatem inter-

terdum parit vocalium concursus. Sanè quid suavius isto*:

* Ecl. 3.

Phyllida amo ante alias.

Sed de eo etiam in magnifico charactere dictum.

Clausula affecta est, ut in ideâ dignitatis, ac pulchritudinis.

XXIV. De parte tertia orationis moratæ, sive de acrimonia.

Δριμύτης, sive acrimonia, duobus constat sententiarum generibus. Nam vel sententiæ acutæ simpliciter pronunciantur; cujus exempla suppeditat sermo Cyri à Tullio in extremo Catone è Xenophonteâ Cyripædiâ conversus: vel contra sententiæ simplices acutè explicantur: quod quadrifariam fit. Primùm, quoniam ludimus ὁμωνυμίᾳ: ut cùm vocabulum quodpiam novâ usurpamus significatione, sed cum vocis ἐτυμολογίᾳ consentiente: ut si scortum voces φιλανθρώπ. Deinde, propter ὁμοιότητα, sive soni similitudinem: quò refer τὸ παρὰ γράμμα. Hinc ob παρονομασίαν; per quam Hermogenes intelligit ἀντίθεσιν, sive διλογίαν, quâ vox aliqua repetitur, sed mutatâ significatione. Novissimè, propter conjunctas duas μεταφοράς, quarum prior mollior, altera durior est: ut in Manilianâ; *Corinthum patres vestri totius Græciæ lumen exstinctum esse voluerunt.* Durius foret, si ἁπλῶς dixisset, Corinthum exstinctam: nunc mitigatur, cum præmittit, *lumen.*

XXV. De quarta orationis moratæ parte, quæ est modestia sive æquanimitas.

Ἐπιείκειαν Trapezuntius *modestiam* nominat. At rectiùs cum Terentio* *æquanimitatem* appellabimus. Nam *modestia*, quæ Græcis σωφροσύνη, latiùs patet; ut quæ ἐπιείκειαν ipsam comprehendat.

* Prologo Andr. & Phorm.

Hæc idea omnia cum puritate, ac simplicitate orationis, communia habet, præter sententias, ac methodum. *Sententiæ* ejus sunt quatuor generum. Primò, cùm nostra extenuamus: ut initio orat. pro Archiâ: *Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum* &c. Hic modus in exordiis inprimis locum obtinet. Deinde, cùm omittimus, quæ pro nobis dicere poteramus. Ita Demosthenes, cùm à Midia colaphum accepisset, etsi crimen illud aggravabat, quòd fuisset τριηράρχης†, præclareque de Rep. meritus: non tamen his insistit; sed ait, se ea tantùm velle adferre, quæ quivis è populo in tali caussâ diceret. Præterea modestiæ est, cùm orator ait, se, adversarii importunitate coactum, caussam dicere: at maluisse se rem per arbitros transigere. Facit hoc Cicero in Quinctianâ. Item, cùm reprehensuri laudamus: ut in confutatione Manilianæ; *At enim vir clarissimus, reipublicæ, & vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii, præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem multis locis apud vos plurimum valuisse, & valere oportere, confiteor* &c.

† Triremium præfectus.

Μέθοδος modestæ orationis est triplex. Primus modus est ἐλάττωσις ἢ μείωσις τῶν αὐτοῦ χρηστῶν, nostrorum bonorum ac commodorum extenuatio. Fit ea ἢ μετ᾽ ἐνδείξεως‡, quæ aperta est extenuatio; vel ἄνευ τῆς ἐνδείξεως*, qui extenuationis modus ut occultior est, ita majorem quoque verecundiam ac modestiam indicat. Ratio altera est παράλειψις, sive præteritio; quæ vel nullam planè commemorationem habet, vel nomine tenus prætentio est; ut cùm quis se præteriturum ait, quod tamen cursim delibat. Tertius modus est ἀφήγησις, quâ res nudas breviter & ordine narramus, nec quicquam fosis assumimus.

‡ Cum quadam significatione.
* Absque indicatione.

XXVI. De quinta parte moratæ orationis, sive de idea sexta, nimirum veritate.

Et hæc περὶ ἐπιεικείας*. Deinceps docet Hermogenes, quomodo consequamur, ut oratio videatur ἐνδιάθετος†, καὶ ἈΛΗΘΗΣ‡. Nam, licet initio veritatem fecerat unam è septem primariis ideis: tamen, cùm ad moratam pervenit orationem, agnoscit, τὸ ἀληθὲς‡ quoque ei subjici. Quod si est, sex tantùm, vel ipsius Hermogenis confessione, fuerint ideæ. Imò quinque fortean, cùm eidem δεινότης* nihil aliud sit, quàm aliarum omnium idearum ὀρθὴ χρῆσις†. Nos nihilominùs ordini Hermogenis insistemus.

* De modestia.
† Ex animo profecta, vera.
‡ Veritatem.
* Vis dicendi.
† Rectus usus.

Sententia quævis in veritatis formâ locum habent, ac inprimis τῆς ἀφελείας‡. Nam, ut scenicus Philosophus in Phœnissis scribit:

‡ Simplicitatis.

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ*.

* Sermo esse simplex veritatis assolet.

Ad *methodum* hæc pertinent. Primò, τὸ μὴ προλέγειν, h. e. non prædicere animi affectionem: ut cùm sine ullâ præmunitione juramus, admiramur, optamus &c. Deinde objectiones adversariorum non dissimulare; sed verè proponere, atque ad eas respondere absque ullâ præmunitione. Præterea, cùm ex abrupto aliquid aggredimur: nam initium videtur orationis subitæ, nec domi præmeditatæ. Insuper, cùm orationis σχῆμα immutamus: ut cùm à judicibus transimus ad adversarium, ab hoc ad nos, à nobis ad quæsitorem &c. Denique huc pertinet παρομολογία, sive *confessio.* Ut illo Didonis:

Anna, (fatebor enim) miseri post fata Sichæi,
Solus hic inflexit sensus.

Præterea μετάνοια, sive dicti *pœnitentia*; item ἐπανόρθωσις, verbi *emendatio*, ἀνάμνησις, sui ipsius *admonitio*; λύπη, *dolor*, propter verbum quodpiam, quod excidetit &c.

Λέξις variat pro affectuum varietate. Sanè in irâ verba esse debent aspera, ac vehementia: misericordia suavem exigit dictionem. atque ita in aliis.

Σχήματα huc pertinent, quæ ostendunt, orationem ex animo proficisci. cujusmodi sunt ista. I. αἱ ἀποστροφαὶ ad adversarium. II. ἀποστροφαὶ μετ᾽ ἐρωτήσεως†. III. τὸ δεικτικὸν, sive demonstratio; cujus & suprà meminimus. IV. διαπόρησις, sive dubitatio. V. ἀποσιώπησις, sive reticentia. VI. ἐπίκρισις, sive judicium Oratoris de personâ, facto, aut re. VII. ἐπανόρθωσις, seu correctio. VIII. ἀναπόλυτος μερισμὸς, distributio non absoluta. Nam absoluta, perfectaque, meditationem indicat.

† Orationis aversiones cum interrogatione.

Κῶλα, *compositio*, ac *clausula*, sese habent, ut in formâ vehementiæ; hoc uno excepto, quòd in misericordiâ, ac oratione lugubri, ea habent locum, quæ de simplici oratione diximus.

XXVII. De gravitate, sexta parte orationis moratæ.

Supersunt βαρύτης, sive gravitas, & δεινότης, sive dicendi vis. De vi dicendi mox: de gravitate nunc videamus.

ΒΑΡΥΤΗΣ est oratio gravis molestaque animo auditorum: ut quâ orator cum auditoribus expostulat. *Sententia* sunt ὀνειδιστικαὶ, sive exprobrantes. Eæ applicantur vel ad res, vel ad personas. Ad res, ut cùm quis ait, se pro meritis in Remp. aut nulla accepisse beneficia, aut pro maximis minima &c. Ad personas, ut si dicat quis, se ob id in exilium ejici, ob quod alius sit honoribus auctus amplissimis, maximisque.

Μέθοδος est quadruplex. I. dissimulanter de se, aut adversario, loqui. II. res confessas interrogando ad dubitationem revocare. III. dubitanter affirmare res confessas. IV. judicare aliquid esse necessarium, quod tamen velit indicare non esse necessarium.

Cæteras partes habet cum aliis formis communes, ac inprimis cum simplicitate modestiâque.

XXVIII. De

XXVIII. De postrema idea, quæ est dicendi vis.

De sex sive ideis, sive affectionibus, satis. Quare, quod reliquum est, dicamus de recto earum usu. Id verò præstat ΔΕΙΝΟΤΗΣ, quam meliùs *dicendi vim* appelles, quàm, ut multi, *aptam gravitatem*. Quippe non solùm aptitudinem significat, sed efficacem aptitudinem. Petrus Nunnesius *prudentiam* appellat. Non malè: attamen nec optimè, cùm ea propriè, ut egregiè ait Scaliger, sit *vis orationis, quæ oritur ex illa prudentiâ, quâ partes suæ cuique attribuuntur.* At falluntur, qui δεινότητα soli characteri magnifico inesse putant; cùm consistat in recto omnium idearum usu.

Sunt autem tria quodammodo genera δεινοῦ λόγου. Quædam oratio δεινὴ & est, & videtur; ut illa Demosthenis περὶ παραπρεσβείας. Quædam est, non tamen videtur; ut de lege Leptinæ, cui occulta inest δεινότης. Quædam videtur δεινὴ, nec est; ut illa Cyclici scriptoris*:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Talis quoque erat sophistarum oratio, quæ ob verborum gravitatem δεινὴ videbatur, cùm tamen nulla rebus, aut sententiis, inesset gravitas.

* Apud Horat. in Arte.

Tum vera, tum apparens δεινότης, quatuor habet sententiarum genera. I. τὸ παράδοξον, quod contra omnium, vel maximæ hominum partis, opinionem est. II. τὸ βαθὺ, quod est obscurius, ita ut à paucis, ac eruditis solùm, intelligatur. III. τὸ βίαιον, quo adversarii argumenta in ipsum retorquentur. IV. τὸ ἐλλειπόμενον, quod fit omissione propositionis alterutrius in syllogismo.

Μέθοδος *cæteraque*, petantur è formis μεγέθους, sive magnitudinis.

XXIX. Doctrinæ de ideis, ac simul elocutionis oratoriæ, epilogus.

Atque hæc est Hermogenis de Ideis doctrina; cujus conspectum dare, quàm universam convasare supellectilem, magis curæ pretium duxi. Nam quis futurus est scriptionis nostræ modus, si nobis lubido sit, omnia ab aliis bene dicta colligere, ut hodie sartores solent, qui unum hoc agunt, ut aliorum fetus de manibus extrudant? Equidem, cùm mihi semper cautio fuerit, ut ab hâc scabie ungues tenerem: nunc quoque contentus ero hâc qualicunque ad sacraria Hermogenis manuductione: ac ne quidem addere animus est judicium Hermogenis de clarissimis scriptoribus, quod suis ille præceptionibus de Ideis examussim accommodavit. Ipsa Hermogenem adeat juventus: ac cum eo conferat, quæ ante illum de ideis cùm alii tradidere, tum Halicarnassensis, (cujus melior pars deperiit) & Aristides, qui fusè de eâ scripsit, at confusè. Quod si cui aqua hærebit, cùm Græcum adeat enarratorem, tum Trapezuntii Rhetoricorum libros quinque, scholia Ioa. Sturmii in Hermogenem, Petrum Nunnesium Valentinum libro quarto Rhetoricarum Institutionum, Ludovicum Carbonem libro III. de Elocutione. Sed & quædam super Hermogenis ideis Italicè scripsit Julius Camillus. Pretium quoque fuerit Hermogeni succenturiare eam doctrinæ Hermogenicæ, ac Trapezuntianæ, censuram, quam scripsit vir maximus, Jul. Scaliger cap. I. Parasceues. Tantùm optem, simul lectori succurrat id quòd suprà dicebam, cùm excuterem, quæ Demetrius, ac Hermogenes, de characterum numero scriptis consignarunt. Id verò istiusmodi est: Quamvis hi commentationes suas non tam ad philosophorum, quàm rhetorum, scripserint lucernam: haut dubiè tamen cùm poëticæ, tum oratoriæ artis amantes, maximum ex iis fructum capere posse; modò usum eorum, quem assidua dabit veterum lectio, cognorint. Sanè poëta præcipuè sectatur magnitudinem, & dulcedinem, præterquam in Comœdia, ac Bucolicis; quanquam hæc interdum assurgunt, ut argumento est Maronis Pollio; ut superius retuli. Orator autem in judiciali genere inprimis sectatur perspicuitatem, περιβολὴν, & orationem moratam: hinc asperitatem, vehementiam, & γοργότητα: ac denique reliquas magnitudinis formas. In deliberativo hoc discriminis est, quòd hîc ex ideis moratis moderatè adhibeat objurgationem, ac gravitatem quoque amet. Panegyrica potissimùm requirit dulcedinem, & venustatem: at repugnat ei cùm asperitas, ac vehementia, tum inprimis γοργότης. Nec partium orationis par ratio est. Quippe in exordiis maximè commendantur περιβολὴ, & modestia; in narrationibus, cùm veritas, tum γοργότης, quæ & ipsa plurimùm in contentione atque epilogo pollet. In πολιτικῇ quoque oratione regnant asperitas: in ἠθικῇ verò elucent omnes moratæ orationis formæ, præter objurgationem. Verùm hæc, uti dixi, meliùs assiduâ cognoscentur antiquorum lectione. Quare iis non insisto: sed bonis avibus accedo ad postremam officii oratorii partem, quæ est pronunciatio. Nam cur ab iis dissentiam, qui memoriam faciunt quartam Rhetoricæ partem, strictim ostendi libro primo*, ac inferius † etiam attingam: fusiùs autem δευτέρως ac pertinacem multorum errorem eluere sum conatus libro de natura ac constitutione Rhetorices. Nec propterea penitùs præterire est animus, quæ de memoria scire interest oratoris: sed præcipua de eâ exponam capite IX. in pronunciationis præceptis. Neque futurum ignoro, ut, quia non veremur recedere à veterum nonnullis, eo instituto huic odiosi ogganniant sophistæ. Sed si à nobis quidem steterit veritas, ut censeo: tandem illa exolescet opinio; non secus atque Salamandræ (quas ignem frigore suo exstinguere, ex aliorum relatu prodidit Aristoteles*, cumque potiùs, quam experientiam, secuti Antigonus † & Ælianus ‡) aliquantisper in igne illæsæ consistunt ob terreæ cutis duritiem; at diutiùs admotæ comburuntur.

* Cap. I. sect. 3.
† Cap. seq. sect. prima.
* L. 5. Histor. animal. c. 19. sive ex distinctione Cæsaris Scaligeri c. 18. sect. 230.
† Tractate 91. mirabilium narrationum.
‡ L. 2. Histor. animal. cap. 31.

Caput VIII.

De pronunciatione generatim.

Pronunciatio, sive actio, est vocis corporisque apta pro rerum affectuumque varietate conformatio.

I. Quanta pronunciationis vis sit.

Pronunciatio, sive actio, nihil aliud est, quàm, *ex rerum & verborum dignitate, vocis, & corporis moderatio:* prout Cicero definit I. de Invent. Quanta sit ejus virtus, cùm Isocrates ostendit orat. ad Philippum, & Dionysius lib. de charactere Demosthenis: tum vel illud argumento est, quòd, ut ait Tullius in orat. ad Brutum, *infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti, deformitate agendi, multi infantes putati sunt.* Hinc idem inibi hanc quandam corporis eloquentiam; & lib. III. de orat. quasi sermonem corporis appellat. Asconius quoque eam appellavit vitam orationis, quia sine eâ orationis membra sunt velut emortua, sine sensu, sine motu. Et Philisco Rhetori dicebat Antoninus Imperator ‡, Τὸν μὲν ἄνδρα δείκνυσιν ἡ κόμη· τὸ δὲ ῥήτορα ἡ φωνή *. Itaque meritò Demosthenes tribuit ei primas, secundas, tertias; ut præter alios † scribunt Photius in bibliothecâ suâ, & B. Augustinus epist. LVI. ad Dioscurum. Sed & olim dictum fuit, in Demosthenis orationibus magnam Demosthenis abesse partem. unde Æschines ‡, cùm rogatus à Rhodiis, pridie iis legisset suam in Ctesiphontem orationem, ac postridie suavissimâ & maximâ voce prælegisset illam, quæ erat à Demosthene edita pro Ctesiphonte: illis admirantibus subjecit, *Quanto magis admiraremini, si audivissetis ipsum!* sive, ut Plinius junior* refert, τί † εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος ἀκηκόειτε; Nempe se Demostheni imparem agnovit Æschines; quem tamen ipse inimicus Demosthenes à vocis magnitudine appellat ‡ μεγαλοφωνότατον. Grammaticus quoque is, qui è variis nobis Virgilii vitam consarcinavitque, autor est, Virgilium maximâ cum suavitate recitâsse, mirisque lenociniis. Et Seneca ‡ tradidit, *Julium*

‡ Philostratus lib. 2 de vitis sophistarum.
* Virum arguit coma, at Rhetorem voce.
† Cic. 3. de orat. & in orat. perfecto. Fab. lib. 11. cap. ult.
‡ Cic. 3. de Orat. ad Quintfam. Et Plinius Veronensis lib. 7. c. 30. Val. Max. l. 8. c. 10. Philostratus in vitis Sophist. & Photius initio biblioth.
* L. 2. ep. 3.
† Quid si illam ipsam belluam sua verba vociferantem audivissetis?
‡ Maximè vocalem.
‡ Apud scriptorem vitæ Maronis.
Hodie in Seneca non legas.

Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quadam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo, inarescere quasi mutos. Etiam Statium Papinium à bona voce commendat vetus Juvenalis scholiastes *; ubi refert, quanta cum voluptate vulgò audiretur.

* Ad sat. 7.

II. Quibus ad pronunciationem comparandam sit opus.

Comparatur pronunciatio tribus illis, quibus ad universam disciplinam opus esse, dicere solitus est Aristoteles; ut scribit Laërtius †. Ea sunt, φύσις, ‡ μάθησις, γυμνασία: quæ Aristoteles disertim requirit III. Rhet. cap. XII. Alii appellant, φύσιν, τέχνην, καὶ ἄσκησιν. Ut auctor libelli de liberis educandis, qui vulgò creditur Plutarchus. Ἡ φύσις, inquit, ἄνευ μαθήσεως τυφλόν, ἡ δὲ μάθησις ἄνευ φύσεως ἐλλιπές, ἡ δ' ἄσκησις χωρὶς ἀμφοῖν ἀτελές. h. e. *natura sine disciplinâ cæca est; disciplina sine natura mutila; exercitatio autem sine utraque imperfecta.*

† In vita Arist.
‡ Natura, ars, exercitatio.

Ac primò φύσει, seu naturâ, opus est. Sunt enim, quos deterreat frontis mollicies, pudorque natura insitus; ut de Isocrate legimus. Alios deterret vox ipsa, sive ea pro λευκῇ καὶ ἐκκεχαρισμένῃ, hoc est, candidâ claráque, sit μέλαινα, id est, fusca, prout appellat Tranquillus: sive sit tenuis ac feminea, qualis est, quam Græci σχοινίνην, vel etiam σχοινίλην Hesychio teste, vocant: nempe ἀπὸ τοῦ σχοινίζεσθαι, quod est instar junci flectere: Titinius eam, sive à Græco κρότος, sive a crotalo, *succrotilam* vocat. Nonnulli quoque vel τραυλοὶ sunt, qui literam certam efferre nequeunt; vel ψελλοί, qui literam syllabamve in sermone prætereunt; vel ἰσχνόφωνοι, qui nequeunt celeriter syllabam connectere syllabæ. Nisi potius sic vocantur, qui ita gracili sunt voce, ut non nisi de proximo audiantur. Sanè ἰσχνόφωνοι sunt pueri, juxta Arist. ‡ Talis etiam Battus, Herodoto *, Moses, juxta LXX. † sed Hebræa sonant, *Non sum vir verborum*: ut se ἄλαλον neget, prout Symmachus accepit. Plura autem si de naturalibus vocis & virtutibus, & vitiis, velis, Julium Pollucem adi onomastici sui lib. II. cap. XXVI.

‡ In problem.
* In Terpsichora.
† Exod. 4. 10.

Quamquam autem hæc ita sint: non tamen ideo est, quod animum despondeant, qui aliquo naturæ vitio laborant. Notum, quomodo Demosthenes, cùm primam artis suæ literam pronunciare non posset, insuperque spiritus angusti esset, timidiorque quàm ut populi ferret clamores; ipsos canes accesserit, ut iis magistris hanc literam disceret; itemque tophis subter linguam positis, magnam vim dictionum, in quibus R esset, identidem pronunciârit; ac in littore quoque, cùm maximè mare tempestuosum esset, orationem recitârit, quo assuesceret contemnere fremitum insanæ multitudinis. Vide Plutarchum in vitâ Demosthenis; cujus hâc de re verba emendat Paullus Leopardus lib. XII. cap. VI. Adi & librum de X. Oratoribus, qui & ipse vulgò adjudicatur Plutarcho, cùm ei plurima insint, quæ Plutarcho repugnent. Item Photium vide in Bibliotheca cod. CCLXV. E Latinis consule Ciceronem I. de Orat. II. de Divinat. & V. de Fin. item Valerium Max. lib. VIII. cap. VII. & Fabium lib. II. cap. ult. Quare

> Ἁλωτὰ ‡ γίγνετ' ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ
> Ἅπαντα:

ut Menander inquit apud Stobæum. Atque ut Calasiris (sed mente ac fine alio) apud Heliodorum ait tertio Æthiop. libro: τέχνη καὶ φύσιν οἶδε βιάζεσθαι †. Ac olim quidem corrigendæ voci habebant φωνασκούς, ex quorum præscripto, inter alia remedia, utebantur liquidis plasmatis, h. e. medicamentis. unde Persius sat. I.

‡ Labore utraque assequi quidvis datum est.
† Ars & naturam sæpe frangere.

> —— *Liquido cum plasmate guttur*
> *Mobile colueris.*

Vox, quæ hoc modo emendata non est, ἄπλαστος Plutarcho dicitur.

Etsi verò inprimis artis præceptis indigent, qui minùs à naturâ sunt felices: non tamen, quibus natura omnia suggessit, refugere debent limam disciplinæ. Quippe hæc una efficit, ut non casu, sed certo consilio bene agamus. Atque hoc est, quod ait poëta Venusinus *:

> *Doctrina sed vim promovet insitam.*

* Lib. 4. od. 4.

Denique usu opus est. Sunt enim, qui semper considéant in angulis, secretisque librorum; nunquam verò, desertus parietum umbris, in lucem fori prodeant: cujusmodi Cato falsè dicebat hærere in Isocraticis diatribis, quasi cogitarent apud inferos reis patrocinari.

Quemadmodum igitur ad uberem messis proventum tum arvum requiritur fertile, tum humana cura ac subactio, sine quâ dumos gignit, & sente squalleque obducitur: ita ad comparandam actionis dignitatem, atque adeò universè in disciplinis quoque capiendis, tum facili naturâ opus est, tum (sine quibus ingenium sylvescit) artis culturâ & usu, non quidem continuo, sed aliis nonnunquam negotiis distincto: ut Porcii Latronis exemplo constat; qui quoties ex intervallo diceret, longè dicebat acriùs, ac violentiùs; ut auctor est M. Seneca †. Nempe, ut scitè ait Statius in IV. Sylv. ‡.

> —— *Major post otia virtus.*
> *Talis, cantatâ Briseide, venit Achilles*
> *Acrior, & positis erumpit in Hectora plectris.*

† Præfat. lib. 1. controvers.
‡ Carm. ad Marcell.

Caput IX.

DE DISCRIMINE PRONUNCIATIONIS EX SCRIPTO, ET ABSQUE COMMENTARIO

Fit pronunciatio vel de scripto, vel memoriter.

Sed longè præstat, ut sine scripto dicamus; tum quia lectione multum deperit de vi, & gratiâ actionis; tum quia orator, qui legit, minùs est admirationi, eoque minùs movet.

Viris tamen principibus, & in Rep. occupatissimis, vitio verti nequit, si dicant è commentario.

Idem conceditur, cùm ægrotis, tum senibus, ac pueris, omnibusque qui demum se exercere incipiunt in oratoriâ facultate.

Etsi autem non pertinet ad munus Rhetoris, docere, quæ memoriam juvent: plurimùm tamen oratori prosunt præcepta, quæ traduntur ad firmandam memoriam.

I. De duplici pronunciandi modo, et quibus e scripto dicere sit concessum, et an rhetoris sit agere de memoria.

Eorum, qui orationem habent, alii è commentario recitare solent, alii memoriter. Cæsar Augustus, ne periculum memoriæ adiret, vel in edíscendo absumeret tempus, fere de scripto recitabat: ut auctores sunt Tranquillus *, & Dio †. Etiam Carolus Quinctus, patrum nostrorum memoriâ, ad Belgicæ proceres orationem è scripto recitavit, cùm terræ hujus imperium traderet filio suo, Philippo. Nec solis illud viris principibus conceditur: sed omnibus iis hoc permitti solet, quos aut morbus impedit, aut ætas. Imò nec eos urgere nimiùm oportet, qui se demum exercere incipiunt in arte oratoriâ. Nam quia rudia sunt initia, atque impolita; non expedit, ut aliquis talibus ad verbum edíscendis tempus absumat. Quippe sic fiat, ut non admodum bona tenaciter nimis memoriæ inhæreant. Quamobrem rectiùs impendetur tempus, partim melioribus componendis; partim edíscendis Demosthenis, Tullii, atque aliorum scriptis.

* L. 2. cap. 84.
† Initio libri 53.

At dispar eorum ratio est, qui egregios in hâc arte progressus fecerint, aut serias agant caussas; nec, quo minùs memoriter dicant, vel occupationibus impediantur, vel morbo, vel ætate, vel imbecillitate memoriæ, vel pudore, aut metu. Nam nimium quantum gratiæ acvi-

tium

rium de pronunciatione deperit, dum quis in recitando lectioni vacat, neque oculos, ac vultum, à commentario valet referre. Quod & B. Bernardus observat epist. LXVI. ad Gaufridum abbatem. Sed totâ hac de re vide dialogum Cœlii Calcagnini, quem de memoriâ inscripsit.

Oratori itaque memoriâ planè felici opus est: ut qui non rerum modò debeat meminisse, sed etiam verborum: unde Tullius * in eo Jurisconsultorum memoriam requirit.

* Lib. 1 de Oratore.

Falluntur interim, qui memoriam statuunt quartam Rhetorices partem. Nam longè aliud est præcipere oratori, ut memoriter dicat: aliud tradere præcepta firmandæ memoriæ. Prius illud Rhetoris est monere. Posterius hoc ad artem pertinet μνημονευτικὴν. quæ cùm memoriam dirigat, ac perficiat, oratori quidem utilissima est: at non magis, quàm Logice, quæ rationem dirigit, de oratoriæ est artis οὐσίας.

Nec propterea improbandum est eorum studium, qui aliquá de hac in Rhetoricis delibant: sed eos falli putamus, qui in quinquepartitâ suâ hujus artis divisione, etiam memoriæ meminerunt, quasi justa ac segrega esset pars hujus facultatis.

Quamobrem etsi animus non est infercire hoc loco totam memoriæ artem, quod à nonnemine operosè factum video: puto tamen, non fore alienum ab instituto nostro, si ἐκ παρόδου † præcipua attulero in eorum gratiam, quibus necdum licuit arti integræ vacare.

† Obiter.

II. Qui memoria valeant, qui minus: et quæ memoriam augeant, quæ imminuant.

AC prima quidem cerebri cura esse debet. Nam cerebrum humidum, & frigidum, memoriæ est inimicum. Pueri sanè, & ebrii, sunt obliviosi; quia cerebrum iis nimio est humore oppletum. At senes obliviosi sunt ob frigidum temperamentum. Nam ratum planè est, quod de se Simonides ait apud Aristidem ἐν τῷ περὶ τοῦ παραφθέγματος ‡.

‡ Orat. de intempestive dicto.

Μνήμῃ * δ' οὔτινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν,
Ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπεος.

* Memoriâ neminem ajo Simonide æquiparandum, octoginta annos nato, filio Leoprepis.

Rarius quoque, quod de Apollonio Tyaneo scripsit Philostratus lib. 1. de vita ejus: ubi illum ait, cùm annum attigisset centesimum, præstitisse eâ parte Simonidæ ipsi: addit &, propterea hymnum cecinisse, in quo omnia dicat tempore marcescere: solum tempus, memoriæ munere, esse senii expers, atque immortale. Verùm hæc planè singularia sunt, cùm experientiâ satis illud constet, quàm inimica sit memoriæ senectus: adeò quidem, ut etiam sint reperti, quos eâ ætate rerum planè omnium ceperit oblivio. Sanè Orbilius Beneventanus, is quem plagosum appellat Horatius †, jampridem ante mortem (ad annum autem penè centesimum pervenit) memoriam amisit; ut testis est Tranquillus ‡. apud quem & hoc Furii Bibaculi de eo legere est:

† Lib. 2. epist.

‡ Libro de claris grammaticis.

Orbilius ubinam est literarum oblivio?

Imò Messalla, vir disertissimus, ut eum appellat Seneca *, &, quorundam judicio †, ipso Cicerone dulcior, mitior, magisque in verbis elaboratus, anno ætatis septuagesimo, biennio ante mortem, omnium, ac proprii quoque nominis, oblitus fuit: ut testatur Plinius lib. VII. cap. XXIV. Sunt etiam, qui juniores, aliàque de caussâ, amisere memoriam. In pestilentiâ illâ horribili, quam Thucydides refert lib. II. qui ab ea convaluerant, non modò necessarios ignorabant; verùm nec recordabantur, qui antea fuissent, vel quod essent secuti vitæ genus. Hermogenes quoque (is ipse, qui annos tantùm natus duodeviginti, Rhetoricas illas institutiones scripsit, quæ cùm admiratione ab omnibus leguntur) anno ætatis vigesimo quarto mente captus fuit, nullâ evidenti de caussâ: ut diu postea inglorius vixerit, & tanquam unus è multis. Itaque scitè in eum dicebat Antiochus sophista: Ἑρμογένης ἐν παισὶ γέρων, ἐν δὲ γέρουσι παῖς *. Auctor Philostratus Lemnius in Sophistis, Suidas in Ἑρμογένης, & ex iis Cœlius Rhodiginus lib. XXI. cap. VI. Brevitatis caussâ mitto, quod Severinus Boëthius † commemorat de oratore, qui febri amiserat doctrinam: (quamquam is fortasse haut alius est à Messalla; de quo diximus) mitto item, quod de clarissimo jurisconsulto Decio, præceptore suo, narrat Corrasius ‡. Hujusmodi vix alium habuere caussam, quàm vitiatum cerebri temperamentum, sive id calore ac siccitate nimiâ contigerit, ut in pestilentiâ Atticâ: sive frigore, atque humore, ut in Hermogene. Nam, ut vulgò dici solet, frigus oblivionis mater. In humido autem siquid scribitur, id statim diffluit. Quare ii, quibus est cerebrum mediocriter calidum, & siccum, conservationi ejus studere debent: contrà si excessu illud, aut defectu, laboret, vitio huic corrigendo danda est opera. Modus & via, quâ id consequimur, consistit in moderatione exercitii, cibi, somni. Nam humidam ac frigidam temperiem emendant moderatum corporis exercitium ante cœnam, victus temperatus, & cui in cœna paullum addatur vini, vacatio meditationis à cœna, somnus mediocris, quique in alterutro potiùs latere fiat, quàm in occipitio. Labor enim inutiles consumit humores. Immoderatus cibus, ac potus, corpus replet crudo humore. Studia à cœna avocant calorem à stomacho, eoque concoctionem impediunt. Somnus diuturnus humectat nimium: nimis exiguus immoderatè exsiccat. Unde illud poetæ *:

* In Apocolocyntbosi.

† Auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ.

* Hermogenes inter pueros senex, & inter senes puer.

† Lib. 3. in prædicamenta Aristotelis, quo loco de habitu & dispositione tractat.

‡ In explicatione ante resti Tolosani.

Attenuant juvenum vigilata corpora noctes.

* Ovid. 1. de Arte.

Qui verò in occipitio fit, facit, ut humores occiput petant. Sunt & medicamenta, quæ memoriam juvent. Sed periculo non carent illa, quæ interius assumunt; inprimis juvenes, qui calido sunt temperamento; eoque remediis ejusmodi vehementer lædunt imaginationem, quam humidam esse convenit. Et sæpe illud compertum, qui à medicamentis id genus remedium memoriæ quærunt, in acres incidisse febres, ac interdum etiam in delirium. Atque ut mala ista evitemus; tamen sic quoque cogitandum, plus eum damni facere, quàm boni, qui cum detrimento imaginationis juvet memoriam, cum hæc famula sit imaginationis, & rationis. Non dubium igitur, quin tutiora sint remedia topica sive externa: ut sunt frictiones occipitis, lotiones certis factæ herbis: moderatæ inunctiones: quæ legere licet apud Marsilium Ficinum libro de sanitate studiorum, Grataroluim de memoria, atque alios.

Plurimùm quoque memoriæ prodest animi quies. Cui repugnat negotiorum gravitas, ac multitudo. Nam sanguinem ea, ac spiritum, accendit: unde provenit imaginum sive specierum commistio, atque obliteratio.

Eâdem de caussâ nocent affectus: qui non immeritò πάθη, sive passiones, vocantur. Nam conturbando sanguinem, & spiritum, species pariter perturbant. Cujus rei in Theophrasto exemplum habemus, & Demosthene: ut retulit Agellius lib. VIII. cap. VIII. Liber ille periit: sed residua argumenta, quæ ab ipso Agellio sunt, satis id docent. Verba ejus sunt: *Quod Theophrastus philosophus, omnium suæ ætatis facundissimus, verba pauca ad populum Atheniensem facturus, deturbatus verecundiâ obticuerit: quodque idem hoc Demostheni apud Philippum regem verba facienti evenerit.* Hoc ipsum usu venit jurisconsultissimo Bartholomæo Sozino, Senensium suorum nomine gratulaturo Papæ Alexandro VI: atque iterum, cùm dicendum ei esset apud Augustinum Barbadicum, Venetæ Reip. principem. Idem contigit quoque doctissimo & disertissimo Francisco Barbaro, dicturo apud Philippum, Mediolanensium ducem. Auctor de utroque Crinitus †. Quare, qui orationem habiturus est, graves variasque occupationes ad tempus omittat. Quod si pudor, aut metus, à dicendo deterreant: cogitet de humanitate audientium; nec tam universos sibi proponat, quàm singulos.

† Lib. 5. de honesta disciplina, cap. 3.

III. Quo

III. Quo pacto oratio facilius ediscatur, et an ad verbum ediscere eam oporteat.

NUnc videamus, quæ orationem ipsam tangunt. Ut ante omnia est commoda ejus dispositio; quâ memoriam plurimùm juvari, etiam Tullius ait in secundo de oratore. Ejus rei scitè hanc rationem adducit Aristoteles *, quòd unum meliùs retineamus, quàm plura. At quemadmodum ex pluribus annulis fit catena: ita in oratione ex multis aptè connexis unum fit. Quare ut faciliùs catenam custodias, quàm complures annulos disjunctos: ita etiam faciliùs retineas aptè cohærentia, quàm ubi nullus est ordo. Ut omnino, sive nostra ediscimus, sive aliena; seriem inprimis spectari oporteat.

* Lib. de memoria, & reminiscentia.

Expedit etiam, ut oratio scribatur. Nam ita fit, ut animus diutius rei immoretur: ac dum aliquid chartæ inscribitur, simul inscribatur animo. Quâ ipsâ de caussâ rex Hebræorum manu suâ librum Legis describebat: ut præcipitur Deuter. XVII. 18: ac fusiùs enarrat R. Moses Maimonides †.

† Halach Melach cap. 3. & Halach Tephillin cap. 7. item de Sebischardus de regio jure cap. 2.

Præterea conducit, ut ad scripti oram memoratu dignioribus nota aliqua apponatur; cujus monitu fiat, ut facilius, citiusque, animo se res offerat. Placuit id Fabio ‡ quoque, cùm ait: *Non est inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas; quarum recordatio commoveat & quasi excitet memoriam.* Et paullo pòst, exemplo id illustrans, ponere jubet *anchoram, si de nave dicendum esset; spiculum, si de prælio.*

‡ Lib. 9. cap. 2.

Nec aspernanda est admonitio, quam apud eundem inibi legere est. *Si*, inquit, *longior complectenda memoriâ fuerit oratio; proderit per partes ediscere. Laborat enim maximè onere. Et hæ partes non sint exiguæ. Alioqui nimis multa erunt, & eam distinguent, atque concident.*

Multùm etiam refert, quo loco & tempore ediscas. Præstat locus solitarius; partim, ne ea, quæ in sensus se foris ingerunt, memoriam impediant; partim ut clarâ voce recitari possit oratio.

Tempus commendatur matutinum post digestos cibos. Quamquam nec inutile sit, sub somnum ediscere: quo in somnis, ut cibus stomacho, ita oratio cerebro velut concoquatur, & quasi in sanguinem vertatur, & succum.

Hæc, paucaque alia id genus, magis conducunt oratori, quàm illa locorum imaginumque doctrina, quam tradidere Carneades, & Metrodorus Scepsius, atque è junioribus Raimundus Lullus: cujus doctrina magis est ad ostentationem, quàm ad fructum; ut ostendimus libro de Natura Rhetorices.

Superest illa quæstio, utrùm satius sit, orationem ediscì ad verbum; an ut, rebus animo comprehensis, neutiquam ad verba nos alligemus. Sanè adolescentibus, atque omnibus, quibus nondum suppetit elegans Latinæ dictionis supellex, magis expedit ediscere ad verbum, ne inornatè dicere cogantur. At dispar est ratio eorum, qui in dicendo sunt exercitati. Quales si verbis se alligare velint; fieret subinde, ut oblivione unius verbi turpiter hæsitarent, dum verbum illud quærunt, nec inveniunt.

Cap. X.

DE DIVISIONE PRONUNCIATIONIS, AC SPECIATIM DE VOCIS MODERATIONE.

Dividitur pronunciatio in moderationem vocis, & corporis motum.

Vox distinguitur quantitate, & qualitate. Utraque variat pro rebus, & affectibus.

*Contenta * voce atrociter dicimus, summissâ, leniter: inclinatâ oportet videri gravem; inflexâ miserabilem.*

* Cic. in Orat.

I. Pronunciationis partes, et utrum magis moveat moderatio vocis, an corporis motus.

PArtes pronunciationis, ut Halicarnassensis * verbis utar, sunt τὰ πάθη τῆς φωνῆς, καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματος· *affectiones vocis, & corporis configuratio:* illa aures, hæc oculos movet; per quos sensus ad animum penetrant affectus.

* Περὶ τῆς μιμήσ.

A voce dicitur hæc Rhetorices pars *pronunciatio:* à gestu autem appellatur *actio*. Quæritur, utrùm in dicendo plus actio valeat, an pronunciatio. Fuere, qui majorem putarent gestuum habendam esse rationem, quàm vocis. Sic ipse Tullius sensit in tertio de Oratore: *In iis omnibus*, inquit, *quæ sunt actionis, inest quædam vis à naturâ data. Quare etiam hâc imperiti, hâc vulgus, hâc denique barbari maximè commoventur. Verba enim neminem movent; nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est: sententiæque sæpe acutæ non acutorum hominum sensus prætervolant. Actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis, & in aliis agnoscunt, & in se ipsi judicant.* Sed in plerisque horum verear Tullio subscribere. Video enim, ut οἱ τοῦ θείου † λόγου κήρυκες, qui vocem habent suavem, ac gratam, multo audiantur libentiùs, ac magis etiam moveant; quàm qui gestibus quidem præstant, sed voce sunt absonâ, atque absurdâ. Imò olim etiam multi, qui gestibus carerent, modestiæ ac verecundiæ nomine commendabantur. Sanè de Demosthene ipso illud proditum est, ne manum quidem in dicendo protulisse extra pallium; ut libro III ‡ diximus. Ratio etiam pro hac sententiâ facit. Cùm enim oratio ad auditum, non ad visum referatur: magis ei vim addet bonitas vocis, quàm gestuum. Nec movere illud debet, quòd Tullius pro se adfert, gestus ab omnibus intelligi; vocem non item. Nam ut gestus ab omnibus videntur; ita suavitas vocis ab omnibus auditur. Nec magis delectat gestus citra vocem, quàm vox sine gestibus. Argumento est cantus lusciniæ, ac eorum quoque, qui linguâ canunt aliis ignotâ. Atque ut hæc non essent, cogitare Tullius debuit, cùm vocis & gestuum vis confertur, sermonem esse de voce, quæ intelligatur. Nam oratorem informat ipse; qui cum sit vir prudens, nunquam linguâ utetur ignotâ iis, apud quos dicit. Sin notâ loquatur, nihil magnopere requiret auditor, quàm ut vox rebus apta sit: gestus verò, quamcunque convenientes, absque vocis bonitate exiguam vim habent. Quare etsi magis movebitur auditor, si ad vim vocis etiam gestus accesserint: tamen sine voce jacet omnis corporis motus; at vox sine corporis motu magnam vim habet.

† Divini verbi præcones.

‡ Cap. 5. sect. 12.

II. De voce, quatenus ad totam orationem pertinet.

QUare de voce priùs agemus: ac ut à generalissimis ordiamur, καθολικὸν præceptum est, vocem & gestum ita temperari debere, ut gestus voci, vox rebus consentiat.

Præcepta, quæ ad solam vocem pertinent, vel totam respiciunt orationem, vel certas ejus partes.

In totâ oratione consideratur tum quantitas vocis, tum qualitas.

Quantitate vox est grandis, vel exigua; tarda, vel præceps.

Qualitate est plena, exilis; levis, aspera; candida, fusca; acuta, gravis &c.

In quantitate tria sunt observanda. Primùm est, ut soni magnitudinem pro loci moderemur amplitudine.

Deinde, ut singula cum morâ aliquâ proferantur.

Nam præceps sermo est indecorus, minus etiam intelligitur: numerus quoque ejus incassum aures prætervolat, sine voluptate ullâ, aut fructu.

Tertium est, ut cui vox sit imbecillior, rariùs attollat, sæpe deprimat, sæpe flectat. Est autem vox similis nervis: nam quo remissior, hoc gravior est: quo intentior, hoc est acutior.

In qualitate inprimis consideranda sunt, claritas, & suavitas. Ad claritatem pertinet, ut plane loquamur, & articulatè; non turbidè, & adhæsè. Conferunt ad claritatem quatuor illa, quæ ad firmitudinem vocis requirit autor ad Herennium. Nempe primò, ut in exordio sedatâ utamur oratione. Nam læduntur arteriæ, si clamore exasperentur, priusquam leni fuerint voce permulsæ. Et quid magis agreste, quàm incipere cum clamore? Deinde ut intervallis longiusculis distinguatur sermo. Siquidem vox recreatur respiratione, & arteriæ reticendo quiescunt. Incivile etiam, non relinquere auditori spatium cogitandi. Tertium est, ut vox crebrò immutetur, quia hâc ratione fit, ut omni voce integri simus. Nihil etiam μονοτονίᾳ & jacenti oratione ingratius. Ideoque

*—— & * citharœdus*

Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem.

* Horat. in Arte.

Denique, ut vitemus exclamationes acutas. Nam & his vulneratur oratio dicentis, & aures læduntur auditoris. Neque quicquam magis illiberale, quàm vociferatio.

Hâc in re ne peccarent veterum nonnulli, phonascos habebant, qui vocis modos, ac tenores, regerent. Atque id vel notum è Gracchi *fistulâ concionatoriâ*, quemadmodum Ammianus † vocat, quam Quinctilianus *tonarium*, Hero in Pneumaticis *phthongarium* appellat. Vide de eâ Agellium lib. I. cap. XI: ubi aliquanto aliter hâc de re scribit, quàm alii. Vult enim, eos, qui compertiùs hanc rem memoriæ tradiderunt, fistulatorem dicere in circumstantibus stetisse; non autem ponè Gracchum, ut voluere Cicero III. de Oratore, Quinctilianus lib. I. cap. XVI, Valerius lib. VIII. cap. XVI, itemque Plutarchus in vitâ Gracchorum.

† Lib. 30.

Suavitatem comparamus imitatione eorum, qui suaviter loquuntur, eâque soni moderatione, quâ ad finem usque firmitudinem & mollitudinem retinet. Et hæc quidem de voce, quatenus ad universam pertinet orationem.

III. De voce, quatenus pro orationis partibus alia est, atque alia.

Sed & sonus mutatur pro partibus orationis tum majoribus, tum minoribus. Majores voco, in quas rhetores dividunt orationem: uti sunt exordium, narratio, & cæteræ. Minores appello, partium harum partes pro affectu variantes.

Ut à majoribus ordiar, non debet orator, simulac dicturus prodiit, erumpere in verba: sed oportet, ut prius paullum cogitabundus moretur; idque tum quia auditores hæc oratoris cura delectat; tum quia interea ipse se colligat, atque ad dicendum componat. Ita Ulysses apud Nasonem ‡ paullisper consistit, oculis in terram defixis, sceptroque immoto, priusquam eloquentiam suam, torrentis instar, effundat. Quod illa indicarit:

‡ 13. Met.

—— Atque oculos paullum tellure moratos
Extulit ad proceres, exspectatosque resolvit
Ore sonos.

In exordiis tamen abruptis subitò licet erumpere. Quale illud Ciceronis *: *Quousque tandem abutère, Catilina, patientiâ nostrâ?*

* In Catil. I.

Præterea in exordio, nisi indignatione constet, voce utendum submissâ, ac verecundâ. Nam ad animos hoc conciliandos facit. Cæteroquin futurum, ut ferocculum illum oratorem omnes avertantur. Adde quòd sic magis consulitur vocis firmitati; ut antea dicebamus.

Ab exordio paullatim insurgit vox. Ac in narrando quidem voce utimur apertâ, ac simplici; ferè istiusmodi, qualis est in sermone familiari.

In confirmatione vox est varia. In argumentatione ea est severior; nisi argumenta adeò sint levia, ut ea rideamus, eoque ironicè aliquid sit pronunciandum.

In peroratione, quasi partâ victoriâ, vox solet esse excitatior; ut ita ostendat orator, se niti bonitate caussæ, magnamque fiduciam in probitate & prudentiâ auditorum collocare.

Venio nunc ad partes minores: quæ partim respiciunt verba; partim res, & affectus.

Verba sunt vel simplicia, vel conjuncta. In simplicibus curandum, nequa absorbeatur syllaba: item ut ἐμφατικὰ ἐμφατικῶς proferantur: omniaque, quibus venustas aut vis inest, longiori dicantur tractu. E. G. metaphoræ, & ironiæ; item comparativi, & superlativi; adhæc quæ quantitatem significant; ut tantus, quantus &c.

In conjunctis videndum, ut quæ numerosè scripta sunt, etiam obscuriori quâdam modulatione efferantur. De cantu hoc ita Tullius in Oratore: *Est*, inquit, *in dicendo etiam cantus quidam obscurior, non hic è Phrygia, & Caria; sed ille, quem significant Demosthenes, & Æschines, cùm alter alteri objicit vocis flexiones.* Et Quinctilianus lib. XI. cap. III. *Tales sunt illa declinationes vocis, quas invicem Demosthenes, atque Æschines, exprobrant, non ideo improbata. Cùm enim uterque alteri objiciat, palam est, utrumque fecisse.*

Denique etiam rerum, & affectuum, habetur ratio. Unde Ausonius oratione, quâ Gratiano pro consulatu gratias egit: *Quis tenor vocis, cùm incitata pronuncias! quæ inflexio, cum remissa! quæ temperatio, cùm utraque dispensas! Quis oratorum læta jucundiùs, facunda cultiùs, pugnantia densiùs, densata glomeratiùs, aut dixit, aut, quod est liberum, cogitavit?* Quare, ut oratio rebus conveniat, grandia recitabimus cum majestate quadam, atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocria temperatè.

In suadendo, & monendo, utemur voce gravi; in laudando, magnificâ ac sublimi.

Prosopopœiam fictâ voce efferemus; reticentiam concisè. Denique observabimus, quæ vox propria sit mirantibus, interrogantibus, indignantibus, irridentibus, & alio quovis motu affectis.

Caput. XI.

DE MOTU CORPORIS.

Vultus imago est animi, indices oculi: quorum intentione, remissione, conjectu, aut hilaritate, motus animi significabimus. Oris speciem non nimis mutabimus, ne ad pravitatem aut ineptias deferamur. Status sit rectus, & celsus; nulla mollitia cervicum, nulla argutia digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipsum moderans; & virili laterum flexione, brachiorum projectione, in contentionibus; contractione in remissis.

I. Non omnia quæ veteres præcipiunt de actione, ad rhetorem proprie pertinere: nec omnia, quæ pertinent, seculo nostro convenire.

Hactenus de voce: sequitur de corporis motu. Et varias quidem gestuum significationes è sacris literis sedulò collegit Benedictus Arias Montanus libro VIII. Antiquitatum Judaicarum, qui inscribitur Jeremias, sive De actione. At, quia ille partem eam accuratè satis est persecutus, ferè continebimus nos intra gentium scriptores. Ordiemur autem à divisione hujus doctrinæ. Nam actionis præcepta partim universè vitam spectant; ut quæ pertinent

rient ad actionem gravem, & veracem; atque hujusmodi propriè ad Ethica pertinent, quorum pars est morum civilitas: partim propriè magis respiciunt actionem ad persuadendum accommodatam, nec ab alio, quàm Rhetore, traduntur. Posteriora hæc duûm sunt generum. Multa enim à veteribus præcipiuntur parùm convenientia moribus nostris, imo ejusmodi plane, ut si nunc iis utamur, risum magis cieant, quam caussam juvent. Quocirca non omnia, quæ hac de re in veterum monumentis leguntur, albâ signare lineâ oportet: sed suæ quisque ætatis, ac gentis, rationem habere debet. Itaque ea potissimum adferemus, quæ accommodata sunt seculo nostro. Ex iis verò, quæ jam desita sunt, pauca solùm delibabimus, idque vix alio fine, quam quia inde lucis aliquid accedat scriptoribus antiquis. Nec planè negligam ea, quæ dicebam ex fontibus Ethicis derivari: quandoquidem istiusmodi erunt, ut liberalem eruditionem alant: & ita fere fit, ut ad sacraria hujus artis etiam admitti soleant qui moralem philosophiam nondum gustarunt.

II. De statu ac sessione oratoris.

Præcepta de corporis motu partim totum respiciunt corpus, partim aliquod ejus membrum.

Ad universum corpus pertinent status, & sessio.

Sessio fit superiori corporis parte erectâ, inferiori immotâ. Sed etsi hac quoque usi sint veteres in caussis minoribus; quemadmodum ex Quinctiliano, & Plinio, constat: tamen id rarum fuit, ac hodie quoque vix habet locum extra orationes senatorias. Quare, eâ prætermissâ, agere rhetores solent de corporis statu; qui & nunc obtinet, & antiquissimis etiam temporibus in usu fuit. Olim enim & reges, & quicunque ad populum verba facerent, stare solitos, scribit Eustathius * ad Homericum illud Iliad. A: [* Pag. 46. edit. Rom.]

Τοῖσι † δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς. [† His consurgens dixit pedibus celer Achilles.]

Ad consuetudinem hanc respexit Plautus Mostellariâ ‡: [‡ Act. 5. sc. ult.]

TH. *Hercle mihi tecum cavendum est: nimis quàm es orator catus.*

CA. *Sine me dum istuc judicare: surge; ego isti assedero.*

Nam senem assurgere ait, quio oratoris sustineat partes adversus servum: se sedere velle, tanquam caussæ judicem inter senem, & servum. Idem indicat Ciceronis locus Catil. III. de Lentulo: *Siquid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. atque ille quidem primò negavit: pòst autem aliquanto, toto jam indicio exposito, atque edito, surrexit: quæsivit à Gallis, quid sibi esset cum iis* &c. Ovidius de Cæsare Germanico lib. II. de Ponto *: [* Eleg. 7.]

Dumque silens adstat, status est vultusque diserti.

Et de Ajace XIII. Met.

Surgit ad hos dominus clypei septemplicis Ajax.

Atque ibidem de Ulysse:

—— *donec Laertius heros*
Adstitit, atque oculos paullum tellure moratos
Sustulit ad proceres.

Ad stationem etiam pertinet incessus: à quo nihil periculi est iis, qui de umbone dicunt; uti in Ecclesiâ, vel Academiâ fit. Sed longè alia oratorum ratio olim fuit. Itaque præcipiunt antiqui, ut incessus sit rarus, ac tantummodo in caussis publicis, ubi opus habet orator singulis rem inculcare. At huc illuc cursitare, &, quod de Manlio Surâ dixit Domitius † Afer, satagere, vitiosum erat: unde & Flavius Virginius ‡, cùm adversarius multum discurrisset, venustè eum rogavit, quot millia passuum declamâsset. Cassius quoque Severus ‖ adversus oratores, qui circumcursitarent, lineam poscebat, quæ eos contineret. [† Fab. lib. 6. cap. 4. & lib. 11. cap. 3. ‡ Fab. lib. 11. cap. 3. ‖ Fab. ibidem.]

III. De vultu, ac totius capitis gestu.

Capite utemur recto, non obstipo, inque cervicem reflexo: non casanti, sive demisso dejectoque; quod discipulo convenit apud magistrum. Unde B. Hieronymus in Jerem. cap. II. *Quando magister præcipit, obedientis indicium, si demisso contra audiat capite.* Idem tristium est. Appulejus lib. III. Metam. *Et quamquam capite in terram dejecto mæstus incederem.* Imo & Plautus Bacch. * [* Act. 2. sc. 3.]

—— *tristes illico*
Cum extemplo à portu ire nos cum auro vident;
Subducunt lembum capitibus casantibus.

Ut quidem Lambinus legit. Ubi in MSS. *quassantibus*; quod est iratorum. Unde Odyss. P. de Ulysse, cùm ab Antinoo esset pulsatus:

Ἀλλ' † ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων. [† At tacitus concussit caput, male animo interius moliens.]

Sic Virgil. VII. Æn.

Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta.

Imò Plauti ipsius est Asinariâ ‡: [‡ Act. 2. sc. 3.]

Atque hercle ipsum adeò contuor. quassanti capite incedit.

Ubi *casanti*, quod Lambino placuit, locum non habet, cùm minabundi descriptio sit.

Sed neque capite erimus rigido, & immobili: quod barbarum est: erecto interim; sed hic quoque modus servandus, ne audaciæ videatur. Tertullianus de Orat. cap. XIII. *Ne vultu quidem in audaciam erecto.* Neque caput è contrario crebrò inflectemus: quomodo, ut Catullus * ait, [* Carm. de Berecynt. & Aty.]

—— *capita Mænades vi jaciunt hederigeræ.*

Varro de eâdem re in Eumenidibus †: [† Apud Nonium in jactare.]

—— *Tibi nunc semiviri,*
Teretem comam volantem jactant tibi Galli.

Item Tacitus XI. Annal. *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius ederâ vinctus, gerere cothurnos, jacere caput.*

Variat vultus pro rei natura: cui, ut diximus, conformanda est ipsa actio, ne rideamur cum rhetore illo, quem Philostratus scripsit, cùm dixisset, ὦ Ζεῦ ‡, in terram conjecisse vultum; cùm addidisset, ὦ γῆ ‖, oculos in cœlum sustulisse; cùm rerum natura contrarium diceret. Quare, ne similem committamus solœcismum, si res fuerint lætæ, vultum induemus hilarem; si tristes, mœstitiam nostram vultu testabimur; atque ita in aliis. Horatius in Arte: [‡ O Jupiter. ‖ O terra.]

—— *Tristia mæstum*
Vultum verba decent; iratum, plena minarum;
Ludentem, lasciva; severum, seria dicta.

Persius sat. I.

—— *Verùm, nec nocte paratum*
Plorabit, qui me volet, incurvâsse querelâ.

Hoc est, verè ei, non fictè ut ploret, opus; πεφυκότως, οὐ πεπλασμένως. Nec enim paullum interest, ut Davus apud Comicum * ait, [* And. act. 4. sc. 4.]

—— *ex animo omnia,*
Ut fert natura, facias; an de industriâ.

Itaque Cicero pro S. Roscio Amerino jubet judices considerare Erucii negligentiam in accusando. Et alibi †, ut infrà plenius liquebit: *Tu, inquit, istuc, M. Callidi, nisi fingeres, sic ageres?* [† Pro Gallio.]

De fronte, ac superciliis, ita Plinius lib. XI. cap. XXXVII. *Frons & aliis; sed homini tantum tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index. In adscensu ejus supercilia homini & pariter, & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum; sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.* Hæc exemplis illustriora fient. Ac primùm de tristitia quod ait, id capiendum de fronte corrugatâ: quod Plauto est *caperare* ‡ frontem, vel *consulcare* ‖, vel etiam *contrahere* *: quod & Cicero †, & Horatius ‡, usurpant. Ac Græci similiter hanc frontis & superciliorum contractionem vocant συνοφρυοῦσθαι: unde συνωφρυωμένοι apud Euripidem ‖ exponitur λυπούμενοι: & Sophocles in Antigone, νεφέλην ὀφρύων, dixit pro adspectu mæsto, ac tristi. Ne- [‡ Epid. act. 5 sc. 1. ‖ Prolog. Bacch. * Prol. Amph. † Pro Cluent. ‡ Sat. 2. lib. 2. ‖ Alcestide.]

Neque hæc de superciliis doctrina nihil ad rem facit. Nam, ut Fortunatianus * ait, *Supercilia & oculos formant, & fronti imperant. Hi enim vultus, & contrahitur, & attollitur, & remittitur.*

* Lib. 3. cap. ult.

Addit Plinius de hilaritate: cujus indicium præbet frons exporrecta, & diffusa; item supercilium compositum, ac remissum. Sic sane *exporrigere* frontem dicunt Plautus †, & Terentius ‡: *explicare* frontem Horatius ‡. Pindarus Pyth. od. IX.

† Casinâ. ‡ Adelph. ‡ Lib. 3. od. 29. & sat. 2 lib. 2.

Α᾽γανᾷ * χλιαρὸν γελάσσαις ὀφρύϊ.

Et Euripides Iphigenia in Aulide:

Μὴ ξὺς † νῦν ὀφρὺν, ὄμμα τ᾽ ἔκτεινον φίλον.

* Hilari supercilio leneridens. † Remitte nunc supercilium, & clarum sive latum exporrige oculum.

Appulejus lib. XI. Met. *Sui longe dissimilis advenit, non exlata facie, nec sermone dicaculo; sed vultuosam frontem rugis insurgentibus asseverabat.*

Sequitur apud Plinium de clementia, quam fronte ostendi, satis liquet ex eo, quod de hilaritate diximus. Nam hilares, ac læti, solent esse clementes; ut, cùm de lenitate ageremus †, ex Aristotele monebamus. Addit deinde Plinius de severitate: quæ indicatur fronte contractâ, & superciliis subductis, vel etiam inæqualibus. Ut argumento est, quòd Tullius Pisonem ‡, interrogatum, quid sentiret de consulatu suo, respondisse ait: *altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem sibi non placere.* Ejusdem est pro P. Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tanquam Rhadamanthus ille, niti videretur.* Ita enim optimè emendarunt. Etiam Euripidis est in Rheso:

‡ L. 2. cap. 3. sect. 2. ‡ Orat. in Pison.

Λῦσον * βλεφάρων γοργωπὸν ἕδραν.

* Solve trucem sedem palpebrarum.

Atque ex his liquet, cur supercilium accipiatur pro severitate, vel gravitate. Ut in carmine Ithyphallico:

Conveniens Latio pone supercilium.

Cui geminum hoc apud Martialem lib. I. ep. V.

Contigeris nostros, Cæsar, si forte libellos,
Terrarum dominum pone supercilium.

Etiam apud Valerium Max. lib. VI. cap. II. Stephanus Pighius reperit in septem codd. MSSis: *Horridum C. quoque Sulpicii Galli maritale supercilium.* Ubi in vulgatis est, *supplicium.*

Ad severitatem quoque refero illud Diphili apud Athenæum lib. II.

Τὸν † τὰς ὀφρῦς αἴροντα, σοφιστιδῆ γελᾷν.

† Ei, qui supercilia attollit, persuaserit, ut rideat.

Ubi non de mœsto agitur, ut putarunt; sed de severo ac tristi, h. e. tetrico, aequi (ut Appulejus loquitur) *senili tristitie striatam gerat frontem.* Qualis flore Liberi patris largiùs exceptus (nam ad Bacchum fiunt verba Diphili) hilariter diffluet in risum. Tales & *constricta*, vel *adstrictæ frontis* dicuntur. Petronius:

Quid me spectatis constrictâ fronte, Catones?

Martialis lib. XI. ep. XL.

Et numeras nostras adstrictâ fronte, trientes.

Hoc de tetrico, & severo dici, indicat, quod subjungit:

Desine: non possum libertum ferre Catonem.

Porrò sequitur apud Plinium, superciliis etiam annui, & renui. Ut Il. A.

Η῏, ‡ καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

‡ Dixit, & nigris superciliis annuit Saturnius.

Nec iis modò annuimus, vel renuimus: sed etiam innuimus; qui admonentis est gestus. Ut Od. Π.

Η῾ δ᾽ ‡ ἄρ᾽ ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε· νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεύς.

‡ Illa verò supercilio annuit: intellexit autem divinus Ulysses.

Et Od. Σ.

Οὐκ * αἴεις, ὅτι δή με ἐπιλλίζουσιν ἅπαντες;

* Non intelligis, oculis mihi cuncti innuere?

Terent. Adelph. †

Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuò in malâ hæreat.

† Act. 2. sc. 1.

Horatius in satyris ‡:

—— Nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperes. malè salsus,
Ridens dissimulare.

‡ L. 1. sat. 9.

Postremò ostendit Plinius, superbiæ esse in superciliis sedem. Unde Petronius in Satyrico: *Postquam se amari sensit, supercilium altiùs sustulit.* Lucianus in Bis accusato: Τὰς ὀφρῦς ἐπῆρες, καὶ μεγαλοφρονεῖς, ἐμοῦ μὲν ἠμέληκας, μᾶλλον δὲ τέλεον εἴασιν *. Idem in Timone inducit philosophum σχηματίσαντα † τὸ πώγωνα, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνατείναντα. Ubi notat gravitatem affectatam, & fastus plenam.

* Superciliis sublatis, & magnum quid spirans, me quidem contemsisti, imo planè missum fecit. † Promissâ barbâ, sublatisque superciliis.

Quod verò Plinius præterit, etiam frons pudoris est index; uti & supercilium iræ. De fronte arguit, quòd impudentes dicuntur τολμᾶν, vel ἀποτετριφθαι τὸ μέτωπον, ac Latinis item *perfricuisse frontem*: ut illo Calvi in Vatinium ‡: *Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres, quàm Catonem.* Atque inde *frons* pro pudore. Ut apud Persium sat. V:

‡ Apud Fab. l. 9.

—— Exclamet Melicerta, perisse
Frontem de rebus.

Iratos autem supercilium tollere, arguit illud Catulli:

Præterea addebat quendam, quem dicere nolo
Nomine, ne tollat rubra supercilia.

Inprimis verò oculi testes sunt animi: unde scitè apud Photium * Damascius ait in Isidori philosophi vitâ: Α᾽γάλματα † ἦσαν ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς οἰκεῖοι. Quod non de Isidoro modò, sed cæteris etiam verissimum est. Ac oculorum quidem ardor significat iram. Ut Iliad. A. de Achille.

* Cod. 242. † Oculi erant perfecta animæ simulachra.

*—— Μένεος * δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι*
Πίμπλαντ᾽, ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.

* Irâ autem mens nigra valde complebatur: oculi verò ei igni lucenti similes erant.

Cicero lib. V. accusat. in Verrem: *Ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit: ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat.*

Oranti Deum, oculos, convenire in cœlum sublatos, satis est apertum. Atque inde II. Æn.

Ad cælum tendens ardentia lumina frustra.

Oculi aversi indicium sunt odii, fastidii, aut negligentiæ. Unde Maro de Didonis umbrâ, postquam conspexerat Æneam, ait:

Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

Ubi videmus & illud, ut oculi dicantur fuisse in terram difixi. Nempe quia animus planè esset ab Ænea aversus. Sed oculi ejusmodi etiam conveniunt iis, quos pudet, eoque intueri alios non audent. Ut Amphis Comicus, & Euripides, ostendunt iis locis, quos dixi libro secundo †. Nempe vetus adagio est, ἐν ‡ ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ. Quam Aristoteles * caussam esse ait, cur magis apud eos pudeat, qui semper adsunt, & ad omnia, quæ agimus, attendunt. Etiam cùm Alcæus amator dixisset Sapphoni, se velle quippiam ei loqui; sed præ pudore non esse ausum id effari: respondit acuta mulier: Nec lingua trepidaret, nec pudor oculos occuparet, nisi turpis te rei desiderium teneret. Verba ipsa Alcæi, & Sapphûs, habes apud unum Aristotelem in primo Rhetoricorum.

† Cap. 81 sect. 3. ‡ In oculis esse pudorem. * Lib. 2. Rhet. c. de pudore.

Præterea oculos in terram defigunt, qui præ admiratione planè stupent. Ut I. Æn.

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Et lib. VII. st

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora.

Insuper id indicium est hominis de re quapiam vehementissimè cogitantis. Apollonius penè initio tertii Argonauticôn:

Η῏, † καὶ ἐπ᾽ οὔδεος αὖγε ποδῶν πάρος ὄμματ᾽ ἔπηξαν,
Α᾽νδιχα πορφύρουσα ἐνὶ σφίσιν.

† Dixit; atque in terram illæ ante pedes fixere oculos. Duas in partes inter se fluctuantes ac distractis.

Præterea oculi aperti significant favorem; at nimis diducti, fatuitatem: clausi odium; at semiclausi, adulationem, & insidias: rigidi stuporem, aut ἔκστασιν; ut torpentes segnitiem; at vagi & natantes, corporis lasciviam & libidinem. Quorum singula si probare ex antiquis velim, metuo ne justo longior fiam.

Buccæ demissæ notant desperationem; inflatæ fastum, atque arrogantiam, aut etiam superbiam. Imò quandoque & iram. Horatius sat. I. lib. I:

Quid caussæ est, meritò quin illis Jupiter ambas

Ira-

Iratus buccas inflat?

At tum superbiam, tum iram, indicat in illo Demosthenis περὶ παραπρεσβ. Καὶ * διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον λαβεῖς ἄχρι τῶν σφυρῶν, ἴσα βαίνων Πυθοκλεῖ, τὰς γνάθους φυσῶν.

* Et per forum ambulat veste ad talos demissa, æque incedens ac Pythocles, & buccas inflans.

Labra mordent non irati modò, sed & admirantes. Odyss. A:

ὡς ‡ ἔφαθ'· οἱ δ' ἄρα πάντες ὀδὰξ ἐν χείλεσι φύντες,

Τηλέμαχον θαύμαζον, ὃ θαρσαλέως ἀγόρευε.

‡ Sic ait: illi verò omnes labiis compressis Telemachum admirabantur, qui audacter esset locutus.

Quos ipsos versus legas Od. Y.

Mentum ne sit pectori adfixum: quod & monet Fortunatianus.

Caussam mox dicam.

IV. DE GESTU CERVICIS, AC MEMBRORUM, QUÆ AD CORPORIS TRUNCUM PERTINENT.

Cervix motum capitis sequitur. Quare erecta sit, non tamen rigida. Nam si rigida sit, vox levigatur; si mentum pectori affigatur, minùs fit clara, ob pressum guttur.

Sed & clara immodicè cervix est fastus indicium. Quidam sanè, quo cæteris sint admirationi, incedunt quasi veru deglutissent, ut Epictetus apud Arrianum ait. Verba ejus adpono è lib. I. cap. XXI: τί * ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον, ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάσωσι. Istiusmodi homines Græcis dicuntur ὑψαύχενες. Possis ad verbum *alticervices*, vel *alticervicos* dicere si non displicet Paccuvii illud de piscibus, *incurvicervicum pecus.* Ingenuè tamen libereque erecta cervix, ingenui nulloque scelere attaminati animi signum est. Contrà, qui caput demittunt, soloque oculos figunt, hi aut pudore rustico peccant, aut male factorum conscientiâ lancinantur. Unde & is est gestus eorum, qui se supplices sistunt superiori, inprimis Deo. Nam & Christianæ demissionis est signum. Unde S. Remigius Clodovæo, Francorum Regi, ad baptismum aquas ingresso, ajebat, *Mitis depone colla, Sicamber.* Quemadmodum est apud Gregorium Turonensem lib. II. Histor. Franc. cap. XXXI.

* Quid nobis obambulas, quasi veru deglutisses? Volui, ut obviis me admirentur.

Humeri non alleventur nimis, aut contrahantur; qui gestus servilis est. Demosthenes quidem, cùm crebrò jactaret humeros, id vitium ita emendâsse creditur, ut, cùm in angusto stans pulpito diceret, hasta dependens humero immineret, quo, si calore dicendi vitare id excidisset, offensatione illâ moneretur. Plutarchus, Libanius, & Quinctilianus lib. XI.

Brachia modicè projiciantur, maximè in affectibus vehementioribus. Continere autem brachia est pudoris. Cicero pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togâ constitutus, ut exercitatione, ludoque campestri, tunicati uteremur.*

Manus non modò loquentem adjuvant: sed ipsæ (ut de oculis Tullius ‡ ait) *quemadmodum animo affecti simus, loquuntur.* Unde Demetrius Cynicus, qui Neronis tempore vixit, cùm Pantomimum vidisset Martis & Veneris adulterium saltantem; Δοκεῖς *, inquit, αὐταῖς χερσὶν λαλεῖν. Huc pertinet illud Petronii in analectis:

‡ Lib. I. de Legg.

* Videris ipsis manibus loqui.

Manu puer loquaci

Ægyptius choreutes.

Et hoc B. Cypriani libro de spectaculis: *Vir ultra muliebrem mollitiem dissolutus, cui ars sit verba manibus expedire.* Ac similiter Claudianus lib. de consulatu Mallii Theodori:

Qui nutu, manibusque loquax.

Nihil etiam elegantius illo Nonni lib. VII. Dionysiacôn:

Νεύματι † μῦθον ἔχων, παλάμην σοφὸς, ἀντίτυπα φωνῆς.

† Nutum pro sermone habens, manum pro ore, digitos pro voce.

Cassiodorus quoque scitè lib. IV. epist. ult. de eâdem pantomimorum arte verba faciens: *His sunt*, inquit, *addita orchestrarum* * *loquacissima manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita, quàm musa Polymnia reperisse narratur, ostendens, homines posse, & sine oris affatu, suum velle declarare.*

* Ὀρχηστῶν, sive pantomimorum. Vulgo editum, horcistarum.

Manu olim oratores, & alii, qui ad populum dicturi erant, audientiam faciebant. Pers. sat. IV:

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ

Majestate manus.

Lucanus lib. I de Cæsare:

—— *Tumultum*

Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

Imò in Actis etiam Apostolicis dicitur Paulus verba facturus ‡ ἐκτείνας † τὴν χεῖρα, & ‡ κατασείσας * τῇ χειρί. Pluraque de hoc ritu Casaubonus annotavit ad superiorem Persii locum.

‡ Act. 26. 1.

† Manum extendere.

‡ Act 13. 16. & 21. 40.

* Manu motâ annuere.

Solet Cicero, antequam diceret, barbam demulcere. Quod hodieque nonnulli solent. Sunt & qui aut lacunar intueantur, vel frontem fricent, aut mustaca trahant. Sed hæc vitiosa sunt.

Porrò manus in exordio non extenditur; at, ubi oratio magis incaluerit, cum sententiâ exseri incipit, & cum eâdem deponitur. Hæc pectori admovetur, cùm quis de se loquitur: at cùm alium alloquimur, ad eum extenditur. Hac sublatâ, inflexâque, alium ad nos allicimus: reflexâ à nobis, eundem aversamur. Admirantium etiam est, manus tollere. Cicero in Academ. *Hortensius autem vehementer admirans quod quidem perpetuò, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus sæpe tolleret.* Et ad Cæsarem lib. VII. epist. *Sustulimus manus, ego & Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid, non fortuitum, sed divinum videretur.* Catullus epig. LIV:

Admirans ait hæc, manusque tollens:

Di magni! salaputium disertum.

Horat. sat. V. lib. II:

Importunus amat laudari, donec, Ohe, jam

Ad cœlum manibus sublatis, dixeris.

Video eodem ab eruditissimis viris referri illud Livii lib. XXIV: *Ad quam vocem cùm clamor ingenti alacritate sublatus esset, ac mox complexi inter se, gratulantesque, nunc manus ad cœlum tollentes, bona omnia populo Romano, Graccchoque ipsi, precarentur.* Sed volones hi manus sustulere, ut Deos orarent bona omnia pro pop. Rom. & Graccho, à quo libertate donati essent planè insperatâ. Nec dubito tamen, quin quod manus attollunt admirantes, id inde exortum sit, quòd admiratione rei novæ acceptæque gratias Deo agerent pro beneficentiâ. Quemadmodum &, quòd jurantes olim manus tollerent, ex eo est, quòd cœleste numen testarentur. Hodie eâdem de caussâ duos attollunt digitos, indicem, & medium.

Olim in dicendo digitum medium contrahebant in pollicem, reliquis tribus explicitis. Ejus lenis motus conveniebat procemiis, productior erat in narratione, longissimè exertus in contentione. Presso quoque pollice veteres favorem testati; verso contrarium indicabant: quo de more Politianus Miscell. cap. XLII, & Lipsius in Saturnal. lib. II. cap. XXII.

Etiam Hortensius in digitis partiebatur caussam. Olim enim in digitis computabant: cujus moris antiquitatem arguit, quòd ejus quoque meminit Herodotus in Thaliâ; ubi id vocat ἐπὶ δακτύλων συμβάλλεσθαι. Quibus autem figuris totum hoc constiterit, è Græcis explicuit Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, libello †, qui inscribitur, ἔκφρασις τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου. E Latinis idem docuit Beda, commentario de ratione computandi per digitos. E junioribus vide sis Lilium Gyraldum dialogismo secundo, & Joannem à Wouwer tractationis de polymathia cap. VII. Porro Hortensii, quem dixi, morem aliqui hodieque non infeliciter imitantur. Sed cavendum à nimia digitorum gesticulatione, ob quam idem ille ab oratoribus sui ævi reprehensus fuit. Docet hoc

† Edidit Fred. Morellus.

hoc nos Agellius lib. I. cap. V: *Ad eundem*, inquit, *modum Hortensius, omnibus ferme oratoribus aetatis suae, nisi M. Tullio, clarior, quòd multâ munditiâ, & circumspectè compositeque indutus, & amictus esset, manusque ejus inter agendum forent argutae admodum, & gestuosae, maledictis, compellationibusque probrosis jactatus est multaque in eum, quasi in histrionem, in ipsis caussis, atque judiciis, dicta sunt.* Qui locus planè à glossemate laborat. Nempe cùm dicitur, *omnibus ferme oratoribus, nisi M. Tullio, clarior.* Sanè *ferme* dixerat, quod Tullium clariorem putaret. Quare non dubium, quin verba illa, *nisi M. Tullio*, ab aliquo ad oram, vel supetiùs, fuerint adscripta, quae postea in sermonis contextum irrepsere.

Frontem quoque, vel caput, manu percutiebant. Quod Cicero laudat in Bruto: at Quinctilianus lib. XI. improbat, tanquam scenicum magis, quàm oratorium. Fiebat autem id in summo dolore. Unde Homerus Il. χ:

Ὤιμωξεν * δ' ὁ γέρων, κεφαλὴν δ' ὅγε κόψατο χερσί.

Et Herodotus in Thaliâ: Ὁ † δὲ Ψαμμήνιτος, ὡς εἶδεν, ἀνακλαύσας μέγα, καὶ καλέσας ὀνομαστὶ τὸν ἑταῖρον, ἐπλήξατο κεφαλήν. Dionysius Halicarnassensis lib. X. Antiq. Rom. Παίσαντες δὲ τὰ μέτωπα ‡ καὶ κατηφεῖς τὰς ὄψεις ποιήσαντες. Est & indignantis. Cicero ad Att. lib. I: *Puto, te in hoc aut risisse, aut ingemuisse, ut frontem ferias.*

Etiam prae nimio moerore capillos vellebant. Ut Od. Κ:

Ἑζόμενοι * δὲ κατ' αὖθι γόων, τίλλοντό τε χαίτας.

Attius de Agamemnone apud Cicer. †

Scindens dolore identidem intonsum caput.

Ac quemadmodum caput in dolore, ita & pectus feriebant. Quod apud Homerum Achillis ancillae fecisse dicuntur ‡, cùm audissent necem Patrocli. Ciceronis quoque est Tusc. III: *Muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussio.* Quandoque etiam est sese reprimentis. Ut Odyss. Υ:

Στῆθος ‡ δὲ πλήξας, κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ.

Denique, ut caput & pectus, ita femur quoque percutiebant prae dolore. Quae tria Tullius complexus est Tuscul. III, ut jam vidimus.

De femore est & hoc Homeri Il. Μ:

Δή * ῥα τότ' ᾤμωξέν τε, καὶ ὣ πεπλήγετο μηρὼ
Ἀσιος Ὑρτακίδης.

Ac similiter Plutarchus, libro, An sufficiat vitiositas ad hoc, ut aliquis sit infelix: Οὔτε † πεῖσαι δυσφορῶντα μετανοίᾳ, μὴ βοῶντα, μηδὲ τῶν τειχῶν λαβέσθαι, ἢ τὸν μηρὸν κρῦσαι. Unde lucem capit hoc Plauti Truculento ‡;

—— *me intuetur gemens.*
Traxit ex intimo ventre suspirium. hoc vide, dentibus
Frendit: icit femur.

Ubi & indignatio. Primus verò, qui in orando prae indignatione femur feriret, Athenis fuit Cleo: ut scribit Plutarchus in Nicia.

Pectus venterque ne projiciantur, quod supinitatem arguit.

Genua misericordiae dicata. De quo ita Servius in illud III. Æn.

Dixerat, & genua amplexus, genibusque volutans
Haerebat.

Physici, inquit, *dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes, ut aurem Memoriae, frontem Genio, dextram Fidei, genua Misericordiae.* Sanè supplices non ipsi modò in genua provolvebantur, cujus caussa satis est aperta; sed etiam eorum, quibus supplicabant, genua contrectabant: nec genua modò, sed & mentum; qui mos est supplicum Homericorum. De utroque ita Plinius lib. XI. cap. XLV: *Hominis genibus quadam & religio inest, observatione gentium. Haec supplices attingunt: ad haec manus tendunt: haec ut aras adorant, fortassis, quia inest iis vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextrâ lavâque, a priore parte gemina quadam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu jugulo, spiritus fugit. Antiquis Graecia in supplicando mentum attingere mos erat.* Utrumque, quem Plinius ait, morem complexus Homerus Il. Α de Thetide:

Καί * ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γούνων
Σκαιῇ, δεξιτερῇ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα.

Utrumque etiam tangit Euripides in Hecuba;

Ἀγάμεμνον †, ἱκετεύω σε τῶνδε γουνάτων,
Καὶ σοῦ γενείου, δεξιᾶς τ' εὐδαίμονος.

Ubi & dextrae meminit, quia non genua modò contrectabant, sed & osculabantur manus. Unde Iliad. Ω:

——Ἄγχι ‡ δ' ἄρα στὰς
Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας.

Osculorum ejusmodi meminit & Tacitus XV. Annal. *Agere grates Diis, ad genua ipsius advolvi, & dexteram osculis fatigare.* Et Appulejus in Apologia: *Pontianus ante pedes nostras advolutus, veniam & oblivionem praeteritorum omnium postulat, flens, & manus nostras osculabundus.*

Ne cruribus consistatur divaricatis, quod deforme est, & obscenum: neque item pedibus junctis, quod femineum est. Sed & hominis anxii, valdeque solliciti: de quali Appulejus initio lib. III. Metam. *Complicitis denique pedibus, ac palmulis in alternas digitorum vicissitudines usque genua convexis.*

Ne pes dexter porrigatur, sed sinister, quia vitiosum est, eundem proferre pedem, & manum. Ne crebra sit pedum inter se commutatio. Pedis tamen supplosio à Cicerone commendatur in incipiendis finiendisque sententiis. Sed praecipuè terram pedibus feriunt vel magno dolore pressi, vel magnopere indignantes. Od. Σ. de Iro:

——Σὺν * δ' ἤλασ' ὀδόντας,
Λακτίζων ποσὶ γαῖαν.

Cicero lib. I. de orat. *Quid multa? pedem nemo ille in judicio supplosit.* Hoc in adversario suo, M. Callidio oratore, desideravit Cicero oratione pro Q. Gallio: quae quidem periit; sed meminere ejus Valerius Max. lib. VIII. cap. X. & Nonius Marcellus in *Logi*: ipseque Tullius haec verba ex ea planè luculenta citat in Bruto suo: *Tu istuc, M. Callidi, nisi fingeres, sic ageres? praesertim cùm istâ eloquentiâ alienorum hominum pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas solet. nulla perturbatio animi, nulla corporis; frons non percussa, non femur; pedis, quod minimum est, nulla supplosio. Itaque tantùm abfuit, ut inflammares nostros animos: somnum isto loco vix tenebamus.* Ex quibus verba illa de frontis & femoris percussione ac pedum supplosione, etiam à Fabio † citantur, ut ostendat, haec indignatos decere, & excitare auditorem.

Atque haec de actione: in quâ sedulò curandum, tum ut ita eam instituamus, ne artem redolere videamur: tum ut τὸ πρέπον ‡ ubique in personâ observetur, quia aliud juvenem decet, aliud senem; aliud decorum summatibus viris, aliud privatis.

EPILOGUS OPERIS UNIVERSI.

HAec sunt, benevole Lector, quae de oratoriâ arte tradenda judicavi. Juxta autem mecum scis, inter poenas mortalitati à Deo summo impositas esse mentium caliginem, & errandi * necessitatem; ita ut Tullio interdum Demosthenes, & Horatio Homerus, dormi- tare

* Lamentatus est senex, & caput manibus percussit.
† Psammenitus vero, ut id vidit, magnum edidit ploratum, ac amico suo nominatim compellato, caput ferit.
‡ Percutientes frontes, & adspectus tristes prae se ferentes.
* Sedentes autem illic gemebant, & evellebant pilos.
† Lib. 3. Tusc. Quaest.
‡ Il. Σ.
‡ Pectore autem percusso, animum increpuit sermone.
* Tum lamentatus est, & sua femora percussit Æsius Hyrtacides.
† Neque persuaserit ob poenitentiam aegro, ut ne clamet, vel capillos evellat, vel feriat femur.
‡ Act. 2. sc. 7.

* Ante eum considebat, & prehendit genua ejus Lavâ, dextrâ autem mentum contigit.
† Agamemnon, supplico tibi per haec tua genua, & mentum tuum, & dexteram beatam.
‡ Prope adstans, manibus prehendit genua Achillis, & osculatus est manus.
* Compressit autem dentes, pede terram calcitrans, & feriens.
† Lib. 11. cap. 3.
‡ Decorum.
* Salomon Prov. 28. M. Seneca lib. 4. decl. 3. Juvenal. sat. 8. & Demonax apud Lucianum.

tare videatur. Itaque cùm humani nihil à me alienum putem, facilè patior, atque etiam exopto, ut quivis erroribus nostris *

——alienas atrum

Transverso calamo signum.

Non me magis pudebit errores corrigere, quàm puduit medicorum Deum Hippocratem † revocare sententiam suam de capitis suturis. Tantum te rogatum volo, ut etiam ἀβλεψίαις, ac culpas, lubens condones; quando Sanatibus idem jus est, quod fortibus; & velle hominem ob errorem dicteriis lacessere, ac velut pipulo differre, id est universo hominum generi injuriam facere. Præsertim quando uti aliis suum, ita & mihi meum judicium sit; ac quemadmodum non ego omnia mea aliis, ita neque alii omnia sua mihi sint probaturi. Imò fors mihi in proclivi sit, multa quæ tantopere aversantur, si rationibus putemus, argumentis validis evincere, ac reprehensores istos, quod præfiscine dixerim, ad incitas redigere. Sed ita fit, ut plerique omnes, quas opiniones à pueris imbibimus, tanquam claudus pilam, mordicus retineamus; ut nihil demirandum sit, Sophistæ nupero succrescere indies turbam pro ejus λήροις ‡, tanquam pro aris, & focis.

** Miscentem pugnas, & inania bella gerentem.*

Nam quemadmodum vix nescii cuilibet eam monstranti fidem habent: ita illi veritatis ignari quidvis cujusvis statim, idque ἀβασανίστως †, ut cum Thucydide loquar, arripiunt, atque universo vitæ curriculo reservant; quia, ut bene olim dictum, nemo non didicisse mavult, quàm discere. Adde quòd auribus juventutis, naturâ à labore ad otium & desidiam proclivis, nihil gratius accidere potest, quàm si intelligat, paucis posse paginis comprehendi, paucisque addisci diebus, artes longè difficillimas. Quid enim aliud in caussâ est, cur ramum, frondosum quidem, at infelicem tamen, à Sophistâ illo plantatum in dispendiosis compendiis, majoris faciant, quàm arborem ipsam occulto crescentem ævo, à philosopho τῆς ἀληθείας ‡ in pinguibus positam latifundiis? Ego verò, & juxta mecum optimus ac doctissimus quisque mirum semper in modum abhorruit ab hominum istiusmodi instituto, ut qui, nobis σκελετὸν * fortasse artis, at non σῶμα † justum monstrantes, pauculis definitionibus, ac divisionibus, artis nomen indunt; cùm, juxta dicendi sapiendique magistrum, per caussas tantùm rerum indipiscamur notitiam. Impiè quidem olim Galenus ‡, qui Mosis & Christi doctrinam respuit, tanquam nullis subnixam demonstrationibus; quemadmodum & idem constantiam martyrum, veritatem religionis sanguine quoque suo obsignantium, hoc nomine sugillare ac perstringere ausus. Sic enim loquitur *: Θᾶττον † γὰρ ἄν τις τοὺς ἀπὸ Μωσοῦ καὶ Χριστοῦ μεταδιδάξειεν, ἢ τοὺς ταῖς αἱρέσεσι προστετηκότας ἰατρούς τε καὶ φιλοσόφους. Ac simili postea impietate ille fidei desertor Julianus ‡: Ὑμῶν * ἡ ἀλογία, καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ Πίστευσον τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. Verùm nobis quidem in religione satis est illud Αὐτὸς ἔφα †, neque rationes ullas exigimus, ubi constat, eam esse vocem Spiritus S. quem Christus promisit nos ducturum in omnem veritatem. In artibus verò, ac disciplinis, longè aliter comparatum est; in quibus neutiquam assertionibus illorum jejunis, &, aridis, nullâque suffultis ratione, acquiescimus. Verùm ita fit, ut quemadmodum Antipodes ex Platonici specus tenebris gratam Solis lucem repudiant, ac degere in pristinâ caligine præoptant: illi quoque illaudatiora, quibus alluevere, mordicus retineant, neque sustineant ad meliora se deduci. Quid agamus? Rideamusne, an stomachemur? Rideamus potiùs. Nam quid commune cani cum balneo? Itaque per me licet scita sua, quibus juventutis ingenia pituitâ obruunt, in templis donaria inter suspendant, aut æri inscribi curent: ut lubet etiam, Aristotelem, Tullium, Fabium, tanquam cerritos, conviciis incessant. Jamdudum scimus, iis, velut animali illi Veneri inviso, cœnum gratius

* Horat. in Arte.
† De morbis vulgaribus libro quinto, & ex eo Cornelius Celsus.
‡ Nugis.
* Silius lib. 1.
† Eo necdum discusso.
‡ Veritatis.
* Cadaver aridum.
† Corpus.
‡ Lib. 2. de pulsuum differ.
* Lib. 3. de pulsuum different.
† Citius Mosis asseclæ, & Christi (ita gentiles Christum vocabant) sua deserant, quàm qui sectis addicti sunt, tum medici, tum philosophi.
‡ Apud Gregorium Nazianzenum adversus Julianum.
* Vos adeò ratio destituit: vestra hæc rusticitas est, ut nihil præter hoc ipsum, VIDE M MARE, vestra sit sapientia.
† Ipse dixit.

esse, quàm amaracinum; quomodo & vultures * intereunt unguentis inuncti, & scarabæi odore rosæ †.

Sed illos mitto: atque ad eos potiùs venio, quibus vitii hujus fugâ, ob geminatam nunc commentariorum molem, videri possim in contrarium nimiæ prolixitatis vitium incidisse. Equidem non diffiteor, magnæ esse laudis, artes præclaras, ut plenè, ita succinctè tractare. Sed illis brevitatis tantopere amantibus, partim eo à me satisfactum oportuit, quòd capita doctrinæ universæ universo hoc opere typis distincta præmiserim: partim quia seorsim etiam de hac arte, & strictè satis, egerim opere eo, quod inscribitur *Rhetorica contracta*, vel *Partitiones oratoria*: quibus illustres Hollandiæ & West-Frisiæ proceres in cunctis suæ ditionis scholis juventutem imbui jusserunt. At non solùm hujus brevitatis studiosis consulendum fuit: sed præterea, tum doctoribus juventutis, tum aliis, qui pleniùs fusiusque tractari à me omnia voluerunt. In horum igitur gratiam alter hic labor à me susceptus fuit. Non autem quasi animus foret, sparsim, & quasi per saturam, congregare ingentem præceptorum atque exemplorum copiam; ut, quibus bonitate operis non possem, iis magnitudine ejus industriam nostram comprobarem. Siquidem etsi Plinii hoc non ignorem, *Ut alia bona res, ita bonus liber melior est quisque, quo major*: tamen nec damno illud Callimachi grammatici ‡: τὸ * μέγα βιβλίον ἴσον εἶναι τῷ μεγάλῳ κακῷ. Quare si longior fuero, vindemiolarum dum mearum hic oratoriarum partem meliorem unam in penum congero, id plurimùm rerum potiùs natura factum est, quam meâ: vel saltem non venti atque ostentationis caussâ, sed studio bene de aliis merendi. Primùm paginas aliquot soloci stylo decreveram ac vix aliud quàm Aristotelis conspectum, qui εἰσαγωγὴ † esset juventuti. Quippe existimabam, ab Aristotele non minùs irreverenter, & temere, initium fieri, quàm olim pueri, ut Attilium dixisse Plinius ‡ scribit, ab Homero in scholis, à centumviralibus caussis in foro, auspicabantur. Itaque, ne iis, qui Rhetoribus ac scholasticis sacramento se obligassent, primum esset, quod maximum erat; artem ante oculos ponere adumbratim constituebam, eoque (ut cum Comico dicam) curriculo omnia percurrebam. Deinde in mentem veniebat, quàm præclara multa apud alios etiam legerentur: inprimis Demetrium, Dionysium, Halicarnassensem, Hermogenem, Longinum: & ne Latinos suâ laude spoliem, Tullium, Fabium, alios. Quare quod in Aristotele feceram; idem in his mihi faciendum putavi. Pòst cùm quædam, brevitatis studio, obscuriùs à me dicta esse, passim animadverterem: ea & minore verborum parcimoniâ, & exemplorum faculâ, illustrare visum fuit. Denique nec inutile visum est, si aliunde etiam, sed præcipuè ex iis, quæ ad variam eruditionem pertinerent, aliqua adspergerem; tum ad levandum fastidium, quod in tractatione artium facilè obrepit; tum ut eâdem lucis nonnihil adferrem scriptoribus antiquis. Accrevit ita sub manibus labor, dum ansa trahit ansam, & quasi varam vibia sequitur. Usque dum tandem opus, quod non alio scripseram fine, quàm ut juventuti esset manuductio ad rhetores oratoresque antiquos, justus esse commentarius potiùs cœpit, partim in Partitiones nostras Oratorias, partim in ea, quæ veteres, tam Græci, quàm Latini, de arte Oratoriâ tradidissent. Et in tantâ tamen varietate, ac copiâ, non deerunt, credo, qui vitio vertant, quòd quædam à nobis prætermita, quæ ex re, & ad rem. Verùm, quo jure, ipsi viderint. Siquidem *alius alio plura invenire potest, nemo omnia*, ut inquit Ausonius *. Et *nemo reprehensus, qui e segete ad spicilegium reliquit stipulam*, ut rectè Varrò †. Et quid attinebat eorum scrinia compilare, qui multa prodiderunt, non illa quidem mala, aut falsa, sed parva dictu, *Prendere quæ possis oculorum lumine operto* ‡: in quibus Aristotelem * audio, Ἀδολεσχία τὰ φανερὰ λέγειν †. Quanquam nonnulla etiam omissa nobis, non

* Ælianus lib. 3. de Animal. c. 7.
† Arist. vel quisquis auctor libri de Admir. Audit.
‡ Apud Athen. l. 3.
* Magnum librum conferri posse magno malo.
† Introductio.
‡ Lib. 2. ad Maximum.
* Epistol. ad Symmachum.
† Extremo lib. 6. de L. L.
‡ In plerisque omnibus editt. etiâ Gryphianâ, legitur aperto. Sed malim operto: ut editum in illa Junta an. 1512. Nempe ut respexit proverbium, Vel cæco appareat.
* 2. Rhet.
† Nugatorium, incremanifesta.

 tam

tam quòd cuivis essent manifesta, quàm quòd judicaremus, ea esse magis curiosa, quàm utilia: ut de istiusmodi dicere liceat. Quædam esse, quæ satius sit ignorare, quàm discere. Rectè Crassus apud Ciceronem*: *Omnes artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad usum transferunt: aliter ab iis, qui ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vitâ sunt aliud acturi.* Verè quoque Antonius apud eundem †: *Cùm tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut similia sint, tradi non necesse est: neque est omnino ars ulla, in quâ omnia, quæ illâ arte effici possunt, à doctore tradantur: sed qui primarum, & certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua non incommodè persequuntur.*

* 3. De Orat.

† 2. De Orat.

Verùm fortasse videar apologiam operis hujus scribere voluisse, priusquam dicta ea scripta sit. Quare finem hic facio, Deoque gratias ago, quòd mihi non vitam modò & valetudinem, sed otium etiam concesserit ad commentarios hosce iterum in manus sumendos, eosque limandos & augendos, tertio & vigesimo anno, ex quo primùm viderant lucem. Vale, benevole Lector, ac apud Deum, qui hanc mihi gratiam concessit, etiam mei in precibus tuis sis memor.

FINIS LIBRI SEXTI.

G E-

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
RHETORICÆ
NATURA AC CONSTITUTIONE*,

* Sic cum Boethio verti quod Græcis est [illegible].

ET ANTIQUIS RHETHORIBUS, Sophistis, ac Oratoribus,

LIBER UNUS.

Caput Primum.

Τέχναι ῥητορικαὶ pro unâ arte dicendi, Rhetorices etymologia, ut Syris hæc ars dicatur, dicentarius, *ῥητορεία, ῥητορικὸς pro oratore,* rhetoricare & rhetorissare, *quam variè* rhetor, *sumatur, ἐκκλησιαστὴς,* concionator *in partem malam acceptum, multiplex notio* sophistæ, *iidem olim poetæ ac philosophi, cur qui dicendi periti essent,* musici *dicerentur, cur declamandi magistris potius competat* professorum *nomen, quàm philosophis, πολιτικοῦ καὶ ῥήτορος discrimen, πολιτικὴ λέξις,* scholasticus *diversimode dicitur,* orare *quid veteri linguâ, δημαγωγὸς, λογογράφος, ut differant,* eloquens & disertus, eloquentia & loquentia. *Circa ista lux Tertulliano, Pandectis, Philostrato, Codici Justin. & Theodos. Nazianzeno, aliisque scriptoribus. Denique fusè disquisitum, an orator rectè definiatur* vir bonus dicendi peritus.

QUem locum in rebus humanis obtinet regina Eloquentia, hunc in disciplinis ars illa possidet, quæ ad Eloquentiam viam munit. Ars ea Ῥητορικὴ dicitur, vel etiam plurativo numero τέχναι ῥητορικαί. Ita Isocrates orat. contra sophistas reprehendit eos, qui scriberent τὰς καλουμένας τέχνας, & Diodorus Siculus † de Georgia ait, οὗτος τὰς τέχνας ῥητορικὰς πρῶτος ἐξεῦρε, & Plutarchus in vitis Rhetorum testatur, Lysiam scripsisse τέχνας ῥητορικὰς, ac Isæum postea reliquisse τὰς ἰδίας τέχνας. Ac Græcorum invitatione, etiam Tullius de Isocrate ait, *totum se ad artes componendas transtulisse.* Sed multò usitatius Latinis singulo numero vocatur Rhetorica vel potiùs Rhetorice. Nam Græcam retinere terminationem malebant: ut non hac demum ætate viri docti ‡ observarunt; sed jam ante sesquisæculum prope monere haut piguit doctissimum Rodolphum Agricolam ‡. Constat verò Rhetorem, à quo Rhetorice dicitur, appellationem sortiri ab artis officio. At non æquè convenit inter omnes, quæ illa vox sit, à qua, tanquam fonte, Rhetoris vocabulum derivetur. Aphthonii quidem scholiastes duplex etymon adducit, his verbis*: ῥητορικὴ δὲ εἴρηται, ἤ τοι ἀπὸ τοῦ ῥυδὸν λέγειν· ἢ ἀπὸ τοῦ συνηγορεῖν τῷ νόμῳ. ῥήτραν γὰρ τὸν νόμον φασὶν οἱ Δωριεῖς †. Putavit igitur is interpres, huic arti nomen esse impositum, vel a Dorico vocabulo ῥήτρα, i. lex, quia leges tueatur (sanè Lycurgus leges suas sic vocabat; ut in ejus vitâ docet Plutarchus: item in Apophthegmatis Laconicis. p. 378.) vel, quæ passiva ac vulgaris magis opinio est, à ῥέω, quod est *fluo*, quia hujus artis munere sermo, velut aquarum fluenta, exuberet. Hinc, (ut scribit Hesychius Hierosolymitanus ‡) *mos est, affluens, eloquium, largissimeque se ac facilè ad doctrinam effundens, fluxum; vel rhetoricam appellare.* Huic rei firmandæ facere videtur Homericum † illud de Nestore, Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή ‡. Et Tullius lib. 2. Academic. Quæst. scripsit, Aristotelem *fundere aureum orationis flumen.* Quin locum quoque habere, cùm vituperare instituimus, indicium facit Horatianum isthoc de Lucilio ‡, *Cum flueret lutulentus.* Verùm hæc, prout quidam veterum locuti, originatio tantùm apud eos fidem invenerit, qui naturam linguæ Græcæ non attendunt. Siquidem verbalia ejusce ῥέω sequuntur naturam Æolici ῥεύω, ut indicant ῥεῦμα, ῥεῦσις, ῥευστὸς &c. Sanè Nicodemus quoque Frischlinus, vir optimè de re Grammatica meritus, hanc ipsam ob caussam in secundo suo Celetismo maluit id nominis deducere à ῥάω. Ac facilè mihi hanc persuasisset sententiam, si vocem ῥάω idoneo fulcivisset autore, quàm ut barbaram ex Antesignano meritò expunxit Græcè doctissimus Fred. Sylburgius. Nunc mihi dubium non est, quin sit à ῥέω, non illo integro, de quo antè vidimus, sed alio κατ' ἀφαίρεσιν posito pro ἐρέω, à quo itidem ῥῆμα, ῥῆτος, ῥητὸς, aliaque. Certè hæc ἐτυμολογία propriâ voce exprimit naturam Rhetorices, quia est ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν*, ut eam definiunt Stoici apud Laërtium †. Sunt igitur ab hoc ῥέω, ῥήτωρ, ῥητορικὸς, ῥητορική. A quo Syris ars hæc vocatur רהטרא Rehetara. Multa enim posteriores Syri à Græcis sunt mutuati, uti in Originum libris ostendimus. Ac ῥήτωρ quidem κατὰ λέξιν sonat *dicentarius.* Hinc glossæ vett. Philoxeno tributæ: *Dicentarius*, ῥήτωρ δικανικός. At ῥητορεία est dictio sive sermo oratoris. Arist. 1. Rhet. cap. 11. Εἰσὶ γὰρ αἱ μὲν παραδειγματώδεις ῥητορεῖαι, αἱ δὲ ἐνθυμηματικαί. καὶ ῥήτορες ὁμοίως οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί ‡. Ῥητορικοὺς quoque vocari, qui dicendi sunt periti, indicat hoc Isocratis in Συμβουλευτικῷ, qui & Nicocles inscribitur: καὶ ῥητορικοὺς μὲν καλοῦμεν τοὺς ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυναμένους ‡. Locutus quoque hoc pacto Aristoteles lib. 11. Rhetoric. Philostratus de vitis sophist. Themistius orat. 1. Libanius epistolâ ad Eustathium philosophum; atque alii. Hinc *rhetoricè dicere.* ut lib. 111. de Fin. *Potest id quidem fusè, copiosè, & omnibus electissimis verbis, gravissimisque sententiis, rhetoricè & augeri, & ornari.* Inde ῥητορισκίσκος Lucilio apud Ciceronem de Oratore. Id veteres dicebant *rhetoricare*, & *rhetorissare*, Nonio testè; qui adducit ex Novii Asinio; *Age nunc, quando rhetoricasti, responde quod te rogo.* Et ex Pomponii Medico; *Dotasti uxorem, nunc ea propter me cupis concidere, & jam rhetorissas.* Rhetoricari pro eo B. Hieronymus contra Helvidium; *Rhetoricati sumus, & in morem declamatorum paululum lusimus.* At Cicero ad Atticum prætulit Græcum; *Ranæ enim* ῥητορεύουσιν. Interim non existimandum *dicere* ita Oratorum proprium esse, ut non aliis etiam tribuatur. Nam & poetarum est: Maro, *Cui non dictus Hylas*, & *Didu'tum*

† Lib. 12.

‡ H. Steph. de abusu L. Gr. cap. 4.

‡ Epist. ad Alex. Heg. in centur. epist. Philolog. edita à Goldasto.

* Pag. 3.

† Rhetorica verò dicta est, vel quia affluenter copioseque dicat: vel quia legibus patrocinetur. Dorienses enim leges vocant ῥήτρας.

‡ In cap. 15. Levit.

† Il. α.

‡ Cujus à linguâ melle dulcior fluebat oratio.

‡ Lib. 1. sat. 4.

* Scientia bene dicendi.

† In Zenone.

‡ Ac sermo quidem oratoris alius est exemplaris, alius enthymematicus: ac Rhetorum similiter hi quidem exemplares sunt, illi verò enthymematici.

‡ Ac Rhetoricos quidem eos vocamus, qui ad multitudinem dicere sciunt.

dicere carmen. Item Horat. *Diceris Vario fortis & hostium Victor* &c. rursus, *Primâ dicte mihi, summâ dicende Camenâ.* Quid mirum? cum Poëtica sit altera eloquentiæ pars. At verò & de Geographis dicitur. Sanè Mela sic orditur; *Orbis situm dicere aggredior; impeditum opus & facundiæ minimè capax.* Jurisconsulti denique *Jus dicere* dicuntur.

Et ista quidem originem vocis Rhetorices satis ostendunt. Nunc videamus, quàm variè Rhetoris nomen sumatur. Ac primum quidem ita vocantur, quos Cicero primo de Oratore appellat *Rhetoricos doctores*, sive qui, ut alibi loquitur, *artes rhetoricas exponunt.* Nec solum tribuitur istis, qui tradunt artis præcepta, sed sophistis quoque, hoc est illis qui declamitarent, & alios in eo exercerent. Ita usus Diodorus Siculus lib. XII. Γοργίας ὁ ῥήτωρ δεινότητι λόγου πολὺ προέχων*. Et apud Philostratum in vitis Sophistarum, Herodes Atticus dicitur πολυλογώτατος ῥητόρων †. Ac ne Græcos solùm ita loqui putes, Cicero primo de offic. ait: *Hinc Rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plateis* &c. Nam hoc fere argumentum erat Sophistarum. Ac Maronem quoque, & seu Tacitum, seu Fabium, ita usurpare, inferiùs patebit. Crebrò etiam à Demosthene, aliisque, rhetoris nomen attribuitur ἐκκλησιασταῖς, qui Latinis *oratores.* Nam *concionatoris* appellatio, (quomodo κατὰ λέξιν verti deberet, quia ἐκκλησία *concionem* sonat.) in deteriorem partem à Tullio usurpatur, cùm IV. Catilinariâ ait: *Intellectum est, quod interest inter levitatem concionatorum, & animum verè popularem, saluti populi consulentem.* Interim negari nequit, τοῦ ῥήτορος vocabulum rectè interdum *concionatoris* voce transferri, cùm etiam *rhetoris* nomen in malam quandoque partem accipiatur: uti ex Aristophane, & Luciano, probat Brodæus lib. I. Miscell. cap. VII.

* *Gorgias rhetor, qui dicendi facultate plurimum præstitit.*
† *Rhetorum maximè varius.*

De Rhetoris appellatione satis dictum. Accedamus ad vocem sophistæ. Ea antiquis temporibus ita latè patebat, ut omnibus alicujus artis peritis tribueretur; Suidâ teste; cui σοφιστὴς πᾶς τεχνίτης ‡. Nec ratio est obscura, quando, ut Hesychius ait, πᾶσαν τέχνην σοφίαν ἔλεγον ‡. Ita Medicis assignari, ostendit illud apud Suidam, ὀδύνας τε καὶ νόσους ἐμυθεῖτο σοφιστῶν ἄκρον*. Et pari jure postea juris interpretes, qui & antecessores dicti, *sophistæ* vocabantur: qua de re Rævardum vide in opere postumo lib. II. Conjectan. cap. X. Theologis verò competere, argumento est, quòd Theocritus Orphea appellat θεῖον σοφιστὴν †, quem Clemens Alexandr. quoque Θρᾴκιον σοφιστὴν ‡ nominat. Quamquam & eò uterque potuit respexisse, quòd musicis, & poëtis, speciatim id nominis tribuerent. De musicis agnoscit Hesychius: ac confirmat Athenæus lib. XIV. ubi id probat isto Æschyli:

Εἶτ' οὖν σοφιστὴς καλὰ παραπαίων χέλυν.

Sophista dein testudinem pulsans probè.

‡ *Sophista, quilibet artifex.*
‡ *Artem quamlibet Sophiam vocarunt.*
* *Adversus dolores & morbos fuisse sophistam summum.*
† *Divinum sophistam*
‡ *Thracium sophistam.*

De poëtis verò cognoscimus ex illo Pindari Isthmiorum od. V.

—— μελέταν δὲ σοφισταῖς
Διὸς ἕκατι προσβαλὼν σεβιζόμενοι ‡.

Nisi malis, sophistas hìc esse viros dicendi peritos, quia μελέτας nominat, quomodo declamationes dicebantur. Sed priorem interpretationem sequitur scholiastes, qui ita scribit in hunc locum: Σοφιστὰς καὶ σοφοὺς ἔλεγον τοὺς ποιητάς*. Ac Sophoclem quoque similiter locutum esse, ibidem docet. Caussa verò istius appellationis est, quòd olim poëtæ iidem erant, qui philosophi: quippe qui morum præcepta versibus complectebantur: uti auctores sunt Strabo lib. I. Γεωγρ †. Fabius lib. I. cap. X. Athenæus lib. I. Scholiastes Homeri in Odyss. V. Clemens Alexand. lib. I. Στρωμ ‡. Philosophus verò hanc tribui appellationem, nemo mirabitur, cùm φιλοσοφία, etsi propriè φιλίαν τῆς σοφίας significet, tamen καταχρηστικῶς pro ipsa sapientiâ sumatur, atque id jam ab eo tempore, quo Pythagoras se, modestiæ caussâ, φιλόσοφον, quam σοφὸν, dicere maluit. Itaque sophistæ voce pro philosopho usus Tertullianus, cum lib. de anima cap. XXIV. Pythagoram vocat *Samium*

‡ *Etiam commentationis materiem, Jovis voluntate, sophistis præbuerunt.*
* *Poetas appellarunt sophistas & sophos.*
† *Pag. 5. edit. Casaub.*
‡ *Pag. 98. edit. Florent.*

Sophistam. Nec aliter capiendum Apolog. cap. XLVII. *Quis poëtarum, inquit, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potaverit?* Prudentius quoque lib. II. in Symmach. cum *barbatos sophistas* nominat, non alios, quàm philosophos signat. Atque ut philosophis, ita quibusque prudentibus, ac gravibus viris, id nominis tributum. Quo sensu primus Solon dictus σοφιστὴς, teste Isocrate orat. περὶ ἀντιδόσ. Sane eò id factum esse, quia tum σοφιστοῦ vox honorifica esset, ac plena dignitatis, etiam Themistius prodidit orat. IV. Propterea olim quidam appellationem hanc refugerunt, tanquam arrogantem, & invidiæ obnoxiam: qui *Musici* dici malebant, eo nomine dicendi peritiam, tanquam velo, occultantes: ut Plato scribit in Protag. ac de Damone, viro eloquente, qui Pericli dux fuit, Plutarchus in Periclis vita testatur. Contrà alii id nomen, tanquam gloriosum sibi, studiosè arripiebant: quales Protagoras, Gorgias, Hippias, alii, viri in dicendo præstantes, & doctrinæ suæ caupones. Quam acceptionem ejus vocis aperit M. Tullius secundo Academ. Quæst. *Quis, inquit, fuit hic? num Sophistes? Sic enim appellantur ii, qui ostentationis, aut quæstus caussâ philosophantur.* Ac similiter Seneca ep. XXIX. *Istos mihi circulatores sophistas, qui philosophiam honestiùs neglexissent, quàm vendunt.* Ubi *circulatores*, h. e. περιοδευτὰς appellat, quia ostentationis, aut quæstus caussâ, Græciam, atque Asiam, peragrarent. Erant igitur sophistæ, doctores eloquentiæ: unde Suidas, λέγεται δὲ ὁ σοφιστὴς, καὶ ὁ διδάσκαλος, ὡς σοφίζων*. Ita usurpat Plutarchus in Antiphonte: Μαθητεύσας δὲ τῷ πατρὶ (ἦν γὰρ σοφιστὴς, ᾧ καὶ Ἀλκιβιάδην φασὶν ἔτι παῖδα ὄντα φοιτῆσαι) καὶ δύναμιν λόγων κτησάμενος †. Idem à Plutarcho in Lycurgo, σοφιστὴς λόγων appellatur. Sic Juvenal. sat. VII. 166.

—— *Hæc alii sex*
Vel plures, uno conclamant ore Sophistæ,
Et veras agitant lites. ——

* *Dicitur sophista & magister, ut qui sapere docet.*
† *A patre verò institutus (nam erat is sophista, quicum ajunt etiam Alcibiadem, cum etiamnum puer esset, fuisse versatum) & dicendi adeptus facultatem.*

Ubi Vetus scholiastes à Pythæo editus *sophistam* interpretatur *professorem*, h. e. eum, qui se, aliosque in declamando exercet. Sic professorum quoque vocabulo utitur Tranquillus. Nam de claris Rhetoribus scripturus, *Illustres, inquit, professores, & quorum memoria aliqua exstet, non temere alii reperientur, quàm de quibus tradam.* Etiam in veteribus glossis legitur: *Professores*, σοφισταί. *Profiteor*, δημοσίᾳ διδάσκω, σοφιστεύω. Nempe etsi omnes liberalium artium doctores *professores* dicerentur; tamen κατ' ἐξοχὴν eam appellationem Rhetores acceperunt. Neque est, quod aliquis objectet, dignius esse Philosophorum nomen. Nam professio mercedem indicat: quam appetere non debet, qui philosophum se haberi velit, uti nomen possidet. Docet hoc Ulpianus ipse ‡, *An & philosophi professorum numero sint? & non putem, non quia non religiosa res est, sed quia hoc primùm profiteri eos oporteat, mercenariam operam spernere.* Hinc liquet, eosdem esse *sophistas*, ac *professores*: hoc est *declamandi magistros*, ut ‡ Fabius appellat, quos Basilius similiter ἀσκητικὸς διδασκάλους* vocat.

‡ *D. De extraord. cogn. l. 1. §. 4.*
‡ *Lib. 2. cap. 1.*
* *Epist. 42.*

Quia verò eloquentiæ doctores dictione uterentur, ornatâ, & concinnâ, inde factum etiam, ut qui eleganter dicerent, *sophistæ* vocarentur. Quod B. Augustinus indicat, lib. II. de Exod. *Sophistæ, inquit, appellantur Latinarum literarum elegantissimi auctores.* Atque inde est, quod Tertullianus Miltiadem, *Ecclesiarum sophisten* appellat contra Valentin. quasi qui religionem Christianam ornatâ ac splendida dictione tueretur. Et hac etiam mente B. Augustinum *sophistam* vocare videtur Claudianus Mamertus lib. II. de animæ statu cap. X.

Multi verò antiquis temporibus, qui se pro sapiendi dicendique magistris venditarent, vix aliud discipulos docebant, quam illudere aliis, seu vafris quæstiunculis, seu fucatæ orationis quasi præstigiis quibusdam. Unde & σοφιστὴς pro impostore accipi cœpit. Suidas, Σοφιστὴς, ἀπατεών, καὶ τὸ σοφίζεσθαι, ὅ ἐστι λόγοις ἀπατᾶν. Etiam est in veteri glossario, Σοφιστὴς, *disertor, sophista*: quo loco pro *disertor*, *dissertor* legendum poterat videri: sed magis

gis placet, *deceptor*; quando, ut Nicolaus Rigaltius observat, in Mso legitur, *deceptor*, *sophista*, *praeceptor*, *orator*. Maximus Tyrius Dissert. x. Μιμεῖται τῷ ἢ φαρμακοπώλης ἰατρὸν, καὶ συκοφάντης ῥήτορα, καὶ σοφιστὴς φιλόσοφον *. Et Alcinous quoque de doctrina Plat. cap. ult. sophistam & philosophum differre docet τρόπῳ καὶ ὕλῃ †, quam rem pluribus ibidem explicat. Hinc σοφιστικὴ, quam Boethius *cavillatricem* vocat, & σοφίσματα *cavillationes*.

* Agyrta imitatur medicum, sycophanta oratorem, sophista philosophum.
† Moribus & argumento.

Non raro vero conjunguntur *rhetor*, & *sophista*: eoque operae etiam est videre, ut tum quoque voces istae, quae varias adeo notiones habent, sumantur. Cui autem hac in re potius credamus, quam insigni Rhetori, Mario Victorino? Is expositione in primum Rhetoricorum Cic. ita scribit: *Rhetor est, qui docet literas, atque artis traditor est eloquentiae. Sophista est, apud quem dicendi exercitium discitur.* Ita his vocibus usus Chrysostomus in Ps. iv. Οὐκ εἰς μικρὸν ἀπιέναι δεῖ, οὐδὲ χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδὲ παιδαγωγὸς μισθοῦσθαι, ἢ ῥήτορας, ἢ σοφιστὰς †. Ubi aperte indicat, & rhetores, & sophistas, conduci solere ad docendam eloquentiam. Sed in quo differant, non ostendit. Id vero ex superiori Victorini loco cognoscimus: qui eo distinguit, quod rhetor tradat artis praecepta: sophista se, atque alios, in declamando exerceat. Quare rhetor, ut Grammatico est posterior, ita prior est sophista. Observat hunc ordinem Tertullianus lib. de pallio cap. ult. *De meo vestiuntur, primus informator literarum, & Grammaticus, & Rhetor, & Sophista.* Nempe ut primus informator literarum, hoc est Grammatista, viam Grammatico munit: ita Rhetor sophistae viam parat. Hunc tamen ordinem negligit Modestinus lib. ii. Excusationum *: *Grammatici, sophistae, rhetores, medici, qui περιοδευταὶ, id est circulatores vocantur, quemadmodum a reliquis muneribus, ita & a tutela, & a cura requiem habent.* Sed hic Victorini distinctionem locum habere vix puto. Potius cum doctissimo Cujacio intelligo per sophistas, eos qui alios in dicendo exercerent; per Rhetoras vero, qui ipsi quidem dicerent, at haut alios docerent. Ita enim arbitror etiam usum Philostratum lib. viii. cap. iii. Καλῶ δὲ σοφοὺς μὲν ποιητικῶν, μουσικῶν, ἀστρονομικῶν, σοφιστὰς, καὶ τῶν ῥητόρων τοὺς μὴ ἀγοραίους †. Similiter a B. Chrysostomo in i. ad Cor. cap. ii. conjunguntur, καὶ σοφισταὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ φιλόσοφοι, καὶ συγγραφεῖς. Et in ii. ad Thessal. cap. i. καὶ ποιηταὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισταὶ καὶ λογογράφοι πάντες. At plane in superioribus Modestini verbis aberrat Accursius, qui per sophistam intelligit dialecticum. Praesertim cum Dialecticus contineatur sub philosopho: & *sophista*, quique *philosophiae arcana rimatur*, opponantur in Cod. de stud. liberal. Urb. Rom. Nec magis illis assentio, qui ita distinguunt, quod Rhetor Latine, Sophista Graece det dicendi praecepta. Nam Cod. Theod. de med. & pr. l. xi. legitur, *Rhetores Attica Romanaque doctrina*. Uti & apud Tranquillum in Vespas. *Qui primus e fisco Latinis Graecisque Rhetoribus annua centena constituit.* Quod si Latinos dicendi magistros diverso nomine appellare velint ac Graecos: non quidem illos vocant *Rhetoras*, hos *Sophistas* (nam utraque appellatio Graeca est) sed priores Latino vocabulo nominant *oratores*, posteriores Graeco nomine appellant *Sophistas*: uti in Cod. de stud. liberal. Urb. Rom. *Habeat igitur auditorium specialiter nostrum, in his primum, quos Romana eloquentia doctrina commendat, Oratores quidem tres numero, Grammaticos vero decem: in his etiam, qui facundia Graecitatis pollere noscuntur, quinque numero sint Sophistae, & Grammatici aeque decem.* Ita enim recte ex codice Theodosiano legunt viri docti: ubi in vulgatis libris pro *Graecitatis* est *gravitatis*, sed inepte, nihiloque rectius pro eo alii *gravitatis*, vel etiam *garrulitatis* emendant. De ea vero, quam attuli, Oratoris notione, inferius etiam aliquid dicemus.

‡ Non est eundem in gymnasium, non consumenda pecunia, non conducendi paedagogi, ac rhetores, & sophistae.
* D. De Excusat. l. 6.
† Sapientes vero appello, ut poësin, musicam, astronomiam, sophistas, & rhetoras non circumforaneos.

Videntur vero rhetor & sophista etiam aliter opponi: nempe ut *rhetor* sit civilium quaestionum gnarus, quique eas eleganter & graviter tractare sciat: *Sophista* autem, qui de iisdem ornate ac copiose sciat dicere. Ita usurpat Gregorius Nazianzenus epist. cxvii. ubi Nicostratum, affinem suum, Eudoxio Rhetori commendans, ait, Δέχοιο παρ' ἡμῶν τοῦτον, ὡς παρ' ὑμῶν. τὸ μὲν ῥητορικὸν ἔργον τῷ πατρὶ χαρισάμενος, τὸ δὲ σοφιστικὸν ἡμῖν *. Nam licet alias πολιτικὸς, ἢ ῥήτωρ ita opponantur, quod ille rerum civilium sit intelligens, etsi inornate forassis dicat; hic vero oratione utatur uberi atque ornata: tamen hoc loco rhetor potius videtur accipi pro politico, qui habeat, quam Plutarchus † vocat δραστήριον σύνεσιν ‡, item πολιτικῆς λέξεως καθαρότητα ‡. Siquidem rhetori hic opponitur sophista, qui ambitioso & splendido sermone animi sensa exponit. Juvat hanc quoque sententiam Julius Pollux, qui ῥήτωρ, ῥητορικὸς, δεινὸς ἢ πολιτικὸς, ac mox ἑρμηνεύειν, πολιτικὸν εἶναι, ac ab eo distinguit τὸ σοφιστὴν εἶναι. Etiam Hermogenes lib. ii. περὶ ἰδεῶν *, orationi πολιτικῇ qualem esse dicit Demosthenicam opponit λόγον λαμπρὸν ἢ σοφιστικὸν, qualis Gorgiae & Poli: & ex parte etiam Platonis ipsius, cujus idea panegyricae orationi, quam deliberativae, aut judiciali, accommodatior est.

* Hunc a nobis acceptas, rhetoricam quidem tantam patri, sophisticam autem, nobis largiturus.
† In Themistocle.
‡ Negotiosam prudentiam.
‡ Forensis dictionis puritatem.
* Cap. 10. ex distinct. Casp. Laur.

A Rhetoris ac Sophistae voce ad Scholastici nomen veniamus. Nam qui declamitarent, & alios in dicendo exercerent, hi non tantum *rhetores*, ac *sophistae*, sed etiam *scholastici* vocabantur: nempe a scholis, ubi fictae caussae agebantur. Ita & *rhetoris*, & *scholastici* vocem accepit Virgilius, epigrammate, quod scripsit Athenas proficiscens, ut Epicuri philosophiam perdisceret:

Ite hinc inanes Rhetorum manipli, ite hinc
Inflata rore non Achaico turba.
Et vos Seli, Cati, Arquitique, Varroque,
Scholasticorum natio madens pingui:

prout eos versus optime restituit Turnebus †, nisi quod ex libb. aliis τὸ *hinc* versu primo ἐμφατικώτερον repeti putavi. Conjunguntur quoque haec duo in dialogo de caussis corruptae eloquentiae, quem Tacito vulgo adscriptum, caussa liberali Fabio viri docti postliminio vindicarunt: *At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur.* Idem his verbis dialogum quasi claudit: *Ego, inquit, te poëtis, Messalla antiquariis criminabimur. At ego vos Rhetoribus ac Scholasticis, inquit.* Usus etiam hoc modo Scholastici nomine, e Latinis quidem Petronius in Satyrico, Tranquillus lib. de claris Rhet. in vita Albutii, Plinius Novocomensis lib. ii. epist. iii. quae ad Nepotem scripta, Publ. Vegetius prologo in lib. iii. Mulomedicinae, Hieronymus epistola ad Pammachium de obitu Paullae, quemadmodum & in Catal. script. Eccles. cap. xcix. *Sarapion* Θμούεως *Aegypti urbis episcopus, qui ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit.* E Graecis autem Antonius Imperator lib. de vita sua, & Lucianus praecept. Rhetor. Verba ipsa brevitatis caussa praeterimus. Alias quoque scholiastici nomine intelligitur, qui serias caussas agit. Constantinus Imperator in l. praeter solemnes. 2. Cod. de lucr. advocat. lib. 12. *Praeter sollemnes & canonicas pensitationes, multa a provincialibus indignissime postulantur, ab officialibus & Scholasticis.* Et lex in Cod. Theodos. *Non latet, Scholasticos, ultra modum acceptis honorariis, in defensionem caussarum annonas & sumtus accipere consuesse.* Et alibi saepe. Neque aliter Agathias, historicus & poëta Graecus, Σχολαστικὸς appellatur, quam quia advocatus erat; uti ipse agnoscit lib. i. ‡: item sub initium lib. iii. ‡. & epigrammate ad Silentarium ex lib. vi. Ἀνθολογ.

† Lib. 2. cap. 7.
‡ Pag. 3. edit. Lugd. Bat.
‡ Pag. 195.

Porro aliquid quoque dicamus de appellatione Oratoris. Est id nomen ab orando; *orare* autem ab ore; ut scribit Priscianus super primum secund. Aeneidos versum. Venit autem ab *oro*, non quidem, qua significat suppliciter peto; sed uti ῥήτωρ est a ῥέω quod est dico, ita *orator* est ab *oro*, h. e. ore profero. Id enim proprie est oro: unde oratio, *quaevis ore missa & per dictiones ordinata pronunciatio*, ut apud Diomedem * definit Terentius Scaurus. At Diomedes parum apte, cui oratio dicitur, vel quasi oris ratio, vel ab ὀαρ, sive ὀαρίζειν, quod pro sermocinari

* Lib. 1.

cinari usurpat Homerus Il. ψ. Est verò Oratoris quoque nomen πελώριον, quemadmodum indicant hæc Festi verba. *Oratores nostri alias P. Rom. legatos appellant. ut Cato in eâ; quam scripsit de suis virtutibus contra Thermum: M. Fulvio Consuli legatus missus sum in Ætoliam, propterea quod ex Ætolia complures venerant: Ætolos pacem velle: de eâ re Oratores Romam profectos. Et in Originum lib. 1. Propter id, bellum cœpit Cælius P. R. Albanus. Oratores misit Romam, cum * * *. Alias pro deprecatoribus; ut Terentius* (in prologo Hecyræ) *Orator ad vos venio ornatu prologi. Sinite exorator sim. Item & Afranius in Emancipato. * * *. Alias pro disertis eloquutoribus, ab eo quod antiqui orare dicebant pro agere, ob quam caussam orationes quoque eorum vocantur.* Hæc Festus. Prima significatione usurpat quoque Virgilius XI Æn.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes.

Cicero quoque II. de Legibus eodem locutus modo de fecialibus, & alibi de Fabricio ad Pyrrhum misso. Item Livius, cùm inquit, *Thesi oratores cum infulis & velamentis ad Romanos miserunt.* Sed præter hasce notiones aliæ quoque inveniuntur. Nam apud Modestinum & cæteros Jurisconsultos, uti & apud Imperatores, oratores, vocantur, qui artem dicendi tradunt; quemadmodum compluribus exemplis ostendit V. Cl. Antonius Augustinus lib. ad Modestum, sive de excusationibus. Interdum etiam ea vox notat virum in Rep. versantem, qui dicendo trahit populum. Ita quærenti, cur eam citò amissa esset Resp. è Nævio apud Tullium respondetur, *Proveniebant oratores novi, stulti adolescentuli.* Plautus* adjungit constructivum populi:

* Sticho SC. Libros inspexi.

Ergo oratores populi, summates viri,
Summi accumbent, ego infimatis infimus.

Utrobique oratores sunt, qui Remp. capessunt. Græci δημαγωγὸς nominant, eò quòd delenificâ suâ oratione populum ducant, quod Græcis δημαγωγεῖν. Pythias apud Athenæum lib. II. philosophantium in conviviis †: Ἀλλὰ τοὺς νῦν δημαγωγοὺς ὁρᾶτε Δημοσθένην, καὶ Δημάδην. A. Gellius lib. III. cap. XIII. *Is Callistratus Athenis orator in Rep. fuit: illi δημαγωγὸς appellant.* Itaque haut rectè doctissimus Wolfius orat. Isocr. περὶ ἀντιδόσεως, δημαγωγοὺς vertit *tribunos plebis.* qua de re plura Nicolaus Lorenss lib. IX. Epiphyll. cap. XVI. Robortellus quoque, qui in variis annotationibus suis reprehenderat eo nomine Erasmum, quòd δημαγωγὸν in apophtegmatis transtulisset oratorem, jure meliori reprehenditur à Brodæo lib. I. Miscell. cap. VII. Nannio lib. VIII. συμμίκτων cap. I. Carolo Sigonio Annotat. adversus Robortellum, Xylandro Annotat. in Plutarchi Themistoclem &c. Diversi vero à δημαγωγοῖς sunt λογογράφοι. Quippe hoc pacto vocati, tum qui accuratè orationes scriptitant alicujus ornandi, aut vituperandi causâ; tum qui componunt orationes, quibus alii utantur in judiciis. Usus Aristoteles lib. II. Rhet. & Æschines in Timarchum. At Demades, & Dinarchus in malam usurpant partem pro rabulâ: quia nempe orationes istæ plurimùm calidè callideque multa confingebant. Vide hac de significatione ἐκλογὰς Thomæ Magistri, sive Theoduli, quod nomen in Mto quodam exemplari exstare autor est ὁ πολυμαθέστατος Gesnerus in bibliotheca sua. Alias quoque eos, qui civitatis rationes scribunt, λογογράφους, & logistas dici, jam penè seculum est, cùm ostendere Budæus, & Alciatus. Verùm, ut ad oratoris vocem redeamus, utimur hic notione eâ, quæ apud Festum est ordine postrema. Pro eo nempe qui (ut loquitur Terentius*) caussis orat, h.e. agit; sive, prout definit scriptor de caussis corruptæ eloquentiæ, *qui de omni quæstione pulcrè, & ornate, & ad persuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium, possit.* Sive, ut post alios describit Marius Victorinus in I. Rhetor. Cic. *qui in caussis privatis, ac publicis, plenâ & perfectâ utitur eloquentiâ.*

† At nunc oratores videte Demosthenem ac Demadem.

* Phorm act. 2 sc. 1.

Hoc ut meliùs intelligatur, dicendum aliquid de vocibus *eloquentis* ac *diserti*: quorum illud multò est angustius; uti testatur Cicero I. de Orator. & ex eo Fabius lib. VIII. cap. I. *Hinc jam, inquit, elocutionis rationem tractabimus, partem operis; ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. Nam & M. Antonius ait; à se disertos visos esse multos, eloquentem autem neminem. Disertis satis putat dicere, quæ oporteat: ornate autem dicere, proprium esse eloquentissimi. Quæ virtus si usque ad eum in nullo reperta est, ac ne in ipso quidem, aut L. Crasso, certum est, & in his, & in prioribus, eam desideratam, quia difficillima fuit. Et Marcus Tullius inventionem quidem, ac dispositionem, prudentis hominis putat; eloquentiam Oratoris; adeoque præcipuè circa partis hujus præcepta elaboravit.* Hæc Quinctilianus. Quòd si minus fuerit *disertum* esse, quam *eloquentem*; illud quoque patet, eum, qui sapiens non est, disertum esse non posse, multoque minus eum, si κυρίως loquendum, dici posse eloquentem. Atque inde est, quod Sallustius quoque Catilinæ, non *eloquentiam* tribuat, sed *loquentiam*, si vera sit ea lectio. Non immerito enim de ea ambigit Henricus Stephanus. Olim tamen adsertorem habuit Valerium Probum ut cognoscimus è lib. I. A. Gellii cap. XV. Utut est, quemadmodum Græcis aliud fuit λαλεῖν, aliud λαλιά; ita & Latinis aliud est *loquentia*, aliud *eloquentia*; ut vel hic Plinii * locus indicat: *Julius, inquit, Candidus non invenuste solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni, aut alteri: (jam non sumus Antonii, ut dicamus nemini) hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis, atque etiam impudentissimo cuique maxime contingit.* Quare oratorem facit eloquentia, non loquentia, quæ inter infantiam & eloquentiam interjicitur.

* Lib. 5. epist. 20. quæ ad Ursum.

Atque hæc quidem ad intelligendum, quis orator dicatur, sufficere poterant, nisi scrupulum injiceret multis celebrata illa Æschinis ἀντιγραφὴ, cui orator definitur, ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγειν δυνατὸς εἶναι, h.e. *vir bonus dicendi peritus*: quomodo & in præceptis ad filium (ita Nonius librum nominat) describebat Cato; ut cùm apud alios legere est, tum apud M. Senecam lib. I. Controversiarum, sive de caussis, ut eum antiquus rerum Britannicarum scriptor appellat. Fortasse quoque ad hanc definitionem respexit Plinius junior lib. III. epist. III. *Trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam hauriat, quæ malè sine moribus discitur.* Sed profectò si hanc definitionem examinemus ad Logicæ obrussam, parebit eam πλεονάζειν. Refellitur enim prior ejus pars ipsa artis naturâ. Quippe Rhetorice est *δύναμις*, seu facultas: facultatum autem (ut inferiùs ostendemus) ea est natura, ut instruant utramque partem. Poterit igitur orator unam eandemque rem suadere, dissuadere; laudare, vituperare; accusare, defendere: nec, utrumcunque eligat, evertetur artis natura, quæ indifferens est ad utrumque. Peccabit quidem orator, nisi ad illum finem utatur, ad quem à Deo est destinata: sed interea non desinet esse orator, quia id nomen obtinet, non à recto, aut pravo artis usu, verùm ab eâ quâ præditus est, facultate. Et sanè omnium hæc habituum dianoeticorum natura est, ut separari possint à virtute morali. Nihil igitur caussæ est, cur excipiatur facultas oratoria, quasi una hæc consistere non possit absque morum probitate. Multùm quidem valent τὰ ἤθη, cùm in vitâ relucent oratoris; verumtamen haut icciroo ἁπλῶς exiguntur. Scio Menandrum quoque aliud sensisse, adeò quidem, ut ei, quod συνεργὸν *cooperans* est, tribuerit quod est τοῦ ἔργου *opera*. Ait enim:

Τρόπος ἐσθ' ὁ πείθων τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος.
Persuadent mores dicentis, non oratio.

Verùm meritò contra hanc sententiam disputat Plutarchus libro, quo instituit adolescentes ad lectionem poëtarum; itemque altero, quo præcepta adfert de regendâ Rep. Neque, quod putavit Fabius †, definitioni illi patrocinatus Maro, cum I. divini operis oratorem suum vult,

† Lib. 12. cap. 1.

vult, tum gravem esse meritis ac pietate, tum dictis regere animos, ac pectora mulcere. Neque enim negamus, plurimum ad persuadendum momenti adferre, ut jam ante de probitate alicujus inhæreat opinio animis auditorum; verùm illud negamus, eum, qui hoc desit, oratorem dici non posse. Neque ratio solùm, sed experientia ipsi Fabio repugnat. Nam, ut de Critia, & Alcibiade, nihil dicam; nihil item de Tiberio Graccho, atque Cajo Carbone, viris eloquentibus, ac civibus perniciosis: fortasse nec ipsum Demosthenem, nec Ciceronem, quibus tamen nemo magis possit,

Voce movere fora, atque orando, effingere mentes, *.

* Silius lib. 2.

Inter bonos habeat bonus vitarum censor †. Verùm sanè ut falsa, ac, quod Fabius censet, ab inimicis conficta sint pleraque eorum, quæ de utroque horum legimus: negari tamen non potest, in plurimis id oratoribus contingere. Ac videri quoque possit eò respexisse Herennius Senecio, qui, ut apud Plinium ‡ legimus, Catonis definitionem satiricè invertebat, oratoremque definiebat, *virum malum dicendi imperitum*. Non tamen nunc eo me tuebor. Neque enim non video, eloquentiam quoque eadem à Senecione adimi oratori. At quid est, quod dici queat ad istud Raphaëlis Volaterrani lib. XXXIV. *Ego*, inquit, *collatis veterum ac novorum exemplis, quæque legi, partim etiam vidi, adfirmare ausim, paucissimos viros bonos eloquentes inveniri*. Contra hæc objicitur à Fabio, atque aliis; quod homines improbi eligant deteriora; quod est insipientis: at eloquentiam esse copiosè loquentem sapientiam, eoque eloquentes quoque esse sapientes, ac proinde reapse semper viros bonos, ὅτι τὸν σοφὸν αὐτὸν αὑτῷ μάλιστα δεῖ σοφὸν εἶναι. *Quia sapientem sibi ipsi imprimis sapere oportet*. ut ait apud Platonem * Socrates: cui Senarius ille concinit,

† Lib. 12. cap. 2.

‡ Lib. 4. epist.

* In Hippia majore.

Μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Sapientem ego odi, quisquis haut sibi sapit.

Verùm ficulnum hoc est argumentum. Quippe haut aliter, atque in cæteris artibus, in Oratoria quoque usu venit. In illis multos reperire est imprudentes, si spectes vitæ gubernationem, qui tamen in arte sua sunt πάνσοφοι ac prudentissimi. Sic, ut ibidem Fabius ipse agnoscit, Cornelius Ruffinus, civis erat malus, sed dux utilis; unde est quod Scipio eum, licet sibi inimicum, palàm consulem suffragio suo fecit, atque id admirantibus quibusdam, respondit, *à cive se spoliari malle, quam ab hoste venire*. Itidem igitur quispiam vir fuerit imprudens, sed orator prudens: quia aliud est prudentia, quà est virtutum omnium moralium regina; aliud autem, quà significat peritiam, & accuratum judicium in arte aliqua. Verùm dicat fortasse aliquis, cadere quidem eloquentiam in virum malum: sed minimè exserturam in eo vim suam. Quanto enim improbi majore pollent facundia, tanto magis sibi quemlibet cavere tanquam ab *ἀρεταῖς μεμιγμένοις vitiis mixtis*. Sed qui sic ratiocinantur, duobus nominibus fallunt falluntúrque. Neque enim hoc volumus, æquè eum, cujus nota improbitas, quod vult, persuasurum, ac si probus crederetur: sed hoc tantùm dicimus, etiam oratorem virum malum esse posse. Deinde, cùm sic loquuntur, minimè distinguunt inter simulatam virtutem, & apertam improbitatem. Atqui licet satius sit, esse virum bonum cum Catone, quàm haberi cum Cæsare: faciliùs etiam vir probus, modò par adsit facundia, persuasurus sit, quàm improbus (difficile enim est sic dicere, ut nusquam erumpat simulatio) tamen id minimè impedit, quò minùs persuadere quis possit, etiamsi non fuerit reapse vir bonus. Quia sufficit virtutis opinio, quam non modò habet, qui virtutem habet; sed etiam, qui habere videtur. Non longè mihi ab hac sententia abiisse videtur Ludovicus Vives cum lib. IV. de corruptis disciplinis ait, virum bonum à Catone intelligi, non quidem ex Stoicorum sententia; sed eum, qui nullo probro est infamis. Quippe nihil prohibet, quò minùs, qui istiusmodi est, utut reapse intercutibus laboret vitiis, oratione tamen ita probos exprimat mores, ut probissimus credatur. Imò non id solùm oratio efficit, ut orator ipse probus habeatur, licet improbus sit: sed & ii, pro quibus dicit, si illis ab oratore tribuatur sermo viri probi. Argumento esse potest, quod M. Antonius C. Norbanum, seditiosum furiosumque hominem, liberavit, cùm illi adfinxisset optimi civis personam. Sed & Tullius oratione istiusmodi defendit Cœlium cùm ejus in optimis disciplinis studia atque operam in spem futuræ probitatis amplificaret. Quamobrem ita statuimus, cùm bona existimatio de vita ac moribus bifariam acquiratur, vitâ, ac oratione: illam quidem artis expertem esse, ac utilem oratori, haut tamen necessariam; hanc verò, quæ oratione comparatur, & à dicendi magistris necessario doceri, & in oratore omnimodis requiri.

Cap. II.

Rhetoricæ distinctio in artem, & facultatem: sive in ornatricem, quæ Elocutio, & oratricem, quæ Eloquentia dicitur. Utramque pravâ scholarum consuetudine ante Logicam tradi. Virtutum vitiorumque doctrinam malè à Fabio, ac Tullio quoque, partem statui Rhetoricæ. Altera Rhetoricæ distinctio in germanam, & adulterinam. Quatuor species κολακικῆς ἐμπειρίας, juxta Platonem. Ciceronis lapsus de scopo Platonis in Gorgia. Pleraque de Sophistis parum sincerè à Platone tradita videri.

RHetorices quoque nomen ὁμωνύμως accipitur. Itaque quemadmodum, cum in aliis, tum præcipuè in Rhetoris, Sophistæ, Scholastici, ac Oratoris voce hactenus fecimus; itidem de varia quoque Rhetorices significatione aliquam multa adferemus. Nam quando quid πολλαχῶς λέγεται, ἀνάγκη τὴν διάνοιαν ἀορίστως ἔχειν: *multifariam dicitur, necesse est intellectum indeterminatè se habere*; ut præclare inquit Aristoteles 1. de Cœlo * atque, ut idem ait in Metaphys. τὸ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐθὲν σημαίνειν ἐστίν, *haut significare unum quid, est nihil significare*: cui succinit Boëthius comm. in lib. de interpret. *Æquivocum omne*, inquit, *per se nihil significat, nisi ad quasque res pro voluntate significantis aptetur*. Quare, ut certi aliquid menti se offerat, haut ignorandum, Rhetoricæ nomine interdum intelligi *artem Rhetoricam*, interdum, *facultatem*, quæ & *Oratoria* dicitur. Ea autem plurimùm differre, rectè monuit Julius Scaliger adversus Cardanum exercitat. 1. Tmemat. 111. Fortasse etiam aliquis pro hac sententia adferat illud Antonii apud Ciceronem lib. II. de Oratore. Rhetorica *res videtur esse facultate præclara, arte mediocris*. Verùm non dubium est, quin paullò aliter, ac nos, artis ac facultatis nominibus utatur Cicero. Sanè ars Rhetorica, ut à nobis hoc loco accipitur, solùm docet ornatum sermonis, ac proinde tota est in Elocutionis præceptis. Perperam enim adjiciunt quidam pronunciationem, cùm hæc tantum ad oratoriam dictionem pertineat, non ad quemlibet sermonem; neque etiam spectet internum orationis ornatum, sed foris adveniat; ideoque propria sit, tum oratoris, tum phonasci ac histrionis, à quibus eam orator olim discebat. At facultatis oratricis sive oratoriæ (utroque enim modo ἔντεχνον à quibusdam olim vocatam docet Fabius) dispar ratio est. Nam quia ejus scopus est persuadere, eò necesse est, ut doceat inventionem argumentorum ἠθικῶν, λογικῶν, καὶ παθητικῶν, quomodo item argumenta argumentationésque disponi oporteat, quibus verborum sententiarúmque luminibus utendum, ac denique, quæ apta sit rebus pronunciatio, sive actio. Ut paucis comprehendam, Ars elocutionem solam facultas universam eloquentiam sibi propositam habet: eoque differunt, ut totum & pars. Atque hinc alterum quoque discrimen consequitur. Nam ad artem Rhetoricam, ut de hâc prius dicam, tutò admittitur, quisquis cum Grammaticæ artis imbibit præcepta, tum Logicæ quoque hausit elementa.

* Cap 10. cont. 110.

Me-

Meritò autem de Logica addo. Nam in Rhetoricis necessarius est vocabulorum Logicorum usus: absque quorum intelligentia non minus penè animus caligabit, quàm si quem ignotâ loquentem linguâ audiamus. Quòd de vocabulis hujusmodi dixi, id vel ex solâ tropologiâ luce ipsa clariùs parebit. Tropi divisionem primariam spectemus. At debet ea institui juxta locorum Topicorum distributionem; uti suo loco ostendimus. Singulorum quoque Troporum distributionem consideremus. Atqui nec Metonymiæ, aut Synecdoches species intelligat quisquam, qui nesciat, quid sit caussa efficiens, materialis, formalis, finalis; genus, species; totum essentiale, integrale &c. Quanto igitur minùs audiendi, qui non solùm Elocutionis doctrinam, sed universum facultatis oratoriæ penum aperiunt nec dum Logicæ initiatis: quasi, ut cætera mittam, Loci speciales, qui à Rhetore traduntur, intelligi possint absque generalibus: aut quasi non subinde Oratori argumenta petenda sint ex communissimis Dialecticorum Locis.

Atque ex his satis patet, ad artem Rhetoricam unius solùm alteriusque artis, Grammaticæ puta ac Logicæ, notitiam requiri. Porrò videamus, quanto pluribus sit opus, priusquam intromitti quis possit intra sacraria Oratoriæ facultatis. Id optimè nos docet Theo, qui sic progymnasmata sua auspicatur: Οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ῥητόρων, καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκότες, οὐκ ᾤοντο δεῖν ἐφικέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς, πρὶν ἁμωσγέπως ἅψασθαι φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπλησθῆναι μεγαλονοίας. *Antiqui oratores, ac imprimis, qui hac laude celebrantur, haut putarunt decere, ut quis aspiret ad studium eloquentiæ, priusquam quadamtenus attigerit ac gustârit, philosophiam seseque eâ, quæ inde hauritur, implêrit animi magnitudine.* Pleniùs ejusce rei caussam exponit autor dialogi de oratoribus, Tacito vulgò tributi: *Veteres intelligebant opus esse, ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo & injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis ferè de æquitate; in deliberationibus de honestate dicimus; ita ut plerumque hæc ipsa invicem misceantur, de quibus copiose, & variè, & ornate, nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanarum, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur.* Ex his ejusce scriptoris verbis non obscurè rationem cognoscimus, cur olim oratores præstantissimi prodierint, non è Rhetorum officinis, sed è philosophorum scholis. Ita Cicero de se ipso testatur in Oratore: *Fateor me oratorem, si modo sim, aut etiam quicunque sim, non ex Rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis exstitisse.* Et paullò pòst subjicit idem: *Etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse cæteris dicit Oratoribus Socrates; quod is Anaxagoræ Physici fuerit auditor; à quo censet eum, cùm alia præclara quædam, & magnifica didicisset, uberem & fæcundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. Quod idem de Demosthene existimari potest: cujus ex epistolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor.* Hactenus Tullius. Fabius* verò ne scribere quidem dubitavit, virtutum vitiorumque doctrinam esse Rhetoricæ facultatis partem: quod verò Oratores necesse habeant plurima petere à Philosophorum lectione, id vitio factum esse Oratorum, qui quidem illis cesserint optimâ sui operis parte. Sed quantopere in eo fallatur Quinctilianus, nescire non potest, qui sciat, aliud esse intelligendi, aliud dicendi disciplinam: in quo etiam lapsus Tullius†: ut qui duo hæc distingui vulgò conqueratur, ac eo quidem in libro, in quem se contulisse ait‡, quicquid de dicendo judicii haberet. Atque ex his satis patet, quid discriminis sit inter artem Rhetoricam, ac facultatem. Porrò quæ hactenus de facultate oratoria diximus, quæque deinceps de ea tradituri sumus, ea intelligi debent de Rhetorica germana, non autem illa assentatrice. Quæ distinctio petita est ex Platonis Gorgia, ubi optimè nobis ob oculos ponit naturam, tum veræ, tum adulatricis Rhetoricæ. Duplicem enim ait esse πραγματείαν, sive μέθοδον, h.e. efficiendi modum ac viam: videlicet τέχνην, sive artem, & ἐμπειρίαν, sive experientiam, aut peritiam experientiâ ortam. Τέχνη ei est πραγματεία, sive μέθοδος μετὰ λόγου, προαιρεῖσθαι ἔχουσα τὸ βέλτιστον, χρήσιμος εἰς βίον, φύσιν, καὶ αἰτίας τῶν ὄντων γιγνώσκουσα: id est, *ratio sive via cum ratione conjuncta, quæ certo consilio optimum sibi finem proponit, utilis ad vitam, & rerum naturam ac caussas cognoscens.* Quæ definitio non est artis propriè ac pressè acceptæ (quam ex Ethicis Nicomachiis discere est) sed latiùs sumtæ, ut etiam comprehendit disciplinas, quæ propriè *scientiæ* nominantur. Ad artes pertinere ait quatuor species πολιτικῆς, quarum duæ animum, totidem corpus respiciant. Animum curat νομοθετικὴ sive legislatoria, & δικαστικὴ sive judicialis: illa leges constituit, quibus in animo conservetur habitus naturæ consentaneus: hæc moderandis judiciis præest, ut animus lapsus ad integritatem reducatur. His respondent duæ, quæ corporis curam gerant. Nam quod in animo est νομοθετικὴ, id est in hoc γυμναστικὴ, sive exercitatoria; quodque in illo δικαστικὴ, id hic ἰατρικὴ, sive medicina. γυμναστικὴ enim valetudinem corporis conservat, ἰατρικὴ restituit. Arti, ut diximus, opponitur ἐμπειρία, sive τριβή, quæ Platoni est πραγματεία ἄλογός τις καὶ ἄτεχνος, στοχαζομένη τοῦ ἡδέος ἄνευ τοῦ βελτίστου, μνήμη σωζομένη τοῦ εἰωθότος γίγνεσθαι, *agendi modus quidam, nullâ ratione & arte instructus, collimans ad voluptatem non proposito sibi optimo fine; memoria nempe eorum, quæ fieri solent.* Ad ἐμπειρίαν refert quadruplicem ματαιοτεχνίαν*, quarum genus, atque, ut ipse vocat, κεφάλαιον sit κολακεία, sive adulatio. Singulas autem species κολακείας singulis docet artibus respondere. Gymnasticæ quidem ἀντίστροφον facit κομμωτικήν, ut quæ ita corpus fucare componereque doceat, ut quis sanus videatur: medicinæ opponit ὀψοποιητικήν, quæ cupediis ac gulæ famulatur: legali ait respondere σοφιστικήν, ut quæ sapientiam fuco quodam ementiatur: δικαστικῇ denique ῥητορικήν, quæ gratiam, auramque popularem venetur, non proposito sibi publicæ utilitatis fine. Ex his colligit Plato, Rhetoricen esse εἴδωλον *simulacrum* partis Politicæ, nempe δικαστικῆς; cui κολακεύτική *adulatrix* hæc Rhetorice opponitur. Solet autem olim hâc de Platonis sententia acriter disputari, quod nos ignorare non sinit Lucianus; ut qui in Bis accusato tradat, in diatribis ventilari consuevisse, num anima sit immortalis; quot heminas sinceræ & immutabilis substantiæ Deus, cùm mundum fabricaret, infuderit, crateri, in quo omnia temperabat; tum autem, num Rhetorica sit politicæ particulæ imago, ac adulatoriæ pars quarta. Non dubium autem, quin optimè solvatur hæc quæstio distinctione utriusque Rhetoricæ: quippe quòd tantùm verum sit de illa adulatrice; cujus iccirco (ut hoc ipso dialogo docet Plato) nullus sit usus in bene constituta Republicâ. Nempe, ut è junioribus optimè optimus rhetor Jo. Sturmius† monuit Sophistarum Rhetorice duo docebat adolescentes: unum erat, omnibus disputando adversari, quoties vellent: quâ ratione consequebantur, ut nulli cederent, nihil concederent, omnia contra omnes dissentientes defenderent. Alterum erat, adulari omnibus, quibus vellent: quo pravo artificio cùm Anytus & Melitus, Sophistarum illorum discipuli, uterentur adversus Socratem, optimus ejus ætatis vir ad cicutam damnatus fuit. Spissus verò est error Ciceronis, qui quæcunque in Gorgia à Platone in persona Socratis disputantur, ea putavit de verâ facultate oratoria intelligi debere. Sic enim apud eum loquitur Crassus in primo de Oratore; *Multi erant præterea præclari in Philosophia, & nobiles, à quibus omnibus unâ penè repelli voce oratorem à gubernaculis civitatis, excludi ab omni doctrinâ rerumque majorum scientiâ, ac tantùm in judicia ac conciunculas, tanquam in aliquod pistrinum, detineri, & compingi videbam; Sed ego neque illis assentiebar, neque harum dispu-*

* Lib. 1. cap. 1. lib. 2. cap. ult. & lib. 10 cap. 1.

† In Oratore.

‡ Lib. 6. epist. 18. quæ ad Lepeam.

* Artium vanitatem.

† Antipappi quarti lib. 2. pag. 48. & 49.

disputationum inventori & principi longè omnium in dicendo, gravissimo & eloquentissimo Platoni, cujus tum Athenis diligentiùs legi cum Carneade Gorgiam: quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus deridendis ipse esse orator summus videbatur. Hæc Tullius. Sed quo pacto verisimile fiat, à Platone genuinam rideri Rhetoricen, qui non solùm aliter multò judicet in Phædro, sed etiam Philosophorum omnium fuerit ῥητορικώτατος? Adde quod eodem dialogo meminerit Plato alterius Rhetoricæ, quam disertim ἀληθινὴν *veram*, appellat. Omnino igitur ea intelligenda Rhetorice, quæ in dicendo gratiam ac voluptatem ab honestate sejunctam aucupatur: quam acriter adeò reprehendit atque exagitat Plato, quia sola fere tum temporis excolebatur à Sophistis, atque iis, qui Remp. gubernabant. Sensit idem Quinctilianus, cujus hæc verba lib. II. cap. XV. *Quidam Rhetoricen, neque vim, neque scientiam, neque artem, putaverunt: sed Critolaus usum dicendi, nam hoc τριβὴ significat. Athenæus fallendi artem. Plerique autem, dum pauca ex Gorgiâ Platonis à prioribus imperitè excerpta, legere contenti, neque hoc totum, neque alia ejus volumina evolvunt, in maximum errorem inciderunt: credúntque eum in hac esse opinione, ut Rhetoricen, non artem, sed peritiam quandam gratiæ ac voluptatis existimet: & alio loco civilitatis particulæ simulacrum, & quartam partem adulationis: quod duas partes civilitatis corpori assignet, medicinam, & quam interpretantur exercitatricem: duas animo, legalem, atque justitiam: adulationem autem medicinæ, vocet coquorum artificium: & exercitatricis, mangonum, qui colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiantur: legalis, cavillatricem: justitiæ, Rhetoricen. Quæ omnia sunt quidem scripta in hoc libro, dictaque à Socrate; cujus personâ videtur Plato significare, quid sentiat: sed alii sunt ejus sermones ad coarguendos, qui contrà disputant, compositi, quos ἐλεγκτικοὺς vocant: alii ad præcipiendum, qui δογματικοὶ appellantur. Socrates autem, seu Plato, eam quidem, quæ tum exercebatur, Rhetoricen, talem putavit. nam & dicit his verbis, τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε: non veram autem & honestam intelligit. Itaque disputatio illa contra Gorgiam ita clauditur, οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν δίκαιον εἶναι, τὸν δὲ δίκαιον βούλεσθαι δίκαια, καὶ πράττειν. Ad quod ille quidem conticescit, sed sermonem suscipit Polus, juvenili calore inconsideratior; contra quem illa de simulachro & adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitatior, qui tamen ad hanc perducitur clausulam, τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι, καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων, ut appareat Platoni, non Rhetoricen videri malam; sed eam veram, nisi justo ac bono, non contingere. Adhuc autem in Phædro manifestiùs facit hanc artem consummari citra justitiæ quoque scientiam non posse: cui opinioni nos quoque accedimus. An aliter defensionem Socratis, & eorum, qui pro patria ceciderant, laudem scripsisset? quæ certè sunt oratoris opera. Sed in illud hominum genus, quod facultate dicendi male utebatur, invectus est. Nam & Socrates inhonestam sibi credidit orationem, quam ei Lysias reo composuerat: & tum maxime scribere litigatoribus, quæ illi pro se ipsi dicerent, erat moris: atque ita juri, quo non licebat pro altero agere, fraus adhibebatur. Doctores quoque ejus artis parum idonei Platoni videbantur, qui Rhetoricen à justitia separarent, & veris credibilia præferrent: nam id quoque dicit in Phædro.* Hactenus Fabius. Porrò præter ea loca, quæ Fabius annotavit, alia quoque observavit doctus Platonis interpres, Joannes Serranus, quæ apud eum legi possunt *. Nec enim necessarium puto, ut omnia cum pulvisculo huc congeramus: præsertim cùm ea, quæ hactenus diximus, abunde ostendant, minimè aliam damnari Rhetoricen, quam eam, quæ à Sophistis tradebatur. Quos inter magnum semper nomen fuit Gorgiæ Leontini, à quo hujus Platonis dialogo nomen. Item Protagoræ Abderitæ, à quo alteri dialogo nomen fecit idem Plato. Et Prodici Cei, Hippiæ Eliensis, plurimique aliorum, quemadmodum cum ex Fabio & aliis inferiùs docebimus, tum Platone ipso, qui passim eos traducit. Quanquam is fortasse non omnia satis sincere de iis scribit, verùm plurcula tradit ambitiosè: uti quoque censet Dionysius Halicarnassensis epist. ad Cn. Pompejum.

** Argumento in Platonis Gorgiam.*

Cap. III.

De definitione Rhetorices, ac sigillatim de genere. Facultatum quæ sit natura, ostenditur. Refelluntur cùm veterum multi, tum è junioribus Zabarella.

RHetorice, ut à Semone illo Aristotele edocti sumus, Δύναμίς ἐστι περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν: *Facultas videndi in unoquoque re, quod in ea est ad persuadendum idoneum:* sive, ut Fabius transfert lib. II. cap. XV. *Vis inveniendi, quid in quaque re possit esse persuadibile.* Patrocles similiter (ut idem ait) definivit, nisi quòd omiserit, *in quaque re.* Vim enim vocat inveniendi, quod sit in oratione persuadibile. Nec longè abit illa apud Ammonium *, & Aphthonii Scholiastem †, Ῥητορική ἐστι δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ, τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν, *Rhetorice est orationis ad persuadendum apta vis quadam cum arte conjuncta in caussis civilibus, cujus finis sit bene dicere.* Multa autem in Aristoteleâ illâ definitione culpant multi: eosque inter Hilario, monachus Veronensis; cujus Rhetorices Hermogenicæ compendium, vel dispendium potiùs, olim editum ab Aldo. Quare me curæ pretium facturum puto, si singulas definitionis partes excutiam. Genus igitur Rhetoricæ est δύναμις, quod alii transferunt *facultatem*, alii *potestatem*, alii *vim*, ut Fabius. Sic enim inquit lib. II. cap. XV. *Quod ego vim appello, plerique potestatem, nonnulli facultatem vocant; quæ res ne quid afferat ambiguitatis, vim dico τὴν δύναμιν.* Cicero non semel *facultatem* vertit; quemadmodum & conjunctim *vim & facultatem* transfert I. de Oratore, cùm ait: *Cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa.* Boëthius lib. IV. in Ciceronis Top. p. 880. clarè ait, *Rhetoricæ igitur genus est facultas.* Quod & multò post p. 883. repetit. Aben-rois interpres in libello de Beatitudine animæ cap. II. appellat *possibilitatem:* quam à potentia bifariam differre tradit; primùm quòd *possibilitas* tribuatur subjecto; *potentia* autem referatur ad formam, ad quam est præparatio. Deinde quòd non sit necesse possibilitatem exire in actum; at potentia semper redigatur ad actum. Ita potentiæ est, quòd ignis urit; quia non potest non urere: possibilitatis est, quòd homo ambulat, poterat enim non ambulare. Δύναμις igitur (quam vocem Plautus, si locus est sanus, usurpat quoque Pseudolo ‡, ubi *olivi dynamin* legitur in vulgatis) non significat hoc loco potentiam, ut quæ ad unum determinetur: verùm possibilitatem, vel, ut Latinè magis dicamus, facultatem, sive potestatem, quæ jus habet in contradicentes actiones: unde eam necessitati opponit Anselmus, Cur Deus homo lib. II. cap. X. Imprimis verò huc facit locus iste Alexandri Aphrodiensis præfatione in primum Topicorum: ὁ γὰρ διαλεκτικός τε καὶ ῥήτωρ, ὁμοίως τὴν τῶν ἀντικειμένων δεῖξιν σκοπὸν ἔχουσι. διὸ καὶ δυνάμεις αὐτὰς καλοῦσι. τὸ γὰρ κυρίως δυνάμενόν τι, τὰ ἀντικείμενα δύναται. *Dialecticus quidem, atque Rhetor, similiter propositam habent contrariorum demonstrationem. Iccirco & eas facultates seu potestates appellant. Quippe propriè aliquid posse dicitur, quod contraria potest.* Quibus verbis clare docet, eam esse facultatis cujusque conditionem, ut æquè respiciat utrumque contrarium: quomodo & Rhetoricæ, & Dialecticæ, quæ duæ solùm sunt facultates, docent tueri utramque partem. Sanè quod de Academia dicit Lucianus in Bis accusato, id de utràque facultate verum est; quia & Orator, & Dialecticus, ἂν πρὸς ἀμφοτέρους ἀγωνίσασθαι τοὺς λόγους, καὶ τῷ αὐτῷ, ταῦτα πάντα καλῶς δύνασθαι λέγειν: *in*

** Præfat. in Porphyrium.*
† Initio prolegomenorum.
‡ Act. I. sc. 2.

utramque semper partem paratam habet orationem, atque in eo etiam sese exercet, ut contraria possit tueri. Quin malè aliquando audivit Aristoteles ob traditum hoc artificium. Nam cum Cassander Antipatrum, patrem suum, absentem defenderet, argumentum contra se allatum refellens à contrario; Alexander Magnus, cognito artificio, subridens, hæc, inquit, astuta illa & fallax ratio Aristotelis est, in utramque partem argumentandi. Ita Plutarchus in Alexandro sub exodium libri. Verùm facultatem quidem requirit Aristoteles defendendi in utramque partem, at non voluntatem, οὐχ ὅπως. inquit* ἀμφότερα πράττωμεν (οὐ γὰρ δεῖ τὰ φαῦλα πείθειν) ἀλλ' ἵνα μήτε λανθάνῃ πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου χρωμένου τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως, λύειν ἔχωμεν, *non ut utraque faciamus (non enim oportet mala persuadere) sed ne lateat, ut sese habeant, atque alio utente rationibus ipsis haut juste, solvere possimus.* Porrò ex hâc facultatis conditione conditionem alteram elicit Aben-roes, ut non necessariò consequatur suum finem; quomodo nunc superior, nunc inferior discedit Orator; neque semper victoriam obtinet Dialecticus.

* Lib. 1. Rhetor. cap. 1.

Quibus Rhetoricæ genus est, vel *scientia*, vel *ars*, hi vel genus constituunt, quod genus non est, vel non adsignant genus proximum. Primum illud fecit Ariston, Critolai Peripatetici discipulus: cui (ut Fabius lib. 11. cap. xv. testatur) Rhetorice definitur, *Scientia videndi, & agendi, in quæstionibus civilibus, per orationem popularis persuasionis.* Item alii, Fabio approbante, ibidem, *Rhetorice est scientia bene dicendi.* Verùm *scientia* genus non est, quia ea est rerum necessariarum; Rhetorice autem potissimùm versatur circa humanas actiones, quæ sunt contingentes. Quod si latè quis scientiæ vocem accipi dicat pro quavis disciplina; jam quidem Rhetorica rectè *scientia* appellabitur; minime tamen per eam poterit definiri; quia in definitionibus, quando licet, propriè & presse vocabulis uti oportet. Artem verò esse Rhetoricam, negari non potest, idque non tantùm, quia Plato in Gorgia, Aristoteles lib. 1. Rhetor. & Cicero lib. 11. de Oratore, eam artem vocent; (quippe videri queant latiùs hoc usi vocabulo, pro quavis peritia: quomodo & scientiam vocari posse dicebamus) verùm imprimis, quia cum rectâ ratione efficiat orationem, eoque omnino ei competat Aristotelica artis definitio, quæ est lib. v 1. Ethic. Nicomach. cap. 1v. Sed hoc genus est remotum, ut quod genus sit ipsius δυνάμεως; cùm artium aliæ finem habeant ὡρισμένον, sive determinatum, aliæ non habeant, ut quæ dicuntur στοχαστικαὶ, quia conjecturis plurimùm utantur: cujusmodi artes propriè sunt δυνάμεις, seu facultates. Rhetoricam verò esse στοχαστικὴν, cùm antè ostendimus, tum & Plato scripsit in Philebo. Non igitur proximum genus adferunt, quibus definitur *ars rectè dicendi*: aut Theodorus Gadareus †, à quo definiebatur, *ars inventrix, & judicatrix, & enunciatrix decente ornatu, secundùm mentionem ejus, quod in quoque potest sumi persuadibile in materia civili.* Ac longe minùs genus erit τριβὴ, sive usus: quanquam Critolao Peripatetico, Fabio ‡ teste, definiatur *usus dicendi.* Idem judicium esto de ἐμπειρίᾳ, quod est experientia, seu peritia ab experientiâ nata: quomodo Socrates Rhetoricen appellandam ait apud Platonem in Gorgiâ; ubi & disertim negat, Rhetoricen esse artem. Sed (uti superiùs fusè ostensum) disputat hoc dialogo Socrates adversus Rhetoricen adulterinam, seu adulatricem, quam ματαιοτεχνίαν veriùs, quàm τέχνην esse censet.

† Apud Fabium lib. 2. cap. 15.

‡ Lib. 2. cap. 15.

Stoici Rhetoricen virtutem esse docent, eamque sententiam acriter defendit Fabius lib. 11. cap. xx. Verùm Rhetoricen non esse virtutem (moralem dico, non dianoëticam) argumento est, quòd hæc abuti possimus. unde idem Fabius lib. x 11. cap. 11. *Facultas dicendi, si in malos incidit, ipsa judicanda est malum. Pejores enim illos facit, quibus contigit.* At, uti Philosophi consentiunt, omnium rerum abusus est præterquam virtutis. Quod si quis virtutem dianoëticam intelligat; jam non adferet genus proximum; cùm Aristoteles eam in Nicomachiis dividat in νοῦν, scientiam, sapientiam, prudentiam, & artem. Zabarella lib. de natura Logicæ, Rhetoricen vult esse habitum Instrumentalem. Verùm non minùs habitus instrumentales, quàm principales, sub illis quinque habitibus (quos Aristoteles in Ethicis enumerat) continentur: eoque, seu quis Rhetoricen ἁπλῶς habitum, seu limitatè instrumentalem habitum appellat, non adfert genus proximum: cum habitus quidem artis, ars autem genus sit facultatis, uti vidimus. Contra sententiam hanc Zabarellæ, habitus instrumentales ex habituum ab Aristotele recensitorum numero excludentis, pluribus agimus singulari libro de Logicæ substantia ac constitutione.

CAP. IV.

De subjecto Rhetorica. Triplex notio subjecti, tertiaque in tres alias distinguitur. Diversum est objectum oratoria θεωρίας, quàm πράξεως. Θεωρίας objectum, Res omnes; objectum, inquam, commune & adæquatum: sed proprium objectum, Quæstio civilis; maximeque proprium, Hypothesis. Quâ ratione Dialectice & Rhetorice ἀντίστροφοι dicantur. Majoragius refellitur: Item Bern. Mirandulanus. Σοφιστικὴ, ἐριστικὴ, διαλεκτικὴ, καὶ πειραστικὴ, à Rhetorica ut differant. Quâ mente rerum omnium notitia in oratore requiratur ab antiquis. Muretus refutatur. Aphrodisiensis cum Aristotele conciliatur. Qua orator de rebus naturalibus disputat, ea plurimùm, non semper, applicare ad quæstionem civilem Philosophorum sermo non convenit oratori, uti nec ecclesiastæ Christiano. Discrimen inter θέσιν & ὑπόθεσιν, & quomodo hæc vocentur à Latinis. De corrupto Tranquilli loco adsensum Fabro. Caussa nomen antiquius, quàm controversia. Minus apte controversiam dici, quàm ὑπόθεσιν. Controversia presse sumta suasoriis opponitur. Malaspinæ error. Aristotelis & Theophrasti libri περὶ θέσεων. Circumstantia vox proba. De numero circumstantiarum vulgaris opinio diluitur. Scaligeri de eodem judicium expenditur. Rhetoricen modo considerandi differre à disciplinis circa eandem versantibus. Apollonius Rhetor refutatur.

Differentia, quâ in assignatâ definitione hæc facultas à Dialecticâ cumprimis distinguitur, tria tangit: subjectum, finem, officium. Nam cum vel à subjecto, vel à fine, vel ab utroque, differentia sumi soleat; quemadmodum Ammonius docet præfatione in Porphyrium: Aristoteles hac definitione non utrumque solùm, sed officium insuper est complexus. Est autem subjectum triplex, in quo, de quo, & circa quod. *Subjectum in quo* est substantia ratione accidentium, quæ insunt; unde & *subjectum inhæsionis* dicitur. Hac notione, Rhetorices idem est subjectum, quod cæterorum habituum: nempe animus humanus. *Subjectum de quo* est, cui aliquid attribuitur; unde alio nomine dicitur *suppositum*, aut *subjectum prædicationis*: quomodo *spongia* subjectum est in hoc pronunciato: *spongia est* ζωόφυτον, *sive plantanimal*, ut transfert Budæus*. Hæc subjecti significatio non facit ad præsens institutum, quia sermo est de quæstione simplici, non complexâ. *Subjectum circa quod*, est objectum, sive περὶ ὃ καταγίνεται ἐπιστήμη καὶ τέχνη *circa quod scientia aliqua, vel ars, versatur ac elaborat.* ut Ammonius † describit. A quibusdam *subjectum occupans* nominatur. Hoc loco subjectum postremo accipitur modo. Sed is ipse in tres alios, quasi ramos, diffunditur. Interdum enim usurpatur amplissimâ significatione pro quacunque re consideratâ in quavis disciplinâ: quomodo Physicis corporis naturalis principiis, aut affectionibus, subjecti nomen tribuitur. Ita anima statuitur esse subjectum trium librorum de animâ; quod ἀκύρως *impropriè* dici potest; licet propriè corpus animatum sit subjectum, cujus

* Prioribus annot. in Pandect.

† Præfat. in Porphyr.

jus principium est anima. Item in Parvis, ut vulgò vocant, Naturalibus, nòn dubitant interpretes subjecti nomine appellare, sensum, memoriam, vigiliam, somnum, & similes affectiones. Alter hujus vocabuli usus est, cùm intelligitur subjectum scientiæ propriè dictum, h. e. illud cujus principia & affectiones explicantur sciendi gratiâ: quomodo corpus naturale est subjectum Physicæ, ens quà ens Metaphysicæ, &c. Tertiò est subjectum scientiæ practicæ, aut artis, quod proponitur, ut in eo aliquid efficiatur: atque ita ferrum, aut lignum est subjectum artis fabrilis, anima humana virtutis. Quæ significatio malè à quibusdam cum superiori confunditur, cum diversa admodum hujus, ac illius subjecti, ratio sit. Nam in scientiis contemplativis requiritur plena subjecti notitia: in scientiis practicis, aut artibus, non item. Cujus caussa est, quòd subjectum in his, non sciendi gratiâ proponitur, sed operandi. Ita faber haut studet scire naturam ferri. Nec Ethico necessaria est plena notitia partium animæ, sed quantâ opus ad propositi scopi consecutionem: ut docet Aristoteles cap. ult. lib. 1. Ethic. Subjectum hoc loco accipimus postremâ notione; quod ut clare cognoscatur, distinguendum inter duas officii Oratorii partes, pro quibus subjecti ratio variat. Prior officii pars est θεωρητικὴ, quà secum cogitat Orator, quæ argumenta ac disponendi ratio, cujusmodi ornatus, aut actio, maximè videatur conducere ad animos impellendos. Altera pars est πρακτικὴ, quatenus puta idem orationis instrumento studet hominum animos ducere in id, quod velit: quod unâ voce dicimus *persuadere*. Θεωρίας Oratoriæ objectum est quælibet res. Nihil enim est, quòd non proponere sibi possit orator ad ornandum, copioseque id explicandum. At πράξεως objectum est animus illorum, apud quos caussam orat. Nam postquam orator de optimè formanda oratione diu secum cogitavit, (quod θεωρίαν vocabamus) in publicum prodit, orationeque ad persuadendum aptâ opinionem quampiam in animis auditorum gignere elaborat. Aristoteles utrumque nos objectum docet suâ descriptione: sed πράξεως quidem implicitè in voce πιθανόν. Nam, quemadmodum dicebamus, τὸ πείθειν sive persuadere nihil est aliud, quàm in alicujus animo gignere rei cujusquam opinionem. At θεωρίας objectum disertim Aristoteles expressit, cùm in definitione suâ dicit, versari oratorem περὶ τὸ ἕκαστον, seu quamlibet rem: quod pluribus mox ostendemus. Fortasse autem hanc nostram de duplici Rhetorices objecto sententiam non incommodè sic quoque explicabimus; si dicamus, orationis objectum internum, quod argumentum vocamus, esse rem quamlibet: objectum externum, sive circa quod versatur usus orationis, esse animum eorum, apud quos habetur oratio. Oratorem autem circa rem quamvis occupari posse, non solùm definitione istac docet Aristoteles: sed aperte etiam adserit initio primi Ethicorum; ubi non tantùm Dialecticen, ac Rhetoricen, negat habere γένος ἀφωρισμένον, hoc est, materiam certam, atque ab aliis distinctam: sed & Rhetoricen idcirco Dialectices ἀντίστροφον statuit; quod est similem, ejusdemque materiæ. Cicero in Oratore interpretatur, *ex alterâ parte respondentem*. Sed cùm id, (quicquid contra Victorium Majoragius dicat) magis contrarietatem ostendat, quàm similitudinem, de qua Aristoteles agit, (ut liquido probant, tum rationes, quas subtexit; quòd utraque facultas versetur circa res omnes, utraque ab omnibus quodammodo cognoscatur, pluraque alia, quæ inibi affert: tum imprimis, quòd Rhetoricam pòst disertim vocet Dialecticæ ὁμοίωμα *similitudinem*) rectiùs profectò Alexander Aphrodisiensis comment. in lib. 1. Top. & Sextus Empiricus adversus Mathematicos, ubi de Philosophia disputat, interpretantur ἰσόστροφον, h. e. circa res easdem versantem. Totâ autem aberrant via, qui eo adstruere conantur, Dialecticen, & Rhetoricen esse eandem numero disciplinam; quæ sententia est Bernardi Mirandulani, & aliorum quorundam. Sanè si valida hæc foret ratio, jam quidem non tantùm Dialectice & Rhetorice, sed Μεταφυσικὴ, Διαλεκτικὴ, Πειραστικὴ, Ῥητορικὴ, Σοφιστικὴ, καὶ Ἐριστικὴ, una eademque forent disciplina, cùm hæ omnes versentur circa res omnes. Verùm hoc ne quidem illi ipsi dixerint, qui Dialecticam & Rhetoricam eandem putant facultatem. Vident enim, diversimodè res easdem ab iis considerari. Nam Metaphysica ratiocinatur ex principiis, ac caussis propriis entis: Metaphysica quoque tantùm universaliter considerat ens quà ens. At tum Διαλεκτικὴ, cui ab Aristotele subjicitur Πειραστικὴ; tum Σοφιστικὴ, sub qua ab eodem ponitur Ἐριστικὴ; tum, de qua agimus, Ῥητορικὴ; non ex principiis necessariis entis accidentia demonstrant; sed ratiocinantur ex communibus accidentibus, quæ probabilia, vel sunt, vel apparent. Neque tantùm à Metaphysica hæc quinque differunt; sed iidem distinguuntur à se ipsis. Nam Σοφιστικὴ, & Ἐριστικὴ, argumentantur ex iis, quæ vera apparent; illa quidem lucri caussâ, ut & Plato scripsit in Sophistas; hæc verò, quo victoriam reportet ab adversario. Διαλεκτικὴ, Ῥητορικὴ, & Πειραστικὴ argumentantur ex probabilibus: sed Διαλεκτικὴ quidem ex iis, quæ aut omnibus, aut pluribus, aut sapientioribus videantur probabilia; idque plurimùm cognitionis caussâ: Ῥητορικὴ tantum ex iis, quæ omnibus, aut plurimis, probabilia videantur; idque ferè actionis ergò: Πειραστικὴ ex iis, quæ adversario videantur probabilia; idque ut adversarii, aut eruditionem, aut dogma exploret. Verùm quomodo Dialectica, ac Rhetorica differant, infrà pluribus ostensuri sumus.

Quod si materia Rhetoricæ est τὸ ἕκαστον *res quævis*, requiritur in oratore rerum omnium cognitio. Nam si non omnino verùm est, quod dicebat Socrates; omnes in iis, quæ scirent, satis esse eloquentes; quantò minùs probabile erit, aliquem in eo, quod nesciat, disertum esse posse? Cicero proœmio librorum de Oratore: *Ac, meâ quidem sententiâ, nemo poterit esse omni laude cumulatus Orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus.* Et Crassus apud eundem 1. de Orat. *Is erit Orator, meâ sententiâ, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & copiosè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam & actionis dignitate.* Et III. de Oratore. *Namque illos veteres doctores auctoresque dicendi nullum genus disputationis à se alienum putasse, accepimus; semperque esse in omni orationis ratione versatos; ex quibus Eleus Hippias, cùm Olympiam venisset, maximâ illâ quinquennali celebritate ludorum gloriatus est, cunctâ pene audiente Græciâ; nihil esse ullâ in arte rerum omnium, quod ipse nesciret.* Idem 1. de Invent. *Gorgias Leontinus, antiquissimus ferè Rhetor, omnibus de rebus oratorem optimè posse dicere existimavit.* At dicas fortasse, nos ex Oratore facere Hippiam quendam παντοδαπῆ *omniscium*. Sed qui sic cum animo suo ratiocinabitur, neutiquam intelligit, quod Peripatetici omnes semper docuerunt, singulas quidem disciplinas suis limitibus circumscribi; sed, si usum & exercitationem spectemus, omnes inter se communicationem habere: unde & ἐγκυκλοπαιδεία, h. e. *orbis disciplinarum* appellatur. Itaque quod de architecto scripsit Vitruvius *, id de Oratore jure optimo dixerimus. *Non debet, nec potest esse Grammaticus, uti fuerit Aristarchus; sed non agrammatos: nec Musicus, ut Aristoxenus; sed non amusos: nec pictor, ut Apelles, sed graphidos non imperitus: nec plastes, quemadmodum Myron, seu, Polycletus; sed rationis plasticæ non ignarus: nec denuo medicus, ut Hippocrates; sed non aniatrologicus: nec in cæteris doctrinis singulariter excellens; sed in his non imperitus.* Ridet alicubi hanc Vitruvii opinionem disertissimus Muretus †: sed eum in præcipitium abduxit malè intellecta Rhetorum antiquorum sententia. Neque enim statuunt, distinctâ omnium cognitione opus esse oratori; sed satis esse ajunt, ut universalem omnium habeat notitiam; modò pleniùs & accuratius noscat ea, de quibus crebro dicendum est.

At, inquiunt, non disputat orator de Solis magnitu-

* *Lib. 1. cap. 1.*

† *Præfat. comment. in 2. Catil.*

dine, an bis centies & sexagies sexies sit major terrâ; quemadmodum dicunt Astrologi: an tantus sit, quantus apparet; quod Heraclitus sensit, & Epicurus; quibus & hodie quidam assentiuntur, quia, ut ajunt, falli quidem possunt oculi in corporis opaci magnitudine; at non item decipi queant in corpore lucido: in quo tam quàm eos ratio fugiat, usus quotidianus comprobat. Iidem neque dissent (ut ajunt) orator de globorum cœlestium numero, aut an cœli sint omnis corruptionis expertes, & similibus, in quibus finis est *ἡ θεωρία*. Verùm non leviter errant, qui *ἁπλῶς* negant, hujusmodi materiam ad Oratorem pertinere. Nam multis veterum orationibus doceri potest, interdum usu venire, ut de rebus ex intimâ naturâ petitis dicendum sit oratori; eumque id tum facere multò, quam Philosophi, explanatiùs, uberius, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam, accommodatiùs. Illud interim diffiteri non possumus, ut plurimùm, cùm istiusmodi materiam tractat, id facere sub formâ vel honestatis, vel utilitatis, vel æquitatis; ut ita juridicialis, aliuive generis induat naturam. Atque inde est, quod Alexander Aphrodisiensis, interpretans isthæc Aristotelis verba, *περὶ παντὸς προκειμένου πράγματος*, *de quavis re objecta* scribat hunc in modum, *Hoc Rhetoricen dividit à Dialectica. Nam Rhetorice non disputat. περὶ παντὸς de omni re.* Neque enim pugnat Alexander cum Aristotele, qui Rhetoricen esse ait* *οὐδενὸς γένους ἀφωρισμένου*, *nullius generis definiti*: sed eò respexit, quòd res naturales applicet ad quæstionem civilem. Exemplum capere licet ex oratione, seu Lysiæ, seu alterius *περὶ τῆς ἀμβλώσεως de abortu*; cujus apud Theonem † in progymnasmatis mentio fit. Ait enim Theo, totâ hac oratione de eo fuisse disputatum, Num homo dici mereatur, quod adhuc utero gestatur; &, An, quæ abortum mulier provocâsset, tanquam cædis rea vocari possit in judicium: quò pertinet l. Cicer. D. de pœnis. Similis caussa fuit, quâ Piso Germanicum veneno occidisse arguebatur: quemadmodum indicat hic locus Plinii lib. XI. Nat. histor. cap. XXXVII. *Exstat oratio Vitellii, quâ Pisonem reum ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento, palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari.* Denique huc pertinet, quod Aristides Orator hiemem describit, agens de decem ducibus cremandis.

* Lib. 1. Rhetor cap. 7 sive al. 1.

† Pag. 16.

Quamquam autem plurimùm, uti dicebamus, Orator res naturales accommodet ad quæstiones civiles: tamen neutiquam id perpetuum est: quia etiam non propositâ sibi actione de rebus ad Philosophiam speculatricem pertinentibus, ornatiùs, quàm Philosophus, ac quodam orationis quasi flumine edissertabit Orator. Fidem ejus rei fecerit Aratus poeta, qui, ut autor est Cicero I. de Orat. ex alterius præscripto de astris scripsit, cum ipse esset ejus scientiæ ignarus. Parem esse in medicis rationem argumento sunt, quæ Plato in Timæo, cœlesti quadam facundiâ, (ut scribit in Apologia Appulejus) de morborum caussis disserit. Libet hac de re quoque adscribere judicium Marsilii Ficini in commentario, sive, ut ipse vocat, compendio Timæi Platonici: *Posthæc prosequitur materiam latissimè à medicis explicatam de humoribus complexionibusque, & mirabili humani corporis artificio. Atque elegantiam Platonis in hominis corpore describendo adeo admiratus est Bartholomæus Fontius noster, Rhetor egregius, ut præclarâ oratione probaverit, neque Lactantium, neque Cornelium Celsum, neque Ciceronem ipsum, in re describendâ ad miram Platonis eloquentiam accedere potuisse.*

Denique id ipsum quoque de Theologorum sermone dictum velim; qui alius in Scholis, alius coram populo esse debet. Nam ridiculi plane sunt, qui Scholarum subtilitates afferunt in umbonem: nec raro etiam ipsa artium vocabula e suggesto popelli auribus obganniunt, nihil pensi habentes, ecquo populi fructu dicant, modò à plebe docti, aut acuti disputatoris nomen reportent. At aliud eos docere possunt Patrum τῶν φιλοσοφησάντων, καὶ θεολογησάντων *illi qui in Philosophia aut Theologia cæteris antistant* homiliæ, quibus nihil *ἐπιχαριτώτερον disertius* nihil ornatius, magisque populare. Quin etiam ex Rhetoricâ forensi exemplum capere possunt. Sane Demosthenes longè alio, quam Philosophi, utitur sermone. Et is tamen e Platonis prodierat Schola; uti Cicero adserit in Oratore, itemque in Bruto, qui est de claris Orator. Itemque I. de Orat. ac idem quoque scribunt autor Dialogi de caussis corruptæ eloqu. Diogenes Laërtius in vita Euclidis, Appulejus apolog. I. Alcinoi etiam ea de re testimonium ex epistola Demosthenis adductum videre est apud P. Victorium lib. XXVI. Var. Lect. cap. IV. Tullius quoque hac in re exemplo esse possit. Is enim in orationibus res è Philosophia penitissimâ depromptas populari circumvestit orationis genere: Imò in Philosophicis quoque scriptis pejus fere, quam fullo ululam, artium odit vocabula: nempe quia non Philosophorum scholis (in quibus longè alia dictio requiritur) sed civibus suis se scribere profitetur. Hac verò in re eandem esse rationem Oratoriæ Politicæ, & Ecclesiasticæ, nemo, puto, sapiens negabit. Quare, quod nonnulli ajunt, non posse ea aliter dici, id si ita, uti dicunt, sentiunt, quid nisi, dum peritiam suam pueris, feminis, imperitæ turbæ, probare satagunt, prudentibus peritisque suam imperitiam, forícis instar, produnt? Sin aliter dici posse vident, ut à populo intelligantur; quid importunâ *φιλοσοφίας* jactatione aliud consequuntur, quam quod sibi canere, honoremque suum Dei gloriæ posthabere, ab optimo quoque meritò judicentur? At hæc quidem de priori quæstionum genere dicta sunto.

Alterum genus est *πολιτικὸν* seu civile: circa quod magis propriè versatur Orator. Dividitur autem quæstio civilis in infinitam, quæ Græcâ appellatione θέσις vocatur; & finitam, quæ ὑπόθεσις dicitur. Illa Ciceroni dicitur *universi generis quæstio*, aut *propositum*, aut *infinitum genus quæstionis*: hæc verò eidem *caussa*, aut *definitum quæstionis genus*, appellatur. Sed & ὑπόθεσις à Græcis dicitur *σύνταξις*, nisi corruptus sit Suetonii liber de illustribus Rhetoribus. In veteri P. Pithœi libro legitur *συνθέσεις*; unde à Tranquillo scriptum fuisse ὑποθέσεις, suspicer cum Nicolao Fabro. Ii qui non multò post Ciceronem vixere, *controversiam* potiùs appellant, quàm *caussam*. Fallitur hac in re vir eruditus, qui ante annos aliquot Rhetoricas commentationes in lucem emisit. Scribit enim, à Cicerone utroque modo appellari. At aliud eum docere possunt hæc verba M. Senecæ Rhetoris. *Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum est, ut nomen quoque novum sit. Controversias nos dicimus. Cicero caussas vocabat.* At sane laxo nimis vocabulo controversia vocatur, cùm θέσις quoque sit *Controversia*, h. e. quæstio. Græca vox magis apposita est: quia ὑπόθεσις dicitur, quòd ponatur ὑπὸ τὴν θέσιν, velut species sub genere. Illud interim haud prætereundum, interdum Latinos ita presse controversiæ usos esse vocabulo; ut iis non quamlibet notaret hypothesin; sed eam tantùm, quæ generis esset juridicialis. Nam, ut ex Marco Seneca, aliisque cognoscimus, declamationes eas, quæ consilia imitarentur, suasorias vocabant; at quæ judiciorum imaginem præbebant, controversias nominabant.

Porrò θέσις, ut scribit Cicero I. de Orat. quærit sine designatione personarum, temporum, ac locorum: ubi *designationis* nomine quid intelligatur, cuivis conspicuum videtur. Et tamen vir doctissimus, Leonardus Malaspina, hic mire nugatur. Nam putat *designationis* vocem à Tullio accipi pro distributione, quâ suus cuique tribuitur locus; quomodo idem Tullius lib. IV. ad Atticum epist. IV. futurum scribit, ut Atticus offendat mirificam designationem librorum bibliothecæ: ubi designatio, ut Malaspina scribit, *est distributio, quâ suus cuique libro certus propriusque locus assignatus fuit, ac designatus*. Atqui I. de Orat. longè aliter *designationis* vox usurpatur. Omnino enim Tullii sententia est; θέσιν quærere genera-

tim,

tim, & absque ullius facturi aut rem circumstantis limitatione. Itaque & Boëthio lib. IV. in Top. Ciceronis pag. 880. thesis definitur *Quæstio sine circumstantiis.* Non defuere autem, qui in controversiam vocarent, an Orator quoque circa thesin versetur. Et videtur huic sententiæ favere Dio Chrysostomus Orat. XXII. quæ de pace & bello inscribitur. Nam ait Philosophum disputare, universè, An bellum sit gerendum: Oratorem vero, An utile sit Athenienses bellum gerere contra Peloponnesios, aut succurrere Corcyreis contra Corinthios: aut Philippo belli societatem inire cum Thebanis adversus Phocenses; aut Alexandro transire in Asiam. Verùm de thesi etiam agere Oratorem, tam clarum est, *Quam solis radiis esse olim, cum sudum est, solent**. Sanè ipse ὁ φιλοσοφώτατος Dio sæpe thesin tractat: ut περὶ ἀπιστίας & alia. Et ne oratorium disparem rationem existimes, Theo integras etiam orationes coram de thesi egisse affirmat; uti illam Lysiæ, sive alterius cujusdam (dubitatum enim de autore, addit) qua quærebatur; Utrùm mulierem per vim ductam retinere oporteat munera sibi tradita. In singulis etiam orationibus generale aliquod quæstionis caput invenitur; quale idem esse ait apud Demosthenem contra Onetorem de vi, Num quæstionibus fidem habere oporteat. Item apud Æschinem contra Timarchum, An rumorum aliqua sit veritas, aliaque alibi. Interea minimè existimandum, Thesin apud populum, Philosophorum more, tractandam Oratori. Nam in hoc quoque genere vitanda omnia admirabilia sive inopinata; non quia non multa sint παράδοξα μὲν, οὐ δὲ παράλογα *Præter opinionem non præter verum*, ut dicebat Cleanthes; verùm quoniam subtilitates non admittuntur à judicibus, ut inquit Martianus: ideòque Catonis quoque oratio sæpe improbata; quamvis Tullius in Paradoxis scribat, eum ita tractare solitum, quæ non probarentur in vulgus, ut eo dicente, probabilia quoque populo viderentur.

* Plautus Mil. Glor. Act. 1. sc. 1.

Thesium multa exempla colligere licet cùm è Dione & aliis Sophistis, tum è Philosophicis scriptis. Olim verò etiam exstabant Aristotelis, & Theophrasti libri integri, qui Thesium titulo inscribebantur. Docuit id nos hic Theonis locus in progymnasmatis, Παραδείγματα δὲ τῆς θέσεων γυμνασίας λαβεῖν ἐστι παρά τε Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου. πολλὰ γάρ ἐστιν αὐτῶν βιβλία θέσεων ἐπιγεγραμμένα. *Exempla verò ejus exercitationis, quæ in thesibus sive propositis fit, petere est ex Aristotele, & Theophrasto. Multi enim sunt horum libri, qui inscribuntur de thesibus sive propositis.* Etiam τὰς Θεοφράστου θέσεις citat Athenæus lib. IV. Aliter tamen Rhetor thesin tractat, aliter Philosophus: nam ut Boëthius lib. IV. in Top. Ciceronis p. 880. rectè ait, *Rhetoricæ, si thesin assumseris.* &c. Et hæc de Thesi.

Hypothesis, quod alterum civilis quæstionis genus erat, quærit cum limitatione περιστάσεων, quas Cicero *attributa personarum ac rerum*, Cornificius lib. IV. ad Herennium *res circumstantes*, Fabius† *adjuncta & accidentia*, idem Fabius, & Gellius, *circumstantias* nominarunt. Imò nec ante hos circumstantiæ vocem, licet in re alia, reformidavit Seneca lib. II. nat. quæst. cap. VII. Et nova sanè ea vox, at oppositè atque ἀναλόγως ficta. Nam ut à constans est constantia, à præstans præstantia, ita à circumstans erit circumstantia.

† Lib. 5. cap. 10.

Circumstantias dividimus in personam, quæ maximè quæstionem restringit, & quatuor hæc; locum, tempus, caussam, modum. Quas quinque περιστάσεις solùm nominat Theo, cùm sic scribit: διαφέρει δὲ θέσις ὑποθέσεως, ᾗ ἡ μὲν θέσις ἀφωρισμένη, πλὴν ὅτι προσώπων ὡρισμένων, καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ τρόπου, καὶ αἰτίας ἐστὶν ἀπερίφαντον. *Thesis ab hypothesi haud alio differt, quam quod neque certis personis, neque loco, neque tempore, neque modo, neque caussâ, definitur.* Vulgò cum Boëthio lib. IV. in Top. Ciceronis, p. 880. sex faciunt circumstantias, quas versiculo hoc fuere complexi: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Sed hi confundunt rem, cujus circumstantiæ afferri debent, cum rebus eam circumstantibus. Scaliger ‡ etiam, neque modum, neque caussam, in circumstantiarum numero reponit. Nempe strictè proprieque circumstantiæ vocabulum accipit Scaliger. Nos antiquorum Rhetorum exemplo latiùs usurpamus, ut comprehendat ea omnia, quibus quæstio generalis finiri ac limitari solet. Porrò circa hypothesin maximè propriè versatur Orator. Quocirca qui materiam Rhetoricæ statuunt quæstionem finitam, seu tria illa caussarum genera; *principale* tantummodo subjectum assignant: at non *adæquatum*; quod, ut diximus, est omnis quæstio, vel loquendo ἀκριβεστέρως *accuratius*, omnis res in consultationem veniens, quia persuaderi potest. Res enim considerata est τὸ ὁτιοῦν, *qualibet*, & magis propriè τὸ πολιτικόν, *res civilis*. At modus considerandi est, quà πιθανόν, *persuadibilis*; quo formali, ut loquuntur, subjectum Rhetoricæ præcipuè, tum à Dialecticæ, tum à Politicæ subjecto distinguitur. Nam Dialectica quidem versatur circa τὸ ὁτιοῦν, verùm quà ἔνδοξον: Politica considerat civiles quæstiones, verùm quà faciunt ad beatitudinem civilem; Rhetorica autem tractat τὸ ὁτιοῦν, quà πιθανόν, hoc est, persuasorium, ut in Domitiano loquitur Tranquillus, sive persuadibile, ut Quinctilianus transfert; apud quem tamen nonnulli codices habent *persuasibile*. Sed rectum esse *persuadibile*, analogia indicat similium vocum, quæ à præsenti originem ducunt, non supino, ut vocant. Sanè & Apostoli Jacobi cap. III, 17. εὐπειθὴς vetus interpres vertit *suadibile*. Imò in veteri Onomastico legas *Suadibile* πιθανόν: Ubi πιθανόν rescribendum. Apud Guntherum tamen in secundo Ligurini legas,

‡ Lib. 3. de re poet. cap. 119.

Omnia suasibili permulsit pectora voce,

Sed hoc seculo illi condonemus.

Refutandus autem nobis est hoc loco error Apollodori, Hermagoram eo nomine reprehendentis, quòd quæstionem diviserit in finitam, & infinitam. Nam existimabat Apollodorus, non esse quæstionem unam aliâ magis minusve finitam. Verùm id si verum esset, non Cicero pro Milone, priori quidem loco ostenderet, minimè semper nefas esse hominem ab homine interfici; postea verò probaret, insidiatorem jure interfici posse. Manifestum enim est, quæstionem priorem esse generalem magis; posteriorem magis esse specialem. Uti & generalis est ea quæstio; sitne ducenda uxor. Imò & illa, etsi strictior priori, An seni ducenda uxor. De quo Majoragii exstat oratio. At specialis est, sitne Martia ducenda Catoni. Generalis quoque est, An liceat ei fugere ex carcere, qui capitis sit condemnatus, cùm id sit contra sententiam judicum civitatis. At specialis est, An Socrati id liceat, Philosopho, jam grandi ætate, idque Athenis. Vide quæ huc pertinent in Platonis Critone. Verùm, inquiebat Apollodorus, sive ostendam, matricidam interficiendum esse, sive probem, Orestem supplicio afficiendum, nihil interest; cùm non de personâ, sed de facti jure, sit controversia. Respondet Augustinus*, *sæpe evenire, ut punita & impunita, honorata & inhonorata quædam relinquenda videantur, non tam ex rerum qualitate, quàm qualitate personæ.* Quod si est, falsò adserit Apollodorus, nullius planè momenti esse discrimen personarum. Adde quod Thesis crebrò fit argumentum, quo adstruitur hypothesis: cujus ratio in mundo est. Quemadmodum enim conclusio continetur sub propositione majori; unde fit ut etiam, antequam ei minor adjuncta fuerit, conclusionem, teste Aristotele†, sciamus potestate, imperfectè, & confusè; licet actu, perfectè, distinctèque ignoremus: ita etiam hypothesis sub thesi comprehenditur; unde & nomen accepit, cùm ita dicatur, quòd sit ὑπὸ τὴν θέσιν, *sub thesi.* Atque hinc liquet, cur sæpe necesse habeant oratores excurrere in locos communes. Neque enim id tantùm fit, quia, cum genus ipsum latiùs pateat, in eo quasi luxuriari possit oratio; verùm imprimis, quia à genere ipso caussa vim suæ accipit probationis.

* In Principiis Rhetoricis.

† Lib. 1. Analyt. poster. cap. 1.

CAP. V.

De fine Rhetorices. Alius finis artis docentis, alius utentis. Adversus Quinctilianum fuse disseritur. Artium aliæ conjecturales, aliæ exquisitæ, & suâ vi contentæ. Quo pacto Hyperides Phrynen liberârit judicio. Atheniensium lex, ut ne cernant judices, quem sint condemnaturi. Galbæ factum. Item ut Zenothemis liberârit Menecratem. Proverbium, Virtutem & sapientiam vincunt testudines. *Aristoteles adversus Fabium iterum defensus. Suadæ facetium.* Πειθὼ *alia* διδασκαλικὴ, *alia* πιστική. *Dialecticæ finis à fine Rhetoricæ ut differat.*

DE materie satis dictum. Proxima est controversia de fine. Sit verò hominis malè conciliati, disceptare velle, ecquis sit Rhetoricæ ac Oratori propositus finis. Nam, ut bene ait Arnobius lib. VII. *Quicquid geritur, debet habere caussam sui: neque ita esse ab ratione sejunctum, ut in operibus feratur cassis, & in vacuis ludat mani tatu erroribus.* Quamobrem hac quidem in re minimè tempus teremus: sed quis sit ille finis, protinus edisseretabimus.

Est autem finis Rhetoricæ duplex, quia alius est scopus artis docentis, alius utentis. Docentis scopus est cognitio ipsa; estque finis subordinatus; contrà quàm fit in scientiis theoreticis, in quibus hic finis ultimus est. At utentis finis est duplex. Prior est, cujus gratiâ cognitio ipsa proximè acquiritur; sic tamen ut ipse referatur ad finem ulteriorem. Hic finis officii nomine veriùs signatur; quia cùm ad aliud ordinetur, ἁπλῶς *simpliciter*, loquendo magis medii, quàm finis, nomen meretur. Hoc de Officio dicemus cap. seq. At alter finis dicitur architectonicus, cujus caussâ omnia fiunt, ipse verò nullius fit gratiâ. At huic fini κυριωτάτως *maximè propriè*, id nomen convenit. Estque is, à cujus notione disciplinæ operatrices auspicantur, ut testatur, cùm Galenus lib. de ratione artis medicinæ, quàm ipse σύστασιν seu constitutionem vocat; tum Averroes in principio operis Medici *Colliget* inscripti. Istiusmodi finis Aristoteli est τὸ πείθειν: quomodo & Gorgias apud Platonem * Rhetoricam ait esse πειθοῦς δημιουργόν, καὶ τὴν πραγματείαν αὐτῆς ἅπασαν, καὶ τὸ κεφάλαιον εἰς τοῦτο τελευτᾶν, *persuasionis opificem, omniumque ejus operam & summam ad hoc tanquam finem refert.* Atque hanc sententiam, utut quidem flocci habeant nec Fabii †, Sext. Empirici ‡, aut novatorum philosophia elidet, nec acumen eludet. Ficulnum certè argumentum est, quod ut arietem validissimum intorquent. Ajunt hoc pacto Oratorem subjici fortunæ, ut, si minùs persuaserit, nomen suum retinere non possit: unde colligunt, recedendum esse ab eventu, finemque assignandum, qui sit in manu artificis; quemadmodum in Grammaticâ, cæterisque artibus, fieri solet. Verùm qui sic loquuntur, minime videntur cogitare, Rhetoricen esse facultatem: facultatum autem eam esse naturam, ut non semper consequantur suum finem. Quare frustra sunt, cùm nos exemplum capere jubent è Grammaticâ, Musicâ, ac similibus artibus quæ finem habent ὡρισμένον, *certum finitumque.* Nam, ut suprà ‡ quoque dicebamus, non una omnium artium, ratio est. Quarundam finis neutiquam est in manu artificis: atque istiusmodi sunt στοχαστικαὶ, sive conjecturales, ut ait Galenus ad Thrasybulum. Has autem δυνάμεις sive facultates cum Peripateticis nominamus. Quædam verò, quanquam haut semper finem obtinent, tamen non, nisi raró admodum, eo frustrantur. Iccircò Aristoteles hasce artes lib. III. Ethic. cap. III. * ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις *exquisitas & suâ vi contentas*, vocat. Dico autem, raró non obtinere finem; non, uti quidam, semper consequi. Nam si rectè dictum fuit ab Aristotele †, nihil absurdi esse naturam interdum suo excidere fine, cùm idem videamus in arte usu venire, quæ imitatrix est naturæ; cur non, inverso Philosophi ordine, dicere nobis liceat, nihil mirum esse, si artifex quivis interdum fine suo frustretur, cùm idem ipsi contingat naturæ?

In Gorgia.

† Lib. 2. cap. 15
‡ Cap. 10. advers. Mathematicos.
‡ Cap. 3.
Aliis cap. 5.
† Lib. 2. φυσ. ἀκροάσ. cap 8 contex. 82.

Verùm turbet fortasse quempiam nobilis quidam Peripateticus * in longis illis ad Topica commentariis, quæ antè a se conscripta jam cæcus emendavit, & in lucem edidit. In his enim distinguens inter finem per se, & per accidens; finem per se esse vult, ut omnia agat Rhetor, quæ ad persuadendum conducunt; per accidens finem esse ipsum persuadere: quomodo & in Medico finem per se esse dicit, ut omnia faciat, quæ ad valetudinem conferunt, seu conservandam, seu recuperandam; per accidens verò finem esse sanitatem ipsam, ut quam non semper intendat, quia sciat non semper se eam consequi posse. Verùm facile removebimus turbinem hunc, ne navi nostræ frangat ratem. Aristotelem audiamus, qui cum alibi semper finem Rhetoricæ ab officio distinguit, tum id quoque non obscure facit lib. 1. Top. cap. 11. οὔτε γὰρ, inquit, ὁ ῥητορικὸς ἐκ παντὸς τρόπου πείσει, οὐδ' ὁ ἰατρικὸς ὑγιάσει, ἀλλ' ἐὰν τῶν ἐνδεχομένων μηδὲν παραλείπῃ, ἱκανῶς αὐτὸν ἔχειν τὴν ἐπιστήμην φήσομεν. *Neque rhetor modis omnibus persuadere solet, nec medicus sanare: sed si nihil eorum, quæ adhiberi possunt, omiserit, rectè artem suam illum scire dicemus.* Idem de Medico scribit Quinctilianus †; *Et Medicus, inquit sanitatem ægri petit: si tamen aut valetudinis vi, aut intemperantiâ ægri, aliove quo casu summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicina fine non excidet.* Quo tamen loco Fabius malè medicinæ finem dixit pro officio. Aptiùs igitur Seneca lib. VII. de beneficiis cap. XIII. *Quædam, inquit, ejus conditionis sunt, ut effectum præstare debeant: quibusdam pro effectu est omnia attentasse, ut efficerent. Si omnia fecit, ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam, damnato reo, oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte ‡ usus est.* Quæ cùm ita sint; contra quàm Schegkius putabat; id statuimus esse proprium, & per se finem, ad quod omnia debet dirigere artifex; quomodo ad persuadendum omnia dirigit orator, ad sanitatem medicus. At si orator, & medicus, rebus desperatis, non id agant, ut finem adipiscantur; sed tantùm, ut afferendis omnibus, quæ ad persuadendum, sanandumque conferunt, quantum in se fuit, præstitisse, tum sibi, tum aliis, videantur: jam putamus id non per se, sed per accidens finem fore. Adde quod Medicus, nisi eum in errorem ducat inscitia, vel transversum agat avaritia, neutiquam aggressurus sit homines ἀπεγνωσμένους, atque, ut loquitur Arnobius ‡, recusantes perpeti sanitatem. Nam desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam: ut inquit Cicero epist. XV. lib. XVI. ad Att. & apud Lucianum, filius, qui abdicatus erat, quòd nollet medicum novercæ manum admovere, ait se νόμον τινὰ παλαιὸν τῶν προτέρων τῆς τέχνης ἰατρῶν φυλάττειν, οἳ φασι μὴ δεῖν ἐπιχειρεῖν τοῖς κεκρατημένοις: *Legem quandam vetustam sequi eorum, qui primi artem medicam prodiderunt, qui negant, medicum aggredi debere morbos, posteaquam jam invaluerint.* Par planè ratio est in oratoria facultate. Nam nec oratori suscipiendæ sunt caussæ turpes, & desperatæ, si vir bonus haberi velit: qualis neutiquam futurus, qui auscultârit Tito Castricio: quippe, qui A. Gellio teste *, docebat, *Rhetori concessum esse, sententiis uti falsis, audacibus, subdolis, captiosis; si modo verisimiles sint, & possint ad movendos hominum animos qualicunque astu irrepere. Propterea turpe esse dicebat, si quid in malâ caussâ destitutum, atque impugnatum relinquas.*

† Jo. Schegkius.

† Lib. 2. cap. 17. sive juxta aliorum distinctionem, 18.

‡ Pro ARTE in membranis pervetustis Car. Langii: JURE legebatur: quod magis placet Joanni Livineio, notis ad Latini Pacati Panegyricum.

‡ Lib. 1. adversus gentes.

** Lib. 11. cap. 4.*

Alium quoque arietem intorquent. Negant enim, eum, de quo locuti sumus, idoneum esse Oratoris finem, quia multa adeò sint, quibus hoc sit commune. Sane formæ venustas non solùm hoc cum dicendi vi commune habet, ut persuadeat; verùm etiam plus sæpe hac in parte pollet; uti argumento est, quod Homerus scribit, senes Trojanos, conspectâ Helenes formâ,

mutâsse

mutâsse sententiam. Plutarchus * quoque, Fabius †, Athenæus ‡, Sextus *, Phrynen ajunt capitis periculo liberatam; non Hyperidis actione, quanquam admirabili, sed conspectu corporis ejus speciosissimi, quòd deductâ nudaverat tunicâ: eaque res caussam præbuit Atheniensibus (ex malis enim moribus bonæ leges natæ sunt) cavendi Plebiscito, ne judices illum, de quo sententiam laturi essent, cernerent; ut testatur idem Athenæus †. Etiam miserabilis fortunæ signa efficaciùs sæpe persuadent, quàm oratio. Itaque M. etiam Antonius ‡, M. Aquilium repetundarum accusatum Q. Cæcilio Metello & T. Didio coss. anno Urbis 656. defensurus, scissâ veste ostendit cicatrices, quas pro patria adverso pectore susceperat. Item Servius Sulpitius Galba * judicio elapsus est, cùm liberos suos parvulos in concionem produxisset, ac suis quoque manibus circumtulisset filium Galli Sulpitii, cujus tutor erat. Cicero quoque, cùm pro Flacco diceret, filium ejus parvulum adduxit, ut fletu suo a patre condemnationem deprecaretur. Zenothemis itidem apud Massilienses infantis usus est patrocinio. Nam & is filiolum suum, nepotem Meneeratis (qui à sexcentis viris condemnatus erat, ob iniquè in judicio latam sententiam) in curiam tulit oleaginis frondibus coronatum, ac pullis indutum, quò magis misericordiam erga avum cieret. Infante autem blandè judicibus arridente, & manibus plaudente, id consecutus est, ut Curia misericordiâ mota mulctam Meneerati remitteret, pristinoque eum honori restitueret. Autor Lucianus in Toxaride. Denique pecuniarum quoque in persuadendo vis est maxima. Quippe iis etiam persuadent, qui *μάχην καπηλεύουσι bellum cauponantur:* unde Philippus Macedo dicebat omnia castella expugnari posse, in quæ modò asellus onustus auro adscendere posset, ut ait Cic. epist. XIII. lib. I. ad Att. quam rem etiam confirmant, quæ de ejus fraudibus in corrumpendis auro civibus tradunt Demosth. II. Olynth. II. Philipp. Aristides in Panathenaicâ, & II. de societate, Pausanias in Achaicis, Diodorus lib. XVI. Plutarchus in Paullo Æmilio, Cic. I. de off. Valer. Max. lib. VII. cap. II. Horatius lib. III. od. VI. Sed & in veteri verbo est, virtutem & sapientiam vincunt testudines, h. e. nummi imagine testudinis insigniti; qualium in Peloponeso usum fuisse, scribit in Onomastico suo Julius Pollux. Pertinet huc quoque illud Euripidæ in Medea; *πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος·* *& dona Dis persuadere ajunt.* Non igitur sola persuadet oratio, sed sæpe etiam aurum sententiam dictat: item adspectus sine voce; ut facies miserabilis, formæ pulchritudo, similiaque. Itaque videri possit rectiùs sensisse Tullius, cui Oratoris finis est persuadere dictione, quam Aristoteles, qui scopum simpliciter facit persuadere, sive persuadere justa ac utilia. Atque hoc nomine etiam Philosophus, ac Rhetor summus, sugillatur à Quinctiliano. Sed objectamen hoc verè cassum est terriculamentum. Nam ut Philippus Macedo proditionem amabat, non proditorem: ita, quos auro corrumpebat, non tam proditionem amabant, quam pecuniam: eoque eis, ut patriam proderent, à Philippo persuasum fuit; patriam verò pecuniæ caussâ rectè prodi, persuasum non fuit. Itidem Verres aliquis, etiam cum pecuniâ impetrat, ut absolvatur, non tamen persuasisse videri debet. Nam quem facto judices absolvunt, hunc animo condemnant. Parque ratio est, cum vel formæ pulchritudine, vel facie miserabili, judices moventur, ut hominem liberent. Nec enim nesciunt, aliter à se agi, quàm oportebat. Quare aliud profectò est bellum cauponari, vel movere judicem liberorum singultu lachrymoso, sermone (ut cum Appulejo dicam) interficiente, ac verba devorante: aut judicem muneribus labefactare, ac corrumpere, aut similibus exorare exorabilis; aliud item, pressè proprieque loquendo, est persuadere; ad quod opus est, ut auditor caussam nostram judicet esse rectam. Id verò non quomodocunque, sed solâ dictione præstari potest; cùm τὸ πείθειν *persuadere*, non aliud Rhetori sit, quàm disertâ ratione, actionis caussâ, animo alicujus aliquam inserere opinionem, insitamve evellere. Nempe Sicyoniis quidem fuit sacellum Suadæ sine simulachro, ut in Corinthiacis Pausanias scripsit: Oratori autem nullum est istiusmodi sacellum, sed huic

Οὐκ ἔστι Πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο, πλὴν λόγος.
Suadæ sacellum haut aliud est, quàm oratio:

ut Aristophanes ait in Ranis.

At dicat aliquis, persuasionem non posse statui ultimum Oratoris finem, cùm ea ad utilitatem referatur Reip. Verùm neque est, quod hæc ratio pulverem alicui ob oculos spargat. Nam utilitas Reipublicæ non est finis Rhetoricæ proprius; sed Politicæ, cujus ipsa instrumentum est. Itaque se cum Rhetoricâ habet, quemadmodum cum χαλινοποιητικῇ *arte frenorum confectrice*, cujus finis ultimus est frenum, licet freni usus ad artem equestrem referatur. Nam frenum est finis operæ, h. e. actionis: at ars equestris est finis operis, h. e. freni ipsius: quæ duo necessariò sunt distinguenda. Verum alia quoque sese nobis offert difficultas. Nam videtur persuasio Oratori esse communis cum philosopho, & quovis artifice. Quod si cui hic aqua hæret, exemplo id facilè evincemus. Age enim, vir princeps male Remp. ordinet, nonne & Philosophus, & Orator, sui muneris ducent, rectam principi monstrare viam? quod ille nudis rationibus conabitur, hic vinulâ ac delenificâ oratione; uterque ut doceat, uterque ut vir princeps agat, quod cognoverit esse è commodo Reip. Non igitur solus Orator id agit, ut persuadeat; sed idem pholosophus præstat. Nec de singulis scientiis, atque artibus, magis est obscurum. Nam & Arithmeticus persuadet numerorum doctrinam; & Geometra, figurarum ac magnitudinum; & Physicus, rerum naturalium; eademque disciplinarum omnium ratio est. Respondemus istis, πείθειν *persuadere*, hoc loco non esse simpliciter fidem facere probando aliquid rationibus: verum ratione disertâ aliquem ad agendum impellere. Itaque meritò Platoni in Gorgia duplex statuitur πειθὼ sive persuasio, una διδασκαλικὴ, altera πιστική. Διδασκαλικὴν, ait fieri docendo aliquid ἐπιστημονικῶς, καὶ ἐξ ἀναγκαίων *more scientiarum & firmis ac necessariis argumentis.* Πιστικὴν verò censet probare δι' ἐνδόξων *per argumenta probabilia*, quibus fidem facit Orator, non docendo, sed persuadendo. Posterius solum persuasionis genus docet Plato ad Rhetoricen pertinere. Sed contrà hæc objiciat aliquis; saltem futurum hoc pacto, ut Rhetoris finis non differat à fine Dialectici; cùm hic quoque, quando interrogando id agit, ut opinionem aliquam in respondentis animo gignat, neutiquam id faciat ἐξ ἀναγκαίων *ex necessariis*, sed δι' ἐνδόξων, *ex probabilibus*; quippe per quod distinguatur Dialectica ab Apodictica. Ad hoc dicimus, etiam Dialecticum propriè disputare cognitionis, sive opinionis caussâ: quod si actionem fortè intendat, id esse, non à natura artis, sed voluntate artificis; eoque minimè id per se finem fore, sed per accidens. Rhetoricæ verò dispar est ratio: quia quæstio, quæ à Dialectico, cognitionis gratiâ, excutitur in Lyceo, eadem ab Oratore, propter actionem, ventilatur in senatu, aut foro. Unde satis patet, Rhetoricen per se, & naturâ suâ, propositam sibi habere actionem. Loquor autem de Rhetorica, non quà hujus artificio etiam ea, quæ quæstioni civili non subjiciuntur, copiose ornateque extra hypothesin tractari possunt: verùm quà ex famula est Politicæ, cujus finis in actione consistit. Atque hæc evidentia sunt, in genere deliberativo & juridiciali: res obscurior in demonstrativo, ubi Orator ferè id potius agit, ut videatur disertus. Sed hoc genus est σοφιστικώτερον. Itaque quæ diximus, de verâ oratoriâ accipi volumus.

Cap. VI.

De officio Oratoris. Error scholiastæ Aphthonii, & scriptoris ad Herennium. Magnificum Vallæ judicium de Fabio. Valla cum Trapezuntio contentio. Aristoteles contra Fabium defenditur, simulque refelli-

* In vitis Oratorum. † Lib. 2. cap. 15. ‡ Lib. 13. Deipnos. pag. 590. edit. Commel. * Lib. 2. adversus Math. sive cap. de arte dicendi. p. 65. † Ibidem. ‡ Cic. in Bruto, & 2. de Orat. & 7. Verr. Liviana epitome lib. 70. & Fab. lib. 2. cap. 15. * Fabius ibidem ex oratione Catonis Livius lib. 49. Val. Max. lib. 8. cap. 1.

fallitur Mirandulanus. Ἔνδοξον & πιθανὸν ut differant. Diversas disciplinas de re eâdem rectè agere, dummodo tractandi modus sit diversus. Lamponis & Anaxagoræ judicium de capite arietino, habente unum dumtaxat cornu.

DE fine Rhetoricæ abundè egimus, ac fortasse nimis quoque diu per hanc lineam serram reciprocavimus. Videamus nunc de officio; quod multi cum fine confundunt, eosque inter Aphthonii scholiastes*, cùm ait, τὸ τέλος εἶναι, οὐ τὸ πεῖσαι, ἀλλὰ τὸ πιθανῶς εἰπεῖν, *finem esse, non persuadere, sed aptè dicere ad persuadendum:* quæ etiam Fabii sententia fuit, ut antè diximus. Atqui quod alterius caussâ fit, ac fieri debet, id non finis, sed officium est. Quare meliùs illi, qui cum Tullio ajunt, hujus artis officium esse, dicere oppositè ad persuadendum: sive, ut Arnobius loquitur lib. II. loqui suadenter. *Ut*, inquit, *loquamur suadenter in litibus.* Græcè πιθανῶς. Autor ad Herennium officium statuit, posse dicere appositè: verùm fallitur, cùm posse sit facultatis; at dicere appositè sit voluntatis, atque officii, quæ duo plurimùm differunt. Nam, ut cætera mittam, cùm Sophistica sit Logicæ pars οὐσιώδης *essentialis*, facultatem fallendi Logicus habere debet: at voluntatem non debet: quippe cujus sit dirigere rationem in cognitione veri. Aristoteles † Rhetoricæ officium facit, θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν, *videre quid ad persuadendum conducat.* Illud autem θεωρεῖν, hoc quidem loco significat, & rerum, & verborum, tum inventionem, tum tractationem; non verò solam rerum excogitationem. Quare non est, quòd nobis remiliginem in hoc cursu injiciat Fabius; qui nimirè proclivis est in damnandis Aristotelis opinionibus, ita & definitionem Rhetoricæ ab eo allatam; cùm eo nomine reprehendit, quòd falsum artis finem assignet (in quo profectò, non Aristotelis quidem, sed Fabii ipsius, spissum errorem superiori capite deprehendimus) tum etiam, quòd mutila sit; ut quâ ex quinque artis partibus una tantummodo exprimatur. *Quidam*, inquit Quinctilianus ‡, *recesserunt ab eventu, sicut Aristoteles, qui dicit; Rhetorice est vis inveniendi omnia in oratione persuadibilia: qui finis, & illud vitium, de quo supra diximus, habet; & insuper, quod nihil nisi inventionem complectitur, quæ sine elocutione non est oratio.* Magnus profectò Rhetor Fabius fuit, de quo non ignoro illud Vallæ ‡ judicium; *Neminem posse, neque Quinctilianum intelligere, nisi Ciceronem optime teneat; neque Ciceronem probè sequi, nisi Quinctiliano pareat; neque unquam fuisse quempiam eloquentem post Quinctilianum, nec esse posse, nisi qui se totum artis ejus formandum, imitandumque tradiderit.* Quin à vetustate quoque tanto in pretio habitus est Fabius, ut Ausonius, in Professorum Burdigalensium commemoratione, Tiberium Victorem Minervium magnificè laudaturus, eum vocet, *alterum Rhetorice Quinctilianum.* Quamobrem erit fortassè, qui tanti viri autoritate inductus, persuadeat sibi, Fabium meliùs perspexisse, quomodo definiri deberet Rhetorice, quàm Aristotelem: ejusque judicium eo majoris apud nos ponderis esse debere; quòd, cùm post Aristotelem, Hermagoram, Apollodorum, Ciceronem, Halicarnassensem, aliosque plurimos nobiles vixerit Rhetoras; optima quæque ex iis suas in cameras convertere, ac de omnibus judicium ferre potuerit. Verùm nos quidem Quinctilianum magnæ eruditionis, & elegantis judicii fuisse, agnoscimus; ac de quo seriò illud dici possit, amâsse eum bonam mentem: verùm enimvero dolendum planè, quod vir maximus toties re leviculâ deceptus (quemadmodum suis locis id clarè commonstramus) recedat ab Aristotele, Rhetore longè se perspicaciore, qui solus, non solùm de arte, sed etiam ex arte, atque adeò artificiosissimè scripsit; ac cui, ut omnium optimo, optimæ optimam operam dari putamus. Neque nos, aut Ausonii judicium movet, qui Latinorum tantùm rationem habuit: aut Vallensis (quamvis viri non minùs de Rep. literariâ meriti, quàm Camillus olim de Romanâ) elogium tenet; quia ille, nec in Fabio laudando modum invenit, nec in Aristotele, Tullio, Prisciano, (& quo non, si unum Fabium demas?) insectando, sæpe habeat caussam. Taceo, quòd neque in Christum (horrendum!) spicula sibi deesse dicebat, ut quidem scripsit Jovianus Pontanus*: & ante eum Poggius secundâ in Vallam Invectivâ †, ubi exprobrat, quod hoc in convivio dixerit Antonio Panormitæ: qui propterea exhorruerit, & alloquio ulteriùs dignum negarit. Videtur autem vir ille nimis quantum liberaliter Quinctilianum sustulisse laudibus, quòd videret Georgium Trapezuntium perpetuum esse in hoc incessendo. Nam & lib. IV. Antidoti scribit, ea de caussâ sibi semestri integro cum Trapezuntio fuisse contentionem; neque in gratiam cum eo redisse, nisi cùm is publicè docendi provinciam desineret. Verùm tandem obviam eamus Fabii argumento, ejusque ostendamus invalentiam. Ait is, ab Aristotele primam solùm Rhetoricæ partem definiri, quàm εὕρεσιν, seu inventionem nominamus. Cui argumento si fuerit responsum; simul corruet, quod objicitur à Bernardo Mirandulano. Nam & is censet, quòd Rhetoricæ officium statuit Aristoteles, hoc ei commune esse cum Dialectico eoque Rhetoricæ definitionem Dialecticæ quoque competere; ut quæ & ipsa inveniat doceat argumenta *πιθανὰ persuadibilia.* Atqui cum Aristoteles ait, Rhetoricæ officium esse invenire, sive, ut ipse loquitur, θεωρεῖν h. e. videre seu perspicere omnia πιθανὰ, minimè intelligi debet sola argumentorum excogitatio, quam princeps Rhetoricæ pars tradit: sed quæ inventio, quæ dispositio, quæ elocutio, quæ actio, maximè sit ad persuadendum accommodata. Neque enim officium suum præstiterit Orator, nisi universa hæc perspexerit; quando non solùm argumenta alia aliis magis idonea sunt ad animos hominum impellendos; sed multùm quoque refert, quomodo partes orationis collocemus; nec ubique habent locum eadem verborum sententiarumque lumina; pro rebus etiam personisque variat dignitas actionis. Quare, non quidem repugno, quò minùs θεωρεῖν cum Fabio inventionem transferamus; verùm cuncta hæc ab Aristotele ajo inventionis vocabulo intelligi; eoque graviter errare Fabium, cùm vocem hanc ita interpretatur, quasi acciperetur angustiori illâ notione, quâ primam constituit Rhetoricæ partem. Illud præterea consideratione dignissimum est, quod Aristoteles in sua definitione non dicit ἔνδοξα, *probabilia*, sed πιθανὰ, *persuadibilia:* quod cùm adversus Fabium, tum inprimis contra Mirandulanum facit. Quippe ἔνδοξον quidem, sive probabile, considerat Dialecticus: πιθανὸν verò, sive persuadibile, Rhetoris objectum est. Duo autem hæc, ut optimè observavit Riccobonus, differunt ut genus, & species. Siquidem ἔνδοξον (ut vox ipsa indicat) id omne vocatur, quod ex opinionibus ac judiciis hominum est: eoque ab Aristotele I. Topicorum dicitur, ἔνδοξον esse, quicquid probatur omnibus, vel plurimis, vel sapientibus, sive omnibus, sive pluribus, sive maximè probatis. At πιθανὸν ei tantummodo est, quod vel omnibus probatur, vel plurimis. Nam istiusmodi solùm probabile oratori convenire, cùm alibi Aristoteles docet tum lib. II. Rhet. cap. XXII. ‡. Deinde ἔνδοξον solas respicit argumentationes; πιθανὸν præter eas comprehendit etiam mores, affectus, dispositionem, elocutionem, & actionem. Item ἔνδοξον consistit in interrogatione, & responsione. Id enim significat διαλέγεσθαι sive disserere. At πιθανὸν requirit orationem continuam. Unde & multi Rhetoricen dictam arbitrantur à ῥέω, h. e. fluo; quia ejus munere oratio, divite quadam verborum sententiarumque copiâ, aurei instar fluminis exuberat.

Sed, quæcunque hactenus diximus, dignissima sint, ut nonnisi apud auritos Midas inveniant fidem; si, quod nobis occentant quidam, idem planè fuerit considerare πιθανὰ ἁπλῶς, *persuadibilia simpliciter*, & considerare πιθανὰ quà πιθανά, *persuadibilia quà talia.* Quid igitur? num contra hos adstruere conabimur, aliud longè

* Pag. 3.
† Lib. 1. Rhet. cap. 7.
‡ Lib. 2. cap. 16.
‡ Lib. 1. Antidoti in Poggiũ. Sed & vide Poggii ipsius primam in Vallam invectivam fol. 71. a.
* Lib. I. de sermone.
† Fol. 87. a. edit. anni 1513.
‡ Juxta vulgarem distinctionem.

longè esse, considerare quippiam generatim; aliud, speciatim: aut disciplinas plures circa idem versari posse, atque eidem etiam in arte, eadem de re, sæpiùs posse tractationem suscipi, si tantùm considerandi modus fuerit diversus? At hæc quidem ita manifesta sunt totiesque à doctissimis viris demonstrata, ut laterem lavaturus videri possim; nisi infruniti isti homines rudem juventutem, & a labore ad desidiam proclivem, falsis id genus dogmatis quotidie, velut toxico, inficerent. At cogitare debebant, quod nemo sanus inficias iverit, & Physicum, & Medicum, de corpore humano agere; sed illum id considerare, quà naturale; hunc, quà sanabile. Neque quia anima, quà corpori organico sociata, Physicæ est contemplationis, eandem, quà seorsim quoque subsistit, sublimioris esse contemplationis, negari potest. Sic quoque considerandi modo differunt, objectum artis statuariæ, & χαλκοτυπικῆς seu excusoriæ: item medicinæ, & palestricæ, ac coquinariæ. Est illustris his de artibus Fabii locus lib. 11. cap. ult. *Neque protinus non est materia Rhetorices, si in eàdem versatur & alius. Nam si quæramus, quæ sit materia statuarii, dicetur æs: si quæram, quæ sit excusoris, id est ejus fabricæ, quam Græci χαλκοτυπικὴν vocant, similiter æs esse respondeant. Nec medicina ideo non erit ars, quia unctio & exercitatio cum palæstricâ, ciborum verò qualitas, etiam cum coquorum ei sit arte communis.* Idem μαντικῆς, seu divinationis, & φυσιολογικῆς illustremus exemplo. Refert Plutarchus *, aliquando Pericli ex agro adlatum fuisse caput arietis cum uno cornu. Tum Lamponem dixisse, duas esse in civitate potentes factiones, Thucydidis, atque Periclis: fore autem, ut ad unum, apud quem cornu illud arietis esset, potestas omnis transferetur. At Anaxagoras, osse frontis dissecto, ostendit, cerebrum sedem suam non obtinere: sed ovi instar se habere, atque ejus acumen ibi concrevisse, quo loco cornu originem duceret. Itaque tum in admiratione fuisse Anaxagoram. At omnes postea miratos fuisse Lamponem, cùm, Thucydide planè everso, gubernatio Reip. tota esset penes Periclem. Nihil, inquit Plutarchus, prohibuit rem ipsam tam Physicum tangere quàm vatem, illo caussam, hoc eventum rectè deprehendente.

* In Pericle.

CAP. VII.

De quadruplici discrimine Rhetorices à Dialecticâ: indeque contra Zabarellam, & Gasparem Sardum, comprobatur, Rhetoricen non esse Logicæ partem. Aristoteles, & Cicero explicantur. Quinctiliani locus expenditur.

EX iis, quæ hactenus diximus, cognoscere est, quomodo Rhetorica à Dialectica, h. e. eâ Logices parte, quæ ex probabilibus docet ratiocinari, tum materiâ, tum fine, tum officio, differat. Nam Rhetorica imprimis versatur circa materiam civilem: Dialectica sine discrimine occupatur circa quamlibet. Rhetoricæ finis est persuadere, h. e. efficaci oratione ad agendum impellere: at Dialecticæ finis est διδασκαλία, atque cognitio. Rhetoricæ officium est θεωρῆσαι πιθανὰ, quà πιθανά: Dialecticæ est considerare πιθανὰ, quà ἔνδοξα. Hæc diversitas subjecti finis & officii diversitatem quoque aliquam parit formæ accidentariæ. Nam, juxta Zenonem, Rhetorica, porrectæ; Dialectica, compressæ palmæ similis est: quia Dialectica simpliciter sua proponit; at Rhetorica copiosè, ac ornatè. Illustrat enim orationem dicendi luminibus, tanquam stellis; ut omnino, quemadmodum hominis ingenium, ita ingenii lumen sit eloquentia. Alioqui si materiam utriusque facultatis consideremus; non latiùs loquuntur Rhetores, pressiùs Dialectici; quod Cicero scripsit: sed latiùs patet Dialecticorum oratio, quàm Rhetorum. Nam, ut dicebamus paullò antè, Dialectica versatur circa quodlibet probabile; Rhetorica circa probabile confessum; quod persuasibile dicimus. Et hunc quidem in modum limites Dialecticæ & Rhetoricæ distinguuntur; ut necesse non sit, litem ampliùs intendi de finibus ercíscundis, ut ita cum veteribus dicam.

Ex hisce verò tam illustribus notis, aliud quoque egregium πόρισμα eruimus. Id verò hujusmodi est, Rhetoricam non esse partem Logicæ, ut putabat Peripateticorum nostri seculi princeps * hoc nixus fundamento, quod artes illæ omnes sint Logicæ appellandæ, quæ à Logica universali Logicum instrumentum sumentes, in usu illius ad finem aliquem conferente, occupentur. Rhetorica autem doceat usum enthymematis, & exempli, in materia civili: sicut Apodictica, Dialectica & Sophistica, aperiunt usum Syllogismi in materia necessaria, probabili, & fallaci. Verùm parvo labore hanc sententiam evertemus. Nam cùm adæquatus Logicæ finis sit dirigere intellectum in cognitione rerum: nulla Logicæ pars esse potest, quin per se διδασκαλίαν ac cognitionem sibi proponat: atque ita Apodictica, pro fine habet scientiam; Dialectica, opinionem veram; Sophistica, falsam. Et quia notitia in his solùm intenditur, ideo haut aliud docent, quàm rationem ac viam applicandi formam syllogisticam ad materiam necessariam, probabilem, fallacem. At Rhetorica (uti & Poetica) minimè docere contenta, studet insuper animos ad agendum impellere: ad quod, præter argumenta probabilia, multa alia requiruntur, uti ἦθη, καὶ πάθη, verborum sententiarumque lumina, & quædam actionis dignitas: ut de οἰκονομίᾳ nihil dicam, quâ hic opus; cùm non interrogatiunculis, uti Dialecticus pugnet Orator; sed continua agat oratione. Ex his satis patet, quod universè de artibus asserit Zabarella, id de iis tantummodo concedi debere, quæ tum theoreticæ, tum practicæ Philosophiæ, inserviunt; non item de iis, quæ solius Politicæ sunt instrumenta; uti sunt Rhetorica, & poetica.

* Zabarella lib. de nat. Log.

In eundem cum Zabarella errorem incidit Gasper Sardus; qui & ipse commentario de triplici Philosophia ad Olympiam Moratam, posteriorem Logicæ, sive, ut ipse vocat, rationalis Philosophiæ partem, dividit in Apodicticam, Topicam, Rhetoricam, Poëticam, ac Sophisticam: ac scopo insuper hunc in modum distinguit: quòd Apodicticæ finis sit scientia, Topicæ opinio, Rhetoricæ existimatio, Poëticæ suspicio, Sophisticæ fraus. Hinc inter alia inquit, *Quia scientia dignior est opinione, & opinio, existimatione, & existimatio suspicione, merito Syllogismus demonstrativus dignior est dialectico & dialecticus rhetorico, & rhetoricus poetico: ideoque liber posteriorum Analyticorum dignitate præcedit librum Topicorum, & Topica Rhetoricam, & Rhetorica Poëticam: sed ultimo loco est liber Elenchorum, qui de syllogismo Sophistico tractat.* Verùm Rhetorica, & Poëtica, objecto, & fine, à Logicâ differunt; ideoque Logicæ pars esse non possunt; quemadmodum nec ab Aristotele in Organo, sed separatim traduntur. Qui adversam tuentur sententiam, ii nobis, tanquam murum Semiramidis, opponunt Aristotelis † locum, in quo Rhetoricam disertim facit μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, *partem Dialecticæ*. Verùm hic Aristotelis locus, non ἐξ ξηροῦ *sine uncto*, quòd dicitur, sed cum interpretationis quasi condimento accipi debet. Neque enim id propriè intelligi debere, argumento est, quòd non contentus dixisse, μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, continuò subjicit, καὶ ὁμοίωμα, *& simulacrum*. Quo significat, quandam habere cum Dialectica similitudinem. Nempe παχυτέρως *pinguiori Minervâ*, loquitur Aristoteles: neque aliud eo innuit loco, quàm, quia Rhetorica argumentationem a Dialectica mutuatur, iccirco, si non simpliciter, at eo respectu; ac, si non partem, at quasi particulam videri. Sanè hoc pacto, non Logicæ modò, sed & τῆς Πολιτικῆς μόριον rectè dicitur: quod eodem ex Aristotele comprobatur. Is enim paullò ante Rhetoricam, non Dialecticæ solùm, sed etiam Politicæ, vocatat παραφυές, quasi stolonem dicas è Logicâ & Politicâ pullulantem: nempe quia à Logica quidem accipit argumentandi rationem, (unde & Simplicius ‡ eam ad disserendi instrumenta

† Lib. 1. Rhet. cap. 10. dist. Herm. Barb. ac Sturm.

‡ In Categor.

pertinere ait) à Philosophiâ autem eâ, quam Cicero, Latinam augens linguam, primus Moralem appellavit, materiam civilem capit. Aristotelis vestigiis insistit Tullius. Siquidem requirit in Oratore Dialecticorum acumen, & sententias Philosophorum: ex quibus sanè si consequi putant, Rhetoricam Dialecticæ esse partem; fateri cogentur, eam quoque partem esse Philosophiæ Politicæ. At absurdum est, disciplinam unam plurium disciplinarum, propriè loquendo, partem esse. Propriè dico. Nam impropriè quin ita appellari possit, nullus ambigo. Quemadmodum enim Aristoteles Rhetoricen Dialecticæ μόριον *particulam*, vocat: ita Cicero eam disertim appellat scientiæ civilis partem: quia nempe ab ea materiam mutuatur, eique, tanquam dominæ, subservit: *Civilis*, inquit*, *quadam ratio est, quæ multis, ac magnis rebus constat: ejusdem quadam magna, & ampla, pars est artificiosa eloquentia.* Non dubium verò, quin ad hunc ipsum Ciceronis locum respexerit Quinctilianus, cùm ita scribit †: *Rhetoricen quidam eandem civilitatem esse judicaverunt. Cicero scientiæ civilis partem vocat. Civilis autem scientia idem quod sapientia est.* Sed de postremis verbis penè adsentio Robortellio ‡, qui Quinctilianum Ciceronis mentem assecutum esse negat. Neque enim Tullius sapientiam universè per civilem scientiam intellexit; sed πολιτικήν, cujus Rhetorice pars est credita, tum quia ab eâ materiam capit, tum quòd eloquentia politicæ subserviat, ac ejus sit, ut Græci appellant, ὑπουργὸς *adjutrix*, seu ὑπηρέτις, *famula*. Nisi fortasse Quinctilianus per sapientiam haut aliud, quàm civilem prudentiam, intellexit: quod non displicet. Atque ex his abundè liquere arbitror, quæ sit Rhetoricæ materia, officium, finis; tum autem, quomodo per ea Rhetorica à Dialecticâ distinguatur. Nunc accedamus ad principia, ac caussas, à quibus, velut fonte, manat omnis eloquentia.

* Lib. 1. Rhetor. sive de Invent.

† Lib. 2. cap. 15.

‡ Præfat. in Rhetoricis Cic. libb. habitâ.

Cap. VIII.

De tribus principiis, quibus eloquentia paratur. Occurritur argumentis Sexti Philosophi, qui eloquentiam solius naturæ beneficio acquiri putabat. Conferuntur Aristotelis, & Ciceronis loca, quibus aliquam esse eloquentiæ artem ostendunt. Exercitationis necessitas. Refelluntur, qui cum Euagora putarunt, solâ exercitatione, hoc est absque artis præceptis, comparari eloquentiam posse. Imitatio sub arte, vel usu continetur.

UTi ceteræ artes, ita Rhethorice quoque tribus comparatur: naturâ, quæ incipit; arte, quæ dirigit; & usu, qui perficit. Quæ tria Cicero quoque conjungit in Bruto, cùm ait: *Mihi Brute, in te intuenti, crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria.* Verùm non defuere olim, qui ambigerent, an Rhetorice etiam artibus sit annumeranda. Solam enim naturam ejus magistram putabant, atque, ut è Longino cognoscere est, μία, inquiebant, τέχνη περὶ ταῦτα, τὸ πεφυκέναι, *una ars ad ea, nasci artificem.* Ac Sextus quidem Philosophus ‡, cùm aliis argumentis hanc confirmare sententiam nititur; tum eo, quòd multi, qui nunquam didicere Rhetoricen, Oratoriâ facultate præstiterunt: quomodo inter alios Demadem ex remige repentè Oratorem factum ait: tum item, quòd plurimi, qui omnia artis præcepta didicerant, cùm ad forum ac judicia ventum esset, planè fuerunt inepti, ac elingues. Nonnemo hodieque sequitur Sexti opinionem, tanquam κυρίαν δόξαν, *maximè ratam sententiam*: verùm, ut verbis utar Nasonis.

‡ Lib. 2. adversus discipl. quæ ante philosophiam discuntur. pag. 67.

Errat, ut à ventis discordibus acta phaselus.

Audiamus de eo Isocratem contra Sophistas: πολλοὶ μὲν τῶν φιλοσοφησάντων ἰδιῶται διετέλεσαν ὄντες, ἄλλοι δέ τινες οὐδενὶ πώποτε συγγενόμενοι τῶν σοφιστῶν, καὶ λέγειν, καὶ πολιτεύεσθαι δεινοὶ γεγόνασιν. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων, καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων ἐν τοῖς εὐφυέσιν ἐγγίνονται, καὶ τοῖς περὶ τὰς ἐμπειρίας γεγυμνασμένοις· ἡ δὲ παίδευσις τοὺς μὲν τοιούτους τεχνικωτέρους, καὶ πρὸς τὸ ζητεῖν εὐπορωτέρους ἐποίησεν. *Multi ex iis, qui philosophati sunt, clari non fuere: alii verò, cum nulli unquam sophistæ operam dedissent, & in dicendo, & in administrandâ Rep. valuerunt. Nam præstantia & orationis & rerum aliarum omnium in naturalis quidam vi consistit, etiam in iis, qui circa experientiam versati sunt. Doctrina autem institutio eos artificiosiores & ad vivendum feliciores reddidit.* Quare si Demades, aliique, tantum potuerunt solius ductu naturæ: quid non de iis sperandum fuisset, si artem addidissent; quæ naturam, crebrò alioqui in salebras impingentem, dirigit; unde dux certior, quàm natura, à Cicerone appellatur. Idem indicat antiquus ille senarius:

Διπλοῦν βλέπουσιν οἱ μαθόντες γράμματα.
Qui literas didicere, bis tanto vident.

Quicum convenit hoc Aristotelis apud Laërtium lib. v. Ἡ μὲν ὄρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων. *Visus à circumstante aere lumen, anima verò à disciplinis accipit.* Nec abhorret ab hac sententia Tertullianus, cujus illud libro de Idololatria: *Literaturam, instrumentum esse ad omnem vitam.* Hortensio verò nequaquam ars defuit, quamquam Tullius pro Quinctio, naturæ tribuat eloquentiam ejus; *cui summam*, inquit, *copiam facultatemque dicendi, natura largita est.* Ex quo sanè haut aliud evincere est, quàm Hortensium (cujus etiam filiam, Hortensiam, patris retulisse eloquentiam, Valerius*, & Fabius†, auctores sunt) plurimùm debuisse naturæ, atque ingenio: quæ vim adferre maximam ad dicendum, etiam L. Crassus ait apud Cicer. lib. I. de Orat. atque idem usus quotidianus non obscurè confirmat. Nam quod multi, vel nihil, vel parùm, fuerint arte hac adjuti; id ex eo est, quòd natura deerat; cùm alterius, ut poëtæ ‡ verbis utar, *Altera poscat opem res & conjuret amicè*: atque, ut Sallustius ‡ in aliâ re ait, *utrumque per se indigens alterum alterius auxilio egeat.*

* Lib. 8. cap. 3.

† Lib. 2. cap. 1.

‡ Horat. epist. ad Pison.

‡ In principio Catilinariæ.

Posse verò ea, quæ naturâ rectè fiunt, in artis præcepta redigi, clarè ostendit Tullius lib. II. de Oratore. *Etenim*, inquit, *cùm plerique temerè, & nullâ ratione, caussas in foro dicant; nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam, callidius id faciant: non est dubium, quin si quis animadvertit, quid sit, quarè alii melius, quàm alii, dicant; is & si non planè artem, at quasi artem quandam invenerit.* Est verò hic locus omnino ex Aristotele expressus: tantùm illo hi scriptores discrepant, quòd Tullius respiciat officium oratoris; quia ait caussas posse observari, cur quidam temerè, alii consuetudine benè dicant: Aristoteles verò de fine agat; quia ait notari posse universales caussas, cur alii temerè, alii consuetudine persuadeant. Scribit enim: Δι᾽ ὃ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν, οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται, *cur enim finem consequantur & illi, qui consuetudine hoc faciunt, & qui casu; caussam intueri contingit.* Plurimùm profectò differunt officium, ac finis Rhetoricæ; cùm innumeri benè dicant, qui non persuadeant. Quare propemodum mihi caussam suam probet, cui Tullius minùs hoc loco videatur mentem Aristotelis cepisse. Utut est, vel hinc liquet, Rhetoricam non esse solius naturæ beneficium, cùm sint caussæ, cur quidam persuadeant temerè, quidam consuetudine, easque caussas liceat ὁδοποιεῖν, ut Aristoteles loquitur, atque in artem redigere. Profectò rerum quidem principia ingenio accepta ferimus: at singulorum tempus, atque modum, è disciplinis addiscimus: estque in hac quoque sententiâ Dionysius Longinus; quem vide libri penè initio, ubi respondet dubitationi, num περὶ ὕψους *de sublimitate orationis*, ars tradi possit.

Atque ex his quidem, quæ hactenus diximus, liquere arbitror, eloquentiam originem capere ex natura; incrementum ex artis præceptis.

His

His verò duobus usus accedat necesse est, juxta illud Nasonis*, *Solus & artifices qui facit, usus adest.* Optime etiam hac de re Theon in Progymnasmatis: Ὥσπερ τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τά τε Ἀπελλοῦ, καὶ Πρωτογένους, καὶ Ἀντιφίλου ἔργα, ἐὰν μὴ καὶ αὐτοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν· οὕτω καὶ τοῖς ῥητορεύειν μέλλουσιν, οὔτε τῶν ἐνθυμημάτων τὸ πλῆθος, οὔτε τὸ περὶ τὴν λέξιν καθαρεῦον, οὔτε σύνθεσις ἡρμοσμένη, οὔτε ἀκρόασις ἀστεία, οὐδὲ ὅλως τῶν ἐν τῇ ῥητορικῇ καλῶν οὐδὲν ἐστι χρήσιμον, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἕκαστος ταῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γραφαῖς ἐγγυμνάζηται. *Quemadmodum pictura studiosis nihil profuerit cognovisse Appelis, Protogenis, & Antiphili tabulas, nisi & ipsi pingere tentaverint: ita & eloquentiæ cupiditate captis, neque excogitationum copia, neque puritas orationis, neque compositionis concinnitas, neque auditio præclara, denique nihil bonorum omnium, quæ Rhetorica complectitur, utile esse poterit, nisi quisque & ipse quotidie scribendo sese exerceat.*

* Lib. 2. de Arte.

Sanè quantùm rectæ exercitationi debeat Orator, vel argumento est, quòd non defuere, qui eloquentiam solâ hac acquiri posse opinarentur. Ita Plinius lib. IV. *Video*, inquit, *multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent agendo consecutos.* Verùm etsi ars nihil potest sine exercitatione, & contra exercitatio plurimùm pollet sine arte: non propterea solam sufficere exercitationem, credi debet. Potius audiendus est Crassus apud Tullium I. de Orat. cùm inquit: *In quo fallit eos, quod audierunt; dicendo homines, ut dicant, efficere solere. Verùm etiam illud dicitur, perversè dicere homines perversè dicendo facillimè consequi.* Sed & Syrianus, Hermogenis interpres, reprehendit Euagoram Sophistam, qui statuebat, dicendi facultatem dicendo assiduè citra artis præcepta comparari posse.

Porrò tribus illis, quæ ad artem requiri diximus, nonnulli † adjiciunt imitationem: eosque inter magister Herennianus. Verùm ea usus, sive exercitationis, pars est: nisi quis arti subjicere malit: quod Fabius facit lib. III. cap. V. Usum autem requiro non continuum, sed quiete aliquâ intercisum. Nam perpetua contentione franguntur animi & corporis vires; quiete verò aliquâ reficiuntur ac firmantur: ut alibi diximus.

† Erasmus lib. 2. Ecclesiastæ.

Cap. IX.

De Rhetorices inventione, præcipuisque ejus artis scriptoribus apud Græcos. Mercurius Λόγιος. Unde Ἑρμῆς dictus sit. Lingua Mercurio dicata. Horoscopus eloquentium. Hercules Gallicus, eloquentiæ præses. Ausonius illustratur. Polymneia pantomimis præest. Româ hi semel iterumque exacti. Fuisse eos ante Augustum, ostenditur. Primus Empedocles artem dicendi invenit: primus Gorgias docuit: primi Corax & Tisias scripsere. Volsi ludii, χειρόσοφοι. *Ὑποβολιμαῖα fuisse Pitthei Rhetorica, quæ Pausaniæ ævo exstabant. Ut à rudibus initiis paullatim ars sit progressa. Quâ ætate vixerit Demetrius, scriptor libri περὶ ἑρμηνείας. Item de ætate Diogenis Laërtii, & Ammonii ejus, cujus in Porphyrium, & Aristotelem, commentarii exstant.*

Ex iis, quæ proximè diximus, satis liquet, quamquam ad comparandam eloquentiam nihil absque natura ars possit; multum autem absque arte valeat natura: tamen ne iis quidem, qui à natura cæteris sunt feliciores, nedum ingeniis mediocribus, negligendam esse artis culturam: cum orator consummatus, nisi ex utroque, produci non possit.

Quare minimè æquum est, ut ingrato eorum nomina silentio involvamus, qui primi hanc artem invenerunt, vel meliorem ad posteros transmiserunt. Quæ caussa est, cur de repertoribus ejus, ac præcipuè scriptoribus, agendum hoc loco putarim: præsertim quia cares non solum facit ad testandum gratum erga eos animum, qui jam olim benè de nobis meriti sunt: sed etiam lucem veteribus scriptoribus adsert, & liberalem omnino, ac jucundam cognitionem habet.

Ægyptii, ac poëtæ, inventionem Rhetoricæ tribuunt Mercurio, qui λόγιος Græcis vocatur, ac Ἑρμῆς quoque dicitur ab ἐρεῖν, quasi ἐρέας, & interjecto M. Ἑρμέας: uti censet Phavorinus*. Sanè Platonici, ut scribit Macrobius †, τὸ ἑρμηνευτικὸν τῆς ψυχῆς, *facultatem interpretandi sensa animi*, putarunt animæ à Mercurio inditum esse: unde & Aristides Platonica secunda Rhetoricen vocat, τοῦ Ἑρμοῦ δωρεάν, *donum Mercurii*: ac antiquitas quoque linguam, tanquam τῆς ἑρμηνείας *interpretationis*, instrumentum, Mercurio sacraverat; uti Athenæus scripsit lib. I. Δειπνοσοφ. & ex eo Suidas. Sed & pretium fuerit operæ consultus Apollonii interpres*. Ac propterea etiam in horoscopo eloquentium Mercurius statuitur; ut Julius Firmicus indicat lib. III. Astronom. cap. VIII. XI. XIV. & alibi. Antiqui Celtæ tamen, non Mercurium, sed Herculem fecere eloquentiæ præsidem; quâ de re Lucianum vide in προλαλιᾷ, sive Ἡρακλῆ. Qui verò Rhetoricæ inventionem Polyhymniæ, sive Polymneiæ, ab antiquis tributam putant; hi planè infirmo nituntur tibicine. Movit eos Ausonii † illud:

* In lexico voce ἑρμηνεία.
† Lib. 1. Saturn. cap. 19.
* In lib. 1. Argonaut. pag. 24. edit. H. Steph.

Signat cuncta manu, loquitur Polymneia gestu.

† Epigrammate 138.

Sed Lucianus lib. περὶ ὀρχήσεως disertim Polymneiam præsidem facit τῶν χειρονόμων, sive pantomimorum; quibus, ut singula verba gestibus suis exprimere valeant, felici memoriâ opus est; à quâ Polymneiæ nomen inditum. Luciano quoque adsentit Cassiodorus, qui lib. IV. epist. ult. scribit: *His sunt addita orchestrarum loquacissima manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita; quam Musa Polymneia reperisse narratur, ostendens homines posse & sine oris adfatu suum velle declarare.* Itaque adsentior iis, qui Ausonii locum interpretantur de ea ipse saltantium seu pantomimorum arte, quam Musicæ partem mutam appellabant. Quantopere autem ea ars Trajano displicuerit, argumento est, quòd pantomimos omnes Româ exegerit: uti Plinius scribit in Panegyrico. Idem verò antè fecerat Tiberius: ut discimus ex Dionis lib. LVII. Nec immeritò, quando Zosimus quoque lib. primo eos reponit inter caussas labefactati imperii. Videtur Suidas in voce Ἀθηνόδωρος sensisse, ὀρχηστικὴν *saltandi artem*, Tiberii ævo fuisse inventam. Verùm verba illa κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, *iis temporibus*, ad ævum Augusti, (cujus quoque mentio antè fuerat facta) referri debere; liquet ex iis, quæ ab eo scribuntur in ὀρχήσει; ubi disertim ait, pantomimorum saltationem sub Augusto cœpisse, Pylade, & Bathyllo authoribus. Imò nec verisimile fit tum demum fuisse inventam, sed potius (cum priùs in dramatibus locum haberet, ut libro de Poëtica ostendimus, postea ab iis fuisse separatam ac seorsim in scenâ exhibitam) illustria tum accepisse incrementa. Ideò Macrobius ait eum *mutâsse rudis illius saltationis ritum, quæ apud majores viguit, & venustam induxisse novitatem.* Sed tum non dicti *Pantomimi*, verum ὀρχησταί. Plauto ‡ videntur esse *ludii*, quos *volsos* appellat; quòd genis totoque adeò corpore pilos evellere solerent. Atque ut hoc non esset, Lesbonax author antiquissimus, χειροσόφους nominat. Iidem & χειρονόμοι dicebantur. Hesychius; χειρονόμοι, ὀρχησταί. Esse verò eosdem & Pantomimos, patet ex ὀρχηστικῆς definitione; cum Plato in VII. de Legg. eam dicat esse μίμησιν τῶν λεγομένων σχήμασι γενομένην, *imitationem eorum quæ dicuntur gestibus peractam.* Exemplo fuerit Æschyli ὀρχηστής, qui ut Athenæus lib. I. ex Aristotele refert artifex tantus fuit, ὥστε ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας φανερὰ ποιῆσαι τὰ πράγματα δι' ὀρχήσεως, *ut omnia quæ in septem Thebanis agerentur, saltatione oculis subjiceret.* Quæ sanè non est alia, quam Pyladea ars. Hæc pluribus adnotare visum, quo facem lucceremus Ausoniano illi perperam à multis intellecto.

‡ Aul. act. II. sc. 9.

Vidimus, qui Deorum Rhetoricæ inventio tribui so-

leat. Nunc referemus, qui mortalium ab hac gloriâ celebrentur. Princeps omnium, qui in hac arte elaborasse dicantur, Pittheus fuit, Thesei avunculus: qui Trœzene, in templo Musarum, exstructo ab Ardalo, (unde & Musæ *Ardalides* dictæ) Rhetoricen docuit, deque ea edidit librum; quem à se lectum esse, Pausanias scribit in Corinthiacis. Verba ejus, quia perperam vertit Germanus interpres *, Græca potius opponam †: Ἐνταῦθα Πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί. καὶ τι βιβλίον Πιτθέως δὴ σύγγραμμα ὑπὸ ἀνδρὸς ἐκδοθὲν Ἐπιδαυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. *Ibi Pittheum docuisse dicendi artem, ajunt; & quidem librum à Pittheo scriptum, ab homine autem Epidaurio editum, ipse legi.* Imaginem hujus Pitthei, quem aliqui male Pytheum appellant, habemus inter illustres viros ex Fulvii Ursini numismatis expressos. Sed profecto multum metuo, ne Epidaurius ille, à quo Pitthei Rhetoricam fuisse editam, scribit Pausanias, fucum fecerit lectori. Nam quis persuadere sibi possit, ætate Pausaniæ, (qui sub Hadriano Cæsare vixit) extitisse in arte hac aliquid antiquius bello Trojano, atque ipsis Herculis temporibus? Quare verisimilius illi, qui artem hanc demum inventam putant circa Olympiadem LXXX. vel aliquanto etiam pòst. Hanc qui sententiam sequuntur, alii quidem ejus artis auctorem faciunt Empedoclem, qui primus nonnulla movisse dicitur circa Rhetoricen: alii Coracem, & Tisiam, Siculos, qui primi fuere hujus artis scriptores: alii Aristotelem, qui primus, si οὐσιωδῶς *essentialiter*, spectes, hanc artem perfecit. De Empedocle ita Fabius lib. III. cap. I. *Primus post eos, quos poëtæ tradiderunt, movisse aliqua circa Rhetoricen Empedocles dicitur.* Etiam Empedocli hanc gloriam tribuit Sextus * Empiricus lib. VIII. adversus Mathematicos, ubi contra Logicos disputat. At de Zenone ita Laërtius in Zenone Eleate: Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης, εὑρετὴν αὐτὸν γενέσθαι διαλεκτικῆς, ὥσπερ Ἐμπεδοκλέα ῥητορικῆς; *Zenonem inventorem Dialecticæ, sicut Empedoclem Rhetoricæ fuisse, auctor est Aristoteles.* Aristotelem in Sophistâ id tradidisse auctor est idem Laërtius in Empedocle. Idem de utroque scribit Suidas in Zenone: nisi quòd Aristotelem non laudet hujusce rei auctorem. Ac similiter Apulejus Apolog. I. *Zenonem illum antiquum Veliâ oriundum, qui primus omnium dictionem solertissimo artificio ambifariam dissolverat.* In prolegomenis Hermogenis traditur, Coracem esse Rhetoricæ inventorem; quia nempe is, ac Tisias, primi hujusce artis præcepta scripto consignarunt. Auctor ejusce rei Aristoteles, & ex eo Cicero; cujus è Bruto verba adponam: *Itaque ait Aristoteles, quum, sublatis in Siciliâ tyrannis res privatæ longo intervallo judiciis repeterentur, tum primum (quod esset acuta illa gens, & controversa naturâ) artem, & præcepta Siculos, Coracem, & Tisiam, conscripsisse. Nam antea neminem solitum viâ, nec arte, sed accuratè tamen, & de scripto, plerosque dicere: scriptasque fuisse, & paratas à Protagora rerum illustrium disputationes, quæ nunc Communes appellantur Loci.*

Primò autem rudia admodum imperfectaque fuere artis initia: mox alii inventa sua adjecere: pòst rursum alii, atque alii, accuratiùs omnia tradidere. Illustris est hac de re Aristotelis locus cap. ult. libb. de Sophisticis Elenchis: Οἱ τὰς ἀρχὰς εὑρόντες, παντελῶς ἐπὶ μικρόν τι προήγαγον· οἱ δὲ νῦν εὐδοκιμοῦντες, παραλαβόντες παρὰ πολλῶν, οἷον ἐκ διαδοχῆς τῶν κατὰ μέρος προαγαγόντων, οὕτως ηὐξήκασι· Τισίας μὲν μετὰ τοὺς πρώτους, Θρασύμαχος δὲ μετὰ Τισίαν, Θεόδωρος δὲ μετὰ τοῦτον· καὶ πολλοὶ πολλὰ συνενηνόχασι μέρη. Διόπερ οὐδὲν θαυμαστὸν, ἔχειν τι πλῆθος τὴν τέχνην. *Qui principia invenere, omnino ad exiguum quid sunt progressi. Qui autem celebriores habentur, accepta à multis, velut ex successione particulatim promoventibus, sic auxerunt. Tisias quidem post priores, Thrasimachus vero post Tisiam, Theodorus autem post hunc, & multi multas contulere partes. Quamobrem nihil mirandum, si excreverit ars ad quandam multitudinem præceptorum.*

Præter hos etiam alii Rhetoricen tradiderunt: ut Gorgias, quem (teste Laertio *) Satyrus de Vitis ait Empedoclis discipulum fuisse, ἄνδρα ὑπερέχοντα ἐν ῥητορικῇ, καὶ τέχνην καταλελοιπότα, *virum in oratoriâ eximium, qui & de arte oratoriâ scripserit.* Antiphontis Rhamnusii pater, nomine Sophilus, quem διδάσκαλον ῥητορικῶν λόγων appellat Philostratus †: item filius ejus Antiphon, Fabio teste ‡: imò is, si Plutarchum audimus *, πρῶτος ῥητορικὰς τέχνας ἐξήνεγκε, γενόμενος δεινός· διὸ καὶ Νέστωρ ἐπεκαλεῖτο, *Primus Rhetoricum artificium tradidit, ac quod solers esset, Nestor appellabatur.* Thucididis fuit præceptor, ut Marcellinus in Historiâ ejus vitæ testatur. Etiam Lysias τέχνας ῥητορικὰς *artem Rhetoricam*, scripsit, & paulló pòst lisæus τὰς ἰδίας τέχνας *propriam artem*, edidit, ut idem Plutarchus † auctor est.

Sed minimè nobis prætereundus est Plato; cujus exstat elegans dialogus de Rhetorica, qui Gorgias inscribitur. Nam licet in eo non agat δογματικῶς, tradendo præcepta communia, quibus ab incunabulis formetur orator: tamen ἀνατρεπτικῶς, seu ἀνασκευαστικῶς, naturam artis egregiè explicat; dum, & materiem, & genuinum artis finem, adversus sophistas ostendit; qui naturam, atque usum Rhetorices, planè pervertebant. Platonis quoque ætate Rhetoricen docuit Isocrates, quem Gorgiæ fuisse æqualem tradit ex Aristotele Quinctilianus ‡. De arte quoque scripsisse, auctor est Tzetzes *. Isocrate verò jam seniore, Oratoriam † pomeridianis horis docere cœpit Aristoteles, παρῳδιάζων hoc pacto versum Sophoclis in Philoctete:

Αἰσχρὸν σιωπᾶν καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν.
Turpe est tacere, & Isocratem dicere pati.

Præter tres Rhetoricorum libros, qui supersunt, scripserat etiam in Oratoriâ facultate Nerithum, & Gryllum: quorum posterioris etiam meminit Quinctilianus.

Hunc secutus Theodectes; quamquam dubitatum jam olim num Θεοδέκτεια ejus essent opus, an Aristotelis ‡. Aristotelis æqualis author Rhetoricorum ad Alexandrum; quæ Aristoteli falsò tribui, jam olim Erasmus monuit præfatione quam Bebelianæ Aristotelis editioni præmittit. Rationem autem geminam adfert; quòd oratorum more præfetur, & quòd eorum non meminerit Diogenes. Non displicet conjectura P. Victorii & Francisci Robertellii, qui putant esse Anaximenis Lampsaceni, summi rhetoris atque oratoris, qui & ipse cum Aristotele vigebat cum Alexandro, à quo etiam, Lampsacenis irato, salutem his callidè extorsisse memoriæ prodidit Pausanias libro secundo Ἠλιακῶν. Suidas in Ἀναξιμένης. Valerius Max. lib. VII. cap. 3. Theophrastus, Aristotelis discipulus; quem cum cura hac de arte scripsisse, Fabius * auctor est: ex quo etiam discimus, post Aristotelem, & Theophrastum, diligentius hac de arte philosophos scripsisse, quàm Rhetores; ac inprimis Peripateticorum, & Stoicorum principes. Fuere post hos alii, de quibus sic ibidem Quinctilianus: *Fecit deinde velut propriam Hermagoras viam, quam plurimi sunt secuti: cui maximè par atque æmulus videtur Athenæus fuisse. Multa post Apollonius Molon †, multa Areus, multa Cæcilius, & Halicarnassæus Dionysius. Præcipuè tamen in se studia converterunt, Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Apolloniæ Cæsaris Augusti fuit; & Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium: quem studiosè audisse cum in eam insulam secessisset, dicitur Tiberius Cæsar. Hi diversas opiniones tradiderunt, appellatique inde Apollodorei, & Theodorei, ad morem certas in philosophia sectas sequendi. Sed Apollodori præcepta magis ex discipulis cognoscas: quorum diligentissimus in tradendo Latinè fuit C. Valgius, Græcè Atticus. Nam ipsius sola videtur ars edita ad Matium, quia cæteras missâ ad Domitium epistolâ non agnoscit. Plura scripsit Theodorus, cujus auditorem Hermagoram sunt qui viderint.* Hactenus Fabius. Apollodori

Marginal notes:
* Abrah. Loschenus, qui διδάξαι vertit di dicisse
† Pag. 57. edit. Ald.
* P. 139.
* In Empedocle.
† In Antiphonte.
‡ Lib. 3. cap. 1.
* In vitis Rhetorum.
† In vitis Rhetorum.
‡ Lib. 3. cap. 1.
* Chil. 9.
† Fabius lib. 3. c. 1.
‡ Fabius lib. 11. cap. 15.
* Ibidem.
† De Apollonio hoc vide quæ notata Io. Meursio notis in Apollonii Historiam Commentitiam.

lodori verò hujus; itemque Theodori etiam, meminere Strabo lib. XIII. ubi de Pergamo. Tranquillus in Augusto cap. LXXXIX. & Tiberio cap. LVII. Quinctilianus lib. II, ubi de fine Rhetorices disserit, & lib. III. cap. I, ubi de Rhetorices scriptoribus agit, Tacitus sive alius dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ: Lucianus in Macrobiis: Curius Fortunatianus lib. I. & III.

Post istos verò fuere Apsines senior, & Phœbammo: quorum præter nomina vix aliquid ad nos pervenit. Item Aristides technicus, Minucianus & qui hos secutus, Hermogenes: cujus artem, complecti vim, & facultatem omnem Rhetoricæ, scribit anonymus Rhetor Græcus. Hermogenem commentariis Græcis illustrarunt, Sopater, Syrianus, Marcellinus, Troilus & Maximus Planudes. Hermogenis, uti & Aphthonii (cujus progymnasmata habemus) meminit præter alios Tzetzes, cap. CCCLXIX. sive pag. CCVI. Hermogene junior Longinus, cujus nihil exstat, præter aureolum *περὶ ὕψους de sublimi charactere*, libellum. Longinus, quorundam judicio, Plutarchi pronepos; ut ait in Plutarchi vitâ Rualdus cap. XIII, pag. 22. Vixit tempore Aureliani. Nec prætereundus nobis Alexander Sophista, qui de figuris sententiarum & elocutione scripsit, vel Theo, cujus exstant egregia progymnasmata, qui circa annum vixit quingentesimum. Nam Damascus Damascius, uti in Mathematicis Marinum Procli successorem; in Platonicis Ammonium Hermiæ filium de quo mox dicam; in Astrologicis Ptolemæum magnæ Astronomicorum συντάξεως auctorem, ita in Rhetoricis Theonem sophistam audivit; teste Photio tmem. CLXXXI. Nec omittendus Demetrius, cujus egregium *περὶ ἑρμηνείας de interpretatione*, commentariolum habemus. Phalereum vulgò appellant: sed alium esse ab illo nobili oratore, ostendimus in Oratoriis nostris lib. VI. cap. II. ubi etiam diximus, videri nobis esse Demetrium illum, quem Rhetorem Alexandrinum appellat Diogenes Laërtius. Atque hinc antiquitas ejus utcunque cognoscitur. Nam, quantum conjecturâ assequi possum, vixit Laërtius temporibus Antonini Pii, vel paullò post. Nam multo antè vixisse non potuit, cùm meminerit Plutarchi*, & nepotis ejus Sexti Philosophi, item Epicteti†, qui ad tempora usque Antonini vixit. Proximum verò horum esse ætati, gemino colligo argumento. Unum est, quod in tot philosophorum vitis scribere neglexerit magni illius Epicteti vitam: quod non aliâ de caussâ factum esse arbitror, quàm quia illa in recenti hominum memoriâ etiamnum versaretur. Alterum est, quia in præfatione scribat, haut ita pridem à Potamone Alexandrino introductam esse sectam illam ex aliis sectis, quæ placerent, seligentem. Πρὸ ὀλίγου, inquit, καὶ ἐκλεκτική τις αἵρεσις εἰσήχθη ὑπὸ Ποτάμωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, Atqui Potamo iste, ut Suidas ait, filius fuit‡ Lesbonactis, Mitylenæi philosophi, qui sub Augusto fuit: atque ipse etiam, ut idem ait*, cùm ante Augustum, tum post eum, hoc est Tiberii temporibus, vixit. Fortasse autem inde etiam aliquis de ætate Demetrii judicium se ferre posse speret, quod meminerit ejus Ammonius, initio Commentar. in Arist. lib. *περὶ ἑρμηνείας*. Sed hinc nihil aliud concludi possit; quàm vixisse eum ante annum quingentesimum. Siquidem iste Aristotelis interpres non est (quod plerisque persuasum esse video) nobilis ille philosophus, cognomento Saccas†, quem inter alios Origenes, & Plotinus audiere: ut in Plotini, præceptoris sui, vitâ Porphyrius scripsit: sed est alius Ammonius, Hermiæ filius, priori multò junior: ut qui non tantùm commentatus ipse sit in Isagogen Porphyrii; sed etiam meminerit, tum Syriani, qui Procli Lycii præceptor fuit, tum ipsius Procli, cujus se discipulum profitetur. Unde paullò post annum Christi quingentesimum vixisse, liquido colligitur. Quare isto quidem argumento, quo seculo floruerit Demetrius, certo concludi non potest. Atque hæc dicta sunto de nobilioribus Rhetoricæ artis scriptoribus apud Græcos.

* In Anaxarcho.
† In Epicuro pag. 710.
‡ Suid. in Lesbonax.
* In Potamo.
† Suidas.

CAP. X.

Homerus oratorum parens. Prima Athenis oratorum ætas à Solone, & Pisistrato, usque ad Periclem, & Alcibiadem. Pisistrati, & Periclis facundia. Dictio Herodoti Critia, & Thucidida, qualis. Secunda ætas oratorum divisa in sophistas, & eos, qui πολιτικῇ λέξει sectarentur. Protagoras, è bajulo sophista, centum minis docuit. Prodici unam ut audire orationem liceret, quinquaginta drachmæ pendebantur. Thrasymachus, & Gorgias, quid arti addiderint. Quando, & quamdiu, Gorgias vixerit. Γοργιάζειν, & γοργιάζειν. Quantus honos Gorgiæ habitus. Quantum debuerint ei, qui illum secuti sunt. Hippiæ variarum artium peritia, & felix memoria.

AT non paullò his antiquius est oratorum genus. Nam ut nihil de illis dicam, quorum facundiam discimus ex sacris veteris instrumenti libris: ut etiam omittam oratores illos Homericos, Nestorem, Ulyssem, Menelaum: quid de Homero ipso dicemus, omnis doctrinæ fonte? quem planè oratorem fuisse, ait Tullius. Hermogenes quoque appellat Rhetorem præstantissimum: etiam Longinus, Demetrius, alii, eloquentiæ magistrum agnoscunt.

Sed contineamus nos intra eos, qui solutâ oratione utebantur. Tales fuere Solon, & Pisistratus: quorum ille primus σοφιστὴς est vocatus; non quidem eâ ratione, qua Protagoras primus id nomen meruisse dicitur: sed quia illis temporibus ita vocarentur, quorum in sermone, ac vitâ, gravitas ac sapientia reluceret: ut ex Isocrate, ac Themistio, superiùs dicebamus. Atque ea mente Solonem σοφιστὴν etiam Tatianus vocat oratione contra gentes. Erat verò dictio Solonis gravis planè, atque etiam austera: illa verò Pisistrati, suavis, atque amœna, qua callidè sibi imperium apud Athenienses acquisivit. Animosè quidem obstabat prudentissimus, & patriæ amantissimus Solon; qui & orationem quandam (ut Latine loquentem inducam) ita dicitur esse auspicatus: *Aliis quidem, Athenienses, prudentior sum, aliis autem fortior: prudentior illis, qui, quid moliatur Pisistratus, non vident: fortior aliis, qui vident, sed metu silent.* Verùm sapientissima alioqui civitas, disertis Pisistrati orationibus adeò deliniebatur, ut salubria Solonis consilia contemneret, regium Pisistrato imperium permitteret, atque eo pacto auream libertatem fœdâ servitute commutaret.

Post hunc Clisthenes multùm, ut temporibus illis, valuit dicendo: ut est apud Ciceronem in Bruto.

Exinde verò Themistocles claruit; quem cum prudentiâ, tum eloquentiâ præstitisse, ibidem dicitur.

Hoc junior paullò Herodotus fuit, qui Olympiade floruit LXXXIV. Oratorum verò numero hunc eximi, non sinit suadela illa, & venustas optimæ poësi similis: quam orationi ejus inesse, locuples testis est Halicarnasseus. Ac Plutarchus quoque, etsi opusculo eo, quod de Herodoti malignitate inscripsit amore quodam patriæ (ut magnis ingeniis usu venire solet) longiùs abreptus, malignorem se ipse erga Herodotum præbeat: tamen agnoscit in eo λέξιν ἀφελῆ, καὶ δίχα πόνου, καὶ ῥᾳδίως ἐπιτρέχουσαν τοῖς πράγμασιν, *dictionem simplicem, & absque labore, rebusque facile se applicantem.* Ac libelli fine, sic de eo judicat: Γραφικὸς ἀνὴρ, καὶ ἡδὺς ὁ λόγος, καὶ χάρις ἔπεσι, καὶ δεινότης, καὶ ὥρα τοῖς διηγήμασι, *homo scribendi gnarus, oratio jucunda, & gratia ei inest, & vis & narrationi inest elegantia.*

Posterior paullò est Damon, quem fuisse ἄκρον σοφιστὴν *summum sophistam*, scribit Plutarchus*: sed musicus dici maluit, ut eo nomine ἐπικρύπτοιτο τὴν δεινότητα, *occultaret dicendi vim:* ut idem ait. Hic ob excellentem animi vim ostracismo Athenis ejectus fuit.

* In vita Periclis.

Damonem audivit Pericles, quem Plato in Phædro ait πάντων τελεώτατον εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι, *perfectissimum fuisse*

fuisse oratorem. Imò ob facundiam Ὀλύμπιος, sive Cælestis, dictus fuit: ut auctores sunt Plutarchus, & Suidas. Vetus quoque comœdia ‡ in labris ejus melle dulciorem leporem habitare dicebat. Idem, ut est apud Suidam: πρῶτος γραπτὸν λόγον ἐν δικαστηρίῳ εἶπε. *primus scriptam orationem in judicio habuit.* Ac orationes quidem aliquæ sub nomine ejus olim legebantur. Sed Plutarchus *, Themistoclem, Aristidem, ac Periclem, à scribendo ait abstinuisse. Atque in hanc etiam sententiam Fabius † inclinat: *Cicero*, inquit, *in Bruto negat, ante Periclem scriptum quicquam, quod ornatum oratorium habeat: ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quicquam tantâ eloquentiæ famâ dignum: ideoque minùs miror, esse, qui nihil ab eo scriptum putent: hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita.* Vitâ Pisistrato similem se gessit. Nam itidem eloquio suo liberis Athenarum cervicibus jugum imposuit servitutis. Vide quæ de eo scribit Valerius Maximus †, vel ipsum potiùs Thucydidem adi.

‡ Eupolis in Δήμοις, & ex eo Plinius lib. epist. 20 quæ ad Tacitum.
* In vita Antiphontis.
† Lib. 3. cap. 1.
† Lib. 8. cap. 9.

Alios quoque ejusdem ætatis oratores indicat Cicero in Bruto: ubi, cùm de Pericle dixisset, ista subjungit: *Cleonem etiam temporibus illis turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem, constat fuisse. Huic ætati suppares, Alcibiades, Critias Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucididis scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maximè potest: grandes erant verbis; crebri sententiis, compressione rerum breves, & ob eam ipsam caussam interdum subobscuri.*

Nec propterea existimandum, vel funebrem Periclis orationem: vel illam Cleonis ad Athenienses: vel duas Alcibiadis, unam ad Athenienses, alteram ad Lacedæmonios, ipsorum esse genuinas. Nam sensus quidem illorum delibant; sed verbis Thucydidis sunt expressæ.

Critiam verò, cujus hìc Tullius meminit, etiam Halicarnassensis in Isæo reponit inter τοὺς ἐναγωνίους ἀσκήσαντας ῥητορικὴν, *eos, qui forensi certamine exercuerunt dicendi facultatem:* ac Hermogeni ‡ quoque dicitur fuisse σεμνὸς, καὶ ὀνομαστικὸς καὶ σφοδρὸς, *gravis & sublimis.*

‡ Lib. 2. de formis orat.

Quod ad Thucydidem attinet, eum licet octies suâ manu descripserit Demosthenes; tamen gravis magis historicus censeri debet, quàm orator bonus. Est enim sermo ejus durus, & hyperbatis implicatus: unde Cratippus orationes illius molestas atque odiosas esse, judicabat. Etiam Cicero ait, nec se imitari cum posse, si velit; nec velle si possit. Vide & quæ de Thucydideæ orationis vitiis Dionysius Halicarnass. scripsit ad Tuberonem.

Atque isti quidem oratores primam eorum ætatem constituunt. Secunda verò ætas duum generum oratores comprehendit: quorum alii dictionem magis πολιτικὴν, alii planè σοφιστικὴν sequerentur. De posterioribus priùs dicam: qui non dicendo tantùm, sed etiam docendo claruerunt. Exorti verò sunt temporibus Periclis, ac Thucydidis. Unde Cicero in Bruto, cùm de Pericle, Alcibiade, & aliis egisset, ista subjungit: *Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata, & facta quodammodo oratio, tum etiam magistri dicendi multi subito exstiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Eleus, in honore magno fuit.* Horum antiquissimus fuisse videtur Protagoras Abderites. Nam Gorgia, ac Prodico, priorem fuisse, apertè ait Plato. Quadraginta hunc annis σοφιστικὴν docuisse, idem * auctor est. De eodem ita Suidas: Οὗτος πρότερον ἦν φορτοβαστακτής· ἐντυχὼν δὲ Δημοκρίτῳ ἐφιλοσόφησε λόγων καὶ φιλοσοφήσας, ἐπὶ ῥητορείαν ἐτράπη, καὶ ἐπεκλήθη πρῶτος σοφιστής. πρῶτος δὲ οὗτος τοὺς ἐριστικοὺς λόγους εὗρε, καὶ ἀγῶνα λόγων ἐποιήσατο, καὶ μισθὸν ἐπράξε τοὺς μαθητὰς μνᾶς ἑκατόν· διὸ καὶ ἐπεκλήθη λόγος ἔμμισθος. *Hic prius bajulus fuit: cùm verò in Democritum incidisset, eruditionis amore captus fuit, ac philosophatus ad eloquentiam se contulit, & primum nomen sophistæ accepit. Primus etiam hic contentiosas orationes invenit, & orationis certamen iniit, & centum minas à discipulis exegit, propterea & sermo mercenarius dicebatur.* Plura de eo apud Laërtium vide.

* In Menone.

Protagoræ discipulus fuit Prodicus, quem à καλλιλογίᾳ etiam Maximus Tyrius commendat †. Quanti verò orationes ejus fieri soleant, illud arguit, quòd qui audire eum vellet, is, Suida teste, quinquaginta drachmas persolveret: hoc est quatuor coronatos Gallicos, ac duos insuper regales Hispanicos. Maximè verò celebris fuit commento de Hercule adolescente, quem mulieres duæ oratione exquisitâ, una ad virtutis, altera ad voluptatis, pellicerent viam.

† Diss. 7.

Iisdem temporibus vixere duo illi, superiori etiam capite memorati nobis, Corax, & ejus discipulus Tisias: qui cùm Gorgia à Leontinis legatus Athenas missus fuit. De eo Socrates apud Platonem in Phædro ‡: φεῦ, δεινόν γ' ἔοικεν ἀποκεκρυμμένην τέχνην ἀνευρεῖν ὁ Τισίας, *O quàm efficaciter absconditam artem invenisse videtur Tisias!* Fuere tum quoque Polus Agrigentinus, & Thrasymachus Calcedonius; quem aliqui Carthaginensem appellant, eo decepti, quòd apud Philostratum dicatur Καρχηδόνιος. Sed corruptus est locus, planeque, ut Petavius etiam in notis ad Synesium observat, Χαλκηδόνιος scribi debet: uti legitur apud Suidam. Thrasymachus iste primus animadvertit, in solutâ etiam oratione, dummodo carminis modulos fugiamus, numerum quendam servari oportere; primusque in eâ κῶλα, ac περίοδον, observavit. Autores Cicero in Oratore, Dionysius Hal. & Suidas.

‡ Tom. 3. p. 273. edit. H. Steph.

Sed præ omnibus celebre nomen fuit Gorgiæ Leontini; qui Empedoclis erat discipulus: ut paullò hunc antiquiorem fuisse necesse sit; etsi eundem in annum conjiciat Eusebius in Chronicis. Porphyrius, Suida teste, floruisse eum ait Olymp. LXXX. Sed Suidas antiquiorem fuisse censet. Arbitror facilè hos conciliari ob longævitatem Gorgiæ. Nam, ut Suidas agnoscit, CIX. sive, ut Censorinus ait, CVIII. annis vixit. Primus verò Gorgias, ut auctor est Philostratus, in theatrum progressus, dixit, προβάλλετε, *proponite*, quo princeps ausus est deposcere de quo quisque vellet audire: ut est apud Ciceronem libr. 1. de Orat. Idem quibusdam dictus est artem Rhetoricam invenisse; unde Diodorus Siculus libr. XII. ‡ de eo inquit, οὗτος καὶ τέχνας ῥητορικὰς πρῶτος ἐξεῦρε. Propterea verò hoc de eo dictum, quia, ut idem Diodorus Siculus * scribit, πρῶτος ἐχρήσατο τῆς λέξεως σχηματισμοῖς περιττοτέροις, καὶ τῇ φιλοτεχνίᾳ διαφέρουσιν ἀντιθέτοις, καὶ ἰσοκώλοις, καὶ παρίσοις, καὶ ὁμοιοτελεύτοις, καὶ τισιν ἑτέροις τοιούτοις, *Primus usus est eximiis dicendi figuris & singularis artificii oppositis, & similibus ac æqualibus membris, & similiter cadentibus, ac desinentibus, & aliis ejus generis orationis sertamentis.* Etiam declamandi usum primus revocavit, ut in Heliacis tradit Paulanias, qui eum ait ἀνανεώσασθαι μελέτην λόγων πρῶτον ἠμελημένην εἰς ἅπαν, *primum dicendi ex arte rationem excitasse, quæ planè antea negligebatur.* Idem, ut ait Isidorus Pelusiota †, civili orationi addidit τὸ ὑψηλὸν, καὶ τὸ τραγικὸν, *sublime, ac tragicum dicendi genus.* Ab eo etiam figuræ illæ dicendi, quæ maximè luminosam redderent orationem, Γοργίεια nuncuparunt: quomodo & Halicarnassensis vocat epistolâ ad Pompejum. Etiam ab eo est, quòd τὸ ῥητορεύειν appellent γοργιάζειν, ut cognoscimus ex Philostrato in epist. ad Aug. Præcipuè verò nobilitatus est oratione Olympiacâ, quam præter Aristotelem, ac Fabium, etiam Pausanias in Eliacis celebrat. Item oratione Pythicâ, ob quam aurea ei statua in Pythii templo fuit constituta. Etiam dies, quibus orationes eas habuerat, ἑορταὶ *festa*; orationes ipsæ, λαμπάδες, *lampades*, dicebantur. Multum verò ei maximi quique viri, qui postea sunt secuti, debuerunt. Nam, ut Philostratus in epist. ait, Critias, ac Thucydides, acceptum illi referunt magnificum, atque exaggeratum orationis genus, quòd Philostratus vocat μεγαλόγνωμον, καὶ τὴν ὀφρύν. Ac Marcellinus quoque in Thucydidis vita ait, eum esse ποικιλοειδῆ ἐν τοῖς σχήμασι, τὰ πολλὰ τοῦ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου μιμούμενον, *varium admodum in figuris, & multa Gorgiæ Leontini imitari.* Plato quoque τὸν Γοργίαν κατ-

‡ Pag. 313. edit. H. Steph.
* Ibidem.
† Lib. 2. epist. 42.

πομπικῆς ἐρασθεὶς, *amore captus ejus apparatus ac cultus, qui Gorgiæ sermoni inest*, ut est apud Halicarnassensem, nova luce vestivit orationem. Isocratem etiam in Panathenaicam suam, ea, quæ Gorgiæ erant, transtulisse, autor est Plutarchus. Ac ne nihil Aristotelem ipsum debere illi putemus, audiamus B. Hieronymum adversus Jovinianum: *Legimus, o eruditissime vir, in scholis pariter & Aristotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia.*

Fuit quoque ex hoc grege Hippias Eliensis: artium multitudine sophistis omnibus prior, eloquentia nulli secundus; ut de eo censet Appulejus, initio secundi Floridorum. Ubi etiam ex Platone suo narrat, ut Hippias gloriatus sit, omnia, quæ haberet corporis ornamenta manibus se suis confecisse; annulum, sigillum, strigilem, vasculum unguentarium, soccos, pallium, interulam, cingulum nec Persicis ipsis pretio cedens. Item ut varia fecerit poëmata, versus epicos, tragœdias, dithyrambos: varias etiam scripserit orationes. De memoriæ quoque artificio, quod Plato in Hippia minore, unde iste Appuleji locus est expressus, obiter tantùm attingit, curatiùs alibi ab eodem Platone explicatur; ubi jactantem inducit, quòd quinquaginta nomina semel audita recitaret.

Alios quoque sophistas idem celebrat, & ex eo Fabius lib. III. cap. I. ubi cum de Corace & Tisia Siculis dixisset, hæc subjicit: *Hos insecutus est vir ejusdem insulæ, Gorgias Leontinus, Empedoclis, ut traditur, discipulus. Is beneficio longissimæ ætatis (nam centum & novem vixit annos) cum multis simul floruit: ideoque & illorum, de quibus suprà dixi, fuit æmulus, & ultra Socratem usque duravit. Thrasymachus Chalcedonius cum hoc, & Prodicus Chius, & Abderites Protagoras, à quo decem millibus denariorum didicisse artem, quam edidit, Euathlus dicitur, & Hippias Elæus, & quem Palameda Plato appellat, Alcidamas Eleates. Antiphon quoque, & primus omnium orationem scripsit, & nihilominus artem ipse composuit, & pro se dixisse optimè est creditus. Etiam Polycrates, à quo scriptam in Socratem diximus orationem: & Theodorus Byzantius, ex iis & ipse, quos Plato appellat λογοδαιδάλους. Horum primi communes locos tractasse dicuntur, Protagoras, Gorgias, Prodicus, & Thrasymachus.* Hactenus Fabius.

Cap. XI.

Series præcipuorum oratorum, qui ab Alcibiade usque ad Phalereum vixerunt. Plutarchi, sive Cæcilii, error. Duo Antiphontes. Fabii locus ex Plutarcho illustratus. Τέχνη ἀλυπίας. Plutarchi de Andocidis ætate lapsus. In Lysia quid laudi detur, quid vitio vertatur. Plato commendabilior ab eloquentiâ, quam philosophiâ. Eudoxi ætas. Synesii lapsus. Leo Byzantius. Dictio Aristotelea. Unde Theophrastus hoc nomen acceperit. Stylus Xenophontis. Dictus is Musa Attica. *In Historia paullo est humilior, quàm decebat. Idem defensus adversus Halicarnassensem. Stylus Philisti, Theopompi, & Isocratis. Hujus dictio defensa adversus Cæsarem Scaligerum. Demosthenis, ac Æschinis, collatio. Cicero illustratus. H. Stephani alucinatio. Demades ex nauta orator. Stylus Lycurgi, Hyperidis, & Dinarchi. Quis* hordearius Demosthenes *dictus. Demochares, & Phalerei, dictio. Diophantes, & Carneades. Athenarum muri quando diruti, ac iterum restituti. Ciceronis in dicendo magistri.*

NUnc à sophistis redeamus ad eos, qui virile magis dicendi genus sequebantur. Quales ipsis sophistarum temporibus fuere Antiphon Rhamnusius, Andocides, & Lysias. Andocides iste decem oratorum, qui vulgò numerantur, antiquissimus est. Marcellino etiam memoratur lib. XXX.* Paullò juniorem Gorgia fuisse, in vita ejus scribit Plutarchus. Ejus facundiam prædicat quoque Thucydides in VIII. unde cognoscimus, Alcibiadi fuisse æqualem. Quod verò Cæcilius (ut est apud Plutarchum)

* Pag. 449.

Thucydidem sibi imitandum proposuisse putabat; id propter ea, quæ dixi, verum esse minimè arbitror. Sed video, quid deceperit, sive Cæcilium, sive Plutarchum. Duo enim fuere Antiphontes; ut Hermogenes docet lib. II, περὶ ἰδεῶν: unus Rhamnusius, quem ait ὅλως εὑρετὴν καὶ ἀρχηγὸν γενέσθαι τοῦ τύπου τοῦ πολιτικοῦ *omnino auctorem fuisse characteris politici*: alter verò neutiquam sequens τὴν πολιτικὴν λέξιν, sed durior omnino, atque obscurior; ad cujus dicendi genus proximè Critias accessit. Ex his sanè obscurum non est, posteriorem Antiphontem, non Rhamnusium illum, Thucydideæ dictionis in scribendo æmulum fuisse. Cautè etiam accipi debent verba illa Fabii lib. III. cap. I. *Antiphon quoque, & orationem primus omnium scripsit, & nihilominus artem ipse composuit, & pro se dixisse optimè est creditus.* Nam quomodo Antipho primus scripsit orationes, si junior est Gorgia, quem orationes scripsisse constat? Quare Fabii verba restringi debent ad orationes forenses, prout facit Plutarchus, qui ait, τῶν γὰρ πρὸ αὐτοῦ γενομένων οὐδενὸς φέρεται δικανικὸς λόγος, *Eorum, qui ante illum fuerunt, nullius exstat oratio in genere judiciali.* Rhamnusius hic primitus profitebatur τέχνην ἀλυπίας *artem medicandi doloris*: atque id etiam ædibus, quas Corinthi exstruxerat, inscripsit. Nec dubitavit invectivâ lacessere Hippocratem, suamque artem omnibus medicorum inventis præferre. Sed cùm ea res minus succederet, ad forum se contulit, neque sine gloriâ in eo vixit. De eodem sic Ammianus Marcellinus lib. XXX*. *Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem.* De dictione ejus ita Plutarchus: Ἔστι δ' ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλου, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους, καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος, *In dicendo accuratus est, & ad persuadendum efficax, in inventionibus sagax, in rebus dubiis solers occulte se insinuans, ad mores & affectus orationem inflectens, decori observantissimus.* Quæ verissimè dicta esse, tot ejus orationes ostendunt, quæ supersunt. * Pag. 449.

Itidem quatuor habemus orationes Andocidis. De ejus dictione ita Plutarchus, ἔστι δ' ἁπλοῦς, καὶ ἀκατάσκευος, ἐν τοῖς λόγοις ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος, *Simplex est sine apparatu inornatus, & minimè figuratus.* Ait idem Plutarchus, si vulgatis codicibus stamus, Andocidem hunc centum annis fuisse Lysia antiquiorem. Quod manifestè falsum. Nam ipse Plutarchus ait, Andocidem fuisse natum Olympiade LXXVIII, principe in republica Atheniensium, Theogenide: Lysiam verò Athenas venisse ait anno secundo post Olymp. LXXXII, quo tempore Philocles cum Phrasicle, princeps erat.

Porrò etiam Lysias ejusdem, ac sophistæ, ætatis, at non σεσοφισμένος fuit. Nam cùm Gorgias Leontinus adhiberet, ut Dionysius Halicar. ait, πάνυ φορτικὴν, καὶ ὑπέρογκον κατασκευὴν, οὐ πόρρω διθυράμβων ἔνια φθεγγόμενος, *admodum gravem, ac supra modum sublimem dictionis structuram quædam non longe à dithyrambis distantia proferens*: Lysias contrà propriis & usitatis verbis utebatur; eoque hoc assecutus est, ut cum loqueretur more consueto, novâ tamen uteretur dicendi formâ, primusque induceret recentiorem Atticismum. Hoc est, quod idem ait Dionysius, οὐ τοῖς ὀνόμασι δουλεύει τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ, τοῖς δὲ πράγμασιν ἀκολουθεῖ τὰ ὀνόματα, *non nominibus res inserviunt apud eum, sed res sequuntur nomina.* Item, τὸν κόσμον οὐκ ἐν τῷ ἐξαλλάττειν τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἐν τῷ μιμεῖσθαι λαμβάνει, *ornatum habet, non in eo quod immutat, sed quod imitatur idiotam.* Itaque nihil apud eum esse dicit, quod possit ἀκυρολογίας, ἢ ἀσαφείας δόξαν λαβεῖν, *notari tanquam improprie, vel obscure dictum.* Etiam Photius propriam ejus virtutem facit, τὸ κῶλον διαρμόζειν, καὶ τῆς καθαρότητος διαυγὲς, *membrorum concinnitatem & florem puritatis.* Sed ut meritò ab hac laude commendatur, ita videtur orator fuisse parùm grandis. Nec enim verum

rum esse censeo, quod idem Dionysius scribere non dubitavit, eum περιττὰ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι τὰ πράγματα ποιεῖν, *videri res facere insignes, graves, ac magnas.* Nisi id ad unam alteramque orationem restringas: uti illam contra Mnesipolemum, quam solito grandiorem fuisse, Phobius ait. Cæteras si spectes, subtilis potiùs orator est, quàm sublimis. Quod etiam Fabii judicium est. Nam cum de Demosthene, Æschine, & Hyperide, esset locutus, *His,* inquit, *Lysias ætate major, subtilis, atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. Nihil enim in eo est inane, nihil arcessitum. puto tamen fonti, quam magno flumini, esse propiorem.* Testatur autem Cicero, non fuisse versatum in caussis forensibus: sed aliis orationes scribere solere. Nempe, quia adminutarum caussarum genera se demitteret, necessariò factus est jejunior, ac tenuior. Inter plurimas verò orationes, etiam Socrati unam scripsit, cum is in capitis judicium vocaretur. Sed ille eam, quamvis elegantem, tamen ut parùm virilem, velut Sicyonios calceos, repudiavit: ut est apud Cic. I. de Orat. Plura de Lysia si voles, adi quæ fusè de eo disserit Halicarnassensis.

Ac hi quidem Oratores Periclis magis dictionem sequebantur, quàm Gorgiæ, & Sophistarum: erant tamen paullò uberiores Pericle: quâ de re ita Cicero scribit secundo de Oratore. *Ex Græcorum,* inquit, *scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi potest. Antiquissimi ferè sunt, quorum quidem scripta constent Pericles, atque Alcibiades, & eâdem ætate Thucydides; subtiles, acuti, breves, sententiis magis, quàm verbis, abundantes. Non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos, Critias, Theramenes, Lysias. Multa Lysiæ scripta sunt, nonnulla Critiæ. De Theramene audivimus. Omnes etiam tum retinebant illum Periclis succum: sed erant paullò uberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium; cujus è ludo, tanquam ex equo Trojano, innumeri principes exierunt: sed eorum, partim in pompâ, partim in acie, illustres esse voluerunt.* Quid apertius ex istis, quàm Lysiam, atque alios ejus ætatis oratores, uberiores quidem fuisse Pericle, sed strigosiores Gorgia: his verò successisse alios, qui mediam insisterent viam, inter subtile hoc Lysiæ, & illud Gorgiæ pompaticum dicendi genus. Quam viam inierunt, non philosophi, & historici minùs, quàm oratores. Ac inter philosophos quidem istoc nomine familiam ducit Plato, quem Cicero gravissimum dicendi auctorem & magistrum appellat, in tertio de Oratore. De eodem sic scribit in Bruto: *Quis uberior in dicendo Platone? Jovem siquidem ajunt philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui.* Plinius quoque lib. I. epist. x. *Platonicam & sublimitatem & latitudinem* laudat. Et est profectò Plato non minor eloquentiæ, quam philosophiæ laude. Quin jure majorem etiam ejus eloquentiam admiramur. Nam de philosophia ejus non immeritò dicere possis, quod de Ægyptiis pharmacis scribit Homerus*:

* Odyss. Δ. 230.

—— Πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά,

Multa quidem salubria mixta, multa item noxia.

Platonis temporibus claruit Callistratus, *quem nobilem illam super Oropo caussam, (qui locus in Eubœâ est) perorantem Demosthenes, Academiâ cum Platone relictâ, sectatus est;* ut ait Marcellinus l. xxx†. Etiam æqualis fuit Eudoxus Cnidius. Nam Olymp. CIII. floruisse, ait Laërtius ex Chronicis Apollodori. Atque idem eo firmatur, quod Archytæ fuerit auditor, &, ut ex Sotione idem Laërtius refert, cùm annum ageret XXIII. menses duos audierit Platonem; postea verò, Ægypto, aliisque regionibus, lustratis, magno cum discipulorum numero redierit Athenas, ut ægre esset Platoni, quod eum ab se dimisisset. At Strabo in XVII testatur, cum Platone ipso profectum fuisse in Ægyptum; ibique cum sacerdotibus utrumque XIII annos esse versatum. Etiam nominat eum Aristoteles, ejusque sententiam de summo bono, quod in voluptate ponebat, refellit lib. x. Nicomach. cap. II. Ut planè ratio fugerit Synesium, cùm initio Dionis sui scribit, hunc virum fuisse τὰ πρῶτα τῶν Ἀριστοτέλους ὁμιλητῶν, *discipulorum Aristotelis principem.* Quamquam verò Astrologiâ imprimis fuerit clarus: tamen ornatè etiam dicebat, ac subitâ dictione valebat plurimùm, & hac propter suos ab eo Sophistas Philostratus orditur. Quum varia scripserit ostendit Jo. Meursius commentario in Apollonii Historiam Commentitiam cap. XXIV.

† Pag. 449.

Idem Philostratus secundum locum tribuit Leonti Byzantio: qui & ipse Platonem juvenis audivit. Meminit ejus quoque Synesius; sed ex Philostrato.

At facilè principem locum inter Platonis discipulos meretur naturæ illud miraculum Aristoteles: cui Cicero * quoque tribuit *dicendi incredibilem quandam cum copiam, tum etiam suavitatem.* Idem judicium est Fabii lib. x. Halicarnassensis etiam in eo prædicat δεινότητα περὶ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ τὴν σαφήνειαν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ πολυμαθές, *eloquendi peritiam, & perspicuitatem, & cum multiplici eruditione suavitatem.*

* In Topicis.

Nec dicendi laude Aristoteli, præceptori suo, cessit Theophrastus; quem Cicero eruditissimum & elegantissimum philosophorum appellat. Ac quanti ejus eloquentiam Aristoteles ipse fecerit, argumento illud esse potest, quod, ut Diogenes Laërtius testatur, cùm priùs Tyrtamo vocaretur, à præceptore nomen accepit Theophrasti, διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον, *ob divinam elocutionem.*

Quinque his philosophis succedant tres historici: etsi unus eorum, non inter philosophos minùs, quàm historicos, nomen profiteatur suum. Est is Xenophon, qui, ut de eo judicium tulit Halicarnassensis, planè est καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, καὶ σαφὴς, καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς, καὶ εὔχαρις, ὡς καὶ πλεῖον Ἡροδότου, *purus in delectu verborum, & clarus, ac perspicuus, & in compositione suavis, ac gratiosus supra Herodotum.* De eodem ita Fabius†: *Quid ego commemorem Xenophontis illam jucunditatem inaffectatam? sed quam nulla affectatio consequi possit, ut ipsæ sermonem Gratiæ finxisse videantur.* Ob hanc inaffectatam jucunditatem, *Musa Attica* ‡ dicebatur: quomodo postea omnes vocabantur, qui Athenis nati eloquentiâ præcellerent: ut in Oribasii vita Eunapius testatur. In historia tamen, ut Halicarnassensis judicat, splendor Xenophonti, ac majestas deest; ac, si aliquando elocutionem conetur attollere, confestim languescit, & subsidit. Sed quod idem Dionysius censet, τὸ πρέπον, *decorum,* negligere, quia sermones philosopho dignos tribuat barbaris, in eo facit, quod homines Græci solent; ut qui sapientiam omnem Græciæ limitibus concludant. Atqui non defuisse sapientiam barbaris, satis docent sermones Scytharum apud Curtium, ac Persicorum regum apophthegmata apud Plutarchum, & apud alios alia; quibus Græcus fastus meliora dare non possit.

† Lib. 10. cap. 1.

‡ Laërtius in vitâ Xenophontis.

Xenophonte paullò junior Philistus, qui Olymp. vixit CV. De eo sic Cicero II. de Orat. *Thucydidem consecutus est Syracusius Philistus; qui cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda; maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus.* Idem in Bruto ait, *amatores huic deesse, sicut & ipsi Thucydidi.* Dionysius quoque in eo reprehendit ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας, καὶ δυσπαρακολούθητον, *ordinis in disponendo neglectum, & quod difficilis sit intellectu.*

At melior orator erat Theopompus, Isocratis discipulus: de quo sic Cicero in Bruto: *Philisti, & Thucydidis concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cum brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione, atque altitudine orationis suæ: quod idem Lysiæ Demosthenes.* De eodem sic Dionysius:

Τὸ

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ τῷ Ἰσοκρατικῷ ἐμφερέστατον, πλὴν ὅσον πικρόν ἐστι, καὶ σφόδρα ἔντονον· τὰ δ' ἄλλα ὁμοία ἡ λέξις· καὶ γὰρ κοινὴ, καὶ σαφὴς, καὶ μεγαλοπρεπὴς, καὶ σεμνὴ, καὶ πομπικὴ, συνθέσεως τυγχάνουσα τῆς μέσης ἡδυνομένης, *Forma dicendi in eo est Isocraticæ affinis, nisi quod exilis sit, & quasi nervis quibusdam intenta admodum: quod ad alia vero, similis dictio est. Nam & communis est, & clara apertaque, ampla item & gravis, pompæ similis, & composita ad delectationem.* Et Quinctilianus*: *Theopompus his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis: ut qui, antequam est ad hoc opus sollicitatus diu fuerit orator.*

* Lib. 10. cap. 1.

Ab historicis veniamus ad Oratores & Sophistas. Talis Polycrates, quem laudatione Busiridis, & vituperatione Socratis maximè gloriari solere, ait Isocrates in Busiridis laudatione: ubi ostendit stultè ab eo laudari; quod hospites quidem occiderit, imò devorârit: sed similia fecerint alii; potius ab eo quod Jovis & Libyes esset filius fuisse laudandum; item quod optimis legibus Ægyptum ornârit: de hospitibus autem comestis dicendum, posse commentum videri poëtarum, qui tam Diis, quàm Deorum filiis, gaudeant affingere, quæ nemo in liberis suis perferret, vel audire de se sustineret. Eoque multos poëtarum graviter Diis pœnas dedisse.

Ac Polycratem quidem licet seniorem, sic castigavit junior Isocrates. Is fuit auditor Prodici, Gorgiæ, Tisiæ, & Theramenis. De hoc ita Cicero in Bruto: *Jam senibus illis, quos paullo antè diximus, Isocrates, (cujus domus cunctæ Græciæ, quasi ludus quidam, patuit, atque officina dicendi) magnus orator, & perfectus magister; quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem, meo judicio, est postea consecutus: & cùm cætera meliùs, quàm superiores, tum primus intellexit, etiam in solutâ oratione, dum versum effugeres, modum tamen, & numerum quendam, oportere servari.* De eodem ita scribit lib. III. de Oratore: *Princeps Isocrates instituisse fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem, delectationis atque aurium causâ, (quemadmodum scribit discipulus ejus, Naucrates) numeris adstringeret.* Dionysii quoque Halicarnass. judicium apponam: Ὁ δ' Ἰσοκράτειος λόγος κομψὸς μὲν ἐστι μὲν, ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος. καὶ πανηγυρικώτερος πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον, ἢ δικανικώτερος· ἔχει δὲ τὸν κόσμον μετὰ ἐνεργείας, καὶ πομπικός ἐστι μετὰ τοῦ ἀνυσίμου· οὐ μὴν ἀγωνιστικός, *Oratio vero Isocratis comula quidem est, sed cum dignitate quadam: estque magis accommodata cœtui populari, quàm foro: ornatum vero habet cum vi quadam. Pompatica est, sed cum efficacia atque utilitate, ad forenses autem certamina parum idonea.* Similiter Fabius †: *Isocrates in diverso genere dicendi nitidus, & comtus, & palæstræ, quam pugnæ, magis accommodatus: omnes dicendi veneres sectatus est: nec immeritò: auditoriis enim se, non judiciis, compararat: inventione facilis, honesti studiosus, in compositione adeo diligens, ut cura ejus reprehendatur.* Et iis quidem, qui, quod Fabius hic dicit, curiosæ nimis curæ Isocratem culpant, etiam accessit Cæsar Scaliger, vir non minor antiquis: cujus isti sunt versus ‡ de Aristotele, Platone, atque Isocrate:

† Lib. 10. cap. 1.

‡ Lib. 3. Epidorpidum.

Est Macedonis oratio matrona pudica.
Academicus huic addit inane purpurissum.
Illa Isocratis fit meretrix pudore pauco.

Sed meo quidem judicio, judicium hoc summi viri severius aliquanto est, quam par erat. Nam quis nescit, pro diversâ materie ac fine, aliam atque aliam esse scribendi formam? Atque argumento magis differre possunt, quàm quæ Aristoteles, ac Isocrates tractabant? Non hic in Logicæ spinetis occupatur, non anquirit in numeros, ac magnitudinem, non mysteria rimatur naturæ, non in primam usque sapientiam evolat; sed laudat, vituperat; suadet, dissuadet; accusat, vituperat. Illud quoque in considerationem venit, quod Philosopho docere propositum est; oratoris etiam delectare; quod præter alia præstant orationis scitamenta. Et tamen fateor, si ita dixisset Isocrates, culpâ non vacaret: nunc ista non dixit, sed scripsit; & scripsit ad pompam: in quo genere vix aliquid esse nimium potest, dum legenti honesta inde gliscat voluptas.

Iisdem verò, ac Isocrates, temporibus etiam Isæus vixit, Lysiæ auditor, Demosthenis præceptor*. Ac Lysiæ quidem ita similis, ut † difficulter stylum dignoscere esset. Tribuit ei Dionysius dictionem καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, σύντομον, *Puram, accuratam, perspicuam, propriam, evidentem, ac concisam.* Ex sexaginta quatuor orationibus, quas scripsit, decem hodie exstant. Plutarcho, & Photio autoribus πρῶτος σχηματίζειν ἤρξατο, *primus cœpit figuris uti*: quod, ut verum sit, non video, si per schemata intelligas verborum sententiarumque lumina. Nam iis orationem Isocrates ornare solet, qui paullò Isæo grandior erat: & ante Isocratem hæc Gorgias frequentarat. Verùm, ut censeo, *schema* hic nominatur, cùm quid non apertè, sed per suspicionem dicitur: quod etiam χρῶμα sive *color* vocatur: indeque controversiæ quædam nuncupantur ἐσχηματισμέναι, sive *figuratæ*, aut *coloratæ*. Vide quæ hac de notione schematis diximus in Oratoriis lib. V. cap. VI.

* Photius in bibl. p. 204. & 804.

† Plutarch. in x. Rhet.

Sequuntur Æschines, & Demosthenes, quos comparat Cicero lib. de optimo genere oratorum. Locum adscribam, ut lucem præbeam. Nam vanè in eo enarrando errarunt viri docti. Sic verò habet: *A me autem, ut cum maximis minima conferam, gladiatorum par nobilissimum inducitur. Æschines tanquam Æserninus (ut ait Lucillius,) non* spurcus homo, *sed doctus & acer*,

Cum Placidiano componitur optimu' longe
Post homines natos. ...

Hactenus Tullius. Respexit verò locum illum Lucillii, quem Nonius adducit in *Spurcus*, & *Componere*:

Æserninu' fuit Flaccorum munere quidam
Samnis spurcus homo, vitâ illa dignu' locoque,
Cum Placidiano componitur optimu' longe
Post homines natos gladiator qui fuit unus.

Confert Lucilius nobile par gladiatorum; Æserninum, quem hominem spurcum appellat, & Placidianum, cujus etiam Horatius meminit in Satyris. Ait verò Cicero, simile par sibi videri, Æschinem, ac Demosthenem: ac Æsernino quidem componit Æschinem; verumtamen ne quis id ulteriùs rapiat, quàm æquum erat, addit cum eo se Demosthenem conferre, non tanquam cum homine spurco, qualem Æserninum fuisse Lucilius dicit; sed tanquam cum docto, & acri Oratore. Demosthenem verò, principem Oratorem, similem sibi ait videri Placidiani, gladiatorum facilè principis. Ac ne quis angustum nimis hoc esse elogium putaret, addit, reverà nihil sibi hoc oratore videri divinius: Quod de Demosthene dici, quis non videt? Quem etiam in Bruto ait, Oratorum principem judicari à doctis. Cùmque Æschines præcipuè commendetur à lenitate & splendore verborum, ait ne hac quidem parte cedere Æschini Demosthenem. Ibidem adjungit, *unum Demosthenem eminere inter omnes in omni genere dicendi.* Quare nunquam dixisset Cicero, nihil esse Æschine divinius. Ut planè fallat, & fallatur Henricus Stephanus, cùm verba illa, quæ de Demosthene dicuntur, in Æschinis laudem afferri existimat: ut videre est ex elogiis istis, quæ quatuor Halicarnassei opusculis, seorsim à se editis, adtexuit. Plura de Æschinis ac Demosthenis dictione qui volet, eundem Tullium videat lib. III. de Oratore, item in Bruto, ac Oratore; ubi Æschini quidem sonitum, at Demostheni vim tribuit; inter quæ quantum interest! Etiam Dionysium Halicarnass. adeat, ac Quinctilianum. Item quæ de Æschinis stylo scripsit Photius bibliothecæ suæ cap. LXI.

Iisdem temporibus clarus fuit Pytho, princeps legatorum, quos Philippus ad Bœotos miserat. Ac omnes quidem eâ in legatione dicendo vicit, præter unum Demosthenem: quo nomine gloriatur Demosthenes orat. de corona ‡: ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ'

‡ Pag. 495. edit. Francof. an. 1604.

καθ' ὑμῶν, ἐγὼ εἶξα, ἐγὼ ὑπεχώρησα, *Ego quidem Pithoni insolescenti, atque acriter in vos invecto, non cessi, neque stationem deserui.* Meminit & Pythonis hujus oratione de Halonesо: uti quoque Lucianus in Encomio Demost. Aristides I. & II. de Societate, Plutarchus item, & Suidas.

At diversus est ab eo Pytheas, quamquam & ille Demosthenis adversarius fuit. Hic Athenis cum Carabo profugus Antipatrum adversus Athenienses juvit: Demosthenes contra, quamquam exul esset, se jungebat legatis Atheniensium. Atque autor est Phylarchus in Arcadicis, Pytheam tum, ut animos Græcorum ab Atheniensibus abalienaret, festivè dixisse: *Quemadmodum domum, in quam lac asininum infertur, morbo aliquo laborare judicamus: ita & urbem, ad quam legati veniunt Atheniensium.* Quod elegantissime retorsit Demosthenes: *Uti*, inquiebat, *lac asininum infertur ad sanitatem ægrotantium: ita legati Atheniensium, ut salutem adferant, venire consueverunt.*

Iisdem quoque temporibus fuerunt, Demades, Lycurgus, Hyperides. Ac Demades quidem, teste Suida, ex nauta factus fuit orator; ex quo & nauticos sales in forum transtulit; ut Cicero ait in Oratore. Atticâ ejus suavitate tantopere afficiebatur Philippus, ut non ipsum tantùm, sed etiam bis mille Athenienses, prælio ad Chæroneam (in quo & Demosthenes, abjecto clypeo, fugit) à se captos, gratis Athenas manumiserit: ut Diodorus, & Plutarchus sunt auctores: ac super istoc gloriatur Demades ipse oratione περὶ δωδεκαετίας, quæ sola exstat. Liberum hoc captivi etiamnum dictum fertur adversus Philippum, cùm is inter comessandum, captivorum miseriæ petulanter illuderet: βασιλεῦ, τῆς τύχης σοι περιθείσης πρόσωπον Ἀγαμέμνονος, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πράττων ἔργα Θερσίτου; *Cum, ô rex, tibi fortuna Agamemnonis tribuerit personam, non pudet facere digna Thersite?* Quo rex permotus, coronam capitis deposuit, & modestiùs se gessit. Quam verò avarus fuerit indicat dictus Antipatri Macedonum ducis de Phocione & Demade hoc, duos se Athenis habere amicos, quorum uni ut accipere aliquid vellet, persuadere nunquam posset, alterum verò dando nunquam posset satiare. Author Plutarchus in Phocione, & ex eo Photius bibliothecæ suæ cap. CCXLV. Plura de ejus vita & apophthegmatis, si voles, vide; quæ ex Plutarcho, Athenæo, Stobæo, atque aliis collegit Sebastianus Marius Commentario in Ciceronis Brutum, pag. LIX. & LX. Florentinæ editionis.

Lycurgi cujusmodi dictio fuerit, docet Dionysius, cui dicitur fuisse ἐν πᾶσιν αὐξητικός, καὶ διηρμένος, καὶ σεμνός, καὶ ὅλος κατηγορικός, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικός· οὐ μὴν ἀστεῖος, οὐδ' ἡδύς, ἀλλ' ἀναγκαῖος, τούτου χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις, *ubique fusus, elatus, gravis & accusatorius, veritatis amans, & in dicendo magnâ libertate; non est urbanus, aut suavis, sed serius, & ad gravitatis exemplar omnibus propositus.*

Hyperides (quem unà cum Demosthene Platonem audiisse Laërtius scribit) ab eodem Halicarnasseo censetur χάριτος μεστός, καὶ δεινῶς ἁπλοῦς, οὐκ ἀπηλλακτικὸς δεινότητος, *Veneribus affluens, qui cum simplex videatur, vi & gravitate non caret.* Fabio * judicatur *dulcis imprimis, & acutus, sed minoribus caussis, non dixerim utilior, magis par.* At Longinus effuse eum laudat, ac, non quidem perfectiores, sed plures tamen virtutes habere dicit, quam Demosthenem. Hermogenes jejuniùs prædicat, quasi non satis servet τὸ καθαρόν, καὶ ἠθικόν *tersum ac moratum dicendi genus*, ac præterea in verborum delectu sit negligentior.

* Lib. 10. cap. 1.

Paullò istis junior erat Dinarchus, qui Olympiade floruit CXV. Meminit & Marcellinus lib. XXX. ubi illustres refert Oratores. Orationes ejus tres exstant; inter quas una est adversus Demosthenem de Harpalicis pecuniis. Stylum habet civilem, perspicuum, probabilem, & est spiritus vehementis. Sed est asperior in sensibus, ac methodo, ac minùs est vehemens, & gravis. Demosthenicum quiddam habet, sed est inflatior: unde (ut Hermogenes περὶ ἰδεῶν scribit) κρίθινον Δημοσθένην, *hordearium Demosthenem*, aliqui dixere. Nec methodi & οἰκονομίας satis est observans; unde &, Dionysio Hal. teste, vocabatur ἀγροῖκος Δημοσθένης, *agrestis Demosthenes.*

Excepere istos Demochares, & Demetrius Phalereus, qui mollius dicendi genus invexerunt. Qua de re operæ est audire Ciceronem in secundo de Oratore, ubi sic scribit: *Theopompus, Ephorus, Philistus, Naucrates, multique alii naturâ differunt: voluntate autem similes sunt inter sese, & magistri, & ii qui se ad caussas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus: aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere versati. Quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, studiumque vixit. Postquam exstinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est, & evanuit: alia quadam dicendi molliora, ac remissiora genera, viguerunt. Inde Demochares, quem ajunt sororis filium fuisse Demosthenis: tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, meâ sententiâ, politissimus, aliique eorum similes extiterunt.* Floruit verò Demetrius circa Olymp. CXV ut Eusebius in Chronico testatur.

Post ea tempora pauci admodum diserti celebrantur. Inter eos, quorum nomen ad nos pervenit, est Diophantes Mitylenæus, Græciæ illis temporibus disertissimus; ut de eo censet Cicero in Bruto: ex quo etiam cognoscimus, hoc exquisito dicendi magistro usum fuisse Tiberium Gracchum. Floruit circa Olymp. CLVI.

Longeque majus Carneadis nomen fuit; qui, philosophiam professus, summæ tamen in dicendo facundiæ erat; eoque nomine inter sophistas etiam recensetur à Philostrato, ac Synesio in Dione. Refert ex Apollodori Chronicis Laërtius, eum naturæ cessisse Olympiadis CLXII anno quarto, cùm annos vixisset LXXXV.

At magis etiam languescere Suada Græcanica cœpit Athenis à Sulla captis, urbisque mœnibus dirutis: quod accidit Olymp. CLXXIII. Quamquam verò Hadrianus Imp. multò post urbem mirè ædificiis exornarit, mœnia tamen sub Valeriano instaurata demum fuere, idque ob Scytharum incursiones: ut Eusebius refert priori libro operis chronologici, itemque Zonaras. Neque propterea existimandum, post Syllæ tempora Athenis, aut in Græcia, omnimodam ab Oratoribus solitudinem fuisse. Nam contrarium inter alios evincunt nobiles illi oratores, quos Cicero Olymp. CLXXIV. & CLXXV. habuit, dicendi magistros. Eorum primus erat Molo Rhodius, de quo ita ipse scribit in Bruto: *Eodem tempore Moloni dedimus operam: dictatore enim Syllâ legatus ad Senatum de Rhodiorum præmiis venerat.* Et post aliqua, cum narrasset, ut post actam caussam pro Roscio Amerino Athenas sit profectus, atque ibi in philosophia audierit Antiochum, ista subjungit: *Eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magistrum, studiose exerceri solebam. Post à me Asia tota peragrata est, cùm summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus; quorum erat princeps Stratonicensis, meo judicio, totâ Asiâ illis temporibus disertissimus: &, si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est; hic orator in illis numerari recte potest. Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes: erat etiam Æschylus Cnidius, Adramitenus Xenocles. hi tum in Asia Rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem applicavi, cum actorem in veris caussis, scriptoremque præstantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum.*

CAP. XII.

Tertia Oratorum Græcorum ætas sub Imperatoribus: Vespasiani erga Rhetoras studium. Philostrati tres. Hermogenes

mogenes artis suæ oblitus. Herodes Atticus, & Aristides, disparis natura; ille subitâ, hic præmeditatâ pollebat oratione. Juliæ Imperatricis studium erga sophistas. Luciani ætas. Lucianeæ vitæ scriptor, item eruditus Eunapii interpres notatus. Eusebii Cappadocis facundia. Honos Proæresio habitus.

AUgustæo verò ævo fuit Arellius Fuscus, qui Asiaticus erat *, ac Ovidium Nasonem † quoque habuit auditorem. Dicebat Suasorias libentissimè: ac Latinè etiam declamabat; sed Græcè frequentius, ut est apud Senec. Suasor. IV.

* Senec. contr. 29.
† Idem contr. 10.

At Sabinus Clodius, eodem etiam die, Græcè, & Latinè, dicere solet: sed ita, ut eruditis auribus neutiquam satisfaceret: unde Cassius Severus, cùm ab auditione rediret, interrogatus, quid de eo sibi videretur, venustè respondit, *Male*, ϗ κακῶς.

Contrà Cestius, sectâ Epicureus, cognomento tamen Pius; item simius ejus, Argentarius, cùm uterque Græcus esset, neuter tamen Græce unquam declamabat: ut est apud Senecam contr. XXVI.

Atque his quidem temporibus prope intermortua erat Græcanica eloquentia. Imò Claudii, & Neronis temporibus, quasi jam sepulta erat, ut Eunapius ait.

At reviviscere iterum cœpit imperante Vespasiano: qui quanti eloquentiæ studium fecerit, exinde discimus, quod Latinis Græcisque Rhetoribus, quemadmodum Tranquillus testatur, constituerit annua centena; hoc est bis mille, & quingentos Philippeos. Hujus, ac filii ejus, Titi, temporibus, Philostratus ille fuit, cujus exstant duo Iconum libri. Eos Atticè valde, & magnâ cum venustate scriptos esse, testatur alter Philostratus, cujus habemus singularem Iconum librum.

At magis etiam caput suum exeruit eloquentia, Domitiani, Nervæ, & Trajani ætate. Tum viguit Dion Prusæensis; cui facundia Chrysostomi nomen peperit. Item Nicetes Smyrnæus; qui judiciale genus sophistico exornavit, & sophisticum roboravit juridiciali.

Mox etiam majora cœpit incrementa sub Adriano: à quo Athenarum etiam urbs insignibus, multisque adeo ædificiis, aucta ornataque fuit, ut instaurâsse urbem diceretur: qua de re Pausanias, & Xiphilinus. Hujus Adriani temporibus fuit Phavorinus, Dionis discipulus; & Nicetæ Smyrnæi auditor Scopelianus, quem Apollonius Tyaneus ipse inter viros admirandos reponebat. Tum quoque vixit Phavorini, & Scopeliani auditor, Herodes Atticus, vir in extemporanea dictione felicissimus; quem Rufus Perinthius Ἑλλήνων γλῶτταν, ϗ λόγων βασιλέα, *Græcorum linguam, ac sermonum regem*, appellabat: cujus etiam, ut Alexander Peliplato dicebat, sophistæ omnes particulæ quædam videbantur. Iisdem quoque temporibus floruere, Polemo, Dionysius Milesius, & Aristocles Pergamenus.

Exinde sub Antonio Pio, & M. Aurelio, fuit Ælius Aristides; qui Smyrnæ, Polemonem Athenis, Herodem; Pergami, Aristoclem audivit; vir in dicendis, quæ præmeditatus foret, planè admirandus; sed ad subitam dictionem minùs idoneus: quod ipse ut excusaret, ajebat, non esse se ex eorum numero, qui vomerent, sed qui cum cura dicerent. Hujus æqualis Hermogenes fuit, quem annos natum sexdecim Marcus Imp. audivit. Sed hic ætate provectior, artis suæ oblitus, vixit tanquam unus è multis: unde de eo Antiochus Sophista dicebat: Ἑρμογένης ὁ ἐν παισὶ μὲν γέρων, ἐν δὲ γέρουσι παῖς, *Hermogenes inter pueros quidem senex, inter senes verò puer.*

Post eos sub Commodo floruit Adrianus Phœnix. Item Julius Pollux Naucratites; cujus etsi orationes perierint, eruditissimum tamen onomasticum remansit. Item Aristænetus Byzantius, discipulus Chresti ejus, qui Herodis fuit auditor. Eum inter ῥήτορας εὐδοκίμους, *præclari nominis Rhetoras*, reponit Flavius Philostratus in vita Chresti. Eoque videri idem possit illi, cujus epistolas primus edidit Sambucus. Sed huic obstat sententiæ, quòd veterem, & novam Romam, nominat epist. XXVI. unde liquidò constat, epistolarum illarum auctorem vixisse, postquam imperii sedes à Constantino translata erat Byzantium, quod exinde *nova Roma* dicebatur.

Cæterùm prope omnium, quos à Vespasiani temporibus enumeravimus, atque item aliorum quorundam, quos studio omisimus, Philostratus vitas perscripsit. Estque is Philostratus secundus: quippe illius, cujus suprà meminimus, ex filia nepos. Hic posteris reliquit Apollonii vitam, Heroica, epistolas, & Iconum librum unum. Sub Severo vixisse, Suidas testatur; atque hoc indicat ipse vitæ Apollonii lib. I. cap. III. ubi istos à se libros scriptos ait postulato Juliæ Imperatricis, Severi uxoris, quæ, ut ibidem dicitur, τοὺς ῥητορικοὺς πάντας λόγους ἐπῄνει, ϗ ἠσπάζετο, *sophistarum orationes omnes commendabat, atque amabat.* Ac Xiphilinus quoque in Nerone auctor est, delectari eam sophistis solere. Vide & Joannem Tzetzem Chil. VI. cap. XLV. Præclarè verò Philostratus hic suum inter sophistas locum tuetur. Est enim, Photii * judicio, τὴν φράσιν σαφής, ἐπίχαρίς τε, ϗ ἀφελιστικός, ϗ βρύων γλυκύτητος, ϗ τῷ ἀρχαισμῷ, ϗ τῇ καινοπρεπεστέρᾳ τῆς συντάξεως ἐμφιλοτιμούμενος, *Dictione fuit aperta, gratiosaque, ac concisa, dulcedine affluens; ac cum ex priscis loquendi formis, tum recentioribus elegantiis laudem quærens.* * Pag. 44.

Sophistis quoque annumerari debet Philostratus tertius, secundi ex Nerviano fratre majore nepos, & gener: qui Macrino imperante floruit. Hujus sunt vitæ sophistarum, etsi eos secundo tribuerit Suidas. Videsis dissertatiunculam de Philostratis, quam V. Cl. Jo. Meursius epistolis Philostrati primitus à se vulgatis adtexuit.

Poterat verò Philostratus in sophistis suis etiam reponere Lucianum Samosatensem, scriptorem Ἀττικώτατον, atque, ut Photii † verbis utar, λέξει ἐπισήμῳ τε ϗ κυρίᾳ, ϗ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρημένον, *usus dictione illustri, propriâ, quaque deceat efficax genus dicendi.* † Cap. 128. Caussas se aliquamdiu egisse, ipse scribit apologiâ pro iis, qui mercede conducti serviunt: atque addit, fuisse se τοῖς μεγαλομίσθοις τῶν σοφιστῶν ἐναριθμούμενον, *annumeratum sophistis grandis mercedis.* Ætate vixit Marci Aurelii, qui eum Ægypti constituit procuratorem. Ipseque ejus muneris sui mentionem ibidem facit. At, ut ego quidem censeo, planè ratio fugit virum eruditum, qui in Morelliana Luciani editione sanè quàm eleganti, vitam scriptoris præfixit. Putat ille Luciani hujus filium esse Lucianum istum, ad quem exstat epistola Juliani Imperatoris. Atqui, ab excessu Marci usque ad imperium Juliani anni sunt CLXXX.

Sed historiam, quam orsi sumus, pertexamus, Galieni, Claudii, Taciti, Aureliani, & Probi temporibus, duo isti, Paulus, & Andromachus Neapolites Syrus, fuere Eunapio ‡ teste, τῶν ῥητορικῶν ἐπ' Ἀθήνησι προεστῶτες: quod doctissimus Had. Junius transtulit, *artis oratoriæ præsides*: at dicere debuerat, *oratorum Athenis potissimi.* ‡ In præfatione.

Ætate Constantini Magni vixit Sopater Syrus, vir in dicendo & scribendo eloquentiæ summæ.

Mox sub filio ejus Constantio floruit Eusebius Cappadox; qui facundiâ suâ prope persuaserat Sapori Persarum regi, ut tiara abjecta fieret privatus.

At densa inprimis facundorum hominum seges exstitit sub facundissimo illo Juliano, qui Apostatæ nomine notior est. Tum inter alios Proæresius fuit; cui statua erecta hujusmodi, REGINA REGUM ROMA REGI ELOQUENTIÆ. Tum quoque Libanius Antiochenus erat, cujus insignem facundiam ex tot monumentis cognoscimus, quæ supersunt. Etiam iisdem temporibus fuere, Eusebius Myndius, Hymerius Bithynus, Nymphidianus, Chrysanthius, atque alii; quorum vitas, Gratiani temporibus, Eunapius perscripsit. Sed operæ etiam sit consulere Photium, & Suidam. Nos celebriores nominasse contenti sumus. De cæteris digitum in fontem intendentes, à Græcis nunc ad Latinos properamus.

CAP. XIII.

Roma quando cæperit Rhetorice doceri. Ordearius Rhetor *quis. Ante Blandium equitem non alii, quàm libertini, Rhetoricen docebant. Rhetorice damnata Romæ. Quot prœliis Romana virtus fuerit superior; quot item inferior. Musulmanni Rhetoricen contemnunt. Declamatio scholastica ante Ciceronem haut invenitur. Primi apud Latinos Rhetorices scriptores. Vera inscriptio librorum Ciceronis, qui de Inventione vocantur. Plures fuisse primitus contra Sanctium ostenditur. Angelus Decembrius notatus. Variorum de scriptore ad Herennium judicia sedulò congesta. Rhetores Suetonio celebrati; atque alii, qui postea aliquo loco fuerunt.*

APud Romanos primus L. Plotius Gallus Rhetoricen docuit Olympiade CLXXIII. extremis nempe L. Crassi temporibus, Cicerone etiamnum puero: ut ipse Tullius ad Titinnium scripsit, atque ex eo Fabius lib. II. cap. IV. itemque Tranquillus lib. de claris Rhetoribus, ex quo etiam cognoscimus, ut cum Cælius ordearium Rhetorem vocarit, irridens tanquam inflatum, ac quasi ordeo pastum. Huic alii successere sed item generis libertini; usque ad Blandum, sive Blandium potiùs: quâ de re ita Seneca præfat. lib. II. Controvers. *Habuit Fabianus Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrima disciplina continebantur: & minimè probabali more, turpe erat docere, quod honestum erat discere.* Quid mirum verò, si haut alii, quàm libertini, artem hanc primitus docere soleant: quando difficulter adeò est recepta? Quin tum senatusconsulto C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messalla Coss. tum edicto Cn. Domitii Ænobarbi, & Livii Licinii Crassi Coss. damnata prohibitaque est: quâ de re ejusdem Tranquilli librum adi de claris Rhetoribus. Id autem tribuendum ævo isti, quo, ut poëta Sulmonensis* fidem fecerit:

* *Lib. 3. Fast.*

Qui bene pugnabat, Romanam noverat artem:
Mittere qui poterat pila, disertus erat.

Hinc Varro Bimargo: *Avi & atavi nostri, cùm allium ac cape eorum verba olerent, tamen optimè animati erant.* Nempe in unum hoc à Romanis tum temporis elaboratum fuit, ut à sociis, vel etiam hostibus, addiscerent, quæ leges, & militarem spectarent disciplinam; quâ re factum est, ut quidem eo nomine infelices fuerint, quòd literarum cultura tam diu caruerint, atque eo infeliciores, quòd se ignorarent infelices: interim tamen eâ sint felicitate usi in rebus bellicis, ut quingentis illis annis, qui à primo consulatu numerantur ad Augusti obitum, è quingentis quinquagina prœliis, quot connumerasse docent rei militaris scriptores, quadringenties quadragies victores discesserint, ac prœliis † quidem aliquot fuerint superati, semper tamen bello fuerint superiores. Sed & culpam hanc altero mannili quodammodo detergent; quòd postquam ferociam istam aliquantum exuêre, tam avidè arripuerunt studium hoc oratorium, ut cum demum Cicerone puero Olympiade CLXXIII. Plotius Romæ Latinam induxerit Rhetoricen, quemadmodùm diximus; tamen paullatim tanta Rhetorum, atque Oratorum, profluxerit copia, ut numero videantur ipsam posse Græciam provocare. Fortasse similiter Musulmanni (ita sanè eos vocemus, quandoquidem hac gaudent appellatione, ac à Turcarum nomine planè abhorrent) fortasse, inquam, & hi, mansuetiores aliquando facti, Rhetoricen amplectentur; quam è disciplinis liberalibus solam hodie tantopere adversantur.

† *Livius lib. 9. ubi judicium promit de Alexandro, si Asiâ perdomitâ arma in Europam vertisset.*

Quemadmodum autem primus Rhetoricen docuit Romæ Plotius: ita primus, qui de arte Rhetorica quædam scripserit, est M. Cato Censorius ‡: quædam etiam inchoavit M. Antonius *. Secuti eos mox alii, sed minùs nobiles: quos inter L. Otacilius Pilitus, Cn. Pompeji in Rhetoricis præceptor, de quo Tranquillus. At maxima arti incrementa fuere à M. Cicerone, quamquam longè meliore oratore, quàm rhetore. Exstant varii ejus hac de arte libri: quos inter ordine primi sunt *libri Rhetoricorum:* quomodo hi, qui de Inventione vulgò inscribuntur, cùm à Fabio nominantur lib. II. cap. XV. & alibi passim; tum Prisciano lib. IX. At vulgatam ἐπιγραφὴν non esse à Tullio, claré arguit, quòd non de sola in iis Inventione egerit. Siquidem ipse sub exodium lib. II. indicat, plures se, quàm duos, scripsisse Rhetoricorum libros: neque solam Inventionis doctrinam, sed alia quoque iis explicasse. Non attendit hoc vir doctissimus, Gaspar Sanctius, Theologus Hispanus, initio commentariorum in Acta Apostolica; ubi, ut defendat, probe à Luca dici, τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην, Latineque loqui interpretem, cùm vertit, *primum quidem sermonem feci:* tuetur utrumque patrocinio optimi patroni Marci Tullii, qui lib. II. de Inventione scripserit; *In primo libello diximus.* Ubi haut aliter, ac fit in illo Evangelistæ loco, superlativo utatur Cicero, etsi, si Sanctio credimus, inter duos fiat comparatio. Sed falli in eo eruditissimum virum, ex iis liquet, quæ antè diximus.

‡ *Fab. lib. 3. c. 1.*
* *Idem ibidem.*

Præter verò istos Rhetoricorum libros, exstant ejusdem De Oratore ad Quinctum Fr. libri III, Brutus, sive de claris Oratoribus, Orator ad Brutum, Topica ad Trebatium, Præfatio de optimo genere Oratorum, & Partitiones Oratoriæ; quas, levibus nimis conjecturis adductus, Ciceroni abjudicat Angelus Decembrius*.

* *Lib. 1. de politia liter. part. 10.*

At contrario in errore versantur, qui eidem adscribunt libros IV. Rhetoricorum ad Herennium. Nam (ut obiter, quæ varia lectione hoc de scriptore observavimus, unum in locum congeramus) Marco quidem Ciceroni illos tribuunt B. Hieronymus † in Abdiam, quæ ad Pammachium, Priscianus lib. VI. VII. IX. & X. è junioribus verò Leonardus Aretinus in vita Ciceronis, Trapezuntius primo Rhetoricorum, Laurentius Vallensis ‡. Angelus Politianus, & Udalricus Zasius proœmio comment. in hunc magistrum Herennianum: operoseque idem defendunt Nicolaus Angelius, Marinus Becichemus *, Georgius Valla Placentinus †. Sed hanc sententiam refutat Angelus Decembrius lib. I de politia literaria part. X. Corradus in Quæstura, & Franciscus Floridus lib. I. Subsicivatum cap. IV. Sed quem eorum putent auctorem, non exponunt. Nonnulli, non levibus adducti conjecturis, Cornificio tribuunt: quem Rhetorica scripsisse Fabius docet lib. III. cap. I. & alibi. Eam sententiam oppugnat Marcus Mattius. Contrà esse eorum auctorem Cornificium, persuasum fuit Petro Victorio, Paullo Manutio, Majoragio, Mureto, Sigonio, ac Riccobono; cujus hac de re exstat tractatus adversus Marium Mattium. Raphaël quoque Regius, vel Cornificii esse putat, vel Virginii Rufi, vel Timolai: qui unus è triginta Romanorum tyrannis fuit: at Virginius temporibus Neronis juventutem in eloquentiæ studio exercebat, ut auctor est Tacitus annali XV. eumque de arte Rhetorica scripsisse, Fabius ait lib. III. cap. I. ac meminit illius etiam Plinius epist. I. lib. II. deque eodem Tranquillus egit libro de claris Rhetoribus, ut mox dicemus. Aliis quoque auctor videtur M. Gallio, quem inter Rhetoras reponit rhetor Seneca, ac meminit quoque ejus auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ: Gallioni quidem disertim tribuit Julius Scaliger oratione pro Cicerone contra Erasmum, & lib. III. de re poëtica cap. XXXI. & XXXVI. Denique Nascimbænus in lib. II. Cic. de Inventione vult, aut Ciceronis filium auctorem esse, aut Lauream ejus libertum; qui & ipse Cicero vocabatur, eosque libros scripsisse potuit, ut perficeret oratoriam artem, cujus partem tantùm tractarat Cicero in duobus, ut ait, de Inventione libris. In hoc dissensu, nos iis accedimus, qui Cornificii esse arbitrantur; idque iis compulsi, quæ à Riccobono, & aliis, adducuntur. Sed quis iste Cornificius? num L. Cornificius qui Cæsaris quæstor fuit bello civili, & pro Prætore missus in Illyricum, teste Cæsare Libro IV, quique Cæsare interemto partes Se-

† *Præfat. comment.*
‡ *Antonius Mancinellus.*
* *Epistolicarum quæst. cap. 39.*
† *Præfat. comment. in Cic. Partit.*

Senatus secutus, atque à Sextio in Lybiâ profligatus & cæsus fuit, ut est apud Appianum in IV, & Dionem lib. XLVIII. Extant ad eum epistolæ Ciceronis lib. XII. Atque hunc patrem esse quatuor ad Herennium librorum censet Glandorpius in Onomastico. Sed mihi magis fit verisimile, esse eorum authorem L. Cornificium Lucii filium, qui Octaviani Cæsaris partes secutus M. Brutum Cæsaris percussorem, Plutarcho teste, pro tribunali accusavit, ac bello Siculo Octaviano strenuè operam navavit, favore denique Octaviani adhuc Triumviri Consulatum est adeptus anno IↃ CCXIX.

Quod si iccirco, quia Tullii nomen à tot retro seculis prætulerint, & tamen nobilis illius oratoris esse non possint; aliquis cum Nascimbænio suspicetur, esse unius è Ciceronis libertis: equidem non Laureæ Tullii esse dixerim, cujus in Ciceronis villam versus habemus in Catalectis Virgilianis (nec enim, quod sciam, eum inter hujus artis doctores veterum reposuit quisquam) sed Tullii Tironis; quem inter Rhetoras nomen habuisse, constat ex Plinii Veronensis lib. II. ac fuit is quoque inter eos, de quibus egit Tranquillus libro de Claris Rhetoribus: ut mox parebit.

Ciceronis ævo etiam vixit Elpidius, M. Antonii, & Augusti præceptor. Item Sextus Clodius Siculus, cujus Cicero meminit in Philippicis. De utroque vide Tranquillum. Uti & de Cajo Albucio Silo Novariensi, qui Augustæo ævo in Contubernio egit L. Munacii Planci Oratoris M. Ciceronis discipuli. Sed de aliis quoque Rhetoribus scripserat Suetonius: uti docet catalogus, quem in utriusque Manuscripti sui principio reperit Achilles Statius Lusitanus. In eo enim præter istos, quorum in residuo fragmento mentio fit, undecim isti nominantur: L. Cestius Pius, M. Porcius Latro, Q. Curtius Rufus, L. Valerius Primanus, Virginius Flavus, L. Statius Ursulus, P. Clodius Quirinalis, M. Antonius Liberalis, Sextus Julius Gabinianus, M. Fabius Quinctilianus, Tullius Tiro. Cestius ille, quem primo loco ponit hæc series. Smyrnæus vocatur ab Hieronymo in Chronico Eusebiano. Etiam M. Seneca Græcum hominem appellat: sed Græcè nunquam declamasse ait: quemadmodum & Eusebius Latinè cum dicit Rhetoricen Romæ docuisse. Quinctus ille, qui Virginius Flavus hic vocatur, dictus videri possit Virginius Flaccus, quomodo vocatur à veteri Persii Scholiaste *, quem edidit Pithæus. Sed hic quoque *Flavus* est in codice vetusto B. Vulcanii; ut ad XV. Annalium Taciti Lipsius testatur. Sextus Julius Gabinianus, qui antepenultimum obtinet locum, etiam memoratur ab Hieronymo in Chronico Eusebiano, & præfat. lib. VIII. in Jesaiam. Aliorum etiam, qui nunc apud Suetonium non leguntur, in iisdem Chronicis mentio fit. Sed præter istos, quos diximus, etiam de rhetorica arte scripserunt, Stertinius, Celsus, Lenas, & post eos Gallio, ut docet Fabius lib. III. cap. I. Item Plinius. Adhæc Visellius, nec non P. Rutilius Lupus: illum non negligentis auctoris elogio ornat Fabius lib. IX. cap. II. hunc ibidem ait, quatuor Gorgiæ libros, non Leontini, sed alius sui temporis, in unum contraxisse: unde liquet, non esse ab auctore vulgatem illam distributionem, quâ duos faciunt Rutilii libros. Sed de hoc etiam in Oratoriis diximus, lib. V. cap. III. quo loco de Συμβουλευτικῇ agimus.

* In vita Persii.

Omnium verò curam atque industriam vicit Quinctilianus, qui primus Romæ scholam publicam & salarium è fisco accepit. Hunc scriptorem primus in Concilio Constantiensi reperit Poggius Florentinus, ac primus medicam manum admovit Guasparinus Bergomas, ut est apud Volaterranum lib. XXI. Omnino magni est judicii rhetor, utcunque ejus de poëtis censuræ insultet Barthius Adversariorum lib. XLVIII. cap. 19.

Post Fabium scripsisse videntur, cùm Aquila Romanus, tum Julius Rufinianus; quorum de figuris elocutionis libelli sæpius sunt recusi: ut mirandum sit virum multijugæ lectionis Ulyssem Aldrovandum †, ut Aquila etiam Rhetoris nomen esse ostendat, confugere ad autoritatem Petri Victorii, qui ejus meminerit commentario suo in Demetrium Phalereum. Putatur vero Aquila Romanus librum Figurarum ex Alexandro Numenio scripsisse: ut Alexander iste Numenius sit idem ille, cujus liber de Figuris Græcè editus est ab Aldo. Gesnerus T. I. bibliothecæ fol. 586. Neque aspernandus est rhetor Curius Fortunatianus, qui Hermagoreorum doctrinam scitè expressit: Kitium video appellari a Petro Fabro lib. II. Agonisticôn, cap. XXXII. de quo etiam diximus aliqua Orat. institutionum lib. I. cap. I. Laudabitis & opera Marii Victorini, cujus commentarii extant in Ciceronis libros Rhetoricórum. Is vulgo præceptor creditur B. Hieronymi: sed eam opinionem in vita hujus S. patris satis refellunt Desiderius Erasmus & Hieronymus Reatinus; quarum hanc etiam apud Surium habes T. V. die XXX. Septembr. Nec contemnendus Sulpitius Victor, cujus habemus institutiones oratorias ad M. Silonem generum scriptas. Emporius etiam Rhetor Latinus separatim cùm de ethopœiâ ac loco communi, tum de genere Demonstrativo ac Deliberativo præcepta conscripsit. Vixisse eum quo tempore in Italiâ reges dominabantur, conjecturâ cùm ex eo assequi licet, quòd regis potiùs regiæque potestatis tantopere Romanis exosæ, quàm Imperatoriæ dignitatis exempli loco meminisse malit; tum quòd scribat suo ævo Demonstrativæ materiæ appellationem inveteratâ esse ignoratione sublatam. Nam hinc liquidò paret eum esse Cassiodoro juniorem, qui scribit nullum genus feliciùs aut sæpius tractari in scholis, idque quia sit commune omni dicendi generi. Minimè quoque prætereundus Julius Severianus, cujus syntomata à se primùm in lucem protracta esse, putavit Lucas Fruterius; idemque in Fruterii elogio scripsit Aubertus Miræus, & nos aliquando in Oratoriis nostris: sed pòst incidimus in exemplar ab Oporino longè antè excusum, & quidem non paucis locis emendatius. Etiam exstant Rhetoricæ præceptiones Martiani Capellæ, Ruffini, B. Augustini, Prisciani, Cassiodori, Bedæ, Isidori, Alcuini, & anonymi cujusdam.

† Lib. I. ὀρνιθολογίας p. 40.

Ac ne quidem multò post horum tempora defuerunt, qui eâ de arte tractarent: uti circa annum cIↃCC Galfridus Vinesauf, sive de vino salvo: vir, pro barbaro illo seculo, comtæ & floridæ eloquentiæ: qui, quemadmodum de eo testatur Jo. Lelandus, opus de arte dicendi ad Innocentium III. scripsit prosâ & carmine, quod incipit, *Neustria sub clipeo regis defensa Richardi.* Plura de eo Balæus in scriptoribus Britannicis cent. III. c. XXXVIII. Idemque Balæus ejusce centuriæ cap. XXXVI. refert, ut *De Tropis & schematibus* scripserit Alexander Nequam, sive, ut postea vocari voluit, Neckam, cujus tumulo inscriptum erat.

Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen æquam.

Vixit anno cIↃCCXXVII. Ac vix viginti annis pòst floruit Vincentius Bellovacensis, qui de Rhetoricis tractat lib. III. Speculi doctrinalis. Alios etiam, cùm apud Balæum, tum alios legere est. Sed jure istos mitto: quia frustra sit, qui à barbaris illis seculis eloquentiam haurire se posse speret.

CAP. XIV.

De Oratoribus Latinis, usque ad Ciceronem. Mos laudandi in funere, quàm antiquus. Cethegi ex Ennio laus. Ennius fortean apud Ciceronem emendatus. Tergemina laus prisci Catonis: Lælius & Scipio comparantur. Quid Galba debeat Romana facundia. Cur vis, quæ in dicente sentiebatur, in scriptis abfuerit. Quò eloquentiam promoverit Lepidus Porcina. Gracchorum facundia. De Crasso, Antonio, Catulo, Julio Strabone. Cur Ciceronis in tribus de Oratore libris nulla in loquendo sint partes Hortensii memoria, & facundia. De Cœlio, Cesare Dictatore, Callidio, Cicerone.

ATque hæc de iis dicta sunto, qui apud Latinos artem Rhetoricam docuerunt. Ad Oratores nunc accedo. Ho-

Horum initium ducitur ab iis prope temporibus, quibus reges sunt exacti. Nam L. Junium Brutum funebri oratione decoravit collega ejus P. Valerius. Imò dubitat Halicarnassensis *, utrùm hunc morem instituerit primus, an à regibus institutum fuerit secutus. Nec multò pòst eluxit facundia Menenii Agrippæ, de quo Livius lib. II. ab V. C. Circa annum Urbis CCCCLXXIV. celebratur Appius Claudius Cæcus: qui cùm de pace cum Pyrrho ineundâ ageretur; lecticâ in Senatum delatus, gravi oratione turpes pacis conditiones discussit. Oratio ea exstat apud Plutarchum. Iisdem temporibus vixit C. Fabricius, qui de captivis recuperandis ad Pyrrhum missus fuit orator.

* Lib. 5. Rom. Antiq.

Tempore belli Punici secundi floruit M. Cornelius Cethegus, cujus facundiam celebrat apud Tullium † Ennius annali nono:

† In Bruto.

Additur orator Cornelius' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius: is dictus popularibus ollis ‡,
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadæque ‡ *medulla.*

‡ Si lectio hic expressa quam pag. seq. tuemur, minus placet, vide an præstet, Filius Marci ollis dictus popularibus olim. Sane Gellius lib. 12. cap. 2. omittit illud is, & videtur esse à Cic. qui diversim versus istos citat.

Ita enim eos versus emendo: etsi in omnibus, quos vidi, codd. legatur:

—— is ollis dictus popularibus olim.

Nempe errorem hunc peperit, quod imperiti librarii putarint ex OLLIS fieri debere OLIM: unde cum in aliis OLIM, in aliis OLLIS, legi cœpisset, vel alterum ad oram notaretur: utrumque tandem receptum fuit, quantumvis versus alterum tantùm admittat.

Tempore verò tertii belli Punici vixere Cato Censorius, Scipio Africanus minor, & C. Lælius. Marci Catonis tergemina hæc laus fuit, quòd optimus esset senator, optimus orator, optimus imperator: ut Plinius testatur lib. VII. cap. XXVII. Imò *Romanus* vulgò *Demosthenes* dicebatur. De C. Lælio, & P. Scipione, tale Ciceronis judicium fuit, utrumque viguisse: & laude bellicâ: & eloquentiâ: neutrâ verò Scipionem Lælio cessisse: sed quia is hominum mos est, ut eundem nolint rebus pluribus excellere; ad bellicam verò Africani laudem adspirare nemo possit: exinde provenire, ut priores in eloquentia Lælio deferant.

‡ Suadai medulla, quemadmodum apud Fabium legitur lib. 2. cap. 16.

Nec omittendus nobis eorum temporum orator P. Semphronius Tuditanus, quem facundissimum esse habitum auctor est Livius lib. XXIX. Cicero tamen præterit in Bruto suo: quod jure miratur Franciscus Floridus Sabinus lib. I. Subcisivarum Lect. cap. XIV.

Eâdem ætate fuit Servius Galba, de quo multa Tullius: *Galba*, inquit *, *fuit inter æquales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, & Cato cedebat senior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt.* Eodem opere sic de eo scribit: *Ser. Galba eloquentiâ præstitit: & nimirum is princeps ex Latinis illa oratorum propria, & quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi caussâ, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur.* Ex eodem discimus, ut in Lælio elegantia, in Scipione majestas; ita in Galba vim fuisse. Sed in dicendo quidem hæc sentiebatur; à scriptis verò aberat. Cujus ratio est, quòd affectus dicentem accendebat: at cùm otiosus stylum prehenderat, quia motus animi, tanquam ventus, hominem defecerat, planè flaccescebat oratio.

* In Bruto prope finem.

Lepidus postea fuit, de quo ita Cicero ibidem: *At verò M. Æmilius Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus ferè, quibus Galba, sed paullò minor natu, & summus orator est habitus; & fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sanè bonus. Hoc in oratore Latino primùm mihi videtur, & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex, ut ita dicam, stylus.*

Continuò ista Tullius subjungit: *Hunc studiosè duo adolescentes ingeniosissimi, & prope æquales, C. Carbo, & T. Gracchus, audire soliti sunt.* Et aliquanto pòst: *Utinam in Tiberio Graccho, Cajoque Carbone, talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit: profectò nemo his viris gloria præstitisset.* Est post pauca: *Fuit uterque summus orator, atque hoc memoria patrum teste dicimus. Nam, & Carbonis, & Gracchi, habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas.* Multa quoque alia addit, quæ apud eum legi possunt. Assentit quoque Plutarchus *, qui Tiberium Gracchum fuisse ait καταστηματικόν, ἐπαγωγικὸν οἴκτου, ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρόν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς, *Sedatum, ac mitem, egregium cienda misericordia artificem, dictione suavem, purum, & exquisitè elaboratum.*

* In Gracchis.

Tiberio Graccho succedat frater ejus C. Gracchus, de quo sic idem Cicero †: *Ecce in manibus vir, & præstantissimo ingenio, & flagranti studio, & doctus à puero, C. Gracchus: noli enim putare quemquam pleniorem, & uberiorem ad dicendum fuisse.* Et mox: *Damnum illius immaturo interitu res Romana, Latinæque literæ fecerunt. Utinam, non tam fratri pietatem, quàm patriæ, præstare voluisset. quàm ille facile tali ingenio diutius si vixisset, vel paternam esset, vel avitam gloriam consecutus! Eloquentiâ quidem nescio, an habuisset parem neminem: grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis.* Hoc dicente, populus Romanus præ gaudio videbatur συνενθουσιᾶν, καὶ βακχεύεσθαι, *lymphatorum instar divino afflari furore, ac bacchari.* Ut Plutarchus ‡ ait: præ hoc Graccho etiam oratores alii nihil à pueris differre videbantur: ut idem testatur. Qui etiam auctor est, hunc primum inter dicendum inambulasse in Rostris, togamque de humeris rejecisse; ad exemplum Atheniensis Cleonis ‡, qui deducto pallio nudatum percutiebat femur.

† In Bruto.

‡ In Tib. & C. Gracchis.

‡ Quintil. lib. 11. cap. 3.

Exinde L. Philippus fuit, cujus summam eloquentiam Cicero prædicat in Bruto. Iisdem quoque temporibus magnum nomen erat Lucii Crassi, M. Antonii, Q. Catuli, & C. Julii Cæsaris Strabonis: quorum primus mortuus est anno ab V. C. IDCLXII. tres reliqui à Marianis interfecti sunt quadriennio pòst. Ac Crassus quidem eloquentium putabatur jurisperitissimus; ut P. Sulpicius, qui iisdem temporibus vixit, jurisperitorum eloquentissimus. In Antonio λόγων ἐπιείκεια, καὶ χάριν, *Orationis veneres ac leporem* etiam Plutarchus * commendat. In Catulo præcipuè erat laus incorrupti sermonis, & gravitas singularis. Idem librum de consulatu, & de rebus à se gestis, Xenophonteo genere sermonis perscripsit. C. Julius, ut in Bruto suo Cicero ait, *orator fuit, minimè ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditior.* Præter orationes etiam tragœdias scripsit; sed in quibus lenitatem sine nervis perspici posse, ibidem Cicero dicat. Adrastum ejus citat Festus †; Tecmessam, Marius Victorinus.

* In Mario.

† Verbo Prophetæ.

Istis senibus adolescentes erant C. Cotta, & P. Sulpicius: quorum hic (Ciceronis ‡ verba sunt) *Crassum volebat imitari, Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos.*

‡ In Bruto.

Neque abs re fuerit, si addamus, quâ occasione hos loquentes inducat Cicero in præclaro opere trium librorum de Oratore. Anno ab V. C. IDCLXII. Ludis Romanis (qui à pridie Non. usque ad Idus Septembres esse solent) Crassus secum Cotta, ac Sulpicio, contulerat in Tusculanum: quibus cùm primùm Scævola, & Antonius, mox Catulus, & Julius, accessissent; habita est nobilis illa de oratore disputatio: quam Cicero, à Cotta, ut ait, narratam sibi, jam senior libris tribus comprehendit. Prudenter verò, quia cùm iste sermo haberetur, tantùm annorum erat XX. Romæque etiamnum Moloni operam dabat; nullas in loquendo partes sibi assignavit: quam ipse rationem adfert lib. XIII. epist. ad Att. *Puero me*, inquit, *hic sermo inducitur, ut nulla esse possent partes mea.*

Plerosque horum, quos proximè diximus, & quosdam quibus hi pares vel suppares fuere commemorat quoque

Ammianus Marcellinus lib. xxx. Cum enim de Oratoribus Græcis egisset, hæc subjungit: *Nec minus apud Romanos Rutilii & Galbæ & Scauri vita, moribus frugalitateque spectati.* Et quæ sequuntur.

Post Mariana, Cinnana, ac Syllana etiam tempora, præter Cottam, ac Sulpicium, de quibus diximus, viguerunt Q. Hortensius, C. Curio, C. Licinius Calvus, M. Cælius, M. Callidius, C. Julius Cæsar, & M. Tull. Cicero. De Hortensio auctor est Tullius *, L. Crasso & Q. Scævolâ coss. primùm in foro dixisse, annos natum undeviginti, mortuumque esse L. Paullo, & C. Marcello coss. ex quo videre sit, cum in patronorum numero annos quatuor & xl. fuisse. Quantus fuerit orator, idem his verbis ostendit: *Hortensius, cùm admodum adolescens orsus esset, celeriter ad majores caussas adhiberi cœptus est: quamquam inciderat in Cottæ & Sulpicii ætatem, qui annos decem majores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, pòst Julio, cum iis ipsis dicendi gloriâ comparabatur. Primùm memoriâ tantâ, quantam in ullo cognovisse me arbitror; ut quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus excogitavisset. hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua commentata, & scripta, & nullo referente omnia adversariorum dicta meminisset. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor & quæ essent dicta, contra quæque ipse dixisset. Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat, cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quòd esset in caussa, aut ad confirmandum, aut refellendum. Vox canora, & suavis; motus, & gestus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori satis.*

* In Bruto.

De C. Curione idem scribit, *quod verisimile dixisset, ita facile solutoque verbis volvisse; satis interdum acutas, crebras quidem certè sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. Atque hic à magistris parùm institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum.* Sed, ut inibi dicitur, æstu non insolitæ adolescentibus gloriæ absorptus fuit.

At C. Licinius Calvus (ut idem ait) *orator fuit, cùm literis eruditior, quàm Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus.* Plura ibidem de eo legas. Diu verò cum Tullio de eloquentia certavit. Sed præpropera mors litem diremit. Nam xxx. ætatis anno obiit. Præcipuè ejus in Vatinium orationes celebrantur, quas sæpius citat Fabius, ac meminit quoque earum Catullus Epigr. LI. Usque adeò verò accusator erat vehemens, ut eo orante in mediâ concione surgeret Vatinius, ac diceret, *Rogo vos, Judices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?*

Calvo quem potius jungamus, quàm Brutum? quando uterque Atticum se oratorem dici volebat: Ciceronem verò, ut Asiaticum nimis culparet. Quod ex Ciceronis Bruto obscurum non est. Et pertinet eodem locus iste in aureo dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ: *Legisti utique, & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas; ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exanguem, & attritum; Brutum autem otiosum, atque disjunctum: rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tanquam solutum, & enervem, à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tanquam fractum, atque elumbem.* Contra est, Cicero potius otiosus. Fabius lib. x. cap. I. *Attici præcisis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem superant: tristes ac jejuni, Pollionem æmulantur: ΟΤΙΟΣΙ & supini, si quid modo circumduxerunt, jurant Ciceronem ita locutum fuisse.* Forte igitur apud Ciceronem pro *otiosum* legendum *obscurum*.

Sed neque fas fuerit præterire, aut Marcum Cælium, aut Cæsarem Dictatorem: quorum priorem, ut ait Cicero *, *multum & splendida, & grandis, & eadem inprimis faceta, & perurbana commendabat oratio.* De Cæsaris verò sermone idem sic judicat, *Cum ad elegantiam verborum Latinorum (quæ etiamsi orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cum habeat præcipuam laudem, in communibus non video cui debeat cedere splendidam quandam, minimeque veteratoriam, rationem dicendi tenet; voce, motu, formâ etiam magnificâ, & generosâ quodammodo. Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt recti, & venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detractâ: sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere: sanos quidem homines à scribendo deterruit.*

* In Bruto.

De utroque hoc, & Cælio, inquam, & Cæsare; sed & de Bruto, & Calvo; item duobus illis, de quibus mox dicemus, Cicerone, atque Asinio; præclarum judicium tulit scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ: *Quomodo, inquit, inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur; proximum autem locum Æschines, & Hyperides, & Lysias, & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur; sic apud nos Cicero quidem cæteros eorundem temporum disertos antecessit: Calvus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cælius, & Brutus, sic verè & prioribus, & sequentibus anteponuntur: nec refert, quod inter se specie differant, cùm genere consentiant. at strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, gravior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiæ ferunt.*

Marci etiam Callidii multæ in dicendo laudes erant: quas cum Tullius † enumerâsset, ista subjungit: *Si est optimum suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc quærendum putes. Sed cum à nobis paullò antè dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret; duo summè tenuit, ut & rem illustraret disserendo, & animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, quâ permoveret, atque incitaret animos: quam plurimùm pollere diximus.* De hoc ita Hieronymus in Chronico Eusebiano ad annum M DCCCCLX. *M. Callidius orator clarus habetur, qui bello postea civili Cæsarianas partes secutus, cum Togatam Galliam regeret, Placentiæ obiit.*

† In Bruto.

Ad Ciceronem nunc ordo nos perduxit. Fuere quidem alii quoque multi, qui partim ante Ciceronem, partim iisdem temporibus, eloquentiâ, vel saltem dicendo, multùm valuerunt. Sed satis fore putavi, si potissimos excerperem. De cæteris qui volet, Brutum consulat Ciceronis: in quo summus orator enumerat, quotquot Romæ ad illud usque tempus nomen aliquod dicendo peperissent. De ipso verò Cicerone eloquentiæ Romanæ facile principe, apud antiquos, ac recentiores, tam plena elogiorum sunt omnia, ut actum videar acturus, si in ejus laudes excurram, quem nemo sanus vituperat; laudant verò, atque admirantur, & stupent, quicunque ipsam eloquentiam amant; adeò ut jam Cicero, non eloquens, sed eloquentiæ ipsius nomen videatur.

CAP. XV.

De oratoribus Latinis post Ciceronem. Lugdunum, Galliarum caput, à quibus conditum. Messallæ Corvini facundia. Malè ei tribuitur libellus de Augustorum familia. Ejus memoriæ morbus, sive mors potius. Asinii Pollionis vivacitas. De Passieno, Porcio Latrone, Cassio Severo, Labieno, Quinctiliano parente sive avo, Gabiniano, Asinio Gallo. Servii error, & alterius magni viri. Senecæ suasoria & controversia nihil aliud,

alind, quàm excerpta. Tranquilli lapsus. Tres M. Senecæ filii. Gallionis stylus male apud nonnullos audit. De Plinio Novocomensi, & Frontone, & scriptore novemdecim declamationum, quæ Quinctiliano adscribuntur, & Calphurnii Excerptis, & Mamertino, & aliis, qui sub Christianis Impp. floruerunt.

QUare ad eos nunc nostra se conferat oratio, qui post Ciceronem vixerunt. Talis fuit Munatius Plancus, de quo ita B. Hieronymus in Chronico Eusebiano ad annum IV. Olymp. CLXXXVIII. *Munatius Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis, qui, cùm Galliam Comatam regeret, Lugdunum condidit.* Triumviris istis, Silano, Lepido, Planco, decreto Senatus, Lugodunum, sive, ut postea dixere, Lugdunum, coloniam esse deductam, etiam apud Dionem legere est.

Eodem, hoc est Augustæo ævo, vixit M. Valerius Messalla Corvinus, vir antiquæ nobilitatis, ut Triumviris etiam fuerit formidabilis: sed pacatis rebus summæ erat auctoritatis, adeò ut per eum potissimùm voluerit Senatus Augustum, patrem patriæ appellari. Exstat ad illum panegyricus Tibulli. Disertissimum virum appellat L. Seneca in Ἀποκολοκυνθώσει. Tacitus, sive Fabius, dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ, Cicerone mitiorem, & dulciorem, & in caussis magis judicat elaboratum. At cave meminis ex libello de Augustorum familia, qui illi adscribi, & L. Flori historiæ adjungi solet. Est enim suppositiitius, ac planè tanto viro indignus. Scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ vixisse ait ad medium usque Augusti principatum. Explevit annum septuagesimum: sed biennio ante obitum, omnium, atque adeò proprii quoque nominis, oblitus fuit: ut testatur Hieronymus in Chronico Eusebiano, idque Plinio præeunte lib. VII. cap. XXIV. & lib. IX. XXXIII. itemque XXXV, gemino in loco.

Ejusdem ætatis est C. Asinius Pollio, cujus aliquæ ad Ciceronem epistolæ exstant *. Sed penè ad extremum Augusti principatum durasse, scribit scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ. Unde Valerius Max. lib. VIII. cap. XIX, eum appellat *numerosæ vivacitatis haud parvum exemplum.* Historicus idem fuit, atque orator: ac utroque nomine celebratur ab Horatio lib. II. od. I. Inter alia ita compellat,

* Lib. 10. epist. Cic. ad fam.

Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti Pollio curiæ.

Magnus etiam in hoc ordine Passienus fuit, quem eloquentissimum, & sui temporis principem oratorem, M. Seneca appellat Controvers. XIII. Quanti nominis fuerit, etiam illud ostendit, quòd Asinius Pollio, cùm Passieno eum Augustus commendaret, nec curaret; interrogatus, quare non tanti viri gratiam complecteretur, respondent, ideo fieri, ut ne Passieni splendore fama sua propiùs adjnota exstinguatur, ut est apud eundem Contr. XXXIV.

Tum quoque erat M. Porcius Latro, de quo multa adeò M. Seneca, cum alibi, tum Perfat. lib. I. Controv. ubi & sodalem, atque amicum suum fuisse, indicat. Admirabatur eum Ovidius ipse, etsi diversum sequeretur dicendi genus: ut est apud eundem Controv. XI. Sub ejus nomine circumfertur declamatio in Catilinam, sed tanto viro digna non est.

Quantus fuerit T. Cassius Severus, ostendit Seneca lib. III. epitomes declamat. & Quinctilianus lib. X. Scriptoris dialogi de Oratoribus tale de eo est judicium, *in magna parte librorum suorum plus vis habere, quam sanguinis: primum enim contempto ordine rerum, omissa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositum, & studio feriendi plerunque dejectum, non pugnare, sed rixari. Cæterum sequentibus comparatum, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore, multum cæteros superare.* Linguæ fuit procacis, ob quæ scripta ejus SC. sunt damnata: ipse exilio multatus, cujus anno XXV. obiit in summa inopia, vix panno verenda contectus; ut Hieronymus ait in Chronico Eusebiano ad annum Christi XXXIX.

Huic Cassio Severo familiaris fuit Titus Labienus, idem historicus atque orator: cujus cùm libri, novo pœnæ genere, exurerentur; dixisse Severus fertur, *Nunc me vivum exuri oportet, qui illos edidici.* Liberâ verò adeò linguâ fuit, ut à maledicendi rabie Rabienus vocaretur.

Ad hæc quoque tempora referri debet Fabius Quinctilianus, non ille, cujus habemus Oratoriarum institutionum libros, quem Galba demum Romam perduxit, ut B. Hieronymus in Eusebiano Cronico testatur: sed ejus, sive parens, sive avus; cujus declamationes CXLV. à Tideo Ugolino primùm editas ex veteri codice restituit P. Pythæus. Meminit ejus M. Seneca Prooemio libri X. * Controv. & Contr. IV. ejusdem lib. Vide quæ scripsimus Oratoriarum Instit. lib. I. cap. XI. Quibus obiter addo, Gualterum Burleum (qui vixit anno CIↃCCCXXX.) libro de Vitis philosophorum citare gnomas quasdam ex Quinctiliani libris caussarum: ita appellat Declamationes ei tributas. Citatur & Quinctilianus de caussis in Glossario nostro MS. voce *Vro*.

* Lib. 5. edit. And. Schot.

Huc quoque referendus Sextus Julius Gabinianus, cujus præter nomen nihil habemus ex Tranquilli libro de Rhetoribus. Meminit etiam M. Seneca, scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, Hieronymus in Chron. Eusebiano, & præfatione lib. VIII. in Jesaiam: ubi sic scribit, *Qui si flumen eloquentiæ, & concinnas declamationes desiderant; legant Tullium, Quinctilianum, Gallionem, Gabinianum.*

Nobilis quoque orator fuit C. Asinius Gallus, Asinii Pollionis filius. Sed, quòd sæpe usu venit magnitudo patris filium non tam producebat, quàm obruebat: ut M. Seneca ait. Hunc Asinium Gallum cum Cornelio Gallo confundit Servius in Ecl. X. ubi sic scribit: *Hic est C. Asinius Gallus orator, Asinii Pollionis filius, qui ante omnes primus Ægypti præfectus fuit, eximius poëta: nam & Euphorionem transtulit in Latinum sermonem, & amorum suorum de Cytheride libros scripsit quatuor.* At primus erat Ægypti præfectus Cornelius Gallus, poëta: qui cùm pyramidibus Ægyptiis nomen, & gesta sua, curàsset insculpi, quod non alius erat, quàm qui rerum potiretur: affectatæ tyrannidis insimulatus apud Augustum, propriâ se manu interfecit, Augusto VIII. & T. Statilio Tauro coss. At Asinius Gallus orator diu post Augustum superstes fuit. Nam XIX. Tiberii anno, Servio Sulpitio Galba, & L. Cornelio Gallo coss. ob παῤῥησίαν nimiam, damnatus, inque vincula conjectus, ac sequentibus coss. fame excruciatus, & tandem jugulatus fuit: ut ex Tacito discimus. Quamquam verò non levis est error iste Servii, non tamen tam ipissus est, quàm putabat vir magnus Animadversionibus suis in Eusebium. Nam ait, eum cum Cornelio Gallo confundere Asinium Pollionem, qui consul fuit cum C. Marcio Censorino, an. ab V. C. IↃCCXLV. Atqui cùm, & filium, & patrem, nominet Servius; (nam disertim dicit *C. Asinius Orator, Asinii Pollionis filius*) nihil caussæ est, cur, Servio invito, verba sequentia, *qui Ægypti præfectus fuit eximius poëta*, potiùs referamus ad patrem Pollionem, quàm filium ejus C. Asinium Gallum, prout etiam in antiquis Fulvii Ursini numismatis appellatur. Nam inter Asinium Gallum, & Cornelium Gallum, proclivior error fuit, quàm inter Asinium Pollionem & Cornelium Gallum.

Præter eos, quos hactenus enumeravimus, alios etiam oratores, qui Augusti ac Tiberii ævo vixerint, suggeret sæpius jam memoratus eorundem temporum scriptor †, Marcus Annæus Seneca: qui nobis ex sui ævi declamatoribus excerpta, atque, ut Græci vocarent, [illegible] dedit, idque stylo puro & ele-

† Vide notas Schotti ad M. Senecam.

eleganti, nec minori acumine judicii, quo egregiè usus est in ingeniis, dictisque eorum, censendis; ex quibus laudabilia ista, sedulæ instar apis, delibavit. Ad grandem verò ætatem pervenisse, argumento est, quòd ipse scribit, potuisse se vivâ voce declamantem audire Ciceronem in atrio illo, in quo duos illos grandes prætextatos solere secum declamare, Tullius ait. Eos prætextatos fuisse Hirtium & Pansam, sensit Tranquillus: sed Hirtium, & Dolabellam, cœnandi magistros, declamandi discipulos, se habere, ipse ait Cicero lib. IX. ad Pætum epist. XVI.

Tres verò huic Marco Senecæ Rhetori filii fuerunt. Unus est L. Annæus Seneca, philosophus. Alter M. Annæus Novatus, qui Junii Gallionis nomen accepit, postquam adoptatus fuit a Junio Gallione, eo ad quem exstat Ovidii El. XI. lib. IV. de Ponto. Tertius filiorum erat M. Annæus Mela, Lucani poëtæ parens. Ex istis Junius Gallio, quantus fuerit orator, ne pater quidem ejus patitur nos ignorare. Sic enim scribit præfatione lib. V. Controv. *Primum tetracolon quorum faciem quæritis? Latronis, Fusci, Albutii Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma. Reliquos, ut vobis videtur, componite.* Dulcem quoque appellat Statius Papinius lib. II. Sylv.

Lucanum potes imputare terris,
Hoc plus, quàm Senecam dedisse mundo,
Aut dulcem generâsse Gallionem.

Scriptor dialogi de Oratoribus, sive is Tacitus est, sive Fabius, sive Junius Gallio, dictionem ejus non magis probat, quàm Mæcenatis. Verba ejus sunt: *Si, omisso optimo illo & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, malim Hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem; quàm calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. Adeò meliùs oratorem vel hirtâ togâ induere, quàm fucatis & meretriciis vestibus insignire.*

Vixit autem dialogi istius scriptor temporibus Vespasiani, ut de se ipse testatur. Ex quo etiam cognoscimus, iis temporibus claros inter oratores fuisse M. Aprum, Curiatium Maternum, Julium Secundum, & Vipsanium Messallam: quos eo in dialogo, de caussis corruptæ eloquentiæ loquentes inducit.

Vespasiani quoque ævo Plinius Novocomensis, adhuc adolescens, dicere in foro cœpit. Imprimis autem floruit sub Trajano; cui, consul designatus, gratias egit nobili illo Panegyrico, quo eo in genere Romana facundia nihil habet elegantius.

Sub M. Aurelio *Fronto orator insignis habetur, qui M. Antoninum Verum Latinis literis erudivit:* ut scribit Hieronymus in Chronico Eusebiano ad annum Dom. CLXV. Cujusmodi genus dicendi secutus sit, ostendit Macrobius lib. V. Saturn. cap. I. *Quatuor*, inquit, *sunt genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.*

Gallieni & Valeriani ævo scriptæ videntur declamationes undeviginti, Quinctiliano vulgò tributæ, sed falsò, cum sint quidem non aspernandæ, sed tamen Quinctiliano, scriptore florentissimo, indignæ. Potius Posthumii Junioris esse, qui unus ex XXX. tyrannis fuit, indicio sunt verba illa Trebellii Pollionis*: *Fuit autem Posthumius (quod solum memoratu dignum est) ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quinctiliano dicantur insertæ.* Sunt tamen, qui censeant esse M. Flori, cui in Mso codice tribuuntur: ut etiam monet Jacobus Durantius lib. II. Variarum cap. XVII. Quis autem fuerit iste Florus, aut quando vixerit, haut facilè dixerim.

* *In Posthumio juniore.*

Quemadmodum neque habeo, quod adferam de ætate Calphurnii Flacci, qui dedit nobis *excerpta* X *Rhetorum minorum.* Hoc est laudabilia, sive florida, ex declamationibus decem Rhetorum, quos minores vocavit ad discrimen majorum, ex quibus sua excerpsit M. Seneca.

At planum est de ætate Mamertini, qui sub Maximiano, Constantino, ejusque filiis, item Juliano vixit. Hujus inter veteres panegyricos luculentæ exstant orationes. Uti & Eumenii, ac Nazarii, qui eâdem ætate vixerunt.

Suppar istis Latinus Pacatus Drepanius. Ejus ibidem panegyricum habemus, dictum Theodosio Aug.

Item Q. Symmachus, cujus facundiam prædicant Prosper Aquitanicus, Apollinaris Sidonius, Aurelius Cassiodorus, & ante istos Prudentius libro I. eorum, quos adversus Symmachum scripsit; ubi sic adversarium compellat;

O linguam miro verborum fonte fluentem;
Romani decus eloquii cui cedat & ipse
Tullius; has fundit dives facundia gemmas!
Os dignum, æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum.

Plinii imitator fuit, ut testatur æqualis ejus Macrobius lib. V. Saturn. c. I. Verba ipsa, cum de Frontone ageremus, adduximus.

Alios quoque, qui circa hæc tempora vixere, celebrat Hieronymus in Chronico Eusebiano, ac præcipuè Ausonius Carm. de Professoribus Burdigalensibus. Egregius etiam est locus Sidonii Apollinaris lib. V. epist. X. ubi illustres aliquot Rhetores ac declamatores recenset: *Tua*, inquit, *tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio Palæmonis, gravitas Gallionis, abundantia Delphidii, Agræcii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelphidis teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorii, non modò non superiora, sed vix æquiparabilia scribantur. Sanè ne videar tibi sub hoc quasi hyperbolico Rhetorum catalogo blanditus quippiam, gratificatusque, solam tibi acrimoniam Quinctiliani, pompamque Palladii, comparari non ambigo, sed potius acquiesco.*

His verò alii postea succreverunt: quos mitto, quia eorum dictio, vitio seculi, magis & magis deficit à puritate, & castimoniâ sermonis Latini.

Exspectet fortasse aliquis, ut post istos pauca etiam dicam de eloquentia eorum, qui vel synagogæ, vel Ecclesiæ filii fuerunt: quales è Judæis Philo, & Josephus: è Christianis, Basilius & Chrysostomus, Ambrosius & Hieronymus: ac tot alii florentissimi scriptores, tum Græci, tum Latini. Sed horum eloquentia in divinis rebus occupatur; quæ humanas res longiùs excedunt, quàm cælum à terra distat. Quapropter quæ ad eorum dictionem ac stylum pertinent, ea commentariis nostris, *De antiquis Ecclesiæ scriptoribus*, malumus reservare.

CAP. XVI.

De quadruplici opere Oratoris; progymnasmate, declamatione, epistolâ, & oratione. Quando declamationis *vox nata.* Μελέτη. *Variæ declamationis descriptiones apud Græcos, & Latinos.* Commeletare. *Hyginus illustratus. Quando, & à quo declamandi usus sit inductus. Tres declamandi species. Grammatici Romæ in suasoriis instituebant: Rhetores in controversiis. Etiam viri principes declamabant. Multi & declamabant quotidie. Epistolæ non sunt Epistolæ, si ad magnitudinem orationis excrescant.*

HActenus actum de caussis efficientibus Oratoriæ facultatis: deinceps ostendemus, quæ ejus sint opera, sive effecta: de quibus eo lubentiùs hoc loco agemus, quia cum de usu, sive exercitatione, antea dictum sit; non abs re erit, si, in quibus hic usus consistat, deinceps exponamus.

Sunt verò opera Oratoris duplicia, ficta & seria. Ficta sunt, vel minora, vel majora. Minora sunt ea, quæ à

Græcis vocantur προγυμνάσματα, quasi præexercitamenta dicas: Latini vocant *dicendi primordia*, nonnulli *dicendi elementa*. In iis Fabius quoque lib. I. cap. IX, adolescentes prius exerceri jubet, quam ad declamationes sese conferant. Aliter qui faciunt, τὸ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν μανθάνουσι, *quod proverbio dicitur, figulinam de dolio discere incipiunt*; ut de iis ait Theo*. De his e veteribus scripsere Theo, & Aphthonius: e junioribus Joachimus Camerarius, Alphonsus Turretanus, & Petrus Nunnesius lib. I. Rhetor. ac ipsi quoque separatim de iis egimus.

* Initio progymnasmatum.

Sub progymnasmatis verò etiam comprehendimus epistolas exercitii caussâ factas & fictas.

Majora, ficta tamen, oratoris opera sunt declamationes. Cujusmodi sunt Marci Senecæ, & quæ adscribuntur Quinctiliano. Declamationis nomen Ciceronis natum est seculo. Tullius in Bruto: *Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) sæpe cum M. Pisone.* Græcis μελέτη dicitur. Gloss. vett. Μελέτη ῥήτορος *declamatio*. Γυμνάσματά τε καὶ ἀσκήματα τῆς ῥητορικῆς appellat Dionysius † Halicar. Quomodo & Libanius declamandi magistros vocat ‡ ἀσκήσεως διδασκάλους, & eos, qui se in declamando exercent, versari ait * ἐπὶ λόγων ἀσκήσει. Aristides Smyrnæus † nominat, ἀγωνίσματα διατριβῶν, Photius ‡ γυμναστικοὺς λόγους. Posterioris ævi scriptores vocant λαλιὰν, vel λαλιάς. Variè describunt Latini. Ut a junioribus ordiar, Priscianus*, Aristidis exemplo, nuncupat *certamina*, *rhetorica*; Ennodius †, *dicendi simulachra*; Gellius ‡, *decursus lubricos*, *& simulacra præliorum voluptaria*; Fabius, *forensium actionum meditationem* *. Quæ definitio planè mutila est. Melius alibi †, ubi eam esse dicit *consiliorum judiciorumque imaginem*. Quamquam hæc quoque imperfecta est ἀπογραφή. Nam omittit laudem, ac vituperationem: qua nullus locus frequentiùs, aut felicius, tractari solet in scholis; ut Cassiodorus ait. Neque hoc nescivit Fabius: sed eò respexit, quòd ad suasorias pertinere utraque videatur: ut ipse ait lib. III. cap. VIII. Satis verò commodè idem ‡ declamationem nominat *dicendi meditationem*. Nam μελέτη, quomodo declamationem Græcis vocari diximus, Latinè meditationem sonat. Imò a Græco μελετᾶν fecere Latini suum *meditari*, liquida in D. conversâ. Quin & in μελέτη, vel μελετᾶν, reservatâ liquidâ, *commeletare* legimus pro *meditari*. Nam uti Maro dixit,

* Meth. δεινότ. ‡ Epist. 142. * Epist. 201. † Orat. de Smyrn. ‡ In biblioth. * In Præexercitam. † Lib. 1. epist. 1. ‡ Lib. 7 cap. 3. * Lib 4 cap. 2. † Lib 3. cap. 11. ‡ Lib. 2. cap. 11.

—— *Musam meditaris avenâ:*

ita Hyginus Fab. CLXV. ait, Marsyam, Oeagri filium, cùm invenisset tibias, quas Minerva abjecerat, *assidue commeletando, sonum suaviorem indies fecisse, adeout Apollinem in certamen provocaret.* Vir eruditissimus ait, *commeletare* hic esse *declamare*. Sed eum refellunt, quæ jam diximus.

Quis declamandi usum primus induxerit, parùm convenit. Plerique inventum putant, sive à Demochare, quod ex Cicerone colligi posse arbitrantur: sive ab ipso Demetrio, pro qua sententia Fabium laudant. Ejus verba sunt lib. II. cap. IV. *Fictas ad imitationem fori materias, apud Græcos, dicere circa Demetrium Phalerea institutum.* Sed non attendunt, Fabium tantùm loqui de fictis materiis, quæ Nazianzenus πλάσματα, Photius πλασματικοὺς λόγους appellat. Atqui antea aliud obtinuit declamandi genus, ut de virtute, injustitiâ, voluptate, exilio, & similibus. Ea Latini vocant *communes locos*, Græci θέσεις, Philostratus θετικὰς ὑποθέσεις. Fabius lib. II. cap. I. *An ignoramus, antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut theses dicerent, & communes locos?* Imò fortasse ne de ficta quidem materia verum fuerit, quod Fabius dicit. Nam consuetudo ea videtur primitus inducta ab Æschine, cùm ludum aperuisset Rhodi. Photius* quidem de eo sic scribit: Λέγεται δὲ οὗτος πρῶτος ἐκεῖσε σχολάζων τὰ πλάσματα, καὶ τὰς λεγομένας μελέτας συνθεῖναι. *Fertur primus ibi (Rhodi) figmenta, & quas vocant, declamationes in otio composuisse.* Consuetudo verò de communi loco declamandi Gorgiâ ipso antiquior est: ut qui eam, cùm jam in desuetudinem abiisset, in usum revocarit. Unde a Pausania * dicitur, ἀνανεώσασθαι μελέτην λόγων πρῶτος ἠμελημένην ἐς ἅπαν.

* In biblioth. cap. 61.

* In Heliacis.

Pro tribus verò generibus dicendi, tria quoque erant declamationum genera; panegyricæ, suasoriæ, & controversiæ. Etsi autem, Aristotelis judicio, τὸ δημηγορεῖν *concionari*, difficilius sit τοῦ δικάζεσθαι *judicio contendere*, tamen apud Romanos auspicari solent à suasoriis, tanquam facilioribus. Imò apud eosdem Grammatici, quasi satis esset, si controversias rhetoribus relinquerent, finibus suis motis, involarunt in suasorias, inque iis adolescentulos exercuerunt: ut Quinctilianus testatur. Non eadem verò antiquis temporibus declamandi semper ratio fuit. Nam ante Ciceronem tractabant locos communes. Ejus ætate argumentum peti solet ex veritate, quomodo Pompejus adversus Curium, Antonius adversus Ciceronem declamabat: aut trahebatur id ex re, siqua forte recens accidisset: unde & locorum appellationibus adjectis proponi solet, teste Tranquillo; qui geminum argumenti talis exemplum adducit libro de claris Rhetoribus. Postea obtinuit, ut argumentum fingerent: cujus generis exempla petere est ex Controversiis M. Senecæ, & declamationibus Fabii. Triplicem hunc morem etiam tangit idem Seneca Præfatione lib. I. Controv. *Declamabat Cicero, non quales nunc controversias dicimus; nec tales quidem, quales ante Ciceronem, quas Theses vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo novum est, ut nomen quoque novum sit. Controversias nos dicimus, Cicero caussas vocabat.* Minimè verò existimandum, declamationem fuisse puerile duntaxat exercitii genus. Nam etiam viri principes id sequebantur. Quod Ciceronis quoque ævo factum esse, ostendunt hæc ejus verba lib. I. Tuscul. Quæst. *Declamitabam caussas.* Et lib. IX. epist. ad Pætum: *Hirtium & Dolabellam dicendi magistros habeo, cœnandi magistros. Puto te audisse, illos apud me declamare, me apud illos cœnare.* Illustris etiam est Tranquilli locus, qui postquam retulisset de Tullio, & grandibus duobus prætextatis, (quos Hirtium & Pansam fuisse falsò putavit) continuò hæc subjungit: *Cneum Pompejum quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius Cajo Curioni, promtissimo juveni, caussam Cæsaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem. Marcum Antonium, item Augustum, ne Mutinensi quidem bello omisisse. Nero Cæsar & primo imperii anno, publicè quoque bis antea declamavit.* Vide eundem in Nerone.

Summa verò declamandi utilitas est: ut Fabius docet lib. II. cap. XII. Quare antiquis temporibus quotidie in eo se exercebant. Cicero in Bruto: *Commentabar declamitans cum M. Pisone, aut cum aliquo quotidie.* Cicero Fil. epist. ad Tironem †: *De Gorgiâ autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidianâ declamatione utilis; sed omnia postposui, dummodo præceptis patris parerem.* Et hæc de fictis operibus oratoris: in quibus minimè consenescere oportet: etsi jam olim tanta quosdam declamandi ceperit dulcedo, ut inde avelli non possent. Quos scitè perstringit Synesius extremo opere de Insomniis, ubi ait: ὅλως δὲ οὐδὲ ἐπαΐειν μοι δοκοῦσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅ φησι δι' ἄλλο σπουδάζεσθαι· οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἡγοῦνται, καὶ τὴν ὁδὸν ὡς ἐφ' ὃ δεῖ βαδίζειν ἠγάπησαν· τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποίηνται. *Omnino declamationis atque exercitationis nomen haud intellexisse mihi videntur, quod sese alterius gratiâ tractari profiteantur: illi verò præparationem ipsam pro fine habent; viamque, tanquam illud, quò tendere oporteat, amplexantur. Certamen enim justum ex ipsâ exercitatione faciunt.* Quem in locum scitè notat hæc Nicephorus: Ἡ μελέτη σκιαγραφία τίς ἐστι, καὶ προγύμνασμά τινος ἔργου· ὁ δὲ τὴν σκιὰν τοῦ ἔργου ἀλωνικῶς, ὡς ἔργον αἰνῶν, ἔλαθεν ἀντ' ἀληθείας ψεύδους χορηγῶν, καὶ πονῶν μάτην. *Declamatio est adumbrata quadam descriptio, ac præcedens exercitatio cujusdam operis.*

† Lib. 10 epist. 21.

Qui

Qui autem operis umbram identidem, ut opus, exercet; imprudenter & occulte mendacium pro veritate apprehendit, & incassum laborat.

Quocirca ab umbratico hoc studio ad seria oratoris opera devenendum. Seria verò ista duum sunt generum, minora majoraque. Minora sunt epistolæ. Nam eas ad oratorem pertinere, extra controversiam est. Minora verò has opera appello, quia si ad magnitudinem orationum, aliarumque scriptionum, excrescant, *οὐ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπιστολαὶ γένοιντο ἄν, ἀλλὰ συγγράμματα*, *non juxta rei veritatem epistolæ sint, sed libri*, ut ait Demetrius, qui idcirco, & multas Platonis, & unam Thucydidis, veras esse epistolas negat.

Majora verò, seria tamen oratoris, opera sunt orationes; cujusmodi sunt Demosthenicæ, Tullianæ atque aliæ.

CAP. XVII.

* Vide varias veterum opiniones apud Fabium lib. III. c. 3.

*De Divisione Rhetoricæ**. *Ciceronis, Fabii, Philonis, sententia expenditur & rejicitur. Tullio, & Aristoteli lux. Porphyrii, Pereiræ, & Facelli non τεχνολογικῷ modo, sed etiam ἀδόξῳ sententia. Affectuum doctrina non est de artis οὐσίᾳ. In Areopago, nec proœmio uti, nec affectus ciere licebat. Παθολογία per accidens pars est artis. Cicero notatus. Carbonis error.*

NUnc ad Rhetorices divisionem accedamus. Eam variè dispescunt. Cicero in Partitionibus dividit eam in vim oratoris, orationem, & quæstionem. Vis oratoris habet se, ut caussa efficiens; quæstio, ut materia; oratio, ut opus. Possunt autem hæc verba bifariam accipi, *κυρίως, καὶ μετωνυμικῶς*. Propriè si capias, nihil eâ distributione fuerit ineptius. Nam quod vel materia, vel opus est artis, id artis pars esse non potest: nisi quis adeò stultè sapiat, ut putet, marmor, & statuam, posse dici artis statuariæ partes. Cum igitur parùm verisimile sit, Tullium ita sensisse; planè existimandum, eum quæstionis & orationis vocibus uti *μετωνυμικῶς*: ut sententia sit, tractare hanc artem partim de materia, partim de opere, partim de vi sive officio oratoris. Ita non quæstio, aut oratio, sed præcepta de utroque pars Rhetoricæ fuerint. Quæ sententia, etsi minùs incommoda est priore; tamen ne sic quidem distributio ea examussim facta est; ut mox patebit. At longè etiam minùs satisfacit sententia Quinctiliani, qui lib. II. cap. XIV. Oratoriam dispescit in artem, artificem, & opus. Arti autem subjicit materiam cum inventionis ac dispositionis præceptis. Operis nomine intelligit orationem, ac insuper elocutionis, memoriæ, & actionis doctrinam. Artificem lib. XII. suis ornat virtutibus.

Aristoteles, si nonnullos audimus, tres judicat esse artis partes; genus deliberativum, demonstrativum, & judiciale. Movit eos, quòd magnus ille rhetor de tribus hisce caussarum generibus acturus, dicat †: *Ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν*, *Sunt vero tres formæ Rhetoricæ*. Verùm nihil aliud voluit Aristoteles, quàm hypotheseôn, sive caussarum, tria esse genera: quomodo mox sese interpretatur, quando ait: *ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικόν, δικανικόν, ἐπιδεικτικόν*, *Itaque necessario tria sunt genera orationum, deliberativum, demonstrativum, & juridiciale.*

† Lib. I. Rhetor. cap. 3.

Vera autem artis partitio peti debet ex partibus officii Oratorii. Atque in hoc propè omnes Rhetores conveniunt, qui tamen dissentiunt inter se de partium numero. Sunt enim, qui duas, & officii Oratorii, & Oratoriæ facultatis, partes esse contendant, Elocutionem, & Pronunciationem: quæ Antiperipateticorum hodie sententia est. Sed distributio illa non continet partes universæ arti æquales: quia oratoris quoque est argumenta invenire, & inventa collocare. Ut mittam, quòd sententia hæc vel eo nomine suspectissima esse debet, quòd planè sit nova, & toti inaudita antiquitati. Quâ de re plenius dicemus capite sequenti.

Sed ut isti mancam nobis, & mutilam artem tradiderunt, ita alii partem in contrarium peccant, qui numerum partium nimis augent. Ut Philo lib. *περὶ ὀνείρων*, *de somniis*, ubi sex ejus membra recenset, *εὕρεσιν, φράσιν, τάξιν, οἰκονομίαν, μνήμην, καὶ ὑπόκρισιν*, *inventionem, elocutionem, ordinem, distributionem, memoriam, & actionem*. Verùm *μνήμη* ut infra ostendimus, non est Rhetoricæ pars; *τάξις* verò, & *οἰκονομία*, ejusdem sunt partis officia: vel si unam verborum, alteram rerum faciamus; ea, quæ verborum est, sub Elocutione comprehendetur.

Nostra igitur sententia est, quatuor esse Rhetoricæ partes: Inventionem, de qua Aristoteles lib. I. & II. Rhetor. Elocutionem, & Dispositionem, de quibus idem lib. III: & Pronunciationem, quam suo ævo nondum fuisse redactam in artem, scribit idem lib. III. cap. I. Imò magister quoque Herennianus à nemine eam diligenter esse tractatam, prodit lib. III.

Hanc quam adsignavimus distributionem; probat *οἰκονομία* Aristotelis Rhetoricorum: itemque hæc summi ejusce magistri verba libr. III. Rhetor. cap. I. *Τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον· ἓν μὲν ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον δὲ περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δέ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου*, *Tria sunt, quæ oportet tractare de oratione: unum quidem ex quibus fides erit, alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conveniat ordinare partes orationis.* Eandem partitionem ratio ipsa evincit. Siquidem officium oratoris partim est *θεωρητικὸν*, partim *πρακτικόν*. *Θεωρία* est tripartita. Nam (ut hac cum Dionysio Halicarnassensi* utar similitudine) quemadmodum in tribus consistit architectura; in comparanda sibi materia ad structuram idonea, in apta materiæ coagmentatione, ac in ædificii expolitione: ita & *θεωρία* oratoria consistit in argumentorum excogitatione, quod Inventionis est; inventorum collocatione, quod est Dispositionis; dispositorum exornatione, quod est Elocutionis. Unde Ausonius ad Gratianum: *Quis aut dicenda prudentius cogitavit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expedivit?* *Πρᾶξις* verò est Pronunciatio, sive Actio. Imò & quatuor hasce partes revocare liceat ad duas, argumentorum inventionem, & tractationem eorundem.

* Lib. *περὶ συνθ. ὀνομάτων*.

Ex iis verò, quæ diximus, liquet, hanc artem, neque orationis tantùm esse, ut Grammatica; neque tantùm rationis, ut Logica: sed respectu inventionis, atque *οἰκονομίας*, ad rationem: respectu elocutionis, ad orationem pertinere: ideoque longè dignissimam esse, in quam intendamus omnem ingenii vim. Nam quid majus, ac prope dixerim, divinius, quàm iis antistare cæteris hominibus, quibus homo præstat mutis animantibus? Neque enim id, quo à bestiis discernimur, tam est forma illa exterior, quàm ratio, & imago ejus oratio. Nisi quis forte Porphyrio accedit, qui lib. de sacrificiis, tum rationem, tum orationem, animalium omnium communem facit. In quo Tyrius ille Malchus, vir cæteroquin maximus, prope non minùs *κορυβαντιᾷ*, *Corybantum instar insanit*, quàm Pisander iste, qui voluit videre animam, quâ vivus deserebatur †: aut Hispanus ille ‡, qui ante annos septuaginta, in Antoniana sua Margaritâ, copiosè, ac seriò, adnixus est probare, muta animantia carere sensu: contrario plane delirio, quam tenentur illi, qui etiam ziphium piscem discernere autumant inter sermonem Italum, & Græcum; quod, ab nautis fortè mentientibus deceptus, vidisse se scribit Thomas Fazellus lib. I. Decadis primæ cap. IV.

† Aristophanes in Avibus.
‡ Gometius Pereira.

Quanquam verò eam, quam dixi, Rhetorices distributionem impensè probo: arbitror tamen, neque incommode dividi in partem *οὐσιώδη*, *essentialem*, sive *σῶμα τῆς πίστεως*, *corpus fidei*, & in *προσθήκην* *appendicem*, sive *τὰ ἔξω τοῦ πράγματος* *quæ extra rem sunt*, ut ipsius Aristo-

Aristotel's verbis utar. Certè hæc quoque partitio Rhetoricis Aristotelis aptari potest, cùm is lib. 1. agit de argumentationibus, quæ solæ veritatem demonstrant, ideoque corpus facultatis oratoriæ constituunt: aliis verò duobus, penè solùm de affectibus, & ornatu tractet; quæ, per se considerata, non sunt pars artis: quippe, quibus sublatis, permaneat ars. Equidem in Areopago, sive Martis curià, ut appellat Juvenalis, impatientiæ indeprecabilis erat subeunda pœna; eoque prohibitum erat ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, *extra caussam dicere quicquam*, ut testatur Arist. lib. 1. Rhet. & Lysias apologià contra Simonem. Præco etiam, ut ex Luciano* cognoscimus, silentium iis indicebat, qui procemio uterentur, aut quomodocunque benevolentiam sibi conciliare aut affectus concitare vellent: nec quemquam aliter dicere permittebat, quàm ἄνευ προοιμίων, καὶ παθῶν, *citra proœmium, atque affectus*. Idem testatur Quinctilianus lib. VI. atque etiam innuit Julius Pollux lib. VIII. cap. X. cùm ait, προοιμιάζεσθαι δὲ, οὐκ ἐξῆν οὐδὲ οἰκτίζεσθαι, *procemio uti, aut misericordiam excitare, non licebat*. Imò & hoc Areopagitarum scitum, de non ciendis affectibus, esse Venetis cum Atheniensibus commune, scribit Postellus lib. IV. de magistrat. Atheniensium. Et optandum sit, ut idem lege caveant omnes bene constitutæ civitates, cùm affectus illi glaucoma objiciant oculis judicum. Ἔδει τοὺς λέγοντας ἅπαντας μήτε πρὸς ἔχθραν ποιεῖσθαι λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χάριν, *Oportebat enim eos, qui dicunt, neque ad odium verba facere, neque ad gratiam*. Ac pertinet huc quoque præclara illa Catonis sententia apud Plutarchum, τὸν ἄρχοντα, ἢ κριτὴν, δεῖ μηδὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι, *Magistratum & judicem, nec de obtinendo jure orari oportet, nec de injuria exorari*. Verùm hæc neutiquam evincunt, affectus, ne quidem per accidens, esse necessarias artis appendices. Nam ob auditorum, sive improbitatem, sive imperitiam, eos necesse habemus affectibus ad veritatem deducere. Sanè Euxon vir probatissimus non alia de caussa damnatus Athenis fuit quam quod nemo in illius judicio studuisset commovere misericordiam: ut scribit Demosthenes adversus Midiam: ac quod P. Rutilius per scelus urbe expulsus fuit, non alia à caussa fuit, quam quod nudà & simplici oratione suam caussam voluisset defendi: ut in libb. de Oratore Tullius testatur. Quæ duo scriptorum loca jamque olim Lipsius contulit lib. II. Var. cap. XVI. Optimè itaque ille sæpius nobis memoratus scriptor dialogi de caussis corr. eloqu. *Ne Epicuri quidem, & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, uti, alienum erit oratori. Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem.* Fabius quoque lib. VI. c. XIV †. *Nobis ad aliorum judicia componenda est oratio, & sæpius apud omnino imperitos, atque aliarum certe ignaros literarum loquendum est: quos nisi & delectatione allicimus, & viribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus; ipsa, quæ justa ac vera sunt, tenere non possumus.* Atque inde est; quod vulgò creditur, oratores dici Romanis ab orando; quasi non rationibus modò, sed precibus quoque, orationisque artificio, permovendi sint judices. A quibus tamen nos dissentimus, ut superiùs ‡ ostendimus.

* De gymnasiis.

† Pag. 291. edit. Rob. St.

‡ Cap. 1.

Illud verò meritò admirari liceat, Aristotelem tam operose παθολογίαν in Rhetoricis docere, cùm tamen is senserit, doctrinam hanc solum appendicem esse artis: scribit enim 1. Rhet. cap. 1. αἱ γὰρ πίστεις ἔντεχνόν ἐστι μόνον, τὰ δ' ἄλλα προσθῆκαι, *solum argumenta quæ probant, ad artem pertinent: cætera vero sunt appendix*: Ciceronem verò affectuum doctrinam penè intactam relinquere, qui tamen, licet falsò, universam in ciendis affectibus collocabat eloquentiam. Siquidem in proœmio Oratoris ait: *Omnis vis, ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut sedandis, aut excitandis, exprimenda est.* Mirari quoque subit, cur Lud. Carbo Rodolphum Agricolam, tanquam morosum antiquorum censorem, eo nomine reprehendat, quòd ornatus doctrinam tantum esse Rhetoricæ senserit προσθήκην, *appendicem*. Est enim hæc ipsissima Aristotelis sententia. Sanè videtur mihi Carbo, multæ alioqui lectionis Rhetor, parùm diligenter volvisse Rhetoricos Aristotelis libros, sine quibus neminem putamus magnum hac in arte esse posse.

CAP. XVIII.

Inventionem, & dispositionem, partes esse Rhetoricæ; ac tum inventionem, tum dispositionem Logicam, ab Oratoriâ plurimùm differre; imò præter Logicam, & Oratoriam, etiam tertiam esse inventionem, puta Poëticam. Zenonis dictum de discrimine Dialectices, & Rhetorices, aliter quàm à Tullio, & aliis, explicatum.

FRustra vero sunt, qui inventionem, & dispositionem, à Rhetorica sequestrant; quòd, ut ajunt, ambæ sint Logicæ institutionis. Quippe inventio, ac dispositio Dialectica, plurimùm ab illâ Rhetorum differunt. Nam, ut de Inventione priùs dicam, planè audiendus non est doctissimus Agricola, qui lib. II. cap. XVIII. de Inventione docet, inter locos Dialecticos, & Rhetoricos, nihil interesse. Sunt enim duplices loci; alii quidem Rhetori communes cum Dialectico, ut qui à Logico in Topicis traduntur: alii verò Rhetorum proprii sunt, qui à solo Rhetore explicantur. Quod ad priores, non est idem modus considerandi utrobique, quia Dialecticus locos istos considerat absolutè, idque ut instruat intellectum: Rhetor verò usum illum restringit ad movendam voluntatem, atque affectum, per notitiam popularem. At quæ objecto & fine distant, ea reapse differunt. Quomodo non eadem est ars fabri ferrarii, & aurificis; etsi uterque malleo utatur: nempe quia ille mallei usum docet in ferro, hic in auro: qui modus multùm discrepat, ut argumento est, quòd qui artem unam nôrit, non eò alterius gnarus sit. At similiter in Locis istis contingit. Nam Dialecticus docet, applicare ea ad intellectum cognitionis caussâ: Rhetor ostendit rationem ac viam applicandi illa ad voluntatem & affectum idque actionis gratiâ. Quorum prius qui sciunt, sæpe posterius ignorant; ut omnino arte opus sit, quæ de usu illo tractet. Atque hoc primum est discrimen, ratione locorum, qui Dialectico, & Rhetori, sunt communes.

Alterum discrimen est, quòd Rhetorica præterea tractet locos speciales, qui ex prioribus, velut rivi e fonte, derivantur. Nam generales loci sunt, caussa efficiens, finalis, accidentia &c. At loci speciales sunt, in genere quidem demonstrativo, genus, patria &c. quæ ad accidentia sive adjuncta referuntur: in deliberativo autem, honestum, & utile; quæ ex finali caussâ oriuntur: in juridiciali denique ad astruendas caussas adhibentur, voluntas, & facultas; quæ ad caussam efficientem pertinent. Hinc Boëthius lib. IV. in Top. Ciceronis; *Maxima est dissimilitudo inter Rhetoricos ac Dialecticos locos. Dialectica enim, ex ipsis qualitatibus; Rhetorica, ex qualitatem suscipientibus rebus argumenta vestigat. Dialecticus, ex genere, id est ex ipsâ generis naturâ: Rhetor, ex eâ re quæ genus est. Dialecticus, ex similitudine; Rhetor, ex simili, id est ex eâ re quæ similitudinem cepit. Eodem modo ille, ex contrarietate; hic, contrario.* Hæc ille. Quod verò objiciunt, genere cognito species esse perspectas: nequaquam vident, Logicam, & Metaphysicam, disciplinas esse universales: Rhetoricam, aliasque, particulares: neque animadvertunt, aliud esse cognitionem confusam, aliud distinctam. Atque hoc alterum est discrimen, ratione locorum specialium, ad quos Logicus non descendit, generali illâ doctrinâ contentus.

Tertium discrimen est, quia Oratori non satis est docere, quod ei cum Dialecticâ est commune; verùm etiam studet conciliare, & permovere animos: unde Rhetor necesse habet præter Locos λόγου, sive probationum;

etiam

etiam agere de locis τῶν ἠθῶν, καὶ παθῶν. Atque hoc fortasse respexit Zeno, cùm Dialecticen pugno, Rhetoricen palmæ comparabat *. Nam quemadmodum manus aperta, diductaque, amplior est clausa; ita Rhetorice ubertate exsuperat Dialecticen, cùm hæc solum tradat locos communes: Orator verò, & his utatur, & iis superaddat locos proprios; neque eos tantùm probationum, sed & morum, affectuumque. Scio aliam sententiam esse Ciceronem, quem plurimi hodie sequuntur. Is enim existimat, respexisse eò Zenonem, quod Dialectici paucis rem exponant; Rhetores verò quodam verborum flumine utantur: unde & Stoici apud Laërtium Dialectico tribuunt, τοὺς ἐν ἐρωτήσει καὶ ἀποκρίσει λόγους, *Orationes in interrogatione & responsione consistentes*, quæ breves ac succisæ esse solent; Rhetori autem assignant τοὺς ἐν διεξόδῳ λόγους, *fuse copioseque explicantes*. Id enim Plutarcho, Athenæo, atque aliis quoque, λόγος διεξοδικός: quod eò moneo, quia id fugit Luciani interpretem. Verùm hoc si discrimen respexit Zeno, bifariam peccavit. Neque enim essentiale, sed accidentale discrimen assignavit: ut cognoscere est ex iis, quæ antè diximus. Deinde, non Dialectices, ac Rhetorices; sed Dialectici, & Rhetoris, sive Oratoris, discrimen attulit. Neque enim eò quod Orator magis consectetur verborum calamistros ac lenocinia, quàm Dialecticus; iccirco quoque in Rhetoricis præceptis magis consectari convenit vocum flosculos pigmentaque, quàm in tradendis Dialecticis. Id cùm non ignorasse Zenonem verisimile sit; meritò ambigere liceat, satisne Zenonis mentem Tullius sit assecutus. Ut ut est, ex iis, quæ antè attulimus, nulli, nisi cæco, ignorabile esse potest, quantopere distent inventio Dialectica, ac Rhetorica. Et tamen non desunt homines insubidi, qui unam tantum esse Inventionem vociferentur. Nos sanè tantùm ab iis absumus, ut tertiam quoque agnoscamus, quam poëticam dicimus. Quippe, ut ὁ κριτικώτατος Halicarnassensis in τέχνῃ † suâ scribit, quo loco μέθοδον ἐπιθαλαμίων præscribit, οὐχ ἡ αὐτὴ μεταχείρησις ποιήσεώς τε, καὶ πεζοῦ λόγου, ἀλλ' ὥσπερ τοῖς μέτροις, οὕτω δὴ καὶ ἐννοήμασι διαλλάττει ταῦτα, *Carminis atque orationis pedestris, non eadem est tractandi ratio: verum uti metris, ita & mentis ea conceptu differunt.*

* Cic. lib. 2. de Fin.

† Præceptis Rhetoricis.

Nec minùs differunt oratoria, ac dialectica dispositio. Nam Dialecticus ordinare docet capita simplicis, aut conjunctæ quæstionis; item agit de naturali argumenti cum quæstione structurâ; idem de disciplinarum conformatione tractat. At Rhetor docet ordine collocare partes orationis πειστικῆς *persuasoriæ*, quæ oratoris proprium est opus, ac instrumentum. Suntque inter istas partes quoque Exordium, & Peroratio: quæ cùm non ad docendum adhibeantur, qui finis est Dialectici; sed ad conciliandum, & permovendum, quod propositum habet Orator: quis non videt, istarum partium οἰκονομίαν ad solum Rhetorem pertinere? Etiam ordo argumentorum, quo in adstruendo, vel refellendo, utitur orator, longe alius est, quam ille Dialecticorum. Alius quoque ordo est partium argumentationis: imò illi Logicorum sæpe contrarius planè, ut in Oratoriis ostendimus. Et quid mirum, si diversa sit dispositio, cùm artis Dialecticæ, atque Oratoriæ, finis sit diversus, pro quo omnia variare solent? Equidem non video, quid contra hæc à sophistis opponi possit: & tamen non desinent obloqui. Verùm nihil est, quòd id artis hujus studiosos turbet. Nisi enim semper haberent sophistæ, quòd obgannirent, jam sophistæ non essent. Adde quod fiduciam capiunt è seculi inertiâ, ac imprimis juventutis, cui persuadere adnituntur, iis, qui ad eloquentiæ arcem affectant viam, pauculis solùm Elocutionis, & actionis præceptis esse opus. Equidem istis (liceat hic alludere) Placentinis, haut Veronensibus, jure occentemus, τοὺς μαχομένους τοῖς φανεροῖς οὐ λόγων δεῖσθαι μᾶλλον, ἢ πληγῶν, *eos qui manifesta negant, non tam verbis indigere, quàm plagis.*

CAP. XIX.

Petri Nunnesii distributio Rhetorices excussa, ostensumque, nec methodum prudentiæ, nec progymnasmata, constituere distinctam Rhetorices partem. Etiam distributio alterius novitii Rhetoris improbatur.

DE distributione eorum, quos Antiperipateticos vocabamus, satis diximus. Excutienda verò etiam nobis aliorum sententia. Ac primùm summi Rhetoris, Petri Nunnesii, qui in suis Rhetoricarum institutionum libris Oratoriam facultatem in hasce quinque dividit partes: Progymnasmata, Status, Inventionem, Elocutionem, & Methodum prudentiæ. Quâ quidem in divisione multa peccat vir doctissimus. Methodus enim prudentiæ, quæ unum hoc profitetur, ut cum prudentia fiant singula ab oratore, oratori quidem necessaria est: neque hoc negabit, nisi prudentiæ ac judicii indigus: Veruntamen non iccirco ea distincta pars est, quia cæteris immiscetur, ceu sanguis omnibus corporis membris. Deinde statuum consideratio ad Inventionem pertinet. Nam ipse quoque Nunnesius in statuum doctrina tradit locos Inventionis. Præterea haut rectè præterit Dispositionem, cujus præcepta ab illis Inventionis planè sunt diversa. Denique progymnasmata nihil sunt aliud, quàm particulæ quædam ex Inventionis ac Dispositionis doctrina exceptæ, quo in iis, utpote facilioribus, exerceatur juventus, antequam se conferat ad justas declamationes, quemadmodum pleniùs in Progymnasmatis nostris ostendimus.

Alius quoque, vir sanè disciplinis philosophicis egregiè imbutus *, Rhetoricen dividit in generalem & specialem: illam generatim de oratione quacunque tractare ait: hanc verò generalia præcepta applicare ad species quasque orationis: uti epistolam, orationem panegyricam, aut aliam. Sed hæc in re magis esse ex re discentium semper putavi, si primò generalia inventionis præcepta tradantur, his specialia subjiciantur: hinc ad dispositionem accedatur, ubi similiter primùm generalia, inde specialia doceantur: atque idem in elocutionis præceptis fiat. Vel hæc, inquam, ratio est ineunda, vel cum antiquis nobilissimum oratoris opus, quod est oratio, præcipuè spectabimus: sic ubi minora opera ab eo discrepent, poterit id suis locis verbo indicari. At neutiquam probare possum, ut interrumpatur unius partis, puta inventionis, doctrina: atque inter generalia ejus specialiaque præcepta, pars alia, puta dispositio, imò & elocutio, ac pronunciatio, sese interferant medias. Hanc meam sententiam planè usus confirmat. Neque enim, qui orationem scribit, generalia, vel elocutionis, vel pronunciationis præcepta considerat, antequam spectarit omnia, seu illa generalia, seu specialia sint, quæ ad Inventionem pertinent: verùm primùm generales specialesque inventionis locos adit: nec de dispositione, elocutione, pronunciatione, laborat, priusquam omnia invenerit argumenta. Itidem de elocutione est securus, usque dum illa disposuerit: eademque elocutionis ratio est. Contrà sanè qui faciat, meritò audiat isthoc vetus, πρὶν ἢ πτίσαι, τὰ ἄλφιτα, *priusquam pinsueris, subigis farinam.* Præterea mirari subit, Rhetoricen ab eo in generalem, & specialem dividi, qui in Præcognitis Logicis scripserit, malè Logicen à Zabarella, Crellio, atque aliis, dispesci in partem generalem & specialem, eò quòd Physices ista sit distributio. Scio argumentum hoc nec aliis esse: sed tamen, si se audit vir ille doctissimus, nec Rhetorice in partem generalem, & specialem, rectè dividetur, quia ea distributio Physicæ convenit.

* Barth. Keckerm.

Cap. XX.

Memoria, nunc δύναμιν, nunc ἐνέργειαν, notat. Cur Themistocles repudiârit memoriæ artem. Philostratus refellitur, qui memoriæ esse artem negabat. Qui invenisse hanc artem credatur. Latinos de Cyri memoria lapsos videri. Admirabilis memoria Hippiæ, Cyneæ, M. Senecæ, Tiberii Minervii, Ludovici Romani, & juvenis cujusdam Corsici. Locorum, imaginumque doctrinam, parum iis utilem videri, qui vastam eruditionis penum affectant. Metrodori loci, & imagines, rejiciuntur. Item ars Lulli. Memoriæ doctrina non est Rhetorices pars principalis; sed forte particula ejus, quæ est de Pronunciatione. Veteres Græci non habebant eam pro parte Rhetorices. Liber Græce scriptus de memoria Ciceronis.

QUandoquidem verò Cicero, Fabius, alii*, memoriam quoque reponunt inter Rhetoricæ partes: age de hac quoque judicium nostrum afferamus.

* Boëthius lib. 4. in Topica Ciceronis.

Ac primò illud obducimus, quod non necesse sit Oratori memoriter recitare. Sanè Legati ferè ac Judices de scripto recitabant: ut ostendunt Cicero Philippicâ x. Livius lib. xxiii. Tertullianus Apolog. cap. 2. atque alii, quos vir affinitate mihi conjunctissimus Janus Gruterus adducit Notis in Senecæ ἀποφθεγματικῶν ... Dixerit aliquis multum referre, utrum memoriter dicat orator, an ex scripto recitet. Non diffiteor. Sed nego artificium hoc à Rhetore doceri oportere. Quod ut pateat, distinctione opus est.

Memoriæ vox bifariam sumitur. Physicis definitur sensus internus species omnes sensibiles condens, ac servans, quò eas, cùm usu venit, exhibere possit. Rhetoribus verò memoria est rerum verborumque animo receptorum fida custodia. Est igitur memoria, Physicis quidem facultas; Rhetoribus verò actus facultatis, sive operatio ejus.

Interim dubitari non debet, quin utraque consideratio pertineat ad Physicum, cùm ejusdem scientiæ sit considerare οὐσίαν, δύναμιν, & ἐνέργειαν, *essentiam, facultatem, & operationem.* At si usum facultatis spectes, is sanè non Oratorum proprius, verùm omnium disciplinarum communis est.

Non quidem inficiamur, singularem planè memoriam requiri in perfecto Oratore; eoque maximè ei perspecta esse debere, quibus memoria vel læditur, vel juvatur: verùm neutiquam hinc consequitur, memoriam esse Rhetoricæ partem; nihilo sanè magis quam Grammaticam, aut Logicam, aut Politicam, quarum notitia multò etiam magis necessaria est oratori.

Est autem memoria duplex, una naturæ, altera artis: quarum utramque requirimus in Oratore. Scio Themistoclem dixisse, malle se discere artem obliviscendi, quam memoriæ: sed non repudiavit is memoriæ artem eò, quod illam inutilem planè arbitraretur; quæ sententia in multorum animis radices egit: Verùm potiùs, quod crebrò in mentem veniret flagitiosè actæ adolescentiæ, cujus quia citra dolorem haut poterat meminisse, oblivione eam sepultam maluisset.

Veterum tamen aliqui ullam esse memoriæ artem negant. Eos inter etiam fuit Flavius Philostratus lib. 1. de vitis sophistarum, qui in vita Dionysii ita scribit †: Τέχναι μνήμης οὐκ εἰσίν, οὔτ' ἂν γένοιντο, μνήμη μὲν γὰρ δίδωσι τέχνας, αὐτὴ δὲ ἀδίδακτος, οὐδὲ μιᾷ τέχνῃ ἁλωτός, ἔστι γὰρ πλεονέκτημα φύσεως, ἢ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μοῖρα. *Memoriæ artes neque sunt, neque unquam fuerunt. Artes enim memoria edidit: ipsa vero ne ulla quidem arte comprehendi potest. Siquidem est peculiare naturæ donum, vel immortalis animæ pars.* Sed rationes Philostrati planè ficulneæ sunt. Nam ut alia, ita illud quoque experientiâ didicimus, quomodo aliquid faciliùs, & tenaciùs memoriâ complectamur: eoque, uti aliarum artium, ita hujus quoque scientiæ, memoria erit thesaurus. Et nihil impedit, ut quod naturæ est donum, hoc in operando ab arte adjuvetur.

† P. 523.

Autor memoriæ artificialis fuisse creditur Simonides: unde Antonius apud Cic. lib. II. de Oratore. *Non sum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis artem, quam memoriæ, malim: gratiamque habeo Simonidi Ceo, quem primum ferunt artem memoriæ protulisse.* Idem & Cæsar antea eodem opere dixerat, atque etiam refert Quinctilianus lib. XI.

Quanta autem sit memoriæ artificialis vis, satis superque docent tot illustria testimonia veterum novellorumque scriptorum. Nam etsi de singulis, quorum exempla adferunt, hanc eos calluisse artem, spondere minus ausim: tamen & de plerisque certum est; & de aliis, saltem fuisse hac arte adjutos, per est verisimile. Inter eos verò, quorum exempla adducunt, etiam est Cyrus major, qui, si * Valerio, Fabio †, Plinio ‡ ac Solino *, credimus, tenuit omnium suorum militum nomina. Xenophon † tamen solùm scribit, eum novisse nomina τῶν ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόνων: quæ res, ut in Imperatore tantò laudabilis, ita est multò admirabilis minus. Quamobrem non repugnem, si quis cum Mureto ‡ suspicetur, eum, qui id primus prodidit Latinorum, errore memoriæ lapsum fuisse. At neutiquam in controversiam rapi potest, quod de Hippiâ legimus. Nam hic apud Platonem gloriatur, se posse recitare quinquaginta nomina semel tantùm audita. Cyneas quoque Thessalus, regis Pyrrhi legatus, curiam Romanam semel ingressus, probè adeò Senatorum equitumque omnium nomina meminerat, ut postridie in eam reversus, suo omnes nomine compellaret, uti scribit Cic. in Tusc. & Plutarchus in Pyrrho. Ac multo etiam magis in admirationem rapit, quod de sese commemorat Seneca Rhetor. Nam inter alia præfat. prim. declamationum ait: *Duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebam: & ab his, qui ad audiendum præceptorem nostrum convenerant, singulos versus à singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem velox erat mihi memoria; sed etiam ad continenda, quæ acceperat.* Quare & historicâ fortasse, non poeticâ fide, dicatur Tiberius Minervius Orator omnium fuisse meminens, (ut cum Ausonio * loquar)

* Lib. 8. cap. 7.
† Lib. 11. cap. 2.
‡ Lib. 7. cap. 4.
* Cap. 7.
† Lib. 5. πaιδ.
‡ Lib. 3. Var. c. 3.

Audita ut, vel lecta semel, ceu fixa teneret;
Auribus, & libris, esset ut una fides.

* In commemorat. profess. Burdigal. Carm. 1.

Illustris quoque memoriæ exemplum est, quod de Lud. Romano IC. refert Æneas Sylvius lib. 1. comment. de concil. Bas. Ait enim non Cyneæ, non Senecæ, non cuiquam cessisse veterum: fuisse enim memorem omnium, quæ aut legisset, aut audisset: nec quicquam eorum fuisse oblitum, quæ unquam vidisset. Verùm omnium, quæ uspiam legere est, maximè admirabile esse arbitror exemplum juvenis illius Corsici, qui triginta sex millia nominum semel audita recitare potuit, non eodem modo ordine, quo dictata, sed & inverso, & quo quisque voluisset. Muretum hac de re adi lib. III. Var. Lect. cap. 1.

Hujuscemodi exempla abunde adstruunt, quantum possit memoria, si arte excolatur. Nec dubito, quin multi exemplis talibus inflammati, lubentes se totos aliquamdiu mancipaturi sint artis hujusce magistris. Verùm enimvero longe ab horum sententiâ dissidet animus: &, aut valde fallor, aut falluntur illi, quibus tanti est ista memoriæ jactatio, ut eam redimendam putent longi temporis jactura. Nec ideirco futurum oratorem in totum ab arte hac abstinere velim. Tantum nolo illum albâ lineâ signare, quicquid ab artificibus istis tradi solet; verùm potius distinguere necessaria utiliaque oratori ab iis, quæ tantùm ad pompaticam pertineant memoriam: Talis est illa locorum imaginumque doctrina, cujus beneficio illud quidem consequi possumus, ut verba plurima, ac versus semel auditos, referre possimus: verùm solidam eruditionem non tam promovet, quam impedit, ac moratur.

ratur. Nec obscura est rei hujusce ratio: quandoquidem tempus, quod alii impendunt considerationi rerum præclarissimarum, id ipsi insumere coguntur repetendis locis, atque imaginibus, suæque artis conservationi, ne scilicet id deperdant, quo uno, & sibi, & aliis, placent. Verissima hæc esse, satis eorum docemur exemplis, qui hac arte hodie in admiratione sunt apud multos. Quare sic statuimus; locos atque imagines istas parum iis utilitatus adferre, qui solidam potius, quàm umbratilem gloriam sectantur. Atque hoc inde quoque liquet, quod imagines, etiam cùm penitus animo sunt inscriptæ, non conducant ad consequendam philosophiæ cognitionem. Sunt enim scientiæ rerum universalium; imagines autem sunt rerum singularium, ac sensui expositarum. Atqui in disciplinis non universalia ex singularibus; sed hæc ex illis cognoscuntur. Multò verò etiam minùs imaginum haruncce beneficio consequi possumus notitiam Logicæ, aliarumque disciplinarum organicarum, quæ versantur circa notiones secundas. Quod si ne quidem imagines adeò infixæ sint menti, ut se sponte, quoties earum usus est, semper offerant, sed meditatione qualicunque opus sit: jam futurum, ut hoc pacto augeatur labor, cum & revocandæ sint in memoriam imagines, & ubi se tandem obtulerint, aliis hæ debeant commonefacere; ut unius loco de duobus sollicitos esse necesse sit. Hoc quo magis intelligatur, rem exemplo declarabimus. Siquis meminisse velit versus illius Pacuviani: *Jam domuitionem reges Atridæ parant:* eum, inquit scriptor ad Herennium, *in loco constituere oportet manus ad cælum tollentem Domitium, cùm à regibus Martiis loris cæditur.* Nempe, ut Martii reges repræsentent reges; Domitius verò domuitionem; lora autem & flagra, licet nullius imaginem exprimant, tamen, (ut Turnebus quoque in Adversariis capse de re scripsit) efficaciùs suscitant memoriam, remque altiùs ei inscribunt. Sed profectò madidam is, fluidamque habeat memoriam necesse est, qui versus hujusce exigui haut meminisse valeat absque ope istiusmodi phantasmatum. Quin facilius est versus unius meminisse, quam operosè adeò imagines excogitare, excogitatas retinere, retentarum operâ sibi memoriam refricare.

At majori etiam jure rejici debet sententia Metrodori, *qui in duodecim signis, per quæ sol meat, tricenos & sexagenos invenit locos. Vanitas nimirum fuit, atque jactatio circa memoriam suam potiùs arte, quam naturâ gloriantis:* ut ait Fabius.

Nec minùs vanum fuit commentum Raimundi Lullii, lineamentis nescio quibus, ac vocabulis è Logicâ imperitè deductis congestisque, artem eandem pollicentis. Scripsit in eum librum commentarium Henricus Agrippa. Interea in Invectivâ de Vanitate scientiarum cap. IX. disertim ait; nolle se, ut *hæc commentaria alicui fucum faciant in artificio admodum levi.* Subjungit inibi, *hanc artem plus habere audaciæ, quàm efficaciæ: esse prætereà totam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literaturâ adornetur.*

Hæc qui consideràrit, puto statuet nobiscum, istiusmodi locorum imaginumque doctrinam parum esse utilem Oratori.

Quod verò ad alia memoriæ præcepta: ut quæ agunt de juvando cerebri temperamento per laborem, cibum, medicamentum, somnum: item de animi quiete ab occupationibus gravibus ac multis, tum etiam immunitate iræ, metus, pudoris, aliorumque affectuum: adhæc de orationis serie, ac partium dispositione, de scriptione, & adnotandis ad oram notis, itemque de ediscendâ oratione per partes: de loco denique ac tempore, quibus orationem edisci expedit: ejuscemodi præcepta utilissima quidem sunt oratori: verum non constituunt justam ac segregam oratoriæ facultatis partem. Nam quemadmodum de puritate, quæ Elocutionis fundamentum est, in Elocutione a Rhetoribus tractari solet: ita & Rhetorum sit, de memoria agere in Pronunciationis doctrina, cujus illa quasi fundamentum est.

Nec tamen peccant, qui nihil de iis præcipiunt in Rhetoricis: quia ista non sunt de artis ὕλῃ, sed quicquid in iis est artis oratoriæ, id ex felici dispositione, & οἰκονομίᾳ provenit Oratori. Quicquid verò artis aliunde est, id non magis ad Oratorem pertinet, quàm ad Jurisconsultum, cùm Tullius ipse in Oratore Jurisconsultorum memoriam requirat. Nihil tamen de hac præcipit Jurisconsultus: quia nempe memoria artium omnium communis est: ac quibus modis madidæ memoriæ succurri queat; quæ item pariant immemoriam, ut cum Papiniano loquar; id docere vel scientiæ est naturalis, vel distinctæ artis, quæ μνημονικὴ, sive ars memoriæ, dicitur. Propter ista assentimus Aristoteli, & aliis veterum, quos eam prætermisse in Oratoria facultate, testis est Laertius in Zenone. Etiam neglexit eam Hermogenes, item Aphtonii interpres, qui initio prolegomenorum scribit: Πόσα ἔργα τοῦ ῥήτορος; Δ. τὸ νοῆσαι, τὸ εὑρεῖν, τὸ διαθέσθαι τὰ εὑρημένα, καὶ τὸ ὑποκρίνασθαι, *Quot sunt opera oratoris? cogitare, invenire, disponere argumenta, & agere.* His potiùs accedimus, quam M. Tullio, qui eam disertim Rhetorices partem statuit: ac quanti illam locorum imaginumque doctrinam fecerit non uno ostendit loco. Sed & de ejus memoria artificiali libellus extat Græcus in quadam Italiæ Bibliotheca: ut testatur Gesnerus Bibliothecæ suæ Tom. II. Addit inibi, se haut scire, *an sit autore Cicerone scriptus, & Græce forsan ab aliquo redditus, an ab alio de Ciceronis memoria.* Verùm dubitandum non est, quin alius sit, quàm Ciceronis; cùm ejusce scripti nulla fiat à veterum quoquam mentio. Et hactenus de memoria: de qua iis à me satisfactum puto, qui omnia solidis putant rationibus: nec, ut plerique solent, vulgarium semper præceptorum vestigiis insistunt, ὥσπερ τὰ πρόβατα, πρὸς τὸν αὐτῶν ἡγούμενον, *Quomodo oves sequuntur ducem suum:* quâ de re Lucianus quoque conqueritur in Hermotimo.

CAP. XXI.

Pronunciationem minus aptè ὑπόκρισιν dici: eam esse artis partem ostenditur contra Sulpicium Victorem, & Lud. Vivem. Oratores ab histrionibus pronunciationem & gestus discebant. Dionysia saltatricula *quis dictus. Epilogus operis.*

RESTAT videamus de pronunciatione, sive Actione, quæ Græcis ὑπόκρισις dici solet, voce à theatris acceptâ. Sed ut argumenta scenica solent esse ficta, ita ὑπόκρισις propriè erit ficta actio. Verùm orator creditur non tam ab arte fictus, quàm à natura factus, & seriâ de caussâ compulsus accedere ad dicendum. Quod si est, verius ἀγωνίζεσθαι, quam ὑποκρίνεσθαι dicitur orator. Et proptereà non displicet eorum sententia, quibus videtur hæc pars rectiùs vocari posse ἀγώνισμα, vel etiam ἐξαγγελία, aut ἐκφώνησις.

Porrò partem hanc Sulpicius Victor artis esse negat, quamvis maximam vim obtineat. Ludovicus quoque Vives lib. IV. de corruptis disciplinis eam non partem, sed ornamentum artis facit. Alius etiam contendit, doctrinam hanc non constituere essentialem Rhetoricæ partem, quando quod de Rhetoricæ essentia est, id necessariò, semperque orationem exornare debet. Quæ & sententia est Laurentii Ramirez de Prado Pentecontarchi cap. XXVIII. Verùm negamus, perfectum eum fore oratorem, qui tantùm scribendo munus suum tueri valeat, quandoquidem sine gestu, ut ipse agnoscit Vives, non habebit parem venustatem, gratiam, vim, eoque minùs ad persuadendum erit idoneus. Quin, ut in Rhetoricis scribit Aristoteles *, victores ii ut plurimùm ex oratoriis discedunt certaminibus, qui actione præstant. Τὰ μὲν οὖν ἆθλα, inquit, σχεδὸν ἐκ τούτων οὗτοι λαμβάνουσι, *ac præmia quidem ferè ex certaminibus isti accipiunt.* Idem lib. III. de Oratore asserit Cicero. *Sine hac,*

* Lib. 3. Rhetor. cap. 1.

hac, ait, *summus orator esse in numero nullo potest: mediocris hac instructus, summos sæpe superare.* Et in Oratore: *Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt.* Val. quoque Maximus *, & Bapt. Fulgosus †, id ipsum aliquammultis adstruunt exemplis.

* Lib 8. cap 10.
† Lib 8. cap. 10.

At enim, inquiunt, pronunciatio ad histriones pertinet, eoque Oratoriæ pars esse nequit. Ac ne flaccida assertione uti videantur, sententiam hanc eo statuminant, quòd Poëtæ olim, cùm primò solerent, tum καθιέναι sive διδάσκειν, seu ἀναφέρειν τὰ δράματα εἰς σκηνήν; tum διατίθεσθαι, seu gestus edere; adeò ut iidem fuerint διδάσκαλοι, & ὑποκριταί: postea, scripturâ sibi reservatâ, σχηματοποιΐας h. e. artem scitè asseverateque actitandi fabulas, reliquerunt histrionibus, penes quos ejus manserit dominium; unde Aristoteles initio tertii Rhetoricorum distinctam artem facit, quam ὑποκριτικὴν facit, Latinè histrionicam dicere possumus: atque hanc ait scriptam esse à Glaucone Tejo. Addit, etsi oratoribus necessaria sit recta pronunciatio, tamen nihil esse opus de ea præcipi: postquam jam histrionica ars scriptis est consignata: nec dubitat quin si aliquis de pronunciatione sive actione oratoriâ sit scripturus, commentatio illa simillima sit futura ei, quæ esset perscripta à doctoribus artis histrionicæ. Et sanè etiam Tullius ait, bonorum actorum, hoc est histrionum, pronunciationem requiri in oratore. Demosthenes quoque ab Andronico, & Satyro, gesticulandi magistris, didicit pronunciationem: & Cicero (quemadmodum ex Plutarcho discimus) Roscio quidem Comœdo in lenioribus affectibus, Æsopo verò Tragœdo in vehementioribus, magistro usus est. Fabius quoque auctor est, consuetudinem fuisse apud Romanos, ut pronunciationem non in Rhetorum scholis addiscerent; sed ab aliis præceptoribus haurirent, quos iccirco *vocales magistros* nuncupabant. Idem de Græcis colligere est ex Platonis Jone, & Aristotelis problematum libris. Atque hæc quidem sunt, quæ verisimiliter pro suâ adferre possunt sententiâ. Verùm non est, quòd iis moveamur, nisi Ixioni similes, umbram pro re, & errorem pro veritate, velimus amplecti. Esto enim ut Aristotelis ætate pronunciandi artem à Rhetore scribi non opus, quia Glauconis Teji & similium libris satis ea perspiceretur: at non eò id nunc habeat locum, deperditis illis libris. Deinde si post Glauconem potuere alii Histrionicæ artis doctores de eâ arte scribere, potuere & idem Rhetores. Neque enim quia actio poëtarum & histrionum est, ideo oratorum non erit. Nam res diversimodè consideratæ ad diversas pertinent disciplinas: quia artes & scientiæ, non subjecto materiali, h. e. re consideratâ; sed formali, h. e. modo considerandi distinguuntur. Nunc histrio actionem instituit in fictis, ut spectatores voluptate perfundat: orator verò in veris, idque ut persuadeat. Adde quod neque ipso materiali oratorum histrionumque actio conveniat. Neque enim Tullius, quia histrionibus magistris usus dicitur, motus scenicos in senatu, aut foro usurpavit: sed communia histrionum oratorumque didicit, & actionem histrionum, neglectis gestibus scenicis, oratoriæ actioni accommodavit. Hortensius verò, ob gestum in agendo histrionicum, appellatus est *Dionysia saltatricula*; ut scribit A. Gellius lib. 1. c. v. Quid quod non solà pronunciatio, sed & elocutio prius Poëtarum fuit, teste Aristot. lib. III. cap. 1. Neque fuit, qui elocutione iccirco viduaret Oratorem, quia etsi elocutio Poëtica prior fuit tempore. Oratoria tamen elocutio antecedit naturâ. Quare nec ratio est, cur de pronunciatione aliter statuamus.

*Atque ista sunt, quæ partim de natura Rhetorices, partim de illis, qui præclarum hac arte nomen sibi olim pepererunt, libello singulari complecti visum fuit. Spero autem laborem hunc nostrum, nec ingratum, nec inutilem iis fore qui cùm humanitatis, tum eloquentiæ studio tenentur. Neque obstat, quod nihil hic tradimus de artis præceptis. Nam quicquid ejus generis est, id reservavimus, cùm Progymnasmatis nostris; tum imprimis Partitionibus Rhetoricis, atque Institutionibus Oratoriis. Hic verò longè aliud nobis propositum fuit: nempe, ut, qui instituunt iter longinquum, priùs curare ea solent, per quæ postea expeditiores sint in via: similiter nobis nunc studium fuit, honestissimæ rei cognitione animos eorum præparare, qui iter affectant ad sublimes illas reginæ eloquentiæ arces. Quod siquis præ vehementi artis ejus amore, ita moræ omnis fuerit impatiens, ut à nobis tardiùs, quàm vellet, ad præcepta ipsa dimitti sibi videatur: hic si nondum intelligit, quanto nunc futurus sit paratior ad ineundam hanc viam, licebit nos in eorum numerum reponat, in quos conveniat illud, quod veteri verbo dici solet *,* portam itineri longissimam esse.

* Varro lib. 1. de Re Rust. cap. 2.

F I N I S.

INDEX

INDEX
LOCUPLETISSIMUS
RERUM ET VERBORUM
IN LIBRIS SEX
ORATORIARUM INSTITUTIONUM,
NEC NON UNICO DE
RHETORICÆ NATURA AC CONSTITUTIONE.

Numerus paginam, littera a, primam, b, vero, secundam columnam indicat.
* In Græcis vocubalis literarum Latinarum ordinem sequimur.

A.

M. Ca-

D.

E.

edu-

F.

Fran-

K.

L.

N.

Cicero

V.

FINIS.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII

DE

ARTIS POETICÆ NATURA,

AC

CONSTITUTIONE

LIBER.

AMSTELODAMI,
Ex Typographia P. & J. BLAEV,
Proſtant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM,
à SOMEREN, & GOETHALS.
M DC LXXXXVI.

NOBILISSIMO,

Amplissimo, ac Clarissimo Viro,

JACOBO CATSIO,

Equiti, Præpotentium Hollandiæ, ac West-frisiæ Ordinum Syndico Supremo, Magni Sigilli Custodi,

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

S. P. D.

FFERO munusculum; vile, si vires considerem donantis; majus, si illud animo ejus metiar, ac promtissimâ voluntate: penè maximum dixero, si attendam erga hujusmodi illius adfectum, cui mitto. Quid enim summo Poëtæ, vel gratius, vel convenientius, dare poteram, quàm de re Poëtica? Non quasi nunc pandam Artem ipsam; quod alio in opere tribus à me libris factum est: attamen eò, quia scripsi de Arte. Propositum enim mihi fuit agere de Poëticæ nomine, definitione, fine, inventione, & distributione. Quæ *Præcognita* solent nuncupari: ac licet vix aliud, quàm gustum exhibeant disciplinæ, nec nisi confusam artis notitiam præstent: doctrinæ tamen ordine præeunt; quia viam muniunt ad scientiam ipsam. Fortasse satis erat, hanc solam attulisse caussam instituti mei. Sed enim præterea compulsus sum justissimâ admiratione nominis Tui. Si ingenium cogitem, Venus, & Charites, illud

omnium elegantiarum rore imbuerunt. Si doctrinam, quas non artes, ac ſcientias, capaciſſimâ illâ mente complexus es: quò ſic laudibus pariter abundares, tum excelſis illis hominis πολιτικοῦ, quo in ordine tot jam annos præclarum nomen ſuſtines: tum clariſſimi poëtæ, cujus eſt animum diffundere per omne diſciplinarum genus. Iam ſi virtutem conſiderem, undique ea è mentis ſacrario, ubi habitat, elucet. Si dignitatem, quàm illuſtris eſt locus, in quem Te Prudentiæ, & Eloquentiæ genius extulerunt; & ita extulerunt, ut non abducerent tamen à ſtudiis noſtris. Si humanitatem, poſſe hanc etiam eximiam eſſe, & tamen cum ingenio, doctrinâ, virtute, ac dignitate, concurrere, exemplo tuo comprobâſti. Denique ſi benefacta hominis πολιτικοῦ æſtimemus: quàm Tibi quotidie bene conſulendo in Ampliſſimo Illuſtrium Hollandiæ, & Weſt-Friſiæ Ordinum conſeſſu, univerſam obſtringis Rempublicam noſtram. Sin merita eximii poëtæ cogitemus; cui non ordini prodes poëtando de civili, ac morali vita! Quod eſt non unius ditionis; ſed tot terrarum (rem arduam) mores emendare. Iam mitto, quòd privatim etiam omnibus, imprimis literatis, benefacere non ceſſas. In quibus etiam nomen profiteor meum. Itaque (quod præfiſcini dixerim) immortale jam nomen obtines; quò magis fruaris, poſtquam vixeris. Scio, quæ modeſtia eſt tua, haſce laudes potiùs dices tribuendas eſſe amori meo, quàm virtutibus tuis. Sed quæſo, patere, ut quæ bonorum jam omnium ſermone

cele-

celebrantur, eadem meo quoque ſuffragio confirmem. Et ſi moleſtus is ſermo noſter fuit, cogita, mea quoque interfuiſſe, ut omnes cognoſcerent, non degenerâſſe me ab antiquis; quibus tantopere placuit προσωπεῖον τηλαυγὲς προκείμενον τοῦ λόγου *, ut Dionyſii Halicarnaſſenſis † verbis utar. Ac viſum quoque idem fuit Ariſtidi Sophiſtæ; qui ajebat, τοὺς μὲν νεὼς τοῖς θεοῖς προσήκει καθιεροῦν τοὺς δὲ ἄνδρας τοὺς ἐλλογίμους τῇ τῶν βιβλίων ἀναθέσει τιμᾶν ‡. Nimirum judicabant, ſplendore pulcherrimi nominis alieni hoc ſe conſequi, ut pulchrior labor ſuus videretur: haut ſecus ac ager videbitur melior, ſi ſole ſplendente favonium ſpectemus. Similiter igitur & ipſe volui; ut, quia laus non ſufficeret ex illis, quæ ſcripſi; accederet altera ex eo, cui inſcripſi. Quo pacto erit, ut quantum hæc noſtra deprimuntur auctoris ſui ingenio: tantum adſurgant ſplendidi tui nominis famâ.

Deus Opt. Max. Te, Nobiliſſime, ac Clariſſime Vir, Reipublicæ, familiæ, ac amicis diutiſſimè ſalvum ac ſoſpitem conſervet. Amſtelodami. cIↄ Iↄc XLVII. Prid. Kal. Sextiles.

* *Perſona præfulgidâ ſermonis vel libri initio conſtitutâ.* † *Præceptis de oratione panegyricâ.*
‡ *Templa conſecrare Diis; viros verò eximios decet librorum dedicatione honorare.*

IN

VIRI EXIMII

GERARDI JOANNIS VOSSII

DE

Arte Poëtica Libros

HUGONIS GROTII

EPIGRAMMA.

ACcipe *præclaram fingendi carminis artem,*
Seu canis heroum gesta sonante tubâ:
Seu tua sublimi bacchatur Musa cothurno:
Seu placet Actæo quæ sale scena madet:
Sive Lycambeo spargis lita sanguine tela:
Seu facit alternum flens Elegia pedem:
Seu Satyris gaudes: seu vis epigrammate nosci:
Pectine Pindarico seu juvat icta chelys.
VOSSIUS *bis normam dedit; &, quæ magna putares*
Singula, non magnus dat tibi cuncta liber.

GERARDI JOANNIS VOSSII DE ARTIS POETICÆ NATURA, AC CONSTITUTIONE, LIBER.

CAP. I.

Argumentum operis. Oratoria, & Poëtica, multa eſſe communia; quæ rectiùs in Oratoria, quàm Poëtica, tradantur. Ejus cauſſam eſſe, quòd Poëtica & tempore, & naturâ, poſterior ſit; atque id contra veteres comprobatum. Poëtæ *etymon, quod poſtea pleniùs explicabitur, generatim adfertur; deque eo Suetonii Tranquilli ſententia ex parte refellitur. Quid Latinis* factores, & factus. Scriba, & ſcriptor, *pro poëta. Aliæ poëtarum appellationes.* Dictamen *Latinobarbaris pro poëſi.*

CUm duplex ſit eloquentia, Oratorum una, altera Poëtarum: multa hactenus ſcripſi de priori illa: ſed ita, ut eâdem longè plurima pertractarem, non minùs pertinentia ad Poëtam, quàm ad Oratorem. Nec aliter licuit; quia,
* Lib. 10. cap. 2. ſive de Imitatione. ut ait Fabius, * *Habet omnis eloquentia aliquid commune.* Quod inde eſt, quia Oratoria, & Poëtice, germanæ ſunt ſorores: ut, quamvis diſcrepare eas in non paucis cernamus, in multis tamen neceſſe etiam ſit convenire. Ac communia illa Cæſar quoque Scaliger, in præclaris de re Poëtica libris, exponenda ſibi exiſtimavit. Eum verò moviſſe videtur, quòd Poëtice ſolutâ oratione multò ſit antiquior; ſi veteres audimus. Docet hoc Strabo lib. 1: item Maximus Tyrius oratione eâ, quâ Poëticen laudat. Atque ex junioribus pluſcula de eo Lilius Gyraldus lib. 1. Hiſtoriæ
† Pag. 12. edit. Baſil. an. 1580. Poëtarum †. Valde verò infirmum eſt argumentum, quo hoc adſtruere laborat Strabo: quando, ut antiquius eſſe carmen probet, ſic ſcribit: Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ πεζὸν λεχθῆναι τὸν ἄνευ τοῦ μέτρου λόγον, ἐμφαίνει τὸν ἀπὸ ὕψους τινὸς καταβάντα καὶ ὀχήματος εἰς τοὔδαφος. *Etiam illud, quòd oratio dicatur pedeſtris, argumento eſt, orationem e ſublimi, & quaſi vehiculo, deſcendiſſe in humum.* Nobis contrà videtur, pedeſtrem vocari, non quia ad eam, velut è vehiculo, deſcenderint; ſed quia ex illa, velut ab humo, adſcenderint. Nam ea quaſi humi graditur, ſi conferas, cum carminis grandiloquentia. At non dubium, quin priùs pedites ſimus, quàm equites. Satis etiam liquet, homines priùs proſâ locutos, quàm metro. Parùm veriſimile eſt, non vidiſſe hæc veteres. Jure igitur quæritur, quid eos impulerit, ut poëticen antiquiorem putarent. Aliqui id ſenſiſſe arbitrantur, tardiùs numeros eſſe obſervatos in proſâ, quàm in carmine; ſeriuſque artificium proſæ obtinuiſſe, quàm carminis. Alii cenſent, priùs carmine fuiſſe literarum monumenta ad poſteros tranſmiſſa, quàm ſolutâ id fieret oratione. Sanè Moſaicis libris nihil antiquius habemus. Hi proſâ conſcripti; in quibus tamen cantica quædam exſtant. Fortaſſe illa veterum opinio ex eo originem cepit; quia, cùm necdum ſcribendi uſus obtineret, carmine complecterentur res geſtas, partim ut faciliùs memoriæ mandarentur, partim ut cani quoque poſſent. Horum exemplo, etiam cùm jam res ſcripto ſignarentur, placuit memorabilia quæque carmine propagari. Quamquam verò non magnopere repugnem, quò minùs libri carmine priùs, quàm proſâ, ſcripti fuerint apud Græcos: non tamen id verum puto de gentibus cæteris. Nam cum triplex ſit cura ſermonis: ut ſit emendatus, ut ornatus, ut modulatus, ſive, ut Græci dicunt, ἔμμετρος: ſecundo horum continetur prius; tertio autem comprehenditur utrumque; haut aliter ac in facultatibus animæ contingit, ubi vegetativam ſenſiva, utramque rationalis complectitur. Quare, ut prior eſt Grammatici labor, quàm Rhetoris: ita Rhetoris prior fuerit cura, quàm poëtæ. Unde eſt, quòd Poëtæ quidem proſâ quoque uti ſciunt: ſed non Orator continuò carmen nôrit condere, ut apud Laërtium eſt in Xenocrate: qui hanc eſſe ejus rei cauſſam putat, quia oratoria ſit naturæ, poëſis verò artis. Quod ſi oratorius ſermonis ornatus prior eſt poëtico; idem fateri cogemur in cæteris, ubi Orator, & Poëta, conveniunt. Soluta igitur oratio antecedit ligatam, ut naturâ, ſic tempore: eoque æquum eſt, ut, quæ utrique communia ſunt, non tam in poëtice, quàm eâ in arte, tractentur, quæ circa orationem verſatur ſolutam. Utrobique verò illa velle exponere, non alius eſt, quàm qui abuti otio velit, & ſuo, & alieno. Quamobrem non eſt, quòd aliquis à nobis in hiſce nunc Exercitationibus exſpectet, unde à poëtis laudentur perſonæ, facta, res; quibus argumentis utantur in adhortando, gratulando, conſolando, & ſimilibus; aut quomodo iram, amorem, miſericordiam, cæteroſque affectus, concitent; aut quo pacto mores diſtinguant pro ætate ac fortunâ, vitæque conditione. Nihilo etiam magis nunc in conſiderationem veniet, quibus verborum, ſententiarumque luminibus carmen ornetur; aut quomodo dictio reddatur ſublimis, vel tenuis; item gravis, florida, vel aſpera. Nam & hæc, quæ universè Elocutionem reſpiciunt; & priora, quæ ex iiſdem petuntur Inventionis locis; abunde excuſſimus in Oratoriis noſtris; nec ea Oratorum modò, ſed Poëtarum etiam exemplis illuſtravimus. Neque primus hanc inſtiti viam: ſed (ut Græcos mittam) ſecutus in eo duces ſum Tullium, Fabium, Macrobium, alios: qui quicquid penè ad eloquentiam pertinet, id ex poëtis demonſtrant. Nimirum quia ſorores hæ, ut vocabamus, domos habitant contiguas; deque uno, ac eodem fonte, ſæpe hauriunt, quod bibant. De communi igitur hoc fonte nemini, niſi obiter fortaſſe, propinabimus nunc: ſed de iis, quæ Poëtice planè pro ſuis, imò propriis, agnoſcit. Ac à poëtarum quidem appellatione ordiemur.

1. §. ***Nihil apertius eſt, quàm Poëtas ſic dici*** **ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, *quod eſt*** facere, ***vel*** fingere.

Nempe, ut artem Poëticam, ſic quoque nomen ejus Latini debent Græcis: quemadmodum & Hebræis poëſis non tantùm שיר, *ſchir*, vocatur; ſed & פיוט, *pijont*; quod abſque dubio corruptum eſt ex Græco. Satis autem mirari nequeo, in re tam aperta aquam hæſiſſe homini Ro-

Romano, & Grammatico non è multis. Dico Suetonio Tranquillo; qui *Poëticen* non à ποιεῖν, sed ποιότης deducit; quod *qualitatem* nos dicimus. Scripsit illud opere de Poëtis: unde Terentii, Horatii, ac Lucani, & præterea unius, atque alterius, vita superest; tum autem fragmenta pauca, quæ nobis Grammaticorum industria conservavit. In iis est istud, quod nunc adfero: *Cum primùm homines exutâ feritate rationem vitæ habere cœpissent, seque ac Deos suos nôsse; cultum modicum, ac sermonem necessarium, commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora, & simulachra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum & verbis illustrioribus, & jucundioribus numeris, extulerunt. Id genus, quia formâ quadam efficitur, quæ ποιότης dicitur, poëma vocitatum est, ejusque fictores poëtæ.* Citat hæc ex Tranquillo Isidorus lib. VIII. Orig. cap. VII. Ac fortasse eò respexit Suetonius, quòd ποιεῖν à ποῖος esse videatur; quia qui ποιεῖ, novam ποιότητα* inducat.

* Qualitatem.

Sed utcumque illud est, ποιητὴς ἀμέσως est à ποιεῖν. Quare qui Græcis ποιηταὶ, hi Latinis, si verbum verbo vertas, *factores* dicerentur. At Catoni † *factores* sunt, quos Græci ἀμοργοὺς vocant. Ac Varroni ‡ similiter *factum* est tantum olei, quantum uno tempore conficitur. Plauto *factores* appellantur omnes, qui alicujus sunt factionis. Uti Curculione*, ubi de factione utrâque ludentium pilâ, sic loquitur:

† De re rust. cap. 12. & 64
‡ Lib. 1. de re Rust. cap 24.
* Act. 2. sc. 3.

Tum isti, qui ludunt datatim servi scurrarum in via,
Et datores, & factores, omnes subdam sub solum.

Poëtas vero Latini potiùs *scribas* dixere, aut *scriptores*. Festus: *Scribas proprio nomine antiqui & librarios, & poëtas vocabant. At nunc dicuntur scribæ quidem librarii, qui rationes publicas scribunt in tabulis. Itaque cùm Livius Andronicus bello Punico secundo scripsisset carmen, quòd à virginibus est cantatum, quia prosperiùs Resp. Romana geri cœpta est: publicè adtributa est ei sedes in Aventino ædis Minervæ; in qua liceret scribis, histrionibusque, consistere, ac dona ponere in honorem Livii, quia is & scribebat fabulas, & agebat.* Hinc *scriptorem* eum quoque nominat Horat. lib. II. epist. ad Augustum:

—— Habet hos numeratque poëtas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab ævo.

Sunt aliæ etiam appellationes poëtarum. Nam & σοφισταὶ dicti; ut à Dionysio notatum, & Pindari interprete. Atque ita Cratinus, in fabula Archilochi, Homerum, & Hesiodum, admirans, *sophistas* appellat. Atque idem ex Æschilo comprobat Athenæus. Etiam διδάσκαλοι vocati, dramatici inprimis, tanquam humanæ vitæ magistri; ut inter alios monuit Harpocration; qui Pentaclea poëtam ab Antiphone ait διδάσκαλον nominatum. Ac particulatim comœdiodidascalos, & tragœdiodidascalos, vocari videmus. Dicti & poëtæ ἀοιδοὶ, μελοποιοὶ, ᾠδοποιοὶ, ῥαψῳδοὶ, μυθοποιοὶ, μυθοπλάσται. Sed de hujusmodi nuncupationibus adiri ab aliis, quàm à me exscribi, malim Lilium Gyraldum dialogo primo Historiæ Poëtarum †. Superioribus seculis, quibus barbaries obtinuit, ποίημα vertebant *dictamen*. Unde vetus Aristotelicæ vitæ, à Nunnesio editæ, interpres *Iliadis dictamen* dixit, de poëmate Iliados agens, quod Aristoteles à se emendatum dederat Alexandro.

† Pag. 20. edit. Basil. an. 1580.

Cap. II.

Utrùm poëtis à faciendis versibus, an à fingendis fabulis, nomen impositum sit. Posteriorem sententiam placuisse Aristoteli, atque etiam Platoni. Λόγον ἔμμετρον *non sufficere, ut quis poëta dicatur: sed exigi præterea dictionem metro ligatam, & spiritu poëtico animatam. Utcunque verò non sufficiat metrum, ut quid poëma dicatur, semper tamen id requiri. Contrariam sententiam tribui Aristoteli, cùm ab aliis, tum Robortello. Quantopere de eo dissentiant homines doctissimi, quid Aristoteles intellexerit per* ψιλοὺς λόγους *per* ἐποποιίαν, *& per Socratis sermones. Iis assensum qui per* ψιλοὺς λόγους *intelligunt sermonem pedestrem; per* ἐποποιίαν, *imitationem seu prosâ, seu carmine, institutam; per Socratis sermones, Platonis dialogos. Corrupto Suidæ loco deceptos, qui Sophronis mimos prosâ fuisse scriptos contendunt.* Carminis ἔτυμον, *ac vel eo solo cognosci, poëtis potiùs à metro esse nomen, quàm à fictione. Quo nomine vocare oporteat Herodoti historiam, si in carmen redigatur; vel Homeri Iliada, si eadem prosâ conscribatur.*

1. §. *Sed in quæstione est, utrùm poëtæ nomen sint consecuti à faciendis versibus, an à fingendis fabulis: quod nimirum Dei instar res velut condant. Posteriorem sententiam sequuntur veterum præstantissimi.*

Uti Aristoteles in reliquiis librorum de re poëtica: ubi cùm alia multa, præter opinionem vulgi, dicuntur; tum illud inter cætera, imitationem esse animam poëseos; atque Empedoclem, qui de rerum naturâ carmine scripsit, philosophum magis esse, quàm poëtam: neque Herodoti historiam poëma futurum, si poëticis fuerit numeris ligatum. Quomodo nempe Rufus Avienus, Servio teste, Livium carmine expressit Jambico. Sed & ante Aristotelem hoc ipsum docuerat Plato, cujus illud in Phædone: Ποιητὴν δεῖ, εἴπερ μέλλοι ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλ' οὐ λόγους. Utrumque secutus Plutarchus; qui, libro de audiendis Poëtis, judicat, Empedoclem, & Parmenidem in Physicis, Nicandrum in Theriacis, Theognidem in sententiis moralibus, carmen, non poëma condidisse; numeros autem pro vehiculo mutuatos esse à Poëtâ, quò pedestris effugerent styli humilitatem. Nam, inquit, θυσίας μὲν ἀχόρους, καὶ ἀναύλους, ἴσμεν· οὐκ ἴσμεν δὲ ἄμυθον, οὐδὲ ἀψευδῆ ποίησιν. *Sacrificia novimus choris & tibiis carentia; Poësim verò fabularum, & figmentorum expertem, non novimus.* Itaque & Poëticen vocat τέχνην μιμητικὴν, & ex vulgato Simonidis dicto, scribit, ζωγραφίαν μὲν εἶναι φθεγγομένην τὴν ποίησιν, ποίησιν δὲ σιγῶσαν τὴν ζωγραφίαν. *Picturam esse poësim loquentem; poësin autem tacitam picturam.*

2. §. *Solum profectò metrum poëtam non facit.*

Neque enim putandum, quisquis sciat versum pedibus instruere, eum cum Ennio obdormivisse in Parnasso, ac derepente scilicet poëtam prodiisse. Sanè Horatius, qui planè ignorare non potuit, quid sit poëtam esse, negat se in satyris, atque epistolis, nomen mereri poëtæ. Ut in quibus nihil sit præter metrum: cùm in poëta quiddam longè augustius requiratur. Sed audiamus vatem ipsum*:

* Lib. 1. sat. 4.

Primùm ego me illorum, dederim quibus esse poëtas,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis, neque si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, do nominis hujus honorem.

Etiam Fabius, lib. X. cap. 1, Cornelium Severum meliorem ait versificatorem, quàm poëtam. Quæ satis ostendunt, neutiquam sufficere, ut rem metro non ineleganti incluseris. Quid igitur hac parte stultius dici possit Cæsare Michaële Parapinace? qui cum poëticam nec primoribus degustâsset labris; simulac accepisset rationem faciendi versiculos, speravit, se jambos facturum æternum duraturos: si verè de eo scribit Glycas in IV. Annal. † Elusum ait à Psello, quo magistro utebatur. Eoque nomine ludibrium uterque debuerit.

† P. 466. edit. Basil. an. 1572.

3. §. *Nimirum, præter metrum, minimùm requiritur dictio non vulgaris; talis videlicet, qualis esse poëtarum solet: & ea dictio debet animari spiritu poëtico.*

Hinc Eumolpus apud Arbitrum præclarè inquit, *Sumenda voces à plebe summota, ut fiat, Odi profanum vulgus, & arceo:* imò in epico carmine, ut idem ait, *per ambages, deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum, præcipitandus est liber spiritus, ut potiùs animi vaticinatio appareat, quàm religiosa orationis sub testibus fides.* Quæ inprimis adversus Lucanum dicuntur. Sanè eum historicis potiùs, quàm poëtis, annumerari à quibusdam doctis viris solere, Martialis quoque epigrammate * satis constat. Servii etiam verba sunt in 1. Æn: *Hoc loco per transitum tangit historiam, quam per legem artis poëtica aperte non potest ponere. Lucanus namque ideo in numero poëtarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse, non poëma.* Posterioraque verba ex eo exscripsit Isidorus Originum lib. VIII. cap. VII. Similiter de eo Jornandes in historia Getica: *Lucano, plus historico, quam poëta, attestante.* Et Joannes Sareſburiensis lib. II. Policratici cap. XIX: *Innuit etiam poëta doctissimus: si tamen poëta dicendus est, qui verâ narratione rerum ad historicos magis accedit.*

4. §. *Atque ut multi ex solo metro malè colligunt, aliquem esse poëtam: ita contra aberrant alii, qui existimant, ne quidem requiri metrum, ut poëta aliquis dicatur. Hæc tamen sententia à nonnullis ipsi tribuitur Aristoteli.*

Inter cæteros id facit eruditissimus vir, Franciscus Robortellus. Hujus igitur judicio, sine metro poëma fuerit, si adsit imitatio. Ut videmus in Luciano, Heliodoro, Achille Statio. Item Appulejo, Martiano Capella; etiam Utopia Mori. Hoc quibus placet, primùm urgent, quòd Aristoteles ἐποποιΐαν fieri scribat, ἢ μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς, ἢ μέτροις: *aut solutâ oratione, aut metro.* Neque, inquit Robortellus, est, quòd ambigat quis, num orationem prosam per ψιλοὺς λόγους significet, cum similiter locutus sit libro III. Rhetoric. Hoc si placet, vocarit Aristoteles orationem pedestrem ψιλοὺς λόγους, q. d. nudos sermones, quia nudata ac destituta est illo adventitio metri ornamento. Ac videtur hæc sententia & aliis posse adstrui argumentis. Nam Plato quoque eodem modo locutus est, cùm alibi, tum in secundo de Legibus, cùm ait: λόγους ψιλοὺς εἰς μέτρα τιθέντες †. Quare non mirum, si Aristoteles Socraticos sermones primò ab Alexamene, postilla à Platone scriptos, poëmatum nomine dignetur. Idem judicium esto de multorum epistolis amatoriis, prosâ oratione scriptis. Nam ut ex Clearchi ἐρωτικῶν libro II. Athenæus refert in decimoquarto operis sui, Καὶ τὰ τοῦ Ἀσωποδώρου περὶ τὸν ἔρωτα, καὶ πᾶν τὸ τῶν ἐρωτικῶν ἐπιστολῶν γένος, γένος ἐρωτικῆς τινος διὰ λόγου ποιήσεώς ἐστι. Ita enim eum locum εὐστόχως * emendabat Casaubonus †. Quantò autem magis poëtis accenseri debeant Lucianus, Heliodorus, & similes, quos antea dicebamus! Quod planè asserit Delrio libro de tragœdia cap. II. Et hæc quidem pro Robortelli sententia adferri possunt.

5. §. *At alii censent, Aristotelem nunquam agnovisse ullum poëma ἄμετρον. Quicquid vero in contrarium adfertur, id subnixum aiunt uno alteroque loco malè intellecto.*

Ex horum sententia ψιλὸς λόγος ab Aristotele aliter in Poëticis, aliter in Rhetoricis sumitur: in Rhetoricis ψιλὸς λόγος opponitur τῷ ἐμμέτρῳ: at in Poëtica sic dicitur oratio spoliata rhythmo, & harmoniâ: quæ sententia est Scipionis Gentilis lib. II. Παρέργων cap. XXIX, & Casauboni libro. II. de Satyra cap. ult. Nempe iis ψιλὸς λόγος non ἁπλῶς * est oratio soluta; sed ea solùm, quæ vacua sit aliquâ re. Itaque nihil mirum, si λόγος lib. de Poëtica non de prosa oratione intelligi debeat, sed de Poëtica; ut ut hoc non exprimatur. Neque est, quòd, in verbis Aristotelis antea adductis, ἀντίθεσιν † urgeat quisquam; cùm, si hos audimus, ea ibi loci nulla sit. Nam particula ἢ correctionis, seu explicationis caussâ additur; quod & aliàs ab Aristotele crebrò fieri, P. Victorius ostendit. Itaque sententia fuerit, *Nudâ oratione, sive, ut rectiùs dicam, metro:* vel in hunc modum, *Nudâ oratione, sive, ut clariùs dicam, metro.* Differunt hi duo exponendi modi, quòd in priori sit ἐπανόρθωσις ‡, in posteriori ἐξήγησις *. Ἐξηγήσει verò usus sit Aristoteles, quia λόγου vox latè patet, cùm etiam de ἐμμέτρῳ † usurpetur. Quare, ut Aristoteles ostenderet, usurpari à se λόγῳ vocem, quomodo & Plato eâ usus erat, pro λόγου ἐμμέτρου ‡: eò subjecerit, ἢ μέτρῳ *. Certè eodem in libro, quod antè dixerat ψιλοῖς λόγοις, ἢ μέτροις, id unâ voce appellat ψιλομετρίαν. Hæc sententia videtur ex serie etiam verborum Aristotelis posse comprobari. Nam primùm enumerat sex genera poësios, ἐποποιΐαν, τραγῳδίαν, κωμῳδίαν διθυραμβοποιητικὴν, αὐλητικὴν, καὶ κιθαριστικὴν ‡: atque universas ait constare imitatione. Hinc similitudinem adfert ab aliis artibus; ut sculpturâ, quæ solam figuram imitatur; picturâ, quæ & colorem, & figuram, exprimit. Subjicit, similiter poësin variare pro varietate eorum, quæ imitatur. Verba ejus sunt; Οὕτω κἂν ταῖς εἰρημέναις τέχναις, ἅπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ῥυθμῷ, καὶ λόγῳ, καὶ ἁρμονίᾳ· τούτοις δὲ χωρὶς, ἢ μεμιγμένοις. *sic in iis, quas diximus, artibus, omnes aut rhythmo imitantur, aut oratione, aut harmoniâ. Et his quidem vel seorsum, vel commixtis.* Hinc singula suo generi adaptat. Harmoniâ, inquit, & rhythmo imitantur αὐλητικὴ, καὶ κιθαριστικὴ *: solo autem rhythmo, ὀρχηστικὴ †. Supererat, ut exponeret, quæ ars tertio genere imitaretur, hoc est, λόγῳ ‡. Subjicit, esse id ἐποποιΐαν, quæ hoc faciat, non harmoniâ, vel rhythmo; sed λόγοις ψιλοῖς *. Unde consequi videtur, velle eum ψιλοῖς τῆς ἁρμονίας καὶ ῥυθμοῦ †, ac propterea addere, ἢ τοῖς μέτροις ‡.

6. §. *In hacce dissensu ita statuimus, nullam quidem poësin Aristoteli esse sine metro: sed epopœia tamen vocem apud eum complecti tum imitationem eam, quæ fit prosâ; tum quæ metro.*

Nempe assentire iis non possumus, qui λόγους aliud putant, quàm sermonem pedestrem. Siquidem clarè ait Aristoteles, se fingere nomen aliquod commune tum mimis Sophronis, & Xenarchi, tum Socratis sermonibus; ubi per *Socratis Sermones* planè intelligit dialogos Platonis, in quibus Socratem loquentem inducit, variosque ei sermones affingit: ut eapropter rectè ad imitationem sermonis, quæ per epopœiam signatur, revocentur. At neutiquam intellexit carmen ullum, quod Socrates morti proximus cecinerit; sive id hymnus fuerit, sive (utrumque Plato † refert) fabulas Æsopicas metro tractârit. Non dubitandum enim, quin per Socraticos dialogos idem intellexerit, quod in Rhetoricis lib. III; ubi ait, eos maximè fuisse ἠθικοὺς ‡: quod hymno, aut breviculo carmini, non satis convenit. Atque addit, è contrario ἀήθεις non esse Mathematicos sermones; qui sanè pedestres; ut itidem Socratis dialogi fuerint pedestres. Saltem concinnior sic fuerit comparatio. Nec mirum, si non exprimat nomen Platonis. Mos enim is Aristotelis est, ut cum Platonem latenter suggillat, non eum nominet; sed Socratem potiùs, quia soleat Socratem inducere loquentem, ac primas ei ubique penè deferat. Eo etiam hæc sententia firmatur, quòd Socrates ante extremum penè vitæ diem nihil scripsit; præter ea, quæ dicebamus: sermones verò reliquisse, nec Laërtius in ejus vita, nec alius

* Lib. 14. epig. 194.
† Nudos sermones in metra redigentes.
‡ Et ea, quæ scripserunt Asopodorus de Cupidine, & omnes in totum amatoriæ epistolæ, genus quoddam esse amatoriæ poësios in oratione soluta.
* Felici conjecturâ.
† Lib. 14. Animadvers. in Athenæi cap. 9.

* Simpliciter.
† Oppositionem.
‡ Correctio.
* Interpretatio.
† Metri expertem.
‡ Sermone, qui metro concludatur.
* Vel metro.
‡ Carmen epicum, tragicum, comicum, dithyrambicum, quæque poësis tibiis utitur, ac citharâ.
* Ars canendi tibiâ, vel citharâ.
† Ars saltatoria.
‡ Oratione.
* Nudis sermonibus.
† Oratione harmonia ac rhythmo experte.
‡ Aut metro.
† In Phædone. pag. 60. edit. Henric. Steph.
‡ Morales.

alius veterum prodidit. Hanc mentem esse verborum Aristotelis, etiam sententia est Vincentii Madii: cujus verba non dubitabo adferre. *Cum*, inquit, *epopœiam tum solutâ oratione, tum etiam metris, imitationem facere dixeris; epopœia verò propriè dicta, & ut ejus est communis apud homines usus, heroico metro addicta sit: se nobis Aristoteles meritò nunc excusat, & rationem adfert, cur imitationem, oratione solutâ factam, epopœiam appellaverit. Nam si non, inquit, ita epopœia nomine latius uteremur; nulla communis erit vox, quâ factam sermone tantum imitationem omnem significare possimus: qualis erat nimirum imitatio in mimis Sophronis, atque Xenarchi, ac præterea dialogis; quorum sive quædam oratione solutâ, quædam verò carmine; sive oratione solutâ omnia essent conscripta; cum in hoc tamen convenirent, quod sermone duntaxat imitarentur; unico sanè nomine vocari jure debebant. Id genus erat epopœia, aliter ac vulgò capi soleat, accepta. Nam, ut Græca vox indicat, tantum epopœia significat, quantum per verba faciens, id est, verbis imitans.* Quorum mentem postea etiam semel, iterumque, repetit. Nimirum hoc voluit, quomodo Aristoteli, & aliis, πολιτεία interdum strictè sumitur, interdum laxè; ut comprehendat μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, δημοκρατίαν, quæ Isocrati, & aliis, pressè vocatur πολιτεία: quemadmodum quoque eidem Aristoteli in Rhetoricis σημεῖον laxè acceptum comprehendit tum signa certa & indubitata, quæ propriè sunt τεκμήρια, tum signa non necessaria, quæ generali nomine σημεῖα ab eo vocantur: ita & vocem *epopœias* nunc pressè ab eo sumi, ut opus est poetæ epici; nunc laxè, ut imitationem complectitur pedestrem; quomodo dialogis convenit. Nec vox ab ea significatione est aliena, cum ἔπος generale sit nomen: ut cùm dico, ὡς ἔπος εἰπεῖν, hoc est, *ut ita dicam*, vel, *propè dixerim*. Sicuti autem in eo hi errarunt; quòd Socraticos dialogos ad metrum retulerunt, atque eò nullam agnovere epopœiam prosaicam: ita alucinantur alii, qui putarunt, Aristotelem, quando ad epopœiam, ut Socratis sermones, sic Sophronis mimos, refert, utrobique prosæ exemplum adferre. Est hæc sententia Robortelli. Sed ei imposuit Suidas, qui Sophronis mimos scribit prosâ fuisse compositos: cùm versibus scriptos fuisse, alibi Aristoteles disertè testetur; & clarè id ostendant, quæ ex iis Athenæus, & Demetrius, adducunt. At enim, inquiunt, nonne apertè apud Suidam de Sositheo Syracusano, uno ex Pleiade Tragicâ, ac Homeri Tragici æmulo, legimus hæc verba, γράψας καὶ ποιήματα καταλογάδην *scripsit & poemata oratione solutâ*. Nimirum vulgati eos codices decepere. Nam planè legendum est, γράψας καὶ ποιήματα, καὶ καταλογάδην. *scripsit & poemata, & orationem prorsam*. Quare *epopœia* quidem Aristoteli tam latè patet, ut comprehendat imitationem sermonis, sive prosâ fuerit, sive metro, ut poesis nonnulli ea complectitur, quæ metro constant. Cujusmodi fuere etiam Sophronis mimi.

6. §. *Et profectò quomodo absque metro poëma fuerit, cum eo aliquid modulis constringatur, ut cani possit.*

Unde Hebræis poëta dicitur [illegible], *meschorer*, id est *cantor*, ac poema [illegible], *schir*, hoc est, *canticum*: nempe a [illegible], *schur*, quod est *canere*. Similiter Græcis ἀπὸ τοῦ ἀείδειν * est ἀοιδὸς †, & ἀοιδή ‡. Poetæ etiam Latinis *canere* se dicunt: Musæque iis *Camena*, quæ priùs *Casmena*, & *Carmena*; ut monitum Varroni *: nempe ab antiquo *casno*, pro *cano*: unde & *casmen*, quod postea *carmen*: quomodo *Papisii*, *Valesii*, *Fusii*, *Ausesii*; postea *Papirii*, *Aurelii*, *Furii*, *Aurelii*: ac ex *asa*, *Lases*, *fesia*: *ara*, *Lares*, *feria*; ut Fabio, Festo, Macrobio, & Velio Longo, observatum: eodemque redeat, si fortè simplicius videatur, ex *canimen* esse *carmen*, ut à *genimen germen*.

* Canere. † Poeta. ‡ Carmen. * Lib. 6. de L. L.

7. §. *Quod si poëma sine metro esse non possit; at esse possit sine imitatione: satis verisimile est, poëtam a metro potiùs, quam imitatione, nomen accepisse.*

Censet hoc ipsum vir castigatissimi judicii, Cæsar Scaliger, qui, quod raro facit, hac parte ab Aristotele recedit. Neque id modò in libris de re poëticâ; sed etiam declamatiunculâ adversus poëtices calumniatores: ubi scribere veritus non est, *à poësi historiam nihil differre, nisi modo dictionis*. Quod si est poeta non potest nomen habere a fingendis fabulis.

8. §. *Scio hoc absurdum viris etiam summis videri. Nam, inquiunt, si poëma esse possit citra fictionem; Homerus, & Livius, modo carmine constrinxeris, historici non ulteriùs fuerint, sed in Poëtarum classe. In quo multum eos ratio fugit. Nam poëma quidem, si in prosam redigatur, poëmatis nomen amittit: historia autem, si ex prosa fiat carmen, retinet nomen historiæ, & præterea poëmatis nomine augetur.*

Sic Ilias quidem, & Æneis, si metrum solvas, amisso poëmatis nomine, fiunt historiæ fabulares; uti Achilles Tatius, & similes. Itidem veterum tragœdiæ, & comœdiæ, si in prosam commutentur, dramata prosaica dici debeant; poëmata non erunt. Cujus caussa est, quia metrum est de essentia poëseos. Ejusmodi drama prosaicum est Querulus Plauti; Theodosiani, ut videtur, seculi fœtus. Qui cum non constet μέτρῳ, nec poema dici meretur; etsi dictio ejus ad carmen proximè accedat. Hoc de dramate pluribus postea dicetur. At Thucydidæ, ac Livii libri, non desinent esse historia, si oratio ligetur. Anima enim historiæ veritas est, non genus dictionis. Quare & historia porrò erit; & poëmatis, ut dixi, nomen acquiret; fueritque poema historicum. Idem judicium esto, si poema sit de rerum natura. Nam erit poesis philosophica. Quomodo Clemens Alexandrinus loquitur lib. v. Στρωματ. cùm ait, ἡ * φιλόσοφος Ἐμπεδοκλέους λέγει ποιητική.

* philosophia Empedoclis poetica dicta.

CAP. III.

E poësi antiquissima evincitur, etiam carmen, ac poëma, vocari, ubi fabularum absunt figmenta. Siquidem primum carmine tractarunt partim amores non fictos, sed veros; unde & poesis videtur initium sumsisse: partim laudes numinum, vel veri, vel pro vero habiti: partim virorum præstantium gesta: atque hoc ostensum de Romanis, & Gallis, (ubi poetæ bardi dicebantur) item Germanis, Gothis, Danis, ac denique ipsis Americanis. Idem eo commonstratum, quod à facilioribus artes initium sumant, ac facilius sit, id, quod est, memorare, quam scitè aliquid novi confingere. Denique comprobatum ex eo, quod inter poëtas antiquos non pauci carmine, citra figmentum, panderent naturæ mysteria. Nec tamen hæc, quæ adversus Aristotelem disputata, obstare quo minus ejus sententia recipiatur, dum commodè intelligatur. Ut si dicatur, eum poetæ nomen strictius accipere de eo, qui inprimis augustum hoc nomen mereatur. Esse quidem & eos poetas, unde absint figmenta: hoc enim nisi dicamus, in arctas admodum copias agmen cogi poetarum: interim plenius poetarum ab iis munia impleri, qui circa figmenta versantur; eoque poetæ vocabulum esse ex homonymis illis, quæ, licet non sint ex maximè distantibus; tamen similitudinem contineant disparem, sive uni naturæ magis, quàm alteri, convenientem.

Ve-

Verum nihil hactenus actum nobis, nisi opinionem falsam priùs verum animis eximamus, qui in omni poëmate fabulam requirunt.

Itaque cùm antea eos refutaverimus, qui arbitrantur, sufficere vel metrum sine dictione, & spiritu poëtarum; vel fictionem poëticam sine metro: nunc eorum errori occurrendum, qui in omni poëmate & metrum, & fictionem exigunt: ac quia potius est res fingere, quàm metro constringere, eo poëtam potiùs à rebus fingendis, quam à versibus faciendis, nomen habere arbitrantur.

Ac primùm quidem non requiri in poëmate fabulam, eo comprobamus, quod carmina sive cantica penè cum mundi incunabulis cœperint: eoque multis fuerint seculis, antequam vita ac mores per fabularum figmenta carmine tractarentur.

Nam quis dubitat, quin, primorum etiam parentum ætate, pastores se in agris canendo oblectarint? Et initio, credo, amatoria cecinere. Nam amor omnibus naturâ insitus est, & ad eum alliciebat otium, & corpus vegetum, & quod uterque sexus mistim pasceret, magnâ etiam parte corporis nudus uterque viveret. Qua de re vide Cæl. Scaligerum lib. I. de re Poët. cap. IV. Neque magis à vero abludit, cùm uxores detinerentur in antris, vel casis suis, non solùm infantibus modos lallasse somniferos; sed etiam canticis solatas esse operis laborem. Fuerint sanè illa impolita: interim poëseos erant rudimenta. Atque in eo nemo mihi pertinaciùs adversabitur, qui cogitet, quod in quarto Geneseos capite legitur, citharam, & organa, esse reperta à Jubal: cujus Adam ipse tritavus fuit: à quo etiam *jubilandi* verbum esse non temerè suspicatur Genebrardus*. At cui verisimile fiat, cùm jam tum Musica fuerit, quæ manuum indiget ministerio; non antea ea obtinuisse, quæ ore exercetur? Est enim hæc simplicior, ac prior naturâ: ut tempore etiam priorem esse, credibile sit. Neque post illam manuum, diu latuit illa pedum in choreis: quæ & ipsa est antiquissima; nec sine cantu agitari solet; sive in nuptiis, ac ludis; sive etiam in sacris; ubi hymnus omnia personabant. Utrobique verum canebatur argumentum; sive de amoribus agerent, sive etiam numen celebrarent. Unde consequitur, priùs rem veram, quàm fabulas, numeris constrinxisse. Hæc iis etiam comprobare est, quæ de Musices origine venustissimè cecinit Lucretius lib. V:

*In Chronolog. an. 687. ac similiter Nicolaus Fullerus lib. 4. Miscellaneorum sacr. cap. 8.

At liquidas avium voces imitarier ore
Antè fuit multò, quàm levia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aurisque juvare.
Et Zephyri cava per calamorum sibila primùm
Agrestis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulcis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac sylvas, saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic unum quidquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant, atque juvabant
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora habebant:
Præsertim cum tempestas ridebat; & anni
Tempora pingebant viridantis floribus herbas.
Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerunt: agrestis enim tum Musa vigebat:
Tum caput, atque humeros plexis redimire corollis,
Floribus, & foliis, lasciva læta monebat;
Atque extra numerum procedere membra moventes
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni,
Omnia quòd nova tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
Ducere multimodis voces, & flectere cantus,
Et supera calamos unco percurrere labro.
Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur:
Et numerum servare genus didicere; neque hilo
Majore interea capiunt dulcedine fructum,
Quàm silvestre genus capiebat terrigenarum.

Atque hæc ostendunt antiquitatem carminum eorum, quibus amores suos cantarent. De hymnis verò, quæ antea dicebam, etiam Tibullus agnovit lib. II. eleg. I:

Agricola, assiduo primùm satiatus aratro,
Cantavit certo rustica verba pede.
Et satur arenti primum est modulatus avenâ
Carmen, ut ornatos diceret ante Deos.
Agricola & minio suffusus, Bacche, rubenti
Primus inexpertâ duxit ab arte choros.

10. §. *Non leviter etiam hanc rem confirmat, quòd, apud antiquissimos Romanos, poësis non alia erat, quàm in laudem Deorum.*

Quâ de re sic Tullius in III. de Oratore: *Numerorum vis aptior est in carminibus, & cantibus, non neglecta à Numa Pompilio, rege doctissimo; majoribusque nostris. Ut epularum sollemnium fides, & tibiæ, Saliorumque versus, indicant.* Ubi quod de Saliaribus hymnis ait, non minùs in hymnis cæteris locum habet: ut Janualiis, Junoniis, Minervìis, atque aliis; in quibus si non veri numinis laudes explicarent, saltem eas exponerent, quas veras veri numinis putarent. Hæc quidem sacerdotes magis, quàm poëtas, spectant: sed simul ostendunt, in quibus poëtæ veteres occupare soleant ingenium suum. Sacerdos quippe, ut de pueris, & virginibus, Horatius * ait,

Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?

Dixerit fortasse aliquis, illa de Diis vel maximè fabulosa esse. De Græcanica theologia non inficior: sed eam Romani majori ex parte aversabantur: præsertim turpes illos amores, omniaque quæ moribus noxia, ac majestate Deorum esse indigna credebant. Eoque nomine Romani Græcis præferuntur; præsertim à Dionysio Halicarn. lib. II. Antiq. Roman.

* Lib. II. epist. ad August.

11. §. *Post laudes Deorum accessit apud Romanos poësis de laudibus virorum præstantium: quæ à rebus gestis petebantur. Ut hinc quoque fabula exsularit.*

Laudationum earum meminit Cicero primo Tusculanarum quæstionum; ubi cum dixisset, ut primus Romæ fabulam dederit Livius Andronicus, annis DXIV. post Romam conditam, subjungit deinde: *Quanquam est in Originibus, solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* Atque idem libro de claris Oratoribus ait: *Utinam extarent illa carmina, quæ multis seculis ante suam ætatem in epulis esse cantata à singulis convivis de clarorum virorum laudibus in Originibus scriptum reliquit Cato.* Similiter Valerius Max. lib. II. cap. I: *Majores natu in Conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant; quò ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent.*

12. §. *Aliæ etiam gentes carmine historiam reliquerunt.*

Uti Galli: apud quos heroum gesta carmine celebrabant *bardi*: ut constat ex Lucano, Marcellino, & Helmoldo, rerum Slavicarum scriptore. Bardos enim Gallos esse, vel fidem fecerit Hesychius: apud quem tamen corruptè in Aldina, & Haganoënsi, legitur: Βαρδοὶ αἱ ὠδοὶ παρὰ Γαλάταις. Omnino pro αἱ ὠδοί, ἀοιδοὶ scriben-

bendum: ut quoque Turnebo monitum, & ante eum Lilio Gyraldo *. Qui tamen frustra id adstruit auctoritate Berosi, celebrantis regem Celtarum, carminis & musices inventione inclytum. Nam, qui id scribit, Berosus, suppositicius est Annii Viterbiensis, monachi Dominicani, foetus; ut alibi non semel diximus, ac præcipuè in primo de Historicis Græcis. Præterea verò apud Hesychium est reponendum, παρὰ Γαλάταις: quemadmodum in Ἄγλαυρος legas, per eam jurari παρὰ Ἀττικοῖς, & alibi, ἀγρίδιον dici παρὰ Αἰτωλοῖς, & ἀντιλαβαὶ παρὰ τραγικοῖς: quibus in locis παρὰ reponendum; ut & in ἄμυδροι, & ἀνέμος, plurimisque aliis in locis: imò & apud alios scriptores: velut in tertio bibliothecæ Apollodori †: Διὸς ἐστάλη Λύκῳ παρὰ Ἐπωπέως, καὶ παρὰ Ἀντιόπης λαβεῖν δίκας. Utrobique enim παρὰ scribendum. Quanto autem in precio apud Gallos fuerint bardi, docebit Strabo lib. IV: ubi tria iis hominum genera fuisse in honore ait; bardos, vates, druidas. Ex quibus *bardi* essent ὑμνηταὶ ‡, καὶ ποιηταί; *vates* ἱεροποιοί, καὶ φυσιολόγοι * *druidæ* præterea moralem philosophiam docerent. Quam rem pleniùs libro de Philosophorum sectis exponimus. De hisce Gallorum carminibus intelligendus & iste Livii locus lib. XXXVIII, in Oratione Cn. Manlii Consulis ad militem contra Galatas pugnaturum: *Procera Gallis corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vasta scuta, prælongi gladii: ad hoc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta, in patrium quendam morem, horrendus armorum crepitus; omnia de industria composita ad terrorem.*

** Dialogo 1. Histor. Poët.*
† Mandans Lyco, ut in Epopeum & Antiopen, animadverteretur.
‡ Hymnorum cantores, & poetæ.
** Sacerdotes, & naturæ contemplatores.*

A Gallis venio ad Germanos: de quibus ita Tacitus libro de Germania: *Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ, & annalium, genus est.* Ac de Arminio ait in secundo Annalium: *Caniturque adhuc apud barbaras gentes.* Eginhartus quoque in vita Karoli M. ait: *Barbara, & antiquissima carmina, quibus veterum regum actus, & bella canebantur, scripsit, memoriæque mandavit.* Nec tamen is carminum usus solùm erat in conservandâ rerum memoriâ: sed etiam, ut animos ad virtutem animarent. Quò pertinet, quòd idem Tacitus de Germanis ait: *Ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina; quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos.* Ac videtur ejusmodi carmina signâsse Julianus initio Misopogonis sui. Et credo, is usus quoque fuit apud Gothos. Sed de priori solùm loquitur sic Jornandes: *In priscis eorum carminibus penè historico ritu recolitur.* De Danis ita Saxo Grammaticus in præfat. *Nec ignotum volo, Danorum antiquiores, conspicuis fortitudinis operibus editis, gloriæ æmulatione suffusos, Romani styli imitatione, non solum rerum à se magnifice gestarum titulos exquisito contextus genere, velut poetico quodam opere, perstrinxisse; verum etiam majorum acta, patrii sermonis carminibus vulgata, lingua sua literis, saxis, ac rupibus, insculpenda curâsse.*

Porrò quæ de Gallis, & Germanis, atque etiam Gothis, & Danis diximus, eadem de Americæ incolis prodidere Hispani.

13. §. *Ratio etiam antiquitatem ejusmodi poëseos adstruit. Difficilius quippe est actiones imitari, quàm vera vel laudare, vel vituperare: eoque priores fuerint hymni, & encomia, ac carmina maledica; quàm poësis ea, quæ in imitatione consistit.*

Hinc Aristoteles †: Οἱ μὲν σεμνότεροι τὰς καλὰς ἐμιμοῦντο πράξεις, καὶ τὰς τῶν τοιούτων τύχας· οἱ δὲ εὐτελέστεροι τὰς τῶν φαύλων πρῶτον ψόγους· ὥσπερ ἕτεροι ὕμνους, καὶ ἐγκώμια. *Qui quidem excellentiori mente præditi erant, præclaras imitabantur actiones, ac talium fortunas. Qui verò captu erant humiliori, viliorum primò vituperationem fecere: sicut hymnos alii, & encomia.*

† Lib. de re poëtica.

14. §. *Imò comœdia ipsa priùs expressere res, prout facta erant: postea eorum loco adhibuere ficta, neque antè audita; partim quòd ea ob novitatem forent gratiora, partim ne læderent quemquam.*

Qua de re sic Donatus sive Euanthius *: *Per priscos poetas, non, ut nunc, penitùs ficta argumenta; sed res gesta à civibus palam, cum eorum sæpe; qui gesserant, nomine, decantabantur. Ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit civitati: cùm unusquisque caveret culpam, ne spectaculo ceteris esset, & domestico probro.* Sed hac de re pluribus dicemus lib. II. de Arte Poëtica, ubi de comœdia agetur. Interim ex his liquet, poëtas primò verum tractâsse argumentum: postea fabulis veritatem involvisse, partim aliis de caussis, partim, ut magis essent admirationi.

** Libello de Comœdia.*

15. §. *Nec de vita, & moribus, solùm poëta egerunt; sed etiam de occultis naturæ.*

Ut apud Virgilium †, in Didonis convivio,

——Citharâ crinitus Iopas
Personat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores;
Unde hominum genus, & pecudes; unde imber, & ignes;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque triones;
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Similiter & Silenus ‡ apud eundem:

Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animaque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis.

† 1. Æn.
‡ In Bucol.

16. §. *Quare antiquissima poësis solum metro, & dictionis majestate, differebat à pedestri oratione. Ita ut ποιεῖν nihil aliud fuerit, quàm numerosâ & remotâ à vulgò oratione aliquid condere: nec ποιητὴς aliud, quàm λόγος ἔμμετρος sed spiritu poëtico animatus. Quique hac in re excellerent,* poëtæ *dicti, ob dictionis præstantiam. Nam poeta & numeris sunt suaviores, & oratione sublimiores.*

Quemadmodum igitur Oratoribus κατ' ἐξοχὴν * *dicere* tribuitur, etsi omnium sit hominum dicere: sic poëtæ κατ' ἐξοχὴν dicebantur ποιεῖν, quia oratio hæc majoris artificii indigeret. Unde Eustathius in Il. A, ait, Τὸ ποιεῖν ἁπλῶς μὲν τὸ πράττειν· ἰδιάζεται δὲ ἡ λέξις, καὶ ἐπὶ τὸ ψεύδεσθαι κατά τι ἐξαίρετον, διὰ τὸ τῆς ἐν αὐτοῖς πράξεως ταύτης ἔξοχον, ὡς θεῖον, καὶ ἐλέγομεν. Ποιεῖν *simpliciter, sive generatim, est facere: propriè tamen, & singulari ratione, dicitur id verbum de iis, qui carmina faciunt: nimirum ab eorum in faciendo excellentiam, & quasi divinitatem, & disertum sermonem.* Hæc caussa est, cur ποιεῖν † significare cœperit ἐμμέτρως ᾄδειν ‡: ut exponit idem Eustathius. Imò Aristoteles ipse τὸ ποιεῖν tribuit Empedocli, qui res naturales versibus prodidit, sine fabularum involucris. Et similiter Tullius in primo de Oratore ait, Empedoclem physicum fecisse egregium poëma. Idem in Oratore ad Brutum solo versu distinguit poëtam ab oratore, cùm inquit: *Nam etiam poëtæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. Numero maximè videbantur antea, & versu. Nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit.*

** Per excellentiam.*
† Facere.
‡ Metro canere.

17. §. *Nec propterea sententiam Aristotelis penitùs damnamus. Nam etsi poeta primitus solo differrent metro, ac dictione: postea tamen iidem, (præcipuè autem epici, tragici, comici) fictis rebus, ac personis, vitam, resque hominum, expresserunt.*

Ut

Ut de nihilo non sit, quod eruditissimi homines in poeta præferrent, si carmen, & imitatio concurrerent: eoque vere illos censerent ποιεῖν, qui non versum modo, sed rem ipsam facerent: quippe quod multo sit excellentius, ut tales etiam jure majori poetæ sibi nomen vindicent.

Ita factum, ut qui priùs *poetæ* dicti à faciendis versibus; hi, ubi poëtarum vox angustius simul, & augustiùs, sumi cœpit, sic à fingendis fabulis vocarentur: cumque ποίησις priùs nihil aliud esset, quàm λόγος ἔμμετρος*, tum ποίησις esset λόγος ἔμμετρος † μῦθος περιέχων.

* Oratio metro constricta.
† Oratio metrica fabulam continens.

18. §. *Nec tamen efficere id eo potuerunt, ut soli illi, qui fabulas fingerent, poetæ vocarentur. Nam non vulgus modo, sed multi quoque doctissimi viri, laxam illam appellationem retinebant. Imo ipsi etiam, qui à fabulis fingendis nomen poetis impositum contenderent, poetarum illos ποιεῖν ‡ dicebant, qui fabulis abstinerent.*

‡ Facere carmina.

Ut de Aristotele ipso paullò antè vidimus.

19. §. *Nec causa deerat, cur laxior significatio retineretur. Nam qui late uterentur, non quidem ignorabant, verius eos ποιεῖν, qui & metrum, & rem facerent; eoque magis eos esse ποιητάς. Sed non tanti hoc iis visum fuit, ut, qui non imitarentur, poetæ idcirco nomen amitterent.*

Præsertim cùm non sine injuria hoc iis adimi posset. Digniores enim ut nomine hoc alii forent: non propterea tamen illi erant indigni, qui carmen elegans conderent, ubi fictio sive imitatio abesset. Versificatorum enim in numerum hos referre turpe esset, cùm non solum numero differant ab iis, qui prosâ scribant; sed spiritu ipso, quo carmen animabant.

20. §. *Et numero hi tam multi erant, ut si sola imitatio sive fictio poetam faceret, magna eorum pars, qui egregiam carmine laudem retulissent, veteri poetæ nomine excideret.*

Quod magis liquebit, si quis animo ire volet per quintuplicem poësios materiem extra figmenta: quemadmodum cap. sexto pleniùs explicabitur. Nunc solùm dicam, quòd si poësis citra figmenta foret nulla; David, cæterique, qui sacra carmina posteris reliquerunt, poëtarum numero debeant excludi. Quippe, qui Dei laudes, veramque historiam, habeant pro argumento. Mihi verò psalmi, quos Apostolus * etiam cani à nobis jubet, nobilissimum poëtæ opus videntur. Nec poëta meliùs ullam operam impenderit, quàm si hymnis Deum celebret, & sanctorum natales.

* Jacob. 5. 13.

Ac ne Christianos solùm, vel Israëlitas, advocem ad partes: sanè & Plato poëmata comica, tragica, ac similia, quæ imitatione constarent, rejiciebat: nec alium poëtarum in suam recipiebat Remp. quam qui esset τῶν † θεῶν, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὑμνῳδός: ut etiam scribit Proclus in quæstionibus Poeticis ‡. Quare Theocriti quoque est *:

† Deorum, aut bonorum virorum, laudator.
‡ Quæst. 4.
* Idyll. 16.

Αἰεὶ τοῦτο Διὸς κούραις μέλει, αἰὲν ἀοιδοῖς,
Ὑμνεῖν ἀθανάτους, ὑμνεῖν ἀγαθῶν κλέα ἀνδρῶν.
Semper id est cordi Musis, semperque Poetis,
Ut divos celebrent, laudes celebrentque virorum.

21. §. *Imò in iis quoque poëtis, quos illi, qui Aristotelem sequuntur, quo poetis ipsi habent, sæpe imitationis vix vestigium, aut velum, conspicere est.*

E. G. In plerisque omnibus Lyricis, Elegiis, Satyris, Epigrammatis, aliisque.

22. §. *Quare sic statuimus, poema ex eorum esse numero, quæ gradus admittant, atque à Philosophis appellantur ἀφ' ἑνός, seu πρὸς μίαν φύσιν*.*

* Ab uno; sive ad unam naturam.

Nempe quemadmodum apud Logicos sola ἀπόδειξις † ἁπλῶς καὶ κυρίως λεγομένη, quæ τοῦ διότι ‡ dicitur, demonstrationis perfectæ conditiones obtinet, ut sit ἐξ ἀναγκαίων*, πρώτων, καὶ ἀμέσων, γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος: demonstratio verò ignobilior, quam τοῦ ὅτι † vocant, tantummodo aliquas participat conditiones, propter quas & ipsa nomine ἀποδείξεως ‡ donatur: ita quoque illa inprimis poëmatum nomen merentur, in quibus res fabulosæ poëticis vinciuntur numeris: nec tamen ea poëmatum numero excludi debent, in quibus adest metrum, & poetarum ille spiritus; sola autem abest veri imitatio.

† Demonstratio simpliciter proprieque dicta.
‡ Cur sit.
* Ex necessariis, primis, immediatè prioribus, & notioribus, & caussis conclusionis.
† Quod sit.
‡ Demonstrationis.

Cap. IV.

Poëtices definitio: & quomodo à poëmate poësis differat. Nonii Marcelli de eo opinio rejecta, licet Lucilio nixa, & (ut ex Aphthonii interprete colligimus) etiam scriptoribus Græcis.

1. §. *Atque ex his difficile non erit, statuere etiam, quid sit Poetice. Nam laxe ita dicitur ars carminis scribendi: presse autem, ars oratione metricâ imitandi actiones.*

Laxè usus Suidas*, cui & στερημένη μύθου ποίησις ἐποποιΐα ἐστίν †. Ac similiter Rabbini usurpant, juxta quos, השיר הוא מאמר מתיחם נקשר קצו בקצו מודיע כונת המדבר במלות קצרות ערבות שקולות: *hasschir hu maamar mitjacham nikschar kitso bekitso modia nogat hammedabber bemillot ketsarot aravot schekulot*: id est, *Poësis est oratio nobilis*, (vel generosa) *cujus partes sunt colligatæ, mentem loquentis manifestans verbis brevibus, suavibus, libratis*, sive ἐμμέτροις ‡. Nam שקל schakal est ponderare, ac librare; quod optimè convenit legi metricæ. Pressè verò non Aristoteles modò accepit: sed Posidonius * etiam apud Laërtium, cui ποίησις † ἐστι σημαντικὸν ποίημα μίμησιν περιέχον θείων καὶ ἀνθρωπείων. Ubi interpres parùm commodè ποίημα vertit *poema*, cùm laxâ notione sumatur pro opere, vel figmento. Diomedi ‡ Poëtice definitur, *ficta, verave narrationis congruenti rhythmo, vel pede, composita metrica structura, ad utilitatem voluptatemque accommodata.* Sed hæc poësios potiùs, quàm poëticæ, descriptio est.

* In ἐποποιΐα.
† Epopœia est carens fabulâ poësis.
‡ Modulatis.
* Apud Laërtium in Zenone.
† Significativum figmentum, divinarum humanarumque rerum imitationem complectens.
‡ Lib. 3.

2. §. *Differunt autem* poëma, poësis, & poëtica; *quod* poëma *propriè sit materia, sive opus; ut comœdia, Æneis: poësis sit operatio, seu actio, quâ poema contexitur:* poëtice *verò sit habitus ipse præcepta ad poësin disponens. Sed licet naturâ suâ sic distent: nec* poëma *unquam pro* poësi *sumatur: non rarò tamen* poësis *legitur pro* poëmate.

Quomodo Tullius in Tusculanis lib. v. ait: *Homeri poësin videmus*: & in iisdem lib. vi.: *Anacreontis tota poësis est amatoria.* Aliter, quàm nos, distinguit Nonius Marcellus, grammaticus pleraque non indiligens. Cujus judicio, *Poësis, & poëma hanc habent distantiam: Poësis est textus scriptorum: Poëma inventio parva, quæ paucis verbis expeditur.* Probat hæc deinde istis Lucilii * versibus, prout eos restituit Duza pater:

* Lib. 9.

Nunc hoc quid valeat, quidve huic intersiet illud,
Cognosces: primum hoc, quod dicimus esse Poëma,
Cujusvis operis pars est non magna Poëma;
Pars est parva Poëma, proinde ut epistola quævis.
Illa Poësis, opus totum, ut tota Ilias, una
Est thesis, annalesque Ennii, atque istoc opus unum,
Est majus multò, quàm quod dixi antè, Poëma.

Qua-

Quapropter dico, nemo, qui culpat Homerum,
Perpetuò culpat: neque, quod dixi antè Poësin,
Versum unum culpat, verùm enthymema malignum.

Unde idem Nonius postea subjicit: *Poësis est perpetuum argumentum ex rhythmis: ut Ilias Homeri, & Annales Ennii.* Ac sanè Donatus quoque seu Euanthius, ubi de Comœdia loquitur, poësin exponit *unius carminis plures libros.* Sed quicquid sit de mente Lucilii, discrimen hoc usui aliorum scriptorum adversatur; neque aliarum vocum ἀναλογίᾳ subnixum est. Nec tamen, si ita senserit Lucilius, magnopere culpari debet. Non dubium enim, quin eà in re Græcos sequatur. Quorum hanc fuisse sententiam, inde colligi potest, quòd idem quoque Aphthonius senserit. Quippe qui, cùm dixisset, διήγημα, & διήγησιν, differre, ὡς ποιήσεως ποίημα *, subjungat continuò, Ποίησις μὲν γὰρ πᾶσα ἡ Ἰλιάς· ποίημα δὲ ἡ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων κατασκευή. *Universa enim Ilias est poësis: armorum verò Achillis instructio est poëma.* Quo de Aphthonii errore idem, ac de illo Nonii, judicium esto.

* Ut poëma à poësi.

CAP. V.

Proponitur eorum opinio, qui eo quòd à Platone, multisque aliis, tradatur, poësin esse a natura, & afflatu divino, colligunt, non dirigi eam artis præceptis. Hæc sententia eo refellitur, tum, quòd ratio humana caussas observet in quovis argumento, cur poëtarum unus altero, imò idem se ipso, melius aliquid, aut deterius, dicat: tum quòd caussæ istæ præceptis possint comprehendi; quæ juncta constituunt artis σύστημα. Idem eo firmatur, quòd tam multi præstantissimi viri artem eam consignarint: in quibus facilè avorum ætate eminebant Hieronymus Vida, & Cæsar Scaliger; florente autem Româ Horatius, atque inter Græcos Aristoteles: cujus è duobus de hac arte libris, hodie superest prior. Nam qui tres scripsisse censent, eo decipiuntur, quòd tot reliquerit libros de poëtis. Falsi verò, qui librum superstitem existimant, vel solùm compendium esse operis; vel alterius, quàm magni illius Stagiritæ.

1. §. *At perperam in definitione Poëtices dictum sit, eam artem esse, si non dirigitur præceptis; sed tota debetur naturæ, atque afflatui divino. Atque ita persuasum aliis cupiunt, quibus semper in ore est, fieri oratores, nasci poëtas.*

Tuentur verò se veteribus auctoribus, & magnis. Quippe hoc apud Laertium in Xenocrate, & alios multos, legas. Eademque Tullii etiam videtur sententia, cùm pro Archia scribit hunc in modum: *Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus; cæterarum rerum studia & doctrinâ, & præceptis, constare: poëtam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari.* Item in secundo de Oratore, cum inquit: *Poëtam bonum neminem sine inflammatione animorum exsistere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.* Atque idem Tuscul. Qu. lib. 1. ait, *poëtam grave, plenumque carmen, cœlesti aliquo mentis instinctu fundere.* Hausit verò hanc sententiam à Platone; qui in Jone idem fusè docet. Inter alia dicit, omnes poëtas bonos scribere, † οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἔνθεους ὄντας καὶ κατεχομένους, ὥσπερ κορυβαντιῶντες· *non artis ductu, sed divino furore correptos, veluti Corybantum spiritu impulsos.* Et post pauca ‡, οὐ τέχνῃ ποιοῦσι, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ. *non arte, sed divina sorte.* Et rursum, οὐ * τέχνῃ ταῦτα λέγουσιν, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει. *non arte illa dicunt, sed divina virtute.* Item †: Οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτός ἐστιν ὁ λέγων. *Non ipsi sunt poëtæ, qui illa dicunt; quippe quibus mens absit; sed Deus est, qui ipse hæc dicat.* Neque hæc solùm de epicis ait poëtis; sed parem esse rationem putat eorum, qui carmine scribunt laudationes, aut dithyrambos, aut ὑπορχήματα, sive saltatoria cantica, aut qui jambos pangunt. Similiter Agathias in præfatione operis: Καὶ γὰρ δή τι ἡ ποίησις ἱερόν τι χρῆμα, καὶ θεσπέσιον. ἐνθουσιῶσι γοῦν ἐν αὐτῇ ψυχαί, ὥσπερ ἂν ὁ σοφὸς ὁ Ἀρίστωνος, καὶ λίαν εὐφυῶς ἐπεφρόσειται, ὅσαι δὴ ὡς ἀληθῶς μουσόληπτοι γίνονται, καὶ τῇδε κάτοχοι τῇ βακχείᾳ. *Est vero poësis res quædam sacra ac divina. Afflantur enim in ea animi divino quodam furore: ut sapiens ille Aristonis filius (Plato) dixit, ac venustè admodum parturiunt, quicunque verè Musarum pleni, furoreque hoc correpti sunt.* Idem sensit Pindarus: ut qui Olymp. 11. glorietur, eò suis se præstare adversariis, Bacchylide, ac Symonide; quòd ipse naturâ carmen scribat; illi ex arte ea pangant, quam à magistris didicerunt. Imò non dubitat, propterea se quidem aquilæ comparare, illos autem corvis. Vatem ipsum audiamus.

—— Σοφὸς ὁ πολ-
λὰ εἰδὼς φυᾷ.
μαθόντες δὲ, λάβροι
παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὥς,
ἄκραντα γαρύετον
Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον.
—— *Sapiens est, qui multa scit naturæ sollertiâ.*
Qui disciplinâ fuere usi, vehementes
omnia effutiendi lubidine, corvi velut,
irrita inaniaque garriunt, ac clamant,
Jovis adversus alitem divinam.

Versum si malis, sic, non Pindaricis, sed Sapphicis modulis, in elegantissimâ Pindari tralatione suâ, expressit Nicolaus Sudorius, in Parisiensi Senatu, dum viveret, inquisitionum Præses:

Ille, qui per se reperit sagaci
Multa, naturâ sapiens: sed arte
Redditus vates, strepit, ut loquaci
Gutture corvus,
Et Jovis frustra rapidum lacessit
Alitem, sacri tonitrus ministrum.

2. §. *Verùm ex omnibus iis, quæ de natura, & afflatu divino, possent afferri, nihil ultra consequi putamus, quàm magnam quandam ingenii vim, ac planè admirandam, requiri in poëta. Nec eum ingenio modò esse excellentem; sed & mente concitatum, ac quodammodo divinum. Quorum nihil non lubentes fatemur.*

Imò nec illis adversari animus est, qui arbitrantur, si oratorem, & poëtam, inter se conferamus; majus atque excellentius ingenium in poëta, quàm oratore, exigi: ut fortasse, quantùm orator in dicendo cæteris antistat, tantùm oratori præstet poëta.

3. §. *Nec propterea nullæ sint artis partes, utcunque plus possit natura.*

Quin ipse Pindarus *, quem se adversus Bacchylidem, ac Symonidem, audivimus jactantem; quamvis ampliùs deberet naturæ, non propterea tamen arti nihil acceptum ferebat. Esto, ut fortasse eos, qui præcepta artis Poëticæ traderent, nec audierit, nec legerit: attamen, priores legendo poëtas, qui artis præcepta didicissent, ipse etiam artem condendi poëmata, quâ ingenii erat felicitate, facilè observârat.

* Olymp. 2.

4. §. *Esse autem ejusmodi artificium, ratio evincit. Nam in amplo illo poëtarum choro est, ubi omnes conveniant; & qui cum judicio eos legunt, cur simile illis judicium fuerit, videant. Est item ubi inter se differant, & alii aliis præstent: ubi itidem cernere est, cur alter altero melius dicat. Atqui hæ rationes præceptis tradi, & in corpus aliquod redigi*

† P. 533. edit. H. St.
‡ P. 534.
* Ibid.
† Ibid.

digi possunt. Hoc poëtarum judicium, & caussas ejus, qui perscribunt, iidem normam poëseos præscribunt.

Ut audiendus non sit Isidorus Pelusiota: qui poëtas ait voluptatem sine judicio sectari. Sic enim ille lib. II. epist. CCXXVIII: Ποιητική ἐστιν ὅτε τὸ μυθῶδες ἀποδέχεται, ὕλην ἔχει τὸ ψεῦδος, ἐφ' ἡδονῆς ἀνεξετάστω θρασυνομένη, ἐξυβρίζει, καὶ ὑλομανεῖ, τὸ μυθῶδες καὶ θεατρικὸν ἐπιδεικνυμένη. *Poëtica interdum, figmenta expetens, mendacium habet pro materia, ac pro voluptate præposterâ, & judicii experte, insolescens, petulanter se jactat, & luxuriat, fabulosum & theatricum narrationis genus ostendens.* Quæ probare qui possim, cum nusquam majori opus sit judicio, quàm in poësi? Potiùs igitur audiendus Horatius: eò magis, quia è summis ipse est poëtis. At apertè ille artem in poëta penitùs requirit: ac propositam quæstionem decidit his verbis:

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quid possit video ingenium. alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

Clarè agnoscit, eum, qui à natura sit infelix, utcumque artis præceptis adjuvetur, egregium poëma condere non posse. Sed satis indicat, eum, qui naturâ non destituitur, his cognitis, poema scripturum melius, perfectiusque. Cujus rei argumentum ex Euripide, excellentis ingenii poëta, capere possumus. Quàm multa enim in eo ridet Aristophanes, arguit Aristoteles, item notant alii. At quæ uno ille neglegit loco, ea observat altero; ut satis liqueat, non ei naturam, sed quodammodo defuisse artem; quæ dux certior est naturæ. Contra mediocre ingenium, si ars accesserit, non leve aliquid in poësi præstare; indicio est Callimachus; cujus hymni, & epigrammata quædam, supersunt. Hunc quanti fecerit Catullus, quanti etiam Propertius, atque alii, nemini ignotum arbitror. At plus arti, quàm ingenio, debere, Nasonis judicium est, cum ait:

Battiades toto semper cantabitur orbe:
Quamvis ingenio non valet, arte valet.

Idem dixero de quibusdam aliis ejusdem ætatis, quos Grammaticos vocant: qualis & junioribus quoque Μ[illegible] ὁ γραμματικὸς, ac similes. Non dubium igitur, quin multum etiam arti poëtis debeat.

§. 6. *Absque hoc esset, non tot præstantes viri, postquam vitia poëtarum consideràrant, ac virtutes eorum perspexerant, ex his corpus artis concinnassent. Nam quid aliud his propositum fuisse dicamus, quàm, ut illi, qui naturâ valerent, cognitis rerum causis, plus valerent: quique non æque à natura felices forent, arte, & imitatione alienâ, defectum supplerent? Ut quod solo ingenio fecere aliqui, hi partim ingenio, partim labore consequerentur.*

Inter hosce artis scriptores, parentum ævo, fuit Cæsar Scaliger, ut poëta non aspernandus, ita longè melior poëticæ artis scriptor; quique, ut doctrinâ variâ cessit nemini, ita hac etiam in re, aliorum vicerit industriam. Nec priores tamen laude suâ frustrandi: ex quibus, avorum ætate, erat Hieronymus Vida: quem artificiosissimè de arte poetica egisse, judicium est ipsius Cæsaris Scaligeri*. Ex antiquis pauci supersunt. Habemus quidem Donati, vel alterius, de comœdia, & tragœdia, quiddam: & Diomedes, atque alii, de re metrica egere. Sed ex classicis scriptoribus Latinorum habemus nihil, præter Horatii epistolam ad Pisonem. Quam χθὲς καὶ πρώην †, sed jam olim fuisse, ab reliquarum epistolarum opere avulsam, videre est, ex Sidonii carm. IX. quod est ad Magnum Felicem consulem. Quemadmodum & *de arte* eam Valerius Probus bis vocat lib. I. Gram. Instit. bis item Priscianus in XVIII; ut alios mittam. E Græcis non dubium, quin multi hac de re tractarint, è quibus & ea excerpserat Proclus Constantinopolitanus, quæ de re Poëtica apud Photium in Bibliotheca cod. CCCXXXIX. leguntur. Critonem, Socratis æqualem, περὶ ποιητικῆς egisse, auctor est Laërtius lib. II. Qui & in VII. auctor est, περὶ ποιημάτων actum Zenoni Cittico, ac lib. IX. tradit, Democritum inter alia scripsisse περὶ ποιήσιος*: item περὶ ἀοιδῆς†. Periit & Neoptolemus, sive alius, cujus de poëticâ arte præcepta ab Horatio esse expressa, apud Porphyrionem legere est, his verbis: *In quem librum congessit præcepta Neoptolemi de Arte Poëtica, non quidem omnia, sed eminentissima.* Quæ in Cruquiana editione non rectè omittuntur. Sed in tanta scriptorum clade supersunt, quæ de arte poëtica prodidit miraculum illud naturæ Aristoteles. De quo prope accesserim doctissimo viro, Antonio Lullo Baleari, cùm ait‡: *Mea sic semper fuit opinio, si ullo in opere ingenium philosophi admiramur, hic certè plusquam omnes poëtas & sapuisse, &, quid in poëmate deceat, dedeceatque, intellexisse.* Utinam modò, quæcumque hac de re divinus vir consignârat, hodieque haberemus. Nam plures uno libros de eâ scripsit: ut indicat Boëthius in Comment. libri περὶ ἑρμηνείας*. Nunc operis ejus solùm superest liber primus; integer quidem (ut admirabilis ordo, ac series, indicat) sed solus è duobus; quot ab eo scriptos fuisse, Laërtius testatur in philosophi ejus vita. Scio, doctissimos viros putare, pro *duobus* hic *tribus* legi debere; idque propterea, quòd idem in Socratis vita dicat, ab Aristotele in tertio de re poëtica traditum esse, Antiochum Lemnium, & Antiphontem, portentorum interpretem, fuisse adversatos Socrati: item quòd Plutarchus quoque in Homeri vita† meminerit tertii Aristotelis libri περὶ ποιητικῆς. Sed utrobique censeo, pro ποιητικῆς‡ legendum ποιητῶν*. Nam scripserat Aristoteles præterea libros tres περὶ ποιητῶν†; ut ait Laertius: qui ex istoc opere in Empedocle refert, poëtam hunc fuisse Homeri imitatorem, ejusque exemplo esse crebro usum tralationibus & aliis verborum luminibus. Imò Athenæus lib. XI. refert ex primo de poëtis, Alexamenem Tejum primum fuisse ex Socraticis, qui dialogos ediderit. Testatur quoque Macrobius lib. V. Saturn.‡ cum in secundo de poëtis reprehendisse Euripidem, quòd scripsisset, Ætolos sinistrum pedem habere nudum cùm dextrum dicere debuerit. Facilis librariis error, ut libros de poëtis confunderent cum illis de poëtica. Suspicor autem, poëticam esse ex iis scriptis, quæ jam Aristoteles magnus natu, elaboravit. Siquidem in illis meminit fabularum Theodectis. At is inter Platonis quidem, & Isocratis auditores numeratur; ut ex Suida videmus: verumtamen idem discipulus postea Aristotelis fuit; ut non videatur facilè tantus vir ejus fuisse usurus testimonio, nisi, cùm & ille jam numen aliquod sibi parâsset. Dicas, apud Ælianum legi, lib. III. Var. Hist. cap. XIV, & lib. IV. cap. IX, Aristotelem, vivo Platone, Scholam instituisse, ac tum quoque Theodecten audiisse Aristotelem. Credo equidem: sed parùm hoc adversatur nobis, quia cùm Aristoteles hæresin faceret, jam Plato, teste eodem Æliano, erat octogenarius; nec postea biennium supervixit. Nam decessit natali suo, cùm annum implêsset octogesimum primùm: ut clarè docent Seneca epist. LXVIII*, & Censorinus de die natali cap. XV. Ac favent huic sententiæ Hermippus apud Laërtium, Cicero in Catone, & Valerius Maximus lib. VIII. cap. VII. Annum unum addit Athenæus, lib. V. uti & Suidas; triennium Neanthes apud Laërtium in Plat. sed perperam, si, ut Laërtius ait, natus est Plato, Olympiadis LXXXVII. anno IV, ἐπὶ† Ἀμεινίου, sive Ἐπαμείνονος‡ ἄρχοντος, ut alius vocatur. Nam obiit Olympiadis CVIII anno primo, prætore Theophilo: quemadmodum non Laërtius solùm auctor est in Plat. & Aristot. sed Athenæus ipse in V, & Plutarchus in Demosthene, lib. de X. Rhet. Sed seu senior, seu ante hoc opus, Aristoteles scripserit dolendum illud, quòd non integrum ad nos pervenerit. Nam, quod superest, penè universum consumitur in tragœdia, & epopœia; ut omnino

* In Hypercritico, sive 6. de re Poët.
† Non heri vel nuper.
* De poësi.
† De carmine.
‡ Lib. 7. de Orat. cap. 5.
* De Interpretatione.
† Prope initio.
‡ De re poëtica.
* De poëtis.
† De poëtis.
‡ Cap. 18.
* Aliis LXXXIX.
† Tempore Aminiæ.
‡ Epaminone prætore.

omnino necesse sit, periisse ea, quæ observârat de Comœdia, Dithyrambice, Nomorum poësi, Auletice, & Citharistice. Nam initio libri de illis quoque se acturum promittit. Accedit istud, quòd lib. VIII. Πολιτικῶν cap. VII, ad ea nos remittat, quæ περὶ καθάρσεως, sive affectuum purgatione, docuerat libris de re Poëtica: quod item lib. III. Rhetoricorum cap. XXVI. ait, se in iisdem egisse de variis ridiculorum generibus. Nunc verò utraque desideramus. Simplicius etiam in commentar. Categor. adducit ex libro de Poëtica definitionem Synonymorum, quam itidem frustra nunc requirimus. Non dubium autem, quin de Synonymis ideo tractârit, quia unus is foret è locis ridiculorum; de quibus egisse eum, jam diximus. At planè allucinatur summus vir Joachimus Camerarius, cùm arbitratur, ea, quæ habemus, vel esse Aristotelea poëtices ἐπιτομὴν, vel non esse principis Philosophi, sed alterius ei cognominis. Nam etsi Diogenes Laërtius à quodam Aristotele Cyrenaico Poëticam esse scriptam tradidit; tamen in hoc opere spirantem Stagiritæ nostri genium non obscurè agnoscimus. Ut mittam, quòd pro genuino habeant Ammonius, Simplicius, Hermias in Phædrum Platonis, Boëthius, atque alii. Sed de Aristotelis poëtica satis. Nunc videndum de poësios materia, & forma.

Cap. VI.

Quamvis, judicio quorundam, solùm versetur poësis circa fabularum figmenta: quin tuplicem tamen ejus materiem esse: quia versetur tum circa res divinas, ut in hymnis; tum naturales; tum res gestas; tum morales; tum artificiales. Posse interim conciliari has sententias distinctione Poëtica superiùs adlatâ; ut nobiliorem, quæ imprimis phantasiæ est opus & minus nobilem, quæ contenta est animare metrum dictione, & spiritu poetico. Ac eadem distinctione quæstio decidetur de duplici Poëtices forma.

1. §. *Postquam ostensum est, Poëticen rectè inter artes referri: proximum videtur, ut de ejus caussis loquamur: ac primùm internis; materia videlicet, & forma. Ac de priori quidem judicium est quorundam, versari eam circa res omnes.*

In quo cum Oratore ei convenire volunt: ut Tullius docet in primo de Oratore: *Est*, inquit, *finitimus Oratori Poëta, numeris adstrictior paullò, verborum autem licentiâ liberior: multis ornandi generibus socius, ac penè par: in hoc quidem certè propè idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat jus suum, quò minùs ei liceat eadem illâ facultate, & copia, vagari, quà velit.*

2. §. *Alii arctioribus poëtam terminis constringunt. Quippe arbitrantur, eum solùm circa exempla ficta occupari.*

Eoque, juxta eos, ἡ ποιητικὴ ὕλην ἔχει τὸ ψεῦδος. *Poëtica mendacium pro materia habet:* Ut est apud Isidorum Pelusiotam *. Ita Aristoteles; qui, ut antea diximus, poëtam putat unum hoc studere, ut homines doceat virtutem; atque id facere eum fictis fabulis. Quod & Plato voluit; ex cujus mente, poëta distinetur περὶ τὰ οὐκ ὄντως ὄντα, ἀλλὰ τῶν ὄντων εἴδωλα. *non circa ea, quæ revera sunt; sed eorum, quæ sunt, symbola.* Hinc poësis ei ars dicitur nunc μιμητικὴ †, nunc εἰκαστικὴ ‡, nunc εἰκονοποιὸς *, vel εἰδωλοποιητικὸς †. Nimirum, quia in effingendis hominum actionibus suam collocat operam. Imò, secundùm Stoicos, non humanis modò, sed etiam divinis. Nam, ut ex Laërtio superiùs diximus, poësis Stoicis definitur σημαντικὸν ποίημα, μίμησιν περιέχον θείων, καὶ ἀνθρωπίνων· *opus significativum, imitationem continens rerum divinarum, humanarumque.* Et sanè non hominum modò, sed Deorum etiam mores, affectus, actiones, imitatur poëta.

* Lib 2. epist. 228
† Imitationem instituens.
‡ Simile effingens ac repræsentans.
* Effictrix imaginis.
† Effictrix simulacri.

3. §. *At præter poëtarum figmenta, quadruplicem poëtices materiam statuere oportet: primùm res divinas, ut in hymnis.*

Nec enim nobilius poëtis dare argumentum possumus; quàm quo Deum, vel in se celebrent, vel in sanctis ejus. Vide, quæ præclarè hac de re cecinit Nazianzenus carm. LIV, sive de silentio, quod jejunii tempore servaretur. Hujus igitur loci sunt sacra plurima cantica in Scripturis: item multa Nazianzeni, Prudentii, aliorum.

Quæritur, an hujus etiam loci sint hymni gentilium: ut illi Homeri, Callimachi, & similes, vel Græcorum, vel Romanorum; vel eorum etiam, quos illi barbaros dixere. Quomodo Indi quoque hymnos in Deorum laudes canebant: ut Arrianus indicat penè initio libri VII. de Expeditione Alexandri, ubi de Calano sermo.

De hoc ita censeo, si verè de iis judicandum, vel maximè pertinere ad figmenta poetarum, qui sub fabellarum involucris rerum naturam descripserunt: ut inprimis ex Hesiodi Θεογονίᾳ liquet. Verum hujusmodi, etsi à sapientibus haberentur pro allegoriis, naturam rerum mysticè occultantibus; vulgò tamen propriè accipiebantur, & credebantur. Itaque non physici habebantur, ut illi, de quibus proximè dicam, sed Theologi: unde Isidorus lib. VIII. Orig. cap. VII: *Quidam poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de Diis carmina faciebant.* Sic igitur statuendum, ex opinione sapientum talia pertinuisse ad figmenta; eoque non constituere novum argumentum extra fictiones poeticas. Sed contrà, vulgi judicio, talia non in fictis, sed veris, reponi debuisse.

4. §. *Altera poësios materies est de rebus naturalibus.*

Ut illa, quam reliquere Xenophanes, Parmenides, & Empedocles; qui versibus scripsere de rerum natura: Palæphatus Atheniensis, & Antiochus Heliopolitanus; quos κοσμοποιίαν * carmine signâsse, auctor est Suidas: Eratosthenes in Herme, sive mundi descriptione; unde versus aliquot adducit Probus in Eclog. IV: item Medici poëtæ; ut Musæus, cujus ἀκέσεις νόσων † laudat Eustathius Il. Λ. & Damocrates Servilius, ac Heliodorus; quorum mentio apud Galenum ‡. Mitto eos, qui petiere. Siderum doctrinam explicat Aratus: theriaca, & alexipharmaca, Nicander: terrarum situm descripsit Dionysius, ex eo dictus περιηγητής: de piscibus, & quadrupedibus, tractat Oppianus: è Latinis rerum naturam exposuit Lucretius: de sideribus, eorumque viribus, egit Manilius: Æmilius Macer Veronensis scripsit de avibus, sive Ornithogoniam; pro quo apud Nonium perperam *Theogoniam*; item de serpentibus, sive Ophiogoniam; & de herbis, sive Botanicon, vel Rhizotomica. De tribus hisce sic Ovidius *:

Sæpe suas volucres legit mihi grandior ævo,
Quæque necet serpens, quæ juvat herba, Macer.

Eademque memorat Manilius †; sed quasi à pluribus scripta essent:

Ecce alius pictas volucres, & bella ferarum,
Ille venenatos angues, hic nata per herbas
Fata refert, vitamque suâ radice ferentes.

Sed miscet de bellis ferarum: quod pertinet ad Gratium, κυνηγετικῶν auctorem.

E junioribus quoque de morbo Gallico egit Fracastorius. Bartasium, elegantem & eruditum poëtam Gallicum, prætereo.

* Mundi structuram.
† Remedia morborum
‡ Libris de medicamentorum compositione.
* Lib. 4. Trist. eleg. 10.
† Lib. 2.

5. §. Ter-

5. §. *Tertia materies est rerum gestarum. Nam & poëta quidem historiam tractarunt.*

Ut Polycritus; quem, Aristoteles, vel alius, libro de mirabilibus auditu perceptis, ait, res Siculas consignâsse carmine heroico. Ac similiter Hegemon, poëta Epicus, carmine tradidit bellum Leuctricum, quod à Thebanis, Epaminondâ duce, gestum fuit contra Lacedæmonios. Auctor Stephanus in Ἀλεξανδρεία. Archias ille, quem Cicero oratione suâ defendit, carmine reliquit bella Cimbrica: quemadmodum & ea, quæ consulatu Ciceronis contigere, exorsus fuit. Quid dicam annales Ennii, & Furii; Hostii bellum Istricum, Macrobio, & aliis, laudatum; C. Rabirii bellum Actiacum; Cornelii Severi Siculum; Caninii Dacicum, æquali ejus Plinio * memoratum, similiaque monumenta? Sed hi deperditi. Ex iis, qui supersunt, (modò verum id est argumentum) hujus sint loci, quæ de infelicibus Herûs, & Leandri amoribus, cecinit Musæus. E Latinis item Lucanus de bello Pharsalico, & Silius de Hannibalico: Eos à multis è poëtarum numero expungi, cap. 1. dicebamus. Verùm immeritò id fieri, ibidem ostensum nobis fuit. Et eadem sententia est viri ingentis, & doctrinæ, & judicii, Caroli Sigonii, libro de dialogo. Quamquam hi non meram historiam condiderint; sed poeticè etiam tractârint, non metro solùm includendo, verum, ut Sigonius † scribit, *episodiis pro arbitratu fingendis, & Deûm, Dearumque consiliis, & hominum concionibus intexendis, atque festivis rerum narrationibus, & jucundis locorum descriptionibus, aliunde petendis.* Unum posse objici fatetur, quòd contra Aristotelicam legem, de qua in epopœia dicemus ‡, non unam, sed plures sint actiones persecuti. Sed hoc qui urgeat (verba ejus retinere malo) *malos potiùs fuisse poëtas eos, quàm omnino non fuisse poëtas, evincet. Ut enim ex imitatione poëta; sic non bonus poëta ex prava imitatione evadat, necesse est.* At mihi ne malorum quidem poëtarum nomen commeriti videntur: quia poëtæ vocabulum, etiam laxiùs sumtum, propriè sumitur, licet non presse: quod pleniùs antea exposuimus. Atque hæc nisi sint, longè minùs possint Christiani poëtis annumerari: ut Marius Victor, qui à creatione historiam panxit usque ad Abrahami, ac Lothi tempora; Juvencus, & Sedulius, qui Christi historiam versibus contexuerunt; vel Arator, qui Acta Apostolorum carmine retulit.

* Lib. 8. epist. ad Caninium.

† Lib. de Dial. fol. 3. b. edit. Venet.

‡ Lib. 3. de arte Poëtica.

6. §. *Ad quartum argumenti genus refer præcepta vitæ prudenter componendæ. Neque obscurum est, cur in his etiam carmen prætulerint. Nam ea, quæ vinciuntur numeris, faciliùs animo retinentur; eo magis, quia ornatus etiam dictionis delectat.*

Unde Fabius lib. 11. cap. XVII: *Ipsa vitæ præcepta, etiamsi naturâ sunt honesta, plus tamen ad formandas mentes valent, quoties pulchritudinem rerum claritas orationis illuminat.* Sunt hæc præcepta vel moralia, vel civilia. Moralia, ut in Theognide. Atque huc etiam referri debet Ovidiana amandi ars. Civilia verò, ut quando Solon leges suas versibus explicuit. Ejus operis, ut Plutarchus * indicat, hi primi erant versus:

Πρῶτα μὲν εὐχώμεσθα Διὶ Κρονίδῃ βασιλῆϊ,
Θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσσαι.
Hoc primùm oremus, Rex ut Saturnius hisce
Legibus adsistret, velit & concedere laudem.

* In vita Solonis.

Etiam huc refer Terpandrum: de quo sic Clemens Alexand. Stromateon primo: Μέλος τε αὖ πρῶτος περιέθηκε τοῖς ποιήμασι, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίων νόμους ἐμελοποίησε, Τέρπανδρος ὁ Ἀντισσαῖος. *Modos poëmatibus primus adjecit, & Lacedæmoniorum leges numerosis versibus scripsit, Terpander Antissæus.* Nec soli is mos Spartæ. Nam ab Hermippo, in sexto de legislatoribus, proditum est, Charondæ etiam leges in conviviis cani à Thuriis solere. Imò, ut ait Martianus Capella lib. IX, *Græcarum urbium multæ, ad lyram leges, decretaque publica, recitabant.*

Ad civilem etiam prudentiam refer, quòd, ut unum addam juniorum, vir à lustris compluribus in toto orbe illustris Hugo Grotius, tum adhuc adolescens, paraphrasin Tituli Institutionum Justinianearum De rerum divisione, & acquirendo earum dominio, carmine heroico elegantissime expressit.

7. §. *Quintum genus esto τῶν χειριστικῶν, hoc est, eorum, ubi opus relinquitur.*

Quo pertinet Horatii de arte poëticâ epistola ad Pisones. Item ars metrica Terentiani Mauri.

8. §. *Hæc abunde ostendunt, poëtas non solùm versari circa exempla fictitia. Nec eo minus more hoc nostro agam, ut, quatenus res sinit, potiùs convenire doceam præstantium virorum sententias, quàm partem damnem alterutram. Censeo autem, opiniones, specie adeo discrepantes, non meliùs posse conciliari, quàm distinctione poëtica antea allatâ. Si enim propriè eâ voce utamur, quomodo poëta est condendi carminis artifex; nihil est, de quo agere non possit. Sin sumamus impropriè, & κατ' ἐξοχήν, pro eo, qui carmine fabulas exponit, ut doceat, qualis sit, vel esse debeat vita humana; jam objectum poëtarum fuerint μιμήματα, sive res imitatione expressæ; hoc est, actiones fictæ.*

Non quasi tum poëma totum fictis constet actionibus: sed quia, utcumque princeps actio vera sit, & aliæ etiam veræ intercurrant; tamen dispositio sit fabulosa: utpote in quâ falsa veris misceantur; eoque οἰκονομία fabulæ non possit veræ esse actionis, quatenus eo nomine intelligimus totam fabulam, ex pluribus actibus coalescentem: attamen veram fabulam imitetur, quia res narrat, non ut sunt, sed ut esse possunt. Quare rectè dixeris, objectum Poëtices esse verisimile; quo comprehenditur etiam verum; cùm & verum sit verisimile.

9. §. *Distinctione hac nec difficile fuerit conciliare dissidentes multorum de poësios formâ opiniones. Nam si propriè, ac laxè, poësin usurpemus; forma ejus erit metrum, ac spiritus poeticus, quo dictio quasi animatur. Sin pressiùs eam vocem cum Aristotele sumamus; forma consistet partim in metro, & poëticâ dictione; partim in imitatione humanarum actionum.*

Utrocunque modo sumas, sine metro non erit poëma: nisi laxiùs poësios vocabulo utamur, quàm dixi: ut si etiam voce eâ complectamur, ubi fictio est, & quodammodo spiritus adest poëticus: quomodo dialogi Platonis possint dici poëma: saltem sic dicatur comœdia ævo, ut videtur, Theodosii, vel Honorii, scripta, inscriptaque Querulus, vel etiam Aulularia Plauti: nempe quia, ut illa de aululâ sive olla Euclionis; ita hæc de olla agat Queruli, qui Euclionis ejus filius fingitur. Ea comœdia oratione constat, nec prosâ planè, nec ligatâ: etsi spiritu poëtico non planè careat, & sæpe etiam versu loquatur, præcipuè trochaico: & permultis locis, quando id non fit, ita prope ad versum accedat voculæ additione, vel trajectione, ut nullo versum negotio feceris. De scriptoris nomine non liquet. Gildæ à plerisque tribuitur: quod si est, Rutilius ille, cui opus dicatum, non sit Numatianus ille, gentilis poëta, cujus Itinerarium exstat Honorii Imper. ævo scriptum. Nam Gildas quidem Albanius claruit jam circa annum Christi CCCCLX: at Gildas Baronicus toto post hunc Gildam seculo floruit. Facilè autem assensero Reverendissimo & illustrissimo, Jacobo Usserio, Archiepiscopo

piscopo Armachano, totius Hiberniæ Primati, in exactissimo opere de Britannicarum Ecclesiasticarum Antiquitatibus, existimantis, quòd Gildæ comœdia hæc *Querulum* credita sit, provenisse ex eo, quòd & Gildas *Querulum* inscripserit acerbam illam querimoniam suam de Britanniæ regibus, ac clero. Aliò ante inclinavi, ob Milonum, quos dicerent, auctoritatem. Sed isthi optimè occurrit clarissimæ doctrinæ, & laudatissimæ pietatis vir, quem dicebamus. Quod verò ad dictionem nec ἔμμετρον plane, nec ἄμετρον; vix lac lacti similius est, quàm Querulo huic ludricum Sergii Polensis epitaphium; ut judicium est Barthii Adversariorum lib. IV. cap. XVII.

CAP. VII.

Duplicem esse Poëtæ finem: unum arti adæquatum, qui est carmine docere, ac delectare; idque in quovis argumento: alterum principalem, qui est per imitationem, ac figmenta, à vitiis animos purgare humanos. Ac, pro duplici hoc fine, duplex etiam poëtæ officium statui oportere. Quod si hujusmodi poëtæ finis atque officium sit; prius requiri, ut ipse sit vir bonus, ac prudens: magis tamen, ut prudens quàm bonus; cum etiam credamus iis, qui boni solùm videantur nobis. Poëticen esse Politicæ ministram. Nec tamen recte, Rhetoricæ instar, Dialecticæ partem statui à Zabarella, atque aliis.

1. §. *De materia, & forma poëtices diximus. Nunc agam de caussis externis: ac primùm de fine, atque usu ejus multiplici.*

Non quidem, quasi fructus, laudesque Poëticæ omnes, proferre animus sit (nam quod in Pœnulo ait Plautus, *proba merx facilè emtorem invenit*) verùm quia absque eo natura Poëticæ intelligi non possit.

2. §. *Est verò Poëtices finis delectatio: nec solus tamen, vel præcipuus. Quamvis enim adspergere poëmatis liceat, unde nihil petatur, nisi honesta voluptas: totius tamen operis finis esse debet, docere pariter, & delectare.*

Sive, ut Horatius loquitur *,

—— *simul jucunda, & idonea dicere vitæ.*

Quò facit illud ejusdem †,

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Quomodo à duobus his, χρείᾳ, καὶ ἡδονῇ, *utilitate & voluptate*, Homerum, ac Hesiodum, commendari, ait Maximus Tyrius orat. VII. Imò, ut Tullius ‡ mavult *indisertam prudentiam, quàm stultitiam loquacem*: ita præstat, ut cum eodem illo poëta * dicam,

Fabula nullius Veneris, morataque recte,
Quàm versus inopes rerum, nugæque canoræ.

* Epist. ad Pisones.
† Paullò post.
‡ Lib. 3. de Oratore.
* Ad Pisones epist.

3. §. *At qui ajunt, poeseos finem esse κάθαρσιν † τῆς ψυχῆς, sive, corrigere hominum mores: hi nequaquam assignant finem arti adæquatum. Nam Empedocles, & similes, θεωρίαν ‡ sibi proposuere, non πρᾶξιν*. Deinde, de antiquissimis illis, qui Deorum amores, ac concubitus narrant, dici nequit, hoc eos egisse, ut ob oculos ponerent vitæ humanæ exemplar; sed potius, ut naturæ mysteria fabulis involverent.*

† Purgationem animæ.
‡ Contemplationem, sive scientiam.
* Actionem.

Quam rem pluribus explicabimus cap. seq.

4. §. *Si tamen poëtices nomine strictius utamur, more Aristotelis: fateri oportet, angustiori limite ejus finem constringi. Nam finis ejus fuerit, fictis fabulis jucundè ea docere, quæ homines à vitiis ad virtutes adducunt.*

Dixeris, sic neque Hesiodum in Θεογονίᾳ, fore Aristoteli poëtam. Haut repugno. Quippe Aristoteles, uti Empedoclem non poëtam, sed physicum, appellat; ita, puto, Hesiodum in Θεογονίᾳ, ac similes, non poëtas diceret, sed theologos. Nam antiqui eam poëseos partem ad theologiam retulere. Varroni sanè, ut ex Augustino * constat, triplex erat θεολογία: una μυθική, seu *fabulosa*, vel *fabularis*; altera φυσική, seu *naturalis*; tertia πολιτική, seu *civilis*. Μυθικὸν, inquit, *appellant, quo maximè utuntur poëtæ*; φυσικὸν, *quo philosophi*; *civile, quo populi*. Vel si Aristoteles poëtas ejuscemodi non esset theologorum nomine dignatus, saltem physicos vocasset. Siquidem non minùs illi naturæ mysteria tradidere, quàm Empedocles, Parmenides, & alii juniorum. Hoc solùm discriminis erat, quòd juniores (ita voco, qui post Thaletem, & Pythagoram, carmine sunt philosophati) id egerint sermone proprio, & aperto: primi illi, qui Orphei philosophiam sequebantur, id fecerint δι' ἀλληγορίας †; ut Dionysius Hal. ait: nempe, uti dixi, quia sapientiæ suæ adytis arcerent profanum vulgus; nec ab aliis vellent intelligi, quàm a mystis suis.

* Lib 6. de Civitate Dei cap. 5.
† Per allegoriam.

Quare si, Aristoteleo more, sumamus hujus artis finem; is non ἁπλῶς ‡ fuerit, carmine docere cum delectatione; sed carmine, & imitatione, docere ac delectare. Unde & Strabo lib. I. ait, poesin esse μιμητικὴν * βίου διὰ λόγων *. Et Plutarchus † ait, poeticam habere μιμητικὴν ὑπόθεσιν †. Non quasi imitatio, seu fictio, sit finis ultimus; sed quia hæc sit via ac ratio ad comparandam beatitudinem civilem; quam non consequimur, nisi virtute, cujus doctor est poëta. Quod optimè Aristophanes * expressit in Ranis. Quærit enim Æschylus:

—— Τίνος ‡ οὕνεκα χρὴ θαυμάζειν ἄνδρα ποιητήν;

Respondet Euripides:

Δεξιότητος †, καὶ νουθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιοῦμεν
Τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσι.

Nempe different quidem apologi à fabulis poëticis, ut alibi ostendimus *: fine tamen conveniunt. Ut locum hic quoque habeat illud Phædri lib. II:

Nec aliud quicquam per fabellas quæritur,
Quàm corrigatur error ut mortalium.

‡ Simpliciter.
* Imitatricem vitæ humanæ per orationem.
† Lib. Quomodo juvenis sua poëmata legenda.
‡ Argumentum, in quo imitari propositum sit.
* Act. 4. sc. 2.
† Cur admirari conveniat poëtam?
‡ Propter ingenii dexteritatem, & admonitiones. Efficimus cives bonos in civitatibus.
* Lib. 4. Orat. Instit. cap. 11. sill. 3.

5. §. *Ac pro duplici hoc Poëtices fine, duplex est officium Poëtæ. Prius est modulatè, vel, ut Græci dicunt, ἐμμέτρως † loqui, aut scribere.*

Ubi poëta quidem proponit sibi docere: idque in quolibet argumento: at particulatim attendit κάθαρσιν, sive morum emendationem; sed citra figmenta, ut in γνωμολογικῇ ‡.

† Metrò.
‡ Oratione sententiosa.

6. §. *Alterum est imitari, ac fingere, sive ad rerum naturam indicandam, sive ad mores hominum à vitiis purgandos.*

Lactantius lib. XI: *Officium poëtæ est in eo, ut ea, quæ gesta sunt verè, in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa traducat.*

7. §. *Hoc igitur commune habent poëtæ, philosophi, & historici, quòd doceant virtutem.*

Ut de tribus illis testis est B. Basilius dissertatione. Quomodo legendi sint Græcorum libri: Ἐπειδήπερ δὲ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν ἡμέτερον εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσι, πολλῷ δὲ ἔτι πλείω φιλοσόφοις ἀνδράσιν ὕμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεκτέον. *Quandoquidem ad vitam illam, quam optamus, nisi per virtutem, nequit perveniri; multa autem ad eam pertinentia dicta sunt a poëtis, multa ab historiarum scriptoribus, plurima verò à philosophis; talibus scriptis maximè est incumbendum.*

8. §. *Quia*

8. §. *Quia verò viri boni est docere virtutem; eò requirimus à poëta, ut prius ipse vir sit bonus.*

Itaque Strabo libro primo dicere non dubitat, Οὐχ οἷον ἀγαθὸν γενέσθαι ποιητὴν, μὴ πρότερον γενηθέντα ἄνδρα ἀγαθόν· *neque bonum posse poëtam fieri, qui non prius fuerit vir bonus.*

9. §. *Ac similiter dixero, quò docere possit virtutes, ipsum prius sapientem esse oportere.*

Sapientiæ autem vocabulo nunc utor cum Academia, & Peripato, non cum porticu Zenonis: secundùm quam poëta, quia sapiens, etiam foret dives, formosus, sanus, rex. Atque eò vir eruditus* trahebat illud, quòd Herennius librum suum ad Gallienum Imperatorem sic inscripserat, Ὅτι μόνος ποιητὴς ὁ βασιλεύς, *quod solus rex poëta.* Pro quo, apud Porphyrium, Marsilius Ficinus verterat, *quòd solus effector rex.*

* Scipio Gentilis lib. 2. παρέργων. cap. 2.

10. §. *Etsi verò poëtam convenit esse bonum, & prudentem; magis tamen prudentia, quàm bonitas, requiritur. Nam ut valeat artis suæ munia implere, planè prudentiâ opus est: sed possit etiam hunc finem consequi, ut bonus non sit, dummodo videatur talis.*

Nimirum, cùm duplex sit Eloquentia, una oratoria, altera poëtica: in utraque similiter comparatum est: quia difficulter persuadet, qui vir malus existimatur. Quis enim bonum consilium exspectet, ubi fraudis, injuriæque, suspicio esse possit? Qua de re pluribus egi lib. 11. Orator. Institut. cap. XIV. sect. 11. Vide etiam, quæ libro de Natura ac Constitutione Rhetorices dissero cap. 1: ubi expendo, an rectè definiatur orator, vir bonus dicendi peritus.

11. §. *Ex his abunde intelligere est, quanta sit poëticæ utilitas in Rep. ac quomodo ea sit politicæ ministra.*

Siquidem finis Politicæ est εὐδαιμονία, sive *beatitudo.* Verùm hanc assequi nequit, nisi priùs reddiderit homines bonos, suisque mandatis obtemperantes. Itaque, ut ea persuadeat, Rhetoricâ utitur, & Poëticâ; quæ oratione facundâ, ac delectabili, animos demulceant, & *res salubriter, ac prospicienter, animadversas in mentes animosque hominum, cum audiendi quadam illecebrâ, induant*; ut de Æsopeis apologis scripsit Agellius lib. 11. cap. XXIX. Hinc quoque est, quòd Proclus, commentario suo in Platonis de Rep. libros, ἀλληγορικῶς agens de Jove, qui est μέγας πολιτικὸς †, & Apolline, qui Poëtis præest, poëtam appellet τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ μέγαν συνεργόν· *magnum magni politici ministrum.*

† Magnus Politicus.

12. §. *Quamquam verò hoc commune habet cum Rhetorica, quòd utraque sit famula Politica: non tamen, uti Rhetorica quodammodo est Dialecticæ παραφυὴς ‡, ita etiam, Poëticam esse Dialecticæ partem, existimari debet.*

‡ Stolo, sive virgultum.

Scio quidem, aliter veterum aliquos existimâsse: ut auctor est Ammonius præfat. in librum categoriarum. Eamque sententiam secutus postea fuit Aben-roës. Sed quâ ratione ad Logicam referatur, non exposuerunt. Fecit id Zabarella lib. 11. de Nat. Log. cap. XIX, & seq. Eumque secutus Gaspar Sardus commentario de triplici philosophia ad Olympiam Moratam. Item Scipio Gentilis lib. 11. Παρέργων cap. 11. Nimirum arbitrantur, quemadmodum Rhetorice ab Aristotele ipso appellatur μόριον τῆς διαλεκτικῆς*; idque propterea, quòd doceat rationem, quâ enthymemata applicentur ad materiam civilem: ita & Poëticen esse Logices partem, quia aperit exempli usum in materia ficta. Sed falluntur, cùm putant artem omnem in usu exempli occupatam esse partem Logicæ. Nam id tantùm verum est, si usum ejus tradat cognitionis caussa. At Rhetorice, & Poëtice, non solùm docere student, sed etiam delectare; nec cognitionem tantùm spectant, sed & actionem. Quod verò Rhetoricen ajunt ab Aristotele dici Dialecticæ partem: id majorem vim haberet, si propriè diceretur. Nunc tantùm κατά τι, καὶ παχυλῶς*, sic loqui, ostendit multiplex Dialecticæ, & Rhetoricæ discrimen, qua de re egimus lib. de Natura ac Constitut. Rhet. inprimis cap. VII.

* Particula Dialecticæ.

* Secundum quid, & pingui Minerva.

Cap. VIII.

Adferuntur, quæ dici solent adversus antea allata de fine, officio, & usu poëseos: ac iisdem postea occurritur. primo quidem referuntur, qui contemtim de poësi senserint, vel sensisse videantur: ut Plato, Epicurus, atque alii. Ostensum, à Platone non omnem rejici poësin; sed Homericam duntaxat: neque illud ἁπλῶς, sed hactenus solum, ut neget illi utilem Reip. quam animo conceperat. Quam ob caussam, antiqui naturæ scientiam maluerint involvere fabulis, quam absque involucro ullo consignare. Secundo loco memorantur, qui lascivos canunt amores. Demonstratum, hunc esse Poëticæ non usum, sed abusum: distinctumque inter Venerem Cœlestem, & Vulgivagam; inter Cupidinem Venere Cœlesti natum, & Vulgivaga filium; Musas meretriculas, & philosophicas. Expositum inde, quantum damni poëta lascivi dent, præcipuè adolescentia. Tertio loco additum aliquid de abusu artis in adulando laude indignos, vel maledicendo bonis.

1. §. *Hactenus exposui sententiam nostram de poëseos fine, & utilitate, ac poëtæ officio. Sed adversus ea tam multa à multis, tam gravia à gravissimis etiam viris adferuntur, ut periculum sit, ne si caussa poëseos non adversus illos fortiter defendatur; autoritate eorum, nec levibus pressa argumentis, penitus succumbat. Ac primùm quidem cum iis nobis conserenda erunt manus, qui cum Platone, Epicuro, atque aliis, contendunt, poëtas esse noxios Reip. & quâ parte nullum adferunt damnum, esse tamen utilitatis solidæ expertes; nec juvare, nisi animos pueriles, & his similes, quæ inani delectatione, velut crepitaculis, capiantur.*

De Platone, quod dixi, nulli ignotum esse arbitror. Nec tamen ille omnem damnabat poësin; sed Homericam: unde de eo sic Heraclides Ponticus: Ἐρρίφθω καὶ Πλάτων ὁ κόλαξ, Ὁμήρου συκοφάντης, ἔνδοξον ἀπὸ τῆς ἰδίας πολιτείας τὸν φυγάδα προπέμπων, λευκοῖς ἐρίοις ἀνεστεμμένον, καὶ πολυτελεῖ μύρῳ τὴν κεφαλὴν διάβροχον· *Valeat & adulator Plato, Homeri calumniator, quem à Rep. sua remittit inclytum exulem, albis redimitum lanis, & pretioso unguento caput redimitum.* Epicurus verò universam rejecit poësin: quâ de re sic ibidem Heraclides: Οὐδ' Ἐπικούρου φροντὶς ἡμῖν, ὃς τῆς ἀσέμνου περὶ τὰς ἰδίας κήπους ἡδονῆς γεωργός ἐστιν, ἅπασαν ὁμοῦ ποιητικὴν, ὥσπερ ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, ἀφοσιούμενος. *Nec curæ nobis est, quid dicat Epicurus, inhonestæ voluptatis in hortis suis cultor: qui universam simul poësin, velut perniciosum fabularum illectamentum, aversatur.* Et apud Tullium, extremo lib. 1. Tusc. Quæst. Torquatus, Epicureæ Philosophiæ defensor, ex magistri mente ait: *An tempus in Poëtis evolvendis, ut ego, & Triarius, te hortatore fecimus, consumeret? in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis delectatio.* Quæ verba non satis cepit doctissimus vir, Andreas Schottus †, cùm existimat, Tullium hæc ex sua sententia referre, ut doceat, modum Poëticis oblectamentis esse statuendum. Planè enim ista sunt contemnentis poësin: nec à Tullio

† Lib. 1. Tul. Qu. cap. 28.

ex sua dicuntur personâ, sed Torquati Epicurei; quem Cicero inducit pro Epicuro differentem. Ad hanc Epicuri sententiam etiam Plutarchus respexit, libro, Quomodo juveni sint audiendi poëtæ; ubi negat requiri τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον *, ut eo poeticum artem citissime effugiamus. Eratosthenes quoque, Strabone † teste, ajebat, ποιητὴν πάντα στοχάζεσθαι ψυχαγωγίας, οὐ διδασκαλίας: poetam omnia dirigere ad delectandum, non ad docendum. Quemadmodum & idem, apud Strabonem paullò pòst, poëticas fabulas vocabat γραώδη μυθολογίαν ‡. Etiam Agatharchides Samius * libro de rubro mari, cum multa collegisset ex poëtis planè incredibilia & absurda, tandem concludit, ὅτι πᾶς ποιητὴς ψυχαγωγίας (μᾶλλον) ἢ ἀληθείας ἐστὶ στοχαστής: quod omnis poëta magis eò collineat, ut delectet, quàm ut verum dicat. Similiterque Diodorus Siculus, initio sui operis, scribit, τὴν † ποιητικὴν τέρπειν μᾶλλον, ἤπερ ὠφελεῖν. Nec alia mens Hermogenis, qui lib. 1. de ideis cap. VI. ait, τὸ πλεῖστον ‡ ἡ ἡδονὴ ἡ ποίησις, οἶμαι, στοχάζεται. Item Marcus Antoninus Philosophus scribit lib. primo, sese à Rustico didicisse, ἀποστῆναι ῥητορικῆς, ποιητικῆς, καὶ ἀστειολογίας *, vel potius ἀστρολογίας: quomodo emendat Xylander. Et sanè hodieque non pauci se horum auctoritate tuentur, ut doceant, studium poëseos magis facere ad pompam, quàm fructum. Verùm rectè Tullius 1. de Nat. Deor. *Non tam auctores in disputando, quam rationis momenta quærenda sunt.*

* Epicuri naviculam.
† Lib. 1.
‡ Anile fabulamentum.
* Apud Photium cod. 250.
† Poëticam delectare magis, quàm juvare.
‡ Poësis maxima ex parte, opinor, ad voluptatem, ut finem collineat.
* Abstinere rhetorica, poëtica, & urbanis sermonibus.

2. §. *Ac ad Platonem quidem quod attinet, variè illi occurri solet. Petrarcha ajebat, scenicos ejicere, non cæteros. Sed de Homero ipso loqui, satis est evidens. Maximus Tyrius dicit, Platonem formâsse Remp. sola subnixam ratione; eoque delectationis expertem. At minime est obscurum, altius spectâsse: puta quod fabellis Homericis violaretur sanior de numine opinio, & pudici mores in periculum venirent.*

Nam lib. II, & III. de Legg. non modò reprehendit Homerum, quòd Diis ea attribuit, quæ nefariorum sunt hominum: sed eundem etiam è sua exterminat Rep. idque, ut ipse loquitur, διὰ τὸ τὴν ποίησιν τοιαύτην εἶναι, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς λωβᾶσθαι: quia poësis hac ejus sit natura, ut bonis etiam nocere possit. Nimirum putavit, ut verbis utar Lactantii †, *Poëtas perniciosos esse, quod incautos animos facilè irretire possint suavitate sermonis, & carminum dulci modulatione currentium.*

† Lib. 5. cap. 1.

3. §. *Quamobrem censeo, alia longè pro Platone adferri oportere. Ac primum cogitandum, quicquid sit de Homero, saltem de poësi eum magnificè sensisse.*

Quid mirum, Socratem habuerat præceptorem, qui cum Euripide familiariter vixit: imò adjutus ab eo est in tragœdiis scribendis. Tum autem quàm libens utitur Plato testimoniis poëtarum! Imò vocat eos θεῶν ἑρμηνεῖς ‡: poësin autem appellat divinum furorem. Idem Antimacho, poëma suum recitanti, cùm cæteri eum destituissent auditores, omnium instar fuit.

‡ Deorum interpretes.

4. §. *Deinde nihil minus ei propositum fuit, quàm ut Homerum de manibus omnium excuteret. Solùm putavit, non quemvis ad ejus lectionem admitti oportere. Nec enim imperitorum animis convenit: unde eum excludit è Rep. quam animo effinxisset.*

Et quomodo ille contemtim de Homero sentiret, qui tam multa illi deberet! Scio quidem, ab Heraclide Pontico dici ἀχάριστον πρὸς Ὅμηρον *. Verùm Heraclides, nimio Homeri amore excæcatus, nescivit distinguere inter laudes poëtæ, & culpas. At non id facere neglexit Plato: cui semper quidem magnus est Homerus: sed οὐ πρό τῆς ἀληθείας ἀνήρ *, ut de eo inquit initio decimi de Republica: ubi fusè hoc argumentum tractat.

* Ingratissimum erga Homerum.
* Vir non anteponendus veritati.

5. §. *Præterea non ille ejicit Homerum, tanquam civem, cus propositum foret docere noxia: sed honorificè dimittit, velut majorem civem, quam ut imperitis sua Reip. civibus prodesse possit.*

Siquidem (ut Theodoretus ait in Θεραπευτικῇ secunda) μύρῳ ἀλείψας, καθάπερ αἱ γυναῖκες τὰς χελιδόνας, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ξυντιθείσης πόλεως ἀπέπεμψε: unguento delibutum, ut mulieres solent hirundines, è Republica à se composita emisit. Sententia est, ut delicatulæ virgines, aut matronæ, solent aviculas, quas diu in deliciis habuere, priusquam dimittant liberas, unguento perfundere: ita & à Platone è Rep. sua Homerum non ignominiosè expelli, sed cum honore dimitti. Atque hanc similitudinem apud eundem Theodoretum legas oratione Θεραπευτ. X. De istiusmodi autem unctione, quæ venerationis caussâ fieret, adi, si voles, Casaubonum in Tranquilli lib. 1. cap. LXXXI, & Baronium Exercitat. XIV. Sect. XII.

6. §. *Verùm de ipso Platone satis. Nunc argumentum istud expendamus, ob quod & ille, & alii, dixere poësin Homeri, & similium, qui Deorum narrant certamina, ac vulnera, amores item ac concubitus, nocere tum pietati erga numen, tum moribus honestis: videlicet quia facilè homines arbitrantur, non fore sibi turpe, si Deorum æmulentur exemplum. Equidem sapienter hæc ab iis præcipi existimo. Sed non aliud inde consequitur, quàm talium poëtarum lectionem solum conducere iis, qui distinguere sciant, inter fabulæ involucrum, & mysterium, quod figmentis hujusmodi occultatur. Nec enim illa à veteribus poëtis tradita sunt, quò homines inde caperent vitæ exemplum: sed ut ex iis naturæ mysteria cognoscerent sapientiæ studiis initiati.*

Hæc satis liquent ex Homericis Heraclidis Pontici Allegoriis: Proclo in Platonis libros de Rep. Phurnuto item, atque aliis. Utinam verò etiam exstaret Metrodorus Lampsacenus: qui totum Homerum in allegorias deflexit: ut auctor est Tatianus oratione contra gentes †. Favet etiam huic sententiæ Dionysius Halicarnassensis lib. 1. Antiquitatum Romanarum: ubi varios nius adfert τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ‡: inter cæteros illum, ὅσα δηλοῦσθαι * τὰ τῆς φύσεως ἔργα δι' ἀλληγορίας. Mox verò agnoscit, hujusmodi fabulas, οὐ † πολλοὺς ὠφελεῖν, ἀλλ' ὀλίγους μόνον τοὺς ἐξητακότας, ὧν ἕνεκα γέγονεν. Deinde addit: Σπάνιοι ‡ δ' εἰσὶν οἱ μετειληφότες ταύτης τῆς φιλοσοφίας. Atque inde colligit, vulgus iis fabulis non corrigi, sed corrumpi: quippe quod propterea vel Deos contemnat, quos tot infortuniis videat involvi; vel impurè vivat, quia Deorum id exemplo licere sibi arbitretur.

† P. 106. edit. Basil.
‡ Græcanicarum fabularum.
* Opera naturæ per allegoriam indicare.
† Non multis prodesse; sed solum iis, qui expenderent, cujus rei caussa fabulæ hæ fictæ sint.
‡ Rari sunt, qui hanc sapientiam sint consecuti.

7. §. *Quærat fortasse aliquis, cur antiqui maluerint fabulis involvere arcana naturæ, quam ea apertè proferre. Nimirum putabant, nihil ista pertinere ad profanum vulgus, magisque sapientiam fore admirationi, si ab ea cerdones arcerentur.*

Juxta illud vatis Venusini *: *Odi profanum vulgus, & arceo.* Et sanè non antiquissimi solùm sic animati erant; sed & Pythagorici; qui non fabulis quidem, sed numeris tamen, philosophiam obscurarunt. Vide Macrobium lib. 1. in Somnium Scipionis cap. 11. Aristoteles verò propriè loqui voluit: sed idem tamen in Acroamaticis brevitate eâ uti maluit, ut non nisi à discipulis, vel admodum acutis, & industriis, intelligi posset. Ut in eo locum habuerit Pindaricum illud Pyth. Id. 6: Βιοῖ δὲ

* Lib. 3. od. 1.

μα-

μακροῖσι ποικίλοισιν αἰνοῖ σοφοί. Quorum sententia est; Ubi in longis, vel arduis rebus, paucis utimur verbis, omnino sapienti opus esse auditore. De hoc discrimine, veluti παραπετάσμασι, ac involucris quibusdam, obnubilandi philosophiam, agit Simplicius præfat. in categorias sect. x, & xi: ubi docet, duplicem esse evidentiam; unam à mente provenire, alteram à sensu: illam ab Aristotele; hanc à Platone prælatam. Præterea veterum philosophorum τοὺς μὲν μύθοις, τοὺς δὲ συμβόλοις τὴν σοφίαν ἀποκρύψαι, ὡς ἐν τοῖς παραπετάσμασιν· Ἀριστοτέλη δὲ παντὸς ἄλλου παραπετάσματος τὴν ἀσάφειαν προτιμῆσαι· *hos fabulis, illos ænigmatis seu symbolis occultasse sapientiam, velut involucris: Aristotelem vero omnibus velamentis aliis obscuritatem prætulisse.* Ipsum adi, si plura de hoc voles.

8. §. *Sed enim, inquiunt, ut hæc pro Homero dici possint, quid faciemus poetarum turba, non quidem lascivos Deorum amores canenti, sed suos; quorum pagina pene omnes pruriunt libidine! Quis bonus ejusmodi doctores carissimis pignoribus adsciscat! qui hoc pacto pugnant, distinguere nesciunt inter vitium artis, & artificis. Nulla enim ars est tam laudabilis, ut non valeant eâ homines abuti.*

Itaque Aristoteles in VII. Polit. docet, in puerorum institutione magnam esse curam adhibendam, ut non qualvis fabulas discant; sed eas solùm, quæ προοδοποιοῦσι * πρὸς τὰς ὕστερον διατελέσεις. Unde clare cognoscimus, philosophum & fabulas quasdam agnoscere, quæ moribus conducunt. Proinde, qui propter malos poetas omne vitant poëtarum genus, similes Licurgi Regis videntur; qui cùm animadverteret aliquos, vino immoderatè utentes, multùm sibi nocuisse, continuò vites omnes, è quibus tot commoda ad humanum genus redundant, excidi jussit. Ne similis insipientiæ peragamur rei, nec omnes poetas vitabimus, nec cunctos signabimus albâ lineâ. Vitabimus eos, qui mentem, moresque, inficiunt lascivis amoribus. Amplexabimur illos, qui Venerem quidem colunt, sed Cœlestem; Cupidinem, sed Cœlestis Veneris filium; Musas, sed severiores. Duæ enim sunt Veneres; duo Cupidines; duplices Musæ. De Venere argumento est, quòd & Catullo epig. LXIX. dicatur *duplex Amathuntia.* Nempe Venus una est patrima, quam Cœlus genuit, unde Οὐρανίαν in Sympolio appellat Plato; ut & Theocritus in Epigrammatis: *Cœligenam* Varro appellat; *Cœlestem* dixere Pœni; uti ex Ms. Tertulliani cod. discimus, & Vet. Numm. in quibus & Ἀγριμία appellatur; quemadmodum & eadem dicta *Frugi*; si recta lux lectio apud Paullum in *Frucinal.* Altera verò Venus, Jovis est ex Dione filia, obscœnarum & lutearum voluptatum præses; unde Πάνδημον vocant Plato, & Theocritus: hoc est, *volgivagam*, ut lib. II & IV, interpretatur Lucretius; sive *volgariam*, ut exponit Appulejus in Apologia: cujus Veneris simulacrum Athenis in foro consecratum fuisse à Solone, scribit Harpocration. Iidem multi quidem Cupidines dicuntur, non Propertio † modò, & Claudiano ‡; sed & Sylio, apud quem Venus Cupidines turbam suam vocat, & de iisdem dicit,

Mittit se cœlo niveis exercitus alis.

Itemque Papinio *, qui Amores, sive Cupidines, *volucrum turbam, pharetratos fratres,* & *Veneris turbam* appellat. At ab Luciano in Demosthenis Encomio, Seneca, & compluribus, duo solùm statuuntur: quorum unus sit Veneris cœlestis filius, qui sanctos inspirat amores; alter alterius, qui turpes. Pari ratione & aliæ sunt Musæ Poeticæ, ab abusu poesios sic nuncupatæ; quas Philosophia apud Boethium † ait, infructuosis affectuum spinis, uberem rationis segetem necare; aliæ verò, quas suas ibidem appellat Philosophia; quæ cum delectatione prosunt, dum non solùm metri suavitate, ac fabellis, animos oblectant; sed etiam interiori sententiæ allegoriâ, ac humanæ vitæ imitatione, formant ac firmant. At Poëtarum illi, qui obscœnitatem sectantur, amant Musas meretriculas; ut idem eas Boethius nominat. Nam, si Musas virgines colerent, non omnes implerent paginas verbis prætextatis, ac quibus virginum aures vulnerari metus sit. Quales verè dixeris, Catulliano * versu,

Secli incommoda, pessimos poëtas.

At non audiendus idem, cùm sic scribere non veretur:

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum: versiculos nihil necesse est:
Qui tum denique habent salem, & leporem,
Si sint molliculi, & parum pudici,
Et quod pruriat, incitare possint.

Deum immortalem! Tum demum lepidi erunt versus poetarum, si pruriginem excitent! Equidem non diffitebor, nusquam pene disertiores esse poetarum complures, quam in ἐρωτικοῖς †: unde & Bilbilicus vates de sese ait ‡:

Si dare vis nostræ vires, animosque Thalia,
Et victura petis carmina: da, quod amem.
Cynthia te vatem fecit, lascive Properti:
Ingenium Galli pulcra Lycoris erat.
Fama est arguti Nemesis formosa Tibulli:
Lesbia dictavit, docte Catulle, tibi.
Non me Pelignus, nec spernet Mantua vatem,
Si qua Corinna mihi, si quis Alexis erit.

Sanè si non alia poëmata vivere possint, quàm quæ lascivos canunt amores: potiùs eorum πᾶν * ἀπολοιτο γένος †, quàm ut ex iis vitam speremus, quibus non vivi modò noceamus, sed etiam mortui. Tuentur ‡ se exemplo priorum, Pedonis, Marsi, Getulici, aliorum: quasi excusset habere culpæ socios. Neque satis est, si non ipsi noxia pangamus poëmata: ne legere quidem oportet, si virtutem seriò, & castimoniam amemus. Quod imprimis adolescentiæ dictum velim. Cujus animum otiosum, ac fervidum, facilius lascivis cogitationibus implent, ac detinent. Quemadmodum enim, qui in sole ambulant, etiamsi aliâ de causâ obambulent, colorantur tamen: sic ætas infirmior quamvis impuros illos ob purissimam & lectissimam dictionem legat, fere tamen fit, ut inficiantur mores. Quod non attendunt, qui sufficere putant, si temperanter educent suos, atque a malorum consortio arceant. Nam sufficit ad corrumpendum, si impuri poëtæ legantur, vel audiantur. Optimè igitur Plutarchus *: ἐπεὶ πόλιν αἱ κεκλεισμέναι πύλαι τηροῦσιν ἀνάλωτον, ἂν διὰ μιᾶς παραδέξηται τοὺς πολεμίους· οὔτε νέον αἱ περὶ τὰς ἄλλας ἡδονὰς ἐγκράτειαι σώζουσιν, ἂν γε δι' ἀκοῆς λάθῃ προέμενος αὑτόν. *Neque urbem custodiant portæ cæteræ clausæ, si pateat hosti unica: neque adolescentem servet temperantia circa voluptates alias, si ignarus ipse se per auditum prodiderit.* Et sane Ovidius ipse non potuit hoc diffiteri. Sic enim scribit in secundo de Remedio amoris:

Eloquar invitus, teneros ne tange poëtas:
Submoveo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito, non est inimicus amori:
Et cum Callimacho, tu quoque Coe, noces.
Me certè Sappho meliorem fecit amica;
Nec rigidos mores Teia musa dedit.
Carmina quis potuit tuto legisse Tibulli?
Vel tua, cujus opus Cynthia sola fuit?
Quis potuit lecto durus discedere Gallo?
Et mea nescio quid carmina tale sonant.

Quare magnâ cautione opus est in hujusmodi scriptoribus; ut jam multi monuere: sed omnium instar esse poterunt Plutarchus libro, Quomodo audienda sint juveni poemata; & Basilius, Quomodo legendi Græcorum libri. De vero autem fine, atque usu poetices; vide Platonem in Gorgia. Item elegantissimos Timoclis Comici versus Διονυσιαζούσαις ‡ apud Athenæum lib. VI. Adi & quæ adversus Eratosthenem disserit Strabo libro primo. Item Maximum Tyrium oratione eâ, qua poeticen laudat.

* Viam præparant ad disciplinas, quas discent postmodo.
† Lib. 2. Eleg. 19.
‡ Epithalamio Honorii lib. 11.
* Epithalamio Stellæ, & Violantillæ.
† Lib. 1. de consolat. philosoph. prof. 1.
* Epig. 14.
† Amatoriis.
‡ Lib. 8. ep. 73.
* Callimach.
† Omne genus poetarum.
‡ Varia in epistola lib. 1. Epigr.
* Libro, Quomodo juveni sint audienda poemata.
‡ Bacchis.

E junioribus fusissimè hoc de argumento egit Joannes Boccacius toto lib. xv. de genealogia deorum; sed verius, quam elegantius.

9. §. Aliud etiam telum intorquent. Nullum, inquiunt, hominum genus magis est pestilens adulatoribus: nulli autem exquisitiùs adulantur poëtis: unde jam olim grassatores vocabantur; hoc est, adulatores, Festo interprete. Verùm non omnes laudationes pro adulationibus sunt habendæ. Sæpe promerita sunt, & digna, quæ celebrentur, ut alii ad simile excitentur exemplum. Contemtu laudationis contemnuntur virtutes: nec ulli laudes æquè aspernantur, quàm qui nihil agunt laude dignum. Nec tamen inficias ivero, sæpius à poëtastris, quandoque etiam à dignis meliori nomine, falsas laudes decantari; præsertim famelicis, aut vanis ingeniis. Sed enim (quod sæpius reponere cogimur) non ex abusu usum nobilissimæ artis æstimari oportet.

Nihil verò hic adferunt de eloquentia ligata, quod non itidem habeat locum in eloquentia soluta. Nam ipse Plato ῥητορικὴν statuit esse quartam κολακείας * partem. Super quo jam olim disputatum fuit; ut ex Luciano, & aliis, diximus libro de Natura ac Constitutione Rhetorices cap. 11.

* *Adulatoriæ scientiæ.*

10. §. Nec diffitemur, nonnullos, ut in adulando sunt singulares, ita etiam vincere alios in maledicendo bonis; quam caninam eloquentiam vocare possumus.

Huc referre liceat, cùm alia veteris comœdiæ, tum Aristophanis facundiam, Anyto, & Melito † inservientis, ut optimus suæ ætatis vir ad cicutam damnaretur.

† *Plato in Apologia Socratis: indeque innumeri, in his Laërtius in vita Socratis.*

11. §. Sed enim hæc itidem ad abusum artis honestissimæ pertinent.

Itaque, ut inter Rhetoricen germanam, & adulterinam, multùm interesse ostendimus dissertatione eâ, quam proximè diximus: ita & nunc distinguimus inter Poëticen ingenuam, & eam, quæ gratiam solùm, aut lucrum, consectatur.

Cap. IX.

Refelluntur, tum qui inanem esse poësios voluptatem aiunt; tum qui eam agnoscunt docere, sed melius id fieri contendunt, partim ab historico, partim philosopho. Siquidem historicum, dum factis insistit, singularia solum attendere: poësin vero, quia considerat, quid fieri, vel dici, conveniat, spectare ipsum genus, sive τὸ καθόλου. Philosophum autem non eam adferre in docendo voluptatem, quam poëta ac propterea olim à poësi solere initia capi, cum à futuro oratore, vel poëta; tum etiam aliis, atque adeò ipsis imperio civium destinatis.

1. §. Dejecti de eo, quòd poësis noxia sit Reipublicæ, mollius agere videntur; ac solum id contendunt, si non perniciosam, saltem inutilem esse poësin, ut quæ tota in eo sit, ut voluptate inani, ac sæpe puerili, aures demulceat. Neque negare possumus, poëtarum aliquos solam sibi proponere voluptatem; quemadmodum & quidam, solius delectationis causâ, præstantissimos etiam poëtas legunt. Sed ejusmodi lectores pueris similes sunt, qui cum vel terras, vel res gestas, in pictura conspiciunt, potius oculos coloribus, quam animum rei cognitione, pascunt. Poëtarum illi, qui his solis se accommodant, abutuntur suâ arte: cui, ut superiori capite ostensum, illud propositum esse debet, ut delectet docendo, & doceat delectando. Qui hac parte à nobis dissentiunt, negant docendi munus à poëta requirendum. Quippe multis partibus utilius, ac melius, istoc ab historico fieri; cum magis moveant facta, quam ficta. Sed enim si eò præstantior sit scientia, quo propius ad philosophiam accedit; viceris poësis: quia cum philosophi sit spectare non singula, sed universa; historicus contra respicit singula; poëta magis considerat universum: quippe qui non tam sibi proponat, quid dictum, factumve sit; quàm, quid fieri, vel dici, conveniat. Ut omnino operosius, & Philosopho dignius, sit poëtæ munus, quàm historici.

E.G. Historico sufficit, si candide exponat, quomodo res gesta sit. Cujusmodi est, quid egerit Alcibiades. At poëta melius sæpe exemplar ob oculos ponit, quàm historicus facit; cui à veritate historiæ non licet recedere. Sanè ut Xenophontis Cyrus ille, quem in Cyropædia effinxit, potiùs est imitandus, quàm ille, quem Herodotus verè nobis depinxit: ita & perfectiùs pii, ac magnanimi principis exemplar ob oculos posuit Maro in Ænea, quàm si ex fide omnia prodidisset. Quid mirum? Historici est referre, quæ sunt: at poëta, quæ non sunt, consignat; sed scribit, ut res sunt. Respicit igitur τὸ καθόλου *. Hujus rei exempla etiam ex tragœdia petere licet. Velut ex Euripidis Hecuba: ubi Polyxenam inducit matri suadentem, ut, quemadmodum Ulysses petebat, ad Achillis tumulum mactaretur. Ac Polyxena quidem typus est animi generosi, & malentis honestè mori, quam turpiter vivere. At mater Hecuba est exemplum vicissitudinis in rebus humanis. Atque eadem quoque typus est callidi consilii; quo usa in ulciscendo Polymestore ob occisum Polydorum. Polymestor, cujus oculi fuere effossi, & liberi occisi, exemplum est avaritiæ, scelesta multa suadentis: idemque ob pœnam, quam perpessus, figura est vindictæ divinæ. Polydorus παράδειγμα est divitis, ob pecunias in magna incidentis infortunia, Agamemnon, qui pro Hecuba contra Polymestorem exoculatum, liberisque orbatum, sententiam tulit, est typus æqui judicis. Similiter in Senecæ Hippolyto, Phædra quidem est typus fœdè insaneque amantis, & minimum se demittentis. In Hippolyto autem est documentum pudici, & severi adolescentis. In nutrice Phædræ habemus fidam alumnæ, sed ultra aras; eoque simul videmus anum impudentem, & sceleratam. Theseus verò imago est principis trucis, ac præcipitis; attamen, in quo non omnino exstincti sint igniculi affectus paterni. Historicus istiusmodi refert, ut accidère. Eoque idea virtutis, aut vitii sæpe est imperfecta, atque obscura. At poëta, cui fingere licet, quod deest, supplet. Quicquid igitur dicat Diodorus Siculus †, hoc nomine poëtica historiæ præferri meretur.

* *Universum genus.*

† *Lib. 1.*

Atque hoc magis liquebit, si cogitemus, quanto operosior sit poësis. Nec enim solùm considerat, quid factum sit; sed etiam, quid fieri oportuerit, quid item decuerit. Absque hoc sit, ne convenientia quidem nomina possit imponere personis, in his multùm attendere oportet probabile, & decorum: unde denuo videmus, eum circa universale versari. Jam quantæ est prudentiæ, aptè omnes omnium mores exprimere! Quomodo Homero in Iliade propositum est, repræsentare heroem magni animi, ac bellicosum; in Odyssea virum prudentem. Quomodo item Maro in Æneidos libris refert pii ac magnanimi principis exemplum. Sic Ajacem furentem describere epicus, aut tragicus, si volet; primùm attendet, tum cujusmodi sint insani, tum quales sint magnanimi. Alterutrum enim non sufficit; quia alia spirant heroum animæ, quàm vulgares; non solùm, dum sui sunt compotes, sed etiam dum insaniunt; quia aliter hi, aliter illi, insaniunt. Quod si nonnisi prudentis ac philosophi est, concipere animo naturam, ac mores, tum insanientium, tum eorum, quibus magnus est animus: quanto sanè quis prudentior, tanto plus valeat in personis exprimendis. Unde etiam

etiam caussa dilucet, cur Ulyssem non eodem planè modo in Philoctete suo describant Æschylus, Sophocles, Euripides. Nempe non concepere similiter naturam, moresque hominis callidi, ac prudentis. Quæ satis ostendunt, ut poesis mediam obtineat naturam inter historiam, & philosophiam: ac partim cum utràque conveniat, partim ab iis differat. Convenit cum philosophia, quòd respicit ipsum genus: sed differt, quòd singularia exponit. Congruit cum historia, quòd narret singularia: sed discrepat, quòd spectet ipsum genus. Quare quod Aristoteles ait, poësin attendere τὰ καθόλου, * eoque illam esse φιλοσοφώτερον † historiâ, id sapienter à δαιμονιωτάτῳ ‡ philosopho dictum fuit.

* Universale.
† Magis philosopho convenientem.
‡ Divino plane.

2. §. *Neque est, quòd aliquis obtendat, saltem melius virtutem à philosopho doceri. Primum ei opponam Horatium* *:

* Lib. 1. epist. 2.

Cujus notum illud de Homero:

Qui quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius, ac melius, Chrysippo, & Crantore, dicit.

3. §. *Sed si parum poëta valeat auctoritas, (nec sanè hac parte per omnia Horatio adsenserim) saltem negare non possumus, multos à poëta melius virtutem, ac prudentiam, doceri. Nam quemadmodum illi, quibus stomachus est corruptus, salubres cibos non admittunt: ita homines plerumque salutaria ad præcepta nauseant, nisi suavibus fuerint fabulis condita.*

Verè Agathias Scholasticus epigrammate de Æsopo scripsit:

Φευκτὸν δ' ἡ τρηχεῖα ἀπροφάσιστος, ——
Admonitiores aspera est, & quàm omnes refugiant.
Imò similiter ipse B. Chrysostomus homil. XXII. ad Ephes. Ὅτι αὐτὸ καθ' ἑαυτὴν ἡ διορθωτικὴ παραίνεσις πολὺ τὸ σκυθρωπὸν ἔχει. *Quod correctio, admonitioque, si sola nudaque sit, admodum tetrica sit.* Hinc Julius Pollux cap. I. Onomastici: Ἐπεὶ τὸ διδασκαλικὸν εἶδος αὐχμηρόν ἐστι καὶ σκληρὸν, οὐδὲν ἂν κωλύοι προσθεῖναι καὶ μύθου γλυκύτητα εἰς ψυχαγωγίαν. Hoc est, *Quia nuda illa docendi ratio squallidior, molestiorque est, ac facilè satietatem affert: nihil prohibet, quo minus adhibeamus & fabulæ dulcedinem, ad ducendos persuadendosque hominum animos.* Scitè Plutarchus † hanc rem mandragoræ similitudine illustrat. Quemadmodum, inquit, illa vitibus adsita, vim suam in vinum transfundit, & somnum facit molliorem: sic sapientia, fabulis temperata, efficit, ut ea libentiùs audiatur.

† Libro, quomodo juveni audienda sint poëmata.

4. §. *Atque hoc inprimis apertum est in pueritia; quæ à præceptis abhorret, fabellis verò capitur.*

Adferam memorabile exemplum è Joannis Bocacii de Genealogia Deorum lib. XIV. cap. IX; ubi sic scribit: *Fabulis labantium in desidiam mentium in meliorum frugem lapsus revocatos jam novimus: &, ut de minoribus, & me ipso, taceam, audivi jamdudum illustrem virum, Jacobum de sancto Severino, Tricarici, & Clari Montis Comitem, dicentem, se à patre suo habuisse, Robertum, Caroli regis filium, postea inclytum Hierusalem & Siciliæ Regem, tam torpentis ingenii fuisse; ut non absque maxima demonstrantis difficultate, prima literarum elementa perciperet: & cum fere de eo hac in parte amici desperarent omnes, pædagogum ejus ingenium solerti astutiâ rimatum, fabellisque Æsopi in tam grande studendi, sciendique desiderium traxisse, ut brevi non tantum, domesticas has nobis liberales artes didicerit, verùm ad ipsa usque sacræ philosophiæ penetralia mirâ perspicacitate transiret: talemque evasisse regem, ut, à Salomone usque, nullum doctiorem mortales agnoverint.*

5. §. *Ob hancce fabularum voluptatem solent Græci, in pueritia, studia sua à poëtica ordiri.*

Auctor Lucianus περὶ γυμνασίων, & Athenæus lib. XII. Et ante hos Strabo lib. I: Τοὺς παῖδας αἱ τῶν Ἑλλήνων πόλεις πρώτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν, οὐ ψυχαγωγίας χάριν, ἀλλὰ σωφρονισμοῦ. *Pueros urbes Græciæ primò instituunt in poëticis; non quidem solius delectationis caussâ, sed propter modestiam.* Ac proximè præcesserat: Οἱ παλαιοὶ, φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρώτην τὴν ποιητικὴν, εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμᾶς ἐκ νέων, καὶ διδάσκουσαν ἤθη, καὶ πάθη, καὶ πράξεις· *Antiqui dixerunt, poëticam esse primam philosophiam, quæ à prima ætate vitam nostram formet, doceatque mores, affectus, & actiones.* Itaque Lucianus Demonactem laudat, quòd non illotis pedibus aggressus esset philosophiam: sed priùs & in poëtarum lectione fuerit enutritus, & multos tenuerit memoriâ, & in dicendi arte fuerit institutus. Καὶ ποιηταῖς συνετράφη ἐκ νέων, καὶ τῶν πλείστων ἐμέμνητο, καὶ λέγειν ἤσκητο.

6. §. *Nec pueros modò; sed omnes vulgares animas, rudiaque ingenia, fabula juvant.*

Nam, ut ibidem à Strabone dicitur ἰδιώτης πᾶς, καὶ ἀπαίδευτος, τρόπον τινὰ παῖς ἐστι. *Omnes rudes, ac literarum imperiti, quodammodo pueri sunt.* Ea ratio est, cur oratores sæpe fabellis persuaserint populo, quòd non poterant severa oratione. Etiam hac de caussa Orientis populi usque adeò fabulis gaudebant. Vide, quæ de utroque diximus in Institutionibus Oratoriis lib. IV. cap. XI. sect. III.

7. §. *Itaque veteres à Poëtica potissimum incipere voluerunt futurum Oratorem.*

Idem præcipit Lucianus in Lexiphane. Non tamen ob solas fabulas, sed simul ob totam elocutionem. Nam, ut Fabius Quinctilianus, ex Theophrasti sententia, scribit, libro XVI. *A poëtis, & in rebus Spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur.* Itaque & Petronii hoc consilium est,

—— Det primos versibus annos,
Mæoniumque bibat felici pectore fontem:
Mox & Socratico plenus grege, mittat habenas
Liber, & ingentis quatiat Demosthenis arma.

Vide Tullianas Andreæ Schotti quæstiones *: ubi docet, Poëticam, & Oratoriam, esse disciplinas affines, ac priorem quidem ad alteram præparare.

* Pag. 91. 92. & seqq.

8. §. *Quod si futuro Oratori studia à poësi auspicanda, quanto magis id faciendum futuro Poëtæ!*

Unde poëtam informans Horatius sic ait †:

Os tenerum pueri, balbumque, poëta figurat.

† Lib. 2. epist. ad Augustum.

9. §. *Imò universè id dixeris, ex veterum saltem sententia, optimè hinc initia capi, etiam iis, quos omnium exspectatio imperio terrarum destinavit.*

Unde & Theodosius Imperator, apud Claudianum ‡, sic Honorio filio præcipit:

Interea Musis, animum dum mollior, instes,
Et, quæ mox imitere, legas: nec desinat unquam
Tecum Graja loqui, tecum Romana vetustas.

‡ Panegyri in quartum Honorii consulatum.

Cap. X.

De nominis immortalitate, quam poëtæ consequuntur. Atque hujus rei symbolum fuisse, quod coronarentur hederâ, quæ folia non amittit. Hinc & Calliopen à poëtis fingi hederaceâ insignem coronâ. Cujusmodi hede-

hederâ eam ad rem uterentur. Bacchum etiam hederâ coronari, quia refrigerat cerebrum, ubi quis largius se invitârit flore illo Liberi Patris. Item ea redimiri Priapum, tanquam symbolo amoris; quia non amantes se arctiùs amplectuntur, quam hedera parietes, vel arbores, ubi se applicuerit. Poëtas etiam lauro coronatos; ut significetur, lauri instar semper eorum nomen virescere. Dubitatum, an poëtæ, eo quod non uno carminis genere excellerent, etiam ornarentur coronâ ex pluribus floribus consertâ. Morem, quo poëtæ creantur laureati, non multò antecessisse annum abhinc trecentesimum. Quamquam vero sæpius indignis is honos conferatur: si tamen abusus absit, tam ferri posse, quam illum creandi Doctores, aut Magistros. De claritate nominis, quàm poësis aliis conciliat. Quanto apud Græcos in honore fuerit poësis. Initio tamen sorduisse Romanis: sed postea suum illi precium fuisse. De more Romano adsurgendi in collegio poëtarum, ac theatro. De Hiarno apud Cimbros, per qualemcunque poëtica notitiam, ad regale fastigium evecto. Gemino honore dignos esse, qui non modo poësi excellant; sed togâ etiam, vel sago, Remp. juvent. Nec tamen leve decus mereri, qui solùm carmine polleant: quodque nullâ immunitatis prærogativâ gaudeant, non esse ex poëtarum defectu, sed Legis.

1. §. *Ad tot bona poëseos, quæ hactenus memoravimus, etiam illud accedit, quòd nomen pariant clarum, ac perenne. Unde & coronabantur hederâ; quæ folia non deponit, sed victrix est vetustatis.*

Virgil. Ec. VII:

Pastores, hederâ crescentem ornate poëtam.

Horatius lib. I. Epist.

—— Seu condis amabile carmen,
Prima feres hederæ victricis præmia.——

Ideirco Ovidius, in ultimas relegatus terras, hederam, melioribus temporibus magis convenientem, imagini suæ demi cupit lib. I. de Tristibus:

Siquis habes nostris similes in imagine vultus,
Deme meis hederas, Bacchica serta, comis.
Ista decent lætos felicia signa poëtas.
Temporibus non est apta corona meis.

Atque idem de Catullo ait epicedio in Tibullum:

Obvius huic venies, hederâ juvenilia cinctus
Tempora, cum Calvo, docte Catulle, tuo.

Etiam in Propertio lib. II, & alios, magno numero, similia legas.

Quin Calliopen ipsam hederâ coronatam inducit Ovidius lib. V. Fastorum, ac V. Metamorphos. uti Musas complures Propertius lib. III, ac Sappho apud Clementem Alexandrinum lib. II. Pædagogi cap. VI. Imò, Christianus poëta, Prudentius sic canit hymno ante cibum*:

Sperne, Camena, leves hederas,
Cingere tempora queis solita es:
Sertaque mystica, dactylico,
Texere docta, liga strophio,
Laude Dei redimita comas.

* Libro Cathemerinon.

Hæc quævis tamen hedera erat idonea poëtis coronandis. Quod indicat locus ille Plinii lib. XVI. cap. XXXIV: *Alicui & semen nigrum, alicui crocatum; cujus coronis poëtæ utuntur, foliis minus nigris; quam quidam Dionysiam, alii Bacchicam vocant, maximè inter nigras corymbis.* Hanc icirco Poëticam dixere; ut ex Dioscoride constat. Alioqui hedera etiam Bacchi, & Priapi, fuit; qui à Baccho accepisse inde coronam dicitur. Baccho hederacea corona est tributa, quia vim habet refrigerandi: eoque arcet καρηβαρίαν †: ut est apud Plutarchum lib. III. Sympotiacôn. Sic Ovid. VI. Fast.

Bacche, racemiferos hederâ redimite capillos.

† Dolorem capitis e crapula.

Vera est ratio, quam attuli: sed à fabula arcessere maluit Ovidius in III. Fast.

Cur hedera hac juncta est? hedera est gratissima Baccho.
Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
Nysiadas nymphas, puerum quærente noverca,
Hanc frondem cunis opposuisse ferunt.

Quod etiam legas apud Nonnum in nono Dionysiacôn:

Τὸν * μὲν ὑποκρύψαντα θεημάχου ἐκ τοκετοῖο
Στέμματι κισσήεντι λεχωΐδες ἔστεφον Ὧραι.

* Quem qui deus emergentem ex à Deo jacto partu Coronâ hederaceâ partus præfectæ coronarunt Horæ.

Ait doctissimus Carolus Paschalius lib. I. Coronarum cap. XVI, Ovidium, si non hæc verterit, saltem inde sumsisse, quæ proximè attuli. Qui mirus est ἀναχρονισμός; cum Ovidius Nonnum annis antecesserit quadringentis. Non hoc excidisset eruditissimo viro, si cogitâsset, Nonnum, cùm priùs Διονυσιακὰ scripsisset: ut Ecclesiæ poësin suam probaret, carmine expressisse B. Joannis Euangelium, atque ita, pro laudibus Bacchi, cecinisse laudes Christi. Priapum verò similiter fuisse coronatum, cognoscimus ex Theocrito Epigr. III. Caussa est, quòd hedera sit amantium: Unde Luciano vocatur φιλεραστὴς †. Videlicet libidinis, & salacitatis symbolum visa est, quòd arctè adeò hæreat parieti, vel arboribus, vel quæcunque amplexa esset. Hinc Horatius lib. I. od. XXXVI;

—— Nec Damalis novo
Divelletur adultero,
Lascivis hederis ambitiosior.

† Amans amantium.

2. §. *Nec hederâ solùm coronati poëtæ, sed etiam lauro. Nempe, quia semper vireat optimum eò visa symbolum nominis semper vigentis.*

Unde Hesiodus, in Theogonia, sibi etiam sceptrum lauri prævindis datum ait à Musis, cùm vocem divinam inspirarent. De Pindaro Horatius lib. IV. od. II:

Laureâ donandus Apollinari.

Ovidius lib. II. de Ponto ad Solanum:

Thyrsus enim vobis, gestata est laurea nobis.

Propert. lib. IV. eleg. VI:

Pura novum vatis laurea mollit iter.

Eò autem lauru poëtæ coronati, quia hæc arbor ἀειθαλὴς, hoc est, semper virens: uti semper virent, vigentque, carmina poëtarum. Nisi cum poëtis malis id factum exemplo Apollinis, vatum principis, qui Delphis è lauru dabat oracula. Caussam ajunt, quia non tangatur fulmine. Hanc tamen opinionem esse falsam, ostendimus lib. secundo de Origine & progressu Idololatriæ cap. XII.

3. §. *A quibusdam traditum est, siqui pluribus carminum generibus excellerent, pancarpiâ coronari solere.*

Uti à Gyraldo Hist. poëtarum lib. I. Nec absurdus mos fuerit, quando, ut Festus ait, *pancarpia dicuntur corona, ex vario genere florum facta.* Anacreonti vocatur μίτρα πολυανθὴς ‡. Sed enim non occurrit nunc animo scriptor idoneus, qui istius moris fidem faciat.

‡ Mitra multis floribus insignis.

4. §. *Etsi vero consuetudo coronandi poëtas est perantiqua: satis tamen recens mos ille, ut à principe aliquis poëta fiat laureatus; ut qui non multò ante Petrarcha tempora cœperit.*

Invehitur in eum morem Lilius Gyraldus dialogo I. Historiæ Poëtarum*. Qui festivè addit, multos talium non mereri coronam ex hedera, vel lauro; sed urticâ, betâ, vel brassicâ.

* Pag. 15.

5. §. Non

5. §. Non tamen eam consuetudinem magnopere culpârò, modo abusus absuerit. Cur enim non æque in poësi aliquis publico possit testimonio ornari, quam in philosophia, medicina, jure, aut theologia? Quæ consuetudo non paullo est antiquior.

Præsertim in jurisprudentia: in qua ille Doctores creandi mos cœpisse creditur circa tempora Cæsaris Lotharii Saxonis. Is Henrico V. in imperio successit anno clɔcxxv. A Jurisconsultis verò mos hic fluxit ad Theologos. Apud Græcos tamen initia ejus rei aliqua fuisse existimantur, jam ante annum Christi quadringentesimum. Hoc inde Middendorpius *, & alii, colligunt, quòd Basilius Athenis despexisse dicatur omnia professionis insignia, quia solâ esset doctrinæ utilitate contentus. Sanè eo tempore Athenis obtinuisse illud examinis genus, quod nunc *depositionem beanorum* vocant, satis est apertum ex oratione funebri, quàm Gregorius Nazianzenus habuit in laudem S. Basilii †.

* Lib. 1. de Academiis c. 7.

† Pag. 327. edit. Morell. an. 1609.

6. §. Nec poësis scribentibus solùm nominis parit immortalitatem; sed etiam iis, qui versibus celebrantur.

Sic Synesius epist. XLIX, Hieronem à Simonide ait posteris commendatum: ac Anthemium similiter semper celebratum iri beneficio carminis, quod honori ejus scripserat Theotimus. Subjicit deinde hanc sententiam: Ποιητικῇ γὰρ ἔδωκεν ὁ θεὸς τιμῶσιν ‡ τὴν εὔκλειαν. *Poëticæ istoc Deus concessit, ut nominis honorem dispenset.*

‡ Al. [illegible]

7. §. Quis verò ignorat, non solùm laude dignos, sed etiam eâ indignos, esse laudis avidos? Quare licet poësis præcipue laudem mereatur, quòd purget animum vitiis, ac virtutem cum voluptate mentibus instillet: non leve tamen momentum, ad studium hoc honorandum, attulit innata omnibus laudis cupido. Itaque nihil mirandum, si cunctis penè gentibus tanto in honore fuerint poëtæ; apud Græcos inprimis.

Argumento est, quòd Phalaris ipse Stesichoro mortuo, quicum vivo illi fuerat simultas, templum jusserit exstrui. Quod item Alexander Magnus tanti fecerit Homerum, ut ejus Iliada, divinum poëma, & rei militaris viaticum, vocaret: imò scriniolo ex Darii Codomanni spoliis, auro gemmisque pretiosissimo, adservaret; noctu pulvino unà cum pugione subjiceret, cum eo vigilaret, cum eo dormiret. Quòd item, Lacedæmoniorum secutus exemplum, cùm Thebas diriperet, ædibus Pindari pepercerit; ut testatur Plinius lib. VII. cap. XXIX. Idemque, ut indicat Horatius lib. 1. epist. 1, Chœrilum poëtam, quamvis ignobilem, in deliciis haberet. Quin ipsum Apollinis oraculum, ut inquit Incertus apud Eusebium, * unde multa depromit, Euripidem laudibus extulit; & Archiam, quòd Archilochum poëtam interemisset, de templo exire jussit. Et sanè, nisi apud gentes in honore fuissent poëtæ, non testimoniis poëtarum Græcorum, Arati, Menandri, Epimenidis, usus fuisset Apostolus Act. XVII, & 1 Cor. XV, & Tit. 1.

* Lib. 5. Præparationis Evangelicæ cap. 33.

8. §. Aliquando tamen poëtica, apud Romanos ipsos, nullo in pretio fuit.

Auctor nobis Cato Censorius carmine de Moribus: unde hæc Agellius † adducit: *Poeticæ artis honos non erat. Si quis in ea re studebat, aut sese ad convivia applicabat, grassator vocabatur.* Ubi *grassator* est adulator, & parasitus. Nam, ut Festus ait, *grassari antiqui ponebant pro adulari.* Itaque & à Catone id Marco Fulvio Nobiliori probro versum fuit, quòd Consul secum Ennium in provinciam duceret: ut est apud Ciceronem Tuscul. 1. Verba Ciceronis sunt: *Honorem huic generi* (poëticæ) *non fuisse, declarat oratio Catonis; in qua objecit, ut probrum, quòd is in provinciam poëtas duxisset: duxerat autem in Ætoliam consul ille, ut scimus, Ennium.* Jure verò aliquis miretur, qua fronte Cato hoc vitio verterit Fulvio Nobiliori, qui ipse antea, prætor in Sardiniam missus, eumpse Ennium assumserit. Sic enim de eo scribit Sextus Aurelius Victor, sive quisquis scriptor ille de Viris illustribus, cap. XLVII: *Marcus Porcius Cato in Prætura Sardiniam subegit: ubi ab Ennio Græcis literis institutus.* Conferamus cum istis, quæ de Catone, Ennioque, in Catonis vita scribit Cornelius Nepos: *Prætor provinciam obtinuit Sardiniam; ex qua, Quæstor superiori tempore ex Africa decedens, Quintum Ennium Poëtam deduxerat: quod non minoris æstimamus, quàm quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.* Videmus aperte hîc dici, quæstorem fuisse, cùm abduceret Ennium è Sardinia: postea eodem rediisse prætorem. De comite assumto tum Ennio, altum silentium est. Nunc temporibus hæc distinguamus. Cato sub P. Cornelio Scipione, proconsule, qui postea dictus est Africanus, quæstor in Africa fuit, anno Urbis Iɔl, M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano coss. Cumque non posset satis convenire cum suo proconsule, exitu anni ex Africa per Sardiniam rediit Romam: ac tum è Sardinia Romam traduxit Ennium: qui exinde in Aventino monte habitavit parco sumtu contentus, & unius ancillæ ministerio: ut est apud Eusebium in Chronicis. Sexennio autem pòst Cato in Sardiniam rediit prætor; nempe anno Urbis Iɔlvi, Tito Quinctio Flaminino, & Sexto Ælio Pæto coss. Fuit hoc novennio antequam Fulvius Nobilior, adsumto comite Ennio, in Ætoliam profectus est. Contigit enim id anno Urbis Iɔlxv. eoque annis XV, ex quo Ennius venisset Romam. Non possum in animum inducere, id Catonem fuisse vitio versurum, quod egisset prior. Quare omnino falli existimo Illustrium vitarum scriptorem, cùm ait, Catonem secum in provinciam deduxisse Ennium. Nec grave videri debet, si ab eo abeamus, qui toties abit à veritate: ut vel in hac ipsa narratione. Nam ait, Sardiniam à Catone prætore subactam fuisse. Atqui ex Livio, & Plutarcho, constat, tum nullum fuisse in ea bellum. Pluribus hæc persecutus fui, quia video, eâ in parte aberratum esse à viris aliquot doctis: in his etiam optimo, & doctissimo, &, dum viveret, amicissimo, Paullo Merula, in vita Enniana.

† Lib. 11. cap. 2.

9. §. Utcumque verò Poëtica difficiles habuerit ortus in agresti illo & militari populo: postquam tamen semel recepta est, major majorque ei honos fuit.

Nec sanè Cato, etsi iniquior poëtis foret, eos planè contemsit. Alioquin enim Ennium non abduxisset Romam. Sed meliùs eorum virtutes perspexit Fulvius Nobilior; qui, ut vidimus, hunc comitem assumsit in Ætoliam iturus. Atque ab eo alia quoque facta, quibus amorem erga Ennium suum, & universam poësin, comprobaret. Ut, quòd Ætolici belli manubias non Marti, sed Musis, sacravit. Sic enim Cicero pro Archia: *Iam verò ille, qui cum Ætolis, Ennio comite, bellavit, Fulvius non dubitavit Martis manubias Musis consecrare.* Atque idem, Censor anno Urbis Iɔlxxv, exstruxit ædem Herculis Musarum, Ovidio etiam memoratam in VI. Fastorum, & Macrobio lib. 1. Saturn. cap. XII. Sed illustris inprimis de eo locus est Eumenii Rhetoris orat. pro scholis instaurandis: *Ædem Herculis Musarum in circo Flaminio Fulvius ille nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quòd ipse literis, & summâ * Poëtæ amicitiâ duceretur: sed quòd in Græcia, cùm esset imperator, acceperat, Herculem Musageten esse, id est, comitem, ducemque Musarum. Idemque primus novem signa, hoc est, omnium Camenarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecravit,*

* Nisi malis, summi, quomodo & Cicero orat. pro L. Cornelio Balbo de Ennio ait. Summus Poeta noster.

ut res est, quia mutuis operibus, & praemiis, juvari, ornarique deberent, Musarum aedes defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum.

Nec Fulvio solùm charus Ennius erat: sed etiam Scipioni Africano superiori; ut Cicero pro Archia ait. Ac quam familiaris idem fuerit Scipioni Nasicae, liquet ex iis, quae de duobus illis narrat idem in secundo de Oratore, Archias quoque apud Marium, & Lucullum in precio fuit. Imò, non multò pòst poësin admissam, etiam collegium poëtarum institutum est Romae. In quo ei, qui principatum obtineret, caeteri adsurgebant. Eoque fortasse Maro respiciens, in Ecloga ad Gallum ait:

Utque viro Phoebi chorus assurrexerit omnis.

Nec tam dignitatis hic ratio habebatur, quàm doctrinae. Itaque Attius poëta, in collegio poëtarum, non adsurgebat C. Caesari Straboni, viro summae dignitatis, qui Mariano periit bello. Valerium Maximum * de eo audiamus: *Is Julio Caesari, amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poëtarum venienti, nunquam adsurrexit: non majestatis ejus immemor, sed quòd in comparatione communium studiorum aliquanto superiorem se esse confideret.* Sed de honore, qui poëtis habitus est à Romanis, longum sit singula recensere. De Marone solùm dicam, quod Tacitus refert, vel alius, in dialogo de Oratoribus: *Malo*, inquit, *securum, & secretum Virgilii secessum: in quo tamen neque apud divum Augustum gratiâ caruit, neque apud populum Rom. notitiâ. Testes Augusti epistolae, testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & fortè praesentem, spectantemque, Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum.* Is assurgendi in theatris honos rarus erat, & Augustae domûs proprius: unde hic Maronem dicuntur venerati, ut Augustum. Imò ne quidem nepotibus suis praestari eum voluit Augustus, quia metueret, ne sic nimium inflarentur. Suetonius Aug. *Nepotibus suis praetextatis adsurrectum ab universis, & à stantibus plausum, gravissimè est questus.* Viatico sit opus poëtas consecutos enumerare volenti: ex quibus Ausonius à Gratiano etiam consulari ornatus dignitate. Quid memorem gentes barbaras? uti Gallos; de quorum vatibus antea dixi: item Cimbros; qua in gente illud mirandum, quòd tanto iis in pretio fuerit poësis, ut Hiarnum, quia Frothonem regem epitaphio ornasset, regem fecerint. Eâ de re sic Saxo lib. VI: *Carmine edito, auctorem Dani diademate munerati sunt. Ita ab eis epitaphium regno rependum, imperiique pondus paucarum literarum contextus donatum est. Adeo exilis impendio ingens praemium stetit.*

* Lib. 3. cap. 8.

10. §. *Quamvis verò poëtis omnibus honos non levis debeatur: longe tamen amplius merentur poëtarum illi, qui non in umbris parietum sese continent; sed res etiam ipsi pace, vel bello, gerunt.*

Quales fuere apud Graecos Alcaeus, Archilochus, Tyrtaeus, Sophocles: apud Latinos Gallus, Tibullus, Germanicus, Silius, atque alii: majorum item aevo nonnulli; ac nostrâ aetate illustrissimus vir Hugo Grotius; post honores in patria, quomodocunque de se merita, regni Suedici ad regem Christianissimum legatus; quo de viro quicquid dixero, minus erit. Ad eos verò, qui nullam Reip. partem attingunt, neque alio prosunt, quàm poëtando domi, pertinet illud imperatoris Philippi Augusti †: *Poëtae nullâ immunitatis praerogativâ juvantur.* Ubi de poëtis sermo est, quatenus sunt poëtae, nec aliâ re detinentur. Quanquam profectò non video, cur non illis etiam immunitas debeatur, qui, nullâ re aliâ occupati, carmine res gestas, vel alia, aevo digna, posteris prodant. Eoque placet sententia jurisconsultissimi Jacobi Cujacii ‡, cui & Scipio Gentilis * se subscribere ait. Is dicere solebat, poëtas immunitatem habere nullam, non quia non sint dignissimi; sed quia lex deficiat. Quod sanè est in Principem, vel Senatum, culpam conferre: & meritò quidem, ut mihi videtur.

† L. Poëtae De Profess. Cod. lib. 10.

‡ L. Poëtae De Profess. Cod. lib. 10.

* Lib. 2. Παρεργ. cap. 1.

CAP. XI.

Accessum ad efficientem Poëseos caussam: quae triplex, natura, conatum rudis carminis, & artis perfectio. Naturae nomine contineri; tum εὐφυΐαν, sive ingenii felicitatem, de quo hoc capite agitur: tum ὁρμὴν sive impetum, quem furorem poëticum *vocamus; de quo cap. proximo dicetur. In εὐφυΐᾳ attendi facultatem concipiendi animo ideam, quam imitatione exprimas. Ideam hanc partim esse ab imitandi amore; partim à voluptate, quae ex imitatione nascitur. Innatum hoc imitandi studium etiam in aliis disciplinis, atque artibus, locum habere. Nam inde esse, quòd oratorum aliqui exemplis potiùs gaudeant, quàm enthymematis. Nec minus picturam, & artes similes, imitationi originem debere. Cùm verò insit cunctis aemulandi studium, variare tamen pro ingenio: ac quo quis illo magis valet, eo felicius imitari; tales autem fuisse, quibus Poësis originem debet. Imò, quia alii magis ingenio pollerent in rebus gravibus, alii verò levioribus: hinc orta esse duo poëseos genera; leve in Homeri Margite; grave non in Iliade modò, sed etiam Odyssea; etsi aliter crediderit vetus Terentii interpres.*

1. §. *Hactenus actum de fine, usu, honore poëseos. Aggrediar nunc exponere, quae ad caussam efficientem, atque inventionem, pertinent. Atque, ut antea fecimus, ita hîc etiam distinguere oportet inter Poëticam laxiùs ita dictam, & illam, quae, excellentiori ratione, sic nuncupatur. In priori attendimus carmen: in posteriori figmentum. De carminis, hoc est, Musica, sive metrica artis origine, diximus cap. III; ubi ostendimus, quomodo avium imitatione cani coeptum sit; atque hoc artificium praecipuè debeatur pastoribus otiose considentibus, ac vel amores suos, vel aliud, meditantibus. Quibus verò gradibus paullatim haec ars assurrexerit, donec ad fastigium perveniret; melius postea dicetur. Nunc verò, & cap. proximo, loquar de ea poësi, quam propriè, ac κατ' ἐξοχὴν, hoc nomine Aristoteles dignatur. Caussa ejus poëseos tres sunt: primùm natura; hinc fortuita quaedam, eoque rudia poëseos initia, & sine arte; ac denique ars ipsa.*

Aristotelem in eo sequentes, tria statuimus poëticae principia, τὴν φύσιν, τὰ αὐτοσχεδιάσματα, καὶ τὴν τέχνην *. Quomodo in choris factum videmus. Naturâ enim est pedum motio. Hinc contigit, ut pedes moverent ad numeros inconditos. Tandem inde ars observata, ordinataque.

* Naturam, subitanea quaedam quasi extemporalia, & artem.

2. §. *Ad artem quae pertinent, tribus libris exponimus. Hoc verò libro, qui ad tres illos quasi manuductio est, partim de naturali agam principio, partim de inconditis initiis.*

De quo universè quaedam vidimus cap. V: ubi disquisitum, ecqua sit ars poëtice, cùm multi veterum soli eam naturae tribuere videantur. Iis missis, particulatim nunc, quale id principium sit, ostendam.

3. §. *Naturae verò nomine complector, tum ingenii bonitatem, sive vim excogitandi naturâ homini insitam, innatamque; tum etiam impetum illum naturae, quo rapimur ad poëma condendum. Tralatitiè eum* furorem *appellant; quia, quasi nostri non simus, alienos mores, & affectus, adsumimus.*

Naturâ homini insita sunt principia quaedam, unde ars omnis proficiscitur. Longinus haec appellat ἀρχέτυπα στοι-

χεῖα

χεῖα γενέσεως, hoc est, *elementa generationis*; nempe quia inde ars omnis, velut è semine, producitur. Sed natura non eodem modo est adjecta. Multi enim nihil possunt, nisi quasi furore quodam correpti. Unde Aristoteles ait: Διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐκστατικοί εἰσιν. *Icirco aut ingeniosi est poetica, aut furiosi. nam horum illi quidem ad fingendum idonei sunt, hi vero facile extra se rapiuntur.* Quibus verbis gemina adfertur caussa poeticæ facultatis. Una inest ab ortu; altera est adventitia. Prior est εὐφυΐα, sive ingenii felicitas. Hæc enim facit, ut alii præ aliis à pueris sint ingenio perspicaciori, atque ad fingendum magis idonei. Quod quia est φαντασίας munus, inde est, quòd requiritur in poeta, ut sit εὐφαντασίωτος. Quod si audimus Julium Firmicum *, poetæ & divinis carminibus nobiles nascuntur, si Luna defluens à Mercurio, in nocturnâ genitura plena luminibus ad Mercurium feratur.

** Lib. 4. cap. 17.*

Posterior caussa est μανία, sive ἔκστασις, quâ fit, ut homo extra se rapiatur, suique immemor alium hominem induat, ejusque cogitationes ac sermones aliis repræsentet. De his duabus caussis fusiùs aliquanto dicemus.

4. §. *Utraque verò, & natura inquam felicitas, & furor ille, ideam sibi habet propositam: quæ & ipsa ad efficientem caussam refertur.*

Nec enim tam Platoni assentimus, quatuor receptis caussarum generibus quinctam addenti, ἰδέαν vel παράδειγμα: quàm Aristoteli lib. VII. Metaphys. cap. VII. contr. XXIII, ubi ἰδέαν refert ad caussam efficientem. Nam materialem domum effici ait à domo, quæ est in mente architecti, & sanitatem effici in ægro à sanitate ea, quæ est in medici animo. Pluraque de isto Scotus in 1. Sentent. Dist. II, & XXXVI; item Pererius lib. VIII. de communibus Nat. Principiis & affect. cap. I.

5. §. *Hæc idea nascitur ex imitandi studio: quod naturâ quidem est homini insitum: sed augetur voluptate, quæ imitando capitur.*

De natura nemo ambigit. Nam satis constat, phantasiam in homine esse vegetam, & efficacem magis, quàm in multis animantibus: unde fit, ut homo animal sit μιμητικώτατον †. Certè pueri etiam τῶν ἀλόγων ‡ voces examussim exprimunt, & rerum quarumvis figuras ex argillâ, cerâ, aut aliâ solidiori materiâ, effingunt, vel picturam imitantur. Non tamen hæc ratio sufficit, quia utut animis hominum innatum esset imitandi studium; non icirco in eo operam suam collocarent, nisi jucundum hoc ipsum foret, atque in honore haberent. Propterea alteram addimus rationem, quòd omnes delectationem capiant ex operibus imitatione expressis: adeò quidem, ut cum voluptate intueantur picturas rerum, etiam vilium, abjectarumque; sicuti scarabæi, muscæ; tum item earum, quæ, si ipsæ oculis cernerentur, horrorem, terroremque maximum incuterent. Nec illud leve hujus rei indicium est, quòd loqui, legere, scribere, aliaque, quæ ad prima puerorum rudimenta pertinent, picarum, aut psittacorum instar consequamur per imitationem. Argumento etiam est, quòd in disciplinis frequens est usus exemplorum; quæ scientiarum esse vades, præclare dicebat Plato. Imò verò Aristoteles ipse, cùm lib. I. Rhetoricorum * docuisset. Oratorum alios esse ἐνθυμηματικούς †, alios verò παραδειγματώδεις ‡, adjicit, magis quidem eum θορυβοῦσι, seu commovere ac conturbare animum, qui, ut cum poeta * loquar,

——*Curtum sermone rotato*
Torqueat enthymema:

attamen non minùs aptam esse ad persuadendum orationem illam, quæ utitur exemplis, quàm quæ abundat enthymematis. Quin, ut idem vult in problematis, sectione XVIII. quæst. III: Τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις, καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων. *Homines, in oratione aliquâ de re fusa, magis exemplis, & fabulis, gaudent, quàm enthymematibus.* Ejusque rei rationes ibidem assignat philosophus.

† Maximè aptum ad imitandū.
‡ Rationis expertium.
** Cap. 2. ex vulg. distinct. sive secundum illam Barbari, ac Sturmii cap. 11.*
† Enthymemata frequentantes.
‡ Exemplis probantes.
** Juvenalis sat. 3.*

Atque hæc quidem poëseos origo fuit: quemadmodum & ab eodem imitandi studio initium duxere scalptura, pictura, & histrionice. Nam ut hæ imitantur figurâ, colore, voce; ita poeseos species imitantur sermone, harmoniâ, & numero.

6. §. *Etsi autem τὰ μιμήματα, seu rerum imitationes, tantopere omnes afficiant: neutiquam tamen existimandum est, parem fuisse in omnibus rationem. Nam quibus ingenium contigerat acrius, atque uberius, hi in imitando cæteris erant feliciores: atque istiusmodi fuerant, à quibus Poetice potissimùm cepit initium.*

Præsertim illa, quæ non solùm spiritu poëtico animat verba à vulgo remota: sed etiam actiones imitatur. Majori enim εὐφυΐας, sive ingenii acrimoniâ, opus ἐν μιμήσει τῶν πραγμάτων κατ' εἶδος *: longe autem minori, ubi fictione nihil, vel non multùm, opus: ut in hymnis, & similibus. Exemplo sit Callimachus, qui cùm ingenio parum posset, si Ovidio credimus, arte tamen valuit.

** Imitatione actionum particularium.*

7. §. *Etiam hæc ingeniorum diversitas fecit, ut diversa essent poeseos species. Nam cum duo sint hominum genera*, σεμνότεροι, *seu* graviori præditi ingenio, *&* εὐτελέστεροι, *sive* leviores: *illi quidem imitati sunt actiones graves, & honestas; hi verò leviores, & pravas: atque ita duo sunt orta poëmatum genera; unum grave, ac honestum; alterum humile, ac conviciis indulgens. Homerus, qui utroque ingenio fuit, utriusque reliquit exemplum.*

Non tamen audiendus Erasmus, qui secutus Cornutum, sive Asperum, vel quisquis is est, cujus de Comœdia & Tragœdia libellum habemus (Evanthium videri, alibi diceturr) ab Homero putat Iliadem instar Tragœdiæ; Odysseam ad imaginem Comœdiæ, factam. Siquidem utrobique sunt actiones graves; neque differunt alio, quàm quòd in Iliade corporis fortitudinem; in Odyssea animi præstantiam repræsentare voluerit; quemadmodum scribit Plutarchus. Quare veteres audiamus; quorum judicio, Homerus graviores actiones expressit in Iliade, & Odysseâ: at leviores imitatus est in Margite; cujus poëmatis, præter Platonem, & Aristotelem, meminit Harpocration; qui in lexico decem Rhetorum, ex Marsyæ de gestis Alexandri historiarum opere, testatur, hoc poëmatis nomine Alexandrum Magnum à Demosthene appellatum fuisse. Addit autem, ἐκάλουν δὲ τοὺς ἀνοήτους οὕτω διὰ τὸν εἰς Ὅμηρον ἀναφερόμενον Μαργίτην, ὅπερ ποίημα Καλλίμαχος θαυμάζειν ἔοικεν. hoc est, *Vocabant autem fatuos hoc modo, ob attributum Homero Margitem; quem Callimachus admirari, atque in deliciis habere, solet.* Atque ex his quidem priorem Poëtices caussam, quæ ab origine homini inest, liquidò perspicimus.

CAP. XII.

De impetu naturæ, sive furore poëtico: qui quadruplex creditus; vaticinii ab Apolline; mysticus, Liberi; poeticus, Musarum; amatorius Veneris, ac Cupidinis. Quantam putarint vim furoris à Musis immissi. Longe aliam fuisse Aristotelis opinionem: qui impetum illum, sive furorem malis dicere, ab acrimonia atrabilis esse judicabat: quod etiam in Sibyllis fieri credidit. A quibusdam hoc sic conciliari, quod Musa, vel dæmon, etiam bilem commoveat. Sed nihil opus esse motu dæmoniaco; cùm sufficiat, hominem

 in-

ingeniosum commoveri, sive ab acrimoniâ atra bilis; sive amore, irâ, dolore, aliove affectu; vel vino; vel musicis instrumentis; vel etiam præstantium poetarum lectione. Unde fit, quod Poëtæ finxerint, qui uno è tribus fontibus bibissent, poëtas fieri. Perperam dici, Aganippen ungulâ Pegasi apertum; quod solum de Hippocrene, & Pirene, proditum. Somnium esse, somniantes in Parnasso fieri poëtas: ac origo ejus commenti ab Ennio: & simile figmentum Hesiodi, poëtam se factum, dum pecus pasceret in Helicone. Heliconis, ac Parnassi, *etymon. Musices, ac poëseos initium à pastoribus. Cur fontes, & montes, quos dicebamus, Musis fuerint consecrati.*

1. §. *Ab ἀφυΐᾳ ad alteram venio naturæ partem, quæ extrinsecus accedere creditur. Est ea mentis excitatio, quæ vocatur* θεῖον πνεῦμα, *sive* ἐνθουσιασμός.

Nec mirandum, si spiritus ille, quem æthereo ab axe venire poëtæ ajunt, φύσεως nomine comprehendatur. Quippe & ἀφυΐα inde promanat. Itaque Julianus Desertor, cùm tria hæc requisivisset in Musico sive poëta, ac philosopho, ingenium, amorem philosophandi, atque otium: mox, pro tribus istis, dicit Dei spiritum, amorem, & tempus. Sed operæ sit ipsum audire Julianum; è cujus epistola hæc à Suida in Ἀμφίων referuntur: Περιέσσι γάρ σοι, καὶ σχολὴ, καὶ φύσεως ἔχεις εὖ, καὶ φιλοσοφίας ἐρᾷς, εἴπερ τις ἄλλος τῶν πώποτε. τρία δὲ ἅμα ταῦτα συνελθόντα ἤρκεσεν ἀποφῆναι τὸν Ἀμφίονα, τὸν παλαιᾶς Μουσικῆς εὑρετὴν, χρόνος, θεῖον πνεῦμα, ἔρως ὑμνῳδίας. *Est enim tibi, & abundans otium, & bene vales ingenio, & philosophiam amas, si alius unquam. Hæc autem tria simul juncta Amphionem, veteris Musicæ inventorem, efficere potuerunt: videlicet tempus. Dei spiritus, & amor canendorum hymnorum.* Hunc Dei spiritum, sive excitationem mentis, etiam requirit M. Tullius, epistolâ quadam ad Q. Fratrem, ubi se purgat, quòd non pangat promissum carmen, ac sic se excusat: *Sed abest etiam* ἐνθουσιασμός. Ubi, quid Græca vox signet, ex Ciceronis orat. pro Archia intelligere est, cùm ait: *Poëtam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari.* Nam extremis verbis ἐνθουσιασμὸν interpretatur. Nec difficile inter gentes fuit persuadere, omne hoc provenire ab afflatu divino: quippe quæ adsuevissent oraculis: ea autem qui funderent, belle adflatum simulabant; neque qui plus saperent vulgo, facile ausi fuissent detegere fucum, cùm totum hoc negotium non sacerdotali modò, sed etiam fraude constaret regum, ac virorum principum. Poëtæ autem, quia à sacerdotibus alebantur, ut versibus ambiguis consignarent, quæ jussissent sacerdotes, sedulò horribile illud secretum occultabant. Hoc enim ut fieret, ex re communi erat. Uti verò in oraculis *furorem* vocabant, unde Maro in VI. de Sibylla,

Ut primum cessit furor, & rabida ora quierunt.

ita in poetis quoque *furorem* dixere, sed μανικὸν *poeticum*; ne cum vulgari furore confunderetur, ut fiebat quandoque. Unde sic Juvenalis scholiastes ad sat. VIII. vers. CCXXI: *Hoc ideo, quia Nero Troados libros scripsit. Unde & maximè insanivit, quia poëta fuit.* Furorem in poëta etiam exigebat Democritus Abderita, magnus omnino vir. Horat. epistolâ ad Pisones:

—— Excludit sanos Helicone poëtas
Democritus.

Ac Democriti quidem hæc verba adducit Dio Chrysostomus orat. LIII, quæ est de Homero: Ὅμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης, ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων, ὡς οὐκ ἐὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίης φύσιος, οὕτως καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι. Id est: *Homerus naturam fortitus numine afflatam, omnigenorum carminum ornatum fabricatus est: ut fieri non potuerit, ut absque divina, & afflata natura, ita pulchra & sapientia carmina componerentur.* Quæ verba non solùm pertinent ad ingenii præstantiam; sed etiam mentis excitationem, quam *furorem* dicunt.

2. §. *Furor iste, secundùm Platonem, est quadruplex; à Phœbo, à Baccho, à Musis, ac denique à Venere, & Amore.*

Satis fuerit, si verba adscribam è Phædro *: Τῆς δὲ θείας μανίας τετάρων θεῶν τέτταρα μέρη διελόμενοι μαντικὴν μὲν ἐπίπνοιαν Ἀπόλλωνος θέντες, Διονύσου δὲ τελεστικὴν, Μουσῶν δ' αὖ ποιητικὴν, τετάρτην δὲ Ἀφροδίτης, καὶ Ἔρωτος. *Divinæ verò insaniæ quatuor fecimus genera, quibus totidem Dii præsint. Ac vaticinii quidem inspirationem tribuimus Apollini, mysticam verò Libero, poëticam Musis, amatoriam Veneri, & Amori.* Clare liquet, primò loco ponere furorem vatum, qui est ab Apolline: unde de Sibylla ait Maro lib. VI: * P. 265. edit. H. Steph.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum.

Item,

—— Stimulos sub pectore vertit Apollo.

Talis propriè φοιβόληπτος.

Alterum tribuit Baccho: cujus numine & poëtæ adflantur; unde Horatius lib. III. od. XXV:

Quo me Bacche rapis tui
Plenum? quæ nemora, aut quos agor in specus?

Vide & od. XIX. lib. II. Sane, ut apud Lucianum legimus, Callisthenes Æschylum ajebat tragœdias in vino scribere. Athenæi quoque est lib. X: Καὶ † Ἀλκαῖος ὁ μελοποιὸς, καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς, μεθύοντες ἔγραφον τὰ ποιήματα. Notum, quid de Homero, atque Ennio, Horatius dicat. Nempe, ut idem ait, *Vina parant animos.* Imò, si credimus illi, † *Et Alcæus lyricus, & Aristophanes comicus, ebrii scripsere poëmata.*

Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Neque etsi hæc ridicula videantur, de nihilo propterea credita fuere. Nam sæpe hoc contingit, ut ingenium, quod in sobrio torpebat, calore vini excitetur; atque ita mota imaginatio vim, & fiduciam, concipiat; ut est apud Plutarchum in Sympoſiacis.

Tertius Platoni furor est Musarum: unde Poëtas dixere μουσολήπτους: ut videre est apud Ciceronem lib. II. ad Quinctum fratrem epist. IX: nisi legere malis μουσοπατάκτους, quasi à Musis perculsos. Μουσόληπτος pro eo est apud Pollucem. De hoc furore ita Ovidius in tertio de Arte:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Et VI. Fastorum:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Quartus est amantium; qui à Venere, & Cupidine, inspiratur. Unde apud Maronem ‡ Venus Cupidini sic præcipit: ‡ 1. Æn.

Occultum inspires ignem.

Qui postquam paruit matri,

Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.

De multiplici hoc furore sic medicus antiquus, Cœlius Aurelianus lib. I. χρονίων cap. V: *Plato,* inquit, *in Phædro duplicem furorem dixit. Unum fieri mentis intentione, ex corporis causâ, vel origine. Alterum divinum sive immissum; ejusque Apollinem inspiratorem esse, atque nunc vocari divinationem; ab antiquis verò appellatum furorem. Magna Græcorum vetustas maniam appellabat, quæ nunc Mantice dicta est. Item alium inquit ex Libero fieri patre; alium ex amore, & appellavit eroticum: alium ex Musis, quem appellavit protrepticon, quod ad carmen instruere videatur.* De isto Musarum furore sic Agathias lib. II. Historiæ suæ *: ubi * Pag. 2.

& ipse

& ipse sententiæ hujus auctorem laudat Platonem: Ἡ ποίησις ἱερόν τι χρῆμα καὶ θαυμάσιον. Ἐνθουσιῶσι γοῦν ἐν αὐτῇ αἱ ψυχαί, εἶπεν ἂν ὁ σοφὸς ὁ Ἀρίστωνος, καὶ λίαν ὠδίνουσιν ἐπαφροδίτως, ὅσοι δὴ ὡς ἀληθῶς μουσόληπτοι γίνονται, καὶ τῇδε κάτοχοι τῇ βακχείᾳ. *Et sacra quadam, & divina res poesis. Afflantur enim in ea animi furore quodam divino: ut sapiens ille Aristonis filius* (Plato) *dixit: valdeque venuste parturiunt, qui vere à Musis correpti, atque ab hoc furore implentur.* Sed ipsum etiam Platonem audiamus: qui inter alia sic scribit in Phædro *: Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἡ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη. *Qui absque Musarum furore ad poëticas fores accedit, persuasus, se artis beneficio bonum fore poëtam, imperfectus & ipse est, & cum poesi sua sana ab illa, quæ est furentium, absumta evanescit.* Quæ verba etiam adducuntur ab Aristide, Platonicâ primâ. Eaque res Barthio imposuit Adversf. lib. LX. cap. IV †: ubi ea Aristidi tribuit. Nempe parum attendit, Aristidem antea dixisse, ut Plato Lysiæ verba inserit suis: sic se verba Platonis, tanquam legem, velle recitare. Quanta autem furoris poëtici vis sit, ostendit idem Plato in Jone: ubi refert ‡, ut Tynnichus Chalcidensis, cum antea poëma nullum memoriâ dignum composuisset, furore percitus, præclarum in Apollinem conscripsent hymnum.

* P. 245. edit. H. Steph.

† Col. 2870.

‡ P. 534.

3. §. *Verum tota hac de re aliquanto aliter sensit Aristoteles. Nam excitationem illam naturæ, quam ἐνθουσιασμὸν dicimus, credebat esse à temperie naturali, puta ab acrimonia humoris melancholici.*

In hanc eum sententiam impulit, quòd ex naturæ principiis cognosci nequit esse dæmones. Existimavit igitur, furorem hunc poëticum non esse à Musis, aut Diis, quos Poëtæ sint commenti; sed ab humore melancholico, quem vino similem facit. Eandem rationem esse judicat Sibyllarum, Bacchatum, atque omnium, qui divino creduntur spiritu agitari. Interim Poëtas furore corripi, non inficiatur. Nam primo problemate XXX. sect. ait: Μαρακὸς δὲ ὁ Συρακούσιος καὶ ἀμείνων ἦν ὁ ποιητὴς, ὅταν ἐκσταίη. *Maracus Syracusanus præstantior erat poeta, cum mente alienaretur.* Et certè is quasi mente suâ alienatur, qui velut alienâ mente vivit; quòd poëta facit: quippe qui, velut sui oblitus, alienos mores induat, ac πάθη assumat. Quare Ludovicus Castelvetrus, qui Aristotelis de re Poëtica librum Italicâ transtulit linguâ, eundemque emendavit, parum assecutus est Aristotelis hac de re sententiam; ut qui apud eum lib. de Poëticâ legendum putet, διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. *Quapropter ingeniosi poëtica est, non furore perciti.* Aristoteli quoque medici plerique adstipulantur; eosque inter Manardus epist. III. lib. VII.

4. §. *Non desunt tamen, qui Platonis ut sententiam tueantur, sic ista concilient, quod poëticus quidem furor sit à melancholia; sed hæc à dæmone contingat.*

Quemadmodum scribit Avicennas.

5. §. *Sed nihil hic opus dæmonum inspiratione. Satis est, eum, qui phantasiâ valet, naturâque ad poësin idoneus est, concitari ad carmen pangendum. Quod etiam, cùm aliter fit, tum lectione præstantium poëtarum, & instrumentis Musicis.*

Quomodo cantica Olympi, celebris Musici, ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικάς, *assensu omnium animas divino replent furore*: ut est apud Aristotelem lib. VIII. Polit. Qui & postea τὰ μέλη dividit, tertiumque eorum genus vocat ἐνθουσιαστικὸν, hoc est, *furorem in animos injerens.*

6. §. *Sic igitur statuimus, furorem, sive ingenii excitationem, à quinque istis provenire: ab temperie, sive ab acrimonia humoris melancholici: ab affectu, ut ira, vel amore, qua & ipsa faciunt, disertos: ab vino, quod liberalius sumtum, excutit ingenii torporem: ab instrumentis musicis, qua idem præstant: & ab excellentium poëtarum lectione, quia eos legendo similem concipimus furorem.*

Ut poëticus furor nihil aliud sit, quàm spiritus poëticus, dictionem animans, excitatus ab uno, vel pluribus quinque illorum, quæ memoravimus. Furor autem, ut diximus, vocatur κατὰ μεταφορὰν: quia, ut furiosi, sic poëtæ etiam, obliviscantur sui. Nempe poëtæ, cùm illum impetum furorem vocant, & divinum spiritum, admodum poëticè, ac hyperbolicè loquuntur: quod & Scipionis Gentilis judicium est lib. II. Παρέργων cap. II.

7. §. *Poëtæ verò finxere, ternos esse fontes; unde si biberent, spiritum conciperent poëticum. Hi sunt Hippocrene, Aganippe, & Pirene. Quorum Hippocrene, & Pirene etiam, Pegasi, equi volucris, ungulâ, subjectam rupem pulsantis, narrantur fuisse aperti.*

Fontes hosce non pauci confundunt. Quippe in Phocide quidem sunt Hippocrene, & Aganippe, prope Helicona: Pirene autem in isthmo est Corinthiaco. Hippocrene, & Pirene, hoc commune habuerunt, quòd dicantur aperti esse ungulâ equi volucris: quem Pegasum dixere. Universi autem in eo convenerunt, quòd si biberentur, facerent poëtas. Est de duobus illustris Solini locus cap. XIII *: sed is variè legitur. Isaacus Casaubonus † credit, hoc voluisse Solinum, non Hippocrenen, & Pirenen, uti antea dicebamus: sed Hippocrenen, & Aganippen, tum Pegasi ungulâ esse apertas, tum facere poëtas. Videlicet decipit eum Delrius; qui sic locum, præeuntibus, ut ait, Mssis suis, (sanè non optimis) pessimè edidit hunc locum: *Apud Thebas Helicon lucus est, Cithæron saltus, amnis Ismenus: fontes, Arethusa, Oedipodia, Psammate, Dirce: sed ante alios Aganippe, & Hippocrene: quos Cadmus, literarum repertor primus, quoniam equestri exploratione deprehendisset, dum rimatur, quanam adisset loca; incensa est licentia poëtarum, ut utrumque pariter dissemínaretur, & quòd aperti forent aliis equi ungulâ, & quòd poti inspirationem facerent literarum.* Quomodo si scripserit Solinus, valde eum ratio fugerit. Nam nemo veterum prodidit, Aganippen ungula Pegasi apertam: sed ut de Hippocrene id constat, ita & de Pirene in Acrocorintho idem tradidere. Hinc Statius in quarto Thebaidos:

It comes Inoas Ephyre solata querelas,
Cenchreaque manus: vatum quâ conscius amnis
Gorgoneo percussus equo: quaque obiacet alto
Isthmos, & à terris maria inclinata repellit.

Ubi non possumus alium intelligere fontem, quàm Pirenen; ut ostendit, quòd eum in isthmo collocat Corinthiaco. Quare spissus est etiam error Lactantii interpretis, scribentis sermonem esse de Hippocrene. De Pirene autem utrumque verum est, tum facere eum vates, unde Statius hic fontem eum vocat *vatum conscium*: tum percussu Pegasi esse effusum, unde idem subdit, *Gorgoneo percussus equo.* Dixeris, non si falsum sit de Aganippe; eo falsum hoc esse, Solinum credidisse illud, quod dixisse eum dicunt Delrius, Casaubonus, atque alii magno numero. Equidem subscriberem, si ea constans esset lectio in codd. cunctis Solini. Atqui is in priori editione sic prodiderat: *Incensa est licentia poëtarum, ut*

* Sive ut aliorum distinct. cap. 7.

† In Persii Prologum.

pariter utrumque vulgarent: scilicet, quod eorum alter alitis equi ungulâ sollicitatus foret; alter potus facundiâ animas irrigaret. Quàm manifestè hic distinguit! In posteriori verò sic maluit, ut editio Salmatiana repræsentavit: *Ut utrumque pariter dissemin aretur, & quod aperta foret alitis equi ungulâ, & quod potis inspirationem facerent literariam.* Ubi pro *aperta* malim *apertus*, supple fons Hippocrene: cùm verò *potis* sequitur, ad Hippocrenen, & Aganippen, referendum. Hippocrene igitur, & Aganippe, faciunt poetas: ut hic Solinus jure ait: ac præterea id facit Pirene; Solino, ut vidimus attestante. At Aganippen Pegasi ungulâ esse apertum, non dicit Solinus; nec dicere debuit.

8. §. *Adhuc finxere aliquem fieri poëtam, qui in Helicone pasceret pecus, vel in Parnasso somniaret.*

De Parnasso, & quod antea de Hippocrene diximus, conjunxit Persius in prologo satyrarum:

Nec fonte labrâ prolui Caballino,
Nec in bicipiti somniâsse Parnasso,
Memini, ut repente sic poeta prodirem.

Eò autem allusit, quòd Ennius in primo Annalium cecinerat, sibi in Parnasso dormienti visum in somnis Homerum: atque ex eo didicisse, nunc eam se habere animam, quæ quondam Homeri fuisset, ut quæ sese per pavonem insinuâsset in corpus Ennii. Subnixum est hoc figmentum duobus. Prius eorum est μετεμψύχωσις Pythagorea, secundùm quam animæ à morte in aliud migrant corpus. Alterum est, quòd & Hesiodus antea in Θεογονίᾳ suâ cecinit, se poëtam evasisse, dum pecus pascit in Helicone. Verùm in eo Hesiodi figmentum exsuperat Ennius, quòd hic fingat se somniando factum poetam: quale nihil Hesiodus. Imò quid magnopere mirandum, si dicat, se in Helicone factum poetam, dum pecus pascit? Notum, carmina quærere secessum, & otia. Ea habuit in Helicone; ut assiduè illic potuerit meditari carmen pastorale, atque alia alius generis. Ennii verò de se commentum secuti postea Latinorum alii: inque his Persius sat. VI:

Lunai portum est opera cognoscere cives.
Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Valde autem verisimile est, Heliconem, & Parnassum, commendari solere ab his duobus, pastu pecoris, & oblectamento ambulantium. De priori in Helicone indicat Hesiodus; quando ait, pulcrum se à Musis carmen edoctum

Ἄρνας ποιμαίνονθ' Ἑλικῶνος ὕπο ζαθέοιο.
Agnos pascentem sub divino Helicone.

De utroque monte ex etymo etiam colligere est, quòd dicebamus. Nam cùm Cadmus Phœnix, in Bœotiam veniens, locis dederit nomina suâ, hoc est, Phœniciâ linguâ, quæ dialecto solùm differebat ab Hebræa; satis est verisimile, Ἑλικὼν esse ab הלך helech, *ambulatio*; quod ab הלך, halach, *ambulare*, *vacare*. Nempe quia eò ambularent, dum vacaret, & ad se oblectandum ibi convenirent. Parnasso autem ex eo fuerit nomen, quòd pecus ibi pasceretur. Nam Chaldæis פרנס parnes, *pascere*, *alere*: unde פרנס parnas, *pastor*. Inde igitur Παρνησὸς, Παρνασὸς, vel Παρνησσὸς, aut Παρνασσός. Variè enim vocem eam extulere. In montibus verò pasci pecus solere, fidem fecerit vel illud Maronis Eclog. II.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.

CAP. XIII.

De altera poësios caussa, quæ est carmen subitò, & ex tempore fusum. Ejus cùm suavitatem aures perciperent; cura accessit, priùs ad simile, mox etiam ad melius aliquid promendum. Caussarum in hisce observatio constituit artem; quæ tertia est poësios caussa. Quis artem invenerit primus, mirè discrepant Græci. In hoc dissensu maximè videri verisimile, à pastoribus repertam: idque in Græcia quidem circa Heliconem, Hippocrenen, locaque alia à poëtis celebrata, ac Musis, vel Apollini, dicata. Nec tamen hæc prima ejus inventio existimanda: cùm poësis fuerit Hebræis nota, antequam Cadmus literas attulisset in Græciam. Quod si Musices originem inquiramus, ea multò diluvium præcesserit. Primò verò iidem Musici fuere, ac Poëtæ: quorum munia postea sunt discreta.

1. §. *Vidimus de primo poësios principio: videlicet natura; in qua & εὐφυΐαν, & ἐνθουσιασμὸν, consideravimus. Alteram poësios caussam cum Aristotele statuebamus αὐτοσχεδιάσματα, hoc est, versus subitò, atque ex tempore prolatos.*

Quæ verò Aristoteles αὐτοσχεδιάσματα appellat ea similiter à Maximo Tyrio sermone XXI. ᾄσματα αὐτοσχέδια nuncupantur; quasi dicas cantica incondita, vel numeros inconditos; cujusmodi apud cascos Latinos fuere versus Saturnii.

2. §. *Nec præcipiti gradu deventum est ad summum; sed primùm homines elegantioris indolis observarunt quædam venustè & numerosè alicui excidisse. Interim erant versus hi rudes, & impoliti: quippe citra meditationem prolati. Mox aliqua cura accessit: & tamen tum quoque solo constabant rhythmo. Postea etiam additus est character poëticus. Hinc & aliqua metri ratio cœpit haberi; sed rudior planè, atque imperfecta. Tandem & metrica lex certa fuit, ac perpetua.*

Nimirum, ut verè ait Tullius *, *nihil est simul & inventum, & perfectum.* Exemplo sint pictores; qui, ut Ælianus † refert primitus tam rudes fuere, ut picturis necesse haberent subscribere nomen, aut hominis aut leonis, aut simile, quo à spectantibus dignoscerentur. Ita & poësios initium, Fabio ‡ quoque teste, omnino rude fuit. Paulatim tamen ἐξ αὐτοσχεδιασμάτων, sive rudibus & extemporalibus istis, pervenit ad politos limatosque versus; sicut ex Aristotele diximus. Atque hæc etiam Hebræorum poësi comprobantur. Nam in Iobo, & Proverbiis Salomonis, solùm rhythmus est, non metrum: hoc est, syllabarum numerus, non quantitas, attenditur. Idem judicium est de posteriori Mosis cantico. Similes igitur sunt versus, ac Græcorum illi, quos politicos vocant. Hi trochaici tetrametri catalectici videntur, si syllabas numeres, sed quantitas negligitur. At in psalmis ac threnis, ne rhythmus quidem observatur: sed oratio est soluta, quæ spiritu ac charactere poëtico animetur.

* *In Bruto. sive de Cl. Orat.*
† *Variæ Historiæ lib. 10. cap. 10.*
‡ *Lib. 9. cap. 4. item lib. 12. cap. ult.*

Hieronymus * quidem ait, *psalterium in morem Pindari nunc Jambico currere, nunc Alcaico personare, nunc Sapphico tumere.* Sed non minùs de Pindaro, quàm de psalterio, fallitur. Nec enim Pindarus iis utitur metris, quæ Hieronymus putavit: nec ejusmodi metra inveniuntur. Nempe Hebræi in versibus nihil attendunt præter syllabarum numerum, & accentum. Utcumque interdum quædam accedere ad Græcorum, Latinorumque metra videantur. Quomodo canticum Mosis posterius vel ad hexametrum accedit, ut Josephus, Origenes,

* *Præfat. in Chronicon Eusebii: uti & præfat. in Iobum.*

nes, & Hieronymus, putarunt; vel potiùs tetrametrum, quæ Josephi Scaligeri sententia est Animadverss. Euseb. in prologum Hieronymi. Atque hæc ostendunt, poëticen quidem ab Orientis populis defluxisse ad Græcos; multùm tamen differre ab illa Græcorum, ac Latinorum.

3. §. *Superest tertia Poëtices caussa: quam Aristoteles τέχνην; sive artem, facit. De ea dispiciendum, à quibus, & quando, inventa sit. Ac Græci quidem sibi inventionem ejus tribuunt: quis verò repererit, aut quando reperta sit, non consentiunt.*

De origine poëmatum magna quæstio est; ut inquit Plinius lib. VII. cap. LVI. Neque alio nos juvat, quàm quòd idem dicat, *ante bellum Trojanum fuisse*. Nonnulli casu hoc inventum ajunt. Cùm anus quædam, à juvene concitatiùs incedente, esset in humero concussa, convitio eum incessit: quòd cùm impetu illo animi ἔμμετρον esset, placuit juveni numerus, & similia comminiscendi occasionem dedit. Ita Nazianzenus orat. III. in Julianum, & ibidem Elias Cretensis; qui anum illam Phemonoën, Sibyllam, aut Philyram, fuisse censet. Diodorus Siculus lib. V. ait: Musis à patre Jove concessam esse τὴν τῶν ἐπῶν σύνθεσιν, τὴν στοιχειοῦμένην ποίησιν, *compositionem carminum, qua poesis nominatur*. Hoc de Musis historiam non juvat; cùm *Musarum* vox κοινῶς notet scientiam ipsam. Nam מוסר motar, *ars*, *disciplina*. Phœnices ajunt, Ponti filiam, sororem Neptuni, nomine Σιδώ, primam cecinisse hymnum carmine; ut ex Sanchoniathone refert Euseb. lib. I. præparat. Euangelicæ. Sed nec istud quicquam ad historiam momenti adfert; quia tota penè Phœnicum Theologia pertinet ad naturæ scientiam. Nonnulli poëseos gloriam referunt ad Orphea; quem poëtarum vetustissimum vocat Lactantius lib. I. cap. V. Ibidem eum Herculis σύγχρονον * facit. Uti & ante eum Tatianus his verbis: Ὀρφεὺς † δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἡρακλεῖ γέγονεν. ἄλλα τε καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἐπιφερόμενα (ἔπη φερόμενα vir magnus emendat) φασὶν ὑπὸ Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου συντετάχθαι γενομένου κατὰ τὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν περὶ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα. Tzetzes quoque historia CCCXCIX, Chil. XII, eum Herculis facit coætaneum, ac centum ante bellum Trojanum annis floruisse ait. Rectiùs dixisset, annis XXX, vel circiter. Ut qui cum Hercule, & Thyndaridis, cæterisque vectus sit Argonautis. At longè spissiùs errarunt, qui eum XI. seculis fuisse ajunt ante bellum Trojanum: quod legere est in Suidæ collectaneis. Nisi duos fuisse Orpheos placet: quod scholiastes Apollonii tradit in primum Ἀργοναυτικῶν verss. XXIII. Pausanias in Eliacis Orphea in magia excelluisse scribit; quodque Eurydicen uxorem ab inferis reduxisse dicitur, ex eo ortum esse quòd umbram evocârit, quæ pòst statim evanuerit. Librorum ejus meminit Arnobius lib. V: *Libros sumant Threicii vatis, quos esse memorant antiquitatis divina*. Verùm de libris non facilè assentiam. Puto enim, triumviros istos Poëseos, Orphæa, Musæum, Linum, non fuisse: sed esse nomina ab antiqua Phœnicum lingua, qua usi Cadmus, & aliquamdiu posteri. Sanè λίνος carmen, sive canticum, ac præcipuè lugubre: ut ex Athenæo, Eustathio, Suida constat. Nomen, ut puto, non quia Linum eo deplorarent, quod Grammaticum est commentum; sed ab Hebræo הלין, helin, *murmurare*, unde תלונה telounah, *querela*, *murmuratio*. Ut Linus nomen poëtæ sit lugubria canentis. Musæus absque dubio à Musa, sive Μοῦσα, quod à מוסר mosar, *ars*, *disciplina*; ut paullò antè dicebamus: Orpheus itidem à scientia nomen habuerit. Sanè ARIFA Arabibus est *scire*, *novisse*: unde ARIF, *sciens*, *eruditus*, *doctus*. Hæc eo verisimi-

* *Coævum.*
† *Orpheus iisdem ac Hercules, temporibus fuit: alia autem, etiam versus ei attributos, ajunt, auctorem habere Onomacritum, qui fuit temporibus Pisistratidarum, circa Olympiadem quinquagesimam.*

liora sunt, quia Tullius I. de Natura Deorum refert, Aristotelem prodidisse, Orphea illum nunquam fuisse; quæ verò carmina ejus nomine circumferuntur, ea à Pythagoricis attribui cuidam Cecropi, vel, ut legi debet, Cercopi. Et sanè si cujusquam nomine multa ferrentur, is Orpheus fuit. Nam, ut Suidas testis est, τελεσμὸς, seu τελασμὸς *, erat non ejus, sed Jonis tragici: sacri sermones, vel Theognetii Thessali, vel Cercopis Pythagorici, fuere: oracula verò, Onomacriti, uti & Initia: de quo etiam Tatianum antea auctorem laudavimus: Σωτήρια † autem Timoclis Syracusani, vel Pergini Milesii: Crateres, Zopyri: Θρονισμοὶ Μητρῷοι ‡, & Bacchica, Niciæ Eleatæ: descensus ad inferos, Herodici Perinthii: Peplus, & Rete, Zopyri Heracleotæ, vel Brotini, seu Brontini: cujus & Physica credebantur. Nec dubium, quin Argonautica, quæ hodieque Orphei nomen ementiuntur, planè sint alterius. Poterat sic Celso occurrere Origenes; cùm is non Mosem, sed Orphea, Linumque, audiendos contenderet. Nunc haut aliud respondet, quàm vera eorum scripta deperiisse. Sic enim scribit lib. I. contra Celsum *: Καὶ τῶν μὲν σοφῶν σου ποιητῶν ἔοικε μηδὲ τὰ βιβλία ἔτι σώζεσθαι &c. Verùm non omnium meminisse poterat vir summus. Porrò sive hanc, sive aliam ob caussam, alii rectiùs sibi videntur poësios autorem facere Ἑρμῆν, sive Mercurium Ægyptium; à quo inter alia τὴν τῶν φθόγγων ἁρμονίαν † repertam, ait Diodorus Siculus lib. I: ubi affirmat, fuisse eum Osiridis ἱερογραμματέα, sive notarium à sacris. Alii hanc gloriam referre malunt ad ipsum Osiridem Ægyptium, Musarum patrem, quem Græci Apollinem dicunt; quemadmodum Aloidæ gemini Othus, & Ephialtes, primi creduntur tribus Musis (tres enim numero tunc solùm erant; quot Ephorum agnovisse, auctor Arnobius ‡, quas ter ternas multò pòst constituit Pierus Macedo) in Helicone fecisse sacrificium: quamquam vetus Juvenalis interpres scribat in VII, non Aloidas hosce, sed Pierum primò sacrificâsse Musis, atque has idcirco *Pierides* dictas.

* *Ternarium.*
† *Gratiarum actio pro recepta salute*
‡ *Sessiones Magnæ matris.*
* *Tuorum sapientum poëtarum neque libri amplius servari videntur.*
† *Vocum harmoniam.*
‡ *Lib. 3.*

4. §. *In tanto dissensu maximè verisimile fit, repertam poesin à pastoribus: & in Græcia quidem primùm celebratam circa montes, fontesque, superiùs memoratos: qui iccirco Musis, vel Apollini, fuerint sacrati.*

Nempe cum poëtæ poëtas fieri dicerent, si quis conscendisset Parnassum, Heliconem, aut Citheronem; vel si ex Aganippe, aut Hippocrene bibissent: probè quidem norant, carmen *non tam fonte, quàm fronte, sudari*, ut alicubi * Sidonius ait; sed illud indicare voluerunt, poëtas, quasi in sublimi secessu constitutos, & non vulgari liquore velut ebrios, concitari, ac rapi, divino quodam impetu, quem furorem, atque ἐνθουσιασμὸν, appellant. Hoc autem antiquis Græciæ temporibus contingebat pecus pascentibus circa fontes, vel montes, quos antea dicebamus. Unde opinio invaluit apud vulgus, quam poetæ aluerunt, locis istis spiritum concipi poeticum.

* *Lib. 8. epist. 3. quæ ad Leonem.*

5. §. *Nec propterea inventionem poëseos adsignamus Græcis. Nam si rem omnem ad Critolai, vel Scripturæ potiùs, lancem expendamus: satis parebit, eam gloriam potiùs deberi populo Dei, ac tervis illis, unde gentes omnes originem traxere. Quippe apud Israelitas sua viguit poesis, non modò ante bellum Trojanum; sed etiam ante Cadmi in Bœotiam adventum; à quo Græci literas suas acceperunt.*

Non jam asseram, quod Hebræi † dicunt, Psalm. XCII, ab Adamo ipso scriptum: veris potiùs utar argumentis.

† *Genebrardus lib. 1. Chron. & in Psal. 91.*

mentis. Sed neque urgebo Deboræ, & Barachi cantica, quæ habemus Judic. cap. v. Nam etsi hi annis quasi CL. vixerint ante bellum Trojanum: tamen Cadmo seculo toto sunt juniores. Suffecerint igitur cantica Mosis, & Mariæ, Exodi XV: item alterum Mosis, Deuteronomii XXXII. Carminum istorum meminit & Philo libro de vita Mosis, postquam narravit transitum maris rubri. Item Fl. Josephus Antiquitatum lib. II. cap. VII, & lib. IV. cap. ult. Etiam Mosen librum de Jobo scripsisse, vel saltem ex Syriaca linguâ vertisse in Hebræum sermonem, tradidit Polychronius, Apameæ episcopus, quique sub Origenis nomine in Jobum edidit commentarios. Carmine verò hunc librum decurrere, tradidit B. Hieronymus præfat. in Job, & epistolâ ad Paullinum de studio divinarum scripturarum, & præfat. in Eusebii Chronica. In quo, ad Alcaicum, Sapphicum, & similia metra restricto, falli antea dicebamus: sed nihil hactenus verius, quatenus de carmine, etiam experte metri, apud Græcos Romanosque obtinentis, sermo est. Imò idem epist. ad Cyprianum tradit, à Mose esse scriptos Psalmos undecim: nempe à nonagesimo, cujus inscriptio, *Oratio Mosis, servi Dei*, usque ad centesimum, qui inscribitur, *In confessione*. Atque idem, ex Rabbinorum doctrina, monuit Genebrardus. Quicquid de aliis fuerit Psalmis, de nonagesimo, (utcunque ambigat Augustinus) fidem nobis facere debet inscriptio. Poësis igitur fuerit ab Hebræis. Nisi eos placet accepisse ab Assyriis: quam Veneti, Puteolani episcopi, doctissimi suâ ætate viri, fuisse sententiam, auctor est Joannes Boccacius lib. XIV. de Genealogia Deorum cap. VIII. Nempe arbitrabatur, primum instituisse Nemrodum, ut canticis sacra celebrarentur gentilitia. Sed sententiæ ejus antiquum laudare debuerat auctorem. Cùm enim sacra, ac sacrificia, sint à populo Dei: caussa sanè est nulla, cur carmina sacra à nationibus potiùs, quàm veris Dei cultoribus, arcessamus. Præsertim cùm nihil habeant gentiles, quod antiquitate cum Mosaicis canticis certet.

6. §. *Imò, ut fugerent nos, quæ de Hebræorum seu rhythmis, seu metris, adduximus: Musica tamen antiquitas satis doceret, carminum originem Orientis populis deberi; neque ullum ejus parentem ab aliis posse adferri. Nec enim dubium, quin cùm imitandi studium, & harmoniæ dulcedo, homini insint à natura: cantus propè cum mundi incunabulis cœperit. Atque hoc etiam eo confirmatur, quòd Jubal αὐλητικῆς, καὶ κιθαριστικῆς *, inventor, † ipsius Adami trinepos fuerit.*

* *Artis canendi tibiâ, vel citharâ.*
† *Genes. 4. & Joseph. in Antiq. Jud.*

Atqui cantica illa, si non metro, saltem rhythmo constabant. Quod & dictum velim de antiquis Græcorum versibus, qui αὐτοσχεδιάσματα vocantur ab Aristotele, & origo poësios ab eo fuisse dicuntur. Item de vetustissimis Romanorum versibus: quos designat Maro, cùm ait ‡:

‡ *Lib. 2. Georg.*

Nec non Ausonii, Trojâ gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt, risuque soluto.

Ubi non dubito, quin intelligi debeat simplex rhythmus cum cantu: hoc est, versus ἔνρυθμοι * quidem, ac non ἔμμετροι †. Quales fuere Fescennini veteres: quos ante inventam satyram in usu fuisse, ait Horatius ‡: imò & Livius lib. VII, ubi rhythmum, non metrum, videtur signare; cùm ait, ante satyram, cujus versus erant elaborati, & ἔμμετροι, obtinuisse *versum Fescennino similem, compositum temerè, ac rudem.* Interim cùm cantui essent accommodati, ad poësin ea oratio pertinebat. Quippe ᾠδὴ * nihil aliud est, quam λόγος μεμελισμένος †, ut Strabo ‡ definit.

* *Numeros habens.*
† *Metro constans.*
‡ *Epistolâ ad Augustum.*
* *Carmen.*
† *Oratio cantui accommodata.*
‡ *Lib. 1. pag. 18. edit. Parisien. 1620.*

7. §. *Antiquitus verò iidem erant Musici, ac poëtæ.*

Ut auctor est Tullius lib. III. de Oratore, & Fabius lib. 1. cap. x. Quippe antiquissimi illi Musici religionis, ac naturæ mysteria, heroumque gesta, ac similia, poëticis condiebant numeris; eaque ipsimet, vel alii canebant voce, vel organis sociabant; quod Homerus pluribus ostendit locis: & apud Virgilium, uti antea quoque dictum. Jopas canit citharâ

—— Errantem Lunam, Solisque labores,
Arcturum, pluviasque Hyadas.——

Hinc est, quod Musica pro Poëticâ accipiatur apud Comicum, cùm ait*;

* *Prolog. Heaut.*

Repentè ad studium hunc se applicasse Musicum.

Et †,

† *Prolog. Phorm.*

In medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant Musicam.

Ob eandem caussam est, quòd & Musici, & Poëtæ, σοφοὶ ‡, & σοφισταὶ *, dicti sunt. Ac de Musicis testis est Athenæus lib. XIV: de Poëtis, & Laërtius lib. 1. Inde etiam est, quòd præsides poëtarum Divæ, quas Musas dicimus, à modulatione, & cantu, *Camenæ*, appellantur: sed prius nominatæ fuerunt *Casmenæ*, inde *Carmenæ*, postremò *Camenæ*; ut rectè Varro lib. VI. de L. L. ac pluribus antea † exposuimus.

‡ *Sapientes.*
* *Sophistæ.*
† *Cap. 2. § 6.*

8. §. *Quamquam verò iidem primò fuere poëtæ, & Musici: postea tamen hæc munia fuere separata. Eoque poëtæ solùm condebant carmen: hoc est, materiam excogitabant, & eam concludebant rhythmo, ac modis. Musici verò, cùm hæc à poëta accepissent, modos tibiis adaptabant.*

Et alia sanè sapientiæ ratio, alia Musicæ artis: illa poëtis erat curæ: in quibus vocis venustas, ac manuum, pedumve agilitas, minimè requirebatur: imò manibus, & pedibus capti, munia sua præstare potuissent: Musici autem, & saltatores, cùm materiem, & rhythmum, vel metrum, à poëta accepissent, hæc accuratiùs auribus sunt dimensi, & modos tibiis, ac saltationi, adaptârunt: de quibus eò minùs laborabat poëta, quia idem carmen in vario tibiarum systemate poni, eoque variè cani possit.

CAP. XIV.

DE ARTIS POETICÆ DIVISIONE.

1. §. *Superest, ut videamus de distributione Poëtices: in qua non ita multum nos juvat Horatius libro de Arte ad Pisones.*

Nec enim accurata admodum ejus est οἰκονομία *. Scio, viros eruditos, ut huic vitio medeantur, alio velle ordine ea disponere. Sed loquimur nunc, non quomodo illi (rectène, an secus, non disputo) collocare maluissent: sed, quomodo, constanti omnium codicum consensu, digesserit Horatius: qui epistolam dedit, &, quasi per satyram, congessit præcepta complura; de ordine autem non ita multum laboravit.

* *Dispositio.*

2. §. *Nec judicium satis ex Aristotele facere possumus: quia pars tantum Aristotelea Poëtices ad nos pervenit.*

De quo abunde dixi cap. v, §. 5. In hisce reliquiis pri-

mò tractat de diversis rationibus imitandi. Cùm autem imitatio non solùm poetin, sed etiam alias comprehendat artes: apparet, partem hanc principem de poesios genere institui. Eam verò Aristoteles more suo obsignat: repetens nimirum paucis, quibus de rebus egerit. Ait enim *, Περὶ μὲν οὖν τῶν διαφορῶν, καὶ πόσαι, καὶ τίνες, τῆς μιμήσεως, εἰρήσθω ταῦτα. *De differentiis autem imitationum, & quot, & quæ sint, hæc dicta sint.* Pars secunda exponit originem, atque incrementum poesios: ejusque occasio est, quòd in extremo partis primæ explicuerat controversiam inter Athenienses, & Dorienses; quorum utrique comœdiæ, ac tragœdiæ, inventionem sibi vindicabant. Assignat autem duas poëtices caussas, imitandi studium innatum, & voluptatem, quæ ex eo percipitur. Prior propriè originis caussa est; altera progressus, sive incrementi. De utraque à nobis actum est cap. IV. Claudit hanc partem Aristoteles istis verbis †: περὶ μὲν οὖν τῆς ἐν ἑξαμέτροις μιμητικῆς, καὶ περὶ κωμῳδίας, ὕστερον ἐροῦμεν. περὶ δὲ τραγῳδίας λέγωμεν, ἀπολαβόντες αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν γινόμενον ὅρον τῆς οὐσίας. *De poësi quidem, quæ versibus hexametris imitatur, & de comœdiâ postea dicemus: de tragœdia autem nunc agamus; si priùs ex iis, quæ diximus, essentialem ejus definitionem collegerimus*, Pars tertia de tragœdia fusè tractat. Eam à definitione tragœdiæ orditur: finit autem his verbis ‡: περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας, καὶ τῆς ἐν τῷ πράττειν μιμήσεως, ἔστω ἡμῖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα. *Ac de tragœdia quidem, & imitatione in agendo, sufficiant nobis, quæ dicta sunt.* Pars quarta est de epopœia, quam Aristoteles vocat διηγηματικὴν, καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικὴν, hoc est, *narrativam, & imitatricem in metro*, puta hexametro, quod κατ' ἐξοχὴν hoc loco appellat μέτρον. Extenditur ea pars usque ad illa verba *: Περὶ δὲ προβλημάτων, καὶ λύσεων, ἐκ τε πόσων, καὶ ποίων ἂν εἰδῶν εἴη, ὧδε θεωροῦσι γένοιτ' ἂν φανερόν. *De problematibus verò, & solutionibus, ex quot, & qualibus formis sint, hoc modo rem considerantibus utique fiet manifestum.* Atque hæc initium sunt partis quartæ: quæ locus nobis suppeditat, unde petere est solutiones variarum quæstionum poeticarum. Varios enim tradit modos, quibus allatæ adversùs eximios poëtas criminationes repelluntur. Eam partem terminat hisce verbis †: Τὰ μὲν οὖν ἐπιτιμήματα ἐκ πέντε εἰδῶν φέρουσιν, ἢ γὰρ ὡς ἀδύνατα, ἢ ὡς ἄλογα, ἢ ὡς βλαβερὰ, ἢ ὡς ὑπεναντία, ἢ ὡς παρὰ τὴν ὀρθότητα τὴν κατὰ τέχνην. αἱ δὲ λύσεις ἐκ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν σκεπτέαι· εἰσὶ δὲ δώδεκα. *Atque has quidem reprehensiones ex quinque formis afferunt: vel enim ut quæ fieri non possint, vel ut quæ sint præter rationem, vel ut perniciosa, vel ut subcontraria, vel ut adversantia rectitudinis, quam exigit artis natura. Solutiones verò ex totidem, quot jam diximus, petendæ sunt.* Pars quincta, eademque extrema ab his incipit verbis, quæ & indicant, quâ de re agat ‡: Πότερον δὲ βελτίων ἡ ἐποποιητικὴ μίμησις ἢ ἡ τραγικὴ διαπορήσειεν ἄν τις. *Utrùm verò melior sit Epopœica imitatio, an Tragica, dubitaverit quispiam*, Hanc claudit istis verbis *: εἰ οὖν ... φανερὸν ὅτι κρείττων ἂν εἴη μᾶλλον τοῦ τέλους τυγχάνουσα τῆς ἐποποιίας. *Si igitur &c. manifestum est eam, quæ magis finem consequitur*, hoc est, tragœdiam, *meliorem esse epopœiâ.* His subjicit totius libri epilogum, quo à se de tragœdia, epopœia, & reprehensionibus, ac solutionibus actum ait. Nam quinctam partem, quæ tragœdiam, & epopœiam, confert, nominare haut attinebat; quia, cùm ante epilogum illius partis conclusionem posuerit, ejus recens fuerit memoria; vel potiùs, quia non simpliciter necessaria erat ejus quæstionis explicatio, cùm non sit de essentia artis. Atque hæc de quinque partibus Poëticæ Aristotelicæ: quas sub tribus illis complecti licet; de natura poëios, de tragœdia, de epopœia. Quæ partes neutiquam sint toti arti adæquatæ, ac pares. Quid mirum? cùm multò plura de hac scripserit Aristoteles, quàm habemus; ut anteà diximus.

* In fine capitis 3.
† Initio capitis 6.
‡ Extremo cap. 22.
* Initio capitis 25.
† Extremo cap. 25.
‡ Initio capitis 26.
* Prope extremo cap. 26.

§. 5. *Utcunque autem imperfecta sit Poëtice Aristotelis: ex reliquis tamen operis, & aliarum disciplinarum οἰκονομίᾳ, satis cognoscere est, optimè duas Poëtices partes statui; universalem unam, quæ omnium poematum communia exponat: alteram particularem, quæ speciatim de quoque poemate pertractet.*

Nam, ut paullò antè vidimus, primùm Aristoteles, naturam poëticæ exponit: deinde ad tragœdiam, & species poëmatum alias, accedit. Sed idem ex aliis disciplinis manifestius est, quæ integræ ad nos pervenerunt. Uti è Logicis, Physicis, & philosophia practica. Nam duæ sunt partes Logices; quarum prior tractat communiter de omni syllogismo; altera de singulis syllogismi speciebus: duæ item Physices; è quibus una explicat ea, quæ omnibus naturalibus corporibus communia sunt; altera illa, quæ cuique sint propria: duæ itidem philosophiæ practicæ; cùm una mores cujusque universè consideret, quod in Ethicis fit; altera particularis sit, quia vel civitatis, ut Politica, vel rei familiaris, ut Oeconomica, administrandæ rationem docet. Unde sic colligimus: cùm plures sint poëmatum species; ut in Artis præceptis ostensuri sumus; atque his speciebus multa sint communia; multa etiam quarundam, aut unius sint speciei propria: artis certè Poëtices itidem duas partes esse, quarum prior ea persequatur, quæ in quolibet poëmatis genere necessaria sunt; altera exsequatur, quæ propria sint huic, vel illi poëmatis generi. Non quidem ignoro, Poëticen esse artem; artes verò tradi ordine analytico; eoque primò in hac de fine, deinde de ratione finem consequendi, esse agendum: verum haut judico, doctrinam de fine poëticæ, imò nec poësios ipsius, quæ Poëticæ finis est, tot controversiis implicari, ut operæ pretium facturus sit, qui eam distinctam fecerit poëticæ partem. Sicui tamen aliter videbitur; is haut absurdè Poëticam dividet in particulam illam, quæ de fine erit; partemque alteram, quæ viam explicet, ad finem illum necessariam; quemadmodum ab Aristotele in Analyticis posterioribus, ac Ethicis Nicomachiis, factum videmus. At partem hanc posteriorem distribuet in communem, sive universalem, & propriam, seu particularem; quemadmodum antè Poëticam universam partiebamur.

Hæc magis placent, quàm eorum opinio, qui artis universæ censent sex esse partes, pro sex illis poëmatum generibus, quæ Aristoteles recenset lib. de re poëtica *. Ea sunt, ἐποποιία, τραγῳδία, κωμῳδία, διθυραμβοποιητική, αὐλητική, κιθαριστική. *Epica poesis, tragœdia, comœdia, dithyrambica poësis, quæque tibiis utitur, ac citharâ.* Negant enim, plura esse poëmatum genera: quod & Robortelius putavit. Malim ego auleticen, & citharisticen, præterire; ut veriùs Musices partes: sicut ostendam lib. II. Poëticarum Institut. cap. 1, §. 7. Satius quoque fuerit, epigrammata, imò & elegias, distinctum facere poëmatum genus. Censeo etiam, universa hæc meliùs ad duo poesios genera revocari. Ut si eam dispescamus in dramaticam, quo pertinent comici, & tragici: & exegeticam, qualis est poesis tum heroica, & elegiaca; tum lyrica, cum ea quæ tibiâ fit, & dithyrambicâ; tum etiam illorum, qui condunt epigrammata. Quamquam verò non diffiteor, commodè eo pacto dividi poemata: non tamen hinc peti posse arbitror divisionem totius artis, sed solius partis propriæ: sub qua particularis omnis horum poëmatum consideratio, quasi sub genere, sive potius toto, ut vocant, integrali, continetur. Atque idem dixero, sive cum nonnullis visum fuerit, sex facere poetarum genera; heroicos puta, tragicos, comicos, melicos, saty-

* Cap. 1.

ſatyricos, dithyrambicos: vel octo cum aliis; quinque videlicet priori loco memoratos, & præterea epigrammatarios, jambicos, ac mimos: ſive undecim cum Iſacio Tzetze; qui, præter heroicos, elegiacos, lyricos, dithyrambicos, & epigrammatarios, non jambographos modò ſuperaddit: ſed etiam anathematicos, hymnographos, aſmatographos, epithalamiographos, & monodos. Nimirum tanta opinionum diverſitas provenit ex eo, quòd alii dividunt poetarum genera à vario carminum genere; alii à materia, quam tractant; aliqui etiam ambo genera commiſcent. Quam rem fusè excuſſit Gyraldus primo de Poetis dialogo. Deque generibus hiſce ſingulatim ferè ago duobus poſterioribus libris tripartiti operis, quo tradimus universæ Artis præcepta. Nunc igitur ſufficere putavi, ſi digito iſta attingerem; nec alio id fine, quàm ut meliùs intelligeretur, quod de Artis totius diviſione in partem communem, & propriam, dictum nobis antea fuit.

F I N I S.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII

POETICARUM INSTITUTIONUM,

LIBRI TRES.

AMSTELODAMI,

Ex Typographia P. & J. BLAEV,

Proſtant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM,

à SOMEREN, & GOETHALS.

M DC LXXXXVI.

AUGUSTIS

BELGICÆ FOEDERATÆ

PATRIBUS

Gerardus Joannes Vossius

dicat, sacratque.

Illustrissimi, ac præpotentes Domini,

Nni sunt quadraginta, & amplius, ex quo primùm ea, quæ in penitioribus literis, ac universo disciplinarum orbe, sacris etiam studiis, observâssem, publici juris facere cœpi; eaque, veterum monitu, & exemplo, plurimùm inscripsi prælustri loco constitutis. Nec tamen ad Vos, tot terrarum rectores, unquam assurrexit animus. Sæpe interim, fiduciam inter & verecundiam constitutus, dubitavi, utrùm publico non simulatæ devotionis alloquio, an silentio porrò etiam, venerari vellem orbe toto clarissimum nomen vestrum. Perspecta quidem erat rara in tanta dignitate humanitas. Videbam fulgere, non superbire, fasces vestros. Ut facilè appareret, semper esse illud vobis in animo situm, non vos Reip. sed Remp. vobis incumbere: cujus onus, ut cælum Atlas, sic vos benignâ Fati providentiâ rectis, & salubribus consiliis, sustinetis. Sed, ea licet conspicerem, nihilominus me, frontis tam imbecillis homullum, assiduè terrebat excelsa magnitudo vestra. Terrebant præterea, non aliis ferendæ humeris, occupationes; quibus turbida componitis, ardua quæque exsuperatis, &, utcunque res sese dederit, pari omnia ingenio, atque animo, fufferis. Hactenus ita fluctuanti lætæ affulsere dies, quibus terræ tam vestræ, quàm hactenus hostiles, ingenti spe complerentur pacis æternæ, post diuturnum adeò bellum, ineundæ inter potentissimum Hispaniarum Regem, & Belgicam hanc fœderatam. Equidem, cùm fatear lubens, multis partibus me inferiorem esse aliis multis: boni tamen civis officio alteri cessero invitus. Quamobrem sermonibus publicis, etiam eorum, qui Remp. administrarent, excitatus, ante omnia Deum rogavi, ut secundare utrimque Pacis consilia vellet: &, quia tot prudentissimi homines non vanam mihi spem concepisse animo viderentur; gratias eidem agere cœpi, quòd nato mihi anno à funesti adeò belli primordiis quarto, ac multa interim in me ipso, pluraque in parentibus, vi hostili perpesso, quodammodo dederit, jam septuagenario, prævidere finem antemalorum. Præcipuè verò gratulatus sum Vobis, totius fœderatæ Belgicæ Proceribus, quòd cum potentissimo Europæi orbis Rege tot annis eâ prudentiâ, ac fortitudine bellum gesseritis, donec tandem eò deduceretis, ut ab hoste ipso offerrentur conditiones pacis, omnibus triumphis vestris longè, ut arbitror, potioris. Facilè horum cogitatio expressit mihi, ut, positâ verecundiâ, consilium caperem, ea, quæ nunc dixi, publicè etiam testandi apud Vos, præpotentes Fœderatæ Belgicæ Antistites. Cùm tamen sine donario nollem ad vestra venire templa; commodè accidit, ut hoc tempore ad umbilicum properarent tres nostri Institutionum Poëticarum libri. Ut non diu

mihi quærendum videretur, cujusmodi munusculo literario alloqui, ac venerari vellem prælustre nomen Vestrum. Fortasse dicent aliqui, majus quid convenisse tantis heroibus. Equidem non repugno. Sed molâ litat, qui nequit hecatombâ. Neque tam exiguus est Poëtices honos, quàm multis videtur. Qui non cogitant, Deum ipsum bonam partem Sacræ Scripturæ libris esse poëticis complexum: unde, eas partiens Christus, de se scriptum ait in Mose, Prophetis, & Psalmis. Imò hymnus in ore Servatoris nostri fuit. Etiam Ezechiël, poëta Judæus, tragœdiam Græcè reliquit de eductione Israëlitarum ex Ægypto. Ex Plinio, qui Apostolico ævo, ac deinceps vixit, cognoscimus, sui ævi Christianos hymnis Christum celebrâsse. Adhæc quantum veteris Ecclesiæ doctores poëmatis suis, & sibi decus pararunt, & Ecclesiæ fructum pepererunt! Illi verò, qui gentilium poësin contemnunt, ipsam habere philosophiam dispretui videntur. Veterum enim poëtarum alii vitæ præcepta dederunt; ut Solon, Tyrtæus, ac similes: alii naturæ arcana referebant; ut Empedocles, Melissus, Parmenides, cæterique. Atque, ut ad antiquiora veniam tempora, ita ab antiquis accepimus, illa quoque, quæ Orphei, ac Musæi, dicebantur, vel ad mores pertinuisse universa, vel ad rerum naturam: quò etiam referebant, quæ de Deorum amoribus, connubiis, prœliis, & similibus, traderentur. Nec rarò sub unius fabulæ involucro utramque philosophiam occultabant. Quomodo, quòd terrigenæ dicuntur Deos aggressi cælo expellere, non solùm de ventis intelligebant, qui è terra originem ducunt: sed etiam de hominibus impiis, templa Deorum populantibus: sicut interpretatur Apollonius apud Philostratum. Hanc carminum laudem Maximus Tyrius pulcherrimâ expressit oratione: quâ docet, Poëticen esse Philosophiâ vetustiorem; re verò eandem, soloque nomine diversam. Quæ non aliter capere oportet, quàm quòd antiquissimis temporibus iidem fuerint philosophi, & poëtæ; sed philosophiam fictis velârint fabulis; quas carmine sunt complexi. Nec aliud voluit Plutarchus, libro de Musica, & eo, qui inscribitur, Quomodo à junioribus audiendi sint poëtæ: ubi ostendit, poësin initium fuisse philosophiæ. Nec enim, nisi priùs philosophi fuissent, potuissent vel fabulis occultare, vel carmine posteris prodere, sapientiæ, ac prudentiæ, doctrinam. Iccirco etiam traditum fuit à poëtis, fuisse sylvas cantu attractas, atque exstructas civitates. Nimirum quia à sapientibus, iisque eloquentibus, & Musicis præterea, sic versibus suavissimis, ac delenificis, permulsi fuere homines agrestes; ut, relictis rupibus, ac sylvis, in unum concesserint locum; domos conjunxerint; leges, ac jura, receperint; humaniusque amplexi fuerint vitæ genus. Quare de Homero etiam sic statuimus, nomen ejus non magis poëtæ esse, quàm philosophi: neque fallere, vel falli, veterum illos *, qui memorant, Homerum fuisse magistrum Platonis; licet quatuor circiter seculis postea consecuti. A veteribus sic accepimus; ex Oceano profluere Mæotidem (sed de Mæotide sunt decepti, veriùs iidem de cæteris) ex Mæotide originem capere Pontum, ex eo Hellespontum, hinc fluere mare Ægeum, ex hoc porrò vastum illud pelagus, quod hinc Europam, Asiæque partem; inde Africam, ingenti separat intervallo. Haut aliter cogitandum de Homero: ex quo Platonis, (Homeri, dubito, an Socratis, similioris) tum verba fluunt omnia, dictioque tota, prope adeò recedens à carmine; tum quoque omnigena illa rerum doctrina. Nimirum, sive cogitemus siderum motus, aliasque observationes cælestes; sive naturæ totius scientiam; sive gubernationem rei familiaris, vel Reip. sive rei bellicæ disci- plinam;

* *Maxim. Tyr.*

plinam; ac quicquid in rebus humanis expetere, vel fugere, oportet; omnium illorum in eo non minus semina comperiet philosophus; quàm artis suæ exempla inveniet, tum poëta, tum orator. Nec sane Alexandro, tam sublimis spei adolescentulo, alium æquè, ac Homerum, proposuit Aristoteles. Videbat, non solùm ex eo posse hauriri gubernationem sui, vel domûs; sed etiam civitatis, ac regni, & scientiæ militaris, & eloquentiæ. Nec moveor eo, quòd ipse Plato poëtas ex sua exturbet Republica. Quis enim ignorat, offensum fuisse commentis istis de pugnis Deorum, vel concubitu; de vinculis Junoni à Jove injectis; Saturno à Jove castrato, uti priùs ille fecerat Cælo; & trecentis hujusmodi? Naturæ quidem vim istis adumbrarunt poëtæ: multumque ea res admirationis attulit intelligentibus. Sed quid hoc ad vulgus? quod propriè omnia capiebat. Unde fiebat, ut vel nullum esse numen crederet; vel, ejus exemplo, improba multa sibi licere arbitraretur. Itaque Dionysius Halicarnasseus Romulum laudat, quòd Græcorum fabulas hujusmodi minimè admiserit. Cujus judicii sui tam Dionysius, quàm Romulus, multos habuit approbatores. Inter cæteros fuit Hieronymus philosophus; ut de eo apud Laërtium legas. Is ajebat, Pythagoram apud inferos vidisse animam Hesiodi alligatam columnæ æneæ, multumque stridentem; illam verò Homeri de arbore dependentem, ac diris circumdatam serpentibus; propterea quòd tam fœda uterque de divinâ prodidisset naturâ. Quæ cùm minimè fugerent sapientiam Platonis: ipse quidem, studiosè legendo poëtas, sapientibus, eos ut legerent, suo præibat exemplo: sed arcebat ab iis imperitum vulgus; quod, cùm solùm exteriorem lamberet corticem fabularum, ad interiorem fructum neutiquam penetrabat. Optabat igitur Plato, ut poëtæ symbolis, non adeò periculi plenis, rerum naturam adumbrâssent. Postquam verò res aliter cecidisset; fecit, quod potuit, & debuit; solos ut sapientes ad eorum lectionem admitteret. Vellem ista magis perpendisset, magnus omnino vir, Cæsar Scaliger: qui, cùm ipse fateatur Homerum de Diis suis loqui, tanquam suibus, (quo quid noxium magis simplicioribus?) Platonem tamen culpat, quòd Homerum removeat à civibus suis; cùm cogitare debuerit, & quos arceat, & quomodo Homerum dimittat; videlicet non indignè, sed coronâ redimitum, unguentis delibutum, & omnino ut virum magnum; sed subliminiorem, quàm ut captui plebis suæ conveniret. Periculum igitur ille extimescebat, ne vulgus stupidum non distingueret inter rosas, & spinas; inter aurum, & lutum. Sed nihil hoc periculum ad sapientes; longeque minùs ad nostra tempora. Postquam enim Euangelium Domini toto terrarum orbe illuxit; fabellæ istæ fidem omnem paullatim perdiderunt; ut lutosæ non contaminent, spinosæ non pungant; & proclive sit omnibus aurum tollere, luto relicto; ac, evitatis spinis, carpere rosas. Non ulteriùs uni insistam Homero: universè de poëtis videamus. De his sic ait Cæsar Scaliger*: *Poëtæ finem esse, docere cum delectatione: poësin verò esse politiæ partem; quæ sub legislatore, quamquam aliâ facie, atque colore, continetur. Nam, quæ jussa sunt in legibus, quæ sunt apud concionatorem, moderatoremque populi suasiones; hæ, Poëtices operâ certâ, atque separatâ, comparabuntur quibusdam amœnitatibus ad institutionem civitatis.* Neque hoc in dubium vocârit; qui cogitet, ab affectibus proficisci actiones; ac propterea poëtam, civitatis doctorem, jucundè docere affectus, tum bonos; quò cives, per affectus bonos, bonas agitent vitæ actiones; tum malos, quò, malorum affectuum odio, evitent actiones malas. Vt verissimum sit, hoc differre civem, doctoremque; quòd hic referat

* *Epinomidis cap.* 2.

ferat actiones propter affectus: ille componat affectus suos propter actiones. Quorum utrumque beatam facit vitam; & privatam, & civitatis, sive Reipublicæ.

Sed quid ego tam latum ingredior mare? ubi porrò si provehar,

Ante diem clauso componat vesper Olympo,

quàm cæteras etiam Poeticæ laudes complectar. Vela igitur contraham, & quia ab æternæ pacis spe sermo cœpit noster, in voto simili desinam.

DEUS OPT. MAXIMUS
VOS, AUGUSTI FOEDERATÆ
BELGICÆ PATRES,

diutissimè salvos, ac sospites, conservet: perque Vos Aureum Belgis seculum reducat. Europâ totâ Pacis tranquillitas, cœlo demissa, furores compescat Martiales. Inprimis Pietas caput ubique exserat. Ardeant cuncti tanto Veritatis amore, ut magis eam ament, quàm se ipsos. Et, ne, in tot votis, oblivio me capiat ordinis mei; flagret in animis sincerus amor literarum, tum humanarum, tum divinarum; præmiaque sint studiorum laboribus: quæ multis in terris, vel odio, vel contemtui esse cœperant, non minori damno, quàm dedecore publico.

Amstelodami. An. cIↃ IↃCXLVII. Pr. Idus Sextiles.

B E.

BENIGNE LECTOR,

*Atrum ætate Cæsar Scaliger, cùm de re Poëtica præclarum commentaretur opus, putavit, initio sibi judicium esse afferendum de iis, qui scripsissent prius. Quales erant, è Romanis Horatius, & Scaligero suppar, Hieronymus Vida, episcopus Cremonensis: è Græcis verò Aristoteles. De quibus ejus censura hujusmodi fuit *:* Ordinem neglexit Aristoteles, Horatius vitiavit: accuratiùs Vida; sed ut optimus poëta in theatro, claudus magister in schola. *De Vida etiam dixerat antea,* prudentem illum quidem multa bene monere; verùm factum jam instruere, ut perficiat. *De Horatio monuerat idem,* Artem cùm inscripserit, sine ulla docere arte. *Sed fallitur, cùm* Ἐπιγραφὴν *putat esse ab Horatio; qui inscripserat epistolam ad Pisones.* *Argumentum verò, ut in epistolarum cæteris, ita in hac etiam, ab aliis postea appositum fuit. De Aristotele sic idem judicium fert:* Commentarii ejus mutili sunt; nequid liberiùs excidat nobis. *Sunt sanè mutili: nam parte eâ, quam habemus, solùm sermo est de tragœdia, & epopœia: at verò egit etiam de comœdia, dithyrambo, & aliis poëmatis. Verumtamen in parte eâ, quæ superest, non adeò ordo est neglectus, quàm Scaliger putavit. Imò tota antiquitas nihil de Poëtica tam præclarum habet, quàm illa sunt, quæ Aristoteles reliquit. Nec ulli juniorum plus meruerunt laudis, quàm qui minimùm ab Aristotele recesserunt. Quod hoc opere in tragœdia, & epopœia, factum à nobis quoque fuit. In cæteris magis nostro cortice natavimus: sed sic, ut omnia adstrueremus scriptoribus antiquis. Quos in his, & aliis, inprimis sapuisse arbitror: ut horum meraco se proluentibus accommodare liceat Varronianum illud:*

Vino qui utuntur vetere, sapientes puto.

Οἰκονομίαν, *ut arbitror, commodiorem secuti sumus, quàm Cæsari Scaligero est factum. Sed plurima, quæ Rhetorices, & Poëtices sunt communia, ac fusè à Scaligero exposita sunt, ne attigi quidem; quia abunde de iis egissem in Rhetoricis; ubi veriùs iis locus fuit; cùm, ut ostendo alibi †, prorsa oratio tempore, & naturâ, prior sit ligatâ. Permulta interim affert indicta mihi; partim quia magis ad usum artis, quàm artem ipsam, pertinerent; partim quia ex summo illo viro peti mallem; præsertim ex Critico ejus, & Hypercritico. Totam verò artem per aphorismos digessi; quia longo usu didici, magis esse ex bono juventutis, si priùs summatim cognoscat, quæ deinde pluribus firmantur, & illustrantur. Scholas id sapere ajunt. At nobis non vile, sed pulcrum videtur, scholis consulere; quæ seminarium sunt Reipublicæ. Nec soli sic consultum imus juventuti; sed cæteris etiam hujus artis amatoribus.*

—— Siquis ‡ tamen hæc quoque, siquis
Captus amore leget.

Placendi quidem studio, quantum poteram, brevitati operam dedi. Quòd siqua repetita invenias, rarissimè id oblivione evenerit; sed ferè, quia res diversæ eodem essent argumento subnixæ; eademque aliter, atque aliter, referendo, & comprobando, utrumque hoc consequi mihi viderer, ut omnia & intelligerentur meliùs, & firmiùs retinerentur.

Quamquam verò Poësis sit alterum Eloquentiæ genus: docere tamen malui, quàm rhetoricari; ut in disciplinis censeo fieri oportere. Nec ignoro, posterius illud voluptatem adferre non levem: sed animis levibus, atque otiosis; & ejusmodi voluptatem, cujus facilè illos ipsos satias capiat: ut quæ nihil aliud sit, quàm voluptas. Nolui propterea illam otiosorum oblectationem nimio mihi constare. Pura igitur suffecit dictio, & perspicua: cui pene soli operam dedi, ut tam occupatus potui: non quòd ornatum, ac splendorem aliquem, damnarem; sed quia de eo parum laborare soleo: nunc tanto minùs, quanto vitæ minùs video superesse. Videlicet ut nautæ in tempestate non eum petunt portum, quem optant; sed qui proximus sit: ita nec ego, dum sarcinulas colligere festino, eâ semper utor dictione, quâ vellem; sed quæ properanti se primò offerret.

Non dubito autem, quin aliqua me fugerint: sed facilem mihi veniam spero ab iis, qui aliud sciunt rem metricam tractare, &, ut cum Columella ipso dicere possumus, versificandi artem; quam exile negotium, & pueris dignum, putes: aliud longè poëticen ipsam, quæ omnino virum exigit: usque adeò, ut nec Homerus, vel Maro, rectum semper callem institerint: quanto minus cæteri! de cujusmodi, inter alia, agendum est Poëtices scriptori. Quamobrem, ut ingenuè, quod res est, fatear; humeri nostri fuissent tanto oneri impares, nisi sublevassent priores; ante omnes Aristoteles; è junioribus, præ cæteris, Cæsar Scaliger. At sic quoque satis oneris est relictum, dum totus adlaboro, ut non veriùs modò, certiùsque; sed etiam pleniùs, planiùsque, & meliori omnino ordine, constringerem artis præcepta. Imò nec propterea sic mihi nunc placeo, ut me artem consummâsse arbitrer. Exsurgent post me alii, atque alii, qui feliciùs conentur. Quod ipse opto, voveoque: qui non honore meo quidque metiri soleo, sed bono publico. Mihi satis erit, si tum quoque iis accensear, quorum utilis fuerit opera in arte promovendâ. Cadam quidem ego; sed fortasse itidem cadent postea, qui vicerint. Sic crescunt artes cunctæ. Nec dubitabat Decimus Laberius vocare hanc laudem publicam.*

Fortasse aliqui præoptent hoc laboris esse susceptum à quopiam Apollinis, & Musarum, sacerdote; quem in eorum delubris conspicere solerent furoris poëtici œstro percitum. Hoc siquis exprobrâsset Lilio Gyraldo Ferrariensi, Italorum suâ ætate doctissimo, cùm de Arte aliqua; plura de Poëtis scriberet: respondisset ille verbis iis, quæ apud eum dialogo primo Historiæ Poëtarum leguntur †: Vetus illa Platonis sententia est; eos etiam Poëtico agi furore, qui Poëtarum carmina interpretantur: atque ideo quoque vates dici queunt. Nam & Panetius philosophus Aristarchum ea ratione μάντιν, hoc est, vatem, appellabat: quod etiam scribit Athenæus. *Nolim tamen ego propterea mihi furorem poëticum vindicare; etsi enarrandis poëtis annos multos in juventute dederim: ac nunc quoque subinde cum Aspendio tibicine intus canam; foris magis acturus, nisi, qui nunc quoque, ut fit, vix sum meus, certum inde studiis cæteris dispendium præviderem. Sed missum istoc faciamus. Hoc potiùs dicam, non alterius esse poëtari, quam poëtarum; sed de ejus artis natura, ac præceptis, scribere, philosopho esse convenientius argumentum. Indicio est Aristoteles, non carminibus, sed omnium doctrinarum scientiâ celebris: quo nemo*

uniuscu-

* *Præfatione libb. de Re Poëtica.* † *Initio libri de artis Poëticæ Natura, ac Constitutione.* ‡ *Ecl. 6.* * *Apud Macrobium Saturnal. lib. 2. cap. 7.* † *Pag. 27. edit. Basil. an. 1580.*

uniuscujusque poëseos naturam acutiùs perspexit. Sanè summos poëtas Horatium, ac Vidam, post se longo reliquit intervallo: etsi eos non viderit Aristoteles; illi Aristotelis sint operâ plurimum adjuti. Nec pro his aliud excusationis genus invenio, quam quod Aristoteles ingenio, & doctrinâ omnigenâ, pene humanæ conditionis sortem excesserit. Tum autem, quòd faciliùs longè sit de Arte agere prosâ, quàm carmine. Ut taceam, quod ille scripserit subtilibus Grajorum ingeniis; hi popularibus, plusculum interim sapientibus supra vulgus. Et qui poëtarum judices fuere constituti Athenis, Alexandriæ, Romæ; non tam fuere poëtæ inclyti, quàm poëtices intelligentes, sæpe etiam sapientes ad Aristotelis genium; subinde tamen & gentis suæ. Scio, esse complures, qui in dramatis, ac poematum aliis, ignoscant sibi mutuò; nec admittant veterum κριτήρια. Sed meum non est præstare, quod discere nolint; non à me dico; sed Aristotele, & tot veterum aliis, quos laudo. Quibus ista non satisfaciunt; sciant deformes etiam sanum de forma judicium ferre: neque contentum esse laude Isocratis, sese coti comparantis; quæ, cum ipsa non habeat vim secandi, ferrum tamen acuit: quòd de se etiam in Arte prodidit Venusinus vates.

Hæc sunt, benevole lector, quæ volui, nescius ne esses. Nunc igitur, modò ea legeris, quæ de Natura, ac Constitutione Artis Poëticæ, seorsim consignavi, bonis te avibus dimitto ad Institutiones ipsas; sive præcepta ejus artis, quam Mæonius ales, Thebanus cygnus, ac tot purpurei olores, olim cantu suo ad sidera usque sustulerunt. Fave, si minùs cantu olorino, lingua saltem εὐφημίᾳ, vel etiam silentio.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER PRIMUS.

Libro singulari exposuimus, unde datum sit *Poëticæ* nomen; atque ut eo vocabulo utamur, non pro sola arte condendi carminis, nec solâ imitatione per figmenta; sed quatenus hoc nomine utrumque artificium amplectimur. Egimus etiam distinctè de Poëtices materiâ, formâ, fine, caussâque efficiente, inventione, ac progressu. Ac denique divisimus eam in præcepta cunctis poëmatum generibus communia, & ea, quæ certi generis propria sunt. Hæc omnia de arte quidem sunt, sed extra artem; quia naturam, ac constitutionem artis aperiunt; artem ipsam non tradunt. Nunc ipsa artis præcepta exponere aggredimur. Ac initium esto de iis, quæ pars prior promittit.

CAP. I.

DE PARTE COMMUNI *generatim: particulatim item* DE REBUS, *quas tractant poëta.*

1. §. *Communis pars Poëtices generatim agit de his quatuor: rebus, ordine, verbis, & metro.*

Partim enim res sunt considerandæ, partim verba. In rebus spectantur duo; quæ dicenda sunt, & quo ordine collocanda. In verbis attenditur, tum eorum delectus, tum metrum. Quo pacto, ut Oratoriæ tres sunt partes; argumentorum inventio, inventorum dispositio, dispositorum exornatio: hæc postrema autem continet dignitatem è verborum delectu efflorescentem, & compositionem periodicam, ac numerosam: ita in Poëtica spectare oportet, tum rem, sive argumentum; tum ordinem; tum dictionem; quo comprehendo & verba, & metrum. Solent Rhetores Elocutionis nomine & compositionem, & dignitatem, signare. Ac similiter in Poëtica possis tria solùm recensere; res, ordinem, verba: ut sub verbis contineatur metrum. Sed separare ea maluimus ad majorem claritatem; idque exemplo Plotini, cui cantica dividuntur εἰς τὰς ῥυθμούς, καὶ τὰ ἀδόμενα. Per ἀδόμενα intelligit rem sive argumentum, ordinem sive οἰκονομίαν, ac verborum ornatum. Ῥυθμὸς est modus, quo versus accinitur. Nam laxiùs eâ voce utitur, ut metrum comprehendat: etsi rhetoribus ῥυθμὸς & μέτρον, res sint diversissimæ.

2. §. *Inter hæc quatuor principem locum meretur rei ipsius meditatio.*

Nam, ut Horatius* ait, [* In Arte Poëtica.]

——*Cui lecta potenter erit res,*
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Ubi tria illa amplexum videmus, quæ antè dicebam. Nam facundiæ nomine designat, quam Rhetores elocutionem, vel φράσιν, aut ἑρμηνείαν appellant.

3. §. *Non imitandi igitur, quibus satis est, si ornatè dicant; quasi res sint propter verba, non verba rerum causâ, sint inventa.*

Talis ex Oratoribus antiquis fuit Anaximenes, si Theocrito Chio credendum; qui de eo orationem habituro, dixisse fertur*: Ἄρχεται † λέξεων μὲν ποταμός, νοῦ δὲ σταλαγμός. Talis quoque ex iisdem, avorum ævo, Constantino Lascari visus fuit Christophorus Longolius; ut de eo prodidit Franciscus Luisinus. Justiusque ex poëtis, proavorum ætate, talis creditus est Faustus Andrelinus; de cujus poëmatis scitè ajebat Erasmus, unicam in iis syllabam desiderari. Ea erat νοῦς, sive *mens*. [* Stobæus. † Incipit verborum quidem flumen, sed mentis gutta.]

4. §. *Ne, horum instar, verbis diffluamus, nullo rerum pondere subnixis; tum demum ad poesin serio animum appellemus, ubi jam variarum rerum scientiam erimus consecuti. Sani hoc pacto animati erant veteres: in quorum poëmatis videas omnium semina disciplinarum.*

Sic Maro, in divino Æneidos opere, nunc disserit de Deo; nunc siderum ortus, & occasus aperit; nunc fulminis, incendii Ætnæi, aliarumque naturalium rerum, caussas exponit; nunc terrarum situm describit; nunc priscorum gesta enarrat; nunc de legibus, aut moribus, agit; nunc navigat longè, lateque; nunc aciem instruit, aut pugnat: nihil denique est, quod non attingat, imò penè per omnes omnium philosophorum sectas, omniaque vitæ genera, se diffundit; ut ita meliùs satisfaciat omnibus, magisque sit admirationi. Ex his cognoscere est, poëtæ non fabularum duntaxat, sed scientiarum omnium, notitiâ opus esse: unde & ἀοιδοὶ, quod Poëtarum est proprium, Grammatici dictum putant ab α ἐπιτατικῷ, & εἴδω, quod est *scio*.

5. §. *Nec propterea in Poëta exigo omnium rerum notitiam, cum ea exsuperet vim mentis humanæ.*

Ut omnino, qui poëtæ arrogare velit πᾶν μάθημα, καὶ πᾶσαν τέχνην †: is, ut ex Hipparcho Strabo ‡ ait, tantundem agat, ac si dicat, adesse Atticæ mala, pira, aliaque, quæ ferre non possit. Equidem nescio, magisne ridere eorum saltum, an dolere stultitiam debeam; qui, modò seriò loquantur, suæ laudis interesse existimant, ut credamus, poëtam nihil ignorare. Quasi non omnes poëtæ errarint in eo ipso argumento, quod tractarunt; & innumera fuerint, de quibus, ob ignorantiam, nunquam fuissent ausi scribere. Et quale illud, quod ajunt, omnes omnia à poëta discere: poëtæ verò omnia à Deo inspirari, quicum habeant cognationem? ut non debeant hominibus accenseri? quippe qui non intervallo minori grammaticos, oratores, philosophos, & quicquid eruditissimorum uspiam hominum est, infra se relinquant, quam ipse abest à nomine, numineque divino? Quasi poëta aliud à se habeat, quàm fabulam, numerum, & spiritum, quo dictionem animat, ne humi repat. Sanè notitiam rerum gestarum, item naturæ scientiam, adhæc pru- [† Omnem disciplinam, omnemque artem. ‡ Lib. 1.]

prudentiam civilem, non minus, quam cæteri homines, vel a magistro hauriunt, vel usu & experientiâ acquirunt. Fateor, olim eosdem fuisse historicos, philosophos, poëtas: eoque à poëtis homines, & gesta, & res civiles, & rerum naturam, didicisse: sed non ab iis ea didicerunt, quatenus poëtæ erant; sed quatenus essent historici, vel philosophi. Quomodo si quis picturæ pariter, atque architecturæ intelligens, nova forma palatium & animo effingat, & penicillo depingat: non is quatenus pictor est, sed quatenus architecturæ est gnarus, novam animo effingit formam; verùm qua pictor, non qua architectus, formam animo conceptam, penicillo exprimit. Eoque stultè aliquis pictoribus omnibus tribuat peritiam architecturæ. Multoque stultius pictor, qui, architecturæ nescius, solùm formam expresserit ab nobili repertam architecto, vindicet pictoribus architecturæ scientiam. Stultissimè omnium dicat, sibi illam divinitus infusam, seque eâ parte nobilis architecti doctorem esse. Quare multifariam peccant, qui contendunt. Deum inspirare Poëtæ omnium scientiam, quò ab eo omnes discant omnia. Nam, nisi ludere solùm iis visum; & in magistros sunt ingrati, à quibus scientias, & artes, hausere; & nimio inflantur typho, cum omnium scientiam tribuunt sibi; quæ res sortem excedit humanam. Neque est, quod existimet quisquam, hæc poëtarum honori adversari: imò verò poëtarum caussam agimus. Nam maligni homines sic colligerent, Titium, vel Mævium, non esse poëtam; quia aliunde multa didicerit, pluraque ignoret. Nos contra negamus, hæc esse poëtæ κριτήρια*; talesque etiam, ut egregios poëtas, suspicimus; dummodo ea adsint, quæ poëtam facere dicebamus.

* *Notas, atque indicia.*

6. §. *Attamen in poeta rerum maximarum, & plurimarum, scientiam requiro.*

Similiter Aristoteles †: Μάλιστα μὲν οὖν ἅπαντα δεῖ πειρᾶσθαι ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, τὰ μέγιστα, καὶ πλεῖστα. *Maximè igitur opera danda est, ut omnia exprimamus; sin minus, potissima.* Ac subjungit, Ἄλλως τε καὶ ὡς νῦν συκοφαντοῦσι τοὺς ποιητάς. *Alioquin, etiam nunc, calumniantur poetas.* Quare nullam poeta scientiam aspernabitur: quarundam tamen gustus sufficerit, saltem in iis partibus unde ornatus aliquid accedere poëmati possit: quibusdam autem largiùs proluere animum debet: præcipuè virtutum, vitiorumque præceptis, & exemplis; nec non doctrinâ παθῶν, καὶ ἠθῶν ‡, quæ caussæ sunt τῶν πράξεων *: unde est, quod Aristoteles hæc tria non uno conjungat loco; uti & Clemens Alexandrinus facit initio Pædagogi sui.

† *De re Poetica cap. 17.*

‡ *Affectuum, ac morum.*

* *Actionum.*

7. §. *Imò neque vel ingenium, vel doctrina, æque in omni requiritur argumento. Sæpe elegiis pangendis, aut epigrammatis condendis, multum laudis meruit, qui ineptus fuisset ad canenda heroum gesta, vel tragœdiam faciendam.*

Unde Propertius sic libro II. eleg. I:

Sed neque Phlegræos Iovis, Enceladique, tumultus
Intonet angusto pectore Callimachus:
Nec mea conveniunt duro præcordia versu
Cæsaris in Phrygios condere nomen avos.

Quare sapienter jubet Horatius †, eos, qui præstare aliquid laude dignum volent,

† *In Arte Poetica.*

——versare diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.

Hoc tui examen in duobus pensandis maximè consistit; ingenio, & doctrinâ. A quibus fontibus diversi conceptus proveniunt. Multi, ingenio nixi, temere aggressi fuere argumentum, ubi nunquam opus erat doctrinâ, quâ erant destituti. Contra alii, solius doctrinæ fiduciâ, poëma condere ausi sunt: ac sic quidem præclaras metro constrinxere, sed non iis conceptibus, quos spirant poëtæ. Atqui, ut optimè ait Dionysius Halicarnassei in Arte sua ‡: Οὐχ ἡ αὐτὴ μεταχείρησις ποιήσεως περὶ πεζῆς λέ-

‡ *Præceptis de epithalamio.*

γω, ἀλλ', ὥσπερ τοῖς μέτροις, οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἐννοήμασι διοίσει πάντα. *Carminis, & solutæ orationis, non eadem est tractatio; sed sicut metris, ita & conceptibus animi, differunt.* Quæ profectò sententia longe verior, quam illa Euripidiani quondam regii scribæ, apud Agathiam in præfatione operis; qui dicebat, Οὐ πάμπολύ τι ἀποκεχωρίσθαι ἡγοῦμαι ποιητικῆς, ἀλλ' ἄμφω ταῦτα εἶναι ἀδελφὰ καὶ ὁμόφυλα, καὶ μόνῳ ἴσως τῷ μέτρῳ τὴν ἀλλήλων διακεκρίσθαι *. *historiam a poetica non multum distare sed hæc duo germana, affiniaque esse, soloque propemodum rhythmo inter sese discrepare.* Ubi quidem particula ἴσως, quod dixerat, emollit: sed tamen satis apparet, non vidisse eum, quantopere conceptus differant, historici, & poëtæ. Quod discrimen melius perspexit Petronius; verbis istis, alibi etiam allatis †: *Non res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longe melius historici faciunt: sed per ambages, deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum, præcipitandus est liber spiritus; ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides.* Aliquis, si hujusmodi esse debeat spiritus poëticus, contendat, Lucanum poëtam non fore; quem perstringere voluit Petronius, cùm ista scriberet. Sed facile hunc ictum excas; quia duo dicit Petronius. Primùm requirit, ut liber spiritus præcipitetur, sic ut carmen videatur esse animi furentis opus. Præterea exigit, ut hoc fiat per ambages, deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum. Prius, quemadmodum ostensum ‡, sufficit, ut ne, conceptuum caussâ, aliquis poëtarum numero excludatur. Eoque nihil caussæ est, cur Lucanus non dicatur poeta historicus. Nam furentis sit negare, poëma illud à furore poëtico proficisci. Sic enim spiritus ille in eo exsultat, ut freni potiùs eguerit, quam calcaris. Magis tamen poëtæ nomen meruisset, si & altera accessisset conditio: hoc est, si præcipitasset hunc spiritum per fabularum figmenta; quæ poëseos, κατ' ἐξοχὴν vocatæ, anima sunt; ut diximus. Quare deinceps de fabulis videamus.

* *Pag. 3.*

† *Lib. de Nat. ac Constitut. Poët.*

‡ *Lib. de Natura ac Constitut. Poet.*

CAP. II.

DE FICTIONE POETICA.

1. §. *Præcipuum Poëtæ officium est imitari, ac fingere: quæ duo etsi non admodum distent, aliquo tamen modo differunt. Nam imitatio attendit illud, secundum quod facimus aliquid: fictio autem id, quod fit.*

Ita Polycletus imitatur hominem verum, puta Socratem: facit autem non hominem verum, sed ejus simulacrum. Poëtæ itidem imitantur actiones humanas: sed fingunt fabulas, quibus exprimunt actiones humanas. Vera est actio, quam imitantur: veræ similis est actio, quam fingunt.

2. §. *Imitatio igitur est adumbratio actionum bonarum, vel malarum.*

Unde etiam cognoscimus, cur Simonides dixerit, poësin esse picturam loquentem; picturam esse poësin tacentem: ut auctor est Plutarchus * non uno loco. Unde id accepit Arsenius Monembasiensis †. Quod addo, quia ambigere video Barthium, ecquis eorum ante Arsenium id prodiderit, qui quidem exstent. Nimirum pictura imitatur faciem hominis: at poëseos actionem, & sermones. Notum & Horatii illud ad Pisones:

* *Libro de Atheniensium gloria: item libro de poëtis audiendis.*

† *In Apophth.*

Ut pictura poësis erit.

Et ad Augustum:

Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores, animique virorum
Clarorum, apparent.

Pru-

Prudentius quoque comparat lib. 11. in Symmachum, sed odiosius plane:

Sic unum sectantur iter, & inania verum
Somnia concipiunt, & Homerus, & acer Apelles.

3. §. *Diximus, poëtam non tam mores imitari, quam actiones: quia poëta propositum sibi habet beatitudinem civilem: beati autem non dicimur propterea, quod animus noster propendeat aliquo; sed quia secundum virtutem vivamus.*

A moribus enim dicimur faciles, duri, fortes, timidi, continentes, incontinentes, parci, avari; & ita in aliis proprietatibus animi, quæ nos ad agendum bene maleve inclinant. Sed felices vocamur, quia ex virtute operemur: at miseri simus, & infelices, si improbè vitam traducamus. Quare propriè imitatur poëta actiones virtutis, in quibus beatitudo consistit; non affectus.

4. §. *Idem ex eo colligitur; quia mores non possimus cognoscere, nisi sermone, vel actu aliquo, sese exserant.*

Quemadmodum igitur pictor sic exprimit vultum, ut inde animi affectus reluceat: sic poëta ita actus imitatur, ut inde mores hominis ostendat. Unde Horatius in Arte:

Respicere exemplar vitæ, morumque, jubebo
Doctum imitatorem.

Atque hæc de imitatione; videamus de fictione.

5. §. *Fabula dicitur sermo veri imitatione confictus.*

Ciceroni in primo de Inventione, & magistro Herennii lib. 1. fabula definitur, *quæ neque veras, neque verisimiles, continet res.* Contra Aphthonio esse dicitur, λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν, *sermo falsus veritatem imitans.* Qui vocis usus magis hujus est loci. Nec tamen tam latè hic fabula, quàm ab Aphthonio, sumitur. Nam hic fabulæ nomine solùm intelligitur fabulosa unius, & integræ actionis, narratio. Hinc Aristoteli μῦθος dicitur esse σύστασις τῶν πραγμάτων, *constitutio rerum.* Eidem vocatur πράξεων μίμησις, *imitatio actionum.* Est verò non tragœdiæ solùm ἀρχὴ, καὶ οἷον ψυχὴ *, ut eam Aristoteles appellat: sed omnis poëseos, quatenus in imitatione consistit. Utrumque fabulæ genus, & illud, quod verisimilitudinem habere negat Cicero, ut sunt apologi; & alterum, quod eam obtinet; ut fabulæ sunt poeticæ; complexus est Macrobius, cùm sic scribit lib. 1. in Somn. Scip. *In quibusdam, & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: ut sunt illæ Æsopi fabulæ elegantia fictionis illustres. At in aliis argumentum quidem fundatur veri soliditate: sed hæc ipsa veritas, per quædam composita & ficta profertur. & hoc jam vocatur fabulosa narratio, non fabula: ut cerimoniarum sacra; ut Hesiodi, & Orphei, quæ de Deorum progenie, actuve narrantur; ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur.* Ubi plura de Poeticis fabulis habes: sed magis illis, quibus naturæ mysteria occultantur; quàm quibus origo est ex iis, quæ acciderunt. De quibus nunc potissimum agimus.

* Principium, ac velut anima.

6. §. *Fictis potiùs, quàm veris, eò utuntur poëtæ, quia mirificâ narratione magis animos movent plebejos.*

Unde Synesius in Calvitii encomio: Τὸ μὲν ῥᾷστον καταγελᾷ πάντως ὁ δῆμος, δεῖται δὲ τερατείας. *Ridet ac despicit plebs, quod facillimum intellectu: opus vero ei narratione prodigiosâ.*

7. §. *Quanta sit concessa poëtis fingendi potestas, argumento sit, quod nonnunquam res planè invertant.*

Quomodo tradidere, Trojanos victos, qui videntur fuisse victores: & Penelopen finxere castam, Didonem impudicam; cùm illa meretrix fortasse fuerit, hæc castitatis exemplar: quemadmodum ostendimus lib. 1. Orator. Institut. cap. vi. Par ratio Medeæ, feminæ supra sexum, & genus, sapientis: cujus liberos Mermerum, & Pheretem Corinthii lapidibus obruerunt. Huic sceleri expiando, secundùm oraculum, sacra quotannis facere. Cæterùm delendæ illi ignominiæ ab Euripide postularunt, ut fabulam conderet; quâ Medeam fingeret veneficam, & ab ipsa liberos fuisse interemtos. Ita ingenio, & arte poëtæ, mendacium vicit veritatem. Vide Ælianum lib. v. Variæ Historiæ cap. xxi. & Pausaniam in Corinthiacis*. Etiam favet Dionysius in Περιηγήσει, ubi Medeam vocat ἡρωΐνην ἀμύμονα, *inculpatam heroinam.*

* Pag. 90. edit. Hanoviensis an. 1613.

8. §. *Idem eò cognoscitur, quòd poëtæ sæpenumero inter se pugnent: ut nemo ignorat, qui eos legerit.*

E. G. Patroclum, Achille natu majorem, ait Homerus Iliad. Λ. Ubi refert, ut Menœtius Actorides dixerit, Achillem stirpe, Patroclum annis vincere. Æschylus tamen juniorem ait, atque imberbem ab Achille adamatum. Itaque eum, quia ab Homero dissenserit, reprehendit Plato in Symposio. Martialis nihilominus Æschylum sequitur; cùm de illo sic ait in undecimo ep. xliv:

Briseis multùm quamvis aversa jaceret:
Æacidæ propior lævis amicus erat.

At Statio Papinio in Achilleide est

Par studiis, ævique modis.

Talium maxima est copia in poëtis. Si aliqua voles exempla, adi Franciscum Floridum Sabinum lib. iii. lect. Subsiciv. c. xl.

9. §. *Etsi autem, qui mentitur, hominem, quantum in se est, fallat; quo plurimum nihil turpius: Poëtarum tamen mendacia non modo non inhonesta sunt, sed etiam laudabilia.*

Nec enim sunt poëtarum figmenta, qualia populi: quòd optimè indicat episcopus Abulensis lib. v. de Paradiso cap. ciii: *Cùm populus dicit, lamentationes gementium animarum in Ætnæ montis audiri voragine: dicendum, quod populus facilis plura fingit, quàm poëtæ: quia poëtæ sciunt, quod fingunt: populus autem, quod dicit, ignorat.* Quem & locum adducit Antonius Rusca de Inferno, & statu dæmonum lib. 1. cap. xlv. Nec facilius hoc, quam verius, de poëtarum figmentis credidit Abulensis. Nam si καλὸν τὸ ψεῦδος, ὅταν ὠφελῇ τοὺς λέγοντας, μηδὲν καταβλάπτῃ τοὺς ἀκούοντας· *pulcrum est mendacium, cùm auctori utile, & audienti non obest*; quemadmodum Chariclia Theageni suo ait apud Heliodorum Æthiop. lib. 1: quantò profectò præstabiliora sunt poëtarum mendacia, in quibus ὅ τε ἀπατήσας δικαιότερος τοῦ μὴ ἀπατήσαντος, καὶ ὁ ἀπατηθεὶς σοφώτερος τοῦ μὴ ἀπατηθέντος †, ut Gorgiam dixisse auctor est Plutarchus lib. πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν.

† Qui fefellit, justior est, quàm qui non fefellit; & qui falsus est, sapientior est, quàm qui falsus non est.

10. §. *Imò fictiones poëticæ mendacia propriè dici non possunt; sed figuræ sermonis: quippe quæ ad veritatem referantur.*

Augustinus lib. ii. Quæstionum Evang. quæst. li: *Non omne, quod fingimus, mendacium est; sed quando id fingimus, quod nihil significat, tunc est mendacium. Cùm autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem; non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia, quæ à sapientibus & sanctis viris*

veris, vel etiam ab ipso Domino, figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur; quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas in talibus dictis. Et infrà: *Sicut autem dicta, ita etiam facta, finguntur sine mendacio, ad aliquam rem significandam. Unde est etiam illud ejusdem Domini, quod in fici arbore quæsivit fructum eo tempore, quo illa poma nondum essent. Non enim dubium est, illam inquisitionem non fuisse veram: quivis enim hominum sciret, si non divinitate, vel tempore, poma illam arborem non habere. Fictio igitur, quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est. Sic & Christus finxit se longiùs ire apud Lucam. &c.*

11. §. *Poëtæ interest fingere verisimilia.*

Horatius in Arte:

Ficta voluptatum caussâ sint proxima veris;
Nec, quodcumque volet, poscat sibi fabula credi.

In Aristoteli est τὸ λέγειν ψευδῆ, sive, ut Theognis ait, ψεύδεα ποιεῖν ἐτύμοισιν ὁμοῖα*. Hinc Plautus Pseudolo Act. I. sc. IV:

Sed quasi poëta, tabulas cum cepit sibi,
Quærit quod nusquam est gentium, reperit tamen,
Facit illud verisimile, quod mendacium est:
Nunc ego Poëta fiam.

* Falsa fingere verisimilia.

12. §. *Verisimilia autem sunt, quæ contingunt. Ac quò sæpius contingunt, eò magis verisimilia sunt. Cujusmodi iccirco inprimis conveniunt poëtæ.*

Magis igitur sectabitur verisimile, quàm possibile. Ut est ejulatus Ulyssis in Scylla.

13. §. *Concessa tamen & illa sunt, quæ rarò contingunt. Idque, quia hæc admirationem gignunt. At dispar eorum ratio est, quæ fidem omnem excedunt. Nec tamen negari potest, multa etiam apud poëtas inveniri, quæ sapientum judicio, planè sint absurda, & incredibilia.*

Cujusmodi legere est apud Maronem; qui tamen longè Homero modestior esse solet; ut argumento est, quòd quia non ignoraret, quàm malè apud multos audiret Homerus ob ea, quæ de Diis tradidit, consonam huic notam reveritus, nunquam induxerit Deos, Deasve, belligerantes, præterquam Juturnam, & Opim. Qua de re vide, quæ à Nannio scribuntur lib. VI. Συμμίκτων cap. XII. Et tamen apud Maronem quoque sunt non pauca, quæ planè fidem exsuperent. Quomodo enim ex arbore enasci possit ramus aureus, quod VI. Æn. poëta finxit? Aut quomodo è cadavere efflorescant virgulta, quod de Polydoro III. Æn. legimus? Aut quomodo e navibus fiant Nymphæ marinæ, quod IX. Æn. scribere non dubitavit? Nam nemo non videt, frigere ea, quæ de ramo aureo attulit Crinitus lib. X. de hon. disc. cap. VI. nec magis hunc nodum exsolvunt, quæ sunt apud Cœlium Calcagninum lib. I. ep. I. Neque ad alterius excusationem facit, quòd Daphne, Thraciæ mulieres, quæ Orphea discerpserant, Phaëtontis sorores, Baucis & Philemon, Atys, Cyparissus, aliique, quos commemorare haut attinet, in arbores finguntur commutati. Nam id vivis contigisse scribunt; non cadaveri, ut Maro. Cumque duo hæc non satis excusari possint, tertium illud de navium μεταμορφώσει minime omnium colore ullo defendi potest. Estque in hac etiam sententiâ Franc. Robortellius; eoque diligentiùs nobis hæc res perpendenda, ne doctissimi viri auctoritate Virgilianæ majestati vel hilum detrahatur. Ac de singulis quidem primò videamus singillatim, pòst de cunctis id genus παραδοξολογίαις † acturi. Certè quid si fabulâ de ramo aureo mysticum quid dicamus significari, quod Maroniano quidem, non item nostro seculo, cuiquam cognitum sit? Id quidem sensisse eos, qui de sacris Pro-

† Prodigiosis narrationibus.

serpinæ scripserunt, auctor est Servius. At de cadavere Polydori, res secus. Nam & Romuli hasta in monte Albano dicitur frondisse ac floruisse; de quo Ovidium adi XV. Metam. Neque de navium μεταμορφώσει operosum est negotium. Nec enim absurdius est, naves converti in Nymphas, quam Naïades mutari in insulas Echinadas, aut Nympham Syringem in arundinem. Certe hanc navium Æneæ μεταμόρφωσιν neque adferre dubitavit poëtarum ingeniosissimus XIV. Metam. Idem etiam hanc poëtis libertatem concessam ait lib. Amorum tertio*, ubi hoc ipsum adducit exemplum. Nam primùm inquit:

*Eleg. 11. sive al. 12.

Nec tamen, ut testes, mos est audire poëtas.
Malueram verbis pondus abesse meis.
Per nos Scylla, patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos, inguinibusque canes.

Distichis deinde aliquot interjectis, quibus similia persequitur exempla, hæc subjicit:

Protea quid referam, Thebanaque semina dentes?
Qui vomerent flammas ore, fuisse boves?
Flere genis electra tuas, auriga †, sorores?
Quæque rates fuerant, nunc maris esse Deas?

Ac tandem concludit:

Exit in immensum fecunda licentia vatum;
Obligat historica nec sua verba fide.

† Sic in MSS. legendum: ut Apostrophe fit ad Phaëtontem, qui per aurigam notabiliter.

Est & insignis Agatharchidæ locus libro de mari rubro: ubi ut Græcanicam de expeditione Persei fabulam refellat, colligit plurima à poëtis conficta, omnino incredibilia, planèque absurda. Locus prolixior est; sed quia memorabilis, ut qui potissimas poëtarum fabulas comprehendat, eum hic quoque apponam. Malim ex ipso fonte peti. Sed cùm tempora cogito, quibus magnis iterum passibus ad barbariem itur; Græcis potiùs, quàm Latinis, supersedebo. Sic igitur eum locum transtulit doctissimus vir, Laurentius Rhodomannus: *Absurda, prout vulgi adsensu comprobata sunt, quàm brevissimè percurremus. Centaurum videlicet fuisse, Geryonem, Cyclopem, Chrysin, Circen, Calypso, Minotaurum, Scyllam, Chimæram, Pegasum, Læstrygonas, Cerberum, Glaucum marinum, Atlantem, Protea, Nereum, Nereides, Aloei filios, qui ad IX. orgyarum longitudinem, & IX. cubitorum latitudinem, excreverunt. Tum, Hesiodo auctore, genus exstitisse primò aureum, deinde argenteum, post hæc æneum. Rursus equos fuisse, qui de futuris collocuti sint cum Achille: & Sphingem, quæ Thebanorum pubi ænigma proposuerit: & Sirenes, quæ ad perniciem auditorum cantillarint: Nioben etiam, & Polydecten, in saxa ex pavore conversos. Navigationis insuper comites Ulyssis, ex hominibus in porcos, & è porcis in humanum rursus habitum, transiisse. Item Tantalum, propter mentis integritatem, honore adfici, mensa Deorum admotum; & propter flagitiosam libidinem in aëra sublatum plecti. Nonnullos etiam datâ operâ descendisse ad Plutonis; tum ut vates mortuos de vivis consulerent, tum ut Proserpinam, ceu solitariam, vi sponsam sibi facerent. Et vellus aureâ lanâ in ove exstitisse; malosque in Africa nasci, quæ aurea mala producant. Animantium corpus per omnem vitam insomne permansisse. Boream, & Austrum, cum cæteris ventis, in utre tantum non præfocari inclusos. Adde Pasiphaën cum Tauro, & Tyro cum fluvio, rem habere: cùm tamen ad nullum diversa natura genus lectum ineant. Et Philomelam in luscinia, Tereum in upupe, & * Hecuben in canis domestici naturam esse mutatam. Io præterea filiam amnis fuisse: sed cornutâ bovis formâ, cum asilo agitaretur, Ponticum mare transcurrisse: unde & Bosporus nomen acceperit. Et Cæneum Lapitham, primò virginem, circa pubertatis annos, ex fœminea sexu in virilem transmigrâsse: atque ad postremum, cùm à Centauris, abietum incussu, verberaretur, vivum & erectum subiisse terram. Et Ledam, ejus, quæ in fœminam cadit, procreationis loco, nativum peperisse ovum: unde forma illa, tot pugnis expetita, Helena inquam, effer-*

* Plautus Rudente 5. 1. Cic. Tusc. 3. Ovid. 13. Met. Juven. sat. 10. Serv. in 3. Æn.

efformata sit. Hellen etiam, & Phrixum, arietis pedibus volantes, confecto cursu, mare illud ad utrumque litus usque, Hellespontum de se nominasse. Quid quod Hercules etiam vasta maria, ubi maximæ oriuntur tempestates, in olla emensus sit: & Africam sementis, & aquæ, viæque expertem, solus peragrârit: & ab Atlante, tantæ magnitudinis, & gravitatis, mundum in se receperit; non quod mandatum haberet, sed tantum ut gratiam iniret? Quid quod Orphei, citharam pulsantis, vestigia montes, & scopuli, amore & studio Musicæ, sectati? Et carnes boum Solis, inter assandum, vocem hominum intellectui obviam ediderint? & quod vitâ defuncti, per otium, omnes generis sermones cum Ulysse cædant, ex informi umbrâ proprium faciei agnoscentes? Aliique horum bibant; cùm nec alvus, nec gula restet: alii ferrum extimescant, vulnerationi tamen non ampliùs obnoxii. Nonnulli saxum volvant, quorum corpora jam olim conflagrarunt. Aliqui etiam jus dicant cæteris; ubi tamen nihil injuriarum est reliquum. Quid tandem, quòd eorum, qui non ampliùs sunt, simulacra in cymba trajiciant, Charonte nauclero & gubernatore, ut ne submersi, denuo funeris elatione opus habeant? Et quod Alcestis, & Protesilaus, & Glaucus, post vitæ finem surgant? Siquidem illam Hercules reducit: istum uxoris amor exstimulat, hunc vates unà defessus excitat. Et quòd Amphiarai, vitâ adhuc integrâ, corpus unà cum equis, & curru, tellus absorbeat? Et quòd dentibus e Cadmi dracone disseminatis, viri armati, interque se depugnantes, enascantur. Et quòd Talos, Minois custos, ter uno quolibet die totam circumambulet Cretam, tam longè lateque patentem, solusque animatorum in talo vitam possideat. Et quòd Minoi vita abrumpi nequeat, nisi quis ferventem ei aquam affundat. Ad hæc, quòd incantatione Medeæ immutatus senex hircus, ad juventutem redierit, & à Peliadibus incoctus sit pater, ut rejuvenesceret. Et quòd tres anus Phorcides unius oculi usu vitam exigant, indissolubilis inter se fidei commutantes vicem. Item quòd Arcadiæ cultores, & Atticæ, terrigenæ sint, & præter naturam orti. Et quòd mactata in Aulide vivam se exhibuerit apud Tauros. Et quòd in Peloponneso mari demersa à patre Acrisio, Seriphiorum litoribus incolumis, unà cum infante, appulerit. Et quòd, à Menelao in singulari certamine jam subactus, post arreptionem subitam, versetur in thalamo, ad complexum paratus, & omnis adversi casus oblitus. Et quod lignei equi receptaculum non ad expugnationem urbis sit compactum; sed ob proditionem Ulyssis, & Neoptolemi, sociorumque. Vide, qualis hoc modo stultitia depingatur, & artificis, qui equum exstruxit; & procerum, qui hunc inierunt; & civium, qui in propriam urbem eundem susceperunt! Adde his, quòd cælum tam vastum, Diis in eo commorantibus, suis Atlas humeris exceperit, & Atlantides tamen genuerit; quod fieri nullo potest modo. Quòd orbem totum Oceanus circumluat, & ambiat, custodiens eum fluxibus suis, & continens; cujus extrema Gorgones accolere, Hesiodus canit. Et quòd heroum nonnulli corporum incolumitatem, extra omnes adfectiones, conservent, in beatorum insulis; de quibus tamen nemo certi aliquid memoriæ prodidit. Hæc igitur cùm in dubias, & perplexas desinant opiniones, multis etiam è sexu muliebri risum non improbabilem excutiunt. Cæterum de diis nugas quomodo accipiamus? Quòd videlicet quidam femori insitus ad maturitatem pervenerit: quædam Iovis capite pro matrice sit usa. Et quidam sine patre (Vulcanum dico) sit perfectus. Quòd sol, propter nefariam Atrei in Thyesten impietatem, ex occasu ortum, & ex ortu occasum fecerit: præterea quod Apollo, & Neptunus locatâ apud Trojam mercenariâ operâ, per annum, præterquam quod ædificationis, & ministerii pastoralis mercede fraudarentur, atrocissimi Laomedontis minis objecti sint. Et quod Bacchus à Lycurgo perterrefactus, fugatusque in mare, Thetidos opem implorârit. Huc accedit, quòd lite de forma elegantiâ inter Deas orta, unaquaque muneribus suis judicem corrumpere studeat: & nullam tamen harum assequatur finis ex hoc judicio eventurus. Imo Minervam fabulantur, quanta quanta est, in hirundinis corpusculum se abdidisse; & majestatem Iovis à cygni formâ veluti in ordinem redactam: & Cereris pulchritudinem in turpissimum transiisse habitum; & Iovem, qui pro maximo habetur, à maximè necessario uxoris germano, insidias expertum, & servatum esse à maximè invisis, Titanibus inquam: qui egressi è vinculis, & tenebris, & quæ illic est custodia, postquam, in fugam conjecto Neptuno, operam illi navassent, sponte ad Acherontem, & Plutonis regnum, denuo se receperint. Tum Venerem mortali manu sauciam: & Martem ab Oto, & Ephialte, vinculis constrictum: & Ditem, in regno suo, ab Hercule sagittis ictum, in maximos incidisse cruciatus: & Vulcanum à cacumine cæli dejectum in Lemnum, non absque læsione corporis, & dolore extremo: & Iunonem à Iove suspensam, alligatis utrique pedi incudibus maximis. Summatim, Deos adulteria committere, fulmine feriri, loripedes esse, furtis adsuescere, ab hominibus virtute superari, procaciter conviciari, injurias patrare, sortem deplorare; & tandem nullius affectionis immunes esse, à qua nos perturbati, deorum opem invocamus. Quare qui hæc fabularum portenta hominibus credenda proponunt, tam procul à veritate remoti, num putas magistros fide dignos aliis docendis esse judicandos? Hactenus Agatharchides, sive ejus potiùs interpres.

14. §. *Fabularum istiusmodi origo præcipuè est à seculo mythico, quod initium capit ab Inachi ætate: ante quod ἄδηλον dicitur: desinit verò hoc μυθικὸν in Olympiadum initio; unde exordium est tempori historico.*

De triplici hoc ævo notum ex Varrone apud Censorinum. Nec immeritò à Varrone seculum illud medium μυθικὸν, sive *fabulosum*, vocabatur. Nam, ut primum illud ignotum, unde ἄδηλον dicebat: ita alterum hoc fabulis scatet. Quod inde est, quia rudibus illis seculis facilè erat animis imperitis quidvis persuadere. Quod consecutis temporibus, quia erant cultiora, difficile fuisset. Atque hanc caussam etiam adfert Ludovicus Vives lib. III. de arte dicendi cap. de Poëticis*. * *Pag. 145 edit. Basil. ann. 1555.*

15. §. *Non desunt, qui in omnibus illis, ubi fides excedit, peccatum à poëtis contendant. Nempe non satis mentem philosophi intelligunt, cum jubet, poëtas imitari κατὰ τὸ δυνατὸν †. Neque enim illud solùm est δυνατὸν ‡, quod sapientes fieri posse arbitrantur: sed etiam, quod vulgus Deos posse existimat.* † *Secundùm id, quod potest fieri.* ‡ *Possibile.*

Neque enim eadem est vulgi sententia, quæ Peripateticorum, naturæ viribus Deum adstringentium; aut Stoicorum, qui fato subjiciebant: quod & Homerus facit, & Plato in Protagora, & VII. de Legg. ac aliis compluribus locis: eosque secutus Silius, cujus illud lib. XIII;

—— Nulli Divûm mutabile fatum.

Vulgus verò Deos omnia posse, arbitrabatur: eoque etiam illis fidem habebat, quæ ἀσύστατα * quidem erant, sed talia non videbantur. Sufficiebat nempe vulgo, quod ita ab antiquis accepisset. Hujusmodi igitur rectè verisimilia dicuntur. Nam, ut ex primo Topicorum † constat, non illud modò est verisimile, quod tale videtur sapientibus, aut omnibus, aut pluribus, aut maximè excellentibus: verùm etiam, quod vulgus tale judicat. Satis igitur est poëtæ, quòd vulgus sic opinatur. Opinioni enim se accommodat poëta. Unde Synesius in Calvitii encomio ‡: Ἐοίκασι ποιητική τε καὶ πλαστική, καὶ τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος, ἥκιστα μὲν εἶναι φιλαλήθεις· δημαγωγικὸν

* *Nequitia consistere, nec sibi constantia.* † *Cap. 1. § 7.* ‡ *Pag. 72. edit. Paris. an. 1612.*

καὶ ἡ ὡς μάλιστα, καὶ πᾶσιν ἅπλα πᾶσι πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν. *Videntur poëtice, & plastice, & omne artium genus, quod in imitando se occupat, minimè habere curam veritatis; esseque maximè populares; quæque faciunt, facere juxta opinionem, non veritatem.* Atque his, vel nullo, excusatum iveris, quæ Argonauticon scriptores sunt commenti de fatidicâ quercu Dodonæâ, & fabricato inde loquaci malo navis Argoæ. Cujusmodi culpat Cæsar Scaliger, in priorem eorum de Plantis librorum, qui male vulgò Aristoteli tribuuntur *: *Classes* (Deus) *ac gradus constituit; & attribuit suum cuique. Quod verò præter hoc est, monstrum est. Quid enim esset arbor, si loqueretur? Nam ejusmodi vanitates detestantur sapientes in mendacissimâ natione apud Argonautas.* Sed, quæ Scaligerum offenderunt, ea credere poterat vulgus: quod μεταμορφώσεις, & similia, referebat ad Deorum vim, ac potestatem. Hanc enim infinitam judicabat; sic ut nihil ei esset ἀδύνατον †, aut difficile; sicut apud Lucianum in Halcyone, sive περὶ μεταμορφώσεως libro, fusè disserit Socrates.

* Pag. 45. edit. Crisp. an. 1566.

† Impossibile.

16. §. *Præterea consideratione dignum est, quod Aristoteles monuit, poëtæ potiùs eligenda esse probabilia, quæ fieri nequeunt; quàm improbabilia, quæ fieri possunt.*

Πρὸς τὴν ποίησιν, inquit, αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον, ἢ ἀπίθανον δυνατόν ‡. Hinc liquet, quomodo verum sit, quod ait Fabius lib. x. cap. 1, poëtarum genus non modò falsa, sed etiam quædam incredibilia, sectari. Certè quis credat, Stentorem quinquaginta alios clamore æquâsse; quòd Homerus scribit Iliad. E? Cui quod credibile est, eidem verisimile fiat, quod Lucianus refert lib. πῶς δεῖ γράφειν ἱστορίαν, tanto quendam in prœlio clamore usum, ut clamore unico decem homines attonitos reddiderit, ac mox emortuos prostraverit? Neutiquam tamen in poëta sint istiusmodi culpanda, quia verisimilia sunt; cum ad clamandum homo aptus sit, unusque plus alio clamore valeat. Adde quòd, ut Agatho scitè dicebat, (cujus sententiam hanc non uno loco laudat Aristoteles) εἰκὸς γίνεσθαι πολλὰ καὶ παρὰ τὸ εἰκός, *verisimile est, & multa fieri præter verisimile.* Hinc Paullus, de numero partûs loquens, *Multa,* inquit, *de hujusmodi re tam vana, & incredibilia, creduntur, ut fabulis adnumerentur.* L. Antiqui. D. si pars hæredit. petat. Ita verisimile quoque est, interdum hominem callidum decipi ab homine minimè malo.

‡ Quæ fieri nequeant potius, modo istiusmodi sint, ut persuaderi queant, potius eligenda sunt, quàm quæ non possunt persuaderi, licet possint fieri.

17. §. *Sed de Diis non ita facile est absolvere poëtas: cùm non solùm ἀδύνατα * de iis fingant, verum etiam impia, & exemplo ipso noxia.*

* Quæ fieri nequeunt.

Ejusmodi est, quòd scribunt, Deos, cùm in Ægyptum se recepissent, penè fuisse oppressos à Typhone gigante; ac tantopere eos timuisse, ut se in varias commutarint formas; Apollo in gruem, Mercurius in ibin, Diana in felem. Ejusdem farinæ est, quòd Homerus memorat, Martem ab Otho, & Ephialte, Aloëi filiis, ligatum; sed à Mercurio, Eurybœâ monente, vinculis solutum; Venerem, Martemque ipsum, à Diomede vulnerari; Vulcanum deprehendere Martis, Venerisque concubitus; Mercurium Marti eos complexus invidere: Jovem ipsum fœdis mulierum amoribus irretiri; Etiam Ganymeden ab eo raptum: aliaque, quæ non nisi improbi homines patrare solent. Itaque Jul. Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. 1: *Homerus,* inquit, *de Diis suis, tanquam suibus, loquitur.* Multa hac de re scriptores Ecclesiastici; ex his Tertullianus adversus gentes cap. XIV, ubi inter alia ait: *Quis non poëta dedecorator invenitur Deorum?* Etiam Justinus Martyr λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας, cùm qualia antè adduxi, objecisset, agnoscere eos ait, poëtas πολλὰ, πόῤῥω τῆς ἀληθείας, περὶ θεῶν μυθωδῶς διεξιέναι· *multa de Diis à vero aliena fabulosè referre.* Sed malo gentilium confessioni insistere. Pythagoras Homerum apud inferos torqueri dicebat, quòd istiusmodi fabulas poëmatis suis intexuerit. Plato item in lib. de Legg. hoc nomine insimulat Homerum: ac Proclus etiam, in libro quæst. 1. quæ est, cur Plato non recipiat poëtas in suam Rempubl. hanc adfert caussam, quòd non satis honestè mentiantur de Diis, ac heroibus. Præclarè etiam hac de re Isocrates in Busiride; quo loco impias poëtarum de Diis fabulas perstringit ac nonnullos eorum iccirco meritas ait dedisse pœnas. Nam Orpheus à Threissis discerptus est, in simulatis Liberi patris sacris. Homerus & errare, & mendicare, est coactus; imò etiam excæcatus fuit: alii aliis affecti fuere suppliciis. Plura apud eum vide. Tullius quoque illum hanc ipsam ob caussam reprehendit. *Homerus,* inquit, *humana ad Deos transtulit; mallem divina ad nos.* Philostratus in Heroicis de eodem ait: Πρῶτον μὲν θεοὺς ἐγκαταμίξας ἀνθρώποις, περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων μεγάλα εἴρηκε· περὶ δὲ τῶν θεῶν, μικρὰ καὶ φαῦλα· *Primùm quidem, cùm hominibus Deos miscuisset, de hominibus ingentia; de diis verò exilia dixit, ac vilia.* Similiter Dionysius Longinus * scribit, eum, cùm Diis vulnera, adulteria, vincula, aliaque id genus, assignat, ex hominibus quidem fecisse Deos, ex Diis verò homines. Ὅμηρος, inquit, παραδιδοὺς τραύματα, θεῶν στάσεις, τιμωρίας, δάκρυα, δεσμὰ, πάθη πάμφυρτα, τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ δυνάμει, θεοὺς πεποίηκεν, τοὺς θεοὺς δὲ ἀνθρώπους. Certè, ut præclarè dicebat Euripides,

* Lib. περὶ ὕψους.

Εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶν θεοί.

Rectè igitur Dido apud Ausonium Epig. CXIX:

Vos magis historicis lectores credite de me,
Quàm qui furta Deûm, concubitusque canunt
Falsiloqui vates, temerant qui carmine verum,
Humanisque Deos assimilant vitiis.

18. §. *Interim nonnihil poëtarum culpam minuit, quòd putarent, non sibi deos esse describendos, quales esse debeant, aut reapse essent; sed cujusmodi vulgo esse judicentur. Quæ igitur hic culpa est, ea non tam Homeri, quàm antiquiorum fuerit poëtarum; qui, dum naturæ mysteria fabulis involvunt, vulgo, naturæ ignaro, occasionem præbuerunt talia de Diis credendi.*

Hoc ex Isocrate antea cognovimus; qui non Homerum ea primum de Diis commentum ait; sed Orphea, sive antiquiores poëtas. Imò possumus hæc firmare auctoritate B. Justini Martyris; cujus isthæc verba λόγῳ παραινετικῷ εἰς Ἕλληνας: Ὁ δὲ ποιητὴς Ὅμηρος τῇ τῆς ποιήσεως ἀποχρώμενος ἐξουσίᾳ, καὶ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολυθεότητος Ὀρφέως ζηλώσας δόξαν, μυθωδῶς μὲν πλειόνων θεῶν μέμνηται, ἵνα μὴ δόξῃ τοῦ Ὀρφέως ἀπᾴδειν ποιήσεως, ἣν οὕτως ζηλῶσαι προῄθετο, ὡς καὶ διὰ τοῦ πρώτου τῆς ποιήσεως ἔπους τὴν πρὸς αὐτὸν σημῆναι συμφωνίαν. τοῦ γὰρ Ὀρφέως,

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Δημήτερος ἀγλαοκάρπου, ἐν ἀρχῇ τῆς ποιήσεως, εἰρηκότος, αὐτὸς,
Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος, γέγραφεν· ἑλόμενος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν ἀρχῇ καὶ τοῦ κατὰ τὴν ποίησιν ἐκπεσεῖν μέτρου, ἵνα μὴ δόξῃ τοῦ τῶν θεῶν ὀνόματος μεμνῆσθαι πρῶτος. Transtulit hoc pacto Langius: *Homerus autem poëta, poëticâ abusus licentiâ, & priorem Orphei de pluribus diis æmulatus opinionem, fabulosè quidem multorum meminit deorum, ne ab Orphei videretur discrepare poësi: quam tanto sibi imitandam studio proposuerat, ut primo operis sui versu, animi erga illum sui prodiderit propensionem. Cum enim Orpheus,*

Iram frugiferæ Cereris cane, diva, nocentem,
in principio poëmatis sui dixisset: ipse,
Iram Pelidæ magni cane, diva, nocentem,
scripsit: excidendum sibi potiùs esse ab initio, sicut mihi videtur, carminis numeris ratus, quàm ut ipse primus Deorum nominis inducere mentionem videretur. Idem Justinus libro de Monarchiâ Dei auctor est, Orpheum introduxisse trecentos & sexaginta Deos. Hæc omnia apponere

nere visum fuit; quò pateat, Homerum non primùm fuisse fabulas istas commentum; sed, jam antè Homerum, eas fuisse in vulgus receptas. Verùm Homerus, ut optimum formaret principem, vulgi sequendum hâc in re judicium, figmentaque ex paralogismo deducenda esse, existimavit. Quare & Xenophanes Colophonius, aliis Homerum reprehendentibus, ac casta omnia puraque in Diis statuentibus, dicere solet: ἀλλ' οὐκ φασὶ τοιάδ'· *at non sunt istiusmodi, quæ vulgò homines de Diis ajunt.* Autor Aristot. de re poët. Itaque Isocrates etiam, non ille Aristoteli æqualis, sed junior alter, orat. ad Demonicum, eadem & fabulas appellat, & ab omnibus credi ait: Ζεὺς γὰρ Ἡρακλέα, καὶ Τάνταλον γεννήσας, (ὡς οἱ μῦθοι λέγουσι, καὶ πάντες πιστεύουσι) τὸν μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν ἀθάνατον ἐποίησε, τὸν δὲ, διὰ τὴν κακίαν, ταῖς μεγίσταις τιμωρίαις ἐκόλασεν. *Cum enim Jupiter, ut in fabulis est, atque omnes credunt, Herculem ac Tantalum genuisset: alterum ob virtutem reddidit immortalem; alterum, ob vitia, maximis pœnis affecit.* Neque est, quòd oggerat quis, multa veterum figmentis adjecta ab Homero videri. Nam quæ is addit, ea sunt ἀκόλουθα τῇ ἀρχῇ *: quomodo, qui falsus fuerit, esse hominem tricipitem, ac senis manibus instructum, is quoque haut gravatè concedit, senos habuisse oculos, senas aures, tres simul voces emisisse; ac, quoties depugnandum erat, tribus manibus tenuisse, aut peltam, aut parmam, aut clypeum; tribus item aut securim, aut hastam, aut gladium. Siquidem τὰ ἄλλα πιστεύειν αὐτοῖς οὐκ ἔτι ῥᾴδιον, ἐπείπερ ἀκόλουθα, καὶ ὁμολογεῖ τῇ συγχωρηθείσῃ ἀρχῇ †: ut est apud Lucianum in Hermotimo. Horatii præceptum est in Arte:

Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge.

In prioribus famam secutus est Homerus: in iis, quæ adjecit, finxit, quæ consentanea iis essent.

* *Principiis similia, ac consentanea.*

† *Fidem iis abrogare, haut facile est; quoniam illa non discrepant à principio priùs concesso.*

19. §. *Bifariam verò, Aristotele teste, instituitur imitatio veri;* κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ‡.

‡ *Secundum id, quod est verisimile; vel quod est necessarium.*

Ubi nonnemo miretur, Aristotelem tribuere Poëticæ materiam necessariam, qui tamen Poëtas esse negat, quotquot tractant res necessarias; ut sunt Poëtæ naturales: Julium Scaligerum contrà, qui Poëtas naturales revera Poetas esse contendit, putare Poesios objectum esse, non res necessarias, sed tantùm verisimiles. Sed facilè hunc nodum solvi putamus. Nam longè aliud est tractare materiam necessariam; aliud autem fingere secundùm necessarium. Quin idem secundùm probabile, & necessarium, sed respectu diverso, fingi potest. Ita Terentius * narrat, Chrysidem paucis diebus, postquam Athenas venerat, diem suum obiisse. Quòd mortuam refert, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον † finxit: quòd tum mortuam ait, id fictum κατὰ τὸ εἰκὸς ‡. Nam necessarium fuit, eam mori aliquando: at mori eam paucis diebus, postquam venerat ex Andro, id probabile fuit, quia possibile erat. Nam possibile, & probabile, reciproca sunt; at probabile, & necessarium, non ἀντιστρέφει *.

* *And. 1. 1.*

† *Secundum id quod est necessarium.*

‡ *Secundum id, quod verisimile est.*

* *Convertuntur.*

20. §. *Porrò non unus est secundùm verisimile, & necessarium, imitandi modus. Nam tum res imitamur, prout sunt reverâ, licet neutiquam tales esse vulgus autumet; tum prout vulgò esse opinantur, utut longè aliter res se habeant; tum prout esse debebant, quamlibet nec ejusmodi sint, nec eo se habere modo vulgò judicentur.*

Hujus rei notitia prodest non eo modò nomine, quòd variam poëmatum naturam aperiat; verùm etiam, quòd nonnunquam præstantissimis poëtis eo ad certum patrocinium pandatur via. Atque id ne faciliùs, quàm veriùs, dixisse videamur, Tullium ‡ scimus eo nomine Homero præferre Accium, quòd cum Homerus faciat Achillem, furorem suum in cadavere Hectoris exercentem, antequam id auro Priamus redimeret: (de quo, præter Homerum, vide Theonis progymnasmata) Accius eundem inducat his verbis utentem, *Imò enim verò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.* At, quemadmodum lib. 11. cap. 111. Orator. Institut. diximus, cùm Achilles naturâ fuerit iracundus; Homero propositum fuit scribere, non qualis esse debuerit, sed cujusmodi fuerit naturâ. Ac Homeri judicium confirmat quoque Ennius; cujus illud * de Æacidis:

‡ *1 Tuscul. quæst.*

Bellipotentes sunt mage, quàm sapientipotentes.

* *Apud Cic. 1. de Divin.*

Huc refer, quæ pro persona, aut loco, vel tempore, verisimilia fiunt. Quale est, quòd Achilles Iliados IV, jubet, ut patroclus legatis ζωρότερον † vinum propinet. Quod Zoilus Amphipolita reprehendebat. Negabat enim, sapienter ab Homero sapientissimis viris meracius vinum propinari. Sed rectè respondet Plutarchus ‡ in Symposiacis, senes non delectari vino diluto; eoque iis aliorum senum more, validiorem potum convenisse. Præterea addit, aliam esse rationem eorum, qui in otio degunt; aliam illorum, qui in pugna diem exegerint: illis remissius ac languidius vinum dari oportere; his verò generosius. Hæc Achillem, Chironis discipulum, neutiquam ignorâsse. Et sanè longè sic verisimiliùs respondetur; quàm vel ab Aristotele factum, qui ζωρότερον exponebat θερμότερον: vel à quodam Niceto Macedone, vel à Sosicle poëta, vel ab Antipatro: quorum interpretationes apud Plutarchum ibidem legere est. Atque hic quidem personas spectari oportuit. Temporis verò ratio habita est in illo apud Comicum * ab irato sene, *Deos nescio.* Hujuscemodi etiam est, quòd Helena Odyss. IV. se vocat κυνώπιδα †. Nempe ubi incusat se ipsam, quòd Paridem sit secuta. Ajax. 111. Iliad. ait:

† *Meracius.*

‡ *Lib. 5. Sympos. cap. 4.*

* *Terent. Heautont. act 5. sc. 4.*

† *Caninis præditam oculis*

Ζεῦ ‡ πάτερ, οὔτις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος.

‡ *Jupiter, haut Divûm te perniciosior alter.*

Dicit hæc Ajax; sed furens. Quemadmodum & Odysseæ lib. 111. impius erga Deos sermo tribuitur Telemacho; sed irato. Pertinet huc quoque, quòd Euripides in tragœdia quadam pejerandum esse dixit. Quo nomine accusatus est ab Hygiænonte. Sed eo se excusavit, quòd in Bacchanalibus dictum fuerit in scena; ut apud Aristotelem legere est 111. Rhetor.

Alter modus erat, cùm poëtæ summæ virtutis exemplar in aliquo exprimunt: quomodo Aristoteles * ait, Sophoclem dixisse, se quidem effingere homines, quales esse oporteret: at Euripidem, quales essent. Idem facit Homerus, quando admirabilem illam narrat Achillis fortitudinem, aut Ulyssis prudentiam. Nam, ut Xenophonti in Cyropædiâ non historiam conscribere; sed optimi regis exemplar ob oculos ponere, consilium fuit: quomodo etiam pictores ac statuarii sæpe excellentiorem animo concipiunt ideam, ac juxtim eam hominem exprimunt: itidem & Homero propositum fuit, quasi penicillo depingere præstantissimum herois exemplar.

* *In Polit.*

Tertius est modus, cùm poëtæ scribunt, non qualis quis esse debeat, aut reapse sit; verùm cujusmodi vulgò esse credatur. Ejusmodi sunt illa de Deorum furtis, aliisque; de quibus antea satis diximus.

CAP. III.

DE POETARUM ERRORIBUS.

1. §. *Nec quia triplex est ille imitandi modus, eò existimari debet quoslibet errores, hoc, velut* κρησφύγετον †, *posse excusari. Varia enim sunt errorum genera, ob quæ poëta reprehendi solent: verùm revocantur ad hæc duo, quòd alia sint Poëtica errata* καθ' αὑτὴν ‡, *alia* κατὰ συμβεβηκός *.

† *Refugium.*

‡ *Per se.*

* *Per accidens.*

Ad hæc duo reducunt Aristoteles in Poëtica, ejusque commentator Aben-rois.

2. §. *Priori modo peccatur in imitatione ipsa: ut si exprimatur aliquid, quod nec soleat fieri, nec possit. Quomodo poeta, & à necessario absunt, & à verisimili. Quamquam autem existimet aliquis, nec*

centum victimas expiando huic errori sufficere posse; tamen apud summos etiam poetas quaedam ejus generis leguntur.

* Absurdum.

Ita ἄτοπον *, ipsius Aristotelis judicio, est, quòd Homerus in XVI. Iliadis fingit, Ulyssem, cùm naufragus divertisset apud Alcinoum, atque ab eo cum muneribus esset dimissus; à Phaeacibus, jussu Regis, navi vectum esse; atque altissimo somno oppressum, nec sentientem, unà cum donariis fuisse in Ithacensium litore expositum; ubi, expergefactus mox, solum se, stuporis plenus, conspexerit. Quod ipsum etiam inter caetera, Protesilaus apud Philostratum † reprehendit. Et sanè fatendum est, haec neutiquam convenire homini; quem, ut prudentiae exemplar, celebraret. Sanè si talia malus poeta dixisset, valde rideretur; cùm planè sint ἀνεκτὰ ‡, ut Aristoteles ait: νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς ἐμφανίζει (ἀφανίζει leg. ex melioribus codd. ut Robortelius monuit) ἡδύνων τὸ ἄτοπον· *nunc aliis bonis, quae poeta admiscet, absurdum illud tollit, ac suave reddit.* Simile Aristoteles exemplum ex Homero profert in Hectoris διώξει *, de quâ Iliad. Χ. Ubi inducit currentem Achillem, fugientem Hectorem, tela conjicientes Graecos in Hectorem, Achillem nutu id prohibentem, ne gloriâ interemti Hectoris fraudaretur. Verùm quia Homerus nihilominus finem suum consequitur, quod fit, εἰ οὕτως ἐκπληκτικώτερον ἢ αὐτό, ἢ ἄλλο ποιεῖ μέρος. i. *si eo modo rem magis admirabilem, ac stupendam, faciat; vel partem aliquam istiusmodi reddat:* veniam summo esse poetae dandam, censet Aristoteles.

† In Heroicis. ‡ Intolerandus. * Perfectione.

† In Agamemnone. ‡ Mysis.

Peccant etiam in hoc tragici poetae. Ut Aeschylus †, cùm apud eum Agamemnon tantâ celeritate, & occiditur, & tumulatur, ut actori vix respirandi tempus detur. Item, apud Sophoclem in Μυσοῖς ‡, mutus quidam Tegeâ in Mysiam dicebatur pervenisse solus, idque triduo. Quantum viae, quas ignarus, & mutus, sine duce, perficere neutiquam potuisset. Nec momento potuit Theseus exercitum Athenis Thebas deducere, & proelium committere. At etiam mox à victoria nuncium inducit.

* Quae simul nequeunt consistere. † Non bene disponere. ‡ Maxime tragicum. * Dispositionis.

Euripides quoque à multis reprehenditur, quòd ἀσύστατα * dicat. Sanè & Aristoteles agnoscit, eum μὴ εὖ οἰκονομεῖν †; quem tamen fatetur in caeteris videri Poëtarum τραγικώτατον ‡. Exemplum vitiosae οἰκονομίας * ex eo adfert pené initio lib. III. Ethicorum: ubi reprehendit, quòd in Alcmaeone caussas caedis maternae adferat minimè probabiles. Etiam Pollux Onomastici sui libro IV, ubi agit de choricis cantilenis, culpat in eo, quòd cùm in Danaë chorum è mulieribus constituisset, eum, sui oblitus, loquentem faciat haud aliter, ac si mares essent. Idem in Alcestide inducit Herculem victorem, ac coronatum à pugna redeuntem; atque interim ignorantem, aedes Admeti funestas esse ob Alcestidis mortem. In eodem argui solet, quòd non servet τὸ πρέπον †; quâ de re quia alibi ‡ quoque à me dictum fuit, nunc tantùm apponam verba illa Isacii Tzetzae scholiis in Lycophronis Alexandram *: Δεῖ τὸν ῥήτορα, καὶ ποιητὴν, ἀπομιμεῖσθαι τὰ ἤθη τῶν ὑποκειμένων προσώπων, καὶ μὴ ἀνηθικώτερον εἶναι· καθάπερ ὁ Εὐριπίδης φιλοσοφούσας ἐπάγων ἐνίοτε βαρβάρους γυναῖκας, καὶ δούλους δεσπόταις τραχύνοντα ἀντιλέγοντας, καὶ βασιλεῖς προσαιτοῦντας μετὰ σπυρίδων, ἢ πήρας, ὅπερ οὐκ ἂν γένοιτο. τίς γὰρ οὐκ αἰδοῖτο βασιλεὺς, καὶ μετὰ βασιλείας καθαιρεθεὶς, σπυρίδα κατέχειν, καὶ ἄρτους ζητεῖν; ἢ παρ' αὐτῆς οὐκ ἂν, καὶ οὕτως ἐκπεσὼν, πάλιν ἐπιμησθεὶς, ποίας ἐστερήθη ἐκεῖνα τύχης σκοπῶν, τοιαῦτα γοῦν πολλὰ φησὶν Εὐριπίδης· διὸ καὶ μεμπτός ἐστιν ἐν τούτοις, ὡς μὴ τηρῶν ἠθῶν τὴν κατάστασιν. τὸ δὲ μεῖζον, ὅτι καὶ ἐναντία πολλάκις ἑαυτῷ λέγει. *Oportet Oratorem, ac poetam, imitari mores personarum, quas proposuerit, & non esse morum parum observantem: sicut est Euripides, qui quandoque mulieres barbaras inducit philosophantes; & servos dominis cum asperitate contradicentes; & reges mendicantes cum sportulis, & pera; quod fieri non convenit. Quem enim regem non pudeat, etiam cùm excideris regno, sportulam tenere, & panem rogare? Vel qui sic de statu dejectum non denuo honore adfecit, priorem ejus fortunam cogitans? Hujusmodi igitur multa dicit Euripides: ac propterea reprehendi meretur, tanquam non observans constitutionem morum; &, quod amplius, saepe etiam nec sibi ipsi constans.* Nec verisimile, quod Captivis fingit Plautus, Philocratem intra paucas horas Elide venire in Aetoliam, atque inde cum Philopolemo, Hegionis filio, & Stalagmo servo, reverti Elidem.

† Decorum. ‡ Lib. 4. Institut. Orator. cap. 11. sect. 6. * Edit. Basil. Operum an. 1546. pag. 7.

* Verisimile.

Etiam τὸ εἰκὸς * negligere dicitur Valerius Flaccus; cùm inducit Boream ab Aeolo petentem, ut sibi liceat perdere Argonautas. Ita enim lib. I. loquitur Boreas:

—— Da mergere Graios,
Insanamque ratem: nil me mea pectora tangunt.
Tantum hominum compesce minas; dum, litora juxta
Thessala, nec dum alia viderunt carbasa terrae.

Nam, inquiunt, cogitare debuerat Flaccus, parùm verisimile esse, Boreae excidisse, Calaim & Zethum, filios suos, esse inter Argonautas. Quippe eos inter non modò reponunt Orpheus, Pindarus, Herodotus, Apollonius, Apollodorus, Diodorus, Oppianus; sed (quod, si iis credimus, maximè Valerii imprudentiam arguit) ipse Valerius. Verùm nullus eum incogitantiae possis accusare, si Calaim, & Zethum, intellexerit, quando ait,

—— nil me mea pectora tangunt.

Omnino enim liberos sua dixerit pectora: vel, si id insolens videatur, rescribendum *pignora*; ut ex Sabellici conjectura edidit Manutius. At non item Ovidium, etsi ingeniosissimum poëtarum, absolvere possumus, cùm XV. Metamorph. sic Pythagoram inducit loquentem:

Oedipodioniae quid sunt, nisi nomina, Thebae?
Quid Pandioniae restant, nisi nomen, Athenae?

Nam, Ovidii quidem aetate, haec verissima erant; quia Alexander Thebas solo aequârat; & Sylla eò redegerat Athenas, ut si compararentur cum veteribus Athenis, cadaver urbis potiùs, quàm urbs, viderentur: sed tamen Ovidium haec non excusant; qui cogitare debuerat, inducere se loquentem Pythagoram; cujus aetate, & Thebae, & Athenae, florebant, quàm maximè. Quis hic non Ovidii memoriam requirat? aequè propemodum, ac illam C. Sicinii oratoris, cùm in similem incideret errorem: ut ostendunt haec de eo verba Ciceronis in Bruto: *Etiam in scriptis oblivisscebatur, quid paullò antè posuisset, ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu, & cum Pansa nostro, & cum Curione F. colloquentem facit; cum Senatum Caesar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e percunctatione filii, quid in senatu esset actum, in quo multis verbis cùm inveheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Caesar consul habuisset; reprehendit eas res, quas idem Caesar anno post, & deinceps reliquis annis, administravisset in Gallia.* Et post aliqua: *Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatum se Caesare Cos. non accedere: sed id dicat, ipso consule, exiens e Senatu.* Quid quòd neque divinus Maro haec μνημονικὰ ἁμαρτήματα effugere potuit? Nonne enim idem, ut Herculem, sic etiam Thesea, ab inferis ait reversum? quod verba haec indicant:

—— Quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden?

Et idem tamen postea ait:

—— Sedet, aeternumque sedebit
Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, & magnâ testatur voce per umbras,
Discite justitiam moniti, & non temnere divos.

Quod jure olim culpavit C. Julius Hyginus. Scio dici, cùm abduceretur, partem Thesei natium adhaesisse saxo: ut Panyasis, vetus poeta, prodidit; & ex eo Aristophanis scholiastes, ac Suidas: & hanc partem κατὰ συνεκδοχὴν poni pro Theseo: quod etiam placuit Roberto Titio in Locis

Locis controversis; &, ante eum, Servio, ac Cælio Rhodigino. Sed festivè ex Titio quærit Yvo Villiomarus*; num igitur existimet, partem natium Thesei esse, quæ Phlegiis illa dictet justitiæ præcepta. Profectò non placent mihi, qui omnia veterum defensitant; quasi olim non fuerint homines, sed Dii. Et magis tamen hos ferre possum, quàm qui assidui sunt in veteribus calumniandis; quasi præ illis scilicet omnis antiquitas lemas lippierit Saturnias. Longè sæpius verò juniores id genus errores committunt: in his etiam Hieronymus Fracastorius Veronensis in Syphilide suâ; poëtarum post Virgilium præstantissimus; si stare licet judicio Cæsaris Scaligeri, poëtæ de poëta, medici de medico, civis de cive suo, in VI. Poëtices cap. V. Sed non tam benignè laudat eum Antonius Lullus Balearis: qui & errorum, quales dicebam, reum agit lib. VII. de Oratione, cap. V: *Nostrâ*, inquit, *ætate librum scripsit exiguum (nomen est Syphilis) in quo fabulas adeò venustas elegantesque immiscuit, ut nisi secum nonnihil in narrando dissensisset, dignum existimarem, cui inter magnos poëtas locum darent poëtæ. Sed homo medicus erat. Haut enim potuit cogitationem fixam in uno argumento diu retinere: adeout, licet, principii oblitus, reliquum opus absolvisset, cùm utraque essent laudatissima, maluisse credibile sit utraque relinquere.* Atque hæc quidem de erroribus iis, ubi imitatione, non ignoratione alicujus scientiæ; ac proinde oblivione, aut judicii lapsu, non inscitiâ disciplinæ; aliquid humani patiuntur.

* Animadversionibus in Titii locos controversos lib. I. cap. II.

3. §. *Per accidens verò peccant poëtæ, si labantur in iis, quæ non ad poëticam, sed aliam scientiam, pertinent. In cujusmodi erroribus magis veniam merentur.*

Ut hic maximè locum habeat illud Horatii †:
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.

† In Arte.

4. §. *Præsertim si plura sint longè laudabilia, & opus fuerit longum.*

Unde idem:
Verùm ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parùm cavit natura. Et postea:
Verùm opere in longo fas est obrepere somnum.

5. §. *Hujusmodi errores ad duo præcipuè genera revocantur: historiam videlicet, quæ singularium est; & philosophiam, quæ τὰ καθόλου ‡ attendit. Adversus historiam vix fieri potest, ut non summi etiam poëtæ interdum peccent. Sunt enim singularia infinita: ut nec omnia possimus scire: nec omnium, quæ scimus, valeamus meminisse.*

‡ Universale.

Talis verò est error ille Euripidis in Hippolyto*, ubi Phædra poscit ὅρπηκα Θεσσαλικὸν †, cùm is tum temporis non fuerit. In quo errorem Euripidis etiam est secutus Seneca in Hippolyto ‡, ubi Phædra ait:
Hastile vibret dextra Thessalicum manus.
Unde & obiter liquet error ejus, qui Latinè reddidit Euripidem. Nam *torquens Thessalicum* dicit, cum *jaculum*, vel *hastile*, debuerit. Sanè ὄρπηξ propriè ramus teres, ac rectus: at, per μετωνυμίαν materiæ, hastile, quia ex ramo istiusmodi fieret. In eadem tragœdia Chorus*ait, Hippolytum non ampliùs adscensurum esse jugum πώλων Ἐνετᾶν †. At, demum seculis aliquot pòst, equis Venetis sacro in certamine usus quispiam Leo. Theseus ibidem alludit ad Pythagoram; qui (ut in Eusebiano est Chronico) mortuus est anno ultimo Olymp. LXX. At annis amplius quadringentis Theseus primam Olympiadem antecessit.

* Pag. 518. edit. Pauli Stephani, sive versu 221.
† Iaculum Thessalicum.
‡ Vers. 394.
* Pag. 585. ejusdem edit. sive vers. 1132.
† Pullorum, sive equorum Venetorum.

Apud Sophoclem in Electra, (quam *vel optimè scripsisse*, ait Cicero I. Tuscul. Quæst.) accusat Clytæmnestra maritum suum Agamemnona, quem à se occisum agnoscit: atque ait, cùm Menelaus, cujus caussâ bellum esset ortum, duas habuerit filias; satius fuisse, ut earum alterutra mactaretur, quàm sua Iphigenia, quam unicam habuisset. Eum verò ad locum annotat scholiastes, à multis reprehendi Sophoclem, quòd duas dicat filias fuisse Menelao, cum non aliam habuerit, quàm Hermionen. Filium quidem Nicostratum ei præterea fuisse, ab Hesiodo proditum est. Sed de filia altera omnes silent antiqui.

Nec minùs idem peccat, cùm Trachinias orditur à veteri dicto, quod priori ait seculo esse celebratum, dici beatum posse neminem ante obitum, ac funera suprema. Quod Solonis est; ut eò alluserit. At fabula est de Hercule Trachinem ad Ceyca profecto: unde & fabulæ nomen. Qualia scita esse ac elegantia, & venustatis caussâ à poëtis poni, scribit vir eruditissimus; sed non persuadet.

Nec Latini ab hujusmodi culpâ sunt immunes. Nam Plauti error est Pseudolo act. III. sc. II:
Quia sorbitione faciam ego te hodie meâ,
Item ut Medeâ Peliam concoxit senem.
Siquidem *Æsonem* dicere oportuit. Nisi placet, Comicum personæ hoc dedisse, quam induceret. Vide de eo Muretum lib. VI. Var. Lect. cap. X, & Petrum Victorium lib. V. Var. Lect. cap. VI.

Quid quòd nec hujusmodi culpas effugere valuit Maronis majestas? Apud quem Æneas in narratione sui itineris recenset Megara, Gelam, Acragantem, Selinuntem. Quomodo non scripsisset Maro, si scisset, vel in mentem ei venisset, ea opida esse condita multò post tempora Trojana. De Megaris testis Strabo lib. VI. item Marcianus Heracleensis in Orbis descriptione; qui, Ephorum secutus, narrat urbem Megara conditam,
—— Ἀπὸ τῶν Τρωικῶν
Δεκάτῃ γενεᾷ μετὰ πέντε·
—— *post res Troicas*
Ætate, supra quinque, decimâ.

Gela, ut ex Thucydidis lib. VI. cognoscere est, exstructa fuit XLV. annis post Syracusas, Olymp. XXII. an. III. Acragas, sive Agrigentum, eodem teste, annis post conditam Gelam CVIII, Olymp. XCVIII: nempe quo tempore contigit pax Antalcidæ, Romaque capta à Gallis; XII annis à morte Socratis. Selinus, ut ibidem narrat Thucydides, centum annis post Megara, sive anno primo Olymp. XXXV.

Huc quoque referendum illud III. Georg.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus.
Nam pro *Pollucis* dicendum fuerat *Castoris*. Quod quomodo excuset Servius, videamus: *Atqui Castor equorum domitor fuit. Sed fratrem pro fratre posuit poëticâ licentiâ. Ut**, *Quas illi Philomela dapes*; *pro Progne. Item* †, —— *Revocato à sanguine Teucri*; *pro Dardani. Aut certè ideo Pollucem pro Castore posuit, quia ambo licenter, & Polluces, & Castores vocantur. Nam & ludi, & templum, & stella Castorum vocantur.* Sed posterius hoc satis frigidè dictum. Multùm enim distat, utrùm fratrum unum suo honore fraudemus, laudem omnem alteri tribuendo; an patiamur fratrem etiam in societatem gloriæ venire, κατὰ λόγου κοινότητα ‡, de qua Hermogenes περὶ μεθόδου δεινότητος*.

* Ecl. 6.
† 1. Æn.
‡ Per sermonis communicationem.
* De ratione, ac via, quæ vis adfertur orationi.

Nec Ovidium à talibus tutum semper præstitit ingenii, quo valebat, magnitudo. Ut cùm, quia sub Augusto, & aliquot antè seculis, consules novi novo prodirent anno; etiam persuasum habuit, semper anno id novo obtinuisse; hoc solo discrimine, quòd cùm suo tempore Kalendis prodirent Januariis, quia hoc anni initium haberetur; antea, usque ad bella Punica, prodierint Kalendis Martiis, quia tum Martius annum inchoaret. Locus est III. Fast.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad spacium belli, perfide Pœne, tui.

 Atqui

Atqui tantum abest, ut hoc verum sit, ut cùm maximopere variatum sit in tempore novorum consulum, nunquam tamen id inciderit in Kalendas Martias. Nam anno quidem XLIV. post reges exactos, Kalendis Sextilibus inibatur consulatus; ut ait Livius. At de decemviralis potestatis tempore, sive anno Urbis CCCII, sic idem lib. III: *Idus tum Maja sollemnes incundis magistratibus erant.* Libro autem quincto indicat nonas Decembres fuisse sollemnes. Postea sollemnes Idus Decembres: exinde Kalendæ Octobres: hinc Kalendæ Quinctiles: postea mensis Februarius, & Idus Martiæ: qui mos obtinuit bello Punico II, & bello Macedonico: ut docet Livius lib. VI. de bello Punico, & initio lib. I. de bello Macedonico.

Memoriæ quoque error videtur, cùm idem Ovidius in epistolâ Penelopes ait,

Sive quis Antilochum narrabat ab Hectore victum.

Nec enim Politiano adsentiendum, qui *Amphimachum* reponit in Miscellaneis cap. LXXV: longeque minùs L. Scoppæ *, qui substituit *Archilochum*, ob autoritatem suppositicii scriptoris, ac planè nihili, Daretis Phrygii. Sed, si excusare Ovidium placet, nihil verisimilius dixeris, quàm errorem eum non poëtæ esse tribuendum; sed simplicitati Penelopes, in qua τὸ πρέπον † poëta observârit: quia matronæ non sit omnes scire historias; ut Juvenalis scribit sat. VI. Sic sanè optimè purgari Ovidium, Janus Parrhasius putabat epist. XXIX. Mihi hoc quoque frigidius videtur. Aliud enim est, matronam veteres omnes nôsse historias: aliud, res duntaxat sui ævi. Imò eorum castrorum, in quibus carus militaret maritus, vir princeps; nec omnia castrensia, sed solùm illa de mortibus virorum principum; quæ etiam ad vulgares animas pertingunt.

* Collect. cap 33.

† Decorum.

Et meliusne illud ejusdem Nasonis lib. III. Fastorum?

Inde Patres ‡ centum denos secrevit in orbes
Romulus, Hastatos instituitque decem.
Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo.

‡ Pares suspicatur legendum Justus Lipsius lib 2. de Militia Rom. dial. 2.

Multò enim post tempora Romuli datus est equus; qui, quia ex ærario, & legibus, datetur, *publicus* dictus est, ac Ovidio *legitimus* vocatur.

Ab Augusti ævo veniam ad tempora Neroniana: quibus claruit Annæus Lucanus. Ejus est lib. I * de Arimino a Cæsare capto:

* Vers. 244.

Ut nota fulsere aquilæ, Romanaque signa.

Atqui una tum legio solùm Cæsari erat. Quomodo igitur aquilas ait, cùm legioni uni una solùm aquila fuerit? Nisi lubeat per ἐναλλαγὴν numeri excusare.

Apud Senecam, in Hippolyto, Phædra hastile poscit Thessalicum; quod in usu needum erat. Nempe in errorem hunc abduxit Euripides; de quo paullò ante vidimus. In Medea quàm multa absona in choro ab illis verbis, *Idmonem quamvis*: adeò ut alii quidem admodum laborent in loco emendando; alii unâ deleant liturâ, ut minimè genuina. Item in Thyeste chorus, cùm alia non illius temporis celebrat, tum Romanorum meminit:

Nullis nota Quiritibus
Ætas per tacitum fluat.

At plusquam quadringenti anni sunt inter Thyestem, & *Quiritum* nomen; sive Romuli mortem.

Longum sit iter conficiendum, singula si deinceps secula percurrere velim. Fortasse de his alias, ut animus est, non modio, vel semodio admetiar, sed medimno. At nihil æquè faciam invitus, quàm ut ostendam, quoties hic impingant juniorum aliqui. Sanè ne quidem hic primitus sibi satis cavit nobilis poëta Gallus, imò poëtarum sui seculi princeps, Ronsardus, in primis Franciados suæ editionibus: ubi Ajacem Telamonium inter eos recensuit, qui Trojam expugnarunt. Atqui constat, eum sibi ipsi mortem consciviisse, cùm, Achille mortuo, ad Trojam cessaretur. Sed, hujus erroris monitus à doctissimo Septimio Florente † Christiano, eum ingenuè agnovit, inque posterioribus editionibus correxit.

† Florens notis in Sophoclis Philoctetem.

Num & in poëtis locum dabimus, Grammatico meliorris notæ, Nicodemo Frischlino? qui tantum poematum effudit, parum cogitans, in nullo æquè scribendi genere habere locum illud Callimachi, μέγα βιβλίον μέγα κακόν *. Is in comoedia Rebecca Act. IV, Sc. III. Ismaëlem inducit sic loquentem,

* Magnum librum magnum esse malum.

Bene mecastor processit hac venatio.

Et Act. IV Sc. V, Chamus, venator Ismaëlis, ait:

Metuo ecastor, ut tua cella nostra sufficiat gula.

Quod juramentum per Castorem est. Is verò aliquot demum seculis post Ismaelem natus fuit. Ut mittam, quòd viri non jurarent per Pollucem; sed feminæ duntaxat. Sed istiusmodi apud eum, & alios similis monetæ, reperiuntur ὡς κόνις †.

† Sicut pulvis.

6. §. *Cùm verò ad historiam quoque referantur γεωγραφία, χρονογραφία, & γενεαλογία: etiam adversus historiam peccari liquet, quando error est in locorum situ, vel quoties tempora confunduntur, vel quando non distinguitur inter diversa genera, sive stirpes, ac familias.*

In primo crebrò admodum labitur Homerus: quod ex Strabone, & aliis, constat. Quid mirum? quando ejus ætate, ac diu pôst, satis obscura, ac mutila, terrarum notitia fuit. Minùs ignoscendum est Apollonio, tot seculis juniori. Nam sub Ptolomæo Euergete vixit. At quàm ipsius ejus est error, quando Argonautarum profectionem quatuor tantùm mensium fuisse tradit! Siquidem id spacium vix sufficiat Istrum ab ostiis Tergeste usque naviganti. Quanto meliùs Ovidius, apud quem Hypsipyle conqueritur, quod tertius jam annus sit, cùm Jason à se Lemno discesserit! Ita enim ad Jasonem scribit:

Tertia messis erat, cùm tu dare vela coactus,
Implesti lacrymis talia verba tuis:
Abstrahor Hypsipyle. si dent modo fata recursum,
Vir tuus hinc abeo, vir tibi semper ero.

Nec tamen putandum, non sæpe etiam hac in parte offendere Latinos. Uti Plautus Curculione: ubi fabulam fingit Epidauri agi, parasitum mitti in Cariam, & quatriduo redire. Quomodo enim tam brevi id temporis spacio fieri possit reciprocando per vastum illud mare Ægæum? Puto, non in eo peccâsset homo Græcus; cui genti mare id magis erat notum.

In Geographicum etiam errorem Lucanus inductus est, cùm male intellectis Maronis versibus, Timavi fontem collocat ad fontem Aponum. Distant quippe centum passuum millibus. Nam Timavus est in finibus extimis Carnorum, inter Aquileiam, & Tergeste: Aponus fons non longè à Patavio, unde *Apona tellus* Martiali pro Patavina. Lucani versus, quos dixi, hi sunt lib. VII:

Euganeo (si vera fides memorantibus) augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi.

Eundemque in errorem, imitatione Lucani, incurrit Sidonius Apollinaris carm. IX. Imò & Statius Papinius Sylvarum lib. IV. carm. ad Maximum Junium: ubi Livium vocat *Timavi alumnum*, qui est Patavinus.

Atque hæc dicta sunto de peccatis adversus locorum situm. Secundo loco statuebam, cùm tempora confunduntur.

Sic Plautus Amphitryone inducit Sosiam, & Mercurium, *hercule* dicentes, quod est jurantis per Herculem. At qui potuere sic Græci jurare, cùm tunc needum natus esset Thebanus Hercules: sed extremâ demum comœdiâ natus fingatur?

Maronis est IX. Æn.

Quot prius æratæ steterant ad litora puppes.

Arqui heroicis temporibus needum ex ære fiebant navium rostra: quod primus reperit Pisæus Tyrrhenus; ut ait Plinius lib. VII, cap. LVII. Sic enim locum eum legi opor-

oportet; ut ex melioribus libris videre est: & Pisei Tyrrheni eodem antea capite facta erat mentio; ubi æneam ab eo tubam ait inventam.

Idem Maro triremibus in Sicilia certatum ait à Trojanis. Locus est v. Æn.

—— *Triplici pubes quam Dardana versu*
Impellunt: terno consurgunt ordine remi.

Ubi *consurgunt* ait, quia ordines illi non κατὰ τὸ μῆκος *, sed κατὰ τὸ ὕψος †, forent: indeque *triremium* nomen: uti *quadriremes*, quando essent quatuor ordinum gradus; unde Lucanus lib. III:

* Secundùm longitudinem.
† Secundum altitudinem.

Quosque quater surgens exstructi remigis ordo
Commovet, & terno consurgunt ordine remi.

Eruditè totam hanc rem exponit Josephus Scaliger in Eusebians Animadversionibus ad annum MCCXXX. ubi sic Eusebius: *Trieres prima navigat in Corinthum.* Idem Eusebius ad an. MCCLV: *Athenis primùm Trieres navigavit, Aminocle cursum dirigente.* Ex quo tempore Aminocles eas fabricavit naves, annos Thucydides computat trecentos. Ut Aminocles vixerit circa Olympiadem XVIII. Nam scribebat Thucydides Olympiade XCII: ut intermediæ sint Olympiades LXXV; quæ annos constituunt trecentos. At Olympiades demum cœpere annis ab excidio Trojano CCCCVII. Ut nihil sit manifestius, quàm Trojanis temporibus triremes fuisse ignotas. Etiam Ovidii, Senecæ Tragici, uti & Sophoclis ipsius in tempore errores, aliumque Tragicorum à Vellejo Paterculo observatum, attuli in Oratoriis Institutionibus lib. v. cap. XI. sect. VII. Quæ inde peti, quàm repetere hîc malo. Videas tamen & quædam à nonnullis reprehendi, quæ possint excusari. Sic Claudius Verderius in suâ auctorum censione culpat in Marone, quæ de pictura Carthaginensi legere est primo Æneidos. Nempe quia Plinius lib. XXXV. cap. III. dicat, *Iliacis temporibus non fuisse picturam.* Sed huic difficultati, si sic dici mereatur, non difficulter occurritur. Utcunque enim ea Græcis tum fuerit ignota, non tamen illam nesciere Phœnices, & horum coloni Carthaginenses. Sanè Ægyptii, ut paullò antè dixerat Plinius, *sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Græciam transiret, affirmabant.* Vanâ quidem prædicatione, si annorum numerum spectemus: fortasse tamen in eo non vanâ, quòd à se ad Græcos picturam transisse prædicarent. Saltem Orientis populis multò ante Iliaca tempora notam fuisse picturam, verisimile reddunt, quæ de clypeorum cælatura apud Homerum leguntur; ac inprimis, quòd statuaria ars erat temporibus Abrahami. Nam Thara, & Nachor, idola coluerunt; ut Josuæ dicitur cap. ult. Atque adeò Abraham ipse; ut & doctissimus Masius eum ad locum arbitratur. Imò Serug, qui Tharachi pater, Abrahami avus fuit, statuas viris illustribus faciebat: ut est apud Eusebium ‡ libro priori Chronicorum, & Epiphanium *, lib. I. adversus hæreses (qui tamen ab Eusebio paullùm recedit) & Suidam in Σερούχ. Etiam Cedreno † Tharach dicitur ἀγαλματοποιός ‡. Quare quin & pictura multò fuerit antiquior, quàm vulgò putant, minimè dubitandum.

‡ Pag. 13. vers. 30. & seq. edit. Græc. Scaligeranæ.
* Pag. 9. edit. Paris. Petavianæ
† Pag 22. edit. Operin
‡ Statuarius.

Diximus, ut à poëtis peccetur in locis, vel temporibus. Tertium genus erat, cùm labuntur eo, quòd stirpes, sive gentes ac familias confundunt. Quale esse volunt, cùm Argus ab Ovidio * *Aristorides* dicitur. Nam, ut ajunt, is Argus quidem, qui navem Argo fabricavit, Aristore natus fuit. Sed ille πανόπτης, Ius custos, de quo sermo est Ovidio, Agenoris erat filius: sicut refert Apollodorus libro II. Bibliothecæ. Verùm pro Ovidio adducere possumus illud è Græco Epigram.

* Lib I. Met. fab. 16.

Πέφνεν † Ἀρεστορίδην αὐτὸς πολυόμματον Ἄργον.

† Occidit Aristoridem multos oculos habentem Argum.

Imò, si Hyginum audimus fab. CXLV, Argus, & Aristorides, fratres fuerunt, nati ex Pirantho. In hac poëtarum inconstantia, satis est habuisse Ovidium, quos sequeretur. Nemo enim à poëta testes juratos exegerit.

7. §. *Hactenus actum de errore adversus historiam. Proximum est, ut videamus de peccatis contra philosophiam. Quæ vel φυσική, sive naturalis; vel πρακτική, sive activa. De activa priùs loquar: in qua deerratur, partim ratione communis vitæ; partim adversus vitæ civilis, vel bellica præcepta.*

Ut si Diomedem, & milites ejus, in armis dormientes, inducere velis, necesse sit Homerum imiteris Il. x: ubi ait, hastas dormientium sic fuisse collocatas, ut erectæ starent ἐπ' σαυρωτῆρι, hoc est, ferramentis excavatis: nempe ne, si humi figerentur, acies luto obtunderetur. Quem morem Aristoteles docet suâ etiamnum ætate obtinuisse apud Illyrios; ubi imperabat Diomedes; unde & insulæ è regione Illyridos dicuntur Diomedeæ. Peccatum in ejusmodi re à Marone, cum Didonem inducit sacra facientem non Punico ritu; sed Romano.

8. §. *Sed longè ut faciliùs, ita frequentiùs, error obtingit ex ignoratione scientiæ naturalis: quia hæc doctrina latè adeò patet, ut nemo eam capere possit universam. Hujus generis est, cùm erratur in ortu sideris, vel naturâ animalis, vel medicamento, quod vulnerato adhibendum, & alius id genus.*

Ita errore implicatur Homerus, cùm ter quotidiè maris æstum contingere ait Odyss. μ. 105.

Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναροιβδεῖ.
Terque die allidit fluctus, totiesque resorbet.

Ubi aut δὶς, non τρὶς, scripserat poëta; aut planè deerrat à vero: ut & Straboni jam olim observatum in primo γεωγραφ. Item decipi existimatur, cùm cygnis tribuit cantum. Quamvis poëtis adstipuletur Aristoteles in nono Historiæ Animal. cap. XII. De quo abunde diximus Theologiæ gentilis, & Physices Christianæ, lib. III. cap. LXXXVIII.

Nec levi errore irretitur Hesiodus; quando, obsidionem Nini referens, fingit aquilam, præsidem augurii, bibentem: cùm aquilæ non bibant aquam, sed iis sufficiat, quòd sanguinem sorbillent.

Par ejus ratio videtur, quòd Pindarus Olymp. III, & Callimachus hymno in Dianam, cervæ tribuunt cornua. Imò Anacreon quoque, cujus verba reperies apud Pindari scholiastem in III. Olympiorum. Et Sophocles cervam, quæ Telephi nutrix fuit, vocavit ἔλαφον κερόεσσαν. Adhæc Euripides in Iphigenia ait, pro Agamemnonis filia oblatam esse cervam cornutam. Ubi, ut per Atticismum ἡ ἔλαφος sit mas, appositus articulus non sinit: nec pro virgine tam convenienter cervus, quàm cerva, esset supposita. Poëtas tamen tuetur Pindari scholiastes. Julius quoque Scaliger lib. III. de re Poëtica scribit, suâ ætate in Gallia captam fuisse cervam cornua habentem. Sed ut hoc interdum fieri credimus, ita monstro propius est. Nempe cujusmodi est, cervum esse quadricornem: uti illum Nicocreontis Cyprii, quem Pythio consecravit: ut est apud Ælianum lib. XI. de Natura Animal. cap. ult. Omnino enim experientia hodieque testatum facit, quod ab Aristotele traditum est lib. III. de Partibus animal. cap. II, naturam non dedisse cervæ cornua, quia magis officerent: ut quæ vix maribus ipsis prosint, nisi ad ornatum. Pluraque de eo attuli lib. III. gentilis Theologiæ, & Physices Christianæ, cap. LVII. Nec minori in errore versari creditur Maro, cùm in primo magni operis Æneam inducit cervos in Africa figentem.

—— *Tres*, inquit, *litore cervos*
Prospicit errantes. Et IV. Æneid.
—— *Agmina cervi*
Pulverulenta fugâ glomerant.

Similiterque Oppianus cervos Africæ tribuit; ut & Philostratus. Sed pro his sunt commentarii Joannis Leonis, & Brodæus lib. VIII. Miscell. cap. XIII: ut neutiquam iis assentiar, qui nec cervos, nec apros, in ea gigni putant. Hos inter, præter Servium, est Herodotus in Melpomene, cùm ait; Ἔλαφος δὲ, καὶ ὗς ἄγριος ἐν Λιβύῃ πάμπαν οὐκ ἔστι*. Itemque Aristoteles lib. VIII. hist. animal. cap. XXVIII: Ἐν δὲ Λιβύῃ πάσῃ οὔς οὔτ᾽ ἄγριός ἐστιν, οὔτ᾽ ἔλαφος †. Idem tradit Antigonus in mirabilibus narrationibus cap. XI, atque è Latinis Plinius lib. VIII. Hist. cap. XXXIII. Lucanus quoque lib. IX, in comparatione loci, de quo agitur, ait: *Et longè nascentis cornua cervi.* Quamquam nec desunt, qui *vivacis* explicant: sed sine dubio perperam. Fortasse autem conciliari cum Herodoto, & Aristotele, possit Maro, si dicamus, primò nullos fuisse in Africa cervos; idque, quia in regione adeò torridâ vix forent, unde cervi restinguerent sitim: postea autem vel eò tranasse, (nam maria gregatim transnatare, tradit Plinius ‡) vel aliunde eò esse devectos, quia Africa abundet adeò serpentibus, ut agricolæ arare cogantur ocreati; & magna sit inimicitia inter serpentes, & cervos; Plinio *, & aliis testantibus. At majori jure lapsum dixeris Maronem †; cùm inter arbores, quas Trojani cædebant, lignatum à Latinis missi, ponit cedros; quæ in Italia non crescunt. Item culpatur, quòd cum onagri in Italia non sint, tertio tamen Georgicôn inter ea recenseat, quæ pastores canibus venari jubet. Vide de utroque Victorium libro XXXVIII. cap. primo. Lucani etiam is error, quòd Arabes putet, cum tempore belli civilis in Europam venissent, miratos esse, quòd umbræ sibi jam non ampliùs dextrorsum irent, sed sinistrorsum. Versus ejus sunt ‡:

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.

* *Cervus autem, vel aper, in Lybia omnino non est.*
† *In omni Lybia nec est aper, nec cervus.*
‡ *Lib. 8. cap. 32.*
* *Ibidem & lib. 28. cap. 9.*
† *Æn. 9 vers. 137.*
‡ *Lib. 3. vers. 247.*

Omnibus enim eis Tropicum Cancri habitantibus, si spectent orientem, umbra fertur sinistrorsum. Atqui Arabum bona pars non minùs, quam nos, habitat cis Tropicum Cancri.

Etiam in scientia naturali est error iste Martialis, cùm noctuas censet non videre mane. Sic enim ille lib. III. epig. XCIII. in Vetustinam:

Videasque, quantum noctua vident mane.

Hoc voluit, eam cæcutire; nec plus videre, quàm noctuæ, cùm minimùm vident. Atqui noctuæ nunquam plus vident, quàm mane, & vesperi. Luce enim clarâ, ut meridie, nihil cernunt, quia lumen oculorum dissipatur: ut nobis usu venit, si diu in nivibus ambulemus. Nec nocte mediâ, si illunis sit, conspiciunt quicquam; quia aer illuminatus non est. Sed mediocri lumine, ut diluculo, & crepusculo, vident commodè; eoque tum venatui indulgent. Nempe eo tempore lumen debile, quod obtinent, non dissipatur, sed unitur, ac fovetur à lumine externo. Atque hinc liquet etiam, quid statuere conveniat de illo Martiani Capellæ versu:

An mage noctivida tibi traditur alitis usus.

Obscurâ enim nocte, nihil conspicit; uti dictum.

Oppianum quoque facile est erroris convincere, cùm equum equa velociorem ait in primo de Venatione. Quâ de re dixi Theologiæ Gentilis, & Physices Christianæ lib. III. cap. LXIII. Nec minùs labitur, cùm in secundo de Venatione tradit, ex ebore fieri arcus. Nec enim ebur flexile est, sed rigidum: ut monui ejusdem libri cap. I.

Hæc de Animalibus. Est item, ubi in plantis aliquid desideres. Qui enim attenderit, quantilla sit altitudo amaraci; jure mirabitur, quòd ejus umbrâ molliorem Ascanio somnum factum dicat Maro I. Æn. Sanè in disquisitionem, ac judicium, id vocatum, legas etiam apud Cæsarem Scaligerum ad Cardanum Exercitat. CLXI.

Sutam hic de antiquis, quando parùm credibile est, plus eos sapuisse, qui vixere, magis magisque deficientibus Musarum studiis. Ex iis, qui renatis literis claruerunt, contentus ero nominare unum Fracastorium: partim quia & antea ejus meminimus; partim quòd in naturali scientiâ paucos habuerit pares. Et is tamen non semel in hac ipsa errorem incurrit. Ut cùm enumerans pisces salubres, inter cætera, sic canit:

Talis dulcisluum fluviorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastus ruminat herbas.

Neque enim scarus fluviorum amat ostia, cùm, Oppiano teste, gaudeat cautibus, ac scopulis: in dulcibus verò aquis vivere non possit. Columellam scio obduci lib. VIII. cap. XVI: ubi dicit, *in dulcibus aquis marinos clausi pisces: atque eâdem curâ mugilem, scarumque, nutriri, quâ muræna, & lupus, educantur.* Sed *squalus*, pro *scarus*, legi debere, & Hippolytus Salvianus * vidit, & clarè dilucet ex illis Varronis lib. III. de R. R. cap. III: *Quis habebat piscinam, nisi dulcem? & in ea duntaxat squalos, & mugiles pisces.*

* *Cap. de Scaro.*

9. §. *Ad errores in scientia naturali etiam reducuntur illi Magiæ; non naturalis dico, sed vana, ac superstitiosa: non quasi vires illa verè insint naturæ, sed quia illas naturæ tribuerunt Magi.*

Ut cùm tradiderunt, jyngaavem, (quam quia collum plurimùm torqueat; novè, nec ineptè, *torquillam* Gaza appellat) valere ad amores conciliandos, si alligetur rotæ τετρακνήμονι, hoc est, quatuor habenti radios ubiis similes. Hoc traditum Pindaro Pyth. Od. IV †. Ubi & addit, Jasonem hoc artificium à Venere esse edoctum, quo Medea amore ejus exardesceret, neutiquam impediente pudore, vel parentum reverentiâ. At Andreas Alciatus, iis perperam intellectis, censet; jyngа vim habuisse pellendi amoris. Sic enim scribit Emblem. LXXVIII:

† *Pag. 257. 258. edit. Pauli Stephani, cum scholiis Græcis.*

Nec durus te vincat amor, neu femina mentem
Diripiat magicis artibus ulla tuam:
Bacchica avis præstò tibi motacilla paretur,
Quam quadriradiam circuli in ore loces.
Ore crucem, & caudâ, & geminis ut complicet alis.
Tale amoletum carminis omnis erit.
Dicitur hoc Veneris signo Pegasejus Iason
Phasiacis ladi non potuisse dolis.

Ubi nec illud placet, quòd jynga vocat *motacillam*; cùm hæc alia sit avis. Item neque hoc, quòd jynga ait sacram Baccho. Nam ut est apud Theocriti scholiasten in Idyll. secundum, Veneri dicata erat, quia valeat conciliandis amoribus, quibus Venus præest.

Cap. IV.

Fictionis Partitio.

1. §. *Fictio consideratur vel κοινῶς, sive universè, vel quatenus in sacro est argumento. Universe attenditur vel in re una, vel in fabula integra. In re una fictio est vel simplex, vel fabulosa. Simplex petitur ex media vita.*

Ut sunt amores adolescentum, & similia in comœdiis.

2. §. *Fabulosam voco, quæ fidem sapientum excedit. Spectatur ea in personis, factis, rebus. Personæ sunt, Dii, homines, monstra.*

In diis fidem sapientum exsuperant amores, partus, bella, vulnera. In hominibus ejusmodi sunt μεταμορφώσεις: velut Actæonis in cervum, Myrrhæ in arborem sui nominis. Monstrosæ personæ sunt Sirenes, Argus, Centauri.

Factum fabulosum est, cœlum Atlantis humeris sustineri; item Cerberum ab inferis educi.

Res fabulosa est, aquilam esse Jovis nunciam, iridem Junonis: item quercus dedisse responsa.

De hisce μυθικαῖς ἐννοίαις † agit quoque Hermogenes

† *Fabulosis conceptibus.*

lib. II.

lib. II. περὶ ἰδεῶν * cap. x, quod est περὶ πολιτικοῦ λόγου †. Sed revocat ille ad quatuor genera. Ad primum refert, quæ de Saturno, Titanibus, Gigantibus, Jove, alisque Diis, dicunt ἀνθρωποπαθῶς ‡; uti sunt amores, natales, educationes, amicitiæ, bella, aliaque istiusmodi. Alterum genus ei similiter continet μεταμορφώσεις *: ut Cadmi in draconem; Halcyonis, Prognes, & Philomelæ, in aves; adhæc marium in feminas, ut Cænei; aut feminarum in mares, ut Tiresiæ: item in homines monstrosos, ac diversorum animantium mixturas, ut sunt homines alati, Pegasus, Gorgones, Centauri, Sirenes, Tritones, Læstrygones, Cyclopes, & alia hujusmodi. Tertium genus complectitur ὑπερβαίνοντα † ἀνθρώπου φύσιν, ὑπ' ἐκείνων τερατολογούμενα. Uti Achillem longè adeò prosilire, ut est Iliados M. Item Ajacem, aut Hectorem, vastæ adeò molis lapidem tam facilè projicere, & similia. Quartum est, cum vel inanimis tribuitur sensus: ut cùm Iliad. E. cœli portæ sponte dicuntur apertæ, aliaque ajunt ἄψυχα μετ' αἰσθήσεώς τινος θεοῖς ὑπουργεῖν ‡: vel cum multis animantibus tribuunt humana; ut equo loquelam. Quod plurimum habet τερατολογίας *, maximeque abhorret à verisimili. Quæ caussa est, cur non facilè ejusmodi aliquid invenias apud poëtas. Atque hæc de fictione in re una.

** De dicendi formis. † De oratione civili. ‡ Humano affectu. * Transmutationes in alias formas. † Quæ superant hominis naturam, & portentose de iis dicuntur. ‡ Inanima cum sensu Diis inservire. * Prodigiosæ narrationis.*

3. §. *In fictione totius fabulæ duo præstare oportet. Priùs simplicissimè concipi fabula debet, sine episodiis, & digressionibus ullis: ita ut una solum actio ob oculos versetur. Nam cùm poëma unum sit, quod unam continet fabulam; una autem sit fabula, quæ unam explicat actionem: poëma quoque unum erit, non quod circa unum versatur hominem, sed unam unius actionem; totam tamen, & absolutam; ut quæ habeat partes suas, easque ita connexas, ut, unâ positâ, necessariò, aut verisimiliter, altera consequatur; unâ item sublatâ, fabulæ pereat structura.*

Ita Homerus, licet poëma suum inscripserit Iliada, & Odysseam; tamen unam tantùm persequitur actionem. Nam in Iliade solùm refert iram Achillis, Græcis pariter, ac Trojanis, noxiam. Narrat enim, quomodo, cùm Agamemnoni ob ereptam Briseida irasceretur, pugnam adversus Trojanos detrectârit; eaque res Græcis magnorum fuerit malorum caussa: at cùm idem etiam amicissimum Patroclum à Trojanis esse interemtum cognosceret, in prœlium iverit, & Hectorem, amici sui interfectorem occiderit. Itidem Odysseæ argumentum sic simplicissimè concipitur: Quispiam multos peregrinatus annos, atque ab uno susceptus Neptuno, cùm interim domi omnia absumerentur à procis uxoris, filio etiam insidiæ tenderentur; annos multos jactatus pelago, domum tandem rediit; ubi aliquot suorum agnoscens, reliquos invasit; ac ipse quidem evasit sospes, inimicos verò interemit. Homero certè in Ulyssea propositum non fuisse, integram Ulyssis vitam ob oculos ponere; luculento argumento erit, tum quòd tantùm uno, alteroque versu, Odyss. xx, attigerit, quomodo Ulysses inter venandum ab apro in Parnasso sit vulneratus; tum quòd nusquam (ut etiam Tullius in III. de Offic. observat) mentionem faciat insaniæ, quam simulavit, ut militiam subterfugeret: de qua vide Heroica Philostrati in Palamede.

Homerum quoque, optimum videlicet ducem, secutus est Maro in divinis Æneidos libris: in quibus itidem summus poëta non illud narrandum suscepit, quomodo Æneas sit natus, quomodo educatus, quomodo cum Achille pugnârit, ac prœlio à Venere sit ereptus: sed unam tantùm actionem tractandam sumsit. Nempe ut multa, magnaque pericula, terrâ, ac mari, perpessus, tandem in Italiam venerit, atque ejus regno sit potitus.

Eadem in tragœdiis, ac comœdiis, ratio est. Ut in Sophoclis Ajace; ubi Ajax, cùm armis Achillis excidisset, indignè id fert, & contumeliæ hujus impatiens insaniâ corripitur: in qua multa indignè agit, atque etiam pro Ulysse pecudes mactat: postea verò, rationi dans locum, opprobrium hoc non sustinet; eoque manus sibi infert; unde & sepulcro prohibetur.

In Senecæ Hercule Furente sic rem simpliciter complecti licet. Hercules ab inferis redux, cùm videret imperium à Lyco, exsule Thebano, per tyrannidem esse occupatum, uxoremque Megaram, quia nollet Lyco nubere, in magno periculo versari; nec uxorem modò, sed liberos etiam; & parentes periclitari; tyrannum cum sociis occidit: hinc furiis à Junone immissis, uxorem, liberosque suos interemit: ac mentis compos factus, sibi mortem afferre statuit; sed parentis sui Amphitryonis precibus, ac lacrymis victus, abstinuit; cumque Theseo abiit Athenas.

Terentianæ verò Andriæ sic fabula simpliciter primò concepta fuit. Adolescens vitiat virginem, quam meretricis sororem putabat. Pater verò aliam ei uxorem desponderat: atque, ut exploraret, quo animo filius foret, nuptias futuras simulabat. Filius, suadente ita servo, non adversatur parenti. Mox, qui socer futurus erat, cognoscit de vitiata virgine, & nato inde puero. Eoque se filiam daturum negat. Postea insperatò agnoscit, vitiatam illam virginem esse filiam, quæ olim fuerat subrepta. Hanc agnitam adolescenti, qui violârat, atque eam perditè amaret, uxorem dat: quam verò huic desponderat, alteri dat uxorem, qui efflictim eam deperiret.

Ex his liquet, cùm fabula una unius dicitur esse actionis, non excludi eam, quæ plurimum sit partium; sed potiùs talem requiri. Nam intelligitur actio tota, & absoluta: totum autem habet suas partes: sed partes illas necesse est esse connexas, ita ut una ex omnibus actio resultet. Quod & Horatius * voluit, cùm dixit:

** In Arte.*

Denique sit quidvis simplex duntaxat, & unum.

Summoventur igitur actiones non propriæ, sed foris petitæ, quales in episodiis; de quibus mox dicam: multoque magis excluduntur actiones ita separatæ, ut ne quidem connecti, atque episodium ex iis texi possit; quales tamen historia conjungit: ubi diversissimæ referuntur unius viri per omnem vitam actiones; inter quas nulla plurimùm connexio est.

4. §. *Bene autem actio constituta non erit, si bene se habitura est parte aliquâ ablatâ, vel etiam trajectâ.*

Monitum est Aristotelis de dramate; sed quòd in epicâ etiam fabulâ locum habet. Hoc igitur signum est rectæ constitutionis, si pars nulla sine fabulæ detrimento præteriri, vel transponi possit.

5. §. *Fabulâ constitutâ, distinctè oportet ejus partes spectare: quæ duæ sunt; connexio, & solutio. Connexio extenditur usque ad eum locum, ubi commutatio fit ex felicitate in infelicitatem; vel contrà. Solutio est, quod à mutationis principio est usque ad finem.*

Aristoteles similiter has partes vocat δέσιν, καὶ λύσιν †: quas voces libenter retinuimus, quia elegantes sunt. Nam omnino hic similiter se res habet, ac in iis, qui nodum aliquem vinciunt, posteaque solvunt. Ut in Oedipe junctum est, usque ad tempus illud, quo Oedipus cognoscere cœpit, se esse interfectorem patris, & maritum matris. Nam inde incipit conversio felicitatis in statum miserabilem; quia mox se Oedipus excæcat, Jocasta se suspendit, Oedipus etiam regno pellitur.

† Ligationem, sive connexionem, & solutionem.

6. §. *Conjungitur autem pars utraque medio quodam, quod transitus dicitur.*

Ut tria in fabula debeant spectari; δέσις, sive colligatio, λύσις,

λύσις, sive *solutio*, & μετάβασις, sive *transitus*. Sed maximè hæc considerantur in fabulis connexis.

7. §. *Postquam sic actionem totam, & absolutam, concepimus; eamque in partes suas, connexionem, & solutionem, distinximus: videndum de episodiis, & digressionibus; quibus narratio dilatari debet, ut amplior sit, & varietate magis delectet. Episodii autem nomine intelligitur narratio eorum, quæ præter rem adferuntur, cum re tamen conjunguntur; idque ad eam amplificandam, vel ornandam.*

Ἐπεισόδιον Latinè dixeris *insertam*. Suidas ait abusione quadam ἐπεισόδιον vocari πᾶν ἐξαγώνιον πρᾶγμα *, ut superius diximus. Quæ descriptio paullò latior est, quàm oportet. Nam convenit cuivis amœniori digressioni: ut si locus aliquis propter se describatur. Episodium verò propriè tantummodo est actionum, quarum narratio præter argumentum est; sed argumenti caussâ adfertur, & ita reliquo argumento annectitur, ut fabulæ fiat pars, sed non necessaria; quippe quæ abesse potuerit. Ita primaria quidem actio apud Maronem est Æneæ ab Ilio in Italiam adventus. At pulcrum quoque erat, si poëta explicaret historiam captæ Trojæ, quæ profectionem antecessit. Ergo inducit Æneam hæc secundo, ac tertio libro, exponentem Didoni; cui tam bene de se meritæ nihil debuit denegare. Neque solùm enarrat insidias Græcorum, & excidium Trojæ; sed etiam, quâ ratione tot annos jactatus esset mari, usque dum tempestate in Africam esset ejectus. Atque, ut aptè illa de Didone connectantur, fingit Æneam appulisse in Africam, atque ibi Didonem amore arsisse Æneæ. Post narrationem istam subjungit, quomodo cùm Dido potiri Æneâ non posset, mortem sibi consciverit. Interserit etiam, quo pacto Æneas cum Heleno sit collocutus. Item ut profectus sit ad inferos. Atque, in hisce episodiis fingendis, secutus est exemplum Homeri in Odyssea. Nam cùm Ulyssem, deleto Ilio, priùs constituisset in Ortygia insula, apud Calypsonem, Atlantis filiam: ac denique, per pericula longè maxima, deduxisset in insulam Corcyram, ad Alcinoum, Phæacum regem; hic demum regi, & incolis, in epulis, labores, ac pericula sua, narrantem inducit. Quod fit lib. IX. & tribus sequentibus. Par ratio in Iliade. Nam Iliad. β est episodium de navium catalogo: Il. γ aliud est de μονομαχίᾳ Paridis cum Menelao, spectante Helenâ: aliud item Il. δ. in quo est concio Deorum de expugnando Ilio: librisque aliis alia eadem episodia admiscet: quæ neutiquam impediunt, quo minùs una sit actio; cùm eodem referantur, quò actio primaria. Itidem in dramatis fit. Ut in Troadibus Senecæ. Nam actio constituitur hoc pacto. Cùm Græci, excisâ Trojâ, ob ventum adversum solvere non possent, atque Achillis umbra sacrificium Polyxenæ posceret: placuit consuli Calchantem; qui non Polyxenam solum mactandam, sed & Astyanactem necandum, ait: unde & hic præceps datus de turri, & illa ad tumulum mactata Achillis. Hæc fabula dilatatur colloquio Agamemnonis cum Pyrrho, quod est de mactanda Polyxena: item illis de Ulysse, quærente Astyanactem, ac repertum tandem è latibulis producente.

* *Rem omnem, quæ est extra caussam.*

8. §. *Episodia non debent esse longe arcessita, vel affectata; sed fabulæ cognata.*

Accrescit fabula per episodium; sed non ut illa, ubi quidvis cuivis adjicitur; verùm instar uteri animantium, postquam conceperunt. Quemadmodum igitur in gravidis fœtus est pars matris; licet non eo modo, quo caput, aut manus: ita episodium, etsi non sit pars actionis primariæ; non alienum tamen à fabula, sed cognatum, & connexum esse debet. Ut in Sophoclis Hercule descriptio inferorum. Nam agitur de Hercule, ab inferis reduce. In Ajace ejusdem certamen inter Agamemnonem, Teucrum, & Menelaum, de Ajacis sepultura. Nam fabula est de Ajace, qui sibi mortem consciverat.

Peccat hac in re Lucanus, cùm juvenili quadam ostentatione, inserit disputationes de rebus reconditis; exquisitis quidem, sed ab argumento suo alienis. Simile igitur est, ac cùm

—— magna professis
Purpureus late qui splendeat unus, & alter,
Assuitur pannus. Pulcri illi quidem;
Sed nunc non erat his locus:

Ut idem Venusinus vates ait. Nimirum poëma non debet referre monstrum Horatianum; ubi caput mulieris, cervix equina, media pars alas habet, extrema turpiter desinunt in piscem. Quale siquod sit,

Spectatum admissi risum teneatis amici?

9. §. *Facilè autem in episodiorum connexione negligi solet* τὸ εἰκὸς *; *dum non satis ratio habetur personarum, locorum, temporum; aut non alia ex aliis fluunt.*

* *Verisimile.*

Quod ab ineptis fieri poëtis, Aristoteles † ait; ut ex eo §. XI. dicam.

† *Lib. de Re poetica cap. 10.*

10. §. *Locus episodiis, & digressionibus, rarò est in solutione, ubi ad finem festinat animus. At semper ei locus est in connexione: ubi est rerum perturbatio, ita ut connexio partim ea complectatur, quæ sunt rei propria, partim non propria, sed foris petita, ad amplificationem, vel ornatum.*

Idem voluit Aristoteles, cùm δέσιν † ait complecti τὰ ἔξωθεν ‡, & quædam etiam τῶν ἔσωθεν *. Ut in Senecæ OEdipode tyranno ad τὰ ἔξωθεν pertinent sacerdotes, sacra facientes ad avertendam pestilentiam; de quo OEdipus in prologo. Item colloquium ejusdem cum Creonte; & aliud cum Tiresia; & contentio inter OEdipodem, ac Creontem; & nuncii adventus, priorque narrationis pars. Sed ad τὰ ἔσωθεν pertinet, quod de Laio interempto est in sermone Tiresiæ. Item signa à nuncio memorata, unde agnitio fit. Et sermo servi arcessiti; qui & ipse pertinet ad agnitionem. Ea incipit ab illis versibus OEdipi:

Dehisce tellus, tuque tenebrarum potens.

Agnitio hæc λύσεως † est. Quam consequitur primaria actio: nempe quòd seipsum OEdipus excæcat, atque ita ex felici fit miserrimus. Hoc omnino est τῶν ἔσωθεν ‡. At τῶν ἔξωθεν ‡ iterum est ejulatio OEdipodis, & Creontis sermo. Sed de episodiorum loco plura adferemus, cùm de ordine partium fabulæ dicemus.

† *Colligationem.* ‡ *Quæ sunt extra actionem.* * *Quæ sunt in actione.* † *Solutionis.* ‡ *Earum, quæ ipsi insunt actioni.* ‡ *In iis, quæ sunt extra actionem.*

11. §. *Quod si episodia non necessario, vel probabiliter, aut cum argumento, vel secum cohæreant: fabulæ dicuntur episodicæ.*

Nec enim satis est, si episodia sint connexioni convenientia, aptaque: sed aptè etiam connecti debent. Quà in re bifariam aberratur. Nam vel unum est alteri contrarium, ac repugnans: vel nulla quidem pugna est; sed quod ex altero fluxit, priori collocatur loco; aut quomodocunque ordinis fit perturbatio. Hujusmodi fabulas dici episodicas, Aristoteles docet his verbis: Λέγω * δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα, οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. Sæpe hac in re inepti poëtæ peccant, quandoque & boni, in his Euripides. In caussa est, quòd boni sæpe non contenti sint vincere bonitate; sed certare etiam velint magnitudine.

* *Voco autem fabulam episodia habentem, ubi episodia iter nec verisimiliter, neque necessariò inter se cohærent.*

12. §. *Cùm autem magnâ sit curâ opus poëta in connexione; major tamen in solutione requiritur.*

Cicero lib. 1. epist. ad Qu. Fr. *Illud te ad extremum, & oro, & hortor; ut tanquam poëtæ boni, & actores industrii solent; sic tu in extrema parte, & conclusione mune-*

muneris ac negotii tui, diligentissimus sit; ut hic tertius actus imperii tui, tanquam tertius annus perfectissimus, atque ornatissimus, fuisse videatur.

13. §. *Nec temere in solutione fabulæ recurrendum ad fugam per machinam, vel Dei in ea è cælis descensum. Nam cùm illaudabile sit nodum nectere, quem solvere non possis: ne in poëtis quidem probatur, si ejusmodi rerum perturbationem inducant, ut se expedire haud aliter possint, quam vel ad Deum recurrendo; cui nihil ἀδύνατον*: vel aliquem per machinam subducendo; quod ipsum magicæ, non licitæ est artis.*

* Impossibile.

Duplicem hanc rationem solvendi fabulam docet Aristoteles, cùm ait; Φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν· καὶ μὴ, ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι, τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν. *Manifestum igitur est, etiam solutiones fabularum ex ipsa debere fabula obvenire; & non, ut in Medea, è machina; & in Iliade, per ea, quæ ad hoc pertinent, ut renavigetur domum.* Prior modus est ex Medea Euripidis: ubi illa, à qua nomen est tragœdiæ, post occisos Jasonis liberos, acerbaque ei ingesta convicia, volucri curru per aëra Athenas ad Ægeum, defertur, atque ita præsentaneo eripitur periculo. Etiam apud Senecam in Hercule Oetæo elabitur heros per machinam, inque cœlos aufertur. Quò pertinent illa Alcmenæ:

Mane parumper. Cessit ex oculis, abit.
In astra fertur.

Hunc machinæ in subducendo usum, ut optimè observatum jam aliis, in animo habuit Aristoteles in primo Metaphys. † ubi sic scribit: Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιΐαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ, τότε ἕλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων, ἢ νοῦν. *Anaxagoras autem Mente suâ, cum de mundi creatione agit, utitur pro machina. Siquidem, quando hæret, quâ de caussâ necessariò ea sit, tunc eam, velut machinam, attrahit. in aliis verò quamlibet potius eorum, quæ fiunt, caussam adferat, quàm Mentem.* Sententia est, Anaxagoram, cùm in mundi creatione non habet, quod respondeat, recurrere ad Deum, & eum dicere sic voluisse; quod non sit philosophi naturalis: nec sanè ipsum Anaxagoram hoc facere, nisi cùm nequit se expedire: sed tum eum imitari poëtas tragicos, qui, siquem induxerint ita periclitantem, ut humanâ ratione evadere non possit, recurrant ad machinam, quæ quasi magicâ arte hominem eripiat. Hæc de priori machinæ usu; quem Aristoteles, ut vidimus, in Euripide improbat. Et sanè fatendum, facili negotio potuisse se Euripidem aliter expedire, ut nihil eò recurrere opus esset. Nec necesse erat, ut Seneca, sive alius, Herculem induceret, qui de ἀποθεώσει ‡ suâ matrem edoceret. Sanè non fecit id Sophocles in Trachiniis, magni judicii poëta. Tristior etiam absque eo fuisset fabulæ exitus; quod tragœdiæ convenientius.

† Cap. 4.

‡ In Deos relatione.

Alter usus, cur cœlis descendant Dii, ab Aristotele indicatur per ἀπόπλουν*, sive discessum ab Ilio. Ubi respicit, quòd apud Homerum, cum Græci de expugnando Ilio desperarent, Juno Minervæ fuerit auctor, ut descenderet cœlo, atque ad Ulyssem rectà contenderet, & suaderet ei, ut consuleret Græcis, ne re infectâ abirent. Simile exemplum habemus in Euripidis Hippolyto, ubi Diana solvit argumentum. Nam significat, hanc pœnam Hippolyto à Venere immissam: item Oreste; ubi id facit Apollo. Nam futura prædicit, & Menelaum cum Oreste conciliat; ex quo solutio fabulæ. Itidem in Jone, ubi id Pallas agit: uti & in Plauti Amphitryone, ubi Jupiter omnia extricat. Hoc in tragœdiis fit per machinam: in epico carmine per simplicem narrationem de descensu Dei è cœlis. Quæ & caussa est, cur generatim hoc loco potiùs egerim de re, quàm in tragœdia, cujus propriæ sunt machinæ, agendum putârim.

* Enavigationem.

14. §. *Quod si omnino descensu numinis è cœlo opus sit; id ob alterutrum horum erit; vel ut referantur res præteritæ, & ignotæ; vel ut prædicentur, aut mandentur, futura.*

Prioris generis exemplum habemus initio Sophoclei Ajacis μαστιγοφόρου*: ubi Minerva inducitur narrans, ut Ajax noctu præcedente, furore percitus, pecudes, quas Græcos putabat, interemerit: arietem autem maximum, quem Ulyssem credebat, columnæ alligatum flagellis ceciderit. Quæ sanè nullus mortalium nôrat; quia solus ea Ajax, & noctu patrârat. Eoque divino opus indicio erat. Alterum exemplum habemus in Euripidis Oreste; ubi Apollo refert raptum Helenes in cœlum, aliaque, quæ ignorabantur. Posterioris verò generis ibidem est; cùm Apollo Oresti mandat, quæ facere debeat; postea que etiam patefacit ei eventura. Unde videmus, posterius hoc genus esse bipartitum.

* Flagelliferi.

15. §. *Ex se ipsa solvetur fabula, si ex verisimili, aut necessario, exitus petatur.*

Ut in Ajace Sophoclis: ubi, interfecto Ajace, cùm ingeniosè poëtæ solvenda esset fabula, vidit, non posse id fieri à Tecmessâ, quæ esset captiva; nec à filio, ejus ætatulæ; nec à fratre Teucro, cui indecorum fuisset magnopere lugere: sed à duobus Atridis, Ajacis inimicis, qui prohibuere, ne cadaver sepeliretur: licet postmodo, Ulysse id exorante, permiserint. Non dubium, quin itidem, ex Aristotelis sententiâ, sapientiùs fuerit Homerus aliquem producturus è prudentissimis procerum, qui reditum dissuaderet Græcis: quàm quòd Minervam propterea cœlo descendentem induxit. Simileque judicium esto de eo, quòd alibi ab eo inducitur Iris, Priamum reprehendens. Sed Homerum utcumque eo excusaveris, quòd ἀλληγορίαις involverit historiam. Quam rem Heraclides Ponticus elegantissimè comprobavit.

16. §. *Interdum poëta in connexione, aut solutione, differunt inter se. Quod cùm fit, ex aliena fabula fit propria.*

Quomodo Chrysippus ajebat, se ex Euripidis Medea fecisse suam. Ita & a prioribus recessit Æschylus in Prometheo vincto: ubi fingit, eum in Europæ partibus juxta Oceanum fuisse ligatum, & cùm Jovi obtemperare noluisset, fulmine esse absumtum. Itidem Æschyli Choëphori, & Sophoclis Electra, connexione & solutione differunt. Euripides quoque, & Seneca, fabulam scripsere Hippolyti. Sed constitutio diversa diversam facit fabulam. Idem Euripides in Helena non raptam fuisse dicit à Paride; sed pro ea simulachrum tantummodo abductum esse; ipsam verò Jovis mandato à Mercurio delatam esse in Ægyptum atque ibi à Proteo custoditam; confectoque bello Trojano, cùm Menelaus in Ægyptum venisset, simulachrum quidem evanuisse; veram autem Helenam cum marito redisse in patriam. In talibus nova est colligatio, ac solutio; eoque novis uti personis licet; ut postea dicetur.

17. §. *Optimè fabula solvitur, cùm id fit vel per περιπέτειαν, sive immutationem: vel per ἀναγνώρισιν, sive agnitionem. Περιπέτεια est eorum, quæ aguntur, transitus in contrarium; sive mutatio hæc secunda sit, sive adversa.*

Περιπέτειας in fortunam adversam exemplum est apud Sophoclem in Oedipo tyranno; & exinde in Oedipo Senecæ. Nam senex Corintho missus ad Oedipum, ut significaret, regem à civibus factum esse, dum se rem gratam ei facturum sperat, efficit contrarium, eoque rem perducit, ut se videat maritum esse matris, atque ex ea esse

liberos, quos haberet. Περιπετείας in fortunam secundam exemplum præbet Euripidis Iphigenia, in Tauris. Nam & Orestes, & Iphigenia, fiunt felices. Utriusque exemplum, sed in diversis personis, suppeditat Odyssea Homeri. Nam Penelope, & alii, qui ab Ulysse starent, felices fiunt; proci vero infelices. Item in Sophoclis Electra, felices fiunt Orestes, & Electra; infelices Clytæmnestra, & Ægysthus. Simile exemplum adfert Aristoteles è tragœdia, cui Lynceo nomen. In ea Danaus Lynceum persequitur, ut occidat; & jam Lyncei cædem exspectabant omnes, cùm subitò evadit Lynceus & Danaus necatur.

18. §. *Nihil magis delectat περιπέτεια.*

Unde Aristoteles lib. I. Rhetoricor. ad Theod. * τὸ μεταβάλλειν ἡδύ. ὅθεν εἴρηται, μεταβολὴ πάντων γλυκύ. *Et commutatio jucunda res est. Unde dictum, omnium rerum vicissitudo jucunda est.* Et paullo pòst idem inter jucunda περιπετείας refert, cùm ait: Καὶ αἱ περιπέτειαι, καὶ τὸ παρὰ μικρὸν σώζεσθαι ἐκ τῶν κινδύνων. Πάντα γὰρ θαυμαστὰ ταῦτα. *Subita quoque rerum mutationes jucunda sunt, & e periculis vix evadere: hac enim omnia admirationi sunt.*

* Cap XI. sive contest. 473.

19. §. *Porrò non quævis rerum immutatio περιπέτεια dicitur; sed magna, & inopinata.*

Magnam voco, ex qua rerum fortunarumque omnium immutatio consequitur. Ut, siquis ex infelici statu pertingat ad felicem, vel ex felice ad infelicem devolvatur. Subitam etiam & inopinatam esse convenit; ut sic præter exspectationem omnium metus, & terror, repentè in lætitiam convertantur.

20. §. *Περιπέτεια hæc esse debet in personis iis, de quibus fabula præcipuè agit. Optimaque est, quando nascitur ex vi antecedentium rerum.*

Fortuitus quidem transitus laudatur; attamen, ut diximus superiùs, caussâ nixus necessariâ, aut probabili. Ita caussam in re fortuitâ videmus, quando (ut retineam Aristotelis in re Poëtica † exemplum) statua Argis posita Mityi, sive cum Plutarcho malis Mityo, incidit in seditiosum quendam spectatorem, à quo Mitys, seu Mityus, erat interemtus; qua ruinâ is periit. Non temere hoc factum videtur, sed ultione divina: quamvis dicere aliquis possit, casuram fuisse statuam, utcumque ille abfuisset, à quo Mityus fuerat sublatus. Improbatur verò περιπέτεια nullâ nitens caussâ justa, ac tutâ proinde fortuitâ.

† Extremo cap. 10.

Rectè verò observat melioris notæ Rhetor Antonius Lullus in septimo de oratione cap. v, longe elegantissimam esse περιπέτειαν illam Mosaicæ historiæ de Josepho patriarcha, se aperiente fratribus suis: quam tam mira venustate in Sophompania suo expressit divinus vir Hugo Grotius ὁ μακαρίτης, Suedici regni, dum viveret, ad Christianissimum Regem legatus.

21. §. *Ἀναγνώρισις ‡ est unius, pluriumve personarum, post longi temporis ignorantiam, cognitio. Estque vel simplex, vel duplex.*

‡ Agnitio.

Duplex inde Oedipo Sophoclis, & Senecæ Oedipo; ubi Oedipus noscitat matrem, & ab ea agnoscitur. Illustre etiam exemplum præbet Euripidis Iphigenia in Tauris; ubi Orestes, & soror ejus Iphigenia, se mutuò agnoscunt. At simplex est in Odyssea; ubi nutrix noscitat Ulyssem; Ulysses non agnoscit, quia antè nôrat. Item in Sophoclis Electra. Nam Electra agnoscit Orestem; at non Orestes Electram; quia nec ante erat incognita. Inque historia Josephi, agnoscitur Josephus; non agnoscit, quia antè noverat fratres.

22. §. *Etsi peripetia sine agnitione esse potest, & agnitio aliqua est sine peripetia: non tamen agnitio simplex hujus est loci; sed quæ περιπέτειαν * habet. Nam ea affectus imprimis movet.*

* Conversionem, sive subitam in contrarium commutationem.

Hoc non è dramatis modò liquet, sed è sacra etiam historia; ubi, ut dixi, illustre habemus exemplum in Josepho, qui à fratribus agnoscitur: unde subita fit rerum immutatio in fratribus, & in Jacobo; quo nihil lætius, ubi Josephum adhuc esse superstitem cognosceret.

23. §. *Porrò ἀναγνωρίσεις † non solùm, quatenus περιπέτειαν ‡ habent; sed etiam per se, magnopere oblectant: quippe quæ admirationem pariant.*

† Agnitiones. ‡ Fortunæ conversionem.

Atqui, ut Aristoteles * ait, Καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδύ, ὡς ἐπιτοπολύ· ἐν μὲν γὰρ τῷ θαυμάζειν τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστίν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ἐπιθυμητόν· ἐν δὲ τῷ μανθάνειν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν καθίστασθαι. *Et discere, & admirari, jucundum est ut plurimùm. Nam in admiratione cupiditas est. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in discendo erigimur eum in statum, qui est naturalis.*

* Lib. I. Rhetoricorum cap. 11.

24. §. *Quemadmodum περιπέτεια † laudabilior, quæ provenit vi antecedentium caussarum, ut diximus: ita ἀναγνώρισις ‡ præstat, quam immutatio rerum statim consequitur, & quam ipsa fabulæ dispositio producit.*

† Conversio rerum. ‡ Agnitio.

Non enim æquè artificiosa est ἀναγνώρισις * illa, quæ à fabulæ constitutione disjuncta, pro libitu poëtæ adtexitur.

* Agnitio, sive noscitatio.

25. §. *Agnitionis modi sex ab Aristotele † memorantur. Primus est per signa: quæ vel σύμφυτα sunt, sive congenita; vel ἐπίκτητα, sive adventitia.*

† Lib. de re Poëtic. cap. 16. sive, in aliorum distinctione, 13.

Σύμφυτον ‡ signum est, quod cum homine nascitur. Quomodo posteri antiquorum illorum Spartorum, qui è satis à Cadmo draconis dentibus enati erant, in lucem edebantur cum lanceæ figura in corpore: ut est apud Plutarchum libro De his, qui serò à numine puniuntur. Sparti illi, quia è terra nati, Aristoteli dicuntur γηγενεῖς, quos cum Floro * ad verbum dicas *terrigenas*. Siquis igitur dubitasset de natalibus Sparti, sive terrigenæ; quamdiu durabat ejusmodi generatio, fidem facere potuit signum lanceæ in corpore. Simile fuerit, siquis natus sit cum signo stellæ: ex quo agnitionem fecerat Carcinus in Thyeste suo, teste Aristotele. Erat & signum σύμφυτον † posteris Seleuci: quia, ut est apud Justinum lib. XV, *filii, nepotesque ejus, anchoram in femore, veluti notam generis naturalem, habuere.* Unde Ausonius in claris urbibus, ubi de Antiochia:

‡ Adnatum.

* Lib. I. cap. 17.

† Congenitum, sive natura insitum.

—— *Ingenuum cujus fuit anchora signum.*

Ubi *ingenuum* est σύμφυτον ‡, & ingenitum. Nam ut à fari *fatuus*, ab irrigare *irriguus*, à divido *dividuus*; ita ab ingeno ‡ *ingenuus*.

‡ Adnatum. ‡ Pro ingigno.

26. §. *Ἐπίκτητα * signa sunt duplicia: alia quidem corpori insunt, alia verò sunt extra corpus.*

* Adventitia.

Prioris generis est cicatrix, ex qua in Odyssea Ulysses à nutrice Euryclea agnoscitur, dum jussu Penelopes pedes Ulyssis lavat. Hæc ἀναγνώρισις † est artificiosa, quia habet περιπέτειαν ‡. Altera quoque in ea ἀναγνώρισις est, cùm Ulysses ipse cicatricem ostendit Eumæo, aliisque subulcis, ut ab iis agnoscatur. Hoc fiebat ab eo πίστεως ἕνεκα *. Itaque ea minus artificii habet. Minùs enim movet, quia non habet peripetiam. Alterius generis noscitatio fit ex crepundiis, monili, cistellâ; ex qua agnitio in Plauti Cistellaria.

† Agnitio. ‡ Fortunæ conversionem. * Ut fidem faceret.

27. §. Al-

27. §. *Alter modus signorum est eorum, quæ à poeta non in re inveniuntur; sed finguntur ex verisimili.*

Ut in Iphigenia Euripidis: ubi Orestes Iphigeniam agnoscit ex epistola; Iphigenia Orestem ἐκ τῶν γραμμάτων, sive ex veste texta. Prior illa fortuita est, ac περιπέτειαν* habet: & quodammodo sexti generis est, de quo postea dicemus; altera est ἄτεχνος †, quia fit πίστεως ἕνεκα ‡. Estque planè hujus loci. Huic similis illa apud Sophoclem in Electra; ubi Orestes, ut sorori fidem faciat, quis esset, ei ostendit σφραγῖδα*.

* Immutationem fortunæ. † Inartificialis. ‡ Fidei faciendæ ergo. * Sigillum.

28. §. *Tertius modus est, cùm eo, quod videmus, vel audimus, aliquid in memoriam revocatur.*

Prioris generis est, cùm apud Maronem, in primo magni operis, Æneas ex pictura eorum, quæ ad Trojam gesta, recordatur omnium, quibus interfuerat; beneque de misera sua fortuna sperare incipit. Alterius generis est, si alicujus memoria subeat ex eo, quia ejus mentio ab aliquo fiat.

29. §. *Quartus modus est ex ratiocinatione; ut cùm quis ex morum, aut statura, aut alius rei similitudine, cognoscitur.*

Ut in Choëphoris Æschyli ex capillis Orestes, quos Electra, cùm libare vellet, ad Agamemnonis sepulcrum invênit. Nam ita secum colligebat. Talis advênit: at præter Orestem ejusmodi erat nemo: ergo Orestes advênit.

30. §. *Quintus modus est, ex paralogismo theatri: ubi species syllogismi est, non verus syllogismus. Ut cum agnitio petitur ex eo, quod agnitioni repugnat.*

Sic in tragœdia, cui nomen Ὀδυσσεὺς ψευδάγγελος †, quidam se arcum quendam cogniturum ajebat, etsi eum non vidisset antea. At hæc pugnantia sunt.

† Ulysses falsa nuncians.

31. §. *Sextus modus est, cùm actioni quiddam inest, unde agnitio oritur.*

Ut in Sophoclis Oedipo de tyranno. Nuncius enim, qui Corintho advenerat, ut Oedipo regnum Corinthiorum offerret, ubi videt, eum teneri metu incestandæ matris, narrat, quomodo ea, quam putaret, non esset vera mater; sed alia ignota. Quippe infantulum fuisse in sylva expositum; inde Corinthum ad Polybum regem esse perlatum; atque ita ab eo educatum. His verò auditis, cognoscit Oedipus, se esse Laji filium, & jam uxorem habere matrem suam, atque ex ea liberos genuisse. Hic non extrinsecus; sed ex rebus, ipsaque fabulæ actione, agnitio fit. Etiam hujus quodammodo generis est, cùm in Euripidis Iphigenia, hæc literas scribit ad Orestem fratrem; quas oblatâ jam occasione esset missura. Nam epistolæ scriptio extra quidem fabulam est: sed ita aptè cum fabula connectitur, ut ex actione fabulæ duci videatur.

32. §. *In solutione eâ, quæ per agnitionem fit, variare poëtis licet.*

Itaque in Iphigenia Euripides quidem ex epistola ait agnitionem contigisse: Polyides ‡ autem Sophista ex ratiocinatione, cùm ad aram mactandus diceret, simile se fatum manere, ac sororem, quæ & ipsa immolata esset. His enim illa auditis, agnovit fratrem. Quemadmodum & in altero poeta hi variant; ille priorem ab sorore Orestem noscitatum ait: hic fratrem prius ab Iphigenia agnitum dicit.

‡ Arist. de R. P. cap. 16.

33. §. *Universè de fictione vidimus. Illud particulatim de sacro addam argumento; in hoc esse dicenda, quæ sacra dicit Scriptura: quæ repugnant, non dicenda: quæ nec dicit, nec negat Scriptura, sobriè dicenda; nempe solùm promenda, quæ sunt verisimilia.*

Memini de istoc sermonem mihi fuisse cùm eximio inter eos, qui poëti Belgicâ pulcrum sunt nomen consecuti, Justo Vondelio. Ac fortasse non memorâssem, nisi memorâsset ipse præfatione eâ, quam præclaræ præmisit tragœdiæ suæ de Fratribus, è Rege Saule natis. Atque eò justiùs id facio, quia nomini eam nostro inscripsit, &, ut ὑπερβολικώτερον* vulgò nunc loqui amant, dicavit, sacravitque.

* Non sine veritatis excessu.

Cap. V.

De Moribus.

1. §. *Hactenus de fabula, sive actione. Proxima est cura morum, & sententia.*

Nam constat, ut Aristoteles ait, αἴτια δύο τῶν πράξεων εἶναι, διάνοιαν, καὶ ἦθος· *duas esse actionum caussas, sententiam, & mores.* Quare & mores, & sententiam, propter actiones, exprimere debet poëta.

2. §. *Morata autem oratio est, quando actio, aut sermo, indicaverit animi mores.*

Nam mores sunt abditi, & occulti: neque enim cadunt sub sensus: sed index morum partim sermo est, partim actio. Tum enim de moribus judicium ferre possumus, cùm aliquem audierimus loquentem, aut viderimus agentem: quibus duobus exprimitur προαίρεσις, sive voluntas. Aristoteles pro exemplo adfert, si dicas, *Ille ambulans vociferatur.* Quippe id audacis est hominis, atque agrestis. Sic, si unum expalluisse referas, alterum rubore suffusum. Itaque Aristoteli, libro de poëtica †, ἦθος † Cap. 6. ἐστι καθ' ὃ ποιούς τινας εἶναί φαμεν τοὺς πράττοντας· *secundùm quæ agentes dicimus esse tales, vel tales.* Ac pleniùs postea ‡: Ἔστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, ὁποία τις ἐστὶν, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον, ἢ προαιρεῖται ἢ φεύγει ὁ λέγων. ‡ Eodem cap. *Mos verò talis est, qui ostendit, cujusmodi sit voluntas iis in rebus, ubi non satis est manifestum, utrùm dicens seligat aliquid, an fugiat.* Non omnes verò poëtæ usi moratâ oratione; ut Aristoteles * * Eodem cap. ait; qui comparatum esse dicit cum poëtis, uti cum pictoribus; ex quibus Zeuxis non exprimebat mores: Polygnotus autem erat ἀγαθὸς ἠθογράφος, hoc est, bonorum mores repræsentabat. Ac idem ait alibi †, Polygno- † Lib. de re Poetic. cap. 2. tum meliores solitum exprimere, Pausonem deteriores, Dionysium autem similes. Unde idem in octavo Politicorum ‡ jubet, ut adolescentes intueantur imagines ‡ Cap. 5. non Pausonis, sed Polygnoti; ut quæ eos ad virtutem incitent. Atque hæc magis ex sequentibus elucent.

3. §. *Primùm requiritur, ut boni sint.*

Sive, ut Aristoteles inquit, ὅπως τὰ ἤθη χρηστὰ ᾖ. Caussa in promptu est. Nam si pictor, cùm pulcra offertur facies, malit eam repræsentare, quàm turpem: sanè & poëta potiùs bonos exprimet mores, quàm malos. Præsertim cùm poetæ sint morum doctores. Nec enim moribus malis imbuere civitatem oportet: quod fiat, siquis studeat malos potiùs mores referre, quàm bonos. Deliquit in eo, judicio Aristotelis, Euripides in Oreste, cùm Menelaus, Tyndarei metu, opem suam negat Oresti; quam ei debebat; partim quia patruus esset; partim quia caussa Orestis esset non mala. Digna enim ejusmodi supplicio erat Clytæmnestra. Pejorem igitur Menelaum introduxit,

 quàm

quàm necesse erat. Sed excusare eo Euripidem possumus, quòd Menelaum voluerit exemplum esse singularis probitatis. Magnum enim integritatis est argumentum, ita abhorrere a parricidio, ut & fratris filium, eo crimine se inquinantem, objurgaret. Et tanè fatentur poëtæ, Deos hoc judicium ejus approbasse; ut qui furias propterea immiserint Oresti; unde Maro quarto Æneid.

Aut Agamemnonius furiis agitatus Orestes.

Et unde mœror, quo lancinatus, nisi ex parricidio? Unde Ovidius* de eo, & Phocensi Pylade:

Ut foret exemplum veri Phocensis amoris,
Fecerunt furiæ, tristis Oresta, tuæ,

* Lib. 1. Trist. eleg. 4.

Ubi *tristis* non sumitur pro *furioso*: id enim ea vox nunquam notat: sed mœsto ob matrem à se interfectam. Qui mœror tandem in furorem abiit, partim naturâ, ob magnitudinem sui; partim Numinis vindictâ.

4. §. *Nec propterea putandum, non etiam malorum mores exprimi debere: (si enim impios aliter, quàm impiè loquentes, inducamus, non servabimus τὸ πρέπον†) sed opera danda est, ut major sit bonorum numerus.*

† Decorum.

In quo parùm cautus Euripides in Oreste; ubi bonus nemo præter Pyladem.

5. §. *Præterea addendum, quas pœnas mali tandem subeant.*

Ut Clytæmnestra apud Euripidem. Hoc nisi fiat, difficulter occurrimus judicio Platonis, qui theatralem poësin è sua ejicit Rep. Movebat philosophum, quòd tam in malis, quàm bonis moribus, ars delectet: quomodo in artificiosa picturâ tam afficit Thersites, quam Nireus. Metuebat igitur Plato periculum, ne infirmiores vitia pro virtutibus amarent, si rectè repræsentarentur. Quippe infirmi, atque improvidi, facilè eò impelluntur, quo propendent. Sed huic argumento obviam imus; tum eo, quòd in tragœdia, plures multò bonos exigamus, quàm malos: tum quòd malorum etiam exitus addantur. Unde Euripides, à populo reprehensus, quòd sermones adeò improbos induxisset in scenam, exspectare jussit, usque dum videretur, qualis eum exitus maneret, quem sic loquentem fecisset. Erat is Bellerophontes: cujus sermo istiusmodi fuerat; ut quidem, ex Euripide‡, Latinè sonat apud Senecam ad Lucilium epistolâ cxv:

‡ Apud Athenæum lib. 4. & Stobæum sermone 89.

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
An dives, omnes quærimus; nemo, an bonus.
Non quare, & unde; quid habeas, tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.
Aut dives opto vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis; non sacer meritis parens.
Tam dulce siquid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum, atque hominum, movet.

Atque in Sacris etiam Literis, quam multa recensentur pravorum hominum exempla! Sed fere etiam additur, quæ pœna sit subsecuta.

6. §. *Altera virtus est, ut mores sint convenientes.*

Aristoteles* vocat τὰ ἤθη ἁρμόττοντα. Nempe requirit philosophus, ut eam cuique virtutem tribuamus, quæ illi conveniat. Juxta illud Horatii ad Pisones:

* De re Poët. cap. 6.

Reddere personæ scit convenientia cuique.

Non igitur feminæ tribuemus fortitudinem, quæ conveniat Achilli; non prudentiam Nestoris. Habenda enim ratio sexûs, ætatis, dignitatis. Hac de re abunde Aristoteles†, & nos in Institutionibus Oratoriis‡. Peccat in isto, Aristotelis judicio, Euripides, cùm Ulyssem in Scylla ejulantem facit. Ejulare enim viros sapientes, ac cordatos, non decet. Siquidem hoc non est servare in affectibus, quam Græci dicunt μετριότητα*. Qua de scitè Taurus, is vir, quem laudat Plutarchus, apud Agellium lib. 1. Atticarum Noctium cap. ult. Etiam culpat Theo Sophista† in eodem poëta, ὅτι παρὰ καιρὸν αὐτῇ Ἑκάβῃ φιλοσοφεῖ, *quod intempestivè apud eum Hecuba philosophetur.* Aristoteles quoque ei vitio vertit, quòd Menalippen ex Anaxagoræ sententia philosophantem inducit. Sed de hac quid mirum, si usque adeò saperet, quæ Deo usa erat magistro? Sic enim de ea Dionysius Halicarnassensis in Rhetoricis, ubi περὶ ἐσχηματισμένων disputat: ἡ δὲ Μελανίππη ἐπαιδεύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. *Menalippe autem à Neptuno fuit erudita.* Cur minùs saperet, quæ Neptuno usa magistro, quàm Cassandra, aut Carmenta? aut Theano, aliæque Pythagoricæ? aut Cornelia Gracchorum, vel aliæ Romanæ? In moribus summa est virtus Terentii: unde Varro in Parmenone‡: *In argumentis Cæcilius palmam poscit; in ethesin Terentius; in sermonibus Plautus.* Quo de loco abunde diximus in Oratoriis*.

† Lib. 2. Rhetor. cap. 12 & seqq.
‡ Lib. 2. cap. 14.
* Mediocritatem.
† Progymnasmatum cap. 1.
‡ Apud Nonium Marcellum in Poscere.
* Lib. 4. Oratoriarum Institutionum cap. 1. sect. 9.

7. §. *Quod si hominis improbi mores debeant repræsentari; non tamen eos deteriores faciemus, quàm necesse sit.*

Videri possit Euripides in eo aberrâsse, cùm in Phœnissis inducit Eteoclem, quasi omne jus aspernaretur: quippe qui, cùm major natu foret, nunquam se adversus fratrem ætatis privilegio tueatur; sed eo, quòd excellenti ardore flagret generosus animus. Verùm admodum placent, quæ pro Euripide adfert ὁ πάνυ† Grotius in Prolegomenis ejus tragœdiæ, elegantissimis numeris à se redditæ. Quippe arbitratur, eò de hoc silentium esse, quia illis temporibus regna, aut communia erant, aut dividua. Unde etiam est, quòd Thebis simul regnarunt Zethus, & Amphion; Mycenis Atreus, & Thyestes; postea que Mycenis Castor, & Pollux.

† Illustris ille.

8. §. *Tertium est, ut mores sint similes.*

Aristot. τρίτον δὲ τὸ ὅμοιον‡. Hujus exemplum Aristoteles nullum adfert. Sed satis liquet, hoc eum velle, ut mores exprimantur juxta opinionem, quæ de personis obtinet. Ita Ajacem inducemus fortem, sed iracundum: Ulyssem timidum, sed vafrum. In quo Æschylus deliquit; qui Ulyssem induxit severiorem, & simpliciorem, quam indoles viri erat: ut cognoscimus ex Dionis Chrysostomi orat. LII, quæ est de Philoctetæ arcu. Hinc Horatius in Arte:

‡ Tertium est similitudo.

Scriptor, honoratum si fortè reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata; nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, invictaque flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

Ubi *tristis* quomodo accipiatur, cognoscere est ex iis, quæ dicebamus §. 3.

9. §. *Quartum est morum æquabilitas.*

Quod Aristoteli τὸ ὁμαλόν*. Tales enim effingendi mores, ut non discrepet aliquis à seipso: ut siquis priùs Ajacem suis describat moribus, posteaque illi tribuat mores Ulyssis; vel contra. Hinc Horatius, cùm dixisset,

* Par et æquale.

Aut famam sequere,

quod pertinet ad τὸ ὅμοιον†: subjicit, quod hujus est loci,

† Similes mores.

—— aut sibi convenientia finge.

Idem monet his verbis:

Siquid inexpertum scenæ committis, & audes
Personam formare novam: servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.

Etiam

Etiam hoc, & superius vitium, complectitur Proclus in Quæstionibus poëticis, cùm ait, bifariam aliquid ἀνόμοιον * esse; prius quidem, ut si pictor Achillem exprimat, velut Thersiten: alterum, ut si fingat aliquando eum ἢ φυλάττοντα ζωὴν ἀνδρικὴν †. Nam hujus retinentissimus Achilles fuit. Ait Aristoteles, hac parte peccare Euripidem in Iphigenia. Sanè hanc priùs inducit patri supplicantem, ne mactetur Dianæ: mox alacrem, ac paratam ad moriendum pro salute Græcorum. Sed siqua hæc inconstantia est, ea non malè convenit mulieri, ac puellæ. Notum poëtæ ‡ illud:

——Varium & mutabile semper
Femina.

Deinde, quid mirum, si puella primò mortem exhorrescit; mox, ut intellexit sic patrem velle, ac salutem id patriæ exposcere, sibique perpetuò fore gloriosum; mutare sententiam; animoque obfirmato sese mactandam offerre. Quod si Arria, Porcia, atque aliæ, tam forti animo mortem tulere; cur id miremur in regum regis filiâ? Quare hactenus tantùm verum est, mores debere æquabiles effingi, si nulla sit ratio, cur mores quis mutet.

* Dissimile.
† Non servantem vitæ genus virile.
‡ 4. Æn.

10. §. *Si verò justa fuerit mutationis caussa, mutatio morum locum habebit. Nam aqualiter describit aliquem, qui ut inæqualem describit.*

Ut si alius sit Ajax insanus; alius jam menti restitutus. Sic apud Euripidem in Phœnissis, Creon modestus primò, sed ante regnum: at ferox post regnum adeptum; ut novi reges solent. Similiter facit Terentius in Adelphis: ubi Demea ex duro fit lenis; ex avaro prodigus. Ac Mitio etiam non parùm remittit de sua lenitate. Demea verò, cur mores mutet, fusè ipse exponit.

11. §. *Virtutem verò aliquam exprimere qui volet, primùm personam constituet, quæ à virtute eâ possit commendari.*

Nam in servo, non esse furacem, est probitatis: in senatore, vel viro nobili, eo vitio carere, non meretur laudem. In muliere taciturnitas commendatur. In viro eâ carere turpissimum sit. Nec in rege laudi dabitur, quod bellè canat: imò Neroni id vitio versum fuit.

12. §. *Præterea virtutem non considerabit, ut huic vel illi inest homini; sed attendet ad ipsam virtutis formam, prout animo ejus comprehenditur, qui rem considerat, ut perfectam & absolutam.*

Nempe ut pictores excellentes imitantur excellentius, quàm quid est: quomodo etiam Plato Remp. describit, non cujusmodi est, sed qualem esse oporteat: ac Xenophon Cyrum describit, non ut fuit, sed secundùm optimam Regis formam: sic & poëta describit Achillem, quia in eo fortis viri exemplum voluit ob oculos ponere. Hoc est quod vulgò dicunt, virtutem in abstracto esse considerandam, non in concreto. Nempe, ut optimè ait Cicero in Orat. *Has rerum formas appellat ideas ille, non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato, easque gigni negat: & ait semper esse, ac ratione & intelligentiâ contineri: cætera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno & eodem statu. Quicquid est igitur, de quo ratione, & viâ, disputetur; id ad ultimam sui generis formam, speciemque redigendum.*

Cap. VI.

De Sententia.

1. §. *Tertium est διάνοια, sive sententia, quâ homines aliquid esse, vel non esse, vel simpliciter aliquid, declarant.*

Ita Aristoteles *. Διάνοια † primò quidem est in mente; ubi sic vocatur animi facultas, quâ verum, ac falsum, secernimus: sed ex consequenti etiam inest orationi, quâ animi sensa proferimus. Atque ita hìc sumitur. Quam verò Aristoteles διάνοιαν appellat, eam Hermogenes libro περὶ ἰδεῶν ‡ vocat γνώμην: & quam ille λέξιν ⁑, hic nominat ἀπαγγελίαν. Ac similiter Aristides libro περὶ λόγου πολιτικοῦ *, his verbis: Γνώμην λέγω τὰ νῦν, καὶ τὰ ἐπινοήματα, ἐν οἷς δείκνυται τὰ πράγματα· ἀπαγγελίαν δὲ αὐτὴν τὴν λέξιν. δι' αὐτῆς γὰρ ἀπαγγέλλεται τὰ ἐπινοήματα. *Sententiam voco mentem, & ejus conceptus, in quibus res reperiuntur: elocutionem autem dico ipsam dictionem: per hanc enim eloquimur animi conceptus.*

* De re Poet. cap. 6.
† Sententia.
‡ De dicendi formis.
⁑ Dictionem.
* De oratione civili.

2. §. *Sententiæ usus in his quinque consistit; in probando, refellendo, commovendo, amplificando, imminuendo.*

Incerta probamus, adversa refellimus, affectus commovemus, exigua amplificamus, grandia imminuimus. Quas quinque διανοίας * partes etiam Aristoteles assignat.

* Sententiæ.

3. §. *Ducenda hæc sunt ex vi, & natura, earum rerum, quarum suscepta est imitatio. Eoque videndum, tum quæ rebus insint; tum, quæ iis conveniant.*

Τὰ ἐνόντα, καὶ τὰ ἁρμόττοντα, vocat Aristoteles. Quæ ut pondere suo impleantur, singulæ aliquid conferunt disciplinæ: quales de religione, de natura, de locorum situ, de temporum ratione, maximeque philosophia civilis. Formam verò dicendi præstant σχήματα διανοίας †. Hæc enim ad διάνοιαν ‡ referuntur; uti illa λέξεως ⁑ ad dictionem; de qua postea dicetur. Sed inprimis illis διανοίας figuris utimur, si res per se sit exilis, aut parùm luctuosa, vel jucunda. At non æquè requiruntur, si res per se sit miserabilis, vel satis gravis; ut de Deo, cœlo, religione, templis.

† Figuræ sententiæ.
‡ Sententiam.
⁑ Verborum.

4. §. *Ad sensus etiam pertinent sententiosè, & acutè dicta. Priora vocant γνώμας *: quæ magnam habent vim ad reddendam orationem ἠθικὴν †, & παθητικήν. ‡ Sunt enim quasi oracula humana: tantoque plus possunt, quantò is, quem ea dicentem inducimus, majoris est auctoritatis.*

* Sententias.
† Moratam.
‡ Animos concitantem.

Ut si de regno rex loquatur; de Republica, diu in ea versatus: vel si de vita humana dicat senex potiùs, quàm adolescens, aut mulier.

5. §. *Cùm nunquam γνῶμαι sint condensandæ: tum imprimis id fieri non debet in magnis affectibus: ut quorum vim elidant. Nam γνῶμαι sunt opus ratiocinantis; quia ex generali dicto aliquid colligitur particulare. Rationi verò, & affectui, non bene inter se convenit.*

Hac in parte peccat interdum Euripides: quem dum sententiarum copiâ vincere conatur Seneca, magis etiam delinquit. Imò ne quidem immunis ab omni culpâ videtur initio Troadum. Etsi enim illustre sit, ac penè divinum; tanto tamen Hecubæ luctui vix videtur convenire.

6. §. *Neque acumina, & sententiarum argutiolas, consectari poëtam convenit: quod vitiosi est declamatoris. Antiqui parcè ea adhibebant, nec nisi sponte oblata; & ferè in fine. Posteriores, ea infarciendo passim, præclaros etiam sensus enervant, ac frangunt.*

Quo de vitio jam suo seculo questus est Petronius Arbiter,

ter, initio Satirici. Exemplum capere est ex Senecæ, vel alterius potius, Hercule OEtæo. Quare, quod de sententiis ad Nicobulum Nazanzenus præcipit, ut neque ubique, neque nusquam, usurpemus; id facere etiam in acuminibus oportet. Sanè utcumque negari non possit, multa præclare dici ab illis, qui sic sententias, & acumina, amant: tamen negari nequit, hoc scribendi genus demum receptum esse, postquam corrumpi cœpit sermo Romanus.

CAP. VII.

DE ORDINE.

1. §. *Cum poëta opera consistat in inveniendo, collocando, ornando; deque primo generatim dictum sit: proximum est, ut de ordine videamus.*

Ut enim apes non solùm à labore laudantur in colligendo rore; sed etiam dulcedine mellis, & quòd tam bono ordine in alvearibus suis omnia collocent: ita poëtæ etiam, quos apibus Lucretius *, & Horatius †, comparant, tum labore commendantur, quem rebus fingendis impendunt; tum suavitate elocutionis, tum ordine optimo, quo singula disponunt. Quod ipsum & Muretus ‡ observavit ex Eustathio ‡; qui apem dicit, ut verba ipsa apponam, ζῶον εἶναι συγγενὲς τῇ ποιήσει, διά τε τὸ μόχθον τὸ ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ, καὶ διὰ τὸ ἐξ ἔργων γλυκύτητα, καὶ τὸ ἐκ κηρίων εὐσύνθετον· ὧν πάντων μετέχει καὶ ἡ ποίησις, πόνῳ τε συνιοῦσα· οὐδὲν γὰρ τῶν καλῶν πόνου χωρὶς ἔχουσα γὰρ, καὶ γλυκύτητα οὐκ ὀλίγην, ἐναγλαϊζομένη γὰρ καὶ τῇ ἐκ μέτρων εὐσυνθεσίᾳ. *animal esse poësi cognatum, idque ob fatigationem in operando, & operis dulcedinem, ac ob favos bene constructos. Quorum omnium est particeps poesis: quippe cum labore procedens; nihil enim pulchri est absque labore; ac suavitatem habens non exiguam; & metri aptâ compositione resplendens.* De ordine hoc, qui in fabulis observandus, scitè etiam Averroes in paraphrasi suâ: *Medium est, quod componitur ex extremis, & ex quo non componuntur extrema: ex quo colligi potest, necessario talem esse faciendum ordinem, qualem diximus. nam si principium componeretur ex medio, liceret principio anteponere medium.* Quare ubi universum fabulæ argumentum excogitavimus; dispicere oportebit, unde oporteat ordiri; ubi episodia debeant interseri; in quo potissimum sit desinendum. Quemadmodum enim in catena annuli; ita necesse est, ut in fabula partes omnes cohæreant, ac postrema mediis, media primis optimè conveniant, ac connectantur; aliaque ex aliis, vel necessariò, vel verisimiliter fluant, ac consequantur. Græci id τάξιν καὶ συμμετρίαν *, vocant. Hinc liquet, cur Aristoteles non contentus dicere, pulchritudinem in magnitudine consistere, addat & ordinem. Sic enim ait; τὸ γὰρ καλὸν ἐν μεγέθει, καὶ τάξει ἐστί. *Nam ex magnitudine, & ordine, oritur pulchrum.* Sanè non corporis modò parvitas culpatur; sed & ἀσυμμετρία †, quæ τάξις ‡ advertatur.

* Lib. 3.
† Lib. 4. od. 2
‡ Lib. 8. Var. lect. cap. 1.
‡ In Iliad. B. pag. 179 edit. Rom.
* Ordinem, & aptam membrorum compositionem.
† Neglectus aptæ membrorum compositionis.
‡ Ordini.

2. §. *Ordo rerum in fabula est μεταβατικὸς, sive certus, ac connexus. Nam etsi videantur multa esse actiones; tamen una est actio, quia unum ex altero pendet, ut uni cætera subserviant. Hoc in historia non fit: nec enim actiones hic semper unum respiciunt finem, vel unum est alterius caussa; sed sæpissime sunt res dissimiles, ac separatæ; nec naturâ suâ ullo modo cohærentes. Eoque hic ordo est disjunctus, ac fortuitus.*

E. G. Alexander M. nascitur, & Dianæ Ephesiæ templum inceditur ab Herostrato. Hæc eodem tempore fiunt: nec tamen hic naturalis est connexio. Etiam eodem tempore Athenienses pugnant juxta Salamina, & Carthaginenses in Sicilia. Nullus item hìc ordo naturalis. Connectet tamen historicus, quia non sunt temporibus divisa. Sic Cicero in Cilicia pugnat contra Parthos: postea Romam redit: favet Pompejo adversus Cæsarem. Nec inter hæc est series naturalis; quia unum non pendet ab altero. Nihilo magis cohærent ista, Cæsar dimicat in Gallia: Cæsar pugnat contra Pompejum. Quæ tamen connectet historicus; quia temporis seriem servat, utcumque nulla sit connexio caussarum. At poëta epicus non jungit, nisi quæ eundem finem spectant, eoque situm habent partium naturâ suâ cohærentem. Ut illa sunt: Cicero vincit Parthos: Cicero petit triumphum. Item, Cæsar vincit Pompejum: Cæsar solus dominatur. Cujusmodi iccirco non historicus solùm jungit; sed etiam poëta. Aliud igitur est vitas scribere; aliud ejusmod. condere poëma, quale Aristoteles intellexit; & quod, omnium sapientum judicio, *poëmatis* inprimis nomen meretur. Siquis enim vitam unius universam poëmate complecti velit, is actiones conjunget haut cohærentes, cùm non referantur omnes ad unam actionem principem. Ac propterea eos reprehendit Aristoteles, qui Theseida scripserant, aut Heracleida; cùm variæ sint, neque cohærentes Thesei, aut Herculis res gestæ. Non enim unam poëtæ illi spectabant actionem primariam, ac reliqua adjiciebant tanquam episodia: verùm actiones singulas narrabant, velut primarias; quia sibi proposuerant vitam, non actionem unam describendam. Idem in vitium Aristoteles * ait incidisse τὸν † τὰ Κύπρια, hoc est, τὸν Κυπρίαν Ἰλιάδα, ποιήσαντα ‡, qui est Stasinus, cujus opus sic incipiebat:

Ἴλιον ἀείδω, καὶ Δαρδανίην εὔπωλον.

Utcunque sic expresseris:

Ilios est cantanda, & equis gens Dardana fortis.

Item auctorem μικρᾶς Ἰλιάδος *, qui erat Lesches Lesbius, unus ex epici cycli poëtis. Qui noctè intempestâ, plenoque Lunæ orbe, captam Trojam inter alia cecinit. Versus, quem hac de re Lycophronis interpres, & Clemens, atque Eusebius, adducunt, hujusmodi est:

Νὺξ μὲν ἔην μεσάτη, λαμπρὰ δ' ἐπέτελλε σελήνη.

Nox erat intempesta, nitebat & aurea Phœbe.

Porrò & in Stasini, & Leschis Iliade, variæ erant actiones; eoque complures ex eâ fieri poterant tragœdiæ. At ex Iliade μεγάλῃ † (quomodo Homeri hanc Herodotus in vita ejus, nec non Athenæus, vocant) una tantùm contexi possit, si actionem spectes primariam. Nam episodia sunt præter rem; eoque licet multæ ex illis possint fabulæ confici, nullam tamen eorum nunc rationem habemus. Neque Latini ab hoc vitio fuere immunes. Quidam eo peccasse censent Codrum, auctorem Theseidos; quem, ut inscriptione convenit, ita & argumento convenisse putant cum illo Theseidos auctore, qui ab Aristotele ‡ reprehenditur: ac à Juvenale ‡ *Codrum* vocari eò, quòd opus congerendis Thesei actionibus cunctis immane quantum excreverit. Sed potuit ille ab una Thesei actione *Theseida* vocare; ut Maro Æneidi ab una Æneæ actione nomen fecit. Nec epici carminis: sed tragœdiæ fuisse id nomen, legere est in veteribus ejus poëtæ Glossis. Sed illum mitto. Statium verò Papinium in eo ignorantiâ lapsum esse, vel illo cognoscimus, quia laudi sibi ducat, quòd non, ut Homerus, unam inprimis actionem tractet; sed universam persequatur vitam. Nam hunc in modum orditur Achilleida:

Magnanimum Æaciden, formidatamque Tonanti
Progeniem, & patrio vetitam succedere cœlo,
Diva, refer. Quamquam acta viri multùm inclyta cantu
Mæonio: sed plura vacant. Nos ire per omnes
(Sic amor est) heroa velis, Scyroque latentem
Dulichiâ proferre tubâ; nec in Hectore fracto
Sistere, sed totâ juvenem deducere Trojâ.

Eodem autè, ut videtur, vitio peccârat Macer is; qui de herbis quoque, ac serpentibus, egerat. Nam & ille vide-

* Lib. de re Poët. cap. 23.
† Qui Cypria.
‡ Qui Cypriam Iliada fecit.
* Parvæ Iliados.
† Magna.
‡ De A. P. cap. 8. sive alias, 9.
‡ Sat. 1.

videtur bellum Trojanum veriùs scripsisse, quàm Iliadem. De eo est Ovidii illud II. Amorum:

Carmen ad iratum dum tu perducis Achillem,
Primaque juratis induis arma viris.

Et secundo de Ponto, ad eundem:

Tu canis æterno quicquid restabat Homero;
Ne careant summa Troica bella manu.

Sed quia scriptor is non exstat, hoc tantùm pro conjectura haberi volumus. At res apertior de Valerio Flacco in Argonauticis: qui hac parte non optimum ducem Apollonium sequebatur. Itidem peccatum à Lucano in bello civili, Silioque in Punico. Minùs tamen delinquit Lucanus, quàm Silius. Lucanus enim, etsi & ipse historicum magis, quàm poëtam, agit: in eo tamen poëtam imitatur, quòd omnia ad unam referat actionem; unde & poëma suum de bello civili *Pharsaliam* appellavit. Scio, Lucanum reprehendi à Cæsare Scaligero*, quasi pessimo consilio sic inscripserit: sed nisi me ratio fugit, recta est inscriptio; quia multa quidem bella persequitur & ante, & post Pompeji necem; ut Corfiniense, Brundusinum, Massiliense, Dyrrhachinum, Hispanicum, Africanum, Alexandrinum: verùm bella hæc ad Pharsalicum à poëta referuntur.

* Lib. 6 de re Poëtica cap. 6.

3. §. *Illos tamen poëtas eximi oportet, qui non de uno homine, aut bello, agunt: sed vel genealogiam texunt; vel omnium temporum gesta, aut fabulas, connectunt.*

De genealogiis quod dixi, præstat Hesiodus in Theogonia. Alterum fecit Pisander ille, ex quo, ut Macrobius† ait, Maro *eversionem Trojæ cum Sinone suo, & equo ligneo, cæterisque omnibus, quæ librum secundum faciunt, pene ad verbum transcripsit.* Subjungit deinde de Pisandro hoc: *Qui inter Græcos poëtas eminet opere, quòd à nuptiis Iovis, & Iunonis, incipiens, universas historias, quæ mediis omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri, contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit.* At profectò, si hoc nomine culpari Pisander mereatur: quis Ovidium poëtarum ingeniosissimum, defensitare præsumat eo in opere, in quo omnia, à mundi incunabulis, ad sua usque tempora, convenienti adeò narrationum serie connexuit?

† Lib. 5. Saturn. cap. 2.

4. §. *Imò ne illos quidem damnare cum Aristotele ausim, qui vitam alicujus totam carmine conscribunt. Attamen ingeniosius illi, & μιμητικώτερον‡, qui sic omnia connectunt, ut cuncta videantur unius actionis partes, vel saltem omnia sint cognata.*

‡ Magis poëtice.

Existimant viri doctissimi, poëtas illos *cyclicos* dictos esse, qui res gestas juxta ordinem temporis referrent. Quomodo fortasse Hesiodus, & Ovidius, essent poëtæ cyclici. Qui tamen non tam cyclici fuere; quàm similes eorum, quia ad horum instar scripserint. Sed verisimilius est, poëtas eos, qui simpliciter, more historicorum rem carmine epico narrassent, in unum fuisse σῶμα, seu corpus, redactos; fuisseque ordine eo digestos, non quo vixissent, sed quem descripsissent. Itaque poëta aliquis *cyclicus* dicebatur, quia esset unus ex illo poëtarum κύκλῳ ἐπικῷ*: non autem, quia historicorum more rem ordine narraret. Possis tamen hasce duas sententias conciliare; quia iidem erant, qui res narrarent, ordine temporis servato; quique in circulo, sive corpore illo poëtarum cyclicorum, sociabantur. Itaque promiscuè secundum hanc, illamve sententiam, deinceps loquar. Vide, quæ dicam lib. II, cap. XIII. §. 9, & lib. III, cap. V, §. 14. Id cyclicorum corpus complura continebat volumina: unde Διονύσιον ἐν πέμπτῳ κύκλῳ citat Pindari scholiastes†: quintam verò partem Clemens Alexandr. Omnium poëtarum, qui κύκλον illum ἐπικὸν constituebant, nomina, & patriam, retulit, Photio‡ teste, Proclus in Chrestomathia. In cyclo fuit Iliados ille scriptor, qui ab Horatio notatur in Arte, ubi versum ejus primum addidit Latinè:

* Circulo epico.
† Ad Hom. od. 4.
‡ In bibliotheca cod. 239.

Non sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

5. §. *Quod si, ut una sit in poëmate actio, ordo esse μετάλληλος debet: poëtæ à mediis sæpe incipiendum erit; contrà quàm historicum facit.*

Brevis Homeri scholiastes in Il. α*: Αὕτη γὰρ ἀρετὴ ποιήσεως, τὸ ἀπὸ τῶν μέσων ἄρξασθαι· προϊόντα δὲ τὴν ἀρχὴν διηγεῖσθαι κατὰ μέρος. *Hæc virtus est poesios, à mediis ordiri: progredientem etiam particulatim exponere initium.* Hinc Horatius in Arte:

* In vers. 1.

Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici
Pleraque differat, & præsens in tempus omittat.

Sanè Homerus, ut idem ait,

Non gemino bellum Trojanum orditur ab ovo:

sed Iliada suam à decimo anno inchoat. Odysseam etiam auspicatur ab eo demum tempore, quo Ulysses Calypso reliquit, & insulam Ogygiam. Præterit igitur, quomodo ab Ilio in Thraciam ad Ciconas sit profectus, ubi Ismarum condidit, postea dictam Maroneam; inde tempestate sit delatus in Africam ad Lotophagos; hinc in Siciliam ad Polyphemum; è Sicilia in Æoliam insulam; unde navigans, ob stultitiam sociorum, aperientium utrem, qui ventos omnes, præter Zephyrum, Ithacam è Sicilia navigantibus utilem, contineret, eodem reflantibus ventis sit repulsus: hinc in Campaniam ad Læstrigonas pervenerit: inde Ænæam insulam, ubi cum Circe fuit: Solis, ut creditum, filiâ; ubi annum agens, filium Telegonum susceperit: exinde ad inferos descenderit, ut Tiresiam consuleret: postea ad Syrenum insulam; inde ad Scyllam, & Charybdim; ab his iterum in Siciliam pervenerit; unde ad Ogygiam insulam, ubi eum Calypso nympha hospitio detinuit annis septem: hinc tandem ad Phæacas devenerit; ubi demum Alcinoo tot annorum gesta memorat. Inde verò Ithacam pervenit. Virgilius quoque Æneida non nisi ab anno incipit septimo. De Ulysseis istis erroribus, ac pariter Æneæ, non gravabor adscribere verba Macrobii lib. V. Saturn. cap. II: *Homerus, vitans in poëmate historicorum similitudinem, (quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere:) ipse poëticâ disciplinâ à rerum medio cœpit, & ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem, non incipit à Trojano litore describere; sed facit eum primò navigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic, in convivio Alcinoi regis, narrat ipse, quemadmodum de Troja ad Calypsonem usque pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem, usque ad Ithacam, ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit: cujus navigationem describendo perducit ad Libyam. Illic, in convivio Didonis, narrat ipse Æneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam: & addidit uno versu, quod copiosè poëta descripserat:*

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta, ex persona sua, iter classis usque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter.

Hactenus Macrobius. Quare si Maro ordine historiam omnem narrare voluisset; secundus liber primo debuisset loco collocari, tertius secundo, primus tertio.

6. §. *Quod verò diximus, poëtam à mediis, vel ultimis, incipere; hoc intelligendum, non ratione actionis primariæ, sed totius fabulæ cum episodiis suis considerata.*

Quæ duo plurimùm differunt. Nam fatendum est, Home-

merum ordiri à primis; si sermo sit de primaria actione. Incipit enim à caussis iræ Achillis; quæ tot mala dedit Græcis. Id ita esse, satis indicat propositio ipsa operis. Hujusmodi actio primaria, ut in dramate continetur unius diei ambitu, vel summùm duorum: ita in epopœia, unius anni, vel summùm duorum, curriculo absolvitur. Sed aliter de Homero statuendum, si argumentum operis universum spectemus; hoc est, totum bellum Iliacum. Sic sanè statuendum, incipere poëtam à mediis, vel ultimis; nempe ab anno nono. Neque unquam, multorum si annorum narratio fuerit, aliter fieri debet. Nam ut in dramate, quæ bidui, aut tridui, spatium excedunt, in prologo referuntur, ut ex præteritorum notitia intelligantur ea, quæ narrantur: ita in epopœia, quæ anni, aut biennii spatium exsuperant, per episodia intexuntur. Quomodo, ut diximus, Homerus in Odyssea Ulyssem lib. IX, & tribus sequentibus, memorantem inducit Alcinoo, quæ tot annis erat perpessus: & Maro inducit Æneam Didoni exponentem, quæ septennio toto pertulerat terrâ marique.

Porrò nec in tragœdia rem arcessendam esse ab ovo, & remotissimis; fidem fecerint Euripidis Phœnissæ: ubi non à bello orditur Thebano, sed à pace frustra tentatâ per Jocastam. Atque itidem in Alcestide incipit, non ab Admeti oraculo, sed ab eâ mortuâ. Idem fecit Sophocles in Lorario. Ubi initium non à judicio armorum; sed ab insania. Atque itidem in Oedipo tyranno, non à cæde Laji cœpit; sed oraculo, quod expiari eam mandavit. Par Senecæ ratio ubique: ut cùm in Medea non ab Argûs ædificatione originem arcessit, velut Ennius, & Euripides; sed à nuptiis Jasonis cum Creusa.

7. §. *Nec propterea tantùm, à mediis sæpè opus incipere, quia una tantùm actio primaria est, à qua auspicandum: sed etiam, quia principium debet esse illustre.*

Quale sæpe non fuerit, si rem ab ovo ordiamur. Nam non rarò à tenuibus initiis res maximæ profluxere. Talia igitur potiùs episodio conveniant.

8. §. *Nec minùs dispiciendum, quando desinere oporteat. Quemadmodum enim initium, ita & finis illustris esse debet. Qualis inprimis est exitus inopinatus. Progrediendum igitur, usque dum fabulæ accedit venustas & gratia: desinere verò convenit, si videamus fore, ut gratia fabulæ deinceps depereat.*

Ut si velimus progredi, postquam narrata est rerum commutatio: quæ in dramate *catastrophe* dicitur.

9. §. *Episodia in connexione magis, quàm in solutione, locum habent; quia in hac animus ad exitum festinat. In fine tamen interdum referuntur, quæ primariam actionem sunt consecuta. Sed quæ ad præteritorum narrationem pertinent, magis conveniunt mediis, vel etiam initiis.*

Comici quidem, & tragici, episodia initio collocant, partim quia absque relatione rerum præteritarum non intelligeretur drama: partim quia in medio posita cursum fabulæ interrumperent. At epici sæpius in mediis referunt: ut Maro excidium Trojæ libro secundo, atque alia deinceps. Interdum & postremum iis locum dant: cujus exemplum in Iliade habemus, ubi primaria actio est cædes Hectoris Il. χ. At subjungit poëta duobus ultimis libris, quæ cædem sunt consecuta: ut de cadavere Hectoris redemto à Priamo; de luctu Andromaches, Hecubæ, Helenæ, de pompa funebri, & exsequiis.

CAP. VIII.

DE DICTIONE.

Postquam vidimus de rebus, atque earum ordine: proximum est, ut de dictione aliqua addamus.

1. §. *Dictio est explicatio sensus per verba.*

Aristoteles*: Λέγω δὲ λέξιν εἶναι τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν. Ut, quemadmodum subjicit Aristoteles, idem λέξις † significet in carmine, ac in pedestri oratione. [* De Poët. cap 6.] [† Dictio.]

2. §. *Dictionis vim ostendit, quòd, ut Aristoteles ‡ ait, poëtæ olim, cùm res parùm graves tractarent, ac fere pueriles; excellere tamen visi sunt, quia verbis uterentur ornatis.* [‡ Lib. 3. Rhetor. cap. 1.]

Sic enim ait, Ἐπειδὴ δ' οἱ ποιηταὶ λέγοντες εὐήθη, διὰ τὴν λέξιν ἐδόκουν πορίσασθαι τὴν δὲ τὴν δόξαν· διὰ τοῦτο ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις· οἷον ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοὺς τοιούτους οἴονται διαλέγεσθαι κάλλιστα. *Quoniam verò poëtæ dicentes inania, ac nugatoria, orationis tamen, ac verborum ornatu, consecuti id nomen videntur, quod obtinent: etiam eò poëticum fuit primum dicendi genus; cujusmodi est Gorgiæ. Et nunc etiam vulgus imperitum censet, tales optimè de rebus disserere.* Atque ut levia attolluntur dictione: ita verborum vilitas deprimit, ac depreciat res graves. Verè Tullius in Orat. *Graves sententiæ inconditis verbis elatæ, offendunt aures; quarum est judicium superbissimum.*

3. §. *Poëtica dictio minimè est plebeia, ac sermoni similis; sed grandior, ornatiorque.*

Unde Ciceroni * poëtæ aliâ loqui linguâ dicuntur †. Ea diversitas non ex hoc solùm provenit, quòd voluptati magis studeat poëta: sed etiam, quia officium ejus in imitatione consistat: rebus autem fictis ficta conveniat dictio, hoc est, flexa, modoque aliquo immutata. [* Lib. 2. de Oratore.] [† Ubi perperam in vulgatis libris, aliena lingua.]

4. §. *Imò non minùs ab oratoria abit, quàm hæc à vulgari.*

Hinc Lucianus in Rhetorum magistro Ῥήτωρ πολὺ ἔνερθε τῆς ποιητικῆς μεγαληγορίας ἐστίν· *Rhetor multò est infra Poëtices grandiloquentiam.* Atque inde quoque est, quòd à Posidonio, philosopho Stoico, in opere, quod περὶ λέξεως εἰσαγωγὴν ‡ inscripserat, poësis definiatur, Λέξις ἔμμετρος, ἢ ἔρρυθμος, μετὰ σκευῆς τὸ λογοειδὲς ἐκβεβηκυῖα· *dictio metrica, aut rhythmica, immutatione excedens prosam.* Ubi μετασκευή, (quod interpres non satis attendit) est mutatio sermonis, quâ poëtica dictio exsuperat pedestrem, non eum modò, quo vulgus; sed etiam quo utitur Orator. Unde Davidi etiam carmen dicitur משל, *maschal*, חידה, *chida.* Ut Psal. XLVIII. 5. אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי Quod Græcè reddiderunt: κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου. *Inclinabo ad parabolam aurem meam, aperiam cum psalterio propositionem meam.* Ubi *propositio* est, quæ alibi LXX interpretibus *ænigma*. Ut Jud. XIV, de Samsonis ænigmate, & III Reg. c. X, ubi Sabæ regina dicitur venisse, ut Salomonem ænigmatis tentaret. Pro carmine verò utitur & Asaphus Psal. LXXVII. 2. אפתחה במשל פי אביעה חידות Ubi Græci interpretes: Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones,* (sive ænigmata) *ab initio.* Sive ut Matthæi cap. XIII. pro eo est, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς. *eructabo abscondita ab constitutione mundi.* Eò autem carmen suum παραβολὴν dixere, & πρόβλημα, sive αἴνιγμα, quia dictio ejus magna ex parte esset parabolica, [‡ Manuductionem ad notitiam dictionis.]

lica, & ænigmatica, sive allegorica. Ut aptari ei quoque possit Nonni illud cap. x. 6.

Tale verbum dixit parabolicum. Τοῖον* ἔπος κατέλεξε περίτροπον.——

Nam περίτροπον propriè, quod à communi sermone est deflexum. Qualis imprimis est sermo allegoricus. Hinc Plato quoque Alcibiade posteriori ait, poëtarum sermonem esse obscuriorem, sic ut non cujusvis sit eum interpretari. Ita enim apud illum de Homero ait Socrates †: Αἰνίττεται καὶ οὗτος, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ποιηταὶ, σχεδὸν πάντες· ἔστι τε φύσει ποιητικὴ ἡ σύμπασα αἰνιγματώδης, καὶ οὐ τοῦ προστυχόντος ἀνδρὸς γνωρίσαι. *Verborum involucris etiam hic tegit rei veritatem, ac poëta alii prope omnes. Universa vero poëtica est naturâ suâ ænigmatis involuta; ut non sit vulgaris hominis, notitiam ejus habere.* Obscuritas illa orationem reddit grandiorem: nec tamen dulcedinis debet esse expers: quâ ipsâ etiam vulgarem orationem longè exsuperat poësis. Unde idem Plato in Jone ‡: Ποιηταὶ ἀπὸ κρηνῶν μελιῤῥύτων, ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι, τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσι. *Poëtæ à mellifluis fontibus, ex Musarum hortis, ac viridariis, carmina decerpunt, quæ nobis offerunt.* Non igitur poëtarum est sic loqui, quomodo metro soluto loqueretur aliquis in sermone communi. Ut cùm, apud Horatium*,

† *Tom. 2. pag. 147. edit. H. Steph.*
‡ *Tom. 1. pag. 534. ejusd. edit.*
* *Lib. 1. sat. 4.*

——pater ardens
Sævit, quod, meretrice nepos insanus amicâ,
Filius uxorem grandi cum dote recuset:
Ebrius &, magnum quod dedecus, ambulet ante
Noctem cum facibus. numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret?

Ubi non esse dictionem poëticam, liquet, si sic resolvas: *Sævit quod filius, meretrice amicâ nepos insanus, uxorem cum grandi recuset dote; &, quod magnum dedecus, ebrius ante noctem cum facibus ambulet. Numquid leviora istis Pomponius audiret, si viveret pater.* Unde continuò subdit Horatius:

——Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis,
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem,
Quo personatus pacto pater.

At contra ait herì in isto Enniano:

——Postquam Discordia tetra
Belli ferratos postes, portasque refregit.

Quæ si solvas, ut Horatius ait, *Invenias etiam disjecti membra poëtæ.* Ut si dicas: *Postquam tetra discordia ferratos refregit postes, portasque belli.* Sublimiora enim hæc, & grandiloquentiora omnino, quàm ut communi conveniant sermoni. Hinc Tullius in Oratore: *Grandis, & ornata vox est poëtarum, atque majorem licentiam habent faciendorum jungendorumque verborum: voluptati enim inserviunt aliquando magis, quàm verbis.* Ac de eodem sic Petronius Arbiter: *Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate; & sumendæ voces à plebe summotæ: ut fiat,*

Odi ‡ profanum vulgus, & arceo.

‡ *Horat. Lib. 3. od. 1.*

Unde facilè videmus, majori eum licentiâ, quàm Oratorem, tum novis usurum, tum etiam vetustis. Atque eâ de caussâ magis gaudet figurato sermone. Ita *Cererem* malit, quàm *panem*: ac sæpiùs dicet *pinum*, *alnum*, *proram*, *puppim*, quàm *navem*. Magis etiam frequentat allegorias. Mirè item gaudet clarissimis illis verborum, & sententiarum luminibus. Nempe, quia hæc pariunt magnificentiam. Quam cùm & Plato affectaret in prosa, modum tenere non potuit; sed iis orationem potiùs obscuravit: ut Olympiodorus observat. Sanè & ille, & Democritus, poëticè magis scripsere, quàm Comici poëtæ: ut est apud Tullium in Oratore. Aristoteles quoque dictionem Platonis esse mediam dicit inter solutam, & poëticam; quemadmodum testatur Laërtius. Imò & Dionysius Halicarnassensis reprehendit eum ob immoderatum allegoriarum usum, aliorumque ornamentorum; quæ magis conveniant poëtæ, quàm oratori, aut philosopho; atque arbitratur, cum invidiâ solâ Homerum de suâ exterminare Rep. De prioribus adsentio. Sed de invidiâ ῥητορικώτερον*, quàm veriùs, dictum arbitror. Prudentiæ enim fuit, quod noluerit, Plato mores civitatis infici impiis de numine fabulis Homericis. Quod verò idem Plato dictione adeò gaudeat poëticâ, id factum, partim seculi vitio, quia Socratico ævo Sophistæ apud plurimos summo essent in honore; quod ex ipsius Platonis dialogis liquet: partim ab indole ipsius Platonis, ambitiosuli planè; qui ut vestitu, & aliis, sic sermone etiam, quicquid novum, & elegans, ad vitium usque sectatetur.

* *Magis oratorie.*

4. §. Quod si alius est poëtarum sermo, quàm vulgaris; imò & philosophi, vel oratoris, vel historici: sedulò poëtæ versandi; atque attendendum, quomodo, & quàm variè, quodque efferant. Neque id modò faciemus in verbis simplicibus; sed etiam conjunctis.

Ut in mortis descriptione VI. Æn. est:

Quin & supremo cum lumine vita reliquit.

Et eodem:

Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

In nono autem:

Purpuream vomit ille animam.

In decimo item:

Unâ eademque viâ sanguisque, animusque, sequuntur.

Et eodem:

——Calcibus atram
Tundit humum exspirans.

Item eodem:

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.

In undecimo:

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque suo se in sanguine versat.

Et eodem:

——Tum frigida toto
Paullatim exsolvit se corpore; lentaque colla,
Et captum leto posuit caput.

Item duodecimo:

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Similiter videndum, quomodo, & quàm variè, amorem describat idem poëta: item tempestatem, dolorem, furorem, bellum, navem: ac par ratio in cæteris: deque poëtarum aliis idem dictum volo.

5. §. Ad hæc si quis multùm attenderit, non defutura ei dictionis poëticæ supellex. Atque ex magna ei copia facilior erit delectus, & varietas major.

Varietas ea satietati medetur. Delectus per se commendat: nec oratoriæ modò, sed poëticæ etiam eloquentiæ, origo est, & fundamentum.

6. §. Tum verò imprimis ornatu est opus, si res fuerint humiles, & exiles.

Quomodo Virgilius in quarto Georgicôn, quia argumentum per se tenue erat, maximè verbis gaudet splendidis: cujusmodi sunt, quæ transferuntur à regibus, exercitu, castris. Eo non æquè est opus, ubi res adferuntur graves, aut novæ: vel etiam, quando cientur affectus. Siquidem ejusmodi per se placent. Similiter igitur hic comparatum est, ac in Oratoriâ. Quippe, ut Hermogenes περὶ κάλλους † monet, in confirmatione parcius utendum est ornatu: quia enthymemata magnam per se vim habent. Quomodo & Aristoteles in Rhetoricis tradit, orationi moratæ non tam esse locum, ubi enthymematum abunde est, quàm ubi deficiunt: quia altero alterius vis infringitur. Idem fit in rebus sacris: quarum majestas verborum lenociniis magis obfuscatur: ut eorum

† *De ornatu.*

probari non possit oratio, qui tantopere in ejusmodi argumento verborum flosculos conſectantur.

7. §. *Quanquam verò nihil sit, de quo non ornatè dici possit: non omnia tamen ornari pariter possunt.*

Unde illud Manilii lib. III. Astronomicôn:
Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

8. §. *Sed quæ magnum non recipiunt ornatum, aliquem tamen admittunt. Cujus rei luculentum nobis argumentum præbent poëtarum illi, qui naturæ arcana prodiderunt.*

Imò quid horridius præceptis artis metricæ? Quæ tamen suavibus adeo numeris complexus est Terentianus Maurus. Quod siqua fortasse omnem respuunt ornatum, ea, quia
Hor. in Arte. — *Desperes * tractata nitescere posse, relinquas.*

9. §. *Sunt denique, quæ majori ornatu fierent deteriora: ut comœdia, mimi, satyra: in quibus laudatur dictio sermoni propior.*

Unde nonnulli negarunt, hæc inter poëmata referri posse; quippe in quibus non sit spiritus, & vis illa poëtarum. Qua de re quid sentiendum sit, inferiùs dicemus.

10. §. *Imò nec in cæteris par ratio est, cùm tot sermonis sint poëtici genera, quot poëtarum. Quippe alia est tragici, vel epici, alia lyrici, alia elegiaci dictio; atque ita in aliis.*

Quare in unoquoque poëmatis genere, utile est cogitare, an sic fuerint locuturi, qui in eo genere excelluerunt. Imò quia nec ejusdem poëtæ eadem est dictio; hoc quoque attendere oportet, an in ejusmodi argumento sic fuerit scripturus. Nam alia poëtæ ejusdem dictio est in magnis, quàm humilibus; in gravibus, quàm levibus; in seriis, quàm jocosis. Atque hac de re etiam, quanquam non accuratè satis, disserit Franciscus Robortelius disputatione
† Edita Bononiæ an. 1567. — quadam, quam operi suo de artificio dicendi subjunxit †. Inscribitur ea, *Qualis sit Poëticus sermo, & quid ab eo differat Oratorius.* At non satis probare possum, quod Lu-
‡ Pag. 148. edit. Basil. an. 1555. — dovicus Vives lib. III. de ratione dicendi, cap. de Poëticis ‡, ait, *carmen actionem habere pedestris Orationis, atque exculta simillimam.* Quod istiusmodi similitudine illustrat, *Quemadmodum Philoxenus Siculus, auctor tragœdiarum nobilis, dixisse fertur; optimam esse navigationem juxta litus, & deambulationem juxta terram: probari maximè carmen, quod proximum solutæ dictioni, & hanc carmini simillimam.* Sanè etiam in Platone meritò à Dionysio improbatum; quòd usque adeò vicina sit Poëticæ: nec in carmine vitiosius quicquam, quàm λογοειδὲς: ut in Oratoriis diximus lib. IV. cap. IV. sect. III.

11. §. *In dictione etiam spectatur, tum natura vocalium, ac consonantium; tum ordo rerum, & verborum. Utraque accommodari debet rebus, quæ describuntur. Itaque interdum adsciscitur crebra elisio, studio acquiruntur verba confragosa, verba trajiciuntur. Quæ ut vitiosa sunt, si sine causa fiant; ita, si rebus conveniant, magnum adferunt ornatum. Hæc etsi oratores etiam, & historici observant: longè tamen perfectiùs id faciunt poëtæ.*

Sic ejulatus muliebris optimè exprimitur literis *o*, & *u*, in cæsuram incidentibus:
* 4. Æn. — ——*gemituque *, & femineo ululatu.*
Iræ describendæ conveniunt crebra R: ut,
† 4. Æn. — ——*Terra † parens ira irritata Deorum.*
R, & S, optimè exprimunt ventorum violentiam: præsertim si cæsuræ jaceant. Ut:

*Unà * Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis* — * 1. Æn.
Africus.
Sic eodem R repræsentatur fremitus maris:
Nunc † rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens — † 11. Æn.
Saxa.
Item ira, dolorque, pugnaturi:
Rursus ‡ in arma feror, mortemque miserrimus opto. — ‡ 2. Æn.
Cætera huc pertinentia retuli in Institutionibus Oratoriis; quia & ista orator, atque historicus, non solus observat poëta. Vide, quæ fusè persequimur memorati operis libro IV. cap. II. Quin magis ista curat poëta, quàm qui prosâ scribit. Lenis enim, non asper, ac durus; nisi cùm rerum natura hoc exigit; poëta esse debet. Unde Ausonius in Technopægnio ad Paullinum *: *Versiculi sunt monosyl-* — * Idyll. 5.
labis cœpti, & monosyllabis terminati. Nec hic modo stetit scrupea difficultas; sed accessit ad miseriam cogitandi, ut idem monosyllabum, quod esset finis extremi versûs, principium fieret sequentis. Laboravi tamen, ut haberet, aut historicon quippiam, aut dialecticon. Nam poëticam, aut sophisticam lenitatem, necessitas observationis exclusit. Sic enim legi puto oportere; etsi pro *lenitatem* vulgò editur *levitatem*, non modò in optima Vineti, sed etiam antiquissima omnium, quam Julius Æmilius Ferrarius Novariensis procuravit Venetiis †. Vel si *levitas* retinendum, pro — † Per Joannem Tacuinum an. 1494.
λειότητι ‡ sumitur; ut non gravitati, sed asperitati opponatur. — ‡ Lævore.

12. §. *Dictioni etiam accidit, quod sit numerosa. Numerus verò rebus accommodari debet. Estque is duplex; rhythmus, & metrum. Rhythmus considerat numerum syllabarum; pedum quantitatem non item. Vel si ejus quoque habeat rationem, saltem non ubique id facit; ut liquet ex numero oratorio. At metrum, tum syllabarum numerum considerat; tum ubique etiam attendit pedum quantitatem.*

Qua de re fusè Augustinus lib. III. de Musica. Atque ex eo perspicuè Beda lib. de Metris, quem ad conlevitam Gutbertum scripsit: *Videtur rhythmus metris esse consimilis verborum modulata compositio, non metricâ compositione, sed numero syllabarum, ad judicium aurium examinata; ut sunt carmina vulgarium poëtarum. Et quod rhythmus per se sine metro esse potest; metrum verò sine rhythmo esse non potest. Quod liquidiùs ita definitur: Metrum est ratio cum modulatione: rhythmus est modulatio sine ratione. Plerumquè tamen, casu quodam, invenies etiam rationem in rhythmo, non artificii moderatione servatum; sed sono, & ipsa modulatione ducente: quem vulgares poëtæ necesse est faciant rusticè; docti faciant doctè. Quomodo ad instar jambici metri pulcherrimè factus est hymnus ille præclarus:*

Rex, æterne Domine,
Rerum creator omnium,
Qui eras ante secula
Semper cum Patre Filius.

Et alii Ambrosiani non pauci. Item, ad formam metri Trochaici, canunt hymnum de die in diem, per alphabetum:

Apparebit repentina
Dies magna Domini;
In obscurà velut nocte
Improvisos occupans,
In tremendo die judicii.

Hactenus Beda: ex quibus satis liquet, rhythmum, non metrum, inesse in versibus politicis Constantini Manassis, Tzetzæ, & similium. Nec dubium, quin antiquiores sint versus, in quibus solùm rhythmus est; cùm vulgares quoque poëtæ iis utantur. Nempe, ut superius dicebatur, poëtarum aliqui solo erant rhythmo contenti; nec alio à vulgari sermone discrepabant. Alii rhythmum animabant sermone poëtico. Alii denique etiam metrum superaddebant.

13. §. *Quanta metri necessitas sit, arguit; quòd absque eo versus, & sententia, careant venustate.*

Isocrates in Evagora: Καταπλαγείη δ' ἄν τις ἀκούσας τὴν δυνα-

διανοήμασιν αὐτῶν· ἐὰν γάρ τις τῶν ποιημάτων τῶν εὐδοκιμούντων τὰ μὲν ὀνόματα, καὶ τὰς διανοίας, καταλίπῃ, τὸ δὲ μέτρον διαλύσῃ· φανήσεται πολὺ καταδεέστερα τῆς δόξης, ἧς νῦν ἔχομεν περὶ αὐτῶν. Quantum verò valeant, vel inde aliquis perspiciat; quòd etiam poëmata laudata, si quis verba eorum, sententiasque reliquerit, ac versum dissolverit; multò deteriora videbuntur opinione eâ, quàm nunc de iis habemus.

14. §. *Cæterùm nec sufficit, res præclaras lectissimis verbis quomodocumque metro conclusisse: sed quiddam præterea in metro est, quòd non tam præceptis tradi potest, quàm ab aurium judicio dependent.*

Quantum enim deperierit de Virgilii venustate, si quis versum ejus primum sic corrumpat:

Tu patula recubans sub tegmine, Tityre, fagi.

Itidem nec in verbis, nec in metro, quicquam requiri possit, si dicas:

Formosæ retinent vinctum me vincla puellæ:
Duras & sedeo janitor ante fores.

At quanto tamen numerosius Tibullus, solùm vocibus trajectis:

Me retinent vinctum formosæ vincla puellæ:
Et sedeo duras janitor ante fores.

Sic dixerit aliquis:

Prima suis miserum me Cynthia cepit ocellis.

Sed quanto meliùs Propertius:

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Idem planiùs fiet conferre volenti Lucretium, & Maronem. Dictio enim Lucretii pura est quidem, & Romana: sed numeri non æquè afficiunt aures. Quales cùm Maro repudiârit; neque nos eos imitabimur. Catulli magna laus: sed in elegiaco, ob elisiones crebras, est durior. Ergo ut molliùs elegi in aures influant, potiùs imitabimur Tibullum, Propertium, Ovidium.

15. §. *Præter numeros etiam spectare oportet magnitudinem periodorum, colorum, commatum. Commendatur autem metrum eorum inæqualitate.*

Quod non satis attendit Silius Italicus; cùm sic incipit:

Ordior arma, quibus cœlo se gloria tollit
Æneadûm, patiturque ferox Oenotria jura
Carthago. Da, Musa, decus memorare laborum
Antiqua Hesperia.

Atque hæc generatim dicta sunto de metro, omnique poëticæ dictionis ornatu: à quo uni Musarum, & quidem ei, quæ poësin dicitur invenisse, Calliopes nomen inditum est. Nam cæteræ magis ab officio, aut effectis, nomen accepere; ut Melpomene à cantu; Clio à gloria poëtarum; Euterpe à voluptate, quæ ex poëtis percipitur; Thalia, quia gloriâ magis & magis virescit; Terpsichore itidem, quia poëtæ delectant; Erato, quia iidem amentur; Polyhymnia, quia laudentur; Urania denique, quia *cœlo Musa beat*; ut ait Lyricus Venusinus *. († Horat. Carm. lib. 4. Od. 8.)

16. §. *Quemadmodum in oratione, ita etiam in carmine, varias dictio pro diverso charactere; qui pro rebus diversus esse solet.*

Satis enim constat, res exiles describi dictione leni, & propemodum de medio sumtâ: in grandibus adhiberi majestatem verborum, gravitatem sententiarum, ornamenta illustria: si res mediæ sint naturæ, dictionem quoque inter utrumque consistere. Non quasi unus unius poëmatis semper sit character; sed quia in eodem etiam poëmate poëta nunc se attollit, nunc demittit; prout rei, de qua agitur, natura ferat. Quod igitur Bucolica humili stylo scripta dicuntur, Georgica medio, Æneis sublimi: id intelligendum ratione maximæ partis, non operis universi. Videndum autem, ne, characteris alicujus studio, in affine vitium incidamus. Sæpe enim, ut monet Horatius †, († In Arte.)

——sectantem levia nervi
Deficiunt, animique: professus grandia turget:
Serpit humi tutus nimium, timidusque procellæ.

Hoc est, quod idem ait,

In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Sed de hoc characteris discrimine planiora omnia fient ex iis, quæ, de singulis poëmatum generibus, sequentibus duobus libris dicentur.

CAP. IX.

DE FABULÆ DIVISIONE.

1. §. *Nunc quia universè hactenus de fabula actum, de distributione ejus videamus. Fabula alia est simplex, & expedita; alia implicita, & connexa.*

Aristoteles vocat μῦθον ἁπλοῦν, καὶ πεπλεγμένον.

2. §. *Fabula simplex est, in qua est una, eaque continua actio, sine subitâ, & inopinatâ, fabulæ immutatione; sine etiam agnitione: quarum illa περιπέτεια, hæc ἀναγνώρισις Aristoteli vocatur; ut antea diximus.*

Simplex igitur fabula est Sophoclis Ajax μαστιγοφόρος †. († Flagellifer.) In qua Ajax, ob negata Achillis arma, furit; &, ubi ad se rediens, quæ egerit, videt; pudore sibi mortem consciscit. Nulla hic fortunæ in contrarium immutatio; agnitio nulla. Nihil novi, & inexspectati, vel cum admiratione conjuncti. Est & talis Plauti Asinaria, & Senecæ Hercules Furens.

3. §. *Hujusmodi fabulæ maximè sunt naturales: sed si simpliciter tractentur, minus habent artis; eoque minùs delectant. Ut igitur placeant, ingenio eas, ac studio, condiri oportet.*

Sane Sophoclis Ajax, de quo dixi, citò ad exitum perductus fuisset, nisi poëta fabulam ingenii felicitate, atque industriâ, produxisset.

4. §. *Fabula implexa est, quæ vel & agnitionem, & immutationem habet; vel alterutram saltem.*

Solam ἀναγνώρισιν * obtinet Euripidis Iphigenia in Tauris: uti & Terentii Hecyra. Ac solam item περιπέτειαν † videas in Plauti Milite Glorioso: item Sophoclis Antigone; ubi Creon, interemtâ Antigone, arbitrabatur, magnâ se liberatum iri molestiâ, lætaque sibi omnia spondebat. At verò in maximam tum incidit miseriam. Siquidem Hæmon, morte ejus cognitâ, manus sibi intulit; Eurydice autem, Creontis conjux, auditâ Hæmonis morte, impatientiâ doloris, laqueo finiit vitam. At in Sophoclis Oedipo ambo hæc concurrunt. Nam nuncius Corintho missus, ut lætitiâ Oedipum impleat, nunciat eum à Corinthiis regem esse pronunciatum. Ait ille se in magno metu esse matris incestandæ, quam putabat esse Meropeam, Polybi Corinthiorum regis uxorem. Nuncius operam dat, ut eum hoc metu liberet: sed hoc dum studet, ea refert, unde cognoscit, se jam cum matre Jocasta concubuisse, ac Lajum patrem à se ignaro interemtum. Interdum & apud Latinos concurrunt περιπέτεια ‡, & ἀναγνώρισις *: uti in Andria videre est. Nam interventu Critonis agnoscitur Glycerium pro cive Atticâ, ac res turbulentæ in tranquillum reducuntur, Pamphilo, & Charino, ducentibus eas, quas uterque expetierat. (* Agnitionem. † Immutationem. ‡ Immutatio. * Agnitio.)

5. §. *Fabula connexa, quia argumento per se placet, minus ingenii, ac studii, exigit. Atque ut connexa omnis gratior est simplici: ita ex connexis jucundior est, in qua immutatio, & agnitio, concurrunt.*

Satis hoc dilucet è fabularum argumentis, quas proximè diximus.

6. §. *Altera etiam fabulæ divisio est. Quædam enim simplex est; ut si persona ex infelici fiat felix, vel contra. Quædam duplex; nempe si eventus in plures personas cadat. Cujusmodi fabula rectè duplex vocatur, quia personæ geminantur: puta, duo senes, duo juvenes, duæ virgines: & pro his duplex eventus. Rectè tamen tum quoque una vocatur fabula; quia princeps actio est una, unáque solutio, ac περιπέτεια*. Nam, unius immutata conditione, necessariò immutatur fortuna alterius.*

** Immutatio.*

Aristoteli dicitur μῦθος ἁπλοῦς, καὶ διπλοῦς. Ubi aliter ἁπλοῦν vocare liquet, quàm superiùs. Ibi enim ἁπλοῦν † opponitur πεπλεγμένῳ ‡. Simplex est in Oedipode Sophoclis; ubi Oedipus ex felici fit infelix. Item in Iphigenia Euripidis; ubi fit contrarium. Διπλοῦς * etiam dicitur διπλῆν σύστασιν ἔχων †: cujusmodi, Aristotelis quoque judicio, est Odyssea Homeri. Ubi & de bono Ulysse, & malis procis agitur: ac proci primum beati, postea interimuntur: Ulysses primùm varius cum malis conflictatur, in fine autem poëmatis est felicissimus. Similis est constitutio in Sophoclis Electrâ: ubi bona est Electra; mali Ægysthus, & Clytæmnestra: ac Electra fit felix, hi infelices. Duplicis etiam exemplum habes in Heautontimorumeno:

*† Simplicem. ‡ Implicitæ, & connexæ. * Duplex. † Duplicem habens constitutionem.*

Duplex quæ ex argumento facta est simplici:

ut ipse in prologo Comicus ait. Idem in Andria fit; cujus ex allato superius argumento satis id liquet, quod diximus. Videtur tamen simplex præferri debere; quia magis una est, ac faciliùs intelligitur, & retinetur.

7. §. *Tertia quoque fabulæ divisio est in ἠθικὴν, παθητικὴν, καὶ μικτήν.*

Ἠθικὴ, sive *morata*, exprimit mores, sive naturâ insint, sive consuetudo in naturam verterit. Hujusmodi maximè est comœdia. Odyssea etiam majori ex parte est ἠθική ‡. *Pathetica* habet acerbum dolorem, & miserabilem casum. Qualis est tragœdia: imprimis Ajax Sophoclis, & Senecæ Hercules Furens. Maxima etiam ex parte talis est Ilias. *Mixti* generis est Æneis. Nam tres libri primi, quinctus etiam, & sextus, magis sunt ἠθικοί *. Quartus, & sex postremi, potiùs sunt παθητικοί †. Imò comœdia etiam, & tragœdia, sæpe sunt mixti generis: comœdia, si vehementiores recipiat affectus; tragœdia, si leniores.

*‡ Morata. * Morati. † Affectum concitantes.*

Cap. X.

De Pulchritudine Poematis.

1. §. *Postquam de divisione poematis vidimus, affectiones ejus in considerationem veniunt. Cujusmodi præcipuè est τὸ καλὸν ‡. Ut verò pulchrum sit poema, justa requiritur magnitudo. Ea consideratur, tum absolutè, tum comparatè: item tum in toto, tum in parte aliqua. Absolutè, si totum spectes, nec tam exile esse debet, ut confundatur imaginatio; nec tam amplum, ut exsuperet memoriam. Nam ubi totum nimis est exile, ibi partes quasi nullæ sunt, ut cogitatio citò evanescat. At totum si immanis ac vastæ fuerit molis, non licebit uno intuitu conspicere partes omnes.*

‡ Pulchritudo.

Cum fabulâ, sive hæc epopœia, sive drama sit, ita comparatum est, uti cum homine. Ubi, ut Aristoteles IV. Ethic. Nicom. cap. III. ait: τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι, καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ· *pulchritudo in magnitudine consistit; parvi autem urbani quidem sunt, & membris commensum habentibus, sed non pulchri.* Nempe animal, nec nimis parvum, nec magnum nimis, esse debet: παμμίκρον, sive perexiguum, nimísque exile, pulchrum esse nequit; quia συγχεῖται ἡ θεωρία ἐγγὺς, τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη: *confunditur contemplatio, quæ momento temporis fit.* Res enim nimis parvæ non præbent occasionem partes singulas cum singulis conferendi: sed totum exhibent, nullâ partium morâ interjectâ. At neque nimis grande esse oportet, ut si animal plurimorum sit stadiorum. Quomodo fiet, ut toti simus in parte unâ contemplandâ; συμμετρίαν † verò neutiquam videamus.

† Commensurationem.

2. §. *Comparatè etiam magnitudo totius consideratur; quia alia est epici carminis, quàm tragœdiæ; alia tragœdiæ, quàm eclogæ.*

Nempe ut alia magnitudo aulæ, quàm casæ; ita & in poëmatis.

3. §. *Ne verò pars aliqua justo brevior, aut longior sit: tum in fabulâ, tum in episodiis, videndum, quæ illustria; graviaque sint, quæ levia, ac minuta; quæ medii generis. Illustribus inhærendum; media percurremus; levicula nutu potiùs, quàm oratione, significabimus.*

Vulgaria enim poëta odit; ac profano vulgo relinquit: ut planè dispar hic ratio sit, ac latrantis, & irati stomachi; quem vulgaria fastidire negat rusticus Ofellus, apud poëtam Venusinum *.

** Lib. 2. Sat. 2.*

4. §. *Nec sufficit ad pulchritudinem justa moles, ac mensura: sed etiam requiritur συμμετρία, hoc est, partium inter se convenientia, sive debita compositio. Præterea exigitur tum dictionis elegantia, ac sublimitas; tum numerorum concentus, ac suavitas.*

Sed συμμετρία quidem ad ordinem pertinet; color verò, & suavitas, ad dictionem: de quibus postea dicemus.

LIBRI PRIMI INSTITUTIONUM POETICARUM

FINIS.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
INSTITUTIONUM POETICARUM
LIBER II.

CAP. I.

DE DIVISIONE POEMATUM.

1. §. *Vidimus de Poëtices parte communi. Venio nunc ad alteram: quæ tot habet partes, quot primariæ sunt poëmatum formæ.*

NEmpe, ut Logicæ pars propria (quæ in Aristoteleo Organo posterioribus Analyticis, Topicorum libris octo, & Sophisticis Elenchis, continetur) tot habet partes, quot sunt species syllogismi: ac propterea illa tripartita est, quia syllogismus est tripartitus; puta vel apodicticus, vel topicus, vel sophisticus: ita etiam Poëtices pars propria in tot dispescitur partes, quot sunt species poëmatum. De quarum numero iccirco nunc agam. Atque in eo insistam vestigiis Aristotelis.

2. §. *Differunt poëseos partes trifariam: re, quâ imitamur; re, quam imitamur; & modo, quo imitamur. Res, quâ imitamur, triplex est; sermo, harmonia, rythmus.*

Idem ante Aristotelem docuerat Plato in III. de Rep. τὸ μέλος ἐκ τριῶν ἐστὶ συγκείμενον· λόγου τε, καὶ ἁρμονίας, καὶ ῥυθμοῦ. Ubi cave, cum doctissimo Dionysio Lambino, in Horat. artem poëticam, λόγον exponas *rationem*, cùm sic verti oporteat: *Melos ex tribus constat; sermone, harmoniâ, & rhythmo*; seu numero.

3. §. *Sermo constat vocibus ex instituto significantibus. Harmonia est in concentu tum vocum, tum instrumentorum: Rhythmus est in dimensione temporis.*

Rhythmus enim latiùs patet metro, quod est μόριον ῥυθμοῦ *, ut ait Aristoteles: sive rhythmi proles, ut est apud Suidam †; qui fusiùs exponit metri, ac rhythmi, discrimen. Porrò, ex tribus illis, quæ ex Platone, & Aristotele, dixi, præcipuus est sermo. Harmonia enim, & rhythmus, ad sermonem; non hic ad illam accommodari debet.

* *Particula rhythmi.*
† *In* ῥυθμός.

4. §. *Hinc triplex surgit poësis. Nam ea vel uno horum utitur, vel duobus, vel tribus. Uno, ut in epopœia, quæ solo contenta est sermone; item in poësi saltatoria, quæ solum adhibet rhythmum. Duobus, ut in poësi auletica, & citharisticâ; quarum utraque rhythmum, & harmoniam, usurpat. Tribus, ut in dithyrambica, nomorum poësi, tragœdia, & comœdia.*

Quod non ita intelligi oportet, quasi in dramate hæc tria simul, ac eodem tempore, adhiberentur: sed quia obtinuerunt τὸ μέλος, sive separatim. Nam alia tantùm referebantur; alia verò canebantur; alia ad chorum pertinebant. Atque hæc causa est, cur drama à veteribus dividatur in diverbium canticum, & chorum. Ut omnino Aristotelis mentem non assequantur, qui putant, eodem tempore & histriones egisse in scena; & saltatores id ipsum rhythmo expressisse in orchestra; ac in remotiore scena pro eodem cantores conformâsse harmoniam. Qui error inde est obortus, quòd vetus illa agendi ratio planè exolevisset.

Cùm autem Aristoteles quatuor hæc poëmatum genera eodem, quo nos, ordine collocet; ut primo loco sit Dithyrambice; inde Nomorum poësis; hinc Tragœdia; ac postremò Comœdia: videri possit Nomos opposuisse Dithyrambis, ac Comœdiam Tragœdiæ: ut Dithyrambice, & Tragœdia, sint de rebus gravibus; Nomorum poësis, & Comœdia, de levibus: quæ Caroli Sigonii * sententia est. Verisimilius sanè, quàm Robortelius †; qui ait, Nomorum poësin imitari magnos viros, & cives, & legumlatores, ipsamque legum sanctitatem: quâ nihil augustius, aut magis divinum.

* *Lib. 1. Emendat. cap 72.*
† *Comment. in Arist. poët.*

5. §. *Vidimus de re, quâ imitamur. At res, quam imitamur, est materia, ex qua conficitur poema. Hujus ratione triplex est poëma. Nam vel præstantiores imitamur, vel similes, vel deteriores.*

Illustrat id Aristoteles similitudine à pictoribus sumtâ. Nam, ut Polygnotus præstantiores, Dionysius similes suæ ætatis homines, & Pauson deteriores, exprimebat: ita præstantes imitatus Homerus, ut heroës; similes verò Cleophon; at viles Hegemon Thasius, & Nicochatis Atheniensis, poëtæ Comici.

6. §. *Superest modus, quo imitamur. Is quoque triplex est. Nam in poëmatibus interdum solius est poëta persona, ejusque narrantis, sed subinde se in aliam atque aliam personam mutantis, aliorumque sermonem directè referentis: interdum nulla est poëta narrantis persona, sed tantùm alios is loquentes, ac quasi negociantes inducit: interdum tum in iis est persona poëtæ, aliquid de suo intermiscentis; tum aliorum, quos poëta loquentes facit. Itaque pro triplici hoc imitationis genere, totidem sunt genera poëseos; ἐξηγηματική, sive narrativa, ubi poëta narrat: διαλογική, sive sermocinatrix, quæ & δραματική, sive activa; ubi collocutiones inducit: & μικτή, sive mixta; quando utrumque concurrit.*

Tria hæc genera poëmatorum (ut ita cum Cicerone * loquar) primus constituit Plato in tertio de Rep. † Prima poësis dicitur ei ἁπλῆ διήγησις, sive διήγησις δι᾽ ἀπαγγελίας. Quæ verba non intellexit doctissimus vir Joan. Serranus. Interpretatur enim, *res magnificentiùs, & ampullatiùs prolata*: cùm significetur simplex narratio, ubi poëta ipse rem suo nomine refert. Decepit interpretem, quòd Plato subjungat, hujusmodi poësin esse dithyrambicam: quam sciebat Serranus ampullis gaudere. Sed aliò hic respicit Plato; nempe quòd in poësi dithyrambicâ poëta ipse loqua-

* *Pro Gallio, teste Charisio lib. 1. meminit & Sergius in edit. 2. Donati.*
† *Pag. 394. edit. H. St.*

loquatur, non personæ aliæ. Itaque hujus etiam generis est Lycophronis Cassandra. Velut & qui de rerum natura scripserunt: ut apud Græcos Empedocles, & Parmenides: apud Latinos Lucretius: vel qui egere de agricultura, ut Maro in Georgicis: item γνωμολόγοι *, ut Theognis. Sunt & fere hujus generis omnia, quæ à Lyricis canuntur. Hos universos ampullis uti, nemo sanus dixerit.

Altera poësis Platoni est διήγησις διὰ μιμήσεως †, quæ idcirco μιμητικὴ vel δραματικὴ ‡ vocatur. Nempe imitationis vox, quæ totius est Poëticæ, hic pressius sumitur pro eâ, quâ poëta non ipse loquitur, sed solùm personas repræsentat, quibus omnem tribuat sermonem. Talis est in Comœdiis, & Tragœdiis. Quandoque etiam, sed rarò, in carmine lyrico: ut libro seq. dicetur. Tertia eidem est ἡ δι' ἀμφοτέρων περαίνουσα ‡. Ut sunt Ilias, Æneis, Pharsalia, & similia de heroum, ac virorum præstantium, gestis. Ubi, ex Platonis quidem sententiâ, ἐξηγηματικὴ * est, quòd poëtæ in iis interdum narrant sententiam orationis habitæ: at δραματικὴ est, quâ sæpius personas ipsas, directâ oratione loquentes, inducunt. Rectene autem epopœiam ad μικτὴν † potiùs, quàm ἐξηγητικὴν, referant, postea videbimus. Platonem secuti hac in re Grammatici. Contentus ero verbis unius Diomedis lib. III. *Poëmatis genera sunt tria: aut enim activum, vel imitativum; quod Græci δραματικὸν, vel μιμητικὸν: aut enarrativum, vel enuntiativum; quod Græci ἐξηγητικὸν, vel ἀπαγγελτικὸν, dicunt: aut commune vel mixtum; quod Græci κοινὸν, vel μικτὸν, appellant. Δραματικὸν, vel activum est; in quo personæ agunt solæ, sine ullius poëtæ interlocutione. Ut se habent tragicæ, & comicæ fabulæ. Quo & genere scripta est prima βουκολικῶν, & ea cujus initium est, Quo te Mœri pedes? Ἐξηγητικὸν est, vel enarrativum, in quo poëta ipse loquitur, sine personæ ullius interlocutione. Ut se habent tres Georgici, & prima pars quarti. Item Lucretiana carmina, & cætera his similia. Κοινὸν, * vel μικτὸν † est, in quo poëta ipse loquitur, & personæ loquentes introducuntur. Ut est scripta Ilias, & Odyssea tota Homeri, & Æneis Virgilii, & cætera his similia.*

* Dictorum insignium, sive sententiarum, scriptores.
† Narratio, quæ fit imitando.
‡ Activa
‡ Utroque modo perficiens.
* Enarrativa.
† Mixtam.
* Commune.
† Mixtum.

7. §. *Alii tamen quinque faciunt poëtarum genera; Comicos, Tragicos, Epicos, Dithyrambicos, & Melicos.*

Plura nec ipse agnoscere videtur Aristoteles, aut Horatius in arte poëtica, vel Tullius initio libri de optimo genere Oratorum: ubi vulgata lectio, quàm Adr. Turnebus retinendam censuit, ita habuit: *Oratorum genera esse dicuntur, tanquam Poëtarum. Id secus est. Nam alterum est multiplex. Poëmatis enim Tragici, Comici, Epici, Melici, etiam Dithyrambici, quod magis & tractatum à Latinis, suum quodvis est diversum à reliquis.* Verùm assentior Romulo Amalæo, & Lambino; qui legendum putant: *Quod minùs est tractatum à Latinis.* Plura de hoc dicam lib. III. cap. XVI.

8. §. *Sed hæc non tam divisio est, quàm subdivisio, ut loquuntur. Ac præcipua quidem, non omnia tamen, poëtarum genera comprehendit; cùm præterea sint Jambici, & Elegiographi, ac Epigrammatum scriptores, & alii.*

Jambicos, qualis Archilochus, desiderari vidit Fulvius Ursinus. Itaque in verbis, è Cicerone proximè adductis, post illa, *Dithyrambici etiam*, interjiciendum ait, *ac Jambici.* Non magnopere adverser: licet sic quoque divisio ea mutila sit, ac manca. Quod liquet ex Cæsio Basso; qui addit epigrammatarios, satyricos, mimos. Item Isacio Tzetze, Lycophronis interprete, qui, præter Jambographos, addit Satyricos, Elegiacos, Epigrammatarios, Anathematicos, Hymnographos, Asmatographos, Epithalamiographos, & Monodos. Ut satius sit, dicere, Tullium non omnia, sed præcipua poëtarum genera adducere. Nisi magis placet, cætera genera sub aliquo superiorum esse complexum. Ut si dicas, Jambicos comprehendisse partim sub Comicis, & Tragicis; partim sub Lyricis. Elegiographos quoque retulisse, vel ad Lyricos, quia argumento valde conveniunt: vel ad Epicos, quia metrum proximè accedit. Idem de hymnorum, epithalamiorum, & similium scriptoribus, manifestius est, quàm ut referre sit opus. Hæc si Tullii, & aliorum sententia fuit; dicendum est, eos pinguiore Minerva sic scripsisse: uti de quibusdam ex istis manifestum fiet, cùm postea de plurimis poëmatum generibus dicemus. Quare magis placet tripartita illa divisio poëtarum, quam adduximus. Nam Comici, & Tragici comprehenduntur sub Dramaticis: Dithyrambicos esse exegematicos, clarè ait Plato. Atque idem fere de Lyricis judicium est. Epicos esse exegematicos, satis constat. Unde liquet, quinquepartitam illam divisionem potius esse subdivisionem. Auleticen, & citharisticen, & saltatoriam, omittimus; quia orationis sunt expertes. Quòd verò Aristoteles eas poëticæ facit partes: hoc satis ostendit, eum Musicam sub poëticâ comprehendisse: nempe quia carmini eam conjungerent veteres poëtæ.

Porrò cùm ex his sit apertum, variè dividi poëtas posse; optima quidem ea est distributio, quæ petitur ab imitationis genere: at ea maximè est vulgaris, quæ desumitur à genere metri. A quo tamen interdum nomen non possis imponere. Veluti si vario quis utatur carminis genere: quomodo, Aristotele teste, Chæremon fecerat, in poëmate suo, quod Centaurum inscripserat. Nam nec Epicus, nec Elegiacus, nec Jambicus, dici potuisset: & poëta tamen erat. Sed liceat poëmata distinguere in illa unius metri, & mixti. Quo pacto universa possumus poëmata complecti.

CAP. II.

DE POESI DRAMATICA GENERATIM:

AC PRIMUM

DE VOCE, ET REI INVENTIONE, OBJECTO, AC FINE.

1. §. *Ordiemur ab eo poëmatis genere, quod tum generali vocabulo μιμητικὸν * vocatur, ob imitandi præstantiam; tum δραματικὸν †, quia imitatur per personas agentes.*

* Q. d. imitativum.
† Q. d. factivum.

Δρᾶμα enim dicitur, quia est μιμητικὸν ἐν τῷ δρᾶν, hoc est, quia non narrando imitatur, ut epicus, sed agendo: unde & Latini dicunt *agere fabulam.* Nimirum poëta facit, histrio agit: qui hinc *actor* vocatur. Nec tamen argumentum totum ab histrione agitur; sed res partim agitur, partim refertur. Unde Horatius in Arte:

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Sed ea quoque pars, quâ acta referuntur δραματικὴ est; quia refertur ab iis, qui agunt: quemadmodum & in epopœia quædam narrantur à poëta; quædam ab iis, qui loquuntur. Quæ pars non eo minùs est ἐξηγητικὴ ‡; quia poëta est, qui narrat eos sic locutos. Ista igitur non variant naturam poëmatis δραματικοῦ, vel ἐξηγητικοῦ. Non desunt, qui, ut Græcis est δρᾶμα ἀπὸ τοῦ δρᾶν, quod est *agere*; sic Latinis à faciendo *fabulam* dici putarint. Nempe ut à supino *factum* sit *factibula*; inde *fabula*; quod apud Diomedem legas: vel, ut *fabula* κατὰ συγκοπὴν sit ex *facibula*; quomodo à *verto* est *vertibula*, à *mando mandibula.* Sed omnino *fabula* est à *fari*, vel φάω; ut *pabulum* à πάω; unde *pasco.* A quâ sententiâ non longè recedunt, qui à *pasco* dicunt esse *pascibulum*; inde *pabulum*: & à *fabulor* esse *fabulula*; *inde fabula.* Sed omnino *fabulor* est à *fabula*; hoc à *fando*, uti dixi. Ab hac significatione *fabula* pro dramate, is, qui drama scriberet, *fabulo* dicebatur

‡ Narrativa.

cebatur. Gloss. Isidori. *Fabulo, fabulas componens.* Atque ita Macrobius est usus lib. II. Saturn. cap. I. *Hac nobis fit literata lætitia, & docta cavillatio, vicem planipedis, aut fabulonis, impudica, & prætextata verba jacientis, ad pudorem, ac modestiam versus imitata.* Vulgò *fabulonis* legitur: unde *fabulonis* faciebat Theodorus Marcilius: sed *fabulonis* legi oportere, primus vidit Salmasius *.

* Notis in Trebellium Pollionem; atque iterum Exercitationibus in Solinum p. 109.

2. §. *Dramatum initium est à festis diebus. Nam antiquissimi homines, frugibus collectis, conveniebant, partim ut Deo sacrificarent, partim ut relaxarent animum. Hinc nata duplex poesis; una gravior, in deorum laudes: altera jocularis, qua alii in alios probra dicerent. Ad prius pertinent dithyrambi Liberi patris, Deorum hymni, encomia heroum: ad alterum autem referuntur jambica, & phallica. Sed primum rudia tantum initia, ac versus inconditi, fuere: postea paullatim deorum, heroumque gesta, in majus aucta sunt; inque justas excrevere fabulas: item joculares illi versus cœperunt arte tractari. Ita ex priori genere nata est poesis tragica: ex posteriori, satyrica, comica, & mimica.*

Ex cunctis diebus festis, quos celebravit antiquitas, omnium celeberrimi erant, quibus fruges horreis condebant. Unde Aristoteles lib. VIII. Nicomach. cap. XI. † Οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδους, τιμάς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ αὑτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ' ἡδονῆς· αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι, καὶ σύνοδοι, φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. *Non præsentem utilitatem; sed eam, quæ ad omnem vitam pertinet, civilis societas expetit: ut cum cives unà sacra faciunt, & ad ea celebranda unà conveniunt, & congregantur, honorésque Diis immortalibus tribuunt, & sibi requiem, cum voluptate conjunctam, præbent. Verisimile enim est, prisca sacrificia, cœtusque, & conventus, qui sacrificiorum caussâ habebantur, collectis jam frugibus, ut primitias quasdam, fuisse institutos.* Locum integrum adscripsi, ut simul liqueret, convenisse, & tum, & festis aliis, duabus de caussis: propter ἱεροποιίαν, sive ut sacra facerent Diis: & ob ἄνεσιν, sive intermissionem laborum. Quas etiam caussas conjunxit Athenæus lib. IX. Ubi dicuntur ad convivia, atque epulas, convenisse οἱ τὰ θεῖα τιμῶντες, καὶ εἰς εὐφροσύνην, καὶ ἄνεσιν αὑτοὺς μεθιέντες: *primum Deo cultum præstantes; deinde se ad hilaritatem, atque animi remissionem, traducentes.* Paullò etiam pòst subjungit, Τοῖς θεοῖς προθύσαντες· ἐπὶ μεθῆκαν αὑτοὺς εἰς ἄνεσιν· *cùm diis prius sacrificassent, se deinde convertêre ad animi remissionem.* Sed illustris inprimis est locus ille Strabonis lib. X. Κοινὸν τοῦτο καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν βαρβάρων ἐστὶ, τὸ τὰς ἱεροποιίας μετὰ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι. *Commune hoc Græci, & barbari, habent, ut sacrificia iis inter feriandum fiant.* Addit deinde, hanc festæ diei celebrationem esse homini inditam à natura. Καὶ τοῦθ' ἡ φύσις οὕτως ὑπαγορεύει. *Atque hoc ita dictat natura.* Adderem, Deum ipsum, in Mosaico opere, distinguere dies in ἐργασίμους, καὶ ἑορτασίμους, *profestos, & festos.* Sed, ut me in gentibus nunc contineam, dicam, apud Platonem legi penè initio secundi de Legg. ‡. Οἱ θεοὶ οἰκτείραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος, ἀναπαύλας τε αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο, τὰς τῶν ἑορτῶν ἀμοιβὰς τοῖς θεοῖς· καὶ Μούσας, Ἀπόλλωνά τε Μουσηγέτην, καὶ Διόνυσον, ξυνεορταστάς· ἔδοσαν· *Dii genus humanum, ad labores, ac miserias natum, miserati, laborum intermissiones, ac relaxationes, constituerunt, dierum videlicet festorum celebritates, in honorem Deorum: & Musas, & Apollinem Musarum ducem, & Liberum patrem, quasi festivitatum præsides, statuerunt.* Quibus verbis docet, Bacchum cum Apolline, & Musis, velut ministros, munere Deorum concessos esse hominibus, quò se diebus festis exhilararent.

† Sive alias cap. 9.

‡ Pag. 653. Tom 2. edit. H. Steph.

Antiqui verò, ut est apud Athenæum in IA', præcipuè hunc honorem tribuerunt Baccho; ut qui vinum largitus esset, & festum hoc instituisset. Unde & poesin δραματικὴν Baccho sacrarunt; & cùm ea discerpta esset in plura genera, etiam à Bacchi comitibus, Satyris, & Silenis, Satyricam, & Sillos dixere. Quâ de re pluribus dicetur, cùm de Satyrica poesi tractabimus. In his igitur inconditos primùm versus fudêre; eosque partim graves, quibus laudarent Deos; partim jocosos, quibus aliis in alios probra dicerent. Ejusmodi inconditi versus occasionem præbuere accuratius de re tota cogitandi: unde paullatim enata est poesis scenica. Hinc Horatius epistolâ ad Augustum:

Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus, & ipsum animum, spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, & pueris, & conjuge fidâ,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant;
Floribus, & vino Genium memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit.

Eâdem de re sic è Pausania Eustathius in Odyss. Ξ *; Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ πρῶτον οἱ παλαιοὶ, ὡς ἱστορεῖ Παυσανίας, τιμῶντες τὴν εὕρεσιν τοῦ οἴνου, ᾄδειν ἐφεῦρον, καὶ τοὺς ἑαυτῶν κωμήτας κακολογεῖν· ὅθεν ἐξῆλθε καὶ τὸ κωμῳδεῖν· *Sciendum vero, veteres primò, ut Pausanias refert, magni facientes inventionem vini, reperere etiam cantum, & morem ejusdem pagi incolis conviciandi.* Addit deinde: Καὶ τὴν λυμαινομένην ταῖς ἀμπέλοις αἶγα (φησὶν) ἆθλον τῆς ᾠδῆς προετίθεντο· τοὺς δὲ ἀγωνισαμένους, τραγῳδοὺς ἐκάλουν, διὰ τὸ ἐπὶ τράγῳ δηλονότι ᾠδήν. καὶ οἱ νικῶντες, ἐνήλλοντο τῷ ἀσκῷ, καὶ τοῦτο, ἀσκωλιάζειν. *Etiam capram vitibus nocentem, ut ajunt, præmium cantus statuerunt: at eos qui certarent, tragœdos dixere, quia τράγος, sive hircus, esset ᾠδῆς, sive cantus, præmium. Quique vincerent, insiliebant utribus; & hoc Græco verbo ἀσκωλιάζειν vocabant.* Videmus hìc, ut quod priùs dixit ἐνάλλεσθαι τῷ ἀσκῷ, id postea uno vocabulo dicat ἀσκωλιάζειν. Nempe ab ἀσκὸς, sive utris voce, festum Bacchi ἀσκώλια vocarunt: unde ἀσκωλιάζειν, *saltare in utres.* Hesychius: Ἀσκωλιάζειν, κυρίως μὲν τὸ ἐπὶ τοὺς ἀσκοὺς ἅλλεσθαι †. Erant hi utres uncti; vinoque pleni, in quos uno insiliebant pede; sed quia uncti, eo lubrici, ut facilè deciderent; quod si fieret, risum aliis ciebant: sin insisterent, uter ille cum vino præmium erat: quod liquet ex scholiaste Aristophanis in Pluto. Eos utres ex hircino pelle fuisse, auctor est Phurnutus; ubi de Baccho agit. Hujus utribus insiliendi consuetudinis etiam meminit Maro II. Georg. Versus apponam, quia & ipsi dramatum eandem originem docent:

Non aliam ob culpam ‡ Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi;
Præmiaque, ingentes pagos, & compita circum,
Thesidæ posuêre; atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saliêre per utres.

Ubi *Thesidas* esse Athenienses, satis liquet. De quibus similiter Maximus Tyrius sermone XXI. Ἀθηναίοις ἡ μὲν παλαιὰ μοῦσα χοροὶ παίδων ἦσαν, καὶ ἀνδρῶν, γῆς ἐργάται κατὰ δήμους συνιστάμενοι, ἄρτι ἀπ' ἀμητοῦ, καὶ ἀρότου κεκονιμένοι, ᾄσματα ᾄδοντες αὐτοσχέδια. μετέπεσε δὲ ἡ ψυχὴ ἐπὶ τέχνην ἀνοδίας χάριτος ἐν σκηνῇ, καὶ θεάτροις. *Vetus Atheniensibus Musa nihil aliud erat, quàm chori puerorum, virorumque; atque agricolæ tributim divisi, & adhuc à messe, & semente, sordidi, cantica quædam canentes subita, & extemporanea. Ab his animus paullatim deflexit ad artem scenicam, & theatralem; cujus ea est voluptas, ut satias capere nullum possit.* Ubi inter cætera videmus, ut Tyrius ille dicat, primò eam solere ᾄσματα αὐτοσχέδια, sive carmina subita, & incondita: atque ab his paullatim ad justum, & perfectum drama esse perventum. Quod ipsum & Aristoteles in Poëtica nos docet his verbis: Γενομένης οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς καὶ αὐτῆς (τῆς τραγῳδίας) καὶ τῆς κωμῳδίας· ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ, ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων

* Pag. 1769 edit. Romæ

† Ἀσκωλιάζειν propriè est in utres insilire.

‡ Quum enim videlicet, quia vitem rodat.

δια-

διθυραμβικῶν νομιζόμενα, κατὰ μικρὸν ηὐξήθη. *Cum ergo initio subita, & quasi extemporalis esset, tum ipsa* (de qua dictum, tragœdia,) *tum comœdia: una quidem à dithyrambicis, altera ab iis, qui phallica canerent (quæ adhuc in multis remanet civitatibus) paulatim incrementum cœpit.* Satis hinc liquet, ut totius poëseos, ita & dramatis initium, eique originem, fuisse αὐτοσχεδιάσματα, sive versus sine meditatione effusos: postea, cùm dithyrambica, & phallica, in Bacchi sacris obtinerent; ex dithyrambicis quidem tragœdiam; ex phallicis autem comœdiam, cepisse incrementum. Cujusmodi autem fuerit poema dithyrambicum, & phallicum, libro III. dicemus. Hæc lucem fœnerant illi Horatii*: * Lib. 2. od. 19.

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem.

Nam Baccho id tribuit, quia ab eo origo carminis scenici. *Docentem* verò ait, quia scenici poetæ dicebantur διδάσκειν, sive docere. Ex quo etiam liquet, cur ludi theatrales in Bacchi fierent honorem. Eò & Virgilius respexit XI. Æn.

Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi.

† Notis in Vopiscum p. 490. Ubi sic Servius, ex emendatione clarissimi Salmasii†: *Curva tibia, symphoniacarum. Bacchi autem ideo, quia apud veteres ludi theatrales non erant, nisi in honorem Liberi patris. Hanc tibiam Græci vocant* πλαγίαυλον, *Latini vascam tibiam: & est Dionysiaca cum maxime: eâ Satyri utuntur.*

3. §. *Non desunt, qui dramatis utriusque inventionem tribuant Homero, quia Iliade tragœdiæ, Odyssea comœdiæ imaginem condidisse, arbitrantur.*

De tragœdia quidem fidem fecerit Plato initio libri decimi de Rep. ubi de Homero sic scribit; Ἔοικε τῶν καλῶν ἁπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε, καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι. *Videtur ille præclarorum illorum tragicorum primus magister, ac dux, fuisse.* Tam verò de comœdia, quàm tragœdia, sic Ælius Donatus, vel quisquis ille‡, cujus de comœdia, & tragœdia, libellus veteri Terentii interpreti præmitti solet: *Quamvis retro prisca volventibus reperiatur Thespis tragœdiæ primus inventor, & comœdiæ veteris pater Eupolis, cum Cratino, Aristophaneque, esse dicatur: Homerus tamen, qui fere omnis poëticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam suorum operum lege præscripsit; qui Iliadem instar tragœdiæ, Odysseam ad imaginem comœdiæ, fecisse monstratur.*

‡ De auctore vero, ac germano, dicam cap. 5.

4. §. *Sed hæc satis tum ratione, tum auctoritate, refelluntur.*

* Lib. 1. cap. 9. § 6. Ratione; quia Odysseæ finis, ut antea dictum*, Ulyssi quidem lætus; sed tot procis funestus; in quorum cæde desinit. Est igitur finis plane tragicus. Auctoritate verò; quia Aristoteles ait, Iliada sic se habere ad tragœdiam, ut Margites ad comœdiam. Puto, si de Odyssea id potuisset dicere, non abstinuisset exemplo tam illustri. Præsertim cùm in dubium vocari possit, an Margites sit Homeri. Sanè, præter cæteros, ambigere videtur B. Basilius libro de legendis gentilium libris; ubi pigritiæ duo adfert exempla; Sardanapalum, & Margiten; quorum hunc ait nec aratorem fuisse, nec fossorem, atque adeò nihil scisse; & ejus rei Homerum laudat auctorem; sed addit, εἰ δὴ Ὁμήρου ταῦτα†.

† Modò Homeri ista sint.

5. §. *Apud Romanos dramatum initium est à Livio Andronico.*

Livius lib. VII. *Livius post aliquot annos ab satyris ausus est primus argumento fabulam serere.* Valerius Max. lib. II. cap. IV. *A satyris primus omnium poëta Livius ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit.* Fuit Livius ille libertus M. Livii Salinatoris, cujus & liberos erudierat: ac primam fabulam docuit C. Clodio Cæci F. & M. Tuditano coss. anno IƆXLV. ut ex Pomponii Attici annalibus refert Cicero in Bruto. Vide & eundem in Tusculanarum Quæst. prologo; & Agellium lib. XVII. cap. XXI.

6. §. *Dramatis unius materies una est actio; eaque* τελεία, καὶ ὅλη*, *ut ait Aristoteles. Atque hic improbantur fabulæ, quæ sunt* ἐπεισοδιώδεις†; *ut multis idem ostendit, & plenius intelligetur ex illis, quæ postea dicentur.*

* Perfecta, ac tota. † Partes nullæ adventitias, & superinductas, sed malè cum præcipua actione coherentes.

Vide & quæ Petrus Victorius, & interpretum alii, annotarunt ad Aristotelis de re Poëtica librum cap. X.

7. §. *Quod ad finem* δράματος‡; *quam ei propositam sit institutio aliena, morumque emendatio; argumento illud erit, quòd eorum scriptores speciatim* διδάσκαλοι‖ *vocarentur, &, cum fabulam exhiberent, docere eam dicerentur.*

‡ Fabulæ. ‖ Doctores.

Qua de re multa Casaubonus, Animadv. in Athenæum, lib. VI. cap. VII.

8. §. *Quæstio est, an rectè dramata sacri fiant argumenti. Si exemplis agendum; Ezekielus, rerum Judaicarum poeta tragicus, scripsit* Ἐξαγωγήν, *sive eductionem Israelitarum ex Ægypto. Etiam superest Christus Patiens, sive Gregorii Nazianzeni, sive Apollinaris Laodiceni.*

De Ezekielo fidem faciunt Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωματ. & Eusebius Pamphil. lib. I. Euangelicæ Præparat. Christus Patiens non satis sapit stylum, aut gravitatem Nazianzeni: ac Apollinaris potiùs existimari, etiam apud Baronium legas Tom. I. Annal.* Seculo quoque nostro non defuere summi viri, qui dramata scripserint sacra, vel comica, vel tragica, de quibus alibi dicam. * Ad an. 34. num. 133.

9. §. *De hoc eò magis inclinat animus, aliud potiùs dramatis argumentum esse deligendum, quàm sacrum. Parum enim convenit sacrorum majestati, ut fabulæ, & ludus fiant. Est etiam periculosæ plenum opus aleæ, sacris miscere commenta humana; quia poëta de suo addit incerta, quandoque falsa: quod non modo est ludere in sacris, ac sacrorum imminuere majestatem; sed etiam mentibus humanis inserere opiniones incertas, subinde & falsas.*

Ut cùm, sive Nazianzenus, sive Apollinaris, inducit matrem Domini ejulantem. Non hoc dicit Scriptura, nec convenit constantiæ ejus prudentiæ. Præterea, quòd tum fabula hæc scripta sit a Christianis, dandum est temporibus: quia Julianus interdixerat, ne Christiani instituerentur in gentium scriptoribus. Videbat enim, eos inde eruditionem haurire, ac facundiam: longeque paratiores esse ad refellendos gentiles. Hinc illa ejus querela, suis se pennis feriri. Christiani igitur rectè se facere putârunt; si, cùm gentium poëtis arcerentur, ipsi, ad eorum exemplum, sacra conderent dramata. Dispar temporum nostrorum ratio est: quibus magis conveniunt illa Ludovici Vivis lib. III. de ratione dicendi, cap. de Poëticis†: *De mysteriis nostræ religionis, & summâ fidei, non pangendum carmen, nisi breve, parcum, sobrium; fortasse, ut res mandetur memoriæ: nequid vel in verbis, vel in sensu, admisceatur illis indignum. Relinquenda sunt majestati illi, in qua dictavit ea Spiritus Dei. Nam poëtæ, ad occupandos lectione animos, varietate condiunt ea, quæ canenda susceperunt. Egrediuntur ad convivia regalia, ad consessa Deorum, ad inferos; inducunt loquentes multos; excitant mortuos, quibus tribuunt orationem; inferunt nova, inusitata, grandia, admirabilia.* Imprimis verò hæc locum habent, ubi Deum, vel Christum, loquen-

† Pag. 146. edit. Basil. an. 1555.

loquentem inducimus, vel de religionis agitur mysteriis. Plus concessero, ubi historia quidem è sacris desumitur literis; naturâ tamen suâ argumenti est civilis. Ut si drama sit de Davide, fugiente filium Absolomum: vel item de Josepho à fratribus divendito; à Pharaone autem ad præfecturam Ægypti præfecto; inque ea dignitate à fratribus adorato, agnitoque. Cujus argumenti est Sophompanias Illustrissimi, ac incomparabilis viri, Hugonis Grotii, Serenissimæ Reginæ, ac regni Suecici, cum viveret, ad Christianissimum Galliarum Regem legati. Quam ego tragœdiam, tractare volenti argumentum è sacris Scripturis petitum, pro exemplo statui posse arbitror: ac magis etiam deprædicarem hoc loco, quo alius esse magis idoneus nequibat; nisi metuerem, ne viderer id dare tum amori, quo semper conjuncti fuimus, tum animi grati officio, quando eximium hoc poëma nomini inscriptum meo prodire in lucem voluit.

CAP. III.

DE DRAMATIS TRIPLICI VIRTUTE, RATIONE MAGNITUDINIS, ORDINIS, ET ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ.

1. §. *Drama omne versatur circa actionem absolutam; hoc est, quæ principium habeat, medium, ac finem. Magnitudo autem ejus bifariam spectatur: ratione termini, quem foris à judice, aut spectatore, accipit: vel ratione ejus, quem suâ habet naturâ. Ratione prioris intra ternas, & senas horas, concludi videtur.*

* Fabula.

Initio δρᾶμα * erat breve quid, & abruptum; nec justæ magnitudinis fabula, sed minuta, & mutila. Postea tractarunt actionem absolutam, & quæ haberet protasin, epitasin, catastrophen: sed quidam eam sic augebant, ut modum non tenerent. Quamobrem cùm in ludis multæ agerentur fabulæ, mos ille, teste Aristotele, cœpit, πρὸς κλεψύδραν ἀγωνίζεσθαι †. Nimirum ut Oratores Græci, Romanique, ad clepsydram dixere, ne orationem nimis producerent. Quâ de re pluribus in Originum libris agimus. Videndum igitur nunc quoque, ne fabula vel longa, vel brevis nimis, censeatur. Nam si longa videatur populo spectanti, occinet Plautinum illud,

† Ad clepsydram certare.

Lumbi sedendo, & oculi spectando, dolent.

Sin brevicula admodum sit, populus otiosus poëtam inertiæ, vel inscitiæ, damnabit; quasi majorem dare vel non potuerit, vel noluerit. Quod quidam dum metuunt, episodia augent: rectè, si cum judicio id fiat; at quidam jucunda inserciunt, sed à fabula planè aliena: atque ita dum placere se populo student, displicent bonis, atque intelligentibus.

2. §. *At naturâ suâ eam drama magnitudinem exigit, quæ æqualis sit spatio unius diei, vel paullò majori.*

Spatium idem omni dramati præfinitum, ac tragœdiæ: de quâ sic Aristoteles: Πειρᾶται ὅτι μάλιστα ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. *Conatur intra unicum Solis ambitum consistere, aut sanè paullum excedere.* In quo differt ab epopœiâ, quæ, ut idem ait, ἀόριστος τῷ χρόνῳ, *indefinitus est temporis.* De tragœdiâ exemplo sint Phœnissæ Euripidis. Nec enim die totâ opus fuit, ut Eteocles, & Polynices, mutuis se vulneribus conficerent, & Menœceus se pro patriâ devoveret, & Jocaste interim rueret super filios, & Oedipus à Creonte in exilium ejiceretur. Et sanè, quàm studiosè hoc egerint poëtæ, ut non ampliùs imitarentur; argumento sit Sophoclis Oedipus tyrannus. Manè enim sacrificant Thebani ad avertendum pestilentiam. Qui ut bono sint animo, Oedipus ait, se omnia facturum, quibus Dii possint placari; & jam Creontem à se missum inquit ad consulendum oraculum Delphicum; ac mirari se, quòd tardè adeò redeat. Hæc dum loquitur, advenit Creon. Mox cùm explicandum esset oraculum, ait Oedipus, jam, ex Creontis consilio, missos ea propter nuncios esse ad Tiresiam. Et dum loquuntur, accedit Tiresias. Postea etiam, ubi Jocaste sermonem habet cum Oedipode, & de Lajo interfecto refert; cùm quædam indicia penderent à servo, qui in suburbano regium pasceret gregem; non plus moræ interjicitur, quam quantum sufficeret, ad ultro citroque celerrime commeandum. Ita ubique festinat poeta. Nempe ut dixi, quia non debuit extendere imitationem ultra ea, quæ die unâ facta essent. Itaque reprehensus est Æschylus, quòd induxerit Nioben ad tumulum tertio die lugentem. Par autem comœdiæ ratio est. Ubi ridiculè se dat Plautus, cùm in Amphitryone fingit eâdem die Alcumenam & concipere, & parere. Etiam parentum ævo in Jephthe suo peccabat Buchananus; cùm periodus sit minimùm duorum mensium. Nec enim minori spatio deploranda erat virginitas.

3. §. *Interdum tamen drama est bidui.*

Eo spatio Heautontimorumenos transigitur.

CAP. IV.

DE PARTIBUS DRAMATIS, RATIONE QUALITATIS.

1. §. *Partes dramatis statuuntur, vel ratione qualitatis, sive χροιᾶς*: vel ratione quantitatis, sive molis, quâ fabula quasi extenditur.* * Essentia.

Quod Aristoteli κατὰ τὸ ποιὸν, καὶ κατὰ ποσόν.

2. §. *Ratione qualitatis, partes vel ad poëtæ, vel ad aliorum operam pertinent. Prioris generis sunt hæc quatuor, fabula, mores, sententia, & dictio: sine quibus nec scribi drama potest. Nam & res excogitanda est, quod fabulam dicimus: & cùm ea in imitatione consistat, mores hominum, atque intimi sensus, exprimi debent: eaque omnia dictione aptâ fieri oportet. Extra verò scriptionem sunt, apparatus, & modulatio: quæ iccirco non ad poëtam pertinent; sed ad choragum, histriones, cantores, & tibicines.*

Quas partes tragœdia habeat ratione qualitatis, (par autem comœdiæ ratio est) docet Aristoteles his verbis: Ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ὃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία. ταῦτα δ' ἐστὶ, μῦθος, ἤθη, καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιΐα. οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται, δύο μέρη ἐστίν· ὡς δὲ μιμοῦνται, ἓν· ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία· καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. *Necesse igitur est, cujusvis tragœdiæ sex esse partes, quæ ad qualitatem ejus referantur. Sunt autem hæ; fabula, mores, dictio, sententia, apparatus externus, & modulatio. Ex quibus duæ quidem pertinent ad ea, quibus imitantur: una solùm ad modum, quo imitantur: reliqua verò tres ad illa, quæ imitantur. Præter hæc verò est nulla.* Ex hisce sex partibus quatuor dependent à poëtæ industriâ; fabula, mores, sententia, & dictio: duæ verò ab aliorum artificum curâ; apparatus externus, & melodia, sive modulatio. Prior pertinet ad σκευοποιὸν †; cujus est concinnare personas, & locum parare. Posterior spectat τὸ ὑποκριτὴν, sive histrionem; qui, cunctis partim à poëtâ, partim à mechanico paratis, fabulam voce, & gestu, repræsentat. Ex sex verò partibus memoratis princeps est fabula: quod è fine tragœdiæ cognoscitur. Est is repræsentare felicitatem, vel infelicitatem humanam; quæ ex actionibus provenit bonis, malisque. Fit hoc per fabulam, quæ imitando exprimit actiones hominum. Ac promanant actiones à moribus. Morum diversitas proficiscitur ex sententiæ diversitate.

† Opificem instrumentorum scenicorum.

ficare. At animi sententia exprimitur dictione. Et hæc quidem inhiant scriptioni; quæ solùm movet legentes: sed magis fabula affectus ciet, si agatur: quomodo lineamenta etiam nuda exprimunt hominem: sed feliciùs id faciunt, si colores addantur. Hæc fusiùs sumus prosecuti propter Julium Scaligerum; qui allatam Aristotelis divisionem non satis probat. Verba ipsa adferam è lib. 1. de re Poëtica cap. xi: *Aristoteles aliter partes digerit: sex enim statuit: fabulam, mores, dictionem, sententiam, apparatum, melodiam. Principia non est æqua divisio. Namque fabula totum ipsum est. Mores, qualitas fabulæ. Dictio, ornatus, aut imitatio rei, aut species. Sententia, pars dictionis. Melodia, extra rem penitùs. Tantò longiùs etiam apparatus. Sanè cætera ad aures; apparatus ad oculos. Ille tamen, quasi partem tragœdiæ necessariam, numeravit τὸν τῆς ὄψεως κόσμον*. At enimvero ad choragum pertinet id, non ad poëtam.* Quibus verbis duo imprimis reprehendit. Primùm, quòd fabulam faciat partem, cùm ea sit totum; nihil verò sui ipsius pars sit. Verùm Aristoteles non tam dividit drama, quàm curam, quæ dramati impenditur. Nec per fabulam designat, quidquid est in dramate; sed solùm inventionem, & digestionem ejus. Res enim priùs generatim animo concipitur, & disponitur. Tum demum accipit τὰ ἤθη, τὰ πάθη, τὰς διανοίας: hoc est, *mores, affectus, sententias.* Postea verbis expolitur. Quæ omnia Scaliger fabulæ nomine intelligi ab Aristotele credidit; cùm solam constitutionem, atque ordinem, ita appellet. Nec firmius est, quòd objicit, de melodia, & apparatu. Nam ea addidit Aristoteles, quia loquitur de tragœdia; non solùm, quatenus scribitur à poëta; sed etiam prout agitur ab histrione. At agi non potest sine externo apparatu. Cui additur modulatio; quia, etsi recitari ab histrione possit sine cantu; usus tamen eum requirit. Neque inficior, drama, utcunque solùm scribatur, repræsentare actionem humanam: sed ajo, id facere occultiùs, & leviùs: manifestiùs verò, & vehementiùs, id dramaticam præstare actionem; quæ tum pronunciatione idonea; tum gestibus, & habitu motum, magnam in movendo vim habet. Nam nec ea, quæ, ut dixi, leguntur; nec etiam, quæ narrantur ab aliis; in scenâ vim obtinent tantam, ac illa, quæ coràm fieri videmus, vel etiam ad vivum oculis repræsentata sunt nostris. Notum illud Horatii in Arte:

Segniùs irritant animos demissa per aures;
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

* Oblectant enim oculos ornatum.

3. §. *A fabulâ ordiamur: cujus structurâ animo conceptâ, non difficilia erunt cætera.*

Ideo Menander, admirantibus amicis, quòd fabulam necdum fecisset, cùm jam instarent Dionysia, quibus eam agi oporteret; à se factam illam respondit †: nam eâ animo jam constitutâ, formatâque, solùm opus fore, ut accinat versus.

† Plutarchus, & Athen.

4. §. *Quod verò de fabulâ superiùs diximus; idem hic locum habet. Unum enim drama non ab unâ dicitur persona; sed ab unâ actione.*

Ut ab Ajace se occidente, ab Hercule se comburente; atque ita in aliis.

5. §. *Postquam drama simpliciter conceptum est, nomina personis imponi debent. Quæ si ab historiâ non sint; fingi ea oportebit. Petetur id nomen, vel à simili historiâ; dummodo ne putide, & affectatè, id fiat: vel Græcum etymon attendetur, quod eventum, aut mores, signet; qualia fuêre Pentheus, Eunomia, Chremes: vel contenti erimus nomine à munere, ac professione; ut, nuncius, nutrix, pastor, miles: vel ab ætate; ut, senex: aut natione; ut Phryx, Geta.*

Imò præter hæc etiam se offerunt nomina, quasi personarum: quæ vel muta sint animantia; ut, Ranæ: vel accidentia; ut Luxuries, Paupertas, Somnus.

6. §. *Persona vel in argumento est, vel extra illud.*

Ut, in Phormione, populus argumentum discit ex colloquio Getæ, & Davi: atque, ut Donatus ‡ monet, extra argumentum est persona Davi, cui narratur fabula: in argumento est persona Getæ, quæ narrat fabulam.

‡ In Prologo Phorm.

7. §. *Sunt & personæ, quæ aliquid intus dicant, non in scena. Item quæ non dicant aliquid; sed quibus dicatur.*

Glycerium in Andria interiùs exclamat parturiens. In Adelphis est Storax, quem Mitio alloquitur, nec respondet. Uti & servi compellantur initio Andriæ. Itidem in Milite glorioso satellites. Hæc dicuntur κωφὰ πρόσωπα*.

* Personæ mutæ.

8. §. *Argumentum vel simplex negotium habet, vel geminum.*

Ita unius adolescentis negotium est in Hecyra; duorum in aliis Terentii fabulis: ut idem Donatus † observat.

† In Phorm. proleg.

9. §. *Siquid in dramate sit turpe visu, atque indecorum, id vel narrabitur, vel voce aliquâ interius exauditâ significabitur.*

Ut in Andria partus Glycerii, quæ post spatium partûs indicem vocem illam edidit ‡: *Juno Lucina, fer opem, serva me, obsecro.*

‡ Ad. 3. sc. 1.

10. §. *Quomodo dramati tribui debeant apti mores, & sensus, universè dictum, cùm de fabula ageremus.*

Speciatim verò de eo in Oratoriis Institutionibus vidimus lib. 11. cap. xiv.

11. §. *Dictio variat pro persona: quia aliter loquitur civis, aliter peregrinus.*

Observat hoc Aristophanes, cùm satrapas Persicos, Triballos, aut Scythas, inducit. Nec enim tribuit iis Atticam elegantiam; sed sermonem barbarum: ut liquet ex ejus Acharnensibus, Vespis, Avibus, & aliis comœdiis.

12. §. *Ad dictionem etiam pertinet metrum. Nec diffiteor, comœdiam, & tragœdiam, metrorum vinculis solvi posse: cujus exemplum habemus in Querulo comœdiâ, Plauti nomen præferente. Sed talis quæ sit, rectè quidem epopœiam dixeris: (quomodo Aristoteles ad epopœiam refert Socraticos Platonis dialogos, qui prosâ scripti erant, sed fictos continebant sermones:) attamen poëmata non erunt, sed solùm materies, atque argumentum, unde poëma fieri possit. Nec drama ejusmodi decorum, ac dignitatem suam, tantopere tuebitur; nec tantum inde haurire licebit, aut voluptatis, aut fructûs.*

Contrarium sentit doctissimus vir, Paullus Benius Eugubinus; qui multis conatur ostendere, præstare, ut comœdia, & tragœdia, metri sit expers: aliter si scribatur, non eam decorum, aut dignitatem, tueri satis posse; nec tam honestam, ac solidam, parere voluptatem. Quod nullis persuaserit, nisi surdis, aut fortasse auritis Midis.

Cæ-

Cæteri enim facilè intelligunt, quantopere numeris animus moveatur humanus. Pugnat ille eo argumento, quòd poëtæ sit imitari actiones humanas, prout gestæ, aut geri debuerunt: neutiquam verò fit verisimile, homines cujusvis ætatis, sexus, conditionis, longissimos etiam sermones bene tornatis versibus ex tempore funditare: uti fieri hic videmus in prœliis, amoribus, jurgiis, omnibusque vitæ humanæ casibus, atque officiis. Sed cùm sic differit Benius, non videt, se simul jugulum petere poeseos epicæ: cum & apud Homerum, Maronem, alios, extemporales fingantur sermones.

13. §. *Inter dramatis metra maximè jambicum frequentari solet; quia hoc imprimis in omnem incurrat sermonem.*

Horat. epist. ad Pisones:

Archilochum proprio rabies armavit iambo.
Hunc socci cœpere pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, & populares
Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.

Ubi cùm ait, *natum rebus agendis*, sententia est, esse pedem dramaticum. Huc pertinet & illud sat. x. lib. 1:

—— Pollio regum
Facta canit pede ter percusso. ——

Nam mens poëtæ est, tragœdias eum scribere jambicis trimetris. Quippe & tragœdiæ Latinæ, nimirum prætextæ, regum, consulum, prætorum, & similium, gesta celebrabant. Quod verò diximus, drama imprimis institui carmine jambico; id quoque non leviter Beniani vim argumenti infringit; cùm ait, eò pedestri sermone illud scribi debere, quia verisimile non sit, servos, mulierculas, aut similes, versibus loqui. Nam jambicus ita prope ad familiarem accedit sermonem, ut ignari sæpè ejusmodi fundamus versus. Rudiores illi. Quid tum? Dummodo ita parum à sermone absint familiari, ut sæpius vix versus esse agnoscas. Nempe quia τὸ ἰαμβικὸν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ πεζόν: *jambicum cum pedestri oratione habet similitudinem*: ut ait Theo in Progymnasmatis. Atque addit ibidem: Διὸ καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς ἄκοντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ γένος τοῦτο· *Ideo omnes scriptores etiam inviti in hoc genus incurrunt.* Imò & Aristoteles similiter in poëtica: Πλεῖστα ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους. *Plurimis jambis in colloquio utimur.* Estque hæc ratio, cur idem in Poëtica vocet jambum λεκτικόν. q. d. *dicibilem*, hoc est, dictioni accommodatum, atque ultro etiam se offerentem.

14. §. *Jambici in dramate, vel dimetri sunt, vel trimetri, vel tetrametri: iique aut perfecti, aut* καταλήκτικοι*. Σκάζοντες † *verò, aut* βραχυκατάληκτοι ‡, *non habens in eo locum.*

* Syllabâ unâ in fine dejectâ.
† Claudicantes, sive Hipponactici.
‡ Toto pede in fine carentes.

Adferunt versus ejusmodi, sed corruptos. Ut ex Æschylo hunc σκάζοντα:

Γν' οὔτε φωνὴν, ὄπι τῶν βροτῶν μορφὴν.

Et ex eodem hunc βραχυκατάληκτον:

Θνητοῖσι κλίψας ὤπασεν, τοίας δ'. Sed rectè ab Aldo in priori versu editum, μορφὴν βροτῶν: in posteriori, τοιᾶς δέ τοι.

CAP. V.

DE PARTIBUS FABULÆ, RATIONE QUANTITATIS.

1. §. *Hac dicta sunto de partibus fabulæ, quatenus* ἡ ποιότης, *sive qualitas, attenditur. Nunc alias exponamus, qua sunt τῆς ποσότητος, sive quantitatis. Quales hæ dua, diverbium, & choricum.*

Paullò tamen aliter Diomedes*: ubi dividit fabulam in diverbium, canticum, & choricum.

* Lib. 3. cap. de Poëmatis generibus.

2. §. *Diverbium dicitur, quando diversi verba faciunt.*

Quomodo & Diomedi* diverbia definiuntur, in quibus diversorum personæ versantur. Ea *histriones pronuntiabant*; ut ait auctor dissertationis de tragœdia, & comœdia: sive is Donatus, sive Cornutus, vel Asper; quæ vulgaris opinio est; nec tanti, ut de ea digladiari velim. Sed quia is scriptor sæpius est advocandus ad partes; id semel dixero, videri eum potiùs Euanthium: sicut observatum est Viro Cl. Francisco Lindenbruchio †. Siquidem Rufinus, Antiochensis Grammaticus, libro de Metris Comicis sub Euanthii nomine adducit, quæ in dissertatione hac leguntur. Et Euanthius ille in Terentium commentarios scripsit. Ælii ille Donati æqualis fuit, ac *Grammaticorum eruditissimus* nuncupatur à B. Hieronymo in Chronico, ad numerum MMCCCLXXV, sive annum primum Cæsaris Gratiani: ubi & eo anno ait obiisse Constantinopoli.

* Ibidem.
† Observationibus ad Donati commentaria in Terentium.

3. §. *Diverbium dividitur in actus, & scenas: illa majores, hæ minores sunt partes.*

Actus dixere, quia variæ quidem, attamen communes, in quoque actu sint actiones. Scenæ vocantur, quia novæ personæ egressus, & ingressus, fieret è scena in theatro exstructa. Sed fabulæ quidem in actus divisio vetus est, & à poëtis ipsis: actus autem distributio in scenas est à Grammaticis; eoque à vett. Plauti, & Terentii codd. abest.

4. §. *Actus distinguebantur choro: vel si chorus abesset, pro eo erat tibicinum cantus: qui adhibebatur, ne spectatores intermedio tempore absque omni essent delectatione.*

Donatus in argumento Andriæ: *Divisionem actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est. Unde autem, aut quomodo, quamvis ægrè, tamen intelligi, distinguique possint, est operæpretium dicere. Principio dicendum est, nullam personam, egressam quinquies, ultrà exire posse.* Sed hoc, licet in tragœdiis verum sit (ubi personæ, ut graves sunt, ita paucæ) in comœdiis tamen non observatur. Sic in Andria sæpius exit Davus, & alibi alii. Objectat hoc Scaliger †. Sed neque non vidit id Donatus; eoque huic rei sic occurrit: *Sed illâ re plerumque decipimur, quòd personam, cùm tacuerit, egressam falsò putamus: quæ nihilominus, in proscenio tacens, loquendi tempus exspectat. Est igitur attentè animadvertendum, ubi & quando scena vacua sit ab omnibus personis: ut in eâ chorus, vel tibicen, audiri possit; quod cùm viderimus, ibi actum esse finitum, debemus agnoscere. Confundit sæpe lectorem id, quòd persona in superiori scena desinens, & in proxima incipiens loqui, non intelligitur ingressa: quod ipsum experientes statim dijudicant de rerum, ac temporum, quantitate. Potest enim fieri, ut & sit ingressa, ac egressa, quam pravè credimus de proscenio non recessisse. Posse autem quinquiès egredi personam, non & necesse esse, dicimus: ut appareat, ultra exire non posse: in tragœdia & parciùs exire, & solere pariter, & licere.* Siparium quoque novi actus indicium erat. Unde idem Donatus sic inquit: *Siparium est minutum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus immutantur.*

‡ Lib. 1. de Re Poët. cap. 9.

5. §. *Actus fabula, nec plures sunt, nec pauciores, quàm quinque: ac ferè sic distinguuntur. Primus, argumentum exponit, at non exitum; quia minus esset delectationis, si is præsciretur. Alter deducit rem in actum. Tertius turbas ciet. Quartus viam ostendit, quia res implicita dissolvantur. Ultimus impedita artificiosè expedit.*

Quin-

Quinque actus agnoscit Donatus, sive potiùs Evanthius*; imò & Asconius in illud Tullii IV. Verr. *In quarto actu improbitatis. Fabula*, inquit, *sive tragica, sive comica, quinque actus habere debet.* Horatii quoque est in Arte:

* Lib. de tragœdia, & comœdia.

Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, & spectata reponi.

Nonnulli tamen arbitrantur, posse fabulam quatuor tantùm actibus constare; modò sic magnitudo sit justa, ac εὐσύνοπτος †. Et sanè, ut Lambinus observat, apud Tullium, & veteres alios, tertii, quarti, extremi actus mentio fit: at disertim quincti non item: ut extremus etiam quartus, intelligi possit. Imò epist. ad Q. Fratrem lib. I. tertius actus videtur esse extremus. Verba sunt ista, quæ & antea ‡ adduximus: *Illud te ad extremum & oro, & hortor; ut tanquam poëtæ boni, & actores industrii, solent; sic tu in extrema parte, & conclusione muneris, ac negotii tui, diligentissimus sis; ut hic tertius annus imperii tui, tanquam tertius actus, perfectissimus, atque ornatissimus, fuisse videatur.* Nisi id solùm voluit Tullius, velut poëtæ actus ultimi inprimis habent rationem; sic tu anni tertii; ut tibi annus tertius sit quasi actus ultimus.

† Quæ facile conspici, ac comprehendi possit.

‡ Libri hujus cap. 4. §. 12

6. §. *Magnitudo actuum non est semper eadem: excrescit ea, si res sint graviores, vel populo jucundiores.*

In gravioribus enim non facilè satias obrepit cordatis, quia prosunt: at μυθωδέστατα * κεχαρισμένα τοῖς πολλοῖς, ut Isocrates ait ad Nicoclem.

* Ea, quæ fabulis sunt referta, perplacent vulgo.

7. §. *Nec videas, apud veteres actum porrigi ultra scenam septimam.*

Aliqui tamen contenti sunt prohibere, ne ultra decimam producatur.

8. §. *Ac ne actores quidem in dramate plures sunto, quàm quatuordecim. Horum nomina proponebantur in scenâ; ac dicebatur, quæ cujusque forent partes.*

Interim non idem numerus erat in fabulis palliatis, & Latinis. Nam, ut Asconius in Divinat. scribit, *Latinæ fabulæ per pauciores agebantur personas: ut Atellanæ, togatæ, & hujusmodi alia.*

9. §. *Ex his non plures tribus in scena colloquuntur.*

De quo sic Diomedes †: *In Græco dramate fere tres personæ solæ agunt. Ideoque Horatius ‡ ait:*

—— Nec quarta loqui persona laboret:

Quia quarta semper muta. At Latini scriptores, complures personas in fabulas introduxere, ut speciosiores frequentia facerent. Terentius hac in re propiùs ad Græcos accessit. Quem si imitari volumus, quarta persona in scena sit κωφὸν πρόσωπον ‡, aut cum una aliarum loquatur, non universis. Ita in And. act. III. sc. I. inducuntur quinque; Mysis, Simo, Davus, Lesbia, & Glycerium: verùm Glycerium intus est, non foris: Mysis autem cum sola loquitur Lesbia. Item act. IV. sc. II. sunt quatuor hi; Mysis, Pamphilus, Charinus, Davus: sed Mysis aliunde intervenit, nec cum Charino habet sermonem. Quare sunt quidem personæ quatuor: sed tribus loquentibus, ne sermo perturbetur, quarta non laborat loqui. Plautus tamen hoc non observat. Uti neque in tragœdia fieri videmus. Verùm Horatius significat, non quid fieri soleat; sed quod maximè probet.

† Lib. 3. cap. de Poëmatum generibus.

‡ Epist. ad Pisones.

‡ Persona muta.

10. §. *Scenæ distinguuntur nunc novarum personarum adventu, nunc nova unius interventu, vel veteris abitu.*

Initium igitur personæ est duplex; si vel omnes personæ sint novæ, vel una saltem. Item finis est, si vel omnes, vel una discedat.

11. §. *Adhæc diverbium dividitur in protasin, epitasin, & catastrophen.*

Nempe, ut Logici tres faciunt syllogismi partes, propositionem, assumtionem, conclusionem: ita (ut monent antiqui interpretes Terentii †) tres sunt partes dramatis: ex quibus protasis propositioni respondet; catastrophe conclusioni; epitasis verò est, quod interjectum. Cæsar Scaliger ‡ quartam partem addit, quæ *catastasis* dicatur, & ponatur inter epitasin, & catastrophen. Sed ea ab antiquis non rectè minùs sub *epitasios* nomine comprehenditur.

† Evanthius de tragœdia, & comœdia.

‡ Lib. I. de re Poët. cap. 9.

12. §. *Protasis est dramatis initium, quo, quod antecessit, refertur, & ad reliquam fabulam via munitur.*

Eâdem mente Scaligero ‡ protasis est, *in qua proponitur, & narratur summa rei sine declaratione.* Donato verò, vel potiùs Evanthio *, protasis est *primus actus, initiumque dramatis.* Item, *primus actus fabulæ, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur, ad populi exspectationem tenendam.* Quæ non penitus probo. Nam interdum non in primo solùm, sed in secundo etiam actu, protasis est; ut in Milite Glorioso; ubi actus primus absolvitur ridiculo Militis gloriosi colloquio cum parasito; ac demum actûs secundi scenâ primâ à Palæstrione servo summa rei narratur. At rectè idem partem argumenti ait reticeri, ad exspectationem populi tenendam. Nam si exitus præsciatur, frigebunt cætera. Contrà erunt gratiora, si exspectatione suspensus detineatur animus audientium.

‡ Ibid.

* Libello de tragœdia & comœdia.

13. §. *Quandoque persona aliqua in sola inducitur protasi, postea nunquam.*

Ut Sosia, in Andria. Sed nihil ejusmodi apud Plautum. Nam Lar, & Arcturus, non protasios, sed prologi munere funguntur. Hujusmodi personam, ac Sosia est, vocant προτακτικόν, vel προτατικήν. Puto, προτατικόν rescribendum; ut nomen sit ex eo, quia in sola sit προτάσει.

14. §. *Protasis choro finiebatur: nisi illam chorus ipse faceret. Eam verò excipiebat epitasis; quæ negotia turbis magis, & magis, involvit.*

Antiquis Terentii interpretibus definitur, *involutio argumenti, cujus elegantiâ connectitur.* Item †, *incrementum, processusque turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris.* Ex quibus verbis satis liquet, veteres epitasios nomine complecti, quæ Cæsar Scaliger epitasios, & catastasios, nominibus distinguunt. Siquidem ei epitasis est, *in qua turbæ aut excitantur, aut involvuntur:* catastasis verò eidem definitur *vigor, ac status fabulæ, in quâ res miscetur in eâ fortunæ tempestate, in quam subducta est.*

† Evanthius de Trag. & Com.

15. §. *Catastrophe est exitus fabulæ, quo exponitur fortuna in melius, aut pejus, conversa.*

Scaligero ‡ catastrophe definitur, *conversio negotii exagitati in tranquillitatem non exspectatam.* Ab Evanthio ‡ dicitur esse *conversio rerum ad jucundos exitus patefacta cunctis cognitione gestorum.* Sed definitio utraque solùm convenit catastrophæ Comicæ.

‡ Lib. I. Poët. cap. 9.

‡ Dissertat. de Tragœd. & Com.

16. §. *Ex hisce partibus in comœdiis protasis, ut dixi, actu primo, nonnunquam etiam secundo, continetur: epitasis actu secundo, tertio, interdum & quarto;*

to; rarò autem ejus particula est in quinto. Catastrophe interdum actum quartum, vel partem ejus, occupat: semper verò vel totum actum quintum, vel penè totum.

Unde liquet, divisionem Græcorum in protasin, epitasin, & catastrophen, meliorem esse, quàm illam Latinorum in quinque actus. Nam distributio, à Græcis assignata, distinguit drama in partes dissimiles, naturâque differentes: quod non fit partitione in actus; ubi magnitudo, non dissimilitudo, spectatur.

17. §. *Ab aliis dividitur drama in prologum, episodium, exodum, & chorum. Quæ distributio non alio differt à superiori, quàm quod chorum superaddat. Nempe divisio ea non solius diverbii est; sed totius dramatis. Ac prologus, ut hic quidem sumitur, convenit cum protasi; episodium cum epitasi; exodus cum catastrophe.*

Est hæc divisio Aristotelis. Convenire autem cum superiori, colligere est ex definitione singularum partium. Nec enim alio differunt harum descriptiones, quæ apud Aristotelem leguntur, ab illis, quas proximè adduximus, quàm quòd Aristoteles eas definit à loco, quem in tragœdia obtinent: superiores verò definitiones petuntur à cujusque munere, & officio. Siquidem prologus Aristoteli est, quicquid in dramate antecedit chori ingressum. Sic enim loquitur: Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου. *Est autem prologus tota tragœdiæ pars, ante chori ingressum.* Unde cognoscimus, aliter ab Aristotele accipi *prologi* vocem, quàm à Latinis. Aristoteli designat partem fabulæ cum cæteris necessariò connexam. Euanthio * verò est antecedens veram fabulæ compositionem locutio: hoc est, oratio, quæ ad spectatores ante legitimam habetur fabulam. Quomodo si utamur eâ voce, Græcorum dramata carent prologo. Quare, ex Aristotelis mente, prologus ea sint, quæ in Senecæ Herculis Furentis initio dicuntur à Junone: quæque in ejusdem OEdipode hic ipse, à quo fabula dicitur, de pestilentia disserit cum Jocasta. Et hæc de prologo.

* *In Prolegomenis Terentianis, vulgo attributis Donato.*

Episodium verò Aristoteli est, quicquid est inter prologum, & exodum, chorico excepto: sive quod inter primum, & ultimum chori cantum, interjicitur. Verba ejus sunt; Ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν. *Episodion est tota tragœdiæ pars, quæ est inter choricos cantus.* Huc plurimùm pertinent secundus, tertius, quartusque actus. Vocatur autem ἐπεισόδιον, q. d. introductio; quia cum naturâ suâ sit extra actionem, de qua texitur fabula; cum eâdem tamen connectitur, apteque inseritur; unde Latinè *Insertum* dixeris. Ut in Senecæ Hippolyto colloquia Phædræ, ac nutricis: item utriusque cum Hippolyto, & Theseo. Ac similiter in ejusdem Thyeste, colloquia Atrei, & servi; ac similia. Quare hæc sit epitasis: quicum episodium convenire dicebamus. De episodio epopœiæ postea dicemus. Exodus (quem Latinè *exitum* voces) Aristoteli definitur, μέρος ὅλον τραγῳδίας, μεθ᾽ ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος· *pars ea tota fabulæ, post quam nullus est chori cantus.* Quæ optimè conveniunt catastrophæ.

18. §. *Ex hisce tribus partibus, nec prologus, ubi fabula aperitur; nec exodus, ubi solvitur; tam idonea est digressionibus, quàm episodion, cui & inde nomen, quod digressionibus maximè conveniat.*

De nomine liquet ex proximè memoratis. Interdum tamen & in prologo, & in exodo, episodia locum habent; sed breviora.

CAP. VI.

De chorico.

1. §. *Superest choricum, hoc est, pars ea, quâ chorus canit certis dramatis locis, & intervallis.*

HAbet enim fabula extra choros sermonem, & numeros; in choris etiam harmoniam.

2. §. *Chorus est pars fabulæ post actum; vel etiam ante eum introducta cum concentu. Nec chorici tamen nomine solùm intelliguntur, quæ à choro canuntur, sed etiam, quæ ab eo dicuntur.*

Definitur chorus etiam, pars fabulæ inter actum, & actum. Sed minùs aptè; quia chorus etiam post ultimum actum locum habet. Scaliger definit lib. 1. cap. IX. partem fabulæ post actum cum concentu. Verùm & fabula à choro incipit; ut apud Æschylum Persis, & Euripidem Rheso. Credo, quia id satis est insolens, nullam ejus rationem habendam, Scaliger putavit.

3. §. *Argumentum chori interdum peti solet ex rebus ipsis: ac cum reliqua fabula ita cohærebat, ut quasi ejus pars foret: interdum verò erat à fabula alienum.*

Prius probat Aristoteles; sed posterioris generis non respuit Sophocles: ac reperies etiam apud Senecam, sed rarò.

4. §. *Origo chori incerta: sed ut universam Musicen, ita & choricam, Arcadibus veteres acceptam ferunt.*

Aliqui tradidere, chorum esse à sacrificiis: leges verò ei dedisse Timotheum, & Philoxenum, tibicines Dionysiacos. Alii, multò ante horum tempora obtinuisse, arbitrantur.

5. §. *Chorus canens populum spectabat: cui canebatur, ne subduceret se, cessantibus actoribus. Canebat autem non quidvis; sed ἐμβόλιμον, sive quiddam fabulæ insertum, seu cum eâ conjunctum. Debet enim esse de re, de qua loquuntur actores: non de re, quæ à fabula separetur.*

Rectè ab Aristotele chorus vocatur κηδευτὴς ἄπρακτος, hoc est, otiosus eorum curator, quæ in fabula fiunt. Neque enim pars est actorum; sed judicium tamen fert de re tota: idque haut aliter, quàm si sua res ageretur. Unde idem Aristoteles * ait, debere chorum συναγωνίζεσθαι, hoc est, in eâdem re laborare, operamque ad eam sic conferre, quasi & sua esset. Atque ait, in eo potiùs imitandum esse Sophoclem, quàm Euripidem. Sanè apud Sophoclem, in Oedipode tyranno, chorus juvat regem in Diis placandis, & detegenda Laji cæde. In Electra favet Electræ lugenti mortem Agamemnonis, & suam calamitatem deploranti. Ac similiter alibi. Euripides verò hic interdum peccat. Ut in Iphigenia Taurica. Ubi chorus è Græcis constabat mulieribus, ministris ejus. Eum rogat Iphigenia, ut sileant; nequis sciat, se exportaturam Dianæ simulacrum. Cumque ille silentium promisisset; spondet Iphigenia, se & illas mulieres servaturam. At postea fugit cum Oreste solo, relictis ministris.

* *De Poët. cap. 18.*

Chori, quod dixi, officium optimè expressit Horatius in Arte:

Auctoris † partes chorus, officiumque virile,
Defendat: non quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, & hæreat aptè.
Ille bonis, faveatque, & concilietur amicis;

† *Sive actoris, ut in aliis est codd. &, ut puto, melius.*

Et regat iratos, & amet peccare timentes.
Ille dapes laudet mensæ brevis: ille salubrem
Justitiam, legesque, & apertis otia portis:
Ille tegat commissa, deosque precetur, & oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Hæc inprimis in tragœdia observantur. Sic bonis favit chorus apud Euripidem, Iphigeniâ in Aulide; & Senecam, Hippolyto. Philoctetі item ob virtutem favet apud Sophoclem in tragœdia; cujus & Theseum monet apud Euripidem in Hippolyto: monet iram frenandam apud Sophoclem Ajace: luget cum miseris apud Sophoclem Oedipo tyranno, & Senecam in Hercule Oetæo: Deos precatur apud Senecam Oedipo, & Agamemnone.

6. §. *Chorus post actum quinctum alius erat natura, quàm priores. Nam sæpe, judicis instar, de iis sententiam dicebat, quæ acta essent.*

Sed hoc, ut à Græcis observatur; ita à Seneca plurimùm negligitur.

7. §. *Chorus è mulieribus constet, aut viris: non pueris; qui non satis sunt idonei ad res agendas: nec pondus illud habet oratio eorum in solando, monendoque, & cæteris, quæ chori esse dicebamus.*

Neque est, quòd objiciat aliquis Sophoclis Oedipodem tyrannum. Nam ibi pueri quidem cum sacerdote hymnum canunt ad Deum placandum: sed chori vicem obeunt senes Thebani.

8. §. *Chorus variè saltabat.*

Qua de re pauca dicam hujusce libri cap. IX. §. 8, & 9: pleniusque cùm particulatim agam de tragœdia, comœdia, Satyra. Singula enim horum habuere distinctum saltandi genus.

9. §. *Quandoque chorus solùm canebat, non saltabat.*

Quod στάσιμον, vel χοροστασίαν, vocavere: ut, cum de tragœdia agendum, dicemus.

10. §. *Nonnunquam chorus totus simul canebat: quod cum fieret, poeta implebat vicem. Interdum choro diviso, ejus partes alternis canebant.*

Divisus chorus dicebatur διχορία: pars chori, ἡμιχόριον: responsio chori, ἀντιχόριον. Auctor Pollux*. Qui cantum ordiebatur, dictus κορυφαῖος: proximus ei vocatus est παραστάτης; tertius verò, τριτοστάτης. Sic appellat eos Aristoteles†. Ex quibus primus intentiori, duo alii remissiori canebant voce; ut testis est Laërtius.

* Lib. 4. cap. 15.

† Lib. 4. Metaphys. cap. 11.

11. §. *Interdum nec canebat; sed solùm dicebat. Postquam enim chorus scenam esset ingressus, totus nunquam recedebat: sed durante fabulâ, pars quidem cum actoribus sese recipiebat intus: pars vero altera remanebat. Ne igitur præsentibus actoribus planè videretur otiosus, nonnunquam interpellabat actores: sed paucis, neque nisi cum duo colloquerentur. Tertius si adesset, exspectabat chorus usque dum ille abiisset.*

Hoc apud Aristophanem in Nebulis, & alibi passim, videre est.

12. §. *Interdum & chorus, cantu omisso, aliquid addebat ad actuum connexionem. Quod faciebat diverso carminis genere.*

Ut apud Senecam in Oedipode, Act. I: ubi cùm chorus Sapphicis, & Anapæsticis, cecinisset; postea sic iambicis unus è choro loquitur:

Quisnam ille propero regiam gressu petit?
Adestne clarus sanguine, ac factis, Creo?
An æger animus falsa pro veris videt?
Adest petitus omnibus votis Creo.

13. §. *Utcumque in choro multi essent; tamen habentur instar unius actoris. Itaque si loquendum esset, unus dicebat nomine omnium. Quod etiam fiebat diviso choro.*

Ut in Sophoclis Ajace; item in Euripidis Oreste.

14. §. *Qui verò chorum alloquitur, is eum nunc compellat, ut unum; nunc, ut plures.*

Ita, apud Sophoclem in Ajace, Tecmessa, alloquens chorum, nunc singulo utitur numero, nunc plurativo.

Cap. VII.

De variis dramatum generibus.

1. §. *Dramatis nobiliora genera Græcis sunt duo; tragicum, & comicum. Minus nobilia item duo; satyricum, & mimicum.*

Isacius Tzetzes, & alii nonnulli, drama mimicum omittunt. Sed quatuor genera agnoscit quoque Diomedes lib. III: *Poëmatos dramatici, vel activi generis sunt, quatuor. Apud Græcos tragica, comica, satyrica, mimica.* Subjungit continuò: *Apud Romanos prætextata, tabernaria, Atellana, planipes.* Ubi prætextatæ sunt tragœdiæ; tabernariæ, vel comœdiæ, vel tragicomœdiæ: Atellanæ autem satyrico poëmati respondent. At mimi, ac planipedes, iidem sunt. Quæ postea fient planiora. Erant & Rhintonicæ, quæ prætextatis similiores; ut postea liquebit.

2. §. *Apud Romanos fabularum alia palliata, alia togata: illæ erant argumenti Græci, hæ Latini.*

In palliatis enim inducuntur Græci, cunctaque scribuntur secundùm ritus Græcorum. Nomen à gentis veste. Togatæ verò factæ secundùm ritus, & mores togatorum, id est, Romanorum. Videntur autem palliatæ eædem esse, quæ *crepidatæ* vocantur à Donato in Adelphor. prologum. Nam has species esse dicit fabulæ; tragœdiam, comœdiam, togatam, tabernariam, prætextam, crepidatam, Atellanam, μιμικὴν Rhintonicam. Ubi, nisi cum Lilio Giraldo* per *crepidatam* intelligamus palliatam, nobilis species omissa erit. Potuit autem sic vocari; quia Græci, ut palliis, ita & crepidis uterentur. Togatæ cœpere, postquam magis poëtæ Romani

—— vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta:

Ut ait Horatius†. A togatis Suetonius‡ Stephanionem dixit *togatarium*. Est hic ille, qui primus togatas saltavit; teste Plinio*. Cùm verò in palliata scribantur omnia, juxta Græcorum ritus; & tales sint Plautinæ, atque adeò etiam Terentianæ, quas ille ex Apollodoro, Menandro, & Diphilo, vertit, ut indicant inscriptiones: liquet falli viros eruditos, cùm illud in Terentio, ac Plauto, culpant, quòd loquantur subinde ad ritum magis Græcum, quàm Romanum. In errorem hunc incidit quoque Caspar Barthius, vir doctissimus, & propè infinitæ lectionis. Sic enim ille Adversariorum lib. IV. cap. XV: *Dicam scribere, quod ait Plautus, pro aliquem in jus vocare, potiùs ad antiquiorem, aut Græcum morem, respicit, quàm quod Romani juris ordinem autumet: ut ille incuriosissimus est talium, & Græca Latinis miscet, parum attente tempora locumve considerans, modo populo placeat. Hæc tamen*

* Dial 6. de poëtis.

† In Arte.

‡ In Augusto cap. 45.

* Lib. 7. cap 48.

num locutione habuit imitatorem Terentium, tantò magistro suo superiorem, quantò honestius est improbitate. Quasi incuriositas sit, si Plautus, vel Terentius, in fabula palliata loquantur juxta ritum Græcanicum, & non potius sic factum oportuerit.

3. §. *Togatarum duo præcipuè genera erant; prætextata, seu prætexta, & quæ propriè magis togata dicebantur.*

Conjunxit Horatius*:

Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas.

* In Arte.

4. §. *Prætextatæ effingunt actiones virorum principum: quippe in quibus inducantur vel reges Romani; ut Tarquinius: vel duces; ut Brutus, Decius, Marcellus: vel Cæsares, & Augustæ; ut Nero, Octavia, Poppæa.*

Valde ineptiunt magni alioqui nominis viri, qui fabulas ejusmodi de pueris, & puellis prætextatis, compositas fuisse tradiderunt. Quos meliora docet Festus his verbis: *Prætextæ appellantur* (fabulæ,) *quæ res Romanorum continent scriptas.* Nimirum nomen erat ex dignitate personarum, quia magistratus Romani prætextâ uti solebant. Tale argumentum fuit, quando Ennius Scipionem docuit; Pacuvius Paullum; Attius tum Brutum, qui Tarquinium ejecit, tum Decium, qui se devovit; atque alii alias. Fuere autem hæ non comœdiæ, ut multi tradiderunt; sed tragœdiæ. Nam eo inprimis tragœdiæ differunt a comœdiis, quòd non privatas, ut comœdiæ, actiones imitentur; sed graves, & severas: quales sunt illustrium personarum. Hodie unica superest fabula prætextata; quam tragœdiam esse nemo inficiabitur. Ea est Octavia, perperam Senecæ tributa; quam aliqui † *Neronem* vocant, sed libris invitis, & argumento reclamante: cùm in ea non Neronis, sed Octaviæ infelix sit exitus.

† Cæsar Scaliger, & Antonius Viperanus, uterque, lib. de re poëtica.

5. §. *Eadem, aut non absimiles his, erant trabeatæ.*

De trabea sic Servius in VII. Æn. *Suetonius in libro de genere vestium dicit, tria esse genera trabearum: unum Diis consecratum, quod est tantùm de purpura; aliud Regium, quod est purpureum, & habet tamen album aliquid; tertium Augurale de purpura, & cocco mixtum.* Ejectis regibus, usi secundo genere duces in bello. Livius lib. XXXII. *Consul, cùm Corcyræ hybernâsset, vere primo in continentem trabeatus ad hostem pergit.* Et constat, equites trabeatos fuisse, cùm Idibus Quinctilibus transveherentur. Quare non dubium, quin eædem, vel saltem vicinæ prætextatis fabulis, fuerint trabeatæ. Meminit Suetonius in illustribus Grammaticis de C. Melisso Spoletano, Augusti liberto: *Fecit*, inquit, *& novum genus Togatarum, inscripsitque Trabeatas.* Ubi *Togata* nomen usurpet laxè, non propriè; de quo vocabuli ejus usu nunc dicam.

6. §. *Togatæ propriè magis dicebantur, quæ de hominibus erant privatis.*

Nomen ex eo, quia toga, quæ sic ἁπλῶς dicebatur, hoc est, toga non prætexta, populi, sive privatorum hominum, vestis erat: unde Asconius in III. contra Verrem, orationem: *Toga communis habitus fuit, & marium, & feminarum: sed prætexta honestiorum, toga viliorum: quod etiam circa mulieres servabatur.* Hinc consequi videtur, togatas fabulas solùm fuisse comœdias: ut quæ populare argumentum tractarent. Sanè Afranius, & Titinius, docuisse dicuntur Togatas. At hi Comici erant.

7. §. *Erant & mixtæ ex prætextis, & togatis; quæ* tabernariæ *appellabantur: ubi personæ togatæ cum prætextatis jungerentur.*

Festus in schedis Pomponii Læti*: *Togatarum duplex genus: prætextarum, hominum fastigio; quæ sic appellantur, quòd togis prætextis remp. administrent. Tabernariarum, quia hominibus excellentibus etiam humiles permixti. Ut sunt plagiarii; servi denique, & caupona†, ex tabernis honeste prodeant persæpe.* Ex his liquet, si prætextatæ fabulæ quodammodo erant tragœdiæ: togatæ autem, comœdiæ, tabernariam, (quæ mixti erat argumenti) fuisse, ut Plautus vocat, tragico-comœdiam. Quam & *hilaro-comœdiam* dixeris. Ejusmodi est Amphitryo Plautina, & Græcorum Hercules Licymnius. Dictæ tabernariæ à parte deteriore, quia plebeji habitent in tabernis. Unde Horatius‡:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

* Vice Togatæ.

† Lego caupo, vel, copæ, aut cupæ. Perperam pro eo Scaliger lenones, notis in Fest.

‡ Lib. I. od.

8. §. *Præter has erant fabulæ Atellanæ.*

De quibus dicetur, postquam de tragœdia, comœdia, & mimis, egerimus.

9. §. *In fabulis Togatis, paucioribus erat actoribus opus, quàm illis, quæ Græci erant argumenti.*

Asconius in Divinat. ubi Cicero dicit, *Actoribus Græcis*, annotat: *Palliatarum scilicet fabularum. In his enim, etiamsi Latinæ sunt, Græca omnia servantur. Nam Latinæ fabulæ per pauciores agebantur personas; ut Atellana, Togata, & hujusmodi aliæ.*

CAP. VIII.

DE NOMINE DRAMATUM.

1. §. *Nomen dramati, vel à persona inditur, cujus potissimæ sunt partes: vel à re, de qua agitur. Discriminis verò caussâ interdum utrumque jungitur.*

De nomine fabulæ ita Donatus, sive Euanthius: *Omnium comœdiarum scripta* (par tragœdiæ ratio est) *ex quatuor rebus omnino sumuntur; nomine, loco, facto, eventu. Nomine; ut Phormio, Hecyra, Curgulio, Epidicus. Loco; ut Andria, Leucadia, Brundusina. Facto; ut Eunuchus, Asinaria, Captivi. Eventu; Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos.* Sed accuratiùs si hæc expendamus, liquebit, duo esse, unde drama accipiat nomen; personam, ac rem. A persona sumitur appellatio bifariam. Primùm à nomine proprio; ut Æschyli Agamemnon, Sophoclis Electra, Euripidis Hecuba, & Helena, Plauti Amphitryo, ac Stichus, Terentii Phormio, Senecæ Hippolytus, & Octavia, &c. Deinde à personæ patria, vel aliâ affectione: ut Euripidis Phœnissæ, & Supplices; Plauti Captivi, & Mercator; Terentii comœdiæ omnes, præter Phormionem; Senecæ Troades. De nomine Phormionis caussam ipse indicat poëta:

Quia, inquit, *primas partes qui aget, is erit Phormio.*

Quem locum exponit Asconius in Cic. Divin. *Est*, inquit, *persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur: secundarum, & tertiarum, quæ minùs, minusque procedunt.* A re item petitur appellatio; ut in Plauti Aulularia, & Mostellaria: quarum illa ab aulula, hoc est, olla Euclionis; hæc à mostello, hoc est, monstro ædes infestante, nomen accepit. De Cistellaria ejusdem satis liquet. Quod si alterum sit drama ejusdem nominis, at dissimilis argumenti: differentiæ caussâ persona, & res, conjunguntur. Sic Æschylus triplicem Promethea scripsit, πυρφόρον * Gellio memoratum,

* Igniferum.

lib.

lib. XIII. cap. XVII. δεσμώτην *, qui superest; & λυόμενον †, cujus meminere Halicarnassensis lib. I. Rom. Antiquit. Hyginus in poët. Astron. lib. II. Strabo lib. I. Athenæus lib. XV. Arrianus in Periplo pontis Euxini, & plures alii. Sophocles duplicem fecit Philoctetem; unum in Lemno, quæ tragœdia superest; alterum ad Trojam, quæ periit. Hesychius: Ζηλῶ, μακαρίζω. Σοφοκλῆς Φιλοκτήτῃ τῷ ἐν Τροίᾳ ‡. Idem versum inde citat in Φλεκτηρίοις. Uti & Priscianus lib. XVIII. Σοφοκλῆς ἐν Φιλοκτήτῃ τῷ ἐν Τροίᾳ:

Ὀσμῆς μόνον ὡς μὴ βαρυνθήσεσθέ μου *.

Ἀντί, ἀπὸ τῆς ὀσμῆς. Vix dubito, quin hunc in Troja Philoctetem signet Agellius lib. XIII. cap. XVII. ubi perperam vulgo legitur, *In tragœdia* Sophocli, cui titulus est Φυλοπίδες. Rescribendum enim Φιλοκτήτης. Non satis id placuit H. Stephano: quia in Philoctete hodie non invenitur is versus, quem inde adducit Agellius. Sed facilis num hoc argumentum; quia, ut dixi, est ex altero Philoctete. Quod nisi ex Hesychio, & Prisciano, constaret; putarem hic pro Φυλοπίδες legendum, si non Φυλλίδες, quando eas nullus laudat; at αἰχμαλωτίδες, quarum meminit Pollux lib. X. cap. LII. Item Hesychius, Stephanus, Aristophanis scholiastes, & Etymologus. Porrò itidem Sophoclis Ajax Lorarius inscribitur, ut distinguatur ab Ajace Locrensi: & Euripides Iphigeniam scripsit in Aulide, & Iphigeniam in Tauris: Seneca item Herculem Furentem, & Herculem OEteum. Quæri video, rectene hæc socientur, si discrimine eo nihil fuerit opus? Si per se satis pateat argumentum, frustra addatur. Ut de Absalomo, ubi frustra addas, Absalomum tumentem. Sed dispar ratio de Christo patiente; quo nomine tragœdiam inscripsere Gregorius Nazianzenus †, & Hugo Grotius. Meliùs enim hoc pacto argumentum indicatur, cùm multa de Christo dici possint.

** Vinctum.*
† Solutum.
‡ Zelo, beatum prædico. Sophocles in Philoctete ad Trojam.
** Ne ferte graviter solùm odoris gratiâ. Sermo fuit de fœtore putridi ulceris, oborti ex eo quod Philoctetes ab angue ictus foret.*
† Nisi ea alterius potius; fortasse Apollinaris Laodiceni.

2. §. *Si imitemur poëtam nobilem, rectius nomen ab eo dramati datum retinetur; ne, illud mutando, videamur occultare voluisse, quem poëtam expressserimus.*

Itaque Terentius semper usurpat nomen dramati impositum à poëta, quem imitatur; præterquam in Phormione: quâ de re ita Donatus: ‡ *Hanc comœdiam manifestum est priùs ab Apollodoro sub alio nomine, hoc est,* Ἐπιδικαζόμενον *Græce scriptam esse, quàm Latinè à Terentio Phormionem. Quamobrem nulla dubitatio est, hanc solam esse, cui nomen poëta mutaverit.* Nec interim dissimulat, quem imitetur. Sic enim in prologo ait:

—— Apporto novam,
Epidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci: Latini Phormionem nominant;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio.

‡ In prolegomenis Phormionis.

CAP. IX.

DE MELODIA.

1. §. *Quinta pars est melodia; uti sexta apparatus: quæ non sunt poëtæ, sed extra artem posita: prior quidem musicorum; altera choragi. Nec necessarias esse poëtæ, ostendit, quod absque istis miramur eum haud minus, ac cum Demosthenis, & Ciceronis orationes legimus, etsi absit actio. Sed hoc discriminis est, quod orator ipse pronunciat, atque agit: poëta hæc non à se, sed ab alio petit. Eoque rhetor cum cura de pronunciatione præcipit: Aristoteles verò, cùm de poëtica tractat, eam vix attingit.*

Ut priùs iidem fuere medici, & chirurgi, qui postea officio sunt divisi: ita & poëtæ priùs sua agebant dramata, & in iis canebant: quomodo & Sophocles in Thamyride citharâ lusit: ut refert Anonymus Græcus in vita Sophoclis. Quam *Thamyridem* dixi cum Polluce, *Thamyram* vocat Athenæus. Postea verò modulationis, atque apparatus, curam commisere aliis: puta tibicini, aut citharœdo. Sed priùs quidem ipsi conduxere tibicines: postea hæc quoque cura aliis cessit. Plutarchus lib. de Musica: Τὸ γὰρ παλαιόν, ἕως εἰς Μελανιππίδην, τὸν τῶν διθυράμβων ποιητήν, συμβεβήκει τοὺς αὐλητὰς παρὰ τῶν ποιητῶν λαμβάνειν τοὺς μισθούς, πρωταγωνιστούσης δηλονότι τῆς ποιήσεως, τῶν δ' αὐλητῶν ὑπηρετούντων τοῖς διδασκάλοις· ὕστερον δὲ καὶ τοῦτο διεφθάρη. *Antiquitus enim usque ad Menalippidem, poëtam dithyrambicum, tibicines mercedem percipiebant à poëtis: nempe poëtis primas partes tenentibus, ac tibicinibus operam iis, qui fabulas docerent, navantibus. Postea & ille mos periit.* Qua de re Pherecratis Comici testimoniam pluribus versibus subjungit. Etiam apud Romanos poëtæ priùs fabulas agebant, atque ipsi cecinere: postea verò totum hoc penes histriones, & pythaulas, ac choraulas fuit. Donatus, seu potiùs Euanthius, in prolegomenis Terentii, sive dissertatione de Trag. & Comœd. *Diverbia histriones pronunciabant: cantica verò temperabantur modis, non à poëta, sed à perito artis musicæ, facta.* Quâ verò occasione apud eos dividi cœperint, ostendunt hæc Livii Patavini verba lib. VII. de Livio Andronico: *Livius post aliquot annos, qui ab satyris ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet, id quod omnes tum erant, suorum carminum actor, dicitur, cùm sæpius revocatus, vocem obtudisset, veniâ petitâ, puerum ad canendum ante tibicinem cùm statuisset, canticum egisse aliquanto magis vigente motu, quia nihil vocis usus impediebat: inde ad manum cantari histrionibus cœptum, diverbiaque tantùm ipsorum voci relicta.* Ad poëtæ igitur industriam ea sola pertinent, quæ scriptionem dramatis spectant. Quæ si adsint, efficit id poëta, quod vult. Tolle enim ex aliqua Euripidis, vel Senecæ tragœdia, modulationem, atque apparatum: etiam quis tacitus, legendo eam, miseretur, terreturque. Non dubium tamen, quin multùm ad movendos animos conferant externa illa. Quare pauca de iis addam. Ac priùs quidem de modulatione videamus.

2. §. *Modulatio multùm suavitatis adfert fabulæ.*

Aristoteli * ea vocatur μελοποιΐα. Eidem ex quinque posterioribus partibus dicitur præcipuum fabulæ condimentum. Vocat † enim, μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων: quo significat superare eam cætera oblectamenta poëtica, quæ fabulæ accedunt. Est verò μέλος nihil aliud, quàm λόγος ᾀδόμενος, ut est apud Platonem in III. de Rep. Apud quem & eodem libro legas: Μέλος ‡ ἐκ τριῶν ἐστὶ συγκείμενον, λόγου τε, καὶ ἁρμονίας, καὶ ῥυθμοῦ.

** De Poët. cap. 6.*
† Eodem cap.
‡ Modulatio ex tribus componitur; sermone, harmonia, & rythmo.

3. §. *Modulatio partim in cantico, partim in chorico, locum habet. Canticum, quia unus caneret, monodium dicebatur: chori verò cantus, quia plurium foret, vocibus in unum confusis, synodium vocatus.*

Ita Diomedes lib. III. vocibus his utitur. Sed quædam addit, quæ non bene conveniant cum iis, quæ Donatus, sive Euanthius, scribit. In iis etiam Diomedem potiùs sequemur deinceps.

4. §. *In cantico canebat pythaules: in choro, choraules.*

Diomedes lib. III. *Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex concinebat: in canticis autem pythaules pythicis respondebat.* Ita antiquis temporibus fuit: postea & pythaulæ, & choraulæ, seorsum in agone musico certare, quàm in comœdia artis suæ specimen dare, maluerunt. Quemadmodum idem Grammaticus retulit ex Tranquillo. Verba ejus inferiùs adferam. De choricis tibiis est hoc Demosthenis orat. contra Midiam: Τὸν ἄρχοντα ἐπικληροῦν ὁ νόμος τοῖς χοροῖς αὐλητὰς κελεύει.

πιλαῦλ. *Principem; sive pratorem, jubet lex choris decernere tibicines.*

5. §. *Interdum tibicines accinebant choris: interdum chori præibant tibicinibus.*

Qua de re illustris Pratinæ Phliasii in Hyporchemate locus est apud Athenæum lib. XIV.*. Ac ibidem legas plu- * Pag. 617. edit. Commel.
scula de ξυναυλίᾳ: quo nomine, ut Athenæus ait, significatur τις ἀγὼν συμφωνίας ἀμοιβαῖος αὐλοῦ καὶ ῥυθμῶν χωρὶς λόγου τοῦ προσμελῳδοῦντος. *Certamen tibiarum vicissim, ac rhythmorum, absque illius sermone, qui voce modos tibia æmulatur.*

6. §. *Usi in choro & Doria harmonia; & Phrygia, & Lydia; imò & hypodoria, & hypophrygia, & mixolydia.*

Plutarchus de Musica: Τόνων γοῦν τριῶν ὄντων κατὰ Πολύμνηστον, καὶ Σακάδαν, τοῦ τε Δωρίου, καὶ Φρυγίου, καὶ Λυδίου, ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων τινῶν στροφὴν πεποιηκότα φασὶ τὸν Σακάδαν, διδάξαι ᾄδειν τὸν χορὸν, δωριστὶ μὲν τὴν πρώτην, φρυγιστὶ δὲ τὴν δευτέραν, λυδιστὶ δὲ τὴν τρίτην. καλεῖσθαι δὲ τριμερῆ τὸν νόμον τοῦτον διὰ τὴν μεταβολήν. *Cùm igitur, secundum Polymnestum, & Sacadam, tria tonorum genera sint; Dorium, Phrygium, Lydium: Sacadam, in unoquoque genere eorum, quæ diximus, fecisse stropham; ac chorum docuisse, ut earum primam canerent Dorice, secundam Phrygice, tertiam Lydice. Atque ob mutationem istam hoc fuisse dictum νόμον τριμερῆ, hoc est, legem tripartitam.* Nec tamen hi modi non intendi, aut remitti, poterant. Nam aliter esse, ostendit, quòd & modus erat ὑποδώριος, & ὑποφρύγιος, & μιξολύδιος: de quibus eodem libello Plutarchus. Sed de modis choricis postea pluribus; cùm de tragœdia, & comœdia, seorsum dicemus.

7. §. *Pro fabula argumento variabant modi: ita ut, qui in talibus essent subacti, ex modis colligerent, quæ futura esset fabula.*

Euanthius in prolegomenis Terentii: *Hujusmodi adeò carmina ad tibias fiebant, ut, his auditis, multi ex populo antè discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur.* Quod ipsum & Tullius testatur in Lucullo. *Quàm multa,* inquit, *quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati; qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse ajunt, aut Andromachen; cùm id nos ne suspicemur quidem.*

8. §. *Saltatio scenica triplex fuit; comica, tragica, & satyrica: prima dicebatur κόρδαξ, altera ἐμμέλεια, tertia σίκιννις. Nominaque hæc imposita dicuntur à nominibus Satyrorum, qui Baccho ministrarent.*

Lucianus de Saltat. τριῶν γοῦν οὐσῶν τῶν γενικωτάτων ὀρχήσεων, κόρδακος, καὶ σικιννίδος, καὶ ἐμμελείας· οἱ Διονύσου θεράποντες, οἱ Σάτυροι, ταύτας ἐφευρόντες, ἀφ' αὑτῶν ἑκάστην ὠνόμασαν. *Cùm tria saltationum genera latissimè pateant; cordax, sicinnis, & emmelia: cùm Satyri, Bacchi famuli, ea reperissent, ab iis cuique nomen fecerunt.*

9. §. *Ac primò ejusmodi saltatio cum dramate conjuncta fuit. Sed postea* ὀρχησταὶ *artem suam à dramatis separarunt, ac seorsum eam in scena ostenderunt. Quod Augusti temporibus factum à Pylade Cilice, & Bathyllo, pantomimis: quorum saltatio vocabatur Italica, & ex triplici, quam diximus, composita erat. Sed in Tragicis argumentis gloria major penes Pyladem fuit: in Comicis saltandis penes Bathyllum.*

Athenæus lib. I. Τοῦτον τὸν Βάθυλλον, φησὶν Ἀριστόνικος, καὶ Πυλάδην, οὗ ἐστι σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὄρχησιν συστήσασθαι ἐκ τῆς κωμικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιννις. *Ait Aristonicus, Bathyllum hunc, ac Pyladem, cujus de saltatione liber exstat, Italicam saltationem constituisse ex Comicâ, quæ Cordax vocabatur; tragicâ, quæ dicta Emmelia; & satyricâ, quæ dicebatur Sicinnis.* Eadem de Pylade Suidas: Πυλάδης Κίλιξ, ἀπὸ κώμης μισθαρνῶν, ἔγραψε περὶ ὀρχήσεως τῆς Ἰταλικῆς, ἥτις ὑπ' αὐτοῦ εὑρέθη, περὶ τῆς κωμικῆς καλουμένης ὀρχήσεως, ἥτις ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἥτις σίκιννις. *Pylades Cilix, è pago mercenarius, scripsit de saltatione Italicâ, quæ ab eo reperta; & de saltatione Comica, quæ vocabatur Cordax; & de Tragicâ, quæ dicta est Emmelia; & de Satyrica, quæ Sicinnis est appellata.* In eo verò differebat saltatio Pyladis, & Bathylli, quòd ille Tragicum amaret argumentum; hic Comicum. Unde M. Seneca lib. III. Controvers.*. *Et ut ad morbum te meum vocem, Pylades in comœdia, Bathyllus in tragœdia, multum à se aberant.* Nimirum saltatio Pyladis gravis, plenaque affectuum: Bathylli magis hilaris, ac jocosa: ut de utroque auctor Athenæus lib. I. & Plutarchus Sympos. lib. VII. cap. VIII. Quemadmodum verò auctores; ita & discipuli, ac sectatores, postea diverso saltationis genere claruere. Unde Seneca Natur. Quæst. lib. VII. cap. XXXII. *Stat per successores Pyladis, & Bathylli, domus. Harum artium multi discipuli sunt, multique doctores.*

* Sic ut in epitome Declamat. epistola ad Novatum, Senecam, Melam.

Cap. X.

De Apparatu.

1. §. *Superest apparatus, qui personarum ornatum, & ea, quibus scena instrui solet, complectitur. Hac parte primo carebat drama. Thespis enim sine apparatu, ac scena, recitabat sua è plaustro. Fæce etiam est usus, non personis. Primus Æschylus assumsit personas. Quemadmodum & syrma, pulpitum, aliaque, primus dedit. Quamquam verò & hæc pars magis ad choragum, atque histrionem, pertineat, quàm poëtam: à poëta tamen instrui uterque debet, ne decorum ab iis negligatur. Nam ut dictio rebus, ita apparatus convenire debet personis.*

Apparatus qui dicitur, rectiùs vocetur *ostentus*: quia apparatus non minùs est in poësi, quàm actione. Hæc pars ab Aristotele † dicitur ὄψεως κόσμος, hoc est, *orna-* † De Poët. cap. 6.
tus visionis, sive eorum, quæ sub adspectum cadunt. Est verò ὄψις, ut idem ait, ψυχαγωγικὸν μὲν, ἀτεχνότατον δέ: hoc est, *maximè quidem animos oblectat, sed minimum artis habet.* Addit, eam esse ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς, *minimè artis propriam.* Quod gemino probat argumento. Primùm, quia ἡ τῆς τραγῳδίας δύναμις, καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἐστιν. *Tragœdiæ natura, & virtus, extra etiam certamen, ac scenam, & sine histrionibus consistit.* Altera ratio est, quia κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τοῦ σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστι. *in apparatu concinnando potiùs ejus, qui apparatum hunc conficit, quàm poëtæ ars & industria versatur.* Sanè poëta quidem hujus artis non debet esse ignarus. Quia, nisi à poëta instruatur choragus; quandoque negliget decorum. Interim proprium illud choragi est munus: quem sic dixere, quasi chori ducem. Sed qui choro præerat, idem fabulæ præfuit universæ. Hujus igitur erat procurare necessaria omnia, ut rectè histrio oculis spectatorum fabulam exhiberet. Ergo convenientem juveni, ac seni; optimati, ac plebejo; vestem dabit: curabit θεολογεῖον, sive machinam, unde loquitur Deus, si dignus vindice nodus inciderit: procurabit

tabit ea, quibus opus Medeæ, ut repræsentetur à draconibus in aera rapta: atque ita in aliis. Vide omnino Minturnum libro tertio *.

* P. 242.

2. §. *Agebantur ludi scenici in theatro, quod in modum erat hemicycli; in eo erat scena, orchestra, & proscenium. Scena frons erat theatri ab uno ejus cornu ad alterum cum coopertura. Proscenium locus fuit ante scenam porrectus. In eo fuit pulpitum, in quod actores prodibant. Orchestra fuit, ubi, apud Græcos, saltarent; apud Romanos, spectarent Senatores. Erat scena pulpito altior; pulpitum proscenio, & orchestrâ.*

Primus Agatharchus, ut Vitruvius ait in prooemio libri VII. *Athenis, Æschylo docente tragœdiam, scenam fecit, & de ea tragœdiam reliquit.* At plura de theatro, ejusque partibus, vide apud Vitruvium lib. v. cap. III, & quatuor seqq. Item Plinium non uno loco, Tertullianum de spectaculis, alios.

3. §. *Primùm histriones fecibus ora obducebant, ne agnoscerentur: postea personas assumsere.*

Quas quis invenerit, constare negat Aristoteles ‡. Aliqui † Thespidi id tribuunt. Alii Æschylo: quos Horatius sequitur:

‡ De Poetica cap. 5
† Suidas in Θέσπις.

Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.
Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ,
Æschylus.

Fuit apud Græcos & personæ genus, quod Μαίσων dicebatur; idque à Mæsone Megarensi, personæ talis inventore: ut scripsit Aristophanes Byzantius libro περὶ προσώπων ‡: & ex eo Athenæus libro quinctodecimo. Ubi ex eodem docet, excogitâsse eum sales, & jocos, famuli ac coqui personis convenientes; atque inde ejusmodi sales dictos esse σκώμματα μαισωνικά. Apud Latinos (ut est apud Euanthium *) *personati primi egisse dicuntur comœdiam Cincius, ac Faliscus; tragœdiam, Minucius, & Protonius.*

‡ De personis.
* Lib. de tragœdia, & comœdia, sive prolegomenis in Terentium.

4. §. *Histrionum primò exiguus fuit numerus; sed unus idemque varias sustinebat personas.*

Lucianus in Menippo: Οἶμαι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς πολλάκις ἑωρακέναι τοὺς τραγικοὺς ὑποκριτὰς τούτους, πρὸς τὰς χρείας τῶν δραμάτων, ἄρτι μὲν Κρέοντας, ἐνίοτε δὲ Πριάμους γιγνομένους, ἢ Ἀγαμέμνονας· καὶ ὁ αὐτός, εἰ τύχοι, μικρὸν ἔμπροσθεν μάλα σεμνῶς, τὸ τοῦ Κέκροπος, ἢ Ἐρεχθέως, σχῆμα μιμησάμενος, μετ' ὀλίγον οἰκέτης προῆλθεν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κεκελευσμένος· ἤδη δὲ πέρας ἔχοντος τοῦ δράματος, ἀποδυσάμενος ἕκαστος αὐτῶν τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην ἐσθῆτα, πένης, καὶ ταπεινὸς περιέρχεται. *Existimo autem, etiam in scena vidisse te plerumque histriones istos tragicos; qui, in fabularum usum, modò Creontes, modò Priami fiunt, aut Agamemnones. Idemque, si sors tulerit, paullò ante tam graviter Cecropis, aut Erechthei, formam imitatus; paullò post servus, poëtâ jubente, progreditur. Cumque jam fabula finem adjuerit, & ipsorum unusquisque vestem illam auratam exuerit, personam deposuerit, & ex cothurnis descenderit; pauper, & humilis, obambulat.*

5. § *Si peccaret histrio, exsibilabatur.*

Cicero in Paradoxis: *Histrio, si paullò se moveat extra numerum, aut versus pronunciatus est unâ syllabâ longior, aut brevior, exsibilatur.* Pastoritiam etiam stultitiam (ut Cicero † ludens vocat) metuebat Pylades, cùm, Herculem Furentem expressurus, non convenientem heroi incessum servare videretur. Itaque, personâ detectâ, ridentes sic increpuit:

Μωροί, μαινόμενον ὀρχοῦμαι ‡:

Auctor Macrobius *.

† Lib. 1. ad Att. epist. 13.
‡ Stulti, furentem salto.
* Lib. Saturnal. 2. cap. 7.

6. §. *Prima histrionibus cura erat vocis.*

De comœdorum, & aliorum histrionum, infibulatione, ne vocem corrumperent, quod coitu fieri solet; vide Hieronymum Mercurialem lib. I. Var. Lect. cap. IX.

7. §. *Vestis variabat pro personâ, quàm sustinerent.*

Cujusmodi in comœdiis fuerit, inferiùs ostendemus.

8. §. *Iidem diu fuere cantores, & saltatores: sed postea eos separarunt, cùm animadverterent, saltu continuo anhelitum turbari; eoque & mutari cantum.*

Auctor Lucianus περὶ ὀρχήσεως. Saltatio Comica dicebatur κόρδαξ, ut ibidem legas: item apud Pollucem lib. IV. cap. XIV, Harpocrationem in κορδακισμός, & alios. Nomen à Cordace Satyro; ut ibidem Lucianus tradit.

9. §. *In scenâ duæ aræ poni solebant: dextera Liberi; sinistra ejus Dei, cui ludi fiebant.*

Euanthii * verba sunt: qui eò ait respexisse Comicum in Andria †, cùm ait:

——Ex arâ hinc sume verbenas tibi.

* Prolegom. in Terent.
† Act. 4. Sc. 3.

10. § *Etiam scena variis picturis ornabatur apud Romanos.*

Valerius Max. lib. II. cap. I: *C. Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis antè picturâ tabulis extentam.* Plinius lib. XXXV. cap. IV: *Habuit & scena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corvi, decepti imagine advolarent.* Hic Claudius Pulcher ædilis fuit anno Urbis DCLIV: estque is, à quo dicta *Claudiana tonitrua.* Nam cùm antea, lapidibus ‡ in βροντεῖον * injectis, levis sonus ederetur: hic modum induxit, qui magnitudine soni magis tonitru referret. Festus Pompejus: *Claudiana tonitrua appellabantur, quia Claudius Pulcher instituit, ut post scenam conjectus lapidum ita fieret, ut veri tonitrus similitudinem imitaretur. Nam antea leves admodum, & parvi sonitus fiebant, cùm clavi & lapides in labrum aeneum conjicerentur.* Petrus Menenus, libello de Fabularum origine, & cum eo alii complures, censent, hæc tonitrua semper, ludis peractis, una cum plausu populi fieri solere. Sed falluntur. Tantùm enim fiebant, si fabulæ argumentum tonitru exigeret: ut in Plauti Amphitryone Act. V. Sc. I.

‡ Polluce, Aristophanis Scholiaste, & Eustat.
* Labrum aeneum referens tonitrus sonum: q. d. tonitruarium.

11. §. *Apud Græcos scenici fabularum actores magno in honore erant.*

Itaque Æschines Atheniensis, Atrometi filius, in adolescentia tragœdias actitavit. Atque idem postea concionibus, & orationibus, tantum sibi nomen comparavit, ut Oratorum à Demosthene proximus haberetur. Testes Demosthenes orat. de Corona, Quinctilianus lib. II. cap. XVII; Plutarchus in vitis X. Rhetorum. Aristodemus etiam tragicus, licet histrio fuerit, sæpius ab Atheniensibus de rebus pacis ac belli legatus ad Philippum missus fuit: ut ex Demosthene constat. De utroque etiam egit Cicero lib. IV. de Rep. & ex eo B. Augustinus lib. II. de Civit. Dei cap. X. Verba sunt: *Siquidem, quod in eo quoque (Ciceronis) de Rep. libro commemoratur, Æschines Atheniensis, vir eloquentissimus, cùm adolescens tragœdias actitavisset, remp. capessivit: & Aristodemum, tragicum item actorem, maximis de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Athenienses sæpe miserunt.*

12. §. Ro-

12. §. *Romani in eo à Græcis abiere, quod actores fabularum nullo honore dignarentur.*

De discrimine eo sic Cornelius Nepos præfat. in Excellentium Imp. vitas: *In scenam verò prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem* (Græciæ) *gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota, ponuntur.* Firmat quoque Scipio apud Ciceronem: *Cùm artem ludicram, scenamque totam, probro ducerent; genus id hominum non modò honore civium reliquorum carere; sed etiam tribu moveri, notatione censoriâ voluerunt.* Citat B. Augustinus lib. II. de Civit. Dei cap. XIII. Quærat igitur aliquis, unde ea fuerit familiaritas M. Ciceronis cum Roscio Comœdo; quem toties laudibus extollit, ac inprimis oratione, quam pro eo habuit. Nempe amavit eum Cicero, ut virum virtute, ac fide, singularem: nec tamen potuisset ullos honores consequi in Rep. Audiamus, quid de eodem Roscio dicat orat. pro Quinctio: *Etenim cùm artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eò non accedat.*

13. §. *Quid quòd ne ipsi quidem poëtæ ullâ immunitatis prærogativâ juvarentur.*

Philippus Imp. leg. III. Cod. de Profess. & Med. lib. X.

14. §. *In ludis tamen Capitolinis, è judicum sententiâ, donabantur Poëtis corona scenica.*

Nec tamen his solis, sed & Oratoribus, aliisque artificibus; quâ de re sic Suetonius Domitiano cap. IV: *Instituit & quinquennale certamen; Capitolino Iovi triplex; musicum, equestre, gymnicum; & aliquantò plurium, quam nunc est, coronarum.* Id certamen institutum Anno P.R.C. DCCCXXXIX, Domitiano XII, & Ser. Cornelio Dolabellâ Cos. ut ex Censorino constat lib. de die Natali cap. V. Inque eo agone victus Statius Papinius; quia, occupatus in sua Thebaide, non tantum operæ posuisset in celebrando Jove Capitolino, quantum necesse erat. Vide Juvenalem sat. VII, & quæ ad Tranquilli locum adlatum Casaubonus adnotavit.

15. §. *Imò iisdem, in suis municipiis, ære è plebe collato, statua ponebantur.*

Exemplo fuerit L. Valerius L. F. Pudens: de quo antiqua inscriptio ab Onuphrio Panuino * inventa in oppido Hisconio, quod nunc *el Guasto* dicitur in regione Ferentanâ. Est verò hujusmodi:

* *In Collectione Gruteriana habes pag. 332. num. 3.*

L. VALERIO L. F.
PUDENTI
HIC CUM ESSET ANNORUM
XIII ROMÆ CERTAMINE
IOVIS CAPITOLINI LUSTRO
SEXTO CLARITATE INGENII
CORONATUS EST INTER
POETAS LATINOS OMNIBUS
SENTENTIIS JUDICUM
HUIC PLEBES UNIVERSA
HISCONIENSIUM STATUAM
ÆRE COLLATO DECREVIT
CURAT. R. P.

CAP. XI.

DE TRAGOEDIA.

1. §. *Vidimus universè de dramate. Nunc agamus de variis ejus formis: ac primùm de Tragœdiâ. Initio id commune erat comœdiæ, & tragœdiæ nomen. Utraque enim τρυγῳδία sive τραγῳδία vocabatur.*

Monuit hoc Etymologus magnus in τραγῳδία. Et ante eum Athenæus lib. II: ubi censet, comœdiæ & tragœdiæ inventionem post ebrietatem exstitisse. Sic enim scribit: Ἀπὸ μέθης, καὶ ἡ τῆς Κωμῳδίας, καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας εὕρεσις, ἐν Ἰκαρίῳ τῆς Ἀττικῆς εὑρέθη, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῆς τρύγης καιρόν. ἀφ' οὗ δὴ ἐν τρυγῳδία τὸ πρῶτον ἐκλήθη * καὶ κωμῳδία. *Prima comœdiæ, & tragœdiæ, origo fuit ex compotatione, ac temulentiâ in Icario Atticæ pago: idque tempore vindemiæ, quæ Græcis τρυγή: unde τρυγῳδίας nomine etiam comœdia priùs vocabatur.*

* *Nisi cum Casaubono malis, ἐκλήθη καὶ ἡ τραγῳδία, ἢ κωμῳδία.*

Unde tragœdia dicatur, variant admodum sententiæ. Tres verò sunt magis verisimiles. Una est, ut dicatur à τράγος, id est, *hircus*, & ᾠδὴ, *cantus*. Sive quia tragœdia priùs fieret in honorem Bacchi; cui hircus, vinearum hostis, mactabatur; ut ex Varrone, Marone, Ovidio, & aliis constat: sive quia hircus præmium certantibus foret: unde Horatius †:

† *Epist. ad Pisones.*

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.

Et Tibullus lib. II. el. I:

Agricola & minio suffusus, Bacche, rubenti,
Primus inexpertâ duxit ab arte choros.
Huic datus à pleno memorabile munus ovili
Dux hircus pecoris; duxerat hircus oves.

Est ea sententia Servii in illud Maronis ‡, *Tu post carecta latebas.* Hic mos hirco remunerandi victorem, cœpit Olympiade XLIII; si credimus Eusebio in Chronicis. Altera est, ut sit à τρύξ, id est, *fex*: quia, ut Donatus, sive Euanthius * ait, ora sua fecibus perlinebant scenici actores, ante usum personarum ab Æschylo repertum. Unde idem poëta †:

‡ *Eclog. 3.*
* *Lib. de tragœd. & comœd.*
† *Ibidem.*

Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ
Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.

Fiebat autem hoc ab actoribus, ἵνα ‡ μὴ γνώριμοι γένωνται: ut ait Aristophanis scholiastes; ubi exponit, cur actores tragici à poëta τρυγοδαίμονες vocentur. Tertia ratio est, ut sit à τρύξ, id est, *novum vinum*; quia (ut est apud eundem Euanthium) *uter musti plenus solemne præmium cantoribus foret.* Quod & Diomedes * monuit his verbis: *Liberalibus apud Atticos, die festo Liberi patris, vinum cantoribus pro corollario dabatur: cujus rei testis est Lucillius in XII.* Vbi verba illa, *die festo Liberi patris*, glossema esse arbitror cujusdam qui vocem *Liberalibus* interpretaretur; ne quis homines liberales signari crederet. Si secunda, tertiave sententia placet, τραγῳδία dicatur, quasi τρυγῳδία: quomodo Aristophanes in Acharnensibus vocat Euripidis tragœdiam. Ubi, si veterem audimus scholiasten, τρυγῳδίαν † εἶπεν αὐτὴν τὴν κωμῳδίαν, διὰ τὸ τοῖς νικῶσι κωμικοῖς τρύγα δίδοσθαι, τουτέστι νέον οἶνον. Sed falli videtur. Si enim non *fecem* modò, sed & *vinum novum*, dixere τρύγα, quod & Tzetzes ‡ monuit: longè verisimilius fit, eum ridere Euripidem, quasi, cum se musto proluisset, semipotus fabulas scriberet. Notum enim illud poëtis solere vitio verti, quòd Bacchi magis, quàm Musarum afflatu, carmen funderent. Nec movere debet, quòd Suidas * etiam τρυγοκωμῳδία legisse videatur. Nam metrum apud Aristophanem refugit eam vocem.

‡ *Ut non agnoscerentur.*
* *Lib. 3.*
† *trygœdiam dixit pro comœdia; quia comicis vincentibus darent trygα, id est, novum vinum.*
‡ *Prolegom. in Lycophron.*
* *In τρυγοκωμῳδία.*

Alias etiam caussas, cur τραγῳδία dicatur, refert Etymologici magni autor: quas, quia parum probo, non referam hoc loco. Fugit verò eum monere, nonnullos quoque (è quibus Isacius Tzetzes †) ita dictam putare,

† *Prolegom. in Lycophr.*

quasi τραχεῖαν ᾠδήν*. Quod etymon, etsi Aldo Manutio Pauli F. & aliquot aliis, maximè placuerit: mihi tamen neutiquam probatur. Nam, ut alia mittam, non favet ἀναλογία.

* *Asperam orationem.*

2. §. *Tragœdia est* poëma dramaticum, illustrem fortunam, sed infelicem, gravi & severâ oratione imitans. *Quibus & finem hunc, si voles, adde*; ad affectus ciendos, animumque ab iis purgandum.

Aristoteli † fusiùs sic describitur, μίμησις πράξεως σπουδαίας, καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. *Imitatio actionum seriarum, & gravium, habens magnitudinem, sermone ad voluptatem facto, ita ut singula genera suis adhibeantur partibus ac locis, nec per enarrationem, sed per misericordiam, & metum, præstans ab ejusmodi perturbationibus purgationem.* Ant. Sebast. Minturnus ‡ eorum mentem sic expressit, *Imitatio insignis, seriaque aliqua, & absoluta, & magnitudine quadam comprehensam actionem oratione suavi exprimens: ita ut ejus partes suo singula quidem loco, atque seorsum, adhibeantur; nec simplici narratione, sed inductione illorum, qui ita agunt ac dicant, ut miserationem terroremque concitent ad id genus morborum expiationem.* Quæ deinceps fusiùs explicantur à Minturno. Nos breviter id faciemus. Genus igitur in hac definitione est μίμησις, *imitatio*. Estque imitatio ea πράξεως, *actionis*; nec cujusvis, sed σπουδαίας, καὶ τελείας, καὶ μέγεθος ἐχούσης: ubi σπουδαίας non tam est *præstantis*, prout Paccius vertit, quàm *seria, ac gravis*, quo à comœdia differt, imitante actiones leviculas. Τελείας valet *perfecta*; ita, ut non sit minutum quid, & mutilum, quemadmodum veterum dramata; sed habeat principium, medium, finem; sive protasin, epitasin, catastrophen. Additur μέγεθος ἐχούσης, *magnitudinem habentis*; quia perfecta esse possit, nec habere justam magnitudinem; quomodo homo pumilus, sive nanus, nulla careat partium naturalium, sed ob exiguam nimis staturam deficit. Quod ne in dramate usu veniat; episodiis, & digressionibus extenditur. Hinc sermo spectatur, cum dicitur ἡδυσμένῳ λόγῳ, *sermone suavi*, sive, ad verbum magis, *sermone edulcato*; quomodo Cn. Mattius in Mimiambis* dixit, *edulcare cantus*. Dulcedinem autem eam maximè adferunt numerus, harmonia, & melos: ut postea Aristoteles dicit. Additur, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, *seorsim partium unaquæque in partibus agente*. Hoc est, ita ut singula genera non mixtim, sed seorsim, insint partibus singulis. Nam, ut Aristoteles ipse subjungit mox, quædam perficiuntur solo metro; quædam verò melodiâ. Instituitur autem, οὐ δι' ἐπαγγελίας, *non per annunciationem*, ut fit in epopœia: ἀλλὰ δι' ἐλέου, καὶ φόβου, *sed per misericordiam, & timorem*; ut quæ res narret atroces, unde misericordia oritur; contrà quàm fit in comœdia, ubi res hilares referuntur, unde lætitia nascitur. Per hæc verò dicitur tragœdia περαίνειν τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν, *purgare ac levare animum ab hujusmodi perturbationibus*. Quale est, quòd (ut unam è multiplici purgatione affectuum memorem) homines videntes adversa, in quæ jam olim inciderint magnæ animæ, faciliùs discunt ferre præsentia. Quâ de re elegantes Timoclis versiculos legere est apud Athenæum initio libri sexti.

† *De arte Poët. cap. 6.*

‡ *Lib. 3 de Poëta. pag. 184 edit. Venet. an. 1559.*

* *Apud Agellium lib. 15. cap. 25.*

Julio Scaligero lib. 1. de re Poëtica cap. VI. definitur, imitatio illustris fortunæ, exitu infelici, oratione gravi metricâ. Ubi illud probare non possum, quòd requirat exitum infelicem. Plurimùm quidem id fit; sed non est de οὐσίᾳ † tragœdiæ. In multis enim id Græcorum tragœdiis non videas; ut postea dicetur. Quare differentia εἰδοποιὸς ‡, quâ differt à comœdiâ, in eo consistit, quòd graves actiones imitatur; eoque graves etiam personas assumit. Sed, utcumque non semper exitus sit infelix; semper tamen infelix conditio, vel grave periculum, ob oculos ponitur. Nam affectus ei movere propositum est, inprimis misericordiam.

† *Materia naturáque.*

‡ *Specifica, sive forma effectrix.*

Quærat aliquis, quomodo delectationem, quæ poëtæ omni est proposita, adferre tragicus possit, cùm tristia & luctuosa repræsentet: nec viri boni sit gaudere alienis malis, præsertim virorum illustrium. Huic difficultati occurritur, si cogitemus, spectatorem capere voluptatem, non ex eo, quia aliis fuerit malè: verùm ex artificio poëtæ: quomodo exhorrescimus conspectum draconum, & monstrorum: at jucunda est eorum pictura, quia pictoris nos ars delectat. Etiam alterum hic concurrit. Nam suave est nôsse casus tantos, quia hæc res prudentiam auget.

Cap. XII.

De Tragœdiæ antiquitate, initiis, incremento, ac perfectione.

1. §. *Habemus de tragœdia vocabulo, ac definitione. Quæ de eâ sequuntur, partim ad historiam pertinent, partim ad artem. Prioris generis sunt ea, quibus exponitur tragœdiæ origo, progressus, perfectio. Origo tragœdiæ, an comœdiæ, antiquior sit, non convenit. Videtur autem comœdia quidem priùs cœpisse; sed tragœdia priùs exculta.*

Tragœdiam esse vetustiorem, sententia est veteris Grammatici, cujus de Tragœdia & Comœdia libellus Donati in Terentium commentario præmittitur. Euanthium videri antea diximus. Hujus sunt verba: *Ut ab incultu, & feris moribus, paullatim perventum est ad mansuetudinem; urbesque sunt conditæ; & vita mitior atque otiosior processit: ita res tragicæ longè ante comicas inventæ.* Sed cùm simplicior sit comœdia: verisimilius est, ex comœdia ortam esse tragœdiam. Quæ & Julii Scaligeri sententia est lib. 1. de re poët. cap. V. Interim priùs excultam esse tragœdiam, quàm comœdiam, non diffitetur.

2. §. *Ut verò reliqua poësis, ita & tragœdia, ac comœdia, primò fuit αὐτοσχεδιαστική, sive subita, & extemporalis.*

Quemadmodum ex Aristotele diximus lib. de Natura ac Constitutione Poëtices cap. XIII. Unde autem, cùm primùm rudis esset, & impolita, incrementum cœperit; idem docet Stagirita. Nempe cùm antiquitus in sacris Bacchi dithyrambice foret, & phallica: ex dithyrambice quidem aucta est tragœdia; ex phallicis autem comœdia.

3. §. *Diu Tragœdia solo constitit choro: huic Thespis unum addidit histrionem, post Thespidem eam excoluit Phrynichus. Uterque Atheniensis fuit. Sed Dorienses ajebant, multis ante utrumque annis tragœdiam apud se viguisse. Athenienses hic dicere, Thespidi tribui vulgò tragœdiæ inventionem; quòd choro addidisset histrionem unum, & tragœdiæ majorem addidisset ornatum: at longè ante eum apud se tragœdiam viguisse, etsi rudiorem.*

Ajunt quidam, Thesei ad sepulcrum certâsse tragicos: atque eam fuisse tragœdiarum vetustissimam. Sed prima tragœdia solo constabat choro: ut auctor est Laërtius in Platone. Chori autem tragici initium est tam antiquum, ut planè illud nesciatur. Unde inventrix ejus dicitur Euterpe, Musarum una. Incertus poëta in Ἀνθολογίας primo Tit. in poëtas: εὗρεν*, inquit,

Εὐτέρπη † τραγικοῖο χοροῦ πολυηχέα φωνήν.

Choro postea histrionem unum addidit Thespis. Caussam exponit idem Laërtius in Platone. Ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν. *Ut olim tragœdiam primò quidem chorus solus agebat*

* *Invenit.*

† *Euterpe tragici chori multisonam vocem.*

agebat; postmodum verò Thespis unum invênit histrionem, ut chorus interdum requiesceret. Quem locum pleniùs postea adducemus. De Thespide exstabat olim liber Chamæleontis. Inventionem tragœdiæ tribuit ei Donatus, sive Euanthius ‡. Item Dioscorides, in epigrammate, quod incipit:

‡ *Lib. de Tragœd. & Com.*

Θέσπιδος εὕρεμα τοῦτο ——

Adhæc Clemens Alexandrinus lib. 1. Στρωματ. & Horatius in Arte: cui plaustris dicitur tragœdias vexisse; quia fabulæ olim è plaustris agerentur. Ex quibus & convicia jactabantur: unde proverbium, ἐξ ἁμάξης λέγειν *, & ἐξαμαξεύειν †.

* *E plaustro loqui.*
† *De plaustro convicia jacere.*

Atque ad hanc etiam consuetudinem respexit Polemo, quando (ut apud Philostratum est) ajebat ‡, τὰ μὲν τῶν καταλογάδην, ὤμοις δεῖν ἐκφέρειν· τὰ δὲ τῶν ποιητῶν, ἁμάξαις· *quæ sunt orationis prosæ, humeris: at illa, quæ poëtices, plaustris efferri oportere.*

‡ *Lib. 1. de vitis Sophistarum.*

Fuit autem Thespis Atheniensis, ac temporibus vixit Solonis; discipulum habuit Phrynichum tragicum, itidem Atheniensem. Propter ista Athenienses sibi tragœdiæ inventionem vindicabant. Sed antiquiorem his esse contendêre Dorienses, qui Peloponnesum incolebant. Hos ejus inventionem sibi tribuisse, auctor est Aristoteles in Poëtica ‡. Atque hi primùm fuisse tragicum ajebant Epigenem illum Sicyonium, cujus Bacchas, atque alia, Athenæus citat; ac cui, cum tragœdiam de Baccho fecisset, acclamatum fuit, οὐδὲν πρὸς Διόνυσον *: quod postea in proverbium abiit; ut auctor est Suidas. Ajebant igitur Dorienses, Thespidem, vel secundum, vel, ut alii dicunt, decimum sextum ab hoc Epigene fuisse. Sed oggerebant Athenienses, etiam multò ante Thespidem fabulas Athenis agi solitas. Quâ de re sic Plato in dialogo illo, qui Minos, vel de Lege †, inscribitur: Ἡ δὲ τραγῳδία ἐστὶ παλαιὸν ἐνθάδε, οὐχ, ὥσπερ οἴονται, ἀπὸ Θέσπιδος ἀρξαμένη, οὐδ' ἀπὸ Φρυνίχου, ἀλλ', εἰ θέλεις ἐννοῆσαι, πάνυ παλαιὸν αὐτὸ εὑρήσεις ὂν τῆσδε τῆς πόλεως εὕρημα. *Tragœdia enim antiquum est istius civitatis institutum: non verò, sicuti arbitrantur, à Thespide, vel à Phrynicho, originem habuit: sed priscum esse comperies hujus civitatis inventum, si rem attentiùs volueris considerare.* Hasce sententias conciliare ita possumus, quòd Thespis ex arte primus tragœdiam docuerit; cùm antea tantùm, tam apud Athenienses, quàm Dorienses αὐτοσχεδιάσματα ‡ obtinerent.

‡ *Cap. 3.*
* *Nihil ad Bacchum.*
† *Pag. 321. ed. H. St.*
‡ *Subita, & extemporalia.*

4. § *Tragœdia, cùm ex αὐτοσχεδιάσμασι * nata, & à Thespide è dithyrambicis aucta esset, majora ab Æschylo incrementa cepit.*

* *Extemporalibus.*

Hic, ut apud Pausaniam legere est, in somnio monitus est, ut tragœdiam scriberet. De eodem sic Quinctilianus lib. x. *Tragœdias primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & gravis, & grandiloquus, sæpe usque ad vitium: sed rudis in plerisque, & incompositus: propter quod, correctas ejus fabulas in certamen deferre, posterioribus poëtis Athenienses permisere. Suntque eo modo multi coronati.* In iis, quos Fabius sic coronatos ait, etiam Euphorio fuit. Æschylum enim duos habuisse filios, Euphorionem, ac Bionem; utrumque autem fuisse poëtam tragicum; etiam apud Suidam ‡ legere est. Ex his Euphorio paternis fabulis quater vicit, ac proprias etiam scripsit. Bion verò fuit ex poëtis, qui à fiducia in scribendo dicti fuere θαρσυνοί: unde & fortassis intelligendus hic Horatii versus ‡:

‡ *In Αἰσχύλος.*
‡ *Lib. 2. epist. 2.*

Ille Bioneis sermonibus, & sale nigro.

Atque hoc παρέργως *, ut Fabii loco lucem præberemus: imò & Philostrato, cujus verba mox apponam. Ad Æschylum redeo.

* *Obiter.*

5. §. *Hic, cùm antè unicus foret histrio, adhibuit duos: atque ita primus diverbia induxit. Idem observavit, ut histrionum unus priorum esset partium; alter secundarum. Ille πρωταγωνιστὴς: hic δευτεραγωνιστὴς dicebatur. Adhæc & chori numerum imminuit, & cædes removens à scena, per nuncios eas retulit. Pulpita etiam reperit, ut actores è sublimi meliùs conspicerentur, & audirentur: denique etiam personas, & habitum magis convenientem heroibus, instituit.*

Aristoteles *: Τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος, ἐξ ἑνὸς εἰς δύο, πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε. *Histrionum numerum, ex uno videlicet in duos, Æschylus primus auxit; & ea, quæ circa chorum sunt, imminuit; sermonemque primarum partium instituit.* Sic Horatius †, cùm de Thespide locutus esset:

* *Lib. de re Poët. cap. 4.*
† *In Arte.*

Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis;
Et docuit, magnumque loqui, nitique cothurno.

De eodem sic Athenæus libro primò: Καὶ Αἰσχύλος δὲ οὐ μόνον ἐξεῦρε τὴν τῆς στολῆς εὐπρέπειαν, καὶ σεμνότητα, ἣν ζηλώσαντες οἱ ἱεροφάνται καὶ δᾳδοῦχοι ἀμφιέννυνται· ἀλλὰ καὶ πολλὰ σχήματα ὀρχηστικὰ ἀνεδίδου τοῖς χορευταῖς. Χαμαιλέων γοῦν πρῶτον αὐτόν φησι σχηματίσαι τοὺς χορούς, ὀρχηστοδιδασκάλοις οὐ χρησάμενον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῖς χοροῖς τὰ σχήματα ποιοῦντα τῶν ὀρχήσεων, καὶ ὅλως πᾶσαν τὴν τῆς τραγῳδίας οἰκονομίαν εἰς αὐτὸν περιϊστᾶν. *Æschylus non tantùm pallarum, & abollarum, decorum ac gravitatem excogitavit, quàm æmulati sacerdotes, & qui faces in sacris gestant, ministri iis induuntur; sed etiam multos saltatorios gestus à se inventos chori personis tradidit. Chamæleon igitur scribit ab eo fuisse primum formatos choros, absque saltationum doctoribus; eumque gestus chori præscripsisse, ut totam prorsus tragœdiæ dispositionem, ac dispensationem in se transtulerit.* De eodem sic Philostratus in Apollonii vita lib. VI. cap. VI. Ποιητὴς μὲν γὰρ οὗτος τραγῳδίας ἐγένετο. τὴν τέχνην δὲ ὁρῶν ἀκατάσκευόν τε, καὶ μήπω κεκοσμημένην, εἰ μὲν ξυνέστειλε τοὺς χοροὺς ἀπομήκεις ὄντας, ἢ τὰς τῶν ὑποκριτῶν ἀντιλέξεις εὗρε παραιτησάμενος τὸ τῶν μονῳδιῶν μῆκος, ἢ τὸ ὑπὸ σκηνῆς ἀποθνήσκειν ἐπενόησεν, ὡς μὴ ἐν φανερῷ σφάττοι. σοφίας μὲν μηδὲ ταῦτα ἀπηλλάχθω· δοκείτω δὲ κἂν ἑτέρῳ παραστῆναι ἐννοίας ἧττον δεξιῷ τὴν ποίησιν. ὁ δ' ἐνθυμηθεὶς μὲν τὸ αὐτόν, ὡς ἐπαξίαν τὴν τραγῳδίαν ποιῶν φθέγγοιτο. ἐνθυμηθεὶς δὲ καὶ τὴν τέχνην, ὡς προσφυᾶ τῷ μεγαλείῳ μᾶλλον, ἢ τῷ καταβεβλημένῳ τε, καὶ ὑπὸ πόδα, σκευοποιίας μὲν ἥψατο, εἰκασμένης τοῖς τῶν ἡρώων εἴδεσιν. ὀκρίβαντος δὲ τοὺς ὑποκριτὰς ἐνεβίβασεν, ὡς ἴσα ἐκείνοις βαίνοιεν. ἐσθήμασί τε πρῶτος ἐκόσμησεν, ἃ πρόσφορον ἥρωσί τε, καὶ ἡρωΐσιν ἠθῆσθαι. ὅθεν Ἀθηναῖοι πατέρα μὲν αὐτὸν τῆς τραγῳδίας ἡγοῦντο, ἐκάλουν δὲ καὶ τεθνεῶτα ἐς Διονύσια. τὰ γὰρ τοῦ Αἰσχύλου ψηφισαμένων, ἀνεδιδάσκετο ‡, καὶ ἐνίκα ἐκ καινῆς. *Erat namque Æschylus poëta tragicus, qui, cùm artem ejusmodi incompositam, inornatamque, animadverteret; choros in unum contraxit disjunctissimi antea cùm forent, & histrionum crebras responsiones auferens, unici cantus prolixitate; intra scenas faciendam jugulationem excogitavit, ne coram populo trucidationes hominum fierent. Quæ licet ipsa per se sapientiâ carere nemo dixerit; ulteriùs tamen aliquid excogitandi, etiam in poëtica minùs peritis, præstitit occasionem. Cumque rursus ille cogitaret, quo pacto dignitatem tragœdiis posset afferre; videretque ejusmodi arti sublimitatem potiùs, quàm humilitatem, convenire; apparatus ornatiores instituit, & heroum figuris magis accommodatos: & pulpitis histriones superimposuit; ut alti, sicut heroës, graderentur: vestibusque primus eosdem ornavit, quas heroës, aut heroinas, decere putabat. Quibus de caussis Athenienses tragœdiæ parentem illum putant, & in Dionysii festis etiam mortuum advocant. Quæ enim ab Æschylo inventa fuerunt, ediscuntur, ac præ cæteris habentur in pretio.* Etiam, Suidâ * teste, morem induxit, ut tragici usurparent προσωπεῖα † δεινὰ κεχρισμένα, καὶ ἐμβάδας: ubi per ἐμβάδας, altiores calceos signat; per προσωπεῖα autem κεχρισμένα denotat personas fæcibus unctas, aliisque pictas coloribus.

‡ *Mentem non cepit Fr. Morellius; cujus interpretationem subjeci. Sententia est: Æschyli fabulas etiam à morte ejus actas, quique eas docuissent, Atheniensium decreto vicisse demum. Vide Fabii verba pag. præcedenti, & quæ de Æschylo diximus in opere de poëtis Græcis.*
* *In Αἰσχύλος.*
† *Personas terribiles, & unctas, item arbylas.*

6. §. Sophocles verò duo postea invenit. Nam tertium histrionem addidit: item tragicæ scenæ ornatum reperit. Cumque antea chorus constaret personis XII. ab eo cœpit esse è XV.

* De Poët. cap. 4.
† Primarum partium actor.
‡ Secundarum partium actor.

Aristoteles *: Τρεῖς δὲ (ὑποκριτὰς ἤγαγε) καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς. *Tres verò* (histriones induxit) *Sophocles unà cum scenæ ornatu.* Itaque priùs quidem duo erant histriones; quorum prior πρωταγωνιστὴς †, alter δευτεραγωνιστὴς ‡, dicebatur; illius πρωτολογία, sive potiores fuere in agendo partes: huic autem commissa δευτερολογία, sive partes secundæ. Postea etiam tertius accessit, qui vocatus τριταγωνιστὴς, quia tertias ageret partes: atque hunc Sophocles addidit. Præterea, ut dicebam, idem induxit scenographiam. Scenæ autem tragicæ ut deformari soleant, Vitruvius multis docet lib. v. cap. VII. Pluraque de eo nos inferiùs. Etiam, quantum tragœdia debeat Sophocli, indicat Dioscorides Ἀνθολογίας lib. III. tit. XXV. qui est in Poëtas. Adi & Suidam.

7. §. Propter ista tragœdiam perfecisse credebatur.

Hac de re egregiè Diogenes Laertius in vita Platonis: qui ait, à Thespide esse initia: ab Æschylo incrementum, à Sophocle perfectionem: ac similiter in philosophia se rem habere; cujus pars prima, nempe Physice, sit à Pherecyde, Pythagorâ, Thalete, aliis; altera verò, hoc est, Ethice, sit a Socrate; tertia verò, Dialectica nempe, accesserit à Platone. Audiamus ipsum: Ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ πρότερον μὲν ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν· ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν, ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν, καὶ δεύτερον Αἰσχύλος, τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν τραγῳδίαν· οὕτως καὶ τῆς φιλοσοφίας ὁ λόγος πρότερον μὲν ἦν μονοειδής, ὡς ὁ φυσικός, δεύτερον δὲ ὁ Σωκράτης προσέθηκε τὸν ἠθικόν, τρίτον δὲ Πλάτων τὸν διαλεκτικόν, καὶ ἐτελεσιούργησε τὴν φιλοσοφίαν. *Ut olim in tragœdia priùs quidem solus agebat chorus, postea verò Thespis unum reperit histrionem, ut chorus interdum requiesceret, secundum postea Æschylus adjecit, ac tertium Sophocles: atque hunc in modum tragœdia est absoluta: sic & se habuit philosophiæ ratio: priùs quippe uniformis, cùm versaretur in solâ scientiâ naturali; alteram verò formam addidit Socrates, Ethicen; tertiam autem Plato, Dialecticen; atque ita Philosophiam perfecit.* Ubi pro Πλάτων malim Ζήνων. Sanè idem Laërtius in Procemio ait, solam Physicen viguisse usque ad Archelaum: à Socrate initium cepisse Ethicen: Dialecticæ initium dedisse Zenonem Eleatem.

* Amans hyperbatorum, sive trajecti verborum ordinis.
† Amans concinnæ verborum compositionis.
‡ Dispositione fabulæ.

*8. §. Alii consummatæ tragœdiæ gloriam non soli Sophocli, sed & Euripidi tribuunt. Et sanè est, ubi vincat Sophocles: est, ubi vincatur. Sophocles enim est φιλυπερβατος *, Euripides φιλοσύνθετος †. Hic ciendis affectibus, & sententiarum gravitate: ille vincit sublimitate dictionis, & οἰκονομίᾳ ‡.*

‡ De Poët. cap. 13.
* Dispositione fabulæ.
† Quem laudare nefas ora profana foret: ut Bessarion vertit lib. I. adversus calumniatores Platonis.

Aristoteles ‡: Καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται. *Et Euripides, licet alioqui non benè disponat fabulam, maximè tamen tragicus est in sui generis poëtis.* Hoc etiam in Euripide culpari solet, quòd subinde fingit parum verisimilia: ut cùm inducit reges ostiatim cum perâ mendicantes. Nec enim eò collabitur regum majestas; cùm numquam desint, qui eos sublevent in necessariis. Nec tamen tantò inferior Euripides est Sophocle in οἰκονομίᾳ *: sed fortasse sæpius peccasse videtur, quia plura ejus habemus: quâ de re vide in Euripidis Phœnissas προλεγόμενα Hugonis Grotii:

Ἀνδρὸς †, ὃν οὐδ᾽ αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.

Optimè enim ei viro convenit, quòd de Platone in elegiis ad Eudemum scripserat Aristoteles; teste Olympiodoro in Gorgiam Platonis. At inficiari non possumus, Euripidem vinci à Sophocle μεγαλοφωνίᾳ, sive grandiloquentiâ: unde Maro in Ecloga VIII.

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Ubi & Servius Sophoclem dicit *altisonum*. Eâdem de caussâ Sophoclem *tragici cothurni principem* vocat Plinius lib. VII. cap. XXIX. Philosophanti tamen utilior fortasse Euripides. Sanè Crantor Solensis Homerum, & Euripidem, omnibus poëtis præposuit: ut est apud Diogenem, & Hesychium Illustrem. Etiam oratori utiliorem, censet Fabius. Sic enim de tribus illis tragicis scribit lib. X. cap. I. *Tragœdias primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & gravis, & grandiloquus, sæpe usque ad vitium: sed rudis in plerisque, & incompositus: propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre posterioribus poëtis Athenienses permisêre: suntque eo modo multi coronati. Sed longè clarius illustraverunt hoc opus Sophocles, atque Euripides: quorum, in dispari dicendi viâ, uter sit poeta melior, inter plurimos quæritur. Idque ego sanè, quoniam ad præsentem materiam nihil pertinet, injudicatum relinquo. Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis, qui se ad agendum comparant, utiliorem longe Euripidem fore. Namque is & in sermone (quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas, & cothurnus, & sonus Sophoclis, videtur esse sublimior) magis accedit oratorio generi: & sententiis densus, & in iis, quæ à sapientibus tradita sunt, penè ipsis est par, & in dicendo, ac respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus. In affectibus verò cùm omnibus mirus; tum in iis, qui miseratione constant, facilè præcipuus.* Eâdem penè ætate hi tres vixerunt. Nam Æschylus novennio Sophocle, annis XXIV. Euripide grandior fuit: unde Vellejus Paterculus lib. I. *Una, neque multorum annorum spatio divisa ætas, per divini spiritus viros, Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragœdias.*

9. §. Toto penè seculo post eos, nempe temporibus Ptolemæi Philadelphi, claruere septem tragici, qui Pleiadis nomine signabantur.

Scholiastes Hephæstionis: Ἐπὶ τῶν χρόνων Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἑπτὰ ἄριστοι γεγόνασι τραγικοί, οὓς πλειάδας ἐκάλεσαν, διὰ τὸ λαμπροὺς εἶναι ἐν τῇ τραγικῇ, ὥσπερ ἄστρα τὰ ἐν τῇ πλειάδι. Εἰσὶ δὲ οὗτοι, Ὅμηρος, οὐχ ὁ ποιητής, ἀλλ᾽ ὁ Μυροῦς τῆς Βυζαντίας πατρίδος, καὶ Σωσίθεος, καὶ Λυκόφρων, καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ Αἰαντίδης, καὶ Σωσιφάνης, καὶ Φιλίσκος. *Temporibus Ptolemæi Philadelphi, septem optimi fuere tragici, quos Pleiadas vocavere, quod in re tragica relucerent, uti stella illa in Pleiadis sidere. Sunt, hi Homerus, non ille poetarum princeps, sed filius Myrûs, poetria Byzantina; & Sositheus, ac Lycophron, & Alexander, & Æantides, & Sosiphanes, & Philiscus.* Pro ὁμηρᾶς, ut vulgò legitur, ὁ Μυροῦς rescribi oportere, ex Suida constat in Σωσίθεος. Hosce etiam designat Statius Papinius Sylvarum lib. V. epicedio in Patrem:

—— *Quosque orbe sub omni*
Ardua septenâ numerat Sapientia famâ.

Scio, Domitium Calderinum intelligere septem sapientes Græciæ; Solonem, Thaletem, Periandrum, cæteros. Sed obstat, quòd poëtas solùm enumeret; primùm epicos, quos ait,

—— *Aonios seno pede ducere campos:*

Deinde melicos, quibus

—— *Arcadiâ carmen testudine mensis*
Oda labor, nomenque fuit:

prout olim, ut etiam Clarissimo Gevartio annotatum, hunc locum feliciter emendavit Illustrissimus Christianissimi regis ad fœderatæ Belgicæ Ordines Legatus, Ben. Auberius Maurerius, vir magnis rarisque animi dotibus, eoque lubentiùs hic memoratus mihi, quòd, tanto dignitate superior, semper amore me ingenti, ac familiari consuetudine, complecteretur: unde & affectus nostri symbolon & mnemosynon Partitiones Oratorias non alteri ante hos viginti annos inscribendas putavi. Tertio verò loco tragicos

tragicos memorat, quos partim à numero septeno describit, idque verbis antea allatis; partim argumento, quia continuò subdit:

Qui Furias, regumque domos, aversaque cælo
Sidera terrifico super intonuere cothurno.

Quibus deinde de elegiacis subjicit.

10. §. *Non dubium autem, quin multùm ad expolitionem perfectionemque tragœdiæ contulerint certamina poetarum annua, quæ τετραλογίαι vocabantur; quasi* quadriloquia *dicas.*

De iis sic Suidas in τετραλογία: Τραγικοὶ τέτρασι δράμασιν ἠγωνίζοντο, Διονυσίοις, Ληναίοις, Παναθηναίοις, Χύτροις· ὧν τὸ τέταρτον ἦν Σατυρικόν. *Tragici quaternis certabant fabulis; Dionysiis, Lenæis, Panathenæis, Chytris; quorum certaminum quartum erat Satyricum.* Ait ibidem Platonem, κατὰ* τὴν τραγικὴν τετραλογίαν, ἐκδοῦναι τοὺς διαλόγους: quod Thrasili dictum esse, ex Laërtio cognoscimus in Platonis vita. Erant autem judices poëtarum designati, qui victorem coronarent. De quibus Plutarchus in Cimone & Sympos. lib. v. probl. 11, & lib. 11. de Fort. Alex. Agel. lib. x. cap. XVIII. Ex judicibus istis fuit Aristophanes, non Comicus, sed Byzantius grammaticus: de quo lepidam historiam recitat Vitruvius in præfatione libri septimi.

* Juxta tetralogiam tragicam suos edidisse dialogos.

11. §. *Apud Romanos tragœdiæ initium fuit à Livio Andronico; ut diximus.*

Post Livium varii exstitere, qui tragœdiam scriberent. Sed maximè commendari solent Varii Thyestes, & Ovidii Medea: verùm periere. Seneca gravis quidem, & sententiis creber; sed quæ affectuum vim elidant. Sanè id in Euripide secutus, quod non ab omnibus probatur. Nec tamen ad Euripidis laudem pervenit. Omnino enim longissimè cessit Græcis. Antonii Lulli Balearis, doctissimi, & cultissimi Rhetoris, tale de eo judicium est lib. VII. de Oratione cap. V: *Tragœdiâ carent Latini. Nam Senecam admiretur, qui volet: mihi, etsi gravis, at certè adeò inelegans videtur, ut, præter sententias, nihil habeat lectione dignum.* Quod judicium non adscripsissem, nisi de Hispano ab Hispano esset profectum. Scio, tragœdias Senecæ tributas non unius esse poëtæ. Interim videntur præcipuè esse ab Senecâ, tum patre Marco, Rhetore: tum Lucio, Philosopho: universæ autem ab Annææ Senecæ domo: etiam Octavia; quæ, ut infimo reponi loco meretur, ita ultimò etiam videtur scripta: nempe ab Julio Floro, qui adoptione vocatus Annæus Seneca; illo, cujus rerum Romanarum quatuor habemus libros, Trajani ætate editos ac postea sub Hadriano poëmatis claro: Sed de tragicis Latinis quædam etiam dicam libri hujus cap. XIII, §. 19, 20, 21. Ubi & de eorum dictione loquar.

Cap. XIII.

De tragoediæ constitutione.

1. §. *Ut natura tragœdiæ pleniùs intelligatur, ordine videbimus sex ista, quæ in omni dramate considerari jubet Aristoteles ‡: fabulam, mores, sententiam, dictionem, apparatum, & modulationem. In fabula, sive constitutione dramatis, primùm illud requiritur, ut argumentum actio sit una, non σύστημα* actionum; neque solùm non, ut Theseis; sed ne quidem, ut Ilias.*

‡ De Poët. cap. 6.

* Compages, sive collectio.

Hoc cùm Agatho, Samius poëta Tragicus, minimè observâsset, explosus fuit; teste Aristotele †. Vixit autem Agatho iste temporibus Platonis; qui & eum in convivio suo inducit loquentem. Plura hac de re inferiùs dicentur, cùm agemus de discrimine constitutionis Tragicæ, & Epicæ.

† De Poët. cap. 17. sive aliis 18.

2. §. *Argumentum hoc tragœdiæ ducitur ex vero.*

In eo itidem à consuetudine recessit Agatho Samius. Nam in tragœdia sua, cui nomen erat Ἄνθος*, ταὐτὰ† πράγματα, καὶ τὰ ὀνόματα, πεποίηκε: ut de eo Aristoteles scribit in Poëtica ‡. Ex hacce tragœdia quosdam versus adducit Athenæus; in quibus homo literarum imperitus, ex figuris ac ductibus earum, exprimit nomen ΘΗСΕΥС: quod videtur. Meminit & tragœdiæ ejus Lucianus in Rhetore.

* Flos. † Et res, & nomina, excogitavit. ‡ Cap. 9. sive al. 10.

3. §. *Nec tamen sic ex vero est tragœdia, ut tota sit historia. Affingere enim veris multa licet; totam fingere fabulam non licet.*

Nempe tragici eadem est ratio, ac epici. Homerus autem, ut de eo Strabo ait lib. 1, λαβὼν παρὰ τῆς ἱστορίας τὰς ἀρχάς*. Quam rem pluribus idem demonstrat. Hinc illa loquendi ratio libro tertio, ἐπὶ† τὰ συμβαίνοντα μεταγαγεῖν εἰς ποίησιν, καὶ τὴν συνήθη τοῖς ποιηταῖς μυθοποιΐαν. Neque nescivit hoc Lactantius ‡, ex quo verbis iisdem sic Isidorus *: *Officium poëtæ in eo esse, ut ea, quæ gesta sunt verè, in aliquas species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa traducat.* Unde liquet, historiam esse pro fundamento; sed eam figuris quibusdam, quasi in fabulam converti. Quam rem pluribus ibidem exponit. Hujusmodi autem fabularum etiam nomine comprehendi, judicium quoque est Marcilii Ficini, argumento in Platonis lib. v. de Republica; ubi & Olympiodori id auctoritate defendit.

* Accepit prosas sua principia ab historia. † Ex historiam fabulosam, more poëtarum, tractationem torquere. ‡ Lib. 1. Divin. Instit. cap. 11. * Lib. VIII. Orig. cap. 7.

4. §. *Tragicum vel maximè attendere oportet, quòd verisimile sit; quia in dramate res non solùm narratur, ut in epopœia; sed etiam agitur. Si tamen aliquid adferendum rationi minus consentaneum; id extra fabulam, hoc est, in episodio, esto.*

Aristoteles † τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μηδὲν ἔχειν ἄλογον· εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος. *Ne consiet oratio ex iis, quæ ratione carent. Sed omnino non ponendum, quod ratione caret: vel si caveri id non possit, extra fabulam ponendum.* Observat hoc Sophocles in Oedipode. Nam planè absonum erat, & absurdum, Oedipum ignorâsse tam diu, Lajum à se interemtum. Nam ut nullus cædi interfuerit, qui hæc diffunderet; tamen tam illustris viri cædes rumore innotesceret. Quare nec Corinthii potuere, nescire regem Thebanum esse occisum. At commorabatur Oedipus apud Polybum, Corinthiorum regem. Nec Thebani potuere ignorare, occisum esse Lajum, regem suum. At Oedipus, postquam ænigma Sphingis solvit, Thebanorum est potitus imperio: & Jocasten, viduam Laji, uxorem duxit. Ex hominum sermone potuit occasio millies Oedipo dari, ad inquirendum, quis ille esset, quem occidisset. Potuit & occasio offerri à Jocasta. Quare rectè censet Aristoteles, hoc esse ἄλογον ‡. Sed cùm istiusmodi esset; cautè fecit Sophocles, hoc extra fabulam, & actionem, ponendo. Si enim in ipso dramate fuisset; quilibet vidisset, non esse hoc rationi consentaneum. At non æquè sapienter idem se gessit in Electra. Ubi παιδαγωγὸν inducit nunciantem Electræ, ut Orestes, in ludis Pythiis decertans; currum metæ illiserit, eoque fracto miserè illisus perierit. Nam hoc ex ea celebritate, quò tota confluebat Græcia, multique etiam argivorum ierant, nuncius aliquis pertulisset ad Electram; aut saltem ad Ægisthum, & Clytæmnestram; qui mortem Orestis desiderabant, quia ab eo sibi magnopere timebant. Ubi, ut Aristoteles observat, eo ipsius peccat Sophocles, quòd hic illud, quod ἄλογον* est, in ipsa posuerit actione.

† De Poët. cap. 24. ‡ A recta ratione aversum. * Ratione carens.

5. §. *Quæritur, an, si poëtæ veteres aliquid rationi dissonum induxerint, juniores illud oporteat retinere.*

Censet Aristoteles, in constitutione recepta fabulæ nihil esse immutandum.

Agnoscit quidem, non debere ejusmodi fabulam primitus constitui, ubi aliquid sit rationi dissentaneum: sed si peccatum hac parte sit ab antiquis, existimat, constitutionem fabulæ servandam esse, quamvis sit ἄτοπος *. In caussa est, quia fabulæ alioquin abrogaretur fides.

* *Absurda.*

6. §. *Cum verò dico, res in tragœdia esse retinendas, prout veteres tradidere: loquor de primario argumento. Nam in reliquis licet cuique fingere, atque ea amplecti, quæ instituto magis conveniunt.*

Unde est, quod Sophocles in Oedipode, longè aliter scribit de Jocasta, quàm factum est ab Euripide in Phœnissis. Ille ait, Jocasten, ubi cognovit de nuptiis incestis, vitam finiisse suspendio: Oedipodem vero, post excessum matris, sibi effodisse oculos. Hic verò censet, Jocasten pluribus pòst annis vixisse domi Creontis, qui regno successerat: ac demum sibi manus attulisse, postquam intellexerat filios suos, Eteoclem, & Polynicen, mutuis concidisse vulneribus. Adhæc Euripides duas actiones duobus episodiis in unam redigit fabulam: quæ Sophocles separatis tractat fabulis. Nam apud Euripidem Antigone, pro summa erga fratrem pietate, humare eos vult, quos inhumatos relinqui jusserat Creon rex. Item apud eum Oedipus oraculo cognoscit, eundem sibi esse in Atticam, ut ibi malis tantis liberetur. Alia etiam sunt, quibus eâdem in tragœdia differat Euripides à Sophocle: quæ exponit Robortellius ‡ in Arist. Poët. Interim hi poëtæ in primariâ conveniunt actione: in cæteris variare potuerunt, quia nondum receptæ essent fabulæ de cæteris, ut diversimodè ab utrisque fingi possent. Hæc enim caussa est diversæ οἰκονομίας †. Unde jam olim disputatum, uter horum ingeniosiùs instituisset drama: num Euripides, qui duas actiones duobus episodiis in eâdem fabula complectitur; an Sophocles, qui episodia illa novis assignavit fabulis, aliaque episodia ex verisimili est commentus. Aristotelis ‡ quidem de Euripide ejusmodi judicium est, illum subinde μὴ εὖ οἰκονομεῖν *: attamen quatenus luctum optimè repræsentat, τραγικώτατον † τῶν ποιητῶν φαίνεσθαι.

‡ *P. 112.*
† *Dispositionis.*
‡ *De Poët. cap. 13.*
* *Non bene dispone re.*
† *Maximè tragicum è poëtis videri.*

7. §. *Quod si fabula nondum sit recepta, nihil impedit, quo minus in primaria etiam actione, dissentiant poëtæ.*

Exemplo sunt Euripides, & Carcinus; quorum uterque tragœdiam Medeam scripsit. Sed Euripides, ab historia recedens, fingit, Medeam occidisse liberos suos. Quod falsum esse, Aristoteles indicat in Poët. cap. XIV ‡, & inprimis Ælianus lib. V. variæ historiæ cap. XXI. At apud Carcinum (ut idem Aristoteles * refert) Medea filios suos navi impositos aliò mittebat: unde exorta opinio, eos à Medea occisos, quia non conspicerentur. Atque hoc nomine accusata respondit, se quidem non interemisse liberos: sed alias in terras misisse: Jasonem autem se voluisse tollere; quia, utcumque liberos sustulisset, reprehendi mereretur, nisi & Jasonem peremisset. Licuit hic poetis dissentire, quia fabula tum recepta non esset. Quæret aliquis, utrùm Euripides nunc nobis sequendus; an Carcinus, qui historiam est secutus. Sane nunc Euripides potiùs, postquam fabula ejus admissa omnibus, ut vera. Famam enim sequi præstat. Unde & Euripides reprehensus, quòd Phædram, Jocastam, aliasque mulieres scelestas, & impuras, adduceret in scenam; eò se defendit, quòd à prioribus has ejusmodi accepisset. Sic nihil immutandum in fabula de Clytæmnestra à filio Oreste, aut in Eriphyle, itidem à filio Alcmæone occisa. Sed quando fabula necdum recepta, dispar, ut dixi, ratio est.

‡ *Sive aliis cod. 15.*
* *Rhetor. lib. 2. cap. 23.*

8. §. *Quod si potius veteres sequendi, quam nova in dramate fingamus: optime ex Homero petetur argumentum ob summam ejus apud omnes auctoritatem.*

Horatius epist. ad Pis.

Rectius Iliadum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres indicta, ignotaque solus.

9. §. *Non tamen pueriliter insistendum argumento, & ordini alieno.*

Quod idem prohibet, cùm ait:

Nec circa patulum, vilemque moraberis orbem.

Scio, virum eruditum putare, *orbem* hic poni pro iis, quæ extra rem sunt, & argumentum. Quomodo Aristoteles ait III. Rhetor. *. τοὺς δὲ λόγους † ἐκ τὰ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, αἰτιᾶσθαι τὰ κύκλῳ, καὶ προοιμιάζεσθαι. Ubi Græcus interpres per τὰ κύκλῳ ‡ ait significari, τὰ ἐκτὸς τοῦ πράγματος, καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ita Horatii sententia esset, non insistes episodiis. Hæc enim sunt extra fabulæ constitutionem. Sed aliud vult poëta. Jubet, ut non sequamur per omnia alienum drama, tum quod ad principale argumentum, tum quod ad episodia: sed ut episodia alia afferamus, ordinemque etiam mutemus; ut ita, ex publica materie, faciamus privatam. Quare per orbem intelligit totum dramatis ambitum, sive πραγματείαν, hoc est, nudum argumentum ab aliis jam tractatum, & episodiis, ac digressionibus, exornatum. Quamquam nec improbem, si per vilem, patulumque orbem intelligas vulgare argumentum; quale persecuti poëtæ cyclici, omnium manibus triti, & non tam artificio commendabiles, quàm materiâ; quæ ordine omnem μυθολογίαν † complectitur. Hujusmodi fuere Eumelus Τιτανομαχίας ‡, & Argonauticôn, & aliorum scriptor; item Lesches Mytilenæus, auctor parvæ Iliados, plurésque alii. Multi enim admodum erant, qui continerentur orbe illo poetarum. Is quasi chorus erat ex variis consertus poëtis, qui, ab origine mundi, omne ævum perduxissent usque ad reditum Ulyssis. Unde Apollodori bibliothecam, & κυκλίων πολύθρουν στίχον, hoc est, epicum cyclum, confert antiquus epigrammatis * scriptor. Nulla his episodia, ac digressiones: eoque ait Horatius, non sufficere, si ex tali poëta vulgatum adferamus argumentum: sed præterea requiri, ut episodia, & digressiones, addamus; atque ita ex publica materie faciamus propriam.

* *Cap. 14. ex vulgari distinct. aliis vero cap. 22.*
† *Sermones non respondere ad eas quæ rogantur; sed alia afferre, quæ negotium circumstant, & multa præfari.*
‡ *Orbem.*
* *Quæ sunt extra rem, & argumentum.*
† *Fabularum enarrationem.*
‡ *Pugnæ Titanum cum Diis.*
* *In appendice.* ἀνθολογίας.

10. §. *Trahitur argumentum tragicum ex calamitatibus atrocibus, quæ heroibus, & regibus, accidere. Ut duo hic spectare oporteat; personas, & res. Personæ sunt illustres; ut heroes, & reges.*

Unde tragœdia à Theophrasto dicebatur esse ἡρωικῆς τύχης περίστασις †, ut apud Diomedem legere est lib. III. Cui ea itidem definitur *heroica fortuna in adversis comprehensio.* Ac similiter Etymologici magni auctori describitur, βίων τε, καὶ λόγων ἡρωικῶν μίμησις ‡. Sed calamitatum hic nulla est mentio: quod fit in illa Diomedis. Quas etiam expressit Elias Cretensis in Nazianzeni orat. XXIII: *Tragœdias*, inquit, *veteres appellabant, quæ ob gravissimas calamitates canebantur: quemadmodum contra comœdias eas, quæ ridicula argumenta continebant.* Rarùs est, ut atroces illæ calamitates in heroum domos incidant: quæ & caussa est, cur pauca olim tragœdiarum fuerint argumenta.

† *Heroïcæ fortunæ status, sive circuitus, vel comprehensio.*
‡ *Vitarum, ac sermonum heroicorum, imitatio.*

11. §. *Optimæ autem tragœdiæ sunt, in quibus inducuntur personæ, nec prorsus probæ, nec planè improbæ.*

Nam tragœdia inprimis ciëre misericordiam, & terrorem, debet. At si improbus fiat infelix; nec admodum miserebimur, nec terrebimur. *Quis enim* (ut Cicero ait) *parricidæ, aut proditoris supplicio, commovetur?* Quin potiùs lætari eo oportet, cùm justum sit, tales luere pœnas.

pœnas. Sed nec penitùs probas esse oportet; quia boni viri calamitate indignamur: etiam, ut optimi fingantur miserrimi, videtur inhumanum: adhæc infirmos, minusque cordatos, à virtute hoc possit absterrere. Quare potissimùm tales inducendi, qui medii sint inter planè probos, planeque improbos; neque tam scelere, quàm errore humano, in calamitatem inciderint; ut Oedipus apud Sophoclem: aut scelerate quidem egerint, sed necessitate compulsi, aut ratione summâ; quomodo Medea prius necavit Absyrtum fratrem, postea etiam liberos. Nec tamen existimandum, hoc semper requiri. Nam Ægysthus, & Clytæmnestra, planè improbi; Electra bona inducitur; Orestes item bonus potiùs, quàm malus. Agamemnon nequit dici malus, quia quòd in Aulide Iphigeniam offert, id facit oraculo jussus, ac penè invitus. Nec Herculem rectè dixeris medium inter bonum, malumque; sed potiùs bonum. Quare non putandum, peccare tragœdias, in quibus aliter fit, quàm Aristoteles præcipit; sed statuendum, ab eo præscribi optimam tragœdiæ formam.

12. §. *Etiam in tragœdia Dii loquuntur: idque tum in connexione, tum in solutione.*

In prologo id si fiat, multùm dignitatis habet. Ut apud Senecam Juno in Hercule Furente; è Græcis apud Sophoclem Minerva in Ajace; in Euripidis Hippolyto Venus; in ejusdem Ione, Mercurius; in Troadibus, Neptunus & Minerva; in Bacchis, Bacchus. Ubi verò in solutione idem contingat, complura superiùs exempla adduximus.

13. §. *Dii nunc in scena loquuntur, nunc è machina.*

In scena, ut apud Euripidem Bacchus, cùm Pentheum, Baccharum habitu amictum, ad certum ducit interitum. E machina autem, ut in Euripidis Helena, ubi Διόσκουροι * pandunt Theoclymeni, quæ eventura essent Helenæ, & Menelao: similiter in Rheso Minerva, in Andromache Thetis.

* Castor, & Pollux.

14. §. *Futura si prædicenda, ea diis tribuenda, aut vatibus; vel saltem non aliis, quàm qui vatum ex ore ista acceperint.*

Quomodo apud Sophoclem nuncius prædicit Ajacis mortem: sed ex mandato Calchantis. Peccat in hoc Euripides, cùm apud eum Jocasta, in Phœnissarum prologo prædicat adventum, quem nesciebat. Uti & cum Menelai adventum prædicit Electra in prologo Orestis.

15. §. *Pauciores in tragicis diverbiis sunt interlocutores, quàm in comicis.*

Non quasi id naturâ suâ necessarium videatur: sed quia id veteribus observatum in Cassandra Lycophronis una loquitur. In Æschyli Persis extra chorum sunt quatuor; Atossa, nuncius, Darii spectrum, & Xerxes. In ejusdem Septem-Thebanâ, præter chorum quinque; Eteocles, nuncius, Ismene, Antigone, & præco. Quare in diverbio, sive extra chorum, pauciores interlocutores statuit tragicus: non quasi sic necessarium videatur; sed quia hoc pacto consueverint antiqui.

16. §. *Personarum nomina non fingit tragicus; sed ea, ne & res ficta videatur, ex veteri depromit historia.*

Argumentum enim tragœdiæ est ex calamitatibus atrocibus, quæ regibus, aliisque heroibus accidêre. Unde & pauca esse dicebamus tragœdiarum argumenta. Rarò enim istiusmodi contingunt. At Comici fingunt nomina. Quod & crebro faciunt poëtarum alii. Nam Catulli Lesbia est Clodia, Horatii Canidia est Gratidia: Callimachi Ibis fuit Apollonius Rhodius, teste Suida. Ovidii Ibis, ut plerique putant, Mæcenas erat. Nihil istiusmodi in tragœdiis fit: sed & personæ, & facta retinentur. Unde Antiphani Comico * tragœdia videbatur esse μακάριον ποίημα †. Nam, inquit, si spectatores sciant de Oedipo fabulam fore: sciunt quoque parentes ejus esse Lajum, & Jocastam; sciunt filiam Antigonen, quæque ipse egerit, ac perpessus sit. Item si docendus Alcmæon, norunt matrem Eriphylen ab eo occisam, eo quòd maritum Amphiaraum lautantem prodidisset. De Adrasto si fabula erit, non ignorant, eum cum genero suo Polynice profectum ad bellum Thebanum, magnoque damno accepto, re infectâ domum rediisse. At, inquit Antiphanes, Comicorum ratio longè est dispar: quippe hos

* In Poësi, apud Athenæum initio libri 6.

† Beatum poëma.

——Πάντα ‡ δεῖ
Εὑρεῖν ὀνόματα καινὰ, * τὰ διῳκημένα
Πρότερον, τὰ νῦν παρόντα, τὴν καταστροφὴν,
Τὴν εἰσβολήν.
——*Oportet omnia*
Reperire nomina nova; tum disponere,
Prius quidem præsentia, hinc catastrophen,
Nec non initium.

‡ Dalecampius vertit vocabula. Atqui de propriis nominibus sermo est.

* Vocem χαίροντας, quæ apud Athenæum, sustulimus, versu flagitante, & probante Casaubono.

Sed valde errabat Antiphanes, cùm iccirco faciliorem esse Comicorum provinciam putabat: ut superiùs diximus. De quibus verò personis potissimùm agi in tragœdiis soleat: indicat Aristoteles † his verbis: Νῦν δὲ περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλισται τραγῳδίαι συντίθενται· οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα, καὶ Οἰδίπουν, καὶ Ὀρέστην, καὶ Μελέαγρον, καὶ Θυέστην, καὶ Τήλεφον. *Nunc circa paucas familias pulcherrima tragœdia composita versantur: ut circa Alcmaonem, & Oedipum, & Orestem, & Meleagrum, & Thyestem, & Telephum.* Ubi clarè videmus, & Telephum memorari. Ut mirer, doctissimum Luisinum, commentario in artem poëticam Horatii, de Telepho sic scribere: *Hunc non ponit Aristoteles in familiis tragicis; sed tamen addit,* καὶ ὅσοις ἄλλοις συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεινὰ, ἢ ποιῆσαι. *Et quibuscumque aliis accidit, vel gravia perpeti, vel efficere.* Vel hoc μνημονικὸν est ἁμάρτημα ‡, vel mutilo codice usus est Luisinus. Sed prius censeo. Nam ipse, ubi cœnam Thyestæ memorat Horatius, verba Aristotelis integrè recenset, nec Telephum omittit.

† De Poët. cap. 13.

‡ Memoria error.

17 §. *Quadam tamen nomina fingere concessum est: præsertim in episodiis.*

Ubi satis est, si res sint verisimiles. Quare comminisci res aliquas licet, & nomina iis idonea imponere, qui res eas egerint. Imò, ut ex Aristotele superiùs dicebamus, Agatho tragœdiam reliquit, cui nomen esset Ἄνθος *: inque ea & nomina, & res omnes, finxit: ac nihilominus delectabat. Sed hac in re, ni fallor, imitatores non invênit.

* Flos.

18. §. *Hactenus de persona. Sequitur de actione. Actiones ea conveniunt tragœdiæ, quæ à perturbatione animi proficiscuntur.*

Arrianus in epict. lib. 1. cap. IV: Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶ τραγῳδία, ἢ ἀνθρώπων πάθη τεθαυμακότων τὰ ἐκτὸς διὰ μέτρου τοιοῦδ' ἐπιδεικνύμενα; *Quid enim aliud est tragœdia, quam perturbationes hominum, externas res admirantium, metro ejusmodi ostensa?* Apsines Rhetor: Τὸ πάθος πολὺ ἐν ποιήσει τραγικῇ. *Multa sunt animi perturbationes in poësi tragicâ.*

19. §. *Maximeque conveniunt actiones, quæ habent* τὸ ἐλεεινὸν, καὶ τὸ φοβερὸν *miserabile, & terribile. Ut sunt cædes, incestus, aliaque indigna, & atrocia. His addere possis* τὸ θαυμαστὸν, *admirabile.*

Ita apud Sophoclem in Ajace, miserabile est, Ajacem,

virum

virum fortissimum, reddi insanum, atque insaniâ agere multa ridicula; cumque menti restitutum eorum puderet, gladio suo incumbere. At est terribile, hanc ei insaniam à Minerva immitti; quia, viribus præfidens, Deos negligeret. Quippe hinc liquet, cujusmodi eventum sortiatur impietas. Admirabile verò est, Argis statuam Mityi, præclaro viro virtutis ergo erectam, in eum, qui Mityn occiderat, incidere; eumque interficere. Etsi enim statua sit sensûs expers; videtur tamen suopte quasi impulsu in eum irruisse, ad cædem vindicandam. Ita eam rem narrat Aristoteles *. Paullò aliter Plutarchus, libro de serâ numinis vindictâ. Hinc videmus, quid per τὰς τραγῳδὰς ἀρὰς intellexerit Diogenes Cynicus apud Laërtium. Quales Oedipi apud Sophoclem in Oedipo Tyranno, & Euripidem Phœnissis. Item quem tragicum vultum dicat Aristophanes in Πενίᾳ:

* De Poët. cap. 9.

βλέπει γέ τοι μανικόν τι, καὶ τραγῳδικόν.

Possis reddere:

Furiale quiddam cernit, ac quale tragicum.

Quia verò tragœdus conveniunt res tristes, eæque heroum: inde est, quòd tragœdia Diomedi, ut diximus, definitur *heroicæ fortunæ in adversis comprehensio.* Imò iccirco τραγῳδία interdum sumitur pro δεινοπαθείᾳ †, ut Suidas ait. Qui & τραγικὸν interpretatur ἐμπαθὲς ‡, ἐπειδὴ ἡ τραγῳδία ἐμπαθῶν πραγμάτων ἀπαγγελτική. Quæ desumta ex aliis. Nam eadem legas verba apud scholiasten Aristophanis in Acharnenses. Ex his etiam liquet, cur Euripides, poscente Archelao, ut de se tragœdiam scriberet, precatus sit, ne quid regi illi accideret tragœdiâ dignum. Idem in caussa est, cur apud Romanos vulgò comœdia gratior, quàm tragœdia, foret. Nimirum delectabantur magis solutis, & ridiculis; quàm severis illis, & tristibus.

† Gravium malorum perpessio.
‡ Gravissimum: quia tragœdia est annunciatrix rerum gravissimarum.

20. §. *Ex his cognoscimus, convenire inprimis Tragœdiæ misericordiam, & terrorem.*

Nempe propositum Tragicis est auditorem ἐκπλῆξαι ‡, ut ait Polybius lib. 11. ubi de diverso historici, & tragici fine, disserit adversus Phylarchum. Percellit auditorem facti ipsius atrocitas, & rei indignitatem auget dignitas personarum. Eò autem percellere animum vult, ut eum hisce affectibus expurget. Nam ut miles veteranus, aut medicus, crebrò videndo miseros, consequitur, ut non ultrà moveatur, quàm oportet: ita etiam in tragœdia, spectandis istiusmodi, animus discit affectus suos in ordinem redigere. Unde apertum, cur Aristoteles *, ut dictum †, tragœdiæ finem statuat, esse affectuum κάθαρσιν ‡. In quo differt à Platone. Ille putabat tragœdias esse affectuum flabellum. Aristoteles verò censet esse remedium.

‡ Percellere.
* De Poët. cap. 6.
† Cap. 11. §. 2.
‡ Purgationem.

21. §. *Ea quoque, quibus affectus isti excitantur, statui oportet, non inter hostes, vel neutros; sed amicos, ac inprimis cognatos, & propinquos.*

Nam hostium vulnera, ac cædes, non alio commovent, quàm quòd atrocitas facti per se nos afficiat. At gravior terror, majorque miseratio, si hæc fiant inter conjunctos: ut quòd OEdipus occidit patrem Lajum, & concumbit cum matre Jocastâ: quòd item, apud Euripidem in Phœnissis, Eteocles, & Polynices fratres, mutuis occumbunt vulneribus: simileque quòd Clytæmnestra occidit maritum Agamemnonem, Orestes matrem Clytæmnestram. De quo Æschylus in Χοηφόροις, & in Electrâ Sophocles.

22. *Nec parùm refert, utrùm facinus mente conceptum patretur; an ab eo postea resideat animus, quod leve, & frigidum videtur.*

Ut apud Sophoclem in Antigone; ubi se Æmon continet à parentis sui Creontis cæde, quem stricto ense persequebatur.

23. §. *Multùm etiam differt, utrùm facinora, per quæ in gravia inciditur mala, ab ignorantibus committantur; an à gnaris, sed magnâ ratione nixis. Posteriora hæc plus habent terroris: priora plus misericordiæ.*

Ab ignorantibus facinus fit, vel extra fabulam; quomodo OEdipus interemit Lajum: vel in fabulâ, quomodo Telegonus Ulyssem occidit. Exemplum facinoris patrati à sciente, sed gravem ob caussam, habemus in Medeâ liberos interimente. Nam qui nec ignorantiâ, nec gravi de caussâ, facinus committunt, referuntur inter planè improbos: eoque miseriâ suâ non excitant misericordiam; ut diximus.

24. §. *Sedulò dispiciendum, ne solùm narrentur, quæ agi, & subjici oculis oportet.*

Nam, ut est apud poëtam Venusinum *:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradat spectator.

* Epist. ad Pisones.

25. §. *At incredibilia, uti μεταμορφώσεις †, ac τερατολογίαι ‡; adhæc fœda, uti incestus, ac stupra; item atrocia, atque horrenda, velut cædes, aliaque; quæ, si adspicerentur, vel animum nimium concitarent, vel non seriò, sed simulate agi, constaret; non ob oculos in scenâ poni debent, sed potiùs referuntur.*

† Mutationes in novam formam.
‡ Narrationes prodigiosæ.

Æschylus primus è scenâ subduxit, quæ atrocitate sui nimium commovent. Altera etiam caussa accessit, quia homines decipi volunt; sed non adeò stupidè, ut fraus pateat etiam pueris, & stultis. Rectè Horatius in Arte:

—— *Non tamen intus*
Digna geri, promes in scenam: multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet:
Aut humana palàm coquat exta nefarius Atreus:
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Atque huc etiam respexit idem, cùm ait:

Indignatur item privatis, ac prope socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.

Narrari ait, quia ea non exhibetur agendo; sed annunciando.

26. §. *Bifariam autem aliquid refertur. Vel enim prædicitur gerendum; quod ab ipso fieri potest, qui facinus patrabit: vel quasi gestum refertur ab aliis, qui idonei esse testes possunt.*

Posterius fit apud Euripidem in Medeâ, Iphigeniâ, Phœnissis, alibi. Prius videre est apud Sophoclem, quando Ajacem inducit multa referentem de morte suâ, quam sibi jam gladio adsciscere cogitârat. Sed planè hoc insolens. Quâ de re sic ibidem scholiastes: Μετάκειται ἡ σκηνὴ ἐπὶ ἐρήμου τινὸς χωρίου, ἔνθα ὁ Αἴας εὐθετίσας τὸ ξίφος, ῥήσεις τινὰς πρὸ τοῦ θανάτου προφέρεται. ἐπεὶ γελοῖον ἦν, κωφὸν εἰσελθόντα περιπεσεῖν τῷ ξίφει. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα σπάνια παρὰ τοῖς παλαιοῖς. εἰώθασι γὰρ τὰ πεπραγμένα δι' ἀγγέλων ἀπαγγέλλειν. τί οὖν τὸ αἴτιον; φθάσας Αἰσχύλος ἐν Θρήσσαις, τὴν ἀναίρεσιν Αἴαντος δι' ἀγγέλου ἀπήγγειλεν. ἴσως οὖν καινοτομεῖν βουλόμενος, καὶ μὴ κατακολουθεῖν τοῖς ἑτέροις, ὑπ' ὄψιν ἤγαγε τὸ δρώμενον· ἢ μᾶλλον ἐκπλῆξαι βουλόμενος. εἰκῆ γὰρ κατηγορεῖν ἀνδρὸς παλαιοῦ οὐχ ὅσιον. *Scena, sive fabula actio, constituitur in loco quopiam solo, sive deserto; ubi Aiax, præparans gladium, verba quæpiam profert ante mortem: quoniam ridiculum fuisset, mutum ingredientem gladio incidere. Sunt verò istiusmodi apud antiquos rara. Solent enim, quæ acta sunt, per nuncium referre.*

ferre. Quid caussæ igitur? Prævenit Æschylus in Threissis, mortem Ajacis per nuncium referens. Fortasse igitur non aliquid volens innovare, nec alios sequi, oculis subjecit, quod ageretur; vel potiùs percellere animos volens. Nec enim tam antiquo scriptori fas est contradicere.

27. §. *Interdum tamen epitasis in tantum assurgit, ut catastrophe ulteriùs assurgere non possit, nisi aliquid atrox oculis subjiciatur.*

Fit hoc in Senecæ Medeâ; ubi iccirco, contra Horatii, veterumque præceptum, Medea, intuentibus cunctis, interficit liberos. Sed eâ parte jure reprehenditur poëta. Neque enim ita ἐπίτασις debuit constitui, ut fabulam usque eò necesse esset assurgere.

28. §. *Cùm verò triplicia sint, quæ in tragœdia repræsentantur; quædam facile, ut verbera; quædam difficulter, ut cædes; quædam neutiquam, ut dilaceratio Hippolyti: quæritur, an non in homine scelesto cædem, vel dilacerationem veram, liceat permittere. Non putamus: nec concessum id unquam, nisi sub tyrannis.*

Factum fuit in Laureolo, de quo incertus poëta in spectaculorum libello *, qui varios habet auctores, ac Martiali solet præmitti. Laureolus enim ille, ob nefaria crimina, dignus censebatur, qui suffigeretur cruci, ac dilaceraretur vivus. Ergo, cùm tale aliquid repræsentari deberet in ludo; Domitianus, quem † *Calvum dixit sua Roma Neronem*, dedit illud populo; ut in fabula verum sumeretur supplicium. Itaque miser veræ adfixus cruci, vereque ab urso laceratus Caledonio. Licuere illa per tyrannum, & gentilium mores: per Christianorum mores non licent. Nam justitiæ administratio, præsertim ubi de hominis vitâ agitur, res sancta est; non ludicra: eoque, non ad oblectationem cujuscumque, homines occidi fas est: sed ut ira Dei avertatur à populo; atque, ut alii exemplo eo edocti, fiant meliores. Piis etiam precibus, & votis, prosequi nos cum pœnitentiâ morientem oportet. Quàm autem hoc ludis conveniat, quivis intelligit.

* *Epigr. 7.*

† *Juvenal lib. 1. & Ausonius in XII. Cæsar.*

29. §. *In tragœdiis verè tragicis, ut principia sunt sedatiora, ita horribiles esse exitus solent.*

Sic tristis est exitus in Euripidis Phœnissis; ubi OEdipus, oculis effossis, à Creonte rege in exilium ire jubetur e regione Thebanâ, cujus antea rex fuerat. Idem fit in ejus Hecubâ; ubi Polymestor se offert, itidem effossis oculis: Hecuba item lugens filii Polydori necem: item à Polymestore refertur triste oraculum in Hecubam, Agamemnonem, & Cassandram. Quod si Orestes, & Ægisthus, qui hostes fuere infensi, inter se reconciliarentur, atque ita recederetur sine cæde: tragœdia nonnihil degeneraret. Nam, ut diximus, eo à comœdia differt tragœdia, quòd illa semper læto exitu terminetur; hæc plurimùm tristi.

30. §. *Ac hujusmodi quidem est exitus tragœdiæ κατὰ τέχνην *. Interdum verò tragœdia prorumpit ex atroci miseriâ in gaudium inopinatum. Quod cùm fit, ab arte receditur in populi gratiam; qui domum mavult lætus recedere, quam tristis.*

* *Secundum artem.*

Ita ex infelicitate in felicitatem devenitur in Electrâ, & Sophoclis, & Euripidis: quarum illa Euripideam vincit οἰκονομίᾳ. Lætum etiam exitum habent Sophoclis Philoctetes in Lemno; & Euripidis Iphigenia in Aulide; item Iphigenia in Tauris. Uti & Alcestis; ubi Herculis operâ uxor restituitur Admeto. Sic & in Oreste fit. Nam cum Orestes, & Pylades, Menelao irati, quòd opem ferre adversus Tyndarum noluisset, Helenam, & filiam ejus Hermionem, occidere statuissent: Helena quidem Deorum misericordiâ in cœlum attollitur; Hermione autem, superveniente priùs Menelao, mox Apolline certamen dirimente, suasu ejusdem Dei, nubit Oresti; qui, maternâ expiatus cæde, rex fit Argivorum. Itidem lætus est exitus in Helenâ; ubi ea, decepto Theoclymene, restituitur marito suo Menelao, ac secundo vento proficiscitur in Græciam. Similiter in Hippolyto, Rheso, Jone.

Etiam Ezechiël, ὁ τῶν Ἰουδαϊκῶν τραγῳδιῶν ποιητὴς *, ut eum vocat Clemens Alexandrinus †, drama fecit, quod inscribitur Ἐξαγωγή, sive Eductio: unde luculentam partem excerpsit Eusebius Pamphili lib. IX. Præparationis Euangelicæ cap. IV. At quid lætius eductione ex Ægypto?

* *Judaicarum tragœdiarum scriptor.*

† *Lib. 1. Stromat.*

31. §. *Neque, si exitus sit lætus, eò nomen tragœdia amittitur: quia non est de οὐσίᾳ ejus, ut exitus sit tristis. Alioqui minor pars tragœdiarum Euripidis, quæ quidem hodie exstent, tragœdiæ esse desinerent. Quare, si, quod est οὐσιῶδες ‡, attendamus; satis est, si facies ejus sit luctuosa, & anxia; ita ut in atroci, & ancipite illustrium personarum fortunâ, natura tragœdiæ clarè eluceat.*

‡ *Essentiale.*

Non tamen negâro, tragœdias ejusmodi aliquid ex naturâ comœdiæ trahere. Natura enim tragœdiæ est luctuosa: quod negari nequit; cùm terror, & misericordia, ei inprimis proponantur. Aliter cùm fit, datur aliquid, ut diximus, populi voluptati. Unde Aristoteles ait, à poëtis fieri id διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν, hoc est, *ob infirmum, & imbecille eorum judicium, qui in theatro spectant*. Sed populus varius est, & inconstans: nunc hoc probat, nunc illud: eoque satius erit, si naturam tragœdiæ retineamus penitus; nec, nisi gravis caussa jusserit, ab eâ recedamus.

CAP. XIV.

DE MORIBUS, SENTENTIA, ET DICTIONE TRAGŒDIÆ.

HActenus de fabulâ. Sequuntur τὰ ἤθη *.

* *Mores.*

1. §. *Mores, qui in tragœdiâ relucent, sunt severiores, non soluti, aut ridiculi; ut in comœdiâ.*

Unde Horatius tragœdiam confert matronæ gravi, & verecundæ:

Effutire leves indigna tragœdia versus,
Ut festis matrona moveri jussa diebus
Intererit Satyris paullum pudibunda protervis.

Ovid. lib. 2. Trist. †

Omne genus scripti gravitate tragœdia vincit.

† *Vers. 381.*

2. §. *Mores etiam imitatur τῶν βελτιόνων ‡; non, ut comœdia, τῶν φαυλοτέρων ‡.*

‡ *Præstantiorum.*

‡ *Viliorum.*

Hoc quoque Aristoteles monitum est.

3. §. *Videndum, ne ita consectentur acumina, ut mores minùs appareant.*

Quâ in re peccant pleræque tragœdiæ earum, quæ Senecæ tribuuntur.

4. §. *Tertium erat διάνοια, sive sententia: cujus, ut diximus, est proferre tum ea, quæ rebus insunt; tum quæ rebus conveniunt.*

Universæ hæc eloquentiæ est communis: unde & fusiùs de ea Aristoteli actum in Rhetoricis: uti & nobis; quæ repetere nunc nihil attinet.

5. §. *Quarto loco in tragœdia spectatur ἡ λέξις, sive dictio.*

ctio. Ubi per λέξιν non vox una significatur; sed tota fabula, quatenus dicitur, vel scribitur.

Hac occasione etiam de literis, & syllabis, agit Aristoteles. Nec immeritò: quia, ut Dionysius Halicarnassensis * ait, sæpe etiam sint τὰ γράμματα μιμητικώτατα †. Quod abunde declaravimus in Oratoriis Institutionibus ‡: ubi ex Marone, & veterum aliis, vim & naturam literarum ostendimus.

** Libro de collocatione verborum.*
† Literarum imitatione maximè exprimentes.
‡ Lib. 4. cap. 2.

6. §. Delectu verborum, & magnificentiâ inprimis, convenit tragicus cum Epico. Imò eum sæpe vincit.

Unde Horatius ‡ de Tityo:

An tragicâ desævit, & ampullatur in arte?

‡ Lib. 1. epist. 3.

Fabius lib. x: *Sua cuique proposita lex, suus decor est. Nec comœdia in cothurnos assurgit; nec contrà tragœdia socco ingreditur.* Primus verò Æschylus grandiloquentiam addidit tragœdiæ; ac fecit, ut verè ambulet cothurnata.

Ab hoc tragico verborum splendore, & sententiarum gravitate, Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte Æschinem vocat πίθηκον τραγικὸν, *tragicum simium.* Quia videlicet dictis splendidis, ipse nequissimus, probum, ac gravem virum, simularet. Ac ibidem eum appellat τραγικὸν Θεοκρίνην. Quoniam histrio ille erat sycophanta. Adversus Theocrinem istum Demosthenis exstat oratio; nisi ea Dinarchi potiùs sit. Sic & veteres Christiani à gentilibus dicebantur τραγικοὶ Θεοκρῖναι, tanquam simulatores forent sanctimoniæ, cùm vitiis essent cooperti. Auctor Hieronymus epistolâ ad Furiam de Viduitate.

7. §. Interim hic modus est tenendus.

Quod non fecit Æschylus. Nam est *grandiloquus, sæpe usque ad vitium*: ut ait Quinctil. lib. x.

8. §. Nimio autem splendoris studio oratio fit obscura.

Sanè perspicuus quidem est Euripides; sed verborum splendore vincitur ab Sophocle. Sophocles verò splendorem ita consectatur, ut sæpe perspicuitatem negligat. Quemadmodum in historicis contigit Thucydidi. Cujus dictio ex Atticismo splendida; sed obscurior.

Atque hoc præcipuè attendendum in rebus naturâ illustribus; quæ flore orationis, longoque sermone, obscurantur potiùs, quàm illustrantur. Quare paucis indicanda, & quasi nutu.

9. §. Contrà item sic perspicuitati danda opera, ut oratio satis supra popularem adsurgat; non verò humilis fiat, ac plebeja.

Effugere id non potuit Cleophon: cujus dictionem comicam potiùs, quàm tragicam fuisse, scribit Aristoteles in III. Rhetoricorum cap. VII. Cleophon is non orator fuit, quod scriptum doctissimo Joan. Sturmio *; sed poeta tragicus, cujus μίμησις ταπεινὴ † etiam damnatur Aristoteli in Poët. cap. XXII. Rectè igitur Horatius versibus istis, antea ‡ etiam, sed alio in negotio, relatis:

Indignatur item privatis, ac prope socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.

Ariphrades tamen, eodem Aristotele * auctore, culpabat in tragicis, quòd recederent à communi sermone: ut cùm, præter consuetudinem loquendi, dicunt δωμάτων ἄπο, pro ἀπὸ δωμάτων: σέθεν pro σοῦ: νιν pro αὐτόν. Nempe non vidit, si juxta popularem usum loquerentur: orationem fore plebejam, & humilem, cùm insurgere ea debeat. Nam convenit, ut pro rebus, quæ graves sunt, & magnæ, gravis etiam, & sublimis, sit sermo. Peccat hac in re maximus vir, & Theologus Nazianzenus, in Christo patiente. Ejus dictio tragica subinde inotationibus; comica magis in tragœdiâ: nisi tragœdiæ ejus, ut aliquibus visum, auctor potius sit Apollinaris. Muretus quoque in Julio Cæsare: & Buchananus in Jephthe, ac Baptiste, sæpe jacent, & ad comicam dictionem subsidunt. Quod pluribus ostendit clarissimus collega, optimus talium censor, Daniel Heinsius ‡.

** Comm. in Arist. Rhet. lib. 3. cap 5. sed aliis 7.*
† Poësis humilis.
‡ Cap. 13. § 25.
** De poëtica cap. 22.*
‡ Lib. de Tragœdia.

10. §. In dolore tamen ira expertè paullum se remittit tragœdia, propiusque ad moderationem comicam accedit. Inprimis si inducantur heroës de fortunâ dejecti. Quales uti animum ferè demittunt; ita & dictione utuntur parùm tragicâ.

Unde Horatius, cùm dixisset, comœdiam interdum se attollere, ut in ira, addit deinde:

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri,
Telephus, & Peleus: cùm pauper, & exsul uterque,
Projicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Ubi, *projicere ampullas*, est magnifica & grandia verba omittere, ac rejicere; non verò grandia loqui: quod perperam putabat P. Victorius lib. XIV. Var. Lect. cap. 11. Subjungit enim poëta:

Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites, peditesque cachinnum.

Sic Philoctetis sermo apud Sophoclem, cùm medicinam quærit pedi tabido, planè est miserabilis; non qualis olim, cùm beatus foret.

11. §. Sed neque nuncii alicujus, aut nutricis dictio, tam sublimis esse debet; quàm Numinis, aut Regis.

Videndum interim, ne tragœdia nimium à magnificentiâ recedat; cùm nullum eâ scriptum gravius sit.

12. §. Luxuries dictionis minùs convenit tragœdiæ, quia naturâ severior est.

Optandum erat, ut exstaret Ovidii Medea. Nam cùm ingenium ejus viri tale sit, ut penè modum humanæ conditionis excedat; siquo peccat, eo peccat; quod, magnorum fluminum instar, interdum redundet. Quod si in eo vitium est, tot suis virtutibus satis illud compensat. In tragœdia tamen minus, quàm cæteris, locum habuisset.

13. §. Refugit tragicus pro majestate suâ appellationes vilium personarum, ac rerum sordidarum, vel obscenarum. Adhæc omnia protrita, & vulgaria, vel solis usurpata comicis, satyricis, aut oratoribus.

Appellationes vilium personarum sunt calones, lixæ, carnifex. Eò justiùs Euripides reprehensus fuit, quod Telephum induxisset mendicum. Nec enim mendicus persona est tragœdiæ conveniens; ut & antea dictum. Res vilis est lenticula; de qua idcirco non loquendum Tragico; unde proverbium, τραγικὸν ἡ φακῆ *. Vide Casaubonum Animadvers. in Athen. lib. IV. cap. XV. Vilia item sordidaque, pulex, lotium, cloaca. Obscena verò, colei, virginal, tollere pedes, perdepsere. Sunt & ubi vilitas, & sordes, censeantur, non tam ex re, quam ex eo, quòd solùm plebeji voce uti solerent: ut *cocio*, *botulus*. Comicis etiam relinquenda, *tuopte*, *hercle*, *profectò*. Etiam verba, qualia *adesdum*, *declamito*, *nupturio*. Parque ratio interdum in conjunctis. Ut Plautino hoc in Aulularià †:

——Si hercle tu ex istoc loco.
Digitum transversum, aut unguem latum, excesseris.

Item cùm Tullius ‡ de intricato negotio ait, *Nec caput, nec pedes habere.* Ac simile videri possit, *Rempublicam gerere*, & sexcenta id genus.

** Tragica res est lenticula.*
† Act. 2. sc. 1.
‡ Lib. 7. epist. 31. Quod & apud Plautum Asin. 3. 3. & Horatium in Arte.

14. §. Ab-

14. §. *Abhorret etiam, tum à peregrinis, & Græcis; tum a diminutivis: ut quæ suavitatem afferant, sed expertem gravitatis.*

Prioris generis sunt, *mastruga*, *emblema*, *emplastrum*: posterioris autem, *homuncio*, *pusio*, *filiolus*, *apicula*, *uxorcula*, *crusculum*.

15. §. *Compositione tragici gaudent; sed videndum, ne dura sit, ac dithyrambica.*

Quales quædam Æschyli: ut τοξοδάμας *, pro quo & τοξόδαμνος dixere. Quod, ut audaciùs compositum, reprehendit Diphilus in Helenophoris, apud Athenæum in VI, ubi ait.

* Arcudomans.

Λητοῦς, Διός τε τοξόδαμνε παρθένε,
Ὡς οἱ τραγῳδοί φασιν, οἷς ἐξουσία
Ἔστι λέγειν ἅπαντα, καὶ ποιεῖν, μόνοις.

Puto, non incommodè verteris:

Sagittidomitrix virgo Latona, ac Iovis,
Velut tragœdi dictitant; solis quibus
Et dicere est, & facere, concessum omnia.

Sic Pacuvii *incurvicervicum* dithyrambicum videtur: & fortasse etiam *anxiferum* durius est: quod tamen usurpat, qui è Sophoclis Trachiniis querimoniam Herculis vertit apud Cic. in II. Tuscul.

16. §. *Multas etiam translationes respuit, alias quidem latiores, sed amoribus convenientiores: alias grandes, sed audaces, & dithyrambis aptiores.*

Sanè translatis sublimior fit tragœdia: ut indicio est Æschyli Septem-Thebana: quippe quæ narratio sit mera, sed magnificentiam accipiat à grandibus metaphoris. Qualibus & Pindarus gaudet. Et tamen, utcumque hæ delectent, non ubique decent. Quare & Æschyli, & Pindari non pauca, tragicus præteribit: quia parum à tumore absint. In quibus tamen divinis illis poetis facilè ignoscitur; quia pulchrius est aliquando cadere, quàm semper jacere.

17. §. *Obsoleta etiam aversatur; talibus exceptis; quæ nec Maro usurpare vereatur; ut sunt quianam, aulai, actutum, & similia pauca.*

Sic *clepere*, *cludere*, *sublimen*; qualia mano, non facco, ferenda sunt.

18. §. *Dictio Euripidis interdum minùs grandis; nec multo grandior comicâ. Æschyli dictio semper aquè illustris, nec tamen perfecta. Sophoclis dictio, ut sublimis, & splendida, ita etiam castigata. Huic jungendus est Homerus; epicus quidem; sed tragicorum idem parens.*

Imò tragicis ipsis Homerum accenset, ac tragicorum etiam principem facit, Plato in Theæteto, & in decimo de Rep. Eo autem plus fidei Platoni debetur, quia tam studiosè ipse imitatus sit Homerum; ut observatum etiam Dionysio Halicarnassensi †. Facilè igitur judicium ferre potuit de Sophocle; quem unicum esse Homeri discipulum, quidam è veteribus Græcis dicebat. Nec mirabitur hoc judicium, qui sciat, quantopere tragicus, & epicus, tum fabulâ, sive actione primariâ, tum οἰκονομίᾳ, seu ordine, tum etiam affectibus conveniant.

† Lib. de admiranda vi dicendi in Demosthene, pag. 188. edit. Wechel. an. 1586.

19. §. *Quod verò Tragicis inter Græcos Homerus, id iis in Latinis Maro. Ex antiquis Tragicis, si exstarent, multum deberemus Attio, & Pacuvio.*

Vellejus Paterculus lib. I: *In Attio, circaque eum, Romana tragœdia est.* Eidem lib. II. Attius dicitur, *usque in Græcorum comparationem evectus.* Mox de Græcis, & Attio ait, *in illis lima; in hoc penè plus videri fuisse sanguinis.* Est & Horatii epist. I. lib. II:

—— *Aufert*
Pacuvius docti famam senis, Attius alti.

Quinctiliani quoque lib. X. cap. I: *Tragœdiæ scriptores veterum Attius, atque Pacuvius, clarissimi gravitate sententiarum, verborumque pondere, & auctoritate personarum. Cæterùm nitor, & summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quàm ipsis, defuisse. Virium tamen Attio plus tribuitur. Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti adfectant, volunt.*

20. §. *Sed, utcumque illi exstarent; inprimis tamen imitandi forent, qui Augusti ævo vixerunt; quo Romana res stetit: ut L. Varius, qui inter cætera Thyestem; & Ovidius Naso, qui Medeam dedit.*

Varium celebrat Maro Eclog. IX:

Nam neque adhuc Vario videor, neque dicere Cinnâ,
Digna.

Nec alium signat Horatius lib. I. od. VI: ubi eum vetus interpres vocat *nobilem tragœdiographum*: ac paullo pòst ejus celebrat Thyestem. De qua tragœdia sic Junius Philargyrius Ecl. VIII: *Thyestes tragœdia omnibus tragicis præferenda.* Imò Quinctilianus ipse lib. X. cap. I: *Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest.* Item scriptor de caussis corruptæ eloquentiæ: *Nec ullus Asinii, aut Messallæ liber, tam illustris est, quàm Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.*

21. §. *Degeneravere ab his M. & L. Seneca. Sed longè ab illis absunt alii; qui tamen vulgò eodem volumine cum utrisque Senecæ tragœdiis leguntur.*

Omnino enim in iis Latinorum tragœdiis, quas hodie habemus, longè meliores illæ, quæ Senecæ patri, & filio, debentur: aliæ multò inferiores: omnium verò ineptissima Octavia est, opus planè scholasticum: ne quid gravius, & veriùs, dicam. Pluribus de eo dictum libri hujus cap. XII. §. ult.

22. §. *Primùm tragœdia tetrametris gavisa: postea trimetros prætulere.*

Quia tragœdia initio erat satyrica; eoque lasciva, & saltatoria: inde est, quòd primò amârit jambicos tetrametros, sive octonarios. Est enim versus ille, ut longior, ita variis saltationis motibus aptior. Postquam verò eadem gravitatis amantior fuit; pro tetrametris adsumsit trimetros; qui, ut breviores, & saltationi minùs convenientes, ita sermoni familiari sunt similiores. De hac tetrametri in trimetrum mutatione auctor, nobis Aristoteles, non modò in Arte poëticâ*, sed etiam in tertio Rhetoricorum †. Ubi sic scribit: Οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες ἔτι χρῶνται τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' ἐκ τῶν τετραμέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μετέβησαν, διὰ τὸ τῷ λόγῳ τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶναι τῶν ἄλλων. *Qui tragœdias scribunt, non amplius veteri utuntur more: sed ex tetrametris ad jambicos descenderunt; propterea quòd hoc genus versuum simillimum sit sermoni quotidiano.*

* Cap. 4.
† Cap. 1.

23. §. *Iambici laudantur ex pedibus disyllabis. Quò enim plures trisyllabi pedes, eò magis degenerant. Quod si multi versus jungantur, in quibus plures trisyllabi; proximè accedetur ad numeros comicos.*

Ut si multos jungas similes isti in Medeâ:

Occidimus, aures pepulit Hymenæus meas.

Hoc eò improbatur, quia sic remittatur gravitas orationis.

24. §. *Innumeris jambici carminis summa est curiositas Græcorum.*

Nam, ut Terentianus Maurus * ait,

—— Fere Græcis tenax
Cura est jambi.

* Cap. de jambico.

Imò, (ut Mureto observatum, dissertatiunculâ de metris Terentianis) quandoque & invenias jambicos ex jambis meris. Ut apud Æschylum:

Ἐγὼ δ' ἄτολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.
Ἅπας δὲ τραχὺς ὅς τις ἂν νέον κρατῇ.

Item apud Sophoclem:

Πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετρούμενον
Ἔτ' ἔργον ἐστὶν, ὁπότερον ἔτυχ' ἄγειν.
Ὅτ' ἄλλοτ' ἄλλον, ἐμπυρεὺς, στρατηλατῶν.

Similiter apud Euripidem:

Ἐκεῖθεν εἰμι. παῖς ἔτ' ὢν ἀπωλόμην.
Ὄλωλεν. ὡς ὄλωλε πᾶσιν εἰδόσιν.

25. §. *Græcos imitatur Seneca. At contrà maxima fuerat licentia Attii. Non peccet, qui medium inter hos insistat viam. Sed multo tamen satius est Senecam imitari, quàm Attium. Præcipueque sede secundâ, & quartâ, exsulet spondeus; etsi quandoque eum admiserint veterum nonnulli:*

Etiam Ennius, & Attius. Itaque Horatius in Arte de spondeo ait,

—— Non ita pridem,
Tardius ut paullò, graviorque, veniret ad aures,
Spondeos stabiles in jura paterna recepit,
Commodus & patiens: non ut de sede secundâ
Cederet, aut quartâ socialiter. Hic & in Atti
Nobilibus trimetris apparet rarus, & Enni.

Ubi *heic* valet *hoc loci*, nempe secundâ, quartâque sede. Auctor tamen fragmenti, Censorino diu tributi, & annexi, trimetri tragici exemplum hujusmodi ponit:

Aquilonis stridor gelidas molitur nives.

26. §. *In jambico trimetro Seneca, & qui eum sequuntur, quinctâ sede respuunt jambum, ac pro eo amant spondeum, vel anapæstum; quod ad gravitatem nonnihil confert. Sed Græci jambum non refugiunt.*

Attii quoque est:

Præclariorem que alterum involare me.

In Seneca perpaucis locis jambum reperias; idque tantùm in tetrasyllabis: ut sunt *cacumine*, *Polyxena*, & similia.

27. §. *Etiam tragœdia metro carere possit; sed tum non tam poema erit, quam poema imitabitur.*

Benius contendit, sic rectiùs scribi: quem superiùs † refellebamus. Et hæc de metro tragico. De quo olim scripsit Eugenius, Trophimi filius, Augustopolitanus Phryx; unus eorum, ex quibus Lexicon suum Suidas collegit. Ejus inter opera etiam erat κωλομετρία ‡ τῶν μελικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, teste Suida *.

† Hujus lib. 2. cap. 4. §. 12.

‡ Dimensio colorum, sive versuum, Æschyli, Sophoclis, Euripidis.

* In Εὐγένιος.

Cap. XV.

De partibus tragœdiæ.

1. §. *Partes tragœdiæ nunc videbimus, non illas, quæ ratione qualitatis fabulæ insunt, quas proxime exposuimus; sed quas habet ratione quantitatis.*

Egimus quidem de illis jam antè: sed universè: nunc ea persequemur, quæ ad tragœdiam propriè attinent.

2. §. *Prologum (eâ quidem significatione, quâ usurpant Latini) tragœdia non agnoscit. Caussa ejus rei est, quia simulac nomen tragœdiæ auditur, notum est argumentum; contra quam in comœdia fit.*

De quo ex Antiphane Comico antea vidimus. Græci quidem in tragœdia prologum agnoscunt: sed illis prologus est una è personis: ut Jocasta in Phœnissis Euripidis; Juno in Senecæ Hercule Furente.

3. §. *In catastrophe post illud, quod tristissimum est, non debet subjici aliud, quod minus triste est. Vel, si id fiat, magno opus erit artificio, ne prior affectus languescat.*

Vidit hoc Euripides in Phœnissis: ubi post Eteoclis, & Polynicis, mutuam cædem, & Jocastæ supra liberorum corpora, venit ad Oedipodem in exilium conjectum. Quia autem videbat id levius esse, quàm priora, vehementiùs studet in eo affectum concitare.

4. §. *Veteres tragici plurimùm fabulam solvebant per machinam scenicam, è qua Dii loquebantur.*

Auctor Plato in Cratylo, & Tullius in primo de natura Deorum. Vide de ea Pollucem l. IV. cap. XIX. §. 2.

5. §. *Sed opera danda est, ut solutio fabulæ potiùs ex ipsa fiat fabulâ, quam per machinam.*

Peccat Epicus, si facilè nimis recurrat ad Dei descensum: quamquam id interdum faciat Homerus; quo nomine etiam reprehenditur ab Aristotele, ut superiùs diximus. Quod verò nec Epicis conceditur, id multò magis cavendum Tragico; quia in Epico excusantur quædam per ἀπαγγελίαν: tragici magis est sectari, quod verisimile est. Scio, duas potissimum machinæ caussas adferri; vel ut dicantur præterita, sed ignota; vel ut exponantur futura. Verùm in præteritis, si aliter sciri non licet, machinâ sanè utendum. Sed priùs dispiciendum, an non ex præcedentibus solutio fieri possit: vel si id fieri nequeat, videndum, an non queat propterea nova induci persona, quæ probabili de caussâ superioribus connectatur. Ad futura quod attinet, illa quidem ab homine præsciri nequeunt: sed cogitandum, an ea sit opus præsciri. Sanè rarò id necessarium, nisi cùm argumentum exponitur. Apud Euripidem in Phœnissis futura exponit Jocasta: sed vitiose, quia pars dramatis foret. Facti, quod non posset sciri, exemplum habemus apud Sophoclem, cùm Minerva exponit factum Ajacis, quod non potuerat scire Ulysses. Item cùm in Hippolyto Euripidis Diana narrat hanc pœnam a Venere immissam Hippolyto. Quod unde alioqui constitisset? Simileque in Plauti Amphytrione; ubi Jupiter ipse prædicat, se fuisse, qui, forma Amphitryonis adsumtâ, gravidam reddidisset Alcumenam.

Cap. XVI.

De choro tragico: item de melodia, et apparatu scenico.

1. §. *Vidimus de partibus diverbii tragici: sive protasin, epitasin, & catastrophen spectes; sive connexionem, & solutionem. Nunc videamus de chorico. Chori tragici plures sunt actiones. Πάροδος * vocabatur totum id, quod dicebatur à choro, cùm primùm ingrederetur scenam. Quod olim quidem iisdem fiebat canentibus, & saltantibus: postea verò aliis canentibus, aliis saltantibus: nimirum quia anhelitus alioqui, saltu lassatus, cantum impediret. Στάσιμον †, vel χορομανία, vocabatur, si chorus*

* Ingressus.

† Stabile, sive statarium.

chorus staret; quod fiebat cùm exponere inciperet calamitates fabulæ. Κομμὸς ‡ *postrema erat tragœdiæ pars, eoque exodi propria; nec semper tamen necessaria. Eo chorus, simulque ii, qui in scena erant, deplorabant calamitatem, vel alicujus personæ, vel publicam; idque ad miserationem commovendam.*

‡ *Planctus.*

In tres hasce partes chorum dividit Aristoteles *. Sed tamen in iis discrimen statuit. Ait enim, chori partium alias ab omnibus usurpari poëtis; alias non item. Prioris generis esse τ̀ πάροδον, καὶ στάσιμον †. Alterius esse τὰ ἀπὸ σκηνῆς, καὶ κομμοὺς ‡. Ac quidem τὰ ἀπὸ σκηνῆς vocat lugubrem scenæ apparatum, & luctuosam pronunciationem. Κομμὸν nominat, ut ipse exponit, κοινὸν θρῆνον χορῦ, *communem chori planctum.* Quomodo apud Sophoclem, in OEdipode tyranno, chorus miserum OEdipum non solatur; sed unà cum eo luctum prodit. De tribus hisce tragœdiæ partibus sic scribit incertus auctor in Argumento Persarum Æschyli: Τῶν χορῶν τὰ μὲν ἐστι παροδικὰ, ὡς ὅτε λέγει δι' ἣν αἰτίαν πάρεστιν, ὡς, τὸ Τύριον οἶδμα λιποῦσα· τὰ δὲ στάσιμα, ὡς ὅτε ἵσταται, καὶ ἄρχεται τῆς συμφορᾶς τοῦ δράματος· τὰ δὲ κομματικὰ, ὅτι λοιπὸν ἐν θρήνοις γίνεται. *In choro aliqua sunt parodica: ut cùm dicit, ob quam caussam adsit; ut illud, Tyrium fluctum relinquens: alia verò sunt stasima; ut cùm stat, & orditur calamitatem fabulæ: alia commatica; ut quod reliquum in lamentatione consistit.* Ubi verba illa, Τύριον οἶδμα λιποῦσα, sunt chori in Euripidis Phœnissis.

* *De Poët. cap. 12 ex distinctione aliorum cap. 7.*
† *Ingressum scenæ, & planctum*
‡ *Illa ab scena, & lamenta.*

2. §. *Chorus στάσιμος, sive statarius, respuebat trochæum, & anapæstum.*

Auctor idem Aristoteles *. Caussa verò, quia pedes isti magis conveniant saltationi. Sunt enim rotatiles, ac veloces. Unde Tullius lib. II. Tusculan. Quæst. *Non adhibetur Sparta ulla sine anapæsto adhortatio: quod factum puto, quia vehementem esse oportet, & celeri impetu ferri, ut magis animos feriat auditorum.* Sed de choricis, ac universâ carminis ratione, in tragœdiis, operæ sit adire ea, quæ Poetis Tragicis præmisit Guilielmus Canterus.

* *De Poët. cap. 12.*

3. §. *Chorus in tragœdia constabat, non ex heroibus, aut viris principibus: sed ex agricolis, civibus, militibus, mulieribus, etiam è peregrinis: per quos suum poëta judicium promebat. Aliquando fuit è personis quinquaginta. Postea numerus est imminutus, ut essent quindecim; qui scenam ingrediebantur, vel terni, ordine quinquepartito; vel quini, ordine tripartito; interdum etiam sigillatim.*

Primùm in choro unus locutus, unde μονοπρόσωπος † dicebatur: hinc altera est addita persona, ut una interrogaret, responderet altera: postea quatuor adhibitæ, ut numerus utrimque par foret: hæc ζυγὰ, sive *juga* dixere: tandem auctus numerus, sed ζυγῶν nomen remansit: imò etiam quinquaginta in choro adhibiti: sed, cùm Æschylus Eumenides doceret, imminutus est hic numerus, atque ad duodecim redactus: cui tres addidit Sophocles, ut xv. forent: nisi cùm aliis ab Æschylo xv. inductos putes. De numero hoc ita Pollux lib. IV. cap. XVI. Τὸ δὲ παλαιὸν ὁ τραγικὸς χορὸς πεντήκοντα ἦσαν, ἄχρι τῶν Εὐμενίδων Αἰσχύλου. πρὸς δὲ τὸ ὄχλον αὐτῶν τοῦ πλήθους ἐκπλαγέντων, συνέστειλεν ὁ νόμος εἰς ἐλάττω ἀριθμὸν τὸν χορόν. *Apud antiquos chorus tragicus constabat è quinquaginta, usque ad Eumenidas Æschyli: sed populo ad eam multitudinem obstupefacto, lex chorum ad minorem numerum revocavit.* Paullò antea dixerat: Τραγικοῦ μὲν χοροῦ ζυγὰ πέντε ἐκ τριῶν καὶ στοῖχοι τρεῖς ἐκ πέντε· πεντεκαίδεκα γὰρ ἦσαν ὁ χορός. *Chori tragici sunt juga quinque è tribus, & ordines tres è quinque. Quindecim enim constituebant chorum.* Illud quoque ibidem subjungit: Καὶ κατὰ τρεῖς μὲν εἰσῄεσαν, εἰ κατὰ ζυγὰ γίνοιτο ἡ πάροδος· εἰ δὲ κατὰ στοίχους, ἀνὰ πέντε εἰσῄεσαν. *Ac terni quidem intrabant, si secundùm juga ingressus fieret: sin is fieret secundùm ordines, introibant quini.* Quibus ex verbis duplicem chori formam in progrediendo cognoscimus. Una erat κατὰ ζυγὰ, si exirent, terni, hoc pacto:

† *Persona unius.*

o o o
o o o
o o o
o o o
o o o

Altera κατὰ στοίχους, hunc in modum:

o o o o o
o o o o o
o o o o o

Qui à dextera erat, dictus δεξιοστάτης: qui à sinistra; ἀριστεροστάτης; teste Polluce †: qui & addit λαυροστάτην; nisi legendum cum Sylburgio δευτεροστάτην: nam subjungit, feminam vocatam τριτοστάτην.

† *Lib. 4. cap. 4. cap. 15.*

4. §. *Non est idem chororum numerus in Græcâ, Latinâque tragœdiâ; sed Græcis nunc plures sunt chori, nunc pauciores.*

Sanè Græcis interdum in actu primò chorus ingreditur, ac consistit, & prologum explicat: quod neglectum est à Senecâ.

5. §. *Saltatio Tragica ἐμμέλεια dicebatur.*

Auctores, præter alios, Dionysius Halicarnassensis, Lucianus de saltat. & Aristides orat. κατὰ τῶν ἐξορχησαμένων. Item ex Grammaticis Pollux lib. IV. cap. XIV. Athenæus lib. I. Ammonius de vocum different. ac Hesychius; qui & eam addit à Platone laudari. Respicit autem ista Platonis in VII. de Legg. καὶ δύο δὲ τῆς ὀρχήσεως τῶν καλῶν εἴδη καθεστάναι· τὸ μὲν πολεμικὸν, πυῤῥίχην. τὸ δὲ εἰρηνικὸν, ἐμμέλειαν. ἑκατέρῳ τὸ πρέπον τε, καὶ ἁρμόττον ἐπιθεὶς ὄνομα. *Duæ honestarum saltationum species sunt: una bellica, quam Pyrrichen; altera pacis propria, quam Emmeliam nominarunt. Utrique verò aptum, ac conveniens, imposuit nomen.* Meminit & Suidas. Porrò non saltatio modò, sed & cantus ipse, ἐμμέλεια vocabatur. Eustathius ad Il Σ: Ἐκαλεῖτο δέ, φησιν, ἐμμέλεια, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ τραγικῇ ὀρχήσει ᾀδόμενον αὔλημα. *Vocabatur autem, ut ait, Emmelia etiam cantus ille, qui ad tibiam in saltatione hac tragica canebatur.* Excelluisse eâ traditur Bathyllus Alexandrinus; egregieque de eâ scripsit Pylades Cilix histrio: ut retuli hujus libri cap. IX.

6 §. *Saltatio ea hunc in modum fiebat. Primùm chorus movebatur lævorsum; atque ita, ajebant, se imitari motum primi orbis, stellarumque fixarum. Hoc* στροφὴν * *vocabant. Deinde iisdem numeris, ac paribus intervallis, vestigia relegebant. Atque hoc motu, qui dextrorsum fiebat, imitabantur motum planetarum. Dixere illud* ἀντιστροφὴν †. *Hinc consistebant, terræ quietem repræsentantes. Ac, quia diversa à prioribus accinerent,* ἐπῳδὸν ‡ *illud vocarunt.*

* *Conversionem, sive reversionem.*
† *In contrariam conversionem.*
‡ *Q. d. succentum, sive cantum post conversionem, & reversionem.*

Refert hoc scholiastes Pindari vetus, & Etymologi Magni scriptor in Προσῳδίον. Ait Victorinus, hunc morem fluxisse à Theseo, ex Creta reduce, in memoriam flexuosi illius labyrinthi.

7. §. *Septies autem saltabat chorus in orchestra. Unde septem erant partes παραβάσεως ‡.*

‡ *Transitus, sive transgressionis.*

Vocabantur hæ κομμάτιον, παράβασις sic speciatim dicta, μακρὸν, στροφὴ, ἐπίῤῥημα, ἀντίστροφος, & ἀντεπίῤῥημα. Κομμάτιον, quasi dicas, *præcisionem*, aut *particulam*, præpa-

præparabat ad παράβασιν: eratque duorum aut trium versuum, qui tetrametri erant. Παράβασις, sive *congressio*, constabat anapæstis. Μακρὸν, sive *longum*, brevis erat cantiuncula, uno prolata spiritu, sed longiori: unde & nomen. Στροφὴ, sive *conversio*, fiebat, choro se de loco in locum movente; idque sic, ut spectaret populum: ac constabat anapæsticis sexdecim. Ἐπίῤῥημα e totidem erat jambicis tetrametris. Strophæ similis erat antistrophe, & epirrhemati antepirrhema. Sed de his plenius Græci scholiastæ. Interim non existimandum, hæc esse perpetua.

8. §. *Usi in tragœdiis maxime harmoniâ mixolydiâ, & Doricâ.*

Plutarchus lib. de Musica: Καὶ ἡ μιξολύδιος ἢ παθητική τίς ἐστι τραγῳδίαις ἁρμόζουσα. Ἀριστόξενος δέ φησι, Σαπφὼ πρώτην εὕρασθαι τὴν μιξολυδιστὶ, παρ' ἧς τοὺς τραγῳδοποιοὺς μαθεῖν. λαβόντας γοῦν αὐτοὺς συζεῦξαι τῇ Δωριστί· ἐπεὶ ἡ μὲν τὸ μεγαλοπρεπὲς, καὶ ἀξιωματικὸν ἀποδίδωσιν, ἡ δὲ τὸ παθητικόν· μέμικται δὲ διὰ τούτων ἡ τραγῳδία. *Mixolydia harmonia, quia animos vehementer commovet, tragœdiis est apta. Aristoxenus ait, hanc primum inventam esse à Sapphone: ab eâ didicisse tragœdos, ac cum Doricâ conjunxisse: eò quòd hæc majestatem conciliet, illa mentes percellat: ex quibus commixta est tragœdia.* Quia verò Plato Lydiæ, & Jonicæ melodiæ genus, in suis de Legibus libris, improbârat, eò subjungit: Τούτων δὲ ἁρμονιῶν τὴν μὲν θρηνῳδικήν οὖσαν, τὴν δὲ ἐκλελυμένην, εἰκότως ὁ Πλάτων παρῃτήσατο αὐτὰς, τὴν Δωριστὶ, ὡς πολεμικοῖς ἀνδράσιν ἁρμόζουσαν εἵλετο, οὐ μὰ Δία ἀγνοήσας, ὡς Ἀριστόξενός φησιν, ὅτι καὶ ἐν ἐκείναις τι χρήσιμον ἦν πρὸς πολιτείας φυλακήν. ἀλλ' ἐπεὶ πολὺ τὸ σεμνόν ἐστιν ἐν τῇ Δωριστί, ταύτην προετίμησεν. *Harum harmoniarum cum una sit lamentis apta, altera dissoluta: jure Plato eas rejecit, at Doricam, ut bellicosis viris convenientem, prætulit: non, per Jovem, quasi ignoraret, etiam illis inesse utile quiddam, ad Reip. custodiam: sed, quia magna est majestas in Dorica, eam prætulit.* Mox subjungit: Ἀλλὰ μὲν καὶ τραγικοὶ οἶκτοί ποτε ἐπὶ τοῦ Δωρίου τρόπου ἐμελῳδήθησαν. *Sed & tragica lamenta modulati sunt Dorico modo.*

9. §. *Etiam in tragœdiis utebantur harmoniâ Jonicâ, & Lydiâ.*

Plutarchus ibidem post pauca: Καὶ περὶ τοῦ Λυδίου δὲ οὐκ ἠγνόει, καὶ περὶ τοῦ Ἰάδος. ᾔδει γὰρ ὅτι ἡ τραγῳδία ταύτῃ τῇ μελοποιΐᾳ κέχρηται. *Idem (Plato) non ignoravit modos Lydios, & Jonicos: ut qui sciat tragœdiam utroque uti.* Nempe ex quatuor modis, Jonico, Lydio, Dorico, Phrygio, primus est remissus, alter tristis, tertius sedatus, & virilis, quartus vehemens, ac furorem concilians. Ut Phrygius hic non habeat locum; sed Doricus, quia majestatem adfert: item Lydius, & Hypolydius, qui convenit lamentis, quandoque & Jonicus; credo, ut nimia Dorici moduli gravitas ejus jucunditate temperetur.

10. §. *Chromatico, & Rhythmo, in tragœdiâ abstinebant, non ignoratione, sed consilio.*

Plutarchus libro de Musica: Τῷ χρωματικῷ γένει, καὶ τῷ ῥυθμῷ, τραγῳδία μὲν οὐδέπω καὶ τήμερον κέχρηται· κιθάρα δὲ πολλαῖς γενεαῖς πρεσβυτέρα τραγῳδίας οὖσα ἐξ ἀρχῆς ἐχρήσατο. *Chromatico genere, & rythmo, ne hodie quidem tragœdia utitur. Cithara vero, qua tragœdiam aliquot seculis antecessit, ab initio in usu erat.*

11. §. *Venio nunc ad apparatum scenicum. Scena tragica deformantur columnis, fastigiis, & signis, reliquisque regalibus rebus.*

Ut est apud Vitruvium lib. v. cap. viii. Pluraque de scenæ structurâ Pollux lib. iv. cap. xix. Isidorus lib. xviii. cap. xxix. Cassiodorus lib. iv. Var. epist. ult. Item è junioribus Budæus annotat. in Pandectas, Rhodiginus Antiq. Lect. lib. v. cap. viii. Scaliger de poët. lib. i. cap. xxi. Gyraldus dial. vi. de poëtis, Lipsius de Amphitheatro. Tota verò apparatus cura pertinet potiùs ad σκευοποιὸν, seu choragum, quam ad poëtam. Eaque caussa est, cur nihil de eo præcipiat Aristoteles. Verba ejus sunt*: ἡ δὲ ὄψις ψυχαγωγικὸν μὲν, ἀτεχνότατον δὲ, καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς. ἡ γὰρ τῆς τραγῳδίας δύναμις, καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἐστιν. ἔτι δὲ κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τοῦ σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστι. *Apparatus autem animum quidem oblectat; sed minimum artis habet, nec proprius est Poetica. Tragœdia enim ea est natura, ut vires, ut etiam extra certamen, ac sine histrionibus constet. Adhuc in apparatu concinnando potior est cura artificis, qui apparatum eum concinnat, quàm poetarum.* * Cap. 6. de Poetica.

12. §. *Ad tragicorum ornatum inprimis pertinent sceptra, palla, & cothurni: sceptra quidem, & palla, ut regum, ducumque gestamen: cothurni autem, ut personæ, quas repræsentarent, grandiores viderentur.*

Ideo & tragœdiam ipsam cum tribus istis depingunt poëtæ. Ut Ovidius lib. iii. Am. el. i.

Venit & ingenti violenta tragœdia passu.
Fronte comæ torvâ: palla jacebat humi.
Læva manus sceptrum latè regale tenebat:
Lydius apta pedum vincla cothurnus erat.

Et de se ipso sic scribit lib. ii. Amor. el. xviii.

Sceptra tamen sumsi, curâque tragœdia nostrâ
Crevit, & huic operi quamlibet aptus eram.
Risit amor, pallamque meam, pictosque cothurnos,
Sceptraque privatâ tam citò sumta manu.

Pallam inter tragica schemata reponit & Horatius †, atque Æschyli ait inventum: † In Arte.

—— Pallæque repertor honestæ.

Pro palla alibi syrma legas. Valerius Phormione:

Quid hic cum tragicis versis, & syrmâ, facis?

Valer. Max. *Togam, velut tragicam vestem, in foro trahens.* Ubi etymon *syrmatis* respicit, quod ἀπὸ τοῦ σύρειν. *Tragœdi* etiam *syrma* legas apud Appulejum in Apolog. Verba ejus alibi adducimus. Meminere & Seneca, Martialis, Juvenalis, Vopiscus.

13. §. *Conveniens etiam habitus Deorum, heroumque, requiritur.*

De habitu deorum sic Porphyrius in tetrabilon Ptolemæi περὶ τῆς τῶν ἱματίων χροιᾶς. Ὁ Κρόνος τῆς καλαΐζούσης· ἡ Ἀφροδίτη λευκῆς χροιᾶς· ὁ Ζεὺς χαλκιζούσης ἐστὶ τῷ λευκὸν ῥέποντος μικρόν· ὁ Ἄρης πυῤῥίας, φλογίνης ἀληθινῆς· ὁ Ἥλιος χρυσοειδοῦς. *Saturnus coloris fibrini; Venus albi; Jupiter callaici, sive punici, ad alborem paullùm vergentis; Mars ignei, vereque flammei; Sol ejus, qui est in malo aureo, sive Medico.* Ulysses pileatus inducebatur; quomodo eum sculptum videre est apud Fulvium Ursinum in nummo Manilii. Eodem modo & Hippocrates pingebatur, ἐν πίλῳ ‡, καθάπερ Ὀδυσσεύς, ut ait Soranus in vita Hippocratis: qui hoc addit, esse παράσημον ‖ εὐγενείας. ‡ Cum pileo, sicut Ulysses. ‖ Insigne nobilitatis. Itidem autem in Ulysse esse indicium nobilitatis, censet Pierius lib. xl. Hieroglyph. Primus verò Ulyssi in picturâ pileum addidit Nicomachus, Aristodemi filius; ut est apud Plinium lib. xxxv. cap. x. Sed de habitu Ulyssis plenius sic Donatus, aliusve, in Ter. proleg. *Hinc Ulyssem palliatum semper inducunt: sive quòd aliquando insaniam simulavit; quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire; seu ob singularem sapientiam, qua tectus munusque plurimum sociis profuit. Hujus enim virtutis erat animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolas, sive Locros, palliatos fuisse commemorant.*

rant. Hinc de Achille, & Neoptolemo, subjungit; *Achillis, & Neoptolemi persona, diademata habent, quamvis regalia sceptra nunquam tenuerint: cujus probatio talis inducitur, quod nunquam cum reliqua Græcia juventute, ad gerenda cum Trojanis bella, sacramenta conjurationis injecerunt; nec unquam sub Agamemnonis imperio fuerunt.* Sed, singularum si personarum habitum nôsse voles, adi Julium Pollucem Onomastici lib. XVIII. cap. XIX. Item è junioribus Lilium de poëtis dialog. VI, Scaligerum de re poëtica lib. I. cap. XVI. Minturnum lib. III. de poëta*. Atque hæc de Choro Tragico, scenæque tragicæ apparatu.

* Pag. 241, & 242. edit. Venet. an. 1559.

Cap. XVII.

De variis Tragœdiæ formis.

1. §. *Tragœdia (ut constat ex iis, quæ universè de dramatibus diximus) vel palliata est, vel prætextata.*

Palliata, sive Græca, ut novem Senecæ. Prætextata, sive Romana, ut Senecæ Octavia; veterum autem Brutus, Paulus, Decius, Scipio.

2. §. *Tragœdia item vel pura est, vel mixta.*

Pura, ubi nihil non tragicum: mixta, ut, ubi Satyrica additur poësis, vel quæ exitu læto terminatur: quo in genere excelluit Achæus. Hujusmodi etiam fuit Grammatica; de qua ex veteribus Athenæus lib. 10. ac pluribus Julius Scaliger lib. I. rei Poët. cap. VIII.

3. §. *Aristoteles* ‡ *eandem dividit in* πεπλεγμένην, παθητικὴν, ἠθικὴν, *&* μυθικὴν †.

‡ De Poëtica cap. 17.

† Implexam, animos concitantem, moralem, & fabulosam.

Πεπλεγμένη, sive implexa, est, quæ peripetiis & agnitionibus implicatur; ut Senecæ Oedipus. Παθητικὴ, sive perturbationum plena, est ejusdem Hippolytus. Ἠθικὴ, sive morata, quæ formandis moribus instituta; ut Sophoclis Philoctetes. Μυθικὴν dicamus, ubi spectamus aliena à rebus humanis, planeque fabulosa: ut si centauri in scenam inducantur, vel phorcydes; vel ea repræsententur, quæ poëtæ commenti apud inferos fieri. Huc referre possis Æschyli Prometheum vinctum. Primùm illud fabulæ genus junioribus magis, quàm Æschylo, placitum. Quâ de re sic anonymus in ejus vitâ: Αἵ τε διαθέσεις τῶν δραμάτων οὐ πολλὰς αὐτῷ περιπετείας, καὶ πλοκὰς ἔχουσιν, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις. μόνον γὰρ σπουδάζει τὸ βάρος περιτιθέναι τοῖς προσώποις, ἀρχαῖον εἶναι κρίνων τοῦτο τὸ μέρος, τὸ μεγαλοπρεπές τε, καὶ ἡρωϊκόν. *Dispositio habet peripetias, & perplexitates, ut fit apud juniores: tantum studet gravitatem addere personis: antiquam judicans hanc partem, ac magnificentiam, & spiritum heroicum.*

Cap. XVIII.

Methodus scribendæ tragoediæ.

Etsi ex iis, quæ de natura tragœdiæ universè, ac particulatim, diximus, non obscurè arbitrer liquere, quomodo ea condi, atque adornari, debeat: fortasse tamen res planior erit, si vestigia mea relegam, viamque ac rationem pangendæ historiæ pauculis capitibus complectar; ac ita complectar, ut quædam admisceam antea nobis indicta.

1. §. *Tragœdiam scripturo prima hæc cura est, ut constituat fabulam: hoc est, ut totius fabulæ summam colligat in unam actionem generalem, eamque ob oculos ponat.*

Vocat hoc Aristoteles τὸ καθόλου θεωρεῖσθαι*. Ac exemplum adfert ex Euripidis Iphigenia; ubi, cùm multa, variaque referantur, iis tamen omissis, quæ assumuntur extrinsecus, sic fabula generatim constituitur. Iphigenia aris admota est, ut sacrificaretur; sed divinitus subducta, devectaque longinquas in terras, ubi moris esset hospites Dianæ sacrificari, ejus Deæ sacerdos facta est: postea frater ejus eodem devênit; qui captus, & immolandus, sororem agnovit. Hæc fabulæ est constitutio. Cætera sunt episodia; de quibus postea dicetur.

* Generatim aliquid videri.

2. §. *In constitutione autem fabulæ, ut ea quàm maximè simplex sit, omitti debent caussæ singulorum.*

Ut, in superiori fabula de Iphigenia, non additur, cur Orestes venerit in regionem Tauricam; quia est extra generalem constitutionem. Et sane, si hæc apponatur, alia etiam addi debeant. Caussa siquidem, cur venerit, fuit; ut se expiaret à cæde maternâ. Occiderat enim Clytæmnestram. Sed quæri non minùs potuit, cur occiderit matrem. Ratio fuit, quia illa necârat patrem Agamemnona. Hic quoque potuit disquiri, cur illa necârit maritum. Causa fuit, ut ulcisceretur cædem mactatæ ab eo filiæ, quemadmodum credebat. Iterum quæritur, cur eam mactare voluerit. Factum autem id pro salute Græciæ. Ita caussa trahit caussam; eoque longa series necti debeat, si αἰτιολογία † etiam generali addatur actioni.

† Caussæ redditio.

3. §. *Constitutâ fabulâ, videndum, ecquis ante nos tragicam hanc actionem tractârit. Si aggressus eam nemo; pro arbitratu nostro comminiscemur, quæ ad connexionem, & solutionem fabulæ, pertinent. Sin præiverit alius; videndum, an non melius connexio, aut solutio, institui possit. Quod si fiat; ut fabula nomen sit idem, fabula tamen diversa erit.*

Nam ut fabula est una, non quæ unum habet nomen; sed ubi eadem est connexio, & solutio: ita fabula est diversa, ubi differunt hæc duo. Sunt enim hæ partes tragœdiæ essentiales; ut ex Aristotele diximus.

4. §. *Sive autem prior alius actionem eandem constituerit; sive primi eam aggredimur: omnino, priusquam ad tractationem accedimus, videndum est, an actio illa habeat περιπέτειαν, sive eorum, quæ aguntur, commutationem in contrarium.*

Siquidem per περιπέτειαν, veluti medium, è felicitate in infelicitatem devenitur. Quàm verò pars hæc necessaria sit; docet, quòd multi bene connectunt; at malè solvunt. Postrema verò maximè animo inhærent: ut vel maximè in περιπετείᾳ, & solutione, curâ opus sit.

5. §. *Ac, quicquid huc pertinet, clarè exprimendum: quod nisi fiat, exploditur poëta.*

Uti factum Carcino ‡, cùm ejus Amphiaraum ageretur. Ubi περιπέτεια ab uno illo pendebat, ut Amphiaraum spectatores viderent è templo exeuntem. Carcinus autem, cùm scriberet confusiùs, hæc non expresserat. Itaque, ut ait Aristoteles, τῶν θεατῶν ἐξέπεσε *, hoc est, populo iccirco indignante, explosus fuit. Sapientiùs Sophocles in Oedipo: apud quem nuncius narrat, ut Jocasta laqueum collo circumdederit, atque ita vitam finierit. Si poëta induxisset eam clam scenâ discedentem; nec ullo modo pandentem triste illud, quod animo agitaret: spectatores essent decepti; nec actio subsecuta adeò evidens fuisset. Quare inducitur Jocaste, priùs scelera agnoscens, quæ commiserat inscia, ac dein abiens è scena palàm. Chorus etiam, cùm videret, quanto cum dolore se proriperet;

‡ Arist. de Poët. cap. 17.

* Scena excidit.

metuere se dicit, ob subitum illud silentium, ne grande aliquod malum consequatur.

6. §. *Proxima cura est, ut fingantur episodia; ac loca etiam inquirantur, ubi commodè inseri possint; & modus, quo connectantur.*

Postquam fabula, sive actio, est summatim constituta, nominaque imposita sunt personis; excogitari oportet episodia. Nam ridiculus sit, qui priùs cogitet de episodiis, quàm statuerit de actione primariâ. Porrò episodia vel foris arcessuntur, vel ex ipsa nascuntur fabula. Prioris generis exemplum est in Senecæ Hercule Furente: ubi extrinsecus petuntur illa de morte Creontis, tyrannide Lyci, Megæræ, filiorum, & soceri periculis à Lyco. At generis sunt posterioris, quæ consequuntur reditum Herculis ab inferis usque ad exodium. Non dubium, quin præstent illa, quæ nascuntur è fabula. Quomodo, in Euripidis Iphigenia Taurica, sunt episodia complura: universa tamen ducuntur ex Orestis insania, quam expiari oportuit. Operam igitur dabimus, ne episodia sint longè arcessita; sed ut sint propria, sive, ut Aristoteles loquitur, οἰκεῖα. Brevia etiam sunto: cujus caussa est, quòd tragœdia unius diei gesta contineat. Contrà quàm fit in epopœia; ubi episodia sunt multa, varia, longa; ut postea dicemus. Nec nimis tamen brevia sunto. Nam, cùm Aristoteles videre jubet, ut tragœdia sit εὐσύνοπτος*, monet, ne magnitudo sit vel nimis vasta, vel nimis etiam exilis. Eoque, si nimis exigua sit, aliud quoque addendum erit episodium: sin nimis magna, aliquid recidi oportebit. Cùm autem episodia extrinsecus assumantur; necesse etiam erit cogitare, ubi, & quomodo ea maximo cum judicio conjungantur cum actione. Utrumque hoc indicat Aristoteles †, cum jubet *ἐπεισοδιοῦν, καὶ παρατείνειν episodia addere, apteque connectere.* Hæc præstabunt, ut sit *lucidus ordo*: quemadmodum Horatius vocat. Qui & addit:

Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat; jam nunc debentia dici
Pleraque differat, & præsens in tempus omittat;
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.

* *Talis, ut oculis facilè comprehendatur.*

† *Lib. de Poetica, cap. 7.*

7. §. *Tertia cura est, ut poëta in singulis, tum primariæ actionis, tum episodiorum personis, sui immemor, aliorum mores, & affectus, induat, & assumat.*

Hoc est, ut sic de se cogitet, quasi ille ipse sit, quem exprimi oportet; atque, ita affectus, sermonem ei convenientem instituat, animumque alterius, quasi suum, auditoribus repræsentet. Horatius in Arte:

Format enim natura priùs nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; juvat, aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, & angit.
Pòst effert animi motus interprete linguâ.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta;
Romani tollent equites, peditesque, cachinnum.

Vide, quæ hac de re Plato scribit in Jone.

8. §. *Quarta cura est circa verba ἔμμετρα cum suis figuris.*

Quæ, cujusmodi sint, satis antea diximus. Nisi hoc sub superiori complecti malis. Quia, si affectus alienos induimus, verba prævisam rem, ut ait Horatius, sequentur non invita.

9. §. *Hisce sic elaboratis, nihil superest; nisi fortè, ut poeta se, vel tragœdiam, commendet per epistolam: quæ à vocali aliquo curione, sive theatrali præcone, publicè olim in theatro legebatur.*

Nec enim, ut poëta comicus fabulam, ac se, versu solet commendare: ita & tragico is mos fuit: sed huic epistola erat prologi loco. Martialis præfatione libri II: *Quid nobis, inquis, cum epistola? parumne tibi præstamus, si legimus epigrammata? quid hic porrò dicturus es, quod non possis versibus dicere? Video, quare tragœdi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet. Epigrammata curione non egent, & contenta sunt suâ, id est, malâ linguâ.*

Cap. XIX.

De Satyrica Poesi, et Satyro Tragoedia.

1. §. *Post Tragœdiam agamus de Satyrica: quæ Tragœdiæ erat comes, & assecla, ac velut πάρεργον* exhilarandæ Tragœdiæ exhibitum.*

Hanc dramatis speciem esse, vidimus superiùs ex Diomede. Et drama vocat etiam Origenes contra Celsum lib. VII: Τοιοῦτον † γάρ τι βούλεται τὰ σατυρικὰ δράματα. Nempe erat Satyrica tragœdia ludens. Demetrius περὶ ἑρμηνείας: Οὐδὲ γὰρ ἐπινοήσειεν ἄν τις τραγῳδίαν παίζουσαν· ἐπεὶ Σάτυρον γράψει ἀντὶ τραγῳδίας. *Neque enim excogitaverit tragœdiam, quæ ludat: quia pro tragœdia scribet Satyrum.* Tzetzes in Cassandr. Ἡ δὲ σατυρικὴ ‡ συγκιρνᾷ τοῖς ὀλοφύρσεσιν ἱλαρότητα, καὶ ἀπὸ δακρύων εἰς χαρὰν καθιστᾷν εἴωθε.

* *Aliquid suscepto operi accedens.*

† *Nam ejusmodi quid requirunt dramata satyrica.*

‡ *Nam poësis Satyrica miscet lamentis hilaritatem, & à lacrymis solet deducere, ac desinere in gaudium.*

2. §. *Ideò tragici cùm certarent, postremum tribuere locum Satyricæ poësi solent.*

Non enim singulis contendebant fabulis; sed ternis, vel quaternis: in quibus Satyrica postremum obtineret locum. Si ternis certaretur, τριλογία: si quaternis, τετραλογία dicebatur. Cujusmodi certamina nonnisi post Thespidos tempora cœpisse, autor est Plutarchus in Solone. Vide Casaubonum lib. de Satyrica poësi, & ad Athenæum lib. X, cap. VII.

3. §. *Satyrica poësis dicebatur à Satyris: quos induxit loquentes, quia maximè idonei essent ad homines pariter instituendos, & oblectandos. Occultam enim sapientiam iis veteres tribuebant, maximè Silenis: forma verò turpis, ac ridicula, morumque lascivia, ac dicacitas, apta erant ad ciendum risum.*

Diomedes lib. III: *Satyrica est apud Græcos fabula; in qua item tragici poëtæ, non reges, aut heroas, sed Satyros induxerunt, ludendi caussa, jocandique.* Eadem iisdem penè verbis habet Marius Victorinus artis Grammaticæ libro secundo, ubi de metro agit Satyrico. Donatus, sive Euanthius, in prolegomenis Terentii: *Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, Satyra sumsit exordium: quæ à Satyris, quos illotos semper, ac petulantes Deos scimus esse, vocitata est.* Ubi videmus, Satyram dici, quæ Diomedi Satyrica. Existimet aliquis, *Satyrica* & hic legi oportere. Sed obstat, quòd subjungit; alios aliam Satyræ originem adferre: quod de Satyra verum est, at non de Satyrica fabula. Nam omnes consentiunt, drama Satyricum sic à Satyris nuncupari. Satyri hi, ut & Sileni, comites fuere Bacchi. Quomodo verò Satyri, & Sileni, differant, ostendit Servius in Bucol. Sileni, priusquam senescant, Satyri sunt Etymologici magni auctor: Σιληνοὶ λέγονται οἱ γέροντες τῶν Σατύρων. Idcirco & Sileni credebantur nutritii esse Bacchi: Satyri autem collusores; qui puerum Bacchum lusibus, & jocis, oblectarent. Hinc liquet, cur Silenis potius, quam Satyris, sapientiam tribuerint. Itaque à Sileno capto Mida est edoctus plurima: in his illud, *Non nasci homini longè optimum esse: proximum autem quamprimum mori.* Ut est apud Tullium lib. I. Tusc. Qu. Imò & multa ad rerum naturam pertinentia ab eo didicisse, Theopompus Chius

Chius prodidit; & ex eo Strabo, Ælianus, Philostratus: atque è nostris Tertullianus. Atque hæc etiam caussa est, cur Maro in Eclogis Silenum inducat canentem de rerum principiis, & aliis maximè remotis. Quemadmodum contrà, quòd Sileni, & Satyri, sint dicaces, caussa est, cur Julianus in Cæsaribus, quod scriptum est Satyricum, primùm loquentem inducat Silenum. E *Silenus* est *Sillus*, unde Sillorum poëma nomen accepit. Α᾽ σίλλ@- est σιλλαίνειν, ut à Σάτυρ@- σατυρίζειν. Utrumque est διασύρειν *, & χλευάζειν. Σιλλογραφίαν † iccirco, & σατυρικὼ ποίησιν ‡, conjunxit etiam Eustathius in Odyss. Σ. ubi ait, Homerum in Odyssea interdum accedere ad σιλλογραφίαν, ut qui conjungat ἀστεῖα ⸸ τοῖς σπουδαίοις: verisimileque esse, inde enatam esse postea ⸸ σατυρικὼ ποίησιν. Ut autem à σίλλοις dictus σιλλογράφ@-, ita è σατυρικοῖς est σατυρογράφ@-; quod apud Laërtium legas lib. v. in Demetrio. Is Horatio in Arte est *Satyrorum scriptor*. Sed de Satyrorum quoque etymo aliquid addamus. Fortasse iis nomen est à סתר, i. e. *abscondere, occultare*. Quemadmodum & ab eadem origine est *Saturnus*: q. d. *Latius*, vel *Latinus*: unde & uxor ejus Ops *Latia* dicta est: & eadem est *Latium*, ac *Saturnia tellus*. Satyris verò hoc nomen ex eo sit, quia viverent in sylvis, ac locis solis, & desertis. Vel erit Σάτυρ@- ab Hebræo שעיר *sahir*; quod idem ac Satyrus. Propriè quidem notat villosum, seu pilosum. Verùm Satyris accommodata ea vox, quia hircorum facie apparerent, hirsutique essent. Chaldæus interpres שדים *serim* vertit *dæmones*. Nempe quia pro diis colerentur à gentibus. Ita & Jesaiæ cap. XIII. 21. ubi in Hebræo est ושעירים ירקדו־שם *useirim jerakku scham*; in LXX. est, καὶ δαιμόνια ἐκεῖ ὀρχήσονται *. Sed apud Aquilam κατὰ λέξιν est τριχιῶντες †. Aptè verò verbum ὀρχήσονται ‡ convenit Satyris; ut vel illud Maronis ⸸ ostendit:

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Hinc & Satyri vocabantur, qui Satyros in scena referent. Qui & ipsi saltantes. Unde in glossis, *Satyrus*, χορευτής. Indeque Σατυρίζειν, *Satyrum agere*, *ludere*. Quod Laconibus Σατυρίδδειν. Hesychius: Διασατυρίδδειν, διαπαίζειν, Λάκωνες. A σατυρίζειν verò est Σατυρισής. Glossæ in Cyrilli calce inventæ: Σατυρισής, ὁ σκωπτικός, *ludio*. A ludionum illorum scenicorum dicteriis & illi σατυρικοὶ dicebantur, qui in triumphis jocis, & salibus, luderent in imperatores. Ita usus Dionysius Halicarnassensis lib. VII. Qui & morem illum sic ludendi vocat παιδιὰν σατυρικὼ *. Nec ludio modò satyrus dictus; sed & poëma ipsum, quod ageret in scena. Unde apud Horatium epist. ad Pisones de matronâ:

Intererit Satyris paullùm pudibunda protervis.

Atque ibidem *Satyrorum scriptor* legas. Rusticus Elpidius. Boëthii æqualis, quasi, ut σατυρίζω, ita & σατυρόω dicatur, satyricam poësin etiam *satyroma* appellat. Ait enim †:

Hinc etiam nostro nugata est scena ‡ dolore,
Garrula mendosis fingens satyromata Musis,
Falleret ut trepidos cantatrix pagina questus.

4. §. *Satyrica vetus non incommodè definitur; poëma dramaticum, tragœdiæ adnexum, chorum è satyris habens, personarum illustrium actionem notabilem partim seriam, partim jocosam exprimens, stylo hilari, exitu plerumque læto.*

Sic definit vir summus, Casaubonus ⸸. Est verò definitio hæc Satyricæ veteris; non illius recentioris; quæ adnexa non erat tragœdiæ, sed per se docebatur; ut postea dicemus. Chorum habere è Satyris additur, non quasi solis Satyris sit opus; sed quia in choro his sit opus. Atque ea distinguitur à tragicocomœdia, & Rinthonis Phlyacographia: de qua itidem postea agemus.

5. §. *Poësis hæc reperta est à rusticis.*

Sanè γεωργῶν καὶ ἁπλῶν ἀνθρώπων * inventum esse, etiam Isacius Tzetzes auctor est, prolegomenis in Lycophronis Cassandram. Nempe omnis dramatica poësis, qualis etiam est satyrica, originem habuit ab antiquis hominibus, qui κατὰ δήμους, sive pagatim, habitabant. Sed, quo pacto originem ceperit, non convenit inter eruditos. Quidam ex Aristotele colligunt, tragœdiam esse satyrico poëmate posteriorem. Adducunt autem ista †: Η᾽ δὲ τραγῳδία, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη. *Tragœdia verò, quia è satyrico mutationem acceperat, serò pervenit ad splendorem suum.* Sed hinc non aliud evincere est, quàm tragœdiam, cùm priùs sales ac dicteria satyrica haberet, postea hæc omisisse; atque ita eam ab Æschylo, Sophocle, Euripide, tandem perductam esse ad gravitatem, & perfectionem suam. Tragœdiam verò esse satyris priorem, clarè dicit Horatius in Arte:

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit.

Sed, utcumque est de tragœdia; saltem dithyrambis eam esse recentiorem, constat. Quippe cœpit Satyrica, cùm jam Bacchum laudare desiissent in festis; atque ejus loco Ajaces, Centauros, aliosque vel Deos, vel heroas, celebrarent; & hoc iis vitio verteretur à Bacchi sacerdotibus, vel etiam spectatoribus. Zenobius centuriâ IV. adagio XL. Τὸ χορῶν ἐξ ἀρχῆς εἰθισμένων διθύραμβον ᾄδειν εἰς τὸν Διόνυσον, οἱ ποιηταὶ ὕστερον ἐκβάντες τὴν συνήθειαν ταύτην, Αἴαντας καὶ Κενταύρους γράφειν ἐπεχείρουν. ὅθεν οἱ θεώμενοι σκώπτοντες ἔλεγον, Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. διὰ γοῦν τοῦτο τοὺς Σατύρους ὕστερον ἔδοξεν αὐτοῖς προεισάγειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν ἐπιλανθάνεσθαι τοῦ θεοῦ. *Cùm poëtæ antiquitus dithyrambum canere in Bacchum solerent: poëtæ postea à consuetudine hac desciscentes, Ajaces, & Centauros scribere sunt aggressi. Quod cùm animadverterent spectatores, hujusmodi eos dicterio excepere: Nihil hoc ad Bacchum. Propterea postea visum iis fuit Satyros introducere, qui præluderent; ne viderentur planè Bacchi esse obliti.*

6. §. *Primus satyricam fabulam exhibuit Pratinas Phliasius.*

Suidas Πρατίνας Πυῤῥωνίδου, ἢ Ε᾽γκωμίου, Φλιάσι@- ποιητὴς τραγῳδίας, ὃς πρῶτ@- ἔγραψε Σατύρους· καὶ δράματα μὲν ἐπεδείξατο ν᾽· ὧν Σατυρικὰ λβ᾽. *Pratinas Pyrrhonida, vel Encomii, filius, Phliasius, poëta tragicus, qui primus scripsit Satyros: & fabulas quidem docuit quinquaginta; è quibus satyricæ fuerunt triginta duæ.* Id Cratino tribuitur apud Horatii interpretes: sed librarii errore, ut Casaubonus observat. Certavit cum Æschylo, ut idem Suidas ait. Uterque verò vixit circa Olymp. LXX. ut ex Eusebii Chronicis liquet. Alii Thespidi, & Æschylo, inventionem satyricæ fabulæ tribuunt. Quibus favet vetus epigrammatographus. Nec dubito, quin & Sophocles drama ejusmodi dederit. Tale enim fuere Α᾽χιλλέως ἐρασταὶ ‡: cujus meminere Athenæus lib. IX. Stobæus serm. LXII. Zenobius centur. V. Proverb. LVIII. Item scholiastæ Apollonii, Pindari, Aristophanis. Ejusque fortasse exemplo hoc argumentum tractavit Latinus ille, quem Ovidius signat lib. II. Trist. ad Cæsarem Augustum:

Nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
Infregisse suis fortia facta modis.

7. §. *In poësi Satyrica initio una erat persona, Satyrus quispiam sicinnida saltans.*

Ut Cordax erat comica saltatio, ἐμμέλεια tragica; ita σίκιννις erat saltatio Satyrica: quemadmodum de tribus hisce ex Ælio Dionysio tradit Eustathius in Iliad. Σ. Atque idem legas apud Pollucem lib. IV. cap. XIV. Ammonium de diff. Voc. & Aristophanis schol. in Nub.

8. §. *Postea choro constitit hæc poësis: sed solo, ita ut histrione non esset opus.*

Athenæus lib. XIV. Συνέςηκε δὲ καὶ Σατυρικὴ πᾶσα ποίησις τὸ

Marginal notes: * Satyricè illudere, & ridere. † Scriptio sillorum, sive poësis dicacis, & salsæ. ‡ Poësin satyricam. ⸸ Urbana, ac lepida, seriis, & gravibus. * Ac dæmonia ibi saltabunt. † Pilosi. ‡ Saltabunt. ⸸ Ecl. 5. * Lusum satyricum. † In carmine de Christi Jesu beneficiis. ‡ In vulgatis est schema: sed placet conjectura eorum qui scena reponunt. ⸸ Lib. I. de Satyrica poësi cap. 3. * Agricolarum, & hominum facili victu utentium. † 2 Lib. de Poët. cap. 4. ‡ Achillis amatores.

τὸ παλαιὸν ἐκ χορῶν, ὡς καὶ ἡ τότε τραγῳδία· διόπερ οὐδὲ ὑποκριτὰς εἶχον. Constabant olim satyrica poëmata omnia choris; ut & iis temporibus tragœdia: quamobrem histriones non habebant. Ubi perperam apud interpretem est: *quamobrem ab histrionibus agebantur.*

9. §. *Pro una autem persona introductæ sunt quinque: Satyrus imberbis, Satyrus barbatus, Satyrus canescens, Silenus, & Papposilenus.*

Ex his, ut Satyros ætate superat Silenus, de quo superiùs satis diximus: ita Sileni ipsius avus erat Papposilenus. Ergo Silenus quidem honoris caussâ dicebatur *πάππος* †, vel blandimenti gratiâ *παππίδιον*. Ut apud Julianum in Cæsaribus, ubi Bacchus Silenum alloquens, *ὦ παππίδιον* ‡, inquit. At Papposilenus erat quasi Sileni ipsius *πάππος* ‡, eoque præter cæteros grandævus: quæ & caussa est, cur vultu esset maximè horribili, & propè ferino; quemadmodum Pollux ait. Vide eum de personis hisce lib. IV. cap. XVIII. & XIX. Item Dionysium Halicarn. lib. VII. ubi eorum habitum depingit. Denique & Casaubonum de Satyrica poësi cap. IV.

† *Avus.* ‡ *Q. d. avule.* ‡ *Avus.*

10. §. *Nec Satyri solùm inducebantur; sed & aliæ personæ ridiculæ his similes.*

Diomedes*: *in satyrica fere Satyrorum personæ inducuntur, aut si quæ sunt ridiculæ similes Satyris; Autolycus, Burris.* Ubi pro *Burris* Casaubonus malit *Busiris*. Sed non fuerit ea persona ridicula. Quare censeo, fuisse id Burri nomen in dramate aliquo deperdito. *Burrus* à *πυῤῥὸς*, unde & Terentii *Byrrhia*.

* *Lib. 3. cap. de poëmatis generibus.*

11. §. *Interdum & graves personæ miscebantur, ut heroum aliquis; vel quis è majorum, aut minorum gentium Diis.*

Ut Ulysses, in Cyclope Euripidis; in aliâ ejusdem, Eurysthenes; apud Sophoclem Achilles, in dramate, cui nomen Ἀχιλλέως ἐρασταί †: de quo jam dictum. Atque inde est, quòd discriminis caussâ legatur apud Athenæum lib. X. hujusmodi inscriptio, *Astydamantis Hercules Satyricus.* Et lib. IV. *Achæi Eretriensis Alcmæon Satyricus.* Et lib. XIV. ejusdem *Vulcanus Satyricus.* Imò & in X. citat ejus *Ἶριν Σατυρικήν*. Hanc caussam esse censeo, cur Diomedes, ut superiùs vidimus, dicat in Satyrica FERE ridiculas induci personas.

† *Achillis amatores*

12. §. *Quales verò personæ, talis & sermo. Nempe plurimùm lascivus, ridiculus, mordax. Carpebant enim hominum vitia, ac scommatibus risum populo ciebant.*

Horatius in Arte:

Verùm ita mordaces, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo, &c.

Donatus, sive Evanthius, prolegomenis Terentii: *Hæc quæ Satyra* (hoc est, Satyrica) *dicitur, ejusmodi fuit, ut in ea, quamvis duro, & agresti modo, de vitiis civium, sine ullo proprii nominis titulo, carmen esset.* Ita est non in Stephanica modò; sed & veteri Tarvisinâ anni CIƆCCCCLXXVII. Aliqui libri pro *modo* habent *loco*: unde *joco* emendabat Casaubonus: quomodo & *παιδιὰν ἐυφυεστέραν* * Satyris tribuit Ælianus†. Quàm malè interdum satyricis cesserit ita ludere in viros principes; arguit Philoxenus Satyricus, qui in Satyrico suo per Cyclopem signarat Dionysium regem; per Galateam verò, illam, quam amaret rex: neque amores regis modò, sed & vitium ejus naturale, perstrinxerat: quæ res vitâ ipsâ poëtæ stetit. Monet autem Dionysius lib. VII. Romanos dicacitatis hujus imaginem habuisse in triumphis; cùm quidam, Satyrorum, & Silenorum more amicti, currum prosequerentur, multaque jocularitèr jactarent in imperatorem. Uti illa in Iulii Cæsaris triumpho Gallico*:

* *Lusum displicentem, atque ingratum.* † *Lib. 3. Variæ Historiæ cap. 40.*

Galliam Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Galliam:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

* *Suet. in Jul. cap. 49 & 51.*

Item hoc:

Urbani servate uxores, mœchum calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti, hic sumsisti mutuum.

Similis obscenitas erat in satyrico dramate. Hinc Ovid. lib. II. Trist.

Est & in obscenos deflexa tragœdia risus,
Multaque præteriti verba pudoris habet.

Ubi tragœdiam ait deflexam in risus obscenos, quia drama satyricum, quod tragœdiæ additum, obscenis etiam gaudebat.

13. §. *Ac primùm quidem satyrica poësis sola erat. Cùm verò displiceret hæc conviciandi libido; desiit per se doceri, tragœdiaque vel interseri, vel subjici cœpit; ut ejus severitatem salibus suis temperaret; atque ita spectatores, atrocitate rerum tristes, jocis satyricis exhilararet.*

Nempe uti hodieque Itali histriones, ad recreandos spectantium animos, tragœdiæ cujusque actibus singulis subjiciunt bucolica quædam, quæ *pastoritias* ipsi appellant: sic antiqui eandem ob caussam tragœdiarum actibus singulis satyricam poësin subdebant. Unde sic Diomedes, cujus verba ex parte etiam paullò antè † adduximus: *Satyrica est apud Græcos fabula; in qua item Tragici poëtæ, non reges, aut heroas, sed Satyros, induxerunt, ludendi caussâ, jocandique; simul ut spectator inter res tragicas, seriasque, Satyrorum quoque jocis, & lusibus, delectaretur.* Eadem verbis pene iisdem scribit Marius Victorinus lib. II. ubi de jambico agit metro. Atque idem confirmare est his verbis Horatii, eo fine à Diomede etiam adductis:

† *Hujus cap. §. 5.*

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit; & asper
Incolumi gravitate, jocum tentavit, eò quòd
Illecebris erat, & gratâ novitate morandus
Spectator.

Et sanè satyricam poësin tragœdiis subjici solere, etiam ostendunt hæc ejusdem, ubi de salibus satyricis agit:

Ne quicumque Deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper, & ostro,
Migret in obscenas humili sermone tabernas.

Satyrica hujusmodi dramata multa olim exstitere Æschyli, Euripidis, Sophoclis. Hodie unicum superest, Euripidis Cyclops: quod & suo ævo solùm exstitisse Eustathius ait in Odyss. Σ. Hoc Euripidis drama partim luctuosum est; partim jocosum, & ridiculum. Luctuosum, quatenus est tragicum: idque ob Cyclopem, cui oculus effoditur ab Ulysse. At jocosum est ob Satyros, quorum sales, ac lusus, permiscentur. Fingitur enim Silenus cum Satyrorum choro operam navare Polyphemo in gregibus pascendis, & caseo parando: ac Ulysse, cùm ad litus appulisset, vinum iis promittente, illi pollicentur lac, & caseum, & carnes. Etiam Silenus, cùm bibisset, ridiculè multa effutit: quemadmodum & Satyri multa jocosè dicunt.

14. §. *Tandem placuit, ut, quò lascivia omnis, ac sales, & joci, abessent ab orchestra; satyricum drama planè è tragœdia omitteretur.*

Aristoteles de poët. † *Ἔτι δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων, καὶ λέξεως γελοίας, διὰ τὸ ἐκ Σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη. Adhæc verò & magnitudo illa ab exiguis fabulis, & ad risum facto sermone, quia ex Satyrico hanc commutationem acceperat, tandem consecuta est splendorem suum.*

‡ *Cap. 4.*

15. §. Sed

15. §. *Sed postquam etiam satyricum drama à tragœdia fuit separatum, operam dari oportuit, ut ne obscenitate offenderentur, qui honestè nati essent, & educati.*

Horat. in Arte:

Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac pene forenses,
Aut nimium teneris juvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent, ignominiosaque dicta.
Offenduntur enim, quibus est equus, & pater, & res:
Nec siquid fricti ciceris probet, & nucis emtor,
Æquis accipiunt animis, donantve coronâ.

16. §. *Magnitudo satyricæ erat minor, quàm tragœdiæ; quia non habuit eam episodiorum copiam; uti nec* ἐναντίωσιν *, *&* ἀναγνωρισμόν †.

* Mutationem in contrarium. † Agnitionem. ‡ Accessio. * Præcipuum opus, sive quod potissimùm intenditur.

Quid mirum? cùm satyrica sit velut πάρεργον ‡ tragœdiæ. Eoque, ut pictorum πάρεργα minora sunt, quàm ἔργον *: sic satyrica simplicior, breviorque esse, quàm tragœdia, debuit. Exemplo fuerit Cyclops Euripidis: qui vix septingentorum est versuum. At tragœdiæ plurimùm alterâ sunt parte longiores: quædam etiam non longè absunt à numero mille octingentorum.

17. §. *Dictio satyricæ poëseos grandior erat comicâ; humilior tragicâ.*

Marius Victorinus lib. II. de metris: *Satyricum inter tragicum, & comicum stylum, medium est.* Et sanè ratio ita requirebat. Nam ob jocos, & lasciviam, non potuere scribi stylo tragico. Et quia personæ majoris erant dignitatis, quàm comicæ; grandior esse debuit stylus, quàm exigat comœdiæ soccus. Atque hoc quoque voluit Horatius in Arte:

Non ego inornata, & dominantia nomina solùm,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur, & audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum;
An custos, famulusque Dei Silenus alumni.

Interim Satyrica propiùs accedebat ad comœdiam. Quæ caussa est, cur Athenæus Σίλλους (qui non valde absimiles Atellanis, Tabernariis, ac Mimis) appellet Σατυρικὰς κωμῳδίας †. Quod Æschylus non satis attendit. Nam grandem illum characterem, atque, ut vocant antiqui, τὸ ἔμφυτον βάρος ‡, hic etiam retinuit. At aliter Euripides, qui in Cyclope suo est tenuis; sed sic, ut quandoque assurgat; maximè in Ulyssis persona, quæ heroica est.

† Satyricas comœdias. ‡ Gravitatem innatam.

18. §. *Satyrici tetrametris inprimis usi, quia saltationi conveniant.*

Indicant hoc verba ista Aristotelis de tragœdia *: Τό τε μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἰαμβεῖον † ἐγένετο. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο, διὰ τὸ σατυρικὴν, καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν. *Metrum autem è tetrametro factum est jambicum. Primum enim utebantur tetrametro, propterea quòd satyrica, & saltatoria, esset poësis.* Plura de eo superiùs ‡ diximus.

* De Poëtica cap. 4. † Hoc est, τρίμετρον, sive ternarium. Angustius enim hic sumitur jambicum, ut τετράμετρος sive ossmario opponatur. ‡ Cap. 14. §. 22.

19. §. *Usi & metro jambico trimetro: sed quod media esset natura inter tragicum, & comicum. Plures save pedes trisyllabos in uno versu magis admittit, quam tragicum; minus, quàm comicum.*

Græci metrici: Ἴδιον σατυρικοῦ ἰαμβικοῦ τὸ μέσον εἶναι τραγικοῦ, καὶ κωμικοῦ ἄγων δέχεσθαι καὶ τοὺς τρισυλλάβους, μὴ κατακόρως δέ. *Proprium est satyrici jambici, medium esse inter tragicum, & comicum: ita ut & pedes trisyllabos recipiat, sed non ad satietatem usque.* Subjicit deinde exempli locos:

Ἡ δ' ἀγχόνη ὑψίκρημνον ὄρεσι πεδίδρομον.

Complures ejusmodi versus reperias in Euripidis Cyclope. Uno, alteroque, ubi tres trisyllabi pedes, ero contentus.

Τί χρῆμα Βρομίου πόλιν ἐσέπεσε εἰσβαλών.

Item:

Τί φατέ; τί λέγετε; τάχα τις ὑμῶν τῷ ξύλῳ.

Vide, quæ dixi cap. XIV. §. 23.

20. §. *Inter metra satyrica fuit etiam Priapejum.*

De quo Marius Victorinus lib. IV.

21. §. *Chorus constabat metro proceleusmatico dimetro catalectico: cui nomen exodio.*

Marius Victorinus lib. II: *Exemplum proceleusmatici dimetri catalectici. Ut, Agite juvenes. Hoc metro veteres Satyricos choros modulabantur: quod Græci εἰσόδιον, ab ingressu chori satyrici, appellabant: metrumque ipsum εἰσόδιον dixerunt.*

22. §. *Satyricæ poëseos saltatio* Sicinnis *dicebatur, ab inventore Sicinno.*

Athenæus lib. I: Ἡ Σατυρικὴ (ὄρχησις) ἐλέγετο Σίκιννις· ἧς εὑρετὴς Σίκιννός τις βάρβαρος. οἱ δέ φασιν, ὅτι Κρὴς ἦν ὁ Σίκιννος. *Satyrica* (saltatio) *dicebatur Sicinnis. Hujus inventor fuit barbarus quidam Sicinnus. Alii verò Cretensem fuisse ajunt.* Atque idem refert lib. XIV. Uti & Eustathius ad Odyss. Ψ. Per barbarum verò intellige Sicinnum Persam, Themistoclis liberorum pædagogum, Plutarcho in Themistocle memoratum. De eodem sic Lilius Gyral. dial. I. Histor. * Poët. *Nonnulli barbarum quempiam Sicinnon, alii Cretensem, & invenisse, & nomen dedisse, prodidere. Sunt, qui Thersippum Sicinnin primùm saltâsse scribant; & deduci à verbo σείω, hoc est, quatiendo, concutiendove. Alii Sicinnim magis quidem comicam scribunt, eamque Phrygas primos saltâsse in Sabarii Dionysii celebritate. Sic verò nuncupata, ex Arriani sententia, ab una Cybeles nympharum, cui id nomen erat. Alii aliter.*

* Pag. 14. & 15.

23. §. *Saltatio satyrica affectu carebat.*

Auctores Plutarchus †, & Athenæus ‡. Sed existimat Casaubonus *, eos errare: quia in ea erant σχήματα φορητικὰ, hoc est, concitata, & multæ φοραί ‡. Φορὰν autem esse πάθους * τινὸς ἐμφαντικήν, agnoscit ipse Plutarchus.

† Lib. 9. problem. 8. ‡ Lib. 14. pag. 630. ed. Commel. * De satyrica poësi lib. 1. cap. 4. ‡ Motionis. * Indicem cujusdam affectus.

24. §. *De apparatu quoque aliquid addendum. Silenis conveniebat tunica villosa, & amiculum ex vario florum genere consertum. Satyri induebantur pellibus hircinis, humero circumjectis capillos habebant horridos.*

Hoc cognoscere licet ex Dionysii Halicarnassensis lib. VII; ubi de ludis agit Romanis, atque eos docet originem traxisse à Græcis. Inter cætera verò de iis, qui in triumphis satyricè in imperatorem luderent, ita scribit: Οὐ μόνον γὰρ ἐν τοῖς ἐναγωνίοις τε, καὶ κατασκευασμένης ὀρχήσεως τῶν χορῶν, ἡ καθ' τὰς θυσίας τε, καὶ πομπὰς, ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι, τὸ συγγενὲς αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἴδοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κερτομίας, καὶ τωθασμοῦ. μετὰ γὰρ τοὺς ἐνοπλίους χοροὺς οἱ τῶν Σατυριστῶν ἐπόμπευον χοροὶ, τὴν Ἑλληνικὴν σικιννοφοροῦντες σίκιννιν. σκευαὶ δὲ αὐτοῖς ἦσαν, τοῖς μὲν εἰς Σειληνοὺς εἰκασθεῖσι, μαλλωτοὶ χιτῶνες, οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι, καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἀνθοῦς. τοῖς δὲ Σατύροις, περιζώματα, καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φόβαι,

φόβων, ἐ δ᾽ ὅσα τούτοις ὁμοιαῦται κατεσκωπτόντων, καὶ κατεμιμοῦντο τὰς σπουδαίας κινήσεις, ἐπὶ τὰ γελοιότερα μεταφέροντες. Id est: *Nec solùm ex isto saltationis concertatorio genere, quod chori exercebant, & quo Romani in sacrificiis, & pompis, utebantur, eorum cum Græcis cognationem cognoscere quis possit: verùm etiam ex illo cavillatorio, & mordaci saltandi genere. Nam post armatos saltatorum choros in pompa sequebantur satyristarum chori, qui Græcam sicinnem referebant. Apparatus autem erant illis quidem, qui Silenos repræsentabant, tunica villosa, quas nonnulli* chortæos *vocant, & amicula ex variis floribus contexta: illis verò, qui Satyros repræsentabant, erant subligacula, & hircina pelles, & setæ in capite horrentes, & erecta, aliaque his similia. Hi serias saltationes ridiculè suis gestibus imitabantur, eas per ludibrium depravantes, ut spectatoribus risum moverent.* Pellis caprina, quam Satyri humero circumdabant, ab Euripide in Cyclope vocatur τράγου χλαῖνα μελέα *. Saltationem satyricam σικιννίδα ibidem † appellat.

—— Τί τοῦτο μαῖν κρότῳ σικιννίδων ‡.

* *Hirci misera, ac vili pelle.*
† *Vers. 37.*
‡ *Quid hoc strepitus an sicinnidum.*

25. §. *Ut pedes exsuccos, ac graciles capripedum Satyrorum, & Ægypanum, repræsentarent, in usu fuere grallæ; quas hinc* Panica *dixere.*

Festus: *Grallatores appellantur pantomimi; qui, ut in saltatione imitarentur Ægypanas, adjectu perticis furculas habentibus, atque in his superstantes, ob similationem crurum ejus generis, gradiebantur; utique propter difficultatem consistendi.* Ligneas istas perticas Πανικὰ vocarunt. Unde glossæ Philox. *Grallatores,* Πανικὰ φοροῦντες. Aliter Artemidoro dicebantur κωλόβαθρα; unde grallatores, *colobathrarii.* Sic enim apud Nonium legi debet. Nomen ex eo, quia κώλοις ξυλίνοις ἐπιβαίνουσι *, ut loquitur Pollux †: qui & γύπωνας dictos indicat.

* *Ligneis incedit cruribus.*
† *Lib. 4. cap. 14.*

26. §. *Scena satyrica* ornabantur arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus rebus, in topiarii operis speciem desormatis:

Ut est apud Vitruvium lib. v. cap. VIII: ubi agit de tribus scenarum generibus; tragicis, comicis, satyricis. Sic in Cyclope Euripidis à parte unâ erat Polyphemi antrum: ex altera, colles, & pascua, & grex pascens. Solum igitur ejus debuit sterni glebis virentis herbæ. Quò pertinet versus iste:

Καὶ μὴν λαχνῶδες τοῦδε αἰγηρᾶς χλόης.
Nempe herba floret grandior humum vestiens.

Ut Septimius Florens reddidit; qui Latino versu tragœdiam hanc eleganter vertit.

Ac in veteri etiam epigrammate drama satyricum iccirco dicitur παίγνια ἀν᾽ ὕλαν ‡: nempe ob sylvas, quæ in eo exhiberentur. Indeque & hoc Horatii in Arte:

Sylvis deducti caveant, me judice, Fauni.

‡ *Lusus per sylvam.*

Cap. XX.

De Sillis.

1. §. *Argumento Satyricis similes erant Silli. Nam maledicentiâ conveniunt.*

Ammianus Marcellinus lib. XXII, de Didymo, cognomento Chalcentero: *In illis sex libris, ubi nonnunquam imperfectè Tullium reprehendit, sillographos imitatus, scriptores maledicos, judicia doctarum aurium incusat.* Adversus eos Didymi libros scripsit Suetonius Tranquillus; teste Suidâ *.

* *In Δίδυμος.*

2. §. *Ob hanc convenientiam etiam Satyras pro Sillis legimus.*

Appulejus in Floridis: *Canit Empedocles carmina, Plato dialogos, Socrates hymnos, Epicharmus modos, Xenophon historias, Xenocrates satyras.* Ubi rectè Casaubonus vidit *Xenophanes* legi oportere. Nam Xenocrates quidem ἔπη †, ac παραινέσεις ‡; ediderat, teste Laërtio *; at non Sillos. Sed eos, ut mox dicam, reliquerat Xenophanes: non propriè Satyras; quas Romanum esse carmen, constat ex Fabio †, & aliis.

† *Carmina heroica.*
‡ *Hortationes.*
* *In vita Xenocratis.*
† *Lib. 10. cap. 1.*

3. §. Σίλλοι *verò factum ex* Σιληνοί*: ut quemadmodum à Satyris drama dictum* Σάτυροι, *ita à Silenis dicti sint* Σίλλοι.

Quid mirum? utrique comites Bacchi; Satyri, & Sileni; utrique dicaces, & maledici; solùm ætate distabant; ut superiùs diximus.

4. §. *Utcunque verò Silli maledicentiâ convenirent cum Satyricis, quadramatis tragico miscebantur: eo tamen differebant, quòd non drama erant, sed poëma extra scenam.*

Constat hoc ex Sillis Timonis; de quibus mox loquar. Eoque solùm ἐν παρόδῳ ‡ de iis hic sermo; ubi de dramatis propriè agitur.

‡ *Obiter.*

5. §. *Origo hujus poëmatis Homero tribuitur. Præcipuus verò in hoc genere Xenophanes Colophonius, Anaximandri æqualis.*

Eustathius in Il. B *; Οἱ παλαιοὶ παρασημειοῦνται ἐνταῦθα, ὅτι οὐ μόνον Ξενοφάνης πεποίηκε Σίλλους, ἐν οἷς ἐδοκίμησεν †, ἀλλὰ καὶ τοῦ τοιούτου εἴδους πρῶτος κατῆρξεν Ὅμηρος. *Veteres inde annotarunt, non Xenophanem solùm fecisse Sillos, quibus aliorum censuram exercet; sed primùm hoc poësios genus cœpisse Homerum.* Puta; cùm Thersitem describit, vel is Reges ridet. Ejus quoque, ut Σιλλογράφου, meminit Strabo lib. XIV. Multaque ex ejus Sillis citant, non modò Sextus Empiricus, & alii τῶν ἔξωθεν ‡: sed etiam Sancti Patres, qui & *Silenos* vocant. Sillis suis reprehendebat in Homero, & Hesiodo, quæ stultè scripserant de Diis: ut est apud Diogenem lib. IX.

* *Pag. 204. edit. Rom.*
† *Perperam in Romana editione est ἐδοκίμησεν.*
‡ *Externorum, sive gentilium.*

6. §. *Multis post seculis, clarus Timo Phliasius: qui & ipse Sillis suis illustris fuit.*

Horum libri erant tres; in quibus, ut scepticus, dogmaticos omnes ridet: ut pluribus narrat Diogenes Laërtius in ejus vita. Ubi & tale Sillorum illius initium fuisse ait:

Ἔσπετε νῦν μοι ὅσοι πολυπράγμονές ἐστε σοφισταί.
Nunc huc ferte pedem, queis cura aliena, sophista.

Vixit Timo temporibus regum, Antigoni, & Ptolemæi Philadelphi: ut ex Laërtio * cognoscimus. Qui tamen eum Latinè initio vitæ legat, existimare possit claruisse temporibus Tiberii Cæsaris, suaque ei dicâsse. Sed illud *Timon* delendum, quia est lemma capitis. Sic igitur caput incipit, *Apollonides Nicæus, qui non multò ante nos fuit, in primo de Sillis commentario, quem misit ad Tiberium Cæsarem, Timonem ait patre Timarcho, genere Phliasium fuisse.* Prorsus mentem Laërtii non cepere interpretes. Error ex eo, quia in Græco codice foret, Τίμων Ἀπολλωνίδης: cùm scribi debuerit, ΤΙΜΩΝ. Ἀπολλωνίδης. Nam ΤΙΜΩΝ, ut dictum, est lemma capitis. Caputque incipit ab Ἀπολλωνίδης.

* *Lib. 9. in vita Timonis.*

7. §. *Scribebantur Silli tum carmine heroico, tum etiam elegiaco, & jambico.*

Xenophanes quidem καὶ ἔπεσι, καὶ ἐλεγείας, καὶ ἰάμβοις †, fecerat Sillos suos adversus Homerum, & Hesiodum. Auctor Diogenes lib. IX. Atque ex elegiis ejus complura apud Athenæum legere est. Timonem heroico scripsisse, indicat

† *Et hexametris, & elegiis, & jambis.*

cat versus proximè memoratus. Atque alios videas apud eundem de Anaxagora, Xenophonte, Euclide, Menedemo, Platone, Arcesilao, Clitomacho, Aristotele, Zenone, Cleanthe, Pythagora, Empedocle, Heraclito, Parmenide, Zenone Eleate, Democrito, Protagora, Pyrrhone, Epicuro. Apud eundem verò etiam Elegiacum habes in Pyrrhone. Atque hæc de Sillis obiter. Nec enim iis est locus in dramatis; ut dixi. At locus est illis, de quibus nunc dicam.

CAP. XXI.

DE FABULA RHINTONICA, SIVE HILARODIS, VEL SIMODIS.

1. §. *Satyrico etiam dramati affines erant fabulæ Rhintonicæ. Quippe & hæ mediæ erant natura inter comœdiam, & tragœdiam. Nomen vero is à Rhintone, poetâ Tarentino; qui primus tragœdiam ad hilaritatem deflexit: quæ iccirco ἱλαροτραγῳδία dicebatur; sed vocabulo laxiori. Nam, si rem spectes, appellatio hæc dramati quoque satyrico competeret.*

Meminit Rhintonicarum Donatus, in prologo Adelphorum. Atque idem, nisi is potius Euanthius*, ait, sic eas vocari *ab actore*†. Mallem *a poeta* dixisset. Quare legendum puto *auctore*. At negant aliqui, à poeta novum posse constitui fabulæ genus. Nempe arbitrantur, eodem jure sic posse fabulas dividi in Plautinas, & Terentianas. Sed valde errant. Nam poëta Rhinton novum fabulæ genus induxit, quod inde *Rhintonicum* nominatum est; atque ab hilaritate tragœdiæ aliter vocatum ἱλαροτραγῳδία. Qua de re sic Suidas: Ῥίνθων Ταραντῖνος κωμικός, ἀρχηγὸς τῆς καλουμένης ἱλαροτραγῳδίας, ὅ ἐστι φλυακογραφία. υἱὸς δὲ ἦν κεραμέως· ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου· δράματα δὲ αὐτοῦ τραγικὰ, καὶ κωμικὰ λη'. *Rhinton, Tarentinus comicus, auctor illius, quæ dicitur Hilarotragœdia: quæ est jocosa, & ridicula scriptio. Fuit autem figuli filius, idque temporibus Ptolemæi primi. Ejus vero fabulæ tragicæ, & comicæ, sunt XXXVIII.* Ubi perperam Græce doctissimus Æmilius Portus, pro φλυακογραφία, legit φυλακογραφία, ac dici ait ab excubiarum descriptione. Non cogitavit, poëtam hunc fuisse φλύακα, hoc est, scriptorem φλυάκων, unde & φλύαξ dictus, quod Hesychius exponit γελοιαστὴς, hoc est, *jocator*, vel *jocosus*. Stephanus‡: καὶ Ῥίνθων Ταραντῖνος, φλύαξ, τὰ τραγικὰ μεταρρυθμίζων ἐς τὸ γελοῖον· φέρονται δ' αὐτοῦ δράματα τριακοντα‌οκτώ. *Et Rhinton Tarentinus, qui ex tragicis fecit joculare ac ridiculum fabulæ genus. Feruntur autem ejus fabulæ XXXVIII.* Meminere hujus Rhintonis etiam Tullius lib. 1. ad Att. epist. ult. & Hephæstion in Enchiridio. Athenæus item in III, qui fabulam ejus laudat Amphitryonem. Si & hæc hilarotragœdia fuit, non primus ejus argumenti hilarotragœdiam fecerit Plautus. Lilius Gyraldus, penè initio dialogi tertii, mavult Rhintonicas referre inter fabulas Latinas, quàm Græcas. Sed ex iis, quæ diximus, liquet, Latinos eas accepisse à Græcis. Nec sanè Tarentini Latinè, sed Græcè, loquebantur; ut reliqua Magna Græcia, atque item Sicilia: quod addo, quia Rhinton aliis dicitur Syracusanus. Nam in tertio ἀνθολογίας Tit. In Viros non illustres, est hoc Nossidis epigramma:

> Καὶ καπυρὸν γελάσας παραμείβεο, καὶ φίλον εἰπὼν
> Ῥῆμ' ἐπ' ἐμοί. Ῥίνθων εἰμ' ὁ Συρηκόσιος,
> Μουσάων ὀλίγη τις ἀηδονὶς, ἀλλὰ φλυάκων*
> Ἐκ τραγικῶν ἴδιον κισσὸν ἐδρεψάμεθα.
>
> *Et vehementer ridens præteri*, (viator) *& gratum dicens*
> *Verbum de me: Rinthon sum Syracusanus;*
> *Musarum parva quadam philomela: sed ineptarum de- hiscentibus rosis*
> *Ex tragicis propriam decerpsimus hederam.*

Nimirum crebrò scriptores duplex à loco habent cognomentum: quorum unum à patria sumitur; alterum à loco, ubi sedem fixerint diu. Igitur Rhinthon Syracusis fuerit natus: at vixerit in molli Tarentinorum urbe, theatro, & luxu, celebratâ, ubi conveniens fuerit domicilium poetæ huic ridiculo: Unde Nossis, ut vidimus, καπυρὸν γελάσας*, & Varroni quoque *Rhinthon* pro *scurra*.

2. §. *Nec ἱλαροτραγῳδία solum dicta est; sed & ἱλαρῳδία. Ut errent, quicunque hanc mimis accenseant; qui gravitate etiam à comœdia vincebantur.*

Aristoxenum audiamus; qui hilarodiam docet proximum gravitatis locum obtinere post tragœdiam; magodiam verò post comœdiam: ita ut hilarodia sit minus gravis tragœdiâ; sed gravior comœdiâ: magodia autem lascivior sit, quam comœdia. Sic enim loquitur apud Athenæum lib. XIV: Τὴν † μὲν ἱλαρῳδίαν, σεμνὴν οὖσαν παρὰ τὴν τραγῳδίαν εἶναι, τὴν δὲ μαγῳδίαν, παρὰ τὴν κωμῳδίαν. Ibidem dicit Athenæus, hilarodos esse graviores Alexide, ac Sotade Maronite, & aliis κιναιδολόγοις ‡. Nam cum de his locutus esset, addit, Σεμνότερος * δὲ τούτων ἐστὶ ποιητὴς ὁ ἱλαρῳδὸς καλούμενος. οὐδὲν γὰρ σχινίζεται. Ubi sive scripserit σχινίζεται, sive σχοινίζεται, vel aliter, de quo in Variis suis dissent Victorius †, satis liquet, illud velle, nihil eum agere, aut dicere, molliter, & effeminatè. Atque hoc sequentia etiam satis ostendunt. Sin ἱλαρῳδὸς gravior sit κιναιδολόγοις: omnino iis erunt diversi. Quod quidam non attendunt. Decipit eos, quod φλύακες à Suida exponantur κίναιδοι: ac Rhinto eidem sit φλυακογράφος; uti & Stephano. Verba Suidæ sunt: Σωτάδης ἔγραψε φλύακας, ἤτοι κιναίδους, διαλέκτῳ Ἰωνικῇ ‡. Sed cogitare oportet, vocem φλύακος interdum laxiùs sumi; ut tum ἱλαρῳδοῖς, hoc est, hilarotragœdis, conveniat; cum κιναιδολόγοις, quos lasciviores fuisse constat. Quid mirum? Ἱλαρῳδοί, si cum tragicis poëtis conferantur, verè φλυάσουσι, hoc est, *nugantur*. At si compares cum comicis, & præsertim cum μαγῳδοῖς: non sunt φλύακες, sive *nugatores*, sed σεμνοὶ, ac *graves*. Quare si propriè, presseque loqui volumus; φλυακογράφοι, & κιναιδολόγοι, differunt gravitate; hi verè sunt mimi, illi non item.

3. §. *Et sanè, quia hilarodus aliquid gravius haberet; incedebatur albâ veste, coronâ aureâ, ac soleis, vel crepidis.*

Athenæus lib. XIV*: Χρῆται (ὁ Ἱλαρῳδὸς) ἐσθῆτι λευκῇ ἀνδρείᾳ, καὶ στεφανοῦται χρυσῷ στεφάνῳ· καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ὑποδήμασιν ἐχρῆτο, ὥς φησιν ὁ Ἀριστοκλῆς, νῦν δὲ κρηπῖσι. *Utitur hilarodus veste virili candidâ, ac coronam gestat auream. Ac olim quidem solea pro calceamento fuere, ut Aristoteles ait: nunc verò crepida.* Addit deinde, poëtam, non cantorem, vel tibicinem, coronari solere. Ψάλλει δ' αὐτῷ ἄῤῥην, ἢ θήλεια, ὡς καὶ τῷ αὐλῳδῷ. Δίδοται δὲ ὁ στέφανος τῷ ἱλαρῳδῷ, καὶ τῷ αὐλῳδῷ· οὐ τῷ ψάλτῃ, οὐδὲ τῷ αὐλητῇ. *Simul cum hilarodo canit mas, vel femina. Coronatur autem hilarodus, & aulodus; non cantor, vel tibicen.*

4 §. *Nec σιμῳδία ab his diversa est: quæ sic nuncupata à Simone Magnete: cujus magnum inter hilarodos nomen fuit.*

Athenæus lib. XIV†: Καὶ οἱ καλούμενοι Ἱλαρῳδοὶ, οὓς νῦν τινὲς Σιμῳδοὺς καλοῦσιν, ὡς Ἀριστοκλῆς φησιν ἐν πρώτῳ περὶ χορῶν, τῷ τὸν Μάγνητα Σίμον διαπρέψαι μᾶλλον τῶν διὰ τοῦ ἱλαρῳδεῖν ποιητῶν, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιφαίνονται. *Crebro nobis exhibentur mimi, nomine hilarodi; quos nunc quidam Simodos vocant, ut ait Aristocles in primo de choris; eo quod Simo Magnes hilarodis aliis fuerit elegantior, concinniorque.*

Atque

* In Prolegomenis Terentianis.
† Sic enim veteres editio Tarvisina anno 1477. Stephanica anno 1529. Parisina Lindenbruchii, & aliæ.
‡ In Τάρας.
* Al. κορύμβοισι. corymbis. Et præferre videtur Brodæus.

* Ingenti ridens cachinno.
† Cap. 4. sive pag. 621. edit. Commelin.
‡ Q. d. cinædologuis.
* Gravior illis poëtis est, qui vocatur Hilarodus. Nihil enim in eo delicatum ac molle.
† Lib. 34. cap 4.
‡ Sotades Phlyacas, sive cinædos scripsit dialecto Ionicâ.
* Cap. 4. sive pag. 621. edit. Commel.
† Cap. 3. sive pag. 620. edit. Commel.

Atque hæc tam multa, ex antiquis producta à nobis, satis ostendunt, posse, & eleganter posse, poëma condi, quod mediæ sit indolis inter comœdiam, & tragœdiam, eoque tragico comœdia dici possit: ut à Plauto factum dicebamus. Valde igitur ratio fugit Jasonem Denoris, philosophiæ moralis in Gymnasio Patavino ante L. hosce annos professorem: qui, cùm Baptista Guarinus Ferrariensis, non doctrinâ minùs, quàm equestri dignitate ornatissimus, fecisset tragicocomœdiam pastoralem, quam *Pastorem fidum* inscripserat; disputationem de Poësibus edidit; quâ ostendere est conatus, hujusmodi miscellam poësin esse inconvenientissimam, planeque monstrosam. Id anno contigit CIƆ IƆLXXXVII. Sequenti verò anno Guarinus hoc poëseos genus defendit sub *Verati* nomine. Huic libro cum Jason respondisset, Guarinus emisit in lucem alterum Veratum, sive, ut vocant, Replicationem irritati Academici: idque tantâ cum facundiâ, atque animi acerbitate, (caninam possimus facundiam dicere) ut credatur Jasonem, nisi fato fuisset præreptus, ad laqueum fuisse redacturus; haut aliter, ac Lycamben olim Archilochus. Rem eam Antonius Riccobonus, professor & ipse Patavinus, narrat lib. IV. de Gymnasio Patavino cap. VII.

Cap. XXII.

De comœdia; ac primùm de vocabulo, definitione, discrimine ejus a tragœdia, ac fine.

1. §. *Hactenus dictum de tragœdia. Nunc agamus de comœdia: quæ vox* paganum cantum *significat, à* κώμη, *&* ᾠδή. *Sic autem vocatur, quia à rusticis profluxit ad urbanos.*

Nisi malis esse à Como, ut κωμῳδεῖν sit *canere Como digna*. Κῶμος erat hilaritatis ac temulentiæ Deus: nempe, ut puto, à *Chamos*: quod Moabitarum numen; ut videmus Num. XXI. 29. & III. Reg. XI. 7. At *Chamos* fortasse à כמס *camas*, i.e. *abscondere, latitare*: ut Chamos sit Bacchus Νυκτέλιος. Sanè comessatio, quæ à Como nomen accepit, nihil aliud est, quàm convivium post cœnam in multam noctem. Pro hoc comœdiæ etymo facit, quòd, ut Athenæus ait lib. II. comœdia sit inventa vindemiæ tempore: unde & hæc priùs habuit τρυγῳδίας nomen. Eò & in scena semper collocabatur ara Bacchi: ut ex Donato, sive alio, *alibi diximus. At non audiendi propterea, qui κωμῳδία putant esse ἀπὸ κωμάζειν. Nam ἀναλογία repugnat. Ut mirum sit, ἔτυμον hoc mordicus defendi à L. Victore Fausto, libello de comœdia. Nec magis audiri merentur; qui, ut apud Diomedem † legas, Epicharmum volunt, in insula Co exsulantem, primum *hoc carmen frequentâsse, & sic à Co Comœdiam dici*. Quæ, puto, numquam scripsit Diomedes: sed ab alio fuere ad marginem adjecta. Nec enim locum istic habent, ubi nunc leguntur: quia de etymo Comœdiæ, & ejus inventione apud Græcos, antea dictum erat. Istic verò, ubi ea referuntur, sermo est de illis, qui apud Romanos primi fabulas docuere.

* In prolegomenis Terentianis.

† Lib. 3.

2. §. *Comœdia est poëma dramaticum, civium, ac vulgi actiones stylo populari imitans, non sine salibus, ac jocis. Quod si rationem habeamus Comœdiæ, quæ obtinet: dicere possis, imitari actiones non civiles modò, sed etiam privatas.*

Comœdia à Græcis ita definitur, ut Diomedes, & Donatus, referunt: Κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Quorum mentem ita expressit Diomedes: *Comœdia est privatæ, civilisque fortunæ, sine periculo vitæ, comprehensio.* Ea in definitione duo scrupulum injiciunt. Unum est, quòd dicitur comœdia esse ἀκίνδυνος ‡. Sed eò spectarunt, quòd, utcumque periclitentur amantes, & similes; tamen illud leve sit. Non enim de vita agitur; sed solùm, an amicâ excidant, vel re simili. Accedit, quòd in catastrophe omnem illam curam sequitur securitas. Præterea culpatur, quòd comœdia dicatur esse πραγμάτων ἰδιωτικῶν: hoc est, ut Diomedes ait, *privatæ civilisque fortunæ*. Atque ejus sententiæ etiam est Donatus, sed Euanthius; cui *Comœdia est fabula, diversa instituta continens, affectuumque civilium, ac privatarum rerum; quâ discitur, quid sit in vita utile, quid contrà evitandum.* Huic opinioni adversari illud videtur, quòd comœdia vetus etiam, quæ viri principes in administratione Reip. gesserant, reprehendat, atque exagitet. Qualia certè privatarum rerum appellatione neutiquam continentur. Hunc ictum exire satis non possumus, nisi fateamur, definitionem illam esse comœdiæ Latinæ; vel Græcæ etiam, sed novæ. Verior definitio sit, si omittatur illud de actionibus privatis, ac solùm dicatur de actionibus civilibus. Nam Athenienses illi, quos vetus comœdia vexabat, erant quidem maximi nominis viri; attamen civium, non regum, & principum nomine continentur; quia Athenis, tempore veteris comœdiæ, δημοκρατία* obtinebat. Sed Julio Scaligero, quia omnis comœdiæ habere rationem voluit, placuit utrumque omittere. Ut cui definiatur †, *poëma dramaticum, negotiosum, exitu lætum, stylo populari.* Interim negari nequit, si Plautinas, & Terentianas comœdias, spectemus; rectiùs à Camerario ‡ definiri comœdiam, poëma dramaticum (hoc est, in actionem implicitum, inque personas collatum) argumenti ficti de rebus, casibus, negotiis, sumtis è vita communi, & quasi cotidianis eventis.

‡ Periculi expers.

* Popularis status.

† Lib. I. de re Poët. cap. 5.

‡ Libello de Carminibus Comicis, qui Plauto Camerarii præmittitur.

3. §. *Differt ea à tragœdiâ variè: inter alia, inventione.*

Quâ de re sic Antiphanes, fabulâ, quæ *Poësis* inscribebatur, (nisi ea Aristophanis potiùs, vel Archippi) apud Athenæum, initio libri sexti:

—— Μακάριόν ἐστιν ἡ τραγῳδία
Ποίημα κατὰ πάντ' εἴ γε.* πρῶτον οἱ λόγοι
Ὑπὸ τῶν θεατῶν εἰσὶν ἐγνωρισμένοι,
Πρὶν καί τιν' εἰπεῖν, ὥσθ' ὑπομνῆσαι μόνον
Δεῖ τὸν ποιητήν. Οἰδίπουν γὰρ ἄν γε φῶ,
Τὰ δ' ἄλλα πάντ' ἴσασιν· ὁ πατὴρ Λάιος,
Μήτηρ Ἰοκάστη, θυγατέρες, παῖδες τίνες·
Τί πείσεθ' οὗτος, τί πεποίηκεν. Ἂν πάλιν
Εἴπῃ τις Ἀλκμαίωνα, καὶ τὰ παιδία
Πάντ' εὐθὺς εἴρηχ', ὅτι μανεὶς ἀπέκτονε
Τὴν μητέρ'· ἀγανακτῶν δ' Ἄδραστος εὐθέως
Ἥξει. ὅτε δ' ᾗ μηδὲν δύνωντ' εἰπεῖν ἔτι,
Κομιδῇ δ' ἀπειρήκωσιν ἐν τοῖς δράμασιν,
Αἴρουσιν, ὥσπερ δάκτυλον, τὴν μηχανήν,
Καὶ τοῖς θεωμένοισιν ἀποχρώντως ἔχει.
Ἡμῖν δὲ ταῦτ' οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ πάντα δεῖ
Εὑρεῖν, ὀνόματα καινὰ †, τὰ διῳκημένα
Πρότερον, τὰ νῦν παρόντα τὴν καταστροφήν,
Τὴν εἰσβολήν· ἂν ἕν τι τούτων παραλίπῃ
Χρέμης τις, ἢ Φείδων τις, ἐκσυρίττεται.
Πηλεῖ δὲ ταῦτ' ἔξεστι, καὶ Τεύκρῳ ποιεῖν.

Ea sic reddidit Illustris vir, Hugo Grotius ‡:

—— *Scilicet tragœdia*
Felix poëma est. Nam principio cognitum
Argumentum omne spectatori est, antequam
Verbum hiscat aliquis. Nomen tantùm dicere
Poëtæ satis est. Oedipum præscripsero:
Jam reliqua per se norunt: pater est Lajus,
Jocasta mater unus qui nati, & filiæ;
Quid fecit, quid patietur ‡. Si promiserit
Alcmaeona alius, ipsi dicent pueruli:
Hic ille est, qui interfecit matrem insaniens:
Indignabundus veniet Adrastus statim.
Tum verò ubi nil ultra, quod dicant, habent,
Et jam propemodùm deplorata est fabula;
Tam facile, quàm digitulum, tollunt machinam:
At-

* Εἴ γε est apud Athenæum: sed perperam: ut monitum Grotio.

† Post καινὰ apud Athenæum inseritur ἅπαντα, sed reclamante versu: quod & Casaubono visum.

‡ In Excerptis è tragœdiis, & comœdiis Græcis.

‡ Jacobus Hertelius πείσεται transtulit, persuadebit: sed perperam. Est enim non à πείθομαι, sed à πάσχω, futurum faciente πείσομαι, pro πήσομαι, a πήθω.

Atque id satis esse credit spectantum favor.
At ista nobis non licent; sed omnia
Sunt invenienda, nomina inprimis nova,
Res ante-gesta, res præsentes, exitus,
Initia. Ex illis siqua pars defecerit;
Exsibilatur Phido, sive ille est Chremes.
Illa alta facere Peleo, & Teucro, licet.

4. §. *Præcipuum autem, ac essentiale discrimen est, quod in tragœdia sit illustris personarum illustrium actio, terrorem continens, ac misericordiam: in comœdiâ verò humilium personarum actio humilis, levis, ac subinde ridicula.*

De discrimine hoc comœdiæ, & tragœdiæ, Diomedes scribit his verbis: *Tragœdiâ introducuntur duces, heroës, reges: in Comœdia humiles, atque privata persona. In illâ luctus, exsilia, cædes: in hac amores, virginum raptus. In illa frequenter, & penè semper, lætis rebus exitus tristes, & liberorum, fortunarumque priorum, in pejus agnitio: in hac tristibus lætiora succedunt. Quare varia definitione discretæ sunt. Altera enim ἀκίνδυνος περιοχή**: *altera ἡρωικῆς τύχης περίστασις* † *dicta.* Donatus, sive Eugraphius, de eodem hoc pacto: *In comœdia mediocres fortunæ hominum, parvi impetus, periculaque, lætique sunt exitus actionum. At in tragœdia omnia contraria; ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla ultima. In tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quod in tragœdiâ fugienda vitâ, in comœdiâ, capessenda exprimitur. Postremo, quòd omnis comœdia de fictis est argumentis: tragœdia sæpe ab historicâ fide petitur.* Verùm ex multiplici hoc discrimine illud inprimis attendere oportet, quod essentiale est, ac quod iccirco in tragœdiæ definitione Aristoteles exprimendum putarit. Quale est, quòd tragœdia contineat gravem personæ gravis actionem, in qua terror ac misericordia: comœdia verò personæ levioris habeat actionem levem, ac subinde ridiculam. Cætera discrimina perpetua non sunt; quale illud, quòd ab exitu petitur. De quo postea dicemus.

* Argumentum periculi expers.
† Heroicæ fortunæ circuitus, sive comprehensio.
De quo dictum hujus lib. cap. 13. §. 10.

5. §. *Finis comœdiæ est vita privata exemplum proponere, ut inde mores quisque corrigat suos.*

Quomodo Demea apud Terentium Adelphis ‡ ait:
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.

‡ Act. 3. sc. 3.

Hinc Macrobius lib. 1. in Somn. Scipionis cap. 11. *Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantùm conciliandæ auribus voluptatis, aut adhortationis quoque in bonam frugem gratiâ, repertæ sunt.* Subjicit deinde de primo divisionis membro: *Auditum mulcent; velut comœdiæ, quales Menander, ejusve imitatores, agendas dederunt.* De altero membro subdit postea: *Ex his autem, quæ ad quandam virtutis speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio.* Hæc mens Macrobii, cujus verba, pessimo sensu, in omnibus hactenus editionibus distinguuntur. Macrobio adsentit B. Hieronymus epistolâ ad Furiam: *Nec mirum, hoc figulum sensisse de vasculo, quod ipse fabricatus esset; cùm etiam Comicus, cujus finis est, humanos mores nôsse, atque describere, dixerit* *, *Sine Cerere, & Libero, friget Venus.* Illustrem etiam ipsius de hoc Ciceronis locum adducam cap. XXIV. §. 9.

* Eunucho act. 4. sc. 5.

6. §. *In veteri autem comœdiâ etiam populo consulebatur, quid pace, vel bello, facto opus esset: nec non magni nominis cives nominatim exagitabantur.*

Quâ comœdiæ parte id maximè fieri soleat, docet Aristophanis scholiastes; qui auctor est, comicis ἔθος εἶναι τῷ ἐπιῤῥήματι χρηστὰ συμβουλεύειν τῇ πόλει, ἢ ἐλέγχειν τοὺς πονηρευομένους. morem esse in epirrhemate, sive acclamatione, salubria reip. consulere, vel improbos insectari.

CAP. XXIII.

DE COMŒDIÆ ORIGINE, ET PROGRESSU.

1. §. *Porrò, non uti tragœdiæ origo, & incrementum, scitur: ita etiam constat, quando, aut quomodo comœdia cœperit, & creverit.*

Ignorari caussam ejus Aristoteles † ait, διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι: hoc est, quòd paucos ea sui studiosos haberet. Eò autem pauci comœdiæ amatores erant, quia maledicentiæ plena esset; ut prope omnes sibi ab ea metuerent. Atque hanc etiam caussam esse Aristoteles ‡ scribit, cur serò admodum chorus Athenis comœdiis datus sit ab Archonte. Hoc est, cur minùs à magistratu ad choragum conducendum, & alia necessaria, sint procuratæ impensæ, quibus non sufficeret poëta. Quâ de re Demosthenes contra Midiam, & Hiero apud Stobæum. Verba alibi adducimus.

† De Poët. cap. 5.
‡ Ibidem.

2. §. *Illud quidem convenit, primum Homerum comœdiæ normam tradidisse: non quatenus vetus comœdia conviciari solet; sed quoniam & Homerus res jocosas, & viles, est imitatus; præsertim in poëmate eo, quod Μαργίτης dicebatur.*

In Margite igitur præivit ad comœdiam: uti ad tragœdiæ drama in Iliade, & Odysseâ: quemadmodum Aristoteles* ait. Nempe quia in his res sunt graves: in Margite erant viles. De quo etiam dictum libri hujus cap. 11. §. 4.

3. §. *Itidem constat, non simul totam comœdiæ naturam repertam esse: sed per partes id contigisse.*

Quomodo autem comœdia paullatim ad perfectionem suam pervenerit; docet his verbis Donatus, vel quisquis auctor προλεγομένων in Terentium: *Comœdia ferè vetus, ut ipsa quoque olim tragœdia, simplex carmen fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc consistens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primò una persona substituta est cantoribus; quæ respondens alternis choro, locupletavit, variavitque rem musicam. tum altera, tum tertia, & ad postremum, crescente numero, per auctores diversos, personæ, pallæ, cothurni, socci, & cæteri ornatus, atque insignia scenicorum reperta; & ad hoc unicuique suus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores essent.*

* De Poët. cap 4.
Sed qui Aristoteli Margites, is aliis Μαργίτης. Saltem pro fatuo sit Plutarcho, Luciano, Hesychio, Suidæ, Eustathio.

4. §. *At non æquè in confesso est, quis primus docuerit comœdiam. Imò de gente ipsa certatur. Nam Athenienses hanc sibi gloriam tribuebant. Apud quos Crates comicus fuit. Verisimilius tamen eam sibi laudem vindicabant Dorienses; tum illi, qui in Siciliâ habitabant, ubi Epicharmus fuit; tum Megarenses, qui Doridem incolebant.*

* Aristoteles de Poët. cap. 3.

Pro his stat etymon comœdiæ: ut quæ sic vocetur, quia primùm ἐν κώμαις, id est, vicis acta sit; sive à rusticis, sive à Comicis ex urbe ejectis. Atqui Attici* vicos appellant δήμους, at Megarenses κώμας; quâ tamen voce etiam Phocylides, Atticus scriptor, usus: sed accepere Athenienses à Doriensibus; ut argumento est, quòd eo rarò usi Athenienses. Pro Megarensibus itidem est vox δρᾶματα, h. e. actuum. Nam δρᾶν dicunt †, quod Athenienses πράττειν. Denique apud Megarenses Siculos fuit Epicharmus poëta Comicus. Quamquam, ut apud Suidam ‡ videmus, alii Coum, aut Samium fuisse contendant. Fuit multò ante Chonnidam †, ut in Aristotelis ‡ vulgatis codd. vocatur; vel potiùs Chionidem, ut legere jubet Lilius Gyraldus ‡:

† Arist. ibidem.
‡ In Ἐπίχαρμος.
† Χωνίδης est in nonnullis libris; in quibusdam aliis Χιωνίδης per ι.
‡ Lib de Poëtica cap 3.
‡ Dialogo 6. de Poëtis.

item ante Magnetem. Hosce duos præstantissimos Comicos apud se vixisse, Athenienses prædicabant. Atque his quidem argumentis ipse utitur Aristoteles in arte Poetica *. Pro quo & illud facit, quòd Epicharmus, Suida teste †, sexennio ante bellum Persicum fuit. Addit idem Suidas, ut eodem tempore apud Athenienses fabulas ediderint tres illi, Εὐέτης, Εὐξενίδης, καὶ Μύλλος. Sed in Sicilia inventam esse Comœdiam, auctor est Theocritus. Atque idem Solinus ‡ scribit. Et sanè, Epicharmi ætate, & alter in Sicilia comœdiam docuit. Fuit is Phormis, sive potiùs Phormus, Syracusanus, Gelonis tyranni familiaris. Hic, ut Suidas ait, ἐχρήσατο πρῶτος ἐνδύματι ποδήρει, καὶ σκηνῇ δερμάτων φοινικῶν. *Primus in scena talari usus veste: primus quoque scenam è puniceis fecit pellibus.* Ad talarem vestem respicit Horatius, cùm ait in Arte:

—— Traxitque vagus per pulpita vestem.

Athenæus lib. XIV. citat Φόρμον ἐν Ἀταλάντῃ. Alia quoque septem dramata ejus nominat Suidas in Φορμός. Apud Athenienses primus Crates comœdias scripsit. Comicus autem ex Jambographo factus est; ut postea ex Aristotele dicemus. Meminit ejus & Laërtius, qui decem ait fuisse Cratetes. Primum autem fuisse τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ποιητὴν *. Apud Diomedem † tres isti dicuntur primi fuisse Comici, Susarion, Mullus, & Magnes. Atque ab eodem hi Susarionis versus referuntur.

Ἀκούετε λεῷ· Σουσαρίων λέγει τάδε·
Κακὸν γυναῖκες· ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
Οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.
Audite verbum: Susarion hæc prædicat:
Malum mulieres: attamen, cives mei,
Haud invenire sit domum expertem mali.

Apud Clementem lib. I. Στρωματ. Comœdiam repperisse dicitur Σουσαρίων ὁ Ἰκαριεύς: ut fortasse, in versiculis allatis, Σουσαρίων debeat rescribi. Sed de tribus hisce Comicis inferiùs etiam aliquid dicam.

5. §. *Non dubium, quin & magna incrementa ceperit comœdia honoribus iis, qui decernebantur comicis, cùm vicissent. Erant autem judices comicorum quinque.*

Unde proverbium, Ἐν πέντε κριτῶν γόνασι κεῖται, *in quinque judicum genibus situm est.* Quod de quinque Comicorum judicibus proverbialiter dici, prodidit Epicharmus, & ex eo Zenobius, exinde Suidas. Hesychii quoque est: Πέντε κριταὶ τοσοῦτοι τοῖς Κωμικοῖς ἔκρινον, οὐ μόνον Ἀθήνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ. *Quinque judices. Tot enim de Comicis judicabant; non Athenis modò, sed etiam in Sicilia.* In vulgatis est, πέντε κοῖται. Sed κριταὶ rectè emendat Joannes à Wouwer Polymathiæ cap. XVI. Suetonii quoque est in Claudio cap. XI. *Comœdiam Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia judicum coronavit.*

6. §. *Apud Romanos prima dramatum gloria debetur Livio Andronico.*

De quo ex Cicerone, Livio, ac Valerio, superius diximus. Neque id de tragœdia modò, sed comœdiâ etiam, accipi velim. Præit ad hoc Donatus, vel alius, in Prolegomenis de Tragœdia, & Comœdia: *Comœdiam, & Tragœdiam togatam, primus Livius Andronicus repperit: atque Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum.* Acro in Horat. lib. II. epistol. ad Augustum: *Livius Andronicus, antiquissimus poeta, primus comœdias scripsit.* Cassiodorus in Coll. *Tragœdia, & Comœdia, à L. Livio ad scenam data.* Interim fabellæ ejus *non satis digna, quæ iterum legantur*, etiam Ciceroni ‡ visæ.

7. §. *Postea decem claruere comici: de quibus notum est judicium Volcatii Sedigiti.*

Quod apud Agellium habemus lib. XV. cap. XXIV. sed in plerisque libris legitur admodum vitiosè. Est verò hujusmodi.

Cæcilio palmam Statio do Comico.
Plautus secundus facile exsuperat cæteros.
Dein Nævius, qui fervet pretium, tertius est. *
Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Attilium.
In sexto consequetur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Decimum addo caussa antiquitatis Ennium.

8. §. *Sed judicium ejus pro privato habendum, nec accurato: præ quo suspiciendus veterum consensus. Sanè antiquitatis palmam tulere hi quatuor: duo, quos habemus, Plautus, Terentiusque; duo item deperditi, Cæcilius, & Afranius.*

De Plauto quidem Varro Parmenone † scripsit, eum *sermonibus palmam poscere.* Atque idem ‡, ex sententia præceptoris sui L. Ælii Stilonis Præconini, ajebat, *Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent. Verborum Latinorum elegantissimus*, vel potius *elegantissimus*, dicitur Agellio ‡: imo * *lingua, atque elegantia in verbis Latinæ princeps.* Cicero † etiam tribuit *jocandi genus elegans, urbanum, ingeniosum, facetum.* Sidonius item genium ‡ agnoscit, & leporem ‡. Sed, præter Plautum, trium aliorum grande decus fuit, quos (mirum) præterito Plauto, memorat Vellejus lib. I. *Dulcesque Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentium, & Afranium, suppari ætate floruerunt.* Ex quibus solus nunc superest Terentius: quem in ἤθεσιν palmam poscere, ait Varro Parmenone *. Atque idem in quinctо de sermone Latino, quod ex eo refert Charisius Sosipater lib. II. sic scripsit: Ἤθη *nulli alii servare convenit.* Et quid excellentius illo Afranii in Compitalibus?

Terentio non similem dices quempiam.

Horatii quoque est in arte:

Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.

Ubi sic Acro: *Arte, id est, proprietate verborum. Unde principatum inter omnes Comicos habere dicitur.* Sed per artem potiùs οἰκονομίαν, sive constitutionem fabulæ, intelligo: quâ parte Plauto etiam longissimè præstitit Terentius; ut alibi dicemus. Nec mediocriter ad laudem Terentii facit, quòd fabulæ liberti hujus, nati Carthagine, referrentur ad Lælium, sicut est apud Ciceronem lib. VII. epist. III. ad Atticum: vel ad Scipionem Africanum, ut est apud Fabium lib. X. cap. I. Quid mirum, cùm tanta ejus foret dictionis castimonia? *Lectum sermonem* tribuit ei quoque, cùm Julius Cæsar, cujus verba inferiùs apponam; tum Ausonius in Protreptico.

Præter verò Plautum, & Terentium, (quos duos, ut principes, jungit Plinius lib. I. epist. XXVI.) magnus, ut dixi, honos Cæcilio & Afranio, fuit. Sanè Cicero, libro de optimo genere Oratorum, ait, *Cæcilium fortasse Comicorum esse optimum.* Saltem *in argumentis palmam poscit*; ut Varro ait in Parmenone †. Πάθη verò etiam servat cum Trabea, & Attilio: ut est apud Sosipatrum Charisium extremo libro II. Terentio interim, ac Plauto etiam, ratione sermonis posthabendus. Nam *malus est Latinitatis auctor*; ut Tullius censet ad Atticum lib. VII. epist. II.

Jam, quod ad Afranium, is in Togatis excelluit: ut Fabius refert lib. X. Ac Horatii est in Arte:

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.

Ut mirum sit, Sedigito ne nominatum quidem. Scio, omitti etiam Varroni, cùm in Parmenone ait: *In argumentis Cæcilius palmam poscit; in ἤθεσιν Terentius; in sermonibus Plautus.* Sed hic tantùm tres principes nominat Comicos. At non ferendum, ne in denis quidem Comicis locum meruisse, judicio Sedigiti. Sed judicium ejus non ita magni faciendum: ut vel inde licet æstimare, quòd Terentio etiam præferat Attilium: quem durissimum

Marginal notes (left column): * Cap. 3. † In Epicharmus. ‡ Cap. 11. sive postrem. edit. cap. 5. * Veteris comœdiæ poetam. † Lib. 3. cap. de Poematis generibus. ‡ In Bruto.

Marginal notes (right column): * Al. qui servet, pretio in tertio est. † Apud Nonium in Poscere. ‡ Apud Quinctilianum lib. 8. cap. ‡ Lib. 1. cap. 7. * Lib. 7. cap. 18. † Lib. 1. de Officiis. ‡ Panegyrico ad Anthemium Augustum. ‡ Carm. 23. * Apud Nonium in Poscere. † Apud Nonium in Poscere.

mum judicat cum Licinio Tullius *. Quanto benignius is, quem diximus, Afranius †:

Terentio non similem dices quempiam.

Vide sis etiam, quæ de Terentio, Plauto, Cæcilio, diximus Oratoriarum Institutionum lib. IV. cap. I. sect. IX.

* *Lib. I. de Fin. bon. & mal.*
† *In Compitalibus, apud Suetonium in Terentii vita falsò adjudicatâ Donato.*

9. §. *Præter hactenus memoratos etiam in Comicis fuere Sutrius, Succius, Horatioque * derisus Fabius Dossenus †. Adhæc in Togatis excellentes, Atta, & Titinnius: item Aquilius, & M. Accius; quorum illi quædam tributa Plautina ‡: hujus aliqua adscripta Plauto *: insuper Iuventius.*

* *Lib. 2. epist. I.*
† *Al. Dorsenus.*
‡ *Agellius. lib. 3. c. 3.*
* *Varro apud Agell. ibidem.*

Qui Varroni memoratur in V, & VI. de L. L. & Agellio lib. XVIII. cap. XII. Nam pro *Terentio* illic *Iuventium* legi oportere, optimè ostensum Clarissimo, Amplissimoque, Rutgersio lib. IV. Var. Lect. cap. XIX.

10. §. *Omnino autem in comœdia Latini cedunt Græcis.*

Quâ de re ita Fabius lib. X. cap. I: *In comœdia maximè claudicamus: licet Varro dicat, Musas, Ælii Stolonis sententiâ, Plautino sermone locuturas fuisse, si Latinè loqui vellent; licet Cæcilium veteres laudibus ferant: licet Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur: quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent.* Ac subscribit huic sententiæ melioris notæ Rhetor Antonius Lullus Balearis lib. VII. de Oratione cap. V: *De comœdia*, inquit, *idem, quod sensit Fabius, sentio.* De Terentio verò sic ibidem scribit: *Miratus sæpius ego sum, qui tanta fuerit populi Romani gravitas, atque constantia, tantusque Latinæ dictionis amor, ut Terentianis fabulis capi potuerit: in quibus tam pauci risus, usque adeo rara scommata, [nec*] tam graves deceptiones. Sed agnosco tempora. Vivebant tum Scipiones, Catonésque erant in pretio; & incrementa fiebant tunc temporis illius imperii. Moribus populi in voluptatem prolabentibus, oratio facta est solutior.* Sanè Julius Cæsar (qui XC annis, postquam naufragio Terentius periisset, primum fuit adeptus consulatum) doluit Terentium vinci à Menandro, ac Græcorum aliis. Sic enim scripsit, teste Tranquillo in poëtæ hujus vita:

* *Puto hanc voculam, aut similem, apponi oportere.*

Tu quoque, tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & meritò, puri sermonis amator:
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica; ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis; neque in hac despectus parte jaceres.
Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Terenti.

De origine, & progressu comœdiæ, tam apud Latinos, quàm Græcos, satis dictum. Deinceps de Constitutione comœdiæ agendum.

CAP. XXIV.

DE CONSTITUTIONE COMOEDIÆ.

1. §. *Res in comœdia finguntur.*

In veteri tamen comœdiâ etiam verâ habuere locum; ut postea dicemus. Imò & in fabulâ prætextatâ: ubi argumentum erat (ut Donatus ait †) *ab historia Romana.* Sed hanc potiùs tragœdiis annumerari antea monuimus.

† *Sive alius, in prolegomenis Terentianis.*

2. §. *Ac fingunt Latini omnia facta Athenis, vel saltem in Græcia.*

Plautus prologo Menæchm.

Atque hoc poetæ faciunt in Comœdiis.
Omnes res gestas esse Athenis autumant:
*Quò illud * vobis Græcum videatur magis.*

* *Malim illud quò; trajectis vocibus, ne in trimetro hoc synalœpha negligatur.*

Subdit deinde argumentum Menæchmûs esse de re, quæ Syracusis contigerit, non Athenis.

Atque adeò hoc argumentum Græcissat: tamen
Non Atticissat, verùm Sicilissitat.

Syracusæ verò etiam Græca civitas. Græcè enim loquebatur; uti & bona Italiæ pars, quæ *magna Græcia* dicebatur.

Nec sanè Athenis omnia fingi facta; sed quandoque aliâ urbe Græciæ, Casaubonus ostendit Animadversionibus in Athenæum lib. III. cap. XXXIV.

3. §. *Quia verò fingere argumentum qualecumque licet: faciliùs est comœdiam scribere, quàm tragœdiam.*

Contrarium ajebat Antiphanes. Qui comico eò difficiliorem dicebat provinciam, quia fingendæ illi essent & personæ, & res tota. Versus de eo Antiphanis superiùs † retulimus. Nempe sic omnes sumus, ut non facilè patiamur, aliud videri studium nostro excellentius. Sed parum validum erat Comici illius argumentum; uti dictum. Nam faciliùs est ingenium ostendere in argumento, quod ipse fingas, uti libet: quàm si alter, majori ex parte, argumentum præscripserit. Quomodo declamatores multi diserti fuere, qui miseri essent oratores. Quod non aliunde erat, quàm quia in declamando argumentum sumerent, quale vellent; & adversariòs inducerent loquentes, prout vellent. At in caussis seriis adversarius materiem præscribit, & argumenta, quibus respondere statim oporteat.

† *Cap. 22. §. 3.*

4. §. *Potest tamen comœdia etiam in vero versari argumento.*

Id negat Donatus, ut superiùs vidimus. Sed non attendit ad comœdiam veterem quæ sæpe in veris versabatur. Atque idem contingit in dramatis; quorum argumentum petitur è literis sacris. Neque ideo hic, ut putant nonnulli, imitatio erit nulla. Nam οἰκονομία ‡ dramatis est à poeta: & ut personas plerasque accipiat, aliquas tamen addit: ut nuncii, nutricis, similes: denique personis & his, & illis, mores attribuit.

‡ *Constitutio.*

5. §. *Comœdia agit de negotiis sumtis è vita communi, & quasi quotidianis eventis.*

Non imitatur res illustres, & terribiles, ut tragœdia: neque admirabiles, & prodigiosas, quales multæ in epopœia: sed civiles, & privatas, ut amores adolescentum, avaritiam senum, fraudes servorum, & similes; quæ alios sollicitudine, alios lætitiâ adficiant. In quibus illud artificiosè est consecutus Terentius, ut meretrices fingeret non quales sunt, sed meliores: & tamen non deesset iis voluptas, ob quam bonæ esse vellent. Ad allatum in comœdia, & tragœdia, argumenti discrimen allusit Plinius lib. IX. epist. VII: *Plures villa mea; sed duæ, ut maximè delectant, ita exercent. Altera imposita saxis, more Bajano, lacum prospicit: altera, æquè more Bajano, lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam; hanc, appellare comœdiam soleo: illam, quod quasi cothurnis; hanc, quòd quasi socculis sustinetur.*

6. §. *Neque hoc faciliorem reddidit comœdiam; sed magis operosam. Nam quia res sumit è communi vita, eo minùs hic venia est locus.*

Horat. in Arte:

Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum. sed habet comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus.

 7. §. Co-

7. §. *Comœdia exagitat κακίαν, seu vitia hominum: at non omnia, sed ea, quæ risum potius, quàm misericordiam, cieant.*

Comœdia, teste Aristotele*, versatur circa turpia. Sed turpe aliud φθαρτικὸν †, aliud γελοῖον ‡. Illud dolorem patienti adfert, spectanti misericordiam: hoc patienti pudorem, aliis risum præbet. Prioris generis sunt verbera, cædes, egestas, cæcitas, & similia. Posterioris est ridicula facies; ut Thersitæ. Comœdia vetus posterius genus sectatur. Quomodo Aristophanes in Nubibus ridet Socratem, quasi doceret metiri pulicum saltus, aut quomodo insecta bombitent. Etiam Latinis Comicis ejusmodi sunt avaritia Euclionis, jactatio militis gloriosi, & similia: quæ, ut Aristoteles * loquitur, habent αἶσχος ἀνώδυνον †.

* *De Poët. cap. 5.* † *Perdens hominem.* ‡ *Ridiculum.*
* *De Poët. cap. 5.* † *Turpitudinem sine dolore.*

8. §. *Quemadmodum verò res in comœdia sunt humiles, ac privatæ; ita & personæ.*

Iccirco Plautus Amphitryonem vocat *tragicocomœdiam*, quia in ea est personarum excellentia, & humilitas comicæ dictionis. Sic enim apud eum loquitur Mercurius ‡:

Faciam ut commista sit tragicocomœdia.
Nam me perpetuo facere, ut sit comœdia,
Reges quo veniant, & Dî, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic servus quoque partes habet,
Faciam, proinde ut dixi, tragicocomœdiam.

In veteri tamen comœdia etiam Deum inducebant.

‡ *Amphitryonis Prologo.*

9. §. *Uti item fictum est argumentum comœdiæ; ita & personæ in eâ finguntur.*

Cicero pro Sexto Roscio: *Certè ad rem nihil interest, utrùm hunc ego comicum adolescentem Eutychum, an aliquem ex agro Vejente nominem. Etenim hæc conficta à poëtis arbitror esse, ut effictos nostros mores in alicujus personis, expressamque imaginem vitæ nostræ quotidianæ videremus.*

10. §. *Debent autem personis nomina imponi rebus congruentia.*

Ut senex dicitur *Chremes*, ἀπὸ τοῦ χρέμπτεσθαι. i. screatu: adolescens qui amat, *Pamphilus*: amata, *Glycerium*, vel *Philumena*: parasitus, *Gnatho* ἀπὸ τῶν γνάθων. i. maxillis: servus, à servili cursu, *Dromo*; à gente *Syrus*, *Geta*, *Davus*; & apud Græcos, *Tibius*; atque ita in aliis. Interdum tamen per illusionem nomen imponitur à contrario. Ut trapezitæ nomen apud Plautum * *Misargyrides*, à μισάργυρος, quod est, argenti osor.

* *Mostellar. act. 3. sc. 1.*

11. §. *Personæ in scena summùm tres loquuntur.*

Diomedes †: *Personæ diverbiorum, aut duæ, aut tres; raro autem quatuor esse debent: ultrà augere numerum non licet.* Nec obstat, quòd Andriæ act. III. sc. I. quinque personæ loquuntur; Mysis, Simo, Davus, Lesbia, Glycerium. Nam hic quoque, ut & antea monitum, tantùm quatuor in scena compârent; quia Glycerium non in scena est, sed domi suæ; nec aliud dicit, quàm illud:

Juno Lucina fer opem, serva me obsecro.

Sequitur deinde apud Diomedem: *in canticis autem una tantùm debet esse persona: aut, si duæ fuerint, ita debent esse, ut ex occulto una audiat, nec colloquatur; sed secum, si opus fuerit, verba faciat. In choris verò numerus personarum non est: quippe junctim omnes loqui debent, quasi voce confusâ, & concentum in unam vocem reformantes.*

† *Lib. 3. cap. de poëmatis generibus.*

12. §. *Perturbationes in comœdia nec tam vehementes sunt, nec tam multæ, ac in tragœdia fit.*

Inprimis verò sedatus Terentius. Uti & indicat M. Tullius in poëmate, quòd, non *Limonem* quidem, ut vulgò in Terentii vita, cujus auctor Tranquillus, legi solet; sed *Libonem* inscripsit; misitque videtur ad Libonem Terentium poëtam, patriâ Fregellanum: cujus meminit Donatus in iis, quæ Terentii vitæ isti, à Suetonio exaratæ, continuò subjecit. Ciceronis, quæ dixi, verba sunt ista:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum, expressumque Latinâ voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Atque ut sedatum hic, comem, dulcemque vocat Tullius; ita lenem ei dictionem tribuit Julius Cæsar: cujus verba paullò pòst adferam.

13. §. *Nempe affectus hic cientur ob res leviores: ut dolor, non ob cadem; sed quia metuas, ne excidas amicâ.*

Hac in re magna est laus Terentii. Quippe cujus *fabulæ eo sunt temperamento, ut neque extumescant ad tragicam celsitudinem; neque abjiciantur ad histrionicam**: ut de eo scribit Donatus †. Qui & addit, eâ in parte peccatum fuisse à Plauto, Afranio, Accio, & aliis magnis Comicis.

* *Sic est in veteri Tarvisinâ anni 1477. Stephanicâ anni 1529. & aliis: sed magis placet, quod in Parisina, à Fr. Lindenbruchio cum Mstis collatâ pro histrionicam est mimicam vilitatem.* † *Sive alius in Prolegomenis Terentianis.*

14. §. *Mores sunt solutiores, & jocis, ac salibus conditi.*

In eo quoque à tragœdia differt. Unde Appulejus in III. Floridorum: *Joci non infra soccum, seria non usque ad cothurnum.* Et Claudianus lib. I. in Eutropium:

Quæ socci superent risus, luctusque cothurni.

Hac parte, ut diximus, Plautus superat Terentium: cujus tamen Phormione nihil lepidius. Nam in eâ, ut Donatus ait ‡, *cùm & protasis, & epitasis, & catastrophe, magni moliminis, & negotii sint; ita variis leporibus adsperguntur, ut etiam rerum tristium gravitatem poëta lepidus comicâ serenitate tranquillet.* Ultima scena abunde fidem fecerit.

‡ *In Prolog. Phorm.*

15. §. *Nec tamen joci pertinent ad οὐσίαν *, comœdiæ.*

Siquidem Comœdiæ finis est τὸ χρήσιμον †, sive descriptio, ac notitia morum humanorum; ut ex Hieronymo antè diximus. At hoc præstari sine jocis potest. Verùm populus iis mirè gaudet. Eoque comœdia vetus (cujus tempore penes populum potestas erat) tam multa est in risu movendo; ut ex Aristophane videmus.

* *Essentiam sive naturam.* † *Utile.*

16. §. *Risus in veteri comœdia præcipuè captatur ex dicacitate, & maledicentiâ. Sed eam postea & lex, & potentia Macedonica metus, & ratio ipsa correxit.*

Dicemus hac de re, cùm de comœdiæ veteris, mediæ, ac novæ, discrimine agemus.

17. §. *Inter alia risus conveniebat ex parodiis, hoc est, seriis aliorum versibus in ridiculum detortis.*

Ita cùm Æschylus dixisset in Armorum Judicio *:

Δέσποιναι † πεντήκοντα Νηρῄδων κορῶν·

Aristophanes illud ad anguillam transtulit in Acharnensibus:

* *Teste Aristophanis Scholiaste in Acharnensibus scenâ, ubi Dicæopolis, & Bœtus colloquuntur.* † *Dominæ quinquaginta Nereidum puellarum.*

Πρέσ-

Πρέσβειρα * πεντήκοντα Κωπαΐδων κορῶν †.

* Maxima natu quinquaginta Copaïdum virginum. † Apud Scholiastem est χορῶν. Sed rectum est κορῶν pro κορῶν. Nam Baotiam inducit loquentem.

Vide plura de eo apud Scaligerum rei Poëticæ lib. III. cap. IX.

18. §. *Etiam ad festivitatem quandoque apud popellum facit, si præter exspectationem idem de eodem dicatur. Cujusmodi non pauca apud Plautum.*

Ut Captivis in Prologo:

Hos quos videtis stare captivos duos,
Illi qui adstant, hi stant ambo, non sedent.

Item Curcul. act. IV. sc. IV.

Quoi homini Dii sunt propitii, ei non iratos puto.

Et Sticho Act. I. sc. II.

E malis multis, malum quod minimum est, id minimum est malum. Hujusmodi apud eum plura invenias.

19. §. *Hæc si crebra sint, lepôrem amittunt. Imò Terentius, cujus castigatissimum judicium fuit, talibus planè abstinet.*

Nempe quia cum periculo sint conjuncta, magisque vulgo placeant, quàm eruditis.

20. §. *In salibus igitur, & jocis, magno opus delectu. Ac præcipuè videndum, ne sint frigidi, vel obsceni.*

Utroque, ut dixi, Plautus gratior erat in scena. Quid mirum? Terentius in pretio esse studuit apud Scipiones, Furios, ac similes: à quibus etiam in scribendo adjutari credebatur. Plautus autem placere maluit populo penè universo, quàm paucis bonis. Itaque nec jocis abstinet sæpe frigidis, vel planè obscenis. Sanè Horatio displicuisse, indicio sunt illa in Arte:

At vestri proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam stultè mirati: si modò ego, & vos,
Scimus inurbanum lepido seponere dicto.

Terentius igitur eâ parte potiùs imitandus. Nam neque ita consectatur, ut frigidus fiat: obscenitatem verò refugit. Itaque etiam cùm suspicio rei inverecundæ esset injicienda, verecundè tamen id facit. Ut in Andriâ*:

* Act. 2. sc. 5.

Ego illam vidi virginem, formâ bonâ
Memini videre: quò æquior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quàm illum amplecti maluit.

21. §. *Exitus comœdiæ est ejusmodi, ut tristibus læta succedant: cùm in tragœdia contrà fieri lætis rebus sit tristis exitus.*

Ut ex Diomede superiùs † diximus: ac Isidorus quoque tradit lib. VIII. Orig. cap. VII. Atque eò respexit Donatus ‡, cùm ait Homerum *Iliadem instar tragœdiæ, Odysseam ad imaginem comœdiæ fecisse.* Nam Ilias desinit in morte Hectoris, in quo Ilii vires erant: Odyssea terminatur in Ulyssis felici reditu. Et sanè etiam Odysseæ stylus remissior, quàm Iliadis. Falli nihilominus Donatum, alibi ostendimus. Porrò, quia hilaris esse comœdiæ exitus solet, eò *comœdicè* dixerunt, pro *hilariter.* Ut Festus Pompejus ostendit istoc Plautino: *Euge, heus adstiti, & dulce, & comœdicè.*

† Cap. 22. §. 4. ‡ Sive malis Evanthius, in Prolegomenis Terentianis.

22. §. *Nec tamen existimandum, exitum comœdiæ nihil tristitiæ admittere. Nam exitus vel simplex erat, vel duplex. Simplex erat lætus. Duplex verò, his quidem lætus, aliis verò tristis.*

Cujus generis Aristophanis Plutus: ubi, quòd Pluto visus restituitur, nocet sycophantis, & prurientibus vetulis; prodest probis, & justis: interim & nocet sacerdotibus, quia homines ditati pro divitiis non amplius offerrent sacrificia. In Nubibus item vapulat Strepsiades à Phidippide filio: item ab irato Strepsiade, famuloque ejus, schola Socratis evertitur, incenditur, diripitur. In Equitibus Agoracritus, seu Allantopola, imperium accipit, Cleon eo dejicitur. Etiam in Phormione scenâ ultimâ, nihil magis perculsum Chremete; propterea quòd à Phormione libidinis fiat reus apud uxorem Nausistratam. Quæ tamen utcumque lenitur; ut indicio est, quòd etsi necdum ignoscat marito, tamen judicium omne relinquat filio suo Phædriæ: quem arcessi jubet.

Cap. XXV.

De dictione comica, ac metro.

1. §. *Venio ad dictionem comicam: quæ bifariam consideratur; communiter, sive ratione elegantiæ; & particulatim, seu ratione dramatis. Si elegantiam spectes; apud Græcos Aristophanes, & alii veteris comœdiæ scriptores, magis Attici habebantur, quàm scriptores novæ comœdiæ; qualis Menander.*

Sanè Phrynichus Arabius, sophista Bithynus, opere eo, quod de Atticorum verborum delectu ad Cornelianum scripsit, passim Menandrum culpat, tanquam minùs Atticè loquentem. Vixit autem Phrynichus ille Antonini, & Commodi tempore; cui etiam apparatum suum Oratorium consecravit; ut ex Photio * constat. Julius quoque Pollux, qui Onomasticon suum eidem Commodo dicavit, negat se Menandri verbis usurum; nisi & ea apud alios invenerit, vel non suppetant vocabula apud alios, quæ idem significent.

* Bibliotheca codice. 158.

2. §. *Apud Latinos summa est venustas, & elegantia Terentii. Proximas Plautus obtinet; imò, Varronis judicio, primas.*

Multùm etiam ad Comicam dictionem accedit Atticarum noctium scriptor Agellius. Sed de tribus istis abunde diximus in Institutionibus Oratoriis †.

† Lib. 4. cap. 1. sect. 9.

3. §. *Sin dictionem attendamus ratione dramatis, ea apta est pro rebus: eoque neutiquam grandis, ut est Tragica; sed contrà humilis, suavis, & mediocri ornatu contenta.*

Nempe parùm omnino distat dictio ab oratione solutâ; nisi quòd metro sit illigata. Hinc Cicero in Orat. Perfecto: *Itaque video, visum esse nonnullis, Platonis, & Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen, quòd incitatiùs feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potiùs poema putandum, quàm Comicorum poetarum: apud quos, nisi quòd versiculi sint, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.* Etiam comicam, & tragicam dictionem, distinguit Strabo lib. I. Ἑτέρα φράσις ἡ ποιητικὴ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιητικῇ ἡ τραγικὴ, καὶ ἡ κωμική. *Diversa est dictio poëtica; inque poeticâ ipsâ alia est tragica quàm comica.* Fabius lib. X. cap. II. *Nec comœdia in cothurnos assurgit: nec contra tragœdia socco ingreditur.* Unde lucem capit hoc Severi Sulpicii dial. I. cap. XX. *Audietis me tamen, ut Gurdonicum hominem, nihil cum socco, aut cothurno, loquentem. Socco* reposui, ubi vulgò *fucco.* Nihil, inquit, Comicæ elegantiæ, aut Tragicæ amplitudinis.

4. §. *Nec tamen ita mediocritatem sectari debet, ut non quandoque paullùm assurgat. Quod fieri solet in choris.*

Ut in quibus Dii invocarentur. Sanè Aristophanis dictio in choris sublimior, quàm aliàs. Sed chori, jam Menandri ætate, desiere in comœdia.

5. §. *Item in iratis locum habet.*

* Mostell. † Adelph. ‡ Sat. 4. lib. 1.

Ut indicio est sermo Theuropidis apud Plautum *, Demeæ apud Terentium †. Itaque Horatius ‡ primò quidem sic objicientem inducit adversarium:

Idcirco quidam, comœdia, necne poëma
Esset, quæsivere; quod acer spiritus, ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quòd pede certo
Differt sermoni sermo merus.

Continuò autem his verbis respondet:

—— At pater ardens
Sævit, quòd meretrice nepos insanit amicâ
Filius, uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius & , magnum quod dedecus, ambulet ante
Noctem cum facibus.

In Arte etiam ait:

Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Nempe, ut subjicit:

—— verba decent iratum plena minarum.

† In Phorm. proleg.

Idem de aliis affectibus judicium esto. Ut in Phormione Terentii: de quo sic Donatus †: *Hæc proprie tota motoria est, & in affectibus constituta pene majoribus, quàm Comicus stylus posceret: nisi quod arte poeta omnia moderata sunt.* Quod si hac parte peccemus, audire cogemur:

‡ Horat. in Arte.

—— quod ‡ acer spiritus, ac vis,
Nec verbis, nec rebus inest.

In quo quàm facilè peccetur, arguit; quòd neque Terentius ipse hac parte satisfecerit castigatissimi judicii viro, Cajo Cæsari. Hoc ista ostendunt *:

* Apud Donatum, vel potius Suetonium, in Terentii vita.

Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & meritò, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam dictis adjuncta foret vis
Comica, & æquato virtus polleret honore
Cum Græcis: neque in hac despectus parte jaceres.
Unum hoc maceror, & doleo, tibi deesse Terenti.

* Græcè Latinèque edita Basileæ an. 1560.

Hac sanè parte videtur superior Plautus; uti & varietate tum argumentorum, tum dictionis. Nam Plautus semper studet esse novus, suique dissimilis; seu rem spectes, seu verba. In Terentio verò magnopere conveniunt argumenta fabularum: & quando de eadem re, aut simili, est sermo, plurimùm nec absimilis est dictio.

6. §. *Sententiæ in Comœdia sunt rariores, ac vix aliæ, quam pertinentes ad vitam quotidianam, & in frequentiori usu posita; ut sunt proverbia.*

‡ Græcè Latinèque edita Basileæ an. 1560.

Hoc satis liquet, non ex Comicis modò Latinis, ac Aristophane: sed etiam quinquaginta deperditis: quorum γνώμας collegit Jacobus Hertelius ‡ Curiensis, Naritcus.

7. §. *In comœdiis usi carmine Jambico, quia vetus comœdia est orta ab jambographis: qui solent ἰαμβίζειν, hoc est, conviciari.*

Sanè cùm antiquitus essent, tum epici, qui hexametro tractarent res grandes; tum jambici, qui jambis conviciarentur: ex epicis quidem nata est tragœdia; quæ iccirco itidem res graves tractat: ex jambographis autem nata est comœdia vetus; quæ, reservato eodem carminis genere itidem conviciari amabat. Aristoteles *: Οἱ δ᾽ ἐφ᾽ ἑκατέραν τῆς ποιήσεως ὁρμῶντες κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων, κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο· οἱ δὲ ἀντὶ τῶν ἐπῶν, τραγῳδοδιδάσκαλοι. *Cùm verò ad alterutram poësin quisque pro naturâ, atque indole, ferretur; alii quidem pro jambis, comicam; alii, pro epico carmine, tragicam amplexi sunt poesin.* Hujus rei exemplum habemus in Cratete, Atheniensi Comico. Qui, ut Aristoteles ait, priùs jambographus fuit: postea verò ad comœdiam scribendam animum appulit. Et certe conveniunt jambici, & comici, in conviciis: differunt autem, quòd jambicus poëta non imitetur, cùm maledicit: comicus autem imitetur.

* Lib. de Poëtica cap. 4.

8. §. *Altera etiam ratio est, quia in sermone familiari maximè intercurrunt jambici.*

Unde Aristoteles *: Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστι, *è metris sermoni maximè idoneum est jambicum.* Nempe jambicos versus crebrò effundimus ignari: hexametros autem rarò admodum. Cicero in Oratore: *Sequitur ergo, ut, qui maximè cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. Sunt enim, qui jambicum putent, quòd sit orationi simillimus; quâ de caussâ fieri, ut is potissimum propter similitudinis veritatem adhibeatur in fabulis, quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior.*

* Lib. de Poëtica cap. 4.

9. §. *Utuntur Comici non dimetro modo, & trimetro; sed & tetrametro.*

Quod reperit Boiscus. Unde apud Rufinum libro de metris Comicis:

Tetrametros sequitur, quos finxerat ille Boiscus.

Subjicit deinde exemplum tale:

Mirabar † hoc si sic abiret, & heri semper lenitas.

† Ter. Andr. act. 1 sc. 1.

Aliquanto item pòst de eodem ait:

Tetrametrum primum fertur posuisse Boiscum.

Suspicetur aliquis pro *Boiscus* legendum *Vopiscus*: ut intelligatur Julius Cæsar Vopiscus, qui tragœdiæ scriptor fuit, ac *Strabo* etiam, & *Sesquiculus* dictus; teste Mario Victorino libro de Orthographiâ. Verùm obstat, quòd hic Boiscus non Romanus, sed Cyzicenus fuit. Uti ostendit epigramma de eo, quod ex Herodoto Rufinus adducit:

Βοίσκος ὁ ἀπὸ Κυζίκου ‡ παντὸς γραφεὺς ποιήματος
Τὸν ὀκτάπουν εὑρὼν στίχον Φοίβῳ τίθησι δῶρον.
Boiscus iste Cyzicenus, scriptor omnis carminis,
Versum pedum octo repperit, Phœboque dedicavit.

‡ Vel ἐκ.

Prior versus est acatalecticus, alter catalecticus: quo & ipso Comici gaudent.

10. §. *Metrum in comœdia optimum, quod proximè accedit ad orationem solutam. Atque ea est caussa, cur in trimetro quinque prioribus sedibus pro jambo, aut spondeo, etiam receperint, non tribrachyn modò; sed & dactylum, & anapæstum.*

Cicero in Orat. Perf. *At Comicorum senarii, propter similitudinem sermonis, sic sæpe sunt abjecti; ut nonnunquam vix in his numerus, & versus, intelligi possit.* Jure igitur Hephæstion ait, Comicos μὴ λίαν * ἀντιποιεῖσθαι τῆς συμμετρίας. Cujus caussam ibidem legere est. Nec exemtus Terentius. Imò, ut Grammaticus antiquus in Prolegomenis Terentianis ait, *etsi veteres ipsi quoque in metris negligentiùs egerunt †, jambici versûs duntaxat in secundo, & quarto loco: tamen à Terentio vincuntur resolutione hujus metri, quantum potest, comminuti ad imaginem prosæ orationis.* Ut in illo ‡:

Exclusit: revocat. redeam? non, si me obsecret.

Et versus tamen, si penultimam producas, fit hexameter spondiacus.

Sic prosæ simillimus, & tamen hexameter μείουρος ‡ est iste:

Tres unam pereunt adolescentes mulierem.

* Non admodum studiose conlectari commodulationem: sive parum ad metri rationem attendere.

† In Terentiana veteres pro egerunt, est usi sunt.

‡ Ter. Eunucho act. 1. sc. 1.

‡ In caudâ, sive extremâ sede, mutilus, ac imminutus.

11. §. *Imò & Creticum admittere videtur.*

Quod planè mirum, cùm videatur alienus esse ab jambico. Nam carmen quidem hoc naturâ suâ jambum habet; sed, ut in Arte ait Horatius, quia is est pes citus, eò etiam spondeum admisit: jambus autem resolvitur in tribrachyn: spondeus in dactylum, vel anapæstum: at neuter in Creticum, ubi quinque tempora, contrà quàm in spondeo

spondeo sit; qui quatuor solùm temporum. Ut Creticus non videatur cogi posse in jambicum. Aliter tamen censet Rufinus: apud quem legas:

Creticon Archilochus supra caput addit jambi.

Item postea:

Creticon Archilochus trimetro superaddidit urgens.

Eadem mens Julii Scaligeri in Epinomide. Sed dissentit Joachimus Camerarius, tum libro de carmine Comico; tum etiam in Problematis suis. Arbitratur ille, ubicunque Creticus videtur, olim ibi unâ minùs syllabâ fuisse enunciatum. Ut *meus*, quasi *mus*, *voluptas*, quasi *vluptas*; *apparandi*, quasi *apprandi*. Ut in illo Terentii * senario:

* Adelph. act 3. sc. 7.

Student facere, in apparando consumunt diem.

Atque ita in aliis. Quædam tamen loca incidunt, de quibus id difficile sit dicere. Quare nolim de eo ulli litem movere. Videntur autem & Comici quandoque σκάζοντας † usurpâsse. Nam Titinnii sunt in Barbato ‡:

† Jambicum claudicantem.
‡ Apud Nonium in Phrygio.

Phrygio fui primò, beneque id opus scivi:
Reliqui id opus, aciasque hero, atque heræ nostræ.

Nisi potiùs sic digessérat Titinnius:

—— Phrygio fui primò, beneque id opus
Scivi: reliqui id opus, aciasque, hero, atque heræ
Nostræ.

Atque id veriùs censeo.

12. §. *Pro jambico quandoque etiam utuntur trochaico: videlicet, quia temporis intervallo ἰσοδυναμεῖ * jambico.*

* Parem vim habet.

Atque hìc quoque eadem libertas, ac in jambico. Nam admittit pedes omnes paris intervalli, jambo excepto: quem non minùs refugit, quàm trochæum versus jambicus. Etiam Creticus hic habere locum videtur. Ut Amphit. Act. I. Sc. III:

Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum,
Citiùs, quod non facto est usus, fit, quam quod facto'st opus.

Priori enim versu quintum pedem constituunt *est ad ex.* Nisi, primâ vocali in *exercitum* absorptâ, prima ejus vocis syllaba sonuerit, ut in *Xerxes*.

13. §. *Estque tam in trochaico, quàm jambico, major Latinorum licentia, quàm Græcorum: sive inertiâ id factum sit, sive judicio, ne dictio nimis assurgeret.*

Imò & Comici Latini, licet refugiant heroicos, pentametros, phalæcios, & similes: ignari tamen in eos interdum incidunt. Ita Plautus in versibus quadratis catalecticis, & hypercatalecticis, heroicos habet Trinummo Sc. Salsipotenti:

Sat scio in alto distraxissent, disque tulissent.

Et mox:

Fluctus, atque procella, infensa frangere malum.

Item Rudente Act. IV. sc. III. tres habes Adonios, vel unum hexametrum:

Quisquis es, audi; furtum ego vidi, qui faciebat.

Etiam Trinummo Act. IV. sc. III. Phalæcium legas:

Quin tu, quod periit, perisse ducis?

Uti & Mostell. Act. II. sc. I:

Nec sumtus ibi sumtui esse ducunt.

Apud Terentium Eun. Act. II. sc. I. est iste pentameter:

Ejicienda hercle hæc mollicies animi.

Cujusmodi ostendunt, quanta Comicorum fuerit Latinorum in jambicis, & trochaicis, licentia. Vide quæ de Comicis dimensionibus scripsere Cæsar Scaliger, Goveanus, Glareanus, Camerarius, alii.

CAP. XXVI.

DE COMOEDIÆ PARTIBUS ACCESSORIIS.

1. §. *Cùm partes comœdiæ, vel primariæ sint, vel accessoriæ: de prioribus liquet ex iis: quæ de fabulæ constitutione dicebamus. Accessoriæ sunt prologus, chorus, mimus, & canticum.*

Addit iis Scaliger * περιοχὴν, seu argumentum, quo breviter recitatur summa totius fabulæ. Sed ea nihil Comico opus: neque Terentius, sed Sulpicius Apollinaris, periochas istas Comico præmisit. Idem Scaliger † canticum omisit: quod cur addamus, postea melius patebit.

* Lib. 1. de re Poëtica cap. 9.
† Ibid.

2. §. *Prologus est oratio, quæ ad spectatores ante legitimam fabulam habetur.*

Hôc nec Latini, nec Græci Tragici utuntur. Nec tamen puto, impediat quicquam, quo minùs imitari hac parte liceat Comicorum exemplum. Cur enim non iis æquè, ac Comicis, fas sit commendare personam poëtæ? aut ad parandam benevolentiam, & attentionem, fabulæ exponere argumentum; hodie inprimis, quibus non ita notæ antiquorum fabulæ?

3. §. *In veteri fabulâ hujus usum implebat παράβασις ‡. Sed loco differt; quia hæc in medio ponebatur, prologus initio.*

‡ Transgressio, sive digressio extra fabulæ argumentum.

Παράβασις erat chori propria: atque ita dicebatur, cùm à propria materia ad spectatores converteret orationem.

4. §. *Quandoque &, apud vetustiores è Latinis, prologus est post particulam legitimæ fabulæ.*

Donatus in proleg. Phorm. *Prologus correptè ἀπὸ τοῦ προλέγειν dicitur, non productè ἀπὸ τοῦ πρωτολογεῖν. nam officium prologi ante actionem quidem rei semper est: verumtamen & post principium fabulæ inducitur: ut apud Plautum in Milite Glorioso, & apud cæteros magnæ auctoritatis veteres poëtas.*

5. §. *Persona, quæ prologum dicit, interdum est extra fabulam; interdum ad eam pertinet. Prius fit in prologo separato. Qui quadruplex est, συστατικὸς, ἀναφορικὸς, ὑποθετικὸς, & μικτός.*

Donato * dicuntur *commendaticius*, *relativus*, *argumentativus*, *mixtus*. Sed perperam ὑποθετικὸν vertit *argumentativum*, cùm ὑπόθεσις *argumentum* signet, non *argumentationem*: quæ plurimùm differunt; ut è Logicis notum. Atque hoc in Donato etiam à Cæsare Scaligero reprehensum. Sed quid, si neque hoc Donatus nescierit: verùm ut ὑπόθεσις est *argumentum*, sic ὑποθετικὸν novè reddiderit *argumentivum*: quia lingua Latina aliud nihil habet, nisi lubeat περιφράζειν †.

* Vel Euanthio, prolegomenis in Terent.
† Circultione uti.

6. §. Συστατικὸς ‡ *est, quo fabula, vel poëta, commendatur:* ἀναφορικὸς *, *quo aut adversario maledicta, aut gratia populo referuntur:* ὑποθετικὸς † *fabulæ argumentum exponit:* μικτὸς ‡ *plura horum, vel omnia in se continet.*

‡ Commendaticius.
* Relativus, sive regerens.
† Argumentum enarrans.
‡ Mixtus.

Verba sunt Donati: præterquam quod μικτὸν imperfectè definiat, *qui omnia in se continet.* Nam & μικτὸς erit, si partim sit συστατικὸς, partim ἀναφορικός: aut duo alia genera jungantur. Συστατικὸς est in Hecyra; ἀναφορικὸς in Andria; ὑποθετικὸς in Aulularia; μικτὸς in Casina. Maximè autem Plautus amat ὑποθετικούς.

7. §. Al-

7. §. *Alterum prologi genus est conjunctum cum fabula; & à persona recitatur ad fabulam pertinente.*

Unde superiùs non ἁπλῶς * diximus, prologum esse orationem ante fabulam; sed ante legitimam fabulam. In Amphitryone enim prologum dicit Mercurius; qui & bonam agit fabulæ partem.

* Simpliciter.

8. §. *Prologus plurimùm est μονοπρόσωπος †: interdum & διπρόσωπος ‡.*

† Unius personæ. ‡ Duarum personarum.

Μονοπρόσωπος est in Aulularia; ubi loquitur Lar familiaris; ut in Rudente, Arcturus. Διπρόσωπος est in Trinummo; ubi propter nequitiam adolescentis Lesbonici loquentes inducit Luxuriam, ejusque filiam Inopiam.

9. §. *Constabat chorus apud Græcos hominibus* XXIV.

Testis Pollux lib. IV. cap. XV, & Anonymus Græcus in Aristophanis vita.

10. §. *Chorus se ad histriones convertebat: vel, iis absentibus, ad populum.*

Pleniùs de tota hac re vetus Grammaticus in prolegomenis Aristophanis: Ὁ χορὸς ὁ Κωμικὸς εἰσήγετο ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, τῷ νῦν λεγομένῳ λογείῳ. καὶ ὅτε μὲν πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς διελέγετο, πρὸς τὴν σκηνὴν ἀφεώρα. ὅτε δὲ ἀπελθόντων τῶν ὑποκριτῶν τοὺς ἀναπαίστους διεξῄει, πρὸς τὸν δῆμον ἀπεστρέφετο. καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο στροφή. ἦν δὲ τὰ ἰαμβεῖα τετράμετρα. εἶτα τὴν ἀντίστροφον προσᾴδοντες, πάλιν τετράμετρα ἐπέλεγον, εἰς ὧν στίχος. ἦν δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ις. ἐκαλεῖτο δὲ ταῦτα ἐπιῤῥήματα. ἡ δὲ ὅλη πάροδος τοῦ χοροῦ ἐκαλεῖτο παράβασις. *Inducebatur chorus Comicus in orchestram, qui nunc Logion dicitur. Ac cùm ille histriones alloqueretur, scenam spectabat. At cùm histriones recessissent, & anapæstos recitabat ad populum, convertebatur, & dicebatur Strophe. Erant autem * jambi octonarii. Tum Antistrophen accinentes, rursum jambicis dicebant, ut esset versus unius generis. Erantque summum versus* XVI. *Vocabantur autem epirrhemata, q.d. adverbia. Totus verò chori transitus dicebatur parabasis.*

* Priùs quidem fuere anapæsti, ut antea dictum: sed postea, ut hîc memoratur, obstruere jambici tetrametri.

11. §. *Comœdia vetus non semper habuit chorum.*

Ut liquet ex Aristophanis Pluto: quæ ἐστέρηται τῶν χορῶν †, ut veteres ‡ monent. Idem tradunt de ejus Æolosicone, fabulâ Hephæstioni, & Suidæ, semel iterumque Athenæo, persæpe autem Polluci memoratâ.

† Caret choro. ‡ In Aristophanis prolegomenis.

12. §. *Caruere & eo novi Comici.*

Ut Menander, & alii.

13. §. *Hos Latini sunt secuti; sublatoque ab iis choro, mimi sunt inducti.*

Mimi verò, & significantiùs pantomimi vocabantur, quia gesticulatione omnia imitarentur.

14. §. *Postea verò & mimi in comœdiis omissi, ac per se poëma justum, & segregum, constituerunt. Ac tum eorum in locum cantica successere; hoc est, post singulos actus tibiis paribus, vel imparibus, canebatur.*

Hinc Diomedes *: *Membra comœdiarum tria; diverbium, canticum, chorus.* Subjungit mox de singulis ea, quæ alibi adducimus. Mimos verò priùs partem fuisse comœdiæ, inque eorum locum cantica esse surrogata, auctor est Suetonius; cujus verba apponam, cùm de Mimis agetur.

* Lib. 3. cap. de poematis generibus.

15. §. *Ultima hæc verba*, valete, & plaudite, *non ab actorum aliquo, sed à cantore, vel alio dicuntur; ne parum seriò res acta videatur, si actores ipsi populum compellent.*

Hinc Horatius in Arte:

— *Donec cantor, vos plaudite dicat.*

Apud Plautum, grex ea verba profert. Ait Jo. Anton. Viperanus †, Calliopium hæc dixisse, cùm agerentur fabulæ Terentianæ; sed fallitur. Est enim id nomen Critici cujus, qui Terentii fabulas recensuit.

† Lib. 2. de Poetica cap. 15.

CAP. XXVII.

DE VARIIS COMOEDIÆ FORMIS, AC CONVENIENTI NOMINIS IMPOSITIONE.

Hactenus egimus de comœdiæ formâ usitatiori: præsertim illâ palliatâ Latinorum; qualis Plauti, & Terentii. Nunc aliqua etiam de formis adjungam cæteris.

1. §. *Comœdia Græcorum pro ætatibus dividitur in veterem, mediam, novam.*

Auctor præter Latinos Platonius περὶ διαφορᾶς τῶν παρ' Ἕλλησι κωμῳδιῶν *: qui & accuratè de iis scribit. Habes in iis, quæ Græcis in Aristophanem scholiis præmittuntur.

* De differentiis comœdiarum apud Græcos.

2. §. *Comœdia vetus est bipartita. Una antiquior, cujus nihil superest. Hæc auctorem habet Epicharmum Siculum; qui partim ante, partim belli Persici tempore floruit.*

Quod non mirandum, quia annis vixit XCVII; ut est apud Lucianum in Macrobiis.

3. §. *Comœdia hæc rudis erat, & inculta. Gaudebat interim sententiis: plenaque frugis erat; sed innoxia. Jocos enim adspergebat; sed absque felle: ut quæ Margitem Homeri sequeretur.*

Ad hanc à Diomede referuntur tres illi; Magnes, qui perperam aliquibus *Machnes*: Mullus, qui aliquibus *Rullus*: & Susarion, sive Sisarion: de quibus superiùs ‡ aliquid diximus. Malim autem medium illorum *Mullum* vocare: quia *Rullus* non sit Græcum nomen, sed Romanum, à *runula*; ut ab *una unula, ulla*. Runa teli genus, teste Festo; unde Ennius, *runata recessit*. Ubi *runata*, est *pilata*; pro quo *præliata* malè est apud Isidorum in Glossis, & Papiam. Qui Diomedi *Susarion*, Clementi Σισαρίων, is incerto scriptori in Prolegomenis Aristophanis vocatur Σαννυρίων. Hic, ut ibidem legas, τὰ πρόσωπα εἰσῆγεν ἀτάκτως, καὶ μόνος ἦν γέλως τὸ κατασκευαζόμενον. *personas induxit inordinatè, & solùm risui studebat.* Unde satis videmus, abfuisse ab ea διασυρτικὸν, καὶ σκωπτικὸν εἶδος *. Neminem enim perstringebat.

‡ Cap. 23. § 4.

* Genus dicendi, salsis dictis, ac scommatis illudens.

4. §. *Exinde secuta est comœdia aliorum gaudens notâ, ac opprobrio. Hæc viguit temporibus belli Peloponnesiaci. Ac* κατ' ἐξοχὴν vetus comœdia *dicebatur. Eam excoluere Eupolis, & Cratinus: quorum hic actibus eam suis distinxit.*

Idem: Ὁ Κρατῖνος καθίστησι μὲν πρῶτον τὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ πρόσωπα μέχρι τριῶν, συστήσας τὴν ἀταξίαν, καὶ τῷ χαρίεντι τῆς κωμῳδίας, τὸ ὠφέλιμον προσέθηκε, τοὺς κακῶς πράττοντας διαβάλλων, καὶ ὥσπερ δημοσίᾳ μάστιγι τῇ κωμῳδίᾳ κολάζων. *Cratinus primus in comœdia personas*

sonas constituit, usque ad ternas; atque ita effecit, ut minus omnia essent inordinata. Idem jucundo addidit utile, exagitando malos, & eos castigando quasi publico flagello.

5. §. *Aristophanes verò extremam manum apposuit.*

Quod idem ille grammaticus testatur. Apud Platonium quoque legas, cùm Eupolis studuisset delectationi; Cratinus verò in exagitando esset nimius; Aristophanem mediam iniisse viam. Οὔτε γὰρ πικρὸς λίαν ἐςίν, ὥσπερ ὁ Κρατῖνος· ἔτε χαρίεις, ὥσπερ ὁ Εὔπολις· ἀλλ' ἔχει καὶ πρὸς τὰς ἁμαρτάνοντας τὸ σφοδρὸν τοῦ Κρατίνου, καὶ τὸ τῆς ἐπιτρεχούσης χάριτος Εὐπόλιδος. *Nec enim admodum est acerbus, ut Cratinus: nec gratia illi inest, quam Eupolis habet: sed in delinquentes inest ei vehementia Cratini, & in breviter quoque percurrendo gratia Eupolidis.*

6. §. *Mordacissima vetus hæc comœdia erat, & nonnunquam obscena. Quibus ad satyricam accessit poësin. Quin nominatim etiam perstringebat vitam, moresque primatum; quo nihil auribus popelli jucundius, acceptiusque, esse poterat.*

Ita Aristophanes exagitat Cleonem, Brasidam, Lamachum, alios. De hac vexatione sic scribit Horatius lib. I. Sat. IV.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque, poetæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est;
Siquis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus; multâ cum libertate notabant.

Hunc nominatim perstringendi morem probat Donatus, sive Euanthius *. Nam, ejus sententiâ, *moribus multùm profuit civitatis; cùm unusquisque caveret culpâ, ne spectaculo cæteris esset, & domestico probro.* Rectè fortassè, si probis pepercissent: uti Pericli, & Aristidi: item Socrati, & Euripidi; quorum illum in Nebulis, hunc in Equitibus, Aristophanes traducit. Eâ de re sic M. Tullius lib. IV. de Rep. † *Quem illa* (comœdia vetus) *non attigit, vel potius, quem non vexavit? cui pepercit? Esto. populares homines, improbos, in Rempublicam seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit. Patiamur. Etsi hujusmodi cives à censore melius est, quàm à poëta notari. Sed Periclem, cùm jam suæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi, & belli, præfuisset, violari versibus, & eos agi in scena, non plus decuit, quàm si Plautus noster voluisset, aut Nevius, P. & Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

* Introlegomenis Terentianis.

† Apud Augustinum lib. 4. de Civit. Dei cap 9.

Neque toti populo pepercisse, arguunt convicia illa; ut cùm eum vocaret δῆμον πυκνίτην, *populum in Pnycen, qui concionis locus, adsiduè confluentem:* item δύσκολον γερόντιον, καὶ ὑπόκωφον, *senecionem difficilem, & surdastrum.*

7. §. *Cùm verò triginta tyranni impositi essent Atheniensium civitati, sublata est hæc maledicentia, lege latâ, quâ cunctis in scena injuriâ affectis poëtam liceret in jus vocare.*

Nempe, dum Athenis δημοκρατία ‡ obtineret, impunè à poëtis primores civitatis vexabantur. Imò & voluptatem inde populus capiebat; quia naturâ invidus est erga eos, qui plus possunt. At rebus populi attritis, imperioque paucorum commisso potestat; immane quantum poëtarum compescebatur licentia. Nam, ut ajebat ille, periculosum erat in eum scribere, qui poterat proscribere. Ab his lex proposita fuit, nequis proponeret carmen infame. Quod æquis animis acceptum, quia & læderent plures bonos. Hinc Horatius in Arte:

‡ Popularis status.

Successit vetus his comœdia non sine multâ
Laude: sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.

Item Donatus, vel Euanthius: *Sed cùm poëta abuti licentiùs stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos: ne quisquam in alterum carmen infame proponeret lege latâ, siluere.* Quæ lex quàm justa fuerit, argumento est, quòd etiam placuerit Romanis. Cicero lib. IV. de Republ. † *Nostra contrà XII. tabulæ, cùm perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt:* SI QUIS OCCENTAVISSET, ACTITAVISSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QUOD INFAMIAM FACERET, FLAGITIUMVE, ALTERI. *Præclarè. Judiciis enim, ac Magistratuum disceptationibus legitimis, propositam vitam, non poëtarum ingeniis, habere debemus: nec probrum audire, nisi eâ lege, ut respondere liceat, & judicio defendere.* Meminit quoque hujus legis Arnobius lib. IV. *Carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur & vita, Decemviralibus scitis evadere noluistis impune.* Postea fustuarii pœna decreta. Unde Horat. epist. ad Augustum:

† Apud Augustinum lib. 4. de Civitate Dei cap. 9.

—— *Quin etiam lex,*
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi. Vertêre modum formidine fustis.

Ubi Porphyrio: *Ideo, quia fustuarium supplicium constitutum erat in auctorem carminum infamium.* Etiam apud Cornutum est in Persii sat. I. *Lege XII. Tabul. cautum esse, ut fustibus feriretur, qui publicè invehebatur.* Tandem non alia, quàm infamiæ pœna fuit: de qua L. V. §. IX. & X. D. de injur.

8. §. *Ob eandem caussam non licuit Athenis fabulam dare populo, nisi prius judicâsset magistratus, ejusmodi esse, quæ nec legibus repugnaret, nec mores corrumperet.*

Eò respicit Plato libro VII. de Legibus *: Νῦν οὖν, ὦ παῖδες μαλακῶν Μουσῶν ἔκγονοι, ἐπιδείξαντες τοῖς ἄρχουσι πρῶτον τὰς ὑμετέρας παρὰ τὰς ἡμετέρας ᾠδάς, ἂν μὲν τὰ αὐτά γε, ἢ καὶ βελτίω παρ' ὑμῶν φαίνηται λεγόμενα, δώσομεν ὑμῖν χορόν· εἰ δὲ μή, ὦ φίλοι, οὐκ ἄν ποτε δυναίμεθα. *Nunc igitur, ô pueri prognati mollibus Musis, ubi prius ostenderitis magistratibus cantiones vestras, ut comparentur cum nostris; si ea nostris videbuntur meliores, tum demum vobis chorum dabimus: sin minus, amici, nequaquam id facere poterimus.* Idem Plato in IX. de Legibus † sic scribit: Ποιητῇ δὲ κωμῳδίας ἢ τινος ἰάμβων ἢ μουσῶν μελῳδίας, μὴ ἐξέστω μήτε λόγῳ, μήτε εἰκόνι, μήτε θυμῷ, μήτε ἄνευ θυμοῦ, μηδαμῶς μηδένα τῶν πολιτῶν κωμῳδεῖν. Ἐὰν δέ τις ἀπειθῇ, τοὺς ἀθλοθέτας ἐξείργειν ἐκ τῆς χώρας τὸ παράπαν αὐθημερόν· ἢ ζημιοῦσθαι μναῖς τρισίν, ἱερᾶς τοῦ Θεοῦ, οὗ ἂν ὁ ἀγὼν ᾖ. *Poëtæ Comico, vel Jambico, aut musicæ melodiæ auctori, nec sermone, nec imagine, sive personâ, fas esto ullius civium famæ detrahere; sive hoc faciat per iram, sive citra eam. Siquis secus faxit, eum athlothetæ eopse die theatro exterminent: vel tribus mulctent minis; quæ consecrentur Deo illi, cui sacrum est certamen.*

* Tom. 2. pag. 817. edit. H. Steph.

† Pag. 935 ejusdem edit. Steph.

9. §. *Magnum etiam terrorem injecit poëtis, quòd pessimè suâ libertas cessisset Eupolidi.*

Nam ab Alcibiade, & aliis, mari submersus fuit, ut imitaretur nomen fabulæ suæ, quam Baptas inscripserat. Auctor præter alios, Platonius. Signari ab Ovidio putatur hoc versu in Ibin:

Comicus ut liquidis periit, dum nabat, in undis.

10. §. *Itaque potentiorum metus fecit, ut tolleretur chorus; in quo regnare inprimis maledicentia solet. Proque choro successere* παρεκβάσεις ‡, *in quibus dicta, aut scripta poëtarum cavillarentur. Cæteros non apertè, sed modestè, verecundeque, reprehendebant. Vitia enim civium universè perstringebantur; nominibus verò parcebatur. Vel si unum aliquem significa-*

‡ Digressiones.

gnificarent, id fiebat ἐν αἰνίγμασι. Atque hæc est Comœdia, quæ, post inventam tertiam, Media dicta est; vetere posterior, antiquior novâ, sed veteri similior.*

* Obscurè, & velut per ænigma.

In poëtis mediæ hujus comœdiæ maximum Athenis nomen fuit Philisci, & Stephani: ut est in Prolegomenis Aristophanis. Alii ejus principem faciunt Platonem Comicum. Hi nominatim neminem perstringebant, nisi suæ professionis homines: quod per alios illis licebat. Hoc unum igitur ex veteri retinuere comœdia. Nam idem in ea factum erat. Quomodo Cratini Ὀδυσσεῖς † continebant διασυρμὸν ‡ Odysseæ Homericæ; ut ait Platonius.

† Ulysses. ‡ Irrisionem, falsam.

11. §. *Postea etiam, inprimis regnante Alexandro M. siqua in vitia civium dicebantur; utcumque nominibus abstineretur, potentiorum tamen suspicio erat, ea in se dicta esse. Ita comœdia omnem reprehendendi potestatem amisit: ortaque νέα κωμῳδία*: quæ ficto usa est argumento; proque choro prologum assumsit.*

* Nova comœdia.

De hoc ita Donatus, sive Euanthius †: Τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, *novam comœdiam, reperere poëtæ: quæ argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret; & minùs amaritudinis spectatoribus, & eâdem operâ multum delectationis adferret.* In hâc comœdiâ Athenis præcipuum nomen fuit Philemonis, Menandri, Diphili, Philippidis, Posidippi, & Apollodori: quo ordine hi recensentur in Aristophanis prolegomenis Græcis. Sed omnium judicio maxima fuit gloria Menandri. Cui tamen ad novam comœdiam Cocalo suo præiverat Aristophanes. Ea in fabulâ minor erat amaritiès dicendi, & conviciandi licentia. Habuit ea prologum, rem novam; sed choros omisit. Nempe cùm primùm comœdia nihil esset, nisi chorus; postea personarum numerus accessit. Posteaque personarum quidem numerus remansit: at chorus est sublatus. Ita primùm chorus fuit sine personarum numero: postea personarum numerus sine choro.

† In Prolegomenis Terentianis.

12. §. *Comœdia hæc nova multimodis differt à veteri. Nam sumsit vetus sæpiùs argumenta vera; hæc semper ficta: illa est maledica; hæc aliquando quidem aculeos habet, sed sine cujusquam contumelia. Nec eadem est partium, & actuum distinctio. Vetus quoque varia miscet carminum genera; nova solùm iambicis, aut trochaicis, utitur. Denique nova stylo usa est elegantiore & magis æquabili, quam vetus: cujus dictio ut grandior, ita minùs æquabilis.*

De postremo hoc sic Grammaticus incertus περὶ κωμῳδίας in Aristoph. prolegom. Ἡ μὲν νέα ἐν σαφήνειαν ἔχει τῇ νέᾳ κεχρημένη Ἀτθίδι· ἡ δὲ παλαιὰ, τὸ δεινὸν, καὶ ὑψηλὸν τοῦ λέγειν. *Comœdia nova majorem habet perspicuitatem; quia sermone utitur Attico. Vetus autem comœdia majorem habet acerbitatem, ac sublimiorem dictionem.* Hoc inter alia movit Plutarchum, ut Menandri etiam dictionem tantopere præferat Aristophanicæ. Sed in Aristophane premendo non tenuit vir summus modum: credo amore Socratis, quem in Anyti, & Melyti gratiam, sceleste apud plebem traduxerat Aristophanes.

13. §. *Ex triplici hac comœdia, Romani novam imitabantur. Eratque comœdia horum duplex, pro duplici argumento: alia palliata, sive argumenti Græci; alia togata, sive argumenti Romani.*

In priori histriones palliati incedebant, more Græco: in alterâ togati, more Romano. Sed de hac distributione dictum superius *, cùm generatim de dramate ageremus.

* Cap. 7. §. 2.

14. §. *Alia etiam Romana comœdia divisio est in statarias, motorias, & mixtas. In prima res sunt quietiores; in altera magis turbulentæ; in tertia utrumque concurrit.*

Donatus in prolog. Adelph. *Duo agendi sunt principales modi; motorius, & statarius: ex quibus ille tertius nascitur, qui dicitur μικτός* †. Idem, vel Euanthius, in prolegom. Terent. *Comœdiæ aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ; statariæ, quietiores; mistæ, ex utroque actu consistentes.* Motoria est Amphitryo; stataria, Cistellaria; mixta, Eunuchus; imò & Andria. Ea tamen (ut Donatus ‡ ait) *majori ex parte motoria est.* Terent. prolog. Heaut.

† Mixtus.

‡ In Andriæ præfat.

—— Date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium,
Ne semper servus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Avarus leno, assiduè agendi sint mihi,
Clamore summo cum labore maxumo.

Cujus loci mentem non adsequitur Calpurnius. Neque enim eò respicit poëta, quòd stare dicitur fabula, cùm placet: sed statariam comœdiam motoriæ opponit. Nescio autem, quid in mentem venerit erudito viro Jacobo Pontano ‡, cùm motoriæ exemplum esse dicit Heautontimorumenon. Nam poëta clarè ait in prologo, se statariam agere velle.

‡ Lib. 1. poët. instit. cap. 13.

15. §. *A quibusdam etiam, tam Romanis, quàm Græcis, comœdia dividitur in simplicem, & implicatam: item in moratam, & ridiculam. Simplex caret agnitione, & peripetiâ: quæ habet implicata. In moratâ mores dominantur; in ridiculâ joci, & sales.*

Græcè dicuntur ἁπλῆ, καὶ πεπλεγμένη: item ἠθική, καὶ γελοία. Variè autem hæc genera concurrunt: simplex, & morata, sunt Adelphi: simplex, & ridicula, Aulularia. Implexa, & morata est Hecyra: implexa ac ridicula, Menæchmi. Græcorum exempla dabit Scaliger Epinomidos cap. IV.

16. §. *Curatè etiam circumspiciendum, quale nomen detur comœdiæ. Nec enim veteres ipsi hac parte semper satisfaciunt auribus eruditorum.*

Ita videas, ut Jul. Scaliger in Hypercritico cap. III. improbet Plautinam *Rudentis* inscriptionem, quòd non expleat argumentum: item *Truculenti*, quæ sonum potiùs, atque expectationem sustineat, quàm re præstet: adhæc *Trinummi*, pro quo *Thesauri* nomen maluisset. Plura de comœdiæ inscriptione diximus cap. VIII. cùm universè de proprio dramatis nomine ageremus.

Cap. XXXVIII.

De apparatu, et modulatione comica.

1. §. *Vidimus de comœdia in se: nunc illam considerabimus ratione theatri, & apparatûs. Ac primùm dicemus de modulatione: cujus cura ad histrionicam pertinuit. Quo nomine nunc non solùm intelligo actores; sed saltatores etiam, & musicos, comprehendo.*

Histrionis enim opera in his quatuor versabatur; sermone, cantu, harmoniâ, & saltatione. Quorum tria postrema modulationis nomine continentur. Sed si strictè vocem histrionis accipere lubet; dicendum, modulationem

nem pertinere ad musicos; putà pythaulem, choraulem, & orchestas; qui postea dicti pantomimi.

2. §. *Saltatio Comica dicebatur* Κόρδαξ.

Testis Athenæus lib. I; ubi addit, tragicam esse dictam Ἐμμέλειαν. Satyricam Σίκιννιν: & ex his tribus constitisse saltationem Italicam, à Bathyllo repertam. Diximus de hoc cap. IX; quod est de dramatum melodia; deque eo iterum loquar, ubi devenero ad pantomimos.

3. §. *Apud Romanos primò, qui fabulam agebat, idem quoque canticum canebat, & saltabat. Quare, præter histriones, solùm tibicine opus erat. Sed Livius Andronicus, cùm vocem obtudisset, (nam & ipsi poëtæ tum fabulas suas agebant) veniâ impetratâ, puerum adhibuit, qui tibicini præcineret. Ab eo tempore tres hi in comœdia officio distinguebantur; histrio, cui diverbia concessa; puer, vel alius, qui præcineret; & tibicen, qui succineret.*

Livius lib. VII: *Livius post aliquot annos, qui ab Satyris ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet, id quod omnes tum erant, suorum carminum actor, dicitur, cùm sæpiùs revocatus vocem obtudisset, veniâ petitâ, puerum ad canendum ante tibicinem cùm statuisset, canticum egisse aliquanto magis vigenti motu, quia nihil vocis usus impediebat, inde ad manum cantari histrionibus cœptum, diverbiaque tantùm ipsorum voci relicta.* Sententia est, priùs histrionem, & diverbia dixisse, & cantica cecinisse, ac saltâsse. Sed cùm viderent, cantica magis vigente motu agi, siquis solùm saltaret: statutum esse, ut, histrione canticum saltante, non ipse, sed alter, illud cantaret. Ita histrioni nullum relictum esse vocis officium, præterquam in diverbiis: cantica enim tacitum desaltâsse. Idem docet Valer. Max. lib. II. cap. IV. de eodem poëta: *Isque sui operis actor, cùm sæpius à populo revocatus, vocem obtudisset, adhibito pueri, & tibicinis concentu, gesticulationem tacitus peregit.* Ex his liquet, canendi, & saltandi munia fuisse discreta; quia & saltatio anhelitui, & vox gesticulationi incommodaret. Quam & rationem affert Lucianus libro de saltatione: Πάλαι μὲν αὐτοὶ καὶ ᾖδον, καὶ ὠρχοῦντο. εἶτα ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἆσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλους αὐτοῖς ὑπᾴδειν. *Olim iidem & canebant, & saltabant. Posteà cùm motu corporis anhelitus cantum turbaret, melius visum, si alii iis accinerent.* Hinc & Agellius * de mimis sicinnistis: *Saltabundi autem canebant, quæ nunc stantes canunt.*

* Lib. 20. cap. 3.

4. §. *Duo verò tibicinum genera erant; pythaulæ unum, qui in cantico succineret; alterum choraulæ, qui in choro.*

Suetonius libro de Poëtis apud Diomedem †: *Primis temporibus omnia, quæ in scena versantur, in comœdia agebantur. Nam Pantomimus, pythaules, & choraules, in comœdia canebant.* Sed in Græcâ quidem comœdiâ choraules erat: in Plautinis verò, ac Terentianis, nullus ejus usus fuisset, quia choro carerent. Per pantomimum autem intelligit Suetonius ὀρχηστὴν ‡, qui antiquis temporibus cantica non solùm saltabat, sed etiam canebat; ut ex Livio jam vidimus. Hujusmodi ὀρχησταὶ manibus, ac totius corporis gestu, ea, quæ dicuntur, exprimere: unde & pantomimi vocabantur. Sed hoc nomen videntur demum accepisse, cùm extra dramata, in scena seorsim, artem suam exhiberent. Qui mos sub Augusto à Pylade, & Bathyllo cœpit. Antea autem vocati ὀρχησταὶ, vel χειρονόμοι, vel χειρόσοφοι: Plauto *Ludii*, quasi Lydii, à gente. Diximus hac de re lib. de Natura Rhetorices: pluraque inferiùs afferemus.

† Lib. 3. cap. de Poematis generibus.

‡ Saltatorem.

5. §. *Canebat Pythaules cantica in comœdiis tibiis duabus: quas uno inflabat spiritu. Canebatur autem, vel paribus, vel imparibus tibiis. Paribus bifariam; vel duabus dextris, vel sinistris duabus. Imparibus autem, si unâ caneretur dextrâ, alterâ sinistrâ: quæ impares dicuntur, quia ut numero foraminum, sic etiam sono differrent. Nam dextra habebat pauciora foramina, & sonum proinde graviorem. Sinistra foramina plura, & sonus iccirco acutior. Dextra igitur, & sinistra, si jungerentur, sonus erat mixtus è gravi, & acuto. Ac tibiæ quidem dextræ aliter Lydiæ dicebantur; sinistræ autem Sarranæ: dextra, & sinistra, vocata Phrygia. Lydiæ conveniebant rebus gravibus; Sarranæ jocis; Phrygiæ, si gravitas jocis misceretur.*

Euanthius, sive quisquis auctor Prolegom. in Ter. *Agebantur autem tibiis paribus, aut imparibus; & dextris, aut sinistris. Dextræ autem, & Lydiæ*, suâ gravitate seriam comœdiæ dictionem pronunciabant. Sinistræ, & Sarranæ, acuminis levitate jocum in comœdia ostendebant. Ubi autem dextrâ, & sinistrâ, acta fabula inscribebatur; mistim joci, & gravitates, denunciabantur.* Donatus præfat. in Adelph. *Modulata est* (Adelphorum comœdia) *tibiis dextris, id est, Lydiis, ob seriam gravitatem; quâ ferè in omnibus comœdiis utitur hic poeta.* Ut Lydiæ dictæ à Tyrrhenis, qui Lydi fuere: ita Serranæ, vel Sarranæ, non à serræ stridore, quod Turnebo † visum; sed à Sarra, quæ aliter Tyrus. Nam civitas ea Orientis צר, *Tsor*; atque ex eo, S abjecto, *Tyrus*; abjecto T, Sarra. Unde *Sarranum ostrum* ‡, pro purpura Tyria. De Sarranis pariter, ac Phrygiis, sic Servius in illa IX. Æn. *Biforem dat tibia cantum. Biforem, id est bisonum, imparem. Et servavit eis tibiarum suarum, id est, Phrygiarum, naturam. Tibiæ aut Sarranæ dicuntur, quæ sunt pares, & æquales habent cavernas: aut Phrygiæ, quæ & impares sunt, & inæquales habent cavernas. Ergo biforem, dissonum, dissimilem. Non sunt enim pari modulatione compositæ. Ut enim ait Varro: tibia Phrygia dextra unum foramen habet, sinistra duo; quorum unum, acutum sonum habet; alterum, gravem.* Unde Bacchii Isagogice: Ὁ Δώριος* τόνος βαρύτερος τοῦ μὲν Φρυγίου τόνῳ, τοῦ δὲ Λυδίου διτόνῳ. Et Appulejus † Antigenidam ait cecinisse, *seu tu velles Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum.* Sed de tibiis istiusmodi nos plura alibi dicemus; ac, ut puto, hujus operis libro III, quando de Melicis agemus. Vide etiam Nannium in Miscellaneis lib. I. cap. VI, Brodæum Miscell. lib. V. cap. XXXII, Aldum Manutium Nepotem lib. II. de Quæsitis per epistolam quæst. IV, Petrum Fabrum in Agonisticis, pluresque alios: in his maximum Salmasium in Solini Polyhistora ‡, ac inprimis commentario in Vopiscum*.

* Vulg. Dextræ autem tibiæ Sed alterum illud ex vet. cod. reposuit Salmasius.

† Adversar lib. 28. cap. 34

‡ Virgil. 2. Georg.

* Dorius modus uno tono gravior est, quàm Phrygius: gemino autem, quàm Lydius

† Lib. I. Florid.

‡ Pag. 119.

* Pag. 449. usque ad 504.

6. §. *Non totâ in fabulâ iisdem semper modis utebantur: sed & sæpe eos mutabant. Quod cùm à Latinis fieret, adscribi scenæ solet, M. M. C. Hoc est,* mutantur modi cantici.

Sanè Terentii Heautontimorumenos, ut est in ejus inscriptione, *acta primùm tibiis imparibus*; hoc est, dextrâ, & sinistrâ: *deinde duabus dextris*: prior est modus Phrygius, alter Lydius; ut diximus. Mirum verò, cùm in Adelphorum inscriptione legamus, modos eorum fuisse Sarranos; hoc est, ex duabus tibiis sinistris: tamen Donatum in præfatione dicere, modos fuisse Lydios; qui sunt è duabus dextris. Hæc non aliter conciliare possumus, quàm si dicamus, modos priùs quidem Sarranos fuisse, at postea Lydios. Et hoc confirmat, quod ibidem legitur: *Sæpe* (poëta) *mutatis per scenam modis, cantica mutavit*

tavit: quod significat titulus scenæ, habens subjectas personis literas, M. M. C. De mutatione istâ sic idem in prolegom. *Neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur; sed sæpe mutatis. Ut significant, qui tres numeros in comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius.*

7. §. *Post actum quemque tibicines canebant.*

Unde apud Plautum Pseudolo servulus is, à quo nomen ei comœdiæ, his verbis concludit actum primum:

Concedere aliquantisper hinc mihi intro libet,
Dum concenturio in corde sycophantias.
Tibicen vos interea hic delectaverit.

8. §. *Nec poeta, sed alius, tibiæ modos adaptabat comœdiis.*

Modi tibiæ sunt, quos Græci vocant νόμους αὐλωδικούς. Ut, cùm Flaccus dicitur modos fecisse comœdiarum Terentii, νόμους, sive modulos musicos, intelligi oporteat.

9. §. *Ut poëtæ, & actoris: ita ejus etiam, qui modos fecisset, nomen fabulæ præmittebatur.*

Euanthius proleg. in Ter. *Qui hujusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ & scriptoris, & actoris, superponebant.* Ubi scripsisse suspicior, *& actoris, & suum, superponebant.* Saltem in Terentii comœdiis, præter nomen poëtæ, reperies tum nomina eorum, qui egerunt; tum qui modos fecere. Eorum, qui egere, hæc nomina: L. Ambivius Turpio, & L. Atilius Prænestinus, in Andria, Eunucho & Phormione: prior etiam in Heautont. item cum L. Sergio Turpione in Hecyra: posterior, & Minutius Protimus, in Adelphis. At modos omnium fecisse dicitur Flaccus Claudii. Ubi servum, aut potius libertum, intellige. Etsi *Claudii filium* in Andriæ inscriptione legi non ignoro: atque Antonium Augustinum putâsse, Claudium non solùm nomen, sed etiam prænomen fuisse. Mihi placet Mureti opinio; qui ex inscriptione Andriæ vocabulum *filii* delendum arbitratur.

10. §. *Habitus personarum in comœdiis varius erat pro gente, ætate, fortunis, & vitæ genere. Aliter enim vestiebatur Græcus, quàm Romanus; Romanus, quàm Persa, aut Pœnus. Aliter item adolescens, & adolescentula; quàm senex, & matrona natu grandior. Aliter item divites, & felices; quàm pauperes, & infortunati. Aliter dominus, quàm servus; philosophus, quàm agricola, aut mercator. Aliter item isti, quàm parasitus, aut leno. Etiam ab illo honestæ virginis, aut fœminæ, multum abibat habitus meretricis.*

De hoc discrimine ita est apud Julium Pollucem lib. IV, cap. XVIII, cum ait: Κωμικὴ δὲ ἐσθὴς ἐξωμίς· ἐστὶ δὲ χιτὼν λευκὸς, ἄσημος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ῥαφὴν οὐκ ἔχων. γερόντων δὲ φόρημα ἱμάτιον παραπῆχυ*, φοινικὶς, ἢ μέλαν τι. περιφυὲς ἱμάτιον φόρημα νεωτέρων. πήρα, βακτηρία, διφθέρα, ἐπὶ τῶν ἀγροίκων. παρασίτοι ἐσθῆτι μελαίνῃ, ἢ φαιᾷ, ἐχρῶντο. *Comica autem vestis, exomis. Est vero ea tunica alba, ignobilis, in sinistro latere suturam non habens. Senum autem indumentum pallium est intortum, purpureum, vel nigrum aliquod. Purpureum pallium est juniorum vestimentum. Pera, baculus, tunica è pellibus, rusticorum sunt. Sed parasiti veste nigrâ, vel pullâ utebantur.* Etiam illustris est hac de re locus Donati, sive Euanthii, in prolegomenis Terentianis: cujus iccirco verba apponam: *Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quod is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur. Servi comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiqua gratiâ; vel quo expeditiores agant. Parasiti cum intortis palliis veniunt. Læto vestitus candidus, ærumnoso obsoletus, purpureus diviti, pauperi phœniceus datur, militi chlamys purpurea, puellæ habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varii coloris utitur. Meretrici, ob avaritiam, luteum datur.* Luteum nempe; quia aurum est luteum. Sic quando adolescentibus versicolor vestis daretur, id factum, quia facilè sententiam vertunt. Ad servorum schema, præsertim properantium, pertinet quoque illud Plauti Captivis Act. IV. Sc. I.

* Sic est in Mss.

Nunc res certa est, eodem pacto, ut comici servi solent,
Conjiciam in collum pallium.

Cui geminum hoc in Epidico, Act. II. Sc. II.

Age nunc jam, orna te Epidice, & palliolum in collum conjice.

Vide & Terent. Phorm. V. 6. vers. 4. & 5. Ex his de ceteris est facilis conjectura. Nempe sacerdotes talari veste; nuncii penulis, & petasati. Nautæ cum causea, pilei genere, & ita in aliis.

10. §. *Comica scena* ædificiorum privatorum, & mænianorum, habent speciem, perspectusque * fenestris dispositos † (*imitatione*) communium ædificiorum rationibus.

Ut est apud Vitruvium lib. V. cap. VIII. Apud quem vox *imitatione* redundat. Puto, esse ex glossemate ejus qui vocem *rationibus* vellet interpretari.

* Daniel Barbarus edidit prospectus: sed alteram propiùs accedit ad editionem Florentinam anni 1496. & alteram an. 1523: ubi est perfectusque.

† Sic libri vett. quod temere Daniel Barbarus mutavit in dispositis.

Cap. XXIX.

De mimis: ac primùm, an hic iis locus; deque eorum vocabulo, ac definitione.

1. §. *Post comœdiam agemus de mimis: quia ex comœdiis sunt nati: imò antiquitus pars fuere comœdiæ: eorumque in locum cantica successerunt.*

Discere hoc est ex nobili Suetonii fragmento; quod ex Diomede ‡ exscripsimus. *Primis temporibus omnia, quæ in scena versantur, in Comœdia agebantur. Nam Pantomimus, & Pithaules, & Choraules, in Comœdia canebant. Sed quia non poterant omnia simul apud omnes artifices pariter excellere: siqui erant inter actores comœdiarum pro facultate & arte potiores, principatum sibi artificii vindicabant. Sic factum est, ut, nolentibus cedere Mimis in artificio suo ceteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni ergasterio erant, servire dedignabantur; se ipsos à comœdia separaverunt: ac sic factum est, ut, exemplo semel sumto, unusquisque artis suæ rem exsequi cœperit, neque in Comœdiam venire: cujus rei indicia produnt nobis antiquæ Comœdiæ, in quibus invenimus,* ACTA TIBIIS PARIBUS, AUT IMPARIBUS, AUT SARRANIS. *Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est, choraulicis, artifex concinebat. In Canticis autem, Pythaulicis, responsabat. Sed quod* PARIBUS TIBIIS, vel IMPARIBUS, *invenimus scriptum; hoc significat, quod siquando monodio agebat, unam tibiam inflabat; siquando synodio, utramque.* Non dubitandum, quin hæc sint è libro Suetonii de ludis ac spectaculis; quem ab eo scriptum esse, testis Suidas: variaque inde depromunt Agellius, Tertullianus, Servius, Diomedes, Tzetzes. Absque eo esset, diceremus esse ex libro ejus de Poëtis: unde & fragmentum adducit Isidorus Originum lib. VIII. cap. VII. Imò ex eodem supersunt vita Terentii, & Horatii. Ac, ut censeo, Lucani etiam, Persii, & Juvenalis.

‡ Lib. 3. cap. de variis poëmatum generibus.

2. §. Non

2. §. *Non desunt, qui mimos è dramatis omittant: sed perperam, cùm iis conveniat dramatis definitio.*

Omittit Isacius Tzetzes prolegomenis in Lycophronem: ubi tria genera facit poëseos δραματικῆς, seu μιμητικῆς; comœdiam, tragœdiam, & satyricam. Sed cùm mimi sint poëma agendo imitans; eos drama esse consequitur. Itaque Diomedem sequimur; qui quartam dramatis speciem facit; ut vidimus superiùs. Ac Ulpianus quoque in Demost. Philipp. II. mimicam poësin comicæ, & tragicæ, jungit. Sic enim vocem μιμογελοίων * interpretans scribit: Ἀναγκαῖον τὸ τῆς προσθήκης· οὐχ ἅπασα γὰρ μίμησις γελοία τυγχάνει, ἀλλ' ἔστι καὶ σπουδαία· ἡ γὰρ τραγῳδία, μίμησις ἐστὶν ἠθῶν, καὶ παθῶν· καὶ ἡ κωμῳδία μίμησις, καὶ οἱ μῖμοι Σώφρονος. *Necessarium, quod additur.* (Nam non simpliciter *mimi*, sed *mimi ridiculi* dicitur.) *Nec enim omnis imitatio est ridicula, sed est quoque seria. Quippe & tragœdia est imitatio morum, & affectuum; & comœdia imitatio est, & mimi Sophronis.* Plutarchus quoque huic sententiæ favet, libro, quo terrestria animalia, atque aquatilia, comparat. Nam attribuit mimo πολλὴν δραματικήν, καὶ πολυπρόσωπον, *fabulam perplexam, ac multis constantem personis.* Athenæus item lib. XIV. ex Sosibio vocat mimos κωμικῆς παιδιᾶς τρόπον παλαιόν. *comicæ lusionis modum vetustum.* Etiam Suidas † mimographum Philistionem appellat κωμικόν, & ait scripsisse κωμῳδίας βιογραφικάς: ubi vulgò βιολογραφικάς: sed rectè alterum reposuit Jos. Scaliger ‡. Nam βιολόγοι sunt mimi, aliarumque ridicularum fabularum actores; ut Atellanarum. Κωμῳδίας igitur voce laxiùs usus est Suidas: ut complectatur drama omne, quod privatas hominum actiones imitaretur.

* Ridiculi imitantium.
† In Φιλιστίων.
‡ Animadvers. in Euseb. ad annum MMXXII.

3. §. *Mimi autem nomine tum drama, tum actor significatur.*

Nempe ut πλάνος tum *errorem*, tum *erronem* notat, μῖμος tum *irrisionem*, tum *eum qui irridet*: sic μῖμος & *fabulam* & *histrionem*.

4. §. *Estque impositum id nomen ab imitatione. Etsi enim non solus imitetur mimus; solus tamen, quasi privilegio quodam, hoc nomen possidet.*

Videlicet ab imitatione vilium rerum, & levium personarum; ut est apud veterem Grammaticum in Prolegomenis Terentianis. Ac similiter Diomedes: *Mimus dictus* παρὰ τὸ μιμεῖσθαι †; *non quasi solus imitetur; cùm & alia poëmata idem faciant; sed solus, quasi privilegio quodam, quod fuit commune, possedit. Similiter atque is, qui versum facit, dictus ποιητὴς, cùm tamen artifices, qui aquè quid faciunt, non dicantur poëtæ.*

† Ab imitando.

5. §. *Imitatio hæc tum sermonis est, tum factorum: nec moratur pudorem, dum cieat risum. Unde non difficile est exstruere definitionem Mimi.*

Diomedes lib. III. *Mimus est sermonis cujuslibet, motúsque sine reverentia, vel factorum turpium cum lascivia, imitatio. A Græcis ita definitus.* Μῖμός ἐστι μίμησις βίου, τά τε συγκεχωρημένα, καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων. *Mimus est imitatio, quæ concessa, quæque inconcessa, complectens.* Scaliger lib. I. de poët. cap. X. *Mimus est poema, quodvis genus actionis imitans ita, ut ridiculum faciat.*

6. §. *Nec inficior, Comicos etiam ridicula multa, ac lasciva, imitari. Quod ex Aristophane, ac Plauto, satis videre est. Sed enim longè lascivià vincebant mimi. Præterea aliud erat discrimen, ac magis κοινῶδες.* * *Nam contrà quàm in comœdia fiebat, nulla in mimis erat fabulæ constitutio; eoque aberant connexio, & solutio: quæ comœdiæ partes esse solent; ut antea vidimus.*

* Ad rei pertinens naturam.

Hinc Cicero pro Cælio: *Mimi ergo est jam exitus, non fabula: in quo cum clausula non invenitur, fugit aliquis è manibus; deinde scabella concrepant, aulæum tollitur.* De istoc scabellorum, uti & testarum crepitu, aliquid dicam in Pantomimis.

Cap. XXX.

De mimorum fine, ac materie.

1. §. *Hæc ut planiora fiant, ordine de quinque illis agam: primùm de fine mimorum; deinde de materie, sive objecto; postea de variis mimorum generibus pro varietate & gentis, & scenici apparatus: exinde de primis eorum initiis, & progressu, variisque mimorum scriptoribus: ac denique quale de mimis judicium fuerit saniorum, ac veteris Ecclesiæ. Finis mimorum est geminus, ut universæ poëseos: docere, & delectare. Docent utilibus vitæ sententiis: qualium ex P. Syro supersunt non pauca.*

Hinc mimi dicebantur βιολόγοι, & ἠθολόγοι. Hesychius: Ἠθολόγος, θεατρικός. Sic exponit, quia mimi agerent in theatro.

2. §. *Etiam eo moribus conducebant, quòd homines improbos riderent salsis suis dictis, quæ dicteria vocantur.*

Latinam esse vocem Varro putabat à *dicendo*. Sed ἀναλογία eum linguæ Latinæ fefellit. Et ipsius est Varronis:

Et orthophallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia.

Nempe, ut Scaliger censet *, ex Græco δεικτήριον, quia essent δεῖγμα, atque experimentum mimorum in scenam ingredientium. Vel potiùs, ut Salmasius † censet, à Græco δηκτήριον, quia his alii alios δάκνουσι, sive mordent. Ut propriè *dicterium* sit salsum ac mordax dictum. *Decterium* fuisset dicendum. Sed, ut idem monet, etiam *diatrita*, & *diatritarios* in vett. libb. legimus, pro *diatreta*, & *diatretarios*. Ac similiter à Græco κολλήματα *coliphia* dixere pro *colephia*.

* Notis in sphæram barbaricam Manilii pag. 318.
† In Vopisci Aurelianum.

3. §. *Interdum verò mimi nec viris principibus parcebant.*

Capitolinus in M. Antonino: *Crimini ei datum est, quòd adulteros uxoris promoverit, Tertullum, & Utilium, & Orphitum, & Moderatum, ad varios honores: cùm Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit. De quo mimus in scena, præsente Antonino, dixit, cùm stupidus nomen adulteri uxoris à serva quæreret, & ille diceret ter Tullus, & adhuc stupidus quæreret; respondet ille, Jam dixi ter, Tullus dicitur.*

4. §. *Atque hæc de priori fine, quo mimi mores corrigere studuerunt. Alter finis erat, ut populum delectarent: quod consequebantur dictis ridiculis.*

Appulejus Flor. *In theatro, si mimus est, riseris.* Plutarchus quoque, lib. de animi tranquillitate, ex mimis ait in theatro captari ὠνητὸν γέλωτα, *venalem risum.*

5. §. *Imò nec obscœnis verbis, vel gestibus, abstinebant.*

Ovid. lib. II. Tristium:

Scribere si fas est imitantes turpia mimos.

Unde liquet, cur jocos mimicos ab Oratore etiam segreget Cicero in secundo de Oratore.

6. §. *Atque ex eo, quòd fi risum captarent, urbani, ac scurræ, dicebantur.*

Plau-

Plautus Trinummo act. I. sc. II.

—— *Urbani assidui cives, quos scurras vocant.*

Juvenalis sat. XIII.

—— *Mimum agit ille,*
*Urbani qualem fugitivus * scurra Catulli.*

Signat mimographum Catullum. Etiam *scurras mimarios* vocat Capitolinus in Vero imperatore; *mimicos scurras* Vopiscus in Aureliano. Arnobius lib. IV. *Etiam mimis, & scurrilibus ludicris, sanctissimorum personæ interponuntur Deorum.* Prudentius hymno in Laurentium Martyrem:

Dum scurra saltat fabulam.

* *Fugitivus probant vett. in Juven. glossa. Puto, esse ab errore memoriæ: quod Scaliger Not. in Catulli epigr. 22. pro copo- fuerit Iucundus: quamquam Taubmannus in Epicteam, & alii, eum hac parte sequantur.*

7. §. *Mimi, dum risum captant, vicini sunt planis: qui iidem dictis factisve decipiebant ad risum excitandum.*

Qualis Cephisodorus, *plani* nomine ideo appellatus à Dionysio Sinopense in tabula Dionysio à se nuncupata; & à Nicostrato in Syro. Item Pantaleo planus, qui, ut Chrysippus philosophus in quincto de honesto, & voluptate prodidit, moribundus utrumque filium decepit, seorsum singulis dicendo, ubi aurum defodisset, cùm nihil ejus terram egerentes postea invenerint. Et ista, & plura ejusmodi, reperies apud Athenæum in XIV. †

† *Pag. 616 edit. Commelin.*

8. §. *Omne autem hujusmodi ridiculorum genus exiguo loco, aut nullo, haberi solet à viris gravibus.*

Ut Anacharside Scythâ; qui adductis in convivium hominibus ad risum compositis, neutiquam risit: sed, simiâ adductâ, in risum est solutus: ac caussam rogatus, respondit, animal illud esse ridiculum φύσει ‡, hominem ἐπιτηδεύσει ⸸. Testis Athenæus initio lib. XIV. Ubi & hosce adducit versus Euripidis in Menalippe vinculis adstrictâ:

‡ *Natura.* ⸸ *Arte ac studio.*

Ἀνδρῶν δὲ πολλοὶ τοῦ γέλωτος εἵνεκα
Ἀσκοῦσι χάριτας κερτόμους. ἐγὼ δέ πως
Μισῶ γελοίους, οἵτινες μὲν ἐπὶ σοφῶν
Ἀχάλιν᾽ ἔχουσι στόματα, κ᾽ εἰς ἀνδρῶν μὲν οὐ
Τελοῦσιν ἀριθμὸν, ἐν γέλωτι δ᾽ εὐπρεπεῖς,
Οἰκοῦσι δ᾽ οἴκους, καὶ τὰ ναυστολούμενα
Ἔσω δόμων σώζουσι.

Quos sic vertit illustris H. Grotius:

Est excitandis risibus natum genus,
Convitiosâ Venere. Sed tales ego
Lepidos perodi. quippe sapientes solent
Ore impudenti lædere, in rebus virûm
Nullius usus, gratiosi in risibus:
Bene interim habitant, atque corrasas opes
Intra coercent limen.

8. §. *Fuere tamen & reges multi, qui caperentur ridiculis.*

Ut Philippus Amyntæ; qui LX. virorum collegio, quod Athenis in Diomeo, sive Herculis templo, conveniret, talentum misit, ut sua ridicule dicta ad se transmitteret. Testis Athenæus, qui & ridiculorum studiosum fuisse ait Demetrium Poliorceten; item Romanum imperatorem Syllam, ac L. Ancium; de quo testem laudat Polybium.

9. §. *Ex iis, quæ hactenus diximus, videre etiam est, cujusmodi illorum fuerit materies: nempe res, personæque viles; dicta vel ridicula, subinde etiam obscena; vel salsa, ac mordacia; sententiæ etiam vitæ humanæ utiles. Interea non eadem mimorum omnium ratio erat. Παίγνια * mimi erant breviores; sed in dicteriis immodici, ac sæpe scurriles. Ὑποθέσεις † erant mimi longiores, ac modestiores: qui à natura comœdiæ propius abibant.*

* *Ludicra.*

† *Argumenta.*

Plutarchus Symposiacorum lib. VII. problem. VIII. Μίμων τινὲς εἰσὶν, ὧν τοὺς μὲν ὑποθέσεις, τοὺς δὲ παίγνια καλοῦσιν· ἁρμόζειν δ᾽ οὐδέτερον οἶμαι συμποσίῳ γένος· τὰς μὲν ὑποθέσεις, διὰ τὰ μήκη τῶν δραμάτων, καὶ τὸ δυσχορήγητον· τὰ δὲ παίγνια, ὅτι πολλῆς γέμει βωμολοχίας, καὶ σπερμολογίας. *Sunt mimi, quorum alios vocant argumenta, alios ludicra, neutrum genus arbitror convivio convenire: non argumenta, quia longæ ejus actiones, & multis opus impensis: non ludicra, quia sic scateant scurrilitate, ac verbis inanibus.*

10. §. *Mimi non canebant, sed dicebant.*

Unde vocabantur μιμολόγοι, βιολόγοι, ἠθολόγοι, ἀρεταλόγοι, γελωτολόγοι, atque aliter. Inque hoc differebant à comœdis Græcis, ac tragœdis utriusque gentis. Unde Salmasius * jure non de mimo, ut Scaligero † visum; sed de tragœdo, interpretatur illud Horatii de arte Poëtic.

—— *Donec cantor, vos plaudite, dicat.*

Ubi *cantor* est histrio, sive actor fabulæ; ut ait Turnebus lib. IX. Adversar. cap. XXIX. Nec tamen quivis histrio, sed tragœdus. Sane & Prudentii est lib. II. contra Symmachum:

Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato.

Glossæ: *Cantatores*, τραγῳδηταί. Ac recentioribus Græcis femina musicaria vocatur τραγῳδὸς γυνή.

* *Notis in Vopisci Aurelianum pag. 384.*
† *In Manilium p. 398. & seq.*

Cap. XXXI.

De variis mimorum generibus apud Græcos.

1. §. *Nec eo solùm variabant mimi, quòd alii tractarent παίγνια ‡, alii ὑποθέσεις ⸸: sed aliis etiam pluribus differebant: unde & nominibus distinguebantur. Lacedæmonii eos vocabant δικηλιστάς.*

‡ *Ludicra.* ⸸ *Argumenta.*

Auctor Plutarchus in Agesilao: sed apud eum vitiosè scribitur δεικηλίκτας uti & in Apophthegmatis Laconicis. Docet idem Athenæus lib. XIV. * Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ μετιόντες τὴν τοιαύτην παιδιὰν παρὰ τοῖς Λάκωσι δικηλισταί, ὡς ἄν τις σκευοποιοὺς εἴπῃ, καὶ μιμητάς. *Qui verò hos ludos profitebantur, ii à Laconibus dicebantur dicelistæ; tanquam scenicum instituentes apparatum, ac mimi.* Hesychius: Δίκηλον, μίμημα, εἴδωλον· ὅθεν παρὰ Λάκωσι δικηλίκτας, ὁ μιμολόγος. Idem: Δεικηλισταί, μιμηταὶ παρὰ Λάκωσι. Sine dubio est à δείκηλον, vel δείκιλον, quod à Suida exponitur μίμημα, εἴκασμα. A δείκω puto. Id enim verisimilius, quàm ut propriè sit Διὸς εἴκελον †, quod est apud Suidam. Scripsit περὶ δικηλιστῶν, uti & μιμηλῶν, teste Suida ‡, Sosibius, Grammaticus Lacedæmonius: unus eorum, qui dicebantur λυτικοί, & ἐπιλυτικοί ⸸, quia scripta priorum resolverent, & interpretarentur. Quomodo verò ille enucleator quæstionum omnium, sæpe etiam importunarum, suis quasi pennis captus fuerit à Rege Ptolemæo Philadelpho, scitè narrat Athenæus in undecimo.

* *Pag. 621. edit. Commelin.*
† *Jovis simulacrum.*
‡ *In Σωσίβιος.*
⸸ *Resolutorii.*

2. §. *Porrò cùm summa esset Laconum frugalitas; ludus hic dicelistarum apud eos non magni erat laboris: sed populari solùm sermone nunc imitabantur hortorum furem; nunc medicum peregrinum, præcepta ægris dantem.*

Ut ex Sosibio refert Athenæus lib. XIV.

3. §. *Ab aliis Græcorum vocabantur autocabdali, ithyphalli, phallophori, lysiodi, & magodi.*

Athenæus lib. XIV. ait, à Sicyoniis dictos φαλλοφόρους, ab aliis αὐτοκαβδάλους, Italis magnæ Græciæ φλύακας, à multis σοφιστὰς, à Thebanis, qui propriis omnia nominibus signare solent, ἐθελοντὰς, hoc est, *volones*, aut *voluntarios*.

4. §. *Au-*

4. §. *Autocabdali incedebant hederâ coronati, incessu tardo, tardo etiam sermone.*

Auctor Athenæus lib. XIV, ex Semi Delii libro de Pæanibus. Nomen iis exinde, quòd non præmeditata effunderent, ad risum captandum. Nam αὐτοκάβδαλα, Hesychio teste, τὰ αὐτοσχέδια, καὶ εὐτελῆ, hoc est, extemporanea, ac subito facta.

5. §. *Ithyphalli personas induebant ebriorum, coronas gestabant, utebantur manicis violacei coloris, ac tunicis albo ad medium distinctis. Pracingebantur Tarentinorum amictu; qui è mollissima erat lanâ, & usque ad talos demittebatur. Iidem per vestibulum ad orchestra medium cùm venissent; convertebant se ad theatrum, ac loquebantur.*

Dicebant autem ista, ut, ex eodem Semo, Athenæus ait:

Ἀνάγετε, εὐρυχωρίαν ποιεῖτε τῷ θεῷ.
Ἐθέλει γὰρ ὁ θεὸς ὀρθὸς ἐσφυρωμένος διὰ μέσου βαδίζειν.
Abscedite de via, laxum Deo spatium prabete.
Erectus Deus malleo ductus per medium theatrum ambulare vult.

Ubi per Deum malleo ductum signat æneum Bacchi simulacrum. Phallum verò gestari solere, indicat & Arnobius lib. VII: *Mimis nimirum Dii gaudent, factis, & dictis turpibus, fascinorum ingentium rubore.*

6. §. *Pallophori phallum sequentes canebant. Ac qui eum gestaret, rectà incedebat, fuligine faciem obductus. Qui sequebantur, non erant personati; sed tegebant se hederâ, serpyllo, acantho. Corona iis ex densis floribus, & hederâ, more Bacchi. Amicti erant lanâ. Per mediam orchestram transibant in scenam: ubi aliqua modulati, sannionum instar obvium quemque, atque ad stantes, irridebant.*

Ita Atheneus lib. XIV, ex Semi Delii libro de Pæanibus. Unde & versus hosce refert, qui dicebantur, cùm phallophori in scenam primùm venissent:

Σοὶ Βάκχε τάνδε Μοῦσαν ἀγλαΐζομεν,
Ἁπλοῦν ῥυθμὸν χέοντες αἰόλῳ μέλει,
Καινὰν ἀπαρθένευτον. οὔ τι ταῖς πάρος
Κεχρημέναν ᾠδαῖσιν*, ἀλλ' ἀκήρατον
Κατάρχομεν τὸν ὕμνον.

* Leg. τὺν ᾠδαῖσιν.

Hac te splendida Musa nos, Bacche, honoramus:
Simplices numeros vario fundentes carmine,
Intactos sanè aliis. Non enim priùs usurpatis
Cantibus utimur; sed illibatum
Ordimur hymnum.

6. §. *Lysiodi etiam, & magodi, mimorum genera sunt: nec alio differunt, quam quod lysiodi veste virili uterentur, magodi autem muliebri.*

Quàm vicina sint hæc duo genera, ostendit, quòd Aristocles † in primo operis Musici de magodo scripserit: Οὗτος ‡ δ' ἐστὶν ὁ αὐτὸς τῷ λυσιωδῷ. Aliquo tamen differunt. Quid illud sit, ostendit Aristoxenus*, cùm ait, τὸν μὲν ἀνδρεῖα γυναικεῖοις προσώποις ὑποκρινόμενον, μαγῳδὸν καλεῖσθαι· τὸν δὲ γυναικεῖα ἀνδρείοις, λυσιῳδόν. Vulgò editum: τὸν μὲν ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα πρόσωπα. Quod repugnat sequentibus, τὸν δὲ γυναικεῖα ἀνδρείοις. Veram lectionem vidit Dalecampius: ut qui sic verterit: *Magodum exponit, qui habitu muliebri viri personam agit: contrà Lysiodum, qui mulieris, virili cultu.* Subjicit deinde: Τὰ αὐτὰ δὲ μέλη ᾄδουσι, καὶ τ' ἄλλα πάντα δ' ἐστὶν ὅμοια. *Eosdem autem versus canunt, ac alia etiam omnia similia sunt.* Postea de magodorum habitu addit, eos tympana habere, & cymbala, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτὸν ἐνδύματα

† Apud Athen. lib. 14.
‡ Hic idem est, ac lysiodus.
* Apud Athenæum lib. 14.

γυναικεῖα· *omniaque ejus indumenta muliebria.* Quod superiorem emendationem firmat. Subjicit, quales personas agant: quippe eos ὑποκρίνεσθαι ποτὲ μὲν γυναῖκας, καὶ μοιχούς, καὶ μαστροπούς· ποτὲ δὲ ἄνδρα μεθύοντα, καὶ ἐπὶ κῶμον παραγινόμενον πρὸς τὴν ἐρωμένην. *Quandoque eos personam agere femina, vel mœchi, vel lenonis: quandoque & viri ebrii, qui comessatum eat ad amicam.* Ait & sæpe sumere κωμικὰς ὑποθέσεις †, eaque suo adaptare instituto, ita ut lascivius ac obscœnius omnia repræsentent, quàm in comœdia fiat. Hæc satis ostendunt, rectè Aristoxenum scripsisse, quemadmodum ἱλαρῳδία tragœdiæ cedit gravitate; ita eâdem comœdiæ cedere μαγῳδίαν. Cur verò μαγῳδία dicatur, hanc Athenæus ‡ caussam adfert; quia, ut in Persia magi dicebantur pluvias ciere, & multa miranda pharmacis suis præstare: ita hi quoque suo carmine prodigiosa multa, & mirificas exponerent medicamentorum vires. Ut videantur non dissimiles fuisse medicis nostris circumforaneis. Lysiodi autem non à Lysiis sacris, quibus peragerentur, uti H. Stephanus * putabat: sed eâdem ratione ab Lyside auctore dicti; quâ Simodi, de quibus antea, à Simone Magnete nomen acceperunt.

† Comica argumenta.
‡ Lib. 14.
* In Thes. L. Gr.

Cap. XXXII.

DE MIMIS LATINORUM PLANIPEDIBUS, ALIORUMQUE ETIAM MIMORUM SCENICO APPARATU.

1. §. *Hac de variis mimorum generibus apud Gracos. Apud Latinos mimorum genus fuit, qui planipedes dicerentur. Nempe quia primitus non admitterentur in orchestram; sed plano agerent pede, sive in plano atque humili loco. Indeque & fabula* planipedia *dicta est.*

Planipedum meminit Juvenalis sat. VIII, & Macrobius lib. II. Saturnal. cap. I. De iis sic Diomedes lib. III: *Planipes Gracè dicitur Mimus. Ideo autem Latinè planipes, quòd actores planis pedibus, id est, nudis proscenium introirent; non, ut Tragici actores, cum cothurnis; neque, ut Comici, cum soccis: sive, quod olim, non in suggestu scena, sed in plano orchestra, positis instrumentis mimicis, actitabant. Cujus planipedis Atta, Togatarum scriptor, ita in Ædilitiâ fabulâ meminit:*

Daturin' estis aurum? exsultat planipes.
Siquas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronunciabant.

Sed errat Diomedes, cùm idem *planipedem* fuisse putat, ac *mimum*. Nec enim quivis mimus planipes. Quæ sententia refellitur istoc Burdigalensis Ausonii epist. XIV: *Vide, mi Paulle, quàm ineptum lacessieris, in verbis rudem, in eloquendo hiulcum, diluti salis, & fellis ignavi; nec de mimo planipedem, nec de comœdis histrionem.* Ubi clarè indicat, mimos omnes fuisse planipedes; sed non omnes planipedes mimos: quemadmodum non omnes histriones comœdi, sed comœdi omnes histriones. Inter planipedes præcipui erant mimi; uti inter histriones comœdi: sed Ausonii temporibus; quibus tragœdi minùs erant in usu. Ex duplici autem ἐτυμολογίᾳ, ab Diomede allatâ, posteriorem magis probo. Nec enim *plano pede* dixere pro excalceato, ac nudo: etsi verum sit, mimos, nudis egisse pedibus. Aliter tamen Donatus, sive potiùs Euanthius, prolegomenis in Terentium: *Planipedia dicta ob humilitatem argumenti ejus, ac vilitatem actorum, qui non cothurno, aut socco, utuntur in scenâ; sed plano pede.* Ubi ἀντίθεσις * satis docet, planum pedem dicere, qui expers sit cothurni, ac socci; utpote nudus. Sed bene est, quòd idem, sicuti & Diomedes, alterum, ac veriùs etymum, subjungit. *Vel*, inquit, *ideo quod non ea negotia continet, qua personarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium sunt; sed in plano,*

* Oppositio.

no, & humili loco. Ac favet huic etiam sententiæ Verrius, sive Festus Pompejus. Verba ejus sunt in Mſo Farnesiano: *Orchestra, locus in scena, quo antea, qui nunc planipedes appellantur, non admittebantur histriones, nisi tantum interim dum fabulæ explicarentur, quæ sine ipsis explicari non poterant.* Egere igitur non in orchestra; sed plano, & humili loco. Indeque nomen. Sanè pro loco istiusmodi, qualis area, etiam planum pedem dixit Vitruvius lib. VI. cap. XI, & lib. VII. cap. I, & IV. Ita & Gyraldus dialogo VI. de Poëtis, & Turnebus lib. XXII. Adverſ. cap. XXII.

Cæterum ei, quod dicebamus, planipedes esse mimorum genus, apponat fortasse aliquis, quod ante verba adlata sic idem Euanthius scribat: *Comœdia multas species habet. Aut enim palliata est, aut togata, aut tabernaria, aut Atellana, aut planipedia.* Ubi videmus, mimum, & planipediam, referri, ut species oppositas. Censeo, hasce opiniones optimè conciliari, si dicamus, mimi vocem nunc laxè sumi, nunc pressè. Priori modo planipediam comprehendit; unde Festus in Orchestra, cùm mimos dixisset, διαφορητικῶς * addidit planipedes: quo satis indicat, non omnes, sed quosdam mimos, esse planipedes. Verba ipsa mox adferam. Posteriori autem modo Euanthius usurpat: ut qui mimum, & planipediam, pro diversis habeat fabulis: unde colligimus, mimum κατ' ἐξοχὴν † posuisse pro nobiliori ejus genere: quomodo planipediam excludit.

* Discriminis caussa.

† Ob excellentiam.

2. §. *Mimi planipedes erant reciniati.*

Qua de re sic Festus Pompejus: *Recinium, omne vestimentum quadratum. Ii, qui duodecim* (Tabb.) *interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam, quâ mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo: unde reciniati mimi planipedes. Quam rem diligenter exsequitur Santra libro secundo de antiquitate verborum.* Plura de recinio, sive ricinio, si voles, vide, quæ ex Varrone adducit Non. Marcellus.

3. §. *Verùm non in planipedibus tantùm, sed aliis etiam Latinis mimis, videamus præcipua, quæ ad scenam pertinent. Mimos qui agerent, centunculis gaudebant, quia argumentum esset humile; personæ viles, atque abjecta.*

Appulejus in Apologia: *Quid enim, si choragium thymelicum possideremus? num ex eo argumentarere, uti me consuesse tragœdi syrmate, histrionis crocota, mimi centunculo?* Hoc quoque ostendit, hilarodiam non pertinere ad mimos. Ut in qua uterentur veste candidâ, & coronâ aureâ; sicut ex Athenæo diximus.

4. §. *Sanniones mimum agebant rasis capitibus; quæ alaparum contumeliis objiciebant.*

Hinc Artemidorus lib. I. Oneirocrit. cap. XXIII. ait; malum esse, siquis somniet, sibi omnem capillum deradi: præterquam Αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι, καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἔθος ἔχουσι ξυρᾶσθαι. *Ægyptiorum Deorum sacerdotibus, & mimis, atque his, quibus mos est radi.* Per sacerdotes Ægyptios intelligit Isiacos: unde Ἰσιακῶν ξύρησις ‡ apud Plutarchum de Iside, & Osiride. Et Martialis lib. XII. ep. XXIX:

‡ Isiacorum rasura.

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba.

Et Appulejus de iisdem lib. X: *Hi capillum derasi funditus vertice prænitentes.* Addit Artemidorus, non solùm Isiacis id, quod dixi, somniare, bonum esse; sed & sannionibus mimicis: quia & illi in scena capite raso; unde Nonius Marcellus: *Calvitur, dictum est, frustratur. Tractum à calvis mimicis, quòd sint omnibus frustratui.* Hinc Ἀνθολογίας lib. II. cap. III:

—— Μωρὸν ὁρᾷς φαλακρόν.
—— *Calvum conspicis hic fatuum.*

Puta non naturâ calvum, sive vitio corporis; verùm studio, ex capite raso. Nam valde errat Theod. Marcilius, cùm in notis ad leges XII. Tabb. eodem refert illud dicterium in Julium Cæsarem †: *Mœchum calvum adducimus.* Ubi ait: *Calvum dici, ut in mimo, ridiculum.* Sanè ridiculè, cùm satis sit notum, calvitium solere objici adulteris, quia sæpius sit à libidine. At poëta Græcus loquitur non de calvitie mœchorum; verùm sannionum, ac mimorum. De quibus & locus iste Arnobii lib. VII: *Mimis nimirum Dii gaudent; & illa vis præstans, neque ullis hominum comprehensa naturis, libentissimè commodat audiendis his aures: delectantur, ut res est, stupidorum capitibus rasis, salpictarum sonitu, atque plausu.* Ubi eandem nos docet consuetudinem, qua mimi vertice raso præberent caput pulsandum. Nam *salpicta* notat ψάλτρια, ut glossæ vett. exponunt. Alaparum, ictuumque istorum, meminit quoque Tertullianus, ac Cyprianus, uterque libro de Spectaculis. Et ante scriptores hosce Ecclesiasticos Martialis lib. II. epigramm. LXXII:

† Sueton. Iul. cap. 51.

*Os tibi percisum * est, quantò non ipse Latinus*
Vilia Panniculi percutit ora sono.

Et lib. V. epigr. LXIII:

O quam dignus eras alapis, Mariane, Latini!
Te successurum credo ego Panniculo.

* Sic meliores libri, ac melius, quàm in nonnullis præcisum.

5. §. *Ad mimum agendum etiam usi canibus histrioniam edoctis.*

Ut auctor Plutarchus, libro, quo comparat animalia terrestria, & aquatilia. Qualia sine dubio poësin mimicam despectiorem reddidere.

CAP. XXXIII.

DE MIMORUM INITIIS, AC PROGRESSU.

1. §. *Nunc de mimorum scriptoribus dicam. Ac rem, quàm potero, altissimè arcessam. Sunt, qui ridiculorum inventionem Rhadamantho, & Palamedi, adscribant.*

Hanc sententiam Athenæus in XIV ‡ comprobat Anaxandridæ versibus in Γεροντομανίᾳ *. Intellige autem artem ridicula dicendi, vel agendi. Nam velle definire, quando primùm quid ridiculè dictum, factumve sit, id prorsus ridiculum puto. Credo, prope cum hominibus ipsis id cœptum: ac fortasse præcipua a pueris origo; qui ridiculè & voces, & gestus, imitantur, non sine parentum, aliorumque delectamento.

‡ Pag. 614. edit. Commel.

* Senum amentia.

2. §. *Alii, ut comœdiæ, propter Epicharmum; ita & mimorum inventionem tribuunt Siculis, idque ut videtur, propter Sophronem.*

Solinus cap. XI, ubi de Sicilia: *Hic primùm inventa comœdia est: hic & cavillatio mimica in scenâ stetit.* Sanè Syracusanus fuit Sophron: ut testantur Hesychius Milesius, & Suidas in Σώφρων. Item Joannes Tzetzes Chil. X. histor. CCCLV. Qui Sophronis Syracusani mimos, à Dione emtos, & Platoni ait Donatos. Meminit ejus mimorum Aristoteles quoque de Poëtica cap. I, & Scholiastes Nicandri in Theriacis. Adhæc Athenæus lib. VIII, & Pollux lib. X, cap. XX; ubi uterque mentionem facit mimi, qui Νυμφοπόνος diceretur. Uti Ἄγγελον ejus laudat Germanicus, sive ejus interpres in Arati Phænomena. *Sophron*, inquit, *in mimo, qui Nuncius inscribitur: Omnes invocant Iovem omnium principem.* Etiam Θυννοθήραν, & Λογχάδας, celebrat Etymologici magni scriptor. Universi autem mimi vel ἀνδρεῖοι † erant, vel γυναικεῖοι ‡: quod partim ex plerisque eorum, quos jam diximus, videre est; partim etiam ex Harpocratione, & Stobæo. At Hesychius, & Suidas, ajunt, fuisse scriptos

† Viriles.
‡ Muliebres.

ptos καταλογάδην Δωρίδι διαλέκτῳ, *oratione solutâ, linguâ Doricâ.* Fuisse obscuriores, indicat hoc Statii Papinii lib. v. Sylv.

Sophronaque implicitum, tenuisque arcana Corinnæ.

3. §. *Quanti ejus mimos fecerit Plato, ostendit, quòd cùm antea negligerentur, primus eos in Græciam invexerit.*

Testis Diogenes *. Neglecti verò fuerint per longum spatium, si Sophron ætate vixerit Xerxis; ut Suidas ait. Sed addit, fuisse etiam temporibus Euripidis, qui Socratis æqualis. Quod si est, fuerit Sophron admodum longævus. Nam Socrates natus eodem anno, quo Xerxes excessit, nimirum Olympiadis LXVII. anno IV. ut monuit Apollodorus in Chronicis.

* *In Platonis vita.*

4. §. *Nec ætate hic Platonis erga Sophronem ardor refferbuit. Nam semper iis indormiebat; imò etiam, cùm moreretur, capiti suppositos habuisse, traditum est.*

Testis Valerius Max. lib. VIII. cap. VII. *Altero etiam, & octogesimo anno, decedens Plato sub capite Sophronis mimos habuisse fertur.* Fabius lib. I. cap. XVII. *Sophron mimorum quidem scriptor; sed quem Plato adeò probavit, ut suppositos capiti libros ejus, cùm moreretur, habuisse credatur.* Sanè indormire iis suevisse, auctores etiam sunt Hesychius Milesius, & Suidas.

5. §. *Romæ inter mimos in honore habiti fuere Æsopus, & Q. Roscius: tragœdus ille, hic comœdus. Mox magnum Laberii, & Publii Syri, paulloque post Philistionis Nicæni, nomen fuit.*

Æsopi histrionis, Rosciique, crebra apud Tullium, & alios, mentio. Magnopere Roscio delectatus L. Sylla: imò is cum Sorice pantomimo, & Metrobio lysiodo, omnia apud eum poterat: ut Plutarchus in Syllæ vita ait. De Publio Laberio sic Agellius lib. XVII. cap. XIV. *Publius mimos scriptitavit; dignusque habitus est, qui suppar Laberio judicaretur.* Sed inprimis Macrobium vide in Saturnalibus lib. II. cap. VII. Mimi Laberiani, cui nomen *Scriptura*, & alterius, cui nomen *Restio*, meminit Agellius lib. III. cap. XVIII. & lib. X. cap. XVII. Atque horum quatuor ætas satis nota. Philistio, si Suidæ credimus, Socratis temporibus vixit: sed non dubitandum, quin veriùs prodiderit Eusebius in Chronicis, fuisse extremis Augusti temporibus. Ait Suidas, scripsisse comœdias βωμολογικάς: sed legendum apud eum, βιολογικάς. Nam βιολόγοι *mimi.* Patriâ fuit Nicænus; ut mirum sit, non meminisse ejus Stephanum in Νίκαια. Nempe movisse eum videtur dissensus, qui de patria ejus erat. Nam alii Prusiensem, vel Sardianum putarunt, Suidâ teste. Sed Nicænum clarè facit epigramma vetus: cujus priores versus duos etiam Suidas adducit: integrè verò sic legitur in Ἀνθολογίας lib. III. Tit. VI. εἰς ἄνδρας ἐπισήμους.

Ὁ τὸν πολυστένακτον ἀνθρώπων βίον
Γέλωτι κεράσας Νικαεὺς Φιλιστίων,
Ἐνταῦθα κεῖμαι, λείψανον παντὸς βίου·
Πολλάκις ἀποθανὼν, ὧδε, δ' οὐδε πώποτε.
Qui gemebundam (vel *multis gemitibus plenam*) *hominum vitam*
Risu miscui Nicaensis Philistion
Hic situs sum, reliquiæ totius vitæ:
Sæpe mortuus, (hoc est, ob valetudinem plurimùm adversam, sæpe mortuus creditus) *sic autem,* (hoc est, verè, ut hîc nunc jaceo) *nunquam.*

Atque huc, ni fallor, respexit Cassiodorus lib. IV. epist. ult. *Mimus etiam, qui nunc tantummodo derisui habetur, tantâ Philistionis cautelâ repertus est, ut ejus actus poneretur in literis: quatenus mundum curis edacibus æstuantem latissimis sententiis temperaret.* Ubi aliqui *repararet.* Sed rectum *temperaret,* ut in Græco κεράσας. De eodem Martialis lib. II. epigr. XLI.

Mimos ridiculi Philistionis,
Et convivia nequiora vitâ.

Meminere & alii multi: Athenæus sæpius, Julius Africanus epistolâ ad Originem περὶ τῆς κατὰ Σωσάνναν ἱστορίας *, Ammianus Marcellinus lib. XXX. Epiphanius lib. I. Hæresi XXI. & lib. II. hæresi LXVI. Chrysostomus T. VII. Εἰς † τὸ, ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον: sed ibi perperam scriptum Φιλησίον: item Hieronymus Apolog. adversùs Rufinum: Cassiodorus Formulâ LI. lib. IV. Hesychius Milesius sive Illustris in Philemone, Joannes Tzetzes Chil. VIII. hist. CCL. & Antonius Monachus in Melissa suâ; qui & versus ejus aliquoties adducit. Magnum & ætate Martialis fuit nomen Latini mimi: cujus epitaphium apud eum vide lib. IX. epig. XXVIII.

* *Libro de historia Susannæ.*

† *Pag.* 328. *edit. Savil. Homiliâ in verba illâ:* Pharisæi verò egressi consilium ceperunt.

6. §. *Clarum etiam nomen Cn. Mattii fuit.*

Hominem impensè doctum vocat Agellius lib. X. cap. XXIV. ubi eum in mimiambis ait *die quarto*, pro *nudiusquartus*, dixisse. Idem lib. XV. cap. XXV. appellat *virum eruditum*: ac itidem in mimiambis ait usurpasse *recentatur* pro ἀνανεοῦται, & *edulcatur*, ut Græci ἡδύνειν: ac lib. XX. cap. IX. ex ejusdem mimiambis sex citat σκάζοντας ‡: quibus se Antonius Julianus delectari dicebat ob nova verborum figmenta. De eodem sic Terentianus Maurus:

‡ *Claudicantes.*

Hoc mimiambus Mattius dedit metro.
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus, & metro.

Significat, scripsisse jambos Hipponactenos σκάζοντας, ac tum metrum, tum leporem Hipponactis expressisse.

7. §. *Domitiani temporibus claruit Lentulus mimus, homo nequam: cujus in fabula non fictus Laureolus in ficta cruce; sed verus in vera cruce pependit, & ab urso laceratus dignas sceleribus suis pœnas dedit.*

Lentuli hujus meminit Martialis in Amphitheatro epigr. VI.

Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

At tum Laureoli, tum Lentuli, Juvenalis sat. VIII.

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,
Judice me dignus verâ cruce.

Erat mimus ille homo improbus; unde ipsum cruce dignum fuisse pronunciat Juvenalis. Etiam Tertullianus, libro de Pallio cap. IV. meminit *mimographi Lentuli in Catinensibus.* Idem in Apolog. cap. XV. ait; *Dispicite Lentulorum, & Hostiliorum venustates, utrùm mimos, an Deos vestros, rideatis.* Ubi & Hostilium mimographum videmus. De Lentulo item Hieronymus ad Sabinianum: *Hæc tibi relicta forte videantur, qui comœdis, & lyricis scriptoribus, mimis, & Lentulis, delectaris.*

8. §. *M. Antonini philosophi temporibus in honore erat M. Marullus.*

Meminit Julius Capitolinus in M. Antonino Philosopho: item Servius Honoratus in Ecl. VII. ubi hoc ex eo adducit: *Tu, ut Hector, ab Ilio nunquam recedis.* Ludit verò *Ilii* voce: quasi *ilia* non essent ab *ile*, sed ab *Ilium.*

9. §. *Fuere etiam alii multi: in his* (*de ætate nescitur*) *L. Acilius; qui quo loco fuerit, indicat, quòd dictus sit archimimus.*

Ut in veteri inscriptione *: L. ACILIO L. F. POM. EUTICLÆ NOBILI ARCHIMIMO COMMUNI MUNERE ADLECTO DIURNO PARASITO APOLL. TRAGICO, COMICO PRIMO SUI TEMPORIS &c. Et alia †: L. ACILIO, L. FILIO POMP. EUTYCHÆ NOBILI ARCHIMIMO COMMUN.

* *In collectione Inscriptionum Gruterianâ pag.* 330. *num.* 2.
† *Ibidem pag* 1089. *num.* 6.

MUN. MIMOR. ADLECTO DIURNO PARASITO APOLL. TRAGICO, COMICO SUI TEMPORIS &c. Sic & *archimimas* dixere. Quomodo in quadam inscriptione * Romæ memoratur AREIE ARCHIM. TEMPORIS SUI PRIMA DIURNA.

* Pag. 330. num. 4.

Cap. XXXIV.

De damno, quod sapientum judicio darent mimi.

1. §. *Sed piget diutius mimis insistere. Utcumque enim Sophron, Publius Syrus, Laberius, & alii nonnulli, utilibus vitæ sententiis, ac novorum verborum figmentis, multum sint laudis consecuti: plures tamen viris bonis displicuere, eò quod dictis, ac gestibus obscenis, non tam mores populi corrigerent, quàm corrumperent.*

Unde Horatio † conjunguntur:

Mendici, mimi, balatrones, hoc genus omne.

† Lib. 1. sat. 2.

Ac similiter *mimi*, & *balatrones*, sociantur Vopisco libro de vita Cari, Carini, & Numeriani. Nec enim audiendus Baptista Egnatius, qui posteriori loco reponebat *balliones*: quomodo dicti aquarioli, sive ὑδροδιάκονοι, qui Græcis βαλλάδες ‡ ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὸ ὕδωρ ‡. Est & Joannis Sarisberiensis Policratici lib. 1. cap. VIII. *Satius fuerit otiari, quàm turpiter occupari. Hinc mimi, salii, vel saliares, balatrones, Æmiliani, gladiatores, palæstritæ, gignadii, præstigiatores, malefici quoque multi, & tota joculatorum scena procedit.*

‡ Vide Salmasium ad Vopiscum. ‡ Quia immitterent sive infunderent aquam.

2. §. *Non ignoravit hoc prudentissima Massiliensium civitas; quæ propterea mimos non admisit.*

Valerius Maximus lib. II. cap. VI. *Eadem* (Massiliensium) *civitas severitatis custos acerrima est; nullum aditum in scenam mimis dando; quorum argumenta majore ex parte stuprorum continent actus; ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumat.* Alia ibidem legas ad laudem ejusce civitatis. Quò etiam pertinent ista Ciceronis oratione pro L. Flacco: *Cujus ego* (Massiliensis) *civitatis disciplinam, atque gravitatem, non solùm Græciæ, sed haud scio, an cunctis gentibus anteponendam jure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguâque divisa, cùm in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariæ fluctibus alluatur; sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes ejus instituta laudare faciliùs possint, quàm æmulari.*

3. §. *Propterea & passim in mimos invehuntur veteris Ecclesiæ doctores.*

Tertullianus lib. de Spectaculis cap. XVII. *Similiter impudicitiam omnem amolimur. Hoc igitur modo etiam à theatro separamur; quod est privatum consistorium impudicitiæ; ubi nihil probatur, quàm quod alibi non probatur. Ita summa gratia ejus de spurcitia plurimùm concinnata est; quam Atellanus gesticulator, quam Mimus etiam per mulieres repræsentat, sexum pudoris exterminans, ut faciliùs domi, quàm in scena, erubescant.* Minucius Felix in Octavio: *In scenis etiam non minor furor, turpitudo prolixior. Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat: nunc enervis histrio amorem, dum fingit, infligit.* Arnobius lib. IV. *Quid illa mimorum, atque exoleti generis multitudo?* Lactantius lib. VI. Divinarum Institutionum cap. XX. *Quid de mimis loquar, corruptelarum præferentibus disciplinam? qui docent adulteria, dum fingunt, & simulatis erudiunt ad vera. Admonentur utique quid facere possint, & inflammantur libidine, quæ aspectu maxime concitatur; ac se quisque pro sexu in illis imaginibus præfigurat; probantque illa, dum rident, & adhærentibus vitiis corruptiores ad cubicula revertuntur: nec pueri modò, quos prematuris vitiis imbui non oportet; sed etiam senes, quos peccare jam non decet, in talem vitiorum semitam delabuntur.* Vide & quæ de hisce mimis, & omni theatrorum fœditate, scribunt Epiphanius in fine librorum contra hæreses, Chrysostomus homil. LXIX. cap. XXI. in cap. XXI. Matth. & homil. LXII. ad populum Antiochenum, & homil. in Psal. L. Augustinus lib. 1. de Consensu Euangel. cap. XXXIII. & lib. II. de symbol. cap. II. atque alii magno numero. Nec propterea prorsus theatra damnamus. Usum retinemus: quem docet sapiens ille Hispanus, Ludovicus Vives lib. III. de ratione dicendi, cap. De Poëticis *: *Quoniam theatrum ex promiscua constat turba; viris, mulieribus, virginibus, pueris, puellis, animis rudibus, teneris, & ad corrumpendum obnoxiis; quantum scelus est venenum inter illos spargere? Ea propter scenicæ fabulæ proponant sibi, tanquam album, commendationem virtutis, insectationem vitiorum: doceant usum rerum, & prudentiam communem: nihil exprimant, unde molles animi flecti possint in pejus.*

* Pag. 146. edit. Basil. an. 1555.

Cap. XXXV.

De Atellanis.

1. §. *Quas hactenus fabulas memoravimus, in Græcia agebantur linguâ Græcâ; apud Romanos autem Romanâ: nunc loquar de fabulis, quæ Romæ docerentur linguâ Oscâ, quæque ab Atella, Oscorum civitate, ubi primùm actitata,* Atellanæ *nominabantur.*

Ut Livius tradit lib. VII. Unde & *Osci ludi* dicuntur Ciceroni lib. VII. epist. I. ad familiares; teste Turnebo Advers. lib. XII. cap. XVIII. Nec aliter *Oscum ludricum* vocat Tacitus in Annalium quarto; ut in Commentario ibidem observat Justus Lipsius. Porrò linguam Oscam à Latina discrepasse, satis indicat hoc Titinnii apud Festum †:

Qui Oscè, & Volscè, fabulantur. nam Latinè nesciunt.

† Lib. 13.

Interea Romani quoque eam intelligebant, quia dialecto solùm differret à Romana. Campanos, atque adeò Samnites ipsos, eâ usos esse, ex Livio scimus. Porrò etiam, postquam Osca gens esse desierat; dialectus hæc in ludis Oscis permansit. Cujus rei testis locuples Strabo lib. V. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις, καὶ τῷ τῶν Αὐσόνων ἔθνει συμβέβηκε· τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις· ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι, κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. *Peculiare quid Oscis, & Ausonum genti, contingit. Cùm enim Osci non ampliùs supersint; eorum tamen sermo permanet apud Romanos; ita ut ejusmodi poemata, ac mimi, in scenam proferantur, quæ in certamine quodam, majorum instituto celebrantur.*

2. §. *Atellani aliter dicti* exodiarii, *ab exodio fabulæ, in quo intrabant ad risum ciendum.*

Finis, sive exitus rei, Græcis non ἔξοδος modò, sed etiam ἐξόδιον dicitur. Sic usus Plutarchus in Crasso, è Latinis Varro; cujus tria adducit loca Marcellus. Habes & vocem apud Festum: *Ad exodium, ad exitum.* Fabulæ Atellanæ exodium legas apud Juvenalem sat. VI.

Urbicus exodio risum movet Atellanæ.

Quem ad locum sic vetus interpres: *Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, quòd ridiculus foret, ut quicquid lacrymarum, atque tristitiæ, coegissent ex tragicis affectibus, hujus spectaculi risus detergeret.* Adjungit quoque Lucilii illud:

—— Principio dignum, exodiumque sequatur.

Prout eum locum Salmasius correxit Notis in Vopisci Aurelianum ‡. Vulgo legitur, *exitus dignus*: videlicet ex

‡ Pag. 384.

ex glossa. Josephus Scaliger commentario in Manilium arbitratur, quæ initio fabulæ interponerentur, vocata esse εἰσόδια; ut quæ in medio, ἔμβολα; quæque in fine, ἐξόδια. Sed vide, an non magis placeat sententia ejusdem Salmasii, viri non sine laude nominandi. Docet vero, exodia fabularum non fuisse introducta in extremam fabulam, ut nomine exodii deceptus cùm veteri Juvenalis interprete Scaliger arbitrabatur; sed fuisse rem à fabula prorsus separatam: imò nec Julium Firmicum aliter capiendum, cùm ait, *effeminati corporis mollitie cinædos efficient, & qui veterum fabularum exitus in scenis sæpe saltantes imitentur.* Ubi per *exitus fabularum*, non finem, sed ipsas intelligit fabulas. Præterea eo ab Scaligero abit, quòd putat, ἐπεισόδια, & ἐμβόλια, fuisse diversa in re scenica; indeque *emboliariam mulierem* Plinio* dictam, quia embolia saltaret in scena. Stephanus Pighius in Annalibus Romanis ad an. DCLXXI, ait emboliariam esse mimam *primùm ingredientem, quæ scenæ repræsentandæ argumentum populo demonstrat, quemadmodum prologus apud Terentium.* Embolii voce usus etiam Tullius. Ut lib. III. ad Quinctum Fratrem epist. I: *Mirificum* ἐμβόλιον *cogito in secundum meorum librorum inducere, dicentem Apollinem in consilio Deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset.* Pisonem, & Gabinium signat. Lusit etiam ambiguo hoc vocabulo orat. pro Sextio: *Ipse ille maximè ludius, non solùm spectator; sed actor, & acroama, qui omnia sororis embolia novit.* Loquitur de P. Clodio; qui cum sorore Clodiâ rem habuisse ferebatur.

* Lib. 7. cap. 48. quod est de spatiis vitæ longissimis.

3. §. *Hæ fabulæ partim ad comœdiæ, partim ad Satyricæ fabulæ naturam accedunt: ut dici possint comœdiæ satyricæ.*

Comœdiis accenset Donatus, vel alius, proleg. in Ter. cum ait: *Comœdiarum formæ sunt tres; palliata, Græcum habitum ferentes, quas nonnulli tabernarias vocant. Togatæ, juxta formam personarum, habitum togarum desiderantes. Atellanæ, salibus, & jocis compositæ, quæ in se non habent, nisi vetustam elegantiam.* Ubi aliquis fortè *venustam* malit. Sed rectum est *vetustam*: quia in ridiculis intexendis *morem antiquum* sequerentur; ut ait Livius, cujus verba mox adducam. Et hinc dicti ἀρχαιολόγοι, ut antea monitum. At Satyricæ fabulæ similes esse dicit Diomedes lib. III: *Tertia species est fabularum Latinarum, quæ à civitate Oscorum Atella, in qua primùm cœptæ, Atellanæ dictæ sunt, argumentis, dictisque jocularibus, similes satyricis fabulis Græcis.* Ex his, puto, cognosci posse, quid sibi voluerit Athenæus lib. VI, cùm scribit, L. Syllam Romanâ linguâ scripsisse σατυρικὰς κωμῳδίας †. Nec enim Romani habuere comœdias Satyricas: sed (ut optimè viri docti observant) eas intellexit, quæ hilaritate, & facetiis referrent Satyricas Græcorum: quales Romanis fuere, quæ Atellanæ dicebantur.

† Comœdias satyricas.

4. §. *Conveniunt cum Satyricis Atellanæ salibus, ac jocis.*

Valde enim falluntur summi viri, qui ajunt, Atellanas fuisse drama serium; jocisque, ac facetiis exclusis, severitatem accepisse. Nam longè aliud Diomedis verba docent; imo & clarè contrarium evincit Livii ‡ locus, quem pro se adferunt. Is istiusmodi est: *Postquam lege hac fabularum, ab risu, ac soluto joco, res avocabatur, & ludus paullatim in artem verterat; juventus, histrionibus fabularum actu relicto, ipsa inter se, more antiquo, ridicula intexta versibus jactitare: quæ inde Exodia postea appellata, consertaque fabellis potissimùm Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis exceptum tenuit juventus; nec ab histrionibus pollui passa est.* Quid manifestius ex istis, quàm Atellanarum exodia non gravia, & seria; sed ridicula, & jocularia fuisse? Quod & vetus Juvenalis interpres indicat, verbis iis, quæ aliquanto antè adducebamus. Non dubium igitur, quin exodia fuerint similia Græcorum Satyris, qui adhibebantur ad exhilarandam tragœdiam. Hinc idem Juvenalis, uti paullò antè dictum:

‡ Lib. 7.

Urbicus exodio risum movet Atellanæ
Gestibus Autonoes.

Exodium Atellanæ etiam intellexit Suetonius in Domitiano: *Occidit & Helvidium filium, quod, quasi scenico exodio, sub persona Paridis, & Oenones, divortium suum cum uxore tractâsset.*

5. §. *Differebant Atellanæ à satyricâ fabulâ personis: quæ Oscæ hic erant, non Satyri.*

Diomedes lib. III: *Latina Atellana à Græca Satyrica differt, quòd in Satyrica ferè Satyrorum personæ inducuntur, aut siqua sunt ridiculæ similes Satyris; Autolycus, Burris. In Atellanâ Oscæ personæ; ut Maccus.* Nam cur *Oscæ*, non *obscenæ*, legendum putem, mox liquebit.

6. §. *Differunt Atellanæ à mimis, quia joci exodii Atellanici gravitate Italicâ condiebantur. Quippe plurimùm erant ingenui; non turpes, & obsceni.*

Hinc Cicero ad Papirium lib. IX. epist. XVI: *Non Atellanum, sed mimum introduxisti.* Nimirum conqueritur Cicero, quòd à Papirio non modestè, & more Atellanarum, risus sit; sed mimicè, & parùm verecundè. At neutiquam hujus loci sententiam assecutus est Nicolaus Loënsis Epiphyllidum lib. II. cap. XII. ubi ex Tullio colligit, mimorum fabulas easdem fuisse posteris, quæ priscis erant Atellanæ. Lilius dial. VI. de poëtis, & Casaubonus de sat. legunt apud Diomedem: *In Atellana obscena persona; ut Maccus.* Ac sic ediderat Joa. Cæsarius. Sed legendum *Osca*. Nam Atella Oscorum civitas, quorum personas inducebant. Obscenæ verò personæ mimis potiùs conveniebant, quàm Atellanis; ut diximus.

7. §. *Hac de causa Atellanarum Actores honestiori loco erant, quàm cæteri histriones.*

Livius lib. VII: *Eò institutum manet, ut actores Atellanarum nec tribu moveantur, & stipendia, tanquam expertes artis ludicræ, faciant.* Valerius Max. lib. II. cap. IV. *Atellani ludi ab Oscis adsciti sunt: quod genus delectationis Italicâ severitate temperatum; ideoque vacuum notâ est, nam neque tribu movetur, neque à militaribus stipendiis repellitur.* Unde aliqui censent, Atellanas illas, prout agebantur Atellæ, fuisse lasciviores: sed Romanos, ut gravitate eorum dignum erat, jocos Atellanarum severitate suâ temperâsse. Quod si esset, puto, non *Italicâ*, sed *Romanâ severitate*, dixisset Valerius. Nec meliùs, qui ex verbis ejus colligunt, in Atellanis sic severa fuisse exordia, ut jocos omnes excluderent. Estque error is contrarius illorum errori, qui obscenum fuisse drama arbitrantur.

8. §. *Eâ etiam prærogativâ gaudebant, quòd, etsi displicuissent, non cogerentur propterea personam ponere in scena: à quo jure personati vocabantur.*

Festus: *Personata fabula quædam Nævii inscribitur, quam putant quidam primùm* (actam) *à personatis histrionibus. Sed cùm post multos annos comœdi, & tragœdi, personis uti cœperint: verisimilius est, eam fabulam, propter inopiam comœdorum, actam novam per Atellanos; qui propriè vocantur Personati, quia jus est iis, non cogi in scena ponere personam; quod cæteris histrionibus pati necesse est.*

9. §. *Interim, ut omnia in deterius vergunt, credibile est, Atellanas etiam fabulas tandem, omissa gravitate Italicâ, nequitias omnes expressisse.*

Itaque, quos *exodiarios* appellat Juvenalis interpres, signari puto a Julio Firmico lib. VI. Mathes.* *Cùm effeminati corporis mollitie cinados efficient, & qui veterum fabularum exitus in scenis sæpe saltantes imitentur.*

* Cap. 31, cujus lemma, Catholica siderum promiscuè positorum decreta. pag. 178. edit. Hervag.

10. §. *Gaudebant Atellanarum scriptores versu jambico, tum trimetro, in quo plures essent pedes trisyllabi; tum tetrametro brachycatalecto, qui trimetro syllabam brevem cum duabus longis superaddit.*

De priori auctor Marius Victorinus lib. II. artis grammaticæ †. Nam cùm dixisset, metrum satyricum esse medium inter tragicum, & comicum stylum, subdit paullò post: *Quod genus nostri in Atellanis habent. Gaudent autem trisyllabo pede, & maxime tribrachy. Exemplum hujus:*

† Cap. de metro jambico.

Musa Iovem laudate, & agiles date choros.

Idem libro III, quo loco de trimetro jambico tractat, cùm egisset de jambico tetrametro catalectico; quale illud,

Trahuntque magnis navita clamoribus carinas: subjungit ista: *Frequens hoc Comicis metrum, & præcipuè antiquæ comœdiæ scriptoribus. Nostri quoque Plautus, & Cæcilius, & Turpilius, non aspernati sunt. Atellanarum autem scriptores appetiverunt. Est enim jocosis motibus emollitum, gestibusque agentium satis accommodatum.* Etiam apud Marium Plotium, libro eo, quem de metris reliquit, legere est ‡, Satyricum metrum constare spondeo, jambo, spondeo, tribrachy, & tribus jambis: ut sit jambicum tetrametrum brachycatalectum. Quare, si, ut Victorinum dicentem audiimus, Atellanæ gaudent metro Satyrico: hoc ipsum quoque arguit, eas jambicum metrum amare. Adfert autem Plotius tale Satyrici exemplum, paulum à superiori differens:

‡ Cap. de satyrico tetrametro coluro.

Τὸν Πύθιον, τὸν Δήλιον, ὃν ἔπαισε Βίχορον.

Ubi placet conjectura filii Isaaci, J. C. sic corrigentis:

Τὸν Πύθιον, τὸν Δήλιον, ὃν ἔπις σέβει χορός *.

* Pythium eundemque Delium, quem amicus colit chorus.

Addit Plotius & hoc, è Victorino antè, sed paullò aliter, adductum:

Musa Iovem laudate, & agiles choros date.

Sed hic legendum arbitror, *etiam agiles choros date.* Sic enim post tribrachyn tres jambi consequentur. Alioqui secum Plotius pugnet.

11. §. *Romæ Atellanas celebrarunt Q. Novius, L. Pomponius Bononiensis, & Mummius.*

Macrobius lib. I. Saturnal. cap. X: *Mummius post Novium, & Pomponium, diu jacentem artem Atellaniam suscitavit.* Pro *Novio* perperam sæpius, vel *Nævium*, vel *Nonium*, legas. Quemadmodum & malè confundi videas à nonnullis L. Pomponium Bononiensem, quem Atellanarum scriptorem etiam Agellius † statuit, & L. Pomponium Secundum, poëtam tragicum, cujus vitam Plinius ‡ scripsit. Nec abit à Macrobio Petrus Crinitus, cùm lib. I. de Poëtis cap. ult. Novio Pomponium post ponit; etsi Glandorpius in Onomastico tradat, Macrobii verborum ordinem, ac sententiam, totam invertere, adversus notam historiæ veritatem. Quæ somniculosè scripta. Mummii fragmentum habes loco Macrobii ante memorato.

† Lib 17. cap. 2.

‡ Plin. lib. 14. cap. 4.

Cap. XXXVI.

De pantomimis, ac primùm, an de iis in arte Poetica, & ubi loci, agi oporteat. Deinde de vocabulo *Pantomimi*, ac in quo ejus constiterit artificium.

1. §. *Prinsquam à dramatis pedem moveam ad Epicos; agendum videtur de Pantomimis. Sed initio occurrendum, tum iis, qui arbitrantur, in arte Poetica non esse pantomimis locum: tum his, qui id non diffitentur; sed judicant, post mimos proximè de pantomimis agi oportuisse. Pro prioribus video afferri illud posse, quòd Eloquentia, ut alibi * ostendimus, tum eam comprehendat, quæ in oratione solutâ consistit, ut Oratoria: tum sororem ejus, Poeticen, quæ sermone constat ligato. At quomodo eloqui dicatur, qui nequiquam loquitur? Hoc quidem pantomimus cum poëta habet commune, quod imitetur: verùm eo differt, quod non canendo, loquendoque imitetur; verùm pedum agilitate, ac totius corporis gestibus, præcipuè autem manuum imitatione. Huic argumento satis occurritur, si tum tempora artis distinguamus: tum etiam attendamus, quid poëtæ debuerit pantomimus. Primùm iidem cantores erant, & saltatores: utrumque enim munus histriones sustinebant, canendo in diverbiis, & saltando in canticis. Postea autem, nempe ab Livii Andronici temporibus, alii fuere, qui solùm saltarent: alii autem, qui non saltabundi, sed stantes canerent, ac pronunciarent. Attamen tunc etiam fabula, quam poëta scripserat, non agebatur, nisi & cantoribus, & histrionibus, operam suam conferentibus: ut satis videamus, Poëticæ artis esse præscribere legem, quâ fabula tum cani sive pronunciari; tum etiam agi, saltarique debeant. Tertium tandem tempus, Augusto imperante, successit, quo separata est saltatio à cantu, sive pronunciatione; solumque fabula desaltabantur. Sed ex iis, quæ diximus, liquet, utcunque perfectior sit imitatio, quæ fit sermone; tamen sic quoque artem pantomimorum esse poëseos germen, cui argumentum, & numeros, suppeditet poëta.*

* Libro de natura, ac constitutione Poëtica cap. 1.

Atque hæc omnia plenius intelligentur ex iis, quæ de natura Pantomimices, ejusque initiis, incremento, ac perfectione, deinceps à nobis dicentur. Vidimus, utrùm in Poëtica de Pantomimis agi oporteat.

2. §. *Alterum erat, quo loco de Pantomimis in arte Poetica optimè agatur. Siquidem miretur fortasse aliquis, post Atellanas potiùs, quàm proximè post mimos, agi à nobis de pantomimis; cum ipsa pantomimi appellatio aliud exigere videatur. Sed enim non tam vocis haberi oportet rationem; quàm videndum, quid rei exigat natura. At, uti dictum, perfectior est imitatio, quæ fit sermone, quàm solo gestu. Mimi autem tam voce, quàm gestu, fabulam exprimebant. Atque idem factum in Atellanis. Hic verò loquimur de pantomimis, non quales primitus fuere, quando pars erant comœdiæ, tragœdiæ, vel satyrorum, atque iidem & canerent, & saltarent: sed illis, qui extra comœdiam, tragœdiam, aut satyros, soli in orchestram veniebant, ac taciti gestu corporis, ac inprimis manuum ministerio, fabulam desaltabant.*

Priores illos etiam *pantomimos* dici posse, indicat Suetonius apud Diomedem his verbis: *Primis temporibus, omnia quæ in scena versantur, in comœdia agebantur. Nam pantomimus, & pythaules, & choraules, in*

come-

*Cap. 29. §. 1. comœdia canebant. Integrum locum superiùs * adduximus. Et profectò quid pantomimis proprium magis, quàm, ut Cyprianus libro de spectaculis de iis loquitur, *verba manibus expedire?*

3. §. *Quæ hactenus diximus, ad methodum, sive ordinem, pertinent. Nunc de voce, & re ipsa, videamus. Pantomimus sic vocabatur, quasi* παντων μῖμος †. *Ut qui non solum res, personasque viles, imitaretur; sicut antea de mimis dicebamus: verum, ut nomen indicio est, omnia prorsus, etiam facta Deorum, ac heroum, ducumque gesta.*

† Omnium imitator.

Quod planius fiet ex iis, quæ inferiùs referam de Pylade, & Bathyllo. Itaque ut παντόμιμον dicimus; sic Antipater Thessalonicensis Piladem ait habere χεῖρας παμφώνους ‡, * q. d. omnisonas, hoc est, nihil non exprimentes. Vox verò παντομίμος, ut Lucianus libro περὶ ὀρχήσεως ait, accepta est, ab Ἰταλιώταις, quo vocabulo signantur Tarentini, atque alii magnæ Græciæ populi. Latini non habent vocem propriam: sed generatim *histrionem* dixere. Unde glossæ vett. *Histrio*, παντόμιμος. Imò nec *histrionis* vox est originis Latinæ; sed à Thuscis accepta. Nam inde primò ludii, sive ludiones. Livius lib. VII: *Acciti ex Etruria ludiones, sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu, ad tibicinis modos saltantes, haut indecoros motus, more Thusco, dabant.* Taciti quoque est Annalium lib. XIV. cap. XXI: *A Thuscis arcessitos histriones.* At Etrusci eos habuere à Lydis: unde & *ludii*, ac *ludiones* nominati. Veteres enim Romani scribebant *Ludi*, & *Lydi*, *Æguptus*, & *Ægyptus*, *Suria*, & *Syria*: quod ex antiquis monumentis dilucet. Etiam Ennius semper V pro Y posuit: uti quoque F pro PH. Cicero in Oratore: *Purrum semper Ennius, numquam Pyrrhum:*

‡ Lib. 4 Ἀνθολογίας, tit. 24. epigr. 8.

Ut patefecerunt Fruges ——

non Phryges. Ipsius antiqui declarant libri. Nec enim Græcam literam adhibebant. Hinc igitur à Lydia *Ludii*. Ovidius in primo de arte:

Dumque, rudem præbente modum tibicine Thusco,
Lydius æquatam ter pede pulsat humum.

Ubi *Lydius*, an *Ludius*, scribas, parùm refert. Et hinc Josephus Scaliger interpretatur Catulli illud epigr. XXXII:

Gaudete, vosque Lydiæ (sive Ludiæ) *lacûs undæ.*

Et hoc Varronis lib. III. de R. R. *Cum insulas Ludiano ritu χορεύοντας vidisses.* Hoc est, histrionum instar, subsilientes. Quomodo & Plautus Aulularia * dicit, avaro Euclioni, metuenti, ac sollicito, ne olla esset surrepta, *cor artem facere ludicram*, sicut Æschylus καρδίαν ὀρχεῖσθαι. Nam ὄρχησις, sive saltatio, est artis ludicræ, sive histrionicæ. Itaque ut comœdus, sive actor comœdiæ, & tragœdus, sive actor tragœdiæ, dicebatur cantor: sic histrio vocabatur, qui fabulam saltaret. Distinguit hæc munia etiam Suetonius in Caligula †, ubi legas: *Canendi, ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quominùs & tragœdo pronunciandi concineret; & gestum histrionis, quasi laudans, vel corrigens, palam effingeret.* Ubi videmus, tragœdo tribui cantum: saltationem verò, gestumque, histrioni, sive orchestæ, hoc est, saltatori. Quomodo & Paris eidem Tranquillo ‡ vocatur histrio, quem constat fuisse pantomimum.

* Act. 4. sc. 3.

† Cap. 54.

‡ In Nerone cap. 54. & Domitiano cap. 3.

4. §. *Cùm autem veterum fabulas desaltaret pantomimus; non solù imitabatur pedibus, unde ὀρχηστὴς * dicebatur: sed totius corporis gestu, manuum imprimis: unde ei nomen χειρονόμος. Uti ars ipsa χειρονομία, quasi dicas, lex eorum gestuum, qui manibus fiunt.*

* Saltator.

Id Lucianus περὶ ὀρχήσεως dicit ταῖς χερσὶν λαλεῖν †. Quomodo & in veteri epigrammate de pantomimo legas ‡:

† Manibus loqui.

‡ Lib. 4. epigr. vett edit. Pythæan. an. 1590.

Ingressus scenam populum saltator adorat;
*Solerti spondens * prodere verba manu.*

* Perperam editum pendet.

Ac eodem;

Tot lingua, quot verba viro: mirabilis est ars,
Quæ facit articulos, voce silente, loqui.

Similiter Sidonius Apollinaris carm. XXIII, quod de Narbone:

Clausis faucibus, & loquente gestu.

Quem versum non ex Cassiodoro, ut vir doctus putabat, expressit; sed ex eo potiùs Cassiodorus: cùm Sidonius vixerit temporibus Theoderici Gothorum regis II, Thorismundi fratris successoris, qui Avito auctor fuit imperii adsumendi, eumque copiis suis juvit: Cassiodorus autem ab epistolis fuerit Theoderico, post Odoacrum exstinctum, Italiæ regi. Verba Cassiodori sunt lib. I. Var. epist. XX, quæ ad Albinum, & Albienum: ubi pantomimorum artem sic describit: *Hanc partem Musicæ disciplinæ mutam nominavere Majores: scilicet quæ, ore clauso, manibus loquitur, & quibusdam gesticulationibus facit intelligi; quod vix narrante lingua, aut scripturæ textu, possit agnosci.* Pantomimum igitur signat Claudianus, cùm ait lib. de consulatu Mallii Theodori:

Qui gestu manibusque loquax. ——

Pluràque in hanc rem adduxi lib. VI. Orator. institutionum cap. XI. sect. IV.

5. §. *Exprimit verò pantomimus non actiones modò: sed etiam mores, & affectus.*

Hoc Neronis temporibus quidam artificiosè adeò fecit, ut Demetrius Cynicus; qui priùs abjectè admodum de Saltatione judicârat, quasi tibiarum, fistularum, & crepituum, tantùm foret πάρεργον, sive accessio; idem verò, postquam pantomimus quiescere jussisset canentes, & scabellis crepantes, ac Veneris, & Martis adulterium corporis gestibus repræsentâsset; hunc in modum exclamavit: Ἀκούω, ἄνθρωπε, ἃ ποιεῖς· οὐχ ὁρῶ μόνον· ἀλλά μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν· *Audio quæ facis, ô homo; nec video solùm, sed manibus ipsis mihi loqui videris.* Nempe absque ullo sermone tam perspicuè, ac subtiliter, gesticulabatur, ut quivis agnosceret, Vulcanum à Sole commonitum, Marti, Venerique struere insidias, captos reti detineri, Martem supplicare, Venerem rubore suffundi, Deos spectatores variè affici. Narrat Lucianus περὶ ὀρχήσεως: ubi & alia subnectit, quæ magnitudinem, & vim ejus artis, ostendant.

6. §. *Omnino autem grande est, quòd cuncta, quæ dicebamus, exprimere histrio, sive pantomimus possit, etiam sine ope vel cantoris, vel alterius cujusquam.*

Hoc abunde liquet ex iis, quæ proximè dicebamus de pantomimo illo, quem initio flocci faciebat Demetrius philosophus, quasi ars ejus solùm foret auctarium artis alienæ.

7. §. *Quamquam verò ars ea per se etiam subsisteret, omniaque exprimeret sine ullius accessione: plurimùm tamen habebat quempiam, qui voce caneret; item quistibus, ac fistulis, id faceret.*

Hinc Phædrus lib. V. fab. LXXXVIII:

Princeps tibicen notior paullò fuit,
Operam Bathyllo solitus in scena dare.

8. §. *Itaque passim videas chorum tribui pantomimis; ad cujus cantum hi saltarent convenienti corporis motu.*

Sidonius Apollinaris lib. VIII. cap. IX, ita scribit: *Neque enim post opus missum superest, quid poëta vel vocalissimus agat; quem distantia loci nec hoc facere permittit,*

quod solent chori pantomimorum, qui bono cantu malè dictata commendant. Ad quæ verba Sirmondus similia aliorum loca congessit: quæ quia apprimè ad rem faciunt, nec caussam video, cur suo honore fraudem laborem alienum; adscribere ex eo non verebor. Manilius lib. v. Astronomicôn:

Omnes Fortunæ vultus per membra reducet,
Æquabitque choros cantu.

Cassiodorus Senator lib. iv. Variar. ult. *Pantomimo, cùm primùm in scenam advenerit, adsistunt consoni chori diversis organis eruditi.* Aristænetus lib. i. epist. xxvi. ad pantomimam: Καὶ, εἶτα τις Φάριος Πρωτεὺς, ἄλλοτε πρὸς ἄλλα μεταβεβλῆσθαι δοκεῖς πρὸς τὸ ἔῤῥυθμον τῶν ὀρχημάτων ᾠδήν. *Ac, velut Proteus Pharius, nunc hanc, nunc illam, te in speciem vertis, secundùm suaviter sonans saltationis melos.* Similiterque B. Augustinus lib. ii. de Symbolo ad catechumenos ii. & vetus Poëta lib. iv. Epigrammatum collectionis Pithœanæ*, de Pantomimo.

Ingressus scenam populum saltator adorat,
Sollerti pendet † prodere verba manu.
Nam cùm grata chorus diffundit cantica dulcis,
Quæ resonat cantor, motibus ipse probat.

* Pag. 156 & seq. edit. Parif. an. 1590.
† Lege, spondet. In Mso est Sollertis pendet. Nempe s è priori voce transferendum ad sequentem. Atque o, facili errore, abiit in e.

9. §. *Pantomimi utebantur veste, atque habitu toto, illi maximè convenienti, cujus fabulam saltarent.*

In numine exemplo fuerit, quod de Munatio Planco refert Vellejus Paterculus lib. ii. *Plancus, cùm cæruleatus, & nudus, capiteque redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, Glaucum saltâsset in convivio.* Nempe istiusmodi schema numen istoc marinum potissimùm referebat. Sic, si Hercules esset repræsentandus, cum pelle leonina, arcu, pharetrâ sagittis plenâ, & rhopalo dentato, comparebat. Sane Pylades, cum ageret Herculem Furentem, etiam tela in populum immittebat: atque idem fecit in convivio Augusti; tulitque id Cæsar, ne crederetur major velle videri, quàm populus Romanus. Sæpe autem mulieris impudicæ personam sustinebant. Tum gaudebant crocotâ. Hinc Appulejus in Apologia, juxta elegantissimam Salmasii ‡ emendationem: *Quid enim si choragium Thymelicum possiderem? num ex eo argumentarere, etiam uti me consuesse tragœdi syrmate, histrionis crocotâ, mimi centunculo?* Nempe tragœdi utebantur syrmate: histriones sive pantomimi crocotâ, & aliis vestibus muliebribus, in quibus impudicarum mulierum gestus exprimebant: centunculis verò mimi induebantur.

‡ Notis in Tertull. de Pallio.

CAP. XXXVII.

DE PANTOMIMORUM INITIIS, AC PERFECTIONE, QUÆ FUIT TEMPORIBUS CÆSARIS AUGUSTI.

1. §. *Videamus nunc de primis pantomimorum initiis, progressu item*, ac perfectione: eò magis, quia quædam, antea nobis indicta, in hac eorum historia melius dicentur. Sed hic primum distinguere oportet inter veteres, & novos pantomimos, sive chironomos, vel histriones. In veteribus item discrimen faciendum inter Græcos, & Romanos. Græcorum chironomos ab antiquissimis temporibus arcessunt.*

* Odyss. 3. & 8. & Iliad. 17.
† Lib. 3. de Rep. & lib. 7. de Legg.
‡ Mirum, hujus operis non meminisse Laertium in Chrysippo: ubi tot ejus volumina recenset. Sed fortasse fuit majoris operis pars.

Qua de re sic Quinctilianus lib. i. cap xi. *Chironomia est, ut nomine ipso declaratur, lex gestûs, & ab illis temporibus heroicis * orta est, & à summis, Græciæ viris, & ab ipso etiam Socrate probata; à Platone † quoque in parte civilium posita virtutum; & à Chrysippo ‡ in præceptis, de liberorum educatione compositis, non omissa.* Antiquior etiam Platone fuit Telesis, sive Telestes: de quo sic Athenæus lib. i. Τέλεσις δὲ, ἢ Τελέστης, ὁ ὀρχηστοδιδάσκαλος, πολλὰ ἐξεύρηκε σχήματα, ἄκρως ταῖς χερσὶ τὰ λεγόμενα δεικνύουσι. Ἀριστοκλῆς γοῦν φησιν, ὅτι Τελέστης, ὁ Αἰσχύλου ὀρχηστὴς, οὕτως ἦν τεχνίτης, ὥστε ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, φανερὰ ποιῆσαι τὰ πράγματα δι' ὀρχήσεως. *Telesis, sive Telestes, saltandi magister, multos reperit modos argutiâ manuum exprimendi ea, quæ dicuntur. Aristocles ait, Telesten, Æschyli saltatorem, tantum fuisse saltandi artificem, ut, cùm saltaret septem duces ad Thebas, quæcumque gesta erant, claræ oculis subjiceret.* Quare extra controversiam poni debet, artem pantomimicam fuisse vetustissimam: &, si minùs visum referre ad tempora Heroica, saltem Æschyli, ac Platonis temporibus fuit cognita. Verùm vetus illa conjungebatur cum comœdiis, tragœdiis, & satyris: iidemque & canebant, & saltabant. At novi pantomimi separati erant à comœdia, tragœdia, & satyra; omniaque taciti gestibus declarabant, quia manus erat pro lingua.

2. §. *Latini verò suos histriones accepere à Thuscis; ut illi à Lydis.*

Atque hoc cognoscere est ex iis, quæ de *histrionis*, & *ludionum* vocabulis, antea dicebamus.

3. §. *Sed quod attinet ad novos pantomimos, qui extra comœdiam, vel tragœdiam, in orchestram veniebant, & taciti desaltabant fabulam; horum ars temporibus demum Cæsaris Augusti cœpit, ipso auctore Augusto. Is, ut animos eorum, qui libertatem rigidiùs amarent, emolliret rebus ludicris: non modo histriones verberum immunes esse jussit *; quod prius aliter fuit; sed etiam pantomimorum artem, antea incognitam, primum in Urbem induxit; eâque in re operâ usus est Pyladis Cilicis, & Bathylli Alexandrini.*

* Tacitus lib. i. Annal. Sueton. in August. cap. 45.

Suidas: Ὄρχησις παντόμιμος †. Ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου ‡ πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. *Saltatio pantomimorum. Hanc Cæsar Augustus invenit, Pylade, & Bathyllo, primitus eam introducentibus.* Deque Augusti etiam temporibus, non Tiberii (quod temporum minùs gnaro poterat videri) capiendum est, quod idem ait in Ἀθηνόδωρος: Κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ἡ παντόμιμος ὄρχησις εἰσήχθη, οὔπω πρότερον οὖσα. *Illis temporibus introducta est saltatio pantomimorum, quæ antea non obtinebat.* Sanè Augusti ætate inductam, etiam apud Zonaram legas lib. i. Primi verò pantomimi fuere Pylades Cilix, & Bathyllus Alexandrinus. Pyladi iccirco inventionem ejus tribuit Suidas in Πυλάδης: Bathyllo autem, & Pyladi pariter, Aristonicus; eumque secutus Athenæus libro primo, itemque Zosimus. Sed, ut maximo Salmasio * observatum, perperam apud Athenæum vulgò pro Πυλάδην legitur Πυλάδης; quasi & Pylades hoc de Bathyllo scripserit. At parum verisimile est, uni æmulo suo laudem eam tribuere voluisse, quæ vel solùm sua esset, vel cum Bathyllo communis. Bathyllum hunc percharum fuisse Mæcenati, indicat Dio lib. liv. ubi eum ὁμότεχνον τῷ Πυλάδῃ † dicit. *Bathyllum Mæcenatis* nuncupat M. Seneca ‡. Sic enim legendum, non *Bathyllo Mæcenate*, ut ante nos monitum Justo Lipsio ‡. Qui & in Præfat. epitomes, sive excerptorum lib. iii. rectè reponit: *Si Thrax essem, Fusius essem: si Pantomimus essem, Bathyllus essem.* Ubi perperam vulgò, *Pantillus*. Meminit quoque Persius sat. v.

Tres tantùm ad numeros Satyri moveare Bathylli.

Ubi vetus interpres: *Bathyllus pantomimus fuit, Mæcenatis libertus.* Quod superiorem Senecæ emendationem non parum firmat.

† Hoc pacto Justus Lipsius, & Æmilius Portus, reposuere; ubi antea malè, πάνυμος.
‡ Sic pro Βακχυλίδου debere rescribi, satis est apertum ex iis, quæ de Pylade & Bathyllo pariter pantomimis referuntur.
* Notis in Vopiscum pag. 497.
† Eandem ac Pylades artem exercuisse.
‡ Præfat. Controvers. lib. 5 qui aliis decimus.
‡ In Taciti Annalium lib. i.

4. §. *Horum duorum saltatio dicta est* Italica; *quia ab iis primò in scenam Romæ est introducta.*

Deque

Deque hac Italica saltatione commentarium Pylades ipse scripsit: ut ex Suida, & Athenaeo, mox referam.

5. §. *Constabat vero ex triplici saltatione; comicâ, tragicâ, & satyricâ.*

Suidas: Πυλάδης Κίλιξ ἀπὸ κώμης * μισθαρνῶν ἔγραψε περὶ ὀρχήσεως τῆς Ἰταλικῆς, ἥτις ἐστ' αὐτῷ σύγκειται ἀπὸ τῆς κωμικῆς καλουμένης ὀρχήσεως, ἥτις ἐκαλεῖτο κόρδαξ· καὶ τῆς τραγικῆς, ἥτις ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια· καὶ τῆς σατυρικῆς, ἥτις σίκιννις. *Pylades Cilix, e pago mercenarius* (nisi obscurus fuerit Mistarnensium pagus, ubi natus fuerit) *scripsit de saltatione Italica, composita ex comica, qua vocabatur cordax; & tragica, quae emmelia dicta; & satyrica, quae nominata sicinnis.* Verba Suidae non bene ceperunt duo interpretes, Wolfius, & Aemilius Portus. Error ex eo; quod non viderent, pro περὶ τῆς κωμικῆς, legi debere ἀπὸ τῆς κωμικῆς: prout recte adducit Salmasius †. Qui & sagaciter, ut dixi, animadvertit, apud Athenaeum pro Πυλάδης rescribendum esse Πυλάδην. Verba Athenaei sunt ista libro primo ‡: Τοῦτον τὸν Βάθυλλον φησὶν Ἀριστόνικος, καὶ Πυλάδην, οὗ ἐστι σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὄρχησιν συστήσασθαι ἐκ τῆς κωμικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιννις. *Aristonicus ait, Bathyllum hunc, & Pyladem, qui librum de saltatione scripsit, Italicam saltationem composuisse ex comica, quae cordax, tragica, quae emmelia; & satyrica, quae sicinnis dicebatur.*

* Perperam vulgo κώμης, quod & Wolfius reddit.
† Notis in Vopiscum pag. 497.
‡) Praecedentes.

6. §. *Nec tamen haec ita accipi debent, quasi triplicem illam saltationem in unam confuderit, ut jura coquus soles: sed quod taciti comicas fabulas comicâ; tragicas tragicâ saltatione desaltarent. Etsi igitur tam Pylades, quam Bathyllus, utrasque saltaret fabulas; Pylades tamen in tragico, Bathyllus in comico, praecellebat argumento.*

Unde Seneca lib. III. epitomes declamationum, controversiâ I. *Et ut ad morbum meum te vocem, Pylades in comoedia, Bathyllus in tragoedia, multum à se aberant.* Sententia est, nec Pyladem fuisse Pyladem in comoedia; nec Bathyllum satis agnosci potuisse in tragoedia. In caussa erat, quod Pyladis saltatio esset gravis, seria, plena affectuum; eoque tragoediae conveniens, non item comoediae. Contra Bathylli saltatio foret laeta, jocosa; ac propterea comico apta argumento, tragico non item. Auctores Plutarchus lib. VII. Symposiacôn cap. VIII. & Athenaeus lib. I. Bathyllus igitur, si saltaret divos, vel heroas, non Jovem, vel Agamemnona repraesentabat, uti Pylades: sed Bacchum cum Bacchis, & Satyris; Pana, Echo, Ledam à cygno violatam: unde Juvenalis sat. VI.

Chironomon Ledam molli saltante Bathyllo.

7. §. *Praeterea Pylades chironomiam magnopere expolivit, atque auxit. Nam primus pro una tibia adhibuit plures; item fistulas, quod antea non factum; & choraulem cum choro; cum antea pythaules accineret sine choro.*

Macrobius lib. II. Saturnal. *Hic* (Pylades) *ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, qua apud majores viguit, & venustam induxisse novitatem.* Subjungit deinde: *Interrogatus ab Augusto; quae saltationi contulisset, respondit:*

Αὐλῶν *, συρίγγων τ' ἐνοπήν, ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων.

* Tibiarum, fistularumque sonum, & multitudinem ac tumultum hominum.

Versus est Homeri pene initio Iliad. K. Ubi primo videmus nominari τοὺς αὐλούς, sive tibias. Sane & ante Pyladem mimi ad tibicinis cantum saltabant. Sed is plures adhibuit tibias: ut videre est ex Luciani libro περὶ ὀρχήσεως. Primus insuper morem induxit, ut fistulae praecinerent pantomimis saltantibus. De quo ibidem auctor Lucianus. Hieronymi est in Chronico Eusebiano: *Pylades Cilix pantomimus primus Romae chorum sibi, & fistulas praecinere fecit.* Ubi & videmus, chori meminisse, quem Homerus versu proxime adlato vocat ὅμαδον ἀνθρώπων *. Ac facile Salmasio credo, intelligi choraulem cum septem cantoribus: de quibus sic in Mythologia Hyginus †: *Pythaules, qui Pythia cantaverat, septem habuit palliatos, qui voce cantaverunt; unde postea appellatus est choraules.* Atque ex his verbis eadem cognoscimus, pythaulae nomen esse, non, (quod Lipsius ‡ & alii, putarunt) ἀπὸ τοῦ πίθου, ut ab ἀσκός *ascaules*, qui Latinis *utricularius*: sed sic dici, quasi *Pythiaulem*, quia Pythia cantaret: ut apud Horatium legimus ‡:

—— Qui Pythia cantat

Tibicen, didicit prius, extimuitque magistrum.

Minime omnium vero audiendus, qui * putat esse πειθαύλης, à cantus dulcedine, & suadela, quae Graecis πειθώ. Sed imposuere ei Glossographi, in quibus est: *Pythaulae, quasi tibiis persuadentes tibicines.* Quod indocte dici, jure censet in Miscellaneis † Brodaeus.

* Hominum turbam.
† Cap. 273.
‡ Notis in Senecae epist. 76.
‡ Epist. ad Pison.
* Nicolaus Leonicus lib. 3. Epiphyllid. dum cap. 27. Ac praivit ad errorem Caelius Rhodiginus lib. 12. A. L. cap. 5.
† Lib. 2. cap. 13.

8. §. *Adhac Pylades adhibebat pedum sonitum, dum pantomimus saltaret.*

Ποδῶν κτύπον vocat Lucianus περὶ ὀρχήσεως. Uti κτυποῦντας appellat, qui, saltante pantomimo, pede sonum ederent. Iidem & ποδοκτύποι, & ποδοψόφοι dicebantur. Ut inde res ipsa ποδοκτυπία, & ποδοψοφία. Nempe sublato pede tundebant scabellum, ut sic moderarentur canticum: haut aliter ac nunc manu pulsant pulpitum, aut librum, qui symphoniacorum cantum temperant. Hoc *crepitus scabillorum* vocat Suetonius in Caligula, & exemplo ejus Arnobius. Lutatius etiam Placidus, ad illud Papinii lib. VII. Thebaidos,

—— Et ad inspirata rotari

Buxa, ——

scribit hunc in modum:

Buxa, tibia, vel scabellum, quod in sacris tibicines pede sonare consueverunt. Pro scabellis, sive scamillis, etiam fuere testarum crepitus. Unde Juvenalis sat. XI:

—— Audiat ille

Testarum crepitus. ——

Ubi sic vetus interpres: *Testis enim antea percutiebant, saltantibus pantomimis: quia tunc non erat, ut mesochori percuterent manibus.* Prout verba interpretis ejus emendavit clarissimus Salmasius. Qui erudite, fuseque, de omni hac re scripsit Notis in Vopisci Carum, Carinum, & Numerianum ‡. Adire eum omnino fuerit operae: ut constet, quomodo ad saltationem pantomimorum soleat adhiberi non modo tibiarum, & fistularum; sed & citharae cantus, chorique concentus; item cymbalorum, scabellorum, & testularum crepitus; imo & manuum plausus.

‡ Pag. 501. & seqq.

9. §. *Magnum etiam Augusti temporibus fuit Hylae nomen; qui discipulus erat Pyladis, & de eruditione postmodo cum praeceptore contendit.*

Macrobius lib. II. Saturnal. cap. VII. *Pylades histrio clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad aequalitatis contentionem eruditione provexit. Populus deinde inter utriusque suffragia divisus est: & cum canticum quoddam saltaret Hylas, cujus clausula erat, τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα ‡, sublimem, ingentemque Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades: & exclamavit è cavea, Σὺ μακρόν, οὐ μέγαν ποιεῖς *. Tunc populus eum coëgit idem saltare canticum; cumque ad locum venisset, quem reprehenderat, expressit cogitantem; nihil magis ratus magno duci convenire, quam pro omnibus cogitare.* Subjicit continuo: *Saltavit Hylas OEdipodem: & Pylades hac voce securitatem saltantis castigavit, Σὺ βλέπεις †.* Oportuisset Hylam clausis oculis saltare, quia OEdipus, quem saltabat, caecus erat. Paullo post subjungit: *Idem* (Pylades) *cum propter populi seditio-*

‡ Magnum Agamemnona.
* Tu longum, non magnum facis.
† Tu vides.

ditionem pro contentione inter se, Hilamque, habitâ, concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: Καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ; ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι. Hoc est, *Etiam ingratus es, Imperator? Sine eos circa nos feriari.* Videlicet, ad tranquillitatem Reip. conducebat, ut populus non de Cæsaris dominatu cogitaret, sed de ludorum nugis: cujus rei non ignarus Augustus, *cunctos dulcedine otii pellexit*; ut est apud Tacitum in primo Annalium.

Cap. XXXVIII.

De pantomimis, qui fuere post tempora Augusti.

1. §. *Diu verò & Pyladis, & Bathylli, domus duravit; atque eorum discipuli,* Pyladæ, *&* Bathylli, *sunt nuncupati: sed qui* Pyladæ *dicerentur, primi illius Pylada instar, tragicam magis saltationem sectabantur: quique appellarentur* Bathylli, *magis comico gaudebant argumento.*

De hisce duabus pantomimorum familiis sic Seneca lib. VII. Naturalium Quæstionum cap. XXXII. *Quantâ curâ laboratur, ne cujus pantomimi nomen intercidat! Stat per successores Pyladis, & Bathylli domus. Harum artium multi discipuli sunt, multique doctores.* Ex Pyladæ domo fuit Pylades ille, de quo sic lapis antiquus Mediolani*.

* *Inscriptionum Gruteriana Collectionis pag. 1024. num. 5.*

THEOCRITO
AVGG. LIB.
PYLADI
PANTOMIMO
HONORATO
SPLENDIDISSIMIS
CIVITATIB. ITALIÆ.
ORNAMENTIS
DECURIONALIB. ORNA.
GREX
ROMANUS
OB MERITA EJUS
TITUL. MEMORIÆ
POSUIT.

A dextro latere est effigies viri palliati: à sinistro autem chlamydati, lanceamque gestantis manu sinistrâ, dextrâ verò attollentis larvam. Effigies prior adscriptum habet, IONA; posterior, TROADAS, ac superiùs, SUI TEMPORIS PRIMUS. Scio, quomodo hæc interpretetur Scaliger Animadversionibus in Manilium. Sed magis placet sententia clarissimi Salmasii †, censentis, illum Pyladem saltâsse Iôna, & Antigonen Euripidis: ac vicisse utraque eos, quibuscum certâsset. Adhæc Genuæ in antiquo lapide legas ‡:

† *Notis in Vopiscum.*

‡ *Habes in Gruteriana Collectione pag. 331. num. 1.*

P. ÆLIUS AUG. LIB. PYLADES PANTOMIMUS
HIERONICA INSTITUIT.
L. AURELIUS AUGG. LIB. PYLADES HIERONICA DISCIPULUS CONSUMMAVIT.

Ut superior Pylades proprium Theocriti nomen habuit, ita videmus; duobus hic commune quidem Pyladæ nomen finisse ab arte histrionicâ: sed ab adoptione nuncupatos P. Ælium, & L. Aurelium. Atque ex his liquet, falli doctissimum Brodæum, cùm, Notis in Ἀνθολογίαν*, duos solùm agnoscit Pyladas pantomimos; primum illum, qui temporibus claruit Augusti, & alterum, quem præ pantomimis cæteris dilexit Trajanus Cæsar; ut est apud Dionem; ac cujus amore discruciari mulierem, à Galeno deprehensum fuit.

* *Lib. 1. tit. 11. epigr. 2.*

2. §. *Inclytum etiam Neronis tempore paridis pantomimi nomen fuit.*

Quem à Nerone, ut gravem adversarium, fuisse occisum, tradit Tranquillus in vita ejus Imperatoris cap. LIV.

3. §. *Temporibus etiam Neronis, ac Vespasiani, claruit pantomimus Mythicus, vel potius Mithacus.*

De quo Plinius lib. VII. Naturalis Historiæ cap. LIII: *Et quos nostra adnotavit ætas, duo equestris ordinis in eodem pantomimo Mythico, tum formâ præcellente.* Ita editum invenio in omnibus codd. etiam antiquissimâ Parmensi anni CIↃCCCCLXXVI. In MSorum uno reperio *mystico*. Sed facile subscripsero Salmasio, legenti *Mithacus*. Nam usitatum nomen Græcis Μίθακος, ad quod *Mythicus* proximè accedit.

4. §. *Credo, Cæsaris M. Ulpii Trajani libertus fuerit Apolaustus ille, qui in commissione pantomimorum Romæ omnium victor fuit coronatus.*

Vetus inscriptio*:

* *Gruteriana inscriptionum Collect. p. 331.*

M. ULPIUS AUG. LIB. APOLAUSTUS
MAXIMUS PANTOMIMORUM
CORONATUS ADVERSUS HISTRIONES
ET OMNES SCÆNICOS
ARTIFICES XII.

Committi pantomimos solere, victoremque coronari; liquet etiam ex lapide de Theocrito Pylade: cujus inscriptionem antea adduximus.

5. §. *Præterea temporibus Cæsaris Marci Antonini, cognomento Philosophi, magnum nomen fuit Morphi pantomimi.*

Celebrat Galenus περὶ τοῦ προγινώσκειν.

6. §. *Etiam sub Christianis imperatoribus quidam celebres fuere pantomimi: ut Caramallus, & Phabaton.*

Quorum meminit Sidonius Apollinaris carm. XXIII, quod Narbo inscribitur:

Coram te Caramallus, aut Phabaton,
Clausis faucibus, & loquente gestu,
Nutu, crure, genu, manu, rotatu,
Toto in schemate vel semel latebit.

Phabaton, quod sciam, alibi memoratur nuspiam. At Caramallus etiam celebratur in epistola Speusippo tributâ ad Panaretam ὀρχηστρίδα †, quæ est sexta, ac vigesima, inter illas, quæ, à primæ epistolæ inscriptione, *Aristæneti* vocari solent universæ. Utcunque hoc est; scriptor is non vixit ante Constantinum Magnum, cùm meminerit Novæ Romæ: &, si verum est nomen Aristæneti; vera etiam videri possit ætas, quam Barthius ‡ existimat. Nempe ut sit Flavius Aristænetus Honori Cæsaris in VI. consulatu collega: quod fuit anno Christi CCCCIV; annis viginti ante imperium Valentiniani III; quo imperante cum Theodosio Juniore, natus fuit Sidonius Apollinaris. Unius verò scriptoris eas esse epistolas, contrà quàm viri docti putarunt, extra controversiam pono. Nec enim ovum ovo est similius, quàm dictio omnium harum epistolarum. Præter verò haruncce auctorem, videas & Caramalli ejus meminisse Leontium, epigrammate, quod in Ἀνθολογίᾳ est lib. IV, tit. XXV, qui est εἰς ὀρχηστάς, καὶ ὀρχηστρίδας*. Sic enim legi eum oportet; cùm Caracallus, in quem est primum Leontii epigramma, non ὀρχηστρὶς † fuerit, sed ὀρχηστής ‡. Ac similiter in lemmate ejus epigrammatis rescribendum, εἰς εἰκόνα ὀρχηστοῦ, ut observatum Josiæ Mercero; qui vidit, inde errorem ortum, quòd vocetur Caramallus, Μουσῶν δεκάτη, τετάρτη Χαρίτων*: quasi hæc viro non possint convenire.

† *Pantomimam.*

‡ *Lib 55. Adversar. cap. 8.*

* *In pantomimos, & pantomimas.*

† *Pantomima.*

‡ *Pantomimus.*

* *Decima Musarum, quarta Charitum.*

7. §. *Etiam desitis Cæsaribus Romanis, pantomimi Romæ, atque in Italia, obtinuerunt.*

Ut

Ut liquet ex Cassiodoro; qui Theoderico, Italiæ, & Gotthorum regi, ab epistolis fuit. Ejus est lib. I. Var. epist. xx: *Constituatur à vobis prasini pantomimus; quatenus sumtum, quem pro spectaculo civitatis impendimus, electis contulisse videamur.*

Cap. XXXIX.

De damnis, quæ publico dant pantomimi; unde & urbe sunt ejecti à Cæsaribus gentilibus, majori etiam jure rejecti à Christianis.

1. §. *Vix autem dici possit, quanto in honore fuerint apud Romanos histriones, sive pantomimi. Primùm quidem apud Augustum, ac Mæcenatem: posteaque apud Imperatores consecutos. Is tantus fuit, ut domus eorum frequentarentur assiduè; non à vulgo duntaxat, sed etiam Equitibus, imò Senatoribus quoque: qui subinde egredientibus claudebant latus; nec ipsi modo, sed similiter uxores.*

L. Seneca epist. xlvii: *Nobilissimos juvenes mancipia pantomimorum.* Et in fine libri I. Quæstionum Natural. de arte pantomimorum: *Privatim urbe totâ sonat pulpitum: in hoc viri, in hoc feminæ, tripudiant: inter se mares, uxoresque contendunt, uter det latus illis.* Plinius lib. xxix: *Nullius histrionis* (hoc est, pantomimi,) *equorumve trigarii, comitatior egressus in publico erat.*

2. §. *Interim multa populo Romano damna dabant.*

Imò Zonoras non dubitat, pantomimos, ab Octaviano Cæsare inductos, cum antea essent incogniti, referre inter labefactati imperii Romani caussas.

3. §. *Inter damna erat, quòd mores corrumperent, partim nimiâ illâ familiaritate cum feminis, de qua diximus: partim etiam in scena, exprimendo corporis gestu stupra, & adulteria: quæ cùm repræsentarent, docebant.*

Unde Firmicus, ut antea vidimus, cum pantomimis conjungit cinædos, effeminati corporis mollitie diffluentes. Est & Tertulliani libro de spectaculis: *Quid de pantomimo, qui etiam muliebriter curatur?* Ac alibi de iisdem ait: *Quod corpus impurum, & ad istam artem effeminatione productum, Minervam aliquam, vel Herculem, repræsentat.*

4. §. *Vix aliter igitur fieri poterat, quin multum hic libidine peccaretur; partim feminis in scena corruptis; partim aliis postea, ex familiaritate illâ, nimio pantomimi amore correptis.*

Tertullianus lib. de Spectaculis, ubi de universo istoc scenicorum genere, & aliis hujus farinæ, agit: *Quibus viri animas, feminæ autem illis etiam corpora sua substernunt.* Sic Justus Lipsius scitè emendabat eum locum comment. in lib. I. Annalium Taciti*.

* Pag 39. edit. Mor. an. 1627.

5. §. *Sed & illo nocuere pantomimi, quòd insano sui amore populum scinderent in partes, quæ etiam erumperent in seditionem. Tiberius igitur illos Româ ejecit: partim nempe ob seditiones, quæ propter eos fierent; partim ob stupra, & adulteria, quæ committerent.*

Tacitus lib. iv. Annal. *Postremò Cæsar de immodestia histrionum retulit; multa ab iis in publicum seditiosè, fœda per domos tentari.* Ac mox: *Pulsi tum histriones Italiâ.* Dio lib. lviii: Τούς τε ὀρχηστὰς τῆς τε Ῥώμης ἐξήλασε, καὶ μηδαμόθι τὴν τέχνην χρῆσθαι προσέταξεν, ὅτι τάς τε γυναῖκας ᾔσχυνον, καὶ στάσεις ἤγειρον. *Pantomimos* (Tiberius) *Româ exturbavit, ac omnino arte eâ interdixit, eò quòd mulieres violarent, & turbas darent.* Etiam hòc principe decretum, ut Tacitus ait lib. I. Annalium*, *Ne domos pantomimorum senator introiret.* * Cap 77. § 4.

6. §. *Temporibus etiam Neronis, fautores histrionum in carcerem deducti.*

Tacitus lib. xiii. Annal. † *Inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium, ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum, & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti jussisset. Comprobavere Patres, incusatâ Antistii licentiâ.* Hinc cognoscimus, Senatum censuisse, jure fautores histrionum, sive pantomimorum, in carcerem conjectos. Quod si sic censuere de histrionum fautoribus, quam despicatui habuere ipsos pantomimos! † Cap 28.

7. §. *Etiam cùm antea Imperatorum præconia in ludis, & theatris, à pantomimis saltarentur: Trajanus Cæsar interdixit, id ne fieret; quia laudes, ab effeminatis illis histrionibus profectas, potius haberet pro nominis sui dehonestamento. Tanti referre putavit, à quo quid fieret.*

Plinius in Panegirico, quo consul Trajano Cæsari gratias egit: *Et quis jam locus miseræ adulationis manebat, cùm laudes Imperatorum ludis etiam, & comessationibus ‡ celebrarentur, saltarenturque; atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignius, quod eodem tempore, in Senatu, & in scena; ab histrione, & à Consule, laudabantur. Tu procul à tuo cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus Annalium, non hæc brevis, & pudenda prædicatio, colit. Quin etiam tanto majore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scena silebunt.*

‡ Al. commissionibus. Quod malim; ut histrionum in theatro commissiones intelligantur.

8. §. *Nulli verò acerbiùs in eos invecti fuere veteribus Christianis: qui indignum putabant, fracto, & cinædico corporis motu, ac gesticulatione impudicissimâ, stupra, & adulteria, ante oculos etiam adolescentulorum, & immaturarum virginum, sic repræsentari, quasi coram gererentur.*

Unde Salvianus lib. vi. de Gubernatione Dei: *De pantomimis piget dicere, quia pigeat malum vel nôsse.* Pleniùs de moribus eorum dilucet ex iis, quæ de mimis cap. xxxiv, ex antiquis Patribus, adducebamus; quæque inferiùs adjungam.

9. §. *Alterum accessit, quod non minùs Christianorum animos à ludis nationum averti. Nam & dies, quibus exhiberentur, festi falso erant numini, & in ejus honorem ludi fiebant; ut non infima pars fuerint cultûs idololatrici. Quocirca non dubitabant Patres de iis, qui à baptismate ludos istos accederent, tristem hanc ferre sententiam; excidere eos religione Christianâ, quam fuerant professi, cùm diabolo, & pompa ejus renunciarent.*

Operæ pretium fuerit, si paullùm his insistam. Prius igitur referam veteris Ecclesiæ ritum; quo, sive sacro lavacro tingendi, sive qui pro infantibus sponderent, abrenunciarent Satanæ, operibus, ac pompæ ejus. Deinde ostendam, veteres Christianos per pompas Satanæ vel inprimis intellexisse ludos Diis sacratos: atque hinc colligere, eos, Deo rejecto, ad Satanam reverti, quotquot post baptismum ludis gentilitiis interessent. De illo veteris Ecclesiæ ritu auctor nobis vetus scriptor Constitutionum Apostolicarum lib. iii. cap. xviii. & lib. vii. cap. xli. Item Ori-

Origenes in Numerorum cap. xxi.* *Recordetur unusquisque fidelium, cùm primum venit ad aquas baptismi, cùm signacula fidei prima suscepit, & ad fontem salutaris accessit; quibus ibi tunc usus sit verbis, & quid denunciaverit diabolo; non se usurum pompis ejus; neque operibus ejus, neque ullis omnino servitiis ejus, ac voluptatibus, pariturum.* Allusit quoque ad hunc morem P. Cyprianus genuino, absque dubio, opusculo de disciplina, & habitu Virginum, §. 6. *In seculo accepta, & hic cum seculo remansura, tam contemni debent, quàm mundus ipse contemnitur; cujus pompis, & deliciis, jam tum renunciavimus, cùm meliore transgressu ad Deum venimus.* Meminit & Optatus Milevitanus lib. v. de schismate †. Ac sæpius B. Ambrosius. Ut lib. I. Hexameròn cap. IV. *Derelinquit, & deserit, qui abluitur, intelligibilem illum Pharaonem, principem istius mundi, dicens, Abrenuncio tibi diabole, & angelis tuis, & operibus tuis, imperiis tuis.* Item lib. I. Sacrament. cap. II. & lib. de iis, qui mysteriis initiantur cap. II. Præterea Joannes Chrysostomus homil. XXI. ad Antiochenos, sive catechesi ad illuminandos ‡: καὶ μετὰ ταῦτα, οὐκ ἔγγραφα ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ἀρκεῖται ψιλῇ τῇ φωνῇ· κἂν εἴπῃς ἀπὸ διανοίας, Ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, καὶ τῇ πομπῇ σου, τὸ πᾶν ἀπείληφε. *Post hæc non chirographa à nobis exigit; sed solâ contentus est voce: modo ex animo dicas, Abrenuncio tibi Satana, & pompæ tuæ; totum recepit.* Similiaque habes apud eum in epist. ad Colossenses, & alibi. Item apud B. Hieronymum in cap. v. Matth. uti & sub ejus nomine alium Regulà Monacharum cap. XXX. ‡. *Nihil ad vos, charissima domina, de pompis seculi attinet, quæ abrenunciavistis in baptismate mundo, diabolo, & pompis eorum: quod & postmodum confirmâstis sub pollicitatione juramenti in vestræ religionis ingressu.* Etiam ex B. Augustino, & aliis, plura adducit Gratianus Can. LXXIII. Mitto Cyrillum lib. VII. contra Julianum, Salvianum lib. I, V. & VI. de Gubernat. Dei; cujus verba mox referam: tum autem Gregorium M. libr. Sacram. Bedam in Tob. VIII. Ordinem Romanum de denunc. scrut. ad elect. & tit. de die Sabb. Sancti*, Rabanum Maurum †, ac deinceps quos non?

* Pag. 248. edit. Froben. a. 1536.

† Pag. 152. edit. Commelin an. 1599.

‡ Tom 6 edit. Savil iana pag. 610.

‡ Tom 4. edit. Frob. a 1553. pag. 335.

Alterum erat, veteres, per pompam diaboli, intellexisse inter cætera ludos Diis gentium dicatos, ac propterea statuisse, (ut formulâ à militia petitâ loquebantur) renunciare eos Deo, & ad Diaboli castra reverti: qui postquam Satanæ, & pompæ ejus in baptismate abrenunciassent, non dubitarent adire theatra, circum, locaque alia ludis gentilitiis consecrata. Audiamus de isto Lactantium lib. VI. Institut. Divin. cap. XX. *Vitanda ergo spectacula omnia, non solùm ne quid vitiorum pectoribus insideat, quæ sedata, & pacifica esse debent; sed ne cujus nos voluptatis consuetudo deliniat, & à Deo, & bonis operibus avertat. Nam ludorum celebrationes Deorum festa sunt. Siquidem ob natales eorum, vel templorum novorum dedicationes, sunt constituta. Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributa sunt; ludi autem scenici, Libero; Circenses, Neptuno; paullatim verò & cæteris Diis idem honos tribui cœpit; singulisque ludi numinibus eorum consecrati sunt; sicut Sisinius Capito in libris spectaculorum docet. Siquis igitur spectaculis interest, ad quæ religionis gratiâ convenitur, discessit à Dei cultu, & ad Deos se contulit, quorum natales, & festa celebravit.* Ac repetit hæc in epitome memorati operis cap. VI. *Ad celebrandos Deorum honores inventa memorantur spectacula. Nam munerum editione Saturno facta sunt. Scena Liberi patris est. Ludi verò Circenses Neptuno dicati putantur.* Chrysostomi insuper verba apponam homil. XXI.*. ad Antiochenos, sive catechesi ad illuminandos: Πομπὴ δὲ Σατανική ἐστι θέατρα, καὶ ἱπποδρομία, καὶ πᾶσα ἁμαρτία, καὶ παρατήρησις ἡμερῶν, καὶ κληδονισμοί, καὶ σύμβολα. *Pompæ verò Satanicæ sunt; theatra, circenses, & omne peccatum, & dierum observatio, & præsagia, & omina.* Subjicit deinde, quid per σύμβολα, sive omina designet. De theatris similiter Salvianus Massiliensis lib. v. de Gubernatione Dei: *In spectaculis quædam apostasia fidei est, & à symbolis ipsius, & cœlestibus sacramentis, letalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scilicet, nisi ut renunciare se diabolo, ac pompis ejus, atque spectaculis, & operibus, protestentur? Ergo spectacula, & pompæ, etiam juxta nostram professionem, opera sunt diaboli. Quomodo, ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris? Renunciasti semel diabolo, & spectaculis ejus; ac per hoc necesse est, prudens, & sciens, dum ad spectacula remeas, ad diabolum te redire cognoscas. Utrique enim rei simul renunciasti, & unum utrumque esse dixisti. Si ad unum reverteris, ad utrumque remeasti. Abrenuntio enim, inquis, diabolo, pompis, spectaculis, & operibus ejus. Et quid postea? Credo, inquis, in Deum patrem omnipotentem, & in Jesum Christum filium ejus. Ergo primùm renunciatur diabolo, ut credatur Deo: quia qui non renunciat Diabolo, non credit Deo, & ideo quia, qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum. Diabolus autem in spectaculis est, & pompis suis.* Idem lib. VI. *Per turpitudines criminosas æterna illic salus Christianæ plebis exstinguitur, & per sacrilegas superstitiones majestas divina violatur. Dubium enim non est, quod lædunt Deum; utpote idolis consecrata. Colitur namque, & honoratur Minerva in Gymnasiis, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in Arenis.* Ac similiter Isidorus lib. XVIII. Originum cap. XLI, LI. & LIX.

* Collectionis Hittorpianæ pag. 76. edit. Parisina an. 1610.

† Lib. I. de institut. Clericorum lib. I. cap. 27. quod est de catechizandi ordine.

* Tom. 6. edit. Savil pag. 610.

10. §. *Hisce de caussis pantomimi, ac histriones, in veteri Ecclesia non admittebantur ad sacram synaxin; nisi priùs artem suam missam facerent.*

Hunc in Africa etiam obtinuisse morem, liquet ex B. Cypriano epist. LXI. quæ est ad Eugratium, sive Euchratium: *Consulendum*, inquit, *me existimasti, quid mihi videatur, de histrione quodam; qui, apud vos constitutus, in ejusdem adhuc artis suæ dedecore perseverat; & magister, & doctor, non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, id quod male didicit, cæteris quoque insinuat; an talis debeat communicare nobiscum. Puto, nec majestati divinæ, nec evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor, & honor Ecclesiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur.* Atque is, de quo nunc sermo est nobis, non ipse in scena agebat, quia sciebat hoc esse indignum religione Christianâ; sed quoniam fortè non aliam didicerat artem præter histrioniam, alios solùm, ut haberet, unde viveret, in histrionia exercebat. Negat verò Cyprianus hoc excusationi sufficere. *Nec*, inquit, *excuset se quisquam, si à theatro ipse cessaverit; cùm tamen hoc cæteros doceat. Non potest enim videri cessare, qui vicarios substituit, & qui pro se uno plures succedaneos suggerit; contra institutionem Dei, erudiens, & docens, quemadmodum masculus frangatur in feminam, & sexus arte mutetur, & diabolo divinum plasma mutanti, per corrupti, atque enervati corporis delicta placeatur.* Postea docet, quomodo satius sit ab Ecclesia succurri talium egestati; modò seriò Christianam religionem fuerint amplexi.

Similiter Hispani arcebant pantomimos, ac similes, à sacra Cœna. Concilium Illiberitanum can. LXII. *Si auriga, aut pantomimi, credere voluerint, placuit, ut priùs artibus suis renuncient; & tunc demum suscipiantur, ita ut ulterius ad eas non revertantur. Quod si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Ecclesia.*

LIBRI SECUNDI INSTITUTIONUM POETICARUM FINIS.

GERARDI JOANNIS VOSSII
INSTITUTIONUM POETICARUM
LIBER III.

CAP. I.

DE EPOPOEIÆ DEFINITIONE, MATERIA, ET FORMA.

1. §. *Hactenus de poësi dramaticâ egimus: sequitur exegetica: in qua principem meretur locum Epopœia. Sumitur verò ea vox hoc loco non universè, sed κατ᾽ ἐξοχὴν*.*

* *Per excellentiam, pro digniori parte.*

Nam etsi ἔπος universè verbum, sive locutionem signet: magis tamen poëticæ tribuitur locutioni; inque hac ipsa convenit magis carmini hexametro: & in hexametro jure majori id sibi nomen vindicat, quod imitatur actiones heroum. Hinc Eustathius, procemium Iliados exponens, ait: Ἔπος ἰδιάζεται ἐπὶ τῶν ῥαψῳδέντων κατά τι ἐξαίρετον· *ob excellentiorem quendam modum fit eorum proprium, quos rhapsodes vocamus.* Similiter, teste eodem, ἐποποιοὶ speciali significatione dicuntur οἱ ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ τόνῳ ἡρωΐζοντες, hoc est, *qui carmine hexametro heroum res gestas tractant.* Quos & Cicero *epicos* vocat libro de optimo genere oratorum.

2. §. *Est igitur epopœia, poësis carmine hexametro personarum illustrium illustres actiones illustri narrans oratione.*

De quo convenit cum Isacio Tzetze; qui initio προλεγομένων in Cassandram, quatuor requirit in poëta epico; carmen hexametrum, fabulam, sive imitationis allegoriam, historiam, sive veterem rei memoriam, & orationem accommodatam, hoc est, majestatis plenam: sine quorum aliquo negat, poëtam epicum dici posse. Nec multum à definitione nostrâ distat illa Antonii Lulli lib. VII. de Orat. cap. V: *Epopœia est narratio continua rerum mirabilium, & novitate illustrium, versu heroico descripta.* Sed nostra manifestiùs tum materiam epici carminis, tum formam, exprimit.

3. §. *Materia continet tum personas, tum res. Personæ potissimum sunt grandes, & illustres; ut heroës, reges, duces: quandoque etiam dii, quorum concilia admiscet. Res item sunt graves, quales bellica.*

Utrumque complexus his versibus Horatius†:

† *In Arte.*

Res gestæ, regumque, ducumque, & tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.

Hinc *forte epos* idem poëta ‡ appellat.

‡ *Sat. 9. lib. 1.*

Ac similiter Domitius Marsus de morte Tibulli, & Maronis, ait:

Te quoque Virgilio comitem non æqua Tibullo
Mors juvenem campos misit ad Elysios.
Ne foret, aut elegis molles qui fleret amores,
Aut caneret forti regia bella pede.

4. §. *Interim nec penitùs adspernatur personas tenuiores: ut sunt milites, nautæ, aurigæ, fabri. Quos adjungit, quia sine iis constare nequit societas humana. Similiter etiam admiscentur res minores. Sed opera danda est, ut in minoribus personis illa saltem exponantur munia, atque opera, quæ in iis præcipua erunt; atque etiam, quatenus res finit, attollantur.*

Etsi igitur, quando personas, ac res tenues, admittit, videri possit ad comœdias accedere: tamen tum quoque magnum est discrimen. Nam comœdia gaudet jambico, quod sermoni proximum: hexametrum refugit, ut nimis grande. Epos verò, ut mox dicam, exigit hexametrum. Imò ne quidem contentum est quovis hexametro; sed ulteriùs requirit, ut constet sententiis illustribus, verbis grandibus, & ornatis, & compositione decorâ, numerosâque. His quippe sublimior fit oratio; quæ alioqui, eò quod de personis, vel rebus sit tenuioribus, amissâ majestate suâ fieret plebeja, ac quodammodo humi reperet.

5. §. *Forma epopœia in duobus consistit; in metro, & imitandi ratione. Metrum esse hexametrum, antea diximus.*

Unde Papinius lib. V. Sylvarum, Epicedio in Patrem, sic epicos describit:

Quis labor Aonios seno pede ducere campos.

Imò & Aristoteli ἡ ἑξαμέτρος μιμητικὴ non alia est, quàm epopœia.

6. §. *Convenit quidem hoc metrum etiam rebus bucolicis, quas gracili se avenâ cecinisse ait Maro*: item rusticis, & naturalibus: adhac genethliacis, epithalamiis, epistolis, satyris, epigrammatis: at non dubium tamen, quin maxime conveniat gestis heroum describendis.*

* *1. Æn.*

Nec enim in rebus humanis, quicquam est gravius heroum gestis; nec item in metris ullum est adeò grave, æque amplum, quàm hexametrum; quod ab heroum gestis, in quibus occupari solet, heroicum vocatur.

7. §. *Sanè carminis Homerici majestas inprimis quidem est à rerum pondere, & spiritu poëtæ: sed non dubium tamen, quin multùm de majestate carminis decessurum fuerit, si eadem jambico, aut trochaico, dixisset.*

Est enim jambus pes humilis; trochæus autem volubilis. Quare, si spectare volumus, ut ubique oportet, τὸ ἁρμόττον†: fatendum, utrumque hunc pedem illis magis convenire poëmatis, ubi homines inducuntur agentes, ut in dramatis fit. Et sanè Horatius ‡ iccirco jambum esse ait *Alternis aptum sermonibus.*

† *Quod convenit.*
‡ *Epist. ad Pisones.*

8. §. *Atque hinc etiam liquet, cur heroum gesta describi nequeant carmine ex variis versuum generibus constante: quod Aristoteles* * *à Charemone factum ait.*

* De re Poet. cap. 24.

Nam cùm alii versus sint tardi, alii celeres, ac volubiles: ex mistura hac confusio quædam nasceretur. Quanto igitur satius est, prout res sunt, ita aptare metrum!

9. §. *Alterum, quod formam constituat, erat imitatio epica, quæ fit narrando.*

Atque inde Aristoteli poësis hæc dicitur διηγηματική †: nempe quia in ea est ἀπαγγελία ‡. Neque ignoro, epopœiam vulgò ad mixtam referri poësin; eò quòd poëta epicus personis etiam directâ oratione loquentes inducat. Sed cogitari oportuit, sic quoque solùm esse poëtam, qui narret. Nimirum similis est ratio, atque in historia; ubi orationes etiam exponi debent, quia illæ sæpe præcipua fuere eventûs caussa. Nec propter orationes eas historia ad dialogorum pertinet naturam: quia orationes sunt pars narrationis historicæ. Similiter nec sermones alieni, quos poëta imitatur, induunt naturam dramatis: cùm pars sint narrationis à poëta in propositione operis promissa. Par igitur ratio est, sive poëta res gestas exponat, sive orationes referat: sive item oratione utatur obliquâ, sive directâ: cùm ea res non variet φύσιν *, quia utraque suo nomine poëta referat; contrà quàm fit in dramatate, ubi nihil suo nomine loquitur.

† Narrativa
‡ Narratio.
* Naturam.

Cap. II.

Quomodo epopoeia conveniat cum tragoedia, et qui differat: utra item præstet.

1. §. *Ex his, quæ de materia, & forma, epopœia diximus, cognoscere est, quomodo conveniant, & differant, tragœdia, & epopœia. Conveniunt, quia utraque imitetur τὰ σπουδαῖα, hoc est, præstantia, graviaque; non res humiles, ac viles; quas comœdia sibi proponit.*

Hinc de tribus istis sic Ovidius in primo de remedio amoris:

Fortia Mæonio gaudent pede bella referri.
Deliciis illic quis locus esse potest?
Grande sonant tragici; tragicos decet ira cothurnos:
Versibus è mediis soccus habendus erit.

Ubi per *soccum* comœdiam intelligi, & pueris est apertum.

2. §. *Affectus quoque pares propemodum.*

Unde Homerum Plato nunc tragicum, nunc tragicorum principem vocat in Theæteto, & x de Rep. Sunt & alia, quibus similes sint; ut σύστασις †, ac dictionis majestas. Sed de his postea.

† Constitutio.

3. §. *Differt autem epopœia à tragœdia, quòd tragœdia sit drama: epopœia fere in ἀπαγγελίᾳ ‡ consistat.*

‡ Narratione.

Hoc est, tragœdiâ alterius personæ sermo refertur, resque actione repræsentantur, ut geruntur. Nam δρᾶμα agentium, est repræsentatio, ut gestæ fuerunt. Poëta enim res à seipso nunciat: nec agentes, sed, ut acta sunt, narrat.

4. §. *Epopœia etiam solùm spectat fabulam, mores, dictionem, & sententiam: at tragœdia & hæc quatuor, atque insuper apparatum, ac modulationem, considerat.*

Hinc Aristoteles *: Ὅστις περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας, καὶ φαύλης, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν· ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει, ὑπάρχει τῇ τραγῳδίᾳ· ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ. *Qui novit insignem tragœdiam distinguere à vili, idem & possit hoc in epico carmine. Quæ enim sunt in epico, etiam sunt in tragœdia. Quæ verò hæc habet, ea non omnia in epico insunt.*

* Lib. de Poet. cap. 5.

5. §. *Etiam in epico carmine admiranda planè, ac, sapientum judicio, incredibilia, fingere licebit: contrà quàm in tragœdia fit.*

Cujus caussa est, quòd hæc in epopœia narrentur; non agantur, ut in tragœdia fit.

6. §. *Præterea in epopœia est multarum, ac variarum actionum imitatio: in tragœdia autem unius, ac simplicis actionis; quam late, copioseque tractat.*

Tragici enim ex epico aliquo, inprimis ex cyclo epico, partem aliquam excerpebant, quæ materies esset dramatis. Eò respexit Cicero epistolâ ad Lucceium, cùm imitari jubet poëtas, ac consulatûs sui gesta seorsum tractare extra historiam continuam: *Ut, inquit, in continuis tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum, eventorumque nostrorum: habet enim varios actus, multasque actiones, & consiliorum, & temporum.* Comparat materiem sui consulatûs cum dramate: quod unam tractat actionem; sed multis actibus distinctam. At continuam ejus historiam confert cum κύκλῳ ἐπικῷ †: quo à poëtis variis fabulæ omnes, historicorum more, ordine exponebantur; ut superiùs diximus. Imò non cum cyclicis modò poëtis componit, sed universè cum ἐποποιΐᾳ: quia in multa dramata dividi potest. Itaque Aristoteli dicitur πολύμυθος ‡: non quasi non illa circa unam inprimis actionem versetur; sed quia singula ejus episodia possint esse tragœdiæ alicujus argumentum. Ac vitiosa sit tragœdia, quæ sit σύστημα ἐποποιικὸν *: ut siquis Iliada, vel Odysseam, vel Æneidem, unâ velit tragœdiâ complecti. Nam epopœiæ quidem est χρόνος ἀόριστος †: at tragœdia non excedit Solis periodum. Quare tragicus unum tantùm episodium ex hujusmodi opere seliget; cujusmodi sit Patrocli cædes, Ulysses procos occidens, cædes Turni. Hoc discrimen constitutionis epicæ, & tragicæ, non satis observârat Agatho poëta tragicus: ac propterea, ut ait Aristoteles ‡, ἐξέπεσεν *: quamquam alioquin egregius esset in iis, quæ περιπέτειαν † habent, atque actionibus etiam illis, quæ hac ipsâ carent.

† Orbe epico.
‡ Multas continens fabulas.
* Compages, & corpus integrum actionum, quale exhibent epici.
† Tempus indefinitum.
‡ Cap. 18.
* Explosus est.
† Rerum immutationem, sive conversionem.

7. §. *Propterea quæri solet, utrùm tragœdia præstet, an epopœia. Prius Aristoteli ‡ placuit, alterum Platoni *: cui hac parte potiùs subscribendum, utcunque in nonnullis præstet tragœdia.*

‡ Lib. de re poëtica cap. ult.
* Lib. 2. & 3. de Legg.

Tragœdia eo vincit, quòd docet plures, ut populum Atheniensem. Eadem magis movet; quia actio accedit, cujus vim nemo ignorat. Ac præterea celeriùs consequitur finem suum: quippe & intra paucas horas. Sed epopœia docet præstantiores: ut Homerus Alexandrum. Nec ea minùs moveat, quàm tragœdia illa, quæ solùm legitur. Nam quia tragœdia scribitur, ut agatur; multum de ea deperit, actione absente. At imperfectionis est, non posse finem consequi sine apparatu scenico, operaque histrionis. Epicus contra nihil fiduciæ in histrione reponit; sed totus à se pendet. Quòd tragicus citò finem adipiscitur; id est, quia cogitur brevis esse. Nec enim diu detinere auditorem in scena possit, si velit. Epicus ad illud non adstringitur; eoque ut doceat plura, adhibet plura episodia, & longiora: nec solùm tractat res miserabiles, & terri-

terribiles, sed qualvis actiones illustres. Inque tam variis nectendis, plus ingenii, & industriæ, ostendit. Itaque una epopœia Homerica plurimarum tragœdiarum suppeditat argumenta. Ut quod inest tragœdiæ, inest epopœiæ, & copiosiùs, & majore artificio.

Cap. III.

De antiquitate, et auctore epopoeiæ.

1. §. *Quam antiquum sit carmen epicum, sive hexametrum, ex eo cognoscere licet, quòd ante etiam bellum Trojanum fuerit in usu.*

Nam Herodotus in Terpsichore narrat, visos sibi tripodes Thebis Bœotiis in Apollinis Ismeni templo Cadmeis incisos literis, quæ magnam partem similes essent Jonicis. In eorum tripodum uno fuisse incisum:

Ἀμφιτρύων μ' ἀνέθηκεν, ἐὼν ἀπὸ Τηλεβοάων.
Obtulit Amphitryo me gentis Teleboarum.

Id erat circa ætatem Laji; qui Labdaci filius, Polydori nepos, pronepos Cadmi fuit: ut seculo uno, vel paullò amplius, post Josuam vixerit. Addit deinde hexametros hosce tripodi inscriptos fuisse à Scæo, Hippocoontis filio; qui circiter tempora OEdipodis, Lajo geniti, vivebat:

Σκαῖος πυγμαχέων με ἑκηβόλῳ Ἀπόλλωνι
Νικήσας ἀνέθηκε τεῒν περικαλλὲς ἄγαλμα.
Scæus in adjecto pugilum certamine victor,
Me tibi sacravit speciosum munus, Apollo.

Tertio tripodi ait hoc incisum fuisse à Laodamante, Eteoclis filio, qui solus imperium tenuit:

Λαοδάμας τρίποδ' αὐτὸν ἐϋσκόπῳ Ἀπόλλωνι
Μουναρχέων ἀνέθηκε τεῒν περικαλλὲς ἄγαλμα.
Laodamas istum tripodem, suâ in urbe monarcha,
Hoc insigne decus tibi provide sacrat Apollo.

2. §. *Auctor metri hexametri creditur nonnullis Phanothea; aliis Themis, aliis Phemonoe.*

Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωμ. Ἔπη φασὶ τὸ ἑξάμετρον Φανοθέαν, τὴν γυναῖκα Ἰκαρίου εἶναι· οἱ δὲ Θέμιν, μίαν τῶν Τιτανίδων, εὑρεῖν. *Præterea ajunt, Phanotheam, Icarii uxorem, invenisse heroicum hexametrum; alii verò Themin, unam ex Titanibus.* Plinius lib. VII. cap. LVII. *Versum heroicum Pythio oraculo debemus.* Cum Plinio conveniunt, qui eam laudem tribuunt Phemonoë: ut quæ sacerdos, & προφῆτις Apollinis, fuerit. Est hæc sententia Eustathii in Iliad. & Tzetzis proleg. in Lycophronem. Ac similiter Fortunatianus in re Metrica. Imò & ante hos omnes, præterquam Plinium, idem dixerat Pausanias in Phocicis. Et absque dubio hæc caussa est, cur Lucanus lib. V. Phemonoën appellet eam quoque, quæ Appio Delphis responsa dabat. Sanè & Strabo lib. X. ait, πρώτην γὰρ Φημονόην φασὶ γενέσθαι Πυθίαν*. Primus versus, quem protulit, talis hic dicitur:

Συμφέρετε πτερά τ' οἰωνοί, κηρόν τε μέλισσαι.

Sententiam sic expresseris:

Ferte &, aves, alas: &, apes, superaddite ceram.

* Pythiam primam fuisse ajunt Phemonoen.

Vixisse aliqui Phemonoën ajunt temporibus Abantis, Argivorum regis; alii sub Acrisio: ut de utroque testis est Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωματ. Sed Clemens non tam eam carminis heroici inventricem putat, quàm primam heroico carmine vaticinatam. Quæ & Eusebii in Chronicis sententia est. Vide & de ea Plinium lib. X. cap. III. & VIII. Servium in III. Æn. †, & ex eo Isidorum Originum libro VIII. cap. VIII. In plerique codd. *Phemonoe* per οε legas; sed perperam, cùm Græcis sit Φημονόη.

† Vers. 46.

3. §. *Quis vero Epopœia, prout non metrum solum respicit, sed etiam gesta veterum fabulosâ narratione imitatur, auctor sit, penitus nescitur: sed illud constat Homerum esse principem epicorum.*

Diximus de eo superiùs, cùm ostenderemus, Homerum non primùm esse commentum fabulosa illa de Diis; sed ab antiquioribus ea accepisse, vel si qua adjecerit, hæc esse consentanea illis, quæ finxerant priores. Isacius Tzetzes, in Cassandram Lycophronis, ait, quinque esse hujusmodi poëtas, quibus epici nomen præcipue conveniat; Homerum, Hesiodum, Panyasin, Antimachum, & Pisandrum. At juniores, inquit,

Ὅσσα τε φύλλα, καὶ ἄνθεα, γίνεται εἴαρος* ὥρῃ.
Quot folia, & flores, nascuntur tempore verno.

Ita enim ibi ex Il. β. legendum; ubi εἴαρος * vox vulgò præteritur. Quinque verò istis Græcorum antiquissimis, si solùm eos lubeat nominare, qui exstant; totidem è Latinis opponi ajunt doctissimi viri; Virgilium, Lucanum, Silium Italicum, Statium, & Valerium Flaccum. Plerisque tamen eorum ingenio ad poësin facto non cesserit Claudianus; etsi totis sit seculis recentior. Imò Lucanus, & Silius, non sunt hujus loci; cùm argumentum historicum tractent. Et cur non Ovidium pro illis, ob divinum Metamorphosios opus, Epicis liceat accensere? Sed de his pluribus in libris de Poëtis. Nunc de epopœiæ Romanæ initiis videamus.

* Veris.

4. §. *Ex Latinis epico carmine primus laudem reportavit Ennius: etsi ante eum hoc usus sit Livius Andronicus.*

Scio, Yvonem Aremoricum, hoc est, Iosephum Scaligerum, negare Livium versibus heroicis scripsisse. Sed eum refellunt ista Terentiani Mauri:

Livius ille vetus Grajo cognomine, suæ
Inserit Inonis versu, puto, tale docimen.
Præmisso heroo subjungit namque μείουρον,
Hymno quando chorus festo canit ore Triviæ:
Et jam purpureo suras include cothurno,
Balteus & revocet volucres in pectore sinus:
Pressaque jam gravidâ crepitent tibi terga pharetrâ;
Dirige odorisequos ad cæca cubilia canes.

Clarè ait, Livium cum Grajo cognomine, hoc est, Andronicum, scripsisse versus heroicos μειούρους: quales tres adducit, uno præmisso integro, ex eodem. Doctissimus Palatius Grotippus † aliter etiam hoc ostendere conatur. Nempe quia apud Festum in *Quamde* ex Livio adducantur hi duo versus:

Jupiter ut muro fretus mage, quamde manus ‡ vi:
Quamde tuas omnes legiones, ac populares.

Sed versus isti sunt ex Annalibus Ennii. Sanè in schedis Farnesianis est, *hujus*; unde fecere *Livius*, cùm *Ennius* debeat reponi. Alium etiam arietem idem intorquet. Nempe quod apud Diomedem lib. III. legatur: *Epos Latinum primus dignè scripsit Livius.* Atque ita quidem jam olim editio habuit, quam Ioannes Cæsarius castigavit. Sed in Putschiana est: *Epos Latinum primus dignè scripsit is, qui res Romanorum XVIII. complexus est libris: qui & Annales inscribuntur, quod singulorum fere annorum actus contineant.* Sanè periphrasi hac clarè Ennius signatur. Quod si quis omnino contendat, Diomedem nomen poëtæ expressisse, non multùm repugnabo, sed pro *is* non *Livius*, verùm *Ennius*, erit rescribendum: cujus de Annalibus res notissima: non de *Livii Romanide*, ut vocare visum clarissimo viro, quem dicebamus.

† Hoc est, Caspar Scioppius in paradoxis literariis epist. 13.

‡ Vel manûm vi, pro manuum.

5. §. *Princeps verò epicorum, seculorum omnium consensu, est Virgilius. Qui & in multis Homero superior videtur. Οἰκονομίᾳ tamen vinci, aliquorum est judicium.*

In his Antonii Lulli Balearis lib. VII. de Oratione cap. V. *In heroico versu cedimus (certum est) œconomiâ Græco Homero: sed tamen adeo præstitit in cæteris Virgilius, ut*

ut huic uni cum Cicerone debeatur propagatio Romana eloquentia. Neque enim Imperio tantum tributum fuisse credibile est, ut illius caussâ solùm, relicto Græcorum lepore, ac venustate, cuncti mortales Latinam orationem sectarentur. Quamquam certè plurimum ad hoc potuit Imperium. Nam & in minutis locis, ac regionibus, ita experimur; ut idioma illud in pretio sit, & honore, quo utuntur honoratiores; licet nec sono, nec derivatione, aliis præstet.

CAP. IV.

DE PROPOSITIONE, ET INVOCATIONE, CARMINIS EPICI.

1. §. *Deinceps ab inventione, & propagatione epopœia, ad partitionem ejus transeamus. Sunt verò tres ejus partes; propositio, invocatio, & narratio. Propositio primariam duntaxat actionem refert.*

Multas exponere actiones dicitur epicus; & unam tantùm; quia una solùm est, ad quam omnes referuntur. Atque eo inter alia differt epopœia ab historia: cui propositum est, indiscriminatim ἀξιομνημόνευτα * unius, vel plurium, gesta omnia referre. Plurium; ut Atheniensium, Spartanorum, Romanorum, Carthaginensium. Unius; ut Miltiadis, Themistoclis, Romuli, Scipionis. Nam & unius vita viginti, aut triginta, vel plurium, aut pauciorum annorum gesta continet: quæ tot annis non possunt non esse plurima. Interdum tamen & historico una inprimis actio proponitur. Ut Sallustio conjuratio Catilinaria. Sed rarò admodum hoc fit. Hic verò, cum Aristotele, illud exponimus, quod plurimùm contingit. Poëta igitur unicam solùm actionem proponit. Ut apud Maronem †:

* Memoriâ digna.

† 1. Æn.

Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora.

Neque est, quòd dicat aliquis, diversa proponi, propter illa, *arma, virumque*. Nam est ἓν διὰ δυοῖν: *arma, virumque*, pro *virum armatum*. Ut, *pateris, & auro*, pro *pateris aureis*. Qua de re in Oratoris Institut. plura diximus ‡. Itaque iis assentio, qui censent, tantumdem esse, ac si exemplo dixisset Homerico,

‡ Lib. 5. cap. 4. sect. 4.

Dic mihi Musa virum, Trojæ qui primus ab oris.

Neque enim Maro persequitur omnem Æneæ vitam: sed ut, Trojâ captâ, eversâque, per multa pericula venerit in Italiam, sibi divinitus promissam, atque ibi Turnum sustulerit. Valde autem errant, qui putant, Maroni in animo fuisse XII. Æneidos libris subjungere reges Albanos, usque ad Amulium; item res Romanas ad tempora usque Augusti. Neque enim sic foret una actio, ac fabula: sed neque aliquid magis monstrosum fingi potuisset istiusmodi opere, in quo mille amplius annorum historiam coactus fuisset breviter persequi; idque post divinum opus, quo pauculos esset annos fusè adeò complexus. Nam si nude illa narrasset, quid aridius fuisset, & prioribus magis dissimile? Sin episodia, & digressiones addidisset; quot poetarum vitis ad eam rem opus fuisset!

2. §. *In propositione potiùs circumscribitur persona, de qua agendum; quàm nominatim exprimitur. Sed cum proponi soleat, ut lux afferatur narrationi; nihil æque cavendum, quàm ne circumlocutione tenebras affundamus.*

Sanè nec Homerus, cùm proponit, Ulyssem nominat; nec Maro Æneam: sed ita de illis loquuntur, ut signari eos nemini sit obscurum.

3. §. *Imò quandoque, circumlocutione omissâ, patronymico utimur, vel proprio.*

Prius facit Statius initio Achilleidos. At propriam cum patronymico junxit Homerus in Iliade.

4. §. *Ita verò proponendum, ut absit omnis ingenii, doctrinæque jactatio, omnis granditas, ac tumor, & exquisitus ornatus.*

Horat. in Arte:

Nec sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes: nascetur ridiculus mus.
Quanto rectiùs hic, qui nil molitur ineptè!
Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem,
Cogitat: ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphatem, Scyllamque, & cum Cyclope Charybdim.

Homeri simplicitatem secutus Maro. At non Lucanus, cujus initium affectatius, & tumidius:

Bella per Æmathios plusquam civilia campos,
Jusque datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextrâ,
Cognatasque acies, & rupto fœdere regni,
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestisque obvia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Quàm etiam sonantia, vasta, tumida, sunt illa Statii Papinii in Achilleide:

Magnanimum Æacidem, formidatamque Tonanti
Progeniem canimus.

Ubi versu primo sexies A habemus; item tres voces tetrasyllabas: tertia etiam solis longis constat, &, ob sequentem encliticam, se ipsâ productior videtur: pronunciationem sanè molestiorem reddit.

5. §. *Ut citharœdi προκιθαρίσματα, & tibicines προαύλιον, justo præmittunt cantui: sic poëta justa propositioni quandoque aliquid præponunt, quod ad se pertineat.*

Ut Maro hæc, *Ille ego, qui quondam*: quæ Varius, & Tucca, sustulere. Fecerat autem hoc Maro, more Ebræorum, Chaldæorumque: quibus eam esse consuetudinem, fidem fecerint Prophetæ.

6. §. *Interdum & propositioni aliquid subjungunt, quod extra descriptionem quidem sit; sed valeat ad gratiam principis, vel populi, aucupandam.*

Ut illa apud Maronem *:

* 1. Æn.

—— Genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

Quæ sanè extra fabulam sunt: sed in Augusti, populique Romani, gratiam dicuntur. Lucanus verò propositioni, priusquam invocet, subjungit exsecrationem bellorum civilium. Sed hic subinde declamat veriùs, quàm canit: nec tam poëta est mythicus, de quo nunc agimus, quàm historicus. Sanè exordio convenit brevitas, quia, ubi auditor cognovit, quâ de re agendum sit, ad narrationem festinat animus.

7. §. *Propositioni subjicitur à Latinis invocatio. Sed Græci ab invocatione ordiuntur.*

Sic Aratus:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα †. ——

† Ab Jove incipiamus.

Et Apollonius Rhodius:

Ἀρχόμενος σέο, Φοῖβε ‡. ——

‡ Incipiens à te, Phœbe.

Ubi sic Scholiastes:

Ἔθος ἀπὸ θεῶν προοιμιάζεσθαι ⸸.

⸸ Consuetudo fuit à Diis proœmium sumere.

Sed

Sed Maro, & Latinorum alii, priùs proponunt, quàm invocent. Alterutro saltem loco invocatio est necessaria. Nam ita omnium animis insitum est, nihil magni ab homine præstari posse sine ope divinâ. Ergo & pietas poëtæ benevolentiam conciliat: &, quòd afflatu divino canere videatur, auctoritatem operi gignit.

8. §. *Inprimis autem invocabant Jovem, vel Apollinem, aut Musas: in his præcipuè Calliopen.*

Pindarus Nemeorum od. II. Ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πολλὰ ἀοιδοὶ ἄρχονται Διὸς ἐκ προοιμίου. Alcaicis sic versibus reddidit Nicolaus Sudorius, Inquisitionum in Curia Parisiensi Præses; cujus eò memini, quia metris Horatianis Pindarum universum venustè reddidit:

Ut consuentes carmina Homeridæ,
Exordiuntur ab Jove maximo.

Eum in locum sic vetus scholiastes: Αὐτοὶ οὖν τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Διὸς ἐποιοῦντο προοιμιαζόμενοι, ἐνίοτε δὲ ἐκ Μουσῶν· *Illi igitur ut plurimùm, quando exordiuntur, initium sumunt à Jove; quandoque & à Musis.* Cùm verò unam Musarum invocarent, ferè ea Calliope erat. Ut Homerus *, cùm sic incipit, Μῆνιν † ἄειδε θεά. Ridiculus verò erat Protagoras Sophista; cùm, teste Aristotele ‡, Homerum reprehenderet, quia non precetur hoc loco; sed imperet. Nam, inquiebat, is imperat, qui jubet aliquid fieri, aut non fieri. At hoc facit, qui dicit, ἄειδε ‖. Quam disquisitionem meritò Aristoteles rejicit à Poëtica: quippe quæ pertineat ad Grammaticen. Ejus enim est docere, modum illum dici imperativum; non quia eo semper imperemus, sed quia sæpius sic utamur. Quomodo & cæteri modi, & in nominibus casus, à præcipuo usu appellantur.

* Il. A.
† Iram cane Dea.
‡ Lib. de re Poët. cap. 19.
‖ Cane.

9. §. *Nec, quòd initio operis invocarent Musas, impediebat, quo minus in magno opere iterum, ac sæpius, illud facerent. Nempe quâ ratione oratores, non in exordio solùm, sed in mediâ etiam oratione, poscere attentionem solent.*

Virgil. VI. Æn.

Di, quibus imperium est animarum, umbræque silentes.

Æn. VII.

Tu vatem, tu Diva mone, dicam horrida bella.

Eodem lib. & X.

Pandite nunc Helicona Deæ, cantusque movete.

Et in IX.

Vos, ô Calliope, precor adspirate canenti.

10. §. *Poëtæ illi, qui non bella, sed rerum naturam, vel agriculturam, vel res similes, pangerent, Venerem etiam, Bacchum, Cererem, aliaque invocabant numina.*

Quamquam, qui heroum bella describunt, non rogent Martem, & Bellonam, belli præsides Deos: tamen Lucretius, de Natura rerum scripturus, precatur Venerem, cui procreatio adscribitur. Maro initio Georgicôn supplicat Diis, qui agriculturæ præsunt.

11. §. *Cæsarum verò temporibus, quia divisum cum Jove imperium habere crederentur: etiam illos poëtæ invocabant; uti quandoque & alios illustres viros.*

Ita Maro in Georgicis veneratur Augustum; Ovidius in Fastis Germanicum Cæsarem; Valerius Flaccus Vespasianum; Oppianus Antoninum. Imò Lucanus invocat monstrum illud hominis, Neronem: Papinius itidem Domitianum,

*——Quem * calvum dixit sua Roma Neronem.*

* Juvenalis sat. 4. & Ausonius in Cæsaribus.

12. §. *Nobis verò nemo in carmine rogandus, quem invocari Christiana religio non permittit.*

Magni tamen poëtæ hac in re aberrârunt: atque in iis Actius Syncerus, qui in sublimi poemate de partu Virginis, gentilium poëtarum vestigiis insistens, & quidem in sacra materia, Phœbum, ac Musas precatur. Quemadmodum &, eodem in opere, Mariam inducit Sibyllinis intentam libris, ac Protea de Christo vaticinantem fingit. Scio, sic excusari solere, quòd poëma, non historiam condere instituerit. Mihi verò in sacro argumento sic ludere religio sit.

CAP. V.

DE CARMINIS EPICI NARRATIONE, TUM RATIONE ACTIONIS PRIMARIÆ, TUM ETIAM EPISODIORUM.

1. §. *Venio ad narrationem ipsam, quæ est ficta actionis explicatio.*

Nam, ut ex Aristotele superiùs diximus; οὐ τὸ τὰ γενόμενα, λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστίν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο. *Poetæ officium est, dicere non ea, quæ contigere; sed cujusmodi fieri potuissent.* Quamquam enim hoc universè verum non est, cùm quidam etiam sint historici poëtæ: verum tamen est in epopœia, prout ea strictè à nobis sumitur hoc loco.

2. §. *Nec tamen hoc ita intelligi debet, quasi poëta epicus non sumat veram actionem explicandam: sed quia veris plurima admisceat falsa. Nimirum, ut de tragœdia diximus, ita in epopœia quoque satis est, si illud, quod in fabula præcipuum est, tractatur ex vero. Hoc enim faciet, ut cæteris etiam fides concilietur, majorque auctoritas.*

Hinc Lactantius Divin. Institut. lib. I. cap. XI. *Nesciunt homines, qui sit poëtica licentia modus, quousque progredi fingendo liceat: cùm officium poëtæ in eo sit, ut ea, quæ verè gesta sunt, in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa traducat. Totum autem, quod referas, fingere, id est, ineptum esse, & mendacem potiùs, quàm poëtam.* Nempe vera narratio justiùs ad historiam pertineat. Penitùs falsa, & vulgari opinioni planè adversa, non inveniat fidem. Mediam igitur viam insistunt epici. Nam multa quidem fingunt: sed primaria actio hauritur ab historia. Vulgoque ea nota esse solet: quia regum, ducumque gesta latêre non possunt. Ita Maro illa de Æneæ in Italiam adventu accepit ab historicis: ut argumento est, quòd idem apud Livium legas, qui priores in eo historicos secutus fuit. Contrà in comœdia fit; ubi planè non laboratur de vero; quia hæc humilium personarum actiones exponit: quæ cùm ignotæ sint, nihil impedit, quo minùs totum comœdiæ argumentum sit commentitium.

3. §. *Quòd siquid primaria actioni insit; de quo discrepent priorum judicia; eorum sequi sententiam licebit, quos visum erit.*

Ut in illo, utrùm Clytæmnestra maritum in balneo, an inter pocula, interemerit. De quo veterum dissensum alibi * exposuimus.

* Orat. Inst. lib. I. cap. 6. sect. 6.

4. §. *Porrò tum in falsis, tum veris, respicit poëta, non personam, quam describit; sed ipsum universale: hoc est, non satis ei est gesta exponere; sed etiam exemplum præstantis viri effingit.*

Ita Homerus Iliade depingit in Achille naturam iracundi,

di, sed fortis: in Ulysse virum disertum, & prudentem. Maro quoque in Ænea proponit regem pium, & magnanimum, quique, eo quòd dura sit virtutis via, (ut propemodum verba poëtæ retineam)

Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tenderet in Latium, sedes ubi fata quietis
Ostendant.

Atque hoc est, cur Aristoteles, ut diximus, poëtam censeat magis philosophum agere, quàm historicum. Magis enim respicit τὰ καθόλου *. (* Universale.)

5. §. *Talis verò ad extremum servanda est persona, qualis ab initio fuerit constituta.*

(‡ Epist. ad Pisones.) Monet hoc Horatius ‡. Inque eo ab historico distat epicus. Nam cùm diversa diversis temporibus sint hominum studia, ac mores, sæpe etiam contraria: ea sic, uti fuere, enarrat historicus. Poëta, qui unam describit actionem, ita omnia exsequitur, ut nihil pugnans in persona videatur.

6. §. *Quamquam narratio hæc plures complectitur actiones: ea tamen illarum est connexio, ut inde, non monstrum illud, quod initio Artis Horatius describit; sed una resultet fabula.*

(† Lib. 1. cap. 4. § 3.) De unitate hac fabulæ multa superiùs † exposui. Atque inferiùs quoque aliquid de eo dicendum erit; cùm ostendam, ordinem fabulæ connexum esse, non fortuitum.

7. §. *Ubique autem curandum, ut res afferantur nova, & varia: inque præsentibus futurorum semina adspergantur; quo ita auditoris animus detineatur quasi suspensus, & ad sequentia magis festinet.*

Non igitur poëta amplecti debet, quicquid primò se obtulerit: vulgatissima enim primò se ingerere solent. E magna ergo copia delectu eorum opus, quæ maximè sunt admirabilia, dissimiliaque. Talibus lubens immoratur animus, & desiderio afficitur cætera etiam cognoscendi.

8. §. *Ac primò quidem de primaria actione cogitandum.*

(‡ Lib. 1. cap. 4.) Hoc est, nudâ, & sine episodiis: qua de re satis dictum, cùm universè de fabula ‡ ageremus. Ex iis cognoscere erat, aliud esse vitas scribere, aliud poëma condere. Cumque unum sit poëma, unaque fabula, quæ unam explicat actionem: poema quoque unius esse actionis oportere. Hoc sedulò esse observatum ab Homero, & Marone. At disparem fuisse rationem Heracleidos, Theseidos: quia in iis non una attenderetur actio, reliqua velut episodia adderentur: sed actiones singulas narrarent, ut primarias: quomodo facere solent vitarum scriptores. Atque auctor est Aristoteles, in idem vitium incidisse parvæ Iliados auctorem: qui non ipse Homerus fuit, sicut tradidere aliqui; sed Lesches Lesbius: ut dicebamus lib. I. cap. VII, & lib. II. cap. XIII.

9. §. *Post actionem primariam videndum de episodiis, & digressionibus.*

(* Lib. 1. cap. 4. § 7.) Quid episodia sint, satis ibidem * ostendimus.

10. §. *Episodia sunt hic multa, varia, longa.*

Ita episodion est totus Maronis secundus, tertiusque Æneidos liber. Et quot, quamque longa episodia in Homero! Nam Ilias Homeri, si principem actionem spectes, continet unius anni gesta. Sed, episodiorum beneficio, decennii gesta complectitur. Parvi etiam temporis est Odyssea: sed sterile argumentum episodiis mirè amplavit. Sanè episodia ex persona Telemachi extenduntur usque ad librum septimum, ubi quædam ad primariam actionem pertinentia. Etiam octavo sunt episodia. De nono, decimo, undecimo, duodecimo, jam diximus. Quamquam & ibidem, ac decimo tertio, & decimo quarto, membra primariæ habes actionis. Insuper episodia sunt ex parte Ulyssis. Libro autem XVI, & sequentibb. habentur agnitiones; quæ sunt membra actionis, vel ipsa actio. Hujusmodi episodia apud Homerum veteres distinctis vocare nominibus solent. Hinc est, quòd ab Aristotele in Poëtica citatur Homeri Σειρῆνες, νίπτρα, ἔκθεσις. Νίπτρα sunt pars ea, ubi Ulysses ex pedum lotione agnoscitur. Ἔκθεσις, ubi idem à Phæacibus in litus Ithacense exponitur. Nempe commune aliquid habent Poëtarum episodia, & Oratorum loci communes. Ambo enim ornatûs, & amplificationis caussâ, assumuntur.

11. §. *Episodia inprimis fingere licet in rebus longè remotis a temporibus nostris.*

Ut à Marone factum videmus, cùm ex Didone pudica facit impudicam. Nimirum non poterant illa hominum memoriâ refelli. Siquidem, si historiam sequimur, jam Dido Maronem antecesserat octonis amplius seculis: sin fabulam Maronianam, etiam plus undenis; cùm Troja sit capta annis amplius quadringentis ante conditam Romam; ut Eratostheni ostensum, & alibi * expositum nobis. (* Lib. 1. Oratoriarum Institutionum cap. 6. sect. 8.)

12. §. *Differunt episodia tragœdia, & epopœia; quòd illa sint pauca, & sumantur e rebus proximis; hæc multa esse possint, & dissimilia.*

Tragœdia enim imitatur agentes, eoque Solis circuitu absolvitur. Ac proinde longa esse nequit: sed properare debet ad agnitionem, & peripetiam. Non igitur assumet alia, quàm similia, & quæ spectent finem actionis. Epopœia autem in narrando operam ponit; narratioque ejus longa esse debet. Adsumet igitur omnia, seu similia, seu dissimilia, modo aptè connecti, & novitate animum recreare possint. Hæc de re sic Antonius Lullus lib. VII. de Oratione cap. V: *Est in epopœia unius personæ una actio; ut in dramate sed differt multarum fabularum inductione, non vulgarium, nec usu tritarum; sed dissimilium vulgaribus, & usitatis: ut Virgilius transformationes multas introduxit navium in Nymphas, Veneris in venatricem, Cupidinis in Ascanium. Quod cùm ita sit, episodiis variis, & multis, utendum. Nam & narratio excrescere, quantum lubet, potest; & ratio carminis heroici omnia sustinet. Quin etiam poëta ex persona sua quadam inserit; etsi pauca.*

13. §. *Quemadmodum autem tragœdia illa, quæ agnitionem, & peripetiam habet, præstat illi, quæ solùm est παθητική †: ita & epopœia illa, quæ agnitionem, & peripetiam continet, est potior illâ, quæ solùm ciet affectum.* († Affectus movens.)

Sanè Ilias est quidem παθητική ‡; ut quando vulnera, & cædes, refert: sed περιπέτειαν * quoque habet; ut cùm nunc Græci, nunc Trojani, narrantur victores. Victoria enim, & clades, commutant felicitatem, & infelicitatem. In Odyssea verò cum hæc ipsa, tum etiam agnitionem habes. Nam lib. XVI. Telemachus agnoscit patrem: lib. XVII. canis agnoscit herum: libro alio Euryclea eum ex cicatrice, dum pedes lavat, agnoscit: XXIII. agnoscit illum Penelope: ultimo denique libro agnoscitur a patre Laërte. Habet verò hoc agnitio, quòd magnam & admirationem, & voluptatem parit: imò ex agnitione hic, ut sæpe aliàs, περιπέτεια † provenit. Nam Ulysses agnitus rem familiarem perducit in statum meliorem. In Iliade verò agnitio quidem est, & περιπέτεια: sed non alia, quàm (‡ Affectuosa. * Immutationem, sive conversionem. † Conversio rei.)

quæ

quæ ad episodia pertinet; non quâ fabula perducatur ad exitum. Idem de Æneide judicium esto.

14. §. *Sed quæ in Epicis requirimus, ea exigi non debent à poëtis cyclicis; qui veteres fabulas simplici narratione sine ullis episodiis narrabant.*

Scio, quid eruditissimi homines scripserint de cyclo epico, sive patulo orbe, ut vocat Horatius*. Scio etiam, quam varie abeant de poëtis cyclicis. Sed non possum adduci, ut idem esse censeam cyclicum, & epicum, vel ut existimem, per *vilem orbem* à poëta intelligi quodvis episodium. *Orbem* malo interpretari fabulæ periodum, sive ambitum, vel corpus epicorum, servato temporis ordine omnia sine episodiis narrantium. Cyclicos † verò vocatos censeo, qui sine episodiis, ac digressionibus, fabulas narrarent. Horum exemplo Ovidius in Metamorphosi non unam ad actionem fabulas revocat; sed omnes de corporibus in alias formas mutatis artificiosissimè connectit. Ut valde errent, qui eo nomine arguunt poëtam. Est in iis Antonius Lullus Balearis lib. VI. de oratione cap. V: ubi sic scribit: *Rejectanda episodia affectata: in quibus est, inquam, manifesta fictionis affectatio, aut non verisimile argumentum. Quo in loco manifeste peccavit Ovidius, nimis affectatè connectens fabulas in Metamorphosi. Nectit enim historiam; nec unam tamen actionem prosequitur, nec unam personam: & vim facit connectendis rebus adeò gravem, ut nemo tam firma sit memoria, qui rem expositam continere queat, nedum intelligere.* Nempe existimat Lullus, Ovidium, more Homeri, Maronis, ac similium, debuisse unam sibi actionem proponere, ad quam cæteræ referrentur. At quomodo hoc facere possit, qui orbem fabularum complecti volet, ut fecere cyclici: de quibus dicebamus lib. II. cap. XIII, quod est de tragœdiæ constitutione. Atqui cyclicos Naso sibi imitandos proposuit. Ut præcipua ejus laus videatur, si fabulas omnes artificiosè connectat; quòd ab eo pulcrè adeò factum, ut mirari satis possit nemo. Equidem de me fateor; verissimum esse, quod de se scribit Guiljelmus Canterus lib. I. Novarum Lect. cap. XX: *Existimo, multis, cùm Ovidii Transformationes legunt, idem quod mihi, sæpe contingere; ut perpetuam illam, & nunquam interruptam narrationum tam variarum connexionem, satis mirari nequeant: quodque in hoc opere poeta tam convenienter proposito suo, à prima mundi origine, ad sua usque tempora, carmen artificiosissimè deducat.* Subjungit deinde de se hunc in modum: *Quæ quidem res ita me semper delectavit, ut temperare mihi tandem non potuerim, quin, opere toto semel perveluto, ordinis rationem per singulas fabellas considerarem, atque adeò totum opus, quasi in epitomen quandam, redigerem: ut quam ex partibus singulis olim voluptatem ceperam, eam tunc è toto poëmate, breviter sub oculos posito, longè pleniorem perciperem: & poëta ingenium, cùm in aliis rebus multis, tum in hac præcipuè, non vulgare fuisse, deprehenderem.* Subjungit deinde fabularum seriem, & nexum artificiosissimum; quem ex ipso peti Cantero malo.

* *In Arte.*

† *Multa de iis, inter alios, Casaubonus Animadversionibus in Athenæum lib. 7. cap. 3. & 4. Ubi tamen quædam nimis curate.*

CAP. VI.

DE EPOPOEIÆ MAGNITUDINE, ET DISPOSITIONE.

1. §. *Nunc de dispositione dicendum. Cùm à Rhetoribus tres statuantur narrationis virtutes; brevitas, perspicuitas, & probabilitas: duas quidem posteriores amat poëta epicus; de prima vero non laborat.*

Oratori quippe longo esse in narrando non licet; quia deinceps oportet, ut sua confirmet, & aliena refellat, atque etiam peroret. Poëta verò nihil habet præter narrationem; quam iccirco amplificari variis episodiis, ac digressionibus, est opus.

2. §. *Interim magnitudo Epici poëmatis, ejusmodi esse debet, ut ejus & principium, & finis, & quod interjectum est, uno videri intuitu possit.*

Fiet hoc, si una sit actio primaria; cætera sint episodia, perque occasionem inducta. Quorum cùm singula tragœdiæ esse argumentum possint; liquet, unam epopœiam magnitudinem habere plurium tragœdiarum.

3. §. *De ordine Epopœiæ satis est res aperta ex iis, quæ diximus, cùm universè de fictione, seu fabula, ageremus.*

Videlicet lib. I. cap. IV, quod est de fictionis partitione, & cap. VII, quod est de fabulæ ordine. Ubi multa referebamus, quæ non minùs ad οἰκονομίαν* Epopœiæ, quàm alicujus dramatis, pertineant.

* *Dispositionem.*

CAP. VII.

DE EPICI CARMINIS DICTIONE, ET CANTU.

1. § *Proximum est, ut de Elocutione videamus. Carmen epicum verborum gravitate exprimit, & adæquat, rerum magnitudinem. Quare, ut ei majestatem conciliet, gaudet sententiis illustribus, & verbis translatis.*

Ut quæ dignitatem addant, quia vulgaribus abstinetur. Exempli gratiâ, grande est illud †:

Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.

† *Æn.*

At humile fit, si propria substituas hoc pacto: Affectum auget interiùs, & occulto consumitur amore.

2. §. *Eâdem de caussâ gaudet ξενικοῖς, sive peregrinis. Nam & hæc adferunt σεμνότητα, sive gravitatem.*

Sanè Homerus varias idcirco miscuit dialectos. Unde sic Plutarchus‡ de eo: Λέξει δὲ ποικίλῃ κεχρημένος τοὺς ἀπὸ πάσης διαλέκτου τῶν Ἑλλήνων χαρακτῆρας ἐγκατέμιξεν· ἐξ ὧν δῆλός ἐστι, πᾶσαν μὲν Ἑλλάδα ἐπελθών, καὶ πᾶν ἔθνος. *Dictione autem variâ usus, & ab omnibus petitâ dialectis Græcorum, dicendi formas permiscuit: è quibus cognoscitur, Græciam universam, omnesque ejus nationes, obivisse.*

‡ *Libro de vita Homeri.*

3. §. *Nec tamen pariter ubique ornatu opus est: sed maximè, si res per fuerint exiles.*

Hac de re sic Aristoteles: Τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς, μήτε διανοητικοῖς. *Dictionem esse elaboratam oportet, si res langueant, exilesque fuerint: non autem in moratis; neque iis, quæ argumentis, ac sensu abundant.* Rationem deinde addit: Ἀποκρύπτει γὰρ πάλιν ἡ λίαν λαμπρὰ λέξις τά τε ἤθη, καὶ τὰς διανοίας. *Nam nimis splendida dictio offuscare iterum mores, & sensus, solet.* Qua de re plura diximus*, cùm universè ageremus de dictione poëtica.

* *Libro primo hujus operis cap. 8.*

4. §. *Ubique verò videndum, ne oratio sit languida; ac contrà etiam curandum, ne sit κακόζηλος †, & verbis, vel sententiis malè affectatis, turgescens.*

† *Male imitans.*

De perspicuitate, suavitate, & aliis narrationis virtutibus, nihil nunc dicam: quoniam de iis abunde actum à nobis lib. VI. Institutionum Oratoriarum.

5. §. *Atque hæc de verborum delectu, & ornatu. Sequitur de compositione. Huc refer, quod, ut magis insurgat metrum, periodorum præstat inæqualitas.*

Antonius Lullus lib. VII. de Oratione cap. V. *Ut possit* (epopœia) *insurgere aliquando, & intumescere, consequimur casuum, ac periodorum, solâ inæqualitate. Et magnum vitium incurrit Silius Italicus, cùm ita mittitur:*

Ordior arma, quibus cœlo se gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox Oenotria jura
Carthago. Da, Musa, decus memorare laborum
Antiqua Hesperia.

De quo etiam dictum lib. I. cap. VIII. §. 15.

6. §. *De numeris pleraque Grammatici præcipiunt, partim minuta, partim falsa.*

Sanè quis non judicium desideret Servii in illud III. Æn.

Progreditur portu classes, & litora linquens.

Ubi Grammaticus ille ait: *Finitum est versus participio, quod raro fit apud Latinos; apud Græcos verò vitiosissimum est.* Atqui apud Homerum in fine versus reperias μῦθεόντων, ναίων, εἰδώς, aliaque: apud Maronem verò, *quassans, reverens, dehiscens*, ac similia. Alia etiam ejus generis apud Grammaticos invenio, quibus non insistam. De numeris potiùs adferam pauca.

7. §. *Dactylis multis utemur ad describendam celeritatem.*

Ut in cursu equi incitato:

* 8. Æn. *Quadrupedante * putrem sonitu quatit ungula campum.*

Sic in temporis fugâ signandâ:

† Æn. 3. *Sed † fugit interea, fugit irreparabile tempus.*

Item Turni fugâ:

‡ 12 Æn. *Ni ‡ fuga subsidio veniat: fugit ocior euro.*

Et cùm classicum canitur:

ǂ Æn. 9. *At ǂ tuba terribili sonitu procul ære canoro.*

Cumque describitur impetus ruentium ad certamen:

* Æn. 5. *Inde * ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,*
Haud mora, prosiluere suis: ferit æthera clamor.

Turbinis etiam celeritatem scitè descripsit Tibullus †: († Lib. 1. eleg. 5.)

Namque agor, ut per plana citus sola verbere turbo.

Ubi tres continui dactyli celeritatem indicant. Ut quoque II. Æn. de equo Trojano:

Illa subit, mediaque minans illabitur urbi.

8. §. *Mora verò, & tarditas, spondeis optimè repræsentatur.*

Ut de equo Trojano, cùm introduceretur in urbem:

‡ 2. Æn. *Et ‡ monstrum infelix sacratâ sistimus arce.*

Deque magnâ cum difficultate liberatis fabrorum ictibus: (ǂ 3 Georg.)

Illi ǂ inter sese magna vi brachia jactant.

* Æn. 1. Similiter de molimine ventorum in illo *:

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

† Ibid. Item in hoc †:

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

Uti & de nixu undarum in maximis fluctibus concitandis ‡: (‡ Ibid.)

—— Et vastos volvunt ad litora fluctus.

ǂ Æn. 5. Par ratio in illo ǂ:

Nec nos obniti contrà, nec tendere tantùm
Possumus.

9. §. *Gravitas etiam personæ sic optimè exprimitur.*

Ut majestas Latini in juvene Turno placando ‡: (‡ Æn. 9.)

Olli sedato respondit corde Latinus.

10. §. *Itidem spondiaci versus conducunt ad exprimendam auctoritatem, & majestatem personæ: vel magnitudinem affectûs, vel rem inopinatam, magnamque.*

Ad majestatem personæ indicandam pertinet illud Ecl. IV.

Cara Deûm soboles, magnum Jovis incrementum.

Item hoc Æn. III.

Cum sociis, natoque, penatibus, & magnis Dîs.

Affectûs magnitudinem repræsentat illud Catulli *: (* Carm. de Nuptiis Thetidis, & Pelei.)

Æquorea monstrum Nereides admirantes.

Et hoc Maronis II. Æn.

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit.

Ubi quasi circumspicientem repræsentat. Magnitudinem, ac difficultatem rei, indicat illud Æn. III.

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Item hoc eopse libro:

Caulonisque arces, & navifragum Scyllæum.

Quod & facit duobus in locis, quartâ, quinctâque in sede, spondeum locando:

Aut † leves ocreas lento ducunt argento. († Æn. 7.)

Saxa ‡ per, & scopulos, & depressas convalles. (‡ G. 3.)

At Ennius ǂ etiam meris spondeis usus: (ǂ Teste Donatus, ubi de Metaplasmo, & Atilius Fortunatianus.)

Olli respondit rex Albai Longai.

Quod ad personæ gravitatem pertinet. Sed Maronem potiùs imitabimur, qui refugit.

11. §. *Atque, ut generatim dicam, de compositione illud tenendum; tum juncturam literarum, tum pedes ipsos, sic res accommodari debere, ut ea geri potiùs, quàm cani; spectari magis, quàm audiri, videatur.*

Ita ruina impulsæ turris numeris ipsis quasi ob oculos ponitur, cùm ait poëta *: (* Æn. 2.)

—— Convellimus altis
Sedibus, impulimusque: ea lapsa repentè ruinam
Cum sonitu trahit.

Ubi & dactylorum frequentia ruinam celeritate suâ quasi antevertere conatur. Ad eandem repræsentandam, alibi † monosyllabo versum terminat: († Ibid.)

—— Procumbit humi bos.

Quod, ut Jul. Scaliger observat, graphicum est magis, quàm si dixisset, *bos corruit ictu.* Sic alibi ‡, (‡ Æn. 3.)

—— Sub ilicibus sus.

Et Horatius in Arte:

—— Nascetur ridiculus mus.

Etiam cum nocte versus ruere videtur, cùm Maro sic desinit ǂ: (ǂ Æn. 3.)

—— Ruit Oceano nox.

Parque hujus ratio est,

*—— Insequitur * cumulo præruptus aqua mons.* (* Æn. 1.)

Quod jure prætulit, cùm posset,

—— Insequitur tumidis mons incitus undis.

Nam prius illud ob oculos ponit undarum confluxum quasi in montem. Ad acrimoniam verò facit istud:

—— En † hæc promissa fides est? († Æn. 4.)

Vide de similibus Scaligerum rei Poët. lib. XLIV. cap. VIII.

11. §. *Ad dictionem etiam pertinet, an eadem iisdem dicenda sint verbis. Sæpius ab Homero videmus eosdem iterari versus. Quod si in legationibus solum fieret, vel mandatis præscribendis, poterat existimari; eò id factum, quia à mandatario, vel legato, nihil addi, nihil adimi, oporteat. Sed enim, aliàs etiam crebrò id facere poetam, videas. Ut potiùs id proveniat simplicitatis studio.*

Anti-

Antiquitas enim non tanti faciebat ornatum, pigmentaque orationis, quàm juniores solent; quibus calamistri, & lenocinia, magis curæ fuerunt. Ac eodem pertinet illud philosophi nostri Stagiritæ lib. II. Politicorum cap. VIII. ubi, cùm dixisset, Laconibus magnâ ex parte Cretenses fuisse pro exemplo; continuò subjungit: Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἧττον διηκρίβωται τῶν νεωτέρων. *Plurima antiquorum minus sunt exquisita, quàm recentiorum.*

12. §. *Juniores verò, quia non adeò simplicitatem amarent, paullùm ab eo recesserant; sic tamen, ut ipsi etiam Latini sæpius eosdem iterarent versus; quod factum videmus à Lucretio, Virgilio, aliis. Ac in Lucretio quidem à simplicitatis amore proficisci credamus. At de Marone illud dicere possumus, fortasse se ipsum voluisse imitari, quia meliorem ducem non haberet. Adhæc, similitudine istâ id sibi proposuisse, unius ut omnia esse poëtæ cognoscerentur.*

Atque hoc argumento non absurdè colligitur, Cirin esse genuinum Maronis opus: quia versus adeò multi ex Bucolicis, Georgicis, Æneide, in eo reperiuntur.

13. §. *Postremo loco aliquid addamus de carminum cantu in publicis conventibus. Ubi non propria solùm canebant poëtæ; sed etiam aliena, præcipuè Homeri.*

Unde ὁμηρισταὶ dicti; teste Athenæo lib. XIV. Talis erat rhapsodus ille, quem cum Socrate colloquentem facit Plato in Jone. Primus Homeristas in theatrum induxit Demetrius Phalereus. Non unius tamen Homeri; sed etiam Hesiodi, Archilochi, Mimnermi, ac Phocylidis, carmina recitabant: ut ex Chamæleontis libro de Stesichoro prodit ibidem Athenæus *.

* Pag. 620 edit. Commelin.

14. §. *Non solet tamen epicus de modis esse sollicitus: sed hanc curam ferè musico relinquebat. Quod in poëtarum quoque aliis habuit locum.*

Sic, ut idem Athenæus ait †, Xenophanes, Solon, Theognis, Phocylides, Periander Corinthius elegorum scriptor, aliique plurimi, contenti erant versus condere metrorum ordine; verùm μὴ προστῆσαι πρὸς τὰ ποιήματα μελῳδίαν· *modos carminibus suis non admoverunt.*

† Lib. 14. p. 632. edit. Commel.

15. §. *Sed epopœia voce quidem canebatur; non tamen lyram norat.*

Hoc etiam tradit Antonius Lullus lib. VII. de Oratione cap. quinto: *Manifestum igitur est, quàm illi decipiantur, qui ad lyram Virgilium canunt. Mixtum namque fieri quiddam oportet, ex continua voce, & diastematicâ; quod lyra, tibiave, non novit.* Loquitur absque dubio de vera epopœia, non quovis metro heroico. Nam bucolicos versus tibiâ cantitari, vel ex uno Marone satis constat. Cùm verò carmina pleraque ad tibiam, vel citharam, cani soleant: carminis Homerici ea est majestas, ut dixerit Alexander magnus, non ad citharam, sed ad tubam, cani oportere.

16. §. *Porrò poëtæ, qui aliena carmina cantarent, virgam lauream manu tenebant: quod dicebant,* ἐπὶ ῥάβδῳ ᾄδειν ‡.

‡ Cum virga canere.

Id etiam Hesiodus fecit; ut ostendunt hi versus in Θεογονίᾳ:

Καί μοι σκῆπτρον ἔδον δάφνης ἐριθηλέος ὄζον,
Δρέψασθαι θηητόν· ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
Θείην, ὥστε κλύοιμι τάτ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Et mihi sceptrum dederunt (Musæ) *lauri præviridis ramum,*
Decerpere mirandum. inspirarunt autem mihi vocem Divinam, ita ut perciperem tum futura, tum præterita.

Atque hos versus signat Pausanias in Bœoticis; cùm sic de Hesiodo scribit: Οὐδέν τι οἰκεῖον Ἡσιόδῳ φόρημα. δῆλα γὰρ δὴ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπῶν, ὅτι ἐπὶ ῥάβδῳ δάφνης ᾖδε. *Non fuit hoc proprium Hesiodo gestamen. Nam manifestum est ex ejus versibus, ad lauri virgam cecinisse.* Ac multorum ita fert opinio, hinc esse ortum nomen ῥαψῳδῶν *. Sed ἀναλογία tum ῥαβδῳδὸς requireret; quomodo αὐλῳδὸς, & λυρῳδὸς, dicimus. Quare rectiùs Philochorus; qui sic dictos putabat ἀπὸ τοῦ συντιθέναι, καὶ ῥάπτειν τὰς ᾠδάς· *à componendis carminibus.* Eaque sententia eo quoque comprobatur, quòd ῥαψῳδὸς à Pindaro † vocetur ῥαπτῶν ἐπέων ἀοιδός. Nempe simili tralatione, ac dicitur ὑφαίνειν ἔπος, ac Latinis etiam *texere carmen.*

* Vide Eustathium in Iliad. A. p. 6. edit. Rom.

† Nemeorum od. 2.

17. §. *Epicis victima taurus, ut tragicis hircus.*

Sanè exstat carmen Maronis, ut putatur; quo taurum Veneri promittit, si sibi detur Æneida perficere.

CAP. VIII.

DE BUCOLICO CARMINE.

1. §. *Vidimus hactenus de epopœiâ, quæ propriè id nomen possidet. Sunt præterea epici inferioris ordinis: ad quos, licet hexametrum carmen pangant, minimè tamen pertineant præcepta, quæ dedimus hactenus. Ac eorum alii quidem solo hexametro usi; ut scriptores bucolici carminis, item satyrici: alii verò hexametro subdunt pentametrum, quos elegiacos nuncupamus. De triplici hoc genere, priusquam ad melicos, sive lyricos, accedamus, ordine nunc agemus. Ac primùm de carmine pastorali, quod* bucolicum *dicitur; quia* βουκόλοι, *hoc est, bubulci, præcipuum inter pastores obtinent locum.*

Nam inhonorati quidem sunt subulci; at non item αἰπόλοι, sive caprarii: magisque in honore μηλονόμοι, seu opiliones; omniumque maximè βουκόλοι, seu bubulci. Unde poëtæ βουκολικοὶ κατ' ἐξοχὴν vocati. Nec enim solùm bubulcos; sed universè pastores, inducit in scenam: nisi quòd nulla sit ratio habita subulcorum: imò, quod mirandum magis, ne eorum quidem, qui equos pascunt. Quamquam neque hic caussa sit obscura. Nam subulci ob sordes animalis, cui animam pro sale datam ex Chrysippo ajebat Varro, pastorum omnium fuere contemtissimi; eoque neglecti. At qui equos pascerent, eò sunt præteriti, quia hoc animal magis bello utile, quàm agriculturæ, foret; quippe quod non cederet in alimoniam: ac ne quidem cultui agrorum inserviret, ad quem bubus, non equis, uterentur.

2. §. *Eclogarum etiam nomen huic carmini tributum. Est verò Ecloga brevis imitatio carminis pastoralis.*

Ecloga non dubium, quin sit Græcum ἐκλογή, etsi quidam appellent *æglogam*, quasi à capris esset, quæ Græcis αἶγες.

3. §. *Origo carminis bucolici est ab antiquis temporibus, quæ pastorali vitâ gaudebant, & carmine hoc simplici sese oblectabant.*

Carmen hoc aliqui inventum ajunt ab Apolline, cùm prope Amphrysum pecus Admeti regis pasceret: unde & *Nomius* appellatus. Alii à Mercurio, cùm pastor esset. Alii à Pane; de quo etiam Maro ‡:

Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Instituit.

‡ Eclog. 2.

Sed, missis Diis, intra homines consistamus. Apud Diodorum Siculum lib. IV. legere est, Daphnin, Mercurii & Nymphæ filium, atque a Nymphis educatum, fuisse in Sicilia pastorem, & musicum egregium; invenisseque βουκολικὸν μέλος, quod apud Siculos sua quoque ætate in usu esse ait. Diomedes * verò de eo sic scribit: *Bucolica instituta sunt, sicut quidam putant, in Laconica; vel, ut alii, in Sicilia. Nam inter Lacedæmonios, & Siculos, varia fuit contentio. Sed quod ad Laconas pertinet, hæc eorum fuit origo. Quo tempore, adventante Xerxe in Græciam, omnes, deserta Laconica, metu Barbarorum perterriti, in diversas partes fugisse creduntur; & cum virgines timore laterent, ex hoc evenisse, ut eo die, quo solitus erat chorus virginum Dianæ Caryatidi hymnum canere, nemo ad solenne sacrum inveniretur. Tunc itaque pastores ex rure in urbem convenerunt, & ne ritus sacrorum interrumperetur, pastorali carmine composito, Deæ honorem celebraverunt; unde etiam βουκολιασμὸς dictus. A Siculis autem origo quæ trahitur, hæc est. Antequam Hiero rex Syracusas expugnaret, morbo Sicilia laborabat. Variis, & assiduis ceremoniis, Dianam placantes finem malis invenerunt; eandem Λύην ‡ cognominaverunt, quasi solutricem malorum. Inde res in consuetudinem tracta est, ut greges rusticorum theatrum ingrederentur, & de victoria canerent. Habitus vero hujusmodi videbatur. Erat panis magnus, omnium ferarum imagine completus, & uter cum vino, & follis cum omni leguminum genere: inerat & corona in capite, & in manu pedum clavatum; atque ita vicorum omnium fores multitudo circuibat, carmen in victoriam, quam adepti fuerant, canebant, & de eo folle liminafrugibus spargebant. Nonnulli & in Italiam, & in Lydiam, & Ægyptum, transisse creduntur; quos Lydiastas, & Bucolistas, appellaverunt. Quamquam est & alia opinio, circum pagos, & oppida, solitos fuisse pastores, composito carmine precari pecorum, & frugum, omniumque rerum proventum; atque inde in hunc diem manere nomen, & ritum Bucolicorum. Putant autem quidam, hoc genus carminis primum Daphnim composuisse, deinde alios complures; inter quos Theocritum Syracusanum, quem noster imitatur.* De eadem re sic Donatus in Maronis vita: *Originem bucolici carminis alii ob aliam caussam ferunt. Sunt enim, qui etiam à Lacedæmoniis pastoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant: cùm eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ ido tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de more non posset. Alii ab Oreste, circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, & redditum per ipsum, atque pastores: quo tempore de Scythia Taurica cum sorore profugerat, subrepto numinis simulacro, & celato in fasce lignorum. Unde Fascelinam † Dianam perhibent nuncupatam: apud cujus aram Orestes, per sacerdotem ejusdem numinis Iphigeniam, sororem suam, à parricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo: quâ tempestate Admeto boves paverat. Alii Libero, Nympharum, & Satyrorum, & id genus numinum, principi; quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio, Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum* (Maronem.) *Alii in honorem Panos scribi putant, peculiariter pastoralis Dei, itemque Sileni, Sylvani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicuntur, illud erit probabilissimum, Bucolicum carmen originem ducere à priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat; & ideo velut aureæ seculi speciem in hujusmodi personarum simplicitate cognosci.* Ac pleraque etiam apud Servium legas initio Comment. Sed & Val. Probum vide; ut de Pomponio Sabino, quippe recentissimo, taceam. Ex Probo unum hoc addam; tradi ab eo, Diomum Siculum hoc carmen repetisse, aliterque vocari *astrabicum*, ab ἀστράβη, prout, Hesychio teste, vocatur sella lignea equis imponi solita, quam manu tenent insidentes. De Diomo, Siculo bubulco, firmat Athenæus lib. XIV *: ubi ait, βουκολιασμὸν esse inventum hujus Diomi: sic verò dici canticum eorum, qui pecus ad pabulum ducerent; ac meminisse ejus Epicharmum in Alcyone, & Ulysse naufrago.

*Lib 3. cap. de Poëmatum generibus.

‡ Luam.

† Malim Phacelinam, vel Facelinam. Nec enim id nomen est à Latino fascis vocabulo, sed Græco φάκελος: quod idem notat. Unde & Lucilius, ac Silius, duas primas corripit.

* Pag. 619 edit. Commel.

In hocce veterum dissensu, iis potiùs accessero, qui inventum arbitrantur à Peloponnesiis, vel Siculis. Utrique enim Doricè loquebantur. Et bucolicum carmen Græcis Doricè est solum scriptum. Pro Peloponnesiis est, tum quòd Arcades cantu præcellebant; unde illud Maronis †:

— *Arcades ambo,*
Et cantare pares, & respondere parati.

† Ecl. 7.

Etiam Arcadiæ Deus Pan; cui tributam hanc gloriam antea diximus. In Peloponneso quoque fuere Lacones; à quibus repertum id Xerxis temporibus, alii tradiderunt. Sed inprimis Siculis adsentio; qui, ut Corcœsæ, sic etiam Bucolicæ poëseos, sibi inventionem tribuebant. Sane Maronis ‡ est,

Prima Syracusio dignata est ludere versu.

‡ Ecl. 6.

Sive hoc propter Diomum, de quo antea vidimus; sive potiùs propter Theocritum, quem crebrò adeò imitatur. Sed & Siculus fuit Moschus, poëta bucolicus, Theocrito antiquior. Pro Siculis etiam sunt, qui originem arcessunt, sive ab Oreste, e Scythia in Siciliam deferente simulacrum Dianæ Phacelidos, & pastoribus convocatis instituente festum Dianæ, quod postea inter rusticos permansit: sive ab Antiphemo, qui deducta in Siciliam colonia, & urbe prope Gelam conditâ, in memoriam Mopsi, bucolico propterea carmine celebrati, ludos instituisse honori Dianæ Phacelidos creditur: sive etiam ludi isti apparati ob pestilentiam in Sicilia, ante Hieronis tempora, ad Dianam donis, & carmine bucolico, placandam; quæ, cessante pestilentiâ, Λύη, sive Lua, idcirco dicta sit.

4. §. *Conveniunt in eo comœdia, & bucolica poësis, quod utraque effingat imaginem vitæ humanæ: sed differunt, quod comœdia imitetur vitam urbanam; bucolica poësis imago sit, ac similitudo vitæ rusticæ. Nam aratores, vinitores, olitores, inducit in scenam: ac præ cæteris aratores; quia hi maxima ob solitudinem, atque otium, naturam contemplantur, ac gaudent carmine. Simpliciores etiam sunt, quia hominum carent commercio.*

Quod de nautis, & piscatoribus, minùs possumus dicere. Actius tamen Sannazarius, hos etiam inducens Eclogis suis, satis feliciter id tractat argumentum.

5. §. *Quia verò pastorales, & rusticæ sunt personæ, nomina etiam imponuntur à re pastorali, ac rusticâ.*

Servius in Ecl. I: *Sciendum, & personas hujus operis ex majori parte nomina de rebus rusticis habere conficta: ut Melibœus, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, idest, quod curam gerit boum. Et Tityrus: nam Laconum linguâ Tityrus dicitur aries major, qui gregem anteire consuevit.* Hæc verò nomina vel fingit poëta, vel ab idoneis scriptoribus mutuatur.

6. §. *Interdum in ecloga unus est, qui loquitur: interdum ea dialogo instituitur.*

Prioris generis ecloga dicitur μονοπρόσωπος †: ut Virgilii Alexis. Posterioris generis vocatur ἀμοιβαῖος ‡: ut Tityrus ejusdem.

† Unius personæ.
‡ Alterna, sive mutuos habens sermones.

7. §. *Habet verò & hic locum, quod universè de poëmate dicebamus, aliud esse ἐξηγηματικὸν, sive narrativum: aliud δραματικὸν, sive activum; quod & διαλογητικὸν dicitur à personis colloquentibus: aliud μικτὸν, sive mixtum.*

Nar-

Narrativum, ut Ecloga, quæ incipit:

Prima Syracusio dignata est ludere versu.

Activum, ut ea, cujus initium:

Tityre, tu patula recubans sub tegmine fagi.

Mixtum, ut qua sic auspicatur:

Pastorum Musam Damonis, & Alphesibœi.

Adest verò poëtæ persona, in principio eclogæ, vel etiam fine. Et hæc de personis.

8. §. *Res item sunt rustica: eoque nihil hic urbanum, nihil declamatorium. Imò similitudo etiam, ac comparatio, à re rusticâ sumitur.*

Monitum id Servio Ecl. 1. Ita comparatio est rustica Ecl. v:

Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora; nec qua
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

Sic & anni computantur per messes. ut Eclog. 1:

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.

9. §. *Character præcipuè est humilis.*

Quandoque tamen adsurgit: ut illa Pollioni inscripta, quæ minùs rustica. Unde Maro ipse:

Sicelides Musa, paullò majora canamus.

Itidem minùs rusticæ Silenus, & Gallus; ut monuit Donatus.

10. §. *Metrum est hexametrum: quod & narrationi aptum, & actioni non ineptum, nisi insurgat.*

Imò fortasse, quia pastores sæpe persuasione vel sapientiæ, vel formæ, vel alicujus virtutis, gravitatem præ se ferunt; eò quoque sermones illorum gravi hoc carmine describere voluerunt.

11. §. *Laudari hoc carmen solet, si primo loco sit dactylus, & pedem absolvat. Item si terminet quartum pedem vox aliqua, præsertim qua item dactylus sit.*

Maro, seu industriâ, seu casu, prius in illo observat;

*Tityre, *tu patula.*

Alterum autem, cùm ait †:

Nos ‡ patria fines, & dulcia.

Utrumque autem in istoc:

Tityre, pascentes a flumine reice capellas.

* Ecl. 1. † Ibid. ‡ Ecl. 3.

12. §. *Theocritus hoc sedulò præstat; Maro non item.*

Monuere istoc Terentianus, Donatus *, Servius †, Terentianus quidem his verbis:

Plurimus hoc pollet Siculæ telluris alumnus.
Noster rarus eo pastor Maro.

Difficultate territum id non observâsse, Donati ‡ judicium est.

* In vita Virgilii † In Ecl. 1.

‡ In vita Virgilii, nisi illa Servii: quando & eam à se scriptam is ait in Ecl 1. proximè antequam primum versum interpretetur.

13. §. *Theocritus etiam in bucolico pentametrum subjungit hexametro: sed rarò, nec nisi in cantilenis pastorum. At nuspiam id factum à Marone.*

Quem omnino imitari satius est.

14. §. *Instrumentum Musicum, quo carmen hoc caneretur, σύριγξ erat, sive fistula.*

Ea Panos creditur inventum; ut ex Marone antea dictum. Fiebat autem ex arundine, vel etiam cicutâ, fruticis genere, cujus caulis si vacuus non sit, facili tamen operâ fit vacuus. Ac primò quidem fistula constabat cannâ simplici: pòst addita altera, exinde plures aliæ, donec ad septenas deventum: unde Maro *:

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula.

* Ecl. 2.

Disparibus ait, quia disparis essent magnitudinis, planè ad similitudinem pennarum in alis.

15. §. *Scena, in quam à poëtis bucolicis pastores agentes, ac dicentes, inducerentur, arboribus construebatur.*

Videlicet, ut imago quædam foret ruris, sylvarumque.

16. §. *Bucolicis si vicissent, præmium fuisse vitula creditur.*

Quod adstruunt illo Maronis:

Pierides vitulam lectori pascite vestro. Alii malunt eâ sacra fecisse; ut Epicos tauro.

17. §. *Porrò non omnes Bucolicorum ecloga, vel idyllia, pro Bucolicis haberi debent; cùm quædam subinde alterius sint argumenti.*

Servius in Virgilii vita: *Numerus Eclogarum manifestus est. Nam decem sunt, ex quibus propriè bucolica septem esse creduntur; quòd ex his excipiantur Pollio, Silenus, & Gallus.* Idem in Eclog. 1: *Sed est sciendum, septem eclogas esse meras rusticas, quas Theocritus decem habet. Hic in tribus à bucolico carmine, sed cum excusatione, discessit: ut in genethliaco Salonini, & in Sileni Theologia ‡, vel ut ex insertis altioribus rebus posset placere, vel varietates implere non poterat.* Quod ad Theocritum, sunt quidem plura Theocriti idyllia; sed decem solùm bucolica sunt: videlicet, ut viris eruditis placet, novem prima, & undecimum. Et hæc videtur caussa, cur, pro numero decem idylliorum, Σύριγξ, sive Fistula, quam scriptis Bucolicis, velut artis suæ instrumentum, Deo Pani dicavit, constet denis versibus ἀδελφοῖς, quasi decem calamis; uti Salmasius ingeniosè conjectat Notis in σύριγγα Theocriti.

‡ Sic est in edit. P. Danielis. Sed post Theologia addendum, & Gallo. Quod ex Virgilii vita liquet: & res clamat.

18. §. *Fuere, præter Theocritum, bucolici ex Græcis Moschus Syracusanus, & Bion Smyrnæus.*

Eos eleganter Latino versu reddidit Laurentius Gambara Brixianus: sed majori fide Bonaventura Vulcanius; qui & brevibus illos notis illustravit: Moschum etiam Adolphus Mekerchus.

19. §. *E Latinis, præter Maroniana, habemus bucolica M. Aurelii Olimpii Nemesiani, poëta Carthaginensis; eòque castigatioris T. Calpurnii Siculi ad Nemesianum hunc eclogas.*

Non viderit hos, ut puto, Joannes Antonius Viperanus: ut qui in tertio de Re Poëtica ‡ scribat, *Inter Latinos unum habemus Virgilium, quem liceat imitari.* Nemesiani quidem eclogæ sunt quatuor, Calpurnii septem. Vixere uterque temporibus Cari Imperatoris, & filiorum ejus Carini, ac Numeriani, Cæsarum: quod satis cognoscere est ex Vopisci Numeriano, & ipsius Nemesiani Cynegetico. Quædam autem alter alteri sublêgit. Inter alia apud utrumque legas:

‡ Cap. 7.

Te sine, væ misero mihi, lilia nigra videntur.
At tu si venias, & candida lilia fient.

Potiùs autem censeam esse Nemesiani; quia Calpurnio is præstitit, suaque Calpurnio misit. Atque hæc de carmine Bucolico.

Cap. IX.

De satyra romana, ac primum de luciliana.

1. §. *Hæc de carmine bucolico; sequitur Satyra: cui nomen impositum est, vel à Satyrico illo perstringendi more, qui in Satyrica poësi, & sillis, ac veteri comœdia fuit: vel à saturitate, sive quia, quasi per saturam, varium complecteretur argumentum.*

Satyra unde nomen acceperit,
Grammatici certant. ——
Ac penè adjecero,
—— *& adhuc sub judice lis est.*

Duæ autem sunt potiores sententiæ: quas apud Diomedem, atque alios, legere est. Una est, ut sic vocetur à Satyris; idque quia similis sit Satyricæ poësi, ac Sillis, à quibus σατυρίζειν, ac σιλλαίνειν, etsi Pollux * putârit, σίλλους nuncupatos ἀπὸ τοῦ σιλλαίνειν. Sed magis ἀναλόγως Eustathius †: cui, ut à Satyris dicimus σατυρίζειν, sic à Sillis placet esse σιλλαίνειν. Utrumque notat διασύρειν, καὶ γελοιάζειν ‡: quemadmodum & à comœdia veteri, quæ itidem homines traduceret, κωμῳδεῖν dicuntur, qui alios perstringunt. Sanè σατυρίζειν, & κωμῳδεῖν, pro eodem sumit Clemens Alexandrinus in Prompemptico. Plutarcho etiam, in Catone Censorio, Socrates dicitur σατυρικός, καὶ ὑβριστής ǂ. Hanc sententiam confirmat, quòd summa esset convenientia satyræ Romanæ cum satyrico poëmate, ac comœdiâ veteri, & sillis; & cum his præcipuè. Omnibus commune est, vitia hominum insectari: sed satyrica poësis, & vetus comœdia, erant dramatica: non item Silli, quod ex Timonis Sillis liquet. Quare maximè cum his convenit. Nec enim Lucilii, Horatii, vel Persii, satyræ sunt dramata. Itaque & Appulejus Xenocratis σίλλους vocat satyras; non quia Græci satyras habuerint, sed quia essent similis naturæ. Neutrum enim est drama: utrumque autem perstringit hominum vitia. Hæc si ἐτυμολογία placet, dicendum, *Satyra* esse à Σάτυρος, mutato genere; ut Græci dicunt ὁ χάρτης, Latini *hæc charta.* Vel statuendum, *Satyra* κατὰ συγκοπὴν esse è *Satyrica*, ut Σίλλος, unde σιλλαίνειν, est à Σιληνός.

* Lib. 2. cap. 4.
† In Iliad. B. pag. 204. edit. Rom.
‡ Satyricè illudere, ac deridere.
ǂ Satyricus, atque irrisor.

Altera verò Satyræ etymologia petitur ab ea significatione *Satura*, quâ notat rerum miscellam, & quasi farraginem. De quo vocis ejus usu pluribus postea * dicemus. Etymon hoc agnoscit Porphyrio in Horatium; qui, post illa de Cereris lance, ait: *Ergo & hoc carmen propterea Saturam appellaverunt, quia multis, & variis rebus, refertum est.* Quare *satura* nomen fuerit à vario argumento: unde farragini comparatur à Juvenale †, cùm ait:

* Seq. cap. 10.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli.

† Sat. 1.

Sanè varia admodum vitia sunt, quæ in satyris insectantur poëtæ: nec semper vituperant, interdum laudant. Neque etymon hoc tantùm conveniet satyræ Lucilianæ, ac similibus; sed etiam satyræ Ennii, ac Varronis: ubi non argumentum modò variat, sed & oratio, ut quæ nunc prosa sit, nunc vorsa: imò nec metrum hic unum, sed varium: fortasse ut in Chæremonis Hippocentauro; cui varium metrum; uti variis ex animantibus monstrum illud conflatum, quod describebat. Saturæ hæc significatio sit à saturitate, seu plenitate. Quæ ipsa significatio à Græcis. Nam apud Hesychium, & Varinum, legas: Σατύρεοι ‡, σκάφαι βοτρύων, ὑπὸ Λακώνων. Sanè, extrito ρ, σατυρα sit, ex quo *Satura.* Nisi utrobique σατύρα scribendum. Quippe satis verisimile sit, σατύραν dictam lancem eam, quam in ludis tragicis Satyri gestarent. Siquidem tragici ludi in honorem Bacchi fiebant; & Satyri, qui Bacchi sunt comites, tragœdiæ erant appendix. Quare & in lancibus istis potissimùm fuerunt uvæ; unde videmus, hic exponi σκάφην βοτρύων ǂ. Nec semper tamen, aut solùm racemi in iis; sed & poma varia, idque ad Nymphas alliciendas. De lancibus istis sic Maro in II. Georg.

‡ Sateori, vasa racemorum secundùm Lacedæmonios.
ǂ Vas, sive lancem racemorum.

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque, & liba feremus.

Ab hac igitur varietate, quâ lances & canistra replebantur, ad alia ea vox videtur extensa. Eam tamen opinionem rejicit Donatus *, his verbis: *Satyra à Satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est: etsi aliunde nomen traxisse putant alii.* Hanc aliorum, quam dicit, sententiam damnare non ausim. Movet me, quòd jam ante Livii Andronici tempora obtinuit satura; ut ex Livio postea planum fiet. Ea rudi illo seculo non videtur instituta ad exemplum Græcorum Satyrorum. Nec sanè hi interloquebantur. Sed erant in eo joci, opprobria, fraudes, ac denique res omnis argumenti. Quæ rerum varietas conveniens saturæ nomen dare potuit. Nam à *saturus*, vel κατ' ἀποκοπὴν *satur*, h.e. plenus, ἀναλόγως est *satura.* A *satyra* verò esset *satyrica.* Cur Latini terminationem, & genus mutarent, caussa erat nulla. In χάρτης, & similibus, ratio est dispar. Nam nominativi nominum in της, aut πης, ab Æolibus efferuntur in A: ut εὐρύοπα Ζεύς †. Romana autem lingua non Joniceæ, sed Æolicæ filia est; ut alibi ostendimus. Quare cùm, pro χάρτης, καταπέλτης, μαργαρίτης, Æolum more dicerent, *charta, catapulta, margarita*, etiam genus mutarunt: quia, quæ sic desinerent apud Romanos, generis essent muliebris. Quod ipsum, quo minùs in *poëta, & propheta* facerent, obstabat generalis regula. Caussa igitur aperta est, cur Romani non *hic chartes*, sed *hæc charta* dixerint. At ratio adferri nequit, cur, cùm Græci οἱ Σάτυροι dicerent, Latini *hæc Satyra* præferrent. Aliquid esset, si Græci etiam pro poëmate τὴν Σατυρὰν dixissent. Sed ita locuti non sunt. Nec si Σατύρα meretriculæ nomen fuerit, magnopere hoc ad rem facit: quando caussa non erat, cur poëmati ab ignota potiùs muliere, quàm à Satyrorum dicacitate, id nomen daretur. Neque hæc eo à me dicuntur, quasi damnem sententiam, quàm priori loco exposuimus: sed, ut ostendam, uti olim de etymo Satyræ dubitatum; ita neque nunc deficere caussas, cur illud in ambiguo relinquere, satius videatur.

* Libello de Tragœdia, & Comœdia; nisi ejus auctor Cornutus, vel Asper; vel potius Evanthius, ut antea diximus.
† Homero sæpius.

2. §. *Non leve autem discrimen est inter satyram veterem, sive extemporalem, & novam, sive Lucilianam. Prioris natura intelligitur, si origo exponatur. Anno ab Urbe condita CCCLXXXIX *, ad avertendam pestilentiam instituti sunt ludi scenici. In his convicia alternis jactabant. Sed aberat carmen, aberat ὑποκρίσεως, sive actionis artificium. Postea versus Fescenninis similes fundere cœpere. Etiam vocu gestuumque imitatio accessit ab histrionibus; qui ubi modos addidere, satyra enata est, rude atque extemporale poëma, usque ad tempora Livii Andronici.*

* Secundùm Fast. Capitol. Alii sequenti anno.

Livius lib. VII. *Et hoc, & insequenti anno, T.* † *Sulpicio Petico, & C. Licinio Stolone* ‡ *coss. pestilentia fuit. Eo nihil dignum memoriâ actum: nisi quòd, pacis Deûm exposcendæ caussâ, tertiò tum post conditam urbem, lectisternium fuit. & cùm vis morbi, nec humanis consiliis, nec ope divinâ, levaretur: victis superstitione animis, ludi quoque scenici, nova res bellicoso populo (nam Circi modo spectaculum fuerat) inter alia cœlestis iræ placamina instituta dicuntur. Cæterùm parva quoque, (ut ferme principia omnia) & ea ipsa peregrina res fuit. Sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu, ludiones ex Etruria acciti, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more Tusco dabant. imitari deinde eos juventus, simul inconditis, inter se jocularia fundentes, versibus cœperunt. nec absoni à voce motus erant. Accepta itaque res, sæpiusque usurpando excitata. Vernaculis artificibus, quia hister, Tusco verbo, ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum. qui non, sicut antè, Fescennino versu similem, incompositum temere, ac rudem, alternis jaciebant:*

† Sic Livius: sed C est in Fastis Capitolinis.
‡ Sic & Val. Max. At Fasti Capitol. Calvo.

ciebant: sed impletas modis satyras, descripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti, peragebant. Ex his non obscurum est, quibus gradibus creverit satyra antiqua. Primus fuisse gradus dicitur, cùm ludi scenici essent *sine carmine, & imitandorum carminum actu.* Alter, cùm *Fescennino similes versus temere jacerentur.* Tertius, cùm fuere *satyris modis impleta, descripto ad tibicinem cantu, motu* etiam *congruenti* accedente. Non dubium igitur, quin satyra Romana primùm scenica fuerit, ac dramatica. Ut quæ inter ludos scenicos referatur, quæque successerit versibus Fescenninis; ubi, ut Livius ait, rudem versum alternis jaciebant. Quicum convenit illud Horatii*: *In Arte.

Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria fundere cœpit.

Nec simile aliquid fuit, ac cernere est in Theocriti Ὀδοιπόροις†, ubi caprarius Comates, & pastor Lacon, rixantur. Item in Virgilii Palæmone. Videmus utrobique jactari convicia: sed extra scenam, contrà quàm non modò in satyrico Græcorum dramate; sed etiam in Romana veteri satyra, fiebat. Atque hæc convenientiam ostendunt inter Satyros Græcos, & Satyram Romanam. Utraque enim scenica, utraque dicax. Discrimen interim grande erat; quia in Romana Satyra non fuere, qui Satyros referrent. †Viatoribus.

3. §. *Ex his cognoscimus, cujusmodi fuerit Satyra vetus ante tempora Livii Andronici: qui primus animos ab Satyrarum modis avocavit ad fabularum argumenta.*

Livius lib. VII: *Livius, post aliquot annos, ab satyris ausus est primus argumento fabulam serere.* Valerius lib. II. cap. IV: *Paullatim deinde ludicra ars ad satyrarum modos perrepsit: à quibus primum omnium poeta Livius ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit.* Ubi fabulæ argumentum vocatur actionum plurium series: cùm nempe actiones plures sic junguntur, ut ex iis una fiat fabula.

4. §. *Andronici etiam temporibus agendi partes à poëta translata sunt ad histriones. Quà occasione juventus Romana veteres jocos reduxit: non quidem, ut excluderet dramata Livii, vel aliorum; sed ut ea jungeret fabulis, præsertim Atellanis. Nec jocosa hæc poëmata* satyræ *tum ampliùs, sed* exodia, *dicebantur.*

Livius lib. VII: *Postquam lege hac fabularum ab risu, ac soluto joco, res avocabatur, & ludus in artem paullatim verterat; juventus, histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se, more antiquo, ridicula intexta versibus jactitare cœpit: quæ inde exodia postea appellata; consertaque fabellis, potissimum Atellanis, sunt. quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus: nec ab histrionibus pollui passa est.* Atellanici exodii meminit & Suetonius in Tiberio cap. XLV. ubi eo ait maximo assensu exceptum illud, *Hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Videlicet ambiguo *Caprea* vocabulo, quia & loci, & animalis est nomen, allusum fuit ad Græcum καπρίζειν. Apud eundem in Galba legas, *Atellanum canticum.* Et Juvenalis est sat. VI:

Urbicus exodio risum movet Atellanæ,
Gestibus Autonoës.

Etiam apud veteres Grammaticos sæpius reperias, *Q. Nonius*, vel *Afranius*, vel *L. Pomponius in exodio.* Nempe, quia Atellanarum erant scriptores.

5. §. *Postquam* satyra *priori significatione exolevit: sic dici cœpit carmen maledicum, ad modum veteris comœdiæ, alios, sed extra scenam, ridens. Hunc poetarum morem castigandi vitia extra scenam inprimis induxit Lucilius; vel saltem primus eâ meruit laudem.*

Inventionem Satyræ Lucilio tribuunt Horatius, Fabius, alii. Sed ex Livio, & Valerio, vidimus, eam multò esse antiquiorem. Quomodo verò priores illi intelligendi sint, docet Donatus, sive alius, in Terentii Prolegomenis: cùm sic de Satyræ poëmate scribit: *Quod primò Lucilius novo conscripsit modo, ut poësin inde faceret, id est, unius carminis plures libros.* Reservata igitur est à Lucilio forma veteris satyræ: verùm quia nova hæc non theatrica, sed extra scenam foret, modum ejus oportuit immutari. Satyram verò novam non esse theatricam, satis est apertum. Atque inde apud Horatium* legas: * Lib. I. sat. 10.

—— *Hæc ego ludo,*
Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpâ,
Nec redeant iterum atque iterum spectanda teatris.

6. §. *Materia, sive subjectum satyræ hujus, per se sunt vitia humana; per accidens quoque virtutes.*

Quomodo virtutem etiam commendat Lucilius in satyris. Versus eos refert Lactantius†. Item viros bonos extulit. Unde de eo Horatius‡: † Lib. 6. Institut. cap. 5. ‡ Lib. 2. sat. 1.

Attamen & justum poteras, & dicere fortem
Scipiadem, ut sapiens Lucilius.

Sed hoc ad οὐσίαν* satyræ non pertinet. At pertinet eò reprehendere illa, quæ mores spectant. Unde Horatius†, & Satyricorum alii, à Joanne Saresberiense passim vocantur *Ethici.* Ac Isidorus lib. VIII. Orig. cap. VII. censere videtur, eò Satyros pingi nudos; quia à Satyris vitia hominum denudentur. Quare non satis magnificè de satyrica poësi sensisse videtur Pineda, cùm in III. Reg. cap. XII, ubi de Salomonis sapientia agit, ait poësin, quam dixi, non valde vitæ necessariam, aut utilem. Cùm verò subjectum satyræ facio vitia hominum, etiam complector pœnas, quas iccirco perpessi. Ut quòd Galbæ † demessa est cauda salax: quòd vilius pugnis cæsus†. * Naturam, sive essentiam. † Lib. 1. sat. 2. † Lib. 1. sat. 4. ‡ Ibidem.

7. §. *Nec Satyra tam quævis vitia culpat, quàm ea, ob quæ homines ridemus.*

Nempe eadem materies, ac veteris comœdiæ. Unde Flaccus:

Siquis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multâ cum libertate notabant.

At non item exagitat vitia ferina potiùs, quàm humana; ut sunt incestus, & parricidium: quæ magis tragœdiæ conveniunt. Quare restringi oportet verba Juvenalis, cùm rem quamlibet satyræ esse argumentum statuit. Sic enim, ut diximus*, scribit†: * 1. §. † Sat. 1.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus nostri est farrago libelli.

Idem tamen sat. XV. etiam refert, hominem ab homine variè dissectum, aëno coctum, vel assatum, atque etiam comestum. Quæ sanè horrenda, nec satyræ convenientia. Verùm rectè jamdiu monitum à variis, non esse eam satyram Juvenalis.

8. §. *Est verò satyrici reprehendere mores non tam generatim, quàm singulatim; non tam præteritos, quàm sui temporis.*

In quo itidem convenit cum veteri comœdia. Nam ut Aristophanes Cleonem, Hyperbolum, Alcibiadem, atque alios ejusce ætatis, exagitat: ita & Lucilius non Tarquinium Superbum, aut Appium Decemvirum; sed Lupum, Mutium, atque alios suæ ætatis. Quo igitur ætas vitiorum feracior, hoc tempus satyris aptius. Unde illud Juvenalis†: † Sat. 1.

Diffi-

Difficile est Satyram non scribere.

* Ibid. Item*:

Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos?

Persius migrat hanc satyræ legem. Nam paucos sanè suæ ætatis taxat; neque id, nisi generali nomine utens: qualia sint Titii, aut Mævii: Itaque poëma ejus vix satyræ nomen meretur. Quippe quòd nominatim mordeat neminem. Ac interdum quoque Juvenalis hac in re à vera Satyræ forma recessit.

9. §. *Cùm autem bifariam exagitentur vitia humana, apertè, vel occultè; posterior modus longè est satyra convenientior.*

† Lib. 1. sat. 1. ‡ Figuratè. * Sat. 1.

Prius Lucilius facit, *velut ense stricto*; ut Juvenalis† ait: qui & hoc in eo laudat. Sed meliùs Horatius; qui id agit clam, & ἐσχηματισμένως‡. Unde de eo sic Persius*:

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Sanè, si metrum exceperis, à natura Satyræ magis abeunt Juvenalis, & Persius; quàm vel Seneca in Ludo Claudii, vel in dialogis Lucianus, vel in Cæsaribus suis Julianus. Nam illi magis lædunt, quàm ludunt; increpant magis, quàm pungunt. Hi verò salsi ubique, & lepidi, ac festivi. Qualis & Aristophanes.

10. §. *Ut igitur finis satyræ est mores emendare: ita forma ejus est ludus, sive jocus salsus, & mordax. Nam dicacitas, & lepos, præcipua sunt satyræ virtutes.*

† Sat. 5.

Finem hunc, pariterque formam, complexus Persius†:

——pallentes radere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.

11. §. *Ingenuus ille ludus sermone constat partim acri, & dicaci; partim lepido, & urbano. Priori magis gaudet Juvenalis, posteriori Horatius.*

‡ Lib. 1. sat. 10. * Apud Aristotelem lib. 3. Rhetoricorum cap. 18.

Nempe quia, ut ipse ait‡, (verba mox adferam) risus interdum plus valet acrimoniâ. Unde & Gorgias Leontinus* ajebat, seria, & severa, risu; ridicula seriis discuti oportere.

12. §. *Sed in jocando modum servare oportet, ne non tam ἀστεῖοι, sive urbani simus; quàm βωμολόχοι, sive scurræ.*

De quibus Aristoteles in IV. Nicomachiorum cap. VIII.

13. §. *In maledicendo satyra præivit comœdia vetus.*

† Lib. 3. cap. de variis poëmatum generibus.

Unde Diomedi † pinguiori Minervâ sic satyra definitur: *Satyra est carmen apud Romanos* (*non quidem apud Græcos*) *maledicum, & ad carpenda hominum vitia, archææ comœdiæ charactere compositum.* Horatius quoque ait, maledicentiam maximè propositam fuisse Lucilio.

‡ Lib. 1. sat. 4.

Audiamus eum‡:

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque poëtæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est,
Siquis erat dignus describi quòd malus, aut fur,
Aut mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus; multâ cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantùm pedibus, numerisque facetus,
Emunctæ naris.

* Lib. 1. sat. 10.

Idem alibi* ait:

——Ridiculum acri
Fortiùs, & meliùs, magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca, viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi.

* Sat. 1.

Hæc confirmantur illis Persii*:

——Secuit Lucilius urbem,
Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis†.

† Nisi pro in illis malis Iulis, hoc est, Iuli, sive Ascanii, nepotibus, sive optimatibus Romanis. Ita l. Duza commentariolo in Horat. cap. 9. Sed nihil censeo mutandum. ‡ Lib. 1. sat. 1. * Præfat. Hist. Nat. † Sat. 1.

Similiter de eo Juvenalis‡. Et Plinius* quoque dicit, *primum Lucilium condidisse styli nasum.* Atque ex his etiam liquet, cur Persius† petat, ne, quibus placeant Eupolis, & veteres comœdiæ scriptores, abhorreant à satyris suis, quæ illis similes sint:

——Audaci quicumque afflate Cratino
Iratum Eupolidem, prægrandi cum sene, palles,
Aspice & hæc.

Ubi *prægrandis senex* dicitur Aristophanes. Atque hæc movere Donatum, sive Euanthium, ut sic scriberet: *Sed lege latâ, ne quisquam in alterum infame carmen proponeret, aliud genus fabulæ, id est, satyra, sumsit exordium.* Et fortasse idem Isidorum compulit, ut libro VIII. Originum cap. VII, duo faceret Comicorum genera; unum vetus; quo refert Plautum, Attium, Terentium: alterum novum, quale esse ait Satyricorum; ut Horatii, Persii, Juvenalis. Interim in eo errat Isidorus, quod Plautum, Attium, Terentium, putat veterem comœdiam scripsisse: quòd item Juvenalem, & similes satyricos, arbitratur Comicorum in numerum referri solere. Fefellit eum, quòd Prolegomenôn Terentii scriptor de satyra sic loquatur. Nam cùm narrâsset, ut veteri comœdiæ successerit satyra, ubi vitia civium perstringerentur, nominibus tamen parceretur; subjungit ista: *Quod item genus comœdiæ multis obfuit poëtis, cùm in suspicionem potentibus civibus venissent, illorum facta descripsisse in pejus, ac deformâsse genus stylo carminis. quod primò Lucilius novo conscripsit modo, ut poësin inde faceret, id est, unius carminis plures libros.* Sed Lucilii satyras non esse comœdiam, satis arguit, quòd drama non sint.

14. §. *Satyra Romana utitur metro hexametro.*

* Lib. 1. sat. 4.

In quo abit à Græcis, qui convicia jambo potiùs jactabant: ut ex Archilocho, & veteri constat comœdiâ. Unde Lucilius Horatio* dicitur

Mutatis tantùm pedibus, numerisque facetus,
Emunctæ naris.

† Lib. 7. de Oratione cap. 5.

Apud nos, ut Antonius Lullus † ait, Persius *cùm jambo cœpisset, eo relicto in hexametrum recidit.* Addit, propterea multùm ab illo lepôre descivisse; quia Latinis in hoc genere malè conveniat cum jambo. Sed non satis Persii consilium perspexit. Neque enim jambi isti sunt pars satyrarum: sed prologus ab opere legitimo separatus: quomodo & alii poëtæ quandoque alio carminis genere poëmatis suis prælusere. Nam elegiaco constat anteloquium Claudiani: Statius, & Martialis, etiam præfantur solutâ oratione: quod & quandoque facit Ausonius.

15. §. *Dictio laudatur non tam poëtica, quàm pedestris, ac sermoni similis, peneque extemporalis.*

Sermonem voco illum, qui in familiari est usu. Quomodo eâ voce Plinius utitur lib. v. epist. ad Maximum: *Iam tres absolverat subtiles, & diligentes, atque inter sermonem, historiamque, medios.* Itaque & comica dictio *sermo* est; sed pede adstricta. Unde de eo sic Horatius‡:

‡ Sat. 4. lib. 1.

——Nisi quòd pede certo
Differt sermoni sermo merus.

Atque inde *comicos sermocinari* ait Appulejus in Floridis. *Comœdus*, inquit, *sermocinatur, tragœdus vociferatur.* Hinc Horatius in Arte:

Non ego inornata, & dominantia nomina solùm,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo.

Ubi

Ubi clarè ait, satyræ scriptorem non ornatum sectari; sed verba propria, & dominantia. Hujusmodi esse satyræ sermonem, clarè indicat, quòd πεζὸν λόγον† satyris tribuit. Sic enim ait †:

* Pedestrem sermonem.
† Lib. 2. Sat. 6.
‡ Lib. 1. epist 4.

Quid prius illustrem satyris, Musáque pedestri?

Ideo & *Sermones* vocat. Ut ad Tibullum ‡:

Albi, nostrorum Sermonum candide judex.

Sermones dicti, quia oratio similis sermoni quotidiano. Hinc idem Horatius lib. 1. Sat. IV.

Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtas,
Excerpam numero. neque enim concludere versum
Dixeris esse satis: neque si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Et profectò, quotusquisque, si in epistola aliqua, vel oratione, hæc legat, ea aliud, quàm prosam existimet? *Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quòd cras surgendum sit mane, obeundus Marsia.* At Horatii sunt eodem verborum ordine lib. 1. Sat. VI.

Hoc præceptum non satis observat Juvenalis; cujus dictio epica: multoque minùs hac sibi parte cavit Persius; qui grandi scribit stylo. Atqui nihil æquè ornat satyram, quàm idea veritatis, & simplicitatis. Cui tralationes audaces adversantur. Nempe, ut in Oratoriis nostris ex Aristotele diximus, enthymemata elidunt affectus: atque idem faciunt acumina, & major ornatus.

X

16. §. *In numeris similiter hic negligentia laudi ducitur.*

Sanè Horatius, qui in odis usque adeò numeris studuit, ut iccirco ab Ovidio ‡ *numerosus* vocetur; idem tamen in satyris eos neglexit; non quia non aliter posset, sed quia hunc neglectum satyris putaret convenire.

‡ Lib. 4. Trist. eleg. 10.

17. §. *In totum verò vel Horatio, vel Juvenali, hoc poësios genus principatum debet. Sed Horatio potiùs, ob ea, quæ diximus.*

Secus tamen sentit Franciscus Floridus lib. III. Lect. Subsicivarum cap. 1. *Junius Juvenalis, qui nostræ Satyræ, meo judicio, summam manum imposuit, omnibus numeris id poëmatis genus absolvens, (licet Marullus Byzantius uni Horatio illud cum chely aliquid debuisse mentitus sit) monstrosam Ægyptiorum in quibusdam diis adorandis superstitionem, levitatemque, elegantissimè deridens,* XV. *Satyram sic auspicatur.* Sed nec satis est æquus Horatio, qui Fabio * quoque *ad notandos hominum mores præcipuus* dicitur: & Marullum asperiùs tractat, quàm propter eam sententiam merebatur: & fallitur ipse, cùm satyram decimamquinctam esse Juvenalis putat.

* Lib. 10. cap. 1.

Etiam iniquus Horatio est Sebastianus Foxius lib. II. de imitatione, sive ratione styli, ubi inquit †: *Horatius in elegantia, puritateque orationis, ac, si poëticum Lyrici carminis leporem requiras, cunctorum facilè princeps: sed in Satyra frigidior, longeque Persio, aut Juvenale inferior: qui, tametsi minus illo in dicendo tersi, majorem tamen carminis habent spiritum, ac venustatem.*

† Fol. 42. 6. edit. Antverp. an. 1554.

18. §. *Difficile autem est, ut satyrici poetæ, qui particulatim singillant alios, apud posteros in pretio sint. Nam cùm nunc hos, nunc illos, obscurè describant; quia sæpe tutum non sit id facere apertè: ab ætate suâ utcumque possunt intelligi; à posteris non item.*

Hoc satis videmus ex quibusdam, qui patrum ætate, ac nobis etiam pueris, scripsere satyras: atque aliquo fuere in precio, dum lector iis, quia caperet, caperetur: nunc quia sæpe nescitur, in quem aliquid, & quare dicatur, non leguntur, quia non intelliguntur. Ut similis fati videantur, ac libelli famosi, quos dicunt pasquillos. Nam valde mordent; sed citò exolescunt. Audiamus de hoc etiam optimum Rhetorem, Antonium Lullum Balearem in VII. de Oratione cap. V. *Genus istud carminis* (satyrici) *imitati nostrâ ætate sunt Galli; gens sanè acuta, & ad sales, dictaque nata. Et nomen poematis inditum, Gallus gallinaceus ad asinum: quo primò usum fuisse constat* (Clementem) *Marotum, lepidum certe poetam epigrammaticum, in suis illis rhythmis, seu homœoteleutis vulgaribus. Itali prius dixerant Pasquillos, ab informi quadam statua Pasquilli, quæ Romæ est. Sed & Pasquilli, & Galli, ad asinum, & similia opera, diaria planè sunt, haud longæ vitæ. Personas namque tractant paucis, nec nisi ejus ætatis notas hominibus; quorum nisi in promtu sit interpretatio, fastidium capit.*

CAP. X.

DE SATURA ENNII, AC VARRONIS.

1. §. *Præter Satyram utramque, (illam nempe veterem, & extemporalem, quæ ante Livium Andronicum erat, & novam sive Lucilianam, quam Horatius secutus) fuit & media quadam, quæ prius ab Ennio, & Pacuvio, posteaque à Varrone, & aliis, exculta est. Hæc vario metrorum genere, diversoque constabat argumento. Imò & partim è prosa, partim è carmine, nunc epico, nunc elegiaco, vel alio, contexebatur.*

Fortasse autem tam diversa satyræ genera rectiùs etiam scribendi modo distinguantur. Nempe ut Lucilianas, vel Horatianas satyras, ac similes, scribamus per Y: ex eorum sententia, quibus id nomen à Satyrorum dicacitate impositum videtur. Nam si fuerit à *saturus*, quatenus varium, plenumque, notat, Græca vocalis non habeat locum: sed per U, vel I, debeat efferri: ut *optumus*, & *optimus*, scribitur. Sed quicquid sit de Satyra Luciliana, saltem Varroniana rectiùs per U, vel I, exprimitur. Ut quæ omnino dicatur ab ea *saturæ* significatione, quatenus est lanx variis referta fructibus, vel quædam ciborum miscella. Varro in Quæstionibus Plautinis: *Satura est, ubi uva passa, & polenta, & nuclei pinei ex mulso conspersi.* Sive, ut alii emendant, *nuclei pini ex mulso consparso.* Porrò, ut subdit Varro, *Adhæc alii addunt & de malo Punico grana.* Ita usurpatur apud Apicium, & in tabula ænea: EXTRA QUAM SIQUID IN SATURAM FERRETUR. Accepere eam vocem Romani à Sabinis: qui Romuli ipsius regno in Urbem recepti fuere cum rege suo Tatio. Sabini verò unde eam vocem hauserint, facilè videt, qui scit, Sabinos esse Laconum colonos: unde poëtis Amyclæi, Oebalii, & Therannæi, vocantur. Et sanè σατύραν, vel σατύραν, eâ significatione vocem esse Laconicam; clarè ex Hesychio, & Varino, in Originum libris ostendimus. Quare ita statuimus, *saturam* primò Romanis notâsse id, quod dixi; nempe lancem onustam ciborum diversitate. Postea id nomen κατὰ μεταφορὰν attributum farciminis generi varias res continenti: ut ex Varrone constat. Addunt Grammatici, etiam usurpatum de lege multis aliis legibus confertâ. Ita Festus, Diomedes, Isidorus. Atque huc Glossæ Philoxeni: *Satura*, Νόμος πολλὰ περιέχων *. Nempe cum uno rogatu varia congesta ferrentur. Quomodo T. Annius Luscus in oratione adversus T. Gracchum, Festo teste †, dixit: *Imperium, quod plebes per saturam dederas, id abrogatum est.* Ubi potestatem a plebe collatam tribunis falsè *imperium* vocat. Idque imperium ait collatum per saturam, quia unâ rogatione multa confusè erant proposita. Ac similiter, ut ibidem Festus indicat, C. Lælius ait: *Deinde postero die, quasi per saturam sententiis exquisitis, in deditionem accipitur.* Ubi itidem *per saturam* valet, collectim, ac raptim. At non video, ut hinc colligi possit, fuisse Romanis legem ullam, quæ *satura* diceretur. Nam Gracchi illud, *imperium per saturam dare*,

* Lex varia capita comprehendens.
† In Satura.

dare, non possis exponere, per *legem saturam dare*: nec Lælii hoc, *sententiam per saturam exquirere*, rectè interpreteris, *per saturam legem*. Quid enim utroque absurdius? Sed utrumque valet, *mixtim*, *variè*, *sine ordine*, *& distinctione*. Quod etiam liquet ex hisce verbis Justiniani Imp. præfat. in Pandectas: *Hoc opus tradebatur, non secundum edicti perpetui ordinationem; sed passim, & quasi per saturam collectum, & utile cum inutilibus mistum.* Atque hanc varietatem, & misturam, etiam Sosipater respexit, cùm ait in secundo: *Adverbium Stoici πανδέκτην vocant, nam omnia in se capit, quasi collata per saturam, concessâ sibi rerum variâ potestate.* Etiam Pescennius Festus (ut ex Lactantio videmus lib. I. cap. XXI.) scripsit *libros historiarum per saturam*; hoc est, in quibus nec gentes distinguerentur, nec temporis ordo observaretur. Quod Græci dicunt ποικίλην ἱστορίαν*, vel τῶν σποράδην λεγομένων†. Ab hac igitur *satura* significatione, quâ, quod varium est, confusumque, sic dicitur; vocari similiter cœpit poëmatis genus è vario metrorum genere compositum. Diomedes lib. III. *Olim carmen, quod ex variis poëmatibus constabat, satura vocabatur: quale scripserunt Pacuvius, & Ennius.* Ubi mirum, Pacuvium Ennio præponi, qui ex Ennii sorore fuerit natus; ut est apud Plinium lib. XXXV. Hist. Nat. cap. IV. Perperam pro eo *ex filia Ennii natum* legas apud Hieronymum in Chronico. Porrò Enniana satura non diversis solùm metris; sed etiam argumentis, constabat: quod satis liquet ex fragmentis, quæ inde viri docti collegerunt. At Varro non tantùm vario & metro, & argumento, saturam condidit; sed etiam prosam miscebat carmini. Has saturas à Menippo, philosopho Cynico, quem imitatus, *Menippeas* dixit. Agellius lib. II. cap. XVIII. *Servus Menippus fuit, cujus libros M. Varro in Saturis æmulatus est: quas alii Cynicas, ipse appellat Menippeas.* Eas prosâ quoque, non autem diverso solùm metro, fuisse exaratas, indicant hæc Fabii verba lib. X. cap. I. *Alterum illud est, & prius saturæ genus; quod non solâ carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus.* Nam si non solùm carmine constiterit: prosâ etiam scriptum fuisse, consequitur. Et sanè id etiam cognoscimus è fragmentis, quæ supersunt. De prosa tamen tacet, ac solùm omnigeni carminis meminit Valerius Probus in Ecl. VI. *Varro Menippeus non à magistro, cujus ætas longè præcesserat, nominatus: sed à societate ingenii, quòd is quoque omnigeno carmine satyras suas expoliverat.* Quamquam enim falli videtur, cùm ait, Menippi satyras omnigeno carmine compositas fuisse: tamen de Varronis Saturis, quas optimè nôrat, sine dubio verum dixit. Quare hoc extra controversiam esto, eas, pro argumento diverso, & prosâ, & carmine, eoque vario genere, fuisse conscriptas.

* *Variam historiam.*
† *Rerum, quæ sparsim dicuntur.*

Nempe similes fuere ludo Senecæ in Claudium: ubi non metra modò varia, sed & prosa, carmini est mista. Quod scribendi genus, utcumque non à Satyrorum dicacitate, sed à varietate, ut dictum, nomen acceperit; ad alios tamen ridendos valde est idoneum: unde & *Ludum* nominavit, quia Claudium illudit, atque irridet. Similiter Petronius, ut Neronis flagitia traducat, in opere suo nunc prosâ, nunc metro, eoque vario, utitur. Nec tamen necessarium ἁπλῶς*, ut alium rideamus. Nam & Martianus Capella, si vulgaris credimus libris, opus suum de artibus liberalibus *satyricon* inscripsit. Ipse postremo carmine *saturam* appellat. Sanè varium ejus argumentum, ac varium metrum; imò prosâ partim, partim carmine, contextum. Quod si exemplum placet, potuisset sic quoque Boëthius vocare opus suum de consolatione philosophiæ. Quod & ipsum prosâ, & vario carminum genere, constat. Attamen non ad ridendum instituitur; sed ut eâ varietate delectet, & faciliùs detergeat dolorem.

* *Simpliciter.*

CAP. IX.

DE ELEGIA.

1. §. *Postquam vidimus de carmine epico; cujus occasione de Eclogis etiam, & Satyris, diximus: agendum videtur de Elegiis: ut quæ versu priore hexametrum habeant; posteriori alium, imparis quidem majestatis; sed qui, si metrum tantummodo attendas, prope ab eo abeat.*

Unde Statius Papinius lib. v. Silvarum, Epicedio patris, cùm memorasset poëtas alios, de elegiographis sic subdit:

Et quis lascivâ vires tenuare Thaliâ
Dulce, vel heroos gressu truncare tenores.

Hæc truncatio fit bifariam: vel enim præcedit hexametrum, ut solet; vel, quod valde insolens, sequitur: quomodo apud Athenæum lib. XIII. legas, Pythiam, ordine inverso, oraculum dedisse de Charitone, & Melanippo, idque ejusmodi:

Εὐδαίμων* Χαρίτων, καὶ Μελάνιππος ἔφυ
Θείας ἁγητῆρες ἐφημερίοις φιλότητος.

* *Pag. 602. edit. Commelianæ.*

Quæ verba male cepit Dalecampius. Potiùs sic reddas:
Ter felix Chariton, & Melanippus, erant
Humano generi auctores cœlestis amoris.

Ac ibidem legas, Dionysium Atheniensem, cognomento Χαλκοῦν, sive Æneum, postea in elegis suis similiter hexametrum pentametro subjunxisse. Atque ex his liquet, oraculum Pythiæ, quod dixi, non eo versuum ordine fuisse editum, quo legitur apud Ælianum lib. II. Var. Hist. cap. IV. Ubi hexameter præmittitur. Est etiam quando carmen è solis fit pentametris. Sed de eo in Melicis potiùs dicemus; cùm nihil ad elegos pertineat, ubi hexametro pentametrum, vel hoc illi, sociatur.

2. §. *Nomen elegis est à flebili lugentium sono, qui crebro ἒ ἒ λέγουσιν. Nempe quia carmen hoc convenit funebribus.*

Ita Proclus in Χρηστομαθείᾳ ait, ἁρμόζειν κατοιχομένοις, *convenire situs*, sive *mortuis*. Hinc & elegiæ nomen arcessit ἀπὸ τοῦ ἒ λέγειν, *à miseratione*. Favet Lucilius in secundo Ἀνθολογίας Tit. XL. ep. VII.

Εἰς ἐμὲ νῦν ἐλέγους πολὺ πάλιν, οἷς ἐμὲ θρήνους,
Δήμος, καὶ στίχους σφαζόμενον θανάτῳ.
In me nunc elegos iterum, & lugubria, tortor,
Pange: tuo etenim versiculo perii.

Horatius quoque, ad Tibullum scribens†, *miserabiles elegos* dixit. Cujus & similem postea locum ponam, ac de eodem Tzetzæ verba. Nunc alios adducam testes. Naso lib. v. Trist.

† *Lib. I. od. 33.*

Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen.

Et de morte Tibulli:

Flebilis indignos, Elegeia, solve capillos:
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Idem in epistola Sapphûs ait:

Flendus amor meus est. Elegeia flebile carmen.

Hinc Terentianus Maurus:

Hos elegos dixere, solet quòd clausula talis
Tristibus, ut tradunt, aptior esse modis.

Accedat Boëthius initio operis de Consolatione Philosophiæ:

Flebilis heu mæstos cogor inire modos.

Item: *Et veris Elegi fletibus ora rigant.* Itaque & ἐλεγεῖον dixere, quod cippo, sive monumento, inscriberetur. Hesychius: Ἐλεγεῖον, ἐπιτάφιον ποίημα. *Elogium* vocat Maro in Culice:

——*Tum fronte locatur*
Elogium.

Et videri possit *elogium* esse ex Græco ἐλεγεῖον, ut *tepidum* ex τεπίδιον.

3. §. *Quis*

3. §. *Quis elegos invenerit, non satis convenit.*

Horatius in Arte:

Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant: & adhuc sub judice lis est.

Sunt qui Midæ inventum id tribuant, cùm in matris funere crebrò principem hujus vocis syllabam iteràsset. Sed hoc, ut ad vocem elegiæ aliquid faciat; ita, si de carmine loquamur, οὐδὲν πρὸς ἔπος *. Alii igitur hanc laudem assignant Terpandro Colophonio; alii Theocli Naxio, vel Eretriensi.

* *Nihil ad rem facit.*

4. §. *Sed duo inprimis hac laude celebrantur: qui si non elegiam invenerint primi, primi saltem magnam eâ sibi laudem pepererunt. Ii sunt Callinus, & Mimnermus.*

Callinus ille Ephesius fuit. Ac Straboni lib. XIII. semel, iterumque, dicitur Καλλῖνος ὁ τῆς ἐλεγείας ποιητής †. Terentianus Maurus Callinoum appellat. Sic enim ille:

† *Callinus poëta elegiacus.*

Pentametrum, dubitant, quis primus finxerit auctor.
Quidam non dubitant dicere Callinoum.

Nicolaus Brissæus Montivillarius, qui Terentianum Maurum emendavit, & commentario auxit, negat ad hunc locum, aliquid se de Callino, vel Callinoo, alibi legisse. Nempe necdum prodierat tunc Procli Chrestomathia: quæ conservata nobis Photii Patriarchæ beneficio ‡. In ea quatuor isti dicuntur elegiæ esse principes; Callinus Ephesius, Mimnermus Colophonius, Philetas Cous, & Callimachus Cyrenæus. Imò meminere Callini etiam Pausanias in Bœoticis, & Nicandri scholiastes: uti doctissimo Andreæ Schotto * observatum. Sed pro Καλλῖνος perperam apud Pausaniam legitur, Καλλαῖνος: uti apud Nicandri scholiasten, Χαλῖνος. Mimnermus, cujus mentio jam facta, Olympiade claruit XXXVII, ut septem sapientibus antiquior sit: quemadmodum auctor Suidas; ubi malè editum Μίμνεςμος. De eo sic Strabo lib. XIV: Ἄνδρες δ' ἐγένοντο Κολοφώνιοι τῶν μνημονευομένων, Μίμνερμος, αὐλητὴς ἅμα, καὶ ποιητὴς ἐλεγείας. *Fuere celebres Colophonii; ut Mimnermus, tibicen simul, & poëta elegiacus.* Celebrant eum quoque Ælianus lib. X. Var. Hist. cap. XXXVI, Pausanias in Bœoticis, Athenæus lib. XIV, & XV; & ante tres istos Plutarchus lib. de Musica, item de facie Lunæ, nec non de virtute morali: ubi distichon ejus adducit de amore, sine quo nec vivere se velle ait. Unde Horatius lib. I. epist. ad Numicium:

‡ *In bibliotheca cod. 239.*

* *Scholiis in Proclum.*

Si, Mimnermus uti censet, sine amore, jocisque,
Nil est jucundum; vivas in amore, jocisque.

Nempe tota penè ejus poësis fuit amatoria. Unde Propertius lib. I. eleg. IX:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.
Carmina mansuetus levia quærit amor.

Solinus eundem cap. XLIII. inter inclyta Asiaticorum ingenia reponit. Olympiade XXXVII. claruit; ut est apud Suidam. Sed corruptè apud eum vocatur Μίμνεςμος. Quæ ex elegiis ejus colligi potuere, edidit cum illustrium feminarum, & Lyricorum carminibus, Fulvius Ursinus.

5. §. *Postea præcipua elegiæ gloria fuisse dicitur penes hos duos, Callimachum Cyrenæum, & Philetam Coum.*

Sed post Mimnermum; modò credamus emunctissimæ naris Horatio; qui sic de eo scribit lib. II. ad Julium Florum:

Discedo Alcæus puncto illius, ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus.

Sed Callimachum, & Philetam, principes facit Quinctilianus lib. X. cap. I: *Tunc & elegiam vacabit in manus sumere: cujus princeps habetur Callimachus: secundas, plurimorum confessione, Philetas occupavit.* Callimachus tamen non usque adeò ingenio valuit, si audimus poëtarum ingeniosissimum Nasonem: cujus illud est in primo Amorum:

Battiades toto semper cantabitur orbe.
Quamvis ingenio non valet, arte valet.

Philetas, Suidâ teste, temporibus claruit Philippi, Alexandri, & successorum: ac Ptolemæi Philadelphi præceptor fuit: nec elegias modò, sed epigrammata etiam, & alia scripsit. Ut mirum non sit, si Apollonii Scholiastes citet ejus Telephum, (quod, sine dubio, dramaticum fuit poëma:) vel, si hexametrorum poëta dicatur ab Æliano lib. X. Var. Histor. cap. VI. Nec enim alius est, cùm ibidem inter mirè exiles, & macros referat: ipse autem illum macri corporis Philetam vocârit Coum lib. IX. Var. Histor. cap. XIV; uti & facit Hesychius Illustris. Hemistichium ejus habes apud Etymologum in Νῆ. Eidem in Ἔλλινος citatur Philetas ἐν γλώσσαις. Ac scholiastæ Apollonii lib. IV. laudatur Φιλητᾶς ἐν ἀτάκτοις γλώσσαις. Qui idem videtur. Nam Straboni lib. XIV. inter illustres Coos refertur Φιλητᾶς ποιητὴς ἅμα, καὶ κριτικὸς *: ac Suidæ etiam dicitur γραμματικὸς κριτικὸς †. Porrò quia Cous hic Philetas, & Callimachus, palmam in elegia retulere; inde est quòd passim eos jungant poëtæ. Uti Ovidius in secundo de Remedio Amoris:

* *Philetam Coum simul, & Criticum.*
† *Grammaticum Criticum.*

Callimachum fugito: non est inimicus amori.
Et cum Callimacho tu quoque, Coe, noces.

Etiam utrumque sibi imitandum proposuit Propertius. Unde illud lib. II. El. XXXIV:

Tu satius memorem ‡ Musis imitere Philetam,
Et non inflati somnia Callimachi.

‡ *Al. mollem.*

Item lib. III. El. I:

Callimachi manes, & Coi sacra Phileta,
In vestrum, quæso, me sinite ire nemus.

Item El. VIII:

Inter Callimachi sat erit placuisse libellos,
Et cecinisse modis, Coe poeta, tuis.

Item lib. IV. El. VI:

Cera Philetæis certet Romana corymbis,
Et Cyrenæas urna ministret aquas.

Junxit & eos Papinius in I. Sylv. & iis æmulum Propertium:

—— Hunc ipse, choro plaudente, Philetas,
Callimachusque senex, Umbroque Propertius antro.

6. §. *Magnum etiam inter elegiographos Tyrtæi semper nomen fuit.*

Patriâ is Atheniensis, Laconum dux; de quo Justinus lib. III. Olympiade is fuit XXXVI: quod ex eodem colligitur; qui claruisse ait secundo bello Messeniaco: item ex Eusebii Chronicis: sed perperam ibi *Myrtæus* pro *Tyrtæus* legitur; quod satis apertum puto, & aliis jam monitum. Eo autem magis miror ab judicibus iis, quos dixi, quatuor antea memoratos Tyrtæo præponi, quòd eum cum Homero (judicium hoc Fabius * etiam approbat) Horatius conjungat. Addere potuit, itidem sociari à Platone lib. VIII. de Legg †. Celebratur etiam à Strabone, Plutarcho, Polyæno, Pausania, Athenæo, & totaliis. Quæ ejus colligi potuere, ab Fulvio Ursino edita sunt cum Mimnermi elegiarum reliquiis. Prodiere unà cum novem illustrium poëtarum, & lyricorum deperditorum, versibus, ab eodem Fulvio unum in corpus redactis ‡.

* *Lib. 10.*
† *Pag. 858. edit. H. Steph. Fusiusque de Tyrtæo idem lib. 1. de Legg. pag. 619.*
‡ *Edidit Plantinus an. 1568.*

7. §. *E Romanis elegia excelluere Tibullus, Propertius, Ovidius.*

Sanè Ovidius de se ipso sic canit extremo libro primo de remedio amoris:

Tantum se nobis elegi debere fatentur,
*Quantum Virgilio nobile debet opus *.*

* *Pro opus legendum forte epos; ut hoc elegis opponatur. Sed vulgata lectio retinenda, ut simpliciter: nec puto Ovidius amâsset Græcum illud; etsi eo utantur Horatius, & Martialis.*

8. §. *Ac primò quidem hoc carmine fuere usi in funeribus; item in querimoniis amantium: postea etiam aman-*

amantes, voti sui compotes facti, lætitiam suam eo carmine expressere.

Horat. in Arte:

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Isac. Tzetzes proleg. in Lycophr. Ἐλεγειογράφων δὲ γνωρίσματα ποιητῶν, τὸ πρὸς τοὺς τεθνηκότας οἴκτους γεγραφέναι, καὶ ὀλοφύρεσθαι· ἐν ἐλεγείῳ τῷ μέτρῳ κυρίως, καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἑτέρως. *Elegiacos inde poëtas agnoscimus, quod in mortuos scribant commiserationes, & lamenta, carmine elegiaco: nempe cùm propriè eo utuntur metro. nam per abusionem ejus aliter quoque fit.* Abusione hujusmodi etiam amores eo metro perscribuntur. Unde est, quòd elegia Ovidio petulans vocetur. Uti & Papinio*:

Quas inter vultum petulans elegia propinquat.

Eo autem justiùs carmen querulum, ac lugubre, est translatum ad amores; quòd amantes ferè sunt queruli, & amantium anima quodammodo sit extra corpus: nempe non tam est, ubi homo animat, quàm ubi amat. Unde Plato ipse sic apud Laërtium de se, & Agathone, ait:

Τὴν † ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον·
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Item Q. Catulli est:

Aufugit mi animus: credo, ut solet, ad Theotimum.

Integrum epigramma videre est apud Agellium lib. xix. cap. ix. Est verò è Græco versum. Tantum pro Κηφισσῷ nomine *Theotimum* reposuit Catullus. Quod cùm Agellius non attenderet, ausus est Latinum hoc opponere Græcorum lepóri.

* *Lib. 1. Sylv. epithalamio Sylvæ, & Violantillæ.*

† *Animam, Agathonem osculans, in labris habebam. Venit enim infelix, tanquam abitura.*

9. §. *Nec ad amores solùm; sed alia etiam, extensa est hæc poësis.*

Itaque Theognis præcepta ethica elegiaco carmine complexus est: Callimachus eo versu celebrat comam Berenices: quod Catullus è Græco expressit simili metro: Ovidius eo scripsit Fastos, atque alia.

10. §. *At non conveniunt elegiæ res sublimes, & majestas heroica; cùm mediocritate suâ debeant esse contenta.*

Ovidius in primo de Remedio Amoris:

Fortia Mæonio gaudent pede bella referri.
Deliciis illic quis locus esse potest?
Blanda Pharetratos elegeia cantet amores,
Et levis arbitrio ludat amica suo.
Callimachi numeris non est dicendus Achilles.
Cydippe non est oris, Homere, tui.

Atque ideo, elegiam in tertio Amorum describens, non eam à majestate commendat; sed à vultu amabili, veste tenui, ac molli:

Venit odoratis elegeia nexa capillis:
Et, puto, pes illi longior alter erat.
Forma decens, vestis tenuissima, vultus amantis:
In pedibus vitium caussa decoris erat.

Hinc etiam liquet, cur Propertius, cùm Callimachi, & Philetæ, manes invocaret, *tenuandi* verbum usurpet‡:

‡ *Lib. 3. el. 1.*

Dicite, quo pariter carmen tenuâstis in antro.

Et, puto, hinc *exiguos* vocat *elegos* Horatius in Arte:

Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor.

In Fastis interim Ovidius elegos sublimiori aptavit materiæ: sed non semel queritur de eo, quòd parùm id carmen eis conveniat. Ut cum ait 11. Fast.

Quid volui demens elegis imponere tantum
Ponderis? Heroi res erat ista pedis.

Sanè non solùm minùs gravis elegia erat ob pentametrum: sed hexametri etiam in elegia non tam graves.

11. §. *Magnum interea elegia decus accedit ab antiquitatibus: uti historiis, ac fabulis, quæ in poëtica supellectile illustrem merentur locum.*

Parte eâ Tibullum superat Propertius.

12. §. *Funebre argumentum, à quo cœpisse elegiam dicebamus, plurimum auspicantur poëtæ à sermone ad mortuum, vel parentes, vel fratres, & sorores, vel cognatos, aut amicos.*

Exemplo esto Pedo Albinovanus; qui, mortuo Druso Germanico, Augusti Cæsaris privigno, Tiberii, postea Imperatoris, fratre, elegantissimam scripsit elegiam, quam à Liviæ matris compellatione orditur. Imò in eâdem toto carmine persistit. Est idem Albinovanus, qui ejusdem Drusi in Oceano navigationem reliquerat; posteaque, ut ex Horatio sagaciter odoratus est Josephus Scaliger, Tiberii comes, ac scriba fuit. Initium, quod dicebam, ejusmodi est:

Visa diu felix, mater modò dicta Neronum.

(puta Tiberii, qui Augusto successit in imperio; & Drusi, quem utero gestabat, cùm Augusto nuberet)

Iam tibi dimidium nominis hujus abest.
Iam legis in Drusum miserabile, Livia, carmen:
Unum, qui dicat jam tibi MATER, habes.
Nec tua te pietas distendit amore duorum:
Nec, posito FILI nomine, dicis, UTER?

13. §. *Inchoare etiam solent à numine aliquo; idque variè, pro cujusque vitæ genere.*

Ut in morte poëtæ, à Phœbo; philosophi, à Pallade; militis, à Marte; amatoris, à Venere, aut Cupidine; rustici, à Pane, vel Fauno, aut Pale; nautæ, à Neptuno, vel Nymphis, præsertim ejus fluminis, ubi decessit. Atque hæc deinceps etiam materiem suggerunt elegiæ.

14. §. *Elegi tribus commendantur: primùm nativâ elegantiâ, & munditie: deinde molli, ac æquabili dictione; cui adversantur collisiones duræ, vel crebræ, omnisque asperitas: præterea quâdam suavitate, quæ decorum, & pulchritudinem, ac omnino delicatum quid, superaddit.*

Catullus hac parte non imitandus, quia horridulus sæpe; præsertim in crebris elisionibus, etiam in pentametri penthemimeri. Ut,

Nec desistere amare, omnia si facias.* * *Epigr. 76.*

Item,

Quàm † modò qui me unum, atque unicum amicum habuit. † *Epig. 74.*

Item ‡: ‡ *Carm. 69.*

Quàm veniens una, atque altera rursus hyems.

Adhæc*: * *Ibid.*

Cessarent neque tristi imbre madere genæ.

Et isto †: † *Ibid.*

Muneraque Musarum hinc petis, & Veneris.

Sed quamquam ille duriusculè, nimisque inaffectatè: non propterea tamen Antonio Lullo accessero, qui duriùs multò in VII. de Oratione cap. V. non veretur scribere, *plagis dignum, nisi penthemimeri dividatur alter versus.* Illiberale sanè judicium de equite Romano, poëta tanti pretii, judicio antiquitatis universæ. Nec defuit Catullo Græcorum exemplum. Est enim Callimachi apud Hephæstionem ‡: ‡ *Pag. 55. edit. Adr. Turnebi.*

Ἱερὸν δὲ Διοσκουρίδεω γενεή.

Quasi Latinè dicerem,

Sacrum jamque Dioscuridis hoc genus est.

Nec dubium, quin nisi tot veterum deperiissent, longè plurimis ejusce monetæ potuerit defendi.

15. §. Il-

15. §. *Illud satis vulgatum, solere elegiacum carmen disticho quoque sententiam absolvere.*

Quod plurimùm fit: apud neminem tamen elegiacorum id perpetuum est.

16. §. *Quod si initio pentametri tam possit esse dactylus, sequente spondeo, quàm spondeus, sequente dactylo; potiùs dactylus præmitti solet.*

Ita poterat Tibullus:
Et culti teneat jugera multa soli.
* Lib. 1. el. 1. Sed maluit *:
Et teneat culti.
Poterat item:
Et duras sedeo janitor ante fores.
† Ibid. Sed maluit †:
Et sedeo duras.
Nempe posterius numerosius erat.

17. §. *Illud etiam minutum admodum, pentametrum dissyllabo plurimùm terminari; rarius tetrasyllabo, aut pentasyllabo; vix autem trisyllabo.*

‡ Lib. 1. eleg. 7. Tetrasyllabo, ut apud Tibullum ‡:
Pomaque non notis legit ab arboribus.
* Lib. 1. eleg. 3. Item hoc Propertii *:
Libera jam duris cotibus Andromede.
† Lib. 1. el. 1. Pentasyllabo, ut hoc ejusdem †:
Contactum nullis antè cupidinibus.
‡ Lib. 1. el. 2. Item ‡:
Illis ampla satis forma pudicitia.
* Epigr. 68. Similiterque Catullus *:
Cum quibus illa malum fecit adulterium.
† Carm. 69. Trisyllabo, ut apud eundem Catullum †:
Jucundum cùm ætas florida ver ageret:
‡ Lib. 1. el. 10. Et illud Tibulli ‡:
Hæsura in nostro tela geris latere.

Ovidius (si audimus Antonium Lullum lib. VII. de Orat. cap. V.) *nunquam, nisi dissyllabâ dictione, claudit pentametrum.* Sed plùs minùs decies trisyllabo, vel tetrasyllabo, pentametrum terminat: vix tamen, nisi in tristi argumento; cui mœstior numerus videtur convenire.

18. §. *Videas etiam desinere potiùs in nomen substantivum, quàm adjectivum, vel pronomen, vel participium.*

De adjectivo rarum est apud Tibullum, Propertium, Ovidium. Rariusque exit in adverbium. In præpositionem verò, conjunctionem, vel interjectionem, terminatur iis nunquam. Sed minuta adeò, toties jam aliis dicta, quid uleriùs consecter?

19. §. *Postremo loco videamus de iis, quæ sunt extra carmen: ut est instrumentum, quo elegia canitur; & modus, quo canitur. Elegiis funebribus tibia aptabatur.*

Mortuos tibiâ solere defleri, testis est Lucianus libello * De luctu. περὶ πένθους *. Hinc Ovid. VI. Fast.
Cantabat mœstis tibia funeribus.
Et lib. V. Trist. eleg. 1:
Interea nostri quid agant, nisi triste, libelli?
Tibia funeribus convenit ista meis.

Item Artemidorus Oneirocriticôn lib. 1. cap. LVIII: Αὐλεῖν δὲ Πυθικοῖς αὐλοῖς, πένθος σημαίνει, ἢ ἀνάλογον πένθει λύπην· καὶ τοὺς νοσοῦντας ἀναιρεῖ· *Canere tibiis Pythiis luctum significat, vel tristitiam luctui similem. Idem ægrotantes occidit.*

20. §. *Est verò mos is ab Oriente.*

In Judæa obtinuisse, indicat, quòd, ut legimus Matth. IX. 23. Christus dicatur ædes ingressus puellæ mortuæ, ac vidisse istic τοὺς αὐλητὰς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον· *tibicines, & turbam tumultuantem.* Par ratio Phœnicum; quorum linguâ tibiæ funebres etiam à Græcis γίγγραι, vel γίγγροι vocabantur: ut est apud Athenæum lib. IV, & Eustathium in Iliad. Σ. Meminit ejus vocabuli etiam Pollux lib. IV. cap. XIV. Item Hesychius: Γιγγρίαι, αὐλοὶ μακροί· ὅπερ ἔνιοι γίγγροι *. * Gingriæ, tibiæ longæ, quæ nonnullis gingri.

21. §. *Elegis, proprium tractantibus argumentum, quod querimoniam esse diximus, conveniebant modi Lydii: quippe non Doriis solùm, sed & Phrygiis, acutiores, eoque aptiores querimoniæ.*

Platoni in tertio de Rep. & ex eo Plutarcho lib. de Musica, ἡ Λύδιος ἁρμονία † dicitur ὀξεῖα ‡, καὶ ἐπιτήδειος πρὸς θρῆνον: atque addit, καὶ * τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῆς θρηνῳδὴν γενέσθαι. Sanè ut Telestes cantum hunc ὀξύφωνον †, ita Appulejus ‡ *Lydium querulum* dixit. Ac ab Aristoxeno Musico * traditum, Olympum Musicum in Pythonis sepultura ad Lydios modulos tibiâ cecinisse. † Lydia harmonia. ‡ Acuta & luctibus accommodata. * Primam ejus institutionem fuisse lugubrem. † Sonitu acuto ‡ Lib. 4. Met. * Lib. de Musica.

22. §. *Nec tamen in funeribus solùm adhibiti* αὐλῳδοί †, *sed etiam* κεραῦλαι, *sive* ἐγκεραῦλαι ‡, *qui pariter cornu, tibiamque, inflabant.* † Tibicines. ‡ Monumentarii ceraulæ.

De quo genere sic Hesychius *: Προσπεπηγμένον κέρας τῷ αὐλῷ ᾖδον, ὅθεν καὶ ὁ ἐγκεραύλης. Ait, tibiâ quidem cecinisse, sed cui cornu adderetur: atque inde conflatam vocem κεραύλης, & ἐγκεραύλης: nempe ex κέρας †, & αὐλός ‡. Hinc plurimùm lucis accedit illi Papiniano in sexto Sylvarum: * In Ἐγκαίρειον. Sed malim ἐγκέρειον. † Cornu. ‡ Tibia.
Cùm signum luctûs cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum producere manes,
Lege Phrygum mœstâ.

Sententia est, morem hunc canendi ἐγκεραυλεῖν, *cornu, tibiaque*, fuisse à Phrygibus haustum; ac solere eo cantu, qui non acutum, sed grave quid sonabat, in puerorum funeribus cani. Eos, qui cornu, tibiâque, in funere cantarent, *monumentarios ceraulas* etiam Appulejus vocat lib. 1. Florid. ubi de Antigenida sermo.

23. §. *Tibicines verò, qui funebres nænias cantarent, non erant ex iis, qui hac arte excellerent; sed planè è tibicinum vulgo.*

Icciro Ismenias, tibicen magni nominis, vel Antigenidas, & ipse illustris tibicen, non ob aliud tantopere indignabatur, quàm quod vulgus, imò & ejus exemplo non vulgares homines, τυμβαύλας, sive siticines, tibicinum nomine dignarentur. De Ismenia id refert Dio Chrysostomus orat. XLIX: de Antigenida autem Appulejus lib. 1. Florid.

Cap. XII.

De melicorum, sive *lyricorum* appellatione, & duplici ratione instrumentorum, quibus carmen eorum canebatur: unde & ipsi in duo genera dividuntur.

1. §. *Hactenus de Epico carmine egimus, & illis poematis, quæ ad epos quadam ratione referuntur. Sequuntur melici, sive lyrici: de quibus duo in considerationem veniunt: carmen ipsum, & eorum historia, qui hoc carmen vel invenerunt, vel celebrarunt. In carmine ipso tria attendimus. Primùm loquar de vocabulo utroque: & quia lyricorum nomen*

men est ab instrumento, quo carmen illud caneretur; addam quoque de organis huic carmini convenientibus; & melicos pro istis in duo genera dispertiar. Deinde exponam, quale sit argumentum carminis melici: ubi & poëtas melicos dividam pro triplici materie. Tertio loco agam de carminis ejusce affectionibus, præcipuè de venustate, ac suavitate: ubi etiam dicam, quæ suavitatem hanc pariant. Ad primum quod attinet, melici vocantur, quia μέλος canerent: huic verò non tam nomen à dulcedine mellis, quod Græcis μέλι dicitur; quàm quia μέλος idem sit ac carmen; & ut carmen ad odas, sic μέλος quoque ad carmen lyricum restringitur, ob singularem venustatem.

Significatio verò ea, qua μέλος universè pro *carmine* ponitur, inde est, ut puto, quòd μέλος primariâ suâ significatione notet *membrum*; carmen autem, ratione dimensionis harmonicæ, μεληδὸν, sive membratim, dividatur. Atque hoc omni quidem est carmini commune. Unde, ut Athenæus lib. XIV. testatur, poëtæ omnes sua poëmata vocarunt μέλη. Postea carmen lyricum appellationem eam sibi, tanquam propriam, vindicavit. Atque hoc inde evênit, quòd in eo maximè habenda esset ratio harmoniæ, quò sic cani posset, ut pulsarum fidium sonus cantui conveniret. Sic igitur statuendum, ut *rhapsodia*, & *epos*, de quibus antea vidimus: ita & *melos*, quod nomen latiùs se priùs diffundebat, usurpari postea cœpisse in significatione minùs generali.

2. §. *Imò & naturâ suâ magis patent* εἴδη, ᾠδὴ, carmen: *quæ tamen usus similiter ad carmen lyricum restrinxit.*

Pindarus sua carmina vocat εἴδη, quod ad verbum *formas*, vel *species*, sonat: fortasse quia poëmata sint quædam rerum imagines. Nam utcumque non imitentur actiones humanas; imitantur tamen mores, & affectus: præsertim in dramatum choris: ubi argumentum æquè fictum, ac in dramatum choris. Ejus diminutivum est εἰδύλλιον, quasi formulam, hoc est, poëmatium dicas. Quomodo bucolica sua inscripsit Theocritus; poëmatia quædam Ausonius. Par ratio est in Græco ᾠδὴ, & Latino *carmen*. Vulgo Horatii libros *odarum* nuncupant. Ipse non *odarum* inscripsit; sed *carminum* libros. Ubi satis liquet *carmen* strictè sumi.

3. §. *Quamvis verò iidem sint* melici, & lyrici: *non tamen melicum carmen ad lyram semper canebatur. Duplicia enim instrumenta erant, quibus cantaretur melos: alia flatu complebantur, quæ* ἐμπνευστὰ, *Athenæo etiam* ἐμφυσώμενα *vocabantur; ut tibia, fistula: alia intendebantur nervis, quæ* ἔντατα, *vel* ἔγχορδα *dicta sunt; ut lyra, cithara.*

Chrysostomus, protheoriâ in Psalmos, duplici huic aliud addidit musicorum instrumentorum genus, quod pulsatur; unde κρουστὸν nuncupatur: ut sunt tympanum, sistrum, cymbalum. Sed tertium hoc genus nihil ad præsens institutum facit. Itaque de duplici solùm genere loquar: præsertim posteriori, quando lyra, unde *lyricorum* nomen, inter organa Musica principem facilè locum obtinet. Maximè in rebus lætis. Αὐλητικὴ * enim lugubri magis argumento conveniebat. Unde & in elegis ejus erat usus; ut antè vidimus. Dixeris, ex sententia Baptistæ Pii, etiam τὰς ἐλεγοποιοὺς sive ἐλεγογράφους *melicorum* nomine contineri. Sic eum sensisse non diffiteor. Verùm omnino distincti sunt generis. Et si elegiaci poëtæ sub alio genere contineantur; potiùs, ut antea feci, ad epos reducam: videlicet quia prior versus est heroicus, ac versus alter ad ejus naturam proximè accedit. Quare hoc extra controversiam esto, tibiam tum epico, vel elegiaco, inservire, tum etiam lyrico: quod quandoque tam bellè facit, ut videatur cum lyra certare. Unde chorus apud Sophoclem Trachiniis:

* *Tibia cantus.*

Ὁ καλλιβόας τάχ᾽ ὑμὶν
Αὐλὸς οὐκ ἀναρσίαν
Ἰάχων καναχὰν ἐπάνεισιν,
Ἀλλὰ θείας
Ἀντίλυρον μούσας.

Pulchrisona jam vobis
Tibia non infestum
Resonans strepitum redit;
Sed divinum
Æquans lyra cantum.

4. §. *Cùm verò melicorum versus soleant cantari ad organum musicum: lyrica non erunt, quæ solâ semper voce canerentur.*

Hujusmodi cantica, ut apud Athenæum * Trypho † tradit, fuere, ἱμαῖος, sive ἐπιμύλιος, quæ à molentibus in pistrino canebatur; textrinarum canticum, ἔλινος, de quo Epicharmus in Atalantis; carminantium, ἴουλος; nutricum lactantium καταβαυκαλήσεις; messorum λιτυέρσης. Ac similes erant cantiones propriæ mercenariorum ad opus commeantium in agros, balneatorum, fruges pinsentium, aliorumque multorum; quæ ex Athenæo petere satius sit.

* *Lib. 14 pag. 618. edit. Commel.*
† *In secundo Nomenclaturarum.*

5. §. *Pro duplici, quod dixi, instrumentorum genere, duplices quoque erant melici poëtæ; quorum alii* αὐλῳδοὶ ‡, *alii* λυρῳδοὶ ‖ *vocarentur.*

‡ *Tibicines.*
‖ *Lyræ fidicines, ut Horatius loquitur lib. 4 od. 3. Nam lyricines refugisse classicos arbitror.*

Propterea de hisce instrumentis, & usu eorum, paullò pluribus dicam. Ac primùm de tibiis videamus. Ubi exponam, tum earum materiam, ac varia genera; tum cantica, quæ ad eam canerentur.

6. §. *Tibiæ fiebant ex calamo, ære, loto, buxo, cornu vel osse cervi, lauri* χαμαιζήλου *ramo excavato.*

Auctor Pollux lib. IV. cap. IX. ubi interpres ὀστῶν ἐλάφου perperam vertit *os elephantis*, pro *cervi*. Ex Horatio verò iis, unde tibiam Pollux ait fieri solere, addere est orichalcum.

7. §. *Erant autem variæ tibiarum genera, præcentoria, puellatoria, vel potiùs puellaria, vasca, Lydia, Gingrina, atque alia.*

De quibus Solinus cap. XI. *Præcentoria* dictæ, quòd iis in Deorum epulis præcinerent: *Puellaria*, quia iis utentur puellæ in choreis; *Vasca*, quia soni valci, hoc est, levioris; ut rectè eam vocem ex glossis interpretatur Salmasius. *Lydiæ* sunt Thyrrhenæ: nam Tyrrheni ex Lydia. Eædem & *turariæ*, quia earum in sacrificiis usus, cùm thus aris imponerent. *Gingrina* lugubrem vocem fundebat: atque ita dicta, quia Adonin Phœnices vocant Γίγγρην *. Nempe hujusmodi cantu Adonidem lugere solent in ejus festo. Vel *gingrina* ab anserum sono, qui *gingrire* dicuntur: unde *gingritor* Festo, tibicen.

* *Pollux lib. 4 cap. 10.*

8. §. *Inter cantica ad tibiam erat* πυθικὸς, νομὸς αὐλητικὸς †: *de quo inferiùs dicam. Erant & vulgaria multa cantica, quæ ad tibiam, atque id cum saltatione, canerentur.*

† *Pythius nomus tibialis.*

Qualia hæc à Tryphone in secundo Nomenclaturarum, & exinde ab Athenæo lib. XIV. memorantur; κῶμος, βουκολιασμὸς, γίγγρας, τετράκωμος, ἐπίφαλλος, χορεῖος, καλλίνικος, πολεμικὸν, ἡδύκωμος, σικιννοτύρβη, θυροκοπικὸν, τὸ αὐτὸ καὶ κρουσίθυρον, κνισμὸς, μόθων. Atque hæc cantica, ut ibidem legas, πάντα μετ᾽ ὀρχήσεως ηὐλεῖτο.

ἀυλήσεω. *omnia canebantur tibiâ cum saltatione.* Vide & Pollucem lib. IV. cap. XIV.

9. §. *Nec tamen in melicis solùm tibiæ usus fuit; sed & aliis poëmatis.*

Ut elegiacis, quemadmodum suprà diximus: bucolicis item, ut vel solus Maro fidem fecerit. Imò & in Comœdiis, choro sublato, post actus singulos cani solet tibiis paribus, vel imparibus, dextris, vel sinistris. Quæ cujusmodi fuerint, explicat Donatus*. Item Aldus Nepos in Quæsitis per epistolam. Superiori etiam libro aliqua de eo diximus cap. XXVIII. ubi agimus de apparatu, & modulatione Comicâ.

* *Sive Euanthius, libello de tragœdia, & comœdia.*

10. §. *Hæc de αὐλητικῇ †. Venio ad κιθαριστικὴν ‡, quò pertinent αἱ πρὸς κιθάραν ᾠδαί ⊥.*

† *Cantu tibiali.*
‡ *Cantum citharæ.*
⊥ *Carmina ad citharam cani solita.*

Hoc est, *carmina, quæ ad citharam canerentur.* De his passim poëtæ gentiles: è Christianis Prudentius*:

Da puer plectrum, choreis ut canam fidelibus
Dulce carmen, & melodum, gesta Christi insignia.

* *Cathemerinôn hymno nono.*

Hoc qui facerent, dicti κιθαρῳδοί. Ab his differebant κιθαρισταί. Unde eos conjungit Æschines adversus Timarchum: περὶ αὐτῷ εἶχε κιθαριστὰς, καὶ κιθαρῳδούς. *Circum se habebat citharistas, & citharœdos.* Adducit Ammonius libello de similibus, ac differentibus vocabulis: Κιθαριστὴς μὲν ἐστιν ὁ μόνον ψάλλων. κιθαρῳδὸς δὲ, ὁ ᾄδων καὶ ψάλλων. *Citharistes, qui solum pulsat citharam; citharœdus, qui & canit ipse, & citharam pulsat.* Ac similiter Budæus Annotationibus in Pandectas. Ea, quæ accinerentur ad citharam, etiam προσῳδίαι vocantur; ut scribit Julius Pollux †. Quare quisquis est προσῳδὸς, idem & μελῳδὸς, & κιθαρῳδός: quod ex Aristophane etiam liquet.

† *Lib. 4. cap 9. sect. 3.*

11. §. *Cùm verò ad citharam dico cani solere, etiam lyram intelligi volo.*

Diversa quidem sunt organa, lyra, & cithara; ut vel argumento est, quòd veteres Mercurium lyræ, Apollinem citharæ inventorem faciunt. Attamen adeò cognata sunt, ut sæpe, à veteribus confundantur. Nam, ut de Statio Papinio nihil dicam, qui lib. I. Achilleidos, & in decimo Thebaidos, pro eodem usurpat testudinem, citharam, lyram: etiam Athenæus lib. XIV. de Clinia Pythagorico scribit, Εἴποτε χαλέπαινε διὰ τὴν ὀργὴν, ἐκιθάριζε τῇ λύρᾳ. *Siquando ob iram esset factus morosior, citharizabat lyrâ.* Hæc res decepit Antonium Majoragium, quando præfatione in Pindarum contendit, eos falli, qui lyram à cithara faciunt diversam: etsi & multis idem argumenti probare adnitatur in opusculo quodam ad Hieronymum Cardanum: quod in epistolicis quæstionibus, ab nepote editis, primo loco collocatum.

CAP. XIII.

DE CARMINIS LYRICI ARGUMENTO.

1. §. *Secundo me loco dicturum receperam de Lyrici carminis materie, sive argumento. Hoc nunc aggredior. Ac primùm, quasi per saturam, quàm latè illud pateat, exponam. Deinde ostendam, quomodo tam multa, variaque, ad quatuor summa genera reducantur. Quàm latè se diffundat, hinc liquebit. Pertinent huc hymni, & pæanes: nec non laudes heroum, & eorum, qui sacris ludis vicerint; addo & martyrum. Pertinent eodem exhortationes ad virtutem: uti est ad pericula subeunda pro Rep. Cui argumento vicinum est vituperatio tum vitiorum, tum hominum. Pertinent item laudes fontium, montium, villarum, aliorumque locorum amœniorum. Pertinent quoque convivia amatoria, similiaque jocosa. Pertinent denique vota, preces, jurgia, querimoniæ, ac quidquid breviter lyricis numeris complecti licet.*

Materies carminis lyrici primò fuit in argumento gravi. Ut sunt laudes Deorum, vel heroum. Unde Pindarus in Olympiis sic od. II. orditur:

Ἀναξιφόρμιγγες * ὕμνοι,
Τίνα θεὸν, τίν᾽ ἥρωα,
Τίνα δ᾽ ἄνδρα κελαδήσομεν;

* *Hymni citharæ dominantes, quem Deum, quem heroa, quem virum, celebrabimus?*

Ac Horatius eum imitatus lib. I. od. XII.

Quem virum, aut heroa, lyra, vel acri
Tibiâ, sumes celebrare, Clio?
Quem deum? cujus recinet jocosa
Nomen imago?

Ad hymnos pertinent carmen Catulli seculare †, *Diana sumus in fide:* & Horatii ‡, *Phœbe, sylvarumque potens Diana.* Item ejusdem illa ⊥, *Dianam teneræ dicite virgines.* Et alia. Ad grave etiam argumentum refer laudes Olympionicarum apud Pindarum; martyrum, apud Prudentium.

† *Carm. 35.*
‡ *Lib. Epod.*
⊥ *Lib. 1. od. 21.*

Postea extensus odarum usus ad convivia, & amatoria. Quod primus fecisse dicitur Anacreon Tejus; ut ait Clemens Alex. lib. I. Στρωμ. Sanè de eo sic ipse Anacreon:

Θέλω λέγειν Ἀτρείδας,
Θέλω δὲ Κάδμον ᾄδειν·
Ἁ βάρβιτος δὲ χορδαῖς
Ἔρωτα μοῦνον ἠχεῖ.
Canam lubens Atridas,
Cantem lubensque Cadmum:
Sed barbiti mihi unum
Chorda sonant amorem.

Utramque materiam complexus Horatius*:

Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

* *In Arte.*

Etiam graviora vires suas exsuperare, ait idem Venusinus odâ VI. libri I. Ubi inter alia:

Conamur tenues grandia; dum pudor
Imbellisque lyræ Musa potens vetat,
Laudes egregii Cæsaris, & tuas,
Culpâ deterere ingeni.

Et postea:

Nos convivia, nos prælia virginum,
Sectis in juvenes unguibus acrium,
Cantamus vacui.

Idem lib. III. od. III.

Non hæc jocosa conveniunt lyræ.
Quo Musa tendis? desine pervicax
Referre sermones deorum, &
Magna modis tenuare parvis.

Et lib. IV. od. XV.

Phœbus volentem prælia me loqui,
Victas & urbes, increpuit lyrâ;
Ne parva Tyrrhenum per æquor
Vela darem. ——

Primus verò amatoria creditur eo carmine tractâsse Alcman: cui tribuunt μέτρον ἀκόλαστον, sive lascivum. Alii tamen, ut est apud Athenæum in XIV. censet Ametora Cretensem ex Eleutherna opido, primum apud suos amatoria lyricis cecinisse; atque ex eo posteros esse vocatos *Ametores.*

Neque intra amatoria, & jocosa, carmen constitit; sed extendit se etiam ad commendationem parsimoniæ, vel alius virtutis, vel locorum. Item ad insectationem personarum, aut vitiorum. Adhæc ad exhortationes, quales illæ ad capessendam Remp. aut fortiter ferendas calamitates. Præterea ad querelas, &, ut verbo dicam, omne illud, quod breviter versibus lyricis constringi possit.

2. §. *Qui hæc tam multa, variaque, paucioribus maneris comprehendere, commodè revocabit ea ad tria illa genera dicendi, Rhetoribus celebrata; laudativum, deliberativum, & accusatorium, sive*

ve juridiciale: quibus, si volet, addere possis narrativum.

Quomodo verò ad hæc referantur tam diversa, id abunde à me expositum est in primo, tertioque Oratoriarum Institutionum.

3. §. *Opera verò precium fuerit videre, quomodo & Proclus poëmatica omnia Melicorum in quatuor genera partiatur in Chrestomathia sua. Vel, inquit, referuntur ad Deos, vel ad homines, vel ad Deos pariter, & homines, vel ad fortuitos rerum eventus.*

Verba ejus habemus apud Photium in bibliotheca cod. CCXXXIX: Περὶ δὲ μελικῆς ποιήσεώς φασιν, ὡς πολυμερεστάτη τε, καὶ διαφόρους ἔχει τομάς· ἃ μὲν γὰρ αὐτῆς μεμέρισται θεοῖς· ἃ δὲ ἀνθρώποις· ἃ δὲ θεοῖς, καὶ ἀνθρώποις· ἃ δὲ εἰς περιστάσεις προσπιπτούσας. *Melici carminis multa esse genera dicunt, variasque divisiones. Quædam enim referuntur ad Deos, quædam ad homines, quædam ad Deos, & homines, quædam ad fortuitos rerum eventus.* In editis codd. desiderantur verba illa, quæ adjeci: ἃ δὲ θεοῖς, καὶ ἀνθρώποις· *quædam ad Deos, & homines.* Verùm non tria, sed quatuor, ab eo recensita esse melicorum genera, satis liquet ex iis, quæ continuò subjungit, & nos proximè referemus.

4. §. *Ad honorem Deorum à Proclo referuntur hymnus, prosodion, dithyrambus, pæan, nomos, Adonidia, Iobacchus, hyporchemata.*

Hymnus est ᾠδὴ εἰς θεὸν *, ut etiam ait Menander Rhetor lib. 1. cap. 1: item Sophoclis Scholiastes. Eum excogitâsse creditur Stesichorus Himeræus; ut est apud Clementem lib. 1. Στρωμ. Apud Eusebium lib. 1. Præparat. Evangelicæ, dicitur ex Phœnicum Theologia, primam Sidonem reperisse hymnos: Ἀπὸ δὲ Πόντου γίνεται Σιδὼν ἡ καθ' ὑπερβολὴν εὐφωνίας πρώτη ὕμνον ᾠδῆς εὗρε. *A Ponto generata Sido: quæ, quadam vocis excellentiâ, prima reperit morem carmine pangendi hymnum.*

* Carmen in Deum.

Hodie multi non solùm *hymnos* vocant, quibus compellamus Deum; sed eos etiam, quibus sanctos. Sic Franciscus Bencius, Societatis Jesu Theologus, quos ad sanctos quosdam dixerit, *hymnos* nuncupat. At antiquissimi non alios dixere hymnos, quàm illos ad Deum, & Christum. Qua de re sic Jacobus Pontanus, Theologus ejusdem societatis †: *Omnes, inquit, illi hymni, qui certo aliquo anni, noctis, aut diei tempore canendi, scribuntur, ut ab Aurelio Prudentio in lib. Καθημερινῶν ‡ ad galli cantum, ante cibum, post cibum, ante somnum, ad incensum cerei paschalis, in Epiphaniam: ab aliis in Pentecosten, Natalem Christi, nomen Jesu, ad preces matutinas tertiæ, nonæ, vesperas, completorium, &c. ad Deum pertinere, & Deo ipsi met conscribi, intelliguntur: quod admonendum duxi.* Subjungit deinde, quod de Bencio dicebamus.

† Lib. 2. poëticarum institutionum cap. 32.
‡ Hymnorum per horas diei.

Nunc reliqua Melicorum versuum genera persequamur. Προσόδιον canebatur ad tibias, cùm ad aras, aut templa, accederent. Itaque deducunt veteres ipsi ἀπὸ τοῦ προσιέναι *, ut Didymus †, Hesychius, Suidas, alii. Sed omnino est ἀπὸ τοῦ προσᾴδειν ‡. Quâ formâ ab eodem est προσῳδία, quod ad verbum *accentum* notat. Nec verisimile est, id veteres ignorâsse. Sed videntur προσῴδιον per ο, non per ω, scripsisse. Atque ita in multis codd. hæc vox exarata.

* Adire.
† In Etymol. græco magno
‡ Accinere.

Dithyrambus in honorem canebatur Bacchi. De hoc seorsum videbimus.

Pæan propriè erat in honorem Apollinis; ut ait Menander Rhetor *; sive ejus, & Dianæ. Quibus & Romæ canebatur carmen seculare: ut ex Catullo, Horatioque, videmus. Atque hinc liquet, cur Aristoteles coram magistratibus, quos εὐθύνας † dixere, accusatus sit, quòd in Hermiæ eunuchi honorem hymnum scripsisset. Nam is honos Diis proprius: sed adulatores etiam aliis hunc honorem tribuere. Quo de pæanum abusu vide Athenæum lib. VI, & XV: item Casaubonum Animadv. in Athen. lib. VI. cap. XIV, & notis in Laërtium lib. V ‡.

* Lib. 1. cap. 1.
† Q. d. Correctores.
‡ In Vit. Aristotelis, ubi de pæane ab eo scripto.

Νόμος vocatur, velut norma quædam, & lex canendi. Profluxit à pæane: sed in eo abit, quòd hic canatur ad averruncandum malum: νόμος simpliciter ad laudandum Apollinem. Quomodo verò à dithyrambo differat, postea dicetur. Reperit nomum Chrysothemis Cretensis *; qui, cùm priores eum, choris constitutis, ad tibiam, vel lyram, canerent; primus decoro indutus amictu, & sumtâ citharâ, ad Apollinis imitationem solus cecinit. Cumque is mirificè placuisset, imitati sunt alii exemplum. Hinc carmen heroicum adhibuit Terpander. Postea nomum non parum auxit Arion Methymnæus. Ita de his Proclus. Exinde vel Phrynes Mitylenæus, ut idem auctor est; vel potiùs Timotheus Milesius, ut alii magno consensu volunt, septem chordas induxit, nomorumque cantionem perfecit. Inter νόμους erat Πυθικὸς †, qui dictus αὐλητικὸς ‡, quia caneretur ad tibiam. Pythii certaminis, in quo cantico hoc Pythio ad tibiam canebatur, quinque erant partes; ut ait Pollux lib. IV. cap. X. Eas fuisse ait πεῖραν *, κατακελευσμὸν †, ἰαμβικὸν, σπονδεῖον, & καταχόρευσιν ‡. Ἐν πείρᾳ Apollo sibi de pugnæ loco prospicit. Ἐν κατακελευσμῷ provocat draconem ad pugnam. In Jambico, pede prœliis apto, pugnat cum dracone. Ubi & σάλπιγγα * jungebant, & canticum, quod ὀδοντισμὸν dixere: videlicet quia draco tum, sagittis petitus, dentibus frenderet. Ἐν σπονδείῳ, pede σπονδαῖς, sive libationibus ob victoriam apto, vincit Apollo. Ἐν καταχορεύσει idem victor choreis indulget.

* Proclus, apud Photium. Etiam Chrysothemis hic memoratur in fragmento quod in editione Ludovici Carrionis Censorino subjungitur.
† Pythius.
‡ Tibialis.
* Inceptionem periculum facientis.
† Acclamationem adhortantis.
‡ Saltationem ovantis.
* Tubam.

Adonidia referebantur in honorem Adonidis. Uti ode XXX. Anacreontis, quæ in mortem Adonidis.

Iobacchus canebatur in festis, & sacrificiis Bacchi, ingeminando *io, io, io*: item, *Bacche, Bacche, Bacche*: unde & nomen. Est verò illud *Bacche*, ter geminatum, simile illi Horatiano †, *Veris, & Favoni.*

† Lib. 1. od. 4.

Hyporchema cum saltatione cantabatur: ut est apud Athenæum lib. XIV. Hujusmodi & Pindarus scripsit. Canebatur illud ad lyram, non ad tibiam; ut Comica, & Satyrica: qualia fuere Bathylli; ut videre est ex Plutarchi Symposiacis lib. VII. cap. VIII.

Hyporchematis inventores, ut Proclus ait, aliqui Curetas putant; aliqui Pyrrhum, Achillis filium, Pyrrhichæ saltationis auctorem.

5. §. *Alterum Melicorum genus pertinet ad homines. Hujusmodi sunt encomia, epinicia, scolia, amatoria, hymenæi, epithalamia, silli, lamentationes, & epicedia.*

Hæc genera refert Proclus in Chrestomathia. *Encomia* quæ dicantur, satis est apertum vel è nomine ipso. Primò enim hæc appellatio orta est, cùm ἐν κώμαις ‡, audientibus tribulibus, alicujus laudes referrentur, sic ut longiùs procederet oratio. Vidimus de eo in Oratoriis Institutionibus *. Sed hic solùm de iis loquimur encomiis, quæ carmine lyrico contexerentur.

‡ In vicis.
* Lib. 1. cap. 5. sect. 2.

Epinicia, sicut vox indicat, laudem victoris celebrabant: ut sunt Pindarica omnia: quod satis ostendunt tituli, Olympionicæ, Nemeonicæ, ac cæteri.

Scolia vulgò existimantur sic κατ' ἀντίφρασιν dicta, quasi minimè σκολιά, sive obliqua. Sed in Oratoriis Institutionibus † omnem ἀντίφρασιν explosimus; nisi quatenus signat εὐφημισμόν: ubi sinistram traducitur in significationem vox favoris plena: non, ut hic fieret, in favorabilem vox sinistra. Quare rectiùs Proclus in Chrestomathia: ubi ait, σκολιὰ sic esse dicta, quia sensuum instrumentis jam præoccupatis, atque auditoribus vino exsolutis, sumere barbitum soleant, seseque ad canendum συγκάμπτειν (sic legendum) hoc est, *incurvare*. Nam

† Lib. 4. cap. 13. sect. 10.

exa-

σκολιὸν, *incurvum*, *tortuosum*. Erant verò scolia carmina, quæ inter pocula in laudem virorum præstantium canebantur: ut in Harmodium, & Aristogitonem, tyrannicidas. Videtur autem & scolion potius, quàm pæan, fuisse carmen Aristotelis in Herrniam Eunuchum; de quo Laërtius, Athenæus, alii. Nec solùm laudes virorum σκολιοῖς cecinere; sed etiam præcepta salutaria, & adhortationes. Velut illud; ὑγιαίνειν * μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως. Quod scolio cani solere, ait Plato in Gorgia.

* *Optimum quidem sanum esse; secundum verò esse pulcrum; tertium autem absque dolo esse divitem.*

Ἐρωτικὰ, vel puerorum, vel virginum, laudes continebant.

Hymenæus in nuptiis canebatur. Præterea carmen triplex erat. Ἐπιθαλάμιον à juvenibus, & virginibus, canebatur, sponso, sponsâque, thalamum ingressis. Quo tempore etiam nuces spargebantur. Caussam adducit, præter alios, Muretus ad Catulli carmen nuptiale: quod perperam vocant *Epithalamium*, cùm potiùs sit *Hymenæus*: ut liquet ex iis, quæ diximus. At κατακοιμητικὸν dicebatur, cùm cubitum iretur: ἐγερτικὸν, cùm sponsus, sponsaque, surgerent.

Silli convicia, & irrisiones, complectebantur. Sed de hoc satis actum, cùm de satyrica poësi ageremus †.

† *Lib. hoc 2. cap. 9. §. 1.*

Threnus, & *epicedium*, sunt in mortuum: sed *epicedium*, posito cadavere in concelebratione funeris, recitabatur: *threnus* nulli tempori adstringitur.

6. §. *Tertium melicorum genus est, quod pariter ad Deos, hominesque, pertinet. Ut sunt* Παρθένια, Δαφνηφορικὰ, Ὀσχοφορικὰ, Εὐκτικά.

Hasce quatuor species adfert in Chrestomathia Proclus. *Parthenia* canebantur à choris virginum. Quod & nomen indicat, & Aristophanis scholiastes in Aves: παρθένεια inquit, ἃ αἱ παρθένοι ᾖδον *. Eorum genus sunt Δαφνηφορικὰ. His ex eo nomen, quia in Bœotia nono quoque anno in Apollinis fanum à sacerdotibus δάφναι, hoc est, *lauri*, inferrentur: ac χορὸς παρθένων, hoc est, *chorus virgineus*, hymnum illum parthenium cantaret. Quomodo verò hæc fieri soleant, & unde is mos cœperit, egregiè Proclus ibidem exponit. Daphnephoricis vicina erant Τριποδηφορικὰ, ubi, ut vox ipsa indicio est, tripus præferebatur. Hæc quoque unde originem traxerint, idem Proclus refert.

* *Parthenia, quæ virgines canebant.*

Ὀσχοφορικὰ (pro quo alii scribunt, ὠσχοφορικὰ) erant carmina, in quibus adolescentes duo Athenis, muliebri cultu, ὄσχην, sive palmitem uvis maturis refertum, gestantes (unde & carmini nomen) festum auspicarentur. De his quoque Proclus rem pleniùs enarrat.

Εὐκτικὰ, sive precatoria, vel votiva, erant carmina, quibus Deum aliquid rogarent. Quemadmodum ἀποευκτικὰ contra erant, quibus aliquid imprecarentur. Vide Rhodiginum Lect. Antiq. lib. VII. cap. V.

Possis huc etiam referre, nisi ad primum genus malis Ἰθυφαλλικὰ et προσοδιακά / πομπικά, sic dicta, quia in pompa canerentur. Ut à feminis in Cereris sacris; a matronis, in illis Junonis; à castis virginibus, & pueris lectis, ut Horatius † ait, in ludis secularibus.

† *In Carmine seculari libro Epodôn.*

7. §. *Quartum est Proclo Melicorum genus, quod pertinet ad fortuitos rerum eventus.*

Græcè Proclo gemino in loco est, εἰς τὰς συμπιπτούσας περιστάσεις. V. Cl. Andreas Schottus utrobique vertit, *ad fortuitas calamitates*. Perperam profectò, quasi hoc carmen nonnisi in luctu, & calamitatibus caneretur. At Græca aliud sonant; & quæ hoc Proclus refert, aliud evincunt.

8. §. *Huic verò generi subjicit Pragmatica, Emporica, Apostolica, Gnomologica, Georgica, & Epistaltica.*

Πραγματικὰ, inquit, quæ res gestas aliquorum continent. Hujusmodi complures sunt odæ apud Horatium.

Ἐμπορικὰ sunt, ubi peregrinatio, ac negotiatio, se ostendit. Intellige verò peregrinationes hominum. Nam quæ Divûm creduntur, ad hymnos pertinent: ut illæ Apollinis ad Delios, & Milesios; Dianæ apud Argivos. Cujusmodi hymnos Bacchylides reliquit: ut est apud Menandrum lib. de Genere demonstrativo *.

* *Lib. 1. cap. 4.*

Ἀποστολικὰ dicuntur, quæ scribuntur in gratiam ejus, quem dimittimus, & alteri commendamus. Cujusmodi argumentum etiam in epigrammatis videas: ut quibusdam amatoriis in septimo Ἀνθολογίας. Laxiùs aliquanto usus est eâ voce scholiastes Pindari; cùm odam, sive idyllium secundum Isthmiorum, vocat ἀποστολικόν: quia licet in honorem scribatur Xenocratis Agrigentini, ad Thrasybulum tamen per Niceratum mittatur.

Γνωμολογικὰ continent παραίνεσιν, sive admonitionem de moribus. Nec tamen, cum viro erudito, eò referri putandum poëmata Theognidis, vel illa, quæ Phocylidis dicuntur, vel carmen Lysidis Pythagorici, quod aurea Pythagoræ carmina inscribitur. Nec enim hæc lyrica sunt; de quibus nunc sermo. Sed apud Horatium multæ sunt odæ παραινετικαί.

Γεωργικὰ loquuntur de agri situ, & habitu. Neutiquam verò huc pertinent Hesiodi, vel Maronis γεωργικά: sed odæ, quæ ruris, vel agriculturæ laudationem continent; ut Horatii secunda libro Epodôn.

Ἐπισταλτικὰ vocantur, quæ dantur alicui ad obeunda mandata. Atque hæc ea sunt genera, quæ Proclus in Chrestomathia apud Photium recenset.

9. §. *At non item conveniunt carmini lyrico regum historia, bellique descriptiones. Quamquam olim & ista eo carmine retulerint.*

Ut Stesichorus fecit: qui, ut Fabius † scribit, *maxima bella, & clarissimos canens duces, epici carminis onera lyrâ sustinuit.* Eique par, vel prope æqualis Simonides prœlium navale ad Salamina gestum μελικῶς, hoc est, Lyricis versibus scripsit; Suidâ auctore. Atque, ut eos potiùs dicam, qui supersunt, Pindarus longis illis odis satis ostendit, quàm multa hoc genere olim complecti soleant. Quod magis pareret, si totus exstaret. Nam libros XVII. dicitur reliquisse. Sanè, de varietate poëseos Pindaricæ, etiam testis est Horatius. Verùm ipse potiùs Horatius sequendus est nobis; qui non alia admisit, quàm quæ breviter constringere liceret.

† *Lib. 10. cap. 1.*

10. §. *Quid mirum verò, si carmen lyricum non sit idoneum gravi admodum argumento; quando nec sermones admodum graves apti sunt conviviis vulgaribus, ac carmen lyricum ad mensas inprimis cani solet?*

Unde Pindarus, Olymp. od. I.

Οἷα † παίζομεν φίλαν
ἄνδρες ἀμφὶ θαμὰ
τράπεζαν.

† *Sicut viri nos frequentes ludimus amicam circa mensam.*

Ubi interpretem vide. Alios etiam de hoc more, vel assâ voce, vel fidibus, aut citharâ, in conviviis canendi, attulimus cap. IX; ubi poëseos originem apud Romanos explicamus. Quare nunc solùm apponam hoc Statii Papinii lib. V. Silvarum, Epicedio in Patrem:

Et quibus Arcadiâ carmen testudine mensis
Oda labor, nomenque fuit.

Modò virum, illustrissimum Maurerium sequi; qui, ut alibi * etiam diximus, conjectabat, ex *Cida*, prout est in vulgatis, *Oda* fieri debere. Non quasi *oida*, poeta scripserit, quia Græcè sit ᾠδή: sed quoniam litera O alterо latere haut tota comparens, (sive vetustate fuerit attrita, sive pinguior charta parte eâ non satis admiserit attamentum, visum sit esse *Ci*. Sanè *Cida*, non *Cyda*, est in commentario Calderini. Nec tamen, quæ diximus, pro

* *Lib. 2. cap. 12. ubi de septem tragicis, quam πλειάδα dixere.*

V Miner-

Minervæ calculo haberi velim. Varia enim obduci possunt: de quibus adi in Papiniana sua sylva disserentem clarissimum, & amicissimum, Jo. Freder. Gronovium.

Cap. XIV.

De ratione tractandi argumentum lyricum; Adhæc de motu, et saltatione lyrica, et lyricorum præmio.

1. §. *Exposuimus, cujusmodi sit argumentum carminis lyrici. Proximum est, ut etiam videamus, quomodo id tractemus, tum ratione collocationis, tum dictionis. Ac sic quidem res habet de exordio, parte loco primâ, sed dignitate infimâ, nec necessariâ. Pindarus fere præludit, & altius repetit, & longiori principio utitur. Horatius longe parcior est.*

* Od. 1. Qui & primo odarum, * exordii loco, præmisit illam, qui incipit;

Mæcenas atavis edite regibus.

Uti eundem librum conclusit hac odâ:

Exegi monumentum ære perennius.

Quibusdam & in medio operis præludit: ut quam sic orditur †:

Quem virum, aut heroa, lyrâ, vel acri.

Item istâ ‡, cujus initium:

Descende cælo, & dic age, tibia.

† Lib. 1. od. 12. ‡ Lib. 3. od. 4.

2. §. *Nec diversis odis diversum semper argumentum sumamus, necesse est. Quandoque enim fas idem tractare; sed aliter, atque aliter. Quippe non tam pauper est eloquentia, vel pedestris, vel ligata; ut nequeas idem variè efferre, idque cum splendore aliquo.*

Sic videmus, sæpius idem dicere Horatium; sed multum variat poëtæ imaginatio; quod in oratore requirit Theo *; nec minùs est verum in poëta. Scio, Horatium propterea culpari à Cæsare Scaligero †. Sed abunde ei occurrimus in Institut. Orat. ‡

* In Progymnasmatis c. 1. † In Hypocritico. ‡ Lib. 5. cap. 2. sect. 6.

3. §. *Contra etiam eâdem odâ amplecti varia permissum: ut res multorum annorum: sed sic ut brevi omnia percurramus.*

Exemplo sunto, quæ Horatius sic condensat lib. IV. od. IV. Cum aquila, jam volare idonea, cumque catulo leonis, confert Drusum, bellum gerentem adversus Rhætos, & Vindelicos. Hinc colligit, quanta sit naturæ, & generis vis, si doctrina, & educatio accesserint. Deinde narrat Claudii Neronis de Asdrubale victoriam, & ut postea sereniores fuissent dies Romanis. Postea Hannibalem inducit Romanos conferentem lupis, ilici, draconi Colchico, & Thebano; & quomodo viso capite Asdrubalis, agnoverit infelicitatem Karthaginis. Denique felicia omnia genti Claudiæ auguratur.

4. §. *Ordinem verò in vario argumento magis regit impetus poeta, quàm anxia artis cura. Itaque concessum etiam est subitò ab uno ad aliud devolare argumentum.*

Fit hoc apud Pindarum sæpe: ac subinde apud Horatium; ut lib. III. od. II. ubi ab abstinentia confestim prosilit ad silentii laudem; nec redit ad id, unde abierat. Quare interdum planè exitus odæ abit ab initio: ut lib. I. od. III. & VII. & lib. II. od. XIII.

5. §. *Imò varietas hæc, atque immutatio, non modo est concessa: sed magis commendat carmen lyricum. Fit autem sæpe per digressionem.*

Sic crebrò in amœna quædam vireta digreditur Pindarus.

6. §. *Scitè etiam fit anticipatione temporis.*

Ut cùm inducimus aliquem vaticinantem, quæ scimus postea contigisse. Ita apud Horatium lib. I. od. XV. Nerei vaticinium habemus de excidio Trojæ.

7. §. *Interdum fit immutatio per modum fabularem.*

Ut si rus aliquem invitare voles; inducito Faunos, & Nymphas, id facientes: si ad studia aliquem invitare animus; faciant id Apollo, ac Musæ: si proposueris, ad bellum accendere, Mars erit idoneus: sin avocare ab eo, Pax loquatur, vel Themis. Qualium exempla suppetunt abunde.

8. §. *Sunt & alia apud Horatium, & alios, immutandi rationes: ad quas attendere poësios studiosum oportet.*

Eò magis, quia non in lyrico solùm carmine; sed etiam elegiâ, vel epigrammate, locum habent.

9. §. *Nihil vero est, cujus in carmine lyrico æquè studiosum esse oporteat, quàm τῆς γλυκύτητος, sive suavitatis.*

Nempe hoc suavitas est in lyricis, quod in epicis gravitas, in bucolicis simplicitas, in elegiis mollities, in comicis joci, in tragicis affectus, in satyris acerbitas, in epigrammatis acumen. Quomodo verò suavitas à pulchritudine differat, expositum nobis lib. IV. Orator. Institut. cap. VII. sect. XV.

10. §. *Suavitas ea partim resultat ex rebus, partim à dictione, partim e numeris, ac cantu. In rebus oblectant naturâ suâ, amores, joci, convivia, atque omnis hilaris licentia.*

Hoc satis ex illis cognoscere est, quæ de argumento, sive materie lyricâ, diximus cap. superiori. Item ex iis, quæ de suavitate afferimus in Oratoriis Institutionibus, loco proximè memorato.

11. §. *In dictione oblectant lumina tum verborum, tum sententiarum. Verba igitur sunto picta, ac florida, & polita. Interim, ne suavitas ista sit expers majestatis, lyrici solent imitari dictionem Homeri.*

Sic τὰς ἡρωΐνας * canendo Homerum æmulatur Pindarus, ac epici carminis onus sustinet lyræ nervis. Ac doctissimus vir eò referebat hoc Petronii penè initio Satirici: *Nondum umbraticus doctor ingenia deleverat, cùm Pindarus, novemque Lyrici, Homericis versibus canere non timuerunt.* Sic enim, particulâ *non* insertâ, legere jubet. Sed omnino sana est lectio hæc vulgaris, *Homericis versibus canere timuerunt.* Nec enim de dictione, sed de metro, loquitur Petronius: ut sententia sit; timuere carmine heroico uti, eoque lyrico cecinere. Quomodo Statius Papinius, qui tam multa scripsit carmine hexametro, Lucanum tamen celebraturus, non ausus id genus usurpare, sed phalæcios adhibuit. Unde sic ipse præfat. secundi Silvarum: *Excludit volumen Genethliacon Lucani, quod Polla Argentaria, carissima uxorum, cùm hunc diem forte consecraremus, imputari sibi voluit. Ego non potui majorem tanti auctoris habere reverentiam, quàm quòd, laudes ejus dicturus, hexametros meos timui.* Adque hæc lubentiùs attuli propter Casparem Barthium; qui Adversariorum lib. XLIV. cap. VI. Petronii quidem locum esse sanum, rectè monuit, sed quantum videre possum, mentem ejus non satis perspexit.

* In laudis certaminibus victores.

12. §. Par-

12. §. *Partim ad res, partim ad dictionem pertinent γνῶμαι, sive sententiæ; sive hæ sint aperta, sive verborum circuitu tecta.*

Prioris generis est lib. I. od. XXIV.

Durum, sed levius fit patientiâ,
Quicquid corrigere est nefas.

Posterioris generis est ejusdem libri od. XI.

Tu ne quæsieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi,
Finem Di dederint.

Aperta sententia fiat, si dixeris, Non est sciscitandus mortis dies. Inprimis verò conveniunt sententiæ, cùm carmen definimus: ut in priori illorum, quæ memoravi, & od. XII. lib. IV.

Dulce est desipere in loco.

Et lib. IV. od. XVI.

—— Multa petentibus
Desunt multa. Bene est, cui Deus obtulit
Parca, quod satis est, manu.

13. §. *In numeris est metrum, sive pedum collocatio metro Lyrico idonea.*

Valde enim eos ratio fugit, qui arbitrantur, quia Horatius * dicat, Pindarum numeris ferri lege solutis, eò versus ejus esse exleges. Sanè longè alia est mens poëtæ: qui loquitur de dithyramborum opere deperdito; non odis, quibus celebravit hieronicas. Et, ut idem dixisset de illis odis, quas hodieque habemus, non intelligendus de collatione stropharum inter se; ubi unius strophæ versus alterius strophæ versibus respondet: sed de versuum varietate in una quapiam stropha. Verum, inquiunt, sæpe ne quidem strophæ duæ inter se metro conveniunt: sed syllabâ quapiam abit à versu illo, cui respondere oportebat: eoque negari nequit, in Pindaro magnam esse ἀμετρίαν, ac licentiam. Mihi verò secus videtur. Video enim, ubi peccari in metrum ajunt, idoneam afferri posse rationem, cur syllaba aliqua, quæ fuerat corripienda, sit porrecta, vel contrà. Ut cùm Olymp. I. stroph. II. colo III. quatuor primæ syllabæ habentur pro choriambo. Scio, primam naturâ esse brevem, quæ in choriambo longa. Sed enim cogitandum, tres breves concurrere. Atqui poëtæ, ut Sophoclis interpres ait in Electram, τριῶν ἐφεξῆς κειμένων βραχέων, μακρὸν ἐξ ἀνάγκης τὸ α ποιοῦσι διὰ τὸ μέτρον· *tribus continuatis brevibus, primam syllabam necessariò producunt propter metrum.* Atque hoc verissimum esse, cùm aliis Pindari versibus elucet; ut cùm ejusdem carminis antistroph. I. brevis est prima in ὑπέρτατον ὀρυτίμαν: ac alibi in ὑπέρτατον ἔρχεται: item in μὲτ τριῶν. Nec imitari dubitant poëtæ alii. Sic enim Theognidi porrecta est secunda in διαβολίᾳ, Maroni prima in *Priamides.*

* Lib. 4. od. 2.

14. §. *Ac primitus quidem uniusmodi erat metrum: velut totum Glyconium, Asclepiadeum, aut Sapphicum.*

Hujusmodi carmen dixere μονόκωλον, sive uniforme. De cujus variis generibus abunde egi lib. de arte Metrica.

15. §. *Postea versus misceri cœperunt, quia varietate illâ aures magis demulcerentur.*

Itaque à στροφῇ, sive versu eo, post quem ad primum genus versuum rediretur, carmen δίκωλον, τρίκωλον, vel τετράκωλον, dixere; ut itidem in arte Metrica dictum: quæ hîc reponere nihil attinet.

16. §. *Apud Latinos carmini Lyrico conveniunt; ex monocolis quidem, jambicum, trochaicum, choriambicum, & Ionicum à majore: ex dicolis verò, & tricolis, omnia; elegiaco excepto.*

Ex solo tamen pentametro ode est apud Heliodorum in Æthiopicis. Etiam triginta duos pentametros continuos habes apud Martianum Cappellam lib. IX. & Ausonius dicta VII. sapientum totidem pentametris conclusit; sed extra oden.

17. §. *Quod si venustatis petimus duces, ex Græcis nulli dulcedine cesserit Sappho; cujus tamen pauca exstant: item Anacreon;*

Qui persæpe cavâ testudine flevit amorem,
Non elaboratum ad pedem;

ut de eo scribit Horatius *. Deque eodem sic Scaliger †, *in ἐρωτικοῖς Anacreon excelluit adeò, ut ejus dictio quovis Indicæ arundinis succo dulcior mihi videatur.* Ad suavitatem ejus plurimùm contulisse iterationem ejusdem vocis, quivis facile intelligit.

* Lib. epod. od.
† Lib. 1. cap. 45.

18. §. *E Latinis, etiam cùm multi superessent, palmam suavitatis præripuit solus Horatius.*

Omnium verò Horatii odarum suavissimæ Julio Scaligero videntur illæ duæ, quæ incipiunt, *Quem ‡ tu Melpomene semel:* &, *Donec ‖ gratus eram tibi. Harum* inquit *, *similes malim à me compositas, quàm Pythionicarum multas Pindari, & Nemeonicarum. Quarum similes malim composuisse, quàm esse totius Tarraconensis rex.*

‡ Lib. 4. od. 3.
‖ Lib. 3. od. 9.
* Lib. 6. reipoet. cap. [illegible] pag. 880.

19. §. *Hæc de carminis lyrici suavitate; quam cantus, fidiumque pulsus, non leviter auget. Multum etiam gratiæ addit motus, & saltatio. Quod ad motum, in lyricis antiquis vel solùm in orbem vertebantur, nec revertebantur; ac dicebantur carmina μονόστροφα: vel immoti consistebant, ac vocabantur στάσιμα.*

Prius illud fiebat in choris Bacchicis. Posterioris generis fuerit prima Horatii ode.

20. §. *Postea dividi ode cœpit in* στροφὴν, ἀντιστροφὴν, *&* ἐπῳδόν. Στροφὴ, *sive* conversio, *imitabatur motum cœli diurnum; atque ab Oriente erat in Occidentem.* Ἀντιστροφὴ, *sive* reversio *imitabatur motum planetarum; ac ab occasu fiebat versus ortum.* Ἐπῳδὸς *accinebatur post utrumque à stantibus, quo imago repræsentabatur terræ quiescentis. Strophe, & antistrophe, totidem constabant versibus, atque iisdem. Epodus non adstringebat se huic rei; quia & alios versus adhibebat; & plures, paucioresve.*

Nec unus, & idem, erat conversionis numerus. Erant nunc binæ, nunc ternæ conversiones; quandoque etiam plures. Sanè Alcman oden fecit XIV. stropharum: quarum septem unius generis metro constabant; alio reliquæ.

21. §. *Saltationes lyricæ Græcis erant tres;* Πυῤῥίχη, γυμνοπαιδικὴ, ὑπορχηματική. *Quarum prima similis satyricæ; altera gymnopædica, quæ tragicæ; tertia comicæ, quæ* cordax *dicta.*

Auctor Athenæus lib. XIV †. Pyrrhiche erat militaris, quam armati juvenes saltabant. Nominis caussam alibi ‡ adduximus. Hæc primùm instituta, ut discerent celeriter hosti instare, vel etiam fugâ sibi consulere. In Gymnopædice adolescentes saltabant nudi: quod & vox indicat. Fiebat hoc in Dionysiis. Ejus saltationis modum describit Athenæus lib. XIV. Dipnosoph. Ac censet Lilius Gyraldus dial. I. de Poëtis ‖, illud saltationis genus intelligi, quod jam senex saltâsse nudus dicebatur Dejotarus rex: ut constat ex oratione Ciceronis pro eo Rege. Ab hac ad Pyrrichen

† Pag. 630 edit. Commel.
‡ Libro de quatuor artibus popularibus, cap. de Gymnastica, § 52
‖ Pag 14. edit. Bas. an. 1580.

richen devenicbatur. Hypochematica est, in qua chorus canens saltat. Vide plura apud eundem, & Meursium in Orchestra.

22. §. *In lyricorum poëtarum certaminibus qui vicisset, juvencâ donabatur, quam & mactabat.*

Uti hircum tragici, taurum epici, & dithyrambici. Præmium non judex dabat, sed à victo auferebatur. Tzetzes, initio prolegomen. in Lycophr. auctor est, lyricos præmium habuisse taurum: unde dicti sint ταυροφάγοι*. Atque hujus opinionem etiam sequitur Andreas Schottus, Notis in Procli Chrestomathiam.

** Taurivori.*

23. §. *Myrtea verò corona dabatur poëtis ἐρωτικοῖς, sive amores scribentibus.*

Nimirum quia myrtus quidem dicata erat Cereri, & Baccho, sine quibus friget Venus; inprimis verò ipsi esset Veneri sacra.

Cap. XV.

Quis carmen melicum invenerit, et qui eo maxime excelluerint.

1. §. *Hactenus dictum de carmine lyrico. Deinceps, uti facturum me promiseram, historiam persequar eorum, qui, eo pangendo, nomen sibi pepererunt. Inventionem lyrici carminis tribuunt Orpheo.*

Ita Plutarchus. Hymnum invênit Stesichorus Himeræus; choream Alcman Lacedæmonius; amatoria Anacreon Tejus: ὑπόρχημα, sive canticum ad saltandum accommodatum, Pindarus Thebanus: quos verò νόμους vocant, primus in choro citharâ cecinit Timotheus Milesius. Ita de istis Clemens Stromat. lib. 1.

2. §. *Hoc in genere principatum apud Græcos tulere hi decem: Stesichorus, Bacchylides, Ibycus, Anacreon, Pindarus, Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, & Corinna.*

Ita Tzetzes προλ. in Lycophr. Alii Corinnam prætereunt, ut sint novem: de quibus hi versus:

Λυρικοὶ ποιηταί εἰσιν ἐννέα, Σαπφὼ,
Στησίχορος, Ἴβυκος, Βακχυλίδης, Σιμωνίδης,
Ἀλκαῖος, Ἀλκμὰν, Ἀνακρέων, καὶ Πίνδαρος.
Lyrici poëtæ sunt novem: Sappho puta,
Stesichorus, Ibycus, Bacchylides, Simonides,
Alcæus, Alcman, Anacreoque, & Pindarus.

Exstant & versus elegiaci Græci †, quibus lyricorum non modò nomina; sed præterea pater, & patria, & dialectus, memorantur. Primus ibi Alcæus dicitur scripsisse Æolicè, ac patriâ fuisse Mytilenæus: unde & Lesbius vocatur Moscho in Bionis Epitaphio; Horatio ‡ item *Lesbius civis*; uti & *Lesbium plectrum* ⸸ propterea pro *Alcaico* dixit. Sappho deinde sequitur; de quâ postea. Hinc subdit Stesichorum; qui Doricè scripsit, patriâque Siculus fuit; nempe Imeræus; ut ait Plutarchus περὶ Μουσικῆς, Pausanias in Bœoticis, Corinthiacis, Arcadicis, & Phocicis; item Tzetzes. Hinc Ibycus se infert, Doricâ utens dialecto, patriâ Italus, ex urbe Rhegio. Tum Anacreon, qui Tejus Horatio vocatur Epodon od. XIV. & Ovidio in secundo Tristium, item Suidæ. Hinc Doricâ utens linguâ Pindarus, patriâ Thebanus. Exinde Doricè itidem loquens, Simonides, ex Ceo insula, ut etiam Cicero ait in II. de Orat. unde poëmata ejus nunc *nenias**, nunc *Camenas Ceæ* vocat Horatius†. Postea excipit Bacchylides, itidem Ceus; teste etiam Suida. Postremò memoratur Doricus poëta Alcman: qui Spartanus, vel Sardianus, sive Lydus, fuit: ut est apud Antipatrum Thessalonicensem, & Leonidam in Ἀνθολογίᾳ, item Suidam.

† In Lyricorum fragmentis a Fulvio Ursino editis p. 62.
‡ Lib. 1. od. 32.
⸸ Lib. 1. od. 26.
** Lib. 2. od. 1.*
† Lib. 4. od. 9.

Priori sententiæ videtur favisse Statius Papinius lib. v. Sylvarum in Epicedio Patris; ubi legas:

—— Et tacitis Alcman cantatus Amyclis,

Sed, ut Vellejus Paterculus lib. 1. ait, *Sparta talium studiorum sterilis fuit.* Quo firmatur, quod ibidem legas, *Alcmana falsò Lacones sibi vindicare.* Quod de his judicium fuerit Quinctiliani, vide apud ipsum lib. x. Solum apponam illa de Pindaro: *Novem Lyricorum longe Pindarus princeps, spiritus magnificentiâ, sententiis; figuris, beatissimâ rerum verborumque copiâ, & velut quodam eloquentiæ flumine: propter quæ Horatius eum meritò credidit nemini imitabilem.* Etiam Pindarum aliis Lyricorum non obscurè præponit Petronius, cùm pene initio Satirici sic scribit: *Nondum umbraticus doctor ingenia deleverat, cùm Pindarus, novemque Lyrici, Homericis versibus canere timuerunt.* Ubi cùm Pindarum, & novem lyricos jungat; videtur eos secutus, qui, annumeratâ Corinnâ, decem lyricos statuerunt. Scio, & Ausonium tantummodo novenos numerare. Ut qui idyllio IV. sive gripho ternario, dicat:

Et lyrici vates numero sunt Mnemosynarum.*

Imò & eidem, epigrammate XXXI. Sappho, ut Musarum, quæ novenæ, decima; ita Lyricorum nona nuncupatur:

Lesbia Pieriis Sappho soror addita Musis,
Εἰμ' ἐννάτη Λυρικῶν, Ἀονίδων δεκάτη †.

** Pro Musarum, satis durè, & nescio, an ullius exemplo: Mnemosyne enim non nisi una, Musarum mater.*
† Sum nona in Lyricis, Aonidum decima.

Unde apertum est, Sappho illi inter novem Lyricos vates reponi; Corinnam non item. Corinnæ tamen magnum semper nomen fuit: vel propterea, quia, imperitos nacta judices, superârit Pindarum; teste Plutarcho, libro, utrùm Athenienses bello, an sapientiâ præstiterint. Imò quinquies ab ea victum, legas apud Ælianum lib. XIII. Var. Histor. cap. XXV. & Suidam in Κόριννα. Quod si placet, etiam Petronio novenos solùm lyricos censeri, (& sanè vix reperias, qui decem ponant, præter Tzetzem) putandum, quando ait, *Pindarum, & novem Lyricos*, copulam hîc esse ἐξηγητικὴν ‡, ut sententia sit, Pindarus, atque adeò novem Lyrici: hoc est, Pindarus, & Lyricorum cæteri, sive octoni illi præter Pindarum. Qui noveni vocantur usitatâ loquendi ratione: quo pacto & Apostoli in Scripturis ⸸, à morte Judæ Iscariotæ, nec dum alio in ejus locum allecto, nihilominus duodecim dicuntur, licet fuerint undeni. Ex hisce novem Lyricis Sappho nomen fecit carmini Sapphico, Anacreon Anacreontico, Alcman Alcmanio, Alcæus Alcaico. Falluntur, quibus visum, Horatium esse primum ejus carminis auctorem, quod Alcaicum nuncupatur. Nam hodieque fragmenta supersunt eo versuum genere ab Alcæo perscripta. Quare non dubitandum, quin ab eo hoc carminis genus, uti & alia quædam, nomen acceperit. Imò Atilius Fortunatianus non est veritus scribere, quandoque haut rectè imitatum: ac pro exemplo promit illud †:

Lydia dic, per omnes
Te Deos oro: Sybarim cur properas amando
Perdere? ——

‡ Interpretationis caussâ appositam.
⸸ Joan. 20. 24.
† Lib. 1. od. 8.

Fœdus etiam error est doctissimi, & cultissimi Rhetoris, Antonii Lulli lib. VII. de Oratione cap. V. ubi de Lyricis agens, cum Simonidem dixisset vetustum esse scriptorem, Alcæum hunc subdit incidere in tempora Vespasiani. Quod si foret, quomodo eum imitari potuisset Horatius; qui annis prope octoginta, priusquam imperaret Vespasianus, mortuus fuit? Vixit verò Alcæus temporibus Pittaci, unius è septem sapientibus Græciæ; quem & versibus suis fœdè est insectatus. Id fuerit jam ante Herodoti tempora; qui & ejus meminit, annis, antequam floreret Horatius, quingentis.

3. §. *Imò & novem lyricæ celebrantur: nempe, præter Sappho, & Corinnam, quas memoravimus, hæ septem; Erinna, Myro, Telesilla, Praxilla, Nossis, Anyte, & Myrtis.*

Complexus universas carmine suo Antipater: quod habes

bes in primo Ἀνθολογίας, Tit. εἰς μνημεῖα. Erinnæ eò justiùs primum dedimus locum; quia eam cum Corinnâ, post Sappho celebratissimâ, conjunxit Propertius lib. II. eleg. III:

Et sua cùm antiquæ committit scripta Corinnæ,
Carminaque Erinnes non putat æqua suis.

Patria ei fuit Τῆλος, urbs Lacedæmonis; ut est apud Stephanum, sive Hermolaum Byzantium. Tatianus Lesbiam appellat. Locum aliquis corruptum posset suspicari. Sed similiter Suidas: ac Eustathius quoque, qui varias de patria ejus opiniones recenset. Myro Rhodia fuit, vel Byzantia, mater Byzantini Homeri; de quo Christodorus in quinto Ἀνθολογίας. Μοιρὼ vocatur Athenæo lib. XI, & Eustathio ad Iliados Ω. In III. Ἀνθολογίας, Tit. εἰς ἔρως, legas Erinnæ epigramma; quo dicitur Myro communem fecisse tumulum locustæ, & cicadæ. Id de Myrone, signorum ex ære artifice, cum Varrone intellexit Plinius lib. XXXIV. cap. VIII. Sed manifesto errore eum cum Myrone poëtriâ confudit. Telesilla fuit Argiva, memorata etiam Apollodoro in bibliotheca, Luciano in Amoribus, Athenæo lib. XI, & XIV, Pausaniæ in Corinthiacis, & tot aliis. Praxilla erat Sicyonia; teste Athenæo lib. XIII, & XV, ac Eustathio in Iliad. B. Ex ære eam fecit Lysippus; ut ait Tatianus. Nossidis unicum duntaxat superest epigramma in III Ἀνθολογίας*. At quatuordecim minimùm Anytas habemus. Vide de ea Pausaniam in Phocicis. Myrtis fuit Anthedonia; teste Plutarcho ἐν Ἑλληνικοῖς. Discipulus ejus Pindarus erat; ut auctor est Suidas in Πίνδαρος. Sed suo loco de ea tacet.

* Tit. εἰς ἄνδρας σὺν ἐπαίνοις.

4. §. *Ex Romanis propemodum unica lam penes Horatium fuit.*

De hoc, inter alios, Petronius Arbiter: *Homerus testis, & Lyrici, Romanusque Virgilius, & Horatii curiosa felicitas.* Quinctilianus lib. X. cap. I: *Horatius ferè solus legi dignus. Nam & insurgit aliquando; plenus est jucunditatis, & gratiæ; & variis figuris, & verbis, felicissimè audax.* Tacitus, vel alius, de caussis corruptæ eloquentiæ: *Exigitur iam ab oratore etiam poëticus decor; non Attii, aut Pacuvii veterno inquinatus; sed ex Horatii, & Virgilii & Lucani sacrario prolatus.* Quinctiliani verbis institit Antonius Lullus Balearis: sed committere non potuit, quin aliquid culparet. Sic enim scribit lib. VII. de Orat. cap. V: *Lyra solius digna est Horatii, quam audiamus. Insurgit enim aliquando, & plenus est jucunditatis, & gratiæ: magis tamen figuris verborum variis, & sententiarum, feliciter audax. Sed majorem mihi videtur habuisse rationem elegantiæ Romanæ, quam melùs: & quæ gratia poterat illâ ætate dici, forte nunc esset severitas.* Postrema illa mallem omisisset, non Horatii caussâ, Lyrici exceptione omni majoris; sed ipsius Lulli. Verùm is vir omnino Rhetoricæ artis, quàm Poëticæ, intelligentior fuit. Quod non semel ostendit, ubi de poëtis judicare præsumit.

5. §. *Sed utcunque Horatius sit lyricorum princeps; tamen & alii multi eo carmine valuerunt. Sane Horatius ipse Titium ab hac laude celebrat: post verò Horatium lyrâ claruere Cæsius, Bassus, Vestitius Spurinna, Septimius Afer, Phalifcus, Alfius Avitus, aliique.*

Ex quibus Cæsius Bassus vigebat sub Claudio, ac Nerone: estque is, ad quem satyram scripsit Persius. Vestitius Spurinna fuit temporibus Domitiani, ac Trajani. Septimius Afer, Phaliscus, Alfius Avitus, memorantur Terentiano Mauro: nec multò ante ejus tempora viguerunt: credo circa tempora Severi Imperatoris. Imò & Terentiano aliquis hic locus, cùm eleganter adeò de lyricis versu lyrico scripserit. Etiam his annumerandus C. Lænas: de quo Donatianus in Poëtica.

6. §. *Imò & in lyricis est locus nonnullis, qui aliâ potius laude celebrantur: ut epigrammatis Catullus. Nam & iis lyrica quædam admiscuit. Idem de tragicis dixero. Etsi enim lyricus poëta (nisi quod species quadam dramatis odis insit ἀντιστροφικαῖς*) agentem inducat neminem, contra quàm dramaticus facit: Tragicus tamen personam suam imponit, ac commodat choro.*

* Quæ mutua constant responsione: ut illa od. 9. l. 3.

De choro verò satis diximus lib. II. cap. IX, & XVI: ubi de μελῳδίᾳ agimus.

Cap. XVI.

De dithyrambo.

1. §. *A carmine Lyrico me confero ad Dithyrambicum; quippe adeò vicinum, ut multi non separent; sed sub Lyrico illud comprehendant.*

Separat Cicero †: imò & Aristoteles ‡, qui diversa poëtarum genera facit epicos, lyricos, & dithyrambicos. Contrà sub melicis dithyrambicos complectitur Proclus in Chrestomathia. At Isacius Tzetzes, prolegomenis in Lycophronis Cassandram, eos nunc distinguit, nunc inter Lyricos refert. Posterius facit, quia utrique ad lyram, vel tibiam, canerent: distinguit verò, quia dithyrambos altioris esse Musæ agnoscit. Alterum etiam est discrimen, quia dithyrambici servivere choris comœdiarum, & tragœdiarum: lyrici, ut & elegiaci, canebant ad mensam: quomodo ait Pindarus * carmen suum non sine phorminge cecinisse φίλαν ἀμφὶ τράπεζαν †.

† Initio libri de Optimo genere Oratorum.
‡ Lib. de Poëtica.
* Olymp. od. 1.
† Adversus amicam.

2. §. *Vocatur autem Dithyrambica ea poësis, quâ Bacchum celebrabant Bacchico furore concitati.*

Ita Menander Rhetor lib. I. cap. I. Imò nomen quoque dithyrambicis ex eo, quia Bacchum laudarent: qui Græcis Διθύραμβος dicitur. Caussæ appellationis variè adferuntur. Nempe vel sic vocatus, quasi δὶς θύρας ἀμείβων: h. e. quia bis natus, ac duobus quasi ostiis egressus; quam caussam & Pindari interpres adducit, & Tzetzes in Lycophronis Cassandram: vel quia in antro διθύρῳ, hoc est, duas habente portas, sit educatus; quod est apud Proclum ‡, & alios: vel quia vinum, ut Plutarchus ait, facit στόμα δίθυρον, quo epitheto etiam Græci vinum ornant: vel λιθύραμβος dictus, quasi λυσίῤῥαμμος, ut est apud eundem Proclum: putà quia Nymphæ λῦθι ῥάμμα * acclamarunt parturienti Jovis femori, cui Bacchus assutus fuit, cùm eum enixa esset Semele, antequam concremaretur; quod & ipsum optimo jure confictum fuit; ut eo significaretur, vinum hominum animos inflammare ad multa, atque accendere: quemadmodum & hanc ob ipsam caussam Ægyptii vinum vocabant sanguinem gigantum; priscique Ægyptiorum reges, usque ad Psammitichum, eo abstinuerunt, ne se impiorum bellatorum sanguine ad insaniam redigerent; ut auctor est Plutarchus lib. de Iside, & Osiride. Ista ostendunt quantopere de hoc varient gentiles, cur Liber sit vocatus dithyrambus. Sed antiquitatum Judaicarum peritis longè illud, ut arbitror, verisimilius videbitur; quòd, non ille dico Thebanus, sed Indicus Διόνυσος, sive Liber, sit Noë: ut vel illud arguit, quòd Liber dicatur vitem reperisse; at Noachi hoc sit inventum. Et profectò, si ratio ista est idonea, cur Liberum bis natum dicerent, quia vitis, unde vinum generi humano, & ante Deucalionem fuerit, & post Deucalioneum diluvium denuo effloruerit; quæ ratio à Diodoro Siculo affertur lib. III: quis ambigat, quin Noë justius credatur bis natus; quia & ante universalem fuerit cataclysmum, & post eum supervixerit cum familia sua; unde propagatum est omne genus humanum? Atque hanc rationem memini

‡ In Chrestomathia apud Photium.
* Solve ligaturam, sive suturam.

mini me etiam adducere operis de Idololatriæ origine, & progressu, sive Theologiæ gentilis, & Physices Christianæ, lib. I. cap. XXV.

3. §. *Dithyrambum primus Corinthi in Dionysiacis, vel Arion Methymnæus instituit, vel Philoxenus Cytherius.*

Arioni, poëtæ pariter, ac citharœdo, tribuit illum Aristoteles, ut traditum Proclo in Chrestomathia. Est verò hic Arion, insula Lesbius, urbe Methymnæus, seu historiâ, seu fabulâ de delphino vectore nobilis. Quem primum dithyrambos Corinthi docuisse multò ante Aristotelem prodiderat Herodotus in Clio. At alii hanc gloriam assignant Philoxeno Cytherio; ut auctor est Pindari Scholiastes. Carmine hic lyrico genealogiam Æacidarum scripsit; teste Suida. Sed præterea quatuor & viginti dithyrambos reliquisse, idem Suidas observat. Addit inter alia, quæ apud eum legi malim, Euletidæ fuisse filium, patriâ autem Cytherium: à Callistrato tamen credi Heracleæ Ponticæ natum. De patria Suidæ assentit Isacius Tzetzes: Διάσημος ποιητὴς, Φιλόξενος ὁ Κυθήριος, ὃς διθύραμβον, ἤτοι κυκλικὸν χορὸν, ἐν Κορίνθῳ πρῶτον ἔστησεν· *Insignis poëta, Philoxenus Cytherius, qui dithyrambum, ac chorum cyclicum, primus instituit Corinthi.* Andr. Schottus, notis in Procli Chrestomathiam, superiora Tzetzæ verba ita interpretatur, quasi & quidam fuerit dithyrambicus poëta Diasemus. Sed Philoxenus est is, qui διάσημος, sive *illustris* poëta, nuncupatur. Meminit hujus Philoxeni quoque Aristoteles in Poëtica, Dionysius Halicarnass. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, & Zenobius Proverbio, Οἵῳ * με ὁ δαίμων τέρατι συγκατεῖρξεν. Sed quid sibi ibidem volunt hæc Tzetzæ verba: Δεύτεροι δὲ Λάσος, Λαβρίνης, Ἑρμιονεύς. Siquid video, librarii, vel Tzetzæ, manifestus est error. Nam unus idemque est poëta, Λάσος † Χαβρίνου Ἑρμιονεύς. De quo vide Suidam. Sanè id cum non videret doctissimus Schottus ‡: semel iterumque ex uno tres nobis fabricat poëtas, Lassum, Labrinum, & Hermioneum. De eodem sic Clemens lib. I. Στρωματ. Διθύραμβον * ἐπενόησεν Λάσος Ἑρμιονεύς. Hujus Lasi, sive Lassi, meminit quoque Ælianus lib. VII. Histor. Animal. cap. XLVII. Telestæ dithyrambos ab Harpalo dono missos esse Alexandro, narrat in ejus vita Plutarchus. Ac mentio quoque ejus poëtæ fit apud Athenæum. Qui & laudat Alcyinnium Chium, Lamproclem, pluresque alios. Etiam Diagoram Melium priùs fuisse poëtam dithyrambicum, ex Sexto Empirico discere est lib. VIII. πρὸς μαθηματικούς. Sed omnes referre longum sit. Videbimus de iis in libris de Poëtis Græcis.

* *Quali me monstro Deus hic inclusit!*
† *Lasus, Chabrini, vel Chabrii filius, ex Hermione, Achajæ urbe.*
‡ *Notis in Procli Chrestomathiam.*
* *Dithyrambum excogitavit Lassus Hermioneus.*

4. §. *Ut Epici Musas, maximè Calliopen; ita Dithyrambici invocabant Bacchum.*

Fere autem sic incipiebant, Ἀμφίμοι ἄναξ: unde & Ἀμφιάνακτες dicebantur. Adi Suidam, & Aristophanis scholiastem in Nub.

5. §. *Dithyrambi initium inter pocula cepere in rusticorum conviviis, & lusibus.*

Proclus in Chrestomathia: Ἔοικε δὲ ὁ μὲν διθύραμβος ἀπὸ τῆς κατὰ τοὺς ἀγροὺς παιδιᾶς, καὶ τῆς ἐν τοῖς πότοις εὐφροσύνης, εὑρεθῆναι. *Videtur dithyrambus in rusticis lusibus inter pocula, & hilaritates, esse inventus.* Itaque deinceps etiam in dithyrambo fuere, ut idem ait, μέθη, καὶ παιδιὰ, *temulentia, & lusus.* Ac, ut apud Athenæum legas lib. XIV †, Φιλόχορος φησιν, ὡς οἱ παλαιοὶ σπένδοντες, οὐκ ἀεὶ διθυραμβοῦσιν, ἀλλ' ὅταν σπένδωσι τὸν μὲν Διόνυσον ἐν οἴνῳ καὶ μέθῃ· τὸν δ' Ἀπόλλωνα μεθ' ἡσυχίας καὶ τάξεως μέλποντες. *Philochorus ait, veteres, cùm libarent, non semper esse usos dithyrambis; sed vino madidos, & temulentos, & Liberum si patrem invocarent: sin Apollinem, placidè & ordine cecinisse.* Subjicit deinde Archilochi illud: Ὡς Διωνύσοιο ἄνακτος καλὸν ἐξάρξαι μέλος οἶδα διθύραμβον, οἴνῳ συγκεραυνωθεὶς φρένας. *Bacchi regis canticum elegans dithyrambicum auspicari scio, vini fulmine percussa mente.* Item hoc Epicharmi in Philoctete:

† *P. 628. edit. Commel.*

Οὐκ ἔστι διθύραμβος ὅκχ' ὕδωρ πίνῃς.
Dithyrambus haut futurus est, si aquam bibas.

Hinc proverbium:

Διθυραμβοποιῶν νοῦν ἔχεις ἐλάττονα.
Habere, quàm dithyrambici, mentis minus.

Furoris dithyrambici meminit & Proclus in Chrestomathia, cùm ait: Ἔστι δὲ ὁ μὲν διθύραμβος κεκινημένος, καὶ πολὺ τὸ ἐνθουσιῶδες μετὰ χορείας ἐμφαίνων, εἰς πάθη κατασκευαζόμενος, τὰ μάλιστα οἰκεῖα τοῦ θεοῦ *. *Est verò dithyrambus incitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, atque ad ciendos affectus comparatus; inprimis eos, qui huic deo conveniunt.* Hinc & διθυραμβεῖν, pro *furere.*

* *Al.* τῷ θεῷ.

6. §. *Quia verò ebrii canerent, eò & oratione usi tumida, & vocabulis novis, iisque longis, & compositis.*

Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. III. Διὸ χρησιμωτάτη ἡ διπλῆ λέξις τοῖς διθυραμβοποιοῖς †. Nec compositis solùm talibus gaudebant, qualia sunt νομοθέτης, ac *Respublica:* sed novis, & longis. Hinc Æschylum dithyrambum vocat μιξοβόαν. Et Horatius ‡ de dithyrambis Pindari sic scribit:

† *Ideo composita dictio maxime conducit dithyrambicis poetis.*
‡ *Lib. 4. od. 2.*

Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore;
Laureâ donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis.

Ubi, si Hugolinum Martellium Hetruscum audimus, cùm tria in poësi spectentur, διάνοια, λέξις, καὶ μέτρον ‡: ad sententiam pertinet audacia, ad verba novitas, ad metrum numeri exleges. Magis tamen placet, audaces dithyrambos vocari propter conceptus, voces, numeros: ut poëta ipse caussam geminam afferat, cur audaces vocârit, primâ solùm omissâ: nempe partim, quia non dubitent nova fabricare verba; partim quia securè transiliant legem, quam metro posuerant poëtæ. Dithyrambicos verò quasi furore corripi, etiam testis est Plato in Phædro: Ἐὰν ἄρα πολλάκις νυμφόληπτος, προϊόντος τοῦ λόγου, γένωμαι, μὴ θαυμάσῃς. τὰ νῦν γὰρ οὐ πόρρω διθυράμβων φθέγγομαι. *Si fortè sæpius Nympharum afflatu, procedente sermone, corripiar, ne mireris. Nam qua modo dicebam, haut multùm absunt à dithyrambis.* Quod verissimè Platonem de se scribere, rectè observat Dionysius Halicarnassensis epist. ad Cn. Pompejum. Nempe hauserat hoc vitium à sophistis: quorum dictio sæpe διθυραμβώδης *, ut eam vocat Plutarchus in Sophistarum vitiis. Sæpe & ejusmodi dictio Nonni in Dionysiacis. Quid mirum? Bacchum celebrabat: ut dithyrambica ab eo poëmate non sint aliena. Quare nolim in eo singula exigere ad normam Homeri, & aliorum; quorum simplicior ac castigatior est dictio. Qui verò sic scribere adsuevisset, non potuit penitus hoc desuescere in sacra Euangelistæ Joannis paraphrasi: ubi id minùs convenit. Quamquam non à consuetudine sola fuit: sed ab ætate etiam, qua vixit. Quincto enim seculo claruit à Christo: quo plerique poëtarum turgidiori dictione gaudebant.

‡ *Sententia, dictio, metrum.*
* *Similis dithyrambo.*

7. §. *Dithyrambica non pauca habemus apud vetustiores Græcos.*

Ut apud Aristophanem in Nubibus est, νεφέλας βροντησικεραύνους, q. d. *tonitru fulminantes nubes.* In iisdem vocat πόντον βαρύβρομον; quasi *gravisonum* dicas. Idem in

in Ranis à πομφόλυξ, quod πέμφιξ sive *bulla* notatur, & παφλάζω, quòd de maris æstu ac fervore propriè usurpatur; vocem formavit πομφολυγοπαφλασμα, quo significat bullam cum strepitu erumpentem. Multa hujus generis adduximus in Oratoriis*. Ob talia veteres Dithyrambicè eos loqui dicebant, qui tumido, inflatoque, uterentur orationis genere.

* Lib. 6. cap. 4. sect. 1.

8. §. *A Latinis verò hoc carminis genus minus fuit celebratum.*

Contrarium tamen dicere videtur Cicero lib. de perfecto Oratore: *Poematis Tragici, Comici, Epici, Melici etiam, ac Dithyrambici, quod magis est tractatum à Latinis, suum quodvis est diversum à reliquis genus.* Sic enim est in codd. vulgatis: ac retinet eam lectionem Adrianus Turnebus lib. I. Adversar. cap. IV. Sed non dubium, quin verius sit, quod superiùs † dicebamus placuisse Romulo Amalæo, & Dionysio Lambino: *quod magis est tractatum à Latinis.* Vel legendum, *quod minore vi*: ut conjectat Andreas Schottus, Notis in Chrestomathiam Procli. Non audiendus igitur Io. Antonius Viperanus, qui ‡, vulgari lectione deceptus, mirari se ait, negari à nonnullis, dithyrambos fuisse in usu Latinis; cùm Cicero dicat, minus id carmen tractatum esse à Latinis. Nec solùm Ciceronis ævo, atque antea; sed post etiam neglectum fuit. Hodie quidem nihil puto ejusdem exstare. Proximè tamen ad istiusmodi dictionem accedebant galliambi. Nam & Galli in honorem Cybelles carmina furentes canebant. Unde aliqua planè dithyrambica in Galliambo Catulli. Ut illa:

† Lib. 2. cap. 1. §. 7.

‡ Lib. 3. de re Poëtica cap. 12.

Ubi capita Mænades vi jaciunt hederigeræ.

Item:

Ubi serva sylvicultrix, ubi aper nemorivagus.

9. §. *Dithyrambici motu, cantuque, imitabantur Baccharum carmen. Canebant verò tibiis, quia earum sonus acrior, ac vehementior sit. Concinebant modis Phrygiis; quia hi concitatiores, ac convenientiores furore Bacchico raptis.*

Quod ut magis intelligatur, pauca de modis dicam. Modi quadruplices sunt: de quibus ita Lucianus in Harmonide: Τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον· τῆς Φρυγίου, τὸ ἔνθεον· τῆς Λυδίου, τὸ Βακχικόν· τῆς Δωρίου, τὸ σεμνόν· τῆς Ἰωνικῆς, τὸ γλαφυρόν. *Uniuscujusque harmoniæ suam est observare proprietatem: Phrygiæ impetum divinum; Lydiæ, Bacchicum; Doriæ, grave; Ionicæ, jucundum.* Sed Æolicum apponit Appulejus; ut quinæ fiant. Sic enim scribit in primo Floridorum: *Tibicen quidam fuit Antigenidas, omnis voculæ mellitus modulator, & idem omnis modi peritus modificator, seu tu velles Æolion simplex, seu Iasium varium, seu Lydium querulum seu Phrygium religiosum, seu Doricum bellicosum.* De inventoribus modorum sic Plinius lib. VII. Nat. Hist. cap. LVI: *Obliquam tibiam Midas (invênit) in Phrygia; geminas tibias Marsyas in eâdem gente; Lydios modulos Amphion; Dorios Thamyras Thrax; Phrygios Marsyas Phryx.* Porrò Dithyrambos, & Dorios, & Phrygios, & Lydios modos usurpâsse, auctor est Dionysius Halicarnasseus libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων. Sic enim scribit: Οἱ * δὲ διθυραμβοποιοὶ καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον, Δωρίους τε, καὶ Φρυγίους, καὶ Λυδίους ἐν τῷ αὐτῷ ᾄσματι ποιοῦντες, καὶ τὰς μελῳδίας ἐξήλλαττον. Sed Aristoteles clare scribit, Phrygiis usos modulis: at Philoxenum melicum, cùm idem Doricis tentâsset numeris, nihil profecisse. Polyxenum, fortasse alios secutus auctores, vocat Io. Antonius Viperanus, in tertio de Poëtica cap. ult. Sed Aristoteli, Dionysio Halicarn. & Zenobio, is Philoxenus est; de quo ante dictum. Verba Aristotelis sunt lib. VIII. Polit. cap. VII: Τῶν δὲ ἁρμονιῶν ἐν ταῖς Φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει ταῦτα τὸ πρέπον· οἷον, ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον· καὶ τούτου πολλὰ παραδεί-

* Dithyrambici verò etiam modos ipsos permutabant, Dorios, & Phrygios, & Lydios, in cantu facientes; atque ipsas melodias immutabant.

γματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σύνεσιν ταύτην ἄλλα τε, καὶ διότι Φιλόξενος ἐγχειρήσας ἐν τῇ Δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον τοὺς μύθους, οὐχ οἷός τ' ἦν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν Φρυγιστὶ, τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν πάλιν. *Ex concentibus in Phrygio cantu decorum hæc sumunt: quomodo dithyrambum esse cantum Phrygium, in confesso esse videtur. Quique huic se doctrinæ tradiderunt, multis exemplis id firmant; atque inter alia illo Philoxeni; qui Doricè aggressus fabulas facere dithyrambo, id exsequi non potuit; sed, naturâ eum ducente, delapsus est iterum in Phrygium, qui concentus erat conveniens.* Eadem de modis Phrygiis mens est Procli in Chrestomathia; ubi de dithyrambo inquit: Τὸν Φρύγιον, καὶ Ὑποφρύγιον ἁρμόζεται. *Ac ille quidem modos Phrygios, & Hypophrygios, adhibet.*

10. §. *Differunt eo dithyrambus, & nomus; quòd ille furibundum quid habeat; hic leniores cieat affectus: ille numeris feratur concitatioribus, hic magis remissis: ille verbis gaudeat duplicibus, hic simplicibus: ille harmonia Phrygia, hic Lydiâ: illic omnia temulentiæ similia sint, hic conveniant supplicationibus.*

Ita separat hæc Proclus in Chrestomathia. Nisi quòd apud eum legas contrarium de dictione. Sic enim scribitur vulgò: ὁ διθύραμβος ἁπλουστέραις * κέχρηται ταῖς λέξεσιν· ὁ δὲ νόμος διπλασίαις. *dithyrambus simplici utitur dictione: nomus verò compositis.* At hæc facilè refelluntur iis, quæ superiùs diximus. Nec satis scio, utrùm Procli, aut Photii eclogarii παρόραμα sit †, an librarii sit error. Sed posterius malo credere.

* Alii ἁπλουστέραις simplicius.

† incinatio.

11. §. *Saltatio eorum dicta est τυρβασία.*

Auctor Pollux lib. IV. cap. XIV. item Hesychius.

12. §. *Præmium dithyrambici certaminis erat bos.*

Unde Pindarus, de Corintho agens, ubi saltatio Dithyrambica est reperta, διθύραμβον vocat βοηλάταν, hoc est, boves agitantem. Alius tamen tripus pro præmio fuisse dicitur. Ita Isacius Tzetzes προλεγομένοις in Lycophronis Cassandram.

Hactenus de Dithyrambis; de quibus plura diceremus, si exstaret liber Demosthenis Thracis περὶ διθυραμβοποιῶν Suidæ memoratus.

CAP. XVII.

DE ITHYPHALLICIS.

1. §. *Vidimus de dithyrambicis: nunc de phallicis videamus. Conveniunt hæc eo, quòd utrumque carmen fuerit in honorem Bacchi. Utrumque etiam antiquissimum; cùm ex illo tragœdia, ex hoc comœdia enata sit.*

Auctor Aristoteles de Poëtica cap. IV.

2. §. *Nomen phallicis, & ithyphallicis, ex eo, quia, cùm carmen hoc caneretur in honorem Bacchi, φαλλὸς, seu ἰθύφαλλος ‡, pertica impositus gestaretur.*

‡ Penis erectus.

Φαλλὸς in quibusdam libris exponitur σύκινον αἰδοῖον, * quod sit *veretrum ficulnum.* Sed legendum σκύτινον, hoc est, *coriaceum.* Ex eo ἰθύφαλλος. Arnobius lib. V: *In Liberi honorem patris ithyphallos subrigit Græcia.* Ubi *subrigit* inquit, quia ἰθύφαλλος notat. τὸ ἐντεταμένον αἰδοῖον *, ut apud Eustathium exponit Ælius Dionysius. Sed addit, non solum notare *surrectum penem*; verùm & ᾆσμα Διονυσιακὸν Ἀθήνησι † sic vocari.

* Surrectum veretrum.

† Canticum Bacchanalibus Athenis cani solitum.

cari. Harpocratio similiter ἰθυφάλλυς ait fuisse ποιήματά τινα * ἐπὶ τῷ φαλλῷ ᾀδόμενα. Suidam etiam vide in φαλλοί, φαλλοφόροι, & ἰθύφαλλοι. In sacris phallicis praecedebat ἡ κανηφόρος †, sequebatur ὁ φαλλοφόρος ‡, postremi erant οἱ ᾄδοντες τὸ φαλλικόν ⫠. Vide superstitionis ejus imaginem apud Aristophanem Acharnanibus.

* Poëmata quaedam ad penem cantata.
† Puella canistrum gestans.
‡ Is qui phallum gereret.
⫠ Qui phallicum canerent.

3. §. *Metrum ithyphallicum constabat tribus trochaeis. Sed ei Anapaesticum Partheniacum, vel tetrametrum dactylicum, vel jambicum trimetrum, vel aliud genus, praemittebant.*

Hermogenes lib. I. de ideis cap. de orationis gravitate: Τὸ ἰθυφαλλικὸν * καλούμενον μέτρον ἐκ τελείων συγκείμενον τροχαίων. Ita Aristophanis Scholiastes in εἰρήνῃ hunc chori versum, ὦ φίλαι χρύσεον, vocat τροχαϊκὸν ἰθύφαλλον. Idem in Vespas: ὁ † δ' ἰθύφαλλος τροχαϊκὴν συζυγίαν ἔχει δίμετρον βραχυκατάληκτον· τουτέστι, τρεῖς τροχαίους. Tres trochaei illi initio fuere, Βάκχε, Βάκχε, Βάκχε. Ex Latinis de carmine hoc sic Terentianus Maurus ‡:

* Metrum, quod ithyphallicum vocatur, ex tribus compositum trochaeis.
† Ithyphallus habet trochaicam copulam binariam pede defectam: videlicet, ex tribus trochaeis.
‡ Pag. 24. 23 edit. Putschianae.

Ithyphallica porro dicarunt
Musici poëta:
Qui ludicra carmina Baccho
Versibus petulcis,
*Graio cum cortice phallo *,*
Tres dabant trochaeos,
Ut nomine sit sonus ipso;
Bacche, Bacche, Bacche.

Ubi videmus, ithyphallico praemitti Anapaesticum Partheniacum, sive Phaliscum; quod primâ sede anapaestum habet, vel spondaeum; hinc geminum anapaestum cum syllaba longa. Nisi quòd & secundâ sede etiam spondeus sit pro anapaesto. Ac vers. seq. pro *permisit* scr. *praemisit*. Archilochus primus praemisit dactylicum tetrametrum; teste Hephaestione †. Ejus illud:

* Monet in commentario ad hunc locum Nicolaus Brissaeus Montivillarius, (quem Simon Colinaeus Parisiis edidit anno 1531) alios legere hic phelo, hoc est, subere. nam id Graecis φελλός.
† Cap. de metro trochaico.
‡ Lib. 6. cap. 15.

Οὐκέθ' ὁμῶς θάλλεις ἁπαλὸν χρόα.
Κάρφεται γὰρ ἤδη.

At Callimachus primus, eodem auctore, praeposuit jambicum senarium. Tale illud apud Athenaeum lib. XI.

Ἐβόσκομεν γὰρ τόμερον συνηθεία
Παντες οἱ πιχοίται.

4. §. *Quamquam autem ithyphalli sacrati essent Baccho: tamen, adulatione Graecanicâ, etiam in hominum honorem componebantur. Quale illud, quod à choro cantatum Athenis, cùm obviam iretur Demetrio Poliocretae, post sublatam Cassandri tyrannidem, & libertatem ab eo urbi restitutam.*

Carmen illud ex Duride Samio refert Athenaeus lib. VI. Sed priùs ita latuit, ut non agnosceretur. Ut nunc agnoscatur, debemus Isaaco Casaubono in Animadversionibus ‡. Primi versus ex residuis sunt isti:

Ὡς οἱ μέγιστοι τῶν θεῶν, καὶ φίλτατοι
Τῇ πόλει, πάρεισι.

Antecesserat, ut videtur, nunc verè esse gaudii tempus. Ratio hic additur, (ut numeros servemus)

Quod venerint in urbem amici maximè,
Maximique divûm.

Cererem intelligit, & Demetrium. Nam quia Demetrius, qui haec cecinere, venit in urbem tempore mysteriorum, Cereri Demetrium junxerunt, & ithyphallis cum, velut Bacchum, celebrarunt.

5. §. *Atque haec de ithyphallico trochaico: praeter quod etiam est ithyphallicum dactylicum tetrametrum, quod tribus constat dactylis, & jambo.*

Eo semel usus Boëthius lib. III. met. I.

Qui serere ingenuum volet agrum,
Liberat arva priùs fruticibus.

Differt à superiori dactylico tetrametro, quòd in jambum desinat, &, non sequentibus trochaeis, per se consistat.

CAP. XVIII.

DE JAMBICIS.

1. §. *Vidimus de lyricis, dithyrambicis, ithyphallicis: supersunt jambici, & epigrammatographi.*

Jambicos à comicis, & tragicis, distinguit quoque Tzetzes προλεγ. in Lycophr. Et meritò sanè. Nam Archilochus Parius comicus, aut dramaticus, non fuit; qui tamen jambicus fuit: imò & ἴαμβον * ἐπινόησεν, ut ait Clemens in I. Στρωμ. Aristoteles quoque tragicis opponit jambicos. Commune quidem habent μέτρον: sed differunt imitationis modo. Nam comici, & tragici, imitantur δρῶντες †: at jambici sunt ἀπαγγελτικοί, sive ἐξηγητικοί ‡. Quare seorsum nunc de jambicis agendum esse putavimus.

* Jambum excogitavit.
† Agendo.
‡ Narratores.

2. §. Ἴαμβος *sic appellatur* ἀπὸ τοῦ ἰάπτειν, *quod est, conviciari, maledicere.*

Nisi magis placet Aristotelis * sententia, qui ἴαμβον dici putat παρὰ τὸ ἰαμβίζειν, quod idem est, ac ἰάπτειν. Sed ἰαμβίζειν potiùs est ab ἴαμβος. Cur verò ab ἰάπτειν ἴαμβοι nominarint, meliùs liquebit mox, cùm de jambi usu agetur. Nicandri scholiastes in Alexipharmaca censet, jambum sic vocari ab Iambe servâ, genere Thressâ, Echûs, & Panos, filiâ; quae Cererem, cùm ea Proserpinam, quaereret, ac circa Eleusinem saxo cuidam, quod ἀγέλαστος † dicitur, moesta insideret, hujusmodi carmine, ridicula quaedam dicens, oblectârit. Quod & apud Proclum legere est in Chrestomathia. Sed haec fabulosa. Sanè hoc carminis genus needum erat tempore Homeri. Qui iccirco Margitem poëma, quo conviciaretur, non jambico, sed heroico versu scripsit: ut testis est Aristoteles in arte Poëtica cap. IV.

* Lib. de Poëtica cap. 4.
† Risus expers.

3. §. *Jamborum nomine complector nunc & σκάζοντας ‡:*

Sive ἴαμβον χωλὸν ⫠, quem excogitavit Hipponax Ephesius; ut ait Clemens in primo Στρωμα.

‡ Claudicantem jambicum.
⫠ Iambum claudum.

4. §. *Antiquissimus jamborum usus in conviciando fuit.*

Proclus in Chrestomathia scribit, * τὸν ἴαμβον τάττεσθαι ἐπὶ λοιδορίας τὸ παλαιόν. Atque addit, καὶ † γὰρ τὸ λοιδορεῖν ἰαμβίζειν κατά τινα γλῶσσαν, λεσβιάζειν ἔλεγον. Posteaque addit, similiter ab jambicis ἰαμβίζειν ‡ εἰς τὸ ὑβρίζειν ἀπὸ τῆς συνηθείας ἐκπεσεῖν· ὥσπερ ἀπὸ τῶν κωμικῶν, τὸ κωμῳδεῖσθαι. Similiter hanc vocem exponit Hephaestionis scholiastes.

* Iambum fuisse ad conviciandum antiquitus comparatum.
† Quippe jambizein, quadam linguae veteris proprietate, conviciari significat.
‡ Vocem ἰαμβίζειν, q. d. jambizare, consuetudine quadam recidisse ad significationem illam pro conviciari: ut à Comicis pro eodem dicitur κωμῳδεῖσθαι, q. d. comoediari.

5. §. *Maximè autem choliambi usus est in conviciando.*

Unde eo multùm utitur Martialis.

6. §. *Estque hic praecipuus carminis jambici usus.*

Ovid. in primo de Remedio amoris:

Fortia Maeonio gaudent pede bella referri.
Deliciis illic quis locus esse potest?
Grande sonant tragici: tragicos decet ira cothurnos
Versibus è mediis soccus habendus erit.
Liber in adversos hostes stringatur iambus;
Seu celer, extremum seu trahat ille pedem.
Blanda pharetratis elegeia cantet amores.
Cydippe non est oris Homere tui.

7. §. *Interim verò ad alios quoque usus adhibetur: etiam in rebus laetis, ac jocosis.*

Pro-

Proclus in Chrestomathia: Ἔοικε δὲ ὁ ἴαμβος τὸ μὲν παλαιὸν ἐπὶ τὸν εἰς ψόγον, καὶ ἔπαινον γραφομένων ὁμοίως λέγεσθαι. *Videtur autem jambus olim in vituperatione, ac in laudatione, aquè solitus adhiberi.* Addit deinde, cùm postea ad maledicta frequentiùs usurparetur, ἰαμβίζειν pro *maledicere* cœpisse accipi. De quo antè dictum. Tzetzes prolegom. in Lycophr. Ἰαμβογράφων δὲ ποιητῶν γνώρισμα λοιδορεῖν δι' ἰάμβων· καταχρηστικῶς δὲ καὶ δι' ἑτέρου εἴδους τινὸς μέτρου *. Hephæstionis interpres: Ἴαμβος † οὐ πᾶς ἐστὶ λοίδορος. ἐν κωμῳδίᾳ μὲν γὰρ στωμύλλεται, καὶ λοιδορεῖ· ἐν τραγῳδίᾳ δὲ πενθεῖ. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ὕμνοι γράφονται τούτῳ, ὥστε καὶ εὐσεβής.

* *Iambicorum poëtarum indicium sunt convicia jambis jacta: quadam verò abusu ea jaciuntur alio quolibet metro.*

† *Non quilibet jambus conviciatur. Siquidem in comœdia quidem loquaci garrit ore, & conviciatur: sed in tragœdia luget. Quandoque etiam eo hymnum scribunt: sic ut & pius sit.*

8. §. *Inventor jambici putatur Archilochus Parius. Nonnulli tamen hanc laudem tribuunt Anania, vel alii.*

Priorem sententiam sequitur Vellejus Paterculus: cujus verba paullò pòst adferemus. Hic est ille, de quo sic Horatius in Arte:

Archilochum proprio rabies armavit iambo.

Ac quia Parius fuit, hinc idem *Parios jambos* dixit lib. I. epist. ad Mæcenat. Verba mox referam. Sunt etiam, qui jambos putent inventos à Simmia Rhodio, vel Simonide Amorgino, vel Ario, vel Anania. Tres verò in jambis excelluere; Archilochus Parius, Simonides Amorginus, & Hipponax Ephesius. Ita Proclus in Chrestomathia. Sed Isacius Tzetzes tres & ipse recenset: verùm pro Simonide Amorgino reponit Ananiam. Qui Athenæo lib. III. VII. & XIV. *Ananius* vocatur. Sed *Ananias* quoquè est apud Hephæstionem in Metricis, & Aristophanis scholiastem. Dalecampio videtur non satis fuisse notus. Quippe qui in XIV. Athenæi, ubi est Ἀνάνιος Ἱππώναξ, pro Ἀνάνιος, ἢ Ἱππώναξ, legendum putârit Κλαζομένιος Ἱππώναξ. Quemadmodum verò Archilochus socerum suum Lycamben cum sponsa sua ad laqueum adegit: ita Hipponax amarulentiam versuum exercuit erga Bupalum, & Anthermum, sculptores; qui notabilem vultus ejus deformitatem ridentium oculis proposuerant; teste Plinio lib. XXXVI. cap. V. Conjunxit utrumque Horatius Epod. VI.

Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.

Item Cic. lib. III. de Nat. Deorum: *Neque enim, quem Hipponactis jambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à Deo immissum dolorem, non conceptum à se ipso, continebat*, &c.

9. §. *Nec Archilochus solùm reperit jambos; sed & perfecit.*

Vellejus Paterculus lib. I. *Neque quemquam alium, cujus operis primus auctor fuit, in eo perfectissimum, præter Homerum, & Archilochum, reperiemus.* Quinctilianus lib. X. *Itaque ex tribus receptis auctoribus jamborum, ad ἕξιν ‡ maximè pertinebit unus Archilochus. Summa in hoc vis elocutionis; cùm valida, tum breves, vibrantesque sententiæ; plurimùm sanguinis, ac nervorum; adeò ut videatur quibusdam, quod quidem minor est, materiæ esse, non ingenii vitium.*

‡ *Habitum, sive perfectionem.*

10. §. *Itaque & Archilochum inprimis in jambis sibi imitandum proposuit Horatius; non ut acerbitatem ejus, sed ut numeros, atque animos, assumeret. In quo se Alcai, & Sapphus exemplo, tuetur: qui similiter ejus numeros temperarunt.*

Sic enim scribit epist. I. ad Mæcenatem:

Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi; non res, & agentia verba Lycamben.
At ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quòd timui mutare modos, & carminis artem.
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho;
Temperat Alcæus; sed rebus & ordine dispar.
Nec socerum quærit, quem versibus oblinat atris:
Nec sponsæ laqueum famoso carmine nectit.

11. §. *Præter Archilochum in jambico magnum nomen retulit Simonides melicus.*

Proclus in Chrestomathia *: Ἰάμβων δὲ ποιηταὶ, Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος ἄριστος, καὶ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος, ἢ, ὥς τινες, Σάμιος. *Iamborum autem poëta, Archilochus Parius, qui optimus; & Simonides Amorginus, vel, ut alii censent, Samius.* Ubi ambigit, an Simonides fuerit è Samo. Sanè & Tzetzes in Chiliad. † ubi de literarum inventione agit, dubitat utrùm Simonides ille fuerit Samius, Amorgi filius, an Ceus, filius Leoprepis. Verùm non puto, ullum fuisse Simonidem Amorgi filium: sed natum in insula Amorgo, quæ una Cycladum, vel Sporadum erat. Strabo lib. X. Ἔστι δὲ καὶ Ἀμοργὸς τῶν Σποράδων, ὅθεν ἦν Σιμωνίδης ὁ τῶν ἰάμβων ποιητής. *Est & Amorgus una Sporadum; unde erat Simonides, Iamborum poëta.* Ac similiter Stephanus, sive Hermolaus ‡; nisi quòd Amorgum Cycladum unam dicit; quæ tria habuerit opida, Ἀρκεσίνην, Μινώαν, & Αἰγιάλην: ex quarum secunda fuerit Simonides.

* *Apud Photium.*

† *Histor. 398.*

‡ *In Ἀμοργός.*

12. §. *Longè major licentia est in carmine jambico, quàm tragico, vel epico.*

Multa enim vocabula admittit; quæ illi, pro gravitate suâ, respuunt. Atque hactenus de jambis.

CAP. XIX.

QUID SIT EPIGRAMMA; QUAM VARIUM EJUS ARGUMENTUM; DEQUE DUPLICI EPIGRAMMATUM GENERE.

1. §. *Sequitur epigramma: cui ex eo nomen, quia soleret inscribi, vel apponi, columnis, muris, ædificiis, statuis, tropæis, clypeis, navibus, atque aliis.*

Nam ἐπιγράφειν, *inscribere*: ut ἐπιγραφὴ, & ἐπίγραμμα, idem sint, ac *inscriptio.* Imò, postquam inscriptiones fieri cœperunt brevi carmine; etiam ἐπιγράφειν dixere, pro *epigramma scribere.* Ita usurpat id verbum Plutarchus: ut Budæo ostensum in Commentariis linguæ Græcæ *. Paullatim verò restricta est laxior significatio: quod deinceps ostendam.

* *Pag. 591. edit. Rob. Steph.*

2. §. *Primùm hanc vocem, quasi propriam fecere inscriptionibus donariorum in templis: inde ventum ad eas, quæ foribus templorum apponerentur: mox ad illas, quibus publica ornarentur ædificia: tum etiam effigies Deorum, heroum, aliorumque virorum præstantium, sive superstitum, sive etiam mortuorum. Inscriptiones hæ nunc unâ constabant voce, nunc duabus, nunc pluribus: ac, cùm pluribus, nunc prosâ fiebant, nunc versu.*

Unâ voce, ut ΕΝΤΑΛΙΟΣ apud Pausaniam †; ΣΩΤΗΡ apud Ciceronem in Verrinis ‡. Duabus, ut in clypeo Demosthenis ‖, cui inscriptum ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ *. Pluribus, atque id prosâ, ut in tabula Delphica, quæ Plinii ætate, & antè, Romæ in bibliotheca Palatina Minervæ fuit dicata. Erat verò hujuscemodi †: Ναυσικράτης Τισαμένου Ἀθηναῖος Κόρᾳ, καὶ Ἀθηνᾷ, ἀνέθηκεν. *Nausicrates, Tisameni filius, Atheniensis, suspendit Dianæ, & Minervæ.* Sed Græca in Mso, quem consului, valde sunt corrupta. In aliquibus libris desiderantur quatuor verba postrema. In editione Parmensi ‡, Græca prorsus desunt. Etiam Cyri sepulcrum, ut est apud Strabonem ‖, hoc habuit:

† *Eliacis prioribus.*

‡ *Verr. 4.*

‖ *Plutarchus in vita Demosthenis, & lib. de decem Rhetoribus: item Photius in bibliotheca cod. 265.*

* *Bona Fortuna.*

† *Plinius lib. 7. cap. 58.*

‡ *Anni 1476.*

‖ *Lib. 15.*

Ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρος ὁ τὴν ἀρχὴν τοῖς Πέρσαις κτησάμενος, καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς· μὴ οὖν φθονήσῃς τοῦ μνήματος. *Mi homo, sum Cyrus ille, qui Persis imperium peperi, & Asiæ rex fui. Quare ne sepulcrum invideas mihi.* Si à Persis ea fuerit inscriptio, & à Græcis, devictâ Persiâ, ad verbum Græcè reddita sit: nihil de prosâ hinc colligas. Sed credibilius est, à Græcis hanc esse, non conversam, sed compositam.

Carmine verò heroico constant inscriptiones tripodum ab Amphitryone, & aliis; quas ex Herodoti Terpsichore attuli superiùs *. Etiam carmine scripta ἐπιγραφὴ † ista Homeri, phialam sibi datam Apollini consecrantis: quam & apud Tzetzem habes Prolegomenis in Lycophronem:

* *Libri hujus tertii cap. 3.*
† *Inscriptio.*

Φοῖβε ἄναξ, δῶρόν τοι ἑλὼν τόδ' Ὅμηρος ἔδωκα
ἧσιν ἐπιφροσύναις· σὺ δέ μοι κλέος ἐσθλὸν ὀπάζοις.

Sententiam sic exprimebam:

Quod donum accepit, consultò donat Homerus,
Phœbe, tibi; huic contrà famam largire, decusque.

3. §. *Hæc inscriptionum brevitas grata admodum fuit: quia jucundum est citò aliquid, quod scire avemus, cognoscere. Ac multo gratior facta, quando oratione fieret ligatâ: tum ob numerorum dulcedinem; tum quia faceret hoc ad faciliorem memoriam. Ob ista postea quodvis argumentum sic tractare sunt aggressi; etiam siquid serium, vel jocosum, amico esset perscribendum, vel amicæ. Ista ubi conspicerent poëtæ, hoc scribendi genus sibi quasi proprium vindicarunt, nullâ inscriptionis habitâ ratione. Ita epigramma vocari cœptum quodvis breve carmen, aliquid indicans, vel ex proposito aliud deducens. Quibus paucis verbis duo complectimur. Prius est, quòd eo intelligitur quodvis breve carmen. Ubi attendere oportet hæc duo, quod dicimus* quodvis carmen; *& addimus,* breve. *Quodvis eo ajebam, quia ad omnia se dicendi genera extendit. Nam laudat, vituperat; suadet, dissuadet; ac simpliciter exponit. Tamque latè materies ejus patet, quàm pariter, & epopœia, & tragœdia, & comœdia.*

Nam cum epico carmine commune habet, quòd laudet deos, & heroas, virosque excellentes: uti & arbores, urbes, ac similia. Cum tragœdia verò, quòd ea refert, quæ gignant dolorem, miserationem, admirationem: dolorem, adferendo atrocia: miserationem, iisdem memorandis, si immerenti contingant, aut inter conjunctos, præsertim inter parentes, & liberos; vel fratres, & sorores: denique admirationem, exponendo fortuita; inprimis ubi, præter opinionem, unum alterius est caussa, vel occasio; ut fit in Oedipi vita. Cum comœdia veteri hoc habet, quòd homines, vel nominatim, vel fictis nominibus, multo sale defricat, atque irridet. De quo mox pluribus agemus.

4. §. *Nec simpliciter dicebamus, quodvis carmen; sed breve. Nam cùm latè priùs pateret epigrammatis nomen, sicut monuimus: postea nihil retinuit ex iis, quæ propria erant inscriptionum, præter brevitatem.*

Hinc Parmenio in Anthologia lib. I. tit. XLIV, epig. I:

Φημὶ πολυστιχίην ἐπιγράμματος οὐ κατὰ Μούσας
Εἶναι. Μὴ ζητεῖτ' ἐν σταδίῳ δόλιχον.
Πολλ' ἀνακυκλεῖται δολιχοῦ δρόμος· ἐν σταδίῳ δὲ
Ὀξὺς ἐλαυνομένου πνεύματός ἐστι τόνος.

Vir illustris Hugo Grotius sic reddebat:

Nulla puto Musis epigrammata longa placere:
Non hoc est stadium, credite, quod dolichus.
Multiplices dolichus flexûs habet: haut via longa.
Tensior at multò spiritus in stadio.

5. §. *Imò epigramma unius etiam esse versus posse.*

Ut hoc Maronis III. Æn.

Æneas hæc de Danais victoribus arma.

Et illud Martialis lib. VIII. ep. XIX:

Pauper videri Cinna vult: & est pauper.

Item hoc ejusdem lib. VII. epig. XCIX:

Omnia Castor emit: sic fiet, ut omnia vendat.

Etiam in Ἀνθολογίᾳ complura habes μονόστιχα *: ut Teonis lib. I. tit. ult. in hebdomadem: item Cosmæ Mechanici lib. IV. tit. VIII; ubi & duo incerti, in centaurum: & Euodi in Echûs simulacrum eodem lib. tit. X.

* *Carmina unius versiculi.*

6. §. *Nec propterea tamen iis accedimus, qui putant, epigramma non pluribus posse versibus constare, quàm ternis, aut quaternis.*

Prius credidit Cyrillus; cujus illud proximè post Parmenonis epigramma, paullò antè adlatum:

Πᾶν καλὸν ἐς ἐπίγραμμα τὸ δίστιχον· ἢν δὲ παρέλθῃς
Τοὺς τρεῖς, ῥαψῳδεῖς, οὐκ ἐπίγραμμα λέγεις.

Idem Clarissimus Grotius sic expressit:

Versibus ex geminis bona sunt epigrammata: quod si
Tres excedis; epos, non epigramma facis.

Alterum statuit Sidonius Apollinaris lib. VIII. epist. IX: *Præterea, quod ad epigrammata spectat, non copiâ, sed acumine placent; quæ nec brevius disticho, nec longiùs tetrasticho, finiebantur.*

7. §. *Quàm verò hæc falsa sit sententia; satis est apertum ex tot veterum epigrammatis; quæ sunt hexasticha, heptasticha, octasticha, enneasticha, decasticha.*

Imò & viginti distichorum est illud Martialis lib. I. epigr. XLIX, quod in Licinianum. Ac L. versuum elaboratum illud lib. III †. ad Bassum, cujus initium est:

† *Epigr. 58.*

Bajana nostri villa, Basse, Faustini.

Etiam, jam Martialis ævo, istiusmodi epigrammata displicuere quibusdam è Romanis: sed imperitioribus; qualis ille Cosconius, quem Martialis magis idoneum ait, ut cum aurigis inungat rotarum axes, quàm ut de poëmatis judicium ferat. Sic enim ille lib. II. epigr. LXXVII:

Cosconi, qui longa putas epigrammata nostra,
Utilis ungendis axibus esse potes.
Hac tu credideris longum ratione colossum,
Et puerum Bruti dixeris esse brevem.
Disce, quod ignoras: Marsi, doctique Pedonis
Sæpe duplex unum pagina tractat opus.
Non sunt longa, quibus nihil est quod demere possis.
Sed tu, Cosconi, disticha longa facis.

Cosconius iste, amore brevitatis, epigrammata sua disticho concludebat. Sed sic quoque erant longa: quia nihil in iis erat argutum, vel salsum. Licet verò hæc singula fateamur; cavendum tamen, ne sic epigramma excrescat, ut elegia, simileve poëma, videatur.

8. §. *Nec contenti eramus dicere, sic vocari quodlibet breve carmen: sed addebamus, duûm esse generum. Priùs simpliciter indicat personam, factum, aut rem; sive commendationis, sive reprehensionis, sive simpliciter memoriæ ergo. Alterum ex proposito aliud deducit; sive illud majus sit, sive minus, sive par, sive contrarium.*

Prioris generis, quo aliquid indicatur, exemplum est hoc Martialis lib. I. epigr. LXXV:

Dimidium donare Lino, quàm credere totum,
Qui mavult, mavult perdere dimidium.

Alterius generis, quo aliquid ex proposito, quasi subductâ ratione, colligitur, exemplum habemus in illo Catulli carm. VIII:

Quinctia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est. hæc ego sic singula confiteor.

Totum illud formosa nego. Nam nulla venustas,
Nulla in tam magno est corpore mica salis.
Lesbia formosa est: quæ cùm pulcherrima tota est,
Tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

Deducitur in hoc genere majus, minus, par, vel contrarium.

Ac majus quidem, in primo epigrammate de amphitheatri spectaculis. Ubi post memoratum Ægyptiorum laborem in struendibus Pyramidibus, Assyriorum in Babylone, Ionum in Dianæ Ephesiæ templo, aliorum item in cæteris orbis miraculis; hunc in modum definit:

Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro.
Unum pro cunctis fama loquatur opus.

Majus quoque deducitur lib. IX. epigr. IV; ubi concludit: utcumque ingentia sint Jovis merita, plus tamen eum debere Domitiano: qui tot templa Jovi, & deorum aliis, excitârit. Falluntur, qui hic minus colligi scripsetunt. Longè quidem Diis minor Domitianus. Sed videndum, quid voluerit Martialis: qui, ait, non posse Deos paria facere; sed si Jupiter decidere rationes paret, fore, ut conturbatis rationibus, non dico sortem, usuramque, persolvat; sed nec unciam, sive partem æris crediti, usuræque, duodecimam.

E magis verisimili de minus verisimili probat lib. IX. epigr. XLIX. quod in Gallicum. Ubi, in persona sua, hæredipetarum mores describit, & quo pacto sæpe hiantes illi corvi soleant eludi. Ait, se Gallici hæreditati inhiâsse; illo vicissim hoc agente, ut ab iis, quos hæreditatis spe lactaret, munera acciperet. Illum igitur jurâsse Martiali, fore ex quadrante hæredem. Ac propterea se dono misisse aptum Calydonium. Sed, eo accepto, alios invitâsse plurimos: sibi ne hoc quidem honoris habitum esse, ut ultimus accumberet. Hinc satis se animadvertere, nihil de hæreditate sibi sperandum. Si enim, quod minus erat, non dederit; non esse verisimile, largiturum id, quod longè sit majus. Hic quoque videre oportet, non quid sit majus; sed quid verisimile magis. Omnino autem à magis verisimili venit ad id, quod minùs verisimile.

Par insinuat lib. I. epigr. LXII, ad Licinianum: ubi narrat, ut Verona Catullo sit felix; Mantua Marone; Patavium Livio, Stellâ, Valerio Flacco; Ægyptus Apollodoro; Sulmo Ovidio; Corduba M. & L. Senecis, nec non Lucano; Gades C. Canio Rufo poëta; Emerita Augusta Deciano Stoico. Colligit hinc fore, ut non minùs tum Liciniano suo, tum se etiam, gaudeat Bilbilis. Concludit enim, *Nec me tacebit Bilbilis.* Quasi dicat, & se par decus scriptis suis meruisse: eoque non minora exspectare.

A pari etiam est epigramma Catulli in Asinium. Eo, cùm accusâsset illum, quòd fagaci sinistrâ mappas convivarum involaret, ac sua sibi vellet remitti, sic eum compellat:

Quare aut hendecasyllabos trecentos
Exspecta, aut mihi linteum remitte.
Quod me non movet æstimatione;
Verùm est μνημόσυνον mei sodalis.
Nam sudaria Setaba ex Hiberis
Miserunt mihi muneri Fabullus,
Et Veranius. Hæc amem, necesse est,
Ut Veraniolum meum, & Fabullum.

A contrario est, cùm gratias Ciceroni agit, & se cum eo confert, quasi nimio distent intervallo, licet diverso in genere. Sic enim, paucis interjectis, scribit:

Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poeta,
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Idem epigr. LXXXVI:

Odi, & amo: quare id faciam fortasse requiris:
Nescio, sed fieri sentio, & excrucior.

Item Martialis lib. V. epigr. LXXXIV:

Insequeris, fugio; fugis, insequor. Hæc mihi mens est:
Velle tuum nolo, Dindyme: nolle volo.

Et lib. XII. epigram. XLVII:

Difficilis, facilis; jucundus, acerbus, es idem.
Nec tecum possum vivere, nec sine te.

Ad contraria etiam refer, quod contradictorium dicitur. Ut *lugere*, & *non lugere*. Sic Martialis lib. I ep. XC:

Amissum non flet, cùm sola est Gellia, patrem.
Cùm quis adest, jussæ prosiliunt lacrymæ.
Non luget, quisquis laudari, Gellia, quærit.
Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

CAP. XX.

DE MODO TRACTANDI argumentum epigrammati conveniens.

1. §. *Vidimus, quid sit epigramma, & quàm varium ejus argumentum, & ut duo sint epigrammatum genera; hæc item in alia dispescantur. Nunc ostendam, aliter etiam variâsse ejus tractandi modum, idque tam ratione rei, quàm dictionis. De re cognoscimus præcipuè è reprehendendi modo. Nam qui vixerunt stante Rep. Romanâ, liberiùs, ac nominatim etiam, summos viros perstringebant. Quomodo videmus Catullum nec Cæsari parcere, vel maximi nominis aliis.*

Itaque & viri principes sibi à poëtis, ut satyricis, ac mimis, sic epigrammatariis, cavebant. Quanto igitur magis à cæteris metuebantur! Quâ de re extremo de Imitatione opusculo quædam ex Horatio adfero. Nunc, quia de Catullo proximè diximus; de hoc ipso illustrem adferam Ciceronis locum ex lib. VII. epist. XI: ubi, ad Trebatium scribens, timere se ait, ne, si is tanto tempore cum Cæsare commoratus, inanis redeat domum; cùm à Decimo Laberio, mimorum scriptore dicacissimo, tum item à Valerio Catullo, epigrammatum conditore, multùm rideatur. Sic enim ait: *Sin frustra diutius abfueris: non modò Laberium; sed etiam, sodalem nostrum, Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici jurisconsulti.* Scio de Catullo improbari hanc sententiam à Paullo Manutio*. Mavult verò intelligere L. Valerium jurisconsultum; de quo Cicero lib. I. epist. ult. & epist. I. lib. III. Negat, convenire hoc Catullo, ut sodalis Ciceronis, vel Trebatii, vocetur. Quasi quicquam impedierit, quo minùs hoc à Tullio dici possit: cùm, quanti à Catullo haberetur, ex epigrammate eo † ad ipsum Ciceronem liqueat, quo gratias illi agit, eumque vocat disertissimum Romuli nepotum, quot sunt, quotque fuere. Et sanè quanto meliùs, ubi de jocis sermo, junguntur poëtæ duo, unus mimus, alter epigrammatum scriptor; de quorum salibus res constat: quàm poëta societur cum Juris-consulto! Ait Manutius, hoc si foret, poetam vocaturum fuisse non Valerium, sed Catullum. Quasi interfuerit, num gentilitio nomine *Tullium* nominemus, an familiæ vocabulo *Ciceronem*: vel non æquè *Virgilium*, & *Horatium*, soleamus dicere, quàm *Maronem*, aut *Flaccum*.

* In Commentario ad ea Ciceronis verba.

† Epig. 50.

2. §. *At non eadem poëtis carpendi fiducia erat, quando Cæsares dominabantur. Unde est, quod Martialis fictis nominibus perstringere sit contentus.*

Hoc Catulliani temporis, suique, discrimen ipse adsignat in præfatione universi operis. Ubi, cùm dixisset, se *ludere, salvâ infimarum quoque personarum reverentiâ*: adjungit, *quæ adeo antiquis auctoribus defuit, ut nominibus non tantum veris abusi sint; sed etiam magnis. At mihi*, inquit, *fama vilius constet, & probetur in me novissimum ingenium.* Geminum etiam Martialis epigramma habemus lib. X: quorum utroque negat, se ullius epigrammatis esse auctorem, quo quis nominatim perstringetur. Prius sic incipit ‡:

‡ Lib. 2. epigr. 5.

Quis-

Quisquis flebave, purpurave contemtor,
Quos colere debet, lasit impio versu,
Pontes per urbis erret exul, & clivos;
Interque raucos ultimus rogatores,
Oret caninae panis improbi buccas.

* Lib. 10. epig. 33. Alterum ita desinit *:

Hunc servare modum nostri novere libelli,
Parcere personis, dicere de vitiis.

De istiusmodi teste sic Sidonius carm. CXIX:

Aut mordax sine felle Martialis.

3. §. *Sed sive Catulli, sive Martialis aetatem considerēs, in eo conveniunt, quod epigrammati* sua sit lingua, hoc est, mala; *ut Martialis* † *ipse interpretatur. Seu verò priorem, seu alterum, imitari est lubido; illud semper cavendum, ne haec lingua malitia damno sit vel publico, vel auctori. Publico est noxia, si violemus bonos; quod non est boni. At sapientis non est nocere sibi: quod tamen faciunt, qui amicum malunt perdere, quàm dictum: nec grave ducunt violare eos, qui possunt ἀντιμυκτηρίζειν* ‡, *sed gladio.*

† Praefat. lib. 2.

‡ Vicissim naso suspendere, atque irridere

Ut de Cn. Pompejo, Magni filio, C. Cassius loquitur epistolâ ad Ciceronem *. Semper igitur cogitemus illud Senecae in epigrammate quodam:

* Lib. 15. epist. 19.

Quare tolle jocos: non est jocus esse malignum.
Nunquam sunt grati, qui nocuere sales.

Ac praecipuè istud animo eorum obversetur, qui, ardore aliorum famam proscindendi, stylum acuunt in se longè meliores; ac, dum maledicis scriptis alios exagitant, non tam mores depingunt alienos, quàm suos.

4. §. *Hoc praeterea cavendum, ne sic culpemus seculi vitia, ut res spurcas referamus, & quidem, sicut fieri solet, verbis Latinis, h. e. obscenis. Quod qui faciunt, praeterquam quod spurcitie verborum honestas aures vulnerant, etiam rebus istiusmodi memorandis, dum narrant eas saepe easdem docent ignaros.*

In hoc Martialis turpiter se dedit. Qui etsi multum laudis meruit longè maximâ epigrammatum parte; tamen foedis istis plus damni attulit. Quid igitur juvat, si voluerit corrigere spurcos mores: cùm hoc scribendi genere id potiùs sit consecutus, ut nullis aequè sit in deliciis, quàm qui galbanis istis vivant moribus? Quod & de satyrico Juvenale jam olim conquesti sunt viri graves: ut videre est ex Ammiani Marcellini libro duodetrigesimo.

5. §. *Satis diximus de ratione reprehendendi mores seculi: quod, si fiat, ut oportet, philosopho dignum est argumentum. Videamus nunc de isto, quod non solùm melle, & felle, commendantur epigrammata; sed etiam sale, & aceto: hoc est, dictis salsis, & acutis.*

Martialis lib. VII. epigr. XXIV:

Dulcia cùm tantum scribas epigrammata semper,
Et cerussata candidiora nive;
Nullaque mica salis, nec amari fellis in illis
Gutta sit; ô demens, vis tamen ista legi.
Nec cibus ipse juvat morsu fraudatus aceti:
Nec grata est facies, cui gelasinus abest.
Infanti melimela dato, fatuasque mariscas:
Nam mihi, quae novit pungere, Chia sapit.

Atque ab hac laude, suâ etiam aetate, valde praedicabatur Martialis: qui de se sic scribit lib. I. epigr. I:

Toto notus in orbe Martialis
Argutis epigrammatum libellis.

6. §. *Imò non solùm epigramma sale, & argutiâ commendatur: sed praecipua haec ejus laus est; ut eâ parte similia sint apophthegmatis, in quibus idem usu venit. Cumque epigramma nihil admittat insulsi, frigidi, aut plebeii: maximè tamen in fine requiritur, quod acumine, aut lepore, vel pondere, aliâve illecebra oblectet, inque intimos penetret sensuum recessus.*

In fine enim, & aures, & animus, conquiescunt: maximeque ea, quae postremò dicuntur, inhaerent, &, apum more, aculeum, sed alius, bonis saltem, innoxium relinquunt.

7. §. *Haec de rebus dicta sunto. Praeterea verò, dictionis etiam ratione, non leve est discrimen inter illos, qui Romae, stante Republicâ; quique sub Caesaribus, praesertim sub Flaviâ gente, ac postea, vixerunt. Ut de priori tempore priùs dicam; Catullus est contentus vivos exprimere affectus nativâ elegantiâ, ac munditie, pede facili, & inelaborato. Nec Romani ante Valerium Catullum laude eâ caruerunt: ut ostendunt Valerii Aeditui, Porcii Casuli, & Q. Catuli versus.*

Quos apud Agellium * Julianus Rhetor non dubitat Graecorum opponere facundiae. Sed praeteriisset versus Q. Catuli: si scisset, quod antea diximus, & priùs monitum Josepho Scaligero, eos esse expressos è Graecis, hoc solùm excepto, quòd pueri Cephisii nomen immutârit. Vide maximi illius viri epistolam CCXLV, ad Claudium Salmasium, tum magnam Reip. literariae spem, nunc eximium ejus, & incomparabile ornamentum. Nec vitio hoc Catulo verterim. Omnino enim Graecis laudem hanc debent Romani, quòd ab iis prope omnia acceperint. Illis *dedit ore rotundo Musa loqui*; ut ait Horatius †: iis *nihil negatum*, ut est apud Martialem ‡. Nec enim ad metri rationem hoc restringendum.

* Lib 19. cap. 9.

† In Arte Poëtica.

‡ Lib 9. epigr. 12.

8. §. *At post Augusti tempora, sicut in Oratoria à declamatoribus inducta est affectatio acuminis, & sententiosi, ut vocarunt, scribendi generis, ita cum epigrammatis etiam comparatum fuit. Atque hac in re inprimis à prisca simplicitate recesserunt acuta Hispanorum ingenia. Ut nihil mirandum sit, si multum adeo inter Veronensem Catullum, ac Martialem Bilbilitanum, intersit.*

Hoc, quod de Hispanis diximus, maximè eluxit, ex Annaea gente. Nam & M. Annaeus Seneca, philosophi parens, id acutum scribendi genus usurpavit in orationibus: & in philosophia filius Lucius Annaeus Seneca: & in tragoediis, idem, aliique ex eâdem domo: in epico etiam carmine Annaeus Lucanus: in historia quoque Annaeus Seneca Florus.

9. §. *Inprimis verò ab epigrammate abesse verborum luxuries debet: Nam, quia brevitatem sectatur, nihil otiosi, ac superflui, admittit. Similiter verborum delicias refugit, ac simplicibus verbis argutari gaudet. Quid mirum? quando lenocinia ista magis retundunt acumen, & quodammodo obscurant.*

Haec satis sunt manifesta ex Catullo, Martiale, epigrammatis à Petro Pythoeo collectis, & Ἀνθολογίᾳ, quam, resectis, ut poterat, obscenis, dedit Maximus Planudes.

10. §. *Scribuntur epigrammata versibus elegiacis, iambicis, tum rectis, tum claudicantibus, phalaeciis; quandoque & heroicis, vel trochaicis.*

De heroicis aliqui negarunt: quos refellit Martialis lib. VI. epigr. LXV:

Hexa-

Hexametris epigramma facis? scio, dicere Tuccam.
Tucca, solet fieri: denique, Tucca licet.

De trochaicis constat ex illis, quæ jactata fuisse à militibus in Cæsaris triumpho, narrat Suetonius. Observant aliqui, magis in fine distichi elegiaci probari polysyllaba, si epigramma, quàm si elegiam condamus. Item alia id genus minuta: quæ idcirco è metricæ artis libellis peti malo. Atque hæc de epigrammatis: quorum maximè commendantur, quæ, argutâ brevitate bonos laudando, culpando malos, emendant populi vitia. Quod sanè majus quiddam est, quàm ludere, & jocari. Unde sic Martialis lib. IV. epigr. XLIX.

Nescis, crede mihi, quid sint epigrammata, Flacce;
Qui tantùm lusus illa, jocosque, putas.
Ille magis ludit, qui scribit prandia sævi
Tereos, aut cœnam, crude Thyesta, tuam.

Credo hoc epigramma scripsisse ad C. Valerium Flaccum Setinum Balbum, sibi amicissimum, ut multis epigrammatis dilucet. Is, cùm caperetur carmine epico, ut Argonautica ejus ostendunt: nihil mirum, si fuerit hortatus Martialem, ut missis epigrammatum lusibus, ac jocis, animum appelleret ad robustum carmen. Huic responsi illud dederit Martialis, nimis humiliter eum sentire de epigrammate; qui non cogitet, ludos, jocosque suos, eò spectare, ut cives suos reddat meliores: quo nihil melius possit philosophus.

CAP. XXI.

DE EPITAPHIO.

1. §. *Ab epigrammate venio nunc ad epitaphium quod series, ac convenientia, exigere videntur, sive laxiorem* epigrammatis *significationem consideremus, sive strictiorem ejus vocis usum.*

Nam laxiùs ἐπίγραμμα est, quod alicui rei inscribitur. At versiculi, quos ἐπιταφίους dicimus, incidebantur sepulcro. Sin strictiùs accipiamus vocabulum *epigrammatis*; versiculi sepulcrales erant breve carmen, sæpe etiam argutum; ut sic quoque ad epigrammata pertineant pressiùs acceptum. Quamvis verò non rarò hæc concurrant, ut idem propriè sit ἐπίγραμμα, & ἐπιτάφιον: malui tamen separatim de utroque agere; quia & innumera sunt epigrammata, hoc est, brevia, & arguta carmina, quæ tamen nullum habeant usum in sepulcris: sic etiam longè plurima inscribuntur sepulcris, quæ non sunt carmen sepulcrale: cùm inscriptiones hujuscemodi sæpe etiam fiant prosâ.

2. §. *Ἐπιτάφιον ᾆσμα sic vocatur vulgo, quia inscribitur ἐπὶ τῷ τάφῳ*. Sed usitatiùs antiquis ἐπιτάφιος λόγος † nominabatur, qui diceretur ad tumulum, sive sepulcrum. Ut liqueat, vocem ἐπιτάφιος naturâ suâ non minùs orationi solutæ convenire.*

* In sepulcro.
† Oratio, sive sermo sepulcralis

Talis est tributus Aspasiæ λόγος ἐπιτάφιος, apud Platonem in Menexeno. Qui sic placuit Atheniensibus, ut quotannis publicè recitaretur. Sed hic solùm agimus de carmine ἐπιταφίῳ ‡; quod Latinis *carmen incisum sepulcro*. De quo Maro Ecl. V.

‡ Inscripto in sepulcro.

Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.

Item Cicero pro Archia: *Decimus quidem Brutus, summus vir, & imperator, Attii amicissimi sui carminibus templorum, ac monumentorum aditus exornavit suorum.* Idem Cicero *epigramma* appellat lib. V. Tuscul. Quæst. Ubi agens de Archimedis sepulcro, quod Syracusanorum civitas ignorâsset, nisi didicisset ab homine Arpinate, sic inter alia scribit: *Cùm patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. Apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè.* Est & Agellii lib. I. Noct. Att. cap. XXIV. *Trium poëtarum illustrium epigrammata, Cn. Nævii, M. Plauti, M. Pacuvii, quæ ipsi fecerunt, & incidenda suo sepulcro reliquerunt, nobilitatis eorum gratiâ, & venustatis, scribenda in his commentariis esse duxi.*

3. §. *In epitaphio brevitas requirebatur: uti in omni epigrammate.*

Unde Ovid. lib. XIV. Metam.

—— Urnâque Æneia nutrix
Condita marmoreâ tumulo breve carmen habebat.

Idem lib. III. Fast. de Didûs tumulo:

—— Tumulique in marmore carmen
Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat.

Et epistola Hypermnestræ ad Lyricum:

Sculptaque sunt titulo nostra sepulcra brevi.

Item Martialis lib. X. epigr. LXXI.

Quisquis læta tuis, & sera parentibus optas
Fata, brevem titulum marmoris hujus ama.

4. §. *Itaque interdum & uno constabat versu.*

Sic Maro in Eclogis: tumulo Daphnidis inscriptum ait:

Daphnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus.

Ovid. lib. II. Metam.

Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum.
Hic situs est Phaëton, currus auriga paterni.

Etiam apud Phocam, versibus de Virgilio, est hoc monostichum:

Hic Ballista jacet: certo pede perge, viator.

5. §. *Sæpius verò disticho comprehendebatur.*

Ut hoc Q. Ennii de P. Scipione Africano:

Heic est ille situs, quoi nemo civi' neque hostis,
Quibit pro factis reddere operæ precium.

Lucilius lib. XXII. Satyr. II.* de servo suo;

* Apud Donatum in Phorm. act. 2. sc. 1. & quod ad versum posteriorem, apud Martialem lib. 11. epig. 19.

Servu' neque infidus domino, neque inutili' quoiquam,
Lucili columella hic situ' Metrophanes.

Maroniano hoc quid notius?

Mantua me genuit. Calabri rapuere. Tenet nunc
Parthenope. Cecini pascua, rura, duces.

Tibullus lib. III. eleg. II.

Sed tristem mortis demonstret litera caussam,
Atque hæc in celebri carmina fronte notet:
LYGDAMUS *hic situs est. Dolor huic, & cura Neæra*
Conjugis erepta, caussa perire fuit.

Sibi etiam distichi contentus est titulum facere lib. I. eleg. III.

Quod si fatales jam nunc explevimus annos
Fac lapis inscriptis stet super ossa notis:
Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus,
Messallam terrâ, dum sequiturque mari.

Fuit iisdem, ac Tibullus, temporibus Puppius, poëta tragicus; ut cognoscimus ex illo Horatii lib. I. epist. I.

Ut propius spectes lacrymosa poëmata Puppi.

Ubi *lacrymosa* valet δακρυόεντα, *lacrymas cientia*: quod in tragœdia laudandum. Ad hæc verò Horatii verba annotavit Acro tale Puppium sibi fecisse carmen epitaphium:

Flebunt amici, & benè noti, mortem meam†.
Nam populus, jam me vivo, lacrymavit satis‡.

† Alii, morte in mea.
‡ Al. lacrymatus est. Sed alterum malim.

Ovidius lib. III. Fast. tale fingit carmen Didûs inscriptum sepulcro:

Præbuit Æneas & caussam mortis, & ensem:
Ipsa suâ Dido concidit icta manu.

Etiam ipse sepulcro suo incidendum distichon refert lib. III. Tristium eleg. III.

Quosque legas versus oculo properante, viator,
Grandibus in tumuli marmore cæde notis:

Hic *ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,*
Ingenio perii Naso poeta meo.

Virginius Rufus hæc inscribi jussit: ut est apud Plinium libri VI. epist. X.

Hic situs est Rufus; pulso qui Vindice, quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Cujus rei etiam Xiphilinus meminit in Nerva. Est & Martialis lib. VI. epig. LII.

Hoc jacet in tumulo, raptus puerilibus annis,
Pantagathus, domini cura, dolorque, sui.

6. §. *Rarius tristicho condita invenias.*

Tale interim hoc Plauti, è Varronis lib. de Poëtis ab Agellio * adductum:

Postquam est morte † datus Plautus, Comœdia luget.
Scena est deserta. dein risus, ludu', jocusque ‡.
Et numeri innumeri simul omnes collacrymarunt.

Ubi per *numeros innumeros* non carmen pariter, ac prosam, cum magno Turnebo ⸸ capere oportet: sed (ut ἐξύμωρον sit) numeros Comicos; qui quodammodo lege sunt soluti. Nempe, ut ait Terentianus Maurus.

In metra peccant arte, non inscitiâ.

Non audiendus autem Valens Acidalius *, cùm censet, quatuor fuisse jambicos senarios. Et sanè, ut de duobus primis, & quarto, assentiremus; in tertio ipse constituendo, velut in Charybdi, laborat.

* Lib. 1. cap. 24.
† Antiquè morte pro morti. Alii, mortem aptus, à verbo apisci, pro composito adipisci.
‡ Al. hinc ludus, risusque, jocusque. Videlicet eo mutarunt, quia non cogitarent, postremam in deserta esse porrectam ob pen. hemimeri in.
⸸ Lib. 10. Adversf. cap. 12.
* Plautinarum divinationum. l. 1. cap. 1.

7. §. *Usitatius erat, ut constringerentur tetrasticho.*

Tale hoc Cn. Nævii apud Agellium †, quod compositum ex jambicis senariis hypercatalecticis:

Mortales immortales flere si foret fas,
Flerent divæ Camenæ Nævium poëtam.
Itaque postquam est Orcino traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ loquier linguâ Latinâ.

Nisi versu primo cum Passeratio ‡ malis:

Immortales mortales si fas esset flere.

Ac versu postremo:

—— *linguâ loqui Latinâ.*

Tetrastichon item est hoc epigramma Pacuvii, quod Agellius ⸸ dicit esse, *verecundissimum, & purissimum, dignumque ejus elegantissimâ gravitate.*

Adolescens tametetsi properas, hoc te saxum rogat,
Uti ad se adspicias; deinde, quod scriptum est, legas.
Hic sunt poetæ Marci Pacuvii sita
Ossa. Hoc volebam nescius ne esses. Vale.

† Lib. 1. cap. 24.
‡ Præfat. in Plautum.
⸸ Lib. 1. cap. 24

Sed primus versus laborat geminæ syllabæ excessu. Quare rescribo:

Adolescens, tamenetsi properas, saxum hoc rogat.

Tamenetsi, pro *tametsi*, non apud Comicos modò legas; sed etiam Ciceronem, & Cæsarem: ut Lucanum, Senecam, Ulpianum, & alios, mittam. Nec tamen damnem lectionem hanc Valentis Acidalii *:

Adolescens, tametsi properas, te hoc saxum rogat.

Ut secunda vox δυσύλλαβος † efferatur. Atque idem malebat versu secundo:

Uti ad se adspiciens endo quod scriptum est legas.

Endoscriptum, pro *inscriptum*: ut *endoplorare*, pro *implorare*; *endofestare*, pro *infestare*, similiaque: de quibus ago in Originum libris.

* Initio Plautinarum Divinat.
† Duabus solum syllabis.

8. §. *Discrimen verò hic aliquod se offert inter Græcos, Romanosque. Nam Græci, sæpe quidem paucioribus; at non pluribus, quàm quaternis versibus Heroicis, epigramma absolvebant. In caussa erat, quòd zophorus, sive coronis, haut plures ejus longitudinis admitteret. Latini verò subinde etiam hunc numerum excedebant.*

Ita quinque heroicorum est elogium, quod se Paulæ sepulcro incidisse ait B. Hieronymus; extremâ epistolâ ad filiam ejus Eustochium:

Scipio quam genuit, Paulæ fudere parentes,
Gracchorum soboles, Agamemnonis inclyta proles,
Hoc jacet in tumulo: Paulam dixere priores:
Eustochii genitrix, Romani prima senatus,
Pauperiem Christi, & Bethlemitica rura secuta.

Atque idem sex hosce versus in fronte speluncæ incidi curavit:

Adspicis angustum præcisâ rupe sepulcrum?
Hospitium Paulæ est, cælestia regna tenentis.
Fratrem, cognatos, Romam, patriamque relinquens,
Divitias, sobolem, Bethlemiti conditur antro.
Hic præsepe tuum Christe, atque hic mystica Magi
Munera portantes hominique, Deoque, dedere.

Imò in quibusdam locis additur;

Hic fruitura locis felix, ubi dona Magorum.

Sed jure eum versum redundare, existimat Erasmus.

Compluria etiam heroica, quæ quaternarium excedant, invenias in Pithœanâ Epigrammatum veterum Collectione lib. III. qui est de epitaphiis, & tumulis: item in Inscriptionum Collectione Gruterianâ. Unum adscribam in Soranum, militem Batavum Hadriani imperatoris, quod in ripa Danubii prope Budam sepulcro incisum legere est:

Ille ego Pannoniis quondam notissimus oris,
Inter mille viros primus, fortisque Batavus;
*Hadriano * potui qui vindice, vasta profundi*
Æquora Danubii cunctis transnare sub armis;
Immissumque arcu, dum pendet in aere telum,
Et redit, ex alia fixi, fregique sagittâ;
Quem neque Romanus potuit, neque Barbarus unquam,
Non jaculo miles, non arcu vincere Parthus;
Hic situs, hoc memori saxo mea facta sacravi.
Viderit, anne aliquis post me mea gesta sequatur:
Exemplo mihi sum, primus qui talia gessi.

At elegiacorum, quæ pluribus, quàm quaternis, constent versibus, ea est copia, ut pigeat aliqua excerpere. Quod ipsum de jambicis dixero.

* Al. Trajano: sed perperam. Nempe Hadriano κατὰ συνίζησιν fit trisyllabum. Ac sic eu Gerardi Noviomagi, & Verderii schedis legas in Gruterianis Inscriptionibus pag. 562. num. 3.

9. §. *Alterum etiam est, in quo Romanus mos distiterit à Græco. Romani enim plurimùm maluere solutâ oratione breviarium rerum gestarum inscribi monumento.*

Atque id partim, quia faciliùs esset solutâ oratione breviter, & perspicuè, multa complecti: partim quia præstare arbitrarentur, ut ex magnitudine gestorum, quàm ex poetæ inventione, atque ingenio, æternum consequerentur nominis decus.

10. §. *Epigramma ἐπιτάφιον † scripturo deesse nequit argumentum; modò animum circumferre velit per omnes defuncti περιστάσεις ‡. Ut si consideret ejus genus, patriam, ætatem, sexum, facta, dignitatem, honores, mortis genus, honorum dolorem, quæque ad solatium pertinent.*

† Sepulcrale.
‡ Circumstantias.

De his omnibus multa in Oratoriis Institutionibus diximus; quæ non minùs in carmine habeant locum.

11. §. *Admodum autem vulgare est hodieque, gentilium instar, invehi in Ditem, Proserpinam, Parcas; illisque odium creare, quòd optima quæque rapiant primò: imò quicquid regit terras, & humanum genus, impietatis, ac crudelitatis arguere, quòd spem, vel decus patriæ, æternum vivere dignissimum, tristibus Orci tenebris præ invidia addixerint. Qualia licet pro lusibus, ac flosculis, & deliciis poëticis, censeantur: veriùs tamen habenda pro impiis; nec poeta magis concessis, quam cæteris.*

Scio,

Scio, contrà præcipere Thomam Correum libro de conficiendis epigrammatis cap. XIX; DECET, inquit, *invehi in mortem, accusare Parcas, solem, qui adspexit, & passus est; in Lunam, & diem, qui non omnia obduxit nebulis.* Equidem multa feram in poëtis: sed non ut, ipsi innumeris culpis immersi, culpent bonitatis omnis fontem, & ore impio oblatrent Fata, sive potiùs divinam voluntatem: cui acquiescere semper debet homo Christianus.

12. §. *At illud non invenustum, alloqui tumulum, vel urnam, quæ continet vitâ functum: vel Academiam, curiam, forum, patriam, quæ amisit: vel religionem, aut fidem, si sacerdos erat, vel vir pietate eximius. Mos etiam alloqui numina gentilium; quod in hymnis quidem, & sacris poëmatis, prorsus improbandum; ut quæ his magis polluantur, quàm ornentur: sed in epitaphiis, & lusibus aliis, magis ferri posse arbitror: quia jamdiu est, quòd, desitâ inter Christianos religione gentili, ea quodammodo exsuerint significationem antiquam; nec tam nomina sint numinum, quàm naturæ partium, vel affectionum: Apollo videlicet Sol; Neptunus mare, & sic in cæteris. Quare fortasse poëta jus sit in epitaphio, alloqui Apollinem, si defunctus fuerit medicus, vel poëta; ubi & Musæ compellantur; Themidem, si Jurisconsultus; Martem, si imperator, aut miles; præcipuè siquis bello ceciderit; Neptunum, aut Nymphas, si nauta, vel siquis aquis perierit; vel Venerem, & Charites, si virgo venusta, vel femina, quæ una omnibus Veneres, & Charites, surripuisse videatur; atque ita in cæteris.*

Atque hæc de alloquio Deorum non minùs in funebri elegia, aliove longo carmine, quàm in brevi epitaphio, locum habent. Exemplorum abunde est apud poëtas. Quare non ultra insistam: nisi hoc præterea aliquis scire avet, solere epitaphii literas minio tingi. Cujus caussam Plinius adfert lib. XXXIII. cap. VII: *Minium in voluminum quoque scripturâ usurpatur; clarioresque literas vel in auro, vel in marmore etiam, in sepulcris facit.* Ejusmodi hoc loco plura adferrem, nisi ad artem Poeticam nihilo magis pertinerent.

CAP. XXII.

DE SYLVIS.

1. §. *Sunt & alia, quæ vel ad epigrammata, vel aliud ex iis, quæ diximus, carminis genus possis referre. Sed ea cum exiguo constent artificio, satis cognoscuntur ex aliorum præceptis. In iis quoque reponere Sylvas licet.*

Atque huc etiam refert Antonius Lullus Balearis lib. VII. de Oratione cap. V. *Inter epigrammata*, inquit, *sunto etiam Sylvæ.* Et favet quodammodo Statius Papinius præfat. in lib. II. Sylvarum; ubi sic scribit ad Meliorem Atedium; cui sylvam tertiam de Arbore Atedii, & quartam de ejus psittaco, inscripsit: *Arborem certè tuam, Melior, & Psittacum, scis à me leves libellos, quasi epigrammatis loco, scriptos.* Interim cùm epigrammatis loco scriptos dicat; patet, non subjici epigrammati, si propriè, angusteque, hoc nomine utamur.

2. §. *Sunt verò Sylvæ, quæ Græci vocant σχεδιάσματα: puta carmina subito effusa calore, nec anxiâ curâ ad incudem revocata. Quod si fieret, Sylvæ esse desinerent.*

Id non satis perspexit eruditus Rhetor, Antonius Lullus Balearis, loco antè memorato: ubi sic scribit: *Sylvas ita dixerunt, tum quod variis ex poëmatis constarent: tum quod oblatam temere materiam ex tempore, & stylo veloci, percurrerent, & tractarent, dum calor menti insideret: postea verò repeterent, & verba emendarent, componerentque, jam non ex calore, sed ex judicio.* Non inficias eo, versus subito effusos, relectos esse bis, ter, quater, vel amplius: quandoque etiam noctem, ac fortasse & alteram intercessisse, priusquam à pangendo, & subinde etiam stylum vertendo, abstisteret poëta. Sed quantillum hoc præ illo, ut poëma, non nonum dico in annum, vel annum unum etiam, imò mensem, vel etiam hebdomadem unicam adservetur. Statium audiamus Papinium, qui præfatione lib. I. Sylvarum poëmatia ejus libri vocat *libellos, qui subito calore, & quadam festinandi voluptate, ipsi fluxerant.* Adjicit deinde, *illa solam habere gratiam celeritatis:* &, ut certum spatium determinet, adjungit, *nullum ex illis biduo longiùs tractum; quædam & singulis diebus effusa.* Quid istis manifestius? Miram etiam festinationem, sine limæ accessione, indicant hæc ejusdem in præfat. lib. II. Silvarum; Ubi Meliorem Atedium sic affatur de epicedio in Glauciam, ejusce Atedii libertum, patrono dilectissimum, ac Martiali etiam memoratum: *Primum* (opusculum) *habet Glauciam nostrum, cujus gratissimam infantiam, & qualem plerumque infelices sortiuntur, apud te complexus amabam. Iam verò tibi hujus amissi recens vulnus, ut scis, epicedio prosecutus sum, adeo festinanter, ut excusandam habuerim affectibus tuis celeritatem. Nec nunc eam apud te jacto, qui nosti: sed cæteris indico; nequis asperiore limâ carmen examinet, & à confuso scriptum, & dolenti datum; cùm penè supervacua sint tardi solatia.* Ac similia, quæ postea de sequentibus subdit poëmatiis. Epistolâ etiam libro Silvarum tertio præmissâ legas: *Tibi certè, Polli dulcissime, non habeo probandam diu libellorum istorum temeritatem; cùm scias, multos ex iis in sinu tuo subito natos, & hanc audaciam stili nostri frequenter expaveas.*

3. §. *Utcunque verò sylvas ad epigrammata referri videas; in eo tamen abeunt, quod longiùs producantur: ut ex Papinianis sylvis videre est.*

Sidonius Apollinaris, prosâ quam Carmini XXII. in Burgum Pontii Leontii subjecit: *Siquis carmen prolixius eatenus duxerit esse culpandum, quòd epigrammatis excesserit paucitatem, istum liquido patet, neque balneas Hetrusci, neque Cumas Flavii Earini* (ita, non Sabini, legi debere, ex eo, quòd in tertio Sylvarum sic carmen id inscribatur, optimè observatum clarissimo, & præclarè de literis merenti, Petro Scriverio) *neque Tybur Vopisci: neque omnino quicquam de Papinii nostri Sylvulis lectitâsse: quas omnes descriptiones vir ille præjudicatissimus, non distichorum, aut tetrastichorum, stringit angustiis: sed potiùs, ut Lyricus Flaccus in artis poëticæ volumine præcipit, multis, iisdemque purpureis locorum communium pannis, semel inchoatas decenter extendit.*

4. §. *In sylvis principatum nunc obtinet Papinius: ante quem Sylvas etiam scripserat Annæus Lucanus; sed deperierunt.*

Testis locuples nobis Grammaticus antiquus in vita Lucani: quam ex codice antiquissimo primus edidit Johan. Britannicus: ubi legas, poëtam eum, præter residuos lib. X. de bello Civili, scripsisse etiam Lytra Hectoris, Iliacon, Saturnalia, Catacausmon, sive de incendio Romæ, Sylvarum libros X, atque alia: de quibus fortasse operæ sit videre, quæ diximus lib. I. de Historicis Latinis cap. XXVI.

ATque hic finio Artis Poëticæ præcepta. Quorum usum partim ostendam opusculo, quod lucubravi de Imitatione, cùm Oratoriâ, tum Poëticâ: partim libris pluribus de temporibus, & operibus Græcorum, Latinorumque poëtarum; non eorum modò, qui supersunt; sed etiam, qui injuriâ temporum perierunt. Neque hæc diu à me efflagitari sinam, si divina bonitas tot molestiis implicito, sæpius etiam adversis presso, longiorem vitæ usuram, ac pro gravi hac ætate valetudinem non incommodam concesserit. Faciliùs hoc me consequi posse confido; si tu, Benevole Lector, qualescunque labores nostros putabis non inutiles fore Reip. literariæ; eoque auctoris etiam dignaberis meminisse in precibus tuis ad Deum, datorem illum omnis boni, fontemque unicum: à quo post vitæ hujus bona, malaque, meliora, majoraque, in altera exspecto. Quæ ipsa etiam Lectori meo voveo, exoptoque.

LIBRI TERTII INSTITUTIONUM POETICARUM

FINIS.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
IMITATIONE
cùm Oratoriâ, tum præcipuè Poëticâ;
DEQUE
RECITATIONE VETERUM,
LIBER.

AMSTELODAMI,
Ex Typographia P. & J. BLAEV,
Prostant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM,
à SOMEREN, & GOETHALS,
M DC LXXXXVI.

NOBILISSIMO,

Amplissimo, ac Clarissimo Viro,

JACOBO CATSIO,

Equiti, Præpotentium Hollandiæ, ac Westfrisiæ Ordinum Syndico Supremo, Magni Sigilli Custodi,

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

S. P. D.

Uamquam ingenii mei vires sint exiguæ, virtus tua incredibilis; cui tantum quoque luminis interiores addunt literæ: ausus tamen sum iterum usurpare præclarum nomen tuum; eique inscribere etiam hoc de Imitatione opusculum. Nec feci illud studio laudandi tui; cui satis est laudator unus, satis nullus: sed cùm adsiduè merita tua animo obversarentur meo; visus sum gemino cultus, ac devotionis argumento, meliùs observantiam in te meam proditurus posteris; ad quos doctrinam, & famam decusque propagant literæ, unicum immortalitatis instrumentum. Præterea cùm raro in te exemplo concurrant, ut omnibus, iis potissimùm, qui in illustri Amplissimorum Ordinum Consessu pendêre ab ore tuo solent, vir habearis, ut patriæ amans, sic inprimis prudens, ac disertus: atque idem aureis dramatis, ac versibus ad publicam morum emendationem compositis, jamdiu Poëtæ eximii nomen ubique sis consecutus: ad quem potiùs eum, qui de Oratoria, ac Poëtica imitatione, scriberet, ire oportuit, quàm Te, Vir maxime; qui, ut in studiorum aliis, ita præcipuè in hujusmodi argumento, scires, quid esset χρήσιμον & laudabile; ac culpis posses præfigere nigrum theta, ne alius iis trahatur in errorem. Jam quàm gratum mihi, quòd non modò argumentum intelligis; sed etiam quia intelligis, amas auctorem. Qui mihi affectus verè pro auro: imò præ auro.

Nec animus est ultrà de hoc procudere sermonem. Quàm enim malè minuto libello conveniret ingens prologus galeatus! Quod autem in ipso opusculo brevior fuerim, ex eo est, quòd sufficere putarem, si paucis mentem meam exponerem; quia cætera aliunde peti possent. Ut præteream, quòd, cùm hæc nôsse intersit juventutis, ab ea inprimis legi vellem: illa verò naturâ sit proclivis ad otium, & desidiam; nec aliud æquè aversetur, quàm quos vocare solet longos logos. Quod si nihilominus opella hæc placere possit tantæ virtutis, doctrinæ, & dignitatis viro: abunde mihi compensatus labor videtur. Sin minùs: sed nolo malè mihi ominari, cùm sciam, te solere

Meas esse aliquid putare nugas.

Amstelodami. cIↄIↄcXLVII. Prid. Non. Sextiles.

BENEVOLE LECTOR,

SI molestum tibi non fuerit, Reip. literariæ tempora retro legere jam inde a proavorum ætate, vel paullò ulteriùs etiam rem arcessere: satis conspicuum erit, quomodo controversia de Imitatione, tam in dicendo, quam carmine pangendo, magnis studiis, nec minori animorum contentione, agitata fuerit diutissimè à viris longè doctissimis, maximoque dissitis locorum intervallo. Nam, ut inde initium faciam, unde studia cultiora in reliquam se Europam primò diffuderant; ex Italia continuò se offerent, Angelus Politianus, Paullus Cortesius, Joannes Franciscus Picus, Petrus Bembus, Cælius Calcagninus, Bartholomæus Riccius: qui omnes, nec omnes tamen dixi, non sine laude egregium hoc argumentum tractarunt. Atque idem in Hispania factum fuit à Sebastiano Foxio, & Ferdinando Matamoro. In Germania autem, ac Belgica, à Camerario, Omphalio, Bernardino Parthenio Spilimbergio, Joanne Sturmio, Andrea Schotto. Ex Pannonia, à Joanne Sambuco. Præcipuos retuli. Longum enim fuisset, si universos ex iisdem terris memorare voluissem: multò etiam longius futurum, si addere præterea vellem aliis terris natos. Post operam tamen tam multorum, quique in literis nostris nomen, decusque, non leve gesserunt; rogatus sum à pluribus, ut ipse etiam hac de re exponerem sententiam meam. Sive verò hoc egerint, quia necdum in eos incidissent scriptores, quos antea laudavimus: sive quia & breviùs hanc materiam constringi, & aliquid etiam novæ lucis affundi à me posse arbitrarentur: equidem parui iis; idque eò lubentiùs, quòd quæ de arte Oratoria, ac Poëtica, fusè adeò tot essem libris complexus, suo quasi jure hoc à me deposcere, vel etiam efflagitare, viderentur; quò sic præceptorum omnium usus in utrâque eloquentiâ clariùs eluceret. Nam cui bono arma, si usum nescias? Atqui ut poëtæ ajunt, Vulcanum arma in officina sua fabricare; nec ipsum tamen uti; sed tradere mox Achilli, vel Æneæ: sic ars Rhetorica, ac Poëtica, cudunt tum notiones, ut vocant, secundas; tum præcepta varia: usum verò eorum, quæ fabricarunt, Oratori relinquunt, vel Poëtæ. Præterea ut faciliùs in isto morem gererem amicis, illud fecit, quòd dicerent, se scire, & ætatem, & occupationes meas; ac propterea nihil aliud petere, quàm paucarum pagellarum operam, eamque minimè operosam. Honesta mihi eorum visa est oratio: quandoquidem & ipse innumera bene dicta ex aliis peti mallem: ut qui nihil minùs in animo haberem, quàm ut doctissimorum hominum scripta excuterem de manibus juventutis. Aggressus igitur sum hoc quicquid est laboris. Quod quia partim scribendi, partim corrigendi operâ, continetur; eò postquam de Imitatione dixissem, agendum mihi quoque putavi de Recitatione, quâ veteres alienum judicium cognoscebant. Unde & Silius Italicus, ut de eo Plinius * testatur, nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Et à se id fieri solere, Plinius † narrat. Est omnino hoc majus quiddam; quàm arbitrantur vulgò. Siquidem ex alieni judicii cognitione plurimùm consequitur mutatio, atque emendatio nostri. Ut verissimè à Theophrasto * dictum sit, Αἱ ἀναγνώσεις ποιοῦσιν ἐπανορθώσεις· recitationes pariunt emendationes. Cui dicto bracteato utinam ævo nostro magis esset fides! Reducto enim recitandi more, non toties homines, etiam eruditissimos, eorum, quæ jam omnium manibus versarentur, pœniteret serò; postquam nullus amplius emendationi relictus esset locus. De tam utili instituto haut provehar longiùs; non tam, quòd usque adeò verborum parcus esse soleam, quàm quia malim cætera ex ipso opusculo cognosci.

GERAR-

* Lib. 3. epist. 6. † Lib. 7. epist. 17. * Apud Laërtium in ejus vita.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
IMITATIONE,
CUM ORATORIA, TUM PRÆCIPUE POETICA, LIBER,
DEQUE
RECITATIONE VETERUM.

Cap. I.

ARGUMENTUM OPERIS: QUID SIT IMITATIO, ET AN EA SIT NECESSARIA.

1. §. *Compluribus libris, tum de facultatis Oratoriæ, tum de artis Poëticæ natura, ac præceptis, antehac vidimus. Sed mutilus omnis hic labor fuerit, nisi etiam accesserit ille de usu, sive exercitatione ea, cui animus, postquam præcepta hausimus, applicari solet, ac debet. Hæc potissimum in imitatione consistit: per quam intelligo conformationem nostri ad alterius exemplum, ut ejus similes fiamus.*

MAgnus in eo veterum est consensus*, tribus esse opus ad comparandam eloquentiam; sive eam, quæ est Oratorum, sive illam Poëtarum. Eorum primùm statuunt naturam, quæ incipit; alterum artem, quæ dirigit; tertium verò usum, qui perficit. Unde solum hunc artifices facere ait poëtarum ingeniosissimus †. Usus verò nomine hìc intelligitur omnis illa exercitatio, quæ artis præcepta consequitur; quaque dicendi, vel carminis pangendi, firma quædam facilitas comparatur. Sic enim Fabius Latinè reddit, quod Græci ἕξιν vocant, ac vulgò in scholis, non quidem ex usu veterum, attamen verbo ad verbum non incommodè expresso, *habitum* appellant. Verba ejus sunt lib. x. cap. 1. *Sed hæc eloquendi præcepta, sicut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad vim dicendi valent, nisi illis firma quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, accesserit.* Paullò pòst vocat optimam, ac facillimam, faciendi aliquid rationem. Sic enim loquitur: *Eum, qui res invenire, & disponere sciat; verba quoque & eligendi, & collocandi, rationem perceperit; instruamus, quâ ratione, quæ didicit, facere quam optime, & quàm facillimè, possit.* Ubi caussam ab eo afferri videmus, cur, cùm novem prioribus libris artis Rhetoricæ præcepta esset complexus; decimo aggrediatur ea, quæ ad usum pertinerent. Qualis est exercitatio styli; quem Cicero quoque pro Rabirio vocat *magistrum optimum*: clareque primo de Oratore inquit, *magistrorum omnium præcepta superare.* Atque eàdem mente *stylus dicendi opifex* eidem vocatur lib. 11. epist. xxv. ad Fabium Gallum. Pluraque de eo afferrem, nisi hoc alibi ‡ fecissem.

* *Aristoteles lib 3. Rhetoric. cap. 12. & apud Laërtium in vita Aristot. item Plutarch. de liberis educandis.*

† *Lib. 2. de Arte Amandi.*

‡ *Libro de Natura, ac Constitutione Rhetoricæ cap. 8.*

Fabii igitur exemplum sequar: ac uti ille in Oratoria, ita in hac ipsâ quidem, sed magis tamen in Poëtica, postquam de natura, ac constitutione, tum facultatis Oratoriæ, tum Poëticæ artis, utriusque etiam præceptis, variis* egi libris: nunc ea persequar, quæ pertinent ad usum: quo nomine complector, tum imitationem eminentium virorum; tum etiam conatum meliorum, si consequi liceat.

* *Uno de Natura Rhetoricæ, quinque Partitionum Oratoriarum, sex Institutionum Oratoriarum, uno de Natura Poëticæ, ac tribus Institutionum Poëticarum libris.*

Imitationem appello operam, quâ nos componimus ad exemplum alterius, quò similes reddamur. Ubi duo in imitatore distinguimus; officium, ac finem. Officium est, effingere se ad alterius naturam. Finis est, similitudo ejus. Convenit verò Cornificius in primo ad Herennium; ubi imitatio esse dicitur, *quâ impellimur cum diligenti ratione, ut aliquorum similes in dicendo velimus esse.*

2. §. *De hac operâ, quâ alium exprimere, ejusque similes fieri studemus, quatuor ista veniunt in considerationem: an imitandi sint priores; qui legendi sint ad imitandum; quomodo iidem legendi: ac denique, quomodo imitandi. De primo ita quorundam sententia fert; nullius nos æmulos esse oportere: sed suam cuique indolem sequendam esse. Quam sententiam fortasse probaremus, si tam feliciter ageretur cum omnibus, ut nullo indigerent doctore, ductoreque: nunc postquam vel duos, vel neminem, tam beatè nasci videmus; ut, nullo præeunte, per se satis conspiciat, quid in quovis argumento, quavis etiam parte ejus, tum rerum, tum ordinis, tum dictionis ratione, optimum fuerit: nequaquam est dubitandum, quin tutiùs, certiusque, ad Poëticæ facundiæ artem perveniamus, si eos nobis proponamus duces, quorum nomina consensus seculorum Æternitati consecravit.*

Disparis sententiæ fuisse videtur Angelus Politianus: sicut ostendit epistola ejus ad Paullum Cortesium; quam legere est libro VIII. Sed enim abunde illi sequenti epistolâ Cortesius occurrit. Ajebat Politianus, malle se hominem esse, quàm simiam: de qua Ennii illud notum:

Simia quàm similis turpissima bestia nobis.

Credo equidem: sed enim non loquimur de ridicula illa, ac deformi imitatione: verùm nativâ, qualis est liberorum, qui referunt parentes: unde Hesiodum ‡, Theocritum ‡, & alios, secutus, poëta Venusinus* ait:

Laudantur simili prole puerpera.

Ac Senecæ est epist. LXXXIV. ubi de stylo loquitur: *Similem esse te volo, quomodo filium, non quomodo imaginem.*

‡ *In Ἔργοις.*

‡ *In Encomio Ptolemæi.*

* *Lib. 4. od. 5.*

Nec

Nec majoris est momenti, quòd multi ajunt, animum, viresque ejus dejici, imò abjici, si assiduè alteriùs esse similes studeamus. Utrùm existimem, alienis semper vestigiis esse insistendum, sic ut nihil ipsi ausimus, postea rectiùs exponam. Nunc illud dixero, admiratione, & imitatione eorum, quos orbis stupet, non dejici mentes nostras; sed inflammari ad virtutem, & gloriam: quomodo Themistoclem Miltiadis trophæa quiescere non sinebant: &, ut Sallustius * ait, *Q. Maximum, P. Scipio, præterea civitatis Romanæ præclaros viros, soliti ita dicere, cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi.* Verùm quid multis opus? Nonne Plato † putabat, nihil sine exemplo, rectè, certò, apteque fieri posse: ac propterea Deum ipsum in mundo hoc condendo mentis suæ ideam expressisse? Nonne & omnis ars est imitatrix naturæ? Unde Fabius lib. x. cap. ii: *Ut invenire primum fuit, estque præcipuum: sic ea, quæ bene inventa sunt, utile sequi. Atque omnis vitæ ratio sic constat, ut quæ probamus in aliis, facere ipsi velimus. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur. Sic Musici docentium, pictores opera priorum, rustici probatam experimento culturam, in exemplum intuentur. Omnis denique disciplinæ initia ad propositum sibi præscriptum formari videmus.* Ubi cernimus mentionem etiam picturæ. At cui poësis similior est, quàm picturæ? Atqui Apelles, pictorumque alii, priores sequebantur: beneque secum agi putabant, si quid addere possent magistrorum inventis. Qua de re abunde diximus libro de quatuor disciplinis popularibus: ubi de Graphice, & pictorum historia, egimus. Sed ipsos etiam poëtas cogitemus. Homerus, etsi aliter Vellejo * traditum sit, habuit non paucos, quorum vestigiis insisteret: ut libro primo de Poëtis Græcis docemus. Homerum secuti non Epici solùm; sed etiam Tragici, imò & Lyrici. Latini quoque hunc ducem sectabantur: Ut de Ennio constat, Homero altero, sicut Horatius † vocat: quique somniavit semper-florentis Homeri speciem, ex Acheronte venientem, sibi narrâsse, ut anima sua se insinuâsset priùs pavoni, ac deinde ex pavone transierit in Ennii corpus: quemadmodum est apud Lucretium lib. 1: ac Persius quoque indicat hisce versibus:

Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoræo.

Videlicet, sicut Cicero ait in Somnio Scipionis: *Fit ferè, ut cogitationes, sermonesque nostri, pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius: de quo videlicet sæpissimè vigilans solebat cogitare, & loqui.* Nec Homerum tantummodo æmulatus; sed etiam Nævium; quippe pauxillo antiquiorem. Unde Cicero in Bruto sic Ennium alloquitur: *Nec verò tibi aliter videri debet, qui à Nævio vel sumsisti multa, si fateris; vel, si negas, surripuisti.* Plautus verò æmulatus Epicharmum: unde Horatio ‡ dicitur:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.

Terentius expressit cùm Apollodorum, & Diphilum, tum inprimis Menandrum: unde eum *dimidiatum Menandrum* C. Jul. Cæsar appellat in epigrammate. De Horatio ait Cæsar Scaliger *, in odis eum maximam partem à Lyricis Græcis esse suffuratum. Mallem *sumsisse* dixisset. Sane aliter de Marone loqui veritus esset. Qui tamen in Bucolicis secutus Theocritum, in Georgicis Hesiodum, in Æneide Homerum, in quarto ejus operis Apollonium: passim item Ennium, Lucretium, Latinorumque alios; ut ostendit Macrobius in Saturnalium quincto, sextoque. Parque ratio in facultate Oratoria: Cicero Demosthenem sibi inprimis proposuit: unde & *Romanus Demosthenes* dictus fuit; ut Plato *philosophorum Homerus*; Philo, *alter Plato.* Demosthenes Thucydidem octies manu sua descripsit, ut dicendo meliùs exprimeret; teste Luciano †, & Procopio. Erant nunc, qui divinis hisce ingeniis se perspicaciores putant. Neque ignoro, eos se tueri Plutarcho; qui imitatorem Timæum culpat in Niciæ, ac Dionis vitâ. Sed magnus ille vir, caussam suam egit; ut qui, vastâ rerum cognitione contentus, proprium sectaretur scribendi genus. Et quem ille Timæum culpat, hunc valde extollit Cicero in Bruto, & libro de Oratore.

* Præfat. belli Jugurthini.

† In Timæo: ubi & Proclum adi.

* Lib. 1.

† Lib. 2. epist. ad Augustum.

‡ Lib. 2. epist. ad August.

* Lib. 5 de re Poetica cap. 7.

† Lib. πρὸς ἀπαίδευτον. Vide plura de eo in Oratoriis nostris Institut. lib. 6 cap. 6 sect. 2.

CAP. II.

Ad imitandum legi oportere eminentissimum, & aliquamdiu solum; postea simillimum quemque; tandem etiam dissimiles, sed laude aliquâ conspicuos. Nec semper in se optimum nobis deligendum ducem; sed aliquando inferiorem, attamen ingenio nostro magis convenientem.

1. §. *Quod si aliorum requiritur imitatio; consequitur, eos esse legendos, vel audiendos nobis. Sed quæri video, utrùm audire, an legere, satius sit. Quæ quæstio plus adfert utilitatis in dramatis, præcipuè comœdiis, vel tragœdiis, quàm reliquâ poësi; quia mos recitandi carmina, ut postea dicetur, prope exolevit. In dramatis verò comparatum fere est, uti in dicendo. Ubi & lectio, & auditio, proprias habent laudes. Magis enim excitat viva vox: sed certiùs judicat, qui legit.*

Sic censet quoque Fabius Quinctilianus lib. x. cap. 1: *Alia*, inquit, *legentes, alia audientes magis adjuvant. Excitat, qui dicit, spiritu ipso; nec imagine, & ambitu rerum, sed rebus incendit. Vivunt enim, & moventur; excipimusque nova illa, velut nascentia, cum favore, ac sollicitudine.* Addit quædam alia in hanc mentem. Postea subjungit: *In lectione certius judicium, quod audienti frequenter, aut suus cuique favor, aut ille laudantium clamor, extorquet.* Præterea, ut mox sequitur, *Lectio libera est, nec actionis impetu transcurrit: sed repetere sæpius licet, sive dubites, sive memoriæ affigere penitus velis.* Quod bonum lectionis præ auditu non in utrâque modò eloquentia obtinet; sed in studiis universis.

2. §. *Nec satis est scire, esse aliquos legendos nobis. Nosse ultrà oportet, & qui legendi sint, & quomodo legendi. De priori hactenus convenit non debere nos pro exemplo nobis proponere, nisi eminentissimum quemque. Stulti enim est, ubi aliter possis, malle deteriorum esse similem, quàm meliorum.*

De oratoria testem habemus Plinium lib. 1. epist. v: *Est mihi cum Cicerone æmulatio; nec sum contentus eloquentiâ seculi nostri. Nam stultissimum credo, ad imitandum non optima quæque proponere.* Orator igitur qui fieri volet, Ciceronem adsumat ducem: de quo notum illud Fabii lib. x. cap. 1: *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.* Imò etiam T. Livius Patavinus, ut ibidem Fabius auctor est, in epistola ad filium scripserat, *legendos Demosthenem, atque Ciceronem: tum ita ut quisque esset Demostheni, & Ciceroni, simillimus.* Quorum Demosthenes (iterum cum Fabio * loquar) *ex magna parte Ciceronem, quantus est, fecit.* Cicerone autem haut meliorem linguæ Latinæ censorem, dicet quispiam. Absque hoc foret, Terentius Varro, & Julius Cæsar (ille Romanorum omnium doctissimus, hic non inferior eo futurus, nisi maluisset suæ gentis esse fortissimus) non eum arbitrum elegissent, cùm uterque de Linguâ scriberet Latina; prior de Etymologia, de Analogia alter. Et quàm præclarum de cælestissimo hoc ore, ut de eo Vellejus loquitur, elogium habemus apud Plinium lib. VII. cap. XXX! Cujusmodi antiquitatis totius judicia si velim congerere, quanta seges fiat! Et tamen nec seculo nostro quædam allatrare eum desinunt caniculæ. Præ eo commendant juventuti illos, qui aliquo loco fuere, postquam multum jam degeneraverat sermo Romanus, &, quod non paullo indignius, quosdam nostri temporis, qui sæpe ne Latinè quidem loquuntur. Ab his scilicet sapere discet ado-

* Ibid.

adolescentia. Quæ potiùs fidem habere debet consilio, quod dixi, T. Livii. Nec enim aurea Augusti ætas, qua vixit; vel tersa adeò dictio, quâ scripsit; & prædicata omnibus retro seculis magnitudo ejus viri, ac virtus; dubium relinquunt, quin & potuerit, & voluerit, optimè consultum ire filio, pignori carissimo.

Similiter in Poetica imitabimur optimos; imò optima in optimis.

In Epico igitur carmine exemplum inprimis capiemus de Homero, vel Marone: in Lyrico, de Pindaro, vel Horatio: in comœdia imitabimur Aristophanem, Plautum, Terentium: in tragœdiâ Latina vestigiis insistemus Senecæ: in Græcâ, Æschyli, Sophoclis, Euripidis. Omnino autem Græcos potius æmulabimur, quàm Latinos: atque è Græcis non tam Æschylum, quam Sophoclem, & Euripidem: quorum ille sublimior dictione, hic affectus magis ciet. Fortasse haberent Latini, quos opponerent, si Varii Thyestes, aut Ovidii Medea exstarent: de quibus veterum judicia attulimus Poeticarum Institutionum lib. II. cap. XIV. §. 20. Nunc nihil superest eorum, quæ aureâ Augusti ætate scripta sint; sed solùm habemus, quæ facta jam declinante simplici candore sermonis Romani. Ut mirum non sit, si redoleant, paucis exceptis, declamatorum ambitionem. Nam quid sane Hercules Oeteus ad Sophoclis Trachinias, etsi idem sit argumentum? Imò in plerisque aliis etiam poematum generibus potiùs nobis proponemus Græcos. Latinorum enim vita fere severior erat; eoque & sermo incultior. Græci magis voluptates sectabantur; ex quibus nascuntur sermonis deliciæ.

3. §. *Sed non exiguus eorum numerus est, qui in dicendo, vel carmine, insignem sibi laudem pepererunt. Porro igitur disceptatio est, utrum unus, an pauci, vel multi, aut etiam permulti, imo omnes, qui in aliquo sint honore, æmulandi sint nobis. A multis exordium capere velle, (ac magis permultis, vel omnibus) certa est omnis eloquentiæ pestis. Hoc enim pacto manifestum incurrimus periculum exprimendi neminem: quando vaga illa, & instabilis multorum lectio, non sinit nos scriptorem quemquam reddere nobis familiarem, ejusque virtutes penitus introspicere.*

Ut hîc quoque locum habeat illud L. Senecæ epist. II: *Certis ingeniis immorari, & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. In peregrinatione agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant; sed omnia cursim, & properantes transmittunt.* Quæ deinceps non unâ similitudine pluribus illustrat. Vide & initium epistolæ XLV.

4. §. *Præterea si initio, stylo, judicioque necdum firmato, promiscue tam multos, ac indolis plane diversa, nobis imitandos proponimus; aliter fieri non possit, quin, ubi ad scriptionem deventum erit, nunc uberi utamur oratione, nunc jejunâ, atque aridâ; nunc item cultâ, ac politâ; nunc horridâ, squalidaque; ut cæteras dicendi formas prætercam.*

Proinde tot, & tam varia ingenia in unum conflando, quomodo non exsurgat prodigiosum aliquid? monstrum videlicet, quale initio Artis suæ depingit Horatius.

5. §. *Consequitur igitur, ut vel unus sit imitandus, vel perpauci. Summos viros, qui hac parte discrepare videntur, censeo facile conciliari. Primo enim deligendus est unus; ipseque optimus, & eminentissimus. Ubi vero aliquamdiu eum versavimus, alios etiam reddemus nobis perfamiliares; sed conceptibus, ac dictione, quàm simillimos: & sic, ut non eo principem illum deponamus de manibus; sed pergamus eum vertere in sanguinem, & succum.*

Quinctilianus lib. X. cap. I: *Ac DIU optimus quisque, & qui credentem sibi minimè fallat, legendus est.*

6. §. *Postquam verò, & principis illius, & ei simillimorum lectione, subactius erit judicium nostrum, utiliter etiam sociabimus eos, qui, si non in primis, vel etiam secundis, saltem in tertiis, vel ulterius etiam, consistant. Utcumque enim illi inter eos, qui laudem meruere, majoribus, ac pluribus, vincantur à primis, & proximis; habent tamen illi quoque aliquid, quo principes exsuperent. Quid igitur impedit, quo minus horum etiam laudes studeamus superaddere? Sic enim propius aberimus ab ea perfectione, ad quam adspiramus.*

Nec enim adeò feliciter agitur cum rebus humanis, ut uni omnia indulserit natura. Verè M. Seneca præfat. lib. IV. epitom. *Magna, & varia res est, tum doctrina, tum eloquentia: nec alterutra adhuc ulli se totam indulsit. Satis felix est, qui in aliquam ejus partem est receptus.* Exemplum igitur aliud est perpetuum; ut Oratori Cicero, & huic simillimus quisque: aliud arcessitum; quando idem opem petit ab historicis, interdum & poetis.

7. §. *Quæ hactenus diximus, de iis intelligi volo, qui pares sint futuri, si cum summis contendant. Sed enim quis ignorat, disparibus adeò ingeniis, non omnia omnes posse, utcumque par fuerit industria.*

Nam ut non quævis calciamenta cuivis conveniunt pedi; ita non cuivis datum est quidvis imitari.

8. §. *Quare primò videndum, quo ingenium trahat, vel ducat.*

Siquidem, ut poëta ait Sulmonensis,

Natura sequimur semina quisque sua.

Unde est, quòd fere sic fieri videmus, ut, qui naturâ sunt lenes, & moderati, quodvis argumentum leniter tractent: alii, naturâ graves, ac sublimes; etiam humilia, contra rei naturam, magnificè exponant: alii denique, ingenio humili, ne quidem se attollant, si de rebus sublimibus sit sermo. At quanto aliter Cicero, Maro, cæteri, qui rebus dictionem accommodant! Quare videndum cuique, quid naturæ congruat: ut etiam monitum Apollonio, epistolâ ad Scopelianum Rhetorem.

9. §. *Quòd si primò id nescivimus nos, tentando saltem discamus, quid ingenium valeat. Et si nec nobis, nec sapientibus satisfacimus, excusso onere suscepto, in argumento alio, quam quærimus laudem, prudentius sectemur.*

Videlicet, sicut plurimùm conducibilius est, suæ ducere sortis uxorem, ex illo Pittaci præcepto *, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα †; quàm conjugem adsciscere vel opulentiorem, vel majori genere prognatam: sic non rarò præstat, honore esse eo contentum, quem assequi valemus, quàm & minori hoc excidere, & frustrari majori illo, quem stulte sperabamus.

* *Callimachus in Epigrammatis apud Laertium in Pittaco.*

† *Tu tibi sume parem.*

10. §. *Neque hoc sic accipi velim, quasi facile desperare oporteat de summis. Aliquammulti enim, qui primò sibi impares videbantur, ubi tentando magis vires suas didicerunt, eo pervenere, quo nunquam putassent.*

Ut

Ut igitur aliqui sunt commonendi imbecillitatis suæ: sic alii, suas ut discant vires. Pindarus, nimio fortasse ejus admiraton Horatio * visus est ἀμίμητος †. Non ille quidem εὐμίμητος ‡: sed satis fuerat dicere δυσμίμητον *. Cur enim natura non potuerit postea producere, quod assecuta est in Pindaro?

* Lib. 4. od. 2. † Inimitabilis. ‡ Imitatu facilis. * Difficilis imitatu.

Itaque illis, qui humiliter nimis de se sentiunt, in animo esse velim istoc Cæsaris apud Sallustium †: *Quocunque intenderis ingenium, vales.* Sufienis verò, & nimius ingenii sui admiratoribus, dictum velim, quod olim in re aliâ monuit amandi magister ‡, fore, ut victores stent in arce Jovis; sed si prudenter ament. Quod non fit ab iis, qui se semper nesciunt.

† In bello Catilinario. ‡ Lib. 2. de Arte.

11. §. *Summa igitur eò redit; cùm non res ingenio, sed ingenium rebus, debeat accommodari: optimum quidem in se, & laudatissimum, pro exemplo esse deligendum; quoties imitaturi ingenium congruit cum ingenio ejus, quem velis imitari. Sin hoc sit impar, ac dissimile: alium potiùs assumendum, cujus vestigiis insistamus: non quasi in se is optimus sit; sed quia contenti esse debeamus eorum optimis, quibus convenit ingenium nostrum.*

Videlicet alius dicitur *optimus absolutione*; qualem animo magis concipere, quàm monstrare datur: alius *optimus comparatione*; puta eorum, quos habemus. Inque his ipsis alius *in se optimus*; ut inter poëtas Homerus, aut Maro: alius ratione virium nostrarum; qui huic ille, alius alii, pro cujusque indole.

Iccirco, cujus animus non in tantum assurgit, ut epopœiæ, vel tragœdiæ, sufficiat: videat, an non par esse possit comœdiæ, vel elegiæ, vel epigrammatis. Quippe in horum etiam singulis non desunt boni duces. Hoc sui examen etiam locum habet in soluta oratione. Nec enim qui idonei sunt epistolis scribendis, vel dialogis, iidem pares sint texendæ historiæ, vel condendis orationibus forensibus, vel ducum concionibus ad exercitum. Ubi plurimùm requiritur vehemens, atque ardens dicendi genus. Ut contrà historia ferè gaudet mediocri charactere: epistolæ familiares, & dialogi philosophici, tersâ quidem dictione, sed tenui stylo, ac conciso. Hoc non cogitant illi, qui ingenio, genioque suo argumentum quodvis metiuntur: in quo interdum quidem ab iis peccatur, qui, magnum aliquid semper spirantes, nesciunt animum etiam demittere in minutis: sed sæpius ab illis, qui, ob animum demissum, nunquam se attollentes, etiam in magnis sunt humiles. Ut omnino conducat, priùs experimentum capere leviorum; ne objici possit, quod Sylla * dicebat Mario, septimùm consulis filio: Ἐρέτην δεῖ πρῶτον γενέσθαι, πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν. *Remigem priùs esse oportet, quàm clavo admoveas manum.* Cui assidet senarius iste Appuleji, in deperdito opere de Republica †.

* Plutarchus.

‡ Apud Fulgentium Placiadem in exposit. serm. antiq. ad Chalcid.

Cap. III.

Quo pacto sint legendi, quos volumus imitari.

1. §. *Exposuimus, qui legendi sint, atque imitandi. Sequitur, quomodo legere eos oporteat scriptores; quos scribendo exprimere optamus. Tria hic requirimus; amorem ejus, quem legimus; laboris in legendo constantiam; & eorum, quæ legimus, meditationem.*

Primum antecedit lectionem, alterum comitatur, tertium consequitur.

2. §. *Amor excitatur, si sciamus, quis, & quantus ille sit, qui exemplo est futurus. Ex amore eo nascitur desiderium, quo similes evadere cupimus. Hoc desiderio accendimur ad eos legendum.*

Videlicet hîc se ratio habet, ut in scita corporis forma; quæ conspecta amorem ciet. Unde illud, ἐκ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν *: & hoc Propertii †:

— *Oculi sunt in amore duces.*

Ut verò amor iste est desiderium fruitionis: ita hîc amor, & æstimatio scriptoris, alterum ex se gignit desiderium, quò vel similes fiamus, vel saltem non longè abeamus.

* Ex conspectu nascitur amor. † Lib. 2. cap. 15.

3. §. *Legendi laborem non sæpe, ac multùm, intermittere; sed in eo constare nobis, debemus.*

Quæ duo etiam junxit Cicero deperditâ oratione pro Scauro ‡: *Posse Virtutem sine præsidio Fortunæ, quo contendisset,* LABORE, ET CONSTANTIA, *pervenire.* Unde & Christophorus Plantinus, vir typographiâ suâ præclarè de studiis meritus, notissimum illud symbolum suum desumsit.

‡ Apud Ascon. Pedian.

4. §. *Ad hujus laboris constantiam requiritur, ut non contenti simus, semel legisse; sed, sicut agricola, laborem eum iteremus, ac tertiemus.*

Quinctilianus lib. x. cap. 1: *Repetamus, & tractemus; & ut cibos mansos, ac prope liquefactos, demittimus, quò faciliùs digerantur; ita lectio non cruda, sed multâ iteratione mollita, & velut confecta, memoriæ, imitationique, tradatur.* Ac mox: *Diu non nisi optimus quisque, & qui credentem sibi minimè fallat, legendus est; sed diligenter, ac pene ad scribendi sollicitudinem: nec per partes modò scrutanda omnia; sed perlectus liber utique ex integro resumendus.*

5. §. *Imò ne illud quidem sufficit, ut sæpius aliquid legatur. Serio, & attentè, hoc fieri oportet: sic ut pedem figamus, ubi ambigimus; donec meditatione assequimur, quæ mens fuerit auctoris; & quomodo ad usum quidque debeat transferri. Et sane sine istiusmodi meditatione tam lectio est arida, quam meditatio citra lectionem est erronea.*

Omnino igitur lectio, & meditatio, arctissimo societatis vinculo colligari debent. Mera enim lectio non penetrat in animum. Siquidem attentione opus est in legendo; & ubi legeris, meditatione, cur quidque dicatur, cur sic potiùs, quàm aliter, & quomodo lecta ad res similes possimus transferre. Sine istis, quod legitur, non satis intelligitur; & minutum illud, quod capitur, eò quòd radice careat, non feret fructum. Imò facilè ejus subibit oblivio: quomodo, quæ non altè inhærent solo, ferè vento auferuntur. Ut mirandum non sit, si sæpe lectionis multijugæ homines exigui sint judicii, ac penè nullius. Nimirum hoc inde est, quia memoriam onerant; judicium non acuunt, vel exercent. Sed ut hac parte delinquunt complures librorum helluones; qui multa vorant, nulla concoquunt: ita in contrarium peccant, qui, alienis laboribus contemtis, assidui sunt in meditando; & quia aliena nesciunt, quæ multis plurimùm partibus sunt veriora, melioraque; sua toties somnia amplectuntur pro oraculis.

6. §. *Ad hujusmodi vel lectionem, vel meditationem, sunt inepti; qui non priùs vocum proprietatem tum simplicium, tum conjunctarum, didicerunt.*

Quomodo enim hæc præstabit, qui scriptoris mentem non intelligit? Quem qui non capit, quo pacto eum possit imitari? Quamobrem de eorum studiis desperandum, qui, priusquam tincti sint literis, unde *eruditi* appellantur, ad eloquentiam, vel solutam, vel vinctam, animum applicatint.

7. §. *Cumque meditatio non ad verba solùm se extendat; sed ad conceptus scriptoris universos: quid manifestius, quàm versandum esse animum, tum per ea, quæ inventionis sunt, tum quæ dispositionis, tum etiam elocutionis?*

In inventione attendimus ad argumentum fabulæ; inque eo tractando, λόγους, ἤθη, πάθη *. In dispositione, utrùm naturæ, vel temporis ordo servetur, an artis; & cur ordo unus alteri præferatur. In elocutione potissimùm spectamus sermonis characterem; qui quodammodo ipsius hominis est character.

* *Argumenta, mores, affectus.*

8. §. *Ubique verò consideramus, à quo, quæ in re, quo loco, quo tempore, quâ occasione, unumquodque promatur. Multa quippe loco, & tempore suo, bellè dicuntur; quæ vitiosa sint, si alium in usum detorseris.*

Hoc non intelligunt, qui quidvis oblatum imitantur: quasi satis sit, aliquid inveniri apud scriptorem, qui omni exceptione sit major; nec simul sit considerandum, an non in ullius ratione latum sit discrimen.

9. §. *Postremo loco duo de lectione adjungam. Prius est, plurimùm referre in legendo, ut quàm emendatissimis codicibus utamur. Nec enim aliter fieri potest, quin si vitiosos sequamur libros, vitiosa etiam sit imitatio nostra.*

Ut cùm Petrus Bembus usurpat *multissimum*; deceptus editione Ascensianâ, quæ ad Atticum lib. XI. epist. II, *multissimum* habet pro *multis meis*. Quam multi etiam se cum Cicerone loqui putant, cùm dicunt *fidem adhibere*, pro credere! Atqui in optimis quibusque Ciceronis libris pro eo semper est *fidem habere*. At *fidem adhibere* longè aliâ significatione usurpat: nempe quomodo dicimus *adhibere industriam*. Sic fuere, qui Plautina crederent *mansisterna*, & *procerritum*. At pro priori nunc in bonis omnibus libris est *nasiterna*. Nec *procerrito*, sed duabus vocibus *pro cerrito*. Multa ejus generis adduximus in libris de Vitiis Sermonis.

10. §. *Alterum est, etsi juniores suâ laude non sint privandi; in imitando tamen longè præferri veteres oportere: partim quia juniores non accedant ad laudem antiquorum: partim quia, ut pares essent, tamen tutius insistatur veterum vestigiis. Nam horum dictio eò recta est, quod ita fuerint locuti: juniorum autem tum demum probatur, quando cum antiquis consentiunt: vitiosa contrà est, si temere abeant.*

Qui recentiorum lectione sic gaudent, in ore habere solent illud Taciti, vel alterius, libro de caussis corruptæ eloquentiæ: *Vitio malignitatis humanæ vetera esse in laude, præsentia in fastidio.* Laudant quoque illud Martialis lib. V. epigr. X:

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur,
Et sua quòd rarus secula lector amet?
Hi sunt invidiæ nimirum, Regule, mores;
Præferat antiquos semper ut illa novis.
Sic veterem ingrati Pompeji quærimus umbram:
Et laudant Catuli vilia templa senes.
Ennius est lectus, salvo tibi, Roma, Marone:
Et sua riserunt secula Mæonidem.
Rara coronato plausere theatra Menandro.
Nôrat Nasonem sola Corinna suum.

Quæ cùm lego, planè cogito illud poëtæ:
Qui volet ingenio cedere, rarus erit.

Quamquam nunc non tam de ingeniis nobis est sermo, quàm utriusque eloquentiæ studiis. Quibuscum sic comparatum est, ut de se Laberius * dicebat; ubi quid ad summum venerit claritatis gradum, ægrè consistere, ac potiùs decidere, quàm descendat. Imò, ut daremus, cunctis artibus, ac scientiis, nos plurimùm vinci; nihil sanè id mirandum foret; quando optimos annos tanto cum labore cogimur impendere addiscendæ linguæ Latinæ, ac Græcæ; quarum alterutram saltem illi cum lacte imbibebant. Et, ut rem in pauca conferam, inprimis nunc agimus de dictione, quæ purior numquam, quam Julii, & Augusti ætate fuit. At Taciti, ac Martialis ævo, quos obtendunt, paullùm jam deflexerat sermo Romanus. Jam quàm dispar ratio est ævi nostri! quo is Romæ, totaque desiit Italiâ: ut non aliam habeamus scribendi normam, quàm veteres illos, præcipuè classicos scriptores.

* *Apud Macrobium lib. 2. Saturnal. cap. 7.*

CAP. IV.

De modo imitandi alios.

1. §. *A lectione transeo ad scriptionem: quæ cùm maximam partem in recta præstantium scriptorum imitatione consistat; ante omnia videndum nobis, quomodo, & quousque, imitari alios conveniat. Modus imitationis est duplex: puerilis, & virilis. Priori solùm proponimus nobis exemplum in verbis, sive simplicibus, sive conjunctis. Sed longè ulterius se virilis imitatio extendit. Nimirum corpus ipsum effingere oportet. Eoque assumendus est alterius spiritus, moresque induendi. Quomodo futurum, ut similes sint conceptus; nec absimili locutionis formâ eos exprimamus.*

Atque hæc ipsa non in Oratoria minus, quàm Poëticâ, locum habent. Scitâ hoc similitudine illustrat Dionysius Longinus περὶ ὕψους †: ubi ait, sicut vates ex antro Phœbi concipit spiritum, quo adflata vaticinatur: sic, qui præstantes legunt scriptores, concipere spiritum ad similiter scribendum. Ac video hac etiam similitudine usum esse Car. Sigonium oratt. de Eloquentia, atque alios.

† *De sublimi charactere.*

2. §. *Præterea imitandi modus alius est servilis, alius verò ingenuus. Servilis ille anxius, & morosus, cùm quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum nobis proposuimus, ne transversum quidem digitum discedere audemus.*

Talibus dicere cum Horatio ‡ licet:
O imitatores, servum pecus! Ut mihi sæpe
Bilem, sæpe jocum vestri movere tumultus!
Imò similes videntur corniculæ Horatianæ, risum moventis, postquam grex avium venerat suas repetitum plumas.

‡ *Lib. 1. epist. 19. ad Mæcenatem.*

3. §. *Ingenuam imitationem appello, quando non verbum verbo reddimus; sed sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed jure nostro venisse, credamur: quæque aliena sunt, ob dissimilem faciem, non pro alienis habeantur, sed agnoscantur pro nostris.*

Unde Horatius in Arte:
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem, patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres.
Quo loco non hoc negat, fidi esse interpretis verbum verbo reddere: sed negat, poëtæ esse sic imitari, ut verbum verbo reddat. Quippe sicuti hoc in interprete laudatur; ita in oratore, vel poëtâ, nullam mereatur laudem. Ut omnino officia illorum plurimùm discrepent. De hac immutatione eorum, quæ imitari proposuimus, sic Seneca scribit epistola LXXXV: *Apes debemus imitari, & quæcumque ex diversa lectione congessimus, separare. Melius enim*

enim distincta servantur. Deinde adhibitâ ingenii nostri curâ, & facultate, in unum saporem varia illa libamenta confundere: ut etiamsi apparuerit unde sit, aliud tamen esse, quàm unde sumtum est, appareat. Quod in corpore nostro videmus, sine ullâ operâ nostrâ, facere naturam. Alimenta, quæ accepimus, quamdiu in suâ qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt. At cùm ex eo, quod erant, mutata sunt, tunc demum in vires, & in sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus: ut, quæcunque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint. Ac paullò pòst: *Hoc faciat animus noster. Omnia, quibus est adjutus, abscondat. Ipsum tandem ostendat, quod effecit. Etiamsi alicujus in te comparebit similitudo; similem te esse volo, quomodo filium; non quomodo imaginem.* Quæ & chori postea similitudine illustrat, *ubi singulorum latent voces, omnium apparent.*

4. §. *Est verò difficilis satis ratio faciendi sua ex alienis, quoties ex uno aliquo illustri scriptore omnia petuntur. Periculum enim est, ne conspicua nimium sit imitatio; imò non tam imitatio, quàm plagium videatur. Quare hic inprimis est opus, ut illis, quæ quis tractârit prior, alia addamus, alia demamus; quædam mutemus; plerisque alium ordinem, colorem, aut habitum, inducamus.*

Nuspiam igitur minùs suffecerit puerilis illa immutatio, verba solùm varians. Quâ nihil facilius verborum copiam adsecuto, sive ex eodem poëta, sive ex variarum poëtarum συγκρίσει*. Proinde opus illâ masculâ, ut dixi, imitatione; quâ & res mutamus, & aliter disponimus; & quandoque etiam alium assumimus dicendi characterem: ut si unus scribat abundanter, alter pressè; magnificè unus, alter subtiliter; graviter unus, ac severè, alter lætè, ac urbanè; concitatè unus, alter moderatè. Etiam, quæ alter simpliciùs tractârit, splendidiùs reponere licet; dummodo non splendori operam demus, instar sophistarum, omnia flosculis conspergentium. Quod sæpe non tam rem illustrat, quàm obscurat, nec tam laudem, quàm odium parit: præsertim si tractemus ἠθικὰ, ἢ διανοητικὰ†. In amatoriis enim, ac similibus, plusculum licet deliciis illis indulgere.

* *Collatione.*

† *Moralia, vel ad contemplationem mentis pertinentia.*

5. §. *Faciliùs proinde ex alienis nostra faciemus, si non unum sequamur; sed plures. Quod simile erit, ac siquis, ex fontibus multis, rivum quempiam in animum derivet suum.*

Quemadmodum optimè monet Dionysius Halicarnassensis ‡. Idem hanc rem illustrat pulcherrimo Zeuxidos exemplo: quod à Tullio quoque refertur initio lib. II. de Inventione. Atque, ut ex Senecæ epistolis paullò antè dicebamus, exemplum etiam capere licet, non ex apibus modò, sed etiam naturâ nostrâ, tam varios cibos in sanguinem, & succum, convertente. Abunde hæc ex Marone, Horatio, atque aliis, dilucent: qui & æmulati sunt priores, & æmulos suæ laudis nacti sunt posteros. Nec ea in poëtica solùm habent locum, sed etiam Oratoria facultate: ubi exemplo nobis fuerit Cicero. Qui, ut de eo refert Quinctilianus lib. x. cap. I. *cùm se totum ad imitationem Græcorum contulisset, videtur effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis.*

‡ *Lib. de præcipuis scriptoribus Græcis.*

6. §. *Interim non omnia in summis etiam poëtis æmulari oportet. Quemadmodum enim Orator nunquam fuit, vel erit; quin perfectius aliquid animo concipi possit: ita nec Poëta ullus exstitit, qui non humanitus aliquid patiatur; ut multis alibi ‡ ostendimus. Quare ea solùm imitari oportet, quæ à præstantissimis hominibus laudi ducuntur.*

‡ *Lib. I. Institut. Poët. c. 3.*

Idem præcipit Quinctilianus lib. x. cap. II. *Exactissimo judicio examinandum in ipsis, quos elegerimus, quid sit, ad quod efficiendum nos comparemus. Nam in magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitiosa, & à doctis, inter ipsos etiam, mutuò reprehensa.* Præcedenti etiam capite idem dixerat: *Neque id statim legenti persuasum sit, omnia, quæ magni auctores dixerint, utique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: nec semper intendunt animum; & nonnunquam fatigantur; cùm Ciceroni dormitare interim Demosthenes, Horatio verò etiam Homerus ipse, videatur. Summi enim sunt, homines tamen: acciditque iis, qui quicquid apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur, (id enim est facilius) ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur.* Nec prætereo, quod continuò subjungit: *Modestè tamen, & circumspecto judicio, de tantis viris pronunciandum est; ne, quod plerisque accidit, damnent, quæ non intelligunt: ac, si necesse est in alterutram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quàm multa displicere, maluerim.* Operæ me facturum puto, si hæc, de vitiis præstantium etiam scriptorum fugiendis, aliquanto pleniùs exponam. Audivimus paullò antè Fabium dicentem, Ciceronis judicio dormitare interdum Demosthenem. Atque idem Tullius* negat, nos in Thucydide imitari debere asperam, & confragosam dictionem: ac reprehendit eos, qui, cùm id facerent, germanos se Thucydidas putarent. Et quis excelsam Platonis dictionem non admiretur? Attamen accessero Dionysio Halicarnassensi: qui epistolâ ad Cn. Pompejum non pauca adfert, in quibus malim Demosthenis esse similior. Ac ne illud quidem laudo, quòd in dialogis suis diversæ ætatis homines inducat loquentes; in quo malè præeuntem Platona malè secutus est Macrobius; manifesto argumento, multùm referre, ut, qui imitari volet, virtutes à vitiis sciat distinguere.

* *In Oratore ad Brutum.*

Ad poëtas etiam veniamus. Horum errores plurimos memoravimus libro primo Institutionum Poëticarum cap. III. In quibus quis eos esse imitandos dicat, nisi cui sic auctorum magnitudo præstinxerit oculorum aciem, ut errores esse non videat? Quis enim temere nunc Homeri sic vestigiis insistere paret, ut Deos inducat cum hominibus pugnantes, ac ab iisdem vulneratos: vel fœde etiam libidini mancipatos tantopere, ut siqui hominum ita vitam componant suam, non sues potiùs, quàm homines, imò quibusvis etiam suppliciis digni, censeantur? Quantum item nomen Euripidis, divini viri! Nec propterea in moribus effingendis eum exprimere usquequaque oportet. Sæpiuscule in isto peccat. Quid mirum, cùm res adeò sit ardua? Jubent igitur in hoc potiùs imitari Sophoclem. Non refragor. Sed tamen cùm cogito, quàm multas Euripidis tragœdias habeamus præ Sophocleis; non injuriâ aliquis dixerit, nihil mirandum esse, si in pluribus sæpius, quàm paucioribus, fuerit peccatum. Atque hæc de Græcis. Deinceps pauca etiam de Latinis dicam. Peccet in comœdia, qui æmulari volet frigidos Plauti sales, & τὸ ἀνοικονόμητον†, quod in eo frequens. Nec in epigrammatis amem hiatus, vel crebras synalœphas Catulli. Neque in carmine epico ipsum sequar Maronem, imperfecta relinquentem hemistichia. Hoc quoque imitandum sibi existimavit Aonius Palearius in lib. de Immortalitate Animorum. Sed non sic præiverat hac parte Maro, quasi id in laude poneret. Inde id potiùs profectum, quòd, morte præventus, non potuerit Æneida ex sententia perficere. Etsi non valde repugnem, utcumque vita longè diuturnior obtigisset, interdum nihil fuisse mutaturum. Ut quando, in medio quasi cursu, sic deserit lectorem, ac si vellit eum interquiescere pauxillum, quò pleniùs illud consideret, quod in animum descendere altiùs vellet. Ut cùm VI. Æn. Anchises ad Cæsarem, ex posteris suis nasciturum ait:

† *Vitiosam œconomiam, sive dispositionem.*

Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,
Projice tela manu, sanguis meus.

7. §. *In*

7. §. *In iis, quæ non conveniat imitari, etiam reponimus obscena; non ignari tamen, vix aliud esse, in quo multi veterum æque se tueantur hac parte, quàm priorum exemplo.*

Sic Martialis utitur variorum exemplis præfat. lib. I. item exemplo Cæsaris Augusti lib. XI. epigr. XXI.

Cæsaris Augusti lascivos, livide, versus
Sex lege, qui tristis verba Latina legis.

Ubi verba Latina sunt obscena, & prætextata, similiterque loquitur scriptor Ithyphallicus *. Etiam multorum se exemplo defendit Ovidius lib. II. Tristium. Item Plinius lib. V. epist. III. *Facio nonnunquam versiculos severos parùm. Nec molestè fero, hanc esse de moribus meis existimationem; ut, qui nesciunt talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitâsse, me scribere mirentur.* Ac postea: *An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Calvum, Asinium Pollionem, Marcum Messalam, Quinctum Hortensium, Marcum Brutum, Lucium Syllam, Quinctum Catulum, Quinctum Scævolam, Servium Sulpicium, Varronem, Torquatum, (imo Torquatos) C. Memmium, Lentulum Gætulicum, Annæum Senecam, Lucceium, & proximè Virginium Rufum, &, si non sufficiunt exempla privata, Divum Julium, divum Augustum, divum Nervam, Titum Cæsarem. Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius, quæ aliquando etiam à malis; sed honesta manere, quæ sæpius à bonis fiunt: inter quos vel præcipuè numerandus P. Virgilius, Cornelius Nepos, & prius Ennius, Attiusque. Non quidem hi Senatores. Sed sanctitas morum non distat ordinibus.* Vides, quàm multos congesserit, ut se tueatur exemplo. Quo & se defendit lib. IV. epist. XIV. Itidem multos advocant Appuleius in Apologia, & Ausonius in præfatione Centonis. Sed male præeuntes malè aliquis sequatur. Si, ut Christus docet †, de otioso etiam verbo reddenda est ratio: quanto magis de obsceno, ac moribus noxio! Obscœna verò, quamcumque bellè dicantur, quid sunt, nisi *mella venenum tegentia?* ut vocat Lactantius lib. V. Divin. Institut. Belle Augustinus lib. I. Confess. cap. XVI. *Non accuso verba, quasi vasa electa, atque pretiosa; sed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus; & nisi biberemus, cædebamur; nec appellare ad aliquem judicem sobrium licebat.* Imò gentiles quoque ejusmodi scriptores spurcos damnârunt. Sic, ut Valerius Maximus refert lib. VI. cap. IV. *Lacedæmonii libros Archilochi è civitate suâ exportari jusserunt, quòd eorum parùm verecundam, ac pudicam lectionem arbitrabantur. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingeniis prodesset.* Quantopere item Ovidius ipse poëtarum istiusmodi lectionem improbat in secundo de Remedio Amoris! Ut adversùs se caussam pronunciet, quando sic queritur de exilio. Nam libri de Arte amandi altera erant caussa, cur ab Augusto in Pontum fuerit relegatus. Plautus etiam laudat Captivos suos, quòd abessent spurcidici versus. Et poteram longè plurima id genus congerere. Malim adiri ea, quæ de legendis poëtis Plutarchus, & Basilius tradiderunt. Nec ignoro, quid scripserit Catullus ‡:

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum; versiculos nihil necesse est:
Qui tum denique habent salem, ac leporem,
Si sint molliculi, ac parum pudici.

Scilicet pietatem Catulli singularem cognoscimus ex amoribus Lesbiæ, sive Clodiæ potius; quæ P. Clodii soror erat, inimici Ciceronis; ac maritum habuit Q. Cæcilium Metellum Celerem, quem veneno necavit. De hoc etiam Ovidius in secundo Tristium:

Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
Femina, cui falsum Lesbia nomen erat.
Nec contentus eâ, multos vulgavit amores;
In quibus ipse suum fassus adulterium est.

Nec moror illud Ovidii *:

Vita verecunda est, Musa jocosa mea.

Vel hoc apud Martialem in primo Epigram.

Lasciva est nobis pagina, vita proba est.

Aut hoc Voconii tumulo adscriptum:

Lascivus versu, mente pudicus erat.

Solonem potiùs audio, qui apud Laërtium ait, τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων· *orationem factorum esse simulacrum.* Græcorum etiam parœmia erat; οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Cujusmodi sunt mores, ejusmodi quoque oratio. Ac rursum, qualis oratio, tales mores.* Refert Aristides in secunda Rhetorices adversùs Platonem defensione. Ac, ut parœmiam Græcorum, idem refert L. Seneca in XX. ad Lucilium. Ut aliquem è junioribus quoque advocem, Muretus verè in Juvenilibus:

Raro moribus exprimit Catonem,
Quisquis versibus exprimit Catullum.

8. §. *Præterea cavendum, ne imitemur loquendi modos, qui sapiant impias opiniones. Quò refero etiam juramenti formulas, hercle, medius fidius, & similes. Item cùm animas nostras dicunt de Deo, vel sempiternis ignibus decerptas. Cujusmodi elegantioribus ingeniis facilè abblandiuntur: sed periculum est, ne cum melle hauriatur venenum.*

Imitari se ajunt Tullium, non uno loco sic loquentem: item Horatium †, qui mentem appellat *divinæ particulam auræ.* Sed ea proferuntur ex mente Platonis: cui, ut Plutarchus etiam testatur in Quæstionibus Platonicis, anima & Dei est opus, quia est à Deo; & pars, quia eam fecerit ex οὐσίᾳ ‡ suâ. Christiana verò religio non agnoscit ulla Dei ἀποσπάσματα *, ἢ τμήματα, ἢ μόρια τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς. Multos tamen viros egregios videas hodie sic loqui: non quia sic sentiant omnes; sed sæpius, quia non satis considerent, quid legant, vel scribant.

9. §. *Etiam, cùm priscos imitamur, obsoleta commutabimus usitatis.*

Obsoletis verò qui sic gaudent, meritò comparantur feminis malaciâ, sive picâ, laborantibus: quales, cùm suppetant cibi boni, ac salubres, malunt tamen carbones, aliaque edulia absurdissima.

10. §. *Quandoque tamen tempora incidant, quibus etiam sit locus obsoletis. Ut si inducamus Deos loquentes, vel prisci temporis senes. Vel aliàs, si inde orationi accedat majestas. Adhac in oratione austerâ.*

Quâ de re abunde diximus lib. IV. Institutionum Oratoriarum cap. I. sect. VII.

11. §. *Nec solùm vitiosa est imitatio, si vitia sectemur: sed etiam malè imitando non malè dicta: ut si frequentemus, quæ raro usurpata, vel probantur, vel feruntur.*

In utroque vitii genere peccabat L. Arruntius: de quo sic L. Seneca epist. CXIV. *Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua, nec sine caussâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius: Aquis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait: Repente hiemavit tempestas. Et alio loco, cùm dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait: Totus hiemavit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leves præter militem, & necessarios nautarum, hiemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit; inter arma civilia æqui boni famas petit. Arruntius non temperavit, quo minus*

* Turnebus lib 14. Advers. cap. 5.
† Matth. 12. 36.
‡ Epigr. 16.
* Lib. 1. Trist. aliquanto ante ea, quæ diximus.
† Lib. 2. sat. 2.
‡ Essentia.
* Delibramenta, sive ramenta, segmenta, & particulas animæ Universi.

nus primò statim libro poneret: Ingentes esse famas de Regulo. Videant quidam Ciceronis imitatores, ne aliquando similis possint criminis argui. Nam & aliqua sunt apud Tullium rara. De quibus constaret magis, si exstaret Charisio bis * memoratus Statilii Maximi liber de singularibus apud Ciceronem.

* *Lib. 2. cap. de Adverbio ex Comminiano.*

12. §. *Utrumque vitium Græci* ‡ *κακοζηλίαν vocant; Latini* † malam affectationem.

‡ *Demetrius Phaler. de Elocutione, & Lucianus de Saltatione.*
† *Quinctilianus lib. 8. cap. 3*

Qualem imitationem comparare licet isti, quam de simia narrat Ælianus lib. VII. de Animalibus cap. XXI. Ea, postquam viderat, quomodo nutrix pusionem fasciis evolveret, aquâ etiam in pelvi ablueret; conspicata recessisse nutricem, ac cæteros, per fenestellam fortè apertam desilit ad infantulum, è cunis arripuit, fasciisque explicitis, è cacabo igni apposito tenerum corpusculum perfudit aquâ; sed ferventi. Quod non imitari erat, sed occidere. Possis & κακοζήλους ‡ illos conferre cum discipulis vel Platonis, κυρτότητα * ejus emulantibus; vel Aristotelis, τραυλότητα † magistri sequentibus; ut de utrisque auctor est Plutarchus lib. de audiendis poëtis: vel illis Porcii Latronis, cuminum edentibus, quò referrent præceptoris Pallorem: ut ex Plinio cognoscimus lib. XX. cap. XIV. De Latronis verò pallore, testis etiam familiaris ejus M. Seneca Præfat. lib. 1. Controvers.

‡ *Imitatores malos*
* *Curvitatem.*
† *Balbutiem.*

13. §. *Atque ex his cognoscere fuit, non solùm, quomodo imitari conveniat; sed ex parte etiam, quousque id agendum. Nempe, ut de posteriori nunc pauca superaddam, sic imitationem commendo, ut nec ab omnibus, nec ubique, nec semper requiram. Ac præsertim laxiores dedero habenas iis, quibus ingenium obtigit excellentius, & ætas, atque usus, judicium firmavit. Qualibus audendum aliquid de suo. Nec enim strenuè satis sequitur, qui perpetuo aliena premit vestigia. Et segnis est ingenii, duce semper indigere. Quanto pulchrius, cum eos, quos prius sequebamur duces, tandem contendere, bonâ spe, posse eos à nobis vinci, vel inveniendi acumine, vel οἰκονομίας † felicitate, vel verborum elegantiâ, aut sententiarum gravitate! Quomodo & priores exsuperabimus, & posteros demerebimur, bona propria addendo priorum inventis.*

‡ *Collocationis, sive ordinis.*

Exemplo fuerit Maro, qui multa feliciùs expressit, quàm illi, quos est secutus. Et, puto, idem diceremus de Horatio, si exstarent tot Lyrici veteres. Item de Propertio, si haberemus Philetæ, & Callimachi elegias. Sallustius quoque, Thucydideæ æmulus brevitatis, eum in suis cecidit castris. Ac Marco Ciceroni similem tribuit gloriam Quinctilianus lib. 2. cap. 1. Ubi cùm dixisset, eum effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis; postea subdit: *Nec verò, quod in quoque optimum fuit, studio consecutus est tantum; sed plurimas, vel potius omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissimâ ubertate.* Quare rectè idem Fabius cap. sequenti: *Imitatio ipsa per se non sufficit, vel quia pigri est ingenii, contentum esse iis, quæ sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis, quæ sine exemplo fuerunt, si homines nihil, nisi quod jam cognovissent, faciendum sibi, aut cogitandum, putassent? Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid à nobis, quod antè non fuerit?* Et post pauca: *Turpe illud est, contentum esse id consequi, quod imiteris. Nam quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur. Nihil in poëtis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra Pontificum annales haberemus; ratibus adhuc navigaremus; non esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in Sole fecissent, circumscriberet. Ac, si omnia percenseas, nulla sit ars, qualis inventa est, nec intra initium stetit. Nihil enim crescit solâ imitatione.* Scitè postea subdit: *Etiam, qui summa non appetunt, contendere potiùs, quàm sequi, debent. Nam qui agit, ut prior sit; forsitan etiam, si non transierit, æquabit. Eum vero nemo potest æquare, cujus vestigiis sibi utique insistendum putat. Necesse est enim semper sit posterior, qui sequitur.* Fateri interea cogimur, perdifficile esse, etiam ingeniis felicibus, sed modestis, persuadere, se, modò contenderint, exsuperare posse Homerum, Sophoclem, Demosthenem; vel Ciceronem, Maronem, Horatium, atque alios, quos in fastigio alterutrius eloquentiæ constituit vetustas. Vident enim, (ut Vellejus ait) *eminentissima cujusque professionis ingenia in idem artari temporis congruens spatium.* Quomodo, ut postea subjungit, *Una, neque multorum annorum spatio divisa ætas, per divini spiritus viros, Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragœdias: una priscam illam, & veterem, sub Cratino, Aristophane, & Eupolide, comœdiam.* Atque idem postea de novis Comicis refert: deque philosophis, nec non oratoribus; quos *adeò* ait *artari angustiis temporum, ut memoria digni alter ab altero videri nemo nequiverit.* Sed enim diceret Fabius, non ingeniorum culpa factum esse, quòd posterior ætas non tulerit prioribus pares, vel superiores: sed, ut omnia nostra sunt instabilia, ita cum hominibus mutari eorum studia, ac conatus. Præterea clarum est, nec Fabium omnia ab omnibus exigere: cùm ibidem præcipiat, ut quisque in imitando consideret, quid humeri valeant sufferre. Nempe hujusmodi ab iis solum requirit, quos, ut sic dicam, Apollo, sive Mercurius, aut Musæ, benevolis, atque amicis oculis adspexerint nascentes: ab eximiis videlicet ingenii dotibus instructis, non ex animis vulgaribus. Denique sufficere illud debet, quòd Fabius ait; pulcrâ hac cum eminentissimis contentione illud profici, quòd, si eos non vincamus, minimùm æquemus; vel si hoc etiam exciderimus, saltem non tanto absimus intervallo, quàm si, desperatione quadam, contenti fuissemus semper sequi.

CAP. V.

DE MEDITATIONE futuri operis, antequam scribere aggrediamur; inque scribendo curâ, atque industriâ.

1. §. *Exposuimus, quomodo, & quatenus sit insistendum vestigiis eorum, quos elegimus nobis verborum, & conceptuum duces. Post hujus rei notitiam cogitare licebit de opere, quod molimur. Priusquam tamen animum ad scribendum applicamus; sedulò meditari oportet de forma, ac conspectu operis futuri.*

Præmeditationem hoc vocare possumus; quia naturâ, ac tempore, prævertat tum meditationem illam in scribendo, tum alteram in corrigendo. Ut triplex hic tempus in considerationem veniat: unum ante scriptionem, quando delineamus quæ scribemus: alterum in scribendo, cùm particulatim singula commentando exsequimur: tertium post scriptionem, quod emendationi insumitur. Quam verò *præmeditationem* dicebamus, ea Xenophonti, initio Κύρου παιδείας, ἔννοια: Aristoteli in Ethicis ἐννόησις vocatur. Eidem clarè sic describitur, μελέτη ἢ τοῦ περὶ οὗ ζητήματος. Quasi dicas, meditatio, sive accurata ejus cogitatio, de quo quæritur, sive de quo acturi sumus. Joannes Sturmius lib. de Imitatione appellat *commentationem.* Sed ea vox ambigua videtur, cùm nunc notet excogitare, invenire nunc scribendo componere: quomodo & paullò antè capiebam. Interim prior significatio est nativa: cùm à μένος, sint *mens, reminiscor, comminiscor, commentor,* atque alia.

2. §. *Hanc præmeditationem esse necessariam, satis ex*

ex eo cognoscitur, quòd nec omnes, nec semper, felices adeo simus, ut optima nobis primò veniant in mentem. Quare ne postea, multùm jam opere provecto, nihil egerimus, ac, unâ omnibus liturâ deletis, desistere ab instituto, vel novum ordiri laborem, cogamur: initio per omnia versandus est animus, donec statuere liceat, quomodo totum operis corpus formari, ac construi, oporteat.

Similiter igitur hìc comparatum est, ac cùm pictura: ubi, si in extimis corporis lineamentis fuerit peccatum; quicquid interiùs pingitur, vitiosum esse, necesse est. Ac par ratio est prudenter volentis ædificare. Primò enim animo concipit optimam ædificii formam. Subinde etiam ex argilla, aliâve rudi materiâ; qualecumque specimen format; ut inde certiùs, exiguâque impensâ, de fabrica, sumtûs sæpe ingentis futurâ, possit judicare. Tum demum, pro ratione operis concepti, ligna, lapides; cæteramque convehit materiem. Ac tandem fundamenta jacit, columnas erigit, cæteraque exequitur. Hæc nisi ratio ineatur, quantæ postea & molestiæ erit, & sumtûs, corrigere, quod fuerat peccatum! Optimè hoc perspexit Quinctilianus, lib. x. cap. III. Verba adscribi merentur. *Diversum est huic eorum vitium, qui primò decurrere per materiam stylo quàm velocissimo volunt; &, sequentes calorem, atque impetum, ex tempore scribunt (hanc* SYLVAM *vocant) repetunt deinde, & componunt, quæ effuderunt. Sed verba emendantur, & numeri; manet in rebus temere congestis, quæ fuit, levitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit, atque ab initio sic opus ducere, ut calandum, non ex integro fabricandum sit.*

3. §. *Præmeditationem hanc operis universi excipit singularum partium cura. Qui labor non subitus, ac præceps; sed tardus, ac cautus esse debet.*

Quod & ipsum non in Oratoria minùs, quàm Poëticâ, locum habet. Uti apud Ciceronem docet Crassus lib. I. de Oratore: *Si*, inquit, *subitam, & fortuitam orationem, commentatio, & cogitatio facilè vincit: hanc ipsam profectò assidua ac diligens scriptura superabit.* Ac similiter ibidem: *Etsi*, inquit, *utile est, etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratiùs, atque accuratiùs, dicere.*

4. §. *Imprimis verò longior hæc meditatio in initiis requiritur. Nam tarde scribendo consequimur, ut & bene, & citò, scribamus. Sed citò scribendo multi bene scribendi facultatem perdiderunt.*

Hoc etiam in utrâque facundiâ habet locum. Fabius lib. x. cap. III.

5. §. *Interea, seu prosâ, seu carmine, aliquid molimur; utile est, ut scribendi laborem lectione aliorum, imprimis eius, cuius volumus esse similes, diffindamus. Sic enim lassi scribendo, recreabimur legendo: & novâ pasti alimoniâ novum hauriemus spiritum de alieno.*

Seneca epist. LXXXIV: *Sunt lectiones, ut existimo, necessariæ, primùm, ne sim me uno contentus: deinde, ut cùm ab aliis quæsita cognovero, tum & de inventis judicem, & cogitem de inveniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tantùm, reficit. Nec scribere tamen, nec tantùm legere debemus. altera res contristabit, & vires exhauriet, de stilo dico: altera solvet, ac diluet. Invicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum: ut, quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus.*

CAP. VI.

DE EMENDATIONE.

1. §. *Ab imitatione nunc ad eorum, quæ scripsimus, limam, atque emendationem, accedo. Quâ nihil utilius.*

Unde Fabius lib. x. cap. IX: *Emendatio, pars studiorum longe utilissima. Neque enim sine caussa creditum est, stylum non minùs agere, cùm delet.*

2. §. *Atque hoc dictum volo, tum de iis, quæ solutâ, tum quæ vinctâ, scribimus oratione.*

Isocrates etiam decennium Panegyrico impendit; Plato non desiit decus, ac venustatem, addere dialogis suis ad annum usque octogesimum. De utroque, præter alios, auctor nobis Dionysius Halicarnassensis lib. de Collocatione verborum. An tam anxiâ curâ sit opus, postea exponam. Sufficit nunc videre, quàm emendationi studuerint veteres, etiam Oratores, ac philosophi. Nec minùs exemplum capere est è poëtis, etiam Latinis. Auctor est Donatus, Virgilio hunc morem fuisse, ut horis matutinis plurimos scriberet versus: horis verò pomeridianis, ubi calor ille deferbuisset, eosdem incudi redderet, ac limaret: ac sæpe ex centenis vix quaternos, aut senos, reliquisse non aliqua ex parte immutatos: ac propterea dicere solere, se, ursæ in modum, fœtus edere informes, quos deinde lambendo informaret. Itaque septennium corrigendis tribuisse Georgicis creditur. Ex eodem Donato cognoscimus, propositum fuisse Maroni, proficisci Athenas, ut ibi triennium limandæ Æneidi impenderet. Nondum sibi satisfaciebat divinus animus; eoque, ubi mortem videt imminere, comburi Æneida poscebat. Nec Ovidio Metamorphosis sua satis visa est emendata: quo nomine queritur in Tristium lib. I, & III. Itaque, in exilium iturus, eam decrêrat incendere: uti aliquot aliis libris factum; quemadmodum refert ipse lib. IV. Trist. el. X. Sed de metamorphosi frustra ita cogitabat, quia jam descripserant amici.

3. §. *Valde igitur eos ratio fugit, qui, existimant, satis esse; subitò multos effudisse versus; atque hanc facilitatem appellant ingenii ubertatem.*

Abunde eos refellit Horatius lib. I. Sat. IV:

—— Neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque siquis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Peccabat hac in parte Lucilius: de quo sic idem Horatius*: (* *Ibidem.*)

Nam fuit hoc vitiosus. in hora sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem;
Scribendi rectè. nam ut multum, nil moror.

Quotquot verò solâ scribendi facilitate spiritus sumunt; similes videntur Agatharcho pictori, de celeritate suâ in pingendo glorianti: cui Zeuxis ajebat, *diu se pingere, quia pingeret æternitati:* ut est apud Valerium. Ac alteri itidem se jactanti apud Apellem de tabula citissime depictâ: respondit nobilissimus pictor, opus ipsum monstrare, eum verum dicere. Potiùs igitur imitandus Aristides †; qui Marco Imperatori roganti, quando eum esset auditurus, unum sibi diem meditandi poposcit; ac rationem hanc addidit: Οὐ γὰρ ἐσμὲν τῶν ἐμούντων, ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων: *non sumus è numero vomentium, sed cum cura aliquid elaborantium.* Rectè Plutarchus in Pericle: Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια, καὶ ταχύτης, οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον,

(† *Eunapius in Proæresio.*)

μεν, οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γινομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδίδωσιν. Nam facilitas operis, ac celeritas, non addit illi solidum pondus, neque accuratam elegantiam. At si labori tempus longum quasi fœneratò accesserit, robur nascenti additur operi.

Memini me illorum commonere gloriosulum quendam, eâ parte peccantem, quòd, quæ subitò scripsisset, continuò sineret in manus doctissimorum hominum venire. Ob oculos etiam ponebam, in quibus peccâsset. Ille, magnâ sui fiduciâ, unum hoc respondere, Quousque videbit hæc melius dici posse? Quid tum ego aliud facerem, quàm ut responderem illi versibus Horatii*, qui fortè tum animo occurrebant.

* *In Arte Poetica.*

Non quivis videt immodulata poëmata judex,
Et data Romanis venia est indigna poetis:
Iccircone vager, scribamque licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea? tutus, & intra
Spem veniæ cautus: vitavi denique culpam,
Non laudem merui.

Dixeris, multum laudis meruisse Lucilium; qui, ut antea ex Horatio vidimus, multos subito calore versus, bonos, malos, effundebat; nec eos revocabat ad incudem. Sed hac parte etiam pro me respondet idem Horatius†.

† *Lib. 1. sat. 10.*

—— Fuerit Lucilius, inquam,
Comis, & urbanus, fuerit limatior idem,
Quam‡ rudis, & Græcis intacti carminis auctor,
Quamque poetarum seniorum turba. Sed ille,
Si foret hoc nostrum fato delapsus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur; & in versu faciendo
Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungues.

‡ *Casaub.* Quam Rudius Græcis i. e. a. *Nam satis constat, Ennium fuisse Rudium.*

Aliter animati pueris scribunt, & vulgò; non quæ iterum legi mereantur, vel vivere deinceps possint. Hoc quoque firmemus illo Horatii sat. ult. libri primi:

Sæpe stilum vertas, iterum quæ digna legi sunt
Scripturus; neque te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?

Concludam hoc ejusdem monito, sic Pisones compellantis:

Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies, & multa litura coercuit, atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.

4. §. *Quemadmodum verò emendatione nihil utilius: ita nec eâdem difficilius quicquam.*

Polycletus pulchrè de arte suâ ajebat, *χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γίνηται· difficillimum esse opus, cùm in unguibus est lutum.* Idem de poësi dixeris. Unde Horatius:

Nec virtute foret, clarisve potentius armis,
Quàm linguâ Latium, si non offenderet unum
Quemque poëtarum limæ labor, & mora.

Item Ovidius:

Corrigere at tanto res est magis ardua, quanto
Magnus Aristarcho major Homerus erat.

Ubi mirum est, poëtam ingeniosissimum usque adeò pugnantia dicere. Notum enim est, ab Aristarcho emendatos Homeri versus: eoque si corrigere sit majus, quàm scribere; majus sanè videatur esse, quod Aristarchus egit, quàm quod Homerus. At ipse id negat Ovidius. Quare de Aristarcho tectiùs siluisset. Reprehendit hoc nomine Ovidium Cæsar Scaliger in Hypercritico. Nec tamen deest prorsus, quod pro Nasone respondeam. Distinguere enim oportet emendationem poetæ, sua ad incudem revocantis; & illam Critici corrigentis, quæ librarii peccarunt. De priori loquitur Ovidius.

5. §. *Cumque emendatione vel addamus, vel detrahamus, vel immutemus; tertium horum est omnium operosissimum.*

Vocant Græci πρόσθεσιν, ἀφαίρεσιν, & ἀλλοίωσιν, sive κατάλλαξιν. Primæ est locus, si quid deficiat: alteri, si supersit: tertiæ, varius de caussis; ut si proprio præstet μεταφορικὸν, quia sit ἐμφατικώτερον*: vel si quid immutemus, ob ποικιλίαν†, quia voce aliquâ paullò etiam antè usi simus: vel propter εὐφωνίαν‡, quia dictio sic jucundiùs accidat ad aures. Præter quas aliæ etiam sunt commutandi caussæ. De iis sic Fabius lib. x. cap. IV. de emendatione: *Hujus est adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in his, simpliciusque judicium, quæ replenda, vel dejicienda sunt: premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coercere, duplicis operæ. Nam & demenda sunt, quæ placuerant; & invenienda, quæ fugerant.* Rationem eam corrigendi Horatius docet his verbis‡:

* *Significantius.*
† *Varietatem.*
‡ *Sonum suaviorem.*
‡ *In Poët. Arte.*

Vir bonus, & prudens, versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parùm claris lucem dare coget,
Arguet ambiguè dictum, mutanda notabit.

6. §. *Quod si quid non satisfaciat, nec melius occurrat: omittere illud satius est, & aliud cogitare, quod faciliùs expolire valeamus.*

Horat. de Quinctilio Varo, nobili poëta*:

* *In Arte Poët.*

Quinctilio si quid recitares, Corrige sodes
Hoc, ajebat, & hoc: melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra: delere jubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.

7. §. *Ut verò rectiùs conspiciamus, quæ emendari oporteat: aggrediemur nostra, velut aliena, atque id per intervalla.*

Fabius lib. x. cap. II. *Nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post intervallum, velut nova, atque aliena, redeamus, ne nobis scripta nostra, tanquam recentes fœtus, blandiantur.*

8. §. *Et tamen modum etiam in corrigendo tenere oportet. Modus is tum in rebus, tum in tempore, consideratur. Ratione rerum exigitur, ne, dum nunquam nobis satisfacimus, & posterius quidque magis placet, recta etiam depravemus.*

De hoc ita Fabius lib. x. cap. IV. *Et ipsa emendatio finem habet. Sunt enim, qui ad omnia scripta, tanquam vitiosa, redeant: & quasi nihil fas sit rectum esse, quod primum est; melius existiment, quicquid est aliud: idque faciunt, quoties librum in manum resumserint; similes medicis etiam integra secantibus. Accidit itaque, ut cicatrosa sint, & exanguia, & curâ pejora. Sit igitur aliquando, quod placeat; ut opus poliat lima, non exterat.*

9. §. *Etiam temporis ratione peccatur: ut ab iis, qui nunquam sciunt manum de tabula tollere, ac limam protrahunt in annum decimum, vel vitam universam.*

Qua de re sic ibidem statuit Fabius Quinctilianus: *Temporis quoque esse debet modus. Nam quod Cinna Smyrnam novem annis accepimus scriptam, & Panegyricum Isocratis, qui parcissimè, decem annis dicunt elaboratum; ad Oratorem nihil pertinet: cujus nullum erit, si tam tardum fuerit, auxilium.* Ubi quod de Oratore ait, aliquammultùm restringere oportet. Nec enim Cicero, optimus omnium patronus, claudicare auxilium suum sinebat, si post

si post habitam orationem, eam corrigeret, priusquam in manus hominum veniret. Primò quippe commentarios conficiebat; tum caussas agebat; hinc magnâ curâ orationes scribebat, & limabat. Qua de re plura dicerem, nisi abunde hoc fecissem in Oratoriis Institutionibus lib. IV. cap. X. sect. VI. Ad illud verò, quod Cinnæ Smyrnam annis ait novenis elaboratam, respexit quoque Horatius, quando ait *,

* In Arte.

—— Nonumque prematur in annum.

Multoque antè Catullus; cujus illud †:

† Carm. 96.

Smyrna mei Cinna nonam post denique messem,
Quàm cœpta est, nonamque edita post hyemem.

Sed magis id opus Grammaticis placuit, quàm poëtis. Curâ enim nimis anxia fecit obscurum. Sed eruditis olim commentariis illustravit L. Crassitius. Martialis * verò negat, se velle sic scribere: atque optat sua ut carmina

* Lib. 10. epig. 21.

Grammaticis placeant, & sine grammaticis.

Cap. VII.

De Recitatione.

1. §. *Quæ hactenus de emendatione attulimus, pertinent universa proprii ad judicii limam. Sed nulli securè licet conquiescere in judicio suo: quando, ut proverbio dicitur, alia aliis placent; sed suum cuique pulcrum: scruta etiam scrutarius laudat; ac innumeri sua amant sine rivali.*

Quod & indicat hoc Catulli †:

† Epigr. 22. ad Varum.

—— Suus quoique attributus est error.
Sed non videmus, manticæ quod in tergo est.

Ubi ad notissimam Æsopi fabulam allusit.

2. §. *Atque istiusmodi* φιλαυτία ‡ *locum habet in omni genere scribendi; sive tractemus divina, sive humana. Inque humanis non illa modò scientia naturalis, quò pertinet quoque Medicina; sed etiam scientia moralis, ac civilis; ad quam refertur Jurisprudentia. Verùm nunc imprimis consideramus Eloquentiam; quatenus in hisce omnibus, imò & iis, quæ ad vocabula attinent, tractandis elucet. Cùm verò gemina sit Eloquentia; quarum una in prorsâ oratione, altera verò in vinctâ consistat: omnino in utràque exigitur, ut ne opinioni nostræ nimium fidamus.*

‡ Nimius amor sui.

Φιλαυτίαν illam etiam habere locum in iis, qui sibi Oratores, vel Historici videntur, testis est Lucianus libro de scribenda Historia: ubi narrat, ut postquam bellum adversùs Armenios geri cœpit, quasi è terra subitò enata sit maxima historicorum seges; quorum nemo non sibi inter historiæ principes locum suum tueri posse videretur. Οὐδεὶς ὅστις οὐχ' ἱστορίαν συγγράφει. μᾶλλον δὲ Θουκυδίδαι, καὶ Ἡρόδοτοι, καὶ Ξενοφῶντες ἡμῖν ἅπαντες, καὶ ὡς ἔοικεν, ἀληθὲς ἄρ' ἦν ἐκεῖνο τό· πόλεμος ἁπάντων πατήρ. εἴγε καὶ συγγραφέας τοσούτους ἀνέφυσεν, ὑπὸ μιᾷ τῇ πληγῇ. *Nullus nunc est, qui non historiam scribat. Quin cuncti nobis facti sunt Thucydides, Herodoti, ac Xenophontes: atque, ut apparet, verum est, quod vulgò dicitur, Bellum est omnium pater; quandoquidem tot nobis historiarum scriptores procreavit, idque unâ hac plagâ.*

3. §. *Imprimis autem in carmine innumeros invasit sacer ille morbus (nisi is furor potiùs dici debet) ut se poëtas, & quidem optimos, putarent, qui in poëtarum hortis adhuc, quod dicitur, inter apia consisterent.*

De istoc audiamus Ciceronem lib. V. Tuscul. Quæst. *Adhuc neminem cognovi poëtam (& mihi fuit cum Aquino amicitia) qui sibi non optimus videretur.* Aquini istius etiam meminit Catullus epigr. ad Calvum: ubi Cæsium ei jungit, & Suffenum: ac tales vocat,

Secli incommoda, pessimos poëtas.

Nec relatu indignum, quod Lucianus narrat initio ejus libri, cujus proximè meminimus. Ait, sub Lysimacho rege contigisse Abderæ, (quæ Thraciæ est civitas, Democriti patria) ut postquam Archelaus tragœdus in magno æstu egisset Euripidis Andromedam; multi è theatro redierint febricitantes; mox urbs plena fuerit pallidis, & macilentis, qui versus ex ea fabula recitarent, omnesque ad agendam tragœdiam impellerentur: durasseque hunc animi morbum, donec, supervenienete hieme, frigus deliria, ac nugas istas sedaret. Subdit deinde, ut tum omnes sibi videbantur poëtæ; sic nunc omnes sibi videri historicos; de quo ante dicebamus.

4. §. *Optima igitur ea veterum consuetudo erat, quâ, licet sibi scribendo, & emendo, jam satisfacerent; non propterea finerent sua in omnium manus venire; sed ea peritis, atque intelligentibus recitarent; quò prius corrigerent, quæ his jure displicuissent.*

Hunc recitandi finem fuisse, indicat Plinius lib. V. epist. III. ubi cùm de Attio, & Ennio, esset locutus, subjungit: *Recito tamen, quod illi an fecerint nescio etiam: sed illi suo judicio poterant esse contenti: mihi modestior constantia est, quàm ut satis absolutum putem, quod à me probetur.* Varia deinde recitationis commoda recenset. *Itaque*, inquit, *has recitationis caussas sequor. Primùm quòd ipse, qui recitat, aliquanto acriùs scriptis suis auditorum reverentiâ intendit. Deinde quòd, de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam à multis admonetur: & si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu manuum motu, murmure, silentio: quæ satis apertis notis judicium ab humanitate discernunt. Atque adeò, sicui fortè eorum, qui interfuerunt, cura fuerit eadem illa legere; intelliget, me quædam aut commutâsse, aut præterisse; fortasse etiam ex suo judicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi.*

5. §. *Ambitiosuli verò alio fine recitabant: videlicet non tam emendandi gratiâ, quàm ut captarent inanem gloriam.*

Tales damnat Tacitus, sive quisquis auctor ille dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ, ubi de Saleio Basso: *Et ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur; omnis illa laus intra unum, aut alterum diem, velut in herba, & flore præcepta, ad nullam certam, & solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre.* Hujusmodi vanæ gloriæ aucupes nihil proficiunt, quia non sustinent audire verum; instar illius, qui Martialem semper rogaret, ut sibi verum diceret de libellis, quos recitâsset. Scitè ei respondet poëta *:

* Lib. 8. ep. 76.

Durum est me tibi, quod petis, negare.
Vero verius ergo quid sit audi,
Verum, Gallice, non libenter audis.

6. §. *Quemadmodum autem erant, qui recitarent, ut laudarentur: ita & fuere, qui recitantes laudarent sportula, vel cœna ergo.*

Unde Petronius in Satirico: *Multo me turpior es tu hercule, qui, ut foris cœnares, poëtam laudasti.* Martialis lib. VI. in Pomponium:

Quod tam grande σοφῶς clamat tibi turba togata;
Non tu Pomponi; cœna diserta tua est.

Vide & lib. II. epigr. XXVII. Et præcipuè, quæ cap. VIII. de discernendis auditorum judiciis dicam. Hujusmodi auditores, qui conducerentur, ut illud σοφῶς † acclamarent, & alterius laudes dicerent, scitè olim vocarunt tum σοφοκλεῖς, allusione ad poëtæ tragici nomen; tum *laudicenos*, allusione ad urbem Laodiceæ, quæ & *Laudicea*,

† Sapienter.

dicea, ut laotomia, *lautumia.* Vide Plinium lib. XI. epist. XIV.

7. §. *Sapientis igitur non est advocare alios, quàm rei intelligentes, & verè candidos. Ac primùm quidem suffecerint duo, tres. Postea plures sunto. Et, ut cuncta complectar, non videtur melior ratio, quàm quâ Plinius minor prævit.*

Pleniùs de hoc loquar cap. VIII. Nunc solùm audiamus Plinium lib. VII. epist. XVII. *Nullum emendandi genus omitto: ac primùm, quæ scripsi, mecum ipse pertracto: deinde duobus, aut tribus, lego: mox aliis trado annotanda; notasque eorum, si dubito, cum uno rursus, aut altero, pensito: novissimè pluribus recito; ac, siquid mihi credis, tunc acerrimè emendo: nam tanto diligentiùs, quanto sollicitiùs, intendo. Optimè autem reverentia, pudor, metus, judicant.* Et aliquanto pòst, cùm de tragico Pomponio, ad populum provocante, esset locutus, ista subjungit: *Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare; sed certos, electosque, soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique & tanquam singulos observem, & tanquam non singulos timeam.*

8. §. *Recitatio hæc tam in solutâ oratione, quam vinctâ, obtinebat.*

De prosâ videmus ex Catullo: cui, ad cœnam vocato, Sextius orationem suam legit adversùs Attium competitorem. Atque hactenus ex more Sextius fecit. Sed male illud, quòd oratio, quàm prælegit, tam frigida erat, ut, ea audita, Catullus magno frigore sit correptus; imò, si poëtæ * ludenti credimus, necesse habuerit se recipere in villam suam, seu Sabinam, seu Tiburtem, saltem in confinio utriusque constitutam, quò istic calorem, ac valetudinem pristinam recuperaret. Audiamus etiam Plin. lib. VII. epist. XVII. *Miror, quod scribis, fuisse quosdam, qui reprehenderent, quòd orationes omnino recitarem. nisi verò has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei, veritatique componitur.*

* Epigr. 45. ad fundum.

Sed de poëtis potiùs loquamur. Quanti & ingenii, & nominis, Ovidius fuit! Et ille tamen ex eorum sententia, quibus recitâsset, si non continuò (subinde enim sibi etiam in vitiis placebat) postea saltem, ubi meliùs pensiculâsset, sua corrigebat. Unde est, quòd cùm priùs in libris de Arte amandi scripsisset;

Egelidum Borean, egelidumque Notum:

nunc tamen, ex emendatione ipsius poëtæ, legatur;

Et gelidum Boream, præcipitemque Notum.

Etiam Plinius de hac consuetudine sic scribit lib. I. epist. XIII. quæ ad Sosium Senecionem: *Magnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus ferè dies, quo non recitaret aliquis.* Estque tota hæc de more epistola, & multorum simul desidiâ ad audiendum. Idem lib. VII. epist. XVII. ait, Pomponium Secundum, poëtam tragicum, recitare sua aliis solere. Ibidem etiam adversùs eos disserit, qui nollent orationes recitari; ac quærit, quare id magis probent in poëmatis. *Cur*, inquit, *concedunt debere recitari tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam, & auditores; cur lyrica, quæ non lectorem, sed chorum, & lyram, poscunt. At horum recitatio usu jam recepta est. num ergo culpandus est ille, qui cœpit?* Videmus hic de tragicis, & lyricis. At de comicis etiam, & elegis, & satyris, cognoscere est ex Juvenale sat. I.

Semper ego auditor tantùm? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? impunè diem consumserit ingens
Telephus? aut, summi plenâ jam margine libri,
Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes?

Ubi Elegos apertè nominat: de Togatis pertinet ad Comicos: de Telepho, & Oreste, ad Tragicos: de Theseide ad eosdem, vel ad Epicos: ad Satyricos verò, quod ait, si alii tam variis poëmatis molestiam sibi crearint, velle se nunc talionis pœna eos afficere, &, satyras suas recitando, vicissim iis molestiam afferre.

9. §. *Multùm verò distat, utrùm ipse recitet auctor; an alius. Utrumque obtinuit: sed posterius solum in viris principibus.*

Nihil igitur mirum, si ipse recitârit Terentius; quem è servo libertum fecit Terentius Lucanus, Senator Romanus. Unde Donatus, ut vulgò creditur, sed potiùs Suetonius, in Comici ejus vita: *Andriam cùm primùm Ædilibus daret, jussus ante Cæcilio recitare; ad cœnantem cùm venisset, dictus est, initium quidem fabulæ, quod erat contemtiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse: post paucos verò versus invitatus, ut accumberet, cœnâsse unà; deinde cætera percurrisse, non sine magnâ Cæcilii admiratione.* Vix tamen exemplum istoc est hujus loci: quia Terentius non sponte recitavit, ut aliorum judicium cognosceret: sed jussus ab Ædilibus recitare; ne ageretur publicè fabula, priusquam constaret, an esset digna agi. Aptius exemplum, verùm non in fabulæ recitatione, sed præcipuè historiæ, habemus in Claudio Cæsare: qui nunquam in adolescentia per alium legebat: sed demùm in principatu. Suetonius in ejus Vita cap. XLI: *Historiam in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpitio verò Flavo etiam adjutante, scribere aggressus est. Et cùm primùm frequenti auditorio is commisisset, ægre perlegit. Nam cùm initio recitationis, defractis compluribus subselliis obesitate cujusdam, risus exortus esset; ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret.* Continuò deinde subjungit: *Alia multa recitavit in principatu, non ipse, sed per lectorem.*

Sed duplices sunt principum per alios recitationes: quæ confundi non debent. Hic loquimur solùm de iis, quibus aliorum explorarent judicia de suis ingenii, doctrinæque monumentis. At præterea, siquid publicè decerni vellent, orationem suam de eo jubebant in Senatu recitari per quæstorem. De hoc vide Barnabam Brissonium Selectarum ex Jure Civili Antiquitatum lib. I. cap. XVII.

10. §. *Locus, ubi recitarent, vel publicus fuit, vel privatus. Publicus Romæ erat, quem Cæsar Hadrianus huic rei exstruxit, &* Athenæum *appellavit.*

Aurelius Victor in Adriano: *Gymnasia, doctoresque curare occœpit, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, constitueret.* Quibus verbis eos inferiùs refellam, qui, jam Horatii ætate, hoc fuisse Athenæum, inque eo Poëtarum judices convenire solitos, arbitrantur. Nominis caussam indicat Dio, sive Xiphilinus, in extremo eorum, quæ retulit de Didio Juliano. Nempe ait, sic vocatum *ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ παιδευομένων ἀσκήσεως. ab eruditorum hominum in eo exercitatione.* Unde liquet, decipi eos, qui putant, fuisse sic dictum, quia esset templum Minervæ. At longè spissiùs errat Theodorus Marsilius (quem & sequitur Raderus ad Martialem *) cùm putat, per Athenæum intelligi ædem Apollinis Capitolini, vel potiùs Palatini. Nam Athenæum Romanum, ut ex Victore vidimus, ab Hadriani demum temporibus fuit. Itaque nec ullus ante eum meminit. Hic autem poëtas, ac rhetores recitâsse, indicat illud Julii Capitolini in Pertinace: *Cùm Pertinax eo die processionem, quam ad Athenæum paraverat, ut audiret poëtam, ob sacrificii præsagium distulisset.* Firmat quoque Lampridius in Alexandro: *Ad Athenæum,*

* Lib. 10. epig. 70.

au-

audiendorum & Græcorum, & Latinorum rhetorum, vel poetarum caussâ, frequenter processit. Adhæc Jul. Capitolinus in Gordianis: *Postea, ubi adolevit, controversiis declamavit, audientibus etiam imperatoribus suis.* Et B. Hieronymus de obitu Paullinæ ad Pammachium: *Quando omne Athenæum scholasticorum vocibus personabat.* Post Athenæum videtur Romæ exstructum esse auditorium Capitolinum: cujus Impp. Theodosius, & Valentinianus, meminerunt in utroque Codice*. Athenis publicum auditorium erat Agrippeum in Ceramico: de quo Philostratus in Alexandro Sophista. Præterea in publicis recitationis locis fuere theatra magnarum civitatium †, non Ἑλληνικὰ ‡ modò; de quibus Themistius *: sed etiam Ἰταλικὰ, καὶ Ἀσιανὰ † ‡ de quibus Synesius ‡. Nec tamen per θέατρα semper intelligi opus ea, in quibus ludi spectari solerent. Nam & θέατρα dixere ad horum similitudinem facta, & plurimorum hominum capacia, non ludis, sed recitationibus destinata. Erant verò vel δημόσια, sive publica: vel ἰδιωτικὰ, sive privata. Amborum meminit in Juliano Eunapius. Ac quandoque videas, *theatra*, & *auditoria*, conjungi. Philo de quærend. erudit.* Τὰ δὲ ἀκροατήρια, τὰ δὲ θέατρα πληροῦται· *plena sunt auditoria, & theatra.* Tacitus, sive Fabius in Dialogo: *Te ab auditoriis, & theatris, in forum, & ad caussas, & ad vera prælia voco.* Prior horum sub Claudio, alter sub Domitiano vixit. Petronius, qui claruit sub Nerone, meminit poëtæ recitantis in porticu, ac lapidibus inde exacti. Verba adseram cap. x. §. 2. Sub Antoninis floruere Aristides, & Appulejus: quorum ille orationem de concordia habuit in βουλευτηρίῳ, sive curia: hic disseruit in basilica; ut refert ipse in Apologia. Atque ex his liquet, quantopere passim auditoria variarint. Sed ad Romanos revertor.

* Theodos. & Justin. tit. de studiis liberal. Rom. & Constantinop.
† Appulejus Flor. lib. 4. & Themist. orat. 16.
‡ Græca.
* Orat. 7.
† Italica & Græca.
‡ In Dione.

11. §. *Ante Athenæum, ab Hadriano Romæ exstructum, non pauci privatis potiùs usi locis videntur. Ut Domitiani temporibus domo Stellæ, hortis Frontonis, ac similibus.*

Martialis lib. IV. epigr. VI:
In Stellæ recitas domo libellos.
Juvenal. Sat. I:
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant
Semper, & assiduo ruptæ lectore columnæ.
Plinius lib. VIII. epist. XII: *Titinnius Capito domum suam recitantibus præbet.* Arrianus Epicteti lib. III. cap. XXIII: Ἄκουσόν μου σήμερον διαλεγομένου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κοδράτου· *Audi me hodie disserentem in ædibus Quadrati.*

12. §. *Sæpe etiam, & rhetoribus, & poëtis, conducenda erat domus, in quam auditores convenirent.*

De Rhetoribus, sive Scholasticis, est illud Taciti, vel alterius in dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ: *Domum mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, ut beatissimus recitationem ejus eventus consequatur.* De poëtis verò est hoc Juvenalis sat. VII:
—— Cùm jam celebres, notique poëtæ,
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent.
Et paullò pòst:
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero
Propter mille annos: &, si dulcedine famæ
Succensus recitet, Maculonis commodat ædes.

13. §. *Conductâ domo etiam necesse habebant suis sumtibus exstruere celsam sedem, unde legerent; item subsellia, in quibus auditores considerent.*

Pers. sat. I:
Sede leges celsâ. ——
Juvenal. sat. VII:
Nemo dabit regum quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Sententia est, regum neminem tantum daturum, quanti tria hæc constant in auditoriis; primùm subsellia in media planicie, quasi auditorum plebi disposita: deinde anabathra, quæ Platoni in Protagora, & Epicteto apud Arrianum*, βάθρα, Eunapio in Proæresio σανίδες: videlicet cuneata, & adsurgentia illa subsellia, quæ ad latera in orbem erant, ac gradibus quibusdam adscendebantur; unde & ἀναβάθρων nomen: ac denique in fronte orchestra, sive cathedræ conductitiæ primariis viris constitutæ ante recitantis pulpitum, quod θρόνον, δίφρον, βῆμα ὑψηλὸν dixere: uti & *sedem celsam* Persius†. Hujusmodi tamen consessus quidam sophi, tanquam soli ostentationi forent, penitùs aspernabantur: ut Menedemus apud Laërtium. Etiam Socrates, Plutarcho teste, contemsit.

* Lib. 3. cap. 23.
† Sat. 1.

14. §. *Post hæc indicebant diem: videlicet posterum, aut perendinum. Fiebat hoc voce, codicillis, libello.*

De die est hoc Juvenalis sat. VII:
—— Lætam fecit cùm Statius urbem,
Promisitque diem.
Sermo est de Statio Papinio. Quandoque autem recitaturi circuibant, atque ipsi audituros voce invitabant: quod Synesius in Dione dicit θυροκοπεῖν, *fores pultare.* Interdum codicillos mittebant, qui pro literis erant. Quandoque & in publico sparsim libellos proponebant. Utrumque hunc modum adsignat Plinius junior: *Hunc librum cum amicis recitare voluissem; non per codicillos, non per libellos, sed si commodum, & valde vacaret, admoniti, fœdissimis insuper tempestatibus, per biduum convenerunt.* De posteriori item modo Tacitus, vel quisquis scriptor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ: *Cùm toto anno (Salejus Bassus) per omnes dies, magnâ noctium parte, unum librum extudit, & elucubravit; rogare ultro, & ambire cogitur, ut sint, qui dignentur audire: & nec id quidem gratis: nam & domum mutuatur, & subsellia conducit, & libellos dispergit.*

15. §. *Is etiam, qui recitaturus erat, ferè ad majorem elegantiam, atque ostentationem, prodibat comâ, barbâque pexâ, pallio recenti, vel Romæ togâ à fullone candenti, cum annulo, in quo gemma, præcipuè sardonyx, inclusa.*

Jure hunc morem ridet Persius sat. I:
Scilicet hæc populo, pexusque, togaque recenti,
Et natalitiâ tandem cùm sardonyche albus,
Sede leges celsâ, liquido cùm plasmate guttur.
Mobile collueris.
Item Arrianus Epicteti sui lib. III. cap. XXIII: Τοῦτο ἵνα γένηται, δεῖ τεθῆναι χίλια βάθρα, καὶ παρακληθῆναι τοὺς ἀκουσομένους, καὶ ἐν κομψῷ στολίῳ, ἢ τριβωνίῳ, ἀναβάντα ἐπὶ πούλβινον, διαγράφειν πῶς Ἀχιλλεὺς ἀπέθανε. *Hoc ut fiat, mille oportet collocare subsellia, & advocari auditores, & te eleganti tunicâ, aut pallio, in pulvinum adscendere, & describere, quomodo mortuus sit Achilles.* Synesius item in Dione*, cùm alia de recitatore refert, tum illud quoque: Ὁ δὲ καὶ λούσεται πρὸ τῆς κυρίας, καὶ εἰς αὐτὴν ἀπήντησεν, ἐσθῆτι καὶ σχήματι σοβαροῖς, ἵνα καὶ θέαμα καλὸν ᾖ, καὶ προσγελᾷ τῷ θεάτρῳ, καὶ χαίρει δῆθεν. *Hic verò, & lotus fuit ante præscriptum diem, & ad eum adfuit, veste, ac cultu corporis, gestuque superbo, ac insolenti; ut & elegans esset spectaculum, & considentibus in theatro arrideret, atque inde gauderet.*

* Pag. 53. edit. Paris. a. 1612.

16. §. *Recitantes verò in cathedra, cui impositum esset pulvinum, considebant: contrà quàm solent dicentes, qui stabant.*

Persius, ut jam vidimus,

Sede leges celsâ. ——

Plinius lib. VI. epist. VI: *Dicenti mihi sollicitè assistit, assidet recitanti.*

De hoc etiam dicentium, ac recitantum, discrimine, vide eundem lib. II. epist. XIX, quæ ad Cerealem. Negat verò actionem eam vim habere, quam dicentium. *Qui*, inquit, *sedentes agunt, quamvis illi maxima ex parte supersint eadem illa, quæ stantibus: tamen hoc quod sedent, quasi debilitentur, & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adjumenta, oculi, manus, præpediuntur: quo minus mirum est, si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecum aut blandimentis capta, aut aculeis excitata.* In pulvino recitantes consedisse, indicant verba illa Arriani, quæ antè adduximus, ἀναβάντα ἐπὶ πύλβινον, *adscendentem in pulvinum.* Ubi *pulvinum* dixit pro *cathedra*, in qua pulvinus: ut *pulvinum* pro *lectica*, in qua pulvinus, ait Seneca Consolatione ad Marciam cap. XVI: *Clelia exprobrat juvenibus nostris pulvinum adscendentibus, in ea illos urbe sic ingredi, in quâ etiam feminas equo donavimus.* Πυλβῖνα vox, qua Arrianus utitur, accepta à Latinis: pro qua πύλβεις est apud Erotianum in lexico Hippocratico. Sed non sine mendi suspicione. Nam πύλβεινα esse rescribendum, in eruditissimo suo Glossario censet ὁ μακαρίτης Joan. Meursius. Quomodo & pro eo πυλβινάριον est in vett. Glossis. Sed Maximus Casaubonus, commentario in Persium, ambigit, an non apud Arrianum pro πύλβινον legi debeat πύλπιτον. Ut simile sit illi Juvenalis sat. VII:

Haut tamen invideas vati, quem pulpita poscunt.

Cap. VIII.

Quo pacto, qui recitarent, cognoscerent judicium auditorum.

1. §. *Atque hæc dicta sunto de recitatione. Proximum est, ut referam, quo pacto auditores judicium suum testari soleant de eo, qui orationem, aut carmen, recitâsset. Fiebat hoc trifariam; silentio, voce, gestu. Silentium potuit esse à triplici caussa; contemtu, invidiâ, admiratione. Nam utcunque præclarus esset sermo recitantis; silere poterant imperiti, quia contemnerent; eoque nec acclamatione, vel plausu dignarentur. Silere poterant periti; sed superbi, atque invidi; qui inhumani esse mallent, quàm testimonio suo augere gloriam alterius. Poterant denique silere benevoli, & intelligentes; in quibus vehemens attentio, summaque admiratio, silentium gigneret.*

De silentio imperitorum satis est res aperta. Quomodo enim laudent, quod non intelligunt. De invidorum silentio est illud Plinii lib. VI. epist. XVII, quæ ad Restitutum: *Indignationem, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contigit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo, aut tres, ut sibi, & paucis, videntur diserti, surdis mutisque similes, audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta sapientia? quæ imò pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas; ad quem, tanquam amicissimum, veneris? Disertior ipse es? tanto magis ne invideris. nam qui invidet, minor est.* De silentio admirantium est illud Musonii philosophi apud Agellium lib. V. cap. I: *Magna laus non abest ab admiratione: admiratio autem quæ maxima est, non parit verba, sed silentium.* Atque addit ex eo, quomodo Homerus propterea, cùm Ulyssem induxisset narrantem labores suos, non auditores dicat exsultâsse, vel vociferatos; sed consiluisse universos, quasi attonitos, & obstupefactos. Quanto aliter fuerit animatum declamatorum vulgus, indicat Fabius lib. IV. cap. II. *Non ferunt illud intentionis silentium; nec sibi deserti videntur, nisi omnia tumultu, ac vociferatione, concusserint.* Ubi *intentionis silentium* dixit, ut Plinius in epistolis *silentium intentum.* *Cùm*, inquit, *dico, vel cùm recito, non minus silentio, quam clamore, delector: si modò silentium acre, & intentum, & cupidum ulteriora audiendi.* Cùm adeò multiplex silentii sit caussa, nihil necesse est, ad unam restringere illud Plinii lib. V. epist. III. *Quid quisque sentiat, perspicio ex vultu, oculis, nutu, manuum motu, murmure, silentio; quæ satis apertis notis judicium ab humanitate discernunt.* De silentio hactenus.

2. §. *Alter modus cognoscendi auditorum judicii est per vocem, sive acclamationem. Sed vox ea vel naturâ significabat, vel hominum instituto. Posterior vel unius erat vocabuli, vel orationis. Est & altera divisio, quâ acclamatio vel est secunda, qualis faventium: vel adversa, ut eorum, qui malè volunt recitanti.*

Judicium hoc, quod voce fit, Plutarchus lib. de audiendis Poëtis, vocat κραυγάς, sive *clamores.* Ἀνεκβοήσεις, sive *vociferationes*, appellat Themistius initio orationis primæ. Deque hujusmodi clamoribus capiendus est Tacitus, vel Fabius, dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ, cùm ait: *Nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium; sed clamorem magnum, & voces inanes.* Plinius lib. I. epist. XIII. *Memoriâ parentum Claudium Cæsarem ferunt, cùm in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, caussam requisisse: cumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti, inopinatumque, venisse.*

Clamor iste vel fuit ἄσημος*, atque ἄναρθρος†, vel σημαντικὸς‡, & ἔναρθρος⸸. Prior boatum magis referebat, quàm verba. Posterior fuit duplex. Nam vel unâ fiebat voce, vel pluribus. Unâ, ut apud Isocratem ὑπερβαλλόντως*: apud Platonem, εὖ†, & ὑπέρευ‡, apud Theophrastum⸸ ὀρθῶς*: apud Arrianum† θαυμαστῶς‡, ὑπερφυῶς⸸ apud Plutarchum* ἀνδρείως†, δεξιῶς‡, εὐφυῶς⸸; apud varios σοφῶς*, καλῶς†, ὀρθῶς‡: quandoque etiam, Plutarcho⸸ teste, θείως*, & θεοφορήτως†: imò, ut idem ‡ait, etiam δαιμονίως⸸, & μεγάλως*. Ac præterea, & ναὶ, & φεῦ, de quorum priori ex Dione†, & Arriano‡; de altero, ex Tertulliano⸸, ostendit Ludovicus Cresollius in Theatro Rhetorico*. Apud Latinos obtinebant *bene*, *præclarè*, *bellè*, *festivè*, ut est apud Tullium†; apud Horatium‡, *pulcrè*, *rectè*: apud Persium⸸, *euge*: apud Martialem*, *Effectè*, *graviter*, *citò*, *nequiter*, *euge*, *beate.*

Imò & his, Græcorum more, *sophôs* acclamatum; ut ex variis† constat.

Vidimus de clamore unius vocis. Interdum verò acclamabant pluribus vocabulis. Ut cùm, Philostrato testante, Herodi Attico dictum, εἷς ὡς Δημοσθένης, *es alter Demosthenes.* Vel cùm, ut Eunapius ait‡, dictum Proæresio, Ἑρμοῦ Λογίου τύπος, *Mercurii, eloquentiæ præsidis, typus.* Similiaque de Nicete sophista, qui sub Nerva floruerit, & Antipatro, liberorum Severi doctore, legimus apud Philostratum⸸.

Altera clamorum divisio erat in secundos, & adversos. Secundos Seneca epist. LIX. *acclamationis secundæ favorem* vocat; Fabius lib. X. cap. I. *laudantium clamorem.* Εὐφήμους βοὰς nominat Heliodorus lib. X. & apud Photium Hime-

* *Nihil ex instituto significans.* † *Inarticulatus.* ‡ *Ex instituto significans.* ⸸ *Articulatus.* * *Excellenter.* † *Bene.* ‡ *Optimè.* ⸸ *In Characteribus.* * *Rectè.* † *In Epicteto.* ‡ *Mirabiliter.* ⸸ *Supra modum egregiè.* * *De auditione.* † *Floridè.* ‡ *Acriter.* ⸸ *Ingeniosè.* * *Sapienter.* † *Pulcrè.* ‡ *Verè.* ⸸ *De auditione.* * *Divinè.* † *Divino impetu.*

‡ *Libro de seipso laudando.* ⸸ *Divinè.* * *Magnificè.* † *In Nerone.* ‡ *Lib. 3. Epicteti.* ⸸ *Adversus Valentinianum cap. 8.* * *Theatri Rhetorici lib. 3. cap. 20. sect. 5.* † *Lib. 3. de Orat.* ‡ *Epist. ad Pisones.* ⸸ *Sat. 1. vers. 63.* * *Martial. lib. 2. epig. 27.* † *Idem lib. 1. epig. 4. & lib. 5. epig. 93. Plin. in epist. Sidonius lib. 1. epist. 9. lib. 8. ep. 6. lib. 9. ep. 23. & semel iterumque in Carminum libris.* ‡ *In Proæresio.* ⸸ *De vitis Sophist. lib. 1. & 2.*

Himerius Sophista; qui claruit temporibus Juliani Cæsaris, teste Suidâ.

Adversa acclamatio Plutarcho in Cæsare dicitur θόρυβος πονηρός. Atque clamor istiusmodi fiebat, quia displiceret vel is, qui diceret; vel id, quod diceretur. Prioris generis erat, cùm boni obstreperent Graccho, vel Catilinæ: ut est apud eundem Plutarchum. Quemadmodum verò acclamationis favore recitantes gaudebant; ita exhorrescebant adversam: imò populo acclamante, sæpe è suggesto descendebant ὠχροὶ, καὶ τρέμοντες*, ut ait Julianus orat. 1. Panegyr.

* *Pallidi, ac trementes.*

Posterioris generis exemplum est apud Ciceronem Philipp. VI. Retulerat Cicero L. Antonii impudentiam, statuæ inscribentis, *Quinque & triginta tribus patrono populi Romani.* Eo dicto, sic compellavit idem populum Romanum: *Igitur est patronus L. Antonius?* Tum concio, acclamatione obstrepens, ostendit se aversari talem patronum. Exinde Cicero subjicit: *Malum quidem illi pestem. Clamori enim vestro assentior.* Simile exemplum habemus apud B. Chrysostomum, homil. V. in epist. ad Titum. Narrârat morem Laconum; apud quos nudæ etiam virgines in conspectu virorum luctarentur. Concio, à tam obscena consuetudine abhorrens, exclamavit. Tum Chrysostomus subjecit: πολλὰ ὑμῖν γένοιτο ἀγαθὰ, ὅτι οὐδὲ τὸ ῥῆμα ἀκοῦσαι φέρετε. *Multa vobis eveniant bona, qui ne quidem referri ista sustinetis.*

3. §. *Ab acclamatione tum secundâ, tum adversâ, venio ad manuum plausum, qui Græcis κρότος.*

Quo pacto is fieret, indicat Philostratus junior in Icone Comi: Μιμεῖται τινὰ ἡ γραφὴ καὶ κρότον, ὃ μάλιστα δεῖται ὁ Κῶμος. καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ἐπεσταλμένοις, ὑποκειμένην τὴν ἀριστερὰν πλήττει εἰς τὸ κοῖλον, ἵν᾽ ὦσιν αἱ χεῖρες ξύμφωνοι, πληττόμεναι τρόπῳ κυμβάλων. *Plausum etiam quemdam imitatur pictura, cujus maximè indiget Comus. Nam dextera contractis digitis subjectam sinistram ad cavum ferit; ut percussæ manus, cymbalorum more, fiant consona.*

4. §. *Præterea verò inter favoris indicia erat subsultatio, & circumactio totius corporis.*

Quod Chrysostomo in verba Jesaiæ homil. 1. est τοῖς ποσὶν ἐφάλλεσθαι, καὶ ὅλῳ περικλᾶσθαι τῷ σώματι. Quo de sic Fabius lib. 11. cap. 11. *Nunc proni, & succincti ad omnem clausulam, non exsurgunt modò, verùm etiam excurrunt, & cum indecorâ exsultatione conclamant.* Atque inprimis ea in pueris improbat ibidem, his verbis: *Minimè verò permittenda pueris, ut fit apud plerosque, adsurgendi, exsultandique in laudando licentia.* Meminit & moris Hieronymus epist. LXXV. *Me dicente, ex latere subsultabas, & plaudebas manu, & applodebas pede.* Ut verò Fabium vidimus id dicere indecoram exsultationem: ita & Plutarchus de auditione * appellat πήδησιν μετὰ χαρᾶς ἀπειροκάλου πρὸς ἔπαινον, *eruptionem cum inepto gaudio ad laudandum.* item † ἀσχημονεῖν, καὶ σαλακωνίζειν περὶ τὴν ἀκρόασιν, *indecoros gestus edere, & solæcismum facere in audiendo.* Ibidem vocat φορτικὰ σχήματα ‡, *importunos, & odiosos gestus.* Eusebius quoque Historiæ Ecclesiasticæ lib. IX. cap. XXIV. ubi de Paullo Samosateno sermo, hæc duo opponit, ἀκόσμως ἀκροᾶσθαι, *indecore auscultare,* & σεμνοπρεπῶς, καὶ εὐτάκτως ἀκούειν, *audire tum graviter, ac decorè, tum compositè, ac modestè.* Observat eruditissimus Ludovicus Cresollius etiam in hisce θεατρομανίας † fuisse, quòd vestem concuterent. De hoc, & aliis, videsis eum Theatri Rhetorici lib. III. cap. XX. inprimis sect. II.

* Pag. 40. edit. Paris. an. 1624.
† Pag. 45.
‡ Pag. 40. *Cruserius parum commodè vertit,* importunas figuras.
† *Animi [illegible].*

5. §. *Etiam post recitationem fautores osculabantur tum poetam, tum sophistam.*

De poëtâ basiis excepto est hoc Martialis lib. 1. epigr. LXXVII.

—— *At circum pulpita nostra,*
Et steriles cathedras, basia sola crepant.

De sophista exemplum habes in Proæresio: de quo sic Eunapius: Καὶ τὰ στέρνα τοῦ σοφιστοῦ περιλιχμησάμενοι, καθάπερ ἀγάλματός τινος ἐλθόντος, πάντες οἱ παρόντες, οἱ μὲν πόδας, οἱ δὲ χεῖρας, προσεκύνουν· οἱ δὲ θεὸν ἔφασαν, οἱ δὲ Ἑρμοῦ λογίου τύπον. *Atque omnes, qui aderant, circumlambendo sophistæ pectus, velut alicujus Dei, alii pedes, alii manus, osculabantur: ac aliqui vocabant Deum, nonnulli Mercurium, eloquentiæ præsidem.*

6. §. *Præterea etiam, honoris ergò, à recitatione deducebant domum.*

Quod Libanio in Progymnasmatis est προπεμφθῆναι ἀπὸ τοῦ βήματος λαμπρότερον· *à pulpito, ac cathedrâ, splendido comitatu domum reduci.* Exemplum apud Agellium habemus lib. XV. cap. 1. ubi, cùm narrâsset, quomodo Antonius Julianus delectabiliter, & feliciter, declamâsset, subjungit: *Nos ergo, familiares ejus, circumfusi undique, cum prosequebamur domum.* Etiam apud Eunapium legimus, quomodo Proæresius, Proconsulis jussu, habuerit orationem, planè admirandam. Subjungit deinde: Ὁ δὲ * ἀνθύπατος, καὶ δορυφορῶν, μετὰ πάντων καὶ τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ θεάτρου παρέπεμψε. Sed legendum: μετὰ πάντων δορυφόρων, καὶ τῆς δυνάμεως. Latinè sonet: *Proconsul verò cùm satellitibus, ac copiis suis, honorificè domum reduxit.*

* *Initio pag. 149. edit. Commelin.*

7. §. *Mirum verò, exhisce laudandi, & significandi judicii sui modis, acclamationem, & applausum, è scholis, & auditoriis, transmigrâsse in templa Christianorum, sacrasque conciones.*

Cognoscere hoc est ex B. Augustino serm. XL. de Temp. Ubi, cùm egregiam de concupiscentia sententiam protulisset; eàque auditâ populus acclamâsset; subjungere Augustinum videmus: *Unde omnes acclamâstis, nisi quia omnes agnovistis?* Superiùs etiam adduximus Chrysostomi verba, quæ dixit, cùm populus voce improbâsset Lacænarum virginum morem, à S. Patre memoratum.

8. §. *Verùm hanc consuetudinem SSi Patres ferebant quidem, eò quòd signum foret, tum attentionis, tum etiam approbationis eorum, quæ dicerentur. At interea eam habebant suspectam; quia saperet levitatem popularem; magisque deceret theatra, quam sacras conciones; ubi conveniret intentum silentium cum moribus gravibus, ac modestis. Unde & mos iste, à verbi divini præconibus sæpius reprehensus, tandem prorsus exolevit.*

Tulisse eos hunc morem, indicant illa B. Augustini serm. V. de verbis Domini: *Laudes istæ vestræ gravant nos potiùs, & in periculum mittunt. Toleramus illas, & tremimus inter illas. Tamen, fratres mei, istæ laudes vestræ folia sunt arborum: fructus quæritur.* Quasi dicat, ut folia in arboribus delectant, sed fructus prosunt: ita placet quidem, quòd videamus verba nostra à vobis approbari: sed tum demum proderint illa vobis, si secundùm ea composueritis vitam vestram. Reprehendit morem hunc B. Hieronymus præfat. lib. III. in epist. ad Gal. *Jam in Ecclesiis ista quæruntur, omissâque Apostolicorum simplicitate, & puritate verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria convenitur, ut plausus circumstantium suscitentur.* Culpat præterea B. Chrysostomus homiliâ 11. de verbis Jesaiæ. Audiamus eum sermonibus in Act. Apost. Πολλάκις ἐσκόπουν θεῖναι νόμον τὸν κωλύοντα τοὺς κρότους. *Sæpenumero mecum cogitavi de lege, quâ plausus prohiberetur.* Sed quod B. Chrysostomus intermittit, fortasse exsilio impeditus; id malum episcopi, gliscen-

ſæ indies populi levitate, acri reprehenſione, vel aliter, ſuſtulerunt: ut argumento eſt, quòd prorſus exolevit. Nimirum piis, ac gravibus, non alia mens erat, quàm S. Valeriano; qui, de animi demiſſione diſſerens, ait, *Non ſtudia laudis poſtulat, non favorem vocis exſpectat; odit acclamantium choros.* Sed quid mirum de ſanctis hiſce patribus, cùm in ſuis etiam auditoriis, ac theatris, multò antè improbarint gentiles? Uti è philoſophis L. Seneca epiſt. LII, & Epictetus apud Arrianum lib. III. cap. XXIII. Imò damnavere etiam rhetorum prudentiores: ut Porcius Latro apud M. Senecam Controverſ. XIX, & Hippodromus Theſſalus apud Philoſtratum lib. II. de vitis Sophiſtarum.

Cap. IX.

De discernendis auditorum judiciis.

1. §. *Expoſuimus, quomodo auditores vel dent, vel videri velint dare ſigna ſenſus ſui de recitantis ſive oratione, ſive carmine. Conſequitur, ut referam, quo loco opiniones hujuſmodi, ſeu inſitæ, ſeu ſimulatæ, cenſendæ ſint. Eſt vero quæſtio hæc tripartita. Primò videndum, quorum laudes pro nihilo ſint ducendæ. Dein, quorum ad judicia attendere oporteat ſtudioſè. Denique, an ſemper in eorum ſententiam pedibus ſit eundum nobis. De primo ſic habe. Exiguo, imò nullo, haberi loco merentur præconia eorum, qui nobis obnoxii ſunt. Ejuſmodi ſunt laudes diſcipulorum; ac eorum, qui cœnam, vel ſportulam exſpectant; omnium denique ex pacto laudantium, ut qui pretio ad hoc fuerint conducti.*

Diſcipulorum eò juſtiùs meminimus, quia ſophiſtæ dicturi olim ſoleant eos comites aſſumere, ut applauderent magiſtro. Atque inde eſt, quòd, ut refert Eunapius*, proconſul Romanus, cùm Athenis agendum eſſet de cauſſa Juliani Rhetoris, initio denunciavit, μηδένα κροτήσειν τῶν μαθητῶν τὸν λέγοντα· *ne diſcipulorum quiſquam plauderet dicenti.* Quomodo verò ab his veritatem exigas, qui obnoxii ſunt doctori ſuo; nec alio eum fine ſectantur, quàm ut *bellè*, *euge*, vel ſimile, acclament? Atque idem dixero de cœnipetis, vel ſportulam exſpectantibus, vel ad laudandum pretio redemtis. Eſt de iis hoc Plinii lib. II. epiſt. XIX: *Heri duo nomenclatores mei ternis denariis ad laudandum trahebantur. Tanti conſtat, ut ſis diſertiſſimus.* Item hoc Ariſtidis orat. περὶ τοῦ παραφθέγματος, ſive de perperam dicto †: Θαυμάζω δ' ὅπως εὖ πεφυκὼς πρὸς τὸ παιδαγωγεῖν, οὐχ ὁρᾷς τούτους τοὺς ἀργυρίου τὸν ἔπαινον ὠνουμένους, οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐπιδείξεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θεάτροις. *Miror, quòd cùm ad alios ſis docendos natus, non videas illos, qui pecunia laudem, non in declamationibus modò, ſed etiam in theatris, redimunt.* Elegans ejus rei exemplum habemus Varum Ionicum: quod refert Philoſtratus in Polemonis vita. Ejuſmodi laudationes, plauſuſque emtos, Chryſoſtomus quidem vocat εὐφημίας ὠνητὰς ‡. Themiſtius autem orat. IV. ἐκ παραγγελίας, *laudes ex pacto, ſive denunciatione:* quibus opponit ἐπαίνους ἀδόλους, καὶ ἀληθινοὺς, καὶ αὐτοκελεύστους. *laudes ſinceros, veros, & ſponte attributos.* Turbam verò, ad laudandum conductam, Quinctilianus lib. IV. cap. II. nominat *diſpoſitam multitudinem ad plauſum.* Xiphilinus ex Dione vocat ἴδιον σύστημα*, ubi Neroni ait fuiſſe talem cœtum, qui laudes, plauſuſque, auſpicaretur, ut cæteri ſequerentur exemplum. Lucianus ἐν Ῥητόρων διδασκάλῳ nuncupat χορὸν οἰκεῖον †: ac quaſi auctor eſt Rhetori, ut hujuſmodi multitudinem ſibi compararet, quò diſertior habeatur. Tertullianus libro adverſus Valentinianum appellat *familiam:* ubi ſermo eſt de ſcholaſticis Phoſphoro φῶς acclamantibus. Omnis verò turba illa conducta verè hiſtrioniam facit. Unde Horatius negat, ulli eſſe habendam fidem, quem munere fecerimus noſtrum.

> —— *Clamabit enim, pulcrè, benè, rectè;*
> *Palleſcet ſuper his; etiam ſtillabit amicis*
> *Ex oculis rorem; ſaliet, tundet pede terram.*

Quod deinde ſcitâ ſimilitudine illuſtrat:

> *Ut qui conducti plorant in funere, dicunt,*
> *Et faciunt prope plura dolentibus ex animo: ſic*
> *Deriſor vero plus laudatore movetur.*

2. §. *Alterum erat cujuſmodi auditorum judicium in pretio haberi debeat. Tales ſunt, in quibus hæc duo concurrunt: ut bene poſſint judicare, & facere id velint. Ut poſſint, requiritur prudentia. Ut velint, probitas, & benevolentia.*

Quæ ipſa in conſultore requirit Ariſtoteles lib. II. Rhetor. cap. I: Τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς εἶναι πιστοὺς τοὺς λέγοντας, τρία ἐστὶ τὰ αἴτια· τοσαῦτα γάρ ἐστι δι' ἃ πιστεύομεν, ἔξω τῶν ἀποδείξεων. ἔστι δὲ ταῦτα, φρόνησις, καὶ ἀρετὴ, καὶ εὔνοια. Διαψεύδονται γὰρ περὶ ὧν λέγουσιν, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διὰ τούτων τι. Ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην οὐκ ὀρθῶς τοῦτο δοξάζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν· ἢ φρόνιμοι μὲν, καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὖνοι· διόπερ ἐνδέχεται μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γινώσκοντας. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. *Ut verò dicenti fides habeatur, tribus de cauſſis fit. Tot enim ſunt res, propter quas credimus, præter argumentationem. Sunt autem iſta; prudentia, probitas, benevolentia. Falluntur enim homines, falluntque in iis, quæ dicunt, aut conſulunt; aut propter omnia hæc, aut aliquid illorum. Aut enim ob imprudentiam non rectè ſentiunt: vel ſi rectè ſentiant, ob imprudentiam non rectè declarant: aut ſunt quidem prudentes, & probi viri, ſed non benevoli; eoque fit, ut, licet optima nôrint, non tamen ea ſuadeant. Et præter hæc tria, nullum eſt aliud.*

3. §. *Tertium erat, quatenus ſtare conveniat eorum judicio, qui tum rei fuerint intelligentes; tum probi etiam, ac benevoli exiſtimantur. De iſto dixero, à talibus monitos, non debere eſſe pertinaces in ſuis tuendis. Alioqui deſinent monere.*

Unde Horatius epiſt. ad Piſones:

> *Quinctilio quicquid recitares, Corrige, ſodes,*
> *Hoc, ajebat, & hoc.*

Ac mox:

> *Si defendere delictum, quàm vertere malles;*
> *Nullum ultrà verbum, aut operam ſumebat inanem,*
> *Quin, ſine rivali, teque, & tua, ſolus amares.*

4. §. *Interim, agnoſco, neque noſtrum, neque alienum nos judicium debere nimis, vel admirari, vel contemnere: eoque in hoc noſtri, & aliorum diſſenſu, nihil temere eſſe agendum: ſed novo eſſe opus examine, quo excutiamus utriuſque judicii cauſſas; ac tum demum ſtatuamus, utrùm alienum ſequi judicium præſtet, an perſiſtendum ſit in noſtro.*

Nec enim nos ſolùm falli poſſumus: ſed etiam auditor, vel lector. Eoque nec ἀβασανίστως* alienum ſemper judicium præferremus: ſed tum demum decretoriam feremus ſententiam, ubi ad κρίσιν † alterius, omnibus penſiculatis, acceſſerit ἐπίκρισις ‡ noſtra. Sanè Plinius* narrat de Pomponio tragico, eum, ſi moneretur, ac ſua præferret, provocâſſe ad populum; ut, eo cognito, vel aſſentiret monitori; vel populari, ſuffultus judicio, perſeveraret in ſuo. Præcipuè autem fas provocare ab judice, alioqui docto, ſed in poëſi habente Midæ aures. Qualis Lau-

* In vita Iuliani Cappadocis.

† Pag. 687. editionis P. Steppani.

‡ Laudationes pretio paratas.

* Proprium cœtum.

† Chorum domeſticum.

* Citra examen.

† Judicium.

‡ Judicium de iis, quæ prius ſunt judicata.

* In epiſt.

Laurentius Valla. Quàm enim ineptus fuerit poëtarum censor; argumento esse possit, quòd, ut Jovianus Pontanus † tradidit, Maroni anteferret versus Pindari illius, Latino carmine Homeri scribentis epitomen; cujus initium:

† Lib. 1. de sermone.

Iram pande mihi Pelida, Diva, superbi,
Tristia qui miseris ingessit funera Grajis.

Quanto poësios intelligentior fuit Cæsar Scaliger! qui de Latinis, cùm veteribus, tum recentibus poëtis, judicium suum retulit in Hypercritico. Et tamen de plerisque severiùs multò exercuit censuram, quàm necesse foret. Itaque eam non cæteris modò; sed neque filio Josepho, semper potuit comprobare. Quæ omnia hoc solùm à me fine dicuntur, ut meliùs videamus, licere interdùm ad alium judicem provocare.

5. §. *Sed neque inutile est, etiam exquirere, quale sit judicium malevolorum. Nam invidi non raro oculatiores sunt in perspiciendis vitiis alienis; quàm summi etiam fautores; quos amor sæpius cæcos facit.*

Adeundus de hoc Plutarchus, libro de utilitate ex inimicis capiendâ.

Cap. X.

De Judicio populari.

1. §. *Hactenus actum de judicibus privatim ad audiendum adscitis. Deinceps de publico dicam judicio. Cujus duo sunt genera. Est cùm populus ipse publico in loco convenit, audit, judicat. Est cùm non tam populus judicium fert; quàm unus, pluresve, qui vel summam obtineant potestatem, vel ab ea judices recitantium sint constituti. Prius loquar de judicio populi, in theatrum, vel porticum, ad audiendum convocati.*

De populo, in theatro conveniente, est illud, seu Taciti, seu potiùs Fabii, dialogo de caussis corruptæ eloquentiæ: *Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus; qui, auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & fortè præsentem, spectantemque Virgilium, veneratus est sic, quasi Augustum.* At de populo, in porticu audiente, legas apud Petronium Arbitrum: cujus verba mox adducam. Uti & aliorum de judicibus publicitus constitutis.

2. §. *De populi judicio sic censeo, plurimùm esse imperitum, incertum, subinde & periculosum.*

Imperitum quidem, propter amentiam vulgi, sæpe non plus sapientis, quàm grundile illud pecus, cui anima pro sale data perhibetur. Audiamus Ciceronem pro Roscio: *Ex opinione*, (populus) *multa; ex veritate, pauca judicat.* Item pro Plancio: *Non dilectu, aut sapientiâ ducitur ad judicandum; sed impetu, & quadam etiam temeritate.* Ac inibi: *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia.*

Nec imperitum modò est vulgus; sed etiam instabile. Atque hinc idem pro Muræna: *Vulgo nihil incertius.* Nempe, ut ait Sallustius in Jugurthina, *ingenio est mobili.* Unde & illud, quòd, ut ibidem legas, *sit seditiosum, atque discordiosum, cupidum novarum rerum, quieti & otio adversum.* Ac hinc quoque liquet, quod tertio loco attuli, esse periculosum. Præsertim ex eo, quòd ferè efferis sit moribus. Usque adeò, ut quandoque poëtam, seu merentem, seu immerentem, lapidibus incessat. Unde Petronius Arb. *Ex his, qui in porticibus spatiabantur, lapides in recitantem Eumolpum jecerunt. Ac ille, qui plausum ingenii sui noverat, operuit caput, extraque templum profugit.*

3. §. *Nec propterea judicium populi prorsus habere despectui oportet. Nec enim semper errat. Atque est, cùm bonos sequitur duces.*

Scitè Sallustius epistolâ ad Cæsarem de Rep. ordinanda: *Multitudo vulgi, more magis, quàm judicio, post alius alium, quasi prudentiorem, sequuntur.* Videlicet, ut Seneca ait lib. de vita beatâ *, *pecorum ritu sequuntur antecedentium gregem, pergentes non quà eundum est, sed quà itur.* Interdum tamen multitudo per se videt. Quandoque etiam bonos nanciscitur duces. * Cap. 1.

4. §. *In hoc rerum incerto videre est, quosdam, maximè poëtas dramaticos, judicium populi magni adeò fecisse, ut illud eorum etiam judicio præferrent, quos privatim advocâssent. Alios contrà, contemto populi judicio, in suo maluisse judicio acquiescere; vel eorum, quos elegissent.*

Utriusque exemplum dabo; prioris Pomponium tragicum, alterius Plinium juniorem. De priori sic Plinius lib. VII. ep. XVII: *Pomponius secundus, hic scriptor tragœdiarum, siquid fortè familiarior amicus tollendum, ipse retinendum, arbitraretur, dicere solebat,* Ad populum provoco: *atque ita ex populi vel silentio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiam, sequebatur.* De altero autem, se ipso videlicet, idem Plinius, post verba proximè allata, hæc continuò subjungit: *Tantum ille* (Pomponius) *populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare; sed certos, electosque, soleo.* Similiter Horatius sat. IV. lib. I:

Nec recito cuiquam, nisi amicis. ——

Nec aliter Augustus: de quo ita, in Vita ejus, Tranquillus: *Nonnulla* (è scriptis suis) *in cœtu familiarium, velut in auditorio, recitavit.* Etiam M. Senecæ est præfatione epitomes lib. IV. Controvers. *Pollio Asinius nunquam, admissâ multitudine, declamavit: nec illi ambitio in studiis defuit.*

Cap. XI.

De judicibus recitationi præfectis.

1. §. *Venio ad judicium eorum, qui certamini præerant poëtico. Ea certandi, & judicandi, consuetudo, Trojanis fuisse temporibus antiquior perhibetur. Quod si est, faciliùs fidem inveniet, quod de Homeri, & Hesiodi certamine, proditerunt.*

De antiquitate tantâ testis est nobis Plutarchus Symposiacôn libro quinto, quæstione secundâ. Ubi tangit, quomodo in funebribus Patrocli ludis certatum sit, non hastam jaciendo, sed dicendo; atque ut victorem præmio Achilles ornârit. Item ut Acastus, in funere Peliæ patris, instituerit certamen Poëticum, in quo vicerit Sibylla. Atque ejus rei auctores laudat Acesandrum in opere de Africa, & Polemonem de Thesauris Delphicis. Ubi etiam legi ait, ut in Thesauris Sicyoniis repositus fuerit libellus aureus, ab Aristomacha poëtria dedicatus, cùm Isthmia vicisset. Tangit etiam de Oelyci Thessali sepultura, & Amphidamantis Chalcidensis; quando certâsse dicuntur Homerus, & Hesiodus. Ac meminit etiam ejus certaminis in VII. Sapientum Convivio.

2. §. *Quia*

2. §. *Quia verò nullum est tam laudabile institutum, quod non corrumpi queat: hinc sæpe etiam factum videmus, ut, penes quos publica esset judicandi potestas, deteriores præferrent melioribus. Neque id semper ab imperitia erat, sed quandoque etiam ab ambitu certantium, & judicum favore. Nec propterea abrogari ea debuit judicandi consuetudo: sed tanto majori cautione in publicorum judicum delectu opus fuit.*

Ajunt in certamine Homeri, ac Hesiodi, prælatum fuisse Hesiodum. Quod fuerit ab imperitia Panœdis regis. Constat etiam de Pindaro victo à Corinna. Atque ut Euripides, cùm quinque & centum tragœdias fecisset, in omnibus, solùm quinque exceptis, victus sit, sæpe etiam a poëtis ignavissimis; ut ex Varrone prodidit Agellius lib. XVII. cap. IV. Ubi quoque narrat de Menandro; ut cùm centum & novem, octove, aut, ut idem Apollodorus malebat, centum & quinque tragœdias composuerit; octies solùm vicerit: inque iis, qui eum *ambitu, gratiâque, & factionibus* * superârint, etiam fuerit Philemon, *nequaquam par scriptor*: unde cùm eum Menander forte habuisset obvium, *Quæso*, inquiebat, *Philemo, bonâ veniâ, dic mihi: cum me vincis, non erubescis?*

* Agellius ibidem.

3. §. *Nec in Macedonia modò, vel reliquâ Græciâ, consuetudo ea fuit; sed derivata etiam est in Ægyptum sub Ptolemæis.*

Hoc cognoscere est ex Vitruvio in præfatione libri septimi: ubi cùm de Attalicis regibus egisset, & narrâsset, ut Ptolemæus æmulus eorum fuerit, subjungit ista: *Itaque Musis, & Apollini, ludos dedicavit: & quemadmodum athletarum, sic communium scriptorum victoribus præmia, & honores, constituit. His ita institutis, cum ludi adessent, judices literati, qui ea probarent, erant legendi.* Hinc addit, ut, sex judicibus lectis, septimus sit additus Aristophanes; non ille Comicus, qui multò antiquior Alexandro, ac Ptolemæis; sed ejus nominis alius. Tum subdit: *Primo poëtarum ordine ad certationem inducto, cum recitarentur scripta, populus cunctus significando monebat judices; quid probarent. Et quem maxime animadverterunt multitudini placuisse, ei primum præmium, insequenti secundum, tribuerunt.* Operæ etiam est addere, quæ subjecit de judicio dispari sex judicum, & septimi his additi, Aristophanis. Hæc sic enarrat: *Aristophanes verò, cùm ab eo sententia rogaretur, eum primùm pronunciari jussit, qui minime populo placuisset. Cùm autem rex, & universi, vehementer indignarentur; surrexit, & rogando impetravit, ut paterentur se dicere. Itaque, silentio facto, docuit, unum ex his eum esse poëtam; cæteros aliena recitavisse. Oportere autem judicantes, non furta, sed scripta probare. Admirante populo, & rege dubitante, fretus memoriâ, è certis armariis, infinita volumina eduxit, &, ea cum recitatis conferendo, coëgit ipsos furatos de se confiteri. Itaque rex jussit cum his agi furti; condemnatosque cum ignominia dimisit. Aristophanem verò amplissimis muneribus ornavit, & supra bibliothecam constituit.* Atque hinc etiam conspicere est, quantum imperito judici intersit peritus.

4. §. *Inprimis verò meminere antiqui judicum, qui publicè ferrent judicium de dramatis. Athenis quidem Comicorum quinque erant judices.*

Unde Suidas: Ἐν πέντε κριτῶν γόνασι. *In quinque judicum genibus*: puta κεῖται, sive situm hoc est negotium. Addit autem, inde originem esse proverbii, quòd τὸ παλαιὸν πέντε κριταὶ ἔκρινον τοὺς κωμικούς, ὥς φησιν Ἐπίχαρμος. *antiquitus quinque judices judicabant de Comicis; ut ait Epicharmus.* Postea subdit, de genibus eò dici, quia similiter Homerum legeretur,

—— Θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.
Deorum in genibus situm est.

Hoc verò inde profectum, quia in tabellis scriberent vota sua; eaque genibus statuarum, Deos repræsentantium, affigerent: unde Juvenal. sat. x, 55:

Propter quæ fas est genua incerare deorum.

Quæ verò ex Suida attuli, etiam apud Zenobium centuria III. proverbio LXIV. legas. Hesychii quoque est, juxta certissimam Joannis Wouwern * emendationem, ab Andrea etiam Schotto † comprobatam: Πέντε κριταὶ (ubi vulgò, πεντηκοῖται) τοῖς κωμικοῖς ἔκρινον, οὐ μόνον Ἀθήνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ. *Quinque judicabant Comicos, non Athenis modò; sed in Sicilia quoque.* Unde videmus, non Athenis tantummodo, sed in Sicilia quoque, obtinuisse hunc morem.

* Πολυμαθίας cap. 16.
† Notis ad Zenobium.

5. §. *Tandem etiam à Romanis hic mos est receptus.*

Argumento fuerit Sp. Metius Tarpa. De quo Horatius lib. I. Sat. x:

Quæ nec in æde sonent certantia judice Tarpâ.

Ubi sic scholiastes: *Metius Tarpa fuit judex Criticus, auditor assiduus poëmatum, & poëtarum, in æde Apollinis, seu Musarum; quo convenire solebant poëtæ, suaque scripta recitare: quæ nisi à Tarpa, aut alio Critico, qui numero erant quinque, probarentur, in scenam non deferebantur.*

Ubi videmus *in æde* exponi *Apollinis*. Quomodo & vetus scholiastes interpretatur hoc ejusdem poëtæ ‡:

Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.

‡ Lib. 2. epist. 2.

At valde ratio fugit alium Horatii interpretem, cùm *in æde* explicat *in Athenæo*. Justus Lipsius, epistolâ eruditâ ad Othonem Hartium Senatorem, quæ est duodequinquagesima libri III. epistolarum ad Belgas, negat se illud de æde Apollinis Palatini velle refellere: sed de Athenæo magis sibi liquere ex Capitolino, & Lampridio. Hærere tamen, & quærere, an Athenæum illud Romæ adeò sit antiquum, ut ejus meminisse potuerit Horatius. Non hoc scripsisset summus vir, si occurrissent illi Sexti Aurelii Victoris verba, allata nobis cap. VII. §. 10. Clarè enim iis dicitur, Athenæum Romæ demum esse exstructum ab Cæsare Hadriano. Ejusdem Tarpæ mentio quoque fit apud Horatium in Arte:

—— *Siquid tamen olim*
Scripseris, in Meti descendat judicis aures.

Ubi videmus, itidem *judicem* vocari. Cùm verò continuò subdit,

Et patris, & nostras:

ostendit hujus Critici judicio excludere se nolle vel suum poëtæ, vel illud parentis Pisonis; cujus voce Pisonem juvenem ad rectum fingi, ait alibi.

Achilles Statius Lusitanus, in Notis ad superiorem Horatii locum, ait, non meminisse se, alibi de Metio hoc quicquam legere. Sed mentio ejus quoque est sat. x. libri I.

libri I. cùm ait, *Quæ nec in æde sonent certantia judice Tarpâ.* Nominat quoque Cicero epist. I. ad Marium lib. VII. *Nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet P.* * *Metius probavisset.* Nam idem est Metius, qui Tarpa; ut ex veteri scholiaste discimus. Postea etiam mos ille duravit: unde in veteri inscriptione, quam alibi † integram adducimus: HIC CUM ESSET ANNORUM XIII. ROMÆ CERTAMINE JOVIS CAPITOLINI LUSTRO SEXTO CLARITATE INGENII CORONATUS EST INTER POETAS LATINOS OMNIBUS SENTENTIIS JUDICUM.

* Al. Sp. Mæcius.

† Lib. 2. cap. 10. §. 14.

6. §. *Imò & aliis Italiæ locis judices fuere, à quibus victores comici coronarentur.*

Ut Neapoli, ubi non gymnicum modò, sed & musicum fuisse certamen, indicat Strabo lib. V. De Comico certamine alibi ‡ etiam attulimus hæc verba Tranquilli in Claudio cap. XI. *Comœdiam Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia judicum coronavit.* Solere coronari poëtas victores, indicat etiam vetus inscriptio, quam afferebamus Institutionum Poëticarum lib II. cap. X. §. 14.

‡ Lib. 2. cap. 10. §. 13.

7. §. *Nec Comicorum solùm, sed & Tragicorum, publici fuere judices.*

Ut cùm primam Sophocles fabulam Athenis daret, archonte Aphepsione, Olympiadis LXXIV. anno IV. De quo Plutarchus in Cimone: Ἔθεντο δ' εἰς μνήμην αὐτοῦ, καὶ τὴν τῶν τραγῳδῶν κρίσιν ὀνομαστὴν γενομένην. πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους, ἔτι νέου καθέντος, Ἀψεφίων ὁ ἄρχων, φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος. ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν συστρατήγων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποιήσατο τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδάς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὁρκώσας, ἠνάγκασε καθίσαι, καὶ κρῖναι δέκα ὄντας, ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἕκαστον· ὁ μὲν οὖν ἀγών, καὶ διὰ τὸ τῶν κριτῶν ἀξίωμα, τὴν φιλοτιμίαν ὑπερέβαλε. Νικήσαντος δὲ τοῦ Σοφοκλέους, λέγεται τὸν Αἰσχύλον περιπαθῆ γενόμενον, καὶ βαρέως ἐνεγκόντα, χρόνον οὐ πολὺν Ἀθήνησι διαγαγεῖν, εἶτ' οἴχεσθαι δι' ὀργὴν εἰς Σικελίαν· ὅπου καὶ τελευτήσας περὶ Γέλαν τέθαπται. *In hujus quoque memoriam tragœdorum celebratum judicium constituêre. Nam cùm primam fabulam Sophocles, etiamnum juvenis, dedisset; contentio autem esset, & concertatio spectatorum; Aphepsion archon non erat sortitus judices certaminis. Ubi verò Cimon, cum collegis ducibus theatrum ingressus, sollemnia libamina Deo fecit: non dimisit eos, sed illos decem ex singulis tribubus coëgit juratos considere, & disceptare. Excessit autem, ob dignitatem judicum, certamen ambitionem. Victore Sophocle, Æschylum fama tenet discruciatum; atque id iniquo animo ferentem, non diu Athenis hæsisse; inde profectum fuisse ex indignatione in Siciliam: ubi defunctus quoque, & circa Gelam humatus est.* Idem, lib. II. de Fortuna Alexandri, narrat de certamine duorum tragœdorum in Cypro, Thessali, & Athenodori, præsente Alexandro Magno: qui cùm à judicibus, nobilissimis insulæ viris, Athenodorus esset victor pronunciatus; ajebat, parte se regni redemtum velle, ne victum conspiceret Thessalum: nec tamen verba cum judicibus propterea commutavit, eò quòd putaret juri cedendum. Meminit & tragici certaminis lib. V. Sympoliacôn quæst. II. Item apud Agellium lib. X. cap. XVIII. legere est, ut cùm Artemisia dicaret Mausoli monumentum; ad laudes ejus decertandas venerint Theopompus, Theodectes, Naucrites; ac vicisse Theopompum, Isocratis discipulum: Theodectis autem suo etiam tempore tragœdiam exstare, quæ *Mausolus* inscriberetur.

8. §. *Hæc de judicibus publicè constitutis. Quomodo judicium quidem sciatur alienum; sed sæpe non sine honoris dispendio, & ortâ inde animi ægritudine.*

Quod cognoscere licet, cùm aliis exemplis, tum illo Æschyli a Sophocle victi: de quo ex Plutarcho antea diximus.

9. §. *Nunc quia publici judices non sunt, privata saltem metuere judicia cogimur. In Republica enim literariâ cuilibet liberum est suffragium; etsi disparis sit auctoritatis.*

Videlicet, quod de sanctitate morum Plinium dicere antea * audivimus, id in doctrina etiam locum habet, eam *non distare ordinibus.* * Cap. 4. §. 7.

10. §. *Qui verò naturâ ad Poësiu factus non est, rectius abstinet à versibus, non recitandis modò, sed etiam faciendis. Neque enim similis est poëtarum ratio, atque aliorum. Nam medicis, jurisconsultis, architectis, & similibus, carere non possumus: eoque etiam laudantur, qui mediocriter in arte suâ sunt versati. At nemo cogitur, ut carmen scribat; cùm liceat cuique sensa sua effari prosâ. Propterea nec laudem meretur poëta, nisi qui excellit.*

Horatius in Arte:

— Hoc tibi dictum
Tolle memor: Certis medium & tolerabile rebus
Rectè concedi: consultus juris, & actor
Caussarum mediocris, abest virtute diserti
Messallæ; nec scit, quantum Cassellius Aulus:
Sed tamen in pretio est. Mediocribus esse poëtis,
Non homines, non Dî, non concessêre columnæ.

Nempe similiter hîc comparatum, ac in convivio; ubi musica adhibenda non est, si careat concentu: nec unguentum potui addendum, nisi liquidius: neque cum papavere apponendum mel amarius, quale Sardum, aut Corsicum. Aut enim hujusmodi condimenta optima esse oportet, aut supervacua censentur. Quod istis versibus ibidem Horatius expressit.

Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, & Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animis natum, inventumque poema juvandis,
Si paullùm summo discessit, vergit ad imum.

Sed, ut bene ait Aristoteles †, φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὑτῶν ἀνάγκη ἡδέα εἶναι πᾶσιν: *omnes sui amantes sunt; sibique persuadent, necesse esse, ut sua aliis omnibus placeant.* Hinc densa eorum seges, qui poëma invitâ scribant Minervâ; ut ibidem legere est. Ac similiter idem Venusinus, in secundo epistolarum, ad Augustum inquit:

† Lib. 1. Rhetor. cap. 11.

Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. quod medicorum est,
Promittunt medici. tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata passim.

Eò autem magis mali poëtæ ab illa poëtandi prurigine abstinere debent: quia, ut festivè ait poëta Venusinus ‡,

‡ In Arte vi[illegible] ... ‡ In Arte viti pictura.

viri prudentes fugiunt tales, velut scabiosos, aut fanaticos: etiam vulgi fiunt fabula, puerisque ipsis ridiculi sunt: quin si in aquas inciderent, fortasse nemo esset, qui curaret servare: crederentur enim se sponte in eas præcipitâsse, ut eo sibi nomen pararent. Quomodo Empedoclem ajunt insiluisse in Ætnam, ut, corpore nusquam invento, raptus à Diis crederetur. Quæ omnia, ut dixi, idem Horatius venustissimè expressit. Atque in hoc nobilis ille poëta, idemque poëtices doctor egregius, præcipiendi finem facit. Cujus exemplo, in eodem monitu, exitum expedio eorum, quæ post commentarios de natura, ac præceptis artis poëticæ, addidi nunc de Imitatione; universè quidem, ut eàdem consultum irem futuro Oratori; sed sic, ut laborem hunc inprimis Poëticæ gratiâ susceperim.

FINIS.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII

DE

VETERUM POETARUM TEMPORIBUS

LIBRI DUO,

QUI SUNT

DE POETIS GRÆCIS ET LATINIS.

AMSTELODAMI,

Ex Typographia P. & J. BLAEV,

Proſtant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM, à SOMEREN, & GOETHALS,

M DC LXXXXVI.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

NEque VOSSIUM, neque Opera ejus tibi laudabo, Lector benevole, nec huic vino istâ opus est hederâ: cui enim ex scriptis ejus non lucet, quod vir ille & ingeniosos diligentiâ vicerit, & ingenio diligentes. In tanta siquidem naturæ bonitate, quanta non multis singulis ætatibus contingit, magis affixus hærebat libris, quam ii solent, qui quo minus ingenio valent, subsidio sibi comparant industriam. Perspectum id omnibus qui eum familiarius noverunt, nec dubium esse potest iis, qui in scriptis ejus vel mediocriter sunt versati. Quare cum nonnulli posthumi ejus filii omnibus

non tantum probantibus, ſed etiam plaudentibus in lucem jam publicam prodierint; non dubito, quin hic ejus de POETIS GRÆCIS ET LATINIS partus, eodem ſydere naſcetur, & obſtetricante tuâ Lector benevolentiâ ſuſcipietur, quâ jam alii ſuſcepti fuerunt. Vale & fave.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
VETERUM POETARUM TEMPORIBUS
LIBER PRIOR,
QUI EST
DE POETIS GRÆCIS.

CAP. I.

Oracula, quæ Sibyllarum dicuntur, esse supposititia, & quando eorum vixerint auctores.

De caussis ac origine Poëseos satis diximus in commentario de natura ac constitutione artis Poeticæ. Seorsum nunc agere animus est de progressu, ac distinctis antiquorum Poëtarum temporibus. Cum verò conveniat à vetustissimis esse auspicandum, primò in disquisitionem venit, num Sibyllis, an Orpheo ac Musæo, an Homero & Hesiodo, is honos potissimum debeatur. Sanè si ea est Sibyllinorum oraculorum antiquitas, quam sibi eorum auctores vindicant, nullum poema his vetustius habent Græci. Sed enim quæ sic hodie & à multis retro seculis, inscribuntur, planè diversa sunt ab iis, quorum Livius, & alii, ante Christiana per orbem religionis notitiam meminerunt. Quod primò evincitur ex argumento planè dispari, cùm gentilium illa non Christianum, sed gentilem suaserint idololatriam.

Quale est Æsculapium ab Epidauro, matrem Idæam à Pessinunte, Romam esse arcessendam: præterea ad ædem Saturni esse immolandum, ac lectisternium habendum: Iovi ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ voyendas: humanas esse hostias immolandas, Galli, & Gallæ, Græci, & Græcæ, ac similia. At Sibyllina, quæ exstant, invehuntur in Deorum cultum, & contrà unius veri Dei filiique ejus Jesu Christi cultum suadent. Alia igitur sunt hæc ab illis, quæ Romæ à Xviris consuli solebant usque ad Theodosii senioris imperium, ac imperante ejus filio Honorio à Stilichone combusta sunt, idque magno cum dolore gentilium: quod vel ostendunt versus Rutilii Numatiani in Gall. Itiner. lib. II:

Nec tantum Geticis grassatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremavit Opis.
Odimus Althæam consumti fœdere torris,
Nisæum crimen flere putantur aves.
At Stilicho æterni fatalia pignora libri,
Et plenas voluit præcipitare colus.

Et antea scripserat idem:

Quo magis est facinus diri Stilichonis acerbum,
Proditor arcani qui fuit imperii.

Non ita indignè tulisset Stilichonis factum tantus religionis Christianæ hostis, si ii libri continuissent mysteria omnia religionis Christianæ. Imò neque id si esset, ea Christiani concremassent.

Accedit, quòd absurdum sit putare, cæcas gentes & in tenebris oberrantes, majore luce de Messia & Christiana fide mysteriis fuisse divinitus illustratas, quam populum Israeliticum, quem in proprium peculium sibi Deus elegisset. Siquidem Sibyllina hæc oracula longè apertiùs omnia prædicant de Christo, quàm à Prophetis factum fuit.

Ut cùm Iesaias contentus sit dicere Virginem parituram, Sibylla vocat eam virginem *Mariam*: & cum pueri nomen prætereat Propheta, Sibylla exprimit nomen *Jesu*, quod ipsa mater Domini non nisi jam desponsata ab Angelo didicit. Nec ullus Propheta prædixit Christum esse baptizandum in Jordane. At Sibylla non hoc tantum dicit; sed addit fore, ut ibi θεοφάνεια fiat totius Trinitatis. Suntque plura id genus: cujusmodi mysteria si Deus gentibus revelavit, longè major iis lux affulserit, quam populo Dei electo, qui promissionem habuit venturi Messiæ.

Adhæc Sibyllina gentium oracula intricata erant, & perplexa: hic contrà, si paucula exceperimus, omnia sunt liquida apertaque.

Videlicet hæc ordine & tam perspicuè omnia enarrant, ut historia, non vaticinia videantur. Quam verò gentilium illa fuerint intellectu difficilia, ex eo est cognoscere, quod dicerent perplexa quæque esse foliis Sibyllæ obscuriora.

Denique magna fuerit majestas oraculorum Sibyllinorum, si Homerus ipse ei carmina sua sublegerit:

Ut à Diodoro Siculo lib. II. refertur, ac à Bocchio quoque proditum esse Solinus ait cap. VIII.

At à Sibyllinis hisce longè abest illa Homerica majestas, si perpaucula quædam hemistichia excipiamus.

Imò multa ne quidem satis Græca sunt. Etiam ineptiæ hic quædam: quale est, quod Δία ait vocatum ὅτι ζῆν ἀδμήτως, quia missus esset in Phrygiam, ut Saturnum lateret: item quod Ἀδάμ origo generis humani dicitur

 nomi-

nomine suo signare quatuor mundi plagas, per A ἀνατολὴν, per Δ δύσιν, per alterum A ἄρκτον, per M μεσημβρίαν: quæ sine dubio sunt otiosi hominis commentum, non alicujus θεοπνεύστου effatum.

Atque ex his quidem dilucet, Sibyllina quæ dicuntur oracula neutiquam esse genuina. Porrò videndum, an non ex opere ipso possit cognosci, quando autor vixerit, vel vixisse se dicat. Atque hoc ad institutum tria imprimis loca se offerunt, quibus ætatem suam testetur non obscurè, sive unus is sit scriptor, sive plures; de quo eadem videbimus. Ac primi quidem libri auctor idem videtur ac ille secundi, propterea quòd persequatur secundus id, quod in calce primi promittitur. Fuerit autem ille temporibus diluvii universalis; imò nurus Noachi, si de se scribenti credimus.

Nam ait se cum marito, & Noë, & affinibus ac eorum uxoribus, fuisse in Arca, tempore diluvii, cujus historiam, uti & eorum, quæ contigere ab origine mundi, eodem libro enarrat.

Alter locus est libro tertio, cujus auctor plurimis seculis recentior fuerit. Nam ait, ab initio regni Græcorum effluxisse annos mille quingentos. Sed hoc quadrifariam intelligi potest, pro quadruplici initio imperii Græcanici. Primum est ab Ægialeo.

Quo nihil antiquius habent res Græcorum, Pausania teste. Nempe is est, qui condidit imperium Ægialeæ, seu Sicyonis.

Sic intelligi debeant tempora Nahoris, & filii ejus Tharachi, qui Abrahami pater fuit.

Quomodo ab diluvio anni fuerint quasi trecenti, secundum rationes Hebræorum.

Alterum initium est ab Inacho, conditore regni Argivorum:

Quo nihil vetustius Græcis post Ægialeum. *Priscum* ideo vocat Horatius lib. II, od. III. Ac lib. III, od. XIX. opponit Inachum, & Codrum, illum ut regum Argivorum primum, qui multo antiquiores Atticis: hunc ut è regibus Athenienfibus ultimum.

Porrò Inachus incidit in tempora Isaaci Patriarchæ, quasi quinquennio à morte Abrahami.

Dependet ejusce rei notitia ex φρουραῖς, quas veteres constituunt inter Inachum, & excidium Romanum. Sed de istoc potiùs audiendi Africanus, & Eusebius, quam Tatianus, Clemens Alex. I. Strom. & Origenes lib. IV. contra Celsum. Aliquanto enim hi juniorem faciunt Inachum, quam oportet.

Tertium initium est ab Ogyge:

A quo Eleusis in Attica est condita. Ab hoc etiam antiqua omnia dixere Ogygia. Ejus etiam tempore memorabile in Attica diluvium contigisse dicitur.

Atque hoc etiam tempus incidit in ætatem Isaaci: sed senis.

Quid mirum? quando is Inacho paullo junior. Sanè Inachus Eusebio reponitur ad num. CLX, Ogyges ad num. CCXXXVI. Prior numerus convenit ei tempori, quo nati Isaaco Esau & Jacob. Alter cùm Jacob metu Esavi è domo paterna abiit in Mesopotamiam, ubi serviit Labani.

Quartum initium est à Cecrope, primo Atheniensium rege.

Sive secundo, si Actæus ante eum imperavit, ut vult Pausanias.

Sic cœperit imperium Græcorum temporibus Mosis.

Nempe anno Mosis XXXV, secundum Eusebium: ante excidium Trojæ annis CCCLXXV.

Pro tam vario initio variat etiam tempus, quo vixerit is scriptor. Si enim annos illos CIↃ IↃ ab Ægialeo numeremus: fuerit libri tertii scriptor tempore captivitatis Babylonicæ. Si ab Inacho, vixerit tempore Ochi Persarum regis, & Philippi Macedonis, Amyntæ filii. Si ab Ogyge, æqualis sit eorum ducum, qui inter se partiti sunt imperium Alexandri M. Sin à Cecrope incipiendum, incidet ætas ejus in tempora Cæsaris Augusti.

Atque hæc de auctore libri tertii.

Superest tertius locus, qui est libro quinctó: ubi ait auctor se vidisse incendium secundum templi Vestæ, quod contigit temporibus Commodi Imperatoris.

Nempe anno Urbis Conditæ IↃ CCCC XLIV. Cassio Aproniano, & M. Atilio Metilio Bradua II. Coss. quando non modo ædis Vestæ, sed palatium etiam, & magna Urbis pars incendio absumta: ut est apud Herodianum lib. I. At prius ædis Vestæ incendium fuit anno Urbis IↃXIII. A Manlio Torquato, & Q. Lutatio Cerco Coss. Eo Pontifex M. erat L. Cæcilius Metellus, qui Pii nomen sortitus ob ea, quæ oculis ambustis brachio semiustulato tum temporis perpessus, dum Palladii, ac Penates secreta imperii pignora, incendio eripit.

Ex his colligi videtur, non unum, sed tres minimum, esse horum oraculorum auctores. Deinceps ostendam, nullum esse ex iis, qui bona fide scripserit; sed omnes fucum fecisse lectori scientes, volentes.

Meruerem, ne parum placitura esset hæc sententia nonnullis, propterea, quod S. Patres Sibyllinorum oraculorum auctoritate impugnent gentiles: & multa adferant, quæ hodieque in his libris legere sit. Verumtamen, quæ superiùs commemoravi, ea adeò manifesta sunt, ut qui naris sunt non nimis obesæ, facile possint fraudem subodorari. Vel siquid dubii adhuc relinquatur, illud facilè eximent, quæ deinceps adferam.

Primùm enim, quis ita stultè sapit, ut persuaderè sibi possit, primum secundumque librum scriptum esse ab aliqua, quæ jam ante diluvium nupta, & cum Noacho fuerit in arca? nonne id si esset, aliquis ante Christum, vel proximis à Christo seculis, rei tam mirandæ meminisset? Et quando ista scripsit? num antequam Babel conderetur, ac gentes dispergerentur? At tum una omnium hominum lingua erat, quæ sanè Græca non erat. An postea scripsisse dicemus? Atqui ut Græca fuisset lingua, tales tamen non erat, qualis horum librorum dictio est.

Multis enim seculis volutis alia esse lingua solet ab ea, quæ fuerat priùs. At dictio hæc est, non cujusmodi Homeri, aut Hesiodi, ætate erat; multò minùs, cujusmodi fuerat mille annis ante: sed est, qualis erat aliquanto post Christi tempora; totis bis mille annis à diluvio, imò aliquot seculis amplius.

Quid quod Justinus Martyr, Tatianus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, ac tot alii ex sanctis Patribus,

bus, aperte ajunt nullam è Sibyllis esse Mose antiquiorem.

Hoccine dicturos fuisse putemus, si eorum temporibus ista extitissent? Quamobrem aliud statuere non possum, quàm auctorem eum, vel consarcinatorem, post Constantini M. tempora vixisse: nempe post excessum Patrum, quos antea commemoravi.

Videamus nunc de scriptore eo, qui ait esse annos mille quingentos ab initio regni Græcorum. Quod tempus, si ab Ægialeo ordiamur, incidit in captivitatem Babylonicam, ut antea dixi. Quomodo igitur Sibylla hæc potuit vaticinari illa de Mose, ac regno Salomonis, quæ eodem libro tertio leguntur?

Nam multis illa seculis captivitatem Babylonicam antecedunt: vaticinia autem non sunt de præteritis, sed de futuris.

Ac multo minus vaticinia dici merentur, si ab Inacho, vel Ogyge, vel Cecrope ordiamur. Imò cum anni illi mille quingenti, si à Cecrope incipiamus, desinant in Augusto, jam nec pro vaticiniis haberi possunt, quæ ibidem prædicuntur de Monarchia Assyria, Persica, Græca, & Romana.

Atque hæc quoque fraudem scriptoris satis detegunt.

Superest tertius locus, qui est lib. V: unde colligi dixi; scriptorem eum vixisse temporibus Commodi Cæsaris. Et sane hic genuinum tempus adsignatur. Quod etiam firmatur loco alio, ubi mentio fit agonis Iselastici, qui, ut ex Plinio constat, institutus fuit tempore Trajani. Idem eo evincitur, quod quindecim tantum Imperatorum gesta describantur: ac post Hadrianum tres secuturi dicantur, Antonini duo, & Commodus. Siquidem meritò suspectum est, quod non ultra progrediatur auctor. Nempe eò usque procedere ausus fuit, quia præterita tutò poterant referri, in sequentibus ars sua impostorem destituit, quia nondum ea evenissent.

Hanc suspicionem non leviter firmat, quòd demum Antoninorum & Commodi tempore citari Sibyllina oracula cœperint. Insuper, quòd opiniones hic inveniantur circa ea demum tempora exortæ. Uti improbos post secula aliquot æterno tandem liberandos supplicio: quod Origenes sensit. Item Neronem suo tempore occultatum esse denuo producendum: atque hunc fore Antichristum: quod ex eo multi, Augustino teste, colligebant, quia dicat Apostolus Paulus, *Mysterium iniquitatis jamnunc operatur.* Denique hisce temporibus inveniebantur non pauci, qui bene se putarent mereri de religione Christiana, si libris etiam suppositititiis gentiles addicere possent ad religionem Christianam. Unde tot libri, aliqui etiam Apostolorum nominibus insignes, qui postea à Gelasio & Concilio Romano, inter apocrypha sunt relati. Quales non semper hæreticos, sed & homines pios habuere auctores. Sanè Tertullianus testis est libro de baptismo, fuisse *in Asia Presbyterum, qui scripturam de Tecla construxerit, quasi titulo Pauli de suo cumulans:* atque eum *convictum atque confessum, id se amore Pauli fecisse; loco decessisse.*

Ex his ita colligimus, Sibyllina oracula, quæ hodieque octo libris collecta supersunt, conficta esse, & supposititia: vel si qua in iis genuina supersint, saltem iis vetera illa mirificè esse interpolata, aliis mutatis, aliis additis; præsertim istis, quæ clariùs multo nobis religionis mysteria, & Evangelicam historiam describunt, quàm à Prophetis ipsis factum erat.

Atque hæc omnia non parum lucis accipient ex doctissimi Opsopæi notis, quæ Sibyllinis oraculis addidit in editione eorum Parisiensi. Ad ea, ne hic longior sim, lectorem meum remitto.

CAP. II.

De ætate Homeri, ac Hesiodi: ubi & de Arctino, & Creophylo.

Sunt alii, qui Orpheum, ac Musæum, censeant antiquiores Homero: ac illius superesse hymnos, hujus verò poëmatium de amore Herûs, & Leandri. Sed qui ante bellum Trojanum fuisse dicuntur, à Poëtis ficti sunt, ut ostendimus lib. I. de re Poëtica. Quæ verò nunc Orphei nomen ferunt, non sunt antiquiora Pisistrati temporibus. Musæus verò Grammaticus extremi imperii Romani.

Atque hæc planiora fient ex iis, quæ in Poëtarum Græcorum serie deinceps dicentur. Ex iis interim, quæ diximus, etiam statuere est de Eumolpo, sive Eleusinius is, sive fuerit Atheniensis. Ante Homerum fuisse, ac filium fuisse Musæi, Orphei discipulum proditum est à Suida: atque addit, tria scripsisse millia versuum: in his etiam de Cereris Initiis. De quibus eo minùs nunc laborandum nobis, quia nihil superest, quod vel ejus sit, vel esse existimetur.

Quare sic statuimus, nihil nunc antiquius habere Græcos, poëmatis Homeri, & Hesiodi: ut ab his meritò initium capiamus. Sed quando hi vixerint, veteres ipsi certant incerti. De Homero priùs videbimus.

De hoc ita Gellius lib. XVII. cap. XXI. *De Homero, & Hesiodo inter omnes fere scriptores constitit, ætatem eos egisse vel iisdem fere temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem: utrumque tamen ante Romam conditam vixisse Silviis Albæ regnantibus, annis post bellum Trojanum, ut Cassius in primo Annalium de Homero atque Hesiodo, scriptum reliquit, plus centum atque sexaginta; ante Romam autem conditam, ut Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero scripsit, annis circiter centum & sexaginta.* Cyrillus lib. I. adversus Julianum ait nonnullos quidem putare Homerum & Hesiodum fuisse annis CLXV. à bello Trojano: cùm apud Latinos imperaret Alba Sylvius: sed alios putare Hesiodum centum annis juniorem Homero, vixisseque tempore Procæ Sylvii. Suidas refert Hesiodum videri quibusdam Homero antiquiorem, aliis verò æqualem haberi: ac XXXII. annis ante primam Olympiadem vixisse.

Fusius verò variantes sententias exponit Eusebius in Chronicis in temporibus Samuëlis & Saulis: *Homerus, secundùm quorundam opinionem, his fuisse temporibus judicatur. Quanta autem de eo apud veteres dissonantia fuerit, manifestum esse poterit ex sequentibus. Quidam eum, ex quibus Crates, ante descensum Heraclidarum ponunt. Eratosthenes post centum annos Trojanæ captivitatis. Aristarchus Ionicâ migratione, sive post annos centum. Philochorus migrationis Ionicæ tempore, sub Archippo Atheniensium magistratu, & post captam Trojam anno* CLXXX. *Apollodorus Atheniensis* CCLX. *anno eversionis Ilii. Extiterunt alii, qui modico ante, quam Olympiades inciperent, id est,* CCCC. *retro annis à Trojana captivitate eum fuisse putant, licet Archilochus vicesimam tertiam Olympiadem, & quingentesimum Trojanæ eversionis annum supputet.* Vide quæ ad hæc verba Josephus Scaliger annotavit.

Nostra hæc sententia est, eum qui Homerum Olympiadum initio, vel paullò post, Romuli puta temporibus, vixisse dixerit, non longè aberraturum.

Ostendi id oratione de laudibus Græcæ linguæ habita,

cum

cum in Leidensi Batavorum Academia ejus linguæ professionem auspicaretur. Quippe in ea inter alia πολυθρύλητον hanc quæstionem non incuriosè excussi.

Hæc sententia multum roboris accipit, si Homeri discipulus fuerit Arctinus Milesius, ac primâ is, tertiâve, vel etiam nonâ, vixerit Olympiade.

Homeri fuisse discipulum, à Suida, & Tzetze, traditum est. Ac Suidas id proditum ait ab Artemone Clazomenio, in libro de Homero. Ad Olympiadem primam refert Cyrillus lib. I. adversus Julianum. Ac præivit Eusebius in Chronico Canone: ubi ad annum secundum Olympiadis primæ legas: *Arctinus Milesius versificator florentissimus habetur.* Etiam facilè conciliatur hoc cum eo, quod idem Olymp. III. anno II. alios secutus, scribit: agnitum eo tempore Arctinum, ac scripsisse Æthiopidam (τὴν Αἰθιοπίδα) & Ilii πέρσιν, sive ἅλωσιν, h. est excidium. Imò neque pugnat, quòd Anonymus in Olympiadum descriptione rejicit ad annum I. Olymp. IX. Nil enim impedit, quo minus octonis floruerit Olympiadibus: annis videlicet XXX. vel paullò ampliùs. Denique & satis conveniunt ista cum iis, qui Homerum ajunt vixisse temporibus Procæ Sylvii, qui Romuli proavus fuit. Quippe inter Procæ excessum, & Romuli regnum, solùm est intervallum annorum XLI. Et potuerit Homerus Procæ pariter, ac Amulii, atque adeo Romuli, temporibus fuisse in honore. Summam hujus Poëtæ antiquitatem etiam agnoscit Dionysius Halic. lib. I. Antiquitat. Meminere & Clemens Alexandrinus lib. VI. Στρωμ.*. & Diomedes lib. III. ubi de Jambo. Sed perperam in Dionysio *Aratinum*, in Clemente *Archinum* legas.

* Pag. 266.

Sed si post Romulum vixit Homerus, saltem non rejiciendus ultra Numæ tempora: quod nemo veterum fecit: ne Archilochus quidem, qui floruisse ajebat Olymp. XXIII. anno ab Trojæ excidio quingentesimo.

Testis Eusebius in Chronicis ad num. DCCCVIII. sive octavum annum Samuelis. Et convenit istoc cum eo, quod Clemens Alexandrinus ait Arctinum cum Lesche Lesbio, Iliadis parvæ conditore commissum, & ab eo victum, Olymp. XXX.

Ex Homeri ætate etiam statuere est de ætate Creophyli, Astyclis filii, Chii vel Samii poëtæ: sive ejus filiam habuerit uxorem: sive solùm amicus fuerit, atque hospes, & ea propter ab eo acceperit poema de captivitate Oechaliæ.

Utramque apud Suidam legitur.

Itidem de Hesiodi ætate concertationem esse dicebamus.

Cicero multò juniorem Homero putavit. Uti & Porphyrius, ac Solinus; quorum ille annis C, hic CXXX. post Homerum vixisse existimat. Alii eo quòd simplicior sit, antiquiorem fuisse conjectant. Plurium verò opinio est fuisse æqualem. Uti Varro in primo de Imaginibus, teste Agellio, Vellejus Paterculus lib. I. Plutarchus in V. Symposiacôn, & VII. Sapientum Convivio, item Philostratus.

In eo dissensu, ob plurium consensum, & quæ de certamine Homeri ac Hesiodi prodita sunt, malumus nos aggregare iis, qui aliquo tempore simul vixisse existimant.

Nec multum abit, quòd apud Cyrillum legas, floruisse Hesiodum paullo ante primam Olympiadem, regnante in Latio Proca Sylvio: vel quo alii claruisse dicunt, Olymp. IV. ut est apud Eusebium in Chronicis. Apud quem etiam legas ad præcedentem Olymp. floruisse tum Eumelum Poëtam, qui Bugoniam & Europam scripsit. Fuerint igitur & Hesiodus, ac Eumelus æquales. Nec multum abit Tzetzes, qui Hesiodum refert ad Olymp. XI. Operæ verò est attendere ad id, quòd Hesiodus ipse scribat, suâ ætate Arcturum ἀκρόνυχον in Bœotia exortum fuisse VIII. die Martii: unde Poëtæ hujus ætas in tantum saltem possit colligi, ut error siquis sit, saltem intra LXX. annos sit constitutus; sicuti observat Jos. Scaliger in Eusebianis Animadvers. num. MCCLV.

Etiam à Suida Perses cui Hesiodus scribit, fuisse dicitur ἐποποιός: de cujus ætate ex illa Hesiodi statuendum, cum Hesiodi fuerit frater.

CAP. III.

DE TEMPORIBUS POETARUM qui fuere ante imperium Persicum.

Postquam de Homero, & Hesiodo vidimus, nunc alios persequar, qui deinde consecuti. Inque tam numeroso eorum exercitu imitabor bonos duces: qui exercitum in legiones, has in centurias dispescunt. Ac primùm quidem universe Poëtas Græcos dispescimus in quinque ætates, quas in minora deinde tempora dividam. Prima ætas fuit temporibus imperii Medici; altera Persici, tertia Græci, quarta Cæsarum veteris aut novæ Romæ, usque ad captam Constantinopolim, quinta complectitur quidquid inde fuit vel erit.

Medorum imperium incipit ab Arbace, qui Sardanapalum imperio privavit annis centum ante primam Olympiadem. Tenuit is imperium annis XXVIII. Ei successit Mandauces, qui regnavit annis L. Tertius fuit Sosarmus: qui annis rexit XXX. Auctores istorum nobis Diodorus Siculus, atque Eusebius. Sosarmo vigesimum secundum regnante annum ab Iphito instauratus est agon Olympicus: ac circa hæc tempora Homerum, & Hesiodorum vixisse, antea docebamus. Nunc exponemus, qui Poëtarum Græcorum claruerint usque ad Olympiadis LV. annum secundum, quo Astyages nonus ac postremus Medorum rex imperio privatus est à Cyro nepote, primo Persarum Rege. Inde alteram ordior Poëtarum ætatem usque ad Darium Codomannum, regem Persarum ultimum, ab Alexandro M. victum; quod factum Olymp. CXII. anno II. Tertiam ætatem statuimus sub Alexandro Asiæ victore, & præcipuè sub Ptolomæorum temporibus. Horum imperium desinit victa Cleopatra ab Augusto Cæsare, annoque proximo sibi mortem consciscente, quod factum Olympiadis CLXXXVII. anno III. annis XXX. ante æram Christianam. Quarta inde extenditur usque ad Constantinopolim à Muhammede II. imperio Turcico adjectam: quod factum anno Christi CIϽ CCCC LIII. Unde quinctam ætatem auspicamur.

Primâ ætate, hoc est, Medicis temporibus vixere Eumelus, Cinæthon, Alcman, Megalostrate, Archilochus, Simonides Amorginus, Aristoxenes Selinuntius, Lesches Lesbius, Terpander, Pisander, Tyrtæus, Draco, Abaris, Arion Methymnæus, Stesichorus, Sappho, Alcæus, Epimenides, Bias Prienensis, Solon, Dropides, Chilo, Thales, Pittacus, Periander, Chersias, Thespis, Mimnermus, Heliæ τῆς Ἀσπίδ@ auctor; Anacharsis Scyta, Aristeas Proconnesius.

Distinctius aliquanto hæc exponam.

Olymp. III. an. II. claruit Eumelus Poëta, qui Bugoniam, sive de apum generatione, item Europam scripsit: ut est apud Eusebium in Chronico. At idem postea Olymp. IX. an. IV. inquit: *Eumelus Corinthius versificator* (ἐποποιός) *agnoscitur, & Sibylla Erythræa.* Itidem apud Clementem Alexandrinum in primo Στρωματέων legas: Εὔμηλος ὁ Κορίνθιος πρεσβύτερος ὢν ἐπιβεβληκέναι Ἀρχίᾳ τῷ Συρακούσας κτίσαντι. *Eumelus Corinthius,*

cùm

tùm antiquior esset, pervenit usque ad tempora Archiæ, qui Syracusas condidit. Syracusæ verò ab Archia conditæ circa Olymp. XI. Historicum Poëtam, præeunte Pausania, appellat Scholiastes Pindari in Olympionic. od. XIII. ubi & octo ejus versus adducit. Eosdem refert Isacius Tzetzes commentario in Lycophronem. Sed is citat eos fide Theopompi: quod ostendit, Eumelum ipsum non esse ab eo visum. Sunt autem versus illi ex Corinthiacis; ut argumento est, quod iis in versibus agit de Ephyre: quomodo Corinthus priùs vocabatur. Refert autem, quomodo, cùm in divisione inter Aëten, & Aloëum; factâ, Ephyra Aëtæ cessisset, hanc Buno commiserit, ipse in Colchida profecturus, ut ibi, juxta oraculum, urbem conderet. Quemadmodum autem hoc opus incipiebat à divisione inter Aëten, & Aloëum, Solis filios: ita perducebatur usque ad Jasonis reditum à Colchide. Eoque Argonautica expeditio erat pars historiæ Corinthiacæ. Hæc ita esse, partim ex Pausaniæ Corinthiacis, partim ex iis cognoscere est, quæ ex Eumelo citant Scholiastes Apollonii in extremum lib. III. & Euripidis interpres in Medeam. Aliqua etiam de hoc Eumelo attulimus in IV. de Historicis Græcis cap. I.

Olymp. V. anno III. ut in Chronicis est Eusebianis, *Cinæthon, Lacedæmonius Poëta, qui Telegoniam scripsit, agnoscitur.* Κιναίθων ὁ λάκων, ὁ τὴ Τηλεγονίαν γράψας. hoc est, de Telegono, quo nomine fuit Ulyssis ex Circe filius, conditor Tusculi in Italia. At alius ab eo Κύναιθος ὁ Χῖος, Homericorum carminum consarcinator, qui claruit Olymp. LXIX. ut ait Pindari Scholiastes Nemeonic. od. II. Vide, quæ ad eam Olymp. dicemus.

Ad IX. Olympiadem Eumelum, de quo III. Olymp. dictum, Gyraldus refert. Nempe nihil prohibet, quominus Olympiade III. & IX. claruerit. Item tum vixisse dicitur Sibylla Erythrea; sed de Sibyllis dictum antea. Arctinum ad hancce Olympiadem refert Suidas: atque addit, quadringentis id annis fuisse à captâ Trojâ. Sanè annis ab urbis ejus excidio CCCCVI. Olympiades cœpere. Sed de Arctino satis dictum cap. II.

Olymp. XXVII. vixit Alcman Poëta Lyricus, qui, utpote Lacedæmonius, linguâ scripsit Doricâ. Est verò diversus ab Alcmane Messenio, itidem Lyrico. Sanè distinguit Suidas quem sequimur, ad XXVII. Olymp. Idem verò claruit etiamnum Olymp. XXX. an. IV. quæ referre maluit Eusebius in Chronicis, ut mox referam. Sed quid de eo dicemus, quod Eusebius, cùm memorasset priùs ad Olymp. XXX. postea, alios credo secutus auctores, ad Olympiada refert XLII. Sanè hic idem esse Alcman nequit: sed potiùs sit Messenius. Nam prior, ut Suidas ait, claruit quo tempore in Lydia regnum tenuit Ardys, Gygis filius, pater Sadyattis, avus Alyattis, proavus Crœsi: quem Cyrus evertit. Cœpit verò Ardys regere Olymp. XXVI. an. III.

Megalostrate Poëtria, amasia Alcmanis fuit: cujus & in eam versus legas apud Athenæum.

Olymp. XXIX. an. II. ut est in Chronicis Eusebii, *Archilochus, & Simonides, & Aristoxenus, insignes habentur.* Quod ad Archilochum Parium, Tatianus orat. contra Græcos, & Cyrillus lib. I. contra Julianum, referunt ad Olymp. XXIII. Verùm hæc facilè conciliantur: cum Candaulis & Gygis temporibus claruisse dicat Herodotus. At non puto audiendum anonymum in Olympiadum descriptione, qui nunc refert ad Olymp. XV. an. I. nunc Olymp. XVIII. an. I. & Olymp. XIX. ann. III. Est verò Archilochus ille, qui versibus suis Lycamben ad laqueum adegit. Fuit plurimorum nervorum, multi sanguinis, & validus sententiis Poëta: sed virulentus, & inverecundus, unde & Lacedæmone ejus libris fuit interdictum. Fuit & alter Archilochus; de quo Olymp. XCIV. dicemus.

Simonides Melicus, qui temporibus belli Medici vixit, quatuor vel quinque literas alphabeto finito adjecit, atque ita illud primus absolvit.

De Simonide, quem tam antiquum Eusebius facit, meritò quæritur, quis ille sit. Nam multi ejus nominis fuere. Satis liquet, non esse Simonidem Ceüm, Lyricum, quem Xerxis, Themistoclis, & Hieronis Syracusani temporibus claruisse, certissimum est. Multo minus fuerit ejus ex filia nepos, qui ante bellum Peloponnesiacum Genealogiæ, & Inventionum libros reliquit. Neque item his junior Simonides Magnesius, itidem epici carminis Poëta; qui Antiochi magni res gestas descripsit. Sed apud Suidam duos præterea ejus nominis Poetas invenio. Unus fuit Carystius, vel Eretriensis, qui reliquit Græcorum conventum in Aulidem, trimetrorum lib. II, & de Iphigenia unum. Alter erat Crinei filius, Amorginus dictus à patria Amorgo, una ex insulis Cycladibus: qui præter elegiarum libros scripsit jambos, unde & ἰαμβογράφος vocatus: imò & secundum nonnullos, Suida teste, primus hoc carminis genere usus fuit. Quod antiquissimum esse arguit. Imò idem Grammaticus dicit claruisse post bellum Trojanum annis CCCCVI. Quomodo fuerit circa initium Olympiadum. Verùm censeo centenarium excidisse librarii culpâ: ac pro μϛ, quod sit CCCCVI, rescribi oportere υϛ, hoc est LVI. Quod tempus proximè abit ab Eusebiano numero. Incidit enim in Olympiadem XXVI. Quando clarescere fortasse cœpit, qui majus nomen adeptus Olymp. XXIX. Et sanè hanc conjecturam nostram firmant ista Procli apud Photium: Ἰάμβων ᾗ ποιηταί, Ἀρχίλοχος ᾗ ὁ Πάριος ἄριστος, ᾗ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος, ἢ ὡς ἔνιοι, Σάμιος. Samium etiam vocat Tzetzes in Chiliadibus historicis. Vide & quæ de eo diximus in IV. de Historicis Græcis lib. IV. cap. XIII.

Quem tertio loco memorabat Eusebius, is est Aristoxenus Selinuntius. Ac quod de ejus ætate diximus, convenit cum eo, quod ab Hephæstione proditum est, multò fuisse antiquiorem Epicharmo, & ab hoc etiam illum celebrari. Tetigimus hoc quoque lib. I. de Historicis Græcis cap. IX.

Olymp. XXX. anno IV. claruere Alcmæon, & Lesches Lesbius; ut est in Chronicis Eusebii. Sed pro *Alcmæon*, quomodo & Lilius Gyraldus legit, rescribi debet Alcman, quod facilè vidit Jos. Scaliger. Sed de Alcmane satis dictum in Olymp. XXVII. Lesches Lesbius, ut idem Eusebius auctor est, parvam condidit Iliadem. Ex qua & Pindarum aliqua esse mutuatum, Græci ejus interpretes observant.

Olymp. XXXIII, an. II, in Chronicis Eusebii memoratur Terpander insignis idem & Musicus & Poëta. Sed Glaucus Italus, libro de antiquis Musicis ac Poëtis, eum multò antiquiorem statuit Archilocho, quem ad Olymp. XV. referebamus. Patriam ejus indicat Stephanus in Κάμιρος.

Olympiade etiam XXXIII. à plurimis vixisse putatur Pisander, etsi aliqui Hesiodo antiquiorem, vel Eumolpi æqualem arbitrentur. Heracleida, sive Herculis labores libris scripsit duobus: ubi primus Herculi tribuit clavam. Ejus de Hercule, & Stymphaliis avibus sententiam, Pausanias refert in Arcadicis. Uti in Corinthiacis docet, quid tradiderit de fabula Lernæa. Alia etiam præter Heracleida ei tribuêre, cum ea potiùs forent Aristæi Poëtæ, teste Suida. Meminere ejus quoque Hyginius in Poëtico Astronomico, ubi de Leone, Censorinus in fragmento, cap. IX, ubi antiquissimis annumerat Poëtis, Aristophanis Scholiastes, & Fulgentius lib. I. Μυθολογικῶν.

Olymp. XXXV. fuit Tyrtæus, ut ait Suidas. Et tempora conveniunt, cùm Messenium bellum cœperit Olymp. XXV, ac durarit annis XX; eo autem in bello Lacones hoc duce usi sint. Fuit Poëta elegiacus. Quare Suidas addit æqualem esse VII. Sapientibus, vel paullò antiquiorem.

Olymp. XXXVI, secundum Eusebium, sive aliis XXXIX, claruit legislator Atheniensium Draco, cujus leges quia leviora etiam delicta morte punirent, non atramento, sed sanguine, scriptæ, neque hominis, sed draconis esse, dictæ sunt. Hic tribus versuum millibus scripsisse dicitur Hypothecas, sive vitæ præcepta.

Ad hæc etiam tempora, ut puto, referendus Abaris

 Scytha,

Scytha, &, ut Harpocration ait Scytharum ad Athenienses legatus, Pythagoræ, secundum Jamblichum, discipulus. Scripsit carmine iter Apollinis ad Hyperboreos, oracula Scythica, Hebri nuptias, & καθαρμοὺς sive expiationes. Superest ejus ad Phalarim epistola: nisi ab alio ea scripta, uti & quæ Phalaridis dicuntur. Luciani esse illas, suspicio est doctissimi Lilii Gyraldi tertio de Poëtis dialogo. Præterea neque hæc bene conveniunt, ut ad Phalaridem scripserit, qui Pythagoræ fuerit discipulus. Siquidem Phalaris tyrannidem exercuit ab Olymp. xxx. an. II, usque ad Olymp. xxxviii, an. II; teste Eusebio. Fuerit igitur temporibus Tullii Hostilii, & Anci Martii. At Pythagoras claruit Olymp. LX, anno I, cùm Pisistratus, & Hippias, Athenis tyrannidem exercerent: ac mortuus Olymp. LXX, an. IV. Quare floruerit partim Tarquinii Superbi temporibus, partim primis aliquot annis partæ populo Romano libertatis: unde consequitur, si Abaris Pythagoræ fuerit discipulus, æqualem fuisse Æschylo: quando is clarescere cœpit, quo anno Pythagoras est mortuus. At antiqui omnes de Abari loquuntur, ut non Pythagora modò, sed Solone etiam antiquiori. Quare verisimilius est vixisse temporibus Phalaridis, & hoc sive doctissimum Lucianum, sive alium, attendisse, cum sub ejus nomine epistolam ad Phalaridem concinnaret.

Arion Methymnæus, Lyricus fuit, teste Suida Olymp. xxxviii, ac quibusdam Alcmanis fuisse discipulus traditur. Scripsit cantica, προοίμια dicta, versibus mille. Fertur etiam, eodem testante, chorum instituisse, & dithyrambum cecinisse, & introduxisse Satyros versibus loquentes.

Olymp. XLII, an. I, Stesichorus, Poëta Lyricus, clarus habetur; ut est in Chronicis Eusebii. Et benè convenit, quod Suidas ait natum Olymp. xxxvii. Cujus si annus primus intelligatur Olympiade hac XLII, solum annorum fuerit xx. Sed vixit ad Olymp. LV, an. I: ut testantur Eusebius, Suidas, & Anonymus in Descriptione Olympiadum. Fuerit igitur tum annorum LXXII. Suidas ait juniorem Alcmane: quicum convenit, quod Alcmanem cum Eusebio ad Olymp. xxvii, & xxx, referebamus. Palinodiæ in laudem Helenæ, quàm priùs vituperàrat, meminit inter tot alios, Philostratus lib. VI. de vita Apollonii cap. VI. Sed istic pro Μεγαρὶς ἀνδρὸς, legendum, quod & editor Morellus vidit, Ἱμεραίου ἀνδρός.

Aliquis existimare possit Sappho vixisse tempore Archilochi, & Hipponactis, quia hos Sapphus amatoris Diphilus in Comœdia induxerit. Sed hoc non majoris putandum, quàm quòd Hermesionax, eam scribit amatam ab Anacreonte: cum Sappho vixerit Olympiade XLII, Anacreon autem LXI. Quare, ut Athenæus observat lib. XIII, sunt hi Poëtarum lusus: ut etiam dicebamus lib. I. de Historicis Græcis cap. I.

Olympiade eâdem claruit Sappho Lesbia, Poëtria Lyrica; ut ait Suidas: atque addit, eâdem ætate fuisse Alcæum, Stesichorum, & Pittacum. Ac facile cum eo conciliare est, quòd Eusebius ad CXLIV. Olympiadis an. II. refert. Scripsit Epigrammata, elegias, jambos, & monodias. Distingue vero duas Sapphones, unam Eretriam, alteram a Phaone adamatam, ut est apud Athenæum lib. XIII.

Ejus ἑταίρα fuisse dicitur Erinna Poëtria: ut perperam referatur ad Olymp. CVI: ut istic dicam.

Sapphus etiam æqualis Damophila, Pamphili uxor: cujus de hymnis aliisque Poëmatis Philostratus in Apollonii vita.

Olymp. XLIV, anno II, ut Eusebius in Chronicis tradit, Alcæus Poëta clarus habetur. Et firmatur tum eo, quod Periandri temporibus vixisse dicat Herodotus lib. v, tum inimicitiis, quas gessit cum Pittaco, septem sapientum uno: qui claruit Olymp. XLII; ut testantur Diogenes Laertius in ejus Vita, Cyrillus lib. I. adversus Julianum, Anonymus in descriptione Olympiadum, & Suidas in Πιττακῷ. Propter verò hunc Alcæi animum, quo non solum armis, sed etiam carmine tyrannos est persecutus. Horatius lib. IV, od. IX, Alcæi minaces vocat Camœnas.

Porrò & Pittacus, cui cum Alcæo inimicitiæ, Poëta fuit. Nam teste Suida reliquit versus Elegiacos sexcentos. Defunctus Olymp. LII, an. III.

Olympiade etiam XLIV, Epimenides Cretensis, jam senex à Cylonio scelere purgavit, atque expiavit Athenas; ut Suidas tradit: qui & auctor est, eum versibus reliquisse μυστήρια sive initia, καθαρμοὺς, sive potius καθαρμοὺς, hoc est, purgationes, sive expiationes, & alia obscura. Argonautica etiam dicitur scripsisse versibus sexies millenis; & quingentis. Item de theogonia, ac Curetum & Corybantum generatione versus quinquies millenos. Telchiniacæ etiam historiæ auctor habitus, teste Athenæo. Sunt qui loco Periandri inter VII Sapientes reposuerint. Plura de eo diximus in Historicorum Græcorum historia lib. IV, cap. I.

Epimenidis etiam ac VII sapientum tempore claruit Bias Prienensis, ipse etiam unus è VII sapientibus. Poëma de Ionia condidisse, auctor nobis est Laërtius.

Olymp. XLVI. Solon viguit: legislator idem ac Poëta; cujus vitam ex Laërtio, & Plutarcho, petere licet.

Solonis frater Dropides fuit, carmine olim clarus, Solone licet inferior. Ad eum Plato referebat genus maternum.

Iisdem temporibus ac Solon fuere Chilo, Thales, Pittacus, Periander: qui & inter VII Sapientes numerantur. Chilo elegiam reliquit ducentorum versuum. Thales de meteoris, æquinoctiis, atque aliis, scripsit carmine. Pittacus sexcentis elegiacis versibus Mitylenæis suis leges dedit. Periander item ἐλεγειοποιὸς ab Athenæo vocatur. Periander is Corinthi tyrannidem obtinuit Olymp. xxxviii. ac deinceps. Annis obtinuisse XLIV. cognoscimus ex Aristotelis Polit. lib. v, cap. XII.

Iisdem claruit temporibus Chersias Orchomenius, cujus versus Pausanias in Bœoticis adducit. Ætatem eam cognoscimus exinde, quod cum Periandro, de quo dixi, inimicitias gesserit; sed Chilonis operà fuerint reconciliati.

Thespis etiam Tragicus Solonis fuit temporibus; ut ex Laërtio satis constat. Suidas tamen ait Tragœdias egisse Olymp. LXI. Ut idem Suidas ait, primus fuco facie illitâ fabulas egit; inde portulacâ texit: hinc larvarum velis. Vide & Horatium in Arte, & quæ ad eum interpretes annotarunt. Sunt qui hunc primum faciant tragicorum: alii primum ajunt Epigenem Sicyonium: ab eo autem Thespidem fuisse secundum, imò aliis est sextus decimus, eodem Suida auctore.

Paullo ante Solonem, ac Solonis etiam temporibus, claruit Mimnermus Colophonius, vel Smyrnæus. Elegiacis Poëtis accenset Censorinus in Fragmento cap. IX. Apud Pausaniam quoque in Bœoticis, legas elegiaco versu tradidisse pugnam Smyrnæorum contra Gygen, & Lydos. Etiam Ἐρωτικὰ scripsisse indicat illud Propertii lib. I:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.

Supersunt hodieque ejus versus, adversus Solonis sententiam annum septuagesimum homini supremum statuentis. Nam ille octogesimum potiùs fatalem arbitrabatur.

Etiam ad hæc tempora referendus videtur auctor τῆς Ἠοίων, καὶ τῆς Ἀσπίδος, qui perperam creditur Hesiodus: ut optimè Scaligero monitum epist. CCXLVII. ad Claudium Salmasium.

Olymp. L. regnare cœpit Crœsus: cujus tempore (ut Suidas ait) fuit Anacharsis Scytha, regis Scythici frater, sed matre Græca natus, anchoræ, & rotæ figulinæ inventor. Scytharum leges versibus scripsit, & versus octingentos περὶ εὐτελείας τοῦ εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. *De vita humana fragilitate.*

Crœsi Cyrique temporibus etiam, Suida teste, vixit Ari-

Aristeas Proconnesius: qui historiam Arimaspiorum tribus libris perscripsit versu hexametro. Hic ille est, cujus animam dixere, cum vellet corpore solitam exire, inque idem reverti: quod & de Hermotimo Clazomenio proditum est. Plura de scriptore hoc diximus in primo de Historicis Græcis cap. I, lib. IV, & cap. II. Nempe quia idem & Poëta, & Historicus fuit: ut alii multi.

Cap. IV.

DE IIS SECUNDÆ ÆTATIS POETIS GRÆCIS, qui fuere ab initio Monarchiæ Persicæ, usque ad pugnam Marathoniam.

Vidimus de Poetarum iis, qui vixere ante tempora imperii Persici. Ad eos nunc venio, qui claruere postquam Babylona capit Cyrus, Medisque dejectis summum obtinuit imperium: atque id donec ultimo Persarum Rege, Dario Codomanno, ad Arbela devicto ad Alexandrum Magnum imperium Asiæ est translatum.

Id spatium est annorum quasi CCXXX.

Dividitur autem hoc intervallum in quatuor partes; à Persica Cyri Monarchia ad pugnam Marathoniam; inde ad pacem inter Persas, & Athenienses, & αὐτονομίαν Græcis in Asia concessam; hinc ad captas ab Lysandro Athenas, & XXX. tyrannos Athenis impositos: atque exinde ad imperii Persici finem in Dario Codomanno ad Arbela devicto ab Alexandro Magno.

Ab eo tempore, quo Babylona Cyrus cepit, à quo tempore Persica cœpit Μοναρχία, usque ad pugnam Marathoniam, à Dario Hystaspida pugnatam, intervallum est annorum LXVIII. Nam incipit id tempus ab Olympiadis LV. anno I, & desinit in anno LXXII. anno I.

Alterum tempus, ut incipit ab anno LXXII. anno I, ita extenditur usque ad Olymp. LXXXII. an. IV. Ut intervallum sit annorum XLIII.

Tertium tempus, quod à pace est inter Persas, & Græcos initâ, usque ad captas à Lysandro Athenas, est ab Olympiadis XXXII, anno IV, usque ad Olymp. XCIV. an. I. Ut intervallum sit annorum XLVI.

Quartum est tempus ab Athenis à Lysandro captis usque Alexandrum Darii ad Arbela victorem, ac incipit ab Olympiadis XCIV. an. I, usque ad Olymp. CXII. anno II, ac continet intervallum annorum LXXIII.

Vixere intra primum tempus, nempe ante Marathoniam pugnam Symonides Ceus, Theognis Megarensis, Xenophanes Colophonius, Hippicus, vel potius Ibycus, Hipys Rheginus, Phocylides, Hipponax, Anacreon, Chœrillus, Theano Pythagorica, Melanippides, Onomacritus, Cleobolina, Phrynichus, Cynathus Chius, Heraclitus Σκοτεινός, *Chionides, Æschylus, Chœrilus, Pratinas, Empedocles.*

Quos omnes operæ fuerit, suis temporibus distinguere.

Olymp. LV. fuit Simonides Ceus, Leoprepis filius; ut est in Chronicis Eusebii. Suidas refert ad Olymp. sequentem: sed apud eundem legas, vixisse ad usque Olymp. LXXVIII, ac cùm obiret, annorum fuisse LXXXIX. Quare videatur potiùs natus fuisse Olymp. LV, vel LVI: ac floruisse Olymp. LXV. Objiciat aliquis memorari Teognidi; qui, ut mox referam, claruit Olymp. LVIII. Sed enim potuit & Theognis ista scripsisse admodum senex. Vel hoc est, vel in numeris vitium sit. Sanè vixisse temporibus Themistoclis, ac Euripidis, ex iis liquet quæ de Timocreonte dicam in Olymp. LXXV. idem patet ex eo, quod cum ille, tum Æschylus, se contulerunt ad Hieronem, regem Syracusanum, ut est apud Pausaniam in Atticis. Poëta fuit Lyricus, ac inter alia, ut ex Suida scitur, Doricâ dialecto scripsit Xerxis navale prælium cum Græcis, navale item prælium ad Salaminem: quod commissum Olympiade LXXV. Quod ipsum ostendit necdum claruisse anno LV. Credo ex eo obortus error, quod γέγονε nunc natum esse, nunc fuisse, vel claruisse significet.

Excelluit Simonides in cienda commiseratione teste Quinctiliano, & Dionysio Halicarnassensi. Unde Catullus:

Paullum quidlibet adlocutionis
Mæstius lacrymis Simonideis.

Horatius lib. II. od. I:

Sed ne relictis, Musa procax, jocis,
Ceæ retractes munera næniæ.

Ubi *nænia* est carmen lugubre: *Cea* verò, sive Ceja, ut Theocritus * Κήϊος dicit, idem est, ac Simonideæ. Est vero hic Simonides, qui cum XVI literis vetustis quatuor adjecisset Palamedes, Θ, Ζ, Φ, Χ, quatuor alias adjunxit, duas longas Η, & Ω, & duas duplices, Ξ, & Ψ. Quamquam de isto nec satis consentiant veteres; vel saltem dissentiant codices, librariorum fortasse culpa. Vide Plinium, Marium Victorinum, & Suidam. Item quæ in primo de Arte Grammatica dicebamus. Plures verò hujus nominis Poëtas fuisse, dixi Olymp. XXIX. Ex quibus unus fuisse dicitur hujus Simonidis θυγατριδοῦς, sive ex filia nepos. De quo postea.

* Idyll. 15.

Theognis Megarensis ὁ γνωμολόγος fuit natus Megaris non Siciliæ, uti Plato putavit; sed Atticæ, ut ex ipso Theognide non obscurè colligit Valerius Arpocratio: & ex eo Scaliger ostendit, quod bellum deprecatur à civitate Alcathoi, h. e. Megaris Atticæ, Alcathoi opere. Lilius Gyraldus ait natum Olymp. LIX. Sed Eusebius (si interpreti Hieronymo fides) ad Olymp. LVIII an. II ait; *Theognes Poëta clarus habetur.* Ut temporibus fuerit Crœsi. Sed diu supervixit: nempe usque ad initium belli Persici. Meminit ipse Simonidis, Leoprepis filii: & Onomacriti, qui Ὀρφικὰ scripsit. Vide & alia, quæ hac faciant, apud Scaligerum Animadversionibus Eusebianis numero MCCCCLXX. Ex Suida discimus, & alterum fuisse Theognidem, sed tragicum, qui ob frigida dramata Nix diceretur.

Olymp. LX in pretio erat Xenophanes Colophonius, Poëta Physicus. Juniorem facere videtur Eusebius in Chronicis, qui refert ad Olymp. LVI, an. IV. Sed ex Athenæi lib. II liquet, scripsisse, postquam Darius in Græciam irrupisset. Id fuit anno II Olymp. LXXII. Quid mirum, cum ultrà XCII annum vixerit? Vitam ejus habes apud Laërtium: è qua discere est, etiam scripsisse carmine de Origine Colophonis, item de migratione in Coloniam Eleam, quæ est in Italia. Apud Hieronymum in Chronico Eusebiano etiam legas tragœdias scripsisse: sed falli videtur. Nihil enim tale ullus veterum. Fragmenta in Poësi Philosophica colligit H. Stephanus. Syllos etiam scripsisse, ex Strabone scimus: ac memorat quoque Aristophanis Scholiastes. Video & seu eundem, seu alium Xenophanem ἐν τῷ συζυγικῷ citari ab Athenæo lib. X. Alius sane Xenophanes Heracleopolites Fulgentio lib. I. Mythologicôn.

Olymp. LX, an. I, *Hippicus carminum scriptor agnoscitur*: ut idem ait Eusebius. Sed nullus ejus nominis Poëta celebratur. Num *Hippias* legendum? de quo Pausanias lib. II. Eliacorum, & Scholiastes Pindari in Pyth. IV. Sed obstat, quòd is fuerit Poëta elegiacus, non Lyricus sive carminum scriptor, ut hic vocatur. An potius Ibycus rescribendum? Quo inclinat Pontacus. Celebratur is Poëta Platoni in Parmenide, Ciceroni in IV. Tuscul. Quæst. item Pausaniæ lib. II, Athenæo sæpius. De morte exstat Antipatri epitaphium. Notus & Ausonii versus:

Ibycus ut periit, vindex fuit altivolans grus.

Fragmenta Ibyci in illis Lyricorum collegit H. Stephanus. Imò quid si scribamus apud Eusebium Hipys, vel Hip-

Hippys, Ἵππυς, ὁ Ἱππεύς. Proximè enim ad hoc accedit Ἱππικός. Et credibile satis, sic immutasse qui Hippyn ignorarent. Tempora etiam conveniunt, cum Darii & Xerxis tempore vixerit. Poëta item fuit: imò parodiam, & choliambum, atque alia invenit. Quam varia scripserit lib. IV. de Historicis Græcis cap. III.

Olympiadis ejusdem anno IV. eodem Eusebio auctore, clarus fuit Phocylides: sed alius ab eo, cujus carmen hodie habemus. Is, quem dixi, Milesius fuit, teste Stephano. Hic multo recentior, & quidem Judæus Alexandrinus, si non potiùs Christianus.

Eapse Olympiade floruit Hipponax. Plinius lib. XXXV. cap. V. *Hipponactis Poëta ætate, quem certum est LX. Olympiade fuisse.* Perperam igitur ab Eusebio in Chronicis ad Olympiada XXIII. refertur.

Olymp. LXI. & LXII. floruit Anacreon Tejus, teste Eusebio, & Suida. Nempe temporibus Polycratis Samiorum tyranni, ut est apud Pausaniam in Atticis. Eique & carus fuit. Quid mirum? cùm versibus suis eum celebraret: ut est apud Strabonem.

Olymp. LXIV. fuit Chœrillus, ὁ Atheniensis tragicus, ac fabulas edidit CL. vicit XIII. A quibusdam traditur primus larvarum, ac vestitus Scenici fuisse auctor. Testis Suidas.

Olymp. LXV. claruit Theano, Pythonactis filia, Pythagoræ Philosophi uxor: ex qua suscepit Telaugem, Mnesarchum, Myiam, & Arignoten: ut est apud Suidam, qui & auctor est reliquisse eam poëma versibus hexametris, ac patriâ fuisse Cretam: à quibusdam tamen Crotoniatam dici. Posteriores secutus est Clemens Alexandrinus, cum lib. I. Στρωματ. ait, Θεανὼ ἡ Κροτωνιᾶτις πρώτη γυναικῶν φιλοσοφῆσαι, καὶ ποιήματα γράψαι. *Theano Crotoniatam primam mulierum esse philosophatam, & poëmata scripsisse.* Hæc, defuncto marito, scholam suscepit regendam, cum filiis Telauge & Mnesarcho: quorum Telauges præceptor fuit Empedoclis Agrigentini. Auctor Theodoretus in secundo Θεραπευτικῶν *. Præter hanc, ut Suidas ait, fuere duæ aliæ hujus nominis. Una est Theano Locrensis, poëtria Lyrica, Eustathio etiam memorata in Iliad. B †. Altera autem Theano Metapontina, vel Thuria, filia Leophronis, uxor autem Carysti, vel Crotonis, vel Brotini Pythagorei. Hanc addit scripsisse de Pythagora. Item de virtute ad Hippodamum Thurium, & Apophthegmata Pythagoreorum. Memorabile illud dictum mulieri esse fas sacrificare eopse die, quo rem habuerit cum viro, dummodo is proprius sit maritus: ab aliis quidem dicitur esse Theanûs, uxoris Pythagoræ: ab aliis autem uxoris Brotini: quemadmodum de utraque refert Jamblichus lib. de Vita Pythagoræ cap. XXVII ‡. Meminit & Theanûs Plutarchus libro, qui inscribitur γαμικὰ παραγγέλματα. Quod si genuinæ fuerint epistolæ tres Theanûs, ab Aldo, & H. Stephano Græcè editæ, ab Arcerio redditæ Latinæ: fuerint Theanus posterioris, quæ Brotini uxor fuisse traditur.

* Pag. 24 edit. Commelin.

† Pag. 329 edit. Rom.

‡ Pag. 125 editionis Commelinianæ an. 1598.

Eadem LXV. Olympiade, Suida teste, claruit Melanippides, Critonis filius, Melius: qui plurimos Dithyramborum libros, & heroico versu exarata, elegias item & epigrammata, atque alia, reliquit. Melanippidæ in Danaidibus meminit Athenæus lib. XIV. Verum is eum facit Milesium, non Melium. Sed hic potius fuerit junior Melanippides, de quo infra Olympiade LXXX.

Potius Olympiade hac LXV. claruisse Simonidem, quàm LV. quod apud Suidam est, cognoscere est ex iis, quæ ad LV. Olymp. dicebamus.

Olymp. item LXV. claruit Onomacritus, Atheniensis vates. Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωματέων, ait eum vixisse circa Olympiadem quinquagesimam. Sed verisimilius sit sexagesimam scripsisse. Nam addit claruisse tempore principatus Pisistratidarum. Atqui Pisistratus, qui ter tyrannidem invasit, primo eam obtinuit Olympiadis LV. anno I. Obiit Olymp. LXIII. an. ult. Ejus filius Hipparchus ab Harmodio, & Aristogitone fuit interemtus Olymp. LXVI. anno IV. Ac proximæ Olymp. an. III. planè ea tyrannis fuit exstincta Alcmæonidas, non sine opera Lacedæmoniorum, annis XX. ante pugnam Marathoniam. Atque hæc de ætate Onomacriti firmantur iis, quæ ex Herodoto mox in Laso dicam. Hujus Onomacriti poëmata sunt ea quæ Orphei dicebantur: item χρησμοὶ sive responsa, quæ Musæo adscribebantur. Orphei ἐποποιίας τε καὶ Θεολογίας meminit Philostratus de vita Apollonii lib. IV. cap. VII. Cluverius in Sicilia * refert Orphea, Argonauticorum scriptorem, ad Olympiada LV. Nempe quia tum Pisistratus imperium invasit, uti dicebamus. At minime adsentiendum doctissimo Stephano Pighio, quando libro eo, qui Themis Dea, sive de Lege divinâ inscribitur, tradit † Orphea esse hymnorum auctorem, qui hodie supersint, eseque eundem, quem Eusebius in Chronico, ac Suidas, ante bellum Trojanum vixisse ajunt, quemque Justinus Martyr in Parænetico ad Græcos ait post Hymnos illos quæ πολυθεότητα docent, in Ægyptum fuisse profectum, atque ibi, cùm verum Dei cultum ab Hebræis didicisset, παλινῳδίαν cecinisse. Nihiloque verius est, quod nonnulli, ut ibidem Pighius refert, Musæum illum ad quem, ut filium, Orpheus scribit, divinum legislatorem Mosem fuisse arbitrantur.

* Pag. 334.

† Pag. 31. edit. Plantin.

Onomacrito æqualis fuit Λᾶσος Χαβρῖνου Ἑρμιονεύς, ex quo vir doctus perperam tres cudit Poëtas, Lasum, Chabrinum, & Hermioneum. Apud Suidam legas vixisse Olymp. H, hoc est, VIII. Sed adversatur, quod mox sequitur vixisse temporibus Darii Hystaspidæ. Quare scribendum Ὀλυμπ. O, hoc est, Olymp. LXX. Hoc etiam ex Herodoto cognoscere est lib. VII. ubi refert, Onomacritum ab Hipparcho, Pisistrati filio, ejectum Athenis, quia Lasus Hermionensis reperisset, eum inter sortes Musæi, etiam illud inseruisse, insulas Lemno adsitas, quandoque mari esse absorbendas. Idem Suidas, uti & Aristophanis Scholiastes in Vespas sunt auctores primum scripsisse de Musica, primum etiam carmine dithyrambico certasse, ac instituisse disputationes contentiosas. Item ut à nonnullis annumeretur septem sapientibus, nomine ejus in Periandri locum suffecto. Quam Musices fuerit studiosus, arguunt, quæ de eo narrat Theo Smyrnæus lib. II. Mathemat. cap. XII. Athenæus in X. auctor est scripsisse odam ἄσιγμον * inscriptam *Centaurus*. Etiam in VII. legas jocum in pisces ὀψοφάγος. Plutarchus quoque lib. περὶ δυσωπίας cùm Lasus Hermioneus Xenophanem vocaret timidum, quòd nollet secum tesseris ludere: respondisse Xenophanem, timidum se in iis esse, quæ non forent decora. Unde video colligere doctissimum Bullialdum †, non vixisse, ut Philosophum deceret, eumque ab illo esse diversum, qui inter septem sapientes referretur. Non defuere tamen alii, sapientia celebres, qui non penitus refugerent tesseræ ludum. Utcunque hoc est, saltem alius ab hoc fuit Lasus Magnesius Φαινομένων scriptor: ut legere est apud Anonymum in vita Arati. Ubi & ab Laso τῷ Ἑρμιονεῖ distinguitur. Dicimus de hoc Laso etiam libro de Scientiis Mathematicis, quo loco de veteribus Musicis tractamus.

* In quo nullum fecerit sigma.

† Notis in Theonis Smyrnæi lib. 2. cap. 12.

Circa hæc tempora etiam claruit Cleobulina Lindia poëtria, quæ ænigmata versibus reliquit hexametris, Cratino etiam celebrata. Filia fuit Cleobuli, unius ex VII. Sapientibus Græciæ, qui senex decessit Olymp. LXX. Testes Laërtius lib. I. Athenæus lib. X. cap. XV. & Suidas in Κλεόβουλος.

Olymp. LXVII. Suida testante, fuit Phrynichus, Atheniensis tragicus, discipulus Thespidis ejus, qui primus Tragicam artem reperisse dicitur. Ipse primus muliebrem personam induxit in Scenam, ac tetrametrum reperit, ac, Polyphradmonis ipse filius, filium habuit Polyphradmonem, itidem tragicum. Phrynichi tragœdias novem Suidas enarrat: quarum nomina Pleuronia, Ægyptii, Actæon, Alcestis, Antæus, sive Libyes, Dicæi, Persæ, Synthoci, & Danaides. Alius verò ab eo Phrynichus Comicus fuit: de quo dicam Olympiade LXXXVI.

Olymp. LXIX. fuit Cynæthus Chius, qui primus Syracusiis consarcinavit carmina Homeri eaque publicè recitavit: ut est apud Anonymum in descriptione Olympiadum: item

item Pindari Scholiastem in od. II. Utrumque locum adducit Meursius de Archontibus Athenienf. lib. II. cap. I. Sed in posteriori editum κϛ τὴν ἑξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα; ubi rectè ἐνάτην additur in scholiaste.

Heraclitus quoque Ephesius, cognomento Ephesius circa Olympiadem vixit LXIX. ac literas ad eum Darii Hystaspidæ habemus apud Laertium lib. IX. Hic est ille qui dictus Σκοτεινὸς, sive Obscurus. Suidas de eo: Ἔγραψε πολλὰ ποιητικῶς *. Unde & in Poëtis video à Lilio Gyraldo memorari Dialogo III. Historiæ de Poëtis. Sed metuo ne id magis pertineat ad dictionem ποιητικωτέραν, quàm prosæ conveniat.

* Scripsit multa Poëticè.

Olymp. LXX. nempe annis octo ante pugnam Marathoniam, ut ex Suida liquet, fuit Chionides, Χιωνίδης, pro quo apud Athenæum perperam Χιωνίδης. De ætate etiam consentit Anonymus in descriptione Olympiadum. Patria fuit Athenæus, ac primus, ex quorundam sententiâ, veteris Comœdiæ Poëta. Ex hujus fabulis fuere Heros, Mendici, Persæ sive Assyrii. Heroas laudat Pollux lib. X. cap. VIII. & Suidas in Ἄγνος, Mendicas verò Athenæus lib. III.

Olymp. LXXI. an. I. claruit Æschylus, ut ait Eusebius in Chronicis, & firmat Agellius lib. XVII. cap. XXI. præsertim quando ipse in Marathonia pugna fortiter pugnavit; ut etiam est apud Suidam. Perperam verò est apud eundem Suidam in Αἰσχύλος certasse θ Ὀλυμπιάδι, quod est, Olympiade IX. ubi scribendum ο Ὀλυμπιάδι, h. e. LXX. Olympiade. Quod & Scaligero, ac Meursio monitum. Perperam etiam Scholiastes Æschyli, in vita Scholiis præmissâ, floruisse ait κϛ τὴν μ Ὀλυμπιάδα, h. e. XL. Olymp. Nam & istic similiter O rescribendum. Ad Hieronem, regem Syracusanum, fuisse profectum, ait Pausanias in Atticis. Atque addit idem fecisse Simonidem: ut aliquamdiu simul vixerint. Primus hic, ut apud Suidam est, reperit ut tragici induerent personas terribiles, & fecibus inunctas; item ut cothurnis, sive grandioribus calceis uterentur. Cum Tragœdias fecerit XC, vicit vicies octies, imò ut alii ajunt, solum decies ter. Anno ætatis LVIII. eo, quòd illo Tragœdiam agente tabulata concidissent, in Siciliam confugit: in via, dum nudo conquiescit capite, aquila, calvam ejus rupem arbitrata, testudinem, quo perfringeret, in eam dimisit: unde vita excessit, ut est apud Suidam.

Eo tempore etiam claruit Chœrilus, ut liquebit ex iis quæ mox in Pratinas dicam.

Floruit tum quoque Pratinas Phliasius tragicus: ut qui certarit cum Æschylo, & Chœrilo: sicut testantur Suidas in Πρατίνας, & Anonymus in descriptione Olympiadum. Primus hic Satyros dedit; ut Suidas testatur. Athenæus lib. IX. eum citat in Δυσμαίναις, ἢ Καρυάτισι; ubi Caryatides sunt, quæ Dianæ Caryatidi annuas agerent Choreas.

Olymp. LXXI. an. I. Archonte Hipparcho, Empedocles Agrigentinus κέλητι sive equo singulari vicit, ut testis est Laërtius in ejus Vita, & Anonymus in Descriptione Olympiadum. Vide, quæ dixi in Historicis Græcis lib. IV. cap. III. item quæ dicam ad Olymp. LXXXIV.

Olymp. LXXI. anno II. Archonte Philippo nascitur Sophocles tragicus, ut ait Anonymus in Descriptione Olympiadum, & Scholiastes Sophoclis in ejus vita. Suidas, & alii quidam, natalem ejus rejiciunt in Olymp. LXXIII. unde & XVII. annis dicunt Socrate antiquiorem. Ac meminit ejusce opinionis etiam Anonymus, quem dixi. Obiit anno post mortem Euripidis VI. ut est apud eundem Suidam. Ex quo etiam discere est, quomodo primus sit usus tribus histrionibus, eoque qui dicitur τριταγωνιστής, sive tertiarum partium actor: quomodo item primus induxerit chorum XV. juvenum, cum ante XII. solum ingrederentur. Fabulas fecit CXXIII. ac vicies quater victoriam retulit. Ad extremam senectutem Tragœdias fecit: ut videre est ex iis, quæ de OEdipo ejus Coloneo Cicero narrat in Catone, & Appulejus in Apologia priore. Quanti eum fecerit Maro, satis indicatur illo in Eclogis:

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Divinum Poëtam vocat Cicero in secundo de Divinatione. Habuit & nepotem cognominem: qui XI. imo XL. ut produnt alii: Tragœdias fecerit, sed septies vicerit. Vide & de Sophocle Olymp. LXXVI. & XCII.

CAP. V.

De iis qui à pugna Marathonia vixere usque ad Pacem Antalcidæ.

Secundum tempus statuebamus quod interjectum est inter pugnam Marathoniam, sive Olymp. LXXII. *an.* I. *& pacem Antalcidæ, sive Olymp.* LXXXII. *an.* IV. *Intra hoc tempus claruere, Panyasis, Ion Tragicus, Phormus Comicus, Magnes Comicus, Achæus, Timocreon Rhodius, Chœrilus Samius, Sophron mimographus, Simonides nepos, Æschylus, Pindarus, Corinna, Onomacritus, Sophocles, Panyasis, Stesimbrotus, Melanippides junior, Cratinus, Plato Comicus, Aristarchus Tragicus, Bacchylides, Crates Comicus, Telesilla, Praxilla, Dionysius Pheræus.*

Dicam ordine de singulis.

Olymp. LXXII. *Panyasis Poëta habetur illustris*: ut est in Chronico Eusebii canone. Nempe eopse anno, quo CCC Fabii ad Cremeram cæsi à Vejentibus. Anonymus Olympiadum scriptor refert ad Olymp. LXXVIII. Ut videatur & tum fuisse. Quantus fuerit Poeta, arguit, quod fuerit è VI illis, quos, ut Oppiani interpres ait, κατ' ἐξοχὴν Poëtæ nomine dignabantur. Hi fuere Homerus, Eupolis, Hesiodus, Antimachus, Nicander, & Panyasis. Herodoti vel avunculus, vel patruelis fuisse dicitur. De ejus Heracleide & Jonicis, deque stylo, in Græcorum Historicorum historia satis diximus lib. IV. cap. VI.

Etiam Olymp. LXXII. Suida teste, & Anonymo in Descriptione Olymp. Ion Chius, Poëta tragicus, fabulas docere cœpit: quas alii XII, XXX alii, vel etiam L. fuisse ajunt. Aristophanes in Εἰρήνη eum vocat Ἀοῖον, q. d. matutinum, vel orientalem. Ἴων ἐν Φοίνικι, ἢ Καινεῖ memoratur Athenæo lib. X. Ionis Chii epigramma de Pherecyde in Philosophi hujus vita citat Laërtius. Idem in vita Socratis refert quomodo is Philosophus cum Archelao sit peregrinatus. Tzetzes Chil. III. Hist. CXV. refert ex eodem, quomodo Hercules habuerit tres ordines dentium. Nec alium Ionem intelligo, apud Plinium lib. XVIII. cap. XXXI. ubi ex eo refert tempus, quo Capella, quo item Hœdi oriuntur. Vide etiam de Ione pauca apud doctissimum Paullum Leopardum lib. II. Emendationum, cap. XX.

Dinolochum ad LXXII. Olympiada refert Suidas, uti & Gyraldus. Sed de eo dicam Olymp. XCII. Epicharmi tempore etiam claruit Phormus Syracusius, qui præfuit studiis liberorum Gelonis Siciliæ tyranni. Ejus septem memorantur fabulæ Admetus, Alcimus, Alcyones, Ilii vastatio, Hippos, Cepheus sive Cephalæa, Perseus. Sed Athenæus in XIV. etiam celebrat Phormi Atalantam. Sed alii de auctore dubitarunt: unde Hesychius: Ο' τοῖς Ἀταλάντας συνθείς. Primus hic ποδήρει sive talari veste prodiit in scenam, & scenam puniceis vestibus obduxit. Meminit & ejus Poëtæ Aristoteles in Arte Poetica: sed apud eum perperam Phormis legitur.

His etiam temporibus claruit Magnes Atheniensis, antiquæ Comœdiæ Poeta: ut qui adolescens attigerit senem Epicharmum; teste Suida. Ac meminit ejus Aristophanes Equitibus *. Ex quo cognoscere est, cum primas antea in Comœdia soleret obtinere, postea exsibilari solitum in theatro. Memorat Julius Pollux lib. II. cap. IV. & lib. VII. cap. XXXIX. ubi citatur ἐν Λυδοῖς.

* Pag. 118.

Olymp. LXXIV. usque ad LXXXII. claruit Achæus Pythodori, & Pythodidis filius: qui cum XLIII. vel secundum alios XXX. vel XXIV. fecerit fabulas, semel duntaxat vicit. Inter alias ejus est Κύκνος. Nam sic apud Athenæum, pro κύκλος scribi debere, observatum Turnebo & Casaubono. Ejusdem Μοῖραι Athenæo lib VII.

Olymp. LXXV. an. I. cùm Xerxes transmitteret in Græciam,

etiam, natus est Euripides, testibus Laërtio in ejus vita, Suida in Εὐριπίδης, & Thoma Magistro in vita ejus Poëtæ. De eo plura Olymp. LXXVII.

Hac LXXV Olympiade fuit Timocreon Rhodius, veteris Comœdiæ scriptor, qui graves inimicitias gessit tum cum Simonide Melico, qui Olympiade demum LXXVIII decessit; tum Themistocle, qui Olymp. LXXV ad Salamina vicit; & Olymp. LXXVII accusatus Argos profugit. Scripsit Comœdiam in Simonidem, & Themistoclem, atque alia, ut ex Suida cognoscimus. Quale ejus fuerit epitaphium, Athenæus dicet.

Eadem LXXV Olympiade, ut Suidas tradit, fuit Chœrilus Samius. Carmine descripsit Victoriam, quam Athenienses de Xerxe reportarunt, ac pro singulis poëmatis versibus staterem reportavit. Decretumque ut carmen ejus una cum Homerico recitaretur. Etiam Lamiaca, & alia ei tribuuntur. Apud Archelaum in Macedonia mortuus est. Diversus ab hoc Chœrilo, qui Alexandrum Magnum incultis versibus celebravit. Sanè inter eos plusquam totius seculi est intervallum. Sed idemne, qui semper cum Lysandro erat, ut ejus res gestas pangeret: ut apud Plutarchum legere est? Vix id temporis ratio sinit, cùm inter Athenas a Xerxe & Lisandro captas intersint Olympiades undeviginti.

Etiam tum floruit Sophron Syracusanus, Agathoclis, & Damnasyllidis, filius, quem Xerxis, & Euripidis, temporibus fuisse, clarè ait Suidas. Sanè Olympiade LXXV exustæ Athenæ à Xerxe, ac proximâ florere cœpit Euripides: ut hæc satis conveniant. Sed in alio est difficultas non levis, quòd Suidas cum dixisset, Sophronem & viriles, & muliebres mimos scripsisse continuo subjungat, Εἰσὶ δὲ καταλογάδην, διαλέκτῳ Δωρίδι· *Sunt autem solutâ oratione scripti, linguâ Doricâ.* Nec enim mimi ejus poëmata dici possunt, si non fuere carmen. Nostra hæc sententia est, vel locum esse corruptum, vel Suidam errare. Caussam adduximus jam artis Poëticæ lib. I, cap II, ubi fuse hæc excussimus. Quanti verò Sophronem fecerit Plato, arguit, quòd eos assiduè lectitarit, quandoque etiam supposuerit pulvino. Virilium, ac muliebrium ejus mimorum, meminit Pollux lib. IV, cap. XXIV. Uti & Athenæus lib. III, & XI. Qui & Παιδικὰ adducit lib. VII, si recta est Casauboni emendatio. Nisi ea Sophronis Comici: de quo Olympiade CXXVII.

Fuit & tum Simonides Ceus Simonidis Lyrici ex filia nepos. Sanè avus vixit temporibus Xerxis, Themistoclis, Hieronis Syracusani, ac cùm isti, tum Simonides admodum senex adhuc in vivis fuere Olymp. LXXVII. At nepos dicitur Suidæ claruisse ante bellum Peloponnesiacum: quod incidit in Olymp. LXXXVII. Genealogiam tribus libris, ac totidem libris εὑρήματα sive Inventiones perscripsit; ut ex Suida cognoscimus.

Olymp. LXXVI an. IV. Æschylus tragicus certavit, ac vicit Phineo, Persis, Glauco Potniensi, & Porthmeo: ut est apud Anonymum in Descriptione Olympiadum, ac meminit ejusce victoriæ etiam Scholiastes Æschyli in Persarum argumento. De morte ejus dicam Olymp. LXXXI.

Eodem tempore, quo viguit Æschylus, Eusebio teste, etiam claruit Pindarus Thebanus, Myrtidis Poëtæ discipulus. Apud alios legas, fuisse Olymp. LXV. Sed vitiosis codicibus puto deceptos. Sanè apud Suidam quidem reperias claruisse Olympiade LXV: sed additur, sub expeditione Xerxis; quæ in LXXV Olymp. incidit. Fuit non lyricus solum, & dithyrambicus poëta: sed præterea tragœdias fecit, & Epigrammata, atque alia.

Æqualis Pindaro Corinna Thespia, vel Corinthia, discipula Myrtidis, cognomento Musa Lyrica: imò quinquies fertur Pindarum vicisse: ut est apud Helianum & alios.

Ab aliquibus etiam ad hæc tempora Onomacritus refertur, Orphaicorum auctor, quæ perperam ipsius Orphei dicuntur. Eum rectius, ut puto, referebamus antea ad Olymp. LXVI.

Olymp. LXXVI claruere Sophocles, & Euripides: ut est apud Eusebium in Chr. Nempe Socratis temporibus. Sed de his etiam postea.

Circa Olymp. LXXVIII nonnullis fuisse dicitur *Panyasis*, Poëta Heroicus, Herodoti avunculus, vel patruelis. Diximus de eo Olymp. LXXII. Meminit quoque ejus Artemidorus lib. I, cap. LXVI *. *Pag. 55.

Stesimbrotus Panyasi æqualis fuit. uti argumento est, quod Antimachus Clarius Panyasim, & Stesimbrotum audivit: ac Platonem interea ætate antecesserit, cujus juventus in Antimachi incidit senectutem: quemadmodum in Antimacho ad Olymp. XCIII dicemus.

Circa Olympiadem LXXX imperare cœpit Perdiccas Macedoniæ rex, & imperium usque ad extremam Olympiadem LXXXVIII, qua Archelaus ei successit. Hujus Perdiccæ temporibus, Suida teste, claruit Melanippides junior, qui lyricos, & dithyrambos reliquit: natus è sorore ejus Melanippidæ, itidem Lyrici, de quo in Olympiade LXV dicebamus.

Olymp. LXXXI an. I cum Callias archon foret, mortuus est Æschylus, ut traditum est Scholiastæ Acharnensibus. Porrò à morte etiam fabulæ ejus, sed emendatiores, à Poëtarum aliis actæ sunt in Dionysiis, atque ita qui vicerat vivus, etiam mortuus aliis prælatus. Id voluit Philostratus in Apollonii vita lib. VI, cap. VI: Ἐκάλει δὲ καὶ τεθνεῶτα ἐς Διονύσια. τὰ γὰρ τοῦ Αἰσχύλου ψηφισαμένων (αὐτῶν) ἀνεδιδάσκετο, καὶ ἐνίκα ἐκ καινῆς. Quæ non satis cepit interpres regius, Fred. Morellius, cum sic vertit: *Et in Dionysii festis etiam mortuum convocant. Quæ enim ab Æschylo inventa fuerunt, ediscuntur, ac præ cæteris habentur in pretio.* Sed non est assecutus Philostrati mentem. Quæ hujusmodi est. Etiam mortuum advocant ad Dionysiorum festum, (quo tragœdiæ etiam agebantur.) Nam ex decreto Atheniensium iterum ejus fabulæ docebantur, denuoque vincebat Æschylus. Nempe idem dicit ac Fabius lib. X: *Tragœdias primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & gravis, & grandiloquus, sæpe usque ad vitium: sed rudis in plerisque, & incompositus: propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre posterioribus Poëtis Athenienses permisere. Suntque eo modo multi coronati.* Idem legas in vita Æschyli, quæ à Scholiaste præmittitur Poëtæ. In iis, qui sic vicerint, coronamque meruerint, fuere duo ejus filii Euphorion, & Bion: qua de re dixi lib. II artis Poëticæ, cap. XIII, §. IV.

Olympiade LXXXI, anno II, ut in Chronico Eusebii est, claruit Cratinus Atheniensis, veteris comœdiæ poëta; qui cùm fabulas XXI scripserit, novies vicit, Suida testante. Ejus Θρᾷτται, sive Thressas, vel Threicias, Pollux memorat lib. X, cap. XIX; item Ὧραι lib. VI, cap. II, & lib. VII, cap. XXX: ad hæc Athenæus lib. IX, & Harpocratio in Ευσιδ..., Hesychius in Κήπων, & Μυσίχαρφι. Etiam ejusdem Cratini bubulcum laudat Athenæus lib. XIV. Πυτίνην Pollux lib. X, cap. XIV, & Priscianus lib. XVIII. Cratini Junioris Omphala Athenæo lib. XV. Πυτίνη Cratini acta Olymp. LXXXIX, an. I, ut inferius dicam. Sed hic alius, ut infra videbimus.

Eadem Olymp. LXXXI, an. II, ab Eusebio memoratur Plato, Comœdiarum scriptor, sæpe, cùm Polluci, Athenæo & aliis memoratus. Illustre in eo dicendi genus agnoscit Athenæus. Duo de triginta fabulas reliquisse ait Suidas. Adonis ejus citatur Julio Polluci lib. X, cap. XXIV, & Athenæo lib. X. Αἱ ἀφ' ἱερῶν, sive mulieres Deo sacræ, quasi ἱεροδούλας nuncupes, Polluci lib. VI, & Hesychio in Αἴνον. Γρῦπας laudat Harpocration in Πλησιοχελάσκετης. Europam Athenæus lib. VII. Λάκωνας Athenæo lib. IX, quam tamen fabulam alii Sthenelo adjudicarunt, ut ex Harpocratione constat. Ionem idem advocat alibi. Lacones Athenæus lib IX, sed dubitante de auctore Harpocratione. Legatos Athenæus lib. VI, & Harpocration in Ἀπεκηρύχθησαν, & Ζητηταί. Mammacythum, teste Hesychio in Μαμάκυθος. Mox Longa Polluci lib. VI, cap. XXXIII. Phaonem Athenæo lib. IV, & Harpocrationi in

Αἰαί-

Α'ντιφῶντ@. Pisandrum Plutarcho in vita Antiphontis, (ubi ἐν Πεισάνδρῳ scribendum, ut monitum Casaubono) & Athenæo lib. IX. Συκοφάντα sive Μυρμηκίας, Athenæo lib. VIII, Harpocrationi in Κατηγορίας, & Hesychio in Παλινδορία, Διακρινόμενον, Athenæo lib. III, & Polluci lib. VII, cap. XXIX, ex Casauboni correctione.

Ad annum proximum in eodem Chronico Hieronymiano refertur Aristarchus Tegeates, Poeta tragicus. Docuit tragœdias LXX: bis solùm vicit. Ultra annum centesimum vixit. Suidam sis adi. Alius ab eo Aristarchus Grammaticus qui Homerum correxit. De hoc in Ptolomæi Philometoris temporibus dicam.

Ad ejusdem Olymp. LXXXII, an. II, Eusebius in Chronicis refert Bacchylidem Ceum Lyricum, è Simonidis fratre natum. Idem tamen postea refert ad Olymp. LXXXVII, an. II. Nempe nihil prohibet, quominus utroque tempore claruit, cum tantum sit quinque Olympiadum, sive XX annorum intervallum. Hujus Bacchylidæ poëmata in Pythiis ab Hierone prælata fuere Pindaricis; ut est apud Pindari interpretes. Magnopere etiam eo delectatum Julianum Imper. dicet Ammianus Marcellinus. Hymnos ejus, qui dicuntur ἀποπεμπτικοὶ, memorat Menander Rhetor.

Ad ejusdem Olymp. LXXXII, an. II, ab Eusebio in Chronicis refertur Crates Comicus. Aristoteli quoque in poëtica laudatus. Atheniensis & Aristophani in Equitibus. Hujus Γείτονας memorat Athenæus lib. IX, & Pollux sub finem lib. VII, item lib. X, cap. XXVI. Lamiam Pollux lib. IX, Παιδιὰς sive Lusiones Athenæus lib. XI, Synarstusas Pollux lib. VI, cap. XVII. Planè alius à Cratete Thriasio, de quo Olymp. CXIII.

Eadem Olymp. LXXXII, an. II, vixisse ab Eusebio dicitur Telesilla, poëtria Argiva, ex qua quædam adducit Hephæstio. Poëtriis melicis accenset Censorinus in Fragmento cap. IX. Hæc Argivis feminis tantum animi inspiravit; ut Spartiatas fugarent. de quo etiam Clemens Alexandrinus lib. IV Stromat.* De statua ejus vide Pausaniam, Suidam, ac imprimis Plutarchum lib. de mulierum virtutibus.

* Pag. 380. edit. Lugdun.

Item eidem Eusebio vixisse tum dicitur Praxilla, poëtria Sicyonia, ab Antipatro Thessalo in novem poëtriis Lyricis noto Epigrammate memorata. Meminit ejus inter alios Athenæus lib. XIII. Dithyrambos reliquisse & ab ea metrum Praxillium esse dictum, ex Hephæstione constat. De ejus Adonide vide Zenodotum in Proverbio, Stolidior Adonide. De Carneo quid scripserit, dicet Pausanias in Laconicis. Superest ejus Carmen ad puerum Calain.

Ad hanc LXXXII. Olympiadem etiam ab Eusebio videas referri Cleobulinam Lindiam, ut puto, ex Rhodo. Sed ea antiquior fuerit, si pater ejus Cleobulus Soloni fuerit familiaris. Vide, quæ diximus Olymp. LXVI.

Verius ad ea tempora refertur Dionysius Pheræus, Plutarcho, ut Poëta memoratus. Ætatem indicat, quod filium habuent Hieronem, cujus consilio & hortatu magnas res gesserit Nicias, Atheniensium Dux. Satis autem constat Niciam claruisse tempore belli Peloponnesiaci.

CAP. VI.

De iis, qui à Pace Antalcidæ claruere, usque ad captas à Lysandro Athenas.

Sequitur tertium Imperii Persici tempus; quod statuebamus inter pacem Antalcidæ, & captas à Lysandro Athenas: estque intervallum annorum XLVI. *Fuere interea hi Poësi celebres: Aspasia Milesia, Hermippus Comicus, Empedocles, Epicharmus, Simonides Junior. De Archelao expensum. Aristophanes, Thearus, Eupolis, Teleclides, Morychus, Parmenides, Phrynichus Comicus, Lycus & Ameipsias Comici, Euphorio, Euripides, Theodectes, Nicomachus, Theognis Comicus, Philocles, Cephisodorus, Diocles, Sibyllinus, Philonides, Nicochares, Aristylus, Bacchylides, Apollodorus, Aristomenes Comicus, Pherecrates, Agathon, Evenus, Archippus, Timotheus Milesius, Dinolochus, Philistion Prusaensis, Chærophon, Chæremon, Theophilus, Antiphanes Carystius, Dionysius tyrannus, Antimachus Clarius.*

De singulis pauca subjungam.

Aspasia Milesia etsi magis celebretur ut Σοφίστρια, καὶ διδάσκαλ@ λόγων ῥητορικῶν*, sicut est apud Suidam: tamen & carmine celebris fuit, quod ex Athenæo cognoscimus. Ætatem satis inde cognoscimus, quòd Periclis prius amasia, postea & conjux fuit, & bellum concitavit Samiacum, ac Peloponnesiacum: quorum illud cœpit Olympiadis LXXXIV, an. IV, hoc Olymp. LXXXVII, an. II.

* Sophistria, & eloquentiæ magistra.

Tum etiam claruit Hermippus Comicus Luscus, qui in Periclem scripsit Anapæsticos, & Aspasiam accusavit, quod cum Pericle faceret lenocinium. Quadraginta scripsisse fabulas, auctor est Suidas. Ex quibus Comœdiis Pollux lib. VII, citat Μοίρας, & Δημότας, quarum & Athenæus meminit lib. VII. idemque Athenæus lib. III, laudat Α'ρτοπωλίδας, lib. XV, Φορμοφόρους. Aliasque cum apud eosdem tum quoque apud Stephanum & alios legere est.

Olymp. LXXXIV in pretio erat Empedocles Agrigentinus: ut testis Diogenes Laertius, & Anonymus in Descriptione Olympiadum. Agellius lib. XVII, cap. XXI, ait Empedoclem in scientiæ naturalis studio floruisse circa id tempus, quo ad Cremeram cæsi Fabii trecenti. Id fuit Olymp. LXXVII, an. I. Ut falli putem, qui Parmenidis discipulum credunt: ut dicam in Olymp. LXXXVI, an. I. Vitam ejus scripsit Laërtius. Poëta uterque Physicus fuit. Fragmenta in poësi Philosophica collegit Henr. Stephanus. Etiam libellus exstat de sideribus octavi orbis, qui Empedoclis Sphæra inscribitur. Elegantissime Senariis Latinis reddidit recensuitque Q. Septimius Flor. Christianus, ac Sphæram veterem Græcam inscripsit †. Credat aliquis, esse particulam ex tribus libris, quos de rerum natura Empedocles scripsit: unde multa citant Aristoteles, Plutarchus, Athenæus, Sextus Pyrrhonius, & è nostris Clemens. Sed obstat, quod ea fuerunt heroico versu scripta: hæc jambis constent. Quare verisimilius est auctorem esse Demetrium Triclinium, cujus scholia habemus in Sophoclem. Vel auctor is, vel saltem διορθωτής, quod præmissa indicat ὑπόθεσις. Aliqua etiam de Empedocle dixi in Olymp. LXXI, & alibi plura dicemus. Quam varii veterum Empedoclis versus citent, liquet ex Collectaneis H. Stephani in poësi Philosophica. Iis scriptoribus adde Philostratum lib. I. de vita Apollonii, cap. I, ubi duos versus adducit, & Pachymerii Commentarios in Aristotelem, ubi multos ejus elegantissimos versiculos reperire est.

† Excudit Morellius Lutetiæ an 1587. Qui & Græca primus ediderat in lucem anno 1586.

Eodem, ac Empedocles, tempore claruit Epicharmus, uterque nimirum Siculus, & Pythagoræ auditor. Uterque etiam poeta Physicus. Hujus itidem vitam à Laërtio, fragmenta ex Henrici Stephani poësi Philosophica petere est. Duas ab eo literas Θ, & Χ, repertas ab Aristotele, & Plinio proditum est. In epithetis excelluisse legas apud Demetrium libro περὶ ἑρμηνείας. Vixit annis XCVII, teste Luciano in Macrobiis. Unde est, quod aliqui Persicis temporibus, alii ante ea vixisse memorant. Fabulæ ejus multæ celebrantur. In iis est Ε'λπὶς ἢ πλοῦτ@ Athenæo lib. VI. Priori nomine vocat Pollux lib. X. cap. XXXVI. Item Περίαλλ@, Athenæo lib. IV. Nisi Περίαλλ@, vel Πείριλλ@ scribendum, ut corrigunt homines doctissimi. In iisdem Ο'ρύα, vel Ο'ρύα. Fabulæ cuidam nomen Α'γρωστῖν@. Quid mirum? Sic Siculi dixere, pro eo, quod Græcorum alii Α'γροῖκ@, h. e. rusticus. Etiam scriptus Epicharmo geminus. Ο'δυσσεὺς Αὐτόμολ@ καὶ Ναυαγός. Adhæc Λόγος, ἢ Λογίνα. Item Busiris, de qua Athenæus lib. X. Et Megaris apud eundem lib. VII, & initio IX. Ε'ν πυρχαῖ Προμηθεῖ citat Pollux lib. X. cap. XXIII. Idem verò πυρχαῖς,

καὶ

καὶ πυρφόρος, quo nomine Æschyli fabula fuit. Ex Epicharmi Hebes Nuptiis quædam legas apud Athenæum lib. III. Item alii ex aliis.

Olymp. LXXXIV. etiam claruit Simonides Junior, Simonidis Lyrici è filia nepos. Sed ambigo, an & in Poëtis ei sit locus. Dixi de eo in IV. de Hist. Lat. cap. VI.

Etiam Olymp. LXXXIV. fuit Archelaus Atheniensis sive Milesius, Anaxagoræ discipulus; qui primus Philosophiam naturalem ex Ionia transtulit Athenas, & eo dictus est Physicus, quia in hoc quodammodo desiit Philosophia naturalis, Socrate discipulo moralem introducente. Quamquam & Archelaus de morali quædam docuit: sed quæ auspicatus ille, ea Socrates perfecit. Atque istorum quidem auctor nobis Laërtius. Idem, ut ait Suidas, συνέταξε φυσιολογίαν *. Id sic Lilius Gyraldus vertit in III Dialogo de Poëtis †: *quæ naturæ propria sunt, multis versibus collegit.* Itaque & Archelaum inter Poëtas recenset. Sed addit Poëtam Physicum esse alium ab Socratis magistro. At unde id adstruat, non video. Nam Suidas clare φυσιολογίαν conscriptam ab Archelao Physico, Socratis magistro. Imò nec video, unde colligat, quempiam Archelaum carmine scripsisse de rerum natura. Saltem ex verbo συντάττειν, quo Suidas utitur, id colligi nequit. Et Laërtius, cùm dicat tres præterea Archelaos fuisse, non tamen Poëtam in iis memorat.

* Composuit Philosophiam

† Pag. 108.

Olymp. LXXXV. an. IV. ut Eusebius ait, *Aristophanes clarus habetur, & Sophocles Poëta Tragicus.* Verum Sophocles jam claruit Olymp. LXXVII. ut antea dictum. Aristophanis ætas satis cognoscitur vel ex eo, quòd æqualis fuerit Socratis, quem in Nebulis fœdè conviciis proscidit. Item Cleoni, & Niciæ, principibus civitatis, quorum illum in Equitibus exagitavit, hunc in fabula Georgia. Sed & propter ejus maledicentiam in proceres Alcibiades legem tulit, ne quis Comicus nominatim aliquem in fabula reprehenderet. Ita factum ut Aristophanes induceret medium Comœdiæ genus inter veteris maledicentiam, ac novæ delicias. Hoc homine mihi αἰτιακώτερον, vel πολιτικώτερον: nec facile aliud æquè culpâris, quam quòd nec pepercerit Socrati, Philosophiæ parenti. Vide de Aristophane etiam Olymp. LXXXIX. & XCI.

Periclis & Aristophanis tempore, ut ex Plutarcho, & aliis, constat, claruit Teleclides, Atheniensis Comicus. Cujus Πρυτανεῖς citat Athenæus lib. XI. Sterrhos idem Athenæus lib. IX. & ex eo Suidas. Fuere & qui ei tribuerent Historiam Telchiniacam; ut auctor est Athenæus lib. VII. Aristophanis etiam æqualis Morychus Tragicus, à Comico illo derisus. Ab hoc proverbium, Morycho stultior.

Etiam Olympiadis LXXXV. anno quarto archonte Euthymene actæ Eupolidis Νουμηνίαι: ut est apud Aristophanis Scholiastem in argumento Acharnensium. Id quarto erat anno post decretum factum, ne deinceps Athenis Comœdiæ ullæ agerentur. Nam id contigit Olympiadis LXXXV. an. I. archonte Myrichide, sive Morychide: ut est apud Anonymum in Descriptione Olympiadum. Sanè inter hunc Myrichidem, sive ut Suidas vocat, Morychidem, & quem dixi Euthymenem, sub quo id decretum est abrogatum, duo solùm fuere archontes, Glaucides, & Theodorus. De Eupolide plura dicam Olymp. LXXXVII. an. III.

Olymp. LXXXVI. an. I. ut est apud Eusebium in Chronicis, floret Parmenides, Poëta Physicus, Xenophanis discipulus, ut etiam apud Themistium est. Ejus nomine Dialogum inscripsit Plato. Fragmenta habes in poësi Philosophica, quam H. Stephanus collegit. Vitam videre est apud Laërtium. Apud Suidam legas, à quibusdam credi præceptorem Empedoclis. Hoc non video, quomodo consistat cum iis, quæ de Empedoclis ætate antea dicebam. Quare iis malo subscribere, qui putant, ut apud eundem Suidam dicitur, Empedoclem fuisse discipulum Telaugis ejus, qui Pythagoræ filius fuit.

Olympiade etiam LXXXVI. Suida teste, fuit Phrynichus veteris Comœdiæ Poëta. Cujus hæ Comœdiæ memorantur à Suida, Ephialtes, Connus, Cronus, Comastæ, Satyri, Tragœdi, sive Apeleutheri, Monotropus, Musæ, Mystes, Poastriæ, & Satyri. Ubi si error non est, geminam Satyrorum nomine fabulam scripserit. Κρόνον laudat Athenæus lib. IX. Tragœdos idem lib. VI. & Arpocration voce Διάθεσις, Μονότροπον Pollux lib. VII. cap. V. atque ultimo, & Aristophanis Scholiastes ad Aves. Ποάστριαι (quomodo dictæ feminæ sarrientes, ac herbas noxias evellentes) memorantur Polluci lib. III. cap. X. & lib. X. cap. XXXVI. Athenæus lib. III. imo & X. cùm pro Ψαλτρίαις scribi debere Ποαστρίαις rectè viderit Casaubonus, adhæc Harpocratio in Ἐξάλεις. Κωμασταί, ut postea dicam, actæ Olymp. XCI. an. II. Musæ ejusdem Olymp. XCII. an. III. Meminere hujus Poëtæ etiam Pausanias, Hephæstion, atque alii.

Eadem ac Phrynichus ætate vixere etiam Lycus vel Lycis, & Ameptias, Comici ambo, sed frigidi & ab Aristophane derisi. Amepsias ut Socratem traduxerit, dicet Laertius in ejus Philosophi vita. De ejus Comœdiis dicam & Olymp. LXXXIX. & XCI.

Olymp. LXXXVII. an. I. Euripides Phœnissis editis cum Euphorione certavit, & Sophocle: ut Anonymus Olympiadum scriptor testis est. Tum quidem ingenii sui fœtum primò edidisse, etiam Chronicus Eusebii canon testatur. Eum esse Poëtarum τραγικώτατον, ait Aristoteles in arte Poëtica. Auditor Anaxagoræ Physici fuit: in Rhetoricis Prodicum Ceum audivit: in moralibus doctore usus Socrate. Quæ non alio fine commemoro, quàm ut liqueat, quantis doctoribus usi sint Poëtæ, qui ad grandem Poëticæ laudis artem adsurrexerint. Sepultus est in Macedonia, cum ad regem ejus Macedoniam esset profectus: ut ait Pausanias in Atticis. Sed videtur dubitasse de pervulgato mortis genere.

Euripidi fabulam scripturo ejus argumentum ac faciem primam delineabat Theodectes. Unde sic Antiphanes:

Ὁ τὰ κεφάλαια συγγράφων Εὐριπίδῃ.

Qui prima capita Euripidi delineat.

Sed hic nequit esse Theodectes, Aristotelis condiscipulus: de quo Olymp. CIII.

Nicomachus Atheniensis iisdem fuit temporibus. Ut qui etiam Sophoclem, & Euripidem aliquando vicerit. Oedipo inprimis est celebratus.

Tum etiam Theognis Comicus: sed frigidus adeò, ut Χιὼν sive Nix diceretur. Ætatem indicat, quod cum Euripide à Nicomacho sit victus.

Euripidi æqualis fuit Philocles Comicus, ex Æschyli sorore natus, teste Suida, & Aristophani ob deformitatem capitis densus in Thesmophoriazusis. Hujus Τηρεὺς ἢ Ἔποψ memoratur à Scholiaste Aristophanis, & Stobæo serm. X. atque aliis. Ejus filii Morsimus, & Philippides, Poëtæ: de quibus postea.

Cephisodorus Atheniensis veteris Tragœdiæ Poëta fuit, quales Æschyli temporibus, vel circa ea vixerunt. Ejus fabulæ Antilais, Amazones, Trophonius, Sus. Auctor Suidas. Alius ab eo est Cephisodorus, qui nomen adeptus historia sua belli sacri, sive Phocici. Uti & alius ejus nominis est, Isocratis discipulus: ut diximus in tertio de Historicis Græcis.

Socrates fabulas Æsopicas versibus reddidit: quos apud Platonem laudat Cebes.

Circa hæc etiam tempora fuit Diocles Atheniensis, veteris Comœdiæ Poëta, cujus Melissas laudat Athenæus lib. X. & Pollux lib. X. cap. XXIV. Atque iidem etiam memorant ejus Θάλατταν.

Item Philyllius, veteris & ipse Comœdiæ Poëta: quem ἐν Φρεωρύχῳ citat Athenæus lib. XIV. & Pollux lib. VII. Alias ejus fabulas recenset. Est & alter Philyllius, item Poëta, de quo dicam in Poëtis ætatis incertæ.

Item Sannyrio (pro quo *Samyrion* perperam editum est apud Lylium) fuit veteris Comœdiæ Poëta, ob gracilitatem à Strattide Comico dictus *Canabus*, ut è Polluce cognoscimus. Hujus fabula Γέλως memoratur Athenæo lib. VII. Sed præterea ab eo scriptæ Δανάη, Ἰώ, Ψυχασταί, ut ait Suidas.

Adhæc Ænicus, cujus Antea Polluci refertur.

Præ-

Præterea & his temporibus itidem veteris Comœdiæ Poëta Philonides Atheniensis, quem & ipsum more suo ridet Aristophanes. Prius fullo fuit. Sæpius memorat Athenæus: etsi sit, ubi id nomen in Philochorum mutarit Dalecampius.

Philonidæ verò ejus filius Nicochares fuit, & ipse Comicus, quem itidem exagitat Aristophanes. Philonidæ κοθόρνους laudat Pollux lib. IX. & Athenæus lib. VI. Sed de hoc ad Olymp. XCVII.

Aristylus Poëta non magni momenti à Comico Aristophane ridetur, ut neutiquam sit verisimilis eorum opinio, qui fuisse hujus filium arbitrantur.

Ejusdem LXXXVII. Olymp. an. II. *Bacchylides carminum scriptor agnoscitur:* ut est in Chronicis Eusebii. Sed de eo jam dictum Olympiade LXXXII. an. II.

Ejusdem Olympiadis LXXXVII. an. II. Archonte Apollodoro, (quo tempore Platona Philosophum fuisse natum, ab Athenæo traditum est) fabulas docuit Eupolis: ut est apud Scholiastem Aristophanis in Prolegomenis, & Anonymum in Olympiadum descriptione. Sed & Olymp. LXXXV. an. IV. h. e. sexennio ante spatium proximè assignatum claruisse, superiùs ex aliis auctoribus dicebamus. Contra juniorem facere videtur in Chronicis Eusebius: cui Olympiadis LXXXVIII. an. I. *Eupolis & Aristophanes, scriptores Comœdiarum agnoscuntur.* Sed tres hæ sententiæ facilè conciliantur, cùm inter extremas sententias tantum sit intervallum annorum decem. Ejus Δῆμοι memorantur Athenæo lib. III.

Olymp. LXXXVIII. claruit Aristomenes Atheniensis Comicus, unus eorum, qui ὑποδιδάσκαλοι, sive secundarii vocabantur. Auctores Suidas, & Anonymus in descriptione Olymp. Ac convenit hoc, quod Suidæ dicitur vixisse tempore belli Peloponnesiaci: quod cœpit Olymp. LXXXVII. an. I. Lilio non assentio: qui vult post id bellum fuisse Olymp. XCVII. Cognomentum habuit θυροποιός, *januarum fabricator*; ut est apud Suidam. Ubi aliqui malunt τυροποιός, *caseos parans.* De Admeto ab eo acta dicam Olymp. XCVII. an. IV.

Olymp. LXXXIX. an. I. Archonte Isarcho, actæ primò Aristophanis Νεφέλαι, Cratini Πυτίνη, Amipsiæ Κόννος: ut idem Olympiadum scriptor tradit, & Scholiastes Aristophanis in Nubium Argumento. Anno II. actæ secundo Aristophanis Nubes, item Vespæ: ut testes idem Anonymus in Olympiadum descript. & Scholiastes Aristophanis in fabularum argumento. De Amipsiæ Κωμασταῖς dicam Olymp. XCI. an. II. Ejusdem Σφενδόνη memoratur Athenæo, & Polluci. Pro quo, ut Casaubono monitum, corruptè interdum legas Φαίδων, aut Φινδων.

Theodorus Poëta ridetur ab Aristophane, cujus æqualis fuit.

Olymp. LXXXIX. an. III. Eupolidis Atheniensis Poëtæ Comici Κόλακες acta, archonte Alcæo, ut est apud Athenæum lib. V. & Anonymum in Descriptione Olympiadum. Νουμηνίαι ejusdem, actæ Olymp. LXXXV. anno IV. uti dictum. Αὐτόλυκος ejusdem acta anno seq. Septendecim annos natus docere fabulas cœpit: quas XVII. fecit, vicit autem septies. Ejus Αἶγες Capræ citatur Plutarcho Symposiacôn lib. IV. Polluci lib. IX. cap. XXIV. Macrobio, Erotiano in Πρόμαλον, & Scholiastæ Aristophanis in Vespas. Ejusdem Δῆμοι Polluci lib. VII. cap. XXVII. & XXX. ac lib. IX. Harpocrationi in Ὀξύθυμία, Prisciano lib. VIII. Εἵλωτες Athenæo lib. IV. & Polluci lib. IX. Φίλοι Athenæo lib. VI. & Harpocratio in Παρεγγράφειν, ac Parœmiographi in proverbio. Οὐδὲ μετ' ἰχθύ ἡ θύρα. Προσπάλτιοι (quod nomen à Prospalta, Atticæ populo) Athenæo lib. VI. Πόλεις Polluci lib. VII. cap. II. Ejusdem Eupolidis Ταξιάρχοι, vel Ταξιάρχαι, laudantur Athenæo lib. IV. & Polluci lib. VII. Similiter memoratur Χρυσοῦν γένος, sive Χρυσογένης Polluci lib. VII. cap. XXII. & Aristophanis Scholiastæ in Ranas. Fortasse & dramatis nomen *Maricas.* Quinctiliano: *Apud Eupolin Maricas, qui est Hyperbolus, nihil se ex Musicis scire, nisi literas confitetur.* In bello Laconico militans naufragio periit in Hellesponto: unde, ut Suidas nos docet, decretum, ne postea Poëtæ militarent. Alii volunt ab Alcibiade in mare conjectum, quod in eum scripsisset Baptas. Aliqui id agnoscunt: sed tandem ajunt eluctatum. In Ægina mortuum refert Ælianus libris de Animalibus.

Olymp. LXXXIX. an. IV. archonte Aristione, (perperam apud Diodorum Aristone) Eupolis docuit Αὐτόλυκον, & Pherecrates Ἀγρίους, ut tradit Anonymus in Descript. Olympiadum, & Athenæus lib. V. Sed perperam apud Anonymum illum est Ἀγρίους, pro Ἀγρίους, ut est apud Athenæum, & alios. De ætate Pherecratis etiam firmat, quod Eupolis, Aristophanes, Plato Comicus, Phrynichus, & Pherecrates, eadem ætate floruisse, dicat Suidas in Πλάτων. De Platone jam dictum Olymp. LXXXVI. Ubi & de Phrynicho actum. Pherecratis αὐτόμολοι citantur Athenæo lib. III. & Suidæ. Δουλοδιδάσκαλος eidem Athenæo sæpius. Κραπάταλλοι ejusdem eopse libro. Γραῦς ἢ Παννυχίς, ejusdem lib. XIII. & Pollucis lib. X. cap. XLVIII. Ἀγρίους laudat idem Athenæus sæpius. Μεταλλεῖς Athenæus lib. III. & Erotianus in Ἀμῶ. Sed Eratosthenes Nicomacho adjudicabat: ut est apud Harpocrationem Μύρμηκες Pherecratis citantur Athenæo lib. VI. Nisi pro Μυρμήκοις legendum ἐν Ἀγρίοις, ut Casaubono visum, cui adsentio. Eundem ἐν Πετάλῃ citat Athenæus lib. VIII. Pollux lib. VII. cap. XXX. & lib. X. cap. XX. item Priscianus lib. XVIII. Hesychius in Μεταλλεῖον. Pherecrati etiam Chiron, incerto licet auctoris tribui solet: ut constat ex Athenæi lib. IX. & XIV. Χείρωνας vocat Priscianus lib. XVIII. Etiam in Etymologico Magno, voce Βοηδρομιών, ubi citatur Pherecydes ἐν Αὐτόχθοσι, doctissimo Sylburgio adsentio, qui pro Φερεκύδης legere malit Φερεκράτης. Licet non ignorem eodem opere Pherecydem citari in Ἄρυπτε, & Παλλάδιον, & Πολέμων, & Γῆς. Sed de Pherecyde alibi dictum.

Olymp. XC. an. I. Agathon Tragicus vicit Lenæis: ut est apud Anonymum in Descript. Olymp. & Athenæum lib. V. Ejus τὰ ἐπινίκια ἑστίαται apud Platonem in Convivio. De hoc Poëta sic Philostratus libro I. de vitis Sophistarum in Gorgia*: Ἀγάθων δὲ ὁ τραγῳδίας ποιητὴς, ὃν ἡ κωμῳδία, σοφόν τε, καὶ καλλιεπῆ οἶδε, πολλαχοῦ τῶν ἰαμβείων γοργιάζει. *Agathon autem, tragicus Poëta, quem comœdia sapientem, & elegantem, esse novit, in iambicis suis plurimum æmulus est Gorgiæ.* Vide etiam, quæ dicam ad Olymp. CI.

* Pag. 497. edit. Paris. an. 1608.

Olympiade eadem XCI. fuit Euenus, Poëta elegiacus. Ætatem ejus inde cognoscimus, quod fuerit præceptor Philisti historici, qui Olymp. XCIII. an. III. cùm Dionysius Senior ab Syracusanis mulctaretur ob rem malè gestam adversus Carthaginenses, se prædam pro illo dedit. Pluraque de Philisto illo diximus lib. I. de Historicis Græcis, cap. VI. Eueni versum etiam Aristoteles adducit, ut ostendat consuetudinem esse alteram naturam. Etiam Eueni duo supersunt Epigrammata in Cnidiam Venerem, & tertium in Myronis vaccam.

Olymp. XCI. an. I. archonte Aristomnesto, Archippus Comicus unicâ vicit fabulâ: ut est apud Suidam in Ἄρχιππος, & Anonymum, qui Olympiades descripsit. Idem Pisces edidit, quos Julius Pollux laudat lib. X. cap. V. ac sæpius Athenæus. Præterea scripsit Πλοῦτον, ut liquet ex Polluce lib. VII. cap. XIV. & Aristophanis Scholiaste ad Vespas. Ejus fabularum aliquæ Aristophani tribuuntur. Auctor vitæ Scholiastis: Ἔγραψε δὲ δράματα μδ (Suid. νδ) ὧν ἀντιλέγεται τέσσαρα ὡς οὐχὶ ὄντα αὐτοῦ. ἔστι δὲ ταῦτα Ποίησις, Ναυαγός, Νῆσοι, Νίοβος. Ἃ τινὲς ἔφασαν εἶναι τοῦ Ἀρχίππου.

Aristophani item æqualis Strattis ut ex Plutarcho in Isocrate colligo: ubi ait, ab utroque eorum, Aristophane inquam, & Strattide, Theodorum, Isocratis patrem ob filiam fuisse notatum in Comœdiis. In Strattidis fabulis fuere Ψυχασαί, quo & nomine fabula fuit Sannyrionis. Cæteras ejus fabulas recenset Casaubonus in Athen. lib. VII. cap. XXIII. ubi & refellit errorem Suidæ existimantis Strat-

eidem fuisse tragicum, qui Comicus fuit. Nec minùs Gyraldo aberratum, cum duos Strattides, unum Comicum, alterum Tragicum facit.

Olympiadis ejusdem anno II, Archonte Chabria, actæ Aristophanis Aves Athenis, ut Anonymus ait in Olymp. Descript. item Amphiaraus ejusdem, teste Aristophanis Scholiaste in Avium argumento. Imò & actæ tum Amipsiæ Κωμασταὶ, & Phrynichi Μονότροπος, ut in altero Aristophanicæ ejus Comœdiæ argumento legere est.

Olymp. XCII an. III, Archonte Glaucippo, acta Sophoclis Φιλοκτήτης: ut tradit Anonymus in Olympiadibus, & Scholiastes in ejus fabulæ argumento. De natali ejus dictum Olymp. LXXI an. II.

Hac etiam Olympiade, vel aliquanto antè Dinolochus (Δεινόλοχος) Syracusanus aut Agrigentinus, Poëta Comicus: qui Doricâ Dialecto XIV fabulas scripsit: ut auctor Suidas. Sed addit, vixisse ἐπὶ τῆς ογ' Ὀλυμπιάδος, Olymp. LXXIII. Quod esse nequit, si ut proximè subdit, Epicharmi fuerit, vel filius, vel discipulus: vel si fuerit Epicharmi ἀνταγωνιστής, sive adversarius: ut Ælianus ait lib. VI. de Animalibus, cap. LI. Nam is claruit anno LXXXIV; ut superiùs vidimus.

Olymp. ejusdem anno III, Archonte Callia, Sophocles, & Euripides, obiere: ut de utroque testis Diodorus Siculus lib. XIII, & Anonymus in Descriptione Olymp. Eusebius in Chronico refert ad hujusce Olymp. an. I. Chronicon Alexandrinum ad Olympiados proximæ an. III. Apulejus verò ait Sophoclem fuisse superstitem Euripidi: & quidam demum, si Suidam audimus, sexennio post eum obiisse. Eopse anno Aristophanes docuit Ranas, teste Anonymo in Descriptione Olympiadum: item Phrynichus Musas, & Plato Comicus Cleophontem: ut ait Aristophanis Scholiastes in argumento Ranarum.

His etiam temporibus viguit Philistion Prusæensis, vel Sardianus: ut qui tempore Socratis obierit. Scripsit, Suida teste, Comœdias βιολογικάς, vel potiùs βιολογικάς, h. e. mimicas. In fabulis fuit ὁ φιλογέλως, sive risus amans. Alius ab eo Philistion Locrus vetus medicus, & nobilis: ut eum vocat Agellius lib. XVII, cap. XI. Ac fortasse apud Fulgentium lib. I. Mythologicôn, cap. de lauro, ubi citatur Philocrus de Somniorum interpretatione reponi *Philistion Locrus* debet.

Chærophon tragicus, patriâ Atheniensis, iisdem, Philippi nempe Macedonis temporibus vixit: ut est apud Ulpianum Rhetorem: ut arguit, quod fuerit Socrati & Demosthenis familiaris. Is de Heraclidarum descensu scripsit Tragœdiam. Etiam mentio ejus fit apud Aristophanem in Nubibus, Athenæum, Philostratum in Sophistarum vitis.

Chæremon Comicus etiam tum vixerit: si quod apud Lilium legas, Socratis discipulus fuerit. Aristoteles in Rhetoricis ejus Pentheum celebrat. In fabula Hippocentauro, omne metrorum genus miscuit. Meminit & Athenæus; uti etiam Urei & AlphesibϾ, pluresque fabulas recenset Suidas: atque addit, diversum ab eo esse Hieroglyphicorum scriptorem.

Theophilus, Medicus Epidaurius, Comicus Poëta, extremis Euripidis temporibus vixit: atque ejus epitaphium scripsisse dicitur: quod alii Thucydidi tribuerunt. Ejus Pancratiasta ab Athenæo citatur lib. X. Sed & alias memorant idem, ac Suidas.

Olymp. XCIII an. I, archonte Euctemone, claruit Antiphanes Carystius, Mediæ Comœdiæ Poëta, ut est apud Suidam in Ἀντιφάνης, & Anonymum in Descript. Olymp. Atque addit Suidas, reliquisse filium, Comicum & ipsum. De hoc Antiphane Athenæus initio lib. XIII Deipnosophisticôn: Ἀντιφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς ὡς ἀνεγίνωσκέ τινά τῷ βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ ἐξ ἰδίων κωμῳδιῶν (ὁ δὲ δῆλος ἦν οὐ πάνυ τι ἀποδεχόμενος) δεῖ γὰρ, ἔφησεν, ὦ βασιλεῦ, τὸν ταῦτα ἀποδεχόμενον, ἀπὸ συμβολῶν τε πολλάκις δεδειπνηκέναι, καὶ περὶ ἑταίρας πλεονάκις, καὶ εἰληφέναι, καὶ δεδωκέναι πληγάς. *Antiphanes Comicus, cum suarum comœdiarum quandam Alexandro recitâsset, & non admodum acceptum fuisse Rex præ se ferret, Oportet inquit, ô Rex, has qui probaturus sit, è symbolis crebro cœnâsse, & sæpius apud scortum plagas multas & accepisse, & intulisse.* Plurimæ Antiphanis citantur: ut Ἀκέστρια sive Sartrix Athenæo lib. VII, IX, & XIII, & Polluci lib. IV, cap. XIX. Ἀλιευομένη Polluci lib. IX. Archestrata, - - - - - - - - - Αὑτοῦ ἐρῶν, sive Seipsum amans, Athenæo lib. X, & Polluci lib. X, cap. XXXII. Æsculapius Athen. lib. XI, Ἄντειος Athenæo lib. XII, Βομβυλιός, à poculi genere, Athenæo lib. III. Βοιωτία Polluci lib. X. cap. XXIII: pro quo perperam Βοιώτιον apud Athenæum, ut observatum Casaubono. Etiam laudatur in Κνοιθιδεῖ ἢ Γάστρωνι Athenæo lib. X: nisi scribendum Σκυθίδη, de quo ad Athenæum Casaubonum Animadv. lib. VII, cap. IX. Κύκλωψ memoratur Polluci lib. VII, & IX. Κύριος Κῆρυξ Athenæo lib. IV. Δραπετραγωγός, sive servum retrahens è fuga, Athenæo lib. IV. Milanion Athen. lib. X. Mystis Polluci lib. X, cap. XIX. Παιδεραστής Athen. lib. VII. Προβατεύς sive Opilio, vel Pastor, Athen. lib. VII. Problema Athen. lib. X. Rusticus sive Butalio Athen. lib. VII, Sappho Athen. lib. X. Scythæ Polluci lib. VII, cap. XLII, & Athenæo lib. VI. Θομβυκίων, Athen. lib. IV. Traumatias Polluci lib. IV, cap. XXV. Θορίκιοι, Athenæo lib. XII. Obiit in Chio annos natus LXXIV filium relinquens Stephanum, itidem Comicum Poëtam.

Olympiade XCIII, an. IV, Dionysius Siculæ tyrannidem invadit: obiit verò Olymp. CIII, anno I. Præter historias, etiam Comœdias & Tragœdias scripsit. Dionysii tyranni Adonidem citat Athenæus. Imò & Θεσμοφόρον. Nam adsentio Casaubono lib. IX rescribenti Διονυσίῳ ἐν Θεσμοφόρῳ, ubi vulgo Διονύσῳ.

Dionysio æqualis fuit Antipho Rhamnusius, quem, ut Poëtam, etiam laudat Aristoteles libro de Poëtica. Cumque Dionysio, & domi solus Tragœdias fecit. Comicum etiam fuisse ait Philostratus. Artem etiam oratione sanandi morbos profitebatur. Imò idem quoque orator fuit. Ac vitam fusè describunt Plutarchus de X Oratoribus, & Philostratus in Sophistis. Ex Plutarcho cognoscimus, temporibus vixisse Socratis, Alcibiadis, Critiæ, ac interfectum esse à XXX tyrannis, sicut antea retulerat Theopompus XV Philippica. Alii tamen ajunt, ut ibidem legas, in Sicilia occisum à tyranno Dionysio majore, sive quia dixisset optimum esse illud æs, unde Harmodii, & Aristogitonis statuæ essent conflatæ, quo pacto ad necandum regem incitare videbatur, sive quia Dionysii regis comœdias conviciis proscinderet. Siquidem Dionysium fuisse Poëtam, antea diximus. Interim ista etiam de tempore conveniunt. Sed ut de Dionysio verius putem, facit, quòd Aristoteles lib. de Poëtica ait, cùm Dionysii jussu ad supplicium duceretur cum aliis, & hi caput velarent præ pudore, rogasse eos, ecquid metuerent nequis eos crastino conspiceret.

Iisdem temporibus claruit Sthenelus tragicus, memoratus Aristoteli in Poëtica, & Harpocrationi. De ætate ex eo cognoscimus, quòd ejus, ut æqualis, meminit Lysias, qui Periclis, Peloponnesiaci belli, & XXX tyrannorum temporibus vixit.

Etiam Olymp. XCIII, an. IV, archonte Alexia, floruit Antimachus Clarius, (Clarium Poëtam vocat Ovidius) sive, secundum alios Colophonius. Vicinæ sunt Clari & Colophonis civitates. De ætate est apud Anonymum in Descriptione Olympiadum. Atque hoc eo firmatur, quòd æqualis fuerit Lysandro, à quo Nicerato Heracleotæ posthabitus: item Platoni Philosopho, quo audiente, Thebaida suam recitavit; sed adhuc juvene: unde Suidas ait fuisse Platone antiquiorem: uti juniorem dicit Panyasi, & Stesimbroto, quos audiverit. In heroico secundas ei ab Homero Grammatici dedere, teste Fabio. Reprehensus tamen, ut tumidus, & verbosus: qua de re non est animus Lilium in poëtarum historia exscribere: vel etiam Turnebum Adversariorum lib. XXVIII, cap. XXXVIII.

Hic

Hic cum Hadriani Cæsaris tempore à plurimis ignoraretur, usque adeò tamen illi placuit, ut cogitârit de abolendo Homero, inque ejus locum substituendo Antimacho: quemadmodum ex Dione narrat Xiphilinus*.

Alius est ab Antimacho Heliopolita, qui Κοσμοποιΐαν ter mille septingentis octoginta † versibus descripsit. Alius item ab Antimacho Melico poëta, cui cognomen Ψεκάς, quia familiaribus colloquiis, instar ψεκάδος, sive minutissimæ pluviæ, irrigaret atque aspergeret, nec nisi doctiores à se dimitteret.

* P. 258. edit. H. Steph.

† Perperam in Wolfii translatione deter millenis præteritur. Nam Græce est γψπ.

Cap. VII.

De Poëtis Græcis, qui post captas à Lysandro Athenas claruere, usque ad Μοναρχίαν Græcorum.

Superest quarta imperii Persici pars: ubi dicendum de Poëtis, qui floruere post captas à Lysandro Athenas, usque ad Μοναρχίαν *Græcorum, sive Darium Codomannum ab Alexandro devictum.*

Quod spatium est annorum LXXIII. Nempe ab Olymp. XCIV, anno I, usque ad Olympiadis CXII, annum II; quo cœpit Μοναρχία Græcorum.

Hoc intervallo claruerunt Antilochus, Critias, Morsimus, Isocrates vel Aphareus, Asclepiades Tragicus, Strattis, Astydamas Tragicus, Iophon, Socrates, Melitus, Diogenes sive Oenomaus, Melanthius, Timotheus Milesius, Philoxenus Cytherius, Telestes Selinuntius, Sophocles, Amphis Comicus, Aristophanes Comicus, Nicophon, Alcæus, Nicochares, Apollophanes, Lysis Pythagoricus, Carcini duo, Eudoxus Cnidius, Anaxilas, Anaxandrides, Eubulus Cettius, Mnesimachus, Araros, Philetærus Comicus, Agathon, Astydamas, Theopompus Comicus, Nicostratus, Theodectes, Pigres, Ephippus, Epicrates, Philippus, Erinna Poëtria, Xenoclides, Æschines, Philetas Cous, Sosicles Syracusius, Myrtilus, Hermippus, Euphantus, Crantor Solensis.

Hos etiam suis singulos Olympiadibus distinguemus.

Olymp. XCIV in honore erat Antilochus: qui cum carmine Lysandri laudes scripsisset, ab eo, Plutarcho teste, donatus est pileo Laconico argenti pleno. Lysander is Athenas cœpit Olymp. XCIV, an. I.

Olymp. eâdem claruit Critias, unus è XXX tyrannis, Atheniensium civitati impositis à Lysandro; imò eorum facilè princeps: quem loquentem in Dialogis inducit Plato. Poëta fuit elegiacus; ut arguit, quod ad Alcibiadem etiam elegiam scripsit. Sed cùm id carmen non admittat tres continuas breves, quales in Ἀλκιβιάδην, jambicum pro pentametro substituit. Luculentum Critiæ fragmentum Jambicum apud Sextum Philosophum superest. Alium Critiam puto, Callæschri filium poëtam: cujus versus refert Athenæus lib. I, X, XIII.

Claruit & tum Morsimus, filius Philoclis, qui ex sorore Æschyli natus fuit. Eum ridet Aristophanes hoc versu:

Καὶ διδασκοίμην προσᾴδων Μορσίμου τραγῳδίαν.

Atque accinere condocerem Morsimi Tragœdiam.

Ejus filius Astydamas fuit: de quo deinceps.

Olymp. XCV, ac deinceps, claruit Isocrates: natus Olymp. LXXXVI, septennio ante Platonem. Suidæ interpres Portus errat, quando tum claruisse ait. Natum debuerat dicere. Græcè est: Γενόμενος ἐπὶ τῆς πς' Ὀλυμπιάδος, ὅ ἐστι μετὰ τὰ Πελοποννησιακά. Sanè hic dicitur id tempus incidere post bellum Peloponnesiacum. At id finitum captis à Lysandro Athenis Olymp. XCIV, an. I: ut non possit per Olymp. LXXXVI intelligi alia, quam quâ natus. Isocratis verò meminimus hoc loco, quia Gyraldus censet eundem fuisse poëtam tragicum: idque ex uno Plutarcho in Rhetorum Vitis: de quo in Aphareo mox dicam. Ibidem legas in Mausoli funere certasse eo in certamine, quod Artemisia constituerat. Sed verius, ut puto, Suidas; qui putat eum fuisse alium Isocratem hujus Isocratis discipulum, ex Ponto Apolloniatem, vel ut alii volunt, Heracleotam. De certaminis ejus tempore dicam in Olympiade CIII.

Aphareus, privignus Isocratis, scripsit Tragœdias XXXVII: ut est legere apud Plutarchum in vitis X Rhetorum, ubi de Isocrate. Lilius tamen Gyraldus Dialogo VII de Poëtarum historia ait vitrici opus fuisse: atque hoc ex Plutarcho relucere. Equidem planè metuo, ne eum fugerit ratio. Nam quæ Plutarchus dicit de Tragœdiis, ejusdem esse ait, ac ejus cujus fuere orationes, de quibus antecessit. At illas istic Apharei dici, satis est apertum.

His etiam temporibus claruit Strattis, tragicus Atheniensis: cujus fabulæ memorantur Athenæo, & Suidæ. Ætatem ostendit, quod Theodorum, Isocratis parentem, propter filiam, Isocratis sororem, Aristophanes, & Strattis notarint in Comœdiis. Isocrates verò natus Olymp. LXXXVI, annis VII ante Platonem. Ac XXX tyrannorum tempore claruisse, ex Plutarcho in X Rhetorum vitis, satis est apertum. Tyrannis ea cœpit Olymp. XCIV.

Asclepiadis, Tragœdiarum scriptoris, qui Isocratis fuerit discipulus, meminit Plutarchus in Vita Isocratis, libro eo, quo X Rhetorum vitas est complexus.

Olymp. XCV, anno II archonte Aristocrate, Astydamas Tragicus fabulas suas edere est exorsus: ut est apud Diodorum Siculum lib. XIV, & Anonymum in Descriptione Olympiadum. Fuit Isocratis auditor: sed ab Eloquentiæ studio se ad Tragœdiam scribendam convertit. Fecit fabulas CCXL: sed vicit solum XV. De utroque testis Suidas. Filium habuit cognominem: de quo Olymp. CII.

His etiam temporibus clarescere cœperit Iophon Tragicus, Sophoclis Tragici, ut Suidas ait, filius, præter quem & alter ei filius fuit, sed nothus nomine Ariston. Alius ab eo Iophon Gnosius, qui vatum oracula carmine expressit Heroico, teste Pausania in Atticis*.

Socrati etiam aliquis hic est locus: ut qui paullo ante finem vitæ, scripserit Hymnum in Apollinem, & fabulas Æsopicas carmine reddiderit. Plato in Phædone †: Ὁ οὖν Κέβης ὑπολαβὼν, Νὴ τὸν Δία, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὖ γ' ἐποίησας ἀναμνήσας με. περὶ γάρ τοι τῶν ποιημάτων ὧν πεποίηκας, ἐντείνας τοὺς τοῦ Αἰσώπου λόγους, καὶ τὸ εἰς Ἀπόλλω προοίμιον, καὶ ἄλλοι τινές με ἤροντο ἤδη, ἀτὰρ καὶ Εὔηνος πρώην, ὅ, τι ποτὲ διανοηθεὶς, ἐπειδὰν δεῦρο ἦλθες, ἐποίησας αὐτά, πρότερον οὐδὲν πώποτε ποιήσας. *Cebes igitur sic excepit, Per Iovem, inquit, bene factum, quod mihi hæc in memoriam revoces. Quippe de poëmatis, quæ nuper fecisti, innuebat autem fabulas Æsopicas carmine redditas, & hymnum Apollinis, & alii ante me interrogarunt, tum & nuper Evenus, quâ de caussa, postquam huc venisti, istos versus feceris, cùm antea nunquam feceris versus.*

* Pag. 64. vers. 4.

† Tom. 1, pag. 60, edit Henr. Steph.

Etiam Olympiade hac, quâ Socrates cicutam bibit, vixit Melitus Orator, atque idem Tragicus poëta; sed, ut veteres tradidere, ὑπόψυχρος, quasi dicas, subfrigidus. Est hic ille, qui cum Lycone, & Anyto, Socratem accusavit; ut est apud Suidam. Aristophanes etiam ridet eum; qui tamen non minùs Socrati fuit infestus, ut ex ejus Nebulis liquet.

Olymp. eâdem, ac seqq. nempe cum XXX tyranni Athenis imperarent, claruisse Suidæ dicitur Diogenes, aliter dictus Oenomaus, Atheniensis Tragicus, Octonas ejus fabulas memorat idem Suidas. Laudat & Athenæus lib. XIV. Obscurus erat, quia consectaretur voces priscas, ut in Melanthio dicam.

Diogeni huic æqualis Melanthius: qui de quadam Diogenis

genis Tragœdia rogatus judicium, respondit, se eam non conspicere tot vocum obscurarum involucris obrectam. Auctor Plutarchus libro de audiendo. Tragicus fuit, & elegiacus, ut ex Athenæo constat. Simleriana epitome Tragicum, & elegiacum diversos facit: sed caussam non video. Meminit & semel iterumque Melanthii Plutarchus in Cimone: ubi & distichon ejus in Cimonis laudem citat. At alius, Μελάνθιος, qui περὶ μυστηρίων scripsit. Citat Aristophanis Scholiastes*. De Melanthiis etiam dixi lib. III. de Historicis Græcis. * Pag. 592.

Ejusdem Olympiadis xcv. anno III. Ithycle archonte, claruere quatuor insignes Poëtæ Dithyrambici, Timotheus Milesius, Philoxenus Cytherius, Telestes Selinuntius, & Polyeidus: ut est apud Diodorum lib. XIV. & ex eo apud Anonymum in Olympiadum descriptione. Sed legas utrobique Τιμόθεον Φιλήσιον, pro Μιλήσιον, ut ex Stephano in Μίλητος, & Suida legi oportere vidit Meursius lib. III. de Archontibus cap. XVI. Ubi & Stephani de eo verba sic corrigit: Τιμόθεος ὁ κιθαρῳδὸς ἐποίησε Νόμων κιθαρῳδικῶν βίβλους ὀκτωκαίδεκα, εἰς ἐπῶν ὀκτάκις χιλίων τὸν ἀριθμὸν καὶ προνόμια αὐλῶν χίλια. Perperam vulgò pro αὐλῶν legitur ἄλλων. Apud Suidam verò est versibus scripsisse, νόμους, sive modos Musicos XIX. Imò apud Clementem lib. I. Στρωματέων legas, primum esse, qui in choro citharâ cecinerit νόμους. Idem Suidas addit, etiam fecisse Dithyrambos XVIII. hymnos XXI. προοίμια XXXVI. Διασκευάς, sive apparatus vel descriptiones VIII. Adhæc Dianam, Encomium, Phinidas, Laërtem, & Persas, sive Ναύπλιον, sic rectè legitur apud Suidam. At perperam apud Athenæum lib. VIII. pro Ναύπλιον est Ναυτίλον. Atque eodem libro ab Athenæo citatur Timothei Charon ὁ ἐκ Νιόβης. Vide & quæ de hoc Poëta diximus Poëticarum Institut. lib. III. cap. XIII. §. IV. & cap. XVI. §. III. & IX.

Est verò hic Timotheus ille, qui decimam, & undecimam chordam Lyræ addidit, ac veterem Musicam fecit molliorem: & contra quem Spartanorum decretum exstat apud Boëthium. Nam eum vixisse temporibus Euripidis, & regis Philippi Macedonis, apud Suidam legas: qui & ait, decessisse annos natum XCVII. Ac satis convenit quòd ab Archelao rege dicitur fuisse perstrictus ob avaritiam. Idem & Tragicus Poëta fuit: interque alia edidit Σεμέλης ὠδῖνα, *Semeles partum*: in qua fabula induxerat Semelen, dum parit, indecorè ejulantem. Eoque nomine à Stratonico fuit reprehensus: ut observatum Paulo Leopardo. Vide & Casaubonum Animadv. in Athenæum lib. VIII. cap. XI. At alius Timotheus, mediæ Comœdiæ Poëta: cujus hæc dramata à Suida memorantur, Πύκτης, sive Pugil, Παρακαταθήκη, Depositum, Μεταβαλλόμενος, ἢ Μεταφερόμενος, Mutatus sive Translatus, Κυνάριον sive Catellus, cujus meminit Athenæus in VI. De Timotheo utroque satis.

Timotheo Milesio ὁμήλικα faciebamus Philoxenum Cytherium: à quo dithyrambos esse inventos putavit Pindari Scholiastes. Sed hac parte magis fidem meretur Herodotus in Clio. Is Arionem Lesbium sive Methymnæum, fabula de vectore delphino nobilem, primum fuisse, ait qui Corinthi docuerit dithyrambos. Atque idem etiam proditum ab Aristotele: ut testis est Proclus in Chrestomathia. Sanè Philoxenus Cytherius multo post Herodotum vixit: nempe Platonis temporibus. Nam & is Syracusanorum tyranno Dionysio juniori familiaris fuit; ut Pausanias in Atticis ait. Sed idem ab eo est interemtus, postquam eum ἐσχηματισμένως † derisérat in Cyclope suo, sive de amoribus Cyclopis, & Galateæ. † Figurate. Meminere Athenæus lib. I. & Ælianus lib. XII. Var. Hist. cap. XLIV. Idem Convivium scripsit: unde quædam adducit Athenæus lib. IV. & XIV. Cujusmodi ejus dictio, & ingenium fuerit Isaacus Casaubonus dicet Animadversionum in Athenæum lib. IV. cap. XI. Nempe planè ad lasciviam, & nugas comparata.

Tertius eorum, quos ex Diodoro æquales fuisse dicebamus, Telestes Comicus erat. Cujus dithyrambos ab Harpalo esse dono missos Alexandro Magno, in hujus vita refert Alexander Magnus. A Suida duæ ejus fabulæ ex Athenæi decimo quarto memorantur, Argo, & Æsculapius.

Quartus erat ὁ Πολύειδος, qui, ut loco ante memorato Diodorus Siculus ait, etiam Pictorià, & Musicâ arte excelluit.

Olympiadis ejusce XCV. anno IV. Lysiade archonte, fabulas edere cœpit Sophocles, Sophoclis filius, ut tradidit Anonymus in Olymp. descriptione.

Iisdem temporibus fuit Amphis Comicus. Sanè Platonis ætate vixisse, ex Laërtio cognoscimus. Amphidis Γυναικομανίαν laudat Athenæus in XIV.

Olymp. XCVII. an. IV. Antipatro archonte, Aristophanes edidit Plutum: ut ait Anonymus Olympiadum scriptor. Item tum edidit Aristomenes Admetum; Nicophon, Adonidem, Arcesilas, Nicochares, Lacones; Alcæus, Pasiphaën; ut ait Scholiastes Aristophanis argumento Pluti. De Aristomene dictum Olymp. LXXXVIII. Nicophon (Νικοφῶν) veteris Comœdiæ Poëta memoratur Athenæo lib. III. ἐν τοῖς Χειρογάστορσιν. Uti & lib. IX. ac XIII. Suidæ Poëta vocatur Νικόφρων, fabula ἐγχειρογάστορες. Nicophonti itidem Πανὸς Γοναὶ & Pandora tribuuntur à Polluce lib. VII. cap. X. & lib. X. cap. XXXIV. Adhæc Athenæo, & Scholiaste Aristophanis ad Aves. At Nicophronti non uno in loco adsignat Suidas. Præterea, ut est apud Suidam scripta ab eo, Ἐξ ᾅδου ἀνιών, ab inferis veniens, & Sirenes.

Etiam ætate Aristophanis, ut dixi, claruit Alcæus: non ille lyricus, de quo antea dictum; sed comicus: quem decem Comœdias reliquisse, auctor est Suidas. Earum Endymio memoratur Polluci lib. IX. Pasiphaë eidem lib. X. qua cum Aristophane Athenis certavit. Athenæo etiam citantur Palæstine, Nuptiæ sacræ, Sorores stuprum passæ, Ganymedes, & Callisto.

Claruit & tum, ut puto Callistratus, Atheniensis Comicus, Aristophanis præcipuè æmulus.

Aristophanis etiam temporibus, ut item dictum à Suida, fuisse Nicochares, dicitur, Atheniensis Comicus, filius Philonidæ illius Comici, de quo dicebamus Olymp. LXXXVII. Ejus Nicocharis hæ fabulæ eidem Suidæ memorantur: Amymone, Pelops, Galatea, Hercules uxorem ducens, Hercules choragus, Cretenses, Lacones, Lemniæ, Centauri, & Χειρογάστορες. Herculem Choragum nominat & Pollux lib. VII. cap. XII. Herculem Γαμούμενον, sive Nubentem idem lib. VII. cap. XI. Lemnias idem lib. X. cap. XXIV. & Athenæus lib. VII. Chirogastoras Athenæus lib. XIV. Deliada præterea Aristoteles memorat in Poëtica.

Apollophanes ab his temporibus non potest multum abfuisse, cum antiquum eum Comicum statuat Suidas: qui & quinque ejus fabulas recenset. Etiam Comicum dicit Ælianus lib. VI. Histor. Animalium cap. LII. Cæterum etiam Apollophanem in Epico carmine recenset Fulgentius lib. I. Mythologicôn*. Alius ab eo Apollophanes memoratur Plinio, qui Stoicus fuit. * Pag. 162.

Olympiade XCVIII. claruit Lysis Pythagoricus, qui cum Thebas profugisset, præceptor fuit Epaminondæ; ut est apud Laërtium in Pythagora. Atque hujus sunt, quæ vulgo dicuntur aurea carmina Pythagoræ. Operæ est ipsum Diogenem † audire: Τὸ δὲ φερόμενον, ὡς Πυθαγόρου, Λύσιδός ἐστι τοῦ Πυθαγορικοῦ, φυγόντος εἰς Θήβας καὶ Ἐπαμινώνδου καθηγησαμένου. *Quod autem nomine Pythagoræ legitur, Lysidis est Tarentini Pythagorici: qui cum Thebas profugisset, Epaminondam instituit.* † Pag. 571.

Olymp. c. atque ante claruit divinus Plato: qui & ipse ut Laërtius prodidit, Tragœdias scripsit: sed ipse postea, ut cum Catullo loquar, infelicibus ustulavit lignis.

Ad eandem c. Olympiadem, eoque ad tempora Philippi Macedonis refertur à Suida, ut & Anonymo in Descriptione Olympiadum, Carcinus Tragicus Atheniensis. Hujus fabulæ Achilles, & Semele ab Athenæo memorantur. Nec Tragicus modò, sed & lyricus fuit: ut liquet ex Athenæi lib. VIII. Acerbè eum exagitat Aristophanes. Alius ab eo Carcinus Agrigentinus, apud eundem Suidam.

Hujus

Hujus Πλῦτος memorat Athenæus lib. III. Alii eam fabulam Πλοῦτον nuncupant: quomodo & fabulam suam Aristophanes inscripsit. Iisdem verò temporibus vixit, at prior: siquidem, ut à Polycrito Mendesio proditum est, cum Æschine Socratico Syracusis apud Dionysium fuit. At Dionysius pater decessit Olymp. CIII.

His etiam temporibus fuit Eudoxus Cnidius, clarissimi nominis Astrologus, Platonis æqualis: qui hoc loco refertur Suidæ fide: nam is Astrologiam ab eo scriptam ait δι' ἐπῶν, sive carmine hexametro. Mortuus est anno ætatis suæ LIII. Olympiade CIII. ut est apud Laërtium, qui ejus vitam perscripsit. Atque idem memorat ibidem & alterum Eudoxum Siculum, Poetam Comicum: qui ter certamine vicit urbano, quinquies verò in Lenæis, ut ab Apollodoro scriptum in Chronicis.

Anaxilas itidem (quod nomen idem, ac Anaxilaus, ut Pterelas idem ac Pterelaus, Arcesilas, ac Arcesilaus) temporibus, ut puto, Philippi M. vixit: Platonem quidem perstrinxit fabula, quæ Botrylion dicta. Ab Athenæo lib. IV. citatur ἐν Λυροποιῷ, nisi legendum μυροποιῷ, quod apud Stobæum serm. LV. vel Αστρονομῷ, à quo non abhorret Casaubonus: sed sic ut λυροποιὸς magis probet, eamque vocem etiam restituat Athenæo lib. XII. ubi vulgo legitur Λυροποιῷ. Idem Athenæus lib. VI. citat ἀνανδρείαν, h. e. copiam fortium virorum. Etiam Anaxilæ Μονότροπος citatur Athenæo. Sic verò dixere σκληρὸν καὶ δυσαφῆ, καὶ σφοδρὸς ἄπαν ἀντιτείνοντα, ut est apud Galenum lib. III. de differentia pulsuum.

Olymp. CI. an. II. archonte Chariandro, claruit Anaxandrides Rhodius, vel Colophonius, Poëta Comicus: ut testantur Suidas, & Anonymus Olympiadum scriptor. Nec sanè junior esse vel Platone possit, quem ab eo vexatum, ex Laërtio constat; vel etiam Aristotele, qui eum citat in III. Rhetoric. item in Ethicis. Et quid apertius ex eo, quod Philippi Macedonis ludis interfuisse dicat Suidas? Ejus Ὀδυσσεὺς Athenæo laudatur. Cùm autem LXV. fabulas scripserit, decies vicit. Idem, ut apud eundem Suidam est, πρῶτος ἔρωτας, καὶ παρθένων φθορὰς εἰσήγαγε. *Primus amores, & stupra virginum introduxit in scenam.* Athenæo lib. XV. citatur Alexandridæ Ὕβρις ἢ Κένδυλος. Eundem arbitror. Sanè Anaxandrides & Alexandrides sæpe confunduntur: qua de re Casaubonus in Athenæum lib. VI. cap. XVIII.

Itidem Olymp. CI. fuit Eubulus Cettius, itidem Comicus: ut retulerunt iidem; Anonymus inquam Olympiadum scriptor, & Suidas, cui dicitur μεθόριος τῆς μέσης κωμῳδίας καὶ παλαιᾶς, *in veteris mediæque Comœdia confinio constitutus.* Fabulas docuit XXIV. teste Suida. Nutrices Eubuli citat Athenæus lib. VII. & VIII. Cercopes item lib. X. Calatophoros Ammonius: Clepsydram Athenæus, sic dictam à meretricula Metiche, quæ Venerem amantibus ad clepsydram admetiretur.

Fuit tum quoque Mnesimachus, mediæ Comœdiæ Poëta, Laërtio etiam laudatus initio vitæ Socratis Suidas ait memorari ab Athenæo ejus Ἱπποτρόφον, Βούσιριν, καὶ Φίλιππον. Nempe ἱπποτρόφου, sive equisonis, meminit lib. IX. Busiridis lib. X. Philippi lib. VIII. & X. Videtur autem apud Suidam excidisse, δύσκολον, sive Morosum: quam Mnesimachi fabulam idem Athenæus citat lib. VIII.

Etiam Olymp. CI. fuit Araros (Ἀραρὼς) Comicus, qui fabulas edidit, Cænea, Campylion, Panos partum, Hymenæum, Adonidem, & Parthenidium, sive Virgunculas. Aristophanis Comici filius fuit; Suida teste. Hymenæum idem citat in Ἀναθεῖναι. Etiam Cocalum ei tribuêre: quam tamen alii attribuerunt patri. Vide, quæ de isto Casaubonus ad Athenæum lib. III. cap. II. Ad & cap. XXXV. ubi de illo, Ψυχρότερος Ἀραρότος, *Frigidior Ararote.* Frigidus enim Poëta fuit.

His temporibus etiam fuerit Philetærus Atheniensis Comicus: quod tamen non aliunde colligitur, quam quia filius fuerit Aristophanis. Sed quid si alterius fuerit filius ab Aristophane illo inclyto Comico. Fabulæ ab eo viginti exaratæ dicantur: in quibus Κυνηγὶς Athenæo, sive, ut Suidæ dicitur, Κυνηγίας.

Agathon Tragicus, itemque *Agathon* Comicus his fuere temporibus: nempe Platonis æquales, quantum ex Suida cognoscere est. Tragicus tamen antiquior, ut colligo ex iis, quæ dicta Olymp. XC. an. I. Comici, ut puto, Agathonis est hic versus apud Aristotelem *, & Simplicium †;

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Fortunaque artis, arsque Fortunæ est amans.

* Lib. 8. Ethic. cap. 4.

† In Z. φυσ. ἀκροασ.

Circa Olymp. CII. claruit Astydamas junior, Poëta tragicus, ejus tragici Astydamantis filius, de quo Olymp. XCV. an. II. dicebamus. Ejus hæ fabulæ memorantur à Suida: Hercules Satyricus, Epigoni, Ajax furens, Bellerophontes, Tyro, Alcmene, Phœnix, Palamedes.

Hisce etiam temporibus claruit Theopompus, non ille Isocratis discipulus, nobilis Orator, & Historicus, de quo in Historicis Græcis diximus; sed alius, veteris Comœdiæ Poëta, paullo junior Aristophane æqualis Platonis, quam & perstrinxit. Junior tamen sit, si, ut quidam voluere, ejus fuerit Theodectæ filius: de quo in Ptolemæi Philadelphi temporibus dicemus. Hujus drama Ἡδυχάρης citatur Athenæo lib. VII. & XV. item Laërtio in Platone. Etiam Ἄλθαι memorantur eidem Athenæo, vel potiùs Ἄλθη, ut est apud Hesychium. Item Pamphilia refertur Athenæo lib. XI. ac Medus ibidem. Irenen quoque scripsit, ut indicat Pollux lib. III. cap. XXVI. & XXVIII. Suidas ait fabulas scripsisse XXIV. Cæterarum nomina vide apud Ioannem Meursium Notis in Apollonium Δύσκολον. Hephæstion ab eo carmen Θεσσαλικὸν dictum ait. Meminit & Fulgentius Placiades carminis ejus Cypriaci. Alius ab hoc Theopompus Colophonius, ἐποποιὸς, Athenæo celebratus: cujus opus Ἁρμάτιον.

Circa hæc tempora, ut arbitror etiam vixerit Nicostratus, Poëta Comicus, cognomento, ut Laërtius ait, Clytemnæstra. Cujus fabulas aliquot memorat Athenæus. Etiam Pollux lib. V. cap. XVI. Nicandrum, & Nicostratum vocat κωμῳδοδιδασκάλους, sive comicos magistros. Nec alius est, qui, eo quod histrioniam optime exerceret, (unde in proverbium abiit ποιήσω πάντα κατὰ Νικόστρατον *) κιθαρῳδὸς fuit nuncupatus. Quomodo eum vocat Stephanus in Ἄργος: ubi & versum ejus citat hexametrum. Ac meminit quoque Nicostrati in Γάγγρα. Quamquam non ignorem & alterum fuisse Nicostratum Macedonem oratorem, quem Æsopæis & dramaticis fabulis delectatum ait Hermogenes. Puto is fuerit, cujus meminit Dionysius Halicarnassensis in præceptis de oratione nuptiali; ubi in ejusmodi oratione jubet, uti stylo tenui, Xenophontis, & Nicostrati exemplo. Ex libro ejus de Nuptiis fragmentum citat Stobæus in præceptis nuptialibus: item in sermone de petitione uxoris.

* Omnia, ut Nicostratus, faciam.

Olymp. CIII. anno I. Theopompus, Naucrates, Isocrates, & Theodectes in Mausoli funere, postulato Artemisiæ, certarunt, ac vicit Theodectes: ut ait Anonymus in Olympiadum descriptione: sed Theopompus vicerit, si audimus Suidam in Θεοδέκτης. De tempore interim ambo conveniunt. Fuit Theodectes patria Phaselites ex Lycia, Platonis & Isocratis discipulus. Ajunt & Aristotelis fuisse discipulum. De quo ambigo plurimum. Nam grandior natu Aristotele fuit. Siquidem eo tempore, quo Theodectes in funere certavit Mausoli, Aristoteles annum agens duodevigesimum Athenas venit ad audiendum Platonem, eumque annis audivit XX. Sic sanè Anonymus, quem dixi. Vel potiùs Athenas venit anno sequenti; ut est apud Dionysium Halicarnassensem epistolâ ad Ammæum. Obiit verò ante Alexandrum M. ut ex eo cognoscimus, quod cum Alexander adversus Persas proficisceretur, ac Phaselidem, Lyciæ urbem veniens, in foro conspexisset statuam Theodectæ jam defuncto à civibus suis positam, ipse à cœna temulentus egrediens coronas ei crebras imposuerit consuetudinis memor, quæ cum illo per Aristotelem, & Philosophiam intercessisset. Tragœdias

reliquit, Rhetoricam metro exaratam. In Tragœdiis fuit Mausolus: de qua Agellius lib. x, cap. xviii, atque addit: *In hac eum magis, quam in prosa placuisse, Hyginus in Exemplis refert.* Quia verò dictum de Artemisia, non omittam hoc loco de fratre ejus, cui nomen Pigres vel Tigres: qui Iliados singulis versibus hexametris pentametrum de suo subjunxit atque ita Iliadem in Elegiam convertit. Etiam ei, ut ex Suida constat, tribuerunt Margitem, & βατραχομυομαχίαν, atque alia. Alius is Thigretus. Sanè & Henricus Stephanus lib. ii schediasmate xxii refert, se in exemplar quoddam incidisse ubi adscriptum foret Batrachomyomachiæ nomen Pigreti, vel Tigreti Cari.

Ephippus Atheniensis mediæ Comœdiæ, Poëta dicitur Suidæ, ac, ut puto, circa Platonis vel Aristotelis tempora claruit. Ejus Codonem citat Athenæus lib. vii, & xiv. Item ex Philyra (à meretrice id nominis) & Obeliaphoris quædam adducit lib. viii. Alius ab eo Ephippus Olynthius, historicus; de quo in Græcis historicis* dictum.

* Lib. 3. cap. 9

Mediæ item Comœdiæ poëta Epicrates Ambraciota, in cujus fabulis Amazones, & Emporus, apud Suidam. Chorum ejusdem citat Ælianus in Animalium Historia. Platonem, & Speusippum ab eo exagitatos constat, tanquam nimis anxiè curiosos in indagandis animalium ac plantarum naturis.

Par eidem vel suppar Philippus, itidem mediæ Comœdiæ poëta: cujus fabulam Κυδωνιασμὸς memorat Suidas: idque, ut ait, ex Athenæi Dipnosophistis: ubi tamen hodie frustra quæras. Sed Ephippi Cydonem laudat, uti diximus. Ac lib. viii Ephippi Κυρωνιαὶς vel Κυρωνιασμὸς citat. Itaque Suidam hæc confudisse arbitratur Casaubonus: idque eò magis, quia & alibi Philippi, & Ephippi Comicorum nomina confunduntur. Vide eum lib. viii Animadvers. cap. xv.

Olymp. cvi an. iv, *Erinna poëtria agnoscitur*, ut est in Chronicis Eusebii: sed perperam, si Sapphûs fuit amica, ut antea diximus, ex Tatiano, & Suida. Ac Erinna quidem hexametro superasse, Lyrico Sapphoni in veteribus est epigrammatis. Vide Olymp. xlii.

Hisce etiam temporibus Xenoclides; quem ut Poëtam bonum laudat Demosthenes. Ejus interpres Ulpianus ait fuisse Atheniensem, cumque priùs in Macedonia versaretur à rege Philippo, Amyntæ filio, qui imperare cœpit Olymp. cv, eâ jussum excedere.

Æschines Atheniensis, priusquam ad eloquentiam ac Remp. animum appelleret, Tragicus Poëta fuit. Vide ejus vitam apud Plutarchum in x Oratoribus, & Philostratum in Vitis Sophistarum.

Olymp. cx, multo etiam antè, ac post claruit Philetas Cous, quem Ovidius ac Propertius celebrant. Hic claruit non modò sub Philippo, & Alexandro: sed etiam admodum senex à Ptolemæo Lagide præfectus fuit studiis filii Philadelphi. Grammaticus idem ac Criticus fuit: & elegias, epigrammata, atque alia reliquit: quorum testis Suidas. Vide & quæ de Phileta diximus lib. iii de Historicis Græcis.

Item tum fuit Sosicles Syracusius poëta Tragicus. Nempe Suida teste, claruit extremis Philippi temporibus item sub Alexandro M. imò eadem, qua Alexander, Olympiade decessit. Fabulas fecit lxxiii, ac septies vicit. Quibusdam habitus est unus ex Pleiade septem tragicorum: de qua postea dicam.

His etiam temporibus fuere, nempe, Aristophane, ut puto paullo juniores, Myrtilus, & Hermippus, duo veteris Comœdiæ poëtæ: quorum Myrtilus docuit Amores, & Tetanopanes, sive attrectos, & cum rigido pene Panes. Julius Pollux lib. vi, cap. viii, damnat vocabulum Καταφαγᾶς †, ut Παμπονηρὸν *: etsi & Æschylus & Myrtilus eo usi sunt.

† Comedo
* Plane nefarium.

Hermippus verò, qui luscus erat, Comœdias fecit xl. Ejus Δημόται Polluci citatur lib. vii, ix, x, & Athenæo lib. vii. Ἀθεῶι memorantur Polluci lib. vii, & x. Phormophori Athenæo lib. xv, & eodem, ἐ Κωμῳδοποιοῖς. Θεοὶ, lib. ix. Ætatem Hermippi indicat, quod accusarit Aspasiam, qua cum Pericle lenocinium faceret.

Hisce item temporibus fuit Euphanthus Olynthius, qui, præter temporis sui historiam, etiam plurimas scripsit Tragœdias, iisque maximè fuit in poëtarum certaminibus probatus: ut ait Laërtius. Atque idem tradit, præceptorem quidem fuisse Antigoni regis; discipulum verò Eubulidis, qui Aristotelis, & Zenonis temporibus claruit. De eo quoque in Historicis Græcis diximus.

Extremis etiam Philippi temporibus fuit Crantor Solensis, Xenocratis auditor, poëmata dicitur scripsisse, quæ obsignata in Minervæ templo deposuerit. Vide ejus vitam apud Laërtium lib. iv. Ætatem inde cognoscimus, quòd Xenocrates annos natus lxxxii decesserit anno ii Olympiadis cx.

Cap. VIII.

De Poëtarum Græcorum ætate tertia; quæ fuit sub Alexandro Magno, & ejus successoribus, usque ad mortem Cleopatræ.

Deventum ad tertiam ætatem Poëtarum Græcorum, qua sub Alexandro Persarum Rege, & Syromacedonum, ac Ptolemæorum regum imperio fuit: ut incipiat a pugna ad Arbelam qua incidit in Olympiadu cxii *an.* ii: *desinat verò in morte Cleopatræ sive Olymp.* clxxxvii *an.* iii. *Hoc intervallo claruerunt: Philippides, Neophron, Lycon Comicus, Alexis, Chœrilus, Agis Argivus, Æschion, Aristoteles, Crateres duo, Thrasius & Thebanus, Archedicus Comicus, Menander, Philemones duo, Lycius Samius, Apollodorus Gelous, Philetas Cous, Euhemerus, Simmias Rhodius, Posidippus, Diphilus, Rhinton, Sophylus, Zenodotus, Theocritus, Antagoras, Hermodotus, Anaxippus, Posidippus, Callimachus, Heraclitus Halicarnasseus, Timon Phliasius, Aratus, Sophron Comicus, Cleanthes, Damoxenes Comicus, Myro Byzantia, Lycophron, Æantides, Philiscus Tragicus à Philisco Comico diversus. Alexander Ætolus, Aristonymus, Eratosthenes, Apollonius, Euphorio, Rhianus, Callimachus junior, Simonides Magnesius, Moschus, Siculus, Nicander Ætolus, Sositheus Syracusanus, Apollodorus, Grammaticus, Antipater Sidonius, Anaxipolis Thasius, Dionysius Scytobrachion, Archias, Parthenius.*

Ætates singulorum per Olympiades distinguam, ac prius per ipsum Alexandrum: mox per reges Ptolemæos.

Olympiade cxi, qua regere cœpit Alexander, fuit Philippides, Atheniensis, Morsimi, de quo dictum, frater, novæ Comœdiæ poëta, qui fabulas edidit xlv, ut est apud Suidam. Philippidæ Συμπλέουσαι memorantur Athenæo lib. xv, sive Συμπλέοντες, ut est apud Pollucem lib. ix. Fuit, Plutarcho teste, familiaris regi Lysimacho, a quo rogatus, quæ dona cuperet, respondit, quæcunque πλὴν τῶν ἀπορρήτων, *arcanis exceptis*. Cùm præter opinionem victor esset pronunciatus, præ gaudio est exstinctus: ut narrat Agellius.

Sub eodem Alexandro claruit Neophon sive Neophron, Tragicus Sicyonius, qui cxx edidit Tragœdias. Ejus quoque credita est esse Medea, quæ Euripidi tribui solet. Primus induxit in scenam pædagogos, & servorum tormenta. Callistheni Philosopho amicus fuit, ac propterea ab Alexandro, cum Callisthenem interficeret, unà neci datus. Auctor omnium istorum Suidas.

Item sub hoc rege fuit Lycon Comicus: de quo Plutarchus in vita Alexandri, & lib. ii de fortuna Alexandri.

Sub eodem Rege Alexandro claruit Alexis, mediæ Co-

Comœdiæ poëtas qui, ut ex Suida cognoscimus, fuit πάτρως, sive patruus Menandri: de quo mox dicam. Ἐν Λευκαδίᾳ ἢ Δραπέταις citatur Athenæus lib. III, & ut videtur, Pollux lib. X, cap. XXI, apud quem Λευκάδι scriptum. Ibidem Athenæo citatur Ἀποδυγλαυκοκόμενος, vel potiùs Ἀπογλαυκούμενος: de cujus fabulæ nomine vide Casaubonum Animadvers. in Athen. lib. III, cap. XXXI. Γυναικοκρατία memoratur Athenæo, eodem libro: sed apud Pollucem pro eo γυναικοκρατεία est lib. IX. Hoc *imperium muliebre*; prius *expeditionem muliebrem* sonet. Δρωπίδης Athenæo lib. IV: sive Δρώπης, ut est apud Pollucem lib. X, cap. XXVI. Ποιητὴς vel Ποιηταὶ Athenæo lib. III, & IV. Polluci vel eadem vel alia fabula Ποιήτρια lib. IX. Τιτθὴ Athen. lib. VI, vel Τίτθαι, ut est lib. X. Tocista Athenæo lib. X. Hippiscus, eidem sæpius. Κύκνος eidem lib. XI. Polycles, lib. XIV. Βρεντία, ibidem. Midda, sive Medon, apud Pollucem. Tarentini, Polluci lib. X, cap. XIII. Ὁ δυσοδὶς ὑφαίνων, etiam memoratur, & Κυνισίδης. Sed hanc alii tribuerunt Amphidi.

Olymp. CXIII vixere duo hi Chœrilus, & Agis Argivus, poëta uterque, malus. Jungit eos Curtius lib. VIII: *Agis quidam Argivus, pessimorum carminum post Chœrilum conditor.* De posteriori sic Horatius lib. II. Epist.

Gratus Alexandro Regi Magno fuit ille
Chœrilus, incultis qui versibus, & malè natis
Retulit acceptos regale numisma Philippos.

Ubi qui honos optimo poëtæ Chœrilo Tragico contigit ab Archelao Rege: is ab Alexandro Rege habitus dicitur pessimo poëtæ Chœrilo. Ut videatur Horatius duos Chœrilos confudisse. Vide quæ de altero Chœrilo dicebamus Olymp. LXXV.

Æschrion Mitylenæus quoque tum fuit, Aristoteli imprimis carus: ut Lilio observatum, qui testem prodit Nicandrum in lib. de disciplina Aristotelis.

Nec penitus nobis prætereundus Aristoteles. Qui, ut apud Laërtium est in vita Philosophi, præter tres libros de re poëtica, alium item de poëtica, librum item de Tragœdiis, præter item pæana in Hermiam eunuchum, geminum condidit carmen, quorum prius ad Democritum scripsit, si fidendum Ambrosio, & Brognolo interpretibus. Sed scripserat Aristoteles Πρὸς Φιλόξενον, α. πρὸς Δημόκριτον α. *Ad Philoxenum librum scribit unum: unum item ad Democritum.* Qui libri, ut qui præcedunt, prosâ fuere scripti. Deinde de duplici poëmate subjungit. Prius fuit epicum: quod sic ait cepisse:

Ἁγνὲ θεῶν, πρέσβυ τ' ἑκατηβόλε· ——
Sancte Deûm longeque senex jaculans. ——

Alterum erat elegia, cujus initium tale:

Καλλιτέκνου τέκνον θυγάτερ. ——
Artibus exculta genitricis filia. ——

Subdit deinde Laërtius: Μυριάδες στίχων τέτταρες, καὶ τετταράκοντα πρὸς ταῖς πεντακισχιλίοις καὶ διακοσίοις ἑβδομήκοντα. Quæ Ambrosius & Brognolus sic reddidere: *Plus minus quadragies quinquies mille trecenti, & triginta.* Primum illud *plus minus* non est in Græcis. Præterea pro *trecenti*, & *triginta*, vertendum, *ducenti ac septuaginta.* Valde autem errant, qui existimant, elegiam hanc, vel poëma utrumque, tot versuum fuisse. Quantum nec Homerus scripsit. Sed post commemoratum librorum Aristotelis indicem, mox, quo de magnitudine omnium constaret, subjungit, quot versuum, h. e. (ut vulgo parum Latinè dicunt) quot linearum, aut regularum fuerint opera Aristotelis universa. Nam ut Latinis versus, sic Græcis στίχος, non in carmine duntaxat, sed etiam in prosa oratione locum habet.

Sub Alexandro & Ptolemæo claruere Cratetes duo. Unus fuit Thriasius, Philosophus Academicus, Polemonis auditor, successoremque in schola habuit Arcesilam, Mediæ Academiæ conditorem. Thriasius vero vocatus a pagô Thria, inter Athenas, & Eleusina. Librum de Comœdia conscripsisse, testis est Laërtius: qui & novem alios memorat Cratetas: in his unum, Poëtam Comicum: alium epigrammatum conditorem. Lilius Dialog. VI, & Cratetis Tragici meminit: atque eum putat eundem ac Cratetem Thebanum Philosophum Cynicum. Thebanum hunc versus scripsisse, liquet ex Demetrii Phalerei libro de Elocutione: ac imprimis ex vita ejus in sexto Laertii: ubi claruisse dicitur Olymp. CXIII: ut liqueat eodem fuisse tempore, ac Cratetа Thriasium, de quo priùs agebamus. Non occurrit verò, unde hauserint, quod de Cratete Tragico ajunt. Sed de Comico testes etiam Aristophanes in Equitibus, & Aristoteles in Poetica. Eum Olymp. LXXXI vixisse, monitum superius. At Crates Mallotes non tam Poëta fuit, quam Poetarum censor. Is Ptolemæi Philometoris, ac Aristarchi temporibus fuit.

Etiam tum viguit Heraclides Ponticus priùs Speusippi, exinde Aristotelis auditor. Hic, ut ex Aristoxeno Musico Laërtius in ejus vita refert, Tragœdias fecit, iisque Thespidis nomen præfixit. Varia etiam ad Poëticam & Poëtas pertinentia idem memorat: in his de Homero & Hesiodo: sed quæ Chamæleon sibi suffuratum diceret.

Ad hæc etiam tempora refero Archedicum Comicum: in cujus fabulis Thesaurus. Multa scripsisse dicitur de Demochare, qui è Demosthenis fratre natus erat.

Primi Ptolemæi, sive Lagidæ imperium numeramus ab excessu Alexandri, qui erat Olymp. CXIV an. I. Etsi aliquot post annis demum diadema adsumserit.

Olymp. etiam CXIV viguit Menander, Diopithis* filius, Theophrasti discipulus, novæ Comœdiæ princeps. Et tamen cùm scripserit fabulas CVIII; octonis solum vicit. Tantùm valuit judicum gratia, atque ambitus; ut ait A. Gellius. Olymp. CXIV an. III, Archonte Diocle, vel Philocle, primam docuit fabulam, cui nomen Ὀργή: ut cognoscere est ex Anonymo Olympiadum scriptore, & Aristophanis Scholiaste, Prolegomenis de Comœdia: sive uno post anno, ut est in Chronicis Eusebii: Natus erat Olymp. CIX anno III Sosigene Archonte: mortuus vero Olymp. CXXI, anno IV; anno XXXII Ptolemæi Lagidæ: ut est in Chronicis Eusebii: vel potiùs Olymp. CXXII an. I, Lagidæ an. XXXIII; ut Vetus inscriptio indicat. In Collectaneis Gruteri pag. CLXXXVII, num. II. Operæ autem est videre, quæ de hoc disserit ὁ μακαρίτης Meursius lib. IV de Archontibus, cap. XVIII. Sepultus fuit in via, quæ ex Piræeo Athenas ducit: ut est apud Pausaniam in Atticis. Apud Michaëlem Neandrum lego, in Constantinopolitanis Bibliothecis exstare XXIV Comœdias Menandri cum explicatione Michaëlis Pselli. Ac meminit quoque Leo Allatius libro de Psellis†. Sed non injuria metuo, ne illi à plano quopiam Neandro fucus factus sit. In hujus Comœdiis fuit Πτωχή, ἢ Ῥοδία, Athenæo laudata lib. XIV, & Polluci lib. X, cap. XXXI. Item Παρακαταθήκη, eidem Athenæo lib. XIII. Adhæc Ἁλιεῖς, ut vocatur Athenæo lib. XI; sive Ἁλιεύς, ut dicitur Julio Polluci lib. X, cap. XXX. Qui & ipse tamen etiam singulo vocat numero. Item Συναριστῶσαι, Plinio lib. XXIII. Ἀναξιάγραθος, qua fabula insignem descripsit Lurconem. Vide de ea Casaubonum in Athenæi lib. VI, cap. XI. Ἀδελφοὶ item, quo nomine & Hegesippus, ac Diphilus fabulam scripsere, è Latinis Terentius Ἐπιτρέποντες Athenæo lib. XIV, Harpocrationi in Ματρυλεῖον, & Ἐχῖνον, Stobæo serm. XXX: è Latinis etiam Sidonius Apollinaris lib. IV, epist. XII. Casaubono etiam assentio apud Priscianum lib. XVIII, ubi citatur Menander in Ἐπιτρέπουσι, legi debere Ἐπιτρέπουσι, vel Ἐπιτρέπουσιν. Δύσκολος, Athenæo lib. IV. Ὀργή Athenæo ibidem, & Polluci lib. VI, cap. XVII. Nauclerus Athenæo ibidem: fortasse idem drama, quod Κυβερνῆται Polluci. Ἐπίκληρος prior, Athenæo lib. IX. Ἐπίκληρος posterior, Harpocrationi. Δίδυμαι sive Geminæ, eidem Athenæo lib. IX, & Harpocrationi. Καρχηδόνιος, sive Carthaginensis, vel plurali, Καρχηδόνιοι, Athenæo lib. IX, & Scholiastæ Aristophanis ad Vespas, Ἀνεψιός Polluci lib. X, cap. XLV. Philadelphi, Polluci eodem libro.

* Pausanias in Atticis, Diog. Laertius in vita Theophrasti.

† Pag. 63.

* Col. 2672. in vett. Grammat. edit. Putschiana.

Etiam Thrasyleontem memorat Athenæus*. Menandri Phalma memorat Atilius Fortunatianus initio fragmenti de carmine Sotadeo.

Iisdem ac Menander temporibus, sed natu paullo grandior, claruit Philemon novæ Comœdiæ Poëta, vel ut Apulejus ait, mediæ. Filius fuit Damonis, qui claruit sub Alexandro M. uti Philemon sub Antigono rege. Proximum meruit locum à Menandro, cui & sæpe prælatus: unde aliquando & Menander: *Quæso, Philemon, bonâ fide dic mihi: cum me vincis, non erubescis?* Ejus in fabulis fuit Ἔμπορος, cujus imitatione Plautus fecit Mercator. Ipsum audiamus Comicum:

Græcè hac vocatur Emporos Philemonis.
Eadem Latinè Mercator Marci Accii.

Etiam memoratur Philemon Comicus ἐν Μετιόντι, sive potiùs Μεθύοντι, ut aliqui jamdudum apud Athenæum emendarunt. Item ἐν Ἀρπαζομένῳ, ut est apud Athenæum lib. XIV, & Pollucem lib. X, cap. XXIV: vel ἐν Ἀρπαζομένῃ, ut est apud eundem Pollucem lib. VII, cap. IX. De morte Philemonis mirè variant veteres: credo, quia plures Philemones fuere, in iis & Philemonis superioris filius, qui LIV fabulas reliquit: ut refert Suidas.

Etiam cum Menandro in agone Poëtico certavit: eumque vicit. Theophrasto fuit familiaris. Fabulas ejus citat Athenæus. Præter quas etiam scripsit ὀψαρτυτικὴν τέχνην, *obsonandi artem*. Theophrastus condidit de Comœdia librum, item alterum de copise argumento, alium item de Comœdia, item librum de metris: ut auctor est Laërtius.

Apollodorus Gelous eodem, ut Suidas ait, tempore vixit, quo Menander Comicus: & septem ejus fabulæ sunt. Ἀποκαρτερῶν sive inedià sibi mortem consciscens, quæ & dicebatur Philadelphi, Δευσοποιοί, sive Tinctores, Ἱέρεια, sive sacra, γραμματιδιοποιός, Pseudeas, Sisyphus, & Æschion. Ex hisce prima memoratur Athenæo lib. XI, qui & libro III. adducit ejus Ἀπολιποῦσαν, sive fœminam animo defectam. Nisi Ἀπολιπούσῃ legendum: quando & Suidæ memoratur ἐν Καρυστίοις Ἀπολιπούσῃ. Julius Pollux lib. X, cap. XXIII, citat ejus γραμματοποιόν, sive potius γραμματιδιοποιόν, ut vocandum censet Casaubonus Animadversionibus in Athenæum lib. VII, cap. VI. Idem Pollux lib. X, cap. XXXI, memorat ejus Ψευδαίαντα, sive *falsum Ajacem*. Diversus ab eo Apollodorus Atheniensis, qui, ut apud eundem Suidam legas, fabulas fecit XLVII: sed quinquies solùm vicit. Apud Scipionem Tettium commentario de Apollodoris legas fecisse Comœdias XLVI. Sed Suidas ait μζ. Ex iis Festus Pompejus in Urbis etymo citat Euxenidem: Ephebon Ammonius libro de similibus & differentibus vocibus. Ambigo Geloi, an Atheniensis sit ἡ τοῦ ναοῦ ποίησις, *de templo poesis*. Polluci memorata lib. X, cap. LI. Alius item Apollodorus Tarsensis Tragicus: cujus sex hæ fabulæ eidem memorantur, Ἀκανθοπλὴξ, sive spina percussus, Τεκνοκτόνος, sive liberorum interemtor, Ἕλληνες, sive Græci, Θυέστης, Ἱκέτιδες, sive supplices, & Ὀδυσσεὺς, *Ulysses*. Denique alius ab his Apollodorus Asclepiadæ filius Grammaticus Panætii Rhodii Philosophi, & Aristarchi Grammatici discipulus, repertor versuum tragjamborum, ut idem Suidas auctor est. Deque eo Plinius lib. VII. Estque is cujus habemus Bibliothecam, sive de Diis libros III. Athenæus lib. VI citat Apollodorum Carystium ἐν Γραμματιδιοποιῷ, sive potius Γραμματειδιοποιῷ, h. e. litium procuratore, cujus erat γραμματίδια facere. At Pollux lib. X, cap. XXIII tribuit Apollodoro Geloo. Unde idem videri possit Carystius, & Gelous. Sed Pollux eos apertè distinguit. Quare potiùs statuendum, nec veteres satis convenisse in eo, utrius Comici fabula hæc foret. Vide de his Casaubonum Animadvers. in Athen. lib. VII, cap. VI. Ex Apollodoro Comico Phormionem, & Hecyram transtulit Terentius: ut ait Donatus.

Tum etiam claruit Euhemerus, cujus de Deorum historia opus transtulit Latinè Ennius. Memorat inter Poëtas Gyraldus: incertus tamen an carmine scripsent. Sed Censorinus in Fragmento cap. IX. clare elegiarum accenset. Ætatem arguit, quod Cassandro regi familiaris fuit: ut est apud Eusebium lib. II. Præparationis Euangelicæ: sed Trapezuntius ea in translatione sua, ut alia plurima, prætereit. Vide de eo, quæ diximus in Historicis Græcis lib. I. cap. XI.

Simmias Rhodius claruit, quantum videre possum, temporibus Ptolemæi Lagidæ: multum sanè junior esse nequit, cùm Hephæstio statuat antiquiorem Philico, seu Philisco, uno τῶν πλειάδων, quem sub Philadelpho floruisse, mox dicam. Exstat hodieque Ovum hujus Simmiæ, quod Theocriti subjici solet. Eruditis id Notis Salmasius illustravit. Sed de ætate objici nobis possint Suidæ verba, qui ait Simmiam fuisse Samium, postea Amorginum dictum, quia à Samiis esset missus ad Amorgum condendam. Addit id factum annis CCCCVI. à capta Troja: quod fuerit, si Eratosthenem audimus, anno ante cœptas Olympiades. Sed omnino Suidæ is locus est corruptissimus. Nam Simmias, & Simonides, conflantur in unum, quod facile videbit, qui de ætate Simonidis eadem legi sciat in Simonide Amorgino. Numerum etiam esse vitiatum, & pro μϛ debere ιϛ legi, diximus: in Olympiade XXIX. cum de tribus illis, Archilocho, Simonide, & Aristoxeno loquerentur. Simmiæ Rhodio Parthenius debet historiam XXXIII. Exstat ejus poëmatium quod Πέλεκυς sive Securis inscribitur. Nempe est quasi inscriptio securis Minervæ ab Epeo dicatæ, postquam ea fabricasset equum Darium. Genuinum esse arguit, quod Hephæstio citat Simmiam ἐν πελέκει. Etiam exstat ejusdem Ovum, quod vocat Dorciæ lusciniæ, ut suum significaret. Nam lusciniam dixit pro Poëta, Poëtarum more, qui eos nunc luscinias, nunc olores solent appellare. Atque hoc quoque poëmatium, ut Simmiæ, idem Hephæstio agnoscit. Utrumque autem eruditis notis illustravit Salmasius. Ex quo etiam versum illum, quo auctor Securis Bion Rhodius prædicatur, non à Simmia esse, sed ineptè ab alio assutum.

Fuit tum quoque Posidippus, Cassandri Poëta, & à Menandri excessu in nova Comœdia princeps. Ejus fabulæ fuere XXX. in quibus Pornoboscus, sive leno meretricem alens. Agellius lib. II. sic orditur cap. XXIII. *Comœdias lectitamus nostrorum Poëtarum sumtas ac versas de Græcis, Menandro, ac Posidio, aut Apollodoro aut Alexide ac quibusdam item aliis Comicis.* Ubi, ut observatum Lilio Gyraldo de Poëtarum Historia dialogo VII. pro *Posidio* legendum *Posidonio*: qui Menandro subjungitur, quia mortuo illo in Comœdia nova tenuit principatum. Alius ab eo Posidippus Epigrammatum scriptor: quem citant Athenæus, Scholiastes Apollonii, & Stobæus.

Diphilus Sinopensis paullo fuit junior Menandro. Inter alias Comœdiam scripsit Synapothnescontes: quam è Plauto transtulisse ait Terentius. Fecit Ἀδελφοὺς ut & Menander, ac Hegesippus. Item Ἔμπορον sive Mercatorem: quo nomine & Philemon scripsit fabulam. Ejusdem Ἀπολιποῦσα Athenæo citatur lib. IV. uti & Ἐναγίζοντες, sive *Parentantes*, quæ fabula alibi dicitur Ἐναγίσματα sive *Parentalia*. At lib. VI. citat ἐν Ἐλαιηφοροῦσι: nempe à festo, cui nomen Ἐλαιηφόρια, ut ex Pollucis lib. ultimo videre est. Lib. XI. citat Athenæus in Πιθραύστῃ, pro quo Τιθρασίῳ, à vici Attici nomine, legendum putat Casaubonus. Libro XI. Athenæi memoratur Αἱρησιτειχής: quæ fabula emendatior ab auctore facta, iterumque edita, dicta est Εὔνουχος, ἢ Στρατιώτης. Sed & Μνημάτιον Diphili memorat Athenæus, & Hecaten Pollux lib. X. cap. XX.

Sub eodem Lagide, Suida teste, claruit Rhinton Tarentinus, figuli filius, qui XXXVIII reliquit fabulas partim comicas, partim tragicas. Idem est auctor fabulæ, quæ dicta ἱλαροτραγῳδία, atque est φυλακογραφία, ut vulgo quidem legitur apud Suidam, quasi nomen foret ab excubiarum descriptione: vel potius φλυακογραφία, à descriptione jocorum & ridiculosorum.

Lagidæ

Lagidæ etiam tempore fuit Sophilus Sicyonius, sive, juxta alios, Thebanus, Poëta Comicus: ex cujus Comœdia, quæ Γάμος dicebatur, Laertius in Stilpone versum citat jambicum, quo reprehendit Stilponem Megarensem. Is Stilpo, uti & Crates, præceptor fuit Zenonis Cittici: unde & Sopyli ætatem cognoscimus.

Item tum fuit Stephanus, mediæ Comœdiæ Poëta, filius Alexidis Comici: quem patruum fuisse Menandri tradiderunt.

Præterea sub primo Ptolemæo fuit Zenodotus Ephesius, discipulus Philetæ, ac Lagidæ filiorum præceptor. Nempe in hoc munere, Philetæ successit, ex magistri, ut puto, commendatione. Nam & Philetam docuisse eos, antea diximus. Is intelligendus in hoc Furii Bibaculi adversus Valerium Catonem:

En cor Zenodoti! en jecur Cratetis.

Sub eodem Lagide, & Ptolemæo Philadelpho, qui patri successit Olymp. CXXIII. an. IV. viguit Theocritus Syracusanus. Decem fecit eclogas rusticas: ut & Servius monuit. Postque earum editionem fecit σύριγγα, sive inscriptionem, quæ fistulam referret: ac σύριγγα, sive fistulam, propter eam similitudinem vocavit. Quanquam verò fistula soleat disparibus septem compingi cicutis: ut apud Maronem est, nihilominus constare eam voluit denis versibus, quia ipse decem fecisset eclogas: ac Pani Sylvestri numini dicavit, velut instrumentum, quo Sylvestrem Musam cecinisset.

Antigoni hujus, Macedoniæ Regis temporibus, etiam claruit Antagoras Rhodius, eique perfamiliaris fuit: ut ex Pausaniæ Atticis, ubi de Poëtis, qui Regibus familiares fuere, loquitur, item ex Plutarcho, & Athenæo, cognoscimus. Thebaida scripsit. Superest ejus in Crantora epigramma.

Item fuit temporibus Antigoni Poëta Hermodotus; ut ex Plutarchi constat Apophthegmatis, ac libro ejus de Iside & Osiride.

Claruit & tum Anaxippus, novæ Comœdiæ Poëta: nempe sub Antigono, & Demetrio Poliorcete; ut est apud Suidam. Citharœdum, aliasque ejus fabulas citat Athenæus.

Item Posidippus Comicus, qui fabulas reliquit XXX. ac tertio à Menandri morte anno docuit, ut idem Suidas ait.

Olymp. CXXV. sub Philadelpho usque ad Ptolemæum III. sive Energetem, claruit Callimachus Cyrenensis: quod vel cognoscimus ex carmine de coma Beronices, Latinè reddito à Catullo. Fere hymnos, vel elegias, vel epigrammata scribebat. Quo nomine iniqua experiebatur judicia: unde ipse in Apollinis hymno:

Ὁ φθόνος Ἀπόλλωνος ἐπ' οὔατα λάθριος εἶπεν·
Οὐκ ἄγαμαι τὸν ἀοιδὸν, ὃς οὐδ' ὅσα πόντος ἀείδει.

Quibus contra aggerebat Callimachus μέγα βιβλίον μέγα εἶναι κακόν, magnum librum magnum esse malum. Ac planè subscripserim Scaligero, ac Casaubono, quando censent, eo respexisse Martialem, cùm ait:

Cui legisse satis non est epigrammata centum,
Nil illi satis est Cadiliane mali.

Sic enim legendum, non *Seduiane*. Assiduis tamen conviciis victus, *Hecalen* scripsit: ut Scholiastes indicat ad verba, quæ ex hymno Apollinis adduximus. Imò & Αἴτια ejus majus ipsa Hecale opus. Alius verò ab hoc Callimachus Colophonius, memoratus, inter alios Tatiano orat. ad Gentes, & Eusebio lib. X. Præparat. Euangelicæ *.

* Pag. 219. edit. Rob. Steph.

Callimachi hujus ætate fuit quoque Heraclitus Halicarnasseus: qui & epigramma in ejus obitum scripsit, quod legere est apud Laërtium lib. IX. in vita Heracliti.

Item Philadelphi temporibus erat Timon Phliasius, Poëta Physicus, secta Pyrrhonius, diversus omnino ab illo μισανθρώπῳ, qui Peloponnesiaci belli temporibus vixit. At hic Phliasius carus fuit Antigono Gonatæ: qui quarto Philadelphi anno regnare cœpit, atque annis XXXV. imperium tenuit. Scripsit hexametra, Tragœdias LX. Comœdias XXX. Satyras, Sillorum libros III. & Cinædos. Περὶ τοῦ Τίμωνος σίλλων * scripsit Sotion: ut videre est ex Athenæi XII. Credo, opere eo occurrere voluisse conviciis, quibus Philosophos impetierat. Satis hoc inde verisimile est, quod idem Sotion etiam scripserat τὰς διαδοχάς: sive de Philosophorum successionibus: ut ostensum operis de Historicis Græcis lib. II. cap VII. Plura de Sillis Timonis dicebamus libro II. de arte Poëtica cap. XX. quæ repetere hoc loco nihil attinet. Vitam Timonis Laërtius narrat. Fragmenta quædam ejus in Poësi Philosophica exhibet Henr. Stephanus.

* De Timonis Sillis.

Olymp. CXXVII. an. I. Ptolemæi Philadelphi an. VI. Aratus Cilix, quippe Solensis, cognoscitur: ut ait Eusebius in Chronicis. Atque hoc firmatur, quòd interfuerit nuptiis Antigoni, Gonatæ regis, Demetrii Poliorcetæ filii, cumque eo permanserit ad finem vitæ: ut ex Suida scimus. Sanè Antigono huic familiarem fuisse, etiam apud Pausaniam in Atticis legas. Mirum, quàm multos fuerit nactus interpretes: ex deperditis sunt Aristarchus Samius, Aristylli duo Geometræ, Crates, Euæneti duo, Crates, Numenius Grammaticus, Pyrrhus Magnesius, Thales quispiam, & Zeno.

Olympiade CXXVII. anno II. obiit Epicurus: non CVII. ut est apud Laërtium. Nimirum εἰκοστῆς sive vigesimæ librarii culpâ excidit. Ut satis ex eo liquet, quòd Pytharato prætore id factum fuit: quemadmodum est apud Ciceronem de Fato. Et clarè de Olymp. CXXVII. est apud Suidam. Idem ex eo consequitur, quod moriens fuerit annorum LXXII. Quàm ridiculè igitur nunc apud Laërtium legitur natum Olymp. CIX. anno III. Sosigene Archonte: at annos natum LXXII. obiisse Olymp. CXXVII. Pytharato auctore. Atque hæc non tam propter Epicurum scripsimus, quam Sophronem, qui circa hæc floruit tempora. Nam amavit Danaën, cui mater Leontium fuit, Epicuri amica. Porrò inter alia non mimographi Sophronis, de quo dictum Olymp. LXXV. sed hujus Comici esse censeo fabulam Νυμφευτρίαν, sive sponsæ ornatricem, quam citat Pollux lib. X.

Olymp. CXXIX. an. I. Zenoni Cittico, Eusebio teste, in schola successit Cleanthes, Poëta Physicus; versus ejus partim hexametros, partim jambicos in Poësi Philosophica H. Stephanus collegit, vitam Laërtius enarrat: in qua etiam de Poëta librum scripsisse refert.

Sub hoc Philadelpho etiam vixisse censeo Damoxenum, ac fuisse extremis Epicuri temporibus, ac deinceps. Is vero decessit XIV. anno Philadelphi, annorum LXXII. de quo mox pluribus. fuit hic Damoxenus Atheniensis Comicus: cujus ad LXX. versus nobis conservavit Athenæus lib. III. ubi inter alia ait coquus, se artem suam esse doctum ab Epicuro. Ejus σύντροφοι sive *simul educati*; & ἑαυτὸν πενθῶν, sive seipsum lugens, ex eodem Athenæo citantur à Suida.

Tum etiam fuerit Myro Byzantia, si fuerit mater Homeri Tragici, de quo mox loquar. Sed ut paullo juniorem putem facit, quòd Suidæ dicitur Ὁμήρου τοῦ Τραγικοῦ θυγάτηρ, γυνὴ Ἀνδρομάχου τοῦ Φιλολόγου. Reliquit versus elegiacos, ac melicos, multumque Athenæo celebratur.

Etiam sub Philadelpho claruit Lycophron. Sed varios fuisse ejus nomine dicet Tzetzes Chil. VIII. Hist. CCIV. Is, de quo nunc sermo nobis, fuit Chalcidensis, idem Grammaticus, ac Poëta Tragicus, sed ut ex Alexandra ejus, sive Cassandra liquet, valde obscurus: unde Papinius lib. V. Sylv. in Epicedio Patris:

Carmina Battiadæ, tenebrasque Lycophronis atri.

Sanè & in eum commentatus olim Dection, cujus meminit Etymologici magni auctor in voce Ἥμος. Item Orus, & Theon. Sed periere pariter. Ex iis sua congessit, sed subinde nugis suis admistis, Isacius Tzetzes. Quæ prætera Lycophron scripserit, dicet Suidas. Porrò & hic Lycophron, & quinque isti antea memorati, Theocritus, Nicander, Callimachus, Apollonius, & Aratus, ac præterea Homerus junior, Tragicus Poëta, Myrus

Byzantiæ poëtriæ filius, constituunt celebrem illam Poëtarum πλειάδα, ita dictam quia sic in Poesi reluxerint Ptolemæi Philadelphi temporibus, uti stellæ septem in sidere Pleiados. Septem verò illos memoravimus, ut facit Isacius Tzetzes suo in Lycophronis Cassandram commentario. Sed aliter Scholiastes Theocriti, qui ex septem memoratis omittit Nicandrum, ac Callimachum; proque iis reponit Æantidem, & Philicon. At Hephæstionis Scholiastæ sic vocantur, Homerus junior, Sositheus, Lycophron, Alexander, Philicus, Dionysiades, & Æantides. Sed homines doctissimi pro Φίλικος, tum apud Theocritu, tum etiam Hephæstionis Scholiastem, reponunt Φιλίσκος, idque auctoritate impulsi Suidæ, qui, sex ordine Philiscos memorans, huic secundum tribuit locum; ac ne diversum putet, ait patriâ fuisse Corcyreum, vixisse sub Philadelpho, esseque unum ex illis septem qui πλειάδα constituerent. Credo id moverit quoque magnum Turnebum, ut licet, Mss codices secutus in ipso Hephæstione, & ejus Scholiaste Φίλικος edidisset, tamen in Indice reponeret, Φιλίσκος Κερκυραῖος. Sed omnino Φίλικος retinendum. Nam quis melius nomen nôrit, quam Poëta ipse? At is se Φίλικον vocat secundâ brevi. Facit id versu isto ab Hephæstione adducto, quo gloriatur à se esse inventum id carminis genus, quod quinque constat choriambis, & bacchio. Versus est iste *.

* Pag. 31.

Καινογράφου | συνθέσεως | τῆς Φιλίκου | γραμματικοὶ |
δῶρα φέρω | πρὸς ὑμᾶς. |

Vel hoc solum omnem nodum possit dissolvere. Est verò in hoc nomine etiam peccatum apud Atilium Fortunatianum in Arte Medica: ubi cap. VI. sic incipit: *Phalacius versus ex duplici pede constat, quem Bacchium musici, choriambicum grammatici vocant. Habet longam, & duas breves, & longam.* Omnino rescribendum *Philicium*. Sequitur deinde: *Hoc autem Phalacus conscripsit hymnos Cereri, & Libero, tali genere metro: quod scilicet est: - decorum convenire venerationi credidit.* Primùm pro *Phalacus*; & hic, & deinceps, *Philicus* reponi debet. Præterea hiatus ille sic supplendus:

Τῇ χθονίῃ μυστικὰ Δήμητρί τε, καὶ Περσεφόνῃ, καὶ
Κλυμένῳ τὰ δῶρα.

Sic enim carmen illud in Cererem ac Liberum incipiebat: ut locuples nobis testis est Hephæstio *. Apud Marium Plotium in Arte de Metris † carmen hoc *Philicum* vocatur. Corrige *Philicium*. Gloriabatur Philicus se hoc metrum reperisse: ut videre est ex versu ejus antea adlato. Sed hanc jactantiam ejus refellit eo Hephæstion, quod eo metro usus antea sit Simmias Rhodius in Securi: unde versum hunc adducit:

* Pag. 31. † Col. 2655 edit. Putschianæ.

Ἀνδροθέα | δῶρον ὁ Φω|κεὺς κρατερᾶς | μηδοσύνας |
ἦρα τίνων Ἀθάνα.

Atque item in Alis:

Λεῦσσέ με τὸν | γᾶς τε βαθυ|στέρνου ἄνα|κτ' Ἀκμονίδαν |
τ' ἄλλυδις ἑ|δράσαντα.

Unde colligit, Philicum non tam hoc metrum invenisse, quam tota eo scripsisse poëmata.

Et hæc de Philico.

Vidimus autem in Pleiade ista etiam repôni tum Homerum juniorem, tum Alexandrum.

Homerus Poëta Tragicus fuit, filius Myrûs Byzantiæ, de qua dictum. Patria fuit Hieropolitanus: ut est apud Stephanum, qui quatuor Hierapoles statuit: unam inter Phrygiam, & Lydiam, alteram in Græcia; tertiam in Syria, quartam in Caria, atque ex quarta illa juniorem hunc Homerum fuisse ait.

Intelligendus verò Alexander Ætolus, Grammaticus, quem in septem tragicorum pleiade idem Suidas reponit. Ex ejus Apolline elegantissimum carmen adducit Parthenius Eroticôn cap. IV. Tres item versus refert Strabo lib. XII. quos ipsos etiam adfert lib. XIV. De Sositheo dicam in Olymp. CLXVI. Paullò aliter Pleiada enarrat Hephæstionis Scholiastes alter, qui pro Homero reponit Διονυσιάδην, sive Διονυσίδην; ut Strabo vocat lib. XIV: nempe ut qui uni Hephæstionis Scholiastæ est Αἰαντιάδης, is alteri est Αἰαντίδης. Præterea qui uni Scholiastæ Σωσίθεος, is alteri Σωσιφάνης. Imo Suidæ Sosicles Syracusius, de quo dixi Olymp. CX, unus è Pleiade statuitur. Porrò hæc diversitas scriptorum partim est ex eo, quod alii Poëtarum ἁπλῶς, alii tragicorum πλειάδα recensent, partim ex judiciorum diversitate, qua alium alii præferrent.

Aristonymus Comicus, Suida teste, vixit sub eodem Philadelpho, pariterque sub successore ejus Philopatore, ac in Bibliothecæ cura, uti Eratostheni Apollonius, ita Apollonio hic Aristonymus successit. Ad Eumenem iturus strangutia obiit anno ætatis LXXVII, ut est apud Suidam.

Philadelpho successit tertius Ptolemæus, cognomento Euergetes, Olymp. CXXXIII, an. II. Sub eo claruere hi tres, Eratosthenes, Apollonius Alexandrinus, Euphorion. Nam eos fuisse συγχρόνους clarè ait Suidas in Ἀπολλώνιος. Dicam de iis ordine. Eratosthenes erat natus sub Ptolemæo secundo seu Philadelpho Olymp. CXXVI. Inter cætera etiam condidisse poëmata, satis ex Suida constat. Atque, ut idem ait, à tertio sive Euergete Athenis fuit Alexandriam arcessitus. Ac claruit non sub hoc modo rege, sed etiam successore Ptolemæo tertio sive Euergeta, & inde usque ad annum ætatis LXXX; h. e. Olympiadem CXLVI: cujus initium incidit in annum quinti Ptolemæi, sive Epiphanis annum Ptolemæi quinti octavum. Eratosthenem, ut Poëtam egregium etiam Strabo laudat in ultimo χωρογραφικῶν. Sed ille non modo poëta, verum in omni disciplinarum genere subactus, sic tamen ut vix nulli principem ei locum adsignarent, sed τὸ Βῆτα vocarent: quasi qui in secundis consisteret. Non, ut apud Suidam legitur, βήματα, sive gradus. Atque hinc etiam liquet, cur primus acceperit *Philologi* nomen: uti apud Latinos postea Atteius. Testis de utroque Suetonius in Claris Grammaticis.

Apollonius Rhodius, Argonauticôn scriptor, discipulus Callimachi, sed ingratus; unde & præceptor eum carmine vexavit, in quo Ibidem vocavit. Atque hoc exemplum in Ibide sibi proposuit Ovidius. In Bibliothecæ Alexandrinæ curatione successit Eratostheni, teste Suida. Doctissimis eum commentariis illustravit Tarthæus: prout Scholiasten illum etiam appellat Henricus Stephanus præfatione in Parrhasium de rebus per epistolam quæsitis.

Tertius erat Euphorion Chalcidensis; qui natus fuit Olymp. CXXVI, quo tempore Pyrrhus in Italia victus; ut ait Suidas. Lacydæ fuit discipulus: qui scholam habere cœpit eadem Olympiade, qua hic natus: obiit vero Olympiade CXXX. Ad Antiochum Magnum profectus, ab eo Bibliothecæ fuit præfectus. Quam varia carmine heroico reliquerit, Suidas enarrat. Aliqua ejus fragmenta reperire est apud poëtarum interpretes. Ciceroni de Divinatione lib. II dicitur poeta obscurus. Nimirum ob tot fabulas, quas adducit. Sed idcirco gratior fuit Tiberio Cæsari; qui eum, uti & Rhianum, ac Parthenium maximè amabat: ut Suetonius ait in vita Tiberii cap. LXX. Eum cum Parthenio etiam conjungit Lucianus libro de conscribenda Historia. Eratosthenis quoque æqualis Rhianus, patria, secundum aliquos, Benæus, è Creta, qui carmine scripsit bellum à Lacedæmoniis annis XX gestum adversus Messenios. Sed & Thessalica, Stephano teste, & alia, consignavit. Sæpius ejus versus citat Apollonii interpres. Dixi de eo plura lib. I. Hist. Græc. cap. XVII.

Præterea sub Euergete claruit Callimachus junior, poëta heroicus, è superioris Callimachi sorore natus: ut ex Suida cognoscimus.

Olymp. CXL, an. I, regnare cœpit Ptolemæus quartus sive Philopater: biennio postquam imperare in Syria cœpisset Antiochus Magnus. Rexit Antiochus annis XXXVI, sed Ptolemæus solum XVII.

Olymp.

Olymp. CXLVI, Eratosthenes obiit annos natus LXXX: ut antea ex Suida diximus. Ex quo & ætatem videmus discipuli ejus Aristophanis Byzantii Grammatici: Aristarchi autem præceptoris: ut sub Philopatore, & Epiphane vixerit. Hoc addidi, quia hinc aliorum quoque ætatem cognoscimus.

Olymp. CXLIX, an. II, regnare cœpit Ptolemæus quintus, cognomento Epiphanes. Claruit tum Simonides Magnetius, qui carmine signavit res gestas Antiochi Magni. Ut satis liqueat omnino aliquem esse a longè antiquiore Simonide: qui inter IX lyricos numeratur.

Olymp. CLV, an. I, imperare cœpit Ptolemæus VI, cognomento Φιλομήτωρ. Sub quo claruere duo Grammatici bene de Poëtis meriti, Aristarchus Samius, & Crates Timocratis filius, Mellotes Philosophus Stoicus, cognomento Homericus & Criticus: qui libris novem scripsit διόρθωσιν* Iliadis & Odysseæ: teste Suida. Ac Aristarchum quidem Philometor præfecit studiis filii sui Ptolemæi Lathyri, ac annis vixit LXXII, teste Suida: ut etiam claruerit sub Ptolemæo Physcone. Hujus Aristarchi ætate claruit Moschus Siculus, bucolicus Poëta: ut quem Aristarcho fuisse familiarem dicat Suidas.

* Emendationem.

Olymp. CLVIII, an. III, regnare cœpit Ptolemæus septimus, sive Physcon.

Hujus temporibus claruit Nicander Colophonius, sive Ætolus. Nam Anonymus vitæ ejus scriptor ait claruisse temporibus Attali, extremi regis Pergameni. At is regere cœpit Olympiad. CLX, an. III. Obiit verò hærede relicto populo Romano, Olymp. CLXI, an. IV. Exstant ejus Θηριακὰ, & Ἀλεξιφάρμακα. In Θηριακὰ, præter alios, commentarium scripsit Demetrius Phalereus: ut indicat Stephanus in Κορόπη. Quisquis ille, satis temporum ratio docet non posse esse inclytum illum Demetrium Phalereum, qui Ptolemæi Lagidæ temporibus claruit; ac Bibliothecæ præfuit. Præter ea, quæ dixi, etiam scripsit ἑτεροιούμενα, opus non absimile Ovidianæ Metamorphoseo. Meminere Athenæus, Antonius Liberalis, Tzetzes. Alia etiam multa reliquerat. De quibus dixi in Historicis Græcis lib. IV, cap. IV.

Sub eodem Olymp. CLXVI claruisse à Suida dicitur Sositheus Syracusanus, vel Atheniensis, aut Alexandrinus. Poëta fuit Tragicus; imò unus habitus ex Pleiade Tragicorum: sicut superius diximus. Ut vel hinc liqueat, non una vixisse ætate, qui Pleiada illam constituere existimari. Alii verò serius vixisse ajunt: puta Olymp. CLXIV: quos sequitur Lilius. Sed hæc non pugnant, quia tempus hoc sub eodem sit Physcone.

Olympiadis CLXV, an. I, Ptolemæus octavus, cognomento Lathyrus, Physconis filius, parenti in regno successit. At Olymp. CLXVIII, an. II, pulso Lathyro à matre Cleopatra suffectus frater Ptolemæus IX, sive Alexander. Olympiade verò CLXXI, an. IV, pulso Ptolemæo IX, sive Alexandro, revocatus est Ptolemæus octavus, sive Lathyrus, ac quatuordecim hinc annis imperium tenuit.

Olymp. CLXIX, an. II, quo Consules fuere Marius IV, & Catulus claruit Antipater Sidonius; de quo sic Cicero in libris de Oratore: *Quid si Antipater ille Sidonius, quem tu probe Catule meministi, solitus est versibus hexametros, aliosque, variis modis atque numeris fundere ex tempore tantumque hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, ut cum se mente ac voluntate conjecisset in versum verba sequerentur.* Diximus de eo quædam lib. III de Historicis Græcis. Mirum est, quod de eo Valerius Max. ac Plinius prodidere quotannis non nisi semel febri solere corripi, idque natali die, atque eodem decessisse. Apollodorus Grammaticus, Asclepiadis filius, Aristarchi Grammatici, de quo ante dicebamus, & Panætii Rhodii Philosophi auditor. Atque hic est, qui reperit id carminis genus, quod tragijambum dixere.

Etiam ad Lathyri tempora referendus videtur Anaxipolis Thasius: modo sanus sit locus iste Plinii lib. XIV, cap. XIV, prout legitur in antiqua editione Parmensi*, *Sic quoque diu (vina) transmarina fuerunt in auctoritate, ad atavos usque nostros: sicut apparet ex illo Comici versu Anaxipolis Thasii:* * An. 1470.

Quinque Thasii vini inde depromam, Falerni bina.

Anaxipolis inter rei rusticæ scriptores etiam memoratur Terentio Varroni. Sed quanto sit Varrone antiquior, non aliunde colligas, quam ex eo, quòd Plinius hic (modo sanus is locus; aliter enim recentiores editiones) dicat sic Anaxipolidem scripsisse ætate atavorum: quod si generationi cuique annos demus XXX, id fuerit ante annos CL: quando Lathyrus regnabat.

Item eo regnante, circa Olympiadem CLXXIII, tum fuerit Dionysius Σκυτοβραχίων, qui & Σκυτεὺς, sive sutor. Paullo enim ante Ciceronis ac Cæsaris tempora floruerit, si ut à plerisque proditus ait Suetonius, in illius contubernio Alexandriæ vixit M. Antonius Gnifo: qui æqualis Cæsari ac Tullio fuit. Qua de re & aliquid dictum in Historicis Græcis lib. IV, cap. V. Milesium aliqui vocant; sed Suidas Mitylenæum, qui & vocat ἐποποιὸν, ac scripsisse ait Bacchi & Minervæ expeditionem, & Argonauticorum libros VI: sed hæc esse quidem μυθικὰ, verum oratione prosa ad Parmenonam scripta.

Olymp. CLXXIV an. II regnare cœpit Ptolemæus X, sive Auletes.

Eo imperante, nempe Olymp. CLXXX, an. I, h. e. anno Urbis DCXCII, Metello & Afranio Coss. Cicero dixit pro A. Licinio Archia Poëta: ut Sebast. Corradus colligit ex epist. XIII lib. I ad Att. Descripsit bellum Cimbricum; ac carmen de consulatu Ciceronis fuerat exorsus. Hodieque aliquot ejus epigrammata in Ἀνθολογίᾳ supersunt. Meminere ejus etiam Fabius, ac Tacitus.

Item hoc tempore vivebat Alexander Poëta: tempore nimirum Ciceronis, qui sic de eo ad Atticum lib. VI: *Libros Alexandri negligentis hominis, & non boni Poëtæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi.* Et alibi eodem libro: *A Vibio libros accepi: Poeta ineptus: nec tamen scit nihil: sed est non inutilis: describo, & remitto.* Videmus, ut parum magnificè de eo sentiat Tullius. At Lilius Gyraldus se aliquoties dubitâsse, an non is sit Alexander Ephesius, cognomento Lychnus, Poëta & Orator, quem Strabo lib. XIV dicit fuisse ex recentioribus: ut tempora videantur convenire. Cosmographiam carmine reliquit. Vide quæ de eo diximus in III de Historicis Græcis.

Etiam Ptolemæi Auletæ temporibus floruit Theophanes Lesbius, Magni Pompeji familiaris, in expeditionibus comes, & eorum, quæ gessit, Historicus. De Historia ejus diximus lib. I Histor. Græc. cap. XXIII. Idem verò & nobilis Poëta fuit. Hodieque in tertio ἀνθολογίας duo habemus Theophanis epigrammata; quæ Lesbii hujus esse, Lilii Gyraldi judicium est dialogo IV Historiæ de Poëtis. Imò idem bellum Mithridaticum carmine epico scriptum tradit. Estque in eadem sententia Janus Douza Nordovix præfatione historiæ suæ metricæ de rebus à priscis Hollandiæ Comitibus gestis. Sed puto, id si esset, Plutarchus non eum vocasset συγγραφέα, verum ποιητήν.

Claruit & Ciceronis ætate Philodemus, Poëta Epicureus, patria, ut ex Strabone constat, Gadaræus, Ciceroni memoratus orat. in Pisonem, ubi sic Asconius Pedianus: *Philodemum significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus, cujus & poemata sunt.* Gyraldus suspicatur eundem, quem nominat Horatius.

Eodem Aulete regnante floruit Parthenius Poëta ἐρωτικός. Nam tempore belli Mithridatici captus fuit, eoque præceptore in Græcis usus est Virgilius; ut apud Macrobium legere est lib. V. Saturn. cap. XVII. Etiam quædam ex ejus carmine expressit: ut ibidem legas de versu istoc:

Glauco, & Panopea, & Inoo Melicertæ.

Quod ex illo Parthenii:

Γλαύκῳ, καὶ Νηρεῖ, καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ.

Quid quod in codice Bibliothecæ Ambrosianæ, quæ est Mediolani; ad P. Virgilii Moretum hæc adscripta leguntur, ut filio meo Isaaco cum Italiam lustraret, observatum: *Parthenius Moretum scripsit in Græco quem Virgilius imitatus est.* Quod valde adversatur Scaligero, poëma id, licet elegantissimum, Virgilii esse neganti. Nec enim imperiti hominis commentum esse potest: sed exscriptum sine dubio ex codice venerandæ antiquitatis. Quod si Virgilii fuerit præceptor, omnino alius ab eo videatur, quem ad Tiberii usque tempora vixisse, ait Suidas. Nisi eo placet ad Tiberii tempora referri à Suida, quia dicarit suum opus Tiberio; quod facere potuit, simulac rem bello præclarè gerere cœpit: id verò fuit annis XXIX ante principatum ejus. Vide, quæ diximus de eo lib. II, cap. I, Historiæ Historicorum Græcorum.

Olymp. CLXXXII, an. II, regnare cœpere Ptolemæus XI, sive Dionysius, ac soror Cleopatra.

Horum tempore fuit Theodonis poëta, qui varia scripsit interque alia versus in Cleopatram; ut est apud Suidam.

Item Boëthus Tarsensis, qui carmine celebravit victoriam M. Antonii apud Philippos: ut refert Strabo. Videtur idem Boëthus, cujus in Ἀνθολογίᾳ quædam habemus epigrammata.

Augustum Cæsarem etiam Græcos versus fecisse, cognoscimus ex Suetonio in vita ejus cap. XCVIII, Plinio lib. XXXV, cap. X, & Macrobio lib. XI Saturn. cap. IV.

CAP. IX.

De quarta Poëtarum Græcorum ætate à morte Cleopatræ usque ad Constantinopolin à Muhammede captam.

Sequitur quarta Poëtarum Græcorum ætas: quæ incipit ab Ægypto in Provinciam à Romanis redactam; sive morte Cleopatra, quæ postrema successorum Alexandri imperium tenuit. Extenditur verò ad captam à Turcis Constantinopolim, quæ res incidit in annum CIↃCCCCLIII.

Ætatem singulorum subjungam; sed ut res planior sit, non tam Olympiadibus distinguam, ut antè: quam Imperatoribus, sub quibus vixere.

Augusti ætate fuit Hemitheon Sybarita, Philoni*, ac Luciano †, memoratus: ex quibus constat versus ejus fuisse, ac Sybaritica urbe condignos. Conqueritur Ovidius quod sibi solum fuerit vertendum magis, quam poëtæ, qui multo scripserat impudicius. Locus est lib. Tristium II ad Augustum:

* In vita Mosis.

† Lib. de ineruditis multos emente libros.

Nec qui composuit nuper Sybaritida fugit.

Sybaritidem eam signat Martialis lib. XII, epigr. XCVII ad Rufum:

Musæi pathicissimos libellos,
Qui certant Sybariticos libellos.

Domitius Calderinus ait Sybariticos dici vel à Sybari poeta, vel urbe ejus nomen. Sed ejus nominis poëta fuit nullus.

Augusti temporibus claruit quoque Iuba, rex Mauritaniæ, qui inter alia etiam carmine gaudebat. Ejus versus in Leontem Argivum, ex Amaranti libris de scena refert Athenæus lib. VIII.

Nicolaus Damascenus Augusto Cæsari carissimus fuit, inque omni studiorum genere excelluit. Sane Comœdias etiam, & Tragœdias, scripsit, easque ἐυδοκίμους ‡, ut ait Suidas. In iis fuit Tragœdia Susanna, cujus meminit Eustathius in Dionysii Περιήγησιν, ubi de Tigride: Καθὰ καὶ ὁ γράψας τὰ δράματα Σωσανίδας, οἶμαι ὁ Δαμασκηνὸς*. In iis quæ prosa exaravit fuit liber de Vita sua. Item de Institutione Cæsaris Augusti. Adhæc Historia καθολικὴ, sive universalis. Ex quibus omnibus Henricus Valesius primus edidit excerpta, quæ desumsit ex Constantini Porphyrogenniti Collectaneis, libro de Virtutibus ac Vitiis. Addidit verò & quæ ex Historia universali hauserat Stobæus. Plura de hoc Nicolao dixi lib. II de Historicis Græcis.

‡ Doctorum judicio probatas, sive minime contemnendas.

* Quemadmodum & scriptor dramatu de Susanna, Damascenum ut arbitror.

Antipater Thessalonicensis vixit tempore Augusti Cæsaris: ut qui saltantem viderit Pyladem pantomimum: sicut constat ex quodam ejus epigrammate Ἀνθολογίας lib. IV. Tit. εἰς ὀρχηστρίδας. At eum ac Bathyllum primos fuisse pantomimos, ac sub Augusto claruisse, satis notum ex Dione, Zosimo, Suida, atque aliis. Alius est ab Antipatro Sidonio. Utriusque multa epigrammata habemus in Græcorum Epigrammatum collectione.

Boëthus ejusdem ætatis poëta est: ut qui & ipse Pyladem viderit saltantem, sicut indicat ejus epigramma, quod est lib. I Ἀνθολογίας Tit. εἰς αὐλητὰς, καὶ ὀρχηστὰς †. Condidit & carmen in victoriam, quam de Bruto Cassioque consecuti Octavius Augustus, & Antonius, in campis Philippicis: quemadmodum auctor est Strabo lib. XIV, ubi eum vocat, κακὸν ‡ ἢ ποιητὴν, κακὸν ἢ πολίτην. Ut & alia de eo legas, quæ de ætate non sinant nos dubitare.

† In tibicines, & pantomimos.

‡ Malum & Poëtam, & civem.

Augusti, vel saltem Tiberii temporibus vixerit Dionysius Alexandrinus, cujus hodie habemus περιήγησιν. De eo sic in vita ejus Anonymus Scholiastes hactenus ineditus: Διονύσιος ὁ περιηγητὴς γεγονὼς υἱὸς Διονυσίου Ἀλεξανδρέως. Γέγονε δὲ ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων μετὰ Αὔγουστον Καίσαρα, ἢ ἐπὶ αὐτοῦ. Diximus de eo pluribus in Græcorum Historicorum Historia lib. II, cap. III: Ubi de Augusto Plinii verbis firmavimus. In quo si fallimur, proximum esse, ut dicam vixisse sub divis fratribus, M. Aurelio, & L. Vero: ut hos ipsos intellexerit, cum Romam vocat magnam domum suorum dominorum, sive, ut Græcè apud eum est, ἀνάκτων. Quomodo consules nunquam vocasset. Igitur intelligit Imperatores. Sed quos signet non satis paret. Josephus Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad an. CIↃCCXV per ἄνακτας signari censet Severum cum filiis Geta, & Caracalla; quos ipsos per *triplicem potestatem* intellexit Tertullianus libro de Pallio; Sed caussæ nihil video, cur tam sero vixisse credamus, contra veterum omnium opinionem. Nec necesse censeo, ut per ἄνακτας intelligamus Cæsares: cum possit signasse principes imperii Romani: & fortasse cum Augusto Antonium, nondum hostem. Sed si omnino capere placet de iis, qui Cæsares dicerentur, non de Severo & filiis interpretabor, verùm divis fratribus, quos dixi. Nam non Severi demum, ac liberorum temporibus claruisse arguit, quod antiquior sit Oppiano, qui Severi ætate floruit. Hoc liquet ex Tzetzæ, vel alterius inedita paraphrasi Oppiani ἰξευτικῶν, sive de Aucupio librorum, quæ sic desinunt: Τοσαῦτά μοι, κράτιστε βασιλεῦ, περὶ δὲ βίου καὶ τῆς ἄγρας τῶν ὀρνίθων ἐστὶν εἰπεῖν. Διονύσιος δὲ αὐτοὺς φησὶ ὑπὸ τοῦ Λητοῦς Ἀπόλλωνος διδαχθῆναι φασί. *Hæc, optime Imperator, de vita, & captura avium, habui dicere. Dionysius verò ait, homines ea esse edoctos ab Apolline, Latonæ filio.* Ubi vix alium putem intelligi, quam Dionysium antea memoratum nobis. Quamquam Eustathius tradat ὀρνιθιακὰ, quidem à quibusdam Dionysii τοῦ περιηγητοῦ, ab aliis verò Dionysii Philadelphensis existimari. Sed de Dionysio satis.

Tiberius Cæsar non Latinos modò, sed Græcos etiam versus fecit. Suetonius in Vita ejus cap. LXX: *Fecit & Græca poëmata, imitatus Euphorionem, & Rhianum, & Parthenium, quibus Poetis admodum delectatus scripta eorum, & imagines, publicis Bibliothecis inter veteres, & præcipuos auctores dedicavit.*

Cæsar Germanicus, Drusi ex minore Antonia filius fuit. Eum veneno per Pisonem in Syria sustulit Tiberius Cæsar. Hic, ut ait Tranquillus lib. IV, cap. III, *inter cætera studiorum monumenta reliquit & Comœdias Græcas.* In Ἀνθολογίᾳ etiam Græci exstant versus in Themistoclem: dubium hujusne Germanici, an Domitiani Cæsaris.

Neroni poëma elegiacum de Theriaca inscripsit Andromachus pater, patria Cretensis, professione Medicus. Sæpius meminit Galenus, qui & integrum carmen recitat libro ad Pisonem de Theriaca, & in primo de Antidotis.

Titum Cæs. versibus polluisse ac poëmata, & Tragœdias, Græcè scripsisse, testes Eutropius, Isidorus, Suidas. Imò Tranquillo etiam, Latinâ Græcâque linguâ *in fingendis poëmatis promtus & facilis* fuisse dicitur. Ut non ab adulatione profectum videatur illud Plinii Senioris præfatione quam ad eum Naturali Historiæ præmisit: *Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas! Quantus in Poëtica es! O magna fœcunditas animi. Quemadmodum fratrem quoque imitareris excogitasti.* Extremis verbis significat, exemplo fratris Domitiani, licet minoris natu, se contulisse ad Poëticam.

Sub Diocletiano vixit, ac encomium ejus, Suida auctore, scripsit Soterichus Asites, Poëta heroicus: Diocletiani etiam encomium carmine scripsit: item Bassarica, sive Dionysiaca, vitam Apollonii Tyanei, atque alia.

Sub Nerva etiam & Trajano claruit Serapio Atheniensis, Poëta & Medicus, Plutarcho amicus; quem de eo vide lib. de Oraculo Delphico.

Tum etiam fuit Rufus Ephesius, qui, præter alia, sex libros de herbis versu scripsit hexametro; ut ait Galenus lib. VI. de facultatibus simplicium medicamentorum. Sæpe ejus mininere, Oribasius, Ægineta, Aëtius.

Caninius Rufus municeps C. Plinii Novocomensis fuit; ut liquet ex epistola tertia libro primo. Ubi eum hortatur, ut missis curis humilibus & sordidis curis se in alto pinguique otio studiis assereret: quippe jam tempus esse, hoc ut agat. Idem verò ad eundem lib. VIII. epist. IV. scribit. Eam sic epistolam orditur; *Optimè facis, quòd bellum Dacicum scribere paras.* Id carmine aggressum, & quidem Græco, sequentia ostendunt. Utrum vero hoc opus absolverit, inque hominum manus venerit, dicere vix habeo. Non arbitror, quando ut scriptorum quos habemus, altum de eo silentium est.

Ptolemæus Alexandrinus, Hephæstionis filius, cognomento Chennus, vixit sub Trajano, & Adriano Imperatoribus, ac præter Historiam admirabilem, scripsit drama historicum, quod Sphingem vocavit: item Ἀνθόμηρον, quod poëma XXIV. libris constabat. Item alia. Auctor Suidas. Ἀνθόμηρον vero appellavit, non quia adversus Homerum scripsisset, sed quia adæquasset numerum librorum Iliados Homericæ: ut alibi * etiam diximus.

*Lib. 2 de Histor Græcis cap. 10.

Trajani, & Adriani tempore etiam fuit Admetus; sed indignus, cui insistam, quando ποιητὴς φαῦλος, *Poëta ineptus*, Luciano dicitur in Demonacte: ubi & versiculus ejus memoratur, quem voluit monumento suo inscribi. Is hujusmodi fuit:

Γαῖα, λαβ' Ἀδμήτου ἔλυτρον· βῆ δ' εἰς Θεὸν αὐτός.
Terra cape Admeti spolium. Cœlum ipse petivit.

Quo audito, Demonax dixit, esse epigramma elegans, ac magno se emturum, ut diu fuisset inscriptum. Eo indicabat præstitisse, si ante multo mortuus esset. Demonax ille Epictetum audivit, & locutus cum Phavorino, Peregrino, Herode Attico, atque etiam Luciano. Quid mirum, quando penè centenarius evasit: ut idem Lucianus auctor est.

Adriani Cæsaris epigramma in ἡμίξηρον, sive semiaridum, habemus in Ἀνθολογίᾳ. Item versiculum in tumulum Pompeji, ibidem. Spartianus in vita ejus non habuit pro Bono Poëta. Sed sunt versiculi ejus, qui exstant, satis elegantes.

Adriani Cæsaris, Suida teste, libertus vel è præcipuis amicus fuit Mesomedes Cretensis lyricus, interque alia celebravit Antinoum, delicias Adriani.

Ejusdem Adriani temporibus claruit .... Poëta Epicus. De ætate testis Eustathius *. Scripsit ἔργα θαλάσσια, unde fabellam de pompilo pisce vide apud Athenæum lib. VII. †. *Apud eundem lib. XI. ‡ legas scripsisse Κογχοειδῆ.

* Pag. 1616. edit Rom. † Pag 283 edit. Græcol. ‡ Pag. 478.

M. Antonini Cæsaris temporibus claruisse à Suida dicitur Marcellus Sidites, à Sida Pamphyliæ civitate ita dictus: qui artem medicam XLII. duobus libris versibus heroicis perscripsit. Hieronymus contra Jovinianum: *Legat, qui velit, Aristophanem, & Theophrastum prosâ, Marcellum Siditen, & nostrum Flavium, versibus disserentes.*

M. Antonini Philosophi Imp. claruit Isagoras, Poëta Tragicus, discipulus Chresti Byzantius. Meminit Philostratus.

Sub Severo fuit Nestor Larandensis, qui panxit Ἰλιάδα λειπογράμματον *: ita ut libro primo deesset prima litera, puta Α; in secundo nusquam inveniretur litera secunda, videlicet Β; in tertio tertia deesset, Γ, atque ita in cæteris. Similiter Odysseam λειπογράμματον scripsit Tryphyodorus, ut dicam inferiùs.

* Iliada literarum aliquâ carentem.

Oppianus Cilix vixit sub Antonino non Philosopho, quod in Eusebii Chronico Hieronymiano perperam scriptum, sed Caracalla, cui & sua Ἁλιευτικὰ, vivo adhuc patre Severo dicavit. Ut κυνηγετικὰ eidem obtulit patre mortuo. Ac circa finem imperii ejus Caracallæ lue excessit. Ut Scaliger adversus Hieronymum, & Oppiani Scholiastem Græcum observat Euseb. Animad.

Alexander Severus Imp. teste Lampridio, *vitas principum bonorum versibus scripsit.* Græco autem id fecisse sermone, colligo inde quod initio vitæ dicat, *In Latinis non multum profecit, nec valde amavit Latinam facundiam.* Ac postea: *Facundia fuit Græca magis quàm Latina; nec versu invenustus.* Ac post multa sequitur: *Lectioni Græca operam majorem dabat.* Ac item postea: *Habebat, quum privatim convivaretur, & librum in mensa, & legebat; sed Græca magis. Latinos autem Poëtas lectitabat.* Sed qui isti boni principes, quorum vitas Alexander descripsit? Docet id nos Vopiscus in Aureliano his verbis: *Ab Augusto in Diocletianum, Maximianumque, principes, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipse Augustus, Flavius Vespasianus, Titus Cocceius Nerva, divus Trajanus, divus Adrianus, Pius & Marcus Antonini, Severus Afer, Alexander Mammææ; divus Claudius, & divus Aurelianus. Vide quæso, quàm pauci sint principes boni: ut bene dictum sit à quodam mimico scurra Claudii, In uno annulo bonos principes posse describi atque depingi.*

Quamobrem ita statuo, vitas octo eorum, quos ante Alexandrum ipsum refert Vopiscus, Imperatorem eum versibus consignâsse.

Sub Alexandro hoc Mammææ filio, Suida teste, fuit Pisander Larandensis, aut Lycaon, ἐποποιὸς, qui carmine conscripsit variam historiam libris VI. eamque inscripsit ἡρωϊκῶν θεογαμιῶν, quia nempe Iovis & Iunonis nuptias celebraret. Alius & Pisander Poëta fuit, sed multo antiquior: de quo dictum in Olymp. XXXIII.

Opilius Macrinus, qui post Antoninum Bassianum, Cæsar fuit, versus ac epigrammata scripsit: etiam à quodam Græcis versibus impetitus, jambico carmine respondit. Vide ejus vitam à Iulio Capitolino perscriptam.

Sub Diocletiano vixit Soterichus Oasites, Poëta epicus, qui & Diocletiani encomium scripsit: & hassarica sive Dionysiaca. Suidam adi, & quæ dixi in Historia Historicorum Poëtarum lib. II.

His etiam temporibus fuit Triphyllius Episcopus Cyprius, discipulus Spiridionis qui Tremithuntis Cypriorum fuit Episcopus. Hic Spiridionis ejus miracula, ac vitam versibus descripsit Jambicis: ut est apud Suidam. Spiridionis ætatem ex eo cognoscimus, quod Concilio interfuit Niceno. Vide de eo lib. I. Tripartitæ Hist. cap. X.

Sub Constantini liberis, item Iuliano, ac imprimis Valentiniano & Valente claruit Apollinaris Laodiceæ in Syria Episcopus: imò & attigit tempora Theodosii M. Hic nulli suæ ætatis variâ ac solidâ doctrinâ cessit: &, quod Theologorum Græcorum non paucis defuit, Hebraicæ linguæ admodum peritus fuit. Utinam exstarent XXX. ejus libri adversus Porphyrium; quæ inter opera ejus

maximè probari ait Hieronymus in scriptoribus Ecclesiasticis. In iis Eusebii etiam, ac Methodii industriam vicisse, ait Philostorgius. Qui & hunc & Basilium, ac Nazianzenum, inter se confert, uti & ex eo facit Suidas. Hoc loco autem memoratus nobis, quia & sacrâ poesi fuerit inclytus. Superest Psalmorum paraphrasis, sanè luculenta. Etiam Christus Patiens à quibusdam hujus esse, non Nazianzeni, putatur. De hoc Apollinare ita Ioannes Saresberiensis lib. VIII. de Nugis Curialium cap. XXI.* *Scripsit Apollinaris, vir doctus, & ingeniosus, heroicis versibus, pro Homeri poemate Hebraicam antiquitatem, & in alio opere imitatus est Comœdias Menandri fabulositate deductâ. Euripidis quoque Tragœdias, & lyram Pindari secutus est, & absolute dicendum, quia ex divinis scripturis argumenta sumens, enaticas † lectiones tempore parvo composuit; numero, virtute, moribus, conscriptione, charactere, & dispositione Græcorum valde pares.* Tantus vir non parum de ingenii doctrinæque laudibus detrivit novo dogmate, quo statuit, Λόγον non mentem adsumsisse humanam sed solum corpus animâ præditum sensivâ. Nempe eo differebat ab Arrianis, quod hi putarent, adsumsisse corpus ἄψυχον, ille autem ἐμψυχωμένον ψυχῇ ζωτικῇ: quia, ut ajebat, nihil attinere: ab ea assumi νοῦν, quia anima sensiva gubernaretur à Λόγῳ. Ut rationali anima nihil illi opus foret, qui aliquid haberet longè excellentius ac perfectius. De quo ita Vincentius Lirinensis in Commonitorio: *Quid illo præstantius acumine, exercitatione, doctrina? Quàm multas ille hæreses multis voluminibus oppresserit, quot inimicos fidei confutaverit errores, indicio est opus illud triginta non minus librorum nobilissimum, & maximum, quo insanas Porphyrii calumnias magnâ probationum mole confudit. Longum est universa ipsius opera commemorare, quibus profecto summis ædificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi profanâ illâ hæretica curiositatis libidine novum nescio quod adinvenisset, quo & functos labores suos velut cujusdam lepræ admixtione fœdaret, ut doctrina ejus non tam ædificatio, quàm tentatio potius Ecclesiastica, videretur.* Audiamus & Theophilum, Alexandrinum Episcopum, libro I. Paschali: *Cessent Apollinaris discipuli ea, quæ contra Ecclesiasticas regulas est locutus, propter alia ejus scripta defendere. Licet enim adversus Arrianos, & Eunomianos, scripserit, & Origenem, aliosque hæreticos, sua disputatione subverterit, tamen, qui memor est illius præcepti ‡, Non accipies personam in judicio: veritatem semper debet deligere, non personas, &c.* Plura de Apollinari si voles, adde, quæ dixi libro secundo de Historicis Græcis cap. XVIII.

* Pag. 570.

† Enygmaticas.

‡ Deuter. c. 17.

A Constantio consors imperii factus est Iulianus anno CCCLVI. sed solus imperavit anno CCCLXI. ac sequenti. Hujus tempore fuit Eudæmon Pelusiotes, ut qui Libanii Rhetoris fuerit æqualis. Præterea, quæ ad artem Grammaticam, ac Rhetoricam, pertinerent, varia poemata condidisse, ex Suida cognoscitur.

Domini sui Iuliani Imp. gesta Callistus, qui eum in Persica expeditione comitabatur, carmine heroico descripsit: ut est apud Socratem Hist. Eccles. lib. III. cap. XVIII. & Nicephoron lib. X. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. XXXIV.

Sub Iuliano Imperatore etiam claruit Milesius è Smyrna Ioniæ, quem Anatolius, vir summus maximo amore complectebatur. Poësi se dabat & quidem omni carminis generi; ut auctor est Eunapius.

Item, eodem Eunapio teste, tum fuit Ionicus Sardensis, idem Medicus, & Poëta.

Gregorius Nazianzenus, qui eâdem ac Apollinaris ætate fuit, varia scripsit versibus hexametris, atque aliis: quæ hodieque supersunt. Major octogenario, anno Theodosii Magni XIII. excessit è vita. Meminit & in scriptoribus illustribus Hieronymus, cujus præceptor fuit. Quanti semper habitus sit, arguit, quod κατ᾽ ἐξοχὴν Theologi nomen meruit.

Tùm etiam claruit Amphilochius Iconii Episcopus, cui Basilius librum de Spiritu S. dicavit. Inter alia carmen jambicum scripsit ad Seleucum, quinam Scripturæ libri sint legendi. Latinè id habes in Bibliotheca sanctorum PP. tom. VIII. edit. II.

Arcadii, & Theodosii Iunioris temporibus enituere Eusebius Scholasticus, & Ammonius. Ambo autem carmine descripserunt bellum, quod adversus Gainam, Gothorum regem, gestum fuit. Meminit utriusque Socrates lib. VI. cap. VI. & exinde Nicephorus lib. XIII. cap. VI. Dixi de utroque etiam in Historicis Græcis lib. IV. cap. XVIII.

Venio ad tempora Theodosii Iunioris.

Ejus conjux fuit Eudocia, Leontii Sophistæ Atheniensis filia, antequam Christiano fonte tingeretur ac Imperatori nuberet, Athenais dicta, tum deinde nuncupata Εὐδοκία, quæ licet humili esset loco nata, ob eximias tamen animi ac corporis dotes sic placuisset Imperatori, ut eam sibi connubio jungere dignaretur. Hoc factum cum & ipsa & Imperator essent vicennes; Anno sequenti peperit Eudoxiam, quæ postea Imperatori Valentiniano III. nupsit. Vigesimo quarto Imperatoris anno, suoque Eudocia, renunciatur Augusta. Anno ætatis XLIV. incidit in Imperatoris indignationem deprehensa in mendacio ob μῆλον Ἔριδος, ut vocat Nicephorus, h.e. malum Eridis, ubi Langus perperam *contentionis ovum* vertit, ut multis observatum. Anno LIX. decessit in Palæstina: cum antè jurâsset se puram esse criminis à Paullino. Quantum verò carmine etiam valuerit, docet Socrates lib. VII. cap. XXII. ubi vocat ἐλλόγιμον*, atque a patre Leontio institutam in omni literarum genere, & cum maritus victoriam de rege Persarum esset adeptus, de ea poëma fecisse carmine heroico. Etiam ex Photii cod. CLXXXIII. & seq. cognoscere est, eam reliquisse octateuchum, pro librorum numero, octo libris carmine heroico perscriptam. Operam hanc plurimum laudat Photius. Atque addit, simili artificio condidisse μετάφρασιν metricam Zachariæ, & Daniëlis Prophetarum. Item libros tres carmine fecisse in laudem B. martyris Cypriani. At nulla apud hos mentio est Homerici Centonis de Christo, qui hodieque exstat. Et sanè eum Aldus Manutius †, & H. Stephanus ‡, tanquam incerti scriptoris edere maluerunt. Aliquorum opinio est esse Patricii Presbyteri; de quo in Zenonis temporibus dicemus.

* Desertam.

† An. 1504.

‡ An. 1578.

Eodem Theodosio imperante claruit Cyrus Panopolita, carus ejus conjugi Eudociæ, ac ad Urbis præfecturam evectus, postea Cotyaci, Phrygiæ Urbe Episcopus, ad usque tempora Leonis Imper. quemadmodum auctor est Suidas.

Item tum fuit Synesius Ptolemaidos Episcopus: imò ad Theodosium hunc scripsisse, testem habemus Euagrium lib. I. Histor. cap. XV. Præter alia hymnos reliquit decem: quorum trina tralatio Guilhelmi Canteri, Francisci Porti Cretensis, & Dionysii Petavii. Fortassis certiora quis ex eo colliget, quod apud Suidam legamus Ausonium Sophistam epistolas, & alia quædam scripsisse ad Nonnum.

Ejusdem Imperatoris temporibus floruisse arbitror Nonnum Panapolitem, cujus paraphrasin, & Dionysia habemus. Agathia esse antiquiorem certum est, cùm hic ejus meminerit. Vixit verò Agathias sub Cæsare Iustiniano; ut mox dicam. Chrysostomo esse juniorem inde colligo, quod usque adeo multis Chrysostomi vestigiis, in Ioanne interpretando, insistere amet. Præterea id dictio indicat Sophistica; qualis seculo quinto fuit ac deinceps: uti ex Heliodoro, Synesio, & aliis liquet. Ac similes è Poëtis Quinctus, Thryphiodorus, alii; de quibus mox dicam. Vixit tum, ut jam dixi, Synesius, Cyrenes Episcopus; qui epistola XLIII. ad Anastasium exaratâ meminit Nonni, *bona patris sui Sosenæ ad alios transferentur*. Etiam tum claruit Nonnus Monachus & Episcopus è Taberonensium Monasterio: qui S. Pelagiam, aliter Margaritam vocatam, convertit; ut fusè in Pelagiæ vita narrat Iacobus, Diaconus Heliopoleos. Equidem vel utrumque, vel alterum eundem putem, quia tempora con-

convenient: Alioquin non ignoro, complures ejus fuisse nominis. Et *nonni* vocabulum natura est commune, sive appellativum, ut vocant, ac significat sanctum, vel pietate & castitate celebrem; ac simile est *nonna*, unde Hieronymus ad Eustachium: *Castæ vocantur & nonnæ.* Hodieque virgines Christo dicatæ vocantur *nonnæ*. Atque ex his satis liquet, quantopere fugerit ratio doctissimum virum Carolum Paschalium lib. I Coronarum cap. XVI; ubi ex Ovidii Fastorum tertio, quatuor adducit Poëtæ ejus versus de corona Bacchi hederacea, ac deinde binos ex Nonni Dionysiacôn nono subjungit, atque ait, si Ovidius suos non verterit è Nonno, saltem inde sententiam desumsisse: quale nihil dixisset, si magis constitisset de Nonni hujus ætate. Nam satis ex iis, quæ diximus, liquet, Nonnum Ovidio quadringentis esse annis juniorem.

Tum etiam Proclus Lycius vixit, Philosophus Platonicus, cujus hymni sunt pares illis Orpheo tributis. Fuit discipulus Syriani Alexandrini, & Plutarchi filii Nestorii: præceptor Marini Neapolitani. Quam varia scripserit, docet Suidas. Multa hodieque supersunt. Scripsit quoque adversus Christianos; quibus Joannis cognomento Philoponus, vel Grammaticus, respondit.

Anno CCCCLVIII, ac deinceps, sub Leone in Oriente, Majoriano Cæsare in Occidente claruit Isaacus, sacerdos Antiochenus; de quo sic Gennadius in illustribus viris: *Isaac presbyter Antiochenæ Ecclesiæ, scripsit Syro sermone longo tempore, & multa: præcipuâ tamen curâ adversum Nestorianos, & Eutychianos. Ruinam etiam Antiochiæ elegiaco carmine planxit, coadjutores imbuens sono, quo Ephrem Diaconus Nicomediæ lapsum. Moritur Leone, & Majorano regnantibus.*

Leonis ac Zenonis temporibus Petrus Edissenus sacerdos claruit. De quo sic Gennadius in viris illustribus: *Petrus Edessenæ Ecclesiæ presbyter, declamator insignis, scripsit variarum caussarum tractatus, & in morem sancti Ephrem Diaconi psalmos metro composuit.*

Zenonis Imperatoris temporibus, ut ex Zonara*, ac Cedreno cognoscimus, claruit Pelagius Patricius, qui Ὁμηρόκεντρα, sive Homericos centones de Christo fecit. Etiam in Bibliotheca quondam Palatina num. CCCXXVI, statuitur Patricii presbyteri poëmatium Homericis versibus de Christi incarnatione, vita, ac morte. Ac numero CCCLXXXII refertur Patricii Homerocentra, seu Christias ex Iliade & Odyssea Homerica. Multis persuasum fuit esse opus Eudociæ Imperatricis: de qua in Theodosii Junioris temporibus diximus. Sed ut tum monebamus, hoc si esset, meminisset ejus Photius, qui de scriptis Eudociæ loquitur cod. CLXXXIII, & seq. Quare non displicet, quod in re incerta, nec Aldus Manutius, nec H. Stephanus, nec qui Parisinæ editioni anni CIↃ IↃ CIX præfuerunt, nomen vel hujus, vel illius apponendum putarunt. Magis tamen eò inclinat animus, ut Patricii, quam ut Eudociæ laborem arbitrer.

* Annalium tom. 3 in Vita Basilii imperat.

Sub eodem Zenone floruit Pamprepius Panopolitanus, etiam gratiâ apud eum valuit. Magni fuit Procli discipulus, inque religioni gentili perstitit, nec id dissimulavit, ubi omnes videret in Urbe Christianos. Vide de eo multis disserentem Suidam.

Item tum fuit Marinus Neapolitanus, Procli itidem discipulus: cujus & vitam descripsit, idque, ut Suidas ait, καταλογάδην, καὶ ἐπικῶς, prosâ, & versu.

Sub Anastasio claruit, Suida teste, Christodorus: qui libris sex complexus Ἰσαυρικὴν ἅλωσιν, sive de Isauria ab Anastasio subacta. Alia ejusdem refert Suidas.

Sub Anastasio Imp. quoque, ut est apud Suidam, vixit Timotheus Gazæus, Grammaticus, qui in Anastasium condidit Tragœdiam de Demosio, qui Chrysargyrus vocatur. Versu etiam de quadrupedibus, avibus ac serpentibus peregrinis & prodigiosis scripsit.

Etiam horum temporibus, puta post Marcianum, sub Leone, Zenone, & Anastasio, quantum videre possum, vixere Quinctus, Coluthus, Tryphiodorus, Musæus. Sane ætate non admodum dispares esse, similis dictio ostendit.

Ex his Quinctus libris XIV scripsit τὰ μεθ' Ὅμηρον, sive Παραλειπόμενα: quomodo inscripsit, quia Homerus historiam de Ilio non absolvit. Vulgo solent Calabrum vocare, quia eum Bessarion, Nicææ Cardinalis, extra Hydruntem, maritimum Calabriæ oppidum in pervetusta æde B. Nicolai reperit. Atque hoc etiam in Græca Constantini Lascaris Grammatica legere est. Nunc verisimilius Smymæum nuncupant: quia ipse lib. XIV dicat, se περικλυτοῖς sive illustribus Musarum ovibus Smyrnæ pascendis, operam dedisse: ex quo si de patria haud certò colligitur, saltem videmus scholam non infrequentem præstantium discipulorum habuisse Smyrnæ. At nullo nititur fundamento, quod eum Ptolemæus Flavius * Romanum putavit. * Cap. 32.

Coluthus fuit Ægyptius, videlicet Lycopolites, ut fuerit ex Thebaide. Ejus librum de raptu Helenæ ibidem reperit Bessario. Tempore Anastasii Imperatoris claré ait Suidas: qui & Calydonicorum ejus, & Persicorum meminit.

Tryphiodorus itidem Ægyptius fuit. Ejus de Trojano excidio poëma primus divulgavit Aldus. Præterea verò alia multa reliquisse, ex Suida cognoscimus. Inter hæc est Odyssea λειπογράμματος †: de qua & Hesychius Milesius testatur. In earum primo nullum erat A, in secundo nullum B, atque ita deinceps quisque Ὀδυσσείας liber eâ carebat literâ, quæ numerum libri indicaret. Ac similiter Severi Imperatoris temporibus fecerat Iliada λειπογράμματον Nestor Larandensis: ut superiùs, & alibi quoque nobis dictum ‡. Miror verò a Gyraldo dialogo de Poëtis tertio * memorari inter Poëtas, qui sub Ptolemæis vixere.

† Literarum aliquâ carens.
‡ Lib. 2. de Histor. Græcis, cap. 4.
* p. 122. edit. Basil. 1580.

Musæum, qui amores Leandri, & Herûs, conscripsit, Cæsar Scaliger (at quantus vir!) in suis de re Poëtica libris Homero præmisit, quia hunc putaret esse illum, cujus à Virgilio fit mentio in sexto magni operis. Sed nihil manifestius, quàm hunc vixisse sub Augustis, & quidem post quartum seculum. Itaque hic, de quo jam sermo nobis, in vett. libb. dicitur, Μουσαῖος ὁ Γραμματικός.

Etiam sub Anastasio Imperatore, ut testis est Suidas, claruit Marianus, Marsi filius: qui, ut idem ait, scripsit metaphrasin Theocriti jambis ter mille centenis & quinquaginta, item metaphrasin Apollonii Argonauticorum jamborum quinque millibus, sexcentis, & octo. Præterea metaphrasin Callimachi Hecales, Hymnorum, Caussarum, & Epigrammatis sexies millenis octingentis & denis, metaphrasin Arati jambis mille, centum, ac quadraginta, theriacorum Nicandri jambis mille trecentis septuaginta, ac similiter aliorum complurium Poëtarum.

Paulus Cyrus Florus Silentiarius Justiniani tempore, vel paullo antè, templum Constantinopolitanum carmine descripsit; ut testatur Agathius lib. V, ubi & præclarum ejus elogium invenies, aliaque etiam poëmata edidisse cognosces. De ætate auctor quoque nobis Suidas; qui clarè ait Agathiam cum Silentiario, & Consule Macedonio, & Triboniano, vixisse sub imperio Justiniani.

Justiniani Cæsaris tempore claruit Agathias Scholasticus Smyrnæus, qui præter Historiam de Belisario, ac Narsete, etiam carmine Daphniaca scripsit, ac complura etiam Epigrammata supersunt in Ἀνθολογίᾳ. Vide Suidam.

Sub eodem Justiniano fuit Tribonianus Sidetes, qui versibus reliquit commentarium in Canonem Ptolemæi. Item carmine scripsit de mensium permutatione. Atque alia, de quibus apud Suidam.

Eunomianus Suidæ memoratur verbo Εὐνομιανός, atque item voce Ἕλλησι. Ætatem indicat, quod eum sub Justiniano imperatore Belisarius è sacro fonte suscepit. Sed non satis est evidens, utrum hic sit Poëta ille Orthodoxus

doxus Eunomianus, cujus in historiam Philostorgii Ariani epigramma est in codice epigrammatum olim Palatino, nunc Vaticano, atque ab Jacobo Gothofredo præmissum accuratæ editioni Philostorgii.

Sub Heraclio, qui Phocæ Imper. successit, fuit Georgius Pisides, Constantinopolitanus Diaconus, & Χαρτοφύλαξ, sive Chartularius, ut Suidas auctor est, & Nicephorus lib. XVIII Hist. Eccles. cap. XLVIII. Jambicis trimetris scripsit de Vanitate; item de operibus sex dierum: ex quo solum supersunt versus ciↃLXXXVIII; sed olim erant versuum tria millia, ut est apud Suidam. Interim ex deperditis paucula supersunt fragmenta apud Suidam in Σπογγείτης, Σφύζω, Τέλμα, Ἡρακλεία λίθος, ἀπόσπασμα, κίβδηλος, & Ἀρχιμήδης. Item Georgium Cedrenum in Heraclio. Imp. & Nicetam lib. X Thesauri Orthodoxi, qui ipsi apud Nicephorum leguntur loco antè memorato. In Mso Codice Bibliothecæ Augustanæ inscriptio prologi est istiusmodi: Γεωργίου*, Διακόνου τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Πισίδου προοίμιον τῆς ἑξαημέρου διὰ ἰάμβων στίχων. Ex eodem Suida discimus etiam scripsisse alia. Sed de his in Historicis Græcis diximus.

* Georgii, Diaconi sanctæ Ecclesiæ, cognomento Pisidæ, procemium opificii sex dierum, versibus jambicis.

Leonis Isauri, & Constantini Copronymi temporibus fuit Joannes Damascenus: qui imprimis inclaruit lib. IV de fide Orthodoxa: in quo Petro Lombardo Sententiarum Magistro, magnam partem præivit. Alia etiam multa scripsit, quæ exstant. Deperiit vero Susannæ drama: cujus meminit Eustathius commentario in περιήγησιν Dionysii Afri.

Iisdem temporibus floruit Cosmas Hierosolymitanus, cognomento ἁγιοπολίτης, Episcopus Urbis Μαϊουμᾶ. Ejus hymni tredecim Latine exstant in Bibliotheca SS. Patrum Tom. VIII. edit. II.

Michaël Psellus vixit sub Constantino Monomacho, ac Michaële Stratiota, & Isaacio Comneno: at floruit imprimis sub duobus Ducibus Constantino, & Michaële; quorum ille cœpit imperare anno ciↃLIX: hic desiit anno ciↃLXXVIII. Verum & sub Nicephoro Botoniate fuerit, & Alexio Comneno; si ejus est præfatio præmissa Dioptræ à Philippo Solitario scriptæ versibus Politicis. Nam Philippus ait, se ea scripsisse anno Alexii decimosexto, à natali Christi ciↃCV. Fuit Psellus omnijugæ doctrinæ, atque idem πολυγραφώτατος; atque inter alia tam multa, quorum Catalogum doctissimus Leo Allatius texuit dissertatione de Psellis, complura perscripsit carmine jambico, aut versibus politicis. Ut versus jambicos de vitiis, & virtutibus; quos Heraclidis Pontici Allegoriis subjunxit Gesnerus. Sanè huic Michaëli tribuit quoque Andr. Schottus præfat. in Cantica Cant. sed dissentiente collega meo doctissimo Joanne Meursio, qui Joannis Pselli putabat. Utrumque de isto, Michaëli exaravit carmina in Cantica Canticorum, synopsin legum versibus politicis, versus protosyncellum, ænigmata versibus politicis, versus politicos de Grammatica ad Constantinum Monomachum: item περὶ ἀντιστοίχων: adhæc explanationem vocum obscurarum: ex quibus nonnulla citat Suidas: multaque alia, quæ ex eodem Allatio petere est, qui & versus ejus ineditos apposuit non paucos. Ad poësin quodammodo etiam referre possis, quod soluto sermone scripserit paraphrasin Iliadis Homericæ; cujus initium: Τὴν ὀργὴν εἰπὲ, ὦ Θεὰ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως.

Michaël Ducas Imperator discipulus fuit Michaëlis Pselli: à quo variis exculcus disciplinis. Imprimis vero se oblectavit versibus faciendis, ut Historici Græci testantur.

Initio seculi decimitertii claruit Ephraëm; qui carmine jambico Chronicon condidit de Imperatoribus Constantinopolitanis. Diximus de eo in Historicis Græcis lib. II, cap. XXIX.

Post hosce magis, & magis, tacere poesios studium cœpit, usque ad Constantinopolin redactam in potestatem Muhammedis: quorum iccirco nomina ac tempora referre haud opera putavi.

Præsertim quando curiosis hac parte satisfacere possit Lilius Gyraldus: uti & in priorum temporum multis: quos laudant Athenæus, Suidas, Stobæus, Ἀνθολογία à Maximo Planude collecta, ut alios taceam. Is Planudes, cùm triplex exstaret epigrammatum editio, una Meleagri, altera Philippi, tertia autem Agathiæ; ex tribus illis collegit quæ maximè arriserunt, ac septem libris titulis κατὰ στοιχεῖα dispositis, digessit. Etsi autem propositum ei fuerit omittere impia, imò & obscena: quædam tamen reliquit, quibus tectiùs aliquid lascivi continetur. Ad poësin etiam pertinet, quod Ovidii Metamorphosin Græcè reddidit, sed prosâ Catonis etiam disticha expressit versibus Græcis. Eorum censuram eruditam scripsit Josephus Scaliger. Etiam ipsius Planudis quædam exstant carmina in Bibliotheca Bavarica. Assentiri verò non possum Possevino, qui in Apparatu sacro*, ait Maximum Planudem claruisse tempore Concilii Basileensis, quod inchoatum anno ciↃCCCCXXXI. Potius adsentio Genebrardo in Chronicis, qui floruisse ait anno ciↃCCCLXX. Ac favet Raphaël Volaterranus in Anthropologia sua, sive commentariorum Urbanorum lib. XVII. Ubi sic scribit: *Maximus Planudes, monachus Constantinopolitanus, vir plane doctissimus, vehementisque ingenii, abhinc annos fere* CL, *Romana ab initio favit: ob quam rem ab Imperatore Constantinopolitano multa passus, in custodiam tandem conjectus, contrà sentire coactus est, tribus editis contra Romanam Ecclesiam argumentationibus. Quas ætate nostra Bessario, Cardinalis Nicenus perlegens mirari solebat, virum cæteris in scriptis excellentem, summumque Philosophum tam ineruditos infirmosque edidisse syllogismos, haud ob aliam putabat caussam, quam quod ea, quæ metu perscripserit, animo improbaverit.* Ac plura de eodem ibi legas; uti & apud Possevinum in Apparatu Sacro.

* Voce Maximus Planudes.

Capta verò Constantinopoli, plus Græca Poësis in Italia, quàm Græcia vigere cœpit.

Sanè præclarum Musuri Cretensis ingenium satis testantur pauca illa epigrammata: inter alia illud Platonis operibus præfixum: cujus ergo maximè à Leone decimo factus putatur Archiepiscopus Epidaurensis. Non adspernanda iisdem temporibus illa Joannis Lascaris, sed quæ tamen non augeant viri nomen. Et jam post Græcos Itali, & alii, feliciter tentare. Primus, ut puto, Angelus Politianus, etsi non omnia pari successu: non parum verò laudis meruit epigrammate in Venerem Armatam, & imprimis illo, in Venerem Ἀναδυομένην †, quæ cum antiquis certant.

† Emergentem.

Anno ciↃXXXI carmine Græco, quali nunc lingua utuntur Græci, Leonardus Fortius Romanus scripsit de re militari, & instrumentis bellicis, additis etiam imaginibus.

DE POETIS GRÆCIS
INCERTÆ ÆTATIS.

Gathyllus Areas, Poëta elegiographus ab Dionysio * Halicarn. laudatur in iis, quæ de adventu Æneæ in Italiam prodidit. Diximus & de eo in tertio de Historicis Græcis, ubi de Demagora.

* Lib. I. Antiquit. Rom.

Alcander Poëtane, an alius generis scriptor fuerit, non video unde colligi possit, nisi forte hoc ex loco Clementis Alex. in προτρεπτ. Τὰς δὲ Μούσας †, ἃς Ἀλκανδρος Διὸς καὶ Μνημοσύνης γενεαλογεῖ, καὶ οἱ λοιποὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐκθειάζουσι καὶ σέβουσιν.

† Musas vero, quas Alcander genus ducere ait à Jove & Mnemosyne, ac reliqui Poetæ & scriptores pro diis habent ac venerantur.

Alcimenes duo fuere, Megarensis Tragicus, & Atheniensis Comicus, uterque Suidæ memoratus. Posterioris Thesaurum, & Peccantes, citat Athenæus.

Ananius jambographus fuit. Meminit Athenæus in tertio, Dipnosoph. & Isaacius in Lycophronem, quo loco de jambographis agit.

Anthippus Comicus fuit.

Anyte Poetria Tatiano memoratur. Supersunt ejus quidem versus in aves, & epigramma in Themistoclem.

Archestratus sive is Syracusanus, sive Gelous, Terpsionis discipulus, carmine conscripsit quæ ad gulam ac ventrem pertinent: eoque poëma id dicebatur γαστρονομία, γαστρολογία, ἡδυπάθεια, δειπνολογία, ὀψολογία, vel ὀψοποιΐα. Esse eam Epicureæ Philosophiæ metropolim dicebat Chrysippus.

Aristæus carmine ἡρωικῶν θεογαμιῶν libros scripsit.

Ariston Chius Tragicus, qui cum in Menestheum, virum fortem Tragœdiam scripsisset, urbe Athenarum pulsus est; ut memorat Plutarchus. Meminit & Laërtius lib. VII. in extrema Zenonis vita.

Aristophon Poëta Philoctetem fecit, cujus meminit Plutarchus.

Asius Poëta, patriâ Samius fuit, filius Amphiptolemi, ac ἐγενεαλόγησε, sive genealogias conscripsit. De patre patriâque auctor Pausanias in Achaicis; de opere memorato, testis idem in Messenicis. Meminit quoque carminum Asii in priore Eliacorum, & Bœoticis. Binos quoque versus memorat pene initio Arcadicorum. Etiam Poëtam nominat in Corinthiacorum secundo. Athenæus item in tertio veterem vocat Poëtam: ac in duodecimo septem memorat versus, quos ex eo citârit Duris historicus. De Metabi, & Menalippes fabula carmen reliquisse, auctor est Didymus, sive alius, scholiis in Odyss.

Augeas Atheniensis, mediæ Comœdiæ Poëta, cujus fabulæ Rusticus, & Poëta. Vide Suidam. Stephanus verò & Augen μελοποιὸν memorat. Sed is alius, patria Tegeates, ex Creta.

Autocrates Atheniensis Comicus, cujus fabula Tympanistes apud Suidam.

Axionicus memoratur Athenæo. Fabulæ ejus Phileuripides, Chalcidicus, & Tyrrhenus.

Babrias fabulas Æsopicas Græcis jambis expressas in duo volumina coartavit: ut est apud Avienum præfat. fabularum Æsopicarum ad Theodosium Ambrosium. Aliis non Babrias, sed Gabrias vocatur. Verùm *Babrias* auctoritate Suidæ comprobatur. Quæ verò fabulæ jambis scriptæ Gabriæ nomen præferunt, potiùs sunt Ignatii Diaconi: si quibusdam Mssis fides, ut in Oratoriis etiam diximus.

Batton Comicus, cujus fabulæ Androphonos, & Euergetæ. Meminere Athenæus, & Suidas.

Batalus Ephesius Poëta, vel, ut Libanius ait, tibicen, vel histrio, juxta Thomam Magistrum; quod nomen Demostheni ab inimicis datum.

Blæsius σπουδογελοίων ποιητής, natus fuit in Capriis, Italiæ insula, teste Stephano in Καπρέαις.

Bœotus parodiarum Poëta fuit, alius à Tarsensi, de quo dictum Olymp. CLXXXII.

Boiscus Cyzicenus reperit jambicum tetrametrum octonarium: qua de re diximus lib. II. de re Poëtica, cap. XXV.

Butas Poëta elegiacus de Romanorum rebus caussas attulit fabulosas. Lupercalium caussas inde adducit Plutarchus in Romulo. Meminit & Arnobius in V. *Sicut suis scribit in Caussalibus Butas.* Perperam vulgo *putas*. Quod & Pithæus vidit, & ab eo monitus Heraldus; cùm priùs eos secutus foret, qui pro *putas*, *Plutarchus* rescribunt; perperam profectò, cùm à Plutarcho Butas citetur; quemadmodum vidimus. Diximus de eo quoque lib. III. de Historicis Græcis.

Callias Atheniensis, filius Lysimachi χοινοπλόκου, sive restionis, unde, & ipse χοινίον, sive funiculus, dicebatur. In ejus Tragœdiis fuit Grammatica, quam memorat Athenæus lib. X. Item scripsit Cyclopes: quas advocat Pollux lib. VII. cap. XXIV. & XXVI. Præterea à Suida referuntur Ægyptius, Atalanta, Pedetæ (Πεδῆται) Ranæ, & Σχυλαζοντες.

Callinus ἐν τοῖς ἐλεγείοις citatur Athenæo lib. XII. Antiquior fuit iis, quæ adversa perpessi Magnetes. Clemens Alex. lib. I. Stromat. Καλλῖνος δὲ πρεσβύτερος οὐ μακρῷ. τῶν γὰρ Μαγνήτων ὁ μὲν Ἀρχίλοχος ἀπολωλότων ὁ δὲ εὐημερούντων μέμνηται. Vide & de Callino Strabonem lib. XIII.

Cantharus Atheniensis Comicus, cujus fabulæ Medea, Tereus, Symmachiæ, Myrmeces, & Aëdones; ut est apud Suidam. Tereus citatur Athenæo lib. III. ac ejus nominis fabula scripta è Græcis Philetæro, è Latinis Livio Andronico.

Capito Alexandrinus Poëta ἐποποιὸς ad Philopappum scripsit commentarios, quos Athenæus citat lib. VIII. item ἐρωτικά, de quibus idem lib. VII. Alium esse à Capitone, historico Lycio, dictum lib. III. de Historicis Græcis.

Capnias Poëta memoratur Suidæ, dicitque nihil scripsisse præclari: ut nihil mirum, si omnia ejus abierint in fumum, qui Græcis καπνὸς, unde nomen Poëtæ Καπνίας.

Carneades, Poëta elegiacus, sed frigidus: alius à Carneade Philosopho. De utroque est apud Laërtium lib. IV. Suidas & tertium memorat, itidem Philosophum, Anaxagoræ Philosophum. Sed de Poëta silet.

Cato sive Batto Comicus.

Charmus Syracusanus reliquit Δειπνολογίαν, sive Ὀψολογίαν, vel Ἡδολογίαν aut Γαστρονομίαν.

Chrysippus Georgicorum scriptor memoratur inter quatuor Chrysippos a Laërtio lib. VII. Eoque in Poëtis recenset Lilius Gyraldus Historiæ de Poëtis lib. III. Sed non video, cur non possit prosâ de re rustica scripsisse, ut alii multi.

Chrysippus καταβαυκαλήσεις, ut vocat Athenæus lib. XIV. h. e. nutricularum nænias. Quinctilianus lib. I. cap. X. *Chrysippus etiam nutricum quæ adhibentur infantibus, allectationi suum quoddam carmen adsignat.* Sed de Chrysippo nihil video quod ad Poëtas. Nam καταβαυκαλήσεις istæ sunt Chrysippi Stoici, cujus nota est ætas.

Chrysippi Tyanei Ἀρτοκοπικόν, sive de panis conficiendi ratione, Athenæo lib. XIV. Non multo ante Athenæum vixit.

Clearchus Comicus, cujus fabula Corinthii: unde sententiam citat Athenæus in XIV.

Cleomenes Rheginus Poëta fuit dithyrambicus, ac poëma reliquit, cui nomen Meleagrum. In eo retulit,

albi fuisse coloris aprum Calydonium: ut legere est apud Athenæum in nono Δειπνοσοφ. Fortasse alius ab hoc Cleomenes ille, quem Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωματ. ait librum reliquisse περὶ Ἡσιόδου, sive de Poëta Hesiodo fuerit, sive potius in poëmata ejus commentarius.

Cleophon Atheniensis Tragicus, cujus fabulæ Actæon, Achilles, Telephus, aliæ quas Suidas recenset. In iis & Δεξάμενος, sive *Accipiens*. Nisi id potius cognomentum alicujus fabulæ. Ad Thyestem Lilius referebat. Sed ordo facit, ut ambigam. Nam inter Bacchas, & Erigonem collocatur.

Clidemi Atthidem Athenæus citat.

Clonas Tegeates, vel, secundum alios, Thebanus, relatus inter Poëtas elegiographos, & epicos. Primus reperisse dicitur nomos, sive leges musicas: quamquam alii ab Ardalo, unde Musæ sunt Ardalides dictæ, repertas putent. Sed nihil impedit, quo minus νόμοι alii ab hoc, alii ab altero sint reperti. Quocum convenit, quod aliqui à Clona solum Apothetum, & Schœniona repertos prodiderunt.

Corinnus primus dicitur Iliadem composuisse carmine: suaque inde, ut ajunt, hauserit Homerus. Addunt Palamedis fuisse discipulum: ut ex Suida cognoscimus. Mihi non modo de ætate incertum est, sed etiam an fuerit. Dixi de eo in quarto de Historicis Græcis, cap. I.

Cylicus Tragicus, quem Protogenes meditantem depinxit, ut refert Plinius lib XXXV. Hist. Nat.

Damocharis Poëtria, cujus & quædam epigrammata supersunt.

Damocrates, Servilius de arte medicâ carmine varia perscripsit; ut ex pluribus Galeni locis, item Plinii lib. XXV. cognoscimus.

Daphitas, Poëta, & Grammaticus, ob maledicentiam in reges, cruci fuit affixus in Thorace Magnesiæ monte.

Demetrii Poëtæ Græci fuere complures: unus Tarsensis satyricus; alius jambicus; alius Comicus, alius denique epicus.

Demetrii Phalerei Comici, fabulam nomine Siciliæ memorat Athenæus lib. III. ubi quatuor inde senarios adducit.

Demochares Solensis (vel Solius, Δημοχάρης ὁ Σόλιος) memoratur Plutarcho in vita Demetrii Poliorcetæ. Ubi refert, ut sicut Demetrio huic Lamia erat meretrix, ita & sibi Lamia foret, eoque fabulam suam Demetrium inscripserit. Mirum ejus non meminisse Lilium.

Dexicrates Atheniensis Comicus, cujus fabula ὑφ' ἑαυτῶν πλανώμενοι, à semetipsis aberrantes, sive mente abalienati. Meminere Athenæus, & Suidas.

Dicæogenes, Tragicus, & dithyrambicus, Harpocrationi, & Suidæ memoratur.

Dionysiodorus Trœzenius. Ejus versus citatur à Plutarcho initio Arati. Meminit & Apollonii Scholiastes, ubi ex eo tradit χλέμιλον esse Meromium.

Dionysius, cognomento ἰκαίτης, scripsit elegiarum libros, quibus historiam XV. Eroticῶν debet Parthenienfis. Interpres Elaiten vocat ubi in Græco ἰκαίτην, hoc est, circulator.

Dioxippus Atheniensis Comicus reliquit fabulas hasce, Philargyrum, Diadicazomenum, Historiographum, & Antipornoboscos.

Dosiadas condidit è versibus βωμὸν sive aram, à figura sic dictam. Meminit ejus Lucianus in Lexiphane. Patriâ Rhodium fuisse, liquet ex Græcis Scholiis ad Ovum Simmiæ. Primus edidit Salmasius, ac eruditis Scholiis emendavit. At altera ara, quæ Theocrito solet subjungi, nec Theocriti, nec Dosiadæ est; ut eidem Salmasio ostensum.

Ecphantidis Comici ætas, si unus modo Chœrilus Poëta fuisset ex eo cognosci posset, quòd famulus ei fuerit Chœrilus, qui in Comœdiis scribendis adjutabat: ut est apud Hesychium in Ἐκφαντιδοχοιρίλου. Sed fuisse Chœrilos plures diximus ad Olymp. LXXV.

Elephantis, sive Elephantine Poëtria καταλέγουσα, sive varia concubitus genera descripsit. Memoratur in Priapejis: item Martiali lib. XII. epigr. XLIII. nec non Tatiano Assyrio adversus gentes. Spissius est error Iulii Cæsaris Capacii lib. II. Historiæ Neapolitanæ*, ubi non Poëtriam, sed Poëtam fuisse existimat. * Pag. 550.

Epigenis Μνημάτιον. Athen. lib. XI.

Epilycus Poëta Chius fuit teste Athenæo. Meminit & Suidas in Cratete.

Epinicus Comicus, cujus fabula Ὑποβαλλομένη citatur Athenæo.

Euages literarum parum gnarus, sed ingenii felicitate nomen Poëtæ assecutus. De quo Dionysius in Historia Musica scripsit.

Euangelus Comicus, cujus fabula Ἀνακαλυπτομένη, ut Athenæo vocatur lib. XIV. sive ἀνακαλυπτόμενος, ut dicitur Suidæ. Vide quæ de eo Athenæi loco Casaubonus annotat in Animadversionibus†. † Pag. 648.

Euanthes, Poëta Epicus, ex quo aliqua de Glauco Anthedonio, & Ariadne a Theseo relicta in Dia, Athenæus narrat in Dipnosophisticis.

Eudemus Poëta medicus, ut liquet ex Galeni lib. II. de Antidotis.

Euphron Comicus; cujus fabulæ Musæ, Synephebi, Theori, Æschra: meminere Athenæus, Suidas Stobæus.

Euphronius Poëta Straboni memoratus, qui refert, multa scripsisse de Priapo, eumque à flumine dixisse Orneatem.

Euthycles scripsit Ἄσωτον ἢ Ἐπιστολήν, de qua Suidas: item Ἀταλάντην, apud parœmiographos in βοῦς ἕβδομος.

Euthydemus, Atheniensis Poëta quædam sua sub nomine edidit Hesiodi.

Ezechiel, Poëta Iudæus, Tragœdiam de Mose conscripsit. Inscribitur id drama Ἐξαγωγή, h. e. eductio, sive liberatio Hebræorum. Antiquitatem arguit, quòd meminere Clemens Alexandrinus lib. I. Stromaton, & Eusebius Pamphili lib. IX. Præparationis. Exstat Græce, cum tralatione, cum prosa oratione, tum versu, quæ à Federico Morello*. * Edit. Parif. an. 1609.

Hedylogus Samius Poëta, vel, ut alii volunt, Atheniensis, Athenæo memoratur lib. IV. ubi & quædam ejus epigrammata referuntur. Mater ei Hedyle Samia Poëtria. Uti & Hedyle matrem habuit Poëtriam, Moschinæ Atticæ filiam. Hæc jambis delectata.

Hegemon, Poëta epicus, bellum descripsit Leuctricum, quod inter Thebanos, & Lacedæmonios fuit: ut est apud Stephanum in Ἀλεξάνδρεια: quæ Troianæ regionis urbs, & Hegemonis patria fuit. Ac videtur idem Hegemon; ex cujus Dardanicis quædam adducit Ælianus. Diximus de eo in Historicis Græcis lib. III.

Alius verò Hegemon Thasius, cognomento Φακῆ, sive Lens, vel Lentulus; qui cœnarum ἀναγραφὰς, sive inscriptiones scripsit. Fecit & parodias, gigantomachiam, & veterem Comœdiam, nomine Philinnam. In Comœdia viles repræsentabat personas: ut & Nicochariis Atheniensis. Testis de utroque Aristoteles libro de Poëtica.

Hegesianax, qui alius Agesianax, fabulas carmine reliquit; ut ex Hygino, atque aliis videre est. Versus ejus varios adducit Plutarchus libro de facie & adspectu in Luna apparente. Quædam etiam Pausanias ex Atthide ejus.

Hegias Trœzenius Poëta memoratur a Pausania.

Heliodorus Poëta, & Medicus; ut liquet ex Galeni lib. II. de Antidotis: ubi & ex ejus Ἀπολυτικοῖς † adducit versus plusculos memoratu dignos. Meminit ibidem Heliodori Atheniensis, Poëtæ Tragici: seu idem is, sive alius. † Resolutoriis.

Heniochus, mediæ Comœdiæ Poëta: Athenæo memoratus, & Theophili in Lexico. Fabulas ejus recenset Suidas.

Heraclides ποιητικὸς, παρῳδίας γεγραφὼς *: item alius ejusce nominis, argutus epigrammatum scriptor, sunt in XIV. illis ejus nominis a Laërtio memoratis extremo lib. V. ‡ Poeticus, qui parodias scripsit.

Hera-

Heraclitus Poëta lyricus, cujus fuit carmen de duodecim Diis, memoratur Laërtio, lib. noni extremo.

Hermesianax Colophonius, Poëta elegiacus, de patria Colophone egregium carmen condidit, ut ex Pausania cognoscere est. Fuit & alter ejus nominis, qui scripsit Persica. Vide quæ diximus in Historicis Græcis lib. III.

Hestiæa Alexandrina, Poëtria, ex Demetrio memoratur Straboni.

Hyperochus Cumanus juxta nonnullos is fuit, qui carmine panxit historiam Cumanam. Ea Athenæo, & Pausaniæ memoratur: ut in tertio de Poëtis Græcis ostensum.

Ibycus Reginus memoratur Æliano lib. VI Histor. Animal. cap. LI. Item Apollonii Scholiastæ lib. I.* *Pag. 12.

Leontius Argivus Tragicus Poëta, de quo Argivus.

Licymnius Chius Athenæus lib. XIII. Μελοποιὸν † vocat Parthenius, Erotic. qui ex eo narrationem citat XXII. †Lyricum Poëtam.

Lyceon Λυκίων mysteriorum effatu carmine complexus; ut pluribus Pausanias à Corinthiacis docet.

Lysimachus Bœotus Comicus; de quo Lucianus in Vocalium judicio.

Lysippus Tragicus, Athenæo & Suidæ memoratus.

Leuceas Argivus Poëta carmine scripsit de gentibus, & earum institutis ac moribus; ut ex Pausania cognoscimus.

Machon Sicyonius vel Corinthius, vel Carystius, (nec enim de patria conveniunt) reliquit Gnathænam, Manian, Nico, Hippen, & Phrynen. Memorat Athenæus. Docuit verò Alexandriæ. Ex eo Stratonici acutè dicta adfert Athenæus lib. VIII, cap. IX.

Manethos Mendesius, vel Diospolites, δι' ἐπῶν †, ut ait Suidas, scripsit φυσιολογικὰ, sive de natura, ἀποτελεσματικὰ, sive de siderum effectibus, & alia quædam, ἀστρονομούμενα, sive ad siderum scientiam pertinentia. Credo idem ac is qui ἐν τῇ τῶν φυσικῶν ἐπιτομῇ citatur à Laërtio in proœmio. At alius est Manethos Sebennyta, summi sacerdotis Ægyptiaci, qui temporibus Ptolemæi Philadelphi annales Ægyptios condidit. De eo dictum in Historicis Græcis lib. I, cap. XIV. †Versibus.

Marachus, vel Malachus Poëta Syracusanus, Aristoteli in quæstionibus memoratur, atque ab eo tum maximè in versibus pangendis valuisse memoratur, cùm minus esset mentis suæ compos.

Marci Episcopi Hydrunti hymnus in magno Sabbatho Latinè legitur in Bibliotheca Patrum Tom. VIII, edit. II. Græcè verò est ἀκροστιχίς.

Matreas ὁ Ἀλεξανδρεύς, de cujus ænigmate dixi in Oratoriis Institut.

Matro Poëta parodiam fecit Homericam, ubi prior quidem versus Homericus cum levicula immutatione, alter verò Matronis. Habes poëmatium apud Athenæum, venustum plane, nisi quatenus corruptum. Vide omnino de eo Casaubonum Animadvers. in Athenæum lib. IV, cap. V.

Melanopus Cumanus, Poëta, ut puto, antiquus. Pausanias in Æliacis.

Menecrates Syracusius Poëta, cujus fabulæ Manestor, & Hermioneus citantur ab Athenæo.

Menelaus Ægeus, Poëta heroicus, Thebaidem libris duodecim condidit: ut est apud Suidam. Alius ab eo est Menelaus Anæus, Stephano memoratus, Philosophus, & Historicus; de quo in Historicis Græcis dixi.

Metagenis duo dramata, Αὖραι, & Μαμμάκυθος.

Metagenes Comicus Atheniensis servi filius fuit. Ejus Μαμμάκυθον fabulam citat Athenæus in VIII, & Suidas. Aliæ quoque fabulæ ejus recensentur Suidæ, sed quædam corruptè, ut Lilius arbitratur. Eum adi.

Mnasalces Platæensis è Sicyonia fuit, teste Strabone. Quædam ejus epigrammata apud Athenæum leguntur.

Mæro Poëtria in Neptunum hymnum scripsit. Eadem citatur Μοιρὼ ἐν ἀραῖς, Mæro in execrationibus, Parthenio Erot. cap. XXVII.

Naucrates Comœdiam fecit Persidem. Athenæus lib. IX: Ναυκράτης ὁ κωμῳδοποιὸς ἐν Περσίδι*. Ubi Lilius Gyraldus, videtur Ναυσικράτης legisse; ut in Nausicrate dicam. *Naucrates Comicus in Perside.

Naumachius, Poëta Christianus, laudatur ab Arsenio Monembasiæ Episcopo: qui & varios ejus versus adducit. Meminere & Erasinus, ac Lilius.

Nausicrates reliquit Comœdiam Ναυκλήρους, sive Naviculatores. Ter ejus in septimo meminit Athenæus. Lilius Gyraldus Historiæ Poëtarum dialogo VII †, ait etiam Persidem. Sed hic Athenæo lib. IX *Naucrates* vocatur: ut proximè dixi. †P. 295. edit. Basil.

Nicænetus Abderites, vel Samius, Poëta egregius, Athenæo memoratur lib. XIII, ac XV. & Parthenio in Eroticis, fabula de Biblide, & Cauno, item de Lyrici Phoronei fabula. Lilius Gyraldus dialogo III, de Poëtarum historia ‡ ait etiam reliquisse historiam Indigenam, h. e. Abderiticam, vel Samiam. Quod libris de Historicis Græcis refellimus. ‡P. 130.

Nicocles Comicus Ἀχαρνεὺς, vel potius Γκαρεὺς, reliquit. Aristophani fuit æqualis. Vide de eo Casaubonum Animadversionum in Athenæum lib. VIII. cap. V.

Nonnus memoratus nobis in Theodosii Junioris temporibus.

Nossis, Poëtria inter lyricas memoratur Antipatro Thessalo epigrammate notissima. Ac hodieque quædam ejus habentur.

Nothippus Tragicus, cognomento ὀψοφάγος, Athenæo memoratur.

Olen etiam inter hymnographos fuit. Ejus hymni in Junonem ita meminit Pausanias in Atticis: Καὶ * θύουσι τῇ Εἰλειθυίᾳ Δήλιοι, καὶ ὕμνον ᾄδουσιν Ὠλῆνος. Item in Corinthiacis mentionem ejusdem hymni facit. Fecit & hymnum in Achæian: ut idem Pausanias testatur priore Eliacorum. Verba sunt: Εἶναι † δὲ ἀνθρώπους, οἳ ὑπὲρ τὸν ἄνεμον οἰκοῦσι τὸν Βορέαν, πρῶτος μὲν ἐν ὕμνῳ τῷ ἐς Ἀχαιίαν ἐποίησεν Ὠλὴν ὁ Λύκιος. Ex eodem Pausania in Phocicis discimus: Ὠλῆνα ‡ ᾆσαι πρῶτον τὸ ἑξάμετρον. *Et sacrificant Lucinæ Delii, & hymnum canunt Olenis. †Esse homines, qui habitant supra ventum boream. ‡Primum reperisse senarios longiores, ut vertit Amasæus interpres.

Ophelion, Poëta Comicus: de quo Athenæus, & Suidas.

Palladas Poëta Isacio Tzetzæ laudatur. Ejus Epigrammata in Anthologia laudantur. Ac valde laudat P. Victorius lib. XVI Var. cap. XV. At valde ridet H. Stephanus. Nempe rarò est, ut in studiis etiam idem omnium sit palatum.

Pancrates, Poëta Arcas, scripsit ἔργα θαλάσσια*: unde & aliqua adducit Athenæus. *Opera maritima.

Panolbius epitaphion scripsit in Hypatiam Erythræi filiam: item carmen ad Etherium, atque alia.

Patroclis senarii aliquot sunt apud Stobæum, sermone de insperatis eventibus. Fortasse idem est ac Patrocles Thurius, de quo sic Clemens in Protreptico: Πατροκλῆς τε ὁ Θούριος, καὶ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος ἐν τρισὶ τραγῳδίαις ἱστορεῖτον τῶ Διοσκούρω πέρι. *Patrocles Thurius, & Sophocles Junior, in Tragœdiis tribus, referunt de Dioscuris.* Videri possit fuisse Poëta Tragicus, uti Sophocles Junior, cui jungi vidimus. Et fortasse illud de tribus Tragœdiis ad utrumque pertinet. Res foret liquidior, nisi & alii ejus nominis fuissent: ut Patrocles Geographus, Straboni memoratus lib. XI.

Petreius, vel Petridius, vel Petrichus aut Petricus (variè ea vox scripta invenitur) Plinio memoratur lib. XXI, cap. XV: *Illinitur &* (caucalis herba) *contra venena marinorum sicut Petricus in Carmine suo significat.* Ophiaca scripserat: unde idem lib. XX, cap. XXIII: *Petricus, qui ophiaca scripsit, & Micthon, qui rhizotomumena, adversus serpentes, nihil hippomarathro efficacius putant.*

Phanocles, qui in Orosii, aliisque codd. nonnullis perperam Panocles vocatur, carmen reliquit de Ganymedis

raptu à Tantalo: unde bellum inter Troëm, & Tantalum. Ejus versus aliquos apud Stobæum habemus.

Phædimus, Stephano teste, natus in oppido Macedoniæ, cui nomen Bilanthe, Poëta fuit elegiacus.

Pherenicus Heracleota, Poëta epicus, ex quo refert Athenæus, ut Nympha quædam, inter Hamadryadas alias, genuerit Σταφύλην, sive vitem, & Συκῆν, sive ficum: unde & Hipponax has dixerit sorores. Plura de eo diximus in tertio de Historicis Græcis.

Philænis Leucadia, Poëtria, descripsit varios concubitus. Nisi potiùs Philocrates Atheniensis eorum fuit auctor, quæ ejus nomen præferebat. Hoc quidem Philænis ajebat. Memoratur Xenophonti in secundo Ἀπομνημονευμάτων, & in III Ἀνθολογίας, item Suidæ.

Philyllius poëmate jambico egit de urbibus: unde quædam Athenæus adducit lib. III, IV, & IX. Etiam Pollux, Stephanus, & Suidas, memorant: ut dixi libro III, de Historicis Græcis. Alius est Philyllius veteris Comœdiæ Poëta, de quo dixi cap. VI.

Philiscus Comicus hasce (ut est apud Suidam) Comœdias reliquit: Adonin, Iovis natales, Themistoclem, Olympum, Panos γονὰς, h. e. natales sive ortum, item Dianæ, adhæc Apollinis ortum. Diversus ab hoc Philiscus Thasius: qui de apibus scripsit, & quia in desertis apes coleret, *Agrius* dictus est, ut narrat Plinius lib. XI, cap. IX.

Philostratus Atheniensis, præter vitas Pelopidæ, & Epaminondæ, etiam scripsit Theseida, teste Laërtio.

Phlegides Poëta memoratur Aristoteli de Somno & Vigilia: item Themistio.

Phœnicides Comicus, teste Athenæo & Suida reliquit fabulam Philarchum Μισούμενον, sive exosum.

Polycritus Siculorum gesta carmine heroico expressit: ut est apud Aristotelem sive alium de admirandis auditionibus. Præcipuè autem descripsit res Dionysii regis. Vide, quæ fusè de eo diximus in tertio de Historicis Græcis.

Polyeuctus Comicus pessimi nominis. Ejus Heniochos laudat Athenæus lib. IX. item Suidas.

Prodicus Phocæus, Poëta epicus Minyada scripsit, opus historiis ac fabulis refertum: unde Polygnotus quædam picturarum cœpit argumenta; teste Pausania. Diversus ab eo Prodicus Ceus, Euripidis magister, ex veteribus Sophistis, qui retulit, quomodo Herculi deliberando de vitæ instituto Voluptas ac Virtus adstiterint, & qua usæ oratione: ut est apud Xenophontem lib. II Ἀπομνημ. Ciceronem lib. I Off. Silium Italicum lib. XV, & Quinctil. lib. IX, cap. I.

Polymnestus, Mileti filius, Poëta Colophonius carmen orthium, vel ut alii vocant orthrium conscripsit: item quod ab eo *Polymnestium* dictum est Sminthia quoque in Rhodo cecinit: ut ex Athenæo videre est. Ob fœditatem reprehensus ab Aristophane Equitibus: imò & Cratino memoratus; ut Suidas docet: adhæc Alcmani, & Pindaro. Atque ex his antiquitatem ejus cognoscimus. Celebrant quoque Plutarchus, & Pausanias. Nomen non inscitum. Nam πολύμνηστος, *multis ambitur*: ut Homero * πολυμνήστη, ea, cujus multi sint, aut fuerint, μνηστῆρες, *proci*. * Odyss. ξ.

Polyzelus Poëta reliquit Nipteram, Musarum generationem, Dionysii & Veneris, aliaque.

Promathidas Heracleota, Mimijamborum Poëta.

Ptolemæus Cytherius, Poëta epicus, scripsit de mirificis viribus herbæ, quæ ψαλακάνθη dicebatur; ut apud Suidam legere est. Nisi, quod Lilius Gyraldus dialogo IV Hist. de Poëtis arbitratur, legi debet πυρακάνθη, quæ eadem est, ac scolymus, teste Dioscoride. Videtur autem hic esse ille, cujus in Ἀνθολογίᾳ habemus epigrammata: ut lib. I, εἰς μαθήματα, & lib. III, εἰς Τίμωνα τὸν μισάνθρωπον.

Pythangelus Tragicus, Poëta Grammaticus memoratus; sed flagitiosis moribus, quam carmine notior.

Pythostratus Thebeidos poëma conscripsit. Ejus & fratris ejus, qui fuit Xenophon Atheniensis, sed à nobili Grylli filio diversus, meminit Laërtius in Xenophontis vita, ubi VII Xenophontes recenset.

Sacadas Argivus, qui strophas reperit, & chorum Doricum instituit, &, secundum aliquos, endymatia. Vetustatem docet, quod ejus Pindarus meminit. Celebrant & Plutarchus ac Pausanias.

Sacas, poëta Tragicus, teste Suida. Non meminit Lilius: nisi idem ac Sacadas, de quo proximè dictum.

Scythinus Tejus, qui Diogeni in Heraclito ὁ τῶν ἰαμβῶν ποιητής, ubi & adversus Heraclitum σκάζοντα scripsisse dicitur, Stobæo etiam memoratur lib. de Natura, & Stephano in Τέως. Vide quæ de eodem Scythino dixi Historiæ Historicorum Græcorum libro III.

Seleucus Tarsensis Ἁλιευτικῶν libros quatuor panxit carmine: ut ex octavo Athenæi constat. Fuere & alii ejus nominis Scriptores: de quibus dixi in tertio de Historicis Græcis.

Silanionis Poëtæ meminit Plutarchus libro, qui inscribitur: Quomodo oporteat adolescentem Poëtas audire.

Simonides Carystius, vel Eretriensis, poëta, Suida teste, descripsit conventum Græcorum in Aulide: item libros duos trimetris jambicis: adhæc de Iphigenia librum. Atque hoc etiam monitum nobis, cum de Simonide Ceo Lyrico agerem ad Olymp. XXIX.

Simulus poëta res Romanas carmine persecutus. Ejus quosdam versus de Tarpeja prodente arcem Gallis (ut poëta is scribit, cùm Sabinis dicere debuerit) refert Plutarchus in Romulo.

Sopater Parius Φλυακογράφος, nisi potius legendum Φλυαρογράφος: illud in cortice scribentem, hoc nugarum scriptorem significat. Comœdias ejus refert Suidas: qui & alterum memorat Sopatrum, parodiarum scriptorem, auctorem fabulæ Bacchidos etiam citatæ Athenæo: qui poëtæ huic Phacii tribuit cognomen.

Spintharus Heracleotes, poëta Tragicus, memoratus etiam Diogeni Laërtio: cujus fabulæ Semelæ fulminata, & Hercules ardens.

Stephanus Sabbaita, h. e. sectator B. Sabbæ. Cujus memoria celebratur à Græcis V Kal. Novembris. Stephanus is putatur esse auctor Tragœdiæ de nece Christi.

Straton, mediæ Comœdiæ Poëta, cujus fabula Phœnix. Meminit Suidas. Alius ab eo Strato epigrammatis celebratus.

Sybaris Poëta fuerit, si audimus Domitianum Calderinum, hoc colligentem ex illo Martialis lib. XII, epigr. XCVII:

Qui certant Sibariticis libellis.

Sed merito hoc nomine reprehenditur à Politiano in Miscellaneis cap. XV.

Theodosius Tripolites carmen hexametrum de vere, atque alia, reliquit, teste Suida. Præter eum & alter est Theodosius Tripolites, cujus Sphæricorum libros III primus Græcè edidit Joannes Pena Mathematicus Gallus. Ac conqueritur eum à Cnei Pompeji temporibus ad sua usque delituisse in Bibliothecis. Ait & pleraque ex eo hausta à Ptolemæo, Pappo Proclo, Theone: quæ auctoritatem non minus, quam vetustatem ostendunt.

Theolytus Methymnæus è Lesbo Bacchica scripsit: quæ citat Athenæus. Item, secundum aliquos de Glauco vinculo ex vite vincto à Baccho, quod vim inferre voluisset Ariadnæ in Naxo relictæ. Meminit Theolyti hujus quoque Apollonii Scholiastes in primum Argonauticôn*. *Pag. 45.

Theodoridas Poëta Syracusanus, cujus carmen memorat Athenæus lib. XI. Meminit & Theodoridæ Stephanus in Κάρυσσος.

Theodori Tragici meminit Laërtius.

Theodorus Colophonius carmen scripsit, quod τῶν ἰαμβῶν ἀγροίκων, sive quatuor anni partibus cani soleat: ut est apud Pollucem lib. IV, cap. VII.

Theophanes episcopus Nicenus, præter libros adversus Ni-

Nicenos, etiam hymnos ſcripſit Theodoro Prodromo memoratos. Hymnum in Annuntiationem ſanctiſſimæ Deiparæ, habes Latinè in VIII Tomo Biblioth. SS. PP. edit. II. Eſt verò Græcè ἀκροστιχίς.

Timachidas Rhodius cœnarum ἀναγραφὰς * fecit carmine libris XI; teſte Suida: atque ex eo opere quoſdam hexametros de pompilo piſce adducit Athenæus.

* *Deſcriptiones.*

Timocles fuere duo, ambo Comici, ut eſt apud Suidam. Prior Athenienſis, cujus has refert fabulas, Demoſatyros, Centaurum, Caunias epiſtolas, Ἐπιχαιρέκακον, Philodicaſten pugilem. Alterius has recenſet: Διονυσιάζουσαι, ſive Bacchi orgia celebrantes, Πολυπράγμονα, Icarios, Delum, Lethen, Dionyſum, Conifalum, Porphyram, quæ Xenarchi eſſe videatur, Heroas, Dracontium, Neæram, ſic à meretricis nomine appellatam, Oreſtem, & Marathonios. Atque hæc hauſta ait ex Athenæi Dipnoſophiſtis. Vide quæ ad eum in lib. VII, ac IX, Caſaubonus annotavit.

Timeſitheus Tragicus, cujus Tragœdiæ, Danaides duæ, Hectoris redemtio, Ixion, Capanæus, Memnon, Proci, Iovis proles, Helenæ repetitio, Oreſtes, Pylades, Caſtor & Pollux.

Xenarchus, Poëta Comicus, quam antiquus ſit, oſtendit, quòd Ariſtoteli etiam memoretur libro de re Poëtica. Varias ejus fabulas referunt Athenæus, & Suidas.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
VETERUM POETARUM TEMPORIBUS
LIBER ALTER, QUI EST DE POETIS LATINIS.

Cap. I.

De temporibus quibus honos Poëſios crevit apud Romanos.

A Græcis Poëtis ad Latinos venio: qui fortaſſe rudia Poëſios elementa non alteri debent genti: attamen quin juſtam Poëſin à Græcis acceperint, minime ambiguum eſt.

Unde vates Venuſinus:

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agreſti Latio: ſic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, & grave virus
Munditiæ pepulere ——

Atque huc etiam pertinent, quæ ſubjungit:

Serus enim Græcis admovit acumina chartis,
Et poſt Punica bella quietus quærere cœpit,
Quid Sophocles, & Theſpis, & Æſchylus, utile ferrent.

Quomodo verò intelligi debeat, quòd ait, Romanos poëſin didiciſſe à Græcis victis, & poſt bella Punica, h.e. ſecundo jam geri cœpto, meliùs intelligetur ex iis, quæ poſthac dicam.

Hoſce Latinos in duo tempora diſpeſco. Prius incipit ab urbis incunabulis, ſeque extendit ad poëſin quaſi exſtinctam, ſepultamque. Poſterius incipit à poeſi quaſi ab Orco revocata: quod factum quatuor abhinc ſeculis. Prioris temporis quinque ſunt ætates; puerilis, creſcens, adulta, decreſcens, decrepita. Prima ſub Regibus fuit, ac deinceps, uſque ad finem primi belli Punici. Quippe Romanos nec antiquiſſimis temporibus plane fuiſſe ἀμούσους, arguunt hymni Saliares, & alii, qui obtinuere à temporibus Numæ Pompilii.

Quintilianus lib. I. cap. XVII. *Verſus quoque Saliorum habent carmen. Quæ cum ſint à Numa rege inſtituta, faciunt manifeſtum, ne illis quidem, qui rudes ac bellicoſi videntur, curam Muſices, quantam illa recipiebat ætas, defuiſſe.* Satis indicat, fuiſſe verſus, ſed rudes & agreſtes,

—— quales olim vates Faunique canebant.

Qualis eorum fuerit lingua, vel ex iis paucis poſſit intelligi, quæ adſcripſimus lib. IV. Oratoriarum Inſtitut. cap. I. ſect. VII. quæ eſt de obſoletis.

Etiam in legibus XII. Tabularum interdicitur carmine malo.

Hoc eſt, tum carmine magico, ut quo incantabant fruges alienas; quemadmodum ex Plinio conſtat lib. XXVIII. tum famoſo, quo quis alterius famam & vitam coinquinaret: ut auctor eſt Cicero lib. IV. de Rep. Arnobius lib. IV. Auguſtinus ex Cicerone lib. II. de Civ. Dei, cap. IX. ut Juriſconſultos veteres mittam. Verum his in locis *carmen* non eſt juſtum poëma, ſed cantiuncula.

Etiam vivendi præcepta carmine complectebantur.

Quò reſpiciens Tullius ait in ſecundo de Legg. *Diſcebamus pueri XII. ut carmen neceſſarium.*

Moris quoque erat, ut in conviviis vel aſſâ voce, vel fidibus, aut tibiis canerent carmina in laudem majorum.

Hinc Varro apud Nonium * ait in ſecundo de vita populi Romani: *In conviviis pueri modeſti, ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant majorum, & aſſâ voce, & cum tibicine.* Fidibus eadem ceciniſſe, indicat Fabius lib. I. cap. XVII. *Veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibias adhibere moris fuit.* De carmine hoc in menſis cani ſolito etiam loquitur idem Tullius ex Catonis Originibus, in I. Tuſc. Quæſt. & libro de claris Oratoribus: verba ejus ſunt, *Carmina multis ſeculis ante ſuam ætatem in epulis eſſe cantata de clarorum virorum laudibus.* * In Aſſâ.

Atque hæc de puerili ætate: venio ad creſcentem, ſive quando juſtum etiam poëma dari cœptum. Serò admodum Romani ſacratiſſima, ſecretiſſimaque illa Muſarum penetralia ingreſſi ſunt: nec niſi Olympiadis CXXXV. an. I. ſive primo poſt bellum primum Punicum anno: h.e. Urbis Conditæ IↃXIV. quando Livius Andronicus primus fabulam docuit C. Claudio Centone, & M. Sempronio Tuditano Coſſ. ducentis annis antequam per Maronem & Horatium poeſis ſuam conſequeretur perfectionem.

Cicero in Bruto: *Hic Livius primus fabulam C. Clodio Cæci filio, & M. Tudiſtano Coſſ. docuit, anno ipſo antequam natus eſt Ennius: poſt Romam conditam autem quartodecimo † & quingenteſimo, ut hic* (Pomponius Atticus in Annalibus) *ait, quem nos ſequimur.* Agellius lib. † *Al.* 513.

lib. xvii. cap. xxi. *Pace cum Pœnis factâ, Coss. Claudio Centhone, Appii Cæci filio, & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Livius * Poeta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus fere centum, & sexaginta; post Menandri, annis circiter quinquaginta duobus.* Adde, ccxxi. ante excessum Maronis: qui Horatii mortem antecessit novennio.

* M. Livius.

Livii hujus exemplum quinquennio post consecutus Cn. Nævius, qui bello Punico primo militavit, & ejus belli historiam reliquit: varias item fabulas docuit, ac primam quidem anno Urbis ɔ xix.

Agellius lib. xxvii. cap. xxi. *Eodemque anno* (quingentesimo undevicesimo) *Cn. Nævius Poëta fabulas apud populum dedit. Quem M. Varro in libro de Poëtis primo, stipendia fecisse ait bello Punico primo: idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit.* Cæterum Nævius etiamnum Poëtarum extremis temporibus belli Hannibalici, quo tempore & Plautus fabulas dabat. Hoc ita esse, liquet ex ipso, optante illis, ut prosperaret bellum hoc Punicum, quò victi Pœni luant pœnas. Nævium autem tum fuisse, indicant versiculi isti * de eo in carcerem conjecto:

* Milite Glorioso act. 2. sc. 2.

Nam os columnatum Poëtæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Dixi de istoc in Oratoriis Institut. lib. iv. cap. x. sect. iii. Triennio ante pacem Pœnis redditam, excessit: quod fuit M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano Coss. Quicum & convenit tempus quod his verbis assignat B. Hieronymus in Chronico Eusebii: *Olympiade* cxliv. *Nævius Comicus Uticæ moritur, pulsus Româ factione nobilium, ac præcipuè Metelli.* Est is annus, quo P. Scipio in Africam trajecit. Plura de Nævio dixi in opere de Historicis Latinis lib. i. cap. ii. Ea repetere nihil attinet. Atque ex hisce videre est, cur etsi rudia quædam initia poëseos fuerint mox à primo bello Punico: ob incrementum tamen illustre, quod mox cœpit bello Annibalico, Porcius Licinius scripserit seriùs Poëticam cœpisse. Ejus hosce versus adducit Agellius lib. septimodecimo cap. ult.

Punico bello secundo Musa pinnato gradu
Intulit se bellicosam Romuli in gentem feram.

Cœpit verò hoc bellum anno Urbis ɔ xxxvi. P. Cornelio Scipione, & Tito Sempronio Longo Coss. Pax data Pœnis anno ɔ li. Cn. Cornelio Lentulo, & P. Ælio Pæto Coss.

Mortuo jam Nævio clarescere Romæ cœpit Quinctus Ennius.

Eum ex Cicerone & Agellio, diximus natum anno Urb. ɔ xiv. C. Mamilio Turrino, & Q. Valerio Faltone Coss. Quadragenarius in Sardinia vixit, atque istic M. Porcium Prætorem docuit Græcas literas: ut est apud S. Aurelium Victorem lib. de Viris illustribus cap. xlvii. Id fuit anno Urbis ɔ l, L. Cornelio Lentulo, & P. Villio Tappulo Coss. Anno proximo, T. Quinctio Flaminino, & S. Ælio Pæto Coss. è Sardinia à Catone Romam est deductus. Cùm lxvii. annum ageret, annalem xii. scribebat: ut ait Agellius lib. xvii. cap. xxi. Obiit verò Q. Marcio Philippo, & Cn. Servilio Cæpione Coss. ut ait Tullius in Bruto, & de Senectute. Quo tempore fuit septuagenarius: ut ex iis liquet, quæ de natali ejus antea adduximus. Id fuerit totis annis xiv. post mortem Plauti. Hieronymus Ennii mortem refert uno anno post, quam Cicero facit: nempe non ad Olymp. cli. annum iv. sed Olymp. cliii. annum i. Sic enim ad eum annum scribit: *Ennius Poeta septuagenario major articulari morbo perit: sepultusque in Scipionis monumento, viâ Appiâ intra primum ab Urbe miliarium. Quidam ossa ejus Rudiam ex Janiculo translata affirmant.* Alia etiam quædam de Ennio, quæ reponere nihil attinet, dixi lib. i. de Historicis Latinis cap. ii.

Iisdem temporibus claruit P. Licinius Tegula: de quo dubium, idemne sit ac Licinius Imbrex, Poëta Comicus.

P. Licinius Tegula anno Urbis conditæ ɔ liv. carmen scripsit à ter novenis virginibus decantandum: ubi antea factum ab Livio Andronico. Livius Patavinus lib. xxi. *Carmen præterea ab ter novenis virginibus cani per urbem jusserunt.* Et mox: *Carmen, sicut patrum memoria Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.* Videri possit idem esse ac Licinius Imbrex, antiquus Comœdiarum scriptor. Siquidem Imbrex est incurvum genus tegulæ unde Plautus Mostell. act. ii. sc. vi. *Quod meas confregisti imbrices, & tegulas,* quasi dicat imbrices, & tegularum alias. Gloss. Philox. *Imbrex,* καλυπτήρ. Itaque & Poëtam eundem censet Glandorpius in Onomastico Romano. De Imbrice sic Agellius lib. xiii. cap. xxi. *Licinius Imbrex vetus Comœdiarum scriptor, in fabula quæ Neæra inscripta est, ita scribit:*

Nolo ego Neæram te vocent, sed Nerienen;
Cum quidem Marti es in connubium data.

Ubi ne in jambico prima sede sit trochæus, pro *Cum quidem*, malim *Quandoquidem*. Præterea ne sic sede tertia sit trochæus trajectus vocibus malim, *es Marti.* Vel hoc pacto: *Quandoquidem in connubium Marti es data.* Est verò hic Licinius ille, cui inter Comicos quartum locum tribuit Volcatius Sedigitus, apud eundem Agellium lib. xv. cap. xxiv.

Sixtus, quod quarto detur, dabitur Licinio.

Ita legendus is versus è Mso. In Stephanicâ, claudicat versus ob defectum vocis *detur*. Quam habet etiam Lilius dialogo viii. Meminit & hujus Poëtæ Cicero ad Atticum primo de Finibus, & libb. de Divinatione, ac Festus Pompejus in *Imbrex*, ubi hoc ait esse Comici nomen: item in *Obstitum:* sed istic vocatur C. Licinius Imbrex. Fortasse igitur diversus sit ab illo Livii Licinio Tegula, qui ab eo *Publius* vocatur?

Fuere etiam tum Cæcilius Comicus, & M. Pacuvius tragicus.

Cicerò in Bruto: *Mitto C. Lælium, P. Scipionem. Ætatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiæ, sic Latinè loquendi; non omnium tamen: nam illorum æquales Cæcilium, & Pacuvium male locutos videmus.* De iisdem sic in Chronico Hieronymus ex Tranquillo.

Olymp. cl. *an.* ii. *Statius Cæcilius Comœdiarum scriptor clarus habetur, natione Insuber Gallus, & Ennii primum contubernalis. Quidam Mediolanensem ferunt. Mortuus est anno post mortem Ennii, & juxta Janiculum sepultus.* De eodem sic Agellius lib. iv. cap. xx. *Statius servile nomen fuit.* Plerique *apud veteres servi eo nomine fuerunt. Cæcilius quoque ille Comœdiarum Poëta inclytus servus fuit: & propterea nomen habuit Statius. Sed postea versus est, quasi in cognomentum: appellatusque Cæcilius Statius.* In Cæcilii fabulis *Asotus* fuit: quod nomen & fabulæ suæ fecerat Euthycles Comicus, & è Latinis Ennius. In iisdem Synaristusæ; teste Agellio lib. xv. cap. xv. Quomodo & è Græcis fabulam inscripserant Crates, ac Menander. Sed & alias plurimas fabulas: quarum nomina ac fragmenta collegit Robertus Stephanus. Quamquam verò Cicero, ad Atticum scribens, malum vocet Latinitatis auctorem: Volcatius tamen Sedigitus inter Comicos ei dat principatum.

De Paccuvio sic in Chronico Hieronymiano: *Olymp.* clvi. *an.* iii. *Pacuvius Brundusinus, Tragœdiarum scriptor, clarus habetur: vixitque Romæ, quoad picturam exercuit, ac fabulas vendidit. Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit.* Fuit vero Pacuvius ex sorore Ennii natus: qui avunculi vestigiis insistens, artem Poëticam scenæ gloriâ fecit clariorem, ut ait Plinius lib. xxxv. Hist. Nat. cap. iv. Fuit in fabulis ejus Ore-

Orestes, sive Dulorestes. Meminere Festus ac Nonius. De eadem apud Ciceronem in dialogo de Amicitia sic loquitur C. Lælius: *Qui clamores tota cavea nuper in hospitis mei, & amici M. Pacuvii nova fabula, cum ignorante Rege, uter esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur: Orestes autem ita ut erat, Orestem se esse perseveraret? Stantes plaudebant in re ficta: quid arbitremur in vera facturos fuisse.* Acta Romæ anno Urbis IↃ C XXIV. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Nepote Coss. Etiam in ejus fabulis *Epistola:* quomodo & Euthycles antea fabulæ nomen dederat ἀσώτῳ sive Ἐπιστολῆς.

Pacuvio aliquanto junior Attius fuit; sic tamen, ut eodem aliquanto tempore fabulam docuerint.

Cicero in Bruto: *Attius iisdem Ædilibus ait, se & Pacuvium docuisse fabulam, cùm ille, LXXX. ipse XXX.* Conferamus cum istis, quæ Petrus Crinitus scribit lib. I. de Poëtis Latinis, cap. V. *Pacuvius paulo senior fuit L. Attio, & in iisdem ædibus, ut refert M. Cicero, fabulas docuere, paucis quidem annis interpositis.* Videlicet Crinitum decepere corrupti Ciceronis codices; in quibus *ædibus* scriptum esset pro *ædilibus*. Ex Ædilibus iis sine dubio fuit P. Licinius Crassus Mucianus, qui ædilis curulis fuit anno Urbis IↃCXIV. C. Lælio Sapiente, & Q. Servilio Cæpione Coss. Est is, qui *habuit rerum bonarum maxima & præcipua quinque; quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quod eloquentissimus, quod Jurisconsultissimus, quòd Pontifex Max.* ut ex Sempronio Asellione Agellius refert lib. I. cap. XIII. Præterea, contrà quam scribit Crinitus, neque hoc dicit Cicero, paucos fuisse annos interpositos, inter tempus, quo Pacuvius prius, ac postea Attius doceret: sed scribit eodem anno docuisse: etsi Attius foret totis L. annis junior. Adi & Agellium lib. XIII. cap. II. item Hieronymum in Chronico, num. MDCCC. LXXVIII. Hujus verba sunt: *Olymp. CLX. Lucius Accius Tragœdiarum scriptor clarus habetur natus Mancino, & Serrano Coss. parentibus libertinis: & seni jam Pacuvio Tarenti sua scripta recitavit; à quo & fundus Accianus juxta Pisaurum dicitur, quia illuc inter colonos fuerat ex Urbe deductus.* Inter alias fabulas *Nuptias* docuit; uti & Pomponius, ac Laberius: atque ante hos Diphilus Γάμους, ut est apud Athenæum lib. VI. Docuit quoque Mercatorem, ut ex Varrone constat: credo Diphili & Philemonis exemplo, qui Ἔμπορον edidere. Attius hic familiaris fuit D. * Junio Bruto Callaico, qui anno Urbis IↃCXXII. Popillio Lænate, & P. Rutilio Coss. de Lusitanis, & Callaicis triumphavit, & templa à se ex manubiis consecrata Poëtæ Attii versibus exornavit: ut refert Cicero pro Archia, & in Bruto: item Valer. Maximus lib. VIII. cap. XIV.

* *D. non A. ut corrupte est in Vellejo libris.*

Attilium quoque circa hæc tempora vixisse arbitror. Cujus Electram Suetonius adducit in Julio cap. LXXXIV.

Casaubonus tamen pro *Attilii Electra* reponit *Attii*: sed, ut agnoscit, contra omnium codicum fidem. Quod nolim factum: præsertim cum Electram Sophoclis ab eo Latinè redditam clarè dicat Cicero in primo de Finibus: ubi & Licinii de hoc Poëta judicium memorat. *A quibus,* inquit, *tantum dissentio, ut cùm Sophocles vel optime scripserit Electram, tamen male conversam Attilii mihi legendam putem: de quo Licinius:*

Ferreum scriptorem opinor; verum scriptorem tamen,
Ut legendus sit.

Sic Licinii verba in metrum redigi oportet, ut fiat sesquitrochaicus. Sunt qui legant, *verùm exscriptorem tamen:* quia, ut præcessit, descripserit Sophoclem. Sed nihil opus mutato: cùm sententia sit. Est scriptor durus, nec eò tamen non referendus in numerum scriptorum, cum legi mereatur. Videlicet versu Licinii judicium suum firmat Cicero, quia dixerat, etiam Attilium, etsi malum interpretem, sibi legendum videri. Ut verò Licinius *ferreum* appellat, ita & *durissimum Poetam* nuncupat Cicero ad Att. lib. XIV. epist. XXIII. Tragicum istic nominari ait Lilius Gyraldus, quod est μνημονικὸν ἁμάρτημα. Tragicus tamen fuisse videri possit, quia argumentum de Electra Tragicum sit. Attamen, quæ ex eo Cicero citat ad Atticum scribens, quæ item adducunt Varro, & Macrobius, magis redolent soccum, quàm Tragicum. Et, quod caput est, Volcatius Sedigitus, apud Agellium lib. XV. cap. XXIV. eum Comicum statuit, interque Comicos decem, locum ei tribuit sextum. Sed credo, Tragœdiam quidem Sophoclis verterit: in Comico verò argumento suopte usus sit ingenio.

Vixit & Pacuvii Attiique Plautus, nempe extremis aliquot annis belli Punici secundi, sive Annibalici, ac proximis XVII.

Nec enim possum assentire B. Hieronymo in Chronicis: qui sic scribit ad an. I. Olymp. CXLVI. *Plautus ex Umbria Sarsinas Romæ moritur, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuarias pistorem se locaverat. Ibi, quoties ab opere vacâsset, scribere fabulas solitus, ac vendere.* Is annus erat Urbis conditæ IↃ IV: quo Consules erant P. Sulpicius Galba Max. & C. Aurelius Cotta. Id ab Hieronymo ex Tranquillo exscriptum ait Scaliger in Animadversionibus. Sed difficulter credo ita scripsisse Tranquillum. Nam annis post XIII. superfuisse, ex Cicerone cognoscimus, qui auctor est in Bruto, mortuum anno Urbis CIↃLXXV. P. Claudio Pulcro, & L. Porcio Licino Coss. hoc est, Olymp. CXLIX. anno I.

Plauto vel par, vel suppar fuit Cn. Aquilius, Poëta Comicus, memoratur Varroni lib. V. de L. L. *Accensum solitum ciere, Bœotia ostendit, (quam Comœdiam Aquilii esse dicunt) hoc versu:*

Ubi primum accensus clamârit meridiem.

Ac magni sanè nominis fuerit, cùm quædam ejus Comœdiæ tributæ fuerint Plauto, si eidem Varroni credimus. Qua de re sic Agellius lib. III. cap. III. *Præter illas unam & viginti, quæ Varroniana vocantur, quas idcirco à cæteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur, quasdam item alias probavit (Varro) adductus stylo atque facetia sermonis Plauto congruentis: easque jam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit, sicut istam quam nuperrime legebamus, cui est nomen Bœotia. Nam cùm in illis una & viginti non sit, & esse Aquilii dicatur; nihil tamen Varro dubitavit, quin Plauti foret.*

Puto & tum fuerit M. Acuticus, cujus erant quædam Comœdiæ, quæ Plauti Sarsinatis creditæ. Hac de re ita Varro libro de Comœdiis Plautinis: *Nam nec Gemini, nec Leones, nec Condalium, nec Anus Plauti, nec Bis compressa, nec Bœotia unquam fuit, neque adeo Ἄγροικος, neque Commorientes, sed M. Acutici.* Miror verò Varronem hic negare Bœotiam esse Plauti, eamque M. Acutico tribuere, cum idem non dubitarit, quin Plautina foret, ut est apud Agellium. Eum vide lib. III. cap. III. Nisi forte duo fuerint Comici, quorum uterque scripserit Bœotiam. Miror quoque Varronem de Commorientibus abiisse à Terentio, cujus illud in prologo Adelphorum:

Synapothnescontes Diphili Comœdia est,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.

Fuerit & circa hæc tempora Plautius Comicus: quando à Varrone lib. de Comœdiis Plautinis (ut Agellius ait lib. III. cap. III.) *scriptum est, Plautium fuisse quempiam Poetam Comœdiarum. cujus quoniam fabulæ* PLAUTI *inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas, cum essent non à Plauto Plautinæ, sed à Plautio Plautianæ.*

Item tum claruit in Satyra Lucilius.

Pacuvio, & Accio, florentibus viguisse, docet Vellejus Paterculus lib. II. & Quinctilianus lib. XII. cap. XXI. Natus Lucilius Olympiad. CLIII. ut apud Hieronymum in Chronico est ex Suetonio. Ac ibidem legas Olymp.

CLXIX.

CLXIX. Neapoli mortuum, anno ætatis XLVI. ac publico funere elatum. Magnus fuit Magni Pompeji avunculus; ut testis est Porphyrio. Bello Numantino sub Scipione Africano militavit. Primus Satyram induxit. In qua est magna usus libertate, si non nimia. Culpatum jam olim, quod Græca miscuerit Latinis. Vide Horatii lib. I, sat. X, & quæ istic interpretes annotarunt. Porro non indigni consideratione sunt octo de Lucilio versus, qui in aliquot Mssis codicibus vulgari ejus Satyræ initio præponuntur. Eos non apponam, quia ex Lambino peti possunt. Omnino sunt valde antiqui, quicquid dicat Lambinus.

Iisdem temporibus summus honos Terentio fuit.

Nempe floruit medio tempore inter bellum Punicum secundum, ac tertium. Obiit verò decennio antequam tertium cœpit: quâ de re sic B. Hieronymus in Chronico Eusebiano: *Olymp.* CLV, *an.* III, *Publius Terentius Afer Comœdiarum scriptor ob ingenium, formam, libertate donatus in Arcadia moritur, qui primam Andriam antequam Ædilibus venderet Cæcilio multum se miranti legit.* Quæ exscripsit è Tranquillo in Terentii vita. Rectène verò eum, cui recitatum, Cæcilium vocent, mox dicam. Ex eadem interim cognoscere est, quosdam putare juniorem: nempe æqualem P. Scipionis Africani minoris, & Lælii Sapientis. Vide Tranquillum in vita ejus Donato tributa: sed falsò, cùm in vitæ fine disertim dicatur, *Hæc Suetonius Tranquillus.* Quæ verba satis clarè docent consequentia de Terentio Libone, item de Comœdia, & Tragœdia esse alterius scriptoris: Donati puta, nisi malis Cornuti, vel Asperi.

Terentii Comœdiæ hoc actæ sunt ordine.

Anno Urbis IↃLXXXVIII, C. Sulpicio Gallo, & M. Claudio Marcello Coss. Andria est acta, M. Fulvio, & M. Acilio Glabrione ædilibus Curulibus. Ac priùs jussus est Terentius recitare eam ædili Acilio: qui eam plurimum admiratus fuit. Apud Tranquillum in vita Terentii *Cæcilio* pro *Acilio* perperam legitur: errorem que eum secutus est Petrus Crinitus. Sed Cæcilius nobilis Poëta Comicus biennio ante decesserat, anno post Ennii mortem, L. Paullo II, & C. Crasso Coss.

Anno Urbis IↃLXXXIX, T. Manlio Torquato, & Cn. Octavio Nepote Coss. Sexto Julio Cæsare, & Cn. Cornelio Dolabella ædilibus Curulibus primum acta est Hecyra: sed avocatus ab ea populis introductis pugilum & funambulorum spectaculo: ut ex prologo Hecyræ cognoscimus.

Anno Urbis IↃXCI, Ti. Sempronio Graccho, & M. Iuventio Thalna Coss. L. Cornelio Lentulo Lupo, & L. Valerio Flacco ædilibus Curulibus acta est Heautontimorumenos Terentii.

Anno Urbis IↃXCIII, M. Valerio Messalla, & C. Fannio Strabone Coss. L. Postumio Albino, & L. Cornelio Albino ædilibus Curulibus, actæ sunt Terentii Eunuchus, & Phormio, sed illa Megalensibus, hæc Romanis ludis.

Anno Urbis IↃXCIV, L. Anicio Gallo, & M. Cornelio Cethego Coss. à filiis L. Æmilii Paulli dati sunt ludi funebres: quibus Adelphi dati sunt. Eopse anno, secundo ab iisdem data est Hecyra: sed neque tunc peragi potuit propter gladiatorum exspectationem, ut ipse indicat Poëta. Ergo copse anno ab ædilibus Q. Fulvio Nobiliore, & L. Marcio Censoribus, tertium data, ac tum peracta est.

Creditus vero Terentius adjutari in Comœdiis ab C. Lælio, qui postea dictus Sapiens, & P. Cornelio Scipione Africano Æmiliano. Horum prior fuit filius illius Lælii, qui familiaris Africano erat superiori: ipse itidem familiaris Scipioni Æmiliano: vir ingenio doctrinâque pollens, poësi etiam & oratoriâ egregius, Diogenis Stoici in adolescentia, posteaque Panetii auditor. Scipio autem Æmilianus, usque adeo familiaris fuit Poëtæ, ut Valgius, & Memmius scripserint eum, Scipionis fabulas edidisse pro suis. Adjutum se ab duobus illis nec ipse negat, partim quia sic erat, partim quia non ingratum iis hunc esse rumorem sciret. Vide Poetam ipsum in prologo Adelphorum, & Tranquillum in poetæ vita.

Anno Urbis IↃXCV, Cn. Cornelio Dolabella, & M. Fulvio Nobiliore Coss. Terentius à nonnullis esse in Arcadia mortuus dicitur. Suetonio in ejus vita testante. Marianus Scotus, nescio quos secutus auctores, in Achaja mortuum ait quadriennio pòst: nempe anno IↃXCIX, P. Cornelio Scipione Nasica II, & M. Claudio Marcello II Coss.

Terentii ætate fuerunt Quinctius Fabius Labeo, & M. Popilius Consulares viri, ac Poëtæ.

Quos Santra à Terentio intelligi putabat, cùm loquitur de iis, à quibus in scribendo adjutaretur. Auctor Suetonius in vitâ Terentii Donato perperam tributa.

Luscius, Poëta Comicus, Terentii æqualis. Fabulam docuit Thesaurum: cujus argumentum adfert Donatus in Eunucho. Est is cui Volcatius Sedigitus in censione Comicorum nonum dat locum, hoc versu:

Nono loco esse facile facio Luscium.

Ait Gyraldus, eam domum, quæ publicè ædificata fuit Antiocho regis filio obsidi, postea Poëta Lucii fuisse. Sed apud Asconium *, qui id ex Attici hausit annalibus, non *Luscii* legitur, sed *Lucii*, ut habet editio Haganoensis an. CIↃ IↃ XXXV; vel *Lucilii Poëtæ:* sicuti est in optima Hottomanni editione. Et verisimilius posterius hoc, quia Lucilius fuit eques Romanus, magnus Pompeji avunculus; ut tantæ ædes ei magis convenerint. Qui poëtam hunc non *Luscium* vocant, sed Lucium, falluntur, quia hoc Lucius est prænomen; sed Luscius gentilitium. Nam & L. Luscius Ocrea Senator fuit, de quo Cicero pro Q. Roscio: & L. Luscio, centurio Syllanus, de cujus damnatione Asconius ad orat. in toga candida contra L. Anton. & L. Catil. competitores.

* In Pison.

Etiam tum floruit Turpilius Comicus.

Qui, ut ex Tranquillo in Chronicis Hieronymus refert, *senex admodum* Sinuessæ mortuus Olymp. CLXIX, qua ipsa excessisse Lucilium dicebamus. Turpilii Thrasyleontem citat Nonius. In hac fabula secutus est Menandrum: ex cujus Thrasyleonte quædam citat Arpocratio. Turpilii Fugitivos ac Leucadiam laudant Varro, Nonius, alii. Eam fecerat exemplo Alexidis, cujus Λευκαδίας ἢ Δραπέτας citat Athenæus lib. III. Idem transtulit Alexidis Demetrium. Ex ea sunt ista apud Nonium:

Antea si flabat aquila, aut auster, inopiâ
Erat piscati.

Hæc, ut Casaubono † observatum, sunt expressa ex his Alexidis:

Πρότερον μὲν εἰ πνεύσειε βοῤῥᾶς, ἢ νότος
Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἐνῆν.

† *Lib. 8. Animadversionum in Athenæum c. 4.*

Anno Urbis IↃCXXV, ac deinceps claruit C. Lucilius, eques Romanus, Africano Æmiliano, sub quo ad Numantiam militavit ‡, ac C. Lælio, & Persio familiaris. Patria ei Suessa Pometia, Auruncorum oppidum: unde *magnus Aurunca alumnus.* dicitur Juvenali sat. I. Natus Olympiade CLVIII; ut est in Chronicis Hieronymi. Planè verisimile est, per hunc Poëtam Luciliam familiam factam esse Senatoriam, quod censet Sebastianus Corradus. Sanè Lucilia mater Cn. Pompeji Magni Senatoria stirpe prognata fuit: ut est apud Vellejum *. Hæc verò patruum habuit Lucilium Poëtam: itidem Luciliam dictam, sororem Poëtæ Lucilii: ut Lucilius Cn. Pompeji fuerit avunculus magnus: sicut est apud veterem Horatii interpretem, lib. II, sat. I. Atque ibidem propter natales hosce Lucilii fatetur se Horatius infra Lucilii genus esse. *Satyra primus insignem laudem adeptus:* ut est apud Quinctilianum

‡ *Vellejus lib. 2.*

* *Lib. 2.*

lib. x, cap. 1. Iccirco *primus condidisse*, *styli nasum* dicitur Plinio in Præfat. Hist. nat. Etiam Comœdiam reliquit, ut est apud Porphyrionem in artem Poet. Horat. *Nummulariam* appellat Fulgentius de Prisco sermone. Etiam ejus Epodos hymnos citat Nonius in *Eugenio*. In Hieronymi Chronico legas Olymp. CLIX, Neapoli mortuum annos natum XLVI, & publico funere elatum. Fragmenta ex triginta ejus Satyrarum libris collegit notisque illustravit, Franciscus Douza *Iani* filius.

Olymp. CLXIX, an. II: *M. Furius Poeta, cognomento Bibaculus, Cremonæ nascitur:* ut est in Chronico Hieronymi.

Eadem Olympiade an. III, h. e. anno ab V. C. sexcentesimo quinquagesimo Consules fuere C. Marius IV, & Q. Lutatius Catulus: quorum hic poëta fuit, ut liquet ex versibus ejus in primo de Nat. Deorum, & Agellii lib. XIX, cap. IX. Sunt verò impudici: eoque à Plinio etiam inter lascivos poëtas refertur lib. V, epistola ad Aristonem. Vide quæ diximus lib. I, de Historicis Latinis, cap. IX.

Eodem tempore floruit A. Furius Antias: quippe Q. Catuli, de quo proximè dictum, familiaris: ut ostendunt hæc verba Ciceronis in Bruto: *Ex eo libro, quem* (Q. Catulus) *de consulatu, & de rebus gestis suis conscriptum misit ad A. Furium Poëtam familiarem suum.* Veterem poëtam vocat Agellius. Macrobius verò in VI Saturnalium ostendit, multa ab eo mutuatum esse Virgilium. Alius ab eo M. Furius Bibaculus; de quo inferius dicetur.

Fuere iisdem temporibus, C. Titius, poëta Tragicus, & imitator ejus Afranius, qui in Togatis, & Atellanis excelluit.

Cicero in Bruto: *Ejusdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius; qui meo judicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus Orator sine Græcis literis, & sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut penè Attico stilo scripta esse videantur. Easdem Tragœdias satis quidem ille acutè, sed parum tragicè transtulit. Quem studebat imitari, L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.* Afranium hunc fuisse Terentio juniorem, iste ejus versus ostendit, honoris sanè plenissimus:

Terentio non similem dices quempiam.

De eodem est hoc Horatii in Arte:

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.

Menandro inquit, quia Comicus Comici sibi proposuit exemplum. Velleji etiam Paterculi est lib. I: *Dulcesque Latini sermonis facetiæ, per Cæcilium, Terentiumque, & Afranium, suppari ætate floruerunt.* Etiam Quinctiliani est lib. X, cap. I; *Togatis excellit Afranius.* Quam insulsum igitur apud Agellium est judicium Volcatii Sedigiti de decem Comicis, ubi Afranium ne nominat quidem, cum meminerit etiam Attilii, qui Ciceroni *durissimus* fuisse dicitur, eoque & Licinio *ferreus* est vocatus. Fallitur vero Antonius Delrius, cum & Afranium in Tragicis recenset. In egregio hoc poëta nihil æquè culpandum, quam mores. Unde Quinctilianus loco ante memorato: *Utinam non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus, mores suos fassus.* Pertinet eodem hoc Ausonii * de pathico Philoctetæ morbo, deliciarum Herculis:

* Epigr. 70.

Præter legitimi genitalia fœdera cœtus
Repperit obscenas Veneres vitiosa libido,
Herculis heredi quam Lemnia suasit egestas,
Quam toga facundi scenis agitavit Afrani.

Alii quoque partim iisdem, partim secutis fuere temporibus, qui ad crescentem pertineant ætatem. Alii item in lucem tum editi, penes quos poëseos postea principatus fuit. Claruere autem Novius, & Pomponius, Atellanarum scriptores, Titius Quinctius Atta, Togatarum scriptor.

Eusebii verba adferam.

Olymp. CLXXI: *Titus Lucretius poëta nascitur: qui postea amatorio poculo in furorem versus, cum aliquot libros per intervalla insaniæ scripsisset, quos postea Cicero emendavit, propria se manu interfecit, anno ætatis quadragesimo quarto.* Hæc ille. Ad idem tempus refero Q. Novium, Atellanarum scriptorem: cujus complura à Nonio Marcello adducuntur. Nam par ei, vel suppar Pomponius, suppar Mummius: de quibus sic Macrobius lib. I Saturn. cap. X: *Mummius post Novium, & Pomponium, diu jacentem artem Atellaniam suscitavit.* De Pomponii verò ætate sic Eusebius Olymp. CLXXIII, an. I, *L. Pomponius Bononiensis Atellanarum scriptor clarus habetur.* Fuisse vero Pomponium inter Novium, & Mummium; colligo ex Macrobii lib. I, cap. X. Verba jam attulimus. Fabulam scripsit Adelphos, ut & Terentius, ac è Græcis Menander, & Hegesippus. Item fecit Aleones: quibus videtur expressisse κυβευτὰς Alexidis. Diversus planè est à Pomponio consulari poëta: de quo in Caji, & Claudii Cæsarum temporibus dicam.

Fuit & tum L. Plotius, qui teste Tullio, carus fuit C. Mario, quia gesta sua ab eo celebrari posse arbitraretur.

Sequitur apud Hieronymum.

Olymp. CLXXIII, *an.* II, *C. Valerius Catullus, scriptor Lyricus, Veronæ nascitur.*

Ubi pro *Lyrico* mallem epigrammatum scriptorem dixisset. Vide quæ de Catullo hoc dicam ad Olymp. CLXXX, an. IV.

Olymp. CLXXII, an. III, sive anno Urbis IↃCLXIV, L. Julio Cæsare, & P. Rutilio Lupo Coss. ædilis curulis fuit C. Julius Cæsar Strabo, ut eum Paterculus, & Tranquillus vocant. Orator fuit, sed minimè vehemens, sed ut Cicero ait in Bruto, *nemo lepôre, nemo suavitate conditior.* Atque ut ibidem subjungit, *ex ejus Tragœdiis lenitas sine nervis perspici potest.*

Olymp. CLXXII, anno IV, sive ab V. Cond. an. IↃCLXV, Cicero vertit Aratum: nempe anno ætatis XVII: unde id à se, admodum adolescentulo factum ait lib. II de Nat. Deor. Etiam Cicero tum, vel circa id tempus, nempe dum apud Scævolam juri operam daret, carmine tractavit res gestas municipis sui Marii septies consulis. De quo opere Scævola dicebat, *Canescet seclis innumerabilibus.* De hoc labore ejus dixi lib. I Histor. Latin. cap. XI. Fecit & de consulatu suo carmine libros tres; ut dicam Olymp. CLXXX.

L. Cornelius Sylla, Imperator Romanus, scripsit σατυρικὰς κωμῳδίας τῇ πατρίῳ φωνῇ*, ut ait Athenæus lib. VI. Atque idem inibi ex Nicolai Damasceni historiarum lib. XXVII narrat, eusque adeo delectatum fuisse mimis ac γελωτοποιοῖς†, ut iis agri publici multa donaret jugera. A Plutarcho in ejus vita narratur etiam versus fecisse, cùm Athenas obsideret. Quod fuit Olymp. CLXXIII, an. III.

* Satyricas Comœdias, patria sive Romana lingua.
† Ridiculis.

Olymp. CLXXIV, an. III: *P. Terentius Varro vico Atace in Provincia Narbonensi nascitur; qui postea XXXV annum agens Græcas literas cum summo studio didicit.* Vide Olymp. CLXXXIII, an. II.

Olymp. CLXXV: *Titus Quinctius Atta scriptor Togatarum Romæ moritur: sepultusque via Prænestina ad milliarium secundum.*

Perperam pro eo, quinario omisso, apud Gyraldum legas Olymp. CLXX. Meminit præter Grammaticos Horatius. Sequitur deinde apud Hieronymum.

Olymp. CLXXVII, an. III, (ut est apud Hieronymum) *Virgilius Maro in pago, qui Andes dicitur, haud procul a Mantua nascitur Pompejo & Crasso Coss.* Similiter planè Donatus sive alius, in Vita Virgilii. Est is annus Urbis conditæ IↃCLXXXIV, quo Cicero Verrem repe-

repetundarum postulavit. Vide de eodem Olymp. CLXXX, an. III.

Eodem anno, nempe Pompejo, & Crasso Consulibus, creditur decessisse T. Lucretius. Quod si est, obierit anno ætatis XXVI. Nam natus Olymp. CLXXI, an. II, ut superiùs diximus, h. e. an. Urbis IↃCLIX. De mortis genere ex Hieronymo dictum ad Olympiadem proximè memoratam.

Dedicavit Lucretius poëma suum C. Memmio, Lucii filio, viro doctissimo: ac iisdem cum Lucretio præceptoribus uso. Is post malè obitam Bithyniæ præturam à Julio Cæsare accusatus, sed à judicibus ut videtur, absolutus, postea accusatus fuit ambitus, & licet à Cicerone defenderetur, condemnatus, in Græciam exulatus fuit. Non modò Orator fuit, de quo Cicero in Bruto, sed etiam poëta; sed parum severus: unde de eo Ovidius in II Tristium:

Quid referam Ticidæ, quid Memmi carmen, apud quem
Nomen adest rebus, nominibusque pudor?

Etiam ut in poësi durior reprehenditur apud Agellium lib. XIX, cap. IX.

Olymp. CLXXVII, an. IV, sive anno V. C. IↃCLXXXV, cum Cæcilio Metello Cretico Consul fuit Q. Hortensius, quicum de Eloquentia cum Cicerone certamen fuit. Præterquam quòd summus fuerit orator, idem etiam scripsit poëmata; sed lasciva, ut ex Ovidio in Elegis scimus, & Agellio lib. XIX, cap. IX.

Olymp. CLXXIX, an. II, sive Urbis Conditæ an. IↃCXCI, Consul fuit M. Cicero: cujus tempore floruere M. Valerius Cato, & M. Furius Bibaculus. Cato reliquit Lydiam, & Dianam. Vide, quæ de eo in illustribus Grammaticis retulit Tranquillus. Atque ibidem de eo versus legas Furii Bibaculi. Uti & hoc in Orbilium Grammaticum:

Orbilium ubinam est literarum oblivio.

Ejusdem Furii est:

Jupiter hibernas canâ nive conspuit Alpes.

Dura sanè tralatione: unde Horatius παρῳδιάζων ait lib. II, sat. V.

Furius hibernas canâ nive conspuit Alpes.

Diximus de hoc in Oratoriarum Institutionum lib. IV, cap. VI, sect. X. Porrò proximè ante versum adlatum præmiserat Horatius:

—— *Seu pingui tentus omaso.*

Unde cognoscimus Furium hunc fuisse obesum, & vilibus se obsoniis solitum explere. Utcunque verò eum rideat Horatius, fuisse tamen poëtam non malum & eo colligimus, quod sæpius eum imitatus sit Virgilius: ut tradit Macrobius lib. VI Saturn. cap. I. Ubi legas ex VI Annal.

Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?

Et primo:

Interea Oceani linquens Aurora cubile.

Et decimo:

Rumoresque ferunt varios, & multa requirunt.

Ac ibidem:

Confirmat dictis simul, atque exsuscitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad prælia mentes.

Agellius quoque ex eo hæc adducit lib. XVIII, cap. X:

Sanguine diluitur tellus, cava terra lutescit.
Omnia noctescunt tenebris caliginis atra.
Increscunt animi, virescit vulnere virtus.
Sicut fulca levis, volitat super æquora classis.
Spiritus Eurorum virides cum purpurat undas.
Quo magis in patriis possint opulescere campis.

Ut Catullum, sic Bibaculum contumeliosa in Julium Cæsarem carmina scripsisse, Suetonius, & Tacitus, sunt auctores. Est vero hic Furius diversus à Furio Antiate, de quo dictum Olymp. CLXIX. Adi & quæ attuli in Historicis Latinis lib. I, cap. XII.

Ciceroni æqualis, ut notum, T. Pomponius Atticus: cujus vitam elegantissime descripsit Cornelius nepos. In ea legas: *Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit: ita ut, sub singulorum imaginibus, facta, magistratusque eorum non amplius quaternis, quinisque versibus descripserit. quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari.* Obiit annos natus LXXVII C. Domitio, & C. Sosio Coss. h. e. anno Urbis IↃCCXXI, anno uno ante Antonium cum Cleopatra ab Augusto victum. Plura de eo diximus in Historicis cum Græcis, tum Latinis.

Olymp. CLXXX, an. II. Cicero conjectus est in exilium: ante quod tempus jam tres libros scripserat versibus de consulatu suo: sed, postquam ab exilio rediit, limavit, ac publici juris fecit. Quà de re diximus, in primo de Historicis Latinis, cap. XI. De versu ab eo Arato egi Olympiade CLXXXII. Ubi & de Mario septies Consule: cujus res gestas itidem carmine exaravit.

Quincti Ciceronis versus XX, de XII signis hodieque supersunt in veterum poëmatiis*.

* Collectionis Pythœanæ p. 89.

Olym. CLXXX, an. III, ut est apud Hieronymum in Chronicis, *Virgilius Cremonæ studiis eruditur.* Est is annus Urbis IↃCXCVI, quo Consules fuere Gabinius, ac Piso, Ciceroque in exilium ejectus.

Olymp. CLXXX, an. IV, ut Hieronymus inquit, *Catullus trigesimo ætatis anno Romæ moritur.* Nempe Lentulo, & Metello Coss. quibus Cicero ab exilio revocatus.

Catulli ætate fuere tres hi mali poëtæ Cæsius, Aquinius, & Suffenus. Unde ipse, cum Saturnalibus à Licinio Calvo accepisset quosdam ineptos poëtas, quos ille à Sylla literatore accepisset; dicit se simili merce velle eum remunerari.

Nam si luxerit, ad librariorum
Curram scrinia. Cæsios, Aquinos,
Suffenum, omnia colligam venena,
Ac te his suppliciis remunerabor.

Cæsii est versus iste, sane ineptus:

Has res ad te scriptas Luci misimus Æli.

Aquinii, ut mali poëtæ, meminit Tullius in Tusculanis. De Suffeno est epigramma Catulli ad Varum. Nec enim Muretum audio, qui Fufenum legit.

Iisdem ac Cicero temporibus claruit Varro: sed Cicerone paullo antiquior fuit. De natali enim Varronis sic Hieronymus in Chronico ad Olymp. CLXVI, an. I: *M. Terentius Varro Philosophus, & poëta nascitur.* Id fit anno Urbis IↃCXXXVIII. Ac postea ad Olymp. CLXVIII, an. III ait: *Cicero Arpini nascitur, matre Helviâ, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere. Cn. Pompejus Magnus oritur.* Hoc fit anno Urbis IↃCXLVIII. Ut Varro decennio antecesserit Ciceronem ac Pompejum. Ac sub Pompejo idem inter duces fuit bello adversus piratas, coronaque rostrata ab eo donatus. Hoc fuit Olymp. CLXXVIII, an. II, sive Urbis conditæ an. IↃCLXXXVII, quo Consules erant C. Calpurnius Piso, & M. Acilius Glabrio. Tum Varro annorum erat quinquaginta: Pompejus, ac Cicero, quadraginta. Quam verò Ciceroni fuerit amicus, præter alia ostendit, quòd uti Varro Ciceroni libros de L. L. dedicavit: ita Cicero ad Varronem misit libros Academicos: ut de compluribus ad eum epistolis taceam. Ex variis Varronis poematiis fragmenta supersunt, præcipuè ex Satyris Menippeis. Habes & varia ejus epigrammata in Appendice Virgiliana, quam Scaliger collegit: item in Collectione Epigrammatum veterum, quæ prodiit curâ Petri Pythœi. Sedulò verò distinguendum inter duos Varrones, hunc togatorum doctissimum, illum patria Atacinum: quorum poëmatia vides à multis confundi; quandoque etiam à Lilio Gyraldo, ut in isto Atacini:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompejus nullo: credimus esse Deos?

Vitam Varronis scripsit M. Vertranus Maurus: sed satis jejunè. Non lusero operam, qui majoris sit eruditionis atque

quæ industriæ, si melius mereri hac parte volet de doctissimo, si non Græcorum quoque, saltem Romanorum.

Hæc Hieronymus. Ex iis verò, quæ de Catullo, ac Marone, proximè diximus, liquet Poeticè magis, quam verè, scribere Martialem:

Sic forsan tener ausus est Catullus
Magno mittere passerem Maroni.

Ubi per passerem συνεκδοχικῶς intelligitur totum poëma: nempe ab initio, quia primum epigramma foret de passere. At nunquam Catullum Maroni sua misisse, liquet ex ætate Virgilii, quam diximus. Idcirco Martialis addidit *forsan*. Sic deinde pergit Hieronymus:

Olymp. CLXXXI. *Virgilius sumtâ togâ Mediolanum transgreditur, & post breve tempus Romam pergit.*

Anno sanè XVII. sumsisse hanc togam in Virgiliana Donati vita legas. Atque hoc etiam arguit, non ejus tum ætatis fuisse Maronem, ut ei Catullus sua mitteret carmina.

Ejusdem Olymp. CLXXXI. anno III. sive Urbis conditæ anno DCC. claruit Dec. Laberius. Eo quippe anno scripsit Cicero epistolam Trebatio, quæ exstat in sexto epistolarum: ubi ait, si non augeat rem suam apud Cæsarem, satius esse ut Romam revertatur, ne vacuus rediens rideatur à Laberio, & Valerio. Nempe eo respicit, usque adeò esset dicax. Laberii hi mimi ab Agellio memorantur, Rector, Salinator, Scripturæ: a Charisio autem hi: Aquæ, Aries, Augur, Cæculi, Crevus, Tuscus: à Nonio Annales, Aquæ caldæ, Aulularia, Belbum, Calli, Carcer, Catularium, Centenarium, Χαῖρε, Cithera, Compitalia, Cropium, Finalia, Fullonica, Imago, Lacus Avernus, Macchus, Nuptiæ, Panilica, Paupertas, Primum, Sedigitus, Sorores, Tucca, Tuscus, Virgo. Elegantissimos versus, quos fecit à Publio Syro victus, apud Macrobium habes in Saturn. Nec tamen multum placuit Horatio: quemadmodum indicant hæc verba sat. ult. lib. II.

Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cætera (de Lucilio sermo est) *nam sic*
Et Laberi mimos, ut pulcra poëmata mirer.

De morte ejus dicam Olymp. CLXXXIV.

Hisce etiam temporibus claruit Albinus, non quidem A. Posthumius Albinus, qui Consul fuit anno DCII. cum L. Licinio Lucullo, ac res Romanas Græcè scripsit: sed alius, qui res Romanas carmine cecinit Latino. Hic enim scripsit post maximas res à Pompejo gestas: ut indicant tres hi versus ex primo rerum Romanarum libro adducti à Prisciano lib. VII.

Ille cui ternis Capitolia celsa
Sponte Deûm patuere, cui freta nulla repostos
Abscondere sinus, non tuta mœnibus urbes.

Quæ intelligenda de triplici Pompeji victoria ex tribus mundi partibus, ex Africa de Iarba, ex Hispania de Sertorio, ex Asia de Mithridate, ac piratis. Hosce duos Albinos, quos Gesnerus confundit, distinximus etiam in opere de Historicis Græcis lib. I. cap. XX. & de Historicis Latinis lib. I. cap. VI.

C. Helvius Cinnæ Smyrnam scripsit, poëma obscurum ac difficile, quod interpretatus Crassitius Grammaticus. Unde illud epigramma:

Uni Crassitio se credere Smyrna probavit.
Desinite indocti connubio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua exstiterint.

Etiam tetrastichon ejus de Arati poemate descripto in malva apud Isidorum habemus.

C. Licinii Calvi est illud in Cn. Pompejum:

Magnus quem metuunt omnes digito caput uno
Scalpit. Quid credas hunc sibi velle? Virum.

Dixi de hoc epigrammate lib. IV. Institutionum Oratoriarum.

Macer, ab scriptore Θηριακῶν diversus Iliaca scripsit, sed Homero prætermissa. Vide Scaligerum ad Euseb.*.

* Pag. 157.

CAP. II.

De temporibus, quibus maximè viguit poësis apud Romanos.

Atque hactenus de ætate poëseos crescente. Nunc ad ἀκμὴν deventum, quam incipimus à Julii Cæsaris dictatura, quando claruit Catullus: terminamus verò in medio Tiberii principatu: sub quo & Ovidius decessit. Dicam de iis, qui interea floruerunt. Quales Laberius, Publius Syrus, Cornificius.

Exsequar de singulis. Cæsar μοναρχίαν imperii rapuit Romani Olympiadis CLXXXIII. an. I.

Ipsum verò Iulium non summo modo Imperatorem fuisse, sed egregium quoque Oratorem, ac Poetam, cognoscere est ex veteribus. In Terentium sex ejus versus hexametros refert Tranquillus in Terentii vita: quæ perperam tribuitur Ælio Donato. Suetonius in Iulio cap. LVI. ait *reliquisse præterea poëma, quod inscribitur Iter, & fecisse dum ab Urbe in Hispaniam ulteriorem quarto & vigesimo die pervenit.* Postea subdit adolescentulum etiam fecisse Tragœdiam Oedipum: sed vetuisse Augustum publicari in epistola ad Pompejum Macrum, cui ordinandas Bibliothecas delegaverat. Tum etiam cum à piratis captus esset, carmine scripsisse, eaque prælegisse piratis auctor est Plutarchus. Quæ sanè magnum poëseos amorem ostendunt. Est & ejus hoc distichum:

Feltria perpetuo nivium damnata rigore,
Forte mihi posthac non adeunda, vale.

Tum claruit Valerius Soranus, ut cognoscere est ex eo, quòd ejus, ut hominis familiaris, meminit M. Cicero in Bruto, quem ea ipsa Olympiade, qua Dictaturam invasit Cæsar, paullo ante mortem Catonis, conscripsit. Adferam ipsa Tullii verba: *Q. & D. Valerii Sorani, vicini, & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti & Græcis literis, & Latinis.* Ex Sorano hos versus adduxit Varro lib. de cultu Deorum:

Jupiter omnipotens regum rex ipse, Deûmque
Progenitor, genitrixque Deûm, Deus unus, & omnes.

Quæ dicta ex Stoicorum opinione. His enim unum est Naturæ numen, si mundum attendas universum. Sed multa sunt numina, quatenus variæ mundi partes replentur spiritu divino. Sed de istoc satis in opere de Theologia gentili.

Iulio Cæsari amicissimus fuit Cn. Mattius, vir, ut Gellius vocat, doctissimus, mimiamborum Poeta, Varroni, Agellio, Terentio Mauro, Nonio, & Prisciano, memoratus. Sed sæpius nomen est corruptum, ut mox planius fiet. Scripsit mimiambos suos scazonte Hipponacteo. Ex iis est istoc:

Jamjam albicascit Phœbus & recentatur,
Commune lumen omnibus voluptasque.

Item illud:

Quapropter edulcare convenit vitam,
Curasque acerbas sensibus gubernare.

Aliaque apud Grammaticos. Præterea carmine reddidit Iliada Homeri, ut Odysseam multò antea Livius Andronicus. Plusculis hoc exemplis comprobatum Scaligero in iisdem Conjectaneis. Ex septimo Iliadis est istoc:

Dum dat vincenti præceps victoria palmam.

Sed in editione Aldina pro *Cn. Mattium* est *Trimatium*. Itaque Mariangelus Accursius vocat Poetam *Trimatium*: idem ejus exemplo facit Elias Vinetus ad primum Ausonii epigramma. Imò Gyraldus in doctissima sua de Poëtis historia dialogo IV. memorat Trimatium inter Poëtas Latinos. Glandorpius quoque in Onomastico Romano *Trimatium* nuncupat. Quid memorem alios, antecedentium gregem incautè sequentes. Sed ecce apud Priscianum in septimo ex Cn. Manlio citatur istoc:

—— Celerissimus advolat Hector.

Itaque

Itaque & Cn. Manlius Gyraldo est in Poëtis Latinis. Sed apud Priscianum *Cn. Mattius* legere convenit: ut liquet ex memoratis.

Etiam Nummius Crassus à Lilio reponitur in Poëtis, qui Iliada scripserint. Ex ejus operis lib. XXIII. Priscianus in IX. adducit, secundum codices quosdam:

Nam non connivi oculos ego deinde sopore.

In Mso nostro est *Ninnius Crassus*. Et profectò vel *Nunnius*, aut *Ninnius Crassus* dictus est, vel *Cn. Mattius* rescribendum. Diximus de isto in tertio de Analogia cap. XXI. De *Ninnio* nunc etiam magis placet: eumque signavit Cilnius Mæcenas istoc ad Horatium Poëtam *:

Ni te visceribus meis Horati
Plus jam diligo; tu tuum sodalem
Ninnio videas strigosiorem.

* Apud Suetonium in vita Horatii, à Nannio edita.

Ubi quidam libri *Mimo*, alii *Nimio*: utrumque metro reclamante. Nempe Ninnius, ejusdem temporis Poëta, risus fuerit ob macilentiam: atque eò respexerit Mæcenas. Quanquam non ignoro legere aliquos, *Hinno me vid. str.* *Hinnus* verò idem ac *hinnuleus*, sive *inuleus*: de quo in Originum libris.

Julii Cæsaris tempore claruit Hostius, qui bellum Istricum carmine descripsit. Unde Macrobius existimat Maronem quædam hausisse. Plura de eo diximus lib. I. de Historicis Latinis, cap. XVI.

Olymp. CLXXXIII. an. II. sive anno Urbis IↃCCVII. quo Cæsar bellum in Ægypto confecit, ac Pharnacen devicit in Ponto, Varro Atacinus anno ætatis XXXV. Græcis dat operam literis: ut ex iis liquet: quæ superius dicebamus. Itaque ante non possit scripsisse libros quatuor Argonauticôn: in quibus Apollonii Argonautica ita expressit, ut alieni operis non aspernandus interpres fuisse Quinctiliano visus sit. Præterea verò belli Sequanici libros carmine conscripsit. Item Europam. Plura de eo diximus in Historicis lib. I. cap. XVI.

Olymp. CLXXXIV. *anno* II. *post excessum Laberii, mimorum honos omnis penes P. Syrum fuit.*

Qua de re sic Hieronymus:

Olymp. CLXXXIV. an. II. *Laberius Mimorum scriptor decimo mense post C. Julii Cæsaris interitum Puteolis moritur.*

Publius Mimographus, natione Syrus, Romæ scenam tenet.

In Eusebio Scaligeri cædes Julii Cæsaris refertur ad Olymp. CLXXXIV. an. II. sed perperam, cùm occisus sit an. I. At mors Laberii, quæ contigit initio anni sequentis, pertinet ad an. II. Nempe Olympias CLXXXIV. anno uno, culpâ puto typographi, justum nunc tempus anticipat.

Eodem anno II. Hirtio & Pansa Cons. nati duo Poëtæ inclyti Ovidius, & Tibullus. Sanè uterque se natum ait,

Cùm cecidit fato Consul uterque suo.

Quod de aliis Coss. intelligi nequit.

Eopse anno, ut apud Hieronymum est, *Cornificius Poëta à militibus destitutus interiit, quos sæpe fugientes galeatos lepores appellaverat. Hujus soror Cornificia, cujus exstant insignia epigrammata.*

Non dubium verò, quin idem sit Cornificius, ac obtrectator ille Virgilii, de quo in vita ejus apud Donatum. At non æquè apertum, idemne sit ac ille, de quo conqueritur Catullus in epigr. aut ad quem Ciceronis exstant epistolæ, vel cujus sunt Rhetorica ad Herennium, falsò attributa Ciceroni.

Ejusdem verò CLXXXIV. Olympiadis, anno III. ad Philippos periere Brutus, & Cassius: nempe anno Urbis IↃCCXII. M. Æmilio Lepido, & L. Munatio Planco Coss. Post hanc Philippensem victoriam triumvirorum jussu veteranis agri sunt divisi trans Padum: sed Asinius Pollio, Alfenus Varus, & Cornelius Gallus, Virgilium præstitere indemnem: ut apud Donatum est in vita Maronis. His igitur, ut se gratum præstaret, Bucolica aggressus est, eò lubentius, quod argumentum antea susceptum difficultate deterreret; ut ipse indicat in Sileno.

Octavius Augustus, ut de eo ait Tranquillus in ejus vita cap. LXXXV. *Poeticam summatim attigit. Unus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus & argumentum, & titulus est Sicilia. Exstat alter æquè modicus Epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur. Nam Tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo, abolevit: quærentibusque amicis, quidnam Ajax ageret, respondit, Ajacem suum in spongiam incubuisse.* Hexastichon ejus mollissimum de se, & Fulvia adducit Martialis lib. XI. epigr. XXI. Sed non sunt Augusti in Virgilium versus, qui dicuntur.

C. Asinius Pollio Orator, ac Consularis (Consul fuit anno Urbis IↃCCXIII.) scriptor fuit Tragœdiarum Latinarum, sive prætextarum: quas carmine scripsit jambico trimetro. Unde Horatius sat. X. lib. II.

—— Pollio regum
Facta canit pede ter percusso. ——

Atque idem od. I. lib. II. quæ est ad hunc Pollionem:

Paulum severa Musa tragœdiæ
Desit theatris.

Nova, mirandaque ejus carmina etiam celebrat Maro Ecloga III. ubi & Servius monet, Pollionem hunc Tragœdiarum, & historiarum fuisse scriptorem. De Dalmatis triumphasse, ac octogenarium in villa Tusculana obiisse, ait Hieronymus in Chronicis. Varia ejus dicta celebrantur. Ut illud ad Augustum, rogantem, ut secum ad bellum proficisceretur Actiacum: *Mea in Antonium merita majora sunt: illius in me beneficia notiora. Itaque discrimini vestro me subtraham, & ero præda victoris.* Item cum Augustus in eum scripsisset Fescenninos: *At ego taceo: non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.* Etiam ut Pollionis accepisse se ait Plinius: *Commode agendo factum est, ut sæpe agerem: sæpe agendo, ut minus commode.* Nempe quia facilè agendo amittitur benè dicendi facultas.

Cassius Severus Parmensis, unus fuit percussorum Cæsaris, ac sicuti ex iis primus pœnas dedit Trebonius, ita postremus eorum Cassius iste: ut proditum Vellejo Paterculo, & Orosio lib. VI. cap. XIX. Bruto Cassioque victis, secutus est Sex. Pompejum. Hinc Antonium, cujus legatus multa fortiter gessit: de quibus Plutarchus, & Appianus *. Antonio devicto Q. Varum misit Augustus, ad eum interimendum. Is cum studentem reperisset eum combussit cum scriniis, & libris, in quibus multa de parte adversa, (ut vehementis erat ingenii) acerbè admodum scripserat. Hinc sic de eo Horatius sat. X. lib. I.

* Lib. V. bellorum civilium.

—— Amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus: Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium: capsis quem fama est esse, librisque
Ambustum propriis. ——

Aliorum tamen judicium Varrum hunc è Cassii libris Thyestem Tragœdiam abstulisse, ac pro sua edidisse: qua de re sic vetus Horatii interpres in illud lib. I. epist. IV. ad Tibullum:

Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat.

Hic (Cassius) *aliquot generibus stylum exercuit: inter quæ opera elegi, & epigrammata laudantur. Quinctius autem Varus ab Augusto missus, ut eum interficeret, studentem reperit, &, perempto eo, scrinium cum libris tulit: unde multi crediderunt, Thyestem Cassii Parmensis fuisse. Scripserat enim multas alias Tragœdias.* Verùm non si Thyestæ autor non sit, eo hinc fuerit ablegandus. Nam, ut Fabius ait lib. X. *Cornelius Severus, etiamsi versificator, quàm Poeta, melior, si ad exemplum primi libri bellum Siculum perscripsisset, vindicaret sibi jure secundum locum.* Nisi pro *Siculum* hic rescribi debet *civile:* quæ conjectura est Josephi Scaligeri in Animadversionibus Eusebianis. De ingenii verò vehementia quod diximus, etiam liquet ex Horatio & interprete veteri od. VI. lib. Epodon. Epistolam ejus ad Antonium citat Plinius lib. XXXI. cap. II. Versus

ejus de Orpheo in Brutiis repertos primus edidit Achilles Statius Lusitanus: suisque in Suetonium de claris Grammaticis Notis subtexuit. Sed iis adsentio, qui carmen id genuinum negant, ac tentandi gratia ab ipso Achille Statio scriptum arbitrantur. Alia etiam adferrem: sed malum adin, quæ in Historicis Latinis dixi lib. I, cap. XXI.

Gracchus quoque Vario, de quo paullo ante dictum, æqualis, poeta itidem Tragicus. Imò uterque Thyestem scripsit. Unde Ovidius in ultimo de Ponto:

Cum Varius Gracchusque darent fera dicta tyranno.

Ubi per tyrannum signat Thyestem. Ex Gracchi Thyeste versum citat Priscianus in VI.

Codrus poëta fuit, quo tempore Bucolica scripsit Maro. Laudat Eclog. VII:

Nymphæ, noster amor, Libethrides aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite. Proxima Phœbi
Versibus ille facit.

Ubi sic Servius: *Codrus poëta ejusdem temporis fuit; ut Valgius in Elegis suis refert.* At planè diversus ille Codrus sub Domitiano, poëta infelix, qui Theseida scripsit: unde Juvenalis sat. I:

——Vexatus toties rauci Theseide Codri.

Maroni itidem æquales, sed infelices poëtæ, Bavius, Mævius, Anser. De quibus Maro ipse in Eclogis: Servius cum alibi, tum in Ecl. VII.

Triumvirorum item temporibus, ac deinceps, fuit C. Rabirius, poëta grandiloquus: usque adeo ut hac parte proximus à Virgilio crederetur. Descripsit bellum Actiacum inter Antonium & Octavium. Meminit quoque Ovidius lib. IV, eleg. ult.

—— Magnique Rabirius oris.

Pluribus de eo diximus in Historicis Latinis, lib. I, cap. XXI. Ubi & aliquid dictum de satyra Rabirii, vel Rubrii, quam laudat Fulgentius Planciades.

Etiam tum claruit L. Julius Calidius: ut indicat hic locus Cornelii Nepotis in T. Pomponii Attici vita: *Idem* (Atticus) *L. Julium Calidium, quem post Lucretii, Catullique mortem, multo elegantissimum poetam nostram tulisse ætatem, vere videor posse contendere.* Obiit Atticus, ut ex eodem constat Nepote, Cn. Domitio Ahenobarbo; & C. Sosio Coss. hoc est anno IↃCCXXII. Id fuerit Olymp. CLXXXIX, an. I. Sed Catullus, post cujus mortem, claruisse dicit Nepos, obiit Olymp. CLXXX, an. IV, ut antea diximus; hoc est, anno Urbis IↃCXCIV.

Sequitur deinde in Chronico Eusebii.

Olymp. CLXXXVI, an. III, *M. Bavius, poëta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Cappadocia moritur.*

Respicit illud in Eclogis,

Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

In Mævium est Horatii lib. Epodon, od. X, qua navigationem ei adversam exoptat, ac *olentem* vocat, credo ob hircum alarum pestem, ut vocat Catullus.

Etiam Paro a Gyraldo inter malos poëtas, qui Maronem riserint, refertur. Movit eum vita poëtæ à Donato scripta. Sed opinio hæc à librarii errore profecta, cum, ut aliis jam observatum, pro *Paro quidam*, ut etiam est in editione Rob. Stephani, legi debeat *παρῳδῶν*.

Olymp. CLXXXVIII, an. I: *M. Terentius Varro Philosophus prope nonagenarius moritur.*

An. II: *Cornelius Gallus Forojuliensis poëta, à quo primum Ægyptum rectam supra diximus, quadragesimo ætatis suæ anno propriâ se manu interfecit* *. At Maximiani sunt, quæ Cornelio Gallo tribuuntur vulgo: etiam a Petro Crinito lib. de Poetis, Rob. Titio lib. I locorum controversorum cap. XV, & Sebastianus Foxius lib. II de Imitatione sive ratione Styli †: qui eum Tibullo & Propertio non inferiorem ait in carmine elegiaco. Quanto rectius Maximianum hunc poetam barbarum vocat Yvo Villiomarus adversus Titium, quem dixi. Et sane in Mso nostro non Gallo, sed Maximiano attribuuntur. Plerique confundunt Cornelium Gallum, primum Ægypti præfectum, cui Publio esse prænomen potuit, & Ælium Gallum, præfectum tertium; inter quos Cajus Petronius fuit medius. Hunc ordinem observat Strabo lib. XVII ‡. Atque hic optime id nosse potuit, qui Ælio Gallo amicus, ac familiaris fuit; ut ipse refert lib. II *, & XVII †. In quo deceptus fuit Dio lib. LIII, ubi, post Cornelium Gallum proximè subjungit Ælium Gallum, huic verò Petronium: quæ planè adversantur non Straboni modo, sed etiam Fl. Josepho. Plura de his annotavit Clarissimus Henricus Valesius annotationibus in lib. XVII Ammiani Marcellini. Sed non video, cur ibidem dicat, ut à Casaubono, ita me quoque confundi duos Ægypti præfectos, Cornelium Gallum, & Ælium Gallum. Nam solùm dico primum præfectum fuisse Cornelium Gallum, Virgilii amicum, cui Parthenius sua dicavit ἐρωτικά. Quæ verissima sunt. Nec enim Parthenius Gallum, cui sua inscribit ἐρωτικὰ, *Ælium*, sed *Cornelium* appellat.

* Similiter Donatus in vita Virgilii.
† Fol. I.
‡ P. 788. edit. Paris. p. 1610.
* P. 118 ejusdem edit.
† P. 816.

C. Cilnius Mæcenas aliquem hic sibi locum deposcit, non modò, ut maximus Poëtarum fautor & patronus: sed etiam ob proprios versus: licet oratio ejus, & prosa, & carmine foret mollis, ac κακόζηλος. Itaque Augustus Cæsar, ut Suetonius in vita ejus tradit cap. LXXVI, *exagitabat nonnunquam Mæcenatem suum, cujus μυροβρεχεῖς, ut ait, cincinnos usquequaque persecutus, & imitando per jocum irrisit.* Macrobius item lib. II Saturn. cap. IV: *Augustus, quia Mæcenatem suum noverat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistola ad Mæcenatem familiari plura in jocos effusa subtexuit. Vale mel gentium Medullia, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, jaspi figulorum, berylle Porsennæ, carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα mœcharum.* Prout quidem verba ejus restituenda putavit Casaubonus. Rident & ejus dictionem Seneca, ac Tacitus. Quam verò dictione erat mollis, tam vita discinctus: quamquam (ut alibi ait Seneca) ingenium haberet virile ac grande. Et elegia in obitum ejus purgare eum adnititur, ab iis, quorum accusaretur. Versiculos quosdam Mæcenatis collegit Lilius: quibus adde carmen illud, quòd est in Horatii vita à Tranquillo scripta. Supersunt ejus tres versus in Cybellen matrem *: item septem Glycônii de vitæ dulcedine †: tres Phalæcii ad Horatium, è vita ejus ad Tranquillum scripta. Item quinque alii in obitum Horatii.

* In Epigr. vet. p. 4.
† Pag. 39.

Horatio, ut videtur, æqualis fuit Plotius Crispinus. Hic Stoicam sectam professus, atque idem poëta; sed cujus versus numero forent multi, levis verò ponderis. Cùm aliis in locis ejus meminit Horatius, tum sat. I, lib. I:

Jam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

Olymp. CXC, an. II: *Virgilius Brundusii moritur, Sentio Saturnino, & Lucretio Cinna Consulibus. Ossa ejus Neapolim translata in secundo ab Urbe milliario sepeliuntur, titulo hujusmodi suprascripto, quem moriens ipse dictaverat:*

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

Statuam Mantuæ constitutam Maroni ante hos annos ducentos Carolus de Malatestis, tanquam quæ nihil ad religionem Christianam pertineret, dejici curavit. Habeoque orationem Msam adversus Carolum iis temporibus super hoc exaratam, satis sane acerbam: & tamen auctor ait, acerbius se scripturum fuisse, si tutum fuisset in eos scribere, qui possent proscribere. Nomen auctoris non apponitur: sed permista legitur orationibus, libellisque Guarini, ac discipulorum, qui auctore magistro hujusmodi oneris aliquid suscipere solerent. Ut videri possit scripta ab ipso Guarino Veronensi, clarissimo sui temporis viro, vel saltem discipulorum aliquo. Et sanè indignus ille Carolus amore ac præconio fuit omnium eruditorum, qui Strenophœnici Poëtarum non modo non adsurge-

surgeret, sed statuam dejectum iret positam in patria urbe, cui ille æternum decus attulisset. Priapeja quoque Virgilio attribui solent, cum nihil æque ac tam impudici versus conveniant verecundiæ ac virginali ori Maronis, qui propterea Parthenias diceretur. Nec tamen repugnem, quo minus aliqua minùs inverecunda, fuerint a Marone. Sed tam dispar dictio satis docet esse a variis, ac de nonnullis esse Tibulli & aliorum constat. Non displicet eorum opinio, qui putant jussu Mæcenatis à Virgilio collecta, & eo Maroni attributa. Quippe in Mæcenatis hortis erat sacellum Priapi, ubi Poëtæ versus suos, quos in ridiculi numinis honorem scripsissent, affigere solebant.

Anno cxc, *Varius & Tucca, Virgilii, & Horatii contubernales Poëtæ habentur illustres: qui Æneadum postea libros emendarunt sub eâ lege, ut nihil adderent.*

Horum L. Varius quantus fuerit Poëta ostendit istoc Horatii lib. I, od. VI ad Agrippam:

Scriberis Vario fortis, & hostium
Victor, Mæonii carminis aliti.

Ubi videmus vocari Poëtam Mæonii sive Homerici carminis. Nam & universè *aves*, & εἰδικῶς *cygni* sæpe pro Poëtis sumuntur. Idem ad Augustum epistolâ lib. II:

Dilecti tibi Virgilius, Variusque Poëta.

Item lib. I, sat. VI:

——optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.

Item epistolâ ad Pisones de Arte Poeticâ:

—— Quid autem
Cæcilio, Plautoque, dabit Romanus, ademtum
Virgilio, Varioque?

Omnino verò hic diversus est ab Varo illo, quem Maro celebrat Ecl. IX. Varus enim ille non Varius vocabatur. Nec Varium Maro uspiam laudat. Varius hic scripsit Tragœdias: sed imprimis celebratus Thyeste: modò ea fabula non fuerit vel Maronis: de quo legas apud Donatum in Virgilii vita: vel Cassii Parmensis, quod tradit vetus Horatii interpres.

Alter erat Plotius Tucca: ut vocat Cornutus, vetus Persii interpres: qui de Tucetis loquens Galliæ Cisalpinæ, priùs ait dictum Tucetam, posteaque autem appellatum esse Tuccam.

Olymp. CXCI, an. I: Hieronymi quoque est: *Æmilius Macer Veronensis Poëta in Asia moritur.*

Aliquid de eo diximus in Historicis Latinis lib. I, cap. X. De herbis scripserat: unde Ovidius in Tristibus *:

* Lib. 4. el. 10.

Sæpe suas volucres legit mihi grandior ævo,
Quæque necet serpens, quæ juvat herba, Macer.

Unde liquet scripsisse de avibus, serpentibus, & herbis. Præterea verò cecinit παραλειπόμενα Homeri. Unde idem †:

† Lib. 2. de Ponto, el. 10.

Tu canis æterno quicquid restabat Homero,
Ne careant summâ Troica bella manu.

Ideo *Iliacum Macrum* vocat idem Ponticorum elegia ultima. Plura de eo diximus in Historicis Græcis lib. I, cap. XVI.

Hodie exstat Æmilius Macer de herbarum virtutibus, cum commentariis Joannis Atrociani editus Friburgi anno CIƆ IƆ XXX. Viderat id poëma jam ante Raphaël Volaterranus: sed valde fallitur, cùm postquam de Macro, quem Ovidius laudat, ita scribit: *Opus autem de herbis ad nostram usque pervenit ætatem.* Verùm hoc facile eo refellitur, quod Macer, qui exstat, meminerit Plinii, qui non Augusti, ut Ovidius; sed Neronis, & Vespasiani temporibus claruit. Atque hæc agnoscit Joannes Atrocianus: sed ait, eum quem habemus, esse alterum Macrum, ad quem Plinius junior scribit lib. III: Verba ejus sunt: *Atque hunc Plinianum Macrum hujus operis fuisse auctorem asseruerim, quod Plinius adhortatur illum ad simile quid elaborandum.* Sed qui epistolam legerit, nihil tale inveniet. Et quid multis opus est verbis? Rectè de hoc Cæsar Scaliger in Hypercritico: *Is cujus opus in manibus habemus, neque Poëta fuit, neque bonus medicus, neque sincerus versificator.* Hunc Macrum variis in locis sequi amat Schola Salernitana: imò quandoque integros ex eo versus exscribit: uti ex iis videre, quæ utrique prodita de absynthio, hyssopo, & aliis.

Ad Eusebium nunc, sive Hieronymum potius redeamus.

Olymp. CXCII, an III: *Horatius quinquagesimo ætatis suæ anno Romæ moritur.* De arte Horatii sic Cæsar Scaliger præfat. in libros de Re Poetica: *Horatius artem cùm inscripsit, adeo sine ulla docet arte, ut Satyræ propius totum opus illud esse videatur.* Sed fallitur, cum ab Horatio esse inscriptionem eam arbitratur. Vera enim inscriptio est, *epistola ad Pisones.* Non magis verò Horatius addit illud *De arte Poetica*, quam epistolæ ad Augustum addidit *De veteribus, & novis Poëtis*, aut illi ad Numicium, *De finibus bonorum*: ac par aliarum est ratio, quarum nulli Horatius argumentum apposuit, sed postea alii addiderunt.

Paullo post excessum Horatii claruit *Philistio.* Ut Eusebius indicat, sive potius Hieronymus in Chronico ad Olymp. CXCVI, an. III: *Philistio Mimographus, natione Magnesianus, Romæ clarus habetur.* De hoc Martialis lib. II, epigr. XLI:

Mimos ridiculi Philistionis.

Etiam memoratur Sidonio Apollinari Marcellino, aliis. Cùm daret Mimum, cui nomen φιλογέλως, risu quidem implevit theatrum, sed & ipse eodem mortuus est.

Postea est apud Hieronymum.

Olymp. CXCIX, an. I: *Ovidius poëta in exilio diem obiit, & juxta oppidum Tomos sepelitur.*

Inter cætera ejus, quæ referre nihil attinet, cum omnium manibus versetur, sunt epistolæ Heroidum: sed non omnes sunt unius scriptoris. Ipse lib. II Amorum, eleg. XVIII, ut suas agnoscit, illam Penelopes ad Ulyssem, Phyllidis ad Demophoontem, Canaces ad Macareum, Hipsipyles ad Iasonem, Ariadnes ad Theseum, Phædræ ad Hippolytum, Didus ad Æneam, item Sapphus ad Phaonem. Sed Josephi Scaligeri judicio, præterea ejus videntur istæ: Briseidis ad Achillem, Oenones ad Paridem, Hermiones ad Orestem, Dejaniræ ad Herculem, Canaces ad Macareum, Medeæ ad Iasonem, Laodamiæ ad Protesilaum, Hypermnestræ ad Linum, sive Lynceum, quæ autem Sabini potius videantur, inferiùs dicetur. Etiam Ovidius transtulit Aratea: unde duos versus Probus adducit in Georg.

Multa scripsit Ovidius, quæ deperierunt: ut sunt VI Fastorum libri posteriores, laudatissima Tragœdia Medea, phænomena, vaticinia, laudes Augusti, liber in malos Poëtas, epigrammata; è quibus versus ille apud Martialem in secundo epigr.

Ride si sapis o puella ride.

Etiam orsus librum de bello Actiaco, & libellum linguâ Geticâ. De quo sic ipse lib. IV de Ponto, eleg. XIII:

Ah pudet, & Getico scripsi sermone libellum,
Structaque sunt nostris barbara verba modis.
Et placui, gratare mihi, cœpique Poëtæ
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quæris? laudes de Cæsare dixi.
Adjuta est novitas numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus: in æthereas numen abisse domos.
Esse parem virtute patri, qui frena rogatus
Sæpe recusati ceperit imperii.

Unde liquet scripsisse Tiberio imperante. Cumque adeò facilis ejus dictio videatur, subinde tamen occurrit, ubi ob trajectionem verborum duriusculus dicatur. Ut cùm sic incipit libros de arte Amandi:

Siquis in hoc artem populo non novit amandi.

Maluerit aliquis:

Siquis in hoc populo legem non novit amandi.

Ac ipse hoc mallem: si *legis* vocabulo *artis* nomen satis ex-

exprimeretur. Eidem multa falso attributa, ut carmen panegyricum ad Pisonem; cujus in Mso hæc inscriptio:

Lucani catalecton de laude Pisonis.

Quædam etiam deterioris notæ: ut Grammatici cujusdam Christiani Philomela, alius item Pulex, & alia quædam. Aliqua verò hominum sunt nec mediocriter eruditorum: in his libri tres de Vetula, minùs etiam Ovidium referentes, quàm simius hominem. Nec ab insulsis librariis Ovidii esse nomen impositum, sed scriptore ipso, indicat hoc lib. II.

—— In nova formas
Corpora mutatas cecini.

Et lib. III.

—— Memini dicens hæc de Jove verba.
Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli,
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Quæ sunt ex lib. I. Metamorphos. Etiam loquitur postea quasi inter Getas degeret, ac subdit:

Nam quoniam reditum mihi jam sperare negatum est,
Opto mori.

Vide autem stultitiam Poëtastri. Etiam Ovidium inducit loquentem, quasi Euangelium legisset:

Hujus cultorem me repromitto futurum,
Dum tamen ipse trahat, quia si non traxerit, ipsi
Nemo placere potest, & ad ipsum nemo venire.

Ovidii de vetula meminere, Theodericus de Niem in Nemore unionis tract. VI. cap. XXXVIII. & Gobellinus Persona in Cosmodromio ætatis III. cap. XVI. & ætat. IV. cap. X. Meminit quoque, sed ut suspecti scriptoris, Henricus de Hervordia in Saxonia. In historia Laurentii Mulleri, atque exinde in Glandorpii Onomastico legas hodieque exstare versus monumento Ovidii incisos, esse verò hujusmodi:

Hic situs est vates, quem divi Cæsaris ira
Augusti Latia cedere jussit humo.
Sæpe miser voluit patriis occumbere terris,
Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.

Verum neutiquam hæc sapiunt ævum Augusti, vel Tiberii.

Atque hos memorat Hieronymus. Præter quos alii etiam nomen egregium retulere.

Talis fuit.

Item Propertius, patria Umber, ut ipse scribit, æmulus Philetæ Coi, & Callimachi Cyrenæi, unde & se Romanum vocat Callimachum. Conqueritur & se excidisse agris paternis in divisione ea, quæ sub Triumviris facta militibus. Puella, quam Cynthiam vocat, vero nomine Hostia est dicta, ut ex Appulejo constat. Videtur autem fuisse filia Hostii, qui de bello Istrico scribit, ut superius relatum. Ab hoc, cujus quatuor elegiarum libros habemus, diversus est is Propertius ex quo Fulgentius Planciades libello ad Chalcidium Grammaticum citat: *Castillata geris vadimonia publicum prostibulum.*

Item Sextilius Ena Cordubensis, majoris ingenii Poëta, quam doctrinæ: ut in eo locum videatur habuisse, quod Cicero de Cordubensibus ajebat, quiddam pingue sonare. Hic aliquando in domo Corvini Messallæ carmen recitaturus de proscriptione ac morte Ciceronis, sic cœpit:

Deflendus Cicero est, Latiaque silentia linguæ.

Erat inter auditores C. Asinius Pollio, qui continuo surrexit, compellans Messallam: *Tu Messalla videris, quid tibi liberum sit in domo tua: ego istum non sum auditurus, cui mutus videor*, ac continuo decessit, ne cæteros audiret versus: ut est apud Senecam Suasoriâ penultimâ. Nec hoc factum Asinii magnopere mirandum. Nam facundus quidem orator, sed *infestissimus famæ* Ciceronis permansit, ut est apud M. Senecam Suasoriâ VI. Vide quæ de eo in Historicis Latinis dixi lib. I. cap. XVII.

A. Cornelius Alpinus, ex Gyraldi, Lambini, ac aliorum quorundam sententiâ, designatur versibus hisce Horatii lib. I. sat. X.

Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumque
Defingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo.

Volunt autem Memnonia scripsisse, sive historiam Memnonis ab Achille interfecti. Lambinus putat *jugulare* dicecere, quia inepte adeò describat, ut antea jugulatum ab Achille, secundo ipse videatur jugulare. Sed simplicius dixeris, *jugulare* sumi, pro jugulatum describere. Poëtæ enim hoc facere dicuntur, quod carmine referunt. Interim metuo, ne satis firmiter tum quod de Cornelio Alpino, ac Memnoniorum opere dixi, quando de Poeta Cornelio Alpino silent veteres, ac per fabulam de Memnone intelligere possis historiam belli Trojani, quæ mortem Memnonis comprehendit. Iliada enim varii scripsere. Nec assentire iis possum, qui per *Alpinum* intelligunt Cornelium Gallum.

Item Gratius, Cynegeticon scriptor: de quo Ovidius ultimâ Ponticorum elegia:

Aptaque venanti Gratius arma daret.

Hunc primum è Galliis secum attulit, & ut lucem publicam videret fecit Actius Sannazarius, ut in Nemesiano, & Calpurnio dicemus.

At Ovidio æqualis Pedo Albinovanus: quem *sidereum* vocat Ovidius elegia ultima Ponticorum. Atque ad eundem est Ovidii elegia X. ejusdem libri. Ubi inter alia hic versus:

Si roget hæc aliquis, cur sint narrata Pedoni.

Unde is qui edidit Thesaurum Linguæ sive Romanum Forum, colligit Pedonem Ovidio Pedonium vocari. Quod ridiculum est, cum *Pedoni* sit dandi, non vocandi casûs. Theseida scripsisse indicat paullo post Ovidius; sed non injuriâ multi referunt sic scribentem;

Qui quamquam est factis ingens, & conditur à te
Vix tanto, quanto debuit ore cani.

Videtur enim detrahere Pedoni, quasi dictione suâ non exprimat Thesei magnitudinem. Sed corruptus est locus, & quod Jos. Scaligero observatum, pro *Vix* legendum *Vir*. Scripsit quoque de navigatione Germanici: quo ex opere XXIII. versus refert M. Seneca Suasoria prima. Etiam epigrammata scripsisse colligitur ex Martialis lib. II. epigr. LXXVII. quod est in Cosconium. At superest elegia ejus in mortem Drusi. Neronis ad Liviam Augustam, sanè elegantissima, & digna sidereo Poëtâ. At aliter videtur detributa ei elegia in obitum Mæcenatis. Quare in animum inducere non possum, esse ejusdem Poëtæ, licet non ignorem aliam fuisse mentem Josepho Scaligero.

Ovidii quoque temporibus vivebat Aulus Sabinus. Quæ scripserit, docebit Ovidius Amorum lib. II. eleg. XVIII.

Quàm citò de toto rediit celer orbe Sabinus,
Scriptaque diversis retulit ille locis.
Candida Penelope signum cognovit Ulyssis,
Legit ab Hippolyto scripta noverca suo.
Jam pius Æneas miseræ rescripsit Elisæ:
Quodque legat Phyllis, si modo vivat, habet.
Tristis ad Hipsipylen ab Jasone littera venit:
Dat votam Phœbo Lesbis amica lyram.

Scripsit igitur epistolam Ulyssis ad Penelopen, Hippolyti ad Phædram, Æneæ ad Didonem, Demophoontis ad Phylliden, Jasonis ad Hipsipylen, & illam Sapphûs extremo loco memoratam. Harum verò omnium exstat nulla. Scio sub nomine Sabini legi ternas, Ulyssis ad Penelopen, Demophoontis ad Philliden, & Paridis ad Oenonen. Sed indignæ prorsus Sabino, vel aliquo illius temporis Poeta: quin neque nostro si ævo scriptæ forent, multum laudis mererentur. Sed non dubium, quin, si non omnes, saltem aliquæ ex sex istis Sabini sint, quæ inter Ovidianas leguntur: Paridis ad Helenam, Helenæ ad Paridem; Leandri ad Heronem, Herûs ad Leandrum; Acontii ad Cydippen, Cydippes ad Paridem. Plura verò Sabinum scripsisse, indicat Ovidius lib. IV. Ponticorum, eleg. XVI.

Quique suam Trœzen, imperfectumque dierum
Deseruit celeri morte Sabinus opus.

Unde cognoscimus obiisse Sabinum ante Ovidium. Ex eo quo-

quoque *Træzen*, vel *Træzena* meminit, colligunt Træzenia scripsisse. Sed alii legunt Trisenen, quam fuisse ajunt amicam. Dierum opus, Fastos interpretantur, vel opus, quale Hesiodi Ἡμέραι.

Etiam Augusti ætate claruit Titius Septimius, Lyrico, & Tragico carmine pollens: unde Horatius lib. I. epist. III.

Quid Titius Romana brevi venturus in ora
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus, & rivos ausus apertos;
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa?
An tragica desævit, & ampullatur in arte?

Quæ ad verba sic vetus interpres à Cruquio editus: *Titius Septimius carmina, & tragœdias scripsit; sed libri ejus nulli exstant. Hujus autem insigne monumentum est infra Aritiam.* At alius ut temporum ratio docet, est C. Titius, tragicus & ipse; ut superius diximus.

Augusti item temporibus fuit Cornelius Severus, cujus exstat carmen de Ætna perperam olim Virgilio tributum. Apud M. Senecam in Suasoria VI. etiam ejus de Ciceronis nece versus habemus: credo ex ejus opere de bello Siculo: quod scripsisse testis Fabius in X. Etiam vetus Persii interpres ex eo adducit hunc versum:

Pinea frondosi dum murmurat Apennini.

Est ad eum Ovidii elegia in IV. de Ponto, quæ incipit:

Quod legis ô vates magnorum maxime regum.

Regum vatem appellat quomodo Ponticorum elegiâ ultimâ dicitur *Latio dedisse carmen regale*. Nisi *vatum* legi debet, ut dicat, Marone, Horatioque, & quibusdam aliis, jam mortuis, Severum inter magnos vates principatum tenere.

Aristius Fuscus ab Horatio memoratur lib. I. sat. IX. Ac ad eum est od. XXII. lib. I. Lilio refertur inter Poëtas, sive ut Comicus, sive ut Tragicus: illud Porphyrio, hoc Acron prodidit. Ambigo quia de eo nihil Cruquianus interpres, ex melioris notæ codd. non malo judicio expressus.

Horatio æqualis Domitius Marsus, qui Amazonidem scripsit, & alia. Inter sui temporis Poëtas refert Ovidius eleg. ult. Ponticorum.

Cum foret & Marsus, magnique Rabirius oris.

Epigramma ejus superest in Tibullum. Diximus de eo in Historicis Latinis lib. I. cap. XVI.

Fannius Poëta dicitur fuisse non admodum bonus: cujus tamen poëmata in ædem Apollinis & Musarum, aliamve Bibliothecam publicam cum imagine fuerint delata. Unde Horatius lib. I. sat. IV.

—— Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis, & imagine: cum mea nemo
Scripta legat, vulgò recitare timentis. ——

Eundem sat. X. *ineptum* vocat. Quid igitur insistamus?

At T. Valgius magnus omnino Poëta fuerit, quando sic de eo Tibullus ad Messalam:

—— Æterno propior non alter Homero.

Eundem Horatius lib. I. sat. X. cum Virgilio, Vario, Mæcenate, atque aliis, conjungit, quibus si placere possit, negat se ineptorum hominum judicia morari.

Inter eosdem ibidem ab Horatio reponitur Octavius Poëta, & Historicus. Hunc meri pocula abstulere, vel bilis; ut liquet ex carmine in ejus mortem: quod est in Appendice Virgiliana. Vide Petrum Victorium Variarum Lect. lib. XIV. cap. VII.

Ponticus Propertio æqualis: qui sic ad eum scribit lib. I. eleg. VII.

Cùm tibi Cadmea dicantur, Pontice, Theba,
Armaque fraterna tristia militia.

Idem non dubitat cum Homero componere. Continuò enim subjungit:

Atque ita sim felix, primo contendis Homero.

Nec Thebanum modò bellum cecinisse: sed etiam amores, cognoscimus ex lib. ejusdem eleg. IX. Ovidio etiam conjunctissimus fuit, ut ostendit istoc.

Ponticus heroo, Battus quoque clarus Iambo,
Dulcia convictus membra fuere mei.

C. Melissus Mæcenatis libertus, ac ab Augusto Bibliothecæ in Octavia porticu præfectus, inter Comicos ab Ovidio refertur elegiâ ultimâ de Ponto:

Et tua cum socco Musa, Melisse levis.

Novum genus Togatarum reperit, quas inscripsit *Trabeatas*, ut est apud Tranquillum in illustribus Grammaticis. Alius, ab eo est Helius Melissus Grammaticus, qui vixit tempore Hadriani Cæsaris: de eo judicium Agellii vide in XVIII. Noctium Atticarum.

Ovidio item æqualis Turanius Tragicus. De quo sic Naso ipse elegiâ Ponticorum ultimâ:

Musaque Turani Tragicis innixa cothurnis.

Ubi tamen quidam Mssi *Taratani*.

Item Lupus Siculus, suarum fabularum idem auctor & actor, teste eodem Ovidio; qui sic de eo lib. IV. Ponticorum, eleg. XVI.

Trinacriusque sua Perseidos auctor, & actor,
Tantalida reducis, Tyndaridosque Lupus.

Adhæc Carus, qui de Hercule carmen condidit. Unde Ovidius ibidem:

Et qui Junonem læsisset in Hercule, Carus,
Junonis si jam non gener ille foret.

Item duo Poëtæ nomine Prisci, & Poëta Numa. Unde inibi:

Et cum subtili Priscus uterque Numa.

Marius quoque, felix vario carminis genere fuisse dicitur Ovidio; cujus versus ille ibidem:

Et Marius scripti dexter in omne genus.

Ambigit Gyraldus, an non fuerit Rhetor Marius, qui eo tempore inclytus fuit. Tum quippe iidem sæpius Rhetores, & Poëtæ.

Adhæc Proculus, imitator Callimachi; unde Ovidius inibi:

Callimachi Proculus molle teneret iter.

Item Fontanus, qui descripsit Naiadas à Satyris amatas. Ovidius ibidem:

Naiadas à Satyris caneret Fontanus amatas.

Ac de Capella, Poëta elegiaco, subdit:

Clauderet imparibus verba Capella modis.

Item C. Cotta: de quo sic Ovid. lib. IV. de Ponto, eleg. XVI. ubi sui temporis Poëtas enumerat:

Te tamen in turba non ausim, Cotta, silere.
Pieridum lumen, præsidiumque fori:
Maternos Cottas cui, Messallasque paternos,
Maxima nobilitas ingeminata dedit.

Insuper Julius Montanus hexametro, & elegiaco pollens carmine; unde sic ibidem Ovidius:

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel aquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

Hic est ille, qui dicere solet, (ut est apud Donatum in Virgilii vita,) *involaturum se quadam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin. Eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo marcescere, quasi mutos.* Meminit quoque ejus uterque Seneca, Marcus Controversia XVI. Lucius epist. CXXIII.

Accedat Largus; de quo sic inibi Ovidius:

Ingeniique sui dictus cognomine Largus,
Gallica qui Phrygium ducit in arva senem.

Hoc est, qui de Antenore scripsit Phrygia profugo, ac sedem ponente in Venetia, Galliæ Cisalpinæ regione.

Item Camerinus, & Thuscus: quorum ille carmen scripsit de Hectore tracto: alter de Phyllide, seu amica, seu illa Thraciæ regina, Lycurgi, & Crustumenæ filia, quam Demophoon, Thesei, & Phædræ filius amavit. De utroque sic ibidem Naso:

Quique canit domito Camerinus ab Hectore Trojam,
Quique suâ nomen Phyllide Thuscus habet.

Manilius, sive, ut in variis est libris, Manlius, cujus Astronomicon habemus, extrema Augusti ætate vixisse creditur. Sane meminit Varianæ cladis, quæ quinquen-

nio contigit ante excessum Augusti. Antiquior igitur esse Augusto non possit. Verùm si Ovidio fuerit æqualis: mirum ejus Ovidium ultima Ponticorum elegiâ non meminisse. Etsi non ignorem, ipsum dicere quosdam à se præteriri. Præterea dictio videtur suadere potiùs vixisse senioris Theodosii temporibus. Imò clarissimo Gevartio videtur esse is Manlius Theodorus, quem ab siderali scientia prædicat Claudianus in panegyrico ad eum scripto. Vide eum Notis in Statii lib. III Silv. carm. III: ubi & pluribus se argumentis id ostensurum in Electis pollicetur. Si ævi sit Augustæi, eum sibi imitandum propofuerit Julius Firmicus, qui sub Constantino M. vixit. Sin Theodosiana vixerit ætate, Manilius Firmicum carmine expresserit. Quæ opinio nobis placuit lib. II de Arte Grammatica, cap. XXVI. Nunc in alteram magis sententiam propendeo. Legenti enim Manilium, iterum, iterumque omnia Augusti temporibus videntur convenire.

C. Asinius Gallus, filius C. Asinii Pollionis, de quo ante diximus, Consul fuit anno V. ƆCCXLVI, maritus Vipsaniæ, M. Agrippæ filiæ, & ex ea trium Consularium parens, tandem a Tiberio ob connubium & linguæ libertatem, fame enectus; patre verò Asinii Galli, qui cum Statilio Corvinio in Claudium Cæsarem conspiravit. Hic libros scripsit de comparatione patris sui, & Ciceronis, quibus patrem prætulit, teste Plinio lib. VII, epist. ad Pontium. Iis verò respondisse Claudium Cæsarem, ex Suetonio cognoscimus. A Plinio in epistolis ejus quoque carmina laudari, lego apud Lilium dialogo VIII. De hoc ambigo: sed Tranquillus de illustribus Grammaticis ait hoc ejus epigramma esse in M. Pomponium Marcellum pugilem, & Grammaticum:

Qui caput ad lævam deicit, glossemata nobis*
Præcipit: os nullum, vel potius pugilis.

* Demittit, conjectat.

Sic enim legendus is locus è Mssis. Valde ratio fugit Glandorpium, quando, in onomastico Romano, hunc esse eum, quem pater Pollio, captis à se Salonis, Saloninum vocavit, ac cujus γενεθλιακὸν Maro celebravit Eclog. IV. Nam is nono à nativitate die decesse, ut à Servio proditum, & infantem decessisse elucet, siquis postremos ejus eclogæ versus attenderit.

Exstremis Augusti temporibus fuit Abronius Silo.

Quippe cujus filius quidem vixerit, cum superesset etiamnum M. Seneca, Lucii parens: quique ipse auditor fuerit Porcii Latronis, qui obiit Olymp. CXCIV, anno I, triennio ante communem æram Christianorum. De hoc Poëta sic scribit M. Seneca Suasoria II: *Memini auditorem Latronis Abronum* (leg. Abronium) *Silonem, patrem hujus Silonis, qui pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantùm deseruit, sed posuit, recitare carmen, in quo agnovimus sensum Latronis in his versibus:*

Ite agite ò Danai, magnum Pæana canentes:
Ite triumphantes, belli mora concidit Hector.

Ubi duos videmus memorari Silones: patrem filiumque, filium ait fabulas scripsisse pantomimis: ex paternis versibus promit duos: prior expressus ex illo VI Æn.

—— Lætumque choro pæana canentes.

In posteriori commendat hoc,

—— Belli mora concidit Hector.

Sed utcunque venustum, ait tamen vinci à Marone, qui illud sic expresserit XI Æn.

Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm
Hæsit. ——

Imò nec Maro ipse se satis probabat. Messallæ, qui ajebat Poëtam hic debuisse desinere, nec addere, quod sequitur:

—— Et in decimum vestigia retulit annum,

Etiam Claudio Tiberio Cæsari aliquis in Poëtis locus; ut indicant hæc Suetonii in vita ejus cap. LXX: *Composuit & carmen lyricum, cujus est titulus, Conquestio de L. Cæsaris morte.* Græca etiam poëmata fecisse in Poëtis Græcis dictum.

Germanicus Cæsar, filius Drusi adoptatus à Tiberio fuit. Atque ab eodem, anno ætatis XXXIV, veneno per Pisonem sublatus. Hunc, ut Poëtam, celebrat Ovidius in Fastis, quos ei dicavit, item carmine ad Suillium. Et fortasse ejus, non Domitiani Germanici carmen est, quod in veteribus epigrammatis legas, de puero Thrace, cui glacie caput abscissum.

Sub Tiberio item vixit Phædrus Thrax, Augusti Cæsaris libertus, & qui se Augustum dicat vidisse jus dicentem, & Bathyllum Cilnii Mæcenatis saltantem. Reliquit quinque libros fabularum Æsopicarum jambicis conscriptos. Antiquissimus, qui earum meminerit est Avienus præfatione in fabulas Æsopicas ad Theodosium Macrobium. Nec mirum adeo non meminisse Senecam, ubi loquitur de fabularum Æsopicarum scriptoribus. Nam de Romanis loquitur: hic se Thracem prædicat.

Claruit quoque sub Augusto, ac Tiberio sub quo obiit, C. Lutorius Priscus; de quo sic Dio lib. XXVII: Ἐκδημοῦντος δὲ τοῦ Τιβερίου, Γάϊος Λουτώριος Πρίσκος, ἱππεὺς, ἄλλως τε μέγα ἐπὶ ποιήσει φρονῶν, καὶ ἐπιτάφιον ἐπὶ τῷ Γερμανικῷ ἐπιφανῆ συγγεγραφὼς, ὥστε καὶ χρήματα δι' αὐτὸν πολλὰ λαβεῖν, αἰτίαν ἔσχεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῷ Δρούσῳ ποίημα παρὰ τὴν νόσον αὐτοῦ συντεθεικὼς· καὶ ἐπειδή γε διὰ τοῦτο ἐν τῇ βουλῇ, καὶ κατεδικάσθη, καὶ ἀπέθανεν. *Tiberio ab urbe absente, C. Lutorius Priscus, eques, magni alioquin nominis poëta, qui in Germanici mortem insigne carmen composuerat, ac magnam pro eo pecuniam acceperat accusatus est, quod per morbum Drusi, carmen in eum scripsisset; ejusque rei caussâ à Senatu condemnatus obiit.*

Ælius quoque Saturninus carmina famosa in Tiberium Cæsarem sparsit: eoque nomine damnatus, de Capitolio præceps datus est: ut narrat Dio lib. LVIII. Quapropter à Gyraldo Dialog. IV in Poëtis memoratur, Rectène, an secus, faciliùs diceremus, si versus exstarent.

Alphius Avitus, quantum possum videre, Augusti & Tiberii temporibus vixit. Sic sane statuendum, si sit Alfius ille Flavus, Cestii auditor, qui æqualis fuit M. Senecæ: ut liquet ex Controvers. XV. Atque ejusdem sunt ista lib. I, controv. I: *Hunc partem memini apud Cestium declamari ab Alfio Flavo: ad quem audiendum me fama perduxerat: qui cum prætextatus esset, tanta opinionis fuit, ut P. Romano puer eloquentiâ notus esset. Semper de illius ingenio Cestius, & prædicavit, & timuit. Ajebat tam immaturè magnum ingenium non esse vitale: sed tanto concursu hominum audiebatur, ut rarò post illum auderet Cestius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo: naturalis tamen illa vis eminebat: quæ post multos annos tametsi desidiâ obruto, & CARMINIBUS enervata, vigorem tamen suum tenuit.* Ubi videmus, ut ad poësin animum appulerit. Quare satis verisimile videtur, dictum esse Flavum Alfium Avitum. Scripsit duos libros virorum Excellentium. Unde Priscianus lib. VIII, hos versiculos citat de ludi literarii magistro filios principum Faliscorum adducente ad M. Furium Camillum sed ab eo vincto, & pueris tradito, ut verberibus in urbem redigerent:

Tum literator creditos
Ludo Faliscûm liberos,
Caussatus in campi patens
Extraque muri ducere,
Spatiando paullatim trahit,
Hostilis ad valli latus.

Sanè hos esse ejusdem Flavi Alphii versus etiam censet Henricus Valesius notis in excerpta Dionis Coccejani*. Quemadmodum & ad hanc historiam refert illa ejusdem Alfii Aviti:

* Pag. 82.

Seu tute mavis obsides,
Seu tute captivos habe.

Ita enim legere jubet: ubi in vulgatis pro *obsides* est *hospi-*

hospites. Præter Priscianum hujus Alfii Aviti etiam meminit Terentianus Maurus.

M. Æmilius Scaurus, Tragœdiam scripsit, cui nomen Atreus: in ea è subditis aliquis, verbis monebat Euripideis, ut stultitiam ferret imperantis. Tiberius judicabat se schemate notari: verùm, inquiebat, Atreus hic de Scauro faciet Ajacem: ac, conficto crimine de consuetudine cum Livilla, adegit eò, ut Poëta sibi ipsi manus adferret. Auctor Dio lib. LVIII.

Fuit & tum C. Cominius, eques Romanus; quem Tacitus lib. III probrosum ait carmen in Tiberium scripsisse: sed parcitum illi ob preces fratris, qui Senator erat. Ambigo verò an propter hoc carmen, quod à Gyraldo factum, in Poëtarum numerum referri mereatur.

Lucium Fenestellam prætetimus, non quasi non hujus sit temporis, (nam novissimo Tiberii principatu decessisse Plinius refert lib. XXXIII, cap. XI,) sed quoniam Poëta non erat. Scio apud Hieronymum in Chronico Eusebiano Olymp. CCXCIX, an. III, sive ab Ovidii excessu an. II, dici, *Historiarum & carminum scriptorem.* Sed pro *carminum* puto *annalium* legi oportere. Vide quæ de eo diximus in Historicis Latinis lib. I, cap. XIX.

Cap. III.

De temporibus, quibus poëseos Latinæ honos decrevit: ac primò a medio Tiberii principatu usque ad Nervæ ac Trajani tempora.

Quartam statuebamus ætatem decrescentem: cujus partes facimus duas; meliorem unam, nec longe ab optima recedentem; alteram sequiorum temporum. Priorem à principatu Tiberii extendimus, usque ad principatum Nervæ, ac Trajani. Distinctè agemus primum de iis, qui vixere è domo Julia sive Augusta, deinde iis qui è gente Flavia. Utrobique prius loquar de superstitibus: hinc de deperditis. Sub temporibus domus Augustæ supersunt Seneca, Persius, Lucanus, Petronius, Silius.

De primo sic ex Suetonio Hieronymus in Chronicis:

Olymp. CCXI, an. I: *L. Annæus Seneca Cordubensis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, incisione venarum, & veneno hausto periit.*

In Poëtis ei locum dedimus, non quasi omnium cum Tragœdiarum parentem, putemus, quas tribui vulgo videmus: sed quia non dubium, quin in illis quædam sint genuini ejus fœtus. Quam spissius verò eorum error, qui propter supposititias illas Senecæ & Pauli Apostoli epistolas judicarunt, fuisse hominem Christianum. Sanè aliud nos B. Augustinus docet; qui hæc ejus verba de Judæis adducit: *Interim usque eo sceleratissimæ gentis consuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta sit. Victi victoribus leges dederunt.* Unde (ut Pithœus * observavit) Rutilius Numatianus illud mutuatus in Itinerario de eadem gente:

* Notis in Epigram. & poem. vetera, p. 476.

Victoresque suos natio victa premit.

Ubi Judæorum nomine etiam Christianos comprehendit. Plura de Seneca non addam, quia sufficere arbitror, quæ accuratè de eo congessere Justus Lipsius, & Petrus Scriverius: ac ipse quoque adfero lib. I de Historicis Latinis, cap. XXVI.

Subdit deinde idem Hieronymus.

Olymp. CCX, an. II: *Persius moritur anno ætatis suæ XXIX.*

Is Aulus Persius Flaccus è Persiorum gente nobilissima, ac Flaccorum familia. Nec censeo in Persia gente alios, quàm Flaccos inveniri. Confudit Io. Fungerus † hunc Poëtam cum C. Persio Flacco, ætatis suæ doctissimo, qui anno Urbis IↃCVIII Quæstor provincialis fuit, ac biennio post Prætor. Putat Fungerus de hoc intelligi debere, quod, ut Cicero ait in Bruto, C. Lucilius Poëta Cn. Pompeji avunculus magnus dicebat se Persii exactum reformidare judicium, eoque malle legi a Decimo Lælio, viro erudito, sed qui cum Persio non posset conferri. Atque inter hos duos prope ducentorum est annorum intervallum. Hæc de ἀναχρονισμῷ etiam in Oratoriis Institutionibus diximus lib. IV, cap. XI, sect. VI. Nec jam repetiissem, nisi vellem, ut juventus hinc videat, quam necessaria sit doctrina temporum: cujus neglectu spissè fœdeque adeò peccatur a viris alioqui non ineruditis. Quamquam nec tanti id foret, si unus ille sic exorbitaret. Sexcenta id genus poteram ex aliis adferre: plurcula etiam ex veteribus ipsis. Cætera de Persio pete ex vita ejus à Tranquillo scripta.

† In nova proverbiorum Farragine.

De Lucano sic idem Hieronymus ad Olymp. CCX, anno III: *M. Annæus Lucanus, Cordubensis Poëta, in Pisoniana conjuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico præbuit.* Hujus Lucani vita exstat a Suetonio exarata. Etiam fuse de eo ago lib. I de Historicis Latinis, cap. XXVI, præsertim altera, quam molimur, editione. Uxor Lucani Polla Argentaria post excessum mariti Pharsaliam ejus emendavit: imo & viventem in carmine dicitur adjutasse. De ea sic apud Papinium loquitur Calliope *.

* Lib. 2. Sylvarum, genethliaco Lucani.

Nec solum dabo carminum nitorem:
Sed tædis genialibus dicabo
Doctam atque ingenio tuo decoram:
Qualem blanda Venus, daretque Juno.

Sub Nerone etiam fuit Petronius Arbiter; qui Principis sui vitam sub exoletorum nominibus descripsit. *Elegantiæ Arbiter* Tacito dicitur XVI Annal. ac narrat, ut se erudito luxu perdiderit. Non minùs *nequitiæ* Arbitrum appellàris: scriptorem, ut jam alii dixere, purissimæ impuritatis. De eo judicia veterum, ac juniorum, accuratè Editores collegerunt.

Item Consulatum ultimo Neronis anno gessit Silius Italicus. Unde liquet, quantopere fallatur Sebastianus Foxius Hispalensis lib. II de Imitatione sive ratione styli †: ubi Silium hunc ait vixisse post Martialem, Papinium, Valerium Flaccum, & si Dis placet, etiam Claudianum. Sic dictus ab Italica. Sed quæritur, ab utra sic Italica vocetur. Aliqui ajunt ita dici ab Italica, Hispaniæ ulterioris urbe, monumento victoriæ P. Cornelii Scipionis Africani majoris: quod ex Plinio, & Africano constat. Atque ex oratione Hadriani Cæsaris Agellius lib. XVI, cap. XIII, narrat, Italicenses, uti & Uticenses, cum suis moribus legibusque uti possent, in jus coloniarum mutare gestivisse. Quod verò Stephanus Pighius in Annalibus Romanis ad an. IↃCX, quo Consules erant Appius Claudius Pulcher, & Q. Cæcilius Macedonicus, arbitratur, Italicam hanc fuisse veterem Romanorum coloniam, id cautè accipiendum, ut ex iis liquet, quæ diximus. Sed præter Trajani & Adriani patriam hanc civitatem & altera fuit, & altera Italica, Pelignorum civitas à Sulmone septem passuum millibus distans; quæ aliter Corfinium dicebatur Italica in Italia. Atque ab hac Silio Poëtæ Italici nomen fuit. Ab illa Hispaniæ potiùs *Italicensis* esset vocatus: ut ex memorato Agellii loco videre est. Ac puto si Hispanus fuisset, non hoc ignorare nos sivisset Hispanus Martialis, qui sæpius ad eum scribit, ut per amicum. Non hoc reticuisset, quod ad Hispaniæ suæ decus magnopere pertineret. Fuit Pertæ dictionis Poëta; sed majoris curæ, quam ingenii. Nota quæ de eo scripserint æquales Martialis, Tacitus, Plinius. Fuseque de eo dictum nobis in Historicis Latinis lib. I, cap. XXIX. Ea reponere hic nihil attinet. Primus de eo castigationibus suis bene mereri voluit Domitius Calderinus. Primus cum commentario edidit Petrus Marsus: qui Venetiis editus anno CIↃCCCCLXXXIII à Baptista de Tortis. Postea debuit Modio, Heinsio, & imprimis Dausquejo.

† Fol. 43.

Atque hi quidem supersunt. Dicam de deperditis. In his Cn. Lentulus Gætulicus, qui Tiberii ac Claudii

temporibus fuit, nec historiâ solum, sed carmine etiam clarus:

ut ostendi lib. I de Histor. Lat. cap. XXV.

Item Claudiani avi Grammaticus, ac Poëta, Q. Rhemnius Palamon.

Hieronymus refert ad Olymp. CCVI, an. IV, qui Claudii est nonus. De hoc Suetonius in illustribus Grammaticis: ubi leges, *poemata fecisse ex tempore:* item *scripsisse variis, nec vulgaribus metris.* Puto Sotadico, Galliambico, & aliis. Martialis de eo lib. II, epigr. LXXXVI:

Scribat carmina circulis Palamon.
Me raris juvat auribus placere.

Ab eo nomen papyro Fannianæ: de qua Guilandinum adi. Tribui solet illi carmen de ponderibus, & mensuris: sed alii codd. adsignant Remo Favino. Fortasse *Remm* fecere ex *Remnius*, vel potiùs *Remmius*; ut legitur id nomen in veteri inscriptione: *Favinus* autem ex *Fannius*, corruptum videri possit.

In deperditis quoque est P. Pomponius Secundus, vir Consularis, atque idem Poëta Tragicus: qui Caji, & Claudii Cæsarum temporibus floruit.

Cujus vitam descripsit Plinius, ut ipse ait lib. XIV Hist. Nat. cap. IV. Consul fuit ƆCCLXXXII, & ƆCCXCIV. Refert de eo Plinius in epistolis, siquid in Tragœdiis amicus tollendum arbitraretur, ille autem retinendum putaret, dicere solitum: *Ad populum provoco.* Eum sibi visum ait Quinctilianus lib. x, cap. I. Nempe senex admodum Institutiones suas Fabius scripsit. Inter Pomponium, & Senecam, aliquando præfationibus tractatum, an ut *expectorat*, & *exanimat* dicitur: ita & rectè Attius dixerit *gradus eliminat*: sicut idem Fabius tradit lib. VIII, cap. III. Ac duos etiam hosce jungit Terentianus Maurus in Centimetro:

In Tragicis junxere Choris hunc sæpe diserti
Annæus Seneca, & Pomponius ante Secundus.

Præterea in deperditis est Poëtis Annæus Cornutus, Persii præceptor, qui Claudii & Neronis tempore fuit.

Vetus vita Persii: quæ ex Suetonio de Claris Poëtis desumta: *Cornutus illo tempore Tragicus fuit, secta Poetica.* Ubi sine dubio *Stoica* scribendum.

In Neronis temporibus ex deperditis ipse est Nero: qui non laudem modo poeseos affectavit, ut velle videntur Persius, Tacitus, ac Suetonius; sed egregius omnino Poëta fuit; ut non modo Seneca, ac Martialis judicium est, sed pauxilli versus indicio sunt, is quem Seneca laudat, & quos Persius ridet, suis meliores. atque alii apud Grammaticos.

Vide tum Pers. sat. I; Tacitum Annal. XV, & Suetonium in Nerone; tum Senecam Nat. Quæst. lib. I, cap. V; & Martialem lib. VIII epigr. LXX, & lib. IX, epigr. XXVII, quorum utrumque de Nerva. Inter alia scripsit Troica; è quibus tres versus sunt apud ineditum veterem Lucani Scholiastem. Etiam hoc ejus hemistichium, *Sub terris tonuisse putes*; habes in vetere Lucani vita. Sed valde deceptus M. Antonius Delrius, cùm suis de Tragœdia in Senecam Prolegomenis arbitratur ex Seneca, ac Philostrato colligere sibi posse videtur, Neronem etiam Tragœdias scripsisse. Apud Philostratum quidem non aliud legas, quam de citharœdo carmina canente, quæ ex Oreste, Antigona, & aliis Tragœdiis, Nero Latinè vertisset. Vide eum de vita Apollonii lib. IV, cap. XIII.

Neronis etiam ævo fuit Cæsius Bassus, Poëta Lyricus; ad quem Persius scripsit satyram VI. ubi inter alia:

Jamne lyra, & Tetrico vivunt tibi pectine chordæ?

Tetrico inquit, quia ad Sabinos se recepisset, quorum mons Tetricus. Mox ad eundem ait:

Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ,
Mox juvenes agitare jocos, & pollice honesto
Egregios lusisse senes.

Unde argumentum eorum cognoscimus, quæ caneret Cæsius. Vidit eum Fabius: ac quanti fecerit arguit, quòd dicat lib. x. *Lyricorum Horatius fere solus legi dignus. Si quem adjicere velis, is erit Cæsius Bassus, quem nuper vidimus.* Diomedes lib. IV. ex Cæsio Basso citat hoc carmen Molossicum,

Romani Gallis devictis sunt victores.

Quamquam in veteri quoque libro Celsius Bassus vocetur, versusque is sic concipiatur:

Romanis victores Germanis devictis.

Auctor Scoppius Suspect. Lect. lib. v. epist. XXII. De *Celsis* nomine planè dissentio. Sed ut de Germanis Bassus scripserit, quia iis temporibus bellum Romanis semper cum Germanis. Non videtur verò is versus esse ex Lyricis: potius ex epico sit carmine: vel ex præfatione Lyricorum, quam prosa scripsisset. Nam & Oratoribus, ac Historicis ejusmodi sæpe versus exciderunt: ut ostendi Oratoriarum Institut. lib. IV. cap. IV. sect. III. Sunt qui eidem Cælio tribuant commentaria in Arateum. Sed de eo dictum nobis lib. I. de Historicis Latinis, cap. XXII.

Neronis quoque ævo fuit Labeo; quem Persius signat initio sat. I.

Ne mihi Polydamas, & Troïades Labeonem
Prætulerint.

Ubi sic Cornutus, vel quisquis ille vetus interpres: *Labeo transtulit Iliada, & Odysseam verbum ex verbo, ridiculè satis, quod verba potiùs, quam sensum secutus sit. Ejus est ille versus:*

Crudum manduces Priamum, Priamique pisinnos.

Expressit verò hoc ex Iliados Β.

Ὠμὸν βεβρώθοις Πρίαμον, Πριάμοιό τε παῖδας.

Nempe *pisinnos* posuit pro liberis. Puto esse à pusus, quod pro puero legas apud Lucretium, & veteri epigrammate in Calcam. Atque inde & pusio ac pusillus. Dicebatur vero is Poëta Attius Labeo, unde idem Persius capse satyra:

—— *Non hic est Ilias Atti*
Ebria veratro.

Fuit & tum Euodus (Εὔοδος) Rhodius, Poëta Epicus, idque sermone Latino. Jam Suidæ tempore deperierat, ut apud illum legere est.

Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio multatus: ut ait Tacitus lib. XVI. Annalium, cap. XIV. ex distinctione Freinshemiana. Atque idem ejus meminit lib. XIII. Annal. cap. XXVIII. & lib. XVI. Annal. cap. XXI.

Venio ad eos, qui vixere sub Flavia gente, h.e. Vespasiano, ac filiis duobus, Tito, & Domitiano.

Duobus laudatis principibus, tertio illaudato; unde vetus epigr.

Flavia gens, quantum tibi tertius abstulit hæres!
Pene fuit tanti non habuisse duos.

Ex iis, qui sub his claruere, supersunt Statius Papinius, Valerius Flaccus, Valerius Martialis, Decius Juvenalis, & Sulpitia Poëtria, ac fortasse etiam Terentianus Maurus.

De his nihil Hieronymus in Chronicis, uti nec Poëtarum aliis post Persium ac Lucanum: cujus caussa est, quod in prioribus Poetis Latinis describeret Suetonii librum de Poetis: is verò de hisce maluerit posteritati judicium relinquere, quia suæ forent ætatis scriptores.

Sta-

Statius Papinius Poëta, qui sub Domitiano vixit, perperam confunditur cum Statio Poeta, cognomine Surculo, qui claruit sub Nerone. De Rhetore sunt illa Hieronymi in Chronico Eusebiano: Olymp. cc ix. an. i. (est is Neronis secundus) *Statius Surculus Tolosensis in Galliis celeberrime Rhetoricam docet.* Ejus nomen verum ex Suetonii libello de claris Rhetoribus superest, ubi non *Surculus* vocatur, sed Ursulus, uti & in Chronico Mso ad S. Victoris. *Ursi* enim, & *Ursuli* familiæ sunt nomina, ut ex vett. inscriptionibus constat. At Papinius Poëta nec *Ursuli*, vel *Surculi*, cognomen habuit, nec Tolosensis fuit, sed Neapolitanus. Reliquit v Sylvarum libros, xii Thebaidos, v Achilleidos. In Thebaida & Achilleida commentatus Placidus Lactantius; quem necesse est post annum vixisse quadringentesimum cum Sedulium citet, Theodosiani ævi scriptorem: imò & post quingentesimum fuerit, cùm Boëthii meminerit. Est verò commentarius ejus cento ex Servii Hygeni Mythologicis, & Astronomico Arateo, & quibusdam aliis, quos ad verbum exscribit. Est idem, qui argumenta reliquit Ovidianæ Metamorphoseos. Etsi non ignorem à quibusdam *Lutatium* dici. Prius nomen agnoscit & Boccacius lib. i. de Genealogia Deorum *: *Lactantius, insignis homo, doctusque, super Statium scribens.* Nec displicet, quod suspicantur easdem videri glossas, quæ Placidi dicuntur. Mirum verò Martialem, cùm adeò celebret Stellam Poëtam, de quo inferius dicam, non meminisse Statii, tanti amici Stellæ, ut ei miserit primum Sylvarum. Nempe ab invidia id profectum videtur. Non ferebat Martialis Papinium tantopere in gratiâ esse apud Domitianum, idque ob extemporalem in carmine felicitatem, qua Martialis longè vincebatur. Parum amicum Papinio fuisse Martialem ex eo colligitur, quod nunquam æqualis sui meminerit: tum aliis, quæ legas apud Gevartium ad i. Silvarum, cap. xxxv.

* Pag. E

C. Valerius Flaccus è Setia fuit, Campaniæ urbe: sed in Veneta regione sedem habuit: unde spem Antenorei laris vocat Martialis lib. i. epig. lxxix. Reliquit octo Argonauticorum libros; sed imperfectos, unde Quinctilianus conqueritur in ejus obitum multum fuisse amissum. Quam Martiali fuerit carus, liquet ex eo, quod ibidem vocet *curarum pretium non vile suarum.* Pauperem fuisse, ex eodem epigrammate cognoscitur.

M. Valerius Martialis Bilbili in Celtiberia natus, tempore Claudii Imper. sub Nerone annos natus xx. Romam venit, atque annos istic egit xxxv. Tito, ac imprimis Domitiano carus fuit, à quibus & donatus jure trium liberorum. Etiam tribunus, & equestris dignitatis fuit. At non item in honore fuit mortuo Domitiano. Itaque sub Trajano in patriam rediit: atque ibi conscripto libro epigrammatum duodecimo, partim tædio patriæ, quia non in honore esset, quanto fuerat Romæ, partim etiam à civibus suis sugillaretur, tædio vitæ, ut verisimile est, decessit. De morte ejus exstat epistola Plinii ad Priscum. Coquus vocatus non puto Lampridio; attamen Joanni Sarisberiensi lib. viii Curialium, cap. xiii. Jacobo Magno Toletano in Sophologio plus xxv locis; Vincentio Belluacensi lib. iii. Speculi Doctrinalis, cap. xxxvii. semel item Richardo Buri in Philobiblio. Nec repugnem quo minus ei hoc nomen à paterno opificio adhæserit. Non dubium, quin ejus sint xiv. epigrammatum libri: quorum duo postremi Xeniorum, & Aphoretorum libri dicuntur. Sed, qui præmitti solet, spectaculorum libellus, videtur esse collectus è variorum libellis, qui Domitiani spectacula celebrarint. Uti & in Priapejis factum, ubi quædam Catulli, Tibulli, Ovidii, Petronii, aliorumque.

Decius Junius Juvenalis Aquinas fere ad mediam usque ætatem declamavit: postea vitiis offensus Satyras scripsit. Sed cum schemate notasset Paridem pantomimum, jam octogenarius specie honoris præfectus est cohortis in extima Ægypto. Atque istic verisimile, est scripsisse Satyram de portentis Ægypti, quæ ad Volusium; & ad Gallum alteram de militiæ incommodis.

Sulpiriæ satyra exstat unica. Sed castos præterea amores scripsit marito Caleno. Meminit eorum præter Martialem, (qui lib. x. epigr. xxxv. impensè laudat) Sidonius Apollinaris carm. ix. Credo ex iis esse illud apud Juvenalis interpretem in sat. vi:

Ne me cadurcis destitutam fasciis
Nudam Calano concubantem proferat.

Caleni mariti ipsa meminit in satyra; ac Martialis quoque epigr. xxxviii. libri memorati. Est ejus de sese in eadem satyra:

Primaque Romanas docui contendere Grajis.

Fortasse verò & tum vixit Terentianus Maurus, cujus suavissimum carmen superest de arte metrica. Id quidem necesse est fateri, si is est de quo Martialis lib. i. epigr. lxxxvii.

Tam longè est mihi, quàm Terentianus
Qui nunc Niliacam regit Syenem.

Mirè vero de ætate hujus Terentiani loquitur Lilius Gyraldus in Historiæ Poetarum dialogo x *. Quippe cùm dixisset, non liquido se compertisse, quando hic vixisset, subjungit ea floruisse tempestate, qua Latinæ literæ in Africam migravere: hoc autem factum ait Septimii, quem ipse alibi Statii Papinii æqualem facit. item tempore Appuleji, qui vixit, sub divis fratribus. Adhæc tempore Severi, qui sub Severo claruit. Tum ait tempore Cypriani, qui fuit tempore Valeriani; ac denique concludit, fuisse non multo ante tempora Constantinorum. Ita ut spatium ab eo assignatum annos contineat quasi ducentos. Puto Terentianum Maurum esse eum ad quem librum suum περὶ ὕψους scripsit Longinus: Eum compellat ubi comparat Demosthenem ac Ciceronem, ac Terentiano ait se accuratius judicium relinquere, ut Latinè doctiori.

* Pag. 364.

Ex deperditis sunt isti: Curiatius Maternus, Sallejus Bassus, Curtius Montanus, Titus Vespasianus, ac frater Domitianus, Turnus, Scæva Memor, Aruntius Stella, Codrus, Paccius, Faustus, Rubrenus Lappa, Camus, Passienus.

Curiatius Maternus Tragœdiam scripsit Medeam & Thyestem, ut videre è scriptore de caussis corruptæ eloquentiæ: qui dialogus sexto Vespasiani anno habitus fingitur, ut satis inde Materni ætas diluceat.

Sallejus Bassus à Vespasiano Imperatore L sestertiis est donatus. Ut egregium Poëtam celebrant Tacitus, ac Fabius, Diximus de eo in Historicis Latinis lib. i. cap. xxii.

Sub Vespasiano etiam claruit Curtius Montanus Orator, quem & carmina scripsisse docent illa Taciti: *Num Montanum detestanda carmina factitantem, eludere impunè sinerent?* Ac post pauca: *Indignum, Montanum, probe viventem, extorrem agi, quia famosi carminis protulerit ingenium.* Meminit quoque lib. iv. Histor. Exstat quoque ad eum epistola Plinii lib. vii. de monumento Pallantis liberti.

Titum carmine Latino multum polluisse, dixi cum de Poetis Græcis ageremus.

Domitianum item multum eo valuisse, scimus non ex Fabio modo cui Poëtarum maximus vocatur, (hic enim videri possit adulari, quia sororis esset liberis præfectus) sed etiam ex Martiali, & Valerio Flacco †. Nec movet, quòd Tacitus ait magis simulâsse Poëticam, quàm amasse. Nam Aratea translatio, quantum valuerit, testatur. Siquidem eam Domitiani esse vix dubitandum, qui Germanici nomen à victa gente meruit.

† Lib. i. Argonaut.

Sub Tito & Domitiano fuere duo fratres Turnus, Poëta Satyricus, Scæva Memor, Poeta Tragicus, Camus, Passienus.

Duorum priorum meminit Martialis lib. xi. epigr. xi.

Contulit ad Satyras ingentia pectora Turnus.
Cur non ad Memoris carmina? frater erat.

Meminit & utriusque vetus Juvenalis Scholiastes in sat. i. & Sidonius Apollinaris carm. v. Turni memorat Rutilius in Itinerario:

Hh 3 Nec

Nec Turnus potior, nec Juvenalis erit.

De Memore est hoc Martialis lib. XI. epigr. X.

Clarus fronde Jovis, Romani fama cothurni
Spirat Apellea redditus arte Memor.

Fulgentius Planciades ex Memoris Tragœdia Hercule citat hæc verba: *Ferte suppetias optimi comites.* Non prætereundum putavi, Josephum Scaligerum in ea suspicione fuisse, Tragœdiam Octaviam, quæ Senecæ tribuitur, esse Scævæ Memoris.

Aruntius Stella carmine descripsit Domitiani victoriam de Sarmatis. Item ut Catullus Lesbiæ, sive Clodiæ suæ passerem epigrammate celebravit, ita & hic carmine columbam suæ Ianthidos sive Violantillæ, vel, ut a se ipse maluit vocare, Asteridos, quia stella Græcis ἀστήρ: immò & ab ἀστέρ, *stera*, à quo *sterula*, unde *stella*. Mirâ verò adulatione Martialis non dubitavit scribere tanto præstare columbam Stellæ passeri Catulliano: quanto columba passere est major. Nempe tam bono judicio hoc scriptum, quam Martialis ac Statius Lucanum præferunt Maroni. Quid insulsius? Stellæ & Violantillæ nuptias celebrat Statius in primo Sylvarum.

De Codro Theseidos auctore, à Juvenale deriso occasione alterius Codri antea diximus. Veteri tamen Juvenalis Scholiaste ad Satyram primam is *Cordus* dicitur. *Cordus hic Poëta fuit vitiosus, qui Tragœdiam Thesei scripsit. de quo Virgilius dixit.*

Iisdem temporibus à Paccio Alcithoen editam, à Fausto Thebas, & Terea, à Rubreno Lappa Atrea, Pelopeam, Philomelam, ex Juvenalis sat. VII. cognoscimus.

Item in Poëtis eo tempore Marcus Unicus, Ligurinus, Lustricus Brutianus: de quibus apud Martialem. De postremo etiam apud Plinium. Sub Domitiano etiam Romæ fuit Theodorus Poëta, cujus domus & poëmata combusta, ut Martialis tradit lib. XI. ep. XCIV. Judæum fuisse indicat sequens epigramma. Nam eundem fuisse, testantur veteres libri.

Domitiani etiam ætate, ac fortasse deinceps, claruit Canius, Poëta Gaditanus: de quo Martialis lib. III. epigr. XX. Facetum fuisse, ac risum aliis ciere, ipsumque ridere solitum ex eo epigrammate cognoscas: item ejusdem libri epigr. LXII. Uxorem habuit Theophilam, magnæ literaturæ ac judicii: alteram Sappho, sed moribus meliorem. Unde Martialis lib VII. epigr. LXVIII.

Castior hac, & non doctior illa fuit.

Etiam Licinianus tum fuit: cui patria eadem, ac Martialis: unde ille lib. I. epigr. LII. postquam de Catulli, Maronis, & aliorum Poëtarum patria dixisset, subjungit,

Te Liciniane gloriabitur nostra,
Nec me tacebit Bilbilis.

Nec enim Liciane legi debere, arguit, quod prima sit correpta: ut illo Catulli:

Hesterno Licini die otiosi.

Voconius victor, ut Poëta celebratur, Martiali lib. VII. epigr. XXVIII. de Testilo puero. Vide de eo Plinium lib. II. epist. ad Priscum. Adrianus Cæsar, ut est apud Appulejum, tumulum ejus veneratus: & de eo scripsit,

Lascivus versu, mente pudicus eras.

Apollinaris etiam tum vixit, quem celebrat Martialis lib. VII. epigr. XXV. Eum in Poëtis memorat Lilius. Sed non sat firmo argumento. Nec enim si delectaretur epigrammatis, eo & ipse fuerit Poëta.

Nec satis video, cur æqualem eorum Votienum referat inter Poetas. Scio illud Martialis lib. VIII. epigr. LXXII.

Docti patria Narbo Votieni.

Sed non si doctus, eo Poëta.

Passienus item sub Flaviis, ac deinceps, claruit. Poëta fuit elegiacus, patriâ Mevaniensis ex Umbria, Propertii Poetæ nepos, vel pronepos, eumque in elegis imitabatur. Plinius lib. VI. epist. ad Romanum: *Mirifica rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scribit elegos. Gentilitium hoc illi. Est enim municeps Propertii, atque etiam inter majores suos Propertium numerat. Is cùm recitaret, ita cœpit, PRISCE IUBES.* Subdit deinde, ut eo sic exorso Priscus Iabolenus, egregius Jurisconsultus, sed dubiæ sanitatis, responderit, *Ego vero non jubeo:* atque inde magnus sit ortus risus: eaque res Passieno recitanti multum attulerit frigoris. De tribus Passienis avo, patre, filio, multa Andreas Scottus dissertatione de claris apud M. Senecam Rhetoribus. Is de quo nunc sermo, ab elegis postea se ad Lyrica convertit, atque uti in elegis Propertium, ita in Lyricis Horatium sibi imitandum proposuit. Testis idem Plinius lib. IX epistolâ ad Severum: ubi & plura de ejus laudibus. At planè alius est Vibius Passienus, qui sesquiseculo post sub Gallieno Proconsul Africæ fuit; ut Trebellius Pollio narrat.

Sub Domitiano etiam ac Nerva fuere duo impurissimi Poëtæ, Sabellus, qui varia concubituum genera descripsit, & Musæus, qui Latino iisdem carmine mollissimo scripsit.

De Sabello testis Martialis lib. XII, epigr. XLIII. De Musæo ejusdem libri epigr. XCVII.

CAP. IV.

De Poëtis Latinis à Nervæ & Trajani temporibus, usque ad Romani imperii finem in Occidente.

Altera decrescentis ætatis pars, à Trajani temporibus extenditur, usque ad Romam ab Odoacro captam. Hoc temporis intervallo vixere Terentianus Maurus, Syenes in Ægypto præfectus, cujus de re metrica elegans exstat opus; Calpurnius, & Nemesianus, Bucolici scriptores, posteaque Prudentius, cumque Paulino suo Ausonius: item Claudianus, grandis spiritus Poëta, atque alii.

Dividemus hoc tempus in tres partes à Trajano usque ad Constantinum M. qui imperii sedem Constantinopolim transtulit: inde ad divisum imperium à filiis Theodosii Magni, Arcadio, & Honorio. Hinc ad Occidentis imperium à Monyllo Augustulo amissum.

Paucos e singulis dabo temporibus. Ac primùm de primo.

Trajani temporibus fuit Virgilius Romanus, Poëta Comicus, atque idem mimijamborum scriptor.

Præclarum ejus elogium est apud Plinium lib. VI, epist. ad Caninium Rufum.

Ipse etiam Adrianus Cæsar carmine certavit; ut cum Julio Floro, in quem ejus Anacreonticos refert Spartianus. Ibidem & leges jambicos, quos moriturus fecit. Sunt verò satis venusti, ut causæ nihil fuerit, cur eos Spartianus diceret non esse meliores, quam quos Græcè fecit: præsertim cum & Græci satis sint elegantes: ut alibi diximus. Pentametrum in tumulum Voconii habemus apud Appulejum in Apologia. Eruditissimus Pithœus putabat etiam Hadriani esse quindecim illos Anacreonticos in tertio veterum epigrammatum sect. XI. Sed ut dissentiam facit, quòd sæpius in metrum peccatur. Fortasse tamen Græcè scripserat Hadrianus: quæ sic alius vertit. Verius Hadriani est, quod in eadem epigrammatum Collectione legitur lib. IV, atque incipit *, *Ut belli sonuere tubæ.* * P. 158.

Trajani, & Adriani ævo fuit Annæus Florus.

De Trajano arguit præfatio, quam præmisit libb. IV Histor. Rom. de Adriano cognoscimus, ex ejus versiculis ad Adrianum, & illis, quibus Hadrianus respondit: item epistola Flori ad Hadrianum: unde Charisius hæc citat verba: *Poematis delector.* Nam eundem esse, ac Historicum illum, vel declamatorem verius ostendimus lib. I

de

de Histor. Latinis cap. xxx. Ubi & diximus, hujus Flori videri Octaviam Senecæ, Philosopho perperam tributam, (nec enim eo dignum) erroremque ex eo ortum quod & Florus iste L. Annæus Seneca diceretur.

Sub Trajano & Hadriano etiam fuit Annianus: de quo ita Agellius lib. VII, cap. VII: *Annianus Poeta, præter ingenii amœnitates, literarum quoque veterum, & rationum in literis oppido quàm peritus fuit.* Meminit idem lib. XX, cap. VIII: *Annianus Poeta in fundo suo, quem in agro Falisco possidebat, agitare erat solitus vindemiam hilarè atque amœniter. Ad eos dies me, & quosdam item alios familiares vocavit.* Ex iis ætas satis dilucet. Anniani versuum Fescenninorum, quales in nuptiis cani solent, meminit Idyllio XXVIII, in quo cento nuptialis.

Sub Hadriano, & Antonino Pio fuit Julius Paullus, qui Agellio lib. XIX, cap. VII dicitur, *Poeta, vir bonus, & rerum literarumque veterum impensè doctus.* Laudat quoque lib. I, cap. XXII, & lib. V, cap. IV.

Marcus Marullus mimos docuit temporibus M. Antonini Philosophi. Vide de eo Capitolinum. Hujus est illud apud Servium*: *Tu, ut Hector ab ilio nunquam recedis.* Lusit in voce *ilii*, non solum notaret urbem Trojanam, sed etiam intestinum tenue, quod *ile*, non *ilium* vocatur.

* In Ecl. 7.

Tertullianus Carthaginensis Severi Imper. temporibus vixit. Inter cætera carmine scripsit libros quinque adversus Marcionem; sed quos non absolverit. Sibi enim ereptos queritur, & mendosissimè editos. Et sanè si ex iis, quæ nunc habemus, metiendus sit Tertullianus, non mereatur in Poëtis locum. Sanè quoties in metrum peccet liquet, vel ex paucis illis, quæ in secundo de arte Grammatica, cap. XXIX. Idem secundam in Ecclesia, nempe altero c exemto, corripere non dubitavit. Ut secundo adversus Marcionem:

Sic & Apostolico decurrit Eclesia verbo.

Et in tertio:

Esse caput Christum, sunt cujus Eclesia membra.

Quod exemplum in hac ipsa voce Paulinus, & Venantius Fortunatus, sequi non dubitarunt. Credo esse ex eo, quod iis temporibus similiter pronunciarent. Ejusdem Tertulliani, (quemadmodum ex vett. libb. cognoscitur) est carmen de Sodomis, quod Cypriano tribui solet. Carmen etiam de Jona ac Ninive, ejusdem est auctoris. Habes in Bibliotheca SS. Patrum Tom. II, edit. II.

Sub Severo, filioque Caracalla, vixit Q. Serenus Samonicus. Permulta scripsit partim ad historiam pertinentia, quæ universa periêre: partim ad rerum naturam, ex quibus soli de medicina libri carmine conscripti ad nos pervenerunt. Congesserat ingentem Bibliothecam: ut in qua forent ad LXII millia librorum. Eo à Caracalla in cœna interemto de quo testis Spartianus, filius Bibliothecæ hæres fuit. Is præceptor fuit junioris Gordiani: cui & moriens omnem reliquit Bibliothecam: eoque is in doctorum imprimis notitiam pervenit. Vide quæ diximus in Historicis Latinis lib. II, cap. II.

Toxotius Senator poëmata reliquit. Ætatem inde cognoscimus, quòd uxorem habuerit Juniam Tabillam Antonini Cæsaris proneptem. Poëmata etiamnum exstabant tempore Capitolini.

Gordianus Cæsar pater, quæ carmine scripserit, refert his verbis Capitolinus in Gordianis: *Scripsit etiam ille Antoniniada, hoc est, Antoninum Pium, & Antoninum Marcum, versibus disertissimis, libris XXX, vitam illorum, & bella, & publicè privatimque gesta perscribens.*

M. Aurelius Olympius Nemesianus Carthaginensis Poëta Cynegeticon reliquit. Item Eclogas IV. Ad eundem T. Calphurnius Siculus misit Eclogas VII. Meminit utriusque Flavius Vopiscus. Ex quo etiam videre est, vixisse eos temporibus Cari Imperatoris, ac filiorum ejus Charini, & Numeriani. Præterea Lilius Gyraldus adfert fragmentum ab Actio Sannazario sibi ostensum, quo eos, quos diximus, celebrat Imperatores: ut de ætate satis sit apertum. Nec parum hi Poëtæ eidem Sannazario debent. Siquidem is codicem vetustum Longobardicis literis scriptum ex Galliis attulit: in quo præter Gratii Cynegeticon, & Ovidii Halieuticon, sed ἀκέφαλον, etiam Nemesianus, & Calpurnius forent. Descriptum verò Georgio Logo Silesio erudito juveni donavit: qui universos Paulo Manutio * excudendos dedit. Mirum verò duos illos jam temporibus nepotum Caroli M. ante annos prope octungentos solere prælegi in Scholis. Sic enim eorum temporum scriptor Hincmarus Rhemensis Archiepiscopus ad Hincmarum Laudunensem: *Aliter respondere non potui, nisi ut venatores feralustra sequentes agere, auditu & lectione puer scholarium in libro, qui inscribitur, Cynegeticon Carthaginensis Aurelii didici*, &c.

* An. 1538.

B. Cæcilius Cyprianus Carthaginensis Episcopus est factus sub Philippo Imperatore, anno Christi CCL. Ac porro ea in dignitate fuit cum sub Decio, Gallo, & Volusiano, tum Valeriano, & Gallieno: sub quibus persecutione contra Christianos octava anno Christi CCLX coronam martyrii accepit. Quatuor ei carmina tribuuntur. Primùm Genesis. Tum Sodoma. Sed Tertulliani creduntur à Sixto Senensi. Hinc carmen in Senatorem Apostatam. Quod ut Cypriani non sit, antiqui tamen est scriptoris. Ac postremo Hymnus de Pascha Domini. Verum nonnulli codd. præferunt nomen Victorini Pictaviensis.

Gallienus etiam Cæsar, Valeriani ejus filius, qui captivus in misera servitute apud Persas consenuit, carmine excelluit. Specimen sunto hi versus, è carmine quod fecit, cùm fratrum filii ducerent uxores:

Ite, ait, ò pueri, pariter sudate medullis.
Omnibus inter vos: non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Numerianus Cæsar quantum valuerit poësi, hæc de eo indicant verba Flavii Vopisci Syracusii: *Versu talis fuisse prædicatur, ut omnes Poëtas sui temporis vicerit. Nam & cùm Olympio Nemesiano contendit, qui ἁλιευτικὰ, κυνηγετικὰ, & ναυτικὰ scripsit, quique omnibus coloniis illustratus emicuit, & Aurelium Apollinarem jamborum scriptorem, qui patris ejus gesta in literas retulit, iisdem, quæ recitaverat, editis, veluti radio Solis obtexit.*

Sub Constantino Magno claruit Arnobii discipulus Rhemnius Fannius, Grammaticus, & Poëta, Arnobii discipulus, ut ait Hieronymus, qui aliis Favinus, & cum Fannio Palæmone, de quo in Claudiani dictum temporibus, confunditur à nonnullis. Fannius iste elegans carmen de medicinalibus misit ad Lactantium Firmianum. Ac ejusdem videtur liber carmine hexametro exaratus de ponderibus, ac mensuris. Perperam Prisciano attribui solet.

Sub Constantino M. etiam claruit Tiberianus: de quo sic Hieronymus in Chronico Eusebiano Olympiade CCLXXVIII, an. IV: *Tiberianus vir disertus præfectus prætorii Gallias regit.* Aliqui tamen MSS habent Titianus. Hujus Tiberiani, ut Gyraldus censet, est versus iste:

Aurum quo precio reserantur limina divum.

Atque ejusdem putat versus, quos citat in Mythologico: item in explicatione sermonis antiqui, ubi Tiberiani trochaicus iste adfertur:

Aureos subducit ignes sudus ora Lucifer.

P. Optatianus Porphyrius Panegyricum misit Constantino Magno, eoque meruit ab exilio revocari. Non tam ingenium, vel spiritum Poeticum, in eo laudes, quam ingentem laborem atque industriam. Meminere Hieronymus in Chronico, Fulgentius in Mytholog. II, ubi de Venere, Beda de arte Metrica, & Rhabanus Maurus prologo libri de laudibus S. Crucis. Prodiit ex Velseriana Bibliotheca Augustæ Vindel. * Valde deceptus fuit doctissimus Baronius, cùm putaret, carminis hujus auctorem fuisse Porphyrium illum, qui contra Christianos scripsit.

* An. 1595.

Vide

Vide quæ dixi in Græcorum Historicorum Historia lib. II, cap. XVI.

Juvencus presbyter, nobilis Hispanus claruit iisdem temporibus, teste Hieronymo: nempe circa an. CCCXXXI, ut est apud Prosperum. Euangelicam historiam, Matthæum secutus, libris IV, versu hexametro expressit. Ex eo & B. Hieronymus comment. in Matthæum hunc versum laudat:

Aurum, thus, myrrham, regique, hominique, Deoque.

Idem Hieronymus in Viris illustribus ait & quædam hexametris versibus scripsisse, quæ ad ordinem Sacramentorum pertineant.

Lactantius Firmianus, Arnobii discipulus, Nicomediæ Rhetoricen docuit. A Constantino M. præfectus fuit studiis Crispi Cæsaris, à patre postea interemti, cum incestus, falso licet, accusaretur. Carmine hexametro Odœporicon, teste Hieronymo, scripsit. Fuit hoc de itinere ejus ex Africa Nicomediam usque. Tribuuntur ei carmen de Passione Domini: item de Resurrectione, ac Paschate. Sed sunt ea Venantiani Fortunati. Adhæc adscribitur ei carmen de Phœnice: sed hoc hominis videtur gentilis: cùm de Phœbo loquatur, ut vero numine, ac Phœnice, tanquam ejus sacerdote.

Sub Constantio, principe Arriano, fuit Hilarius Pictaviensis, Episcopus; qui primus hymnorum gloria claruit: ut est apud Isidorum lib. I, de Officiis Ecclesiast. Tres hodie supersunt hymni. Ille verò, qui inscriptus Aspræ sorori, tanto est viro indignus.

Sub Constantio etiam Romæ Rhetoricam docuit Marius Victorinus Afer: B. Hieronymi in Rhetoricis præceptor, cujus carmen hexametrum superest de VII fratribus Maccabæis cum matre ab Antiocho Epiphane interemtis. Vide de eo Hieronymum in Viris illustribus.

Extremis liberorum Constantini temporibus, ac sub Juliano Cæsare ac Valentiniano claruit Aquilius (al. Attilius, vel Cæcilius) Severus: de quo sic Hieronymus in Scriptoribus Ecclesiasticis: *Aquilius Severus, in Hispania, de genere illius Severi, ad quem Lactantii duo epistolarum scribuntur libri, composuit volumen, quasi* ὁδοιπορικὸν, *totius suæ vitæ statum continens, tam prosà, quàm versibus, quod vocavit* καταστροφὴν, *sive* πεῖραν, *& sub Valentiniano Principe obiit.* In collectione epigrammatum & poëmatiorum veterum, quæ Lutetiæ Parisiorum prodiit* cura Petri Pythæi, (is enim & collectionis, & notarum auctor, etsi nomen non expressit) legas Eclogam bucolicam sic inscriptam †: Carmen *Severi Sancti, id est, Endeleichi Rhetoris, de mortibus boum.* Sed annotat Pithœus, videri hunc eo, de quo Hieronymus, antiquiorem.

* An. 1590.
† Pag. 448.

Ausonius Burdigalensis vixit Valentiniano, Gratiano, & Theodosio Imperatoribus, ac à Gratiano discipulo ad Consulatum etiam evectus fuit, post quem & varia jam senem scripsisse, ipse indicat. Poëta fuit gentilis, quemadmodum ex Paullino liquet: ut quæ Christum celebrant, perperam illi sint tributa. Guilhelmus Canterus Prolegomenis in Euripidem: *Ausonii disticha, quæ hactenus Catoni vulgus adscripsit.*

Gratianus Cæsar Ausonii Poëtæ discipulus fuit. Deque eo sic Sextus Aurelius Victor: *Fuit autem Gratianus literis haut mediocriter institutus: carmen facere, ornatè loqui, Rhetorum more.* Hæc in Principe pulcra: vix tanti tamen, ut eò Poëtis accenseri mereatur.

Gratiani ac Theodosii temporibus fuit Rufus Festus Avienus: qui Aratum, & Dionysii περιήγησιν carmine Latino transtulit: item carmen jambicum de oris maritimis scripsit idque ad Probum Consularem, ut versu primo, & sæpius sequentibus indicatur. Multa ex veteribus libb. in utroque opere emendatius edidit Pithœus.* Nec alium puto Avienum, quem loquentem inducit Macrobius in Saturnalibus. Idem etiam videtur, qui fabulas Æsopicas carmine signavit elegiaco. Quamquam in nonnullis codd. is *Anianus*, atque etiam *Auienus*, imò & *Abidnus* vocetur. Præterea epigrammatum veterum à Pithœo collectorum lib. IV. † est Festi Avieni Sirenum allegoria. Item carmen ad Flavianum Myrmeicum v. c. † Atque aliud ad amicos de agro ‡. Præterea verò universum Livium jambicis versibus expressit: ut auctor est Servius in X. Æn. Atque idem & alibi ejus meminit. Quid mirum, cum & ille Macrobio fuerit æqualis? Etiam, ut nuperi scriptoris, mentionem facit B. Hieronymus comment. in epist. ad Titum. Diximus de eo quoque lib. II. de Historicis Latinis, cap. IX.

* In Epigrammatis, & Poëmatiis vett. Lutetiæ excusis.
* Paris. edit. an. 1590.
† Pag. 186.
‡ Pag. 187.

Valentiniani, Gratiani, Valentiniani junioris, & Theodosii Magni temporibus Romanæ Urbis Episcopus fuit Damasus Hispanus: cujus carmina varia leguntur, hymni etiam canuntur in Ecclesia. Ut Poëta etiam celebratur à Suida. Octogenarius sub Theodosio discessit, ut est apud eundem Suidam.

Temporibus Maximi Cæsaris, qui Gratiano interemto tyrannidem invasit, fuit Latronianus Hispanus, Poëta celebris, sed Priscilliani collega quicum Treviris à Maximo est ob hæresin capitis damnatus. De hoc sic B. Hieronymus in scriptoribus Ecclesiasticis: *Latronianus provinciæ Hispaniæ, valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, cæsus est & ipse Treviris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano, Euchrotia, ejusdem factionis auctoribus. Exstant ejus ingenii opera, diversis metris edita.* Contigit hoc anno Christi CCCLXXXV. Cæterum qui in Hieronymi codd. *Latronianus*, is Sophronio interpreti dicitur *Matronianus.* Atque ita apud Hieronymum quoque legere maluit Erasmus.

Titianus Rhetor apud Visontionem & Lugdunum scholam rexit municipalem: ut cognoscere est ex Ausonii Gratiarum actione. Atque idem jambicis senariis sive trimetris apologos scripsit; unde idem Ausonius epist. ad Probum, Prætorio præfectum:

Æsopiam trimetriam,
Quam vertit exili stilo
Pedestre concinnans opus
Fandi Titianus artifex.

Sub Theodosio item claruit Marcellus vir illustris, Exmagistro Officior. Theodosii Imp. Hujus carmen de Medicina est in epigrammatis ac poëmatiis vett. à Pithæo collectis, ac Lutetiæ editis*.

* An. 1590.

Gratiani ac Theodosii temporibus fuit Ambrosius, Mediolanensis Episcopus, septem fecit hymnos de opere creationis, quorum meminit B. Augustinus lib. IX. Confessionum: ac duo cola recitat ex hymno septimo: quod & à Beda factum lib. de re Metrica. Præterea ei adscribuntur hymni XXVII. Vide tom. V. operum ejus. Disticha scripta in Basilica Ambrosiana, quæ ipsius Ambrosii creduntur, vide tom. VIII. Bibliothecæ SS. Patrum, edit. II. Excessit anno CCCCXCVII. qui tertius Honorii, & Arcadii.

Sub Theodosio Magno, ejusque liberis, claruit Aurelius Prudentius Clemens. Natus is fuit F. Philippo, & Salea Coss. anno Urbis CIↃ CI. Ut ipse indicat in Præfatione Καθημερινῶν:

Irrepsit subito canities seni,
Oblitum veteris me Saliæ Consulis arguens
Sub quo prima dies mihi.

Prout nunc in optimis est libris: ubi priores perperam *Messalia*, vel *Masalia.*

Reliquit carmine ψυχομαχίαν, καθημερινὸν, ἀποθέωσιν, ἁμαρτιγένειαν, περὶ στεφάνων, sive de martyrum coronis, & duos contra Symmachum libros. Vide de eo Gennadium, & quæ dixi lib. II. Historiæ Historicorum Latin. cap. X. Inter opera Prudentii etiam legitur enchiridion veteris & novi testamenti. Cujus auctor Amœnus dicitur in Mssis. Aliqui Sedulio tribuunt: de quo postea.

Claudianus, Poëta magni spiritus, ab Arcadio, & Honorio, statuam meruit in foro Romano. Alexandrinum fuisse, ex eo rectè colligebat Crinitus, quòd ipse epigrammate ad Gennadium Proconsulem scribat:

Grajorum populis, & NOSTRO cognite Nilo.

Gen-

Gentilis fuit, ac quidem pervicax: ut ex Augustino, & Orosio constat. Nec obstat carmen de Christo, quod in editione Veneta Andreæ Asulani, Claudiani nomen præfert. In aliis enim libris adsignatur Damaso Papæ. Nec ignoro etiam in nonnullis Mssis Claudiani nomen inveniri. Sed ut Claudiani esset, non hujus fuerit, sed Claudiani Mamerti, qui sub Zenone vixit.

Pontius Paulinus, Episcopus Nolanus, claruit sub Theodosio M. & ejus liberis: licet Georgius Fabricius referat ad tempora Marciani Imp. Hieronymo, & Augustino laudatur. Ad Ausonium præceptorem ejus carmina habemus, uti & Ausonii ad Paulinum. Condidit & carmine sex libros de vita S. Martini, item carmen de Natali Celsi pueri, item S. Felicis Nolani, atque alia, quæ supersunt. Sed deperiit poema de regibus, quo Suetonium in compendium redegerat. Atque ex eo poematio versus aliquos Ausonius conservavit. Vide de eo plura lib. II. de Histor. Lat. cap. XII. Nunc solùm addam, ævi vitio potius, quàm suo, sæpius negligere modulum syllabarum. Ut cum H ei consona censetur. Hinc epist. II. ad Ausonium:

Sibi reposcens ab homine munus suum.

Senarius est jambicus sede tertia habens tribrachyn. Ejusdem est istoc ad Cytherium:

Exul soli, & hospes sali.

Similiaque alibi. Mediam quoque in *abyssus* pro abyssus idem corripit Paulinus carm. XXVI.

Effractisque abyssis cælos penetravit apertos.

Paullini est lib. I. de vita B. Martini:

Sed meritum moderante Deo. ——

Nempe eadem licentiâ, ut in Notis monuit Franciscus Juretus, qua primam in *Euangelium* corripit. Item in *Erumna.* Ut lib. II. ejusdem operis:

—— *Tristem miseretur erumnam.*

Diaconus Paullino trisyllabum: ut lib. II. de vita S. Martini:

Sed Diaconus qui forte aderat vix codice rapto.

Atque alibi non semel. Idem lib. VI. de vita, priorem in *clamor* corripit. Quod &, secundum veteres codd. factum Juvenco lib. IV.

Idem Paullinus Nat. IV. Felicis:

Cùm pia sacrilego quateretur Eclesia bello.

Ac similiter non semel de vita B. Martini. Ac præisse in eo Tertulliano dictum antea.

Flavius, Hieronymi æqualis, carmine hexametro de re medica scripsit. Hieronymus contra Jovinianum: *Legat, qui volet, Aristotelem, & Theophrastum prosâ, Marcellum Siditen, & nostrum Flavium, carmine differentes.*

Honorii quoque temporibus viguit Licentius Hipponensis, B. Augustino, Hipponensi antistiti, perfamiliaris: qui in Academicis ejus meminit, ut Poëtæ celebris, item exarati ab eo poëmatis de amoribus Pyrami, ac Thisbes. Mentionem etiam faciunt Paulinus, ac Posidonius. Præterea hymnos, & alia reliquit.

Honorii item ætate, post Stiliconis cædem & Romam ab Alaricho captam, quod fuit anno Chr. CCCCX. fuit Rutilius Claudius Numatianus Gallus: cujus habemus Itinerarium carmine eleganter perscriptum, sed odium spirans religionis Judaicæ, ac Christianæ. Observat verò Pithœus *ex ordine navigationis, & itinere, videri quadam in eo confusa ac transposita.* Plura de eo lib. II. de Histor. Lat. cap. XV.

Æqualis illi Decius satyricus, qui Rutilio dicitur

—— *Lucilli nobile pignus.*

Ac de eodem inquit:

Hujus vulnificis satyra ludente, Camœnis
Nec Turnus potior, nec Juvenalis erit.
Instituit veterem censoria lima pudorem,
Dumque malos carpit, præcipit esse bonos.

Theodosiani vel Honorii ævo vixisse videtur scriptor Comœdiæ, quæ Plauti Querolus, vel Aulularia est: quemadmodum etiam judicat Petrus Daniel, qui primus edidit, ac Cardinali Odoni Colignio Castilionæo dicavit. Atque hoc partim è dictione colligit, partim quòd inscribitur Rutilio: is autem videatur Rutilius Claudius, Itinerarii scriptor, de quo proximè loquebamur. Aliis autem putatur auctor Gildasius Brito: quemadmodum etiam apud Barthium in Adversariis est lib. XLIV. cap. IX. qui & eo, & proximo capite totus est, ut hanc fabulam expendat. Is verò Gildasius Brito non est alius, quam Gildas Bathonicus, sic dictus ab urbe Badonis, quæ nunc Bathonia in Sumersetensi Angliæ agro sita. Gildas is natus fuit anno IↃXX. historiam verò suam edidit anno IↃLXIV. ut ostensum Reverendissimo doctissimoque Usserio in Ecclesiasticis Britanniæ Antiquitatibus extremo cap. XIII. Ut tum fuerit annorum tantum XLIV. Sed credibile est complures post annos vixisse. ut propterea Polydorus Virgilius referat ad an. IↃLXXX. nisi potiùs is secutus Rodolphum de Diceto, qui, sed perperam, scripsisse opus memoratum ait anno IↃLXXXIV. Trithemius verò claruisse dicit an. IↃC. Verisimilius foret tum obiisse. Cæterùm quo minus fabula hæc Gildæ ejus videatur, facit quod dictio sit venustior, & facilior, quam in epistola de excidio ac conquestu Britanniæ: de qua diximus lib. II. Historiæ Historicorum Latinorum, cap. XXI. Quanquam dicere possis, Comœdiam scripsisse, cùm adolescens, ac recens esset à studiis literarum, & literati, seu magistri, seu alterius operâ assiduè adjutaretur: at jam annis graviorem, ac præterea gravatum curâ Ecclesiæ, multisque adversis longè aliter scripsisse. Equidem possim hac parte suffragari; si codices Mssi hunc Querolum ut dicitur, tribuant Gildæ: sed nihil istoc magnopere ad rem, si alius is est Querulus: videlicet epistola, qua conqueritur de statu Britanniæ. Quæ itidem summi viri Usserii sententia est *. Fortasse aliquis cum Barthio † auctorem *Plautum* putet vocatum, partim, ob libros illos, quibus PLAUTI QUEROLUS, sive AULULARIA inscribitur: partim etiam, quia Plauti dicitur à Vitale Gallico, qui Elegiaco carmine expressit. Mihi verò omnino verisimilius fit, eo Plauti nomen impositum, quia exemplo fabulæ verè Plautinæ Aulularia & ipsa scriberetur.

* *Antiquit. Britann. cap.* 13.

† *Adversariorum lib.* 44. *cap.* 13.

Honorii, & Theodosii junioris ætate fuit Proba Falconia, seu Faltonia, uxor Adelphii, proconsularis viri, mater Julianæ, S. Demetriadis avia. Hæc Christi vitam conscripsit centone Virgiliano. Habes in Bibliotheca SS. Patrum Tom. VIII, edit. II. Ambigunt alii, quia Isidorus eos, vel iis similes factos dicat à Pomponio nobili Poëta. Malè audiit Proba, quasi ea urbem Romam Alaricho prodidisset. Sed eam ab hoc crimine purgat Cæsar Baronius.

Cælius Sedulius, presbyter Scotus sub Theodosio Juniore vixit, ut rectè est apud Tritthemium. Fallitur Sigebertus, cum toto pene seculo antiquiorem facit. Nam vixisse ait sub liberis Constantini M. Meminit & Isidorus in Catalogo: sed de ætate tacet. Scripsit prosa explanationem epistolarum Paulinarum, quam ex variis excerpsit. Negat id opus sibi visum Possevinus in Apparatu Sacro. Sed edidit Henricus Petri Basileæ an. CIↃIↃXXVIII. Præterea reliquit carmine hexametro quatuor libros operis Paschalis. Ejus etiam mentio apud Gelasium Papam in Decretis distinct. XV; ubi legi solet: *Viri venerabilis Sedulii opus Paschale, quod hæreticis descripsit versibus, insigni laude proferimus.* Sed pro *hæreticis* debere *heroicis* legi, jam ante seculum monuit Pierius Valerianus orat. pro Sacerdotum barbis. Hoc opus etiam prosâ conscripsit postea: ac habes in Bibliotheca Patrum Tom. VIII, edit. II. Ubi etiam vide quæ in Notis ad eum scriptorem observavit Franciscus Juretus. Insuper & duos reliquit hymnos, quorum unus Natali Dominico, alter festo Epiphaniæ in Ecclesia cani solet. In Sedulium gemina exstat ἀκροστιχὶς, una Liberii, altera Belisarii. Utrobique & primæ, & ultimæ versuum literæ conficiunt SEDULIUS ANTISTES.

Prosper Aquitanicus claruit extremis Valentiniani III, temporibus, ac deinceps sub Maximo, Avito, Majo-

tano, & Severo. Carmen ejus adversus ingratos, aliaque, in omnium sunt manibus. Multa de eo rolpero hoc diximus libro I Historiæ Pelagianæ, cap. XVIII.

Cajus Sollius Apollinaris Sidonius patrem habuit, qui sub Honorio Imp. fuerit Tribunus Notarius, & Præfectus prætorio Galliarum. Natus ipse sub Theodosio juniore, & Valentiniano III. Ter utriusque militiæ magister fuit, quater prætorio præfectus. Multum auctoritate valuit apud Augustos Petronium Augustum, Avitum, Majorianum. Aviti etiam gener fuit, ac perfamiliaris Theoderico Gothorum regi: inter quem & Majorianum, Sidonio conciliante pactum initum est. A Majoriano etiam Comitis honore auctus. Sub Severo Augusto Arverniam adversus incursus barbarorum defendit. Sub Anthemio etiam magno in honore fuit. Post varias verò dignitates jam quadragenarius, factus est Arvernorum Episcopus: ac tum totum se sacris studiis dedit, relictâ poësi. Sic enim scribit lib. IX, epist. XII, quæ ad Orestium est: *Sic (pagina tua) oblectat eloquio, quod turbat imperio: quippe qua parum metiens, quid ordinis agam, carmina à nobis nunc nova petat. Primum ab exordio religiosa professionis, huic principaliter exercitio renuntiavi: quia nimirum facilitati posset accommodari, si me occupasset levitas versuum, quem respicere cœperat gravitas actionum.* Quæ cùm scriberet, jam tres Olympiadas, ut ibidem legere est, Episcopus fuerat. Quantum autem valuerit poëti, partim ostendit, quod in Trajani foro statuam meruit cum laurea Apollinari: partim elucet ex XXIV poëmatis, quæ habemus. Atque ex his etiam liquet, rectè à Gennadio dici, vixisse sub Leone: qui imperare cœpit in Oriente anno CCCCLV. Addit ibidem etiam de Zenone, qui imperium adeptus CCCCLXXIV. A Baronio ejus obitus refertur in annum CCCCLXXXIV: qui annus est nonus Odoacri, Italiæ regis. Itaque fortasse aliquis putaverit in Odoacri temporibus memorari debuisse. Verùm quia nunc de poësi loquimur, cujus studium Sidonius, ex quo est factus Episcopus (quod fuit anno Urbis CCCCLXXII) intermisit: ejus potius ante desitum Cæsarum in Occidente imperium, quàm dignitate eâ collapsa, meminimus. In metris sæpius peccat, ut multis exemplis ostensum lib. II de Arte, cap. XXXIX. Sufficerent igitur nunc iste Phalæcius:

Et Phœbo melior lyristes ipso.

Nempe non attendit, quod Græcè sit λυρισής, sed solum quod ætate eâ illa in AS & ES corriperent. Unde Symposius:

Cætera mando focis, spernunt, quæ dentes acuti.

Ut in codice antiquissimo reperit Salmasius *. Imò tanto ante scripserat Prudentius:

Conduces insigni stolâ.

* Notis ad Capitolinum, pag. 150.

Qui jambicus est dimeter. Quid quod jam ætate Alexandri Severi al. Heliogabali sic scribebant. Unde apud Lampridium in ejus vita:

Pulcrum quod vides esse nostrum regem.

Item,

Pulcrum quod putas esse vestrum regem.

Quæ attuli, ut liqueat Sidonium non tam in eo peccasse vitio suo, quam consuetudine plurium seculorum abreptum. Audiamus & quid de omni ejus dictione censeat Ludovicus Vives lib. III de ratione dicendi, cap. de Poëticis †: *Verba antiquaria, & novata, & phrasis dura, atque novata, & phrasis dura, atque horrida, minùs multo notabilia sunt in oratione numeris adstricta: quod est animadvertere in multis: velut in Sidonio Apollinare, & Martiano Capella: quorum prosa absurdissima est, versum non penitus rejicias.*

† p. 148 edit. Basil. an. 1555.

Sidonio æqualis Victorius Poëta: quem hoc nomine celebrat is quem dixi, Sidonius lib. V, epist. ult.

Salvianus Massiliensis presbyter, ac postea Episcopus, claruit temporibus non Arcadii & Honorii, ut censet Andreas Libavius, sed Leonis ac Majoriani. Inter Poëtas ab aliquibus reponitur propter ista Gennadii: *In morem Græcorum de principio Geneseos, usque ad conditionem hominis, composuit versu quasi hexametro lib. I.* Sed placet conjectura eorum, qui ajunt exemplo Basilii, & Ambrosii, scripsisse Hexaëmeron, sive volumen de operibus sex dierum: ejusce operis magnitudinem indicasse ex numero versuum, qui non minus in prosa, quam carmine solet numerari: ut ex multis veterum testimoniis cognoscere est. Quare cum Rittershusio puto scribendum: *Composuit versuum quasi...... Hexaemeron*, lib. I. Nimirum numerus versuum excidit. Ut nihil sit, cur & carmine scripsisse existimemus.

CAP. V.

De quartæ ætatis Poëtis Latinis ab amisso Occidentis imperio, usque ad idem a Carolo M. instauratum.

Ab amisso Occidentis imperio, vel paullo ante, incipit ætas decrepita: quam in duas partes dispescimus. Prior est ab imperio Occidentis per Augustulum Momyllum amisso, usque ad idem instauratum per Carolum Magnum. In hoc optimus, & supra ætatem bonus est Severinus Boëthius. Nec eo penitus sua laude frustrandi cæteri.

Ætatem celebriorum apponam.

Claudianus Mamertus, Viennensis Episcopus, claruit Zenone imperante: etsi Bellarminus in scriptoribus Ecclesiasticis sub Valentiniano III, & Theodosio Juniore, censeat viguisse. Præter præclarum trium librorum opus de statu animæ carmen reliquit contra vanos Poëtas. Hujus quoque videntur esse carmina de Christo, quæ in Claudiano leguntur. Nam ille Theodosiani ævi scriptor gentilis fuit, ut ex Augustino, Orosio, atque aliis, constat. Qui si tandem factus esset Christianus, verbo hoc tacuissent. De ætate vero quod dixi, satis arguit, quod in opere memorato Eucherii, Lugdunensis Episcopi, ut æqualis, meminerit. Item quod opus suum de anima Sidonio Apollinari emendandum ac divulgandum misit.

Sub Zenone etiam claruit Claudius Marius Victor, Rhetor Massiliensis, qui in Genesin carmine hexametro scripsit libros IV ad Æthereum filium. Item carmen ad Salmonem Abbatem de perversis seculi moribus. Utrumque habes in octavo Tomo Biblioth. SS. Patrum edit. II. Fuisse literaturæ secularis, quam sacrarum literarum peritiorem, judicium est Gennadii Massiliensis: quod & secutus est Ado Viennensis.

Alcimus Ecdicius Avitus, Archiepiscopus Viennensis, Zenonis, & Anastasii temporibus claruit. Supersunt versu hexametro lib. V, de mundi origine, de peccati origine, de sententia Dei, de diluvio, deque transitu maris rubri. Item ad Fuscinam sororem liber de consolatoria castitatis laude. Etiam prosâ superest homilia de festo Rogationum, & prima ejus institutione. Meminit & Alcimi hujus Venantius Fortunatus, qui claruit circa annum DLXX. At ratio fugit, cùm Lilium Gyraldum dialogo V Historiæ Poëtarum, tum Cæsarem Baronium in Martyrologio Nonis Februarii; cùm hunc Alcimum intelligi putant à Sidonio Apollinari lib. VIII, epist. XI, quæ exarata est ad Lupum. Nam loquitur ille de Latino Alcimo Alethio, Nitiobrige, sive Aginnensi, qui inter Professores Burdigalenses memoratur Ausonio carm. II; & B. Hieronymo in Chronico Eusebiano laudatur ad annum Christi CCCLX: *Alcimus, & Delphinius Rhetores in Aquitania florentissime docent.* Ut inter Alcimum Rhetorices Professorem, & Alcimum Episcopum ac Poetam, totius sit seculi intervallum.

Anno quarto Anastasii Turcius Rufus Asterius consulatum gessit cum Flavio Præsidio. Huic in codd. nonnullis carmen tribuitur, quo Vetus & Novum Testamentum conferuntur. Sed alii Sedulio adsignant: nonnulli & Claudiano Mamerto.

Ge-

Gelasius Papa, qui, temporibus Anastasii Imperatoris, Romanæ Ecclesiæ præfuit, ab anno CCCCXCII usque ad CCCCXCVI, inter alia etiam condidit hymnos Ecclesiasticos.

Quibus temporibus in Oriente Zeno, posteaque Anastasius, in Italia Odoacer, & exinde Theodericus rexit, claruit Anitius Manlius Boethius Severinus, vir Latinè & Græcè doctissimus, in omni disciplinarum genere excellens, quoque Roma à Varronis temporibus non habuerit undecumque doctiorem. Quantum idem carmine valuerit, ostendunt libri V de consolatione Philosophiæ, quos exul Ticini scripsit. Omnino nihil in poëti venustius habuit, vel illud ævum, vel etiam quod proximè antecessit. Uxorem habuit cui nomen Helpis: quæ & ipsa literis, ac imprimis poëti excelluisse dicitur. Vir fuit Consularis, & filios duos Patricium, & Hypatium, Consules vidit. Cùm verò ob literas ad Anastasium Imp. scriptas, & alia quædam, suspectus esset Theoderico regi, quasi studeret recuperandæ libertati, jussu ejus unà cum socero Symmacho, est interemtus.

Sub Anastasio, Orientis Imperatore, Theoderico Amalo Ostgottho, Italiæ rege, & Anastasio, Symmacho, ac Hormisda Papis, claruit Ennodius Ticinensis Episcopus, qui perperam nonnullis Euodius vocatur, ac Ennodius Juvenalis dicitur à Bernardo Sacco Historiæ Ticinensis lib. VIII, cap. I. Episcopus factus anno Urbis CCCCXC, obiit verò anno IↃXVI. Ejus cùm epistolas, orationes, ac panegyricos, tum hymnos ac epigrammata edidit, emendavit, notisque illustravit Andreas Schottus.

Fulgentius Ruspæ in Africa Episcopus vixit anno quingentesimo: temporibus Trasamundi Regis: adversus cujus errores tres libros scripsit. Alia etiam ejus multa in manibus sunt. Obiit anno IↃXXIX. De eo sic Sigebertus in Catalogo: *Ne videar humana miscere divinis non commemorabo sacris memorabile hujus viri opus, qui totum opus Virgilii ad Physicam rationem referens, in lutea quodammodo massa, auri metallum quæsivit, & repertum concoxit.* Signat vero id opus, quod inscribitur Fabii Planciadis Fulgentii de allegoria librorum Virgilii ad Chalcidium Grammaticum. Is verò sine dubio alius est ab Episcopo Ruspensi. Nempe Grammaticus is, cujus & Mythologicôn libri exstant; cujus item Expositionem sermonum antiquorum ad eundem Chalcidium Grammaticum Nonio Marcello subjecit Hadrianus Marcellus, uti & post alii. Atque hujus fortasse fuerint Astronomica Fulgentio tributa: ac carmine scripta hexametro, cujus fragmentum habemus in epigrammatis ac poëmatis ex collectione Pythœi cum ejus notis Lutetiæ excusis*. Imò quid si ne Fulgentii quidem sit, sed Isidori: quandoquidem hoc poëma sæpe illius operibus subjicitur, nullo auctoris nomine expresso, ut Pithœus refert. Qui & negat contemnendam esse conjecturam hominis doctissimi, qui arbitratur esse Varronis Atacini. * An. 1590.

Fuit etiam Zenonis & Anastasii Theodolus, cujus carmina supersunt de miraculis veteris Testamenti.

Theodolo æqualis Godelbertus, qui carmine heroico complexus historiam à mundi creatione usque ad partum Virginis, & allegorias etiam eorum adjunxit. Hodieque exstat.

Rusticus Helpidius vir nobilis, ac quæstorius, idemque Medicus Theoderici Gothorum Regis. Scripsit carmine hexametro historiam Veteris & Novi Testamenti. Item de beneficiis Jesu Christi. Atque hæc edita à Georgio Fabricio. Sed periit, quam conscripserat consolationem doloris. Cujus Operis ipse mentionem facit his versibus:

Hinc etiam nostro nugata est schema dolori,
Garrula mendosis fingens satyromata Musis,
Falleret ut trepidos cantatrix pagina questus.

Etiam tum Priscianus Grammaticus, Cassiodori æqualis, ac eidem memoratus Constantinopoli claruit. Cui siquis hic locus, id fuerit, quia carmine Latino Dionysii Afri περιήγησιν expressit. Aliqui tamen Rhemnii Fannii esse arbitrantur. Et, ut censeo, verius. Etiam epitome φαινομένων, h. e. sexdecim versus hexametri de sideribus eidem tribuuntur in prætermissis epigrammatum, & poëmatiorum, quæ ex collectione Pithœana prodierunt Parisiis*. * An. 1590.

Anastasii Imp. anno XXVII habita Synodus Tarraconensis; Christi anno IↃXVII. Ei interfuit Orentius, Tarraconensis Episcopus, atque idem Poeta; de quo sic Sigebertus Gemblacensis virorum illustrium cap. XXIV: *Orentius Commonitorium Fidelibus scripsit metro heroico, ut mulceat legentem suavi breviloquio.* Cæsar Baronius in Annal. Ecclesiast. an. CCCCLXXXI censet eundem esse, ac eum, cui Sidonius Apollinaris scribit lib. IX, epist. XX. Ac movet eum tum vicinitas nominis, quia hic Orentius, ille Oresius dicitur: tum idem studium, quia Tarraconensis hic Poeta fuit, & Oresius à Sidonio petierat, sibi carmina ejus transmitti. Sed quis non videt, quàm hæc infirma sint? Præterea nec tempora satis conveniunt, quia Sidonius septennio decesserat antequam Zenoni succederet Anastasius.

Temporibus Justini Thracis Marcus, Monachus Benedictinus, Benedicti ipsius discipulus, vitam præceptoris sui, non invenustè, pro illis temporibus, carmine hexametro conscripsit.

Sub Justiniano Imper. circa annum IↃLX fuit Arator, qui historiam Apostolicam libris duobus è Luca expressit; unde ipse:

Versibus ergo canam, quos Lucas rettulit Actus.

Item:

De qua pauca canam, Luca narrante, relatu.

Cùm gemina sit præfatio, videtur priùs hoc opus dicâsse Abbati Floriano; imo autem Vigilio, qui ab anno IↃXL usque ad IↃLV, Romanus fuit Episcopus. Atque hæc conveniunt cum eo quod sub Justiniano vixisse ajunt Paulus Diaconus †, & Palmerius. Nec multum abit, quod Aldus in glossemate quodam reperit, claruisse anno IↃXLIV. At de ætate ejus Platina audiri non debet. † Hist. Rom. & Longobard.

Sub Justino juniore, qui anno IↃLXV successit Justiniano, claruit Venantius Honorius Clementianus Fortunatus: cujus patriam, domicilium, ac scripta, memoramus lib. II de Historicis Latinis, cap. XXII. De ætate arguit, quod Justino huic, & uxori ejus Sophiæ Imperatrici Hodœporicon misit. Carmine ejus exstat liber de Partu Virginis. Alter de beneficiis Christi, atque alia, in his libri de B. Martino: quædam etiam in Ecclesia canuntur. Vide de eo Aimoinum de gestis Francorum lib. III, cap. XIII: item quæ de eo diximus in Historicis Latinis lib. II, cap. XXII. Quanti eum fecerit Hilduinus, ex eo cognoscere est, quòd epistolâ ad Ludovicum Pium Imperatorem, non contentus, ob acumen, & elegantiam, *Scholasticum* vocare, *Scholasticissimum* dicat. Præclarum quoque de eo judicium est Barthii Adversariorum libro XLVI, cap. III. Appellat *maximi ingenii vatem.* Ibidem dicitur *ad eum, velut ad Calliopium quempiam, magistrum & coryphæum Musicorum modulaminum, respexisse omnium sequentium Poetarum chorum.* Et post aliqua adjungit: *Mirandum acumen ingenii in hoc autore fuit; etiam doctrina omnibus fere coætaneis excellentior.*

Sub Justino Juniore (qui Justiniano successit anno IↃLXV, ac imperium annis tenuit XVII) vixit Corippus Grammaticus: qui de laudibus Justini II Augusti carmine heroico quatuor scripsit libros. Præfatio operis est ad Anagistasium Quæstorem, & Magistrum. Primus edidit, ac notis illustravit Michaël Ruizius Assagrius Celtiber. De Corippo hoc ita Nicolaus Alemannus præfatione in Procopii Cæsariensis lib. IX, qui Ἀνέκδοτα dici solet: *Corippus Africanus tam improvidus est Justiniani, atque Justini adulator, quam levis Poeta: in alterius enim laudibus exsultans, alterius in vituperationem labitur incautus, vel potius adductus veritate.* Quæ postrema verba addit, propter fœda Justiniani vitia, quæ non Procopius

modò, sed alii etiam historici referunt: in his Euagrius lib. IV. cap. XXIX. & XXXI. præterea Zonaras Tom. III. Plura diximus in Historicis Latinis lib. III. cap. III.

Sub eodem Justino claruit Stephanus, presbyter Africanus: qui carmine videtur scripsisse vitam S. Germani: idque postulato S. Anacharii, Episcopi Antissiodorensis. Vide quæ in Historicis Latinis memorato loco attulimus.

Mauritii temporibus, vel circiter, vixit Martianus Mineus Felix Capella, paullo ante tempora Cæsaris Heraclii: ut in Chronologia sua censet Josephus Blancanus; quem etiam sequitur Christophorus Scheiner Suevus, S. I. Theologus, eruditi operis, quod Rosam Ursinam inscripsit, lib. IV. parte II. cap. XXIX *. In quo hæsere alii, ut Jacobus Gualterius Tabula Chronographica secunda ad tempora Antonini. Primus eum reperit Thadæus Ugoletus Italus; ut ait Pignorius epist. XVI. ad Franciscum Polam. Primus veterum, qui ejus meminerit, creditur esse Severinus Boëthius: qui tempore vixit Theodorici, Gotthorum regis, h. e. circa annum quingentesimum. Hic lib. I. de disciplina Scholarium cap. I. Martianum inter eos reponit scriptores, qui, ut verbis ejus utar, *sunt indagandi, memorialique cellula commendandi.* Sed auctor ejus libri est indoctus impostor, atque indignus, qui memoretur. Meminit quoque Eckerhartus in vita B. Notken cap. X. † Quod ad auctorem ipsum, barbarum vocat Josephus Scaliger Notis ad Cirin. Auctorem sanè doctum appellat Scheinerus in Rosa Ursina capite ante memorato ‡. Quæ facile conciliantur. Nam scriptor eruditus quidem, sed semibarbarus, partim vitio gentis, quia Afer erat; partim ætatis, quoniam collabente vixit sermone Latino; partim quia multijugæ dictioni attendit magis, quàm sermoni Romano. Vulgo inscribitur *Satyricon.* Sed Capella ipse *Satyram* semper appellat. Nempe quia tum vario scribatur argumento, adhæc prosà, & carmen misceantur, præterea vario scribatur metro: eà nempe ratione, qua Varronis satyræ sic vocantur. De quibus Probus in Ecl. VI. & alii. Alexander Neckam jam circa annum ClↃ CC XXX. commentario Martianum illustravit: ut auctor est Balæus Centur. III. script. Ecclesiast. Quale de prosa ejus pariter ac carmine judicium fuerit Ludovici Vivis, legere apud eum possis lib. III. de ratione dicendi, cap. de Poëticis ⸸. Verba ejus adduximus, cùm de Sidonio Apollinare ageremus.

* Pag. 761.
† Pag. 946.
‡ Pag. 763
⸸ Pag. 148. edit. Basil. an. 1555.

Temporibus Heraclii Imperatoris an. IↃC XXVI. & XI. seq. Romæ sedit Honorius Papa. Cui in Bibliotheca SS. Patrum Tom. VIII. tribuuntur duodecim disticha de Apostolis in Christi ad cælos adscensione obstupescentibus. Sed verisimiliùs creditur, esse Venantii Fortunati: qui dictus Venantius Honorius Clementianus Fortunatus. Extremis Heraclii temporibus, ac sub tribus ejus filiis Constantino, Heraclеona, ac imprimis Constantis, claruit Hildephonsus, sive Illephonsus, qui & Alphonsus, Toletanus Episcopus, qui primus creditur instituisse Festum Conceptionis B. Virginis. Hic varios scripsit hymnos: item epitaphia, atque epigrammata. Obiit sub Constante anno IↃC LXVII. Vide & quæ de eo diximus in Historicis Latinis lib. II. cap. XXVI.

Eodem Constante, filioque ejus Constantino Pogonato imperantibus, quo tempore Francorum rex erat Clodovæus II. vixit Drepanius Florus, natione Gallus: cujus psalmos, hymnos, & alia quædam habemus Tom. VIII. Biblioth. SS. Patrum edit. II. Dubitabat Georgius Fabricius an hic Poeta Drepanius esset idem ac Rhetor Latinus Pacatus Drepanius. Sed hujus panegyricus scriptus est ad Theodosium Senatorem. Poetæ autem carmen habemus ad Modoinum, Augustodinensem Episcopum, qui aliquanto post Gregorii M. tempora fuit.

Temporibus Cæsaris Justiniani Junioris, qui postquam à Leontio patricio fuit imperio dejectus, ac naribus truncatus, nomen ῥινοτμήτα accepit, item hujusce Leontii ætate, nec non Tiberii Apsimari, ac postquam Justinianus recuperavit imperium, claruit Aldhelmus, qui & *Alchelmus*, & *Aldelmus*, corruptè verò *Anthelmus.* Nomen enim est Saxonicum à veteri galea, quæ illis *alhelm.* Patrem habuit Kentenum Inæ Occidentalium Saxonum regis fratrem. Postquam Galliæ, & Italiæ gymnasia adiisset, in Bladunensi, sive, ut postea dixere, Malmesburiensi Monasterio Abbas fuit. Hinc primus Occidentalium Saxonum in oppido Shirburnensi factus est Episcopus. Latinis, Græcis, divinis, humanis, literis, suæ ætatis Theologorum cessit nemini. Utraque etiam eloquentià, Oratoria ac Poetica, excelluit. De eo versus est ille:

Aldhelmus cecinit millenis versibus odas.

Inter cætera laudem sibi peperit XXXVIII. versibus heroicis; quorum primæ literæ descendendo, ultimæ adscendendo, efficiant versum illum, unde incipit carmen:

Metrica tirones nunc promant carmina castos.

Ut taceam, quòd & ultimus versus retrogrado si ordine literas legas, eundem efficit versum. Habes id carmen in scriptoribus Anglicanis Joannis Pitsei, ad annum IↃCC VII. quo Aldhelmus vità excessit. Inter alia de virginitate etiam librum carmine reliquit hexametro. Sed temporum vitio subinde in metrum peccat, præsertim in Græcis. Ita mediam in *machæra* corripit:

Ignes & maceras, & rubras vivice virgas.

Item:

Iccirco maceram stricto mucrone vibrabat.

At Græce est μαχαιρα. Priori versu videmus & secundam in *vivice* seu *vibice* corripi, cùm longa sit. Ejusdem Aldhelmi est eodem opere:

Plurima schematisans sacra molimina mentis.

Atqui tertiam in *schematizo* esse porrectam arguit duplex quæ sequitur. Græcè enim à σχῆμα σχηματίζω.

Beda Venerabilis, presbyter Anglus, vixit temporibus Justiniani Junioris, & sequentium Impp. etiam Constantini Copronymi. Sanè anno IↃCC XXXI. superstitem fuisse, ipse indicat Historiæ Anglicanæ lib. V. prope finem. In tot voluminibus non modo librum de arte metrica legas: sed carmen de Justini martyrio. Item hymnos reliquit. Adhæc compositionem horologii carmine hexametro: quæ extremum locum obtinet in epigrammatis, & poëmatis, curà Pithoei Lutetiæ excusis *. Notis ad ea poëmata meminit Pithœus † eclogæ à Beda scriptæ de conflictu veris, & hyemis. Sed addit non putasse editione dignam; licet exemplaria ad manum essent. Vide plura de Beda in Historicis Latinis lib. II. cap. XXVIII.

* An. 1590.
† Pag. 477. edit. Lutet.

Imperante in Oriente Constantino Copronymo, Pipino in Francia, Oswulpho in Northumbria, vel, ut brevius dicam, anno IↃ CCL, vixit in Anglia Ethelwolphus Bernicius, qui & Lupus nominatur. Hic de origine fani B. Petri ad Orientale Berniciorum litus carmine lusit ad Episcopum Egbertum. Dixi de eo lib. II. Historiæ Historicorum Latinorum, cap. XXIX.

Paullus Diaconus Aquileiensis, à Carolo rege, postea Magno, captus cum rege Longobardorum Desiderio an. IↃCC LXXIV. Præter ea quæ prosâ reliquit, etiam condidit hymnos sacros: in quibus ille, in Ecclesia cani solitus in natali S. Joa. Baptistæ. Initium est, *Ut queant laxis resonare fibris.*

Etiam Caroli Magni temporibus fuit is qui seu vero seu ficto nomine appellatur Fenus Hilpericus. Heroico carmine exaravit congressum Caroli M. & Leonis Pontificis. Msa exstat apud Helvetios in Monasterio S. Galli. Aliquorum ea est opinio, genuinum esse auctorem Alcuinum. Sed Barthio alia mens lib. XLVI. Adversar. cap. II. ubi & multa in eo scriptore illustrat. Censet verò Alcuinum, præclarum virum, ac Theologum non tam fœde fuisse adulatum discipulo suo Carolo, quem, ab omnium artium scientia celebrat, nimium quantum, ac planè supra verum. Ergo mavult credere, carmen id esse ab aliquo Alcuini discipulo, Caroli condiscipulo. Idem ait Notas in eum scriptorem editas à Goldasto. Mihi necdum videre contigit.

Tum quoque fuerit Petrus Appollonius Collatius, presbyter Novariensis, si audimus Margarinum de la

Bigue,

Bigne, Theologum Sorbone. Sed videtur Politiano par, vel suppar, ut diximus lib. III. de Historicis Latinis, cap. X. Carmine heroico quatuor edidit libros de excidio Hierosolymorum.

Cap. VI.

De quartæ ac decrepitæ ætatis Poëtis Latinis à Caroli M. temporibus usque ad excessum Ludovici Bavari.

Altera decrepitæ ætatis pars est ab instaurato Occidentis imperio per Carolum M. quod factum anno Iↄ ccc. usque ad extrema tempora Ludovici Bavari, seu prima Caroli IV. qui Ludovico successit anno cIↄ ccc XLVIII. Ut hoc spatium sit annorum quasi Iↄ L. Ea ætas magis magisque defecit, usque dum planè fieret μιξοβάρβαρος.

Ætatem aliquot celebriorum excerpam: ubi priùs dixero, nec ipsum Carolum videri à carmine pangendo abhorruisse. Sanè apud Turpinum legas in ejus vita versus, quos in Rolandi mortem profudisse dicitur. Eorum initium est, *Tu patriam repetis.* Sed quàm exiguæ fidei sit Turpinus iste, sive Tilpinus, ostendimus in secundo de Historicis Latinis, cap. XXX. paucis item cap. XLVIII. in Callisti II. Fortasse melioris notæ est epitaphium, quod scripsisse dicitur Hadriano Papæ, & Platinæ subjungitur ab Onuphrio Panvinio.

Ludovici Pii temporibus claruit Theodulphus, prius Abbas Floriacensis, ac deinde Episcopus Aurelianensis. Ejus est carmen, quod in Palmarum die cani solet:

Gloria, laus, & honor, tibi sit Rex Christe redemtor.

* Edit. 2. Alia ejusdem vide Tom. VIII. Bibliothecæ Patrum *.

Æqualis ei Rabanus Maurus, qui anno Iↄ ccc XXIV. factus est Abbas Fuldensis: anno autem Iↄ ccc XLVIII. Episcopus Moguntinus. Auctor istorum mihi Vincentius Bellovacensis Doctrinalis sui lib. XVIII. cap. LIX. Ubi & vocatur *Poetarum sui temporis nullis secundus.* Hoc Poëtæ nomen sibi imprimis paravit poëmate isogrammatico quod inscribitur de sanctæ Crucis laudibus: ac in medio descendendo habet,

Forma sacrata Crucis venerando fulget amictu:

in medio autem à dextra eundo in sinistram habet,

Magnus vestis honor, latus loquor hoc nationi.

Ubi licentius prima in *nationi* corripitur. Scripsit hoc poëma ad Gregorium IV. quo mortuo illud misit ad Sergium successorem.

860. Rabani Mauri discipulus fuit Strabus Monachus Fuldensis: qui Ludovici, & Lotharii Imperatorum temporibus claruit, ac præ cæteris celebratur Glossâ ordinaria in Scripturam universam. Rabano dictante scribere solitum, ait Vincentius Doctrinalis lib. XVIII. cap. LIX. Hic verò nobis memoratur, quia ejusdem cùm ab aliis, tum Joanne Atrociano, creditur liber, qui inscribitur: *Strabi Galli, Poëtæ, & Theologi doctissimi, ad Grimaldum Cœnobii S. Galli Abbatem Hortulus.* Trithemius in scriptoribus Ecclesiasticis refert uno in opere ad an. Iↄ ccc XL. altero Iↄ ccc LX. quod malim. At neutro loco Hortuli meminit.

880. Ad Carolum Calvum Hugubaldus poëma suum misit de laude Calvorum. Ejus initium,

Carmina clarisona Calvis cantate Camœnæ.

888. Item tum circa an. Iↄ ccc LXXX. floruit Gallus Milo. Scripsit ad eundem Carolum Calvum carmen de Sobrietate. Præfuit Cœnobio S. Amandi, cujus & vitam exaravit.

Sub Carolo III. cognomento Crasso fuit, Hericus sive Ericus Altissiodorensis, cujus poëma exstat de vita S. Germani. Vidimus de eo in Historicis Latinis lib. II. cap. XXXVIII.

Item tum claruit Abbo, Monachus Cœnobii S. Germani à Pratis, Aimoini discipulus, carmine duos edidit libros de obsessâ à Normannis, sive Danis Lutetia: qui hodieque supersunt. Diximus de eo in Historicis Latinis lib. II. cap. XXXVIII. Barthius lib. XXXIII. Adversariorum, cap. XIV. ait, Albonem cognomen habuisse *Cernui.* Multum metuo ne opinio ista non aliunde sit oborta, quàm quòd Abbo ipse dicat alicubi:

Cernuus Abbo tuus jugiter.

Ubi *Cernuus* planè est appellativum.

Othone I, & II. Imperatoribus floruit Rhosoita, sive Roswid, monialis, ut vocant: quæ de gestis Othonum heroico carmine scripsit panegyricum: item Comœdias VI. & elegiacum carmen de laudibus B. Virginis. Qui vixisse ajunt, quo tempore dicitur Ioanna Papissa fuisse, eo refelluntur, quòd hæc scripserit Othonum Cæsarum gesta, ut diximus. At Otho II. desiit vivere anno Iↄ ccc LXXXIII. Adi etiam de hac virgine quæ diximus lib. II. de Historicis Latinis, cap. XLI.

Othonis III. ætate, ut Martinus Polonus in Chronicis auctor est, fuit Fulbertus Carnotensis. Obiit anno cIↄ XXVIII. Exstat ejus * versus hexametri de beata Virgine, de S. Cruce, de timore, spe, & amore, de se ipso, hymnus sapphico versu, atque alia. Sed & speciem trochaicorum æmulantur versus de S. Pantaleone: quorum initium, 1000. * Edit. Parif. an. 1608.

Quantas cædis Christiani gregis inhorruerit
Sub Maximiani quondam impia tyrannide
Revoluta manifestant scripturarum pagina.
Tunc Eustorchius Senator quidam Nicomediæ,
Habitabat quidam & natus nomine Pantaleon
Et decore corporali clarus & ingenio.

Atque ita deinceps. Sed versu istoc,

Dum languore fatigatis sanitatem reparant miseris:

Vox ultima tolli debet. Simile metrum hymni de S. Piato, cujus initium:

In tellure Beneventi claris ortus patribus
Insignis mundo Piatus sacris fultus moribus.
Mox puer Christum sequendo admirandis nisibus.

Hinc superest vox *insignis.* Sequitur deinde:

Post adultus vilipendit vanam mundi gloriam,
De suis nihil reservans præter vestem simplicem.
Sed quæcunque possidebat dans fomentis pauperum.

Deinceps quædam corrupta: sed ei non difficilia emendatu, qui ad rhythmum attenderit. Ut in iis, quæ proximè sequuntur, hoc, vel simili modo:

Nescius Romam pergit vir, illic & conjungitur
Dionysio, suisque sanctis consodalibus.
Cœtu sanctorum virorum lumen viget additus
His perfectu prædicare Christum genti Gallicæ.

Ac postea:

Christo convertit virorum terna dena millia.

Verba illa *& illum fortiter debellaret* sunt è glossemate interpretantis illa, *hosti non succumberet.* Similiter post è glossemate videtur, *virulentis auribus.* Paullo post puto scripserit:

Vique fama est militare promtus, vinci nescius,
Nexus vicit, flagra vicit, & immanes impetus.

Item,

Dumque gleba conderetur gloriosi martyris.

Sustuli *corpus*, ut glossema vocis *gleba.* Ultimum versum sic restituo:

Cujus caro tunc probabat conregnare cœlitus.

Ubi vulgo *regnare*, deficiente syllaba. Item hymno de Trinitate legendum:

Nihil enim Patre Deo gignitur nisi Deus.

Et postea:

Is neglectus perdit male populum Judaicum.

Etiam penultimo versu sic suppleveris:

Ostendit quondam Propheta quasi jam visibilem.

Num & locum inter Poetas dabimus Medicis Scholæ Salernitanæ, qui Roberto Normanniæ Duce, à bello Sacro redeunte, & de fistula brachii consulente, ansam præbuere versibus scribendi de conservanda valetudine?

Id factum circa annum cIↄ xcix, imperante Henrico IV. Is Robertus erat Angliæ rex designatus; quæ caussa est, cur sic opus incipiat:

Anglorum Regi dicit Schola tota Salerni.

Henrici III temporibus anno cIↄ L fuit Marbodæus Gallus, præsul Rhedenensis, qui Thebæorum vitam carmine comprehendit, aliaque in Canticis Salomonis. Videndum item, an non idem sit Marbodæus Gallus Cœnomanensis, qui carmine scripsit de gemmarum lapidumque pretiosorum formis, natura, ac viribus. Meminit Vincentius Bellovacensis lib. IX speculi Naturalis singulis pene capitibus. Item Bartholomæus Anglicus lib. XVI. Scholiis suis illustrarunt Alardus Amstelredamus, & Pictorius Villingensis *.

* Coloniæ excudit Hero Alopecius an 1539

Floreti ætas ignota non sit, si idem sit, ac dicunt, qui B. Bernardus Claraevallensis Abbas ‡. Nam vixit is anno cIↄ cxxx. Sed alius Bernardus; alius, qui e Bernardo excerpsit flores, eosque versibus complexus, & inde nomen habet Floreti.

‡ Coloniæ exstitas cum Commentar an 1501.

Henrici IV temporibus circa annum cIↄ Lx claruit Amatus, Casinensis Monasterii Monachus: qui quatuor libros
1056. carmine scripsit de gestis Apostolorum Petri ac Pauli: ut est apud Leonem Marsicanum in Chronico Casinensi lib. III, cap. XXXIV. De hoc etiam dictum in Historicis Latinis lib. II, cap. XLVI.

Ejusdem Imperatoris temporibus circa annum cIↄ LXXX fuit Sigebertus Gallus; qui varia carmine signavit. Partes Imperatoris secutus est adversus Gregorium VII.

Eodem tempore fuit Hydalbertus: cujus heroici & elegiaci versus supersunt. Obiit anno cIↄ c. Eundem censeo, ac Hildebertum; de quo mox dicam.

Extremis Henrici IV temporibus circa annum cIↄ xc fuit Guido, Ambianensis Episcopus, qui metro heroico descripsit vitam Guilhelmi Conquæstoris, Angliæ Regis, & Normanniæ Ducis, qui obiit anno cIↄ LXXXIX. Meminit Guilhelmus Meticensis lib. VI de gestis Normannorum, cap. XLIII.

1125. Temporibus Imperatoris Lotharii II, sive Honorii II Papæ, claruit Hildebertus Cenomanensis priùs presbyter, posteaque Turonensis Episcopus. Hic carmine reddidit vitam S. Mariæ Ægyptiacæ: quam Paulus, Neapolitanæ Ecclesiæ Diaconus e Græco prosâ Latinâ expresserat. Meminit Henricus de Gandavo libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. VIII. Etiam versus ejus de Mysterio Missæ habes in Bibliotheca Patrum edit. II. Complures ejusdem versus de S. Trinitate, aliisque, exscripsit Antoninus in Speculi Historialis Parte III, Tit. XVI, cap. IX, §. I, & nonnullis sequentibus. Egimus de eo pluribus in Historicis Latinis lib. II, cap. XLIX.

Temporibus Frederici Barbarossæ, anno cIↄ CLXX claruit Petrus de Riga Remensis, qui carmine Leonino complexus est Vetus & Novum Testamentum. Id volumen *Aurorum* inscripsit.

1186. Gothefridus Viterbiensis Conradi III, & Frederici I, sive Barbarossæ, Notarius fuit. Chronicon suum universale partim prosâ, partim carmine conscripsit. Producit hoc usque ad an. cIↄ CLXXXVI.

Guntherus claruit temporibus Frederici Barbarossæ, & Henrici VI, qui Frederico successit anno cIↄ cxc. Guntherus hic priùs scripsit Solymarium, sive expeditionem Conradi Imp. in terram sanctam adversus Saracenos. Postea aggressus est Ligurinum, sive X libros adversus Ligures seu Mediolanenses. Sic enim *Ligurum* voce constanter utitur. Id opus vivo Frederico scripsit, eique, ut ipse ait, ostendit. Sequitur verò Othonem Frisingensem, qui patruus erat Frederici, & Radevicum Frisingensem, qui Othonem de Frederici gestis continuavit. Poeta est pro ætate ea & ingenio, & spiritu bonus. Sane non indisertè scripsisse, quantum potuit in illo ævo, etiam judicium est Jani Duzæ præfatione altera Annalium Batavicorum, quos carmine signavit. Lilius dialogo V, Hist. Poet. refert & scri-
† P. 223 psisse carmine vitam B. Cyriaci †. Ajunt & exstare opus ejus Msum de rebus Germanicis: verene, an secus, dicere non habeo. Diversum autem esse à Gunthero Elnonensi, temporum ratio ostendit; cùm prioris meminerit Sigebertus, qui anno obiit cIↄ CXII. At Barbarossa, cujus gesta Guntherus describit, imperare demum cœpit anno cIↄ CLII. Confundunt tamen hosce duos viri eruditi: in his Sanderus lib. II de scriptoribus Flandricis, ac Sweertius in Athenis Belgicis. Uterque enim Guntherum Elnonensem, & eum, cujus Ligurinum habemus, eundem putarunt: cùm inter eos intervallum sit annorum quinquaginta.

Æqualis huic, ut Lilius * ait Theodoricus Leodiensis, qui varias Sanctorum vitas perscripsit.

* Dialogo 5 Histor. Poet. pag. 224.

Proximus est Josephus Exoniensis, sive Devonius Iscanus, Anglus; cujus sex libri exstant de bello Trojano. Hi à Cornelio Nepote ex Darete Phrygio carmine translati perperam dicuntur. Claruit in Anglia temporibus Henrici II, Richardi, & Joannis, Angliæ Regum. Nempe ante annum cIↄ cc, ac postea. Dixi de eo pluribus in Historicorum Latinorum Historia lib. II, cap. LVI.

Anno cIↄ CCL claruit Philippus Gualterus Castellionius, qui & pro Gualtero vocatur *Galfridus*; sed perperam. Episcopus fuit Magalonensis. Est autem Magallona mediterranei maris insula, Galliæ adversa, ubi olim civitas fuit, ac templum Canonicorum S. Augustini, qui subetant Archiepisco Narbonensi. Sed Papa Paulus III anno cIↄ Iↄ XXXVI transtulit sedem eorum in urbem Montis Pessulani. Tritthemius, & alii, appellant Magolensem, sed perperam, ut Sweertio bene observatum. Carmine hic, idque libris novem condidit Alexandreida, sive libros IX de gestis Alexandri M. Henricus Gandavensis in Catalogo cap. XX, hoc de libro sic scribit: *Qui in Scholis Grammaticorum tanta dignitatis est hodie, ut præ ipso veterum Poetarum lectio negligatur.* Msum ejus exemplar exstat Cantabrigiæ in Bibliotheca publica: atque alterum in Collegio S. Benedicti. Prius illud exaratum anno cIↄ ccc LXIV. Præfatio incipit, *Moris usitati.* Etiam Oxonii Msus in Bibliotheca Bodleiana. Præterea librum reliquit de Mahumeto, qui Msus superest in Monasterio Afflighemensi. Ut nihil dicam de epistolis in Psalterium; aut de morali dogmate Philosophorum: quod opus Msum adservatur Gandavi apud Carthusianos. Eruditi quidam virum Castellione obiisse putant, propter illud monostichum, quod apud antea memoratum Henricum Gandavensem legere est:

Insula me genuit, rapuit Castellio nomen.

Integrum si epitaphium voles, sequebatur,

Perstrepuit que modis Gallia tota meis.

Puto ego prioris versus aliam esse mentem: Nempe ut dicatur, Insulæ quidem natum esse, eoque Insulensem dici debuisse, sed hoc nominis patriæ urbi ereptum esse eo quod vulgo diceretur Philippus à Castellione, Henricus à Gandavo, Sixtus Senensis, atque alii quidam, duos memorant Guilhelmos Insulenses: sed unus idemque est. De hoc Gualtero tale est judicium Barthii Adversariorum lib. XXX, cap. I, ubi ait: *Esse melioris ingenii, quam ætatis, scriptorem.* Et lib. XXII, cap. XVI: *Philippus Gualterus, homo pro eo ævo ingeniosus, eruditus, eloquens, modo argutias Scholasticas cavisset, & non misceret omnia absque judicio. Sed id vitium temporum fuit, quo nihil dissimulare poterant, quod scirent, quin, quovis loco infercirent; ad ostentationem polymathiæ scilicet.* Eodem respexit Janus Duza præfatione alterâ in Annales Batavicos carmine scriptos: sed hic vix dignum ait, qui iterum legatur. Et jam olim eum sugillare non dubitavit Alanus in Anticlaudiano suo, ubi eum Mævium vocat, quem, ut malum Poetam perstrinxit Maro in Bucolicis. Verba Alani sunt:

—— Priami fortunas intonat illic
Mævius, in cælum audens os ponere mutum,
Gesta ducis Macetum tenebrosi carminis umbrâ
Pingere dum tentat, in primo limine fessus
Hæret, & ignavam queritur torpescere Musam.

Ubi cùm dicit, eum intonare Priami fortunam, respi-

cit

cit Horatii locum in Arte, ubi Poëtam malum reprehendit, qui sic ordiatur:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Rodolphi Habspurgensis, Adolphi Nassovii, & Alberti Austriaci temporibus nimirum an. CIↃ CC LXXX, ac deinceps claruit Stephanardus è Vicomercato, Monachus Dominicanus, qui Chronicon carmine reliquit. De hoc diximus in Historicis Latinis lib. II, cap. LXII. Ubi & dictum de Stephanardo Flamma, qui idem videtur. Hujus cum nomine legitur carmen de insidiis, quas Episcopus Comensis struxerat Ottoni Vicecomiti.

Anno CIↃ CCC, sub Alberto Cæsare fuit Alanus de Insulis, Teutonicus, scriptor operis contra Claudiani Rufinum; unde *Anticlaudianus* vocatur. Hic est ille, qui vocatus *Doctor Universalis*, ob omnium disciplinarum notitiam. Exstat quoque ejus opus de Planctu naturæ, partim prosa, partim carmine: quod & in membranis habeo exaratum. Siculum quidem ajunt, sed malo iis accedere, qui Teutonem arbitrantur. In his Trithemius, qui & alia ejus scripta commemorat.

Anno CIↃ CCCV sedere cœpit Clemens Papa ejus nominis quintus. Ad eum Guidus præsul scripsit carmine, quam vocabat Bibliæ Margaritam.

Anno CIↃ CCCX, quando regnabat Henricus VII, Guido Ferrariensis, Ord. Prædicatorum, patriæ postea Episcopus, exemplo Petri Rigonis, carmine utriusque Testamenti libros historice & allegoricè enarravit; atque id Papæ opus *Margaritam Bibliæ* inscripsit, &, quod ætatem satis indicat, Papæ Clementi VII, inscripsit. Nec video, quid hic in Trithemio culpet Possevinus.

Cap. VII.

De renascente Poësi Latina, à temporibus Ludovici Bavari.

Vidimus hactenus de temporibus Poëtarum prioribus, à primis Latinæ Poëseos incunabulis usque ad quasi moribundam vel etiam mortuam & exstinctam. Sed ætate Francisci Petrarchæ denuo ea cœpit revirescere.

Nimirum penè extremis Ludovici IV temporibus, sive circa annum CIↃ CCC XL: quando Petrarcha longe lateque diffundere cœpit ingenii divini, doctrinæque mirandæ varia monumenta.

Joannis Boccacii hujusmodi de eo judicium est præfat. operis de genealogia Deorum: *Præclarissimi viri Fr. Petrarchæ jamdiu ego auditor sum. homo est cœlesti ingenio præditus, & perenni memoria, ac & facundia admirabilis.* Hujusmodi elogiorum pleni sunt libri. Contentus nunc ero hoc Desiderii Erasmi in Ciceroniano suo: *Reflorescentis eloquentiæ princeps apud Italos videtur fuisse Franciscus Petrarcha, suâ ætate celebris ac magnus; nunc vix est in manibus. ingenium ardens, magna rerum cognitio, nec mediocris eloquendi vis.* Subjungit deinde, *Blondum ac Boccacium hoc inferiores fuisse, tum in dicendi viribus, tum in Romani sermonis proprietate.* Ac loquitur quidem ille de eloquentia Oratoria. Nobis verò sermo nunc de Poetica: cujus luculentum documentum habemus in Africæ libris IX, quibus bellum Punicum exposuit. Nimirum deperiisse putabatur Silius Italicus, qui demum temporibus Concilii Basiliensis in Germania est inventus. Hoc Africæ opus ut sibi dicaretur, petiit à Petrarcha Robertus Hierosolymorum, & Siciliæ rex, teste discipulo ejus Jo. Boccatio lib. XV, Genealogiæ Deorum, cap. XIII. Complura de Petrarcha diximus in Historicis Latinis lib. III, cap. I. Ubi natum dicebamus anno CIↃ CCC IV: claruisse autem CIↃ CCC XL, ac proximis XXV annis: obiisse septuagenarium an. CIↃ CCC LXXV. Pompam Funebrem, qua elatus, descripsit Henricus Calderius lib. VI, cap. XCII, de gestis & origine Patavinorum, sive quis alius ejus operis est auctor. Verba ejus, quæ mihi suggessit clarissimus Pignorius, apponam, eo libentius, quia scriptoris nondum lucem vidit: *Anno CIↃ CCC LXIX, Franciscus cognomento Petrarcha, Poëta celeberrimus, Ecclesiæ Cathedralis Paduæ Canonicus, in pago Arquato, haut tanti viri fama in obscuro, non sine omnium gravissimo dolore, ex hac vita XIV Kal. Aug. felix in cælum migravit. Cujus funus satis, uti par erat, amplum viri clarissimi, Franciscus Carrariensis, qui tunc temporis Patavio imperabat, Episcopus quoque, Abbates complures Cœnobiorum, totius urbis ac Diœcesis antistites, Gymnasii Patavini publici Doctores, ac Universitatis scholares cohonestandum religiosissimè curarunt. Cujus cadaver pheretre panno ex auro strato, ac umbellà itidem aurea pellibus ex armelinis contexta super impositum, cum bis octo viri excellentissime humeris usque ad sacram Arquati ædem publice detulissent, ibi frater Bonaventura Peraginus*, qui postea fuit Cardinalis, ejus laudes ac vitæ integritatem funebri oratione illustravit.* Hactenus Calderius: verè universa, præterquam de die atque anno emortuali. Nec enim XV Kal. Sext. sed XIV Kal. decessit. Neque anno CIↃ CCC LXIX, sed CIↃ CCC LXXIV, anno plus dicit Mathæus Palmerius in Chronicis. At Volaterranus lib. XXI, justum numerum sexennio exsuperat. Siquidem natum ait anno CIↃ CCC IV, obiisseque anno ætatis LXXVI. Utrumque refellunt verba jam ab eo tempore tumulo inscripta, quo ossa præstantissimi viri condita ea fuere. Apponam ea, prout è marmore ipso descripsit, atque ad me humanissime transmisit Laur. Pignorius:

Frigida Francisci lapis hic tegit ossa Petrarchæ.
Suscipe Virgo parens animam, sate Virgine parce,
Fessaque jam terris cæli requiescat in arce.

M CCC LXXIIII, XIIII Julii.

* Vide de eo Scardeonium lib. 2 rerum Patavin. class. 7.

Varia ex variis de Petrarchæ laudibus vide apud Polycarpum Palermum, I.C. Veronensem, de Patria Plinii Senioris lib. II. cap. VII †. Paullus Manutius Comment. in Ciceronis lib. I, ad Q. Fratrem epistolam II: *Franciscus Petrarcha, Poëta sermonis Italici omnium elegantissimus, Latini veteris haut valde bonus.*

† p. 106. & seqq.

Etsi verò ad meliùs de Poësi, ac universis literis, sperandum, signum Petrarcha sustulisset: nihilominus postea quoque, multi in carmine rvere potiùs desipientium semitâ, quàm sapientum viâ. Imò vix dici potest, quam multi tum quoque amarint priorum ineptias, ac barbariem. Itaque & vulgò vel fingebantur, vel paullo ante ficta legebantur carmina insubida sub nominibus magnorum Poëtarum. Ut sub nominibus Macri Cornelii Galli, Ovidii, atque aliorum.

Exemplo fuerint libri de Vetula, & alia, quæ superiùs memoravimus.

Anno CIↃ CCCC, claruit Joannes Gerson, Cancellarius Academiæ Parisiensis: qui non prosa modò, sed carmine etiam permulta scripsit. Ea in operum tomis legere est.

Inter Petrarcham, ac Pontanum, non occurrit melior Maphæo Vegio, qui præter epigrammata scripsit librum Æneidos tertiumdecimum.

Fuit, ut vocant, Datarius Martini Papæ, ejus nominis quinti; qui sedit ab anno CIↃ CCCC XVII, usque ad CIↃ CCCC XXXI.

Sigismundi & Frederici III, Austriaci, poësi claruit Conradus Moguntinus: nempe quando imperavit in Galliis Carolus VII. 1440.

Magna vero incrementa poësis cœpit temporibus Joviani Pontani: qui clarere cœpit circa annum CIↃ CCCC LX, ac septuaginta octo natus decessit anno CIↃ IↃ V.

Hujus luculentum imprimis elogium habemus apud Franciscum Floridum Sabinum Apologia adversus linguæ La-

Latinæ calumniatores, ubi cum locutus esset de præclaris scriptoribus, qui proximis ducentis aut trecentis annis vixisset, istic subjungit: *Eorum summum est Johannem Jovianum Pontanum, nemo indignatur: in quo cum omnia, tum duo præstantissima fuere, quod talem in dicendo copiam, facilitatem, elegantiam, proprietatemque, superioribus annis, extincta pene Latina lingua reddidit, ut florentissimo Augusti seculo natum censeas: quodque & carmine unus, & soluta ratione tantum vera gloriæ adeptus est; quantum vix in eorum unoquoque separatim non modo recentiores, sed antiquorum eam pauci sint assecuti. Nam quid est ejus dialogo jucundius, doctius, suavius? quos omnes ut effusius non laudem, unicus certe, quem Actium inscripsit, in quo de Virgilianis numeris, & historiæ virtutibus proprietateque agit, neminem millesimum ac trecentesimum abhinc annum extitisse, qui veterum authorum vim, robur, artificiumque exactius, quam ille scrutatus fuerit, dilucide ostendit. Quid est enim in heroici carminis majestate, sono, candore, dulcedine, asperitate, gravitate, hilaritate, nitore, altitudine, aliisque ornatibus, quod ille non in Virgilio ita proprie diligenterque observarit, ut alium neges in eodem opere meliorem existere posse? Ejusdem vero de Obedientia, Fortitudine, Principe, Liberalitate, Prudentia, Magnanimitate, Immanitate, ac Fortitudine libri, maximam omnium rerum, quæ in illo fuit cognitionem, singularemque candorem cum summa facilitate legentibus adprime ostendunt. At historiam, quam lepide scripsit? Quantus extitit in poesi? Quis Latinorum cælestia cecinit melius? quis hendecasyllabo post Catullum Pontano anteponetur? Faciunt hæc omnia, ut iis assentiar, qui eum quoddam reviviscentis naturæ miraculum fuisse arbitrantur. Nec quisquam hujus scripta ad Ciceronianam phrasin examinet, quod ne ipsum quidem affectasse satis liquet, cum pluribus verbis usus sit, quæ Ciceroni in mentem nunquam venerunt. Sed non fugit tantus vir obtrectatores, quum sint & ii non mediocriter docti, qui eruditionem Pontano tribuant, judicium adimant. Miremur, si non & M. Cicero Romanæ eloquentiæ Oceanus, exuccus, languidus, enervis, aridus, jejunus, ac dissolutus, ab hujuscemodi calumniatoribus dictus est.* Vide & quæ de laudibus ejus viri diximus in Historicis Latinis lib. III. cap. VIII.

Iisdem vero temporibus ac Jovianus Pontanus, etiam Angelus Politianus, cum aliis laudibus, tum carmine excelluit.

Divinum Poëtam vocat Paulus Jovius lib. I, de vita Leonis X. Baccius Ugolinus, epistola ad Robertum Salviatum, dicitur *alterum* cum Pico Mirandula *ætatis suæ miraculum.* Erasmus in Ciceroniano de eo sic scribit: *Fateor Angelum prorsus Angelica fuisse mente, rarum naturæ miraculum ad quodcunque scripti genus applicaret animum.* A Colvio, Notis in primum Floridorum Appuleji, vocatur *primus Italorum.* Scaliger de eodem sic in Castigationibus Catullianis: *Marullus ridet Politianum, virum non solum se majorem, sed & nullo nostræ ætatis inferiorem.* Quadragenarius obiit, idque eodem anno, quo ac Joannes Picus Mirandulanus, & Hermolaus Barbarus; nempe anno CIↃ CCCC XCIV. De morte ejus sic Joannes Pierius Valerianus de literatorum infelicitate lib. II. *Angelus Politianus nullius ignarus eruditionis & disciplinæ, cum in adversa Medicæorum procerum tempora incidisset, inclinantibus jam Petri, quem ipse literis instituerat, rebus, in eam incidit ægritudinem, ut in multis & variis molestiis cogitationibusque consolationem nullam admittere voluerit, atque ita demum dolore mæstitiaque confectus expiravit. Quodque illi longe fuit infelicius, conficta in eum turpitudinis fabula, maledicentissimis obtrectationibus projectus, calumniatus que est. Utque ea gens (Florentina) promptissima est ad insimulandum, in invidiam Petri ipsius ignominiosam aliam mortis voluntariæ caussam universo terrarum orbi magna cum ejus infamia propalarunt.* Vulgarem tamen opinionem secutus quoque Paulus Jovius: uti Jovium Julius Scaliger, cujus illud in Poëmatis:

Obsceno moreris, sed Politiane furore.

Ut de Melanchthone taceam, qui * ait, semel solum sacras literas legisse, dixisseque nullum se tempus pejus collocasse. Quod & Ludovicus Vives prodidit, ut alios mittam. Id sane parum credibile de eo, qui Sacerdos fuerit, ac Canonicus Florentinus. Etiam parum convenire cum eo videtur, quod ipse Politianus lib. IV. epist. X. scribat, se tempore Quadragesimali publice sacras literas populo enarrasse. Vide & quæ de eo diximus in Historicis Latinis lib. III. cap. VIII.

* *Tom. 3. Declamationum pag. 545.*

Anno Christi CIↃ CCCC LX. claruit Nicolaus Valla, sive de Valle: qui carmine Latino reddidit Homeri Iliad. lib. III, IV, V, XIII. (sed ducenti, & amplius, postremi versus desiderantur) XVIII, ex XIX. paucula, item XX. & tres postremos. Prodiere hi libri primum a morte Vallæ Romæ, anno Christi CIↃ CCCC LXXIV. in domo Joannis de Lignamine Messinensis; qui se vocat S. D. N. familiarem. In eadem editione hic Nicolaus de Valle dicitur Legum Doctor, Basilicæ Principis Apostolorum Romæ Canonicus. Additur libros eos complere, vel emendare non potuisse, morte præventum. Ex eadem edit. cognoscas fuisse filium Lælii de Valle, I. V. D. & Sacri Consistorii, ac pauperum Advocati. Postea hi libri Basileæ, anno videlicet CIↃ IↃ XLI. sunt recusi, una cum sex de bello Trojano libris Iosephi Iscani Angli, Cornelio Nepoti perperam tributis: &, ut vocant Pindaro Thebano, ac Homeri libro I, II, IX, X. Latino carmine ab Vincentio Opsopæo redditis; ut desiderentur liber VI, VII, VIII, X, XI, XII. XV, XVI, XVII.

De Francisco Philelpho dixi lib. III. de Historicis Latinis. Idem arte Poetica studuit nomen propagare. In his libris X. Hecatostichorum, quorum quisque satyras decem continet; unde hecatostichum ultimum sic inchoat:

Hæc, Alphonse, tuo surgens centesima tandem
Nomine claudas opus satyris hecatosticha centum
Per decadas.

Fini operis hæc subjunxit: *Franciscus Philelphus huic satyrarum operi extremam manum Mediolani imposuit, die Martis, Kal. Decembribus, anno à Natali Christi* CIↃ CCCC XLVIII. Sed demum duodetriginta annis post opus hoc prodiit in lucem Mediolani per Christophorum Valdarfer Ratisponensem. Nempe jam tum late per Italiam se diffuderant, qui artem callerent Typographicam. Ignoscendum autem seculo, quo vixit, quod crebro adeo in metrum peccat. Ut lib. I. Satyrarum, Hecatosticha nona:

——Teneat vestibula custos
Pervigil.

Et post aliquammulta:

Intravit plenis non ultima matula terris.

Lib. VI. Hecatosticha decima:

——Acribus urit
Ignibus expertem mulieris, in impia lapsam
Flagitia.

Cæteroquin valuit etiam extemporali versu. Unde Laurentius Humfredus lib. III. de Ratione interpretandi †: *Legimus Franciscum Philelphum Latina, Græca, Lyrica hexametra, prosaica, extempore dictasse.*

† *Pag. 511.*

Nec justas laudes detractum ivero Michaeli Marullo; qui patria licet Constantinopolitanus foret; Romanas tamen Musas magis excoluit, quam Græcas, multumque ejus laudis acquisivit.

Discipulus fuit Joviani Pontani, Politiano æqualis, sed assiduus ejus obtrectator, doctrina licet inferior, nec par lepore; ut Vivis etiam, aliorumque judicium est. Refert de eo Raphael Volaterranus, cum hospitio suo esset usus, quo die discessit, eo in Cæcina, amne Hetruriæ, fuisse submersum. Id factum XVII. Kal. Jul. an. CIↃ IↃ XI.

Nec

Nec multò post Pontani obitum grande merito nomen fuit Actii Synceri Sannazarii:

Inprimis verò id sibi peperit libris tribus de Partu Virginis: ob quos luculentum Leonis X elogium meruit anno cIↃ Iↄ xxi: iterumque a Clemente VII an. cIↃ Iↄ xxvi: quo ipso & Romæ in lucem prodiere cum Lamentatione de morte Christi, Piscatoria, & Eclogis.

Uti verò à Petrarcha initium est Poëseos renascentis: ita temporibus Sannazarii eadem jam videtur pervenisse ad vigorem. Illum consecuti præstantium Poëtarum alii: & quidem nonnulli pares, aliqui suppares.

Uti Hieronymus Vida, Balthasar Castilionæus, & alii multi, qui avorum, patrum, ac nostra fuerint, vel sint ætate. Horum non est animus numerum inire; præsertim viventium, etsi alioqui eos saltem non præteritem, quibuscum amicitiæ usus intercessit; qualis ὁ μακαρίτης Dominicus Baudius, hospitii usu conjunctus: item collegæ duo, summi viri, Daniel Heinsius, & Casparus Barlæus; ut jam taceam, seculi nostri grande ornamentum, vel miraculum potiùs, illustrissimum heroa, Hugonem Grotium, Serenissimæ Reginæ, ac regni Suecici totjam annos Legatum ad Christianissimum Galliarum Regem.

Atque hæc de temporibus Poëtarum tum Græcorum, tum Latinorum: in quibus omnibus longe fuissem longior nisi accuratè de Poëtarum singulis disseruisset Lilius Gyraldus Ferrariensis.

Cujus exstat Historia dialogis decem perscripta de Poëtis antiquis; duobus de sui temporis Poëtis: opus sicut magni ingenii, & judicii, sic ingentis doctrinæ, atque industriæ: ita ut exspectandum non sit, nequis deinceps hanc denuo provinciam suscipiat. Est ubi hujus, vel illius Poëtæ historiam, accuratius aliquis tractare valeat, & sanè id in paucis: at ab aggrediundo iterum tam vasto labore non modò eruditorum vulgus, sed etiam sanos omnes deterruit. Videlicet post messem tam luculentam nihil fere nisi quædam spicilegia reliquit. Quare facilem mihi, si nunc brevior fuero, veniam spero.

Eo igitur solo historiam hanc concludam, & Græcis, & Latinis Poëtis, suam laudem deberi. Sed siquis inter eos comparationem instituere volet, minimùm inventionis gloria debetur Græcis, quos sibi imitandos proposuerunt Latini. Præterea fatendum Latinos ferè à Græcis vinci lepôre; sed vincere gravitate: quia non bene conveniant gravitas, & lepos, Romani autem graviores, eoque minùs culti, ac lepidi.

Quæ & sententia est Antonii Lulli Balearis lib. vii de Oratione, cap. v. *Quorum*, inquit, *vita severior est, eorum solet oratio tam aridior incultiorque esse, quàm gravior: & ex voluptatibus vitæ deliciæ omnes exsistunt sermones.* Nec propterea tamen accessero Lullo, nimis detrahenti Romanis: sicuti cùm ante proximè allata verba præmittit: *Ut semper mea constat sententia, multa conantur Latini in carmine: sed pauca præstant, & invitâ omnia conantur, ut dicitur, Minervâ.*

Cap. VIII.

De Poëtis Latinis incertæ ætatis: quos tamen fuisse constet ante tempora Caroli Magni.

Amœnus in codd. Mssis vocatur auctor enchiridii veteris & N. T. quod in Prudentii operibus legi solet. Joannes Sichardus Sedulii esse existimabat. Amœnum vocat & Fabricius in editione Christianorum Poëtarum: item Margarinus Bigneus Tom. viii Bibliothecæ Sanctorum Patrum.

Arrianus Poëta, ut ajunt, Tiberii temporibus vixit, qui & ejus carminibus delectabatur. Ita est in Bibliotheca Gesneri a Simlero in epitomen contracta, & a Wolfio adaucta. Ac legas ibidem id tradi a Suetonio Tranquillo. Non dubium, quin respiciatur ad locum illum in Tiberio cap. lxx: *Fecit & Græca carmina, imitatus Euphorionem, & Rhianum, & Parthenium:* ubi pro *Rhianum* legit *Arrianum.* Et sæpe profectò *Rhiani* vox in *Arrianus* corrupta. Videamus autem an multo meliora sint, quæ de Arriano Poëta tradidit doctissimus Lilius Gyraldus Historiæ de Poëtis dialogo iv. Ait Lilius Alexandreida fecisse, sive de gestis Alexandri M. rhapsodias xxiv: item nonnulla poëmata ad Attalum regem Pergamenum. Adhæc ait scripsisse μετάφρασιν Georgicorum Virgilii. Si poëmata sua miserit regi Attalo, vixerit ante annum urbis conditæ Iↄ cxxi. Eo enim Attalus moriens regnum Pergamenum legavit populo Romano. At Virgilius demum natus annis post clxiii: nempe anno Urbis Iↄ clxxxiv. Quomodo igitur, qui claruit tempore regni Pergameni, Virgilium potuit transferre. Imposuit Gyraldo, quod dicat Suidas, & inter Arriani opera memoret, εἰς Ἄτταλον τὸν Περγαμηνὸν ποιήματα. Quod significet *in Attalum.* Potuit autem delito etiam imperio Pergameno, uti Magnum Alexandrum, sic Pergamenum Attalum celebrare. Vel si ad Attalum versus suos miserit, Suidas duos confuderit Arrianos, unum longe antiquiorem Marone, alterum eo juniorem. Et maximè eo inclinat animus.

Aulus Serenus Poëta lyricus. Antiquum esse ostendit, quod ejus meminerit Terentianus. Præter quem meminere Diomedes, & Nonius. Item Fortunatianus, & Capella, qui ex eo citant hunc ex meris brevibus versum:

Perit avipedis animula leporis.

Adhæc Servius, & Hieronymus: quorum prior ait *adinstar* pro instar dixisse.

C. Julius Solinus, vide inferius in Solinus.

Calpurnius, alius à Bucolicorum, ut puto, scriptore, Comœdiam scripsit, quæ Phronesis diceretur. Inde Fulgentius Planciades libello de antiqui sermonis expositione citat: *Ubi tu nasiternam aquam petas.*

Dorcatius Poëta memoratur Isidoro lib. xviii. Orig. cap. lxix: ubi pilam sic dici ait à pilis quibus repletur: pilorumque mensuram ostendit istis Dorcatii versibus:

Nec tu parce pilos vivaces condere cervi,
Uncia donec erit geminam super addita libram.

Endeleichus Rhetor, sive Severus Sanctus eclogam scripsit de mortibus boum: quam ab Elia Vineto Sanctone acceptam publici juris Pithæus fecit in epigrammatis & poëmatis veteribus, Lutetiæ editis anno cIↃ Iↄ xc. Vide etiam quæ dixi de Severo in temporibus Juliani.

Fabius Dorsennus, vel Dossennus, (variant enim codices) Atellanarum Poëta, Horatio memoratur lib. ii epist. Plinio lib. xiv, cap. xiii, ubi & ex eo versus. Item citat Festus in *Temetum*, Monumento ejus hic titulus:

Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege.

Refert Seneca epist. lxxxix.

Gannius Poëta, è cujus ii, & iv, versus adducunt, de vocabulo *adoris.*

Hostilius annales pop. Rom. Ennii exemplo carmine conscripsit: unde versum adducit Priscianus in sexto. Fuit & Hostilius Mimographus, memoratus Tertulliano Apologetici cap. xv.

Juventius Comicus memoratur à Varrone lib. v. de L. L. item lib. vi. Imò & apud Agellium lib. xviii, cap. xii, pro *Terentio Juventius* reponendum; ut rectè observatum Jano Rutgersio lib. iv Var. Lect. cap. xix.

Lælius inter Poëtas refertur Lilio dial. iv, ac Ἐρωτοπαίγνια reliquisse dicitur. Et sanè sic libri plerique. At non minus corruptè, quàm cùm in nonnullis codd.

Crotopagnia legitur pro *Erotopagnia*. Poeta verò is dictus *Lævius*.

Lævius Poëta Centauros edidit: unde Festus in voce Petratum citat: *Ubi ego sæpe petris*. Idem Ἐρωτοπαίγνια scripsit: ut valde verisimile sit apud Appulejum in Apologia pro *Lælium* debere *Lævium* rescribi, quando sex jambicos dimetros refert, plane pertinentes ad lusus amatorios.

Lentulus mimographus laudatur Tertulliano lib. de Pallio, cap. IV. Idem Lentulus signatur in Apologetico, ubi cum Hostilio sociatur.

Mummius, post Novium, & Pomponium, diu jacentem Atellanarum artem suscitavit: ut scribit Macrobius lib. I. Saturnal. cap. X. Fallitur Petrus Crinitus*, cùm ait à Macrobio esse scriptum: *Post Novium Pomponius atque Mommius præclari habentur*. Nam contra apud Macrobium Mummius post Novium & Pomponium dicitur claruisse. Hujusce Mummii versus, quos mox adducit Macrobius, sic numeris reddere conatus Lipsius†:

—— Nostri majores velut bene
Multa instituere, sic hoc optime frigore
Fecere summo dies septem Saturnalia.

Sed sic quoque numeri claudicant. Censeo duos fuisse trochaicos tetrametros sive octonarios catalecticos, hoc pacto:

Nostri majores veluti bene multa, instituere hoc optime,
A frigore fecere summo septem Saturnalia.

Instituere περιττολογικῶς extulit Poëta. Particulam *sic* perperam inseruit Lipsius, cùm apud Macrobium non sit. Vocem *dies* expunximus, natam è glossemate. Quandoque eam intelligi solere, indicat hoc Novii paullo ante memorati nobis:

Olim exspectata septem veniunt Saturnalia.

Puto apud Novium fuit *Quando olim*, vel simile, ut & is sit trochaicus, quales antea à Mummio adlati.

Osidius, sive Hosidius Geta Medeam Tragœdiam ex Virgilio plenissime expressit; ut est apud Tertullianum libro de præscriptionibus adversus Hæreticos. Cento est ex Virgilianis versibus confectus: de quo Salmasius Notis in Historiæ Augustæ scriptores. Non puto esse eum Hosidium Getam, qui à Triumviris proscriptus, à filio autem est servatus: ut est apud Appianum lib. IV. belli Civilis, ac Dionem lib. XLVII. Nam eo tempore nullum adhuc Virgilii nomen erat. Fortasse igitur filius fuit, qui patrem dicitur servasse. Nisi C. Hosidius, qui sub Claudio, licet needum Consul, Consulares meruit honores: ut est apud Dionem lib. LX.

Rutilius Geminus præter Pontificales libros, unde quædam de fratribus arvalibus citantur, scripsit Tragœdiam Astyanacta. Meminit Fulgentius Planciades in Expositione Verborum.

Severus Rhetor & Poëta Christianus carmen scripsit de mortibus boum. Quod exstat in Bibliotheca SS. Patrum Tom. VIII. edit. II. In Possevini Apparatu Sacro ineptè editum *Severini Rectoris de moribus boum*. Carmen est bucolicum Asclepiadeis, & Glyconiis versibus. Querimoniam continet hominis gentilis de pestilentia armenta tota tollente, & consilium hominis Christiani de agnoscendo Christo, cujus crux & hominibus medeatur, & mutis animantibus.

C. Julius Solinus, cujus Polyhistora habemus, etiam Ponticon scripsit carmine hexametro. Fragmentum ejus est in poëmatiis veteribus Collectionis Pithœanæ*.

Succius Comicus Fulgentio Placiadi memoratur. In fabulis ejus fuit Piscatoria.

Suevius, Poeta epicus, *vir longè doctissimus* dicitur à Macrobio lib. II. Saturnal. cap. XIV. Ibidem ex quidem idyllio, quod inscripserat *Moretum*, adducit octo versus continuos. In quibus, ubi vulgo legitur,

—— fera prælia bello
In Persas retulere:

Legi debet *tetulere*, ut simile sit illi Enniano,

Ilia dia nepos, quas ærumnas tetulisti.

Meminit & cap. proximo, ubi docet Persicum in malis numerasse. Adducit & versiculum lib. VI. cap. I. ac hemistichium libri ejusdem cap. V. Scaligero Notis in Moretum, (quod perperam Maroni attributum, ac, ut censet Scaliger, potius est Auli Septimii Severi) non Suevius, sed Succius vocatur. Sed constans adeò lectio est tot Macrobii locorum, ut non putem *Suevii* nomen mutandum. Et metuo, ne *Succius* alius fuerit.

Symposius carmine hexametro ænigmata centum conscripsit: quæ Josephus Castalio Anconitanus I. C. Scholiis illustravit. Sunt verò non invenusta; utcunque Lilius Gyraldus haut magni ea fecisse videatur, in libello de Ænigmatis; ubi adfert Symposii ænigma de somno. Sed præter ea, quæ excusa habemus, supersunt alia satis frigida, aliqua etiam obscœna: quæ iccirco omissa. Et propter ista sic Lilius scripsit, qui conspexerat opus integrum.

Terentius Libo Fregellanus, Poëta, diversus à Terentio Afro libertino, cujus sex Comœdias habemus. Meminit ex Metio Donatus in iis, quæ vitæ Terentii ex Tranquillo descriptæ subjunxit.

Cap. IX

De Poëtis Latinis incertæ ætatis, qui fuerint post tempora Caroli M.

Antigammaratus Lilio† memoratus, sed negat se nosse ætatem.

Decionus Emeritensis, Poëta ac Philosophus fuit.

Dracontius hexaëmeron, sive de opere sex dierum, scripsit carmine heroico. Primi è Bibliotheca S. Victoris edidere Parisienses: postea que mendis aliquot sublatis Georgius Fabricius: hinc Bibliothecæ SS. Patrum à se editæ editione II, Tom. VIII. inseruit Margarinus de La-Bigne.

Facetus Poëta memoratur Lilio* sed in iis, quorum ætatem ignoret.

Floretus Poëta à Lilio† refertur: sed negat se scire, quando vixerit.

Gamphredus novam condidit Poëticam: ut ait Lilius dial. V. Hist. Poët. ‡.

Joannes Nantuillensis Anglicus Architenium scripsit, quod ita ab argumento vocavit. De hoc sic Lilius Hist. Poet. dial. V‡: *Ejus quidem carmina turgida, & sonora, sed incondita, & barbara: nihilominus ea non legisse vos pigeat.*

Pamphili elegos, se puero, legi in scholis solere, auctor est Lilius Gyraldus Hist. Poët. dialogo V.*

Romulus ad Tyberinum filium fabulas carmine scripsit, quas Æsopicas nuncupavit, quia Æsopum in fingendo imitatur.

---

* Lib. I de Poetis Latinis, cap. 18.

† Lib. I. Saturn. cap. 4.

* Pag. 122. edit. Paris. an. 1590.

† Pag. 224.

* Pag. 224.

† P. 224.

‡ P. 224.

‡ P. 222.

* P. 224.

INDEX

INDEX
LOCUPLETISSIMUS
OMNIUM HUJUS VOLUMINIS LIBRORUM.

Numerus paginam, littera a, primam, b, ſecundam columnam indicat.

A.

Ar-

B.

C.

D.

Eu-

I.

 secun-

K.

L.

M.

N.

Ni-

 tolini

Praxilla

Q.

R.

S.

F I N I S.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM
ET
SCIENTIARUM
NATURA
AC
CONSTITUTIONE
LIBRI QUINQUE.

Antehac diversis titulis editi.

AMSTELODAMI,
Ex Typographia P. & J. BLAEV,
Prostant apud JANSSONIO-WAESBERGIOS, BOOM,
à SOMEREN, & GOETHALS,
M DC LXXXXVI.

BENEVOLE LECTOR.

Irari noli, ſub novo titulo exhiberi tibi librum non novum, pluresque antehac ſeorſim diverſis titulis editos, in unum nunc conſpici redactos, & ſub eodem titulo omnes comprehenſos. Mutationis hujus cauſas habuimus graves. Prodiere anno ſæculi hujus quinquageſimo Gerardi Joannis Voſſii de Quatuor Artibus Popularibus, de Philologia, & de Scientiis Mathematicis *libri tres. Anno quinquageſimo octavo* de Logices & Rhetorices Natura ac Conſtitutione *libri duo editi ſunt, non aliter, ac ſi ſinguli integri eſſent tractatus, ſolummodo ob argumenti ſimilitudinem conjuncti, non vero alterius tractatus partes: cum tamen* de Rhetorices Naturâ *liber jam plures ante annos lucem conſpexiſſet, alter autem* de Logices Naturâ *ex ipſo libri initio cum libris tribus prioribus cohærere appareat, cum quibus alter nihil commune habet. Tandem hoſce eodem anno* de Philoſophia, & Philoſophorum ſectis *libri duo ſecuti ſunt: cum tamen libri* de Philoſophia *initium, eum cum libris, quos* de Artibus Liberalibus *ſcripſerat autor, eſſe connexum manifeſte doceat: alter vero* de Philoſophorum ſectis *proprio talo ſtare, neque cum priore cohærere videatur. Ut itaque tractatus hic integritati ſuæ reſtituatur, membra illius divulſa recolligere, in unum corpus redigere, titulumque toti operi convenientem præponere neceſſe fuit. Titulus ut operi Voſſiano quam aptiſſime quadret, ex* lib. 1. cap. 1. §. 2. *deſumtus eſt. Opus ipſum in quinque diſtributum eſt libros;*

quorum primus de Quatuor Artibus Popularibus *tractat. Sequentibus tribus libris disciplinarum quibus ad Philosophiam præparamur orbis traditur, cujus tres partes enumerat Vossius*, Philologiam, Mathesin, & Logicam. *Libro itaque secundo describit* Philologiam, *sub quâ comprehendit* Grammaticam, Rhetoricam, Metricam, Historicen, *quam distribuit in* Geographiam, Chronographiam, Genealogiam, *&* Historiam *proprie dictam. Tertio libro enarrat* Mathesin, *omnesque scientias Mathematicas: Quarto* Logicam. *Atque ita absoluto Artium Liberalium orbe, tandem libro quinto ad* Philosophiam *transit; cujus postquam omnes partes descripsit toti huic de artibus & scientiis operi finem imponit. Quia vero de* Philosophorum sectis *liber cum ultimo hoc affinitatem quandam habere videtur, illique in priore editione junctus fuit, ne opus hoc mutilasse videamur, eum appendicis instar illi denuo subjunximus. Dedicationes, quæ in prioribus editionibus singulis libris tanquam diversis tractatibus præfixæ fuerunt, nunc, ne aliqua ratione tractatus hic, quem unum tantum esse jam ostendimus, divellatur, in illius initio simul exhibuimus, ut nihil quod in prioribus editionibus exstat in hac desideretur. Vale, & laboribus nostris fave.*

DEDI-

DEDICATIO
LIBRI PRIMI.

Nobilissimis, Amplissimis, & Prudentissimis Dominis,
AMSTELODAMENSIS
REIPUBLICÆ
CONSULIBUS,

D. ANTHONIO OETGENS A WAEVEREN,
Equiti, Domino in Waeveren, Boxthol, & Ruyge Wilnis;

D. GUALTERO VALKONIER;

D. CORNELIO BICKERO A ZWIETEN,
Domino in Zwieten;

D. NICOLAO CORVER.

NEC NON
Nobilissimis, ac Amplissimis Dominis,
VIRIS CONSULARIBUS,

D. GERARDO SCHAEP,
Illustrissimorum Fœderatæ Belgicæ Ordinum Consiliario, & ad Serenissimum Daniæ RegemExlegato, Athenæi Lugduno-Batavi Curatori;

D. GUILIELMO BACKERO DE CORNELIIS,
Equiti S. Marci, ac Senatûs Delegatorum Hollandiæ, & West-Frisiæ, Assessori;

D. CORNELIO GRAEF,
Domino in Polsbroeck, Thesaurario;

Illustris hujus Scholæ Curatoribus;

Opus hoc Viri Clarissimi
GERARDI JOANNIS VOSSII
de quatuor Artibus Popularibus,

humillimè dedicat
FRANCISCUS JUNIUS F. N.

Nobilissimi, Amplissimi, & Spectatissimi VIRI,

Am videmus esse humanæ naturæ faciem, ut secundis quisque efferamur rebus; &, dum quid fortè nobis videmur habere præ aliis, extollamus inde supercilium, atque etiam supra alios nosmet censeamus. Neque, ut dictu difficile est, quod potissimùm hominum genus hic pessimus sui amor ita transversum rapiat, magis explicare liceat, quinam majore, vel suo, vel minorum, malo ita insaniant. Nimirum ad Regis exemplum universus orbis componitur, nec minùs in Procerum mores Civitas, quàm in Præceptoris sui verba jurat, qui Musarum initiatur

tiatur factis: planè ut animum, qui inter hæc nutritur, quamquam malarum artium cæteroquin insolentem, abripi, atque corrumpi necessum sit, dum suis sub ducibus cæcutire discit. Usque adeò rarum est, ut quis se ad aliorum demittat mediocritatem. Vestra tamen virtus est, NOBILISSIMI VIRI, ut, cùm maximæ Batavorum præsitis Urbi, tamen ne minimum quidem despiciatis, non dicam, civium Vestrorum, qui non minùs se amari à Vobis, quàm Vos à se coli sciunt; sed exterorum etiam, qui potentiam Vestram non tam mirantur, quàm Humanitatem laudant. Et quemadmodum totus ad Urbem Vestram confluit mundus, ita prædicat idem, numquam à Vestro se dimitti vultu, quin multò recedat lætior. Certè hæc ipsa non unis vicibus ab Incomparabili Viro, D. GERARDO JOANNE VOSSIO, Amitæ meæ marito, nunc ad beatiores sedes translato, audire me memini. Equidem non ignarus sum, quàm non liceat Divinæ refragari voluntati; dolemus tamen, quòd hæc ipsi, uti statuerat, in publico testari non licuerit, inscripturo Vobis hoc suum, quod offerimus Vobis, VIRI NOBILISSIMI, &, quæ jam edimus, reliqua. Quòd tardiùs hæc lucem videant, domestico dolori dabitis: quo & hæc ipsa tangi videbantur, quæ ante diem parente suo orbata sunt: qui sanè eò usque jam illa perduxerat, ut brevi in publicum fuissent proditura. Enimverò, præterquam quòd ita in fatis fuerit, illud etiam accessit incommodi, quòd nec Unicus ex numerosâ prole superstes Filius, Vir Eximius, ISAACUS VOSSIUS, Amitinus meus, quia Arctois hinc procul in plagis degeret, neque ego, aliquantò pòst demum ex Avita Patria in meam redux, adfuerimus, quo tempore diem suum obiit Vir immortalitate dignissimus, nisi hac morte ad immortalitatem transeundum esset. Itaque hinc factum, ut diutius substiterint præla; quæ tutius etiam id existimabant, ne nimium festinâsse dici possent. Postmodum, ubi vidi, nihil desiderari aliud præter curam, ut bellè procederent operæ typographicæ; ac cognovi non displicere Clarissimo Amitino meo, ut, quicquid id esset, in me susciperem, totus in eo fui, ut prodirent quamprimùm, quæ adeò avide ab orbe literato exspectari non poteram esse nescius. Certus verò sum, hæc hilari fronte Vos accepturos, quia VOSSIANA sunt: quæ, quia VOSSIUM benevolentiâ summâ, ac amore, prosecuti estis, non amari à Vobis non queant. Quid quòd eò etiam placebunt magis, quòd, quæ Vobis dicamus, NOBILISSIMI VIRI, sint vestra? non tam iccircò, quia Urbe in Vestra nata sint, ac primam illic quoque intueantur lucem; quàm quia ipsi horum fœtuum Parenti Vobis eos consecrare fuerit animus. Cui sanè ejus voluntati eò etiam lubentius morem gerimus, quòd suprema, sanctaque sit; ac qualem omnino expediat habere exitum, ut verbis Jureconsulti hic utar. Quin potius præstamus hic Vobis, quæ rectâ, ut loquuntur, viâ ad Vos jam transiisse dici poterant? Multùm verò etiam nobis gratulabimur, si studium nostrum, ac qualemcumque hanc curam probari Vobis animadverterimus; atque addetis animum, NOBILISSIMI VIRI, ut alacriores eamus ad alia, quæ supersunt summi hujus Viri, cùm edita, at quæ manu suâ pluribus in locis eum auxit in modum, ut nova penè videantur; tum inedita, quæ sanè longo intervallo editorum superant numerum: ex quibus quid magis ab Eruditis desideratur, quàm vastum illud, atque integri Vicennii, opus Originum; quàm aliquot reliqui de Idololatria Gentili, & Physiologia Christiana, tomi; aliquot itidem operis de Vitiis Sermonis Latini; multaque adeò Theologica, Philosophica, Philologica, sub quibus Chronologica comprehendo, quæ singula hic non recensebo, ne complures paginas implere opus habeam. Horum autem, quæ jam edimus, NOBILISSIMI VIRI, operum primum naturam tradit quatuor artium popularium, Grammatistices, Gymnastices, Musices, & Graphices; quas *populares* vocat Vir summus, quòd exerceri iis soleant honestiorum è populo liberi.

beri. Prioris autem qui nescit, aut non agnoscit, usum, næ ille ignorat, quomodo ad divinitatem accedatur proximè. Nempe illius beneficio per omne vivimus ævum, nec iis, qui ante nos vixere, loquimur tantùm, sed & iis, qui multis post nos vivent sæculis, ut tum, cùm fuimus, etiamnum esse dicamur. Alteram negligat, cui sua non est curæ sanitas; neque enim hæc πρὸς ὑγίειαν conservandam modò, sed & acquirendam plurimum confert: quod de Musice etiam tradit Galenus; cujus utriusque amorem homini quoque ingenitum esse idem existimat. At tantò hæc illâ dignior insuper, ac præstantior videri possit, quantum animus, cujus utimur imperio, corpori antistat: quippe quæ honestâ non minùs animum, quàm aures, voluptate afficiat; imò sæpe præstet, ut hic vitæ mortalium imperator secum consonet. De Pictura verò nimis iniquè judicant, qui ex artibus liberalibus eam ejiciunt. Imo verò nonne hæc quibusdam gentibus loco scripturæ fuit? nonne ejus quoque ope, ac intuitu, addiscit longa posteritas, quod multis Historicorum sæpe continetur paginis? Ut mittam nunc elegantiorum artificum tabulas, *ubi*, ut ait sedulus ille naturæ indagator, *intelligitur plus semper, quàm pingitur; &, cùm ars summa sit, ingenium tamen supra artem est.* Et prætereà Q. Maximus, P. Scipio, alii, si quando majorum intuerentur imagines, sibi vehementissimè animum ad virtutes accendi dixere; non quòd cera illa, aut figura tantam in sese haberet vim; sed quòd memoriâ rerum gestarum ea flamma egregiis Viris in pectore crescat, nec sedetur prius, quàm virtus eorum famam, atque gloriam adæquârit: ut huc traham, quæ narrat in operis principio Jugurthini belli scriptor. Sed, dum hic de Pictoribus mihi sermo est, occurrit monitum Pictorum venustissimi, de tabula tollendam esse manum; ne, ut nocet sæpe nimia eorum diligentia, mea quoque, nimis prolixa, ingrata sit præfatio.

Voto itaque finiam,

VIRI NOBILISSIMI, ET AMPLISSIMI:

Ut quàm diutissimè vos servet incolumes supremus ille rerum Arbiter; curasque, quas publico omnium, Vestroque, dicatis bono, secundet, quò floreat magis magisque Vestra, quæ florentissima, ac nulli jam in toto ferè terrarum orbe secunda est, Respublica. Dabam Amstelodami postrid. Non. Quinctil. St. Gregor. CIƆ IƆ C L.

Nobilissimorum, & Amplissimorum Nominum Vestrorum

devotissimus cultor

FRANCISCUS JUNIUS F. N.

DEDI-

DEDICATIO
LIBRI SECUNDI.

Nobilissimis, ac Amplissimis, Dominis,

VIRIS CONSULARIBUS,

D. GERARDO SCHAEP,

Illustrissimorum Fœderatæ Belgicæ Ordinum Consiliario, & ad Serenissimum Daniæ Regem Exlegato, Athenæi Lugduno-Batavi Curatori;

D. GUILIELMO BACKERO DE CORNELIIS,

Equiti S. Marci, ac Senatûs Delegatorum Hollandiæ, & West-Frisiæ, Assessori;

D. CORNELIO GRAEF,

Domino in Polsbroeck, Thesaurario;

Illustris hujus Scholæ

CURATORIBUS;

Opus hoc Clarissimi Viri

GERARDI JOANNIS VOSSII

DE PHILOLOGIA

humillimè dedicat

FRANCISCUS JUNIUS F. N.

Nobilissimi, Amplissimi, & Spectatissimi VIRI,

QUotiescunque humani generis indolem intueor, diuque, ac multùm, cogito, id animo occurrit semper, quàm nemo hîc sit, qui non aliquâ sciendi, ac discendi, cupidine teneatur. Sed enim nescio, quo fato fiat, quòd, cùm scire velint omnes, pauci adeò sint, qui, quo discendum quidque sit modo, quâ methodo, aut sciant; aut, quod pejus est, vel scire saltem laborent. Atque illi quidem, cùm in primâ ætate negligant laborum gradus, nec, quâ lege proficiant, curent; ac dein, maturiores facti, continuo ad vota properent; si quid etiam sciunt, sanè, id quòd sciant, necesse est, nesciant; quia nempe aut solidâ destituantur ratione, aut eâ uti non possint: unde fit, ut, cùm in forum venerint, deficiant sæpe, & obmutescant, quasi, ut loquitur Satyricus, in alium terrarum orbem delati; imo sæpius etiam est, ut labent. At vero hi magis peccant, qui, cùm videant, multis opus esse artibus, ut ad solidam eruditionem accedatur; principia consultò negligunt, quo citiùs spacia decurrant: ac, ut ad institutum nostrum veniam, artibus liberalibus erudiri nolunt, quia illæ, ut ajunt, virtutem non dent; quasi verò iis non opus sit, ut animos ad accipiendam virtutem præparent. Et tamen hi ipsi etiam tolerabiliores essent, si,

ſi, poſteaquàm jam arbitrio ſuo didicerint eſſe diſerti, cùm jam ſe ſcire quid credunt; quamvis reverâ neſciant, non ambitione abrepti, & faſtu, qui an non inſcitiæ germanus eſt? alios omnes ſaniùs edoctos, atque omnia, infra ſe ponerent. Et ſanè his moribus jam vivitur, ut non modò non aliud laudent, quàm quo ipſi valeant, ſed non rarò etiam vix aliud agnoſcant erudito homine dignum. Multa vero ſe neſcire ſcivit Pythagoras Samius: qui, quamquam longo ſtudio, atque accuratâ rerum omnium cognitione, ad faſtigium humanæ ſcientiæ perveniſſe videri poſſet, quantum Gentili quidem licebat; non ſe σοφὸν, ſive Sapientem; ſed φιλόσοφον, ſive Sapientiæ ſtudioſum & amantem, nuncupari juſſit; quod videret, quam id ſit exiguum, quod ſciri hic vocamus: ſiquidem, præterquam quòd plura ſint quæ ignoramus, ſæpe etiam eorum, quæ ſcire nos exiſtimamus, veritas in obſcuro lateat; ut adeò ſolius Dei ſit, *Scio, nec mutor*, dicere. Offerimus hic Vobis, VIRI NOBILISSIMI, eximii GERARDI IOANNIS VOSSII, de Philologia opus, quod eodem ad Vos, quo primum etiam, jure ſpectat. Eo docet, quis artibus, quas feri homines, qui mores ſuos iis emolliri nolunt, adeò ſpretui habent, debeatur honos. Eo monet, ut *contemnamus & ipſi eos, qui contemptim adeò de humanitatis ſtudiis loquuntur; quando ſatis graves inſcitiæ ſuæ pœnas luunt, dum nihil illorum capiunt, quæ aſſiduè captant; nec aliâ de cauſſâ ſic erga penitiores inſaniunt literas, quàm quia ſui ſimiles velint eſſe cæteros.* Videre hîc eſt, qui ad ſtudia admitti debeant; quantò major naturæ, quàm ſexûs, habenda ſit ratio: quam ad rem præivit jam laudatus nobis ſapientiæ magiſter Pythagoras; qui, ut Crotoniatem, atque alios, quos minùs idoneos exploràſſet, remiſit; ita, quibus finxerat

De meliore luto Titan præcordia,

οὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, in diſciplinam recepit. De ipſis nunc artibus ſtrictim quid dicere inſtitui, non quidem iis, quæ πολυμαθείας nomine veniunt, ut ſunt Philologia, Matheſis, & Logice; ſed de Grammatice, Rhetorice, Metrice, & Hiſtoria, quas Philologia ſub ſe comprehendit. Scio equidem, Grammatices vocabulum aliquando pro Philologia accipi, ſed fit id κατὰ κατάχρησιν, καὶ οὐ λόγῳ κυρίῳ. Propriè itaque ſumta vel præcepta tradit, vel vocum docet ſignificationes. Illa qui negligit, non video, quomodo rectè loqui poſſit; qui has, non loquetur, quin lædat Romanas aures: quinetiam qui harum proprietates inſuper habet, magno conatu efficiet, ne alios intelligat, imò ne ipſe intelligatur. Illa referuntur ad Grammaticen, quam Methodicen, ſive Technicen, nuncupant: & quam in artem ab Ariſtotele primùm redactam primus docuit Epicurus; hæ ad Grammaticen Exegeticen, cujus ope ſæpe fit, ut, quæ aliàs ejus ignaro difficillima videri poſſint, facili labore explicemus. Refert Pomponius Iureconſultus *l. 2. D. de Or. Iur. §. Poſt hos. 46.* Tuberonem doctiſſimum fuiſſe habitum publici, ſimul & privati, juris interpretem, ac complures eum utriuſque operis libros reliquiſſe: ſed parum gratos fuiſſe ejus libros, quod ſermone antiquo uſus eſſet. Contra vero Antiſtium Labeonem plurimam etiam, ſed feliciorem, ſtudiis operam dediſſe; ac difficillimos etiam juris nodos ſolviſſe ex verborum proprietate. Atque huc ſpectant tot leges ejus, quæ in penultimo Pandectarum titulo *de verbor. ſignif.* exſtant. Curam rectè loquendi excipit altera, quæ eſt ornatè loquendi, quam Rhetoricam dicimus. Ab ea diverſa eſt Eloquentia, quæ alio nomine Rhetorica facultas nuncupatur; quod nempe hæc circa externum, illa circa internum, ſermonis ornatum magis verſetur. Utrobique palmam feret ille, qui verba aptârit rebus; & parva ſubmiſſe, media modicè, magna granditer proferre noverit, ut alicubi loquitur Caſſiodorus: at optimè eſt, ubi & linguam,

guam, & pectus, loquentis, scribentisque, mirari licet; quorum illam in Aristotele, hoc in ipso Cicerone desideravere. Danda etiam sedulo est opera, ne loquentiæ multum, sapientiæ parum dicatur habere oratio. Metrices sanè utilitatem satis illa indicant, quæ de Orpheo, ac Amphione, fabulis involuta, narrantur. Altera Philologiæ pars est Historia, illa temporum testis, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, & nuncia vetustatis. Agit ea vel de locis, de quibus est Geographia: vel de temporibus, quam Chronologiam vocant, vel de stirpibus, quæ Genealogia dicitur; vel de actionibus, quæ propriè sibi nomen Historiæ vindicat. Hæc sine istis nulla est; siquidem sine locorum cognitione nemo scriptores vel sacros, vel externos, intellexerit. Temporum qui non habet rationem, non conciliabit Scripturas. Genealogiæ neget necessitatem, qui negare volet historias potissimum de personis esse, quæ familiis distinguuntur. At verò qui hisce se imbuit, facilè veram historiam à ficta; sacram à profana, dignoscet. Historiam autem legere quâ lege, & methodo oporteat, hoc in opere tradit Clarissimus VOSSIUS, quod eo accipite animo, VIRI NOBILISSIMI, quo, si per fata liceret, ipse offerret vobis. Valete, VIRI NOBILISSIMI, ac Reipublicæ Vestræ, & literarum, bono diu, ac feliciter, vivite incolumes. Amstelodami v Id. Quinctil. St. Greg. cIↃ IↃ CL: quo die, superioris seculi anno tricesimo sexto, terras reliquit ingens illud literarum decus DESIDERIUS ERASMUS.

Nobilissimorum, & Amplissimorum
Nominum Vestrorum

devotissimus cultor

FRANCISCUS IUNIUS F. N.

DEDI-

DEDICATIO LIBRI TERTII.

Nobilissimis, Amplissimis, & Prudentissimis Dominis,

AMSTELODAMENSIS REIPUBLICÆ

CONSULIBUS,

D. ANTHONIO OETGENS à WAEVEREN,
Equiti, Domino in Waeveren, Bothshol, & Ruyge-Wilnisse;

D. CORNELIO BICKERO à ZWIETEN,
Domino in Zwieten;

D. NICOLAO CORVER;

D. FRANCISCO BANNING KOCK,
Equiti D. Michaëlis, Domino in Purmerland, & Ilpendam, &c.

Opus hoc Clarissimi Viri
GERARDI JOANNIS VOSSII
De Scientiis Mathematicis

humillimè dedicat

FRANCISCUS IUNIUS F. N.

Nobilissimi, Amplissimi, & Spectatissimi VIRI,

Æpe animum meum mirari subit, eas à tam paucis addisci disciplinas, quæ propriè hoc nomen possident. Mathematicæ enim vocantur, quia μαθεῖν sit discere. Sunt, quibus id inde esse videatur, quia ob subtilitatem suam addisci nequeant, nisi alio docente. Eâ Anatolius sententiâ fuit. In quo faciliùs assentiremus, nisi etiam in naturæ scientia tot essent inexplicabilis labyrinthi: pariterque in aliis artibus, ac doctrinis, tam multa laterent in obscuro: ut iccirco in hac judicii infirmitate doctore ad illas opus sit. Quare iis potius accessero, qui hoc nomen eò promeruisse existimant, quòd, etsi antiquissimis temporibus contenti forent, si natare, & literas, scirent; si cursu, hasta, pila, saliendo, armis, equo, aliisque exercitiis firmarent corporis vires; si canendi etiam arte honestam caperent voluptatem: postea tamen cogitare cœperint de uberiori animi pastu, ac solæ tum fuerint Mathematicæ, quibus mentem excitarent, acuerent, ac perficerent: ubi verò his veluti scalis ulteriùs, etiam in cœlos ipsos, ascenderunt, ut amplius solæ non forent, hoc tamen sibi vindicarent, quòd saltem essent primæ, quia nonnisi geminis istis alis, quas suppeditat numerandi, & mensurandi disciplina, subvolari posse altiùs crederetur. Atque is quidem scientiis istis honor multis mansit seculis. Inprimis autem perdidit hoc decus, ex quo sordere in scholis Plato, atque unus regnare cœpit Aristoteles. In quo facilè àpud eos invenero fidem, qui

 sciunt,

sciunt, cujusmodi ante hos annos quingentos philosophia sit invecta à Scholasticis. Inde jam illam angustis adeò terminis circumscripsere, ut Philosophus haberetur, qui neglecto erudito illo pulvere in uno se Aristotele exercuisset, quasi & is sine Mathesi posset intelligi. Ac, quasi non satis esset in isto peccasse, placuit in philosophia spinas magis sectari, quàm rosas, ita ut magna nunc opus sit sollertiâ in tot vepretis succidendis. Quid quod contemptis etiam humanitatis studiis, totâque politiori literaturâ, induxere barbarum sermonis genus? scilicet ut haberent similes labris lactucas. Sed de Scholasticis nunc non est dicendi locus; nisi fortasse quatenus & illi, quos ad Mathesios studia amor, & genius suus finxisset, passi sint, simili se barbarie abripi, quasi torrente quodam, qui omnes longè lateque agros inundaret. Et sanè ut hi ridiculi sunt, qui disserere prius de omni re volunt, quàm rectè loqui didicerint; ita illos, utut multùm jam sibi profecisse videantur, multum scire, parum sapere meritò dicere liceat; si quid etiam scire eos existimandum est, qui magis credunt sensui, cui potissimùm fidem habet naturalis scientia, quàm rationi, ad cujus obrussam cuncta exigit Mathesis. Nec solus contra eos agat Aristoteles, qui, in hoc præceptoris sui insistens vestigiis, sua passim Mathematicis rationibus firmat, & probat; sed & ejus, quos tanti faciunt, sectatores, quorum Simplicio teste, *ut literæ discendæ sunt ad Mathemata percipienda, ita ea propter Philosophiam.* Et quidni igitur illi, qui illotis, ut ille apud Gellium quæritur, pedibus repente ad Philosophos divertunt ἀθεώρητοι, ἄμυσοι, ἀγεωμέτρητοι, remitti possint, additâ Xenocratis, qui Speusippo, Platonis discipulo, successit, increpatione, Λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας. Nimirum & ipse Plato, cui Mathesis προπαίδεια, καὶ κατὰ παίδευσιν ὁδὸς, dicebatur, foribus gymnasii inscripserat, Οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω. Verumenimverò cùm omnes artes, atque disciplinæ, uno quasi vinculo connectantur, ut difficile sit, solidam unius adipisci cognitionem, nisi quis & reliquis mediocriter imbutus sit, id præ aliis sibi vindicat Mathesis, quòd non alia æquè disciplina singulis, & omnibus, facem præbeat: unde eos, qui Mathesi dedissent operam, εἰς πάντα μαθήματα ὀξεῖς φαίνεσθαι, ajebat divinus Plato. Et reverâ si philosophiam intueri libet, in qua non ejus parte Mathematum usus elucet? Imo etiam in ipso Philosophiæ organo, quod *Logicen* dicimus, is paret, cum Aristoteles in Analyticis suis nonnisi Mathematicis exemplis gaudeat. Quomodo natura sine Mathesi intelligi possit, cùm Deus omnia in numero, pondere & mensurâ disposuerit? cùm videamus verissimum esse Platonis illud, τὸν θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν? An non efficit eadem, ut quasi gradibus, sicut dicebat Asclepius, ad cognitionem τῶν ὄντων perveniat Metaphysicus? Quantopere verò etiam in omni vitæ genere eam non ignorare opus sit, nemo, nisi qui veritati bellum indixerit, neget, si vel singulas Mathesios partes attendat. Pythagoreorum judicio sapientissimus dicebatur, qui numeros invenisset. Nempe horum etiam beneficio sacras explicamus paginas; adeo quidem, ut nolit B. Augustinus *quemquam ad rerum divinarum, atque humanarum, cognitionem accedere, nisi priùs numerandi artem addidicerit.* Et quis igitur illud probet, quod c. *si quis artem.* x. *distinct.* XXXVII dicitur; *Si quis artem noverit Grammaticam, vel Dialecticam, ut rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa, ac vera, dijudicet, non improbamus. Geometria, & Arithmetica, & Musica, habent in sua scientia veritatem, sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nôsse legem, intelligere prophetas, euangelio credere, apostolos non ignorare. Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dummodo ad meliores usus fuerit assumta.* Et utique, si *scientia pietatis est legem nôsse, intelligere Prophetas*, an non talis Arithmetice, atque Geometrice, scientia censenda est, sine quarum ope esset, ut nec perfectè sci-

sciri lex, nec servari posset? At quàm multa sunt, quæ nonnisi Arithmeticus, aut Geometra, intelligat? Per Grammaticorum doctrinam si non aliam hîc intelligit, quàm Grammatisticen, sive legendi, scribendique, scientiam; dici possit, non ad vitam tantùm eam proficere, sed etiam ad adquirendam illam pietatis scientiam: quandoquidem hæc lectionem assiduam legis, prophetarum, euangelii, ac apostolorum desiderat. Et tamen sic piè quoque monet, *proficere eam, dummodo ad meliores usus fuerit assumpta.* Scilicet,

Nil prodest, quòd non lædere possit idem.

Quâ etiam de caussâ nolebat Thamus, Ægyptiarum Thebarum Rex, artem hanc in regnum suum induci. Qua de caussa Licinius Imperator literas vocabat *virus, & publicam pestem:* quomodo sanè ex Græcorum literis elementariis novam excogitabant hæresin olim Marcus, & Colarbasus. Sin de arte Grammatica loquitur, à qua quis literatus, ac multis tinctus literis, dicitur; nonne hæc, modò laxiùs, ac pro Philologia, eam accipias, Geographiam, Genealogiam, Chronologiam sub se continet, quas & Mathesis explicat? quamquam non eam inficias tractari istas disciplinas aliter paullò à Philologo, aliter à Mathematico. Mitiganda sunt itaque priora illa ex can. *Turbat.* VIII. *d. distinct. Turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis secularibus literis omnino æstimat prohibendos, in quibus si qua inventa sunt utilia, quasi sua sumere licet. Alioquin nec Moses, nec Daniel, Ægyptiorum paterentur erudiri literis, quorum tamen superstitiones simul, & delicias horrebant. Nec ipse magister gentium aliquot versus poëtarum suis vel scriptis indidisset, vel dictis.* Ægyptiorum hîc meminit Beda. Nempe ab his, ac Phœnicibus, Arithmeticam accepit Pythagoras; illosque invenisse πεττείαν, καὶ κυβείαν Plato autor est in Phædro. Ac omnino huc facit c. *De quibusdam*, XII. *d. distinct. De quibusdam locis ad nos refertur, neque magistros, neque curam inveniri pro studio literarum. Iccirco in universis episcopis, subjectisque plebibus, & aliis locis, in quibus necessitas occurrerit, omnino cura, & diligentia adhibeatur, ut magistri & doctores constituantur, qui studia literarum, liberaliumque artium assiduè doceant, quia in his maximè divina manifestantur, atque declarantur mandata.* Quin etiam inter ea, quæ Sacerdotibus ad discendum necessaria sunt, *computus* refertur, cujus si ei desit notitia, *sacerdotis nomen vix in eo constabit; quia valdè periculosæ sunt euangelicæ minæ, quibus dicitur; Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent.* c. *Quæ ipsis* V. *distinct.* XXXVIII. Ac sexcenta talia sunt, quorum omnium instar hæc, quæ retulimus, censemus. Neque aliis debemus Geometriam, quam Ægyptiorum Numini *Theut*, sive jam inde in Græciam eam transtulerint Thales Milesius, & Ameristus; sive Mœris, &, quem diximus, Pythagoras. Jam vero quantum Jurisconsultis utraque hæc scientia prosit, facilè viderint, qui secundum proportionem Arithmeticam, & Geometricam, in justitia distributiva, ut loquuntur, & commutativâ, omnia agi sciunt. Atque hæc proportionum doctrina multum etiam attulerit lucis legenti Stagiritæ moralia. Geometriæ verò dignitas fecit etiam, ut de Jure Romano immunitatibus gauderent, qui eam docebant; ut videre est *in l.* 2. *C. de excusat. artific.* quippe quod ex quadam Theodosii constitutione spectabiles essent: quanquam favor pupillorum contrà voluerit, ne à tutelis vacarent. *l.* 22. *D. de excusat.* Utramque etiam Thessalo filio discendam præcipit magnus Hippocrates, non tam ideo, quod doctior futurus esset, quàm quod eo pacto doctior redderetur Medicus. Sine Logistica nec pacis, nec belli, temporibus consisterent Respublicæ. Et stipes omnino sit, oportet, quem non movere possit

 illa

illa animorum excitatrix Musica, cujus beneficio omnes abstergemus laborum molestias. Quinimo

Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.

Atque ut hæ duæ scientiæ Arithmeticæ subalternantur, ita Optice, ac Geodæsia Geometriæ subsunt. Quanta illius sit dignitas, ex organo ejus, quod oculi sunt, animadvertimus. Inde etiam est, quod cujusque rei magnitudinem, altitudinem sciamus, ac distantiam; quod per speculorum compositiones pro uno centum referamus: quod cœlestia, & in terris longiùs à nobis remota, accuratiùs intueamur myopes quoque ac senes. Geodæsia terrarum longitudines, latitudines, & profunditates mensurare docet; & præstat, ne existimemus, eandem esse regionum magnitudinem, quæ eodem continentur ambitu; Megalopolin videlicet majorem esse Lacedæmone, quòd illa quinquaginta, hæc quadraginta octo stadiorum ambitu esset, cùm contrà hæc duplo major illa fuerit, si Polybio credimus. Astronomiam quid magis commendat, quàm subjecti nobilitas. Enarrant cœli gloriam Dei, atque os occludunt illis,

—— Vacuo qui currere semina motu
Affirmant, magnumque novas per inane figuras
Fortunâ; non arte, regi.

Quid hic ad terrena illa quasi obbrutescimus homines? quanto laudatius est cœlum, quàm cœlata vasa; cœli flores, quàm hortenses, intueri! Illic nobis esse patriam vel Anaxagoras doceat; qui cœli quoque, & solis, intuendi caussa se ajebat natum. Ptolomæus, quotiescunque sidera considerabat, non terram se calcare, sed cum Jove ambrosia se vesci, & nectare, jactabat. Atque hoc de cœlis studium inter cætera Mathematica principem semper locum habuit, dignumque præ aliis est cœlestibus animis, ac principibus præsertim cœlitus datis; unde, si studium aliud, hoc à magnis regibus maximè excultum fuisse legimus. Salomo, ille Regum sapientissimus, nonne cognoscebat constitutionem mundi, & vim elementorum; solstitiorum mutationes, & varietates tempestatum; anni circuitus, & stellarum situs? nonne Julius Cæsar

Media inter prælia semper
Stellarum, cœlique plagis, superisque vacabat?

Quid Alphonsum, Castellæ, & Legionis Regem, memorem, cujus tabulas Astronomicas habemus, cui operi concinnando præfuit Rabbi Isaac Hazan? At ubi quoque non maximus ejus usus elucet? Quæ sine temporum annorum, ac dierum, distinctione diu floreat Respublica, sive commune ejus bonum, sive privatam singulorum vitam spectes? Eclipsin quod ignoraret Nicias, detrimentum; quod sciret Pericles, commodum Athenienfibus attulit. Quid sine ea sit agricultura? quid res nautica? quid omnis scientia? quid illa prudentiæ genitrix, ac rerum agendarum magistra Historia? quid denique uterque hujus oculus, Chronologia, & Geographia, sine quibus ea cæca sit, ac mutila. Apage vero illam Astrologiam ἀποτελεσματικὴν, de cujus cultoribus vulgatum illud verissimum est; Quantum metiuntur Astronomi, tantum mentiuntur Astrologi; quibus an non adversatur Sacra Scriptura? quæ non indicari posse ab homine, quid post se futurum sit, passim docet; cujus mentem Patres etiam sequuntur. Atque exosum fuisse id studium vel Doctor ille mirabilis Rogerus Baconus suo exemplo probet, quem à Clemente IV. in carcerem legimus conjectum, quod à malevolis, ac sanæ Mathesios imperitis Magiæ dæmoniacæ accusaretur. Et, ut Gentiles etiam

etiam ad testimonium citem, sic Metius Pomposianus, quod habere Imperatoriam genesin vulgo ferebatur; sic aruspex, ex Germania missus, qui, de fulgure consultus, mutationem rerum prædixerat, Domitiani Cæsaris jussu miserrimè periere. Sed an non is omnium conjectat optimè, qui magistra mente, ac duce prudentia, regitur? qui ea, quæ tot ante se contigere seculis, cum præsentibus, præsentia cum futuris confert. Et rectè igitur monet Philosophus Stagiræus, φρόνιμον, καὶ σοφὸν, ταχῦαν εἶναι τὴν μαντικὴν, καὶ μόνον. Sed transeo ad artium antiquissimam Mechanicen; de cujus multiplici utilitate satius ferè sit tacere, quàm pauca dicere; cum videam, VIRI NOBILISSIMI, ne ullam quidem ejus partem negligi hac Vestra in Urbe: quam & Minervæ, & Mercurii, domicilium quis rectè nuncupârit, siquidem dubitare liceat, utrumne orbis literatus ob Vestrum erga eruditos studium, ac amorem, an universus mundus magis ei debeat, quòd ex eâ, quasi ex quodam omnium rerum promptuario, necessaria quævis adipiscatur. Habet autem hæc ars, si Philosopho credimus, multa, quæ hominem in admirationem rapiant, adeò ut, cùm æmula naturæ sit, eam etiam vincere videri possit. Quid quis miretur magis, quàm artem manganariam? cujus ope Archimedes Syracusanus non modo regiam navem, cui movendæ non sufficiebant totius Siciliæ vires, in mare protraxit; sed totam etiam terram moturum se dixit, si locus extra eam daretur, in quo consisteret. Αὐτοματοποιητικὴν ipsi veteres θαυματοποιητικὴν dixere. Et sanè quem non moveant, moventia se per aëra, & spiritus, αὐτόματα? Lignea Archytæ Tarentini columba, vitrea Syracusii senis sphæra, quorum non tum veterum, tum recentiorum celebrantur scriptis? Atque hæc quidem non cœlum tantùm & sidera referebat, sed etiam motus cœlestes, ortusque siderum, & occasus; Ut nugantur autem, qui fabulosam esse Archytæ columbam existimant; ita fallunt, ac falluntur, etiam, qui sphæram hanc Ovidii tempore Romæ fuisse asservatam dicunt. Gnomonicen non nisi Cynici, aut Parasiti, improbent; illi quidem, quòd omnem penè disciplinarum orbem insuper habeant; hi, quod uterus sit ipsis bestiarum ritu solarium. Ante inventa in Græcia horologia umbram pedibus dimetiebantur, ut sic constaret, quanta diei pars præteriisset, quanta superesset. Sic Archimedes ex umbrarum incrementis collegerat, quantum arenarum capere posset mundus. Horologia vero post reperta non alio fuere facta artificio, ac nostra. Horas singulas literæ numerales à prima ad duodecimam designabant, quarum prioribus sex quisque suis vacabat negotiis, pomeridianis reliquis curabat corpus; quod quatuor literæ insequentes jubere videbantur ΖΗΘΙ id est, *vive*; quod pro genio indulgere sumebant homines geniales. Romani vero proceres pueros ad hoc habuere, qui nunciarent horas, eo quod nimis molestum videretur in forum currere, in quo tum unicum horologium, ex Sicilia advectum erat positum. Sed cesso plura dicere, quandoquidem plenius tractentur omnia in hoc Incomparabilis VOSSII de scientiis Mathematicis opere: quod Vestrum jam facimus, VIRI NOBILISSIMI, vel Vestrum ipse potius fecit ὁ μακαρίτης. Licebit & hic aspicere tempora, ac ætates non quidem eorum omnium, qui fuere Matheseos gnari; quia sic enumerare fuisset opus Pythagoricos omnes, ac Platonicos, siquidem eorum Matheseos ignarus erat nullus; sed eorum, qui docendo, scribendoque Mathesin illustravere: quod olim quoque præstiterat Eudemus. At sic quoque singulos veteres, ac recentiores, recensere, Deus bone, quàm foret longum! Jam tamen id ipsum versabat animo Vir summus, atque agendo indefessus; Nec dubium est, quin liberasset fidem, nisi aliter placuisset illi, in cujus arbitrio res, ac spes nostræ sunt. Cum autem cogitaret subinde ingravescens senium, supremam huic operi manum imposuit primum, ut haberet hoc saltem literata posteritas,

ritas,

ritas, si fortè quid humanitus contingeret, antequam ad cætera progrederetur. Quibus fidem facit id, quod in fronte libri adscripserat. *Diutius si immorer, vereor, ne videar immori velle.* Vobis vero inscribi hoc opus, VIRI NOBILISSIMI, voluit ὁ μακαρίτης, ut constaret orbi literato, ac doctæ posteritati, amari se ab illis, qui leges dant Urbi, quæ terrâ marique longè lateque dominatur; quæ Belgicæ nostræ non horreum modo, ac cella penaria est, sed quasi ærarium, ac cella, si ita loqui licet, pecuniaria. Illud vero quis non miretur, quod, cum sit φιλοξενίης στέγος ἀκλήϊστον, totique pateat, eundemque permeet, urbs una mundo, omnes, quotquot eam habitant, ejus libertati tam impensè faveant; quam nec nisi sua cum anima boni cives amitti velint; & cum plerumque aliàs suus singulas gentes ducat genius, omnes ejus ex orbe toto incolæ in idem conveniant, idemque omnes quovis in discrimine pariter, ac amicè, Vestro ductu, velint, & nolint. Finiam iisdem penè verbis, quibus Panegyrin suam de laudibus Stiliconis inchoavit Claudianus,

Continuent Superi pleno sic Vestra favore
Gaudia, successusque novis successibus addant.

Valete, & vigete quàm diutissimè, & felicissimè, VIRI NOBILISSIMI. Amstelodami postrid. Id. Sextil. St. Greg. cIↃ IↃ CL.

Nobilissimorum, & Amplissimorum
Nominum Vestrorum

devotissimus cultor

FRANCISCUS JUNIUS F. N.

DEDI-

DEDICATIO
LIBRI QUINTI.

ILLUSTRISSIMO VIRO

CONRADO van BEUNINGEN

FOEDERATI BELGII

Ad Serenis. & Potentis.

DANIÆ REGEM,

LEGATO.

Is. Vossius S. P

Uamvis, *Vir Illustrissime*, liber hic parentis mei, non ita sit elaboratus, atque illa scripta, quorum ipse præfuit editioni; quia tamen olim cum eum pervolveres, non indignus visus fuit, qui in communes prodiret usus; non rectè me facturum existimavi, si illum diutius premerem, ac non concrederem judiciis seculi tam boni, tam benigni, quo futiles & abortivi etiam fœtus, cum plausu & admiratione excipiuntur. Optassem quidem ut superstiti fata permisissent argumentum hoc, nec ignobile nec injucundum eatenus perpolire, ut opus non esset ex aliena culpa exemplum petere; verùm cum alterutrum faciendum fuerit, malui tuum sequi consilium, quod mihi legis instar est, quam tineis gratificari, quarum inopiæ, ut semper, ita quoque nunc satis liberaliter succurritur. Frustra verò essem, si illud qualecumque scriptum, alterius tutelæ & patrocinio committerem, atque ejus, cujus arbitratu lucem adspicit. Ipsa hoc jubet æquitas, sed multò magis officii nostri id exigit ratio. Cum enim jam à tot annis amicitia & familiaritate tua fruar, fueritque mihi illa semper & honori & voluptati, ingratus essem si ullam negligerem occasionem, quà non studium ac observantiam testarer, ac cum præsentibus non liceat obsequiis, tralativo saltem affectus genere, absentem colerem, ac porrò demereri conarer. Jucunda res est amari à quibuscumque etiam; sed verò quid jucundius, quid pulchrius, quam eorum promereri benevolentiam, quorum virtutes etiam invitos ac nolentes rapere possint? Quis non talium amicitiam omnibus votis adquirere, adquisitam verò tanquam lucem oculorum conservare quàm maximè cupiat? Adeone verò quis sit barbarus, ut qui ingenium & suavitatem morum tuorum perspectam habeat, familiaritatem etiam non ambiat, ac perpetuo illa frui desideret? Taceo reliqua, quæ vel leviter perstringere vix audeam, gnarus quàm id mihi difficile, tibi ingratum, aliis vero sit futurum invidiosum. Me tamen silente, sciunt omnes, & ii præcipuè quibus curæ est salus communis, quanto cum honore, & hîc in patria, & foris apud Reges, partes & Reipublicæ, & tuas, sustinueris. In literis quantum valeas, norunt qui te, & literas norunt. Nemo nisi malignus aut hebes inficias iverit, pervolvisse te quicquid in omni penè studiorum genere utile est ac scitu dignum, nec summa tantum libasse, sed & illa hausisse, quæ in recessu latent, & in ipsos quodammodo humanæ scientiæ fontes penetrasse.

trasse.

traſſe. Parcius quàm ſentiam hæc à me dicuntur, æmulis tamen quibuſdam, ea ipſa quoque videbuntur nimia. Sed an quia iſti mali, ideo veritas diſſimulanda; aut quod vitiis faveant, proptereane deſerenda fuerit probitas? Laudandi eſſent ſi imitarentur, quæ carpunt. Verum quia deſperant id ſe efficere poſſe, ideo carpunt. Propriis non fidunt virtutibus, & ob hoc ipſum invident alienis. At quid hic ea commemoro, quæ ne tu ipſe quidem ad te pertinere exiſtimas? Tuebuntur te mores tui, nec paucorum malevolentia oberit, ut ſpero, quò minus & patria, & boni cives, merita tua agnoſcant. Utinam ille quamprimum dies adfulgeat, quo tranſactis feliciter negotiis, Regum controverſiis ſopitis, ac pacatis gentium odiis, tibi, & publicè, & privatim condignæ rependantur grates. Hoc commune eſt omnium bonorum votum. Huic etiam noſtrum nos adjungimus, nempe ut munuſculum illud æquo ſuſcipias animo, nec pro tenuitate ejus affectus ineas rationem. Dabimus forſan aliàs majora melioraque, hoc tempore nihil potuimus amantius.

Hagæ-Comitis. XII. *Decemb.* cIↄ Iↄc lvii.

FRAN-

LECTORI BENEVOLO.

Hactenus voce vivâ, juxta & scriptis te docuit Vir Incomparabilis GERARDUS JOANNES VOSSIUS; *nunc te docebit mutus tantum, qui non nisi meliore sui parte superstes sit. Hactenus vitâ, & moribus, ostendit, qualem Te esse vellet, nunc sui Tibi reliquit memoriam; ut, talem fuisse cum scias, talis tu quoque ut sis, desudes. Septuagesimum tertium agebat annum, cum fato cederet: at quinquagesimus secundus jam tum erat, quod ore, ac calamo juvisset Remp. literariam. Si humanam cogitamus sortem, vitam ille longam vixit, atque eo longam magis, quo melius totam collocavit; & tamen cui non reliquit sui desiderium, eò quod, cum omnibus prodesse posset, is esset, qui omnibus omni studio etiam prodesse vellet, atque ita quidem,* * ut non valetudini curandæ, vel rei struendæ, studiose daret operam, sed cum prioris haud levi periculo, & certo alterius dispendio impensiùs semper publicis studeret commodis: *planè ad exemplum prisci Catonis, qui multo surgebat mane, atque imo ipsâ etiam nocte, quò vacaret studiis, ac meditaretur quid Reip. foret utile, posthabitâ etiam rei familiaris ratione: Quinimo cum sciret illud*

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,

insomnes traducebat noctes & vir, & senex, quâ ætate sibi jam parcere potuisset; omne id temporis perdi ratus, quod publico bono non impendisset. Quid quod ne inter ipsas quidem epulas sibi temperaret, quominus vel lectitaret libros, vel cogitationibus inhæreret, adeò ut ipse viderim aliquoties dexteram ejus necessariis usibus ab uxore aptari, ut inediæ succurreret; Et quo igitur jure malignitatem naturæ incusant, quasi sortem nostram iniquiorem fecerit alterâ mutorum animantium, quibus aliquot edurare indulserit secula, cùm nobis tantò citerior stet terminus, qui, dum prodigi ætatis suæ sunt, atque eâ uti nesciunt, brevem vitam faciunt, cum aliis, qui semetipsos magis curant, tempora deesse videant. Omne penè, quod hic in terris egit tempus, ita egit vir summus, ut unius cujusque momenti fere rationem reddere vellet, nec posset minus. Loquuntur id, & loquentur, tot ejus labores, quos numquam suo precio æstimare queat justa posteritas. In iis dubius sis, quid potissimum mirari conveniat, candide Lector; omnigenam ne magis, ac solidam eruditionem; an verò piam magis, ac modestam. Pulcra fuit illa Ægyptiorum consuetudo, quâ non licebat aliquod præclarum inventum sacrarum ædium columnis inscribere, nisi prius ab aliis ejus artis maxime gnaris id probaretur. Legat hos, ac sanè judicet eruditus orbis, non vidit, aut videbit unquam, quod magis Æternitatis Ædi inscribi mereatur. Adducam huc Illustris Viri, D. HUGONIS GROTII, *Serenissimæ Gotthorum Reginæ ad Christianissimum Regem, dum viveret, Legati, de unico illo, at inexhaustæ eruditionis, opere de Theologia Gentili judicium*: Proximis, *inquit*, diebus aliquid nactus ocii legi, eâ, quâ omnia tua soleo, aviditate ac animi affectu, tua de Idololatria: in quo contrà fecisti, quàm nunc fieri solet; plerique enim titulos suos opere non implent: tu aliter nos decipis, plus dando, quàm eras pollicitus. Nam præter omnium gentium historiam, naturæ nobis pandis mysteria, & in tanta rerum congerie servas, quod difficillimum est, ordinem. Præterea quoties veterum aut scriptura, aut sensus, in dubium venit, ostendis, quàm exacta sit judicii tui trutina. Tum verò pietatis, ac probitatis semina ita ubique inspergis, ut non alium nôrim librum efficaciorem corrigendis seculi moribus: *ac paulo post*: Libros & ego possum mittere, sed non tales; Tu & me, & alios, docere plurima nôsti, ego Tibi tantùm ostendere, quæ nôsti. *Ecce & aliud Illustris Viri, ac* τοῦ πάνυ CLAUDII SALMASII, *de Arte ejus Grammatica ita loquentis*: Quantas tibi agam gratias, nescio; quantas debeam, scio; quem non uno nomine obligatum tenes memoriâ tam recenti, ut de prioribus sileam beneficiis, quæ plurima sunt. Tuum de Grammatica arte accepi exactissimum in hoc genere opus, & cui nullum priorum, vel prisci ævi, vel nostri, possit comparari. Non pueris tantùm hæc scripta, sed Viris qui hinc haurient, unde doctiores evadant, quæque aliunde doceri non possent. *Plurima Incomparabilis hujus paris, atque aliorum, de summi* VOSSII *scriptis elogia hic ne exspecta, quia tum ea exhibere visum est satius, cum vitam ejus ac seriem operum, editorum, atque ineditorum, simul dabimus. Pace tamen Tua, mi Lector, hic addam Epigramma Ingeniosissimi Poëtæ Batavi,* IUSTI VONDELII *in* VOSSII *effigiem, quam in τῷ μακαρίτου museo ante octennium delineavit* Sandrardus; *quod nos è Belgico ita aliquando vertimus*:

Sex denos nihil est numeret si VOSSIUS annos,
  Candidior niveis frons erit illa comis;
Hâc habitat cuncti sub fronte scientia secli,
  Condita quæque libris condita habet cerebro.
Quid chartis hominem cingis, *Sandrarde*, librisque,
  Charta, liber, quicquam si capit, ille capit.

Ut autem erat ille Βιβλιοθήκη ἔμψυχος, καὶ περιπατοῦν μουσεῖον, *atque omnium artium, & doctrinarum, promuscondus, ita liberis non minùs, quàm libris ornavit seculum, ut dubium effecerit, scriberetne accuratiùs, an gigneret feliciùs, quemadmodum alicubi loquitur Illustris* GROTIUS. *Atque ii quidem patri simillimi ea etiam edidere scripta, quæ non nisi cum pereunte mundo perire possint. Cum verò numero novem essent filii, filiæque, omnesque pariter linguarum peritiâ, ac quovis studiorum genere inter se certarent, merito ipsius ædes, quod de Pythagoricis dicebatur, Apollinis, novemque Musarum, vocâsses habitaculum. At enim horret animus, dum liberos cogito. Vix viderat illos ad justam vitæ, & gloriæ, maturitatem excrevisse Parens, cum ecce turbato mortalitatis ordine contra commune Parentium votum videt alterum alterius quasi premere vestigia, dum ad vocantis Dei nutum se sistunt pene omnes. Quis neget omnem humanitatis sensum exuisse Tiberium, qui felicem vocabat Priamum, quòd superstes omnium suorum extitisset? Quis sortis suæ, suorumque memor, Camillum laudet, qui amisso filio dolori succubuit; adeò quidem, ut non nisi inter ipsos mulierum cœtus muliebrem in modum casum filii dolens inveniretur? Summus* VOSSIUS, *quanquam eos amisisset filios, qui paternis passibus contenderent, quousque gloria eniti potest, quales etiam pro suo in litteras amore non filios non lugere non posset, quovis tamen dolore se ostendit potentiorem, cui succumbere tristissimis cladibus ducebat tristius. Enimvero non Periclem, non Xenophontem, non Anaxagoram Clazomenium, constantis in adversis animi exempla, jactet antiquitas, quos nempe erigere poterat pulcra filiorum in bello pro patria virtus;* VOSSIUS *lectissimæ, atque eruditæ filiæ* CORNELIÆ *prope inclytam Leidam aquis hyberno frigore concretis fidem frangentibus miserrimè submersæ iturus exsequias, cum cor-*

 pus

* *Ita auctor ipse de se in præfat. præmissa lib.* III. de Theolog. Gentil.

pus humandum ostendi sibi peteret, atque ægrè ab amicis, quòd crudum vulnus sic refricari crederent, id obtineret, ubi vidisset, dictavit ipse astantibus solatia, monuitque divinæ acquiescendum esse voluntati, ac nihil fieri ἄλογον ἀλλὰ τῷ λόγῳ τῶν ἡμετέρων, κἂν ἡμῖν οὕτω φαίνηται. Desinerem hic, mi Lector, nisi apprimè huc spectaret, quod mihi ad exteras terras discessuro monitum pro viatico se dare ajebat; Tria sunt longè pulcherrima: Unum, ut veritatem, tamquam optimum animi pabulum, magis etiam amemus, quàm nos ipsos. Alterum est, ut benefici simus erga alios, quando non aliò propiùs ad Deum acceditur. Tertium, ut, quia vitam hanc sine multis adversis decurrere non licet, fortiter ea feramus, gnari illa bono nostro immitti à Deo: imperitorum verò calumnias pro pulicis morsu habeamus, quando turpe est, sapientem ex insipientum sermone pendere: nec quisquam sapiens, nisi patiens; imo sæpe etiam est, ut ex inimicorum dictis magis sapere discamus. *Ita vixit hic literati orbis Imperator, neque aliter recessit à nobis, quanquam non recesserit totus: Reliquit enim liberos suos, Eximium nempe Virum* ISAACUM VOSSIUM, *insigne sui ævi decus, ac ex Clarissimo* MATTHÆO *nepotem sibi cognominem*, GERARDUM, *in quibus eum aliquando agnoscemus, cernemus, tenebimus, ut immutem paullo Ambrosii illa in funere Theodosii. Pauca hæc de Incomparabili* VOSSIO *dicere visum fuit, qui multa ipso digna, nedum omnia, dicere non possim ῥήτωρ ἄφωνος. Facienda hæc justa erant Amitæ marito, facienda erant Præceptori optimè de me merito, cui etiam plus, quàm Parenti, deberi ajebat magnus Macedo. Nihil affectus hic à me datum; at verò, ut nec huic paria invenissem verba, ita nec ille, quanquam aliàs in laudes plerumque ingeniosior, si verba dictâsset, vel minimam ejus laudum adæquâsset partem. Vale, mi Lector, ac fruere hisce* VOSSII *summi, quæ Tui, ac publici, juris jam facimus, operibus; & propediem alia exspecta, quibus prela fervent. Amstelodami* VI *Id. Quinctil. St. Gregor.* CIↃ IↃ CL.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM ET SCIENTIARUM NATURA ET CONSTITUTIONE
LIBER I.
SIVE DE QUATUOR ARTIBUS POPULARIBUS.

Cap. I.

DE QUADRIPARTITA ARTIUM ac scientiarum omnium distributione.

1. §. *Artes, ac scientia, divinitus homini concessa, ad quatuor genera revocantur: quadam sunt vulgares; ut sellularia, & his similes: alia liberales magis, sed populi communes; ut Grammatistice, Gymnastice, & quadam alia: aliqua proximè ad philosophiam praparant; ut ἐγκύκλιοι, sive quas disciplinarum orbem dicimus: alia sapere hominem docent; ut qua philosophia nomine continentur.*

Cum artibus, ac scientiis ita fere comparatum videtur, uti olim cum civibus Romanis. Quorum quatuor genera observo. Alii enim in classe erant nulla; ut proletarii, sive capitecensi: alii in aliqua, sed non principe; ut plebejorum illi, qui *assidui* dicerentur: alii in classe prima; qui duplices, minoris dignationis, equites; majoris, Senatores. Ex quibus Senator esse non poterat, nisi qui octingenta haberet. Hæc nostris temporibus fuerint viginti millia scutatorum sive ducatonum, vel Philippeorum, sive sexaginta Karoleorum millia. Eques minimum possidebat quadringenta; hoc est decem millia scutatorum, sive Karoleorum triginta millia. Nempe denario habito pro decuma parte scutati, sive trium florenorum. Infra hunc censum qui Romæ foret, haberet tamen quod in censum deferret; pro opum magnitudine in unam ex quatuor proximis classibus referebatur. Etsi igitur plebejus foret, assiduus tamen erat. Sic verò dictus, quia asses duit, hoc est, det. Nam antiqui ex *δῶ duo* fecere, unde *perduint*, atque alia apud Comicos. Minimus census fuit quinctæ classis, qui erat mille ducentorum, & quingentorum æris: hoc est, Karoleorum trecentorum, & septuaginta quinque. Qui tantum æris non haberet, extra classem erat: ac quia ære non poterat, solo capite censebatur, ac licet censu non valeret, prole tamen sufficiendâ Rempub. juvabat. A priori is *capitecensi*; ab altero, *proletarii* nomen accepit.

Cum proletariis, sive capitecensis (frustra enim hi apud Agellium distinguuntur) conferre mihi videor posse artes eas, quæ à cerdonibus, & fece populi exercerentur: ut sutoriam, sartoriam, & similes: quas iccirco *vulgares* dicemus.

Cùm plebejis assiduis contulero artes, quæ liberales habitæ; interim forent extra disciplinarum orbem; ut legendi, scribendique ars; adhæc illa disco, cursu, vel cæstibus decertandi; item canendi peritia; atque, ex multorum judicio, etiam ars pingendi. Has artes dicemus *populares*. quia dignior *populi* vox, quam *plebis*; uti *plebis* dignior, quàm *vulgi*. Populus enim, præter proletarios, etiam assiduos, ipsosque equites, quandoque & senatores, comprehendit. Sed hic attendimus honestiorem plebis partem; nempe florem ejus, non fecem: prout in vino distinguere solemus.

Splendido equitum ordini respondere videtur ἐγκυκλιοπαιδεία, sive orbis disciplinarum. Vulgò vocant septem artes liberales. Dixeris, etiam artes, quas proximè nominavimus, in liberalium esse numerum relatas. Memini: sed sui sunt gradus artibus liberalibus. Quis autem dubitet, quin Grammatistice, quam legendi scribendique artem dicimus, minoris sit dignitatis, quam Grammatice, sive purè loquendi ars? Quid etiam manifestius, quàm Musicen, quatenus non aliud eâ intelligitur, quam cantandi peritia, quam & teneræ ætati concedimus, honore esse longè inferiorem Musicâ scientiâ, prout à Mathematicis traditur; quam & Musicam philosophiam dixeris, si cum Peripateticis Mathesin, non προπαιδείας, sed παιδείας, sive ipsius Philosophiæ partem facere voles? Nec sanè πένταθλον, sive quinquertionem esse, tam liberale est, quàm orbem disciplinarum septem absolvisse. Quare si priores dixeris artes liberales, has *liberaliores* vocare liceat.

Amplissimo Senatus ordini respondet philosophia: ad quam etiam revocatur Eloquentia. Adhæc Jurisprudentia, Medicina; imò & Theologia, quatenus est sacra philosophia, in eo interim ab humana differens philosophia, quòd non ex caussis naturalibus, sed principiis supernaturalibus, proficiscatur. Hasce disciplinas non *liberales* modò, vel *liberaliores*, sed *liberalissimas*, dicere possumus. Verùm, quia in hoc negotio insolens sit talis appellatio, potiùs *principes scientias* dicamus, vel, si malis, *liberas*; quia non modò liberis dignæ, sed animum etiam liberent vitiis. Sapere enim docent: quod verè est liberum esse, & ab tyrannide affectuum immunem, soli numini, & animæ suæ, ac publico bono mancipatum: qualis mancipatus ipsissima est hominis libertas.

2. §. *Agere nobis animus est de natura ac constitutione artium, & scientiarum omnium, quas diximus: nisi quòd decretum brevissimè defungi iis artibus, qua Gracis vocantur φαῦλαι, ἀνελεύθεροι, βάναυσοι, ἀγοραῖοι, viles, illiberales, sordida,* circumforaneæ. *Cujusmodi sunt illa, qua nullum, vel exiguum animi studium requirunt, ac solum occupantur in quastu faciendo, & pecuniâ congerendâ: unde &* mercenariæ *dicuntur, servis omnino digniores.*

Hujusmodi sunt, quas tractant sellularii artifices; prout appellat Appulejus lib. 11. Florid. ubi de Pythagora sermo,

mo, qui priùs δακτυλιογλύφος, sive gemmarum sculptor, fuit.

3. §. *Nec tamen ἁπλῶς sunt viles.*

Quia, ut initio Nicomachiorum Aristoteles ait, πᾶσα τέχνη ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ: *omnis ars boni aliquid appetere videtur.*

4. §. *Neque obscurum arbitror, cujusmodi bonum artes mercenariæ appetant, sunt enim Politices famulæ, ad hoc comparatæ, ut societas civilis nullum desideret, vel præsidium, vel ornamentum, ad bene beateque vivendum. vile autem non est, quod possidentem vel meliorem, vel utiliorem sibi, aut Reipub. reddat.*

Sanè non abhorruêre ab opificio Apostoli: ut B. Paulus; de quo Actor. xx, & 1 Cor. iv. 12. unde de eodem sic B. Augustinus de opere monachorum, cap. xiii: *Innocenter, & honeste, quæ apta sunt humanis usibus, operabatur: sicut se habent opera fabrorum, structorum, sutorum, rusticorum, & his similia. Neque enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum, qui vocari honesti amant, sed esse non amant.* Valde hæc firmantur eò, quòd artes hujusmodi sanctificavit ipse sospitator Christus: quippe qui cum Josepho fabrilem artem exercuerit, ut Justinus Martyr, Basilius M. & veterum alii, censent. Et Deus ad nuditatem velandam primis parentibus fecit δερματίνας, sive pelliceas tunicas; ut est Gen. iii. Quod propriè capiendum; non item de carne, aut pelle humanâ; quasi sine pelle primus homo conditus fuerit. Quam Gnosticorum sententiam fuisse, docet Tertullianus libro de Resurrectione carnis. Ac Ioanni Hierosolymitano eandem placuisse, auctor est B. Hieronymus.

5. §. *Quare, ut puto, meliùs nobiscum* vulgares *dixeris, quàm* illiberales, *aut viles.*

Vulgares quidem Posidonius vocat, & ex eo Seneca epist. lxxxviii. Verba ejus adduco libri proximi, qui de Philologia erit, cap. ii.

6. §. *Sed etsi vulgares illæ non ἁπλῶς, comparatè tamen* illiberales, *ac* viles, *dici merentur. Nam ferè ita fit, ut qui semper in tabernis consident, corpore fiant ignavo, minùsque idoneo ad militiam: etiam, dum vilibus rebus distinentur, animum plerumque quasi abjiciunt, & ineptum reddunt ad capessendam Remp.*

Hinc Aristoteles ibidem, βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην, καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις, καὶ τὰς πράξεις, τὰς τῆς ἀρετῆς, ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ τὴν ψυχὴν, ἢ τὴν διάνοιαν. *sordidum esse opus hoc oportet, existimare, & artem hanc, & doctrinam, quæcunque ad usus, & actiones virtutis, efficiunt inutile corpus liberorum hominum, aut animum, aut mentem.* Præterea, cur sellulariæ artes, imò & aliæ, quibus victus paratur, ingenuo homine indignæ existimentur; ratio est illa, quòd, quò quæstum faciant, ab aliis pendeant, quibus adulari, seque submittere cogantur: cùm contrà homo ingenuus debeat animo esse libero, non verò animi candorem polluere ac maculare, ut aliis placeat. Sed scitum est, quod Aristoteles mox subjicit, post verba antea adlata, etiam philosophiam, ac scientias liberales, reddi sordidas, & illiberales, si quis in iis modum non servet, sed προσεδρεύῃ λίαν πρὸς τὸ ἐντελές: hoc est, *assiduus in iis sit, ut perfectè assequatur.* Quæ res profectò impedit multos actus civiles. Multoque illiberalius est solùm, aut præcipuè tractare liberales scientias quæstus, vel ambitionis caussâ. Quâ ratione eædem etiam ex liberalibus fiunt illiberales. At longè secus est, si solùm, aut potissimùm discamus virtutis caussâ, ac ut amicis prosimus in publico; quemadmodum ibidem rectè monuit Stagirita noster.

Cap. II.

DE GRAMMATISTICE.

1. §. *A vulgaribus artibus, quibus humillimi de plebe, ac infima multitudo, sese occupat, venio ad illas, quibus exercentur liberi honestiorum è populo: unde hujusmodi artes vocabamus* populares. *Quales apud Græcos fuere quatuor hæ partim pueritiæ, partim primæ adolescentiæ studia; Grammatistice, Gymnastice, Musice, ac, quorundam judicio, etiam Graphice, sive Pictoria.*

Aristoteles lib. viii. Polit. cap. iii: Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. *Sunt autem quatuor fere, in quibus erudire pueros consuêrunt; litera, gymnastice, musice, &, juxta aliquos, ars pingendi.*

2. §. *Grammatistice est legendi, scribendique scientia.*

Ita ab Asclepiade proprio nomine dicta est, quam Aristoteles superiùs γράμματα, sive *literas*, appellabat. Plato eam γραμματικὴν vocat: uti & Aristoteles lib. vi Topic. ubi definitur scientia legendi, & scribendi. Ac similiter appellat Sextus Empiricus lib. 1. adversus Mathemat. Talis nimirum scientia initiò *Grammatice* dicebatur, quia tota occupetur in literis: quomodo & Γραμματικὴ nomen fuit nobilis tragœdiæ, quam, argumento ex literis ducto, scripserat Callias Atheniensis; de quo multa Athenæus in decimo; ac quædam etiam Cæsar Scaliger lib. 1 de re poëtica cap. viii.

Grammatisticen quoque nuncupant *literas elementarias*; ut Julius Capitolinus in Pertinace: *Puer literis elementariis, & calculo imbutus.* Ubi intelligit *prima elementa*: de quibus Horatius epist. ad Pisones:

——Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.

Ab his diversæ prorsus sunt *literæ*, unde dicuntur *literati*; non *literatores*, sive γραμματισταί. Sed Grammaticen considerabimus libro de Philologia. Nunc de Grammatistice progrediamur.

3. §. *Etsi hæc ars existimetur vilis; usus tamen ejus tantus est, ut vix ullis laudibus satis possit prædicari. Præcipua tamen ejus utilitas in hoc consistit, quòd sic occurritur hominum oblivioni, cùm nemo omnium, quæ videt, vel audit, semper valeat meminisse. Nec negotia, vel commercia, absque ea possunt consistere. Maximus quoque usus est in fœderibus, & pactis, ad homines in officio continendos. Magnum præterea est, quod scripturâ etiam absentibus mentem nostram aperimus. Præterea hac arte prodimus posteris, quæ multò ante ætatem eorum contigerunt, ne, puerorum similes, sui solùm temporis res sciant, ac divinam nesciant providentiam in mundo hoc gubernando. Orbis quoque disciplinarum, ac philosophia universa, quatenus naturæ lumine cognita est, ad incana secula propagatur. Imò scriptione etiam mortui vivunt, ac loquuntur, beneque de orbe merentur: ad hæc ipsi etiam scriptores famam consequuntur immortalem: quæ, quia senio non consumitur, propiùs ad Deum accedit. Denique optimum ac sapientissimum Numen, pro infinito erga nos amore suo, eò Verbum suum voluit scriptis consignari,*

quò

quo ab oblivione hominum vindicaretur, nec agros mortales lateret via, qua, velut scalis quibusdam, ad arces scandamus cœlestes.

Pleraque eorum, quæ ad seculum hoc pertinent, complexus est Philemon Comicus apud Jo. Stobæum in Florilegio:

Οὐχὶ μόνον ἔτι τὸ διὰ γραφῆς λαλήσομεν
Αὐτοῖς, ἀπέχοντες πολὺν ἀπ᾽ ἀλλήλων χρόνον.
Οὐδ᾽ ἂν τρόπον μηδέ ποτε μηδ᾽ εἰς πόλιν
Ἐπλήσθη ἡμῶν μηδὲν, ἐμβλέψας δέ που
Τὰ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ παντὸς εἶπεν, ἀλλὰ καὶ
Ψυχῆς ἰατρὸν κατέλιπεν τὰ γράμματα.

Ea sic totidem senariis reddidit illustrissimus Sueciæ regni, dum viveret, ad regem Christianissimum Legatus, Hugo Grotius*:

* In Florilegii Stobæani Excerptis.

Nec ille tantùm reperit, quo pacto diu
Absentes alter colloquamur alteri,
Et qua ratione, quod quis addidicit semel,
Oblivionis è potestate eximat,
Retro gesta repræsentans: verùm adeò insuper
Reliquit animi mediatricis litteras.

Similia ex aliis de multiplici adeò Grammatisticæ, sive literationis usu adduximus lib. I. de Arte Grammatica cap. III; quæ inde peti, quàm hic repeti, malo.

Porrò in multiplici adeò utilitate, nihil æquè admirationem meretur, quàm quòd de absentibus, ac posteris, utrobique dicebamus. Quid enim stupendum magis, quàm quòd cum iis etiam sermonem feramus, qui immensis regionum, ac marium spatiis distant? Aut quid permirum æquè, quàm quòd post fata loquemur etiam, non dico cum necdum nunc natis, sed verò plurimis demum seculis post nos futuris. O divinum Scripturæ beneficium! Tu sola facis, ut absentes non absimus, muti loquamur, mortui vivamus. Cunctos seu dissitos, seu defunctos, sistis præsentes: quosque corporeis oculis nec videmus, nec audimus, eos in ingenii doctrinæque monumentis, & conspicimus, & sæpe, quasi extra nos positi, non sine horrore loquentes audimus. Videlicet scriptura, quasi altera lingua, sermonis usum præstat, ut tum vel maximè manus, ac calami, silentibus nobis sint loquaces. De hoc literario miraculo plerique omnes parùm cogitamus. In caussa est, quòd ei adsueverimus à pueris; quomodo nec vulgus miranda Solis attendit, quia eum quisque conspicit, simul ac penè luminis hujus, auræque ætheree, fruitur usura. At longè aliter affectæ sunt gentes illæ, quæ legere, scribereque, prorsus nesciunt; nec fando de ea audierunt quicquam. Ut terris iis compertum, quæ proavorum demum memoriâ in notitiam nostram venerunt. Amœnum illud de mancipio Peruano in Brasilia. Miserat eum dominus ad virum nobilem cum corbe ficuum pleno, ac literis. Mancipium deliciis captum bonam in via partem voravit. Cui missus erat, è literis deprehendit, quantum absumsisset. Quare nequitiæ arguit. Hic mendacii arguere literas, seque diris devovere, si reus furti inveniretur. Denuo à domino mittitur cum ficubus, & literis. Iam metuere literas cœperat, quasi videre, & visa proloqui scirent. Comesturus igitur ficus, priùs sub saxo abdidit literas, eique insedit. Viâ confectâ, reliquum tradidit cum literis. Iterum arguitur. Ille negare factum, quòd sciret literas in obscuro non potuisse id conspicere. Et fortassis permansisset animus, nisi tergo à domino Ibericis funibus, vel virgis ulmeis, pexo, in posterum etiam Plautinam metuisset virgidemiam. Narrat rem Ludovicus Richeomus libello Gallico de Valedictione animæ. Aliaque de hoc Indorum stupore Ludovicus Vives in dialogis, Lælius Bisciola lib. VI subsicivarum cap. XII; Petrus Cieza Tom. II Hist. Peruanæ cap. XXXIV, Hermannus Hugo præfat. operis de scribendi origine, pluresque, qui de orbe novo scripserunt.

4. §. *Multiplicem adeò fructum Grammatisticæ ex parte etiam vidit Epicurus. Quare, utcunque ei disciplina haut necessaria videretur, hanc tamen utilem, fatebatur.*

Ut Sextus Empiricus ait contra Mathematicos cap. II.

5. §. *Et tamen diffiteri non possumus, maximum sæpe esse hujus artis abusum. Nam quicquid pene mali committitur linguâ, idem & scriptione.*

Unde Thamus, qui Thebis Ægyptiis, imperitavit, urbe cujus custos fuit Deus Ammon, noluit literariam artem in regnum induci. Quod de Arithmetica etiam, & Geometria, atque Astrologia, judicium ejus erat. Platonem vide in Phædro*, &c, si juniores præterea opus adire, Cælium Rhodiginum lib. XXXII cap. XV. Etiam Licinius Imperator literas vocabat virus, & publicam pestem: ut est apud Sex. Aurelium Victorem.

* Tom. 3. pag. 274. & sequent. edit. Henr. Steph.

6. §. *Inter damna illa Grammatistica est, quòd crebrò non moribus modò noceat; sed & hæreses pestiferas propaget.*

Imò Marcus, & Colarbasus (qui in Philastrii codd. perperam C. Bassus vocatur) ex Græcorum alphabeto novam fabricarunt hæresin; de qua Irenæus fusè, & paucis Tertullianus lib. de hæresibus; ut posteriores prætercam.

7. §. *Verum, ut ait Naso lib. II Trist.* Nil prodest quod non lædere possit idem. *Quare non, propter abusum, tollendum est præclarum inventum, verùm legibus coerceri debet.*

Alioqui cùm eadem dicantur, & scribantur, sæpiusque linguâ, quàm scriptione peccetur; necesse foret illis literarum contemptoribus linguam præcidi, ne quid postea dicant, quod indictum oporteret.

8. §. *Præclarum hoc artificium, secundùm fabularem historiam, Parcis debetur.*

Sic Higynus lib. de Fabulis cap. CCLXXVII. Hanc verò opinionem inde censeo provenisse, quòd Parcæ crederentur scribæ Iovis, quæ Fatum cujusque in tabulis exararent æneis.

9. §. *Sin veriori insistendum historia; Romani quidem videntur suas accepisse literas ab Evandro; qui eas ex Arcadia in Latium intulit: Arcades verò accepere à Bœotis; illi à Cadmo Phœnice, Thebana in Bœotia arcis conditore: ut Græci Phœnicia debeant literarum gloriam. Phœnicia autem, sive Cananæa litera, non alia, quàm vetustiores Hebrææ; hæ verò eadem ac Samaritana, usque ad captivitatem Chaldaicam. Postea enim Judæi illis Chaldæorum usi sunt. Hebræi porro Cananæas, sive Samaritanas literas habuere ab Moyse, vel potius eo antiquiore Abrahamo, vel secundùm alios, Setho, Adami filio, vel ipso etiam Adamo. Quî fortasse nec alius ab Theuth, unde Ægyptii se literas habere prædicabant. Nisi Theuth ipse est Deus, à quo Adamus eas fuerit edoctus.*

Sanè Græcum Θεὸς, unde Latinum *Deus*, idem est ac *Theut*. Notissimum enim, quàm facilè pluribus in linguis finale S, & T, soleant commutari. At literarum scientiam esse donum divinum, etiam gentes judicarunt. Hinc Plutarchus quoque initio libelli de Iside & Osiride: Ἑρμῆν γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς, εἶναι εὑρετὴν νομίζουσι. *Mercurium Grammatices, & Musices, inventorem censent.* Ac postea ait, Mercurium statui parentem Isidos. Dixerat verò antea, de inscriptione templi Minervæ Saitidos loquens, eandem credi *Isidem*, ac *Minervam*: quæ

quæ sine dubio sapientia est divina; vel humana quidem, sed divinitus inspirata. Verùm de inventione literarum apud Latinos, Græcos, & Hebræos, adisis Lilium Gyraldum, dialogo primo de Historia Poëtarum*. Item quæ fusè hoc de argumento disseruimus lib. 1. artis Grammaticæ cap. IX, X, XI: quibus distinctè egimus de inventoribus literarum variis in gentibus; præcipuè tribus illis, quas dicebamus.

* Pag. 6 & aliquot sequentibus usque ad p. 13.

10. §. *Modus, quo nunc hoc nobile scribendi artificium addiscatur, non unius est generis. Utile imprimis est, ut quis non modò bonum ad exemplum fingat literarum ductus; sed etiam videat scribentem. Tantum enim hoc juvat conspectus iste; quanto in aliis multis viva vox magis afficit. Conducit & pueri manum primitus dirigere, vel initio in tabula pulvere oblitâ stylo pingere. Vel aliquid optimè scriptum subjicere membranæ pellucidæ, in qua scribendum. Vel si in membrana, ubi alter priùs stylo æreo, aut argenteo, literarum figuras leviter impresserit, puer ductus impressos atramento imitetur. Vel si in tabella, in qua litera incisæ, puer per sulcos stylum ducat. Quo pacto, quia ob latera sulcorum manus nequit aberrare, etiam cæci quidam scribere didicerunt.*

Atque hunc modum postremum etiam commendat Fabius; ac rationem addit, lib. 1. cap. 1: *Cum verò jam ductus sequi cœperit, non inutile erit, eas tabellæ quam optimè insculpi; ut per illos velut sulcos ducatur stylus. Nam neque errabit, quemadmodum in ceris (continebitur enim utrimque Marginibus) neque extra præscriptum poterit egredi, & celeriùs, ac sæpius, sequendo certa vestigia, firmabit articulos: neque egebit adjutorio manum suam manu superimposita regentis.*

11. §. *Nec satis est, si puer sic scribere sciat, ut legi possit: sed danda est opera, ut bellè, & celeriter scribat.*

Et rem, & caussam ibidem Fabius dicit: *Non est aliena res, quæ fere ab honestis negligi solet, cura bene, ac velociter scribendi. Nam cum sit in studiis præcipuum, quoque solo verus ille profectus, & altis radicibus nixus, paretur, scribere: tardior stylus cogitationem moratur; rudis & confusus intellectu caret: unde sequitur alter dictandi, quæ ex his transferenda sunt, labor.* Bellè autem scribere censendi, qui observant figuram literarum, contextum, seriem, ac proportionem. At mæandros, ac redimicula, minutarum mentium oblectamenta, sapientis est nihil morari; quia & scribentem onerant, & scripturam obscurant. Solùm igitur culpamus, qui vitiosos fingunt characteres, vel proportionem literarum negligunt, aut versus habent obliquos, vel vacillantes. Quales non leguntur cum voluptate; imò sæpe negliguntur; quia nemo velit sibi legenti crucem figi. Quin ipsos scribentes elegantior manus delectat; eoque lubentiùs, & faciliùs scribunt: ac paullatim non modò scitè, sed velociter etiam pingunt. Sed si quis perpetuò celeriter scribere volet; periculum est, ne scitè scribendi, si quam habet, amittat facultatem.

12. §. *Porrò non par facilitas est quavis in lingua, ut scribere discamus. His Belgicæ terris, quibus varia adeò obtinet scriptura, facillima ratio videtur, si ordiatur puer à manu, quam* Italicam, *vel* cursoriam *vulgò vocant. Nam paucas si nôrit literarum figuras, nullo negotio sciet cæteras.*

Ut si primò discat scribere ablativum *ficlo*, vel *locis*. Eædem enim utrobique literæ. Primò, lineolam rectam minorem efformando, sciet *i*: longiusculam, nôrit *l*. mox obliquam effingat, tum semicircularem *c*, tum circularem *o*. hinc addat mixtam ex recta, & obliqua, *f*. Jam vocem *ficlo* habemus. Videamus de literarum aliarum figuris. Ex recta minori, nempe *i*, sciet *u*, *n*, *m*. Nec ab *i* multum abeunt *r*, & *t*. Ex obliqua *c* nôrit *e*, uti ex eodem *c*, vel *o*, sciet *a*. Ex mixta *f*, discet *s*. Jam ex recta, & longiori *l*, & minori, sciet *h*, & pauxillâ immutatione inde cognoscet *k*. Ex recta longiori, & obliqua *c*, vel *o*, efformabit *b*, & *p*; *d*, & *q*; a quo non longè abit *g*. Quomodo omnes habemus literas usitatiores: cunctas videlicet, præter tres Græcas, *x*, *y*, *z*. Scio, qui unius horæ spatio, cùm antea legere, scribereque, prorsus nescirent, hasce literarum figuras sic satis commodè expresserint. Et de Grammatistice satis. Cætera enim, ad literas pertinentia, accuratè prosequimur in primo memorati antea operis de arte Grammatica.

CAP. III.

DE GYMNASTICA.

1. §. *Sequitur Gymnastice: quam inter populares artes secundo loco etiam Aristoteles reponit.*

Verba ejus ex octavo Politicorum superiori capite adduximus.

2. §. *Ea sic dicta est, quòd plurimùm vel nudi toti, vel solùm verenda subligaculis contecti, decertarent.*

De athletis, quin nudarentur, posteaque inungerentur oleo palæstræ, nulli dubium est. Imò in nummis sæpe totos videas nudos: sed Græcos. A Romanis diutiùs fuit consultum verecundiæ. Discoboli non ὁλογυμνοὶ, *toti nudi*; sed seminudi. Jaculatores sæpe vestiti; nec semper tamen; quemadmodum postea dicam. Sicuti & de cursoribus.

3. §. *Gymnastice est ars, quæ in exercitatione corporis versatur.*

Galenus libello ad Thrasybulum: Ἡ τέχνη γυμναστική ἐστιν ἐπιστήμη τῆς ἐν πᾶσι γυμνασίοις δυνάμεως. *Ars Gymnastica est ea, ex qua exercitationum omnium facultates scimus.* Nempe, ut Aristoteles ait initio IV Polit. ejus est docere, ἄσκησις σώματι ποία τῷ ποίῳ συμφέρει, καὶ τίς ἀρίστη. *qualis exercitatio cuique corpori conveniat, & quæ optima sit.* Itaque Latinè *exercitatoriam* dixeris.

4. §. *Quanti Gymnasticen fecerint veteres, arguit, quòd & ei numen proprium, Mercurium puta, præfecerint.*

Hinc Heliodorus lib. X: Τὴν ἐναγώνιον Ἑρμοῦ τέχνην ἠκριβωκώς. *In concertatoria Mercurii arte exercitatissimus.* Horatii quoque est lib. 1. carm. ad Mercurium:

Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ.

5. §. *Nec tamen gymnasiis Mercurius præerat solus: verum & Apollo Enagonius.*

Quemadmodum Athenis gymnasio in Lyceo à Lycurgo Oratore exstructo: sicut est apud Lucianum in Anacharsi, sive de Gymnasiis: ut prætercam, quòd Herculi etiam, ac Theseo, statuæ in Gymnasiis fuerunt constitutæ.

6. §. *Artis hujus subjectum est corpus humanum, quatenus aptum est ad sanitatem in sese conservandam.*

Nam Medicina quidem magis in hoc est, ut morbum ex-

expellat: Gymnastica autem tota est in eo, ut ἑξίαν, sive habitum bonum, qui sanitatis est vel pars, vel caussa, custodiat, aut præstet.

7. §. *Locus, ubi se exercerent*, gymnasium *dicebatur.*

Nempe quia nudi in eo exercerentur; quemadmodum dictum.

8. §. *Atque hoc quidem proprie erat gymnasium: laxius tamen extensa est significatio: quia in eodem & philosophari solent, & lavari.*

Itaque gymnasium aliqui solùm accedebant, ut animum exercerent, audiendo philosophos, rhetores, mathematicos, vel alios. Alii solùm, ut exercerent corpus. Alii tantùm, ut lavarentur. Quidam verò propter hæc omnia. Alexander Severus Imp. domi legebat: ac deinde exercebat corpus, & lavabatur. Lampridius in ejus vita, postquam narrâsset, quorum lectione imprimis caperetur: *Post lectionem*, inquit, *operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus, dabat. Atque inde unctus lavabatur.*

9. §. *Primæ gymnasii partes erant porticus plenæ exedris; in quibus philosophi, aliique, considentes disputarent.*

Vitruvius lib. v, cap. xi, ubi de palæstrarum ædificatione: *Constituantur in tribus porticibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes; in quibus philosophi, rhetoresque, ac reliqui, qui studiis delectantur, sedentes disputare possint.* Hujusmodi ἐξέδρας, quæ ἀπὸ κοινωνικῶς dicta ἐξέδρια, etiam Cicero habuit in villa sua Tusculana. Sic enim scribit ad M. Fabium Gallum lib. vii, epist. xxiii: *Exhedria quadam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculana: ea volebam tabulis exornare.*

10. §. *Alter locus erat*, ἐφηβεῖον, *vel* ἐφηβεῖον, *ubi ephebi, sive puberes, exercebant corpus.*

Sic sanè & Mercurialis lib. iii. de re Gymnastica cap. viii. Ac mentò abit à Gulielmo Choulo; qui ludum literarium signari hoc nomine arbitrabatur. At temere à Mercuriali recessit doctissimus Petrus Faber lib. iii Agonisticôn cap. xxvii: ubi per *ephebaeum* intelligit ganeam, sive lupanar; illudque palæstræ genus, quod καλλοπάλαι dixere. Nec meliora, quæ addit de ἐφηβεῖοις, & voce ἥβη. Mercuriali assentit quoque in Vitruviano lexico Bernardinus Baldus, Guastallæ abbas. Et rectè docet, *ephebium*, vel *ephebeum*; non *ephebæum*, scribi oportere. Nam ἐφήβαιον, *pubes*: at locus gymnasii ἐφηβεῖον, vel ἐφηβεῖον.

11. §. *Tertius locus est* κωρύκειον, *vel* κωρυκεῖον, *ubi folle lusorio, ac pilâ lusitarent.*

Sic vocem eam apud Vitruvium interpretantur Barbarus, ac Baldus. Philander, cùm in vulgatis Vitruvii exemplaribus esset *corticeum*, emendabat *coriceum*, ἀπὸ τῆς κόρης, ut intelligatur locus, ubi κόραι, sive puellæ exercerentur; quomodo ut ephebis, sic & puellis, fuerit locus in gymnasio, ubi se exercerent. Sed de eo silentium est apud veteres. Nihilo melior est altera ejusdem doctissimi viri conjectura: quâ legi posse ait κουρεῖον, *tonstrina*, ἀπὸ τῆς κουρᾶς, *tonsura*. Quis enim veterum tonstrinam gymnasii partem fecit?

12. §. *Quarta pars erat elaothesium; ubi unguenta reponerentur.*

Quod nomen indicat, vocem conflatam ex ἔλαιον, *oleum*, & θέσις *positio*. Ut nihil opus sit cum Philandro rescribere *elaodensium*, ἀπὸ τοῦ δεύειν, hoc est, *rigando*. Virgilius Æn. iii:

Exercet patrias oleo labente palæstras.

Aliter dicebatur ἀλειπτήριον, ab ἀλείφειν, *inungere*. Ea unctio duplex: una ante exercitationem, quæ fiebat ceromate, sic dicto, quia cera esset oleo subacta; cui postea pulvis affundebatur. Altera inunctio fiebat oleo magis pretioso: quippe variis odoribus condito. De utraque hac inunctione adi Mercurialem lib. i Gymnastices, cap. viii:

13. §. *Quinta pars, conisterium; ubi qui inuncti erant, pulvere adspergebantur.*

Vox est à κόνις, hoc est, *pulvis*. Fallitur Perottus, qui intelligebat ἀποδυτήριον, ubi vestes exuerent. *Spoliarium* Latini dixere. Omnino enim signatur locus, ubi luctaturi, postquam inuncti essent, pulvere respergerentur, ne ob lubricitatem olei, parùm validè se mutuò comprehenderent in lucta. Nec eam ad rem quovis usi pulvere, sed fere Ægyptio: ut (verba Plinii sunt lib. xxxv, cap. xiii) *è Nilo arenâ tenuissimâ ad debellanda corpora palæstræ studiis.* Ac Tranquillus in Nerone cap. xlv meminit *Alexandrina navis, pulverem luctatorium aulicis advehentis.*

14. §. *Sexta pars ipsius palæstræ fuit locus; ubi luctabantur; sic* ἀπὸ τῆς πάλης, *sive lucta dictus. Septima* σφαιριστήριον, *ubi* τῇ σφαίρᾳ *sive pilâ exercerentur. Octava inter porticus, & muros, ubi currebatur. Nonum xystos, & xysta, continebat.*

Xysti Latinis porticus tectæ, ubi athletæ hieme exercerentur. *Xysta*, subdiales ambulationes, ubi athletæ exercerentur æstate.

Sic Mercurialis lib. i, cap. ix. Aliis *Xystus* idem est, ac palæstra, quam cum Mercuriali sextam partem faciebam. Græci Xysta περιδρομίδας dixere; ut est apud Vitruvium lib. v, cap. xi, & lib. vi, cap. vi. Budæus tamen in Pandectas (sed improbante in Thesauro suo H. Stephano) παραδρομίδας legit: cumque in Vitruviano lexico sequitur Bernardinus Baldus Urbinas.

15. §. *Decimus locus balnea, ubi nunc calidâ, nunc frigidâ, lavabantur.*

Hic & Laconicum, in quo calore sicco sudor eliciebatur. De Gymnasio, & ejus partibus, satis pro instituto.

16. §. *Finis Gymnasticæ est conservare valetudinem, ac bonum corporis habitum comparare.*

Auctor Aristoteles lib. viii Polit. ubi ait, conferre γυμναστικὴν πρὸς ἀνδρίαν, *ad fortitudinem*: sive πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἀλκήν, *ad sanitatem, & robur.* Ac eadem mens Galeno in tertio Ὑγιεινῶν *. Nempe ut otio corpus fit segne, ac torpidum; ita exercitatione bonum acquirit habitum. * *Salubrium.*

17. §. *Bonus iste habitus corporis in robore, & agilitate, potissimum consistit. Ex quibus duobus, robur quidem athletis magis conducit: sed agilitatis major est usus in bello.*

Scivit hoc Epaminondas: de quo sic in vita ejus Cornelius Nepos: *Postquam ephebus factus est, & palæstræ dare operam capit: non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum; hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo, & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere.*

Ob hunc agilitatis, ac velocitatis usum in re bellica, Achillis ad laudem prædicat Homerus, quòd fuerit πόδας ὠκὺς, hoc est, *acupedius*, juxta illud Festi, sive Paulli: *Acupedius dicebatur, cui præcipuum erat in currendo acumen pedum.* Sed de usu Gymnasticæ in bello mox pluribus dicemus.

18. §. *Nec solùm prodest valetudini conservandæ, sed etiam acquirendæ.*

Itaque, ut auctor est Ælianus lib. IV Var. Hist. cap. XV, Strato, Corragi filius, valetudini ab hac arte remedium quæsivit; ac tantum profecit, ut uno die apud Olympiam luctâ, & pancratio, pronunciaretur victor.

19. §. *Ægyptii tamen, grammatisticè contenti, gymnasticen negligebant.*

Testis Diodorus Siculus lib. I, ubi de iis sic scribit: Παλαίστραν δὲ οὐ νόμιμόν ἐστι παρ' αὐτοῖς μανθάνειν. ὑπολαμβάνουσι γὰρ ἐκ μὲν τῶν καθ' ἡμέραν ἐν τῇ παλαίστρᾳ γυμνασίων τοὺς νέους οὐχ ὑγίειαν ἕξειν, ἀλλὰ ῥώμην ὀλιγοχρόνιον, καὶ παντελῶς ἐπικίνδυνον. *Palæstram verò apud eos discere non est moris. Nam è quotidianis palæstræ exercitiis non sanitatem, sed exigui temporis robur, & omnino periculosum, comparari junioribus existimant.*

20. §. *Imò nec Romanis veteribus publica fuere gymnasia, quibus juventus sese exerceret.*

Hinc Vitruvius, qui sub Augusto vixit, lib. V cap. XI: *Nunc mihi videtur (tametsi non sint Italicæ consuetudinis) palæstrarum ædificationes tradere explicatè, & quemadmodum apud Græcos constituantur monstrare.* Itaque Budæus Annot. in Pandect. ad L. Athletas, postquam è Plauti Bacchidibus versus adduxisset, de cursu, lucta, disco, pila, & aliis puerorum exercitiis; subjungit deinde*: *Quod de institutione Græcorum intelligendum. Romani enim id genus exercitamentis non utebantur.* Ac aliquanto pòst†: *Palæstra, id est, ædificia, exercendis & corporis, & animi viribus, accommodata, Græcorum consuetudinis erant; Romanorum non erant; apud quos ephebia non erant, id est, loca puberibus exercendis constructa.*

* Fol. 95. edit. Rob. Steph.
† Fol. 96.

21. §. *Græcis contrà Gymnastice magno in honore erat; apud quos etiam gymnica certamina in sacris adhibita sunt ludis, ut populus ad ea libentius confluerct.*

Quâ de re Plutarchus in V. Symposiacôn. Loquimur verò nunc de ludis Gymnicis: à quibus diversi erant tum Equestres, sive Circenses; tum scenici, sive musici.

22. §. *Finis ludorum erat horum duplex. Unus fuit religio Deorum. Nam credebant sic honorari Deos; eoque faciliùs omnia ab iis impetrari.*

Verùm quòd in vanorum fieret Deorum honorem, idem in contemtum vertebat veri Numinis. Unde Cyprianus libro de spectaculis: *Omnia ista spectaculorum genera damnavit* (Scriptura) *quando idololatriam sustulit, ludorum omnium matrem.*

23. §. *Alter finis erat voluptas, quam inde populus caperet.*

Nempe idem ludorum erat Gymnicorum finis, ac Circensium, nec non scenicorum, sive τῶν τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένων, ut Aristoteles vocat, Politicorum lib. VIII.

24. §. *Iam ante Troiana tempora certatum disco, luctâ, cursu, & similibus; si credimus Statio Papinio.*

Cujus illud in VI Thebaidos de Tydeo:

Ille quidem & disco bonus, & contendere cursu,
Nec cæstu bellare minor. Sed corde labores
Ante alios erat uncta Pales.

Nisi malis, *uncta Pale*: ut non significetur rusticum numen Pales; sed Dea Πάλη, sive Lucta, palæstræ præses. Sic censet P. Faber lib. II Agonist. cap. V.

25. §. *Quod si Papinii parum valeat auctoritas: saltem (nisi nec Homero credatur) Iliacis temporibus obtinebant.*

Liquet hoc ex Iliados Β, & Ψ, Odyss. Θ, ac Ψ: ubi Græcos milites in castris se his exercuisse memorat.

26. §. *Sed quæ Homerus refert, quædam tantummodo Gymnasticæ semina fuere. Sanè non multò ante Platonis tempora pueris, ac juvenibus, gymnasia sunt constituta.*

Auctor est Galenus ad Thrasybulum: imò & Plato id satis docet in Protagora, & alibi. Mox autem ab anno septimo pueros in Grammaticis, ac Gymnasticis, institui solere, ait Xenocrates, Platonis discipulus, eleganti libello de Morte, quem transtulit Ficinus. Multumque ad laudem pertinuisse juventutis, si eo studio excelleret, verba hæc docent Philolachis adolescentis apud Plautum Mostell. act. I, sc. II:

Quo neque industrior de juventute erat,
Arte gymnasticâ, disco, hastis, pilâ,
Cursu, armis, equo.

Item Bacchidibus act. III, sc. III:

Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,
Digitum longe à pædagogo pedem ut efferres ædibus:
Ante Solem exorientem nisi in palæstram veneras,
Gymnasii præfecto haut mediocris pœnas penderes.
Id quoi obtigerat, hoc etiam ad malum arcessebatur malum,
Et discipulus, & magister, perhibebantur improbi.
Ibi cursu, luctando, hastâ, disco, pugillatu, pilâ,
Saliendo, sese exercebant magis, quàm scorto, aut saviis.

Similis est apud Terentium locus Eunucho act. III, sc. II.

27. §. *Ac sic quidem apud Græcos fuit. Etsi verò Romanis ante Augustum, & aliquanto post, Gymnasia publica non erant; minimè tamen exercitationes negligebant. Quippe juventuti Romanæ in campo Martio mos erat exerceri curruum, vel equorum decertatione; item pilâ, ac palæstrâ. In Tiberi etiam natare solent.*

Strabo lib. V*: Τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ Μάρτιος ἔχει κάμπος, πρὸς τῇ φύσει προσλαβὼν καὶ τὸν ἐκ τῆς προνοίας κόσμον· καὶ γὰρ τὸ μέγεθος τοῦ πεδίου θαυμαστὸν ἅμα, καὶ τὰς ἁρματοδρομίας, καὶ τὴν ἄλλην ἱππασίαν, ἀκώλυτον παρέχον τῷ τοσούτῳ πλήθει, τῶν σφαίρᾳ, καὶ κίρκῳ, καὶ παλαίστρᾳ, γυμναζομένων: *Horum pleraque Martius habet campus, cum natura, tum hominum prudentiâ ornatus. Nam & magnitudo ejus mirabilis est, & curruum, equorumque decursionibus, liberè patet, tantæque multitudini pilâ, ac palæstrâ, se exercentium.* Sed pro κίρκῳ, ut observatum Casaubono, legendum videtur κρίκῳ, ut respiciat exercitationis genus, quod κρικηλασίαν Oribasius appellat. Vel referendum ad discum. Romanas etiam exercitationes memorat Horatius lib. I. od. VIII; ubi refert equitationem in campo Martio, natationem in Tiberi, (à quo & campus Martius dictus est Tiberinus) palæstram, sive luctam inunctorum olivo, disci jactationem, & emissionem jaculi. Nec juvenes solùm se exercebant; sed etiam

* P. 236. edit. Paris. an. 1620.

iam viri. Ex innumeris exemplo fuerit Cæsar Augustus, qui quo pacto exercere corpus soleat, in vita ejus Tranquillus docet cap. LXXXIII: *Exercitationes campestres equorum, & armorum, statim post bella civilia omisit: & ad pilam primò, folliculumque transiit: mox nihil aliud quam vectabatur, & deambulabat, itaut in extremis spatiis subsultim decurreret.* Primò hic memorantur equitatio, & certamen in armis. Hinc partim pila trigonalis, qua ludentes terni triangulum faciebant: partim folliculus; sive follis pugillatorius, qui non cubito, ut follis sic ἀγκωνῶς dictus, sed pugno, sive pugillo impellebatur, unde *pugillatorius* Plauto * dicitur: præter quæ pilæ genera erat paganica, & harpastum. Exinde sequuntur vectatio, seu vehiculo, seu lectica, vel sella: & deambulatio, quæ desinat in cursu cum saltu. Addit deinde, sic se exercuisse Augustum, non solum, ut solent in campo Martio, verenda velatum subligari, quod inde *campestra* dictum: sed corpore etiam reliquo tectum, lodiculâ, & sestertio; vel potiùs segestri; ut eruditi corrigunt.

* Rud. act. 3. sc. 4.

28. §. *Serò autem, nec nisi tempore Neronis, Romæ exstrui cœpere Gymnasia.*

Neronis Gymnasium ictu fulminis conflagrasse, est apud Tacitum in XV Annalium. Etiam postea exstructa esse alia hujusmodi exercitiis, argumento est P. Victor, qui sub Valentiniano Imp. vixit. Is enim, in descriptione Romæ, meminit stadiorum; quæ fuisse ludis gymnicis destinata, credibile est. Pluraque de hoc Petrus Faber in Agonisticis lib. III, cap. XV.

29. §. *Possit Ægyptiorum, veterumque Romanorum opinio, cum illa Græcorum sententia ex parte conciliari, si discrimen inter ætates, & exercitia gymnastica statuamus. Conveniunt enim corpori exercitia moderata, non immodica. Pueris item leviores conducunt exercitationes; non athletica; quæ & formam corrumpunt, & incrementum corporis impediunt.*

Hoc est, quod Aristoteles suadet*, μέχρι μὲν ἥβης κουφότερα γυμνάσια προσοιστέον, *usque ad pubertatem leviores adhibenda exercitationes.* Jubet mox, βίαιον τροφὴν, καὶ τοὺς πρὸς ἀνάγκην πόνους, ἀπείργειν, *arcere victum violentum, & labores ad necessitatem impositos.* Quæ judicat esse ἐμπόδιον πρὸς τὴν αὔξησιν, *impedimentum, quò minus corpus crescat.* Unde & ait, demum triennio post pubertatem locum habere duros illos labores, & adstrictam cibi rationem; quam vocat ἀναγκοφαγίαν: nisi scripserit, ξηροφαγίαν, ut est in libris aliis, & Aquinas etiam legit, quia nempe alimentum siccum valeat ad corpus firmandum.

* Lib. 8. Polit. c. 4.

30. §. *Imò ne firmatiori quidem ætati habitus conducit athleticus, si quis ad civilia munera enutriatur. Neque enim ad conservandam sufficit Rempubl. corporis robur: ac vel maximè tempus est concedendum addiscendis virtutibus civili vita necessariis.*

At robore solo primas tenere, sive, ut Aristoteles loquitur ‡, πρωταγωνιστεῖν, θηριῶδές ἐστι, *ferinum est.* Quomodo lupus valet robore; sed nulli se periculo honestatis causâ exponeret. Mirum autem est, Rufum Perinthium, ut in Sophistarum vitis Philostratus refert, se athletico cibo, ac labori, sponte adstrinxisse, ut ita corpus esset valentius. Neque enim vel civili dignitati, vel disciplinis liberalibus, eo robore est opus.

‡ Lib. 8. Polit. c. 4.

31. §. *Nimirum Gymnastica tres sunt formæ; simplex, bellica, & athletica. Simplici id solum propositum fuit, ut modico exercitio sanitas conservetur, ac bonus habitus vel defendatur, vel augeatur.*

Liquet hoc ex iis, quæ de fine Gymnasticæ antea diximus.

32. §. *Bellicaque idem finis: nempe ut exercitiis firmentur corporis vires. Sed præterea est alter quoque, ut ad rem militarem magis reddat idoneos.*

Plato in VIII de Legibus *: Ἔστι γὰρ πάντων πολεμικώτατον ἡ σώματος ὀξύτης, πάντως ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ποδῶν, ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν. φυγεῖν μὲν καὶ ἑλεῖν, ἡ τῶν ποδῶν. ἡ δ' ἐν ταῖς συμπλοκαῖς μάχη, καὶ σύστασις, ἰσχύος καὶ ῥώμης δεομένη. *Omnium igitur maximè ad bellum confert corporis celeritas, sive agilitas, partim quidem pedum, partim manuum: ad fugiendum quidem, & insequendum, pedum: sed pugna, & conflictus, in quibus conseruntur manus, viribus & robore indigent.*

* Edit. H. Steph. Tom. 2. pag. 832. & 833.

33. §. *Ideo Cretenses, cùm armorum usu interdixissent servis, etiam interdixere Gymnasiis.*

Testis Aristoteles lib. II Politicorum cap. III: Κρῆτες γὰρ τἆλλα ταὐτὰ τοῖς δούλοις ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. *Cretenses enim, cùm alia servis permitterent, gymnasiis solum iis interdixere, & armorum usu.* Atque hæc de bellica Gymnasticæ forma.

34. §. *Athletica forma solum præstabat corporis magnitudinem, robur, ac celeritatem: idque ut in his aliquis præcelleret cæteris, ac honorem pro præmio referret.*

Curæ enim hoc iis erat, qui in gymnasiis exercerentur, ut fierent ἀθληταὶ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, prout eos vocat Xenophon de dictis & factis Socratis. Nomen verò Athletarum magis ad ludos spectare Gymnicos, auctor est Julius Pollux.

35. §. *Athletica hæc, dum tota est in eo, ut corpus reddat crassius, ac robustius, ferè reddebat torpidos, ac segnes.*

Conqueruntur de hoc Plato, Galenus, Plutarchus. Ac hic quidem ex eo colligit, militari vitæ esse inutilem, imò noxiam. Vide ejus Philopœmenem.

36. §. *Quintuplex verò gymnicum exercitium statui solet: cursus, saltus, discus, jaculum, lucta.*

Quæ Simonides lib. I cap. I ἀνθολογ. hoc versu complexus:

Ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

Eustathius † verò in Homeri Iliad. ψ, hoc refert ordine: ἅλμα, πάλην, δίσκον, ἄκοντα, καὶ δρόμον. Scholiastæ Pindari, ac Sophoclis, hoc modo: ἅλμα, δίσκος, ἀκόντιον, δρόμος, καὶ πάλη. Atque ab his πένταθλοι vocabantur, Latinis *quinquertiones.*

† Fol. 1320.

37. §. *A cursu incipiamus, quando is naturâ est primus. Hujus certamen publicum primò instituere Elienses.*

Testis Pausanias quincto, & sexto Eliacorum.

38. §. *In cursu propriè non tam de robore, quàm agilitate, certamen fuit. Quamquam agilitas illa haud expers esse roboris debet.*

Itaque veteres interdum laxiùs usi voce ἰσχύος *, & ῥώμης *, sic ut includat τὸ τάχος †. At pressius accipi dicendum, quando ἰσχὺς, & τάχος, conjunguntur. Atque hinc non difficile est statuere de quæstione illa, an τάχος ‡ sit ἰσχύος *.

* Roboris. † Celeritatem. ‡ Velox. * Robustius.

39. §. *Cursus est triplex; in anteriora, in posteriora, & in orbem.*

Ita Antyllus apud Oribasium.

40. §. *Præterea à cursu alii dicebantur σταδιοδρόμοι, alii δολιχοδρόμοι, alii διαυλοδρόμοι, alii ὁπλιτοδρόμοι.*

Σταδιοδρόμοις cursus erat unius tantum stadii. Unde Tzetzes* de iis, ἁπλῶν ποιοῦνται τὸν δρόμον. Sic enim apud eum rescripserim cum P. Fabro lib. I Agonisticôn cap. XXVIII. Δολιχοδρόμοι sic dicebantur, quia duplex uno cursu stadium percurrerent; sed sine recursu. Hinc proverbium apud Pollucem, Μὴ ζήτει ἐν σταδίῳ δόλιχον: quo significatur, in minori non esse majus quærendum. Διαυλοδρόμοι duplicis stadii cursum à carceribus ad metam currebant, & recurrebant. Unde Aristophanis scholiastes: Δίαυλος ὁ διπλοῦν ἔχων τὸν δρόμον ἐν τῇ πορείᾳ, τὸ πληρῶσαι τὸ στάδιον, καὶ ὑποστρέψαι. Nomen ex eo, quia stadium, ubi currerent, angustum foret, sed porrectum: qualis est figura τοῦ αὐλοῦ, sive tibiæ. Ὁπλιτοδρόμοι in stadio decurrebant armati.

*Lib. 3. Hist. Chil. 6.

41. §. *Cursores habuere endromidas: quod calciamenti genus erat.*

Nomen ἀπὸ τοῦ δρέμειν, quod est currere, quia cursum juvarent.

42. §. *A duabus verò rebus quandoque cursoribus impedimentum fuit; à liene, & à zona, sive subligari. Sed lienem athletæ propterea inurebant.*

Ita Plinius lib. XI cap. XXXVII.

43. §. *Quod ad zonam, Olympiadis quintadecimæ anno primo ab Archonte Hippomene constitutum fuit, ut sine zona, eoque prorsus nudi cursitarent.*

Idque occasione eâ, quòd Orsippus Megarensis cursu esset superatus, eo quòd subligaculum impedivisset cursum; vel, ut alii narrant, cingulum decidere sivisset, quo expeditiùs curreret, atque ita victor evasisset. Auctores ejus rei Pausanias in Atticis, Poeta incertus in Anthologia epigrammate de Orsippo, Eusebius Chron. I, Anonymus Olympiadum scriptor, Isidorus Originum lib. XVIII, cap. XVII, Homeri Scholiastes anonymus in Iliad. Ψ, Nicas, sive Etymologi magni scriptor in Γυμνασία.

44. §. *Utile est hoc certamen sanitati, ac bono habitui, vel conservando, vel consequendo. Præcipuè autem habiliores, & expeditiores, ad rem militarem facit.*

Ita Plato in VIII. de Legg. Ideo, Sallustio teste, Pompejus cum agilibus saltu, cum velocibus cursu certabat. Aliter tamen Diogenes Cynicus; qui apud Dionem Chrysostomum in Diogene, sive Isthmico, contendit, τὸ τάχος δειλίας σημεῖον εἶναι, *velocitatem esse signum ignaviæ, & timoris.* Atque hoc eo adstruere conatur, quòd animalia maximè timida sint celerrima: ut lepus, cervus. Mirùm verò Galenum idem sentire libro ad Thrasybulum.

45. §. *Hæc sententia refellitur eo, quòd etiam in bello tempora possunt incidere, quibus satius sit se subducere, totumque exercitum meliori reservare tempori, quàm stultè prælium committere.*

Aliter, scio, animati fuere Lacones; in his Callicratidas; qui, ut Plutarchus narrat in Apophthegmatis Laconicis, cùm ei ad Argenusas pugnaturo diceretur, plures esse Atheniensium triremes, respondit, καὶ τί τοῦτο; ἀλλὰ φεύγειν αἰσχρὸν, καὶ βλαβερὸν τῇ Σπάρτῃ. μένοντα δὲ ἢ ἀποθανεῖν ἢ νικᾶν, ἄριστον. *Quid tum? Sparta turpe ac noxium est fugere: optimum vero permanentem aut mori, aut vincere.* Hæc convenientia sunt tumori Spartano: qui interdum damnosus publico fuit. Potius igitur audiamus Papinium in VI Theb.* *Vers. 550.

> *Sollicitat nunc ampla viros ad præmia cursu*
> *Perceleres. Agile studium, & tenuissima virtus,*
> *Pacis opus, cum sacra vocant, nec inutile bellis*
> *Subsidium, si dextra neget.*

Notum illud Demosthenicum:

> Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.
> *Pugnabit ille denuo, qui fugerit.*

Quo de dixi pluribus lib. I I Oratoriarum Institut. cap. VIII §. IV.

46. §. *Nec solùm velocitas in fugiendo hostem utilis est; sed etiam in sequendo.*

Et huc potissimùm, vel solùm etiam, respexit Homerus, cùm toties Achillem suum *pedibus celerem* appellat; ut antea dicebamus.

47. §. *Cursui naturâ proximus est saltus, itidem communis nobis cum multis animantibus. Hujus multa admodum genera apud veteres fuere.*

De quibus & varii scripserunt; teste Luciano περὶ ὀρχήσεως. Sed omnium eorum libri deperiere. Damnum hoc resarcire, ut potuit, voluit clarissimus, & amicissimus, dum viveret, collega noster Ioannes Meursius in Orchestra sua. Est verò Saltatio ars, sed immaterialis. Nec enim natura ad imitationem suppeditat ei materiam: sed solùm motu, & habitu, constat. Præterea nec opus post se relinquit.

48. §. *Saltatio est triplex; in altum, in longum, & qua fit pedes alternis attollendo, ut facere solent Salii sacerdotes, cum ancilia per urbem gestant; vel fullones cùm pedum insultu vestem cogunt, ac durant.*

Hæc tria genera memorat Seneca epistolâ XV: ubi & alia multa de exercitatione corporis. Pauca adscribam: *Sunt exercitationes & faciles, & breves, quæ corpus, & sine mora laxent, & tempori parcant: cujus præcipua ratio habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus mota, & saltus, vel ille, qui corpus in altum levat, vel ille, qui in longum mittit, vel ille (ut ita dicam) Saliaris, aut (ut contumeliosiùs dicam) fullonius.*

49. §. *Aliter etiam saltatio dividitur. Nam alia κυβιστικὴ, alia σφαιριστικὴ, alia quæ simpliciter ὀρχηστικὴ vocaretur.*

Κυβιστικὴ erat, quando homines manibus, ac pedibus, se ita contorquerent, ut conversione sui insisterent capiti. Quòd & circulatores lucelli caussâ agunt, & pueros videmus imitari in lusibus suis. Hoc qui facerent, *cernui*, & *cernuli*, dicebantur: unde *cernuare*, & *cernulare*, quod Græcis κυβιστᾶν. Diximus de eo pluribus in Originum libris. Σφαιριστικὴ erat, ubi pilâ ludentes saltarent: ut liquet ex Homero Odyss. VI. De ὀρχήσει, simpliciter sic dictâ, res magis perspicua est.

50. §. *Porrò ne Lacedæmonii quidem saltationem omnem refugerunt. Interim eam solùm complexi, quam ad bellum conducere putarent.*

Ita

Ita Fabius Quinctilianus libro I Oratoriarum Institutionum cap. XI.

51. §. *Saltationis bellicæ genera erant* βρυαλλικτὴ, καρπαία, κολαβρισμὸς, πεύλις, πυῤῥίχη, τελεσίας.

Nihil verò opus, ut puto, exscribere, quæ de singulis horum ex veteribus attulit Io. Meursius in Orchestra sua.

52. §. *Præcipua in iis Pyrricha fuit.*

Sic dicta à Pyrrho, Achillis filio, secundùm Solinum, Diomedem, Proclum; vel a Pyrricho Lacone, aut Cretensi, secundùm Strabonem, Athenæum, Eustathium. Sanè & Lacones hanc inter exercitationes habuere, tanquam bello utilem; teste Fabio lib. I cap. XI: & Cretenses eam pueros edocebant; ut auctor est Nicolaus Damascenus, libro de moribus gentium, apud Stobæum Eclogâ XLII. Marius Plotius, libro de Metris, utramque adfert nominis caussam. Nam pro *Pyrrho Cydonio* legendum apud eum *Pyrricho*; ut jam aliis est observatum ex iis, quos dixi: item Nonno Dionysiacorum lib. XXVIII, & Eustathio Iliad. Ε. Alii, etiam Aristoteles, alias adferunt nominis caussas: de quibus parum laborandum.

53. §. *Fuit ea armatum saltationis genus: inque militaribus exercitationibus reponebatur.*

Latini *bellicrepam* vocabant; teste Festo Pompejo. Quid mirum autem, si putârint conducere militiæ; quando non modò in armis fieret; sed præterea imitaretur omnes corporis flexus, quibus & telorum, & cominus pugnantium ictus, exirent: ut in alterum latus declinando, cedendo retro, subsiliendo, demittendo se humi. Imò & actus referebat, quibus hostis peteretur, gladio, jaculo, sagittâ; idque & alacriter, & decorè: quis fine saltatio fuerit turpis, & ingrata. Atque ex hisce liquet, non saltâsse modò, sed etiam manibus esse gesticulatos: eoque πυῤῥίχη aliter dicta χειρονομία, teste Athenæo lib. XIV, & Eustathio in Iliad. Ν. Ac similiter Hesychio, χειρονόμος, ὀρχηστής. Et Columellæ est præfat. lib. I: *Gesticulatorem scrupulosissimè requirant saltationis, ac musicationis studiosi.*

54. §. *Proxima post Pyrricham dignationis erat* ἐμμέλεια.

Saltationem fuisse tragicam, testes sunt Hesychius, & Ammonius de Differentiis Vocabulorum, in voce Κόρδαξ. Vulgò quidem apud eum legitur: Καλεῖται ἡ μὲν στρατιωτικὴ ὄρχησις, Ἐμμέλεια. Σικιννὶς δὲ, ἡ σατυρικὴ· Κόρδαξ δὲ, ἡ κωμικὴ. Sed pro στρατιωτικὴ legendum esse τραγικὴ, abunde liquet ex iis, quæ de triplici hoc saltationis genere habet Lucianus Περὶ Ὀρχήσεως, & imprimis Athenæus lib. primo. Verba eorum adducimus in secundo de arte Poëtica; ubi de chorico dramate agimus.

55. §. *Ad cursum, & saltum, referre possis pilæ ludum. Nec tamen crura solùm exercet; sed etiam lacertos; imò omnes corporis partes, ipsos etiam oculos.*

Qua de re abunde Galenus libro περὶ σφαίρας.

56. §. *Græcis id certamen dicitur* σφαιρομαχία.

Sed ambiguo vocabulo, quia similiter vocabatur certamen pugilum, quibus sphæræ pro cæstibus. Auctor Pollux lib. III cap. ult.

57. §. *Pars item gymnasii, ubi se pilâ exercebant,* σφαιριστήριον *nominatum. Septima ea pars è denis est Hieronymo Mercuriali.*

Pilæ ludum primus reperit Pythus: ut est apud Plinium lib. VII cap. LVI. Aliquibus tamen in libris, ut Chiffletiano codice, est *Picus.*

58. §. Σφαιριστικὴ *hæc ars à Milesiis damnabatur, quia athletæ, in coronariis certaminibus sæpius præmium adepti, censerent, pilæ lusum ad nullum eorum certaminum quicquam conferre.*

Auctor Eustathius in Homeri Odyss. Θ*. *Fol. 160.

59. §. *Imò nec inter sacros fuit agones, qui Olympiæ, Delphis, Corinthi, aut Nemeæ, instituti.*

Nimirum, quia valetudini solùm conducere putarent; non item ad sacros agonas, vel ad rem bellicam.

60. §. *Athenienses tamen tanti fecere, ut Alexandrum Carystium sphæristam civitate donarint, ac statuam etiam in ejus memoriam constituerint.*

Id de Atheniensibus narrat Eustathius in Odyss. Θ†. †Fol. 160.

61. §. *Græca pila, alia major erat, alia minor: parva item varia genera. Præterea erat pila inanis.*

Quam *follem* Romani vocant; ut mox dicam.

62. §. *Non tam pila ludus, quàm aliquid simile, Græcis erat, quod* κώρυκον *dixere.*

Cujusmodi fuerit, Antyllus apud Oribasium docet Collectaneorum lib. VI. Atque hinc κωρυκοβαλία Aretæo. Aliud esse, quàm pilam, vel illud argumento erit, quòd corycum è culmine gymnasiorum suspenderent.

63. §. *Romanis quatuor fuere pilæ genera; trigonalis, follis, paganica, & harpastum.*

Quæ omnia nomine pilæ Italicæ complexus est Cælius Aurelianus. Particulatim verò memorat Martialis lib. VII epigr. XXVII:

Non pila, non follis, non te paganica thermis
Præparat.

Ex mox:

Non harpasta vagus pulverulenta rapis.

Ubi per *pilam* κατ᾽ ἐξοχὴν, ut aliàs sæpe, trigon, sive trigonalis intelligitur; ita dicta, quia tres lusores sic starent, ut trigonum spatio, ac figurâ, efficerent. Hi nunc pilam excipiebant; nunc propellebant; ac cavebant studiosè, ne in terram concideret. Follis erat ex aluta, vento sive aëre inflatâ. Major brachio impellebatur, minor pugno; unde *follem pugillatorium* vocat Plautus Rudente. Facile erat lusus genus; eoque magis pueris, & senibus, conveniens; quàm validæ juventuti. Unde Martiali lib. XIV epig. XLVII:

Ite procul juvenes: mitis mihi convenit ætas.
Folle decet pueros ludere, folle senes.

Paganicæ inde nomen, quòd imprimis eâ uterentur in pagis. Major erat trigonali, minor folle; unde Martialis lib. XIV epigr. XLV.

Hæc quæ difficilis turget paganica plumâ,
Folle minùs laxa est, & minus arcta pilâ.

Harpasta Mercuriali videtur fuisse minimum pilæ genus: atque ita dictum, quia ludentium alter alteri eam eriperet. Ludus ipse φαινίνδα, teste Athenæo: nempe ἀπὸ τῆς ἀφέσεως τῆς σφαιριζόντων, quia longiùs à lusoribus jaceretur. Sed de hoc lusus genere non multùm audeo polliceri. Quanto enim veteribus notius erat;

 tanto

tanto minùs de eo sibi dicendum putarunt. Hinc tenebræ nobis.

64. §. *Tertium genus gymnici certaminis erat δισκοβολία. Discus verò, vel æneus erat, vel ferreus, vel lapideus, vel etiam ligneus. Inque medio sui foramen habuit, ac amento circumnexus, non modò lacertorum viribus, sed etiam arte quadam, emittebatur.*

Meminit ejusce exercitationis etiam Homerus Odyss. Θ:

Μνηστῆρες δὲ πάροιθεν Ὀδυσσῆος μεγάροιο
Δίσκοισιν τέρποντο, καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες
Ἐν τυκτῷ δαπέδῳ.
Proci verò ante Ulyssis domum
Discis delectabantur, & jaculis mittendis,
In area ad eam rem facta.

De materie ejus, quod dicebamus, non uno loco proditum est ab Eustathio*: qui & vocem δίσκος ait esse à δικεῖν, hoc est, βάλλειν.

* P. 344. & 1591 edit. Rom.

65. §. *Disco bifariam certabatur; quis longiùs projecisset, vel quis propiùs termino.*

In posteriori discobolia vitiosum erat discum jacere ultra σῆμα †, ut Odyss. Θ, in illo Phæacum certamine, de quo dictum. Eustathium ‡ vide.

† Signum. ‡ P. 1591.

66. §. *Discoboli, ut & cursores, aperto capite certabant.*

Non petasati; ut traditum Pithœo: sed petasati erant aurigæ; ut ex Athenæo constat. Discobolo verò capite nudo certasse, videre est è Ligoriana tabula apud Mercurialem.

67. §. *Vicina verò erant δισκοβολία, & ἁλτηροβολία. Ut illic discus manu projiciebatur, ita hic ἁλτῆρες.*

De jactu τῶν ἁλτήρων agit Antyllus apud Oribasium. Etiam egit Budæus; & adversus eum Cornarius; ac pro Cornario Mercurialis lib. II Gymnastic. cap. XII.

68. §. *Quartus locus esto jaculationi: quæ fit manu, jaculo, amento.*

Etsi enim jaculatio, laxiùs accepta, comprehendat τοξευτικὴν, καὶ ἀκοντιστικὴν, sive *sagittatoriam, & jaculatoriam*: hoc tamen loco propriè intelligitur non illa, quæ fit arcu, & sagitta, sed quæ fit jaculo; quod manu jaciebatur, &, ut fortiùs id fieret, amento. Jaculi, discique jactum jungit quoque Homerus versibus antè adductis. Item Horatius libr. I od. VIII:

Neque jam livida gestat armis
Brachia, sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito.

Jaculatores vestibus induti exercebantur; si audimus Eustathium in Iliad. Ψ*: ubi ait, prudenter à Poeta Regem induci jaculando se exercentem; quia non decuisset eum aliquod certamen, ubi necesse fuisset corpus denudare. Interea neque ambiguum mihi, quin plerique in hac exercitatione nudis esse corporibus soleant, saltem post tempora Homerica. Nec enim potuisset alioqui gymnicum dici certamen.

* P. 1334.

69. §. *Præcipuum verò, ex quinque antea memoratis certaminibus, erat πάλη, sive lucta.*

A qua verbum παλαίειν, *luctari*: uti hinc παλαιστής, & παλαιστρίτης, *luctator*; ut etiam in Glossis Cyrilli exponitur. Item, παλαίστρα, *luctationis locus*. Imò & totum Gymnasium sæpe *palæstræ* nomine κατ' ἐξοχὴν intelligitur. Ac similiter sæpè *athletæ* κατ' ἐξοχὴν soli luctatores. Πάλην verò dici volunt à πηλός, sive Dorico παλός, hoc est, *lutum*. Nempe quia athletæ priùs ceromate perfundebantur; deinde respergerentur arenâ, ac pulvere. Hujusmodi inunctio non habebat locum in saltatoribus, discobolis, & pugilibus.

70. §. *Duo verò tempora in lucta distinguimus. Primum ante Thesea fuit; quando solâ magnitudine, ponderéque, & naturæ viribus nixi, luctarentur. Alterum cœpit à Theseo; qui primus addidit artem παλαιστρικήν.*

Quem luctationis *astum* vocat Papinius. Eam artem à Theseo esse, auctor nobis est Pausanias in Atticis. Atque addit, eà victum ab illo Cercyonem; lucta licet illâ ætate inclytum. Qualis & iisdem temporibus fuit Antæus: sed hunc devicit Hercules. Utriusque meminit eo nomine etiam Plato in VII de Legg. Quemadmodum verò Hercules athleticum certamen instituit Olympiæ: Ita ludos gymnicos in Isthmo Corinthiaco constituit Theseus: ut apud Pausaniam est initio Corinthiacorum, & Plinium lib. VII Natur. Hist. cap. LVI.

71. §. *In lucta proprium erat τὸ συμπλέκεσθαι.*

Sive nodus, vel mutuus nexus; unde *catenatas palæstras* dixit Papinius lib. II Sylvarum Epicedio in Glauciam Melioris.

72. §. *Etsi verò in lucta multum valeret robur; plus tamen poterat pondus.*

Sive, ut Græci dicunt, ὄγκος, καὶ πολυσαρκία. Idem censet Fabius lib. XII: *In luctandi certamine plus pondere, & firmitate, & spiritu, agitur.*

73. §. *Erat lucta duplex; stataria, & volutatoria. Ad statariam pertinet ἀκροχειρισμός; qua summis tantum manibus depugnabant. Porro in hoc pugnæ genere palmam præripiebat alter, qui ter eum humi prostravisset.*

Hoc ut faciliùs possent, in complectendo pedes captabant. Quo respexit Plautus Pseudolo act. V. sc. I:

Magnum hoc vitium vino est.
Pedes captat primum. Luctator dolosu' st.

Hæc pars dicebatur ὀρθοπαλαιστική, sive *projectoria*.

74. §. *In volutatoria autem victor censebatur, quem sic alter sibi subjecisset, ut prorsus in sua haberet potestate.*

Et hujus, & superioris luctæ, apud Mercurialem habes imaginem lib. II Gymnasticæ cap. VIII.

75. §. *Palæstritæ magistro proximus ab Agonothetâ honos erat.*

Lydo Plautino * dictus *Gymnasii præfectus*, Græcis παιδοτρίβης: Platoni etiam in II de Rep. παιδοτρίβης τῶν νέων.

* Bacchid. act 3. sc. 3.

76. §. *Ab hisce quinque exercitationibus πένταθλοι Græcis nuncupati, Latinis* quinquertiones.

Festus: *Quinquertium vocabant antiqui, quem Græci πένταθλον; ut indicat versus hic:*

Omnes æqualis vincebat quinquertio.

Livius quoque ipsos athletas sic nominat.

Quinquertiones præco in medium vocat.

Ubi sede quartâ συναλοιφὴ neglectâ, nisi D inserto, veterum more, *præcod* scribamus. Etiam in glossis vett. legas: Πένταθλος, *quinquertius*. Quæ fuerint quinque illæ artes, unde *quinquertio nomen*, non aperit Festus: etsi

etsi aliter dicant, Petrus Faber in Agonisticis, & Matthias Martinius in Etymologico. Sed ex Græca explicatione liquet, non alias artes signare, quàm eas, quas ex Simonide, & Eustathio, memoravimus. Democritus philosophus vocatus est πένταθλος *: sed κατὰ μεταφορὰν, ut indicant hæc Laertii verba: Ἦν † ὡς ἀληθῶς ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος. τὰ γὰρ φυσικὰ, καὶ τὰ ἠθικὰ, καὶ ἄλλα τὰ μαθηματικὰ, καὶ τοὺς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ περὶ τεχνῶν πᾶσαν, εἶχεν ἐμπειρίαν. Ubi ex Suida rescribendum videtur, Ἤσκητο γὰρ τὰ φυσικὰ, ut corrigit P. Faber Agonisticorum lib. I. cap. XXX.

* Quinquertio. † Siquidem vere erat in philosophia quinquertio. Nam & rerum naturalium, & mathesios, & liberalium disciplinarum orbis, & artium omnium, peritiam habuit longo usu firmatam. ‡ Athleta. * Leves. † Graves. ‡ Palæstritarum lucta summa certantium manibus, sive reliqui corporis complexu.

77. §. *Ex hisce gymnicis certaminibus alia erant levia, alia gravia. Levia cursus, & saltus: in gravibus lucta.*

Hinc Dionysio Halicarn. lib. VII Antiquit. ἀγωνισταὶ ‡ alii κοῦφοι *, alii βαρεῖς †. In levibus etiam ἀκροχειρισμὸν ‡ reponit Hieronymus Mercurialis: quem vide lib. VI de re Gymnast. cap. III. Dubitare tamen de eo videtur Petrus Faber lib. I Agonist. cap. XXX, & XXXI.

78. §. *Quod si lucta in gravibus reponebantur; quanto magis in his locum meruerit ἡ πυγμὴ, sive pugilatus, qui postea accessit.*

Temporibus vetustis eo præcelluere Epeus, & Amycus: ut est apud Platonem in VII de Legg. Notum etiam de Castore, pugile eximio, qui Amycum interemit.

79. §. *In pugilatu primò pugnis solùm pugnabatur.*

Donatus in Prolog. Hecyræ: *Pugil dictus est à pugna, & pugna à pugno. Veteres namque, ante usum ferri, & armorum, pugnis, & calcibus, & morsibus, corporumque luctatione, certabant.* Similiter, qui Latinis *pugil*, Græcis πύκτης, à πὺξ, *pugno*. Hesychius, Πὺξ, πυγμὴ, χειρὶ. Imò & *pugnus* à πὺξ, non à πυκνὸς, hoc est, *densus*, quia pugnus fiat condensatione manus; ut Cæsar Scaliger putabat. Qui & *manum* dici credidit à μανὸς, hoc est, *rarus*, quod denso opponitur; nempe quia manus explicita rarum quid est, si compares cum contractâ in pugnum.

80. §. *Stantes verò pugnis decertabant.*

Hoc Luciano est τὸ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην, *rectos stare, ac se invicem ferire.*

81. §. *Postea, ut fortius ferirent, usi sunt castibus; vel sphæris, quæ pro castibus forent. Unde tantum erat periculi, ut nonnulli in luctando exspirarent.*

Imò vel à solis pugnis periculum erat temporibus, sive locis prope aures. Unde aures luctaturi muniebant tegumentis; quæ ἀμφωτίδας vocat Clemens Alexandrinus in Pædagogo, lib. II *:

* Pag 6 quod est περὶ αἰσχρολογίας, sive de turpiloquio.

82. §. *Atque ut homo non interimeretur; sic tamen sæpe mulcabatur, ut post pugnam adeò cruentatus non posset dignosci. Dentes etiam, ossaque, luxabant, aut frangebant.*

Satis hinc liquet, non cujusvis fuisse eo pacto decertare; sed solùm magno corpore, ac robore præditi. Unde pugillatum, *virtutem* vocat Isidorus lib. XVIII Originum cap. XVIII. Nam in gymnicis certaminibus reponit virtutem; perque eam se intelligere ait *immensitatem* virium in labore, & pondere. O miseram virtutem atque exercitationem, qua fieret corpus deformius, membraque redderentur infirmiora, & minùs idonea ad vitæ actus! Iure igitur damnat Galenus lib. ad Thrasybulum. Et tamen non pauci pecunia ad hujusmodi certamina conducebantur. Cyprianus de Spectaculis: *Ictibus infelix facies locatur, ut infelicior venter saginetur.* Idcirco, ut crudelior, ab Ammiano Marcellino lib. XIV culpatur Constantinus Cæsar: qui nullo æquè certamine, ac pugilatu, caperetur, cæteris licet duro magis, diroque.

83. §. *Postea pugillatui accessit quoque παγκράτιον: quod, Suida teste, aliter dicebatur παμμάχιον. In eo pugnis, & calcibus, decertabant: ut lucta constiterit, & pugilatu.*

Quemadmodum & apud Plutarchum legas lib. II Symposiac. quæst. IV, Lucianum in Anacharside, sive de Gymnasiis, & Nicephorum Gregoram ad Synesium. Aristophanis igitur Scholiastes, cum octo enumerat gymnica certamina, uti peccat, cùm non videt, στάδιον, δίαυλον, δόλιχον, ὁπλιτοδρόμον, ad unam cursus exercitationem pertinere: ita etiam errat, cum inter πάλην, & πυγμὴν, medium interserit παγκράτιον, quasi non ex utraque componeretur. Atque ex his etiam liquet, decipi summum virum Isaacum Casaubonum, cum in legationibus e Polybio excerptis num. LXXXI *, παγκρατιαστὴς transfert *quinquertio*, qui Græcis πένταθλος. * P 909.

84. §. *Pammachio, sive pancratio, primus Olympiæ victor fuit Hercules: a quo Olympiaci ludi sacrati fuere Pelops, Tantali filio, Herculis atavo materno.*

Ut Hyginus, Solinus, & alii sunt auctores. Unde Ausonius Idyllio XXIII:

Tantalidæ Pelopi mæstum dicat Elis honorem.

85. §. *Hujus quoque certaminis non magna erat dignatio sapientibus, ob simile ab ictu periculum. Sed nonnulli satis bene pugnis, vel castibus, depexi, ut graviora evitarent, manum demittebant. Nempe contraria erant signa, porrectio manus, & demissio. Porrectio indicium erat animi ad certamen prompti, paratique.*

Unde Papinius VI Thebaidos:

Promisere manus.

Ut illa porrectio fuerit pugilatûs procemium.

86. §. *Demissio autem manûs erat argumentum diffidentis suis viribus, seque victum turpiter agnoscentis. Quæritur, an & ea obtinuerit apud Spartanos. Usi quidem pugilatu, etiam pancratio, ac castu. Imò & sequior sexus iis decertabat.*

Quod ex illis Propertii clarè elucet lib. III eleg. XIII:

Multa tua, Sparte, miramur jura palæstræ:
Sed mage virginei tot bona gymnasii.
Quod non infames exercet corpore laudes
Inter luctantes nuda puella viros:
Cùm pila veloces fallit per brachia jactus,
Increpat & versi clavis adunca trochi:
Pulverulentaque ad extremas stat femina metas,
Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad castum gaudentia brachia loris:
Missile nunc disci pondus in orbe rotat:
Gyrum pulsat equis, niveum latus ense revincit,
Virgineumque cavo protegit ære caput.

Pluscula adscripsi, ut eâdem, de aliis etiam Spartanarum exercitationibus, liqueret. De virginibus similia Xenophon †, Plutarchus ‡, vetus poëta apud Ciceronem *, Claudianus †.

† De Rep. Laced. ‡ In Lycurgo. * Tusc 2. † D. Manlii consulatu.

87. §. *Sed Lacedæmoniis turpe visum manus dimittere, seque victum agnoscere. Ac propterea interdictum iis, ne foris, ubi illa demissio obtineret, pugilatu, aut pancratio, vel castibus, certarent. Domi quidem*

sic

sic exercebantur: sed interimi maluissent, quam manus dimittere, seque victos consiteri.

Nimirum Lacedæmonii voluere, ut sui essent animis invicti. Ac ne Magnus quidem Alexander istiusmodi certamen probabat. Itaque alia quidem edi jubebat: ea autem, quæ proximè retuli, non item: teste Plutarcho in ejus vita.

88. §. *Major verò dignatio, atque ad militiam & fortitudinem usus, pugna gladiatoria fuit. Quæ vel inter duos erat (μονομαχίαν vocant;) vel inter plures.*

Atque ad utramque præparabat decertatio cum umbra; quæ σκιαμαχία dicitur: vel cum palo; de qua Juvenalis sat. VI, & Vegetius lib. I de Re militari cap. XI.

89. §. *Etiam ad militiam præparat venatio: & hoc præterea habet, quod in ea concurrant ἄσκησις ψυχικὴ, καὶ σωματικὴ*.*

* Exercitatio animi, & corporis.

Sed de hac potiùs dicemus, ubi deventum erit ad eas artes, quas complexu suo continet naturæ scientia, quatenus non in contemplatione consistit, sed in operando: ut fieri videmus in medicina, agriculturæ scientia, & similibus.

90. §. *Nec qui vehementes ejusmodi corporis exercitationes non sufferunt, eò omnis exercitii esse expertes debent. Quædam enim haut magnas corporis vires requirunt. Atque iis etiam conveniunt, qui penè assidui sunt in studiis: item senibus, atque aliis naturæ imbecillioris. In his primum sibi locum vindicat deambulatio.*

Laudat eam quoque L. Seneca epist. XV. Verba mox adferam. Hujus ergo Romæ erat porticus Pompeja, memorata non solùm Propertio, Ovidio, Martiali; sed etiam Catullo epigr. LVI, quod ad Camerium, ubi *Magni ambulatio* vocatur.

91. §. *Item stare erectum: quod ambulatione ipsâ vehementius exercitium est.*

Quomodo & avibus longè est molestius, si in aëre non moveantur, quam si volent.

92. §. *Vectatio etiam, sive gestatio, multum corpori conducit.*

Seneca epist. XV: *Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri.* Idem epist. LVI: *Mihi tamen opus erat concutere corpus, ut sive bilis insederat faucibus, discuteretur; sive ipse ex aliqua caussâ spiritus densior erat, extenuaret illum jactatio.* Laudat & Plinius lib. XXVIII.

93. §. *Vectatio hæc vel in aquis fit, vel in terra. In aquis navigatio dicitur.*

Commendat eam Celsus lib. II cap. de Gestatione: *Genera gestationum plura: sed tamen levissima est navis, vel in portu, vel in flumine: vehementior in alto mari.*

94. §. *In terra vel ab animato fit, vel inanimo. Animato, ut ἱππασία, sive equitatio.*

Cujus inventor Bellerophon dicitur Plinio lib. VII. cap. LVI.

95. §. *Inanimo quæ debetur, particulatim, sed generis nomine, vocatur* gestatio.

Quæ quia & ipsa corpus exercet, eò à fine γυμνασία vocatur. Glossæ Philoxeni: *Gestatur*, γυμνάζεται. *Gestor*, γυμνασία. *Gesto*, γυμνάζομαι. *Gesto*, γυμνάζω. *Gestantur*, γυμνάζονται. *Gestatio*, γυμνασία. At propriè magis eædem Glossæ: *Gestatio*, αἰώρα. Item Glossæ Cyrilli: Αἰώρα, *gestatio*. Αἰωρίζεται, *gestatur*.

96. §. *Fit hujusmodi gestatio trifariam, lecticâ, scamno, sive sellâ, & vehiculo.*

Cornelius Celsus lib. II cap. de Gestatione: *Vehementior gestatio lecticâ, aut scamno; acrior vehiculo.* Vide Iustum Lipsium lib. I Centuriæ Miscellaneæ epist. XI, quæ ad Abrahamum Ortelium. Item de lecticæ ac sellæ forma adi eundem lib. I Electorum cap. XIX.

97. §. *Quid quòd ne infantes quidem prorsus exercitiis carent? Nam præterquam quòd ulnis gestentur, & curriculis puerilibus vehantur: etiam agitantur in cunis, vel lectis pensilibus.*

Hic posterior modus Asclepiadis est inventum: ut auctor est Plinius lib. XXVI cap. III.

98. §. *De gymnastica satis. Cætera peti olim potuere ex antiquis artis gymnasticæ scriptoribus.*

Quales Hippocrates, Diocles, Praxagoras, Philotimus, Erasistratus, Erophilus, Asclepiades, Theo, Diotimus. Quorum commentarii a veteribus citantur.

99. §. *Sed, his deperditis, adeundi, qui ex antiquis observarunt eo pertinentia, & literis consignarunt. Uti sunt Hieronymus Mercurialis, & Petrus Faber.*

Ille libris sex, quos *de arte Gymnastica* inscripsit; hic tribus Agonisticôn libris. Juvabunt etiam alii; ut Budæus Annotat. in Pandectas ad L. Athletas; item Cæsar Scaliger lib. I de Re Poëtica cap. XXII; adhæc Meursius de ludis Græcorum, & alii nonnulli. Joannes Sarisberiensis de nugis Curialium lib. VIII, cap. XII: *In omnibus, quæ simpliciter expetibilia sunt, quo intentiora sunt in qualitate boni, eo expetibiliora sunt. Sed ex adjunctis possunt nonnulla esse suspecta. Lucius Sylla, vir tanti nominis optimè cantasse traditur: sed dotem libidinis, & crudelitatis notâ, perstrinxit. Catoni quoque visum est, bene cantare non serii hominis esse. Unde nimirum Marcum, senatorem non ignobilem, Cæcilium spatiatorem, & Fescenninum vocat; eumque staticulos dare, his verbis ait: Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi: Præterea cantat, ubi collibuit; interdum Græcos versus agit, jocos dicit, voces demutat*, staticulos dat.* Hausit ista de Catone ex Macrobii lib. II Saturnal. cap. X.

* Demutat.

CAP. IV.

DE MUSICE.

1. §. *Sequitur Musice: quam si ratione πράξεως attendas, simpliciter definias canendi artem: sin θεωρίαν consideres, potius dicendum, esse scientiam sonorum, quatenus sunt numerosi.*

Nempe duo spectantur in objecto Musices; materiale, sive res considerata; & formale, sive modus considerandi. Priùs est sonus: de cujus natura abunde videor dixisse operis de Theologia gentili, & physiologia Christiana, lib. III cap. XXVII. Alterum est numerus, ac mensura. Nam Musice numerat sonos; eorumque longitudinem, & altitudinem metitur.

2. §. *Ali-*

2. §. *Aliter* Harmonice, *vel* Canonice, *nuncupatur.*

Imò sunt, quibus *Musices* vox displiceat: quia Musæ sunt victitia impiarum gentium numina; nec conveniens sit, nobilissimæ arti, à vero numine nobis concessæ, à gentili numine nomen dare. Sed non attendunt, quemadmodum Justitia, Fides, Misericordia, Febris, Pallor, priùs fuere, quàm in Deorum numerum referrentur: ita priùs fuisse Musas, quàm Deæ crederentur. Nam primò *Musa* haut aliud significabat, quàm artem, sive disciplinam. Id enim Hebræis est מוסר Mosar; unde Doricum Μῶσα, pro quo alii Μοῦσα maluere. Etsi verò artes sint complures; huic tamen id κατ' ἐξοχὴν * datum, quia olim ab ea caperent initium disciplinarum. Interim, quia nomen id naturâ suâ latè admodum patet; non impedio, quo minùs *Harmonicam* potiùs dicamus. Nam sonorum harmoniam docet. *Canonicam* etiam vocarunt. Agellius lib. XVI, cap. XVIII: *Pars quadam Geometriæ* ὀπτικὴ *appellatur, quæ ad oculos pertinet: pars altera, quæ ad aures,* κανονικὴ *vocatur, qua Musici in fundamento artis sua utuntur.* Item: Κανονικῇ *longitudines, & altitudines vocis, metitur.* Interea nec hæc voces ambiguitatis sunt expertes, cùm etiam accipi soleant pro parte aliqua hujus artis; ut inferius dicemus. Imo est & affectuum harmonia quædam, quàm *vitæ concentum* dicimus: alia item qualitatum corporis, quam *temperamentum* vocamus. Hæc Physica, altera Ethica est harmonia. De neutra agi hoc loco; imò ἀκύρως † admodum utramque *harmoniam* vocari; satis puto apertum. Nimirum hoc loco agendum duntaxat de harmonia illa, quam aurium judicio percipimus. Est enim hujus artis sonos distinguere, ac dijudicare.

* Per excellentiam.

† Improprie.

3. §. *Musicen dividunt in naturalem, & artificiosam: naturalem autem in cælestem, & eam, quæ cælesti in homine respondet. Estque ea Pythagoreorum distinctio: qui credebant, concitatissimo cælestium orbium motu sonum cieri suavissimum, sed quem aures nostræ non percipiant, quia à primordiis ei adsuevērimus.*

Quemadmodum obsurdescunt fabri ferrarii ad malleorum ictus, & accolæ catadouporum Nili, ad perpetuum fluvii sonum de præfractis montium delabentis. Hanc opinionem secutus Dorylaus, cælum vocabat *organum Dei*, per Deum intelligens solem; quomodo & Manilius, aliique, nomine *Dei* utuntur. Et Varro, eodem respiciens, cœlum appellat *divûm lyram* sat. ὄνος λύρας:

Quam mobilem Divûm lyram Sol ἁρμογῇ
Quadam gubernans motibus Diis veget.

Etiam est Varronis Atacini:

Et septem æternis sonitum dare vocibus orbes
Nitentes aliis alios.

Ubi *niti* poni videtur pro *obniti*, & *obluctari*. Imò sequitur hanc quoque sententiam Philo Judæus, libro *quod somnia immittantur à Deo*. Vult autem, duo esse in mundo hoc, quæ Deum celebrent, cælum, & mentem humanam: cælumque esse instrumentum Musices archetypon, tam affabre elaboratum, ut hymnis perpetuo Dei resonet laudem. Quæ opinio etsi fortasse non est vera; nihil tamen habet absurdi. Ex Aristotelis tamen sententia, hoc de cælorum concentu à Pythagora ἐμμελῶς * μὲν λέγεται, καὶ μουσικῶς· ἀδύνατον δὲ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. Vide eum lib. II de Cœlo cap. IX ‡: ubi totus est in opinione eâ refellendâ. Adi & Ciceronem in Somnio Scipionis, Philonem libro de somniis, Boethium lib. I Music. cap. X. Nec alienus ab eâ sententiâ B. Ambrosius videtur, præfat. comment. in Psalmos: sed lib. II Hexaem. cap. II ait, parum validis hanc opinionem argumentis esse subnixam.

* Concinne quidem, musiceque dicitur: at fieri nequit, ut se res ita habeat.

‡ Textu 53.

4. §. *Hoc loco non de harmonia cælesti agendum; quando, ecqua ea, an nulla sit, nescitur, cum ad nullius aures pertingat: sed solum de illa, quæ humano fit artificio. Ac primum de origine ejus videndum. Nec enim desunt, qui aves oscines censeant homini ad cantum præivisse.*

Hæc sententia est Chamæleontis Pontici: cujus verba apud Athenæum reperias lib. IX. Ac favet Lucretius iis, quæ de Musices origine cecinit lib. V. Neque id magis est absurdum, quam quòd hirundini acceptam ferunt artem ædificandi; araneæ, artem texendi; vel quòd ab asino ἀμπελοτομίαν * didicisse volunt Nauplienses, cùm animadvertissent vites ab eo arrosas meliùs crevisse; teste Pausania in Corinthiacis: qui & tradit, ideo Silenum, Liberi patris comitem, & custodem, asino imponi à poëtis.

* Putationem vitium.

5. §. *Alii turpe arbitrantur homini abjudicare tam nobilis artis inventum. Sed putant, philosopho tribui debere; nec alii quàm Pythagoræ; quem aiunt numeros primum observasse ex alternis fabrorum ictibus.*

Ex illis enim resultat συμφωνία, ac concentus. Atque eò respexit divinus poëta IV Georg.

Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
In numerum,

Hoc est, in ordinem; ut exponit Servius. Et Callimachus hymno in Dianam, de iisdem Cyclopibus:

Εὖθ᾽ οἵγ᾽ ἐρραιστῆρας ἀειράμενοι ὑπὲρ ὤμων
Ἢ χαλκὸν ζείοντα καμινόθεν, ἠὲ σίδηρον,
Ἀμβολαδὶς τετύποντες, ἐπὶ μέγα μοχθήσειαν.

Ubi ἀμβολαδὶς est, ἐκ διαδοχῆς, ut exponit scholiastes. Latine eos versus sic expressit Floridus Sabinus, utque tralatione sua retinuit Bonaventura Vulcanus.

At postquam in vacuas elatum malleum auras
Percussit stridens incurvâ forcipe ferrum;
Perque vices connixi id pulsavere Cyclopes.

6. §. *Sed hæc sententia omnibus sine dubio ridicula videbitur, qui aliquam temporum notitiam habent. Nam multò Pythagorâ antiquior est Homerus: apud quem crebra est Musices mentio. At Homero longè vetustior est Musice, cùm ea fuerit ante diluvium.*

Nam trinepos Adami Jubal citharâ, & tibiâ canendi artem reperit; ut ex divino Mose † notum. Non dubium autem, quin ore priùs cecinerint, quam organis. Qua de re plura nos libro de natura, ac constitutione Poetices.

† Genes. 4. 21.

7. §. *Et quid mirum, cùm homini naturâ sit ingenitus, sicut Gymnastices, de quâ antè dictum, sic etiam Musices amor?*

Ut de utraque auctor Galenus lib. I de tuenda valetudine. Ubi ait, cunctos homines ad Musicen, ac Gymnasticen, propensos nasci; nec quicquam reperiri, quod corpus, & animum, hisce duobus magis componat, & ad bonam frugem inducat.

8. §. *Rectè igitur censent, qui è disciplinis nihil Musicа volunt esse antiquius.*

Atque id gentiles etiam agnovere. Fabius lib. I cap. XVII ‡: *Timagenes auctor est, omnium in litteris studiorum antiquissimam Musicen extitisse.* Ægyptii tribuêre inventionem ejus Μανέρωτι Ægyptio, quem in conviviis suis cantabant: ut auctor est Plutarchus lib. de Iside & Osiride.

‡ Sive alias 10.

9. §. *Possis tamen & defendere eos, qui Pythagoram faciunt Musices auctorem: dummodo intelligatur Musice, quatenus disciplina est sonos acutos, & graves, non sensu modo, sed subtiliori etiam ratione, perpendens.*

Nam, ut superiùs, diximus, Musice bifariam consideratur, prout θεωρίαν * propositam habet, & prout πρᾶξιν †. Priori modo scientia est, ac sonos ratione discernit, quod spectavit Pithagoras. Posteriori ars est, & sonos non nisi aurium judicio mensurat: quod multis seculis priùs obtinuit: atque eo modo postea consideravit Aristoxenus in iis, quæ de Musicis reliquit.

* Speculationem.
† Actionem.

10. §. *At nota sex, quibus vulgò utimur, nec dum fuere ante annos sexcentos. Siquidem eas invenit Guido, abbas, Aretinus, is, qui adversus Berengarium scripsit.*

Auctor Sigebertus in Chronicis ad annum CIƆXXVIII: unde & Guidonis illius ætatem cognoscimus. Nempe claruit temporibus Conradi junioris; ut etiam est apud Trithemium de viris illustribus ordinis Benedictini lib. II cap. LXXIV. Perperam aliqui toto seculo faciunt juniorem. Notarum sex nomina sunt in Sapphicis istis Pauli, Romanæ ecclesiæ diaconi:

UT queant laxis RESonare fibris
MIra gestorum FAmuli tuorum,
SOLve polluti LAbiis reatum.

Occasioneque ejus hymni nomina isthæc notis fuêrunt imposita, extrahendo, tum initialem syllabam versus, tum eam, quæ est post penthemimerim. Alius è junioribus eas Notas uni hocpacto versiculo inclusit.

Cur adhibes tristi numeros, cantumque labori?
Ut RElevet MIserum FAtum, SOLitosque LAbores.

Græci necdum iis utuntur: sed alia habent signa in libris, unde vocem sciant variare. Eas vide apud Crusium, Turcogræciæ lib. 2, annot. in Malaxi historiam patriarchalem sextam. Multa etiam de notis Musices veteribus, mediis, novis, invenies apud Cl. V. veterem condiscipulum nostrum, Erycium Puteanum in Musathena ejus, inprimis cap. VIII, IX, X.

11. §. *Musices finis est honesta aurium, atque animi, voluptas.*

Unde παιδιὰν ‡ vocat Athenæus in XIV. Nisi παιδείαν ‡ legendum. Sanè utrumque de Musice verissimum. Nec eò contemnenda, quia ad modum lusûs oblectet. Nam, ut ait Poeta *,

‡ Disciplinam.
* Ovid. epist. Phadræ ad Hippol.

Quod caret alternâ requie, durabile non est.

Eoque opus est animis, & corporibus nostris, otio, quod post negotia recreet, & reficiat, ut ad labores dein de alacriùs redeamus. Unde & Dion dicebat, tria esse, quæ quiete accipiant vigorem; τόξον, λύραν, καὶ ἄνθρωπον. † Scitè etiam Fabius lib. 1, cap. X: *Musicen Natura ipsa videtur, ad tolerandos faciliùs labores, velut muneri nobis dedisse.* Sed imprimis vide Aristotelem lib. VIII. Polit. ubi fusè docet, τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι καλῶς. *Naturam ipsam quærere non solum rectè in negotio, verùm honestè etiam in otio versari.* Tantùm oportet & tempore otiari, & cum modo. Siquidem οὐ τέλος τοῦ βίου ἡ παιδιὰ ἡμῖν. *non ludere est finis vitæ nobis:* verùm oportet καιροφυλακοῦν, καὶ εἰσάγειν παιδιὰς φαρμακείας χάριν. *temporis habere rationem, & adhibere ludum medicamenti caussâ.* Quòd postea, de requie agens, his verbis explicat: τὸ γὰρ διὰ τῶν πόνων λύπης ἰατρεία τίς ἐστι. *medicina enim quædam est tristitiæ ejus, quæ nascitur à laboribus.* Quid mirum? quando, ut idem ait, ἔχει ἡ μουσικὴ τὴν ἡδονὴν φυσικήν. *musica habet naturalem voluptatem.* Unde, ut ibidem Aristoteles subjungit, sic poeta Musæus, βροτοῖς ἥδιστον ἀείδειν, *Hominis res jucundissima cantus.*

† Arcum, lyram, & hominem.

Etsi verò antiquum esse admodum necesse sit, cujus hìc meminerit Aristoteles: non tamen ille existimandus est, qui Orpheo erat σύγχρονος ‡, ac Homero præponitur à Marone in VI Æneidos: sed is, cujus Theogonia, & Sphæra, olim circumferebatur; ut constat ex Laertii proœmio; sive verum ei Musæi nomen; sive id fictitium. At cave, assentians summo viro Cæsari Scaligero; qui in libris de re Poëtica existimat, hunc esse eum, cujus de amoribus Herus, & Leandri, lepidum exstat poëma. Nam ille Aristotele, & Marone, longe junior fuit; ut mirandum non sit, si nemo ejus ante Tzetzem meminerit. Vera nempe hujus poematis est inscriptio, Μουσαίου τοῦ Γραμματικοῦ: quæ in vett. codd. inventa est à Michaële Sophiano. Sed à Musæo ad Musicen redeo. Hæc dulcedine suâ idem præstat, ac somnus, & vinum liberaliùs haustum. Tria enim hæc, ut Aristoteles ait, παύει μερίμνας; *curas graves sedant.* Et magnam profectò Musices suavitatem esse oportet; quando etiam Lacedæmonii hac utebantur ad vitæ austeritatem modulorum dulcedine temperandam; ut est apud Athenæum lib. XIV. Hac etiam infantes permulcentur; hac opifices, & mulieres, solantur laborem. Quærat aliquis, unde ea sit Musicæ vis in animos humanos. Pithagoras, & Platonici, putarunt, esse ex reminiscentia harmoniæ cœlestis; quam audierint, antequam in corpora hæc immitterentur. Sed Christianis convenit, animas demum, cùm infunduntur, creari; vel saltem non nisi, cum propagantur, initium capere. Herophilus esse eam putabat caussam, quòd anima ipsa sit harmonia. Verùm non harmonia est, sed harmonica: ut quæ sit ἐντελέχεια, ac forma substantialis; non accidens, quale est harmonia. Quare potiùs dixero, esse hoc à sensûs natura: nec minùs surdi esse quæstionem, cur tam libenter audiamus harmonica; quàm, ut Aristoteles ajebat, quæstio est cæci, cur tanta cum voluptate cernamus pulcra. Atque hanc nativam Musices vim etiam arguit, quòd ejus suavitatem muta percipiunt animantia. Unde Tullius pro Archia: *Bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur.* Pythocharis tibicen dicitur luporum impetum cohibuisse vehementi, & concitato tibiæ cantu: ut est apud Ælianum Hist. Animal. lib. XI, cap. XVIII. Atque idem libro XII cap. XLIV docet, quomodo elephanti, capti Musicâ, mansuescant; uti & equæ Libycæ, quæ eâdem (quasi hymenæus canatur) in Venerem incitantur. Idem de elephantis dixerat Strabo in XV. Ælianus itidem ejusdem lib. XII. cap. XLV, delphines cantu delectari, ostendit historiâ Arionis Methymnæi; de quo Plinius lib. IX, cap. VIII, & Solinus cap. XXII. Idem Ælianus cap. XLVI tradit, ut apri, & cervi, Musicâ capiantur. Porphyrius quoque, in tertio de abstinendo ab esu animalium, in literas retulit, elephantos, & equos, ac piscium etiam nonnullos, demulceri tibiis, ac fistulis. Plura autem Martianus Capella lib. IX: *Animalium verò sensus mens cantibus incunctanter adduci, saltem Thracius citharista incunctanter perdocuit; in quo non fabula, sed veritas, gloriam procreavit. Unde enim cervi fistulis capiuntur? Pisces in stagno Alexandriæ crepitu detinentur? Cygnos Hyperboreos citharæ cantus adducit? Elephantis indicos organicâ permulsos detineri voce compertum? Fistulis aves allici comprobatum? Fides delphinis amicitiam hominum persuadere? Quid? cantibus allici, disrumpique serpentes?* Vide & Gyraldum dialog. I Histor. Poetarum *.

‡ Æqualis.
* Pag. 18. edit. Basil. a. 1580.

12. §. *Honesta hæc Musices voluptas etiam valetudini confert.*

Jamblichus in Pythagoræ vita cap. XXVIII †: Ὑπελάμβανε δὲ καὶ τὴν μουσικὴν μεγάλα συμβάλλεσθαι πρὸς ὑγείαν, ἄν τις αὐτῇ χρῆται κατὰ τοὺς προσήκοντας τρόπους. *Existimabat autem, & Musicen multum conferre ad sanitatem, si quis eâ, quomodò convenit, utatur.*

† P. 148.

13. §. *Quin morbis etiam certis mederi, traditum est.*

Uti ischiadicis; quemadmodum à Theophrasto est proditum. Athenæus lib. XIV: Ὅτι δὲ καὶ νόσους ἰᾶται Μουσική, Θεόφραστος ἱστόρησεν, ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἰσχιακοὺς φάσκων

φάσκων ἀνόσους διατελεῖν, εἰ καταυλήσει τις τ̃ τόπυ τῇ Φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ. *Morbis auxiliari Musicen, Theophrastus libro de Enthusiasmo scripsit, & qui vexantur coxendice, eo cruciatu liberari, siquis, dum dolor urget, tibiis Phrygiam modorum harmoniam canat.* Apollonius Carystius in historiis mirabilibus *: Ἄξια δ' ἐστὶν ἐπισημασίας τὰ εἰρημένα Θεοφράστῳ ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμῶν. φησὶ γὰρ ἐκεῖνος, τ̃ μουσικὴν πολλὰ τ̃ περὶ ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα γιγνομένων παθῶν, ἰατρεύειν. καθάπερ λιποθυμίας, φόβους, καὶ τὰς ἐπὶ μακρὸν γιγνομένας τ̃ διανοίας ἐκστάσεις. ἰᾶται γάρ, φησιν, ἡ καταύλησις, καὶ ἰσχιάδα, καὶ ἐπιληψίαν. *Hæc verò digna sunt animadversione dicta à Theophrasto, in libro de divinis furoribus. Scribit, Musicen multis animi corporisque affectionibus mederi: ut animi defectui, metui, diuturnis mentis alienationibus. Sanat, inquit, fistulæ cantus etiam ischiadem, & morbum comitialem.* Subjungit deinde, multos suâ ætate, ac potissimùm Thebanos, tibiæ cantu mederi morbis consuevisse. Agellius lib. IV. cap. XIII. *Proditum hoc à plerisque est, & memoriæ mandatum; ischiaci cùm maximè doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrimè in libro Theophrasti scriptum inveni, viperarum morsibus tibicinem, scitè modulateque adhibitum, mederi. Refert etiam idem Democriti liber, qui inscribitur περὶ λοιμῶν, ἢ λοιμικῶν κακῶν ‡, in quo docet, pluribus hominum morsibus medicinam fuisse incentiones tibiarum. Tanta prorsus est affinitas corporibus hominum, mentibusque; & propterea quoque vitiis, aut medelis animorum, & corporum.* Sed imprimis illustris ille locus est Martiani Capellæ lib. IX. ubi sic Musicen loquentem inducit: *Quid? afflictationibus corporeis nonne assiduâ meditatione succurri? Febrem curabant, vulneraque veteres cantione. Asclepiades item tuba surdissimis medebatur. Ischiadas quis nesciat expelli aulicæ* (αὐλικῇ, sive tibiali) *suavitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Thaletem Cretensem citharæ suavitate compertum est morbos, ac pestilentiam, fugavisse. Herophilus ægrorum venas rhythmorum collatione pensabat.* Hujusmodi à Galeno * etiam, & medicorum aliis, prodita: quos longum sit apponere. Cælius id vocat, *loca dolentia decantare*; quod à fistulare quodam factum, Philistionis frater prodidit; ut idem ait. Vide & Gyraldum dialogo I. Histor. Poëtarum †. Illud postremò addamus, errasse Agellium; quando, ut suprà vidimus, ait, Theophrasto scriptum, *ischiacos minus dolere, si modulis lenibus tibicen incinat.* Nam, quod à Mureto etiam in Variis Lect. observatum fuit, & ex Theophrasti verbis adductis ab Athenæo videre est; sanabantur τῇ φρυγισὶ ἁρμονίᾳ ‡. At modi Phrygii non lenes fuere; sed graves, ac vehementes. Unde eorum usus erat in sacris matris Phrygiæ, ad furorem concitandum. Eoque spectat hoc Catulli carm. de Berecynthia:

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Ac metuit Muretus, ne in altero quoque ab eodem Agellio sit aberratum: quando nempe ait, mederi Musicen à vipera morsis. Existimat enim, hoc non de vipera, sed phalangio, scripsisse, aranei genere, à Tarento, urbe, quæ nunc *Taranto*, *tarantola* vocato. Ab hoc morsi infecto tibicinum cantu, quasi è gravi somno, excitantur, atque inde, parum compotes mentis, subsiliunt, ac tripudiant, donec lassati sudore diffluant, ac concidant tandem. Paullò tamen aliter hanc rem memorant alii. Sed si tarantulam intellexit Theophrastus, non ita multùm hoc argumentum facit ad quæstionem illam, utrùm cantus ad tibiam sanet morbos. Nam tibia quidem ab illo aranei genere morsis animum ad tripudiandum accendit: sed vehemens, ac diutina saltatio, præstat, ut venenum à corde propellatur, atque unà cum sudore expellatur foras. Hæc igitur Musices vis non tam ad corpus pertinet, quàm animum; de quo nunc dicere aggredior. Sed id tamen monendum prius, habere hoc quoque Musicam, quòd, qui visûs sensu non valent, sensu auditûs possint excellere. Ita Ludovicus Broomannus, à nativitate cæcus, Artium liberalium doctor, Juris Candidatus, & Musices princeps, obiit Bruxellis anno CIϽ IϽ XCVII.

* Cap. 48. & 49.

‡ De pestibus, aut pestilentibus malis.

* Lib. 1, de Sanitate tuenda cap. 11.

† Pag. 17. edit. Basil. cap. 1580.

‡ Concentu Phrygio.

14. §. *Etiam Musice magnam obtinet vim in animos humanos. Quod & poëtarum fabulæ testatum faciunt.*

Ut cum Amphion Musicus, Jovis ex Antiope filius, dictus est saxa, hoc est, saxeos, durosque Thebanos, qui à finitimis Phlegyis vehementer oppugnabantur, ita permulsisse citharâ, ut urbem turribus, & mœnibus, munirent, ac fossâ cingerent. Horatius lib. III. od. XI.

Movit Amphion lapides canendo.

Et Epistolâ ad Pisones:

Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis.

15. §. *Sed nihil opus ad fabulas recurrere, quando tam multa se offerunt in vita humana, quæ doceant, quantum Musice prosit ad eam honestè traducendam: ut primum eo, quod assuefaciat ad iis gaudendum, quibus gaudere est honestum.*

Hoc nomine Musicen laudat Aristoteles VIII. Polit. Quid autem melius gaudio innoxio; imò à noxiis voluptatibus avocanti? Quemadmodum igitur infantibus, ne frangant vasa, ex Architæ Tarentini sententia, datur πλαταγὴ, sive *crepitaculum*, quo se oblectent: ita, πλαταγῆς loco, paullò provectioribus cantum, ne malè agant, concedemus. Nam, ut Aristoteles inquit, ἐ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν. *Quod juvenile est, nequit requiescere.*

16. §. *Ac majus illud, quòd Musice etiam, tum animum segnem excitat ad agendum; tum affectibus æstuantem sedat, & à motibus turbidis purgat.*

Docet id Plato libris de Rep. & in quarto de Legibus. Unde Cicero in secundo de Legibus: *Assentior Platoni, nihil tam facile in animos teneros, atque molles, influere, quàm varios canendi sonos: quorum, dici vix potest, quanta sit vis in utramque partem: namque & incitat languentes, & languefacit excitatos; & tum remittit animos, tum contrahit.* Ante etiam Platonem, hanc Pythagoræ fuisse sententiam, auctor est Strabo lib. X. Atque ex eo mos ille Pythagoræ, & sectatorum ejus, fuit, ut lyræ cantu animum tum ad laborem accenderent, tum ad tranquillitatem traducerent: ut testantur Plutarchus lib. de Iside & Osiride, Malchus, sive Porphyrius in vita Pythagoræ, Jamblichus in ejusdem vita cap. XXV, & XXXII. atque, è Latinis, Cicero in procemio lib. IV. Tusc. Quæst. Seneca lib. III. de Ira cap. IX. & Quinctilianus lib. IX. cap. IV. Hujus verba sunt: *Pythagoreis certè moris fuit, &, cùm evigilassent, animos ad lyram excitare, quò essent ad agendum erectiores: &, cùm somnum peterent, ad eandem priùs lenire mentes, ut, si quid fuisset turbidiorum cogitationum, componerent.* Idem lib. I. cap. X. *Pythagoram, accepimus, concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes, jussâ mutare in Spondeum modos tibicinâ, composuisse.* Quod ipsum etiam commemorat Boëthius, Musices lib. I. cap. I. Ammonius in Porphyrii Isagogen, & interpres Græcus Hermogenis in librum περὶ ἰδεῶν. Ac Ammonius quidem, inde comprobat *, Musicen κοιμίζειν τὰ τ̃ ψυχῆς πάθη, διεγείρειν δ' αὐτὴν ἐπ' ἀρετήν: *animi affectiones sopire, dirigereque ad virtutes.* Hermogenis, quem dixi, interpres †, cùm alia ibidem addit; tum ut Empedocles Agrigentinus citharæ cantu adolescentem cohibuerit à parricidio. Adhæc ut Lacedæmonii tibiæ cantu ad arma concesserint. Notum etiam, ut iidem, cùm seditione laborarent, jussi sint cantorem Lesbium arcessere: cumque Terpandrum in συσσιτίοις ‡ canentem audiissent, discordiâ omissâ, in gratiam redierint. Vide Plutarchum lib. de Musica, & Suidam in Proverbio, Μετὰ Λέσβιον ᾠδόν *. Achillem citharæ cantu mitigatum, apud Homerum videmus.

* Pag. 12. & seq. edit. Ven.

† Idem tradit Basilius de legendis Græcorum sive gentilium libris: item Suidas in Τιμόθεος.

‡ Sodalitiis, quibus simul vescebantur: Τιμόθεος.

‡ Post Lesbium cantorem.

Nem-

Nempe, ut Athenæus in XIV. ait, hanc solam illi, ad sedandum animum irâ antea inflammatum, Homerus reliquit ex spoliis Eetionis; qui, Thebarum Ciliciæ rex, Andromaches, Hectori nuptæ, parens fuit. Etiam Getarum legati, si pacis, vel induciarum ergò, mitterentur, ubi pacato esset opus animo, citharam pulsantes adveniebant: ut idem ait ex Theopompi historiarum lib. XLVI. Adhæc Clinias Pythagoricus, ut ibidem Athenæus memorat, homo asper, & iracundus, siquando excanduisset, lyrâ assumtâ, canere solebat; ac, caussam rogatus, respondit, Πραΰνομαι, *mitesco:* quod etiam refert Ælianus Variæ Histor. lib. XIV. cap. XXIII. credo ex Chamæleonte Pontico. Nam hunc ejus rei auctorem laudat Athenæus lib. XIV. Qui hinc Musicen colligit. * καὶ τὰ ἤθη παιδεύειν, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς, καὶ τὰς γνώμας διαφόρους, καταπραΰνειν. *Et mores componere, & iratos, mentisque parum compotes, lenire ac demulcere.* Cantica, quibus animi à motibus purgarentur Aristoteli in VIII. Polit. dicuntur μέλη καθαρτικά. Hujusmodi autem κάθαρσιν † præcipuè faciunt sacra cantica: ubi & soni dulcedo, & verborum significatio, animum demulcet. Non possumus hujus rei illustris habere exemplum, quam quod etiam dæmonem fugat: ut constat ex historia Saulis, & Davidis: de qua lib. I. Samuel. cap. XVI. 23. Caussam ejus efficaciæ variis inquirunt. De hoc aliquid jam antè diximus. Deque eodem vide Joannem Saresberiensem lib. I. Policratici cap. VI. Lilium Gyraldum dialogo Hist. Poët. & Franciscum Vallesium sacræ philosophiæ cap. XXVIII. Sed imprimis adi Athanasium Kircherum artis Magneticæ libro tertio cap. I. ubi & in plerorumque caussas accuratè inquirit. Atque idem fusè tradit, cujusmodi harmoniâ à Tarantala icti sanentur, ac quicquid ad animalis ejus naturam, vel ab eo infectorum sanationem, pertinet. Ea inde peti malo.

* Pag. 623. edit. Commeliana.

† Animi purgationem.

17. §. *Quid mirum igitur, si soli Arcadum Cinæthenses usque adeò fuerint efferi, ac crudeles; quando soli eorum à Musicis forent alieni?*

Cui potiùs de isto credamus, quàm Arcadi Polybio, quippe Megalopoli nato, & eam afferenti caussam lib. IV*. Ipsum adi, & Athenæum in XIV†. Interim cum multum adeò cælum solumque possint, (ut pro quibus variare temperamentum soleat, uti pro hoc mores) minimè dubium, quin multum etiam contulerit tellus, quam inhabitarent. Nam, ut Athenæus ibidem ait, Cinæthenses, & soli, & cæli ratione, asperrimum Arcadiæ locum incolebant ‡. Τοῖς τόποις συνεξομοιοῦσθαι, τῇ φύσει πάντες ἄνθρωποι. *Loco ut similes fiamus omnes, comparatum est à natura.*

* Pag. 286 & seqq. edit. Wechelianæ. 1609.

† 626 edit. Commel.

‡ Pag. 617 edit. Commel.

18. §. *Fuere tamen & gentium aliæ, quæ, ut Gymnasticen, ita etiam Musicen, aspernarentur. Tales Ægyptii: qui ea mores credebant molles reddi, & effeminatos.*

Diodorus Siculus de iis libro I. Παλαίστραν, καὶ Μουσικὴν, οὐ νόμιμόν ἐστι παρ' αὐτοῖς μανθάνειν. *Palæstram, & Musicam, apud eos discere, non est moris.* Et mox: * τὴν δὲ Μουσικὴν νομίζουσιν οὐ μόνον ἄχρηστον ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ βλαβεράν, ὡς ἂν ἐκθηλύνουσαν τὰς τῶν ἀνδρῶν ψυχάς. *Musicam non modò inutilem, sed & noxiam esse, ut quæ virorum animos effeminet, persuasum habent.* Ac simile videtur judicium Dionys. Halicarnassens. in præceptis de oratione Panegyrica. ‡.

‡ Pag. 33. & 34. edit. Wechel. Græc. ac Lat. an. 1615.

19. §. *Nec negamus, esse Musicen, quæ molles faciat; ut Ionicam: sed hoc genus non præjudicat cæteris; velut Dorico, quod masculos inspirat animos.*

Qua de re pluribus dicam mox, ubi variè distribuam Musicen.

20. §. *Magis fortasse aliquis mirabitur, quod & philosophi quidam, qui omne genus Musicen nosse potuerunt, omnem tamen Musicam damnarunt. Tales Cynici fuerunt.*

Auctor Laërtius lib. VI. Atque ibidem ait, ut Diogenes Cynicus cuidam, artem eam ostentanti, dixerit,

Γνώμαις γὰρ ἀνδρῶν εὖ μὲν οἰκοῦνται πόλεις·
εὖ δ' οἶκος, οὐ ψάλμοισι, καὶ τερετίσμασι.
Rectè regetur civitas prudentiâ:
Rectè simul canendo non regitur domus.

21. §. *Quin fœdissimè de hac arte Ephorus sensit, Isocratis unà cum Theopompo discipulus.*

De quo sic Polybius lib. IV.* Οὐ γὰρ ἡγητέον, μουσικὴν, ὡς Ἔφορός φησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ὅλης πραγματείας, οὐδαμῶς ἁρμόζοντα λόγον αὐτῷ ῥίψας, ἐπ' ἀπάτῃ, καὶ γοητείᾳ, παρεισῆχθαι τοῖς ἀνθρώποις. *Neque enim putandum, quod Ephorus universi operis sui initio ait, vocem effutiens se minimè dignam, Musicam ad fraudem, & deceptionem, fuisse inter homines inductam.* Quod Ephori dictum ex Polybio etiam adducit, at damnat, Athenæus in XIV. †

* Pag. 289. edit. Wechel. a. 1609.

† Pag. 626 edit. Commelin. an. 1597.

22. §. *Vulgo autem longè alia opinio, atque consuetudo, erat Græcis: qui cum Grammatisticæ, & Gymnasticæ, sociabant Musicen.*

Hoc cùm aliunde, tum ex Terentio in Eunucho ‡, comœdiâ palliatâ, satis liquet; unde, quæ fuerint ingenuæ pueritiæ studia apud Græcos, clarè elucet. Nam Chæream, qui pro eunucho deducebatur, sic commendat Parmeno:

‡ Act. 3. sc. 2.

Fac periculum in literis,
Fac in palæstra, in Musicis. Quæ liberum
Scire æquum est adolescentem, sollertem dabo.

Imò hinc colligere est, etiam servitia his imbui solere. Nam Chærea quidem erat ingenuus; sed pro servo fuit introductus. Sic enim Comicus ‡ de eunucho:

‡ Act. 2. sc. 3.

CHÆR. *O fortunatum istum eunuchum, qui in hanc detur domum!*
PARM. *Quid ita? CH. Rogitas? summâ formâ semper* CONSERVAM *domi*
Videbit, conloquetur, aderit unà in unis ædibus.
Cibum nonnumquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.

Vides eunuchum, & virginem, conservos dici. Chærea igitur, quia pro Doro eunucho, qui Thaidi meretrici donatus (at ingenui non donabantur aliis, nedum meretricibus) commendatur, tanquam bonæ notæ servus. Nempe servi etiam Grammaticen, Musicen, & similes discebant artes; quò domini plus ex iis utilitatis caperent, atque etiam possent cariùs divendi. Ac servus unus ab altero instruebatur: unde idem Horatius lib. II. epist. VII. sub nomine Davi, servi edocti à Crispini, philosophi Stoici, servo, sic scribit:

Dum, quæ Crispini docuit me janitor, edo.

Sententia igitur Terentii est: Dorus tibi dono datus, etsi servili sit conditione (nec alioqui donari potuisset) tam peritus est in literis, Musicis, & palæstrâ, ut cum ingenuis possit certare. Adde, quòd ex quatuor ingenuæ pueritiæ studiis, Aristoteli in VIII. Politicorum memoratis, solam præterit picturam: quia eam servis discere non liceret: immò nec ingenui omnes eam docebantur. Etsi verò plerique servos etiam instrui curabant tribus istis, quas diximus, disciplinis: non tamen hæc in servis exigebantur. Unde Cicero ad Att.* *Neque ullam spem prædæ, nisi ex mancipiis: ex quibus nullos puto te Literis, aut Musicis, eruditos exspectare.* At dispar erat ratio in ingenuis: quibus turpe hæc studia nescire. Hinc Cicero libro IV. Acad. Quæst. *In Geometriâne quid sit verum, aut falsum, Dialecticus judicabat? an in Literis, aut in Musicis? At ea non novit. In Philosophia igitur.* Ubi Musicis videmus sociari tum Literas, sive Grammaticen; tum Geometriam,

* Lib. 4. epist. 15.

triam, sub quâ & Arithmetice comprehenditur; tum Philosophiam. Sed Philosophia postremum obtinet locum; quia Literæ, Musica, & Mathesis, ad Philosophiam muniunt viam. Addam illustrem Quinctiliani locum è lib. I. cap. XVII: *Grammatice quondam, ac Musice, juncta fuerunt. Siquidem Archytas, atque Aristoxenus, etiam subjectam Grammaticen Musicæ putaverunt: & eosdem utriusque rei præceptores fuisse, cum Sophron ostendit; mimorum quidem scriptor, sed quem Plato adeò probavit, ut suppositos capiti libros ejus, cum moreretur, habuisse traditur; tum Eupolis, apud quem Prodamus & Musicen, & Literas, docet. Et Maricas, qui est Hyperbolus, nihil se ex Musice scire, nisi literas, confitetur. Aristophanes quoque non uno libro, sic institui pueros antiquitus solitos esse, demonstrat. Et, apud Menandrum in Hypobolimæo, senex reposcenti filium patri, velut rationem impendiorum, quæ in educationem contulerat, opponens, psaltis se, & geometris multa dicit dedisse.*

24. §. *Nusquam verò major in Græcia Musicis honos, quàm apud Arcadas, fuit, si exceperis Cinæthenses; de quibus dictum §. 17.*

Polybius lib. IV: Οὐδὲ νομιστέον τοὺς πρώτους Ἀρκάδων εἰς τὴν ὅλην πολιτείαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε μὴ μόνον παισὶν οὖσιν, ἀλλὰ καὶ νεανίσκοις γενομένοις ἕως τριάκοντ' ἐτῶν, κατ' ἀνάγκην σύντροφον ποιεῖν αὐτὴν, τἄλλα τοῖς βίοις ὄντας αὐστηροτάτους, ταῦτα γὰρ πᾶσίν ἐστι γνώριμα, καὶ συνήθη. διότι σχεδὸν παρὰ μόνοις Ἀρκάσι, πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπίων ᾄδειν ἐθίζονται κατὰ νόμους τοὺς ὕμνους, καὶ παιᾶνας, οἷς ἕκαστοι κατὰ τὰ πάτρια τοὺς ἐπιχωρίους ἥρωας καὶ θεοὺς ὑμνοῦσι. μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Φιλοξένου, καὶ Τιμοθέου νόμους μανθάνοντες, πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύουσι κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις· οἱ μὲν παῖδες, τοὺς παιδικοὺς ἀγῶνας· οἱ δὲ νεανίσκοι, τοὺς τῶν ἀνδρῶν λεγομένους. *Neque existimandum, primos Arcades sine ratione in Repub. suâ formandâ Musicæ tantum tribuisse, ut cum cæteris vitæ institutis uterentur severissimis, in Musicâ tamen erudiri non solùm pueros juberent; verùm etiam adolescentes, ac juvenes, ad annum usque trigesimum. Nam, ut notum, usque compertum est omnibus, soli fermè sunt Arcades, apud quos pueri primò ab ipsa infantia ex legibus assuefiant, hymnos & pæanes canere; quibus more patrio singuli suos heroas, & deos concelebrant. Deinde Philoxeni, ac Timothei nomos addiscentes, quotannis per Liberalia ipsi in theatris cum saltatione, & tibiis, summo studio puerilia, quæ vocant, ludicra pueri agitant; juvenes, quæ dicuntur virorum.* Atque idem, sed Polybium testem advocans, paucis etiam tradit Athenæus lib. XIV*.

Pag. 626. edit. Commel.

25. §. *Imò apud Arcadas ne turpe quidem habebatur, si disciplinas, quis cæteras nesciret, dummodo Musicam calleret.*

Polybius ibidem: Τῶν μὲν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναί τι μὴ γινώσκειν, οὐδὲν αἰσχρὸν ἡγοῦνται· τὴν γε μὴν ᾠδὴν οὔτ' ἀρνηθῆναι δύνανται, διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν· οὔθ' ὁμολογοῦντες ἀποτρίβεσθαι, διὰ τὸ τῶν αἰσχρῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο. *Cæterarum quidem disciplinarum aliquam se tenere si quis negaverit, probri loco non ducunt: at cantandi peritiam neque negare possunt; quia discendi necessitas omnibus incumbit: neque peritiam fatentes, quominus canant, ullam excusationem adferre; quoniam id turpe moribus ipsorum habetur.* Quod & ipsum Polybii testimonio comprobat Athenæus libro antea memorato. Ex quibus satis liquet, cur Maro in Bucolicis dicat:

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.

Ac similia alibi, & apud alios, legas.

26. §. *Lacones etiam, utcunque duri, & agrestes, non tamen ab arte Musica fuere alieni.*

Teste Tullio lib. II. Tuscul. Quæst. Gravem verò, & masculum, eorum fuisse Musicen, ex Athenæo inferiùs liquebit.

27. §. *Sed Romanorum hac parte longè aliud, quàm Græcorum, judicium fuit.*

Quod discrimen clarè ostendit Cornelius Nepos in operis sui de Imperatoribus præfatione: *Non dubito*, inquit, *fore, Attice, qui hoc genus scripturæ leve, & non satis dignum summorum virorum personis, judicent; cum relatum legent, quis Musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, saltâsse eum commode, scienterque tibiis cantâsse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum; nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabant. Hi si didicerint, non eadem esse omnibus honesta, atque turpia; sed omnia majorum institutis judicari; non admirabuntur, nos, in Graiorum virtutibus exponendis, mores eorum secutos.* Idem in Epaminonda, cum illa de cantatione ad tibiam, & saltatione, atque alia, memorâsset, ista adjungit: *Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda: at in Græcia utique magna laudi erant.*

28. §. *Nec tamen Romana gravitas ab eo abhorruit, ut adolescentulæ primariæ discerent lyrâ canere.*

Ita, ut alias omitam, Cornelia, filia Metelli Scipionis, Musicis etiam exculta fuit. Unde de ea Plutarchus in Pompejo: Καὶ γὰρ περὶ γράμματα καλῶς ἤσκητο, καὶ περὶ λύραν, καὶ γεωμετρίαν. *Quippe in literatura pulchrè erat exercitata, & lyræ cantu, & geometriâ.*

29. §. *Imò aliqui etiam viri summi, sed rari admodum, videntur ab hoc studio laudem, & oblectamentum, petiisse.*

In his Masurius Jurisconsultus, non ille, qui sub Tiberio Cæsare claruit, & à Persio in Satyris memoratur; sed alter junior, Ulpiano æqualis: de quo sic Athenæus in quartodecimo: Μασούριος ὁ πάντα ἄριστος, καὶ σοφὸς καὶ γὰρ νόμων ἐξηγητὴς οὐδενὸς δεύτερος, καὶ περὶ μουσικὴν ἐνδιατρίβων ἀεί. *Masurius, vir longe optimus, & sapiens; qui & interpres legum fuit nulli secundus, & musicis assiduam operam navavit.*

30. §. *Hac inter Romanos, Græcosque, & earundem gentium inter se ipsas, diversitas judiciorum, partim est à varia gentium indole, partim sectarum, aut singulorum genio diverso.*

Neque enim ea morum gravitas Græcis erat, quæ Romanis: non amor is amœnitatum Cynicis, aut Stoicis fuit, qui Academicis, vel Peripateticis; ut de Epicureis nihil dicam: nec in eâdem sectâ, vel extra sectam, par omnium genius fuit.

31. §. *Præterea certum est, non posse de cunctis Musices generibus simile judicium ferri. Quod ut pareat, distinguemus Musicam, tum pro sono, & instrumentis; tum pro modis harmoniæ diversis. Pro sono, Musice est duplex; quia sonus ille harmonicus, vel fit fractione aeris, vel aquæ. Circa posteriorem hunc Hydraulice versatur: quam Ctesibius invenisse dicitur.*

Auctores Vitruvius lib. IX cap. IX, & Plinius lib. VII cap. XXXVII.

32. §. *Prior verò sonus, vel ore fit, vel organis. Eum, qui ore fit, dirigit Harmonice.*

Sic dicta κατ' ἐξοχήν. Alioquin sonus harmonicus universæ est Musices objectum.

33. §. *Organica fit instrumentis: quorum alia ἐμπνευστὰ, quæ spiritu inflantur, alia ἔγχορδα, sive ἔντατα, quæ nervis aut filis æneis intenduntur; alia κρουόμενα, sive κρουστὰ, quæ pulsantur.*

Ἐμπνευστὰ sunt buccina, tuba, lituus, &c. Ἔγχορδα, cithara, barbitus, nablia, &c. Κρουστὰ, tympanum, cymbalum, sistrum.

34. §. *Hoc Musices genere dicimur* psallere.

Nempe ore quidem canimus: fidibus, vel alio organo, psallimus. Cicero invectivâ in Catilinam secundâ: *Pueri tam delicati, non solùm amare, & amari, neque cantare, & psallere; sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt.* Suetonius in Tito: *Ne musica quidem rudis; ut qui cantaret, & psalleret, jucunde, scienterque.* Nec diffitendum etiam, cani fidibus. Ideò enim Agellius, cùm de oris, & fidium cantu, dicere vellet, sic inquit lib. XIX cap. IX: *Desideravit exhiberi, quos habere eum sciebat, scitissimos utriusque sexus, qui canerent voce, & qui psallerent.* Nempe canerent *voce* ait, quia & psallentes canunt: unde & *psaltria* eadem ac *fidicina*: & *cantare tibiis* dixit Cornelius Nepos; ut jam vidimus. Ubi igitur *canere* simpliciter dicitur, & *psallere* ei apponitur, prius de cantu, qui voce fit, intelligendum.

35. §. *Mirè verò tibicinum ars apud Græcos commendabatur.*

Hoc multis adstruit Athenæus extremo libro IV. Ac primùm ex Chamæleontis Heracleotæ Προτρεπτικῷ, sive Exhortatorio, refert, Lacedæmonios, ac Thebanos omnes, tibiæ cantui operam navâsse: item Heracleotas, Ponti accolas; Atheniensium quoque clarissimos, ut Calliam Hipponici filium, & Critiam Callæschri. Duris quoque, ut ibidem legimus, in libro de Euripide, ac Sophocle, tradidit, Alcibiadem didicisse tibiâ canere à clarissimo tibicine Prosnomo. Etiam Pythagorici idem fecere: ut Euphranor, qui de Tibiis librum reliquit, & clarissimus ille Archytas Tarentinus, nec non Philolaus. Epaminondas didicit eandem artem ab Olympiodoro, & Orthagora; ut ibidem legimus. Sed de Epaminonda mox pluribus, cùm de saltatione dicetur.

36. §. *Tribus verò hisce Musices formis, Harmonica, Organica, & Hydraulica, quas solas Varro agnovit, videtur & quarta, nempe, ut Lucianus vocat, ὀρχηστικὴ, h.e.* saltatoria, *quæ pedibus fit, adjici debere.*

Sanè Musices eam partem facit Julius Pollux lib. IV cap. XIII. Atque iccirco, ut *canere*, & *psallere*, de quo vidimus, subinde conjunguntur; ita & *psallere*, & *saltare*. Sallustius in Conjuratione Catilinæ: *Hæc mulier* (de Sempronia sermo) *literis Græcis & Latinis docta: psallere, & saltare elegantiùs, quàm necesse est probæ.*

37. §. *Ad saltationis honorem pertinet, quòd hoc Musices genere etiam populus Dei in eo celebrando uteretur.*

Hoc ex Scripturis satis est manifestum. At gentiles itidem hyporchemata canebant in Deorum sacrificiis; neque initiari potuere absque tripudiis. Apud Romanos item Salii, Martis Sacerdotes, tripudiabant per urbem, sollemnia cantantes carmina. Præsiliebat unus, ex eo præsul dictus, certasque adhibebat gesticulationes, ac corporis circumvolutiones. Id videntur dixisse *amtruare*, à *trua*, quod à τορύνη. Hinc reliqui Salii exemplum ejus imitabantur: quod est *redamtruare*. Lucilius, secundùm emendationem Scaligeri:

Præsul ut amtruat, inde & vulgù' redamtruat illi.

38. §. *Etiam extra sacra apud Græcos magnus saltationis honos fuit.*

Sanè Socrates apud Platonem statuit eam in seriis disciplinis. Et eximios viros illam didicisse, constat; uti Epaminondam: de quo sic Tullius lib. III de Orat. *Thebanum Epaminondam, haud scio, an summum omnis Græciæ.* Deque eodem ita Cornelius Nepos in ejus vita: *Eruditus sic, ut nemo Thebanus magis. nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum, doctus est à Dionysio: qui non minore fuit in musicis gloriâ, quàm Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina: carmina cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare à Calliphrone.*

39. §. *Nec Romana gravitas primitus eam est aspernata in juventute, vel matronis honestis: sed demum postquam luxuria esse instrumentum cœpit. Præsertim si quis nimium curiosè eam artem didicisset.*

Liquet hoc ex Sallustii loco de Sempronia antea memorato: de quo sic Macrobius lib. III Saturnal. cap. X: *Taceo, quòd matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. Quid enim ait Sallustius? Psallere, & saltare elegantius, quàm necesse est probæ. Adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime sciret.* Idem postea firmat ex Scipionis Africani Æmiliani oratione contra legem judiciariam Tiberii Gracchi. Idem quod saltationis, non studio dico, sed peritiâ, gloriati sint Gabinius consulans, Ciceronis inimicus; M. Cœlius, quem Cicero defendit; & Licinius Crassus, qui cum patre à Parthis interfectus.

40. §. *In poësi triplex adhibita est saltatio;* ἐμμέλεια, κόρδαξ, σίκιννις. *Prima tragica; comica altera; tertia satyrica.*

Ita Julius Pollux lib. IV cap. XIV, Athenæus lib. I, Scholiastes Aristophanis in Nubes, Eustathius ad Iliados Σ. Imò & Ammonius in Κόρδαξ. Sed apud eum perperam στρατηγικὴ legitur pro τραγικὴ.

41. §. *Saltatio Italica, quam reperit Bathyllus Alexandrinus, constabat ex triplici saltationis genere antea memorato.*

Athenæus Deipnosophisticôn lib. I: Τῆς ὀρχήσεως τῆς τραγικῆς καλουμένης πρῶτος εἰσηγητὴς γέγονε Βάθυλλος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅν φησι νομίμως ὀρχήσασθαι Σέλευκος, τοῦτον τὸν Βάθυλλόν φησι Ἀριστόνικος, καὶ Πυλάδης, οὗ ἐστι καὶ σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὄρχησιν συστήσασθαι ἐκ τῆς κωμικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ· καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια· καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιννις· διὸ καὶ οἱ σάτυροι σικιννισταί. *Saltationis Tragicæ primus auctor fuisse traditur Bathyllus Alexandrinus; quem rectè saltâsse ait Seleucus. Aristonicus, & Pylades, qui de saltatione librum edidit, Italicam saltationem ab hoc Bathyllo scribunt conflatam fuisse e Comica, quam Cordaca nominabant; Tragicam, quam Emmeliam, & Satyrica, quam Sicinnim; unde & Satyrarum Scriptores Sicinnistas nominarunt.* Subjicit deinde discrimen inter saltationem Bathylli, & Pyladis: illam Pyla-

Pyladis fuisse ait ὀγκώδη, παθητικὴν τε καὶ πολύχνον fastuosam, affectibus movendis idoneam, & operosam: Bathylli verò ἱλαρωτέραν, hilarem magis.

42. §. *Saltationis vim ostendit Memphis Pythagoreus, idemque egregius saltator, qui Pythagoricam philosophiam, in silentio consistentem, saltando plenius demonstrabit, quàm qui dicendi artem profitentur.*

Refert Athenæus lib. I. Ac ibidem legas ex Xenophonte, ut Socrati etiam grata fuerit Memphitica hæc saltatio. Sed & Telestes, Æschyli saltator, tragœdiam quandam integram saltando expressit, docuitque. Protei quoque fabula, & Empusæ spectrum, originem cepere ex eo, quòd saltando illi omnes formas referret, & hac celeritate pedum in saltando mirum in modum polleret. Mitto de Corybantibus, Castore, & Polluce, Orpheo, Musæo, Baccho ipso, saltatoribus eximiis; ut ex poëtis cognoscimus.

43. §. *Hactenus vidimus de Musices diversitate, partim pro diversi elementi, aeris puta, vel aquæ, agitatione; partim pro instrumentis diversis. Sequitur divisio à modis; qui, pro fine diverso, aliter atque aliter vocem flectunt. Hi fines variant pro moribus gentium. Quarum præcipuè in considerationem veniunt Æoles, Dores, Iones.*

Ita nobili teste suffultus Athenæus lib. XIV. Ἡρακλείδης δ' ὁ Ποντικὸς ἐν τρίτῳ περὶ Μουσικῆς, οὐδ' ἁρμονίαν φησὶ δεῖν καλεῖσθαι τὴν Φρύγιον, καθάπερ οὐδὲ τὴν Λύδιον. Ἁρμονίας γὰρ εἶναι τρεῖς. Τρία γὰρ καὶ γενέσθαι Ἑλλήνων γένη, Δωριεῖς, Αἰολεῖς, Ἴωνας. *Heraclides Ponticus lib. III. de Musica, nec Phrygiam censet vocandam harmoniam, nec Lydiam. Tres enim Græcorum nationes esse; Æolas, Doras, Ionas, moribus inter se non parum dissidentes.*

44. §. *Ionum cantus hilaris, ac mollis, erat; propterea quòd illis dominati sunt barbari Asiæ reges, qui mollitie diffluebant. Doricus cantus, pro natura gentis, non diffusus, aut hilaris; non varius, ac multiplex, sed vehemens, severus, tetricus. Æolicus superbus, ac tumidus; uti elata ipsa gens, equorum studio, & conviviis amplis, gaudens.*

Sic de hisce etiam Athenæus ibidem. Ubi & legas, Lacedæmonios patriam servare consuetudinem; hoc est, Doricam harmoniam. Thessalos verò sequi modos Æolios, quia, ut ab Æolibus orti, ita eandem vitæ rationem teneant. Modosque Æolicos dici quoque Hypodoricos, quòd non sint Dorici prorsus, propius interim ad eos accedant. Milesiorum verò ingenium in Ionibus relucere; qui molles; unde, juxta certissimam Scaligeri emendationem, sic Martialis, vel aliis, epigrammatis de Amphitheatro:

Nec Trivia templo molles laudentur Iones.

Hisce verò modis addi præcipuè solent cantus Lydius, & Phrygius: quos Heraclides, ut antea ex Athenæo vidimus, negabat à tribus illis memoratis esse diversos: nempe quia putaret, ad eos posse revocari; nec φύσει * ipsâ differre, sed accidente duntaxat. Erat autem Musica Lydorum querula: Phrygum verò, quæ Aristoxeno teste, Hyagnidis Phrygis inventum erat, gravis ac vehemens: & ut Dorica animum inspirabat bellicum, ita Phrygia ciebat religionem, sive superstitionem potiùs. Atque hæc duo Musices genera, puta Lydorum, ac Phrygum, si audimus Athenæum lib. XIV †. Græcis demum innotuerunt, quando utraque gens cum Pelope in Peloponnesum descendit. Cæterùm Alexander Cornelius, patriâ Cotyæus, cognomento Polyhistor, librum composuit, quo egit de Musicis Phrygiis. Memorat Plutarchus initio libri de Musica. Sed omnia ejus vin deperierunt.

* Naturâ & sive essentiâ.

† Pag. 625. edit. Commelin.

45. §. *Cum igitur minimè par omnis cantûs ratio sit; ac ille masculum inspiret animum; alius verò emolliat: planè opus est dispicere, cujusmodi cantus pro tempore quoque alicui conveniat; ne pro medicina quis damnum ferat.*

Hinc Ammonius in Porphyrii Isagogen: Ἀκούοντες σάλπιγγος, θυμικώτεροι διατιθέμεθα, καὶ διὰ τοῦτο ἐν πολέμοις ἡ σάλπιγξ ἐπιτηδεύεται. ἀκούοντες δὲ θεατρικῶν μελῶν, ἐκλυτώτεροι διακείμεθα τὰς ψυχάς. *Cum tubam audimus, vehementius animo concitamur, & audaciores reddimur: ac propterea ejus usus est in bello. Sin in theatris audiamus dulcia illa cantica, animo esse incipimus remisso, ac dissoluto.* De hac Musices varietate sic Maximus Tyrius orat. VII. Οὐδὲ γὰρ τῆς ἐν Μουσικῇ μελῶν εἷς νόμος, οὐς χορός. Καλὸν μὲν ἐν πολέμῳ τὸ ὄρθιον· καλὸν δὲ ἐν συμποσίῳ τὸ παροίνιον. Καὶ καλὸν μὲν Λακεδαιμονίοις τὸ ἐμβατήριον. καλὸν δὲ Ἀθηναίοις τὸ κύκλιον. Καὶ καλὸν μὲν ἐν διώξει τὸ ἐγκελευστικόν. καλὸν δὲ ἐν φυγῇ τὸ ἀνακλητικόν. *Nec enim in Musicis unus est modus, aut unum tempus. Pulchrum in bello id, quod orthion nominant: pulchrum in convivio id, quod paræniον vocatur. Ac Lacedæmoniis pulchrum, quod embaterion appellatur: Atheniensibus verò, quòd Cyclion dicunt. Pulchrum insequenti hostem, quod enceleusticon: pulchrum fugienti, quod anacleticon nuncupatur.* De hac modorum diversitate sic scribit Cassiodorus Variarum lib. II. epist. XL. ad Boëthium: *Hoc totum inter homines quinque tonis agitur; qui singuli provinciarum, ubi reperti sunt, nominibus vocitantur. Miseratio quippe divina localiter sparsit gratiam, dum omnia sua valde fecit esse laudanda. Dorius pudicitiæ largitor, & castitatis effector est. Phrygius pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Æolius animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit. Iastius intellectum obtusis acuit, & terreno desiderio gravatis cælestium appetentiam bonorum operator indulget. Lydius, contra nimias curas, animæque tædia, repertus, remissione reparat, & oblectatione corroborat.* Ad Phrygium numerum pertinent hæc Martiani Capellæ lib. IX. *Quid quòd bella, victoriaque undique meis cantibus conquisita? Nam Cretes ad citharam dimicabant: Lacedæmonii ad tibias.* De utraque hac gente similiter Polybius lib. IV. Οὐδὲ τοὺς παλαιοὺς Κρητῶν, καὶ Λακεδαιμονίων, αὐλὸν, καὶ ῥυθμὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀντὶ σάλπιγγος, εἰκῇ νομιστέον εἰσαγαγεῖν. *Neque existimandum, veteres Lacedæmonios, & Cretenses, loco tubæ tibiam, & rhytmum, ad bella sine caussa usurpâsse.* Similiter de utriusque Agellius lib. I. cap. XI. ubi de Lacedæmoniis auctorem laudat Thucydidem; apud quem id legas in quincto belli Peloponnesiaci. De Cretensibus non tuetur se scriptore antiquo: sed poterat adducere Heraclidem in Politicis, ac Polybium, cujus jam verba retulimus; & se paullò vetustiorem Plutarchum lib. de Musica. Posteaque idem relatum à Martiano Capella lib. IX. & Græco Hermogenis interprete in librum περὶ ἰδεῶν. Ubi & illud memorat, ut Timotheus cantu suo Alexandrum M. ad arma concitârit. Quod etiam refert Dio Chrysostomus orat. I. de Regno, & B. Basilius de legendis Græcorum, sive potius gentilium libris. Ac geminum hisce, quod de Antigenida tibicine ἁρμάτειον νόμον * concinente refert Plutarchus lib. II. de fortuna, vel virtute Alexandri †: ubi regem eum ait sic fuisse eo cantico inflammatum ut cum impetu arma, quæ in proximo conspiceret, continuò arriperet, ac testimonium ferret Spartiatis ita canentibus: Ἕρπει γὰρ ἄντα τῶ σιδάρω τὸ καλῶς κιθαρίσδεν. Quod Budæus reddidit, *Viget enim in ferrum scite fidibus canere.* Mirum etiam exemplum de citharœdo, & Erico II. Daniæ rege, prodidit Saxo Grammaticus lib. XII. ‡. Et illi Alexandri M. exemplo, quod jam vidimus, simile de Hippolyto Medice, Cardinale in Pannonia apud exercitum (legatus erat) agente, narrat Hieronymus Magius Var. Lect. lib. IV. cap. XIII. Et quid mirum, si Musica tantum in animos possit humanos; quando & equi tubarum cantu ad prœlium animantur? Quod cùm experientiâ sit notissimum; Plinium, Heliodorum, cæteros, nihil opus ad partes advocare. Quemadmodum autem tubarum clangor

* Modum harmatium.

† Pag. 597 edit. H. Stephan. At non de Antigenida, sed Timotheo id refertur aliis: in his Suidas in Τιμόθεος.

‡ Pag. 226 edit. Sorana.

clangor eam vim habet in hominibus, & mutis animantibus: ita contra ululatus barbaricus maximè dejicit animos non adsuetos. Ideo Parthi non cornibus, aut tubis, classicum canunt; sed pulsantes ligna cavata, & corio obducta, quibus ærea circumposuere tintinnabula, ad terrendum hostem, fuscum, & dirum edunt clangorem: qui ululatus verius sit, sed tonitrus habens asperitatem. Hoc valde perculit exercitum M. Crassi cum Parthis pugnaturi: ut est apud Plutarchum in Crasso: ubi addit *, *τῶν αἰσθητηρίων ἀκοὴ ταρακτικώτατόν ἐστι τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ περὶ ταύτην πάθη τάχιστα, καὶ μάλιστα ἐξίστησι τὴν διάνοιαν. ab auditûs sensu animum turbari maximè, ejusque ocissimè cieri affectum, ac potissimùm mentem de statu dejici.*

* Pag. 1010 edit. H. Stephan.

46. §. *Nihil verò æquè disparem arguit vim Musices, quàm quòd, eâ immutatâ, immutari etiam Reip. forma solet.*

Propterea Timotheus Milesius, qui temporibus claruit Philippi, Amyntæ filii, patris Alexandri Magni, cùm in magade, organo Musico, plures adhibuisset nervos, quàm antea solerent; in judicium est vocatus, quasi priscam labefaceret Musicen: ut est apud Athenæum lib. XIV. Hinc Cicero lib. II. de Legg. *Graviter olim ista vindicabat vetus illa Græcia, longe providens, quàm sensim pernicies illapsa civium animos malis studiis, malisque doctrinis, repente totas civitates everteret. Siquidem illa severa Lacedæmon nervos jussit, quos plures, quàm septem haberet, in Timothei fidibus demi.* Terpandro etiam, cum chordam unam in cithara intendisset citra necessitatem: mulctâ fuit ab Ephoris indictâ, ac paxillo cithara ejus suspensa in rei memoriam. Atque idem Phrynnidi contigit. Testis Plutarchus περὶ μουσικῆς.

47. §. *Interim dubia fit disquisitionis, meliusne dicatur, Musicâ immutata etiam verti formam Reipublica; an inversis Reip. moribus, Musicam quoque immutari. Prius est Damonis; quem Plato sequi voluit. Sed alteram in opinionem Cicero fuit proclivior.*

De Damone testis Plato ipse in IV. de Rep. ubi cum ait dixisse, *non posse Musicen immutari in Rep. quin continuò magna sequatur Reip. immutatio.* Sed non prorsus assensisse Tullium, hæc indicant verba in III. de Legibus: *Idque haut paullo est verius, quàm quod Platoni nostro placet; qui, Musicorum cantibus, ait, mutatis, mutari civitatum status.* Sed fusiùs hoc ipsum exponit libro de Legibus secundo, his verbis: *Civitatumque hoc multarum in Græcia interfuit, antiquum vocum conservare modum; quarum mores, lapsi ad mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine, corruptelâque, depravati, ut quidam putant: aut cum severitas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus, animisque mutatis, etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus vir Græciæ, longeque doctissimus, valde hanc labem veretur. Negat enim, mutari posse Musicas leges sine immutatione legum publicarum: ego autem nec valde id timendum, nec planè contemnendum puto.* Videmus aliquem hic dissensum; nec obscura ejus ratio est. Apud Romanos fuit parvum Musices decus; ut immutatio ejus, Ciceronis ætate, vel exigua fuerit, vel nulla. Dispar ratio apud Græcos; ubi magnus ejus artis honos; & pluribus viris cordatis observatum, vel cum Musica immutatos mores, ut voluit Plato; vel cum moribus Musicen; ut maluit Tullius.

48. §. *Quamquam verò tanta sit vis Musices: nihil tamen opus, accuratè eam discere universos: sed sufficit in multis, si impendant horas quasdam subsecivas. Minimè omnium verò ab iis exigam, qui aut voce minus valent, aut natura ad hoc studium minus trahuntur. Tum illis, qui ad spem Reip. educantur; in qualibus sæpe gustus aliquis Musices sufficerit: præsertim cùm fructum hujus artis consequi iis liceat cantu etiam alieno; utcunque ipsi non admodum ejus sint intelligentes. Ut mittam, quòd, extra hymnos sacros, rarò admodum canant viri graves, inque dignitate constituti. Magis id faciunt vitâ sordidi, vel vino madidi: aliis vix aliter, quàm si animum lubeat remittere, ac penè dixerim amittere.*

Cui, post tot allata antè Musices præconia, in extremo hic videamur non honestè satis loqui de arte honestissima: is videat, quid Aristoteles ipse dicat libro antè memorato: Οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει, καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους, καὶ τὸ πράττειν οὐκ ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος, ἢ παίζοντος. *Non enim Jupiter canit, neque utitur citharâ apud poetas. Quin & tales vocamus sordidos: atque hoc agere non putamus viri, nisi vel ebrii, vel ludentis.*

49. §. *Imò Musica Phrygia, ac Dithyrambica, & quæcunque animos concitat, ne pueris quidem convenit; uti nec feminis: sed illa duntaxat, quæ animos sedat.*

Unde Socrates apud Platonem libris de Rep. tibiam improbat: ut quæ animos accendat, præsertim in feminis, quæ iis usæ ad furorem concitandum in Orgiis Bacchi, & sacris Magnæ Matris: ubi iccirco & tympanis, ac cymbalis locus. Ac putat Aristoteles, quòd Minerva dicitur tibias abjecisse, (de quo Melanippidis versus habemus in quartodecimo Athenæi) id non tam fingi, quòd tibiæ cantus vultum reddat deformem, quàm quia animum perturbet, quem in sapiente sedatum esse convenit. Jamblichus verò, in vita Pythagoræ, utramque hanc caussam junxit: ubi rationes adfert, cur Pythagoras lyram potiùs amârit, quàm tibiam. Sic enim scribit cap. XXV. Τοὺς γὰρ αὐλοὺς ὑπελάμβανεν ὑβριστικόν τε, καὶ πανηγυρικόν, καὶ οὐδαμῶς ἐλευθέριον τὸν ἦχον ἔχειν. *Putabat enim, tibias sonum habere ad contumelias concitantem, & magis aptum populi conventui, & omnino illiberalem.* Latini tamen aliter videntur judicâsse. Nam, ut initio quarti Tuscul. Qu. ex Catonis Originibus refertur, *mos fuit epularum, ut deinceps qui accumberent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes.* Sed aliter Græci: qui in conviviis lyrâ utebantur: quam cùm Themistocles recusâsset, habitus est indoctior; ut prodidit Tullius I. Tusc. Quæst. Mirum verò, quòd Plato, (ut VIII. Polit. Aristoteles observat) cùm tibiam arceat, tamen Phrygios modos admittat. Nam quæ vis tibiæ in instrumentis: eadem in harmoniis est modi Phrygii. Eoque Aristoteles rectiùs commendat modos Dorios: quibus omnes consentiunt inesse στασιμότητα, καὶ ἀνδρεῖόν τι, *stabile quid, & masculum.* Ne id quidem prætereundum, utcunque primitus apud Athenienses, præsertim post bellum Medicum, gliscente luxu, magnus fuerit honos tibiis; post tempora tamen Alcibiadis habitam rem sordidam ac illiberalem. Testis apud Platonem Socrates, sic Alcibiadem alloquens: Ἔμαθες γὰρ σύ γε, ὧν μνήμην ἔχω, γράμματα, καὶ κιθαρίζειν, καὶ παλαίειν· οὐ γὰρ δὴ αὐλεῖν γε ἤθελες μαθεῖν. *Quantum enim memini, didicisti legere, scribereque, & citharâ canere: nam tibiâ canere noluisti discere.*

50. §. *Quare quis magis notitiâ Musices laudari, quàm ignorantiâ ejus culpari, mereatur: præsertim si quis animum totum applicuerit gravioribus.*

Socrates quidem jam senex à Conno didicit fidibus canere: & in Epaminonda laudatur, quòd commodè ac scienter tibiis cantaret: quin ejus etiam præceptores celebrantur, in citharizando Dionysius, in cantu tibiæ Olympiodorus, in saltando Calliphron; teste Nepote in ejus vita. At Themistocles, magnus imperator, nesciebat eam artem. Unde cùm in epulis recusâsset lyram, habitus est indoctior; ut est in Ciceronis Tusculanis. Sed oggerebat The-

Themistocles, se, etsi nesciret canendi artem: tamen scire artem, quâ civitas ex parva redderetur magna. Spartani Musicen quidem discebant; sed veterem, & simplicem. Itaque in eos, qui aliquid innovarent, tanquam malè ingeniosos, & qui Musicen veram potiùs corrumperent, ter animadversum fuit; teste Athenæo in
* p. 628. edit. Commelin. xiv *. Nempe in Terpandrum, Timotheum, & Phrynnidem; ut superiùs † diximus. Romanis verò moribus levis erat Musices honos: quod satis indicat Cornelius Nepos in Vitarum proœmio. Hodie autem siquis eam solùm degustarit, ignorantia illa eo minus vitio verti debet, quòd vetus Musica jam diu degeneravit. Nam si exceperis, quæ fiunt, tum secundum Scripturam; ubi præcipitur, ut Deum psalmis, sacrisque canticis, celebremus: tum ex medicorum præscripto, qui Musicen ad melancholiæ morbum proclivibus magno cum fructu commendant: pauci omnino hac arte utuntur ad perturbationes animi sedandas; plurimi ad voluptatem; nec rarò etiam luxuriem, & protervìam: quo nomine & de suo jam olim ævo conquestus fuit Athenæus lib. xiv. Plura qui de Musica, ac saltatione, volet, adeat Plutarchi librum de Musica, Lucianum de saltatione, Athenæum lib. xiv: ut præteream ipsos artis ejusce scriptores, tum veteres, tum recentes.
† 46. §.

Cap. V.

DE GRAPHICE,
Sive arte pingendi.

1. §. *Tribus iis artibus, quas diximus, ab aliquibus etiam jungebatur pictura.*

DOcet hoc præter Aristotelem, & alios, Galenus. Quia verò, quæ superiùs dicebamus de divisione artium in liberales, & illiberales, non leviter firmat: verba ejus apponam. Sic igitur ille in Exhort. ad perdiscendas artes: Τέχνην ἀσκητέον ἐστὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου παραμένουσαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰς διαφορὰς τῆς πρώτης ἐν ταῖς τέχναις· ἔνιαι μὲν γὰρ αὐτῶν λογικαί τ' εἰσί, καὶ σεμναί· τινὲς δ' εὐκαταφρόνητοι, καὶ διὰ τῶν τοῦ σώματος πόνων, ἃς δὴ βαναύσους τε καὶ χειρωνακτικὰς ὀνομάζουσιν. Ἄμεινον ἂν εἴη τῷ προτέρου γένους τῶν τεχνῶν μετέρχεσθαι τινά· τὸ γάρ τοι δεύτερον γένος αὐτῶν, ἀπολείπειν εἴωθε γηρῶντας τοὺς τεχνίτας· εἰσὶ δ' ἐκ τοῦ προτέρου γένους, ἰατρική τε, καὶ ῥητορική, καὶ μουσική, γεωμετρία τε, καὶ ἀριθμητική, καὶ λογιστική, καὶ ἀστρονομία, καὶ γραμματική, καὶ νομική. Πρόσθες δ' εἰ βούλει ταύταις πλαστικήν τε, καὶ γραφικήν· εἰ γὰρ καὶ διὰ τῶν χειρῶν ἐνεργοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἰσχύος νεανικῆς δεῖται τὰ ἔργα αὐτῶν. *Ars aliqua perdiscenda est per omnem vitam permansura. Porrò cùm primâ divisione in geminum discrimen artes distribuantur (quadam enim ex his ratione constant, suntque liberales & honesta: quadam contrà contemptibiles, quod corporis laboribus constent; quas sedentarias, ac manuarias, vocant) præstiterit ex priore genere quampiam discere. Nam posterius illud genus destituere solet senectute gravatos artifices. Prioris autem generis sunt Medicina, Rhetorica, Musica, Geometria, & Arithmetica, Dialectica, Astronomia, Grammatica, ac Legum peritia. Adde his, si voles, fingendi, pingendique artificium: quamquam enim ambo manuaria constent operâ, neutrius tamen exercitatio eget robore juvenili.* Sed Galenus, ut videmus, etiam pro arte liberali habet πλαστικὴν, sive fingendi artem ex argillâ, cerâ, aliâve materiâ: unde similitudine petitâ de mollibus, ac cereis puerorum ingeniis, ait Horatius lib. ii epist. ii:

—— *argilla quidvis imitaberis udâ.*

Verùm aliis sola est liberalis γραφικὴ, sive pingendi ars, quæ in tabula penicillo lineas ducit, & colores addit, ut
* Arte pingendi. homines, bestias, plantas, ædificia, ac alias res, exprimat. Utrique interim commune, quod de γραφικῇ * dicebat Socrates, eam εἰκασίαν εἶναι τῶν ὁρωμένων *esse imitationem, sive repræsentationem eorum, quæ videntur.*

2. §. *Græcorum de hac arte judicium ostendit, quòd ingenuos solum pueri diagraphicen in buxo discerent.*

Itaque graphis, quâ in pingendo opus, servis interdicta. De hoc mox Plinii verba adducam.

3. §. *Ars pingendi initia sua habet à Natura. Nam insitum est nobis imitari: ac magnam ex imitatione capimus voluptatem; cui ars incrementa sua debet.*

Hinc Philostratus lib. ii de vita Apollonii cap. x ait: ἡμᾶς φύσει τὸ μιμητικὸν ἔχειν· *nos naturâ habere imitandi facultatem.* Ac postea: Ἄμφω ὁμολογοῦμεν, μιμητικὴν μὲν ἐκ φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἥκειν· τὴν γραφικὴν δὲ ἐκ τέχνης. *Ambo consentimus, imitandi facultatem à natura hominibus advenire: pingendi verò peritiam ab arte proficisci.* Alter item Philostratus in præfatione bipartiti Iconum operis: Διὰ ξυμμετρίας, ᾗ καὶ λόγου ἡ τέχνη ἅπτεται. καὶ βουλομένῳ μὲν σοφίζεσθαι, θεῶν τὸ εὕρημα, διά τε τὰ ἐν γῇ εἴδη, ὁπόσα τοὺς λειμῶνας αἱ ὧραι γράφουσι, διά τε τὰ ἐν οὐρανῷ φαινόμενα· βασανίζοντι δὲ τὴν γένεσιν τῆς τέχνης, μίμησις μὲν, εὕρημα πρεσβύτατον, καὶ ξυγγενέστατον τῇ φύσει. εὗρον δὲ αὐτὴν σοφοὶ ἄνδρες, τὸ μὲν ζωγραφίαν, τὸ δὲ πλαστικὴν φήσαντες. *Per proportionis commensum, sive membrorum congruentiam, ars ipsa rationem attingit: & siquis, Sophistarum more, loqui voluerit, Deorum est inventum, cùm ob species, quibus in terra Horæ* (hæ Deæ præsunt quatuor anni tempestatibus) *pingunt prata; tum vel maximè, quæ in cælo apparent. Perscrutanti autem ipsius artis ortum, imitatio utique est vetustissimum inventum, naturæque cognatum. Ipsam autem sapientes excogitarunt viri, partim pingendi, partim fingendi artem appellantes.* De naturali illoc imitandi studio satis diximus libro de Natura, ac Constitutione Poeticæ cap. xi. Quid mirum verò, si & Poëtica, & Pictura, similem habeant originem, quando & aliis in multis conveniunt? sic ut à Simonide dictum sit, picturam esse tacentem poesin: poesin autem loquentem picturam. Refert quoque Plutarchus lib. de audiendis Poetis.

4. §. *Estque hac ars vetustissima: utcumque Plinius putârit, eam necdum Trojanis fuisse temporibus. Contrarium enim tum ex Homero evincitur; quo auctore, Vulcanus in Achillis clypeo cælavit cælum, sidera, terrasque: tum Hesiodo, cælaturam clypei Herculei describente.*

Scio, de cælatura utrobique esse sermonem, non picturâ. Sed etiam hæc est pictura quædam, laxiùs eâ voce acceptâ, utcumque cœlo, non penicillo fiat. Nec cælaturam simplici picturâ, quæ cretâ, vel aliter, solis fieret lineamentis, sine coloribus, vetustiorem esse, credibile est. Objicere etiam possis, hæc non sine errore poëtarum dici; qui de Trojani excidii tempore, & eo, quod antecessit, sic locuti sint, tanquam suo: à cujusmodi erroribus non esse immunes poetas, cùm alibi * ostendi, tum imprimis lib. i Artis Poeticæ cap. iii. Sed enim ut hoc largiremur, alia suppetunt, quibus major etiam antiquitas adstruatur. Ut iis, quæ de Dædalo narrat Apollodorus lib. iii bibliothecæ. Fuisse eum ait filium Eupalami, nepotem Metionis ex Alcippe, architectum optimum, imò πρῶτον ἀγαλμάτων εὑρετήν: *primum repertorem imaginum, & simulachrorum.* At Dædalus non antè bellum modò Trojanum, sed & ante Argonauticam expeditionem fuit: ut ex Eusebio liquet, qui de eo sic scribit ad annum Iↄcccxxvii: *Dædalus visus est simulachra fecisse moventia. Primus enim omnium pedes statuarum à se invicem separavit, aliis conjunctim eos fabricantibus. Palephatus memorat.* Ubi duo de Dædalo
* Lib. 4. Orator. Instit. cap. 11. sect. 7.

dalo

dalo referuntur, quòd simulachra ejus fuerint pedibus discretis, & ab interna vi moverentur. In quibus priorum superavit industriam; qui simulachra fecerant pedibus junctis, non discretis, quales ambulantium: præterea nesciebant suis simulacris infundere argentum vivum, quo agitante, naturaliter, & per se moveri viderentur. Male verò vel Eusebius, vel Hieronymus, cur αὐτοκίνητα* viderentur, propriè caussam putat, quòd pedes essent discreti. Nam ut statua sit pedibus disjunctis, non eo videatur per se moveri: sed hoc aliam habet caussam, quam jam adduximus ex Themistio. Quod si ante Dædalum statuæ erant pedibus junctis, antiquiores Dædalo statuæ sint; credo a Telchinibus; de quibus sic Siculus lib. v bibliothecæ: Ἀγάλματά τε θεῶν πρῶτοι κατασκευάσαι λέγονται, καὶ τινὰ τῶν ἀρχαίων ἀφιδρυμάτων ἀπ' ἐκείνων ἐπωνομάσθη· *Primi dicuntur fabricâsse quadam simulacra Deorum, & quadam e veteribus simulachris ab hisce Telchinibus Telchinia cognominari.* Quid jam de eo dicemus, quòd, ut Flavius Josephus lib. III Antiquit. cap. IV, & IX, imò Moses ipse Exodi cap. XXXI, narrat, Deus Beseleelem, & Ooliabum, designârit tabernaculi architectos? in quo opus sculpturâ, & cœlaturâ: velut in Cherubim effigurandis, atque aliis. Quid quòd ipse Tara, Abrahæ patriarchæ parens, dicitur fuisse ἀγαλματοποιός*: quodque Seruchus, filius Ragau, sive Rehu, Abrahami proavus, primus statuas statuisse viris fortibus putatur? Qua de re etiam diximus lib. III de gentili Theologia, & Physiologia Christiana, cap. XLV. Quantillo sic à diluvio abfuimus. Nam Sem, filius Noë, Seruchi tritavus fuit. Scio hæc de statuaria, sculpturâque, & cœlaturâ, referri, non picturâ: sed adeò hæc affinia sunt, ut vulgatus interpres I, sive III Reg. cap. VI. 32, dicat, *Sculpsit in eis picturam Cherubim.* Ubi Hebræa sonat, *calavit in eis calaturas Cherubim.* Vel potiùs, *exsculpsit sculpturis Cherubim.* Sive, ut socer meus, Fr. Junius, in sua bibliorum tralatione, reddidit, *incidit cæsuras Cherubinorum.* Nec verisimile est, picturam multò fuisse posteriorem sculpturâ, vel cœlaturâ.

* Per se mobilia.

* Statuarius.

5. §. *Si Græcos audimus, origo picturæ fuit ex lineis umbra hominis circumductu. Postea & intus lineas spargere. Hinc deventum ad picturam μονοχρώματον, sive quæ singulis fiat coloribus. Post & umbras invenere, ac lumen, aliaque.*

Plinius lib. XXXV, cap. III: *De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, vanâ prædicatione, ut palam est. Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbrâ hominis lineis circumductâ. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat, duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt à Philocle Ægyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, jam tamen spargentes lineas intus. Ideo &, quos pingerent, adscribere institutum. Primus invenit eas colorare testâ, ut ferunt, tritâ, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos, secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani Regis patrem, fugientem à Corintho injurias Cypseli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura, etiam in Italia.* Quod antiquis Italiæ picturis postea demonstrat. De progressu artis deinde cap. V sic scribit: *Tandem se ars ipsa distinxit: & invenit lumen, atque umbras, differentiâ colorum alternâ vice sese excitante. Deinde adjectus est splendor: alius hic, quam lumen: quem quia inter hoc, & umbram, esset, appellaverunt tonon: commissuras vero colorum, & transitus, harmogen.* Etiam de artis hujus progressu, naturâque, illustris est locus Philostrati lib. II de vita Apollonii cap. X. Ubi negat, solùm picturam esse, quæ coloribus fit diversis. Ac rationem hanc subjicit: Καὶ γὰρ ἐν χρῶμα τις αὐτῇ ἤρκεσε τοῖς γε ἀρχαιοτέροις τῶν γραφέων· καὶ προϊοῦσα, τεττάρων· εἶτα πλειόνων ἥψατο· *Quippe & unus color veteribus illis pictoribus suffecit: &, procedente arte, quatuor erant satis: inde paullatim plures, pluresque, adhibiti.* Addit deinde alterum argumentum, quòd pictura etiam sit absque ullo colore: ut si cretâ solùm duxeris lineamenta Indi, sive Æthiopis: quem non aliter concipias, quam nigrum, si simas videas nares, genas eminentes, capillorum cincinnos, & quandam stuporis imaginem oculis circumfusam. Ac notum, ut Apelles, cùm Rex Ptolemæus putaret, eum non invitatum accessisse convivium, ac præterea excandesceret, carbone assumto, de foco, sic in pariete depinxerit eum, qui invitâsset; ut continuò à Rege dignosceretur. Cùm igitur, etiam ubi color abest, ex similitudine formæ sit agnitio; pictura etiam hæc dici debet: quantoque simplicior, tanto existimanda antiquior. Tardiùs enim, ut Philostratus ait, color accessit: ac primò unicus; hinc quaterni; deinde plures. Hodie pictores habent decem colores palmarios: quos recenset Cæsar Bullingerus lib. II de Pictura, ac Sculptura, cap. III.

6. §. *Interim hac pingendi ars serò admodum à Græcis ipsis in liberalium est artium numerum recepta: factumque id primò auctoritate Pamphili Macedonis, qui Apellis præceptor fuit.*

De hoc, & aliis antè memoratis, sic scribit Plinius lib. XXXV cap. X: ubi de Pamphilo Macedone agit. *Primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipue Arithmetice, & Geometrice: sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem & Apelles, & Melanthius, ei dedere. Et hujus auctoritate effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est, picturam in buxo, docerentur; reciperetur que ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti; perpetuo interdicto, ne servitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius, qui servierit, opera celebratur.* Quo loco in considerationem venit, quòd, utcumque pictura demum Philippi Magni temporibus majori in honore esse cœperit; tamen antea quoque in pretio fuisse dicatur. Atque hoc etiam cognoscere est ex Thaletis verbis apud Stobæum; ubi ille Ionicæ sectæ conditor conqueritur, pueros primùm tradi pædotribæ, harmonico, & pictori; adultiorem verò ætatem Arithmetico, & Geometræ.

7. §. *Iis, qui nobilissimæ hujus artis gloriæ invident, vel saltem eam justo nesciunt pretio æstimare, in ore illud esse solet, ex falsis nec lucem veritatis hauriri, nec utilitatem percipi; juxta illud Luciani*, τὸ χρήσιμον ἐκ τοῦ ἀληθοῦς μόνου συνάγεται†: *picturam verò nihil habere veri, cùm non res ipsas repræsentet, sed rerum imagines duntaxat; quandoque & falsarum, velut chimæræ, & similium.*

Atque huc referunt illud Lucilianum lib. XX:

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.

Per pictorum verò pergulam intelligitur projecti, sive Mœniani genus; ubi pictores opera sua perfecta populo proponerent. Sic pergulæ Apelleæ meminit Plinius lib. XXXV, cap. X. Est & in Codice Theodosiano de excusat. artif. leg. IV de Picturæ professoribus: *Ad negotiatorum quoque conlationem non devocari. Si modo ea in mercibus habeant, quæ sunt propria artis ipsorum: pergulas, & officinas, in locis publicis sine pensione obtineant.*

* Lib. de conscribenda Historia

† Utile ex sola veritate colligitur. pura, per se: nam per accidens etiam ex falsitatum verum sequitur, cum utilitas promanat.

8. §. *Qui verò tam iniqui sunt hujus artis judices, mirum si non & poesin ex liberalibus studiis quasi furcillis ejiciant, ob summam ejus affinitatem cum pictura. Quod enim illa calamo, hæc exprimit penicillo.*

Itaque versus Homeri, quibus effinxit Iovem, ut Phidiæ

diæ ad sculpendum, sic Euphranori ad pingendum, præbuere archetypon. Ut hac etiam parte verum sit, quod ait Horatius in Arte:

Ut pictura, poësis erit. ——

9. §. *Imò est, in quo magnam poëseos partem superet pictura. Ut eo, quòd oculis corporis, non animi solùm, aliquid repræsentet.*

Atqui, ut idem ait Horatius in Arte:

Segniùs irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradet spectator.

10. §. *Atque hoc non leviter ad laudem Picturæ pertinet: magis verò, quòd non modò est, ubi Poësin vel æquet, vel vincat: sed etiam paria Historiæ faciat. Nam & Pictura res gestas ad posteros transmittit. Unde illi quoque, qui legere historias nesciunt, ex picturis eas discunt. Præterea, ut Historia, sic pictæ etiam imagines vehementer ad virtutem, & gloriam accendunt.*

Ut qui Historiæ utilitatem meritò prædicant, hunc etiam Picturæ usum agnoscere cogantur. Atque ista bonam partem etiam ad plasticæ, sculpturæ, & statuariæ laudem pertinent. Sallustius in belli Jugurthini præfatione: *Sæpe audivi, Quinctum Maximum: Publium Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros, solitos ita dicere; Cùm majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi. Scilicet, non ceram illam, neque figuram, tantam vim in sese habere; sed memoriâ rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere; neque priùs sedari, quàm virtus eorum famam, atque gloriam, adæquaverit.*

11. §. *Adde quòd pleraque omnia naturæ, & artis opera, meliùs penicillo pictoris, quàm calamo historici, seu naturalis, seu civilis, ob oculos ponantur.*

Ut si describenda sit forma hominis, muti animantis, plantæ, templi, arcis, pontis, & similium.

12. §. *Adhæc cùm pictura constet luce, & umbrâ; ac artis sit opus umbram luci immittere, aut lucem umbrâ obscurare: satis liquet, picturâ etiam mediocri cognitione judicium acui in luminibus, coloribus, & umbris dignoscendis.*

Quæ res multùm confert & in naturæ scientiâ, & in vitâ civili.

13. §. *At cavendus artis abusus: qualis est, si illa pingantur, unde corrumpuntur mores.*

Ut sunt concubitus, præcipuè deorum. Exemplum habemus in Terentiano Chærea, quem sic Comicus ille loquentem inducit*:

——*Dum apparatur, virgo in conclavi sedet*
Suspectans tabulam quandam pictam: ibi inerat pictura, hæc Iovem
Quo pacto Danaæ misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id spectare cœpi: & quia consimilem luserat
Iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi:
Deum sese in hominem convertisse; atque in alienas tegulas
Venisse clanculum per impluvium; fucum factum mulieri.
At quem Deum? qui templa cæli summa sonitu concutit.
Ego homuncio hoc non facerem? ego illud verò ità feci, ac lubens.

* Eunuch. act. 3. sc. 5.

Quem ad locum sic Donatus: *Philosophicè nunc Terentius demonstravit, quam cladem moribus hominum, & civitatibus, adferant pigmenta poetarum, cùm exempla scelerum adferunt peccaturis.* Propertium etiam audiamus lib. II, eleg. VI:

Quæ manus obscœnas depinxit prima tabellas,
Et posuit castâ turpia visa domo:
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.

Firmat hanc sententiam illud Achillis Tatii lib. I de Clitophontis, & Leucippes amoribus: Κἂν γὰρ εἰς σωφροσύνην τις ἑαυτὸν νουθετῇ, τῷ παραδείγματι πρὸς τὴν μίμησιν ἐρεθίζεται, καὶ μάλιστα ὅταν ᾖ ἐκ τοῦ κρείττονος τὸ παράδειγμα. *Etsi ad temperantiam aliquis se comparârit; exemplo tamen trahitur ad imitandum; eoque faciliùs, quò nobilius se offerat exemplum.* Exinde rationem hanc subjungit, quòd quis, pudore pulso, quo priùs absterrebatur à peccando, mox cogitans, quantus ille sit, qui præiverit, ad licentiam provehatur simile patrandi.

14. §. *Iure igitur Thebis lege prohibitum fuit, nequid obsceni pingeretur, vel fingeretur: multaque irrogata adversus eam peccantibus:*

Ut est apud Ælianum lib. IV Var. Histor. cap. IV. Nempe in picturis comparatum, ut in mimis; quos eampse ob caussam arcebant Massilienses. De quibus sic Valerius Maximus lib. II, cap. VI: *Massilia severitatis custos acerrima est, nullum aditum in scenam mimis dando; quorum argumenta majore ex parte stuprorum continent actus; ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumat.*

15. §. *Ut verò ars hæc summa est utilitatis, ita & difficultatis. Cujus caussa est, quòd ejus perfectio multarum adeò disciplinarum auxilium requirit. Ac primùm pictor à Geometra accipit lineam, & symmetriam.*

Imò Pamphilus Macedo, Apellis præceptor, negabat perfici artem posse, sine Arithmetica, & Geometriâ: quibus ille primus pictorum fuit excultus; ut ex Plinio antea vidimus.

16. §. *Ab optica capit hæc duo, umbram, & lumen.*

Quorum umbra facit recessum, sive ut aliqua longiùs distare videantur: lumen verò præstat, ut quid emineat, sive ut propiùs abesse videatur. Ad prius conducit ater color, ad alterum candidus. De hoc invento superiùs Plinii verba adduximus. Atque abunde hæc elucent ex Amulii Minerva; de qua Plinius lib. XXXV, cap. X: Apellis Herculeaverso; de qua idem lib. XXXVI, cap. V: item ex Bupalo, & Antherino in Chio; de quibus Lucianus in Dea Syria. Vide & Tzetzem Chil. XI, histor. CCCLXXXI; ac præcipuè lib. VIII, cap. CXCI. Ubi hæc illustrat Phidiæ, & Alcamenis exemplo.

17. §. *Præterea in pictore requiritur naturæ scientia. Est enim cum eo comparatum, uti cum historico. Quia, ut in gestis narrandis, nec fingere licet, quod non evenit; nec præterire, quod evenit: ita neque pictori concessum vel exprimere falsum, vel omittere verum.*

Nempe γραφὴ τὴν ἀλήθειαν τιμᾷ*, ut ait Philostratus lib. I Iconum; ubi de Narcisso. Itaque & Petronius Arbiter in Protogenis rudimentis laudat, quod sic cum na-

* pictura colit veritatem

naturæ veritate certarent, ut non sine quodam horrore tractarentur. Idcirco & ἀνατομή, sive incidendi corporis scientia, plurimùm confert pictori. Nec, ut puto obscura est ejus ratio. Exactiùs enim ejus gnarus humani corporis proportionem in singulis servabit membris. Cumque non eadem in omnibus sit proportio; faciliùs pulchriorem discernet. Nec enim in uno omnia sunt præstantissima. Ideo Zeuxis Helenam Crotoniatis picturus, ex ingenti multitudine virginum de publico consilio unum in locum conductarum, quinque delegit; ut ex singulis, quod speciosissimum foret, excerperet. Testis M. Tullius initio secundi de Inventione. Atque eandem rem narrat Plinius lib. xxxv. cap. ix. In eo tamen abit, quòd non de Crotoniatis, qui in Italia, id referat; sed de Agrigentinis, qui in Sicilia. Interim convenit iis, quòd uterque dicat, Helenam pictam; non Venerem, quod putabat Cæsar Bullingerus lib. ii. de Pictura cap. xiii.

18. §. *Nec sufficit formam nôsse hominis; sed nôsse etiam convenit illam mutarum animantium, plantarum, omnium denique, quæ orbis continet. Nam neque summi pictores effugere potuerunt, quin naturæ ignoratione in pingendo aliquid humanitus paterentur.*

Exemplo fuerit Nicon, vel, juxta alios, Apelles Ephesius; cui, cùm cætera equum scientissimè pinxisset, unum hoc jure objectum, quòd utrique palpebræ apposuisset cilia, cùm inferior iis careat. Narrat Ælianus lib. iv. de Animal. cap. l. Apud Pollucem lib. iv. cap. ii. sect. xii. pictor is non Νίκων, sed Μήκων appellatur. Atque addit, nescivisse pictorem, piscibus non esse palpebras, avibus palpebras, non pilos, quadrupedibus pilos, sed solùm in palpebra superiori, non utrâque, ut homini. Tzetzes Chiliad. xii. histor. ccccxxvii. hunc Niconem appellat, sed aliis ait vocari Polygnostum. Equum verò cum in varia porticu pictum fuisse. Sed pro Πολύγνωστος legendum Πολύγνωτος: de quo postea dicetur.

19. §. *A φυσιογνωμία, & morum scientiâ, sumit pictor mores, & affectus.*

Unde est, quòd aliter exprimit lenem, quàm iracundum; misericordem, quàm crudelem; fortem, quam fugacem; humilem, quàm gloriæ avidum; atque ita in cæteris. Hinc Graphice Callistrato, ubi Æsculapii statuam describit, vocatur ἠθοποιὸς τέχνη, *ars mores effingens.* Ac poterat similiter παθοποιός * dicere.

* *Affectus effingens.*

20. §. *Imò & in veteribus historiis rectè pingendis multum accurata antiquitatis notitia conducit.*

Ut in variarum gentium habitu: item formis templorum, altarium, theatrorum, accubitûs ad mensas, navigiorum, pluriumque id genus: quæ partim ex historicorum, atque aliorum libris; partim è ruinis, lapidibus, & nummis vett. cognoscere licet.

21. §. *Nec solùm difficultas artis ex his elucet; sed etiam quanta ejus sit tum subtilitas, tum nobilitas, ac dignitas.*

Cardanus lib. xvii. de Subtilitate †: *Est pictura mechanicarum omnium artium subtilissima; eadem verò & nobilissima. Nam quicquid plastice, aut sculptura conatur, mirabilius pictura fingit, addit umbras, & colores, & opticen sibi jungit, novis etiam additis quibusdam inventionibus. Nam pictorem omnia necesse est scire, quoniam omnia imitatur. Est philosophus, pictor, architectus, & dissectionis artifex.*

† *Pag. 573 edit. Lugdunensis anni 1580.*

22. *Quæque de pictura præstantia diximus, ea magnam etiam partem communia sunt artibus cognatis, vel affinibus. Hujusmodi est sculptura, quæ facit imagines in ligno promenentes: statuaria, quæ idem præstat in lapide, & metallo: cælatura, quæ in ligno, lapide, metallove, imagines facit cavas: adhæc duæ illa valde vicinæ; chymice, sive fusoria, quæ imaginem è metallo, aliave materia, fundit: & plastice, quæ ex argilla, gypso, vel simili materie, imagines facit.*

De quibus omnibus, postquam de naturali scientia egero, in artibus iis dicam, quæ secundùm scientiam naturæ operantur.

23. §. *Interim hasce etiam artes universas dignitate exsuperat pictura.*

Quod & Cardani judicium est in xvii. de Subtilitate: *Cùm videantur tria repræsentandi genera; primùm quidem in superficiebus, vocaturque pictura: alterum in corporibus jam factis, cælando, sculpendoque: tertium, quod ipsa efficit corpora; vocaturque plastice: manifestum est picturam omnium harum esse difficillimam, atque ideo nobilissimam.* Id deinde firmat his verbis: *Picturæ partes tres sunt; delineatio, umbra, atque color. Cùm enim in plano effingere corpora cogatur; umbrarum, & delineationum auxilio indiget: ob idque aliis artibus, quæ in corporibus ipsis effigies exprimunt, difficilior est.* Michael tamen Angelus Bonarota judicabat, sculpturam esse difficiliorem picturâ: eoque plura pinxit, quàm sculpsit. Nempe quia in statua sint diversi magis adspectus pleni anaglyphi. Atque eam quoque sententiam probat Cæsar Bullingerus*. Ludovicus Demontiosius † judicium suum non promit: sed contentus est dicere: *Rerum similitudines exprimere, & quicquid orbis complectitur, imitari, fictorum, & pictorum, propria laus semper fuit, dubiâ adhuc inter eos palmâ.*

* *Lib. 2. de pictura & statuaria cap. 7.*
† *Ins Commentariis de sculptura, & pictura antiquorum.*

24. §. *Atque hæc universè dicta sunto de artis naturâ, ac præstantia. Sequitur nunc, ut de Partitione ejus videamus. Prope autem cum Graphice comparatum est, sicut cum Oratoria facultate. In hac primùm sunt argumenta invenienda; deinde, quæ inveneris, collocanda; post ubi disposueris, verborum, sententiarumque, luminibus ornanda; ac denique voce, & gestu, animanda. Pro quibus Oratoria dividitur in Inventionem, Dispositionem, Elocutionem, & Pronunciationem, sive Actionem. Itidem in arte Graphica primùm excogitare oportet materiem, atque argumentum ejus, quod pingere velimus. Hinc cogitandum, tum quo loco quidque debeat collocari: tum quis conveniat commensus singularum partium, quem Græci dicunt συμμετρίαν. Exinde dispiciendum de colore: quo comprehenduntur tum lumen, atque umbra; tum splendor, & opacitas. Denique exigitur decor à gestu, & actione. Ubi manus, oculi, membra alia, in considerationem veniunt. Ac, pro hisce quatuor, totidem Graphices partes statuamus: inventionem, sive argumentum, vel materiem: οἰκονομίαν, sive dispositionem, ac simul ξυμμετρίαν, quæ & ἀναλογία, vel ἁρμονία, appellatur: colorem, hoc est, tum lumen, & umbram, tum splendorem, & opacitatem: ac denique motum, sive gestum, qui quasi vitam quandam inspirat.*

Ut inventionem etiam inter partes Graphicæ referamus, ratione compellimur. Nec enim sapientis est aliquid aggredi, unde laudem speret, nisi præmeditatò; atque ubi non ingenium modò, sed etiam judicium intenderit. Vidit hoc etiam Nicias pictor: qui, ut Demetrius Phalereus ait lib. de Elocutione ‡, ὥσπερ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν μέρος εἶναι τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ὥσπερ τοὺς μύθους τῶν ποιητῶν· *putabat argumentum ipsum partem esse artis pictorum, quemadmodum fabulas poetarum.* Quod verò hic ὑπόθεσιν nominat,

‡ *§ 67.*

‡ *Mentem picturæ.* • *Notitia, sive intelligentia.* † *Fabula picturis.* ‡ *Historia operis.*

nat, hoc idem etiam vocat *γνώμην τῆς γραφῆς* ‡. Aliis *ἔννοια* * appellatur. Philostrato dicitur, *τὸ τοῦ ζωγράφου δρᾶμα* †, & *ἱστορία τοῦ ἔργου* ‡.

Partem alteram statuebamus esse *οἰκονομίαν*. Sed & *τάξις*, & *σύνθεσις*, appellatur: etsi interdum ab *οἰκονομίᾳ* distinguantur; ut ex Fabio liquet. Horatio in Arte vocatur *series*, *juncturaque*. Qui & de eâdem sic præcipit:

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

De poësi ille quidem: sed par est ratio picturæ. Hinc Cicero in Oratore: *Si quis Phidiæ clypeum dissolverit, collocationis universam speciem sustulerit.*

Nec tamen sufficit partium ordo; sed etiam requiritur (quam & diversam partem statuere possis) earum convenientia, atque inter se consensus. Græci *συμμετρίαν*, *ἀναλογίαν*, vel *ἁρμονίαν* appellant. Plinius lib. XXXIV. cap. VIII. negat, Latinis vocem esse, quâ exprimant *συμμετρίαν*. Plinius tamen junior lib. II. epist. V. *congruentiam*, & *æqualitatem* vocat. Sic enim scribit: *Si avulsum statuæ caput, aut membrum aliquod, inspiceres; non tu quidem eo ipso posses congruentiam, æqualitatemque, deprehendere: posses tamen judicare, an id ipsum satis elegans esset.* De hac sic in Stobæi Eclogis Ethicis cap. V. Τὸ κάλλος τοῦ σώματός ἐστι συμμετρία τῶν μελῶν καθεστώτων αὐτῷ πρὸς ἄλληλά τε, καὶ πρὸς τὸ ὅλον· *Pulcritudo corporis est congruentia membrorum apte constitutorum inter se invicem, & conferendo totum.* Duo igitur post repertam materiam, sive historiam, conjungere oportet: attendendum, tum ad dispositionem; cui adversatur, si partem unam loco alterius collocâris: tum ad commensum; cui contrarium, si non observetur magnitudo, quam exigunt partes singulæ, tum inter se, tum cum toto collatæ.

Exhinc dispiciendum de coloribus: sub quibus continentur, tum lumen, atque umbra; quibus fit, ut quædam in opere videantur eminere, quædam recedere: tum splendor, qui est quædam luminis intentio, & tenebræ, quæ sunt profundioris umbræ quædam quasi opacitas. Unde Plutarchus de discrim. adulatoris, & amici: Οἱ ζωγράφοι τὰ φωτεινὰ καὶ λαμπρὰ τοῖς σκιεροῖς, καὶ σκοτεινοῖς, ἐπιτείνουσιν ἐγγὺς παρατιθέμενοι· *Pictores lucida, & splendida, umbrosis, & tenebrosis intendunt prope constitutis.* Luciano in Xeuxide hoc est, τῶν χρωμάτων ἀκρίβειαν τῆς κράσεως, καὶ δικαίαν τὴν ἐπιβολὴν ποιήσασθαι, καὶ σκιάσαι εἰς δέον· *colores accuratè miscere, & tempestivam adjectionem facere, & decenter inumbrare.*

Superest decor à gestu, & actione: qui *motus* vocatur Tertulliano lib. II. adversus Marcionem: *Imago cum omnes lineas exprimat veritatis, vi tamen ipsâ caret, non habens motum.* Et ante eum Appuleio in Apologia: *Deest & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor, & motus omnibus, qui præcipuâ fide similitudinem repræsentat:* ubi plura de eo paullò pòst subjungit. Motus hic variat pro hominis natura, & affectu: atque attenditur tum ratione faciei, ac imprimis vultus: tum etiam manuum. Facies ut dictum, discernitur ex φυσιογνωμονίᾳ *: quæ docet cognoscere ex ea hominum mores. Sed præcipuè considerandum, quo pacto varient vultus, & gestus, pro vario affectu. Aliter enim hi se habent in pollicente, quàm minante: item aliter in metuente supplicium, quàm gaudente: atque ita in aliis. Nec solùm hæc considerantur in vultu, & maximè oculis, manifestissimis animi testibus: sed etiam manibus, quæ & ipsæ loquuntur. Non parum ista omnia lucis accipiunt ex illis, quæ in Oratoriis Institutionibus † fusè disserimus de Actione, sive corporis gestibus. Prout enim gestus exiguntur in Oratore, ita etiam exprimuntur à Pictore.

• *Peritia de natura hominis judicandi ex conspectu corporis.* Corruptis codicibus decepti *φυσιογνωμίαν* vocant. † *Lib. 6. cap. ult.*

25. §. *Atque hæc quidem sunt quatuor, vel, si χρώματα, & συμμετρίαν, separare malis, quinque pictoris officia: pro quibus etiam totidem statuimus Graphices partes. Longè verò utilissimum est, ad singula horum attendere in præstantium artificum operibus. Nec tamen satis est ea consideràsse. Præterea opus est, ut ipsi imitemur.*

Theo Sophista Progymnasm. cap. XI. Τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις, οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τά τε Ἀπελλοῦ, καὶ Πρωτογένους, καὶ Ἀντιφίλου ἔργα, ἐὰν μὴ καὶ αὐτοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν· *Picturæ studiosis nihil profuerit, cognovisse Apellis, Protogenis, & Antiphili tabulas; nisi & ipsi pingere sint aggressi.*

26. §. *Priusquam verò manum admoveamus tabulæ, discere convenit colorum nomina; & quomodo terantur, diluantur, ac misceantur (quo alia quadam existent, ac promineant; alia autem suas habeant umbras, ac recessus. Præcipui colorum quatuor sunt; albus, niger, ruber, cæruleus. Ex quibus albus, & niger, ruber, & cæruleus, maximè distant. Ab albo est lumen, sive claritas; & tonos, sive intentior luminis splendor. Ab atro verò est umbra, & opacitas.*

Plinius lib. XXXV. cap. V. *Indicare naturas colorum, caussa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & invenit lumen, atque umbras; differentiâ colorum alternâ vice sese excitante. Deinde adjectus est splendor: alius hic, quàm lumen: quem quia inter hoc, & umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras verò colorum, & transitus, harmogen.*

27. §. *Ex quatuor colorum, quos diximus, mixturâ fiunt cæteri. Ex albo enim, & nigro, componitur cineraceus; ex rubro, & nigro, fulvus; viridis ex rubro, & cæruleo; ex viridi, & rubro, luteus; ex albo, & cæruleo, casius; & ex his item alii, atque alii, magno numero.*

Iis, quæ de sile Attico, unde fit color luteus, & purpureus, objici possunt, abunde occurrit Ludovicus Demontiosius: quem adi lib. de Pictura *: ubi & Philandrum, ac Budæum, hac parte deserit. Cæsar Bullingerus denos statuit præcipuos nostræ ætatis colores. Vide eum de his disserentem lib. II. de Pictura, & Statuaria, cap. II. Omnino autem censeo, & senos illos, quos quatuor memoratis superaddit, ex priorum fieri mixtura.

* *Pag. 256. & seq.*

28. §. *Ubi quis colores, & eorum mixturam, didicerit; tempus est, ut ipse pingere aliquid tentet: sed stultum fit, sua tum velle phantasiæ indulgere; cum ferè sic usu veniat, ut quis pessimus sit sui magister. Quare, optimum nobis artificem ob oculos ponamus, oportet.*

Quinctilianus lib. X. cap. II. *Omnis vitæ ratio sic constat, ut, quæ probamus in aliis, facere ipsi velimus. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur; sic Musici vocem docentium; pictores opera priorum; rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Omnis denique disciplinæ initia ad propositum sibi præscriptum formari videmus.*

29. §. *Imitatio hæc in delineando consistit, & colorando. Delineatio potissima est, ac difficillima Graphices pars. Unde & multi excellentes artifices intra hanc solam se continent. Est verò delineatio duplex; una vacua; atque hæc solùm extremis constat lineis: altera plena, quæ interioribus etiam partibus suas dat lineas.*

Imprimis verò laborandum de extremo ambitu; in quo peccari videas à multis: ut qui in medio corpore maximè sint sollicíti. At talium planè inutilis, & irritus, est labor. Nam, si quid vitii fuerit in ambitu, toto peccari opere necesse est.

30. §. *In delineatione potissimùm attendimus exteriorem corporis humani formam.*

In caussa est, quòd, uti in scientia naturali præcipuè in considerationem venit homo, quia, ut veteres magno numero * dixere, est μικρόκοσμος †, ac proinde, etiam quicquid est extra se, continet: ita in pictura quoque, sculpturâque, familiam ducit forma hominis externa: quippe quæ una comprehendat, quicquid inest in aliarum rerum vel lineis, vel coloribus.

* Manil. lib 4. Iul. Firmicus præfat. lib. 3 Matheseos, Olympiodorus in 1 Meteorolog. & ex vett. Ecclesiasticis complures.
† Parvus mundus.

31. §. *In homine delineando hic ordo servetur; ut priùs aliquod hominis membrum describere discamus, deinde autem totum hominis corpus.*

Idque nunc figurâ rectâ, nunc obliquâ; quandoque & justo majori; quo procul adspicientibus videatur habere modum, quem natura concessit.

32. §. *Tum demum cura succedat, ea quæ formavimus, ac figuravimus, etiam colorandi.*

Delineationem, Grammaticen picturæ; colorationem ejus, Rhetoricen possumus dicere. Cardanus tamen lib. XVII de Subtilitate ‡ tres hasce picturæ partes facit; delineationem, umbram, & colorem. Sed sub colore umbram, & lumen, meliùs comprehendi, liquet ex iis, quæ paullò antè diximus.

‡ P. 574. edit Lugd. a. 1580.

33. §. *Pictura est duplex. Vel enim unus duntaxat color tabulæ inducitur, vel varius. Sive autem is unus sit, cujusmodi pictura dicitur Monochroma: sive etiam varius; utrobique fit, ut umbra, & lux, suis spargantur locis.*

Monochromate ante annos non ita multos excelluit in Italia Polydorus, cujus ut Lud. Demontiosius refert *, *extant multa præclara opera Romæ, fœcundi admodum ingenii partus.*

* Lib. de Pictura pag. 155.

34. §. *In multicolore picturâ præcipua esse harmoges cura debet.*

Sic Plinius commissuram colorum, & transitum vocat lib. XXXV, cap. V. Hac ἁρμογῇ, etsi ultima plurimùm distent; paullatim tamen minuitur discrimen, sicut in confinio partes, quæ se tangunt, sensui idem videantur. Quod qui ignorat, quomodo vel iridem pingeret, vel Centaurum?

35. §. *Atque hæc dicta sunto de Picturæ tum natura, & inventione: tum usu, difficultate, ac dignitate: tum etiam partitione, ac discendi ordine. Deinceps ex pictorum historia præcipuos recensebo: aliquid etiam de artis hujus scriptoribus adjungam. Ordior autem a Græcis; quos in tria tempora dispesco. Primum est eorum, qui vixere ante bellum Persicum. Ut sunt, Telephanes Sicyonius; & tres hi Corinthii, Cleanthes, Ardices, & Cleophantus.*

De quibus Plinii verba superiùs adduximus. Ac Cleanthis etiam meminit Strabo lib. VIII: ubi ejus refert picturas in templo Alphæoniæ: unam item Aregontis, itidem Corinthii. Cleophantum dicebamus cum Demarato, Tarquinii Prisci parente, Corintho venisse in Italiam: unde consequitur claruisse ætate Anci Marcii regis. Sed si vera memorant, in ipso antiquior fuerit Bularchus: quippe Romuli regis æqualis. De hoc ita Plinius lib. XXXV cap. VIII: *In confesso, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium à Candaule, rege Lydiæ. Heraclidarum novissimo, qui & Myrsilus vocatus est, repensam auro. Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit, necesse est. Duo enim devicesimâ Olympiade interiit Candaules; aut, ut quidam tradunt, eodem anno, quo Romulus, nisi fallor; manifestâ jam tum claritate artis, atque absolutione. Quod si recipi necesse est; simul apparet, multò vetustiora principia esse; eosque, qui monochromata pinxerint (quorum ætas non traditur) aliquanto ante fuisse; Hygiaenontem, Dinium, Charmam, &, qui primus marem feminamque discreverit, Eumarum Atheniensem, figuras omnes imitari ausum; quique inventa ejus excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha invenit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respicientes, suspicientesque, & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit; præterque in veste, & rugas, & sinus invenit.* Atque hi fuere antè bellum Persicum; quòd incidit in Olympiadem LXX.

36. §. *Sed quia antiquissima illa multum habent incerti; venio ad alterum picturæ tempus, quod incipit à bello Persico: hoc verò incidit in Olympiadem LXX: quâ ipsâ mortuus est Pythagoras, annis XII post Romæ ejectos reges. Ex his octogesimâ tertiâ Olympiade erat Panæus, Phidiæ frater; qui & ipse inclutus pictor fuit: item Timagoras Chalcidensis, qui à Panæo superatus Pythiis. Atque hoc primum fuit picturæ certamen publicè institutum.*

Plinius lib. XXXV cap. IX: *Quin imò certamen picturæ, etiam florente eo* (Panæo,) *institutum est Corinthi, ac Delphis, primusque omnium certavit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis: quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, Chronicorum errore non dubio.*

37. §. *Ante XC Olympiadem claruit etiam Polygnotus Thasius: estque multum inventis suis celebratus à posteris.*

Meminit Plato lib. III Politic. cui dicitur, Πολύγνωτος ὁ τοῦ Ἀγλαοφῶντος ἀνδριαντοποιός *. Qui tamen non statuarius modò; sed & pictor fuit. Item Dionysius Halicarn. dissertatione de Demosthenis acumine, ac VI: ubi duos addit, de quibus mox dicam. Nulli, inquit, nisi qui multum temporis in tractandis artificum operibus insumserint, dicere possint de picturis eorum; Πολυγνώτου μὲν αὕτη, Τιμάνθους δ' ἐκείνη, αὕτη δὲ Παῤῥασίου. *Hæc Polygnoti, ista Timanthis, illa vero Parrhasii.* De Polygnoto etiam sic Plinius lib. XXXV cap. IX: *Post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem; sicut Polygnotus Thasius; qui primus mulieres lucidâ veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare.* Addit deinde hunc, cum mercede pinxisset pater Mycon, gratuitò Athenis pinxisse porticum, dictam ποικίλην †: ac propterea Amphyctiones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decrevisse. Cum Zeuxide, & Euphranore, conjungit eum Philostratus in vita Apollonii lib. II cap. IX.

* Polygnotus Aglaophontis filius statuarius.
† Variam.

38. §. *Sequitur tertium, ac præcipuum picturæ tempus: quod incipit ab Olympiade XCIII, quâ Athenæ ab Lysandro captæ. Tum refulsit Apollodorus Atheniensis.*

Hic, ut Plinius ibidem ait, *primus species exprimere instituit, primusque gloriam penicillo jure contulit.* Atque hoc in caussa est, cur ab eo tertiam, ac celebratissimam, ordiar pictorum ætatem. De eodem sic Plutarchus, Bellone, an pace, illustriores fuerint Athenienses: Ἀπολλόδωρος ὁ ζωγράφος, ἀνθρώπων ἐξευρὼν φθορὰν, καὶ ἀπόχρωσιν σκιᾶς, Ἀθηναῖος ἦν. *Apollodorus pictor, qui primus inter homines reperit colorum mixturas, & umbræ usum, Atheniensis erat.* Ubi φθορὰν non corruptionem, vel interitum, exposui ut vox sonat, sed mixturam: quia, ut Porphyrius lib. IV περὶ ἀποχῆς *, ait, τὰς μίξεις φθορὰς οἱ ζωγράφοι λέγουσι· *colorum mixtura à picto-*

* De abstinentia animalium.

pictoribus vocantur voce, quæ corruptionem sonat. Caussam ejus nominis adfert idem Plutarchus, quòd ex mixtura sincerorum, sed discordium pigmentorum, eorum fiat mutatio, ac putrefactio. Vide eum lib. VIII Sympoliacôn, cap. V, & libro περὶ τοῦ Εἶ ἐν Δελφοῖς.

39. §. *At Olympiade* XCV *claruit Zeuxis Heracleotes.*

De quo Plinius, post verba proximè allata, continuò subjungit: *Ab hoc* (Apollodoro) *artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit Olympiadis nonagesimæ quintæ anno quarto, audentemque jam aliquid penicillum ad magnam gloriam perduxit.* Interim in eo vincebatur a Polygnoto: quòd hujus imagines essent ἠθικαί. Aristoteles Poetices cap. VI: Οἷον καὶ τῶν γραφέων Ζεῦξις πρὸς Πολύγνωτον πέπονθεν, ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος· ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος. *Planè ut inter pictores Zeuxis à Polygnoto differebat. Polygnotus enim mores hominum bellè exprimebat: Zeuxidis pictura mores planè non habet.* Sed postrema verba paullùm restringi opus. Nam Plinii de Zeuxide est lib. XXXV cap. IX: *Fecit & Penelopen, in qua pinxisse mores videtur.* De Helenæ simulacro, ab eo Crotoniatis picto, eleganter scribit Cicero, initio secundi de Inventione. Et errat itaque Plinius, cum scribit id Agrigentinis ab eo pictum esse. Notum etiam ex M. Seneca*, & Plinio†, de uvis ab eo pictis, ad quas advolarent aves; & quam ægrè hoc tulerit, quòd non melius pinxisset puerum, quem alioqui aves metuissent. Hic opera sua (sed cum jam arte sua magnas parasset opes) donare, quam vendere, maluit. Ut Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Videlicet ea, ut Plinius inquit, *nullo satis digno pretio permutari posse dicebat.* Suo athletæ subscripserat versum exinde celebrem:

*Lib. 10. contro. vers. 5.
† Lib. 35. cap. 10.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.
Culpaveris faciliùs hæc, quàm imitaberis.

Sed Plutarchus id subscriptum ait ab Apollodoro, non Zeuxide. De eodem ita Quinctilianus lib. XII cap. X: *Post* (Polygnotum, atque Aglaophontem) *Zeuxis, atque Parrhasius, plurimùm arti addiderunt. Quorum prior luminum, umbrarumque invenisse rationem; secundus examinasse subtiliùs lineas, traditur. Nam Zeuxis plus membris corporis dedit, id amplius, atque augustius, ratus, atque, ut existimant, Homerum secutus, cui validissima quæque forma etiam in feminis placet.* Quàm verò Zeuxis etiam celebris fuerit in vulgo, indicat hoc Plautinum Pœnulo Act. V, sc. *Fuit hodie:*

——O Apella, ô Zeuxis pictor,
Cur numero estis mortui, hinc exemplum ut pingeretis?
Nam alios pictores nihil moror hujusmodi tractare exempla.

40. §. *Æquales Zeuxidis quatuor fuere nobiles pictores.*

Auctor Plinius ibidem.

41. §. *Primus eorum Timanthes.*

De quo sic idem Plinius cap. prox. *Timanthi plurimum adfuit ingenii. Ejus enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata; quâ stante ad aras peritura, cum mœstos pinxisset omnes, præcipue patruum* (Menelaum;) *cum tristitiæ omnem imaginem consumsisset, patris ipsius vultum velavit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria: veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cujus & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros, thyrso pollicem ejus metientes: atque in omnibus ejus operibus intelligitur plus semper, quàm pingitur; & cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est.* De Iphigenia Timanthis similia apud Valerium Max. legas lib. VIII cap. IX, & Quinctilianum lib. II cap. XIII; ubi scite ait: *In oratione operienda sunt quædam, sive ostendi non debent, sive exprimi pro dignitate non possunt. Ut fecit Timanthes, ut opinor, Cithnius, in ea tabula, qua Coloten Teium vicit. Nam cum in Iphigeniæ immolatione pinxisset tristem Calchantem, tristiorem Ulyssem, addidisset Menelao, quem summum poterat ars efficere mœrorem; consumtis affectibus, non reperiens, quo dignè modo patris vultum posset exprimere, velavit ejus caput; & suo cuique animo dedit æstimandum.* Etiam in Timanthis picturis fuit pugna Arati, Pellenenses ab Ætolorum incursione liberantis: uti est apud Plutarchum in Arato.

42. §. *Alter Androcydes fuit:*

A quo, ut Plutarchus in Pelopida ait, picta Thebanorum victoria, duce Charone ad Platæas. Maximè verò laudat pisces ab eo pictos: in quibus eò creditur magis intendisse ingenium, atque industriam, quòd eius illorum imprimis caperetur: ut idem Plutarchus docet lib. IV Sympol. quæst. II.

43. §. *Tertius erat Eupompus, præceptor Pamphili, qui Apellis magister fuit. Ab hoc Eupompo est, quod duobus picturæ generibus, quæ sola ante eum nota erant, Helladico puta, & Ionico sive Asiatico, accesserit tertium, Helladico in Atticum diviso, & Sicyonium; quod sic dictum, quia Eupompus Sicyonius esset.*

Auctor Plinius lib. XXXV cap. X. Apud eundem cap. VIII legas de Lysippo: *Primò ærarium fabrum audendi rationem cepisse pictoris. Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse, demonstratâ hominum multitudine, Naturam ipsam imitandam, non artificem.*

44. §. *Quartus fuit Parrhasius Atheniensis, vel, ut alii volunt, Ephesius: qui συμμετρίαν* * *melius prioribus observavit.*

* Commensum, sive naturalem membrorum competentiam.
† Memorabilium.

Hunc Xenophon lib. III Ἀπομνημονευμάτων † cum Socrate loquentem inducit: quod ætatem indicat. Atque ejus rei etiam meminit Quinctilianus lib. XII cap. X: subdit verò, *plurimùm arti addidisse*: nempe quia *examinârit subtiliùs lineas.* Siquidem *ita circumscripserit omnia, ut eum legumlatorem vocent; quia Deorum, atque heroum effigies, quales ab eo sunt traditæ, ceteri, tanquam ita necesse sit, sequantur.* Cum Scopa, nobili statuario, & Ciceroni etiam laudato in primo de Divinatione, jungit eum Horatius lib. IV od. VIII:

—— Divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus,
Sollers nunc hominem ponere, nunc Deum.

Cum Apelle sociat Diodorus Siculus lib. XXVI: Οὔτε Ἀπελλῆς, ἢ Παῤῥάσιος, οἱ τοῖς ἐμπειρικῶς κεκραμένοις χρώμασι προαγαγόντες εἰς ἀκρότατον ζωγραφικὴν τέχνην. *Neque Apelles, vel Parrhasius, qui, usu edocti, coloribus bene temperatis, artem pictoriam ad summum provexerunt.* Inter cætera pinxit Parrhasius Ulyssis furorem: ut est apud Plutarchum libro, Quomodo sint audienda poemata. Hic & certavit cum Timanthe: quem inter quatuorviros illos antea primo loco memoravi. De certamine eo sic Plinius lib. XXXV cap. X: *Ergo magnis suffragiis superatus à Timanthe Sami in Aiace, armorumque judicio, herois nomine se molestè ferre ajebat, quod iterum ab indigno victus esset.* Rem eandem narrat Athenæus lib. XII. Solùm non exprimit nomen illius, qui Parrhasium vicisset. Meminit ejus Himerius quoque: Δότε μοι τὴν Ζεύξιδος τέχνην, καὶ τὰ Παῤῥασίου σοφίσματα. *Date mihi Zeuxidis artem, & Parrhasii in pingendo peritiam.*

45. §. Olym-

45. §. *Olympiade* CIV *clarus fuit Euphranor Isthmius.*

Plinius lib. XXXV cap. XI: *Post eum* (de Pausia dixerat) *eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesimâ quartâ. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam.* De eodem sic Fabius lib. XII cap. X: *Euphranorem admirandum facit, quòd & cæteris optimis studiis inter præcipuos, & pingendi, fingendique, idem mirus artifex fuit.* De Iove, ab eo effictο ex Homero, antè vidimus. Cum Polycleto jungitur in Historia Miscella Pauli Diaconi lib. X: ubi sic de Hadriano scriper. *Pictor, fictorque ex ære, & marmore, proximè Polycletos, & Euphranoras.* Sic enim legendus is locus. Imò & Olympiodorus lib. I. Meteorologicôn Zeuxidi, & Polygnoto, Euphranora sociat; & dicit tres hosce pulcre umbras expressisse, nec non τὸ εἰσέχον, καὶ ἐξέχον· *quòd intus se recipit, & quod eminet.*

46. §. *Olympiade* CV *magno in pretio erat Pamphilus, Apellis, præceptor; qui primus in Pictura omnibus literis eruditus fuit.*

Ut ex Plinio superiùs dicebamus. Eum à cura, unà cum Melanthio, celebrat Fabius lib. XII cap. X. Verba mox apponam.

47. §. *Olympiade* CXII *floruit Aristides Thebanus: qui primus* ἤθη * *expressit, & ad* συμμετρίαν † *processit.*

* Mores.
† Membrorum commensum.

De hoc ita Plinius lib. XXXV cap. X: *Aristides Thebanus omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci* ἤθη: *item perturbationes: durior paullò in coloribus.* Ejus verò quod de sensibus dixit, hujusmodi exemplum subdit: *Hujus pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque sentire mater, & timere, ne, emortuo lacte, sanguinem infans lambat.* Xenophon tamen lib. III Ἀπομνημον. ait, Socratem philosophum, suum Platonisque præceptorem, qui, ut pater statuarius, ita ipse initio pictor fuit, primum συμμετρίαν dedisse picturæ: eundem etiam, & Clitonem, primos docuisse mores, & varios referre oculorum obtutus. Nempe ad ἤθη, & συμμετρίαν, prævivit: sed inventa ejus auxere alii: quibus ideo gloria hæc tributa: præsertim Socrate aliunde sat gloriæ adepto.

48. §. *Etiam Aristides nonnullis ex antiquis primus docuisse creditur* ἐγκαυστικὴν *sive artem ceris pingendi, picturamque inurendi.*

Sic enim Plinius lib. XXXV cap. XI: *Ceris pingere, ac picturam inurere, quis primus excogitaverit, non constat. Quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum à Praxitele.* Artis hujus duplex erat ratio: una constabat cerâ pigmentis variis tinctâ; altera autem in ebore fiebat cestro, sive veruculo igni calefacto. Unde sic ibidem Plinius: *Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat; cerâ, & in ebore, cestro, id est, veruculo; donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi: quæ pictura in navibus nec sole, nec sale, ventisque, corrumpitur.* Vide, quæ de hac arte diximus lib. IV de Theologia gentili, ac Physiologia Christiana, cap. XCI. Utraque verò encaustices ratio exolevit, hodieque ignoratur. Interim suam de hac ratione inurendi conjecturam afferre non gravatus est Ludovicus Demontiosius libro de Pictura ‡. Proximè verò ad veterum encaustum accedit, quod *smaltum*, vocabulo ab Italis profecto, nuncupatur. Usus eâ voce etiam Anastasius bibliothecarius. Estque ab ea Gallicum *email*: unde, qui id inurunt, *emailleurs.*

‡ P. 159. & seq.

49. §. *Verùm non tam gloria est Aristidis, quòd artem illam invenerit, quam quod eam auxerit: sicut alii quoque postea illi quædam addiderunt.*

Hoc Plinius * nos docet: qui cum de Aristide dixisset. verbis proximè memoratis hæc subjungit: *Sed aliquanto vetustiores encausticæ picturæ exstitere: ut Polygnoti, & Nicanoris, & Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit* ἐνέκαεν: *quod profectò non fecisset, nisi encausticâ inventâ. Pamphilum quoque, Apellis præceptor, non pinxisse tantùm encausticâ; sed etiam docuisse traditur Pausiam Sicyonium* †, *primum in hoc genere nobilem. Bryetis filius hic fuit, ejusdemque primò discipulus.* Etiam Nicias huc pertinet: de quo sic idem libri ejusdem cap. IV: *Idem* (Augustus) *in Curia quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cujus supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim usus est verbo.*

* Lib. 35. cap. 11.

† De quo plura Plinius paulo post; ut & lib. 21. cap. 2. Est Horatii lib. 2. sat. 7. Pausiaca torpes, insane, tabellâ.

50. §. *Æqualis hujus Aristidis fuit Apelles; qui, quicquid vel ante, vel sua ætate, pictorum fuit, Venere exsuperavit: unde nec ab alio, quam Apelle, pingi voluit Alexander Magnus.*

De hoc sic Plinius loco antè dicto: *Omnes prius genitos, futurosque postea, superavit Apelles; eousque Olympiade* CXII *in pictura provectus, ut plura solus propè, quam cæteri omnes, contulerit; voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venustas fuit, cùm eâdem ætate maximi pictores essent; quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis unam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse; sed hâc soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpavit, cùm Protogenis opus immensi laboris, ac curæ supra modum anxiæ, miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora; sed uno se præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam.* De eodem refert inter alia, ut fuerit illi *perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit.* Sed quid narrem cætera? Quin potiùs ipse adeatur Plinius. Sunt enim venustissima. At lapsus hic fuit Erasmus, qui * existimavit Apelli objectum fuisse, *quod manum de tabula nesciret tollere.* Quàm verò non fugerit ipsum, quantus esset artifex; præter ea, quæ Plinius narrat, illud etiam arguit, quòd, ut Plutarchus ait in secundo de fortuna Alexandri, duos esse diceret Alexandros, unum Philippi, ἀνίκητον; alterum Appellis, ἀμίμητον. Ab hoc solo pingi voluisse Alexandrum, tradit Valerius Max. lib. VIII cap. XI: *Quantum porrò dignitatis à rege Alexandro tributum arti existimamus; qui se & pingi ab uno Apelle, & fingi à Lysippo tantùm, voluit?* Et Plinius lib. VII cap. XXXVII: *Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quàm Apelles, pingeret; quam Pyrgoteles, sculperet; quàm Lysippus, ex ære duceret.* Multum gloriæ meruit pingendo Venerem ἀναδυομένην, *sive è mari emergentem.* Quam fecit ad exemplum Campaspes, pellicis Alexandri: ut est apud Plinium lib. XXXV cap. X. Vel, ut Athenæus lib. XIII † narrat, exemplo Phrynes, conventibus Eleusiniis, aut Neptuni feriis, nudæ, ac capillo passo, mare ingredientis. De hac ita Ovidius lib. IV de Ponto eleg. I:

* Dialogo de Pronunciatione.

† P. 591. ed. Commel.

Ut Venus artificis labor est, & gloria Coi,
Æquoreo madidas quæ premit imbre comas.

Ac Propertius lib. III eleg. VIII:

In Veneris tabulâ summam sibi ponit Apelles.

Etiam, ut Plinius ait lib. XXXV cap. X, *pinxit Apelles, quæ pingi non possunt; tonitrua, fulgetra, fulguraque: Bronten, Astrapen, Ceraunobolon, appellant.* Ob hæc, & alia, posuere *Apellis* nomen pro sum-

summo pictore; ut *Homeri* pro poëta eximio. Statius Papinius lib. I. Sylv.

—— Apellea cuperent te scribere cera.

Ubi *scribere* dixit pro *pingere*, more Græco, quibus γράφειν utrumque notat; unde pingendi ars iis γραφικὴ vocatur. Ac sic quoque non solùm scripta, sed etiam picta, legi dicimus. Maro VI. Æn. de Dædali pictura:

—— Quin protinus omnia
Perlegerent oculis.

50. §. *Apellis quoque æqualis erat Protogenes.*

Ejus cognoscendi caussâ Apelles, cùm Rhodum navigâsset, & domum ejus venisset, quam anus adservabat; penicillo ex colore tenuem duxit lineam. Protogenes domum reversus ex subtilitate vidit ab Apelle ductam: perque Apellis lineam colore alio duxit tenuiorem. Eam postea conspiciens Apelles, per hanc ipsam duxit longè tenuissimam. Refert Plinius lib. XXXV. cap. XIII. Sed non convenit, de quo certarint duo hi nobiles artifices. Quid Ludovicus Demontiosius censeat, videre apud eum potes libro de Pictura*. Eum verò refellit Salmasius in Exercitationibus Plinianis ad Solinum †. Protogenis etiam meminit Petronius Arbiter: *Protogenis rudimenta, cum ipsius naturæ veritate certantia, non sine quodam horrore tractavi.* Item Quinctilianus lib. XII. cap. X. Verba eò lubentiùs adscribam, quia & alios inibi memorat nobiles pictores, antea, si Pamphilum exceperis, nobis indictos: *Floruit*, inquit, *circa Philippum, & usque ad successores Alexandri, pictura præcipuè; sed diversis virtutibus. Nam curâ Protogenes; ratione Pamphilus, ac Melanthius; facilitate Antiphilus; concipiendis visionibus, quas φαντασίας vocant, Theon Samius.* Subdit deinde de Apelle, & Euphranore; de quibus antea vidimus.

* Pag. 251. & seq. edit. Leidensis.
† Pag. 5.

52. §. *Apellis, & æqualium ætate, ars summo in gradu fuit: nec enim eorum, qui postea secuti, artem quisquam provexit.*

Imò neque fuit aliquis, qui, Apelle morte prærepto, quò absolveret Venerem Cois inchoatam, ad lineamenta præscripta operi succederet: ut auctor est Plinius.

53. §. *Sed fuere, qui, deteriora secuti, picturam ad humiliora revocarent, inque istiusmodi etiam laudem invenirent: qualis Pyreicus.*

Plinius lib. XXXV. cap. X. *Subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo: è quibus fuit Pyreicus, arte paucis postferendus. Proposito nescio an destruxerit se; quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas, sutrinasque pinxit, & asellos, & obsonia, ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis consummata voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quàm maxima multorum.* Subjungit & alios, qui minutis laudem quæsierint: ut Callicles, & Calaces. Sed utroque ait genere valuisse Antiphilum: qui (verba Plinii sunt) *jocoso nomine Gryllum ridiculi habitûs pinxit. Unde hoc genus picturæ grylli vocantur.* Ac similiter Germani, & Belgæ, grillen dicunt de nugacibus, & ridiculis cogitationibus, vel dictis.

54. §. *Atque hi nobiles imprimis fuere picturis. Imò ex iis aliqui etiam libris de pingendi arte, vel picturis, ac pictoribus, laudem peperere: ut Euphranor, Pamphilus, Apelles, & Protogenes.*

De Euphranore sic Plinius lib. XXXV. cap. XI. *Volumina quoque composuit de symmetria, & coloribus.* De Pamphilo autor Suidas: qui egisse ait περὶ γραφικῆς, καὶ ζωγράφων ἐνδόξων: *De pictura & pictoribus illustribus.* Apelles de arte sua ad Perseum discipulum scripsit: ut est apud Plinium lib. XXXV. cap. X. pene extremo. Protogenes pictor condidit libros duos περὶ γραφικῆς, καὶ σχημάτων. *de pictura, & figuris.* Auctor Suidas.

55. §. *Præter istos etiam alii è Græcis de pictura, vel pictoribus, commentati. Ut ex iis, qui supersunt, Philostratus, & Callistratus: ex deperditis Anaximenes, Antigonus, Aristodemus, Artemon, Callixenus, Duris, Hegesander, Hypsicrates, Jamblichus, Melanthius, Polemon, Porphyrius, Theophanes, Democritus.*

Anaximenis de antiquis picturis liber memoratur Fulgentio libro III. Mytholog. fabulâ de Actæone.

Antigoni, qui de Pictura scripserit, mentionem facit Plinius libro XXXV. cap. X. ac operis ejus περὶ πινάκων, *de tabulis*, meminit Laertius in Chrysippo. Suspicor, eundem esse Antigonum statuarium, quem de sua arte volumina reliquisse, autor est idem Plinius libro XXXIV. cap. VIII.

Aristodemus è Caria originem ducebat; atque ejus se hospitio usum esse ait Philostratus præfat. lib. prioris Iconum. Sic enim scribit: Ὅσοι μὲν οὖν κράτος ἥψαντο τῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅσοι πόλεις, καὶ ὅσοι βασιλεῖς, ἔρωτι ἐς αὐτὴν ἐχρήσαντο, ἄλλοις τε εἴρηται, καὶ Ἀριστοδήμῳ τῷ ἐκ Καρίας ὃν ἐγὼ ἐπὶ ζωγραφίας ξένον ἐποιησάμην ἐτῶν τεσσάρων. *Quot verò ad hujusce scientiæ culmen pervenerint, ac quot civitates, & reges, studio eam fuerint prosecuti, cùm ab aliis, tum ab Aristodemo, ex Caria oriundo, literarum monumentis est proditum: quicum ego ob picturam quadriennio hospitio junctus fui.* Sed nisi scias, quando Aristodemus ille vixerit, nescitur, quousque pictorum historiam, & picturæ amantium civitatum, aut regum, perduxerit. Ætatem verò ejus non aliunde scire possumus, quàm ex Philostrati hujus ætate. Si audimus Suidam, is bipartiti Iconum operis scriptor vixerit sub Severo Imp. usque ad Philippum. Sed τοῦ μακαρίτου clarissimi Meursii opinio erat, floruisse temporibus Neronis, usque ad tempora Trajani. Vide ejus dissertationem de tribus Philostratis: quàm Philostrati epistolis, primùm à se editis, subjecit. Hoc si est, Aristodemus Plinio fuerit æqualis: &, utcunque supervixerit, non multum tamen post eum historiam pictorum potuerit producere.

Artemon quoque περὶ ζωγράφων * librum composuit: ut est apud Harpocrationem in Πολύγνωτος. * De Pictoribus.

Callixenus reliquit ζωγράφων τε, καὶ ἀνδριαντοποιῶν ἀναγραφήν, *pictorum, & statuariorum descriptionem.* Ex hoc librum suum decimum excerpserat Sopater: ut auctor est Photius.

Duris περὶ ζωγραφίας, *de pictura*, citatur à Diogene Laërtio in vita Thaletis.

Hegesander non solùm de statuis, sed & imaginibus, sive picturis, volumen edidit: ut cognoscimus ex Athenæi lib. V. ubi memorat ejus ὑπόμνημα ἀνδριάντων, καὶ ἀγαλμάτων †. Sanè ἄγαλμα poni pro γραφῇ, Suidas ait. Aristoteles tamen distinguit: ut qui in VII. Polit. dicat, μήτε ἄγαλμα, μήτε γραφήν ‡. † Commentarium de statuis, & picturis. ‡ Neque simulacrorum, neque picturam.

Hypsicratis περὶ πινάκων, *de tabulis*, mentio est apud Laërtium in vita Chrysippi.

Jamblichus librum elucubravit περὶ ἀγαλμάτων, *de simulachris & imaginibus.* Refutavit hoc opus Philoponus. Adi de utroque Photium.

Melanthius pictor περὶ ζωγραφικῆς ‡ memoratur Laërtio in vita Polemonis. ‡ De pictura.

Polemon, testante Athenæo lib. XIII. scripsit περὶ ζωγράφων πρὸς Ἀντίγονον *de pictoribus ad Antigonum.* Item libros reliquit περὶ πινάκων, *de tabulis:* ut est apud Laërtium in Chrysippo, & Athenæum lib. XI. & XIII.

Porphyrius item περὶ ἀγαλμάτων * egit. Ex eo quædam legere est apud Stobæum in Eclogis Physicis cap. XXV. Sed is non tam egit de arte, quàm de cultu. * De simulacris.

De Pasitele sic Plinius lib. XXXVI. cap. V. *Quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcia Italiæ ora, & civitate Romanâ donatus cum suis*

oppidanis, Iovem fecit eburneum in Metelli æde, qua Campus petitur. Cum Praxitele eum aliqui confundunt: in his Cæsar Bullingerus de Pictura lib. II.

‡ De pictura.

Theophanes περὶ γραφικῆς ‡ laudatur Laërtio in Aristippo. Democritus etiam de pictura scripsit; ut est apud Laërtium in ejus vita.

56. §. *Græcis addo Afrum, sed Regem, & qui Græce scripserit. Est is Iuba, Mauritaniæ rex.*

Qui *studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regni*: ut de eo loquitur Plinius lib. V. cap. I. Ex ejus libris περὶ ζωγράφων * octavum citat Harpocration in Παῤῥάσιος. Eundem etiam περὶ γραφικῆς † scripsisse, cognoscimus, tum ex eodem Harpocratione in Πολύγνωτος: tum Photio, qui ex Sopatri excerptis citat secundum Iubæ de Pictura librum.

* De pictoribus.
† De pictura.

57. §. *Apud Romanos exiguus pingendi arti honos fuit: ut mirandum non sit, si paucissimi eam exercuerint.*

Ex viris illustribus celebratur C. Fabius, Marci filius; qui anno Urbis DL, ut Plinius ait lib. XXXV. cap. IV. ædem Salutis pinxit; indeque *Pictoris* cognomen familiæ intulit primus. Pater fuit C. Fabii, qui anno DLXXXV. nempe XXXV. annis post pictam à patre ædem Salutis, cum Q. Ogulnio Gallo consul fuit. Multiplicem viri docti errorem, duos, quos diximus, & præterea alios duos Fabios Pictores, confundentis, abunde refutavimus lib. I. de Historicis Latinis cap. III. Petrus Gregorius Tholosanus Syntaxeos Artis Mirabilis lib. XXXI. cap. I. ait, Fabio id datum esse laudi, quòd ædem eam pinxerit: & hoc proditum esse à M. Cicerone in primo Tuscul. Quæst. At contrarium potiùs dicit. Ipsum audiamus Tullium: *An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhasios, fuisse?* Clare, cur non celebrati sint Romani ab arte pingendi, caussam esse ait, non ab ingeniorum defectu; sed quòd non arti huic, uti apud Græcos, sic apud Romanos etiam, suus foret honos. Et sanè postea quoque Pacuvius poëta pingendo non tantùm ab arte hac honoris accepit, quam arti dedit. Plinius loco ante memorato: *Proxime* (post Fabium Pictorem) *celebrata est in foro Boario æde Herculis Pacuvii poëtæ pictura. Ennii sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ.* Ecce clariorem eo ait factam artem, quòd illam non se indignam putaret Pacuvius: qui poëta ipse esset inclytus, & avunculum habuerit Ennium, magni spiritus poëtam, & Africano superiori carum. Subjungit deinde Plinius: *Postea* (pictura) *non est spectata honestis manibus; nisi forte quis Turpilium, equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis, velit referre, hodieque pulcris ejus operibus Veronæ exstantibus. Lævâ is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur.* Videmus, ut a tempore Pacuvii, qui anno Urbis sexcentesimo, paullo ante III bellum Punicum, claruit, ad suam usque ætatem; hoc est, ducentorum annorum spatio, neget quemquam pinxisse honestiorem civem. Excipit tamen mox Q. Pedium, puerum quidem, sed illustri genere natum: ut quem dicat aviam habuisse ex familia Messallæ Oratoris, nepotem præterea fuisse consularis, & triumphalis viri, à Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati. Consulatum enim gessit anno Urbis DCCXI: qui sex habuit consules: primum Hirtium, ac Pansam: iis in magistratu occisis, Pedium, quem diximus, & Octavium, cui postea Augusto cognomen fuit: ac denique his suffectos C. Carrinatem, & Ventidium Bassum. Tam illustrem puerum in pingendo se exercuisse, mirari desinet, qui sciat, quod Plinius ait, naturâ mutum fuisse. Nempe nulla tali disciplinâ convenientior visa est; atque Augustus ipse, qui puerum attigit sanguine, judicium hoc comprobavit. Porrò, ut addit Plinius, *puer magni profectus in ea arte obiit.* Interim celebrantur etiam Cæsares quidam ab artis hujus peritia: ut Hadrianus, qui, ut Xiphilinus de eo scribit, καὶ ἔπλασε, καὶ ἔγραψε, *& statuas fecit, & tabulas pinxit.* Item M. Antoninus Philosophus, qui, ut tradit Julius Capitolinus, *operam pingendo sub magistro Diogneto dedit.* Sed enim ista didicere, cum spes imperii foret nulla. Ut non magis hoc ad picturæ commendationem facere videatur, quam vitæ pastorali pretium statuit, quòd Cæsar Fla. Valer. Justinus Justiniani avunculus, teneris in annis boves paverit; vel etiam, quòd David Rex primum fuerit opilio.

58. §. *Utcunque vero Romani putare soleant, infra suam esse dignitatem, si pingerent: picturas tamen excellentium artificum magno in pretio habuerunt.*

Qui tabulis publicè propositis Arti præcipuè dignationem fecerint, Plinius dicet lib. XXXV. cap. IV. Vide eum lib. XXXV. cap. XI. ubi de L. Æmilio Paulo, & Metrodoro Philosopho, ac pictore, loquitur. Verba ejus adduxi lib. III. de Histor. Græc. voce *Metrodorus.*

59. §. *Ex Latinis etiam imagines præstantium virorum suis fuere complexi libris T. P. Atticus, & T. Varro.*

Plinius lib. XXXV. cap. XI. *Imaginum amore flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, & M. Varro, benignissimo invento, insertis voluminum suorum fecunditati, non nominibus tantum septingentorum illustrium; sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras; aut vetustatem ævi contra homines valere; inventione muneris etiam Diis invidiosus; quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit; ut præsentes esse ubique, & claudi possent.* Plura tam de Attici, quàm Varronis illo opere, afferimus lib. I. de Historicis Latinis cap. XI. & XII. ac permulta, de Varroniano volumine, σὺν Θεῷ adjungam editione secundâ.

60. §. *Post multorum decursum seculorum, in Italia primum, avorum nostrorum ævo, pictura iterum caput extulit. Præcipuam verò superiori seculo gloriam meruere sex isti: Raphaël Urbinas, Michael Angelus Bonarota, Antonius Corrigiensis, Titianus, Sebastianus Venetus, Julius Romanus, Antonius Sartorius.*

Quorum alius hâc, alius aliâ laude præstantior fuit. Lambertus Lombardus Leodicensis, celebris, magnique judicii, dum viveret, pictor, præsertim postquam cum Reginaldo Polo in Italiam fuerat profectus, ut videre est in vita ejus ab homine erudito eleganter exaratâ, atque ab Huberto Goltzio in lucem editâ; hujusmodi de plerisque illorum judicium ferebat. Raphaëli Urbinati tribuebat * χάριτας, sive Venerem, quam uni sibi reservabat Apelles, cùm aliis paria, vel etiam majora, esse paratus esset agnoscere. In Titiano Veneto extollebat *amœnitatem, vivacitatemque, res ipsas naturales similitudine adeo indiscretâ repræsentantium, ut vel acerrimo oculorum sensu ad primum adspectum non raro imponerent.* In eâdem vitâ legas †. *Adjumento majoris illius obscuritatis umbrarum omnes propemodum pictores ante Titianum imaginibus suis hanc eminendi, atque exstandi, vim addere conati fuerunt. Nam hic quidem densa illa umbrarum opacitate, & quasi inamœna quâdam nocte, repudiatâ, hanc lætam, nitidam, atque oculis naturâ lucis amantibus gratissimam, ac proinde perfectissimam, colorum addendorum rationem excogitavit: in qua omnibus ad unum hujus ætatis pictoribus adhuc præcellere existimatur.* Idem Lambertus Lombardus, ut in ejus vita ‡ scriptum, Michaelem-Angelum Bonam-rotam Florentinum, cumque eo Baccium Bandinellum, itidem Florentinum, nec non Andream Mantineum, *velut tres heroas suspiciebat, & venerabatur;*

* Pag. 12. edit. Goltzianæ an. 1565.
† Pag. 23.
‡ Pag. 13.

pro-

propterea quòd absolutiorem intelligentiam, exactiusque judicium, in ipsorum, quàm reliquorum operibus existimabat ab iis deprehendi posse, quorum seniores, & religiosiores oculi magis, quàm manus facilitatem, eamque, quam dixi Venerem, & colorum lenocinia spectarent. Obiit hic Bonarota Romæ annos natus LXXXVIII.

Quæri inter picturæ amatores solet, utrum recentiores veterum laudem adæquârint, vel etiam vicerint. Ac imprimis controversia est de Apelle, & Michaële Angelo. Contentus ero de isto etiam adferre judicium ejusdem Lamberti Lombardi: *Quidam Michelangeli opera antiquis non æquant modo, sed etiam præferunt. Ipse* (Lamp. Lombardus) *quamquam de hoc viro inter nostri temporis artificio idem, quod Græcus poëta de umbra Tiresiæ inter reliquos manes, sentiret: permittebat sibi tamen hac in re ab illis judicibus dissentire: meque interdum, animi caussâ, eorum sententiam juveniliter defendentem ludens rogabat, ut hunc sibi errorem, ex nimia, si ita videri vellem, adversus augustam illam antiquitatem, reverentia natum, ignoscerem.* Fusiùs deinde disserit, unde sit, quòd pictores, sculptoresque, qui atavorum temporibus fuere, longius recessérint ab antiquis: atque inde provenerit, ut, quamquam, qui postea secuti, longiùs hanc artem provexerint, nondum tamen ad priscum decus perduxerint. Pauca exscribam: idque eò lubentiùs, quia non solùm pertinet ad evellendum multis errorem de graphice, vel sculptura; sed in cæteris etiam scientiis, & artibus liberalibus, in quibus non minùs peccari penè ab omni juventute solet. Sic igitur ille de caussis corruptæ picturæ. *Hoc ingeniosè, & rectè, meo quidem judicio, inde evenisse conjiciebat, quod hi infeliciorum temporum artifices canonum artis sibi à doctissimis majoribus, velut per manus, traditorum, partim adhuc memores, in solis illis acquievissent, non jam ampliùs respicientes ad res naturales, nec, uti par erat, ipsique majores factitaverant, earum imitandarum studium canonibus adjungentes, donec sensim ipsi canones hac rerum naturalium imitatione, tanquam alimento quodam suo, destituti, ex eorum memoria effluxerunt: ac deinceps recentiores artifices, amissis jam canonibus, in solam rerum naturalium imitationem incertâ manu, quaque temere, & sine lege ferretur, incumbere coacti sint, ut denuo ex hac diuturna, & assiduâ exercitatione, canones paullatim elicerent; quos quidem canones, quoniam pauci recentiores artifices aliquâ eruditi ingenii laude floruerint, vero consentaneum sit, nondum ad eam certitudinem, & perfectionem, perductos esse, quam antiquis seculis obtinuerunt, post diuturnam scilicet exercitationem complurium ingeniosissimorum artificum, non interruptâ serie sibi mutuo succedentium, quo tempore Græcia, omnibus jam gravioribus bellis defuncta, ac tranquilla pacis, atque otii facta compos, in literarum, & humanitatis studiis acquiescebat, accedente illâ quoque hujus antiquæ perfectionis, & quidem præcipuâ fortassis, caussâ, quòd apud veteres Græcos Graphice (credo quidem sculpturam quoque, cum ambæ, ex arctissimo inter se fœdere mutuâ ope indigentes, eodem semper tempore, ac pari passu, ad perfectionem tetenderint) quoniam in primo gradu artium liberalium habebatur, ita ut perpetuo interdicto servitia inde arcerentur; ab ingenuis, mox ab honestis tantùm exercebatur, quorum quod & liberalior esset educatio, & mediocres saltem facultates, non tam illi quæstus, quàm honestæ voluptatis causâ, arti operam dabant. Itaque cùm nullâ insigni necessitate victûs assiduo manuum labore parandi premerentur, ac proinde eo tantum tempore, cum liberet, animusque alacer, & promptus, sponte sua eo ferretur, artem exercerent: atque hujus ipsius temporis tantum, quantum vellent, in operibus suis exactè perpoliendis possent consumere; facile fiebat, ut nominibus ingeniosis, nec ullius rei, præter laudem, avidis, aliquâ operis sui perfectione magnopere delectatis, plures indies viæ, & rationes ad ejusdem perfectionis incrementa, ac tandem supremum gradum consequendum in mentem venirent. Ecquam enim aliam caussam esse dicemus, cur ne in alio quidem ullo genere artium liberalium hoc seculo habeamus, qui cum veteribus illis doctis, quorum multo maximam fuisse copiam ex historiis colligimus, conferri queant? nisi quod ii, qui nunc studiorum caussâ ad Academias se conferunt, homines ferè tenues, atque à sordida educatione, animo humili, & abjecto, non aliis se disciplinis dedunt, quam è quibus uberius lucrum sperent, atque has quidem ipsas eatenus duntaxat persequuntur, quoad illas ad lucrum ipsum facere videant, reliquis earum partibus, quarum quò minus quæstuosæ, eò fere est liberalior cognitio, præteritis, atque neglectis.*

61. §. *Fuere & qui Patrum avo egregiè de arte pingendi scripserint: ut inter Germanos Albertus Durerus de Συμμετρίᾳ; inter Italos Leo Baptista Albertus, qui anno CIↃ IↃ XL. libros tres de pictura reliquit.*

Natus est ille Noribergæ anno CIↃ CCCC LXXI. ac obiit in patria anno CIↃ IↃ XXVIII. Multum etiam conferet Pomponii Gaurici de Sculptura liber, ac Ludovici Demontiosii de veterum sculptura, cælatura, gemmarum scalptura, & pictura libri duo. Sed omne punctum tulisse videtur, Vir Nobilis, & affinis conjunctissimus, Franciscus Junius, qui tres reliquit libros de pictura, sanè ut multijugæ lectionis, ita bonæ frugis plenos. Ex his, atque aliis, plurima petere est nobis indicta. Nec enim Graphicen ipsam tradere animus fuit: sed solùm Naturam, & Constitutionem ejus; nisi quòd ad inventionem, & propagationem Artis ostendendam, addidi pauca de illustrium Pictorum historia: quemadmodum in cæteris etiam artibus, ac scientiis facere proposui.

F I N I S.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM ET SCIENTIARUM NATURA AC CONSTITUTIONE
LIBER II.
SIVE DE PHILOLOGIA.

Cap. I.

Quia Philologia pars est Polymathiæ; ut hæc liberalium studiorum: eò initio adfertur distributio totius liberalium artium, ac scientiarum orbis: atque usus, & præstanstantia eorum etiam studiorum exponitur, quibus ad disciplinas graviores præparamur.

1. §. *De Grammatistice, Gymnastice, Musice, Graphice, superiori nobis libro sermo fuit. Quæ artes, ut liberales dici merentur, collata cum illis* βαναύσοις, *sive vulgaribus, ac sellulariis: ita magis liberalibus similes, quàm liberales videantur, si comparemus eas cum disciplinarum iis, de quibus deinceps agere proposui. Siquidem quatuor istarum, de quibus vidimus, nulla orationem dirigit, vel rationem: nulla etiam (nisi quatenus pariter pertineat ad* πολυμάθειαν, *vel ipsam philosophiam) pietate, aut prudentiâ, instruit mentes nostras.*

C satis quidem liquet, tum de Grammatistice, tum de Gymnastice. Prior enim solùm signa tradit, quibus liberales scientiæ consignentur. Altera corpus, non animum, exercet. Verùm de Musice, & Picturâ video quibusdam aliter videri. Ac de Musica quidem eò dissentiunt, quia hæc modulatione sonorum affectûs componat: ut ex iis videre fuit, quæ de Doricis, & Æolus modis, antea dicta sunt. Non diffiteor. Verùm pertinet eadem ad Polymathiam, cùm unam esse constet è septem artibus liberalibus. Præterea in quadrigâ illâ popularium artium propriè locum habet practica illa Musica, quâ pueri imbuuntur. At θεωρία * eorum est μαθηματικωτέρα †, ac sublimioris considerationis: quomodo huc refertur. Atqui, inquiunt, Musice naturâ suâ instillat teneris animis bene vivendi præcepta, vel exempla. Multum dicerent, si hæc præstaret de suo. At longè aliter est: quandoquidem exempla petit ab Historia, vel Poësi: præcepta haurit è philosophia morali; quod ex Theognide, & aliis liquet. Solùm igitur à se habet modulationem sonorum: quæ animos quidem studiis, vel negotiis lassos recreat, ut alacriores redeant ad labores. Verùm hoc est animum ad studia, & virtutis opera præparantis: non jam studio aliquo, quò fiat sapientior, vel melior, occupantis. Graphice denique, sive pingendi ars, nihil proprium obtinet, nisi artificium feliciter aliquid repræsentandi. Pingit exemplum virtutis: sed ab historico, si verum; sin fictum, à poëta illud mutuatur. Animalis, vel plantæ figuram ob oculos ponit: sed hanc accipit ab historia naturali. Atque ita in cæteris. Ut magnam habeat affinitatem cum Grammatistice. Quod hæc literis, quæ vocum sunt symbola, id illa imaginibus, quæ non vocum, sed rerum signa sunt, significat. Et ita quidem cum quatuor illis artibus est comparatum.

* Contemplatio.
† Mathematica magis.

2. §. *At longè aliter est de disciplinis illis, quas, tanquam superioris ordinis, à quatuor popularibus secrevimus. Hæ à quibusdam dispescuntur in* παιδείαν, λόγον, καὶ θεωρίαν, eruditionem, orationis, rationisque disciplinas, & scientiam.

Hæc tria quia retinuisset, nihil se amisisse ajebat Stilpo Megarensis: ut Laërtius in ejus vita refert, & ex eo Hesychius Illustris. Porrò per θεωρίαν videtur intellexisse Philosophiam. Per λόγον autem, Grammaticen, Rhetoricen, Poëticen, Logicen. Per παιδείαν verò, Historiam, & Mathesin.

3. §. *Alii apertiùs aliquantò dividunt in hæc quinque;* τὰ φυσικὰ, τὰ ἠθικὰ, τὰ μαθηματικὰ, τοὺς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ περὶ τέχνης πάσας ἐμπειρίαν· naturalia, moralia, mathematica, doctrinam, quæ orationem & rationem format, omnemque artium peritiam.

Quæ universa calluisse dicitur Democritus Abderita: unde, & πένταθλος, sive *quinquertio*, est nuncupatus. Auctor Laërtius in Democrito. Posteà verò, ubi memorat, quæ de singulis horum scripserit Democritus, τοὺς ἐγκυκλίους λόγους vocat μουσικά: eoque refert poësin, vocabulorum explicationem, & alia. Per τεχνικὰ verò, quæ postremum obtinent locum, intelligit medicinam, picturam, artem militarem, & quæ hujusmodi sunt.

4. §. *Evidentior, plenior que mihi distributio videtur in doctrinam verborum, & rerum. Verborum illa est tum Grammatices, tum etiam artis Rhetoricæ, & Poetica, quatenus circa sermonem versantur.*

Nam ratione rerum sublimioris sunt considerationis, & Eloquentiæ nomine continentur; ut postea dicetur.

5. §. *Doctrina rerum est quadruplex. Nimirum vel est memoriæ, ut Historia sive naturæ, sive gestorum: vel phantasiæ, ut Poësis: vel rationis, ut Philosophia: vel revelationis, ut Theologia.*

Ac omnis hæc doctrina, veriùs *doctrina* nomen meretur, cùm sermo potiùs sit vehiculum doctrinæ.

6. §. *Omnium autem apertissimè divisurus mihi videor in tria disciplinarum genera: primum earum, quæ per-*

pertinent ad πολυμάθειαν; ut quæ viam parant ad Philosophiam. Alterum illarum, quæ pars sunt Philosophiæ, studiorum reginæ. Tertium est hujus Reginæ comitum, ac instrumentorum; cujusmodi utraque est Eloquentia.

Eloquentia est instrumentum hominis Politici; non quidem ad Prudentiam civilem consequendam, sed exercendam. Nisi laxè lubeat prudentiam capere, quatenus tum in agendo, tum in dicendo consistit.

Ut distributio hæc faciliùs intelligatur, à fonte rem arcessam, deque universæ doctrinæ ratione pauca dicam.

Quotquot studiis incumbimus, ad horum aliquid collimamus: ut alii alios intelligamus: ut sciamus res divinas, & humanas: ut bene dicamus. Proque triplici hoc studiorum fastigio, triplex est doctrinæ genus; linguarum, sapientiæ, & eloquentiæ. Sed sapientiæ studium partim circa singula versatur: partim circa universa genera. Singulorum est historia: quæ vel rerum naturam, vel gesta Dei, ac hominum describit. Universum genus considerant hæc tria; Christiana pietas, prudentia civilis, & scientia naturalis. Pietas Christiana præstat, ut tum ipsi bene ex naturæ, sive rationis, præscripto vivamus, tum ut beati simus post hanc vitam. Prudentia civilis, ut rectè aliis præsimus in terris. Scientia naturalis, ut sciamus rerum naturalium caussas. Nam eò hæc historiam naturalem excedit, quòd illa narret, quæ sensibus observantur: hæc verò ratione indaget occultas rerum caussas. Superest eloquentia, cujus incunabula habemus in elegantia, & ubertate sermonis; & eatenus pertinet ad prævias disciplinas. Consummatur autem, si cum prudentia civili conjungatur. Quod cùm fit, magnum est Politici hominis instrumentum ad flectendos animos in senatu, in judiciis, in concione, in castris. Per universa hæc studia animum suum diffuderat Julianus Cæsar: magnus omnino vir; sed major futurus, nisi Libanium nimis æstimâsset. De eo sic Ammianus Marcellinus lib. XVI: *Per omnia* PHILOSOPHIÆ *membra prudenter disputando, currebat. Sed tamen, cum hæc effectè, pleneque colligeret, nec humiliora despexit:* POETICAM *mediocriter, &* RHETORICAM, (*ut ostendit orationum, epistolarumque ejus cum gravitate comitas incorrupta*) *& nostrarum, externarumque rerum* HISTORIAM *multiformem. Super his aderat Latinè quoque disserendi* sufficiens* SERMO. A summis ad ima descendit Ammianus. Nos contra adscendemus ab imis. Videmus, ut eum laudet à sermone etiam Latino; hactenus saltem, quòd eâ parte etiam suffecerit. Græci autem sermonis ea est illi elegantia, is nitor, ea facundia, ut omnes rapiat in admirationem sui. Tribuit quoque historiarum notitiam & rhetorices, ac poëticæ. Atque hujusmodi fuisse ait in studiis humilioribus. Imprimis verò attendisse ad philosophiam, sic ut de quacunque ejus parte prudenter dissereret.

* *Valesius*, differenti.

Hisce generatim delibatis veriùs, quàm expositis, nunc à πολυμαθείᾳ, cujus partem esse Philologiam, inferiùs liquebit, initium capiamus: ac proximè quidem à vocabulo ipso, & aliis ejus appellationibus: quandoquidem ea petuntur à natura, atque usu ejus: de quibus hoc loco singulatim agere, propositum est nobis.

7. §. *Artes, quibus ad philosophiam præparamur, Græcis propterea προπαιδείας, vel προπαιδευμάτων nomine, censentur. Et quia latè hæ artes patent, etiam πολυμαθείας, vel πολυμαθημοσύνης, Latinis* variæ eruditionis, *nomen obtinent. Præterea nuncupant ἐγκυκλοπαιδείαν, quam Latini* disciplinarum orbem *reddiderunt. Artes ipsæ similiter ἐγκύκλιοι dicuntur, vel τῶν ἐλευθέρων. Quomodo & Latini* artes *vocant* liberales, *tanquam libero homine dignas.*

‡ *Scientias liberorum hominum.*

Sanè si Aristoteles ipse quatuor eas, de quibus superiori libro egimus, τῶν ἐλευθέρων ἐπιστήμας ‡ in octavo Politicorum nominat: quanto magis id nominis tribuendum illis, quibus ad philosophiam proximè præparamur! Imò has ἐγκυκλίους Seneca quoque *liberales* appellat epist. LXXXVIII. Sed existimat, id vocabulum aliquanto esse augustius, quàm ut orbi disciplinarum conveniat. Mavult ideo *pueriles* vocare; idque præeunte Posidonio; ex cujus sententia quatuor statuit genera artium. *Sunt*, inquit, *vulgares, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares, opificum; quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt. Ludicræ, quæ ad voluptatem oculorum, atque aurium, tendunt. Pueriles, & aliquid habentes liberalibus simile, quas ἐγκυκλίους Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, imò, ut veriùs dicam, liberæ, quibus cura animi virtus est.* Sed nihil caussæ est, cur disciplinas, quas ille *pueriles* vocat, honesto *liberalium artium* nomine fraudemus. Nec enim dicuntur *liberales*, quia liberum faciunt; quod sola Philosophia promittit, & præstat: sed *quia libero homine digna sunt*; ut ibidem ipse agnoscit Seneca. Hinc Terentius Eunucho* sic eas περιφράζει: *Quas liberum scire æquum est:* quæ Comici verba infrà pleniùs explicabimus. Idem videtur Plinius velle in præfat. libri XIV: *Pessum*, inquit, *iêre vitæ pretia: omnesque à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere; ac servitute solâ profici cœptum.* Ubi maximum bonum vocat libertatem; unde ei servitutem opponit: ut sententia Plinii sit, *liberales* dici ex eo, quia conveniant illis, qui fruuntur libertate. Atque eodem sensu à Cicerone, Ovidio, & aliis, *ingenuæ* vocantur.

* *Act. 3. sc. 2.*

His artibus animus noster ad Philosophiam præparatur. Unde Pythagoras apud Stobæum sermone XLI: Ὡς πρὸ τῶν μεγάλων μυστηρίων τὰ μικρὰ παραδοτέον, καὶ πρὸ φιλοσοφίας παιδείαν. *Vt ante majora mysteria tradi debent minora: sic & artes liberales ante Philosophiam.* Cui simile hoc Simplicii in Enchiridion Epicteti †: Ἀδύνατον πρὸ τῶν μικρῶν φασὶ τῶν μεγάλων μεταλαχεῖν. *Nec enim fieri posse ajunt, ut participes simus majorum mysteriorum, minorum expertes.* Eadem mens Senecæ epist. LXXXVIII: *Quare liberalibus artibus filios erudimus? Non quia virtutem dare possint; sed quia animos ad accipiendam illam præparent.* Ibidem de his artibus inquit: *Rudimenta sunt nostra, non opera.* Nec abeunt vel Judæi, vel Christiani. Lactantii enim est lib. III, cap. XXV. *Multis artibus opus est, ut ad Philosophiam possit accedi.* Ac Philo Judæus πολυμάθειαν, sive ἐγκυκλοπαιδείαν, vocat prooemium, & vestibulum sapientiæ. Quemadmodum & famulam ejus appellat, & cum Agar confert, quæ Saræ ancilla erat. Eleganti etiam allegoriâ ait, ut Abraham priùs ex Agar suscepit, quàm Saræ misceretur: ita nos priùs misceri ancillæ Philosophiæ, hoc est, liberalibus disciplinis, quàm prolem ex virtute concipimus. Multus est in hoc argumento libro περὶ τῆς εἰς προπαιδεύματα συνόδου. Ac inter cætera sic scribit: Οὐ γάρ ἐσμεν ἱκανοί δέξασθαί πω γονὰς ἀρετῆς, εἰ μὴ πρότερον ἐντύχωμεν αὐτῆς τῇ θεραπαινίδι· θεραπαινὶς δὲ σοφίας, ἡ διὰ τῶν προπαιδευμάτων ἐγκύκλιος, μουσική, καὶ λογική. ὥσπερ γὰρ ἐν μὲν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων· ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔνεστιν· οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια. ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν ἐπ' ἐκείνην φέρουσα. χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τῶν μεγάλων ὑποθέσεων μεγάλα καὶ τὰ προοίμια εἶναι, συμβέβηκε· μεγίστη δὲ ὑπόθεσις ἀρετή. καὶ γὰρ περὶ μεγίστην ὕλην καταγίνεται τὸν σύμπαντα ἀνθρώπων βίον. εἰκότως οὖν, οὐ βραχέσι χρήσεται προοιμίοις, ἀλλὰ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ, ἀστρονομίᾳ, ῥητορικῇ, μουσικῇ, τῇ ἄλλῃ λογικῇ θεωρίᾳ πάσῃ, ὧν ἐστι σύμβολον ἡ Σάῤῥας θεράπαινις Ἄγαρ. *Non sumus enim idonei prolem ex virtute suscipere, ni priùs congrediamur cum ejus famula. Est autem sapientiæ famula Musica, Logicaque, quâ liberaliter instituimur. Sicut enim in domibus vestibula sunt ante januam, & urbes habent sua suburbia, per quæ adeuntur: ita & ante virtutem artes liberales sitæ sunt. Nam illa per hanc viam aditur. Sciendum autem, quòd magnorum argumentorum magna esse conveniat etiam proœmia. Atqui virtus*

† *Pag. 17.*

virum est argumentum maximum. Habet enim materiam maximam; videlicet totam hominum vitam. Merito igitur non parvo utetur proœmio; sed Grammaticâ, Geometriâ, Astronomiâ, Rhetoricâ, Musicâ, reliquâ contemplatione Logicâ universâ, quæ significantur per Agar, Saræ famulam. Quid hinc manifestius, quàm sermocinandi, & ratiocinandi artes, ac præterea disciplinas Mathematicas, præmitti philosophiæ debere? Objecter aliquis Heracliti illud*, πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει, *variâ eruditio mentem non docet.* Item, quòd Cynici † τὰ ἐγκύκλια μαθήματα rejecerent. Atque idem de Stoicis dicat, & Epicureis, ipsoque Senecâ, qui utramque hanc sectam sectabatur, & ex duabus facere voluit unum. Nam & ille variam eruditionem ridere videtur lib. de brevitate vitæ cap. XIV: item ep. LXXXVIII. Verùm omnes isti non aliud volunt, quàm liberalibus disciplinis non esse inhærendum, quia non dent virtutem; sed tantùm præparent; ac rudimenta esse debeant, non opera; quemadmodum antea ex ipso Seneca dicebamus. Nec Sanctorum patrum illi, qui secularia reprehendunt studia, alios damnant, quàm qui modum in his studiis non tenerent; cumque famulari veræ debeant sapientiæ; ea nihilominus supra dominam ipsam efferrent: ut gentiles faciebant, & plerique Christianorum; qui ex Philologis, ac Philosophis, in Ecclesiam recepti, sic prima studia miscerent sacro, ut Christianam religionem non ornarent, sed corrumperent. Cæteroquin satis videbant liberalia studia esse donum Dei, atque eruditionem inter humana bona primum tenere locum: de quo Nazianzenus oratione in laudem S. Basilii. Imò quantum Christianis ex eruditione variâ accedat, non ignoravit Julianus Cæsar: qui evertendæ religioni nostræ facilem esse viam arbitrabatur, si iis politioris literaturæ scriptores non prælegerentur in scholis: ut videre est apud Nazianzenum Invectivâ I. in Julianum, Socratem lib. III, cap. XII, & XVI, ac Sozomenum in Tripart. lib. VI, cap. XXXVII. Ac ne Christianos id falsò objectâsse credas, agnoscit & homo gentilis, Ammianus Marcellinus: qui gemino in loco, libro videlicet XXII, atque iterum XXV, narrat ‡, ut prohibuerit, ne quis Christianus doceret Grammaticen, vel Rhetoricen. Quibus nominibus humaniores omnes literas, hoc est, proprietatem vocabulorum, historiam universam, styli doctrinam, ac enarrationem oratorum, poëtarumque, complectebatur. Nimirum acutus, ac perspicax Imperator satis videbat, quo pacto maximè posset nocere religioni Christianæ. Utinam modò nunc non pauci adeò, quos illustri loco in Ecclesia sua constituit Deus, tam parum essent oculati, ut necdum viderent, quantum hæc studia humanitatis majoribus conferrent; eoque sibi, & aliis, persuasum irent, sufficere si illa minora gustemus, ut, crocodili metu, canis solet Nilum. Quales tantùm non dicunt, delipuisse Julianum; cùm ex Grammaticis, & Rhetoricis, ad Christianam religionem multum adeò utilitatis redundare arbitraretur. Equidem dixero à multis esse lustris, quòd experientia quæ stultorum etiam magistra esse solet, didici, in hisce etiam literis nostris locum habere illud Ascræi vatis*: πλέον ἥμισυ παντὸς†: majoraque esse speranda ab iis, qui, penitioribus priùs literis imbuti, post operam dimidiam, vel longè minorem etiam, minoribus studiis impensam, reliquum dimidium in majoribus decurrere gestiunt; quàm illis, qui, hisce levioribus contentis, ad graviora continuò provolârunt, longàque etiam ætate consenuerunt, & solâ hac fiduciâ magni sibi videntur Aristarchi; cùm interim nihil ab iis sperare liceat eruditis vel oculis, vel auribus dignum; beneque agi nobiscum putemus, si non tales bellum literis, & literatis indicant. Quod non pauci faciunt. Sed hos, qui contemtim adeò de humanitatis studiis loquuntur, contemnamus & ipsi; quando graves satis inscitiæ suæ pœnas luunt, dum nihil illorum capiunt, quæ assiduè captant; nec aliâ de caussâ sic erga penitiores insaniunt literas, quàm quia sui similes esse velint cæteros. Quam caussam verè adsignat magnus ille & re, & nomine, Theologus, Gregorius Nazianz. orat. in fun. Basilii: Οὐκοῦν ἀτιμαστέον τὴν παίδευσιν, ὅτι τοῦτο δοκεῖ τισιν, ἀλλὰ σκαιοὺς, καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτέον τοὺς οὕτως ἔχοντας, οἳ βούλοιντ᾽ ἂν ἅπαντας εἶναι καθ᾽ ἑαυτοὺς, ἵν᾽ ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ᾽ αὐτοὺς κρύπτηται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδευσίας ἐλέγχους διαδιδράσκωσιν. *Non igitur honore suo fraudanda est eruditio, quia sic videatur nonnullis: sed potius eos esse levos, & imperitos existimabimus, qui ita sunt animati: qui vellent omnes sibi esse aggregatos, ut in communi illo grege caput eorum lateat, & inscitia reprehensionem effugiant.* Quæ verba etiam Justo Lypsio adducta lib. I Manud. ad Stoic. philosoph. Sed Græca non satis cepit: ut vel illud arguit, quòd sic vertat, *censendum levos, & imperitos illos sic affici.*

* Apud Laërt. um in Heraclito.
† Idem extremo l. 6
‡ P. 239 & 316. edit. Hamburgensis à Lindenbruchio procuratæ.
* Hesiod. lib. I ἔργ. καὶ ἡμερ.
† Dimidium plus toto.

Cap. II.

Qui admitti ad studia debeant: inque his etiam feminas reponendas: item de ordine studiorum.

1. §. *Quod si artes hæ præparant ad omnem sapientiam, ac prudentiæ studium, quod* Philosophiam *dicimus: non potest non utrque sexus ad has artes admitti. Scio, id negari à nonnullis; qui inde pudicitiæ periculum esse arbitrantur. Sed si recta, ac conveniens ineatur studiorum ratio, nullam animis inferent noxam.*

Quod sapiens ille Hispanus, Lodovicus Vives, ostendit partim de Institutione Christianæ feminæ lib. I; partim libro de Officio mariti cap. de disciplina feminæ.

2. §. *Et sanè qui sexum alterum ad studia idoneum negant, jam olim rejecti fuere ab omnibus philosophis.*

Quippe Pythagoras, ut in ejus vita refert Malchus, hoc est, Porphyrius, instituit οὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, *non solum viros, sed & feminas.* Inque his ibidem refertur Theano; uti & ab Jamblicho in ejusdem Pythagoræ vitâ. Et ante hos idem tradiderat Didymus libro de Philosophia: unde hoc refert Clemens lib. I Stromat. Θεανὼ τὴν Κροτωνιᾶτιν πρώτην γυναικῶν φιλοσοφῆσαι, καὶ ποιήματα γράψαι· *primam feminarum Theano, & philosophatam esse, & poemata scripsisse.* Fuisse eam Brontini Crotoniatæ filiam, ipsius Pythagoræ uxorem, proditum est Laertio lib. VIII, & Theodereto † Serm. II de principio adversus Gentes. Nec aliter animati fuere Stoici, Epicurei, ac Academici ipsi. De quo sic Lactantius lib. III, cap. XXV: *Senserunt hoc adeò Stoici, qui & servis, & mulieribus, philosophandum esse dixerunt: Epicurus quoque, qui rudes omnium literarum ad philosophiam invitat: item Plato, qui civitatem de sapientibus voluit componere.* De Epicureis etiam firmat, quod mox subjungit: *Denique nullas unquam mulieres philosophari docuerunt, præter unam ex omni memoria Themisten.* Ea Themiste erat Leontii conjux, ad quam Epicurus scripsit. Ut nihil caussæ sit, cur *Themistoclea* legamus, Quamquam hoc quoque institutum nostrum firmet: sed de Pythagoricis. Themistoclea enim Pithagoræ soror fuit.

† In Græcarum affectionum Curatione pag. 24. edit. Commelin.

3. §. *Verùm sectas mittamus. Quantus earum numerus, quæ sive alicui se sectæ addixerint, sive minus; pulcram sibi laudem parârint eruditione!*

Innumerus propè earum numerus est: & multa retulimus quadruplici opere de Græcis, Latinisque, tum historicis, tum poëtis. Ne tamen nihil nunc agam, plusculas adducam: sed vix alias, quàm iis libris indictas nobis.

In his Arignote, quæ de Gestis Dionysii Tyranni scripsit, Ἀριγνώτη ἡ τὰ περὶ Διονυσίου γεγραφυῖα. Memoratur Clementi Alexandrino lib. IV Stromat.

He-

Hestiæa Alexandrina Grammatica scripsit, utrum, quæ Homerus retulit de bello Trojano, fabula sint, an historia: ut Strabo refert lib. XIII. Meminit & Anonymus in Iliad. Γ *.

* Pag. 61. edit. Basil.

Arete, Aristippi Cyrenaici, qui Socratem audivit, filia, à patente fuit instituta; uti ab hac filius Aristippus, ex eo dictus μητροδίδακτος. Atque ab hoc Aristippo Theodorus, qui primò ἄθεος, postea θεὸς appellatus est. Ut de singulis horum auctor nobis est Laërtius lib. II.

Hellanicus, & ex eo Tatianus, initio libri adversus Græcos, ait, Atossam in Persia imperâsse, primamque docuisse ἐπιστολὰς συντάξειν, *epistolas scribere*.

Alexandri Magni ætate, videlicet Olympiade CXI, claruit Hipparchia, soror Metroclis Cynici, uxor Cratetis Cynici: de qua pluscula Laërtius lib. VI. Ea scripsit de argumentis philosophicis, item epicheremata, & quæstiones ad Theodorum, cognomento Atheum: ut est apud Suidam.

De Pamphilæ Ægyptiæ, quæ Neronis tempore vixit, octo libris historiæ nucellæ, vidimus lib. II de Historicis Græcis cap. VII.

Athenæo lib. I cap. VIII celebratur Agallis Corcyræa grammatica: à qua in literas relatum ait, pilæ lusum esse repertum à Nausicaa: sed existimat eam hoc dedisse honori suæ gentis. Nam Dicæarchum Sicyoniis quidem, Hippasum verò Lacedæmoniis tribuere. Sed pro Agallide est, quòd Homerus solam ex heroinis Nausicaam inducat pilâ ludentem. Cæterùm quam Athenæus vocat Agallidem, (sic enim constanter in ejus legitur codicibus) hæc Suidæ dicitur Anagallis. Et videtur hæc verior esse scriptura: partim quia mendi suspicionem tollit series literarum: partim quòd ἀναγαλλὶς etiam herbæ sit nomen; & non sit inusitatum, nomina à plantis imponi; ut ex Fabiis, Pisonibus, Lentulis, Ciceronibus, liquet.

Tres Romanas feminas his verbis celebrat Quinctilianus l. I. cap. I: *Gracchorum eloquentiæ multùm contulisse accepimus Corneliam matrem; cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus: & Lalii filia reddidisse in loquendo paternam eloquentiam dicitur: & Quincti Hortensii filiæ oratio, apud Triumviros habita, legitur non tantùm in sexus honorem.* De Hortensia idem reperias apud Valerium Maximum lib. VIII, c. III, & Appianum lib. IV de bellis civilibus *. Tacet Fabius de literatissima Vari conjuge: de qua Servius in Eclog. III: item de Cornificia; de qua sic Eusebius, sive potius ex Tranquillo Hieronymus in Chronico ad annum CIƆ IƆ CCCC LXXVI: *Cornificius poëta, à militibus destitutus, interiit; quos, sæpe fugientes, galeatos lepores appellaverat. Hujus soror Cornificia; cujus exstant insignia epigrammata.* Quæ verba varii postea exscripsere: in his etiam Vincentius Bellovacensis lib. XXXII Speculi Natur. cap. LI. Sed male apud eum legitur *Cornificina.* Joanni Glandorpio in onomastico verisimiliter eadem videtur ac illa, de qua sic Guido Bituricensis, titulo de Memoria: *Cornificia, mulier Romana, quæ, regnante Cæsare Octaviano, claruit, dicere solita est, solam doctrinam liberam esse, in quam fortuna tela sua figere non posset.*

† P. 608. edit. H. Steph.

Eruditam Canii uxorem Theophilam laudat Martialis lib. VII, epigr. 68.

Hac est illa tibi promissa Theophila, Cani,
Cujus Cecropia pectora dote madent;
Hanc sibi jure petat magni senis Atticus hortus,
Nec minus esse suam Stoica turba velit.
Vivet opus, quodcunque per has emiseris aures:
Tam non fœmineum, nec populare sapit.
Non tua Panthenis nimium se præferat illi,
Quamvis Pierio sit bene nota choro.
Carmina fingentem Sappho laudabit amatrix:
Castior hac, & non doctior illa fuit.

Catharina Alexandrina, virgo doctissima, si Actis ejus credimus, claruit sub Maximino; ac XVIII annos nata, cum quinquaginta philosophis disputâsse dicitur; eosque subtilitate sermonis vicisse, atque ad Christianam convertisse religionem. Passio ejus refertur ad annum Christi CCCVII. Meminere ejus Beda, Usuardus, Ado. In vett. codd. *Æcatharina*, vel *He-catharina* dicitur: quod corruptum videtur ex Ἡ Καθαρίνα.

Et quid doctius Zenobiâ, Palmyrenorum reginâ, religione Judæâ? quæ quanta fuerit, ex Aureliani Cæsaris ad Senatum Romanum literis apud Trebellium Pollionem videre est. Idem Pollio refert, eam scisse Latinè, locutam quoque Ægyptiacè: Historiam etiam Alexandrinam, atque Orientalem, compendio constrinxisse. Latinam Græcè legerat. Ad Græcas verò literas, ut Flavius Vopiscus ait, magistrum habuit Dionysium Longinum, Porphyrii philosophi antea magistrum, ac, ut Eunapius eum vocabat, βιβλιοθήκην ἔμψυχον, καὶ περιπατοῦν μουσεῖον· *vivam bibliothecam, & ambulans musæum:* cujus & hodie aureolus exstat liber περὶ ὕψους, sive *de sublimi charactere.*

Sosipatra etiam, Eustathii, magni nominis viri, conjux, ut Eunapii in Ædesio verba usurpem, τά τε τῶν ποιητῶν βιβλία διὰ στόματος εἶχε, καὶ φιλοσόφων, καὶ ῥητόρων· καὶ ὅσα γε τοῖς πεπονηκόσι, καὶ ταλαιπωρημένοις μόλις ἐπῆρχε, καὶ ἀμυδρῶς εἰδέναι· ταῦτα ἐκείνη μετ' ὀλιγωρίας ἔφραζεν, εὐκόλως, καὶ ἀλύπως εἰς τὸ σαφὲς ἐπιτρέχουσα· *non poetarum modò, sed etiam philosophorum, atque oratorum scripta, in ore habebat; & quæ cæteri difficulter, atque obscure poterant percipere, neque nisi cum magno molimine, & ingeniorum tormento, hæc illa otiose, citra laborem, explicabat, prompteque declarabat.* Narrat item, licet maritus Eustathius summus esset vir; illam tamen sic præluxisse, ut propter sui excellentiam obscurârit mariti gloriam. Refert præterea, ut post mariti excessum liberos instituerit domi: & in hac re opitulatus fuerit ejus amantissimus Ædesius.

Quid dicam de Eustochio, Paullæ Romanæ filiâ, Hebraicè, Græcè Latineque doctâ, inque sacrarum literarum lectione pene assiduâ? de cujus laudibus plura apud B. Hieronymum. Quid de aliis loquar, ad quas epistolæ exstant ejusdem Hieronymi? Ut sunt Paulla, Læta, Fabiola, Marcella, Furia, Demetrias, Salvina, Gerontia. Quid eas quoque, ad quas literas habemus, Ambrosii, Augustini, Fulgentii? Quarum doctrinam illæ ipsæ epistolæ testantur.

Hypatia illius Theonis Alexandrini, cujus scripta habemus, filia fuit, & Astronomicarum rerum valde intelligens: sed Alexandrini ejus corpus discerpsere, ac frustatim sparserunt. Quam rem breviter tangit Hesychius Milesius. Res autem ita habet. Quia frequentiùs esset cum Oreste, calumniæ occasio data est clero B. Cyrilli. Ex eo Lector Petrus alicunde redeuntem curru detraxit: inde in Ecclesiam protracta, vestibus nudata, in frusta dissecta, combustaque. Vide hæc fuse narrantem Socratem Histor. Eccles. lib. VII. cap. XV. & Nicephorum Callistum lib. XIV. cap. XVI. ac imprimis Suidam in Ὑπατία. E junioribus adi Savilium Prælectionibus in Euclidem *. * Pag. 15. 16. & seq. Exstant ad eam epistolæ Synesii; ubi nunc inscribit, τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ, nunc simpliciter τῇ φιλοσόφῳ. Etiam Pauli Silentiarii in eam epigramma habemus lib. I. Ἀνθολογίας. Quamquam verò non possim non dolere tam tristi Hypatiæ fato; non tamen tam irascor B. Cyrillo, patriarchæ Alexandrino, quem ab eo facinore plane immunem fuisse confido; quàm Theodoro, Lectori ejus, ac concitatæ ab illo plebi Alexandrinæ.

Ac iisdem temporibus claruit Eudocia, Athenais priùs dicta, Leontii philosophi filia, uxor Cæsaris Theodosii junioris, Græcis, Latinisque literis imbuta, poëmatum studiosa, matheseos, ac philosophiæ studiis egregie exculta: de qua plura Socrates lib. VII. Hist. Eccl. cap. XXI. Theodorus Lector initio Collectaneorum, Chronicon Alexandrinum, Constantinus Manasses, ac Nicephorus.

Circa annum Christi quingentesimum, doctrinæ, & sapien-

ſapientiæ nomine celebrata eſt Amalaſuenta, filia Theoderici, regis Gothorum, uxor Eutharici Cillicæ, cui palmata veſtis*, ſive conſularis dignitas, collata ab Iuſtino Imperatore; Athalarici autem Regis mater: de qua ſic, inter alia, Caſſiodorus lib. x, Variarum epiſt. iv. *Hinc eſt, quòd ejus doctrina mirabilis per multiplices linguas magna ubertate diffunditur. Cujus ingenium ita paratum reperitur ad ſubitum, ut non putetur eſſe terrenum. In libris Regum Regina Auſtri veniſſe legitur ad diſcendam ſapientiam Salomonis: hic Principes audiant, quod ſub admiratione cognoſcant.* Tam erudita, & prudens regina, nihil æquè ſtuduit, quàm ut filius Athalaricus, (quo annos tantùm octonos nato, ipſa habenas regni ſuſcepit, anno Christi ıↄxv) ſedulò literarum ſtudiis incumberet: ſed, per Gothos caproptet tumultuantes, coacta eſt deſiſtere ab inſtituto: ut Procopius eſt teſtis lib. i. de Bello Gothico. Qui & de nece ejus narrat: uti quoque Jornandes. Incidit mors ejus in annum Chriſti ıↄ xxxiv.

* Caſſiodorus lib. 6. epiſt. 1.

Helpis, Boëthii (quo Romanus orbis poſt Varronem, & Nigidium Figulum, nihil habuit doctius) erudita conjux, anno floruit ıↄ xxx. Reliquit hymnos in Apoſtolos.

Juſtiniani Cæſaris temporibus claruit etiam Theodora, orta à Sampſigeramo, & Monimo: à quibus & Iamblichus genus ducebat. Fuit hæc fœmina gentilis: ſed nec philoſophiæ imperita, nec Poëticæ, vel Grammaticæ; imò ad Geometricas, & Arithmeticas ſpeculationes evecta: inſtituta autem ab Iſidoro Philoſopho, & Damaſco Damaſcio: quorum hic vitam illi Iſidori dedicavit. Auctor Photius cap. clxxxi.

Anno ıↄxc, quo obiit S. Radegundis, in honore erat alumna ejus Bandoninia, quæ de ſanctæ dominæ ſuæ vita librum reliquit. Habes apud Surium a. d. xiii. Auguſt.

Circa annum ıↄ c lxxx. claruit Hilda Abbatiſſa Angla, Hererici principis Deiriorum filia ex Breſquida, ut Beda vocat, ſive ut alii appellant, Beorwida, ſoror Hereſwidæ, quæ mater fuit Aldulphi, Orientalium Anglorum regis. A multiplici doctrina celebrat Joannes Pitſeus in ſcriptoribus Anglicanis. Vide de ea Bedæ Hiſtoriam Eccleſ. gentis Angl. lib. iv. cap. xxiii. ubi inter alia commemorat, ut etiam reges, & principes, ab ea conſilium petierint; quod prudentiam arguit: item ut ex ejus monaſterio quinque viderit epiſcopatus honorem adeptos: quod, inter alia, oſtendit doctrinæ, ac pietatis zelum.

Circa annum ıↄ cc lxx. S. Rictruda, virgo nobilis, multum profecit in literis ſub magiſtro Alcuino. Poſt cujus ex Anglia diſceſſum, in monaſterio S. Benedicti apud Cantuarienſes, porrò ſtudiis inſudavit. Epiſtolis, & aliis memoratur: quæ in Anglicanis Bibliothecis adſervantur.

Anno ıↄ cc lxxx. in pretio ob eruditionem, inque aliis convertendis ſanctimoniam, fuit S. Walpurga, ſive Walpurgis, S. Winibaldi, & Willibaldi ſoror. Condidit Hodœporicon fratris Willibaldi. Vitam Walpurgæ ſcripſit Philippus Aichſtadianus. Exſtat Tom. iv. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii.

Duobus quaſi ſeculis junior hac fuit Rhoſoita monialis, ut loquuntur. Nam claruit ſub Cæſare Othone primo, & ſecundo. Latinè, Græceque erat docta. Panegyricum de Othonum geſtis ſcripſit, item comœdias ſex, laudes B. Virginis verſu elegiaco, eodem B. Dionyſii vitam, atque alia. Plura de ea diximus in Hiſtoricis Latinis: item lib. de poëtis Latinis.

Anno Chriſti cıↄ c xl. claruit Anna Comnena, Alexii Comneni, Imperatoris Conſtantinopolitani, filia: quæ Alexiade ſuâ, ſive quindecim libris de geſtis Alexii Comneni patris ſui, doctrinam, & facundiam, pariter comprobavit. Atque hoc magis parebit, ubi integrum ediderit clariſſimus, & amiciſſimus, Joannes Gronovius. Cujus ingenio, ac doctrinæ, multa jam debet, pluraque brevi hoc ſeculum debebit. Dixi etiam de Comnena lib. ii. de Hiſtoricis Græcis cap. xxvii.

Anno cıↄ c xlviii. claruit S. Hildegardis Moguntina; cujus viſiones eodem anno, commendante Bernardo, abbate Clarævallis, comprobavit Eugenius Papa III. Vitam ejus, à Theodoro Abbate ſcriptam, habes apud Surium a. d. xvii. Sept. Quæ monumenta hiſtorica reliquerit, expoſui in opere de hiſtoricis Latinis. Verum multa alia præterea exaravit: quæ dicit Geſnerus, ac plerimus Poſſevinus.

Æqualis ei S. Elizabetha Schonaugienſis, ſoror Ecberti regis: cujus viſiones cum illis Hildegardis, & Mechthildis, editæ ab H. Stephano ſeniore *. Præterea ſermones, epiſtolas, atque alia, ſcripſit: quibus non eſt animus immorari.

* Pariſ. an. 1513.

Anno cıↄ cc iii. obiit Aleonora Regina, Guilielmi, Aquitaniæ Ducis, & Pictonum Comitis, filia, prius Ludovico, Regi Galliæ, exinde Henrico II. Angliæ Regi, nupta, & ex eo mater Joannis Anglorum Regis. Ab eruditione, ac prudentia, multùm celebrata eſt. Scripſit epiſtolas ad Cœleſtinum Papam, Henricum Cæſarem, Richardum & Joannem filios. Vide plura apud Matthæum Pariſium, nec non Balæum.

Anno Chriſti cıↄ ccc lxxx. exceſſit S. Catharina Senenſis. Hujus exſtant epiſtolæ, & varii tractatus, dialogi formâ conſcripti. Vitam ejus poſteris tradidit Raimundus, Dominicani ordinis, cui ea confiteri ſoleret peccata.

Anno cıↄ cccc lxxxiv. ſub Carolo VIII. Galliæ Rege, claruit Gabriela Borbonia, Trimoliæ Principis conjux. Quam varia ſcripſerit, Joannes Bochetius in Annalibus Aquitaniæ dicet, atque ex eo Poſſevinus in Apparatu Sacro.

Anno Chriſti cıↄ cccc lxxxvii. plurimum laudis conſecuta eſt Caſſandra Fidelis, virgo Veneta: quæ in Gymnaſio Patavino pro Betrutio Lamberto, Canonico Concordienſi, ſanguine ſibi conjuncto, cùm ſupremam in Philoſophia lauream conſequeretur, luculentam habuit orationem, typis poſtmodò excuſam Mutinæ †. Vide de ea Baptiſtam Fulgoſum Memorabilium lib. viii. cap. iii. item Angelum Politianum epiſtola ‡ ad eam, quâ ut eruditiſſimam, ac decus Italiæ, celebrat.

† An. 1487.
‡ Lib. 3. epiſt. 17.

Anno cıↄ ıↄ Alexandra, Bartholomæi Scalæ filia, Florentiæ nata, Latinas Græcaſque literas docta claruit; quod etiam teſtatur Angelus Politianus epigrammate, quo eam celebrat. Deceſſit anno cıↄ ıↄ vi.

Etiam eruditione, & erga literatos amore, laudis multum meruit Margarita Valeſia, Navarrorum regina: cujus filia Joanna ex Antonio Borbonio, Vindocinorum Principe, orbi dedit Henricum IV. Galliarum regem. Vide de reginæ ejus laudibus Scævolam Samnarthanum in Elogiis Gallorum lib. ii.

De Joanna Blancherta, & Novella, ſic Leander Albertus Bononienſis in deſcriptione Romanulæ *: *Mulieres etiam literis eruditas, ornataſque, Bononia tulit: inter quas Ioanna, Matthæi Blanchetti filia, Bonſignori Bonſignoris uxor: quæ & eleganter Latinè loquebatur, & Germanica, Bohemicaque lingua habebat uſum. Novella, Joannis Andreæ filia, Joanniſque Lignani conjux, patre occupato, munus ejus ex ſuggeſtu docendi ſuſtinebat.*

* Pag. 515. edit. Colon. ann. 1567.

De Catharina Landa cognoſcimus ex libro ſecundo epiſtolarum Bembi †.

† Pag. 615. 616.

Anno Chriſti cıↄ ıↄ xxxiii. Catharina, Angliæ Regina, matertera Caroli V. Imperatoris, dimiſſa eſt ab marito Henrico VIII. Ac triennio poſt obiit. Hæc reliquit Meditationes in Pſalmos: item librum de lamentatione peccatoris: ut eſt apud Iſingrinium.

Quid dicam de ſorore ejus Joanna, nupta Philippo, Archiduci Auſtriæ, Duci Burgundiæ, perque uxorem Hiſpaniæ Regi? Quæ ex tempore etiam Latino ſermone reſpondebat orationibus, de more apud novos Principes oppidatim habitis: uti narrat Ludovicus Vives ‡. Qui & addit de eruditione civis ſuæ Valentinæ, Menciæ Mendozæ, Marchionis Zeneti filiæ. Item civis alterius Angelæ Zabatæ, *incredibili ad omnis generis literas ingenii celeritate*,

‡ Lib. de inſtitutione fœminæ c. 3.

ritate, ac dexteritate; pudicitiâ, ac prudentiâ singulari. Subdit deinde de Thomæ Mori filiabus, *Margarita, Elizabetha, Cacilia; atque earum consanguinea, Margarita Gigia.* De Moro ipso inquit, *Pater non contentus esse castissimas, etiam doctissimas ut essent curavit; sic fore judicans, ut verius, firmiusque essent casta.*

Quanta etiam eruditio Fulviæ Olympiæ Moratæ, Peregrini Morati filiæ, Gunthen conjugis! de qua Lilius Gyraldus in Poëtarum historia*: ac monumenta ejus hodieque supersunt, quæ abunde eam commendant. Obiit Heidelbergæ 26. Octob. ætatis suæ anno 28.

* Pag. 420.

Æqualis illi Hippolyta Taurella: ut elucet ex illis, quæ scripta Moratæ adjuncta.

Quanta item doctrina Elizabethæ, Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ reginæ! de qua non repeto, quæ ad illustrissimum Carolum, Walliæ principem, Serenissimi Caroli, magnæ Britanniæ monarchæ filium, præfati sumus in nostros de arte Grammatica commentarios.

De doctrina eximia Ianæ Graiæ, Henrici, Suffolciæ Ducis, filiæ, legere est apud Thomam Chalonerum Anglum †.

† Pag. 208.

Latinis, Græcisque, literis egregiè exculta fuit. Annos nata XVII. Christi anno CIƆ IƆ LIV. ob non repudiatos Anglici Regni honores decollata est, unà cum marito Gilberto Dudlejo, filio Joannis, Ducis Northumbriæ, cui anno præcedenti cervices præcidi jusserat Maria, Angliæ Regina.

Loisa Sigæa Toletana Græcas itidem, & Hebræas literas didicit; ac propterea à Lusitaniæ Regina intra aulam recepta inter illustres feminas; Obiit anno CIƆ IƆ LX.

Anno CIƆ IƆ CV. Juliana Morella Barcinonensis, virgo Hispana, ætatis suæ duodecimo, Cappucinorum habitu induta, publicè Theses Philosophicas defendit: quas inscripsit Margaritæ Austriacæ, Hispaniarum, Indiarumque, Reginæ. Morella hæc tum Latinè docta, tum Græcè etiam, ac Hebraicè; nec Philosophiæ modò, sed & Iurisprudentiæ studiosa, Musicis etiam instrumentis canere perita, artibus etiam aliis exculta. Narrat Gretzerus in Posthumo rerum Variarum opere à Stegelio collecto, lib. II. cap. IV. ubi additur, florere etiamnum Lugduni in Galliis. Obiit vero Gretzerus anno hujus seculi XXV. ut triennio post illa posthuma prodierint.

Neque hoc tempore deest fœderatæ Belgicæ illustre, & admirandum Annæ Schurmannæ ingenium, nobilis Virginis; sed variâ linguarum, artium, doctrinarumque notitiâ longè nobilioris.

Paucas hasce si addideris poëtriis, & historicis, de quibus in amborum historia diximus, sufficere nunc posse arbitror instituto nostro. Plures suggerent, qui de illustribus feminis scripsere: quales è veteribus Plutarchus: è junioribus Iacobus Philippus Bergomas, & Joannes Sabatinus. Sed imprimis adeatur syllabus doctarum feminarum, quem in libris de Nobilitate exhibet Tiraquellus, multijugæ eruditionis Iurisconsultus: utcunque in indiculo isto quem dixi, crebrò viri doctissimi judicium requiram. Etiam juvabit ὁ μακαρίτης Ioannes Bevervicius, in opere de excellentia sexus feminei: ut mittam Bibliothecarum scriptores.

4. §. *Sic verò sequiori sexui liberales artes, ac doctrinarum studia, commendo, ut & parentes, & magistros, velim ad duo præcipuè attendere. Unum est, quandoquidem scientia, Apostolo* etiam teste, inflat: ne virgines, disciplinis imbutæ, alias præ se aspernentur, & omnino moribus fiant insuavibus, atque acerbis. Alterum, ne nimis sint curiosæ; eaque etiam scire laborent, quæ satius sit nescire, quando fœda ista, ut Plinius † ait,* Qui narrat, docet.

* 1 Cor. 8. 1.

† In epistolis.

Observat hoc Plutarchus in Pompejo; ubi sermo illi est de Cornelia. Ea fuit filia Cornelii Scipionis Naticæ; qui, à Cæcilio Metello Pio adoptatus, Metellus Scipio dictus fuit. Priùs verò nupsit P. Licinio Crasso juniori. Eo cum patre intereunto à Parthis, nupsit Cn. Pompejo M. De hac sic Plutarchus in Pompejo: Ἐνῆν δὲ τῇ κόρῃ πολλὰ φίλτρα δίχα τῶν ἀφ' ὥρας. καὶ γὰρ περὶ γράμματα καλῶς ἤσκητο, καὶ περὶ λύραν, καὶ γεωμετρίαν, καὶ λόγων φιλοσόφων εἴθιστο χρησίμως ἀκούειν. καὶ προσῆν τούτοις ἦθος ἀηδίας, καὶ περιεργίας καθαρὸν, ἃ δὴ νέαις προστρίβεται γυναιξὶ τὰ τοιαῦτα μαθήματα. *Ei, præter ætatis florem, alia quoque fuere, quibus allicere in amorem sui posset. Nam pulcrè se exercuerat in literis, & lyram pulsando, & geometricis. Philosophorum etiam sermonibus cum fructu adsueverat. Et accesserant iis mores alieni ab omni austeritate, & curiositate: quibus disciplina illa imbuunt juvenculas.* Videmus, ut dicat, juvenculas literarum studiis reddi, tum ἀηδεῖς, hoc est, ingratis moribus, ac superbis, & odiosis; tum περιέργους, id est, nimis curiosas. Nec tamen id perpetuum esse, ostendit, quòd neutrum in Cornelia habuerit locum. Et similium exempla sunt complura: ut Eustochii, à sanctimonia etiam laudatissimæ; de qua antè diximus. Interim quia sic fieri solet, nisi parentes, ac doctores, monitis suis sedulò sexui huic caverint; eò non dubitavit Iuvenalis sic scribere Sat. VI.

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curvum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes:
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palæmonis artem,
Servata semper lege, & ratione loquendi;
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus:
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.

Iis, quæ adversus ista adferri solent, abunde occurrit sapiens ille Hispanus, Ludovicus Vives, lib. de institutione feminæ; præsertim cap. III, quod est de doctrina puellarum.

5. §. *Etsi verò uterque sexus ad studia admittitur; non omnes tamen albâ signari lineâ debent. Imò nec mares promiscuè admittendi; sed qui naturâ ad ea idonei sunt.*

Quamquam enim multum valet doctrina; potiores tamen partes sunt naturæ. Unde Tullius pro Archia: *Sæpius ad laudem, atque virtutem, naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam.*

6. §. *Natura autem nomine intelligimus, tum ingenium, quo facilè proposita percipimus; tum judicium, quo percepta discernimus, vel approbando, vel improbando. Quod ad memoriam, ea sub ingenio comprehenditur.*

Hac olim magis opus erat, quia tum non è scripto, sed memoriter docebatur. Quam rationem Plato præfert in Philebo. Vel si scripto complecterentur disciplinam; id ea fiebat brevitate, & obscuritate, ut non intelligerentur ab aliis, quàm qui antea audiissent, ac potiùs nutus, quàm præcepta, viderentur; quemadmodum ait Galenus.

7. §. *De natura conjecturam olim faciebat Pythagoras ex corporis constitutione; ne, si inepti forent, operam luderet.*

Hinc Agellius lib. I. cap. IX. *Jam à principio adolescentes, qui sese ad discendum obtulerant,* ἐφυσιογνωμόνει. *Id verbum significat, mores, naturasque hominum, conjectatione quadam de oris, & vultus ingenio, deque totius corporis filo, atque habitu, sciscitari. Eum, qui exploratus ab eo, idoneusque fuerat, recipi in disciplinam statim jubebat.* Ubi pro *idoneusque*, deletâ copulâ, *idoneus* malim: sententia est, quem explorando repererat

idoneum. Hac de caussa idem Pythagoras admittere ad disciplinam noluit Cylonem, nobilem Crotoniatem; in quo, ex corporis lineamentis, vitiosum, ac crudelem animum, perspexerat: ut ait Malchus, sive Porphyrius, in Pythagoræ vita.

9. §. *Bonitas naturæ non in eo solùm consistit, ut idonei simus ad facilè aliquid apprehendendum, atque illud retinendum: vel etiam ut acri, pro ætate, judicio polleamus: sed simul, ut amore flagremus studiorum, ac gloriæ.*

Hujusmodi εὐφυΐαν animadvertit Herodotus in Thucydide, adolescente: unde patri ejus Oloro, sive Orolo, dicebat, filium ἔχειν * ψυχὴν ὀργῶσαν εἰς τὰ μαθήματα, ut auctor est Suidas. Notum illud Solonis, Ἀεὶ γηράσκω πολλὰ διδασκόμενος †. Et Cato ‡, Senatus princeps, jam senex, Græcas discebat literas. Bartholus quoque Jurisconf. ætate senili literis Hebraicis immortuus est. Hermolaus Barbarus, cùm dictionum in utraque lingua curiosissimus esset, eas à quovis discere non est dedignatus; usque adeò, ut etiam à vicinis, ac familiari quovis obvio, percunctari non erubesceret, si quid oriretur dubii. Hæc prodita à multis; inter alios Laurentio Humfredo ‖ lib. III de rat. Interpret.

* Animum habet incitatum ad disciplinas.
† Semper senesco multa discens.
‡ Plutarchus in vita Catonis majoris.
‖ De Bartholo p. 160 De Barbaro. p 535. De priori vide & Joannem Fichardum in Jurisconsultorum Vitis.

10. §. *Multi verò naturâ quidem accenduntur ad amorem doctrinarum, ac gloriæ: sed quia adolescentia est naturâ proclivis à labore ad otium, sæpe illi naturæ igniculi segnitie, atque imperitorum consuetudine, magnam partem suffocantur. Plurimùm igitur valet, si subinde suscitentur; præsertim ab eo, cujus multum valeat auctoritas.*

Hoc quàm necessarium sit, facilè liquebit cogitanti, constare animum nostrum intellectu, & voluntate: eoque non satis esse, ut sciamus; quod est intellectus: sed exigi præterea, ut quæ scimus, cupiamus; quod est voluntatis.

11. §. *Quare ne in doctore quidem sufficit τὸ διδασκαλικὸν: sed insuper exigitur τὸ προτρεπτικὸν, ἢ παθητικόν.*

Hoc est, ut non contentus sit, ea tradere, quæ ad scientiam aliquam pertineant; sed sciat etiam, voluntati subdere faces, quò iis accensus discipulus ardeat amore scientiæ; nec magno, ac diuturno labore, terreatur. Non semper verò est, ut doctor utrumque vel valeat, vel præstet, vel etiam velit. Sua quemque docendi ratio delectat: & est qui hoc, est qui altero genere excellat. Exemplum capiamus ex iis, quæ de virtute perceperunt. Propè nihil ut [illegible] iis, quæ de singulis virtutibus Aristoteles consignavit. Sed animum non æquè afficit; nec efficit, ut velim, quod sciam. Plus parte hac valent, quæ Seneca, Plutarchus, & similes reliquerunt. Magis hi calcaria, ac stimulos subdunt voluntati.

12. §. *Non igitur dubium, quin plurimum in animis valeant humana monita, & adhortationes.*

Quas idcirco commendat Plato in Euthydemo. Multis uti Pythagoras solet. Ac complures leguntur apud Jamblichum de secta Pythagoreorum. Aristoteles quoque varias scripsit: ut ex Laertio, Alexandro, & Stobæo constat. Ac Theophrastum quoque edidisse orationem ejus argumenti, idem Laertius auctor est. Galenus adhæc orationem reliquit, quâ ad Medicinæ studium adhortatur; dummodo oratio sit genuina. Galeno quidem eam Hieronymus quoque tribuit adversus Jovinianum.

13. §. *Estque istiusmodi monitorum, ac hortatuum, eo major necessitas, quod tanta sit studiorum difficultas. Sæpe enim veritas, quam sapiens magis amat, quam se ipsum, demersa in Democriti puteo latet. Adde jam, quod solida doctrina non se unam intra scientiam, vel alteram etiam, continet: sed artes comprehendit universas. Melius quippe conjunctim, quam separatim, intelliguntur: idque propter commune, atque hoc artissimum vinculum, quo colligantur.*

Quò pertinet hoc Aristotelis lib. I Anal. Post. Κοινωνοῦσι πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι ἀλλήλαις. Cicero *: *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.* Indeque Græculis Μοῦσαι creduntur dictæ, quasi ὁμοῦσαι: ut est apud Synesium in Dione, & Cassiodorum lib. III, Var. Imò quasi una est scientia: secundum illud Heracliti, ἐκ † πάντων ἓν, καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. Eoque curandum, ne sic unam universalis scientiæ partem colamus, ut cæteras negligamus. Quod si parte quapiam claudicet eruditio nostra, satius est admirari, quæ nescimus, quam damnare, quia nescimus. Sed inscitia, & fastus, hoc non sinunt, ideoque sic ferè usu venit, ut omnes propè inventa, & doctrinam aliorum, aspernentur. Præter fastum concurrit inertia. Ad vastam eruditionem opus multâ lectione, & meditatione. At otii sunt amantes. Ergo pauca legunt, pauciora meditantur: & omnino malunt videri docti, quàm esse. Unde est, quòd siquid audiant indictum: non dubitent ridere, vel damnare, ne videantur aliquid nescire. Tanto autem magis eâ parte peccant doctores, quanto eorum major est auctoritas. Quam malè igitur in Academiis, & illustribus Gymnasiis, merentur de juventute, qui suum sic studium commendant, ut deprimant alienum: ac, quas scientias, vel ignaviâ, vel temporum infelicitate, non didicere in adolescentia: eas propterea calumnientur; quia suâ putant referre, ne plus sapiant alii, quàm ipsi. Mea verò sic fert ratio, atque animus, in Scholis bene constitutis eum animum doctoribus adesse omnibus oportere, ut quamquam definita singulis officia sint, tamen subinde respiciant ad universam studiorum compagem; ac, licet unam ipsi doceant disciplinam, reliquas tamen deseri nolint, verùm pariter commendent.

* Pro Archia.
† Ex omnibus unum, atque ex uno omnia.

14. §. *Sed omnibus accuratè cognoscendis non sufficit vita humana; eoque studiorum tempora duas in partes dispescemus. Prius sibi vindicat generalis rerum omnium doctrina. Alterum exposcit exquisita unius, vel alterius scientiæ doctrina. Ut generalem illam notitiam consequamur, duobus opus est. Quorum primum est εὐταξία, sive ordo commodus, quo disciplinæ singulæ, & singularum partes, suo & loco, & tempore, discuntur. Ordo enim omnia nectit, ut ex multis fiat unum: faciliùs verò unum, quam multa, tum percipimus, tum animo retinemus.*

Nimirum in studiis comparatum est, sicut in annulis; quorum si plurimos circumgestes, facilè aliquos deperdas: sin eorum sit, ut Tertulliani * voce utar, concatenatio; unum custodiens, servâris omnes. Itidem in disciplinis, ubi omnia probè composita, nexaque, uno cognito, vel retento facilè alterum cognoscetur; vel si effluxerit, ex eo, quod inhæret, in memoriam revocabitur.

* Apolog.

15. §. *Præter verò ordinem, modum etiam in disciplinis tam variis tenere est opus.*

Nam, ut est initio aphorismorum Hippocratis, *vita brevis, ars longa.* Nota etiam Theophrasti † de vitæ brevitate querimonia.

† Apud Cicer. lib. 3 Tuscul. Quæstion. & Laërtium in ejus vita.

16. §. *Mo-*

16. §. *Modus verò is esto, ut communiora, & vulgatiora omnes in omnibus sciant disciplinis: quibus verò felicius ingenium, & otii abunde, & doctorum affatim, hi etiam ulterius tendant, totasque disciplinas saltem κατ' ἐπιπολὴν cognoscant, superfluis solum, vel minùs utilibus, recisis. Aliter enim scientiæ, vel arti, operam dabunt, quibus illud studium est gradus; aliter quibus est apex. Postea & illis, quos priùs dicebamus, & hisce beatioribus, certa est disciplina insistendum: cujus ἀκρίβειαν, & exquisitam cognitionem sibi proponere oportet.*

Nam si in generali ubique notitiâ subsistamus, audire cogemur vulgatum illud, *De omnibus aliquid, de toto nihil.* Et hoc Martialis*, *Quisquis ubique habitat, Maxime, nusquam habitat.*

*Lib. 7. epigr. 72.

Cap. III.

DE POLYMATHIÆ divisione in Philologiam, Mathesin, & Logicam.

1. §. *Hactenus generalia sumus prosecuti. Imò, quæ proximè de studiorum ordine dicebamus, non ad Philosophiam minus, quàm Polymathiam, sive disciplinæ orbem, pertinent. Deinceps, ut pareat, quæ artes utroque vocabulo contineantur, divisionem ejus orbis instituere animus est. Sunt verò* Πολυμαθείας *partes tres: una est* Philologia, *quæ aliter* Grammatice *vocatur; altera est* Mathesis: *tertia autem* Logice *dicitur.*

Πολυμάθεια, quæ & Πολυμαθημοσύνη † nuncupatur, propriè signat, tum Grammaticen, stylique elegantiam: tum Historiarum, ac fabularum notitiam. Quod indicat Philo περὶ τῆς προπαιδεύματα συνόδου. Ubi clarè ait, Grammaticen enarrando historias, quæ apud Poëtas, & alios, leguntur, νόησιν, καὶ πολυμάθειαν ἐργάζεσθαι. *notitiam, variamque eruditionem adferre.* Eodem opere conjungit πολυμάθειαν, & ἐγκύκλιον θεωρίαν: ut pro eodem habuisse videatur. Sed γραμματικὴ quidem ἐγκυκλιοπαιδεία, vel ἐγκύκλιος παιδεία vocatur; verum ἐκ κατάχρησιν, οὐ λόγῳ κυρίῳ, ut Tzetzes ait in Histor. Chil. Latinè ut eam dicere possimus, indicat Fabius lib. 1, cap. xvi: *Nunc,* inquit, *de cæteris artibus, quibus instituendos, priusquam tradantur Rhetori, pueros existimo, strictim subjungam, ut efficiatur orbis ille disciplinæ, quem Græci* ἐγκύκλιον παιδείαν *vocant.* Photius in biblioth. ait, Helladii lexicon utile esse ad πολυμάθειαν, quia contineat μαρτυρίας τε ῥητόρων τε, καὶ τῶν εἰς ποιητικὴν μέγα κλέος ἐχόντων· *testimonia oratorum, & eorum, qui è poesi magnam gloriam retulere.* Unde liquet, curam styli, tum liberi, tum ligati, ad πολυμάθειαν pertinere. Sed præterea continet Dialecticen, & Mathesin. Nam & eas, &, quas diximus, disciplinas, ἐγκύκλια παιδεύματα numerat Philo Judæus. Uti & Quinctilianus lib. 1, Clemens in στρωματέων libris, Origenes in Philocalia, Synesius in Dione, & Theologorum alii. Similiter Sextus Empiricus libris, quos scripsit adversus studia, quæ ante Philosophiam disci solent. Imò & eadem Porphyrio mens opere eo, quod historiam Philosophicam inscripserat: ut discere est ex Joannis Tzetzis Histor. Chil. xi, sect. ccclxxvii. Sic enim Grammaticus is scribit:

† Athenæus lib. 13.

Δεύτερα δ' ἐγκύκλια μαθήματα καλοῦνται.
Ὁ κύκλος τὸ συμπέρασμα πάντων τῶν μαθημάτων,
Γραμματικῆς, ῥητορικῆς, αὐτῆς φιλοσοφίας,
Καὶ τῶν τεσσάρων δὲ τεχνῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν κειμένων,
Τῆς ἀριθμητικῆς, μουσικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας,
Καὶ τῆς οὐρανοβάμονος αὐτῆς ἀστρονομίας.
Ἐγκύκλια μαθήματα δεύτερα, ταῦτα πάντα.
Ὡς ἔγραψε Πορφύριος ἐν βίοις φιλοσόφων,
Καὶ ἕτεροι μυρίοι δὲ τῶν ἐλλογίμων ἄνδρες.

Secundo autem circulares disciplinæ vocantur.
Circulus enim conclusio est omnium disciplinarum,
Grammatices, Rhetorices, ipsius Philosophiæ,
Et quatuor artium sub ipsa positarum,
Arithmetices, Musices, Geometriæ,
Et cœlum ascendentis ipsius Astronomiæ,
Circulares disciplinæ secundo hæ omnes sunt:
Ut scripsit Porphyrius in vitis philosophorum,
Et alii innumeri doctissimorum virorum.

In uno abit Porphyrius, quòd ἐγκυκλίων nomine complectitur ipsam Philosophiam: nempe ut apicem eorum. Sed hanc excludit Seneca epist. lxxxix: ubi & ipse eas disciplinas ex Posidonio ἐγκυκλίους vocat. Quemadmodum & Laërtius nominat ἐγκύκλιον παιδείαν, Plutarchus ἐγκύκλια παιδεύματα. Porphyrium eas tenuisse disciplinas, testatur Eunapius in Vitis Philosophorum. Persecutus easdem Varro libro de novem disciplinis: quem Vitruvius, Nonius, & alii laudant. Item Martianus Capella de nuptiis Philologiæ; cujus liber iii, iv, v, de Grammatica, Dialectica, Rhetorica: quatuor sequentes, de quatuor agunt disciplinis mathematicis. Nec aliter Cassiodorus de orbe disciplinarum liberalium, & Isidorus prioribus Originum libris. Ut satis liqueat, Latinorum de orbe disciplinarum eandem, ac Græcorum, fuisse sententiam.

Cuncta verò hæc Grammatices nomine sæpius comprehenduntur; quemadmodum diximus. Nihil igitur mirum, si magnificè adeò de hujus studii dignitate, & difficultate, statuat Erasmus in Origenis vita: *Siquis dicat, Grammatices professionem nihil habere memorabile: sciat, olim senile, & arduum fuisse negotium. Nec enim à doctore tantùm expectabatur declinationum, conjugationum, & constructionum ratio; sed præter sermonis elegantiam, præter plurimorum auctorum lectionem; præter antiquitatis, & omnium historiarum notitiam, requirebatur Poëtices, Rhetorices, Dialectices, Arithmetices, & Cosmographia, Musicesque cognitio. Minore negotio tres juris doctores absolveris, quàm unum Grammaticum, qualis fuit Aristarchus apud Græcos, apud Latinos Servius, ac Donatus.* Hæc de Πολυμαθείᾳ universè.

Cap. IV.

Philologiam occupari circa Sermonis curam, & Historiam: priorem dividi in Grammaticen, Rhetoricam artem, & Metricam: Grammaticen in Methodicen, & Exegeticen, quarum Methodice tradat artis præcepta.

1. §. *Philologia dispescitur in duas partes: prior continet artes sermonis formatrices. Altera est historia omnigena.*

Veteribus aliter *Grammatice* dicitur: unde est, quòd videas, à veterum plerisque historiarum, fabularumque peritiam, statui partem Grammatices: ubi nec Grammatistice intelligenda, quæ contenta est docere artem legendi, & literas formandi: nec sola Grammatice Technice, quæ præcepta artis methodicè tradit: nec sola Grammatice propriè dicta, quæ præter artis præcepta vocum significationes docet: sed ea, quam Philologiam aliter dicimus: quæ, præter curam sermonis, veras, fictasque historias comprehendit. Seneca epist. lxxxviii: *Grammaticus circa curam sermonis versatur: &, si latius versari vult, circa historias.*

2. §. *In sermone attenditur puritas, ornatus, & metrum.*

Veniam mihi dari postulo, si utar *puritatis* vocabulo, iis ignoto, qui purè, tersèque olim loquebantur. Existimo

mo enim, non Grammaticis minùs concessum esse, vocabula quædam comminisci in Arte sua necessaria, quàm aliis illud artium, vel scientiarum scriptoribus, permittitur. Quomodo Cicero non dubitavit in Civili Philosophia fingere *beatitudo*, & *beatitas*: ut meliùs exprimeret, quod Græci *εὐδαιμονίαν* appellant. Sanè non video, quomodo aliter, quàm *puritatis* voce, exprimere possimus, quod Hermogenes *καθαρότητα* appellat. Sed uti in epistolis, vel orationibus, Cicero non usurpâsset *beatitatis* vocem: itidem nec *puritatis* vocabulo facile utar extra pomœria earum artium, quæ circa sermonem versantur. Quia verò, ut diximus, in sermone non solùm consideratur puritas; sed ornatus etiam, ac metrum: eò veteres, cùm persuasum haberent, Grammatici esse omnia tradere, quæ ad sermonem pertinent, tria istæc curæ ejus subjecerunt. Fuit etiam hujus sententiæ Seneca. Nam, ut proximè vidimus, principem Grammatices curam esse dicit sermonis; neque determinat ad puritatem sermonis, ut ornatum ejus videatur complexus. Mox etiam agnoscit, secundum quosdam metricam artem credi partem Grammatices. Sed nobis omnis ille sermo est Grammaticus, qui nititur veterum loquendi consuetudine; eoque nihil habet *βάρβαρον*, nihil *σόλοικον*. Ad quas verò disciplinas ornatus, & metrum pertineant, inferiùs explicabitur. Fatemur quidem, partes posse Grammatices dici: sed quatenus per eam intelligitur Philologia, sive, ut Tranquillus vocat, *varia eruditio*: non item, si sermo sit de Grammatice propriè dictâ, quæ ab arte Rhetorica, & Metrica, propriis cancellis separatur.

3. §. *Ut purus sermo sit, præstat Grammatice; primariò quidem in sermone; secundariò verò in scriptione.*

Unde nutrici rectè comparatur. Nam præ foribus templi, in quo Sapientia, & Prudentia habitant, docet nos sermocinari, ut in illis Divarum adytis, & intelligamus, & intelligamur. Imò non solùm præstat, ut meliùs percipiamus, loquamur, scribamus: sed etiam faciliùs, certiusque, & doceamus, & discamus: ut de commodis cæteris taceam. Quocirca qui hanc negligunt, similes iis sunt, qui vestibulum nondum ingressi sunt, & jam somniant de penetrali: vel etiam qui necdum fundamentum posuerint, & jam cogitant de tecto: vel qui aliquem putant virum posse fieri, qui non priùs fuerit puer. At Fabium audiamus, qui lib. I. ait, Grammaticen plus habere operis, quàm ostentationis, & nisi ea fundamenta aliarum artium feliciter jeceris, corruiturum, quicquid superstruxeris. Nimirum ut ædificare volentibus prior est fundamenti cura, proxima autem structuræ: ita etiam se res habet in doctrinarum studiis. Fundamentum autem ponit literatura, sive varia eruditio: quam Philologiam dicimus, vel etiam Grammaticen. Quod nomen nunc contemptui est; sed insipientibus: qui nesciunt plus habere momenti in recessu, quam promittat in fronte. Alioqui non de hac arte scripsissent Ter. Varro, & Julius Cæsar: ille disciplinarum omnium cognitione nulli secundus; hic rerum gestarum magnitudine facilè princeps.

4. §. *Grammatices igitur nomine intelligitur hoc loco, non vulgaris illa, quæ est legendi, scribendique ars, & plerisque* Grammatistice *dicitur: sed doctior illa, quæ est bene loquendi ars, maximorumque est virorum studio elaborata, ac perfecta.*

Grammatisticen, & *Grammaticen*, apertè satis distinguit Lactantius lib. III. cap. XXV. De Grammatistice primùm, ut anteà diximus, sic scribit: *Discendæ istæ communes literæ propter usum legendi: quia in tanta rerum varietate, nec disci audiendo possunt omnia, nec memoriâ contineri.* Continuò de Grammatica hæc subdit: *Grammatices quoque non parum operæ dandum est, ut rectam loquendi rationem scias. Id multos annos auferat, necesse est.* Hæ artes cùm valde differant, tamen communi Grammatices nomine censebantur. Unde sic Sextus Empiricus: Γραμματικὴ λέγεται κατὰ ὁμωνυμίαν, κοινῶς τε καὶ ἰδίως· καὶ κοινῶς μὲν ὁποιωνδηποτοῦν γραμμάτων εἴδησις, ἐάν τε Ἑλληνικῶν, ἐάν τε βαρβαρικῶν, ἣν συνήθως γραμματιστικὴν καλοῦμεν. ἰδιαίτερον τε ἡ ἐντελής, καὶ τοῖς περὶ Κράτητα τὸν Μαλλώτην, Ἀριστοφάνην τε, καὶ Ἀρίσταρχον, ἐκπονηθεῖσα. *Grammatice dicitur æquivocè, communiter, & propriè: ac communiter quidem cognitio quarumcunque literarum, sive Græcarum, sive barbararum: quam Grammatisticen solemus appellare. Propriè autem, quæ est perfecta, atque absoluta labore ac studio Cratetis Mallotæ, Aristophanis, & Aristarchi.* Nempe initio Grammatice non aliud, quàm legere, & scribere, docebat: posteà paullatim variis aucta est accessionibus, ac vetus tamen nomen reservavit.

Haut aliter ac Geometria retinuit nomen, etiam cùm non in unius terræ mensuratione se occuparet; sed ad alia multa extenderetur. Quamquàm cum *γράμματα* non solùm dicantur vocum elementa; sed & eruditio ipsa; quomodo Latini quoque *literas* diversimodè usurpant: dicere liceat, ut ait Asclepiades, priorem Grammaticen sic dici à priori significatione, à posteriori posteriorem; quomodo Grammaticus idem sit, ac multis literis tinctus. Verùm hoc sensu non sola puri sermonis doctrina, quam nunc *Grammaticen* dicimus: sed etiam peritia omnis dicendi, ac metricè, imò & historiarum, ac fabularum enarratio, Grammatice fuerit. Nempe idem fuerit *Grammatice*, & *Philologia*. Neque negare possumus, sæpè veteribus eundem dici Grammaticum, ac Philologum. Sed nunc sumimus pro ea Philologiæ parte, quæ purè loqui docet.

5. §. *Doctrina puri sermonis est bipartita. Una est de sermonis veluti corpore; quæ Methodice dicitur, vel Technice, quasi artificiosam dicas. Hæc artis præcepta tradit, & fabricat notiones secundas; quod commune habet cum Logica, Rhetorica, Poëtica, & Historica. Sed eò differt, quòd Grammatices notionibus secundis solùm dirigimur in purè loquendo. Cujusmodi sunt vocalis, semivocalis, liquida, diphthongus, nomen, verbum, substantivum, adjectivum, genus, species, declinatio, modus, persona, conjugatio, zeugma, enallage, antimeria, & similia.*

Ut hæc de secundis notionibus meliùs intelligantur, paullò altiùs rem arcessam. Quæcunque in disciplinarum orbe, ac universo sapientiæ studio; tractantur, ea partim à mente sunt humanâ, eique semper insunt: partim à mente non sunt; eoque ita sunt in animâ, ut etiam sint extra animam. Posteriora hæc vocant vulgò *entia realia*, nec non *intentiones*, *sive notiones primas*. At priora illa nominant *entia rationis*: ab Avicennæ interprete appellantur *secunda intellecta*; ab aliis dicuntur *intentiones*, *seu notiones secundæ*, quasi dicas notiones notionum, & conceptuum conceptus: suntque nihil aliud, quàm voces artificiales, ab intellectu humano fabricatæ, ut sint instrumenta inservientia cognitioni primarum notionum. Ac Philosophia quidem, tum *θεωρητικὴ*, quæ Metaphysica, ac Physica, &, multorum judicio, Mathematica comprehendit; tum *πρακτικὴ*, ad quam Ethica, Politica, & OEconomica pertinent; ferè ea tantùm considerat, quæ in rerum natura extra intellectum subsistere dicebamus. Ferè, inquam; nam Astrologia quoque, quam alii Mathematicæ, alii Physicæ faciunt partem (uti rectiùs sentiant, alibi ostendemus) considerat notiones secundas: ut sunt polus, zodiacus, epicyclus, &c. At circa illa, quæ mens humana efficit, ex professo versantur quinque disciplinæ; Grammatica, Logica, Oratoria, Poëtica, & Historica. Non quidem me fugit, summum virum Julium Scaligerum cap. XXX. Ideæ suæ poëticæ, tres solùm facere disciplinas organicas. Verùm is tres postremas statuit sub una com-

comprehendi, cui proprium necdum inditum sit nomen. Ex hisce verò artibus aliæ aliis latiùs diffunduntur. Quippe earum quædam sunt totius Philosophiæ instrumenta; ut Grammatica, quæ sermonem; & Logica, quæ rationem dirigit: aliæ verò solius sunt Politicæ organa; ut Oratoria, Poëtica, & Historica; quæ tres non solùm spectant orationem, ut Grammatica; nec solam rationem, ut Logica; sed & orationem, & rationem.

6. §. *Primus Grammaticen hanc, quæ* Methodice *dicitur, in artem redegit Aristoteles.*

Auctor Dio Chrysostomus orat. LIII. quæ est de Homero. Primus verò docuisse eam traditur Epicurus; ut in vita ejus ex Hermippo prodidit Laërtius.

7. §. *Estque vel vulgaris, vel philosophica. Ad priorem pertinet, cùm de alicujus Nominis genere, vel casu patrio: aut de Verbi cujuspiam tempore præterito, vel reliquâ inflexione, ac similibus, informandus est rudis animus. Posterior verò ad obrussam Logicæ accuratè omnia definit, ac dividit, atque etiam ad minutias descendit: præterea, ut in rebus philosophi solent, omnium caussas adfert. Cujusmodi observationes licet plurimùm juvent, & acuant, mediocriter eruditos; incipientibus tamen magis nocent. Pauca igitur præcepta iis, eaque facilia, suffecerint. Quin nulla potiùs sunto, quàm multa, & subtilia.*

Cujusmodi se passim offerunt apud magnum Cæsarem Scaligerum in libris de Caussis L. L. Nec diffiteor, plurima ejus notæ non ab aliis duntaxat; sed à nobis etiam, adferri septemplici de Arte Grammatica commentario. Talia morentur potiùs prima studia, quàm promoveant. Quid quòd multa aggeri solent, non modò disconvenientia primæ ætati; sed etiam falsa? Equidem sic existimo, quòd tanta esse inscitia soleat; postquam annis compluribus opera est data studiis, id non modò esse ab imperitia præfectorum; sed altero etiam malo, quòd bona quoque ingenia usque adeò diu detineantur in Grammatices Methodices, penè dixerim, ergastulo: ubi discere coguntur ætati illi tetrica, neque necessaria; subinde etiam falsa, magnoque labore dediscenda. Sic abit prima, bonaque ætas: quæ non capitur illis canonibus, imò nec capit. Melior est proficiendi modus, si post præcepta pauca, nempe sola necessaria, aut valdè utilia, contingat statim aëre, ac luce, frui bonorum scriptorum; cumque lectione eorum exercitium styli conjungatur. Nec eò rejicio, qui operosè de hac arte scripserunt: sed volo, ut ætas jam adultior, judicioque firmatior, legat eos accuratè, vel minimùm percurrat, quæ de præceptis istis, caussisque sermonis Latini, eruditi homines observarunt. Quem nisi laborem refugerent multi; majus honoris pretium exspectare poterant ab solidè eruditis, præcipuè posteris. Nunc dum partim desidiâ, partim inani quadam fiduciâ sui, priusquam in ista penetrârint, diffundere gaudent ingenii doctrinæque suæ monumenta: illustres quidem animi dotes aperiunt; sed ob Grammatices, ac penitioris literaturæ inscitiam, risum sæpe debent non eruditissimis modò; sed etiam iis, quos ridere ipsi amant, ac grandi supercilio, tanquam immane quantum supra eos evecti, vix alio, quàm pædagogorum nomine, dignantur.

8. §. *Altera etiam Grammatices Technicæ divisio est. Nam quemadmodum Grammatice & legendi, & scribendi scientiam continet: itidem Grammatice Methodica, sive Technica, vel de lectione est, &* Ὀρθοέπεια *dicitur: vel de scriptione, quæ* Ὀρθογραφία *nominatur.* Ὀρθοέπεια *tum de singulis est vocibus, tum de conjunctis. Prior tractat de vocum classibus, ac classium singularum affectionibus: inque classibus vocum, variabilium præcipuè,* ἀναλογίαν, *&* ἀνωμαλίαν, *attendit.*

Ἀναλογίαν defendit Aristarchus, ἀνωμαλίαν Crates. Vide Varronis tres libros de Analogia: & ad eos libros appendicem H. Stephani. Adhæc Cæsarem Scaligerum de caussis L. L. Vulgò, quam ἀναλογίας, & ἀνωμαλίας doctrinam vocamus, ἐτυμολογίαν nuncupant; sed perperam: cùm hujus solùm sit vocum origines explicare; ut inferiùs dicetur.

9. §. *Ad privatarum vocum* ὀρθοέπειαν *etiam* προσῳδία *pertinet: cumque* ἀναλογία, *&* ἀνωμαλία, *considerent vocis* ποιὰν, *hæc attendit ejus moderamentum ratione soni. Proque triplici affectione syllabæ; longitudine, latitudine, & profunditate; distinctè agit, ratione primi, de tono sive tenore, qui* κατ' ἐξοχὴν accentus *dicitur, etsi naturâ tam latè ea vox pateat, quàm* προσῳδία; *ratione alterius, tractat de spiritu; ratione tertii, de quantitate.*

Hujus igitur partis est docere, num syllaba acuatur, gravetur, an circumflectatur; num spiritum habeat lenem, an densum; num brevis sit, longa, an communis. At nimis ejus limites extendunt, qui eidem subjiciunt modulationem carminis. Nam de pedibus, & variis versuum generibus, tractare, artis est Metricæ: quæ licet longe aliud sit ac Poëtice, uti aliud carmen scribere, quàm poëtam esse; ad elementa tamen Poëticæ pertinet. Interim φιλολογίας esse partem, dubium non est.

10. §. *In conjunctis vocibus consideratur structura congrua; tum ea, quæ est naturalis, tum quæ contra naturam.*

Congruam Apollonius ὁ Δύσκολος, nunc τὸ κατάλληλον τῆς συντάξεως vocat, nunc καταλληλότητα λόγου, nunc δέουσαν σύνταξιν τῶν ῥημάτων. Quemadmodum & idem sermonem vitiosum appellat ἀκατάλληλον. Orationis naturalis exemplum est, cum κοινῶς dicitur ζῶα τρέχουσι: at contra naturam dicitur ζῶα τρέχει, quod Atticum est: vel si malis, Bœoticum; ut statuit Apollonius lib. III. cap. X. De Ὀρθοεπείᾳ hactenus.

11. §. Ὀρθογραφίας *vocabulo intelligimus hoc loco, non eam, quam Grammatistice tradit; sed de qua diligenter adeò scripsere eruditissimi Grammatici, cum Græci, tum Latini.*

Ut è Græcis Didymus, Tryphon, Herodianus, Eudæmon, Arcadius, Hyperchio, & tot alii, quos laudant Stephanus περὶ πόλεων, & Suidas. E Latinis Verrius Flaccus, teste Tranquillo, & Velius Longus; quem Commelinus juris fecit publici cum castigationibus soceri mei, Francisci Junii Biturigis. Item undecim alii, ex quibus sua collegit Cassiodorus. Unde sic ipse versibus iis, quos præfationi subjunxit:

Omnia cùm veterum sint deflorata libellis;
Multa loqui breviter sit novitatis opus.

In vulgatis est *explorata*. Sed *deflorata* malui, quia ipse in præfatione sic dicat: *Ad orthographos excutiendos anno ætatis meæ nonagesimo tertio, Domino adjuvante, perveni. Ex quibus si in unum valuero deflorata colligere: confusionem emendator, atque scriptor, arbitror, ulteriùs non habebit.* Etiam subditum libello: *Explicit Cassiodori Senatoris de Orthographia liber ex duodecim auctorum epistolis defloratus.* Hoc seculo etiam varii de ea re scripsere. Sed uti priorum industriam vicerat Aldus Nepos: ita eum, & alios, longe post se reliquit Claudius Dausquius, eruditissimis duobus de Orthographia libris. Multa etiam nos de ea in Originum opere. Crebrò enim ex etymo recta scribendi ratio dilucet: quod & præstat analogia. Adhæc veteres codd. Mssi: item saxorum, nummorum,

gemmarum, aliorumque inscriptiones antiquæ. Sextus Empiricus hujus etiam doctrinæ vanitatem ἐκ τῆς διαφωνίας convincere conatur. Sed quantillum hoc, quòd in scribendi ratione sit dissensus: cùm ne in rebus quidem longe maximis, & certissimis, convenire homines soleant. Tanta est dissentiendi prurigo.

12. §. *Ad Ὀρθογραφίαν etiam pertinet ratio tum interpungendi; tum scribendi διὰ σημείων, sive per siglas: item illa per notas.*

De interpunctione quædam scripsimus; uti ante nos Aldus. Per siglas, hoc est, literas singulas, vel etiam per plurium literarum compendia, exarare docent Valerius Probus, Mango, Petrus Diaconus. Uti per notas, quæ literæ non sunt, Tullius Tyro, & L. Seneca. Erat & scribendi ratio Hieroglyphica; de qua Horapollo. Et hæc de Methodice.

CAP. V.

DE GRAMMATICES EA PARTE, quæ Exegetice dicitur: ac primùm de illa vocum singularum, ubi & de Etymologia.

1. §. *De Methodice satis dictum est: deinceps ad Exegeticen transeamus. Sed primùm tollenda est vocis ambiguitas. Sunt qui per eam intelligant explicationem omnium, quæ in scriptoribus, poetis imprimis, difficilia occurrunt.*

ITaque Quinctilianus lib. 1. interpretatur *auctorum enarrationem:* Varro item apud Diomedem, *obscurorum sensuum, quæstionumque, explicationem.*

2. §. *Sed hæc sententia, quod pace veterum dixerim, per est absurda. Nam sic Grammaticus fuerit nemo, nisi qui idem sit philosophus.*

Quomodo enim alioqui interpretabitur Lucretium, aut Manilium: Parmenidem, aut Melissum? Quomodo item alios, qui multa ex penitissima adspergunt philosophia?

3. §. *Aliis Exegetice [redacted] solùm exponit, quæ ad verba, vel historiam, pertinent. Quo pacto Grammatice idem fuerit, ac Philologia.*

Ac sic usus Dionysius Thrax; cui hæc pars est λέξεων, καὶ ἱστοριῶν ἀπόδοσις· *enarratio verborum, ac historiarum.*

4. §. *Verùm jam antea Philologiam in Grammaticen, ac Historiarum enarrationem, divisimus. Superest igitur, ut Exegetice solùm tradat vocum significationes: quæ sermoni sunt instar animæ.*

Ut qui hanc partem aspernetur, eâdem omnem contemnat doctrinam. Nec enim rerum peritiam consequimur, nisi per verba, rerum symbola. Hac sententiâ optime retundi puto, tum Grammaticorum fastum, tum contemtum. Nec enim ferendus est tumor illorum, qui omnia omnium interpretari Grammatici esse ajunt: quasi is suis limitibus contentus, cuncta nihilominus animo complectatur: de quibus dici, vel scribi possit: neque quicquam sit, cujus ignorantia cum moretur. Ex parte alterâ pipulo digna eorum est inscitia, qui vulgarium vocabulorum notitiâ leviter tincti, animum ad graviora studia appellunt. Quales quomodo sapientiæ, aut prudentiæ studiis, imbuantur; cùm non capiant, quæ dicantur? Nimis etiam jejunè de Grammatice sentiunt, qui agnoscunt, necessariam esse accuratam verborum intelligentiam: sed pertinere negant ad Grammaticum. Nam cujus fuerit vocabula exponere, si Grammatici non sit? Philosophi, inquiunt: quia is rerum sit intelligentissimus. Verùm hinc non aliud evincas, quàm dignum esse philosopho negotium, si vocabula rebus imponat: non item, ubi ea imposita sint, non esse Grammatici ea interpretari.

5. §. *Est verò hæc pars Grammatices magis necessaria, quam prior. Siquidem inventus est sermo, ut sensa animi nostri aliis promamus. At intelligor etiam, licet peccem adversus canones Grammaticos. Verùm si neglectâ vocum propriâ significatione aliud pro alio dicam, res intelligi non potest.*

Sic non minùs intelligor, si *oportuebat* dicam, quàm *oportebat*; *reminisco*, quàm *reminiscor*; *apostrophus geminus*, quàm *gemina*; *adfertur bonum nuncium*, quàm *bonus nuncius*. At non intelligat ab homine Romano, si, ut nunc fit, *palmam dixero* pro *buxo*; *luscus* pro *strabone*; *humilitas* pro *modestia*; *indigitare* pro *nominare*. Quanto minùs, si nec semibarbari sic loquantur: ut si *crus* dicam pro *sura*; *atramentum*, pro *rubrica*; *formosus* pro *honesto*, & similia; quemadmodum fusè ostendo in opere de Vitiis sermonis, & Glossematis.

6. §. *Itaque in omni studiorum genere primum est proprietatem vocum nôsse: indeque multas tollere controversias datur.*

Quanti in medicina, atque adeò omni scientia, sit nomina rerum scire, & ut ex inscitia eorum multiplex proveniat rerum ignorantia; luculentè docet medicus eximius, Ioan. Manardus lib. 11, epist. 1. Sanè & Antistius Labeo ex verborum proprietate difficillimos juris laqueos solvebat. Nec dubium, quin in divinis quoque id habeat locum. Unde R. David Kimchi: *Qui studet Legis divinæ scientiam sibi comparare, neque discit fundamentum literaturæ; similis est aratori, qui agit boves, nullamque in manu habet virgam, aut stimulum aculeatum.*

7. §. *Nec utile solùm, vel potiùs necessarium, ad rerum intelligentiam est nôsse vocum proprietatem: sed etiam decorum.*

Nemo enim ignorat, quantum multi gloriæ eo uno retulerint, quòd Græcos scriptores, aut vernaculâ linguâ scriptos, eleganter, & eruditè transtulerint Latinè, aut Latinos etiam scriptores Græcè.

8. §. *Atque hæc dicta volumus, non solùm ob linguæ Latinæ studium; sed etiam Græcæ: quæ, ubi mediocriter Latinè cœpimus balbutire, comes esse Græca debet. Nam prima illa ætas, partim quia memoriâ magis valet, partim quoniam disciplinâ faciliùs continetur, aptior est discendis utriusque linguæ elementis. Si differre hoc studium velimus, donec exactè calleamus Latinè: ferè ita usu venit, ut vel socordiâ, vel desperatione, negligantur Græca; certissimo, maximoque studiorum omnium dispendio; cùm ad solidam eruditionem Latina non sufficiant literæ.*

Nam innumera sunt Græcè scripta, quæ vel translata non sint, vel perperam versa. Imò etiam in benè redditis, quoties locus occurrit difficilior, recurrendum ad fontem Græcum. Si enim accuratè, & certò rem scire avemus: quomodo in re obscurâ statuemus de mente scriptoris, nisi priùs viderimus, quid auctor suâ dicat linguâ? Ex quibus etiam liquet, quanta sit Hebrææ linguæ necessitas ad intelligendum vetus instrumentum. Nec jucundius modò Græca leguntur, quàm Latina: sed, quod longè majus est, faciliùs etiam ex iis rerum notitia paratur. Cujus caussa est, quòd omnia perspicue magis, ac significantius, tradunt. Adeò ut si sermone alio efferre quid velimus; mul-

multum necessariæ lucis decedat. Quod fit ob divitias sermonis Græci, ad quas nunquam aspirarunt Latini. Itaque Lucretius queritur de Latii sermonis egestate; ut
* Lib. 1. vers. 139. 831: item lib. 3 vers. 861. ipse appellat*. Agellius quoque lib. XI, cap. XVI ait: *Adjecimus sæpè animum ad vocabula rerum non paucissima; quæ neque singulis verbis, ut à Græcis; neque, si maximè pluribus eas res verbis dicamus, tam dilucidè, tamque aptè, demonstrare Latinâ oratione possunt, quàm Græci ea dicunt privis vocibus.* Et post aliqua, *Sed hujus, inquam, tui erroris culpam esse intelligo in mea scilicet infacundiâ, qui ne pluribus quidem verbis potuerim non obscurissimè dicere, quod à Græcis perfectissimè uno verbo, & planissimè, dicitur.* Vis & Christiani nominis venerandum testem, B. Hieronymum? Ait ille: *Proprietatem Græcam Latinus sermo non exprimit.*
† Lib. 9. epist. ultima. Exemplum hujus rei etiam capere possumus ex M. Tullio †, qui cum illud Aristippi Socratici referret, *Habeo Laida, non habeor à Laide*, subjungit: *Græcè hoc melius: tu, si voles, interpretabere.* Item Tiberius Cæsar, μονοπώλιον
‡ Sueton. in Tiber. c. 71. nominaturus ‡ in Senatu, priùs veniam postulavit, quòd sibi verbo peregrino, ob sermonis Latini egestatem, utendum esset. Idem cùm in quodam decreto Patrum, ubi de sumtibus conviviorum, ac supellectilis, quæstio foret, num vasa prohiberentur argentea, quæ ἐμβλήματα haberent, censuit, pro voce *emblematis* reponendam Latinam; vel si ea foret nulla, pluribus, & verborum
* Ibidem. ambitu, enunciandam; ut ex Tranquillo*, & Dione †,
† Lib. 57. cognoscere est. Hæc de Exegetice universè. Nunc partes ejus considerabimus.

9. §. *Ut de Methodice vidimus; sic etiam Exegetice vel privarum est vocum, vel junctarum. Privæ sunt vel indigenæ, vel peregrinæ: priores vel propriâ, sive nativâ significatione sumuntur, vel tralatitiâ. Item vel sunt usitatæ, vel raræ, vel oblivia sive obsoleta.*

Varro lib. VI de L. L. *Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut oblivia: de nostris dicam, cur sint, de alienis, unde sint; de obliviis relinquam: quorum partem, cum ita invenerim, ut opinor, scribam.* Sive, ut mente optima Wouwerius in Polymathia legendum censet cap. IX: *cùm certum non invenerim; ut opinor, scribam.* Aliter etiam tripartita fit divisio. Vel enim vox linguæ est nostræ; vel ex dialecto; vel ex glossâ, sive à barbaris accepta. Possis & quadripartitam facere, illa nostræ, sive Latinæ linguæ vocabula dividendo in propria, & figurata. Aristoteles lib. de
* Cap. 22. Poëtica*, & figurata, & illa è glossâ, vocat ξενικά, sive *peregrina*. Sic enim scribit: Ξενικὸν δὲ λέγω γλῶτταν, καὶ μεταφορὰν, καὶ πᾶν τὸ παρὰ τὸ κύριον. *Peregrinum voco, & quod è lingua aliâ, & quod per translationem dictum, atque adeò, quicquid ab usu proprio recedit.* Sed non dubium, quin τοῦ ξενικοῦ vocabulum non tam conveniat omnibus figuratis, quàm vocibus ex alia dialecto; ac præcipuè illis ex aliena lingua adscitis. Unde Clemens Alexandrinus lib. 1 Στρωματέων: Ἀπελήλυθας δὲ ὅσας τὰς βαρβάρων φωνὰς, μηδὲ διαλέκτους, ἀλλὰ γλώσσας λέγεσθαι. *Barbarorum voces haut intellectas, non dialectos dici, sed glossas.* Sæpe tamen *glossarum*, vel *glossematum* voce intelliguntur non solæ voces barbaræ; sed etiam dialecti, & obsoletæ, & in universum, quarum significatio minùs est obvia. Varro in VI de L. L. *Camillum, qui glossemata interpretatus, dixerunt ministrum.* Quinctilianus etiam lib. 1, cap. XIV, *glossas*, & *glossemata*, nunc *interpretationem linguæ secretioris*, nunc *voces minùs usitatas*, exponit. Ac Galenus quoque in glossis Hippocraticis clare sic dici ait, quæ olim fuere in usu, sed esse desierunt.

10. §. *Exegetices privarum vocum vel ministra, vel pars est ἐτυμολογία, sive originatio. Quippe ex vocum origine proprietas vocabuli melius cognoscitur: atque ita ex vi verbi ad rei naturam faciliùs, certiusque, devenitur.*

Hoc etiam istius vocabuli ἐτυμολογία ostendit. Nam ab ἐτυμ. quidem est ἐτεός, & ἐτός, unde ἔτυμον, *verum*. Sanè & Hesychio ἐτά, καὶ ἐτεά, exponuntur ἀληθῆ, ἀγαθά. Cicero † itaque ἐτυμολογίαν vertit veriloquium. Malim [illegible]
† In Top. reddere *veram nominis rationem*. Quamquam Agellius lib. 1, cap. XVIII dixerit *ratione etymologicâ falsâ*. Sed ἀκύρως illi ἐτυμολογία non tam *vera nominis ratio*; quam universè *nominis ratio* dicitur. Quomodo paullò post ait: *Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissimè.* Ac sic quoque ubique se interpretatum ait Cæsar Scaliger lib. III Poëtices, cap. LV. Nempe ita usus obtinuit, ut, laxiùs extensâ significatione, eâ voce utamur pro quavis ratione, quâ vox à voce formatur. Anastasio monacho ita definitur: Ἐτυμολογία ἐστὶν ἡ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος ὀρθότης ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἑρμηνευομένη. Sententia est: *Etymologia est, cùm, ad vim vocabuli exprimendam, rectè illud & verè esse nomini impositum ex ipso vocabulo ostenditur.* Isidorus lib. 1 Orig. cap. XXVIII: *Etymologia est origo vocabulorum, cùm vis verbi, vel nominis, per interpretationem colligitur.* Ut abunde liqueat, quantopere eos ratio fugerit, qui, contra usum veterum, ἐτυμολογίαν dixere eam Grammatices Methodicæ partem, quæ voces singulas ad octo, vel plures, pauciores've, revocat classes, & secundùm classium proprietatem voces eas expendit. Sanè veteres eam partem ἀναλογίας, & ἀνωμαλίας nominibus, malunt nuncupare; quia circa hæc duo potissimùm versatur.

Habet igitur ἐτυμολογία se ad Exegeticen penè, uti scientia naturalis, quam Physicen dicimus, ad Historiam naturalem. Historia enim tantùm nudè, quid sit, docet. Physice inquirit in omnium caussas. Siquidem philosophia est rerum divinarum, humanarumque, per caussas cognitio. Ut qui caussas negligit, naturæ quidem historiam tradat: sed physici munus non impleat. Similiter Exegetice à se hoc habet, quòd vocum significationes doceat, atque inter proprias, & tralatitias, distinguat. Sed etymologiæ est caussas aperire, cur rei cuique vocabulum ejusmodi sit datum, & cur quid propriè, ac primariò, hoc signet; ad aliud verò, atque aliud, postea sit translatum. Ex origine autem proprietas vocis cognoscitur: quomodo de rerum proprietate inter eos, qui ad hæreditatem eandem adspirant, exinde quòd hic propiùs, ille longiùs, ab origine alicujus absit, judicium ferri solet. Itaque & hic ferè res se habet, uti cum historia. Nec enim eam intelligere possis, nisi genus, & stirpem istorum, nôris, quorum gesta narrantur. Siquidem cùm multi sint ὁμώνυμοι, nomina eorum confundentur: ut Decii patris cum filio, Scipionis Africani majoris cum minore: ac par ratio in tot Metellis, atque aliis. Ita & voces ὁμώνυμοι, vel diversæ, sed similes, promiscuè usurpantur à non paucis; quia, ob originis ignorantiam, eorum, propriam ac nativam significationem nesciunt. Quæ pluribus sumus persecuti ob illos, qui nobilem hanc doctrinam eo culpant, quia ignorant.

11. §. *Origo ea interdum ex eadem linguâ arcessitur: ut in Latinis è Latinâ, in Græcis è Græca: interdum autem ex aliena; ut in Latinis à Græca, præsertim illâ Æolum*: in Græcis verò ab Oriente, præcipuè Syris.* * Quinctilianus lib. 1. cap. 6.

Nusquam verò magis ineptiunt Græculi Grammatici; quandoque & Plato, & Stoici, ac philosophorum alii; quam in origine vocum explicandâ: cujus caussa præcipua partim inde est, quòd plerorumque ea foret opinio, voces significare naturâ; partim ab aliarum linguarum, præcipuè Orientalium, ignorantiâ. Qua de re alibi fusius, ut spero, dicam. Quod verò doctissimus Varro, etiam in iis, quæ Latinos à Græcis accepisse, extra controversiam poni debet, sæpenumero se adeò turpiter det, ab invidia imprimis

imprimis fuisse profectum videtur. Ut cùm ei derivatur *ager* ab agendo, *pater* à patefaciendo semine, & id genus trecenta. Nimirum ægre poterat adduci, ut fateretur, Romanos illis debere linguam suam, quibus imperarent: quorum etiam assentationes, ac levitatem, usque adeò odissent. Atque hoc nomine Quinctilianus * vivacis judicii, jure Varronem culpavit. Similiter Platonem alii, Proclus tamen Platonem, in scholiis ad ejus Cratylum, defendit. Et favet ei quoque Nigidius Figulus apud Agellium.

* Lib. 1. cap. 6.

12. §. *Ex Latinis (ut de Varrone nunc taceam) Verrius Flaccus, nepotum Augusti magister, libros de Verborum significatione edidit; ac passim etiam originem vocum exposuit.*

Eos libros laudant Plinius, Agellius, Charisius, Diomedes, Velius longus, Priscianus, & præ cæteris Festus Pompejus; qui Verrium in epitomen redegit, nec resecare multa contentus, etiam Critici munus obeundo, judicium tulit, sæpe æquum, subinde iniquum. Sed, qui non optime meritus est de Verrio, nactus est alium; qui deteriùs etiam de illo mereretur. Is fuit Paulus Diaconus; qui, temporibus Karoli Magni, ipsum etiam Festum redegit in compendium; hoc est, Verrium è verre majalem fecit, planeque eviravit. Sed bene est, quòd summus vir Antonius Augustinus, dum litibus judicandis Romæ operam daret, posteaque ex Allisano, & Ilerdensi episcopo, Tarraconensis factus Archiepiscopus, ipsius Festi fragmentum ex Bibliotheca Farnesiana juris publici fecerit cum eruditis notis: posteaque cum longe doctissimis observationibus publicârit Iosephus Scaliger; etiam illa, ubi Paullum duntaxat haberemus. Nec frustrandus suâ gloriâ Fulvius Ursinus: qui Festi fragmentum longe accuratiùs postea cùm Mso contulit: ac præterea alterum Festi fragmentum, quod Pomponii Læti quondam fuerat, adjecit. Farnesianum in litera M cœpit; in T desiit. Illud Læti item incipit in M; atque in V terminatur. De Festo hoc tale est Iosephi Scaligeri † judicium: *Festo scriptorem utiliorem lingua Latina non habet.*

† In præfat. ad Festum.

13. §. *Nihil ad Festum Nonius: scriptor, quod mirum, etiam Prisciano laudatus: at, si verum dicere licet, nec eruditione, nec judicio laudabilis. Quo tamen carere nequeamus, propter allata tot veterum fragmenta, quæ alibi non reperias. Sanè hoc nomine exsuperat, quicquid est veterum Grammaticorum.*

Omnium codicum Mssorum antiquissimus videtur ille è bibliotheca S. Victoris Parisiensis; & fortassè è quo Mssi cæteri sint expressi. Eum inprimis codicem secutus maximus vir Iosias Mercerus in editione ea, quâ longe post se reliquit Hadriani Iunii, Dionysii Gothofredi, aliorumque industriam.

14. §. *Utilis etiam opera est, quam Isidorus, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus Metropolitanus, præstitit in XX Originum libris.*

Quos ex optimis quibusque scriptoribus, plerisque etiam Ecclesiasticis, compilavit. Claruit mox à temporibus Mauritii Imperatoris, & Reccaredi, Hispaniæ regis. Castigatiorem edidit Basileæ Bonaventura Vulcanius, præceptor meus: sed multo postea ex Mssis Codd. emendatiorem juris publici Parisiis ‡ fecit Jacobus du Breul Monachus S. Germani à Pratis: qui &, unde pleraque omnia hauserit, in notis suis exposuit.

‡ An. 1601.

15. §. *Ad ἐξήγησιν etiam pertinent Cornelius Fronto, Fulgentius Planciades, & alii:*

De quibus diximus libro I de Arte Grammatica cap. V.

16. §. *Ἐξηγητικὴν etiam exornarunt multi è Græcis scriptoribus, & quidem, cum adhuc ea lingua obtineret.*

Sic, Photio teste in bibliotheca, scripsit Dorotheus περὶ τῶν ξένως εἰρημένων λέξεων. Etiam περὶ γλωσσῶν egit Pamphilus Alexandrinus, Grammaticus Ἀρισάρχειος, unus ex iis, quos exscribit Suidas. De iisdem egere, Simmias Rhodius, Amerias Macedo, Clitarchus, Philoxenus, & tot alii, memorati cùm aliis, tum Athenæo, & Suidæ: à quo & XII. illi, è quibus sua congessit, in vestibulo operis referuntur.

17. §. *Ex iis, qui supersunt, præcipui sunt nominis Julius Pollux, Harpocration, Hesychius, Suidas.*

Quorum Pollux Onomasticon suum Cæsari Commodo dicavit. Harpocratio Valerius dictus, Rhetor Alexandrinus, λέξεις decem Rhetorum reliquit. Ac vel hic est Harpocratio ille, quem Veri imperatoris præceptorem fuisse Capitolinus scribit: vel is fuerit Ælius Harpocratio Sophista; à quo & ipso Suidas ait actum esse de vocibus, quæ Rhetoribus ignotæ. Multa iisdem verbis tradidit, quibus Athenæus; ut vel hic Harpocrationem, vel is Athenæum exscripserit. Nempe æquales fuere, utcumque fortassis alter alteri supervixerit. Sanè & Athenæus claruit temporibus Antonini Philosophi, & L. Veri Impp. ac postea etiam vixisse, arguit, quòd libro XII. quædam narret de Commodo Imperatore: idque eâ libertate, ut ad Pertinacis etiam, ac Severi tempora pervenisse videatur. Hesychii λέξεις Græcæ linguæ thesaurum ducebat præceptor in Græcis meus Bon. Vulcanius *. Qui & gentilem, non Christianum, fuisse, censet †. Mihi ille, quem gentilem fuisse Suidas putat, diversus ab hoc videtur. Sanè lexici scriptor tam multa admiscet è Scripturis, eorumque Græcis interpretibus, ut non aliud liceat suspicari. Suidas nimùm ante annos vixit quingentos: nempe temporibus Alexii Comneni. Imò, si idem est Suidas, cujus meminit Stephanus, sive Hermolaus Byzantius, qui Justiniani Imperatoris temporibus in epitomen redegit, ante annos fuerit millenos. Hoc si placet, multa addiderint juniores; quomodo Calepinus toties recoctus varia à variis percepit incrementa. Nec è recentioribus suâ laude spoliandus Varinus Phavorinus Camers, episcopus Nucerinus; qui lexicon suum, Joannis Lascaris etiam, & Scipionis Carteromachi versibus meritò prædicatum, Iulio de Medices Cardinali dicavit: ut, quam recens sit, non possit ignorari. Angelus Politianus Græco quodam epigrammate sic laudat, ut hominem Latinum (Camerinum enim ei patria, ut ajebam) dicat ἀντιπελαργοῦντα nunc ipsam sustinere, atque alere Græciam.

* Annot. in Callim. hym. Dianæ.

† Annot. in Call. hymn. Iovis.

CAP. VI.

DE EXEGETICE vocum conjunctarum.

1. §. *Hactenus de Exegetice vocum singularum. Superiùs verò dicebamus, quemadmodum Technice non in privis tantùm vocibus occupatur, sed etiam in earum structura: ita & Exegeticen non solùm vocum singularum vim exponere, sed simul conjunctarum. Atque ad hanc partem referendi, qui proverbiorum vim, & originem, enarrant. Quales olim multi fuere magni nominis: sed quorum scripta injuriâ temporum nobis deperierint.*

In his Aristoteles fuit, cujus παροιμιῶν librum memorat Diogenes Laërtius, atque alii. A Cephisodoro tamen, Isocratis discipulo, eoque Aristoteli iniquiori, reprehensus hoc nomine fuit, ὡς οὐ ποιήσας λόγου ἄξιον τὸ παροιμίας ἀθροῖσαι· *quasi non opera pretium fecisset coacervandis adagiis.*

adagiis. Testis Athenæus lib. I. Verùm non eo minùs magistri vestigia institit Theophrastus: qui & ipse de Proverbiis scripsit; ut indicat Harpocration in Ἀρχὴ ἀνδρα δείκνυσι. Sed & idem factum ab altero Aristotelis auditore, Clearcho Solensi: ut scimus ex Athenæi Δειπνοσοφ. lib. IV. & VII. Facileque assentior Schotto, etiam apud Theocriti scholiasten, non valde antiquum, in idyll. V. nomen *Clearchi*, pro *Cleanthis*, reponi oportere. Ex Suida discere est, itidem proverbia collegisse Æschylum, Theætetum, Aristarchum, Demonem: cujus & liber de Proverbiis decimus quartus laudatur ab eo, qui voces Demosthenicas exposuit. Atque idem Suidas, & Lamprias in indice librorum Plutarchi, memorant Seleucum περὶ τῶν παρ' Ἀλεξανδρεῦσι παροιμιῶν *. Adhæc Didymi meminit Helladius in Chrestomathia apud Photium in bibliotheca. Imò ex eo, & Tharræo, sua se compilâsse, agnoscit Zenobius. Atque idem, præter Æschylum, de quo dixi, celebrat quoque Mylonem παροιμιογράφον. Apud Stephanum in Τεγέα etiam videas tractâsse hoc argumento Apollonidem Nicenum. E Latinis veteribus non occurrit alius, præter L. Appulejum Madaurensem. Proverbiorum ejus librum secundum citat Sosipater lib. II.

* *De proverbiis apud Alexandrinos.*

2. §. *Eorum, qui ad tempora nostra perdurarunt, duo illi sunt antiquissimi; Zenodotus, sive potius Zenobius, & Diogenianus Heracleota: quorum uterque vixit temporibus Hadriani Cæsaris.*

De amborum ætate testis Suidas. Priorem sæpius Zenodotum, rariùs Zenobium vocat Erasmus: nec de priori auctoritas deficit. Nam ipse prolegomenis in Chiliadas ait, sequi se Aristophanis scholiastem ἐν Νεφέλαις, ubi sic vocetur. Videtur interim præstare *Zenobii* appellatio; quando ita Suidas, & ipsius Zenobii codd. Addit Suidas, tribus libris sua exscripsisse ex Didymo, & Tarrhæo. Alter erat Diogenianus Heracleota, dubium, utrum ex Ponti, an aliâ Heracleâ. Operis περὶ παροιμιῶν meminit quoque Suidas: ubi manifesto errore legitur, περὶ ποταμῶν, & περὶ ποταμῶν scripsisse. Nam sine dubio adsentiendum Andr. Schotto; qui posteriori loco περὶ παροιμιῶν corrigit: quod opus hodieque exstare dicebamus. Primus verò e codice Electoralis bibliothecæ Palatinæ, & altero V. Cl. Petri Pantini, publici juris fecit Andreas Schottus, vir non uno nomine præclarè meritus de Rep. literaria. Ex hoc Diogeniano adagia se in lexicon suum transcripsisse, refert ipse Hesychius in præfatione, quæ est ad Eulogium sodalem.

3. §. *Huicce pari geminam Schottus proverbiorum appendicem addidit; e Vaticana unam bibliotheca, ex Suida alteram.*

Vidit priorem Erasmus: sed non satis liquet, cur eam *Plutarchi* vocet. Num dicemus, illum cum *Plutarchi* codicibus repertsse compactam: atque inde credidisse, vel Chæronensis illius, vel junioris esse Plutarchi fœtum? Quicquid illius fuerit, saltem Plutarchi esse senioris opus nequit. Nam in Proverbiis numerat adag. LXXXIX. Σαοὺλ ἐν προφήταις, *Saul in Prophetis.* Deductum hoc adagium ex I. sive III Regum cap. X. Unde proverbium nemo peteret gentilis. Nec vel Lamprias ejus operis meminit Indice operum Plutarchi; nec Plutarcho tribuit ante Erasmum quisquam.

4. §. *Supersunt & parœmiæ Michaëlis Apostolii: qui non nisi ante annos circiter ducentos vixit.*

Quippe familiaris Gemisti Plethonis, æqualis etiam Bessarionis, patriarchæ Niceni. Ac exstat quoque ejus panegyricus ad Fredericum III. Imperatorem. Parœmias illius primus Basileæ edidit Hervagius anno CIↃ IↃ XXXVIII. Sed duplo auctius id opus prodiit postea curâ Petri Pantini, & Andreæ Schotti.

5. §. *E Latinis, quos habemus, præcipuam meruit laudem Desiderius Erasmus.*

Cœpisse se ait hoc proverbiorum argumentum tractare anno CIↃ IↃ. Atque ante obitum decies, & amplius, auctius semper auctiusque, divulgavit. Post eum multi alii hanc provinciam susceperunt. In his erudita emicat industria Hadriani Junii Hornani; qui Erasmo octo centurias, & dimidiam adjunxit. Proxima laus videtur Joannis Alex. Brassicani, & Joan. Ulpii. Sed omnes nihil attinet memorare: quando vulgo uno fere volumine cum Erasmi, & Junii Proverbiis, excudi solent.

6. §. *Præterquam verò, quod proverbiorum notitia plurimum conferat ad melius intelligendos veteres scriptores; quæ res ad Grammaticen pertinet: etiam usus eorum ornatum adfert orationi; quâ parte inservit arti Rhetoricæ.*

Vide Demetrium περὶ ἑρμηνείας.

7. §. *Nec modò arti Rhetoricæ conducit; sed, quod longè excellentius, etiam facultati Oratoriæ. Siquidem ea, ob antiquitatem, adferunt majestatem, & pondus quoddam, orationi, ad facilè persuadendum.*

Ideo Aristoteles quoque ea lib. I. Rhetoricorum * inter argumenta ἄτεχνα † reponit, velut illustre testimonii genus. Fabius quoque lib. V. cum exemplis conjungit, ac Deorum subjungit oraculis. Magnopere etiam vim eorum aperit; quòd, ut ibidem legas, *Non durâssent æternum, nisi vera omnibus viderentur.*

* *Cap. ult. ex vulgari distinctione: sive secundum illam Danielis Barbari, & Sturmii, cap. 45.*
† *Inartificialia.*

8. §. *Multa adhæc proverbia historia lucem præbent; uti ipsa vicissim ex historia capiunt lucem.*

Quod inde est, quia plerisque ab veteri historia sit origo. Quale illud, *Veriora iis, quæ ad Sagram acciderunt. Haut cura Hippoclidi, &c.*

9. §. *Præcipua verò adagiorum est utilitas, quòd magnam partem ad vitæ institutionem pertineant.*

Usque adeò, ut Donatus, ac Diomedes, in adagio τὸ γνωμικὸν requirant; perperam quidem; luculento interim argumento, sic plurimùm contingere. Atque idem magni Aristotelis judicium fuit; ut refert Synesius, Cyrenensis episcopus, in Encomio Calvitii ‡: Ἡ παροιμία σοφόν. Πῶς δ' οὐχὶ σοφόν; περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας, ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν, καὶ δεξιότητα. Παροιμία δὴ καὶ τοῦτο κατὰ λόγον ἔχων ἀξίωμα τὸ ἐξ οὗ κατηνέχθη φιλοσοφίας, ἀρχαιότητα, ὥστε βίαιον ἐπιβλέπειν αὐτῇ. Πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι τῶν νῦν εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι. *Parœmia quiddam sapiens est. Quidni enim? cùm Aristoteles dicat, parœmias veteris esse philosophiæ, magnâ humanarum rerum calamitate deperditæ, reliquias quasdam, partim ob compendium, ac brevitatem, partim ob gratiam quandam, ac dexteritatem, perdurantes. Proverbium enim sermo est dignitatem habens, e philosophia, unde antiquitatem traxit, depromtam. Adeò ut gravi ac torvo vultu eam intueatur. Veteres enim longe perspicaciores fuere in veritate cognoscendâ, quàm qui nunc sunt.*

‡ *Editionis Turnebi pag. 59. sive Parisinæ anno 1612 pag. 85.*

CAP. VII.

Ad puram dictionem comparandam non sufficere lectionem Grammaticorum: sed requiri, ut versemus, & imitemur bonos auctores: & quis ordo in iis servandus. Præterea quid de veteribus sentiendum, qui Grammaticorum

ticorum curæ subjecerunt poëtarum enarrationem, & judicium de scriptoribus.

1. §. *Quamquam verò purè loquendi disciplina solùm versetur circa artis præcepta, & verborum significationes: non propterea existimandum, solùm Grammaticis legendis perveniri ad puri sermonis laudem. Præterea enim diligenti lectione, & imitatione classicorum scriptorum, opus est.*

Imò ne quidem differenda horum lectio, usque dum multùm in nobilibus illis technicis, & lexicographis, quos diximus, erimus versati: sed versandi sunt nobis, simulac facilioribus aliquot præceptis, & notitiâ vocum communiorum, fuerimus imbuti; sic ut jam balbutire Latinè incipiamus. Ubi verò & longius paullò provecti erimus, tum demum addemus vetustos illos technicos, etymologos, & cæteros vocum explanatores, quò ex iis etiam caussas discamus sermonis Latini.

2. §. *In legendis auctoribus planè ordo aliquis est servandus. Nempe à facilioribus incipiendum: ut sunt fabellæ Æsopicæ, vel colloquia familiaria, aut desumta ex historia sacra, ut ita cum linguæ notitia simul pietas, ac boni mores imbibantur. Hinc legendi scriptores classici: quales è Latinis præcipuè sunt Cicero, Cæsar, Terentius.*

Scriptor, ut ad nomen ipsum alludamus, *terendus*, adolescentiæ noctu, diuque.

3. §. *Hinc ad alios, atque alios, deveniendum, idque eo ordine, ut ultimi legantur, qui plurimùm ab felici Augusti ævo recesserint.*

Sed de hoc Latinorum scriptorum delectu accuratiùs diximus in Partitionibus Oratoriis *.

* *Lib. 4. cap. 1. §. 61. ac deinceps.*

4. §. *Quod de ordine studiorum dicebamus in Latinis; idem in Græcis habet locum. Quare neque hic ab amplis nobiliorum Grammaticorum commentariis veniendum ad auctores bonos: sed ab his ad Grammaticos illos. Inque auctoribus præmittendi faciliores.*

Ut, præter fabellas Æsopi, sunt faciliores dialogi Luciani, nihil moribus noxium habentes. Inde & Aristophanes addatur, & cætera Luciani: item Herodotus, & Xenophon; Isocrates, & Demosthenes. Ab his ad alios gradum capessemus.

5. §. *Olim verborum Græcorum doctrina initio ex Homero, & poëtarum aliis, discebatur.*

Unde apud Sextum Dionysio Thraci in præceptis Grammatices definitur hæc ars, ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς, καὶ συγγραφεῦσι, λεγομένων· *experientia eorum, quæ dicuntur à poëtis, ac scriptoribus.* Ubi Ptolemæo Peripatetico displicet, quòd vocet ἐμπειρίαν. Atque idem improbat Asclepiades, qui retinet definitionem Dionysii, exceptâ voce ἐμπειρίας. Porrò ex eo, quòd Dionysius, & Asclepiades, poëtis opponant τοὺς συγγραφεῖς; rectè colligit Sextus, intelligi τοὺς καταλογάδην πραγματευσαμένους, *eos qui prosâ scripsere.* Nec multùm abeunt Demetrius Chlorus & alii; qui ut Sextus ait, maluere dicere, esse eam τέχνην τῶν παρὰ ποιηταῖς τε, καὶ τῶν κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν λέξεων εἴδησιν· *notitiam vocum, quæ apud poëtas sunt, quæque in communi usu.*

6. §. *Nunc satius est incipere ab illis, qui prosâ scripserunt. Nam communis loquendi forma, qualis ea est, quæ prosa dicitur, est fundamentum dictionis Poëticæ; quæ peculiaris lingua est, ac ferè figurata; ut per vulgarem illam debeat exponi. At prius necesse est intelligi poëtarum interpretes, quàm nos posse poëtas intelligere speremus. Olim autem dispar erat ratio; quia tum lingua Latina, ac Græca, erant vernaculæ, ut interpretum linguam noverint à pueritia.*

Quare, si rem accuratè inspiciamus, non alius nunc ordo est ineundus, ac olim. Nam ætatis solùm, non ordinis est discrimen. Olim quippe linguam vulgarem à teneris discebant unguiculis; grandiusculi ad poëtas animum appellebant: nos grandiusculi acquirimus notitiam linguæ vulgaris, ac natu majores discimus poëtas.

7. §. *Ordinem hunc etiam natura comprobat. Prius enim est simpliciter loqui, quàm ornatè; prius ornatè, quàm metro.*

Triplex quippe est studium sermonis à natura nobis datum: loquendi emendatè, ornatè, & modulatè. Unde tres illæ artes, Grammatice, Rhetorice, Metrice: quarum posterior priorem semper continet: quomodo in circulis circa centrum idem descriptis major semper continet minorem. Itaque à Grammatice adscendimus ad Rhetoricen, quæ emendato sermoni adjungit ornatum: à Rhetorice adscendimus ad Versificatoriam. Sic liceat eam appellare, quæ sermoni emendato, ornatoque, metrum superaddit.

8. §. *Nec assidua bonorum scriptorum lectio sufficit: sed etiam requiritur imitatio, secundùm illud,* Solus & artifices, qui facit, usus erit.

Cujusmodi ea imitatio esse debeat, jam plures tradidere: in his Sebastianus Foxius Morzilius Hispalensis libris duobus, quos de imitatione, seu de informandi styli ratione inscripsit. Atque hi non ad puram modò, sed ornatam etiam orationem, atque adeò planè oratoriam, muniunt viam. Vide commentatiolum nostrum de Imitatione oratoria, ac poëtica, & veterum recitatione.

9. §. *Hæc doctrina de puro sermone bonam nobis primæ ætatis partem absumit. Quod olim non erat necesse: præsertim in Græcia: quia, ut diximus, linguam Græcam, quâ artes omnes, ac philosophia ipsa tradita est, penè cum lacte hauriebant.*

Eaque potissima est ratio, cur olim ad tantum fastigium pervenerint philosophi in Græciâ. Nam bonos annos, quos in Latinæ, Græcæque linguæ studio insumimus, illi mathesi, ac philosophiæ impendebant.

QUia satis ex his liquet, quæ requirantur purum ad sermonem comparandum: ab Grammatice jam ad proximas abirem disciplinas; nisi manum injecerent aliqui, qui latiùs, quàm nos fecimus, Grammaticos limites extenderunt. Hoc autem trifariam faciunt. Primùm, quia per *Methodicen* non solùm intelligunt præcepta bene loquendi, sive puri sermonis: sed etiam de tropis, & schematibus: item de modulatione carminis. Sed cur ea, propriè si loqui velimus, non sint pars Grammatices; mox dicam, ubi ad artem Rhetoricam, & Metricam, fuerit deventum. Alterum est, quòd per *Exegeticen* intelligunt non solùm, quæ ad significationes vocum pertinent; sed enarrationem quoque scriptorum; præsertim poëtarum. Sic Fabius lib. 1, cap. iv: *Hæc professio brevissimè in duas partes dividitur; rectè loquendi scientiam, & poëtarum enarrationem.* Hanc sub alio etiam nomine alii subjiciunt Grammaticæ: ut ex Sexto Empirico mox videbimus. Opinio hæc inde orta est, quòd Grammatici poëtas explicarent, & alios scriptores: poëtarum verò, oratorum, historicorum scripta, referta sint multis ad rerum naturam, & alias scientias, pertinentibus. Verùm parum cogitarunt, Grammaticum non enarrare illa ex Grammaticis;

sed

sed aliis scientiis: eoque propriè ista pertinere ad alios; uti astrologicorum explicationem ad astrologum; medicarum rerum ad medicum; atque ita in cæteris: in quibus Grammaticus cæcutit; nisi idem aliis sit scientiis imbutus. Nempe Grammaticus, quatenus Grammaticus, solùm judicium fert de iis, quæ ad verborum curam pertinent: vel, si per Grammaticen intelligatur φιλολογία, de iis præterea, quæ ad historiam vel veram, vel fabularem referuntur; vel inde dependent: ut si ex phrasi, historia, vel fabula, liqueat de loci emendatione; vel an liber, aut versus sit genuinus. Sic igitur statuendum, distributionem Grammatices ab iis allatam, non esse petitam ex natura artis, sed professione artificum; qui temporibus veteribus etiam poëtas enarrabant; non solùm ope Grammatices; sed aliarum etiam scientiarum, quas sibi multo studio comparârant. Tertium quoque est, in quo ab iis abeamus; uti quòd Grammatices etiam partem faciant κριτικήν: quam ita appellant, quia de omnibus scriptoribus, poëtis præcipuè, judicium ferat. Atque hanc sententiam etiam adducit Sextus Empiricus: sed aliter nuncupat. Locus est adversus Grammaticos cap. IV: ubi cùm primam Grammatices partem fecisset τεχνικήν, sive *artificiosam*; alteram ἱστορικήν; tertiam nominat ἰδιαίτερον, sive *magis propriam*. Eamque ait exponere difficilia omnia in poëtis, & aliis scriptoribus: item germana distinguere ab adulterinis. De poëtarum enarratione quod ait, satis excussimus, cùm de ἐξηγητικῷ diceremus. Ad judicium quod attinet de scriptis, aut versibus genuinis; sunt quidem aliquæ in isto etiam Grammatici partes; ut si ex impura dictione colligat, aliquid non esse germanum: item partes sunt philologi, ut si de eo statuat ex ἀνιστορησίᾳ, vel quia scriptor meminerit illorum, qui longe post vixerint: sed majores partes sunt ejus, qui πολυμάθειαν profiteatur: qualis ex mathesi quoque judicium faciet: maximè verò, si quis præterea philosophiam, medicinam, jurisprudentiam, animo sit complexus. Nam & poëtæ, atque alii, etiam admiscere, vel tangere quædam solent, ex penitiori philosophia, & ejus stolonibus, depromta. Atque hæc satis ostendunt, alios esse Criticos, alios Grammaticos: quod etiam Cratetis judicium fuit; ut Sextus Empiricus ait adversus Grammaticos cap. III. Vide & fusè eundem de isto differentem cap. XIII. Pluribusque hoc ostendam, cùm de Philosophiæ stolonibus disseram.

CAP. VIII.

DE ARTE RHETORICA.

1. §. *Habemus de puritate: nunc videamus de cura ornatus; circa quem ars Rhetorice versatur.*

NEc de nihilo putandum, quòd *artem* potius dicam, quàm *facultatem*; cum plurimum hæ distent. Ars Rhetorice solum agit de interno sermonis ornatu: non item de externo; cujusmodi est à pronunciatione, sive actione idonea. Ac multò minus tractat de inventione argumentorum ad persuadendum aptorum; vel de eorum οἰκονομίᾳ, sive dispositione. At universa istæc complectitur facultas Rhetorice, sive Oratoria, quæ & Eloquentia dicitur. Tam grande discrimen proficiscitur à materia, & fine diverso. Omnis materies quodammodo est capax ornatus: qui hoc unum præstat, ut quid suaviùs accidat ad aures. Hoc locum quoque habet in epistola familiari de prædioli ubertate, & elegantiâ, de villici fuga, in nuncio de morte conjugis, vel fratris, vel ludis in urbe propediem futuris: item de siderum natura, vel animalium, aliisque hujuscemodi. At Oratoria facultas proprie regnat in senatu, vel judiciis, vel ad populum: inque judiciis agitur de justo, & injusto; in deliberationibus de honesto, & turpi; utili, & inutili. Unde Oratores non tam prodeunt ex Rhetorum Gymnasiis, quàm Philosophorum spatiis: ut Cicero etiam in Oratore testatur. Idem ex eo cognoscimus, quòd Cicero, & alii, Oratoriam definiunt scientiam prudenter, copiose, ornateque dicendi. Ut omnino ad prudentiam politicam pertineat. Hæc enim partim in actione, partim in oratione civili, attenditur: quemadmodum pleniùs explicabitur, cùm de philosophia practica, & variis studiis ex ea prognatis, dicetur.

2. §. *Partes artis Rhetoricæ sunt duæ. Prior tradit generalia Elocutionis præcepta, non habitâ ratione materiæ, vel characteris. Estque hæc partim de compositione, partim dignitate. Compositio vel est de junctura, sive literarum concursu: vel de periodo, ac numero. Dignitas est de tropis, & schematibus. Pars Rhetorices altera continet præcepta specialia pro diversitate materiæ, ac characteris.*

Quemadmodum in domo exstruendâ partim ad ea attenditur, quæ eam firmiorem reddant, partim quæ elegantiorem: ita in oratione condendâ studemus, ut ea sit tum pura, tum venusta & elegans. Sed conditor orationis prius præstat, quatenus est Grammaticus: posterius, quatenus idem est Rhetor. Utcunque enim sint diversa artificia, in eodem tamen artifice concurrunt. Hæc venustas observatur, tum in compositione; quæ juncturam, periodum, & numerum comprehendit: tum dignitate; quæ tropos, & schemata adsumit. Interim singula horum variare debent pro argumento, & genio cujusque. Unde varius character; tenuis, medius, ac sublimis. Eaque specialis doctrina quasi Colophonem imponit arti Rhetoricæ.

3. §. *De elocutione, sive ornatu, præcipua Gorgiæ, & aliorum Sophistarum cura esse solet.*

Imò & Isocrates hac parte erat nimis anxius. Itaque ut fucatam, & calamistris inustam, meretrici similem dicebat Cæsar Scaliger; qui Platonicam dictionem matronæ gravi, ac decoræ: Aristotelicam virgini honestæ conferebat.

4. §. *Scriptores de Elocutione exstant complures. Pauca, sed bona, tradidit Aristoteles in Rhetoricorum tertio. Longè verò accuratiùs, ac fusiùs, de ea tractarunt juniores. Ex iis supersunt, Dionysius Halicarnassensis in Criticis, ac Rhetoricis; Hermogenes περὶ ἰδεῶν; Demetrius Alexandrinus, qui vulgo Phalereus; Longinus περὶ ὕψους. Item è Latinis, Tullius, Rutilius Lupus, Quinctilianus, Aquila Romanus, Julius Rufinianus, Ruffinus.*

De hisce abunde diximus lib. de natura Rhetorices, & Rhetoribus antiquis.

5. §. *Plerique Grammatici veteres hanc ornandæ dictionis curam magnâ ex parte sibi vindicarunt. Ut qui de tropis, & schematibus, egerint in Grammaticis Institutionibus.*

Factum hoc à Charisio lib. II, Diomede lib. II, item Donato; ut mittam juniorum non paucos.

6. §. *Ac de tropis quidem nolim cum iis serram reciprocare. Quippe Grammatici est interpretari significationes verborum. At hoc accuratè fieri nequit, nisi doceatur, quæ propria, ac princeps fuerit significatio; quæ aliena: & quæ de caussa in aliena sumatur: caussa verò ista pro natura troporum variant.*

Siquidem vel in alienam significationem vox transfertur ob similitudinem; ut in metaphora fit: vel ob vinculum non essentiale quidem, attamen quale est rei, & ejus, quod

rei inest, vel adest: quemadmodum ubi unum est caussa externa, alterum effectum; vel unum est subjectum, alterum adjunctum; cujusmodi permutat metonymia: vel ob nexum οὐσιώδη *; sicuti quando unum est totum, alterum pars; qualium significationem invertit synecdoche. Hæc in significationibus vocabulorum exponendis sedulò distinguere debet Grammaticus; quandò plurimùm ea res facit ad naturam vocum meliùs intelligendam; cùm eadem vox aliud possit significare propriè, aliud κατὰ μεταφορὰν, aliud κατὰ μετωνυμίαν; aliud κατὰ συνεκδοχήν. Unde tantus sæpe interpretum dissensus; præsertim in Hebræis.

* Essentialem.

7. §. *Verùm dispar est schematum ratio: ubi non attenditur ornatus ab inversione significationis; sed formis aliis, orationem velut coloratâ veste induentibus, vel gestuum diversitate quasi animantibus. Quæ nihil ad Grammaticum; prout quidem id vocabuli nunc sumimus.*

Sic enim munia sua explevit, si tradat, sine quibus purus esse sermo non possit. Alia si addat, jam aliena invadit.

8. §. *Olim tamen Grammatici quidam, ne schematum quidem doctrinâ contenti, etiam profitebantur dicendi elementa, quæ Græci vocant προγυμνάσματα.*

Unde & Priscianus Grammaticus de Præexercitamentis scripsit.

9. §. *Sed omnino prudentiùs alii eâ parte cedebant illis, qui propria hæc artis esse dicerent, à qua Rhetores vocarentur.*

Parum interim refert, utrùm à Grammaticis ea, an à Rhetoribus, hauriantur; dummodò suo tempore discamus: hoc est, ubi in verborum proprietate, ac differentiis, mediocriter erimus versati, & aliquem etiam in historiis, ac fabulis, fecerimus progressum. Antea id conari sit operam ludere. Notum illud Comici †: *Sine pennis volare haut facile est.*

† Plaut. Pers.

Cap. IX.

DE ARTE METRICA.

1. §. *Vidimus de sermone puro, ornatoque: qualis in prosâ etiam esse debet. Venio nunc ad metrum; quod præstat, ut quid carmen & sit, & dicatur.*

HAbet quidem & numerum Orator: sed is diversus est à poëtico: nec *metrum*, sed *rhythmus* vocatur. Quæ duo quomodo differant, exposui lib. IV Instit. Orat. cap. IV, sect. II.

2. §. *Quemadmodum verò plerique ex Grammaticis antiquis sibi vindicarunt artem Rhetoricam: ita & nonnulli putarunt, Grammatices partem esse rationem condendi carminis.*

Hinc Seneca epist. LXXXVIII: *Grammaticus circa curam sermonis versatur; &, si latius vagari vult, circa historias; jam, ut latissimè fines suos proferat, circa carmina.* Mox etiam tria hæc conjungit, verborum diligentiam; historiarum, fabularumque notitiam; & legem, sive modificationem versuum. Et Diomedes quidem, ex tribus rei Grammaticæ libris, tertium poëticæ impendit. Plurelque alios mox referemus.

3. §. *Nostra verò hæc sententia est, licere adversus Grammaticum lineam poscere, si profiteatur, non alia tradere se velle, quàm illa sua artis, atque interea doceat artem metricam. Si enim Grammatici solùm fuerit explicare, tum quid unaquaque vox significet; tum vocum ἀναλογίαν, & ἀνωμαλίαν, & quæ alia pertinent ad præcepta puri sermonis: Metrica ars statui nequit Grammatices pars; cum aliud sit purè, aliud ornatè, aliud metricè loqui.*

Interim, ne videamur λογομαχεῖν; agnoscimus lubentes, Metricam etiam dici posse Grammaticæ partem; si cum Seneca, Fabio, & veterum aliis, eo nomine intelligamus Philologiam. Hæc enim præter purè loquendi peritiam, ulteriorem etiam styli curam comprehendit: eam nempe, quam arti rhetoricæ, ac metricæ, debemus. Imò & historiam, tum veram, tum fabularem, suo ambitu complectitur. Denique, tam latè ab antiquis sumi solet, ut Grammatices, sive Philologiæ partem facerent Criticen, scientiarum omnium difficillimam: ut quæ de cunctis scriptoribus, præcipuè poëtis, judicium promittat; neque id universè modò, sed etiam de singulis, quæ, in iis legendis, veniant in controversiam. Quæ de isto sententia sit nostra, jam antea exposuimus.

4. §. *Metricæ artis utilitas est, quòd, quæ involvantur numeris, & quasi claudantur, ea tum majori legantur voluptate, atque audiantur, tum diutius retineantur.*

Sanè oracula, & salubria vitæ præcepta, non aliâ de caussâ numeris inclusêre; quàm quia & suavius, & altiùs, in pectus descenderent.

5. §. *Partes artis metricæ sunt duæ: una communis, sive eorum, quæ omni metro competunt: altera propria, sive illorum, quæ certi sunt metri.*

In priori partim agitur de pedibus, unde metrum constat: partim de metri defininone, & quomodo à rhythmo distinguatur: partim de metri affectionibus; ut sunt tres istæ, cæsura, quales triemimeris, penthemimeris, &c. κατάληξις, sive depositio, cujus ratione versus dicitur acatalecticus, catalecticus, &c. dimensio, quæ per μονοποδίαν fit, vel διποδίαν. Altera pars distinctè agit, tum de unius generis versibus; uti de carmine heroico, jambico, trochaico, choriambico, ac cæteris: tum de carmine ex diversis metris composito, & vario ejus discrimine pro colis, & strophis.

6. §. *Metrorum non unus est inventor; sed pro metrorum varietate sunt alii, atque alii.*

Heroico nihil antiquius apud Græcos. Hoc invenisse creditur Phanothea, una ex Apollinis vatibus: quæ sub Abante Argivo, vel Acrisio, vixisse dicitur. Iambum, ut ajunt, Ananias reperit, perfecit Archilochus Parius. Quis auctor sit Pherecratii, Archilochii, Anacreontei, Sapphici, Phalæcii, Glyconii, Asclepiadei, Alcmanii, ipsâ appellatione indicari videtur. Credibile tamen est nomen interdum datum, non ab auctore; sed eo, qui præcipuè illud nobilitârit.

7. §. *Ex Græcis, artis metricæ scriptoribus, præcipua est laus Hephæstionis.*

Sub Hadriano Imper. claruit, & cum Scauro, ac Harpocratione, inter Veri Imper. præceptores reponitur à Capitolino.

8. §. *Ex Latinis hanc artem suavissimis versiculis constrinxit Terentianus Maurus, Syenes in Ægypto præfectus. Prosâ de eâdem egêre, Diomedes libro IV, duo Marii, Victorinus, & Plotius, Servius*

vius in Centum metris ad Albinum. Adhæc Cæsius Bassus, & Atilius Fortunatianus.

Ut Censorinum præteream, vel quisquis ille fragmenti à Carrione editi cum Censorino auctor. Sed & Priscianus tractavit de metris Comicis; ac particulatim de Terentianis Rufinus. Atque hactenus de sermonis puritate, ornatu, metro: in quibus primam Philologiæ partem versari dicebamus.

Cap. X.

De Philologiæ parte altera, quæ Historice dicitur: ac primùm de ejus divisione in Geographiam, Chronographiam, Genealogiam, & Historiam propriè dictam.

1. §. *Altera Philologiæ cura est enarratio historiarum. Unde ea* Historice *dicitur. Propriè autem historia est rei gestæ expositio. Sed laxius nunc eo nomine etiam antiquitates, ritus, ac jus antiquum, intelligimus. Nempe eo, quod hæc, etsi diversa sint, arctissimo tamen vinculo cohæreant. Quin & fabulæ eo nomine continentur.*

DE hac Philo περὶ τῆς προπαιδευμάτων συνόδ. Γραμματικὴ ἱστορίας τὰς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἀναδιδάξασα, νόησιν καὶ πολυμάθειαν ἐργάσεται. *Grammatica historias, quæ apud poëtas, & alios scriptores sunt, enarrans, variam eruditionem conferet.* Videmus ut non ἁπλῶς Historias dicat, sed addat, quæ leguntur apud Poëtas, & alios scriptores; ex quibus Historici κατ᾽ ἐξοχὴν συγγραφεῖς dicuntur. Quo satis indicat, se *Historiæ* nomine non veras modò, sed etiam fabulosas narrationes complecti. Quod pluribus mox explicabimus.

2. §. *Studium hoc antiquitate etiam commendatur. Nec enim historiâ Mosaicâ scriptum ullum vetustius est.*

Ut valde erret Plinius lib. VII. cap. LVI. ubi historiam ait à Cadmo Milesio inventam. Nam Cadmus ille, ut paullo junior Orpheo fuerit, quod apud Suidam legere est; tamen sic quoque penè seculis tribus distet à Mose. Reverà autem vixit paullo ante expeditionem Persarum in Græciam; ut testis est Flavius Iosephus priori contra Apionem libro. Ita ut Cadmus, qui antiquissimus est Græcorum Historicus, sit nongentis annis recentior Mose.

3. §. *Materia historiæ est quadruplex. Nam vel est locorum, vel temporum, vel generis, vel actionum. De locis est Geographia; de temporibus, Chronographia; de genere, seu stirpibus, Genealogice. Suntque hæ tres quasi faces historiæ de actionibus: quæ quartum obtinet locum; ac præcipuè nomen* Historiæ *meretur.*

Præit ad hanc divisionem quadripartitam Asclepiades apud Sextum Empiricum. Ubi historiam ait versari circa personas, actiones, loca, tempora: personas verò esse divinas, humanas, heroicas. Ac convenit Varro*, cùm omnia vocabula referri ait, ad quatuor has classes; corpus, actionem, locum, tempus. Sed omnium apertissimè Eustathius, Thessalonicensis Episcopus, commentario suo in Dionysium de situ orbis. Ubi historiam dividit in τὸ τοπικὸν, χρονικὸν, γενεαλογικὸν, καὶ πραγματικόν. Propriè autem historia est, quæ τὸ πραγματικὸν exponit. Ejus verò quasi oculi, aut faces, sunt γενεαλογία, γεωγραφία, & χρονολογία.

* *Lib. 4. de L. L.*

Cap. XI.

De Geographia, ac ejus origine, & usu; deque veteribus Geographis, tum Græcis, tum Latinis.

1. §. *Geographia describit, tum Oceanum, ac maria; tum continentes, insulas, ac peninsulas.*

NImirum agit de tota sphæra terrestri: eoque non modò terrarum situm depingit, quæ propriè fit γεωγραφία, ut vocabulum indicat: sed etiam aquarum, quæ dicitur ὑδρογραφία.

2. §. *Continet χωρογραφίαν, & τοπογραφίαν: quarum illa regionem quampiam, hæc aliquem locum ob oculos ponit.*

Sic χωρογραφία fit, si exponas situm Græciæ: at τοπογραφία fuerit, si describas Tempe Thessala.

3. §. *Estque geographia mista ex historia naturali, & civili.*

Nam ut loca à natura, ita oppida sunt ab hominibus.

4. §. *Ut geometria cœpit à geographia: ita hæc à geodæsia: quæ primordia sua Ægyptus debet.*

Quippe hi terris à Nilo irrigatis, terminisque postea alluvione turbatis, de agrorum finibus, ac limitibus constituendis, agere cœperunt. Id fieri non potuit sine mensuratione terræ: unde nomen γεωμετρίας. Ut γεωδαισίας à divisione ejus, quæ fit limitibus agrorum cuique assignatis.

5. §. *Tanta verò est geographiæ necessitas, ut sine ea nec scriptores sacri, nec externi, possint intelligi.*

Nam quis locorum ignorans intelligat peregrinationes patriarcharum in Genesi descriptas? aut populi Israëlitici pugnas cum gentibus vicinis? aut minas Jesaiæ interminantis excidium Babyloniis, Assyriis, Moabitis, Ammonitis, Syriis, Idumæis, Tyriis? aut de Christo in Nazareth concepto, in Bethlehem nato, in Capernaum habitante, Lazarum suscitante in Bethania, filium viduæ in Nain, ac tot Palæstinæ locis concionante, & miraculis suam confirmante doctrinam, tandem Hierosolymis crucifixo in monte Calvariæ, è monte Olivarum adscendente in cœlos? aut peregrinationem Pauli in Actis memoratam? aut in Ecclesiæ historia Sanctorum Patrum vitas ac martyria, & de conciliis habitis tam variis terrarum locis? Quodque primùm à Belo in Chaldæa Babylone dicitur imperatum, à Nino in Nini urbe, quæ Ninive dicitur Hebræis: postea in Media Ecbatanis: hinc Persepoli in Persia? aut cùm dicitur Persas Hellespontum junxisse ponte, Athon perfodisse, pugnâsse cum Græcis ad Thermopylas, in campis Marathoniis, ad Salaminem, Mycalen, Plateas? Ac par ratio de Æneæ, & Ulyssis peregrinatione: de expeditione Alexandri Magni: de armis à Romanis per tot regiones circumlatis. Mitto cætera; quæ omnia referre longum foret.

6. §. *Homeri ætate quasi incunabula Geographiæ fuerunt.*

Valde interim, pro illis temporibus, fuisse intelligentem Geographiæ, partim Hipparchi, & aliorum auctoritate, partim perspicuis argumentis, comprobat Strabo libro 1.

7. §. *Primi, qui Geographiam post Homerum attigere, philosophi fuerunt; ut Anaximander Milesius, ejusque civis Hecatæus: item Democritus, Eudoxus, Ephorus, Dicæarchus, aliique complures: & hi ætate posteriores, Eratosthenes, Polybius, Posidonius, philosophi & ipsi.*

Dicam de singulis, &, ratione temporis habitâ, alios interseram, nondum memoratos nobis. Ut auctor est Strabo, initio Geographicorum, post Homerum primi hanc scientiam excoluere Anaximander Milesius, Tha-

letis discipulus; & civis ejus Hecatæus; ut idem postea refert ex Eratosthene. Atque addit, primum fuisse hunc Anaximandrum, qui Geographicam ediderit tabulam. Unde de eodem sic Laertius*, γῆς, καὶ θαλάσσης περίμετρον πρῶτος ἔγραψεν: *primus terræ, marisque, circuitum descripsit.* Claruit iis temporibus, quibus Romæ regnabat Servius Tullius. Anno secundo Olympiadis LVIII. annum agebat LXIV. ut ex Apollodori Atheniensis Chronicis ab Laertio proditum est. Hecatæus Milesius illustre sibi nomen paravit περιηγήσει Asiæ, & Europæ; quarum meminit Athenæus: Libyæ item Stephano memoratæ. Rufi Avieni ætate etiamnum exstitisse, arguit, quòd dicat, se eum sequi in descriptione oræ maritimæ.

* *In ejus vita.*

Temporibus Xerxis, Artaxerxis Longimani, ac deinceps, Democritus Milesius magnum nomen peperit variis monumentis: in quibus & Κοσμογραφία fuit, teste Laërtio.

Regnante Artaxerxe, cui Μνήμων cognomen, Eudoxus reliquit τῆς γῆς περίοδον; Athenæo, & aliis, crebrò laudatam.

Proximè post eum, inter Geographos, etiam à Strabone, Ephorus reponitur. Is multa ad temporum situm pertinentia inspersérat illis XXX. libris, quibus septingentorum, & quinquaginta annorum historiam de gestis, tam barbarorum, quam Græcorum, complexus erat. Non tamen magnam adeò peritiam studii habuisse Geographici, legere est apud Diodorum Siculum, & Flavium Josephum: quorum ille inscitiam de Ægypto, alter de Iberis arguit. Isocratis fuit discipulus; ut claruerit sub Artaxerxe Ocho, & deinceps.

Darii Codomanni, & Alexandri Magni temporibus claruit Scylax Caryandensis: cujus superest γῆς περίοδος, sive περίπλους. Isto opere non solùm agit de illis intra columnas Herculis; ut ex vulgatis Suidæ codd. aliquis possit existimare; sed etiam extra eas. Eum multis locis emendavit, Notisque illustravit, filius meus Isaacus Vossius. Eum, si voles, adi.

Dicæarchus Messenius, Aristotelis discipulus, Theophrasto inscripsit libros tres de populis Græciæ, & moribus, ac civitatibus. Hodieque inde quædam supersunt. Firmat & Suidas; qui scripsisse ait καταμέτρησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὀρῶν*. Neque hoc illi usque adeò operosum; quia, ut Plinius ait lib. II. cap. LXV. *Regum curâ montes permensus fuit.*

* *Dimensiones montium in Peloponneso.*

Temporibus Ptolomæi Philadelphi fuit Pytheas Massiliensis; qui condidit opus de ambitu terræ.

Item Hanno Carthaginensis; qui olim Periplum Africæ Punicà consignavit linguà. Ea Græcè reddita perduravit.

Temporibus Ptolemæi Euergetæ claruit βῆτα illud eruditorum Eratosthenes Cyrenæus, qui inter alia γεωγραφικὰ condidit; inque eam etiam Timosthenis, paullò se antiquioris, librum de portibus transtulit.

Polybius † cui inter Geographos, post Eratosthenem, à Strabone datur locus, non quidem de geographia libros scripsit: ex iis tamen, quæ in historiarum opere admiscet, abunde videmus, quantum huic studio operæ dederit. Claruit temporibus Ptolomæi Philometoris.

† *Vide de eo Strabonem lib. I. & XVII.*

Artemidorus Ephesius, qui XI. lib. periplum orbis complexus, temporibus fuit Ptolemæi Lathyri: ut quem Olympiade CLXIX. floruisse, in περιηγήσει sua dicat Marcianus Heracleota, scriptor temporis incerti; sed Stephano etiam in Ethnicis memoratus. Hujus Marciani περιήγησιν carmine scriptam jambico primus edidit David Heschælius: uti & ejusdem περίπλουν maris, tum Eoi, tum Occidentalis, atque insularum etiam, quæ eo continentur.

Polybio subdit idem Strabo Posidonium. Credo, is Apameensis fuit, quem Cicero Rhodi audivit; ut tempore ejusdem Lathyri, imò & Auletæ, vixerit. Movet, quòd Strabo recenset philosophos, geographiæ peritos. At hic in philosophia Stoica excelluit; ut ex Athenæo, & Suida, constat. Adde quòd Polybio proximè subjungitur. At Apameensis hic historiam suam, quæ libris constabat LII. inde est exorsus, ubi desiit Polybius: quemadmodum ex Suida scimus. Hoc si non est, fuerit Posidonius Olbiopolita: quem idem Grammaticus tradit historica, ac geographica varia, reliquisse. Nam præter Atticam historiam, condidit Libyca lib. XI. atque egit de regione Tyria, item de Oceano, & terris illi vicinis.

Sub Augusto, vel non multò post, claruit Isidorus Characenus. Parthiam descripsit; unde σταθμοὺς Παρθικοὺς primus edidit Heschælius. Patria ei Charax; non urbs ejus nominis, quæ in Taurica Chersoneso, secundùm Ptolemæum; sed quam idem in Parthia agnoscit. Parthus igitur fuit; ut optimè potuerit Parthiam describere. Meminit exilii Tiridatis, Parthorum regis. Nam ubi Heschælius edidit Ἐτηρηδάτης, in Regio Parisiensi codice est ὁ Τιριδάτης. Unde ætatem cognoscimus. Præsertim cùm Plinio toties memoretur. Ut eo antiquiorem esse, necesse sit.

8. §. *Sed præcipuè juvabunt, qui post hos vixere; Strabo Amasenus, & Claudius Ptolemæus; paulloque Strabone antiquior Dionysius περιηγητὴς, in quem utilis exstat commentarius Eustathii, Thessalonicensis Episcopi. Præclare etiam Arrianus Nicomediensis condidit gemini maris periplum. Docebit etiam non pauca Stephanus, sive Hermolaus Byzantius in Ethnicis.*

Ætatem Dionysii ejus, cujus περιήγησιν cum Eustathii Thessalonicensis commentario habemus, indicat, quòd ab Cæsare Augusto, in Parthos, & Arabas ituro, in Armeniam fuerit præmissus; teste Plinio lib. VI. cap. XXVII. Ætatem ejus pleniùs ostendo lib. II. de Histor. Græc. cap. III. uti & patriam Alexandriam, non illam Ægypti, aut Syriæ, sed oppidum Susianæ ad sinum Arabicum, inter Tigrim, & Eulæum fluvium. Præter hunc Dionysium Alexandrinum duo fuere alii ejusdem nominis qui περιηγήσεις scripsere; Milesius unus, qui ipso etiam Herodoto antiquior; alter Samius, aliis Rhodius dictus, quod Rhodi habitaret, atque ibi Sacerdos esset Solis. Plura, si vis, pete ex dicto capite III. neque enim actum agere libet. At satis prædicari nequit doctrina, & industria Strabonis Amaseni, scriptoris gravissimi; quem Stratonem vocari debere, perperam in Peripateticis suis Discussionibus contendit Franciscus Patricius. Nec inutile sit jungere Græcam ejus epitomen. Arrianus Nicomediensis Epicteti discipulus fuit, ac ponti Euxini, & maris Erythræi periplum dicavit Cæsari Hadriano. Nec satis quis laudârit operam Claudii Ptolemæi: quem in geographicis divinissimum, ac sapientissimum virum appellat Heracleota Marcianus initio peripli. Fuit Ptolemæus temporibus Marci Aurelii Imperatoris. Hermolaus Byzantius redegit in compendium Stephani opus de populis, & civitatibus; atque id dicavit Justiniano Imperatori.

Sub Constantino Duca, uxore Eudoxia, Romano Diogene, & Michaële Duca, claruit Michaël Psellus: cujus de terræ situ, figura, & magnitudine, opusculum Msum est in bibliothecis Clarissimorum Virorum, Jacobi Sirmondi, & Patricii Junii.

Extremis Græcorum Imperatorum temporibus fuit Georgius Gemistus, Bessarionis, & Michaelis Apostolii æqualis. Ex Geographicis ejus laboribus superest in Regia Parisiensi bibliotheca emendatio aliquot errorum Strabonis. In bibliotheca item Oxoniensi descriptio Græciæ, uti & Peloponnesi: hæc ex Ptolemæo; illa ex Strabone; ut non multùm juvare eum possit, qui jam fontes adierit.

Præter istos alii etiam non pauci inediti adservantur in bibliothecis publicis, ac privatis. In his etiam est Agathemeri Orthonis hypotyposis Geographiæ: quam, inter alios hujus argumenti scriptores, filius Isaacus Vossius juris faciet publici. De Græcis hactenus.

9. § E La-

9. §. *E Latinis præstantissimi sunt Pomponius Mela, & Plinius Secundus.*

Cicero ad Att. lib. II epist. VI refert, se aliquando meditatum esse opus Geographicum. Nec deperiisse propterea putandum. Nam addit ipse, se postea difficultate deterritum. Ex iis igitur, quos habemus, antiquissimi sunt Mela, & Plinius: quorum ille Claudii Cæsaris, hic Vespasiani temporibus floruit.

10. §. *His adde C. Julium Solinum:*

Qui priùs inscripserat opus suum, *Collectanea rerum memorabilium*: unde à veteribus sæpe adducitur *Solinus in Collectaneis*, vel *in Memorabilibus*. Sed secundæ editioni hunc titulum fecit: *C. Julii Solini Polyhistor ab ipso editus, & recognitus.* Unde & à Prisciano *Solinus in Polyhistore* citatur. Etsi verò accuratè, quandò vixerit, dicere non possumus: non multò tamen Plinio junior fuit. At eos valde ratio fugit, qui non è Plinio Solinum; sed Plinium è Solino, pleraque exscripsisse arbitrantur. Quos eo etiam maximus Salmasius * refellit; quòd Plinius † quidem sic scribat: *Proximo bello, quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani imperatoris:* apud Solinum ‡ verò sic: *Vespasiano principe, bello, quod cum Oeensibus gestum.* Videmus, ut Plinius *proximum* dicat, quia verè proximum erat, cùm ea Plinius commentaretur: at Solinus, quia posterior, necesse habuit vocabulum *proximum* omittere.

* Exercitationibus in Solinum pag. 383.
† Lib. 5. Hist. Nat. cap. 5.
‡ Cap. 32. ex distinct. vulgari: ex Salmasiana autem 29.

11. §. *Junge his, quæ Vibius Sequester ad Virgilianum filium scripsit de nominibus fluminum, fontium, lacuum, nemorum, paludum, & gentium; quæ poëtis memorantur.*

Primus Romæ edidit Mazochius, inde Venetiis Aldus. Postea ex duobus Mssis emendavit Iosias Simlerus. Plurimum huic scriptori debet Ioannes Boccacius; qui ante annos circiter trecentos libellum & ipse reliquit, hac inscriptione *: *Ioannis Boccacii de Certaldo de montibus, sylvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis, seu paludibus, de nominibus maris.* Nec inutile sit eos scriptores conferre. Cum verò passim exscribat Vibium; mirum sanè ejus nusquam mentionem facere. Tantùm enim signat his verbis: *secundum quosdam, quidam, ut placet aliquibus, alii verò dicunt, ut quidam dicunt.* Ut meritò hac parte candorem viri requiramus. Vitiosis codicibus decepti sunt, qui *Equestrem* vocant; ut Vincentius Mirabella Syracusanus †. At rectè *Vibium Sequestrem* nuncupat Ianus Parrhasius ad Claudiani lib. II ‡:

* Edit. Venet. an. 1514.
† P. 104.
‡ P. 191 edit. Basil. an. 1539.

12. §. *Item adde Martianum Capellam, & Isidorum Hispalensem.*

Illum lib. VI de nuptiis Philologiæ: hunc Originum lib. XIII, XIV, XV. Martianum primus in lucem protraxit Thadæus Ugoletus Italus: pluraque de eo dixi lib. III de Historicis Latinis: ubi de eo actum, propter geographica, quæ omnigenæ historiæ pars sunt. De Isidoro autem Hispalensi vidimus quidem operis lib. II, cap. XXV.

13. §. *Mitto de interpretibus Latinis Dionysianæ περιηγήσεως; quales Festus Avienus, & Priscianus Cæsariensis.*

Quorum prior Macrobio æqualis fuit; alter Cassiodoro: ut toto seculo distent. Sed Avienus præterea jambis dedit oræ maritimæ descriptionem. Verùm superest tantummodo fragmentum à Gadibus Massiliam usque.

14. §. *Præterea conducis Provinciarum Romanarum libellus.*

Quem per Oporinum, Basileensem typographum, anno CIↃ IↃLI Antonius Schonhovius Belga primus in lucem dedit, ac Eutropio, & Notitiæ Imperii, subjunxit. At annis prope L pòst ex membranis Caroli Langii (quem Belgarum doctissimum Lipsius dicebat) auctius, & emendatius, Coloniæ edendum curavit Andreas Schottus *, & Antonini Itinerario subjecit. * A. 1600.

15. §. *Adhæc utilis Notitia utriusque Imperii.*

Sive libelli duo, qui continent dignitates, administrationesque, tam civiles, quam militares, in Oriente pariter, & Occidente. Valde eos fallit opinio, qui auctorem putarunt Monachum Fuldensem. Multa enim ostendunt, scriptos esse temporibus Theodosii junioris: imò nec Alciatus dubitat in Parergis † suis vocare, *Breviarium Theodosii Junioris*. Ambiguum, utrùm ex libris, an ingenio. Primus, Cassandri hortatu, Antonius Schonhovius cum Eutropio edi curavit ab Oporino; ac provinciarum Romanarum libellum, de quo dixi, à se integritati restitutum, adjecit. Postea hancce Imperii Notitiam cum duobus Mssis contulit, ac multò emendatiùs edidit, uberrimo etiam commentario illustravit, Guidus Pancirolus I.C. & in Patavino Gymnasio, dum viveret, Iuris interpres.

† Lib. 5. cap. 13.

16. §. *Nec inutilis liber B. Hieronymo tributus, qui inscribitur de locis Sanctis.*

Nec tamen esse Sancti illius Patris, arguit, quòd, ubi de Smyrna agitur, hæc verba legere sit: *Hieronymus in libris Hebræorum nominum ponit Smyrnam, & interpretatur Amaram.* Dubitat igitur de eo Erasmus: rejicit verò Sixtus Senensis Sanctæ Bibliothecæ lib. IV, verbo, *Hieronymus*; & Marianus Victorius in argumento, quod præmisit tractatui de Act. Apost. item Torniellus in Annalibus ad annum mundi, MMCXLI ‡. Bedæ potiùs fuerit, in cujus libris invenias. ‡ P. 178.

17. §. *Ad Geographiam etiam pertinent Itineraria: ut illud Antonino Augusto adscriptum, sive id sit Julii Oratoris, sive Æthici Istri.*

In nonnullis inscribitur Antonio Augusto; quo nomine quidam est inter Γεωπονικῶν scriptores. in codice alio, ex Bibliotheca S. Galli, dicitur Antonii Augustalis. Iulio Oratori in aliis tribuitur libris; in quibus exaratum: *Iulio, Oratori utriusque artis.* Puto, signari δίζυγα θέσπιλω, ut Agathias Scholasticus in Epigrammatis appellat; videlicet & illam, quæ propriè magis Oratoria; & alteram, quæ Poëtica dicitur. In codice Thuanæo hæc ad calcem operis sunt adjecta: *Hæc omnia in descriptione recta Orthographia transtulit, publica rei consulens, Iulius Honorius, magister peritus; atque, sine aliquâ dubitatione, doctissimus. Illo nolente, ac subterfugiente, nostra parvitas protulit, divulgavit, & publicæ scientiæ obtulit.* Esse autem id opus Iulii Oratoris, valde est verisimile, ob verba illa Cassiodori de Divinis lectionibus cap. XXV, quod est de Cosmographis legendis: *Libellum Iulii Oratoris, quem vobis reliqui, studiose legere festinetis: qui maria, insulas, montes famosos, provincias, civitates, flumina, gentes, ita quadrifaria distinctione complexus est; ut pene nihil libro ipsi desit, quod ad Cosmographiæ notitiam cognoscitur pertinere.* Non defuere tamen, qui propterea conjectarent, esse id opus Iulii Cæsaris: cui tributum fuisse hoc opusculum, liquet ex Cuspiniano; uti & Felice Malleolo in Dialogo de Nobilitate. Ad hunc errorem prævivere Mssi Codd. qui sic ordiuntur: INCIPIT CHRONICA IULII CÆSARIS.

Alii Æthico Istro adjudicant, partim quia & Æthici, & Antonini, ut vocant, itinerario eadem præmittitur præfatio: partim quoniam Flodoardus (qui ante annos vixit propè octingentos) in Rhemensium Pontificum historia lib. I, cap. I, ex Æthici Cosmographia adducit, quæ in Antonini hoc Itinerario leguntur. Sanè, quin vel Julii Oratoris, vel Æthici sit, minimè dubitandum: quandoquidem Antoninorum esse non possit; ne illius quidem, qui Cæsaris Severi filius fuit; cùm mentio in Itinerario hoc fiat Maximinianopolis, Constantinopolis, Constantinæ, & aliarum urbium, quæ longè post Cæsarum illorum tempora demum exstructæ sint, vel hoc nomen adeptæ.

18. §. *Nec laude suâ frustrandum est itinerarium à Burdigala ad Hierosolymam usque, & ab Heraclea per Aulonam, & Romam, Mediolanum usque.*

Quod scriptum videtur temporibus Constantini M. ut mentio Consulis Xenophili, & Regis Annibaliani, etiam Ammiano, qui paullo posterior, memorati, non obscurè arguit. Instituitur id per civitates, vicos, mansiones, & mutationes: quomodo vocârunt, quando veredorum, jumentorumque fieret commutatio. Primus è vetusto codice in lucem edidit Petrus Pithœus, vir præclarè de universâ meritus antiquitate.

19. §. *Superest quoque itinerarium Rutilii Claudii, sive Numatiani, sive Minutiani.*

Qui sub Honorio Cæsare claruit, poëta disertus; sed Christiano nomini infestissimus. Mitto itineraria alia: uti illud B. Antonini Martyris, à Claudio Menardo ante annos sex septem editum: quod aliquantò ante Bedæ tempora scriptum fuit. Item itinerarium Benjamini Tudelensis, scriptoris Hebræi: quod primus Latine reddidit Ben. Arias Montanus Hispalensis; ac post eum vir Nob. Constantinus L'Empereur, vetus in Leidensi Academia collega, vir de literis Hebræis præclarè merens; qui & Benjamino huic notas addidit pereruditas.

20. §. *Nec aspernandi Arabes, præsertim Abilphedeas.*

Quem principem Cosmographum vocare non dubitat Postellus in præfatione Cosmographiæ suæ ad Cæsarem Ferdinandum. Præclare etiam ante annos quingentos Orbem in VII climata divisum descripsit Nubiensis ille, quem ex Arabico Latinum fecere Gabriel Sionita, & Ioannes Hesronita.

21. §. *At immane quantum lucis accedit ex tabulis. Quæ jam antiquis temporibus obtinuere apud Græcos.*

Anaximandrum primum fuisse, qui ejusmodi tabulam exhiberet, diximus antea. Herodotus lib. V. refert, ut Aristagoras, Histiæi gener, ac consobrinus, Mileti tyrannus, Spartam venerit, ἔχων χάλκεον πίνακα, ἐν τῷ γῆς ἁπάσης περίοδος ἐνετέτμητο, καὶ θάλασσά τε πᾶσα, καὶ ποταμοὶ πάντες. *aream habens tabellam, in qua incisus erat totius terræ ambitus, mareque universum, ac flumina omnia.* Apud Ælianum lib. III. Var. Histor. cap. XXVIII legimus, ut Socrates Alcibiadi, agris suis ad Urbem tumido, tabulam monstrârit, atque in eo agros eos jusserit ostendi: cumque hoc non posse appareret, his eum affatus sit verbis: Ἐπὶ τούτοις μέγα φρονεῖς, οἵπερ οὐδὲν μέρος τῆς γῆς εἰσιν; *Iis te effers, quæ nulla sint terræ pars?* sive, quæ geographus ne dignatus quidem fuerit exprimere in sua terræ descriptione. In Theophrasti testamento, Laertio auctore, & illud mandatum, ἀναθεῖναι τοὺς πίνακας, ἐν οἷς αἱ τῆς γῆς περίοδοί εἰσιν, εἰς τὴν κάτω στοὰν *tabulas, in quibus terræ ambitus describeretur, in inferiore porticu reponi.* Non persequar cæteros. Solùm, quia de Græcis nunc loquimur, illud addam; etsi sua laus in Græciæ descriptione Sophiano debeatur, Ioannem tamen Laurenbergium, Soranæ apud Danos Academiæ Professorem eruditissimum longè eum à tergo reliquisse: quod propediem planum orbi fiet, è tot, quas inclyta Blaeuwiana officina dabit, Græciæ tabulis accuratissimis.

22. §. *Atque uti apud Græcos, ita etiam apud Romanos, obtinuere tabulæ istiusmodi, quibus terra, ac maria, describerentur.*

Unde Propertius lib. IV eleg. III:
Cogor & e tabula pictos ediscere mundos.

Varro lib. I de R. R. cap. II: *Offendi ibi C. Fundanium, socerum meum, & C. Cranium, equitem R. Socraticum, & P. Agrasium publicanum, spectantes in pariete pictam Italiam.* Vitruvius lib. VIII Architecturæ cap. II: *Hæc sic fieri, testimonio possunt esse capita fluminum, quæ orbe terrarum chorographiis picta inveniuntur.* Adhæc *orbem etiam terrarum spectandum Urbi proposuere Cæsar Augustus, & M. Agrippa, magnâ vir diligentiâ, inque hoc opere curâ*: ut refert Plinius l. III, c. II. *Metius Pomposianus depictum orbem terræ in membranis circumferebat*: ut ait Tranquillus*: sed hoc in caussis ejus interimendi arripuit Domitianus, inde conjectans, eum orbis imperium affectare: præsertim cùm & imperatoriam habere genesin ferretur, & circumferret etiam ex Livio conciones regum, ac ducum: quasi nempe id faceret, quòd sibi ad imperatoriam dignitatem magnoperè essent usui futuræ. L. Annæus Florus, qui & Seneca, in præfatione Histor. *Faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt; in brevi quasi tabella, totam ejus imaginem amplectar.*

* In Domit. c. 10.

23. §. *Omnium verò tabularum veterum, quæ exstant, antiquissima sunt, tum ista secundum Ptolemæum descripta ab Agathodæmone Grammatico, ad quem Isidori Pelusiotæ exstant epistolæ aliquot: tum ille, nonnisi eruditissimis profutura, e Conradi Peutingeri, patricii Augustani, bibliotheca, à M. Velsero, publici juris facta, segmentis octonis.*

Priora duo segmenta eruditis notis idem illustravit Velserus, Duumvir.

24. §. *Nec tabulæ solùm prosunt Grammaticæ Exegeticæ, sive intelligendis melius scriptoribus; verum & peregrinantibus, tum privata ob negotia, tum publica: ut proconsulibus, & proprætoribus, in provinciam ituris: nunc, & olim, imperatoribus in castris metandis.*

Quippe, ut Vegetius ait lib. III, cap. VI, *Qui rem militarem studiosius didicerunt, asserunt, plura in itineribus, quàm in ipsa acie, pericula solere contingere. Nam in conflictu armati sunt omnes, & hostem cominus vident, & ad pugnandum animo veniunt præparati. In itinere minus armatus, minusque attentus est miles; & supervenienti impetu, vel fraude, repente turbatur.* Ac mox subjungit: *Ideoque itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debet habere perscripta: ita ut locorum intervalla, non solùm passuum numero, sed etiam qualitates perdiscat: compendia, diverticula, montes, flumina ad fidem descripta consideret, usque eò, ut solertiores duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantùm adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur; ut non solum consilio mentis, verùm adspectu oculorum, viam profecturi eligerent.* Pluraque inibi. Sed & B. Ambrosius quædam in Psalm. CXVIII, Serm. V.

25. §. In

25. §. *In hujusmodi antiqui orbis tabulis multum refert, ut illis utamur, quæ posteriorum curâ emendatius, vel auctius prodeunt.*

Itaque Iulianus imperator non tam gaudet de transmissâ sibi tabulâ quapiam, quàm quòd exactior foret, & accuratior prioribus. Sic enim scribit posteriori ad Alypium epistolâ: Ἤδη μὲν ἀνεῖχον ἀρρωστήματος τὴν νόσον τὴν γεωγραφίαν ὅτι ἀπέστειλας. οὐ μὴν ἧττον διὰ τοῦτο ἡδέως ἐδεξάμην τὸ παρὰ σοῦ πινάκιον ἀποσταλέν. ἔχει μὲν γὰρ καὶ τὰ διαγράμματα τῶν πρόσθεν βελτίω, καὶ κατεμούσωσας αὐτὸ προσθεὶς τοὺς ἰάμβους. *Jam eram morbo liberatus, cum Geographiam misisti: non tamen propterea minus grata mihi fuit tabella abs te missa. Sunt enim in ea descriptiones meliores, quam antehac; & jambis exornâsti.*

26. §. *Nec sufficit scire vetera gentium, vel urbium, nomina, ac situs: sed etiam discere convenit, quæ hodie obtinent.*

Omnia enim mutantur. Unde Sulpicius ad Ciceronem lib. IV. epist. Cic. *Quæ oppida quondam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata, & diruta, ante oculos jacent.* Nota & Pythagoræ de Athenis, ac Thebis, querela apud Ovidium XV. Met. Sed clarè imprimis Seneca ad Albinam: *Assiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova gentium nomina, exstinctis nominibus prioribus, aut in accessionem validioris conversis, oriuntur,* &c.

27. §. *Præterea etiam cognoscendæ sunt regiones illæ, quæ incognitæ erant antiquis. Olim enim tres solum continentes notæ erant: Europa, &, hac major, Africa, maximaque omnium Asia. Imò ne extrema quidem, vel Septentrionis, vel Africæ, vel Asiæ, quondam innotuerant. Præterea avorum ævo accessit notitia tum Americæ, sive Indiæ Occidentalis; tum Magellanicæ, sive terræ Australis. Quarum prior à Christophoro Columbo reperta anno* CIↃ CCCC XCII. *ac quinquennio post anno* CIↃ IↃ XCVII. *felicius detecta ab Americo Vespuccio Florentino, à quo & Americæ nomen accepit. Posterior vero sic dicta à Ferdinando Magellano, qui anno* CIↃ IↃ XXII. *Moluccas petens insulas, eas ausus fuit terras accedere; atque iis Magellanicæ nomen dedit.*

Multis interim viris eruditis non videntur antiqui penitùs ignorâsse duas illas continentes. Nam ad Americam censent pertinere, quæ de Atlantide tradit Plato: quæque Aristoteles refert de Phœnicum Gaditanorum ad ignotas regiones profectione; ac navigatione Carthaginensium ad Insulam magnam, & desertam; sed fertilem. Item Australem spectare judicant, quæ de itinere Iamboli legere est apud Diodorum Siculum lib. II. Etiam Strabo lib. II. verisimile esse ait, alias esse terras præter tum agnitas. Ac imprimis illustre est illud apud Festum Avienum in descriptione oræ maritimæ: postquam de Albionis insulâ, & Hiberniâ, egisset:

Tartessiisque in terminos Oestrumnidum
Negotiandi mos erat: Carthaginis
Etiam coloni, & vulgus inter Herculis*
Agitans columnas, hæc adibant æquora:
Quæ Himilco Pœnus mensibus vix quatuor,
Ut ipse semet rem probâsse retulit,
Enavigantem posse transmitti asserit.
Hic nulla late flabra propellunt ratem:
Sic segnis humor æquoris pigri stupet.
Adjicit & illud: *plurimum inter gurgites*
Extare fucum, & sæpe virgulti vice
Retinere puppim. Dicit hic nihilominus,
Non in profundum terga dimitti maris,
Parvoque aquarum vix supertexi solum:
Obire semper huc, & huc, ponti feras
Navigiaque lenta, & languide repentia
Inter natare bellua.

* Coloni *repelunt; pro quo in Pythœana epigrammatum, & poëmatiorum, editione est* colonis; *versu & sententia reclamante.*

De his pluribus dicerem, si paucis putarem me posse defungi. Sed, σὺν Θεῷ, singula alibi fusiùs expendam.

28. §. *Ex junioribus, qui orbem totum descripserint, præcipue excellit Gerardus Mercator.*

Laudabilis quidem opera olim Æneæ Sylvii, Raphaëlis Volaterrani, Bilibaldi Pirchemeri, Sebastiani Munsteri, Joachimi Vadiani, atque aliorum. Sed eò hos taceo, quia juniorum industria pleraque omnia accuratius excussit. Atque idem dixero de Brocardo monacho, Beato Rhenano, Jacobo Ziglero, Leandro Alberto, atque aliis, qui solum regionem aliquam descripsêre. Nulli verò juniorum plus geographia, quàm, summo viro, Gerardo Mercatori, debet. Proxima dein Ortelio laus; qui tabulas ex historia omnigena utiliter illustravit; matheseos interim scientiâ neutiquam cum Mercatore conferendus. Utinam verò superesset ornatissimus urbis hujus Amstelodamensis civis, Guilhelmus Blaeuw, magni & Nobilissimi Viri Tychonis Brahei discipulus, vir magnificè, accuratis suis tabulis de arte hac, doctorum omnium judicio, promeritus: cujus ego non possum non cum dolore meminisse, quando cogito, quantum in eo viro hæc disciplina amiserit. Bene tamen est, quòd reliquerit dignum se filium Joannem Blaeuw, Jurisconsultum quidem, paternis interim insistentem vestigiis; nec typographicâ modò arte, sed expoliendâ etiam geographiâ tum veteri, tum novâ, præclare admodum de studiis merentem.

CAP. XII.

DE CHRONOLOGIA.

1. §. *Chronologia sequitur, quæ tempora numerat. Hæc ut multis multorum libris est tractata; ita necdum est plene reperta.*

Olim jam Plutarchus in Solone est conquestus, quàm intricata esset ratiocinatio illa temporum in veteribus Græcorum rebus: quod nec minùs de Hebræorum temporibus dicere possumus; ut discrepantes summorum etiam virorum sententiæ ostendunt. In quibus & ipsi dissident Græci Bibliorum codices ab Hebræis. Sed Hebræos potiùs sequendos esse, vix hodiè ambigit quisquam. Non aspernanda de hocce discrimine in Nicephori Chronologiam Camerarius annotavit. Sed accuratiùs de re totâ recentiores Chronologi; iique magno numero.

2. §. *Planè autem scire Chronologum necesse est; tum diversam annorum rationem apud gentes varias; tum ἐποχῶν, sive æra diversitatem.*

Nam Hebræi numerant ab orbis initio; Græci per Olympiades; Romani ab Urbe conditâ; posteriores ab Diocletiano usque ad tempora Justiniani; Hispani ab Augusti anno XLII. usque ad Ferdinandi Catholici tempora; Christiani Græci, ac Romani, per indictiones ab anno Christi CCCXII. quo Maxentius est à Constantino victus, & pax data Ecclesiis. Sed receptissima est Christianis consuetudo numerandi à Christo nato, vel circumciso: quæ æra cœpit à Dionysio Exiguo, abbate Romano. Saraceni verò ordiuntur à fuga Mahumeti; quæ incidit in annum Christi IↃ C XXIII.

3. §. *Ex Græcorum antiquis, in temporum ratione, juvabit præcipuè Eusebius Pamphili, Cæsariensis episcopus. Qui ab orbe condito Chronicon reliquit usque ad vicennalia Constantini, sive annum Christi* CCC XXVI.

Permulta hausit ex Julio Africano; qui primus Christianorum de temporibus scripsit; eaque deduxit usque ad an. Christi CCXX. Eusebium verò exscripsit, assiduus ejus obtrectator Georgius Syncellus; qui temporibus licet Karoli M. claruerit: morte tamen præventus, ne quidem, quò usque Eusebius, Chronicon perduxit. Desinit enim in Maximiani, & Maximini imperio.

4. §. *Ex Latinis non parum B. Hieronymo debemus, qui & Eusebium Latinè edidit, & ei ex Tranquillo, & aliis, multa inseruit, & præterea eum continuavit usque ad an.* CCCLXXIX.

Interim est, ubi Eusebium temporum ratio fugerit; aut B. Hieronymus, variis distentus, non aptè satis Eusebii mentem expresserit. Ob ista, & alia, prodest utrumque legere cum animadversionibus Scaligeri, nunquam satis laudatis: non quasi ignorem & illi quædam excidisse. Sed hoc innumeris bonis facilè compensat. Nec humana sinit imbecillitas, ut quisquam tam grande quid studeat, nec alicubi humanum quid patiatur. Quare qui in eo castigando tam se acerbos præbent, utcunque non pauca melius dicant; tamen negare non debent, plurimùm se illi debere. Imò quodammodo oblivisci videntur, se etiam homines esse, ac periculum esse à talionis lege. Denique hoc pacto se à scribendo deterrere ingenia, ad bene merendum de studiis, nata. Præterea & operæ sit addere Eusebii Chronico Arnoldi Pontaci, Episcopi Vasatensis, castigationes, & notas: quæ, animadversionibus Scaligeri penè jam excusis, in lucem prodierunt.

5. §. *Hieronymum continuavit B. Prosper, usque ad annum Chr.* CCCCXLVI. *Idacius, usque ad annum* CCCCLXXVII. *sive secundum Anthemii Imper. consulatum. Marcellinus Comes, usque ad annum* IↃXXXIV. *Victor Tunnunensis, usque ad ann.* IↃLXV. *quo Justiniano Justinus junior successit. Joannes, Abbas monasterii Biclariensis, usque ad ann.* IↃXCIII.

Quos omnes habes in Temporum Thesauro, quem publici juris fecit Josephus Scaliger. Sed Idacium cum fastis consularibus, item Marcellinum Comitem, integriores postea, auctioresque, edidit Jac. Sirmondus, vir de antiquitate, & hoc nomine, & aliis majoribus, optimè meritus.

6. §. *E junioribus laudari solent Matthæus Beroaldus, Guil. Genebrardus, Gerardus Mercator, Joannes Funccius, Abrahamus Bucholcerus, & complures alii. Sed proximis his annis magna accessio facta est, cùm ab aliis, tum maxime Josepho Scaligero, & Dionysio Petavio: etsi sic quoque multa sint intricata, & obscura, aliorumque industria relicta.*

Cujus inter alias ea est caussa, quòd scientia hæc in multis dependeat à cœli observatione: at calculus Astronomicus multas adhuc habeat difficultates. Interea contentus erit puer Indice Bucholceri, vel Chronicis Sethi Calvisii, ac parte eâ, quam exhibet Petavius. Sed de Chronologia in partibus Matheseos iterum dicendum erit. Quare hic sisto.

CAP. XIII.

DE GENEALOGIIS.

1. §. *Sequitur τὸ γενεαλογικόν. Hoc explicat familias eorum, qui in imperio fuere.*

IMò quandoque etiam eorum, qui præclarè de studiis merentur.

2. §. *Necessitas hujus partis ex eo conspicitur, quod historia potissimum sint de personis: personæ autem familiis distinguuntur.*

Unde liquet, non posse historias absque hac parte intelligi. Accedit & altera utilitas. Nam iis, qui rebus gestis, vel etiam doctrinarum studiis, devinxere sibi alios, debetur honos suus: honos autem iste maximus est, ut conservetur eorum memoria. Eaque res etiam alios deinceps incitabit ad pariter bene merendum de Republica.

3. §. *Itaque ex veteribus Græcorum multi in hoc argumento desudarunt. Sed magnam partem deperierunt: ut Acusilaus Argivus, Hecatæus, Pherecydes Atheniensis, Simonides Ceus, Suidas, atque alii.*

Ex quibus Acusilaus Argivus tempore Cambysis, vel circiter, claruit. Ἐν τῷ περὶ γενεαλογιῶν citat eum Apollonii scholiastes in IV. Hecatæus ἐν β´ γενεαλογιῶν laudatur Arpocrationi, voce Ἀδελφίζειν. Librum III. advocat Athenæus lib. IV. Quartum Stephanus in αἰθάλη, ἀμφίλοχος, Εὐρώπη, μύγωνες, & alibi sæpe. Epimenides duos γενεαλογιῶν libros scripsit; teste Laërtio. Cui & Pherecydes Atheniensis ὁ γενεαλόγος memoratur, à Syrio, Pythagoræ magistro, diversus. Simonides Ceus, cognomine Melicertes, tres de genealogiis libros condidit, Suidâ auctore. Imò & Suidam ἐν γενεαλογίαις adducit Stephanus, voce Ἄμυρος. Sed qui Stephani tempora sciat, facilè videt, diversum esse ab eo, cujus hodieque lexicon habemus: cùm hic demum paullò ante annum claruerit CIↃ C. at Stephanus ante tempora vixerit Justiniani Imperatoris; quo regnante, eum Hermolaus Byzantius in epitomen redegit. Alios etiam in opere de Historicis Græcis memoravimus.

4. §. *Ex superstitibus multùm in Deorum, & Heroum genealogia, juvabit bibliotheca Apollodori.*

Ex quo, fabulis præteritis, historia generis, ac temporis, nullo negotio fiat.

5. §. *Ex Romanis præcipuè industria eluxit T. Pomponii Attici.*

Testis in ejus vita Cornelius Nepos; ubi ait, antiquitatem totam ab eo expositam volumine illo, quo magistratus ornavit. *Atque*, inquit, *quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum imagines possimus cognoscere.* Hinc subjungit: *Fecit hoc idem separatim in aliis libris; ut, M. Bruti rogatu, Juniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit; notans, quis à quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. Pari modo Marcelli Claudii de Marcellorum, Scipionis, Cornelii, & Fabii Maximi, Fabiorum, & Æmiliorum. Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum.* Ex hoc opere etiam fuisse videntur illa de gente Papiria; quæ signat Cicero lib. IX. epist. ad Papirium Pætum.

6. §. *Etiam M. Valerius Messalla, jam senex, de Romanis familiis librum fecit.*

Testis Plinius: qui & quædam inde non semel adducit. Sed qui hodie Messallæ tribuitur liber, de progenie Augusti Cæsaris, supposititius est. Vide de Messalla hoc nostram Latinorum Historicorum historiam lib. I. cap. XVIII.

7. §. *Genealogiarum etiam codicem reliquit C. Julius Hyginus.*

Ipse auctor in Poëtico Astronomico: quo loco de Per-

seo loquitur. *Graa*, inquit, *fuerunt Gorgonum custodes: de quo in primo libro Genealogiarum scripsimus.*

8. §. *Nostrâ ætate hanc historiæ partem præclarè excoluit Reinerus Reineccius Steinhemius.*

Qui & ipse, non contentus familias nudè delineâsse, etiam tempora, quibus floruere singuli, addit; & quæ præcipuè gesserint, exponit: auctores etiam apponit, unde pleniùs omnia hauriantur.

9. §. *De Romanis quoque familiis pulchrè tractarunt Antonius Augustinus, & Fulvius Ursinus: uti & Richardus Streinius.*

Qui Baro Austriacus fuit, gratiâque ob eruditionem valuit apud Imperatorem Maximilianum II. Præterea Joannes Glandorpius commentarios edidit de familia Antoniâ, & Juliâ. Juvabit quoque ejus Historiæ Romanæ Onomasticon, opus licet postumum.

10. §. *Nec honore suo fraudandus est Ubbo Emmius; qui Chronologico operi alterum adjecit Genealogicum.*

Eo tabulis complexus familias gentis Hebrææ, variarum in Oriente, & Africâ; Græcorum item, & Romanorum imperatorum, tam Orientis, quàm Occidentis; regum adhæc Hierosolymæ, post urbem à Christianis captam; regumque Galliæ ex Saxonibus. Atque hæc de historia γεωγραφικῇ, χρονολογικῇ, & γενεαλογικῇ.

Cap. XIV.

DE HISTORIA PRAGMATICA, sive propriè dictâ.

1. §. *Historia πραγματικὴ superest; quæ vel vera est; ut eorum, qui propriè magis historici dicuntur; veluti Thucydidæ, ac Livii: vel ficta; qualis epicorum, atque etiam Xenophontis in Cyri παιδείᾳ: vel media, ac quasi vera; ut in comœdiis, & mimis.*

Ita distribuit Asclepiades apud Empiricum.

2. §. *Historia vera dividitur in sacram, civilem, & literariam. Sacra, vel verè ejusmodi est, vel errore hominum talis censetur. Verè sacra, ratione auctoris, distribuitur in divinam, & humanam. Divina, sive divinitus inspirata, Scriptura sacra canone continetur. Estque exarata partim a Mose, & Prophetis; partim ab Apostolis, & Evangelistis. Humana est, quæ de rebus Ecclesiæ ab aliis Ecclesiasticis viris est perscripta. Ac ratione argumenti dispescitur in Iudaicam, & Christianam. Quanquam vero humana hæc neutiquam ejusdem est auctoritatis, ac divina: maximos tamen & ipsa usus habet.*

Nam, ut de Christiana solùm dicam; primùm universè ex ea discimus conversionem gentium, successionem Episcoporum in præcipuis Ecclesiis, & conservationem Euangelii adversus tyrannos, & hæreticos: quæ providentiam Dei in conservanda Ecclesiâ ostendunt; nosque de veritate Euangelii mirè confirmant. Deinde particulatim nos docent, quæ pertinent ad doctrinam Christianam, & vitam informandam, & Ecclesiæ politiam. Ad doctrinam; quia videmus, quid ubique, & ab omnibus, creditum sit. Inque controversiis, quid senserint plures, aut doctiores, melioresque. Item ubi alii alios tulerint, ubi non item. Ratione vitæ; quia in sanctorum vitis pulcherrima habemus virtutum omnium exempla; ac præcipuè constantiæ in martyribus. Ratione politiæ; quia videre inde est, quatenus olim forma eadem fuerit regiminis in omnibus Ecclesiis; quatenus item diversis, aut temporibus, aut locis, fuerit variatum. Hæc de historia verè sacra.

3. §. *Non re, sed hominum opinione sacra est, quæ ad religionem pertinet gentilem, aut Muhamedanam. Quam & ipsam cognoscere operæ est.*

Si non ob aliud; saltem, ut, falsam religionem solidè refellendo, alios eâ infectos ad Christianam religionem faciliùs adducamus. Hoc liquet ex Tatiano, Clemente, Tertulliano, Origene, Arnobio, Lactantio, & aliis, qui adversùs nationes scripserunt.

4. §. *Historia civilis comprehendit antiquitates, memorias, & historiam justam. Antiquitates sunt reliquiæ antiqui temporis, tabellis alicujus naufragii non absimiles.*

Ut sint quasi picturâ deformatâ. Sed laxiùs *antiquitatis* nomine usi fuere Josephus, & Dionysius.

5. §. *Memoriæ sunt initia legitimæ historiæ. Nam actiones quidem, & eventus, ordine suo exponunt; sed occasiones, consilia, orationes, ac similia omittunt.*

Hujusmodi historiæ sunt non epitomæ solùm; sed & qui propriè dicuntur commentarii: suntque similes picturæ inchoatæ. At Cæsar est *commentarii* nomine abusus, cùm suos sic libros inscripsit.

6. §. *Historia justa addit personarum characterem, consiliorum trepidationem, prætextus, imperii arcana.*

Ut apud Thucydidem, Sallustium, aliosque, videmus.

7. §. *Ad Historiam justam pertinent tum annales; qui portionem temporis complectuntur: tum vitæ; quæ personam aliquam describunt: tum relationes; quæ illustrem aliquam actionem, sive rem gestam repræsentant.*

Annalium exemplum Tacitus dabit; vitarum, Plutarchus, relationis, Xenophon in expeditione Cyri.

8. §. *Historia literaria, sive scholastica, est de viris doctis, eorum scriptis, & scientiarum incrementis. Item de artium inventoribus, earumque progressu.*

Qua in historia cæteris præivit Xenophon. Nam ἱστορίαν φιλοσόφων πρῶτος ἔγραψε, ut in vita ejus Laërtius monet, atque ex eo Suidas: Ξενοφῶν*, Γρύλλου, Ἀθηναῖος, φιλόσοφος Σωκρατικός, ὃς πρῶτος ἔγραψε βίους φιλοσόφων. Quod opus utinam exstaret. Nisi hoc solùm voluere, scribendo de vita, ac morte Socratis, præisse omnibus, qui in scholastica historia se occuparunt. Quales postea Socion in libris Διαδοχῆς†, & alii, qui non exstant.

* *Xenophon, Grylli filius, Atheniensis, philosophus Socraticus; qui primus scripsit vitas philosophorum.*

† *Successionis.*

9. §. *Ex Historicis iis, qui supersunt, hac de parte habemus, Laertium, Philostratum, Eunapium, Hesychium Illustrem, Suidam: atque è Latinis Ciceronem de claris Oratoribus, & Suetonium de illustribus Grammaticis, ac Rhetoribus, & aliquot poetis.*

Propè etiam omnes huc pertinent eorum, qui de illustribus Ecclesiæ viris scripsere: ut fecerunt B. Hieronymus, Gennadius Massiliensis, Isidorus Hispalensis, Hildephonsus Toletanus, Sigebertus Honorius Augustodunensis, & Henricus de Gandavo.

10. §. *E junioribus huc refer Polydorum Virgilium, & Lilium Gyraldum de poetis: quæque de Rhetoribus an-*

antiquis, ac imprimis de Historicis Latinis, & Græcis, imo & poetis, scripsimus.

Etiam inter Ecclesiasticos scriptores multi huc pertinent. Vide bibliothecam Trithemii, ac Simlеri. Item varios de vitis Theologorum, Iurisconsultorum, ac Medicorum.

11. §. *Aliter autem historiam tractat Philologus; aliter Philosophus. Hic prudentiam civilem sibi proponit; eoque attendit ad caussas singulas, & in modo etiam, quo quid gestum, minutatim singula considerat. At Grammatico satis ferè est, eventum nosse: saltem non ultra requirit, quam ad intelligendos scriptores, maximeque poëtas, opus est. Nec tamen eorum similes esse oportet, qui tantummodo historiam Romanam degustant: sed circumferendus est animus per omne ævum, ac gentes prope omnes.*

At nunc plerisque sufficit, si sciant aliquid de Romulo, Camillo, Scipione, Sylla, Pompejo, Cæsare, &c. vel ulteriùs, si pergant, tangunt aliquid de Miltiade, Themistocle, Aristide, &c. At per omnia eundum loca, ac tempora. Primùm sciendæ res Hebræorum, ab orbe condito, usque ad excidium Hierosolymæ. Iungendæ cum his res Assyriorum, Medorum, Persarum, Ægyptiorum. Tum Græcorum res discendæ; maximè Atheniensium, Spartanorum, Macedonum, & successorum Alexandri Magni. Exinde Romanorum gesta, usque ad Momyllum Augustulum. Denique etiam gentium, quæ partem obtinerent imperii Romani; idque ad nostra usque tempora. Hoc vocare possumus κύκλον ἱστορικόν, *orbem historicum*; quomodo κύκλου nomine historias suas inscripsit Dionysius Milesius; ut testis est Suidas, & Pindari Scholiastes ad Od. IV Isthm. Arduum hoc dicat aliquis. Mihi verò non videtur res operosa. Paucorum enim mensium negotium est. Multùm enim jam in universitatis historiâ profecit; qui animo sit complexus historiam sacram Sulpicii Severi, Justinianam trogi Epitomen, Florum, cum Aurelio Victore, & duos tres similes libellos. Quærat aliquis, quid dicam de Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Polybio, Diodoro, Dionysio, Livio, Plutarcho, aliis? Equidem non impedio, quò minùs initio, unus alter eorum, præsertim, qui καθολικὴν historiam tractant, legantur attentè: sed continuatam cunctorum lectionem probare neutiquam possum, priusquam disciplinarum quis orbem absolverit. Nam omnium curata lectio longi temporis res est. At quemadmodum, qui diu admodum abfuerit domo, reverti obliviscitur: ita qui in historicorum libris annos complures trivere, non facilè ad disciplinarum orbem redeunt. Quare post lectos aliquos nobiles scriptores, qui vere, & eleganter, tempora tradiderunt; aliquamdiu sufficerit nosse, quibus in scriptoribus singula pleniùs perscribantur, ut si opus sit, eò recurratur: ubi opus non est, ad disciplinas alias grassemur.

12. §. *Hæc de Historiâ verâ: sequitur ficta. Ut illa epicorum. Nisi malis dicere mixtam è verâ, & fictâ. In hac verum est à falso discernendum. Quod si fiat, historia, quæ vera est sapientia, ac prudentiæ mater, multum inde accipiet lucis. Ex fictis etiam eruenda est mystica interpretatio: sub cujus involucro, nunc naturæ mysteria, nunc prudentiæ præcepta, continentur.*

De naturæ mysteriis liquet ex Heraclidis allegoriis: longeque manifestius est fictis exemplis virtutem doceri à poëtis. Ut Poëtices eadem sit utilitas, ac historiæ. Imò Aristoteles dicere non veretur, Poëticen habere conjunctionem majorem cum Philosophia, quàm Historiam ipsam: quia hæc tantummodo narrat, quid contigerit; Poëtice autem quid fieri debuerit. Itaque nec Horatius dubitat laudem eam tribuere Homero, quòd melius, pleniusque, quid honestum, quid turpe, quid utile, quid inutile sit, doceat, quàm philosophi ipsi. Atque hæc caussa est, cur olim à Poëtis solerent auspicari. Sed de Poëtica seorsum pluribus agemus.

13. §. *Prodest Historia, tum Grammatico, quatenus facit ad scriptores meliùs intelligendos: tum cæteris studiis, quæ historiam de sua arte, ac scientia, scriptoribus nosse debent: imprimis verò Theologia, ac Politica: illi propter historiam Ecclesiasticam: huic propter historiam civilem, de qua postea dicemus.*

Hanc rem fusiùs persequimur oratione de historia: quæ jam juris facta est publici. Etiam vide sis, quæ de utilitate historiæ scribit Alciatus præfat. notarum in Taciti annales; David Chytræus de lectione historicorum, &c. Et sanè antiqui Patres, Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique, historiis, omnique literaturâ, fuerunt excultissimi. Etiam Romanæ antiquitatis notitiam verè dixeris incunabula Jurisprudentiæ.

14. §. *Ac magnum inprimis illud est historiæ bonum, quod speculum sit providentiæ divinæ.*

Quæ & in Judaicis, & Christianis, & gentilium rebus, dilucet. Aliquantò fusiùs hæc diducam, quam alia hoc in opere soleo: atque id propterea, quia omnium nobis studiorum finis pietas esse debet: nec ulla æquè nos ad Deum ducant, quam Historia, Physice, & S. Scriptura. Nunc de Historia loquar. Omnis historia exponit, vel quæ Deus per se, aut Spiritus ministros, fecit; vel quæ homines egerunt. Atqui si providentia Dei etiam se exserit in minima re quaque, cum nec passerculi in terram concidant citra voluntatem patris cælestis *: quam eum curam gerere putandum vitæ, & actorum hominis? Cujus rei * Matth. 10. 29. singuli quidem capere ex nobis exemplum possumus; si cogitare velimus, quoties ab incunabulis per omnem vitam divino beneficio liberati simus ab igni, ferro, veneno, insidiis, aliisque periculis. Sed malo paullum insistere sacro exemplo patriarchæ Josephi; cujus ex vita undique divina elucet providentia. Hunc cùm fratres, præ invidia, perditum ire vellent; Ismaëlitis vendiderunt. At Deus scelus eorum dirigit ad gloriam Josephi, ad fratrum, & Jacobi, salutem, ad Ægyptiorum bonum & ipsius Pharaonis. Somnium, quod Deus immiserat Josepho, invidiam illi fecit. Somnium Pharaoni immissum, è squalle situque carceris Josephum eximit. Cùm nihil pastoribus esset invisius apud Ægyptios; Rex Ægyptius Israëlitis optimos, regni agros assignat. Nimirum sicut agricola sulcis aquam derivat per prata: sic, ut Salomo † ait, Deus inclinat cor † Proverb. 21. 1. Regis, quò visum est. Atque hæc singulos potiùs spectant. Qui si citra providentiam nec exiguo tempore subsistant; quantò minùs absque numinis curâ tot seculis durare imperia ulla possent! Et profectò longè ea res humanam exsuperat sapientiam: quod fateri cogemur, si attendamus ad improborum multitudinem, & tot casuum incertum, ac quasi agnatas vices. Multoque hæc manifestiora fiunt; quoties Deo visum est transferre imperia de gente in gentem. Excitat enim ille tum Cyrum aliquem, aut Alexandrum, aut Cæsarem; cui illa quoque, quæ ex humana sapientia minime pendent, non modò ex voto fluunt, sed etiam supra votum. Atqui ut Venerem semel iterumque jacere casus videtur; centies verò id præstare, est artis opus: ita unus, alterque felix successus poterat videri à temeritate fortunæ: sed quòd, in solita hac rerum humanarum varietate, tanta est similitudo eventuum, qui in unum conspirant; id verò non aliunde esse possit, quam à provida ejus cura, qui universum temperat. Sed nimium quantum a nobis abit Epicuri schola. Quippe contra plane ex vita humana, cujus speculum est historia, colligit illa, Deum non curare mortalia. Prora, & puppis, ei est querimonia hæc vetus; quòd bonis sit malè, malis bene.

Quod

Quod divinæ bonitati, ac justitiæ, sit repugnare. Gravis profectò ea est, ut numinis, ita historiæ etiam, accusatio: de qua si idcirco paullò fusiùs dixero, venia mihi facile dabitur. Nam penitus evellendus est error tam pestilens ex animis mortalium. Nimirum miseris illis imponit, quòd tam facile judicium ferunt, priusquam conspiciant rerum exitus. Ut si quis ex divendito Josepho, aut Absolomo, cùm pro patre regeret, sententiam pronunciaret, nec ea consideret, quæ postea contigerunt. Quale quid, ut de notissimo Davidis * exemplo taceam, etiam Claudianus poëta sibi obvenisse agnoscit; cùm Rufinum, hominem improbum, videret ad summos honores evectum. Hinc ingenua ejus confessio:

* Ps. 14. 1.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Sed audiamus etiam, quid revocarit eum ad mentem saniorem:

Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvitque Deos. Iam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

Sistendum igitur judicium, usque dum videamus, quem res habitura sit exitum. Nam utcunque diu floreant improbi; postea tamen pœnæ tarditas ejus pensatur magnitudine,

Quæ sæpissime etiam liberos, ac nepotes, involvit. Non rarò quidem transferuntur pii in sedes meliores, priusquam Deus mutandum hoc judicium exerceat in malos. Sed quæ tum non vident pii, vident eorum posteri: ut innumeris docemur historiæ exemplis. Quare non in exigua vitæ particula animus nobis defigendus; sed circumferendus ille per historiam, ac vitam universam: ne similes iis videamur, qui in pictura, vel statua, non singulas partes accuratè perlustrant; sed digiti, vel auriculæ artificio, obstupescunt; ita ut nec uno totum adspectu contemplentur. Sunt verò & aliæ tam gravis erroris caussæ. Quid autem impedit, quò minus in his etiam ad fontes digitum intendamus? Eàdem enim, & Deo honorem suum vindicabimus, cujus illi providentiam negant; & genuinum tutabimur historiæ decus, ne Fortunæ ea potiùs, quàm Providentiæ divinæ, speculum existimetur. Est verò alterum ejus, quem dixi erroris caput, quòd sententiam tam facilè de bonis ferunt; cùm, qui boni sint, ignorent. Bonus, inquiunt, Pompejus vincitur à Cæsare: cujus caussam etiam Cato improbavit. At quid si negemus, & Pompejum inter bonos reponi oportere? Nec enim minor erat ejus ambitio, quàm Cæsaris. Non majorem ferebat Cæsar; ne parem quidem Pompejus. Uterque insidias struebat libertati Reipublicæ. Solùm rectiùs id faciebat Pompejus. Nec dignus ille ulteriùs favore erat numinis; qui victo, vinctoque Aristobulo, reseràsset Hierosolymis sancta sanctorum †, locaque ea profanis oculis lustràsset, & pedibus calcàsset, quæ solum sacerdoti summo adspicere, atque ingredi, fas erat.

† Joseph. lib. 14. Tacit. lib 21. August. lib. 18. c. 45.

Nec minùs errant, quòd bona pro malis habent, mala pro bonis. Bonum, inquiunt, est honos præturæ: in qua Vatinius præfertur Catoni, pessimus optimo. Bonum verò quod noxium? Atqui honores, & opes si in malos incidant, in perniciem cedunt. Nec bona sunt, quoties iis frustrantur boni, vel his fraudantur ab improbis: quin sæpe ea est via ad virtutem, & gloriam. Fateor quidem, non hoc sibi improbos propositum habere, cùm vexant bonos, sed tamen hoc sibi proponit Deus, cùm vexari bonos permittit. Quemadmodum igitur non inclemens est medicus, cùm membrum putridum urit, & secat; neque hic præsentem cogitare dolorem oportet; sed futuram corporis sanitatem: ita neque Deus est immisericors, cùm opes, vel honores, eripit bonis; quia, ut, quid iis verè bonum sit, videt; ita ab eo quoque providet suis. Verum, inquiunt, miserum est probos ab improbis vitâ ipsâ exui, quæ non redit. Quomodo & suo, & Athenarum malo, sublatus est Socrates; qui ab oraculo pronunciatus erat hominum sapientissimus. Sed temerè sibi sumunt, quòd vitam negant redire. Quantò melius Euripides, vitam hanc verius esse mortem, & quod mortem vocamus, vitam. Nec vel Socrates morte suà miser, vel eà Athenæ infelices. Quantillum enim est, quòd Socrati paucorum annorum vita decesserit: qui fortasse morbis, ac miseriis fuissent implicitii. Profectò leve hoc sempiterni nominis gloriâ abunde pensatur. Athenæ verò Socratem quidem amiserunt: sed accepere exemplum constantiæ in morte; quod faces, & stimulos, adderet ad pietatem; & metum numinis, quantum cæca illa gentilium religio pateretur.

15. §. *Atque ex his abunde cognoscitur Historiæ natura, & multiplex utilitas. Quod si qui his, & similibus, accensi, diffundere se parent per latos, latosque, Historiæ omnigenæ campos, serio eos monendos censeo, ut ne quasi terris ignotis, sine duce, diu, multumque, vagentur incerti: sed prius cum animo suo dispicere serio velint, quibus, & quo ordine legendis, certiùs, faciliusque, comparare sibi notitiam possint Historiæ universæ.*

Qui animum ad historiam appellere volet, optimè auspicabitur a generali notitiâ omnium locorum, ac temporum. Ac propterea primùm e generali aliquâ totius orbis tabulâ addiscet præcipuas mundi partes; & quibus limitibus hæ distinguantur.

Hinc seorsim generales Europæ, Asiæ, Africæ, atque Americæ, tabulas contuebitur: ut inde cognoscat præcipuarum regionum situm. Addo his typum veteris imperii Romani.

Ab hisce veniendum ad tabulas particulares regionum; de quibus præcipuæ tractant Historiæ. Ut Palæstinæ, & vicinarum regionum, ob historiam sacram. Item Italiæ, Græciæ, Galliæ, Germaniæ, Hispaniæ.

Vetus situs optime cognoscetur e tabulis Ptolemaicis à Mercatore concinnatis. Longeque emendatiùs brevi prodibunt industria Ioan. Blaeuw, cum castigationibus & notis filii mei Isaaci. Unde etiam est, ad manum semper esse Onomasticon, sive, ut ipse inscripsit, Thesaurum Geographicum Ortelii; donec uberiorem orbi dederit officina Blaeuviana. Breviter ex antiquis orbem descripsere Mela, Plinius, Solinus, Dionysius in περιηγήσει. E junioribus Glareanus, & Cluverius.

Fuse, & graviter, de omnibus olim Strabo; quatenus quidem orbis tunc cognitus erat. Sed partim ut recens simul situs addiscatur; partim quòd superiori seculo, novis terris inventis, Geographiæ accessit; operæ sit addere Geographica Bertii, & Ortelii Theatrum orbis terrarum, aut Atlantem Mercatoris: potissimùm novum Atlantem Guil. & Ioan. Blaeu.

Ubi quis ex sex septem tabulis, & compendio aliquo Geographico mediocrem sibi notitiam pararit nobilium terrarum, & præcipuarum in iis urbium: pari ratione ex canone aliquo Geographico addiscere opus erit generalem ævi omnis descriptionem. Ubi conducent duo canones illi Chronologici, Ubbonis Emmii, quos compendiosos, & succinctos appellat, ac pleniori, & fusiori, suæ Chronologiæ præmisit.

Multum tamen lucis accesserit, si distinctè omnia tempora quatuor tabulis proponantur. Quarum *prima* contineat res Hebræorum, ab orbe condito, usque ad excidium Hierosolymitanum.

Altera complectatur res Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum. Ex quibus Assyriæ res incipiunt à Nino, Medicæ ab Arbace, Persicæ à Cyro, & Græcæ, prout hic considerantur, ab Alexandro Magno: desinunt autem in Cleopatra ab Augusto devictâ.

Tertia tabula contineat res Romanas ab Romulo usque ad divisum imperium inter filios Theodosii; vel usque ad Romam ab Odoacro captam.

Quarta tabulis duabus quasi proponat hoc Orientis Imperium,

perium, usque ad captam Constantinopolin: inde Imperium Occidentis, usque ad nostra tempora.

Plenius hæc repræsentabunt Eusebii, & Zonaræ Chronicon; cum appendicibus Hieronymi, Prosperi, Marcellini, & utriusque Palmerii. Item Chronologia Bucholceri, & Calvisii. Et Chronicon à tribus illis Carione, Melanchtone, & Peucero conscriptum. Sed in annorum ratione sequendi potius juniores; præsertim in annis mundi.

Vidimus de generali notitiâ omnium locorum, & temporum: deinde veniendum ad particularem. Ac prout historia erit, ita ei prænosci debet notitia regionis, de qua historia ea tractat.

Non dubium autem, quin in historia particulari incipiendum sit à sacra: sive rebus Hebræorum, Veteri Testamento præscriptis: & vitâ Christi, ac Apostolorum; de quibus in N. T. Hæc summatim comprehendit Sulpicius Severus; ac penè historiam sacram perducit ad annum à Christo nato cccc. Cui addere non inutile sit Historiam Ecclesiasticam Pappi, & Historiolas, quas in Chronologia sua habet Abrahamus Bucholcerus. Hæc initiis sufficient.

Postea verò utramque perficient hanc partem Josephus, Eusebius, Socrates, Theodoretus, Euagrius, Nicephorus. Item Anastasius, Luitprandus, Abbo & Platina de vitis Pontificum. Sed fusissime omnium Centuriatores Magdenburgenses, & Baronius; cujus gemina extat epitome. Judicio verò non exiguo opus est in Centuriatoribus; nec in Baronio, minori; quem interea negare non possumus præclarè meritum esse de antiquitate Ecclesiasticâ.

Post cognitam Ecclesiæ historiam, quid turpiùs ignoremus, quam quæ vel nostris, vel parentum, aut avorum, vel proavorum temporibus, partim terris contigerunt nostris, partim vicinis? Hæc enim cùm vulgò etiam cognita sint, & in conviviis, ac circulis narrari soleant, omnino turpiter se homo dederit literatus, si ista nesciat, quæ sunt quasi ante pedes. Batavo igitur necesse sit scire, quo pacto Comitatus Hollandiæ ad Hannonios, hinc ad Bavaros, postea ad Burgundos, inde ad Austriacos, atque Hispanos pervenerit. Item gesta Caroli V. Initia tumultuum Belgicorum, bellum quod tot annis duravit, & quæ interea temporis memoratu digniora in Germaniâ, Galliâ, Britanniâ & vicinis evenerunt terris. Nec nôsse ea magni erit laboris, qui à pueris etiam pleraque eorum à parentibus, & senibus audiimus. Operæ nihilominus fuerit legere etiam historicum unum, alterum, qui breviter ista sint complexi; uti à nonnullis Chronologis factum.

Postea autem hæc fusiùs discere licebit è Sleidano, Thuano, Cambdeno, Meterano, Borrio, Reidano, aliis.

Postquam res maximè memorabiles temporum nostrorum, & seculi, quod proximè antecessit, animo inscripserimus, accingemus nos ad gentium Scriptores antiquos. Atque ex his primi legendi, qui res tractant Romanas. Cujus rei ratio satis est aperta. Nam auspicari studia solemus à Cicerone, & aliis Scriptoribus Latinis, qui absque mediocri intelligentiâ historiæ Romanæ intelligi minimè possunt: ut in quibus passim Romuli, Numæ, Tarquinii, Camilli, Marii, Syllæ, & aliorum ducum Romanorum, mentio fiat.

Summatim autem res eas cognoscere licebit ex Floro, cum commentariis Stadii, Vellejo, Eutropio, Sexto Aurelio Victore, Rufo, Pomponio Læto, & Baptista Egnatio de principibus Romanis. Conducet & Zonaras. Sed accuratiùs de iis è Latinis quidem Livius, Sallustius, Cæsar, Suetonius, Tacitus, Spartianus cum annexis Historiæ Augustæ scriptoribus: item Ammianus. E Græcis, Dionysius, Polybius, Plutarchus, Appianus, Herodianus, Dio, Xiphilinus, Agathias, Procopius. E junioribus plurimùm juvabunt annales Stephani Pighii. A rebus Romanis veniendum ad res externas: hoc est, Assyrias, Medicas, Persicas, Græcas. De quibus strictim Iustinus, Cornelius Nepos, & nonnihil etiam Vellejus, atque Orosius; & ubi hi desinunt, Zonaras. Plenius autem de omnibus Herodotus, Thucydides, Xenophon, Polybius, Diodorus Siculus, Plutarchus, Arrianus: & è Latinis, Curtius in Alexandri gestis.

Postremus locus est Historiæ (ut cum Romanis sic loquar) Barbaricæ: hoc est, gentium earum, partem quæ obtinent veteris Imperii Romani, aut nunquam sub eorum imperio fuerunt.

Hic primò quisque ordietur ab antiquitatibus suæ gentis. Ut Batavus à Batavis, de quibus Grotius: item Duza in annalibus, etiam Ioannis à Leidis, & Beka: brevissimè autem Barlandus: majori curâ filius meus ὁ μακαρίτης Matthæus Vossius ab initiis Comitatûs Hollandici usque ad ea tempora, quibus à Jacoba Bavara translatus est Comitatensis honos ad Philippum Burgundum.

Inde ad gentes alias se conferet: atque eas primùm, quibuscum nationi suæ aut fœdus est, aut bellum. Utile autem in quavis gente erit, unum aliquem seligere, qui potissimas in ejus gentis historiâ obtinere videatur. Ut in Gothicis Iornandem, in Longobardicis Paullum Diaconum, in Slavicis Helmoldum, in Francicis Paullum Æmilium, in Hispanicis Marianam, in Scoticis Buchananum, in Flandricis Mejerum, in Burgundicis Heuterum, in Austriacis Lazium, in Saxonicis Crantzium, in Danicis Saxonem Grammaticum, in Boicis Aventinum, in Hungaricis Bonfinium, in Polonicis Cromerum, atque ita in aliis.

F I N I S.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM ET SCIENTIARUM
NATURA AC CONSTITUTIONE
LIBER III.
SIVE DE MATHESI.

CAP. I.

DE MATHESI GENERATIM;
sive de Mathesios vocabulo, & circa quas res scientiæ Mathematicæ versentur.

1.§. *A Philologia nunc me confero ad Mathesin. Quarum unam alterius alii comitem faciunt, alii asseclam. De eo convenit, utramque esse Polymathiæ partem: ut utraque, sicut & Logica, Philosophiæ debeat præmitti. Initio esto à voce Mathesios: quæ, si nativam vim attendas, πάντα μαθήματα, sive disciplinas comprehendit universas.*

SIc voce μαθηματικῶν utitur Sextus Pyrrhonius, cùm libros x. inscribit adversus Mathematicos. Nec enim tam disputat adversus Arithmeticen, & Geometriam; quàm Grammaticen, Historiam, Poeticen, Rhetoricen, Astrologiam judiciariam, Musicen, Logicen, Physicen, Ethicen.

2.§. *Sed hic solùm intelligimus disciplinas, quæ quantitatem considerant. Hæ, si Platoni in Menone credimus, Mathematica dicuntur; quia cùm omnis disciplinæ facilè reminiscamur, tum præcipue istarum.*

Ac ejusdem sententiæ est Proclus, commentario in librum primum Euclidis; ubi tradit, nullo in studio æquè, ac in Mathesi, locum habere illam æternarum cogitationum ἀνάμνησιν, sive recordationem, quâ dirigitur animus ad recolendas formas menti impressas.

3.§. *Sed hæc sententia parvo negotio refellitur. Nam si scientia nostra nihil aliud foret, quàm ἀνάμνησις, sive reminiscentia; sane & antequam sciamus, recordaremur nos scivisse id, quod discere studemus: & postquam didicimus, illud, ut antè cognitum, recognosceremus. Præterea ad discendum nullâ, vel exiguâ, opus foret operâ sensuum exteriorum: solaque sufficeret vis facultatis imaginativæ, sive cogitatricis. Adhæc quia scientiæ essent à natura, ea autem ad unum fertur; omnium cogitatio similis, atque eadem, foret: omnes verum, in animis latens, recordaremur, nec opinionibus scinderemur tam diversis; vel tot spissis etiam erroribus implicaremur.*

Vide pluribus de his apud Thomam in I parte, qu. LXXXIV. artic. III. nec non Pererium de communibus rerum naturalium principiis, & affectionibus lib. III. cap. VII.

4.§. *Quare iis potius assentimur, qui exinde scientias Mathematicas dici volunt, quia primitus solæ discerentur; antequam animum appellerent ad philosophiam naturalem, vel civilem. Nec valde iis repugnem, qui aiunt Μαθήσεως, hoc est,* disciplinæ *nomen, κατ' ἐξοχὴν esse impositum, ob summam rei Mathematicæ constantiam, certamque demonstrandi rationem: sive, quia certis, & invictis argumentis, animos discentium confirmarent. Etsi verò inde nomen esse minimè videatur: illud tamen verissimum est, disciplinas Mathematicas totius esse Philosophiæ certissimas, præque aliis propriè magis* scientiarum *nomen mereri.*

Quàm multa enim intricata sunt in Metaphysicis de caussa prima! Quàm multa etiam obscura, & incerta, in universâ rerum naturâ! At in Mathesi omnia nituntur principiis nobiscum natis; ac tam claris, & apertis, ut nemo ausit refragari. Eoque disciplinæ Mathematicæ, ob certum earum, solæ sunt philosophiæ caussæ; ut ex Platone, Xenocrate, & aliis, postea dicam. Unde verò proveniat hæc Mathematicorum (liceat eo uti vocabulo) certitudo; inferiùs melius exponetur.

5.§. *Objectum Mathesios est non quodvis ens, ut Metaphysices; sed certum genus.*

Aristoteles lib. V. Metaphys. cap. I. Ἔστιν ἐπιστήμη τις, ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν, ᾗ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό. Ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμόμεναι θεωροῦσι περὶ τούτου τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. *Est scientia quædam, quæ ens sub ratione entis considerat, quæque huic per se insunt. At aliæ partem, sive à genere speciem, resecantes, quicquid accidit ei contemplantur: ut scientia Mathematica.*

6.§. *Hoc* τοῦ ὄντος μέρος * *est* τὸ ποσὸν, καὶ πηλίκον, quotum & quantum; *sive numerus, & magnitudo; atque, ut unâ voce dicam, quantitas.* * *Pars ejus quod est.*

Ita Aristoteles quoque lib. VI. Metaphys. summ. I. ex distinctione Bessarionis, & lib. II. φυσικ. ἀκροάσ. cap. II.

7.§. *Quantitatem verò non considerat Mathesis, quatenus est in rebus sensilibus: sed mente à materia singulari, & sensili, abstractam: eoque solùm se occupat in materie, quæ intelligitur. Quantitatem igitur considerat ut quantitatem.*

Hinc lib. I. Metaphys. cap. X. summ. II. dicitur versari circa τὸ ἐν αἰσθητοῖς ὑπάρχον, ἀλλ' οὐχ ᾗ αἰσθητόν: existens

stens in rebus sensilibus, at non quatenus est sensilis. Et lib. VI. Metaphys. summ. I. objectum ejus esse ait νοητὸν, καὶ ἀκίνητον, *intellectile, & immobile.* Νοητὸν vocat, quia conspicere est illud oculis τοῦ νοῦ, sive mentis. Ἀκίνητον verò, quia non mutatur; sed eodem semper se modo habet. Atque idem Matheſi subjicit τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως ὄν, *quod est ex abstractione;* ut lib. III. de Cælo c. VII. & lib. I. de Anima text. XVII. Etiam propterea εἶδος, sive *ideam*, vocat libello de lineis commensurabilibus. Tria videlicet sunt τῶν ὄντων * genera. Primum τὰ νοητὰ, sive intelligibilia: ut Deus, & Angeli; qui & re, & ratione, à materia sunt abstracti; ac ad Metaphysicam pertinent. Deinde αἰσθητὰ, sive sensilia: ut terra, arbor; quæ & re, & ratione, sunt materiæ conjuncta; ac Physices sunt objectum. Denique τὰ διανοητὰ, sive cogitatione comprehensa: ut rectum, curvum; quæ licet subjecto semper inhæreant, sine eo tamen mente concipiuntur, & definiuntur; ac referuntur ad Mathesin, si ἁπλῶς considerentur. Nam materiæ innexa non sunt considerationis Mathematicæ, sed Physicæ: ut simum, quod est excavatio in naso.

* *Eorum, quæ sunt.*

8. §. *Objectum hoc Matheſios formaliter, ac perfectè inest intellectui divino, angelico, humano: in quantitate autem materiali inest solùm (ut in scholis loqui solent) virtualiter, & imperfectè.*

Sanè circulus, qualem Geometria considerat, non terræ, aut aquæ globo, inest; non scypho aureo, tornatove è buxo; non in ipsis etiam cælis.

9. §. *Nec iccirco hujusmodi abstracta quantitas est figmentum, somnium, mendacium. Neque enim abstractio ista statuit aliquid esse extra materiem; sed tantummodo sine materie considerat, quod materiæ inhæret.*

Quod suo jure facit; quia materies in Matheſi non pertinet ad essentiam. Unde & sine materie definitur. Ut cùm dico, lineam esse longitudinem latitudinis expertem: triangulum esse figuram tribus rectis lineis contentam: circulum esse figuram unâ comprehensam lineâ. Ubi non attenditur, aurea, an argentea; ærea, ferrea, an lignea sit materies.

10. §. *Imò tantùm abest, ut abstractio fallat, ut ejus beneficio melius perspiciamus formas Mathematicas. Nam sine abstractione, ob materiæ ruditatem, ac imperfectionem, non cognoscerentur.*

E. G. Linea recta tangit sphæram æneam *in puncto*: ut etiam refert Aristoteles lib. I. de anima textu XIII. At non est in rerum naturâ ulla sphæra, quæ solum tangat κατὰ στιγμὴν †. Semper enim parte aliquâ superficiei suæ attingit subjectam lineam planam; quemadmodum Geometris objiciebat Protagoras: ut est apud Aristotelem lib. III. Metaphys. cap. II. Quod inde est, quia non sit in rebus exquisita rectitudo, perfectave rotunditas. Sed quam non est cernere corporis oculis; hanc Mathematicus ope abstractionis videt oculis mentis.

† *In puncto.*

11. §. *Cùm verò & disciplina alia abstractione utantur: distinguendum est inter abstractionem aliarum scientiarum, & illam; quâ utitur Mathematicus. Prior est à materia sensili, & corruptibili. Posterior autem ab omni materia; puta & sensili, & intelligibili; singulari, & universali.*

E. G. Physicus animo concipit cælum, non hoc cælum: ut est lib. I. de Cælo, text. XCII. & III. Metaphys. text. IX. alioquin, intereunte re quapiam, etiam ejus scientia deperiret; sicut ibidem refertur. Metaphysicus verò non attendit ullam materiam; sed considerat formam, ut οὐσίαν, quæ nulli insit subjecto; proprietates item, quæ à nullo subjecto dependent. Aristoteles lib. I. Poster. Analyt.* text. XV. τὰ γὰρ μαθήματα περὶ εἴδη ἐστίν. οὐ γὰρ καθ' ὑποκειμένου τινός. εἰ γὰρ καὶ καθ' ὑποκειμένου τινὸς τὰ γεωμετρικά ἐστιν· ἀλλ' οὐχ ᾗ γεωμετρικὰ καθ' ὑποκείμενον. *Mathematicæ enim scientiæ versantur circa formas: nec enim in ullo sunt subjecto. Etsi enim res geometricæ in aliquo sint subjecto, non tamen, quatenus geometricæ, sunt in subjecto.*

* *Juxta Pacianam distinct. c. 13. at juxta vulgatam, cap. 10.*

12. §. *Atque hæc dicta sunto de Mathematices subjecto; ac quidem utraque ejus parte; tum quæ materiæ locum tenet; tum quæ formæ locum obtinet. Materies quippe est res considerata; puta quantitas. Forma est modus considerandi; videlicet, quatenus ea intellectu à materia abstrahitur.*

Ubi modus considerandi restringit rem consideratam. Quomodo corpus hominis in medicina est subjectum; sed quatenus sanabile. Hic similiter res considerata est commune quid; sed quod coarctetur per modum considerandi: qui facit, ut res considerata sit scientiæ æqualis.

CAP. II.

De multiplici utilitate Matheſios in omnibus penè artibus, ac scientiis, totaque vitâ humanâ.

1. §. *Quandoquidem igitur vidimus de Matheſios οὐσίᾳ †; nunc finalem, & efficientem caussam consideremus. Finis nomine utilitatem intelligo. Difficile verò dictu est, quot, & quanta sint Matheſios commoda: sive eam in se attendas, sive quatenus ad disciplinas alias se extendit. In se, sive ἁπλῶς considerata, magnum hoc bonum menti præstat humanæ, quòd eam maximopere excitat, acuit, ac perficit.*

† *Essentia.*

Quâ de re sic Proclus extremis penè commentarii verbis in lib. I. Euclidis*: τὸ ἔργον ἄρα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὁποῖον δή τί ἐστιν ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλοῦται, κινητικὸν τῆς νοήσεως, καὶ καθαρτικὸν τῆς διανοίας. καὶ ἐκφαντικὸν τῶν κατ' οὐσίαν ἡμῖν ὑπαρχόντων εἰδῶν, λήθης τε καὶ ἀγνοίας ἀφαιρετικὸν, ὧν ἀπὸ τῆς γενέσεως ἔχομεν, καὶ ἀπολυτικὸν τῶν ἐκ τῆς ἀλογίας δεσμῶν, κατὰ τὸ θεῖον, ὄντως τὸ τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἔφορον, ὃς προάγων εἰς τὸ ἐμφανὲς τὰ νοερὰ δῶρα, πληροῖ δὲ πάντα τῶν θείων λόγων, κινεῖ δὲ τὰς ψυχὰς ἐπὶ νοῦν, καὶ ὥσπερ ἐκ κάρου βαθέος ἀνεγείρει, διὰ ζητήσεως δὲ ἐπιστρέφει πρὸς αὐτὰς, καὶ διὰ μαντείας τελεῖ, καὶ διὰ ῥεύσεως τοῦ καθαροῦ πρὸς τὴν μακαρίαν ζωήν. Locus ex parte est corruptus. Latinè sic reddebat Conradus Dasypodius in Mathematum Protheoria, propositione III. †. *Opus, atque officium hujus scientiæ quale sit, à nomine fit manifestum. Id nempe, quod insitam movet cognitionem, & promit formas, quæ nobis secundum essentiam insunt: & aufert oblivionem, atque ignorantiam, quæ nobis ab ortu nostro innata sunt: & solvit vincula, quæ ab irrationabilitate proveniunt, ad Dei planè similitudinem, hujus scientiæ præsidis: qui intelligentiæ munera manifestat, & cuncta divinis complet rationibus: animas quoque ad mentem erigit, ac veluti è profundo exsuscitat sopore: & inquisitione ad se ipsas convertit: & quadam obstetricatione perficit: puraque mentis inventione, ad jucundiorem vitam deducit.* Non inquiram in singula. Duo solùm dicam. Prius est, quòd ubi Græcè est διὰ μαντείας τελεῖ, verterit interpres, *quadam obstetricatione perficit.* Ut videatur pro μαντείας legisse μαίας, quod *obstetricem* notat: unde μαιεύειν *obstetricem agere.* Sed malim legere μνείας, quod sæpe idem ac μνήμη, *memoria.* Hæc enim est, quæ scientiam parit, secundùm illud Afranii ‡, in Togata, cui *Sella* nomen dederat.

* *Pag. 14.*

† *Pag. 9.*

Usus me genuit, mater peperit Memoria.
Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam.

‡ *Apud Agellium lib. 13. cap. 8.*

Præterea idem interpres, ubi Græcè est, καὶ διὰ ῥεύσεως τοῦ καθαροῦ νοῦ, vertit, *puraque mentis inventione:* ut videatur legendum putasse, εὑρέσεως. Verùm ῥεύσεως rectum arbitror: ut sententia sit, fluxione, vel effluxu puræ mentis, sive meditationis, ad beatiorem vitam perveniri.

2. §. *Altera Mathesios utilitas se exerit in omni disciplinarum genere. Quæ attenditur tum universè, tum particulatim. Universè, quatenus ingenium, quod acuit his disciplinis dicebamus, exerit se in omni disciplinarum genere.*

Quippe etiam, qui tardioris sunt ingenii, redduntur longe sollertiores, si ad Arithmeticen animum appellant: ut ex Platone antea vidimus. Ac de Geometria idem tradit Quinctilianus lib. 1. cap. XVI. *In Geometria*, inquit, *partem fatentur esse utilem teneris ætatibus: agitari namque animos, atque acui ingenia; & celeritatem percipiendi venire inde concedunt.* Et quomodo aliter esse possit, cùm in Mathesi perpetuò sit ratiocinandum? Propterea lib. VII de Rep. ait, Mathesi imbutos εἰς πάντα τὰ μαθήματα ὀξεῖς φαίνεσθαι, *ad omnes disciplinas acres, promtosque apparere.* Idcirco etiam eam appellat πρὸς παιδείαν ὁδὸν, *viam ad eruditionem.*

3. §. *Particulatim hoc primum apparet iis in scientiis, quæ licet non sint partes puræ mathesios, et tamen sunt ὑπάλληλοι*: ut sunt Astrologia, Musice, atque alia Mathesios filia, & propagines.*

* Subalterna, sive subordinata.

Nam quid aliud est Astrologia, quàm numeratio motuum cælestium, & mensuratio æthereorum corporum, secundum longitudinem, latitudinem, & altitudinem? At numerare docet Arithmetica; mensurare Geometria. Ideoque ut omnes Astrologorum hypotheses intercidissent, ratio eas instauraret: quia eam ad rem solum Logicen cum Arithmetice, & Geometriâ, sciri opus sit. Musice item numerat sonos, & concentus, eorumque intervalla, ac systemata. Quare ὑπάλληλος, sive subalterna est Arithmeticæ. Optica similiter subordinata est Geometriæ. Quam applicat luci, umbræ, colori: atque de veritate, & allucinatione, statuit è situ, motu, numero, magnitudine; seu visus sit rectus, seu speculo reflexus, seu, ob diversam intermediorum corporum densitatem, ac raritatem, refractus. Geodæsia verò quid est, nisi terræ mensuratio? Satis etiam apertus est Arithmeticæ usus in Logistica; & tum ejusdem, tum Geometriæ necessitas in Mechanice.

4. §. *Præterea per universam philosophiam ejus usus est multò maximus: idque quia mathesis arctâ adeò societate cum philosophia est connexa.*

Eò respicit Lactantius lib. III. cap. XXIV. †. *Grammatice multos annos auferat, necesse est. Nec Oratoria quidem ignoranda est. Geometria quoque, & Musica, & Astrologia, necessaria est; quod hæ artes cum philosophia habent aliquam societatem.*

† In edit. Plantiniana Thomasii: sed cap. 25. edit. Bas. Xysti Betuleji.

5. §. *Societas hæc primùm elucet è scientia naturali.*

Nec enim vel humani corporis fabrica satis intelligitur sine mathesi. Ut cur musculorum tendines hic in ossium capita, alibi in os medium inserantur. In meteoris etiam quid manifestius? Nec enim sine opticorum, & catoptricorum ope, intelligere possis naturam circuli lactei, cometarum, ventorum, iridis, parheliorum, virgarum, aliorumque hujuscemodi. Quid dicam de figura universi, de stellarum motu, magnitudine, distantiâ? de inæqualitate dierum, ac noctium, de diversitate climatum? cur sol matutinus ortus pluvias comminetur? cur ad Septemtrionem locis videatur antequam supra horizontem evectus? cur, si ortum versus navigans, occurrat naviganti ad occasum, diversimode tempus numerent, cùm uni dies desiat, alteri supersit, quibus umbræ dextræ, vel sinistræ, quibus intra annum binæ æstates, atque hyemes, quomodo duorum eodem natorum momento, tandem & uno denatorum, alter alterum superare possit dierum multitudine? Suntque hujus generis plurima alia. Quid mirum verò, si Natura sine Mathesi nequeat intelligi; quando Deus, (ut est Sapientiæ XI.) πάντα μέτρῳ, καὶ ἀριθμῷ, καὶ σταθμῷ διέταξε, *omnia in mensura, numero, & pondere disposuit.* Quod terminis artis diceretur, eum omnia condidisse Geometricè, Arithmeticè, & Staticè seu Isorropicè. Quomodo Plato ait, τὸν Θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν, *Deum semper Geometriam exercere.* Atque idem apud Plutarchum est in VIII. Συμποσ. Nimirum illud voluit, Deum non initio modò omnia suis terminis, ac figuris, circumscripsisse; numero etiam ac proportionis pondere construxisse: sed in ista mutabilitate, rerumque ortu, & interitu, similiter omnia conservare. Et sanè caussa omnis, tum naturalis, tum supernaturalis, ex istis dependet: quod vel ex humano corpore cognoscitur; seu stamus, seu sedemus; seu surgimus, seu concidimus. Nam totum hoc est à Geometricis angulis, ac figuris, earumque commodâ proportione. Quod ipsum mihi voluisse videtur Tullius, cùm sic scribit lib. 1. Tuscul. Quæst. *Proximè autem Aristoxenus Musicus, idemque philosophus, intentionem ipsius corporis quandam velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura, & figurâ, varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit: & tamen dixit aliquid, quod ipsum, quale esset, erat multò antè & dictum, & explanatum, à Platone.*

6. §. *Nec solùm præstat, ut rerum natura meliùs intelligatur; sed simul, ut in Medicina meliùs ad usum transferatur.*

Unde Hippocrates Cous epistolâ suâ præcipit Thessalo filio, ut Arithmeticen, & Geometricen, discat; non ad splendorem vitæ; sed ad usum artis medicæ. Nam Arithmetices beneficio cognituri morborum intensiones, remissiones, periodos, mutationes: Geometriæ ope rectiùs perspecturum ossium situm, luxationes, contritiones, exemtiones; omniumque affectuum curationes. Atque idem ostendit Aristoteles lib. de motu animalium. Etiam Galenus miratur medicorum illos, qui in Mathesios studiosos adeò invehuntur, posse in animum inducere, ut laudent Hippocratem, nec eum imitari velint; cùm is senserit, Arithmeticen, & Geometriam, summo esse ad Medicinam adjumento.

7. §. *Cùm verò Medicina sit Physices propago; ea, quæ proximè diximus, ad naturæ etiam scientiam rectè referuntur. Illud magis mirandum, Mathesin quoque ad Metaphysicen, & rerum immaterialium considerationem, viam præparare.*

Ut quæ sit ἀπεργαστικὴ φιλοσόφου διανοίας πρὸς τὸ ἄνω σχεῖν, εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ εὐδαιμονέστατον τοῦ ὄντος. *Efficiens, ut philosophi mens se attollat illum in locum, ubi est ens beatissimum.* Item, μεταστρεπτικὴ τοῦ νοῦ ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος θέαν. *convertens intellectum ad visionem entis*: videlicet, quia facit κατιδεῖν ῥᾷον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν· *ut faciliùs videamus formam ipsius boni.* Quæ, aliaque hujusmodi, videre est apud Platonem lib. VII. de Rep. Item in Epinomide. Ubi quoque legimus, eam munire viam ad Dialecticen; per quam Plato intelligit, non Τεχνικὴν, sive artem probabiliter in utramque partem disserendi; sicut vocem hanc Aristoteles usurpat: verùm Μεταφυσικὴν, non ἁπλῶς quidem; sed quatenus utitur eadem Logices instrumento: ut omnino hoc nomen Platoni Metaphycen, & Logicen, comprehendat. Ac similiter eo vocabulo uti etiam Platonici solent: ut Theo Smyrnæus Mathematicorum lib. 1, cap. 1: ubi hoc ipsum adstruit ex Platone. Idem liquet ex ipsce verbis Plotini: Παραδοτέον τοῖς νέοις τὰ μαθήματα πρὸς συνεθισμὸν τῆς ἀσωμάτου φύσεως. *Tradenda adolescentibus scientia Mathematica, ut sic adsuescant contemplationi naturæ incorporeæ.* Firmat etiam id ipsum Proclus Diadochus, in lib. 1 Euclidis:

ubi docet, Mathematicas disciplinas esse medias inter Physicen, & Metaphysicen: quia Physice versatur circa materialia; Metaphysice circa materiæ expertia; Mathesis verò tractet ea, quæ mediæ sunt naturæ: quippe re quidem materialia; sed intellectu à materie abstracta. Itaque ibidem ait Proclus, τῇ ἁπλότητι* vinci à rebus materiæ expertibus: at τῇ ἀκριβείᾳ περιττεύειν, καὶ τεχνικωτέρας ἔχειν τὰς ἀποδείξεις τῶν αἰσθητῶν τὰς νοερὰς αἰτίας. *esse accuratiores, & manifestius ostendere res intelligibiles, quam faciunt, quæ circa sensilia versantur.* Addit quoque mox, disciplinas hasce propterea constitutas esse ἐν προθύροις τῶν πρώτων εἰδῶν, *in vestibulo primarum formarum: hoc est,* τῶν νοητῶν, *quæ solo intellectu percipiuntur.* Operæ etiam fuerit hoc adstruere verbis Asclepii †, philosophi Tralliani, Ammonii discipuli, Commentario in librum primum Arithmetices Nicomachi Geraseni: Ἐπεὶ δὲ ἐν φθορᾷ, καὶ ὕλῃ, ἐσμὲν, ἣ πεπεδημένη λογισμῷ ἀληθή ἐστιν, ὥς φησι Πλάτων· οὐ δυνάμεθα ἀμέσως εἰς ἄϋλα χωρεῖν, ἐπειδὴ μὴ ὅμοιον πάσχομεν, ἃ πάσχουσιν οἱ ἐν σκοτεινῷ οἴκῳ ἀμέσως ἐπὶ φωτεινὸν ἐρχόμενοι. δεῖ γὰρ κατὰ βραχὺ προσιέναι πρότερον ἐπὶ σύμμετρον, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ φωτεινότερον. οὕτω κἀνταῦθα ἐπειδὴ τὰ μαθήματα μέσα εἰσίν. καὶ γὰρ χωριστά ἐστι, καὶ ἀχώριστα, καὶ ἀναβαθμοὺς χώραν περιέχει. διὰ δὲ τούτων ἀνελθεῖν ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως ἔχοντα. μάλιστα δὲ ἐρχόμεθα διὰ τῆς ἀριθμητικῆς. *Quoniam corruptionis, & materiæ compedibus tenemur; quæ spuriâ ratiocinatione comprehensibilis est, ut ait Plato: directè, & sine medio; ad immaterialia pervenire non possumus. Siquidem idem nobis eveniet, ac illis; qui ex cæca domo in claram continuo, ac sine medio, transeunt: quos oportebat sensim progredi, priusque domum ingredi mediocribus luminibus illustratam, deinde clariorem. Pari modo in philosophia se gerere oportet; cùm Mathemata media sint conditionis, ac naturæ. Partim quippe à materia separari possunt, partimque inseparabilia sunt. Scamna sunt, quibus adscendere debemus ad illa, quæ eodem semper modo se habent: maximè verò per Arithmeticen ad illa pervenimus.* Etiam idem Asclepius (quod ex parte quoque videre fuit è verbis adlatis:) in eo consentit Nicomacho, quòd Mathematicas scientias appellet κλίμακας, καὶ ἐπιβάθρας *gradus, & scamna,* quibus ad cognitionem τῶν ὄντων, hoc est, Dialecticen, sive Metaphysicen, pervenitur.

* Simplicitate.

† Verba ea è codice Mso Bibliothecæ Regis Christianissimi adduxit Ismael Bullialdus Notis in Theonem Smyrnæum pag. 193.

8. §. *Nec in Philosophia solùm theoreticâ relucet ea utilitas: sed etiam practicâ.*

Quod ex Platone cognoscimus lib. v de Legg. item Epinomide, & vii de Rep.

9. §. *Hoc quoque omnes Philosophiæ amantes ad Mathesin accendere oportet, quod philosophorum principes, Plato, atque Aristoteles, in illis etiam, ubi res ipsa, quam docent, sine mathesios ope videbatur posse intelligi, è mathesi nihilominus studeant lucem fœnerare.*

Unde Fabius lib. i, cap. xvii: *Plato cùm in aliis quibusdam, tum præcipuè in Timæo, ne intelligi quidem, nisi ab iis, qui hanc quoque partem disciplinæ diligenter perceperint, potest.* Ut cum in Timæo docet, mundi animam à Deo componi ex rationibus, & proportionibus Arithmeticis: corpus autem fabricari ex figuris Geometricis. Item cum in Menone Socratem inducit disserentem cum puero de quadrato quadrati duplo: inque Thæteto, ubi agit de numero æqualiter, vel inæqualiter inæquali. Etiam luculentissimè hoc è diversis Platonis locis, atque imprimis è libris de Rep. & Epinomide, demonstrat Theo Smyrnæus Platonicus, in illo libri, qui inscribitur, τῶν κατὰ μαθηματικὸν χρησίμων εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀνάγνωσιν *Expositio eorum, quæ in Mathematicis ad Platonis lectionem utilia sunt.* Quod opus ante triennium ‡ è bibliotheca Thuanæa in lucem edidit clarissimus Ismael Bulliardus. Atque ut de Aristotele etiam aliquid dicam: nonne in Organo, more Mathematicorum, sua demonstrat, sæpe etiam ab iis vocabula mutuatur? Quantum etiam lucis adfert doctrina de proportione Arithmetica, & Geometrica, ad ea, quæ de justitia in commutando, & distribuendo, dicuntur Ethicorum libro v; quæque de amicitia lib. viii, & ix, disseruntur? Quis septimum Naturalis Auscultationis sine mathesi: quis octavum Politicorum capiat Musices ignarus?

‡ Lutetiæ Paris. ann. 1644.

10. §. *Nec modò in philosophia addiscendâ, vel intelligendis philosophis, Mathesios scientiis opus est: sed etiam in* τέχναις, *sive artibus, quæ Politicæ inserviunt; atque adeo in omni vitæ genere, quo Resp. vel juvatur, vel ornatur. Ac primum hoc satis elucet in Architectonice: quæ præest structuræ ædium; sine quibus evitare aeris injurias, resque nostras tueri adversus fures, & raptores, non possumus. Adhæc Architectonice munit urbes, ut sic melius servetur societas humana; ac alii aliis facilius opem feramus, & adversus hostium invasionem simus tutiores. Etiam Architecturæ militaris beneficio castra metamur, acies struimus, densamus, porrigimus.*

Unde Plato lib. vii de Repub. * Τὸ ποῖον; ἦ γεωμετρίαν (ἔφη) λέγεις; Αὐτὸ τοῦτο ἦν δ' ἐγώ. Ὅσον μὲν (ἔφη) πρὸς τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ τείνει, δῆλον ὅτι προσήκει. πρὸς γὰρ τὰς στρατοπεδεύσεις, καὶ καταλήψεις χωρίων, καὶ συναγωγὰς, καὶ ἐκτάσεις στρατιᾶς, καὶ ὅσα δὴ ἄλλα σχηματίζουσι τὰ στρατόπεδα ἐν αὐταῖς τε ταῖς μάχαις, καὶ πορείαις, διαφέροι ἂν αὐτὸς αὑτοῦ, γεωμετρικός τε, καὶ μὴ, ὤν. *Quidnam illud est? Nonne, inquit, Geometriam significas? Illam ipsam, inquam. Quatenus enim, inquit, ad bellicas administrationes confert, hactenus videlicet nobis convenit. Nam & ad castrorum metationes, & occupationem locorum opportunorum, & ad acies densò ordine struendas, vel longè exporrigendas, ceterasque id genus figuras repræsentandas, quibus disponi debent exercitus, vel in pugnis, vel in itineribus, permultum sanè distat, utrùm quis peritus sit, an imperitus Geometriæ:* Quorum verborum partem etiam citat Theo Smyrnæus in primo Mathematicorum cap. i †.

* Edit. H. Steph. Tom. 2. pag. 526.

† Pag 7. edit. Paris. an. 1644.

11. §. *Quomodo etiam societas humana constare potest sine commerciis? vel commercia fuerint sine ea Matheseos parte, quæ* ἰσορροπίαν, *sive æquilibrium, præstat? Libra enim, staterque æqualitate, justitia in commerciis conservatur. Nec variarum gentium commercia, è quibus non modò percipimus tot utilia vitæ; sed etiam quæ voluptati inserviunt, & animæ, & corporis; constant sine navigandi arte, quæ tota à Mathesi dependet.* Astrologiam nauticam *vocant. Et quid apertius, quàm universam Mathesin, Arithmeticen imprimis, inservire tum* ἐμπόροις, *sive mercatoribus; tum* καπήλοις, *sive cauponibus, & institoribus?*

Quomodo hi differant, post Platonem *, indicat Themistius orat. iv: Ἡ μὲν ἐξ ἄλλης πόλεως εἰς ἄλλην ὠνή τε, καὶ πρᾶσις χρημάτων, καὶ μεταβάλλουσα τὰ ἀγώγιμα, ἐμπορικὴ ὀνομάζεται. ἡ δὲ ἐν πόλει μιᾷ καθημένη ἀπαλλακτικὴ τῶν αὐτῶν τούτων, ἡ μὲν αὐτουργοῦσα τὰ αὐτῆς νομίσματος ἀποδιδοῖτο, ὥσπερ οἱ μάγειροι, καὶ οἱ βαλανεῖς, αὐτοπωλικὴ ἂν αὐτὴ δικαίως καλοῖτο· ἡ δὲ τὰ ἀλλότρια ὠνουμένη καπηλική. *Quæ ex una civitate in aliam emtione, & distractione mercium, earumque permutatione, exercetur,* Emporica *appellatur. Quæ vero in urbe unà consistens merces distrahit, si pecuniâ opera divendat sua, ut solent coqui, & balnearii,* Autopolice *jure appellatur. Quæ vero aliena emit, ut divendat,* Cauponatio *est.* Hoc cauponis, & mercatoris discrimen etiam adfert scholiastes Aristophanis in Plutum: Κάπηλος ὁ ἀγοράζων ἀπὸ τοῦ αὐτοπώλου, καὶ πωλῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐν ᾗ ἠγο-

* Lib. 2. de Rep. edit. H. Steph. Tom. 2. pag. 371.

ἠγόρασεν. Ἔμπορος δὲ ὁ ἀγοράζων, καὶ ἐπὶ ξένης πωλῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοπώλου, ἢ ἀπὸ τοῦ καπήλου. *Campo est, qui, quæ emit à propria vendente, divendit ibidem loci, ubi emit. Mercator est, qui vendit apud exteros, quæ emit à propria vendente, aut caupone.* Ipsum adi fusiùs de istiusmodi differentiam *.

* Pag. 53. & 54. edit. Frobeniana.

12. §. *Quamquam verò mercatura, & cauponatio, necessaria sunt Reipublicæ: non tamen Mathematicus divitias sibi proponit: ut qui ab avaritia longè abest: sed contemplatione est contentus: in hoc Philosophum Theoreticum imitans, cui Mathesis inservit.*

Itaque Themistius orat. 1. non sinit philosophum dare operam mercaturæ. Quemadmodum nec sacerdotibus Ægyptiis id fas erat; ut, ex Chæremone Stoico, testis est Porphyrius lib. IV de abstinentia ab animalibus †. Sic enim scribit: Ἀπεσπασμένοι δὲ πάσης τῆς ἄλλης ἐργασίας, καὶ πόρων ἀνθρωπίνων, ἀπέδοσαν ὅλον τὸν βίον τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, καὶ θεάσει. *Dimissis exercitiis cæteris, atque artibus, ad quæstum comparatis, omnem vitam impendunt rerum divinarum contemplationi, atque inspectioni.*

† P. 363. edit. Lugd. an. 1620.

13. §. *De pictura etiam liquet, eam à Geometra accipere lineam, & magnitudinem, ab Optica sumere lumen, & umbram, splendorem, & opacitatem.*

At minimùm tres sunt Picturæ partes; delineatio, umbra, & color. In quas picturam dividit Cardanus lib. XVII de Subtilitate †. A lumine, & umbrâ, dependet distantiæ discrimen: à delineatione, commensus partium, sive συμμετρία. Primus verò Mathesin cum arte hac conjunxit Pamphilus, Appellis præceptor: qui & negabat pingendi artem sine Arithmetice, & Geometriâ, posse perfici: ut alibi dictum ex Plinii lib. XXXV, cap. X.

† P. 574. edit. Lugd. an. 1580.

14. §. *Atque hæc etiam locum habent in artibus cognatis: quales sunt sculptura, statuaria, cælatura, & similes. Quid jam artibus cæteris insistam? Quod de Deo, ac naturâ, dicebat Plato, id de homine, atque arte, quæ naturam imitatur, itidem verum est, assiduè & illum, & hanc, γεωμετρεῖν*.*

* Geometrice dimetiri.

Quamobrem de utilitate Matheseos hæc dixisse sufficerit. Præsertim quandò de ea particulatim, ac fusiùs, agendum erit in singulis Matheseos disciplinis.

CAP. III.

Nihil esse Mathesi certius; & à quibus hoc caussis contingat. Nihil iisdem, ubi elementa cognôris, esse jucundius: præsertim post nova reperta. Nec tamen tam partem esse philosophiæ; quàm ad hanc munire viam.

1. §. *Ad tantam Matheseos scientiarum utilitatem accedit illud, quod nihil illis certius sit; nihil, quod æque animum reddat † ἀμετάπτωτον ‡; magis etiam, quàm Physicæ demonstrationes solent.*

† Aristotel. lib. 1. Anal. Post cap. 2. contextu 17.

‡ Ejusmodi, ut nequeat labi, aut errare.

Unde Averroës in II Metaphys. comm. XVI: *Demonstrationes Mathematicæ sunt in primo ordine certitudinis; ac demonstrationes naturales consequuntur eas in hoc.* Et Aristoteles ipse certissimas demonstrationes vocat *Mathematicas:* perque Mathematicum docendi genus intelligit exquisitum, & omnibus numeris perfectum. Vide eum lib. II Metaph. cap. III cont. XVI, & III de Cælo cap. VII cont. LXV, & lib. I Eth. Nicom. cap. III.

2. §. *Quòd verò Mathesis certior sit scientiâ, non morali modo, aut civili, sed etiam naturali; à triplici caussâ promanat. Quarum prima est, quòd Mathematicus refugiat rationes probabiles, nec nisi ἀποδείξεις * admittat.*

* Demonstrationes.

Iccirco Aristoteles ait, tantumdem esse, si feras Mathematicum probabilibus argumentis contentum, ac si ab Oratore poscas ἀποδείξεις.

3. §. *Altera est, quòd Mathematicus non curet judicium sensus, qui subinde fallit: sed cuncta exigat ad rectæ rationis obrussam.*

At quanto aliter se in Physicis res habet! ubi magis sensui fides habenda, quàm rationi; nec rationi credendum, nisi congruat sensui: ut Aristoteles agnoscit lib. III de Generat. Animal. cap. X. Imò, ut VIII Φυσ. ἀκροάσ. legas cap. III, contextu XXII, ζητεῖν λόγον ἀφέντας τὴν αἴσθησιν, ἀρρωστία τίς ἐστι διανοίας *rationem* (in manifestis) *quærere, omisso sensu, est infirmitas quædam intellectûs.* Ac lib. II ejusdem operis cap. I cont. VI ait, ridiculum se fore, si demonstrare velit, esse naturam, cùm hoc sit manifestum. τὸ δὲ δεικνύναι τὰ φανερὰ διὰ τῶν ἀφανῶν, οὐ δυναμένου κρίνειν ἐστὶ τὸ δι' αὑτὸ, καὶ μὴ δι' αὑτὸ, γνώριμον. *Demonstrare, quæ sunt manifesta, ejus est, qui non possit dijudicare per se nota, & non nota per se.*

4. §. *Tertia ratio petitur à demonstrationum Mathematicarum evidentiâ: quæ tanta est, ut per eas omnia reddantur intellectui clariora, quàm cùm Physicus utitur demonstratione.*

Atque hinc fit, ut theoremata quædam mathematica, quæ primo videantur esse absurda, & ἀδύνατα †, ea Mathematicus tam clarè demonstret, ut quis non jam credat modò; sed etiam contrarium ejus falsum existimet, atque ἀδύνατον prorsus.

† Ejusmodi, ut fieri nequeant.

5. §. *Nec solùm Mathesi nihil est certius; sed nihil etiam jucundius: præsertim si in feracibus ejus latifundiis illa contingat felicitas, ut quis aliquid novi quærat, & inveniat.*

Itaque Thales Milesius bovem Musis immolavit, cùm trianguli æquilateri in circulo inscriptionem reperisset: Perseus Dæmonas propitiavit, ob helicis inventionem: Pythagoras, ob inventum à se penultimum in primo elementorum Euclidis theorema, quod est de ratione laterum trianguli rectanguli, hecatomben liberaliter immolavit. Horum Laërtius testis. Archimedes, deprehenso furto in coronâ regis aurea, balneo exiliit, ac nudus domum properavit, clamans, εὕρηκα, εὕρηκα ‡. Idem sepulchro voluit cylindrum inscribi. Eratosthenes, inventâ cubi duplicatione, anathematis loco eam in templo suspendit. Claudius Ptolemæus, quoties sidera considerabat, non se terram calcare gloriabatur; sed cum Iove vesci ambrosiâ, & nectare. Eudoxus Cnidius tanto ardore Astrologiæ correptus fuit, ut diceret, velle se, (sicut de Phaëtonte traditum à Poëtis) Solari æstu comburi, dummodo liceat priùs, sic Soli adstare, ut simul ejus formam, ac magnitudinem, cognosceret.

‡ Reperi, reperi.

6. §. *Cùm igitur multiplici adeò nomine commendetur Mathesis: quis tulerit eos, qui tam contemptim de ea senserunt? uti jam olim factum est à nonnullis; maximè Aristippo Sophistâ, & Epicuro.*

Eorum prior utilitatem ullam adferre negabat; ut est apud Aristotelem lib. III Metaphys. cap. II, & interpretem ejus Syrianum. Alterum verò totam putâsse falsam,

auctor est M. Tullius lib. IV Academicarum Quæstionum, cap. XXXIII. At Epicuro, postquam eum audiisset, adsensit Poliænus; qui magnus fuisse Mathematicus dicitur; ut ibidem refert Tullius. Non absurdè itaque Petrus Ramus contemtores Mathesios *Aristippeos*, & *Epicureos*, nuncupabat.

7. §. *Quanquam verò tantus sit Mathesios usus in Philosophia, & vita universâ; adhac nihil disciplinis illis certius sit, nihil, modò quis elementa sit emensus, jucundius fuerit: non tamen philosophia pars statui debet, cum ejus sit ministra. Sat igitur laudis illi fuerit, quod fateamur, hujus ope caussas rerum innumerarum, pracipuè in rerum naturâ, intelligi, variosque effectus produci vita humana utiles.*

Ammonius tamen, & ejus sectatores, Philosophiæ partem statuunt. Nobis Peripateticorum sententia magis placet. Quibus & Cynici, &, horum exemplo, Stoici, assensere. Quamvis de his minùs mirum; cùm vix aliam agnoscant Philosophiam, quàm moralem. Negant enim, ullam scientiam partem esse Philosophiæ, si nihil adferat præsidii ad bene beateque vivendum. Talem autem ajunt esse Mathesin; ut est apud Senecam, epist. LXXXIX. Atque eadem mens Sexti Empirici, lib. III de philosophia: ubi propterea ipsam Physiologiam reponit in προπαιδείᾳ. In quo à Peripateticis planè recesserunt: ut videre etiam est ex Alexandro Aphrodisiensi in primum priorum Analyticorum. Ubi & occurrit Stoicorum argumento; contraque eos disserit de maxima Geometriæ utilitate ad philosophandum. Porrò & B. Augustinus, seu Peripateticos, seu Stoicos, secutus, Mathesin putavit non esse partem Philosophiæ. Vide eum lib. I Retractationum cap. VI. Sed Peripateticos potiùs sequi, inde colligo; quòd, enumerans disciplinas, prætereat scientiam naturalem, quam iccirco sub philosophia complexus videtur. Si quis nihilominus velit Mathesin constituere tertiam theoreticæ philosophiæ partem: nolim cum eo serram reciprocare. Nam & id dicere possumus, laxiùs *philosophia* nomine utendo. Et sane non προπαιδείας, sed παιδείας portio dici debet, si θεωρητικῆς φιλοσοφίας tres sunt partes: quarum una contempletur formas corporis expertes; ut Metaphysice: altera corpori immersas, ut Physice: tertia reapse materiæ conjunctas, intellectu autem separatas, ut Mathesis, quod à Peripateticis traditur; atque etiam legas apud Ptolemæum in proœmio μεγάλης συντάξεως, & apud Theonem in commentario ad eum locum. Imò tam laxè etiam Philosophia interdum sumitur, ut & Logicen comprehendat: etsi non tam pars sit, quàm instrumentum; ut suo loco pleniùs ostendam.

Cap. IV.

Quis locus in discendi ordine conveniat Mathesi: & à quibus Græci Mathesin didicerint.

1. §. *Quod si Mathesis ad Philosophiam sternit viam; ut fuse antea comprobavimus: non obscurè consequi videtur, etiam ante Philosophiam disci oportere. Aliter si fiat, cogamur judicium pracipitare de rebus. Dissentit tamen Ammonius; qui intermedium illi tribuit locum inter Physicen, & Metaphysicen.*

Movet eum, quòd objectum Mathesios inter Physicen, & Metaphysicen, mediæ sit naturæ. Nam Physice versatur circa formas corpori immersas: ut elementa, plantas, animalia. Metaphysice autem, saltem nobilior ejus pars, quam *Hyperphysicen* dicere possumus, agit de formis corporis expertibus; ut Deo, & intelligentiis. Mathesis verò se mediam his infert; quia formas considerat, reverâ quidem corpori inhærentes, intellectu autem abstractas. Vide Ammonium commentario in Isagogen Porphyrii.

2. §. *Et hactenus quidem Ammonio assentiendum, quòd Metaphysicen censeat posteriorem: Mathesi enim, velut scalis, adscendendum esse juventutis ad mentes caelestes.*

Pro qua sententia etiam Plotinum laudat; qui dixerit, juvenes sic præparari ad cognitionem ejus naturæ, quæ corporis est expers.

3. §. *Sed enim valde decipitur; cùm censet, Physiologiam quoque discendi ordine esse Mathesi priorem. Qua sententia abunde eo refellitur, quod ab ignaro Mathesios Physice intelligi non possit.*

Uti multis comprobavi cap. secundo §. V.

4. §. *Quòd si auctoritatibus pugnandum sit; tam multi philosophorum obducet Ammonio, & ejus sectatoribus, possunt; ut facile liqueat sententiam Ammonii non esse Iovis Ammonis calculum. Ac primùm de Pythagora, & sectatoribus, constat.*

Agellius lib. I cap. X: *Ubi* (quos in disciplinam recepisset) *res didicerant rerum omnium difficillimas, tacere, audireque; atque esse jam caperant silentio eruditi, cui erat nomen* ἐχεμυθία: *tum verba facere, & quarere, quaque audissent scribere, & qua ipsi opinarentur exprimere, potestas erat. Hi dicebantur in eo tempore* μαθηματικοί: *scilicet ab iis artibus, quas jam discere, atque meditari, inceptaverant: quoniam geometriam, gnomonicam, musicam, caterasque item disciplinas altiores* (astrologiam imprimis intellige) μαθήματα *veteres Graci appellabant: vulgus autem, quos gentilitio vocabulo Chaldaos dicere oportet, Mathematicos appellat. Exinde, his scientia studiis ornati, ad perficienda mundi opera, & principia natura, adscendebant: ac tunc denique nominabantur* φυσικοί. Hunc morem etiam multis post seculis servarunt sectatores. Itaque cùm B. Justinus se vellet in disciplinam tradere cuidam magni nominis Mathematico; is rejecit eum; postquam negâsset, se in Musicis, Astrologicis, & Geometriâ, esse versatum. Vide sanctissimum Martyrem dialogo cum Tryphone Judæo *. * P. 169. edit. Commelin.

5. §. *Pythagoram verò, uti in aliis multis, ita in hoc etiam, secuti sunt Plato, & Æschines Socraticus.*

De Platone liquet ex libro VII de legibus. Item ex VII de Rep. ubi Mathesin iccirco vocat προπαιδείαν, q. d. primam institutionem, vel eruditionis elementa. Item appellat τῆς παιδείας ὁδὸν *viam ad doctrinam*. Inter alia movit Platonem, quòd his disciplinis ingenium acuatur, ad faciliùs percipienda, quæ subtiliter à philosophis disputantur. Itaque in VII de Rep. ait, eos, qui naturâ facti sunt ad Logisticam, faciliùs cætera quoque studia capere: ac illos etiam, qui ingenio sunt tardiusculi, acui hujus artis usu, atque exercitatione: sicut antea dicebamus. Sed quid multis opus? quando foribus quoque gymnasii inscripserat, οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω· *nemo huc ingrediatur geometria ignarus.* De Æschine autem cognoscimus ex Axiocho; qui dialogus non Platonem, vel etiam Xenocratem, habet auctorem; sed Æschinem Socraticum; ut ex Harpocratione, & Laertio, constat. In eo conqueritur, pueris præponi tum Criticos, sive Grammaticos; tum Geometras, sive Mathematicos: hinc eos in Lyceum mitti, atque Academiam.

6. §. *Nec alia mens fuit iis, qui in Academia post Platonem docuerunt.*

Ut

Ut Xenocrati, qui Speusippo, ut ille Platoni, successit. Hic cùm quidam Mathesios ignarus audire illum vellet, dixit, eum magis esse idoneum lanæ carminandæ: abire igitur jussit, ac rationem hanc addit: Λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας*. Nempe quià Philosophia sine Mathesi, apprehendi, aut comprehendi non possit.

* Nec enim habes ansas Philosophiæ.

7. §. *Aristoteles quoque, etsi in multis non arctè adeò hæserit magistro, in hoc tamen ejus insistit vestigiis.*

Præter alia verò, illud etiam movit eum, quòd puer quoque esse mathematicus possit; physicus verò, quia ad hoc clara requiritur experientia, esse non possit; ut legere est lib. VI. Eth. Nicomach. † Eadem mens interpretibus. Ex quibus Simplicius commentario in librum II. de Cælo, *Litera*, inquit, (ea Grammatice est) *discenda ad Mathemata percipienda: ea autem propter Philosophiam.* Itaque & Mathesin philosophiæ præmittit Thomas Aquinas comment. in lib. VI. Nicomach.

† Cap. 8.

8. §. *Ex his nulli obscurum esse potest, quantopere fallantur, & fallant; tum qui nondum initiatos mathesi ad philosophia sacra admittunt: tum quicunque persuasi sunt, posse aliquem egregium philosophum evadere mathesi neglectâ.*

Est error iste juventutis prope epidemicus. Nec heri demum, aut nudiustertius cœpisse, arguit querimonia gravissimi philosophi Tauri: qui Hadriani Cæsaris temporibus vixit. Ejus hic sermo est apud Agellium lib. I. cap. IX. *Nunc isti, qui repente pedibus illotis ad philosophos divertunt, non est hoc satis, quòd sunt omnino ἀθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι*: sed legem etiam dant, quâ philosophari discant. Alius ait: Hoc me primùm doce. Item alius: Hoc volo, inquit, discere; istud nolo. Hic à Symposio Platonis incipere gestit, propter Alcibiadis comessationem: ille à Phædro, propter Lysiæ orationem.*

* A Contemplatione, à Musis, à Geometria penitùs alieni.

9. §. *Nec veteres Mathesin ante philosophiam duntaxat discebant; sed etiam ante organum ejus, quòd Logicen dicimus. Ac in caussa est, quòd Mathesis sit facilior.*

Ab hoc more est, quòd Aristoteles in Analyticis gaudeat exemplis Mathematicis. Ea res olim, cùm nemo Mathesios ignarus ad Analyticen admitteretur, multum lucis affundebat. Nunc, mutato illo ordine discendi, obscuritatem potiùs adfert. Itaque Petrus Catena Venetus, S. Theologiæ doctor, & liberalium artium in Patavino Gymnasio professor, planè operæ fecit, cùm quæ in Porphyrii Isagoge, & Organo Aristotelis, è Mathesi adducuntur, commentario seorsum sibi illustranda existimavit ‡. Dixerit aliquis, ut in Topicis, ita in his etiam, uti potuisse exemplis poëtarum, vel oratorum, aut è communi vita petitis. Sed obstat, quòd in demonstrando nulla adhiberi poterant exempla æquè idonea, ac Mathematica. Nam disciplinas Mathematicas omnium humanarum artium esse certissimas, satis convenit. Mirum verò ab hoc ordine postea esse recessum à nonnullis. In quibus jam ante annos mille Isidorus Hispalensis fuit: qui in secundo Originum priùs de Dialecticis, quam Mathesi, tractat. Similiter exinde barbari scriptores: qui Grammaticam, Rhetoricam, & Dialecticam, *trivium*; quatuor verò disciplinas Mathematicas, *quadrivium* vocare solent. Ut Gulielmus Hirsaugiensis, ad quem exstant Anselmi Cantuariensis epistolæ. Is in sententiis, quæ præmissæ sunt institutionibus ejus Astronomicis. primò discere præcipit Grammaticen; quòd ejus beneficio rectè scribatur, & pronuntietur. Hinc Dialecticen, quia probare docet, quod probari decet. Tum Rhetoricen, quoniam artificium tradat exornandæ orationis. Post has jubet discere, ut ipse vocat, quadruvium; primò Arithmeticen, tum Musicen; hinc Geometriam, exinde Astronomiam. Etiam de Logicis adsensit Thomas Aquinas comment. in lib. VI. Nicomach. Movet eum, quia, ut Mathematicæ disciplinæ tradantur, methodo opus est; quæ ex Logicis discitur. Sed hoc argumentum est parvi momenti. Nam & Grammatice traditur methodo Logicâ: nec propterea ante Grammaticen Logice tradi debeat.

‡ Venetiis Franciscus Marcolinus excudit anno 1556, sed præterito in frontispicio auctoris nomine, quem indicat præfatio.

10. §. *Etiam à Græcis ante Rhetoricen Mathesis tradebatur. Cujus rei gemina est caussa. Una est, quia Rhetorice nihil adferat præsidii ad Mathesin vel docendam, vel discendam.*

Siquidem, ut Aristoteles ait in tertio Rhetoricorum, præcepta de Elocutione penè ad omnes artes addiscendas requiruntur, præterquam Mathematicas: ubi locum habet illud Manilii:

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

In cæteris veteres minimùm exordio, & epilogo, utebantur; eaque artificio Rhetorico contexebant.

11. §. *Altera, cur Mathesis ante Rhetoricen disceretur, ratio ea fuit, quia Rhetorice est difficilior.*

Unde Sexto Empirico lib. II. adversus disciplinas, dicitur ἀνδρικωτέρα, hoc est, robustior; nempe, ut subdit, conveniens foro, & judiciis: addo ego, & curiæ. Mirum interea eundem Sextum opere eo prius de Grammaticis tractare, hinc de Rhetoricis, tum de Mathesi. Imò Isidorus quoque priùs de Rhetoricis, quàm Logicis, & Mathesi, agit: plane contra veterum consuetudinem; uti diximus.

12. §. *Quin Platonis ætate jungebatur cum legendi, scribendique scientiâ; hoc est, Grammatistice, ut nunc vocamus; sive potiùs Grammatice, ut tum loquebantur.*

Liquet hoc ex Platonis lib. VII. de Rep. item Epinomide, aliisque ejus libris. Nimirum philosophi veteres existimâsse videntur, postquam pueri literas formare didicerint, optimè disci, quomodo exprimantur lineæ, circulus, quadratum, & aliæ figuræ Geometricæ; quarum pleraque in literis etiam cernere est. Atque hanc Platonis auctoritatem eò lubentiùs adfero, quia Thomas Oliverius Buriensis, libro de sophismatum præstigiis cavendis, cap. V. cùm idem probatum ire vellet, Cardanum laudat, qui id de antiquis prodiderit; quasi potiùs hic Cardano de Platone, quàm Platoni de se ipso, credere debeamus.

13. §. *Sed paullò alia est ratio temporum nostrorum. Nam, ut libro de Philologia dictum fuit, cùm, utrùm à poetis incipiendum sit, dissereremus, Græcis Græca, Romanis Romana lingua, cum lacte ipso hauriebatur: ut nulla ex parte tam operosum iis fuerit his informari linguis, quàm est nobis. Quid mirum igitur, si nunc non continuò post Grammatisticen discatur; sed demum post Grammaticen, vel potius unà cum Grammatice? Saltem elementa Mathesios utiliter cum Grammaticis, totâque Philologiâ, jungentur.*

Nec metuendum, ne studium hoc pueritiæ captum excedat. Aristoteles enim, ut §. 7. diximus, agnoscit, νέος sive parvulum, præstare aliquid in mathesi posse; dummodò attendat, & bonus doctor obtingat. Idem liquet ex illo, quem Plato de Geometria loquentem inducit in Menone. Quod exemplum & Tullius refert lib. I. Tuscul. Quæstionum.

14. §. *Quæ hactenus diximus, universè ad Mathesin pertinent. Nec arbitror quicquam magnopere requiri. Nisi illud fortasse, quibus mathematum inventionem debeamus. Sed de isto melius in singulis*

agam disciplinis. Nunc contentus ero dicere, ab Ægyptiis accepisse Græcos; & in his nulli æquè debere, ac Pythagoræ.

De Ægyptiis auctor est nobis Aristoteles lib. I. Metaphys. cap. I. Διὸ περὶ Αἴγυπτον αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν. Ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. *Iccirco circa Ægyptum primò constitutæ sunt artes Mathematicæ: illic enim permissum fuit, ut vacaret sacerdotum natio.* De Pythagora, & sectatoribus apud eundem in primo Metaph. cap. V. legas, Οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων ἁψάμενοι πρῶτοι *primi, qui Pythagorici vocantur, operam dedere Mathematicis.* Sed de his pleniùs dicam libro de Philosophorum sectis: ubi inter cætera agendum erit de philosophia, tum Ægyptiacâ, tum Pythagoricâ.

Cap. V.

De Mathesios divisione in puram, & mixtam; puræ, in universalem, & particularem; particularis, in Arithmeticen, & Geometriam.

1. §. *Sequitur nunc, ut ad divisionem Mathesios transeamus. Est verò Mathesis, alia omnino Mathematica; alia mixta, sive concreta.*

* De voluptate.

ITa Plato in Philebo, sive περὶ ἡδονῆς*, eumque in divisione hac secutus est Aristoteles. Nimirum in mixta etiam Mathesi consideratur quantitas; sed cum motu, sono, luce, vel re aliâ. Soli puræ propriè convenit Mathesios nomen, secundùm Pythagoram; ut tradit Anatolius.

2. §. *Mathematicæ omnino, seu puræ, considerant res planè abstractas.*

Τὰ ὄντα ἐξ ἀφαιρέσεως, ut Græci dicunt: hoc est, dimensionem, & numerationem νοερῶς, sive mente solùm, considerant κατ᾽ εἰλικρίνειαν, hoc est, defæcatè, nullâ materie, sive re sensili, vel dimensionem, vel numerationem, subeunte. Contrà quàm in Astrologia, Geographiâ, Musice, Optice, & aliis, fit: sicut postea demonstrabitur.

3. §. *Puræ hujus Mathesios, pro duabus quantitatis speciebus, continuâ videlicet, ac discretâ, duæ sunt scientiæ; Arithmetice, & Geometria.*

Auctor Plato lib. VII. de Rep. Ac Proclus, in primum Euclidis †, vocat hæc πρώτιστα, καὶ κυριώτατα μέρη ‡. Etiam Nicomachus Gerasenus lib. I. Arithmetices citat ex Archyta Tarentino hæc verba: (Doricè autem scripsit) Ταῦτα γὰρ τὰ μαθήματα δοκοῦντι ἦμεν ἀδελφεά· περὶ γὰρ ἀδελφεὰ τὰ τῶ ὄντος πρώτιστα δύο εἴδεα τὰν ἀναστροφὰν ἔχει. *Hæ disciplinæ Mathematicæ videntur esse cognatæ. Versantur enim circa cognatas duas primas ejus, quod est, species.* Per primas autem τοῦ ὄντος species intelligit τὸ ποσὸν, *quantum discretum*, καὶ τὸ πηλίκον, *quantum continuum.* Ac Aristoteles etiam lib. IV. Metaphys. cap. I. sum. I. Arithmeticen, & Geometriam, *primas scientias* nuncupat; alias autem secundas. Vide & lib. XIII. Metaphysic. sum. I. cap. III.

† Pag. 11.
‡ Primas, ac maximè proprias partes.

4. §. *Habent verò hæ duæ disciplinæ complura communia.*

Proclus in lib. I. Euclidis ‡: Κοινὰ δέ ἐστιν ἀμφοτέρων τὰ κατὰ τὰς τομὰς, οἵας Εὐκλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ παραδίδωσι, πλὴν τῆς τὴν εὐθεῖαν εἰς ἄκρον, καὶ μέσον, τεμνούσης. Τῶν δ᾽ αὖ κοινῶν τούτων θεωρημάτων, τὰ μὲν ἀπὸ γεωμετρίας εἰς ἀριθμητικὴν μετάγεται, τὰ δ᾽ ἔμπαλιν ἀπὸ ἀριθμητικῆς εἰς γεωμετρίαν, τὰ δ᾽ ὁμοίως ἀμφοτέραις προσήκει, ἀπὸ τῆς ὅλης μαθηματικῆς ἐπιστήμης εἰς αὐτὰς καθήκοντα. *Communia verò sunt ambabus illa de sectionibus, quas Euclides tradit lib. II. præterquam de recta in extremo, aut medio, sectâ. Communium verò theorematum quædam è Geometria traducuntur in Arithmeticam; quædam contra ex Arithmetica in Geometriam; alia item æquè ac similiter conveniunt ambabus, quæ ex universa Mathesios scientiâ utrique competunt.* Plura deinde subjungit ad hæc illustranda. Quæcunque igitur axiomata numero, & magnitudini, sunt communia, ea ad universalem Mathesin pertinent. Ut illud, Τὰ ἑνὶ, καὶ ταυτῷ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἀξιοῦμεν εἶναι ἴσα. *Uni, eidemque, æqualia, etiam inter se æqualia esse ducimus.* Similiter, Ἀπὸ τῶν ἴσων ἴσα ἀφαιρουμένων ἴσα λείπεται. *Ab æqualibus si auferas æqualia, restabunt æqualia.* Quod apud Aristotelem etiam legas lib. I. Priorum Analyticorum cap. XXIV. & lib. I. Poster. Analy. text. LXXIV. Item, Διπλάσιον, τὸ ἐν ἴσῳ ὑπερέχον· ἥμισυ, τὸ ἐν ἴσῳ ὑπερεχόμενον; *Duplum est quod exsuperat æquali, sive altero tanto: dimidium verò, quod æquali exsuperatur.* Quod Aristoteles etiam refert lib. VI. Topic. cap. IX.

‡ Pag. 17. & 18. edit. Basil.

5. §. *Quocirca puram, ac sic propriè dictam Mathesin, rectè distribuas in partes duas: quarum prior sit universalis, quæ tradit numero, ac magnitudini communia: altera verò particularis, quæ distinctè tractet, tum de iis, quæ propria sunt numerandi disciplinæ; tum istis, quæ peculiaria sunt scientiæ magnitudinum, ac figurarum.*

Hæc etiam mens fuit Benedicti Peretii lib. I. de communibus rerum naturalium principiis *: *Non est dubium, quin sit aliqua scientia Mathematica communis; quæ debeat speculari affectiones communes magnitudini, & numero; quæ tamen scientia à Mathematicis non numeratur distincta à Geometria, & Arithmetica.* Pluribus verò hanc rem persequitur Adrianus Romanus in Apologia pro Archimede. Ubi capite VI. sic scribit †: *Nomine ergo Mathematicarum demonstrationum nec Arithmeticæ, nec Geometricæ, intelligendæ sunt. Quæ ergo sunt demonstrationes Mathematicæ? Cum rem hanc penitus inspicerem, in verbis, nobile quoddam contineri paradoxum deprehendi. Nimirum scientiam esse quandam Mathematicam, communem Arithmeticæ, & Geometriæ, ad quam spectarent affectiones communes omnibus quantitatibus. Cum autem proportio sit omnibus quantitatibus communis, non abstractis tantum; ut numeris, & magnitudinibus; sed concretis etiam; uti, temporibus, sonis, vocibus, locis, motibus, potentiis: (nam hæc omnia, & plura alia, proportionem dicuntur habere, si eorum habitudo consideretur, secundum quantitatem) cum, inquam, proportio tam multis rebus insit, mirum non est, propositiones eas, quæ spectant ad analogias, uti erat illa Eutochii, Proportio ex proportionibus, &c. nec posse dici Arithmeticas, nec Geometricas: quia non numeris, vel magnitudinibus tantùm; sed utrisque eorum, & multis aliis, conveniant; ideoque ad scientiam aliquam universalem jure meritò pertinere existimandum est; quam Eutochius vocat absolutè Mathematicam. Dum hanc mentem Eutochii esse, omnino mihi persuaderem, veritatemque indagarem: tandem sententiam ejus non modò esse tolerabilem; sed etiam verissimam, & necessariam, deprehendi: imò non dubito, quin mecum sentire cogantur omnes, qui rationes nostras paucula intellexerint. Inprimis Mathematici esse agere de omni quantitate abstractâ in confesso est. Secundo in quantitatibus eas considerat affectiones Mathematicus, quæ ad mensurabilitatem spectant: inter quas potissima est proportio, & analogia. Nunc ita arguo. Multa sunt affectiones quantitatum, quæ nec numeris, nec magnitudinibus, sunt propriæ: sed omni conveniunt quantitati. Quis eas demonstrabit? Geometra, an Arithmeticus? Geometra sanè eas magnitudinibus accommodatas demonstrare poterit: uti & Arithmeticus numeris proprias. Sed cùm sint affectiones communes omni*

* Cap. 17. circa finem.
† Pag. 23.

quan-

quantitati, ea non alterius erunt scientiæ Mathematicæ, quàm ejus, quæ, communis existens, de omni agit quantitate. V. G. Propositio sit talis: Si quatuor sint quantitates, quarum sit prima ad secundam, uti tertia ad quartam: erit & convertendo, ut secunda ad primam: ita quarta ad tertiam. Quæro an hæc propositio ita sit peculiaris alicui quantitati, ut alteri non conveniat. Nemo hoc affirmaverit, opinor: cum constet, eam omni convenire quantitati: uti numeris, lineis, planis, solidis, sonis, motibus, &c. sive prior ratio habeat terminos ejusdem generis cum posteriori, sive diversos. Si itaque propositio hæc ita quantitati conveniat, ut omni sit communis; quis eam demonstrabit? Geometra sanè, & Arithmeticus, id universaliter efficere non possunt: cùm Arithmeticus non de aliis agat quantitatibus, quam de numeris, nec Geometra de aliis, quam magnitudinibus. Communis ergo scientiæ id munus erit. Similes autem propositiones adferre licebit quàm plurimas. Quare & fateri convenit, esse aliquam scientiam universalem; quæ propositiones omni convenientes quantitati complectatur. Nec his contentus Adrianus Romanus fuit; sed deinceps universalis hujus, sive primæ mathesios, ideam subjungit; dignissimam sanè, ut attente consideretur. Vide eum Apologiæ pro Archimede cap. VII.

6. §. *Hactenus, veteres, secuti, duas solùm memoravimus puras Mathesios partes. Existimo autem, cum iuniorum nonnullis, rectè posse tertiam addi, Staticam videlicet. Nam cùm, ut Sapiens ‡ ait, Deus omnia condiderit in numero, pondere, & mensura: totidem etiam Mathesios esse partes consequitur: quarum una de numero agat, Arithmetice; de pondere altera, Statice; tertia de magnitudinis mensura, Geometria.*

‡ Sapient. Sal. cap. 11.21.

Veteres, scio, aliter; quibus Statice est pars Mathesios mixtæ. Sed, cur meræ esse Mathesios partem, magis fiat verisimile; dicam, ubi devenero ad Mechanicen: quam Statices, sive scientiæ de Ponderibus, esse propaginem, ostendam. Nunc opinioni insistam vulgari.

CAP. VI.

DE ARITHMETICES OBJECTO.

1. §. *Distinctè priùs dicam de Arithmetica: quæ sic vocatur ab objecto suo; quod est ἀριθμὸς, sive* numerus.

Dici verò ἀριθμὸς creditur, quasi ἀρθμὸς, ab ἄρω, *apto, coagmento*; quia fiat ἐκ μονάδων ἁρμογῆς*. *Numerus* verò, non à *numo*; ut putavit Isidorus †: (numerus enim ante numum fuit) sed à νομῇ, *distributio*; quòd à νέμω, *distribuo*; quia, quod multum est, in unitates dividitur *Siphræ* vocem, (pro qua perperam plerique *cifra* scribunt,) ab Indis esse acceptam, censet Georgius Valla. Sed planè est ab Arabibus, sive Saracenis, qui in Hispania vixere. Sanè & Hebræis ספר sephar, *numerus*, *enumeratio*; à ספר saphar, *numerare*. Imò & ab eodem verbo *numerus*, dicitur מספר mispar. Ac amplissimo, clarissimoque Joanni Brunæo, I.C. & Illustribus Zelandiæ Patribus à secretis, verisimile visum, exinde potius venire Latinum *numerus*. Nempe ut priùs fuerit *nusmerus*: sicut antè dixere *dusmosus*, pro *dumosus*; *Casmena*, pro *Camena*; *Casmillus*, pro *Camillus*; unde & Maro XI. Æn.

——— *Matrisque vocavit*

Nomine Casmilla, mutatâ parte, Camillam.

* Unitatum conjunctione.
† Lib. 3. Orig. cap. 3.

Ac, secundùm Varronem, *omen* est ex *osmen*; secundùm Rhemnium Palæmonem, *idem* ex *isdem*. Dixeris præterea, non modò B abjici; sed etiam M in N converti. Verùm utrumque etiam fieri videas in *gener*, à γαμβρός. B item omissum in *omitto*, pro *obmitto*, *operire* ab *ob*, & antiquo *perire*, pro *parare*: *radius*, & *rudis*, pro *virga*, à ῥάβδος: *rigo* à βρέχω. M verò in Nabire, ostendunt *catena*, à κάθημα; *pugnus* à πυγμή; à *μαδάω* *madeo*; unde *remdere* apud Horatium; à μύκηρος, *nuceris*, unde *nux*; ἀμή, *ne*; & alia id genus.

2. §. *Versatur verò Arithmetice circa numerum, quatenus est numerus.*

Plato in Philebo, & VI. de Rep. numerum sic consideratum vocat διανοητικὸν, sive *mentalem*: Aristoteles in Metaphysicis, & Ethicis Nicomachiis, nuncupat ἀριθμητικὸν, μαθηματικὸν, & εἰδητικόν. Huic opponitur numerus is; qui Platoni itidem in Philebo dicitur μεταχειριζόμενος, quia quasi sub manibus sit positus. Prior est à materie abstractus; hic cum ea concretus: ut ex iis liquet, quæ dicebam, cùm generatim agerem de Mathesios objecto.

3. §. *Definiri autem numerus solet, multitudo ex unitatibus constituta.*

Sic ibidem * Isidorus; idque præeunte Euclide; cui definitur †, τὸ ἐκ μονάδων συγκείμενον πλῆθος, *ex unitatibus collecta multitudo*. Uti & Thalete, secuto Ægyptios; cui est μονάδων σύστημα, *unitatum constructio*. Nec abiere Pythagoras, & Eudoxus Pythagoricus: quorum definitiones habet Iamblichus in Nicomachi Arithmeticen. Ubi & aliam Hippasi Acusmatici, aliam item Philolai, recenset. Quas ad Theonem Smyrnæum ex Mso codice Regio adduxit Bullialdus ‡. Theoni autem lib. I. Mathematicorum cap. III. similiter definitur, σύστημα μονάδων, ἢ προποδισμὸς πλήθους ἀπὸ μονάδος ἀρχόμενος, καὶ ἀναποδισμὸς εἰς μονάδα καταλήγων *collectio unitatum, vel progressio multitudinis, ab uno incipiens, & regressus in unum desinens*. Ex istiusmodi descriptionibus colligit Isidorus ibi, *unum esse semen numeri, non numerum*. Quæ etiam Aristotelis sententia fuit. Ramo autem numerus est, quo numeramus. Sanè, unitate ablatâ, est alius numerus; ex pari, impar; & contrà. At, inquiunt, ut punctum se habet ad lineam; sic unitas ad numerum. Punctum autem non est linea: proinde nec unitas fuerit numerus. At quid si negemus, similem esse amborum rationem? Unitas enim est positivum quid. Punctum autem est imaginarium: estque vel negatio ulterioris extensionis, vel negatio intercisionis. Ut ex imaginario non liceat colligere de quopiam reali, sive positivo. Interim, si nolimus λογομαχεῖν ‡, non sit difficile has sententias conciliare. Ut si dicamus, *numeri* vocem nunc laxè sumi, nunc pressè: si laxè usurpes, unitatem comprehendi sub numero: sin pressè, numero opponi; eoque non esse numerum; sed ejus principium, ac partem; & quidem ejusmodi partem, quæ non possit in partes alias resolvi: sicuti est apud Aristotelem lib. III. Metaphys. contextu XVI. & lib. X. cont. XC. & XCI. Dixeris, μονάδα * etiam in partes resolvi: ut liquet ex numeris fractis. Sed enim, non ut est numerus; verùm quatenus est magnitudo: cùm numeri fracti nihil aliud sint, quàm partes integri. Ut cùm unius horæ, vel ulnæ, dimidium, aut quadrantem, dicimus.

* Lib. 3. Originum cap. 3.
† Elem 6. defin. 2.
‡ Pag. 226.
‡ De verbis contendere.
* Unitatem.

4. §. *Agit verò Arithmeticus tum de numero integro, tum fracto.*

Quorum prior (modò unitatem pro numero habeamus) in illum unitatis, & multitudinis, dividitur. Unitas fuerit principium numeri: multitudo est unitatum collectio. Fractus verò numerus dicitur, qui ex unitate fit divisâ.

CAP. VII.

De Arithmetices dignitate, ac multiplici usu; quantoque per eam perspicaciores reddamur in omni disciplinarum, & vitæ, genere.

1. §. Di-

1. §. *Dignitatem hujus scientiæ ostendit; quod numerare sit hominis proprium.*

UT Aristoteles ait in problematis, sect. xxx, quæst. 4. Mentò igitur in stolidis habitus est Amphistides; qui magno labore didicit numerare usque ad quinarium; nec progredi ulteriùs potuit. De quo plura, æquè ridicula, Suidas in Γελασῖνος.

2. §. *Quin, Pythagoreorum judicio, primum sapientiæ opus est, numeros scire; alterum sermocinari.*

Τούτων γὰρ λόγος, σοφώτατον μὲν εἶναι τὸν εὑρόντα τὸν ἀριθμὸν· δεύτερον δὲ τὸν τὰ ὀνόματα θέμενον· ut ait Proclus. *Eorum quippe is sermo, sapientissimum esse, qui reperit numeros: proximum, qui nomina imposuerit.*

3. §. *Utilitatem verò ejus, nemo satis prædicaverit. Ex parte hoc cognoscere fuit ex illis, quæ de Mathesios usu generatim dicebamus. Nunc juvabit, particulatim quædam superaddere. Planè miranda sunt, tum in disciplinis, tum in vita universa, quæ Arithmetices regulis possunt cognosci.*

Selecta hujus rei exempla compluria Mathematices auditoribus in collegio Mussipontino disputationibus suis proposuit vir longe acutissimus, ac doctissimus: quem nominarem, si propositionibus illis ad disputandum propositis suum apposuisset nomen. Postea etiam apud Hugonem Sempelium *, atque alios, non dissimilia inveni. Ex iis exempla quædam deinceps excerpam, alia etiam nonnulla adspergam.

* De Mathematicis disciplinis lib. 2. & 3.

4. §. *Sane in vita hinc multa amœna quæstiunculæ solvuntur.*

Ut si poma centum sic disponas, ut singula passu uno distent, ac singulatim ea adferri, & corbi debeant imponi: conficiendum sit iter duarum leucarum Gallicarum, & quod excurrit. Si quis septem se prandio excepturos promittat, usquedum eò ipso sedeant ordine, quo sederint aliquando: fieri posset, ut annis quatuordecim numquam eodem sedeant ordine; coque, si promisso stare pergat, tot annos apud eum prandere liceat.

5. §. *Sed insistamus magis seriis. Ac primùm cogitemus, quanto etiam perspicacior fiat tum Grammaticus, tum Poeta, tum Musicus; si hac fuerit scientia instructus.*

Nam Arithmeticus linguæ etiam, quam voles, ignarus, literis datis, omnes ejus linguæ syllabas possit colligere; ex syllabis voces omnes, & ex vocum conjunctione conceptus omnes, atque adeò libros omnes, vel scriptos, vel scribendos, repræsentaverit. Ostendet, si in nomine sexdecim litterarum omnia anagrammata colligerentur, plus scribendum, ac legendum, fore, quam continetur vasto Calepini toties recocti volumine: item, si è quatuor, vel quinque proximis versibus colligerentur omnes literarum complicationes, possibilem fore, ejusmodi chartarum acervum, qui ad cælum usque pertingat, non solùm qua nunc altitudine est, sed si vel toties altius foret; quot arenulæ sunt maris, imò quòd continere cælùm ipsum possit. Videbit quoque, hunc versum de Beata Virgine τῇ θεοτόκῳ †:

† Deipara.

Tot tibi sunt dotes, Virgo, quot sidera cælo,

posse [illegible] inverti modis 40320: at salvâ lege metricâ, 1022. Illum autem versum, *Rex, lex, sol, lux, dux, fons, mons, spes, pax, petra, Christus*; etiam variari posse modis 3628800: atque itidem salvâ lege, ut sic dicam, Pedii. Musices imperitus numerandi arte componet omnium cantionum cantilenas, quotquot intra definitos octavarum limites fieri possunt.

6. §. *Confert præterea ad rem familiarem; cùm sine numerorum doctrinâ gubernari nequeant domestica. Præsertim autem prodest agricolis, & mercatoribus, atque adeo omnibus, qui vitam amant χρηματιστικὴν †:*

† Quæstuariam; sive acquirendæ pecuniæ temperatam.

Hinc enim discere est, ab unico frumenti grano, annis duodecim, proventum fore granorum 244140625000000000000, si annuatim serantur singula, singulaque grana producant quinquaginta. Quæ summa duodecim impleret urbes Lutetiâ Parisiorum majores; ac si aurei quadrans pro singulis solvatur mensuris, pretium conficiat aureorum 6113515625000: quantæ opes exsuperant, quicquid toto orbe est in principum, ac privatorum thesauris. Item hinc videre, si pisum quodque producat quotannis pisa triginta; ex piso unico, intra annos XII, fore proventum eum pisorum, qui carius vendatur, quàm aureis 1060882000000, terramque universam contegere possit insigni altitudine. Similiter se res habet in animantibus. Centum oves, intra spatium XVI annorum, fœturâ suâ implere valeant pretium aureorum 61689600. Ex una sue, duodecim annorum intervallo, tantus porcorum proventus esse possit; ut, si unicuique alendo quotannis assignetur aureus, porcorum huic immenso gregi alendo nec suffecturi sint annui Imperatoris Turcici reditus.

Avicularum complures, nullâ earum intereunte, intra octennium excreverint usque ad 33474272. In piscibus, si cyprinorum generatio annis fuerit duodecim, ac senis piscibus spatium detur unius pedis: nec totum mare iis suffecerit. Atque ex his facile est statuere de cæteris, plantis, & animantibus. Quæ brevi temporis spatio orbem implerent universum. Neque hæc Mercuriales viri nescivere apud Romanos. Audiamus Horatium in Arte:

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere.

Quod si scirent, audiebant, quod mox sequitur:

Rem poteris servare tuam.

7. §. *In architectura par ratio est.*

Ubi scitum hoc de Demochare architecto; qui ajebat ‡ Alexandro magno se ex Atho monte statuam facturum hominis, in cujus palma esset urbs centenorum millium capax. Ex palma arithmeticus indicium feret de magnitudine statuæ, ac ipsius montis. Colossus Rhodius, Plinio † auctore, erat septuaginta cubitorum, atque ære ejus, cùm fractus fuit, onerati fuere nonaginta cameli; testibus historicis. Hinc Arithmeticus colligit, colossum fuisse librarum 1080000. Videbit etiam, quod dicunt ‡, paucos hominum potuisse colossi pollicem amplecti; id non de utroque brachio, sed de manibus, vel alterutro brachio intelligi debere. Videbit & Arithmeticus, solum omne, vel Amstelodamense hoc, vel Madritanæ urbis in Hispaniis, vel Parisiensis in Galliis, posse inaurari sex libris auri ductilis. Videbit, posse intra urbem fieri duas plateas rectas, quibus eundo plus temporis requiratur, quàm si totam circumeamus urbem; ut hac ratione contentum sit majus continente, non modò in lineis; sed etiam in superficiebus.

‡ Vitruvius præfatione lib. 2. sed Plutarchus græcum in hoc Staticratem appellat.
† Lib. 34. cap. 7. At similiter Festus: ut qui dicat fuisse pedum 105.
‡ Plin. ibid.

8. §. *Nec solùm rei multitudo hac arte cognoscitur; sed etiam ex portiuncula rei, seu naturalis, seu artificialis, numerorum ope, totius colligitur magnitudo.*

Uti ex ungue leo, ex ungula asinus, ex plintho columna, ex parte templi Salomonici templum universum. Nec multùm abit, cùm ex stadio colligitur, quantus fuerit Hercules; de quo Agellius initio Atticarum Noctium. Aut cùm ex pollice, thyrso a Satyris dimenso, colligere esset ma-

* Plin. lib. 35. cap. 10.

magnitudinem Cyclopis*. Aut cùm ex umbrarum ratione colligitur, quanta sit corporis luminosi magnitudo, vel distantia a nobis.

9. §. *Moralem etiam philosophiam hinc lucem capere, arguit, quod Aristoteles dispescat justitiam in διανεμητικὴν, sive distributivam, & συναλλακτικὴν, sive commutativam, quarum posterior consistit in proportione Arithmetica; altera in Geometrica.*

Vide Aristotelem lib. v, cap. vii; & ibidem interpretes.

10. §. *In ipsa quoque Theologiâ usus ejus est longe maximus.*

Unde sic B. Augustinus lib. de Arithmetica: *Nemo ad rerum divinarum, humanarumque, cognitionem accedat, nisi prius numerandi artem addiscat.* Hoc multis exemplis comprobatur. E. G. in fabrica arcæ Noe; quæ tam capax fuit, ut omnes caperet animalium species; atque id eo numero, quo Deus jusserat, una cum victu singulorum anno. Nihil hic, ad veritatem rei adversus calumniatores tuendam, opus est cubitos fingere sesquipedalibus majores. Siquidem Arithmeticus ostendet, fieri id posse, si trecentos sit cubitos longa, quinquaginta lata, triginta alta. Item monstrabit, ab octo animabus intra ducentos annos potuisse tantam existere copiam, ut Monarchia conderetur, ac sub Nino exercitus colligeretur hominum circiter 2000000. Ostendet idem, intra breve temporis spatium tot Abrahæ posteros fuisse; quot in cælo stellas videmus: imò plures, quam cœlum caperet stellas sextæ magnitudinis. Utrùm tamen exsuperârit numerum stellarum, quas per telescopium Batavicum conspicere est, non satis est apertum. Etiam ostendet, ex septuaginta Israelitis, qui ingressi in Ægyptum fuere, post annos ducentos, & quindecim, propagari potuisse, homines 3002750. Quid jam dicam de maris ænei capacitate? Quid de pondere coronæ Regis Ammonitarum? Idem colliget ex iis, quæ de armatura Goliathi in Scripturis referuntur, fuisse eam quingentarum librarum. Item ex eo, quòd Absolomi capilli pependisse dicuntur siclos ducentos, videt fore capillos octo librarum: unde malit, siclos eos intelligere de pondere auri tantundem valentis. Quid item addam de horologio Achazi, Jes. xxxviii, vers. 8. De quo dixi lib. ii Physiologiæ Christianæ cap. ix. Sed adeundus præterea Schonbergerus in Sole illustrato. Facile etiam Arithmeticus occurret gentilibus, ac curiosis omnibus; quibus ex terræ parvitate, hominumque multitudine, oboritur difficultas in iis, quæ pertinent ad resurrectionem, & judicium. Nam si mundus stetent sex mille annis, & ea fœcunditas ubique ponatur, quæ in Galliis est, ac quindecim annis renovaretur omnium hominum numerus; Arithmeticus colligit, illis sexies mille annis numerum omnium hominum fore 1932937500000. Sed cùm rara sint loca, quæ fœcunditate certent cum Galliis; ac post bella, & pestilentias, pauciores sint homines; imò vix trigesimo anno renovetur mundus: colliget numerum hominum, qui sex mille annis sint, nondum fore millies mille millionum. Dicet etiam, quot homines possint capere globum terræ, & aquæ; si, ubi starent, singulis daretur passus quadratus. Nempe homines starent 148456800000000. Videt etiam, si numerus is statuatur, quem intra sexies mille annos fore ponebamus, singulisque assignaretur passus quadratus: solùm occupatum iri quadragesimam partem terræ. Quòd, si mundus durârit pluquam ducentis; forte duodecim annorum millibus, caperet universos quarta pars continentis. Videt, si ex numero hominum allato, intra sexies mille annos, damnentur octingenties mille milliones: consequi, quotannis damnari ultra decem milliones; singulis autem diebus, pluquam viginti septem millia. Qui numerus, etsi multis justo major videatur; tamen omnis ille numerus damnatorum, si singulis darentur decem pedes cubici, contineri posset solâ duarum leucarum cavitate cubicâ. Similiter, si duodecim annorum millibus duret mundus; & sint vicies mille milliones beatorum: quotannis salvabuntur mille, & quingenta millia; singulis diebus supra quatuor millia. Quomodo, si capacitatem Empyrei attendamus, & descriptionem civitatis typicæ Apocalypl. cap. xxi: tantum unicuique beato spatium esse possit, quantum in terris est, non unius, sed plurium regnorum.

Cap. VIII.

Quibus Arithmeticen debeamus; quibus item numerorum notas Græcas, Romanas, & Barbaricas; quæ *sifræ* dicuntur.

1. §. *Atque hæc, quæ tum antea de Matheseos usu universe diximus; tum quæ proxime particulatim de Arithmetice attulimus: inflammare nos ad nobilissimæ scientiæ studium, atque amorem, debent. Videamus nunc, quibus præclaram adeo scientiam debeamus. Ac Græci quidem hausere eam a Phœnicibus; qui cum longe, lateque, mercaturam exercerent, hanc artem præ cæteris excoluere.*

Idcirco à Phœnicibus Arithmeticen discere voluit Pythagoras: uti ab Ægyptiis Geometriam; à Chaldæis Astrologiam. Malchus, sive Porphyrius, in vita Pythagoræ: Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ οἱ πλείους, τὰ μὲν μαθηματικὰ καλούμενα ἐπιστήμαια, παρ' Αἰγυπτίων τε, καὶ Χαλδαίων, καὶ Φοινίκων, φασὶν, ἐκμαθεῖν. Γεωμετρίας μὲν γὰρ ἐκ παλαιῶν χρόνων ἐπιμεληθῆναι Αἰγυπτίους· τὰ δὲ περὶ ἀριθμούς τε, καὶ λογισμοὺς, Φοίνικας· Χαλδαίους δὲ τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν θεωρήματα. *Iam, quod ad doctrinam, ajunt complures, disciplinas, ut vocant, mathematicas, didicisse ab Ægyptiis, Chaldæis, & Phœnicibus. Ægyptios enim, jam a temporibus antiquis, Geometriæ studuisse; Phœnices numeris, & rationibus; Chaldæos contemplationi cælestium.*

2. §. *Flavius tamen Josephus existimat, Pythagoram accepisse Arithmeticen ab Ægyptiis: eos habuisse illam ab Abrahamo patriarcha, dum aliquamdiu in Ægypto moraretur.*

Sed cùm Phœnices tanti fuerint in hac arte, eò quòd negotiarentur pene cum omnibus nationibus, quæ mare mediterraneum accolunt; atque iisdem commercia cum Ægyptiis forent: potius censeo, à Phœnicibus eos hanc artem didicisse: quamquam non repugno, quominùs his Ægyptii quidam fuerint permisti: quandoquidem & Phœnicibus commercia fuerint cum Ægyptiis. Sane pro Ægyptiis etiam facit, quod Plato in Phædro ait, Ægyptios invenisse πεττείαν, καὶ κυβείαν. Ubi neutiquam intelligit ludum cuborum, & aleæ; sed artem calculis, & cubis numerandi. Nam is ludus, quem dixi, Palamedis est inventum, ut est apud Sophoclem in Palamede.

3. §. *Addam nunc, à quibus sint numerorum notæ, tum Græcæ, ac Romanæ: tum barbaricæ, quas sifras dicimus. Illæ Græcorum unde sint, ex eo perspicere est, quòd pro numerorum notis utantur literis alphabeticis; at literarum notas debuerint Cadmo Phœnici.*

Quem primùm eas in Græciam intulisse, auctores habemus Herodotum, Plinium, Plutarchum, Clementem, & alios: ut ostensum nobis lib. i de arte Grammatica cap. x. Antiquum verò esse Græcis hunc scribendi morem, indicant leges Solonis; in quibus, ut se vidisse ait Herodianus, pecuniariæ mulctæ his literis indicabantur. Atque addit idem Herodianus (vixit autem temporibus Commodi

modi Cæsaris; quippe filius Apollonii Dyscoli, qui sub M. Antonino Romam venit) Καὶ στήλας τὰς παλαιὰς, καὶ ψηφίσματα, καὶ νόμους πολλοὺς, ἐπαρίθμους εὑρεῖν. *columnas veteres, & decreta, & leges multas, cum ejusmodi est notis invenire.* De hisce Græcorum notis plura ibidem vide; & quæ in Græcæ Grammaticæ Institutionibus diximus.

4. §. *Romani quoque, pro numeri figuris, utuntur literis.*

In horum characteribus antiquissimos esse censeo illos μοναδικὸν, δεκαδικὸν, ἑκατοντάδικον*. Μοναδικὸν nota fuit linea simplex, ut & apud Græcos: non quia I sit princeps litera in ἴα pro μία, ut volunt Priscianus: sed quia simplex ductus simplici numero conveniret. Denario autem duas dedere lineas decussatas X. Centenario ternas ⊏; pro quibus postea ad facilitatem manus maluere C. Ut decipiantur, qui cum Prisciano putant. C valere centum, quia sit princeps ejus vocis litera. Postea molestum videbatur, ab unitate usque ad denarium semper lineolis uti simplicibus, & a denario usque ad centenarium lineolis decussatis. Præterea molestiam afferebat toties uti triplici lineolâ, sive totidem C, usque ad quingentos, imò millenos, atque ultra. Primum igitur placuit notam communem inter μονάδα 1, & δεκάδα 2: deinde inter δεκάδα, & ἑκατοντάδα 3: denique & inter ἑκατοντάδα, ac χιλιάδα 4, nota invenienda erat. His omnibus sic ivere consultum. Quinario, & quinquagenario, danda fuit nota duarum linearum; quia centenarius erat trium: quem numerum, ut major erat, ita pluribus constare lineis oportebat. Duabus igitur lineis erat exprimendus: sed diversâ ratione ac denarius. Meritò igitur placuit, ut quinarius, sicut dimidium est denarii X, sic dimidium exprimeret: partem videlicet superiorem, hoc pacto V. Quis enim probare possit illud Prisciani, V significare quinque, quia quinta sit vocalis? Quodque ad quinquagenarii notam, quia dimidium est centenarii, tribus lineolis ⊏ exarati; visum fuit lineolam auferre superiorem: ut remaneat L. Nimis argutè Priscianus; cùm ait, eò L poni, quia Græcis N valeat quinquaginta, & Latini quandoque L dicant pro N, ut *limfa*, pro νύμφη. Supererat, ut etiam nota fingeretur quingentorum, & millenarii. Centenarius erat ex lineis tribus. Quingentis igitur datus ex lineis quatuor, hoc modo I ⊐, sive I Ↄ; unde postea D factum; ut fallantur, qui existimant, semper fuisse D, atque eo signari dimidium millenarii, quia D sit princeps litera in voce *dimidium*. Millenario autem datæ lineæ quinque, hoc modo, ⊂I⊃; vel ob facilitatem manus ∞: item CIↃ; quia dimidio exsuperaret is numerus quingentos, cujus nota erat IↃ.

* Unitatis, denarii, centenarii

1 Unitatem.
2 Denarium.
3 Centenarium.
4 Millenarium.

5. §. *Barbaras numeri notas, quas siphras nominamus; quidam factas putant ex figuris Græcanicarum literarum corruptis.*

In his est Conradus Dasypodius, in primo Institutionum Mathematicarum. Atque arbitrabatur, illud non obscurum fore, siquis has ambarum figuras intueatur:

β.	γ.	δ.	ε.	ϛ.	ζ.	η.	θ.
2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.

6. §. *Sed verisimilius esse censeo, Europæos cæteros accepisse ab Hispanis; eos a Mauris; illos ab Arabibus; hos a Persis, vel Indis.*

Certiora autem afferremus, si constaret, ecqua Orientis natio utatur literis, vel numerorum notis, quæ cum sifris vulgatis conveniant.

7. §. *Porro nonnisi anni sunt circiter CCCC., saltem infra quadringentos, quod eas sifras accepimus.*

Unde certum argumentum capere est, nummos, aliaque hujus generis, in quibus sifræ comparent, non majoris esse vetustatis. Itaque grandis ille argenteus nummus Marquardi Freheri, qui effigiem habuit Constantini Imperatoris equitantis, antiquum esse, jure negabat Josephus Scaliger; quia in eo comparent notæ hæ Arithmeticæ, 234. cujusmodi characteres non est reperire in libris Græcis Astrologicis, & Logisticis, vel computis Ecclesiasticis, multò ante captam Constantinopolin exaratis. Porrò aliqua immutatio etiam in hisce notis contigit. Nam in lapidibus, & libris, ante annos ducentos exaratum video esse Λ pro 7, ⴳ pro 4.

CAP. IX.

Quem in discendi ordine locum teneat Arithmetice, & quomodo dividatur.

1. §. *Proximum est, ut dispiciamus, quo loco addiscenda sit Arithmetice: videlicet utrùm discendi ordine præcedat Geometriam; an hæc potius debeat prævertere. Nostra hæc sententia est, ab Arithmetice initium capi oportere.*

UT quæ sit parens Geometriæ, eoque naturâ prior. Quod ostendit Nicomachus Gerasenus, ὅτι ἐὰν συναιρεθῇ αὐτῇ τὰ λοιπά, οὐ συναιρεῖται ἐκείνοις. *quatenus sublatâ illâ* (puta Arithmetice) *ruunt reliquæ* (*disciplinæ Mathematicæ*:), *ut non perit illa aliis sublatis.* Atque hoc probat deinde inductione. Quippe, sublato numero, de quo Arithmeticus tractat, tollitur Geometria; quæ versatur circa lineas, & figuras planas, triangulas, quadrangulas, & multangulas. Si enim tria non sint; evanescit triangulus. At non è contrario quoque fit. Estque par ratio in Musicis. Siquidem in concentu διὰ πασῶν est ratio ejus, quod tertiâ sit parte majus. In διὰ πέντε est sesqui. In διὰ πασῶν est duplex. At si jungas διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε, erit ratio triplex. In δὶς διὰ πασῶν quadruplex. Itidem fit in Astrologia. Numeris enim explicantur siderum ortus, occasus, progressus, schematismi. Quare rectè Cassiodorus*: *Primam omnium esse voluerunt Arithmeticen; propterea quod Musica, & Geometria, & Astronomia, indigent Arithmeticâ, ut virtutes suas valeant explicare. Verbi gratiâ, simplum ad duplum; quod habet Musica, indiget Arithmeticâ.* Pluraque mihi tunc in mentem. Etiam ἡ ἀριθμητικὴ ἀκριβεστέρα τῆς γεωμετρίας†: qua de re Proclum adi in primum Euclidis‡.

* Peri ratio Mathematica.

† Arithmetica est accuratior Geometria.

‡ Pag. 17.

2. §. *Tandem etiam de partitione videamus. Arithmetice vel θεωρητικὴ est, vel πρακτική. Theoretice (quæ est pure Mathematica, eoque hìc consideratur) exponit numerorum naturam, proprietates, proportiones, & figuras. Atque hujus partes sunt duæ: prior est de numeris linearibus, & planis; altera verò de solidis.*

Nimirum considerat primùm species numeri, quæ ab unitate fluunt: hinc attendit orientes inde numeros planos, tum similes, tum dissimiles: postea de numeris solidis tractat. Sic, priores secutus, dividit & Proclus in primum Euclidis*: Τῆς † δὲ ἀριθμητικῆς εἰς τε τὴν διαίρεσιν, εἴς τε τὴν τῶν γραμμικῶν ἀριθμῶν θεωρίαν, καὶ τὴν τῶν ἐπιπέδων, καὶ τὴν τῶν στερεῶν. Quæ pluribus deinde firmat. Lucem verò hæc distributio capiet ex Geometriæ divisione; quam inferiùs afferemus.

* Pag. 12.

† Arithmetices vero talis est divisa, in considerationem linearum numerorum, ac planorum, & solidorum.

Juniores plerique paullò aliter Arithmeticen distribuunt: nec incommode. Nempe in simplicem, & comparativam. In quarum priori simpliciter agitur, tum de numeris integris, tum fractis. Ac primùm de notatione; quæ notis quemvis numerum exprimit: tum numeratione e datis numeris, alium inveniente, de quo dubitabatur. In numeratione attendunt primò numerum simplicem; qualis est additionis, & subductionis: tum multiplicem; cujus-

cujusmodi est multiplicationis, & divisionis. Priusquam verò ad numerum fractum accedatur, tractant de numerorum divisione in primos inter se, & compositos: quorum priores non recipiunt communem divisorem: posteriores a communi fiunt divisore. Exinde de fracto agunt numero: deque reductione numerorum, vel factorum, vel integrorum, nec non numeratione partium è datis partibus duabus. A simplici hac numerorum ratione transitur ad Arithmeticen comparativam; quâ numerus cum numero confertur; & affectio inter numeros, differentia videlicet, vel ratio, attenditur. Quæ comparatio vel Arithmetica est, vel Geometrica. Atque huc etiam pertinent, tum regula aurea, quâ è tribus proportionalibus numeris invenitur quartus proportionalis: tum regula societatis, sic dicta, quia communia sociorum, & lucra, & damna, per hanc regulam dividuntur, ac judicantur: tum regula alligationis; quæ res varii pretii miscet, ut quis medio constituto pretio, eo emat omnes: tum regula falsi, sic vocata, quia ex falso posito colligat verum, quod occultum est.

Algebram aliqui Arithmetices statuunt partem; alii scientiam ex duabus puris, Arithmetice, & Geometria, compositam; eoque omnium earum, quæ à materie separata sit, purissimam. Mediam autem volunt intra ambas; quia tum numeros consideret; tum lineas, superficies, & corpora, hæc item ut numeros, attendat; illos in hæc, hæc in illos, quasi artis quodam miraculo, commutet; & utriusque artis nexu, ac velut cinno, eò mentem attollat humanam, quò nemo adsurgere illam posse existimâsset. Si omnia omnium elogia, qui hac de scientia egerunt, adscribere velim, viatico opus sit. Vox *Algebra* ab Arabibus est: quibus, ut Possevinus * interpretatur, signat restaurationem, sive potiùs instaurationem numeri. Aliterque dicta est *Almucabala*. Alii ab Hebræis arcessunt, ut alibi refero.

* Lib. 15. Bibliothecæ selectæ, pag. 181 edit. Rom.

Initia hujus artis creditur Plato invenisse. Theoni *Analysis* vocatur, ac definitur, *Assumtio quæsiti, tanquam inventi, per consequentia, tanquam concessum.* Francisco Vietæ distribuitur in tres partes; Zeteticam, Poristicam, & Exegeticam. Zetetica reperitur æqualitas, vel proportio, magnitudinis, quæsitæ ad illa, quæ data sunt. Poristicæ æqualitatem, vel proportionem propositi theorematis, examinat; ac quid verum sit, ostendit. Exegetice æqualitatis, vel proportionis quæsitæ magnitudinem, seu quantitatem, exhibet; idque Arithmetice; sive in numeris id fiat; sive numerus quæratur in magnitudine, seu quantitate continuâ, si quæstio de eâ fuerit instituta. Porrò partes singulæ dispiciuntur secundùm dimensiones, & varios potestatum gradus: videlicet tum laterum, sive longitudinum; tum quadratorum, & planorum; tum cuborum, & solidorum.

Videntur autem Romani, ac Græci, non potuisse perfecti esse Arithmetici, vel Algebræ gnari; propter defectum notarum Arithmeticarum, quas ab Arabibus accepimus. Sine illis enim non valuere decimarum periodos exprimere. Quâ de re vide Simonem Stevinum lib. 1. Geographiæ, definitione sextâ; quæ est de erudito seculo. In hoc autem ab Arabibus abimus; quòd illi punctum pro *o* usurparint. Nos *o* maluimus, quia puncto apud nos sententiæ finiunt. Factum igitur hoc ad ambiguitatem vitandam; ut eidem Stevino monitum: qui Josepho Scaligero, quicquid hoc observationis, fert acceptum.

CAP. X.

DE CLARIS ARITHMETICES scriptoribus, tum veteribus, tum novis.

1. §. *Vidimus, quæ sint partes Arithmetices: de singulis verò plura addere non est animus. Neque enim ipsam tradimus scientiam, sed de ea scribimus. Quamobrem nihil superest, quam ut memoremus, quos sequi conveniat duces: ut ex iis hauriat, qui scientia hujus tenetur amore. Ac è veteribus quidem accurate de ea egit Euclides lib.* VIII, VII, IX. *Item Nicomachus Gerasenus.*

Ejus Arithmetices meminit etiam Photius in Μυριοβίβλῳ. Libris constat duobus: in quorum priorem Joachimus Camerarius explicationem scripsit: eamque Logisticæ suæ subtexuit. Præterea Nicomachus reliquit Ἀριθμητικὰ θεολογούμενα libris duobus: unde excerpta illa sunt Anonymi scriptoris in Theologia Arithmetices. Ex iis excerptis Camerarius hausit dissertationem, quæ inscribitur, *Arithmetica symbola*; & explicationi Nicomachi subjunguntur. Utrumque hoc opus, & Nicomachi Arithmeticen dico, & Theologiam Arithmeticam, Lutetiæ excudit Christianus Wechelus *. Arithmeticen Nicomachi Commentario explicuit Asclepius, philosophus Trallianus, Ammonii discipulus. Item Jamblichus, qui Msus superest in bibliotheca regis Christianissimi. Apud Possevinum in bibliotheca selecta lib. xv. cap. III. † reperias, etiam commentatum in eum fuisse Joannem Grammaticum.

* Arithmeticen quidem anno 1538. Theologiam verò Arithmeticam anno 1543.

† Pag. 182 edit. Rom.

2. §. *Magna etiam laus est Diophanti Alexandrini.*

Qui tredecim dicitur Arithmetices libros condidisse. Atque extare eos ajunt in bibliotheca Vaticana. Sex quidem, quos ab Andrea Dudithio, Cæsareo apud Polonos Oratore, acceperat, Latinè vertit Xylander: uti & ejusdem Diophanti librum de numeris πολυγώνοις, sive multangulis. Item Maximi Planudis commentarios in duos libros priores. Suum adhæc commentarium Diophanto addidit idem Xylander, vir eruditissimus, beneque de Diophanto, ac hoc nomine de ipsa numerandi arte, commeritus. Longè tamen majora jamdiu exspectamus à viro variæ eruditionis, Mathematico acutissimo, Ioanne Pellio, Britanno, nunc in illustri Bredano Gymnasio Matheseos Professore; antea verò, in Amstelodamensi nostro, collegâ carissimo: ubi Diophantum publicè cum summâ admiratione omnium enarrantem, ac intima & difficillima quæque penetrantem, sæpius audivimus. Quanti verò jam olim habitus sit Diophantus; arguit, quòd eum cum Pythagora conjungat Joannes, patriarcha Hierosolymitanus, in vita Joannis Damasceni: ubi cùm Damasceni, & Cosmæ, in Arithmeticis peritiam vellet extollere, hunc in modum ait *: Ἀναλογίας † δὲ Ἀριθμητικὰς ἅτε ἐξησκήσαν ἄμφω, ὡς Πυθαγόραι, καὶ Διόφαντος. Quod ad ætatem ejus; sub Antonino Cæs. floruisse, ait Raphaël Bombellus; eumque secutus Jacobus de Billy Compendiensis; uterque in præfatione Algebræ. Itaque & proximè ante Ptolemæi Pelusiotæ tempora eum constituit Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum ‡. Ut falli videantur, qui, ante natum Christum in pretio fuisse, tradiderunt. Diophanto inventionem Algebræ adscribit Joannes Regiomontanus, præfatione in Alfraganum. Alii tamen à Gebro, Arabe Astronomo, repertam prædicant. Sed rectiùs Regiomontanus; cùm Diophantus ipse invento hoc glorietur; nec alteri cognitum id fuisse artificium, tradat. Vide eum in XIII. librorum præfatione.

* Pag. 683 edit. Basil.

† Proportiones Arithmeticas non minus feliciter fuere assecuti, quam vel Pythagoras, vel Diophantus ipse.

‡ Undecimo Mathematicorum seculo, Christi seculo, pag. 51.

3. §. *Præclara etiam est opera Theonis Smyrnæi, cujus superest Arithmetice.*

Uti & Musice ejusdem. Sed deperiere illius Geometria, Stereometria, & Astrologia. In quas quinque partes diviserat Mathesin. Arithmeticen ex Illustrissimi Thuani bibliotheca primus edidit Vir clar. Ismael Bullialdus: Latineque eundem vertit, & eruditis notis illustravit. Scriptor est bene antiquus: ac facile eidem Bullialdo assensero; qui arbitratur, fuisse ἰσήλικα * Plutarcho; ac esse Theonem illum, quem is libello de facie in orbe Lunæ differentem inducit de maculis Lunaribus. Quem item Ptolemæus (qui paullò pòst, tempore nempe Antonini

* Æqualem, sive coætaneum.

tonini Pii, claruit) Theonem Mathematicum vocat lib. IX μεγάλης συντάξεως * cap. IX, & lib. X cap. I. Quem item Proclus lib. I in Timæum appellat Theonem Platonicum: Theo autem junior, commentario in Ptolomæum, nuncupat Θέωνα παλαιὸν †. Estque hoc opus Arithmeticum eò memorabilius, quòd non modò eruditè adeò cuncta exponat: sed etiam ex Philolao, Laso Hermionensi, Hippaso, Metapontino, Eudoxo, Archytâ, Empedocle, Eratosthene, Herophilo, Timotheo, Euandro, Aristotele; ejusque discipulis, Aristoxeno, & Adrasto Peripatetico; Posidonio adhæc, & Thrasyllo; permulta referat, quæ alibi frustra quæras. Ut omnino, ob hunc scriptorem, debeamus plurimùm tum Thuano, tum Bullialdo. Quod magis dicet, qui ut meretur, legere non gravabitur.

* Magnæ constructionis.
† Theonem veterem.

4. §. *Elementa Arithmetices compendio constrinxit Michael Psellus.*

Qui claruit sub Basilio, Romani junioris filio, & successore Ioannis Zimiscis: videlicet anno CIↃVIII. Nec solùm σύνοψιν * Arithmeticæ reliquit; sed etiam Geometriæ, Musices, & Astronomiæ. Primus eum divulgavit Arsenius, Epidauri Episcopus †. Vertit postea tres libros priores Elias Vinetus Santo ‡. Nam pro quarto substituit Procli sphæram. At quatuor transtulit notasque addidit, Guil. Xilander. Plura de Psello si voles, vide, quæ scripsimus lib. II de Historicis Græcis cap. XXVI. Seculis aliquot junior Psello fuit Georgius Pachymeres; qui & ipse quatuor istarum scientiarum σύνταγμα * reliquit. Sed id necdum in lucem prodiit: Msum verò adservatur in bibliotheca regis Christianissimi. Ex eo, quòd Psello longè juniorem dicebamus, cognoscere est, quantopere ratio fugerit doctissimum Conradum Gesnerum; qui Athanasio æqualem putabat: ut de eo scripsit Philippus Bechius præfatione, quam ejusdem Pachymeræ compendio Philosophiæ Latinè à se reddito præmisit.

* Conspectum, sive compendium.
† Venet. an. 1532.
‡ Editi Parisiis an. 1557.
* Collectionem, sive compagem.

5. §. *E Latinis primus de Arithmetica, ac reliquâ Mathesi, imò & disciplinarum aliis, scripsit Terentius Varro.*

Arithmetices meminit Censorinus de die Natali cap. II: *Ut Varro testatur in eo libro, cui titulus est Atticus; & est de numeris.* Ubi in editione Eliæ Vineti pro *Atticus* est *Articulus*; quomodo & citat Delrio, initio Commentariorum in Senecæ Medeam †. Vertranius Maurus, in vita Terentii Varronis, scribit hoc pacto: *De Arithmetica libellus ejusdem est hodie quoque superstes, divinitus à M. Varrone scriptus, uti sunt omnia ab illo profecta. Eum nos Romæ cum P. Fabro, Angerioque Ferrario, viris doctis, amicisque nostris, ex bibliotheca Rudolphi Cardinalis adservatum, apud Laurentium Strossium Cardinalem vidimus.* Hæc cùm ille jam ante an. LXXXVI scripserit, mirum sanè necdum lucem videre. Mirum magis, nec jam olim meminisse ejus operis Cassiodorum: cujus verba mox adferam. Videtur autem hic liber pars fuisse operis majoris *de novem disciplinis.* Cujus meminit Vitruvius præfatione lib. VII. Hoc eò refero lubentiùs, quia præterit illud Vertranius Maurus in Vita Varronis; ubi ejus opera commemorat. Uti & omisit librum *de Architectura:* De quo ibidem Vitruvius. Item *Tuberonem*, sive *de origine Romanâ.* Quem laudat Censorinus cap. IX. Nec non *de rebus navalibus.* De quo sic Ioannes Sarisberiensis lib. II cap. II: *Sed & aves, & pisces, certissimè* (malim *certissima*) *vident signa: quæ Virgilius, & Lucanus, divino comprehendunt ingenio. Sed & Varro* IN LIBRIS NAVALIBUS, *dum sollicitos instruit nautas.*

† Pag. 7.

6. §. *Post Varronem proximè Arithmeticen scripsit L. Appulejus Madaurensis, Platonicus Philosophus.*

Post Varronem dicimus: non *primum Latinorum*; quod apud Petrum Pithœum legas Subsecivorum lib. II, cap. X. Sed eum is decepit, quem citat Cassiodorus libro de Mathematicis disciplinis; ubi, cap. de Arithmetica, sic inquit: *Reliquæ indigent Arithmeticâ disciplinâ: quam apud Græcos Nicomachus diligenter exposuit. Hunc primum Madaurensis Appulejus; deinde magnificus vir Boethius, Latino sermone translatum, Romanis contulit lectitandum. Quibus, ut ajunt, siquis sæpius utitur; lucidissima procul dubio ratione perfunditur.* Pro quibus in Compendio, quod de Mathematicis disciplinis ex Cassiodoro editum est Lutetiæ Parisiorum * (factum id scimus, etsi in titulo prætereatur, a Gulielmo Postello) hæc solùm legas: *Hujus disciplinæ tota vis in exemplis, additionibus, & detractionibus partium, est sita: quam partem qui volet plenissimè pernosse, L. Appulejum legat; qui primus Latinis hæc argumenta illustravit.* Fortassè autem eò Varronem præterit Cassiodorus, quia non tam artem ipsam tradiderit, quam de arte scripserit. Inter quæ quantum intersit, non hic modò, sed in omnibus disciplinis, sæpius ostensum nobis. Cassiodorum exscripsit Isidorus Hispalensis. Cujus hæc verba lib. III Originum cap. II: *Numeri disciplinam apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho diffusius esse compositam: quam apud Latinos primus Appuleius, deinde Boethius, transtulerunt.*

* à Vascosano anno 1540.

7. §. *Tribus ampliùs seculis post Appulejum de Arithmetice duos reliquit libros Severinus Boethius, sanè eruditos.*

Quorum, ut jam vidimus, meminere etiam Cassiodorus, Boëthio suppar, & toto hoc seculo junior Isidorus. In Boëthium exstant commentarii Girardi Rufi, & Iodoci Clichthovei. Item ejus epitome Jacobi Fabri Stapulensis, & Francisci Maurolyci.

8. §. *Inter eos, qui, barbaris temporibus, de hac arte scripserunt, fuit Alexander de Villa Dei Dolensis.*

Claruit tempore Friderici II, anno CIↃCCXL. Reliquit etiam de Sphæra librum, & Computum Ecclesiasticum. Sed nullo æque inclaruit, quàm Doctrinali puerorum, sive arte Grammatica: quæ ante sesquiseculum regnare in Scholis solet; partim prout ipse scripserat, partim ut variis id opus emendare erant aggressi. Sed talium temporum scriptores missos faciamus.

9. §. *Ante annos centum, ac quod excurrit, magnâ cum laude, præcipuè ob sermonem purum, ac perspicuum, de arte supputandi egit Cuthbertus Tonstallus.*

Edidit eum Robertus Stephanus anno CIↃ IↃ XXIX. Dunelmensis est factus episcopus anno CIↃ IↃ XXX. Annos natus LXXXV obiit, anno Christi CIↃ IↃ LIX. De eo sic Thomas Morus epistolâ quadam ad Erasmum: *Tonstallo ut nemo est omnibus bonis literis instructior, nemo in vitâ, moribusque, severior; ita nemo est usquam in convictu jucundior.* Vitam ejus, variamque fortunam, habes apud Franciscum Godwinum, opere de Angliæ Præsulibus.

10. §. *Nec sine laude nominandus est Hieronymus Cardanus Mediolanensis: qui anno CIↃ IↃ XLIV claruit, ac deinceps usque ad CIↃ IↃ LXXVI; quo vitâ excessit, annos natus LXXVI.*

Ejus in hac arte sunt Practica Arithmeticæ, & mensurandi singularis. Opus de proportionibus motuum, numerorum, sonorum, ponderum, &c. Ars magna de

regulis

regulis Algebraicis, quam *regulam Cos* vocant: Iodocus Willichius *schematisticam* appellat. Adhæc de Aliza regulâ liber. Epistolæ, & quæsita Algebraica. Et his in libris, ac illis, quæ de reliquis sunt mathesi, inque naturæ scientiâ, ac medicinâ, aliisque, tot nova adfert, ut summus vir Andreas Alciatus eum vocare soleat, *virum inventionum*. Quin *ingenium profundissimum*, *felicissimum*, *& incomparabile*, ei tribuit Cæsar Scaliger: quæ magna est laus ab adversario tam gravi, & acerbo. De vita, libritque suis, commentarium ipse scripsit: quem cum luculenta sua de Cardani laudibus, ac vitiis, præfatione in lucem edidit Gabriel Naudæus *. * Parisiis 1643.

11. §. *Quid iam de Henrico Glareano, Francisco Maurolyco, Gemmâ Frisio, Petro Ramo, Christophoro Clavio, & tot aliis dicam?*

Quorum catalogum texit Hugo Sempelius Scotus, indice eo, quem subjunxit duodecim libris suis de Mathematicis disciplinis. Nomina verò numerorum Pythagorica optime, paucis licet, Camerarius exponit in explicatione libri primi Nicomachi; cui, ut dixi, adduntur *symbola Arithmetica*. At accuratè imprimis, doctèque, eam rem pertractat Joannes Meursius in denario suo; quem vir is, atque amicus summus, nomini meo inscripsit.

12. §. *Hisce Græcis, ac Latinis, duos subjungam, Mahomet Mosis filium, Arabem: & alterum, qui Hebraice artem hanc consignavit: est is R. Abraham Cas; quem Latine reddidit Osualdus Schreckenfusius.*

Cum ejusdem Rabbini libro de Sphæra Hebraicè, ac Latinè, edidit Henricus Petri anno CIↃ IↃ XLVI. Prior verò Algebræ prope inventor habetur; atque à Cardano †, inter XII subtilia orbis ingenia, nono reponitur loco. † Subtilitatum lib. 16.

CAP. XI.

DE GEOMETRIÆ VOCABULO, & objecto: ac jure eam in scientiarum numerum referri.

1. §. *Arithmeticen excipit Geometria: quæ est scientia bene metiendi, puta omnia materiata; utcumque à solius terræ dimensione nomen acceperit.*

DE vocabulo hujus scientiæ ita Nicodemus Frischlinus celeberrimi Grammatici dialogo primo ‡: *Amplissima est, & pulcherrima scientia figurarum. At quàm est inepte sortita nomen Geometriæ!* Sed quid Frischlinum advoco; qui videam, Platoni etiam in Epinomide videri id ὄνομα γελοῖον, *vocabulum ridiculum?* Verùm cogitare oportuit, à terræ mensuratione hanc artem cœpisse: quæ postea ad maria, & aëris, ac cæli spatia est extensa: ut cap. proximo pleniùs dicetur. Atque hoc neque Servius nescivit: cujus verba cap. XIII apponam. Quare non tam ridiculum dici id nomen debet; quàm te significatâ angustiis. Quod in multis quoque aliis vocabulis usu venit. Quemadmodum in non paucis contrà etiam videre est, latiùs patere originem vocis, ac vim nativam; quàm usus permittat. Ut, in hac ipsa scientia, τετράγωνον vox ostendit. Nam, si originem attendas, significet omne quadrangulum. Arqui usus non admittit significationem aliam, quàm pro illo genere quadranguli, quod *quadratum* dicitur Latinis: sive ubi quatuor recti sunt anguli, lateraque sunt æqualia. A primo igitur usu, qui in mensuratione terræ fuit, nomen est *Geometriæ*. Sed postquam se latiùs scientia hæc diffudit: vox etiam diffusa est ad omnem continuæ quantitatis dimensionem; atque adeò ejus etiam, quæ est in sermone. Unde videmus, Aristoteli quoque * orationem ad quantum referri. Imò & Varro apud Iulium Frontinum † auctor est, Geometriæ partem, quæ vocum longitudines, & altitudines, mensu certo distinguit, Κανονικὴν a Græcis nuncupari. Ubi per *Canonicam* designat *Harmonicam*; quam Musicam dicimus. Quod si hujus scientiæ vocabulum malis laxius, & significantius; liceat cum Platone ‡ Μετρικὴν vocare; vel cum aliis Μεγεθικὴν. Etiam pro Γεωμετρίᾳ possis Παντομετρίαν dicere.

‡ Pag. 34. & 35.

* Categor. libro, cap. 6. §. 2.

† Lib. de limitibus agrorum.

‡ In Philebo.

2. §. *Objectum igitur est magnitudo, sive quantitas continua.*

Proinde objecto differt Geometria ab Arithmetica. Hæc versatur circa quantitatem συνεχῆ, sive continuam; illa διωρισμένην, sive discretam: hæc circa πηλίκον, sive quantum; quia quærit, quàm magnum: illa circa πόσον, sive quotum; quia attendit, quàm multum: hæc circa μέγεθος, sive magnitudinem; illa circa τὸ πλῆθος, sive multitudinem. Præter quas duas quantitatis species non est tertia: nisi hanc statuere lubeat pondus, sive momentum: ut, Simplicio teste, senserunt Archytas, Athenodorus, & Ptolemæus. Sed de isto alibi agemus. Nunc solùm ostendam, quantum inter duo illa duarum scientiarum objecta discriminis sit. Partes quantitatis συνεχοῦς, sive continuæ, communi copulantur termino: cùm numerorum nullus sit communis terminus; sed partes eorum sint διῃρημέναι, sive discretæ. Præterea in multitudine est multum, & paucum: in magnitudine autem magnum, & parvum. Insuper in magnitudine consideramus, tum θέσιν, sive positionem, tum etiam figuram: numerus verò est ἄνευ θέσεως, *absque positione*; uti & sine figura: quippe ubi attendere sit τάξιν, sive *ordinem*. Adhæc in numeris est minimum, non maximum: in magnitudine contrà est maximum, non minimum. Multitudini siquid addas, vel demas, idem numerus non manet: magnitudini aliquid addere possis, vel adimere; nec forma, sive species, eò mutabitur. Unde numeri comparantur ἰδέαις, sive essentiis: ut apud Aristotelem legere est in Logicis, Physicis, Metaphysicis.

3. §. *Cùm verò dicitur, objectum Geometriæ esse magnitudinem; solùm materiale affertur, sive res considerata. Quod ei commune est cum Physica. Sed hæc magnitudinem corporis attendit, quatenus ea est immersa materiæ, ac corporibus motus obnoxiis. Geometria verò contemplatur corporis naturalis extremitates, cogitatione ab omni materia; & motu, separatas.*

Has vocamus *species Mathematicas*, sive Geometricas, quæ materiam quidem habent; sed, ut Aristoteles loquitur, νοητὴν †, non αἰσθητὴν *. Atque ex hisce, quæ de objecto Geometriæ retuli, lucem capit; quando ea Proclo definitur, scientia, quæ versatur in cognitione magnitudinum, figurarum, &, quibus hæ continentur, extremorum; item rationum, & affectionum, quæ in illis cernuntur, ac cohærent; ipsa quidem progrediens à puncto individuo per lineas, & superficies, donec ad solida conscendat, variasque ipsorum differentias patefaciat.

† Quæ animo, et ratione, intelligatur.

* Quæ sub sensum cadat.

4. §. *Geometriam esse scientiam, evincitur ex eo, quòd, quatenus est theoretica, de subjecto suo demonstrat varias continuæ quantitatis proprietates, ac proportiones. Quatenus item practica est, metiatur lineas, superficies, & solida: lineas quidem per lineam determinatam; superficies per quadratam; solidum autem per cubum. In quibus omnibus dimensionum regula est linea perpendicularis.*

In demonstrationibus verò istis Geometria assensum non rogat; sed evidentiâ certissimâ extorquet. Unde Seneca

neca lib. I Natural. Quæst. *Rationes, quæ à Geometris adferuntur, non persuadent; sed cogunt.*

5. §. *Agimus autem nunc de Geometria, quatenus est* θεωρητική*.

* *Contemplativa.*

Quæ abstractè rei mensuræ capacis affectiones mente considerat, mensuramque certis schematibus illustrat, ac demonstrat. At πρακτική †, adhibendo instrumentum aliquod, puta decempedam, vel simile, trinam rei materiatæ mensuram ostendit. Hoc facit Geodæsia: quæ à priore mutuatur, quicquid certi habet; ut suo loco explicabitur.

† *Activa.*

6. §. *Sive autem Arithmetices objectum prius sit Geometriæ objecto; uti superius ostensum: sive contra est; ut alii arbitrantur, qui quantitatem discretam pendere ajunt à continua; quia hæc sit unum quid, multitudo autem, (nam unitatem esse numerum negant) natura sit unitate posterior: illud saltem extra controversiam ponimus, Arithmeticen esse doctrinæ ordine priorem; ut liquere ex iis existimo, quæ cap. I diximus.*

Objectant, cur Geometria posterior sit ordine doctrinæ, gravem satis rationem esse, quòd subtilior sit. Atque hæc etiam Cardani opinio fuit. Ac video esse viros eximios, quibus idem placeat. Sed verisimilius puto, considerationem magnitudinis à numeris pendere: & quicquid in consideratione magnitudinis est subtile, id esse ex numerorum ratione: quemadmodum de hoc occurrit Cardano Cæsar Scaliger exercitatione CCCXXI.

CAP. XII.

DE MULTIPLICI UTILITATE GEOMETRIÆ.

1. §. *Non injuriâ aliquis miretur, tam nobilem scientiam despretam fuisse Cynicis, ut inutilem.*

QUemadmodum & scientiam naturalem, ac Logicen, Musicen, & ἐγκυκλίους παιδείας, respuebant; ac soli intenti erant Philosophiæ morali; ut Laërtius monet lib. VI. Etiam Geometriam θαυμαστήν, *admirabilem*, vocat Lucianus in Hermotimo, sive Sectis; non quia laudare ei animus sit; sed quia, ut ait, falsis principiis semel sibi concessis, admirabiles, & falsas planè res conficiat. Verùm non mirum hoc eo ab homine scribi, qui velit, πάντας*, ὡς ἔπος εἰπεῖν, περὶ ὄνου σκιᾶς μάχεσθαι τοὺς φιλοσοφοῦντας; ut idem eopse scribit libro.

* *Omnes, ut ita dicerim, de asini umbra pugnare philosophos.*

2. §. *Usus vero Geometriæ magna ex parte cognoscitur ex iis, quæ generatim de utilitate Matheseos supra diximus. Nunc, ut in Arithmeticis quoque fecimus, sic communia attingam, ut imprimis propria magis Geometriæ exponam. Ac primum universe id verum est, eam aptiores reddere ad omne disciplinæ genus.*

Aristoteles lib. x Ethicorum cap. v: Γεωμετρικοὶ γίνονται οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον. *Geometræ fiunt, singulaque rectius assequuntur, qui Geometriâ delectantur.*

3. §. *Jam quod ad scientias singulas, luculentè admodum se usus illius exerit in Physicis. Quid mirum? quando Deus ipse in hoc universo, utcunque longe, lateque pateat, omnia nihilominus, lineas, superficies, corpora, quâdam similitudine, ac proportione, commetitur, constituit, ac conservat.*

Ideo Plato in Philebo ait, Deum ἀεὶ γεωμετρεῖν; hoc est, *assiduum esse Geometram*. De quo & superius dictum.

4. §. *In quo eo sapientiam Dei longè meliùs Geometra perspicit. Nam ex perfectione, & capacitate rotunda figura, apparet; cur cælum, cælestiaque corpora; item elementa, & mixta, uti plantæ, & animalium membra; rotunda sint figura, etiam testa cochlearum. Cur item animalia pleraque opera faciant sua rotunda, vel figura ad rotundam proximè accedente. Ut aves nidos suos, araneæ telas.*

Nimirum caussa est, quòd figura rotunda inter isoperimetras sit capacissima. Uti & aliæ eò sunt capaciores, quo propius ad rotundam accedunt. Unde hexagona capacior quadratâ. Eoque apes eâ cellulas suas figurant. Nec enim rotunda figura in hexagonum, vel hexagona in quadratum, vel aliam isoperimetram, abibit eâdem capacitate: sed, ut tantundem contineatur, necesse sit, comprimi partes contentas: uti rarefieri eas, ac diduci sit opus, si ex quadrata, vel hexagonâ, fiat rotunda isoperimetra. Hæc verbis habii mox fient clariora.

5. §. *Quare non adsentio Peripateticorum illis, qui Geometriæ ajunt vacandum; sed paucis.*

Nempe ut olim de universa Philosophia à nonnullis dicebatur, *Philosophandum; sed paucis*. Verum audiamus de istis Galilæum Galilei in Systemate Cosmico dialogo III*: *Subtilitates istas Geometricas Aristoteles in Platone reprehendit; dum eum accusat, quòd nimio Geometriæ studio à solidè philosophandi ratione discedit longius. Cognitè mihi fuere summi philosophi peripatetici, qui discipulos suos dehortati sunt à studio Mathematicarum disciplinarum: utpote quæ reddant intellectum cavillationibus inhiantem, & ad bene philosophandum inhabilem. Quod institutum è diametro instituto Platonis adversatur; qui non admisit ad philosophiam, nisi Geometriæ exactissimè gnarum.* Quibus deinde Salviatum sic respondentem inducit †: *Applaudo consilio vestrorum illorum Peripateticorum, absterrentium discipulos suos à Geometria: nec enim ars ulla est ad detegendas ipsorum fallacias accommodatior.* Interea idem Galilæus dialogo primo agnoscit ‡: *cum Aristotele, in rebus naturalibus non semper esse demonstrationis Mathematicæ necessitatem exigendam.* Sed addit, *ubi haberi ea nequit: at cum est in promtu, quidni adhiberemus illam?*

* *P. 294. editionis Lugdun. an. 1641.*

† *Pag. seq.*

‡ *Pag. 5.*

6. §. *Item necessaria est ad Philosophiam πρακτικήν, tum moralem, tum civilem; maximeque in re militari.*

De morali satis est apertum: quandoquidem, ut apud Platonem est in sexto de Legibus, omnes hoc liberales artes habent; ut homo, qui alioqui animalium esset ferocissimus, tantopere cicuretur disciplinis, ut nihil eo mansuetius sit. Unde & Ovidius ait *:

—— Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.

* *Lib. 2. de Ponto eleg. 6.*

Major etiam ex Geometria fructus ad eos redundat, qui Remp. gubernant. Siquidem horum est prævidere, ut vasa, ac supellectilia, suam habeant mensuram. Maximumque emolumentum inde capit res militaris. Nec enim castra, vel acies, sine hac scientiâ disponi possunt. Imò efficiet hujus artis gnarus, ut eædem acies, vel majores, vel minores quam sunt, videantur. Majores si aciem figura quadratâ disponat; minores, si forma circuli. Longum sit, recensere velle, in quam multis, & quantopere, hæc scientia utilis, imò necessaria sit rei militari. Fusè id factum ab Hugone Sempelio lib. II de Mathematicis disciplinis c. II. Ubi distinctè hoc ostendit, tum in militum delectu, tum in castrorum metatione, tum acie ordinandâ,

dâ, tum stratagematis, tum naumachiâ, tum propugnaculis muniendis.

7. §. *Ad civilem etiam prudentiam refero artem historiæ scribendæ: partim quia historia est mater prudentiæ civilis; partim etiam, quoniam eloquentia, quæ hominis politici est instrumentum, ad condendam historiam sit opus. Atqui cum magnus sit Geometriæ usus in historia intelligendâ; major tamen in consignandâ, præcipue in describendis locis, ac machinis.*

Qui in re inscitiam produnt, qui quantitatem loci ex ambitu metiuntur. Ut qui putant, sufficere ad magnitudinem insulæ noscendam, si dicant, quanto temporis spatio sit opus ad eam circumnavigandum. Scitè hac de re Quinctilianus lib. 1, cap. x *: *Quis non ita proponenti credat, Quorum locorum extrema linea eandem mensuram colligunt, eorum spatium quoque, quod his lineis continetur, par sit, necesse est? At id falsum est. Nam plurimum refert, cujus sit formæ ille circuitus: reprehensique à Geometris sunt historici; qui magnitudines insularum satis significari navigationis ambitu crediderunt. Nam ut quæque forma perfectissima, ita capacissima est. Ideoque illa circumcurrens linea si efficiet orbem, quæ forma est in planis maxime perfecta, amplius spatium complectetur, quàm si quadratum paribus oris efficias. Rursus quadrata triangulis, triangula ipsa plus æquis lateribus, quam inæqualibus.* Pluraque ibidem in hanc mentem. Ac ante Fabium idem monitum Polybio; ut in Geodæsia dicam.

* Sive secundùm Rob. Stephani edit. cap. 18.

8. §. *Etiam ejus usus est Medicis, præcipuè in Chirurgico.*

Sanè in quibusdam ea subest Geometriæ: ut cùm speculatur caussam, cur vulnera rotunda difficiliùs sanentur. Ex Geometria enim id esse rationis cognoscit, quòd in rotundo vulnere partes a se longiùs distent.

9. §. *Nec nulla ejus Jurisconsultis, vel Oratoribus, utilitas est.*

Sæpe enim quæstio est de agro, & fundis dividendis. Quod Geometriæ ope præstatur. Vide Fabium lib. 1, cap. xviii †; ubi Geometriam oratori commodam esse ostendit. Quædam jam inde paullò antè adduximus; cùm de historia loqueremur. Et nisi ea utilis foret Jurisconsulto; non haberemus rescriptum illud Diocletiani, & Maximini: *Artem Geometriæ*, (par autem ratio est Arithmeticæ) *discere, atque exercere, publicè interest.* Vide, in operibus Ioannis Buteonis Delphinatis, dissertationem ejus, quâ docet, Geometriæ notitiam esse Jurisconsulto necessariam.

† Al. x, ut Vascosani editio.

10. §. *Denique etiam Theologiæ Christianæ utilis est.*

Ut iis, quæ de structura templi Salomonici dicuntur in scripturis, deque sancta illa Ezechielis civitate; quæ absque Geometris non intelliguntur, cùm magnitudines, & mensuræ, Geometricè definiantur. Nec sine Geometrico radio definire est, quæ de longitudine, & latitudine arcarum, scribuntur. Suntque in scripturis alia id genus compluria. Inter cætera de forma, & capacitate, quâ fuit arca Noe. Quo de argumento item Ioannes Buteo ad Franciscum Turnonium Cardinalem commentabatur anno CIƆ IƆ XLIV.

CAP. XIII.

De Geometria in Ægypto repertâ; inde in Græciam translatâ: deque iis, qui ibidem eam excoluerunt ante Euclidem.

1. §. *Geometriam invenisse ab Ægyptiis dicitur Theut: quod numinis Ægyptium est nomen.*

Auctor Plato in Phædro. Nimirum videbant, tam nobilis scientiæ gloriam nulli, nisi Deo tribui oportere. At *Theut* Deus. Nec aliunde sunt Θεὸς, & *Deus*. Solùm diversa est extrema litera. Sed S, & T, solent variis in linguis commutari. Sic Græcis γλῶσσα, & γλῶττα dicitur, ἐρύσσω, & ὀρύττω. Germanis das / dat; wasser / water. Etiam ex Hebræo *Tsade*, alii S, alii T, retinuere. Sic, ex צר *tsor*, Græci Τύρος, Latini veteres *Sarra*, fecerunt. Pro *Theut* verò etiam *Thot*, sive *Thoth*, dixere. Unde & primum mensem Ægyptii, quia initia omnia numini tribui oporteret, *Thoth* appellârunt.

2. §. *Alii tradunt, Geometriam ab Ægyptiis esse necessitate repertam; cùm Nilus, annuâ inundatione suâ oblimando collimitia, agros confunderet: eoque, ne limitum incertum æternam crearet dissensionem, ac litium materiem, arte, viaque opus foret, quâ, dimetiendis agris, controversia dirimerentur.*

Sic Herodotus lib. II, & Strabo lib. XVII. Unde lucem capit, quod superiùs dicebamus, initia hujus scientiæ fuisse a dimensione terræ; ac licet postea ad alia fuerit extenta; vetus tamen nomen retinuisse. Servius in Ecl. III: *Inventa hæc est ars tempore, quo Nilus, plus æquo crescens, confudit terminos possessionum: ad quos innovandos adhibiti sunt philosophi, qui lineis diviserunt agros: unde Geometria dicitur; cum non tantum terræ, sed & maris, & cæli, & aeris, spatia metiri consueverit.* Similiter Cassiodorus, & è Græcis Proclus. Ac, ut antiquissimos potiùs advocem, favet Herodotus in Euterpe: Δοκέει δέ μοι ἐνθεῦτεν γεωμετρίη εὑρεθεῖσα, ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐπανελθεῖν. *Videtur mihi Geometria, hic* (in Ægypto) *inventa, in Græciam venisse.* Ubi duo dicit, Geometriam ab Ægyptiis inventam; Græcos verò eam ab Ægyptiis didicisse. Utcunque verò Geometriæ initia rusticis extorserit necessitas; postea tamen ibidem hoc studium admodum excoluere Ægyptii sacerdotes: ut qui ingenio, & otio, abundarent. Quam rationem etiam adducit Aristoteles lib. I Metaphys. c. I.

3. §. *Ex Ægypto in Græciam primus transtulit Thales Milesius.*

Auctor Laertius lib. I. Hinc Appulejus lib. IV Floridorum: *Thales Milesius Geometricæ penes Graios primus repertor.* Cum eo a Proclo jungitur Ameristus, frater Stesichori poetæ.

4. §. *Alii hanc gloriam tribuunt Mœridi, & Pythagoræ,* qui Thaletis, & Mœridis, initia amplificavit.

Laertius de Pythagora: Τοῦτον καὶ γεωμετρίαν ἐπὶ πέρας ἀγαγεῖν, Μοίριδος πρῶτον εὑρόντος τὰς ἀρχὰς τῶν στοιχείων αὐτῆς· ὥς φησιν Ἀντικλείδης ἐν δευτέρῳ περὶ Ἀλεξάνδρου. *Hunc & Geometriam perfecisse, cùm Mœris antea ejus initia reperisset; ut auctor est Anticlides in secundo de Alexandro.* Subdit deinde ex Apollodoro, hecatomben sacrificasse, ubi comperisset, trianguli ὀρθογωνίου * latus subjectum valere tantundem, ac quæ illud continerent.

* Rectis angulis.

5. §. Post

5. §. *Post Pythagoram hoc studium excoluere Anaxagoras Clazomenius, Oenopides Chius, Theodorus Cyrenaeus, Anaxagora paullo junior, Hippocrates Chius, Plato, eodemque tempore Leodamas Thasius, Archytas Tarentinus, Theaetetus Atheniensis; qui contemplationibus suis hanc scientiam magnopere firmarunt. Adhaec Leodamante posterior Neoclides, & ejus discipulus Leo; qui duo adjecere multa priorum inventis. Quin Leo etiam elementa scientiae hujus accurate consignavit. Multum & laudis meruit Eudoxus Cnidius, Platoni familiaris. Exinde Amyclas Heracleotes, & Menaechmus, Eudoxi discipulus, fraterque ejus Dinostratus, qui Geometriam reddidit perfectiorem. Adhaec Theudius Magnes; qui universam callide philosophiam, & Geometriae elementa conscripsit, multoque latius extendit. Porro etiam Cyzicenus Atheniensis his claruit temporibus, & cum in reliqua Mathesi, tum praecipue in Geometria, praeclarus fuit. Atque hi in Academia simul vacabant quaestionibus Geometricis enucleandis. Hermotimus item Colophonius inventis Eudoxi, & Theaeteti, varia addidit. Imo & Philippus Medmaeus, Platonis discipulus, magistri monitu, varia in Geometricis est commentus, quae ad illustrandam Platonis philosophiam facere arbitraretur.*

Ita de hisce omnibus Proclus Diadochus libro secundo commentariorum in primum Elementorum Euclidis *. Primus ex iis Dinostratus reperit τετραγωνίζουσαν †, sive volutam delumbatam, quam postea excoluere Nicomedes, & Hippias. Mirum verò, non meminisse Proclum Aristaei senioris: de quo sic Pappus lib. VII. Mathematicae Collectionis ‡: *Euclides autem secutus Aristaeum, scriptorem luculentum in iis, quae de conicis tradiderat; neque antevertens, neque volens eorum tractationem destruere, cum mitissimus esset, & benignus erga omnes; praesertim erga eos, qui Mathematicas disciplinas aliqua ex parte augere, & amplificare possent.* Reliquit verò Aristaeus hic libros V. τόπων στερεῶν, *locorum solidorum*: ut ex eodem Pappo ibidem discimus.

Aristotelem quoque praeteritum esse, videmus; licet tum, quem inscripsit Μαθηματικὸν ‡, tum περὶ μονάδος * librum, ediderit; teste Laertio. Imò hodieque, modò genuinus, Aristotelis superest libellus περὶ ἀτόμων γραμμῶν, *de lineis insecabilibus*. Quem primus Graece edidit H. Stephanus; ac Latine reddidit Julius Martianus Rota. Antea pro Aristotelis libello, quem dixi, legebatur Georgii Pachymerii paraphrasis. Huic enim tribui oportere, monuit Joannes Baptista Camotius; is, cujus in primum Metaphysicorum Theophrasti exstant commentarii Graeci, a Turrisano editi †. Tam Aristotelis opusculum, quam Pachymerii paraphrasin, Graece habes in longe omnium optima Sylburgiana Aristotelis editione.

* Pag. 19. editionis Hervagianae.
† Quadrantariam.
‡ Fol. 164. b. edit. Pisaurensis 1588.
‡ Mathematicum.
* De unitate.
† Venetiis an. 1551.

CAP. XIV.

DE GEOMETRIAE DIVISIONE in planorum, & solidorum doctrinam; ac in utraque, tum caussarum consideratione, tum usûs.

1. §. *Nunc de partitione Geometriae videamus. Multorum ea est opinio, cum magnitudo, uti dictum, sit objectum Geometriae; eaque sit triplex: tres quoque esse Geometriae partes. Quarum prima versetur circa lineam; altera, circa superficiem; tertia, circa corpus, sive solidum.*

E Quibus linea unius est dimensionis: quippe solum longa, eaque puncto terminata; quod licet principium sit magnitudinis, omnis tamen magnitudinis est expers. Nec enim hic punctum intelligitur physicum; quale manu pingimus, pictum oculis cernimus: sed Mathematicum, quod nonnisi animo concipimus. Ex puncti hujusmodi fluxu, motuque, oritur linea, ut inde superficies: quae a linea quidem habet longitudinem; ab ejus verò fluxu accipit latitudinem: ut si cogitemus lineam transversam moveri. Similiter, si concipiamus superficiem elevari, exsurgit corpus Mathematicum, sive solidum: quod ut longitudinem, ac latitudinem, accipit a superficie; sic ab elevatione, sive motu, ad duo illa superaddit profundum, sive altum; quae duo non differunt, nisi ut via, quae Thebis ducit Athenas, & Athenis Thebas. Nam quod profundum est spectanti deorsum; id altum est suspicienti: etsi id discrimen negligant poetae; qui & *caelum* dicunt *profundum*, & *altum* ajunt pro mari.

2. §. *Quamquam vero nolim distributioni illi magnopere adversari: magis tamen placet, nec doctrinam de puncto, nec illam de linea, esse partem Geometriae distinctam; sed sub planorum doctrina, ut εἰσαγωγῇ *, contineri.*

Perspicue satis haec de re Commandinus prolegomenis in Euclidem: *Geometria dividitur in planorum, & solidorum contemplationem; quae stereometria appellatur. Siquidem circa puncta, & lineas, peculiaris quaedam non est tractatio: quoniam neque figura in his ulla sine planis, vel solidis, fieri possit. Geometria enim nihil aliud aget, nisi ut plana, & solida, vel constituat, vel jam constituta, inter se comparet, aut dividat.* Nec sane in Elementis suis Euclides peculiariter tractat de punctis, & lineis; ut monet Proclus.

3. §. *Imò nonnullis ne quidem solidorum doctrina pars Geometriae videtur. Siquidem γεωμετρεῖν, & στερεομετρεῖν, pro diversis habent disciplinis. Quippe volunt, γεωμετρεῖν se continere intra superficies. Scientiam verò diversam esse, quae solida contempletur, ut cubum, conum, atque alia.*

Atque ita hisce vocibus etiam usus est Aristoteles: ut qui libro primo Analyticorum posteriorum † tradat, Optica similiter esse affecta ad Geometriam, ac Mechanice ad Stereometriam.

4. §. *Sed Euclidem potius sequimur: cui ἐπιπεδομετρία †, & στερεομετρία ‡, non diversae sunt scientiae; sed scientiae unius partes diversae.*

Quam rem mox, de Euclidis monumentis acturi, plenius explicabimus. Prior aliter dicitur ἐπιπέδων θεωρία *.

5. §. *Uti verò in Arithmeticis; sic etiam in hisce duabus, sive disciplinis, sive potius disciplinae unius partibus, duas res consideramus. Priorem locum obtinent caussae, sive demonstrationes.*

Nam, ut Serenus Antinsensis ait, praefat. libri de sectione cylindri: *Absurdum omnino videtur, Geometras de problemate Geometrico sine demonstratione quicquam affirmare. Oratio enim probabilis, & sine ullo artificio, a Geometria alienissima est.*

6. §. *Nec tamen singularum propositionum caussas discere est opus, prout eas tradidit Theo. Nam id operosum est: nec ut id fias, quicquam urget.*

Satius igitur omnino sit, communia habere praecepta; unde demonstratio singulis possit propositionibus adaptari.

* Introductionem.
† Contextu 100. sive cap. 10. vulgata distinctione: at cap. 13. distinct. Pacianae.
† Planorum mensura.
‡ Solidorum mensura.
* Planorum, sive superficierum, contemplatio.

7. §. Al-

7. §. *Alterum; quod utrobique attendere oportet, est usus. Videndum enim, quas ad res demonstrationes singula accommodentur.*

Rectè verò prætereuntur, quæ usum habent nullum, atque ad sterilem contemplationem pertinent.

Cap. XV.

DE EUCLIDE, ET EJUS GEOMETRICIS.

1. §. *Atque ex his cognoscere fuit de Geometriæ naturâ, utilitate, inventione, distributione, ac tradendi modo. Nunc exponam, unde nobilem adeò scientiam discere sit. Ac primùm dicam de omnium eorum, quorum labores in Geometria habemus, antiquissimo. Est is Euclides. Ut cumque enim multi ante eum Geometræ fuerint, non in Ægypto solùm, sed etiam Græciâ; aliqui etiam quædam literis consignârint: hic tamen primus omnium Græcorum omnia collegit, collecta digessit, quæque negligentius probarentur, accuratius demonstravit.*

Ac propterea pingebatur digitis dimetiens. Unde Sidonius Apollinaris lib. IX. epist. IX. ait: *Per gymnasia, vel prytanea, pingi Zenonem fronte contractâ; Chrysippum digitis, propter numerorum indicia, restrictis; Euclidem, propter mensurarum spatia, laxatis; Cleanthem, propter utrumque, corrosis.* Intelligendus verò est non Megarensis ille, Eristicæ sectæ conditor, cujus vitam Laërtius scripsit: sed alter, Mathematicus. Prior Megaris Atticis solebat noctu Athenas ire ad audiendum Socratem: ut æqualis fuerit Platonis; qui & ejus meminit in Thæteto. Alter, Proclo Diadocho, in secundo commentariorum, testante, in Ægypto, sub Ptolomæo, Lagi filio, docuit; ut eâdem, ac Theophrastus, ætate claruerit. Quare hos inter Euclides annorum quasi XC. fuerit intervallum. Atque hoc eò magis commonere operæ duxi; quia non Conradus modò Gesnerus in bibliothecâ suâ; sed alii, magno numero, contrà senserint: imò his omnibus ad errorem præiverit Valerius Maximus lib. VIII. cap. XII. ubi ait, conductores sacræ aræ à Platone missos ad Euclidem Geometram. Quanquam ne quidem de Socratico illud sit verum; sed problema rejecerit Plato ad discipulos. Vide Philoponum in lib. I. post. Annal. cap. VII. Ac meminit historiæ etiam Plutarchus libro de EI Delphico. Ex iisdem constat, apud Valerium non, *conductores sacræ arcis*; ut Stephanus Pighius, contra omnium codicum fidem, reposuit; sed *sacræ aræ*, legi oportere. Quod ex iis, quos dixi, scriptoribus rectè monitum, tum Federico Commandino, insigni Mathematico; tum doctissimo Savilio; illi in prolegomenis Elementorum Euclidis: huic prælectione I. in Euclidem. Valde autem illud commendat scholam ab Euclide erectam Alexandriæ, quòd non solùm multos reliquerit discipulos; de quo auctor Pappus in septimo Collectionum Mathematicarum; sed ab ejus tempore, usque ad tempora Sarracenica, vix ullum invenire sit nobilem Mathematicum; quin vel patriâ fuerit Alexandrinus, vel saltem Alexandriæ dederit operam Mathesi.

2. §. *Opus suum Euclides Elementa inscribit.*

Ut Porphyrius librum de V vocibus ἁπλῶς appellat εἰσαγωγήν *; cùm Logicam introductionem intelligeret: sic Euclides opus suum στοιχείωσιν ‡, vel στοιχείων βιβλία ⸸, inscripsit; cùm signare vellet Geometrica. Ab his στοιχείων libris στοιχειωτής * vocatur Proclo.

* Introductionem.
‡ Elementorum doctrina.
⸸ Elementorum libri.
* Elementorum scriptor.

3. §. *Constant hæc elementa libris XV.*

Nisi quòd de duobus postremis res non sit ita aperta. Plerique eos non Euclidis putant; sed commentarios Hypsiclis Alexandrini. Alii & ipsos libros Hypsicli tribuunt. Sanè in Græca editione decimusquartus præfationem habet propriam: quam nec primus habet Euclidis: non vano argumento, libros duos ultimos alterius esse, quàm Euclidis.

4. §. *Partes hujus operis, propriè sunt duæ *: ἐπιπεδομετρία, sive planorum doctrina, & στερεομετρία, sive solidorum contemplatio. Sed στερεομετρία intelligi nequit sine notitia linearum συμμέτρων †, & ἀσυμμέτρων ‡. Nec hanc scire possumus, nisi notitiam habeamus numerorum. Quare Euclides elementa sua Geometrica commodè in quatuor dispescuit partes. Prima est ἐπιπεδομετρία ⸸, quæ sex libris continetur: quatuor primis agitur de planis absolutè: duobus proximis comparatè, sive de proportionibus: in genere quidem libro quincto; particulatim verò libro sexto. Altera pars est de numerorum affectionibus: nempe liber septimus, octavus, & nonus; qui Arithmeticorum vocantur. Tertia est de lineis συμμέτροις *, & ἀσυμμέτροις †. Unde hæc pars Συμμετρία dicitur: ac libro decimo continetur. Quarta est στερεομετρία, sive de solidis. Quæ quinque residuis libris absolvitur.*

* Proclus in 1 Eucl. p. 11.
† Paris mensuræ.
‡ Imparis mensuræ.
⸸ Planorum doctrina.
* Inter quas est quantitatis commensus.
† Inter quas commensus quantitatis non est.

Atque hæc de Euclide, & ejus Geometricis. Quorum, ut Cardanus lib. XVI. de Subtilitate ait: *inconcussa dogmatum firmitas, perfectioque adeò absoluta, ut nullum opus jure huic aliud comparare audeas. Quibus fit, ut adeò veritatis lux in eo refulgeat; ut soli hi in arduis quæstionibus videantur posse à vero falsum discernere, qui Euclidem habent familiarem.* Porrò, præter στοιχεῖα hæc, etiam scripsit Euclides, Optica, Catoptrica, Musica, Data, & Phænomena: quæ supersunt, Latineque ea, Musicis exceptis, vertit Bartholomæus Zambertus, ac, quem antè dixi, Hervagius excudit. Data etiam è Græcis Latina fecit Claudius Hardy, Christiani filius *, ac feliciùs id præstitit, quàm antea Zambertus. Idem etiam Græcè edidit unà cum Marini philosophi commentario. Locis quoque obscurioribus addidit scholia, non illa modò, quæ e veteri scholiaste verterat Zambertus; sed etiam propria. Esse id opus genuinum, auctores habemus Pappum inibi, & ejus interpretem Marinum. Atque ut germanum opus, ita & multum adfert momenti ad veteres Geometras intelligendos; Archimedem, Apollonium, Pappum, Eutocium, aliosque. Præterea necessarium est ad instaurationem analyseos, cùm analysis haut aliud sit, ac Dati inventio: ut ex eodem Pappo constat initio lib. VII. Et hæc de Datis Euclidis. Item fecit Euclides librum de divisionibus. Præterea quatuor libros Conicorum, & tres Porismatum. Insuper duos τόπων πρὸς ἐπιφάνειαν *. Meminere Proclus †, & Pappus ‡: sed perierunt.

* Habes etiam in Mersennii Synopsi Mathematica pag. 273.
* Locorum ad superficiem.
† Commentario in Euclidem.
‡ Lib. 7. Mathematicæ Collectionis.

Cap. XVI.

De Geometricis scriptoribus, qui post Euclidem claruerunt; partim ante Augustum Cæsarem, partim sub Augustis.

1. §. *Proxima post Euclidem antiquitatis ex iis, qui exstant, est Apollonius Pergæus. Claruit enim sub Ptolomæo Euergete.*

Natus est Pergæ, civitate Pamphyliæ. De ætate autem ejus, quod dixi, auctor est Heraclius in Archimedis vitâ, & exinde Eutocius Ascalonita, initio commentariorum in Conica Apollonii. Ubi & ex Gemini Mathematicarum præceptionum libro sexto refert, ut ob conicam hanc scientiam à suæ ætatis hominibus nuncupatus sit *magnus Geometra*. Euclidis discipulos, quod & ipsum ætatem indicat, Alexandriæ audivit. A quibus cùm multa accepisset; non

difficile adeò fuit quatuor Conicorum Euclidis libros commentario illustrare, ac totidem alios adjungere: ut in universum conicorum essent libri VIII. sicut auctor est Pappus Alexandrinus libro VII. Mathematicæ Collectionis. Atque eodem libro alia quoque ejusdem Apollonii memorat. Videlicet libros duos περὶ λόγου ἀποτομῆς, *de proportionis sectione*: totidem περὶ χωρίου ἀποτομῆς, *de spatii sectione*: etiam duos διωρισμένης τομῆς, *determinatæ sectionis*: ac totidem ἐπαφῶν, *tactionum*: duos quoque νεύσεων, *inclinationum*: ac similiter duos τόπων ἐπιπέδων, *planorum locorum*. Quorum Pappus alios vocat ἐφεκτικοὺς, *in se solis consistentes*: alios διεξοδικοὺς, *extra sese tendentes*. Cæterùm fuere olim, qui Conica non esse Apollonii Pergæi, sed Archimedis putarent. Existimavit hoc Heraclius ille, qui Archimedis vitam retulit. Ejus verba inde adducit Eutocius, quibus ait, Archimedem primum omnium consignâsse elementa Conica: Apollonium autem, cùm ea sciret needum edita esse ab auctore, involâsse in illa, proque suis edidisse. Ac videtur id posse ipsius Archimedis verbis comprobari. Nam ipse operis de conicis elementis meminit, partim libro περὶ κωνοειδέων, καὶ σφαιροειδέων, ante propositionem quartam; partim in τετραγωνισμῷ παραβολῆς ante propositionem quartam. Utrobique enim ait, id, de quo loquitur, demonstratum esse in libris Conicis. Nisi quis censeat, respici Euclidis quatuor Conicorum libros: quorum Pappus mentionem facit in septimo Mathematicarum Collectionum libro. Verùm, si alienum opus signaret Archimedes, non sic loqueretur. Solet enim tum dicere, priores id demonstrasse. Et sanè Archimedi non fuisse ignotum, conos secari posse planis, quæ ad latus coni habeant inclinationem differentem, satis comprobat contra Eutocium, & alios, Guido Ubaldus initio commentarii in secundum ἰσορροπικῶν Archimedis. Quæ cùm considero, nolim de auctore multùm contendere. Et fortasse studiores Archimedis chartas nactus fuit Apollonius, atque eas perfecit. Utcunque est, ante hæc de Conicis edita ab Apollonio, imperfecta erat eorum notitia: ut tradit Eutocius Ascalonita initio Commentarii sui in Conica Apollonii. Atque, Aristæi judicio, Pappi eadem mens fuit. Conicorum hodie duntaxat libri quatuor supersunt: qui elementa totius conicæ doctrinæ continent. Eos primus transtulit Ioan. Baptista Memmius; sed infeliciter, eo quòd argumentum operis non intelligeret: unde non vidit sat manifestas Græci codicis mendas, ac sæpe pueriliter alucinatur: sicut monitum Francisco Maurolyco, præfatione in Cosmographiam suam. Operæ igitur fecit Federicus Commandinus: qui denuò Latine vertit, Bononiæque edidit, anno CIↃ IↃ LXVI. Nec tamen omnia in eo vertendo potuit Commandinus. Usque adeò corruptus erat Græcus codex. Quare in Latinis vitiosum sequi codicem est coactus; ut ipse agnoscit. Itaque Marinus Gheraldus, Patricius Ragusinus, operam non refugit restituendi codicem in genuinam auctoris sententiam, solvendique problemata: quo Apollonium quasi ad vitam revocavit; unde etiam opus suum *Apollonium redivivum* inscripsit. Alia quoque Apollonii hujus citant Proclus in Euclidem, ubi laudantur Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος ἐν τῷ Ὠκυτοκίῳ. Fortasse rescribendum τῇ Ὠκυβοῇ. Quæ vox fuerit à βοὴ significante pugnam: ut sæpe apud Homerum: ὠκυβόαι ταχυμάχαι. Et Eutocius Ascalonita libro de dimensione circuli. Eutocius hic etiam in Conica Apollonii commentatus fuit. Eum quoque commentarium Latinè vertit Commandinus. Utcunque verò nunc quatuor duntaxat Conicorum libros habeamus, sicut diximus: Arabicè tamen tres præterea ex Oriente est nactus clarissimus Jacobus Golius, antehac, in Academia Leidensi, collega conjunctissimus. Cui multum Arabicæ debent literæ, ac Mathesis universa: plura verò propediem debebunt; præsertim ubi etiam tres illi Conicorum libri viderint lucem. Quærat aliquis, quid factum sit de libro octavo. Cognoscimus de hoc ex codice Goliano: ubi ad calcem erat adscriptum, eò non fuisse Arabicè translatum; quia etiam liber ille desideraretur in codicibus Græcis, unde Arabes cætera transtulissent. Sed doctissimus Mersennius, præfatione in Apollonii Conica; quæ sunt in ejus Συνόψει Mathematicâ; Arabicè & illum exstare ait: imò omnes Apollonii libros eâ linguâ legi; sanè plures etiam, quàm enumerârit Pappus. Atque horum testem citat Aben Nedin; qui librum contexuit de philosophis Arabibus, omniumque eorum scripta memoravit, qui fuere à quadringentesimo post Muhammedem anno. Interim, (ut idem Mersennius addit) Claudii Mydorgii, patricii Parisini, ea est suspicio, tres illos Conicorum librorum, qui ab Arabibus Apollonii creduntur, non esse genuinos; verùm ab aliquo suppositos, qui sub Apollonii nomine facere voluerit fucum. Atque hoc inde colligit; quòd libro quinto primâ Proposit. in VI Apollonii non tantummodo in cono recto, sed in scaleno etiam quolibet, & portionibus quibusvis, demonstret possibilia quæque. Atque hæc de scriptis Apollonii. Meminit auctoris quoque Vitruvius lib. I cap. I. Cardanus in XVI de Subtilitate ei septimum inter subtilia orbis ingenia tribuit locum.

2. §. *Tertius eorum, quos habemus, est Archimedes Syracusanus, divini vir ingenii; qui priorum omnium luminibus obstruxit.*

Cardano lib. XVI de Subtilit. dicitur, Mathematices *non tam primus auctor, quàm inimitabilis.* Hoc multis videtur ostendisse. Patriæ enim muros diu adversus Romanos machinis bellicis tutatus fuit, classemque hostilem exussit, pice navium concipiente ignem è calore radiorum solarium reflexo per specula: ut tradit, præter Livium, Valerium, & Plutarchum, Galenus lib. III de Constitutionibus. Captis verò à M. Marcello Syracusis, Olympiadis CXLII anno primo, à milite fuit interemtus; sed contrà quàm interdixerat Imperator. De quo sic Plinius Natur. Histor. lib. VII cap. XLVII: *Grande & Archimedi Geometricæ, ac Machinalis scientiæ, testimonium M. Marcelli contigit interdicto, cum Syracusæ caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris imprudentia.* Præterea rationem invenit mixtionis auri, & argenti in corona Hieronis, Syracusani regis. Omnem rem narrat Vitruvius. Cujus verba in scholiis illustrat David Rivaltus in sua Archimedis editione*. Etiam de inventis ejus dicent Eutocius, & Diogenes Laertius. Unde præstantiam Geometriæ videmus. Nec tamen ex iis duntaxat metiri illam decet; cùm magis miranda præstari ejus beneficio possint. Pluscula Archimedis supersunt. Ut περὶ κωνοειδέων, καὶ σφαιροειδέων, nec non περὶ ἑλίκων, deque arenæ numero; qui liber ψαμμίτης inscribitur; præterea quadratura parabolæ. Adhæc libri duo περὶ ὀχουμένων†. Quos Græcè edidit David Rivaltus à Flurantia ‡ Pluribus de eo loquar in Mechanicis. Tum item tria hæc, in quæ etiam Eutocii Ascalonitæ habemus commentarios; de sphæra, & cylindro, circuli dimensio, & isorrhopica. Cuncta hæc Archimedis, & Eutocii, captâ Constantinopoli, perlata sunt in Italiam; inde à summo Mathematico, Ioanne Regiomontano, vecta sunt in Germaniam; ubi primò curâ Thomæ Venatorii ab Hervagio * fuere excusa. In secundo Eutocii commentario habemus XII Mathematicorum sententias de Deliaco problemate duplicandi cubi, sive inter duas rectas datas inveniendi medias proportionales. Ii Mathematici sunt, Plato, Hero, Philo Byzantius, Apollonius Pergæus, Diocles, Pappus, Sporus, Menæchmus, Archytas, Eudoxus, Eratosthenes, & Nicomedes. Existimabat Josephus Scaliger in Cyclometricis, peccare in eo Archimedem, quòd sua ostendat οὐκ ἐπιστημονικῶς, ἀλλὰ παραλογιστικῶς †: ut qui in Geometricis utatur numeris. Sed pro Archimede luculentam Apologeticam scripsit Adrianus Romanus: eâ ostendit, rectè ad demonstrationes Geometricas numeros assumi; propterea quòd sic non ex una scientia particulari trans-

* P. 534 & seqq. edit. Parisi. anno 1615.

† De iis, quæ in humido feruntur.

‡ Paris. an. 1615.

* An. 1544.

† Non scientiam geometricis, sed [illegible] arguendo in errorem.

transcendatur in alteram; sed adsumantur argumenta ex scientia universali, sive Arithmeticæ, & Geometriæ, communi: quod rectè fieri, abunde superiùs ostendimus; cùm Mathesin divideremus, in universalem, sive primam, & particularem, sive secundam: quarum prior tradit numero, & magnitudini communia: posterior autem vel numeri, vel magnitudinis, propria. Quantopere placuerint libri Archimedis de sphæra, & cylindro, documento illud erit, quòd sepulcro ejus ambo fuerint incisa. Quo indicio M. Cicero sepulcrum deprehendit, quod ipsi ignorabant Syracusani: ut ipse de se gloriatur Tullius. Cum libro Archimedis de arenæ numero utile fuerit jungere digressionem Christophori Clavii de eodem argumento, quam habes Commentario in Sphæram Joannis de Sacrobusto *.

* P. 237. edit. S. Gervasii anno 1608.

3. §. *Sub eodem Euergete, ac inprimis successore ejus Philopatore, atque etiam Epiphane, floruit Eratosthenes Cyrenæus, qui eruditorum τὸ βῆτα † dicebatur. Hic quantus in Geometria fuerit, cùm aliunde sciri potest, tum ex iis, quæ de duplicatione cubi reliquerat.*

† Secundus.

De isto proximè ex Eutocio dixi. Iterumque agam, ubi ad Geographiam fuerit deventum.

4. §. *Olymp. CLVIII, quâ regnare cœpit Ptolemæus Physcon, sive Euergetes II, claruit senior Hero, patriâ Alexandrinus: cujus πνευματικὰ, & alia, supersunt.*

Sed de hoc, & juniore Herone, potiùs in Mechanicis loquar.

5. §. *Quadam etiam Ciceronis, ac Pompeji, temporibus de Geometria scripsit Geminus.*

Hoc indicat catalogus librorum ex Barocciana bibliothecâ in Angliam delatus. Sed necdum vidit lucem. Quamquam verò Proclus commentario in Euclidem semper vocet Γεμῖνον, circumflexâ penultimâ: vix dubitem tamen, quin sit nomen Romanum. Sanè Gemini, Geminii, & Geminiani, celebrantur in antiquis scriptoribus, & inscriptionibus. Fuerit, credo, libertus alicujus cum hoc nomine. Plura de Gemino in Astrologis adferam.

6. §. *Quantum videre licet, claruit iisdem temporibus Theodosius Tripolites; qui partem Geometriæ de figura sphaericâ libris tribus utilissimis egregiè excoluit.*

Eos Græcè edidit, Latineque vertit, ac Lutetiæ Wecheli typis mandavit, Joannes Pena, Mathematicus Regius. Compluria ex eo Ptolemæus hausit; & Ptolemæo recentiores, Pappus, Proclus, Theon. Multa item; sed, dissimulato Theodosii nomine; exscripsit Vitellio: ob quæ tamen maxime fuit admirationi. Arabes etiam in linguam suam transtulerunt. Ex Arabico verò Latinè versus fuit a Platone Tiburtino; ut auctor est, qui de speculis ustoriis scripsit. Eaque interpretatio Venetiis excusa. Sed immane quantum ab hac tralatione abit illa Joannis Penæ; qui è Græco fonte optimâ fide convertit. Quanquam autem Theodosius hic Tripolites inscribatur, eoque nomine à Suida etiam memoretur: non dubium tamen, quin idem sit ac Bithynus ille Theodosius, professione philosophus, quem Mathematicis disciplinis, uti & filios ejus, præstitisse, ait Strabo lib. XII. Ut Pompeji Magni temporibus vixisse videatur. Nec obstat, quòd dicatur Bithynus. Nam fortasse ex Bithynia Tripolin in Africam abiit, atque ibi sedem fixit. Quomodo Hipparchus eidem Straboni est Bithynus; qui Ptolemæo, & aliis, est Rhodius. Scripsit etiam περὶ οἰκήσεων ‡, & libros II περὶ ἡμερῶν, καὶ νυκτῶν *. Quæ Græcè in Bibliotheca Regiâ Lutetiæ adservantur. Latinè Argentorati edi curavit Petrus Dasypodius, an. CIƆ IƆ LXXII.

‡ De habitationibus.
* De diebus & noctibus.

7. §. *Trajani temporibus Romæ clarus Menelaus, Geometra eximius: cum cujus observationibus suas confert Ptolemæus in magna συντάξεως opere.*

Hic in Sphæricorum libris magna ex parte triangulorum doctrinam complexus fuit. Sed de hoc in Sphæricis dicam pluribus.

8. §. *Theodosio Magno imperante, (qui anno Christi CCCXCV vitâ excessit) post Heronem seniorem præcipue ex veteribus, clarus Pappus Alexandrinus; qui octo μαθηματικῶν συναγωγῶν * libros reliquit: sed duo primi videntur deperiisse.*

* Mathematicarum collectionum.

Tertius liber inter alia occupatur in exsolvendo problemate Deliaco de duplicatione cubi; sive de variis rationibus inter duas lineas rectas inveniendi medias proportionales. In sexto illustrat Theodosii sphærica: uti in septimo varia Apollonii Pergæi. Octavus est mechanicus: atque ipse fatetur, pleraque se hausisse ex Herone. Sex hosce libros, qui Libitinam effugerunt, Latinè reddidit, castigavit, & uberi commentario explicuit, Federicus Commandinus Urbinas. Posthumum verò hoc opus in lucem prodiit Pisauri anno CIƆ IƆ LXXXVIII: idque curâ Francisci Mariæ II Urbinatium Ducis: absque quo fuisset, tardiùs in manus hominum venisset, duabus sororibus, Commandini hæredibus, gravi lite distractis; ut gener ipse scribit. Ex Mersennio † cognosco, Græce Pappum exstare in Bibliotheca Dom. Lescuyer, Galli, Senatoris eximii.

† Præfat. in synopsi Mathematicam.

9. §. *Iisdem senioris Theodosii temporibus floruit Theon Alexandrinus: cui multum debet elementorum volumen Euclidi tributum.*

Non quasi Euclides, ut quidam ineptè censent, solas scripserit conclusiones; demonstrationes autem reliquerit aliis, quas Theon idcirco addiderit. Ac longè minùs, quasi nullæ sint partes Euclidis; sed Theon, & conclusionum, & demonstrationum, auctor sit. Quæ sententia eo refellitur, quòd Proclus, & Boëthius; imò & Alexander Aphrodiseus, qui Theone antiquior fuit; multa Euclidi tributa iisdem verbis, atque eodem ordine, sub Euclidis nomine citent. Vera autem de hoc opinio est, quòd Theo novam Euclidis editionem adornârit; in qua Euclidea & meliùs digesserit, & aliquot locis auxerit. Quod ita esse, ostendit pluribus Savilius prælectione secundâ in Euclidem. Præstantissimus hic Mathematicus filiam habuit Hypatiam, ingenio præstantem, & Philosophiæ, atque Astrologiæ, intelligentissimam; quæ in schola Platonicâ, à Plotino per sesquisæculum deductâ, successit. Ad eam sex septem exstant Synesii epistolæ: quæ nunc quidem inscribuntur, Ὑπατίᾳ τῇ φιλοσόφῳ *; nunc vero ἁπλῶς, τῇ φιλοσόφῳ †. Porrò de ipsa etiam Geometria bene voluit mereri. Nam commentarium fecit in Conica Apollonii; ut auctor est Suidas. De tristissimo præstantissimæ feminæ exitu; qui incidit in VIII annum Theodosii junioris, Christi verò CCCCXV; vide, quæ Socrates scripsit Histor. Eccles. lib. VII cap. XV. Atque hæc satis parentis etiam ætatem docent. Quam & ipsam ex MSo codice ad Euclidem comprobat Savilius prælect. prima ‡.

* Hypatiæ philosophæ.
† Simpliciter sic, philosophæ.
‡ Cap. 2.

10. §. *At non item ætatem dicere possumus Sereni Antinsensis: multum licet laudis meruerit; duobus ad Cyrum libris. Quorum prior est de sectione cylindri, alter de sectione coni per verticem, quâ variæ triangulorum species constituuntur.*

Nimirum, cùm vulgo persuasum foret, ut Serenus

 ipse

ipse ait, *transversam cylindri sectionem longe diversam esse ab ea sectione coni, quæ ellipsis appellatur:* priori libro sibi ostendere proposuit, *cylindri recti lectionem eandem esse, quæ ellipsis recti coni.* Posteriori verò, *cum sectio conorum, quæ per verticem fit, triangula in conis constituat,* ostendit, *quam ea res variam, ac pulcram, habeat considerationem.* Ac facere se id ait, quia doctrina hæc profundiore indigeret Geometriâ; priores verò eam inexplicatam reliquissent. Græcè in quibusdam Bibliothecis Manuscriptus superest. Promiserat ejus editionem Franciscus Maurolycus: verùm mors prævenit. Bene autem est, quòd Latine vertit, ac commentario illustravit, Federicus Commandinus Urbinas. Unà cum Apollonio Pergæo Bononiæ editus est anno CIↃ IↃLXVI. De Græcis Geometris hæc dicta sunto. Plures supersunt; de quorum plerisque obiter in mixtæ Matheseos scriptoribus loquar.

CAP. XVI.

DE GEOMETRIÆ SCRIPTORIBUS Latinis, & Arabibus; præcipuis etiam ad nostra usque tempora deductis.

1. §. *De Latinis nunc videamus, ac pariter Arabibus. Latinorum, ut arbitror, primus, Terentius Varro de Geometria librum reliquit ad M. Cælium Rufum.*

Uti est apud Frontinum de limitibus agrorum. Sive, ut in aliis est libris, ad Sylvium Rufum. Si prius placet; fuerit is, quem Cicero oratione, quæ exstat, defendit; ac cujus, in epistolis ad familiares, liber octavus ad Ciceronem exstat. Ejus vitam studiose initio Commentariorum in hunc Cælii librum Paulus Manutius collegit. Præterea *Mensuralium Varronis* meminit Priscianus lib. x; ubi inde verbum *infio* adducit.

2. §. *Verùm Varronis nihil hodie exstat. Ex iis verò, quos habemus, longo post tempore præter Severinum Boethium, cujus duo supersunt de Geographia libri, præterea vixere duo; sed qui non multùm juvare Geometriæ studiosum possint. Prior est Aurelius Cassiodorus: qui anno claruit IↃXXX, ac Theoderico, Italiæ regi, ab epistolis fuit. Hujus opusculum exstat de IV disciplinis Mathematicis; Arithmeticâ, Musicâ, Geometriâ, Astronomiâ. Nec minùs brevitate nimiâ spem legentium penitùs destituit Martianus Capella; qui vel par, vel suppar, Cassiodoro videtur. Ejus liber sextus de Geometria inscribitur. Sed totus pene absumitur in Geographia, sive locorum potius historiâ: quam & ipsam jejunè satis tractat. Solum extima paucella pagina de Geometria tradunt quædam pervulgata.*

De Cassiodoro plura diximus lib. II de Historicis Latinis, cap. XIX. De Martiano egimus ejusdem operis lib. III inter scriptores ætatis incertæ. Ajunt paullò ante sexcentesimum vixisse annum. Sed ex Codd. Mssis cognoscimus, jam Justiniani ævo ex mendosissimis codd. Romæ fuisse recensitum a Meliore Felice, Rhetore. Quare si non antiquior fuerit Cassiodoro; saltem multò junior esse non possit. Vide &, quæ de eo afferam cap. XXXIV, quæque dicimus in Poetis Latinis.

3. §. *Anno CIↃL floruit Hermannus Contractus, Comes Heringensis; filius Volfradi Comitis, cœnobii S. Galli monachus; qui, inter cætera, de quadratura circuli scripsit.*

Ætatem inde cognoscimus, quòd perduxerit Chronicon suum usque ad annum CIↃLIII. Plura de hoc in historicis Latinis adduximus lib. II, cap. XL.

4. §. *Arabum etiam jam ab eo tempore, quo Saraceni, constituta, pacataque Republicâ, se Matheseos studiis dederunt. In hacce scientiâ studium eluxit. In hisce Machometi Bagdedini: cui adscribitur liber de superficierum divisionibus.*

Is à Ioanne Dee Londinensi, & Federico Commandino Urbinate, una cum ejusdem Commandini de eadem re libello, Pisauri prodiit Italicè anno CIↃ IↃLXX, apud Hieronymum Concordiam. Sed enim meritò ambigitur, an non hic liber sit Euclidis, & Arabicè translatus. Nam Euclidem de divisionibus scripsisse, auctor est Proclus in Euclidem. Aliqui etiam ætatem seu Bagdedini, sive Bagdanini, hujus, in dubium vocant. Vixisse enim arbitrantur, anno non IↃCCL, sed paullo post annum IↃCCCC.

5. §. *Alchindus Arabs libellum reliquit sex quantitatum.*

Quo nihil ingeniosius: ut Hieronymus Cardanus ait lib. XVI Subtilitatum: ubi & inter XII subtilis orbis ingenia decimum Alchindo locum defert.

6. §. *Imò Euclidem Latini prius ex Arabico translatum habuere, quàm ex Græco fonte.*

Quemadmodum & ante CC, & infrà, annos, non alia Aristotelis, Galeni, Ptolemæi, aliorumque multorum, interpretatio in manibus erat, quàm ex Arabica versione Latinè, vel semibarbarè potiùs, expressa.

7. §. *Ex Arabico autem vertit Ioannes Campanus.*

De quo sic Raphaël Volaterranus scribit lib. XXI: *Post veteres illos Mathematicos primus effulsit circa Salutis annum XI.* Hunc *Philosophum, & Astrologum, omnium opinione, suo tempore celeberrimum*, vocat Trithemius in scriptoribus Ecclesiasticis: atque addit, *dici claruisse sub Henrico Rege* III, *anno Domini* CIↃXXX. Sed Franciscus Maurolycus Messanensis, præfatione Cosmographiæ ad Bembum, objicit ei, quòd terminos Euclideos subinde perverterit. Caussam aperit Christophorus Clavius; qui præfatione in Euclidem, in eo reprehendit, quòd *secutus in omnibus sit traditionem Arabum, qui magna ex parte Euclidis ordinem, & methodum, perverterunt, verbaque propositionum ejusdem locis non paucis immutârunt; ut verus, germanusque auctoris sensus, perdifficile possit intelligi.* Scripsit etiam de quadratura circuli. Item de compositione quadrantis. Nisi duo fuere Campani Mathematici: de quo in Astrologis agam cap. XXXV, §. 25.

8. §. *Etiam anno hoc CIↃCXXX Athelardus, sive Adelardus, Anglus, monachus Bathoniensis, Euclidis Geometriam ex Arabico transtulit Latinè.*

Msus exstat Oxonii in Collegio Trinitatis. Vir fuit in omni penè studiorum genere volutatus. Etiam ex Arabico vertit Erichthatarim; qui est de VII planetis. Nec Arabice scivisse, mirandum: quando non modò Galliam, Germaniam, Italiam, adiit: sed etiam Hispaniam, Ægyptum, Arabiam ipsam. Multa & ipse scripsit; in his librum de VII artibus liberalibus. Plura de eo in Astrologis dicemus.

9. §. *Anno Chr. CIↃCCLX magna fuit existimatio Alberti M. viri genere illustris, doctrinâque illustrioris: qui, inter alia, libros IV de Arithmeticâ, Geometriâ, Musicâ, & Astrologiâ, scripsit.*

Ortus fuit è Sueviæ regulis Bolstatensibus. Parisiis, & Coloniæ Agrippinæ, docuit; discipulumque habuit Thomam

mam Aquinatem. Cogentibus Urbano IV. & Rodolpho Imper. factus est Episcopus Ratisponensis. Anno obiit CIↃCCVIII. ætatis LXXXVII.

10. §. *Anno* CIↃ CCCC XL, *videlicet tempore Nicolai V, & Concilii Basileensis, ac* XXIV. *annis sequentibus, magno etiam ob Mathesin in pretio fuit Nicolaus de Cusa, episcopus Brixionsis, & presbyter Cardinalis, titulo S. Petri ad Vincula.*

Vir tantus, ut, quemadmodum de eo censet Faber Stapulensis, Mathematicas *disciplinas nemo profundius penetrârit:* quippe, ut subdit idem, *quæ ante omne ævum latuerunt, maxima sacra Matheseos mysteria aperuerit.* Inter cætera ejus Mathematica exstat *liber de transmutationibus Geometricis:* alter *de quadratura circuli:* item alius *de una recti, curvique mensura.* Quâ fit, ut *recta linea tot pedes habeat rectos, quot arcus curvos.* Cusanus dictus à Cusa, pago natali in diœcesi Trevirensi, ad ripam Mosellæ, & Ursi-castri, in honorem S. Nicolai à se exstructi, reditibus, & prædiis ditati, bibliothecâ etiam instructi. Obiit anno CIↃ CCCC LXIV. ætatis suæ LXIII.

11. §. *Anno Christi* CIↃ CCCC LXIV. *Joannes Millerus sive Molitor, à patria dictus Regiomontanus Venetiis librum de Triangulis scripsit: etiam Nicolai Cusani Cardinalis librum de quadratura circuli refutavit.*

Laus ea est Regiomontani, quòd ante eum nemo absolutè adeò tradiderit triangulorum planorum, & sphæricorum, scientiam: quâ quid utilius, ac necessarium magis partim ad dimensiones locorum terrâ, marique; partim ad Ptolemaicam, & Copernicanam doctrinam de revolutionibus orbium cælestium? Et hæc quidem ille Venetiis. Romam deinde, quò cum Bessarione Cardinale, post obitum Purbachii, profectus fuerat, abiit: ubi gravia ei certamina fuere cum filiis Georgii Trapezuntii, propterea quòd alucinationes patris ostenderat, partim in Ptolemæo vertendo, partim commentario in Theonem, commissas. Obiit anno, ut aliqui censent, post millesimum, & quadringentesimum. LXX. ut alii; septennio pòst; quod Bucholcherus putavit: imò sunt, qui mortem protogent in annum CIↃ CCCC LXXXIX. ut Albertus Crantzius. Pluribus de Regiomontano agam in Astrologis cap. XXXV. §. 45.

12. §. *Circa annum* CIↃ CCCC LXXX. *honestum in Mathematicis locum obtinuit Joannes Wernerus: cujus in Geometricis, Geographicis, & Astrologicis, complura supersunt.*

In his de elementis Conicis; de modis duplicandi cubum; de sectione sphæræ sub data ratione; quatuor item de triangulis libri, & alia. Adversus Wernerum, clarissimum Noribergensium Mathematicum, disserit Franciscus Barocius, in opere de problematis admirandi demonstratione *.

* Digressione contra Wernerum, pag. 175. & 4. seqq.

13. §. *Anno* CIↃ CCCC XC. *omni studiorum genere eminebat Hermolaus Barbarus, Aquileiensis Patriarcha; qui cum alia multa, tum etiam quæstiones Geometricas, scripsit.*

Majus tamen nomen sibi peperit aliis: imprimis castigationibus Plinianis; quas Romæ jam Cardinalis edidit anno CIↃ XCIII. Plura de eo vide in nostra Latinorum Historicorum Historiâ.

14. §. *Albertus Durerus claruit anno* CIↃ IↃ, *ac Geometricarum Institutionum libros reliquit: atque ejus scientiæ beneficio picturam, qua arte excelluit, ad severiorem legem restrinxit, ac prope absolvit.*

Natus Noribergæ anno CIↃ CCCC LXXI. atque ibidem obiit anno CIↃ IↃ XXVIII.

15. §. *Anno* CIↃ IↃ, *ac deinceps, claruit Bartholomæus Zamberius Venetus: qui cum videret, quantum Campani expositio abiret a codice Græco, operæ se facturum putavit, si de fonte Græco exprimeret Euclidem.*

Ejus versionem Parisiis excudit Henricus Stephanus senior, anno CIↃ IↃ XXVI. idque ex recognitione Michaelis Pontani. Posteaque Euclides cum utraque illâ, unâ Campani, alterâ Zamberti, tralatione, excusus fuit ab Hervagio anno CIↃ IↃ XXXVII. Additaque, ex eâdem Zamberti interpretatione, alia Euclidis complura. Idem Euclidis Optica, Catoptrica, Phænomena, & Data, Latine reddidit; ut dixi, cùm de Euclide * ageremus.

* In addendis pag. 54. vers. 23.

16. §. *Ac Zamberius quidem vir erat Græce sciens: sed cum Mathesin minus intelligeret, videre non valuit Græci codicis mendas; eoque non potuit non multa perperam transferre. Sæpeque Euclidis terminos pervertit.*

Quod de eo judicium est, ut aliorum, sic Francisci Maurolyci Messanensis Siculi, præfatione Cosmographiæ suæ ad Bembum.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ X *claruit Carolus Bovillus Veromanduus Samarobrinus. Multa admodum posteris reliquit: in iis de quadratura circuli, & sex libros introductionis Geometricæ: item de Mathematicis, sive Geometricis, corporibus.*

Uti & de Mathematicis supplementis: & Mathematicum opus quadripartitum. Plura de eo referam cap. LII. §. 3.

18. §. *Anno* CIↃ IↃ XX. *claruit Petrus Cirvellus, Daroca natus Celtiberorum oppido; qui præter ea, de quibus in Astrologicis dicam, notas in Euclidem, ut & Compendium quatuor disciplinarum Mathematicarum, reliquit.*

Theologus fuit, ac præterea de superiore loco Mathesin professus est in Academia Complutensi, recens erectâ à Francisco Ximenes, primùm monacho Ordinis Minorum de Observantia, inde Archiepiscopo Toletano, atque anno CIↃ IↃ VII. à Julio II. creato presbytero Cardinale tit. S. Balbinæ. Atque hoc eò lubentiùs adjeci, quia illius curæ Biblia Complutensia, opus nunquam satis laudatum, debemus: prætereaque Petrus Cirvellus illi per fuerit familiaris. Ximenii Cardinalis vitam scripsit Alvarus Gometius: cujus lib. IV. hoc etiam Petri Cirvelli refert ἀπόφθεγμα, quod Compluti esset in ore multorum: *Nullum se diem suavius transigere, quam cum populus taurobolis, aliisque ludis, distentus, studium minime impediret.* Equidem non dissimile de me cogitare soleo, pluvio ac turbido cælo; quo, ob cessationem assidue interpellantium, mihi esse solet tanto mens tranquillior, quanto minùs serenum pacatumque cælum, nisi tam horrida sit tempestas, ut à studiis avocet cogitatio periclitantium mari.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ XXV. *ac* XXX. *proximis, claruit Orontius Finæus, qui de geometria scripsit libros duos, item demonstrationes in sex libros priores Euclidis. Adhæc de quadratura circuli inventa, & demonstrata; de circuli mensura, & ratione circumferentiæ ad diametrum; de multangularum omnium, & regularium figurarum descriptione; aliaque.*

Primus hic Mathesios regius in Galliis professor fuit. Cæterum in Euclide suo nullam Græci codicis habuit rationem. Etiam Arabicam magis tralationem, quàm Græcum contextum, sequitur. Obiit anno Chr. CIƆ IƆ L. paullò major sexagenario.

20. §. *Anno* CIƆ IƆ LV. *magno in pretio erat Jacobus Peletarius, ingens Cenomanorum decus. Qui itidem commentatus in Euclidem fuit.*

Sed uti Orontius, ita hic quoque, magis Arabicam sequitur versionem, quàm textum Græcum. Scripsit etiam de dimensione circuli, deque contactu linearum, nec non de duabus lineis in eodem plano neque concurrentibus, neque parallelis. Memoriam etiam sui reliquit libris de constitutione horoscopi: adhæc compendio detractionibus astronomis: item cognoscendis memoriâ solâ calendis, nonis, idibus, festis mobilibus, locoque Solis, & Lunæ, in Zodiaco. Uti Orontii, ita hujus quoque elogium, apud Scævolam Sammarthanum habes. Ob pluscalos tamen errores ejus satius fuerit lectioni ejus conjungere Antidotum Petri Nonii; quod est de erratis Orontii.

21. §. *Eodem tempore ingenio, doctrinâque, in Mathesi præluftris erat Nicolaus Copernicus. Qui, inter cætera, canonem de triangulis consignavit.*

Imprimis verò memoriam posteri temporis sempiternam consequetur opere revolutionum: de quo in Astrologis fusiùs loquar.

22. §. *Nec jam eo tempore vile decus tenuit Copernici discipulus Georgius Joachimus Rheticus; qui, non contentus edere grande præceptoris opus de revolutionibus orbium cælestium, ipse canonem triangulorum conscripsit.*

Sed hunc, ut postulârat Rheticus, absolvit Valentinus Otho, Frederici IV. Electoris Mathematicus. Postea quoque Bartholomæus Pitiscus Silesius emendavit. Etiam Rheticus incredibili labore ac sumtu supputavit canonem sinuum ad radium 1. 00000. 00000, 00000. Et ad dena quæque scrupula secunda Quadrantis. Unà cum sinibus primi, & postremi gradus, ad eundem radium, & ad singula scrupula secunda quadrantis, adjunctis ubique differentiis primis, & secundis, atque, ubi res tulit, etiam tertiis. Quam summi viri operam Bartholomæus Pitiscus Grungerbentis Silesius Francofurtensibus Hofmanni typis divulgavit anno CIƆ IƆ CXIII. Plura de Rhetico in Astrologis dicentur.

23. §. *Anno* CIƆ IƆ LII. *Philippus Apianus patri suo Petro Apiano Ingolstadii in docendâ Mathesi successit. Inde anno* CIƆ IƆ LXVIII. *decessit religionis ergo. Anno* CIƆ IƆ LXX. *Tubingæ cæpit profiteri; ac per annos* XIV. *ingenti cum laude docuit. Multa quoque in Astrologia, ac universa Mathesi, scripsit.*

Compluria tamen, morte præventus, perficere non potuit: ut sunt Sciothetica, Geodæsia, Optica, Gnomonica, Horologica, Meteoroscopice, Dioptrice, Horoscopia, aliaque. De hoc etiam in Geographis agendi se offeret occasio.

24. §. *Anno ejusdem seculi quinquagesimo quinto, & exinde ad usque* LXXII. *ut eloquentia studio, ita Mathesios, floruit Petrus Ramus Veromanduus; præsertim Arithmeticæ, & Geometriæ. Ac Arithmetices quidem* II, *Geometriæ* XXVII. *libros reliquit. Quos ut emendatiores haberemus, Lazari Schoneri opera effecit.*

Quid post Euclidem in Geometria præstandum sibi putârit P. Ramus, fuse exponit idem Schonerus, epistola ad Illustrissimum principem Mauritium, Landgravium Hassiæ; quam quinque Ramææ Arithmeticæ, & XXVII. Geometriæ libris, præmisit. *Mathesios materia est primum Arithmetica de numero; tum Geometrica de magnitudine. Ergo P. Ramus, quod erat Arithmeticum, jubente artis ipsius definitione, Arithmeticæ subjecit; & inclusit sic, ut neque omitteret, quæ essent necessaria; neque inculcaret superflua. Id in definitionibus, propositionibusque suis, Euclides, sive Theon, elementorum ante P. Ramum auctor, non omnino fecit; cum numerandi principia, additionem, subductionem, multiplicationem, divisionem, sine quibus cognosci, & exerceri ars non poterat, præteriit; cum alligationem neglexit; cum Arithmeticam proportionem, aut non agnovit, aut suo nomine nunquam nominavit, nusquam definivit. Hujusmodi defectus perquam graves accidere discentibus necesse est. De numeris porro nihil a P. Ramo bis dictum, nihil denuo inculcatum. At Euclides, quæ in quinto libro dixerat, iisdem in septimo iterans, creare se fastidium lectori non sentit. Quare Arithmetica materies P. Ramo, quàm Euclidi, lectior est; quæque copiâ melioris largitate desiderii magis satisfaciat. Quid vero in Geometria, cujus nomine stereometria quoque continetur, qualis P. Ramus est? Lineam docet non modo rectam, sed etiam curvam; neque curvam tantum peripheriam, sed etiam helicem, agnoscit: helicem vero dissimulat Euclides. Superficiem tum planam, tum gibbam, habet Ramus: Euclides hic duplicis defectûs inopiâ laborat. Nam in planorum doctrina dimensionem circuli nullam producit: de gibba verò superficie ne suspicatur quidem. Sic in solidis ortum pyramidis, sphæræ, coni, cylindri, cum diligenter attendat P. Ramus: Euclides id ad se pertinere minùs arbitratur. Inopia igitur Geometrica Euclidem Ramo facit inferiorem. Sed redundantia Geometricorum redditne partium Euclidis alicubi deformem? certè. Nam cum librorum ejus nullus sit major decimo, qui Geometricos antecedentes quinque propemodum æquet magnitudine: nullus est inutilior; nullus, qui bona ingenia magis ab his studiis deterruerit. Abjecit hæc monstra P. Ramus; idemque, ob eandem caussam, deinceps è stereometria vix tertiam partem retinuit. Atque hæc in Euclide Mathematica duplex redundantia cùm sit in propositionibus Arithmeticis, & Geometricis tam gravis: in demonstrationibus, quæ propositionibus adjuncta sunt, longe gravior est.* Ac de hac etiam parte multa subjungit: sed exscribere cætera piget. Cui ista non sufficiunt, ex auctore ipso petat reliqua. Nec propterea vel Ramo, vel Schonero, per omnia adsentior. Pulcrè de Mathesi meritum esse Ramum, non diffiteor. Sed nec vel Schonerus, vel Ramus ipse, modum tenuit in Euclide culpando. Ut cùm ita inclementer Ramus tractat eum, quia initio non definiat Geometriam: quasi id non satis fuerit perspicuum; quasi etiam id non ad artis naturam potiùs, quam præcepta ejus, pertineat. Item repudiat, ac culpat, quòd Euclidi centrum definitur in circulo illud punctum, a quo omnes rectæ ad peripheriam deductæ sunt æquales. Peccari hic ait adversus legem καθόλου πρῶτον: eoque definiri debere, punctum in figura medium. Quasi in triangulo punctum ullum sit, unde lineæ ad latera trianguli ductæ sint æquales. Interemtus hic vir fuit in laniena Parisiensi anno CIƆ IƆ LXXII. inque propinquum Sequanam conjectus; idque a discipulis Carpentarii, barbaro more, in gratiam, ut creditur, præceptoris, imò, ut ajunt, ejus hortatu; viri in Platonica quidem, & Aristotelica philosophia egregii; sed qui perpetuam Aristotelis insectationem ferre in Ramo minimè potuisset: unde illud plusquam Vatinianum adversus eum odium exarsit.

25. §. *Iisdem temporibus in pretio fuit nobilis Gallus, Franciscus Foxius Candalla; qui cum videret, multos Arabicâ Euclidis tralatione erroribus variis implicari;*

plicari; nec immunes esse ab hoc vitio ipsos Matheseos doctores; quales in Gallia ipsa Orontium, & Peletarius, fuissent: denuo Euclidem transtulit ex Græco.

Interim in eo meritò culpatur, quòd nimium sibi in vertendo permiserit; ac imprimis, quòd, demonstrationibus Græci codicis desertis, suas pro iis substituerit. Summus interim vir fuit, deque Mathesi hoc etiam nomine præclarè meritus, quòd, paucis, priusquam obiret, mensibus, insigni liberalitate Burdigalæ professionem instituerit Mathematicam. Hoc etiam illi debemus, quòd Euclidi de suo addiderit librum sextumdecimum. Obiit nonagenarius an. CIƆ IƆ XCIV, eo ipso, quo Galliarum Rex Henricus IV. inunctus fuit. Vide de eo elogia Scævolæ Sammarthani.

26. §. *Anno* CIƆ IƆLXXII *claruit Federicus Commandinus Urbinas. Modestior hic Candallâ in vertendo Euclide fuit. Siquidem is Græcos codices bonâ est fide secutus, nisi loca essent corrupta: & præclaro eum insuper commentario illustravit.*

Is Pisauri editus anno CIƆ IƆ LXXII. Sanè inter Euclidis interpretes, Candalla hic, &, de quo mox dicam, Christophorus Clavius, palmam præripuere cæteris. Nec Euclidem modò transtulit; sed etiam Apollonii Conica, Aristarchum Samium, Bagdadinum de divisione figurarum, Heronis spiritalia, & Pappum Alexandrinum.

27. §. *Anno* CIƆ IƆLVII. *Conradus Dasypodius, Matheseos apud Argentinenses professor, Euclidem explicuit, & edidit: Heronem item Alexandrinum de vocabulis Geometricis Græcè, cum tralatione suâ, publici juris fecit.*

Plura de eo in Opticis referam.

28. §. *Anno* CIƆ IƆ LVIII. *Heidelbergæ in Græcarum literarum professione Jacobo Micyllo successit Gulielmus Xilander;* vir Philosophicis, & Mathematicis studiis, clarus; *ut de eo scribit Thuanus*.*

* Adam. 1575.

Psellum de quatuor disciplinis Mathematicis vertit Latinè. Ad Arithmeticen particulatim pertinent, quæ de Diophanto ab eo Latinè reddito superiùs dicebamus. Algebram etiam reliquit. Hujus verò loci est, quòd sex libros Euclidis è Græcis transtulit Germanicè, ac commentariis illustravit. De Geographicis inferiùs loquar. Obiit Heidelbergæ anno CIƆ IƆ LXXVI, annos natus XLIV.

29. §. *Ab anno Christi* CIƆ IƆ LXXXV, *usque ad* CIƆ IƆXC, *Romæ sedit Sixtus* V: *qui Pontifex bene est de studiis meritus, cùm aliis nominibus; tum etiam prælo Arabico, quod antea in Europa erat nullum. Id institutum Romæ anno* CIƆ IƆ LXXXIX. *atque hoc loco à nobis memoratur, quia primùm eo prælo prodierit Arabicè Euclides.*

Uti & Avicenna, & quatuor Euangelistæ, & alia.

30. §. *Anno* CIƆ IƆ XC. *Simon Stevinus Brugensis scripsit doctrinam triangulorum, & libros sex praxios Geometricæ.*

Hæc, aliaque ejus hypomnemata Mathematica Latinè vertit sæpius nobis opere hoc memoratus Willebrordus Snellius. Plura de Stevino promam in Astrologis, Geographis, & Mechanicis.

31. §. *Adrianus Romanus Lovaniensis, Eques auratus, ac Medicus Cæsareus, jam claruit anno* CIƆ IƆ XCIII. *Anno* CIƆ IƆ XCVII. *Wirceburgi edebat ea, quæ ad Archimedem scripsit. Anno autem* CIƆ IƆ CX *in nova Zamoscii urbe Mathesin profiteri cœpit. Multa in Geometrî, plura in reliquâ Mathesi reliquit.*

Ejus, inter alia sunt, methodus Polygonorum, canon triangulorum sphæricorum, & alia. Dum ad aquas Spadanas proficiscitur, moritur Moguntiæ an. CIƆ IƆCXVI. Iterum de eo dicendum erit in Astrologis.

32. §. *Anno* CIƆ IƆC. *eruditis omne punctum ferre visus fuit Christophorus Clavius Germanus Bambergensis, Matheseos Romæ professor.*

In quâ variis monumentis nominis sui decus ad posteros propagavit. Ad Geometriam pertinent commentarii ejus in Elementa Euclidis. Adhæc Geometria Practica. Item liber de figuris isoperimetris. Idem non modò Theodosii Tripolitæ sphæricorum libros III illustravit: sed ipse etiam scripsit de binis lineis tangentibus, & secantibus, triangula, rectilinea, & sphærica.

33. §. *Anno Chr.* CIƆ IƆ XCIV. *Jacobus Christmannus, professor Academiæ Heidelbergensis, vir ut literis Hebrais & Arabicis, ita Mathematicis quoque disciplinis, præclarè excultus, edidit tractatum Geometricum de quadratura circuli, ut Cyclometrica Josephi Scaligeri convelleret.*

Plura de eo in Astrologis dicam.

34. §. *Anno* CIƆ IƆ XCIX. *Bartholomæus Pitiscus Grunbergensis, Silesius, edidit libros quinque trigonometria, sive de dimensione triangulorum. Iterumque, & auctiùs,* CIƆ IƆ CXII.

Præcipuos autem dimetiendi modos, atque expeditissimos, ille tradit vel per quadrangula, vel per triangula rectangula. Etiam eopse an. CIƆ IƆ CXII divulgavit canonem triangulorum, ut vocat, emendatissimum, & ad usum accommodatissimum, qui ad trigonometriam pertineret.

35. §. *Anno* CIƆ IƆ CXX. *in Frisia Academia Franekerana Mathesin docuit Adrianus Metius Alcmarianus; cujus exstant Geometriæ libri sex. Uti & liber de trigonometria planorum.*

Sive de resolutione triangulorum, auxilio canonis triangulorum per auream proportionum Arithmeticarum regulam; quæ, tribus quibusque datis facit, ut ex quatuor numeris inter se proportionalibus inveniatur quartus. Librum quoque reliquit de usu circini, & regulæ proportionalis. Usus verò is consistit in lineis rectis, & circularibus dividendis; nec non figuris planis, & solidis dimetiendis, aliisque operationibus Geometricis. Fratrem habuit Jacobum Metium, qui telescopium Batavum reperit. Et ille quidem perspicillo hoc solùm usus in terris: ut in turribus dimetiendis, quæ tribus, quatuorve milliaribus abessent. Sed Galilæi de Galilæis illa laus est, quod hunc tubum Batavum cælo admovit, & tot præclara hoc telescopio reperit in planetarum numero, atque aliis.

36. §. *Anno* CIƆ IƆ CXIII. *Willebrordus Snellius à Roien Leidæ in patris Rodolphi Snellii, Matheseos professoris, suffectus fuit. Latinè vertit Apollonii Pergæi libros de sectione determinatâ, & de rationis ac spatii de sectione. Ipse cùm alia in Mathesi scripsit, tum Cyclometricum, sive de circuli dimensione.*

sione. Post ejus excessum etiam in lucem prodiere Canonica Triangulorum doctrinæ libri IV. Unde triangulorum, tum planorum, tum sphæricorum, expedita est dimensio.* * Leidæ an. 1627.

Quo, ut de eo censet Mersennius, videtur perfecisse Archimedis librum de circuli dimensione. De eo iterum in Geographis dicendum erit. Summus omnino vir fuit, quod non solùm omnes vident ex tot ejus præclaris ingenii, doctrinæque monumentis, sed longè nos meliùs perspeximus, cùm familiariter illo collega amicissimo in Academia Lugduno-Batava uteremur: ac sæpe cùm de aliis, tum imprimis de rebus Astrologicis, sermo nobis esset. Magno nostro, imò totius Reip. literariæ dolore, decessit anno CIↃ IↃCXXVI; cui hoc qualicunque epigrammate parentavimus:

Mens Snelli cognata astris, contermina mundo,
Dimensa est terras, æthereasque plagas.
Omnia lustrârat, nisi quæ mortalibus ægris
Scire nefas, necdum sed satiata fuit.
Cui vicisse leve est homines, miscetur Olympo,
Ut superis sese gaudeat esse parem.
Et nunc, quas oculis terras Natura negârat,
Diffusas latè spectat ab arce poli:
Et quæ nec serâ numeremus sidera nocte,
Sub pedibus clarâ conspicit illa die.

Non facilè dixerim, quàm multi præterea animo obversentur præcellentes nostræ ætatis Geometræ, quibusque ejus scientiæ gnaris laudatissimi. In his est vir nobilis, C. Mydorgius: cujus Conica Apollonium Pergæum superare, judicium est Marini Mersennii in Hydraulicis‡. Item Bonaventura Cavallierus, cujus ingenium, doctrinaque abundè elucet ex Geometria per indivisibilia. Unde subtilissimum idem Mersennius vocat præfatione Mechanicorum. Adhæc Lucas Valerius libris tribus de centro gravitatis solidorum. Quo de opere præclarè admodum idem Mersennius judicat in Synopsi Mathematica*. Hoc opere, ut inquit, *ostendit centrum gravitatis non solum conoidis parabolici, sed etiam hyperbolici, & frusti utriusque, & portionis utriusque conoidis, & portionis frusti, & hemisphærii, & hemisphæroidis, & sphæroidis uno, & duobus parallelis abscissa.* Laudat quoque hoc volumen, *& magno esse acumine præscriptum*, ait Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum †. Quid jam dicam de Claudio Richardo, professore regio in Academia Madritensi? qui ante biennium, videlicet anno CIↃ IↃCXLV, commentarium reliquit in Euclidem, Isidorum, Hypsiclem Alexandrinum de corporibus regularibus, Procli propositiones Geometricas, & proportionales inter duas datas rectas. Alterum item volumen in Zenodorum de figuris isoperimetris, in opera Archimedis, Apollonium Pergæum, & Serenum Antinsensem. Adhæc tertium in Theodosium Tripoliten, Menelaum de triangulis Sphæricis, & Pappi Alexandrini propositiones Geometricas. Quid item addam de Gregorio à S. Vincentio, Societatis Jesu Theologo? qui hocce anno CIↃ IↃCXLVII de quadratura circuli nobile edidit volumen? Quis finis erit, si persequi velim tot nostri temporis nomina præclarè de Geometria, ac reliquâ Mathesi, merentium? Quare planè satius puto, si eos nominandi curam aliis relinquam qui meliùs nobis sciant suo singulos pretio æstimare.

‡ P. 193

* P. 405.

† Pag 63.

37. §. *Interim post tantorum virorum experimenta, ac demonstrationes, eamque instrumentorum copiam, quam hodie habemus, nihilominus superesse videntur in hac arte, quæ necdum perfectionem suam fuerint consecuta.*

Talis est quæstio de quadratura circuli: quæ tot jam olim præclara exercuit ingenia. Uti Pythagoræ, Platonis, Hippocratis Chii, Dinostrati, Menæchmi, Cononis Hamæi, Euclidis, Antiphonis, Brysonis, Hipparchi, Archimedis, Ptolemæi, Apollonii Pergæi, Nicomedis, Philonis Gaditani, Spori, Pappi Alexandrini, Boëthii, Hermanni Contracti, aliorumque veterum. Nec minùs superiori seculo, & nostro, agitata est à Nicolao Cusano, Joanne Regiomontano, Orontio Delphinate, Francisco Vieta, Josepho Scaligero, Ludolfo de Coln, Hadriano Romano, Joanne Alfonso Molinensi Cano, Willebrordo Snellio, Henrico Briggio Anglo, Christiano Severini Longomontano, Joanne Pellio Cambrobritanno, Gregorio à S. Vincentio, aliisque summi ingenii viris. Ut de Arabibus taceam. Num quæstionis subtilitatem, an ingenii humani imbecillitatem, in caussa esse dicemus, quòd seculis tot fuerit desudatum in nodo solvendo, qui adhuc sit involutus? Non spiralis ratio magni Archimedis, non illa quadratrix Pappi, suffecere. Prætulere hi lucem non exiguam. Nec leve fuit, quod posteriores addiderunt. Sed sic quoque ea quæstio parte sui mansit tenebris obsepta. Nimirum longè a carceribus est procursum: necdum tamen ad metam est perventum.

Atque idem dixero de problemate Deliaco, sive de duplicatione cubi. Quæ fieri nequit, nisi immittendo duas rectas lineas continuè proportionales inter datas alias duas lineas rectas. Quo in problemate laboratum olim à Platone, Archyta Tarentino, Menæchmo, Eratosthene, Philone Byzantio, Herone, Apollonio Pergæo, Nicomede, Diocle, Sporo. E junioribus verò ab Joanne Wernero, nec non (ut de Joanne Molthero Hasso taceam) Christophoro Gruenbergio; illo, (ut ait Claudius Richardus, commentario in Euclidem, Hypsiclem, & alios*) cujus Geometrica sunt omnia circa pondera, & centrum gravitatis, quæ in commentariis de templo Salomonico legere est apud Joannem Baptistam Villalpandum. * In librorum argumentis.

Cap. XVII.

DE DIVISIONE MATHESIOS MIXTÆ.

1. §. *Hæc de Mathematicis puris, sive meris, ac propriè dictis. Sequuntur mixta, & aliquatenus Physica, sive cum re sensili concreta, unde & medias possis dicere.*

NAm hujusmodi Mathesis accommodat τὸ ἄυλον † ad αἴσθητα, καὶ ἔνυλα ‡. Ita ut adæquatum mixtæ Mathesios subjectum sit τὸ ποσὸν, καὶ πηλίκον μεμιγμένον μετὰ τῆς ὕλης· *quotum, & quantum, cum materia mixtum.* Unde disciplinæ hujusmodi fiunt ὅμοροι τῇ φυσικῇ· *finitimæ naturali scientiæ.* Itaque Aristoteles lib. II φυσικῆς ἀκροάσεως* cap. II vocat φυσικώτερα μαθημάτων †. Ac possint dici coloniæ Mathesios: quomodo Geometriam metropolim omnium Mathematicarum scientiarum vocat Philo. Eoque, qui mista hæc μαθήματα sine Arithmeticis, & Geometricis, discere volet,

† Id, quod est materiæ expers.
‡ Sensilia, & materiata.
* Naturalis auscultationis
† Scientia Mathematica magis naturali.

—— ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto:

Ut in re aliâ est apud Flaccum ‡, ‡ Lib. 4. od. 11.

2. §. *Ex istiusmodi scientiis principes sunt duæ; Musice, & Astrologia.*

Quæ duabus meris, Arithmeticæ, & Geometriæ, additæ, constituunt τὸ τετρακτὺν τῶν ἐπιστημῶν*: ut quidam nuncupant quatuor illas scientias Mathematicas, quas diximus. Boëthius *quadrivium* appellat; ac sine hoc quadrivio ad philosophiam negat posse perveniri. Verba ejus sunt Arithmetices cap. primo: *Manifestum est, haut quemquam in Philosophiæ disciplinis ad cumulum perfectionis evadere, nisi cui talis prudentiæ nobilitas quodam quasi quadrivio vestigatur.* Ac paullò pòst, cum duplicem statuisset quantitatem, multitudinem, & magnitudinem; * Quaternarium illum scientiarum.

dinem; ista subjungit: *Illam multitudinem, quæ per se est, Arithmetica speculatur integritas. Illam verò, quæ ad aliquid, Musici modulaminis temperamenta pernoscunt. Immobilis vero magnitudinis Geometrica notitiam pollicetur. Mobilis scientiam, Astronomicæ disciplinæ peritia vindicavit.* Nec multò pòst inquit: *Hoc illud quadrivium est, quo iis viandum sit, quibus excellentior animus à nobiscum procreatis sensibus ad intelligentiæ certiora perducitur.*

3. §. *Perfectiùs verò eas recensent, quibus sex hujus generis scientiæ memorantur; Canonica, sive Musica, Logistica, sive Supputatrix, vel Calculatoria, Optica, seu Perspectiva, Geodæsia, Cosmographia, & Mechanica.*

Ita Geminus: quem & sequitur Proclus in lib. 1 Euclidis*. Idem quoque in Anatolii fragmento legas†.

* Pag. 11.

† Cum Heronis Mathematica Nomenclatura edidit Conradus Dasypodius Argentorati anno 1579 fol. 30, & 31.

4. §. *Ex sex istis, duæ primæ ὑπάλληλοι, hoc est, subordinatæ, vel subalternatæ sunt Arithmeticæ; videlicet Logistica, & Musica: mediæ autem duæ subsunt Geometriæ; puta Optica, & Geodæsia: ac duæ postremæ, nempe Cosmographia, & Mechanice, ita originem ex Geometria ducunt; ut perficiantur ab Arithmetice.*

Hæc inde dilucent, quòd in scientiis puris, & subalternantibus, idem sit subjectum, ac est in his mixtis, & subalternatis: sed hoc discrimine, quòd posteriores materiali subjecti addant sensibilem qualitatem, quæ præteritur in subjecto subalternantis. Item ex eo, quòd quæ in puris, ac subalternantibus, à priori sunt demonstrata, ac rationem habuere conclusionis; hæc in mixta, ac subalternatà, citra probationem sumantur principii instar, sive elementi. De istiusmodi scientiarum subalternatione loquitur Aristoteles lib. 1 Poster. Analyt. contextu C‡: Ἄλλον δὲ τρόπον διαφέρει τὸ διότι τοῦ ὅτι, τῷ δι' ἄλλης ἐπιστήμης ἑκάτερον θεωρεῖν. τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα οὕτως ἔχει πρὸς ἄλληλα, ὥς' εἶναι θάτερον ὑπὸ θάτερον, οἷον τὰ ὀπτικὰ πρὸς γεωμετρίαν, καὶ τὰ μηχανικὰ πρὸς στερεομετρίαν, καὶ τὰ ἁρμονικὰ πρὸς ἀριθμητικὴν, καὶ τὰ φαινόμενα πρὸς ἀστρολογικήν. *Alio autem modo differunt, cur sit, & quod sit. Ejusmodi verò sunt, quæ ita inter se sunt affecta; ut alterum sit sub altero. Quemadmodum Optica sunt affecta ad Geometriam, & Mechanice ad Stereometriam, & Musica ad Arithmeticam, & Phænomena, sive apparentia, ad Astrologiam.* Vide & ejusdem libri context. LXIX.

‡ Sive, secundum vulgarem distinctionem, cap. 10. secundùm illam Julii Pacii, c. 14.

5. §. *Quamquam verò alii aliter dividant Mathesin mixtam: putamus tamen senarium, quem cum Platonicis sequimur, plenum esse, & perfectum. Addunt alias scientias alii: sed quæ sub prioribus continentur: ut Catoptrica, & Scenographia, sub Opticis: item sub Mechanice, Hydraulica, Gnomonica, Dioptrica, aliaque multa. Quædam verò ne continentur quidem sub Mathesi. Nec enim existimandum, omnes illas disciplinas esse Mathematicas, quæ subinde utuntur rationibus Mathematicis. Quod faciunt etiam ars militaris, medica, & illa scribenda historia. Nulla tamen earum pars est Mathesios; etsi minime sua expleverit munia sine cognitione Mathesios.*

Quare priusquam scientiam aliquam alteri esse ὑπάλληλον dicamus, dispicere oportet, an concurrant illæ conditiones, quas ad subalternationem Aristoteles requirit lib. 1 Poster. Analyt. cap. VII contextu XX, & cap. X cont. XXX. Sunt autem hæ tres. I. Ut scientiæ inferioris subjectum contineatur totum subjecto scientiæ superioris. II. Ut subjectum scientiæ inferioris accidentarià conditione restringatur: atque eà coarctatione differat à superioris scientiæ subjecto. III. Ut principia inferioris scientiæ in ea scientia habeantur pro certis, nec tamen probentur; sed illud fiat in scientia superiori. Sic Geometria considerat lineam ἁπλῶς; Optice, non item: sed restringit subjectum illud; quia considerat lineam, quatenus est visibilis. Præterea principia scientiæ suæ non demonstrat ipsa; sed, ut loquuntur, supponit illa: demonstrantur autem in Geometria. Evidens igitur est, Opticen esse Geometriæ ὑπάλληλον. Par ratio in aliis Mathematis ὑπαλλήλοις. At longè aliter se res habet in medicina, arte militari, atque aliis; utcunque usus Mathesios in iis quoque scientiis sit manifestus.

6. §. *Porrò sex Mathematicæ, quas dixi, disciplinæ in eo quidem conveniunt, quod considerant quantitatem rei materialis, ac sensibili, immersam: in quo differunt à Mathematicis puris: interim nunc contemplatione sunt contentæ; quomodo dicuntur contemplativæ, sive speculativæ: nunc contemplationem dirigunt ad opus; ac vocantur practicæ. Etsi verò, utcunque consideres, sua illis sit certitudo: non tamen hæc tanta est, ac puræ Mathesios.*

In caussa est, quòd Arithmetice, & Geometria, afferant causas universalium, idque rerum, quas intellectu comprehendimus: sex verò, quas memoravi, scientiæ, universalia principia applicent ad res, quæ sub sensus cadunt.

7. §. *Ex hisce sex disciplinis, uti ex veteribus, Arithmeticen, & Geometriam (sub quibus Logisticen, & Geodæsiam, plerosque videas complecti) maximè excoluit Euclides: ita Archimedes Musicen, Opticen, maximeque Mechanicen: Ptolemæus Astrologiam, & Geographiam, præcipuè tradidit.*

De hisce, ac cæteris quoque mixtæ Mathesios scriptoribus, in singulis potiùs scientiis dicam. Nunc ordine agamus de hisce scientiis: in quibus prima est Logistice.

CAP. XVIII.

DE LOGISTICE.

1. §. *Ac primò de Logistica tollenda est vocis ambiguitas. Nam laxè λογίζεσθαι est* ratiocinari: *strictè autem*, per numeros ratiocinari. *Posteriori modo hic sumitur. Sed neque hac distinctione omnis sublata est ὁμωνυμία. Platoni enim in Gorgia sic Logistice, & Arithmetice, sociantur; ut satis liqueat, ei Logisticen latiùs patere: ac Arithmeticen quidem numerorum generationem, & naturam, considerare: Logisticen verò se extendere ad Arithmeticen, Geometriam, Musicen, & Astrologiam: quippe quæ locum habeat, ubicunque est λόγος, hoc est, δυοῖν ὅρων ὁμογενῶν ἡ πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ποιὰ σχέσις* duorum terminorum homogeneorum inter se certa habitudo.

Prout λόγος, unde Λογιστικὴ dicta est, à Theone Smyrnæo definitur lib. II Mathematicorum; qui est de Musica, cap. XIX. Vide, quæ de allato Arithmetices, ac Logistices, discrimine, ad eumpse Theonem, Ismaël Bullialdus annotavit lib. 1 Mathemat. cap. 1*.

* P. 197. & seqq.

2. §. *Hic verò intelligitur Logistice, sive supputatrix, applicans se ad variarum rerum, quas sensu percipimus, enumerationem. Eoque est Arithmetice practica.*

Multi

Multi propterea eam sub Arithmetica comprehendunt. Sed eò differt, quòd Arithmeticen applicet iis, quæ in sensus incurrunt. Non enim considerat affectiones numerorum per se; sed quatenus involutæ sunt rebus iis, quas sensibus haurimus. Hoc perspicuè satis indicat Proclus in lib. 1 Euclidis *: οὐ δ᾽ αὖ ὁ λογιστικὸς αὐτὰ καθ᾽ αὐτὰ θεωρεῖ τὰ πάθη τῶν ἀριθμῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, ὅθεν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀπὸ τῶν μετρουμένων τίθεται. *Nec enim Logisticus, seu supputator, affectiones numerorum secundum se ipsas considerat; sed in rebus sensilibus; unde & denominationem apponit à re numeratâ.* Quandoque & *Logistica* strictè admodum capitur pro Logisticâ Astronomicâ, quæ rationem docet Physicas minutias, sive scrupulos Astrologicos, ad motus cæli, & tempora Astrologica, supputandi. Quid mirum sic κατ᾽ ἐξοχὴν accipi, cùm præ cæteris emineant cælestia?

* Pag. 12.

Nec sola tamen corpora numeramus; sed etiam colores, figuras, aliaque accidentia. Verùm eam circa corpus versari diximus; quia plurimùm est corporum. Aliud etiam est, quo ab Arithmetica speculatrice distinguatur. Nam etsi Logistice sæpè solius Arithmetices ope indigeat: nec raro tamen Geometria requiritur; propterea quòd opus sit etiam magnitudinem expendi. Eoque multum in calculo hærebit, qui solùm Arithmeticen didicit: nullo autem negotio quæstioni satisfaciet, qui novit magnitudinum scientiam.

3. §. *Usus Logisticæ magnam partem elucet ex iis, quæ dicebamus de Arithmeticis.*

Nempe hac Principi opus; ut, pro censûs ratione, prudenter statuat de vectigali. Hac cuivis hominum generi succurritur; quia dirimit, ac componit lites: quæ ferè ex numerandi inscitiâ proveniunt. Particulatim ut juvet agricolam, dictum antea. Magis etiam prodest mercatoribus; quorum unus hujus scientiâ rem augebit; alter ejus imperitiâ excidet fortunis. Sicut etiam in Architectura fit. Quàm multi enim, ob hujus artis ignorantiam, ædes exstruunt magnis impensis; sed inutiles. Item in re militari. Nec enim vel Macedonicam phalangem ordinàris sine Logistica: nec tripartitam aciem Romanam, hastatorum, principum, & triariorum; ut de auxiliaribus taceam. Obsessi sint milites octies milleni, & quingenti, nec spes sit obsidionis solvendæ, nisi exacto biennio; ac solùm victus suppetat ad menses undenos. Logisticæ beneficio videbit militiæ præfectus, vel alius, tantùm retineri posse milites ter millenos, septingentos, & quadraginta. Sed de usu in arte militari adi fusè hoc argumentum tractantem Hugonem Sempilium lib. 11 de Mathematicis disciplinis cap. 111.

4. §. *Logistica vel est* συνθετικὴ, *quam* compositoriam *dicere possumus: vel est* ἀναλυτικὴ, *quæ fit resolvendo. Prior vel est vulgaris, ac communis doctorum, & indoctorum; vel artificiosa planè, ut* λογιστικὴ τῶν ἑξηκοντάδων, *sive sexagenaria; quæ sic dicitur, quia numerum init è sexagenis, vel sexagesimarum scrupulis. Posterior vel utitur* ὑποθέσει ὡρισμένῃ, hypothesi finitâ; *quo pertinent positionum falsarum regula: vel* ὑποθέσει ἀορίστῳ, hypothesi infinitâ; *quæ traditur regulis Algebraicis.*

Hanc etiam nuncupant regulam de Cosa, artem magnam; item regulam de re, & censu. Verùm de Algebra longè aliter statuunt, quibus placet, eam esse Mathematicam puram. Non quidem negant, etiam in ea, quæ materiæ miscetur, esse usum illius longè maximum. Sed ajunt, si naturam spectes, in se, non in ordine ad aliud, considerari: quâ de re diximus cap. 1x, §. 2 †.

† In addendis.

Sed Arithmetice mixta his multo ulterius se diffundit. Ac primùm dividunt eam, partim in Logisticam, Apologisticam, & Analogisticam: partim in Figuratam, & Geometricam. Logistica est triplex: quarum prima est popularis, quæ circa pondera, & mensuras operatur. Altera est Physica, quæ Astrologiæ opitulatur in computatione graduum, & minutorum: unde & *Sexagenaria* nuncupatur. Tertia est Canonica, sive tabularis: quæ est de sinibus, tangentibus, secantibus, & logarithmis. Apologistica præcipuè est principum, vel mercatorum. Analogistica est progressionum, proportionum, combinationum. Figurata, & Geometrica, quodammodo ipsam induunt Geometriam. Illa in Genesi, & Analysi, per numeros fit figuratos: hæc tum per ineffabiles, sive surdos; tum per asymmetros, sive incommensurabiles.

5. §. *Scripsit de Algebra sex libros Barlaamus. Appellat autem* Logisticen Astronomicam.

Quod commodè capiendum. Nec enim hæc doctrina est Astronomiæ propria: sed Geographiæ, & artibus aliis, communis. Quare non minùs *Logisticen Geographicam* possis dicere. Sed *Astrologicam* appellavit; quia usus ejus in hac etiam scientia sit maximus: illa verò, ob dignitatem argumenti, scientiis aliis præcellat. Vixit autem Barlaamus anno CIƆCCCL: ut ex æquali ejus Joan. Boccacio constat, præfat. operis de Genealogia Deorum. Vide & quæ de eo Pontanus ad Cantacuzenum annotavit lib. 11 cap. xxxix *: ac imprimis, quæ de illo, & adversario ejus Palamâ, exaravit ad ejusdem libri cap. xl †.

* Sive pag. 1101. † Sive pag. 360. & seqq.

6. §. *Ac Barlaamus quidem Græcè scripsit. Latinè verò Logistices agrum excoluit Joannes Suisser, Scotus, ab eximia hujus artis peritiâ, miráque subtilitate, vulgò dictus* Calculator.

De quo sic Cardanus in xvi de Subtilitate: *Ex quo haud dubium esse reor, barbaros* (sic Itali ferè omnes vocant transalpinos) *ingenio nobis haud esse inferiores: quandoquidem sub bruma cælo divisa toto orbe Britannia duos tam clari ingenii viros emiserit.* Designantur ab eo Ioannes Scotus Duns, qui vulgò *Doctor subtilis*; &, quem dixi, Ioannes Calculator.

7. §. *Avorum etiam, nostroque seculo, Logisticen scripsere permulti: in his Jacobus Micyllus Argentinensis; qui anno viguit* CIƆ IƆ XXX, *ac deinceps.*

Micylli nomen retinuit, quòd puer scitè admodum egisset personam Micylli, unius ex interlocutoribus in dialogo Luciani, qui ὄνειρος, ἢ ἀλεκτρυὼν *, inscribitur. Anno CIƆ IƆ XXXII Heidelbergæ docere cœpit literas Græcas. Recensione Ovidii, variisque Luciani Latinè redditis, non mediocrem laudem meruit. Uti & poesi. Ac discipulum habuit Lotichium: qui in elegiis condendis exsuperavit Germaniam universam. Sed hic loci non ob ista Micyllum memoramus: verùm ob duos Arithmetices Logisticæ libros; quos ex variis collegit, atque utilissimis illustravit exemplis. Hoc quoque si scire aves, filios reliquit duos; sed mirè disparis sortis. Nam eorum Iulius fuit I. C. & Cancellarius Ludovici, Electoris Palatini; alter verò sartor erat Heidelbergensis. Obiit anno CIƆ IƆ LVIII. Etiam Logisticen fecit Ioannes Butteo Delphinas, idem Iurisconsultus, & Mathematicus insignis: de quo plura in Mechanicis dicam: nec non maximus vir, Joachimus Camerarius: ac complures alii; quos referrem, nisi jamdudum à scientiarum aliis avocarer. Illos igitur ex aliis peti malo.

* Somnium, sive Gallus.

CAP. XIX.

DE MUSICÆ CONTEMPLATIVÆ objecto; ac duplici ejus κριτηρίῳ; & pro co variantibus Musicorum sectis.

1. §. *A Logistice nunc venio ad scientiam Musicam, iisdem Arithmeticæ ὑπαλλήλων: ut quæ sonos vocum redu-*

*perducat ad numeros, eosque Arithmetice demonstret. Ac primum hic quoque distinguenda est vox μουσικῆς. Siquidem Musice interdum laxe adeo patet; ut * omnem disciplinarum orbem, atque adeo ipsam comprehendat Philosophiam.*

QUod ostendit Aristophanis scholiastes ad versum illum in Equitum Comœdia:

* Ἀλλ' οὐ μὰ Δί' οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι.

Ubi scribit: ὅτι † μουσικὴν τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν φησί. Audiamus etiam Quinctilianum lib. 1 cap. XVI: *Nam quis ignorat, Musicen, ut de hac primum loquar, tantum jam antiquis illis temporibus, non studii modo, verum etiam venerationis habuisse, ut iidem Musici, & vates, & sapientes, judicarentur.* Ac prævivit Plato in Phædone; ubi sermo de somnio immisso Socrati, ac is jubetur Musicam exercere, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὔσης μεγίστης μουσικῆς: quia Philosophia sit maxima Musice. Nimirum Musices nomine etiam intellexere harmoniam affectuum, atque ipsam virtutem: de qua symphonia legere est plura apud Aristidem Quinctilianum libro de Musica; qui MS. exstat in bibliotheca Thuanæa, unde aliqua huc pertinentia adducit Bullialdus, Notis ad Theonem Smyrnæum *.

* At, ô bone, haud ego Musicen intelligo.
† Quod Musicen dicit orbem disciplinarum.
* pag. 210.

2. §. *Sed ea significatio non est præsentis instituti: ubi solùm attenditur sonorum contemplatio. Unde definitur, ἐπιστήμη τοῦ μέλους, καὶ τῶν περὶ μέλος συμβαινόντων: scientia considerans melos, & quæ ad illud pertinent.*

Nec quòd de ea egimus libro primo, cùm versaremur circa quatuor disciplinas populares, prohibet quicquam, quò minùs de illa iterum loquamur. Nam aliud est Musica vulgaris: aliud Musica θεωρητική †. Prior usu, atque exercitatione, addiscitur ἄνευ μαθήσεως, sive absque contemplatione eorum, quæ in scientiis Mathematicis traduntur. Posterior à nullo potest intelligi, nisi priùs se exercuerit in Arithmeticis: unde, ut superiore scientiâ, theoremata sua desumit. Non igitur tam est ars canendi, quàm scientia sonorum; ac vis ejus in demonstrationibus consistit. Subinde tamen aliqua, quæ sint Musices practicæ, obiter adspergam.

† Contemplationi addicta.

3. §. *In objecto hujus scientiæ duo sunt consideranda: materiale, sive res considerata; & formale, sive considerandi modus. Prius est sonus: posterius cognoscimus ex eo, quod non simpliciter dicitur versari circa sonum; sed quatenus is aurium, & rationis judicio, numeratur, ac mensuratur.*

Ut dicere possis, Musicen nihil esse aliud, quàm Arithmeticen in sonis: in quibus harmonicas concentuum caussas, ac sonorum intervalla, distinguit. Facit id duplici κριτηρίῳ ‡; uno sensûs, altero rationis: de quibus inferiùs pluribus agetur. Duplicem igitur caussam attendimus in Musices objecto; remotam, & proximam. Remota est numerus: proxima est sonorum proportio. Ex quibus duobus συμφωνία, sive consonantia, componitur. Ut Musicen possis dicere, scientiam de numero sonoro, sive sono numeroso.

‡ Judicandi instrumento.

4. §. *Græci propriam soni, quatenus ratione numeri spectatur, appellationem invenere. Ea est ῥυθμός. Latini autem generali appellatione numeri contenti fuerunt.*

Veteres Musici, & qui scientiam eorum numerorum tradiderunt, numerum dixerunt esse temporum ordinem; Plato motus ordinem; Longinus, Rhetor κράτιστος κριτής *, metri spiritum. Longum fuerit, si velim etiam adscribere definitiones adlatas ab Aristoxeno lib. 1 Element. Harmon. Nicomacho Gerasteno lib. 1 Enchiridii Harmon. Ptolomæo lib. 1 Harmon. cap. IV. Inde peti malo. Vel etiam ex Bullialdo, Notis ad cap. 1 Musicorum Theonis Smyrnæi †. Prolixè etiam de definitione hac Petrus Victorius: sed imprimis de discrimine metri, ac rhythmi. Vide eum in lib. III Aristot. Rhetor. ‡ ad illa verba, τὸ δὲ σχῆμα * τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον. Quod si Musices est etiam metiri vocum longitudines, & altitudines; ut ab Agellio quoque traditum est lib. XVI, cap. XVIII, sine dubio non parum conferet ad eam Geometria; cùm ejus sit quantitatem metiri. Atque hoc satis videre est ex toni; & hemitonii leimatici διαιρέσει †: ubi multùm se cruciabit Arithmeticus; Geometra verò, ex doctrinâ de magnitudinum dimensione, facile rem expediet.

* Summi judicis.
† P. 248, 249.
‡ P. 513. edit. Florent.
* Formam orationis oportet neque servare leges metricas, neque esse numero-rum expertem.
† Sectione.

5. §. *Objectum hoc, quod rhythmum, sive numerum sonorum esse dicebamus, considerabat Socrates, cum Musicen in voce constitueret. Sed negari nequit, eam non voce modo, sed etiam corporis motu, constare. Unde hanc in utroque istorum statuebat Aristoxenus. Sed cum & vox, & corporis motus, pendeant ab animi motu, optimè judicabat Theophrastus, in tribus eam consistere, voce, corporisque, & animi, motu.*

Quemadmodum tradit ex veteribus Gyraldus Dialogo 1 Hist. Poet. ‡

‡ P. 17. edit. Basil.

6. §. *Quæritur, an Musica practica sit ὑπάλληλος speculativæ. Propriè id dici non potest. Sed, qui sic loquuntur, illud solùm attendunt, quòd Musica practica dirigatur à Musica speculativa in nonnullis cognoscendis. Non igitur practica est ὑπάλληλος, nisi quatenus interdum speculationi indulget.*

Sic Musicus etiam practicus speculando observat notarum, ut vocant, proportionem, atque harmoniam. Atque idem format vocem secundùm notas musicas, nunc eam attollendo, nunc deprimendo, atque aliter. Prior cura est speculationis: altera πράξεως. Quæ tantopere distant, ut subinde proportionem, & harmoniam, notarum probè intelligens, non valeat tamen vocem ex arte formare. Quare sic statuendum, Musicam practicam ὑπάλληλον quidem esse ratione quarundam speculationum: sed non esse subalternam, quatenus practica est. Cui similia videmus in aliis etiam artibus, ac scientiis: ut pluribus tradit Martinus Smiglecius in Logicis, Disputatione XVII, quæst. VIII.

7. §. *Musica partim Canonicâ nititur ratione, partim Mathematicâ. Canonicâ quidem, quatenus subnixa est sensuum judicio: Mathematicâ autem, quatenus pro fundamento habet rationis, ac speculationis, rectitudinem.*

Unde Vitruvius lib. 1, cap. 1: *Musicen autem sciat oportet, uti canonicam rationem, & Mathematicam notam habeat.* Quæ verò postea Harmonice, ea priùs dicebatur Canonica. Cur prius sic vocata sit, exposuit Ptolemais Cyrenaica, &, ex clarissima hac feminâ, Porphyrius in Harmonicis. Ubi Ptolemaidis verba ista citat: Ἡ δὲ Κανονικὴ πραγματεία κατὰ τίνας μᾶλλον ἐστὶ καθ᾽ ἥν; Κατὰ τοὺς Πυθαγορείους. ἣν γὰρ νῦν Ἁρμονικὴν λέγομεν, ἐκεῖνοι Κανονικὴν ὠνόμαζον. Ἀπὸ τίνος Κανονικὴν αὐτὴν λέγομεν; Οὐχ, ὡς ἔνιοι νομίζουσι, ἀπὸ τοῦ κανόνος ὀργάνου παρονομασθεῖσαν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς εὐθύτητος, ὡς διὰ ταύτης τῆς πραγματείας τὸ ὀρθὸν τοῦ λόγου εὑρίσκοντος. Καὶ κατὰ τοῦ ἡρμοσμένου παραπήγματος; Κανονικὴν γὰρ τι καλοῦσι, καὶ τὴν ἐπὶ συρίγγων, καὶ αὐλῶν, καὶ τῶν ἄλλων πραγματείαν. καίτοι τούτων μὴ Κανονικῶν ὄντων, ἀλλ᾽ ἐπεὶ αὐτοῖς οἱ λόγοι, καὶ τὰ θεωρήματα τῶν ἁρμοζόντων κανονικὰ ἦν, αὐτὰ συνηγορεῦθησαν. Μᾶλλον δὲ τὸ ὄργανον ἀπὸ τῆς Κανονικῆς πραγματείας κανὼν ὠνομάσθη. Κανονικὸς δ᾽ ἐστὶ καθόλου ὁ ἁρμονικός, ὁ περὶ τὸ ἡρμοσμένον κτώσι τοὺς λόγους. Διαφέρουσι δὲ Μουσικοί, καὶ οἱ Κανονικοί. Μουσικοὶ μὲν γὰρ λέγονται οἱ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ὁρμώμενοι ἁρμονικοί. Κανονικοὶ δὲ οἱ Πυθαγορικοί, οἱ ἁρμονικοί. Εἰσὶ δὲ καὶ

O 2 ἑκα-

ἑκάτεροι τῷ γένει Μουσικοί. *Canonicum ergo studium secundum quos generalius est? Juxta Pythagoricos. Quam enim nunc harmonicam vocamus, canonicam illi dicebant. Cur vero illam nominamus Canonicam? Non, ut aliquibus visum fuit, à canone instrumento, sed à rectitudine. Siquidem ratio id, quod est rectum, reperit utendo canonibus, sive regulis harmonicis. Etiam in instrumentis harmonica lege compositis? Canonicam appellant, quod in fistula, tibiis, atque aliis instrumentis, adhibeant studium, ac curam: quæ etsi non sit canonica, sic tamen vocatur, quia fiat secundum rationes, & theoremata Canonica. Potius ergo instrumentum à canonica effectione sic est denominatum. Canonicus vero universe est harmonicus, qui circa id, quod harmonia constat, ratiocinando versatur. Differunt autem Musici, & Harmonici. Musici enim dicuntur Harmonici illi, qui ordiuntur à sensibus. Canonici vero sunt Pythagorici; qui & Harmonici. Utrique verò generatim Musici nuncupantur.* His ex Ptolemaide allatis, alia etiam per interrogationem, & responsionem scripta, ex eadem subjungit. Sunt autem ista: Ἡ κατὰ τὸν κανόνα θεωρία ἐκ τίνων συνέστηκεν; ἐκ τῶν παρὰ τοῖς μουσικοῖς ὑποτιθεμένων, καὶ ἐκ τῶν παρὰ τοῖς Μαθηματικοῖς λαμβανομένων. Ἔστι δὲ τὰ παρὰ τοῖς ὑποτιθέμενα, ὅσα παρὰ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνουσιν οἱ κανονικοί. Οἷον τὸ, εἶναί τινα σύμφωνα, καὶ διάφωνα διαστήματα· καὶ τὸ εἶναι σύνθετον τὸ διὰ πασῶν ἔκ τε τοῦ διὰ τεσσάρων, καὶ τοῦ διὰ πέντε. καὶ τὸ εἶναι τόνον, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ διὰ πέντε παρὰ τοῦ διὰ τεσσάρων, καὶ τὰ ὅμοια. Τὰ δὲ παρὰ τοῖς Μαθηματικοῖς λαμβανόμενα, ὅσα ἰδίως οἱ Κανονικοὶ τῷ λόγῳ θεωροῦσιν, ἐκ τῶν τῆς αἰσθήσεως ἀφορμῶν μόνον κινηθέντες. οἷον τὸ εἶναι ἐν ἀριθμῶν λόγοις τὰ διαστήματα, καὶ τὸ εἶναι ἐξ ἀριθμῶν συγκεῖσθαι τοὺς φθόγγους *, καὶ τὰ παραπλήσια. *Ex quibus constat speculatio, quæ circa canonem versatur? Ex illis, quæ ex modulatione supponuntur: item iis, quæ è Mathematicis adsumuntur principiis. Apud Musicos supposita sunt, quæcunque Canonici à sensibus accipiunt. Cujusmodi sunt ista, esse quædam intervalla, quædam consona, quædam dissona. Compositum esse diapasôn ex diapente, & diatessarôn. Tonum esse excessum, quo diapente exsuperat diatessarôn, & his similia. A Mathematicis verò accipiuntur, quæ Canonici peculiari modo speculantur, ratione eorum tantùm incitati, quæ sensui occurrunt. Quale est, intervalla consistere in numerorum ratione. Item, Sonos, qui consonantiam efficiunt, constare numeris inter se compositis.*

* Τοὺς φθόγγους legit Bullialdus: quem vide ad Theonis Smyrnæi l. 1 Mathemat. cap 35. pag. 277.

8. §. *Ab hac diversitate in dijudicandis sonis ortum est, ut tria Musicorum statuantur genera. Nam alii omnem concentum ratione dijudicabant; ut Pythagorici: alii sensu; ut qui sequerentur Aristoxenum: alii & rationem, & sensum, attendebant; ut à Ptolemæo factum fuit.*

De tribus hisce sectis sic Ptolemaïs Cyrenaica apud Porphyrium in Harmonicen Ptolomæi: Τίς ἐν Μουσικῇ προεχόντων διαφορά; Οἱ μὲν γὰρ τὸν λόγον προέκριναν αὐτὸν, οἱ δὲ τὴν αἴσθησιν, οἱ δὲ συναμφότερον. *In Musica excellentium quod est discrimen: Alii quidem rationis judicium prætulerunt; alii vero sensum; alii utrumque junxerunt.* Idem de duabus prioribus sectis sic inibi scribit: Πολλῶν αἱρέσεων οὐσῶν ἐν Μουσικῇ περὶ τὸ ἡρμοσμένον, ὦ Εὔδοξε, δύο προκρίναι ἄν τις ἐκλεξάμενος, τήν τε Πυθαγόρειον, καὶ τὴν Ἀριστοξένειον, ὧν καὶ τὰ δόγματα ἔτι νῦν σωζόμενα φαίνεται. *Cum multæ sint in Musica sectæ, quæ circa harmoniam versentur, ô Eudoxi; duas merito quis præstare aliis existimet; Pythagoricam, & Aristoxeniam: quarum hodieque dogmata supersunt.* Eò autem Pythagoras parvi faciebat sensûs judicium; quia censeret, illud non esse satis accuratum. Aristoxenus autem sensibus malebat fidere, quòd judicaret, rationes, quas Pythagoras adferret, esse alienas à sensibus, imò iis adversas. Qua de re sic Aristoxenus lib. 1 Harmon. Elem. Καὶ οἱ μὲν ἀλλοτριολογοῦσι τὴν αἴσθησιν ἐκκλίνοντες, ὡς οὐκ ἀκριβῆ, νοητὰς δὲ κατασκευάζοντες αἰτίας, καὶ φάσκοντες λόγους τέ τινας ἀριθμῶν εἶναι, καὶ τάχη πρὸς ἄλληλα, ἐν οἷς τό, τε ὀξὺ, καὶ βαρὺ γίνεται, πάντων ἀλλοτριωτάτους λόγους λέγοντες, καὶ ἐναντιωτάτους τοῖς φαινομένοις. *Sensum devitantes, ut minus accuratum, atque excogitantes causas quasdam intelligibiles, atque afferentes esse aliquas numerorum rationes, sed celeres inter se; quibus acutus, & gravis editur sonus: quas adduxere maxime alienas à sensibus, & iis contrarias.*

9. §. *Præter verò tres hasce sectas; Pythagoricam, Aristoxeniam, & Ptolemaicam, fuere & aliæ; sed minus nobiles.*

Commemorat eas Porphyrius commentario in Harmonicen Ptolomæi, post verba proxime inde adducta: Ὧν αἱ μέν γε ἐγένοντο πρότερον, αἱ μὲν πρὸς τὸν Ἀριστόξενον, οἷα ἡ Ἐπιγόνειος, ἡ Δαμώνειος, ἡ Ἐρατόκλειος, Ἀγηνόρειός τε, καὶ τινὲς ἄλλαι, ὧν καὶ αὐτὸς μνημονεύει· αἱ δὲ μετ' αὐτόν, ὡς ἡ Ἀρχεστράτειος, καὶ ἡ Ἀγώνειος, καὶ ἡ Φιλίσκειος, καὶ ἡ Ἑρμίππειος, καὶ τινὲς ἄλλαι. *Fuere & aliæ sectæ; nonnullæ quidem ante Aristoxenum; ut Epigonia, Damonia, Eratoclia, Agenoria, & alia quædam; quarum ille meminit: nonnullæ vero post Aristoxenum, ab aliis descriptæ; ut sunt Archestratia, Agonia, Philiscia, Hermippia; & si quæ aliæ.* Pluribus de Musicorum discrimine Theo Smyrnæus lib. 1 Mathem. cap. 1, & ad eum in Notis Ismaël Bullialdus †.

† P. 205. & 206.

10. §. *Porrò Concentus veteribus sex genera sunt; Diatessaron, Diapente, Diapason, Disdiatessaron, Disdiapente, & Disdiapason. Nunc appellant, quartam, quintam, octavam, & harum duplices, undecimam, duodecimam, & decimamquintam.*

De sex consonantiis ita Vitruvius libri v, cap. iv: *Concentus, quos natura hominis modulari potest, (Græcè Symphoniæ dicuntur) sunt sex: Diatessaron, Diapente, Diapason, Diapason cum Diatessaron, Diapason cum Diapente, & Disdiapason. Ideoque & à numero nomina receperunt: quod cum vox constiterit in una sonorum finitione, ab eaque se flectens mutaverit, & pervenerit in quartam terminationem, appellatur Diatessaron; in quintam, diapente; in octavam, diapason; in octavam, & dimidiam, diapason, & diatessaron; in nonam, & dimidiam, diapason, & diapente; in xv, disdiapason. Non enim inter duo intervalla, cum chordarum sonitus, aut vocis cantus, factus fuerit, nec in tertia, aut sexta, aut septima, possunt consonantiæ fieri. Sed (ut suprà scriptum est) diatessaron, & diapente, ex ordine ad diapason convenientes, ex natura vocis congruentis habent finitiones. Et ei concentus procreantur ex conjunctione sonituum, qui Græcè phthongi dicuntur.* Adduxi Vitruvii verba, prout ea correxit Gulielmus Philander Castilionius editione Tornetianâ anno CIƆ IƆ LII: postèaque Andreas Pappus lib. primo de Consonantiis cap. III. Neque ex priorum editionum lectione commodam est elicere sententiam.

CAP. XX.

DE MUSICES ANTIQUITATE; & quantum ea Pythagoræ debeat, & quis primus de Musicis scripserit. Item alii aliquot veteres Musices scriptores; sed qui injuriâ temporum deperierunt.

1. §. *Hinc jam videamus de Musices vetustate: quæ quanta fuerit, cognoscere ex eo licet; quod jam ante bellum Trojanum certamina fuisse Musica traditum sit.*

IN quibus (ut Hyginus ait fabula CCLXXIII) *Olympus, Marsyæ discipulus (vicit) tibiis; Orpheus, Oeagri filius, cithara; Linus, Apollinis filius, cantu; Eumolpus,*

pus, Neptuni filius, ad Olympi tibias, voce. De Olympo illo sæpius Plutarchus libro de Musicâ. Nec dubium, quin de eo, & cæteris, ad sua usque tempora scripserit Glaucus Italus; qui librum fecit de Poetis, & Musicis antiquis. Cujus eodem opere meminit Plutarchus. Multum interim metuo, ne vera, meraque sit fabula, quod de tanta certaminum Musicorum antiquitate in fabuloso opere prædicat Hyginus. Certiora adduximus libro de Poetices naturâ ac constitutione, cap. III.

2. §. *Quatenus verò Musice in θεωρία consistit; nec eam aurium modo judicio metimur, sed etiam rationis: Pythagoræ imprimis debetur.*

Qui in fabrorum ferrariorum officinis, ex malleorum ictibus, observavit diatessarôn, diapente, & diapason: ut narrant Nicomachus lib. I, & Boëthius lib. I, cap. X. Ac aliquid quoque de eo diximus in IV de popularibus disciplinis cap. IV, §. 5, 6, 9. Vide etiam Censorinum cap. X. Iamblichum in vita Pythagoræ lib. I, cap. XXVI, Macrobium in Somnium Scipionis lib. II, cap. I. Ab hoc Musicorum illi, qui sonos ratione potiùs, quam sensu, discernerent, *Pythagorici* vocabantur; ut ostendimus capite antecedenti.

3. §. *Etiam Pythagoras lyræ chordam addidit octavam: atque ita præivit cæteris, qui eò tantum auxere, ut systema tandem chordarum foret octodecim.*

Si enim Diodorum Siculum audimus lib. I, Lyra, quam Mercurius reperit, nonnisi τρίχορδος * fuit. Sed magnificè magis de eo censent poetæ: uti & Lucianus in dialogo Vulcani, & Apollinis; ac Nicomachus lib. II: qui lyram eam ἑπτάχορδον † fuisse dicunt. Atque, ut addit Nicomachus, hac canere à Mercurio edoctus fuit Orpheus. Illi verò, ut idem ait, discipulus fuit Thamyris, & Linus, à discipulo Hercule occisus: adhæc Amphion Thebanus. Severinus tamen Boëthius tradit, lyram Orphei fuisse τετράχορδον †. Illud convenit, lyram jam ætate Pythagoræ fuisse ἑπτάχορδον *. Ac singulæ chordæ erant planetæ consecratæ. Nempe hoc pacto:

* Trium chordarum.
† Septem chordarum.
† Quatuor chordarum.
* Septem chordarum.

☽ νήτη συνημμένων.
♀ παρανήτη συνημμένων.
☿ τρίτη συνημμένων.
☉ μέση.
♂ λιχανὸς μέσων.
♃ παρυπάτη μέσων.
♄ ὑπάτη μέσων.

In quo tamen a Pythagora abiit Ptolemæus. Qui sub finem libri tertii sic de planetis constituit:

☽ ὑπάτη μέσων.
☿ μέση.
☉ παραμέση.
♀ τρίτη διεζευγμένων.
♂ παρανήτη διεζευγμένων.
♃ νήτη διεζευγμένων.
♄ νήτη ὑπερβολαίων.

Eò autem attendit Ptolemæus, quòd quantò motus planetæ proprius est tardior; tantò celeriùs planetes rapitur à primo mobili: ut Saturni sonus sit acutissimus, quia diurnus ejus motus est velocissimus. Lunæ autem sonus gravissimus sit, quòd tardiùs planetis cæteris rapiatur à primo mobili. Vidit autem Pythagoras, lyram, quæ tantùm esset septem chordarum, non posse complecti diapason: ac propterea inter mediam, & tertiam conjunctarum, inseruit chordam, quæ tono differret à media, hemitonio à tertia conjunctarum; quæ paramese vocatur. Auctor Nicomachus Gerasenus lib. I. Postea Theophrastus Pierites nonam addidit chordam. Decimam verò Histiæus Colophonius. Undecimam Timotheus Milesius. Tandem verò ita crevit chordarum numerus, ut essent octodecim: quomodo cùm in octachordo tantùm duo sint tetrachorda, quinque in uno systemate esse tetrachorda cœperunt.

4. §. *Alia insuper instrumenta ab aliis inventa: ut Ἐπιγόνειον ab Epigono Ambraciota.*

Julius Pollux lib. IV Onomastici cap. IX: Ἐπιγόνειον δὲ κέκληται μὲν ἀπὸ τοῦ εὑρετοῦ. ὁ δὲ Ἐπίγονος ἦν γένει μὲν Ἀμβρακιώτης, πολίτης δὲ Σικυώνιος, πρῶτος δὲ ἐκρούσε ἄνευ πλήκτρου. *Epigonium ab Epigono nomen habet. Epigonus autem genere Ambraciota, honore Sicyonius erat, ac primus absque plectro pulsavit.* Hujus Ambraciotæ sectatores dicebantur Ἐπιγόνειοι. Statuêre autem cum Laso, sonum habere latitudinem: ut auctor est Aristoxenus lib. I Elementorum Harmonicorum.

5. §. *Monochordum verò est ab Arabibus, pandura ab Assyriis, aliud quinque chordarum à Scythis, sithyra* * *Lybibus, vel potius Troglodytis, aut Thracibus.*

De quibus fusiùs Pollux loco antè memorato.

6. §. *Primus de Musica scripsit Lasus Hermionensis: qui vixit temporibus Darii Hystaspidæ.*

Suidas, & Aristophanis scholiastes in Vespas: Λάσος Χαβρίνου * Ἑρμιονεὺς πόλεως τῆς Ἀχαΐας, γεγονὼς κατὰ τὴν ο † Ὀλυμπιάδα ὅτε Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου. τινὲς δὲ τοῦτον ἐγκαταριθμοῦσι τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς, ἀντὶ Περιάνδρου. πρῶτος δὲ οὗτος περὶ Μουσικῆς ἔγραψε λόγον, καὶ διθύραμβον εἰς ἀγῶνα εἰσήγαγε, καὶ τοὺς ἐριστικοὺς εἰσηγήσατο λόγους. *Lasus, Charbini ‡ filius, ex Hermione, Achajæ urbe, fuit Olympiade LXX, temporibus Darii Hystaspis F. Quidam eum annumerant septem sapientibus, eumque Periandri loco constituunt. Primus hic de Musica scripsit, & carmine dithyrambico certavit, & disputationes instituit contentiosas.* Quàm studiosus fuerit Musices, ex iis etiam cognoscere est, quæ de eo, & Hippaso Metapontino, refert Theo Smyrnæus Mathematicorum lib. II cap. XII; quòd est περὶ τῆς διέσεως *. Valde ratio fugit doctissimum Andream Schottum, cùm ex uno hoc, qui dictus Λάσος Χαβρῖνος Ἑρμιονεὺς, tres facit poetas, Λάσον, Χαβρῖνον, & Ἑρμιονέα. Qua de re diximus lib. III Poeticarum Institutionum cap. XVI †. Pluraque de hoc Laso alteram opere de Poetis Græcis.

* Ita quoque est in Suidæ editione Aldina: corrigendum Χαβρίνου.
† Sic leg. non H. hoc est. 8.
‡ Cabrini, ut dictum.
* De sono, qui minor est hemitonio.
† Pag. 87.

7. §. *Circa Olympiadem LXXX fuit Democritus Abderita. Scripsit de concentu, & harmonia:*

Ut auctor est Laërtius in ejus vitâ; ubi & plura ejus ad Musicen pertinentia recenset.

8. §. *Postea alii, atque alii de hac arte egerunt. In quibus etiam Aristoteles fuit, & Theophrastus.*

Ut de utroque testis nobis Laërtius in eorum vitâ. Ac Theophrastum quidem, præter tres de Musica libros, etiam librum de Musicis, reliquisse, idem Laërtius narrat.

9. §. *Tiberii Cæsaris temporibus claruit Thrasyllus: qui & ipse de Musica, & harmoniâ, scripsit.*

Ac citat ex opere illo aliqua Theo Smyrnæus Mathematicorum libro secundo; qui est de Musica. Meminit ejus quoque Plutarchus libro de Musica, Laërtius in Democriti vitâ, ac Porphyrius in vita Plotini. E Latinis item Tacitus in Annal. Suetonius in Tiberio, Juvenalis Sat. VI, & ad eam vetus Scholiastes. Sed longum fuerit, si velim etiam deperditos sectari. Ad alia igitur accedo.

CAP. XXI.

DE UTILITATE MUSICES.

1. §. *Quæ quantaque sint Musices bona, satis vidit prudentissima Atheniensium civitas; quæ lege jussit, ut parentes in Musica, & Gymnastica, liberos erudirent.*

Plato in Critone: Ἢ οὐ καλῶς προσέταττον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι νόμοι παραγγέλλοντες τῷ πατρὶ τῷ σῷ σε ἐν Μουσικῇ, καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν; *An non recte statuerunt leges nobis conscripta, jusseruntque patrem tuum, te in Musica, & in Gymnastica, exercere?*

2. §. *Inter ea bona est, quod Musica non sinat animam torpere; sed igniculos in ea latentes suscitet, haud secus ac ignem folle excitamus.*

Quod Græci dicunt ἀναζωπυρίζειν. Unde Lucianus in Anacharside: ubi Solonem sic loquentem inducit: Τὴν μὲν τούνυν ψυχὴν Μουσικῇ τε πρῶτον, καὶ Ἀριθμητικῇ ἀναζωπυρίζομεν. *Animam Musicâ, & Arithmeticâ primùm excitamus.*

3. §. *Præterea nullum est hominum genus, cui non cantus abstergeat molestiam laboris, ac solatium adferat.*

Unde Chrysostomus homil. in Psalm. XLI: Οὕτω γὰρ ἡμῶν ἡ φύσις πρὸς τὰ ᾄσματα, καὶ τὰ μέλη ἡδέως ἔχει καὶ οἰκείως, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια παιδία κλαυθμυριζόμενα, καὶ δυσχεραίνοντα οὕτω κατευνάζεσθαι, αἱ γοῦν τίτθαι ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτὰ βαστάζουσαι, πολλάκις ἀπιοῦσαί τε καὶ ἐπανιοῦσαι, καί τινα αὐτοῖς καταπᾴδουσαι ᾄσματα παιδικά, οὕτως αὐτῶν τὰ βλέφαρα κατακοιμίζουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁδοιπόροι πολλάκις, κατὰ μεσημβρίαν ἐλαύνοντες ὑποζύγια, ᾄδοντες τοῦτο ποιοῦσι, τὴν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν ταῖς ᾠδαῖς ἐκείναις παραμυθούμενοι. οὐχ ὁδοιπόροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γεωργοὶ ληνοβατοῦντες, καὶ τρυγῶντες, καὶ ἀμπέλους θεραπεύοντες, καὶ ἄλλο ὁτιοῦν ἐργαζόμενοι, πολλάκις ᾄδουσι· καὶ ναῦται κωπηλατοῦντες τοῦτο ποιοῦσιν. ἤδη δὲ καὶ γυναῖκες ἱστουργοῦσαι, καὶ τῇ κερκίδι τοὺς στήμονας συγκεχυμένους διακρίνουσαι, πολλάκις μὲν καὶ καθ' ἑαυτὴν ἑκάστη, πολλάκις δὲ καὶ συμφώνως ἀλλήλαις, μίαν τινὰ μελῳδίαν ᾄδουσι. ποιοῦσι δὲ τοῦτο καὶ γυναῖκες, καὶ ὁδοιπόροι, καὶ γεωργοί, καὶ ναῦται, τὸν ἀπὸ τοῦ ἔργου πόνον παραμυθήσασθαι σπεύδοντες, ὡς τῆς ψυχῆς εἰ μέλους ἀκούσειε, καὶ ᾠδῆς ἅπαντα εὐκολώτερα δυναμένης τὰ ὀχληρὰ, καὶ ἐπίπονα. *Nostra certe natura usque adeo delectatur canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet necessitudinem, & convenientiam; ut vel infantes ab uberibus pendentes, si fleant, & affligantur, eâ ratione sopiantur. Nutrices quidem certe, quæ eos gestant in ulnis, sæpe abeuntes, & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca sæpe viatores meridie agentes jugalia animalia, hoc faciunt canentes, itineris molestiam illis consolantes. Nec solum viatores; sed etiam agricolæ uvas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunque aliud opus facientes, sæpe cantant. Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Jam verò mulieres quoque texentes, & confusa stamina radio discernentes; sæpe quidem & per se singulæ, sæpe autem etiam omnes concorditer unam quandam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt & mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, qui ex opere faciendo suscipitur, laborem cantu consolari volentes; eo, quod anima, si carmen, & canticum audierit, molesta, & difficilia, fit facilius toleratura.*

4. §. *Ad medicinam pertinet, quod Musice multis etiam morbis medeatur.*

Sed de isto satis diximus libro de quatuor popularibus disciplinis cap. IV, §. XIII.

5. §. *Quid jam de re militari dicam?*

Ubi moris est,

Ære * *ciere viros, Martemque accendere cantu.* * 6. Æn.

Unde Fabius lib. II cap. XII: *Quid autem aliud, in nostris legionibus, cornua, ac tuba faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præstat.* Multum interea hic a gentibus variatum. Vide Gellium lib. I cap. XI, & Lipsium lib. IV de Militia Romana Dialogo X.

6. §. *Magnus etiam Musices usus est in Oratoria, propter rhythmum; & in Poetica, propter metrum.*

In dicendo suavis ille concentus εὐρυθμία † vocatur. De qua Quinctilianus lib. I cap. XVII. Poetis verò convenit μέλος ἔμμετρον ‡. Cumque ῥυθμὸς oriatur è collocatione verborum: μέτρον provenit è vocis illo flexu, qui poetarum est. Theo Smyrnæus lib. I Mathematicorum cap. I. statuit esse εὐαρμοστίαν τὴν μέλος, ἐν ἁρμονίαις ἐν ἁρμονίαις, εὐρυθμίαν ἐν ῥυθμῷ. *Decorem in cantu, in harmonia leporem, (quo fit, ne soni dulce aures feriant) at numerum concinnum in rhythmo.* De his Plato lib. III de Rep. ac in Symposio: item Lucianus περὶ ὀρχήσεως.

† Rhythmus, sive numeri Oratorii concentus.

‡ Carmen, sive metro constans melos.

7. §. *Jam quanti illud putamus, quod Musices etiam usus sit in sacris? Id arguit, quod in divinis officiis eâ usi sint Judæi.*

Ita Pharaone submerso, ut legimus Exodi XV, Israelitæ, qui mare rubrum transierant, tum voce, tum etiam tympanis, aliisque Musicis instrumentis, Deo gratias egerunt. Imò David, & Salomon etiam, cantorum ordines in templo Dei, constituerunt. Denique Esseni quoque eam consuetudinem reservarunt: ut liquet ex Philonis libro de vita Contemplativâ.

8. §. *Præterea Christiani jam Apostolicis temporibus Musicâ utebantur: idque ex præcepto Pauli ad Coloss. III, & ad Ephes. V. Ac postea, etiam hunc canendi morem in Ecclesia obtinuisse, tam gentiles, quam Sancti Patres, nobis testantur.*

E Gentilibus Plinius Novocomensis lib. X epistolâ ad Trajanum, numero XCVII, & Lucianus in Philopatr. E Christianis Justinus Martyr orat. ad Antoninum Cæsarem, Clemens Alexandrinus Pædag. lib. II cap. IV, Tertullianus Apolog. cap. XXXIX, ac deinceps alii magno numero.

9. §. *Nec obscura est ratio, cur & Synagoga, & Ecclesia, psalmis usæ sint. Nam cantus divinus abducit animos a curis humanis, eosque elevat ad meditationes rerum cœlestium.*

Quâ de re sic B. Chrysostomus in psal. XLI: Οὐδὲν οὕτως ἀνίστησι ψυχὴν, καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος δεσμῶν, καὶ φιλοσοφεῖν ποιεῖ, καὶ πάντων καταγελᾶν τῶν βιωτικῶν, ὡς μέλος συμφωνίας, καὶ ῥυθμῷ συγκείμενον θεῖον ᾆσμα. *Nihil animam æque erigit, & alatam quodammodo efficit, & a terra liberat, & exsolvit a vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, &, ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit, ut versus modulatus, & divinum canticum numero compositum.* Nec in sacris solùm cantus; sed & saltatio obtinuit: ut ostensum lib. de popularibus quatuor disciplinis cap. IV, §. XXXVI.

10. §. Nul-

10. §. *Nulla tamen in divinis utilitas est cantus, si labiis solùm Deus celebretur, ac non simul corde.*

Hieronymus in epist. ad Ephes. cap. v: *Nec in tragedorum modum guttur, & fauces, dulci medicamine colliniendas, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica; sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum.* Quod si humana imbecillitas non sinat, ut semper reapse divinis intentus sit animus, sicut oportet: saltem eâ mente cantus fiat, & de cogitationis evagatione doleamus. Id est, quòd dicunt scholastici, si non attentio sit actualis, virtualem saltem requiri. Quâ de re Thomas Aquinas, atque ejus interpretes, II. II, quæst. LXXXIII, artic. XIII.

11. §. *Itaque nec hoc egere veteres Christiani; ut minuritionum delicias sectarentur.*

Siquidem sic cantabant, quemadmodum Ambrosius ait in Psalmos, *ut viciniores essent pronunciantibus, quàm cantantibus.* Et sanè qualem esse conveniat Ecclesiæ cantum non incommode nuper exponere est aggressus Gallus anonymus Consultatione de Horis Canonicis*.

* Pag. 69. & 70.

12. §. *Aliis verò modulis usa Græcorum Ecclesia, aliis Occidentales.*

† Cap. 9. Ex Ekkehardo, decano S. Galli, in Notkeri vitâ †, & iis, quæ ad eum annotavit Goldastus, cognoscimus, Græcorum Musicen vocitatam *Frigdoram*; quia ex Phrygiis, & Doriis modulis, constaret. Mallem igitur *Phrygiodoriam* dixissent. Alteram verò appellârunt *Occidentariam*; qui in Occidente usurparent. Latinè magis *Occidentalem* nominâssent. Est verò is cantus, qui in Ecclesia obtinet Romanâ, & aliis, quæ ritus Romanos receperunt. Primus eum in Ecclesiam Mediolanensem B. Ambrosius induxit. Postea illum in Romanâ instituit Gregorius Magnus: ab hac autem Alemannicæ, & Franciæ Ecclesiæ, acceperunt. Sed cantus is longo temporis tractu apud Alemannos, sive Germanos, adeò fuit corruptus, ut necesse fuerit postmodo veram Musicen restitui. Quemadmodum pluribus narrat vetus Hugonis Reutlingensis interpres: atque exinde Spelmannus in Glossario suo, voce *Frigdora.* Ubi & plura ex eodem memorat de Musicorum tonis. Atque addit de renovatione Musices anno factâ CIↃCCC: ut Fr. Petrus Herp, Monachus Dominicanus, ad annum hunc annotârit in Chronico Francofurtensi: *Musica*, inquit, *ampliata est. Nam novi cantores surrexere, & componista, & figurista inceperunt alios modos assuere.* Atque hæc de multiplici Musices utilitate. De qua etiam oratio exstat Antonii Majoragii. Aliqua etiam Vir Clarissimus, ac in pueritia condiscipulus, & ex studiorum conjunctione amicissimus semper, Erycius Puteanus, in Musathenâ suâ cap. VI, & XII. Nec pauciora nos libro de popularibus quatuor disciplinis. Nunc ad partitionem Musices, variaque ejus genera, accedamus.

CAP. XXII.

DE MUSICES PARTIBUS, generibus; ac præcipuis ejus, quos habemus, scriptoribus.

1. §. *Dividitur Musica in tres partes; harmonicam, rhythmicam, & metricam. Quarum harmonica in sonis perpendet acutum, & grave: rhythmica celeritatem, & tarditatem: metrica longitudinem, & brevitatem. Prima circa melodiam, altera circa rhythmum, tertia circa metrum, ac poemata, occupatur.*

ITa Ptolemæus, cui Ἁρμονικὴ δύναμις ἐστὶ καταληπτικὴ τῶν ἐν τοῖς ψόφοις, περὶ τὸ ὀξὺ, καὶ βαρὺ διαφορῶν· *harmonica est facultas apprehendens sonorum differentias ratione acuminis, & gravitatis.* Ubi dicit, versari circa φωνὴν*. Quod commune habet cum rhythmicâ, & metricâ: eoque opus fuit, addi considerandi modum, quò ab his discernatur. Modus iste est, quòd in sonis attendat τὸ ὀξὺ, καὶ βαρὺ, *acutum, & grave.* Nam & Rhythmica quidem circa φωνὴν † occupatur: sed considerat in ea τὴν ταχύτητα, καὶ βραδύτητα, *celeritatem, & tarditatem.* Numerat enim syllabas, easque ad aurium judicium examinat; non tamen habitâ ratione quantitatis. At μετρικὴ, sive στιχικὴ, dispicit, utrum syllabæ sint breves, an longæ. Perfectum verò μέλος exigit tum μελῳδίαν, tum ῥυθμὸν, tum etiam μέτρον. Ac rhythmus quidem sine metro esse potest: sed metrum nequit esse sine rhythmo. De hoc discrimine vide Augustinum lib. v de Musica, & quæ exinde depromsit Beda, quæque Josephus Scaliger ad Hieronymi præfationem in Chronicon Eusebianum annotavit. Porrò ex tribus, quas dixi, partibus, prima, sive Harmonica, agit de septem istis. Primùm περὶ χορδῶν, καὶ φθόγγων, *de chordis, & sonis*: puta statis, aut mobilibus. Deinde περὶ τῶν διαστημάτων, *de intervallis* vocum. Hinc περὶ τῶν συστημάτων, *de constitutionibus*, quæ à pluribus, quàm duobus, intervallis comprehenduntur. Tum περὶ γενῶν, *de generibus* modulandi, ac tetrachordi qualiscumque constitutionibus. Post hæc περὶ τόνων, καὶ τρόπων, *de tonis, & tropis.* Adhæc περὶ μεταβολῆς, *de mutatione.* Ac denique περὶ τῆς μελοποιΐας, *de conficiendis modulationibus.* Rhythmica agit de quinque rebus. His videlicet. I. de primis temporibus, sive quæ primò sensu apprehendimus. II. de generibus rhythmicis, pedumque differentiis. III. de celeritate, aut tarditate temporum. IV. de mutatione rhythmorum. V. de facultate efficiendi rhythmos, quam ῥυθμοποιΐαν vocant. Ac similiter Metrica de totidem rebus tractat. I. περὶ στοιχείων, *de elementis*, sive literis. II. περὶ συλλαβῶν, *de syllabis.* III. περὶ ποδῶν, *de pedibus.* IV. περὶ μέτρων, *de metris.* V. περὶ ποιημάτων, *de poematis.* Atque hæc est Musices totius Theoreticæ facies; quam similiter tradit Conradus Dasypodius lib. II Institutionum Mathematicarum ‡, & in Protheoria Mathematica ‡. Utrobique etiam Musicen Practicam distribuit εἰς τὸ χρηστικὸν, sive quod superioribus utitur, & τὸ ἐξαγγελτικὸν, quo ea, quæ jam effecta sunt, enunciantur. Prior pars continet hæc tria; μελοποιΐαν, ῥυθμοποιΐαν, & ποίησιν, sive facultatem efficiendi harmoniam, rhythmum, & carmen. Pars altera illi est triplex, una ὀργανικὴ, si fiat per instrumenta Musica: altera φωνητικὴ, sive ᾠδικὴ, quæ voce fit, sive cantu: tertia ὑποκριτικὴ, sive histrionica, quæ in dramatis adhibetur ab histrionibus ad movendos spectatorum animos.

* Vocem.

† Vocem, sive sonum.

‡ Fol. 30. & 31.

‡ Pag 24. & 25.

2. §. *Musica verò genera sunt tria; διάτονον, χρωματικὸν, & ἐναρμόνιον.*

Quorum primum, ut est apud Theonem Smyrnæum*, ἤτοι ὅτι διὰ τῶν τόνων τὸ πλεῖστον διοδεύει, ἢ ὅτι σφοδρόν τι, καὶ ἐρρωμένον, καὶ εὔτονον· *vel quia per tonos ut plurimum progreditur: vel propter gravitatem, robur, & firmitudinem.* Ac solùm hoc genus Musices considerat in libris suis Plato. Sanè habet majestatem quandam, ac innatum vigorem. At duo alia genera magis inserviunt mollioribus affectibus exprimendis. Ac Chromaticum quidem vocatur, quia, ad magis ornandum, diatonico colorem addit. Nam dimidio tono recedit ab eo. Cujusmodi modulatio remissior est, eoque amori, vel luctui exprimendo, est convenientior. Enharmonium progreditur per δίεσιν, sive quartam toni partem, hinc aliam quartam, & ditonum incompositum. Reperit Olympus; ut ex Aristoxeno refert Plutarchus libro de Musica. Vide de hisce tribus modulationis generibus Theonem lib. II, cap. IX, X, XI, XII; item Aristoxenum, Nicomachum, alios.

* Lib. 2. Mathemat. c. 9.

3. §. Præterea dividi solet Musica in Planam, & Figuratam. Prior aliter Choralis dicitur, vel etiam Gregoriana, ab auctore Gregorio Magno. Figurata vocatur, quia minuritionibus, & figuris, gaudet. Utraque duum est generum: una in componendo consistit, altera in praxi, sive usu. Et si vero compositio sit contemplationis, non cantus, tamen aliquid utriusque habet, quia speculatio illa ex artis principiis citius, & facilius modum practicum præscribit. Quæ in usu se exerit, ea vel voce fit, vel organis, vel ex utroque genere miscetur.

Nunc loquor de organis, quibus Musici utuntur ἀμέσως. Præter quæ sunt tintinnabula per rotas, & pondera ad numeros Musicos sonantia: item machinæ pneumaticæ, & hydraulicæ: & alia Musica organa automata: de quibus in Mechanicis dicam, quò αὐτόματα pertinent.

4. §. Posteriores etiam divisere Musicen Ecclesiasticam in Frigdoram, & Occidentanam: illa Græcarum habuit Ecclesiarum modulos: hæc vero est cantus Ecclesiæ Romanæ.

Sic videas nuncupari ab Ekkehardo in vita Notkeri cap. IX. Ac Frigdora, sive potiùs Phrygdora, vel Phrygidoria, est dicta inde, quòd constaret cantu Phrygio, & Dorio. Occidentana (maluissem verò *occidentalem* dixissent) ex eo nomen est sortita, quòd obtineret in Occidente, sive Ecclesia Romana, & aliis, quæ ejus ritus sequerentur.

5. §. Quod verò de partibus, ac generibus Musices dicebamus, tum locum habet in Musica harmonicâ, tum etiam organicâ: sive illâ, quæ assâ, hoc est, merâ hominis voce fit, tum quæ fit instrumentis.

Utrumque Musices genus jungit Varro lib. II de vita populi Romani *: *In conviviis pueri modesti, ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant majorum, & assâ voce, & cum tibicine.* Idem Cato, vel de liberis educandis †: *Melos alterum in cantibus est bipartitum: unum quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicum.* Ex quibus non obscurè cognoscimus, vel valde falli Paullum Diaconum, vel librarium perperam posuisse; *Assa dicebatur cantus tibiarum.* Omnino enim scripserat Festus, vel hoc, vel simili modo: *Assa dicebatur sine cantu tibiarum.* Admodum autem laxè *organici* voce usus Varro, cùm & hydraulicam comprehendat: quam tertiam ipse Musices speciem alibi agnoscit. Imò & ὀρχηστική, sive *saltatrix*, est pars Musices: uti diximus libro de IV popularibus disciplinis. Ea repetere hoc loco nihil attinet.

* Apud Nonium in Assa.

† Apud Nonium ibidem.

6. §. Ut plura de singulis Musices partibus, aut generibus, dicamus, non sinit ratio instituti nostri. Ipsam qui artem nosse volet, adeat è Græcis Aristoxenum Tarentinum, Euclidem, Nicomachum Gerasenum, & Alypium. Ut mittam eos, qui adhuc inediti in bibliothecis adservantur.

Euclidis *εἰσαγωγὴν ἁρμονικὴν* doctissimus vir Joannes Pena primus divulgavit Lutetiæ ann. CIƆ IƆ LVII. Sed opus id mutilum est. Multis verò in locis Antonius Possevinus integritati restituit ex Vaticanæ bibliothecæ, & Fulvii Ursini, Codd. Mssis Græcis: notas item margini addidit. Habes apud eum Bibliothecæ Selectæ lib. XV, cap. VI. Mirum verò tam multa hic legi, quæ etiam habentur iisdem verbis apud Aristidem Quinctilianum, & Emmanuelem Bryennium. Nempe alii alios, illaudato more, exscripserunt. Aristoxeni, filii Mnesiæ, sive Spinthari Tarentini, libros tres elementorum Musicorum è Græcis Latinos fecit Antonius Hermannus Gogava Graviensis: uti & Nicomachi Gerasensi de eodem argumento libros duos. Meminit hujusce operis, sive Lucianus, sive quisquis auctor est dialogi, qui Philopatris inscribitur. At unà cum Alypii εἰσαγωγῇ Μουσικῇ primus Græcè divulgavit Joannes Meursius, vir multis nominibus præclarè meritus de literis Græcis. Aristoxenus ille Aristotelis discipulus fuit, summus vir, ac, ut de eo Gellius loquitur, *literarum veterum diligentissimus*: sed uno vehementer culpandus, quòd, ex quo Aristoteles successorem sibi in schola Theophrastum elegisset, contumeliosè semper de magistro loqui soleat; ut narrat Suidas. Qui & auctor est, *ἀριθμεῖσθαι αὐτοῦ τὰ βιβλία εἰς υνγ, numerare ejus libros ad* CCCCLIII. Nicomachus, qui philosophus fuit Pythagoricus, laudatur Photio biblioth. cod. CLXXXVII. Alypius Cassiodoro lib. de Musica; ubi & addit, ab amico suo Mutiano, viro disertissimo, Latinè fuisse versum librum, quem de Musica eleganter, & prolixè scripserat Gaudentius. Inscribitur id Gaudentii opus, *εἰσαγωγὴ ἁρμονική*: ac Græcè superest in bibliotheca regiâ Gallicanâ, & olim Electorali Palatinâ, quæ Romam vecta. Ibidem Cassiodorus ex Musices scriptoribus meminit Varronis, Ptolemæi, & Censorini. Ptolemæum laudat & Nicomachus lib. II. Ejus Harmonicorum libros tres Græcè manuscriptos Oxoniensi bibliothecæ dedit Henricus Savilius. Etiam ille Aristidis Quinctiliani περὶ Μουσικῆς adservatur in bibliotheca Lugduno-Batavâ; sed admodum corruptè exaratus. Videtur is, qui Athenæo memoratur in Deipnosophistis. In eâdem bibliotheca est & Bacchii εἰσαγωγὴ Μουσική. Cleomedis ut Arithmetica, ita & Ἁρμονικὰ, habet Bibliotheca Vaticana, & illa S. Floræ. Dioclis Ἁρμονικὰ supersunt in Bibliothecis Italiæ. Porphyrius in illa Regis Galliarum. Item Joannes Pediasimus in aula Constantinopolitana ὕπατος ‡ τῶν φιλοσόφων, καὶ διάκονος lib. de Musices Harmoniis. In utrâque verò est Manuel Bryennius: uti & in illâ Thuani. Operæ verò fuerit legisse etiam Plutarchi de Musica librum, Dionysium Halicarnassensem de Collocat. Verb. cap. XXXII, & XXXIII, nec non Censorinum, præsertim cap. X.

‡ Præses philosophorum, ac diaconus. Atque idem chartophylax.

7. §. E Latinis de Musica post Varronem, & alios, qui deperierunt, scripsit B. Augustinus.

Qui sex, quos habemus, libros, ut suos agnoscit lib. I Retractationum cap. VI: ubi ait, se Mediolani, cùm esset baptizatus, libros eos exorsum: perfecisse autem, cùm ex Italia in Africam esset reversus.

8. §. Etiam supersunt Martianus Capella, & Aurelius Cassiodorus. Sed imprimis adeundus Severinus Boethius. Qui de Musica quinque libros reliquit. Hoc duobus quasi seculis junior venerabilis Beda. Cujus supersunt Musica Theorica, & Quadrata. Anno item CIƆ L. *de Musica, & monochordo, scripsit Hermannus Contractus.*

De quo in Astrologis dicam pluribus. Cæterùm & Boëthius, & veterum alii, tantùm fuere usi tonis majoribus, nondum repertis minoribus, & semitoniis, non veterum dico; sed nostris: de quo Mersennus lib. IV Harmoniæ, monito IV *.

* P. 367.

9. §. Anno CIƆ LXX, *temporibus nempe Gregorii* VII, *claruit Guido, sive Guidmundus, patriâ Aretinus, prius monachus cœnobii Crucis Heltonis, sive S. Leufredi apud Ebroicenses Normannos; posteaque Ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Archiepiscopus Aversanus. Hic dum monachus esset, duos ad præsulem Theobaldum scripsit libros de Musica; quorum prior prosâ constat, alter carmine partim heroico, partim trochaico rhythmico.*

Idem est, ac ille, qui adversus Berengarium scripsit libros tres de corpore, & sanguine Domini, in Eucharistiæ Sacramento. Tritthemius refert ad annum CIƆ XXX: Sigebertus CIƆ XXVIII. Ubi etiam narrat, de inventis ab

eo Musicorum modulorum, quibus utimur, notis. De eo dixi libro de quatuor popularibus disciplinis, cap. x, §. 10.

10. §. *Anno* CIↃCCXL *in pretio fuit Albertus, Episcopus Ratisponensis, cognomento Magnus: qui & ipse, uti de Arithmetica, Geometria, Astrologia, ac scientiarum aliis: ita de Musica quoque librum condidit.*

Obiit octogenarius sub Rodolpho Imperatore, anno Chr. CIↃCCLXXX. Quæ præterea reliquerit, Trithemius fuse exponit. Eumque secutus sum in anno ætatis, quem dixi. Ac similiter Sixtus Senensis in bibliotheca sua. Hengenius tamen ait, obiisse anno ætatis LXXXVII. Et huic credere maluit Possevinus in Apparatu Sacro. Puto, non fecisset, si scisset, Trithemio aliter traditum; nec uno in opere; sed tum illo illustrium Germaniæ virorum, tum altero scriptorum Ecclesiasticorum.

11. §. *Anno* CIↃIↃIII, *ac deinceps, claruit Jacobus Faber Stapulensis: interque tot alia,* IV *de Musica libros reliquit* *.

** Parisiis editi an. 1551.*

Ipse *Elementa Musicalia inscripsit.* Operisque initio duos laudat in hac scientia præceptores suos; Jacobum Labinium, & Iacobum Turbelinum. Hosce libros tanti fecit eximius Mathematicus Josephus Blancanus, ut inde potissimum jubeat † auspicari; his lectis accedere ad Severinum Boethium; tum ad Aristoxenum, Ptolemæum, Euclidem. Elogium Stapulensis habes apud Scævolam Sammarthanum. Satis docte explicuisse, quicquid de Musicis scripserat Boëthius, judicium est Possevini lib. XV Bibliothecæ Selectæ cap. V *.

† Apparatu ad Mathematicos.

** p. 184. edit. Rom.*

12. §. *Anno* CIↃIↃXVIII *Franchinus Gafurius Laudensis opus Mediolani edidit de Harmonia instrumentorum Musicorum.*

Cujus & apologiam scripsit adversus Musicos Bononienses. *Regius Musicus fuit, publiceque artem eam est professus; etiam Mediolanensis delubri fuit phonascus. Mirum à Blancano † referri ad an. CIↃCCCXCVI.

† In Chronol Mathem.

13. §. *Arbitror & his temporibus vixisse Ludovicum Florianum Mediolanensem, qui Musica scripsit θεωρίαν.*

In eâ speculatur multa, de quibus siluerant priores. Excudêre Venetiis fratres de Sabio an. CIↃIↃXXIX. Blancanus in Chronol. Mathem. pro Mediolanensi Mutinensem facit.

14. §. *Anno* CIↃIↃXXX, *& post, plurimum laudis meruit Henricus Loricus Glareanus Helvetius: qui anno* CIↃIↃXLIX *eruditos de Musicis libros divulgavit.*

In pretio esse cœpit anno Chr. CIↃIↃXII; quo lauro poëtica, & annulo fuit donatus à Maximiliano I. Vir fuit ingentis, ac variæ admodum eruditionis: etiam Criticus non paullò melior, quàm multi persuasum aliis volunt. Obiit Friburgi anno Chr. CIↃIↃLXIII, ætatis suæ LXXV.

15. §. *Solâ verò praxi inclaruit Orlandus Lassus. Is anno* CIↃIↃLVII *ab Alberto, Bavariæ duce, Monachium est vocatus, ut præesset sacello Musico. Plurima ejus circumferuntur cantiones variis in terris.*

Hic toto orbe clarissimus Musicus natus montibus Hannoniis obiit Monachii anno Chr. CIↃIↃXCIII, ætatis suæ LXXIII, postquam Alberti, & Guilielmi, Bavariæ Ducum, annis XX Musicus fuisset: etiam a Cæsare Maximiliano II nobilitatis insignia esset consecutus. De canticis ejus vide Thuanum libro CIX ‡. Est verò *Orlandi* nomen κατὰ μετάθεσιν ex *Rolandi*; quod aliis *Rulandi*. Sic in Calendario Romano videas, mense Julio, & Augusto, *Rulandum, & Orlandum*, quasi diversa sint nomina, celebrari.

‡ In fine.

16. §. *Exinde quoque varii, scribendo de hac arte, inclaruere. Ut ante annos non multos Vincentius Galilæus libro de nova, & antiqua Musica.*

Ex quo jucundum fuerit, inter cætera, videre veterum Musicorum notas, additas Dionysii in Musam jambis. Disserit eo contra melopœos, quos vulgò *contrapunctistas* vocant; multaque eorum errata ostendit. Mersenni, & Blancani, de eo judicium promam §. seq.

17. §. *Marinus item Mersennius Harmoniæ libros* IV, *sane pulcros, Parisiis edidit an.* CIↃIↃCXLIV.

Eorum primus est de numero, pondere, & mensurâ, sonorum. Alter de arte cantuum componendorum, sive de Melopœia. Tertius de arte symphoniæ, sive de compositione harmonicâ plurium vocum. Quartus de instrumentis Musicis. Quo tantùm de paucis eorum agit, ut gustum faciat septem librorum; quibus de omnibus se ὀρχάνως acturum promittit. Laudat * ibi Franciscum Salinatem; uti & Josephum Zarlinum, qui Italice scripsit *Institutioni harmoniche, Demonstrationi harmoniche, Supplementi Musicali.* Item Vincentium Galilæum; qui & ipse Italicè quinque reliquit Dialogos de Musica antiquâ, & novellâ: quòd opus, Josephi Blancani † judicio, *necessarium est ad Musicam nostri temporis corrigendam, & instaurandam veterem.* Adhæc Petrum Ceronem; nec non Erasmum Horicium Germanum; qui opus suum dicavit Grimano Cardinali; sed, ut puto, hactenus ineditum. Præterea cognitum mihi in hac Hollandia, Albertum Bannium, virum eruditum: sed qui ante annum circiter in vicina urbe Harlemensi decesserit; non multò postquam delicias suas Musicas juris fecisset publici, nobisque, affectus sui symbolum, transmisisset. Insuper Joannem Baptistam Donium, nobilem Florentinum, amatum mihi, ut domui meæ amicum: qui ante mensem & ipse magno tum eruditorum dolore, tum literarum damno, meliores petiit sedes. Multi etiam alii bene de hac scientia vel nostro, vel superioribus seculis, meriti observantur. Eos nosse si voles, vide amplum Musicorum indicem; quem eruditissimus Hugo Sempilius Scotus contexuit libro duodecimo de Mathematicis disciplinis.

** Lib. 4. Harmonicor. cap. 4. pag. 367.*

† Apparatu ad Mathematicas disciplinas lib. 12. pag. 209.

CAP. XXIII.

DE OPTICE:

Ac primùm, cui scientiæ sit ὑπάλληλος; deque ejus objecto.

1. §. *Vidimus de duabus scientiis Mathematicis, Arithmetica ὑπαλλήλοις, sive subordinatis. Venio nunc ad proximas duas, subalternatas Geometriæ. Hæ sunt Optice, & Geodæsia. Quarum Optice, vulgò minus commode* Perspectiva *vocatur; cùm potius dicenda fuerit* Adspectiva. *Etsi verò de radiis visûs, & lucis, sive de visione, & illuminatione, tractet: tamen à priori duntaxat, videlicet ἀπὸ τῆς ὄψεως ‡, nomen accepit. Geometriæ autem ὑπάλληλος est; quia in visionis, & illuminationis radiis, lineas, angulos, superficies, pyramides, conos, axes, aliaque, quæ ad Geometriæ objectum pertinent, consideret; iisque utatur ad ea demonstranda, quæ visui, & illuminationi, accidunt.*

‡ A visione.

Versatur igitur circa radiaturam à corpore visibili sparsam, oculoque receptam: sive circa radios visûs, & lucis, radiorumque reflexiones, & infractiones. Duo enim hæc sunt visus objecta; lumen, & color, quæ permiscentur. Nam colores alii sunt reales, alii intentionales; utri-

utrique veri. Sed reales sunt magis durabiles; quia præcipuè pendent à verâ mixtione primarum qualitatum: sic tamen, ut accedat tum certus densitatis, & opacitatis gradus; tum certus congressus luminis, quod otiosos suscitat colores, & ab objectis decisos vehit ad oculos. Realis fuerit color, si auri pigmento misceatur Indicum; unde resultat color viridis. Intentionales autem eò sunt versatiles, quia magis dependent à lumine. Quomodo color quoque viridis repræsentabitur, si cæruleum corpus perfundas lumine candelæ. Ubi mixtio partim est a verâ qualitatum misturâ, partim ex luminis appulsu: magisque a lumine, quam à qualitatibus, vel primis, vel secundis. Ab hoc qualitatum, & luminis, coitu, est apparens illa colorum varietas in hominum pilis, avium plumis, piscium squamis, plerisque litoris lapillis, notæque ejus aliis. Cujus diversitatis caussam nemo hactenus satis explicavit. Quemadmodum neque, cur albor visum congreget; nigror dissipet; rubor inflammet; color cæruleus, flavus, ac viridis, maximè oblectent.

2. §. *Scientia hæc, uti dictum, subalternatur Geometriæ.*

Quod etiam traditum Aristoteli lib. 1 Poster. Analyt. contextu C *, Ubi, cùm dixisset, esse scientias quasdam ita inter se affectas, ὡς † θάτερον ὑπὸ θάτερον: hujusmodi esse ait οἷον τὰ ‡ ὀπτικὰ πρὸς γεωμετρίαν.

* Sive c. 10. vel secundum Pacii dist. cap 13.
† Ut una sit sub altera.
‡ Optica ad Geometriam.

3. §. *Nempe Geometria agit ἁπλῶς de linea: Optica autem, quia ejus est prospectûs rationem reddere, tractat de linea, ut est visibilis.*

Pro quo aliqui malunt dicere. Opticen considerare τὴν ὄψιν *; sed quatenus est γραμμὴ †. In radiis enim visoriis considerat lineas, angulos, pyramidas, & similia. Sive hoc, sive priori modo loquaris, Optice non οὐσίᾳ ‡ ipsa differet à Geometria; sed accidente duntaxat. Ἔκγονον, sive *progeniem* Geometriæ, vocat Proclus in librum 1 Euclidis *. Nempe subjectum ejus, quod est μέγεθος ὁρατὸν †, est affectio corporum naturalium; unde & Physicæ est considerationis: sed Mathematicæ, non Physicæ, est speculationis; quatenus ejus argumenta, non à rebus sensilibus; sed principiis Geometricis, petuntur. Interim multa a Physicis mutuatur. Neque bifariam scientia quæpiam alteri subjicitur: secundùm se integram, vel solùm circa partem. Priori ratione Optice subjicitur Geometriæ: posteriori Physica Opticæ, sicut in doctrina de iride: ut est lib. 1 Poster. Analyt. cap. x, contextu xxx.

* Visionem.
† Linea.
‡ Essentia.
* P. 12.
† Magnitudo visibilis.

4. §. *Ac sicut Optica est sub Geometria; ita scientia de iride est sub Optica.*

Ut Aristoteles ait ejusdem libri contextu CII. Atque addit, τὸ ὅτι φυσικοῦ εἰδέναι· τὸ δὲ διότι, ὀπτικοῦ, ἢ ἁπλῶς, ἢ κατὰ τὸ μάθημα. *scire, quod quid sit, est Physici: sed cur sit, est Optici, aut simpliciter, aut ratione scientiæ Mathematicæ.*

Cap. XXIV.

De Optices dignitate, ac multiplici usu.

1. §. *Optices dignitatem cognoscimus ex nobilitate organi ejus, quod sunt oculi, præcipuum cognitionis instrumentum: his enim omnem philosophiam debemus.*

QUod apud Platonem legas in Timæo, ac Philonem de mundi Opificio. Ejusdem est hoc libro de legibus specialibus ‡: Φιλοσοφίαν ὤμβρησε μὲν οὐρανός, ἐχώρησε δ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐξενάγησε δ' ὄψις· πρώτη γὰρ αὐτὴ κατεῖδε τὰς λεωφόρους ἀπ' αἰθέρος ὁδούς. Quæ sic expressit Gelenius: *Philosophia defluxit quidem e cælo in hominum animos: sed oculis sequestris deducta est in hospitium. nam hi primi conspexerunt vias, quæ à cælo ad nos tendunt, regias.*

‡ P. 622. edit. Col. All. anno 1613.

2. §. *Etiam Opticæ dignitatem ostendit objecti præstantia; cum luce, & coloribus, nihil sit melius, vel jucundius. Idem præstat cognoscendi modus, intellectionis æmulus; cum nudam objecti imaginem recipere sufficiat; eoque ab objecto minimè immutetur organum. Neque enim ab albore res albescit oculus. Adhæc excellentiam ejus clarè evincit cognitionis certum præ sensuum aliis; cùm sæpe ipsius tactus errores detegat visus, quam contra fiat. Præterea id facit velocitas. Nec enim modò fulgur conspicimus, priusquam tonitru audiamus, licet tempore concurrant: sed etiam momento penè visus è terris pervolat in cælos. Unde & videmus, ad maximè distantia pertingere. Quantò enim hac parte exsuperat auditum! magis sanè, quam hic odoratum, vel is gustum, & tactum: qui non percipiunt nisi proximè admota. Adhæc nullo sensu plures cognoscimus differentias. Ut sunt colorum varietas, corporum magnitudo, continuitas, discretio, ac numerus; figura item, proportio, intervallum, situs, motus, & quies.*

Ex quibus lux per se, & primò, movet visum: color per se quidem; sed secundariò; quippe lucis accessu. Cætera verò omnia sunt communia visus objecta; cùm aliis etiam sensibus percipi possint. Illud etiam inter lucem, & colorem, discrimínis est: quòd lux, incidens in corpora, repercussa aliquid semper auferat: veluti membranulas ineffabilis tenuitatis. Nec enim species visibiles, ut sunt lumen, & color, quæ in oculos se ingerunt, sunt accidentia materiæ penitus expertia, sed substantiales ἀπόρροιαι *, sive imagines corporeæ, ac materiales. Quod etiam de colore, sono, odore, virtute magnetis, & aliis hujusmodi, dixeris. Atque hæc pluribus demonstrat Gassendus libro de magnitudine Solis humilis, & sublimis. Ubi & ostendit colores in collo columbæ, caudâ pavonis, iride, & similibus, prout lux variat, variè afficere sensûs instrumentum: ac proinde non falli in his sensum, cujus non est judicare, nisi κατὰ δόκησιν †, sed decipi mentem, cujus est opinio. Falsitatem enim esse in judicio. Sensum itaque rectè percipere apparentiam: sed mentem malè, secundùm apparentiam, judicium ferre, cùm ejus sit, ἀλήθειαν ‡ sibi proponere, omniaque solidâ ratione metiri.

* Effluxus, sive profluvia.
† Secundum id, quod apparet.
‡ Veritatem.

3. §. *Nunc de maxima universæ Opticæ utilitate videamus. Est verò usus ejus summus in cognoscenda cujusque rei magnitudine, altitudine, distantiâ.*

Ex umbris enim perspicitur magnitudo corporis opaci; & vicissim ex magnitudine opaci statuitur de umbra; item ex opaco, & umbrâ, de altitudine, & magnitudine, corporis luminosi. Ut se habeant umbræ ad corpus opacum, ac luminosum, velut gnomones in horologiis.

4. §. *Itaque sine Opticis in miraculis naturæ tam cælestis, quàm elementaris, etiam cum oculis aberratur.*

Fusè hoc demonstrat Joannes Pena, Regius quondam Parisiis professor, epistolâ luculentâ ad Carolum Lotharingum Cardinalem, quam Euclidis Opticis, & Catoptricis, præmisit.

5. §. *Imò hujus beneficio ulteriùs etiam progressi sumus in Physicis, & Astrologicis, quàm antea factum fuit etiam à summis ingeniis.*

Tubo enim dioptrico cognoscimus maculas in Sole; Lunæ superficiem esse inæqualem, ac quasi montibus attolli, quasi vallibus deprimi; viam lacteam, contrà quàm Ari-

Aristoteli visum erat, nihil esse nisi condensationem stellarum minutarum; Jovem à quatuor planetis circuiri certis periodis, & intervallis; Venerem, Lunæ instar, nunc plenam esse, nunc in cornua abire; Saturni globum faciem habere triplicem; Mercurium, reliquorum instar planetarum, corpore esse opaco, & à Sole lumen accipere. Quæ omnia qui cogitet, nonne Opticen dicet, quasi scalas esse, quibus in cælum adscendatur?

6. §. *In terris etiam miranda planè, ac stupenda, à gnaris Optices fiunt.*

Ut cùm speculorum compositione pro uno referimus centum, aut cùm facimus, ut homo videatur capite deorsum ambulare, aut colorem faciei pro lubitu variamus, aut manes etiam videmur ab inferis suscitare, sistereque Helenam, Hectorem, Æneam, Didonem, Scipionem, Augustum, & alios, quos lubet. Cujus rei rationem scitè Pena describit eâ epistolâ, quam diximus.

7. §. *Quid de re bellicâ dicendum? cujus experimenta magna dedit Archimedes.*

Ut quando naves accendit Marcelli Syracusas obsidentis, sicut auctor est Galenus libro de temperamentis, & Anthemius initio Optices; factumque id speculo parabolico, quo nullum vehementius solares congregat radios. Posteaque Constantinopoli imitatus est Proclus; ut testatur Zonaras tertio suæ historiæ tomo *. Adhæc, cùm solus deduxit navem Hieronis regis; quod non poterant universæ Siciliæ vires. Hodieque est pervulgatum, radiis Solis, ad certum punctum collectis, plumbum liquefacere; lignum, ac stipulas, accendere. Nec, nisi Optices præsidio, metiri intervallum, vel modum, valemus, quo balistis, catapultis, ac machinis nostris æneis, mœnia, vel portas, quatere possimus.

* Pag 46. edit. Oper.

8. §. *Quid præterea de Architectura statuemus? ubi dici nequit, quoties, ex Optices ignorantiâ, partes adeum malè coagmententur.*

Nunc scaporum cum basibus, nunc superiorum, inferiorumque ordinum, nunc intercolumniorum ἀσυμμετρίᾳ †.

† Defectu commensûs, seu legitimæ proportionis.

9. §. *Quantum etiam est, quod statuarii huic arti debent; præsertim in statuis sublimi loco collocandis! Quantum item pictores; dum colores variant pro colore, umbrâ, situ, densitatis, & opacitatis gradu, radiorumque refractione!*

Itaque in tabula planâ repræsentant colles, & arbores eminentes; contraque atria intus ducentia. Sanè, Optices ignorantiâ, plurimi etiam in rebus longè remotis ita accuratè pingunt, ut in homullo numeres pilos, arbores omnes fronde discernas. Quasi non priùs rerum pereant imagines, quàm colores. Etiam Optice pictorem juvare possit speciebus illis intentionalibus, quæ clauso undique, & obscuro cubiculo, excipiuntur in charta albâ per foramen minutum, & vitrum modicè convexum. Hujusmodi enim species etiam colores referunt, atque ex iis, ut magnitudo, ita & distantia, Geometricè cognoscitur.

10. §. *Nec leviter Optica debent senes, ac myopes, quòd & acutiùs, & longiùs videant perspicillis cujusque visui accommodatis.*

Ac ne horum quidem notitiam veteres habuere. Aliter, scio, Guido Pancirollus I.C. in Novis Repertis Tit. xv, ac Salmuthus suis ad eum Notis. Tuentur verò se istoc Plauti:

Vitrum cedo, necesse est conspicillo uti.

Quod negant aliter, quàm de specillis ocularis, posse intelligi. Sed multimodis falluntur. Primùm nego, hæc esse Plauti: nego etiam, hæc legi apud veterum quemquam. Sed Plauti est Cistellariâ act. I, sc. I:

Mater pompam me spectatum duxit: dum redeo domum

Conspicillo consecutu'st clanculum me usque ad fores.

Ubi sine dubio *conspicillum* est locus, unde quis conspicere possit. Sicut interpretatur Nonius Marcellus: qui & ex Plauti medico adducit:

In conspicillo adservabam pallium observabam.

Sive potiùs, ut ἀπλῶς est in Mso nostro:

In conspicillo adservabam pallium.

Ubi non aliter capere possis, quàm illo Cistellariæ loco. De ocularis illis specillis, sive perspicillis, (sic enim vocare malim) vide Joannem Baptistam Portum lib. XVII Magiæ Nat. cap. XI, & Levinum Lemnium lib. IV de occultis Naturæ Miraculis cap. VI.

CAP. XXV.

DE DIVISIONE OPTICES.

1. §. *Optice non uno dividitur modo. Aliqui tres ejus partes faciunt, pro triplici radiorum profusione; directâ, repercussâ, & infractâ. Græci vocant ἰθυφάνειαν, ἀνάκλασιν, & διάκλασιν. Directa visio, & illuminatio est, quæ fit per lineas rectas simpliciter. Qualis duo requirit: nempe tum ut per unum fiat medium, velut aërem: tum ut sine speculo fiat visio, atque illuminatio. Hæc Optices pars generis nomine* Optice *vocatur: vel, si malis,* Optice specialis. *Visio, & illuminatio repercussa, sive reflexa, fit in κατόπτροις, sive speculis: unde & pars hæc vocatur* Catoptrica. *Visio, & illuminatio refracta fit, cùm radii refringuntur, propterea quòd transeant per medium raritate, & densitate, differens: Velut partim per aëra, partim per aquam. Atque hanc alii nuncupant* Diopticam, *alii* Μεσοπτικήν.

Sic dividit, inter alios, Blanchanus in suo ad scientias Mathematicas apparatu *. Sed & ante secula aliquot Joannes Cantuariensis suam, ut vocavit, Perspectivam, similiter distribuit: proque triplici istac visione, & illuminatione, tres Opticæ libros fecit.

* P. 106.

2. §. *Alii in Optica speciali non solùm tractant de ἰθυφανείᾳ, sive visione, & illuminatione directâ; sed etiam, quantum satis est, adspergunt de ἀνακλάσει, sive de radio refracto. De secunda verò parte, quæ est Catoptrica, sive specularia, conveniunt cum aliis. At, pro Dioptrica, tertiam partem statuunt Scenographiam: quæ res adspectabiles, prout se conspiciendas visui nostro offerunt, in re alia exprimit, ac depingit. Vulgò σκιαγραφίαν, vel σκιογραφίαν, quasi τὴν σκιῶν γραφικὴν †, appellant.*

† Umbratilem picturam.

Ita & Proclus in primum Euclidis ‡: Ἡ μὲν τῶν ὄψεων γράμμαις χρωμένη, καὶ ταῖς ἐκ τούτων συνισταμέναις γωνίαις· διαιρουμένη δὲ, εἴς τε τὴν ἰδίως καλουμένην ὀπτικὴν, —— καὶ εἰς τὴν κατοπτρικὴν σύμπασαν, —— καὶ τὴν λεγομένην σκιογραφικήν. *Quæ lineis, quatenus visibiles sunt, utitur, angulisque exinde constitutis; ac dividitur in Opticam sic propriè dictam, —— & Catoptricam universam, —— atque illam, quæ Sciographica nuncupatur.* Malim verò eos sequi, quibus Σκηνογραφία est pars Opticæ specialis. Versatur enim circa projecturas, quæ fiunt radio directo; non reflexo, vel refracto. Atque hoc magis patebit ex iis, quæ proximè subjungam.

‡ P. 12.

3. §. *Optica specialis exponit caussas, cur ea, quæ rectâ visione, atque illuminatione, videmus, sese, pro diverso situ, ac distantiâ, aliter, atque aliter, visui offerant.*

Ubi in considerationem veniunt hæc quinque; objectum, medium, instrumentum, visionis modus, ac quotuplex sit visio. De quibus omnibus actum est à nobis lib. III Physiologiæ Christianæ cap. XXIII, & tribus sequentibus. Superfunt verò definitiones, axiomata, postulata, & theoremata: quæ ex Opticis petantur.

4. §. *Optice hæc specialis variat pro triplici projecturâ; orthographicâ, stereographicâ, & scenographicâ. Prima continet descriptionem ex radiis ad planum rectis. Altera corporis objecti peripheriam, & profunditatem, quasi esset corpus transparens, in plano describit. Tertia res in plano eo modo refert, quo radii ab objecto producuntur ad oculum: nempe ratione pyramidali; cùm sublimioribus radiis altiora, humilioribus humiliora, sinisterioribus sinistra conspiciuntur.*

Pleniùs harum trium partium discrimen, usumque singularum, & quàm jucunda, utiliaque ex iis emergant problemata, breviter exponit Hugo Sempilius de Mathematicis disciplinis lib. IV, cap. VII. Porrò tertia pars à nonnullis vocatur *Sciographia*. Sed hoc nomine dicitur pars Graphicæ, sive artis pingendi, quæ picturâ exprimit, ac repræsentat, tempore nocturno facta. Ut si pingatur Judas Christum noctu prodens. Quare cùm antiquioribus potius dicemus *Scenographiam*: quasi τ̀ σκηνῶν γραφικὴν. Atque ita etiam appellat Politianus in Panepistemone. Uti & Commandinus Prolegomenis in Euclidem, aliique multi. Pars ea docet, quomodo illa, quorum imago exhibetur, commodè, sciteque, pro distantiis, & altitudine, appareant. Cujus exemplum habemus in porticu longâ; ubi ultima tabulati pars deprimi, ac pavimenti ultima attolli, parietes ultimi contrahi videntur. Non igitur veram docet æqualitatem; sed quæ visui commodè se offerat. Ideoque, si circulus debeat repræsentari, sæpe non circulum referre jubet, sed ellipses: quadrata item docet repræsentare, non ut sunt; sed alterâ parte longius productâ. Ad tertiam hanc Opticæ generalis partem, quam *scenographicam* vocabamus, pertinet etiam planisphærii doctrina, quam Ptolomæus tradidit; uti & Jordanus Nemorarius. Atque hæc de Optice speciali, & iis, quæ ad directam visionem pertinent.

5. §. *Altera Optica generalis pars, quam* Catoptricen *vocari diximus, versatur circa reflexiones varias, ac multiplices. Quæ fiunt à corporibus politis, & specularibus.*

Ut sunt vitra terminata, metalla tersa, aqua, gemmæ, similiaque. Cælius Rhodiginus lib. XV Antiq. Lect. cap. XIII, ait, *Opticen id efficere admirandum, ut in speculo uno rei unius plures sese ostentent imagines.* Rectè, si generatim *Optices* voce utamur; quomodo tres species ante memoratas complectitur. Sed propriè, pressèque loquendo, non hoc est Opticæ, sed Catoptricæ; quam Latinè *Speculariam* dixeris.

6. §. *In Catoptricis primò nôsse oportet, quæ omni reflexioni sunt communia. Deinde particulatim cognoscendum, cujusmodi sint imaginum apparitiones in speculis, tum planis, tum sphæricis; iisque vel convexis, vel concavis. Item columnaribus seu convexis, seu concavis. Præterea conicis, sive convexis, sive concavis. Insuper quales imagines resultent ex variis speculorum mistionibus. Adhæc de speculis concavis ustoriis.*

Catoptrices ope longè dissita conspicimus, longinqua exurimus, imagines in aëre pendulas ostendimus, imò repræsentamus. Facimus ex pulvisculo montem, ex pilo elephantum, ex humano capite caninum, asininum, aut suillum. Quæ quomodo fiant, aliaque hujus generis, ostendet Joannes Baptista Portus Neopolitanus Magiæ naturalis lib. XVII. Complura etiam perstringit Hugo Sempilius lib. IV de disciplinis Mathematicis cap. VIII. Ubi inter alia de speculis planis hæc refert: *Si vitrum in fornace fervens quantulacunque coloris parte desædetur, & croceum injeceris; spectantis imago icterica videbitur: si nigrum, lurida, deformi pallore spernenda: si pluſculum addideris, Æthiopis; si rubrum, ebriosi. Si superficies illa speculi, quæ oculis objectatur, plana, exacteque ad libellam explanata, altera retrorsum in ipsius medio retusum angulum explicet, ut in medio elatior pars, in extremis acuta, & depressa; spectantis facies per medium divisa apparebit. Si pars ei speculi, quæ è regione oris fuerit posita, retro in torulum, vel retusum umbonem, promineat; videbitur os extrorsum porrigi, velut asininum. Si è regione oculorum tumeat; oculi ita extra mitti videbuntur, ut squillarum appareant. Si speculum planum à sua planitie, & rectitudine, undulis deficiat; tota facies varia, & deformis spectabitur. Si speculi corpus solidum ex vitro constetur semidigitalis crassitudinis; explaneturque eo modo, ut ex una parte crassities intacta, ex altera verò utrinsque superficiei lineæ concurrant, veluti cultri acies acuta; fiatque altera speculi tabella eodem modo, vel plures, & ultimæ bracteâ stanneâ inducantur, & una supra alteram accommodetur: sic intuentis facies geminata videbitur, una pone alteram, & infima semper obscurioris coloris. Et si tres tabellas aptes; tergemina videbitur imago. Sic speculis planis literæ in pariete longè remoto legenda ejaculantur; & amici per intervallum distantes colloqui possunt; nec non caput deorsum, pedes sursum apparebunt; imò una imago veniens in uno plano, in altero recedens conspicietur. Denique in eodem speculo plano viginti, & plura simulachra, vel pauciora, pro libitu videbuntur. Alia sunt planorum genera, quæ nil nisi, quæ volueris, ostendent; alia, quæ imagines in aëre volantes exhibent; alia sunt theatralia, alia amphitheatralia; alia ex reciproco speculorum jaculatu repræsentant columnas, stylobata, & ornamenta, rectò architecturæ ordine servato; ut nil jucundius, nil certè admirabilius occurset oculis nostris. Eodem ferè modo ex speculis planis arculæ construuntur; in fundo, fornicibus, & parietibus, margarita, gemmæ, aves, & nummi pendent; & ex speculorum reflexionibus adeo multiplicantur, ut ditissimi thesauri simulacrum præbeant.*

Postea idem Sempilius subjungit: *In speculis concavis sphæricis multa, ac mira contemplamur. Ut, quomodo punctum inversionis imaginum cognoscatur. Cur infra punctum illud, & speculum, majora omnia videantur. Quomodo speculo concavo ignis accendatur. Cur speculo concavo imago in aëre pendula appareat, & penitus à speculo semota; eoque major, quò centro propinquior. Et si magna erit speculi portio; possibile non est, quin mireris. Nam siquis speculum stricto mucrone invaserit, videbitur ab altero invadi, & manu perfodi. Si candelam ostendas; videbitur in aëre accensa. Si vis, ut spectrum longius egrediatur; tunc à puncto invento declinabis longiùs à dextris, vel sinistris. Quomodo calorem, frigus, & vocem speculo concavo reflectes. Quomodo ea videre potes noctu, quæ longè fiant. Quomodo paucis speculo magnam aulam illuminare, & notas alicui clam significare, & nocte intempestâ siderum luce epistolas legere. imò domum, vel arcem comburere sine periculo detectionis.* Pluraque ibi & de his, & columnaribus, ac conicis speculis, miranda legas.

7. §. *Superest tertia pars Opticæ generalis. Quemadmodum autem prima pars inspicit projecturas orthographiæ, stereographiæ, & scenographiæ; altera expendit varias catoptricorum species, ac proprietates: ita hæc pars tertia incertis, & fluxis refractionibus, leges scribit.*

Atque ut primus modus directè fit per medium diaphanum:

num: alter verò à politis corporibus per reflexionem contingit: ita tertius hic evenit per refractionem à pluribus corporibus diaphanis inter oculum, & objectum, intermedijs. Inque hac parte primò considerantur quatuor ista, quæ ad refractionem requiruntur: punctum illud, cujus refringitur forma; refractionis punctum; centrum visus; & linea perpendicularis à puncto refractionis ducta usque ad superficiem, unde fit refractio. Deinde aperiuntur variæ caussæ, quibus fit, ut fallat nos refractio. Tertio loco explicantur refractiones, quæ fiunt tribus radiis parallelis per diaphanum transeuntibus; uno quidem per centrum, duobus verò præter centrum. Quarto exponuntur loco refractiones in corporibus cælestibus: ut sunt iris, parelia, virga, halo, corona; quæ in aere fiunt. Quincto loco agitur de refractionibus cælestibus; cujusmodi hæc sunt, prout ea recenset Sempelius, qui ad Scheinerum nos remittit: *Cur Sol, oculo extra centrum terræ immoto, circumactus, omnes fere varietates obijciat, quoad figuram, & quoad magnitudinem. Cur in zenith rotundus, at justo minor; in nadir rotundus, at justo major, appareat. Cur intra zenith, & horizontem; minor altitudine, quam longitudine, utrâque tamen defectâ, appareat. Cur in horizonte sensibili Sol visus solâ altitudine deficiat; longitudine naturalis appareat. Cur intra horizontem, & nadir, altitudine protensior appareat, quàm longitudine; utrâque tamen excedente.* Atque hæc de tribus Optices partibus, & singularum usu, mirandisque effectis.

CAP. XXVI.

DE PRÆCIPUIS OPTICÆ SCRIPTORIBUS.

1. §. *Ex veteribus de Optice videantur Euclidis Optica, & Catoptrica.*

QUæ introducunt in hanc scientiam. Interpretatio Joannis Pena cæteris præfertur. At, ut inquit Josephus Blancanus Bononiensis *, *versio Zamberti indiget correctione, & expositione. Italica versio, & expositio Ignatii Dantis multis scatet paralogismis, & mutila apparet. Maurolycus in indice suorum operum testatur, se ea transtulisse, & exposuisse: sed editorem aliquem exspectans.* Sub Ptolomæo Lagi filio floruit: ut alibi dictum.

* *Apparatu in scientias Mathematicas fol. 202. b.*

2. §. *Superest præterea Archimedis libellus de speculis ustoriis parabolicis.*

De quo & Ptolomæus egit: ut indicat Maurolycus in operum suorum indice. Sed necdum lucem vidit.

3. §. *Habemus etiam ex Heliodori Larissæi Opticis fragmentum quoddam.*

Quod ab Ignatio Dante cum Opticis Euclidis, Italicè à se redditis, editum est. Plura de hoc dicam, cùm de Damiano, Herodiani Larissæi parente, loquar cap. LIX, §. 1.

4. §. *Temporibus Philippi, Macedoniæ regis, quidam de Opticis, & Enopticis, scripsit, qui apud Suidam vocatur* Philosophus: *sed sine dubio corruptum est nomen: fortasse est* Philippus Opuntius.

Quam opinionem habes in Epitome bibliothecæ Gesneri. Socratis & Platonis auditor fuit. Varia etiam reliquit in Arithmeticis, & Astrologis, teste Suida. Ut verò apud eum legendum videatur Φίλιππος ὁ Ὀπούντιος, verisimile facit, quòd idem auctor est, scripsisse quoque περὶ Λοκρῶν τῶν Ὀπουντίων †.

† *De Locris Opuntiis.*

5. §. *De Opticis olim quoque exstabat Aristotelis liber.*

Ejus Laërtius meminit in syllabo; ac fortasse Hesychius Illustris. Sed apud Hesychium pro Ὀπτικὰ potiùs legendum est Τοπικά: ut rectè monitum H. Stephano, & Casaubono. Nam sermo ibi est de inventione argumentorum, quæ è Topicis, & Methodicis libris, petebatur. Cæterum Optica Aristotelis viderat quoque Vincentius Bellovacensis; ut ipse indicat. Eo in libro Aristoteles novam attulit sententiam de cono visivo: quem non, ut alii, vel rotundum putabat, vel quadratum; sed, quod inter ea medium est, hexagonum, nempe ut duo sint anguli ex parte superficiei superâ, duo ex parte ejus inferâ; singuli ex latere dextro, & sinistro. Ex latere enim angustiùs patet adspectus: libertiùs, & certiùs, & superâ, inferâque, diffunditur. Sed hæc ex Opticis accuratiùs cognoscere est.

6. §. *Sub M. Aurelio imperatore Ptolemæus Alexandrinus claruit. Qui planisphærium reliquit.*

Hic loci meminimus, quia planisphærii doctrina pertinet ad Scenographicam, tertiam specialis Opticæ partem; ut superiùs diximus. Porrò planisphærium Ptolemæi non habemus Græcè; sed Latinè ex Arabico translatum. Quando is liber fuerit Latinè redditus; ostendunt hæc verba Rodulphi Brugensis ad Theodericum Platonicum, præfatione Latinè tralationi præmissâ: *His habitis ne diu differamus, ab ipsis Ptolemæi tractatus initium statuamus; non aliâ transferendi lege, quàm quâ antea ipsum in Arabicam Maslem transtulit. Facta est translatio hæc Tolosæ, Kalendis Junii, anno Domini* CIƆCXLIV. Hoc Planisphærium Ptolemæi unà cum Jordani Nemorarii planisphærio, I. Valderus subjunxit Procli sphæræ, & Arati Phænomenis, à se editis ‡.

‡ *An. 1536.*

7. §. *Marinus etiam scripsit Prævia ad Optica, Opticorum lib. 1, unum item Catoptricorum.*

Præter quæ edidit Commentarium in Data Euclidis, prævia ad Phænomena, & Phænomenon lib. 1. Si idem est ac Marinus Neapolitanus, vixerit sub Zenone Imperatore, ac fuerit discipulus Procli Lycii. At cave, propter ambiguum nomen, ad Opticam referas Diopteram, sive Perspectivam, attributam Michaëli Psello. Nam id opus non Mathematicum est, sed Theologicum: sermones nempe quatuor, in quibus disputant anima, & corpus. Imò neque Pselli id opus est, sed Philippi Solitarii. Solùm præfatio est Pselli: ut dissertatione de Psellis observatum Leoni Allatio *.

* *Pag. 62.*

8. §. *Laudem etiam merentur Optica Alhazenis, sive Alhazeni, acuti Arabis.*

Aliter *Allacen* nuncupant. Ætas non satis est aperta. Tycho Brahe oratione eâ, quam, Mathesin docere exorsus, in Hafniensi habuit Academia anno CIƆ IƆLXXIV, non dubitat eum juniorem statuere Vitellione, qui intra annos vixit quadringentos, ut mox dicam. Brahei verba sunt: *Optices elementa Vitellio decem libris tradidit: & post illum, Alhasen Arabs.* Longè verisimilius, qui duobus circiter seculis Vitellione censent vetustiorem: eoque ad undecimum Christi seculum referunt; quos inferiùs in Astrologis sequar †. Sed utcunque sunt ista: i. l. illud liquet, claruisse, cùm Saraceni in Hispanis, & per eos studia Matheseos, ibi multùm florerent. Optica ejus habemus in Thesauro Opticæ. Etiam Optica ex Arabibus scripsisse dicitur Alchabitius: cujus & sunt quædam in Astrologicis. Aliqui *Abdilazam* nuncupant.

† *Cap 35. §. 15.*

9. §. *Pulcra item est opera Vitellonis, sive malis Vitellionis, quam Opticis impendit libris x. Utcunque*

verò multùm laudis meruerit: fatendum tamen, hausisse sua ex quatuor istis; Euclide, Archimede, Ptolemæo, & Alhazeno. Ac sic quoque reperiri in eo, quæ emendationis egeant.

Vixit anno CIↃCCLII. Habes verò in Thesauro Opticæ. Unde liquebit, quanta cum laude priorum Optica congesserit, & digesserit. De ætate nobiscum consentit Gauricus in Calendario Ecclesiastico: nisi quòd ad annum referat CIↃCCLXXIV: quæ facilè conciliantur. Etiam de seculo conveniunt Fredericus Reusnerus, eumque secutus Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum *. * Pag. 58.

10. §. *Nec multo pòst Perspectivam communem libro uno, altero item Perspectivam particularem, consignavit Joannes Peccamus.*

Fuit S. Bonaventuræ discipulus; quod ætatem indicat. Paupere licet loco natus, ad magnos tamen, & varios est honores evectus; tandemque fuit Archiepiscopus Cantuariensis, & Angliæ totius Primas. Thomam Walsingamum adi ad an. CIↃCCLXXIX, & consequentem. Idem est, qui à dignitate, quam gessisse ajebam, nuncupatur, Joannes Cantuariensis. Laudem verò eo præcipuè meretur, quòd satis sit perspicuus.

11. §. *Circa horum tempora claruit etiam Rogerus Baconus, Anglus, ordinis S. Francisci monachus: qui ut omnes artes, ac scientias, penetraverat; ita varia etiam in iis scripsit: in his Perspectivæ singularis librum unum, tres Perspectivæ distinctæ, adhuc unum Perspectivæ continuæ; item librum de visu, & speculis, alium de speculi facultate, nec non de forma resultante in speculo, deque speculis ustoriis.*

Vir fuit ad miraculum & doctus, & subtilis: mirandaque adeò ope Mathesios præstabat, ut ab invidis, ac imperitis, apud Papam Clementem IV magiæ dæmoniacæ fuerit accusatus, & propterea aliquamdiu in carcere detentus. Ingeniosissimum etiam nuncupat, ingeniorum Phœnix suo seculo, Joannes Picus Mirandulanus. Optica illius commendat quoque Maurolycus. Sepultus est Oxonii in monachorum sui ordinis cœnobio, an. CIↃCCLXXXIV. Plura de eo dicam in Astrologis cap. XXXV, §. 32, item in addendis Musicis, Geographis, Mechanicis.

12. §. *Commendantur & Optica Joannis Petsan.*

Etiam à Josepho Blancano. Emendata à se esse, ait Franciscus Maurolycus.

13. §. *Subtilissimas etiam in Astrologicis, & Opticis, quæstiones reliquit Blasius Pelacanus Parmensis.*

Is sub Joanne Galleacio Ticini docuit; ut ex Paullo Jovio cognoscimus.

14. §. *Multi & alii se offerunt, qui superiori seculo vixerint, vel nostro. Iis enim temporibus multum Optica promoverunt, ob singulare Conicorum studium.*

Dicam de præcipuis: sed quasi per saturam. Joanni Petsan, & aliis, de quibus proximè loquebar, idem Blancanus, in Apparatu suo ad scientias Mathematicas, quò faciliùs ad hujus doctrinæ fastigium pertingamus, jungere jubet Orontium de speculo ustorio: item Maurolyci Photismos, & Diaphana, de Specillis, & Iride. Præterea idem nos remittit ad Joannis Baptistæ Portæ lib. IX de refractione. Etiam Catoptrica composuisse, necdum tamen vidisse lucem, auctor est idem Blancanus in Chronol. Mathem. †. † P. 63.

Præterea commendat, Joannis Kepleri Paralipomena ad Vitellionem, atque ejusdem Optica, & Dioptrica. Item Guidi Ubaldi Marchionis Perspectivam Scenographicam; quâ instauravit artem Democriti, & Anaxagoræ. Adhæc, quæ paucis Marinus Gheraldus reliquit de Parabola, & speculo ustorio. Insuper Tractatum de radiis visus, & lucis, in vitris perspectivis, & iride; ubi est de inchoata telescopii demonstratione. Præterea perspectivam variorum Italicè scribentium: videlicet Vignolæ, Sebastiani Serlii, Danielis Barbari, atque aliorum. Qualis Pisanus, patriâ Cameracensis: cujus Optica Georgius Hartmannus correctiora edidit Norbergæ an. CIↃ IↃXLII. Nec indictus abibit nobis Conradus Dasypodius, Petri filius, apud Argentinenses Mathesios professor: qui Catoptrica Euclidis Græcè edidit, ac Latine. Etiam propositiones Opticas, & Catoptricas ipse conscripsit. Discipulus fuit Christiani Herlini, Argentinensis, non incelebris Mathematici; de quo Philippus Melancthon, vir de Mathesios etiam studiis præclarè meritus in Germania, dicere illud solet, se grandi illâ, quâ tum esset, ætate, Herlini fore auditorem, si Argentinæ viveret. Ejus Herlini, & Jacobi Bedrotti curæ, omne id debetur, quo Basileensis Athenæi editio Aldinæ præstat. Est verò multo ea castigatior, & notis ac indicibus auctior. Præceptori huic suo in Mathesi successit Dasypodius. Præter verò Heronem de vocabulis Geometricis, in Geometris antea nobis memoratum; præter item illa in Opticis, & Catoptricis, proximè adlata; in Logisticis etiam, ac Harmonicis, & Astrologicis, quædam consignavit. Multoque plura fuere, quæ affecta potiùs habuit, quàm confecta. Obiit senex anno CIↃ IↃ C. Grata etiam esse opera debet Friderici Risneri, qui, præterquam quod Alhazenum, & Vitellionem, emendavit, adhuc adolescens Petrum Ramum juvit in inchoandâ Optice, & post ejus mortem, qualem nunc habemus, libris quatuor absolvit. Nec paullo perfectior foret, nisi diutina obstitisset invaletudo; quam mors consecuta. Post excessum illius hanc operam ejus ab hæredibus Risneri emit Illustrissimus Hassiæ Landgravius Mauritius, inque publicum emisit, operâ in hoc usus Nicolai Crugii.

Nec parum laudis meruit Franciscus Aquilonius Bruxellensis, qui sex Opticorum libros reliquit. Cautione tamen in iis opus esse, judicium est Josephi Blancani, in Apparatu ad scientias Mathematicas *. Etiam Catoptrica, & Dioptrica, promisisse, videmus ex catalogo, quem de scriptoribus Societatis Jesu reliquit Petrus Ribadeneira, vel potius is, qui appendicem adtexuit. Sed eum mors prævênit. Obiit verò Hispali, anno CIↃ IↃCXVII. Nec prætereundi nobis doctissimi duo Galli superstites; Martinus Mersennius Minimus, & vir nobilis Renatus des Chartes. Eorum prior edidit † Optices libros VII: quibus claudit Geometriæ, mixtæque Mathesios σύνοψιν. Ac primus quidem liber continet Opticam laxè sic dictam. Agit autem initio de luce, corpore luminoso, & umbrâ. Deinde de coloribus; & aliis visus objectis, & speciebus intentionalibus, quarum ope videmus objecta, deque oculi fabrica: postea de modo, quo percipimus objecta communia: ac denique de fallaciis adspectus, & reliquis ad Opticen pertinentibus. Alter liber est de Catoptrica: ac primò de speculis universè, & speculis planis particulatim. Deinde de speculis sphæricis, deque cylindricis, & pyramidalibus, tum convexis, tum concavis. Hinc de speculis ellipticis, hyperbolicis, & parabolicis. Liber tertius est de Dioptrica. Ubi primò agit de Dioptricæ principiis. Deinde de Dioptricis instrumentis, & aliis Anaclasticæ principiis. Postea de perspicillis visum juvantibus. Ac postremò de tubis, sive telescopiis inventis ab Hollandis, ad sidera verò applicatis ab Galilæo de Galilæis; sive de junctis lentibus cavis, & convexis. Liber quartus est de parallaxibus, sive apparentis loci à vero distantiâ, nascente è linea à centro terræ ad phænomenon in sublimi conspectum; & linea ab oculo, vel superficie terræ, ad idem phænomenon: quarum priorem lineam metereoscopica instrumenta exhibent perpendiculo, alteram dioptra. Quinctus liber est de usu Opticæ in Pictura, & ar-

* Fol. 208. b, & 209 a.

† Parisiis an. 1644.

& artibus vicinis. His sextum addit, & septimum, duorum clarissimorum in his studiis Anglorum; illum Gualteri Werneri; hunc D. Thomæ Hobbes Angli, sed Parisiis viventis.

Dioptrice autem Renati des Chartes subtiliter differit de decem hisce capitibus. I. de lumine. II. de refractione. III. de oculo. IV. de sensibus in genere. V. de imaginibus, quæ formantur in fundo oculi. VI. de visione. VII. de modis visum perficiendi. VIII. de figuris, quæ pellucida corpora requirunt, ad detorquendos refractione radios, omnibus modis visioni inservientibus. IX. de specillis. X. de modo expoliendi vitra. Gallicè scripsit: sed amicus Latinè vertit. Multorum verò longe alias reddit caussas, quàm priores fecere. Excudit in Amstelodamensi hac urbe Elzevirius an. CIↃ IↃ XLIV.

Cap. XXVII.

DE GEODÆSIA.

1. §. *Sequitur Γεωδαισία.*

QUomodo etiam Aristoteles vocat in secundo Metaphysicorum cap. II.

2. §. *Ad verbum* terrarum divisionem, *sive* partitionem *signat. Proprieque est scientia mensurandi terrarum longitudines, latitudines, & profunditates. Laxe verò est scientia, sive ars, cujusvis rei materiata magnitudinem notâ quapiam mensurâ inveniendi.*

Notæ illæ rerum mensuræ, sicut Vitruvius, & Hero, tradunt, ex homine sumuntur: ut liquet ex vocabulis *digiti, pedis, cubiti, passus.* Ex his digitus est quatuor granorum hordeaciorum; ut granum hordei mensura sit minima. At quatuor digiti constituunt palmum. Quatuor palmi efficiunt pedem. Cubitus verò ab extimo cubiti usque ad longissimi digiti extremum est sesquipes. Passus Geometricus est quinque pedum. Unde jam oritur Græcorum stadium; quod est CXXV passuum: & Latinorum milliarium, quod est mille passuum. Atque ex his etiam liquet de jugero, schœno, parasangâ.

3. §. *Hæc porrò scientia, seu propriè, seu laxè sumas, Geometriæ est ὑπάλληλος. Differunt interim, quod Geometria agat de νοητοῖς, sive intellectualibus: Geodæsia, de αἰσθητοῖς, sive sensilibus. Nec enim hæc metitur conos, vel cylindros: sed acervos, ut conos; puteos, ut cylindros: idque vel subtilius, ut radiis solaribus: vel crassius, ut perpendiculo.*

Quæ abunde docent, utcunque Geometria videatur præceptis jejuna, atque arida, usu tamen esse longe maximam; ac splendidissimam. Hac enim geodæta metitur fundos, nauta aquas, geographus regiones, mechanicus machinas, architectus ædificia, pictor tabulas, statuarius signa: imò hujus, ac Arithmeticæ alis, subvectus Astrologus involat in cælos, astraque metitur.

4. §. *Licet verò hæc scientia sit nixa principiis Geometriæ: qui tamen Geometriam discat ob Geodæsiam, non necesse habet discere demonstrationes Geometricas; sed ei præcepta à Geodæsia proposita credere sufficit.*

Munere enim decempedatoris rectè fungitur, utcunque caussas non intelligat exactè.

5. §. *Geodæsiæ utilitas est summa in agris, cæterisque solidis corporibus metiendis. Ut illis etiam, qui solo omnia quæstu metiuntur, cara esse hæc disciplina debeat. In bello prodest, indicando montium, turriumque altitudines inaccessas, ac latitudines fluviorum, proque dimensione spatii, scalarum mensuras ad urbes invadendas, & rationem dirigendi tormenta bellica.*

Ut pertineat ad Geodæsiam architectura militaris, sive ratio civitates, terrasque suas muniendi, alienas oppugnandi: & quicquid pertinet ad Πολιορκητικήν: de qua eleganter, & accuratè Lipsius. Barbari hanc partem *Fortificationem* vocant. Hujusce utilitatis longe maxima dedit experimenta Illustrissimus Mauritius, Arausionensium Princeps, & Fœderatæ Belgicæ Gubernator: ut ejus victoriæ clamant, hujus scientiæ peritiâ captis tot urbibus, ac propugnaculis.

6. §. *Subinde verò ignorantiâ Geodæsiæ etiam historiographi falluntur in magnitudine regionum, insularum, urbium, castrorum, describendâ.*

Illustribus hoc Quinctiliani verbis comprobavimus, cùm de Geometriæ utilitate ageremus. Nunc igitur malim adducere illa gravissimi scriptoris Polybii lib. IX *: Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἐξ αὐτῆς τῆς περιμέτρου τεκμαίρονται τὰ μεγέθη τῶν προειρημένων. λοιπὸν, ὅταν εἴπῃ τις τὴν μὲν τῶν Μεγαλοπολιτῶν πόλιν πεντήκοντα σταδίων ἔχειν τὸν περίβολον, τὴν δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ὀκτὼ καὶ τετταράκοντα, τῷ δὲ μεγέθει διπλῆν εἶναι τὴν Λακεδαίμονα τῆς Μεγάλης πόλεως, ἄπιστον αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον. ἂν δὲ καὶ συναύξειν τις βουλόμενος τὴν ἀπορίαν εἴπῃ, ὅτι δυνατόν ἐστι τετταράκοντα σταδίων πόλιν ἢ στρατοπεδείαν ἔχουσαν τὴν περιγραφὴν διπλασίαν γίνεσθαι τῆς ἑκατὸν σταδίων ἐχούσης τὴν περίμετρον, τελέως ἐκπληκτικὸν αὐτοῖς φανεῖται τὸ λεγόμενον. τούτου δ' ἐστὶν αἴτιον, ὅτι τῶν ἐν τοῖς παιδικοῖς μαθήμασι παραδεδομένων ἡμῖν διὰ τῆς γεωμετρίας οὐ μνημονεύομεν. *Plerique sane hominum ex ipso ambitu magnitudines urbium, & castrorum conjectant; ac propterea, si quem dicentem audierint, urbem Lacedæmoniorum, quæ patet in circuitu stadia tantùm octo, & quadraginta, duplo majorem obtinere magnitudinem ejus, quam habet urbs Megalopolitarum, cujus ambitus est stadiorum quinquaginta, dictis fidem omnem abrogant. Quod si augendæ admirationi dicat aliquis, posse fieri, ut vel oppidum, vel castra, spatio quadraginta stadiorum circumscripta, majora duplo sint habentibus in circuitu stadia centum, planè obstupescunt. Id autem ex eo fit, quod parum eorum meminimus, quæ inter pueriles disciplinas in Geometria doceri solemus.* Similem deinde eorum subjungit errorem, qui arbitrantur, urbes inter anfractus, & tumulos positas, plura continere ædificia, quam ubi plana est superficies. Non malè ratiocinarentur, si domus æstimandæ essent ratione clivorum, indeque dependerent. Nunc assurgunt ad angulos rectos, ut superficies tectorum æqualium parallela sit superficiei illius plani, cui & collium, & ædificiorum fundamenta sunt innixa. Cujusmodi, ut Polybius concludit, ignorare non debent ἡγεῖσθαι καὶ πολιτεύεσθαι βουλόμενοι *qui exercitum ducere, vel remp. administrare, volunt.*

* P. 558. edit. Wechel. ann. 1609.

7. §. *Ad Geodæsiam pertinet Gromatice: cujus finis est legitima limitum directio: quæ fit ex principiis geometricis.*

Sic dicta à *groma*, quod à γνώμων. Unde gromatici, qui Ciceroni in Agraria prima finitores dicuntur: *Finitorem mittant: ratum sit, quod finitor illi, à quo missus erit, renuntiaverit.* Iidem *socii Arvales.* Græcis etiam οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί. Quos signant Imperatores Theodosius & Valentinianus: *Ita namque in mandato ad Florentium P. P. O. scriptum invenimus: Ope atque auxilio nostra Clementia de Magistris agrorum, & geometria, vel finium regundorum, vel maximè de discipulis eorum, curâ magnâ sancimus, ut Spectabiles scribantur, &, usque dum professi fuerint, Clarissimi scribantur.*

8. §. *Ex*

8. §. *Ex Græcis de Geodæsia monumentum reliquit Ctesibius.*

Quod in Vaticana dicitur exstare bibliotheca. Vide Possevinum lib XV bibliothecæ selectæ cap. VIII *. *P. 201. edit. Rom.*

9. §. *Etiam de ea egit Hero junior.*

Perperam enim duos Herones confundunt. Senior quippe vixit Olymp. CLXV, sub Ptolomæo Euergete II; ut seculo junior sit Archimede, seculo autem vetustior Vitruvio. Atque hujus sunt Πνευματικὰ, sive & Spiritalia, & Βελοποιϊκὰ, sive Telifactiva, aliaque, de quibus dicam, ubi ad Μηχανικὴν devenero. At Hero ille, qui Geodæsiam scripsit, (ut Justo Lipsio observatum in Poliorceticis lib I dialogo VI) *sub Imperatoribus Græcis, & in Christiana religione, quod ex scriptis innotescit, vixit. Latine editus & versus est à Francisco Barocio, patricio Veneto, anno* CIϽ IϽ LXXII. Adi vitam Heronis Bernardino Baldo exaratam, & Βελοποιϊκοῖς subjunctam †. †*P. 72.*

10. §. *Etiam Græcè Geodæsiæ methodum scriptis mandavit Isaacus Argyrus monachus.*

Græcè Venetiis fuit in bibliotheca Diegi Hurtadi.

11. §. *E Latinis veteribus de agrorum dimensione, & constitutione limitum, egere Siculus Flaccus, Julius Frontinus, Aggenus Urbicus, Hyginus Gromaticus, pluresque alii.*

Primus eos typis divulgavit Adrianus Turnebus; notis verò postea illustravit Nicolaus Rigaltius.

12. §. *Proximo etiam seculo Joannes Buteo Delphinas librum edidit de fluviatici insulis secundum jus civile dividendis.*

Jurisconsultus fuit, ac Mathematicus insignis. Opera ejus Lugduni in Galliis à Thoma Bertello excusa fuere anno CIϽ IϽ LIV.

13. §. *Nec proximis quinquaginta annis defuere, qui hanc disciplinam excolerent. In his fuere Bartholomæus Pitiscus Grunbergensis, & Adrianus Metius Alcmarianus.*

Prior anno CIϽ IϽ CIX problematum Geodæticorum librum, sive de agro plano metiendo, ac dividendo, edidit; quem libris quinque Trigonometriæ subjecit: seque in Problematis primum ait Geodæticis locum dedisse, quia, ut ajebat Socrates, princeps ille sit Geometriæ finis, metiri, ac dividere agrum planum. Alter verò anno CIϽ IϽ CXX Geodæsiam tradidit Geometriæ Practicæ parte secundâ ‡. Etiam ὁ μακαρίτης collega meus Martinus Hortensius Delphensis, cùm a morte Wilibrordi Snellii ederet quatuor ejus canonicæ triangulorum, doctrinæ libros: de suo illis addidit Geodæticorum, & Sphæricorum, tractatus duos *. Unde præcipuus Trigonometricarum propositionum usus elucet.

‡ *Secundò, atque emendatius prodiit Leidæ apud Elsevirios, anno 1640.*
* *Leidæ an. 1627.*

Cap. XXVIII.

DE COSMOGRAPHIÆ PARTE EA, quam Astronomiam dicimus; deque ejus objecto; item de ejus nobilitate, quæ ex subjecto, & certa probandi ratione, ostenditur.

1. §. *Habemus de duabus scientiis Arithmeticæ ὑπαλλήλοις, duabus item Geometriæ subalternis. Supersunt duæ, quæ Arithmetica, & Geometria, atque aliarum quoque ope ac auxilio, perficiuntur. Sunt hæ Cosmographia, & Mechanice. Quarum Cosmographia est totius sphæræ mundanæ, sive compagis cœlo, & elementis constantis, ratione principiorum, partium, & affectionum, artificiosa, atque erudita descriptio. Hæc Geometriæ subalternatur, quatenus partium mundi magnitudines contemplatur: Arithmeticæ, quatenus numerat motus cælestes.*

Quamvis vero dignitate, & subjecti ratione, prior sit scientiis, de quibus diximus; cognitione tamen est posterior. Ut quæ sine Arithmeticis calculis, & delineationibus Geometricis, intelligi non possit.

2. §. *Hinc vulgaris illa opinio profluxit, Cosmographiam esse Matheseos partem. Propriè tamen medium inter Mathesin, & Physicen locum obtinet. Magisque ad Physicen referenda, quàm Mathesin; quia non ex famulante disciplina, sed dominante, censere eam convenit.*

Atque idem dictum esto de Optice, & Mechanice. Quare qui Mathesi hasce disciplinas subjiciunt, nimis de iis abjectè, nimis verò magnificè de Mathesi, judicium ferunt. Atque hoc magis liquebit, cùm deventum erit ad scientias, artesque cæteras, quæ subjacent Physicæ.

3. §. *Comprehendit autem Astronomiam, & Geographiam. Quarum ἀστρονομία ita dicitur ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἄστρων, quia docet, quâ lege moveantur, ac regantur astra. Aliter etiam ἀστρολογία vocabatur veteribus. Sed distinxere posteriores; qui sic dicere maluerunt solam μαντικὴν, sive divinatricem. Nunc promiscue sumimus pro scientia illa, quæ corporum cælestium motum, magnitudinem, figuram, ac illuminandi vim, considerat.*

Plato *Astronomiam*, Aristoteles vocat *Astrologiam*; idque ἀρχαϊκῶς, ut ait Simplicius in libros de cœlo. Idem in φυσ. ἀκρ. β, ait, cùm Astrologia divinatrix nondum esset illata in Græciam, promiscue usurpari solere *Astronomiæ*, & *Astrologiæ* vocabula: à recentioribus autem *Astronomiam* vocatam, quæ docet, cælestium corporum motus; *Astrologiam* autem, quæ ἀποτελέσματα tradit, atque eventa.

4. §. *Astrologia contemplatur corpus solidum, non quodvis, sed naturale. Unde & ejus principia adsumit.*

Strabo lib. II *: Ὁ ἀστρονόμος ἔλαβε τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῦ φυσικοῦ. *Astronomus principia mutuatur à Physico.* * *Pag. 12. edit. Paris. an. 1620.*

5. §. *Atque in eo, quòd versetur circa corpus naturale, differt à Mechanice: ut quæ consideret arte constituta.*

Ut planius fiet, ubi ad Mechanicen deventum erit.

6. §. *Neque etiam ἁπλῶς naturale corpus considerat; sed quatenus movetur secundùm trinam dimensionem: longitudinis quidem ab occasu in ortum, & contra; latitudinis, à Zodiaco versus polos; profunditatis verò, cum quæruntur uniuscujusque planetæ, & orbis ejus, a centro mundi distantia, & intervalla.*

Nec tamen in hoc omnes conveniunt: cùm alii dicant, cælum moveri, ac consequenter stellas: alii tradant moveri quidem stellas; at cælum esse immobile. Quâ de controversia abunde egi lib. II Physiologiæ Christianæ cap. XXXVIII, & XXXIX.

7. §. *Nec versatur circa quodvis corpus naturale; sed cæleste.*

Quo separatur non modò à Physica, quæ quodvis corpus naturale considerat; sed etiam à Geographia, quæ non cælum modò, verùm etiam terræ, & aquæ globum, mensurat.

8. §. *Quamquam verò Astrologiam possis dicere partem Physices, quatenus corpus cæleste est naturale, & naturales sunt caussæ, atque eventus, quos exponit: diversa tamen scientia est, quatenus modus considerandi est diversus. Nam Physice speculatur corpus cæleste, quatenus est tale: Astrologia, quatenus circa medium versatur.*

Scientia quidem est, quia versatur circa res necessarias. Quippe subjectum ejus, (à quo in definitione scientiarum sumitur differentia) est corpus cæleste: sed quatenus circa medium mobile est. Ut subjecti hujus sint partes duæ; materialis, & formalis. Materialis, sive res considerata, est corpus cæleste. Hujus enim principia, & affectiones, explicat. Quæ duo in quavis demonstratione considerari debent: unde Aristoteles lib. 1 Post. Analyt. part. LVI, & LXXVI, ait, omnem demonstrationem circa tria esse; nempe, subjectum, principia, & affectiones. Pars formalis, sive modus considerandi, indicatur illis verbis, *quatenus circa medium mobile est.* Nam Physice versatur quidem circa cælum; sed quatenus corpus naturale est. At Astrologia id considerat, quatenus circa medium movetur: recteque dicatur Geometria in corporibus cælestibus occupata, quorum motus, magnitudines, ac distantias exponit. Cùm verò Astrologia de corpore cælesti agat, quatenus circa centrum movetur: non obscura est ratio, cur, (quod insulsum esse homines, penè dixerim insulsi, judicant) etiam de elementis, atque imprimis de terra, circa quam cæli moventur, egerit Ptolemæus in Μεγάλῃ συντάξει, quam Arabes *Almagestum* nominant; itemque Alphraganus, atque alii.

9. §. *Nobilitas Astrologiæ cognoscitur ex duobus: ex nobilitate subjecti, & ratione ejus formali.*

Quibus duobus modis metiri cujusque scientiæ præstantiam Philosophus jubet.

10. §. *Ac subjectum quidem eò in rationem venit; quia melius est pauca scire de re eximia, quàm multa de vili:*

Ut Aristoteles ait in II de Cælo, & XII Metaphys. & XVI de Animalibus; cui etiam subscribit interpres ejus Averroes; ut cæteros mittam.

11. §. *Quid autem in hac mundi compage sublimius, majus, excellentius est corpore cælesti? Atqui hoc est subjectum hujus scientiæ.*

Quare non verè minùs, quam scitè, canit Ovidius in primo Fastorum*: * Vers. 297.

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primis,
Inque domos superas scandere cura fuit.
Credibile est illos pariter vitiisque, jocisque,
Altiùs humanis exseruisse caput.
Non Venus, & vinum, sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiæve labor.
Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarumque fames sollicitavit opum.
Admovere oculis distantia sidera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo.
Sic petitur cælum: non ut ferat Ossan Olympus,
Summaque Peliacus sidera tangat apex.

Quid igitur potius contemplemur, quàm cælos? Præsertim quando Deus ipse propterea

Os *homini sublime dedit, cælumque tueri*
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus. * Ovid. 1. Met.

Videt quidem & vulgus Solem, ac Lunam: sed prope instar mutorum animantium. Quippe non videt solem ab occasu in ortu contra motum diurnum ferri per circulum obliquum, & hoc inæqualiter: atque ab eo motu tum anni quantitatem definiri, tum inæqualitatem dierum, & noctium, gigni. Non videt, lunam nunc cursum accelerare, nunc retardare; nunc item propiorem esse terræ, nunc ab eâ remotiorem. Non videt, cæteros etiam planetas obniti motui diurno, ac nunc intendere gressum, nunc remittere: interdum etiam consistere, ac relegere vestigia sua, varieque extra orbitam Solis nunc Austrum, nunc Septentrionem versus ferri. Hæc vulgus non videt; nec, si videat, caussas eorum animo assequatur. Nec magis videt, Solem esse terrâ centies sexagies majorem; contrà lunam, quæ videtur penè Soli æqualis, vix esse quadragesimam terræ partem: nec videt stellarum fixarum minimas esse terræ globo aliquoties majores: maximas autem plusquam centies exsuperare molem terræ.

12. §. *Præterea, ut dicebamus, nobilitas, hujus scientiæ æstimatur, ex subjecti ratione formali; quia certiùs demonstrat scientiis non Mathematicis.*

Sanè, ut Philosophus in primo Poster. Anal. docet, scire est rem per caussam cognoscere: ac proinde, quo certior caussa erit, eo nobilior fuerit scientia. Atqui Astrologia argumentis probat Arithmeticâ, & Geometricâ Mathesi subnixis, quibus nihil certius: ut antea dictum ex Averroe in lib. II Metaphys. Eoque nec dubitandum, quin certiora sint ejus argumenta, quàm Physica; nisi quatenus Physice argumenta quædam petit è Mathesi.

13. §. *Nec facile ullum est studium invenire, quod magis excoluerint ipsi reges, & principes. Ac primum ipse Salomo.*

Qui in Sapientiæ libro cap. VII vers. 17, & tribus sequentibus, sic loquens inducitur: *Ipse mihi dedit eorum, quæ sunt, cognitionem certam: ut cognoscam constitutionem mundi, & vim elementorum; principium, & finem, mediumque temporum; solstitiorum mutationes, & varietates tempestatum; anni circuitus, & stellarum situs; naturas animantium, & animos bestiarum, spirituum vires, & cogitationes hominum; differentias plantarum, & radicum facultates.* Ubi eorum, quorum cognitio Salomoni tribuitur, alia pertinere videmus ad cosmographiam, ac utramque ejus partem, geographiam, & astrologiam: alia item ad scientiam naturalem: imò & ad prudentiam civilem, quò lubens referam, quod dicitur de cogitationibus hominum. Nec enim arbitror Astrologiam judiciariam signari.

14. §. *Præterea idem factum à Julio Cæsare.*

Unde sic apud Lucanum ait lib. X:
—— *Media inter prælia semper*
Stellarum, cælique plagis, Superisque vacavi;
Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

Etiam Hadrianus Cæsar quotannis sibi prognosticon scribebat. De Alphonso rege, ejusque tabulis, inferiùs dicam.

Cap. XXIX.

De Astrologiæ ingenti, ac multiplici utilitate, in omni vita: pariterque de ejus difficultate, & unde ea nascatur.

1. §. *Atque ista quidem, quàm nobilis, atque augusta hæc sit scientia, ostendunt. At non levius eam commendant tot argumenta, quæ petuntur ab usu ejus multiplici, tum privatim, tum publicè. Ac privatim quidem bifariam. Primum ad pietatem; deinde ad modestiam. Ad pietatem confert, quia cœlorum opificium attendendo, tam amplum, tam ornatum, tam varium, tot bona, commodaque adferens, non summam modò, ac honestissimam capimus animi voluptatem; sed præterea Dei videntes sapientiam, bonitatem, potentiam, providentiam, magis inde conditorem, rectoremque cognoscimus, cognitum admiramur, admirantes etiam nostri officii commonemur; quod est Dei amor, ac cultus.*

Hinc Job. xxxv, 5: *Suspicite cœlum, intuemini, & contemplamini æthera.* Etiam à divino psalte dicitur*, *Cœlos Dei gloriam enarrare.* Ac ab Apostolo Paulo initio epistolæ ad Romanos†, hominem, contemplando opera Dei, ad ejus potentiam, ac divinitatem, adscendere. Vide & Sapient. cap. XIII. Plurimaque id genus sunt in Scripturis. Plato etiam in septimo de Rep.‡ ait, hanc ἀναγκάζειν* ψυχὴν εἰς τὸ ἄνω ὁρᾶν. Xenophon†, admiratione mundi, colligit eum esse σοφοῦ τινος δημιουργοῦ, καὶ φιλοσόφου τέχνημα‡, atque adeò agitari, conservari, & gubernari à mente æterna. Aristoteles lib. VIII φυσικῆς ἀκροάσεως ex motu cælesti colligit æternum motorem. Itaque & Nazianzenus Orat. x prædicat fratrem suum Cæsarium, ut excellentem virum, & virtutibus ornatissimum, astrologiæ etiam deditum: sed addit, *ut laudaret creatorem suum; iis rejectis, quæ prava essent.*

* Psal. 18. 2.
† Cap. 1. vers. 20.
‡ Edit H. St Tom. 2. pag. 529.
* Cogere ut animum attollamus sursum.
† Lib. 1 Ἀπομνημονευμάτων.
‡ Opificium sapientis cujusdam artificis, & amantis naturæ humanæ.

2. §. *Imò vix dici potest, quàm multa sint in scientia naturæ, unde se nequeat extricare Physicus, nisi subsidium petat ab Astrologis. Duo nunc illustria ponam, quorum prius est de galaxia; alterum de maris æstu.*

Disputatur enim utrum galaxia, sive circulus lacteus, sit in aëre, an in cœlo. Prius censuit Aristoteles libris Meteorologicis. Sed Averroës ait, se Cordubæ in Hispania, & Marochi in Africa, sidus aquilæ vidisse in eodem margine lacteæ viæ; quod longè aliter foret, si circulus ille lacteus esset sub luna. Tanta enim locorum distantia afferret in visione paralaxin magnam. Etiam Tycho Brahe* telescopio deprehendit, galaxiam esse circulum luminosum ex congerie innumerarum stellarum minutarum. Quod verò ad maris fluxum, & refluxum, ab Astrologis fuit animadversum, mare intumescere sub perpendiculo Lunæ, supra, vel infra, Lunam constitutæ. Unde collegerunt, Lunam, cùm perpendiculariter imminet mari, sive insigni rarefactione, sive virtute quâdam magneticâ, spiritum aquæ marinæ commovere, & in aëra attrahere, unde mare intumescat.

* In nuncio sidereo pag. 32.

3. §. *Ad mores verò, præcipueque illam nunquam satis laudatam, nunquam satis adolescentia laudandam modestiam, mirè etiam hæc sideralis scientia conducit. Nam cùm ita cum hominibus sit comparatum, ut stulto amore, atque adeò admiratione splendidi illius luti, quod aurum, vel argentum dicimus, propemodum obbrutescant: ferè usu venit, ut postquam animum occupârint consideratione rerum cœlestium, sordere incipiant terrena; nempe parva præ magnis, humilia præ sublimibus, caduca præ perpetuis.*

Modestè igitur de opibus suis, ac potentiâ sentiunt, videntque in rebus humanis, nihil esse pulchrum, præter virtutum, & maximarum rerum notitiam. Ad quæ qui animum applicuerit, non putat sibi ultrà in cœnosa homo figendum animum; sed caput ultra nubes exserendum, imò elevandum usque ad orbes cælestes: qualis cogitatio præterquam quod animum, caducis alioqui plus satis intentum, attollit ad cogitanda cælestia, etiam voluptate eum perfundit simili quodammodo illi cælestium incolarum.

4. §. *Atque hæc privatim spectant singulos. Præterea maximus est Astrologiæ usus in Politia, omnique societate humanâ. Nam motus cælestium nobis est norma temporis in vita nostra demetienda; in contractibus, ac negotiis; in urbanis, & militaribus; in publicis omnibus, & privatis.*

Quomodo enim absque horarum, mensium, annorum notitiâ constare possit, quando vel quamdiu aliquid gestum sit, Quàm fœda absque istis confusio foret in universa Republica! Quam necessitatem vel Fastorum usus docet propè ubique gentium. Videmus etiam, quantum Nicias detrimentum attulerit Atheniensibus; dum, eclipsi territus, non est ausus educere exercitum. Contrà autem, quantum etiam, scientiâ hujus rei, eidem populo profuerit Pericles: Romano item exercitui Sulpicius. Nec ignotum puto, quantum prædictione ejus metum Jamaicensibus incussent Christophorus Columbus; sic ut sponte hostili ejus exercitui frumentum suppeditarent, & supplices, quòd antè id negâssent, veniam exposcerent: ut epistolâ, ad Carolum V, quam præmisit operi suo de sphæra in plano describendâ, refert Joannes de Rojas*.

* Parisiis excudit Vascosanus.

5. §. *Oeconomicæ etiam utilem esse, arguit factum Thaletis Milesii, qui cùm ex Astrologia prævidisset futuram anni fertilitatem, omnes in agro Milesio oleas coëmit, priusquam florere cœpissent.*

Quo ostendit sapienti, si volet rem facere, non deesse scientiam, quâ possit ditescere. Rem ex Hieronymo Rhodio narrat Diogenes.

6. §. *Etiam quàm Reip. necessaria sit, liquet ex summo ejus usu in agricultura, & re nautica: quarum utrâque quid necessarium magis? Illa enim Reip. suppeditat, quæ domi nascuntur; hæc cætera, quæ aliunde, sæpe per longinqua maria, petuntur.*

At agricolæ metiuntur tempora ortu siderum: unde Maro† se pollicetur dicturum, † 1 Georg.

—— quo sidere terram Vertere conveniat.

Nec solùm in semente; sed etiam insitione, plantatione, & aliis, tempus attenditur. Præterea nauta ab Astrologia discit opportunum navigandi tempus. Et quomodo sine siderum notitia terras petet dissitas longè, ac sæpe alio sub Sole calentes? Imò agricolæ, & nautæ, sunt, qui stellis sua imposuerint nomina. De nautis idem Maro‡: ‡ 1 Georg.

Navita tum stellis numeros, & nomina, fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

Ejusdem Maronis est*: * 1 Georg.

Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
Possumus; hinc messisque diem, tempusque serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere classes,
Aut tempestivam silvis evertere pinum.

Præ-

Præterea cùm in nautica sit usus magnetis, sese in æquilibrio ad mundi polos convertentis: magnes verò etiam ad novem gradus, interdum etiam ad undecim deflectat, quis non videt, nisi ex Astrologia hac parte emendare usum acus magneticæ sciat: quantopere sit aberraturus ab eo, quod sibi proposuit?

Adhæc egregii vident naucleri ex Astrologia, cur ab Occidente in Orientem navigantes, orbe circumnavigato, uno die in maritimis suis fastis abundent: contra autem, si ab Oriente iter instituerint versus Occidentem, die uno deficiant. Patuit hoc ex periodo Ferdinandi Magellani anno CIↃ IↃ XIX. Reversi enim sunt, secundum suum diarium, VII Septembris; qui aliis tantummodo sextus erat: ut monuere jam multi; in his Cardanus lib. XII de Rerum varietate. Etiam Belgis anno CIↃ IↃ CXXIII, cùm ad Moluccas pervenissent, unus est desideratus dies. Quinctus enim Martii erat dies secundùm fastos suos: incolis autem erat Martii sextus. Nempe ratio discriminis fuit, quòd illi navigarint adversus motum Solis diurnum: hi verò secundùm eum. Quæ res litem movere possit Iudæis: aliis eorum ab Oriente in Occidentem, aliis ab Occidente in Orientem navigantibus. Verùm de hoc curæ esto Rabbinis.

7. §. *In sacris etiam ceremoniis quantus sit Astronomiæ usus, docet controversia de celebratione Paschatis: quæ, à tempore Papæ Victoris cœpta, tandem est decisa in concilio Niceno. Ac par ratio est de reliquis festis mobilibus.*

Quod etiam videre veteres Dani, atque alii Septentrionis populi: qui ex vario ligni genere instrumentum faciebant, cui inscribebant literas Dominicales, festos dies, aureum numerum, lunæ φάσεις, totamque fastorum rationem. Id vocârunt rimstok. Vide de isto Olaum Magnum lib. XVI Historiæ Septentr. cap. XX, & XXIV: ac imprimis Olaum Wormium in Fastis Danicis lib. I, cap. II, III, & seqq.

8. §. *Et Medicorum in Rep. necessitatem quis non videt? At tempora iis sunt in morbis observanda: ut omnino Medicina dirigatur notitiâ Astrologiæ.*

Quod etiam Hippocratis judicium est. Ut qui sect. IV aphorism. V statuat, Caniculâ oriente molestas esse purgationes. Etiam in venæ sectione conducit attendere incrementa, ac decrementa Lunæ: quia in humorem dominatur, proque luminis varietate variè afficit ægrotos. Præterea critici dies ex siderum ratione dependent. Quare & Galenus ægros commonet, ne se committant medicis, qui nesciant temporum motus, & opportunitates. Nec propterea Medicis audienda sunt Astrologorum commenta, à Saturno in Ariete pectus regi, à Jove stomachum, à Marte caput, à Sole femora, à Venere pedes, à Mercurio crura, à Luna genua. Unde sanè didicerunt sic dignitates esse dispensatas inter signa cælestia? Nec ea est adspectus trigoni, vel tetragoni, aut hexagoni vis, in morbis, quam somniant. Quàm miserè cum ægrotis ageretur, si medicus semper exspectare velit, donec alia sit constitutio planetæ, aliusque planetarum adspectus! Quare ut ad generalia quædam attendi debeat, ea sanè pauca sunt: & ejusmodi, ut haut magnopere sollicitum esse conveniat de caussis universalibus, ac remotis; sed solùm de proximis, ac præcipuis. Imò, quoties ex dilatione pharmaci, vel φλεβοτομίας, vitæ periculum imminet; quod instat, agendum, nullâ prorsus siderum habitâ ratione. Audiamus de isto Joannem Manardum lib. II, epist. I: *Franciscus Bencius, Ugonis Senensis filius, præceptor olim in Medicina meus, (aliorum pace dixerim) medicorum in Italia nostrâ ætate facilè princeps, nihil unquam caleste observavit: sed quoties occasio urgebat, in ipsis Solis Lunæque congressibus, & purgationem, & venæ sectionem imperabat. Unde evenit, ut cum præstantis cujusdam viri curationi, una cum Hieronymo Manfredo, Astrologo sui temporis famosissimo, Bononiæ præesset; immineretque simul & purgandi necessitas, & luminarium coitus: astrologo reclamante, & ægrotanti mortem minitante, potione ad Bencii imperium exhibitâ, infirmum e gravi morbo convaluisse. Rectè igitur, & sibi, & ægrotis, medici consulent, si quoties vacuandum videtur, lotium magis, quàm astrum, inspicient, & venarum pulsationem potiùs, quàm stellarum observabunt configurationem.* Nimium igitur Astrologiæ adscribunt, qui, non contenti dicere, eam esse Medicinæ utilem, ipsius Medicinæ faciunt partem. Ut Nicolaus Pruckerus, epistolâ ad Ottonem Brunsfelsium, Medicum, & Matheseos amatorem, quam Julio Firmico præmisit *.

* In Editione Hervagiana an. 1533.

9. §. *Sed alias etiam scientias consideremus. Quomodo sine ea poetas intelligere possumus, cùm sæpe adeo tempora describant ab ortu, & occasu siderum? Quid Metaphysicis futurum? qui ex cælestium orbium motu, naturam, & numerum colligunt intelligentiarum †. Quid Physices parti, quæ Meteorologica vocatur? Siquidem cometæ, venti, pluvia, serenitas, & similia, ex constitutione siderum dependent. Quid cæteris scientiis Mathematicis? Ac primum Geographia, quo nomine & hydrographiam nunc complector. Sane nec studium illud auspicari licet, nisi doctrinâ circulorum cælestium prius imbuto. Quodque adeo variant terrarum plagæ, & Oceani loca, ex cælestibus ratio peti debet. Deinde quid sine ea Chronographia foret? Quando ex anni Solaris, vel Lunaris magnitudine; item ex eclipsibus, quas historici annotârunt; ac ex rebus aliis id genus, sæpius decidenda est controversia de tempore, quo quid gestum fuit. Denique quid alioquin fiet Optica? Cùm scientia hæc metiatur radios, quos cælestia fundunt corpora. In quo sæpius aberrabit Opticus, nisi ab Astrologo edoceatur, quantæ fieri soleant allucinationes visûs circa mundi formas, & motus.*

† Aristot. lib. 12 Metaphys.

Pauca hìc ex multis solùm attigimus. Nam singulis si insistam, justus fiat commentarius.

10. §. *Præterea Historice, sive ars condendæ historiæ, scientiam Astrologiæ requirit.*

Ut, inter alia, cùm in urbium, aut regionum descriptione, clima est indicandum.

11. §. *Utinam verò tam præclarum studium non etiam foret tot implicitum difficultatibus! Quod arguit tantus summorum etiam virorum dissensus super orbium cælestium, siderumque naturâ, ac numero: horum etiam magnitudine, distantiâ, motibus, atque aliis.*

Atque hinc illud in libro Sapientiæ cap. IX. vers. 15, 16, 17. *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile existimamus, quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt, quis investigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis?*

12. §. *Difficultatem ejus studii etiam ostendit, quòd multarum adeo scientiarum ope, atque auxilio, ad eam opus est. Ac primùm Astrologicæ historia: puta observationum de longitudine, ac brevitate dierum, deque varia anni formâ pro imperiis diversis: item de eclipsibus, quas variis in locis historici signârunt: tum autem, quæ de stellis primi monuere Hipparchus, Ptolemæus, Albategnius; posteaque Nicolaus Copernicus, Tycho Brahe, Galilæus de Galilæis, atque alii vel veterum, vel recentiorum.*

Cujusmodi vocamus nomine *historia Astrologica*, quia rerum sint singularium: ut quatenus singularia sunt, eorum scientia esse non possit. Nam singularia sunt caduca; scientia autem est rerum æternarum; ut sunt universalia, quæ ex singularibus colliguntur. Observationes igitur singulares non pars sunt scientiæ Astrologicæ; sed fundamentum.

12. §. *Adhæc indiget Physicis.*

Nec enim Astrologo licet hypotheses fingere Naturæ adversas. Eoque cognoscenda illi est natura corporum cælestium.

13. §. *Item Opticis opus.*

Ut propter refractionum doctrinam.

14. §. *Sed imprimis exiguntur Arithmetice, & Geometria. E quibus χορηγία est Geometra. Nititur enim praclarâ, & ingeniosâ, planeque mirandâ triangulorum doctrinâ, tam planorum, quam sphæricorum. Exinde Arithmeticus per Logisticen Geometræ superadditur ad ultimum ἀποτέλεσμα conficiendum.*

Idcirco dicebat Plato, duabus quasi alis, Arithmetice, & Geometria, mentem humanam è terris ad contemplationem rerum cælestium subvolâsse.

Cap. XXX.

DE ASTROLOGIÆ antiquitate; & qui in Oriente, vel Africâ, eam excoluerint primi.

1. §. *Ob multiplicem adeò astronomiæ utilitatem, gentes etiam ejus inventionem numini tribuerunt. Nempe Musarum uni, quæ Vranie dicitur.*

Unde Vetus poëta lib. 1 Ἀνθολογίας, tit. εἰς ποιητάς.

Οὐρανίη πόλον εὗρε, καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρων *.

Ac Ausonius Epigr. cxxxviii:

Vranie cæli motus scrutatur, & astra.

* *Vranie polum invenit, & cælestium chorum astrorum.*

2. *Sed Deus caussa est universalis omnis boni. Quare nunc potius videndum est de hominibus: nempe quo pacto, & à quibus sideralis scientia sit reperta. Non dubium verò, quin ea cœperit ab observationibus ortus, & occasus siderum, qui provenit ab revolutione primi mobilis.*

Sanè historia Astrologiæ est prior scientiâ ejus: cùm illa singularium sit; hæc universalium, quæ ex singularibus colliguntur: ut dictum † antea.

† *Cap. præcedenti §. 11.*

3. §. *Nec tardè adeò ad scientiam ejus deventum, quàm quis possit existimare. Nam antiquitatem ejus ostendit, quod jam reperta fuerit ante diluvium; cùm homines feliciori cælo, & ingenio; diuturniori etiam vitâ fruerentur.*

Nam Moses, Genes. xvii dicit, Noë esse arcam ingressum mensis secundi die xvii: meminit & mensis septimi, item decimi: ad hæc docet, anno hoc exacto, proximi anni mensis secundi die xxvii egressum esse ex arca. Unde liquet, quàm ridiculi sint, qui putant, annum ante diluvium fuisse menstruum, non mensium duodenûm. Eadem videmus, verissime à Beroso attributam. Noacho scientiam sideralem: scivisseque patriarchas ante diluvium confieri annum Lunâ duodecies ad Solem reversâ, priusquam Sol semel absolvisset cursum, adversâ etiam conversione Zodiacum emetiendo.

4. §. *Imò credibile est, Adamum fuisse primum Astrologum: ab eo scientiam didicisse filium Sethum, unde Adami nepotes, & pronepotes.*

Atque hi, cùm Adamus prædixisset, mundum priùs aquâ, ac postea igni periturum, duas fecére columnas, ac utrique, quæ de sideribus observâssent, inscripsére. Earum una fuisse dicitur lateritia, altera lapidea: idque eo fine, ut si diluvio lateritia corrumperetur, superstes esset altera; eaque, quæ inscripta essent, legenda posteris exhiberet. Hæc dicta sunto fide Flavii Josephi lib. 1 Antiq. cap. 11 *. Atque addit: Μένει (ἡ πλινθίνη) ἄχρι δεῦρο κατὰ τὴν Συριάδα. *Exstat* (lapidea illa) *hodieque in Syria.* Illud quidem constat, valde antiquam esse consuetudinem lapidibus aliquid inscribendi, ne in oblivionem veniret. Quomodo & Mosaicæ legis tabulæ è lapide fuerunt. Et Jobi quoque est cap. xix: *Utinam scribantur mea dicta, utinam in libro exarentur, ferreo, plumbeoque stylo in perpetuum insculpta saxo*, &c. Imò à Tacito quoque proditum est, antiquissima memoriæ monumenta inscripta saxis fuisse. Quicquid verò est de columnis illis; planè credibile est, Astrologiam fuisse repertam ab antiquis Patribus; qui admodum fuére longævi. Nam ad inventionem sideralis scientiæ seculorum aliquot spatio opus est: & digna erat scientia hæc, in quâ nobiles illæ animæ se occuparent. Pro hac sententia, quam idem Josephus cap. vii ejusdem libri memorat, facit, quod Enoch, proavus Noë, scriptis dicitur sideralem scientiam prodidisse: atque ajunt, libros eos hodieque exstare in regno reginæ Sabæ. Legit, multaque inde citat Tertullianus, libro de Idololatria cap. iv, & xv: adhæc de cultu feminarum cap. x, & imprimis lib. de habitu muliebri cap. iii: ubi vanis argumentis conatur comprobare codices eos fuisse genuinos: iis etiam, quæ obduci posse videntur, occurrit. De iisdem sic Origenes Homil. xxviii in Numeros †: *Videtis, quibus, vel quorum appellationibus, vocabulisque, distincta, & nomina non solùm plagarum cæli, sed etiam omnium stellarum, siderumque, signata. Qui enim fecit multitudinem stellarum (ut ait Propheta ‡) omnibus eis nomina vocat. de quibus quidem nominibus plurima in libellis, qui appellantur Enoch, secreta continentur, & arcana: sed libelli ipsi non videntur apud Hebræos in auctoritate haberi.* Præterea Eusebius, lib. ix Præparationis Evangelicæ, ab Alexandro Polyhistore ex Eupolemo proditum ait, Enochum fuisse Astrologiæ inventorem, non Atlantem; nisi eundem virum sit statuere Atlantem, ac Enochum. Etiam B. Augustinus lib. xviii de Civitate Dei cap. xxxviii, parum verisimile existimat; opuscula illa ad Christiana usque tempora durâsse. Vide & Sixtum Senensem in biblioth. voce *Enoch*, & Pamelium ad Tertull. pluribus locis, maximè de habitu muliebri cap. iii. Atque hæc de temporibus ante cataclysmum.

* *Al. 4.*

† *P. 322. edit Basil. an. 1536.*

‡ *Ps 146. (al. 147) 4.*

5. §. *Post diluvium, gentesque per orbem dispersas, Astrologia studium à variis nationibus excultum videtur. Nam quasdam observationes à Noacho, ac nepotibus, hauserant; ut mirum nihil sit, si penè eodem tempore varii in regionibus variis sidera observârint. Atque hinc illa inter gentes concertatio de inventa Astrologia gloriâ. Sed cùm extra controversiam sit, genus humanum ex Asiâ, non modò ratione Adami, sed etiam Noachi, in Africam, Europam, partesque orbis alias se profundisse: omnino sic statui debet, Asiaticis hanc gloriam referri acceptam oportere. Cumque latè pateant Asiæ gentes; lubentes nos iis aggregamus, qui Babylonis potissimum, sive Chaldæis, gloriam illam vindicant.*

Herodotus in Euterpe: Πόλον μὲν γὰρ, καὶ γνώμονα, καὶ τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον Ἕλληνες.

tus. Polum equidem, & gnomonem, partesque diei duodecim, didicerunt Græci à Babyloniis. Similiter Diodorus Siculus lib. III Antiquitat. ubi Chaldæis hanc laudem tribuit, quòd longâ observatione astrorum naturam cursumque diligentissime sint scrutati, multaque futura hominibus prædixerunt. Audiamus quoque Ciceronem in primo de Divinatione: *Principio Assyrii, ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter planitiem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cælum ex omni parte pateret, atque apertum, intuerentur, trajectiones, motusque stellarum, observaverunt.* Non dubium verò, quin ab antiquis temporibus apud eos studium hoc viguerit; utcunque modum omnem de vetustate hujus scientiæ apud se eorum excesserit jactatio. Sic enim Tullius eodem libro loquitur: *Contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui e Caucaso signa cæli servantes, numeris, & motibus stellarum cursus persequuntur: condemnemus, inquam, hos, aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ; qui CCCCLXX millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, & mentiri judicemus, nec seculorum reliquorum judicium, quod de ipsis futurum sit, pertimescere.* Ac, ne librarii errorem putes, eundem numerum assignat quoque lib. II de Divinatione: *Aiunt quadringenta, & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse.* Veriora Aristoteli Callisthenes Babylone perscripsit; quemadmodum inferiùs dicetur. Nec leve putandum, quòd Æschylus in Prometheo gloriantem hunc ipsum inducat, nec æstatis, nec hiemis, vel veris, signum fuisse cognitum; donec ipse hoc ostenderet ex ortu siderum, vel occasu. Quam opinionem etiam secutus est Servius in VII Eclogam: *Prometheus Assyriis primus Astrologiam indicavit: quam, residens in monte altissimo Caucaso, nimiâ curâ, & sollicitudine, deprehenderat. Hic autem mons positus circa Assyrios vicinus est penè sideribus; unde etiam majora astra demonstrat, & diligenter eorum ortus, occasusque, significat.* Ut non dubium videatur, quin primi hac scientiâ in gentibus claruerint Assyrii, ac Babylonii.

6. §. *Cùm verò hanc laudem tribuimus Chaldæis, minimè excludimus Patriarcham Abrahamum, natione Chaldæum, & pro summo semper Astrologo Orientis habitum.*

Unde & de eo sic Eusebius ex Eupolemo lib. IX Præparationis Evangelicæ cap. XVII*: Καὶ τὴν ἀστρολογίαν, καὶ Χαλδαϊκὴν, εὑρεῖν· *& Astrologiam, & Chaldaicam, invenisse.* Atque hæc Eusebius ex Eupolemo, Eupolemus ex Alexandro Polyhistore.

* p. 419. edit. Parisina, anni 1628.

Idem Eusebius ejusdem libri cap. XVIII narrat ex Artapani de rebus Judaicis historia, ab eodem Abrahamo Ægyptios quoque hanc scientiam didicisse. Etiam cap. XIX commemorat, Melonem opere adversus Judæos agnoscere, Abrahamum fuisse virum sapientem. Atque eundem Berosus intellexit, cùm, Eusebio teste, eodem libro cap. XVI ait: Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν δεκάτῃ γενεᾷ παρὰ Χαλδαίοις τις ἦν δίκαιος ἀνὴρ, καὶ μέγας, καὶ τὰ οὐράνια ἔμπειρος. *Decimâ verò post diluvium generatione apud Chaldæos, erat vir justus, ac magnus, & cælestium habens experientiam.* Cui ista meliùs conveniant, quàm Abrahamo Patriarchæ? Nam quantus is vir! quantæ pietatis! Ex Ur Chaldæorum in Palæstinam, inde in Ægyptum venit. Ut sideralis scientiæ intelligens promissionem accepit de sobole stellis æquandâ. Et quod caput, ut ab Adamo Noachus, ita à Noacho decimus fuit Abrahamus. Eoque verissimè dixerit Berosus, decem generationibus à diluvio abfuisse.

7. §. *Utcumque verò Astrologus fuerit summus, non tamen tam eam reperit primus, quàm aliunde accepit: fortasse à Thare.*

Quæ & opinio Philonis libro de nobilitate fuit: ubi sic scribit de Abrahamo, & patre ejus Thare*: ὁ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους πρεσβύτατος γένος μέν ἐστι Χαλδαῖος, πατρὸς δὲ ἀστρονομικοῦ καὶ τῶν περὶ τὰ μαθήματα διατριβόντων. *Primus parens Judæorum Chaldæus erat natione patre prognatus dedito siderali scientiæ, uno ex iis, qui circa Mathesin versarentur.*

* p. 703 edit. Colon. Allobr. an. 1613.

8. §. *Sed neque Thare inventor hujus est scientiæ existimandus. Nempe non unus Abrahamus, vel unà Thare; sed alii quoque ex posteris Noe, fuere ejus studii intelligentes: unde Thare, & Abraham, hauserunt, & fortasse majorum reperta inventis propriis auxerunt.*

Fundamentum hujus sententiæ est, quòd mihi non obscurè antea ex Scripturis videor comprobâsse, Astrologiam jam ante diluvium fuisse inventam: inde habuisse Noë: ab illo, & liberis, ad posteros devenisse. Ac ne illud quidem dicere possim, plusne desertores veri numinis, an qui verum cultum retinerent, repertis priorum addiderint. Nec enim si pietas defuerit, eò ingenium defuisse existimandum. Sanè Caini posteros videmus magis à Mose† celebrari ab inventione artium, quàm illos Sethi. Ut possit idem contigisse post diluvium. Quare non ausim dicere, plus Astrologiam Abrahamo, vel Thare, debuisse, quàm Chaldæorum aliis, divini cultûs desertoribus: præsertim quando Thare quoque non modò cum idololatris versatus, sed iisdem etiam in Scripturis‡ annumeratur: etsi non dubitem, quin vero numini adhæserit, quando cum filio ex Ur Chaldæorum profectus est in Mesopotamiam.

† Gen. c. 4.

‡ Josua cap. 24. vers. 2. ubi Masium, & alios, vide.

9. §. *Pro hac Chaldæorum gloriâ etiam est, quòd soli Chaldæorum genti hoc proprium est, quòd ejus nomen pro* Astrologis *sumatur.*

Imprimis tamen pro *genethliacis.* Ut apud Catonem de R. R. cap. V. Sic sæpe usurpat Gellius lib. XIV, cap. I: ut Ciceronem, Tacitum, alios, prætercam.

10. §. *Interea Chaldæis in Oriente addere liceat Bactrianos, propter Zoroastrem.*

De quo sic Justinus, Trogi Epitomes lib. I: *Postremum illi (Nino) bellum cum Zoroastre, rege Bactrianorum, fuit: qui primus dicitur artes magicas invenisse, & mundi principia,* SIDERUMQUE MOTUS *diligenter observâsse.*

11. §. *Ab Assyriis verò, ac Babyloniis, censeo, accepisse hanc scientiam Ægyptios: ac primos quidem; vel saltem in gentium primis. Ut verò sic sentiam, facit, tum quòd summa soli Ægyptii planities contemplandis sideribus esset peridonea; tum perpetua cæli serenitas.*

Nec enim in Ægypto, ut Tibullus* ait,

——*pluvio supplicat herba Iovi.*

* Lib. I. eleg. 7.

Satis verò est verisimile, per Abrahamum ad Ægyptios pervenisse. Qua de re quædam etiam ex Josepho lib. I Antiquitatum cap. IX† adducebamus lib. de sectis Philosophorum, ubi de Chaldaica philosophia agimus.

† Al. 15. & 16.

12. §. *Aliqui tamen ab Ægyptiis ajunt Astrologiam repertam; si non soliis, saltem pariter cum Babyloniis.*

Cicero lib. primo de Divinatione: *Ægyptii, & Babylonii, in camporum patentium æquoribus habitantes, cùm ex terrâ nihil emineret, quod contemplationi cæli officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt.* Videtur hoc indè esse, quòd Græci ab utraque

gente Kalendaria, & Hemerologia, accepere. Sic enim Theon Alexandrinus de iis scribit in Διοσημεία Arati: Ἐδέξαντο δὲ αὐτὰ Ἕλληνες παρὰ Αἰγυπτίων, καὶ Χαλδαίων. *Accepere enim illa Græci ab Ægyptiis, & Chaldæis.* Ubi videmus, pro *Babyloniis* dicere *Chaldæos*: quos Diodorus Siculus * ait Babyloniorum fuisse antiquissimos, eamque apud suos obtinuisse auctoritatem, quam sacerdotes apud Ægyptios. Sed profectò *Chaldæi* gentis propriè est nomen: quòd postea Græci sectæ esse voluerunt.

* Bibliotheca l. 2.

13. §. *Imò aliqui dicere non verentur, Babylonios ab Ægyptiis eam scientiam didicisse.*

Huc pertinet, quòd Diodorus Siculus lib. 1 tradit, Babylonem esse Ægyptiorum coloniam, à Belo, Neptuni, & Lybies filio, deductam: ab eo Babylone institutum sacerdotum collegium; qui, ut in Ægypto fieri soleret, sidera observarent. Ac conveniunt illa Hygini fab. CCLXXII: *Eubadnes, qui in Chaldæa de mari exisse dicitur, Astrologiam interpretatus est.* Nam *de mari exisse* dictus fuit, quia mari advenisset; eoque & Neptuni filium finxere. Mater Libya, quia Ægyptus Libyæ pars. Difficile verò dictu, ecquid veri huic subsit fabellæ. Sed fabulam accipe aliam, quæ & ipsa Ægyptio homini Astrologiæ inventionem tribuat. Ut quem dicat adscendisse è mari rubro; quod Asiam, & Africam distinguit. De hoc ita Photius in bibliotheca sua codice CCLXXIX refert ex Helladii Besantinoi Chrestomathiæ libro IV: Ἄνδρα τινά, ὀνομαζόμενον Ὤην, τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀνελθεῖν, τὰ μὲν ἄλλα μέλη, ἰχθύος ἔχοντα· κεφαλὴν δὲ, καὶ πόδας, καὶ χεῖρας, ἀνδρός· καὶ καταδεῖξαι τὴν τε ἀστρονομίαν, καὶ τὰ γράμματα. οἱ δὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ πρωτογόνου πεφηνέναι λέγουσιν Ὠοῦ, καὶ μαρτυρεῖ τοὔνομα· ἄνθρωπον δὲ ὄντα τὰ πάντα, ἰχθὺν δόξαι, διότι περιημφίεστο κητώδη δοράν. *Virum quendam, nomine Oen, emersisse è mari rubro, habentem cætera quidem membra piscis; caput verò, & pedes, & manus viri; & ostendisse Astronomiam, ac literas. Nonnulli ajunt, hunc natum esse ex primo parente Oi, nomenque testatur: omnino autem esse hominem; sed videri piscem, eo quòd pelle cetaceâ indueretur.* Non dubito autem, quin vera sit illustris Salmasii conjectura in Plinianis ad Solinum exercitationibus †; ubi pro ἐκ τοῦ πρωτογόνου Ὠοῦ legit ὠοῦ, hoc est, *ex primigenio ovo.* Nempe ut similis fuerit genitura, ac Derceti, sive Atergatis, vel saltem Deæ Syriæ, itidem ovo prognatæ: unde dii Syri *ovorum progenies* Arnobio dicuntur. Pluribus de hoc diximus lib. 1 Idololatriæ paganicæ, & Christianæ Physiologiæ, cap. XXIII.

† P. 575.

14. §. *Mirum verò, si ante Babylonios hæc scientia fuerit Ægyptiis nota; tam tardas esse observationes Ægyptiorum; Babyloniorum verò tam antiquas. Nec enim ulla Ægyptiorum sunt, quæ præeant excessum Alexandri M. ita ut Græci ipsi habeant vetustiores: puta illas Euctemonis, & Metonis, quæ centum annis antecessere epocham Alexandri. At Babyloniorum observationes annis pene bis millenis præcedunt Alexandrum.*

Sanè Berosus, qui Olympiade vixit CXXX, item Critodemus, tradidere, habuisse eos observationes coctilibus lateribus inscriptas annorum CCCCLXXX. Epigenes autem, (quem Seneca ‡ ait apud Babylonios studiorum caussâ commoratum) dicit, IↃCCXX annorum observationes habuisse. Ut de Epigene, sic Beroso, & Critodemo, auctor nobis Plinius lib. VII, cap. LVII. Inter eclipses Lunares, ab Hipparcho collectas; sunt tres illæ, quæ contigere tempore Nabonassari, annis ante Christum IↃCCXX. Sed omnia exsuperant, quæ Callisthenes, cùm Babylone ageret, Aristoteli scripsit. Nam is ajebat habere observationes CIↃ IↃ CCCC XCIII annorum; ut à Porphyrio relatum. Atque iis abunde refelluntur, quæ de quadringentis, & septuaginta annorum millibus, jactabant: ut ex Ciceronis de Divinatione libris antea vidimus.

‡ Lib. 7. Quæst. Nat. c. 3.

15. §. *Ex his liquet, ut aliqui Babyloniis, alii Ægyptiis, inventionem tribuant Astrologiæ; nonnulli etiam statuant, communem esse hanc utrique nationis gloriam; quia eodem tempore ambæ eidem studio insudarint. Ecce autem, hisce sic decertantibus, quasi medios se interferunt alii, qui utramque gentem eo fraudent honore: ut qui inventionis decus adsignent Æthiopibus, ab his ad Ægyptios, inde demum ad Chaldæos, eam scientiam propagatam existiment.*

Est hæc sententia Luciani libro περὶ Ἀστρολογίας: ubi refert, Æthiopes primos observâsse caussas phaseωn Lunarium: primos animadvertisse Lunam non lucere propriâ luce; sed eam mutuari à Sole: præterea vidisse etiam aliorum planetarum motus, nominaque indidisse apta, atque idonea; ut quæ signa rerum forent.

16. §. *Hæc eo minoris nobis momenti videntur, quia tot ante Lucianum seculis aliter à cunctis traditum fuit.*

Vixit verò Lucianus demum sub Antoninis.

17. §. *Nec soli in Asia Babylonii Astrologiæ periti fuere, sed etiam Arabes: quemadmodum ex Iobi Historia * videmus: ubi mentio fit Pleiadum, Orionis, & Arcturi: ut hinc etiam videre liceat, quàm antiqua sint illa siderum appellationes.*

* Cap. 9. vers. 9.

Ætatem Iobi abunde consideravimus lib. II de Gentili Theologia, sive de Idololatriæ origine & progressu, cap. III. Atque hæc de populis Orientis, nec non Ægyptiis: qui, parte sui ultra Nilum, Asiæ, licet perperam, accenseri solent.

18. §. *In Africa item, præter Ægyptios, (si Lucianum audimus) etiam Æthiopes, Astrologiam excoluere in ultima Africa Mauri; qui eam ab Atlante didicerunt, Mauritania rege.*

Auctor Plinius lib. VII, cap. LVI: ubi Atlantem hunc Libyæ filium vocat. Ab eodem & Atlas mons, & accolæ ejus, quos Plinius † negat propriis uti nominibus, commune *Atlantum* nomen acceperunt. Primus sphæram invenisse creditur; ut testatur Diodorus Siculus lib. V. Quantus profectò astrologus olim habitus fuerit; argumento illud erit, quòd à poëtis dicatur cælum humeris suis sustinere: unde *bajulum, tubicinem, & destinam cæli*, vocat Arnobius. Ab eodem est, quòd signa, quibus alia fulciuntur in ædificiis, dicuntur *Telamones.* quia nempe Atlas appellatus fuerit *Telamo*; ut ait Servius in IV Georg. & IV Æn. Et origo eadem utrique voci. Nam Græcum *Atlantis* nomen videtur esse ab α ἐπιτατικῷ, & τλᾶν, quod est *tolerare, perferre.* Τλάω autem contractum ex ταλάω, unde *Telamo.* Quin Latinum *tolo*, quod postea *tollo*, venit à τλῶ, *e* in *o* converso; ut à *benus bonus*, ab *hemo homo*, ab *elus olus*, ab *Apello Apollo. Tolo* autem idem, quod *sustineo*; unde *tolero*: imò & *tetuli*, ac postea *tuli*, & supinum *tolatum*, postea *tlatum*, &, ob molliorem sonum, *latum.*

† Lib. 5. cap. 8.

19. §. *Vixisse hic Atlas creditur sexennio post excessum Josephi patriarchæ: vel, secundùm alios, sexto post natum Mosem legislatorem.*

Utramque sententiam legere est apud Eusebium in Chronicis. Ad Abrahæ quidem annum CCCLXXIX annotavit:

tavit: *Atlas, frater Promethei, præcipuus Astrologus fuit: qui ob eruditionem disciplinæ, etiam cælum sustinere dictus est.* Ad annum verò cccc xxx, hoc pacto: *Quidam scribunt Prometheum, & Epimetheum, & Atlantem, fratrem Promethei, & Argum cuncta cernentem, & Io, filiam Promethei*, his fuisse temporibus.* Sed neque sic dissensum omnem explicuimus. Nam continuò subjungit: *Alii verò* (fuisse ajunt) *ætate Cecropis: nonnulli ante Cecropem annis* LX, *sive* XC. Si Atlas pater fuit Antæi, Antæus Herculi æqualis; unâ solum generatione antecessent Herculem. Hercules verò multò posterior Cecrope: ille, inquam, Thebanus, qui XXX circiter annis claruit ante excidium Trojanum. Sed de Cecrope etiam favent Tatianus, & Clemens Alex.† quorum verba: Κατὰ δὲ Τριόπαν Προμηθεὺς, καὶ Ἄτλας, καὶ Ἐπιμηθεὺς, καὶ ὁ διφυὴς Κέκροψ, καὶ Ἰώ. At Triopas ab Eusebio statuitur septimus rex Argivus; referturque ad tempora Cecropis, ac Mosis in eremo philosophantis. Vide eum ad annum Abrahæ CCCCLXV. Nescio verò, quid in mentem venerit illis, qui eundem credunt Atlantem, ac Enochum. Quam opinionem ponit, nec refellit, summus Mathematicus, Joannes Stadius, in præfatione tabularum Bergensium. *Atlantem*, inquit, *Promethei regis fratrem, Enoch fuisse contendunt plerique, ac quadragesimo post Abrahamum excedentem anno, sphæram mortalibus primitus ostendisse.* Antiquissimus verò, apud quem illud legas, est Eusebius lib. IX Præparationis Euangelicæ cap. XVII ‖; ubi testimonium adducit Alexandri Cornelii Polyhistoris, Eupolemi de Judæis verba exscribentis. Atqui hæc sententia planè est absurda. Nam si Atlas Mosis, vel circiter, tempore fuit; quomodo is possit esse Enoch, qui ante diluvium vixit, & Adamum habuit tritavum, Noë pronepotem?

* Scaliger ad hunc locum censet, Eusebium sic per incogitantiam scripsisse, quia Io filia fuerit Iasi, non Promethei: uti neque Cadmi, quod Etymologus putavit, in Βόσπορος. Sed nulla hic est incogitantia: quia & Promethei filia dicitur Clementi lib. 1 Strom pag. 236. edit. ann. 1616.

† Lib 1. Stromat. pag 235. edit. Leid. an 1616.

‡ Tempore autem Triopa Prometheus, & Atlas, & Epimetheus, & duplicis naturæ Cecrops, & Io. Sic Eusebius. Ubi in vulgatis Clementis edd. est Ἰνὼ, pro Ἰώ.

‖ P. 429 edit. Paris an. 1618.

20. §. *Ex his liquet, barbaris tres præcipuè sectas fuisse Astrologicas pro tribus gentibus ante memoratis.*

Quas etiam Plinius est complexus lib. VII, cap. LVII: *Astrologiam* (invênit) *Atlas, Lybiæ filius; ut alii, Ægyptii; ut alii, Assyrii.* Ubi videmus, Æthiopas præteriri; de quibus solus Lucianus.

21. §. *In sectis hisce nullam habuêre Græci, vel Romani, rationem Atlanticæ Astrologiæ. Nam, secundùm Romanos, Astrologiæ tres solum fuere sectæ; Chaldæa, Ægyptia, Græca.*

Ut ait Plinius lib. XVIII, cap. XXV. Ac deinde subjungit: *His addidit apud nos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum dirigens singulos, Sosigene, perito ejus scientiæ, adhibito. Et ea ipsa ratio postea, comperto errore, correcta est.* Sed cur Africanam, sive Atlanticam, prætereunt? num quia eadem sit, ac Chaldaica, vel Ægyptia? An quia, qualis ea foret, & in quibus differret, non satis esset cognitum? Unde verò Græci, & Romani Astrologiam hauserint, commodiùs dicetur, postquam attulero distributionem hujus scientiæ. Nec enim in doctrina de motibus, & mensura corporum cælestium, tantum Ægyptiis, vel Chaldæis, debent Europæi, quantum in arte eâ, quæ ex hora natalitia docet de toto vitæ cursu, ac morte, judicare. In priori verò multa aliorum inventis addiderunt Græci.

CAP. XXXI.

DE ASTRONOMIÆ DIVISIONE

in Meteorologicam, & Apotelesmaticam: prioris verò in primam, & ortam: primæ in doctrinam sphæricam, & theoriam planetarum: ortæ in theoriam partium temporis, & applicationem ejus in canone mathematico, & calendario. Apotelesmaticæ verò in generalem, & specialem: specialis in illam totarum regionum, urbiumque, & alteram singulorum hominum.

1. §. *Partes Astronomiæ sunt duæ: una* μετεωρολογικὴ, *sive* μετεωροσκοπικὴ: *altera* ἀποτελεσματικὴ, *sive* ποιητική. *Quarum prior junioribus* Ἀστρονομία *dici solet; posterior* Ἀστρολογία.

PRimitus etiam prior dicta est Ἀστρολογία, quod ex Platone, Aristotele, & aliis, constat. Sed postquam ἀποτελεσματικὴ, hoc est, judiciaria, sive divinatrix, in Græciam est introducta, priorem, ut antea diximus, propriè Ἀστρονομίαν; posteriorem appellârunt Ἀστρολογίαν. Unde illud pervulgatum, Quantum Astronomi metiuntur, tantum Astrologi mentiuntur.

2. §. Μετεωρολογικῆς, *sive* Μετεωροσκοπικῆς *nomen petitur à subjecto: id sunt sidera cælestia; quorum motus, magnitudinem, figuram, & distantiam, exponit.*

Siquidem & sidera appellantur μετέωρα: non verò solum corpora imperfectè mixta, de quibus in Μετεωρολογικῶν libris tractat Aristoteles. Pars hæc duplici fungitur officio. Partim enim observat, & colligit, historiam motuum cœlestium tum primi, tum secundorum: ubi pro fundamento est poli elevatio: partim verò demonstrationes observationibus superstruit: hypotheses enim excogitat, unde caussæ istiusmodi motuum sciantur.

3. §. Μετεωρολογικῆς *partes sunt duæ: doctrina sphærica, & theoria planetarum. Prior est de motu primo, sive diurno; qui inferioribus sphæris communis est cum primo mobili, atque ab ortu fit in occasum, orbique præstat* τὴν νυχθημερινὴν ἐξαλλαγήν*. *Posterior est de motu secundo, qui ab Occidente fit in Orientem, & periodos habet inæquales.*

* Diei, & noctis, immutationem, ac diversitatem.

Doctrina igitur sphærica versatur circa primum motum, qui est circumgyratio primi mobilis; hoc est, nonæ, vel, secundùm alios, decimæ sphæræ: sive *sphæræ* nomine designes corpus solidum; perfectè rotundum; quâ ratione considerat Sacroboscus, utràque eâ, quam adfert, definitione; sive intelligas corpus non quidem solidum, sed pertusum; quam sphæram nuncupant *armillarem*, eò quòd in ea sint variæ quasi armillæ, seu circuli; sine illo, ut meliùs intelligatur, quomodo fiat primi mobilis motus, qui subjectum est doctrinæ sphæricæ. Si distinctè scire voles, quæ illius sint loci; sic habe. Pertinet huc definitio sphæræ, & generatim, & speciatim illa rectæ, & obliquæ. Item doctrina de orbibus decem; & primi mobilis axe, nec non extremitatibus ejus, qui *poli* dicuntur; deque circulis mobilibus, & immobilibus; majoribus, & minoribus; principalibus, & secundariis. Adhæc de stellarum fixarum historia, & affectionibus. Inque historia ea tractat de divisione stellarum ratione quantitatis; sive de sextuplici magnitudine, & stellis novem obscuris, ac quinque nebulosis. In affectionibus stellarum exponitur ortus, & occasus, Cosmicus, Chronicus, & Heliacus. Ad Heliacum pertinet ἀναφοραὶ, sive adscensus, & καταφοραὶ, sive descensus. Item hic enarratur longitudo stellæ, latitudo, & declinatio; sive distantia à principio Arietis, ab ecliptica, & ab æquatore.

4. §. *Ad partis hujus* μετεωροσκοπικῆς *praxin pertinent* Διοπτρικὴ, *&* Γνωμονική. *Quarum prior per instrumenta, quæ dioptrica dicuntur, situs astrorum, & motus observat.*

Instrumenta illa tria imprimis fuerunt; regula parallactica, armilla zodiaci, & quod *torquetum* vocatur. Reliqua minoris sunt momenti. His juniores adjunxerunt quadrantem, radium, & annulum astronomicum. Tycho Brahe in observationibus suis præcipuè utebatur, tum quadrante azimuthali; quo tam azimutha, quam altitudines siderum,

rum, cognoſcebat: tum armillâ æquatoriâ, quam adhibuit in obſervandis ſiderum declinationibus, & adſcenſionibus rectæ ſtellæ, unà cum hora in æquatore à meridie numeratâ: tum ſextante aſtronomico trigonico, utili cognoſcendis ſiderum diſtantiis; quandoque & rimandis altitudinibus non incommodo.

5. §. *Gnomonice dicitur ea pars Aſtronomiæ, quæ exquirit rationem ſolariorum.*

Ubi horam cognoſcimus ex umbra, quam facit γνώμων, ſive veruum, quod & *umbilicus Solis* vocatur, Græcè etiam σκιαθήρας, vel σκιάθηρον, hoc eſt, *umbræ indagator.* Nempe quia umbra eſt pro ſcalis in cœlos. Pleniùs de iſto dicemus in Mechanice; cujus eſt fabricare inſtrumenta ad horam ex umbra cognoſcendam.

6. §. *Hæc de doctrina ſphærica. Sequitur theoria planetarum: quæ eſt bipartita. Una eſt generalis, quæ universè agit de planetis.*

Ea exponit, cur *planetæ*, ſive errones, dicantur; & numerum eorum. Tractat item de orbibus concentricis, & eccentricis: adhæc de motu illorum ſecundùm longitudinem, & latitudinem: præterea quomodo nunc directi ferantur in ſigna conſequentia: nunc retrogradi, in antecedentia, nunc ſtationarii fiant, quia ſub eodem eclipticæ loco videntur conſiſtere: atque ut tardi videantur in apogæo; celeris in epigæo: quomodo ad apogæum adſcendant; ad epigæum deſcendant: deque quinctuplici planetarum adſpectu, συνοδικῷ, ἑξαγώνῳ, τετραγώνῳ, τριγώνῳ, ac διαμέτρῳ.

7. §. *Specialis tractat de motu, & affectionibus, ſingulorum planetarum.*

Ac primùm de Solis magnitudine; deque orbibus tribus, uno eccentrico, duobus qui apogæum, & perigæum deferant; & motu Solis tum communi, ſive diurno, tum proprio, quo zodiacum quotannis percurrit. Exinde de Lunæ magnitudine, orbibus, motu proprio, phaſi, quâ major, minorve. Hinc de theoria Saturni, Jovis, Martis. Poſtea de theoria Veneris, ac Mercurii. Ac denique de planetarum parallaxi, & eclipſi.

8. §. *Hactenus de Aſtronomia prima: ſequitur de orta: quæ motum, menſuramque cæleſtium corporum exponit ratione temporis: ac vulgò* Computus *nuncupatur; quia, tempora computando, aſtronomiam docet applicare ad res civiles, vel eccleſiaſticas.*

Nempe ut Matheſis, applicata aſtris, dicitur *Aſtronomia*: ita Aſtronomia applicata rebus Eccleſiaſticis, vel civilibus, appellatur *Computus.* Ut Aſtronomia prima ſit ſimplicior, quàm orta; quia longiùs hic à mera Matheſi abitur.

9. §. *Computatricis Aſtronomiæ partes ſunt duæ: una continet θεωρίαν, πρᾶξιν altera. Prior agit de partibus temporis, tum minoribus, minuto, horâ, die; tum majoribus, hebdomade, menſe, anno.*

Atque hic inter alia diſtinguitur dies in naturalem, & artificialem. Ille eſt XXIV æqualium horarum, & ejus quod excurrit; quod quia pauxillum, eò vulgò non attenditur. Accuratè tamen ſi loquendum, dies non abſolvitur revolutione æquatoris; ſed addi oportet portiunculam, quam interea ſol in ecliptica percurrit motu proprio. Quæ portiuncula eſt trecenteſima ſexageſima pars periodi ſolaris. Artificialis dies continet ſpatium, quo ſol noſtrum illuſtrat hemiſphærium. Eſtque æqualis ſemper ſub æquatore: ſed nunc major, nunc minor, extra æquatorem: ſic tamen ut ubique terrarum lux, & tenebræ, æqualiter dividantur; quia quanto hieme dies ſunt breviores, tanto ſunt longiores æſtate. Itidem agitur de multiplici anno: uti ſidereo, quo ſol ab ſtella fixa, veluti cornu Arietis, vel corde Leonis, eodem revertitur: deque anno civili, qui pro gentibus variat: ſed ſic, ut imprimis in uſu fuerint Chaldaicus, & Ægyptius.

10. §. *Pars altera Aſtronomiæ Computatricis dividitur in Canonem Mathematicum, & Kalendarium. Ille ſyſtema multorum annorum, nunc plurium, nunc pauciorum, conſtituit.*

Quomodo habemus canonem Mathematicum Ptolomæi de regum, & imperatorum annis: cujus magna quidem pars eſt in Theonis Commentariis: pleniùs autem editus à Setho, Calviſio, Petavio, aliis: ſpero autem, hoc ipſo integriùs proditurum aliquando filii Iſaaci operâ. In hac parte agitur de cyclo Solis, & Lunæ, ac Indictione, & Epactis.

11. §. *Kalendarium menſes, dieſque aſtronomicos, & politicos, artificiosè digerit.*

Variant autem Kalendaria pro varia anni deſcriptione. Sic alia Turcarum Kalendaria, alia vagi anni Ægyptiorum, ac Perſarum, alia Judæorum, alia Chriſtianorum, ſive Julianum attendas annum, ſive Gregorianum. De quibus omnibus, præ cæteris, Joſephum Scaligerum vide, & Dionyſium Petavium. Item quæ adferam cap. XXXIX, §. 8. ubi, alios ſecuti, Computatricem, & Computum, diſtinguimus: ac illam quidem diſpeſcimus in Geometricam, & Tabularem: hunc verò in Aſtrologicum, Politicum, & Eccleſiaſticum.

12. §. *Dixi de Aſtrologia* μετεωρολογικῇ. *Sequitur* ἀποτελεσματικὴ, *ſive* μαθηκὴ: *cujus duæ ſunt partes; una generalis, de modo, quo ſidera in hæc inferiora agunt, deque ſiderum vi, atque efficaciâ: altera ſpecialis, quæ partim totas gentes, præcipuaſque earum civitates, attendit; deque earum natura, ſtudiis, ac moribus, ex cælo, cui ſubjacent, colligit: partim de ſingulorum hominum moribus, ac fortunâ, prædicit ex conſtitutione cæli, quæ tempore nativitatis fuit. Pars hæc poſterior* Γενεθλιακὴ *nominatur.*

Utrùm verò Aſtrologia divinatrix Phyſicæ potiùs, an Aſtrologiæ, pars ſit, inferiùs exponam. Nunc, quia in Aſtrologiæ partitione verſamur; hoc unum ſubjungam, alios aliquanto aliter eam diſpeſcere. Facit hoc poſt Politianum* Cælius Rhodiginus lib. XII cap. IX, ubi eam diſtribuit in Gnomonicen, Meteoroſcopicen, & Dioptricen. *Gnomonice*, inquit, *ſolariorum diſcriminatis umbris, horas veruto, ſive gnomone, pernotat. Meteoroſcopice elevationum differentias, aſtrorumque exquirit diſtantias; nec non multa, variaque alia, ad aſtrologiæ inſpectionem tendentia, perdocet. Tertia pars Dioptrice ſolis, & lunæ, cæterorumque intervalla hujuſmodi internoſcit inſtrumentis: inter quæ aſtrolabii eſt inventio, quam Ptolemæo Syneſius attribuit; quod eſt Politiano † item obſervatum: cujus partes, vagina ipſa continens tympana, in quibus æquinoctialis, tropicique deſcribuntur circi; quique alternis horizonti ſunt anaphorici: tum ſupra tympana, quæ vocatur aranea, deſignatur; in qua zodiacus, & clara quædam ſidera, cernuntur; ut per noctem, quota ſit hora, quotumque temporis momentum, reperiamus.* Ac ſimiliter partitur Caſpar Peucerus in Elementis doctrinæ de circulis cœleſtibus, & primo motu. Satis verò ex iis, quæ ſuperiùs diximus, liquere arbitror, diviſionem hanc eſſe mutilam; nec totam Meteorologicam, nedum Apoteleſmaticam, complecti.

* *In Panepiſtemone.*

† *Ibid.*

Bartholomæus Pitiſcus Grunbergenſis eam hunc in modum diviſit, præfatione illâ, quam problematis aſtronomicis

micis præmisit: *Astrologiæ partes, meo quidem judicio, sunt duæ: una de motu stellarum omnium communi: altera de motu, tum fixarum, quam erraticarum, proprio. Motus stellarum omnium communis rursum est duplex: unus revolutionis, alter trepidationis. Motus revolutionis stellarum omnium communis est motus circularis perfectus, & æqualis, circa axem mundi, super polis mundi, non in nona, vel decima aliqua sphæra, sed in solo Dei jussu fixus; ab ortu in occasum tendens, & periodo suâ definiens tempus, quod Græci νυχθήμερον, quasi dicas noctidiurnum, Latini diem civilem vocant. Motus trepidationis stellarum omnium communis est motus circularis imperfectus, & inæqualis circa axem coluri solstitiorum: quo tota cælorum machina, tanquam axi zodiaci adfixa, modò ad axem mundi accedit propiùs, modò ab eo abscedit longiùs, & ita obliquitatem zodiaci, & æquatoris, modò majorem facit, modò minorem, hinc inde à medio digrediens per scrupula prima duodecim, & ad idem extremum rediens, annis Ægyptiis 3434. Motus longitudinis, tam fixarum, quàm erraticarum, proprius omnis, est motus circularis perfectus, & quod ad apparentiam inæqualis; ab occasu in ortum: fixarum, & Solis, circa axem zodiaci; reliquarum erraticarum circa proprios quosdam axes, & inter sese, & ab axe zodiaci diversos: unde ipsis, præter motum longitudinis, etiam motus latitudinis inesse dicitur.* Ex hacce hypothesi deinde sic problematum Astronomicorum opus dividit: *De motu igitur revolutionis, stellarum omnium communi, erit problematum nostrorum liber primus. De motu trepidationis, itidem stellarum omnium communi, liber secundus. De motu fixarum proprio, liber tertius. De motu Solis proprio, liber quartus. De motu Lunæ proprio, liber quintus. De calculo Eclipsium Solis, & Lunæ, liber sextus, & postremus.* Sed neque sic universam Astronomiam comprehendere, agnoscet, cui non erit grave, conferre hæc cum partium singulis, quas antea enumeravimus.

Cap. XXXII.

De origine Astronomiæ apud Græcos, & progressu ejus, usque ad Thaletem.

1. §. *Vidimus de tam variis Astronomiæ partibus. Minimè verò existimandum, eodem tempore illas ad Græcorum notitiam pervenisse. Tardius enim acceperunt astrologiam divinatricem, quàm meteorologicam: atque in hac ipsa priùs sparsa doctrina fuit illis cognita, quàm theoria planetarum. Quàm serò enim hanc didicerint, inferius liquebit, cùm de Eudoxo loquar. Et tamen, jam belli Trojani tempore, Græcos aliquam habuisse præcipuorum siderum notitiam, ex veteribus poetis posse colligi videtur.*

UT ex eo, quòd Homerus referat, à Vulcano ipso sidera fuisse Achillis clypeo insculpta. Ad sideralem etiam scientiam pertinet, quòd Endymion Lunam dicitur adamâsse. Fortassè &, quòd Phaëtontem ajunt rexisse Solis cursum. Ut inde sit fabulæ origo, quòd, sicut Endymion Lunæ; ita Phaëton Solis cursum observârit: sed priusquam observationes suas posset ad finem perducere, vitâ sit functus. Quomodo interpretatur Anonymus περὶ ἀπίστων*: quem cum Heraclito, & aliis, primus Romæ† edidit Leo Allatius. Quid dicam de Orione, & Perseo? quid de Chirone Centauro, Orpheo, & ejus lyrâ in cælum relatâ? Quæ omnia ad primordia Astrologiæ reducuntur à Luciano libro de Astrologia; ut antea dictum. Ac pertinet eò quoque illud Festi Pompeji: *Hercules Astrologus dictus, quòd eo die se flammis injecit, quo futura erat obscuratio Solis.* Sophocles etiam, in Palamede, heroi huic laudem illam adsignat, quòd mensuras, & conversiones siderum, commonstrârit primus.

* *Incredibilibus, cap. 13, quod est de Phaëtonte.*
† *An. 1641.*

2. §. *Sed mittemus tempus μυθικὸν, sive fabulosum; ac de solo dicemus historico; quod Varro inchoat ab initio Olympiadum: sive ab anno periodi Julianæ ter millesimo, nongentesimo, trigesimo octavo: quo, eas ab Hercule quondam institutas, ac multis seculis intermissas, Iphitus, Praxonidæ filius, instauravit, annis ab excidio Trojæ CCCCVI. Hi ludi vere erant temporum custos; cumque Atticis archontibus conspirabant: unde à Græcis duo ista solent annotari; quis ὀλυμπιονίκης, & quis ἄρχων fuisset.*

Non potuere autem observari sine cognitione cursus Lunaris, Solarisque. Erat Græcis annus Lunaris dierum CCCLIV. Sed, ut eum componerent ad cursum Solis, alternis bienniis nunc XXII, nunc XXIII dies, intercalabant. Quo anno XXIII dierum fieret intercalatio, celebrabantur sacra ludicra Olympiaca: videlicet quinto quoque anno, non quidem absoluto, etsi Olympias Ausonio quinquennis dicatur; sed inchoante; cùm Olympias omnis fuerit interjecta inter Lunares duas συζυγίας, sive conjunctiones. Ac primus quidem quadriennii mensis à novilunio initium capiebat: ludi autem Olympiaci incipiebant lunâ XV, peracto novilunio.

3. §. *Omnino hæc requirebant mediocrem cursus Solaris, & Lunaris, notitiam. Præterea præcipuorum siderum ortus, & occasus, habuisse notos, videmus ex Hesiodo; qui de iis in ἔργοις egit, ut agricolæ scirent, quo tempore quidque fieri a se oporteret.*

Vixit autem Hesiodus circa Olympiadum initium: ut ostendimus lib. I de Poëtis Græcis.

4. §. *Sed rudia hæc fuere Astronomiæ initia præ illa, qualis postea fuit.*

Unde his se continentes Plato vocat ἀστρονομοῦντας* κατ' Ἡσίοδον.

* *Astrologos secundum Hesiodum.*

5. §. *Et tamen tantus Græcorum fastus fuit, ut plerique Rhodiis suis non dubitarent Astrologiæ inventionem adscribere; nec se ab Ægyptiis, vel Chaldæis; sed Ægyptios, qui in arte hac fuere consummatissimi, tam à Rhodiis suis accepisse contenderent; idque non longè à diluvio.*

Narrat rem Diodorus Siculus lib. v. Rhodus insula, ut ait, Telchinum olim sedes fuit; qui è Caphira, Oceani filiâ, nati, Neptunum à Rhea sibi commissum educârunt. Primi etiam Deos statuis honorârunt. Unde & apud Lindios Apollo Telchinius vocabatur. Ajunt, & formas, cùm vellent, immutâsse; & potuisse nubes, pluvias, grandinem, & nives, inducere; quæ magorum propria habentur. Sororem habuere Aliam: cui Neptunus jam adultus fuit mixtus. Inde nati, puella una Rhodos, à qua insulæ nomen datum; filii item sex. Ac Telchines quidem, cùm diluvium fore præsagirent, insulâ egressi sunt, ac variis vagati locis. Unus eorum illam in terram, quæ ab eo dicta est Lycia; ubi Apollinis Lycii fanum. Diluvii tempore plurimi periere. Servati, qui se in montes recepissent. Postea Sol, amore Rhodi captus, insulam exsiccavit, & terram reddidit fœcundam: unde septem orti αὐτόχθονες sive *indigenæ*, vel *aborigines*: qui idcirco, ex eo, quòd Sol Græcis Ἥλιος, communi nomine *Heliadæ* vocabantur. Propriis verò nominibus appellati sunt, Ochimus, Cercaphus, Macar, Actis, Tenages, Triopas, & Candalus. Soror iis unica Electryone, quæ cùm virgo obiisset, divinos meruit honores. Cæterum Heliadæ omnes, originis memores, astrorum studio se dederunt. In quo præcipuè, ob acrimoniam ingenii

genii excelluit Tenages. Unde invidiâ fratrum est sublatus. Hoc ubi emanavit, cuncti solum vertere sunt coacti. Ac, ut alii aliò, ita Actis in Ægyptum profectus fuit, ubi urbem condidit, quam à patris nomine Heliopolim, hoc est, Solis civitatem, nominavit. Idem in Ægyptum Astrologiæ studium invexit.

6. §. *Sed parùm fidei hac fabula meretur: majoremque partem Magis ad natura opera pertinet, quàm ad res hominum gestas.*

Nempe ex eo orta est, quòd Rhodii sint homines insulares, ac fuerint diu maris potentes, eoque Astrologiæ gnari, quando, ad nauticam hac scientiâ est opus: ipsaque etiam insula fuerit Soli sacra; uti & traditum Pindaro Εἰδύλλ. Z. Unde etiam est, quòd erexere Soli colossum, unum ex VII orbis miraculis. Hæc inde etiam comprobantur, quòd Neptunus a matre est Rhodiis commendatus: quodque idem commixtus fuit cum sorore Telchinum, quæ ἀπὸ τῆς ἁλὸς dicta Ἁλία, hoc est, *Marina*: tum etiam quod fratres pariter vocabantur *Heliadæ* à Deo, in cujus tutela foret insula: quodque præterea, qui fratrum unus in Ægyptum profugit, & condidit in ea urbem à patre dictam Heliopolim, is vocatus est *Actis*. Nam ἀκτὶς Græcis *radius*: qui Solis habitus est filius, quia radii è Sole promanant.

7. §. *Alii Græcorum, ne scientiam adeò nobilem Chaldæis, vel Ægyptiis, viderentur debere; commenti sunt, se initia hausisse ab Orpheo Thrace Astrologo, Oeagri, & Calliopes, filio. Ut qui primus eam sub fabularum involucris obscurè tradiderit Græcis. Cujus etiam lyra septem habens chordas septem errantium stellarum fuerit symbolum. Ac propterea magna illi Orphei lyræ, quicum etiam in saxis exprimi solet, ab Græcis esse hoc habitum honoris, ut in cælis stellas complures* lyram Orphei *appellarent.*

Quemadmodum apud Lucianum περὶ Ἀστρολογίας legere est.

8. §. *Sed & argumentum illud de mysteriis Orphei est infirmum; cum adeo ea fuerint obscura, ut non intelligerentur à Græcis. Et de Lyra Orphei quid firmi habet? Quare persistimus in eorum sententia, qui arbitrantur, Astrologiam à Thalete primum invectam esse in Græciam.*

Auctor Laërtius, qui sic de eo *: Δοκεῖ δὲ κατά τινας πρῶτος ἀστρολογῆσαι, καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις, καὶ τροπὰς προειπεῖν· ὥς φησιν Εὔδημος ἐν τῇ περὶ τῆς ἀστρολογουμένων ἱστορίᾳ. *Plerisque primus videtur Astrologiæ vacâsse, & Solis defectus, conversionesque, prædixisse: ut Eudemus ait in Astrologicâ historiâ.* Atque idem ex ejusdem Eudemi historiâ Astrologicâ prodidit Theo Smyrnæus. Eâ historiâ tractarat Eudemus de astrologis, & cujusque inventis. Plinii quoque est lib. II cap. XII: *Apud Græcos investigavit primus omnium Thales Milesius Olympiadis XLVIII anno IV, prædicto Solis defectu, qui, Alyatte rege, factus est, urbis condita CLXX.* Prædixisse Eclipsin Olympiad. XLVIII an. II, apud Eusebium legas ad Abrahæ annum MCCCCXXX. Primus quoque Thales, ut in ejusdem vitâ monet Laërtius, cursum Solis à conversione ad conversionem reperit: primus Solis magnitudini Lunarem orbem comparatum septingentesimam dixit, & vigesimam illius partem esse: primus etiam diem mensis ultimam τριακάδα † nuncupavit. Idem Laërtius ex Callimacho refert, ut Thales invenerit Cynosuram, seu Ursam minorem. Hyginus quoque ait, primum vocasse ἄρκτον ‡, & ex Herodoto Milesio addit, eum fuisse Phœnicem. Atque hanc de patria quorundam fuisse opinionem, etiam apud Eusebium legas lib. x Præparationis

* In vita Thaletis.

† Tergesimam.

‡ Ursam

Euangelicæ c. II. Nempe natus quidem in Phœniciâ; inde autem cum Neleo profectus Miletum fuit: ubi prius Remp. administravit; postea que ad naturæ speculationem se contulit; ut est apud eundem Laertium. Hæc faciunt, ut existimem, *Cynosura* nomen quoque esse Phœnicium. Nempe ut *ura* sit, non ab οὐρὰ, hoc est, *cauda*; sed Hebræo אור, hoc est, *lumen*, *flamma*, *ignis*: *Cynos* autem non à κυνὸς, *canis*, sed a כנס, *colligere*: ut *Cynosura* signet *collectionem luminis*. Vel à Chaldæo טבור, *umbilicus*. Sanè טבור אש, *umbilicus ignis*, vel *igneus*. Conversione enim sui exiguum efficit circulum, qui est quasi umbilicus igneus. Et quid mirum, si sidus hoc nomen habuerit Phœnicium; cùm Phœnices, secundùm illud, in mari dirigant cursum suum? Unde & aliter Φοινίκη nominatur. Imò omnis sideralis scientia est à Phœnicibus; ut ait Plinius lib. V cap. XII. Natus verò Thales XXXV Olymp. anno II: obiit Olymp. LVIII, annum agens nonagesimum; ut ex Apollodoro in literas retulit jam sæpius memoratus Diogenes.

Cap. XXXIII.

De progressu Astronomiæ apud Græcos, à Thaletis temporibus, usque ad Aristarchum Samium & Archimedem.

1. §. *Thaletis auditor fuit Anaximander Milesius: qui docuit, terram se habere instar centri, & esse globosam: Solem terræ magnitudinem æquare. Solis quoque conversionem, & æquinoctia ostendit, ac primus horas docuit ex umbra gnomonis distinguere. Sphæram etiam construxit, ac terræ, marisque circuitus, descripsit.*

IN Astrologia sphæram invenisse, refert Plinius L. VII cap. LVI. Theon quoque Smyrnæus ab Eudemo, in historiâ Astrologicâ, traditum ait; ab Anaximandro inventum, ὅτι ἐστὶν ἡ γῆ μετέωρος, καὶ κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσον. *Quod terra sit in sublimi pendens, & moveatur circa mundi medium.* Eadem Laertius, atque alia: & addit ex Chronicis Apollodori Atheniensis, anno secundo Olympiadis LVIII annum egisse sexagesimum quartum. Eâdem Olympiade *primus signiferi obliquitatem intellexit; hoc est, rerum fores aperuit*; ut Plinius ait lib. II, cap. VIII. Sed ut ibidem subditur, *Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis, ac Sagittarii.* Fuit is Cleostratus Tenedius, auctor ὀκταετηρίδος, qui in Zodiaco primus signa ♈, & ♐ notavit. Verùm obliquitatem Zodiaci tribuunt alii non Anaximandro; sed Pythagoræ, vel Oenopidæ Chio; teste Diodoro Siculo lib. I, Plutarcho de Placitis Philosoph. ac Censorino de die Natali cap. XIX. Estque hic Oenopides ille, quem Ælianus * ait annum magnum vertentem annis definisse undesexaginta. Imò ab Eudemo idem proditum est in historiâ Astrologicâ; cujus præter Laërtium in Thalete, & Simplicium de Cælo, etiam meminit Theon Smyrnæus his verbis: Εὔδημος ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀστρολογίαις, ὅτι Οἰνοπίδης εὗρε πρῶτος τὴν τοῦ Ζωδιακοῦ λόξωσιν, καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ περίστασιν. *Eudemus narrat in Astrologicis, Oenopidem invenisse Zodiaci obliquam positionem magnique anni constitutionem.* Apud eundem Plinium libri ejusdem cap. LXXIX, legas, ut Anaximander hic Lacedæmonios monuerit de urbe, ac tectis custodiendis, quia instaret terræmotus: postea que urbem corruisse, & magnam partem montis Taygeti abruptam. Atque hæc ostendunt, quantus is vir fuerit in siderali scientia, ac universâ rerum naturâ.

* Lib. 10. Variæ Historiæ c. 7.

2. §. *Anaximandri Milesii discipulus fuit Anaximenes Milesius: qui tradidit, Lunam notho lumine lucere; eoque, terrâ inter Solem, & Lunam, interpositâ, lumine privari.*

Ita

Ita Eudemus in historia Astrologica, teste Theone Smyrnæo: ubi tribuit hoc repertum, ὅτι ἡ Σελήνη ἐκ τοῦ Ἡλίου ἴσχει φῶς, καὶ πῶς ἐκλείπει τε αὐτ. *Quod Luna à Sole lumen mutuetur, & quodammodo illim pati deliquium.*

3. §. *Idem Anaximenes docuit, sidera, non supra; sed circa terram, motus suos peragere.*

Auctor Laërtius: qui & ex Apollodoro refert, sexagesima tertia Olympiade natum esse; ac, quo tempore Sardes captæ, obiisse diem. Duas etiam ejus epistolas adducit ad Pythagoram. Hæc sane non bene conveniunt. Sed omnino corruptus est in Laertio numerus anni natalis. Nam clarus jam erat Olymp. LVI an. II; ut Eusebius in Chronicis tradit, & Ionicæ sectæ calculus docet. Sanè jam captæ erant Sardes ante natalem, quem Laërtius tradit. Nam ea urbs in potestatem Cyri vênit anno III Olympiadis LVIII; ut idem Eusebius auctor est: vel potiùs anno I Olym. LIX; ut voluit Sosicrates.

4. §. *Anaximenem hunc audivit Anaxagoras Clazomenius; qui Solem dicebat esse massam rotundam, eamque candentem, Peloponneso majorem: quin cælum totum ex lapidibus esse, qui vix unquam decidant ob vehementem cæli circumgyrationem: interdum tamen aliquem excidere: sive Olympiadis LXXVIII anno secundo prædictum ab eo fuit de lapide e cælis casuro: idque factum narrant in Toracia ad Ægos flumen. Lunam ajebat habere colles, & valles, variaque habitacula: lacteum orbem esse solaris luminis reflexionem non intermicantibus stellis: cometas gigni eò, quòd planetæ concurrendo emittant flammulas, quæ ab aere ad modum scintillarum agitentur.*

Auctor est horum Laërtius lib. II. De prædictione ruituri è cælis lapidis habes etiam apud Plinium lib. II, cap. LVIII, & Plutarchum in Lysandro. Casum eum refert Eusebius ad an. Abrahæ MDLII, Olympiadis LXXVIII an. IV. Erat Anaxagoras in transitu Xerxis annorum XX, ac postea vixit annis LII: nam obiit annos natus LXXII. Ita Laërtius. Sed hoc non bellè convenit cum eo, quòd ex Apollodori Chronicis subjungit, floruisse Olymp. LXX; obiisse anno I Olymp. LXXVIII. Nam sic fuerit solùm intervallum quatuor Olympiadum; quia Xerxis transitus incidit in Olympiadis LXXIV an. IV. Omnino igitur corrigendus est Laërtius, ac rescribendum: φησὶ δ' Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς χρονικοῖς γεγενῆσθαι αὐτὸν τῇ ἑβδομηκοστῇ Ὀλυμπιάδι, τεθνηκέναι δὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ὀγδοηκοστῆς ὀγδόης. *Ait Apollodorus in Chronicis, fuisse in pretio Olympiade* LXX, *mortuum anno* I *Olympiadis* LXXXVIII. Ita intervallum sit Olympiadum XIII, unde consiunt anni LII: quot à Xerxis transitu vixisse dicebamus. Et sanè si LXXVIII anno I obiisset, quomodo Olymp. LXXVIII anno sive quarto, secundum Eusebium, sive etiam secundo, prædixisset de lapide delapsuro? Tum enim id factum esse, Plinius tradit loco ante assignato. Summum ejus in Astrologicis ardorem arguit, quòd, quærente quopiam, cur esset natus, finem hunc attulerit, ut specularetur Solem, Lunam, cælos: item cùm publica, privataque negligentem rogasset quispiam, an non patriam curaret, respondent, eam multùm sibi curæ esse: ac simul digitum in cælum intendens, cælestem illam patriam ostenderit. De utroque auctor est Laërtius.

5. §. *Sed, quos proximè dixi, philosophi sectæ fuere Ionicæ. Italicæ autem princeps est Pythagoras; qui in Italia docuit eo tempore, quo Anaximenes Milesii; ad quem etiam literæ ejus exstant. Pythagoras verò Astrologiam didicit ab Ægyptiis, & Chaldæis.*

Quod ostensum est nobis lib. de sectis philosophorum. Clarere cœpit Olympiade LX; ut ait Laërtius: mortuus LXX; ut est apud Eusebium. Ut satis liqueat, quàm spissus sit error eorum, qui Numam Pompilium fuisse Pythagoræ discipulum crediderunt. Quippe Numa cœpit imperare Olympiade XVI. Pythagoras claruit, ut dixi, LX; sive temporibus Tarquinii Superbi. Mortuus verò est anno quarto Olymp. LXX; sive anno XIII post reges ejectos.

6. §. *Primus dicitur Pythagoras observâsse obliquitatem Eclipticæ.*

Ita Plutarchus de Placitis Philosophorum lib. II. cap. XII. Hanc tamen laudem tribuêre alii Anaximandro; ut superius * vidimus; eandemque sibi vindicabat Oenopides * § I. Chius: qui & anni magnitudinem definivit dierum CCCLXV, dierumque XXII partem undesexagesimam. Testis Censorinus cap. XIX.

7. §. *Plurimùm propterea Pythagoræ, atque ejus assectis, Græci debent. Uti & in universa planetarum* θεωρίᾳ.

Geminus lib. εἰσαγωγῆς cap. I: Ὑπόκειται γὰρ πρὸς ὅλην τὴν ἀστρολογίαν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ε΄ πλανήτας ἰσοταχῶς, καὶ ἐγκυκλίως, καὶ ὑπεναντίως τῷ κόσμῳ κινεῖσθαι. οἱ γὰρ Πυθαγόρειοι πρῶτοι προσελθόντες ταῖς τοιαύταις ζητήσεσιν ὑπέθεντο ἐγκυκλίους, καὶ ὁμαλὰς ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ τῶν ε΄ πλανητῶν ἀστέρων τὰς κινήσεις. τὴν γὰρ τοιαύτην ἀταξίαν οὐ προσεδέξαντο πρὸς τὰ θεῖα, καὶ αἰώνια, ὡς ποτὲ μὲν τάχιον κινεῖσθαι, ποτὲ δὲ βραδίον, ποτὲ δὲ ἑστηκέναι, ὡς δὴ καὶ καλοῦσι στηριγμοὺς ἐπὶ τῶν ε΄ πλανητῶν ἀστέρων. *In tota enim Astronomia supponuntur motus Solis, & Lunæ, & quinque Planetarum æquales, & circulares, contrariique quotidianæ mundi revolutioni. Primi certè Pythagorici, cùm investigationi talium rerum animum adjecerint, supposuerunt motus circulares, & æquales Solis, Lunæ, & aliorum quinque Planetarum. Talem enim in divinis non admiserunt confusionem, inque æternis rebus, ut quandoque celeriùs, quandoque tardiùs moveantur, alias verò stent; prout dicunt in quinque planetis esse stationum puncta.*

8. §. *Inter alia ejus dogmata erat, terram moveri, stare Solem, & cælum. Nempe & terram esse planetam: inque centro mundi constitutam, inter Martem, & Venerem, circumvolvi circa Solem.*

Ac similiter Philolaus Crotoniates, philosophus Pythagoricus; qui Platonis temporibus claruit; sed ante eum decessit. Fuit verò à Crotoniatis suis interemtus, quia tyrannidem affectâsse crederetur. Ejus librum Plato à propinquis Philolai emit XL minis Alexandrinis; ut ex Hermippo Laërtius tradidit libro VIII. Ait ibidem, τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον, πρῶτον εἰπεῖν· *primum dixisse, terram in orbem ferri.* Addit deinde, Οἱ δ' Ἱκέταν Συρακούσιον φασίν· *Alii verò aiunt primum hoc docuisse Hicetam Syracusium.* Sed uterque est Pythagora posterior. Sunt qui pro *Hiceta* scribant *Nicetam*; ut & Stadius præfat. Tabb. Bergens. Sed diversa nomina sunt. Præterea de orbiculari terræ motu sensere idem Seleucus, Cleanthes Samius, Leucippus, Ecphantus, & Heraclides Ponticus: imò, ut Theophrasto proditum, hanc etiam sententiam secutus est Plato jam senex. Avorum ævo eam revocare studuit Nicolaus Copernicus; quem secuti complures: tueturque hodie inter alios Ismael Bulialdus libris IV de vero Mundi systemate.

9. §. *Circa Olympiadem* LXXX *floruit Democritus Abderita, sive, secundum alios, Milesius, Anaxagoræ, ac Leucippi, discipulus: qui scripsit de sideribus vagis; de magno anno, sive astronomia, de polo.*

Ut in ejus vita tradit Diogenes Laërtius. Theophrastum de Astrologia Democriti librum fecisse, referam §. 18.

10. *Etiam tum, ac deinceps, in pretio fuit Empedocles Agrigentinus: cujus sub nomine Sphæra legitur.*

Parmenidis, Pythagoræ, & Anaxagoræ auditor fuit, præceptor Gorgiæ Leontini; teste Laertio, qui & floruisse refert Olympiade LXXXIV. Sed Sphæra, quæ Empedoclis dicitur, potius censenda est Demetrii Triclinii.

11. §. *Olympiadis* LXXXVII *anno* I, *anno Nabonassari* CCCXVII, *Urbis conditæ* CCCXXII, *solstitium Athenis observabant Euctemon, & Meton, Pausaniæ filius. Ac eodem, vel præcedenti anno, idem Meton publicavit suam* ἐννεακαιδεκαετηρίδα *: *atque ita emendavit octaeterida, uti octaeteris correxerat tetraeterida.*

* Novemdecennalis circuli tabulam.

Primùm enim tetraëteride utebantur Græci; quæ Elidensis Olympias dicta, ut Pythia Delphis. Hujus primus mensis erat Lunaris; sequentes non item. Errorem eum, Olympiadis LXI anno secundo, corrigere studuit Cleostratus, is, quem Zodiaci partes, initiaque Arietis, ac Sagittarii, primum observâsse, Plinius †, & Hyginus, produnt. Hic, cùm videret, Solem, & Lunam, non intra id spatium redire ad idem punctum; pro tetraëteride introduxit octaëterida ‡, quæ erat annorum CIↃIↃCXXXII; alternisque habebat menses cavos, & plenos: anni verò communes fuere dierum CCCLIV: embolimæi autem CCCLXXXIV. In hac octaëteride deprehensum est vitium ab Harpalo commissum. Id quando factum sit, exactè dici nequit. Pro octaëteride igitur Cleostrati recepta est octaëteris Harpali cum parapegmate, stellarumque significationibus. Unde quædam a Plinio citata; ut videre est ex indice lib. XVIII. Meminit ejus Harpali quoque Festus Avienus his verbis:

† Lib. 2. cap. 12.

‡ Diodorus Siculus lib. 12.

Nam quæ Solem hiberna novem putat æthere volvi,
Ut spatium Luna redeat, vetus Harpalus, ipsam
Ocius in sedem, momentaque prisca reducit.

Sententia est, ex Harpali mente, nono quôque anno exspirante, neomeniam redire in eandem horam, in idemque punctum, in quo novennio antè fuit. Harpali verò opinionem esse erroneam, vidit Meton Pausaniæ filius: qui excogitavit ἐννεακαιδεκαετηρίδα, sive circulum decemnovennalem, quem *aureum numerum* dicimus. Meminit quoque Diodorus Siculus lib. XII ad Olymp. LXXXVI an. III. Est verò hæc ἐννεακαιδεκαετηρὶς dierum solidorum 6940. Post ea, quæ de Harpalo dixi, sic de Metone Festus Avienus:

Illius ad numeros prolixa decennia rursum
Adjecisse Meton Cecropeâ dicitur arte,
Insedit que animis. Tenuit rem Græcia sollers
Protinus, & longos inventam misit in annos.

Exordium verò hoc periodi Metonicæ erat à solstitio; unde subdit:

Sed primæva Meton exordia sumsit ab anno,
Torreret rutilo cum Phœbus sidere Cancrum.

Hanc periodum annorum XIX etiam Euctemon, & Philippus, amplexi fuere; ut ex Gemino cognoscimus. Philippi hujus, ac pariter Euctemonis, & Metonis, meminit Vitruvius lib. IX, cap. VII. Sed locus est corruptissimus. Vulgo enim sic legitur: *Siderum & occasus, & ortus, tempestatumque significatus, Eudoxus, Eudæmon, Callistus, Melo, Philippus, Hipparchus, Aratus, cæterique ex Astrologia parapegmatorum disciplinis invenerunt, & eas posteris explicatas reliquerunt.* Ubi pro *Eudemon, Callistus, Melo*, sine dubio legendum, *Euctemon, Calippus, Meto*. Sed non hic solum, sed ut Reverendissimo Usserio monitum *, etiam apud Simplicium in secundum de Cœlo peccatum: ubi vulgo legitur τῷ Ἀλμαίωνι, καὶ τῷ Μέτωνι, pro τῷ Εὐκτήμονι, καὶ τῷ Μέτωνι. Imo & in Arabum versionibus corrupte est *Ocltimonis*, & *Matheonis*.

* Lib. de Macedonum, & Asianorum, anno Solari c. 7

12. §. *Post Metonis hujus tempora consuetudo obtinuit per Græciæ urbes, ut in publico affigerentur parapegmata, sive tabulæ; in quibus annotarentur siderum ortus, & occasus; ut inde cognosceretur crasis, sive constitutio aëris, & quid operis pro eo tempore facere oporteret.*

Theon Alexandrinus ad Arati Διοσημεῖα: Οἱ δὲ μετὰ Μέτωνα ἀστρονόμοι, καὶ πίνακας ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθηκαν, περὶ τῶν ἡλίου περιφορῶν τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος, ὅτι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν τοιόσδε ἔσται χειμών, καὶ τοιόνδε ἔαρ, καὶ τοιόνδε θέρος, καὶ τοιόνδε φθινόπωρον, καὶ τοιοίδε ἄνεμοι, καὶ πολλὰ πρὸς βιωφελεῖς χρείας τοῖς ἀνθρώποις. *Astronomi verò, qui post Metonem fuere, posuerunt tabulas in urbibus, de Solis circumvolutionibus novendecennalibus; unde cognoscebatur, qualis unoquoque anno foret hyems, quale ver, qualis æstas, qualis auctumnus, & quales venti, aliaque multa utilia ad usus vitæ humanæ.* Meminit quoque hujusmodi hemerologiorum, ac tabularum in Græciæ urbibus affigi solitarum, Geminus, dissertatione, cujus titulus est, Εἰς τὰ φαινόμενα †, sectione, περὶ ἐπισημασιῶν ‡. Est interim, in quo hi duo nobilissimi scriptores dissideant. Sed de isto alibi.

† Ad ea, quibus agitur de apparentibus in cœlo.

‡ De significationibus.

13. §. *Olympiad.* XCIX, *ac deinceps, etiam* CIII, *claruit Eudoxus, Æschinis filius. Cnidius, nobilis Geometra, & Astrologus. Hic, ut est apud Laertium, ab Archyta Tarentino Geometriam didicit, atque, annos natus* XXIII, *audiit Platonem: postea in Ægypto sacerdotibus, & astrologis, anno toto, & quatuor vacavit mensibus; teste eodem Laertio. Conferendo etiam eclipsium intervalla, quæ Ægyptii annotârant, animadvertit errorem octaeteridis Harpalicæ; aliamque octaeterida induxit: sed frustra post Metonis enneadecaeterida; quæ melius conciliabat Solis, Lunæque cursum, quam octaeteris, non Callistrati modo, vel Harpali; sed etiam Eudoxi.*

Aliqui tamen non Eudoxi eam octaëterida fuisse volunt; sed Dosithei; ut testis est Censorinus. Quod ad ætatem Eudoxi, apud Laertium extremo libro VIII legas in Romana Aldobrandini editione, ἤκμασε κατὰ τὴν γ΄ καὶ ρ΄ Ὀλυμπιάδα, hoc est, *floruisse circa* CIII *Olympiada.* Sed veriùs est in Stephanica, γ΄ καὶ ϙ΄, hoc est, CIII. Bis de eodem loquitur Eusebius in Chronicis. Priori loco prodidit, floruisse Olymp. LXXXIX an. III; quo in Græcia claruit Alcibiades; inque Persis imperabat Darius Nothus. Postea verò, alios secutus auctores, claruisse ait Olymp. XCVII an. I: nempe paullo post mortem Socratis, cùm Romam invaderent Galli Senones. Eos inter numeros est intervallum annorum XXX. Neutrum verò istorum probare possumus; si verum est, cum in Ægyptum proficisceretur, habuisse ab Agesilao rege commendatitias ad Nectabin, sive Nectanabim, Ægyptiorum regem: qui regnare cœpit Olympiadis XCVIII an. II. Nam in Ægypto demum hoc pacto sacerdotibus factus est familiaris, atque ab iis edoctus est astronom doctrinam; sicut apud eundem est Laertium. Antea suam scripsisse octaeterida, nemo sapiens dixerit. Quare ante Olympiadem XCVIII in Astrologia floruisse non possit; ut falsus sit literque numerus Eusebii. Idem Diogenes lib. VIII ait, in Ægyptum abiisse cum Chrysippo medico. Strabo verò lib. XVII cum Platone dicit profectum. Id verum non puto. Sane Platonem fuisse Euripidis comitem, Laertius refert lib. III. Christophorus Clavius, commentario in cap. I Sphæræ Io. de Sacrobosco *, ait Ægyptiorum fuisse, & Chaldæorum auditorem. De Chaldæis vellem idoneum laudasset auctorem. In Ægypto quamdiu fuerit, itidem dissentiunt. Apud Strabonem lib XVII legas, τρισκαίδεκα ἔτη, *annos* XIII. In epitome verò solùm est τρία, *annos* III. Apud Laertium est, τι παρέμεινε πρὸς ἐνιαυτὸν, *annum unum, & menses quatuor.* Narrat idem Laertius ex commentariis Phavorini; quomodo Eudoxus, dum in Ægy-

* Pag. 4. edit. Genevensis an. 1608.

Ægypto moratur, cum Ichonuphi Heliopolitano profectus fuerit Memphim, atque Apis hic illius pallium linxerit; ac sacerdotes inde collegerint, fore quidem ἔνδοξον, ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον *celebrem; sed brevis vitæ*. Mortuus verò est annum agens LIII: ut Laertius narrat, ac carmine suo repetit; ubi cum non notæ; sed vocabula exprimantur, vitium in numeris esse vix possit. Quare omnino fallitur Josephus Scaliger, cùm in animadversionibus Eusebianis adeò vivacem fuisse narrat, ut annos vixerit CIII, & ad Alexandri pertigerit successores. Nemini quidem veterum aliquid de tanta proditum ætate. Sed Olympiade CIII claruisse ait Laertius. Verum quid hæc commune habent? Utcumque est, satis ætatem indicat, quòd Platonem audierit, ut diximus: quòd item Aristotelis fuerit æqualis. Apud Simplicium, commentario in lib. II de Cælo, legere est, *ut, cùm Eudoxus Cnidius introduxisset hypotheses circulorum revolventium, Calippus Cyzicenus, & Polemarchus, Eudoxi familiaris, Athenas sint profecti, cumque Aristotele contulerint super Eudoxi reperto, & aliqua quidem correxerint; alia verò supplêrint. Ac Aristoteli quidem placuisse hypotheses homocentrorum, quia doctrinæ ejus conveniret, omnia moveri circa medium universi: displicuisse verò hypotheses eccentricorum. Omnino autem Eudoxus fuit, (ut apud Ciceronem in secundo de Divinatione legas) *in Astrologia, judicio doctissimorum hominum, facile princeps*. Nota & Julii Cæsaris gloriatio apud Lucanum lib. X:

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

Quomodo Cæsar, vel Lucanus, neutiquam loqueretur, si præstare hac scientia alium putâsset. Duos reliquit libros; quorum unus Ἔνοπτρον, sive Speculum, alter φαινομένων, sive Apparentium, inscriptus fuit; ut testis est Hipparchus ad Aratum *. Alia etiam quædam, nunc indicta nobis, attulimus lib. I de Historicis Græcis cap. VI.

* P. 171. edit. Paris.

14. §. *Olymp. CX, quo tempore, uti & deinceps, Aristoteles florebat. Autolycus in pretio fuit: cujus exstant libri duo; unus de sphæra, quæ movetur; alter item de Ortu, & Occasu siderum inerrantium.*

De ætate colligimus inde, quòd fuerit præceptor Arcesilai Seuthi, sive Scythi filii; ut est apud Laërtium in philosophi ejus vita. Is verò, ut ex Apollodori Chronicis ibidem legas, claruit Olympiade CXX. En alterum etiam argumentum, quòd Arcesilaus ille non Autolycum modò; sed etiam audierit Theophrastum. Porrò librum ejus de sphæra Latinè reddidit Josephus Auria Neapolitanus. Uti & de siderum ortu, atque occasu, libellos duos: quorum exemplar Græcum, quod habebat ipse, cum quinque contulit Vaticanis: Latinè adhæc vertit; quemadmodum & quæ iis in libris scholia Græca repperisset. Demonstrationes etiam, quæ aberant, ex Euclidis Phænomenis, vel σφαιρικοῖς Theodosii, adjecit.

15. §. *Imò & Ἀστρολογικὸν reliquit Aristoteles.*

Ut est apud Laërtium in ejus vita. Qui & Μαθηματικὸν, deque tempestatum signis, scripsisse, auctor est.

16. §. *Olympiadis CXII anno III, sive Nabonassari CCCCXIX, quo Darius, Alexandrum fugiens, à Besso fuit interemtus, cœpit periodus Calippi, Mathematici Cyziceni, qui, deprehenso vitio in enneadecaeteride Metonis, periodum induxit quatuor ἐννεαδεκαετηρίδων Metonis, sive annorum LXXVI. Ea non ab æquinoctio autumnali, sed præcedenti solstitio, incipiebat; ut ex Ptolemæo colligitur.*

Meminit hujus Calippi Ptolemæus lib. V Μεγάλης Συντάξεως cap. III. Cœpit verò ea periodus sexennio antequam Babylone excederet Alexander.

17. §. *Calippi æquales fuere Timochares, & Aristyllus.*

Quorum industriâ stellarum fixarum declinationes ex Hipparcho apud Ptolomæum habemus. Vide eum lib. VII μεγάλης συντάξεως cap. II, & III. Unde cognoscas, à Timochare deprehensam esse Lunam juxta Scorpii stellam, cùm Sol esset in XXVI gradu Sagittarii, Luna in gradu I. XV Scorpii: idque factum Olympiadis CXXI an. II, Nabonassari anno CCCCLIV, Calippicæ periodi primæ anno XXXVI, Posideonis XXV, incipiente hora X.

18. §. *Olympiade CXX clarum illud Theophrasti jubar longè, lateque, nominis sui radios dispergebat. Hic de Astrologia Democriti, librum reliquit. Item* Ἀστρολογικῆς ἱστορίας *libros sex.*

Ut de utroque opere auctor est Laërtius in ejus vita.

19. §. *Olympiade CXXVII, Eusebio teste, claruit Aratus, scriptor* φαινομένων; *quæ non tam propriâ fretus observatione exaravit, quàm Eudoxi commentarios secutus.*

Erat Aratus is Tarsensis; ut Asclepiades Myrleanus voluit lib. XI de Grammaticis: vel fuerit Cilix, nempe Solensis, ut maluit Callimachus Cyrenensis. Nec sponte hoc poëma condidit; sed jussu regis Macedoniæ, qui ajebat, sic Eudoxum ab eo redditum iri ἐνδοξότερον *. Is rex erat Antigonus Gonatas, Demetrii Poliorcetæ filius, Seleuci Nicanoris gener: quo tempore Ptolomæus Philadelphus in Ægypto regnabat. Cùm verò pangeret hoc poëma sphæræ θέσιν constituit secundùm clima Hellesponti, ac Macedoniæ; ut ad φαινομένων cap. XXV Achilles Tatius annotavit. Atque inde Theo in Scholiis emendandus; apud quem legitur vulgò: πρὸς τὸ κλίμα τὸ Ἑλλησπόντου, καὶ Λακεδαίμονος, δοκεῖ τὴν τῶν φαινομένων πραγματείαν συντεθεῖσαι. καὶ ἔστι πιθανὸν ἐκεῖσε διατρίβειν, ἔνθα καὶ τοὺς λόγους ἐποίησεν. *Ad Hellesponti, & Lacedæmonis clima, videtur phænomena sua accommodâsse. Ac verisimile est, ibi illum vixisse, ubi & libros suos conscripsit.* Nam quis ignorat, Lacedæmona non esse ejusdem climatis, ac Hellespontum; sed Macedoniam? ut quoque proditum ab Achille Tatio: & apud Theonem legi oportere, monuit Dionysius Petavius in Auctario operis de Doctrina temporum lib. IV, cap. V †.

* Clariorem.

† P. 151.

20. §. *Porrò in hoc poëmate Aratus, non cælum modò stellarum figuris pingit: sed præterea docet, cujusmodi tempestas ortu, vel occasu siderum, significetur: ac interdum etiam fabulas adspergit.*

Fabularum earum expositio ad Grammaticum potiùs, sive Philologum, pertinet, quàm Astrologum. Multas verò stellas unâ figurâ, nomineque uno, complexi sunt Astrologi, ut sic memoriæ consulerent. Cur verò ejusmodi figuras, ac nomina potiùs finxerint, quàm alia; triplex videtur ratio posse adferri. Una est similitudo; ut in plaustro. Altera adulatio, vel historiæ perennitas; ut in coma Beronices. Tertia effectus; ut in Hyadibus, quæ pluviam ortu suo efficiunt. Hæc qui attendere volet, veram nominis rationem à fabulosa faciliùs dignoscet.

21. §. *Vix autem dici potest, quàm multi ex antiquis olim fuerint dignati Aratum hunc commentariis suis illustrare.*

Hoc ut liqueat, indiculum subdam eorum. Sunt verò isti: Agelianax, Alexandri duo, Ætolus, & Ephesius, Antigonus Grammaticus, Apollonii duo, Grammaticus, & Geometra, Aristarchi duo, Grammaticus, & Samius,

Aristophanes, Aristylli duo geometræ, major, minorque, Attalus Rhodius, Hipparchi æqualis, qui eum accuratiùs prioribus commentatum ait, Boethus, Callimachus Cyrenæus, Callistratus Tenedius, Crates, Didymi duo, Gnidius, & alter cognomento Πονηρός, sive *Laboriosus*, Diodotus, Eratosthenes, Euæneti (Εὐαίνετοι) duo, Geminus, Heliodorus Stoicus, Hermippi duo, quorum alter Peripateticus, Hipparchus Bithynus, Numenius Grammaticus, Parmenides, Parmeniscus Grammaticus, Pyrrhus Magnesius, Sminthes, Sposus Nicenus, Thales, Timotheus, Zeno.

22. §. *Olymp. CXX, ac deinceps, nempe temporibus Ptolemæi Philadelphi, ac Evergetæ, claruit Conon Mathematicus; qui Solis, Lunæque, defectuum observationes collegit, comamque Beronices sideribus intulit.*

Vide illustrem ejus laudationem apud Catullum de Coma Beronices: quod carmen ex Callimacho Latinis reddidit versibus. Ex Callimacho illa sunt apud Theonem comment. in Aratum:

Ἠ δ' ἐμὲ Κόνων ἔβλεψεν ἐν ἠέρι τὸν Βερενίκης
Βόστρυχον, ὃν κείνη πᾶσιν ἔθηκε θεοῖς.

Apud Catullum est:

Idem me ille Conon cælesti numine vidit
E Beroniceo vertice cæsariem
Fulgentem clare; quam multis illa deorum
Non sine taurino sanguine pollicita est.

Cononis, ut æqualis, meminit Archimedes præfat. libri de sphæra, ac cylindro, ad Dositheum. Ubi ait, se velle illa in lucem dare, adhuc vivo Conone. Sed jam erat mortuus, cùm ederet librum secundum; ut ex ejusdem præfatione liquet. Facit verò ejus mentionem, ut ex amicis antea reliqui, &, dum viveret, admodum familiaris.

Cap. XXXIV.

De Astronomiæ progressu ab Aristarcho Samio, & Archimede, usque ad tempora Justiniani.

1. §. *Olympiade CXL grande nomen fuit Aristarchi Samii; qui Pythagoram, Philolaum, atque alios, secutus, terram credidit moveri, sole immoto.*

NOn esse posteriorem Archimede, de quo mox dicam, manifestum est ex eo, quòd hujus ille meminerit libro de numero arenæ. Fuisse σύγχρονον*, etiam opinio est Joannis Stadii in præfatione Tabularum Bergensium. Sed ait, claruisse Olymp. CXLIV. Quod si est, supervixerit Archimedi; cùm is captis à Marcello Syracusis fuerit occisus: quod accidit Olympiadis CXLII anno I. Nec super isto litem reciprocem; quia non eâ ætate fuit Archimedes, ut, nisi vis inferretur, non multos posset annos supervivere. Verùm non pauci multò judicant Archimede vetustiorem. In his doctissimus Libertus Fromondus; qui, initio libri de Orbe terræ immobili, ambigit, utrùm ex duobus Samiis Pythagoras, an Aristarchus, fuerit antiquior. Quod discrimen non est leve: si Archimedes ei par fuerit, vel suppar. Nam Pythagoras, secundùm Eusebium, excessit Olympiadis LXX anno IV; Archimedes, captis a Marcello Syracusis, interfectus Olympiadis CXLII anno I. Prius fuit anno Urbis CCLVII: alterum, anno IↃXLII. ut intervallum sit annorum CCLXXXV†. In Gesneri epitome à Simlero adaucta lego, floruisse sub Artaxerxe Longimano: qui imperare cœpit anno I Olympiadis LXXIX, sive anno Urbis CCXC. Hodie nihil hujus Aristarchi Samii habemus, præterquam de magnitudinibus, & distantiis Solis, & Lunæ: quem cum Pappi Alexandrini explicationibus Latinè vertit, & commentariis suis illustravit Federicus Commandinus‡.

* Æqualem.

† 257.
285.
———
542.

‡ Pisauri an. 1572

2. §. *Eâdem Olympiade Archimedes quoque in solstitiis notandis operam posuit. Nempe Nabonassari anno IↃXXX.*

Cùm Syracusæ à Marcello caperentur interemtus est Olymp. CXLII an. I, anno Nabonassari IↃXXXVII, qui erat Romæ conditæ IↃXLII. De hoc ita Cic. lib. I Tusc. Quæst. *Archimedes cum Lunæ, Solis, quinque errantium motus, in sphæram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit Deus, ut tarditate, & celeritate, dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si in hoc mundo fieri sine Deo non potest; ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.* Vide, quæ superiùs de eo in Geometricis diximus*.

* Cap. 16. §. 2.

3. §. *Olymp. CXLIV an. I, Nabonassaris anno IↃXLV, Romæ conditæ IↃL, Ptolemæo Philometori successit Ptolemæus Epiphanes. Sub quorum utroque claruit Eratosthenes Cyrenæus, bibliothecæ Alexandrinæ præfectus: qui observavit tropicorum distantiam, ac calorum motus; libro etiam, qui Ἑρμῆς inscribebatur, de zonis egit. Ejusdem suasu Alexandriæ sunt constituta armilla, ac regula, ad quotidie observandum motus cælestes.*

Rationem terræ dimetiendæ tradidisse, auctor est Cleomedes in primo de mundo. Atque idem, ut prodit Eutocius Ascalonita, docuit, duabus datis rectis, non duas modò, sed quot liberet, invenire medio loco proportionales. Canon temporum, quem reliquit, commendatur à Dionysio Halicarnassæo. Vir fuit undecunque doctissimus: quâ de re multa diximus lib. I de Historicis Græcis cap. XVII. Cardanus in XVI Subtilitatum, ut Archimedi primam, sic proximam huic tribuit ingenii laudem.

4. §. *Olympiade CLIV, ac novem sequentibus, effulsit Hipparchus Nicenus, Astrologorum suo tempore princeps.*

Nunquam satis laudatus dicitur Plinio lib. II, cap. XXVI. Ex quorundam sententia, idem sit, ac Abrahis: in quibus est Lucas Gauricus, in Calendario Ecclesiastico Novo†. Sed alii diversos censent: ut est apud Clavium comment. in Sacrobolscum‡. Patria ei Nicæa, Bithyniæ urbs: cui sententiæ favet Strabo. Ptolemæo tamen Rhodius est: de quo dixi cap. XVI, §. VI. De ætate liquet ex iis, quæ se de æquinoctio sæpius animadvertisse annotavit. Nam Olymp. CLIV anno III, sive Nabonassari IↃLXXXVII, observabat æquinoctium auctumnale, Mesori XXX, id est, Octobris III, fer. II. Idem tertio post anno, Nabonassari IↃXC, vidit æquinoctium auctumnale incidere Neomeniâ Epagom. mane, Sept. XXVII, fer. VII. Sequenti anno, sive Nabonassari IↃXCI, deprehendit, auctumnale æquinoctium esse Sept. XXVII, meredie, fer. I. Idem quartò æquinoctium observat, Olymp. CLVIII an. II, anno Nabonassari IↃCII, epag. III seq. IV, mediâ nocte, Sept. XXVII fer. I. Ac sequ. anno, nempe Nabonassari IↃCIII, animadvertit æquinoctium vernum esse Mechir XXVII, sive Martii XIV. Eodemque anno comperit auctumnale æquinoctium obtingere Epagom. IV, sive Sept. XXVII, fer. II, mane. Olymp. CLIX an. II, sive Nabonassari IↃCVI, Hipparchus auctumnale æquinoctium observavit Epagom. IV, fer. VI, mane, Sept. XXVII. Idem Olymp. CLXI an. II, sive Nabonassari IↃCCXIV, Mechir XXIX, seq. XXX, post mediam noctem, Martii XXIV ineunte fer. IV. Etiam Olymp. CLXIII, an I, sive Nabonassari IↃCXXI, deprehendit vernum æquinoctium Phamenot I, sub occasum Solis, sive Martii XXIII, fer. V. De his verò octo observationibus Hipparchi auctor est nobis Ptolemæus: de prima quidem lib. III, de septem secutis

† Pag. 16. edit. Venet. anno 1552.
‡ Pag. 4.

secutis lib. III. Inter primam, & ultimam, intervallum est annorum XXXIV: quo tempore in Ægypto regnarunt, prius Ptolomæus Philometor, posteaque Ptolomæus Euergetes Physcon. Convenit de ætate Suidas. Sed nimis laxè ait, vixisse eum, dum sub Consulibus sua adhuc libertas constaret Romanis. Apertiùs, distinctiusque, dixisset, floruisse Perseo à Romanis capto, ac tempore belli Punici III, & Numantini.

5. §. *Inclaruit Hipparchus opere de constitutione stellarum inerrantium, & statione immotâ, deque menstruo Lunæ motu, secundùm latitudinem: adhac in asterismos.*

Testis Suidas. Sed apud eum vulgò editum, καὶ* εἰς τοὺς ἀρίσους: quasi in optimum quemque calamum strinxisset; ut video cepisse interpretem. Fortasse, per librum εἰς ἀστερισμοὺς, Suidas intellexit commentarium: de quo nunc dicam.

* Atque in optimos.

6. §. *Idem in Aratea tribus est libris commentatus: quibus ostendit, omnia eum sua hausisse ex Eudoxo; ac ubi hic falsus fuit, etiam falli Aratum: uti & æqualem suum Attalum Grammaticum; qui, commentario suo in Aratum, hujus, ac Eudoxi vestigiis, ubique institit.*

Nempe adversus tres illos opus suum edolavit Hipparchus. Dixi de hoc quoque superiùs, cùm Græcos Arati interpretes enumerarem. Cæterùm istoc Hipparchi opus primus è bibliotheca Medicea publici juris fecit Petrus Victorius: pluribus verò locis emendavit, ac Latinè etiam reddidit, Dionysius Petavius.

7. §. *Circa Olymp. CLXXVIII vixit Geminus, patriâ Rhodius: cujus pereruditâ Isagoge complectitur doctrinam sphæricam.*

Valde ratio fugit Henricum Bruceæum †, cùm Astrologos temporibus distinguens, Geminum collocat post Pappum Alexandrinum; qui demum floruit tempore Cæsaris Theodosii majoris: at Geminus æqualis erat Ciceronis, ac Pompeji: ut Petavio ostensum Notis ad Geminum. Gemini meminit etiam Proclus ad priores Euclidis libros, qui Γεμῖνον ‡ vocat, cum circumflexo. Romanum tamen nomen videri dicebamus cap. XVI, §. 5. Primus Geminum vulgavit Græcè Edo Hildericus, additâ etiam tralatione suâ Latinâ. Altorphii verò edidit anno CIↃ IↃ XC. Secutus est unicum exemplar, quod variorum fuit; uti Joannis Sambuci Pannonii, Henrici Savilii Angli, Andreæ Dudithii, Cæsarei Oratoris, atque item aliorum. Hanc editionem Henricus Briggius, Oxoniensis Mathematicus, sedulò contulit cum codice Oxoniensis Bibliothecæ. Cum altero postea item codice conferebat Dionysius Petavius: qui, gemino hoc codice adjutus, nobilissimum scriptorem multis in locis emendatiùs emisit*.

† In catalogo Astrologorum quem libris tribus de motu primo subjunxit.
‡ Nec multo meliùs Josephus Blancanus: qui in Chronologia Mathematica ad seculum 13 p 52. ad quartum à Christo seculum refert.
‡ Pag. 11 Edit. Basil. an. 1533.
* Parisiis an. 1630.

8. §. *Iisdem temporibus claruit Theodosius Tripolitanus: cujus tres Sphæricorum libri supersunt; item quæ scripsit de diebus, & noctibus; deque habitationibus.*

Ex Sphæricis non pauca desumsit Ptolomæus: magis etiam Pappus Theo, & alii consecuti. Quanti eum quoque Arabes fecerint, argumento est, quòd in suam transtulerint linguam. Ex Arabico deinde, ante annos circiter quingentos, Latinè translatus fuit. Quod à Platone Tiburtino factum fuisse, legas apud auctorem libelli de speculis ustoriis †: eo nempe, à quo & Almansoris Judicia ex Arabico Latinè versa sunt. Sed immane quantum interest inter genuinum Theodosium, & Arabicè loquentem; usque adeò, ut ob tam multa addita alius videri possit. Quæ res compulit Joannem Penam, regium apud Parisienses Mathematicum, ut, non contentus Græcè edere, quod per se magnam laudem merebatur, ex Græco etiam faceret Latinum ‡. Libros duos περὶ νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν *, se editurum promittit Josephus Auria Neapolitanus †. Duodecim Theodosii propositiones de Habitationibus etiam Mersennius dedit in Synopsi Mathematica ‡.

† Venetiis excusus ante annos 130.
‡ Parisiis editus an. 1558.
* De noctibus, ac diebus.
† Præfatione ad lectorem, quam ante libros de variorum inerrantium ortu, & occasu, præmisit.
‡ P. 246. & tribus sequentibus.

9. §. *Item tum fuit Sosigenes Ægyptius; cujus operâ usus est Julius Cæsar in anno ad cursum Solis accommodando.*

Atque accuratiùs id fecisset, nisi Sosigenes ipse hæsitâsset in eo, quibus diebus cardines illigari, ac æquinoctia, nec non solstitium, & bruma constitui deberent. Plinius de eo, lib. XVIII, cap. XXV: *Trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessavit tamen addubitare, ipse semet corrigendo.*

10. §. *Circa Olympiadem CXI, ac deinceps nempe extremis Neronis temporibus, & sub Vespasiano, magnum sibi decus hac scientiâ peperit Andromachus Cretensis: qui primus dicitur edidisse theoricas planetarum.*

Consentiunt de eo Lucas Gauricus, & Christophorus Clavius: nisi quòd Gauricus perperam *Andronicum* vocat, qui Clavio rectiùs *Andromachus*. Illum vide in Calendario Ecclesiastico *: hunc commentario in Sphæram Joan. de Sacrobosco †.

* Fol. 16. edit. Venet. apud Iunt. an. 1552.
† In cap. 1 pag. 4.

11. §. *Olymp. CCXVIII ann. IV, Nabonassari DCCCXL, Domitiano tenente imperium Romanum, Agrippa Mathematicus in Bithynia observabat Lunæ conjunctionem cum Pleiadibus, Novemb. XXIX. ineunte horâ noctu tertiâ, mediam ante noctem horis æqualibus quinque.*

Refert Ptolomæus lib. VII μεγάλης συντάξεως cap. III ‡.

‡ P. 170. edit Basileensis, an. 1538.

12. §. *Trajani temporibus claruit Menelaus: cujus tres supersunt Sphæricorum libri.*

Meminit Ptolomæus lib. VII μεγάλης συντάξεως cap. III ‡. De hoc sic Mersennius præfat. in Menelaum: *Menelaus, qui & Mileus, Geometra præstantissimus, annis ferme centum stellas Romæ, ac Rhodi, observâsse narratur, in ipsis magnæ Constructionis libris; ubi Ptolomæus suas cum illius observationibus confert. Scripsit hic post Theodosium (qui Sphærica elementa primus tradidit) Sphæricorum libellos tres acutissimis demonstrationibus refertos. Ex quorum tertio Ptolomæus sumsisse videtur, quicquid de sphæralibus triangulis tradidit in primo, & secundo sui magni voluminis. Hos Menelai libellos cùm ego in antiquis ex membrana codicibus invenissem: conatus sum eos, quoniam corruptissimum erat exemplar, emendare, ac restituere; nec non quampluribus tum necessariis, tum argutis adaugere propositionibus.* Menelai propositiones sic correctas, & adauctas, habes in Mersennii Mathematicâ συνόψει *. Quod verò Mersennius ait, *Menelaum* aliter *Mileum* appellari: (ac sic vocari video a Luca Gaurico in Calendario Ecclesiastico novo †) metuo, ne error sit, ac *Meleus*, vel *Mileus*, compendio literarum, sive, ut vulgò loquuntur, abbreviaturâ, fuerit exaratum, pro eo, quod integrè foret, *Menelaus*. Porrò Menelai ista cùm apud Ptolomæum legisset *perspicacissimus*, ut eum vocat Mersennius ‡, *Tebitius, animadvertit eadem & meliori ordine, & faciliùs, ostendi potuisse: quemadmodum è libello apparet, in quo Ptolemæum carpit.*

‡ P. 170, & 171.
* P. 205 usque ad 230.
† Fol. 16 a edit Venetæ apud Iuntam an. 1552.
‡ Synopsi Mathematica pag. 230.

13. §. *Nec multò post vixit Theon, Mathematicus dictus, patriâ Smyrnæus: qui Alexandriæ motus cæli observavit.*

Observationes quasdam memorat Ptolomæus. Opuscula ejus aliqua primus edidit doctissimus Ismael Bullialdus: qui

qui & in Prolegomenis, fuisse Smyrnæum, liquidò ostendit. Sed Jos. Blancanus complutibus seculis juniorem credit. Videri possint duo fuisse Theones Smyrnæi: de quo alibi hoc ipso opere dicetur.

14. §. *Paullò post eum, puta Olymp. CCXXXV, ac deinceps, sub Marco Aurelio Cæsare, variis monumentis immortale sibi nominis decus peperit Claudius Ptolomæus.*

De ætate testis Suidas, imò ipse de se Ptolomæus: ut qui lib. III μεγάλης Συντάξεως cap. II teferat se Alexandriæ observâsse æquinoctium vernum *apparens* hora prima post meridiem: *verum* hora secundâ à meridie: id autem fuisse (ut Christiano more numerem) anno CXL. Mart. die XXII. At nimium quantum errant, qui Ptolomæum hunc arbitrantur fuisse unum ex regibus Ægyptiis. Ut, qui edidit eum, Simon Grynæus, & ante hunc alii, Albumazarem in eo secuti. Imò Petrus Ciruelius Darocensis Hispanus, præfat. commentarii sui in Sphæram mundi *, non dubitat definire, Ptolomæum eum fuisse Philadelphum, Lagi filium.

* *Edit. Paris anno 1508.*

15. §. *Atque hic Ptolomæus in doctrina siderum primas tenet.*

Unde θαυμάσιος, sive *admirandus*, dici à Græcis solet: nempe ut Plato a sectatoribus vocatus θεῖος, sive *divinus*; Aristoteles δαιμόνιος, sive *dæmonium similis*; qui quasi dii minorum gentium sortem excedere humanam, diisque majorum gentium vicini existimabantur. Huic proximæ post Archimedem debentur ingenii laudes, judice Cardano †; quia *tam claras siderum rationes ut in æternum sufficerent, excogitavit; solusque divini opificii modum, & subtilitatem, exprimere ausus est; ut invenisse non dicam.*

† *Lib 16 Subtilit.*

16. §. *Itaque eum, non solùm quidem, sed præcipuè tamen, in pretio habuit schola Alexandrina. Duo enim fuere volumina, quæ imprimis legeret. Prius erat ἡ μεγάλη σύνταξις Cl. Ptolemæi Pelusiensis, quem μέγαν ἀστρονόμον dicebant:*

ut testis est Suidas in Πτολεμαῖος. Aureum verè opus, quod ab auctore inscriptum μαθηματικὴ σύνταξις; vulgò autem vocatur μεγίστη σύνταξις, & ab Arabibus dicitur *Almagestum*, ab Arabico articulo *Al*, & Græco μέγιστος, quasi dicas id volumen Græco more τὸ μέγιστον.

17. §. *Huic operi Ptolemaico jungi oportet Theonis Alexandrini commentarios.*

Hi primùm in lucem prodierunt curâ Joachimi Camerarii; idque secundùm codicem Græcum, qui a Bessarione Cardinale allatus erat è Græcia in Italiam; inde a Joanne Regiomontano in Germaniam. Sed pro libris XIII supersunt duntaxat XI. Nam in illo Bessarionis codice desiderabatur finis commentariorum in librum X, in totum undecimum, & initium duodecimi: ut admodum sit verisimile, nuspiam in Græcia hæc potuisse inveniri. De ætate Theonis postea dicam. Theonis commentarium in primum μεγάλης συντάξεως librum Latine reddidit Joannes Baptista Neapolitanus ‡.

‡ *Excusus Neapoli an. 1605.*

18. §. *Alter verò scholæ Alexandrinæ codex dicebatur μικρὸς ἀστρονόμος *, sive, ut Pappus † appellat, μικρὸς ἀστρονομούμενος ‡. Ac continebat hic libros IX; Theodosii sphæricorum libros III, Euclidis Optica, ejusdem Phænomena, Theodosium de habitationibus, ejusdem de noctibus, & diebus, libros II, Autolycum de sphæra mota, ejusdem libros II de ortu, & occasu, Aristarchum Samium de magnitudinibus, & distantiis Solis, & Lunæ, ac Hypsiclis ἀναφορικὸν, sive de Ascensionibus.*

* *Astronomus parvus.*
† *Lib 6.*
‡ *Minor de re astronomicâ.*

Qui novem libri uno volumine in variis Italiæ, ac Galliæ bibliothecis Græcè junctim supersunt. Atque ab Henrico Savilio, partim excusi, partim MSsi, donati sunt Academiæ Oxoniensi. Ex his Theodosii sphærica fundamentum continent Astrologiæ, ac præcipue doctrinæ sphæricæ; ut mirandum sit, non magis hactenus nota esse in scholis. De Opticis, & Phænomenis Euclidis, quia pridem habentur, nihil addere est animus. Sequitur deinde de habitationibus liber Theodosii: item Autolyci de Sphæra. Vertit Federicus Commandinus: sicuti & Aristarchi Samii librum, quemadmodum antea diximus *. Numerum claudit Hypsicles: cujus Ἀναφορικὸς † etiam est in bibliotheca Vaticana.

* *Hoc capite ad 1 §.*
† *De Adscensionibus.*

19. §. *Nuper verò, beneficio Dionysii Petavii, prodiit quoque Ptolemæi liber, quo complexus fuit φάσεις ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ ἐπισημασιῶν,* apparitiones inerrantium, & significationes.

Quem qui contulerit cum illo à Nicolao Leonico Thomæo Latinè reddito, facilè videbit, eum, quem dixi, genuinum esse, illum Leonici, etsi & ipse similem præferat inscriptionem, non esse Ptolomæi, sed alterius centonem ex variis parapegmatis confectum: & quidem, ut Petavius censet, sine ordine, ac judicio. Vide eum in Auctario operis de Doctrina Temp. lib. VII, cap. V ‡.

‡ *P. 267.*

20. §. *Quemadmodum verò Ptolomæus est secutus Hipparchum; qui, uti & Adrastus, rejectis homocentris, & revolventibus, amplexus est eccentros, & epicyclos; sicuti Theon testatur: ita Ptolomæum secuti sunt juniores omnes, usque ad Copernicum.*

Excipio Thebitium ben-Core, & Alphonsinos. Ab aliis nihil in hypothesibus Ptolemaicis immutatum fuit.

Priusquam verò abeam à Ptolomæo, aliquid addam de tot parapegmatis, quæ tribunt Ptolomæo. Faciam verò id verbis Jacobi Usserii, Archiepiscopi Armachani, & Hiberniæ Primatis; viri vastæ eruditionis, nec sine laude nominandi: *Ptolemæi autem nomen præferentia quatuor vidimus parapegmata. Primum hoc ipsum, & illi impropriùm, hujusmodi prænotatum titulo:* Κλαυδίου Πτολεμαίου φάσεις ἀπλανῶν ἀστέρων, καὶ συναγωγὴ ἐπισημασιῶν. *Ubi* ἐπισημασίας *ex veterum tabulis,* φάσεις *vero suo tempori congruentes, ex proprio calculo exhibet, secundum diversitatem climatum, quæ horarum maxima, in unoquoque dies numero apposito, designat. Hujus exemplar Græcum integrum communicavit nobis D. Henricus Savilius, cujus partem tantùm, eamque ipsam admodum mutilam, & depravatam, Græco-Latina Dionysii Petavii continet editio; licet XXXVIII ante illum annis Federicus Bonaventura Urbinas totum Latinè à se versum in lucem emiserit. Secundum falso Ptolemæi nomen venditatum Parapegma, vulgatus ille est de stellarum inerrantium significationibus libellus, qui ex Græco per Nicolaum Leonicum in Latinum translatus fuisse dicitur: cùm vel ab ipso Nicolao, vel ab alio aliquo rerum harum imperitissimo, ex Ovidio, & aliis Latinis auctoribus, nullo judicio fuerit congestus. Tertium, & brevius, & nullius planè momenti, anno CIƆCCCXLV Astrologicæ suæ Summæ inseruit Joannes Eschenden. Quartum subjectum habebatur Isagogico Astrologiæ Ptolemæi, ex Arabico ab Abrahamo de Balmes converso, quod non aliud est, quàm Gemini Isagoge in Phænomena, cujus editionem ex codice, quem Viennæ à Joanne Sambuco Savilius noster nactus est, expressam non solum cum Arabico isto Isagogico, sed etiam cum alio MSo Græco, & Vaticani exemplaris διορθώσει, ab eodem præstantissimo viro acceptis, diligenter contulimus.*

21. §. *Longo*

21. §. *Longo post Ptolomæum intervallo, nempe Valentiniani, & Theodosii M. temporibus, effulsit Pappus Alexandrinus qui Mathematicâ συντάξει in Ptolomæum magnum est nomen consecutus.*

Etiam supersunt ejus explicationes in Aristarchum Samium de magnitudinibus, & distantiis Solis, ac Lunæ. Convertit Latinè, ut & Aristarchum, Federicus Commandinus. Editus est Pisauri an. CIↃ IↃLXXII.

22. §. *Eodem, ac Pappus, tempore floruit Theon, itidem Alexandrinus: cujus similiter commentarius superest in σύνταξιν Ptolomæi.*

* P. 334. In sexto ejusce operis * meminit ipse, ut observârit Eclipsin Solarem, quæ fuit anno Nabonassari CIↃCXII; hoc est, Christi CCCLXV. Quæ præterea literis commiserit, docebit Suidas. Miror autem ab erudito Mathematico † ad tempora Adriani Cæsaris referri. Qui error est annorum amplius ducentorum.

† In serie Astrologorum à primis Patribus usque ad annum Christi 1550.

23. §. *Theonis hujus filia erat Astronomiæ studio præcellens Hypatia: quæ invidiâ (pudet dicere) à Christianis interempta est Alexandriæ; quo tempore patriarcha foret B. Cyrillus.*

Vide de eo Suidam, & Hesychium Illustrem ‡.

‡ Utrumque in Ὑπατία.

24. §. *Imperante Theodosio II, circa annum Christi* CCCCXXVII *claruisse dicitur Cleomedes: cujus libris duobus exstat κυκλικὴ θεωρία μετεώρων, sive circularis meteororum inspectio.*

In editis est Μετεώρων. Sed in melioribus Mssis solùm est κυκλικὴ θεωρία. Vertit eam Georgius Valla Placentinus. Græcè primus edidit Conradus Neobarius *; postea Henricus Petri †; exinde item alii.

* Parisiis an. 1539. † Basileæ an. 1561.

25. §. *Circa annum Christi quingentesimum Athenis Thius Mathematicus in sideribus observandis operam posuit.*

Hujus observationes septem, ad motuum mediorum in antecedentia, & consequentia secula constitutionem utiles, anno CIↃIↃCXLV edidit Parisiis Ismaël Bullialdus. Eò verò gratiores esse debent, quòd à Claudio Ptolomæo usque ad Albategnium nullæ exstent cælestium motuum observationes. Exscripsit eas è vett. codd. manuscr. Bibliothecæ Regiæ.

26. §. *Tum quoque memoriam sui nominis consecrabat nobilis & grammaticus, & philosophus, Proclus Lycius: cujus, inter alia multa, Sphæram habemus, imprimis agentem de circulis cælestibus. Sed monumentis aliis plus laudis meruit: quia hoc opus exscripsit ex Isagoge Gemini, Geometræ & Astrologi; quem Ciceronis ætate viguisse, antea dicebamus. Idem Proclus paraphrasin edidit, εἰς τὴν τοῦ Πτολεμαίου τετράβιβλον, sive libros quatuor de effectionibus.*

Cognomen huic Διάδοχος ‡ erat. Syriani fuit auditor, præceptor Marini Neapolitani; ut vixerit circa annum Christi IↃ. Vertit ejus sphæram Thomas Linacer. Posteaque, Elias Vinetus Santo *: qui scriptorem hunc, contra veterum morem, *Proculum* appellat. Scholiis illustravit Erasmus Osualdus Schreckenfusius. At luculentum in eam commentarium edidit Joannes Stoflerus Justingensis. Sed nimium quantum ratio fugit, tum Lucam Gauricum; qui in Calendario Ecclesiastico claruisse ait anno Christi XCV; quod fuerit sub Domitiano, & Nerva: tum Schreckenfusium, quando ait vixisse temporibus Trajani Cæsaris. Minùs à vero calculo abfuit, toto interim seculo aberravit, eruditus Mathematicus, qui in serie astrologorum eum refert ad annum Christi CCCXC. Sphæram Procli, quam dixi, vel potius Gemini, ex codicum Msorum collatione restituit Joan. Bainbridge, Astronomiæ in Academia Oxoniensi professor *. Paraphrasis Procli in tetrabiblon Græce cum tralatione Leonis Allatii prodiit Leidæ an. CIↃIↃCXXXV typis Elzevirianis: Aliqui etiam Proclo adscribunt commentarium in τετράβιβλον † Ptolomæi: qui ex vitiosissimo codice, sed tanquam Anonymi, unà cum interpretatione viri docti, Basiliensium prælo prodiit anno CIↃIↃLI.

‡ Successor. * An. 1555 edidit Basil. Operin.

* Prodiit Londini an. 1620. † Quadripartitum.

27. §. *Atque ex his satis pâret quoque ætas Marini: qui Prævia ad Phænomena reliquit, & Phænomenon librum singularem.*

Modò is non alius à Marino Neapolitano, Procli ejus discipulo, de quo dictum.

28. §. *Etiam Justiniani Cæsaris temporibus in hac scientia magni pendebatur Joannes Laurentius Philadelphensis Lydus.*

De ætate eâ auctor est nobis Photius cod. CLXXX, & Theophylactus Simocatta Historiarum libro VII. Quæ vulgaverit, indicat his verbis Suidas: Ἰωάννης Φιλαδελφεὺς Λυδός. Οὗτος ἔγραψε περὶ μηνῶν βιβλίον ά. καὶ περὶ διοσημειῶν ἕτερον, καὶ ἄλλων τινῶν ὑποθέσεων μαθηματικῶν. προσφωνεῖ δὲ ταῦτα Γαβριήλῳ τινὶ ὑπάρχῳ. *Joannes Philadelphensis Lydus. Hic scripsit de Mensibus librum unum. Item de ostentis librum alterum. Deque aliis Mathematicis argumentis. Hæc autem dedicavit Gabrieli cuidam Præfecto.* De eodem ita Photius cod. CLXXX: Ἀνεγνώσθησαν Ἰωάννου Λαυρεντίου Φιλαδελφέως τοῦ Λυδοῦ, πραγματεῖαι τρεῖς· περὶ διοσημειῶν, περὶ μηνῶν, περὶ ἀρχῶν πολιτικῶν. *Legi Joannis Laurentii Philadelphensis Lydi tractatus tres; de prodigiis, de mensibus, & de politicis magistratibus.* Quibus de libris deinde judicium suum subjungit: uti & de stylo, ac religione. Meminit quoque diurnæ, ac menstruæ ejus observationis Leo Imperator in Tacticorum epilogo. In priori etiam parte, vel fortasse seorsim, scripserat περὶ φυσικῆς ἡμέρας ‡.

‡ De die naturali.

29. §. *His, quos secundùm ætatem, ut potui, digessi, subdam Achillem Tatium; qui, quando vixerit, certò dicere non possum. Reliquit de Sphæra librum *; cujus pars videtur commentarius in Aratum.*

* Suidas.

A Petro Victorio is editus è bibliotheca Medicea, postea que etiam Latinè redditus à Dionysio Petavio. Nec alius est ab illo, qui amores reliquit Leucippes, & Clitophontis; Ante annos quidem circiter XC Latinè redditus ab Annibale Crucejo Mediolanensi, Græcè verò è Bibliotheca Palatina primùm publicatus ab Hieronymo Commelino. Sed, auctiorem, & castigatiorem, unà cum notis suis edidit superiori anno ὁ πάνυ Claudius Salmasius. Meminit quoque ejus operis Photius in bibliotheca. Gentilem fuisse, cùm istæc exararet, satis cognoscere est ex iis, quæ de puerorum amore refert, quæque de adulterio suo narrat Clitopho. Ob spuria hujusmodi, argumentum damnat Photius: ut certissima sit Salmasii conjectura, decem jambicos ex Ἀνθολογίᾳ ineditâ, quibus ἐρωτικὰ Tatii impensè laudantur, non Photii esse; sed Cæsaris Leonis Philosophi. Sed tandem factus est Christianus, atque adeò Episcopus; ut quidem est apud Suidam. Qui interim perperam Στάτιον appellat. Τάτιος enim Photio vocatur cod. LXXXVII. Ac similiter inscribitur in codd. Mssis, unde excusi fuere amores illi Clitophontis, & Leucippes.

CAP. XXXV.

DE ASTRONOMIÆ STUDIO apud Latinos, usque ad tempora Karoli M.

1. §. *A Græcis venio ad Romanos: quorum Rex Numa, Græcorum exemplo, sic annum dispensavit, ut, quo Lunaris annus cum solari conveniret, alternis bienniis nunc* XXII, *nunc* XXIII *dies, intercalaret; quod fiebat post Terminalia.*

Videbat, Lunarem annum solùm esse dierum CCCLIV: Solarem autem CCCLXV, & quadrantis: unde consequitur, si anno utamur Lunari; ut intervallum reditus Solaris conveniat cum revolutionibus Lunæ, quarto quoque anno intercalari oportere dies XLV. Hos dies ita divisit, ut si priori biennio adderet XXII dies, altero insereret XXIII. Interim isto abiit à Græcis, quod annum à bruma inchoaret, quem Græci orditentur à solstitio, ac Romulus à verno æquinoctio incepisset. Hæc intercalandi ratio si servata esset, non multùm turbata fuisset anni ratio. Sed Pontificum quid culpâ evenerit, & tanto ut malo Cæsar dictator fecerit medicinam, paullò pòst dicemus.

2. §. *Anno Urbis* IↃLXXX *Astrologiæ scientiâ multùm profuit Romanis C. Sulpicius Gallus, Legatus L. Æmilii Paulli, bellum adversus Persen gerentis. Nam cùm Luna serenâ nocte defectus magnum incussisset metum exercitui Romano; nec cum hoste conserere manum auderet: luculentâ oratione ostendit, id naturâ statis fieri temporibus; eoque in prodigium trahi minimè oportere. Ita Astrologiæ debuit populus Romanus, quòd, metu exemto, fortiter pugnârit, ac nobilem illam victoriam reportârit de Perse.*

Rem narrant, sed sic ut paullum varient, Livius lib XLIV, Valerius Maximus lib. VIII, cap. XI, Quinctilianus lib. I, cap. X, Plinius lib. II, cap. XII, Plutarchus in Paullo Æmilio, Julius Frontinus Strategematum lib. I, cap. ult.

3. §. *At Latinorum nemo tantum laudis meruit, quantum Cæsar Dictator: qui veterem annum Romanum castigavit, tantopere antea perturbatum, ut menses hiberni inciderent in autumnum, verni in hiemem. Ut igitur annus Soli conveniret, inter Novembrem, ac Decembrem, præter Merkedonium, sive intercalarium mensem, qui in Emendationis Julianæ annum inciderat, menses alios duos interposuit. Unde ultimus confusionis annus fuit mensium* XV, *sive dierum* CCCCXLV. *Factaque hæc emendatio est C. Julio Cæsare* III, *& M. Æmilio Lepido Coss. Dictaturæ anno* III, *Urbis conditæ* IↃCCVIII, *ante vulgarem Christi æram* XLVI.

Clarè Censorinus cap. X: *Adeoque aberratum est, ut C. Cæsar Pontifex Maximus suo* III, *& M. Æmilii Lepidi consulatu, quo retro delictum corrigeret, duos menses intercalarios dierum* LXVII *in mensem Novembrem, & Decembrem, interponeret; cùm jam mense Februario dies tres & viginti intercalâsset faceretque eum annum dierum quadringentorum quadraginta quinque.* Vide & Suetonium in Julio cap. LX, Dionem lib. LXIII, Solinum cap. III, & Macrobium lib. I Saturn. cap. XIV.

4. §. *Cæterùm rem tam præclaram; quâ nihil in gestis Cæsaris illustrius, ac cujus utilitatem longè maximam hodieque toto terrarum orbe experimur; non satis fuere assecuti sacerdotes. Nam cùm quarto quoque anno desito diem intercalari oporteret: Pontifices eum post mortem Cæsaris intercalârunt quarto quoque inchoante: unde factum, ut per annos sex, & triginta, qui fuerant ab emendatione Julianâ, duodecies fuerit intercalatum, cùm dies suffecerint noveni. Errorem igitur hunc, quo annus solido triduo epocham ante vertebat; emendavit Cæsar Augustus ex S. C. transmittendo annos duodecim sine bisexto. Statuit hoc Augustus, Martio Censorino, & C. Asinio Gallo Coss. anno Juliano* XXXVIII, *Urbis conditæ* IↃCCXLVI, *ante æram Christi Dionysianam octavo. Ac, ne deinceps intercalando peccaretur, ordinem à se constitutum æneæ jussit tabulæ incidi.*

Horum testes habemus Suetonium in Augusto cap. XXXI, Censorinum cap. XXII, præcipuèque Solinum cap. III, & Macrobium lib. I Saturnal. cap. XIV.

5. §. *Pauci verò fuere è Romanis, qui scribendo hoc studium illustrârint. Factum hoc interim Græcè à Cæsare Dictatore, & L. Arruntio.*

Id non de Arruntio modò, sed etiam Cæsare Dictatore, colligo ex Plinii lib. primo: qui in indiculo auctorum, quos secutus est libro decimo octavo, ait: *L. Arruntio, qui Græce de astris scripsit; Cæsare dictatore, qui item.* Ubi ἀπὸ κοινοῦ repetendum, *Græce scripsit.* Et ideo credo Græcè maluit; quòd in hoc Astrologiæ studio uteretur familiariter Sosigene Ægyptio, Græcè gnaro: at non Latinè. Macrobius lib. I Saturn. cap. XVI: *Julius Cæsar siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit.* Permulta ex opere Cæsaris de ortu & occasu siderum refert Plinius lib. XVIII, cap. XXV, XXVI, XXVII, XXVIII. Idem Aratum Latino carmine reddidit: si credimus Julio Firmico lib. II Mathes. nec non lib. VIII cap. V, & Suidæ in Γάϊος Ἰούλιος. Sed censeo, Aratea Cæsaris Germanici non esse Cæsaris Dictatoris, verùm Domitiani; quâ de re dixi in opere de poëtis Latinis. Cæterùm quod priorem horum L. Arruntium vocarem, id non alio nititur, quàm allatis Plinii verbis: quæ, sicuti retuli, in editis omnibus leguntur, etiam antiquâ Parmensi anni CIↃCCCCLXXVI. Atque idem Plinius Arruntium inter scriptores, unde profecit, commemorat in indice libri III, & V. Et sanè satis noti Arruntii ex Paterculo, utroque Seneca, Martiale, Tacito, etiam Digestis, item Plutarcho, Appiano, ac Dione. Est tamen, quod de nomine scrupulum injiciat. Nam in Plinii verbis adductis MStus noster habet, *L. Taurutius.* Ut legendum videatur *L. Tarrutius.* Proclivis enim in hoc vocabulo lapsus. Quomodo & apud Solinum cap. II; ubi de Urbis natali agitur, in membranis legas, *Sicut L. Aruntius prodidit, Mathematicorum nobilissimus.* ubi sine dubio melius editi, *L. Taruntius*, vel *L. Tarruntius.* Nec enim alius signatur, quam ille Ciceroni memoratus in secundo de divinatione: *L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam natalem repetebat ab iis Palilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus, Romamque, cum esset in jugo Luna, conditam accepimus.* Quare apud Plinium etiam *Tarruntius* malo: pro quo Plutarchus in Romulo Ταρρούτιος, ν omisso: ut Græci Ὁρτήσιος, pro Latino *Hortensius*; Πούδης pro Latino *Pudens.*

6. § *Latinè hoc argumentum tractârunt tres isti, Julio Cæsari æquales; M. Cicero, Terentius Varro, & Nigidius Figulus.*

Ille omnium Romanorum eloquentissimus; hi verò omnium doctissimi fuere. Cicero Aratum Latino reddidit carmine. Varroniani operis de Astrologia meminit Cassiodorus in Mathematicis disciplinis. Nigidii commentarium de Sphæra Græcanica, & Barbarica, citat Servius in primum Georgicon. Nec dubito, quin inde sint

tam

tam multa, quæ de sideribus passim è Figulo adducit is, qui commentatus est in Aratea Cæsaris Germanici. Atque idem Figulus librum etiam fecit de tonitruum per singulos menses, ac dies, significatione. Eum Joannes Laurentius Lydus, domo Philadelphensis è Latino vertit. Lydum è bibliotheca Palatina exscripsit Joannes Meursius. Græcè verò Janus Rutgersius divulgavit in Variis suis Lectionibus libro III, cap. XVI. Vixit Lydus ille tempore Justiniani: ut liquet ex libro VII Theophylacti Simocattu cap. XVI. Meminere ejus quoque Photius, ac Suidas: imò & Leo Imperator in Epilogo Tacticorum, uti videre est ex interpretatione Joannis Checi Britanni. Nam in Palatino codice verba ea desiderantur.

7. §. *Sub Augusto etiam M. Manilius carmine complexus est sphæram barbaricam.*

De hoc quoque actum est nobis in opere de Poëtis Latinis.

8. §. *Augusti etiam libertus fuisse creditur C. Julius Hyginus: cujus habemus Astronomicum Poëticum, sive historiam siderum: item de sideribus fabulas.*

Sed cùm meminerit Imperatorum, possit videri sub Antoninis vixisse: quæ suspicio est Barthii lib. II Adversar. cap. XX. Unum tamen obstare mihi videtur, quòd sit dictus C. Julius à patrono suo. At hoc Octaviani Cæsaris nomen; non cujusquam ex Antoninis. Quid si igitur adoptatus sit à Iulia, Severi conjuge. Nam & sic *Imperatores* dicere potuit, quia simul imperarent, Severus, & bini liberi, Caracalla, & Geta: quorum imperium intelligit Tertullianus*, *per præsentis imperii triplicem virtutem, Deo tot Augustis in unum favente.*

* *De Pallio cap. 2.*

9. §. *Sub Cæsare Gordiano, anno Christi CCXXXVIII, Censorinus aureolum edidit libellum de Die Natali: in quo permulta admiscet, quæ ad Astronomiam pertineant.*

Plura de eo attuli lib. II de Historicis Latinis cap. III.

10. §. *Gratiano, Valentiniano, & Theodosio imperatoribus, anno videlicet CCCLXXX, claruit Rufus Festus Avienus: qui & ipse Arati Phænomena Latino carmine expressit.*

Quæ præterea reliquerit, retulimus itidem libro de Poëtis Latinis.

11. §. *Circa annum IↃXXX de quatuor scientiis Mathematicis, sed paucis, egit Aurelius Cassiodorus.*

De quo dictum nobis lib. II de Historicis Latinis cap. XIX.

12. §. *Æqualis ei Dionysius, abbas Romanus, cognomento Exiguus.*

De quo loquar in Chronologis, & Computi scriptoribus.

13. §. *Circa hæc tempora fuisse etiam videtur Martianus Capella: qui libro octavo de Astrologia tractat.*

Patricius libro de Poëtica censet, fuisse æqualem Isidoro Hispalensi: de quo mox dicam. Etiam Josephus Blancanus† vixisse arbitratur paullò ante tempora Heraclii: qui imperare cœpit anno IↃCX. Sed cur ante Justinianum putem viguisse, exposui cap. XVI, §. 2.

† *In Mathematicorum chronologia ad an. Christi 601.*

14. §. *Anno sexcentesimo fuit Isidorus Hispalensis: qui libro Originum tertio de quatuor scientiis Mathematicis; imprimis autem de Astronomia, egit.*

Præfuit Ecclesiæ Hispalensi annis XL. Obiit æræ Hispanicæ anno IↃCLXXIV; ut traditum discipulo ejus Redempto, qui præsens adfuit morienti. Id, ablatis XXXVIII annis, fuerit æræ Dionysianæ anno IↃCXXXII. Fusius de eo disserui lib. II de Historicis Latinis cap. XXV.

15. §. *Althelmus, qui & Aldelmus, & Adelmus, anno floruit IↃCLXXX; interque alia, ut opere de Arithmetica; ita & de Astrologia, nomen decus quæsivit.*

Claruit temporibus Justiniani Junioris, & duorum imperatorum, qui imperium ejus diffiderunt. In Anglia priùs Malmesburiensis abbas, postea Episcopus Shirburnensis fuit. Obiit anno IↃCCIX. Vide de eo Bedam lib. V Histor. cap. IX. Vitam ejus apud Surium habes XXV Maji. Plura de eo diximus opere de Poëtis Latinis. Etiam hoc ipso volumine meminero in Chronologis cap. LXVII.

16. §. *Præclarum quoque in hac siderum scientiâ studium fuit Venerabilis Beda, qui clarissimi instar sideris effulsit anno Christi IↃCCXXX.*

Supersunt ejus liber de argumentis Lunæ, de Ephemeride, de embolismis, de circulo decemnovennali, de cyclo paschali, de circulis sphæræ, & polo, de planetis, & signis cælestibus, de astrolabio, de paschæ celebratione, sive de æquinoctio vernali.

17. §. *De Astrologia etiam commentatus Flaccus Albinus, sive Alcuinus diaconus, Bedæ discipulus; qui anno floruit IↃCCLX.*

Natus est in Angliæ agro Eboracensi, ac diaconi honore contentus fuit. Ab Offa, Merciorum rege, ob negotium de pace ineundâ, aliaque, ad Carolum M. missus, ab eo honorificè adeò est exceptus, ut in Gallia apud illum permaneret. Cui & persuasit, ut Parisiensem constitueret Academiam; uti & Ticinensem. Anglorum, post Bedam, judicio Vincentii Bellovacensis, doctissimus erat. Inter cætera studia Mathesin calluit universam, ac publicè docuit. De VII etiam artibus liberalibus scripsit. In Cormaricensi cœnobio, quod ad S. Paulum vocatur, situmque est in agro Turonensi, anno obiit IↃCCXC.

CAP. XXXVI.

DE ASTRONOMIS LATINIS, Arabibus, atque aliis; qui claruere à temporibus Caroli M. usque ad annum CIↃIↃ.

1. §. *Ab Alcuino hoc Astrologiæ peritiam hausit, præter tot alios, etiam Karolus Magnus. Itaque & Ephemerides conscripsit; ac ut foris venando, ita domi observando sidera, imprimis delectabatur. Anni etiam mensibus, ac ventis, nomina imposuit Germanica, quæ obtinent. Ac eodem tempore non absimile fuit studium regis Persici: qui cùm Astrologiæ multùm amore caperetur, & Carolum M. pariter sciret adfectum; Padebornam illi, quod Westfaliæ est oppidum, planetarum misit horologium adfabrè admodum fabricatum; quod non admirationi minùs Karolo fuit, quàm voluptati.*

Historiam complures retulere; sed ante omnes Eginhartus, scriba, & alumnus, ac demum gener Karoli M. in Vita ejusce Imperatoris: vel, si alius, saltem ejusdem temporis scriptor; ut planum est ex iis, quæ commemorat ad an. IↃCCCVII de observatione cælesti sui temporis. Quæ tam est accurata, ut satis liqueat, scriptorem eum insignem fuisse Astrologum. Huic observationi ista subjungit: *Ratbertus missus imperatoris, qui de Oriente revertebatur, defunctus est: & legatus regis Persarum,*

nomine Abdella, cum monachis de Hierusalem, qui legatione Thomæ patriarchæ fungebantur, quorum nomina fuere Georgius, & Felix, ad Imperatorem pervenerunt: munera deferentes, quæ prædictus rex imperatori miserat. Deinde cujusmodi hæc munera fuerint, adjicit. Ac inter alia, fuisse inquit, *horologium ex orichalco arte mechanicâ mirifice compositum; in quo duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebatur, cum totidem æreis pilulis, quæ ad completionem horarum decidebant, & casu suo subjectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem ejusdem numeri equitibus, qui per XII fenestras completis horis exibant, & impulsu egressionis suæ totidem fenestras, quæ prius erant apertæ, claudebant: nec non & alia multa erant in ipso horologio, quæ nunc enumerare longum est.*

2. §. *Nec multò post hunce Persarum regem, Astrologiæ studium eluxit in Maimone, Babylone Saracenorum rege: qui anno Christi IↃCCCXXVII, Hegiræ CCXII, Arabicè reddi curavit Mathematicam σύνταξιν* Ptolomæi.*

* Constructionem.

Quam Græci, ut antea diximus, nuncupant, μεγίστην σύνταξιν, Arabes, præmisso suo articulo, *Almagestum* vocitârunt. Translatioque ea dicitur numeros habere minus corruptos; ut, alios secutus, Conradus Gesnerus ait Tomo II Bibliothecæ lib. VIII, tit. II de Astronomia.

3. §. *Eodem tempore imperabat Almeon, rex Arabum, qui L annis ante Albategnium observabat maximam Solis declinationem 23. 51 †: atque uni terræ gradui deberi millliaria LVI.*

† Al. 23. 34.

Hæc observâsse narratur in campis Singar, juxta Babyloniam. Henrico Bruceo dicitur *Alcmeon*: quod potiùs Græcum est nomen. Sic sanè dictus Amphiarai, & Eriphyles filius: item philosophus Crotoniata, Pythagoræ auditor: ut mittam minùs cognitos. Sed rex Astrologus, de quo nunc sermo, Arabibus nuncupatur *Almamom*, unde *Almeon*. Aliqui duobus seculis, nonnulli etiam tribus, juniorem arbitrantur, quàm diximus. Referunt enim alii ad an. CIↃXLVIII; alii ad annum CIↃCXL. Sed falli utrosque necesse est; si verum est fuisse, cùm literæ apud Arabas inciperent florere, annis, ut ajunt, L ante Albategnium: de cujus ætate mox loquar.

4. §. *Maimoni, & Almeoni, par, vel suppar, fuit Albumasar, sive Aboassar, Arabs Astrologus.*

Anno enim floruit IↃCCCXLIV; ut etiam est apud Lucam Gauricum in Calendario Ecclesiastico Novo ‡. Robertus Brugensis in præfatione ad Planisphærium Ptolomæi ait, ut Albeten commodissimè restrinxit μεγάλην σύνταξιν, sive almagestum: ita ab hoc Albumasare τετράβιβλον, sive quadripartitam constructionem, quæ est de judiciis astrologicis, (*tetrastin* ipse vocat imperitè) non commodè minus fuisse ampliatum. Similiter ex eo Conradus Gesnerus Tomo secundo Bibliothecæ. Albumasaris flores Astrologici anno CIↃCCCCLXXXVIII Augustæ Vindelicorum excusi sunt cum zodiaci, & planetarum, figuris. Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum * refert ad decimum Christi seculum: ut seculo posterior videri possit.

‡ Fol 16. edit. Venetæ apud Iuntam an. 1552.

* P 56. edit Bononiensis. an. 1615.

5. §. *Anno Christi IↃCCCLXXIX fuit Muhammedes Alfraganus, qui Astrologica edidit elementa.*

Alfraganus idem est, ac *Ferganensis*. Vox enim est ex Arabico articulo *al*, & *Fergana*, civitate, ac provincia Sogdianæ. Ut rectiùs dicendus sit *Alferganus*. Scripsit Elementa Astrologica: quæ Arabicè edidit, ac Latinè reddidit summus vir, dumque in Academia Leidensi viveret, collega amicissimus, Jacobus Golius; à quo, si fata sinant, alia quoque, & nihil, nisi pulcrum, exspectamus. Reliquit etiam librum de Sciatericis. Item alium de Planisphærii formâ, divisione, atque usu. Etiam librum ejus de aggregationibus stellarum memorat Guilielmus Pastregicus Veronensis †. De ætate quod diximus, idem Golius colligebat ex Albusergio in Scriptorum veterum, ac recentiorum, catalogo. Ubi cum recenset inter illos Mathematicos, qui vixere circa tempora Almamonis Imperatoris. Is verò claruit circa annum Christi IↃCCCLXXXIII; ut videre est ex historia Saracenica. Quare non assentio Josepho Blancano, qui in Chronologia Mathematicorum ad decimum Christi seculum refert ‡. Memorat idem clarissimus Golius, hujus Alfragani, sive Alfergani, etiam meminisse Ibn Ionis in Tabulis Hakimicis, sic dictis ab Hakimo, Ægypti rege; cui eas dicavit. Is verò Ibn obiit anno Christi IↃCCCCLX. Quantopere Alfraganus in Arithmeticis quoque excelluerit, argumento est, quòd Arabibus κατ' ἐξοχὴν *Logista* dicatur.

† Venetiis excusus an. 1547. à Nicolao de Bascarinis.

‡ P. 56.

6. §. *Postea, eorum, qui apud Arabas Astrologiâ grande sibi nomen pepererunt, princeps fuit Albategnius Syrus: qui claruit circa annum Christi IↃCCCLXXXVIII*; multaque magni momenti circa Solem, Lunam, stellas fixas, & obliquitatem zodiaci, observavit.*

* Ita & Lucas Gauricus in Calendario Ecclesiastico Novo, fol. 16. b. edit. Venet apud Iuntam. an. 1552.

Aliter dictus *Mahummedes Aractensis*. Ac *Aractensis* † quidem, quia floruit Aractæ ‡ in Syria. Comperit is Solis declinationem esse grad. 23. 35: ac primam Arietis post æquinoctium grad. 18. 2. Observationes, quas dixi, excusæ sunt Noribergæ. De ætate ex ipso Albategnio cognoscere licet. Nam anno Chr. IↃCCCLXXXII, die IX Septemb. ait se verum æquinoctium auctumnale Aractæ in Syria observasse horis IV cum dimidia, & quartâ prope. Accedit, quòd à morte Alexandri M. annos numeret CIↃCCVI. At ea antecessit æram Christi vulgatem annis CCCXXII. Quos si auferas à numero Aractensis, supersunt CIↃCCIV.

† Josepho Blancano Aracenfis.

‡ Blancano Aracæ.

7. §. *Circa annum Christi IↃCCCCXXXVI locis fixarum cognoscendis totum se dabat Ebennozophim:*

qui nonnullis *Azophi* vocatur. Ab aliis tamen ad annum Christi CIↃLXI refertur.

8. §. *Eodem tempore, vel paullò post, Alfarabius, Arabs Astrologus, in pretio erat: nempe quasi seculo post Albategnium Aractensem.*

Sic quoque Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum *. Sed non bene secum convenit, quando ait †, Albategnium Syrum annis CCCLXXXI ante Alfarabium observasse maximam Solis declinationem esse 23. 35: & primam Arietis post æquinoctium grad. 18. 2. Nam in his temporis numeris, quos eâdem refert paginâ, discrimen est annorum prope ducentorum.

* P. 56.

† Eadem pag.

9. §. *Ad hoc seculum, quod nonum est à Christi natali, refertur etiam à Josepho Blancano ‡ Geber, sive Gebrus Arabs: qui novem libris exposuit Μεγάλην σύνταξιν Ptolemæi.*

‡ In Chronologia Mathematicorum pag. 56.

Id opus Geberi Noribergæ editum est à Petrejo, anno CIↃ IↃ XXXIII, cum instrumento primi mobilis Petri Apiani. Initio de sphæricis agit triangulis, quantum quidem exigitur ad calculum Astronomicum. Ex hoc volumine, ut Mersennus ait ‡, *multa sumsit Georgius Purbachius, & Joannes Regiomontanus, dum prædictum opus Ptolemaicum, in epitomen ornatissimè redigunt.* Studuit hoc Geber, ut Ptolomæum in Astrologia emendaret. Sed Nicolaus Copernicus Ptolomæi calumniatorem vocat. Hieronymo autem Cardano, in Subtilitatum sextodecimo, Geber præclara inter ingenia undecimum tenet locum.

‡ In Synopsi Mathematica pag. 230.

10. §. *Jamdudum fortasse tempus est, ut ad Latinos redeamus. Anno* CIↃCCCCLXXX *non exiguo honore honestabatur Abbo, Abbas Floriacensis: qui, præter alia, librum fecit in calculum Victorii: alium item de motibus stellarum.*

A monachis interemtus est anno CIↃIII; ut est apud Sigebertum in Chronicis. Occasionem, & modum, narrat Glaber, lib. III, cap. III.

11. §. *Anno Christi* CIↃL, *& genere, & doctrinâ, clarus fuit Hermannus Contractus. Mathesi excelluit: in qua, præter duos de Musica libros, unum item de monochordo, alterumque de quadratura circuli; reliquit etiam, quæ magis hujus sunt loci; libros puta de compositione Astrolabii, de Eclipsibus, &, de quo in Chronologis loquar, de Computo.*

Filius fuit Wolferadi Varingensis Comitis, monachus Augiensis, à membrorum contractione *Contracti* nomen consecutus. Chronicon suum perduxit usque ad an. CIↃLII. ac biennio pòst decessit. Nam anni aliquot sequentes sunt à Bertoldo. Diximus de hoc opere in Historicis Latinis lib. II cap. XLIV.

12. §. *Anno* CIↃLXXX, *nempe imperante Henrico* IV, *Guilhelmus, Hirsaugiensis abbas, in diœcesi Spirensi, magno in honore fuit: quippe omnium in Germania eo tempore doctissimus. Memoriam sui consecutus est libris tribus philosophicarum, & astronomicarum Institutionum*.*

* *Edidit Basileæ Henricus Petri.*

Exstant ad eum epistolæ quædam B. Anselmi Cantuariensis. In Musicis etiam excelluit. Eundem miraculis coruscâsse, à Trithemio traditum est.

13. §. *Circa annum Christ.* CIↃLXXX *celebratus est Arzahel, sive Arzachel Hispanus: à quo edita sunt, quæ de obliquitate zodiaci observârat.*

In iis fuit, maximam Solis declinationem suo tempore esse grad. 23. 34. Sed, quod ad ætatem, alii centenis antea annis, videlicet centum annis post Albategnium, floruisse autoritate, tradiderunt. Malim ego adsentire Henrico Bruzæo †, & Josepho ‡ Blancano.

† *In Catalogo Astrologorum, quem tribus de Morum libris subtexuit.*
‡ *In Chronologia Mathematicorum p. 57.*

14. §. *Iisdem temporibus in Persia hoc studium viguit, tabulæque Astrologicæ sunt condita, novâque anni ratio inita est.*

Atque eam sequuntur hodieque Persæ.

15. §. *Etiam seculo hoc, quod à Christo erat undecimum, floruit Albazenus; cujus de crepusculis opus habemus.*

Præter quòd etiam Opticis nomen meruit. De iis vidimus cap. XXVI.

16. §. *Anno* CIↃC *fuit Sigebertus Gemblacensis: temporibus nempe Henrici* IV; *cujus & partes secutus est contra Gregorium* VII, *& Paschalem* II.

Quantum in computatione temporum, secundùm Solis, Lunæque cursum, studii posuerit: & ut inter Bedam, ac Dionysium, incesserit medius: ipse meliùs dicet extremo illustrium scriptorum catalogo; ubi suis de scriptis loquitur. Diximus de eo quædam lib. II Historiæ de Historicis Lat. cap. XLVIII.

17. §. *Anno* CIↃCXXX *claruit in Anglia Athelardus, sive Adelardus, monachus Bathonensis. Scripsit librum de Astrolabio. Adhæc de* VII *artibus liberalibus. Idem Erichuafarim de* VII *planetis Latinè ex Arabico vertit.*

Varia etiam in Physicis, & Medicinâ, consignavit. Ex præfatione operis de causis naturalium compositorum (quod Oxonii Msum exstat in Collegio Corporis Christi) patet, quod dicebam, vixisse anno CIↃCXXX: nempe in Anglia regnante Henrico I. Vir omnino fuit undecunque doctus. Vide & quæ in Geometris de eo diximus.

18. §. *Circa annum* CIↃCXLII *Alfraganum Latinè convertit Joannes Hispalensis.*

Auctor Christmannus, & ex eo Jos. Blancanus*, & ante utrumque Joachimus Hellerus, qui anno CIↃIↃXLVIII Joannem Hispalensem Noribergæ edidit in lucem, cum præfatione sua. Atque ait Hellerus, ab hoc Hispalensi, non Alfraganum modò, sed etiam Arabum Astrologorum alios, Latine esse redditos: si Latina dici meretur usque adeo barbara translatio.

* *In Chronolog. Math. Pag. 57.*

19. §. *Anno item* CIↃCXLII *Almeon Almansorius Arabs, annis post Arzaelem* LXX, *reperit maximam Solis declinationem esse* 23. 33.

Ita Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum. Sed quantopere varient alii; dixi superius §. 3. Fortasse ab Almeon, Arabum rege, diversus est hic Almeon Almansor. Almansoris aphorismos, sive propositiones, ac sententias Astrologicas ad Saracenorum regem Basileæ anno CIↃIↃXXX Hervagius edidit, unà cum Julio Firmico, & aliis.

20. §. *Etiam hoc seculo, post Christum duodecimo, excelluit Humenus Ægyptius; qui Arabicè consignavit tabulas Astronomicas* †.

Eas in bibliotheca Palatina manuscriptas adversari, auctor est Christmannus in Alfraganum.

† *Blancanus ejusdem operis pag. 57.*

21. §. *Anno* CIↃCXLV *claruit Abraham Abenezra astronomus:*

ut statuit Lucas Gauricus initio penè Computi Ecclesiastici ‡ Sed in Simleriana Gesneri epitome lego, claruisse anno CIↃCCXVII. Edidit librum de luminaribus, & criticis diebus, qui à Michaële Angelo Blondo recognitus, ac Romæ editus est an. CIↃIↃXLIV.

‡ *Fol. 16.*

22. §. *Anno* CIↃCXLIX *multum honoris retulit Averroës, sive Aben-Roes, medicus Cordubensis; qui epitomen edidit magnæ Ptolemæi Constructionis.*

Hic, quia in omnes Aristotelis libros fecit commentarios, eo *Commentatoris magni*, vel simpliciter *Commentatoris*, nomen accepit. Epitomes Ptolemaicæ meminit Joan. Picus Mirandulanus opere contra Astrologos, & ex eo Josephus Blancanus in Mathematicorum Chronologia*. Gesnerus paraphrasin appellat.

* *Pag. 57.*

23. §. *Anno* CIↃCLXX, *sub rege Anglorum Henrico* II, *vivebat Clemens Langthoniensis presbyter, & canonicus: qui, præter illa, quæ commentatus est in Sacras Scripturas, etiam librum elaboravit de orbibus cœlestibus.*

Valde eum Clementem prædicat Silvester Gyraldus: qui ei suppar fuit; ut liquet ex illis, quæ diximus in Historicis Latinis lib. II cap. LIV.

24. §. *Eodem seculo, nempe duodecimo à natali Christi, vixit R. Abraham, Cajus, qui de Sphæra scripsit.*

Ita Christmannus in Alphrag. & ex eo Joseph. Blancanus opere proximè memorato *.

* Pag. 57.

25. §. *Anno* CIↃCC *claruit Campanus, Novariensis Italus: reliquit verò computum Ecclesiasticum, librum de compositione quadrantis, calendarium, sphæram, theoricas planetarum.*

Apud Simlerum in epitome Gesneri legas, etiam, in bibliotheca M. Dresseri, fuisse *Campani de Novaria* (Italiæ id Transpadanæ oppidum est) *breviloquium duodecim signorum zodiaci.* Computum majorem, & minorem, a se anno scriptum CIↃCC, ipse ait: ut ex eo testatur Josephus Blancanus. Quod si est, deceptus fuerit Raphael Volaterranus; qui ait, ducentis prope annis antea floruisse. Verba ejus attulimus cap. XVI §. 7. Vel dicendum est, Volaterranum de ætate fuisse falsum; vel statuendum, Campanum illum, qui Euclidem ex Arabico Latinè vertit, ab hoc alium fuisse: nempe, ut aliqui ajunt, non Novariensem Italum; sed Gallum Transalpinum. Qui, ut in Simleriana Gesneri epitome legas, anno vixerit CIↃ XXX. Blancanus tamen eundem arbitratur.

26. §. *Campani hujus Novariensis æqualis erat Jordanus Nemorarius: qui nomen egregium sibi paravit demonstratione astrolabii, & planisphærio.*

Quod à Valdero Basileæ excusum fuit cum Theonis commentariis in Aratum. De ætate, quod dixi, inde colligit Josephus Blancanus †: quòd Jordanus Nemorarius, libro de Ponderibus, meminerit Campani: & Campanus, in defensione quincti elementi, citet Jordanum Nemorarium. De quo pluribus dicam cap. LI, §. 5. Idem Iordanus etiam reliquit Arithmetica elementa, & Data Arithmetica. Inque Arithmetica commentarium, & demonstrationes, scripsit Faber Stapulensis. Sed nihil ista ad Astrologos, de quibus nunc sermo.

† In Chronologia Mathematicorum ad seculum vigesimum primum.

27. §. *Anno* CIↃCCII *floruit Hali, filius Abenragelis, astronomus.*

Ita Luc. Gauricus in Calendario Ecclesiastico ‡. Sed junior fuerit, si Arabs hic, ut dicunt alii, natus sit anno Hegiræ CCCLVI. Capit ea initium ab anno Chr. IↃCXXII, qui Nabonasiaris est CIↃCCCLXX. Quomodo natus sit anno IↃ CCCC XC, claruerit autem circa annum CIↃ XL, vel CIↃ L: ut sesquiseculi circiter sit intervallum. Hispanicè ex Arabico reddidit, jussu Alphonsi, Castellæ regis, Iuda ben-Mušce: ex Hispanico Latinè, Ægidius de Tebaldis Parmensis *.

‡ Fol. 16. edit Venetæ an. 1552.

* Edit. Venet. an. 1485.

28. §. *Ex imperatoribus Christianis primus, Fridericus II studium hoc, cùm prorsus jaceret, suscitare conatus est ad Arabum exemplum. Jussit verò μεγάλην Ptolemæi σύνταξιν † ex Arabico Latinè verti.*

† Magnam constructionem.

Quod circa annum est factum CIↃCCXXX.

29. §. *Anno* CIↃCCXXXII *longe lateque nominis famam diffundebat Joannes de Sacro-Busto ‡, vel Bosco. De ingenio, doctrinâque ejus, existimare possumus ex Sphæra mundi; quæ hactenus ferè in Scholis obtinet. Adhæc ex opere de Astrolabio. Aliis item, de quibus in Chronologis dicam.*

‡ Sic Jacobus Faber nuncupat.

Elias Vinetus, qui notis suis Sphæram ejus illustravit, Brabantum esse putavit. Sed omnino Anglus fuit, ac natus in oppido Eboracensi Holiwod, quod nunc *Holifax* appellatur. Oxonii operam studiis dedit: sed reliquam vitam transegit Parisiis. Ubi etiam vitâ excessit, anno CIↃ CCLVI: ut colligere est ex rudibus his versiculis, qui, cum Astrolabio ejus, insculpti sunt lapidi sepulcrali:

M Christi, bis C, quarto deno quater anno,
De Sacrobosco discrevit tempora ramus,
Gratia cui nomen dederat divina Joannes.

Sphæræ ejus quatuor sunt partes. Quarum prima est de partibus sphæræ, & formâ mundi. Altera de circulis sphæræ. Tertiâ de motu secundo; sive de ortu, & occasu signorum, diversitate dierum, noctiumque, deque divisione climatum. Quarta est de motu primo, qui XXIV horarum spatio ab ortu fit in occasum, deque caussis eclipsium.

30. §. *Anno* CIↃCCXXXV. *non sine gloria vivebat Jacobus Alkindus: qui, inter alia, scripsit de radiis stellarum.*

De ætate adsentit Lucas Gauricus in Calendario Ecclesiastico.

31. §. *Anno* CIↃCCLV. *magni in Anglia nominis, terrisque exteris, meritò fuit Rogerius Baconus; qui multa, ut in reliqua Mathesi, ita & in Astrologia elucubravit.*

In his de utilitate Astrologiæ, de locis stellarum, de radiis Solaribus, adspectibus Lunæ, introductionem in Astrologiam, de judiciis Astrologiæ, prognostica ex siderum cursu. Doctor fuit Academiæ Oxoniensis, & à suis vocatus est *Doctor mirabilis.* Iosephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum * ait, eum vixisse seculo * Pag. 58.
sequenti, sub Clemente V; qui sedere cœpit anno CIↃ CCCV. Sed planè est deceptus. Nam fato excessit Baconus CIↃ CCLXXXIV. Debuerat dicere, sub Clemente IV; qui anno CIↃ CCLXV, & duobus sequentibus, episcopus Urbis fuit. Ab hoc enim in carcerem est conjectus, malevolis, ac Mathesios imperitis, accusantibus eum Magiæ demoniacæ: ut his faveam, qui illi adaptant Ovidianum † † Eleg. de Nuce.
istoc:

Fructus obest, peperisse nocet, nocet esse feracem.

Plura de eo diximus cap. XXVI, §. 10.

32. §. *Anno* CIↃCCLXX *Alphonsus rex Castellæ, & Legionis, tabulas edidit Astronomicas:*

quæ exinde dicuntur *Alphonsina.* De his ita Petrus Cirvellus Darocensis, Præfatione in sphæram Mundi: *Illustrissimus Hispania, & Romanorum, Rex Alphonsus hujus nominis decimus, etsi in multis doctrinis fuerit peritissimus, Astrologiam tamen sibi dilectam prælegit, famatissimasque cælestium motuum tabulas miro quodam artificio composuit. In quibus ad totum tempus post universale diluvium omnium stellarum cognitarum loca, & motus, certâ numeri ratione tradidit. Unde omnes priores Astrologos tabularios concordavit, correxit, & declaravit. Ideoque princeps tabularum dicitur.* Nec tamen unius hæc Alphonsi gloria videtur. Siquidem ad hoc opus concinnandum Iudæos complures arcessivit in civitatem Toletanam. Præcipuus eorum fuit Rabbi Isaac Hazan, id est, *cantor:* quomodo est vocatus, quia Toletanæ foret synagogæ cantor. Ac Iudæi Hispalenses testantur, eum harum fuisse tabularum auctorem: ut est apud Augustinum, Ricium, Abrahami Zacuthi, Astrologi eximii, in Salmanticensi schola discipulum, libro de motu Octavæ sphæræ. Dicitur rex Alphonsus in hoc opus impendisse quadraginta ducatorum millia. Grande quidem pretium; si privatum aliquem attendas: nequaquam nimium tamen, pro regiâ dignitate, & immortali nomine, quod eo pacto sibi comparavit.

33. §. An-

33. §. *Anno* CIↃCCLXXXIV *fuit Guido Bonatus Forojuliensis astrologus.*

Scripsit Theoricas planetarum *: uti & de Astrologia judiciaria. Quâ quantum valuerit, à variis, (in his etiam ab Henrico Ranzovio in Collectaneis prædictionum Astrologicarum †) eo arguunt exemplo: *Guidoni, Montuferrati Comiti, diem prædixit; quo, si Foro-Livio egressus astu invaderet hostes, victoriâ potiretur: sed in coxa vulnus accepturus esset. Atque, ut Guido Comes sermoni fidem haberet, ipse egredi urbe una cum Comite, & interesse pugnæ voluit; stupasque, ova, & alia, quibus vulneri nondum facto opem ferret, secum extulit. Secutoque pugna, atque victoria, eventu, quem prædixerat, vulnus Comiti illatum est.*

* Excusa Venetiis an. 1506.
† Pag. 50. edit. Plantin. anno 1580.

34. §. *Anno* CIↃCCXCIII *bonos suus esse cœpit Guilhelmo de S. Godialdo.*

Videlicet annis viginti, & ampliùs, post editas Alphonsi tabulas.

35. §. *Paullò post annum* CIↃCCC, *nempe annis à Ptolemæo* CIↃCXL, *Thebith primus in Astrologiam induxit motum trepidationis, sive accessus, & recessus.*

Thebith duplicem octavæ sphæræ motum tribuit: unum à primo mobili, sive sphæra nona; diurnum videlicet: alterum verò proprium, super circulis parvis: qui Trepidationis nuncupatur. Itidem duplicem statuit eclipticam, fixam in nona sphæra, & mobilem in sphæra nova: sic ut capita arietis, & libræ mobilis, circumferantur duobus circulis exiguis, quorum poli sint capita arietis, & libræ, eclipticæ fixæ. Multi tamen non admisere hunc motum. Inter alios eum impugnat Augustinus Ricius libro de motu sphæræ octavæ, Lutetiæ edito. Aliqui Thebitium vixisse ajunt anno CIↃCCLXX. Sed cùm hoc solùm sit annorum XXX intervallum, facilè ea conciliantur. Non item, quod Josephus Blancanus tradit, floruisse anno CIↃCXL. Nec bene cum eo convenit, quod vixisse refert annis L post Almeonem Almansorium. Nam si Almeon, ut ipse ait Blancanus, claruit anno CIↃCXL; non tantùm L, sed CXXX annorum fuerit intervallum.

36. §. *Anno* CIↃCCCIII *Prophatius Judæus in Hispania observandis motibus cælestibus dabat operam: atque maximam Solis declinationem annotabat esse grad. 23. 32.*

Alii Profatium referunt ad annum CIↃCCVIII. Eoque συγχρονον * ei statuunt non Tebit Chore, sed Hali Aben-ragel. Puto, sententiam priorem esse veriorem. Quam & sequitur Henricus Bruceus Alostanus, in catalogo astrologorum; quem tribus de mobili primo libris subjunxit. Aliorum etiam Judæorum operam utilem scio; sed quorum ætatem subinde nequeam asserere. Ut R. Abraham Cai: de cujus Arithmeticis antea dictum. Idem verò & sphæram Hebraicè scripsit: quam Latinam fecit Oswaldus Schrekenfuchius: scholia autem addidit Seb. Munsterus.

* Æqualem.

37. §. *Anno* CIↃCCCX. *admirationi erat Petrus Aponensis: qui reliquit Astrolabium planum, è quo horâ qualibet, ac minuto, cognoscere sit domorum cæli æquationes; moram conceptis in utero infantis; item conditionem jam editi in lucem; idque pro quolibet mundi climate.*

Venetiis excusus anno CIↃ IↃII. Est verò hic Aponensis idem ille, qui *Conciliator* dictus, ob librum, quo veterum medicorum scripta conciliat. Ex eo, quòd librum suum de medicinâ omnimodâ ad Joannem Papam XXII misit, ætatem cognoscimus. Nam anno is CIↃCCCXVI, & sequentibus XVII, Romanæ præfuit Ecclesiæ.

38. §. *Anno* CIↃCCCXL. *floruit Robertus sive Rupertus Holkoth, Anglus; qui, præter illa sacri argumenti, reliquit librum de motibus stellarum, atque alium de stellarum effectibus.*

Northamptoniæ fuit natus, Ordinis S. Dominici, Oxonii professor Theologiæ, obiit anno CIↃCCCLXXVI, regnante apud Anglos Eduardo III. Opusculorum, quæ dixi, non meminit Pitseus; sed non omisit Possevinus.

39. §. *Anno item* CIↃCCCL, *sub Anglorum rege Eduardo III, astrologiæ studio nomen meruit Climitonus Langleius: qui librum emisit de orbibus astrologicis.*

Meminit Gesnerus, inque Anglicis scriptoribus Pitseus.

40. §. *Anno item* CIↃCCCL. *in pretio erat Guilhelmus Grisaunius, pater Papæ Urbani V; qui antea idem, quod parens, nomen habuit, ac summus Mathematicus, & Medicus insignis, fuit. Præter librum de quadratura circuli, scripsit de qualitatibus astrorum, & opus alterum de significationibus eorum, item de magnitudine Solis.*

De eo in Geometris quoque dictum * nobis.

* In Addendis.

41. §. *Anno* CIↃCCCLV. *floruit in Anglia Nicolaus Linnensis: qui varia in Astrologia consignavit.*

Ut canones tabularum, de figuris, & signis, de sphæra judiciali, de natura zodiaci, de planetarum domibus, de astrologorum dogmatis, de mundi revolutione, de usu Astrolabii, de eclipsi Solis, de astrorum judiciis. Obiit in cœnobio, quod Linnæ fuit in regione Nortfolciæ, anno CIↃCCCLXX.

42. §. *Anno* CIↃCCCC. *Viennæ Astrologiam cœpit docere Joannes de Gmunden.*

Edidit tabulas de motibus planetarum, deque luminarium eclipsibus ad meridianum Viennensem. Etiam fastos, sive calendarium, condidit, multis quod annis inserviret. Item egit de Astrolabio, & aliis. Quæ adservantur in Viennensi bibliotheca Facultatis artium. Obiit Viennæ CIↃCCCCXLII.

43. §. *Anno Christi* CIↃCCCCXI. *Petrus de Alliaco, Archiepiscopus Cameracensis, factus est ab Joanne XXIII Cardinalis. Hic vulgavit quæstiones in Sphæram Joannis de Sacrobosco. Item librum de Concordia Theologiæ cum Astrologia, & Historia.*

Sed in eo peccavit, quòd putârit, Christi nativitatem prænosci potuisse ex Genethliacis observationibus; atque ad hoc comprobandum adferat, quòd, ob apparitionem stellæ, Magi venerint ad conspiciendum Christum. Adi de isto Sixtum Senensem lib. V Bibliothecæ sanctæ annotatione XV, & LXXXI; item lib. VI annotat. X.

44. §. *Circa annum* CIↃCCCCXL. *illustris famâ erat Nicolaus Cusanus ex Brixinensi episcopo, Titulo S. Petri ad Vincula Cardinalis, natione Germanus ex ditione Trevirensi: cujus, inter alia multa; est Reparatio Calendarii, & correctio Tabb. Alphonsi.*

De Cusano hoc, à Cusa, vico Trevirensi, nomen sortito, tale Ioannis Fabri Stapulensis judicium est, neminem disciplinas Mathematicas profundiùs penetrâsse. Obiit anno CIↃCCCCLXIV, annos natus LXIII.

45. §. *Anno* CIↃCCCCL, *in Italia claruit Dominicus Maria Bononiensis, Copernici praeceptor: in Germania, Georgius Purbachius, praeceptor Joannis Mulleri Regiomontani; qui non multum magistro supervixit.*

De primo, & Copernico, adhuc adolescente, sic scribit Georgius Ioachimus Rheticus narratione primâ, de libris Revolutionum Nic. Copernici *: *D. Doctor meus* (Copernicus) *Bononiae non tam discipulus, quàm adjutor, & testis, observationum doctissimi viri Dominici Mariae.*

* Fol. 10. b. edit. Basil. an. 1541.

Purbachius, qui Tritthemio *de Burbach*, ad limites Austriae, & Bavariae, natus fuit anno CIↃCCCCXXIII, III Kal. Junias. Ac sub Frederico Imperatore, Pio, & Paulo Pontificibus, Philosophiam, & Theologiam, in Austriacorum Gymnasio Viennensi docuit. Eo tempore ad Fredericum Imperatorem legatus fuit Bessario Cardinalis; qui Purbachio persuasit, ut se, quò Graecè disceret, in Italiam comitaretur. Atque ejusdem jussu aggressus est scribere compendium Ptolemaicae μεγάλης συντάξεως †. Sed vix sextum absolverat librum, cùm immatura eum mors auferret. Quod fuit anno CIↃCCCCLXII, VI Idus Aprilis, anno aetatis XXXIX. De hoc opere sic scribit Erasmus Reinholdus praefat. in Theoricam Purbachii: *Versatus fuit maximo studio in lectione Ptolemaei: quem ita probè calluit, ut non tantùm sententias, & rem ipsam; sed verba quoque, memoriâ tenuerit. Cùm itaque videret Purbachius, nullam exstare commodam εἰσαγωγὴν ‡, quae rectè, ac perspicuè, traderet hujusmodi elementa caelestium motuum (Cremonensis enim Theorica multis in locis ineptè claudicant) etsi in epitome satis occupatus esset; tamen non piguit eum, haec quoque rudimenta de planetarum motibus conscribere ad promovenda studia Astronomica, ac edidit hoc compendium biennio ante suum obitum; quo etiam tempore observavit cùm alia, tum maximam Solis declinationem.* Obiit an. CIↃCCCCLXI in complexibus discipuli sui, Joannis Regiomontani: cui & perficiendum id opus legârat. Itaque de eo quoque pauca hic dicam.

† Constructionis Magnae.

‡ Introductionem.

Regiomontanus ille natus fuit anno CIↃCCCCXXXVI. Primus in annos multos Ephemerides divulgavit. Commentaria reliquit in illa Archimedis, ubi Eutocius nos destituit. Fecit idem tabulas directionum, ac eclipseos: Theonem etiam Alexandrinum adversus Georgium Trapezuntium defendit. Alia quoque multa exaravit: quorum catalogum ipse fecit, & Gesnerus priori suae bibliothecae tomo inseruit. Sed nonnulli eorum deperierunt. Nullo verò operum magis celebratur, quàm Theoricis planetarum. Quibus in Basileensi editione an. CIↃIↃLXIX adduntur ejus dissertationes adversus Gerardi Cremonensis super Theoricis deliria. Romam à Sixto IV Pontifice vocatus fuit ad emendationem Calendarii. Sed priusquam coepta posset perficere, ipse etiam, annos solum natus XXXIII, veneno ab invidis, ut fertur, exstinctus fuit; videlicet à Trapezontii filiis *. Quod anno Christi fuit CIↃCCCCLXIX; post praeceptorem Purbachium sexennio. Quamquam de isto non omnes conveniant: ut dictum cap. XVI §. XI.

* Ita est apud an. Iovem Computi novi Ecclesiastici Venetiis editi à Petro Lichtenstein an. 1519.

46. §. *Anno* CIↃCCCCLXII *Joannes Blanchinus Ferrariensis pulcrum sibi nomen paravit tabulis motuum caelestium.*

Hasce tabulas Astronomicas, inque eas canones castigatiores, cum additamentis, & tabellis novis, edi Venetiis * curavit Lucas Gauricus. Vide, quae dicam cap. seq. §. 2.

* Per Iuntam an. 1526.

47. §. *Anno* CIↃIↃLXXXV *Joannes Antonius Maginus Venetiis tabulas divulgavit secundorum Mobilium caelestium. Item anno* CIↃIↃLXXXIX *ibidem emisit Novas caelestium orbium Theoricas cum Observationibus Nicolai Copernici. Adhaec an.* CIↃIↃCIV *de primo mobili. Et anno* CIↃIↃCVIII *de Astrologica ratione, ac usu dierum Criticorum. Item de legitimo Astrologiae in Medicina usu. Praeterea Bononiae anno* CIↃIↃCIX *tabulas generales de primo mobili. Etiam tabulas proportionales ad usum tabulae generalis.*

Quae praeterea in Ephemeridibus praestiterit, refero cap. LXVIII, §. 16.

48. §. *Anno* CIↃCCCCXC *longè, lateque diffundebatur nomen Marsilii Ficini: qui Apologiâ sua comprobat, astrologiam, & medicinam, ad sacerdotes pertinere.*

Etiam tres libros fecit de vita: in quibus ex Astrologia divinatrice multa admiscuit superstitiosa. Lecto tamen opere Pici Mirandulani adversus Astrologos, vanitatem ejus scientiae, sive Graecè malis, ματαιοτεχνίας, dicitur deprehendisse, ac rejecisse. Magnus omnino vir erat; praesertim in Philosophia Platonicâ. Quare miror, summum itidem virum, Ludovicum Vivem, cùm locutus esset de epistolis Angeli Politiani, Hermolai Barbari, atque aliorum, subjungere deinde: *Admiscuit se his philosophaster Marsilius Ficinus, ut oloribus gavia: atque epistolas composuit, ut de Platonicis quaestionibus disputaret, dictione invenustâ, & molestâ.*

49. §. *Anno* CIↃCCCCXCI *scientia haec magna cepit incrementa Noribergae in Franconia per Bernardum Gualtherum, Regiomontani discipulum.*

Qui, partim Alhazeni, & Vitellionis auctoritate; partim experientiâ edoctus; tradidit, quanti sit momenti doctrina Refractionum, in sideribus horizonti vicinis.

50. §. *Anno* CIↃCCCCXCIV *Joannes Abiosus Neapolitanus ex Balneolo, Medicinae Doctor, & Mathesios professor, dialogos edidit, quibus Astrologiam divinatricem defendit.*

Multa quoque eo in opere praedicit de schismatis, & futurâ Ecclesiae immutatione. Dicavit opus hoc Siciliae regi Alphonso.

51. §. *Anno* CIↃIↃ *vixit R. Abraham Zacuti, Emanuelis, Lusitaniae regis, Astrologus. Reliquit Fastos, sive Almanach perpetuum omnium caeli motuum.*

Excusum Venetiis anno CIↃIↃII. Memorat † in eo quoque Abenvergae Hebraei tabulas Astronomicas. Sed tempus, quo vixit, praeteriit.

† In praefatione.

Cap. XXXVII.

De Astrologis Latinis ab anno CIↃIↃ, usque ad annum CIↃIↃCXLVIII.

1. §. *Devenimus ad seculum à Christi natali quintumdecimum: quo, ut studia caetera; sic etiam scientiae Mathematicae: tantopere se per orbem Christianum diffuderunt; ut quàm facile sit referre Astrologorum tempora, utpote nostris adeo vicina; tam ob ingentem eorum copiam, difficile sit enumerare universos. Praecipue igitur illos primae caveae consectabor. Nec propterea despretui erunt multi minoris ordinis, modò non quaesiti sponte etiam se animo obtulerint. Ordiar à Joanne Wernero Germano; qui anno* CIↃIↃXIV *sedulò admodum siderum motus observabat, scripsitque*

que illustrabat. Reliquit de motu octavæ sphæræ tractatus duos: quibus maximam Solis declinationem statuit grad. 23.28: primam Arietis ab æquinoctio grad. 26.

NAtus fuit anno CIↃCCCCLXVIII.

2. §. *Etiam iis temporibus fuit Joannes Blanchinus; quem aliqui Mutinensem, alii Ferrariensem, ajunt. Composuit tabulas Astronomicas, & canones in eas.*

Venetiis ab Junta editus est castigatior operâ Lucæ Gaurici, cum ejusdem additamentis, ac tabulis novis, ut dixi cap. super. §. 46. Sed, alios ibi secutus auctores, referebam ad annum CIↃCCCCLXII. Discrimen est annorum LII. Sed, si ad grandem pervenerit ætatem, utrobique constare ratio possit.

3. §. *Anno CIↃIↃXVI, in Schola Tubingensi Mathesin docuit Joannes Stœflerus.*

Justingæ in Suevia natus fuit anno Christi CIↃCCCCLII. Edidit Ephemerides: quæ ab anno incipiunt CIↃCCCCXXXII, ac desinunt in CIↃIↃXXV. Item vulgavit rationem componendi astrolabii; commentarium in sphæram Procli; calculum Romanum magnum, quem Cæsari Maximiliano I. dicavit; adhæc tabulas Astronomicas. Atque hæc Latinè. Germanice verò commentatus est de dimensione per astrolabium, & quadrantem; & supputationem conjunctionum, atque oppositionum; & cyclorum antiquorum redargutionem cum Eclipsium redargutione. Quid in Geographia præstiterit, suo loco dicam. In Mathesi eum adolescens admodum Tubingæ audivit quoque Phil. Melanchthon: unde tantus illi Mathesios amor omni in vita. Obiit quasi octogenarius, anno Christi CIↃIↃXXXI. De morte ejus sic nonnemo, penes quem fides esto: *Joannes Stœflerus Justingensis Suevus, Mathematicus insignis C. S. E. certo die periculum sibi e ruina imminere prævideras: ædes suas satis firmas noverat; convocat in Musæum suum viros eruditos, quorum consuetudine, & sermonibus, recrearetur. Orta inter sobria pocula disputatio. Ad controversiam explicandam, e superiore loco librum depromit: Sed, laxato clavo, asser, in quo stabant libri, in caput ejus decidit, & insigne vulnus infelici seni infligit: qui mortuus est die XVI Februarii an. CIↃIↃXXXI, ætatis LXXXIII mense ferè II, Tubingæ.*

4. §. *Anno CIↃIↃXXX, vixit Henricus Baersius, aliter Vekenstiil, Mathematicus, & Typographus Lovaniensis.*

Anno CIↃIↃXXVIII edidit, sed nomine suo prætérito, *tabulas perpetuas longitudinum, ac latitudinum planetarum, ad meridianum Lovaniensem.* Biennio post, expresso nomine, emisit libellum *de compositione, & usu decretorii planetarum.* Anno CIↃIↃXXXV alterum *de compositione, & usu quadrantis.*

5. §. *Etiam hoc anno CIↃIↃXXX, vivebat Joannes Cario; qui practicas Astrologicas reliquit; nec non Ephemerides ab anno CIↃIↃXXXVI, usque ad CIↃIↃL.*

Nunc imprimis famam obtinet Chronico suo. Præsertim editionibus iis, quas Melanchthon correxit; atque auxit; & à Melanchthonis morte ejus gener Casparus Peucerus, usque ad Carolum V. Natus Cario fuit anno CIↃCCCCXCIX: obiit anno CIↃIↃXXXVIII, ætatis suæ XXXIX.

6. §. *Anno Christi CIↃIↃXXXVI, ac deinceps, magnam sui admirationem concivit Nicolaus Copernicus Torunensis Borussus, Canonicus Varmiensis; cujus habemus de Revolutionibus Orbium cælestium libros VI. Iis docet, quasdam Ptolemaicas hypotheses esse absurdas, & axiomatis Mathematicis adversas. Item computationem Alphonsinam motibus cælestibus non respondere. Hypotheses igitur aliter constituit: sed sic, ut multa repugnent dogmatis Aristotelicis per tot secula receptis. Quale est, quod statuit Solem in centro universi quiescere: terræ, & aquæ globum, cum vicino aere, circa Solem motu triplici moveri: octavam sphæram consistere immotam.*

Interea, ut in oratione * de scientiis Mathematicis ait Tycho Braheus, *nihil absurdi admittit; quod in Ptolemaicis, & hypothesibus, si rem penitiùs introspicias, animadvertere licet. Ha enim siderum motus in suis epicyclis, & eccentricis, respectu eorundem circulorum centri, irregulares, quod absurdum est, constituunt, regularemque siderum motum per irregularitatem inconvenienter salvant.* De eodem sic Ismael Bullialdus in Prolegomenis Astronomiæ Philolaicæ: *Nicolaus Copernicus, vir absolutæ subtilitatis, non solum observator fuit; sed etiam hypotheseos Pythagoricæ antiquæ instaurator. Per eum enim ex humanis cogitationibus exemtæ sunt Ptolemaicarum hypotheseon tricæ, & circulorum multiplicium involutiones, & ad Physicam simplicitatem revocatæ sunt hominum mentes.* Natus fuit anno CIↃCCCCLXXIII, Febr. die XIX, hor. IV, scrup. XLVIII: septuagenarius obiit anno CIↃIↃXLIII.

* Edita Hamburgi in Offic. Frobeni. an. 1621.

7. §. *Multimodis verò differunt sphæra Ptolemaica, & Copernicana. In Ptolemaica sphæra orbis stellarum fixarum diurno motu circa terram quiescentem circumvolvitur spatio horarum XXIV. In illa Nicolai Copernici contrà, quiescente cælo, stellisque fixis, terræ globus ab occidente in orientem periodum absolvit. In priori sol, terrâ immotâ: annuo spatio permeat zodiacum. In posteriori terra movetur per eclipticam, sole immoto. Denique in Ptolemaica, Luna menstruo spatio transit zodiacum. In Copernicanâ autem, Luna circumfertur terræ, propriamque absolvit periodum. Nec tamen Copernici opinionem prorsus esse novam putandum; cum illam Philolai, & alteram Heraclidis Pontici, ac Ecphantis, composuerit, & ex illis duabus fecerit propriam.*

De duabus illis opinionibus antiquis sic scribit Plutarchus lib. III de Placitis Philosophorum cap. XIII: Οἱ μὲν ἄλλοι μένειν τὴν γῆν· Φιλόλαος δ' ὁ Πυθαγόρειος κύκλῳ περιφέρεσθαι περὶ τὸ πῦρ κατὰ κύκλου λοξοῦ, ὁμοιοτρόπως ἡλίῳ καὶ σελήνῃ. Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς, καὶ Ἔκφαντος ὁ Πυθαγόρειος, κινοῦσι μὲν τὴν γῆν, οὐ μήν γε μεταβατικῶς, τροχοῦ δίκην ἐνηξονισμένην, ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς περὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κέντρον. *Alii* (censent) *terram manere immotam: Philolaus Pythagoricus, in orbem eam circumferri circum ignem* (id est, Solem) *circulo obliquo, quem Sol motu, & Luna menstruo, describere vulgò creditur. Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus, motum terræ tribuunt; non ut loco suo excedat, sed, rotæ instar, circa axem circumvertatur ab Occasu versus Ortum circa suum centrum.* Ex quibus duabus opinionibus componitur sententia Nicolai Copernici. Siquidem statuit cum Philolao, terram moveri circa Solem; eumque motum esse annuum: statuit quoque cum Heraclide; terram, rotæ instar, moveri circa axem suum; atque hunc esse motum diurnum. Obiit septuagenarius anno Chr. CIↃIↃXLIII.

8. §. *Anno CIↃIↃXXIV, ac XXX consecutis, erat Petrus Apianus, astrologus egregius; & quadrante, aliisque instrumentis astronomicis, sibi multum laudis parabat.*

Cæsari Carolo V. fuit gratissimus; qui Ingolstadio, ubi Mathesin docuit, arcessitum, equestri dignitate ornavit. Vide, quæ de eo dicam in Geographis.

9. §. *Anno*

9. §. *Anno* CIↃ IↃ XXVI, *ac deinceps, imprimis* CIↃ IↃ L, *posteaque, magnam in Astrologia ingenii, doctrinæque laudem adeptus fuit Lucas Gauricus Neapolitanus.*

Hic castigavit tabulas Alphonsinas; nec non illas Ioannis Regiomontani: adhæc, ut antea dixi, illas Ioannis Blanchini. Præterea annotationibus suis illustravit Ptolemæi Constructionem magnam. Emisit quoque dissertationem de Eclipsi miraculosa in Passione Domini. Tandem à Papa Paulo III. evectus est ad episcopatum Civitatensem.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX, *ac sex septem sequentibus, Joachimus Fortius* * *Ringelbergius Andoverpianus à facilitate ingenii, variaque doctrinâ, laudem meruit, tum Lovanii, ac in variis Galliæ Academiis docendo; tum purâ, & elegante dictione edolando complura opuscula in ἐγκυκλοπαιδείᾳ. In his de Horoscopo, Tempore, & Cosmographiâ. Item tres Astrologicarum Institutionum libros.*

* Vulgò Sterck.

Qui ut incipientibus sunt utiles; ita, ad penitiora jam admissis, nihil penè promunt, nisi pervulgatum. Desideriis tamen Erasmus dignos judicavit, quos carmine commendaret juventuti. Videlicet ingenium amabat, & tersam, ac perspicuam dictionem iis in scientiis, quæ vulgò barbarè tractarentur. Nec omnia ab uno exigi oportet: sed cogitandum, quàm serò animum ad studia appulerit. Primum enim in aula Cæsaris Maximiliani dedit se literis fere formandis; uti & picturæ, ac cælaturæ. Anno demum septimodecimo Lovanium se contulit, ut prima addisceret Latinæ linguæ elementa. Novi neminem, qui tanti faceret Ringelbergium, ac conjunctissimus in Leidensi Academia collega meus Thomas Erpenius. Hoc indicerat, quòd lectione opusculi de ratione studii, ad amorem literarum, ac philosophiæ, imprimis esset accensus. Itaque libro illi se debere profitebatur, quòd is evasisset, quem videremus. Quamquam verò Hebraicis, & Arabicis prælum assiduè ferveret: tamen laborem operis ejus typis suis divulgandi sponte adsumsit, non lucelli spe, sed tantummodo, quòd non diffideret posse alios etiam lectione illius ad similem studiorum amorem inflammari. Vitam suam Ringelbergius magna ex parte descripsit volumine, quod dicebam †; item illo de homine. Postea que idem fecit Andreas Hyperius, oratione in ejus laudem habita: quæ una cum Ringelbergii opusculis excusa est à Sebastiano Gryphio. Eoque anno decessit, quo Erasmus; vel saltem uno solùm anno post.

† Capite, cujus lemma, Qua ratione vitare possis in scribendo tædium.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX. *Sebastianus Munsterus, duabus rebus multum laudis meruit; Hebraïs literis, & Mathesi.*

Ad Astronomiam pertinent Horologiographia in plano, concavo, convexo, locoque erecto. Item organum uranicum; in quo theoricæ planetarum, eorumque motus, ad annos usque centum, & ultrà. Item Canones super novo luminarium instrumento. Plura de eo in Geographis afferam.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXV. *Joannes Dryander in Marpurgensi Academia docuit, multaque in Astrologia elaboravit.*

Ut de annulo Astronomico, de cylindro Astronomico, de globo cælesti, de varia compositione horologiorum solarium, de situ instrumenti ad horas noctu ex stellarum inspectione cognoscendas, de quadrante, de astrolabio toti interveniente Europæ, & aliaquædam. Complura etiam reliquit in medicina; de quibus in Chronologia Medicorum dicemus. Obiit Marpurgi, an. CIↃ IↃ LX.

13. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ XXXV. *floruit Joannes Schonerus. Hic tabulas reliquit Astrologicas; quas, ob perspicuitatem, vocant resolutas. Item Regiomontani genethliacum audaxit.*

Natus Carolostadii, Franciæ Orientalis oppido, anno CIↃ CCCC LXXVII. Docuit Mathemata Norbergæ. Anno CIↃ IↃ XLV edidit ibidem libros tres de judiciis Nativitatum: quos & Melanchthon præfatione sua commendavit. Septuagenarius, obiit Norbergæ, anno Christi CIↃ IↃ LXVII.

14. §. *Tum quoque claruit Erasmus Reinholdus; qui, ut aberrantes cælestium revolutionum tabulas reficeret, Observationes suas Prutenicas ex Copernici hypothesibus deduxit.*

Natus fuit in oppido Thuringiæ Salfeld. Docuit in Academia Witebergensi. Anno Chr. CIↃ IↃ XLIX, qui ætatis erat trigesimus octavus, Græcè, Latineque edidit primum μεγάλης συντάξεως, ac aliquot in eo locorum explicationes adjecit. In parentum, ac liberorum amplexu, an. CIↃ IↃ LIII, vitam finiit hoc versu, *Vixi, & quem dederas cursum mihi, Christe, peregi.*

15. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ XL, *ac deinceps, grande in Mathesi nomen fuit Georgii Joachimi, à patria nuncupati* Rhetici. *Eam in Witebergensi Academia docuit; præcipuè Astrologiam; in qua Alfraganum enarravit.*

Cùm Witebergæ traderet Mathesin, & famâ de novis Copernici hypothesibus accepisset: professione desertâ ad eum profectus fuit; atque ut in resolutionum opere persisteret, hortari non destitit. Memorat hoc ipse epistolâ, quam præmisit orationi de laude Astrologiæ, & Geometriæ, editæ Norbergæ *. Anno CIↃ IↃ XLI, biennio ante mortem Copernici, narrationem † de ejus Revolutionum libris, misit ad Joannem Schonerum. Etiam, eo mortuo, illius labores publici juris fecit. Ipse Ephemerides novas, secundùm Copernici doctrinam, elucubravit, ad annum usque CIↃ IↃ LI. Quàm multa etiam alia in Astrologiæ studio partim effecerit, partim molitus sit, ex epistola ejus ad Petrum Ramum cognosces. Natus fuit Rheticus in oppido Veltkirchen an. CIↃ IↃ XIV. Obiit anno CIↃ IↃ LXXVI.

* Apud Petrejum.

† Basil. edita à Rob. Wintero an. 1541.

16. §. *Joannes de Rojas claruit anno* CIↃ IↃ XL: *tempore nempe Cæsaris Caroli V, cui dicavit opus suum de sphæra in plano describendâ.*

Vulgò *Planisphærium* vocant. Excudit Parisiis Vascosanus.

17. §. *Anno eodem claruit Petrus Nonius Salaciensis Lusitanus: cujus exstat liber de crepusculis; item annotationes in Theoricas planetarum Purbachii.*

Conimbricensi in Academia Mathesin est professus. Ejus de crepusculis opusculum ad Joannem III. Lusitaniæ Regem, prodiit anno CIↃ IↃ XLII, unà cum ejusdem argumenti libello, quem fecit Alhazenus Arabs, sive Allacen. Notæ ejus in Purbachium laudantur, tum ab acumine, & perspicuitate; tum etiam quòd multa dicat aliis indicta; variosque aliorum corrigat errores. Conimbricæ prodiit, uti & Basileæ; unà cum ejus libro de navigandi arte.

18. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ XLI. *Erasmus Osivaldus Schreckenfuchsius Friburgi Brisgoja Mathemata, & Hebraas literas, profiteri cœpit: ac*

in

in utroque studio complura reliquit monumenta.

Ut in Astrologia, commentaria in Sphæram Joannis de Sacrobosco, annotationes in Ptolomæi μεγάλην σύνταξιν*, librum de primo mobili, & theoricâ planetarum, alium de gentium calendariis. Ex Hebræo etiam vertit sphæram R. Abraham Cai. Discipulus fuit Sebastiani Munsteri. Anno obiit CIƆ IƆLXXIX. ætatis LXVIII.

* *Magnam constructionem.*

19. §. *Anno* CIƆ IƆXLII, *ac deinceps, in honore erat Rainerus Gemma Frisius, medicus, & mathematicus, apud Lovanienses: qui, præter Arithmeticen, complura quoque emisit ad Astronomiam pertinentia.*

Natus fuit Doccomi in Frisia anno CIƆ IƆVIII. Arithmetices practicæ methodum edidit anno CIƆ IƆXL. Quam annis tredecim postea Parisiis Jacobus Peletarius scholiis illustravit. Anno CIƆ IƆXLII, postquam decoratus esset laureâ, ut vocant, doctorali, publicè Lovanii Mathesin cœpit profiteri. Anno CIƆ IƆXLVIII divulgavit opus de usu annuli Astronomici. Postea de principiis astronomiæ, & cosmographiæ: deque usu radii astronomici, seu regulæ Hipparchi: item de astrolabio catholico, & usu ejusdem. Obiit Lovanii, septem, vel ultrà, menses conflictatus calculo, anno CIƆ IƆLV, relicto paternæ cathedræ hærede Cornelio Gemma filio.

20. §. *Anno Christi* CIƆ IƆXLIV *literis, & Mathesi, clarus erat Joannes Stadius Belga. Primùm apud Parisienses, deinde & Lovanienses, docuit: utrobique Mathesin; hîc & historiam.*

Ephemerides, inter alia, edidit; quas *tabulas Bergenses* inscripsit, in gratiam Roberti à Bergis, Leodicensis episcopi. Item reliquit tabulas æquabilis, & apparentis motus cælestium corporum. Virum doctissimum, & Mathematicum sollertissimum, appellat Valentinus Naiboda. Filium habuit Hieronymum Stadium, cui Huberti Goltzii filia nupsit. Nepotem ex Catharina filia Iustum Ryckium Gandavensem; cujus exstat Commentarius elegans de Capitolio Romano, aliaque complura. Obiit anno Christi CIƆ IƆLXXIX, ætat. LIII.

21. §. *Paullò pòst pulcram Astronomiæ operam navabat Michaël Mæstlinus.*

Iunior in Italia egit; ubi cùm pro Copernicanâ sententiâ publicè in Lyceo orationem habuisset; Galilæus Galilæus, perpensis ejus argumentis, etsi antea Aristoteli, & Ptolomæo, penitùs addictus, postea pedibus, sive animo potiùs, in ejus ivit sententiam. Priùs in oppido Bachnanus parochus fuit; exinde in Academia Heidelbergensi; ac tandem ibidem Mathesios professor. Quo tempore edidit IV Astronomiæ libros. Postea Mathesin docuit apud Tubingenses. Ubi opus memoratum denuò edidit, sed recognitum sedulò.

22. §. *Anno* CIƆ IƆLVII, *ac proximis* XLVII *annis, in pretio erat Conradus Dasypodius, Mathesios apud Argentinenses professor: cujus Astronomica præcepta, & alia, exstant.*

Diximus de eo in Optices scriptoribus.

23. §. *Anno Christi* CIƆ IƆLX *claruit Michaël Beutherus, vir undecunque doctus, ac Astrologiæ etiam, & Chronologiæ studiis, egregiè excultus.*

Natus Carolopoli, sive Carolostadii, Franciæ Orientalis oppido, tribus milliaribus distante Wurtzburgo. In Mathæsi Witebergæ Erasmum Reinholdum audivit. Anno Christi CIƆ IƆXLVI, ætatis XXIV, ac sequenti, in Academia Gryphiswaldensi cum poesin, atque historiam, tum Mathesin publicè est professus. Hinc Gallias, atque Italiam, adiit: ac Medicinæ doctor à Gabriele Fallopio Patavii renunciatus fuit: posteaque Ferrariæ à Renato Caro in Iure utroque supremam lauream accepit. Parisiis publicè de annorum supputatione docuit. Othoni Henrico, Electori Palatino à consiliis Ecclesiasticis, & bibliothecâ, fuit. Eumpse in locum postea fuit restitutus à Frederico III Pio. Plurima consignavit: in Astrologia sunt hæc, de globo Astronomico; de circulis; de correctione novi Calendarii Gregoriani. Etiam edissertavit de LXX hebdomadibus Danielis; quo anni tempore mundus sit creatus; quo die Christus sit mortuus. Obiit anno Christi CIƆ IƆLXXXVII, ætatis LXV.

24. §. *Anno Christi* CIƆ IƆLX *floruit Gerardus Mercator; vir de Astrologia, ac reliqua Mathesi, præclarè meritus.*

Natus est Rupelmundæ in Flandria an. CIƆ IƆXII. Imperatori Carolo V. varia confecit instrumenta Mathematica. Postea & globo complexus fuit planetarum, ac signorum cælestium, constitutionem. Lovanio Duysburgum profectus, imperatori duos fecit globos; unum crystallinum, alterum ligneum; illum cælestem, hunc terrestrem. Pluribus de eo in Geographis, & Chronologis, disseram.

25. §. *Anno* CIƆ IƆLXX *Henricus Brucæus Alostanus Flander, Medicus, & Mathematicus, divulgabat Rostochii tres libros de motu primo. Item postea Institutiones Sphæræ.*

Lutetiæ Adr. Turnebo, & Petro Ramo, fuit familiaris. Romæ docuit Mathesin. Rostochii item annis XXV. Obiit ibidem anno CIƆ IƆXCIII, anno ætatis LXII. Libros ejus de motu primo à se repurgatos Rostochii anno CIƆ IƆCIV emisit Erasmus Stockmannus, philosophiæ naturalis ibidem professor. Quantus idem Brucæus in medicina fuerit, indicant Miscellanea Medica necessarii, ac propinqui mei, Henrici Smetii: ubi variæ utriusque, ac pereruditæ epistolæ.

26. §. *Anno item* CIƆ IƆLXXII, *ac* XXXIV *proximis annis, sempiternam sui memoriam literariæ Reip. intulit Tycho Brahe, Ottonis F. qui in siderum observatione nulli priorum cessit; inque numero fixarum observando, non acquievit Hipparcho; imò Ptolomæi, & Alphonsinorum industriam, exsuperavit.*

Hujus aurei exstant libri Astronomiæ instauratæ: quibus, ut antea in Ptolomæo Copernicus; ita ipse in Copernico multa correxit. Itaque exinde tres præcipuæ fuerunt Astrologorum sectæ: quarum Tychoniana foret media inter Pythagoricam, sive Copernicanam, & Aristoteleam, sive Ptolemaicam. Tychonis Brahe Aphorismorum pars prima agit de restitutione motuum Solis, & Lunæ, stellarumque inerrantium; potissimùm verò de nova stella anni CIƆ IƆLXXII. Altera, de mundi ætherei recentioribus phænomenis; ac præcipuè de cometa an. CIƆ IƆLXXVII. Tertia continet epistolas Astronomicas. Natus Knudstorpii prope Londam in Scania, an. CIƆ IƆXLVI. Fuit eques Danus, Dom. de Knudstrup, conditor arcis Vranienburg in Huenna, Danici Hellesponti insulâ, inventor, structorque instrumentorum Mathematicorum, quæ in eâdem arce reposita sunt. Ad instaurandam Astrologiam quasi palatium condidit, instrumentis ingens pretium impendit, operas plurimas aluit: ita ut insumserit huic rei ducenta aureorum millia. Ex effigie operibus additâ liquet, an. Chr. CIƆ IƆLXXXVI

annum egisse XL. Obiit, Pragæ Bohemorum, anno CIↃ IↃ C I.

27. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ LXXIV, *Hermannus Witekindus Heidelbergæ edidit librum de Sphæra mundi; deque temporum ratione apud Christianos. Idem postea tradidit rationem formandi horologia.*

Imò jam ante an. CIↃ IↃ LXXIV quædam emiserat in lucem: sed dissimilis argumenti. Heidelbergæ, ubi Matheseos professor fuit, obiit anno Christi CIↃ IↃ CIII, ætatis LXXX.

28. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXVII, *Franciscus Junctinus Florentinus annos tum natus* LVI, *accuratos edebat commentarios in Sphæram Joannis de Sacro-Bosco.*

Excudit Io. Tornæsius Lugduni Segusianorum anno CIↃ IↃ LXXVII. Etiam ibidem anno CIↃ IↃ LXXII prodiit ejus Speculum Astronomicum. Adhæc reliquit tractatus duos ad judicandum de Revolutionibus astrorum. Nec Philosophus modò, & Astrologus fuit: sed etiam Theologiæ Doctor.

29. §. *Nicodemum Frischlinum, qui anno claruit* CIↃ IↃ LXXX, *puto, omitti posse, ut Grammaticum magis, ac poesi, intentum: quamquam in Tubingensi Academia, sed vicariâ operâ pro absente Philippo Apiano, docuerit Mathesin: etiam de Astrologia quædam in literas retulerit.*

Videlicet lib. V Astronomiæ, quibus Astrologicas divinationes passim refellit. Editi Francofurti anno CIↃ IↃ C I. Obiit anno Christi CIↃ IↃ XC, suæ ætatis XLIV, idque miserabili fato. Cùm enim ob ea, quæ ore nimis libero effutiisset de viris nobilissimis, in carcerem esset conjectus Moguntiæ, atque inde deductus foret in Wittenbergici soli arcem Hohenauracensem, quò captivitatem effugeret, pannos discidit, ut his colligatis se demitteret: sed, funis hujusce perfidiâ, in alias aliasque petras præceps datus, confractis membris, exspiravit.

30. §. *Nefas fuerit, non memorare hoc loco Illustrissimum, ac laudatissimum principem, Gulielmum, Hassiæ Landgravium: qui Cassellis, locis idoneis, collocavit, tum Quadrantes Geometricos ad percipiendam siderum altitudinem; tum Sextantes ad distantiam eorum cognoscendam. Ac ab anno* CIↃ IↃ LXI, *usque ad* CIↃ IↃ XCVII, *partim per se multa observavit, partim per alios, maximè illos, quos eam ad rem aluit, Christophorum Rhotmannum, & Justum Byrgium, sollertis industriæ organopœum.*

Horum observationes Leidæ anno CIↃ IↃ CXVIII, divulgavit eximius eâ in Academiâ collega meus Willebrordus Snellius.

31. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXII *claruit Aloisius Lilius, Medicinæ doctor: cujus operâ usus est Gregorius XIII. in corrigendo Calendario, quod anno sequenti introductum fuit.*

Caussa emendationis fuit, quòd annus Julianus cælestem annum undecim excederet scrupulis horariis: nempe propè quintâ horæ parte: ita ut a temporibus Julii Cæsaris, usque ad illa Gregorii XIII, penè XIV diebus pascha celeriùs celebraretur, quàm oporteret, ratione habitâ anni cælestis.

32. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXVIII, *naturæ, & matheseos scientiâ, clarum sibi nomen peperit nobilissimus vir Joannes Baptista à Porta Neapolitanus: qui emisit interpretationem primi libri* μεγάλης συντάξεως *cum comment. Theonis.*

Inprimis autem inclaruit XX libris Magiæ Naturalis: qui primò tantùm quatuor fuere, à Plantino editi, auctore tum vix ex ephebis egresso: anno verò quinto & trigesimo pòst, emisit libris XVI auctiores. Multa in iis sunt naturæ miracula, ob quæ Bodinus in Dæmonologia sua Portam, ut magum veneficum, incessit; librumque ejus flammis dignum arbitratur. Iniquè prorsus, ut vident naturæ, & matheseos intelligentes. Effigiem Portæ videre est in Musæo Historico Joannis Imperialis *: uti & Elogium ejus deinceps. Neapoli septuagenarius obiit an. CIↃ IↃ CXV. * Edit. Venetiis 1640. pag. 122.

33. §. *Anno* CIↃ IↃ XC, *claruit Joannes Busæus Noviomagensis: qui disputationem apologeticam scripsit pro Calendario Gregoriano contra Jacobum Herbrandum, Theologum Tubingensem.*

Plurima etiam alia edidit; sed in sacris: de quibus in Societatis Jesu scriptoribus agit Ribadeneira.

34. §. *Anno* CIↃ IↃ XCI, *Adrianus Romanus Lovanii librum vulgavit de cælorum numero, & ordine.*

Diximus de eo in Geometris. Pluraque de variis ejus scriptis legas in bibliotheca Belgica Valerii Andreæ Dessel. I. C.

35. §. *Eiusdem temporibus magnum meritò Francisci Vietæ nomen fuit. Cujus utinam superesset* Harmonicon cæleste.

Hoc de opere sic scribit Ismaël Bullialdus in Prolegomenis Astronomiæ suæ Philolaicæ: *Vir illustrissimus, Petrus Puteanus, utendum olim dederat P. Marino Mersennio, Religioso Ordinis Minimorum; ut ipsius cupiditati, quâ res novas, ac non vulgares, appetit, morem gereret. Hic vir optimus, ac facilis, à quodam viro non bonæ fidei illo libro emunctus est; ita ut nec ipsum Puteano reddere potuerit, nec Resp. literaria fructum aliquem ex eo capere. Quamdiu enim vixit iste, nec reddere voluit, nec copiam illius facere: &, nisi fallor, meditabatur sibi adrogare Vietæ hoc opus, veri auctoris nomine suppresso.* Vietam *Mathematicorum nostri seculi coryphæum* appellat David Rivaltus à Flurantia †, Regi Ludovico III. à consiliis, & studiis. Continuationem algebræ proportionalis, quam Vieta reliquit, *acutissimum opus* vocat Josephus Blancanus ‡. Plura de eo in Chronologis dicam. † Prolegomenis in Archimedem. ‡ In Chronologia Mathematicorum p. 62, 63.

36. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ XC, *Jacobus Christmannus Muhammedis Alfragani Arabis Chronologica, & Astronomica elementa, è libris bibliothecæ Electoris Palatini, Heidelbergæ Latinè vertit, explevit, & scholiis illustravit. Commentarium etiam adjunxit, quo explicuit calendarium Romanum, Ægyptiacum, Arabicum, Persicum, Syriacum, & Hebræum. Idem anno* CIↃ IↃ C I, *emisit Basileæ Observationes Solares. His explicat verum Solis motum in zodiaco, omnemque triangulorum doctrinam apparentibus cæli motibus accommodat. Decennio post de theorica Lunæ ex novis egit hypothesibus, ad verum Lunæ locum in zodiaco facilè inveniendum. Inde anno sequenti solutionem nodi Gordii ex doctrina sinuum edidit; eique subjunxit appendicem observationum per radium artificiosum circa Saturnum, & lucidiores stellas fixas.*

Quid verò præstiterit in Chronologia, inferiùs exponam.

37. §. *Anno eodem multis virtutibus eluxit Simon Stevinus Brugensis, Illustrissimi Arausionensium principis Mauritii Mathematicus. Is de cæli motu egit libris tribus.*

Quo-

Quorum primus est de planetarum, stellarumque fixarum motu, ex observationum ephemeridibus terrâ immotâ deducto. Alter est de motûs planetarum investigatione ex ratiocinatione Mathematica terrâ stabili, & hypothesi anomaliæ primæ. Tertius est de anomalia secunda: ubi Copernicceæ hypotheses in terræ conversione, & motu, exprimuntur.

38. §. *Tum quoque vivebat Bernardinus Salinus: Societatis Jesu Theologus: qui libro singulari varia est complexus problemata Astronomica.*

Asservatur id opus ineditum Genuæ in Collegio Societatis Jesu. Uti & alia ejusdem: in his libri duo, quibus, ex hypothesi rectæ, & æqualis περιφερείας *, plurima πορίσματα † demonstrat. Adhæc libet de mensuris Geometricis. Obiit circa annum CIↃ IↃ CVIII.

* *Circumferentiæ.* † *Consectaria.*

39. §. *Anno* CIↃ IↃ C, *& aliquanto antè, magnâ in æstimatione fuit Christophorus Clavius Bambergensis. Cujus exstant uberes commentarii in Sphæram Joannis de Sacrobosco. Computus Ecclesiasticus. Astrolabii forma, atque usus. Apologia Calendarii adversus Michaëlem Mæstlinum. Castigatio Scaligeri, castigare volentis calendarium Gregorianum.*

Plura de eo in scientiarum aliis dicimus. Obiit anno CIↃ IↃ CXII, annorum prope LXXV. De Astrolabio ejus tale est judicium Possevini in bibliotheca selectâ lib. XV, cap. VIII: *Astrolabio demonstrativo, sine instrumento per solum circinum, & regulam, omnia, quæ ad primum mobile pertinent, inveniuntur certissimè: ita ut jam centies latiùs pateat, quàm antea. Opus à nemine hactenus tentatum, ac novissimè à Christophoro Clavio editum Romæ* CIↃ IↃ XCIII.

40. §. *Anno* CIↃ IↃ CV, *ac deinceps, multum laudis meruit Galilæus de Galilæis, magni Hetruriæ Ducis Mathematicus.*

Hic observavit motus comitum Jovis, Saturni phasin nunc rotundi, nunc oblongi, Veneris ad modum Lunæ incrementa, & decrementa inæqualem Lunæ superficiem, maculas Solares, ac revolutionem Solis circa axem proprium. Anno CIↃ IↃ CXL satis concessit, cùm septennio ante durè habitus esset Romæ, à Congregatione Cardinalium, ob Pythagoræ, & Copernici, sententiam de diurno terræ motu, quam, ut Sacris literis adversantem, idem cœtus jam anno damnârat CIↃ IↃ CXVI. Hæc de ita anno CIↃ IↃ CXXXIII, Bruxellæ Lovanium ad Cornelium Jansenium, Regium Scripturarum in Lovaniensi Academia interpretem, scribebat Illustr. Fabius de Longanissâ, Archiepiscopus Compsanus, ac Pontificis Romani in Belgica, & Burgundico Comitatu, Nuncius: *Quam opinionem cùm Galilæo Galilæi Florentino tam scripto, quàm voce, docere postmodo prohibuisset S. Officii Congregatio, eo non obstante, idem Galilæus libellum quemdam, qui Galilæi Galilæi inscribitur, quique Copernici doctrinam redolet, prælo mandare ausus est. Verum hic in S. Officio Inquisitioni exhibitus, carcerique mancipatus, erronei dogmatis pravitatem penitus abjurare coactus est: in custodia illa eo usque detinendus, donec Eminentissimis D D. Cardinalibus sufficientem egisse pœnitentiam videbitur.*

41. §. *Anno* CIↃ IↃ CXII, *Bartholomæus Pitiscus Silesius Grunbergensis edidit sex libros problematum Astronomicorum.*

Recusi verò anno CIↃ IↃ CXIX, subjunctique operi ejus de triangulorum dimensione.

42. §. *Etiam anno* CIↃ IↃ CXII, *Mathesin in Bononiensi Academiâ publicè docebat Joannes Antonius Manginus. Edidit Theoricas planetarum novas, secundùm observationes Copernici; item tabulas secundorum mobilium; primum mobile; tabulas directionum; ephemerides ad annos quinquaginta; aliaque,*

de quibus in Geographis dicam.

43. §. *Anno* CIↃ IↃ CXII, *bene de Astrologia merebatur Christophorus Scheiner, Germanus, Societatis Jesu Theologus; qui sub nomine Apellis post tabulam latentis, ut aliorum judicia cognosceret, libellum edidit de maculis solaribus. Etiam alterum emisit de Sole elliptico.*

Labores ejus non minori legi fructu, quàm voluptate. Atque hic etiam est, qui primus Marte suo, ac sine Theseo, de Solaribus maculis scripsisse dicitur à Jos. Blancano *; nec gnarus fuisse, quid alii in eodem argumento tum temporis meditarentur.

* *In Chronologia Mathematicorum pag. 64.*

44. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVII, *claruit Redemtus Baranzanus Vercellensis: cujus exstat Οὐρανοσκοπία, sive universa cælorum doctrina: opus tamen Physicum magis, quàm Mathematicum.*

Redemtus is Sacerdos fuit Congregationis Clericorum Regularium S. Pauli. Annecii, Sabaudiæ civitate, in Academia Patrum Paulinorum, Mathesin, ac Philosophiam, docuit.

45. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVII, *magni nominis fuit Joannes Keplerus. Prodierat è schola Mæstlini, quem audiit Tubingæ. Primum Rodolphi imperatoris, exinde Matthiæ, tandem & Ferdinandi Cæs. Mathematicus fuit. Volumen condidit de motibus stellæ Martis. Etiam Optica Astrologica reliquit. Adhæc librum de Cometis. Nec non Ephemeridas. Item Tabulas Rudolfinas, & dissertationem de nuncio sidereo, atque alia. Præ ceteris verò laudatur Epitome Astronomiæ Copernicanæ.*

Quam perspicuâ methodo adornavit; & sic, ut illis, quæ priores dixerant, etiam admisceat nova. Constat verò libris VII; quorum tribus primis prosequitur doctrinam sphæricam; quos octennio edidit post librum de Martis stellâ; anno nempe CIↃ IↃ CXVII: tribus proximis theoricam planetarum exponit. Quorum quartum emisit quadriennio post sphæricam: uti anno pòst, quinctum, sextumque: imò & septimum; qui est de motu sphæræ octavæ; & pariter ad sphæricam, ac theoricam, pertinet.

46. §. *Anno* CIↃ IↃ CXX, *grande sibi nomen peperit Christophorus Longomontanus, Severini filius, Danus. Qui, postquam octennio vixisset integro cum Tychone Brahe, ejusque observationibus cælestibus interfuisset, plurimùm etiam præfuisset: Mathesin, in Academia patria, magnâ cum laude docuit. Quantus vir fuerit, ostendit ejus Astrologia Danica †.*

† *Excudêre Blauwii fratres Amstelodami an. 1640.*

Cujus pars prior sphæricam doctrinam libris duobus exponit. Ac, præmissâ doctrinâ de analysi triangulorum, cæli materiâ, & aliis, sphæræ ex circulis armillaribus structuram tradit libro primo: secundo autem usum ejusmodi sphæræ per varia problemata demonstrat. Pars verò posterior itidem libris duobus comprehendit theorias planetarum. Ac priori quidem, postquam descripsit mundum, secundùm triplicem hypothesin, veterem Ptolomæi, mediam Nicolai Copernici, recentem Tychonis Brahe: tractat de apparentibus stellarum fixarum motibus; item Solis,

& Lunæ, deque Eclipsibus, & aliis. Secundo autem theoricorum libro agit de motibus reliquorum quinque planetarum; idque secundùm triplicem illam hypothesin, quam dicebamus. Hisce, ab auctore eodem, accessit Astrologiæ Danicæ appendix de adscititiis cæli phænomenis; videlicet de stellis novis, & cometis. Obiit octogenario major anno CIↃ IↃCXLVII.

47. §. *Anno* CIↃ IↃCXXVIII, *nomen suum late diffundebat Guilielmus Janssonius Cæsius, sive Blaeu, Amstelodamensis, praclare de Rep. ac literis, meritus: partim in re Geographicâ, de qua inferius dicetur, partim in Astrologica. Nam vir hic ingenio, & judicio maximus, sphæris, globisque cælestibus, construendis, priorum omnium longe vicit industriam; sive accuratam spectes dimensionem, sive disparem globorum magnitudinem, qua in maximis tanta fuit, ut diameter pertingat ad pedes geometricos duos, ac dimidium. Et, quod non vulgaris, ac tralatitia est gloria, primus omnium duplicem fecit sphæram Copernicanam. Una est generalis, quâ oculis manibusque omnium subjiciebat dispositionem mundi; ubi Sol quiesceret in centro, circa eum Mercurii sphæra moveretur, circa illum sphæra Veneris; Luna verò, Terraque, inter orbem Veneris, & Martis, eclipticam annuo spatio percurrerent; supra sphæram Martis esset illa Iovis; uti ulterius sphæra Saturni; extima autem foret illa fixarum, ipsa etiam immobilis. Sphæra altera est particularis: ac proponit motum terra duplicem, diurnum circa axem suum, & annuum per eclipticam.*

Sanè ab Archimedis temporibus, usque ad nostra, nihil tale orbis conspexerat. Atque ubi primùm vidit, ductus est in admirationem viri. Hinc jam amari ille à maximis Mathematicis. Quod imprimis de Willebrordo Snellio, Adriano Metio, & tot aliis, possim dicere. Etiam Mathematicus egregius, Philippus Lansbergius, adspectabilis cæli typum, quem inseruit commentationibus suis de motu terræ diurno, & annuo, non alteri dicandum putavit, quàm, ut inscriptio habet, *Guilielmo Cæsio, editis Astronomicis globis, & tabulis Cosmographicis, viro clarissimo.* Non parum etiam gloriæ, artificum judicio, meruisse Blaeuwius censetur ingenti, ac pulcherrimo quadrante: qui Lugduni Batavorum conspicitur in turri, unde observationes fiunt Astronomicæ.

48. §. *Nec in hoc solo ingenium, doctrinaque Blaeuwii eluxit; sed etiam scriptis utilissimis: imprimis Institutione Astronomicâ bipartitâ. Priori parte scientiam hanc tradit secundum mentem Ptolomai, ex hypothesi terra quiescentis. Parte alterâ eam docet secundum sententiam Copernici, ex hypothesi terra mobilis.*

Patrio ipse sermone conscripsit: sed Latinè reddidit Martinus Hortentius, Mathesios, paucos ante annos, in hoc Amstelodamensium Lyceo Professor; de quo mox pluribus loquar.

49. §. *Quod si fata Blaeuwio longiorem concessissent vitam: multa etiam alia usûs maximi haberemus. Inter catera animo agitabat descriptionem Cæli in plano, qua* LX *ingentibus laminis comprehenderetur.*

Aliquarum delineationes adhuc videre est: unius etiam, stellis expressis; necdum tamen singulis ad finem perductis. Sed quod mors præveniens, non sivit facere optimum, & clarissimum lenem; id sperat septæltiorum filius eo patre dignissimus, Ioannes Blaeuwius, Iurisconsultus idem, atque Mathesios studiis, Geographiæ imprimis, & Astrologiæ, egregiè excultus.

50. §. *Anno* CIↃ IↃCXXX *praclarum per Germaniam, & terras alias, nomen fuit Wilhelmi Schickardi: cujus, inter catera, exstat ad Petrum Gassendum dissertatio de Mercurio sub Sole viso, & aliis novitatibus Vranicis.*

Tubingæ ea prodiit anno CIↃ IↃCXXXII. Vir fuit non Orientalibus modò literis, quas publicè in Tubingensi profitebatur Academia; sed Mathematicis etiam scientiis, excellens. Longeque plura ejus haberemus, nisi bonâ cum ætate magno malo publico mors eripuisset nobis ante annos circiter duodecim.

51. §. *Tum temporis quoque, ac multò item antè, Franekeræ in Frisia Mathesin publicè est professus Adrianus Metius Alcmarianus: Hic an.* CIↃ IↃCXXXI, *in lucem emisit Primum mobile; in quo de sphæra, planisphario, sive Astrolabio, triangulis sphæricis, tabulis Astronomicis, & loxodromicis, item lineamentis Geometricis.*

Biennio pòst emendatius hoc opus edidit Amstelodami Guilhelmus Blaeu. Atque idem Metius anno CIↃ IↃCXL, in Geometriæ suæ parte quinctâ, complexus est problemata Astronomica Geometricè delineata, & Arithmeticè resoluta; ut inscriptio præfert. Excudit Franekeræ Udalricus Balk anno CIↃ IↃCXL. Adriani hujus frater Iacobus Metius fuit, qui tubum Opticum, sive telescopium, invênit. Hujus ope in siderum doctrina plus scitur hodie, quàm omnis novit antiquitas. Atque, ob tam nobile inventum, hic etiam Iacobo Metio deberetur locus, si telescopii usum tam ad sidera, quàm ad alia in terris longè dissita, applicâsset. Metii igitur est, quòd ejus ope tam longè in terris distantia videamus: etiam, ut ajunt, literas, tribus passuum millibus dissitas. At non, quòd montes ejus ope in Luna cernamus majores nostris: quod ex umbris in Luna colligunt. Ut taceam de tot planetis, & stellis fixis. Nempe, ut dixi, ea est gloria Galilæi de Galilæis.

52. §. *Longum sit omnes nostri ævi, jam defunctos, referre. Interim vetus conjunctio non finit prateriri meum, dum viveret, in Academia Leidensi collegam, Wilebrordum Snellium Veteraquinatem.*

De quo sic Ismaël Bullialdus, Prolegomenis in Philolaicam Astronomiam: *Quis aut cogitatione profundior, aut sagacior in investigando, aut ad veritatis Mathematica perspicientiam acutior, & in problematis solvendis subtilior? Astronomia quoque operam dedit: &, nisi morte pramaturâ praventus fuisset, tantâ erat ingenii facilitate praditus, ut plurima deperdita in lucem revocare potuerit, & repertis quamplurima nova addere.* Inter alia anno CIↃ IↃCXIX, edidit descriptionem cometæ ejus, qui anno præeunte effulserat. Magnus omnino vir fuit: sed non suo pretio æstimatus à suis. Nempe iis ferè moribus nunc vivitur, ut vix aliud laudent, nisi quo ipsi valeant; cætera verò studia, ne minores habeantur ob inscitiam, per eos pedibus trahantur licet. De eo vidimus quoque cap. XVI, §. 35.

53. §. *Nec alterum omisero collegam: sed hunc in illustri Amstelodamensium Gymnasio. Is est Martinus Hortensius Delphensis, Mathesios in hac urbe, dum vita erat, professor: cujus exstat responsio ad ea, qua Keplerus, Cæsareus Mathematicus, prafixerat Ephemeridi anni* CIↃ IↃCXXIV. *Item dissertatio de Mercurio sub Sole viso, & Venere invisa; exarata ad Petrum Gassendum, Gallum, insignem Mathematicum, qui & ipse hoc argumentum tractârat.*

De-

Decessit Hortensius ante sexennium. Atque hæc dicta sunto de Astrologiæ parte μετεωρολογικῇ, quâ sphæricam doctrinam, & planetarum θεωρίας, contineri dicebamus: simul etiam de chronologia eorum, qui Astrologiæ scientiâ claruere: sed sic, ut nec omnes dicerem, qui fato concessere, quod nimis longi fuisset laboris: & eos præterirem, qui superstites forent. De his quoque jam plusculâ in chartas conjeci: at longè plura desidero. Puto, aliàs se melior de iis offeret agendi occasio.

CAP. XXXVIII.

DE ASTROLOGIÆ APOTELESMATICÆ, sive divinatricis, objecto, partitione, & aliquot scriptoribus.

1. §. *Nunc venio ad Astrologiam judiciariam, in qua de natura ejus disseram pluribus: de autoribus vero ejus, primo quasi digito attingere contentus ero; eo quod in scriptoribus τῆς μετεωρολογικῆς complures illorum etiam attigerim, qui partem alteram consignassent. Quoniam enim nonnulli utramque literis mandassent: eâdem operâ, & hujus, & illius partis scriptores complecti visum fuit. Pars ea, quæ nunc sequitur, Græcis dicitur ἀποτελεσματική; quia docet ἀποτελέσματα, sive effectus siderum.*

NEmpe ἀπὸ τοῦ ἀποτελεῖν, quod est rem perducere ad finem; qui Græcis τέλος. Ut idem sit ac *efficere*, vel *perficere*. Unde ἀποτελέσματα universè *effectus*; & particulatim, *effectus siderum*, secundùm Mathematicos. Quamobrem ἀποτελέσματα nihil aliud sunt, quam responsa astrologorum ex stellarum compositione, mutuoque adspectu, qui est in hora natali. Et hac de caussâ etiam ποιητικὴ vocatur; quasi dicas *effectricem*; quia exponit siderum effectus.

2. §. *Sed si rem ad vivum resecemus, omnis hæc doctrina, quatenus scientiæ nomen meretur, non Astronomiæ pars est; sed scientiæ naturalis. Fundamentum enim ejus sunt vires siderum in hæc inferiora; planetarum imprimis.*

Ubi duo attendimus; id quod agit, & in quod agit. Agunt sidera; idque lumine vel proprio, ut Sol; vel alieno, ut Luna. Ab utroque hoc lumine est ἀπόῤῥοια, sive defluxus: cujus vires variant pro situ, ac luce sideris. Agunt sidera in elementa, & inde conflata etiam corpora humana; ut quæ inde non solùm componantur in ortu suo; sed etiam alantur.

3. §. *Hæc manifestè Physicæ sunt considerationis. Nec fama, quæ docet, Mathematicus, sed Physicis rationibus, demonstrat. Qui vero Astrologiæ partem statuerunt, eò solùm moti sunt, quod indigeat Astronomiæ scientiâ, imprimis ejus calculo: propter quem & ipsa* Astrologiæ *sibi nomen vindicavit.*

Quæ etsi ita sint; vulgarem nihilominus opinionem sequar: deque hac non in Philosophia Naturali; sed in Mathematicis scientiis, nunc loquar.

4. §. *Partes Apotelesmatices sunt duæ: una εἰσαγωγικὴ*; quæ est de vocabulis artis, tabularum usu, & similibus: altera est οὐσιώδης †; quæ ex constitutione cæli, ac siderum, futura prædicit. Isagogice vel est canonica, vel thematica. Canonica planetarum, aliorumque siderum, naturas, & commixtiones, atque habitudines, expendit. Thematica docet ad tempus assignatum erigere cæli figuram inque eâ (quam etiam* thema, *vel* schema, *vocitant) observare tum duodecim cæli domicilia; tum inscripta iis sidera. Atque hac de iis; quæ rem in se considerant, non in ordine ad aliud. Posterior itidem bipartita. Una pars est τὸ προγνωστικὸν τῆς ἀστρολογίας: per quam non solum eclipses prædicimus; sed etiam ventum, pluviam, serenitatem, & tempestatem, inundationem, seminandi, plantandi, metendi tempus, sanitatem, morbos, dies criticos, aliaque, quæ similiter à caussis naturalibus dependent. Atque hæc satis ostendunt, quantus sit ejus artis usus rusticis in agricultura, nautis ratione mercatura, & medicis in morbis. Sed omnis hæc pars, ut dixi, potiùs videtur Physicæ accensenda.*

* *Introductoria.* † *Essentialis.*

Hujusmodi prognostica sunt apud Aratum, & Maronem primo Georgicon. Etiam huc pertinent prognostica de futuro anni statu ex Caniculæ ortu, quæ ex Georgicis Diophanis habes in Geoponicis Constantino Cæsari dicatis lib. I, cap. VIII: uti & alia ex aliis, eodem libro. Pluribus dixi de talibus libro II Theologiæ Gentilis, & Physicæ Christianæ cap. XXXV, & XLVIII.

5. §. *Altera pars Apotelesmaticæ καθολικῶς prædicit ex cæli constitutione, tum regionum, urbiumque; tum etiam hominum singulorum ingenia, studia, mores, ac fortunam.*

Est igitur partim universalis, quæ circa regionum, vel urbium, præcipue metropolitanarum, imperium, ac fata, occupatur: partim singularis, quæ ex cæli inspectione statuit de singulorum hominum naturâ, ac fortunâ.

6. §. *Priorem partem etiam dicere possumus πολιτικὴν; quia toti politiæ, integris puta civitatibus, totisque, imperiis, sua fata prænunciat.*

Ut quàm feliciter, & quamdiu Resp. sit duratura. Sic temporibus Constantini M. cùm is conderet Constantinopolin, Valens, nobilis ejus ætatis Mathematicus, ex cælesti themate, prædicebat fatum novæ urbis; ut auctor est Zonaras. Item Cedrenus, in anno Constantini vigesimo, quo Constantinopoleos urbem præfecit, Οὐάλεντα Ἀστρονόμον appellat*. Credo is est, cujus ex primo Floridorum libro quædam publicavit Joachimus Camerarius in Astrologicis veterum opusculis†. Ubi vocatur Vettius Valens Antiochenus. Similiterque antea è veteris Romæ natalibus fata ejus prædicebat L. Tarrutius Firmatus Mathematicus: de quo Cicero lib. II de Divinat. & Plutarchus in Romulo.

* *P. 233. edit. Basil.* † *Norimbergæ an. 1532.*

7. §. *Altera verò pars, quæ non ad hoc, illudve imperium, sed hunc, illumve hominem, restringitur, dici solet γενεθλιακή; quia consideret sidera γενέθλια, sive natalitia. Siquidem ex constitutione illâ siderum, quæ fuit tempore nativitatis, colligit de cujusque ingenio, ac naturâ: atque inde etiam prædicit de toto vitæ genere; sive quæ eventura sint universo vitæ curriculo: imo & quando, & cujusmodi mortis genere, quisque sit obiturus.*

Hinc, qui studium istoc genethliologiæ (sic appellat Vitruvius ‡) profitentur, Græcis γενεθλιαλόγοι, vocantur: Gellio* quoque *genethliaci*. Etiam κατ᾽ ἐξοχὴν *Astrologi* dicuntur, vel *Mathematici*: & a gente, quæ artem repeterit, *Chaldæi*. Quibuscum tamen de invento hoc certant Ægyptii. De his pluribus dixi Theologiæ gentilis, & Physiologiæ Christianæ, lib. II, cap. XLVII. Porrò aliqui Politicæ, & Genethliacæ, tertiam addunt partem, magis illi specialem, quam idcirco εἰδικωτάτην possis dicere. Tradit ea judicium de initiis operum, actionum, ægritudinum. Atque hæc è sideribus decernit de cujusque καταρχαῖς eventu.

‡ *Lib 9. cap. 7.* * *Lib 14. cap. 1.*

8. §. At-

8. §. *Atque hæc de partitione Apotelesmatica dicta sunto. Deinceps aliquot ejus scriptores excerpam. Περὶ μαντείας ἀστέρων condidit quatuor libros Apollonius Tyaneus:*

ut in vita ejus prodidit Philostratus lib. III, cap. XIII.

9. §. *Sed quandoquidem hoc volumen non exstat; videamus potius de iis, quæ supersunt. Uti est Ptolemai τετράβιβλος σύνταξις, sive quadripartita compositio, quæ scripta ad Syrum fratrem.*

Latinè primus reddidit doctissimus Leo Allatius*. Huic operi junge Porphyrii philosophi εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν τοῦ Πτολεμαίου: nec non anonymi, sive Procli, ut quidam putant, ἐξήγησιν εἰς τετράβιβλον τοῦ Πτολεμαίου. Utrumque hoc opus Græce, Latineque, Basileæ edidit Henricus Petri †.

* Græcè, Latineque Leidæ excusus ab Elsevirius an. 1635.
† Anno 1559.

10. §. *Item adi Ptolemai Centiloquium, sive centum enuntiata, vel sententias, ad eundem Syrum. Græce Καρπὸς ‡ inscribitur: idque ab ipso auctore. Nimirum, quia eo in libro indicat Ptolemæus, quis fructus ex Apotelesmaticis percipi possit.*

‡ Fructus.

Latinè reddidit Jovianus Pontanus, & commentario illustravit: uti & factum antea à Trapezuntio. Mirum verò a nonnullis putari Centiloquii opus non Ptolemæi esse; sed Hermetis. Quæ etiam opinio fuisse videtur Hieronymi Cardani ad lib. III Ptolemæi de Astrorum Judiciis textu III*. Sic enim scribit: *Secunda concordia est à Luna, & est Hermetis: ut etiam recitat Haly hic in commento. Ex quo patet, quòd etiam, judicio Haly, centiloquium sit Hermetis; & non Ptolemai: etsi postmodum, illud exponendo, mutaverit sententiam. Dicit ergo Hermes, &c.* Sanè extat, nescio cujus, Hermetis liber de Revolutionibus Nativitatum; sed solùm Latinè, inque, incerto interprete: editus verò ab Hieronymo Wolfio †: qui in præfatione hunc in modum loquitur: *Etsi, quis Hermes iste fuerit, ignoro, (τρισμέγιστον quidem illum, cui centum sententiæ Astrologicæ, haud scio quàm rectè, adscribuntur, non fuisse, persuasum habeo:) nec fuisse Græcum; sed alterius alicujus nationis, sive Arabem, sive Saracenum, ex multis ejus locis intelligi potest: tamen Latinæ conversionis vestigia eò me deducunt, ut hoc opus è Græco translatum esse credam, fide sanè optimâ, vel immodicâ potius religione: unde ipsa dictio alicubi, & obscurata, & prope contaminata est.*

* P. 457 edit. Lugdunensis an. 1555
† Basileæ excusus ab Henrico Petri anno 1559, una cum Porphyrii Isagoge in Ptolemæum.

11. §. *Utile etiam erit è Græcis consulere alios: sed longum fuerit omnes nunc referre.*

In his sunt excerpta ex Hephæstione Thebano, & veterum aliis, περὶ τῶν ιβ ζῳδίων ὀνομασίας, καὶ δυνάμεως ‡: & alter libellus, ὅτι * οἱ πλανώμενοι ἀστέρες ἐν ἑκάστῳ τῶν ζῳδίων σημαίνουσιν. Item Hermetis Trismegisti, ut quidem inscriptio habet, ἰατρομαθηματικὰ †, πρὸς Ἄμμωνα Αἰγύπτιον. Tria hæc opuscula Græcè cum tralatione suâ, uti & libellum de circulo Solari, primus edidit Joachimus Camerarius. Adde etiam Florida Vestii Valentis Antiocheni à Camerario edita. Sed nomen ei non *Vestius*, ut magni illius viri codex habuit; verùm *Vettius* fuit. Græcè autem scripsisse, arguit tum patria Antiochia; tum quòd Gesnerus priori tomo bibliothecæ referat, Valentis hujus ἀνθολογίαν, sive florilegium, Græce extare Romæ.

‡ De duodecim locorum, sive signorum appellationibus, ac viribus.
* Quid planetæ in unoquoque duodecim signorum cælestium significent.
† Medicandi ratio accommodata Astrologiæ, ad Ammonem Ægyptium.

12. §. *E Latinis adi potissimum Marci Manilii sphæram barbaricam, & Julii Firmici Materni Astronomicon libros VIII. Qui scriptores mutuo sibi allucent faces.*

De Manilio dixi opere de Poëtis Latinis. Quod ad Firmicum, is Constantini Magni, & liberorum ejus, temporibus vixit. Primus verò hujus artis patrocinium suscepit: sic tamen, ut callide negaret, imperatorum genesin esse astrologorum regulis subjectam. Satis verò frigide Firmicum laudat hujus scientiæ scientissimus Hieronymus Cardanus in quartum Ptolomæi, contextu LXXIV; ubi, commendato Ptolomæo, subjungit: *Quare dico cavendum esse ab omnibus aliis libris; nisi quis velit legere commentaria Haly, & Firmicum ob linguæ candorem, & memoriam vetustatis.* De Haly illo jam nunc dicam.

13. §. *Latinis addere possis Arabum nonnullos.*

Scio, quàm asperè de his sentiant Latinorum scriptorum plerique. Verùm multò alter Hieronymus Cardanus lib. II de Astrorum Judiciis ‡: *Sed hoc vitium tanta negligentia ob id solum nobis contingit, quod malumus videri, quam esse: quo cum caruerint Arabes, meritò digniores laude videntur. Atque eâ ratione maximè damnandi, qui illos tam impudenter insectantur; nisi quod illi præstare voluerint, ipsi re ipsa præstent. At verò, qui solum in eos inveihuntur, ut aliqui esse videantur; nonne illud Horatianum* manes Arabum jure objicient?*

‡ P. 355. edit. Lugdunensis an. 1555.
* Sat. 7. lib. 2.

Tu, cum sis, quod ego, & fortassis nequior, ultro
Insectere, velut melior? verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid si me stultior ipse
Quingentis empto drachmis deprehenderis?

Particulatim magis deinde subjungit: *Quandoquidem maxima laus fuerit Haly Rodoan, ea scripsisse temporibus illis infelicibus, linguaque tum rudi, quæ nostri cum tanta copia librorum, tam felici ævo, nec imitari, nedum æquare, potuerunt: Græcorum vero quisquis ille fuit, qui commentaria ea scripsit, nugacissimus, atque rudissimus, improbissimusque, tantum chartæ perdiderit: nec ullum alium videam, qui non plus præstet Grammaticum, quam Astrologum: meritò plus dicemus fuisse Arabibus sedulitatis, atque industriæ. Atque hujus, qualiscunque ad nos venerit, laboribus adjutum me plurimum, fateor; nec ullius alterius quoquam. Græcorum, & recentiorum, plus felicitatis, ambitionisque, ac nugarum.*

14. §. *Ex Arabibus imprimis se offert Albohazen Haly, filius Abenragelis; qui librum reliquit de astrorum judiciis, sive fatis stellarum.*

Diximus cap. XXXV, §. 17, quando vixerit, &, ut annis minimum I pòst, jussu Alphonsi X, Castellæ regis, cognomento Astronomi, (qui regnare anno cœpit CIↃ CCLII) ex Arabico Hispanicè, & ex Hispanico Latinè, redditus sit. De quo edoctus sum è proœmio Latini interpretis, quod sic sonat: *Hic est liber magnus, & completus, quem Haly, Abenragel filius, summus Astrologus, composuit de judiciis astrorum; quem Juda filius Musæ, præcepto domini Alphonsi Romanorum †, & Castellæ, Dei gratiâ regis illustris, transtulit de Arabico in maternum, videlicet Hispanicum, idioma. Et quem Ægidius de Tebaldis Parmensis, aulæ imperialis notarius, una cum Petro de Regio, ipsius aulæ protonotario, transtulit in Latinum.* Volumen hoc Venetiis prodiit anno CIↃ CCCC LXXXIII; atque iterum anno CIↃ IↃ III, recensente Bartholomæo Alten de Nusia Germano, artium, & Medicinæ, doctore: postmodo item Basileæ anno CIↃ IↃ L. Cardani de eo judicium jam vidimus ‡. Interim homo Arabs, inscitiâ Græci sermonis, sæpe non adsequitur Ptolomæi mentem. Longè eam meliùs perspexere Jovianus Pontanus, & Georgius Trapezuntius. Utcunque verò Haly, ignorantiâ Græcæ linguæ, subinde abeat à Ptolomæo: hoc tamen laudis habet, quòd tum quoque docere possit: ut qui multa ipse ingenio suo perspexerit.

† Erat ab Electoribus plerisque creatus imperator: sed non adiit imperium, quod dicitur Romanum.
‡ Superiori §.

Cap. XXXIX.

UTRUM APOTELESMATICÆ locus sit aliquis inter scientias Philosophô dignas, præsertim Christiano.

1. §. *Nec, hisce expositis, de Astrologia ἀποτελεσματικῇ manum tollo. Prius enim expedienda est gravis illa controversia, an etiam Astrologia hæc divinatrix inter scientias reponi mereatur: ac non potius pro vana debeat haberi, & Christiano indignâ. Breviter hac de re disserui alio in opere*. Nunc fusiùs ea deducam. Summa eò redit, hanc sive scientiam, sive artem, quatenus sideribus subjicit liberum arbitrium, & homini tribuit notitiam futurorum contingentium; multis nominibus vanitatis, imò impietatis, convinci. Ac primùm adversatur sacris literis.*

* *Lib. 2. de origine, & progressu idololatriæ, cap. 48.*

NAm Jesaiæ est cap. XLI, versf. 23: *Annunciate, quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dii estis vos.* Et cap. XLIV, versf. 25: *Ego sum Dominus irrita faciens signa divinorum, & hariolos in furorem vertens, convertens sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam faciens.* Et cap. XLVII, versf. 10 adversus Chaldæos, sive Astronomos, ait: *Sapientia tua, & scientia tua hæc, decepit te.* Posteaque versf. 12 habes: *Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tuâ; si fortè quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum: stent, & salvent te augures cæli, qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi.* Item Hierem. cap. X, versf. 2: *Juxta vias gentium nolite discere; & à signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt.* Salomon Eccles. cap. X, versf. 14: *Ignorat homo, quid ante se fuerit: & quid post se futurum sit, quis poterit indicare?*

2. §. *Nec ignoro, Astronomos è Scripturis pro divinatrice arte suâ adducere Dei verba initio Genes.* Fiant luminaria in firmamento cæli; & dividant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora.

Ubi signa intelligi futurorum eventuum, etiam judicium fuit Origenis; teste Eusebio lib. VI Præparationis Euangelicæ cap. IX.

3. §. *Sed non hìc intelliguntur signa eorum, quæ in vita hominibus contingent; verùm dierum, mensium, annorum, antiquè tempestatum, quatuorque anni Horarum, quarum vicibus res generantur, & conservantur.*

Nempe cùm dicit Deus, *sint in signa, & tempora,* sententia est, *sint in signa temporum.* Ut sit schema, quod Græcis ἓν διὰ δυοῖν, barbaris vulgò *Hendyadis* vocatur. Tempora verò propriè dicuntur ver, æstas, auctumnus, hyems: & è consequenti tempus seminandi, plantandi, metendi, vindemiandi, navigandi, &c. Quare nihil hæc ad prognostica Astrologiæ judiciariæ. Vide, quæ ad allata Mosis verba disserunt veteres, ac recentes interpretes.

4. §. *Hæc de SS. Scripturis. Quarum hanc esse mentem, quam diximus, adsentiunt quoque antiqui Patres.*

Vide Concilium Bracarense I cap. V, & Toletanum I in assertione Fidei contra Priscillianistas: item Partem II Decret. cap. XXIX primis V quæstionibus. Egregium Bardesanis Syri judicium, & alterum Origenis contra Astrologos, sive Chaldæos, invenies apud Eusebium lib. VI Præparationis Euangelicæ cap. VIII, & IX. Præterea accede Basilium homilia VI in Genesin, Chrysostomum in cap. II Matth. ac Gregorium Magnum ibidem: præcipuè Augustinum lib. II super Genesin ad literam, & lib. V de Civitate Dei cap. IV; ubi exemplo Jacob, & Esau, fatum Chaldaicum refellit. Adhæc cap. VI; idem diluit exemplo geminorum sui temporis: item cap. VII, ubi scitè admodum docet, ne in granis quidem eodem tempore seminatis sidera eundem præstare effectum; cùm alia intermantur rubigine, alia depopulentur aves, alia homines avellant. Hæc, inquit, si granorum ratio est, an putemus, plus posse sidera in homines, quibus liberum est arbitrium? Pluraque alia ibidem in hanc mentem legas. Adi* eundem quoque contra Faustum Manichæum l. II, cap. V, & in Euangelium Joannis tractatu VIII, ac in Psalm. VII circa finem. Pulcherrima etiam oratio est, quam habuit B. Augustinus in Mathematici cujusdam reconciliatione cum Ecclesia: ut apud eum videre est in Psal. LXI †: *Iste,* inquit, *ex Christiano, & fideli, pœnitens redit, & territus potestate Domini, convertitur ad misericordiam Domini. Seductus enim ab inimico, cum esset fidelis, diu Mathematicus fuit; seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum; qui dedit hominibus potestatem faciendi, quod bonum est, & non faciendi, quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus: & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars: & justum non faciebat Deus, sed Jupiter: & alia multa sacrilega non parva. Quàm multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quàm multi ab illo emerunt mendacium, quibus dicebamus:* Filii hominum, usque quò graves corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *Modò, sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum interitum: se aliquando à diabolo sensit illectum: convertitur ad Deum pœnitens.* Et aliquantò pòst: *Nostis in Actibus Apostolorum esse scriptum cap. XIX; quia multi perditi, id est, talium artium homines, & doctrinarum nefariarum sectatores, omnes codices suos ad Apostolos attulerunt: & incensi sunt libri tam multi, ut pertineret ad scriptorem æstimationem eorum facere, & summam pretii conscribere. Hoc utique propter gloriam Dei, ne tales etiam perditi desperarentur ab illo, qui novit quærere, quod perierat. Perierat ergo iste: nunc quæsitus, inventus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus; ut, illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam: sed quia talis est ars, in quâ exercitatus erat, quæ suspecta esset de mendacio, atque fallaciâ: dilatus est, ne tentaret: & aliquando tamen admissus est, ne periculosiùs tentaretur.* Hactenus magnus ille antistes Hipponensis.

† *P. 633. edit. Froben. an. 1556.*

Psal. 4. 2.

5. §. *Ratione etiam hæc scientia refellitur. Præcipuum Sanctorum Patrum argumentum est; quòd, si voluntas subjecta sit necessitati astrorum, pereat arbitrii libertas: quam qui negat, ut B. Hieronymus ait ‡, Catholicus non est.*

‡ *Ut & Hypognosticôn scriptor lib. 3.*

Passim hoc argumento pugnant Patres: quos secutus Thomas Aquinas libello de iudiciis astrorum ad fratrem Reginaldum: *Voluntas hominis non est subjecta necessitati astrorum. Alioquin periret liberum arbitrium: quo sublato, non imputarentur homini bona opera ad meritum, nec mala ad supplicium. Et ideo certissimè tenendum est cuilibet Christiano, quòd ea, quæ ex voluntate hominis dependent, qualia sunt humana opera, non ex necessitate astris subduntur. Et ideo dicit Jeremias cap. X: A signis cæli nolite metuere, quæ gentes timent.*

6. §. *Et si ex sideribus sciuntur hominibus eventura; vel illa ostendunt, ut caussa, vel ut signa, vel utroque modo. Verùm neutro id fit modo. Si, ut caussæ significarent; jam omnium malorum, quæ homines patrant, maxi-*

maximorum etiam scelerum, caussa forent. Nec modus placet, quo id fieri asserunt. Ajunt, sidera positura sua homini imprimere temperamentum, unde actiones, fortunaque omnis, dependeant. Atqui (ut mittam nunc, quod temperamentum educatione, vel corrigitur, vel corrumpitur,) siquid imprimatur à siderum situ, potius imprimitur seminis in conceptu, quam fœtus in partu.

Nec Astrologi hoc diffitentur: verùm agnoscunt, sciri non posse exactè tempus conceptûs; eoque esse recurrendum ad tempus nativitatis; quæ facilè à multis præsentibus observatur. Non jam contendero, quam proclivis hac parte in mulierculis sit error. Inquient, non artem tum falli; sed ex falsâ hypothesi falsum judicium ferri. Quare illud potiùs dicam, non esse nexum necessarium inter tempus conceptûs, & partûs. Aliæ aliis diutiùs gestant: & caussâ celerioris partûs sæpe est à gaudio inopinato, vel subito terrore. Etiam tempus partûs variat à diversâ corporis constitutione: quæ his faciliorem, illis difficiliorem partum facit: nativitatis verò momentis variatis, etiam variat horoscopus, ac pro eo judicium astrologi.

7. §. *Propterea alii sciri censent ex sideribus, non ut caussis, sed ut signis.*

Quam aliquorum fuisse sententiam, etiam Augustinus ait lib. v de Civitate Dei cap. 1. In iis Origenes fuit commentario in Genesin; teste Eusebio lib. vi Præparationis Evangelicæ: qui clarè hanc ejus mentem fuisse dicit; significare, quid eventurum sit, non quid efficiant. Atque eo fine adduxit Origenes librum, cui titulus, *Narratio Josephi*: in quo Jacob patriarcha filiis exponit singulis eventura; eaque se in tabulis legisse cælestibus ait. Similiter Origenis discipulus Plotinus libro, *Virùm stella aliquid efficiant.* Etiam Porphyrius de se narrat, cùm consilium cepisset interimendi sui; prævidisse id Plotinum è sideribus, atque à fœdo hoc facinore deterruisse. Multusque in tuenda illâ opinione est Julius Sirenius lib. de Fato cap. xxxv.

8. §. *Sed hæc sententia, inter alia, eo refellitur, quòd si sidera certò aliquid significent, necesse fuerit, & signum, & signatum habere, communem caussam superiorem: quomodo iris nec caussa, nec effectum est serenitatis; sed signum duntaxat. Atqui superior communis caussa alia adferri nequit, quàm Deus, vel angeli; qui si, movendo cælos, certas inscribant sideribus notas, unde futura omnia, quasi legendo, sciantur ab artis Astrologicæ peritis: unde, quæso, quid notæ illæ tam variarum rerum significent, homines didicere?*

Divinitus id revelatum ajunt Adamo, vel Enocho. Vel ab Angelo Raphaële eam edoctum Tobiam. Verùm ubi hoc Scriptura? aut quis hoc è sanctis Patribus? Quare vanissimorum est hominum commentum.

9. §. *Præterea scientia omnis subnixa est observatione singularium. At Astrologi non potuere ex simili stellarum positurà similem colligere eventum humanarum rerum; cùm, non dico semel, iterumque duntaxat, sed nunquam similis fuerit cælorum constitutio. Quippe orbis octavus nonnisi xxxvi annorum millibus cursum suum absolvit.*

Atque hoc argumento Phavorinus apud Gellium lib. xiv, cap. 1 refutat Genethliacos.

10. §. *Nec ignoro, Chaldæos prædicâsse, se annorum quadringentorum, & septuaginta millium, observationes habuisse monumentis comprehensas: ut est apud Ciceronem in primo, & secundo, de Divinatione. Verùm nihil eâ jactatione inanius, ac putidius esse, satis omnes vident. Sanè Simplicius, in secundum lib. Aristotelis de Cælo, solum scribit de duobus annorum millibus:*

ut quidem est in vulgatis Simplicii codd. Nam Henricus Savilius lectura secunda in Euclidem ait, in codice suo manuscripto esse unius, & triginta millium. Sed neque sic fuerit unquam eadem cæli positura; cùm minimùm ad hoc xxxvi millia requirantur. Imò quorundam ea magni nominis Mathematicorum opinio est, cælorum motus inter se esse incommensurabiles; eoque nec statui posse, quando eadem sit cælorum constitutio. Sed quid multis Chaldæos opus refellere, quando constat, si Hebræos Scripturæ codices sequamur, mundum necdum sex annorum millibus stetisse?

11. §. *Ex iis, quæ de Chaldæis diximus, etiam refellitur Ægyptiorum jactatio.*

De qua sic B. Augustinus lib. xviii de Civit. Dei cap. xl: *Frustra vanissima præsumtione garriunt quidam, dicentes, ex quo rationem siderum comprehendit Ægyptus, amplius, quàm centum annorum millia numerari. In quibus enim libris istum numerum collegerunt; qui non multùm ante annorum duo millia literas, magistrâ Iside, didicerunt? non enim parvus auctor est in historia Varro, qui hoc prodidit.* A Varrone tamen hac parte abiere alii: quorum aliqui ab Iside, usque ad Alexandrum M. annos numerant plures decies millenis: aliqui item paullò minùs, quàm ter & vicies mille; ut est apud Diodorum Siculum lib. 1. Sed neque sic una unquam fuerit cælestium siderum positura. Adhæc nihil vanius istac Ægyptiorum opinione. Sanè Manetho Sebennita, flamen Heliopolitanus, ante Alexandrum statuit dynastias unam, & triginta: atque eas imperâsse tradit annis quinquies millenis trecentis, & sexaginta quinque. Verùm ne ab orbe quidem condito, nedum ab diluvio, multoque minus ab Phelegi tempore, quando mundus divisus fuit, tantùm temporis effluxerat. Sanè à Phelego, usque ad Alexandrum Magnum, solùm anni sunt mille octingenti sexaginta. Unde verò sit, quòd Manethos etiam, qui se exscripsisse sua ex columnis Seriadicis, & monumentis aliis, gloriatur, tantopere in temporum ratione sit alucinatus, abunde expositum nobis lib. 1 de Theologia gentili, & Physicâ Christianâ, cap. xxviii.

12. §. *Et quomodo Astronomi ex siderum concursu scire valeant humanas actiones, cæterosque eventus, cùm iidem multa sidera ignorent?*

Quemadmodum arguit, quòd variis temporibus novæ sint stellæ conspectæ: ut illa tempore Hipparchi, de qua Plinius libro ii, cap. xxvi: item alia anni CIↃ IↃ LXXII: ut mittam cæteras, quæ etiam citra tubum Batavum conspici valuerunt. Tubo autem hoc, sive telescopio, plures deprehensi planetæ, pluresque stellæ fixæ.

13. §. *Nec tamen negamus, à cælo esse temperamentum; pro temperamento autem variare mores animi. Sed contendimus, cælum tantummodo esse caussam universalem: ut in ea eventus particulares non nisi indefinitè, & indeterminatè, contineantur. Adhæc volitio est libera: nec eam homo scit, antequam velit: nedum alius sciat, quæ sit alteri voluntas futura. Minimeque omnium præsciri possunt, quæ Deus agere decrevit. Quid enim nos possimus præscire Numinis decreta, qui nec possumus humana; ne eorum quidem, qui nobiscum degunt, atque etiam geniti à nobis, vel toro juncti una nobiscum facti sunt caro?*

Quare

Quare impietas est, omnium eorum, quæ contingunt etiam miraculo, vel magicis artibus, rationem ex sideribus adducere. Quale est, quòd scribit Haly, filius Abenragelis, se præsente, in Regiâ infantem recens natum, vix primi diei spatio completo, loqui cœpisse, ac manu signa fecisse: rege autem consternato supra modum, exclamasse, *Sum infeliciter natus ad prodendum regni amissionem, & gentis perniciem, ac desolationem.* Quibus enunciatis, concidere exanimis. Id retulere quidam evenisse ob conjunctionem Mercurii, Veneris, Iovis, & Martis. Alii tribuêre dæmoni Mercuriali. At si res ita contigit; cui dubium, quin nullæ naturales caussæ afferri possint, sed vel miraculum id à Deo factum sit, vel meræ diaboli fuerint præstigiæ?

14. §. *Mirum verò tam turpiter hac parte dedisse etiam se hominem Christianum, eumque doctissimum: Petrum dico Alliacensem, episcopum Cameracensem: qui in libro suo de Concordia historiæ, & astrologiæ divinatricis, etiam diluvium Noe, natalem Domini, & miracula ejusdem, omniaque prodigia, ex Astrologia hac præsciri, ac prædici potuisse, arbitratur.*

Valde etiam futile est fundamentum, quod arti isti ponit. Ait, ab initio mundi usque ad diluvium fluxisse annos CIↃCIↃXLII: à diluvio ad natalem Christi CIↃCIↃCIↃCII. His ita constitutis, totus est in eo, ut ostendat, quandocunque mirandum aliquid contigit in terris; etiam illustrem aliquam stellarum conjunctionem apparuisse in cælis. Atqui falsissimum est, quod sibi sumit de anno, vel diluvii, vel natalis Domini: nec levis est error, sed spississimus; in priori quidem numero annorum penè sexcentorum; in altero autem paullò pauciorum. Quid mirum? Omnino Cameracensis fuit Chronologiæ imperitissimus: ut vel arguit, quòd Arrianam hæresin cœpisse dicat anno Christi septingentesimo: quam verisimiliùs tum penè exstinctam dixisset. Ortam verò constat ferè initio seculi quarti.

15. §. *Denique etiam experientia Astronomis adversatur: cùm toties prædictiones eorum inanes, falsæque, sint compertæ.*

Cicero lib. II de Divinat. *Quid plura? quoties refelluntur Chaldæi! quam multa ego Pompejo, quàm multa Crasso, quàm multa huic ipsi Cæsari, à Chaldæis dicta memini; neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate, esse moriturum: ut mihi permirum videatur, quemquam exstare, qui etiam nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re, & eventis, refelli.* Seneca in ἀποκολοκυντώσει, sive ludo de morte Claudii, inducit Mercurium his verbis affantem Parcarum unam: *Patere Mathematicos aliquando verum dicere; qui illum, ex quo princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus, efferunt.*

16. §. *Verùm, inquiunt, complura memorantur exempla, ubi dictis eventus responderit.*

Ut in ipso Mirandulano Pico, vel Phœnice potiùs; qui hanc artem impugnare aggressus fuit ex artis ipsius principiis, idque occasione eâ, quòd tres Astrologi prædixissent, eum periturum anno ætatis XXXIII: quam prædictionem eventus comprobavit. Ac similia quædam exempla congerunt; ex quibus colligunt, alii quidem artem hanc esse in sese certissimam; artifices verò errare interdum; quia nullæ artes in hac vita perfectè sciantur, nedum illa sideralis: alii autem contenti sunt concludere, probabile aliquid inesse huic arti, ac solùm opus esse, ut in rebus tam difficilibus artifices sese contineant intra metas.

17. §. *De eo nostra hæc sententia est, posse aliquando ab hominibus vafris futura astutè prædici: posse etiam à non astutis prædici fortuitò; cùm mirum non sit, si vel artis nescius, totum diem assiduè manu jaculum, vel arcu sagittam mittens, aliquando tangat, ad quod collineaverat.*

Similiter Phavorinus apud Agellium lib. XIV, cap. I: *Non comprehensa, neque definita, neque percepta, dicunt; sed lubricâ, atque ambage usâ conjectatione nitentes, inter falsa, atque vera, pedetentim, quasi per tenebras, ingredientes eunt: & aut multa tentando incidunt repente imprudentes in veritatem; aut ipsorum, qui eos consulunt, multâ credulitate ducente, perveniunt callidè ad ea, quæ vera sunt: & idcirco videntur in præteritis rebus, quàm futuris, veritatem faciliùs imitari. Ista tamen omnia, quæ aut temerè, aut astutè, vera dicunt, præ cæteris, quæ mentiuntur, pars non sunt millesima.*

18. §. *Interdum item Mathematici verum quidem prædicunt, non arte, vel versutiâ suâ, vel fortuitò; sed diaboli indicio.*

Quæ beati etiam Augustini, ac Thomæ Aquinatis, sententia est. Thomæ verba sunt ista, opusculo de judiciis astrorum: *Diabolus, ut homines pertrahat in errorem, immiscet se operibus eorum Christianorum, qui judiciis astrorum utuntur. Et ideo Augustinus dicit II super Genes. ad literam: Fatendum est, quòd à Mathematicis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quod mentes humanæ nescientes patiuntur: quod tantum ad decipiendos homines fit spirituum immundorum, & seductorum operatione; quibus quædam vera de temporalibus nosse permittuntur. Et ideo dicit Augustinus de Doctrina Christiana, quòd hujusmodi observationes astrorum, referendæ sint ad quædam pacta cum dæmonibus habita. Est autem Christiano omnino vitandum, pactum, vel societatem, cum dæmonibus habere; secundùm illud Apostoli I Corinth. cap. X, Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Et ideo certò tenendum est, grave peccatum esse, circa ea, quæ ad voluntatem hominis pertinent, uti astrorum judiciis.*

19. §. *Interea ne dæmones quidem certò futura possunt prædicere; utcunque sciant, & quid homo decrevit; & quid ipsi statuerint, operari. Nam & homo subinde levi de caussâ sententiam mutat: & diaboli sæpe impediuntur, quo minùs possint, quod volunt: & Deus quædam interdum operatur præter naturæ ordinem.*

Ex quibus videre est, cur spiritus maligni sæpe sint mendaces; cùm vel maximè hoc agunt, ut sint veraces.

20. §. *Atque hæc de Astrologia judiciaria suffecerint pro instituto hujus loci. Plures si voles, ii, qui artem hanc impugnant, adeantur:*

Ut Joannes Satisberiensis lib. II Policratici cap. XIX, Hieronymus Savonarola opere egregio adversus Astrologiam divinatricem, Joannes Picus Mirandulanus libris de Prænotione, Antonius Bernardus Mirandulanus Monomachiæ lib. XXII, XXIII, & XXIV, Albertus Pighius Campensis adversus prognostica vulgaria libro tripartito ad Augustinum Niphum Sinuessanum *, Michael Medina lib. II de rectâ in Deum fide, Julius Cyrenius in libris de Fato, Joannes Lensæus Belliolanus oratione contra Genethliacorum superstitionem, Thomas Garzæus in universali Platea, Franciscus Vallesius de sacra Philosophia cap. XXXI, Petrus Gregorius Tolosanus in arte mirabili, Pererius lib. secundo in Genesin: atque idem tres condidit libros adversus

* Edidit H. Stephanus senior an. 1518.

versus fallaces, & superstitiosas artes; videlicet Magiæ, Oniroctitices, & Astrologiæ judiciariæ. Adhæc consulantur Possevinus in bibliotheca selecta, Georgius Ragusæus Venetus libro de divinatione, Joannes Nicius Erythræus epistolâ XII, ad Equitem Gasparem Cælium lib. XII, & alii. E quibus unius verba promam; quia studium hoc commendârit, magnique fecerit. Est is Joannes Ant. Maginus; cujus hæc verba in Isagoge Astrologica Tract. 1, cap. 1: *Non mirum videri debet, si Albumassar cum tota vetustate, nec non Esiuidus, cum plerisque aliis recentioribus scriptoribus, de hac scientia, quam sibi, & intelligentius, reservavit Deus, tam stolide, & tenebricosè, pertractârint.* De universâ verò Astrologia, quam sic extollit, & prædicat, ista subdit: *Quamquam Chaldæi, Arabes, & Judæi, talesque inculti Auctores, qui, æquo divinandi cupidiores, eam amplificare volentes, multa inania deliramenta illi immiscuerunt; ut putasortes, seu rerum partes, decurias, seu signorum facies; & simulachra, quæ cum his cooriri dicunt; duodenarias, novenarias, fridarias, gradus lucidos, tenebricosos, fumosos, vacuos, masculinos, femininos, horas planetis adsignatas, & alia. Quinimo non solùm hæc principia falsò sunt commenti: verùm integros etiam tractatus, ut de interrogationibus, imaginibus, &, majori ex parte, de electionibus, absque ullo naturali fundamento: compilaverunt; quam quidem Arabum superstitiosam barbariem permulti, tum præteriti seculi, tum ætatis nostræ, viri (taceo hos, qui veram scientiæ semitam sequuntur) ob quandam facilitatem ineptè sectando, in multos, maximosque errores incurrerunt; ita ut non solùm à vulgo irrideantur, à prudentibus reprehendantur, sed non immeritò etiam exosi, & suspecti, ab Ecclesia Catholica habeantur.*

CAP. XL.

DE CHRONOLOGIA.

1. §. *Ad Astrologiam reducitur non modò* Προγνωστικὴ ἀστρολογίας, *de quo cap. præcedenti satis diximus: sed etiam* Χρονολογία, *quæ est temporum doctrina, sive scientia.*

Vidimus de Chronologia pleraque libro de Philologia cap. XII: nempe quatenus Historia, cujus oculus est Chronologia, pars est Philologiæ. Nunc de ea agendum, quatenus dependet, tum à numerorum scientia, tum præcipuè à doctrina motuum cælestium. Sideralis enim scientia probat, quæ statuit. Inde Philologia accipit conclusiones; utcumque caussas sæpe ignoret. Nempe duo hic attendimus; materiam, & formam. Materia sunt res gestæ: quam Chronologus accipit ab Historico. Forma est temporis ex certis indiciis demonstratio: quam historicus discit à Chronologo. Historicus fusè exsequitur rei gestæ caussam, modum, & ordinem; eoque laudatior est, quo id magis stylo fecerit historico. Sed probationes temporum præterit; vel eas solùm delibat, idque raro. Quippe ferè sufficit ei τὸ ὅτι*: τὸ διότι† Chronologo relinquit. Chronologus igitur tantummodo tangit res gestas; quia fusiùs eas peti vult ex historicis: verùm subtiliter, & enucleatè, inquirit in temporum rationem; ut huc pertineant ἀποδείξεις ἀστρολογικαί‡.

* *Probatio, quod res sit.*
† *Demonstrationem, quare res sit.*
‡ *Demonstrationes Astrologicæ.*

2. §. Χρονολογίαν *esse scientiam, dubium non est. Tam enim est temporis doctrina per caussas, quàm rerum aliarum. Nec vile id putandum, circa quod versatur; cum nihil sit tempore præstantius: ut quod originem ducat è cælo; saltem ex ejus motu, & conversione, cognoscatur.*

Sed ut tempore nihil excellentius, ita quoque nihil eo est perceptu difficilius: quia omnes quidem tempus capimus animo: verùm quid illud sit, explicare verbis non possumus, ut ait B. Augustinus Confessionum lib. XI, cap. XXV. Dixeris, ejus quidem esse scientiam: sed illam ad Physicum pertinere: quomodo Aristotelem videmus de tempore tractare in quinctò φυσικῆς ἀκροάσεως. Huic rei nullo negotio occurret, qui sciat, tempus ad diversas pertinere disciplinas pro diversâ considerandi formâ. A philosopho naturali attenditur, quia sit universalis corporum omnium naturalium affectio. Ad Astrologum, quoniam numerus, & mensura secundùm prius, & posterius, ex corporum cælestium motu indagatur. Ad Chronologum, quatenus accommodatur ad usus humanos, ac civiles, quibus præscribitur, tanquam actionum forma, ac regula; sicut ex popularibus etiam fastis videmus.

3. §. *Esse verò hanc scientiam mixtæ Mathesios partem, non obscure ex eo dilucet, quod Mathesis in dimetiendo consistat; Astrologia autem dimetiatur durationem rei: ut aliæ mixtæ Mathesios partes, vel qualitatem alicujus corporis mensurant, vel ipsum corpus. Particulatim verò est* ὑπάλληλος*, tum Arithmeticæ; sine qua annos, ejusque partes, non possumus computare: tum Astronomiæ; quia hæc cælestes motûs docet; motûs verò isti disponunt annos cælestes, & tempora historiarum signant, quæ Chronologia aperit.*

* *Subordinata.*

Exemplo res planior fiet. Chronologi est exponere, quando capta sit Constantinopolis. Mirum in re tam illustri sic variare historicos. Sed bene est, quòd constat ex iis, incidere id tempus in XXIX diem Maji, feriam III, quæ Martis dicitur. Quod fuit anno Christi CIↃCCCCLIII. Ita ex feria hebdomadis etiam tempus, quo Muhammedes Constantinopolin cepit, colligit Scaliger: cui hac parte adsentit Gordonus. Accipe & alterum exemplum. Helgaldus, sive Helgaudus, Floriacensis monachus, in vita Rotbertii, sive Roberti Pii, Gallorum Regis, sic de morte ejus scribit: *Ante suum sanctissimum obitum, qui XIII Kal. Augusti exstitit, die passionis Apostolorum Sanctorum, Sol ad similitudinem quartæ Lunæ, subtractis radiis, fuscatus apparuit in toto mundo, horâ diei sextâ pallescens super homines. Quorum visus ita obnubilavit, ut nullus alium recognosceret; donec quoddam recognoscendi transiret spatium. Quid autem portenderit: in proximo patuit; cùm nil nobis miserius aluit†, quàm de suâ morte dolorem intolerabilem, reliquerit. A die enim sancti Petri ad sui sanctissimi transitûs diem XX, & unus dies, supputantur.* Hæc ille ad annum Christi CIↃXXXII. Ac similiter legas in fragmentis Historiæ Francorum Helgaldo, & Glabro, appensis. Sed audiamus Cæsarem Baronium ad an. sequentem: *Cùm Helgaldus affirmet, eo anno esse defunctum, quo contigit Solis eclipsis III Kal. Julii, ipsâ die natali Petri & Pauli, horâ sextâ diei, XXI die ab eâdem eclipsi XIII Kalend. Augusti: dubitandi nullus remanet locus, hoc anno (CIↃXXXIII,) & non superiori, eundem regem ex hac vitâ migrâsse. Etenim hoc anno millesimo trigesimo tertio factum est novilunium III Kalend. Julii: anno verò superiori millesimo trigesimo secundo factum est novilunium IV Idus Junii. Itaque eclipsin non anno superiori; sed præsenti, oportuit contigisse.*

† *Ita est in editione Francisci du Chesne Tom. 4 scriptorum Histor. Franc. p. 77. Sed, puto, pro aluit, rescribendum, aliud.*

4. §. *Atque hinc etiam liquet, quantus Chronologo Astronomicarum sit tabularum usus, ad annum unum ab alio discernendum.*

Nec enim omnes, qui Astrologiam didicerunt, usque adeò in hac scientia sunt subacti, ut per se motûs videant cælestes. Ad tabulas igitur Astrologicas recurrunt. Nec inficior, dissentire tabulas; cum priores emendârit Ptolomæus, Ptolomæum Alfraganus, Alfraganum Alfonsus, Alfonsum juniores. Verùm non tacito eruditorum consensu convenit, haberi nunc tabulas certiores, quàm olim. Haut nego, posse & deinceps incrementum hujus scientiæ fieri. Sed enim, ut in temporum minutiis scrupulus aliquis porrò supersit; ratio tamen in majoribus constabit.

stabit. Unde illi, qui Mathematicas tabulas culpant, ut vanas, & fallaces; ipsi tamen hisce utuntur: sicut inter alios Salianus in Annalibus anno Christi XXXIV numer. XXXVIII; ubi eclipsin Lunarem, quam veteres ajunt contigisse Æmilio II, & Crasso coss. Nonis Septembribus, nihilominus, compulsus argumento, revocat ad XXI Julii. Etiam Gordonus Tom. I. Chron. cap. XVIII, & XIX, non dubitat affirmare, nullas hactenus editas esse tabulas, ex quibus de veris stellarum motibus certò aliquid statui queat. Et tamen non veretur calculum adjicere Scaligeri sententiæ de tempore captæ Constantinopolis, idque solùm ob harunce tabularum fidem. Poteram alios allegare complures: sed sufficerit audire de hoc argumento dissentientem Petavium lib. VII de Doctrina Temporum cap. VII: *Est ea res Chronologia necessaria penitus; cujus ope, atque ductu, velut Ariadnei fili, ex innumeris sese quæstionum ambagibus expediet; ac vel errorem, vel quod errore turpius est, doctrinæ suæ conflictum, contrarietatemque, vitabit. Quibus incommodis duobus carere illius Chronologia non potest, qui hac velut hospitali tesserâ destitutus, per longinqua tempora peregrinari induxerit.*

5. §. *Chronologiæ maximus est fructus ad intelligendam sacram Scripturam. Siquidem in prædictionibus prophetarum sine hac Cimmeriæ sunt tenebræ: ut liquet ex hebdomadibus Danielis, & Apocalypsi. Præterea sine hac conciliare non possumus plurima, quæ in temporibus pugnare videntur. Unde scrupulus injici possit mentibus humanis, quasi secum pugnent; eoque fundamentum, cui innititur fides nostra, planè fit incertum.*

Hac de re ita Joannes Funccius, epistolâ ad Albertum, Marchionem Brandenburgicum, quâ Chronologiam suam illi dicavit: *His adde, quàm sint hæc studia non dicam utilia, sed potiùs necessaria, ad confirmandas conscientias adversùs insperatos Satanæ insultus: qui, cùm altâ viâ pios absterrere nequit, totum fundamentum evellere conatur, suggerendo: Quid si Scriptura te seducat? Hæc enim tentatione (Deus novit, quod non mentior) me, ut hoc onus in hac fabricanda Chronologia susciperem, inprimis vel invitum compulit. Nam cùm primùm ad Theologiæ studium animum appulissem; confestim me aggressus est hujusmodi sollicitare versutiis: nempe sacras historias mundi, quæ tamen à prudentissimis omnium seculorum viris conscriptæ sint, nullum omnino habere testimonium: ideo certitudinem earum vacillare. Atque hujusmodi technas confirmare conabatur maximè temporum διαφωνία*: Nam cùm Scripturaiis cum historiis, quod ad tempora, non convenirent (ut primo adspectu videbatur:) vanam esse fiduciam arguebat, quæ tam incertis niteretur.* Ipse etiam in homines incidi, cætera eruditos, sed in temporum doctrina parum versatos: qui non ob aliud æquè veritatem Scripturæ in dubium vocarent, quàm quòd tempora in iis non satis viderentur consentire. Quò tam noxiam iis opinionem evellerem; jussi, ut in medium adferrent, quæ putarent discrepare. Equidem conciliando ἐναντιοφανῆ †, singulis, ut debui, occurri. Videre tandem & inscitiam suam, & chronologiæ necessitatem. Mihi verò perjucundum fuit, quòd tam bona opera nec mihi, nec illis, periisset.

* *Discrepantia.*

† *Quæ viderentur occurri.*

6. §. *Nec sacræ modò historiæ Chronologia utilis est, ac necessaria; sed etiam externæ, quam vulgò profanam, imperitiores præcipuè, appellant. Necessitas hæc vel ex eo elucet, quod, quoties aliquid narratur, mox feratur animus ad cogitationem, ubi, & quando, illud gestum sit: nec satis rem nobis intelligere videmur, nisi utrumque horum pariter assequamur: præcipuè quid prius, quid posterius, contigerit. Ut omnino omnis historia, nisi temporum serie dirigatur, obscura sit, ac mutila.*

Quâ de re sic Gerardus Mercator *: *Chronologia est veluti prima historiæ adumbratio, & rudis quædam imago: in qua primariæ partes juxta magnitudinem, situm, & proportionem, disponuntur; quas deinde perpoliens historia, totam imaginem perficit; ut, sine Chronologia, confusa membrorum congeries, & monstrum planè fiat historia.* Hoc dicere de Turcorum narrationibus plurimis possumus; in quibus mira est ἀνιστορησία †. Nam neque temporum, neque ætatum, habent rationem; omnesque historias miscent, & confundunt, ut ait Augerus Busbequius epist. I.

* *Epistola ad Lectorem, quam Chronologiæ suæ præmisit.*

† *Historiarum ignoratio.*

7. §. *Denique, ut dictum etiam, cùm de Astrologia ageremus* ‡; *in festis Ecclesiæ mobilibus, in mercantium commerciis, imò in universa vita civili; nisi certa præscribatur temporis norma, ac regula; omnia erunt confusa, & incerta.*

‡ *Cap 19. §. 3. & 6.*

Liquet hoc ex enormi illâ anni ratione, quæ fuit, antequam Julius Cæsar, ut Pontifex Maximus, (pontificibus enim Romæ commissa erat cura intercalationis, sicut apud Athenienses Hierophantis) annum, Sosigenis Ægyptii operâ, emendaret. Hiberni quippe menses occuparant auctumnalium locum: auctumnales æstatis, æstivi veris, verni hyemis; ut alibi * dictum. Quò tandem hæc res abiisset, nisi ut in æstate hiemem, hieme æstatem haberemus?

* *Cap 35. §. 3.*

8. §. *Dividitur Chronologia sic universè dicta in Computatricem, & eam quæ pressiùs Chronologiæ nomen obtinet. Hæ partes eo differunt, quod prior non solùm computet tempus præteritum, sed etiam futurum: ut quando sit futurum pascha, & similia ad Ecclesiæ computum pertinentia. At posterior solùm est temporis præteriti. Prior est ὑπάλληλος † Arithmeticæ; altera Astrologiæ.*

† *Subalternata.*

Arithmeticis enim debet notitiam cyclorum Solis, & Lunæ, aurei numeri, & epactæ. Ubi ex numerorum principiis, & caussis, ratio petitur. Ab Astrologia autem ista accipit: redire Solem ad eundem locum post CCCLXV dies, & minùs quartâ diei parte. Etsi cursus Solis sit æqualis, inæqualem tamen videri nobis; cùm majus sit intervallum ab æquinoctio verno ad auctumnale, quàm contra: & hujus rei caussam esse, quòd Solem conspiciamus è centro alieno. Lunam assequi Solem exactis diebus XXIX, horis XII, scrupulis 44′, 3″. Solarem fieri eclipsin in novilunio: sed Lunarem in plenilunio. Atque id genus compluria. Possis verò & hanc partem, quam laxè *computatricem* vocabamus, dividere cum aliis in eam, quæ strictiùs *Supputatrix* dicitur, & illam, quæ *Computus* vocatur. Prior ipsa ad certum tempus supputat, sive colligit, loca siderum errantium, fixorumque. Atque hinc Ephemeridibus est origo, & aliis tabulis Astronomicis. Estque vel *Geometrica*, quæ triangulorum calculum adhibet: vel *tabularis*, quæ tabularum jam antè compositarum compendio utitur. Posterior verò, quam *Computum* nominant, dispescitur in Astronomicum, Politicum, & Ecclesiasticum. *Astronomicus* est numerus motûs cælestis, ratione primi mobilis, vel secundorum mobilium, vel ex primo secundoque, pluribusve secundis mixtus. Ut huc pertineant annus Solaris, Lunaris, vel alterius planetæ, aut sideris. *Politicus* est norma, quâ unaquæque gens rerum durationem ad imitationem temporis cælestis numerat, ac mensurat. Estque vel simplex, sive unius periodi; ut dies, mensis lunaris, solaris: vel multiplex, sive plurium periodorum, ut hebdomas, annus Lunaris, lustrum, cyclus. Initium verò capimus à facto quopiam illustri: ut, orbe creato, diluvio, peregrinatione Abrahæ, ingressu in terram Canaan, templo Salomonis exstructo, vel diruto, conditâ Româ, Consulibus, monarchiâ Cæsaris, nato Christo &c. *Ecclesiasticus* est Calendarii, quo Christiani dirigunt festa mobilia, ac fixa: estque vel vetus, qui à

Julio Cæsare, & Patribus Concilii Niceni, originem cepit: vel novus, cujus initium est à Gregorio XIII.

9. §. *Quæ pressiùs* χρονολογία *vocatur, dispescitur in* εἰσαγωγικὴν *, *&* ἱστορικὴν †. *Prior exponit* τὰ τεχνικὰ ‡, *quæ sunt doctrinæ Chronologicæ elementa. Posterior tractat* τὰ ἱστορούμενα *: *ut quæ sua rebus gestis tempora ex cælestibus adaptet indiciis.*

* Introductionem. † Magis propriè ita dictam. ‡ Artis vocabula. * Res memoriæ proditas.

Ad priorem igitur partem pertinet de varia annorum apud varias gentes ratione; ut de anno Lunari, & Solari, de mensibus Atticis, de periodo Calippicâ, de anno Nabonassari, Juliano, Muhammedico, & aliis id genus multis. Ad posteriorem refertur, quamdiu Judices in Israele imperarint, quamdiu à Cyri initio durarit imperium Persicum, unde incipiant LXX hebdomades Danielis, quota Olympiade, & quo anno ejus, condita sit Roma, quibus consulibus natus sit Christus, similiaque alia.

10. §. *Posteriori parte agitur de temporibus, vel collectim; ut cùm priùs anni unius imperii referuntur, inde alterius, tum aliùs, atque ita porrò: vel per annos extensos; ut quando res variorum imperiorum inter se comparantur.*

Idem voluit Anianus, vetus monachus Ægyptius: juxta quem bifariam instituitur Chronologia, καθ' ὁμάδας † χρόνων, vel κατὰ πλάτος ‡. Prior modus, puta ille per annos collectos, omnia omnium gesta conjicit in unum temporis intervallum. Atque ita Eusebius, Africani exemplo, priorem scripsit Chronicorum librum; qui est παντοδαπὴ ἱστορία *. Pleniusque ea, addo & certius, ex Scaligeri canonum Isagoge cognoscitur. Alter modus illa, quæ in genere, καὶ ἀνακεφαλαιωδῶς †, digerit per ἁπλᾶ ἔτη ‡, sive per plenam annorum omnium expansionem, & mutuam epocharum, rerumque à diversis gentibus gestarum, comparationem. Nam & annos cum annis, archontes cum consulibus, reges cum Cæsaribus, externa cum vernaculis confert. Eumque modum Eusebius init in posteriori Chronicorum libro.

† Per collectionem annorum. ‡ Secundùm latitudinem suam. * Omnigena historia. † Per recapitulationem, sive summa rerum fastigia persequendo. ‡ Annos simplices.

Cap. XLI.

De temporibus Christianorum, qui ipsi de temporibus scripserunt: usque ad annum Christi CIↃ IↃ.

1. §. *Sequitur, ut Chronologorum* χρονολογίαν *contexamus; tam eorum, qui à Barbaris* computistæ *vocantur; quam qui, vocabulo strictius accepto, Chronologorum nomen possident. De gentilibus tamen nunc non loquar: sed petere eos licebit ex utroque volumine nostro de historicis Græcis, & Latinis. Contentus igitur ero Christianis; qui soli mundi natalem, & antiquissima tempora, noverunt, eoque pleniùs, certiusque tempora omnia tractârunt. Multos interim, ac multa prætereo; quia jam ea exposueram in historicorum historiâ.*

Nec est, quòd aliquis dicat, si inter historicos sit Chronologis locus; non posse eos, nec debere huc referri. Cùm enim Chronologiam definimus historiam temporum: duo dicimus; eam esse historiam quandam, ut ideo Chronologi rectè in historicis memorentur; & esse non quamvis historiam, sed illam temporum; quatenus nempe numerat motus cælestes, ut secundùm eos digerantur res gestæ: quod Mathematicæ est considerationis; ut ad Mathematicorum quoque historiam Chronologi pertineant.

2. §. *Sub Alexandro Severo, anno Christi CCXX, pietate, ac doctrinâ, illustris fuit Hippolytus martyr, Arabum metropolitanus: qui reliquit temporum canones, & ἑκκαιδεκαετηρίδα * Paschalem.*

* Decemsexennalem circulum.

Primus Computatorum de cyclo paschali aliquid tentavit; quem secuti postea alii. Enumerat eos Isidorus Hispalensis lib. VI Originum cap. XVII: *Paschalem cyclum Hippolytus episcopus, temporibus Alexandri Imperatoris, primus conscripsit. Post quem probatissimi autores Eusebius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atque Victorinus ‡, amplificatis ejusdem festivitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cujus quidem rationem beatissimus Cyrillus, Alexandrinæ urbis episcopus, in XCV annos per quinquies XIX calculans, quoto calendas, vel Luna, debeat paschalis solemnitas celebrari, summa brevitate notavit.* Horum ætatem, aliorumque, deinceps afferemus. De Hippolyto autem plura si voles, adi, quæ diximus lib. IV de Historicis Græcis cap. I.

‡ Al. codd. Victorius. Et versus, ut deinceps liquebit.

3. §. *Sub eodem Alexandro Cæs. ex Chronologis Christianis, qui quidem res gestas digesserint, antiquissimus censenaus Julius Africanus; quem in Chronicis suis exscribere Eusebius Cæsariensis solet.*

Diximus de eo lib. II Historiæ Historicorum Græcorum cap. XV. Trithemius ait, alia etiam multa literis signasse, in his, de Pascha: sed vidisse negat: nec scio, qui operis ejus fecerit mentionem.

4. §. *Anno CCL grandis existimationis erat Dionysius Alexandrinus, Cypriani æqualis, episcopatu prior, morte posterior. Hic complures de Pascha, suo tempore celebrando, epistolas exaravit.*

Obiit XII anno Gallieni imperatoris. Vide B. Hieronymum in scriptoribus Ecclesiasticis.

5. §. *Eusebius Pamphili, Cæsariensis episcopus, claruit temporibus Constantini M. ac liberorum. Hic Chronicos omnimodæ historiæ Canonas duobus reliquit libris. At perperam creditur auctor cycli novennalis.*

Quem ad errorem præivit Beda libro de ratione temporum cap. XLII. Possevinus verò in Apparatu arbitratur, eo deceptum, quòd Eusebius librum quendam de Paschate obtulerit Cæsari Constantino. Verùm de cyclo paschali scripsisse, sed post alios; cognoscimus ex Isidori verbis superiùs allatis. Fusius de Eusebio hoc dixi lib. II de Historicis Græcis cap. XVII.

6. §. *Sub Theodosio seniore, imperatoris hujus jussu, cyclum Paschalem ordinavit Theophilus, episcopus Alexandrinus. Ejus tres supersunt epistolæ Paschales, interprete B. Hieronymo.*

Solet verò quotannis ejusmodi epistolas exarare: ut constat ex Synesii epist. IX. Etiam adversus Origenem scripsit, & alia quædam. Vide Hieronymi epistolam ad hunc Theophilum, & apologiâ secundâ adversus Rufinum. Item Gennadium in Catalogo. Joannes Damascenus lib. III de Imaginibus culpat eum, quòd non esset passus Chrysostomi nomen recitari in Ecclesia. At, ut optimum, sanctæque memoriæ præsulem, laudat Leo Magnus epist. LII ad episcopos Galliæ scriptâ, & LXIV, quæ est ad Marcianum Augustum.

7. §. *Sub Arcadio Cæsare, Theodosii M. filio, in pretio fuere duo monachi Ægyptii; Anianus, qui exemplo Eusebii, Chronologiam condidit; & Panodorus,*

dorus, qui ad exactiorem Chronologiam adtulit scientiam Astrologiæ.

Vide de his nostram historicorum Græcorum historiam lib. II, cap. XX.

8. §. *Cyrillus, episcopus Alexandrinus, anno Christi* CCCCXXXI *præses fuit in Synodo œcumenicâ Ephesinâ. Scripsit inter tot alia de Cyclo Paschali.*

Auctor Isidorus Hispalensis lib. VI Originum cap. XVII, & ex eo Sigebertus Gemblacensis: *Cyrillus, episcopus Alexandrinus, Cyclos quinque decemnovennalium cyclorum scripsit; qui faciunt annos* XCV: *in quibus primus, & ultimus Pascha terminus, invenitur: sed neque tamen in eo tota Paschæ varietas terminatur.*

9. §. *Anno* CCCCLX *effulsit insigne sidus Prosperi Aquitanici: qui inter cætera reliquit Cyclum Paschalem.*

Liquet hoc ex verbis Gennadii de Victorini Aquitanici cyclo; quæ inferius adducam: item ex Isidori Hispalensis verbis superiùs allatis. Plura de Prospero si voles, adi, quæ dixi, Historiæ Pelagianæ lib. I, cap. XVIII, lib. II de Historicis Latinis cap. XVII.

10. §. *Anno* CCCCLXV *claruit Victorinus, natione Aquitanicus; quem nonnulli, & ut puto, rectiùs,* Victorium *appellant. Romam is, ob Astrologiæ peritiam, ab Hilaro Papa vocatus fuit, ad calendarium corrigendum.*

Gennadius in Catalogo cap. XXXVIII: *Victorinus, natione Aquitanicus, calculator Scripturarum, invitatus à S. Hilaro, Urbis Romæ episcopo, composuit Paschalem cursum indagatione cautissimâ post quatuor priores, qui composuerunt: id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, & Prosperum: & protendit annorum seriem usque ad annum quingentesimum trigesimum secundum; ita ut quingentesimo tertio anno Paschalis reincipiat solemnitas eodem mense, & die; eâdem & Lunâ, quâ primum passio, ac resurrectio Domini, facta est.* Meminit etiam Isidorus Hispalensis, cujus verba superiùs adduxi §. 2: item Marianus Scotus ad an. CCCCLXIII. Beda, ut mox dicam, & ex eo Sigebertus Gembl. cap. XX, referunt, ut Victorini hujus cyclum refutârit Victor Capuanus.

11. §. *Desitis quoque imperatoribus Occidentis, non defuere, qui, in ratione temporum, industria plurimum collocarent. In his fuit sub Justino, & Justiniano Cæsaribus, Dionysius Abbas Romanus, cognomento Exiguus.*

Qui anno Christi IↃXXVI exarabat cyclum suum Paschalem; vel potiùs emendabat cyclum Victorini, sive, ut in aliis est codicibus, Victorii: quemadmodum antea Victorius castigârat cyclum Theophili, episcopi Constantinopolitani; ille item Cyrilli, ejusdem Urbis episcopi. Ab hoc Dionysio cœpit consuetudo annos numerandi à nato Christo: uti antea ordiebantur Romani ab urbe conditâ; Græci veteres ab Olympiadum initio; Syromacedones, & plerique Orientis alii, ab initio Seleuci Nicatoris, sive duodecimo anno ab excessu Alexandri; ab orbe condito Constantinopolitani, aliique eorum exemplo. Hinc æra vulgaris nunc *Dionysiana* dicitur à multis. Quæ minimùm biennio prævertit verùm Christi natalem. Nam mortuus est Herodes Magnus, circa Pascha; si non quadriennio, vel triennio, saltem biennio toto ante æram vulgarem. Quod cognoscere est ex Flavio Josepho lib. XVII Antiq. Jud. cap. VIII, & XI. Imò ex Dione idem comprobatur. Atqui post Christum natum superfuisse Herodem, satis liquet ex Evangelio B. Matthæi. Atque hunc errorem suum etiam, dum viveret, agnovit Dionysius; ut prodidit Sigebertus, & ex eo Paulus Forosempronienisis lib. XIII, cap. VI. Plura de hoc Dionysio diximus in secundo de Historicis Latinis; de re ipsâ autem in Opusculo de annis Christi nati, baptizati, & mortui.

12. §. *Etiam temporibus Justiniani Magni, nempe anno* IↃXL, *grandis existimationis erat S. Victor, Capuanus Episcopus: qui de cyclo Paschali volumen condidit.*

Testis Beda libro de VI ætatibus; & de ratione Temporum cap. XLVIII.

13. §. *S. Maximus martyr sub Heraclio imperatore multa perpessus est à monothelitis. Plurima scripsit, partim edita, partim inedita: in his de Pascha Dominico, ubi totius Kalend. ratio corrigitur; cum brevi sub finem Chronologia.*

Exstat in bibliotheca Vaticana, codice eo, qui numeratur CCCXXXV. Auctor Baronius VIII Tom. Annalium, ad an. IↃCXL: ubi de Maximi hujus operibus agit. Etiam codice Vaticano se usum ait Petavius in Prolegomenis operis de Doctrina Temporum cap. IV. Obiit anno IↃCLVII.

14. §. *Anno* IↃCCXXX *vivebat venerabilis Beda: interque alia famam obtinuit libris de temporum ratione, de sex ætatibus mundi, de temporibus ad intelligendum supputationem temporum Sacræ Scripturæ.*

Plura de eo in Astrologis, & alibi, hoc ipso opere, diximus: imprimis autem de eo vidimus in Historicis Latinis.

15. §. *Seculo sequenti, nempe undecimo à Christi natali, Isaacius Argyrus Græcè de Paschatis correctione commentabatur;*

ut Christophorus Clavius in Calendario, & ex eo Blancanus in Chronologia Mathematicorum * ait. Sed vide, an non de ætate longè meliùs Josephus Scaliger in quarto de emendatione temporum †. Pugnat eo, quòd se dicat scripsisse anno 6885 annorum Græcorum, quod fuerit anno Chr. CIↃCCCLXXII. Illustre ex Argyri Computo Excerptum ibidem videre licet. Quàm multa præterea in Mathesi ediderit, è Gesnerianæ bibliothecæ Tom. I, & imprimis Simlerianâ epitome, cognosces.

* Pag. 57.
† P. 306. editionis Raphelengianæ.

16. §. *Hoc seculo etiam fuit, anno Christi* CIↃL, *non corpusculo quidem, sed genere, & doctrinâ, egregius, Hermannus Contractus; qui & ipse Computum reliquit.*

De hoc semel, iterumque, antea diximus: ac fusiùs in opere de Historicis Latinis.

17. §. *Eodem seculo, anno videlicet* CIↃLXVI *in pretio erat Franco, scholasticus Leodicensis: qui Computum similiter condidit Ecclesiasticum.*

Sed maximè gloriam meruit opere de quadratura circuli.

18. §. *Anno* CIↃLXX, *ac deinceps, Marianus Scotus illustrem posuit operam in annis Domini colligendis. Emisit librum de Computo, item Emendationes Dionysii, adhuc de Cyclo Paschali. Reliquit & Chronicon, quod perduxit usque ad annum* CIↃLXXXIII.

Eo

Eo de opere, deque auctore ipso, pluribus egi lib. II de Historicis Latinis cap. XLVII.

19. §. *Anno* CIↃCCCLXXXVI *inter præcipuos sui seculi viros censebatur Simon Bredenus Anglus; qui librum contexuit in Roberti Lincolniensis Computum Ecclesiasticum.*

Diximus de eo plura in Astrologis hujus temporis.

20. §. *Anno* CIↃCCCCXIV *Petrus ab Alliaco, Archiepiscopus Cameracensis, & Cardinalis, Joannis Gersonis præceptor, scripsit de emendatione Calendarii: quam suasit Concilio Constantiensi.*

Ita Blancanus*. Nullam tamen ejus operis mentionem video apud Bellarminum in scriptoribus Ecclesiasticis, vel Possevini Apparatu sacro.

* In Chronolog. Mathem. pag. 59.

Cap. XLII.

De Computi scriptoribus, ac Chronologis, qui claruere proximo sesquiseculo.

1. §. *Deventum ad annum Christi* CIↃIↃ: *à quo tempore, omnibus penè Christiani orbis terris, ut reliqua Matheseos, ita quoque Chronologiæ scientia, à præclaris ingeniis exculta fuit, majoraque etiam, quàm antè, incrementa sui cepit; Leone X. in Italia, Maximiliano Cæsare in Germania, Francisco I. in Gallia, Henrico VIII. in Anglia, & aliis alibi certatim excitantibus studia literarum. Ac in Italia quidem sub Leone decimo, qui anno* CIↃIↃXIII, *& sequenti octennio, Romæ sedit, Paullus Midelburgensis, episcopus Sempronienfis, de calendarii emendatione, sive de Paschatis observatione, libros scripsit* XIV.

QUod opus ab auctore vulgo *Paullina* nuncupatur. Eo non de Romano solùm Computo agit: sed de anno etiam Judaico, Ægyptiaco, Arabico; ut satis liqueat, id sibi proposuisse, exactam omnium temporum notitiam docere. Dedicavit præclarum hoc volumen Leoni X. Pont. Max. Præterea reliquit de anno, & die, nativitatis, ac passionis Dominicæ libros XIX, ad Imper. Maximilianum I. Alia quoque edidit non dissimilis argumenti. Obiit Romæ anno CIↃIↃXXXIV, annos natus LXXXVIII.

2. §. *Anno* CIↃIↃXVI *Joannes Stœflerus, præter alia, etiam calendario Romano magno non partum gloriæ meruit.*

Dixi de eo, & aliis, cap. XXXVI, §. 2.

3. §. *Anno* CIↃIↃXXV, *ac deinceps magni nominis viguit Lucas Gauricus Neapolitanus; qui emisit Calendarium Ecclesiasticum novum, ex sacris literis, & Patrum synodis, desumtum.*

Excusum Venetiis ab Iuntis anno CIↃIↃLII. Obiit anno CIↃIↃLIX, annos natus LXXXII, menses XI, dies XXVII. Plura in Astrologis diximus cap. XXXVII, §. 9.

4. §. *Anno* CIↃIↃXL *Christianus Massæus, cognomine Cameracenas, emittebat Chronicon suum ab orbe condito usque ad annum dictum, libris* XX. *Quibus præmisit Calendarium quadruplex; Ægyptium, Hebraicum, Macedonicum, & Romanum. Etiam breve fecit Chronicon Cameracense.*

Quod Cameraci adservatur in Abbatia S. Sepulchri. Etsi vero universale illud Chronicon serò adeò ediderit: longè tamen antè orsus fuit. Nempe jam anno CIↃCCCCXC. Siquidem priusquam divulgaret, ei concinnando annos impenderat L; ut ipse præfatione suâ testatur. Et sanè anno CIↃIↃVII, quo tempore jam XVI annos ei dederat, operis ejus meminit Joannes Tritthemius, abbas Spanhemensis, literis ad ipsum Massæum exaratis: *Memor*, inquit, *esto, in editione Chronicorum tuorum, quod omnes ferme Chronographi in supputatione annorum Domini graviter erraverunt, omittentes* XXIV *annos, qui sub Consulibus non rectè supputati transierunt: quod ex Mariano Scoto Monacho, & Augustino Westgallo, Lovaniensi Theologo, subtiliter invenies calculatum.* Nec sic annos L huic operi insudâsse existimandum, ut eo solo nomine profuerit. Nam presbyter fuit Congregationis S. Hieronymi: ac primùm Gandavi juventutem literarum studiis imbuit: postea inde, anno videlicet CIↃIↃIX, ab episcopo Cameracensi, Jacobo de Croy, ad Scholæ præfecturam fuit arcessitus. Atque hic, ut eruditio, ita fides ejus, atque industria, tantopere eluxit; ut quamvis Varnestini, sive Westenæ, ad Lisam Flandriæ amnem, natus foret; vulgò tamen *Cameracenas* vocaretur. Sed in hoc munere tot annos versanti exercita est æmulatio diuturna cum Joanne Despauterio Ninivita, viro unoculo: sed quo in arte Grammatica nemo eâ ætate plus videret. Ipse etiam Massæus, quædam in eâ arte emisit; Despauterianis quidem inferiora; sed Chronico, quod prope omne punctum tulit, abunde sibi gloriæ acquisivit. Obiit Cameraci anno CIↃIↃVI, annos natus LXXVII.

5. §. *Anno* CIↃIↃXL *conspicuus erat Hieronymus Cardanus: cujus in tot monumentis non infimum obtinet locum supplementum Almanach.*

De Cardano jam in Arithmeticis dictum cap. X, §. 10.

6. §. *Anno* CIↃIↃXLIV *Joannes Funccius divulgabat primam partem Chronologiæ suæ: integram autem emisit octennio pòst. Præterea adjunxit commentariorum libros decem. Cumque ea editio tantùm pertingeret ad annum Christi* CIↃIↃLII: *postea ab auctore non solùm est correcta, sed etiam producta ad annum* CIↃIↃLX.

Natus Werdæ prope Noribergam anno CIↃIↃXVIII. Vitam suam magnam ipse partem enarrat epistolâ ad Albertum Marchionem Brandeburgicum; quam Chronologiæ suæ præmisit. Tristem verò exitum vitæ habuit. Nam à Proceribus Borussiæ accusatus, quòd novis rebus studuisset, cum duobus Consiliariis Illustrissimi Ducis Alberti Brandeburgici, Horstio, ac Schnellio, capite truncatus est Regiomonte, annos natus XLVIII. Paullò ante obitum distichon hoc pronunciâsse dicitur:

Disce meo exemplo mandato munere fungi,
*Et fuge, ceu pestem, τὴν πολυπραγμοσύνην**.

Id fuit anno CIↃIↃLXVI, æt. XL.

* Curiositatem in rebus non pertinentibus ad te.

7. §. *Anno* CIↃIↃL *magni pendebatur Franciscus Maurolycus, abbas Messanensis, qui Computum Ecclesiasticum compendio constrinxit.*

De hoc jam semel, iterumque, diximus.

8. §. *Anno* CIↃIↃLXIX *Gerardus Mercator edebat Chronologiam suam; quâ tempora, ab initio mundi, usque ad annum Christi* CIↃIↃLXVIII, *exactè demonstrat; partim ex eclipsibus, & astronomicis omnium temporum observationibus; partim ex sacris literis, & optimis quibusque scriptoribus.*

Quanti Mercatorem fecerit, & quàm avidè universam ejus Chronologiam exspectârit Onuphrius Panvinius, abunde licet cognoscere ex epistola † ejus ad Joannem Metellum Sequanum I. C. Unde aliqua apponam; *Hoc ego palam de Mercatore, libereque, profiteor, ex omnibus,*

† Præmissa est Chronologiæ Mercatoris.

quos

quos hactenus in hoc studiorum genere mihi videre licuit (universos autem, qui exstant, legi) neminem exstitere, cui ego, jure sane, Mercatorem tuum; sive res species, & ordinem; sive judicium, & industriam, intueare; sive motuum calestium, quantum ad hac attinet, animadversionem consideres; longe non praferam. Egimus de eo quoque in Astrologis; & iterum in Geographis dicemus.

9. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXI *claruit Benedictus Herbestus, gente Roxolanus, urbe Leopolitanus. Prater Arithmeticam linearum, edidit Computum Ecclesiasticum, biennio ante emendationem Calendarii Gregoriani, aliaque.*

Obiit anno CIↃ IↃ XCIII; postquam annos XXII explêsset in Societate Iesu.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXII *magno in pretio erat Aloysius Lilius: quem in corrigendo Kalendario sequi sibi proposuit Gregorius* XIII. *Papa.*

Ut alter Sosigenes dici possit: quia Gregorius Papa hujus opera in eodem est negotio usus, in quo tot seculis antè Julius Cæsar operâ Sosigenis.

11. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ LXXV (*qui Judaicus est quinquies millesimus trecentesimus trigesimus quintus*) *Rabbi Ori, filius Simeonis, Judaus Palastinus, edidit calendarium Palastinorum, & omnium Judaorum, ad annos* XL *supputatum.*

Hoc Hebraicè prodiit Venetiis, anno eo, quo dixi. Sed Jacobus Christmannus Latinè vertit, scholiisque illustravit, anno CIↃ IↃ XCIV. Prodiit Francofurti.

12. §. *Anno quoque* CIↃ IↃ LXXV *Matthaus Beroaldus edidit Chronicon suum, in quo ex solis Scripturis studuit explicare, ac constituere, temporum rationem. Qua & caussa est, cur plurimi eum sequi soleant Scripturarum interpretes.*

Valde enim speciosum est, quod jactant, suam Chronologiam ex solis peti scripturæ fontibus; aliorum hauriri ex turbidis hominum lacunis. Itaque rejiciunt, quicquid non reperiunt in Scripturis. Audiamus, quàm audacter pronunciet Beroaldus ad annum mundi 3501, sive Olympiadem LXXXVIII: *In Græca historiâ confusa sunt omnia ista tempora. Itaque neque constat de tempore belli Medici, neque de tempore belli Peloponnesiaci: neque quicquam affirmari potest de rebus Gracia, ante Philippi Macedonis imperium.* Idem lib. III Chron. cap. VIII agnoscit, se post Cyrum præterire Cambysem, & Darium Hystaspis. Rationem, cur id faciat, adjungit. *Qua nomina*, inquit, *quia nunquam exstant in Scripturis, a nobis sunt pratermissa.* At Scripturas eorum meminisse, ostendimus in Chronologia. Imò, ut præteriisset eos scriptura, quia sub his nihil memorabile contigisset in populo Judaico: neutiquam inde, non fuisse hos reges, consequeretur. Suntque id genus deliria in Beroaldo compluria. Itaque summis quibusque viris hæc Chronologia valde fuit improbata: imprimis Iosepho Scaligero: ut qui eam fanaticam appellet: sæpius verò propheticam; non profectò honoris ergo, sed quod qui ad Beroaldinam Chronologiam suas dirigunt rationes (ut verba ejus retinebo) *sine ulla externorum scriptorum ope omnia divinare profiteantur.* Contra Scaliger*; *Actum*, inquit, *de Chronologia sacra absque exoticis monumentis foret. Quod cum sapientissimi scriptores, Tatianus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Africanus, Eusebius, aliique, animadvertissent*†, *omnino sine exotica historia, intervalla sacra deprehendi posse desperarunt. Dicatur igitur tumidis buccis, elato supercilio, atrocem injuriam Spiritui S. fieri, si historia sacra ab exotica subsidium petat. Quasi magna illa ignominia sit, si historia exotica sacra ancillatur.* Plura passim apud eum vide in elencho adversus duas orationes Chronologicas Viri Clarissimi Davidis Parei: quem non dubitat appellare hierophantam Beroaldinum. Utcunque verò sæpe operam luserit Beroaldus: non tamen nimis habendus inclementer: præsertim cum fuerit vir optimus, & integerrimus: & fit, ubi latius sit hærere Beroaldo, quam Scaligero, & aliis: ut cùm natalem Abrahæ referunt ad Thare annum LXX, qui potiùs est CXXX: ut in Chronologia nostra ostendimus.

* In elencho Prophetica Chronologia pag. 5.
† Elenchi ejusdem pag. 77. & 78.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXVI *Abraham Bucholcerus ætatis suæ* XLVIII, *edebat Isagogen Chronologicam. Quadriennio post emisit Indicem Chronologicum, ab orbe condito, usque ad annum Christi* CIↃ IↃ LXXX. *Iterum quadriennio exacto, vulgavit Chronologia sua partem primam, quæ est a mundi primordio usque ad deletum Salomonis templum.*

Altera futura erat cura ab excidio templi Salomonici, usque ad templum à Tito Vespasiano eversum. Tertia hinc ad sua usque tempora. Hasce etiam parantem absolvere, mors prævertit. In pago Schonau prope Damam, quæ sex passuum millibus Wittenbergâ distat, natus fuit anno Dom. CIↃ IↃ XXIX, IV Kal. VIIbris. Obiit Freistadii Silesiorum anno CIↃ IↃ LXXXIV. XVIII Kal. Quinctiles, Styl. Gregor.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIII *Josephus Scaliger Lutetia Parisiorum longe eruditissimum opus edidit de Emendatione temporum. Quod multo auctius, & emendatius, emisit Leida anno* CIↃ IↃ XCVIII. *idem ibi anno* CIↃ IↃ CVI *publici juris fecit Thesaurum temporum: in quo conjunguntur Eusebii Chronicorum libri duo, & illi, qui Eusebium continuarunt, unà cum Scaligeri Notis, & Castigationibus, in Latinam Hieronymi tralationem, & Gracas Eusebii reliquias ex Syncello: ac hac Isagogicorum Chronologia Canonum libri tres. Proximo deinde anno, procurante V. Cl. Francisco Gomaro, lucem vidit Elenchus utriusque orationis Chronologica Davidis Parei.*

Primi operis, quod est de emendatione Temporum, liber primus agit de anno æquali minore, ubi tempora dividit, variorumque mensium, & annorum historiam narrat: imprimis verò tractat de antiquissima anni forma, quâ usa est omnis Græcia, ex Olympiadum ratione erutâ.

Altero considerat annum Lunarem: ubi de octaëteride Cleostrati, Harpali, Eudoxi: & magno anno Metonis, ac Calippi: item variarum gentium periodis, ac cyclis.

Tertius est de anno æquabili majore: ut de anno Ægyptiaco, de illo Nabonassaris, de Neuruz periodico veterum Persarum, deque annis Ieldegiri, & Armeniorum.

Quartus tractat de anno Solari: ac parte primâ de annis, quibus quarto quoque anno ex quatuor quadrantibus dies accedit. Ut sunt Romanorum Iulianus, Ægyptiorum Actiacus, Syromacedonum Antiochenus, Iulianus Atheniensium, Samaritanus, Damascenus, & similes.

Ac hactenus memorata pertinent ad ἱστορικὰ temporum civilium: uti & liber septimus. Reliqua verò libri quarti pars, item lib. quinctus, & sextus, ipsam continent temporum emendationem.

Quinctus est, qui persequitur epochas Temporum. Uti & sextus facit.

Septimus est de computis annalibus rationum.

Hisce septem libris adjunxit fragmenta selecta veterum

Græcorum, cum notis suis. Quibus multum lucis accedit Chronologiæ sacræ, & obscuris Bibliorum locis.

In altero opere, quod Thesaurum temporum inscripsit, Eusebii, Pamphyli martyris contubernalis, Cæsareæ Palæstinæ episcopi, Chronici Canones libris duobus, interprete B. Hieronymo; usque ad Vicennalia Constantini Nicomediæ facta. Quæque his subjecit B. Hieronymus, usque ad Valentem a Gothis in Thracia crematum. Item Prosper Aquitanus, inde usque ad Valentianum sextò, & Nonium consules. Hinc Victor Tunnunensis usque ad consulatum Justini junioris Imperatoris. Posteaque Joannes Abbas, Biclanensis monasterii fundator. Exinde ab Hieronymi fine Marcellinus Comes. Græca etiam Eusebii, quæ colligi potuerunt, addidit: notis etiam, & castigationibus, tum interpretationem Hieronymi, tum Græca Eusebii, illustravit. Adhæc adjunxit quantivis pretii opus, Isagogicorum Chronologiæ canonum libros tres, ad Eusebii Chronica, ac universè temporum doctrinam non utiles modò, sed etiam necessarios. Porrò haut facilè dixerim, quàm pulcrè ille eruditorum sui seculi princeps, ut de cæteris litteris, ita de Chronologia etiam, meritus sit. Non alter plura ad hoc studium attulit Chronologis prioribus indicta. Nec tamen existimo, sic omnem hanc scientiam exhausisse, ut non multa etiam posterioribus censenda reliquerit. Sed enim eo non offendor; ut qui sciam, præsertim cùm me ipsum cogito, quanta sit sive inscitia, sive imbecillitas humana. Quamobrem non aliter mihi possum persuadere, quàm, utcunque summus vir, sui fiduciâ, quandoque judicio fuerit aliquantum præcipiti; nihilominus, ob tot præclarè reperta, dignissimum esse, quem omnis amet, & admiretur posteritas: eundem etiam majori in pretio haberi promeritum ab illis, qui, ut mihi quidem videtur, nimis dissimulant, quantopere herois illius laboribus fuerint adjuti.

15. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ XC *Jacobus Christmannus mittebat ad Justum Lipsium epistolam Chronologicam; quâ ostendit, apud Hebræos esse constantem annorum seriem: at ab aliis in hac re graviter peccari.*

Occasio scribendi talis fuit. Triennio antè ediderat Christmannus Alphragani elementa Chronologica, & Astronomica: accommentarium addiderat de calendario, non modò Romano; sed etiam Ægyptiaco, Hebræo, Syriaco, Persico, & Arabico. In quo, quia adversus Josephi Scaligeri sententiam plura disputarentur; Justus Lipsius epistola quadam ad Regnerum Gruterum (est ea centuriæ Miscellaneæ secundæ prima ac nonagesima) scripserat in hunc modum: *Christmannum aliquando de temporibus post Scaligerum? Durus ille concursus est.* Id pupugit Christmannum: qui Lipsio, aliisque, ostendere studuit, sic se concurrere, ut superior decedat. Idem Christmannus copse anno in lucem edit disputationem *de anno, mense, & die passionis Dominicæ.* In qua dissentit adversus id, quod Josephus Scaliger, præfatione librorum de Emendatione temporum, docuerat, Judæos in Palæstina, sive terra sancta, degentes semper anno uno, vel mense, seriùs sua celebrare festa: quod ex inventione tecupharum iverat probatum. Christmannus verò hanc sententiam refelli ait calendario Palæstino Rabbi Simeonis, cujus superiùs meminimus: clare enim illum Palæstini Calendarii auctorem in præfatione suâ dicere, se computationem eam xl. annorum divulgâsse pro omnibus Hebræis, ut ubique terrarum observaretur; quia ex terra Israelis prodire oporteat legem, ac temporum præscriptionem.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ XCVIII *incohoante, Gulielmus Perkinsus, Theologus Anglus, Chronologiam sacram edebat.*

Cujus inscriptio est, *Specimen digesti, sive harmoniæ Bibliorum veteris & novi Testamenti.* Excudit Cantabrigiæ copse anno Joannes Legat.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ C *jubilæo, Franciscus Vieta relationem Kalendarii vere Gregoriani ad Ecclesiasticos doctores, Pontifici Max. Clementi VIII. exhibebat. Prætereà edidit canones in Kalendarium Gregorianum perpetuum. Adhæc adversus Christophorum Clavium explicationem emisit.*

Eâ studet evincere, Clavium rectè à se accusatum corrupti Kalendarii. Nam rectè quidem Aloysium Lilium intellexisse rationem anni reformandi: eo mortuo Clavium, quia chartas Lilianas non intelligeret, multa depravasse: ut qui ad æquationem epactarum falsam induxerit periodum Lunarem: quippe talem, ut ex ea consequatur tempore plenilunii aliquando interlunium fore, & contrà. Vide, quæ de Vieta, & controversia hac, narrat Jacobus Augustus Thuanus Historiarum lib. CXXIX.

18. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ CIII *Joannes Chenu Biturix, edidit Chronologiam historicam Archiepiscoporum Bituricensium. Annis postea* XVIII, *denuo emisit, additis ejus Ecclesiæ, ut vocant, decanis. Eopse anno, qui fuit* CIↃ IↃ CXXI, *publici iuris fecit historiam Chronologicam Archiepiscoporum, & Episcoporum Galliæ.*

In Senatu Parisiensi patronum se profitetur. Ac anno, quo dixi, CIↃ IↃ CXXI, annum se agere ait LXI.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ CV *Thomas Lydiat Londini edebat tractatum suum de variis annorum formis: qui partim est adversus Clavium, & Romani Collegii Mathematicos; partim contra Josephum Scaligerum.*

Quæ Scaliger reposuerit, vide apud eum in Prolegomenis Isagogicorum Chronologicorum canonum. Epigramma, quod ibi in Lydiatum Græcè legitur, Latinè ipse reddidit Scaliger: sed versionem in Prolegomenis non apposuit. Adscripsit tamen, uti multa alia acerbè dicta, codici suo, quo nunc utor. Non gravabor inde epigramma illud memorare; turpiculum licet, & bilis nimiæ:

Arboris excelsa scandebat Simia tractus,
In cali meditans mittere templa pedem.
Ut summum tetigit, procedere nec datur ultra,
Spectandas populo prabuit illa nates.

20. §. *Anno* CIↃ IↃ CVIII *Henricus Samerius Luxemburgensis, Societatis Jesu, edebat * sacram Chronologiam, à mundo condito usque ad Christum.* * Antverpiæ apud Hieron. Verdussen.

Obiit Luxemburgi biennio pòst: anno puta CIↃ IↃ CX.

21. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVIII *pulcrum nomen fuit Joannis Kepleri: qui reliquit eclogas Chronicas: librum item de vero nati Christi anno.*

Hoc de scriptore in Astrologis dictum cap. XXXVI, §. 45.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ CXIX *Ubbo Emmius, Frisius Grethanus, divulgabat Chronologiam omnium temporum. Ac seorsum eopse anno Chronologiam rerum Romanarum.*

Quo tempore agebat annum ætatis LXXII; inque Groningana, & Omlandica Academia, Historias, & Græcam linguam, profitebatur. Vir fuit longè doctissimus: præcipue verò Historia Frisiæ inclaruit: præter quam etiam illi debet juventus Veterem Græciam illustratam: quæ est de Græciæ regionibus, gestis, & Rerumpublicarum forma.

23. §. *Anno*

23. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXV *Philippus Lansbergius emisit Chronologiæ sacræ libros sex.*

In Zelandia Ecclesiæ Goesanæ annis plus minus XXIX pastor fuit. Filium reliquit Jacobum Lansbergium, Medicum, & Mathematicum: qui de motu terræ scripsit.

24. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXVII *Dionysius Petavius Aurelianensis, è Societate Jesu, emisit libros* XIII *de Doctrina Temporum; quos duobus complexus est tomis. Prior octo libris comprehendit* τὰ τεχνικὰ *temporum, hoc est, quæ ad artificiosam scientiæ compagem pertinent: ut de varia horarum, dierum, mensium, annorumque ratione. Quæ principia sunt* ἐπιστημονικὰ* *alterius partis. Posterior tomus libris quatuor complectitur ea, quæ in ratione* ἐποχῶν, *atque intervallorum, sunt obscura, eoque controversa. His* XII *libris accedit decimus tertius, qui* ἀποτέλεσμα, *sive usum fructumque superiorum continet librorum: ac Chronicon est omnis ævi usque ad annum* IↃXXXII; *quo pax inita est inter Romanos, & Persas. Postea idem fecit Rationarium temporum, itidem libris* XIII: *quod jam ter edidit, priora usque corrigendo, & augendo.*

* Scientifica.

Permulta post Scaligerum optimè observavit. Sed, quia adhuc superest; nolim judicium interponere inter eos, quorum uterque præclarè adeò de Chronologia meritus est, ut nullis plus hæc scientia debeat.

25. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXVIII *Michaël Paludanus Gandavensis emisit Chronologiam regum Juda, & Israël.*

Natus anno CIↃ IↃ XCIII. Amplexus fuit ordinem Eremitarum S. Augustini. Anno CIↃ IↃ C XXXIV cœpit esse rector ordinis sui per Belgicam. Denique & creatus Theologiæ in Academia Lovaniensi Professor.

26. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXX *Henricus Philippus, Societatis Jesu Doctor Theologus, edebat Quæstiones Chronologicas de annis Domini Julianis, & illis Nabonassari, utrâque Judaicâ, aptè inter se componendis. Item Quæstiones Chronologicas de annis nati, & passi Salvatoris.*

Priori in opere etiam exponitur Calendarium Romanum cum Epactis, Calendis, Nonis, Idibus, & initiis mensium Græcorum, Syro-Chaldæorum, Ægyptiorum: adhæc de Feriis, Cyclis Lunæ, Solis, & Indictionum: nec non de modo construendi tabulas connexionis ætatum.

27. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXXII *eximiæ doctrinæ vir, Samuel Petitus, edidit eclogas Chronologicas*†:

† Excusa Parisiis à Carolo Morello.

in quibus de variis annorum Judæorum, Samaritarum, Græcorum, Macedonum, Syro-Macedonum, Romanorum, typis, cyclisque veterum Christianorum Paschalibus, disputatur. Opus est pereruditum.

28. §. *Anno* CIↃ IↃ C XLV *Leo Allatius publici juris faciebat exercitationem de natura temporum, & præcipuè Græcorum.*

Romæ vivit, multaque cùm propria, tum antiqua hactenus inedita, divulgat: nec pauciora sunt, quæ parata habet prælo, vel jam parturit bono publico.

29. §. *Sed manum de tabula. Nec enim hoc tempore otium sinit, ut referam omnes, vel penè omnes. Tam multi sunt quorum me tempora jam video prætervectum. Sed confido, me aliàs de iis posse dicere. Mirum verò in tanta eorum copia, qui de temporibus egerint, superesse tam multa; in quibus nec summi viri satis se hactenus extricarint.*

Hoc facilè deprehendet, qui, sine affectu ac partium studio conferre volet, quæ de temporibus scripsere magni duo viri, beneque de Chronologia meriti; Josephus Scaliger, & Dionysius Petavius. Sanè conspiciet, esse, ubi Scaligero major laus debeatur; comperiet quoque ubi longe Petavio malit assentire; erit etiam, ubi amplianda videatur; imò ubi nec facile veritas à quoquam possit indagari. De modo, quo hic, vel alter, scripsere, non dicam: de re loquimur.

CAP. XLIII.

DE GEOGRAPHIA.

1. §. *De Chronologia hactenus. Sequitur nunc altera Cosmographiæ pars, Geographia: quæ est terrestris globi explicatio.*

Sive descriptio totius terræ, præcipuè cognitæ, & elementi adhærentis illi. Sive Scientia de mensura, globi terrâ, & aquâ, constantis, cum relatione, sive ordine, ad sphæram cælestem. Geographi plerique *Cosmographiam* vocant: sed admodum ἀκύρως*, cùm ejus solùm pars sit; ut mox planius fiet.

* Impropriè.

2. §. *Objectum Geographiæ est Orbis terrarum; sive terræ, & aquæ globus.*

Differunt itaque Κοσμογραφία, Γεωγραφία, Χωρογραφία, & Τοπογραφία. Κοσμογραφία cælum, terramque, describit; ut differat à Γεωγραφίᾳ, velut totum à parte. Γεωγραφία est descriptio globi terrestris; quo nomine terras, maria, ac fluvios, complector. Χωρογραφία est descriptio regionis; velut Italiæ, Græciæ, Palæstinæ: ut hæc sit pars Geographiæ. Τοπογραφία est loci alicujus; ut cùm describuntur Tempe, aut Daphne: eoque pars fuerit Chorographiæ.

3. §. *Geographia bifariam tractatur,* ἱστορικῶς †, *&* μαθηματικῶς ‡, *sive* ἐπιστημονικῶς ‡.

† Historicè. ‡ Mathematicè. ‡ Scientificè.

Utrumque hoc tradendi genus complexus est Strabo in secundo; ubi ait, Eratosthenem πολλαχοῦ ἐκπίπτειν πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν τῆς προκειμένης ἱστορίας*. Ubi videmus, Geographiam etiam historiæ accensere: sed Eratosthenem sæpiusculè magis mathematicè, quàm historicè, scripsisse. Ut verò perfectè tradatur, opus est conjungi Mathesin, & Historiam. Neutra sufficit sola:

* Sæpe ad ea delabi, quæ magis scientiæ sint propria, quàm historiæ instituta.

—— *Alterius* † *sed*
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

† Horat 8. epist. ad Pisones.

4. §. *Quæ ad historiam Geographicam exiguntur, duûm sunt generum. Alia enim ad naturam, alia ad res gestas pertinent. Naturalis illa historia sunt, quibus describit terras, maria, flumina, montes, & quæ ad hæc reducuntur, tanquam opera naturæ. Ad civilem historiam referuntur illa de migrationibus gentium, & urbium conditoribus, & his similia: ut, quæ non sint naturæ, sed humanæ voluntatis opera.*

Imò etiam Chronographia est hujus loci, quatenus Geographus narrat, quando gens aliqua migrârit, vel urbs aliqua sit condita, & id genus alia.

5. §. *Ad Mathesin autem pertinet, Geographia quatenus indiget tum Geodæsiâ; tum etiam Astronomiâ. Quod ad priorem, ut Geographia accipit principia à Geodæsia; ita hæc à Geometria.*

Hinc Strabo in primo ait, Geometriam μάλιστα Γεωμετρίας, καὶ Ἀστρολογίας δεῖσθαι*. Quod pluribus idem illustrat lib. II †: Ὥσπερ ὁ μὲν τὴν γῆν ἀναμετρῶν παρὰ τοῦ ἀστρονομοῦντος ἔλαβε τὰς ἀρχάς, ὁ δ' ἀστρονόμος παρὰ τοῦ φυσικοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον χρὴ καὶ τὸν γεωγράφον παρὰ τοῦ ἀναμεμετρηκότος ὅλην τὴν γῆν ὁρμηθέντα πιστεύειν τούτῳ. *Sicuti is, qui terram dimetitur, ab Astronomo principia accipit, atque à Physico Astronomus: similiter oportet Geographum ea, quæ ab dimenso omnem terram accepit, pro certo habere.*

* Maximè Geometriâ, & Astrologiâ indigere.
† P. 112. edit. Paris. an. 1620

6. §. *Porrò non sufficere Geodæsiam, vel Geometriam; sed præterea, ut dixi, requiri Astrologiæ notitiam: claré illud arguit, quod in Geometria opus sit exponi, quæ terra his, vel illis signis cœlestibus, sint subjecta; & sub quo climate quæque sit regio; & similia istis.*

Nam variant regiones pro cœli, solique situ: quam diversitatem Geographi est enarrare. Uti & pro varia poli elevatione; pro sphæra, recta, obliqua, parallela; pro magnitudine, & diversitate dierum, ac noctium; pro dispari ratione vaporum, nubium, & crepusculorum; & similium: quæ considerationis sunt non absolutæ, uti illa, quæ paullò antè ad historiam naturalem, ac civilem, referebam; sed relatæ ad varias cœli positiones. Atque hæc de Geographia sint dicta universè.

7. §. *Geographiæ partes sunt duæ: una generalis, de iis, quæ ad universum terrarum orbem pertinent: altera de istis, quæ particulatim hanc, vel illam regionem tangunt.*

Strabo lib. II *: Χρὴ τὸν γεωγράφον πρῶτον μὲν ἐκθέσθαι τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην πόση τις, καὶ ποία τὸ σχῆμα, καὶ τὴν φύσιν οἵα ἐστί, καὶ πῶς ἔχουσα πρὸς τὴν ὅλην γῆν. ἴδιον γὰρ τοῦτο τοῦ γεωγράφου. Ἔπειτα περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τῶν τε κατὰ γῆν, καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν, ποιήσασθαι τὸν προσήκοντα λόγον. *Oportet Geographum primum exponere nostra habitata terra quanta sit, quâ figurâ, quâ naturâ, quam rationem ad totam terræ molem obtineat. Hoc enim proprium est Geographi. Deinde autem singulatim de omnibus, quæ terrâ, marique, se offerunt, pro re disserere.*

* P. 112. edit. Paris. an. 1620.

8. §. *Universalis sic agit de iis, quæ universum terræ, & aquæ globum, attinent; ut varias & ipsa continens partes.*

Ut de situ ejus in medio mundi, velut centro: de figura ejus, si non exactè rotundâ, saltem populari loquendi modo; quia non ampliùs descendat maris alveus, quàm montes adscendant: montium verò summorum altitudo ad planitiem ejus vix se habeat, ut unum ad quinque millia: deque stabilitate ejus, nisi diurnum ejus motum statuere malis cum Copernico, imò Philolao, & veterum Pythagoreorum aliis: adhæc de figura, tum quod ad perimetrum, sive ambitum, qui putatur quinquies millenorum, & quadringentorum milliarium Germanicorum: tum quod ad diametrum, qui milliarium est mille septingentorum, & octodecim; uti semidiameter milliarium Germanicorum octingentorum, quinquaginta novem: pro quo rotundi numeri ergo octingentos, & sexaginta, dicere solent. Universè etiam pars ea tangit de mundi quatuor cardinibus, pro quibus totidem sunt venti cardinales: de ejusdem longitudine, latitudine, zonis, climatis: de varietate incolentium, sive ex zonis diversis; unde discrimen periœcorum, antœcorum, antipodum; sive ex discrimine umbræ diversæ; à quâ dicuntur ascii, amphiscii, heteroscii, periscii. Atque hujusmodi est Geographiæ universalis argumentum. Sive id globi superficie exprimere fuerit visum; sive in plano, quod planisphærium appellant. Unde etiam cognoscimus huc pertinere doctrinam de usu, ac fabrica globi.

9. §. *Geographia particularis distribuitur pro tribus continentibus, in quas dispescitur terrarum orbis. Harum una nota & veteribus, & nobis. Atque hæc est, quæ dividitur in Europam, Asiam, & Africam: vel etiam Europam, & Asiam, ut Europa contineat Africam.*

Varro lib. IV de L. L. *Ut omnis natura in Cœlum, & Terram, divisa est: sic Cœlum in regiones, Terra in Asiam, & Europam.* Ac similiter Sallustius, Lucanus, & alii aliquot scriptores: è Græcis ante hos Isocrates extremo penè Panegyrico: uti ostensum quoque Christophoro Ruso in Antexegematis*. Mirum verò subjicere Varronem: *Asia enim jacet ad meridiem, & austrum. Europa ad Septentriones, & Aquilonem.* Asia enim κατὰ θέσιν †. Europæ, atque Africæ, planè est sita ad Orientem. Sed si Europam, & Africam, conferas: illa ad Septentrionem est, hæc ad Meridiem. Cùm autem hanc continentem veteribus fuisse cognitam dico: non de tota loquor continente, sed prope totâ. Nec enim Japonia, Philippicæ, vel Moluccæ insulæ, Borneo, & utraque Iava, veteribus fuere cognitæ: vel certè admodum tenuis hæc notitia fuit. Nec novere partem Africæ meridionalem, quam Persæ, & Arabes *Zanzibar* appellant.

* Facis Critica Tom. 2. pag. 599.
† Pro situ.

10. §. *Altera verò continens veteribus fuit incognita: sed nobis est nota. Quæ America nuncupatur, vel India Occidentalis. Hæc anno Christi CIↃ CCCCXCII detecta est à Christophoro Columbo Genuensi:*

idque auspiciis Ferdinandi, ac Isabellæ, Castiliæ, atque Arragoniæ Regum. Sed quinquennio pòst, puta anno CIↃ CCCCXCVII, ulteriùs processum est ab Americo Vespuccio Florentino, à quo, penè dixerim, invidendo honore, sanè qui nulli contigerit Regum, hæc tota continens *America* nomen accepit; non modò illa Septentrionalis, sive Mexicana; sed etiam Meridionalis, sive Peruana; quam primus anno CIↃ IↃ XXV detexit Franciscus Pizarrus.

Sed quæri video, si non nisi sesquiseculum est, quòd innotuerit nobis America; unde in ea homines exstiterint; cùm satis constet è Scripturis, genus humanum in ea esse conditum continente, in qua nos degimus; ac quam etiam post Diluvium Noë incoluit cum familia sua. Mihi, & tot aliis, sic videtur, ex Europa per Groenlandiam; ex Asia, nempe è Tenduc, & Catajo, per fretum Anianum, non difficilem fuisse navigationem in Mexicanam, atque inde per fretum Danianum, facillimum fuisse transitum in Peruanam.

Fortasse autem, ne id quidem verum est Americam tam serò innotuisse. Phœnices enim, & Carthaginenses, non continuere se intra Hispaniam; sed ulteriores terras petierunt. Sanè in Cassiteridas insulas navigasse, testis est Strabo extremo lib. III. Sunt hæ, Hesperides, Gorgades, Capitis Viridis. Nam x numero ait. Fortunatas tenuisse, certis docet auctoribus Mariana lib. I, & II rerum Hispanicarum. Imò de America ipsa suadere videntur versus Avieni allati à nobis libro de Philologia cap. XI §. 26. Sed neque America, sive India Occidentalis, alia videtur, quàm tellus *Atlantidos* nomine à Platone signata. Apud eum in Timæo legas*, incolas illius bellum gessisse cum nostræ continentis hominibus, ac quidem magnæ ejus parti imperâsse: fuisse eam insulam extra Herculis columnas, tantæ magnitudinis, ut creditum fuerit, majorem esse Asiâ, ac Lybiâ: in hac fuisse reges potentissimos, qui & Lybiæ usque ad Ægyptum, & Europæ usque ad mare Tyrrhenum, imperarent. Horum immanem vim conspirâsse, ac bello, quicquid est intra columnas Herculis, atque adeò ipsam lacessivisse Græciam. Eo tempore Athenien-

* P. 525. edit. Lemar. sive edit. H. Steph. T. 3. p. 24.

niensium eminuisse virtutem: qui tum soli; tum cum Græcorum aliis, expugnârint hostes, ac gentes omnes magno liberârint metu. Post illa ingenti terræ motu, continuoque diei unius ac noctis diluvio factum esse, ut Atlantidos insula absorberetur mari: atque inde esse, quòd ob vastæ insulæ limum mare redderetur innavigabile. Non satis horum mentem cepit Ficinus. Nam ubi Græcè est, Τότε γὰρ πορεύσιμον ἦν (ita* distinguendum) τὸ ἐκεῖ πέλαγος: vertit, *Tunc enim erat fretum illud navigabile.* Nam *fretum* vertit, ubi sermo Platoni est de pelago externo. Unde mox subjungit: Διὸ καὶ νῦν ἄπορον, καὶ ἀδιερεύνητον γέγονε τὸ ἐκεῖ πέλαγος, πηλοῦ κάρτα βραχέος ἐμποδὼν ὄντος, ὃν ἡ νῆσος ἱζομένη παρέσχετο. Ubi pro κάρτα βραχέος, non quidem κάρτα βραχέως †, sed κατὰ βραχὺ legendum censeo: hoc est, *paullatim*. Sententia, ut puto, est, *Ideo & nunc illud pelagus trajici, ac pervestigari nequit, cùm paullatim impedimento fuerit limus, quem insula, ubi pessum iërat, excitabat.* Verum & hanc ipsam narrationem de Atlantide submersâ copiosè persequitur in Critia, sive Atlantico, qui historiam primævi continet seculi. Porrò non commemorari hæc ab eo, ut fabulam; inde evincitur: quòd (ut in argumento etiam Critiæ monuit Ficinus) quotiescunque fingit aliquid Plato, soleat illud fabulam appellare: in Timæo verò narrationem hanc vocet rem miram quidem, sed omnino veram: atque etiam, unde accepta sit, sedulò recenseat. Siquidem Critiam nepotem ait hoc ab avo Critia accepisse: hunc Critiam à Solone patruo: eum verò à sacerdotibus Ægyptiis. Præterea Proclus historiam Marcelli cujusdam de rebus Æthiopum adducit; inque ea, ait, hæc ipsa Æthiopum gestis fuisse inserta. Accedit, quòd non Crator modò, qui primus omnium interpretatus est Platonem, pro verâ hæc habet historia: verùm Origenes etiam; eumque secuti Porphyrius, Proclus, atque alii; licet physicam etiam allegoriam subesse arbitrentur. Quæ ista fuerit, in argumento Timæi recenset ex iis Ficinus. Nec obstat hisce, quòd dicat Plato, ea ex Ægyptiorum opinione contigisse ante novem annorum millia. Siquidem peccatum in eo ab Ægyptiis, quòd annos regum suorum, qui diversis Ægypti regionibus eodem tempore regnârunt, ita numerant, quasi alii post alios vixerint: unde nimium quantum numerus annorum exaggeretur. Liquidis hoc argumentis ostendimus lib. I de idololatriæ origine, & progressu; sive potius de Theologia gentili, & Physica Christiana lib. I cap. XXVIII. Tertullianus tamen libro de Pallio habet pro re commentitiâ. Quippe insulam hanc vocant *Æonem*, ad Valentini Platonici æonas alludens. Verba ejus sunt: *Et, si ille non mendax* (Platonem signat) *Æon in Atlantico, Libyam, & Asiam, adæquans, quæritur adhuc.* Meminit & ejusdem in Apologetico his verbis: *Memorat & Plato majorem Asiâ, & Africâ*, terram* (sic legendum) *Atlantico mari ereptam.* Si Pamelio fides, eadem est, quam adversus Valentinianos insulæ *Feliculæ* nomine designat. Sed & Plinius lib. II Natur. Histor. cap. XCII, & Arnobius primo adversus Gentes submersæ hujus insulæ ex Platone meminerunt. Porrò cùm Columbus, Americam petens, ingentem quidem graminis copiam repererit, quâ classis cincta, velut in pratis navigare visa est; at non item vada, aut scopulos, offenderit: suspicio est quorundam (in his Pamelii suis ad Tertullianum † notis) non tam submersam esse Atlantidem insulam, quàm maris violentiâ a nostro orbe avulsam; indeque ortam opinionem de ea penitus absorpta. Apud Aristotelem in admirandis Auditionibus legere est, à Carthaginensibus extra columnas Herculis inventam fuisse insulam Vastam, sylvis nemorosam, fluminibus variis irriguam, variis fructibus uberem, multorum dierum navigatione distantem, in quam cùm Carthaginenses crebrò commearent, ac multi in ea figerent sedes, edictum esse promulgatum, siquis istoc navigasset, capital fore: atque eò ita decrevisse, quia metuerent, ne, dominatu excusso, rebellio populi oriretur, insulæque istius opibus auctis, Carthaginentium res imminuerentur.

* In edit. Lamar.

† Sic in aliquibus libris legi, ad oram H Stephanus annotavit.

* Al. Asiæ, & Africa.

† Apologet.

Ac similia ferè Diodorus Siculus lib. V bibliothecæ*. Quæ insula hæc fuerit, quæri video. Eam fuisse continentem, quam Americam dicimus, opinio est multorum: in his Joan. Goropii Becani Originum Antverpianarum lib. III †, qui Niloscopium vocatur: item Adriani Turnebi lib. XX Adversariorum cap. XI, & Jacobi Pamelii notis in Tertullíani Apologeticum. Nec multùm adversor: etsi potuerit esse Britannia. Negat id Turnebus, quia hæc, ut inquit, cognita fuerit. Sed in quæstione est, utrùm tum cognita fuerit Britannia, quando ista contigere, quæ Diodorus narrat: nempe cùm Tyrrheni in Italia adhuc maris inferi potirentur; sic ut ab iis *Tyrrhenum* dictum sit. Planè tum, ut puto, ignota fuit Britannia gentibus mare mediterraneum accolentibus. Sanè quam tardè sit cognita Romanis, argumento est, quòd *novus orbis* diceretur: sicut Servio monitum ad illud I Ecl.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Nec ex eo tamen consequitur, ignotum prorsus fuisse Diodoro, Aristoteli, vel Platoni: cui dicebamus *Atlantidem* vocari, non, ut videtur, ab Atlante Africæ, sed Atlantidis rege. Unde Maro IV Æn.

—— Jacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisque, vias: ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Nec enim Africæ mons est *extra anni, Solisque, vias*, neque Maro zonam torridam, vel ulteriorem temperatam, ignoravit. Nec video, quomodo huic difficultati aliter occurri possit, nisi quòd veteres dubitârint, an inter columnas Herculis, & Sinam, vel primas Orientis insulas, esset aliquid, quo partes istæ terrarum jungerentur. Interim Aristoteli non visum est absurdum, si vastum mare inter hæc foret interjectum. Sic enim scribit lib. II de Cælo, cap. XIV: Διὸ τοὺς ὑπολαμβάνοντας, συνάπτειν τὸν περὶ τὰς Ἡρακλείους στήλας τόπον τῷ περὶ τὴν Ἰνδικὴν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι τὴν θάλατταν μίαν, μὴ λίαν ὑπολαμβάνειν ἄπιστα δοκεῖν. *Quocirca qui existimant, locum, qui est circa columnas Herculeas, conjungi ei, qui est circa Indiam; & hoc pacto esse mare unum, non admodum incredibilia existimare videntur.*

* P. 208. edit. Steph. sive p. 299. & 300 edit. Hanoviana anno 1604

† P. 304. edit Plantin.

11. §. *Tertia continens est Australis, non veteribus modò, sed (paucis litoribus exceptis) nobis etiam ignota: ut qui de cæteris non habeamus ejus notitiam, nisi quæ universè illi accidunt secundùm motum cælestem. Alter* Magellanica *nuncupatur à Ferdinando Magellano; qui primus ejus notitiam fecit anno* CIↃ IↃ XX, *quo universum orbem circumnavigavit.*

Uti postea factum à Francisco Drakio Anglo anno CIↃ IↃ LXXV: anno autem CIↃ IↃ LXXXVII ab Anglo altero Thoma Candisch: anno verò CIↃ IↃ C ab homine Batavo, Oliverio van Nord. Pleniùs prioribus, ante annos non ita multos, hanc terram detegere cœpit Ferdinandus de Quir Hispanus. Eò quoque quomodo homines pertigerint ex nostra continente, quæri video. Verùm Indi Orientales per Taprobanam, & Iavan; Indi Occidentales per fretum Magellanicum, facilè se in Terram Australem infundere potuerunt. Etsi autem ignota hæc tellus priscis fuit: ex Solis tamen curriculo, & comparatione terræ cum cælo, fuere sic ratiocinati, non omnem illam meridionalem plagam esse aquis obrutam, & terrarum expertem. Atque hoc docent verba illa M. Tullii lib. I Tuscul. Quæst. *Tum vidimus globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum; quarum altera, quam nos incolimus,*

Sub axe posita ad stellas septem, unde horrifer
Aquilonis stridor gelidas molitur nives:

altera Australis, ignota nobis, quam Græci vocant ἀντίχθονα. Item Pomponius Mela lib. I cap. I: *Hujus medio terra sublimis cingitur undique mari; eademque in duo latera, quæ hemisphæria nominantur, ab Oriente divisa ad Occasum,*

sum, zonis quinque distinguitur. Quo loco rectè Turnebus pro *eadem* legere *eodem* jubet: malè verò & hunc Melæ, & superiorem Ciceronis locum, de America intelligendum esse existimat. Siquidem, terram esse australem, ratiocinando quidem colligêre veteres; ut antea dicebamus: sed incognita tamen priscis fuit. Planè verò magni Viri opinionem jugulat, quòd Cicero disertè eam non *Occidentalem*, sed *Australem* nominet: quodque Mela dicat, terram in duo hemisphæria *dividi Oceano ab Oriente ad Occasum*: non verò *à Septentrione in Austrum*, vel contra. Atque hæc de globi divisione in partes majores: in quibus considerat, tum terminos, sive confinia, quibus distinguuntur partes; tum longitudinem, & latitudinem; tum alia accidentia. De minoribus partibus, ut sunt regna, ac regiones singulæ, nihil attinet hoc loco dicere.

Cap. XLIV.

DE GEOGRAPHIÆ SCRIPTORIBUS, Græcis, Latinis, Arabibus; qui quidem ante secula multa vixerint.

1. §. *Deinceps de iis agendum, qui in Geographia laudem sibi pepererunt. Ac primi quidem eam attigere philosophi. Ut post Homerum Anaximander Milesius, Hecatæus itidem Milesius, Democritus, Eudoxus, Dicæarchus, Ephorus, Eratosthenes, Polybius, Posidonius.*

LAudat hos universos Strabo initio libri I: Τῆς δὲ φιλοσόφου πραγματείας εἶναι νομίζομεν, εἴπερ ἄλλην τινὰ, καὶ τὴν Γεωγραφικήν. Οἵ τε γὰρ πρῶτοι θαῤῥήσαντες αὐτῆς ἅψασθαι, τοιοῦτοί τινες ὑπῆρξαν. Ὅμηρός τε, καὶ Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος, καὶ Ἑκαταῖος ὁ πολίτης αὐτοῦ, καθώς καὶ Ἐρατοσθένης φησί· καὶ Δημόκριτος δὲ, καὶ Εὔδοξος, καὶ Δικαίαρχος, καὶ Ἔφορος, καὶ ἄλλοι πλείους, ἔτι δὲ οἱ μετὰ τούτους, Ἐρατοσθένης τε, καὶ Πολύβιος, καὶ Ποσειδώνιος, ἄνδρες φιλόσοφοι. *Si aliud quicquam sanè terrarum descriptionem existimo esse tractationis philosophicæ. Qui enim primi Geographiam attingere ausi sunt, ii philosophi fuere. Homerus inquam, & Anaximander Milesius, ejusque civis Hecatæus: (ut ait Eratosthenes) adhuc Democritus, & Eudoxus, & Dicæarchus, & Ephorus, pluresque alii: & qui post eos vixere, Eratosthenes, & Polybius, & Posidonius, homines & ipsi philosophi.* De Anaximandro, Hecatæo, & aliis, quos subjungit Strabo, dixi libro de Philologia cap. XI §. 7: ac fusiùs de plerisque in opere de Historicis Græcis. Solùm de Democrito nunc dicam, ex Laërtio constare, non Cosmographiam tantummodo signâsse, sed etiam Διάκοσμον, tum majorem, tum minorem: in quo agebat, ut vox indicat, de concinno mundi ordine, sive de harmonica corporum naturalium digestione. Præterea alios in Philologia memoravi: ut sunt Scylax Caryandensis, Pytheas Massiliensis, Hanno Carthaginensis, Artemidorus Ephesius, Isidorus, Characenus, & Dionysius ὁ Περιηγητής. Quibus plures possim addere ex altero opere, quod est de Historicis Græcis. Sed non lubet actum agere.

2. §. *Plurimùm verò debemus Straboni, ob septendecim rerum Geographicarum libros. Sub Tiberio imprimis claruit.*

Abundè de ejus ætate, patriâ, & sectâ, dixi Historiæ Historicorum Græcorum lib. II, cap. VII.

3. §. *Nec multò post Strabonem floruit Marinus Tyrius Geographus. Id sub Nerone imprimis fuit, vel circiter.*

Sic Lucas Gauricus Neapolitanus in Calendario Ecclesiastico*: qui vixisse ait anno post Christum natum LX. Proximum etiam à Christo nato locum ei inter Mathematicos tribuit Henricus Bruceus †. Ptolomæo esse paullò vetustiorem, arguit, quòd ab eo sæpius memoretur in primo Γεωγραφουμένων.

* Pag. 16. edit. Venetæ apud Iuntas an. 1552.

† Catalogo Astrologorum, quem tribuit de Motu primo libro addidit.

4. §. *Sub M. Aurelio Cæsare latè fulgebat Claudius Ptolomæus Alexandrinus, vel potius Pelusiota; cujus Geographiam habemus.*

Vide, quæ de eo scripsimus lib. IV de Historicis Græcis cap. XVII. Sed utcunque nihil, vel tantummodo minutum quid, desideres in iis, quæ propria sunt Mathematici: in illis tamen, quæ historia suppeditat Geographo, sæpe aberrat, culpâ non suâ, sed eorum, unde historiam acceptit. Hac de re judicium capere possumus vel ex sola Italia: de qua apponam Paulli Merulæ verba, suâ in Geographiam præfatione. Ubi hunc in modum scribit: *Ptolemæum frequenter adibam; sed fastidium movebant non pauca. Animadvertebam plurima magno auctore scripta esse ab auditu, & ex aliorum (qui sæpe falluntur, quorumque, cùm, quæ visa narrant, verba nonnunquam non bene capiuntur) fide: eamque ob caussam ipsius Geographica, ex alieno concinnata relatu, maleque, & inemendatè scripta, innumeris deformata esse erroribus; multa item, quæ aliis nominatissima, negligenter in iis esse omissa; multa sequiorem natia esse stationem, & extra verum locata situm; multa dubiam adepta nomenclaturam; infinita non suis tributa populis, vel regionibus, plurima denique cum ab aliis, tum ab seipso, & alibi dictis, dissentientia. Probetur hoc, quis petit? Tadium lectorem necaret. Unam Italiæ, (quæ, præter patriam, vix alia ipsi, transmisso Magno Mari, vicinior) regionem inspice Picenum: ibi duorum, qui nobilissimi, fluviorum, Metauri, & Isauri, nullam facit mentionem. Idem in Gallia Cispadana Padi fluminis caput ad Larium describit lacum; quod verè, sensu docente, meisque oculis id testantibus, in Vesulo monte. Idem in Tabulis Ansanum, Samnitium oppidum, cis Sarum in Frentanis collocare videtur; in pictura verò trans eundem amnem in Pelignis. Tanto scilicet Ptolemæus certiora suis elucubrationibus expressit, nobisque reliquit, quanto cujusque rei meliores habuit testes; tanto autem incertiora, quanto pejores: ideoque subinde vel ex aliis, cùm antiquioribus, tum recentioribus; vel ex membranis, castigandus, supplendus, transformandus.* Eam ad rem, quam optimus, & doctissimus Merula ab junioribus desiderabat; spero, propediem comparituram operam, atque industriam, filii mei Isaaci Vossii. Nec Geographiam modò condidit Ptolomæus; sed etiam [illegible]: cujus operis meminit Stephanus in Λύγδυνα.

5. §. *Sub Constantio, & Constante, imperatoribus, vixit anonymus ille scriptor Græcus, qui veteris orbis descriptionem reliquit. Hic Latinè olim, sed barbarè, redditus fuit. Ac tralationem illam, à Clarissimo Salmasio acceptam, e codice Francisci Iureti edidit Iacobus Gothofredus, I. C. Græcè præterea cum versione prodire voluit. Notas etiam eruditas addidit.*

De auctoris ætate, patriâ, ac religione, vide, quæ idem amplissimus, nec juris modò civilis, sed literarum etiam scientiâ, præstantissimus Gothofredus, ubertim disseruit in Prolegomenis hujusce scriptoris.

6. §. *Sub Iuliano imperatore claruit Alypius Antiochenus, Cæsaris frater: qui & ipse Geographiam condidit.*

Misit illam Iuliano Cæs. qui epist. XXX tum eo sibi gratiorem fuisse ait, quòd descriptiones prioribus forent meliores; tum quòd eam suis iambis exornâsset. Videri possit Alypius esse is, cujus est orbis veteris descriptio proximè memorata. Tempora quidem conveniunt. Sed rectè obser-

observavit Gothofredus, hoc si fuerit, necesse esse, ut librum cum fecerit, priusquam iret in Britannias. Nam in anonymo illo legas, *Britanniæ provinciæ, sicut, quæ fuerunt, narrans, valde maxima.* Sic loqui non potuit, qui vicarius fuisset Britanniarum. Hoc enim de Alypio testatur Ammianus lib. XXIII verbis istis: *Alypio Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis.* Et lib. XXIX nuncupat *exvicarium Britanniarum.* Ex eodem Ammiano * cognoscimus, hunc esse Alypium, cui à Juliano Cæsare negotium erat datum instaurandi templi Hierosolymitani.

* Initio lib. 23.

7. §. *Pappus Alexandrinus effulsit temporibus Cæsaris Theodosii senioris; interque alia librum de fluviis Libyæ, nec non universalem Chorographiam, reliquit.*

Testis Suidas. Plura de eo diximus cap. XVI, §. 8, & cap. XXXIII, §. 21.

8. §. *Alii etiam Græcorum multi occurrunt: sed alibi dicti nobis; quos iccirco nunc prætereo.*

Ut Michaël Psellus, Georgius Gemistus, Agathemerus Orthon: quos retuli libro de Philologia, cap. XI. Et tot alii, de quibus in Græcis historicis actum; quia & Geographia quædam terrarum historia est. Quorundam etiam nomina ignoro. Ut Eparchiarum Asiæ, Europæ, & Africæ; quos Græcè exstare Mssos, in Nomenclatore suo auctor est Robertus Constantinus.

9. §. *E Latinis Geographis antiquis supersunt, Pomponius Mela, Plinius Secundus in Historia Naturali, C. Julius Solinus, auctor Itinerarii Antonino Augusto tributi, vetus Itinerarii Burdigalensis scriptor, Festus Avienus, Rutilius in Itinerario, Hieronymus de locis sanctis, Vibius Sequester, Martianus Capella, Priscianus Cæsariensis tralatione Dionysii, Isidorus Hispalensis in Originum libris, Notitia imperii Romani, nec non utriusque imperii Notitia, ac vetus tabula, quæ Peutingeriana vocatur.*

De hisce omnibus, exceptâ tabulâ Peutingerianâ, dixi paucis libro de Philologia cap. XI; fusius de plerisque egi in opere de Historicis Latinis. Nunc igitur solum clarissimi, & amicissimi olim viri Paulli Merulæ judicium apponam; partim de Itinerario Antonino Cæsari tributo, quod alii volunt esse Julii Oratoris, alii Æthici Istri; partim de tabula, quam *Peutingerianam* nuncupant, quia primò ex illustri Peutingerorum familia producta sit in lucem. Verba Merulæ sunt illa, præfatione ea, quam Cosmographiæ suæ præmittit: *Nec suis caret mendis Antonini, vel cujuscunque censendum, Itinerarium; in quo emaculando, suoque nitori restituendo, egregiam posuerunt operam, cum alii, tum vel maxime Abrahamus Ortelius, vir monstris ex terrarum orbe emoliendis plane natus; & Hieronymus Surita, Cæsaraugustanus; quo in hoc argumento Hispania nunquam habuit feliciorem. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurpârim; commissum cum amplissimâ tabulâ itinerariâ, quæ ductu Joannis Molleri, diligentissimi Typographi, auspiciis Viri nobilissimi, Marci Velseri, II-Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingerorum bibliothecâ in lucem prodiit. Plus habet illa in recessu, quam frons pollicetur. Licet infinita ibi sint depravata, & turbatioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per me petita) nullo negotio possunt corrigi, & ad sua revocari castra: quod non infeliciter à me factum in Gallia, Italiaque, res ipsa docebit. Procurrit hæc tabula ab Occidentali Oceano per Continentis totius longitudinem ad Orientalem usque, singula notans loca, nec non locorum, industria stupendâ, distantias, & intervalla. Totum complectitur, quantus quantus est, Antoninum; alterumque tantum, & amplius, adponit; si civitates, urbes, oppida, pagi, fluvii, aliaque talia, diligenter examinentur; digna certe, quæ sedulis doctiorum, non magistellulorum, manibus teratur.*

10. §. *Exspectet jam nunc aliquis, ut Latinorum, qui porro magno fuere numero, seriem pertexam. Sed enim de iis actum est nobis in commentariis de Latinis Historicis: e quibus iccirco peti eos malo. Quia vero libros illos non ulterius perduximus, quam ad excessum Maximiliani primi: nunc præcipuos illorum referam, qui postea de Geographia bene mereri studuerunt. Solum, priusquam ad eos veniam, aliquid interseram de Arabicis Geographis. Quorum princeps Albupheda, sive Abelfeda: cujus Geographia Arabice exstitit in bibliotheca Palatina,*

Syriæ, Assyriæ, & Persiæ, Princeps fuit. Quarto post Christum seculo, nempe circa annum CCCXX, fuisse ait Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum †. Sed multò juniorem censeo, in Gesneri Simlerianâ epitome, quæ anno prodiit CIƆ IƆ LXXIV, legas, ante annos fuisse CCC. Credo, vixerit ante annum CIƆ CC. Ex Oriente cum advexit Guilielmus Postellus; qui & inde Compendium Latine concinnavit.

† Pag. 52.

11. §. *Circa annum millesimum vixisse creditur Anonymus ille, qui Arabice scripsit hortum Geographicum. Vertit Latine ex Arabico Bernardinus Baldus Urbinas, Guastallæ abbas.*

Editioni eam destinârat Marcus Velserus, II-vir Augustanus. Sed præpropera mors impedit. Arabem illum ante annos floruisse sexcentos; judicium fuit ipsius Baldi: ut in vita ejus refert Fabricius Scharloncinus; quæ commentario Baldi Mechanico præmittitur.

12. §. *Præclarè etiam de orbis descriptione, præcipuè Asiæ, & Africæ, meritus est ante annos quingentos auctor Geographiæ Nubiensis; quam ex Arabico Latine verterunt Maronitæ duo, Regii Syriacarum, & Arabicarum literarum Lutetiæ interpretes, Gabriel Sionita, & Joannes Hesronita.*

Vixit tempore Rogerii I, utriusque Siciliæ regis: hoc est, anno CIƆ CLI. Romæ Mediceis typis editus est. Sed, hortatu nobilissimi Jacobi Thuani, à Maronitis, quos dixi, Latinè redditus prodiit Lutetiæ anno CIƆ IƆC XIX. Arabiam imprimis ita describit, ut nihil uspiam accuratiùs sit reperire. Ex Europa nihil eâ curâ exposuit, ac Hispaniam; quam solam lustrârat; ut ipse narrat ‡.

‡ P. 148.

CAP. XLV.

DE GEOGRAPHIS, qui intra proximum sesquiseculum claruerunt.

1. §. *Nunc de Geographis proximi sesquiseculi promissa exsolvere aggrediar. Anno CIƆ IƆ præclare merebatur de Hispania universa Antonius Nebrissensis: qui primus inde barbariem pepulit. Hic vero nobis memoratur, quia Cosmographiam reliquit, & Isagogen in eam.*

UT in Simleri Gesnerianæ bibliothecæ epitome legas. Sed utrùm magnæ rei, an pueritiæ solum fuerit exaratum utrumque opus, dicere nequeo, qui non viderim. Valde vereor, ne ex aliis potius fuerit æstimandus. Salmanticæ primùm annos docuit multos. Exinde Complutum vocatus fuit à Francisco Ximenio, Archiepiscopo Toletano, & Romanæ Ecclesiæ Cardin. qui in Carpetanis Complutensem Academiam condiderat; mox etiam Biblia

edidit

edidit toto orbe celebrata. In quibus divulgandis, in Demetrii Cretensis, Joannis, & Francisci Vergaræ, aliorumque; ita & Antonii Nebrissensis, operâ usus fuit. Atque hac occasione tres minimùm reliquit quinquagenas. Quibus inde nomen, quia singulis quinquaginta explicaret Scripturæ vocabula. Ex his terna lucem vidit*. Adi de eo Alvarum Gometium in Ximenii, Toletani præsulis, vitâ. Item quæ diximus lib. III de Historicis Latinis cap. VI. Obiit Nebrissensis penè octogenarius, anno CIƆ IƆ XLIV.

* Antverpiæ apud heredes Belleri anno 1600. unà cum Angli Camini commentario de Scripturæ Locis Hebraicis.

2. §. *Anno* CIƆ IƆ XVI *Tubingæ docuit Joannes Stœflerus: qui Cosmographicas aliquot descriptiones reliquit, librum item de artificiosa globi terrestris compositione; adhæc de duplici projectione in planum:*

Sive, quomodo quàm commodissimè chartæ cosmographicæ, quas *mappas mundi* appellant, possint designari. Quæ idem in astrologia elucubrârit, superiùs retulimus. Obiit Tubingæ, anno CIƆ IƆ XXII, ac imprimis CIƆ IƆ XXXI.

3. §. *Anno* CIƆ IƆ XVIII *Joachimus Vadianus edebat commentaria sua in Pomponium Melam de situ Orbis: auctiora verò anno* CIƆ IƆ XXX. *Anno* CIƆ IƆ XXXIV *emittebat epitomen trium orbis partium; ubi imprimis describit loca in Novo Testamento memorata. Atque iterum* CIƆ IƆ XLVIII.

Natus fuit è nobili familia Vadiana: quæ insignia gentis acceperat à Sigismundo I. Romanorum rege. Multa etiam alia composuit, quæ suggerent bibliothecarum scriptores. Obiit anno CIƆ IƆ LI, ætatis LXVI.

4. §. *Anno* CIƆ IƆ XIX *Joannes Stobniza, Polonus, introductionem elaboravit in Ptolemæi Geographiam: inque ea regionum, ac celebrium oppidorum longitudines, & latitudines apposuit.*

Excudit Cracoviæ Hieronymus Vietor.

5. §. *Anno* CIƆ IƆ XX *Joannes Balantyne, qui aliter Bellendenus, in Orientali Scotia natus, Cosmographiam edidit, ac præterea Albaniæ descriptionem emisit:*

ut est in Simleri bibliotheca. Sed ex Balæo video, non scripsisse sermone Latino, verùm Scotico. Nimirum præcipue genti suæ studuit: unde & Hectoris Boethii Historiam Scoticæ gentis Latinè scriptam Scoticè transtulit.

6. §. *Anno* CIƆ IƆ XXII *Joannes Vernerus Noribergensis divulgabat Ptolemæi primum Geographiæ librum, è Græco Latinè à se redditum: paraphrasin quoque, & annotationes adjunxit. Atque idem libellum composuit de quatuor aliis planis terrarum Orbis descriptionibus: nec non præceptum super descriptione ejusmodi à priscis institutâ Geographis, & à Ptolemæo indicatâ in fine libri septimi Geographiæ.*

Addidit quoque Georgii Amarucii opusculum de Geographia: sed a se correctum, multis etiam de suo adjectis. Quæ universa iterum edita Ingolstadii anno CIƆ IƆ LIII cum Geographica introductione Petri Apiani. In reliqua etiam Mathesi, imprimis Geometricis, & Astrologicis, complura consignavit.

7. §. *Anno* CIƆ IƆ XXII *Petrus Apianus, Germanicè* Bienewitz, *emisit Cosmographiam suam, sive instructionem Geographicam, cum multis, variisque instrumentis Mathematicis.*

Eam anno CIƆ IƆ XL restituit Gemma Frisius; ac prodire voluit cum opusculis suis de locorum describendorum ratione, deque distantiis eorum inveniendis, item de usu annuli astronomici. Alia etiam in Mathesi edidit multa. Ac altero etiam nomine pulcrè de studiis meritus est. Anno enim CIƆ IƆ XXXIV edidit inscriptiones Orbis. Quo in opere adjutus fuit à Bartholomæo Amantio poëta. Impensas autem faciebat Raimundus Fuggerus Augustanus, Cæsari Carolo V, ac Regi Romanorum Ferdinando, à consiliis. Natus Noribergæ anno CIƆ CCCC LXX. Mathematicarum scientiarum Ingolstadii professor fuit: uti adjutor ejus Amantius, Oratoriæ facultatis. Obiit anno CIƆ IƆ LII, ætatis LII. Filium reliquit Philippum Appianum, præclarum itidem Mathematicum; de quo inferius dicam.

8. §. *Anno* CIƆ IƆ XXV *egregii nominis fuit Bilibaldus Pirckaimerus. Primum & hic librum Ptolemæi de Geographia Latinè vertit, & commentariolo suo illustravit.*

Patricius fuit Noribergensis, Maximiliano I. à consiliis. Obiit in urbe patria anno CIƆ IƆ XXXI; ut est in Iconibus Reusneri.

9. §. *Anno quoque* CIƆ IƆ XXX *fuit Guilhelmus Barlovus Anglus, sub Henrico* VIII. *Menevensis, sub Eduardo* VI. *Bathoniensis, ac Wellensis episcopus, sub Maria exul in Germania. Edidit, inter alia Cosmographiam.*

Meminit Balæus, & ex eo Gesnerus.

10. §. *Anno* CIƆ IƆ XXXI *Henricus Glareanus Helvetius, Poeta laureatus, librum Basileæ edebat de Geographia.*

Ad hunc conscribendum eo se compulsum ait, quòd, *ut Ptolemæi Geographia ob summum artificium non convenit rudibus; ita multum erroris sit in elenchis adjectis. Strabo, Homericæ philosophiæ admirator, ac diligens rerum omnium indagator, Chorographiam nobis veriùs, quàm Geographiam, tradiderit. Ipsius Procli sphæra nimis sit concisa, & ad horizonta Græciæ, non absque magna duorum circulorum confusione, descripta. Quæ Joannes à Sacrobosco de parallelis, ac climatibus, scripsit, planè mutila sint. Stephanus indicem descripserit, cui multum fidere non ausit; & nominum mutilatio apud eum multam inducat obscuritatem. Ex Plinio, Pomponioque Mela, nihil fructûs ferat, qui non imbutus hujus disciplinæ rudimentis accesserit.* Subjungit paullò pòst, *Sic in hoc libello me gessi, ut candidus lector confessurus sit, me nec temere, nec sine fructu lectorum, hanc post tot egregios scriptores suscepisse provinciam.* Idem liber ab auctore recognitus prodiit Lutetiæ anno CIƆ IƆ XXXVII. Natus fuit Glareanus anno CIƆ CCCC LXXXVIII. Obiit anno CIƆ IƆ LXIII; annorum nempe LXXV. Dixi de hoc scriptore quoque in Musicis cap. XXII §. 12.

11. §. *Anno Christi* CIƆ IƆ XXXIV *aliquis bonos fuit Hieronymus Gemusæus. Philosophiam docuit in Academia Basileensi. Hoc verò loco memoratur, quia Strabonis epitomen, Græcè ab incerto scriptam auctore, Latinè reddidit. Quod fuit anno* CIƆ IƆ XXXIX. *Sed anno demum* CIƆ IƆ LVII *Basileæ Henricus Petri typis commisit unà cum Geographicis Dominici Marii Nigri, & Laurentii Corvini Novoforensis. Medicinam profitebatur; sed adolescens.*

Henrici Glareani, & Sebastiani Munsteri, discipulus erat. Obiit anno Christi CIƆ IƆ XLV, ætatis XXXIX. Multò nempe ante præceptorem Munsterum: de quo idcirco dicam demum §. 20.

12. §. An-

12. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXV *non parvi æstimabatur, à suis imprimis, Joannes Dryander, Germanus. Edidit introductionem Cosmographiæ cum principiis Geometriæ, & Astronomiæ, ad hoc studium necessariis. Etiam alia emisit ad illustrandam Ptolemæi Geographiam.*

Plura de eo diximus in Astronomis, cap. XXXVII, atque iterum in Mechanicis loquar.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVI *Orontius Finæus Delphinas orbis descriptionem divulgavit ad effigiem cordis humani. Galliæ quoque tabulam, & alias, edidit. Item planisphærium Geographicum.*

Elogium ejus apud Scævolam Sammarthanum habes. Qui etiam refert, obiisse anno CIↃ IↃ LV prid. Non. Octobris; cùm paullùm annum excessisset sexagesimum.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVI *Iacobus Zieglerus Landavus Bavarus in lucem edebat descriptionem Terræ sanctæ, sive Palæstinæ.*

Quod & antiquis temporibus factum erat ab Eusebio, & Beda; postea que à Bacone Anglo, & Burchardo Dominicali; & eà, quâ Zieglerus ætate, à Bretenbachio, Ecclesiæ Moguntinæ presbytero. Sed priorum industriam vicit Ziglerus, sive, ut aliqui scribunt, Ciglerus. Idem etiam Scandiam, sive Scandinaviam, descripsit. Adhæc Indiam.

15. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVIII *Georgius Rithaymerus emisit compendium de situ orbis terrarum.*

Scripsit Viennæ, edidit Noribergæ apud Petrejum.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ XL *Franciscus Maurolycus Siculus, abbas Messanensis, Petro Bembo Cardinali mittebat tres libros Cosmographiæ**.

* *Excusi Parisiis an.* 1558.

Quorum argumentum auctoris verbis exponam †: *Confeci dialogos tres: in quorum primo, familiari sermone colloquio, disceptatur de forma, situ, numeroque, tam cælorum, quàm elementorum; confutatis interim vulgi, ac philosophorum quorundam, à vero dissentientium, opinionibus. Alterum bifariam secui. In prima sectione de circulis primi mobilis, eorumque officiis, agitur: tum de zodiaci divisione, de zonis, plagis, ventisque. In altera vero de longitudinibus, ac altitudinibus, tam stellarum, quàm locorum terræ, de declinationibus, de adscensionibus, de dierum, noctiumque magnitudinibus, crementis, decrementisque: tum de climatum distinctione. In postremo dialogo de motuum speculatione, & inventione, sic agitur, ut, quatenus per commentariolum liceat, aditus detur ad magnam Ptolemæi constructionem.* Eâdem præfatione ad Bembum legas, quàm multa alia Geographica, inque reliqua Mathesi, scripserit. Adhæc Martyrologium divulgavit; cui inseruit loca, ubi passi fuerint Martyrum singuli.

† *E præfatione ad Bembum.*

17. §. *Anno* CIↃ IↃ XL, *& quindecim annis post, Rainerus Gemma Frisius claruit. Scripsit de locorum describendorum ratione, deque distantiis eorum inveniendis. Item chartam, sive potius tabulam, quæ contineret universi mundi descriptionem, partim ex veteribus, partim junioribus collectam, & Cæsari Carolo V. dicatam. Adhæc librum de principiis Astrologiæ, & Cosmographiæ, deque usu Globi Astrologici à se editi, nec non orbis divisione, & insulis, rebusque nuper inventis.*

Quæ præterea in Astrologia ediderit, antea memoravimus.

18. §. *Anno* CIↃ IↃ XLIV *Gaspar Vopel Medelbachius inclaruit opere suo Cosmographico, ac globis duobus, cælesti, & terrestri. Præterea descripsit Europæ, Asiæ, & Africæ, partes maritimas. Item Rhenum, à fontibus usque ad bina ostia.*

Helium puta, ac Flevum; quibus Rhenus in mare se exonerat.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ L, *ac deinceps, floruit Gerardus Mercator Geographorum sui temporis princeps. Ptolemæi Geographiam restituit: item Atlantem elucubravit, quo est universi orbis tabulas complexus: ut mittam, quæ ad alia studia pertineant.*

Summus hic vir est in Flandria ortus; sed Juliacensi ditione oriundus. Silvæducis discipulus fuit Georgii Macropedii, Lovanii in Collegio Porci honorem indeptus Magistri artium. Domesticus fuit Caroli V. Posteaque Guilielmi patris, ac Joannis Guilielmi filii, Juliacensium, ac Clivensium ducum, Cosmographus. In Geographia hæc tria sibi proposuit. Primùm, ut recentem depingeret situm. Deinde ut antiquum, præcipuè secundùm Ptolemæum. Denique ut, ubi veteres deficerent, suppleret: ubi aberrarent, corrigeret. Natus fuit Rupelmondæ in Flandria anno CIↃ IↃ XII. Denatus Teutoburgi anno CIↃ IↃ XCIV, ætatis suæ LXXXII. Doctissimum, & Geographorum diligentissimum, in Tiphy Batovo appellat summus Mathematicus*, Wilibrordus Snellius.

* *Præfat. ad Lectorem.*

20. §. *Anno quoque* CIↃ IↃ L *Sebastianus Munsterus Cæsari Carolo V. dicabat Cosmographiam suam, sive terrarum descriptionem. Atque idem Pomponii Melæ libros de situ orbis, & Julii Solini Polyhistora, illustravit.*

Vir hic præclarè meritus fuit, tum de Hebræis literis, quas anno CIↃ IↃ XXIX Basileæ cœpit profiteri; tum etiam de Mathesi, in qua Joannis Stœfleri discipulus fuit. Pestilentiâ obiit Basileæ anno CIↃ IↃ LII. Diximus de eo quoque in Astrologis.

21. §. *Anno* CIↃ IↃ LI *Guilielmus Postellus edidit librum de Etruria; quam primum in orbe Europæo inhabitatum censet. Anno proximo emisit Cosmographiam, sive de universitate librum. Item Syriæ descriptionem, seu chorographiam terræ sanctæ.*

Natus fuit Barentonii in Normannia. Ingenii fuit admodum capacis, linguarum Orientis intelligentissimus, variâ doctrinâ instructissimus, sed quam somniis, ac nugis suis, multùm fœdârit. Vide de eo Scævolam Sammarthanum in primo Elogiorum, qui ait prope *centenarium* an. CIↃ IↃ LXXI. Adi & Thuanum.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ LII, *regnante Eduardo VI, magni nominis erat Robertus Recordus Anglus: qui reliquit Cosmographiæ Isagogen, ac librum de usu globorum, aliaque in mathesi, medicinâ, & sacro argumento, compluria.*

Natus fuit in Cambria; Medicinæ Doctor creatus Oxonii; ubi & Rhetoricen, ac Mathesin, publicè docuit. Vir erat undecunque doctissimus.

23. §. *Anno* CIↃ IↃ LVIII *Wolfangus Lazius Viennensis Austriacus, Medicus, & Historicus Ferdinandi Cæsaris, edebat descriptionem terræ Græciæ, rerumque Græcarum commentarios, libris duobus.*

Quo tempore annorum erat XLIV. Natus enim est anno CIↃ IↃ XIV. Obiit quinquagenarius anno CIↃ IↃ LXV. Vir magnæ & industriæ, & doctrinæ, fuit: in quo tamen sæpius plus judicii desideres. Meminit & ejus Thuanus Histor. lib. XVI. Cætera illius ad historiam potiùs pertinent: imò & hoc opus, quod diximus.

24. §. *Anno CIↃ IↃ LVIII, ac deinceps, claruit Gulielmus Xylander Augustanus; qui Strabonis Geographica Latinè reddidit. Adhæc Stephanum de Urbibus, sive Hermolaum Byzantium malis dicere, multis partibus edidit emendatiorem.*

Etiam orsus erat scribere Onomasticon Geographicum: sed, morte prævertente, nequiit absolvere. Plura de eo diximus, cùm de Geometris ageremus.

25. §. *Anno CIↃ IↃ LXVII Philippus Apianus Bavariæ descriptionem obtulit principi Bavaro Alberto; cujus jussu eam scripserat.*

Is pro opera hac remuneratus eum bis mille, & quingentis aureis. Natus est Ingolstadii an. CIↃ IↃ XXX. Patrem habuit Petrum Apianum, celebrem Mathematicum, & à Cæsare Carolo V, equestri dignitate auctum; feudis etiam, & aliis, ditatum. A parente hoc in Mathesios studiis præcipuè fuit institutus. Atque eidem anno ætatis XXI in professione Ingolstadii successit; interque alia, patris sui Cosmographiam, uti & Mercatoris sphæram, interpretatus est. Idem duos ingentes cæli, terræque, globos elaboravit. Extremis XIV vitæ annis Mathesin in Tubingensi docuit Academia.

26. §. *Anno CIↃ IↃ LXVIII Elias Vinetus Santo Burdigala exponebat, & emendabat, Pomponium Melam de situ orbis: ac, quadriennio post, ita à se correctum Lutetiæ excudendum curavit; anno puta* CIↃ IↃ LXXII.

Post Hermolaum Barbarum in hoc scriptore emaculando, parem operam posuerat nemo.

27. §. *Anno CIↃ IↃ LXXII Benedictus Arias Montanus Hispalensis edebat Antiquitates Judaicas; quarum primus est Phaleg, sive de Gentium sedibus primis, Orbisque terrarum situ: alter Chaleb, sive de terræ promissæ partitione: tertius Chanaan, sive de duodecim gentibus: quartus Nehemias, sive de antiqua Jerusalem situ.*

Præter quos alii quini sunt libri; sed non Geographici argumenti.

28. §. *Anno CIↃ IↃ LXXV in Batavia describenda vivendi finem fecit Adrianus Junius Hornanus.*

Qui jam ab anno CIↃ IↃ XLI variis doctrinæ monumentis magnum sibi apud eruditos nomen pararat. Præfatio ad Illustres Hollandiæ Ordines ab Junio est scripta Nonis Januariis anni ejus, qui illi mortualis fuit. Obiit autem XVI die mensis sibi cognominis. At demum anno CIↃ IↃ LXXXVIII ejus Batavia in lucem prodiit, edente Jano Duza, Leidensis Academiæ Curatore. Dictio in hoc opere bonitate non respondet scriptis prioribus. Sed cogitandum, esse opus posthumum. Et, credo, senili ætate pristinus abierat vigor.

29. §. *Anno eodem clari erat nominis Abrahamus Ortelius Antverpianus. Quod deinceps semper auxit. Philippi II. Austriaci, Regis Hispaniæ, Geographus fuit. Præcipuè nomen peperit Theatro Orbis terrarum, ac parergo, sive tabulis Geographiæ veteris, & Synonymis Geographicis.*

Etiam antiquitatum earum valde fuit studiosus, quæ ex nummis vett. Græcis, Romanisque, cognoscuntur: uti quoque ex saxis antiquis. Obiit anno Christi CIↃ IↃ XCVIII, ætatis LXXII.

30. §. *Anno CIↃ IↃ LXXXII floruit Bernardinus Baldus Urbinas: qui, præterquam quod Anonymi Arabis hortum Geographicum Latinè reddidit: insuper universi orbis Geographiam, & Historiam, contexuit ex scriptoribus plusquam septingentis.*

Plura de eo in Mechanicis dicentur.

31. §. *Anno CIↃ IↃ XC multum laudis consecutus fuit Simon Stevinus: qui sex libros Geographia conscripsit.*

Eorum primus generatim agit de definitionibus. Alter de hylocinesi terrestris globi. Tertius de atmæoria, sive vaporum altitudine. Quartus de histiodromia, sive velificationis cursu. Quinctus de limenheuretica, sive portuum investigandorum ratione. Sextus de theoria maritimorum æstuum in accessu, & recessu. Willebrordus Snellius Latinè reddidit universos, præter quinctum: quem in adolescentia vertit Hugo Grotius, tum altera post Desiderium Erasmum Batavorum suorum spes; quam exinde nominis sui mensurâ facilè implevit.

32. §. *Anno Christi CIↃ IↃ XC vigebat Papirius Massonus, Jurisconsultus Gallus; cujus est Descriptio fluminum Galliæ, quatenus Francia est.*

Opus est eruditum, posthumum licet, à Joan. Baptista Massono Lutetiæ editum anno CIↃ IↃ XCVIII. Papirium hunc *virum peracris judicii, atque doctrinæ*, ac meritò, nuncupat Possevinus in Apparatu Sacro.

33. §. *Anno CIↃ IↃ XCIX edidit Bartholomæus Pitiscus problemata Geographica, utilia ad locorum distantiam ex adsignata longitudine, & latitudine, cognoscendam.*

Subjunxit ea quinque suis Trigonometriæ libris. Mathematicus fuit, atque idem Ecclesiastes Aulicus Friderici IV. Electoris Palatini ad Rhenum. Natus autem in agro Grunebergico Schlauna. Obiit Heidelbergæ anno Chr. CIↃ IↃ CXIII. Vide, quæ de eo dicta cap. XVI, §. 33, & in Astrologis cap. XXXVII, §. 41.

34. §. *Anno CIↃ IↃ CI Antonius de Herrera, Philippi III. Hispaniarum Regis Historiographus, descripsit Americam, sive Indiam Occidentalem.*

Idque admodum accuratè. Nec enim alius majori fide, & industriâ, observavit fines provinciarum, & magnitudinem; maris tractus, promontoria, insulas; fluminum flexus, ostia, & portus; lacuum amplitudinem; regionum situm, ratione tum vicinorum tractuum, tum etiam cæli; item proventus singularum; quæque ad urbes, & propugnacula, pertinent. Hispanicè scripsit: sed Latinè reddidit vetus in Academia Leidensi, & Amstelodamensi Lyceo, collega meus Casparus Barlæus.

35. §. *Anno CIↃ IↃ CI Petrus Bertius Flander divulgabat Geographiæ tabulas contractas: atque auctiores, & emendatiores, anno CIↃ IↃ CXVI. Item rerum Germanicarum libros tres: unum Germaniæ veteris; alterum Germaniæ posterioris à Karolo M. ad nostra usque tempora; tertium de urbibus Germaniæ præcipuis. Anno CIↃ IↃ CXXX Ptolemæi Geographiam Græcè, Latineque, edidit emendatius, & va-*

& varios adjunxit Geographos veteres. Parisiis anno CIↃ IↃ CXXV *emisit breviarium orbis terrarum. Ibidem anno* CIↃ IↃ CXIX *juris publici fecit digestum novum de aggeribus, & pontibus, ad mare structu.*

Cujus operis præfatione etiam narrat, se moliri Geographiam sacram ad Eusebii librum περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων*. Natus fuit Beveris, Flandriæ occiduæ pago, anno CIↃ IↃ LXV. Leidæ præfuit Theologico Illustrium Hollandiæ, & West-Frisiæ Ordinum Collegio; quo illi in munere successi anno CIↃ IↃ CXV. Exinde, eâdem in Academia, professor fuit Moralis philosophiæ. Anno CIↃ IↃ CXVIII à Galliarum Rege Ludovico XIII. auctus est titulo Geographi Regii. Atque hac de caussâ, schismate in Fœderata Belgica oborto, cùm nulla affulgeret reconciliationis spes inter partes, Gallias potissimùm adiit: ubi regius est in Becodiano Collegio professor factus; sed cùm priùs in religionis Christianæ controversiis sententiam mutâsset. Primum Geographicas tabulas edenti, ante annos puta XLVII, hosce, ut præceptori, versiculos pangebam; quos cum venia, si voles, legas:

* *De locorum nominibus.*

Cum premerent terras stribligo, & rustica verba;
Orbis in orbe diu penè sepultus erat.
At simulac opici cœpti fordere magistri;
Extulit è latebris orbis in orbe caput.
Tum melius tabulâ doctâ positura Tonantis.
Depicta. Illa oculos pavit, & illa animum.
Docta tamen mendis spissis fuit oblita. Tanta
Terrarum historiam condere molis erat.
Id tibi, non dubium claris decus addite BERTI
Pleumosis, senio, dividiaque fuit.
Ergo urisque, secasque, velut Podalirius alter;
Omniaque in propriam restituis faciem.
Jamque æterna Urbis ditio, sicilitaque Atlantis,
A Tyriis forsan terra reperta, patent.
Ecqua, poli soboles, incrementumque Minervæ,
Præmia te tali digna manent opere?
Vix sibi notus erat, sed erat tibi cognitus, orbis.
Ut melius nôrit, muneris inde tui est.
Crede mihi; in canis semper celebrabere seclis.
Fallor? an omen ad hoc læva mamilla salit?

36. §. *Anno* CIↃ IↃ CV *Paullus Merula Dordrechtanus edebat Cosmographiæ suæ partem primam: quæ continet Cosmographiæ generalis libros tres, & specialis libros* IV. *Generalis libro primo agit de Mundo universè: altero, particulatim de sphæra cœlesti: tertio, de terrestri. Pars specialis libro* IV *tractat de Europa universè: libro quinto de Hispania; libro sexto de Gallia: libro septimo de Italia.*

Vir fuit, ut variâ eruditione, ita juris scientiâ, præstans. Nec eo integrius quicquam, vel humanius vidimus. Historiam Romanam in Academia Batavâ professus fuit; quo in munere clarissimo Justo Lipsio successit. Uti in præfectura bibliothecæ publicæ nobilissimo Jano Duzæ filio. Obiit anno Christi CIↃ IↃ CVII, ætatis suæ quinquagesimo.

37. §. *Anno* CIↃ IↃ CXV, *ac multis antè annis, posteaque Bononiæ Mathesin docuit Joannes Antonius Maginus: cujus in Ptolomæi Geographiam exstant commentarii.*

Etiam Italiam adornabat ingenti opere: sed lucemne viderit, haut sat scio. Alia ejusdem in Astrologis recensui, cap. XXXVII, §. 42.

38. §. *Anno* CIↃ IↃ CIX *obiit Bartholomæus Keckermannus Dantiscanus: multa divulgavit superstes: inter posthuma verò sunt duo libri systematis Geographici.*

Heidelbergæ linguæ Hebrææ, posteaque in schola Dantiscana philosophiæ professor fuit. Vixit annos duntaxat XLII.

39. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVI *Philippus Cluverius Gedanensis edebat Germaniæ antiquæ libros tres. Adhæc Vindeliciam, ac Noricam. Exinde, lustratâ Italiâ, & Siciliâ, veterem utriusque descriptionem emisit.*

Etiam de tribus Rheni alveis seorsum egit. Sed postea hæc magni operis de Germania partem fecit. Ab excessu autem prodiit quoque introductio ejus in universam Geographiam tam veterem, quam novam. Geographorum suæ ætatis habitus est princeps: præsertim quatenus in Geographia historiam potiùs attendimus, quàm mathesin. Nulli unquam labori pepercit in evolvendis scriptoribus, vel antiquis, vel novis; unde Geographiam lucem capere posse arbitraretur. Non absque magno dolore & aliorum, & meo, qui, ut homine amico, utebar perfamiliariter, Leidæ obiit, anno CIↃ IↃ CXXIII, ætatis suæ XLIII.

40. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXVIII *Gulielmus Blaeu Amstelodamensis multùm rem Geographicam promovit, non modo tabulas pangendo maritimas in usum navigantium mari: sed etiam globis terrestribus, & omnium terrarum tabulis indefesso labore, magnis impensis, & quod caput est, acri judicio, meliùs, perfectiusque concinnandis, quam priorum industriâ factum foret.*

Quid mirum? ad præclaras animi dotes accesserat insignis peritia matheseos. Hauserat eam à doctore nobilissimo Tychone Brahe: cum quo amicè vixerat diu. Quàm non facilè alieno fideret judicio, sed propriis oculis, & experimentis, niti mallet; alienis etiam repertis suas addere observationes gauderet; inter alia, argumento illud erit, quòd non refugit ipse laborem mensurandi omne litus inter Mosam, & Texeliam; ut inde judicium ferret, quæ vera esset magnitudo orbis terrarum mensurâ perticarum Rhenolandicarum; quas ad exemplum vocabuli *decempedæ*, *duodecempedas*, vel *duodecimpedas*, dicere possumus. Fine eo, quem dixi, tum in litore Hollandico magis Boreali, prope Texeliam; tum in magis Meridionali, ad Mosæ ostium; quàm accuratissimè poli altitudinem organo observavit, cujus arcus foret pars circuli trigesima; XII nimirum graduum: diameter verò esset XXVIII pedum Rhenolandicorum. Quæ de isto conscripserat, ea digesta à se divulgare cogitat filius laudatissimus, mihique amicus, Joannes Blaeu. A quo etiam parens magnopere fuit adjutus, Geographicum edendo Atlantem duobus ingentibus voluminibus, linguâ tum Latinâ, tum etiam Germanicâ, Belgicâ, & Gallicâ, sive Francicâ. Imò & patre defuncto, (obiit ille anno CIↃ IↃ CXXXVIII, XII Kalend. Novembris, annos natus LXVII) idem Joannes Blaeuwius, cum juniore fratre Cornelio, viro magnis virtutibus, tertium hujusce Atlantis volumen emisit. Cornelio autem prænaturè mortuo, quartum etiam publici juris Joannes fecit. Ac nunc in quinto, sextoque, desudat. Nec minus stupendâ industriâ facile priores exsuperat Theatro urbium, & munimentorum: cujus jam duo volumina, quæ de Belgica sunt, magno cum favore, & applausu, non soli Belgæ exceperunt.

Atque hic, in Hollandia degenti, sistere in eadem animus est. Etsi occurrant alii etiam, quos operæ foret memorare. In quibus non Hollandum quidem, sed Batavum tamen, referam, Joannem Smithum Noviomagensem, qui commentarium edidit† de oppido Batavorum, sive Noviomagi. Quo plurima etiam tradidit eruditè de Batavorum Originibus, veterique eorum historiâ. Sed hæc jam magis ad Geographiæ historiam pertinent, quàm quatenus Mathematicæ sunt considerationis. Visum nihilominus tales non penitùs hoc loco præterire, ob con-

† *Excudit Amstelod. J. Blaeu an. 1645.*

junctionem inter utrumque scriptorum genus: tum autem, quia in Historicorum historia non ultra seriem temporum perducebamus, quàm ad initia Caroli V.

Cap. XLVI.

De Mechanices vocabulo, & definitione: ad hæc quatenus Magia, & Mechanice, conveniant, ac differant: & ut illam, ita hanc quoque, esse Philosophiæ partem.

1. §. *De utraque Cosmographiæ parte, Astronomiâ, & Geographiâ, hactenus. Superest sola deinceps* Μηχανική, *quæ Plinio* * Machinalis scientia *dicitur.*

* Lib. 7 cap. 37.

Μηχανική verò, non quidem, ut Eustathius voluit, παρὰ τὸ μὴ χαίνειν, *à non hiscendo*; quia non sinit quemquam os solvere ad operis vim, & efficaciam culpandam: neque ἀπὸ τοῦ μήκους, καὶ ἄνειν, quòd longè adscendat, ac penetret; ut est apud Platonem in Cratylo: verùm à μῆχος, quod idem ac μηχανή; nempe *artificium, artificiosa fabrica*; uti hoc à μήδεσθαι, *meditari, artificiosè excogitare.* Asconius: *Machina est, ubi non tam materia, quàm ratio artis, atque ingenii, ducitur.* Sane ab ingenio, cujus hìc meminit Pedianus, mechanici à junioribus dicti sunt *ingeniarii.*

2. §. *Mechanice est ars ex Mathematicis, & Physicis, rationibus, efficiendi machinas, & organa mirandi effectus, ad utilitatem vitæ humanæ.*

† Initio Mechanicorum.

Hoc est, quod Aristoteles † ait, Mechanicen esse τῶν παρὰ φύσιν, ὅσα γίνεται διὰ τέχνην πρὸς τὸ συμφέρον τοῖς ἀνθρώποις· *rerum præter naturam, quæ arte fiunt ad utilitatem hominum.* Nempe propositum ei instrumenta excogitare, quibus materiem adigat ad effectum aliquem arduum, ac difficilem, naturæque vires, nisi ars accesserit, exsuperantem. Nam, si uspiam, in Mechanice locum habet hoc Antiphontis Rhamnusii dictum:

Τέχνῃ κρατοῦμεν, ὧν φύσει νικώμεθα.
Naturâ ubi superamur, arte vincimus.

Sic machinis efficimus, ut gravia sursum, levia deorsum, utraque in latus, vel in orbem, vel mixtim de loco ferantur in locum. Atque hoc etiam *machinæ* definitio ostendit Vitruviana lib. x, cap. 1: ubi sic dicitur vocari *continens ex materia conjunctio, maximas ad onerum motus habens virtutes.* Nempe machinæ beneficio, quoties se in actione offert difficultas, ea quoque, quæ sine hac arte vires exsuperant humanas, quovis trahimus, impellimus, ferimus; ut plenius postea explicabitur. Sic *ædificationum machinas* Plinius dixit lib. xix, cap. 1.

3. §. *Ex hac Mechanices descriptione cognoscimus, partim eam Physicæ subalternari, partim Geometriæ. Nam Physicæ est considerationis, si machinam attendas, quatenus est è ligno, ferro, vel alio corpore.*

Liquet hoc ex machinis bellicis: ubi consideratur, utrùm ex materie sint idoneâ, atque etiam paratu facili; item an è materiâ figuræ convenienti, mensuræque exiguæ, ac levis ponderis. Sane, ut cætera adsint, si materia repugnet, ea, quorum demonstrationem habemus, non sortientur suam efficaciam.

4. §. *Mathematicæ autem considerationis est, si attendas rationes lineæ, centri, diametri, & similium, quibus machina constat, aut figuratur; undeque vires suas accipit, auget, minuit, vel metitur.*

Sic scansoria, & tractoria, hoc potissimùm principio subnixa sunt: quòd, quæ vecte, trochleâ, cochleâ, vel aliter, moventur, ea vehementiùs, faciliùs, citiùs, illâ proportione moventur, quâ longiùs distant à centro, circa quod moventur; sive motus is fit à gravitate internâ, atque innatâ, sive ab externâ potentiâ motrice.

5. §. *Mechanice igitur originem debet complexui Geometriæ, & Physices.*

Ac Geometriam quidem perficit: imperium autem habet in Physicen, quatenus naturæ æmula ejus fit instrumentum; junctaque ars cum natura efficit illa, quæ natura per se nequit. Generalis is finis est Mechanices, supplere aliquem defectum in vita humana, idque effectu artificiali. In instrumentis autem tria attendit, utilitatem, firmitatem, venustatem.

6. §. *Meritò autem in definitione adlatâ de mirandis ejus effectibus addebam. Nec enim quævis artificia hujus sunt loci: sed sola, ubi quadam ingenii sollertiâ, præter naturam, succurritur utilitati humanæ. Nempe Mechanice cum Magia hoc habet commune, quòd utraque homines rapiat in admirationem; ut Aristoteles ait initio Mechanicorum. Sed in eo differunt, quod Magia tradat illa, quorum caussa naturalis à paucis sapientibus scitur: Mechanice verò exponat ea, quorum caussa artificialis à paucis artificibus intelligitur.*

Nam, ut dixi, ita ars hæc æmula est naturæ, ut etiam vincere eam, ac quasi vim inferre, videatur. Quid enim non imitatur? Cœlestes motus repræsentat sphæris: motus ventorum, Æoli-pilis: etiam vapores educit, pluviamque, nives, grandinem, gignit: thermoscopio exhibet aëris temperiem pro diverso tempore, ac loco: indes refert in fontibus: tonitrua, ac fulgura, tormentis bellicis: stellas volantes, ac cadentes, aliaque meteora ignea, pyrobolis: terræ motus, pulvere tormentario in cuniculis subterraneis: item animalium motus, avium cantus, & hujuscemodi alia.

7. §. *Nec Mechanice solùm machinas invenit, quibus mirabilia præstet; sed caussas etiam, & principia exponit, quibus illa obtingunt.*

Ita magna, & mira, fiunt beneficio vectis. Caussa potentiæ est in longitudine vectis majore; quia, quæ longiùs à centro distant, majorem etiam vim habent. Quam caussam Aristoteles adducit in Mechanicis. Archimedes verò ulteriùs etiam ostendit, cur illud, quod longiùs distat, majorem habeat vim, quàm quod propiùs abest: ac rationem esse docet, quia, ut pondus se habet ad pondus, ita distantia se habet ad distantiam, unde pondera suspenduntur. Quo principio nixa est tota Mechanice.

8. §. *Quod si Mechanice non solùm construat machinas; sed etiam demonstret caussas: liquet, eam esse Philosophiæ partem.*

Nam philosophia est rerum divinarum, humanarumque cognitio per caussas. Atqui, ut Physice reddit caussas motùs naturalis: ita Mechanice reddit caussas motùs violenti, ac mirandi. Neque est, quòd dicat aliquis, ne Mathesin quidem esse Philosophiæ partem; sed tantummodo προπαιδείαν, eoque Mechanicen, quæ tantummodo portio est Mathesios, philosophiæ partem esse neutiquam posse. Nam mera quidem Mathesis est προπαιδεία. Illa verò mixta est media inter Mathesin, & Philosophiam: sed sic est media, ut magis Philosophiæ sit portio, quàm meræ Mathesios. Nam Mathesis scientiis, atque artibus, inservit: unumquodque autem censeri debet ex parte eâ, cujus caussa est.

9. §. *Atque hinc colligitur, vehementer errare Philosophorum illos, qui otio nimium delectati, ac solâ*

con-

contemplatione gaudentes. Mechanicas artes opponunt liberalibus, quasi Mechanice sordida sit, & illiberalis. Nobis verò contrà videtur. Utcunque enim Mechanice corporis adminiculum aliquod exigat; magnum tamen animi studium requirit: nec levia ex ea, sed longè maxima ad Remp. commoda, pace, & bello, redundant. Imò nec in Mechanico exigitur, ut ipse manu machinas faciat: sed sufficit, si usum, ac caussas, assequatur: ubi verò manuum opera exigitur, alteri id mandet, ad hoc idoneo; utcunque non capiat ille rei caussas.

Atque hoc plenius intelligetur ex divisione Mechanices in Rationalem, & Manuariam: quam ex Pappo inferiùs adducam.

10. §. *Etiam Mechanice facilè est artium antiquissima: ut sine qua nec primi parentes vitam potuerint tueri.*

Non refugiam de hoc memorare verba Guidiubaldi è Marchionibus Montis in præfatione Mechanices: *Quacunque necessitate Ada vita degeretur; & quamvis etiam casis contectis stramine, & angustis tuguriis, ac gurgustiis, cæli defenderet injurias: sic & in corporis vestitu, licet ipse nihil aliud spectaret, nisi ut nives, & ventos, ut Solem, ut frigus arceret: quodcunque tamen id fuit, omne mechanicum fuit.*

Cap. XLVII.

DE MECHANICES DIVISIONE, & utilitate.

1. §. *Proximè de utilitate Mechanices dicerem. Sed abunde illa elucebit, si, quàm latè se diffundat hæc scientia, exposuero. Sunt autem, ex veterum quidem sententia, partes ejus duæ. Earum priorem vocant λογικὴν, sive rationalem, quæ petitur, partim ex Mathematicis, præcipuè Arithmeticâ, Geometriâ, & his ὑπαλλήλῳ* Astronomiâ; partim item ex Physicis rationibus. Alteram appellant χειρουργικὴν, sive manuariam, vel effectivam; quæ considerat Mechanicen, quatenus non materiæ modo est immersa; sed manu etiam tractatur.*

* Subalterna.

SImiliter Politianus in Panepistemone: *Mechanice sequitur; cujus, ut Heron, Pappusque, declarant, altera pars est Rationalis; quæ numerorum, mensurarum, siderum, naturæque rationibus, perficitur. Altera Chirurgice; cui vel maximè artes illæ, æraria, ædificatoria, materiaria, picturaque, adminiculantur.* De Herone, & Pappo, quod ait, planum est ex Pappi procemio libri VIII Collectaneorum. Aliqui, ut Conradus Dasypodius, priorem θεωρητικὴν, alteram πρακτικὴν appellant. Utramque etiam in Architectura requirit Vitruvius lib. I, cap. I: *Ea*, inquit, *nascitur ex fabrica, & ratiocinatione. Fabrica est continuata, ac trita, usûs meditatio; quæ manibus perficitur, è materia cujuscunque generis opus est, ad propositum deformationis. Ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas sollertiâ, ac ratione proportionis, demonstrare, atque explicare, potest. Itaque architecti, qui sine literis contenderunt, ut manibus essent exercitati, non potuerunt efficere, ut haberent pro laboribus autoritatem. Qui autem ratiocinationibus, & literis soli, confisi fuerunt, umbram, non rem, persecuti videantur.* Ac plura inibi in hanc mentem. Inter cætera illud: *Igitur in hac re Pithius erràsse videtur, quod non animadverterit ex duabus rebus singulas artes esse compositas, ex opere, & ejus ratiocinatione.* Ratiocinatio est Mechanices Logicæ: opus, sive fabrica, est Chirugicæ.

2. §. *Utraque verò tam rationalis, quàm manuaria, versatur circa quinque partes; quas ex Pappo referam. Una est ἡ τῶν μαγγαναρίων μηχανημάτων τέχνη ars machinarum, quæ* mangana, *vel* manganaria, *appellantur. Hæc ingentia pondera, machinis adhibitis, minimo nisu, in altum attollit. Cujus partis usus luculentè se exerit in architectura; sive sacram attendas structuram, sive publicam, sive privatam.*

Sacram; ut templorum, ac fanorum. Publicam, partim defensionis ergo; ut murorum, turrium, portarum: partim opportunitatis caussâ; ut portuum, fororum, porticuum, balneorum, theatrorum, inambulationum, & similium. Privatam; ut in ædificiis privatis. Mechanicæ enim debent fabri, & architecti, quòd vastas lapidum, & trabium moles, attollunt in sublime, ac, quò visum est, parvo dirigunt negotio. De hac parte breviter ita Angelus Politianus in Panepistemone: *Manganaria est, per quam pondera immania minimâ vi tolluntur in altum.*

3. §. *Altera pars est μηχανοποιητικὴ, quæ facilè aquas antliis extrahit.*

Sic ibidem ex Pappo Politianus. Hujusmodi instrumenta Græci vocant ἀντλητήρια, & ἀρυστῆρες. Cujusmodi sunt rotæ aquariæ, & tympana. Lucretius lib. V:

Ut fluvios versare rotas, atque haustra videmus.

Ubi *haustra*, ut Nonius interpretatur, sunt rotarum cadi: qui *haustra* vocati, ut Græcis ἀρυστῆρες, ab ἀρύω, quod idem ac *haurio*; imò hoc ab Græco illo derivatum. Vide de hisce instrumentis Vitruvium lib. X, cap. IX, & IV seqq. Cùm verò, præter hujusmodi machinas, multæ aliæ id nomen obtineant: satis liquet vulgò ac commune nomen sibi, ut proprium, vindicâsse. Sæpe enim idem est nomen totius, & partis, sive generis, & speciei; quemadmodum alibi non semel diximus.

4. §. *Tertia pars Pappo est ὀργανοποιητικὴ, quæ conficit instrumenta bello accommoda.*

Politianus in Panepistemone: *Organopoëtice bellis accommoda instrumenta fabricatur; arietes, testudines, turres ambulatorias, helepoles, sambucas, exostras, tollenones, & quæcunque Græco vocabulo poliorcetica vocantur, tormentorumque varia genera; quæ libris Athenæi, Bitonis, Heronis, Pappi, Philonis, Apollodorique, continentur; ut Latinos omiserim.* Pertinet igitur huc ἡ βελοποιικὴ, quasi dicas *Telifactivam*: quæ & καταπελτικὴ vocatur, sive *catapultarum confectrix.* Vide Βελοποιικὰ Heronis Augustæ Vindelicorum editam. Quantus in hac parte fuerit Archimedes; cognoscere ex eo licet, quòd arte eâ machinali in longum adeò tempus protraxit obsidionem Syracusarum: ut narrat illis temporibus proximus Polybius, & ex eo Livius, lib. XXIV. *Et*, inquit, *habuisset tanto impetu res cœpta fortunam, nisi unus homo Syracusis eâ tempestate fuisset. Archimedes is erat, unicus spectator cæli, siderumque: mirabilior tamen inventor, ac machinator bellicorum tormentorum, operumque; quibus ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perlevi momento ludificaretur.* Ac similia Plutarchus in Marcello. Rem quoque tangit Plinius lib. VII, cap. XXXVII: *Grande & Archimedi Geometricæ, & machinalis scientiæ, testimonium M. Marcelli contigit interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris imprudentia.* Vide & Valerium Max. lib. VIII, cap. VII. Inter cætera miranda Archimedis tum fuit, quòd speculis ustoriis combusserit classem hostilem. Atque hoc Anastasii imperatoris temporibus imitatus fuit Proclus: qui urentibus speculis ex

ære fabricatis classem hostilem ad Byzantium delevit. Testis Zonaras in annalibus *; ut Eugrium, & alios, mittam.

* *Tom. 3. pag. 46.*

5. §. *Quarta est pars αὐτοματοποιητική, quæ quia magnam parit admirationem, eò quoque dicebatur θαυματοποιητική, vel θαυματουργική.*

Antiqui eos, qui αὐτομάτοις † admirationi forent, καὶ αὐτοματοποιΐας dixere μηχανικούς: ut indicat Pappus, procemio Mathematicorum Collectaneorum libri octavi. Ex admirandis istis quædam memorat Politianus ‡. Cujus verba sunt: *Mox & quæ Thaumaturgice. Cujus exempla sunt hydraulica organa, quæque per se ventorum flatu resonant, & quod vas dicaometron vocabant, & quod voces avium variarum exprimit. Et quod indidem merum, mox dilutum vinum, mox aquam calidam, mox frigidam, copiosam, tenuemque; vicissim funditat. Et siphones extinguendis incendiis, & medicinabiles cucurbitulæ sine ignis ministerio cutem prehendentes, & pilæ sponte saltantes, & lucerna suas ipsa producens stuppas, & animal, quod à structore dum secatur in mensa, bibit interim, crepituque suo quodam, & voce, sitientis repræsentat imaginem. Milleque alia id genus, quæ brevitatis studio præterimus.*

† *Rebus motum spontaneum artificiose ementientibus.*
‡ *In Panepistemone.*

6. §. *Variant θαύματα* * *illa pro variis αὐτομάτων generibus.*

* *Miranda.*

Unde continuò ibidem subjicit Politianus: *Hæc igitur, ut in capita quædam conferatur, aut ponderibus utitur, & spiritu, quorum præponderatio movet, æquilibrium sistit, sicut etiam Timæus definit: aut nervis, & funiculis, animatos quasi tractus, ac motus, imitatur: ac circa † illa, quæ subnatent aquis: aut item circa aquarum vertitur Horologia: quorum quidem generum primum docet in Pneumaticis Heron: alterum idem in automatis, & zygiis: quartum rursus in hydriis: tertium verò in Ochumenis Archimedes.* Quæ jejuniùs dixit Politianus, paullò distinctiùs exponam.

† Pro, ac circa illa, puto rescribendum, aut versatur circa illa. *Nam quatuor recenset θαυμάτων genera: quorum Archimedes unum, tria Hero pertractârit.*

7. §. *Ac primùm quædam αὐτομάτων moventur per aëra, & spiritus. Quæ verò Mechanices pars circa istiusmodi versatur, Πνευματική vocatur, quasi* Spiritalem *dicas.*

Quò pertinet lignea columba Archytæ Tarentini, qui Platonis fuit æqualis. Hanc ille ita suspenderat, ut volaret, occultâ spiritus aurâ eam comitante. Ad quod exemplum etiam Noribergæ musca ferrea, è manibus artificis se attollens, convivas omnes circumvolabat: ac deinde, velut defessa, redibat ad artificis sui manum. Item aquila ad quinctum ab urbe lapidem Carolo V. Imperatori obviam est facta, atque eum comitata est usque ad portas civitatis. Nescio, quid moverit Lotharium Sarsium Sigensanum, ut opere de Ratione ponderum libræ, ac simbellæ, Examine XIII, scribere non vereretur ‡, *Archita columbam, aut specula Archimedis, constanti solùm mendacio fortasse ad nos pervenisse.* Quibus continuò subjicit: *Certè haud majore ea fide narrant historici, quàm ego tibi ex iisdem* (Suidam signat in σφενδονῆτες) *Babylonios fundarum vertigine ova percoquentes pertulerim.* Scio, quam multa apud Plinium, & alios, è vano hausta sint. Sed de Architæ columba, satis ea firmant, quæ dixi. Uti de Archimedis speculis ustoriis; quæ itidem in dubium vocat, comprobat simile Procli exemplum, de quo loquebar cap. hujus §. 4. Etiam πνευματικῆς erat effectum motus ille in sphæra vitrea Archimedis, motus referens cælestes: de qua Cicero in secundo de Natura Deorum: *Cùm Lunæ, Solis, quinque errantium motus, in sphæram illigavit; effecit idem, quod ille, qui, in Timæo Platonis, mundum ædificavit Deus, ut tarditate, & celeritate, tardissimos motus una regeret conversio.* Elegans est de ea Claudiani epigramma:

‡ P. 48. & 49 edit Paris. an. 1626.

Jupiter in parvo cùm cerneret æthera vitro,
Risit, & ad superos talia dicta dedit.
Huccine mortalis progressa potentia curæ?
Jam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et vivum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata novo Cynthia mense redit.
Iamque suum volvens audax industria mundum
Gaudet, & humanâ sidera mente regit.
Quid falso insontem tonitru Salmonea miror?
Æmula naturæ parva reperta manus.

Postea & hujusmodi sphæram Posidonius composuit; ut est apud Ciceronem loco antè memorato. Est is philosophus, quem Cicero in Rhodo audivit, teste Plutarcho; quemque suum familiarem vocat in primo de Finibus. Vide etiam de istiusmodi sphæra Cassiodorum lib. I Var. epist. XLV. De Saporis item sphæra vitrea adi Cardanum libris de Subtilitate. Apud Tritthemium quoque in Chronico Hirsaugiensi legas ad annum CIↃCCXXXII: *Hoc ipso anno Soldanus Babylonia Imperatori* (Frederico II) *misit tentorium mirabili arte constructum, in quo imagines Solis, ac Lunæ, artificialiter motæ cursum suum certis, & debitis, spatiis peragebant. Cujus tentorii valor quinque millium florenorum* (l. auri millionum) *precium transscendisse dicebatur.* De Petri Apiani opere Cæsareo alibi dixi.

8. §. *Alii verò per nervos, & funes, imitabantur animatorum motus. Atque ea ars dicta est νευροσπαστική.*

Hanc signat Horat. lib. II sat. VII:

Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.

Ac pleniùs Appulejus de Mundo: *Etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent, quando filum membri, quod agitare solent, traxerint; torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad ministerium præstò erunt; nec inveniustè totus videbitur vivere.* Transtulit verò illa Aristotelis, vel potiùs alterius, libro de Mundo: Καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι ποιοῦσι, καὶ αὐχένα κινεῖσθαι, καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον, καὶ ὀφθαλμὸν· ἔστι δ' ὅτε πάντα τὰ μέρη, μετά τινος εὐρυθμίας. Quæ ad verbum sonant: *Neurospasta, unâ attractâ fidiculâ, faciunt, ut cervix, & manus, & humerus, & oculus animalis; interdum & omnes corporis partes; cum quadam venustate, & moderatione, moveantur.* Organa illa sic mobilia, νευρόσπαστα appellat etiam Herodotus in Euterpe, & Lucianus de Dea Syria.

9. §. *Alii hoc præstant per ea, quæ in aquis vehuntur, & Archimedi dicuntur ὀχήματα. Quo pertinet ὑδροσκοπική, & ὄργανα ὑδραυλικά: quæ partim fiunt ad aquas exprimendas, partim ad harmoniam vocum exciendam: uti & imitandos avium cantus. Adde, ad horologia versanda, & alia id genus.*

Vide de his Vitruvium lib. IX, cap. IX, & magna parte lib. X, inprimis cap. XIV. Tale hydraulicum est illud, quod Tertullianus prædicat libro de Anima: *Specta portentosissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum: & una moles erant omnia.* Tale item Triton ille, de quo Cornelius Severus in Ætna. Aliaque musica id genus organa: qualia describit Claudianus carmine eo,

quod

quod in consulatum Manlii Theodori cum Eutropio scripsit anno Christi CCCXCIX; ubi hæc legas:

Et qui magna levi detrudens murmura tactu,
Innumeras voces segetis modulatus aëna,
Intonat erranti digito; penitusque trabali
Vecte, laborantes in carmina concitat undas.

Item hydraulium illud Claudii Galli, quo, Tibure in Cardinalis Atestini hortis, (quemadmodum scribit Possevinus lib. XV bibliothecæ Selectæ cap. I *) *effecit, ut aquarum leni, ac placido illapsu, ænea avicula motu, voce, cantu, ad noctuæ adventum opportunè intermisso, ad ejus discessum repetito opportuniùs, ita imitarentur veras, ut potius, qui ficta assereret, temerarii; quàm qui veras æstimaret, nimis creduli nomen mereretur.* Icunculas, quæ quasi sponte moverentur, *engibata* nuncupat Vitruvius lib. X, cap. XII. Ac ibidem *merulas* appellat, si cantus avium effingerent. Atque hæc de Θαυματουργικῇ.

* P. 177. edit. Rom.

10. §. Quincta Mechanices pars est σφαιροποιΐα. Quæ conficit instrumenta ad observationes rerum cælestium.

Sphærica quidem pars est Astronomiæ; cui opponitur Theorica Planetarum; ut suo loco vidimus. Verùm σφαιροποιΐα, sive confectio sphæræ, & instrumentorum sphæricæ doctrinæ, & planetarum theoriæ inservientium, ad Mechanicen pertinet. Imò neque simpliciter hujus est loci. Nam si ex ære, vitro, ligno, vel aliunde, sphæra confiat; quæ, quasi viva, & velut spontaneo motu, cælestium orbium motus repræsentet; ut illa Archimedis è Claudiano memorata: non ad quinctam hanc mechanices partem refertur; sed quartam, quæ αὐτοματοποιητικὴ nuncupatur.

11. §. Continet σφαιροποιΐα, tum γνωμονικὴν, tum μετεωροσκοπικὴν, sive διοπτρικήν. Utraque ab aliis statuitur pars Astrologiæ: ut vidimus cap. XXXI, §. 4, & 5. Quæ facile conciliantur. Nempe Gnomonices ὑποκείμενον, sive materies, est Astronomicum; unde & in horologiis describuntur circuli diversi: puta meridianus, verticalis, paralleli tam horizontis, quàm æquatoris, arcus longitudinis dierum, signa adscendentia, & descendentia, atque alia. At tantummodo ad Mechanicen pertinent, quatenus ea fabricat instrumenta, quibus universi temporis discrimen examinamus, & deprehendimus.

Etsi verò eâ ratione universè hujus loci sit doctrina de horologiis; &, præter gnomonica, sint alia etiam horologia; ut mox liquebit: ab antiquissimo tamen horologii genere, quod, Sole in gnomonem radios suos projiciente, per umbram gnomonis, & lineas priùs in plano ductas, horam, & partes quoque horæ, indicat, horologice universa particulare *gnomonices* nomen retinuit.

12. §. Usus verò horologiorum, doctrinaque de iis, tam est manifestus, ut otio abuti velle videar, si de hoc multis velim edissertare.

Cynici tamen eam nullius, aut exigui faciebant. Quod è Diogene Sinopensi videmus. Is, quodam ostendente ὡροσκόπιον, ridens ajebat: Utile sanè inventum, ne privemur cœnâ. Auctor Laërtius lib. VI. Sed minùs hoc in Cynico mirandum, qui universa μαθήματα insuper nihili habebant; ut idem est testis. Cynicum illum imitatus est Plautus in Comœdia deperditâ, quæ Bis compressa, vel Bœotia, dicebatur. Ubi in persona parasiti esurientis sic loquitur; teste Agellio lib. III, cap. III:

Ut illum † Di perdant, primus qui horas reperit,
Quique adeò primus hic statuit solarium:
Qui mihi comminuit misero articulatim diem.
Nam, me puero, uterus hic erat solarium,
Multo omnium istorum optumum, & verissumum.
Ubi iste monebat esse: nisi cum nihil erat.
Nunc etiam quod est, non est, nisi Soli lubet.
Itaque adeò jam oppletum est oppidum solariis.
Major pars populi ‡ aridi reptant fame.

† Rescripserim, Ut eum. Nempe ut versus sit senarius, sicut cæteri.

‡ Vel scribendum, populi pars: vel statuendum, neglexisse synalæpham, ut sæpiusculè fit à Comicis.

Imò, si credimus Ammiano Marcellino lib. XXIII, etiam apud Persas, *venter unicuique pro solario est.* Sed quanto veriùs ait Aurelius Cassiodorus lib. II Variarum cap. XLVI: *Belluarum ritus est ex ventris esurie horas sentire, & non habere certum, quod constat humanis usibus attributum.*

13. §. Variat Gnomonice pro horologiorum, præcipuè sciathericorum, varietate; quæ longè maxima est.

Horologia quippe, quæ alter ὡρονόμια, vel ὡρονομεῖα, dicuntur, vel sunt mechanica, vel sciatherica. Mechanicorum quædam sunt hydraulica, quæ *clepsydræ* dicuntur; de quibus Vitruvius lib. IX, & Plinius extremo libro VII. Aliqua pro aqua utuntur arenâ, ut quæ propterea vocamus *clepsammia.* Alia libratis ponderibus ita rotulas ferratas movent, ut gnomon, qui axi unius è rotulis affigitur, horam indicet, ut cælo sereno, sic nubilo; ut diu, sic noctu. Σκιόθηρον, sive σκιαθήρας, est umbræ indagator, ἀπὸ τοῦ τὴν σκιὰν θηρᾶν *, quia umbram venatur, & investigat. Umbra enim τὴν ὥραν λέγει †, unde & *horologia* nominantur. *Solaria* appellantur κατ' ἐξοχήν: cùm non tantùm ex Solis, sed Lunæ etiam, vel alius sideris radiis, horarum notitia proveniat. Suntque sciatherica vel mobilia, vel stabilia. Mobilia, ut cylindri, quadrantes, annuli astronomici, astrolabia. Stabilia vel plana sunt, vel non plana. Posterioris generis sunt, quæ fiunt in hemisphærio, vel cylindro; ac tam hoc, quàm illo, vel concavo, vel convexo. Illa prioris generis pro novem primariis circulis vel sunt horizontalia, vel verticalia, vel meridiana, vel polaria, vel æquinoctialia, vel declinantia à verticali, vel declinantia ab horizonte, vel inclinata ad horizontem, vel inclinata simul & declinantia. Etiam altera est divisio horologiorum pro horarum diversitate. Alia enim sunt horarum æqualium, alia inæqualium. Æquales horæ sunt vigesima-quarta pars diei naturalis; quæ respondet quindecim gradibus. Inæquales sunt duodecima pars tam noctis, quàm diei artificialis. Cujusmodi horas intelligit Sospitator noster, cùm ait ‡, *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Ac horarum istiusmodi usus quoque erat Romanis.

* Ab umbram indagando.

† Horam loquitur.

‡ Joan. 11. 9.

14. §. Gnomonices initia Græcis dicuntur esse ab Anaximene Milesio, Anaximandri auditore: qui primus horologium, quod sciothericum *vocatur, Lacedæmone ostendit.*

Auctor Plinius lib. II, cap. LXXVI, & Laërtius in vita Anaximandri. Id fit Olympiade LVIII, tempore Cyri, ac Servii Tullii, circa annum Urbis CC.

15. §. Sed ut in Græcia primus ille umbrarum rationem observârit; multò tamen antè ea res cognita fuit in populo Dei.

Nam lib. IV Reg. cap. XX, vers. II, memoratur, ut Ezechiæ Regi in horologio sciotherico regis Achaz (is Ezechiæ sive Hiskiæ, pater fuit) regressu umbræ sanitatis signum datum fuerit ab Jesaia propheta. Achaz autem fuit ante Anaximenem annis circiter ducentis. Siquidem Achaz rexit in Juda, cùm Romæ imperaret Romulus; regereque desiit Olymp. XII. At Anaximenes Milesius claruit circa Olymp. LXII, sive extremis Servii Tullii temporibus, ac initio regni Tarquinii Superbi.

16. §. Paullatim apud Græcos horologiorum ars excrevit, dum singuli aliquid veteri horologio addunt, vel novum ejus genus inveniunt.

Hac de re sic Vitruvius lib. IX, cap. IX: *Hemicyclium excavatum ex quadrato, ad enclimaque succisum, Berosus*

sus Chaldæus dicitur invenisse. Σκάφην, sive hemisphærium, Aristarchus Samius: idem etiam discum in planitie. Ἀράχνην Eudoxus astrologus: nonnulli dicunt Apollonium. Plinthium, sive lacunar, (quod etiam in circo Flaminio est positum) Scopas Syracusius. Πρὸς τὰ ἱστορούμενα Parmenion: πρὸς πᾶν κλίμα Theodosius, & Andreas. Patrocles πελεκινον; Dionysiodorus conum; Apollonius pharetram, aliaque genera, & qui supra scripti sunt, & alii plures, inventa reliquerunt. Et mox: *Item sunt ex aqua conquisitæ ab eisdem scriptoribus horologiorum rationes: primumque a Ctesibio Alexandrino; qui etiam spiritus naturales, pneumaticasque res, invenit.* Super septem primis Vitruvii verbis dissertatiunculam edidit Jacobus Ziglerus Landavus. Additur ea Aratro ex editione Valderi*. Verùm non prima solùm verba sunt obscuriora, sed universè, quæ de variis horologiorum generibus, & eorum inventoribus, narrat. Quocirca, non contentus scriptoris verba retulisse, addam paraphrasin eorum, quam legere est apud Joannem Voëllum, Mathesios in Turnonia Academia, dum viveret, professorem. Sic igitur ille, postquam horologiorum inventores memorasset, obscuriora Vitruvii verba illustrabat: *Quid Berosus? Hic invenisse fertur Hemicyclium ex quadrato excavatum; in quo lineæ horas indicantes scriptæ essent. Quid Aristarchus? Is Scaphen*†, *seu Hemisphærium; qualia fortassis nunc Hemisphæria cernuntur. Hunc eundem ajunt excogitâsse Discum; horologium videlicet modicè excavatum in modum disci, seu patinæ, ita ut inferior pars non fuerit perfectè sphærica. Quid Eudoxus? Reperisse hic dicitur Arachnen, id est, araneam; Horologium videlicet in modum araneæ telæ constructum: cujusmodi est nunc horologium horizontale, continens horas Astronomicas, & circulos altitudinum Solis; quos Almucantarath Arabes dicunt. Vel etiam quodcunque horologium, in quo lineæ horariæ descriptæ sint, & arcus signorum Zodiaci. Nec desunt, qui hujus horologii Apollonium faciant inventorem. Quid Scopas Syracusius? Inventor prædicatur Plinthi, sive lacunaris, instar trabis cujusdam quadratæ, in qua tam horologium verticale Australe, Borealeque, quàm meridianum Orientale, & Occidentale, nec non in plano superiori Horizontale describi poterat. Quid Parmenio? Hunc inventorem statuunt horologiorum, quæ vocabantur πρὸς τὰ ἱστορούμενα: quæ, qualia fuerint, difficile judicare possumus: nisi fortè, conjecturâ ducti, dicamus, in illis notatas fuisse non solùm lineas horarias; verùm etiam signa Zodiaci, menses, & dies, quæ omnia per indicem monstrarentur: ita ut ejusmodi horologia fuerint instar historiæ cujusdam. Quid verò Theodosius? Et hunc afferunt excogitâsse horologium πρὸς πᾶν κλίμα, quòd omnibus mundi climatibus aptum esset. Quid porrò Patrocles? Hic etiam narratur πελεκινον invenisse horologium; quòd securis, seu bipennis figuram haberet: qualem nunc formam gerit meridianum horologium, in quo signa Zodiaci descripta sint. Atque ita alii alias horologiorum formas, ne omnes pernumerem, excogitâsse memorantur à Vitruvio.*

* Anno 1536.

† Scapha, sive scaphium, etiam meminit Martianus Capella lib. 7, sive de Geometria.

17. §. *Apud Romanos verò sciotherica demum habuere tempore belli Tarentini, ac cum Pyrrho rege, anno Urbis* CCCCLXXVIII.

Quem annum designat Plinius lib. VII, cap. ult. Atque addit, id factum esse *à M. Valerio Messalla consule, Catanâ captâ in Sicilia.* Ac mox: *Nec congruebant ad horas ejus lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum; donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paullo fuit Censor, diligentius ordinatum juxta posuit. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ usque ad proximum lustrum. Tum Scipio Nasica, collega Lænatis, primus aquâ divisit horas, æquè noctium, ac dierum. Idque horologium sub tecto dicavit, anno Urbis* IↃXCV. *Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit.* In Galliis primus sciotherica invexisse putatur Elias Vinetus; de quo dixi alibi.

18. §. *Existimo autem, horologiorum genera, quæ nunc habemus, ad tria commodissime revocari. Videlicet ista; sciothericum, automatum, & clepsydram; pro qua nunc obtinet clepsammium, sive arenarium. Sciothericum vero est vel diurnum, sive solare: vel nocturnum; quod vel lunare, vel siderale. In his præstant solaria.*

Iis lineæ horariæ sunt circulorum horariorum per vigesimas quartas, & utrumque mundi polum procedentium. Stylus est axis: inque eo rectè constituendo cardo rei vertitur. Solaria à pastoribus inventa sunt ex umbris arborum: uti arenaria nostra ex clepsydris: at rotarum horologia, quæ ad automata pertinent, ex aliis habent machinis originem. Atque hæc de Gnomonice.

19. §. *Dioptrice agit de instrumentis diopticis; quibus lineam meridianam, polorum elevationes, æquinoctialis obliquitatem, solis, lunæ, aliorumque siderum situs, & intervalla, planetarum congressus, eclipses, & alia hujus generis, exquirimus.*

Ad Dioptricen igitur pertinent astrolabium, & radius; quatenus hisce geometricis instrumentis astrorum situs, & motus, deprehendimus. Nec tamen diopticis solùm cælestia exquiri, ex Suida etiam liquet; cui dioptra definitur, μηχανικὸν τεχνούργημα, δι᾽ οὗ οἱ γεωμέτραι ἀπηκρίβουν τῶν ἐπάλξεων ἐκ διαστήματος ἀναμετρήσεις. *Mechanicum instrumentum, artificiosè constructum, quo Geometræ accuratè colligebant ex intervallo dimensionem propugnaculorum.* Subdit deinde hoc Pisidæ:

Ταῦτα πρὸς πολλοῦ τῇ διόπτρᾳ σῇ βλέπεις.
Hæc, multò antequam eveniant, dioptrâ tuâ cernis.
Ubi, ut sit jambicus senarius, malim hoc pacto:
Τῇ σῇ διόπτρᾳ ταῦτα πρὸς πολλοῦ βλέπεις.
Multò dioptrâ hæc antè prospicis tuâ.

20. §. *Quamvis verò in his universis tam ratio, quàm fabrica, consideratur, ac proinde pertineant ex tam ad Mechanicen* χειρουργικήν, *quàm* λογικήν: *Mechanicus tamen fuerit, qui nec lignum findit, ac dolat, nec æs fundit, ac nihil planè suâ exsequitur manu. Sufficit enim, si præcipiat operariis, quomodo instrumenta quæque effici oporteat.*

Nec obstat, quòd Pappus memorat quadragesimum Archimedis organum, Tzetzes item τετρακόσια. Nam ratiocinatione complexus est Archimedes, cujusmodi, ad mirandos effectus, esset machinis opus. Fabricam ferè aliis commisit, qui ex præscripto suo machinas efficerent. Atque hæc etiam ratio videtur, cur de Mechanice χειρουργικῇ nihil sibi scribendum putârit. Nam etsi effectio illiusmodi machinarum non videatur mihi omnino illiberalis, ac sordida; sed medii potiùs generis inter artes illiberales, ac liberales: Archimedis tamen ingenio non satis erat dignum, ut illis fabricandis nimium distineretur.

CAP. XLVIII.

DISQUISITUM DE UTILITATE Mechanices in architectura, arte nauticâ, ac militari, necnon sellulariis cunctis: & an ea propter censeri debeant Mechanices partes, vel scientiæ ei subalternatæ.

1. §. *Atque hæc dicta sunto de partibus Mechanices à Pappo memoratis. Nunc dispiciendum, partim de utilitate Mechanices in architectura, arteque tum nauticâ, tum militari; imò & βαναύσοις universis: partim an propterea omnes hæ artes rectè statuantur partes Mechanices. Architecturæ nomine nunc pressiùs utor, pro arte eâ, quæ*

quæ mathesin applicat ad ædium, & castrorum structuram.

Quam doctrinam Vitruvius persequitur primis octo libris de Architectura. Nam nono de Gnomonice, decimo de Mechanice tractat. Nempe etiam Gnomonicen, & Mechanicen, Architecturæ nomine complectitur. Uti & Galenus facit lib. de cognoscendis cujusque animi peccatis: ubi similiter ait, architecturæ nomine comprehendi descriptiones horologiorum, clepsydrarum, hydrocopiarum, & machinarum, sicuti earum, quæ pneumatica, sive spiritalia vocantur. Antiquioribus verò temporibus architecturæ nomine complexi sunt omnes artes, quæ instrumenta humanæ vitæ juxta mathesin exstruerent. Quod magis liqueret, si exstaret Eratosthenis illius, qui Βῆτα eruditorum vocabatur *, de architectonice liber. Meminit Sophocles, Apollonii scholiastes, in lib. I: Ἐρατοσθένης ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ μέρη ταῦτά φησιν ἱστοῦ· *Eratosthenes in Architectonices opere hæc esse ait telæ partes.* Idem lib. III: Τὴν δὲ κατασκευὴν τῶν ἀρότρων Ἐρατοσθένης ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ καταγράφει. *Aratrorum autem apparatum describit Eratosthenes in Architectonica.* Unde liquet, ut de opere etiam rustico, & textorio, ibi egerit. Nunc de sola ædificatione est sermo nobis. De armis rusticis, & similibus, alibi dicetur.

* *Marcianus Heracleota in Periplo, Hesychius Illustris, &c.*

2. §. *Quantum ars ædificandi debeat Mechanicæ, arguit hoc, quòd illa hinc accipiat machinas suas. Quæ vel sunt ἀκροβατικαὶ, sive scansoriæ; vel πνευματικαὶ, sive spiritales; vel βάναυσοι, sive tractatoriæ.*

Tot enim machinarum genera Vitruvius agnoscit lib. X, cap. I. Nec tamen diffiteor, longè esse numero plura: sed facilè ad hæc tria revocantur cætera: inque iis quoque τρίσπαστος; videlicet ad tractorias: ut nomen indicat, cùm sit à σπάζω, *traho*. Ea Archimedis est inventum; qui hujus beneficio, solâ manu levâ frumenti septem, & mille modiorum pondus attrahebat: ut auctor est Joa. Tzetzes Chil. II histor. XXXV. Sed jure autumat David Rivaltus † non tantam esse solius trispasti vim. Quare censet, ad trispasti vires mirè augendas accessisse ergatam cum chelonis, vel helice, seu cochleâ. Interea hæc Mechanices usum in Architectura ostendunt. Nec sola tamen Mechanice in Architectura est opus: sed disciplinis propè omnibus; ut Vitruvius initio operis ostendit: non quasi summus ubique exigatur scientiæ gradus; sed quia conveniat nullius penitus scientiæ esse expertem. Interea miretur aliquis Staticen prætereiri. Sed Vitruvius sub Geometria Staticen comprehendit.

† *In Parisina anni 1615 editione Archimedis pag. 545.*

3. §. *Similiter multi artem nauticam partem esse Mechanices arbitrantur. Nimirum quia ejus beneficio, & navis compingitur, & in mare, vel fluvium, deducitur, & in velificando felicius æquora, & ventos, secet. In primo horum, videlicet ναυπηγικῇ, esse στατικῆς opus, ratio evincit. Extrui enim navim oportet ex hypothesi circuli, sic ut malus sit diameter ex navis centro exsurgens. De altero, hoc est, navis deductione, tum experientia arguit, tum Archimedis exemplum. Hic enim navim regis Hieronis, integri anni spatio confectam, quam ingens hominum turba non poterat in mare deducere, solus paucis demisit instrumentis.*

Refert rem Athenæus lib. V Δειπνοσοφ. Factum verò id cochleâ, sive helice infinitâ: cujus vis τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινῆσαι ‡. Sanè faciliùs sic fieri potuit, quam βαρουλκοῦ Heronis: quod est apud Pappum Collect. Mathem. lib. VIII proposit. X.

‡ *Data potentia datum quodlibet pondus movere.*

4. §. Στατικῆς *quoque opus est in tertio, puta ἰθυδρομίᾳ, sive velificatione. Quod manifestum est, tum in ἰθυδρομίᾳ, sive velificatione rectâ; tum in λοξοδρομίᾳ, sive velificatione obliquâ. Siquidem eò validior, velociorque est navis motus, quo altius à centro velum antennæ adligatur. Mathematicum enim hoc axioma est, virtutem quæ movet, eo esse fortiorem, quo longiùs abest à centro.*

Testis Aristoteles in Mechanicis; qui & non unâ id similitudine illustrat. Nam lignum genibus admotum faciliùs confringas, si partes ligni remotiores à genu, quàm si propiores ei contingas. Nec lapidem tam validè manu ejicias, quàm fundâ, quæ longiùs manu abest à centro corporis humani. Atque hinc etiam caussâ satis liquet, cur, cùm naves remulco trahuntur, non alligetur funis imo, vel medio malo, sed summo. Remotissimus etiam à centro est clavus; eoque validius cum fluctibus illidit navi, ejusque saburram, atque onus, propellit.

5. §. *Nec Statices solùm, sive Hydrostatica, notitiâ in re nautica opus est: sed etiam Physices: ut cognitione ventorum, naturaque eorum: adhæc doctrina de accessu, & recessu, maris. Præterea maximam in re nautica utilitatem indicat doctrina pyxidis nauticæ, magnetis virtute ad polum sese convertentis. Reperit verò hunc usum Joannes Goja Amalphensis.*

Unde Antonius Panormitanus?

Prima dedit nautis usum magnetis Amalphis.

Est verò Amalphis maritima Lucaniæ civitas, quæ hodie *Melfi*. Sed, quem Joannem Gojam dicebamus, hunc Alexander Sardus, libro de rerum inventoribus, Flavium Campanum vocat. Imò Goropius Becanus Cimbris, vel Teutonibus, inventum hoc tribuere maluit: qua de re Abrahamus Ortelius Geographicâ tabulâ VI. Cùm verò hæc res Romanis, & Græcis, planè fuerit ignota: abunde falli liquet Lævinum Lemnium; qui lib. III de occultis Naturæ miraculis cap. IV arbitratur, Plautum Mercatore, & Trinummo, per *versoriam* intelligere eam pyxidem: longeque rectiùs Turnebus, lib. II Adversariorum cap. IV, eâ signari ait funem, quo velum vertitur.

6. §. *Dixeris etiam requiri Geographiæ notitiam, propter notitiam tabularum hydrographicarum. Sed de his non contendero, cùm istiusmodi possint propriæ artis nauticæ videri. Nec enim omnia exprimunt, uti geographica, sed solùm in litore posita, præcipue ad portus inveniendos, unà cum rhombis, sive lineis, nauticis, ventorum indicibus. Sed, si ulli scientiæ verè subalternatur Nautica, est hæc Astrologia, cùm ad siderum cursus dirigantur naves. At æquum videtur, ut, ubi plures scientiæ hunc sibi honorem vindicant, potiùs eum nobiliori tribuamus, quàm alteri: præsertim si veteres cogitemus, quando nòndum nota erant χαλυβίδιξις *: eoque noctibus tenebricosis non nisi ingenti periculo navigarent; de die autem, vel illustri nocte Sidonii navigarent ad Cynosuram, quia certior, Græci ad Helicen, quia clarior. Quocirca licet maximus in Nautica sit usus Mechanices, sive Hydrostatica, imò & scientiæ Naturalis: non tamen huic, vel illi subalternatur; sed, si ulli subalternatur scientiæ, id honoris potiùs Astronomiæ convenit.*

* *Chalybis sive acûs magneticæ, demonstratio.*

Quæres fortasse, quomodo veteres navigârint. Nempe quando altum secarent, nec conspicerent aliud, quàm pontum, & æthera, non aliâ scientiâ, quàm Solis, Lunæ, & stellarum, viam sciebant: aliàs ventorum sequebantur imperium, vel memoriâ transacti anteà itineris viam animo concipiebant: vel etiam volucrum ductum sibi proponebant: ut de Taprobanæ populis narrat Plinius. Nec Europæi hunc magnetis usum invenere: sed didicere à barbaris.

baris. Sanè Vascus Gama, qui primus detexit promontorium Bonæ spei, in naves Barbarorum incidit, quibus acus magneticæ usus foret. Apud Sinenses etiam jam anno CIↃ CC LX obtinuisse, colligi videtur ex Paullo Marco Veneto. Qua de re pluribus disserit Athanasius Kircherus operis de magnete lib. 1, part. 1, cap. 11 *.

* *Pag. 28. edit. Colon.*

7. §. *Nec usus Mechanices minus dilucet in architectura militari, quæ occupatur in muniendis urbibus, & castris.*

Imò Hero, & Pappus, propterea βελοποιΐαν †, ac πολιορκητικὴν ‡, quartam fecere Mechanices partem: ut videre sit ex iis, quæ capite superiori dicebamus.

† *Telorum confectionem*
‡ *Artem urbes oppugnandi, & telorum, machinis bellicis.*

8. §. *Denique non pauci, ut Mechanicen Mathesi mera; ita Mechanicæ subjiciunt omnes artes sellularias: nempe quia à Mechanice accipiant sua artis instrumenta.*

Ita, ut optimè Mersennius, præfatione Mechanicorum, ait, Mechanice architectis, & latomis, fabricat circinum, amussim, libellam, perpendiculum; fabris lignariis runcinam, terebras, serram; agricolis stivam, rallam, irpices; tritoribus flagella, tribulas, molas trusatiles; pistoribus mactras, & spathas; vinitoribus bidentes, ridicas, orcas, præla, lacus, serias, siphones, epistomia; semisecis seculas; venatoribus casses, & varos; piscatoribus verriculum, sagenam, hamum; aucupibus illices, amites; equitibus ephippia, calcaria, frena; aurigis petorita, esseda, cisia; naucleris clavum, anchoras, vela, bolidem, antlias. Nec cibum quidem coquere sine hac possumus. Ab ea enim lebetes, veru, craticulæ, sartagines, paropsides, aliaque. Atque hinc Mechanice à Piccolomineo * definitur, scientia, ex qua caussæ, & principia ad quamplurimas artes sellularias exhauriri possunt. Et sanè hoc præstare Mechanicen, liquet ex priori, sive generali parte Mechanicorum Aristotelis.

* *In Paraphrasi Mechanicorum Aristotelis.*

9. §. *Etsi verò ex his constet, quantus in singulis istorum usus sit Mechanices: non propterea tamen existimandum, esse partes illius. Potius dici mereantur ejus fœtus: non simpliciter tamen, sed quatenus se utilitas ejus per hasce artes diffundit.*

Sanè & utilitas Matheseos elucet in Theologiâ, Jurisprudentiâ, & Medicina. Quas scientias nemo propterea Mathesi subjecerit. Itaque non de natura harum artium in Mathematicis dicam disciplinis; sed eâ Physices parte, quæ non tam θεωρητικὴ †, quam ποιητικὴ ‡, censetur; quoniam naturæ scientiam applicat ad operis effectionem.

† *Speculativa.*
‡ *Effectiva.*

10. §. *At enim, inquiunt, artes, quas diximus, sunt Mechanicæ ὑπάλληλοι *: eaque, si Mechanice rectè Matheseos portio censetur; has etiam, ut Mechanica, sic Matheseos, esse partes, consequitur. Controversia hac non aliunde melius decidetur, quam distinctione earum scientiarum, & artium, quæ propriè, vel impropriè, ὑπάλληλοι dicuntur. Nam neque hic locum habet subalternatio impropriè dicta; quæ est ratione finis: neque, si totam consideres artem, illa propriè ita vocata; quæ est ratione objecti, ac pariter principiorum. Nimirum tantummodo verum est, artes hasce, ratione alicujus partis, esse Mechanicæ ὑπαλλήλους †.*

* *Subalternæ.*
† *Subalternas.*

Quæ requirantur ad subalternationem propriè dictam, exposui cap. XVII, §. 5. Ex iis liquet, nonnisi impropriè hoc nominis sortitam subalternationem dici posse, quæ tantummodo est ratione finis. Quomodo χαλινοποιητικὴ ‡ inservit arti equestri: hæc, & armorum effectrix, militari. Item ædificationis arti subest ars incidendi lapides, & aliæ materiem ædificio præparantes. Quæ si esset subalternatio propriè dicta, artes omnes forent Politicæ ὑπάλληλοι; quia scientiæ, atque artes universæ, diriguntur ad finem Politices, qui est bonum civitatis. Adde quòd neque architectura, nautica, & aliæ, quas dixi, sunt propter Mechanicen: sed Mechanices finis est utilitas, quæ luculenter se in his exserit scientiis. Hæc de subalternatione ratione finis. Altera est ratione principiorum, & objecti. Quippe principia unius sunt sub principiis alterius: ut cùm unius principia sunt alterius conclusiones. Quomodo Musice ab Arithmetica; Optice à Geometria, suas accipit proprietates, ac principia. Præterea unius objectum continetur sub alterius objecto; sed per accidentalem differentiam restringitur. Sic Musica subest Arithmeticæ, Optica Geometriæ; quia Arithmetice numerum simpliciter considerat; Musica solum numerum sonorum: Geometria simpliciter lineam; Optice lineam in visione. Ubi videmus, in subalternante, & subalternatâ, idem objectum; sed restringi posterioris objectum ratione materiæ: ad quam demonstratio ex prioris principiis applicatur. Unde est, quòd subalternata, ut objectum à subalternante, sic & proprietates, ac principia, accipit. Nec enim sumit ea ratione conditionis, quâ objectum superioris limitatur: sed ratione objecti, circa quod subalternans versatur. Dixeris, architecturam, etiam militarem, atque item nauticam, ut jam de sellulariis taceam, sua principia accipere à mechanica, eoque illi esse ὑπάλληλον *. Ex parte artium earum id verum esse, non inficior: sed propterea totius artis ratione subesse, id verò pernego. Nempe ad hoc, ut scientia, vel ars, alteri dicatur subesse, haut sufficit, ut ab alia scientia, vel arte, in quorundam cognitione circa sua objecta dirigatur: sed necesse est, ut totâ in scientiâ hoc fiat. Aliàs aliter hic usu venit. Nam nautica ars est quidem subalterna Mechanicæ, sive πλευστικὴ, quatenus recta, & obliqua velificatio, consideratur: sed quatenus tranquillum navigandi tempus ex sideribus attendit, non sub Mechanicâ, sed Astrologiâ, locatur. Ars militaris ratione Poliorcetices, sive machinarum, subest Mechanicæ: sed ratione aliarum partium aliter est. Nam quatenus ea legiones recenset, Logisticæ subditur. Quatenus in camporum spatiis castra metatur, ad Geodæsiam pertinet. Ac utraque Matheseos quidem pars est: at Mechanicæ non item. Præterea verò est, ubi nec ulli Matheseos parti subsit. Nam ratione imperii in militem, & stratagematum adversus hostem, est Politices pars censenda. Nec movere debet vel Hero, vel Pappus: quia non universam artem militarem, sed solùm βελοποιΐαν subdunt Mechanicæ. Ac similiter Sempilium capio, cùm lib. 1 de Mathematicis disciplinis cap. VI †, ut Architectonicam, sic etiam Tacticam, subjicit Mathesi mixtæ. Ratione enim Logisticæ id intelligendum.

‡ *Ars frenorum & sellarum.*
* *Subalternam.*
† *Pag. 11.*

11. §. *Et si verò artes illa non sint Mechanicæ pars; ac ne quidem illi videantur ὑπάλληλοι ‡, nisi ex parte: nihil tamen impedire videtur, quo minus, quæ Mechanicæ subalternantur, non seorsum, sed in eâdem Mechanice tradantur, quatenus ei sunt ὑπάλληλοι. Nec displicet, ut pro Mechanice potius dicamus στατικὴν, vel ἰσορροπικὴν, aut κεντροβαρικὴν, Latinè ponderum doctrinam, vel æquiponderantium, vel de ponderis centro. Est ea scientia, quæ ponderum momenta exponit. Corpora igitur considerat: sed quatenus sunt ponderosa. Atque ab hac doctrina omnia, vel penè omnia, dependent, quæ Mechanice tradit.*

‡ *Subalterna.*

Unde sic Pappus lib. VIII *: *Centrum gravitatis uniuscujusque corporis est principium, & elementum tractationis de centro gravium; ex quo & reliqua mechanica partes dependent. De hoc quidnam sit, & quid sibi velit, dicendum. Ex hoc enim, ut opinor, & reliqua, quæ in hac tractatione considerantur, perspicua erunt.* Verè hoc dici liquebit consideranti Archimedis ἰσορροπικῶν libros

* *Fol. 306.*

antè

antè memoratos; vel Heronis doctrinam de quinque onera movendi facultatibus simplicibus, ac compositis ex iis. De quibus etiam est illud Georgii Pisidæ Jambographi apud Suidam †:

† *In voce Δύναμις.*

Τὰς πέντε δυνάμεις Ἀρχιμήδης εἰς μίαν
Ὁλκὴν * *συνάψας, εἰς τὸ κινῆσαι μόλις*
Τῶν δυσεγχήλων ἐξοχῶν τὰ φορτία.
Cum quinctuplex ab Archimede in unicam
Collata machinam foret vis, & tamen
Immane † *pondus vix moveret de loco.*

* *Aldina, ὁλκῶν.*

† *Nisi magis placet interpretatio Portι: quem vide.*

Sanè in quinque istis, de quibus ex Guldino etiam postea dicam, ars Mechanice videtur vincere naturam. Sed rectiùs, puto, dicatur natura vincere se ipsam. Sic enim Statice disponit naturalia, uti eas disponeret natura, si producere vellet istiusmodi effectum. Ita non ars solùm, sed etiam natura observat, ut ad servandum æquipondium centrum gravitatis sit in linea directionis. Liquet idem non solùm ex arte funambulorum, item luctatorum, aliorumque: sed etiam ex omnibus nobis, in singulis penè vitæ actibus. Nam, ut æquipondium fiat, surgere volentes crura quidem retrorsum; caput verò, ac pectus, antrorsum flectimus: item sinistro pedi insistentes, sinistrorsum corpus deflectimus; uti dextrorsum, si pedi insistamus dextero: item si supini jaceamus, complicamus corpus ad surgendum: cùm etiam dorso onerati inflectant spinam, senes gibbosi inflectant antrorsum crura; pedibus nuto conjunctis nihil queamus humo tollere, sed regredi sit opus, ut crura flectere antrorsum possimus. Similis ratio in ingressu quadrupedum, volatu avium, natatu piscium.

12. §. *Quomodo autem, quæ sub Mechanice complecti solent, ad Isorropicam reducantur: satis liquet ex sex Simonis Stevini libris, quibus Staticen, sive Isorropicen, in justum artis corpus redegit.*

Primus ejus liber continet elementa Statices: estque is bipartitus. Prior pars XIV habet definitiones. Posterior XXVIII propositiones de ponderum affectionibus. Ac XVIII quidem priores propositiones sunt de ponderibus rectis, tum elevantibus, tum deprimentibus. At decem posteriores sunt de ponderibus obliquis, itidem & elevantibus, & deprimentibus.

Alter liber est de inveniendo gravitatis centro. Idque in planis, triangulis, parabolis. Item solidis; ut prismatis, pyramidibus, conoidalibus.

Tertius liber est de statices praxi. Ubi de libræ, & statera perfectissimæ fabricâ, & affectionibus quibusdam. Item de vectium ratione, ac formis; ponderum gestatorum formis, & ratione; axium in peritrochio, & tractorum ponderum rationibus; infinitæ potentiæ formis, & accidentibus; de usu, aliisque pancratio accidentibus; de ratione versationum manubrii ad axem; deque ratione potentiæ manubrium versantis ad pondus tractum, quale est navis; de versationum manubrii multitudine, & temporis spatio, queis opus est ad navem trans aggerem pertrahendum: quibus subditur demonstratio eorum, quæ de pancratii infinita potentia dixerat.

Quartus liber est de hydrostaticis elementis.

Quinctus, de initiis praxios hydrostaticæ.

Sextus additamentum continet sextuplex. Unum de spartostatica, sive funium staticâ. Ubi ostenditur, quantum ponderis quilibet funium sufferat, unde idem pondus dependet. Alterum est de trochleostatica, sive staticâ trochlearum. Cujus usus in eo consistit, ut sciatur, quæ potentia dato ponderi attrahendo sit idonea. Tertium de acrobaticis, sive ponderis in summo vertice gravitate. Quartum de chalinothlipsi, sive de freni pressura. Quæ pars ad ἱππικὴν sive artem equestrem conducit. Quinctum de hydatholcia, sive de aquæ attractu. Sextum de aerostatica, sive de aëris statica. Sed duæ postremæ partes necdum in lucem prodierunt; idque, quia ob festinationem typographi, ne describendi quidem, nedum transferendi, otium concederetur metaphrastæ, clarissimo in Academia Batavorum antehac collegæ meo, Willebrordo Snellio.

13. §. *Sed ecce alteram etiam Statices divisionem, eamque illâ Stevini pleniorem, & accuratiorem. Auctorem ea habet Paullum Guldinum Sancto Gallensem. Qui Staticam partitur in has octo partes: Elementarem, Centrobarycam, Isorropostaticam, Mechanicam, Hydrostaticam, Aërostaticam, Pyrostaticam, & Polymesostaticam. Ex his deinde quartam, sive Mechanicam, & quinctam, sive Hydrostaticam, varias in partes dissecit. Ac Mechanicam quidem, pro quinque his instrumentis, librâ, vecte, trochlea, ergatâ, cuneo, dividit in Zygostaticam, Mochlostaticam, Trochleostaticam, Onostaticam, & Sphenostaticam. Cui sextam deinde adjungit Polymechanostaticam. Hydrostatica verò et continet tres istas; Bareocolymbiam, sive de natantibus in aquis; Bareodysiam, seu de iis, quæ in aquis merguntur; & hydatholciam, sive de aquis deducendis, & attrahendis.*

Verùm operæ fuerit ipsa potiùs verba audire summi hujus Mathematici prolegomenis in Centrobarica: *Primò omnium Statica est* ELEMENTARIA, *quæ communia ad universam Staticam pertinentia principia, & elementa, præscribit. Deinde, si velimus ipsa pondera in se, & absolutè, considerare, tunc proximè succedit* CENTROBARYCA, *agens de centro gravitatis magnitudinum. Si verò pondera ratione gravitatis inter se comparentur, aut certè idem pondus, ratione suspensionis ab alio, quàm à gravitatis centri puncto, consideretur; alia habebitur hujus scientiæ pars, quæ Statica absolutè, vel* ISORROPOSTATICA, *dici potest, considerans magnitudines æquiponderantes: quomodo videlicet plures, sive æquales, sive inæquales, vel etiam eadem magnitudo, ratione suarum partium, inter se conferri, aut suspendi possint, ut sequatur æquilibrium: quantum altera alteri præponderet, quando quiescere, vel necessariò cadere, debeant*, &c.

Considerando porrò pondera, sive gravia in ordine ad motum, notissima illa juxta, ac utilissima, inde exsurgit ponderum motrix scientia, MECHANICA *communiter dicta, quâ magnificum illud problema solvitur*, Datâ potentiâ datum pondus moveri; *quâ & fretus Archimedes exclamavit*, Da * mihi, ubi consistam, Terramque movebo. *Sunt, qui hanc partem subdividi volunt ratione machinarum, quibus fit motus: quæ cùm omnes omnino ad quinque capita reduci queant; ad Libram scilicet, Vectem, Trochleam, Axem in peritrochio, sive Ergatam, & Cuneum, etiam quinque erunt diversæ Mechanicæ scientiæ, quibus sexta addenda, Composita dicta, ob varias harum machinarum inter se compositiones. Omnes enim machinæ, quotquot sunt, vel simpliciter ex his fiunt, vel ex plurium compositione: omnia ferme artificum instrumenta ex his ortum ducunt, ut vel ex ipsis Aristotelis Quæstionibus Mechanicis colligere licet. Sic Cochlea immediatè, & simpliciter, revocatur ad Cuneum, ad Cochleam rotula horologiorum automatum*, &c. *Ad quam facultatem referuntur etiam ea, quæ vi percussionis, sive impulsu, incidunt, dividunt, perforant*, &c. *Ut enses, gladii, mucrones, secures, & similia instrumenta. Ad vectem revocantur & forcipes, & forfices. Et sic de reliquis. Ita ut, ratione instrumentorum saltem, omnes artes ferè Mechanicæ huic Scientiæ Mechano-Staticæ subalternentur; quæ secundùm datam divisionem Sextuplex est, nimirum* ZYGOSTATICA, MOCHLOSTATICA, TROCHLEOSTATICA, ERGATOSTATICA, *sive* ONOSTATICA, SPHENOSTATICA, & *tandem* POLYMECHANOSTATICA, *sive multiplex, & composita.*

* *Quam excellentis viri gloriationem non vanam esse, sed certissimâ ratione subnixam; probat Guidus Ubaldus in opere suo Mechanico. Ubi ostendit, ut variis instrumentis datum pondus à data potentia moveatur.*

Pondera denique movenda, vel mota, considerandaveniunt, & secundùm materiam, ex qua constant, & in ordine ad medium, in quo fieri debet motus. Pondus ergo vel est solidum, vel liquidum: medium verò vel aër, vel aqua, vel aliud liquidum, seu humidum, & fluidum.

Ars autem tam liquida movendi, quam solida in liquido ponderandi, sive movendi, communi nomine HYDROSTATICA *appellatur, sua habens elementa, ac principia quædam, propria; de quibus ipse etiam tractat Archimedes eo in libro, qui de iis, quæ vehuntur in aquis, inscribitur. Unde præter Elementariam triplex reperitur Hydrostatica. Prima tractat de aquæ innatantibus.*

Si enim pondus ipsa aqua levius est, partim mergitur, partim supereminet: quantum ergo mergatur, & quantum non, artis est definire. Imò cùm sint quædam, quæ, etsi aqua graviora sint, nihilominus tamen aquæ supernatant; cujus rei consideratio, & tractatio, huc pertinet. Hanc partem BAREOCOLYMBIAM *vocamus. Secundam* BAREODYSIAM *ideo appellamus, quia de gravibus, quæ merguntur, agit. Considerat enim, quantum in diversis mediis ponderent, ac gravitent: idem quippe plumbum, quod in aëre libram ponderat, in aqua minus ponderat, quàm libra, eo pondere aquæ, quod ipsi plumbo, secundum magnitudinem molis, æquale est. Tertia, quam* HYDATHOLCIAM *dicimus, de attollendis, attrahendis, deducendis, aquis agit, de aquarum pressu, sive gravitatione; in diversimodè enim figuratis vasis diversimodè etiam premit, de plurimis, ac variis, iisque artificiosissimis, machinis hydraulicis, de aquæductibus, aquarumque librationibus, &c. tractat.*

Neque de iis tantùm, quæ communiter gravia dicuntur, Statica præscribit, sed & de ipso aëre, quem plerique volunt esse gravitatis expertem. Machinæ enim, & Organa Pneumatica, non ad aliam, quam AEROSTATICAM *scientiam referenda sunt; folles etiam, & similia alia instrumenta. Quemadmodum autem de iis, quæ aquis supernatant, Hydrostatica; ita de iis, quæ aëri incumbunt, eumque transvolant, agit Aërostatica: hinc Dracones volantes; hinc Machina, cui quis alligatus, ex uno in alium collem semel, atque iterum, subjectum flumen volatu trajecit. Nec desunt, qui ipsum aërem ponderari posse scribunt. Ignis ipse, an non ad Staticam pertineat, viderit ille, qui Pyrotechniam edidit, insignis Mathematicus Adr. Romanus.*

Ex Hydrostatica, & Aerostatica mixta oritur alia, ex qua multæ procedunt Machinæ, quibus per aëris vel condensationem, vel expulsionem, aquam in altum ejaculari, & quasi in infinitum elevari licet, eam MECHOSTATICAM COMPOSITAM *non ineptè dicere possumus. De artibus Staticæ subalternatis supra quædam innuimus: quibus hic addendum, plerasque non uni tantum, sed pluribus scientiis Mathematicis, subalternari.*

Sic, licet Statuarii, Sculptores, Monetarii, Metallarii, & Aurifices ratione picturæ, seu imaginum, ac figurarum, delineatione, Opticæ subalternentur; quia tamen artis formam in materiam inducere non possunt, nisi mediantibus quibusdam Machinis, & Instrumentis, quorum origo, & usus ex Statica sumitur, idcirco subjiciuntur Staticæ: Astronomia insuper imperio paret, ea Automatum constructrix, quæ siderum imitatur motus. Ex Statica tamen sola Molendinorum procedere videtur artificium. Quod si ad has artes natura, quæ in magnete latet, accesserit, si non planè supra naturam, saltem præter illam, efficient ad stuporem usque admiranda, statuentque humani ingenii, quibus de natura triumphet, splendidissima trophæa. Hactenus Guldinus. In tot verò Statices generibus, est, & quæ particulatim eo gaudet nomine, ac ad βιαστικὰ refertur. Nam, ut *impulsoria* dicitur, quâ res propelluntur; *clasmatica*, quâ dura facilè franguntur: sic *Statica*, quâ fluida sistuntur.

14. §. *Non displicet verò eorum sententia, qui Staticen ἁπλῶς considerant; atque ita putant non esse partem Matheseos mixtæ; ut veteres voluere: sed partem Matheseos meræ. Tam enim Statica considerat objectum suum abstractè ab omni materia, quàm id faciunt Arithmetice, & Geometria; à quibus tamen est diversa. Quare non duæ solùm, ut putârunt, sunt scientiæ, quæ propriè sint Mathematicæ, sed tres, Arithmetice, Geometria, & Statice. Quarum prima versatur circa numerum; altera, circa magnitudinem; tertia, circa pondus. Juxta illud, * omnia constare, pondere, numero, & mensurâ;* * Sapient. Salomon. cap 11, vers. 21. *videlicet magnitudinis mensurâ.*

Nec movere debet, quòd Aristoteles omittat pondus in generibus quantitatis. Nam etsi magnus omnino vir fuerit Aristoteles, planeque admirandus: non tamen omnia vidit, sed etiam reliquit complura, quæ à junioribus perfici deberent. At, inquiunt, si pondus sit quantitas, ea fuerit vel continua, vel discreta. Equidem malim statuere, esse quantitatem continuam. Movet me, quòd ut partes temporis copulantur momento durationis: ita & partes ponderis conjunguntur momento inclinationis. Ac ut momentum durationis est initium temporis: ita momentum inclinationis est initium ponderis. Sunt, qui pondus malint dicere qualitatem; quia gravitas, & levitas, quæ est privatio gravitatis, ad qualitatem παθητικὴν * soleant referri. * Patibilem, sive affectivam. Sed non si gravitas sit qualitas, eò & pondus esse qualitatem consequitur; cùm multum ista distent. Siquidem pondus non est gravitas; sed quòd secundùm gravitatem mensuratur. Alii tamen, ut Guldinus Prolegomenis in Cyclobarica ait, definitioni Matheseos insistere jubent, eoque *à puris Mathematicis Staticen removent, cùm, præter quantitatem, versetur etiam circa materiam sensibilem.* Sed hæc refelluntur iis, quæ continuò subdit: *à qua tamen, si strictè loqui velimus, ac speculativè, mentem similiter abstrahere licet, ut sit in consideratione linearum, & superficierum.* Utcunque verò Statice considerari etiam possit abstractè: quia tamen is tractandi ejus modus insolens sit, nolim cum eo pedem struere, qui uno quasi fasce tam generalem, quàm tot ejus specierum, doctrinam comprehendat.

CAP. XLIX.

DE SCRIPTORIBUS MECHANICES, præcipuè Græcis; qui vixerint ante annum Christi CIↃ IↃ.

1. §. *Superest dicamus de iis, qui Mechanicen illustrando illustrius & ipsi ab ea nomen acceperunt. Ac primò in Mechanicis eluxit doctrina Archytæ Tarentini, philosophi Pythagorici; qui Platonis ætate claruit.*

Literas ejus ad Platonem, uti & Platonis ad Archytam, refert Diogenes Laërtius in Archytæ vitâ. Qui & de eo hæc narrat: Οὗτος † πρῶτος τὰ μηχανικὰ ταῖς μηχανικαῖς προσχρησάμενος ἀρχαῖς ἐμεθώδευσε. † Primus hic mechanica, mechanicis usus principiis, exposuit. Addit deinde, ut motum organicum primus admoverit descriptioni Geometricæ, & ex dimidii cylindri sectione duas medias secundùm proportionem inter duas datas invenerit, ac cubum etiam in Geometria repererit primus. Eadem memorat Eutocius. Huic Archytæ Tarentino, inter XII excellentia orbis ingenia, octavum tribuit locum Hieron. Cardanus in sextodecimo de subtilitate: quia, ut ait, *præter ligneam columbam, quam construxisse fertur, veram demonstrationem duas lineas inter duas alias propositas in continua proportione collocandi invenit.*

2. §. *Antiquissimus verò omnium, quorum Mechanica habemus, est Aristoteles: qui Olympiadis CIX anno II ad Philippum proficiscebatur; ac XXI deinde annis vixit.*

Mirum, ejus operis non meminisse Mechanicos, qui postea secuti: uti sunt Archimedes, Athenæus, Hero, Pappus, atque alii. Sed bene est, quòd laudet Diogenes Laërtius. Num igitur illi, quos diximus, præ invidia silentio præterierere illum, per quem profecissent? Id non

finit credere candor, qui in his summis viris reluxit. Quare verisimilius est, non visa fuisse Archimedi, Heroni, & aliis; qui vixere, antequam Sylla, captis Athenis, Romam inde transferret bibliothecam Aristotelis; quæ diu delituerat cum blattis, & tineis rixans. Ut nôrunt, qui varium bibliothecæ illius fatum sciunt ex Strabonis lib. XIII. Vel hoc dicendum, vel adsentiendum Cardano libro de Proport. & Patricio Tom. I, lib. III Peripateticarum discussionum: quibus visum, id opus alterius esse scriptoris. Utcumque est, constat librum esse doctum, & elegantem; quòd & Patricius agnoscit. Commentati in eum fuere Leonicus, Piccolominæus, Monantholius.

3 §. *Circa hæc tempora, quibus Aristoteles fuit, etiam effulsit Æneas Tacticus. Cujus è στρατηγικοῖς, sive commentario de arte imperatoria, superest τακτικόν, καὶ πολιορκητικόν,* tacticus, & obsidionalis liber. *In quo non tam obsidentibus, quàm obsessis, dat præcepta.*

Suidas perperam vocat *de stratagematis*. Vera enim inscriptio est στρατηγικά *: ut nuncupat Polybius lib. X; ubi de signis disserit. Item Ælianus in Tacticis. Msus exstat in bibliotheca Vaticana; ut ait Gesnerus. Ex eo videtur exscriptus Christianissimi Regis codex; unde divulgavit Isaacus Casaubonus: qui & Notas adjunxit.

** De iis, quæ ad imperatoriam artem, ac universæ disciplinæ militaris peritiam, pertinent.*

4. §. *Tacticorum Æneæ epitomen fecit Cineas Thessalus, consiliarius Pyrrhi, Epirotarum regis.*

Librorum Cineæ meminit & Cicero epistolâ ad Papirium Pætum lib. IX, epist. XXV. Vide, quæ de eo dixi lib. IV de Histor. Græc. cap. XI.

5. §. *Etsi verò Aristoteles præclarè aperiat Mechanices caussas: consistit tamen in iis, quæ magis sunt generalia. At annis post Aristotelem CLX, Olympiade puta CXL, eluxit Archimedes: qui in ἰσοῤῥοπικῶν † libris, atque aliis, caussas magis particulares exponit. Si modo genuini sunt Archimedis libri, quos hodie habemus. Nam hoc fortasse aliquis in dubium vocaverit propter duorum auctoritatem. Prior est Plutarchi in vita Marcelli: ubi ait, Archimedem in Mechanicis nihil mandâsse scriptis. Altera est Carpi Antiochensis; qui auctore Pappo, Proœmio in octavum Collectaneorum Mathematicorum, tradit, nihil ac in arte libris consignâsse præter σφαιροποιΐαν, quæ deperiit. Plutarcho sic occurritur, deceptum hac parte, quia ejus Mechanica non vidisset; vel intelligi debere, non de Mechanica Rationali; sed solâ Chirurgice. Quod verò ad Carpum, ne Pappus quidem, qui istoc e Carpo retulit, ei hac parte habuit fidem; cùm plures ipse Mechanicos referat Archimedis libros.*

† Æquiponderantium.

Et sanè Mechanica consignâsse, contra Plutarchum, (nisi, sicut interpretabar, intelligatur) ex ipso pâret Archimede: quando ad propositionem sextam περὶ * τοῦ τετραγωνισμοῦ παραβολῆς sic loquitur: Δέδεικται † γὰρ τοῦτο ἐν τοῖς μηχανικοῖς. Ubi duos designat libros ἐπιπέδων ἰσοῤῥοπιῶν ‡, sive κεντροβαρῶν ἐπιπέδων *. Libri hi ἰσοῤῥοπικοὶ † hodieque exstant. Prior eorum est de æquipondio in illis corporibus, quæ sunt rectilinea, & plana. Alter est de æquipondio in iis, quæ mixtâ continentur figura; ut in conicis sectionibus. Mechanicos verò, ut retuli, eos vocat libros Archimedes; quia fundamenta totius Mechanices contineant. Imò & alios scripsit Mechanicos: quos citat ad propositionem VI ejusdem libri. Sed isti deperierunt. Neutiquam verò intelligere possumus commentarium, quem dixi superesse. Nec enim demonstratur hoc opere, quod istic dicitur: utcunque, quæ ait, colligi ex hoc opere possint. Quæ bene doctissimus David Rivaltus suis in Archimedem observationibus annotavit. Adderem & consignâsse πνευματικὸν ‡, καὶ ὑδροσκοπικόν. Hoc enim proditum à Joan. Tzetze Chil. II, histor. XXXV. Sed metuo, ne rejiciatur Græculi hujus, planè futilis, fides. Illud potiùs dicam, reliquisse libros περὶ * ὀχουμένων. Sive, ut Pappus in octavo Collectaneorum Mathematicorum inscribit, περὶ τῶν ἐφ' ὕδατος ὀχουμένων †. Sed malo inscriptionem priorem. Nec enim Archimedes de iis solùm agit, quæ aquis feruntur, sed quovis humido: uti etiam sunt vinum, oleum, atque alia. Multumque in his variat vectura per humidum, prout illud vel rarius est, vel densius, compactiusque; ut Vitruvius ostendit lib. VII Architecturæ cap. VIII, & inibi Philander. Eos Archimedis libros in Parisina edit. ‡ nobis dedit, is, quem antè, dixi, David Rivaltus à Flurantia. Et genuinos esse, eò est verisimilius, quòd eorum, ut ab Archimede scriptorum, meminerit Strabo lib. II, & Pappus libro antè memorato. Nec stylus, vel methodus, abhorrent. Quamquam verò non tam Mechanici sint, quàm Physici; ut indicant proprietates, quas hic attendimus, vectio in humido, humidi gravitas, & quæ similia: ad Geometriam tamen pertinere, ostendit, quòd consideratur humidi figura, & varia, quæ ex figura consequuntur; ut libratio æqualis, vel inæqualis, diversaque ad terram propensio pro diverso situ centri gravitatis, & alia id genus. Propter hæc etiam Pappus lib. VIII Collect. Mathem. eosce libros Mechanicis annumerat. Imò hoc libro (ut est apud Guidonem Ubaldum de Marchionibus Montis, & exinde Ant. Possevinum *) *tanquam in copiosissimâ penu omnia ferè mechanica dogmata reposita videntur: quem sanè libellum si ætatis nostræ Mathematici sibi familiariorem adhibuissent; reperissent sententias multas, quas ipsi firmas, & ratas, esse docent, subtilissimè, atque verissimè, convulsas, & labefactatas.*

** De quadratura paraboles.*
† Hoc enim ostensum in Mechanicis.
‡ Planorum æquiparantium.
** De centro gravitatis in planis.*
† Proposit. 10 libri æquiponderantium.
‡ Spiritalem, & eam qua clepsydris docet horas metiri.
** De iis, quæ in liquore vehuntur, sive fluitant.*
† De illis, quæ in aquis innatant.
‡ An. 1615.
** Bibliothecæ selectæ lib 15. cap. 8. pag. 200. edit. Rom.*

6. §. *Et profectò inter scriptores Mechanices principatus debetur Archimedi. Qui verò ejus monumenta culpant, quasi parum firmis demonstrationibus subnixa, suas potiùs laudes deterunt, quàm illas Archimedis.*

Est in iis præcipuè summus vir, Josephus Scaliger. Ut cùm præfatione Cyclometricorum ait: *Qui eâ* (Mathesios) *scientiâ violenter utatur, id quod prisci Antipho, Bryso, Hippocrates Chius, &, quod satis mirari non possum, magnus Archimedes, in hac re fallitârunt; ille ex demonstrationibus suis nihil aliud consequatur, quàm ut demonstrativè errare voluisse videatur.* Item in ipsa Appendice sæpius eum exagitat ob paralogismum; quo, in re maximè ad rem pertinente, graviter adeò peccâsse ait, ut nullam sit excusationem reperire. In ipsis etiam Cyclometricis †, *Similis*, inquit, *in XVIII, & XIX, περὶ ἑλίκων absurditas est Archimedis.* Ac id genus alia alibi; quæ ἄῤῥητον ‡ ἄμεινον. Archimedem quidem adversus Scaligerum abunde defendit Adrianus Romanus; ut dictum cap. XVI §. II. Atque idem fecit David Rivaltus à Flurantia, prolegomenis in Archimedem: item proloquio in Archimedem de circuli dimensione, & in scholiis ejusdem. Atque hæc de Archimede Syracusio: cujus vitam olim exaravit Heraclides; ut auctor est Eutocius, penè initio commentarii in librum περὶ * τῆς τοῦ κύκλου μετρήσεως. Sed ea deperiit. Novam concinnando, supplere hunc defectum studuit jam antè memoratus David Rivaltus à Flurantia Cenomanus; qui Ludovico XIII, Galliarum, ac Navarræ Regi, à consiliis, & studiis, fuit †. Cum hoc verò Archimede confundi non debet alter Archimedes; etsi, præter commentaria in Homerum, Mechanica & ipse ediderit. Nam is philosophus fuit Trallianus; ut auctor est Suidas.

† Pag. 37.
‡ Satius fuisset non dici.
** De circuli dimensione.*
† Præmisit operibus Archimedis, quæ exstant, editis Lutetiæ Paris. an. 1615.

7. §. *Iisdem, ac Archimedes, temporibus enituit Athenæus: ut qui Marcello illi sua de Machinis bellicis*

dedicarit, à cujus milite, captis Syracusis, interemtus Archimedes fuit.

Athenæi de Machinis bellicis liber hodieque superest. Inscriptio est, Ἀθηναίου * περὶ μηχανημάτων. Incipit autem, Ὅσῳ † μὲν ἀνθρώπῳ τοὺς περὶ μηχανικῶν πεποιημένοι λόγους, ὦ σεμνότατε Μάρκελλε, &c. Doctissimus tamen Casaubonus ‡ existimabat, Athenæum mechanicum vixisse tempore Gallieni Cæsaris: ac hujusce libri scriptorem signari à Trebellio Pollione verbis illis *: *Quibus compertis, Gallienus Cleodamum, & Athenæum Byzantios, instaurandis urbibus, muniendisque præfecit.* Sed hoc esse nequit, si ex Athenæo quædam exscripsit Vitruvius: ut Turnebus velle videtur lib. XXIII Adversariorum cap. XXXII. Utcunque illud, antiquitatem ostendit, quòd, cum multos citet auctores, nullus in iis junior sit Archimede, ac Marcello, quod facit, ut Archimedis fuisse æqualem existimem.

* Athenæi de machinis liber.
† De machinis facientis sermonem, illustris Marcelle.
‡ Notis in Historiæ Augustæ scriptores.
* In duobus Gallienis.

8. §. *Post Archimedem, & Athenæum, clarum Heronis Alexandrini nomen fuit. Cujus exstant Mechanica, Automatica, Pneumatica, Zygia, & Polyorcetica.*

Αὐτοματικῆς πραγματείας † libri sunt duo, pro duobus αὐτομάτων ‡ generibus. Alia enim sunt στατὰ, sive stataria, alia ὑπάγοντα, sive mobilia, atque ambulantia. Utrumque librum de Græcis Italice vertit Bernardinus Baldus Urbinas, Guastallæ abbas. Luculentam præterea Isagogen præmisit, & annotationes subjunxit *. Πνευματικὰ, sive spiritalia illius, Latinè transtulit Federicus Commandinus. Sed demum a morte ejus publici juris fecit gener Valerius Spaciolus †. Venetiis etiam prodiere ejus Poliorcetica, sive de Machinis bellicis. Insuper alia quædam ejus nomen præferunt: ut geodæsia, geometrumena, liber de re rusticâ. Sed pleraque inedita in bibliothecis delitescunt: imò quædam videntur Heronis junioris; ut de Geodæsia alibi dictum. Uterque Mechanicen tradidit. De quo adi vitam Heronis à Bernardino Baldo scriptam, & Belopœicis subditam. Heronem summis quoque Mathematicis annumerat Gregorius Nazianzenus oratione decimâ, quæ est in laudem Cæsarii fratris: ubi cùm in Medicina Hippocratem, & Galenum, nominâsset, tres deinde Mathematicos jungit. Verba sunt: Οὐκ ‡ ἀποδείξεσι τοῖς Εὐκλείδου, καὶ Πτολεμαίου, καὶ Ἥρωνος.

† De machinis se moventibus.
‡ Suâ sponte mobilium.
* Edit. Venet. an. 1589
† Urbini an 1575.
‡ Non demonstrationibus explicabit scripta Euclidis, & Ptolemæi, & Heronis.

9. §. *Scripsere etiam de hac arte machinali Diades, Ctesibius, Nymphodorus, Philo Byzantius, Diphylus, Charidas, Polyidus, Pyrrhus, Agesistratus: quorum è commentariis, uti & Archita, suum confecit M. Vitruvius Pollio.*

Apud Vitruvium sunt ista, præfatione lib. VII: *Non minus* (de machinationibus) *scripsere Cleades, Archytas, Archimedes, Ctesibius, Nymphodorus, Philo Byzantius, Diphilus, Charidas, Polyidus, Pyrrhus, Agesistratus.* Ubi pro *Cliades* legendum *Diades*; cujus sæpius apud Mechanicos mentio fit. De Archita, & Archimede, superiùs diximus. De Ctesibio sic Plinius lib. VII, cap. XXXVII: *Ctesibius laudatus pneumaticâ ratione, & hydraulicis organis repertis.* Claruit temporibus Ptolomæi Euergete II, qui aliter Physcon dicebatur; annis ante natum Christum circiter XC. Vide, quæ de eo refert Vitruvius lib. IX, cap. IX, & Athenæus lib. IV. Ut omnino diversus sit à Ctesibio historico, qui vivebat sub Ptolomæo historico: ut diximus in Historicis Græcis lib. I, cap. XV. De Nymphodoris egi lib. IV de Historicis Græcis. Sed dicere non habeo, num hic sit Amphipolites ille, an Syracusius, an ab utroque diversus. Philo ὁ μηχανογράφος Tzetzi nominatur Chil. II Histor. XXXV. Nec alium signat Vitruvius præfatione libri septimi: *Philo scripserat de ædium sacrarum symmetriis, & de armentario, quod fecerat Piræei portu.* Extat hodieque liber ejus: quo primùm agit de fabrica turrium, murorum, aliarumque munitionum. Deinde exponit, quomodo se defendant obsessi: ac quo pacto capiantur urbes. Vide etiam, quæ de Philone refero lib. III de Historicis Græcis. Diphylus, puto, veriùs *Diphilus*; quod & nomen habuit novæ comœdiæ poeta, patriâ Sinopensis. Charidas fortasse veriùs, *Charicles*. Polyides aliquibus *Polyidus*; sed perperam. Sane Polyidus etiam vocatus est Argivus ille, à quo filium suum Glaucum vaticinandi artem edoceri voluit Minos; ut est apud Apollodorum lib. III bibliothecæ. Ac meminere etiam Palæphatus, Maro in Ciri, Hyginus, Pausanias in Atticis, Clemens lib. I Strom. Apud Censorinum quoque in Fragmento cap. IX quidam Polyidos inter Musicos memoratur. Sed perperam ibi à Carrione editum *Pondos*. Pro *Phyros* legendum *Pyrrhos*, sive *Pyrrhus*: ut signetur Epirotarum rex; de quo diximus. Τὰ μηχανικὰ Ἀγησιστράτου video etiam Athenæum meminisse libro περὶ μηχανημάτων.

10. §. *Sub Augusto Cæsare claruit Marcus * Vitruvius Pollio, qui primis quidem octonis libris agit de ædificatione tum publicorum, tum privatorum operum: in nono autem de Gnomonice tractat; in decimo de machinatione.*

* Qui pro Marco Lucius vocatur in editione Florentina an. 1496: sed Mssis prope omnibus reclamantibus.

Utrùm verò ex uno Vitruvio, an aliis quoque, addiscenda sit Architectura, disserit Possevinus lib. XV Bibliothecæ Selectæ cap. XVII. Quæ super eo sententia fuerit Leonis Alberti, satis inde liquet, quod in libris de Architectura toties eum reprehendit. Est & incertus, sed fortasse vetus scriptor, qui ex Vitruvio Architecturam compendio constrinxit. Eum Lutetiæ Michael Vascosanus anno CIↃ IↃ XL typis commisit, procurante editionem eam Gulielmo Postello.

11. §. *Sub Vespasiano, Tito, Domitiano, Nerva, ac Trajano, vixit Sextus Julius Frontinus, vir consularis: qui post Stratoclem, & Hermiam, scripsit de Tactica, quæ Homeri temporibus obtinebat.*

Auctor Ælianus in Tacticis cap. I. Sed Frontonem vocat, qui bis in Præfatione Frontinus. Ac utroque etiam nomine nuncupâsse dicitur Martialis †. Est idem illi, cujus quatuor exstant Stratagematicon libri; & opus de aquæductibus Urbem influentibus; nec non liber de re agraria.

† Lib. I, ep. 56, & 10.48. Sed planè puto diversos.

12. §. *Sub Trajano, & Adriano Cæsare, magni nominis fuit Claudius Ælianus; cujus ad Adrianum Τακτικὰ, sive de acie ordinanda liber superest. Quem Latine tres hi reddiderunt; Theodorus Gaza, Franciscus Robortellus, & Sixtus Arcerius. Præterea ineditus exstat liber ejus de urbium obsidione.*

Est is apud Bernenses in bibliotheca, quæ olim Jacobi Bongarsii fuit. Plura de Æliano si voles, adi, quæ diximus lib. II de Historicis Græcis cap. XI.

13. §. *Æliani quoque tempore vivebat Arrianus Nicomediensis, ob suavitatem sermonis* Xenophon junior *appellatus: qui & ipse Tactica sua Adriano Cæsari nuncupavit.*

Tria ejus operis capita supersunt; sed hactenus inedita. Primi initium desideratur. Id caput planè tacticum est: inque eo ordinem sequitur Æliani; sed sic, ut quandoque, tacito nomine, reprehendat. Alterum caput est περὶ ‡ γυμνασίων Ῥωμαικῶν, ᾗ ὅπως ἐγυμνάζοντο οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι. Tertium continet ἔκταξιν * κατὰ Ἀλανῶν. Ubi sese Xenophontem appellat: quod & facit libello de Venatione.

‡ De exercitationibus Romanis, & quomodo se olim exercuerint Romani.
* De instructione aciei adversus Alanos.

14. §. Sub

14. §. *Sub Antoninis fuit Claudius Ptolemaus: cujus huc pertinet subtilis liber de Analemmate.*

Eruditè in eum commentatus fuit Federicus Commandinus. Imò, eundem Ptolomæum tres fecisse Mechanicorum libros, auctorem laudare possumus Suidam. Et apud Eutocium ad Archimedis Ἰσοῤῥοπικῶν lib. 1 laudatur τὸ * περὶ ῥοπῶν βιβλίον τῷ Πτολεμαίῳ συγγεγραμμένον.

** Liber à Ptolemæo conscriptus de libramento, sive nutu.*

15. §. *Sub M. Antonino Eliogabalo claruit Julius Africanus, vir ingenii, variaque doctrina: cujus in variis bibliothecis exstant περὶ πολεμικῶν παρασκευαὶ *.*

** Præparationes, sive fabricæ militares.*

Est hic, ut puto, Africanus ille, cui nimium quantum in Chronicis debet Eusebius Pamphili; quemadmodum dixi lib. II de Historicis Græcis cap. XV. Nec argumentum de machinis bellicis alienum ab eo putabit, qui omnigenam illius doctrinam sciat; ut Κεστῶν libri ostenderunt: de quibus sic Eusebius lib. I Chronicorum: Ἀφρικανὸς † τὴν ἐννεάβιβλον τῶν Κεστῶν, ἐπιγεγραμμένην πραγματείαν ἰατρικῶν, καὶ φυσικῶν, καὶ γεωργικῶν, καὶ χυμικῶν, περιέχουσαν δυνάμεις, Ἀλεξάνδρῳ τούτῳ προσφωνεῖ. Tactica ejus habeo inedita: multaque in iis ex Æneæ Tacticis Africanus exscripsit. Doctum imprimis, & antiquum scriptorem, nuncupat Isaacus Casaubonus ‡.

† Africanus libros novem, Cestorum nomine inscriptos, quibus comprehendit res medicas, naturales, rusticas, chymicas, Alexandro huic dedicavit.

‡ Initio Notarum in Tactica Æneæ.

16. §. *Sub Theodosio Magno eâdem arte egit Pappus.*

Tum enim claruisse, dixi cap. XVI. §. 8.

17. §. *Sub Anastasio imperatore Urbicius, imperatoris ejus jussu, Tactica Græce literis, & memoria, mandavit. Transtulit verò, qua Trajanus, & Adrianus, hac de arte scripserant: sed sic, ut non pauca adderet de suo. Multumque conveniunt cum Tacticis Mauricii imperatoris, de quibus mox dicam.*

Manuscripta exstant Florentiæ, & Mediolani: unde filius meus Isaacus exscripsit. Quod dixi Trajanum, & Adrianum, esse hoc opere secutum, liquet ex carmine præmisso: quod etiam legere est apud maximum Salmasium in Commentario ad Historiæ Augustæ scriptores. Videtur & Urbicium eum signare anonymus in descriptione Terræ sanctæ.

18. §. *Justiniani Magni ætate fuit Anthemius Mechanicus, patriâ Trallianus: cujus περὶ παραδόξων μηχανημάτων * liber superest.*

** De machinis.*

Fratres habuit Menelaum Trallianum, nobilem Grammaticum, Olympium J. C. Dioscorum, & Alexandrum Medicos. Quantus in Mechanicis fuerit, ostendit, quòd fulgura, & terræmotum, arte imitaretur. Vide, quæ fusè de eo refert Agathias Scholasticus lib. quinctо. Liber is in Romana, Mediolanensi, & aliis exstat bibliothecis: atque agit de Archimedis, & aliorum, speculis ustoriis.

19. §. *Etiam Mauricius Imperator de re militari libris memoriam sui nominis consecravit.*

Duodecim hoc de argumento ejus libros extare, ait Simlerus in iis, quæ Gesneri addidit bibliothecæ.

20. §. *Sub Heraclio imperatore Hero junior vixisse existimatur.*

Hoc inde colligit Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum, quòd in Geodæsia, (quam genuinam esse, extra controversiam ponit) † stellas fixas dicat à Ptolemæi tempore ad suam usque ætatem progressas esse gradibus VII; quæ res, ex sententia Albategnii, requirit annos CCCCLX. Atqui Ptolemæus floruit sub M. Aurelio Antonino, qui imperare cœpit anno CLXIII. His annis si addamus numerum superiorem, exsurget annus Christi IↃCXXIII. Circa igitur Heraclii tempora claruerit Hero junior. Majorem interim hoc argumentum apud me vim haberet, nisi de auctore genuino dubitaretur. Audiamus Henricum Savilium Lecturâ in Euclidem secundâ *: *De Geodæsia libellum nihili, qui vulgo sub Heronis nomine circumfertur, & in schedis meis alicubi manuscriptis reperitur, ut indignum tanto nomine, prorsus aspernor.* Digniora Herone videntur Belopœica; quæ Augustæ Vindelicorum anno CIↃ IↃ CXVI edita sunt. De his alibi dicimus.

† Ad sextum Christi sextum, pag. 54.

** Pag. 36.*

21. §. *Anno Christi IↃ CCCLXXXV imperare cœpit Leo filius Cæsaris Basilii Macedonis. At filius Constantinus Porphyrogennetus anno CIↃ XII. Utriusque supersunt Tactica, sive liber de acie ordinanda.*

Illa Leonis Latinè Basileæ anno CIↃ IↃ LIV prodierunt ex interpretatione Joannis Checi Cantabrigiensis. Græcè autem ex tribus codicibus primus Leonem edidit Joannes Meursius. Uti & postea Tactica Constantini.

22. §. *Etiam in bibliothecis publicis, ac quorundam privatis, supersunt Bitonis παρασκευαὶ * πολεμικῶν ὀργάνων, καὶ καταπελτικῶν.*

** Præparationes instrumentorum militarium, deque catapultariis.*

Bitonem hunc advocat Hesychius †: Σαμβύκη ‡ οὐ μόνον τὸ μουσικὸν ὄργανον, οὗ μέμνηται Ἴοβας, ἀλλὰ καὶ πολιορκητικόν, οὗ Βίτων. Opusculum suum inscripsit τῷ πάλαι βασιλεῖ *. Num iste Dionysius, Siciliæ tyrannus, & Corinthi exulans? Potuit hoc illi dicare, spe bonâ, hanc poliorceticam disciplinam fore illi utilem ad regnum recuperandum. Neque obstat, quòd Biton meminerit Posidonii mechanici: quem ait Alexandro M. fabricâsse helepolim. Dum enim Dionysius Corinthi versaretur, multa jam bella gesserat Alexander. Et quoscunque memorat Bito, vel ætate Alexandri, vel antea, vixere. Sed cùm librarii illud, τῷ πάλαι βασιλεῖ, non assequerentur, variè immutârunt. Fortasse autem Biton ἀπλῶς scripserat βασιλεῖ, non πάλαι βασιλεῖ: quod fuerit à librariis vel ejusdem, vel proximi temporis. Nec enim absurdè credamus, voluisse affectum suum erga regem, jam ejectum regno, commonstrare opere aliquo, quod, ad recuperandum regnum, ei posset inservire. De obsidionalibus instrumentis agere, satis indicat inscriptio. Ut, inter alia, de machinis, ac scalis, quæ conducunt urbem obsidentibus.

† In Σαμβύκη.

‡ Sambuca non solùm est instrumentum musicum, quod memorat Jubas, sed etiam obsidionale, cujus meminit Biton.

** Quondam regi.*

23. §. *Præterea in bibliothecis Italiæ sunt Daimachi πολιορκητικὰ † ὑπομνήματα.*

† Commentarii de machinis, quibus utendum in urbium obsidione.

Eorum librum XXXV citat Stephanus in Λακεδαίμων. Meminit & ejus operis Eustathius in secundum Iliados *.

** Edit. Rom. pag. 294. vers. 7.*

24. §. *Etiam Tacticis suis innotuit Asclepiodotus.*

Quæ exstant in Bibliotheca Florentina, Regia Parisiensi, atque aliis. Ejusdem superest tractatus περὶ † ναυμαχίας, καὶ πειρατικῆς: qui totus prope desumtus est ex Leonis imperatoris Tacticis.

† De pugna navali, & piratica.

25. §. *Adhuc de re militari commentarium reliquit Posidonius Rhodius.*

Qui Bernæ est in Bibliotheca Bongarsiana, unà cum Constantino de modis pugnandi apud varias gentes; item cum Clearchi stratagematis, atque aliis. Valde antiquum esse necesse est, si is sit Posidonius Bitoni memoratus; de quo antea vidimus.

26. §. *Exstant quoque in bibliothecis multis Basilii Patricii, & Παρακοιμωμένου ‡, Naumachica.*

‡ Præfecti cubiculo Imperatoris.

Sed

Sed non admodum antiqua; multaque desunt in plerisque exemplaribus.

27. §. Adhac Diodori cujusdam liber de Ponderibus, & mensuris, Græce scriptus in Italia adservatur:

ut est apud Gesnerum. Ætatem, qui non viderim, nequeo dicere: ac fortasse, nec qui viderunt.

28. §. Gracis hisce addam hominem Syrum, Albategnium, Astrologum eximium: qui anno ↄ ccc LXXXVIII grande nominis sui decus tulit: breviter vero docuit, quomodo horologia inæqualium horarum ad locilatitudinem exstruantur.

Vide eum libro de scientia stellarum, propositione LVI. Diximus de eo cap. XXXV, §. 6.

29. §. Addam & unum, alterum, Latinorum. Qualis Jordanus Nemorarius. Hic de ponderibus propositiones XIII, & harum demonstrationes, rerumque multarum rationes, conscripsit.

Excudit Jo. Petrejus Norimbergæ anno CIↄ Iↄ XXXIII. De ætate ejus antea vidimus. Christophori Clavii tale de eo judicium est, quæ habemus, esse tantummodo fragmentum, ex quo parum possit elici.

30. §. Anno CIↄ CCCC LXIV claruit Joannes Mullerus de Regio monte: qui inter cætera de ponderibus, & aquæductibus, commentarium reliquit.

Vide de eo, quæ dixi cap. XVI, §. XI.

CAP. L.

DE MECHANICIS, qui proximo sesquiseculo vixerunt.

1. §. Atque isti omnes fuere ante annum CIↄ Iↄ. Subdam nunc plusculos, qui proximo sesquiseculo in pretio fuerint. Est in his Joannes Stabius Austriacus, qui anno CIↄ Iↄ X claruit. Scripsit horoscopion universale lineis helicis, atque aliud columnaribus lineis. Item modum faciendi horologium Lunare, ad quamcumque elevationem, & superficiem, in lineis helicis; pluraque alia.

POeta fuit laureatus, & Cæsaris Maximiliani primi Cosmographus, ac Historicus. Mathesin Viennæ Austriæ docuit. Quam varia invenerit, atque ediderit, indicat discipulus ejus Georgius Collimitius apud Gesnerum Tom. I Bibliothecæ.

2. §. Tum etiam fuit Albertus Durerus: qui memoriam sui nominis consecravit opere de urbibus, arcibus, castellisque condendis.

Parisiis editus est anno CIↄ Iↄ XXXV. Dixi de eo quoque cap. XVI, §. 14.

3. §. Anno CIↄ Iↄ XVIII sub Maximiliano Cæsare, & Leone X, vixit Joannes Jucundus Veronensis: qui Vitruvium de Architectura, & varia in Julii Cæsaris commentariis, delineationibus suis illustravit.

Hunc Cæsar Scaliger Exercitatione CIV, §. XXIII, præceptorem suum vocat, & omnium bonarum artium veterem, novamque bibliothecam. Idem Exercitat. CCXXVI, §. XII appellat eum architectorum coryphæum. Ac ab eo, & Hieronymo Dominio, se primus ait literis Græcis imbutum. Audiamus eundem Exercitatione CCCXXIX: Joannes Jucundus, civis noster, nobili genere prognatus, (qui Maximiliani jussu cum Hieronymo Dominio Norico, fortissimo, ac sanctissimo viro, inter tyrocinii rudimenta, me utriusque literaturæ primis sacris imbuit) vir fuit in philosophia Peripatetica non ignobilis, Scotica secta summus Theologus; in Mathematicis nulli secundus; in Optice, atque Architecturâ, omnium facile princeps. Ut tantus vir magis noscatur, addam & ista ex Exercitat. CCCXXXII. Memini, præceptorem meum Joannem Jucundum, (qui nobilissimum flumen Sequanam haud minus nobilibus pontibus duobus junxit; quique solus Bramantis, architecti defuncti, reliquias typorum, atque consiliorum, intellexit) apud Maximilianum Cæsarem multa præclara profitentem: id inter cætera; Quot pondo proportionem haberet pugnus hominis ferientis cum se ipso non feriente comparatus. Sed & hæc, & alia, tum ille demonstrabat; quæ postea Fortunæ sævitiâ interiere. Tum ille, ut audivi, profectus Venetias; atque inde ad Leonem, pontificem maximum: an luculentiore fato sit usus, nescio. Certe Romæ si meliore vixit conditione, pro miraculo haberi potest; qui unicum exemplar fuit, & sanctitatis, & omnigenæ eruditionis. Miror, tantis laudibus virum à Leandro, Paullo Merula, aliis, in descriptione Italiæ præteriri, cùm doctos Veronenses recenseant. Nempe in hoc etiam locum illud habet, alios nominis decus habere, alios mereri.

4. §. Nicolaus Leonicus Thomæus anno CIↄ Iↄ XXIV Patavii vixit; interque alia, Aristotelis quæstiones Mechanicas figuris, notisque, illustravit.

Eum Simo Colinæus Parisiis anno CIↄ Iↄ XXX prælo subjecit, unà cum explicatione Parvorum Naturalium, & aliis Leonici opusculis.

5. §. Anno CIↄ Iↄ XXV, & aliquot lustris pòst, claruit Orontius Fineus; qui cùm alia publicavit, tum de Solaribus horologiis, & quadrantibus. Sed in nonnullis peccâsse, convenit inter eruditos.

Vide de eo, quæ attuli cap. XVI.

6. §. Anno CIↄ Iↄ XXXI Venetiis prodiit Leonardi Fortii Romani libellus de re militari, variisque bellicis instrumentis, unà cum imaginibus.

Exaratus metro, eâ Græcorum linguâ, quæ nunc obtinet.

7. §. Anno CIↄ Iↄ XXXIII Georgius Agricola quinque de mensuris, ac ponderibus, libros emisit.

Quorum primus est de mensuris Romanis; alter de mensuris Græcis; tertius de pondere rerum, quas metimur; quartus de ponderibus Romanis; quinctus de ponderibus Græcis. Edidit Parisiis Christianus Wechelus. In epitomen redegit Gulielmus Philander; eamque suo in Vitruvium commentario subjunxit.

8. §. Eluxit quoque iis temporibus literarum, & juris intelligentissimus, Andreas Alciatus Mediolanensis: qui, præter alia, libellum edidit de ponderibus, & mensuris.

Obiit anno CIↄ Iↄ L.

9. §. Anno CIↄ Iↄ XL Vannocius Biringucius Senensis Italicè vulgavit Pyrotechniam libris X.

Agit iis de natura metallorum, & ratione fundendi ea, & separandi; item de campanis, & tormentis bellicis.

10. §. Anno eodem in universa Mathesi multum laudis meruit Leo Baptista Albertus Florentinus; præcipuè opere de Architectura.

De

De eo sic ait gentilis ejus Leander Albertus Bononiensis in descriptione Italiæ, ubi claros recenset Florentinos*: *Leo Albertus, ingenio vir admirabilis, ac ad omnes omnino disciplinas, tam practicas, quàm theoricas, nato. Nam & Geometra perfectus, & Optices, Astrologiæ, Musica, Pictura, Toreutrices, aliarumque id genus artium omnium, gnarus fuit. Opera quoque nonnulla reliquit haut vulgaria; nominatim librum praclara eruditionis indicem, de Architectura.* Subjungit deinde, utcunque ipse sit Bononiensis; at Leo Albertus, Florentinus: ex eadem nihilominus se esse familia; quia illi, quibus esset ortus, Florentiâ Bononiam commigrârint. Fuit Leo hic Laurentii filius, Cardinalis Alberti de Albertis nepos, præsul abbatiæ Pisanæ S. Severini. Præter illa de Architectura scripsit de Picturæ lineis, atque umbris, & recessibus. Item de navibus. Ugolinus Verinus, Michaëlis pater, laudat eum, ut alterum Vitruvium, nec Euclide minorem. Etiam Janus Vitalis, & Latomus, Epitaphia condiderunt, laudum plena.

* Pag. 70. edit. Colon. 1567.

11. §. *Anno* CIƆ IƆ XLII *multum deferebatur Petro Nonio, Salaciensi Mathematico: qui, inter cætera, egit, de navigandi arte, ejusque regulis, & instrumentis. Varia idem hoc in opere problemata tractat, subtiliterque exponit Mechanicen Aristotelis de navigiis motu per remos, ac figuris etiam illustrat.*

De eo vidimus quoque in Astrologicis scriptoribus. Mathematum peritiâ summis penè parem fuisse, judicium est Simonis Stevini in appendice Loxodromiarum †. In harum tamen numeris quandoque decipi, ibidem demonstratur.

† P. 151. edit. Leid. an. 1608.

12. §. *Etiam tum multa existimationis fuit Franciscus Maurolycus, abbas Siculus: qui de lineis horariis acutetribus scripsit libru.*

De hoc in Geographis quædam adduximus.

13. §. *Anno* CIƆ IƆ XLIV *Guilielmus Philander Castilioneus, civis Romanus, Vitruvium de architectura collatis codd. antiquis castigatiorem emisit, & erudito commentario illustravit.*

Eundem octennio pòst Lugduni Tornesius emendatiùs edidit, notisque plus tertiâ parte adauctis. Elogium Philandri apud Scævolam Sammarthanum habes.

14. §. *Anno* CIƆ IƆ L *in pretio erat Joannes Buteo Delphinas, Jurisconsultus idem, ac Mathematicus insignis. Scripsit de libra, & statera. Adhæc cujus forma, & capacitatis, fuerit arca Noe. Item de sublicio ponte Cæsaris: Explanationem ad Quintiliani locum Geometricum: Emendationem figurationis organi à Columella descripti.*

Etiam alia ejus alibi memoravimus.

15. §. *Anno eodem Tiguri Joannes Blum claruit, atque edidit descriptionem, & delineationem quinque columnarum, cum symmetrica earum divisione.*

Opus perutile pictoribus, sculptoribus, statuariis, fabris lignariis, ærariis, & ejusce generis aliis.

16. §. *Anno quoque* CIƆ IƆ L, *ac deinceps, Nicolaus Tartalea multa exarabat ad Mechanicen pertinentia, etiam nauticam, & artem militarem.*

Quàm varia tractârit, hoc pacto enumerat Antonius Possevinus lib. XV Bibliothecæ Selectæ cap. VIII*. Primùm agit theoricè de natura, & effectibus, corporum æquè gravium in duobus contrariis motibus. II. Geometricè tractat de qualitatum similitudine, proportione transituum illorum, pro variis eorum motibus, ejectione, attractione, & aliis distantiis. III. de nova mensurandi praxi, & adspectu. IV. de tormentis, sive bombardis, eorumque usu. V. de natura, ac origine, multiplicis gummi, & olei, aquarum item stillatarum, & variorum fossilium, tum naturâ, tum arte factorum. Quibus aliqua etiam addit de Pyrotechnia; hoc est, de iis, quæ igne conficiuntur. VI. de variis inventis, deque muniendis urbibus. VII. de aliis repertis, ex principiis Mechanicorum Aristotelis. VIII. de ponderibus. IX. de quæsitis in scientiis Arithmeticæ, Geometricæ, ac practicæ, & speculativæ Algebræ; ubi & de cubis. Altero idem opere, Italicè exarato, quod *Travagliata inventione* inscripsit, hoc est, vexatam inventionem, agit de extrahendis navibus submersis: item de commoratione diuturnâ sub aquis: deque mutatione temporum; in gratiam, atque usum, navigantium. Adjunxit quoque interpretationem Italicam Archimedis de insidentibus aquæ. Adhæc tractatum de proportione, quam habet materiale aliud corpus, quod, cum ipsâ aqua, gravius sit aquâ. Atque idem Tartalea Jordani opusculum de Ponderositate correxit, figuris etiam auxit, & familiari suo Curtio Trojano prælo subjiciendum dedit; qui & Venetiis excudit anno CIƆ IƆ LXV. Atque hoc ipso anno ab eodem excusus est liber primus Archimedis de aquæ insidentibus; ut Curtius Trojanus scribit, *ab Nicolao in lucem revocatus, & quantum ab ipso potuit, ab erroribus librarii emendatus, ejusque lucubrationibus illustratus.*

* P. 201. edit. Rom.

17. §. *Anno* CIƆ IƆ LII, *regnante in Anglia Eduardo VI, magna ob variam doctrinam, præsertim in Mathesi, & Medicinâ, existimationis fuit Robertus Recordus, Cambrus; qui opere de arte faciendi horologium ab oblivione nomen suum vindicavit.*

Vidimus de eo quoque in Geographis.

18. §. *Anno* CIƆ IƆ XLV *admirationi erat Hieronymus Cardanus; qui, præter tot alia ingenii sui monumenta, etiam paraphrasin in Vitruvium fecit.*

Sed utrùm ea lucem viderit, dicere nequeo. De horologiis sine fune agit lib. XVII de Subtilitate †.

† P. 579. edit. Lugd. an. 1580.

19. §. *Anno* CIƆ IƆ LVI, *Philippo, & Mariâ, in Anglia regnantibus, claruit Leonardus Diggs, nobilis Anglus; qui, præter Prognosticum generale, etiam* Tectonicum *conscripsit.*

Geodæsiæ intelligentissimus fuit, ac universæ architecturæ: praxi etiam junxerat sedulam præstantium scriptorum lectionem; præsertim in iis, quæ ad artem Mechanicen pertinerent.

20. §. *Anno* CIƆ IƆ LVII *Gnomonica edebat Andreas Schonerus, Joannis filius.*

Acutum id opus vocat Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum ‡. Prodiit postea Noribergæ anno CIƆ IƆ LXII. Dicam de eo quoque in Astrologis cap. LXIX, §. 36.

‡ Pag 60, & 61.

21. §. *Anno* CIƆ IƆ LXV *Alexander Piccolominaus Venetiis paraphrasin plenam, planamque, ac commentarium potius, in Aristotelis Quæstiones Mechanicas, emisit.*

Philosophus planè eximius fuit; tum ob ingenium, & in-

industriam; tum quia feliciter adeò Mathesin, & philosophiam, conjunxit. Utrâque sanè excelluit, ut præclara tot ejus opera ostendunt.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ LXIX *claruit Franciscus Barotius patricius Venetus, qui, inter alia, è Græco Latinè vertit Heronis Mechanica, & Geodæsiam.*

Dixi de eo quoque in Geometris, & Geodætis.

23. §. *Anno* CIↃ IↃ LXX *magna in mechanicis laus fuit Federici Commandini; qui librum reliquit de centrobaricis, sive de gravitatis centro in solidis.*

Quæ Mechanices pars Aristoteli fuit ignota; ut ex ejus Mechanicis manifestum est. Etiam librum emisit de horologiorum descriptione; quem subjunxit commentario suo in Ptolomæum de analemmate*. Hunc verò Christophorus Clavius lib. VI Gnomonices sic breviùs constrinxit, ut se diffunderet longiùs.

* *Edidit Romæ Paullus Manutius an. 1562.*

24. §. *Anno* CIↃ IↃ LXX *Joannes Paduanus Veronensis edidit Venetiis opus suum de compositione, & usu multiformium horologiorum solarium pro diversis mundi regionibus.*

Ac præterea promisit librum de ratione supputandi ad formanda horologia, quæ cuivis superficiei, etiam pendulæ, & declivi, conveniant. Sed utrùm lucem viderit, non sat scio.

25. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXII *Benedictus Arias Montanus Hispalensis edebat Antiquitatum Judaicarum libros IX: quorum quinctus* Exemplar *dicitur: estque de sacris fabricis.*

Quâ tamen parte plus juvat Villalpandus in fabrica templi Salomonici; de quo alibi dicimus. Interim fatendum, Ariam Montanum fuisse virum magnum, deque Ecclesia, Bibliorum imprimis Regiorum opere; quorum illum curæ Philippus, II ejus nominis Hispaniæ rex, præfecerat, præclarè meritum: etsi ea propter ab linguarum imperitis malè habitus, sic ut Romam etiam non semel proficisci necesse habuerit ad caussam dicendam. Qua in re maximè illi molestiam exhibuit Leo Castrius, Canonicus Pincianus; cujus in Esaiam luculentus exstat commentarius.

26. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXVII *Guidus Ubaldus, Marchio è nobilissima de Monte familia, pereruditum divulgavit Mechanicorum librum.*

Excusus Pisauri eopse anno. Sex autem partibus constat; de librâ, vecte, trochleâ, axe in peritrochio, cuneo, & cochleâ.

27. §. *Atque idem Archimedis* ἰσορροπικῶν *libros paraphrasi, & scholiis, illustravit:*

Quæ Pisauri edita sunt anno CIↃ IↃ LXXXVIII. Nec opera hæc, pòst Eutocii Ascalonitæ commentarios, inutilis est censenda. Multa adeò in Archimede supersunt, quæ non satis illustrârit Eutocius. Ut mittam, quòd in eo quædam inutilia sint, quædam corrupta; nec omnium mentem satis assequatur Latinus interpres. Idem Astrolabium, & Perspectivam reliquit. Item posthuma hæc, problemata astronomica, & seorsum opus de cochlea.

28. §. *Federico Commandino doctore, symmystâ Guido Ubaldo, plurimum profecit Bernardinus Baldus Urbinas; qui Heronem de automatis, uti & eundem de balistis, vertit. Ipseque, inter tam multa, commentarium reliquit in Aristotelis mechanica. Ac libros V composuit novæ Gnomonices, & alia.*

Natus est Bernardus Baldus Urbini anno CIↃ IↃ LIII, è nobili familia Cantagallina, inter Perusinas illustri. In Mathesi docentem audivit Federicum Commandinum: imò quinquennio ei adhæsit. Eo mortuo symmystâ usus est Guido Ubaldo è Marchionibus. Anno CIↃ IↃ LXXXVI factus est abbas Guastallæ. Vir fuit non solùm Mathesios universæ peritissimus; sed etiam (ut Germanicam, Gallicam, & Slavonicam linguam omittam) Latinè, Græcè, Hebraicè, Chaldaicè, & Arabicè doctissimus. Scripsit librum de Tormentis bellicis, & eorum inventoribus; commentarium in Mechanica Aristotelis, quem fecit anno CIↃ IↃ LXXXII; de verborum Vitruvii significationibus; de scamillis imparibus Vitruvii; novæ Gnomonices lib. V, quos scripsit anno CIↃ IↃ XCV; horographium universale; de firmamento, & aquis; paradoxa Mathematica; templi Ezechielis novam descriptionem; vitas omnium Mathematicorum; partim à Thalete, usque ad Christum; partim à Christo ad sua usque tempora. Obiit anno CIↃ IↃ CXVII; cùm diebus XL vehementi catarrho laborasset.

29. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXX *magno inter Mathematicos in honore fuit Christophorus Clavius. Qui octo fecit Gnomonices libros. Etiam fabricam, & usum instrumenti ad horologiorum descriptionem, posteris reliquit.*

Quantus vir fuerit in aliis Mathesios scientiis, exposui in Geometris, & Astrologis. Nunc solum de Gnomonicis loquimur: in quibus ipsis solidè omnia demonstrat.

30. §. *Anno* CIↃ IↃ XC *vixit Alexander Floravantius Capucinus: qui* retehoratium, *ut ipse vocat, excogitavit:*

ingeniosum planè, ac commodissimum instrumentum, ad horologia in muris describenda. Auctor F. Cherubinus in suo de horologiis thaumatolemmate, & ex eo Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum*. * *Pag. 62.*

31. §. *Anno* CIↃ IↃ XCV *Simon Stevinus Brugensis pulcro viguit nomine; quod non mediocriter adauxit sex Statica libris.*

Quorum primus est de elementis Staticæ. Alter de centrobaricis, sive ratione inveniendi centrum gravitatis. Tertius de statices praxi. Quartus de primis elementis hydrostatices. Quinctus de hydrostatices praxi. Sextus habet additamentum. Idem Stevinus egit de Architectura. Nempe tomo quincto Commentariorum Mathematicorum. In quo pars quarta erat de Architectura, quincta de Polemica. Dum verò is liber exspectatur, suppleant vicem tot editi. Idem lib. IV Geographiæ tradit ἱστιοδρομίαν, sive velificationem, quam & ναυσιπορίαν dixeris. Dividit eam * in ὀρθοδρομίαν, sive velificationem rectam, & λοξοδρομίαν, sive velificationem obliquam, ac distinctè de utraque tractat.

* *In secunda parte Cosmographiæ pag. 85.*

32. §. *Anno* CIↃ IↃ XCV, *quo Romæ pestilentiâ mortuus est Hieronymus Pradus Biacensis, diœcesis Giennensis, annos natus* LVI, *ejus in Ezechielem labores perficere aggressus est Joannes Baptista Villalpandus Cordubensis. Solùm enim primum tomum absolverat Pradus: quo tantum* XXVI *Ezechielis capita enarravit. Secundus, tertiusque sunt à Villalpando. Secundo est templi Salomonici fabrica, & vasorum forma. Tertio tractat de Urbe, Hebræorumque ponderibus, numismatis, ac mensuris.*

Fuit Villalpandus architecturæ intelligentissimus: quæ & caussa fuit, cur Pradus etiamnum superstes ejus operâ in hoc commentario concinnando uteretur. Meminimus verò hoc loco, quia tomus tertius, ut Josephus Blancanus† ait, *librum unum justæ magnitudinis habet, novas demonstra-*

† *In Chronologia Mathematicor. pag. 62.*

ſtrationibus geometricis, & aliis pluribus, tum ad mechanicam, tum ad menſuras geometricas pertinentibus, refertum.

33. §. *Anno* CIↃ IↃ XCVIII *Jacobus Severtius, Theologiæ Doctor Pariſienſis, divulgabat opus de Orbe Catoptrico, ſive mappâ mundi: cujus propoſitione* LIV * *agit de arte navigandi.*

* p. 193.

Prodiit Pariſiis.

34. §. *Anno* CIↃ IↃ XCIX, *atque iterum anno* CIↃ IↃ C XII, *Bartholomæus Pitiſcus Grunbergenſis Sileſius divulgavit librum problematum Gnomonicorum, ac Architectonicorum; in quo ſe ait præcipua Architecturæ militaris myſteria reſervâſſe.*

Prodiit cum Trigonometriæ, ſive de dimenſione trianguli, quinque libris, Francofurti an. CIↃ IↃ C XII. Quatuor verò problematis omnem Gnomonicorum doctrinam complexus fuit.

35. §. *Anno quoque* CIↃ IↃ XCIX *Henricus Monatholius Mechanica Ariſtotelis Latinè vertit; & uberi, ac docto commentario, illuſtravit.*

Medicus fuit, & Mathematicarum artium Lutetiæ Profeſſor Regius. Opus verò iſtoc dicavit Henrico IV, Galliarum & Navarræ Regi. Præfatione hujus operis agit de natura Mechanices. Unde pauca exſcribam, ut lucem fœnerent iis, quæ de conſtitutione hujus artis antea diximus. Sic igitur ille: *Machinæ aliæ moventur à rebus inanimis; aliæ ab animatis. Res inanimæ, principium motionis exhibentes, ſunt, aer, ſpiritus, aqua, ignis, fumus. Aer, & ſpiritus, eſt vel incluſus; ex quo pneumatica ratio abſolvitur; de qua etiam Hero inſtrumenta Muſica, quæ per* ἀντιφωνασίαν *organa vocant: vel liber, unde ædificia ad molendum; tum tympana; tum ſerræ ad trabes ſecandas, folles ad ferrum tundendum, & alia pleraque. Ignis, ſeu fumus, quo verucula convolvuntur. Animata ſunt, bruta, quæ trahunt currus, ciſia, quadrigas: homines, qui verſant, trahunt, erigunt, impellunt, ad varios belli, paciſque, uſus; utentes vectibus, radiis, trochleis, cochleis, trutinis, lancibus, ergatis, rotis, tympanis; &, ad adſcendendum in altum, multiplicibus ſcalarum formis; tum munitis, tum ſine munitione; & ad diſrumpendum, excutiendum, proſternendum, quatiendum, frangendum, jaculandum, arietibus, teſtudinibus, turribus ambulatoriis, catapultis, baliſtis, tormentis reliquis. In quibus faciendis hæc lex poſita eſt, ut omnia fiant ex paratu facilibus, quoad materiam; variis, quoad figuras; exiguis, quoad menſuras; levibus, quoad pondera. Quippe quæ à quibuſcunque artificibus citò fieri queant; erectu interim, tranſlatuque facilia, inſidiatu, fractuque difficilia; ſtabilia; ac tandem ejuſmodi ſint, ut quatenus neceſſitas poſtulaverit, facile componi, facileque diſſolvi, poſſint.* Hactenus Monatholius.

36. §. *Anno* CIↃ IↃ CVI *Joannes Voellus Burgundus Valmoncelotanus, Societatis Jeſu ſacerdos, edebat de Horologiis ſciothericis libros tres.*

In Academia Turnonia priùs Eloquentiam, poſtea Matheſin, docuit. Opus, quod dixi, non Latinè modò; ſed & Gallicè edidit.

37. §. *Anno* CIↃ IↃ C XV *Romæ Matheſin profitebatur Lucas Valerius; qui de centro gravitatis monumentum ſui reliquit.*

A magno acumine laudat id opus Joſephus Blancanus †. Atque addit, de quadratura paraboles aliter, quàm Archimedem, ſcripſiſſe.

† *In Mathematicorum Chronolog. pag.* 63.

38. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXIV *Wilibrordus Snellius à Roien, Rodolphi filius, Lugduni Batav. edebat Tiphyn Batavum, ſive Hiſtiodromicen.*

Sive de navium curſibus, & re navali. Abundè de ſummo hoc viro dictum cap. XVI, §. 35, & cap. XXXVII, §. 52.

39. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXX *Adrianus Metius Alcmariæ, Hollandiæ oppido, natus, ſextâ Geometriæ Practicæ parte, accuratè egit de horologiis Sciathericis planæ ſuperficiei inſcribendis.*

Franekeræ excudit Balkius an. CIↃ IↃ C XL. Adi quoque eundem Metium de Primo Mobili tomi tertii libro tertio, qui *Gnomonicus* dicitur.

40. §. *Anno* CIↃ IↃ C XL *Erycius Puteanus in literas retulit Munitionem ſymmetricam, facillimis lineis conſtitutam. Item libellum de tormento bellico triſphario.*

Quo tres ordine globi diſtincto incendii tempore ex eodem exploduntur tubo. Inventum id eſt Michaëlis Florentii Langreni, Mathematici regis Hiſpaniarum.

41. §. *Hodieque claret Marinus Merſennius: cujus, ut in reliqua Matheſi, ſic in Mechanicis, utilem operam habemus.*

Anno CIↃ IↃ C XLIV ‡ edidit tractatum Mechanicum, theoricum, & practicum. Scripſit & librum de Phænomenis Mechanicis. Primâ propoſitione agere incipit de vecte, qui Græcis μόχλος, unde *hypomochlium*, quo vectis ſuſtinetur. Octava propoſitio eſt de axe, ſive cylindro in peritrochium infixo. Nona de trochleis, & polyſpaſtis, ſic dictis ἀπὸ τοῦ σπάζειν, *trahere*. Idem librum compoſuit de balliſtica, & acontiſmologiâ: in quo de ſagittarum, jaculorum, aliorumque jactibus, & robore arcuum, agitur. Prætereà commentarium condidit de arte navigandi: cujus liber prior tradit hydroſtaticen, alter hiſtiodromiam. Habes cuncta partim in univerſæ Geometriæ, mixtæque Mathematicæ Synopſi, partim in Cogitatis ejus Phyſico-Mathematicis.

‡ *Pariſiis excudit Bertierius.*

GERARDI JOANNIS VOSSII DE MATHEMATICARUM SCIENTIARUM NATURA, AC MATHEMATICORUM CHRONOLOGIA, PARS ALTERA.

CAP. LI.

DE ARITHMETICIS GRÆCIS, priori hujusce operis parte præteritis.

Tque hic pedem figerem, nisi, qui necdum mihi satisfacio, longè me difficiliùs aliis satisfacturum putarem: præsertim iis, qui, ut maximam partem facere Plinius * ait, studiorum amœnitates quærunt: eoque non tam capiuntur scientiarum, plurimùm aliquid tetrici habentium, apparatu; quàm personarum, temporumque historiâ, quam quomodocunque scriptam, oblectare, junior Plinius nobis auctor est. Sic enim animatis ægre fore prævideo, quòd siluerim tam multos non vile nomen sustinentes in Mathematicorum scholis. Equidem nunc malim, me & illos gratâ fuisse memoriâ prosecutum. Sed eos, qui hoc vitio verterint, cogitare velim, non fuisse illud mihi propositum, cùm laborem hunc auspicarer. Atque hoc satis liquet ex paucitate eorum, quos initio in aliquot disciplinis enumeravimus. In progressu operis major ardor succrevit: non sic tamen, ut sperarem, me relaturum omnes, vel prope omnes. Probè enim scio, plurimos me fugere; & aliter quamvis esset; ut tamen omnes vel animo, vel calamo complecťar, non valetudo, non otium, vel aliorum studiorum amor, finit. Ne tamen videar nimis fugitans laboris; memet veteri iterum circo includam, & superaddam complures, qui animo se meo priùs non obtulere. Scio, sic quoque multi superfuturos indicti. Sed quid faciam? Etiamsi facultas mihi foret major, tamen brevi succrescent alii, atque alii. Nec enim erit umquam, ut divina Mathesis non suos reperiat amatores, ac cultores. Et illos igitur, & priores, superaddat alius; quæ non illius modò gloria futura est, sed magis publica. Nunc, ne nimium in me desideretur, luculentum iis, quos diximus, corollarium appendere aggredior. Ordiar verò ab Arithmeticis Græcis; mox iis addituris Latinos. Admiscebo autem Logisticos; quia licet ex iis, quæ superiùs † exposui, nulli harum scientiarum discrimen obscurum esse possit; tamen cùm hic non scientiam tradam, quæ ἀκρίβειαν ‡ requirit; sed historiam narrem, quæ pinguiori contenta est Minervâ; operæ non sit accuratè adeò scriptores eos distinguere, qui tam cognatas scientias coluerunt; cùm Logistice haut aliud sit, quàm Arithmetice materiæ applicata; ut antea ostendimus.

* Præfat. Hist. Natur.

† Cap 28.

‡ Accuratam disquisitionem.

1. §. *Theophrastus librum condidit περὶ ἀριθμῶν *: item Ἀριθμητικῆς † ἱστορίας περὶ αὐξήσεως.*

* De Arithmeticis.

† Arithmeticæ historiæ de incremento.

Quemadmodum in ejus vita refert Laërtius.

2. §. *Apollodorus etiam hac scientiâ inclaruit.*

Apollodorus ὁ Ἀριθμητικὸς memoratur Athenæo lib. 1: Apollodorus ὁ Λογιστικὸς ‡ Diogeni Laërtio in Pythagoræ, & Thaletis vitis. Quæ bene antiquum esse hunc scriptorem arguunt.

‡ Supputator.

3. §. *Anno Chr. CCLXXXIII magnus erat honos Anatolii, Laodicensis episcopi: qui decem libris complexus fuit Arithmeticas Institutiones.*

Etiam opus reliquit super iis, quæ de paschatis tempore alii prodidissent. Unde aliqua excerpsit Eusebius lib. VII Historiæ Ecclesiasticæ: ubi & Arithmetices mensio fit. De eodem, & Arithmeticorum opere, atque aliis, sic in catalogo scribit Hieronymus: *Anatolius Alexandrinus, Laodiceæ Syriæ Episcopus, sub Probo, & Caro Impp. floruit. Mira doctrina vir fuit in Arithmetica, Geometria, Astronomia, Grammatica, Rhetorica, Dialectica: cujus ingenii magnitudinem de volumine, quod super Pascha composuit, & decem libris de Arithmeticæ institutionibus, intelligere possumus.*

4. §. *Anno CCCLXI, sub Juliano Cæsare de numeris scripsit Maximus Epirota.*

Auctor Suidas.

5. §. *Circa annum Christi CCCCXXX, puta Theodosii Junioris tempore, effulsit Hypatia, Theonis Alexandrini filia: quæ in Arithmeticen Diophanti commentarium edidit.*

Dixi

Dixi de ea operis hujus cap. xv, §. 9, & cap. xxxiii, §. 23: & fusè imprimis lib. de Philologia cap. ii, §. 3. Fortasse autem, quem *Diophantis* commentarium nuncupamus, rectiùs *Diophanta*, vel *Diophantis*, appelletur. Suidas enim τὸν Διοφάντην vocat in Ὑπατία.

6. §. *Anno quingentesimo claruit Proclus Lycius: qui in Nicomachi Geraseni Isagogen est commentatus:*

ut est apud Suidam in Πρόκλος: ubi etiam legas, hunc secundum fuisse, qui post Porphyrium scriberet adversus Christianos. Nempe intermedius fuit Julianus. Procli xviii argumentis respondit Joannes Philoponus.

7. §. *Joannem Philoponum, grammaticum Alexandrinum, etiam Arithmetica literis mandâsse, ex Suida constat. Ejus commentarii in Arithmeticen Nicomachi Geraseni, exstare dicuntur in Italia bibliothecis.*

Vide Suidam in verbo Ἰωάννης, & Simleri bibliothecam. Joannes hic vir fuit undecunque magnus, uno excepto, quòd, in Tritheitarum dogma abiens, meritus non sit in Orthodoxorum numerum referri.

8. §. *Anno* CIↃ CCC LX *erat Barlaam monachus: cujus Arithmetice superest.*

Sed adhuc in bibliothecis adservatur. De ætate cognoscimus ex Joanne Bocacio Certaldensi; qui ejus, ut æqualis, meminit præfatione operis de Genealogia Deorum. Item illo, quòd Palamæ fuerit adversarius. Vide de eo quoque
* P. 101. Pontanum in notis ad Cantacuzenum lib. ii, cap. xxxix*,
† P. 360. & seqq. ac imprimis lib. eodem cap. xl †.

9. §. *Anno* CIↃ CCC LXX *eluxit Maximus Planudes; qui Diophanti Arithmeticen commentariis illustravit.*

Hi adservantur in bibliotheca Vaticana. Plura de eo in opere de Poëtis Græcis diximus.

10. §. *Item Æsculapius, Philosophus Trallianus; qui in Nicomachi Geraseni primum, & secundum Arithmetices librum Græca publicavit scholia.*

Romæ exstare ait Gesnerus Tom. i Bibliothecæ. Addit, pro *Tralliano* etiam *Trajanus* scribi: sed perperam.

CAP. LII.

DE ARITHMETICIS LATINIS, qui enituere ante annum CIↃ IↃ.

1. §. *A Græcis nunc venio ad Latinos. Tempore Cæsaris Antonini Pii, & Divorum fratrum, hoc est, Antonini Philosophi, & L. Aurelii Veri, clarus L. Appuleius Madaurensis: qui primus Arithmeticen Latinis literis illustravit.*

Ut Cassiodorus ait libro de disciplinis Mathematicis, & exinde alii; in his Pithœus Adversariorum Subsecivorum lib. ii, cap. x.

2. §. *Anno* IↃ CC, *ac deinceps, eluxit Venerabilis Beda: cujus habemus librum de propositionibus Arithmeticis.*

Exstat in primo ejus operum tomo.

3. §. *Anno* IↃ CXC *variis animi dotibus effulsit S. Aldhelmus, natione Anglus; qui & ipse Arithmeticen reliquit.*

Aliis dicitur *Aldelinus*. Filius fuit Kenteni, qui frater erat Inæ, Occidentalium Saxonum in Anglia Regis, vir Latinè, & Græcè eruditus; etiam, pro temporibus illis, metricâ arte pollens; ut indicat ejus liber de metris, quædam item carmina, inque his artificiosium illud de virginitatis laude ad Maximam Abbatissam. Sed & librum de Philosophorum disciplinis composuit: de Arithmetica item, & alium de Astrologia: de quo dixi cap. xxxv, §. 15. Anno IↃ CC IX obiit in monasterio Malmesburiensi.

4. §. *Anno* CIↃ CCC LX *multijugâ eruditione, sed imprimis Matheseos studiis, excelluit Joannes Killingsworth, natione Anglus. Reliquit opus Arithmeticum, item Algorithmum, atque alia.*

De eodem in Astrologis, superius præteritis, loquar.

5. §. *Anno* CIↃ CC XXXV *vixit Jordanus Nemorarius, Campani Novariensis æqualis; qui Arithmeticen libris decem consignavit.*

Eos commentariis suis illustravit Jac. Faber Stapulensis. Parisiis uterque excusus anno CIↃ CCCC XCVI. Etiam Jordani Arithmetica Elementa, & Data Arithmetica, memorat Franciscus Maurolycus. Falli arbitror, qui Jordanum hunc referunt ad annum CIↃ L, quando imperabat Henricus III. Verùm & parum sibi constare videtur doctissimus Josephus Blancanus. Siquidem in Chronologia Mathematicorum, (ut memoravi cap. xxxv, §. 26) ait, & Campanum meminisse Jordani in Defensione 5. Elementi; & pariter Jordano citari Campanum libro de Ponderibus. Quod fieri nequit, nisi ætate eâdem vixerint. Et tamen Jordanum ipse refert ad seculum Christi duodecimum, Campanum ad undecimum: atque addit, Campanum dicere, se Computum majorem, minoremque, scripsisse, anno CIↃ CC: quod fuerit initio seculi decimitertii. De Jordano etiam in Mechanicis dixi cap. xlviii, §. 29.

6. §. *Anno* CIↃ CCC XXVII *pulcro nomine enituit Paulus Gerardus Florentinus, vir in Arithmeticis excellens. Qui & opus egregium de hac scientia elaboravit.*

Id in bibliotheca Gaddia ineditum adservatur; ut Michaël Pocciantius refert in scriptoribus Florentinis.

7. §. *Anno* CIↃ CCC LXXXVI *Simon Bredonus, sive Biridonus, Oxonii adolescentiæ tempore in Mertonensi collegio alumnus, postea que vir Matheseos studiis praecellens, conscripsit Arithmeticen Theoricam.*

Quæ Msa Oxonii in bibliotheca publica adservatur. Plura ejus in Astrologis præteritis referemus.

8. §. *Non multò post annum* CIↃ CCCC, *saltem seculo quartodecimo fuit Leonardus Pisanus; qui recentiorum primus de Algebra est commentatus.*

Ita Blancanus*. Sed addit, Algebram eam necdum in lucem prodiisse. Ab hoc magnâ ex parte accepit F. Lucàs de Burgo, quæ tradidit in Arithmeticis suis lingua Italicâ grandi volumine exaratis. * Chronol. Mathem. pag. 59.

9. §. *Anno* CIↃ CCCC XXXI, *tempore Concilii Basileensis, claruit Nicolaus de Cusa, Episcopus Brixiensis,*

xiensis, Cardinalis presbyter titulo S. Petri ad vincula, & legatus Pontificis Max. in Germaniam. Composuit is librum de Arithmeticis complementis.

Alia etiam multa in Mathematicis conscripsit. Ut de reparatione Calendarii; de Mathematicis complementis; de Mathematica perfectione; de quadratura circuli; correctione tabularum Alphonsi; de Geometricis transmutationibus; de una recti, curvique mensurâ. Quæ omnia exstant tomo tertio ejus operum: plerorumque etiam meminit Tritthemius; qui luculentum ejus elogium adfert, ac obiisse ait anno CIↃ CCCC XL, initio imperii Frederici III.

10. §. *Anno* CIↃ CCCC XC, *vel aliquantò antè, in honore erat Benedictus Florentinus: qui multum laudis meruit suis Arithmeticis libris.*

Audiamus de eo Ugolinum Verinum in secundo de illustratione Urbis Florentinæ:

Quisquis Arithmeticæ rationem discere, & artem
Vult, Benedicte, tuos libros, chartasque revolvat;
Possit ut exiguis numeris comprendere arenam
Littoris, & fluctus omnes numerare marinos.

11. §. *Atque hæc de Latinis, qui ante seculum decimum quintum vixerint. Addam his scriptores duos; unum Arabem, alterum Hebræum. Prior est Muhammedes Alfraganus: qui quantopere Arithmeticis excelluerit, argumento illud erit, quod κατ' ἀντονομασίαν* Logista, *sive λογιστικός, soleat nuncupari. Vixit autem anno Christi* CIↃ CCC LXXXIX.

Sicut monitum cap. XXXV, §. 5. Ubi etiam de genuino ejus nomine vidimus.

12. §. *Alter est Rabbi Elias: qui, ut dixi, Hebraice composuit Arithmeticen.*

Eam Latinè transtulit Erasmus Oswaldus Schreckenfuschius, Mathematicorum, & Hebraicæ linguæ, apud Friburgenses professor, Sebastiani Munsteri, iisdem studiis excellentis, discipulus.

CAP. LIII.

DE ARITHMETICIS LATINIS, qui vixere ab anno Christi CIↃ IↃ, usque ad annum CIↃ IↃ C.

1. §. *A duobus Orientalis linguæ scriptoribus redeo ad Latinos: sed qui post seculum decimumquartum in precio fuerint. Anno* CIↃ IↃ III *magnum in Mathesi, in Philosophiâ tamen imprimis, nomen sustinuit Jacobus Faber Stapulensis. Is Arithmeticen Severini Boëthii in compendium redegit: etiam in Arithmeticen Jordani Nemorarii commentarium reliquit.*

Quod idem est opus ac Arithmeticæ demonstrata libris X. Natus fuit Stapulæ, Picardiæ pago. Inclarescere jam scriptis cœperat anno CIↃ CCCC XCV. Obiit admodum senex Neraci, Navarreæ ditionis urbe. Vide de eo, quæ in Musicis dixi, cap. XXII, §. 9.

2. §. *Vixit tum quoque Jodocus Clichthoveus: qui commentario illustravit Jacobi Fabri Stapulensis Introductionem in Arithmeticen speculativam, de qua proximè dicebam.*

Edidit utrumque Parisiis Henricus Stephanus senior anno CIↃ IↃ III.

3. §. *Anno* CIↃ IↃ X *Carolus Bovillus Veromanduus facile nomen suum tuebatur. Cum aliis inclaruit, tum opere de* XII *numeris. Item de numeris perfectis.*

Vidimus de eo plura in Geometris, cap. XVII. §. 17.

4. §. *Anno* CIↃ IↃ XIV *Joannes Martinus Siliceus Parisiis edidit Arithmeticen Theoreticam, & Practicam.*

A studiis in pueritia fuisse Philippo II, Regi Hispaniarum, refert Ludovicus Vives. Archiepiscopus fuit Toletanus, atque idem Cardinalis. Toleti obiit anno CIↃ IↃ LVII, ætate octogenarius.

5. §. *Anno* CIↃ IↃ XV, *ac deinceps, Franciscus Caligarius, vel Pelacanus, Florentinus, publicè docuit Mathematicas, linguâque patriâ Algebram edidit Arithmetices practicæ libros* XIII: *quos Julio Medici, postea dicto Clementi* VII, *inscripsit.*

Auctor itidem Michaël Pocciantius in scriptoribus Florentinis.

6. §. *Anno etiam* CIↃ IↃ XV *Petrus-Maria Boninus Florentinus, Matheseos professor, linguâ patriâ ad Magnificum virum, Philippum Strozzam, librum exaravit, cui nomen fecit* Lucidario dell' Arithmetica.

Meminit & illius jam modò allegatus nobis Michaël Pocciantius in scriptoribus Florentinis.

7. §. *Anno* CIↃ IↃ XXV, *&* XXX *consecutis, celebre nomen fuit Orontii Finei Delphinatis: qui Arithmetica Practica publicavit libros quatuor.*

Natus Briansonii, Delphinatum oppido, patre Medico. Obiit anno CIↃ IↃ LV, paullò major sexagenario; ut pluribus refert Scævola Sammarthanus in Elogiis. Vide, quæ in Geometris attuli cap. XVI, §. 19*, in Opticis cap. XXVI, §. 13; in Mechanicis cap. XLIX, §. 5. ** Sed corrigendi isti numeri, ex hoc loco.*

8. §. *Anno* CIↃ IↃ XXIX *de studiis bene studuit mereri Joachimus Fortius: qui & ipse Arithmeticen consignavit.*

Plura de eo diximus cap. XXXVI, §. 10.

9. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVI *Christiernus Morssianus emisit Arithmeticam Practicam.*

Prodiit Basileæ apud Henricum-Petri, unà cum Arithmetica Jac. Fabri Stapulensis.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ XLIV *Michaël Stifelius, natione Germanus, urbe Eslingensis, edidit Arithmeticen perfectam. Etiam Italicam praxin literis tradidit. Germanicè quoque publicavit Algebram, & computum Ecclesiasticum.*

Arithmeticen Stifelii, quæ Norimbergæ cum præfatione Philippi Melanchthonis prodiit, à præstantibus viris probari, refert Possevinus Selectæ Bibliothecæ lib. XV, cap. III †. Etiam Josephi Blancani, in Mathematicorum Chronologia ‡, judicium est, optimâ cum methodo Algebram, totamque Arithmeticen, tradidisse. Hic, postquam variis in Saxoniæ, ac Borussiæ, imò & Galliæ, Italiæque, locis, docuisset; Ienæ in Thuringia obiit anno CIↃ IↃ LXVII, ætatis LVIII.

† p. 182. *edit. Rom.*
‡ *Pag.* 60.

11. §. *An-*

11. §. *Anno* CIↃ IↃ XLV *Joannes Bernardus Felicianus Venetus Arithmeticam suam publicabat.*

Sed magis inclaruit tam multis, quæ de Græcis Latina fecit: ut sunt Oecumenii commentaria in Acta, item quædam Galeni, Alexandri Aphrodisiensis, Aristotelis Ethica cum interpretibus Eustratio, Aspasio, Michaële Ephesio. Adhæc Porphyrii de Abstinentia ab Animal. & lib. VI Pauli Æginetæ. Mitto, quæ præterea emisit.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ L *Franciscus Maurolycus Abbas Siculus fuit, ac tres Arithmetices libros reliquit.*

De eo vidimus in Chronologis cap. XLII, §. 7; & in Geographis cap. XLV, §. 16; item in Mechanicis cap. L, §. 12.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ LI *variis scriptis clarus erat Joannes Morisotus; inter alia, quatuor Arithmetices libris.*

Medicus fuit Dolanus: inque arte suâ vulgavit Annotationes in Cornelium Celsum, & Epitomen Galeni de diebus decretoriis: quæ Basileensi prælo Oporinus subjecit anno ejus seculi XLVII.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ LI *Nicolaus Tartalea librum de Arithmetica reliquit.*

Quem neutiquam aspernandum censet Possevinus lib. XV Selectæ Bibliothecæ cap. III *. Editus Venetiis. Vide, quæ de eo adduxi in Mechanicis cap. L, §. 16.

* p. 182. edit. Rom.

15. §. *Anno* CIↃ IↃ LII, *regnante in Anglia Eduardo VI, claruit eo in regno Robertus Recorde: qui, inter alia, Arithmetices principia typis legenda exhibuit.*

Dixi de eo in Geographis cap. XLV, §. 22.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ LIII *Petrus Beausardus, Doctor Medicus, & Mathesios in Lovaniensi Academia Professor Regius, divulgabat Praxin Arithmetices.*

Natus fuit Lovanii: atque ibidem obiit anno CIↃ IↃ LXXII.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ LIV *Tubingensi in Academia Mathesin profitebatur Joannes Scheubelius: qui artem Cos, sive Algebræ regulas, cum demonstrationibus in VI Euclidis libros, conscripsit. Etiam Jacobi Fabri Stapulensis subjecit eam prælo epitomen, quæ erat Arithmetices Boethianæ; & exempla, ac brevem addidit explicationem. Adhæc Arithmetices, sive de arte supputandi, librum edidit seorsum.*

Natus fuit Kircheimii anno CIↃ CCCC XCIV.

18. §. *Anno* CIↃ IↃ LVI *Claudius Buxerius, Mathematicarum professor Lutetiæ, Latinè edidit (Gallicè antea divulgârat) rhythmomachiam, sive numerorum concentum, & concertationem.*

Hoc opere ei propositum fuit, ut quis, ludo animum relaxans, facilè, ac jucundè, assequi posset proprietatem, ac rationem numerorum.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ LVIII *Lutetiæ Jacobus Peletarius Cenomanus in Arithmeticen Gemmæ Frisii annotationes & auctiores emisit, & emendatiores.*

Quibus adjunxit quoque alia: sed quæ magis fori sint Astrologici. Dixi de eo quoque cap. XVI, §. 20.

20. §. *Anno* CIↃ IↃ LX *excelluit Petrus Ramus: qui multum gloriæ meruit Arithmetices præceptis convenientiori methodo digestis.*

Regius in Parisiensi Academia Mathematicarum professor fuit. De opera ejus in Arithmeticis sic refert Christianus Urstisius, Basileensis Mathematicarum professor †: *Petrus Ramus, vir omnium seculorum memoriâ dignus, qui necessariis hoc opus præsidiis aggressus, pulcherrimam in hac arte methodum aperuit. Is enim, intempestivis tricis abjectis, utilia tantum documenta sectatus, Arithmetica elementa eâ solertiâ digessit, ut quæ totius partes, quæ in singulis generalia, quæ specialia, antecedentia item, & consequentia sint, facile cernere, imo totam artem apodictico pinace descriptam, exhibere liceat.* Vide & elogia Scævolæ Sammarthani. Ac imprimis, quæ dixi cap. XVI, §. 24.

† Præfat. Arithmetices suæ.

21. §. *Anno* CIↃ IↃ LXIII *Joannes Demerlierius publicavit opus de linearum rectarum per quadratum Geometricum dimensionibus.*

Parisiis prodiit anno, quo ajebam.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ LXIII *Victorinus Strigelius Lipsiensi prælo committebat libellum Arithmeticum, quo non vulgaria solùm præcepta traderet; sed eorum etiam demonstrationes.*

Jenensis primùm Academiæ, inde Lipsiensis, ac tandem Heidelbergensis Academiæ professor fuit: in qua & obiit.

23. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXI *Benedictus Herbestus, jam quadragesimum ingressus annum, Societati Jesu sese junxit, multaque & ante, & postea, scripsit. Inter alia, Arithmeticen linearum.*

Dixi de Herbesto quoque cap. XLI, §. 9.

24. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXIX *Christianus Urstisius publicabat elementa Arithmetica legibus Logicis deducta.*

Professor Mathesios fuit in Academia Basileensi. In Arithmeticis agnoscit se, præter Euclidem, sequi quatuor istos; Pet. Ramum, Bern. Salignacum, Gemmam Frisium, & Joannem Scheubelium. Quæ præterea prodiderit, in Geometris afferam.

25. §. *Eodem anno* CIↃ IↃ LXXIX *Raphaël Bombellus Bononiensis Italicè divulgabat opus de Algebra.*

Prodiit Bononiæ.

26. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXX *Bernardus Salignacus Burdegalensis edidit Arithmetica libros duos, & Algebra totidem cum demonstrationibus.*

Fuit discipulus Rami, Juris Licentiatus, atque idem Corbachiæ scholastico Conrectoris munere functus est, sub illustribus Comitibus Waldeccensibus: quibus & opus suum inscripsit. In Algebra fatetur se adjutum à collega suo Balthasare Gerlacho Eschwegensi.

27. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXX *claruit Christophorus Clavius Bambergensis; cujus sunt Arithmetica practica, & Algebra, aliaque.*

Algebram, diu ante expetitam, edidit an. CIↃ IↃ CVIII. Plura de eo retuli in Geometris cap. XVI, §. 31; in Astrologis cap. XXXVII, §. 39; atque in Mechanicis cap. L, §. 29.

§. 28.

28. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXX *floruit in Heidelbergensi Academia Hermannus Witekindus Westfalus: qui, inter alia, conscripsit Arithmeticæ Practicæ compendium.*

Quod multò post ejus obitum, anno CIↃ IↃ XX Hanoviæ divulgavit Jo. Henricus Alstedius. Vidimus de eo in Astrologis cap. XXXVII, §. 27.

29. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXV *Petrus Bongus, Canonicus Bergomas, in urbe patriâ librum edidit de mysticis numerorum significationibus.*

Opere istoc variis Veteris, & Novi Testamenti locis lucem adferre ex Symbolica studet Theologia; in qua, ut ait *, *non modo literæ, ac nomina, sunt rerum signa, verum res etiam rerum.* In hisce mysticis numeris præcipuè sunt impares hi; ternarius, septenarius, quique tribus constat ternariis, novenarius. Hujus si ea vis, quam statuunt, vix mysterio carere videatur, quòd ejus appellatio apud Belgas similiter sonet, sive recto, sive retrogrado ordine, legeris. Nam iis dicitur negen. Quod etiam retro literis lectis vocem eandem repræsentat.

* *Præfatione ad Lectorem.*

30. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXV *Simon Stevinus Brugensis Gallicè Arithmeticam divulgavit, quam Plantinus excudit. Postea & Algebraica ζητήματα † conscripsit; sive apologisticum, tum mercatorum, tum principum, utramque ratiocinio Italico.*

† *Quæsita.*

Habes in commentariis ejus Latinè à Wilibrordo Snellio redditis, tomo quinto Mathematicorum Stevini Hypomnematum ‡. Vidimus de eo in Astrologis quoque cap. XXXVII, §. 37; & in Geographis cap. XLV, §. 31, inque Mechanicis cap. L, §. 31.

‡ *Leidæ prodierunt an.* 1608.

31. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXVI *Lazarus Schonerus Petri Rami Arithmetices libros duos, & Algebræ totidem, emendavit, atque explicuit. Ipse etiam unum de numeris figuratis, alterum de Logistica sexagenaria, librum edidit.*

Quorum utroque non parum gloriæ meruit. Excudit Francofurti Joan. Wechelus.

CAP. LIV.

DE LATINIS ARITHMETICES scriptoribus, qui ab anno fuere CIↃ IↃC.

1. §. *Supersunt, qui hac scientiâ famam obtinuere seculo decimosexto. Ac anno quidem* CIↃ IↃC, *imò & antea, multum in Arithmeticis excelluit Ludolfus à Colen, Hildeshemius Saxo.*

EUm magnum, ac subtilem Logistam, vocat Simon Stevinus libro de Geographiæ definitionibus *. Arithmetica ejus fundamenta Latinè transtulit Wilibrordus Snellius à Roien. Leidæ obiit an. CIↃ IↃC X.

* p. 131.

2. §. *Anno item* CIↃ IↃC III *Adrianus Romanus, quatuor edidit † instrumenta Arithmetica, novâ methodo. Posteaque ‡ methodum cifris exprimendi numerum quantumvis maximum. Item Mathematicæ analyseos triumphum: in quo enneagoni circulo inscripti ad ipsum circulum ratio exhibetur *.*

† *Herbipoli.*
‡ *Anno* 1607, *Lovanii.*
* *Ibidem ac eopse anno.*

Adhæc opus reliquit imperfectum in Muhammedis Arabis Algebram: quod Lovanii Msum exstat in Academiæ bibliotheca. Patriâ, dubium, utrùm fuerit Bruxellensis, an Lovaniensis. Anno CIↃ IↃC III Herbipoli publicè cœpit docere Medicinam, ac Mathesin. Ob morbum, cogitans Aquas Spadanas, mortuus est Moguntiæ anno CIↃ IↃC XV, quarto nonas Majas. Dixi de eo quoque in Geometris cap. XVI, §. 30, & in Astrologis cap. XXXVII, §. 34.

3. §. *Anno eodem, ac deinceps, multùm claruit Jacobus Mazzonius: qui in quæstionibus de triplici hominum vita tractat de methodo Arithmetices à conclusione 2528 usque ad 2684.*

Editæ sunt Coloniæ. Mazzonius hic Patavii studiis operam dedit, ubi Pendasii partes adversus Mercenarium fortiter propugnabat. Annos natus XXVII Bononiæ theorematum quinquies millia, centum præterea ac nonaginta, ad omnis generis disciplinas pertinentia, quatriduo in æde Dominica fortiter, & ingeniosè adeo, tuitus est, ut Castanea, tum Urbis legatus, postea autem Pontifex Max. coram diceret, se prius putâsse, esse juvenem præfidentem quodam sapientiæ fuco, qui tantum sui nominis periculum subire ausus foret: nunc, mutatâ sententiâ, habere pro eruditorum principe, & exemplari. Leonardi Salviati †, & ex eo Joannis Imperialis ‡, tale de eo judicium est: in cunctis scientiis tantum scire, quantum reminisceretur, reminisci autem quantum legisset, legisse denique, quicquid uspiam reperiretur. Docuit publicè in Italiæ gymnasiis; Romano, Maceratensi, Pisano: Ferrariensem etiam Academiam moderatus fuit: sæpiusque ad summos principes, ac pontifices, obiit legationes. Quæ fusiùs in Musæo suo Historico prosequitur is, quem dixi, Joannes Imperialis *.

† *In epist. 21 annot. ad Boccacium.*
‡ *In Musæo Histor. pag.* 138.
* *Editus Venetiis apud Juntas anno* 1640.

4. §. *Anno etiam* CIↃ IↃC III *Casparus Waserus Tigurinus, in urbe patriâ emittebat Institutionis Arithmeticæ libros duos: item tractatum de quadrato Geometrico, Arithmeticæ usum in Regula Aurea demonstrante.*

Ait, se opus id concinnâsse Basileæ, dum in urbis ejus Academia juvenis operam studiis daret. Prodiit verò Tiguri, urbe patriâ, mox à schola istic instauratâ. Vir fuit Orientalium etiam linguarum admodum peritus.

5. §. *Anno* CIↃ IↃC V *Christophorus Dibaudius in Euclidis Arithmeticam Rationalium, septimo, octavo, & nono, comprehensam, demonstrationem divulgavit.*

Edita est Arnhemii Geldriæ ab Jansonio.

6. §. *Anno* CIↃ IↃC V *Georgius Henischius, Medicus, & Mathematicus Augustanus, scripsit de numeratione multiplici, vetere, ac recenti. Atque idem anno* CIↃ IↃC IX *emisit libros* VII *Arithmeticæ perfectæ, & demonstratæ; sive doctrinam de numero triplici; vulgari, cossico, & Astronomico.*

Methodo usus est novâ, quâ doctrinam hanc per propositiones explicavit. Editus uterque liber Augustæ Vindelicorum à Davide Frank. Anno quoque CIↃ IↃC XVI inibi prodiit ejus liber de Asse, & partibus ejus.

7. §. *Quam Franciscus Brasserus Arithmeticen fecerat; eam anno* CIↃ IↃC XXII *è Germanico vertit Otto Wesselow.*

Qui Brasserum vocat communem totius Saxoniæ, ac manumarum in Germania urbium, præceptorem.

1. §. *Anno* CIↃ IↃC XIV *Joannes Neperus Scotus, Baro Merchistonius, Edimburgi * in lucem emittebat Canonem, ut vocavit, mirificum, ad singula quadrantis minuta compositum: quem principi Karolo, Jacobi I, magnæ Britanniæ, & Hiberniæ Regis, filio, dedicavit. Atque idem anno* CIↃ IↃC XVII *vul-*

* *Lugduni in Galliis an.* 1620 *recudit Bartholomæus Vincentius.*

vulgavit Rhabdologiæ, sive numerationis per virgulas, libros duos; cum Appendice de expeditissimo Multiplicationis promtuario, & volumine de Arithmetica locali.

Vir hic, ut de eo Petrus Crugerus, Mathematicus Dantiscanus *, scribit, *vel ob id unicum, si cætera deessent, immortali laude dignissimus, excogitavit numeros illos mirabiles, qui Logarithmici dicuntur; hoc est numeri proportionum, aut rationum, indices, aut, interprete Keplero, incommunicabilium proportionum communes mensura.* Narrat deinde Crugerus, quam gratus hic labor fuerit viris doctis: in his Benjamino Ursino, Joanni Keplero, Henrico Briggio, Adriano Vlacco: de quibus mox dicam. Defuncto Joanne Nepero, filius ejus Robertus Neperus denuo edidit Canonem parentis, addita constructionis ratione, sive fundamentis, quæ omiserat pater, ut de hisce numeris doctorum judicium cognosceret. Porrò Joannes Neperus †, anno CIↃ IↃC XVII, præfatione suæ Rhabdologiæ, meminerat alterius logarithmorum formæ à se repertæ: quæ priori præstaret. Hanc commendavit Henrico Briggio; de quo mox dicam. Pluraque si de isto voles, ipsum adi Crugerum.

> * *Præfat. in praxin trigonometriæ logarithmicæ.*
>
> † *Edidit Edimburgi anno 1617. Lugduni recusa anno 1626.*

9. §. *Anno* CIↃ IↃCXV *Petrus Antonius Cattaldus Bononiensis jam ediderat ‡ Elementa practica numerorum Arithmeticorum, Algebram proportionalem, de numeris perfectis, de numerorum radice quadrata citissimè invenienda. Sed præterea tum prælo hæc habuit parata: Algebram numeralem, linealem, & applicatam, elementa numerorum denominatorum, de regula aurea, algebram triangularem, continuationem algebræ proportionalis; in qua exponit ζητήματα * Francisci Vietæ.*

> ‡ *An. 1603.*
>
> * *Quæstiones.*

Mathesios in urbe patria professor fuit.

10. §. *Anno* CIↃ IↃCXVIII *Benjamin Ursinus, Sprotianus Silesius, Joannis Neperi Canonem Mirificum, de quo antè diximus, ad minorem radium, cum præceptis compendiosis, recusum publicavit. Ac idem anno* CIↃ IↃCXXV, *postquam Io. Keplerus logarithmorum demonstrationem, & constructionem, foret molitus, facem eo allucente, novum conscripsit logarithmorum magnum canonem.*

Quo de volumine sic Crugerus antè memoratus: *Opus æstimationis immensæ, si vitia typographica, quæ commissa sunt in eo longè plura, quàm indicat eorum catalogus, excipias.* Fuit Ursinus hic Electoris Brandeburgici Mathematicus: ac Trigonometria ejus, cum magno Logarithmorum canone, excusa est Coloniæ, anno, quo dixi, CIↃ IↃCXXV.

11. §. *Anno* CIↃ IↃCXX *Carolus Malapartius edidit brevem institutionem Arithmeticæ practicæ: in qua nova per Pythagoricam tabulam ratio dividendi, & alia non passim obvia.*

Typis suis expressit Antverpiæ Belierus.

12. §. *Anno* CIↃ IↃCXXI *Joannes Lavus Institutionum Arithmeticarum libros emisit quatuor.*

Excusi sunt Coloniæ, & Augustæ Vindelicorum.

13. §. *Anno* CIↃ IↃCXXII *Hermannus Follinus Arithmeticen syntheticen, nec non Algebram, juris fecit publici.*

Itidem Coloniæ Agrippinæ prodierunt.

14. §. *Anno* CIↃ IↃCXXIII *Claudius Caspar Bachetus Meziriacus Sebuzianus Græcè, Latineque, cum suis commentariis typis commisit Diophantum Alexandrinum.*

Priùs, sed Latinè solùm, divulgârat Xylander, ut dixi cap. X, §. 2.

15. §. *Anno* CIↃ IↃCXXIV *Joannes Keplerus, Cæsaris Ferdinandi II. Mathematicus, Logarithmica à Joanne Nepero vulgata addidit demonstrationem, quam omiserat Neperus *.*

> * *Prodiit Marpurgi an. 1624.*

De hoc sic idem Crugerus: *Vir excelsissimi ingenii Io. Keplerus, triennio post Neperum à Benjamino cum præceptis compendiosis publicatum, Logarithmorum demonstrationem, & constitutionem, molitus est; eorumque chiliadem ad numeros absolutos mille ordine naturali succedentes construxit: & ab eo tempore Logarithmos in novas tabulas Rudolphinas, propediem tunc edendas, invexit.* Habuit Keplerus generum, Cl. Bartschium: qui & ipse tabulam scripsit Logarithmicæ, Crugero itidem laudatam †. Vidimus de Keplero quoque in Astrologis cap. XXXVII, §. 45: item in Chronologis cap. XLII, §. 21.

> † *Logarithmica pag 9 edit. Amstelod. anno 1634.*

16. §. *Anno* CIↃ IↃCXXIV *Gerardus de Neufville Vesaliensis, edebat libros quinque Arithmetices theoricæ, & practicæ, methodicè dispositæ.*

Physices is fuit, & Mathesios, in illustri Bremensium Schola professor.

17. §. *Anno* CIↃ IↃCXXIV *effulsit Henricus Briggius, Professor prius Londinensis, ac postea Oxoniensis. Hic cùm accepisset posteriorem Logarithmica formam, à Nepero Scoto inventam, ac sibi ab eo commissam, eam, cum chiliadibus viginti & una, Logarithmorum ad numeros totidem absolutis, Londini prælo commisit.*

Anno autem CIↃ IↃCXXVIII (verba sunt Crugeri) *vir exercitatissimus, & laboriosissimus, Adrianus Vlaccus Belga ‡, chiliades reliquas explevit, & integras centum, una cum Sinuum, ac Tangentium Logarithmis, ad eandem formam constructis, copiosè volumine ad grandem numero Radium publicavit.* Subdit deinde de Trigonometria Britannica; cujus bona istic, si voles, legas.

> ‡ *Adrianus Vlacq in Hollandia excusus Goudæ an. 1628.*

18. §. *Anno* CIↃ IↃCXXIX *Joannes Henricus Alstedius edidit Encyclopediam: cujus liber* XIV *agit de Arithmetica, tum generali, tum speciali.*

Ac similiter de cæteris Mathesios disciplinis, imò & universis artibus, ac scientiis, tractat, vir sanè multæ lectionis, variæque eruditionis: qui paucos ante annos excessit.

19. §. *Anno* CIↃ IↃCXXX *Joannes Lantz, S. I. quatuor emisit Arithmeticarum Institutionum libros, scientiam hanc regulis, & exemplis practicis, breviter, & dilucidè, exponentes.*

Opus hoc dicavit Nobilissimo, & diffusæ eruditionis, viro, Joanni Herwart ab Hohenburg, utriusque Bavariæ Ordinum Cancellario. Propositum sibi fuisse ait, ut quis *absque magistro ex libello, si molem spectes, exiguo; si, quæ continet, bene magno, Arithmeticus esse posset.* Primus liber est de numeris rationalibus absolutis. Alter de rationalibus cossicis. Tertius de irrationalibus absolutis. Quartus de irrationalibus cossicis.

20. §. *Anno* CIↃ IↃCXXXIV *Petrus Crugerus, Reip. Dantiscanæ Mathematicus, edidit praxin trigonometriæ Logarithmicæ.*

Logarithmum definit, numeros artificiales, loco vulgarium proportionalium substitutos, ad evitandam in proportionum regula multiplicationem, & divisionem. Unde & de melologarithmis, & antilogarithmis, facile est statuere. Posteriores vocant *logarithmos complements.* Priores aliter dicunt *differentiales*, quia nihil aliud sunt, quàm differentia respondentium utrimque logarithmorum.

Cap. LV.

DE GEOMETRIS, AC GEODÆTIS, superiori parte omissis; ac primùm de Græcis.

1. §. *Arithmeticis consequens est, & adhæret, chronologia eorum, qui nomen suum fuere professi inter Geometras, vel etiam Geodætas. Qualis Olympiade* LXXX *fuit Democritus Abderita, philosophus undecumque doctissimus. Elaboravit opus de contactu circuli, & sphæra, de Geometria, de Geometricis numeris: uti & Geometricum, sive de agricultura.*

Sicuti est apud Laërtium in ejus vitâ.

2. §. *Philippi Magni, sive Platonis ætate, Bryso, & Antiphon, quadraturam circuli invenire studuerunt; sed irrito conatu.*

Nempe τετραγωνισμὸς eorum Geometriæ principiis adversabatur. Sanè Antipho lineæ rectæ curvam posuit æqualem.

3. §. *Etiam Heraclides Ponticus priùs Speusippi, exinde Aristotelis auditor, librum de Geometria composuit.*

Ut auctor est Diogenes Laërtius*: qui & cætera ejus scripta commemorat. Ex eodem cognoscimus, alterum etiam fuisse Heraclidem Mathematicum: cui inter XIV Heraclidas postremum tribuit locum. Atque hunc de Astrologia scripsisse ait.

* Lib. 4 in Heraclide.

4. §. *Theophrastus* ἱστορικῶν γεωμετρικῶν † *libros quatuor reliquit:*

† Historiarum Geometricarum.

ut est apud Laërtium in ejus vitâ.

5. §. *Conon Hamaus, Archimedis æqualis, atque ab eo laudatus, volutam reperit diversam ab illa Dinostrati, quam Nicomedes, & Hippias, excoluere. Hac Cononis per æqualia radii spatia æqualiter excrescebat. Atque ejus occultas affectiones felicius exposuit Archimedes: unde factum fuit, ut in oblivionem veniret inventor; nec Cononia voluta, sed Archimedea, diceretur.*

Vide, quæ de volutarum harumce discrimine Wil. Snellius memorat in præfatione sui Cyclometrici.

6. §. *Isidorus Magnus videtur claruisse sub Ptolomæo Physcone, sive Euergete II. Sane antiquior esse nequit; cùm discipulus ejus Hypsicles nominet Apollonium Pergæum; qui sub eo Rege vixit. Geometram fuisse inde cognoscimus, quòd Hypsicles libro posteriori* referat, se ab Isidoro accepisse, quæ tradit de inclinatione corporum regularium.*

* Sive Elementorum Euclidis lib. 15.

Quem Hypsicles *Isidorum Magnum*, eum Suidas vocat *Isidorum philosophum:* ac sub fratribus ait in Mathematicis philosophatum, si alius quisquam. Etiam Isidorum in Geographicis citat Plinius: quem eundem censeo.

7. §. *Circa tempora Ptolomæi Lathyri, (nempe toto seculo, vel paullò ulteriùs, ante natum Christum) vixisse videtur Hypsicles Alexandrinus, Isidori, summi Mathematici, discipulus: cujus duo supersunt libri de inclinatione corporum regularium.*

Hi vulgò creduntur Euclidis de solidis liber quartus, quintusque; sive elementorum decimusquartus, & decimusquinctus. Sed omnino diversi sunt auctoris; uti dictum cap. XV, §. 3. Transtulit eos Latinè Zambertus Venetus; de quo locutus sum cap. XVI, §. 15. Præfatio Græcè sic incipit: Βασιλείδης ὁ Τύριος, ὦ Πρώταρχε, παραγενηθεὶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ συσταθεὶς τῷ περὶ ἡμῶν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ μαθήματος συγγένειαν, συνδιέτριψεν αὐτῷ τὸν πλεῖστον τῆς ἐπιδημίας χρόνον. Quæ sic reddidit Zambertus: *Basilides Tyrius, Protarche, cum Alexandriam petiisset, patrique nostro ob Mathematicas disciplinas familiaris substitisset, cum eo ipso, pestilentia tempore, diu versatus est.* Ubi profectò non est sermo de morbo ἐπιδημίᾳ, qualis pestilentia; sed per ἐπιδημίαν signatur tempus, ex quo Basilides advenerat Alexandriam, ibique commorabatur. Rectè verò vidit Zambertus, pro περὶ legendum πατρί. Vertit enim, *patrique.* Quod sententia requirit. Ætatem Hypsiclis cognoscimus quodammodo ex ætate præceptoris; quem referebamus fuisse Isidorum Magnum. De eo vidimus capitis hujus §. *6.*

8. §. *Imperante Theodosio Juniore, hoc est, circa annum* CCCCXXX, *Hypatia, Theonis filia, sexum longè supergressa, magnitudine doctrinæ, vel admirationi, vel invidiæ, cunctis erat. Ea commentata fuit in Conica Apollonii.*

Auctor Suidas. Egimus de illa etiam in antè memoratis Geometris cap. XVI, §. 9: item in Astronomis cap. XXXIII, §. 23: Adhæc in Arithmeticis antea omissis cap. LI, §. 5.

9. §. *Circa annum* CCCCLXX *vixerit Geminus Rhodius; si, ut aiunt, præceptor fuerit Procli Lycii, sive Diadochi. Dicitur opus condidisse de ortu linearum spiralium, conchoidarum, cissoidarum, & earum affectionibus.*

Uti & de ordine Mathematicarum. De scriptis non repugno. Sed de ætate veriùs est, quod monui in Geometris cap. XVI, §. 5; & imprimis in Astrologis cap. XXXIII, §. 7.

10. §. *Ad seculum à Christo nato quinctum referri video* Demetrium Alexandrinum: qui scripsit* περὶ γραμμικῶν ἐπιστάσεων †.

* In his à Blancano in Chronologia Mathematicorum pag. 53.

† De linearibus aggressionibus.

Est inter eos, ex quibus cognoscere fuit, quàm varios ad usus genera helicum diversa sint reperta. Meminit Pappus †.

† Pag 61.

11. §. *Ad idem seculum refertur* Philo Tyaneus* περὶ πλεκτοειδῶν †, *& aliarum varii generis superficierum.*

* Ut à Blancano pag. 53. Chronologia Mathematicorum.

† Implicantium.

Inter implicantes illas Menelaus Geometra unam imprimis dignam censebat, quæ *admiranda* vocaretur, ob tot affectiones, quæ fidem videantur excedere.

12. §. *Circa annum* ID *effulsit Proclus Diadochus: cujus doctissimus exstat commentarius in primum Euclidis.*

Vidimus de Proclo etiam in Astrologicis cap. XXXIII, §. 26.

13. §. *Circa annum quoque* ID *sub Zenone imperatore, vixerit*

vixerit Marinus philosophus, cujus in Data Euclidis commentarium habemus, modò Proclum audierit, eique in schola successerit; ut multorum fert opinio.

Unà cum Datis Euclidis edidit Græcè, Latineque, Claudius Hardii; de quo inferius dicam. Msus verò exstat in bibliotheca Vaticana, & Strozæ. Fortasse autem idem est opus, quòd aliqui προθεωρίαν * nuncupant.

* Præviam commentationem.

14. §. *Anno* CIↃLX, *ac deinceps, potissimùm sub Michaële Duca, floruit ille Michaël Psellus, cujus σύνοψις † superest Arithmetica, Geometria, Musica, & Astrologia.*

† Conspectus, sive epitome.

In bibliotheca item, quæ fuit Antonii Augustini, ejusdem fuit *explicatio nodi difficilis, quo pacto ex quinque secuplum sit, & circa quinque figuras alia figura non statuatur contenta sub æquis lateribus, & rectangulis inter se æqualibus.* Habes in codice CXCI. In quo ejusdem Michaelis Pselli fuit *explicatio Mathematica speculationis in Platonis Timæum.* Item *absoluta enarratio de Lemmate.* Atque alia. Plures fuere Pselli; de quo dixi in Historicis Græcis, fusiusque Leo Allatius.

15. §. *Anno* CIↃCCC *claruit Barlaamus monachus; qui & Geometriam composuit.*

Ut testis Gesnerus. Ætatem ejus ostendimus cap. XVIII, §. 5.

16. §. *Iisdem, vel proximis temporibus, vixit Joannes Pediasimus, Primæ Justinianæ, ac totius Bulgariæ, patriarchalis sigilli custos, qui Græcis χαρτοφύλαξ vocatur, Geometriæ compendium reliquit; item librum de dimensione terræ.*

Prior liber adservatur in bibliotheca regis Christianissimi: alter in illa Augustæ Vindelicorum. Vidimus de eo quoque in Musicis cap. XXII, §. 4. Ac imprimis in Historicis Græcis.

17. §. *Atque horum quidem tempora adsignavimus. Nunc subdam aliquos, de quorum ætate dubium sit. Qualis Amphinomus, qui & ipse Philosophis, ac Geometris, accensendus.*

Meminit Proclus commentario in primum Euclidis.

18. §. *Crates etiam Geometra fuit.*

Quem octavum inter decem ejusce nominis facit Laërtius in vita Cratetis Atheniensis.

19. §. *Diocles tradidit modum inveniendi duas medias proportionales, & modum intersecandi sphæram in rationem datam.*

Narrat Eutocius; ut saltem eo esse antiquiorem liqueat.

20. §. *Eutocius Ascalonita commentaria fecit in Conica Apollonii: nec non in Archimedem de sphæra, & cylindro; deque circuli dimensione; item æquiponderantibus.*

Theone, & Pappo, esse recentiorem, inde cognoscimus, quòd ab utroque celebretur.

21. §. *Isaaci* τοῦ Ἀργύρου † *superest methodus inveniendi latera quantitatum irrationalium* τῶν μὴ ῥητῶν ‡. *Item liber de triangulis rectangulis. Adhæc Geodæsia, sive terræ divisio.*

† Cognomine Argyri.
‡ Definitorum.

Duo priores sunt in bibliotheca Regis Galliarum: tertius fuit in bibliotheca Hurtadi Mendozæ, regis Hispaniarum ad Venetos Legati. Lego etiam, in bibliotheca ad S. Antonium exstare Isaaci monachi librum de dimensione agrorum: item de ratione mensurandi plana, & solida. Censeo eundem Argyrum signari.

22. §. *Nicomedes scripsit de lineis, per quas duas exhibet medias proportionales, ad cubum duplicandum.*

Meminit Proclus: ut sicut Archimede junior, sic Proclo antiquior sit.

23. §. *Sporo Niceno duarum mediarum inventio attribuitur.*

Quod ex Eutocii Ascalonitæ in Archimedem commentario constat. Unde saltem ante Eutocium vixisse, cognoscimus.

24. §. *Hisce Græcis Arabes duos subjungam. Paullò post annum* IↃCCCC *vixit Ben-Musa Arabs: qui scripsit de figuris planis, & sphæricis.*

Ita de ætate Blancanus in Chronologia Mathematicorum *. Quomodo æqualis fuerit Muhammedis Alfragani: si eorum sequamur opinionem, qui fuisse ajunt anno Christi, non IↃCCCL, sed IↃCCCC. Interea fatendum profectò, in Arabum, ætate sæpe falli Latinos. * Pag. 57.

25. §. *Etiam hoc seculo floruisse creditur Bogdadinus Arabs: cujus opus de divisione figurarum superest.*

Ita Blancanus in Chronologia eorundem. Refert enim ad seculum Christi decimum; sive id, quod incipit ab anno IↃCCCCI.

26. §. *Item addo Eliam Orientalem: qui de Geometria Hebraicè commentatus:*

ut est apud Simlerum in bibliotheca. Verùm addit, necdum esse typis commissum.

CAP. LVI.

DE GEOMETRIS, AC GEODÆTIS Latinis, usque ad annum CIↃIↃC.

1. §. *A Geometris, ac Geodætis Græcis, nunc me conferam ad Latinorum eos, de quibus nihil antea dixeram. Familiam horum ducet Severinus Boëthius, Senator Romanus, vir consularis, inque Mathesi, ac philosophiâ, versatissimus; qui circa annum claruit* IↃX. *Hujus de Geometria extant libri duo.*

Duos de Arithmetica idem reliquit, quinque de Musica. De prioribus dixi cap. X, §. 7; de alteris tangebam cap. XXII, §. 6. Ætatem indicat, quòd unà cum socero Symmacho, quia novis studuisse rebus dicerentur, obtruncatus fuerit à Theoderico, Gothorum rege, anno IↃXXVI. Vitam ejus conscripsit Julius Martianus Rota: quam Boëthii operibus Henricus Glareanus præfixit.

2. §. *Anno* CIↃXLVII *non vile nomen gerebat Franco, Scholasticus Leodicensis: præcipue verò celebratus opere de quadratura circuli, quod misit ad Hermannum II, Archiepiscopum Coloniensem.*

Meminere Sigebertus Gemblacensis in Catalogo; Ægidius Aureæ Vallis religiosus in Gestis Pontificum Leodicensium, qui fuit anno CIↃCCXXX; item Trithemius, Ægidii hæc sunt verba in opere memorato cap. I, quod est de Theoduino Episcopo: *Composuit etiam eo tempore*

Franco, Scholasticus Leodicensis, scientiâ literarum, & morum probitate clarus, ad Hermannum Archiepiscopum, librum de quadratura circuli. Quem librum apud nos haberi non est dubium. Vide etiam de hoc Francone eundem cap. XX. Dicitur & literis mandâsse Computum Ecclesiasticum, atque alia.

3. §. *Anno* CIↃCC, *vel aliquantò post, viguisse videtur Jordanus Nemorarius. Hujus tres libri de Geometria exstitere olim in Palatina bibliotheca; quæ nunc pars facta Vaticanæ.*

De ætate dissensus est. Sed maximè nunc eò inclinat animus, quò dixi. Sane seculum undecimum sterilius fuit ab egregiis scriptoribus, quàm ut tum in luminis auras prodiret tantus in hisce studiis vir. Felicior ætas sub Frederico Bavaro, sive ejus nominis II.

4. §. *Anno* CIↃCCCL, *quo tempore in Anglia regnaret Eduardus* III, *vivebat Guilhelmus Grisauntius Anglus, qui de quadratura circuli commentatus est.*

Adolescens Oxonii egit in Collegio Mertonensi. In Mathesi excelluit: imò ob arcana naturæ, quæ penetrâsset, Magicæ superstitionis fuit suspectus. Sed postea se maluit addicere Medicinæ. In qua etiam publicavit nonnulla. Filium reliquit cognominem; qui sacrum studium præferret. Is ad tantum decus pervênit, ut Massiliæ fieret Canonicus regularis, hinc Abbas, exinde Pontifex M. dictusque Urbanus quinctus.

5. §. *Anno* CIↃCCCCL *effulsit Georgius Purbachius: qui super propositionibus Ptolemæi de sinibus, & chordis, disseruit.*

Obiit anno CIↃCCCCLXII. Adi de eo, quæ in Astrologis memoravi cap. XXXV, §. 45.

6. §. *Anno* CIↃ IↃ XX *clari erat nominis Joannes Cochlæus Noribergensis; qui elementa reliquit Geometrica.*

Sed notior est historiâ Hussitarum, atque iis, quæ adversus Lutherum, & Melanchthonem, publicavit. Obiit anno CIↃ IↃ LII.

7. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX *præclarè de literis, præcipuè Mathematicis, ac Philosophis, merebatur Simon Grynæus: inter alia autem, Græcâ editione Euclidis: cui & præfationem suam de scientiis Mathematicis præmisit.*

Similiter ejus beneficio Græcè in eruditorum manus devênit Magna Constructio Ptolomæi; ut inferiùs exponam. Virum fuisse promovendis literis natum, etiam Erasmi judicium fuit. Obiit Christi anno CIↃ IↃ XLI, ætatis suæ XLVIII.

8. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXV *magni fiebat Lucas Gauricus; qui commentatus de doctrina sinuum, & arcuum.*

Addidit eum primo mobili suo Erasmus Oswaldus Basileæ anno CIↃ IↃ LXVII. Vidimus de eo in Astrologis cap. XXXVII, §. 9. Obiit Romæ anno CIↃ IↃ LIX, ætatis suæ LXXXII.

9. §. *Anno* CIↃ IↃ XL *Carolo V Cæsari carus vixit Petrus Apianus: qui reliquit instrumentum sinuum, sive primi mobilis.*

Norimbergæ id excusum anno CIↃ IↃ XLI. Plura de eo retuli in Astrologis cap. XXXVII, §. 8; & imprimis in Geographis cap. XLV, §. 7.

10. §. *Anno quoque* CIↃ IↃ XL *Franciscus Maurolycus, Abbas Siculus, in pretio erat. Hic primus de lineis secantibus aggressus est scribere.*

Quam illi laudem tribuit Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum*. Ubi alia quoque ejusdem memorat. * Pag 61.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ XLIV *prodiit Burchardi Mithobii Stereometria.*

Quâ docet, virgâ Stereometricâ corpora accuratè dimetiri. Dicam de eo quoque in Astrologis.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ XLVI *Joannes Bernardus Felicianus magno in honore erat. Auxit hoc nominis decus, ut opere Arithmetico; sic Geometriâ speculativâ, & practicâ.*

Vir fuit Latinè, ac Græcè, doctissimus; variarum etiam scientiarum studiis imbutus. Vide, quæ retuli in Arithmeticis cap. LIII, §. 11.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ L *vixit Joannes Buteo, qui scripsit de quadratura circulorum, tam antiquis, quam novis.*

Memini ejus quoque in Logistis cap. XVIII, §. 8; & in Geodætis cap. XXVII, §. 11.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ LI *Petrus Montaureus commentarium suum edebat in decimum Euclidis.*

Senator fuit Regius in Galliis, Regiæque bibliothecæ præfectus. Defunctum versibus suis celebravit M. Hospitalius. Vide plura libro primo elogiorum Scævolæ Sammarthani.

15. §. *Anno* CIↃ IↃ LII *florebat apud Anglos Robertus Recordus, vir pereruditus, variæque eruditionis: qui, præter Arithmetica principia, etiam Geometriæ semitam edidit: item Geometriæ theoremata, & librum de arte mensurandi; aliaque, sed pleraque sermone Anglico.*

Dictum de eo quoque in Geographis cap. XLV, §. 22.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ LXIII *viguit nobilissimus, ac doctissimus, Joannes Baptista Porta Neapolitanus: qui orbi dedit elementa curvilineorum libris tribus.*

Sed imprimis inclaruit libris quatuor de furtivis literarum notis, viginti libris de Magia Naturali, item Physiognomicis.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ LXV *Arnoldus de Lens edebat Isagogen in Geometrica Euclidis elementa.*

Edidit Plantinus. Natus non Lensii, oppido Artesiæ, ut Guicciardinus putavit; sed apud Athenses, Hannoniæ vico. Medicus, & Mathematicus fuit Ducis Moscoviæ. Ac in metropoli ejus regionis periit, cùm urbs ea conflagraret à Tartaris, sive Tataris, incensa.

18. §. *Anno* CIↃ IↃ LXVI *Franciscus Barocius, Jacobi filius, patricius Venetus, Bononiæ scribebat, ac decennio post Venetiis edebat, opus, quo tredecim modis demonstraret admirandum illud problema, quod docet, duas lineas in eodem plano designare, quæ nunquam concurrant, licet producantur in infinitum, & quanto protrahantur longius, tanto sibi evadant propiores.*

Me-

Meminere propositi problematis Proclus Commentar. in librum primum elementorum Euclidis, Geminus libro VI Geometricarum demonstrationum, & Rabbi Moses Ægyptius in Directore dubitantium lib. I, cap. LXXIII. Imperfectè demonstrârunt Apollonius Pergæus in I, & XIV propositione secundi Conicorum, Pappus Scholiis in lib. V Conicorum Apollonii, Eutocius Ascalonita commentario in secundum Archimedis de Sphæra, & Cylindro, & lib. II Conicorum Apollonii, & Anonymus scriptor vetus in fine libelli de sectione Conicâ, quæ Parabole vocatur. Adhæc Rabbi Moses Narbonensis opusculo de hoc argumento, & Rabbi Samtou cap. LXXIII commentarii in Directorem Dubitantium Rabbi Mosis Ægypti. Insuper Joannes Wernerus, Norimbergensis Mathematicus, XX Propositione suorum elementorum Conicorum, Hieronymus Cardanus in XVI de Subtilitate, Orontius Finæus lib. de Speculo Ustorio, Jacobus Peletarius in secundo Commentariorum trium; de dimensione circuli, de contactu linearum, & de constitutione horoscopi. Præter opus de memorato problemate idem Barocius commentarios Procli in Euclidis librum primum Latinè vertit, correxit, scholiis & figuris illustravit. Heronis etiam Geodætum, & Mechanica, transtulit; ut inferiùs narrabitur.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIII *Simon Stevinus Brugensis divulgabat Problematum Geometricorum libros V.*

Est hic, qui apud Batavos reperit currus velivolos: quorum beneficio duarum horarum spatio emetimur quatuor milliaria Hollandica; ut Scevelinga Pettenum usque. Quæ præterea divulgârit, exposui in Astrologis cap. XXXVII, §. 37; in Geographis cap. XLV, §. 31; in Mechanicis cap. L, §. 31.

20. §. *Anno* CIↃ IↃ XCI *Franciscus Vieta Gallus publici juris fecit munimen suum adversus novam Cyclometricam. Quo opere Scaligeri in Cyclometricis paralogismos detexit.*

Idem pseudomesolabum, Apollonium Gallum, Zetetica, & alia, edidit. *Ingeniosissimum hominem* vocat Sethus Calvisius in elencho Calendarii Gregoriani cap. XXX. Aliorum quoque laudes memoro in Astrologis c. XXXVII, §. 35. Etiam Jacobi de Billy, præfatione in Algebram suam, tale de Vieta judicium est, *excelsi instar gigantis, omnes alios vastis meditationum suarum passibus videri superâsse.* De iis, quæ elaboravit adversus Calendarium Gregorianum, sive auctorem ejus Christophorum Clavium, dixi cap. XLII, §. 17. Ob illa, adversus Cyclometrica Scaligeri, acrior initio contentio fuit: sed postquam, quantus esset Vieta, Scaliger perspexit, suo quidem pretio eum cum animo suo æstimavit: sed sic, ut humanitus aliquid patiens, non multum ejus laudes prædicaret. Obiit Vieta anno CIↃ IↃ CIII.

21. §. *Anno* CIↃ IↃ XCV, *ac deinceps, floruit Adrianus Romanus. Edidit Ideam Mathematicam, sive methodum polygonorum, & circuli quadraturam. Præterea Expositionem, & analysin, in Archimedis Circuli dimensionem: Apologiam pro Archimede: Exercitationes Cyclicas contra Scaligerum, Orontium Finæum, & Raimarum Ursinum; quod opus decem est dialogis complexus: Canonem Triangulorum Sphæricorum: Canonem Triangulorum rectangulorum, tam sphæricorum, quàm rectilineorum: Problema Apollinare, quo, datis tribus circulis, quæritur quartus eos contingens.*

Diximus hoc de viro in claris Arithmeticis; iterumque de eo loquendi occasio dabitur in Astrologis, Chronologis, & Mechanicis.

22. §. *Anno item* CIↃ IↃ XCV *viguit Bernardinus Salinus, Societatis Jesu Theologus; qui librum reliquit de mensuris Geometricis.*

Sed adhuc ineditus Genuæ adservatur in Collegio Societatis Jesu. Obiit anno CIↃ IↃ C.

CAP. LVII.

DE GEOMETRIS, ET GEODÆTIS, præcipuè Latinis, qui post annum CIↃ IↃ C vixerunt.

1. §. *Supersunt è Geometris, & Geodætis Latinis, qui proximo sesquiseculo memoriam sui nominis Geometriâ, vel Geodæsiâ, consecrarunt. Anno* CIↃ IↃ C *Leidæ publicè, ut Arithmeticen, ita & Geometriam, docuit Ludolphus à Colen. Variaque ea in scientia edidit in lucem; in his de circulo, & adscriptis: quo libro diametri rationem ad peripheriam, Archimedis via insistens, vastissimis exhibet numeris, multarumque subtensarum quantitatem; item usum canonum triangularium in planis. Alia quoque complura ad Arithmeticen, & Geometriam, pertinentia emisit; sed Belgicè.*

Latinè autem reddidit Willibrordus Snellius anno CIↃ IↃ CXV. Nec mirum, si eum vertere non infra se duxerit. Nam quanti Ludolphum hunc fecerit, argumento fuerit, quòd, Simonis Stevini judicium comprobans, in Cyclometrici præfatione, cùm ex antiquis nominâsset Apollonium Pergæum, & Philonem Gaditanum; ex junioribus autem Franciscum Vietam, & Adrianum Romanum (at quantos viros!) continuò subjungat, *Quorum omnium accuratam diligentiam longè superavit Ludolphus à Ceulen, Logista subtilis.* Dixi de eo quoque in Arithmeticis cap. LIV, §. 1.

2. §. *Anno* CIↃ IↃ CVII *Marinus Ghetaldus, patricius Ragusinus, divulgabat variorum in Geometria problematum collectionem, sanè eruditam. Eopse anno in lucem dabat Apollonium Redivivum,*

sive restitutam Apollonii Pergæi Inclinationum Geometriam. Sed & supplementum edidit Apollonii Galli. *Apollonium* verò *redivivum* nuncupavit, quia cùm Apollonii Conicorum libri Græcè admodum forent vitiati; quos etiam secutus esset in tralatione suâ Federicus Commandinus: ipse loca corrupta ita sanitati restituerit; ut ex eo solvi possent problemata, quæ antè non poterant. Hac operâ sibi visus fuit Apollonium quasi ab Orco revocâsse. Ac licet jactantior videatur inscriptio, omnino tamen est modesta. Nam cùm opus suum *Apollonium* vocat, præclara illa, quæ tradit, non sibi, sed Apollonio potiùs adscribit. Tam problematum collectio, quam Apollonius redivivus, Venetiis prodierunt: illa à Vincentio Fiorina, hic à Bernardo Junta.

3. §. *Anno* CIↃ IↃ CIX *Ambrosius Rhodius Kembergensis Euclidis elementorum libros* XIII *brevibus, & perspicuis, demonstrationibus comprehendit.*

Quo tempore in Academia, ut Græco vocat nomine, Leucoreâ, hoc est, Wittebergensi, Mathesin docebat.

4. §. *Anno* CIↃ IↃ CX *Henricus Savilius, Eques Britannus, suas in Euclidem prælecturas juris faciebat publici.*

Vir eo nomine de studiis bene meritus; magis autem, quòd professionem Mathematicam de suo instituerit in Academia Cantabrigiensi: & quòd, magno Ecclesiæ bono, Etonensi prælo dederit longè optimam, & pulcherrimam editionem B. Chrysostomi.

5. §. *Anno* CIↃ IↃ CXII *Alexander Andersonus Aberdonensis edidit Parisiis supplementum Apollonii Redivivi.*

Quo perficit ea, quæ deerant Apollonio Redivivo Marini Ghetaldi Ragusini. Inscripsit id opus Cardinali Peronio.

6. §. *Anno* CIↃ IↃ CXV *Petrus Antonius Cattaldus Bononiensis publicè in patrio Gymnasio profitebatur Mathesin. Edidit elementa Geometrica, de lineis tum æque, tum non æque distantibus: ubi quintum, & septimum postulatum e primo Euclidis ἀποδεικνύει*, & breviter comprobat; de transformatione Geometricâ, quâ docet, datum rectilineum reducere ad formam propositi rectilinei; de quadratura circuli.*

* Demonstrat.

Hæc jam ediderat anno CIↃ IↃ CXV. Multa præterea parata tum habuit, quæ recenset Josephus Blancanus †. Ut sunt, Archimedis defensio; Euclidis defensio; transformatio Geometrica figuræ in aliam, cujus ambitus, ac laterum numerus, sit propositus.

† In Chronologia Mathematicorum pag. 63.

7. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVII *Joannes Keplerus, Cæsaris Matthiæ, & illustrium Ordinum Archiducalis Austriæ supra Onasum Mathematicus, de Stereometria scribebat libro de vase Austriaco.*

Ubi, occasione dolii Austriaci, docet rationem dolia dimetiendi virgâ. In hoc opere, ut ait Bonaventura Cavalerius, de quo mox dicam, *postquam summariè ipsius Archimedis adinventa sibi opportuna recensuit, novis aliquando adjectis rationibus, tandem eam partem superaddidit, quam Stereometria Archimedeæ supplementum nuncupavit; in qua multiplicem sectionum conicarum, circuli nempe, parabolæ, hyperbolæ, & ellipsis, nec non earundem portionum circa diversos axes revolutionem, contemplatus, solida numero LXXXVII, præter quinque Archimedea, (sphæram scilicet, conoides parabolicum, conoides hyperbolicum, sphæroides oblongum, & prolatum) Geometris, perquam eleganti præconio promulgavit.* Hujus Kepleri laus est inter alias, quòd, ut judicium est Mersennii ‡, ea perfecerit, quæ deerant Archimedis libro de sphæroidibus.

‡ P. 165.

8. §. *Circa hunc annum etiam Joannes Alfonsus Molinensis Canus Hispanicè edidit Nova reperta Geometrica. Quæ & Latinè postea sunt translata.*

Alfonsus is, nec Latinè scivit, nedum Græcè: sed ex libris Italicis, & Gallicis, elementa Geometriæ hausit; ac ipse postea operam dedit, ut nova quædam reperiret. Latinè reddita sunt postea, & ab Nicolao Janionio excusa Atrebatii anno CIↃ IↃ CXX.

9. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXI *Gerhartus Meierus Hymmelingius Erfurti prælo opus committebat, quod vocat cursum ingeniarium. Inque eo primum quidem obtinent locum Elementorum Arithmeticorum libri* III. *Sed mox sequitur* Στοιχειώσις *Geometria. Hinc Organice, sive Geometricorum instrumentorum structura. Inde Hypsometrica, sive de altitudine mensuranda. Postea Geodæsia, sive de agrorum mensuris. Cumque ista pertineant ad ἐμβαδομετρίαν, sive planæ superficiei dimensionem: subjicit huic tres libros στερεομετρίας, qua metitur solida corpora.*

Extremum locum tribuit tum metationi castrorum, tum arti muniendi castra, quam *Fortificationem* appellant. Sed ista ad Mechanicen potiùs pertinent: de qua postremò agendum.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXIII *Gaspar Bachetus Diophantum illustravit.*

Imò profundis in eum speculationibus immortalem sibi gloriam comparavit: ut judicium est Jacobi de Billy Compendiensis, præfatione in Algebram.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXV *Claudius Hardy primus Græcè publici juris fecit Data Euclidis, cum Græco Marini philosophi commentario. Utrumque etiam Latinè reddidit, ac scholiis illustravit.*

Fuit in Parisiensi Curia advocatus, filius Sebastiani Hardii, apud Cœnomanos vectigalium quæstoris: cui & operam hanc inscripsit. Tum Euclidis Data, tum Marini Philosophi commentarium, descripserat è bibliotheca Regis Christianissimi. Vide, quæ de hoc labore diximus cap. XV, cùm de Euclide ageremus.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXVIII *claruit in Mathesi Philippus Lansbergius, Zelandus, Medicus idem, & Mathematicus. Scripsit Triangulorum Geometricorum libros* IV, *aliaque.*

Antverpiæ anno CIↃ IↃ LXXXVI aliquamdiu præco fuit Verbi divini. Idem annis XXIX eo munere in Zelandia functus est apud Goezanos. Postea, ab Illust. Zelandiæ Ordinibus rude donatus, Middelburgi sedem fixit, eaque scripsit, quæ diximus. Ibidem etiam fato functus est.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXXIII *Albertus Fredericus Cnopius, Medicinæ Professor in Illustri Schola Herbornensi, aularumque Nassovicarum Medicus, emittebat in lucem Opus de instrumenti universalis novi fabrica, & usu ad longitudines, latitudines, profunditates, superficies, & soliditates miro, maximamque partem novo, artificio indagandas.*

Etiam ad dirigenda tormenta bellica, aquas librandas, agendos cuniculos subterraneos, castra metanda, delineandos locorum situs, & instituendas dimensiones astrologicas.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXXIV *Georgius Ludovicus Frobenius in lucem dabat Clavem universi trigonometricam.*

Opere eo, triplici methodo, unâ vulgari per sinus, tangentes, aut secantes; altera prosthaphæretica, compendiosâ; tertia compendiosissima per Logarithmos, cæli, ac terræ, adyta recludit, ac per certa problemata quæstiones solvit.

15. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXXV *Bonaventura Cavalerius Mediolanensis Bononiæ publicavit libros septem Geometriæ de sectionibus cylindricorum, & Conicorum, ac similibus figuris. Imò jam triennio antè, puta anno* CIↃ IↃ CXXXII, *divulgabat Directorium Generale Uranometricum. In quo traduntur trigonometriæ Logarithmicæ fundamenta, ac supputationes Astronomicæ ad solam fere Additionem vulgarem reducuntur ex fontibus Neperi, ac Briggii. Opus perutile Opticæ, Astronomiæ, Gnomonicæ, Geodæsiæ, & Geographiæ.*

Cavalerius hic erat Ordin. Jesuatorum S. Hieronymi, inque Bononiensi Gymnasio primarius Mathematicarum professor. Hoc opere, quod inscribitur, *Geometria indivisibilium continuorum novâ quadam ratione promota,* Kepleri Stereometriam doliorum expendit, multaque corrigere, & inventis ejus superaddere, studuit. Qua de re pleniùs ipse in præfatione: ubi instituti sui rationem reddit, & quid, supra Keplerum præstiterit, exponit. Omnino opus

opus est subtile, & quo magnam ingenii doctrinæque laudem meruerit. Bononiæ est editum anno, quo dixi. Galilæus de Galilæis in Dialogis suis de motu Locali ita eum laudat, ut palmariam illi famam olim inter excellentes ævi nostri viros polliceatur. Insignem etiam Geometram nuncupat Paullus Guldinus, præfatione libri secundi de centro gravitatis.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXXIX *Joannes Stampioen Roterodamus Algebram suam linguâ emisit Belgicâ, ac Celsissimo Frederico Henrico, Arausionensium Principi, dicavit.*

Edidit eam autor ipse domi suæ Hagæ Comitis: nec parum laudis illâ meruisse judicatur.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ C XLIII *Novam Geometriæ clavem Algebram divulgavit Jacobus de Billy Compendiensis, Societatis Jesu.*

Operis ejus sunt partes tres. Primo libro, ut ejus verba retineam, *complectitur quantitates, quæ seriem trium proportionalium non excedunt: alter paullò ulteriùs ad quatuor usque progreditur: tertius in quinque proportionalibus sistit.*

18. §. *Anno* CIↃ IↃCXLVI *Franciscus à Schoten Leidensis, ac Matheseos in Academia patria professor, librum egregium edidit de Conicis sectionibus.*

Excudit Leidæ Elzevirius. Atque hic de Geometris, & Geodætis, desinam. Scio, cùm multos adeò laudârim: præteriisse me tamen non paucos. Sed plures si voles, adi Possevinum lib. XV Bibliothecæ selectæ cap. VII, & Hugonem Sempilium de Mathematicis Disciplinis lib. XII. Eandem si viam insistere vellem, facile id esset. Verùm, utcunque nullius studium, ac laborem, qui aliquid afferat utilitatis, velim improbare: pro instituto tamen nostro nuda recensere nomina, jejunum nimis, atque aridum videatur.

CAP. LVIII.

DE MUSICIS GRÆCIS priori hujus operis parte indictis.

1. §. *Hinc jam gradum ad Musicos capesso: & primùm quidem Græcos. Darii Hystaspidæ temporibus opus de Musica condidit Lasus Hermionensis; imò primus omnium hoc argumentum tractavit:*

UT prodidere Suidas, & anonymus ille, qui Olympiadas descripsit, ad Olympiadem LVIII. Sed quod Suidas ait, vixisse Olympiade VIII, id omnino esse nequit, si Dario Hystaspidæ fuerit æqualis. Quare malim Joanni Meursio nostro adsentire; qui pro τὴν η Ὀλυμπιάδα, repetito Ν, quod proximè antecessit, ΝΗ scribere jubet, hoc est, LVIII. Ejus enim Olympiadis anno primo, prætore Erxiclide claruit Λᾶσος Χαβρίνου Ἑρμιονεὺς; ut rectè ait Anonymus in descriptione Olympiadum, ΟΛ. ΝΗʹ. Sed perperam istic legitur, Λᾶσος, Χαβρίνος, Ἑρμιονεύς: unde doctissimus Andreas Scottus tres colligebat poëtas; Lasum, Chabrinum, & Hermioneum. Plura de hoc Laso retulimus in opere de Poëtis Græcis.

2. §. *Cùm autem prope extremis Darii ejusdem temporibus decesserit Pythagoras Samius; ut ex Eusebii Chronicis cognoscimus: & Pythagoras Zacynthius circa Pythagoræ Samii tempora vixerit; ut auctor est Laërtius: non multo junior Lasо hoc fuerit Zacynthius Pythagoras. Hunc de Musicis scripsisse, conjecturam inde capere licet, quod Aristoxenus in secundo de Musicis eum advocet ad partes.*

Ambigo tamen, utrùm seorsum de Musica egerit, an opere alio, quod inscripserat ἀπόῤῥητα τῆς φιλοσοφίας *; ut Laërtius † auctor est. Atque idem addit, ab hoc originem cepisse, Αὐτὸς ἔφα ‡: quod ab Samii discipulis promanâsse, vulgatior est opinio.

* Arcana philosophiæ.
† In Pythagoræ Samii vita.
‡ Ipse dixit.

3. §. *Paullò Socrate grandior fuit Democritus: qui περὶ ῥυθμῶν, καὶ ἁρμονίας, & alia in Musicis, elaboravit:*

quod Laërtius in ejus vita narrat.

4. §. *Diocles item Musica consignavit; qui æqualis fuit Socratis philosophi.*

Suidas: Ἀλκιδάμας *, ἀπὸ Ἐλαίας τῆς Ἀσίας, φιλόσοφος, Διοκλέος υἱός, Μουσικὰ γεγραφώς, μαθητὴς Γοργίου τοῦ Λεοντίνου. Ajunt hæc Musica exstare in Italiæ bibliothecis.

* Alcidamas, Eleensis Asiaticus, philosophus, filius Dioclis, Musicorum scriptoris, discipulus Gorgiæ Leontini.

5. §. *Eâdem ætate vixit Simon Atheniensis: qui dialogos composuit XXXIII, inque his unum de Musica.*

Ut in ejus vita narrat Laërtius. Atque idem refert, Socratem in ejus officinam (coriarius erat) ventitâsse: præterea Periclem promisisse illi, si domum suam veniret, omnia se illi necessaria velle suppeditare, sed respondisse Simonem, nolle se vendere τὴν παῤῥησίαν †. Quæ duo ætatem satis ostendunt.

† Libertatem loquendi.

6. §. *His etiam temporibus viguit Simmias Thebanus. Hujus ferebantur dialogi tres: quorum unus itidem de Musica erat.*

Ut discere est ex eodem Laërtio.

7. §. *Philippi Macedonis, filiique Alexandri Magni ætate, claruit Timotheus Milesius citharœdus: quem ajunt aliqui de Musica scripsisse libros XVII.*

Ita Cælius Secundus Curio in Thesauro L. L. sive Foro Romano. Sed Stephanus quidem, sive Hermolaus Byzantius, in Μίλητος indicat, composuisse XVIII libros νόμων κιθαρῳδικῶν *, προνόμια † autem mille: verùm de Musicis apud eum libris silentium est. Dixeris, eos, quos nominavi, designari. Mihi magis placet, carmina fuisse; eoque non tam ad Musicen, quam Poëticen, pertinere. Timothei hujus meminit Cicero in secundo de Legibus, Quinctilianus Institutionum lib. II, cap. III, Athenæus Dipnosophisticôn libro decimoquârto. Ut Diodorum, Clementem, Stephanum, Suidam, & tot alios, prætercam. Vide, quæ de eo retuli libris de Poëtis Græcis: alteroque opere de re Poëtica lib. III, cap. XIII, & XV.

* De modulis carminis secundùm artem citharisticam.
† Præcentus citharisticos.

8. §. *Antisthenes, Cynicæ sectæ conditor, Musica & ipse scripsit. Socratis fuit auditor, Platonis æqualis.*

Testis Laërtius in Antisthenis hujus vita.

9. §. *Aristoteles item non infra se putavit, si opus de Musica relinqueret.*

Auctor idem Laërtius in Philosophi operum catalogo.

10. §. *Aristotelis discipulus fuit Dicæarchus Messenius: cujus itidem Musica à veteribus celebrantur.*

Ut Quinctiliano, Plutarcho, & Aristophanis scholiaste in Nubes.

11. §. *Paullò etiam Aristotele junior erat Epicurus: ut qui Athenas redierit Xenocrate quidem Athenis in Academia, Aristotele vero docente in Chalcide. Hic quoque de Musica opus condidit.*

Ut

Ut apud Laërtium est in decimo. Nec mirum, si, qui bonam studiorum partem contemneret, ut ostensum nobis libro de Philosophorum sectis; is Musicen tamen honore eo dignaretur. Siquidem cantus, & instrumenta Musica, non infimum obtinent locum in afferenda voluptate; quæ pro summo bono erat Epicuro.

12. §. *Speusippum prius, deinde Aristotelem, audivit Heraclides Ponticus: cujus liber de Musica citatur veterum variis.*

Ut Laërtio lib. v in ejus scriptorum catalogo. Plutarcho item de Musica, & Athenæo lib. x; cui laudatur Ἡρακλείδης * ὁ Ποντικὸς ἐν τρίτῳ περὶ Μουσικῆς.

* *Heraclides Ponticus in tertio de Musica.*

13. §. *Theophrastus quoque de Musica librum composuit;*

ut ex eodem Laërtio cognoscimus.

14. §. *Adrastus Peripateticus, Aristotelis itidem discipulus, tres Harmonicorum libros exaravit.*

De ætate, patriâque, & præceptore, cognoscimus ex Stephano in Φιλιπποι, ubi legas: Ἔνθεν † ἦν Ἄδραστος, ὁ Περιπατητικὸς φιλόσοφος, Ἀριστοτέλους μαθητής. Adrasti Peripatetici Harmonicorum libri tres adservantur Romæ in bibliotheca Vaticana; item illâ Cardinalis à S. Angelo. Dispiciendum, idemne sit, ac ille, quem Galenus in Aristotelis Categorias commentatum refert opusculo ‡ de libris propriis. Alium fuisse, necesse est, si Alexander Aphrodisiensis, primus eorum, ut dicitur, fuerit, qui ad libros Aristotelis enarrandos animum appulerunt.

† *Inde* (de Philippis, Macedoniæ urbe, fuerat sermo) *erat Adrastus, Peripateticus philosophus, Aristotelis discipulus.*

‡ *Tom. 4, pag. 191. edit. Ald.*

15. §. *Imperante Hadriano Cæsare, claruit Dionysius Halicarnassensis, non ille Antiquitatum Romanarum conditor, ac Criticus nobilis, qui sub Augusto fuit; sed eo junior, qui* Sophista, *&* Musicus *vocabatur, quia imprimis se Musicis exerceret. Nominis sui memoriam consecratum ibat Rhythmicorum commentariorum libris XXIV; & Historia Musicorum libris XXVI; in quibus tibicinum, citharœdorum, & omnis generis poëtarum, meminit. Adhæc Musicarum dissertationum libris XXII. Item enarratione eorum, quæ in libris Platonis de Repub. Musicè dicta sunt. Pluribusque aliis;*

quorum omnium auctor est nobis Suidas.

16. §. *Sub imperatore Severo, filioque ejus Antonino, magnum fuit nomen Alexandri Aphrodisiensis: qui & ipse emisit librum de Musica.*

Hujus vetus nunc testis non occurrit: sed sponsorem dabo Antonium Possevinum libro xv bibliothecæ Selectæ *. Apud Gesnerum, & Simlerum, de eo silentium est.

* *p 184. edit. Rom.*

17. §. *Tempore Aureliani, & Probi, Impp. effulsit magnus vir; sed melioris multò famæ futurus, nisi calamum acerbe adeo strinxisset adversus veritatem religionis Christianæ. Est is Porphyrius: cujus pauca quidem effugerunt Libitinam, interim in iis quoque est de Musica liber.*

Quem tamen frustra in editis requiras: sed Msus superest in bibliotheca Regis Galliarum.

18. §. *Anno* CIƆLVIII *claruit Michael Psellus; qui ut Arithmetica, & Geometria, sic Musica, & Astrologia, epitomen concinnavit.*

Fusè de hoc Psello actum nobis in Historicis Græcis lib. II, cap. XXVI.

19. §. *Atque hos secundum tempora digessi. Supersunt alii, de quorum ætate nihil certi habeo: eoque elementorum in iis ordine contentus ero. Sunt hi, Agenor Mitylenæus, Cleonides, Epigonus, Erastocles, Iades, Nicostratus, Phyllis Delius, Ptolomæus Philadelphus Pythagoricus, Theodorus Sophianus, Theogerus episcopus.*

Agenorem Mitylenæum Musica scripsisse, legimus apud Aristoxenum lib. II Musices.

Cleonidis Isagoge Harmonica dicitur in Italiæ bibliothecis adservari. Suspicor tamen non Cleonidis esse, sed Cleomedis; qui & Arithmetica, nec non de Sphæra librum reliquit. Affinitas argumenti, ut sic conjectem, facit. De ætate Cleomedis egi cap. XXXIII, §. 24.

Epigonus etiam, patriâ Ambraciotes, sed à Sicyoniis civitate donatus, suum inter Musicos nomen facilè tuebatur: imò ab hoc instrumentum Musicum dicitur Ἐπιγόνειον. Vide de eo Pollucem lib. IV, cap. IX, nec non Athenæum lib. IV, & XIV. De Musica autem commentatum fuisse, locuples nobis testis est Aristoxenus in Musicis.

Erastocles (Ἐραστοκλῆς) eidem inter Musices scriptores memoratur. Nisi Ἀριστοκλῆς legendum: de quo, adi quæ ad Aristoxeni librum primum Joannes Meursius annotavit.

Iades quoque hoc argumentum tractavit; ut cognoscere est ex Prisciano de Ponderibus. Ubi Didymi est nobile fragmentum, in quo citatur Ἰάδης ἐν τῷ περὶ Μουσικῆς *. Sic duo Eliæ, Vinetus, & Putschius, ex suis Mssis ediderunt. Nempe ab ἰὰς formatum Ἰάδης: ut nihil caussæ sit, cur quis *Diades* malit. Præsertim quando & Iades statuarius Plinio memoratur in quarto Historiæ Naturalis.

* *Iades libro de Musica.*

Nicostrati liber de Musica celebratur fragmento, quod in editione Ludovici Carrionis additur Censorino. Vide illud cap. x.

Phyllis Delius libro de Musica laudatur Athenæo lib. XIV, & scholiastæ Aristophanis ad Ranas, ac Vespas.

Ptolomæus quoque Philadelphus, philosophus Pithagoricus, ἁρμονικὰ consignavit. Meminere in suis de Musica libris Nicomachus, Boëtius, Cassiodorus, & Beda. Ac præter eos Macrobius in Somnium Scipionis lib. I, cap. XIX, & Scholiastes Hesiodi in Theogoniam, qui tertium Harmonicorum citat.

Theodorus etiam Sophianus opus de eâdem scientiâ consignavit. Cujus rei non alium nunc possum laudare auctorem, quam Simlerum in epitome, & auctario, Bibliothecæ Gesneri. Apud Gesnerum ipsum, quem aliqui advocant, de eo silentium est.

Theogeri episcopi Musica, ut in eâdem Simleri bibliothecâ lego, supersunt Msa. Sed quando, vel ubi vixerit, imò qua usus sit linguâ, vel quâ in bibliotheca adservetur, non addidit.

CAP. LIX.

DE MUSICIS LATINIS antea omissis.

1. §. *Absolvi de Græcis: porrò ad Latinos pergam. In quibus præcipua antiquitas est Varronis, Albini, & Appuleii: sed hi interciderunt.*

Tres eos nobis memorat Cassiodorus libro de Musica. De Varrone sic ait: *Unde claret, quoniam hyperlydius tonus, omnium acutissimus, septem tonis præcedit hypodorium, omnium gravissimum; in quibus, ut Varro meminit, tanta utilitatis virtus ostensa est, ut excitatos animos sedaret; ipsas quoque bestias, nec non & serpentes, volucres, atque delphinas, ad auditum sua modulationis attraheret.* Apertiusque de Albino subjungit: *Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum hac de re*

(Mu-

(Musica) *compendio sub brevitate conscripsit; quem in bibliotheca Romana nos habuisse, atque studiose legisse, retinemus.* Ubi vel illud *compendio*, vel, quod sequitur, *sub brevitate*, mihi ex glossemate videtur irrepsisse. De Appulejo denique sic loquitur: *Fertur etiam Latio sermone & Appulejum Madaurensem instituta hujus operis effecisse.*

2. §. *Anno Christi* ıɔ xc *Urbis episcopus factus est S. Gregorius Magnus. Musicâ hic arte excelluit, eam clericos suos docuit, etiam Ecclesiastici cantûs modulos constituit.*

Vitam illius quatuor libris perscripsit Joannes Diaconus; annoque ıɔ ccc LXXIII eam Joanni Papæ dedicavit. Utrùm Gregorius prius fuerit monachus ordinis Benedictini, quod Baronius negat, fusè adversus eum disquirit Henricus Vander-Zype, Prior Iprensis cœnobii*. Cujusmodi mitto, quia nihil faciunt ad institutum nostrum.

* Edidit Ipris anno 1610.

3. §. *Anno* ıɔ cxxx *variâ doctrinâ viguit Isidorus Hispalensis; qui lib.* III *Originum tractat primùm de Geometria, tum Arithmetica, hinc Musica, ac denique Astrologia.*

Sed satius multò est hasce disciplinas ex fontibus petere, quàm ejuscemodi rivis.

4. §. *Anno* ıɔ cccxlv, *imperante Lothario, Ludovici Pii filio, clarebat Notgerus, abbas monasterii S. Galli. Inter alia celebratur libro de Musica, & symphonia.*

Primus etiam creditur inventor Sequentiarum, quas Papa Nicolaus I. ad Missas decantari jussit. At diversus est a Notgero, episcopo Leodicensi, qui toto fuit seculo junior: etsi eos confuderit Tritthemius. Plura de Notgeris retulimus in Historicis Latinis lib. III, cap. V.

5. §. *Anno* ıɔ ccc LXXX, *sub Carolo Calvo imperatore, vixit Hugbaldus, monachus Elvonensis cœnobii; qui librum de Musica in publicum emisit.*

Testis Sigebertus in Scriptoribus illustribus. Plura de eo retuli lib. II de Historicis Latinis cap. XXXVII.

6. §. *Anno* ıɔ ccc xc, *imperante Arnulpho, & anno* ıɔ cccc, *sub Ludovico* IV, *vivebat Aurelianus, Rhemensis Ecclesia clericus, vir literatus: qui ad Bernardum, cantorem primarium, volumen misit de tonorum regulis: unde &* tonarium regularem *inscripsit.*

Vide Tritthemium in scriptoribus Ecclesiasticis.

7. §. *Anno* CIↃ XX, *imperante Henrico ejus nominis Secundo, Berno, abbas Augiensis cœnobii, exaravit ad Biligrinum, archiepiscopum Coloniensem, volumen de Musica; & alterum ad Aribonem archiepiscopum Moguntinum, de instrumentis Musicis.*

Rhetor fuit, & Musicus insignis: de quo plura Joa. Tritthemius in Catalogo illustrium virorum; atque iterum libro de Scriptoribus Ecclesiasticis.

8. §. *Anno* CIↃ LXXIV *sub Guilhelmo Conquæstore Osbernus, monachus Dorobernensis, sive Cantuariensis, atque in eadem Ecclesia præcentor, opus de Musica reliquit:*

cujus meminere Tritthemius, Balæus, Possevinus, Pitseus. Addunt & plerique librum de vocum consonantiis: quem alii eundem, ac illum de Musica, arbitrantur. In ætate deceptus est Possevinus: qui claruisse ait anno CIↃ XX. Juniorem enim esse, arguit intima illa familiaritas cum Lanfranco, Archiepiscopo Cantuariensi. Plura de eo memoravimus in secundo de Historicis Latinis cap. XLVI.

9. §. *Anno* CIↃ XC *vivebat Guilielmus, Hirsaugiensis abbas. Hic memoriam sui propagavit cùm aliis, tum libro de Musica, & tonis.*

Ætatem exinde satis cognoscimus, quòd tres epistolarum libros miserit ad B. Anselmum, Archiepiscopum Cantuariensem.

10. §. *Anno* CIↃ CXL, *sub imperatore Conrado* III, *medio inter Lotharium* II, *& Fredericum Barbarossam imperatorem, fuit Conradus, monachus Hirsaugiensis, idem Philosophus, Rhetor, Musicus, & Poëta; interque alia vulgavit librum de Musica, & tonis.*

Cætera dicet Tritthemius in Scriptoribus Ecclesiasticis.

11. §. *Iisdem temporibus magna erat laus Helperici, monachi S. Galli; qui cùm aliis, tum libro de Musica, nomen sibi peperit.*

Id opus, uti & de computo Ecclesiastico, & quædam ejus carmina, se legisse ait Tritthemius.

12. §. *Anno* CIↃ CCL *magni pendebatur Vincentius Bellovacensis episcopus, natione Burgundus. Qui & ipse in Doctrinali suo de Musica tractavit.*

Vide ejus operis lib. XVIII, cap. X, ac deinceps usque ad cap. XXXVI.

13. §. *Anno* CIↃ CC LXX *magna, ob singularem ac diffusissimam doctrinam, existimationis fuit Rogerus Baconus Anglus. Hic, inter alia tot, egit de vi Musices.*

Quo in opere Boëthium, & veterum alios, sequitur. Obiit anno CIↃ CC LXXXIV, regnante apud Anglos Eduardo I.

14. §. *Anno* CIↃ CCCC XXX *Antonius Suarcialupus Florentinus tantopere Musicâ arte excelluit, ut ex regionibus remotis advenirent ad eum conspiciendum, sonosque illius harmonicos audiendos. Quædam etiam in hac arte publicavit.*

Eum tanti fecit Senatus Florentinus, ut ex marmore imaginem illius curârit ponendam prope valvas Ecclesiæ Cathedralis.

15. §. *Circa annum* CIↃ CCCL *Musicâ in re desudabat apud Belgas Henricus Baten Mechliniensis.*

Fuit Doctor Theologus, Parisiensis Cancellarius; item Cantor, & Canonicus Leodicensis. Decem Divinorum libris de præcipuis agit quæstionibus philosophicis, etiam Musicis.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ III, *ac aliquamdiu pòst, fuit Alanus Varenius Montalbanus Tolosas. Qui, inter alia, Dialogos scripsit; inque his de harmonia, ejusque elementis.*

Edidit Rob. Stephanus. Quæ præterea composuerit, refert Possevinus in Apparatu Sacro. Sed ætas eum fugit.

17. §. *Anno CIↃ IↃ VII prodiit Coloniæ Musica activa Joannis Wendelstein.*

Memorat Gesnerus Tom. I Biblioth.

18. §. *Anno CIↃ IↃ X claruit Ludovicus Cælius Rhodiginus: qui licet hoc argumentum minimè tractârit seorsum, non pauca tamen eò pertinentia in XXX Antiquarum Lectionum libris adspersit.*

Ut lib. V cap. XXIII, XXV, & XXVI.

19. §. *Anno CIↃ IↃ XXV, ac deinceps, celebratus Joannes Cochlæus Noribergensis: qui Musicæ, & Geometriæ rudimenta conscripsit.*

Sed longè est notior iis, quæ de religionis controversiis elaboravit. Decessit Viennæ anno CIↃ IↃ LII.

20. §. *Anno CIↃ IↃ XXXV pretium aliquod nominis tulit Ottomarus Luscinius Argentoratensis. Vulgavit is suam Musurgiam.*

Aliis etiam in publicum consuluit; quæ Gesnerus, & Simlerus, dicent.

21. §. *Anno CIↃ IↃ L fuit Petrus Aron Florentinus. Hic variis libris tractavit linguâ Hetruscâ Musicen; in qua omnia obscura illustrâsse visus est.*

Vide de eo Poccíantium libro de illustribus scriptoribus Florentinis.

22. §. *Anno CIↃ IↃ LX fuit Antonius Franciscus Donius Florentinus. Is patriâ linguâ venustum composuit dialogum, qui inscribitur* Musica; *aliaitem literis tradidit,*

quæ in illustrium Florentinorum catalogo Michaël Poccianius referet. Obiit Venetiis anno CIↃ IↃ LXXIV.

23. §. *Anno CIↃ IↃ LXXIV Petrus Gregorius Tolosanus XL libros emisit συντάξεων artis mirabilis. Eorum duodecimus tractat de Musica.*

Fuit eo tempore Gregorius hic Juris professor in nova Academia Lotharingicâ Pontis Camaltonii. Sed quod §. 3, de Isidoro Hispalensi referebam, idem de Gregorio Tolosano, & ejus monetæ aliis, dictum velim.

24. §. *Anno CIↃ IↃ LXXXI Andreas Papius Gandensis contra opinionem vulgatam librum edebat * de consonantiis, sive harmoniis Musicis.*

* *Antverpiæ apud Plantinum.*

Quo ipso anno etiam fato functus fuit. Plura de eo referam in Geographis.

25. §. *Anno CIↃ IↃ XCV claruit Simon Stevinus; qui librum scripsit de Musices θεωρίᾳ †.*

† *Contemplatione.*

Sed nimiâ typographi festinatione factum fuit, ut describi, ac Latinè verti, non posset. Alioquin pars foret tomi quinti Mathematicorum Hypomnematum; quo Miscellanea continentur.

26. §. *Anno CIↃ IↃ C magna in Musicis laus fuit Caroli Gesualdi, Venusini Principis.*

De quo sic Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum ad seculum Christi septimum-decimum: *Nobilissimus Carolus Gesualdus, Princeps Venusinus, nostræ tempestatis Musicorum, ac Melopœorum, princeps. Hic enim, rhythmis in Musicam revocatis, eos, tum ad cantum, tum ad sonum, modulos adhibuit, ut cæteri omnes Musici ei primas libenter detulerint; ejusque modos cantores, ac fidicines omnes, reliquis posthabitis, ubique avidè complectantur. Obiit anno CIↃ IↃ CXIV.*

CAP. LX.

DE OPTICIS PRIORI OPERIS parte omissis.

1. §. *Hinc jam ad Opticos me conferam: sed paucis defungar. Quippe è Græcis contentus ero Damiano Philosopho, Heliodori Larissæi filio; qui duobus Optices libris consultum ivit scholis Mathematicis.*

INscriptio est, Δαμιανοῦ * φιλοσόφου, τοῦ Ἡλιοδώρου Λαρισσαίου, περὶ Ὀπτικῶν ὑποθέσεων βιβλία β. Eos libros Romæ, ex codice eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, exscribi curavit filius meus, Isaacus Vossius, & aliquando, si Deus siverit, juris faciet publici. Puto autem, non esse aliud opus ab eo, quod Simlerus Heliodori Larissæi nomine signat; exstareque ait Romæ in bibliotheca Vaticana; uti & illâ Cardinalis Farnesii, idque unà cum libro de VII planetis. De fragmento ex Heliodori Opticis nihil opus repetere, quod dicebam cap. XXVI, §. 3. Porrò sive horuncce Opticorum scriptor sit Heliodorus Larissæus; sive filius ejus Damianus: saltem, juniorem esse Herone Mechanico, arguit, quòd meminerit Heronis. Non dubito, quin seniorem signet Heronem. Nam junior demum vixisse videtur circa tempora Heraclii Imperatoris: ut in Geodætis dictum cap. XXVIII, §. 8. Vide &, quæ in Mechanicis de utroque retuli cap. XLIX, §. 8.

* *Damiani philosophi, Heliodori Larissæi filii, Opticorum libri duo.*

2. §. *E Latinis, qui ante sesquiseculum vixerint, duos tantummodo laudabo: prior est Jordanus Nemorarius; qui anno CIↃ CC viguit, deque natura speculorum commentatus fuit.*

Vidimus de hoc quoque in prætermissis priùs Arithmeticis cap. LII, §. 5; anteaque in Astrologis cap. XXXVI, §. 26.

3. §. *Alter est Paullus Paulli filius, Florentinus: qui vixisse creditur circa annum CIↃ CCCC X: cumque totius Matheseos esset peritissimus, etiam Opticen scripto consignavit.*

Ugolinus Verinus in opere de illustratione urbis Florentinæ:

Quid Paullum memorem? terram qui nôrat, & astra,
Qui Perspectivæ libros descripsit, & arte
Egregius medicâ multos à morte reduxit.

4. §. *Unum item Arabem apponam Alchabitium, scriptorem Opticorum.*

Quæ ex monasterio Germaniæ ad se delata esse, in præfatione refert auctor libri de Lumine Animæ, & ex eo Simlerus. Cujusmodi præterea in Astronomia elaborârit, inferiùs dicetur.

5. §. *At aliquanto plures eorum se offerunt, qui claruerint proximis centum, & quinquaginta annis. Ex iis anno CIↃ IↃ X, in pretio erat Carolus Bovillus Veromanduus, auctor introductionis in Scientiam Perspectivam: quæ accessit Margaritæ Philosophicæ annis aliquammultis antea; sed, præterito nomine suo, editæ † à Georgio Reischi Carthusiano. Aliis præterea Mathesi consuluit.*

† *Argentinæ anno 1515.*

Dixi-

Diximus de Bovillo etiam in Geometris cap. XVII; quod est de Geometris Latinis, §. 17. Elogium ejus vide in Additione Illustrium virorum, quæ subjuncta est Trithemio.

6. §. *Anno* CIƆ IƆ XL *in Mathesi clarum fuit nomen Joannis Penæ: qui Optica Euclidis Latinè reddidit, multisque adauxit demonstrationibus, atque his etiam Optices encomium præmisit. Adhæc Catoptrica vertit, compluribus restitutis locis, & demonstrationibus suis locupletavit.*

Natus fuit Monsteriis in provincia Narbonensi prope Aquas Sextias. Mathesin publico docuit stipendio Lutetiæ Parisiorum. Obiit anno CIƆ IƆ LIX.

7. §. *Anno* CIƆ IƆ LIX *Daniel Barbarus Venetiis de Optica Italicè opus edidit:*

quod inscripsit, *La Prattica della Perspettiva*. Atque idem recudi curavit ibidem anno CIƆ IƆ LXVIII, anno uno antequam fato fungeretur, ætatis suæ XLI. Dicam de eo quoque in Mechanicis.

8. §. *Anno* CIƆ IƆ XCV *claruit Simon Stevinus Brugensis: sed qui in Batavia maxime vixerit, inque pretio fuerit. Is Optica tribus libris complexus fuit. Quorum primo tradidit scenographiam, altero radiorum reflexionem, tertio refractionem.*

Primam partem *sciagraphiam* appellat interpres ejus Will. Snellius: nempe, ut ipse monet, quo meliùs designet vocem Belgicam verschaduwinge. Altera est de primis Catoptricæ elementis: de quibus scribere est aggressus, eò quòd comperisset, Euclidis propositionem XVII, & XVIII, similesque Alhazeni, & Vitellionis, utcumque fundamenta statuantur variatum propositionum, vanas tamen, fallasque esse: unde sua pro iis inventa substituit, illustrissimi Auraïonensium Principis examine reddita emendatiora. Tertius verò liber, ob festinationem typographi, à Willibrordo Snellio metaphraste describi non potuit, nedum transferri. Interim sperabat se id quoque acturum, si iteranda esset editio.

9. §. *Anno* CIƆ IƆ CX, *ac deinceps, floruit Marcus-Antonius de Dominis, Archiepiscopus Spalatinus: qui librum emisit de radiis visus, & lucis; quo telescopii demonstrationem inquirit.*

Summus hic vir fuit: nec Mathesios solùm studiis excultus; sed in veterum etiam Ecclesiæ scriptorum monumentis multùm versatus. Scio, quantopere de eo varient judicia. Sed de isto alibi fortasse melior dabitur loquendi occasio. Nunc intra Mathesin nos continebimus.

10. §. *Anno* CIƆ IƆ CXV, *claruit Joannes Keplerus trium Cæsarum Mathematicus; qui paralipomena ad Vitellionem addidit cum Optica Astronomica. Etiam Dioptrica reliquit.*

Dixi de eo in Astrologis cap. XXXVII, §. 45.

11. §. *Paullò hoc junior fuit Joannes Baptista Morinus. Qui multa egregie tradidit de refractionibus.*

Professor is Regius nostris temporibus in Galliis fuit.

12. §. *Adhuc claret Petrus Gassendus: qui de apparente magnitudine Solis humilis, & sublimis, quatuor edidit epistolas; quibus multa Physica, & Optica, problemata proponit, & explicat.*

Prima ad Gabrielem Naudæum scripta fuit anno CIƆ IƆC XXXVI. Altera ad Fortunium Licetum quadriennio pòst. Tertia ad Ismaëlem Bullialdum; at quarta ad Joannem Capellanium; utraque hæc anno CIƆ IƆC XLI. Editæ universæ Lutetiæ anno sequenti. Opus est elegans, & eruditum; quodque animum pariter, & fructu pascat, & recreet voluptate. Multa quoque alia, ac pulcra, summus vir, partim parata habet, partim molitur: de quibus familiariter nos colloqui memini, cùm, annis ab hinc XXX, iterum Bataviam suscepisset.

CAP. LXI.

DE ASTROLOGIS GRÆCIS parte priori omissis.

1. §. *Ab Opticis ad Astronomos transeo: ubi longè major se offert indictorum numerus; sive eos cogitem, qui motus siderum attenderunt, sive ex iis prædictiones. Ex his Ptolemæi Philadelphi temporibus vixit Berosus: cui*, ob divinas prædictiones, Athenienses publicè in Gymnasio statuam inauratâ linguâ posuere:

UT Plinius ait lib. VII, cap. XXXVII. Atque idem inter horologii genera reperit *hemicyclium excavatum ex quadrato, ad enclimaque succisum.* Testis Vitruvius lib. IX, cap. I: ubi & complures recenset, qui alia invenerint horologiorum genera. De illo in Mechanicis dicemus.

2. §. *Alexander Ephesius carmen composuit de rebus cælestibus.*

Vide de eo, quæ retuli lib. III de Historicis Græcis. Quod verò ejus Strabo meminerit, satis indicat, scriptorem esse bene antiquum. Sed nihil ejus hodie habemus.

3. §. *Ante Plinium necesse est vixerit Dositheus Astrologus: quando ille mentionem ejus facit.*

Adi eum lib. XVIII, cap. XXXI.

4. §. *Domitiani Cæsaris temporibus, quasi cymbalum mundi, erat Apollonius Tyaneus. Is quatuor de divinatione Astrologicâ libros in lucem emisit:*

ut ex Mœragene memorat Philostratus lib. III de vita Apollonii cap. XIII. Capite etiam sequenti narrat, reliquisse de sacrificiis libros IV, atque iis docere, quid cuique Deorum oporteat sacrificare. Hodie nec Mathematicum, nec alterius generis, habemus ejus quicquam.

5. §. *Heraclides quoque literis mandavit* ἀστρολογούμενα *: * Res Astrologicas.

ut est apud Diogenem Laërtium extremo lib. V: ubi in quatuordecim Heraclidis postremum huic tribuit locum. Ætatem non addit. Interim antiquitatem illius ostendit, quòd ejus meminerit Laërtius, qui sub Antonino Pio, vel Philosopho, vixit.

6. §. *Sub Gallieno, Claudio, Tacito, Aureliano, & Probo imperatoribus claruit acer ille Christianorum hostis Porphyrius, philosophus Platonicus, & in mathesi insignis: qui Isagogen Astronomicarum rerum composuit libris tribus.*

Ut auctor Suidas. Ejus demonstrationum meminit Proclus ad elementa lib. I proposit. XIV, XVIII, XX. Etiam Basileæ, penè ante seculum †, prodiit Porphyrii Isagoge in Apotelesmaticen Ptolomæi. Sed opusculum id non sapit Porphyrium. Nec repugnârim tamen, siquis ex tribus Porphyrii libris, de quibus Suidas, collectum arbitretur. † Ex officina Henrici Petri an. 1559.

7. §. *Juliani Cæsaris, nec non Valentis ætate, effulsit Diodorus monachus, episcopus Tarsi Ciliciæ. Scripsit contra Astrologos, & fatum; de sphæra item, & septem zonis; nec non annuo astrorum progressu; deque Hipparchi sphæra.*

Narrat Suidas. Meminere ejus quoque scriptores Ecclesiastici; Socrates, Theodorus Anagnostes, Nicephorus.

8. §. *Carpus Antiochenus itidem ἀστρολογουμένοις* * *nomen suum ab oblivione vindicavit.*

* Rei Astronomicæ libris.

Mentionem facit Proclus in primum Euclidis: ut omnino ante annum vixerit quingentesimum.

9. §. *Justiniani Imperatoris temporibus effulsit Tribonianus Sidetes, unus* ἐκ τῶν † *τῶν ἐπαρχικῶν. Hic carmine epico commentarium fecit in Canonem Ptolomæi: concentum quoque edidit mundanum, & harmonicam dispositionem; opus item de planetarum domiciliis, & quare hoc domicilium cuique tribuatur; deque mensium permutatione;*

† Ex consiliariis præsidum provinciæ.

alia præterea. Suidam adi.

10. §. *Philippus etiam Medmæus Astrologis jure annumeratur.*

Medmæus dictus à Medme, Italiæ urbe. Scripsit de Ventis; ut ait Stephanus in Μέδμη. Sed ibi dicitur ὁ ἀξιολογ ‡. Puto, ἀστρολόγος legendum. Nempe de ventis egit, quatenus è siderum, cælique constitutione, prævidentur. Cùm verò ejus mentionem faciat Stephanus, qui compendio constrinxit Hermolaum Byzantium; is verò temporibus vixerit Justiniani Magni: satis liquet, non esse juniorem hoc Cæsare, qui anno rexit IↃL.

‡ Dignus qui memoretur.

11. §. *Sporus Nicenus inter eos fuit, qui Aratum fuere interpretati.*

Meminit illius in Isagoge suâ Leontius Mechanicus. Id ab aliis etiam factum: quorum indiculum apposui cap. XXXII, §. 21.

12. §. *Multorum ætatem accuratè dicere nequimus: sed antiquitas tamen inde cognoscitur, quod eorum meminerit Suidas; qui claruit anno CIↃ XXXVIII. Hujusmodi sunt Heliconius, Paulus philosophus, & Philippus Opuntius. Quorum Heliconius reliquit* ἀποτελεσματικὰ *; *item* περὶ διοσημειῶν †, *& alia. Paulus philosophus composuit Introductionem Astrologiæ, & Apotelesmatica, sive de effectibus siderum. Philippus Opuntius publico studuit prodesse de intervallo Solis, & Lunæ, libro.*

* De siderum effectis.
† De aeris signis, ac tempestatibus.

Sed postremus horum *Philosophus* in Suidæ codd. nuncupatur; quod corruptum videtur ex *Philippus Opuntius*. Contule sis, quæ dicebam cap. XXVI, §. 4.

13. §. *Seculo Christi undecimo Isaacus monachus (puto, eum esse, cui cognomen Argyro fuit) Astronomica reliquit; quæ adservantur Augustæ Vindelicorum.*

Diximus de Isaaco Argyro in Geodætis, cap. XXVII, §. 9; & in Chronologis, ac Computi scriptoribus, cap. XLI, §. 15.

14. §. *In Astrologis seculi à natali Christi duodecimi etiam memoratur à Josepho Blancano ‡ Theo Smyrnæus. Hic ea, quæ apud Platonem in Astrologia, & reliquâ Mathesi, leguntur, eruditè exposuit.*

‡ In Chronologia Mathematicor. pag. 57.

Sed solùm supersunt illa in Arithmeticis, & Musicis: quæ ex Thuanæa bibliotheca edidit Græcè, Latineque vertit, & eruditis commentariis illustravit, Ismaël Bullialdus *. Perierunt igitur Geometrica, & Astronomica. Nisi fortasse supersint in bibliotheca Vaticana; ubi hunc scriptorem exstare, ex Josepho Auria Blancanus † refert. Aliquid jam de eo tetigimus cap. XXXIII, §. 13.

* Parisiis an. 1644.
† Chron. Mathem. pag. 57.

15. §. *Anno CIↃ CCCL sub Joanne Cantacuzeno, Orientis imperatore, vitâ fruebatur Nicolaus Cabasilas, archiepiscopus Thessalonicensis; qui in Ptolemæi Syntaxin magnam commentatus fuit.*

Meminit hujus Cabasilæ imperator ipse Joannes Cantacuzenus historiæ suæ lib. III, cap. LXXIII.

16. §. *Anno CIↃ IↃ XXX viguit Nicolaus Sophianus Corcyræus; qui de astrolabio libellum scripsit Græcum.*

Sophianum hunc se Venetiis, sesquianno, antequam ista scriberet, convenisse, ait Gesnerus Tom. I Bibliothecæ. Id opus verò anno edebat CIↃ IↃ XLV. Dicam de eo iterum in Geographis.

17. §. *Græcis hisce, prinsquam ad Latinos me conferam, subdam Ægyptium Petosirim* (Πετόσιριν) *hominem Philosophum; qui Astrologica è sacris hausit, ac divulgavit, libris.*

Quemadmodum auctor est Suidas.

CAP. LXII.

DE ASTROLOGIS LATINIS, qui claruere ante annum CIↃ IↃ.

1. §. *De Græcis vidimus. Transeo nunc ad Latinos. Anno Christi CCCC LX vivebat sub Vortigerno, rege Anglicano, Bacharius Maccæus Britannus, S. Patricii discipulus. In adolescentia, dum Mathesi operam daret, divulgavit librum de prognosticis nativitatum.*

Vide Baleum, & Pitseum.

2. §. *Anno IↃ CC XL, in Astronomia, & reliquâ Mathesi, clarum erat nomen Hemoaldi, cognomento Providi, natione Angli. Huic familiaritas intercessit cum venerabili Beda: ad quem ejus superest liber de rebus Mathematicis.*

Uti & Bedæ exstat epistola ad Hemoaldum de ratione quadrantis anni, sive de bissexto.

3. §. *Anno CIↃ L in Anglia vixit Oliverius, sive, ut Vincentius appellat, Elmerus; qui librum composuit de signis planetarum: ut & alterum de Astrologorum dogmatibus.*

Decessit anno CIↃ LX. Nimis vanæ Astrologorum curiositati deditum fuisse, colligas ex iis, quæ refert in illustribus Angliæ scriptoribus Joannes Pitseus.

4. §. *Anno CIↃ LXXX non mediocri in pretio erat Guilielmus, cœnobii Hirsaugiensis in Spirensi diœcesi abbas. Præcipuè innotuit tribus rerum Philosophicarum, & Astronomicarum, libris.*

Quos Basileenses excudêre anno CIↃ IↃ XXXI. Plura de eo in Musicis diximus cap. XX, §. 9.

5. §. *Anno CIↃ C XLIV Rodolphus Brugensis Mathe-*

maticus Tolosæ Latinè reddidit Planisphærium Claudii Ptolomæi: idque, ut ipse in præfatione ad præceptorem suum Theodericum Platonicum ait, non aliâ transferendi lege, quam quâ antea ipsum in Arabicam Maslem transtulit.

Unde colligo, ex Arabico vertisse; non è Græco, quod est in epitome Simleri; item apud Valerium Andream in bibliotheca Belgica. Cum Arato, & scholiaste ejus, excudit eum Valderus Basileæ anno CIↃ IↃ XXX.

6. §. *Anno* CIↃCCXL *Alexander de Villa Dei Dolensis commentabatur de Sphæra.*

Vidimus quoque de illo in Arithmeticis cap. x, § 8.

7. §. *Anno* CIↃCCLII *longè lateque radios sui nominis dispergebat Albertus Magnus, episcopus Ratisponensis, nulli suo ævo doctrinâ secundus: qui emisit monumenta sui ingenii ac doctrinæ permulta: in his de sphæra, de astris, de astronomia, item speculum astronomicum.*

Uti & de Arithmetica, de Geometria, de Perspectiva sive Optica, & de Musica. Sed hæc illis quidem temporibus admirationi fuere. nunc verò ea longè accuratiùs à præclaris sunt ingeniis tractata. Est Petri Bembi in eum carmen:

Natura siquid te rerum forte latebat;
Hoc legis in magno, Teutone Magne, Deo.

Uti & hoc M. Antonii Flaminii:

Qui docuit rerum Albertus cognoscere caussas,
Non rerum oblitus nunc jacet in tumulo:
Sed, cælo meliore sui cum parte receptus,
Nunc gaudet meliùs discere, quàm docuit.

Obiit Coloniæ anno CIↃCCLXXX: quò, relicto Episcopatu, studiorum amore concesserat. Valde ratio fugit Nicolaum Reusnerum *, cùm toto plus seculo juniorem facit. Nam natum ait anno CIↃCCXCIII; denatum verò CIↃCCCLXXXII. Quæ magna est ἀνιστορησία †, peccantis in ipso operis ingressu, velut cantherius in porta, ut dici solet. Nam ab hoc Alberto icones, & elogia sua, auspicatur.

* *In iconibus virorum studiis illustrium.*
† *Historiæ ignorantia.*

8. §. *Anno* CIↃCCLXXX, *imperante in Anglia Eduardo primo, Odingtonus, natione Anglus, philosophiâ, & Mathesi, excelluit. Libris de motibus planetarum, uti & de mutatione aëris, nomen suum ab oblivione studuit vindicare.*

S. Benedicti Monachum Eueshamensem fuisse, colligere est ex Lelando: inque hac sententia etiam est Joannes Pitseus. Præceptorem habuit Profacium, ortum in Anglia; sed è Judæis oriundum.

9. §. *Anno* CIↃCCCXXX *admirationi erat Joannes Baconthorpius, Norfolcensis Anglus; qui & de Bacone, vel Baco, cognominatus fuit. Elaboravit in Theologia, & philosophia, quàm plurima. In Astrologia autem librum de astrorum scientia, & alterum de sphæra judiciali.*

Dici solet *Doctor resolutus.* Decessit Londini anno circiter CIↃCCCXLV, sub Anglorum rege Eduardo III.

10. §. *Anno* CIↃCCCXL *sub Eduardo* III, *Anglorum rege, vivebat Brenlandius cognomento Britannus; qui de astrologorum prænotionibus plures edidit libros;*

ut est apud Gesnerum, & Pitseum. Iis verò ἀποτελεσματικὴν * impugnabat.

* *Astrologiam judiciariam, sive de effectibus siderum.*

11. §. *Anno Christi* CIↃCCCXLVII, *& deinceps, apud Anglos, sub rege Eduardo* III, *Joannes Estwodus* † *de Ashenden claro viguit nomine in Oratoria, Poesi, Philosophia, Astrologia imprimis. Laudem maximè sibi peperit Judiciali Astronomico, seu Summâ Judiciali. Præterea reliquit, Elucidarium planetarum, Tabulas planetarum, Canones de utilitate & practica tabularum, De conjunctione Saturni, & Martis, in Cancro anno Dom.* CIↃCCCLVII, *in tavo Junii. Item De conjunctione Saturni, & Jovis, & De signis conjunctionum.*

† *Al. Estwidus.*

Aliis dicitur Joannes Estwidus de Ashendon. In Oxoniensi Academia Mertonensis Collegii socius fuit. Præter Lelandum, & alios, valde eum extollit Joannes Picus, Mirandulæ Comes. Trithemii quoque in Scriptoribus Ecclesiasticis tale de eo judicium est, *fuisse in secularibus literis omnium sui temporis facilè doctissimum, philosophum, & astrologum, nulli secundum, ingenio præstantem, & dulcem eloquio.* Ætatem ipse non sivit nos ignorare: ut qui in Summæ Anglicanæ principio referat, se opus istud ad finem perduxisse sub Carolo IV. Imper. & Clemente Papa VI, anno Dom. CIↃCCCXLVII, Indict. XV, XVIII Kal. Januarias. Porrò opus, quod primo retuli loco, non tantùm *Judiciale Astronomicum* nuncupatur; sed etiam *Summa judicialis*, vel *De accidentibus mundi*, vel *Summa Anglicana.* Venetiis id prodiit anno CIↃ IↃ XLII. Msum exstat Oxonii in bibliotheca publica, & in Collegio Orialensi. Pleraque alia ejus supersunt in bibliotheca Baronis de Lumlejo. Perperam verò Simleriana Gesneri epitome *Estwodum*, & *Estwidum*, diversos facit.

12. §. *Anno* CIↃCCCL *Joannes de Ligneriis, Philosophus, & Astronomus, emisit canones primi mobilis. Item tabulas ejusdem. Præterea librum de Sphæra.*

Est hic unus è quatuor celeberrimis Astrologis, quos Petrus Cirvellus Darocensis præfatione in Sphæram mundi vixisse ait inter Regem Alphonsum, & Georgium Purbachium.

13. §. *Anno* CIↃCCCLX *Joannes Killingwort varia cùm in Arithmeticis scripsit, tum in Astrologia: ut de judicio Astronomiæ, canones & tabulas Astronomicas, de crepusculis. Quò & referre possis de nubium adscensionibus.*

Natione fuit Anglus, Oxonii studuit in Collegio Mertonensi; ut tradit Lelandus; suisque temporibus in Mathesi nullo erat inferior. De quo plura Balæus.

14. §. *Anno* CIↃCCCLXX, *ac deinceps, in Anglia sub Richardo* II *vigebat Richardus Lavinghamus Suffolcensis, Mathematicus, Philosophus, & in Oxoniensi Academia Theologiæ professor. Hic librum composuit de planetarum distantia.*

Anno CIↃCCCLXXXI, in suburbiis Londinensibus, populari tumultu occisus est, unà cum Simone Sudberio, Archiepiscopo Cantuariensi.

15. §. *Anno* CIↃCCCLXXXVI *Simon Bredon, sive Bridonus, qui aliis Biridanus, natione Anglus, Mathematicus, atque idem Medicus insignis, multum gloriæ meruit variis, quæ in Astrologia perscripsit. Ut Astronomiâ Calculatoriâ, Astrologiâ judiciariâ, libro in Demonstrationes Almagesti, æquationibus planetarum, de latitudine eorundem, super introductorio Alcabitii.*

Ut auctores sunt Balæus, & Pitseus. Opus de Planetarum æquationibus Msum exstat Cantabrigiæ in Collegio Petri. Etiam commentarium reliquit in Prophetam Jeremiam: qui Cantabrigiæ superest in Archivis Collegii Caji.

16. §. *Anno* CIↃCCCXC, *regnante in Anglia eodem Richardo II, Joannes Somerius sive Summer, S. Francisci Monachus, Astrologorum in Anglia ætate suâ princeps, edidit Astrorum canones, de quantitate anni, calendarii castigationes, opusculum tertii calendarii.*

Apud Simlerum, quem etiam sequitur Possevinus, legas, vixisse anno CIↃCCC. Sed aliter Lelandus, Henricus Willotus, Balæus, Pitseus; quibus res Anglicanæ notiores.

17. §. *Anno* CIↃCCCC *fuit Joannes Walterus, Mathematicus Anglus. Is Oxonii fecit tabulas æquationis domorum. Item tabulas adscensionum universalium.*

Testis Lelandus, & exinde alii. Obiit Wintoniæ, ubi & educatus fuerat, anno circiter CIↃCCCCXII sub Anglorum rege Henrico IV.

18. §. *Anno* CIↃCCCCX, *sub Anglorum Rege Henrico V, floruisse creditur Guilhelmus Batecumbus. Qui nomen est adeptus libro de operatione Astrolabii, alio de sphæra concava, item alio de ejusdem fabricâ, & usu, adhac opere de sphæra solida.*

Nonnulli *Bedecomum* appellant. Mathesi imprimis incubuisse, ex Lelando videre est.

19. §. *Anno* CIↃCCCCXIX, *Joannes Gerson Lugduni ad Delphinum Galliæ scribebat trilogium Astrologiæ theologizata.*

Habes operum ejus Tomo I. Barbara est appellatio operis hujus. Sed, qui volet, dicat, *Astrologia ad Theologiæ trutinam expensa.* Sive *ad obrussam ejus examinata.* Vel simile. Natus fuit Nicasii, anno CIↃCCCLXIII. Interfuit Concilio Basileensi. Sed postquam Parisios reversus esset, ubi Academiæ erat Cancellarius, multis appetitus insidiis, profugere coactus est Lugdunum. Atque hic non ita multò pòst decessit, annos natus LXV, anno Christi CIↃCCCCXXI, tempore Sigismundi Imper. & Papæ Martini V; ut est apud Tritthemium in scriptoribus Ecclesiasticis.

20. §. *Anno* CIↃCCCCXXXVI, *Georgius Trapezuntius annos natus erat XL. Hic verò memoratur, quia variciam opera in Astrologia eluxerit. Nam Ptolemaicos magna Constructionis libros reddidit Latine; itque eosdem Isagogen, & commentarios, composuit. Itidem commentarium fecit in Ptolomæi centum sententias. Adhac librum de Antiscus. Item cur Astrologorum judicia plerumque fallant.*

Obiit anno CIↃCCCCLXXXVI. Pluribus hoc de viro, ejusque scriptis, egi libro III, de Historicis Latinis cap. VIII. Translationem Magnæ Constructionis Lucas Gauricus à se recognitam edidit Venetiis anno CIↃIↃXXVIII.

21. §. *Anno* CIↃCCCCLX, *magna in studiis existimationis, & auctoritatis, fuit Joannes Jovianus Pontanus: qui centum Ptolemæi sententias Latinè vertit, atque commentario exposuit. Idem libros* XIV *scripsit rerum cælestium. Adhac opus de Luna: sed hoc reliquit imperfectum. Carmine etiam epico fecit Uraniam, sive de stellis libros* V.

Vide de eo Jovium Elogio XLVII, & imprimis, quæ dixi in Historicis Latinis lib. III, cap. VIII.

22. §. *Anno itidem* CIↃCCCCLX, *eluxit Guilhelmus Botoner, sive Buttonerus, nobilis Anglus Somersetensis. Qui de Astrologia vilibrum composuit.*

Nec Mathematicas solùm disciplinas sedulò excoluit: sed etiam Medicinam, nec non Historiam, & antiquitates, patriæ imprimis. Qua de re dixi in Historicis Latinis lib. III, cap. IX.

23. §. *Anno* CIↃCCCCLXXX, *Christianus Moliter ex Clagenfurt* opuscula quædam in Astrologia scripsit: quæ apud doctos in magno pretio habentur. *Etiam* Prognosticis suis magnam sibi gloriam præ cæteris suæ ætatis Astrologis comparavit:

ut ait totidem verbis Gesnerus Tomo priori Bibliothecæ: atque addit, Viennæ Austriæ bonis literis institutum: mortuum autem anno CIↃCCCCXCV.

24. §. *Anno quoque* CIↃCCCCLXXX, *in pretio erat Marsilius Ficinus Florentinus, qui, præterquàm quod præclarè sit de Platone, & philosophia ejus, meritus, edidit Apologiam, in qua de astrologia medicina jungenda agitur. Item disputationem contra judicia astrologorum, ac librum de Sole & lumine.*

Sed penè hoc omne, ut jam recordor, dixi cap. XXXVI, §. 47. In nono epistolarum ait, anno se natum CIↃCCCC XXXIII. Natus est Ficino, eximio medico, & chirurgo; cujus de pestilentia librum ex Hetrusco Latinum fecit Hieronymus Riccius. Ecclesiæ Cathedralis Florentiæ fuit Canonicus. In pretio magno erat apud Cosmum Medicem, & liberos. Obiit anno CIↃCCCCXCIX.

25. §. *Anno* CIↃCCCCXC, *magni nominis famâ per Europam omnem volitabat Joannes Picus Mirandulanus: qui scripsit cùm alia, tum disputationum adversus Astrologos libros* XII.

Natus anno CIↃCCCCLXIII. Decessit anno, quo Carolus VIII. Florentiam ingressus, anno ætatis XXXII. Doctorum nobilissimus, nobilium doctissimus, ac cùm Picus diceretur, verè seculi sui Phœnix fuit.

26. §. *Anno* CIↃCCCCXCII, *Petrus à Rivo Alostanus Flander edebat librum de anno, die, & feriâ Dominica Passionis, ac Resurrectionis. Eo respondet Paullo Mittelburgensi, qui apologiam suam de hoc argumento ad Academiam miserat Lovaniensem.*

Primùm Rhetor fuit Lovaniensis, postea Theologiæ ibidem Doctor, & Pastor ad ædem B. Petri. Apud Simlerum, & Possevinum, lego, vixisse anno CIↃIↃXLIX. Sed esse id nequit, si æqualis fuerit Paulli Middelburgensis; qui jam anno CIↃCCCCLXXXIV scriptis erat clarus. Quid quòd Petrus à Rivo, ut Valerius Andreas narrat, jam anno CIↃCCCCLXXVII, rector fuerit Academiæ Lovaniensis, orationemque habuerit gratulatoriam ob adventum Maximiliani Archiducis?

27. §. *Anno itidem* CIↃCCCCXCII, *ingens erat gloria Hermolai Barbari: qui librum exaravit de convenientia Astronomia, & Medicina.*

Dixi de hoc summo viro lib. III Historiæ historicorum Latinorum cap. VIII.

28. §. *Anno* CIↃCCCCXCIV *in pretio fuit Joannes Angelus Bavarus ex Aichen. Edidit correctionem Calendarii, & astrolabium planum in tabula, continens*

tinens qualibet horâ, ac minuto, æquationes domorum cæli, ac moram nati in utero matris: necnon tractatum nativitatum, deque horis inæqualibus pro quolibet mundi climate.

Venetiis anno CIↃ CCCC XCIV excudit Joannes Emericus. Obiit Viennæ Austriæ anno CIↃ IↃ XII, dum in eo est, ut absolvat tabulam Georgii Purbachii de æquationibus motuum planetarum.

29. §. *Anno CIↃ CCCC XCVIII Lucius Bellantius, Senensis Physicus, librum edidit de veritate Astrologicâ: etiam argumentis Pici, Mirandulani Comitis, adversus Astrologos respondit.*

Excusus Florentiæ.

Cap. LXIII.
DE ASTROLOGIS ARABIBUS, qui vixere ante annum Christi CIↃ IↃ.

1. §. *Quos proximè diximus, Latini fuere scriptores. Nunc, priusquam ad sesquiseculum proximum veniam commemorabo Arabas, qui ante id tempus suâ scripsere linguâ. Sed quia ætatem complurium certo dicere non possumus, (magnopere enim hac parte sæpius scriptores Christiani, ignorantiâ rerum Arabicarum, cæcutiunt:) satius visum fuit, si eos secundùm literas digerere contentus forem. Hac fortunâ fit, ut familiam ducat Alchabitius, sive Alcabitius. Composuit ille Isagogen ad scrutanda astrorum iudicia, deque Planetarum conjunctionibus.*

Interpretatus eum est Joannes Hispalensis: excusus autem Venetiis anno CIↃ CCCC XCI; atque iterum CIↃ IↃ XXI, cum expositione Joannis de Saxonia, ex emendatione Antonii de Fantis, medici Tarvisini. In Opticis quoque de eo sum locutus cap. LX, §. 4.

2. §. *Aldilazith astrologus librum reliquit, qui inscribitur Archibia; atque incipit* Postulata, *&c.*

Auctor Guilielmus Pastregicus Veronensis libro de rerum originibus*.

3. §. *Alpatragius item de Astrologia commentatus fuit.*

* *Excusus Venetiis an. 1547. à Nicolao Bascarino.*

Librum suum auspicatus est ab his verbis: *Detegam tibi secretum.* Etiam in Summa Alberti fit Alpetregii mentio. Eundem esse suspicor.

4. §. *Arcandam, vel Arcandum, qui & Alcandrinus, librum composuit de veritatibus, & prædictionibus Astrologiæ, & præcipuè nativitatum.*

Parisiis editus est anno CIↃ IↃ XLII.

5. §. *Bethem Arabs, & ipse Centiloquium, sive centum aphorismos, de Astrologia judiciaria reliquit. Item libellum de Horis planetarum.*

Veneti excudêre anno CIↃ CCCC XCIII: Basileæ item Hervagius anno CIↃ IↃ XXXIII, cum Julio Firmico, & aliis.

6. §. *Hali Rodoham Ægyptius commentarium edidit in Cl. Ptolomæi Centiloquium, & Quadripartitum.*

Venetiis divulgavit Octavianus Scotus cum aliis Astrologis Arabum. Etiam scripsit de projectione radiorum, deque tribus nativitatibus, in his suâ. Quæ prioribus opusculis adjunguntur.

7. §. *Hermetis ætatem dicere nequeo. Sed ejus Centiloquium, sive centum sententiæ, edita sunt Venetiis, anno CIↃ CCCC XCIII, cum tripartito Ptolomæi; & Basileæ, anno CIↃ IↃ XXXIII, cum Jul. Firmico.*

Est & liber Hermeti Ægyptio adscriptus: qui est de herbis sacris XXXVI horoscoporum. Uti & alii libri imaginum: qui meras docent præstigias. Ajunt fuisse Platonis discipulum. Quod plane commentitium est. Vide de eo Gesneri epitomen, si tanti videatur.

8. §. *Messehalah, sive Messahalach, nomen sibi peperit libro de receptionibus planetarum, & eorum conjunctionibus, & revolutionibus annorum mundi. Item altero de elementis, & orbibus cælestibus. Præterea alio de ratione circuli, & stellarum, & earum operationibus. Alio adhæc de compositione, & utilitate, astrolabii.*

Primus horum Venetiis* est editus, cum quadripartito Ptolomæi. Alter Norimbergæ à Montano, & Neubero, excusus fuit. Tertius verò Basileæ ab Hervagio†. Quartus ibidem ab Henrico Petri, cum appendice Margaritæ Philosophicæ. Sæpius hujus Messehalah meminit Omar, sive Homar, libris de Nativitatibus. Dispiciendum interim, utrùm sit diversus ab Arzahel Messallah: de quo in Astrologis sum locutus cap. XXXVI, §. 13; atque iterum tangam §. 12 hujus capitis.

* *Anno 1493.*
† *Anno 1533.*

9. §. *Circa annum CIↃ CLX, effulsit inclytus ille Rabbi Moses ben-Maimon, qui, ab initialibus nominis sui literis,* Rambam *solet nuncupari. Hic cùm alia multa composuit, tum librum de Astrologia, sive siderum viribus, & effectu.*

Primus eum Hebraicè edidit, ac Physicæ Rabbi Aben Tybbon subjunxit, utrumque etiam opus Latinè vertit, Joannes Isaac Levita Germanus, Hebraicarum literarum in Academia Coloniensi professor. Coloniæ verò excudit Maternus Cholinus anno CIↃ IↃ LV. Fuit Maimonides ille in Hebræorum literatura, ac jure, Mathesi etiam, & Medicina, præcellens: de quo adeatur Rabbi Gedaljah in Chronico suo. R. Abraham Zachut in libro Juchasin ait, Cordubæ natum anno Mundi, secundùm vulgarem Judæorum computum, 4891; quod fuerit anno Christi CIↃ C XXXI, R. Isaac, in libro Iesod olam, quadriennio post natum arbitratur. Sed leve hoc discrimen. Nec male ista conveniunt cum eo, quod R. Isaac Levita, in præfatione Astrologiæ Maimonidæ à se præmissâ, ait eum vixisse ante annos CCCC: quod fit anno CIↃ CLV. Plura de eo si voles, adi summi viri, Joannis Buxtorfii, præfationem præfixam operi Maimonidæ à se Latinè reddito, quod inscribitur מורה נבוכים, sive doctor perplexorum.

10. §. *Omar, sive Aomar, vel Homar, de Nativitatibus tres libros condidit.*

Quos unà cum Julio Firmico Hervagius excudit anno CIↃ IↃ XXXII.

11. §. *Trechindus, scriptor astrologus, non uno in loco citatur ab Hali Abenragele.*

Memorat quoque Gesnerus.

12. §. *Zahel, sive Zaël, vel Zeël Bebiz, Arabs, celebrem nominis sui memoriam fecit opere de temporum significationibus in judiciis. Item altero de Electionibus. Posteriori hoc exsequitur, quâ cæli constitutione agere conveniat, quod in animo habemus.*

Eum

Eum Nicolaus Pruenerus, unà cum Firmico, & aliis, edendum Basileæ apud Hervagium procuravit anno CIↃ IↃ XXXIII. Dispiciendum autem, idemne, ac Zahel, sit Arzahel Messallah; cujus varii tractatus editi sunt Venetiis anno CIↃ CCCC XCIII. Vidimus de eo cap. XXXVI, §. 13.

13. §. *Zeazar Babylonius de Astrologia Arabicè opus condidit.*

Cujus initium tale esse ait Gesnerus: *Universa Astrologia judicia.*

14. §. *Claudat nunc agmen, Arabibus hisce persimilis, seu Persa, seu Græcus; cujus sub falso veteris Zoroastris nomine circumferebantur olim quinque libri de prædictionibus ex inspectione stellarum.*

Auctor Suidas, qui eos libros vocat ἀστρονομικὰ ἀποτελεσματικά. Vide quæ de Zoroastre dicebamus libro tertio de Historicis Græcis.

Cap. LXIV.

DE ASTROLOGIS LATINIS, qui claruere anno CIↃ IↃ, ac toto porrò seculo.

1. §. *Deinceps ad Latinorum eos me confero, quos tulit seculum decimumsextum. Anno CIↃ IↃ* Thomas Linacer Britannus Venetiis edi curavit Procli sphæram, Latinè à se versam: atque hanc operam suam inscripsit Arturo, Walliæ principi, Henrici VII filio.*

* Recudit Basileæ Bebelius an. 1523.

IN Italia dum est, præceptores habuit Demetrium Chalcondylam, & Angelum Politianum. Hermolao quoque Barbaro familiariter usus fuit. Multum laudatus Erasmo, Budæo, & doctissimo cuique. Medicus fuit Henrici VII, & VIII. Extremâ etiam vitâ sacerdos factus. Imprimis inclaruit tam multis Galeni, quæ purissimâ dictione vertit Latinè. Etiam laudem sibi paravit sex libris de structura Latini sermonis. Obiit anno CIↃ IↃ XXIV.

2. §. *Anno etiam CIↃ IↃ floruit Joannes Muntz, qui Prognostica reliquit.*

Obiit anno CIↃ IↃ III.

3. §. *Anno CIↃ IↃ VI claruit Bartholomæus Vespucius Florentinus, ac publicè Astrologiam docendo in illustri Patavino Gymnasio multos in sui admirationem traxit. Annotationes edidit in Sphæram Joannis de Sacrobusto; ac orationem in laudem quadrivii, sive quatuor disciplinarum Mathematicarum, & præcipuè Astrologiæ.*

Memorat Michaël Pocciantius, in scriptoribus Florentinis: uti & Gesnerus, in bibliotheca.

4. §. *Anno CIↃ IↃ IX Joannes Ezler Moguntinus edidit Speculum Astronomicum. Quo agit de caussis errorum, in Astrologia ex neglecta temporis æquatione provenientium. Multa etiam ad Theoricarum, ac præcipuè octavæ sphæræ, intelligentiam, exponit.*

Excudit Basileæ Henricus Petri, unà cum Theoricis planetarum Purbachii.

5. §. *Anno CIↃ IↃ XVIII Albertus Pighius Campensis Transisalanus ad Augustinum Niphum scribebat Defensionem Astrologiæ adversus Prognosticorum vulgus; quod, se pro Astrologis falsò jactans, annuas edit prædictiones. Anno vigesimo ejusdem seculi literis mandavit rationem celebrandi Paschatis, & restitutionem Kalendarii Ecclesiastici, ad Leonem X. Etiam librum reliquit de æquinoctiorum, solstitiorumque inventione. Adhæc Apologiam adversus novam Marci, Beneventani Monachi Cælestini, Astrologiam; qua positionem Alphonsinam, ac recentiorum omnium de motu octavi orbis, suis ἐναντιολογίαις* depravavit. Præterea elaboravit Apologiæ ejus defensionem †.*

* Contradictionibus.
† Editio Robert. Steph.

Familiaris erat Papæ Adriano VI; quem etiam, in Hispaniam euntem, comitatus fuit. Ac defuncto Romæ Adriano, amantissimum sui sensit Clementem VII. Varias obiit legationes Romam, Wormatiam, Ratisbonam. In Mathesi instituit Paullum III; à quo donatus est duobus ducatorum millibus, & Præpositurâ Ultrajectinâ ad S. Joannem. Quod erat anno CIↃ IↃ XXXV. Etiam Sadoleto usus amico fuit; ut ex hujus literis videre est. Ultrajecti decessit anno CIↃ IↃ XLII, atque ibidem sepultus cum hujusmodi epitaphio:

PIGGIUS ALBERTUS PRÆPOSITUS HIC REQUIESCIT.

Vellem, vel clarissimi Pighii caussâ, metricæ artis ignarus trajectis vocibus, apposuisset hæc prosâ, quàm carmine istiusmodi. Atque idem dixero de vitiosis tot jambis, quos memorat doctissimus Valerius Andreas. Ut sunt:

Quid & paratus negligens insidias,
Catholicorum sancta dogmata,*
Ecclesiaque asseruit perstrenuè.

* Credo scripserat, sancta nobis dogmata.

Ac mox:

Vix absolutis operis primordiis.

Elogium Pighii etiam apud Paulum Jovium habes.

6. §. *Anno CIↃ IↃ XX in pretio fuit Joannes Rastallus: qui, præter alia, canones edidit Astrologicos.*

Fuit civis, ac typographus Londinensis; sed idem Mathematicus egregius; ut nec dedignatus sit Thomas Morus ei filiam suam dare uxorem. Obiit anno CIↃ IↃ XXXV, imperante Henrico VIII.

7. §. *Anno CIↃ IↃ XX, & antè, claruit Petrus Cirvellus Hispanus. Et ille commentarium emisit in Sphæram Joannis de Sacrobusto.*

Is, cum Petri de Aliaco quæstionibus in eandem sphæram, Parisiis excusus est anno CIↃ CCCC XCVIII: ut jam tum clari esse nominis cœperit. Sed majus retulit decus, cùm Mathesin doceret in Complutensi Academia, anno CIↃ IↃ XVII erectâ à Francisco Ximenio Cardinale, & episcopo Toletano. Vide, quæ dixi cap. XVI, §. 18.

8. §. *Anno CIↃ IↃ XXIII, ac deinceps, nominis famam diffundebat Georgius Collimitius Tanestetterus: qui egit de Astrologia jungenda cum medicina: canones etiam condidit de diebus criticis vestigandis ex figura cæli, & puncto temporis, quo quis cœperit ægrotare: præterea opus divulgavit de naturis, & proprietatibus planetarum, ex Alchabitio, Firmico, & Haly, deque aliis quibusdam:*

quæ Gesnerus enarrat Tom. I Bibliothecæ: ubi etiam legas, discipulum fuisse Andreæ Stiborii Boii, Canonici Viennensis in Austria, ac Mathematum ibidem professoris.

9. §. *Anno CIↃ IↃ XXVIII Otho Brunfelsius Moguntinus, Medicus idem, & totius ἐγκυκλοπαιδείας* cultor, studiosus quoque sacrarum literarum: è quibus Astrologiam judiciariam refutavit. Atque idem Firmico, sibi dicato ab editore Nicolao Prunenero, libellum præmisit incipientibus non inutilem de definitionibus, & vocabulis Astrologorum*

* Disciplinarum orbis.

rum propriis; quos vulgò terminos Astrologicos vocant.

Obiit anno CIↃ IↃ XXXIV.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX, *ac* XXV *proximis, memoriam nominis sui Mathesios studiis consecrabat Orontius Fineus Delphinas. Edidit, inter alia, de mundi sphæra libros* V, *cum commentariis; librum de solaribus horologiis, & quadrantibus; quadrantem universalem astrolabicum; theoricas planetarum cum armillis, & meteoroscopio Ptolemai; Almanach conjunctionum, & oppositionum luminarium, duraturum annis* XXXV; *Almanach universalius in annos plures, quàm prius; multaque alia, quorum aliqua nondum viderunt lucem.*

Vide de Orontio hoc elogia Scævolæ Sammarthani: & quæ dixi in Geometria cap. XVI, §. 10; in Opticis cap. XXVI, §. 13; in Mechanicis cap. XLII, §. 5.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX, *& deinceps, praclarè de studiorum omni genere merebatur Simon Grynaus: de Astrologia vero hoc nomine; quòd primus Græcè ediderit magnam Constructionem Ptolemai; cui & præfationem addidit de usu ejus doctrina.*

Natus Viringæ, Sueviæ opido, anno CIↃCCCCXCIII: decessit pestilentiâ Basileæ annos natus XLVII. De morte ejus, si voles, adi præfationem Joachimi Camerarii in editionem Græcam operum Theophrasti. De simili ejus in Geometricis operâ monui cap. LVI, §. 5.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ XXX *inter præcipua seculi decora erat Hieronymus Fracastorius Veronensis, Poeta idem, & Philosophus, ac Medicus eximius. Hic opus Astrologicum reliquit, quo de orbibus eccentricis, & homocentricis, disseruit.*

Domo Veronensis Patavii studiorum cultum cepit; præceptore Petro Pomponatio Mantuano in philosophia usus; condiscipulis Gaspare Contareno, postea Cardinale, Andrea Naugerio, & M. Antonio Contareno, patriciis Venetis, Pomponio, & Luca Gauricis fratribus, ac pluribus aliis. Obiit anno CIↃ IↃ XL Cives sui Veronenses defuncto, uti antè Catullo, ac Plinio, statuam marmoream statuerunt anno CIↃ IↃ LV.

13. §. *Anno quoque* CIↃ IↃ LXXX *vixit Simon ab Hemminga, Medicus, atque idem Mathematicus: qui, inter alia, adversus Astrologiam judiciariam disseruit.*

Opusculo hoc suo, triginta virorum principum, vel doctrinâ illustrium, genituris ostendit, falsas esse prædictiones Mathematicas. Obiit anno CIↃ IↃ LXXXVI.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXII *Joachimus Camerarius Papebergensis Noribergæ quædam veterum scripta Astrologica Græcè cum sua tralatione Latinâ edebat. Ut κύκλον ἡλιακόν, sive rationem orbis Solaris; quóque singulis mensibus victu conveniat uti. Adhac excerpta ex Hephæstione Thebano, & aliis, de duodecim Zodiaci signis, & eorum effectis. Insuper ὅτι οἱ πλανώμενοι ἀστέρες ἐν ἑκάστῳ τῶν ζῳδίων σημαίνουσι: hoc est, quid stella erratica, sive quinque planetæ, in unoquoque Zodiaci signo significent: quidque Luna in quóque denotet signo. Atque hæc quidem Græcè pariter, & Latinè, exhibuit. At Latinè solum dedit nobis fragmentum ex libro primo Floridorum Vettii, vel, ut potius dicendum erat, Vettii Valentis Antiocheni. Græcè tantum Mercurii Trismegisti ἰατρομαθηματικά, hoc est, medicationes rationibus Astrologicis convenientes, ad Ammonem Ægyptium. Idem Camerarius anno* CIↃ IↃ XXXV *Noribergæ in lucem dabat carmine tum Phænomena, sive siderum, ac stellarum historiolam: tum prognostica; ubi supra* CCC XXX *tempestatum indicia refert. Adhac anno* CIↃ IↃ XLI *Basileensi prælo subjecit duos priores Ptolemæi libros de judiciis Astrologicis, Latinè à se redditos, & annotationibus illustratos. Multum etiam sibi obstrinxit amatores Astrologiæ, quòd ex codice Mso, qui olim Bessarionis, inde fuisset Regiomontani, Græcè Basileensibus Walderi typis divulgârit Theonis Alexandrini Commentariorum libros* XI *in magnam Constructionem Claudii Ptolemæi.*

Atque hæc in Astrologia. Nec passus operam suam in Arithmeticis claudicare: ut liquet ex iis, quæ retuli cap. X, cùm de Nicomacho Geraseno nobis sermo foret. Vel etiam in Geometricis. Siquidem anno CIↃ IↃ XLIX Latinè transtulit Euclidis Elementorum Geometricorum libros VII. Præfationem etiam iis de Geometriæ laudibus, atque usu, in omni vitæ genere, sub alieno nomine præmisit. Sed XXVIII annis pòst, puta anno LXXVII, nomen suum reposuit. In utraque hac editione Lipsiensi Martinus Steinmetz Gersb. Medicinæ Licentiatus, apposuit γραμμικὰς ἀποδείξεις*, sine quibus scientia ista comprehendi nequit. Quid nunc memorem præclara Camerarii merita de universa politiori literatura, ac tot oratoribus, historicis, & poëtis, emendatis, ac illustratis. Profectò vir hic nunquam satis laudatus, si alius quisquam, verè Germaniæ suæ Phœnix fuit; non gentis suæ judicio solùm, sed etiam exterarum. Quantis enim præconiis eum extollunt Jovius †, Turnebus, Lipsius, & optimus, ac doctissimus quisque! Usque adeò, ut qui eum non maximi faciat, is, certissimo indicio, vel inter indoctos, vel improbos, referri mereatur. Natus vir tantus fuit anno CIↃ IↃ: denatus CIↃ IↃ LXXXIV.

* *Linearum, & figurarum demonstrationes.*

† *In Elog. cap. 146.*

15. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXV *claruit Joannes Stigelius, poëta, atque idem Mathematices peritus: ut indicio sunt Prognostica anni* CIↃ IↃ XXXVI *ex eclipsi lunari: item anni sequentis, ex solari defectu: adhæc anni* CIↃ IↃ LI *ex deliquio lunari, annique ejusdem ex solari.*

Natus Gothæ in Thuringia. In adolescentia Heobano Hesso familiariter utebatur; posteaque Melanchthone, & aliis. Docuit Witebergæ, & Jenæ. Obiit anno CIↃ IↃ LXII, anno ætatis XLVII.

16. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVI *Jacobus Kabelius, præter Arithmeticen, etiam de Astrolabio Germanicè commentabatur.*

Sed postea etiam Parisiis prodiit Latinè.

17. §. *Eodem Christi anno Jacobus Zieglerus Landavus Bavarus edebat* constructionem solidæ sphæræ: item scholia in Procli Lycii sphæram: adhæc de canonica per sphæram operatione: præterea de hemicyclio Berosi, memorato à Vitruvio †.*

Etiam in Sapheam commentatus fuit: ut ipse ait præfatione horum ad Paulum Bombasium Bononiensem. Præterea publici juris fecit commentarium suum in Plinii naturalis historiæ librum secundum; quo explicat obscuriora ejus libri, præsertim Astronomica. Atque hoc cum in librum commentandi exemplum postea secutus est Jacobus Milichius: qui præfatione dissertationum suarum Zieglerum vocat *hominem doctum*, & *commentarios ejus eruditè, & subtiliter scriptos* ait.

* *Excudebat Basileæ Valderus, unà, cum Arato, & ejus scholiaste, an. 1536.*

† *Lib. 9. cap. 9.*

18. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVIII *magni æstimabatur Maurus Florentinus, prius Monachus, è familia Humiliatorum, postea autem ordinis Servorum beatæ Virginis Mariæ. Varia emisit linguâ Hetruscâ. Uti annotationes in sphæram Joannis de Sacrobusco; sphæram Theologicam, & Christianam; sphæram Platonicam ad Cosmum Medicen; de arte navigatoria; epitomen Musices.*

Quæ, teste Pocciantio in scriptoribus Florentinis, adservantur Florentiæ in bibliotheca Servorum B. Mariæ Virginis. Vir fuit Latinè, Græcè, Hebraicè doctissimus; Cosmographiæ, aliarumque scientiarum, callentissimus. Obiit anno Christi CIↃ IↃ LVI, ætatis LXIII.

19. §. *Anno* CIↃ IↃ XL *suum facilè nomen tuebatur Jacobus Peletarius: qui scripsit de constitutione horoscopii, & tabulas Astronomicas; compendium item de fractionibus Astronomicis, locoque Solis, ac Lunæ, in Zodiaco.*

Dixi de eo quoque in Geometris cap. XVI *, §. 29. Atque iterum loquar in Computi scriptoribus.

*Ut quidem typotheta expressit: sed vere est 27.

20. §. *Anno* CIↃ IↃ XLV, *Victorinus Strigelius Kaufbeirensis publicabat Witebergæ Epitomen doctrinæ de primo motu, demonstrationibus aliquot illustratam.*

Discipulus fuit Melanchthonis, & dictionis ejus perspicuæ imitator. Obiit Heidelbergæ anno Christi CIↃ IↃ LXIX, ætatis suæ XLV. Actum jam de eo in Arithmeticis cap. LIII, §. 23.

21. §. *Anno* CIↃ IↃ XLVIII *Joannes Mercurius Morsheimerus Heidelbergæ edebat dissertationem de vocabulo Astronomia, ejusque divisione, & caussis.*

Cui adjunxit tabulam specierum continuæ quantitatis. Minuta utraque opera, nec nisi tyronibus inserviens. Ut, nisi alia ediderit, potuerit præteriri. Melanchthonis se fuisse auditorem, profitetur.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ L, *in pretio erat Tobias Marmorarius Florentinus, Cisterciensis Congregationis cœnobita, vir Mathesios studiis egregiè excultus; qui quotannis prognostica elaborabat ad indicandas temporum successiones, futurosque eventus.*

Defunctus est inter Cistercienses suos anno CIↃ IↃ LXX.

23. §. *Anno quoque eodem vixit Hugo, sive Huo, Heltilius Groningensis Frisius; qui Hispanicè Planisphærium emisit.*

Salmanticæ in Hispania consenuit, atque obiit: ubi etiam Gregorii Nysseni quædam; atque alia, vertit Latinè. Amplius de eo referet Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica.

24. §. *Anno item* CIↃ IↃ L, *fuit Joannes Maria Tolosas; qui de maxima Solis declinatione scripsit.*

Plura de eo in Chronologis afferam.

25. §. *Eodem etiam tempore claruit Joannes Bavarus, Medicus, & Mathematicus: qui Ephemerides condidit ab anno Christi* CIↃ IↃ LI *usque ad* CIↃ IↃ LXX.

Excusæ sunt Cracoviæ operâ Lazari Iandrisoviani. Alius est ab Ioanne Angelo Bavaro; de quo ad annum CIↃ CCCC XCIV agebamus.

26. §. *Anno* CIↃ IↃ LI *in pretio erat Joannes Schreterus Vinariensis: cujus exstant tabulæ Astrologicæ.*

Eas emisit Viennæ Austriacæ, ut, futura prædicendo, gloriam deinceps sibi pararet. Gesnerum adi.

27. §. *Circa idem tempus vigebat Hieremias Brotheiel Astrologus. Is quoque varia edidit prognostica, ut vocant, practica.*

Meminit Simlerus in iis, quæ addidit bibliothecæ Gesnerianæ.

28. §. *Anno* CIↃ IↃ LI, *Casparus Peucerus nomen sibi parabat Elementis doctrinæ de circulis cælestibus, & primo motu. Atque idem anno* CIↃ IↃ LIII *publicabat volumen de præcipuis divinationum generibus, inque his de prædictionibus Astrologicis.*

Sed prius opus biennio post editionem primam recognitum emisit. Posterius autem anno CIↃ IↃ XCIII, carcere XII annorum liberatus, correctius, auctiusque, divulgavit. Natus fuit Budissinæ, Lusatiæ superioris metropoli, anno CIↃ IↃ XXV. Gener fuit Philippi Melanchthonis. Primò Philosophiæ, & Medicinæ doctor, postea etiam Theologiæ. Historiam carceris sui, ac liberationem ex eo: fusè ipse perscripsit *. Excessit Dessaviæ anno CIↃ IↃ CII, ætatis LXXVIII, anno sextodecimo, ex quo liberatus esset carcere.

* Prodiit Tiguri anno 1615.

29. §. *Anno* CIↃ IↃ LII, *vixere Franciscus Rapaldus, medicus Brugensis, & Petrus Haschardus Insulanus, chirurgus. Quorum ille adversus Astrologiam scripsit, ut Medico similem: hic vero ei respondit opere, quod clypeum Astrologicum inscripsit:*

estque Lovanii excusus anno, quo proximè dicebam.

30. §. *Anno* CIↃ IↃ LIII, *Hieronymus Cardanus Mediolanensis, vir summus, Commentarium suum divulgabat in quatuor libros Ptolemæi de astrorum judiciis, quos vulgò Quadripartitæ Constructionis appellant. Adjunxit* XII *Genniturarum exemplar. Etiam Norimbergæ anno* CIↃ IↃ XLVII, *prodiere hi quinque ejus tractatus.* I. *De supplemento Almanach.* II. *De restitutione temporum, & motuum cælestium.* III. *De judiciis geniturarum.* IV. *De revolutionibus.* V. *De exemplis centum geniturarum. Accessere quoque ejusdem Aphorismi Astronomici.*

Plura de eo retuli in Arithmeticis cap. X, §. 10; ac inferiùs dicam in Computi scriptoribus, & Mechanicis.

31. §. *Anno* CIↃ IↃ LV, *non inglorius vixit Cyprianus Leovitius Bohemus: qui Eclipses accurate descripsit ab anno* CIↃ IↃ LVI, *usque ad* CIↃ IↃ CVI. *Atque idem Ephemerides produdit †; pluraque alia, quæ in Bibliotheca sua dicet Simlerus.*

† Excusa Augustæ Vindel. an. 1557.

Fuit Electoris Palatini ad Rhenum, Ottonis Henrici, Mathematicus. Vixit etiamnum anno CIↃ IↃ LXXII; ac tum in lucem dedit judicium suum de anni ejus phænomeno. Fato est functus Lavingæ anno CIↃ IↃ LXXIV.

32. §. *Anno* CIↃ IↃ LV, *Nicolaus Simus Bononiensis edebat theoricas Planetarum in compendium redactas, pluribusque figuris auctas. Etiam ephemerides annorum* XV *fecit secundùm meridianum Bononien-*

niensem. Adhac canones condidit; ephemeridum usum exponentes. Item alia nonnulla.

In Gymnasio patrio Mathematicarum fuit artium professor.

33. §. *Anno* CIƆ IƆ LVI *Joannes Garcaus junior commentarium emisit Witeberga de erigendis cali figuris, versificationibus, revolutionibus, & directionibus.*

Opere eo propositionibus XXII complectitur doctrinam Astronomiæ de constituendo cæli themate, & planetarum motibus numerandis. Discipulus fuit Caspatis Peuceri, Mathematum eo tempore in Academia Witebergæ Professoris.

34. §. *Anno* CIƆ IƆ LVII; *Cornelius Valerius Veteraquinas Batavus Lovanii in Trilingui collegio Petro Nannio Alcmariano successit. Ut reliquam ἐγκυκλοπαιδείαν; sic & sphaeram, sive prima Astronomia, ac Geographia pracepta, succinctè, & purâ dictione consignavit.*

Defunctus est Lovanii anno CIƆ IƆ LXXVIII, ætatis suæ LXVI. Plura de eo Aubertus Miræus in Elogiis Belgicis.

* Recusus Parisiis an. 1588. 35. §. *Anno* CIƆ IƆ LVII *, *Rodolphus Battingius Frisius edebat Methodum Astrolabii.*

Medicinæ junxerat Astrologiam.

36. §. *Anno* CIƆ IƆ LVII, *Andreas Schonerus vulgavit Joannis Regiomontani Fundamenta, sive demonstrationes operationum earum, qua pertinent ad tabulas primi mobilis.*

Filius fuit Joannis Schoneri Carolostadii: de quo loquebamur cap. XXXVII, §. 13.

37. §. *Anno* CIƆ IƆ LX *Philippus Phantonius Florentinus librum Italicè publicabat de ratione reducendi annum ad legitimam formam, & numerum.*

Monachus, posteaque generalis abbas fuit Camaldulensis, Mathesios scientiâ egregius: quam & in Academia Pisana docuit publicè, anno CIƆ IƆ LXXXIX etiamnum superstes erat: ut Michaël Pocciantius narrat in Florentinorum scriptorum catalogo †.

† Florentia editus an. 1589.

38. §. *Anno* CIƆ IƆ LXI, *Daniel Santbech Noviomagus Gelrus Basilea emisit Problematum Astronomicorum, & Geometricorum, sectiones* VII.

Quarum prima est de observationibus τῶν φαινομένων solis, lunæ, & stellarum inerrantium. Altera subjicit canones præcipuos primi motus; quorum structura petitur ex sphæricis Regiomontani tabulis. Tertia est de rationibus gnomonum, & umbrarum, ac fundamento sciotericorum instrumentorum. Quarta est de generalibus magnitudinum dimensionibus. Quincta est de ratione librationis; cujus usus est in ducendis aquis, seu per canales, seu rivos. Sexta est de absoluto artificio ejaculandi sphæras tormentarias. Septima est de multiplicibus observationibus Geographicis: quarum peregrinantibus usus est maximus terra, marique, ad dimetiendas locorum distantias, situmque verum cognoscendum, ac describendum. Idem Santbechius demonstrationes Triangulorum à Regiomontano quinque libris conscriptas publici juris fecit. Magnum hic vir decus attulit patriæ, primariæ Gelrorum urbi. Ut qui nihil tractet, nisi cujus usus sit maximus.

9. §. *Anno* CIƆ IƆ LXII, *Joannes Taisnierius Hannonius, Mathematicus, Colonia edebat octo libros de Physiognomia, Chiromantia, effectis Solis in quaque domo. Item Isagogen Astrologia Judiciaria.*

40. §. *Anno* CIƆ IƆ LXVII, *Bartholomaus Scultetus Prognosticum scribebat Novilunii Ecliptici, quo varios sequentium annorum eventus pradixit. Alia item postea divulgavit, qua ab Astrologia studiis dependeant; ut Calendarium Ecclesiasticum perpetuum. Germanicè item Gnomonicen de Solariis Germania.*

Prodiere hæc Gorlicii, partim anno CIƆ IƆ LXIX; partim ejusdem seculi LXXI, & sequenti. Natus fuit anno CIƆ IƆ XL. Dicam de eo quoque in Chronographis.

41. §. *Anno eopse Paullus Crusius consignavit doctrinam revolutionum Solis, cum tabulis mediarum conversionum temporis, & motuum Solis in annis tropicis, & sidereis.*

Prodiit Ienæ anno, quo ajebam.

42. §. *Anno* CIƆ IƆ LXVIII, *Christianus Vurstisius Basileensis, ac Mathematicarum apud Basileenses Professor, literis mandavit Quastiones novas in Theoricas Planetarum Purbachii.*

Quibus Isagogen suam præmisit. Typis Basileæ legendas dabat Henricus Petri. Obiit ibidem anno CIƆ IƆ LXXXVI.

43. §. *Anno* CIƆ IƆ LXXI, *longè lateque famam diffundebat Federicus Commandinus: qui Aristarchum Samium de magnitudinibus, & distantiis Solis, ac Luna, Latinè reddidit; uti & Pappi Alexandrini explicationes. Praterea Aristarchum quoque commentario illustravit.*

Prodiit Pisauri anno CIƆ IƆ LXXII.

44. §. *Anno* CIƆ IƆ LXXIII, *Franciscus Bordinus Corrigiensis Bononia publicabat Chiliada Quasitorum, & Responsorum Mathematicorum, ad cognitionem Universi pertinentium. Hoc opus tribus tractatibus absolvitur. Ac à Geometria quidem inchoat: sed longè plura exponit de Geographia: plurima autem de Astronomia.*

Fuit Bordinus Artium, & Medicinæ Doctor, & publicus Bononiensium Mathematicus.

45. §. *Anno eodem claruit Petrus Beausartus Lovaniensis; qui de annulo scripsit Astronomico.*

Dixi de eo in Arithmeticis cap. LIII.

46. §. *Anno* CIƆ IƆ LXXIV, *prodiit dialexis Thaddai Hagecii ab Haic, Medici Imperatoris Maximiliani II: qua ostendit, stellam, qua eo, ac pracedenti anno, effulserat, non novam, sed veterem, fuisse. Adversus hunc se opposuit Hannibal Raimundus Veronensis. Anno autem* CIƆ IƆ LXXVI, *ei respondit Hagecius; docuitque, hanc stellam esse veterem, sed novam à se vocari, quia antea in Cassiopeja non apparuisset: at cometen non esse, quia sublunaria conscendens in firmamento consisteret.*

Summi viri Joachimi Camerarii se fuisse discipulum, profitetur, & communicâsse librum suum cum Cornelio Gemma Lovaniensi; qui & ipse hoc de argumento scripsit. Uti

etiam in Dania fecit Tycho Brahe; Thomas Diggesseus in Anglia; in Hispania autem Hispanorum lingua Hieronymus Munnos, linguæ Hebraicæ, & Mathesios in Valentiana Academia professor.

47. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXII *Papa Gregorius* XIII *annum Julianum correxit.*

Cujus hanc caussam attulit, quòd æquinoctium à XXI die Martii, (quale erat, cùm celebraretur concilium Nicenum, quo sancitum fuit de vero Paschatis celebrandi tempore;) in anteriora jam promovisset integris decem diebus. Interim Christophorus Clavius, cujus operâ in corrigendis Fastis usus is Pontifex fuit, ingenuè agnoscit, in Calendario suo malè esse æquatas epactas; sic ut Pascha aliquando possit incidere in novilunium. Sed modum, rationemque, demonstravit, quo Calendarium aliquando iterum corrigi possit.

48. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIII *Sixtus ab Hemminga Frisius de Astrologia divinatrice librum typis Plantinianis divulgabat adversus Cyprianum Leovitium, Hieronymum Cardanum, & Lucam Gauricum.*

Fuit Frisius patriciâ natus familiâ, Gemmæ Frisio persamiliaris. Obiit anno CIↃ IↃ LXXXVI. Plura de eo Suffridus Petri in Frisiæ scriptoribus decad. XIII, cap. IX.

49. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXV *Christophorus Rothmannus accurate descripsit cometam ejusce anni.*

Fuit illustrissimi Principis Guilhelmi, Hassiæ Landgravii, Mathematicus. Ejus verò dissertationem edidit Willibrordus Snellius à Roien, Rodolphi Snellii filius; quorum hoc præceptore glorior in Mathesi; collegâ altero, dum fata, & Deus, sinerent, in Leidensi gavisus sum Academia.

50. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIII *Albertus Leoninus, sive Leuwius, à Groenewoude, edidit * Theoriam motuum cælestium, secundùm doctrinam Copernici. Quo in opere tractat quoque de vera anni Tropici quantitate, & ratione restituendi annum civilem. Eodem volumine habes Isagogen ad Astronomiam, Geographiam, & Horologiographiam. Etiam contra Genethliacos disputavit* †.

* *Coloniæ apud God. Kempensem.*

† *Excudit Plant.*

Patriâ fuit Ultrajectinus, genere nobilis, Juris doctor, & Mathesios valde intelligens. Cùm anno CIↃ IↃ LXXVIII Gregorius XIII, re cum Principibus communicatâ, ad varias scripsisset Academias, ut judicium Mathematicorum de vera ratione anni civilis exquireret: ipse quoque sententiam suam Papæ de manu in manum tradidit; ac eandem ad Remp. Venetam, & Stephanum Poloniæ Regem, misit. Etsi autem aliquanto ante eam typis commisisset; non tamen divulgare voluit ante annum CIↃ IↃ LXXXII; quando jam per Italiam, Galliam, Hispaniam, Poloniam, atque etiam Brabantiam, inducta esset anni immutatio: quemadmodum ipse narrat in præfatione ejus operis. Quod inscripsit Ultrajectinis suis: uti & apud eosdem defunctus est anno CIↃ IↃC XIV.

51. §. *Circa annum* CIↃ IↃ XC *non exiguum sibi nomen Astronomiâ, & reliquâ Mathesi, peperit Josephus Auria Neapolitanus.*

De quo sic Josephus Blancanus in Chronologia Mathematicorum *: *Josephus Auria Neapolitanus optime de Mathematicis meritus: siquidem, quasi alter Commandinus, priscorum monumenta Græca nobis exponere laboravit. Ejus sunt; Autolycum de Sphæra, quæ movetur, Euclidis Phænomena, Theodosium Tripolita de habitationibus, & de diebus, & noctibus. Item Data Euclidis, nondum edita; quæ ut edantur, satago. Plura alia dedisset, ni mors intercessisset.*

* *Pag.* 61.

52. §. *Anno* CIↃ IↃ XCIII *Henricus Ranzovius, annos tum natus* LXVII, *in lucem dabat* † *tractatum Astrologicum de Genethliacorum judiciis, ex vetustis, & optimis quibusque scriptoribus, à se collectum.*

† *Francofurti ex Officina Wecheli.*

Fuit Eques Holsatus, Joannis, Equitis Aurati, filius, Prorex Danicus in Ducatu Schlesvicensi, Holsatiâ, Ditmarsiâ, &c. Natus in arce Holsatica Steinburgi anno CIↃ IↃ XXVI. Vir fuit magnæ doctrinæ, Daniæque suæ perpetuum decus. Cujus multa à multis poteram elogia congerere; si putarem, alienæ illum laudis indigere. Solùm hoc præconium apposui; quia nihil videam libentiùs, quàm, si cum genere illustri illustris certet eruditio. Cognata tandem astra petiit anno CIↃ IↃ XCIX, ætatis LXXIV.

53. §. *Anno* CIↃ IↃ XCVI *Joannes Paulus Gallucius Saloensis, Academicus Venetus, divulgabat Venetiis librum de fabrica, & usu, Hemisphærii Uranici.*

Quo instrumento, novè excogitato, cuncta cæli phænomena, unà cum horis omnis generis observantur ex Sole, Lunâ, ac stellis, non longè ab Ecliptica distantibus. Ut verò hoc opus, quod ad usum instrumenti, est Astrologicæ considerationis: ita, quatenus fabrica ejus pertinet ad σφαιροποιΐαν, Mechanices potiùs censetur. Atque hoc abunde ex iis elucet, quæ de Mechanices divisione c. XLVII promebamus.

CAP. LXV.

DE ASTROLOGIS LATINIS, qui in honore fuerunt proximis XLVIII annis.

1. §. *Pauca nunc adferam de iis, qui fuere seculo sextodecimo. Anno* CIↃ IↃC III *Joannes Baierus Rhainanus I. C. exhibuit omnium siderum, quotquot exstare compertum foret, schemata, & situs, ex descriptionibus Hipparchi, Ptolemæi, Alphonsi, & Copernici, per Tychonem Brahe ad veritatis trutinam examinatis. Addidit nomina omnia Latina, Græca, Arabica, Babylonica, Persica; tum integra, tum diminuta, vel corrupta: illa, ut usurpemus; hæc, ut intelligamus perperam loquentes.*

AUgustæ Vindelicorum excudit Christophorus Mangus.

2. §. *Anno* CIↃ IↃC VIII *Henricus à Lindhout Bruxellensis, Medicus, ac Philosophus, divulgabat Speculum Astrologicum, hoc est, Introductionem in scientiam Genethliacam, sive Physicam Judiciariam: quâ vana, ut potuit, à veris studuit distinguere.*

Prodiit Francofurti cum præfatione Gothardi Artuti Dantiscani de Astrologiæ præstantia, & utilitate.

3. §. *Anno* CIↃ IↃC IX *Geneva Latine excusa Astronomia J. Bassantini Scoti, Joanne Tornæsio interprete, & editore.*

Ex Gallica vertit: quâ linguâ jam antè exierat. Etsi verò Bassantinus in Galliis aliquamdiu vixisset; parum tamen Gallicè nôrat: cùm sæpius ineptè admodum adjectiva jungeret substantivis. Sed hujusmodi correxerant homines amici, omniàque fecere limatiora. Imò nec Latinè, nedum Græcè, solum verò Scoticè sciebat. Et tamen, ut Tornæsius inquit, *in Astronomia ita excelluit, ut inter primos ætatis suæ habitus sit.*

4. §.

4. §. *Anno* CIↃ IↃ C XI *Nicolaus Mullerius tabulas procudit Frisicas quadruplices: quibus syzygiarum Solis, & Lunæ, eclipsiumque calculum, enarravit.*

Patriâ fuit Brugensis, doctor Medicus, Leovardiensis in Frisia Gymnasiarcha, ac tandem Mathesios in Groningensi Academia professor. *Frisicas* dixit *tabulas*, quia in Frisia scriptæ, & meridiano Frisico, qui per Leovardiam transit, affixæ. Quadruplices verò sunt, quia sequuntur Astronomiam Lunarem Ptolomæi, regis Alphonsi, Nicolai Copernici, & Tychonis Brahe. Habes eodem opere Isagogen in Tabulas Frisicas, & appendicem in easdem. Præterea Kalendarium Romanum vetus, formâ Julianâ auctum cyclis Solis, & Lunæ, & methodo Paschali, Dionysianis; item ortu, & occasu, secundùm observationes Tychonianas. Adhæc Isagogen in Calendarium; in quo, præter alia, de methodo Paschali emendatâ. Omnino opus est eruditum, atque accuratum.

5. §. *Anno* CIↃ IↃ C XII *Josephus Langius Cæsaremontanus, Mathematices, & Græcæ linguæ Professor in Academia Archiducali, quæ est Friburgi Brisgoiæ, elaborabat Elementale Mathematicum: in quo, præter Arithmeticam vulgarem, Geometriam, & Geographiam, habes Logisticen Astronomicam, Astronomiam Sphæricam, & Theoricam Planetarum.*

Sed quinquennio demum pòst Friburgi lucem vidit. Anno autem CIↃ IↃ C XXV Isaacus Habrechtus, philosophus, & medicus, opus hoc auxit, notis explicuit, exemplis & figuris illustravit. Prodiit hoc pacto Argentinæ.

6. §. *Anno* CIↃ IↃ C XV *Petrus Lauremberg, Hamburgi prælo subiiciebat Amphilycum, sive dissertationem de natura crepusculorum.*

Maluissem verò *diluculi*, & *crepusculi*, dixisset: cujus caussam adfero libro de Vitiis Sermonis.

7. §. *Anno* CIↃ IↃ C XIX *Libertus Froidmont, sive Fromondus, in Eburonum solo natus, nomen à rubigine vindicabat dissertatione sua de cometa, qui præcedenti anno conspectus erat. Anno* CIↃ IↃ C XXXI *Anti-Aristarchum publicavit, sive de orbe terræ immobili, contra Philippum Lansbergium. Item Vestam, sive Anti-Aristarchi vindicem, contra eundem.*

Theologiæ Professor Lovanii factus est anno CIↃ IↃ C XXVIII; Cornelioque Jansenio, è Regio sacrarum literarum interprete vocato ad Episcopatum Iprensem, in professione hac successit. Literis etiam humanioribus, & mathesios studiis, cultissimum esse, satis loquuntur libri ejus.

8. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXV *L. Philippus Mullerus Mathematicarum in Lipsiensi Academia Professor, Arithmetices, & Geometriæ, eclogas ex operibus Aristotelis, excerpsit, atque exposuit.*

Editæ cum Jani Augusti Vogelii Camitiani, & ejus discipuli Valentini Hartungi, Medicinæ Professoris, χυκλοπαιδείᾳ, ex eodem Aristotele selectâ.

9. §. *Anno eodem, ac deinceps, Mathesios studiis nomen sibi peperit Philippus Lansbergius. Edidit Progymnasmata Astronomiæ restitutæ; Uranometriæ libb.* III; *Commentarium de motu diurno, & annuo, veroque adspectabilis cæli typo.*

Opere eo adstruere est adnixus diurnum, annuumque motum, qui in Sole, cæloque, appâret, non deberi Soli, cæloque, sed soli terræ. E Belgico Latinè vertit Martinus Hortensius, postmodò in Amstelodamensi Lyceo collega meus. Respondit huic operi Libertus Fromondus, Theologus, & Philosophus Lovaniensis.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXVIII, *ac deinceps, variâ doctrinâ, imprimis Mathesi, eluxit Petrus Gassendus Gallus: cujus, inter alia, exstant epistolæ duæ ad Petrum Schickardum de Mercurio in Sole viso, & Venere invisâ, Parisiis emissæ anno* CIↃ IↃ C XXXI. *Etiam epistolicæ suæ Exercitationi adversus Fluddum adtexuit * appendicem aliquot observationum cælestium. Multaque alia scripsit; ac plura exspectantur quotidie.* * Parisiis an. 1632.

Præpositus est Cathedralis Ecclesiæ Diniensis. Cujus singularem, & multijugam eruditionem, non potui non mirari, cum, Belgicam hanc lustrans, anno CIↃ IↃ C XXIX, inter alios, me non semel salutatione, & alloquio suavissimo, dignaretur.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXXIV *Everhardus Welperus Argentinæ compendium edebat Astronomiæ, tum Sphæricæ, tum Theoricæ, ex variis auctoribus collectum.*

Annis antea XXII operam navârat annuis scribendis calendariis. Si plura non valuerit, tribuere jubet gravi paupertatis malo, quo semper pressus fuit.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXXVI *Laurentius Eichstadius Medicus, & Physicus, Stetini, veteri Pomeranorum urbe, in lucem emittebat Pædiam Astrologicam. Idem postea publicavit Ephemerides decennales, usque ad annum Christi* CIↃ IↃ C L. *His canonem Logarithmorum, ac Mesologarithmorum, compendio proponit; tabulas exhibet primi mobilis, calculum eclipsium, & alia. Sequitur verò in Logarithmorum canone Joannem Neperum Merchistonium Scotum. Anno autem* CIↃ IↃ C XLIV *divulgabat tabulas harmonicas cælestium motuum, tum primi, tum secundorum. In quibus maximè innititur observationibus, & hypothesibus, Tychonis Brahei.*

Propositum verò fuit tabulas exhibere perpetuas, sic ut cæli constitutio, motusque planetarum, anni motus, & metæ, æquinoctia, solstitium, ac bruma, ab origine mundi ad nostra usque tempora facili possent negotio cognosci, cælestiumque in hæc inferiora effectus, seu ante, seu post Christum, indagari. Eichstadii hujus quoque Ismaël Bullialdus, in Prolegomenis Astronomiæ Philolaicæ, inter præcipuos meminit nostri ævi astronomos.

13. §. *Anno* CIↃ IↃ C XXXVII *Abdias Trew, Mathematum in Academia Norica professor, Astronomiæ partem Sphæricam accuratâ ibidem methodo consignabat.*

Atque idem promittit reliquas Mathesios partes: imò & Logicen, Rhetoricen, & Philosophiam universam.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ C XLV *Ismaël Bullialdus multum laudis merebatur Astronomiâ Philolaicâ.*

Sic dicta à Philolao Pythagorico; qui jam olim cum aliis ad diurnum terræ motum prævit Copernico. Opere eo Bullialdus medios motus aliquot observationibus, antea ignotis, stabilivit auctoritate Manuscripti codicis è bibliotheca Regia. Facillimas etiam tabulas ex superiori hypothesi construxit. Novam item methodum addidit ad Eclipsium Solarium sine ulla solutione triangulorum Sphæricorum, indagandas parallaxes, ac facili negotio computandas. Prolegomenis etiam historiam narrat de origine, & progressu Astronomiæ: ac, quæ nova suo opere com-

complexus sit, exponit. Adhæc Vir Clarissimus, & amicissimus, Joannes Fredericus Gronovius suis in Livium Notis subjunxit exaratam ad se Ismaëlis Bullialdi epistolam de illo Solis defectu, cujus meminit Livius lib. XXXVII.

15. §. *Anno* CIↃ IↃCXLVII, *Joannes Hevelius Gedani in lucem emisit Selenographiam, sive Lunæ descriptionem; ac tam macularum, quam motuum diversorum, aliorumque omnium, vicissitudinem: Phasium item Lunarium, telescopii operâ deprehensarum, delineationem accuratam, locupleti rerum cœlestium auctario exornatam.*

In quo simul, ut titulus promittit, cæterorum omnium Planetarum nativa facies, variæque observationes, præsertim autem macularum Solarium, & Jovialium, clarè ob oculos ponuntur.

16. §. *Anno* CIↃ IↃCXLVIII, *Jacobus Usserius Archiepiscopus Armachanus, & totius Hiberniæ primas, de Macedonum, & Asianorum anno Solari, dissertationem edebat, cum Græcorum Astronomorum parapegmate ad Macedonici, & Juliani anni rationes, accommodato.*

Quo de viro, rerum divinarum, humanarumque peritissimo, nihil possim dicere tam sublime, quin ejus id virtus superet.

17. §. *Hocce etiam anno Romæ claret Leo Allatius: qui Latinè vertit Procli Diadochi paraphrasin in Ptolomæi libros IV de siderum affectionibus.*

Leidæ edidit Elzevirius.

18. §. *Gothofredus quoque Vendelinus magnum in Astronomia nomen sustinet apud eos, qui scripta legerunt: majus, quibus familiari usu eum penitius nôsse datum est.*

Omnium enim judicio ambiguum relinquit, utrùm priores in eo ferat eximia modestia, rara his temporibus virtus; an scientia admiranda. Hercii vivit apud Belgas.

CAP. LXVI.

De Chronologis, & Computorum scriptoribus: ac primum Græcis: postea verò Latinorum illis, qui vixere ante annum CIↃ IↃ; uno item Arabe.

1. §. *Astrologis nunc subdam aliquot Chronologos, & Computorum, ut vocant, scriptores. Ac primum pauxillos Græcos.*

De Julio tamen Africano, Panodoro, Syncello, & aliis pluribus, nihil nunc promam: quia fusè satis de iis actum à me fuit in Historicis Græcis. Neque item de B. Hieronymo, Prospero Aquitanico, multisque aliis: de quibus in Historicis Latinis abunde dixi. Nunc igitur potiùs loquar de indictis.

2. §. *Circa annum* CC *erat Bacchylus; qui opere de tempore celebrandi Paschatis memoriam sui propagavit.*

Fusiùs de eo Hieronymus in viris Illustribus: *Bacchylus, Corinthi Episcopus, sub eodem quoque Severo principe clarus habitus, de pascha, ex omnium, qui in Achaia erant, episcoporum personâ, plenum eruditione librum conscripsit.*

3. §. *Anno* CCLXXXIII *viguit Anatolius Alexandrinus, episcopus Laodicenus, vir undecumque doctissimus: qui, præter alia, volumen composuit de tempore celebrandi paschatis.*

Vide, quæ dixi in Arithmeticis. LI, §. 3.

4. §. *Sub Theodosio Magno, anno Christi* CCCLXXXVI, *B. Ambrosius, episcopus Mediolanensis, luculentam epistolam de tempore celebrandi paschatis misit ad episcopos per Æmiliam constitutos.*

Est ea epistola LXXXIII libri decimi. Notas in eam scripsit Nicolaus Mullerus: quas addidit Tabulis suis Fristicis*. *Pag. 25.

5. §. *Anno* CCCCXLIV, *in honore erant Proterius, & Paschasinus; qui, commentando de ratione celebrandi Paschatis, memoriam sui propagârunt.*

Hermannus Contractus ad annum CCCCXLIV: *De hujus anni Pascha Proterius, & Paschasinus, Leoni Papæ scribunt.* Meminit & Trithemius: sed priùs Proterii ad annum CCCCLX, Paschasini deinde ad ann. CCCCL. Addidit, Proterium de eodem argumento tractâsse ad Hilarium.

6. §. *Justiniani Cæsaris ætate Joannes Philadelphensis Lydus composuit librum de Mensibus.*

Uti & Iovis signo, aliisque argumentis Mathematicis; quemadmodum auctor est Suidas. De ætate ejus planum est ex iis, quæ in Astrologis attuli cap. XXXIII, §. 28.

7. §. *Anno* CIↃCCCXXX, *ac deinceps, claruit Barlaamus monachus: qui, post tot Græcorum alios, laureolam quæsivit commentatione de ratione inveniendi tempus celebrandi Pascha.*

Vidimus de eo quoque cap. XVIII, §. 5.

8. §. *Anno* CIↃCCCCXL, *librum composuit de mensium, ac annorum ordine, dierumque recensione, Georgius Gemistus Pleto Constantinopolitanus.*

Dixi de eo plura in Historicis Græcis lib. II, cap. XXX.

9. §. *Hactenus de Græcis. Nunc me confero ad Latinos. Nec altiùs tamen ordiar, quàm ab anno Christi sexcentesimo. Post quem anno decimo Elbodus Britannus de celebratione Paschatis volumen condidit.*

Familiaris fuit Augustino, primo Cantuariensium Archiepiscopo. Sermo de hoc nobis fuit lib. II de Historicis Latinis, cap. XXIV.

10. §. *Anno* IↃCLX, *Finnanus, Lindisfarnensis apud Anglos episcopus, ore, & calamo, tuebatur opinionem de celebratione Paschatis lunâ decimaquartâ: quæ in Britannia ab ejus Ecclesiæ incunabulis fuerat recepta.*

Nempe primitus Britanni non sequebantur constitutionem concilii Niceni: sed præferebant veteres patriæ ritus. Ecclesiæ enim illæ, antequam Gregorius Magnus in eam misisset Augustinum, monachum primùm, postea Cantuariensium archiepiscopum; Asiaticarum, & Græcarum quarundam Ecclesiarum more, Pascha celebrabant cum Quartadecimanis. Hi verò se Ioannis Evangelistæ, Polycarpi, aliorumque exemplo, tuebantur. Ut planè sit verisimile, Britannos non ab Romana Ecclesia; sed Asiaticis, aut Græcis, primùm fuisse conversos.

11. §. Ist-

11. §. *Iisdem, ac Finnanus, temporibus vigebat Ronanus (nisi malis Rouanus) presbyter, patriâ Scotus; qui in Gallia, vel Italia, ritus Romanæ Ecclesiæ edoctus, Finnanum hunc postea, ac Quartadecimanos, omni vi oppugnavit. Finnani tamen animum inflectere non potuit.*

Nempe, ut ex Bedæ historia constat, nullæ æquè controversiæ tum Ecclesiam turbabant Britannicam; quàm istæ, de ritibus ab Augustino Archiepiscopo primùm inductis.

12. §. *Anno* ɪɔᴄʟxxxv, *in pretio erat Maildulphus Scotus, vir Latinè, & Græcè, doctissimus; nec Astrologiæ ignarus. Hic varia publici juris fecit: inque iis dissertationem adversus constitutionem Concilii Niceni; quâ interdictum celebrare Pascha cum Judæis.*

Cœnobium hic, ope Britannorum, constituit; quod primùm vocabatur *Maidulphesbery*; hoc est, Maidulphi curia; postea verò corruptè nominatum *Malmesbery*. Plura de eo si voles, adi Guilhelmum Malmesburiensem in vita Aldhelmi episcopi. Item Jo. Balæum Centuriâ decimaquartâ num. xxvi.

13. §. *Anno* ɪɔᴄʟxxx; *vixit Aldhelmus, natione Anglus; qui itidem, de celebratione Paschatis, adversus Britones Quartadecimanos, commentatus fuit.*

Vide, quæ retuli in Astrologis cap. xxxv, §. 15.

14. §. *Anno* ɪɔᴄxᴄ; *effulsit S. Wilfridus Ripponensis: quomodo dictus à Rippone, Angliæ Septentrionalis oppido, ubi natus erat. Etiam hic Romanum celebrandi Paschatis ritum defendit adversus Quartadecimanos: qualis eo tempore erat Colmannus, Scotorum episcopus; aliique è Britonibus, Scotis, & Pictis.*

Meminit Beda lib. iii Historiæ Anglorum cap. xx: ubi narrat, eum fuisse magistrum regis Alfredi; ac Wilfridum hunc, sive Walfridum, vocat *virum doctissimum*. Evectus tandem est ad archiepiscopatum Eboracensem. Obiit anno ɪɔᴄᴄx, ætatis suæ ʟxxv.

15. §. *Anno hoc* ɪɔᴄxᴄ, *quoque Adamannus Scotus, qui & Coludius, scriptis inclaruit. In quibus etiam epistola de Paschate.*

De eo, ex Beda, Sigeberto, & Matthæo Westmonasteriensi, plura adduximus in Historicis Latinis lib. ii, cap. xxvii.

16. §. *Anno* ɪɔᴄᴄᴄxᴄv, *plurimum tribuebatur Abboni, Floriacensi abbati: qui super calculo Victorini est commentatus.*

ut ait Sigebertus ad annum memoratum. Egimus de eo cap. xxxvi, §. 10.

17. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄ, *effulsit Joannes Campanus; qui inter cætera reliquit Computum Ecclesiasticum, & Calendarium.*

Vidimus de illo jam in Geometris cap. xv, §. 7; & in Astrologis cap. xxxvi, §. 25.

18. §. *Circa annum Christi millesimum centesimum vixisse ille videtur Anonymus; qui, Rabbinorum primus, tempora Hebræorum distinctè explicuit opere eo, quod* Seder Olam Rabba *inscribitur: unde excerptum est* Seder Olam Zutá. *Illud major est Hebræorum Chronographia, hoc minor.*

Non satis verò liquet, idemne sit utriusque Chronologiæ auctor. Id si non sit; saltem, qui minorem ex majori exscripsit, vel par fuerit ætate, vel suppar. Vixit minoris ille auctor circa annum Christi ᴄɪɔᴄxxv, temporibus Alphonsi VII. Meminere Chronologiæ hujus R. Salomo Iarchi, Aben-Ezra, & Kimchi: qui ante annos claruere quadringentos; ut recentior his esse is scriptor nequeat.

19. §. *Anonymus etiam ex Cœnobio S. Mariani, apud Altissiodorum monachus, chronologiam edidit ab origine mundi usque ad annum* ᴄɪɔᴄᴄ.

Subjecere prælo Parisiis Adrianus Beys, & Sebastianus Cramoysi, anno ᴄɪɔ ɪɔᴄɪx.

20. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄxʟ, *magni fiebat Alexander de Villa Dei, patriâ Dolensis: qui de sphæra scripsit, & Computo Ecclesiastico.*

Ut monitum nobis cap. x, §. 1. Meminit & Trithemius.

21. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄxxxii, *& deinceps, latè nomen sparsit Joannes de Sacrobosco: cuius sphæra passim in Scholis prælegitur. Atque idem etiam nomen meruit Computo suo Ecclesiastico.*

Anglicè dicebatur *Holywod*: ut videatur potiùs *de Sacrobosco*, quàm *Sacrobusto* dicendus. Egi de eo quoque in Astrologis cap. xxxvi, §. 29.

22. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄxᴄɪv, *vivebat Joannes Baldus, Genuensis: qui de tempore celebrandi paschatis opus reliquit.*

Auctor Jacobus Bergomas.

23. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄᴄ, *imperante Alberto Cæsare, Petrus de Dacia librum contexuit de calculo seu computo, item Calendarium.*

De quibus auctor nobis Tritthemius.

24. §. *Anno* ᴄɪɔᴄᴄᴄᴄxᴄɪv, *in honore erat Joannes Angelus Bavarus ex Aichen. Opus composuit de emendatione Calendarii. Item Ephemerides, variaque prognostica.*

Plura de eo in Astrologis memoravi.

25. §. *Plusculis Græcis, pluribus Latinis, Arabem subdam, incertæ quidem ætatis; aliquod interim nomen ab hac scientia adeptum. Est is Ibnu Giulgiul chronologus: qui philosophorum vitas secundum tempora digessit.*

Unde aliqua exscribit Arabs scriptor in vita Pharabii, sive Abunasræ el Farabi, sic dicti à natali solo Farab in Asia.

Cap. LXVII.

De Chronologis, ac Computorum scriptoribus, qui claruere post annum ᴄɪɔ ɪɔ.

1. §. *De proximo sesquiseculo deinceps promissa exsolvam. Anno* ᴄɪɔ ɪɔxxxv *Lilius Gregorius Gyraldus magno in pretio stetit apud eruditissimum quemque.*

que. Hic inter alia librum conscripsit de annis, & mensibus, unà cum calendario Romano, & Græco.

Ac quia Ferrariensis esset, opus hoc dicavit Renatæ, Galliarum Regis Ludovici XII, filiæ, Herculis II, Ducis Ferrariensis, viduæ. Natus fuit anno Christi CIↃ CCCC LXXIX. In pueritia audivit cùm alios, tum Baptistam Guarinum, celeberrimum sui temporis Grammaticum. In felicitatis parte erat, quòd, ad multijugam eruditionem parandam, postea vixerit apud Albertum Pium Carporum, & Joannem Picum Mirandulæ principes. Hic enim ingenti bibliothecâ frui, perque omne scriptorum genus capacem diffundere animum datum fuit. Mediolani à Demetrio Chalcondyla Græcas didicit literas. Multa Romæ perpessus est, cùm Urbs anno CIↃ IↃ XXVII diriperetur à milite Imperatoris Caroli V. Postea, in patriam reversus, familiariter usus est Joanne Manardo, & Cælio Calcagnino. Sex septem postremis vitæ annis manibus, pedibusque æger, ut ipse de se loquebatur, spirabat potiùs, quam vivebat. Nam, sine famuli auxilio, ne manum quidem ori poterat admovere. Excessit anno Christi CIↃ IↃ LII, ætatis LXXIV.

2. §. *Anno* CIↃ IↃ XXXVII *facilè locum suum tuebatur Joannes Lucidus Samosathenus: qui anno eo Venetiis* * *labores suos Chronologicos, non sine erudita caveæ applausu, diffundebat.*

* Apud Luc. Ant. Iuntam.

In iis sunt ista: emendationes temporum ab orbe condito; canones in perpetuam temporum tabulam; de vero die Passionis Christi; epitome emendationis calendarii Romani.

3. §. *Anno* CIↃ IↃ XLVI, *Joannes Maria Tolosanus, monachus ex Ordine Prædicatorum, divulgabat Venetiis additiones suas ad emendationes Temporum Joannis Lucidi Samosathei: nec non brevem correctionem Calendarii Romani de paschate rite celebrando. Quam concilio misit Tridentino.*

De eo quoque in Astrologis tangebam cap. præcedenti §. 24.

4. §. *Anno* CIↃ IↃ LVI, *Hadrianus Junius, Hornanus, commentarium edidit de Anno, & Mensibus. Item Fastorum librum, sive ἡμερολόγιον rerum memorabilium quolibet anni die actarum apud Hebræos, Græcos, Romanos, gentesque exteras. Præterea Calendarium syllabicum, ita dictum, quòd vocabulorum syllabæ respondeant anni dies; ac syllabæ majori literâ signatæ indicentur feriæ anniversariæ. Adhæc fastos emisit Cæsareanos, & Calendarium.*

Primò hæc de manu in manum Junius tradidit Eduardo VI, Angliæ regi: postea autem Harlemi longè auctiora misit sorori ejus Mariæ; quæ in regno successit Eduardo. Id anno fuit, ut monui, CIↃ IↃ LVI. Natus erat Hornæ anno CIↃ IↃ XIII. Dixi de eo quoque in Geographis cap. XLV, §. 28.

5. §. *Anno* CIↃ IↃ LVIII, *Jacobus Peletarius Cenomanus, annotationibus suis in Gemmæ Frisii Arithmeticen, adjunxit dissertationem de cognoscendis per memoriam Calendis, Idibus, Nonis Festisque mobilibus.*

Vide, quæ de eodem retuli in Geometris cap. XVI, §. 20, & in Astrologis prætermissis ad annum CIↃ IↃ LVIII.

6. §. *Anno* CIↃ IↃ LX, *apud doctos in pretio erat Michaël Beutherus, Juris consultus, inque Argentinensi Academia historiarum professor. Præter illa de globo Astronomico, & circulis, etiam divulgavit Ephemeridem historicam, deque correctione anni Gregoriani.*

Carolostadii, Franciæ Orientalis oppido, natus fuit anno CIↃ IↃ XXII. Decessit anno CIↃ IↃ LXXXI.

7. §. *Anno* CIↃ IↃ LXV, *ac deinceps, floruit David Chytræus: qui Chronologiam fecit Historiæ Herodoti, & Thucydidæ. Item emisit Calendarium vetus Romanum, & alia quædam non absimilis argumenti.*

Natus in Palatinatu anno CIↃ IↃ XXX. Denatus Rostochii septuagenarius; videlicet anno CIↃ IↃ C.

8. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXI, *nominis sui decus auxit Joannes Lalamantius collatione anni Romani, præcipuarumque gentium exterarum.*

Genevæ excudit Crispinus. Fuit Augustoduni Heduorum in Burgundia medicus. Etiam Hippocratis quædam vertit, & tragœdias Sophoclis: de quarum tralatione dictum mihi præfatione in libros de Baptismo.

9. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXII, *Benedictus Arias Montanus Hispalensis edebat Danielem suum, sive de seculis, & chronologia.*

Estque nonus liber Antiquitatum ejus Judaicarum: quas augusto Bibliorum Codici subjecit sub nomine Apparatûs ad Biblia Regia; Leidæ verò Raphelengius exhibuit seorsum. Vidimus de hoc opere quoque in Geographis cap. XLV, §. 27; inque Mechanicis cap. L, §. 25. A Philippo II Hispaniarum Rege in Belgicam missus fuit, ut feliciùs excuderentur Biblia Regia: quæ res multum illi invidiæ peperit. Itaque sæpius, ad caussam dicendam, Romam proficisci coactus est. Episcopatûs dignitatem non semel oblatam recusavit, majorem ut invidiam declinaret, contentus sacerdotio militaris ordinis equestris S. Jacobi. Obiit in patrio rupis secessu; quò se abdiderat, ut tum reliquâ vitâ, tum moriens, lateret.

* Ubi perperam editum 16.

10. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXII *Patavii Mathematicas docuit Iosephus Moletius Messagensis: qui tabulis Gregorianis imprimis nomen est consecutus.*

Pro iis à Senatu Veneto accepit ducentos ducatos: Pontifex Gregorius XIII trecentos quos vocant Cameræ scutatos, ut eas continuaret, pollicitus est.

11. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIV *Gilbertus Genebrardus Arvernus Chronographiæ suæ libros IV mittebat Arnoldo Pontaco, Vasatensi episcopo. Sed anno* CIↃ IↃ XCIX *prodiere auctiores, ac præterea tantò ulteriùs perducti.*

Fuit Genebrardus Theologus Parisiensis, Hebraicarum literarum Lutetiæ professor Regius, & Archiepiscopus Aquensis: quam dignitatem à Gregorio XIII adeptus fuit, intercessione eorum, qui à Rege desciverant. Sed, Rege rerum potito, non diu honoris hoc potuit tueri: ut est in elogiis Scævolæ Sammarthani. Ait, se opus suum Chronographiam potiùs, quam Chronologiam, inscripsisse, quia non tam animus foret, calculonum more, annosam vetustatem numerandam, quàm legendam, proponere. Nempe χρονολογία propriè solùm res λογίζει, sive supputat. At Chronographia non solùm numerat, sed breviter etiam delibat: ut licet non sit historia, quæ fusiùs omnia diducit; sit tamen qualiscumque historiæ imago. Duos posteriores hujus operis libros Arnoldus Pontacus auxit. Idem Genebrardus anno CIↃ IↃ LXXX ex Hebræo Latinè à se versam edidit Chronologiam Hebræorum majorem: de qua superiùs * diximus. Semuri Bur-

* Cap. 66, §. 18.

Burgundionum oppido, ubi sacerdotium obtinuit, fatis concessit annos natus LX, anno Christi CIↃ IↃ XCVII.

12. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXIV *Joannes Temporarius, Jurisconsultus Blesensis, ad finem perduxit Chronologicarum Demonstrationum libros tres.*

Quas anno demum CIↃ IↃC filii ejus, Joannes, & Adamus Temporarii, Rupellæ in lucem emiserunt.

13. §. *Anno itidem* CIↃ IↃ LXXXIV *Michaël Mæstlinus Goppingensis, in Tubingensi Academia professor Mathematicus, scripsit contra novum Calendarium Romanum.*

Vidimus de eo cap. XXXVII, §. 21.

14. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXVIII *tribus Mæstlini libris, de quibus proximè loquebar, respondit Christophorus Clavius Bambergensis è Societate Jesu.*

Primo libro agit Clavius de æquatione anni Solaris. Altero de anni Lunaris, & Cycli literarum Dominicalium æquatione. Tertio de computo Ecclesiastico per digitorum articulos. Atque his promittit se Calendarii sic restituti caussas ubertim explicaturum.

15. §. *Anno* CIↃ IↃXC *Henricus Buntingus Chronologiam Servestæ emittebat.*

Etiam Chronicon Ecclesiasticum publicavit Magdeburgi anno CIↃ IↃ XCVII. Theologus fuit Grunovientium. Natus Hanoveræ anno CIↃ IↃ XLV.

16. §. *Anno* CIↃ IↃXCV *Adrianus Romanus divulgabat Supputationem Ecclesiasticam, secundum novam, veteremque Calendarii rationem.*

Prodiit Wiceburgi anno, quo dixi. Vide plura in Geometris cap. XVII *, §. 30, & in Astrologis cap. XXXVII, §. 34.

* Ubi perperam editum 16.

17. §. *Anno* CIↃ IↃ XCIX *Joannes Antonius Maginus Ephemerides edidit; posteaque apologiam Ephemeridum. Item Ephemerides cælestium motuum ab anno* CIↃ IↃ C VIII *usque ad annum* CIↃ IↃ Ɛ XXX. *Præterea Calendarium.*

Compluria etiam elaboravit in Sphærica, & theorica planetarum: uti & in Geographia. Vide cap. XXXVII, §. 42. & cap. XLV, §. 37.

18. §. *Anno* CIↃ IↃ CI *Daniel Angelocrator Corbachiensis nihil nisi grande spirabat, ac sperabat suâ Chronologiâ Autopticâ:*

quomodo inscripsit, quia persuasum haberet, tam esse certam, ut, sicut ait, ipso operis intuitu, omnium, quæ de temporum commensuratione signâsset, conspicua fieret veritas. Eò quoque præmittit in frontispicio, se hæc commentatum, *Deo illuminante: suam* enim *temporis conciliationem tam esse certam, quàm quæ certissima.* Passim verò impugnat rationem conciliandi, quam inierat Thaddæus Dunus: de qua in Chronologia nostra disseremus. Quantopere etiam sua prætulerit arduis Josephi Scaligeri laboribus; arguit, quòd contendat eum superstruxisse falsis fundamentis. Ut qui annos sabbathicos incipiat non ab initio ingressûs in terram Canaan; sed ab anno sexto exacto: quique in jubilæorum celebritate typum destruat: qui adhæc in LXX hebdomadibus Danielis turbet, dum annos jubilæos, sive quinquagesimos, negat ab Hebræis observatos; contrà quam sit in Seder Olam; imò ipse sui oblitus alibi tradiderit: qui item LXX annos desolationis ordiatur à transmigratione Jechoniæ, XIII annis priusquam oporteat. Ait autem, se centena ejusmodi non minùs erronea ex Scaligero posse adferre. in iis hoc etiam esse, quòd neget, in rerum natura fuisse reges Persarum; quos tamen numerent Megasthenes Persa, & Philo Hebræus. Hæc ille novennio ante Scaligeri excessum, qui ista vocat Beroaldistarum deliria. Mirum autem, nescisse distinguere inter Megasthenem verum, & illum Annii suppositititum. Mirum etiam, tam antiquum putâsse Philonem illum, ut Christi, & Apostolorum faceret æqualem. Sed fortasse aliter in plerisque sapuit postea. Diu enim exinde supervixit. Nam & memini, Synodo Dordrechtanæ interesse apud Batavos anno CIↃ IↃC XVIII: imò toto pòst decennio, quod est, anno hujus seculi XXVIII, librum suum de Ponderibus, denuò, ac emendatiùs, emisit.

19. §. *Anno* CIↃ IↃC IV *Arnaldus Pontacus præclarè de Chronologia meritus est notis & animadversionibus suis ad Chronicorum tres scriptores; Eusebium Pamphili, Hieronymum, & Prosperum Aquitanicum.*

Pontacus hic, vir maximæ eruditionis, episcopus Vasatensis fuit, & utrique Concilio Regio à consiliis. Huic Gilbertus Genebrardus suam dicavit Chronologiam; ipse autem duos posteriores libros emendavit, & adauxit.

20. §. *Anno* CIↃ IↃC V *Sethus Calvisius juris publici faciebat Chronologiam suam: in qua Josephi Scaligeri imprimis insistit vestigiis. Atque idem anno* CIↃ IↃC XI, *& sequenti, in lucem dabat Elenchum Calendarii à Papa Gregorio* XIII. *comprobati. Duo hæc vero sibi Calvisius in Elencho illo proposuit: ut ex fundamentis Astrologiæ refelleret Calendarium Gregorianum; atque ut novam Calendarii rationem, eamque veriorem, & expeditiorem, adferret.*

Quantopere prior illa Calvisii opera placuerit Josepho Scaligero, non sivit hic nos ignorare epistolâ CCCCIV, quæ est ad Heliam Putschium: *Egregius vir quidam Germanus, Sethus Calvisius, nuper sub initium superiorum nundinarum, præstantissimam rationibus meis instructam Chronologiam edidit, ut ab illis ne latum quidem unguem discedas, opus æternitate dignum.* Et mox: *Non dicam, quàm lætatus sim, cùm viderem, ineptissimos cercopithecos quosdam rationibus, & argumentis nostris oblatrâsse; hunc autem præstantissimum virum non aliis, quam illis nostris, Chronologiam suam munivisse. Hoc opus reliquorum omnium luminibus officiet: &, si bene auguror, nullius tam crebra fuerit editio, quàm hujus erit. Omnino eximium est.* Idem etiam ad Calvisium ipsum sic scribit epistolâ num. CCCVIII: *Tam eximio labore id consecutus es, ut quia primus hanc gloriam arripuisti, solus eam possideas; neque quisquam tibi præripere eam possit. Sed & mihi præteritorum studiorum fructus præclare constat; quòd quum ego nihil impensius optarem, quam rem Chronologicam eo deduci, ut hariolorum injuriæ ac tyrannidi opportuna amplius non esset; ac eodem tempore tot canes argumenta nostra ac rationes adlatrarent: unus tandem eas amplexus sit, qui instar omnium esse possit. Itaque seriò triumpho. eoque magis, quòd lætitia mea cum publica utilitate conjuncta est. Nemo enim beneficii tui meminerit, quin & vigiliarum mearum meminerit. Vivet igitur, vivet opus hoc, sacrarium temporum, scrinium æternitatis, perpetuorum Fastorum conditorium. Jam desitum est in Chronologia nugari. Nihil in eo ineptum, nihil futile. Omnia plana, perspicua, ita inter se apta, ut ultima à primis pendeant, mediantrisque hæreant.* Nec abludunt ab his, quæ aliquot sequentibus memorat epistolis.

Elenchum Regibus Magnæ Britanniæ, Daniæque, præfatione suâ dicavit, ac commendavit, David Origanus; de quo proximè dicebamus. Argumentum, atque institutum operis, paucis hoc pacto comprehendit: *Ornatissimi,*

tissimi, & doctissimi Sethi Calvisii, amici mei singularis, in examinando utroque Calendario, Juliano, & Gregoriano, & substituendo alio correctiore perspexi. Et mox: *Postquam ingenii dexteritate haud vulgari, & studio indefesso, ad finem feliciter perduxit has duas eius Elenchi partes; quarum prior Calendarii Juliani, & Gregoriani, errores docte monstrat; posterior duplex Calendarium novum proponit; vidi, & penitius introspexi, ac consideravi: non modò eas, utpote luminarium correctis ab Atlante nostrorum temporum Tychone motibus apprime consentientes, & accommodatas, vehementer probavi; sed & ut ederentur, & publici juris fierent, auctor & promotor extiti: ut si spes etiam nulla esset, calendarium Gregorianum in hoc rerum statu abrogatum iri; liberalis tamen doctrina caussâ, omnes literati hoc egregio de literatis scripto, ad intelligendas plenius in hac materia controversias, uterentur, & fruerentur.* Elencho hoc publicato, molitus fuit Calvisius alteram Chronologiæ editionem. Sed, quæ orsus erat, perficere non potuit. Obiit enim non multò pòst. puta anno CIↃ IↃCXVII. Multis interim locis emendata, vel aucta, prodiit anno CIↃ IↃCXX.

21. §. *Anno* CIↃ IↃC IX *David Origanus Silesius Francofurti ad Viadrum tribus complexus est tomis motuum cælestium ephemerides.*

Professor fuit Matheseos in Academia Brandeburgica Francofurti ad Viadrum.

22. §. *Anno* CIↃ IↃCXI *Augustinus Tornellus Novariensis, Congregationis S. Pauli Clericus Regularis, prælo commisit Annales Sacros, & Profanos, ab orbe condito, usque ad adscensionem Christi in cælum.*

His Scripturæ, & Gentilium monumenta, confert, ad veritatem temporum eruendam; multasque intricatissimas quæstiones dissolvit.

23. §. *Anno* CIↃ IↃCXII *Christophorus Helvicus edidit Systema Chronologicum, æqualibus denariorum, quinquagenariorum, & centenariorum intervallis.*

Id postea continuavit, & recensuit, Joannes Balthasar Schoppius, Eloquentiæ, & Historiarum, in Academia Marpurgensi professor. Emisit anno CIↃ IↃC XXXVIII. Ac Helvicus quoque Scaligeri vestigiis insistit; ut res docet, & ipse præfatione ad lectorem agnoscit. Decessit anno CIↃ IↃCXVII.

24. §. *Anno* CIↃ IↃCXIV *Jacobus Gordonus Lesmoreus Scotus, Societatis Jesu Theologus, Chronologiam emisit, quâ totius orbis res gestas ad sua usque tempora complectebatur.*

Tomis constat duobus: quorum prior ad Christum usque se extendit; alter ad annum Christi CIↃ IↃCXIV. Prodiit Coloniæ Agrippinæ. Sed historiarum magis epitomen continet, quam perplexas Chronologorum disceptationes: ut potius Isagoge ad eos dici mereatur, quam Chronologia; sicut & aliæ multorum Chronologiæ.

25. §. *Anno* CIↃ IↃCXVII *Joannes Behm, Theologiæ in Academia Borussiaca Professor, & Electori Brandeburgico a sacris, magno eruditorum applausu typis committebat Chronologiam suam à condito mundo usque ad deletum à Vespasiano templum Hierosolymitanum. In quo Scripturarum momenta accurate expendit, & Beroaldi, ac Funcii, eosque sequentium, fundamenta sedulo rejecit.*

Occasio hoc argumentum tractandi fuit hujusmodi. Cum studiis sacris sedulò operam daret Wittenbergæ: multis se temporum difficultatibus implicari in Scripturis videbat; nec se iis poterat extricare. Commode tunc in lucem prodiit Chronologia Sethi Calvisii: quâ visâ, lectâque, gavisus est usque adeò multum inde sibi lucis accessisse. Ea ut plenius frueretur; Wittebergâ Lipsiam abiit, atque ibi biennio Calvisii hospitio usus fuit. Ejusce temporis postea etiam negabat se unquam pœnituisse. Nec deinceps piguit sacrorum temporum disquisitionem studiis jungere cæteris. In qua quantum effecerit, argumento egregia est opera, quam dicebamus.

26. §. *Anno* CIↃ IↃCXIX *Jacobus Salianus Avenionensis, Societatis Jesu presbyter, sex grandibus tomis comprehendit Annales Ecclesiasticos Veteris Testamenti.*

His, ab orbe condito, usque ad Christi mortem, digerit, & exponit res gestas per annos fere singulos. Primus tomus aperit res a mundi natali, usque ad Mosem. Alter inde progreditur, usque ad Heli pontificem. Tertius enarrat tempora Heli, Samuelis, Saulis, Davidis, & Salomonis. Quartus continet res a divisione regni Salomonici, usque ad captivitatem Babylonicam. Quinctus a Cyri initio, usque ad Antiochum Epiphanem. Sextus ab Epiphane, usque ad finem Euangelicæ Historiæ. Neque his voluminibus tantummodo res sacras explicat; sed etiam Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum.

27. §. *Anno* CIↃ IↃCXXVIII *Jacobus Rosius Biberacensis emisit Ephemeridem, sive Calendarium generale Astronomicum, & Astrologicum. In quo siderum ortus & occasus, ac naturales effectus, qui singulis sunt cujusque mensis diebus, exponit.*

Opus id non exiguâ industriâ ex veteribus, ac novis, contexuit. Mathematicum se vocat, & publicum notarium Cæsarium; quo munere functus est Biennæ, sive Bipennii, Helvetiæ oppido.

28. §. *Anno* CIↃ IↃCXXXII *Erycius Puteanus edebat circulum Urbanianum, sive lineam ἀρχιμεσημβρινὴν* per urbem Romam, polum utrumque, & antipodes descriptam, verum Orientis, & Occidentis terminum, sacrum dierum principium. Eopse anno ad firmandum hoc opus θεωρήματα † publicavit de quatuor principiis diei. Idem anno* CIↃ IↃCXXXVII *emittebat librum de bissexto die, unde annus bissextilis dicitur; quo intercalandi arcana illustravit: eique operi dierum apud Indos διόρθωσιν ‡ adtexuit.*

* Indicem diei incipientis.

† Propositiones sive regulas generales.

‡ Emendationem.

Vir hic summus Venlonæ in Geldria natus fuit anno CIↃ IↃLXXIV. Eo in pueritia, biennio minor, Dordrechti usus sum condiscipulo, ac deinde omni vitâ amico. Coloniæ exinde Eloquentiæ, & Mathesi, ac Philosophiæ, operam dedit. Lovanii Justum Lipsium audivit. In Italiam profectus, Ludovico Septalio, Joanne Baptista Sacco, Joanne Baptista Silvatico, aliisque maximi nominis viris, usus est familiariter. Mediolani pòst Eloquentiæ professor fuit, ac Regii Historiographi titulo auctus est; Romæ etiam in civium numerum relatus. Imò & Mediolani supremam fuit Juris lauream consecutus. Inde, in Belgicam arcessitus, Justo Lipsio in cathedra Lovaniensi successit. Quæ, præter antea memorata, ediderit, Valerius Andreas dicet in Bibliotheca Belgica. Ante annos circiter quatuor, non exiguo cum dolore omnium Lovanii obiit.

29. §. *Anno* CIↃ IↃCXXXV *Aubertus Miræus Bruxellensis Antverpiæ edebat rerum Belgicarum Chronicon à Julii Cæsaris adventu usque ad annum, quo divulgatum id est, dicebamus.*

Natus

Natus est è fratre Reverendissimi Joannis Miræi, episcopi Antverpiensis. Lovanii in Historia Lipsii auditor fuit; Duaci in Theologia Colvenerii, & aliorum. Post varias functiones, à sacris fuit Principum Alberti, & Isabellæ, & primus Notarius Apostolicus, ac post obitum M. Antonii Del rio, Decanus Antverpiensis, & Episcopalis Vicarius. Etiam publicavit Fastos SS. Belgicos, ac Burgundicos. Cætera suggeret bibliotheca Valerii Andreæ.

30. §. *Anno* CIↃ IↃCXXXVIII *Andreas Argolus Ephemerides Patavii duobus emisit tomis, secundùm Tychonis Brahei hypotheses, caloque deductas observationes. Prior tomus est ab anno* CIↃ IↃCXXXI *usque ad* CIↃ IↃCLV. *Alter exinde usque ad annum ejusdem seculi* LXXX.

Argolus ille philosophus est, ac medicus, inque celeberrimo Patavinorum Gymnasio Professor Mathematicus.

31. §. *Anno* CIↃ IↃCXLII *Daventriæ Henricus Guthberletus classica quidem schola moderator, illustris verò gymnasii professor fuit: à morte autem excudendam reliquit Chronologiam; quæ ab orbe condito incipit, ac desinit in anno* CIↃ IↃCXXXIV.

Amstelodami typis prodiit Laurentianis anno CIↃ IↃC XXXIX.

32. §. *Anno* CIↃ IↃ CXLIV *Joannes Seldenus Anglus I.C. ut tot aliis pulcherrimis scriptis, ita dissertatione, de anno civili, & calendario veteris Ecclesiæ, seu Reip. Judaicæ, præclare admodum de studiis meritus fuit.*

Ea tum Talmudicorum; tum Karæorum, hac in re disciplinam tradit; qualis Christi, Apostolorum, aliorumque primitivorum Christianorum temporibus obtinuit. De secta verò Talmudicorum, sive Traditionariorum, in quibus princeps erat Pharisaica; deque illa Karæorum, sive Scripturariorum, cujus Saducæam esse propaginem, creditum est; eundem Seldenum eruditè disserentem adi cap. secundo: ubi & utriusque sectæ principes enarrat.

33. §. *Anno* CIↃ IↃCXLV *Ioannes d'Espieres S. Theologiæ Doctor, & Monasterii Aquicinctini Magnus Prior emisit Calendarium novum ad legendum horas Canonicas secundùm ritum Breviarii Romani reformati.*

Scopus operis fuit, *ut virum Ecclesiasticum faciliore methodo dirigat, ad recitandum divinum juxta præscriptum Ecclesiæ Romanæ, subeatque vices immensi cujusdam Calendarii perpetui: quod, pro ratione quinque hebdomadum intra terminos Paschales comprehensarum, in triginta Calendaria amplius distenditur:* ut auctor præfatur in Calendarium suum. Prodiit Duaci, typis Petri Belleri. Atque idem biennio post ibidem publicavit *Auctarium Calendarii novi:* quo traditur nova, & facilis, methodus inveniendi Aureum numerum, Epactas, literas Dominicales, Clavim Festorum mobilium, & indictionem quocunque anno proposito, tam ante, quàm post correctionem Calendarii. Quia verò hæc methodus ad plura quidem secula se extendit: nec tamen omnino perpetua sit: pollicetur idem *Astronomiam Aquicinctinam*, cujus Methodus se in infinitum extendat.

CAP. LXVIII.

DE GEOGRAPHIS GRÆCIS priori parte præteritis.

1. §. *A Chronographis me confero ad Geographos: quibus etiam, ut antea quoque feci, miscebo, qui magis fuerint Historici, quàm Mathematici. Nempe quia tam hi, quàm illi, Geographorum nomen possideant: nec sine historiæ notitia situm terrarum metiri Mathematicus possit. In iis agmen hoc tempore ducet Bias Prienensis, unus è septem sapientibus Græciæ, Alyattis, Lydiæ Regis, æqualis. Qui circiter bis mille versus de Ionia fecit.*

Auctor nobis Laërtius in ejus vita. Sed fortasse id opus magis Ionum gesta retulit, quàm Ioniæ situm.

2. §. *Olympiade* LXXVII, *ac deinceps, viguit Democritus Abderita: qui Geographiam tractavit;*

ut ex Strabone, & Laërtio, ostensum lib. IV de Histor. Græcis cap. II.

3. §. *Ante etiam Herodotum vixit Damastes Sigeensis. Hic præter alia, paullo ante bellum Peloponnesiacum, gentium, urbiumque catalogum contexuit.*

Dixi de eo in opere de Historicis Græcis lib. I, cap. II, & lib. IV, cap. V.

4. §. *Dionysius Milesius, scriptor vetustus admodum, quippe Herodoto antiquior, composuit περιήγησιν, sive orbis descriptionem:*

ut testis est Suidas.

5. §. *Alexandri M. ætate claruisse arbitror Archelaum, quem Diogenes vocat χωρογράφον*, ac literis opus ait commisisse de terris ab Alexandro M. peragratis.* * Regionum scriptorem.

Plura de eo retuli lib. I de Historicis Græcis cap. X.

6. §. *Dicæarchi ætatem inde cognoscimus, quòd Aristotelis fuerit discipulus, æqualis Theophrasto. Hic cum aliis memoriam nominis sui consecravit; tum egregio monumento de Græciæ urbibus, ac dimensione Peloponnesi.*

Fusiùs de hoc egi lib. I de Historicis Græcis cap. XI.

7. §. *Hanno, Carthaginensium dux, magno fuisse in pretio videtur temporibus Agathoclis, Siciliæ regis, paullò ante bellum Tarentinum. Reliquit periplum, quo Africæ ambitum narrabat, & quas terras in Oceano Atlantico reperisset.*

Punicâ eum signavit linguâ; sed Græcè alii reddiderunt. Uberiùs de eo disquiro in quarto de Historicis Græcis.

8. §. *Tempore Ptolemæi Lathyri floruit Artemidorus Ephesius: qui periplum undecim geographiæ libris complexus fuit.*

Plura de eo attuli in Historicis Græcis lib. I, cap. XXII.

9. §. *Extremis Ptolemæi Lagidæ temporibus eluxit Isidorus Characenus; qui Parthiam descripsit.*

De eo tracto lib. III Historicorum Græcorum; atque item libro IV, cap. X.

10. §. *Sub Augusto Cæsare vivebat Dionysius Byzantius, vel potius Alexandrinus: cujus περιήγησιν habemus.*

Ubertim de hoc egi lib. II de Historicis Græcis cap. III.

11. §. *Sub Hadriano Cæsare claruit Diogenianus Heracleota: qui librum composuit; sed, ut alia innumera,*

mera, injuriâ temporum deperditum; de fluminibus, lacubus, montibus. Idem tabulâ universa terræ urbes, quantum potuit, comprehendit.

Dixi de eo lib. II Historiæ Græcorum Historicorum cap. XII.

12. §. *Sub Cæsare Antonino Philosopho nomen aliquod, inter philologos imprimis, gessit Pausanias Cæsariensis. Qui libris X Græciam descripsit.*

Fusè de eo actum nobis lib. II de Historicis Græcis cap. XIV.

13. §. *Sub Justiniano Magno claruit Hermolaus Byzantius; qui Stephani Ἐθνικὰ * in compendium redegit.*

* *Opus de gentium, sive populorum, nominibus: urbiúmque oppidorum, aliorumque locorum.*

Multùm eum debere Xysto Betulejo, satis liquet omnibus. Non æquè illud, bene item de eo meritum esse Conradum Gesnerum: qui, in suo propriorum nominum Onomastico, Latinè vertit, & loca innumera castigavit: ut ipse refert epistola de libris à se editis †.

† *Tiguri anno 1566 unà cum Gesneri vita.*

14. §. *Anno* CIↃCCCCLXXX *Nicolaus Sophianus Corcyræus Romæ docuit: atque idem tabulis scitissimè descripsit Græciam, veteribus, & recentibus, nominibus appositis.*

Anno etiam CIↃ IↃ XLIV Oporinus recudit Basileæ. Ac aliquanto pòst Nicolaus Gerbelius Phorcensis eas in tabulas emisit Isagogen. De quo plura inferiùs dicam. Fuit Sophianus vir Græcè, quàm Latinè, doctior: ut de eo censet Raphaël Volaterranus lib. XXI ‡.

‡ *Col. 642 edit. Gryph.*

15. §. *Atque horum quidem tempora cognoscimus. Subdam nunc aliquos, quorum ætatem putem incertam. Ex iis est Agathemerus; qui in lucem edidit Hypotyposes Geographicas.*

Hæ Romæ exstant Msæ in bibliotheca Vaticana: adhæc Lutetiæ in bibliotheca Regis Christianissimi: in Hispania item in illa Diegi Hurtadi, & compluribus aliis. Pluscula ex Mssis Regiis exscripsit filius meus Isaacus. Inscriptio est operis: Ἀγαθημέρου * τοῦ Ὄθωνος (in codice Parisiensi Regio est Ὀρθωνος) γεωγραφίας ὑποτυπώσεις.

* Agathemeri, filii Orthonis (vel Orthonis) descriptio Geographica.

16. §. *Alexander Ephesius, cognomento Lychnus, de rebus cælestibus, & terrarum situ, egit:*

ut auctor est Strabo lib. XIV. Vide sis, quæ dixi lib. III Historicorum Græcorum.

17. §. *Apellas de civitatibus Peloponnesi volumen condidit.*

Videtur idem, ac Apellas Cyrenæus. Consule, quæ attuli lib. III de Historicis Græcis.

18. §. *Apollodorus, qui Geographus vocatur ab argumento, quod tractavit, scripsit de populis, insulis, & urbibus.*

Ut auctor est Tzetzes Chil. III histor. c. Vide, si vacat, quæ de Apollodoris memoravi lib. III Historiæ historicorum Græcorum.

19. §. *Capito Lycius descripsit Lyciam, & Pamphyliam.*

Testis Suidas. Consule, quæ de eo attuli lib. III de Historicis Græcis.

20. §. *Dionysius Corinthius περιήγησιν τῆς οἰκουμένης δι' ἐπῶν † reliquit:*

† *Descriptionem orbis, carmine.*

ut narrat Suidas.

CAP. LXIX.

DE GEOGRAPHIS LATINIS, nobis antea indictis.

1. §. *Habemus de Græcis. Pergam porrò ad Latinos. Ex his Æthicus, Cosmographiæ scriptor, videtur Theodosii senioris ætate claruisse.*

Ita Simlerus in Epitome bibliothecæ Gesnerianæ. Fusiùs de eo dixi in Historicis Latinis lib. III.

2. §. *Justiniani junioris temporibus, puta anno* IↃXC, *Adamannus Scotus, scripsit de terris sanctis.*

Plura de eo retuli lib. II Historicorum Latinorum cap. XVII.

3. §. *Anno* CIↃL *sub Henrico* III *vixit Anselmus Rhemensis: qui reliquit itinerarium Papæ Leonis* IX.

Vide Sigebertum in catalogo cap. CLIII.

4. §. *Circa annum* CIↃC *conscripta videtur Notitia episcopatuum orbis Christiani, sive Codex Provincialis Romanus.*

Qui Romæ primùm prodiit anno CIↃ IↃ XII; hinc Lutetiæ, Lugduni, locisque aliis. Eundem Petrus Rebuffus cum Praxi beneficiorum edidit. Postea Aubertus Miræus Bruxellensis, Canonicus Antverpiensis, contulit cum variis codd. in Galliis, ac publici juris fecit anno CIↃ IↃ CX. Addidit etiam specimen Geographiæ sacræ. Qui verò Notitiam Imperii tribuunt Mariano Scoto, vellem hujusce opinionis solida afferrent argumenta.

5. §. *Anno* CIↃCC, *quo imperare desiit Henricus, cæpit verò Philippus, ac deinceps sub Othone* IV, *vixit Dodechinus, abbas S. Dysibodi: qui peregrinationem consignavit in terram sanctam.*

Vide, quæ prodidi in Historicis Latinis cap. LV.

6. §. *Anno* CIↃCCX, *sub Ioanne Angliæ Rege, vixit Gervasius Tilberiensis, Anglus. Qui inclaruit mappâ, sive descriptione mundi.*

Citatur etiam à Boccacio in Genealogia Deorum. Apud Pitseum in illustribus Angliæ scriptoribus lego, fuisse nepotem Henrici II, Anglorum Regis. Othoni Imperatori, ejus nominis IV, ob prudentiam, & dexteritatem adeò charus fuit, ut Mareschallum ditionis Arelatensis constitueret. Quæ præterea ediderit, retuli lib. II de Historicis Latinis cap. LVI.

7. §. *Anno* CIↃCCLXX *viguit in Anglia vir ad miraculum doctus, Rogerus Baconus, qui cum aliis celebratur monumentis; tum libro de situ orbis, de regionibus mundi, de situ Palæstinæ, de locis sacris; adhæc Cosmographiâ.*

Nisi fortasse idem est Cosmographiæ liber, ac ille de situ orbis, vel mundi regionibus. Diximus de eo quoque in Opticis*, Astrologis†, & alibi‡.

* *Cap. 26. §. 10.*
† *Cap. 36. §. 32.*
‡ *Cap. 59. §. 13.*

8. §. *Anno* CIↃCCCCX *clarebat Christophorus de Buondelmontibus Florentinus, qui de Geographia librum fecit.*

Nec-

Necdum lucem vidit: sed, ut in scriptoribus Florentinis prodidit Poccianius, Manuscriptus adservatur à Laurentio de Buondelmontibus.

9. §. *Æneas Sylvius, qui anno* CIↃCCCCLVIII *factus est Pontifex, ac dictus Pius II, præter Cosmographiam sive Universi orbis historiam, reliquit descriptionem Europæ.*

Vir fuit, ut doctissimus, ita amantissimus poëtarum; sic tamen, ut poëtas famelicos quandoque eluderet. Exemplo hoc fuerit distichon:

Discite pro numeris numeros sperare poëtæ.
Mutare est animus carmina, non emere.

Sed Philelphus ait liberalissimum fuisse, atque in hunc scripsisse modum:

Discite pro numeris nummos sperare poëtæ.
Mutare est animus carmina muneribus.

Credo, prout poëtæ erant, ita aliter, atque aliter, responderit. Natus est anno CIↃCCCCV: obiit anno CIↃCCCCLXIV, ætatis LIX; ut in vita ejus refert Joannes Antonius, episcopus Aretinus: quem hac parte, quàm Platinam, sequi malim.

10. §. *Anno* CIↃ CCCC LXIV *latè nomen diffundebat Joannes Mullerus Regiomontanus: qui hoc loco memoratur nobis, quia bene meritus sit de Geographia Ptolemæi. Nam annotationes in id opus scripsit; quibus errores castigavit interpretis Latini, Jacobi Angeli.*

Prodiere Argentorati anno CIↃ IↃXXV. Plura de Regiomontano retuli cap. XXXVI, §. 45.

11. §. *Anno* CIↃCCCCLXX *Nicolaus Donis in Cosmographiam Ptolemæi emisit opus mirandum, cum novis tabulis.*

Auctor Marsilius Ficinus ad Federicum Urbinatium ducem. Sed utrùm typis editus sit, ambigo.

12. §. *Anno* CIↃCCCCLXXX *claruit Marsilius Berlingerus, Nicolai filius, poeta idem ac geographus: ut arguunt sex libri, quos de Geographia fecit carmine.*

Laudat hoc opus Marsilius Ficinus lib. III epistolarum ad Federicum Urbini Ducem. De eodem sic Michaël Verinus libro II illustratæ urbis Florentinæ:

Carmineque Hetrusco pinxit Berlingerus orbem.

13. §. *Circa annum* CIↃCCCCLXXXIV *vivebat Bernardus Breitenbachius: qui nominis sui famam propagavit Itinerario terræ Sanctæ.*

Adi, quæ dicimus lib. III de Historicis Latinis cap. VI.

14. §. *Anno circiter* CIↃ CCCC XC, *vel saltem non ita multò antè, floruisse conjecto Dominicum Marium Nigrum Venetum. Cujus supersunt non solùm XI Geographiæ Commentariorum libri, quot tantummodo inscriptio promittit: sed sex & viginti: nempe XI quidem Europæ, totidem Asiæ, at Africæ IV: quibus situm terræ inhabitatæ, prout suo se habere tempore, cognoscere potuit, non exiguâ industriâ literis commisit.*

Claruisse ante Americam à Columbo repertam, quod fuit anno CIↃ CCCC XCII, satis ex opere ipso videre licet; cùm orbis universi descriptionem polliceatur, novarum interim terrarum meminerit nusquam. Neque editor illius Wolfangus Weissenburgius Basileensis, qui exemplar à viro doctissimo, Arnoldo Arlenio, acceperat (sed ejusmodi, ut innumeris in locis necesse habuerit illud castigare ex antiquis scriptoribus) super eo rescire quicquam valuit: nec aliter de eo silentium excusat, quam quòd non tam intersit, quis dixerit, quàm quid dixerit: eoque sufficere illud debeat, quòd *assiduæ lectioni veterum scriptorum indefessa multorum locorum experimenta conjunxerit; ut jucundâ quadam brevitate, & novâ non paucarum rerum expolitione, omnes alios, quos ante se habuit, si non vicisse, saltem æquâsse, videatur.* Prodiit verò hic scriptor in lucem anno demum CIↃ IↃLVII, Basileensibus cum typis diffundente Henrico Petri.

15. §. *Anno* CIↃCCCC XCV *Cracoviæ in Polonia floruit Laurentius Corvinus Novoforensis; qui Geographiam condidit orbis inhabitati; multaque addidit de variis hominum moribus, diversis mutorum animantium naturis, aliisque scitu dignis.*

Primò, à cacographo pessimè habitus, depravatissimè prodiit; ut conqueritur Wolfangius Weissenburgius: qui idcirco emendatiùs excusum Dominici Marii Nigri commentariis, itidem à se correctis, adjunxit: quod anno fuit CIↃ IↃLVII.

16. §. *Anno* CIↃ IↃVII *fuere Marcus, monachus Cælestinus Beneventanus; Joannes Cota Veronensis; Scipio Carteromachus Pistoriensis; Cornelius Benignus Viterbiensis. Qui quatuor sedulam navarunt operam in Geographia Ptolemæi corrigendâ. Marcus etiam Planisphærium Ptolemæi emendavit.*

Ea Ptolemæi editio anno, quo dixi, prodiit Romæ, cum privilegio Julii II. Pontificis.

17. §. *Anno* CIↃ IↃXXXVIII *Ægidius Tschudus Claronensis Helvetius, vir consularis, librum edidit eruditum de prisca, & vera Alpina Rhetia, cæteroque Alpinarum gentium tractu.*

Discipulus fuit Henrici Glareani; ut ipse ait operis sui cap. XXXVIII. Defunctus est anno Christi CIↃ IↃLXXII, ætatis LXVII.

18. §. *Anno* CIↃ IↃXL *claruit Orontius Fineus Delphinas; qui publicavit orbis totius descriptionem, ad effigiem gemini cordis humani; item descriptionem alteram, ad intelligendum locorum situm, de quibus in Sacris agitur Literis; novam item Galliæ.*

Claruit anno CIↃ IↃXXV, ac XXX consecutis: obiit anno CIↃ IↃLV*. Dixi de Orontio quoque in Geometris cap. XVI, §. 19: tetigi item in Opticis cap. XXVI, §. 13: adhæc in Mechanicis cap. L, §. 5.

* *Hinc numerus temporis, tum quo floruit, tum quo mortuus, emendandus est cap. 16. vel potiùs 17, §. 19.*

19. §. *Anno* CIↃ IↃXLIV *Federicus Pintianus, in lucem dabat Castigationes suas in libros Plinii; quorum sextus est de terrarum situ. Præterea edidit emendationes in Pomponium Melam de situ orbis.*

Salmanticæ utriusque linguæ, Latinæ videlicet, ac Græcæ, Rhetorices item, professor fuit.

20. §. *Anno itidem* CIↃ IↃXLIV *jam senex Nicolaus Gerbelius Phorcensis I. C. vir Latinè & Græcè doctissimus, Argentinensi in Academia docuit. Hic, post Isagogen in Græciam Nicolai Sophiani Corcyræi, anno* CIↃ IↃ XLV *editam, laborem hunc ita limavit & adauxit, ut in libros VII excresceret:*

quibus complexus fuit, quicquid ad illustrandam Græciam facere existimaret. Alia etiam literis, ac memoriæ mandavit; sed quæ ad Geographiam non pertineant. Vitâ excessit Argentinæ anno CIↃ IↃLX.

21. §. *Anno*

21. §. *Anno* CIↃ IↃ L *vivebat Martinus Helvigius Nissenus; qui aliquid sibi existimationis peperit tabulâ Silesiæ.*

Natus anno CIↃ IↃ XVI. Præfuit scholæ Vratislaviæ. Obiit anno CIↃ IↃ LXXIV, ætatis LVIII.

22. §. *Anno* CIↃ IↃ LIV *Guilhelmus Barlouve Anglus fuit; qui, præter dialogos, etiam Cosmographiam publicavit.*

Meminit Balæus, ut exulantis in Germaniâ.

23. §. *Anno* CIↃ IↃ LX, *ac deinceps, magnum apud omnes eruditos nomen fuit Petri Pithæi I.C. viri optime de Rep. literariâ meriti, præsertim scriptoribus antiquis: in quibus ad Geographiam facit, quòd è membranis veteribus primus in lucem protraxerit Itinerarium Burdigalense; in quo itinera sunt Burdigalâ Hierosolymam usque.*

Edidit Andreas Schottus unà cum Itinerario Antonini, & Hieronymi Suritæ Commentario. Itinerarium id scriptum videtur tempore Constantini M. ut pluribus retuli libro de Philologia cap. XI, §. 1[illegible] Excessit Petrus Pithœus in patria Tricassium urbe. Vitam illius literis commisit Josias Mercerus, atque operibus ab eo relictis adjunxit.

24. §. *Eodem anno* CIↃ IↃ LX *florebat Hieronymus Surita Cæsaraugustanus. Hic de re Geographica bene meritus est edendo Itinerarium Antonini; quod contulerat cum quatuor vetustis membranaceis codd. & editionum priorum omnium optimâ; quam, ex castigatione Christophori Longolii, Parisiis anno* CIↃ IↃ XII *H. Stephanus senior divulgârat. Commentario quoque longè doctissimo idem Itinerarium illustravit.*

Vir fuit magni judicii, ac doctrinæ: eoque nomine laudatur à Ferdinando Pintiano, Castigationibus in Plinium, & earundem Retractationibus: item à Petro Victorio, lib. XXII Var. Lect. cap. XXIII: insuper à Gabriele Faërno, Castigationibus in Terentium, ad Heaut. act I, sc. I: adhæc ab Antonio Augustino, in Antiquitatum dialogis: uti & Possevino, in Historiæ Apparatu Sect. V, cap. XIII. Obiit anno CIↃ IↃ LXXX, ætatis LXXVII.

25. §. *Anno* CIↃ IↃ LXI *Joannes Honterus Coronensis quatuor libros carmine pangebat de rudimentis Cosmographiæ, unà cum præcipuis terrarum tabulis. Prosâ etiam adjunxit principia Astronomiæ, & Geographiæ.*

Opus hoc inscripsit Transsylvanis suis. Nempe Dacus erat. Dacia verò Transsylvaniam, Walachiam, & Moldaviam, comprehendit. Coronensem se vocat à patrio oppido, Corona, sive Cronstadt; quod, ut Aventino in Bojorum Annalibus, & aliis nonnullis, videtur Ptolomæo lib. III, & VIII Geographiæ, Ζαρμιζεγέθουσα, & Σαρμιζέθουσα; Ulpiano, Tit. XV de Censibus, *Zarmigethusa* nuncupatur.

26. §. *Anno* CIↃ IↃ LXII *Josephus Moletius Mathematicus edebat Ptolemæi Geographiam, olim à Bilibaldo Pirckeimero translatam; sed à se cum multis collatam codd. Græcis, & secundum eos correctam. In primum etiam, & septimum librum, amplissimum addidit commentarium; quo & à Ptolomæo dicta declarat, & omissa supplet, & antiquis locorum nominibus recentiora apponit. Viginti septem tabulis terræ Ptolomæo cognitæ addidit* XXXVII *novas, ab aliis elaboratas.*

Venetiis excudit Vincentius Valogrisius.

27. §. *Anno* CIↃ IↃ LXX *in pretio erat Ludovicus Guicciardinus, qui Belgicam descripsit sermone Hetrusco.* Gallicè autem Franciscus Belleforestius reddidit; Latinè, Regnerus Vitelius. Fuit Patricius Florentinus, natus ex Francisci Guicciardini, inclyti Historici, fratre Hieronymo: Antverpiæ obiit anno Christi CIↃ IↃ LXXXIX, vitæ suæ LXVI.

28. §. *Anno Christi* CIↃ IↃ LXXV *Andreas Papius Gandensis, ætatis suæ* XVIII, *Dionysii Alexandrini de situ orbis librum Heroico à se carmine redactum emisit. Notas quoque in varias adjunxit Dionysii lectiones. Adhæc Latinam Prisciani, vel Rhemnii Fannii, paraphrasin cum quinque codd. contulit, & variis emendavit locis, notas etiam apposuit.*

Excudit Plantinus. Natus fuit Papius ex sorore Lævini Torrentii, Episcopi Antverpiensis, ut ipse testatur præfatione ad Ducis Arschotani filium, & altera in Prisciani περιήγησιν. Vix annorum XXX, æstui dierum canicularium natando volens occurrere, submersus Leodici fuit; ubi Canonicus erat. Vidimus de eo quoque in Musicis, cap. LIX, §. 24.

29. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXII *Andreas Schottus Antverpianus rem Geographicam juvabat castigationibus, ac notis suis in Pomponium Melam de situ orbis, & parallelis eorum, quæ Mela ab Herodoto accepit. Hunc verò laborem imprimis Abrahami Ortelii, Regis Geographi, hortatu susceperat. Atque eidem Schotto debemus, quòd in lucem protraxerit ἡ μακαρίτου Hieronymi Suritæ Castigationes in Antonini Itinerarium. Nec enim verisimile est, aliòqui unquam fuisse prodituras. Iis addidit, quasi comites, Itinerarium Provinciarum ab Antonio Schonhovio Belga prius editum, & Itinerarium Burdigalense à Petro Pithæo è tenebris erutum.*

Vir fuit de Latinis Græcisque literis, ac tam sacris, quàm externis, præclarè meritus; mihique gratior ob affectum, quam literarum commercio, & aliter, persensi. Obiit anno CIↃ IↃ CXXXVI, ætatis LXXXIV.

30. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXVI *Cornelius Kempius Doccomiensis Frisius scribebat libros tres de origine, situ, qualitate, & quantitate Frisiæ.*

Vitam ejus, studiaque, refert Suffridus Petri libro de Scriptoribus Frisiæ. Sed pleraque refellit Ubbo Emmius opere suo de Frisiis, & Frisiorum Republica. Obiit Groningæ anno CIↃ IↃ LXXXVII.

31. §. *Anno* CIↃ IↃ XCV *Cornelius de Jode Antverpianus divulgabat introductionem Geographicam in Europa, Asia, Africa, & America, tabulas à se editas.*

Ex Hispania in Belgicam proficiscens, Montibus Hannoniæ moritur anno CIↃ IↃ C, ætatis suæ XXXII.

32. §. *Anno* CIↃ IↃ CV *Adrianus Romanus in lucem dedit Theatrum Mundi, sive Orbis præcipuarum Urbium descriptionem.*

De hoc scriptore, nisi is diversus, semel, iterumque, vidimus in disciplinarum aliis.

33. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVI *Joannes Micralius juris publici faciebat Arithmeticen, & manuductionem ad globi cælestis & terrestris, tabularumque Geographicarum, usum.*

Prodiit Stetini, veteri Pomeranorum urbe.

34. §. *Anno* CIↃ IↃ CXVII *Willebrordus Snellius Rod. Fil. Eratosthenem Batavum, sive de vera Terræ ambitus quantitate, publicabat.*

Quo

Quo de viro, &, dum illi vita erat, amico summo, sæpius jam dictum nobis.

35. §. Etiam Angelus Florentinus Geographiam Ptolomæi vertit Latine.

Ut est apud Gesnerum; & ex eo apud Pocciantium in scriptoribus Florentinis. Sed ætatem neuter indicat.

36. §. Nec ætatem scio Andreæ Corsalii Florentini; qui totâ pene vitâ (ad seculum autem pervenit) maria percurrit. Scripsit de navigatione maris Rubri. Item de sinu Persico.

Auctor Pocciantius in illustribus scriptoribus Florentinis.

CAP. LXX.

DE MECHANICIS antea prætentis.

1. §. Superest, ut addam de Mechanicis: quorum ut studia se late admodum diffundunt; ita numerus se offert longe maximus: adeo ut, Sole si oriente recensere eos ordiar,

Ante diem clauso componat Vesper Olympo,

quam ad finem eos perduxero. Quocirca facilem mihi veniam fore spero, si nunc quoque plurimos prætermittam. Fortasse vel alias mihi, vel alteri, dabitur plenius de his tractandi locus. Nunc suffecerit producere, qui se offerent hoc tempore. Quales e Græcis sunt Ctesiphon, & Carpion: ille volumen condidit de structura Ionica Dianæ Ephesiæ: hic librum fecit de æde Dorica, quæ Athenis in arce fuit.

De utraque Vitruvius narrat præfatione libri septimi. De priori etiam dixi in quarto de Historicis Græcis.

2. §. Metrodorus item architectonicam literis est persecutus.

Memorat Plinius libro primo, in indiculis eorum, ex quibus lib. XXXIII, & duobus proximis, profecerit.

3. §. Adhuc Heliodori Atheniensis memoria celebratur gemino monumento; uno de Atheniensium anathematis; de Architectonica altero.

Citat Plinius lib. XXXIII, & sequentibus duobus.

*4. §. Leontius Mechanicus scripsit περὶ * κατασκευῆς Ἀρατείας σφαίρας.*

* De fabrica Arateæ sphæra.

Prodiit, post priores editiones, inter Astronomica veterum scripta Isagogica Græca, & Latina, ex officina Sanctandreana CIↃ IↃ LXXXIX.

5. §. Latinorum autem, de quibus nihil antea diximus, major se offert copia. In his qualecumque sibi decus vindicat Quintus Rhemnius Fannius Palæmon Vicentinus: qui Tiberii, & Claudii, Cæsarum temporibus facile principem inter Grammaticos tenuit locum. Hujus creditur carmen de ponderibus, & mensuris. Quod tamen alii codices adsignant Remo Favino.

Vitam hujusce Palæmonis habes apud Suetonium in Illustribus Grammaticis; ubi & eum poëmata condidisse tradit. Meminit ejus quoque Plinius lib. XIV, cap. IV. Sunt qui Prisciani Cæsariensis esse velint; de quo mox dicam. Edidit hoc carmen Elias Vinetus, postea que in epigrammatis antiquis Petrus Pithœus. Item cum Cornelio Celso Robertus Constantinus; qui & variantes lectiones adjecit.

6. §. Priscianus Cæsariensis claruit temporibus Justiniani imperatoris. Exstat ejus de mensuris, & ponderibus liber, prosâ scriptus.

Credo, eo deceptos, qui & carmen, seu Rhemnii Palæmonis, seu Remi Favini, Prisciano tributum eunt. Unà cum Rhemnio Priscianum edidit Elias Vinetus; qui etiam annotationibus illustravit.

7. §. Guilielmus, abbas Hirsaugiensis, præter alia, librum composuit de horologio. Viguit autem anno CIↃ LXXX:

ut est apud Tritthemium. Atque obiisse addit anno CIↃ XCI, sub Henrico Cæsare III; seu Rege ejus nominis IV. Diximus de eo quoque in Musicis, & Astrologis.

8. §. Anno CIↃ CCLXX in omni scientiarum genere claruit apud Anglos Rogerus Baconus, Ordinis S. Francisci Monachus, & Oxoniensis Theologus, vir tam vastæ doctrinæ, ut Anglia, imo orbis, eâ re nihil haberet simile, aut secundum; ac vel invidiâ, vel seculi imperitiâ Magiæ insimularetur. Literis, & memoriæ inter alia mandavit librum de ponderibus; de centris gravium; de practicis magiæ.

De eodem diximus in Opticis, Astrologis, & Geographis. Nempe vir erat in omni studiorum genere imbactus; Latinè, Græcè, Hebraice eruditus; Mathematicus undique doctissimus; Philosophiæ, Medicinæ, Iurisprudentiæ, & Theologiæ admodum gnarus.

9. §. Anno CIↃ CCC fuit nobilis sui temporis medicus, Dinus de Garbo Florentinus; Brunonis, sive Bruni, eminentis chirurgi, filius. Præter illa in Hippocratem, Galenum, Avicennam, aliaque, etiam reliquit librum de ponderibus, ac mensuris. Sed fortasse tantummodo doctrinam eam ad usus medicos adaptavit.

Editus est Venetiis. Mirum autem, Pocciantium non meminisse illius in illustribus scriptoribus Florentinis; cum memoret multos nullâ ex parte cum hoc viro comparandos. Vixit sub Alberto, & Ludovico IV Imperatoribus. Admodum adolescens cœpit scribere: nec in senectute mutavit institutum. Vide de eo Raphaelem Volaterranum, Tritthemium, & Gesnerum tomo primo bibliothecæ.

10. §. Anno CIↃ CCCC XCV claruit sub Maximiliano I, Imp. Georgius de Gemmingen, præpositus Ecclesiæ Spirensis, vir variis excultus scientiis: interque alia consignavit librum de Machinis bellicis: uti & de cura equorum, ac militibus.

Plura de eo Tritthemius; cujus ætate vivebat.

11. §. Anno etiam CIↃ IↃ floruit Andreas Stiborius Boius, Viennæ Austriæ Canonicus, & Matheseos professor. Composuit opus umbrarum quinque libris: in quibus tradidit diversas projectionum speculationes, & horologia nova, cum variis sphæræ circulis ad diversas elevationes, & superficies. Idem fecit librum de variis horologiis viatoriis, sive, ut vocant, compassis. Adhuc librum instrumentorum Astronomicorum primi & secundi mobilis, cum canonibus propriis, & veteribus. Clypeum item Austriacum cum canonibus; in quo Astrolabii facies omni momento relucet. Præterea libellum de variis horologiis sphæricis, concavis, columnaribus, pyramidalibus, annularibus. Item de variis quadrantibus. Insuper Introductionem in sensilem Astronomiam, cum variis picturis Astronomicis, & calendario Astronomico. Adhuc libellum de auctoribus Mathematicis, diversas in ea præfationes, quæ publi-

publicè doceret in Mathesi: nec non libellum de primo mobili quadripartitum; Geometricè, Arithmeticè, exemplariter, & instrumentaliter.

Discipulum habuit Georgium Collimitium Stanstetter; cujus inde hæc præceptoris scripta memorat Gesnerus Tom. I Bibliothecæ: uti ex eo Simlerus in Epitome. De Collimitio autem in Astrologis actum cap. LXIV, §. 8.

12. §. *Anno* CIƆ IƆ X *magno in pretio erat Albertus Durerus; cujus solertem in pingendo industriam hodieque miramur. Idem nominis sui memoriam ab oblivione vindicavit Commentario de urbibus, arcibus, castellisque condendis*.*

* *Prodiit Parisiis anno 1535.*

Norimbergæ, sed patre Vngaro, natus fuit, anno CIƆ CCCC LXXI. Nec modò pictorum sui seculi cessit nemini; sed etiam pingendi artem præceptis comprehendit: opusque id dedicavit Bilibaldo Birckheimero. Maximiliano I Cæsari, & ejus è filio nepotibus Carolo V, ac Ferdinando I, acceptus fuit. Locutus fui de eo quoque libro de quatuor artibus popularibus, cap. postremo. Vivere desiit anno CIƆ IƆ XXVIII.

13. §. *Anno* CIƆ IƆXXX *laudem non exiguam meruit Henricus Glareanus Helvetius: qui permulta ad literas, & Mathesin, pertinentia reliquit; in his etiam opus de mensuris, & ponderibus†.*

† *Excudit Basileæ Isengrinius anno 1550.*

Dixi de eo in Arithmeticis cap. X, §. 11: item in Musicis cap. XXII, §. 12: inque Geographis cap. XLV, §. 10. Etiam in Astrologis, & Chronographis, nomen est consecutus. Nempe vir fuit undequaque doctissimus.

14. §. *Anno itidem* CIƆ IƆ XXX, *ac deinceps, Bartholomæus Cavalcantius Florentinus Hetruscâ linguâ, præter ista de arte Oratoria, librum exaravit de illâ ratione castra metandi, quæ est apud Polybium.*

Vixit in pretio apud Henricum II Galliarum Regem.

15. §. *Anno* CIƆ IƆXXXIII *Petrus Apianus Norimbergæ gloriam meruit instrumento, quod à figurâ* Folium populi *nuncupavit. Eo, per radios Solis, toto orbe horas cognoscimus communes; exinde verò facile deprehendimus horas Iudæorum inæquales.*

Plura de eo memoravi cap. XXXVII, §. 8; & cap. XLV, §. 7.

16. §. *Anno* CIƆ IƆ XXXVII *Sebastianus Munsterus Horologiam suam publicabat auctiorem, & emendatiorem.*

Quo de summo viro uberiùs loquebar cap. XXXVI, §. undecimo.

17. §. *Anno* CIƆ IƆXXXIV *clarè effulsit Lilius Gyraldus; qui, inter tot aurea ingenii doctrinæque suæ monumenta; posteris reliquit volumen de navigiis, & navigandi ratione.*

De Vita ejus pluscula attuli in Chronologis cap. LXVII, §. 1.

18. §. *Anno* CIƆ IƆ XXXV *Ioannes Dryander viguit; qui egit de varia Horologiorum Solarium compositione.*

Dixi de eo cap. XXXVII, §. 12; & cap. XLV, §. 11.

19. §. *Anno* CIƆ IƆXL *vixit Georgius Hartmannus; qui primus reperit baculum bombardicum:*

quo adhibito, scire possumus pondus globi ferrei, aliàve materiâ constantis. Pondere eo ignorato, aberrabitur in pulvere tormentario, quo onerandum est tormentum. Ejusdem baculi beneficio metimur orificium tormenti; ut constet, quot librarum globum ex eo possimus jaculari.

20. §. *Anno quoque* CIƆ IƆXL *vivebat Antonius Manettus, Philosophus, & Mathematicus Florentinus; qui linguâ patriâ architecturam inferorum ex Dantis poetæ sententia descripsit: ubi situm, mensuram, & formam ejus loci, exsequitur.*

Memorat Michael Pocciantius in scriptoribus Florentinis.

21. §. *Anno* CIƆ IƆLIV *Venetiis prodiit Petrus Medina de Navigatione.*

L'arte del Navigar de Pietro de Mediña. Exstat etiam Gallicè redditus.

22. §. *Anno* CIƆ IƆ LIX *lucem videre cœpit Iacobi Androvetii Architectura.*

Quæ edita est Parisiis.

23. §. *Anno* CIƆIƆLXII *Andreas Schonerus Gnomonicen typis subjiciebat Noribergæ.*

Egimus de eodem in Astrologis cap. LXIV, §. 36.

24. §. *Anno* CIƆ IƆLXVII *Daniel Barbarus, nobilis Venetus, electus patriarcha Aquileiensis, edebat luculentum in Vitruvii libros de Architectura commentarium:*

in quo & multæ ædificiorum, horologiorum, & machinarum descriptiones, ac figuræ. Excusus Venetiis. Vidimus de eo quoque in Opticis.

25. §. *Anno* CIƆ IƆLXXI *Iacobus Rammingus de ædificiis, & architectis, commentabatur.*

Sed linguâ Germanicâ. Prodiit Heidelbergæ.

26. §. *Anno* CIƆ IƆLXXIII *Lucas Pætus Iurisconsultus edebat libros V de mensuris, & ponderibus Romanis, ac Græcis.*

Primus est illis de mensionibus Romanis, & Græcis, quibus intervallorum mensuram agerent. Alter, de mensuris, quibus hodie intervalla metiuntur. Tertius, de istis liquidorum, & aridorum, Romanis, & Græcis; deque earum pondere. Quartus de mensuris Romanis, quibus nunc Romæ utuntur, cum antiquis etiam pondere collatis. Quinctus autem de ponderibus Romanis, & Græcis, etiam cum ponderibus nostri temporis comparatis. His addidit sextum, qui partim agit de nonnullis ejusdem argumenti, partim astrologici. Obiit Pætus Romæ anno CIƆ IƆ LXXXI, ætatis suæ LXIX.

27. §. *Anno* CIƆ IƆLXXVIII *M. Egnatius Dantes Bononiæ famam meruit, & obtinuit, suâ Anemographiâ: quâ tum de ventorum egit discrimine; tum de fabricâ instrumenti, quo, ventus quis spiret, cognoscimus.*

Ventorum hunc indicem exstruxit Perusii in ædibus Cardinalis Palæoti: item Florentiæ in gratiam Ioannis Baptistæ Cini. Occasio illi est præbita ex marmorea turri, quam octohedram Athenis fecerat Andronicus Cyrrestes, sive Cyrrhestes. De qua Varro lib. III de R. R. cap. V; ac pluribus Vitruvius lib. I, cap. VI. Fuit Dantes hic ex ordine Prædicatorum, & Matheseos in Bononiensi Gymnasio professor.

18 §. *An-*

28. §. *Anno* CIↃ IↃ LXXXV *Ludovicus Demontiosius opus edidit de architectura veteri; quod inscribitur,* Gallus Romæ hospes.

Occasionem scribendi, atque argumentum operis, his verbis indicat epistolâ, quâ dicat opus suum Aloysio Estensi Cardinali: *Cùm Romæ, paucorum mensium hospes, ex priscorum operum vestigiis, architecturæ præcepta animo repeterem: vidi in multis ædificiis non bene constare rationes symmetriæ cum præceptis antiquorum; (sive à principio ignorantiâ peccatum fuerit, sive exinde fuerint mutata, quæ exquisitâ arte primùm facta fuerant) & tamen vitia interdum laudari falsâ antiquitatis specie: nec laudari tantum; sed & inde exempla peti. Ut æstimare licet vel ex Pantheo Agrippæ, inter celebriora orbis opera quondam celebrato; ut verò nunc est, ne inter probabilia quidem censendo; cùm pars altitudinis, quæ fuit quondam ab summo, usque ad pavimentum, intercepta fuerit contra symmetriæ leges. Et tamen quotusquisque est, qui interiorem ejus templi partem, ut nunc est, non agnoscat antiquam, & qui ejus commensum non probet? E diverso, cùm ejusdem templi tholus summâ quondam arte perfectus, illæsus ad hæc usque tempora manserit; nemo ejus commensum sequitur. Nempe hodie pulchritudinem quisque suo sensu metitur; dum sibi nimium placent omnes, & antiqua fastidiunt. Atqui in Architectura veteres unam tantùm pulchritudinis speciem agnoverunt; cujus numeros Hermogenes implevisse dicitur, ductâ ratione à commensu corporis humani; à qua siquis digrediatur, errat; ut passim hodie errari video. Quo circa visum est, hanc Architecturæ partem ad sua principia revocare; atque adeò in Pantheo, omnium, quæ extant hodie, antiquarum ædium sacrarum nobilissimâ, tentare, ecquid labor noster succederet.*

29. §. *Anno* CIↃ IↃ CII *claruit Bartholomæus Keckermannus Dantiscanus; cujus à morte liber editus est de re nautica.*

Vidimus de eo in Geographis cap. XLV, §. 38.

30. §. *Anno* CIↃ IↃ CV *Adrianus Romanus publicabat Mathesin Polemicam.*

Quo opere primùm agit de scientiis, atque artibus duci bellico necessariis: deinde de ratione pertingendi ea ad loca, quæ non videantur posse accedi: denique de propositis militaribus, quæ Mathesin exigant.

31. §. *Anno* CIↃ IↃ C IX *Levinus Hulsius tres edidit tractatus de instrumentis Mechanicis.*

Quorum primus est de fabrica planimetri ad dimetiendas urbes, arces, castra, flumina, aliaque. Item de teti, ac triplici tum quadrati, tum quadrantis usu, ad cognoscendam cujusque longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Alter est de usu baculi tormentarii ad statuendum de pondere globorum, & quantitate pulveris tormentarii: item de quadrantis forma, & usu ad tormenta sic dirigenda, ut rectà, quò voles, jaculetis: ac denique de usu virgæ visoriæ, quâ cujusque tormenti pondus cognoscimus. Tertio libro describitur circinus proportionalis Justi Burgii; cujus usus est longè maximus in dividendis lineis, superficiebus, corporibus quibusque regularibus, & irregularibus. Prodiit Francofurti ad Mœnum.

32. §. *Anno* CIↃ IↃ CXI. *Joannes Keplerus, Mathematicus Cæsareus, Augustæ Vindelicorum Dioptrica divulgabat.*

Vidimus de Keplero in Astrologis cap. XXXVII, §. 45; & in Chronologis cap. XLII, §. 21.

33. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXII *Georgius Schonbergerus, Societatis Jesu, in lucem dabat demonstrationem ac constructionem horologiorum novorum; radio recto; refracto in aqua; reflexo in speculo; solo magnete horas Astronomicas, Italicas, Babylonicas, indicante.*

Edebat Friburgi Brisgojæ: ubi in Academia, ut vulgo loquimur, Archiducali, Mathesios fuit Professor ordinarius.

34. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXVIII *Daniel Angelocrator secundâ curâ auctiùs, & emendatiùs, emittebat doctrinam de Ponderibus, & Mensuris, per orbem omnem usitatis, ex probatissimis scriptoribus conquisitam, inque aphorismos, & tabulas, redactam.*

Quod opus dedicavit amplissimo, & prudentissimo, hujus Amstelodamensis civitatis Senatui. Excusum est Francofurti.

35. §. *Anno* CIↃ IↃ CXXXV *Paulus Guldinus, è Societate Jesu, memoriam nominis sui consecrabat libro primo de Centro Gravitatis trium specierum quantitatis continuæ. Anno autem* CIↃ IↃ CXL *divulgabat secundum, tertium, & quartum.*

Prodiere universi Viennæ Austriæ. Tardiùs tres posteriores, quòd, dum prælum primo fervêret, susceptum abrumpere negotium cogeretur, Bellonâ omnia circumstrepente.

36. §. *Anno* CIↃ IↃ CXLI *Athanasius Kircherus Romæ* juris publici faciebat Magnetem suum, sive de arte Magnetica opus tripartitum.*

* Recusus emendatior Coloniæ anno 1643.

Patriâ est Fuldensis Buchonius, professione è societate Jesu, ac Romæ in Collegio ejusdem societatis professor ordinarius. Opere hoc multa promit physica, medica, chymica, & mathematica experimenta. Estque, ut ipse de se ludens vir doctissimus scribit †, *artium & scientiarum verà simia; ac nunc Geometram agit, modò Geographum, jam Mechanicum, & nautam, sæpe magum, & Astronomum, subinde Philosophum, Medicum, imò Theologum.* De nauticâ magneticâ tractat libri secundi parte sextâ.

† Proœmio ad lectorem.

37. §. *Anno* CIↃ IↃ XLIII *Nicolaus Goldmannus Vratislaviensis Silesius edidit Architecturam militarem partibus tribus. Prima initio agit de delineationibus. Hinc de Orthographia, & Ichnographia. Tum de Stereometria, & Sciagraphia. Ac postremò de Mechanico modo, & de Offensione. Altera continet tabulas supputatas Delineationum; Orthographicas, Ichnographicas, & Stereographicas. Tertia complectitur figuras typis expressas.*

Leidæ excuderunt Elzevirii.

Atque hic finem facio de scientiis, & scriptoribus Mathematicis: non eo quidem animo, quasi jam nunc per omnia mihi satisfecerim: sed quia (modò Deus valetudinem concesserit, ac vitam) sperem me, post cessationem aliquam, posse alacriùs redire ad ista supplendum, quæ longo lassus opere nunc prætereo. Nimirum interposita etiam quies magis ad laborem vegetos reddit: ut exemplo Porcii Latronis constat: qui, ut à M. Seneca ‡ accepimus, nunquam plus laudis meruit, quàm cùm diceret ex intervallo.

‡ Præfat. lib. 1 Controv.

FINIS.

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM ET SCIENTIARUM
NATURA AC CONSTITUTIONE
LIBER IV.
SIVE DE LOGICA.

CAP. I.

DE VARIIS LOGICÆ ARTIS NOMINIBUS; AC PARTICULATIM, UNDE NOMEN LOGICES ACCEPERIT.

§. 1. *Postquam de Mathesi à nobis actum fuit, visum est agere de Logica. Duabus enim hisce disciplinis, numerandi una: quæ, cum illa dimetiendi, veram constituit Mathesin: alterâque ratiocinandi, de qua nunc loquar; tota hominum vita stat, vel cadit.*

Nde Epicharmus Siculus in fabula *, cui Πολιτείας † nomen fecit:

Ὁ βίος ἀνθρώποις λογισμῶ, καὶ ἀριθμῶ, δεῖται μόνον ‡.
Ζῶμεν ‡ ἀριθμῷ, καὶ λογισμῷ· ταῦτα γὰρ σώζει βροτούς.

Junge cum ratione numerum, queis homo solis eget.
Vivimus ratione, numeroque: hæc duo hominem sospitant.

* Apud Clementem Alex lib. 5. Stromat.
† Republica.
‡ Apud Clementem est [Greek illegible]· sed aliud versus exigit proximus.
‡ Apud Clementem est Ζῶμεν δ' ἀριθμῷ. Sed sic prima sede foret Creticus.

§. 2. *Porrò ut in Mathesi à me factum, ita hic quoque non artem exponam, sed tantummodo ejus naturam, & constitutionem. Auspicabimur autem à vocabulo Logices: cujus ambiguitas ante omnia tollenda est. Nunc voce eâ utor, non laxe, quomodo præter disserendi rationem, ut Cicero vocat, duæ minimum sunt disciplinæ Logicæ, Grammatice, & Rhetorice: sed presse, pro solâ arte rationem dirigente in cognitione veri. Quæ à Stoicis* Dialectice*, ac à parte sui potiore etiam* Critice *nominatur.*

Nomen enim hujus disciplinæ triplex invenio; *Logica*, *Dialectica*, & *Critica*. *Logicam* quidem nusquam vocat Aristoteles; etsi subinde Logicas rationes dicat pro Dialecticas; ut videre est lib. 1 post. Analyt. cap. XVIII. ubi ait se velle λογικῶς quæstionem tractare. Quod cùm fecisset, subdit: Λογικῶς μὲν οὖν ἐκ τούτων ἄν τις πιστεύσειε περὶ τοῦ λεχθέντος, ἀναλυτικῶς δὲ διὰ τῶνδε φανερὸν συντομώτερον. *Logice quidem ex his quispiam, quod dubium est, crediderit, analytice verò per hæc compendiosius.* Subjicit tandem: Ὅτι δ' ἵσταται, δέδεικται λογικῶς μὲν πρότερον, ἀναλυτικῶς δὲ νῦν; *quod consistant*, (neque progrediantur in infinitum prædicata) *logice quidem prius, nunc verò analytice.* Ac similiter lib. 1 post. Anal. cap. XX. ait: Τῶν μὲν εἰρημένων ἔνια λογικά, *cùm argumentorum, quæ diximus, quædam sunt logica.* Hoc est, Dialectica, quibus opponuntur argumenta didascalica. Sed pro arte tota introducta est Logices appellatio à veteribus Peripateticis, teste Boethio, aliisque. Alexandro Aphrodisiensi in 1 Top. eâdem significatione accipitur Dialectica, cùm sub ea Τοπικὴν, & Ἀποδεικτικὴν, comprehendat. Similiterque eâ usus Plutarchus: item Stoici omnes. Nempe generatim illis διαλέγεσθαι, unde Dialectica dicitur; idem est, ac λόγῳ χρῆσθαι, id est, *ratione uti, ratiocinari, disserere, disputare, argumentari*. Cuncta enim hæc συμπίπτει, *coincidunt*; ut Grammaticorum voce utar. Verum tamen Peripateticis vox διαλέγεσθαι non patet tam latè, sed notat probabiliter argumentari. Ac similiter *Dialectica* vox ab Aristotele, ac veteribus Peripateticis, semper accipitur pro ea Logices parte, quæ docet ex probabilibus argumentari, alioque nomine *Topica* dicitur. Nam quod ad eum locum 1 Rhetor. quo Aristoteles ait vel universæ Dialecticæ, vel partis esse, generatim agere de syllogismo: hic quoque non nisi Topica intelligi possunt: cùm Aristoteles inibi non consideret Syllogismum ratione communis formæ: sed ratione communis materiæ, h. e. materiæ probabilis, quæ generatim in Topicis spectatur, speciatim in Rhetoricis, quia τὸ πιθανὸν * est species τοῦ ἐνδόξου †: quo de pluribus agemus in Logicæ partitione. Plato quoque per Dialecticam intelligit Metaphysicen: ut planum faciam inferiùs, cùm de Topicis loquar. Quamobrem ad evitandam ambiguitatem vocis præstat cum veteribus Peripateticis totam artem appellare Logicam; ac per Dialecticam sola intelligere Topica. Tertium nomen est Κριτική, cujus appellationis ratio est, quòd Stoici judicium alteram facerent Logicæ partem. Eo modo vocant Athenæus, & Lucianus de Sectis; ut observavit Isaacus Casaubonus lib. 1, cap. 11. animadversionum in philologum illum Naucratiten. Fortasse autem & quarta est appellatio. Nam ab Epicureis videtur *Canonica* vocari: de quo item postea videbimus.

* Persuadere idoneum.
† Verisimilium.

§. 3. *Convenit Logicam sic dici* ἀπὸ τοῦ λόγου. *Sed Græci una hac voce & rationem, & orationem, fuere complexi. Quod minimè mirandum, quando tanta est utriusque conjunctio: priusque se habeat, ut* ἀρχέτυπον, *sive exemplar; alterum, ut imago. In disquisitionem igitur venit, ab utra sortita sit nomen. Non dubitandum verò, quin sit à ratione: ut quæ per se spectet* λόγον *internum, sive rationem; ex accidenti duntaxat externum, sive orationem.*

Quia λόγος nunc rationem significat, nunc orationem, quam Democritus appellabat ῥεῦμα τοῦ λόγου ‡: dubitant, utrum ab hac, an verò ab illa, nomen Logica acceperit: sed qui à ratione appellatam volunt, rectè eò sententiam suam adstruunt, quòd cùm λόγος alius sit ἐνδιάθετος, sive internus, alius προφορικὸς, sive externus: Logica per se considerat λόγον internum, h. e. rationem; teste Aristotele lib. 1. post. Anal. Certè de οὐσίᾳ ‡ Logicæ est ratiocinari: at non utitur necessariò oratione, verùm κατὰ συμ-

‡ Rationis fluxum.
‡ Essentia.

* Per accidens. κατὰ συμβεβηκὸς *, quia ratiocinamur sæpe nobiscum cum nullo verba facientes. Eorum autem, qui à sermone derivant, non una est sententia. Nonnulli obesioris naris Lucumones, quos doctissimum Augustinum Hunnæum secutum esse miror, à sermone ideò dictam volunt, quòd in oratione summum usum præstet, quando cum Philosophis in ambiguam venitur litem. Verùm rationi accidit oratio; ut orationi scriptio. Ut ex eo liquet, quòd neque ratio omnis proferatur, neque oratio omnis scribatur. Itaque hæc sententia tantum à vero abest, *Quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano* †. Propiùs a vero abest Fonseca, qui cùm sermo alius sit mentalis, alius vocalis, alius scriptus; à sermone communiter accepto dictam putat: maximè tamen respicere sermonem mentalem non inficiatur. Verùm cum philosophorum sit pressè, & signatè loqui; ac Latinis proprie ratio sit λόγος ἐνδιάθετος, oratio verò sit προφορικός: examussim optimè loquuntur, qui Logicam à ratione dictam volunt; non item, qui à sermone. Quemadmodum idcirco rectius etiam syllogismus per rationem, sive mentis discursum definitur, quam per orationem; ut fit ab A. Gellio. Nec enim syllogismus omnis profertur: at hoc omni convenit syllogismo, ut menti insit: ut verum hoc genus sit, quod inseparabile est à suâ specie: ut est IV. Top. cap. I. cont. IV. & cap. II. cont. II. III. & IV. Item II. Metaph. cap. III. Sed sive à ratione deducas Logicen; sive à sermone; sive item syllogismum per rationem, sive per orationem, aut sermonem, definias: de re ipsa non admodum discrepant, dummodo intelligatur mentalis sermo; qui non aliud est, quam ratio. Quod absurdum non est, cùm idem senserit summi judicii scriptor Tertullianus lib. adversus Praxeam: Verba ejus hæc sunt: *Vide, cùm tacitus tecum ipse congrederis ratione, hoc ipsum agi intra te occurrente ea tibi cum sermone ad omnem cogitatus tui motum, & ad omnem sensus tui pulsum. Quodcumque cogitaveris, sermo est: quodcumque senseris, ratio est. Loquaris illud in animo necesse est: & dum loqueris, conlocutorem pateris sermonem, in quo inest hac ipsa ratio, qua cum eo cogitans loquaris per quem loquens cogitas. Ita secundus quodammodo in te est sermo, per quem loqueris cogitando, & per quem cogitas loquendo: ipse sermo alius est.* Sonat igitur Logica disciplinam rationalem. Nam solùm ea λογικῆς significatio huc facit, quatenus λογικὸς significat *rationale*, h. e. ratione præditum, aut ad rationem pertinens: non item altera, quâ λογικὸν signat *rationabile*, hoc est rationi consentaneum: quo pacto *rationabilis* nomine utuntur Cornificius, Fabius, alii: quomodo item in glossis vett. exponitur: ne quis βάρβαρον putet cum viro docto.

† Propert. lib. I.

Atque hæc de vocabulo Logices. Nunc venio ad ejus naturam. Picturam si priùs videre voles, adi Martianum Capellam initio libri quarti, ubi Logicam, sed Stoicam veriùs; aut illam Varronis, quàm Aristotelicam, depingit; nempe acri visu, vibrantibus continua mobilitate oculis, crinibus tortuosis, sub pallio viperinas insidias occultantem.

CAP. II.

DE GENERE LOGICÆ.

§. I. *Nunc ad definitionem Logicæ accedamus.*

QUam quia præterierit Aristoteles, reprehenditur à Ramo, tanquam oblitus ejus quod ait ipse πᾶσαι ὁμιλίαι γίνονται δι' ὁρισμῶν: quasi illic de tota scientia, ac non parte solum sermo sit. Nobis tamen præterire nefas, quia non artem ipsam tradimus, sed solum de natura ac constitutione artis scribimus.

§. 2. *In definitione illud primò in quæstionem venit, an rectè ars statuatur genus proximum.*

Neque ignoro, multos prudentissimos viros judicare; leviorem hanc esse disquisitionem, quàm ut bona ingenia diu morari debeat. Verùm cogitare debent, controversiam hanc, si ullius, hujus sane loci esse. Adde quòd nusquam non veritatis cognitio delectat. Nam, ut præclare dicebat Plato, intelligentiæ nostræ vis alitur veritate, tanquam saluberrimo pabulo: at falsæ opiniones virus sunt, quo animi nostri inficiuntur. Sed & eò suavior hujus rei notitia, quia de hac hodie, ut cum Ausonio ‡ dicam. ‡ 2. Idyll. 17.

—— Omnis certat Dialectica turba sophorum.

§. 3. *At illud quidem extra controversiam est, convenire Logicæ laxiorem illam definitionem artis, quæ à Stoicis adfertur.*

Est ea apud Philonem Judæum lib. περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου. item Galenum, Lucianum, Eustathium Aristotelis enarratorem. Estque istiusmodi: Τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον τῷ βίῳ. Sive, ut apud Hermogenis interpretem legitur, σύστημα ἐκ καταλήψεων συγγεγυμνασμένων. Et planè sic legendum censeo. Nam iis, qui hic vocantur συγγεγυμνασμένοι, opponit alibi ἀσυγγύμναστοι. Sextus Empiricus similiter definit, nisi quòd extremo loco dicat, eam artem esse ἐπὶ τέλος εὔχρηστον τῷ βίῳ λαμβανόντων τὴν ἀναφοράν. Latinè hanc Stoicorum definitionem expressit Fabius lib. II. cap. XVIII. ubi, an Rhetorice ars sit, quæritur, atque ab omnibus ferè id probatum ait, *artem constare ex perceptionibus*, (sic legendum, pro *præceptionibus*) *consentientibus, & coexercitatis ad finem vitæ utilem*. Uti illud *coexercitatis* planè probat in illa Stoicorum definitione legi debere συγγεγυμνασμένων. Quod & David Hœschelius amplectitur, Notis in Nazianzeni definitiones. Similiter Diomedes initio lib. II. ubi hanc ex Tullio definitionem adducit, *Ars est præceptionum exercitatarum constructio ad unum exitum vitæ pertinentium.* Quo loco itidem malim *perceptionum*: quod & visum Petro Fabro. Nempe quia Græcè est καταλήψεων. Nisi placet, promiscuè usurpari *præceptiones*, & *perceptiones*; quomodo Hermogenis interpres pro eodem nunc θεωρήματα dicit, nunc καταλήψεις. Porrò hoc pacto Logicen esse artem, certissimum est. Quemadmodum & ei convenit illud Aristotelis τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ lib. I. cap. I. Γίνεται δὲ τέχνη, ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων καθόλου μία γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. *Fit ars, cum ex multis experimentalibus conceptibus una de similibus universis opinio fit.* Verùm hæc non sufficiunt ad probandum, rectè Logicen per artem definiri: quia etiam in scientiis locum habent: eoque ars quidem Logice fuerit, sed laxè ea voce exceptâ.

§. 4. *Verùm in eo cardo vertitur, an, si Aristoteles in scriptis, quæ reliquit, ullam Logicæ definitionem præstituere voluisset, alio, quàm artis genere, fuerit usurus. Nobis videtur planè artem dicturus fuisse. Pendet autem ea res a definitione artis, quæ in Nicomachiis affertur lib. V. cap. VIII.*

Ubi τέχνη definitur, ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική, *habitus cum rectâ ratione effectivus.* Unde & Cæsar Scaliger adversus Cardanum Exercitatione I. sect. III. Logicen statuit non esse scientiam, sed artem, quia finis ejus sit opus: ut quæ fabricet instrumenta ad modos sciendi. Multi tamen negant, Logicam ποιεῖν, quia Aristoteles ita pressè hoc verbum accipit, ut nihil dicatur ποιεῖν, nisi quod ita operatur, ut efficiens non sit in eodem effecto cum suo opere: sed ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, καὶ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ. Unde & libro II. φυσ. ἀκρ. artem esse externum principium docet, naturam internum. Atqui & Logice, & Syllogismus sunt in mente Logici. Eoque iis Logice nec ποιεῖν, nec esse ars videatur. Nobis verò sufficit ad hoc, quod Logica, etsi in mente sit cum Syllogismo, non tamen insit operi, sive ipsi Syllogismo. Præterea verisimile fit, verbum ποιεῖν latiùs patere. Nam cùm actio omnis

vel immanens sit, vel transiens, atque immanens sit, vel moralis, vel ministra, ut quæ fabricat in animo secundas notiones: prudentia quidem erit actionum immanentium moralium: ars verò producet tum alterum actionum immanentium genus, tum actionem transeuntem. Artem autem versari etiam circa hoc immanentis actionis genus, evincimus hoc pacto. Tantum quinque ab Aristotele nominantur habitus dianoetici; mens, scientia, sapientia, prudentia, & ars. Ac Logica una est mens, scientia, aut sapientia, quia hæc sunt rerum necessariarum: neq; est prudentia, quia hæc est actionum moralium, quæ solæ propriè πρακτὰ dicuntur. Superest igitur, ut ad artem referatur. Hoc telum plerique se exire arbitrantur, si dicant, Aristotelem duntaxat enumerare habitus principales: Logicam autem, uti & Grammaticen, esse habitum instrumentalem: quemadmodum verò, qui se Venetias, aut Romam proficisci dicit, non excludit urbes intermedias, sed tacite comprehendit; itidem facere Aristotelem, cum præterito habitu instrumentali solum nominat principale. Sed hoc argumentum facile est sic commutare, ut pro nobis faciat. Nam ut definitio illa artis in Nicomachiis illata non satis conveniret Logicæ: dicere tamen liceret, Aristotelem ibi loci solum respicere artes particulares, uti mechanicas, politicæ famulas; non item universales; quales sunt, quæ instrumenta fabricant universæ philosophiæ: Quemadmodum autem, qui se Romam, aut Venetias, proficisci ait, non excludit urbes interjectas, sed implicitè intelligit; ita neque Aristotelem, cùm definit solùm artes particulares, negare universales. Et justiùs profectò, ut agnoscent, qui de his rebus judicare possunt, nos eâ utamur similitudine. Nam ut Deus, & natura nihil faciunt frustra, ita neque prudentis est pluribus facere, quod fieri potest paucioribus. At ostendimus, posse Aristotelem defendi, licet non comminiscamur distinctos habitus ab istis quinque. Nempe solùm opus, ut vox ποιήσεως latiùs paullò accipiatur, sic ut non solùm conveniat artibus iis, quæ corpus naturale novâ visibili formâ induunt; sed etiam comprehendat artes, quæ fabricant notiones secundas. Nec usum hunc ποιήσεως negare possunt. Nam omnis operatio intellectûs, ut Aristoteles ait VIII. Topicorum cap. II. & initio sexti Metaphysicorum, aut est θεωρία, aut πρᾶξις, aut ποίησις. Logicam esse, θεωρίαν aut πρᾶξιν, nunquam dicent. Quare propriè pressèque ποίησις erit, cùm Aristoteles non cognoscat plures disciplinarum fines, quam tres istos. Sed quid multis opus? cum Aristoteles operationem Logici ποίησιν vocet lib. I. Analyt. priorum cap. XXV. sect. III. & lib. II. post. cap. VIII. sect. I. Imò & Logicen appellat artem lib. II. Sophist. Elench. cap. ult. & in Rhetoricis ad Theodectem cap. I. & II. Neque hoc telum adversariis puto invisum: verùm ictum ejus exire se putarunt, dicendo, latè istic ab Aristotele & τέχνην, & ποίησιν, sumi. Contra ego ex iis, quæ afferebam, propriè ποίησιν, proprieque τέχνην esse colligo. Quam sententiam etiam comprobare possumus juniorum auctoritate. Duos solum nominabo; sed qui multorum instar fuerint. Prior est magnus ille Thomas Aquinas lectione XXXIX poster. Analyt. ad illa philosophi verba, *μία δ' ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ ἑνὸς γένους. una est scientia, quæ unius est generis.* Ubi scientias theoreticas, ac practicas, eo differre ait, quòd in speculativis nihil aliud quæratur, quam cognitio subjecti: in practicis verò (laxe eâ voce acceptâ, ποιητικὰς intelligit) scopus sit constructio subjecti. Addit deinde, *sicut in Geometria intenditur, quasi finis, cognitio magnitudinis: ita in scientia ædificatoria intenditur, quasi finis, constructio domus, quæ est hujusmodi artis subjectum.* Si artium finis est constructio subjecti: Logice certe ars fuerit: ut cujus finis sit compositio subjecti sui; quale est syllogismus, definitio &c. Alter, quo sententiam hanc fulciri ajebam, est Cæsar Scaliger lib. III. de re Poët. cap. I. ubi, accuratius de habitibus tractans, quàm ipse fecerat Aristoteles in Ethicis, duas ponit animi potestates, intellectum, & voluntatem. Intellectus tres numerat affectiones: Νοῦν sive rationem, cujus finis scientia; scientiam, cujus finis sapientia; Sapientiam, quæ omnium nobilissima, finemque habet beatitudinem. Voluntatis item tres statuit affectiones, moralem, prudentiam, & artem. Morales sunt habitus agendi. Prudentiam distinguit ab habitu morali, ea in re ab Aristotele discedens. De artibus denique in hunc modum scribit. *Ad faciendum, artes comparatæ sunt; eæque duplices. Namque aut materiale quippiam conficiunt, aut construunt immateriale. Immaterialium nobilissima, quæ fabricat instrumentum rationi: ea est Dialectica, artifex syllogismi. Huic proxima Oratoria: namque illa necessaria, hæc utilis. Duæ præterea, quæ voluptatem cum utilitate conjunxere. Moralium artium illustrissima Medicina; cujus pedissequa omnes, quæ ad vitam, victumque parata sunt, etiam fabrica genera omnia. nam quod aramus, quod ædificamus, ea omnia ad vitæ finem diriguntur, cujus magister est medicus.* Et hæc de vero Logices genere.

CAP. III.

DE LOGICES FINE, ET OFFICIO LOGICI.

§. 1. Differentia Logices petitur à fine, officio, & materie, sive objecto. Finis ejus est directio intellectus in cognitione rerum. Officium proinde fuerit docere modum efficiendi instrumenta, quibus intellectus in cognitione rerum dirigitur. Unde etiam necesse habet explicare ejusmodi instrumentorum mensuram.

Finis Logices est duplex; τὸ προσεχὲς τέλος, καὶ τὸ πόῤῥω τέλος, h.e. finis internus, ac proximus, sive subordinatus; vel externus, ac remotus, sive ultimus. Πόῤῥωτερος ille, sive remotior finis statuitur à nonnullis cognitio veritatis. Verùm is proprius scientiarum est scopus. Logice verò hoc sibi proponit, ut modum sciamus, quo certiùs ac faciliùs verum perspicitur, ac docetur. Differunt hæc duo, quia aliud est cognitio veri; aliud cognitio modi, quo ad verum pervenitur. Atque hinc etiam patebit, quis sit finis προσεχέστερος sive proprior; quem *Officium Logices* vocamus. Nempe is est modum docere, quo pervenitur ad verum, sive tradere præcepta ac rationem efficiendi instrumenta, quorum ope mens nostra certiùs, ac faciliùs, verum cognoscat. Cujusmodi instrumenta imprimis sunt syllogismus, & ordo. Ut omnino Logicæ optime conveniant verba illa Senecæ epist. LXXXVIII. *Præfert lumen, per quod acies dirigatur ad verum*: Lumen hoc præfert intellectui tum nostro, tum alieno. Sed primariò quidem proprio: secundariò autem alieno. Quia priùs nobis proponimus, ut ipsi rem videamus; posteriùs, ut aptè alteri exponamus.

Sunt qui statuant Logicæ finem esse disserere, vel disputare. Sed hoc solius est Dialecticæ: finemque habet ulteriorem. Nam disserit Dialectica, ut cognoscatur veritas. Verum autem invenitur bifariam: pro duabus legitimæ cognitionis speciebus: quarum una est cognitio accurata, firma, solida, quatenus eam consequi possumus: diciturque in theoreticis ἐπιστήμη, sive scientia. Altera est cognitio popularis: quæ in artibus & practicis vocatur δόξα, sive opinio; ubi res examinatur non aurificis staterâ, sed quapiam populari trutina. Sic igitur colligimus, Dialecticæ quidem propositum esse disserere in utramque partem ad gignendam opinionem: at totius Logices finem esse cognitionem veri & falsi, sive dubiæ & ignotæ quæstionis.

CAP. IV.

DE OBJECTO LOGICES.

§. 1. Objectum sive materies Logicæ, quatenus organo Aristotelis traditur, sunt notiones secundæ ad bene ratiocinandum. At si Logice ἁπλῶς consideretur, nimis

nimis angustè hæ statuuntur objectum: adæquatum autem objectum erunt instrumenta ac notiones secundæ: quibus intellectus dirigitur in cognitione rerum. Hujusmodi instrumenta præcipue sunt definitio, divisio, syllogismus, & ordo: secundario autem genus, species, materia, forma, subiectum, accidens, ac similes notiones: quarum ope fit, ut natura quatuor illorum instrumentorum rectiùs intelligatur.

DE objecto Logices dissentiunt, aut videntur dissentire interpretes. Aliqui statuunt objectum ejus esse notiones secundas. Ut Thom. Aquinas lib. IV Metaph. lect. IV. verùm cum aliæ etiam artes circa notiones secundas versentur, objecti hoc materiale restringi oportet ad notiones eas, quatenus sunt instrumenta cognitionis: unde Augustinus lib. III contra Academicos cap. XIII. Dialecticam vocat *scientiam veritatis*. Hæc sententia convenit Logicæ in se, & simpliciter consideratæ: qua ratione non solùm explicat argumentationem, sed & definitionis, divisionis, ordinisque doctrinam. Nunc Aristoteles de ordine in Organo nihil præcipit. De definitione verò, & divisione, tractat quidem, sed non nisi quatenus argumentationi inserviunt: cùm de præcipuis artis partibus, non tantùm obiter & certâ consideratione, sed & accuratè, & ἁπλῶς institui debeat tractatio. Est igitur Logica simpliciter considerata ars operationum intellectus directrix. Ac objectum ejus remotum sunt res omnes, sive quicquid intellectu percipitur. Proximum verò objectum sunt notiones secundæ, quas intellectus fabricat, ut res illæ meliùs percipiantur. Ac longè aliter judicandum, si Logice consideretur quatenus ea organo Aristotelis traditur. Quomodo eam attendunt, tum qui objectum Logicæ statuunt demonstrationem, ut Ammonius, ac Philoponus: tum qui id tribuunt Syllogismo, ut Scotus quæst. 3 univers. eumque secutus Ægidius Romanus: tum quibus objectum Logicæ est argumentatio, ut Avicennæ, Alpharabio, Agazeli, quorum imprimis sententiæ favet Albertus M. ad Porph. εἰσαγ. cap. IV. Neque opiniones hæ de objecto Organi Aristotelici pugnant inter se. Nam qui argumentationem statuunt materiam Logicæ, jure optimo adæquatum objectum quæsiverunt. At qui syllogismo hæc assignant, id fecere, quod enthymema, aliæque argumentationes, ad syllogismum referantur. Qui denique dixere demonstrationem, hoc in animo habuerunt, quòd ut in Logicis de enuntiatione agitur propter Syllogismum, ita in iisdem de Syllogismo imprimis tractetur propter demonstrationem. Quippe eorum sententia, qui existimant de demonstratione agi propter Syllogismum, è diametro repugnat Aristoteli; ut qui libro Anal. προτέρων disertim asserat, agendum esse de ratiocinatione, demonstrationis causâ. Interea agnoscimus de forma syllogismi in prioribus Analyticis etiam agi propter epicherema sive Syllogismum dialecticum. Unde & Alexander Aphrodisiensis præfat. in lib. I poster. Analyt. ait; Organum Aristotelis universum esse Syllogismum: ut cujus omnia pro fine habeant Syllogismum. Quicquid enim in Organo traditur, vel est Syllogismi elementum, vel pars justa, vel affectio, vel aliquid inde vim suam accipiens; ut inductio: imò & definitio quia ut sæpius legas in Analyticis posterioribus, attenditur, vel ut principium demonstrationis, vel conclusio, vel solùm θέσει discrepans à demonstratione.

CAP. V.

De utilitate Logices in Philosophia: & utrùm ea sit Philosophiæ instrumentum; num item à Logica, an à Philosophia, sit inchoandum.

§. 1. *Ex iis, quæ de differentia Logices à disciplinarum aliis, ac de fine potissimùm, afferebamus: generatim cognoscere fuit, quæ sit illius utilitas. Quam distinctiùs deinceps aperiam, partim propter eos, qui hodieque naturali nos Logica contentos esse jubent; partim etiam ob Philosophos quosdam veteres; qui tam nobilem disciplinam, ut inutilem, respuebant. In quibus olim fuit Aristo Chius. Imo & Stoici nonnulli, ac Cynici omnes.*

DE Aristone sic Laërtius lib. VII: Τόν τε φυσικὸν τόπον, καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων, τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς· τὸν δὲ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Naturalem item locum ac rationalem sustulit, dicens, illum quidem esse supra nos, hunc vero nihil ad nos.* De Cynicis sic idem Laërtius, postquam de Menedemo dixerat: Ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς τὸν λογικὸν καὶ τὸν φυσικὸν τόπον περιαιρεῖν, ἐμφερῶς Ἀρίστωνι τῷ Χίῳ, μόνῳ δὲ προσέχειν τῷ ἠθικῷ. *Placet ergo illis, rationalem, naturalemque philosophiam tolli oportere, convenienter planè Aristoni Chio, solique attendi philosophiæ morali.*

§. 2. *Sed est disciplina hujus summa necessitas. Cum enim philosophia sit adferre rerum caussas: ac caussæ ratione sint indagandæ; ratio autem, nisi arte adjuvetur, sæpe aberret: omnino antequam philosophia discatur, opus est notitiâ disciplinæ, quæ rationem dirigat: idque in duobus potissimùm: quorum prius pertinet ad unumquodque ζητούμενον, sive quæsitum: alterum ad singulas disciplinas.*

In priori duo attendimus, quæstionis explicationem, & probationem. Quorum utrumque comprehenditur quæstione πῶς δεῖ θεωρεῖν, *quomodo res consideranda ac tractanda*: ut utar verbis Aristotelis lib. I de Partibus Animal. cap. I. Sed priùs docet τὸ δεικνύναι, sive ducere in cognitionem eorum, quæ nescimus: quod non fit sine Syllogismo, & inductione. Alterum τὸ τάττειν, sive disponere alicujus disciplinæ partes, ac theoremata. Atque hoc vocamus συστηματικὴν, sive alicujus disciplinæ structuram, ac coagmentationem, & ut Græci dicunt, οἰκονομίαν. Ob duo ista Logice ab Aristotele lib. II Met. particula XV. vocatur τρόπος τῆς ἐπιστήμης, *modus scientiæ*. Ac modus, quo scientiam consequimur, discendus est ante scientiam: ne cum detrimento utramque eodem tempore discere cogamur. Nec diffiteor multum nos absque hoc artis præsidio posse solo lumine naturæ: sed, ut Albertus M. dicebat, similes tum sumus igni, qui, quà data porta, ruit, nec attendit, sitne materies flammæ idonea, an secus. Itidem enim sine Logicis fortuitò rem propositam amplectimur, unde à recto sæpe aberratur. Huic malo obviam it Logica. Nam, ut est apud Tullium lib. III de Finib. *habet rationem, nec cui falsò assentiamur, neve unquam captiosâ probabilitate fallamur, eaque quæ de bonis, & malis dsseremus, ut tenere, tuerique possimus. Nam sine hac arte quemvis arbitramur à vero abduci, fallique posse.* Idem Cicero in Bruto: *Sic enim, inquam, Brute existimo, juris civilis magnum usum, & apud Scævolam, & apud multos fuisse: artem, in hoc uno: quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, quâ vera, & falsa judicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quæ confusè ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè inquam intelligis.* Augustinus lib. II de Ordine cap. XIII: *Dialectica disciplina disciplinarum, hæc docet docere, hæc docet discere, in hac se ipsa ratio demonstrat atque aperit, quid sit, quid velit, quid valeat.* Vide & Plotinum Enneadis I, lib. III. Item Jamblichi locum epist. ad Sopatrum apud Stobæum ser. LXXIX, qui ἀεὶ χαμμάτων. Quanta verò sit hujus artis suavitas, indicat Gellius lib. XVI, cap. VIII: *Hujus disciplinæ studium atque cognitio in principiis quidem tetra & aspernabilis insuavisque esse, & inutilis videri solet:*

sed

sed ubi aliquantum processeris, tum denique & emolumentum ejus in animo tuo dilucebit, & sequetur quadam discendi voluptas insatiabilis: cui nisi modum feceris, periculum non mediocre erit, ne, ut plerique alii, tu quoque in illis Dialecticæ gyris, atque mæandris, tamquam apud Sirenios scopulos consenescas. Quare iis, qui Logicam sic aspernantur pro illo Anacreonteo θέλω θέλω φιλῆσαι *, convenit potius hæc cantio: θέλω θέλω πλανᾶσθαι †.

* Volo, volo amare.
† Volo, volo errare.

§. 3. *Hanc verò olim non à Grammaticis, vel Mathematicis discebant, sed Philosophis ipsis.*

Qui eam artem genuerunt, ut Alexander ait lib. 1.

Cap. VI.

Utrum Logice pars sit Philosophiæ, an instrumentum duntaxat.

§. 1. *Quin Philosophiæ ipsius pars credebatur. Idque, uti ajunt, Homericis temporibus.*

Sanè Heraclides Ponticus in Allegoriis censet per Cerberum tricipitem ab Hercule in dias luminis oras productum, triplicem philosophiam designari; λογικὴν, φυσικὴν, ἠθικήν.

§. 2. *Sed quicquid de Homero est, Academicorum ea sententia fuit. Quibus prævit Plato.*

Nam, ut apud Eusebium ait Aristoteles, sive is Messenius, sive Pergamenus, primus omnium Plato philosophiam divisit, in artem disserendi, scientiam naturæ, & illam de vita ac moribus. Et sanè Platoni Dialecticam esse philosophiæ partem, non obscurè cognoscitur ex his verbis lib. VII de Rep. Ἆρ' οὖν δοκεῖ σοι, ἔφην ἐγὼ, ὥσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἡ διαλεκτικὴ ἡμῖν ἐπάνω κεῖσθαι, καὶ οὐκέτ' ἄλλο τούτου μάθημα ἀνώτερον ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἔχειν ἤδη τέλος τὰ τῶν μαθημάτων. Sententia est: *An ergo tibi videtur, inquam ego, Dialectica à nobis sic super cæteras collocanda disciplinas, ut lorica superstruitur parietibus, ac muris, nec super eam rectè alias elevari disciplinas, sed eas hanc habere pro fine, in quo acquiescant.* Quæ tam luculenta laus, nisi parti philosophiæ, non convenit. Et sanè verisimile est Platonem hoc loco Dialectices nomine, uti latius, ut & Metaphysicen comprehendat.

§. 3. *Ita autem partem putabat Philosophiæ, ut etiam instrumentum ejus esse agnosceret. Quomodo manus, & pars est, & instrumentum.*

Hinc in Parmenide: Καλὴ μὲν οὖν καὶ θεία, εὖ ἴσθι, ἡ ὁρμὴ, ἣν ὁρμᾷς ἐπὶ τοὺς λόγους. ἕλκυσον δὲ σαυτὸν, καὶ γύμνασαι μᾶλλον διὰ τῆς δοκούσης ἀχρήστου εἶναι καὶ καλουμένης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀδολεσχίας, ἕως ἔτι νέος εἶ. εἰ δὲ μή, σὲ διαφεύξεται ἡ ἀλήθεια. *Præclarus igitur ac divinus est impetus, quo raperis ad scientias: sed retrahe te ipsum, & potiùs te exerce, dum juvenis es, in arte ea, quæ multis inutilis videtur, atque etiam garrulitas vocatur: id nisi feceris, effugiet te veritas.* Quæ verba illustrat Ammonius præfat. in categorias: ubi sic scribit: ἐξ ὧν ἄρα ἀδολεσχίαν τὴν λογικὴν ἐκάλεσεν, ὡς τισὶ μὲν ἀχρήστως φανεῖσαν, ὄργανον αὐτὴν λέγει αὐτήν. εἰ γὰρ ἐνόμισεν ἂν αὐτὴν ταύτην ἀδολεσχίαν, εἰ μὴ μέρος αὐτὴν ᾤετο τῆς φιλοσοφίας, ἵνα μὴ τὴν φιλοσοφίαν εἴπῃ ἀδολεσχίαν. *Ex eo utique, quod Logicam appellavit garrulitatem, conjectamus, eum ducere illam instrumentum. Nec enim animi induxisset, illam vocare garrulitatem, si pro parte habuisset philosophiæ, ne philosophiam ipsam garrulitatem diceret.*

§. 4. *Peripateticorum quoque opinio est, eam esse instrumentum philosophiæ.*

Nam Aristoteles apertè Logicen suam vocat ὄργανον, καὶ χεῖρα τῆς φιλοσοφίας, *instrumentum, & manum philosophiæ.* Nempe sicuti manus rectè dicitur ὄργανον ὀργάνων, ut videre est lib. III de Anima cap. VIII. ita & Logica: quia omnibus inservit disciplinis, præcipuè philosophiæ, cujus caussa inventa est. Idem lib. 1 Pr. Analyt. cap. XXX. ait Analyticen esse disciplinam ac viam, quâ uti liceat ad omnem rem, quæ possit demonstrari. Et 1 Top. cap. II. dialecticam vocat indagatricem; atque ait continere μέθοδον ac viam ad principia omnium scientiarum. Etiam Alexander, princeps interpretum Aristotelis, in 1 Top. ait: ἡ λογικὴ πραγματεία ὀργάνου χώραν ἔχει ἐν φιλοσοφίᾳ. *Logica instrumenti vicem obit in philosophia.*

§. 5. *Sed in eo different Peripatetici à Platone, quòd putent, ita esse instrumentum, ut pars non sit.*

Unde Georgius Pachymerius in epitome Organi cap. II. Τὸ μὲν τοίνυν λογικὸν οὐ μέρος φιλοσοφίας φασὶν, ἀλλ' ὄργανον μᾶλλον. *Logicam non partem ajunt philosophiæ, sed potiùs instrumentum.* Objiciat aliquis Diogenem * Laertium, qui ait Philosophiam ab Aristotele dividi in Theoreticen & Practicen; ac Theoreticen ab eo dispesci in Logicen, & Physicen, uti Practicen in Ethicen, & Politicen. Sed ipse Diogenes incautiùs se hoc de Aristotele scripsisse vidit, eoque ut corrigat, quod dixerat, continuò subjicit, ἡ τὸ λογικὸν οὐχ ὁλομερὲς ἀλλ' ὡς ὄργανον προσηκριβωμένον. cujus (philosophiæ) *Logica non pars est penitus, sed velut accuratissimum instrumentum.*

* In Vita Aristotelis.

§. 6. *Adstruunt hanc sententiam suam Peripatetici gemino argumento. Primum est; quia Logica non conveniat natura partium. Nam, inquiunt, pars una non comprehendit alteram, sed caput est extra pedes, oculi extra aures; Logice verò in usu suo miscetur Philosophiæ. Partes item propter se sunt; Logica propter philosophiam. Partes habent eandem materiam, ac finem cum toto; Logices materia sunt notiones secundæ: Philosophia verò ea, quæ extra animum existunt, etiam nobis non cogitantibus. Logices finis est demonstratio, ac epicherema. Philosophia autem* ὁμοίωσις τῷ θεῷ †. *Denique ea est partium natura, ut, si omnes adsint, constituant totum; si aliqua absit, totum sit mutilum, & imperfectum. At accessu, vel defectu Logices, philosophia nec perfectior redditur, nec imperfectior. Alterum Peripateticorum argumentorum hujusmodi est. Ea est natura instrumenti, ut fiat propter illud, cui inservit. Quomodo sarcula, ligones, vomer, & similia, fiunt propter agriculturam. At Logica itidem propter philosophiam docet definire, dividere, argumentari, ordinare. Ut negari non possit, esse philosophiæ instrumentum.*

† Similitudo cum Deo.

Utroque hoc argumento usus est Ammonius in proœmio commentarii in Categorias: ac Philoponus quoque præfatione in Analytica priora. Qui & alia addidit: sed ea apud ipsum legi malo.

§. 7. *Epicurei τρόπον τινα conveniunt cum Peripateticis. Nam & illi Philosophiæ partem esse negant: si veterum quosdam audimus.*

Seneca epist. LXXXIX: *Epicurei*, inquit, *duas partes philosophiæ putaverunt esse, Naturalem, atque Moralem: Rationalem removerunt.* De rationali similiter Tullius lib. 1 de Nat. Deorum, ubi sic Vellejum Epicureum compellat: *Et tu quidem Vellei, non vestro more, sed dialecticorum, quem funditus gens vestra non novit, argumentis sententiam conclusisti.* Idem lib. 1 de Fin. ait: *Jam in altera Philosophiæ parte, quæ est quærendi ac disserendi, quæ λογικὴ dicitur, iste vester plane, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est: tollit definitiones: nihil de divi-*

dividendo ac partiendo docet: non, quomodo efficiatur, concludaturque ratio, tradit: non, qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur ostendit: judicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne judicium veri & falsi putat. Diogenes Laërtius; Τὴν διαλεκτικὴν, ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι. *Dialecticam, ut superfluam, rejecerunt.* Metuat tamen aliquis, ne ex parte hac in re deceptus sit, & Tullius, & Laërtius. Nam ut sedulò Peripateticam, ac Stoicam Logicam, aspernarentur; fortasse tamen existimet, præcepta quædam logica habuisse, artemque eorum non *Logicam*, aut *Dialecticam*, sed *Canonicam*, appellâsse. Hanc sententiam confirmat illud Senecæ epist. LXXXIX. ubi, postquam dixerat, Epicureos negare rationalem philosophiæ partem esse, mox subdit: *Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie latentia veri coarguere, ipsi quoque locum, quem de judicio, & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt; sed eam accessionem esse naturalis partis existimant.* Quæ lucem ex Diogene capiunt. Nam primum ex Epicuri mente dividit philosophiam in tres partes, τό τε κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθικόν. Ac deinde ait, τὸ κανονικὸν tantum ἔφοδον ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχειν, καὶ εἶναι ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ κάνων. *accessum continere ad opus, agique de eo libro qui Canon inscribitur.* Denique subjungit. Εἰώθασι μὲν τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν, καλοῦσι δὲ αὐτὸ Περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν. *Solent autem canonicam naturali conjungere: ac vocant eam de judicio, & principio; item de elementis, sive introductionem.* In Canone autem docebat Epicurus, non Logica vere, sed quæ esset norma veritatis. Cumque Plato rationem esse normam diceret, quia sensus sæpè falluntur: Epicurus sensum esse principium, ac normam ajebat; quia & ratio, si sensu nixa non sit, sæpe aberret; ut tantus philosophorum dissensus ostendit. Hinc Laërtius: Ἐν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις· *In Canone dicit Epicurus, normam veritatis esse sensus.* Atque hæc ostendunt, aliud Logicam esse, aliud Canonicam; nec de nihilo esse, quòd Canonicam Epicurus Naturali philosophiæ subjiceret.

§. 8. *Stoici Peripateticis repugnant. Nam & illi Philosophiam dividunt in Logicen, Physicen, & Ethicen.*

Quod clarè in Zenone docet Laërtius lib. VII. Atque addit, primum sic dividisse Zenonem Citteium; hinc Chrysippum, Apollodorum, Ephillum, Eudromum, Diogenem Babylonium, & Posidonium. Etiam subdit, quomodo Stoici philosophiam propterea nunc animali compararint, ut Logice referat ossa, & nervos; Ethice carnes; Physice animam: nunc ovo; ut testa sit Logice, albumen Ethice, vitellus Physice: nunc agro frugifero, ut sepimentum sit Logice, fructus Ethice, humus & arbores Physice: nunc civitati optimè munitæ; cujus ratio ex superiori similitudine non unâ cognoscitur. Similiaque legere est apud Sextum Empiricum. Logicen autem partem esse philosophiæ, non instrumentum, probabant gemino argumento, uno quia Logicæ conveniret natura partium: altero quia non conveniret ei natura instrumenti. Nam, inquiunt, aut extra philosophiam scientia est, cujus pars sit Logice; aut erit pars philosophiæ, quandoquidem hæc ea utitur. Sed alterius scientiæ pars non est. Utentis igitur philosophiæ pars fuerit; instrumentum autem ejus non est, quia nulla scientia sibi ipsi fabricat instrumenta. Philosophia autem fabricavit Logicen. Sed Peripatetici negant ex usu sequi aliquid esse partem, cùm & Grammatice, & Rhetorice, utantur Logicâ, nec Logica earum pars sit. Falli quoque ajunt, cùm docent artem nullam sibi fabricare instrumentum: quia & ars fabrilis sibi efficit amussim, & ferraria incudem, ac malleum: & scriptoria calamum aptet. Vide Ammonium præfat. in lib. Categoriarum.

§. 9. *Etsi verò conveniat inter Peripateticos, Logicen esse instrumentum: in eo tamen est dissensus, utrum tale sit organon, quatenus mera est, & à rebus sejuncta, ac instrumenta tradit singulis artibus, & scientiis: an quatenus usu se exerit, dum accommodatur disciplinis, iisque permista cernitur. Arabes quidem, & post eos Thomas, quem Latinorum alii sequuntur, censent, docentem h. e. quatenus est extra philosophiam omnemque materiam, esse partem philosophiæ: utentem vero sive scientiæ alicui accommodatam, esse instrumentum.*

Quam eorum esse sententiam, etiam Zabarella observat lib. I. de Natura Logicæ cap. V.

§. 10. *Nobis quidem non est animus simpliciter damnare Latinos: potiùs tamen Græcis accedimus, quibus placet, quatenus Logica non mera est, sed scientiis mixta, quasi naturam suam exuere, inque naturam scientiarum migrare, quibus aptatur; imò nomen etiam acquirere ejus scientiæ, cui applicatur. At quatenus mera, & per se attenditur, non est scientia, nisi, ut loquuntur, caussaliter, sive ἐνεργητικῶς, ac ratione efficientiæ.*

Est hæc sententia non Alexandri Aphrodisiensis modò, sed Ammonii quoque & Philoponi: illamque illustrant similitudine sextarii: qui quatenus mensurat, instrumentum est mensurantis: quatenus mensuratur, pars censetur mensurati. Similiterque, inquiunt, Logica extra philosophiam est ejus instrumentum: at, quando philosophiæ accommodatur, fit pars ejus. Nec absurdum putant, ut idem pro diverso intuitu sit & pars, & instrumentum; quando & manus, & oculi, & aures, sunt simul & partes corporis, & instrumenta.

§. 11. *Quanquam verò Logica sit philosophiæ instrumentum, non tamen æque se per omnes ejus partes diffundit. Nec enim par ἀκρίβεια ac subtilitas in omnibus requiritur disciplinis: sed temperamentum hic fit καθ' ὑποκειμένην ὕλην,* pro ratione materiæ subjectæ:

Ut est apud Stagiritam nostrum lib. I. Eth. Nicomach. cap. III. & alibi non semel. Videlicet hic comparatum est, ut in collyriis: quæ variare solent pro varia oculi *δυσκρασίᾳ*, sive intemperie. Atque in eo variat Analytice à Dialectica; quæ ad omnem materiem pariter se extendit.

§. 12. *Ex tanto in philosophia usu Logices, non operosum erit certi aliquid signare de illo inter Stoicos dissensu: utrum à Logicis, an Physicis, vel Ethicis, sit inchoandum.*

Sanè Panætius, & Posidonius, putarunt à Physicis initium capi oportere: uti ab Ethicis Diogenes, teste Laërtio in Zenone.

§. 13. *Omnino autem ratio arguit à Logicis esse incipiendum, quando animos acuit, ac modum docet verum à falso discernendi.*

Eaque sententia è Stoicis fuit Zenonis, Chrysippi, Archidemi; ut apud eundem Laërtium ibidem legas.

§. 14. *Tantum cavendum ne studio huic nimis insistatur: quando multa à multis hic traduntur arguta magis, quam fructuosa.*

Nam ut Seneca ait epist. XLIX. *Quæ dementia est discere supervacanea in tanta temporis inopia?*

CAP.

CAP. VII.

De Logices usu in Medicina, Jurisprudentia, Theologia; imò utilitatem ejus se quoque extendere ad sermonis disciplinas, atque adeò artes, quas vocant illiberales.

§. 1. *Nec Logice ita est Philosophiæ manus, ut non etiam aliis inserviat disciplinis. Quomodo enim non utilis sit Medicina, cum ea tam multa e philosophia mutuetur? præcipue in parte φυσιολογικῇ, καὶ παθολογικῇ.*

UNde & Galenus dissertationem edidit, quòd optimus medicus etiam sit philosophus. Objectant, quod Philosophia dividatur in θεωρητικὴν, & πρακτικήν: Medicina neutrum sit; sed ποιητική. Qui non satis attendere videntur φιλοσοφίαν per omnia se theoremata diffundere: etiam ποιητικά: nam & medicina demonstrat, atque utitur λόγοις διδασκαλικοῖς: ut in qua & subjectum, & propria affectio, compareant, & caussæ proximæ explicentur. Affectiones sunt sanitas, & morbus, quæ considerantur in corpore humano, non quatenus est vivens, vel animal, quæ sunt πρῶτα δεκτικά, sed quatenus homini communia sunt cum cæteris viventibus, & animantibus. Etiam in σημειωτικῇ ex effectu intelligitur morbi genus per demonstrationem τοῦ ὅτι. Sic in pleuritide morbi genus cognoscitur ex principiis ac signis. Ut è difficili spiratione, tussi, & acuta febri. Nec obstare his existimandum, quòd medicus versetur circa singularia, quæ fluxa sunt ac caduca. Nam utcumque usus artis medicæ sit singularium: doctrina tamen est universalium. Eoque duo sunt crura medicinæ, λόγος & ἐμπειρία, sine quibus non recto incedat talo, sed manca sit, ac mutila.

§. 2. *Præterea Jurisprudentia indiget Logicâ ad indagationem & explicationem veritatis. Quod ostendunt Topica Legalia Nicolai Everardi Middelburgensis: posteaque id factum ab Udalrico Zasio, & Francisco Hottomanno. Interim hi Ciceronem, & Agricolam magis, quam Aristotelem sequuntur. Ut autem accuratè res exponatur etiam ad Analyticen assurgendum. Nec enim essentiam actus civilis caussam habentis ab essentia diversam, perfecte explicaveris, vel solam declarando essentiam, vel solam caussam, sine essentia.*

Ita videmus tum essentiam actus civilis, tum ejus caussam, conjungi, cùm Usucapio definitur adjectio dominii temporis lege definiti, introducta bono publico, ut incerto bonorum sublato lites imminuantur. Item cùm testamentum definitur testatio mentis de institutione hæredis. Vel cum feudum dicitur esse quasi dominium prædii donati, ut beneficiarius donatori præstet fidem. Quæ res accendere debet Jurisprudentiæ destinatos, ut se exerceant prius in Analyticis, sive λόγοις διδασκαλικοῖς. Præsertim quando non vulgo solum in definiendo peccari solet δι' ἀπαιδευσίαν τῶν Ἀναλυτικῶν: sed etiam veteres Jurisconsulti hac parte sæpius claudicant. Nimirum omnes prope Stoicæ sectæ fuerunt: ut agnoscit Cujacius lib. XI Observationum cap. XXXVII. Indeque factum, ut in Topicis magis quam Analyticis versati, non satis assequerentur veram definiendi methodum: subinde etiam definitionem peterent ab etymo, argumento, etiam cùm veram adferunt originem, fallaci. Scio non deesse, qui ab Jurisconsulto negent accuratas definitiones exigi: quoniam ut ajunt, omnis definitio in Jure sit periculosa. Sed enim per definitionem hic non signatur oratio explicans essentiam rei. Hæc enim non in Jure solum difficilis est, sed in quavis scientia, & arte. Unde fere ita fit, ut facile sit ὅρον ἀνασκευάσαι*: ut est apud Aristotelem lib. VII. Eth. cap. ult. Cùm igitur particulatim hoc de Jure dicitur, definitionem in ea esse periculosam, explicatio petenda ex Græca tralatione: Πᾶς νομικὸς κανὼν σαθρός ἐστι. εὐχερῶς γὰρ ἀνατρέπεται. *Omnis canon legalis est flaccidus, ac similis parieti ruinam minitanti. Facile enim evertitur.* Quod cur dicat, non obscura est ratio. Colligitur enim regula generalis ἐπακτικῶς, sive *per inductionem.* At in μερικοῖς περιστατικοῖς, sive variis circumstantiis, magna est varietas: quarum vel minima Jus variat.

* Definitionem destruere, sive evertere.

Minoris etiam momenti est, quod ajunt, nullam esse Aristotelis auctoritatem in Jure: sed ingentem esse Principis: cujus Lex Veterum definitiones stabilivit. Nec enim hic tam ad auctoritatem Aristotelis provocamus, quàm Rationis naturalis: cujus ductum Aristoteles in Analyticis est secutus. Ut qui ejus observationibus spretis legem attendere non alterius sit, quàm laborantis ἀῤῥωστίᾳ τῆς διανοίας: ut est apud Aristotelem lib. VIII. φυσ. ἀκρο. cap. III.

§. 3. *Nec modò Logice inservit Medicinæ, & Iurisprudentiæ; de quibus mirandum minus, quando ambæ sunt velut partus, aut colonia Philosophiæ; sed etiam principi facultati Theologiæ: cui ipsi quoque ancillari ratio, ac ejus disciplina, debet.*

Augustinus lib. II. de Doctrina Christiana cap. XXXI. *Disputationis disciplina ad omnia genera disputationum, quæ in sacris literis sunt, penetranda & dissolvenda, plurimum valet.* Idem cap. XXXVII. *Scientia conclusionum, & definitionum, & distributionum plurimùm lectorem Scripturarum adjuvat;* Similia libro de Cognitione veræ vitæ. Item Hieronymus in Ezechielem: *Verè quicquid in seculo perversorum dogmatum est, quicquid ad terrenam scientiam pertinet, & putatur esse robustum, hoc Dialecticâ arte subvertitur, & instar incendii in cineris favillasque dissolvitur, ut probetur esse nihili, quod putabatur esse fortissimum.*

§. 4. *Nec quia Logice tantopere se diffundit per Philosophiam, Medicinam, Iurisprudentiam, imo Theologiam ipsam: eò existimandum, sic inferiora aspernari; ut in iis utilitas ejus sit nulla. Siquidem etiam sermonis disciplinis usum adfert maximum. Nec enim Logices ignarus condat Grammaticorum præceptorum σύστημα. Ac ne in Methodica sistam, etiam altera ejus pars, quæ Exegetice dicitur, quiddam habet simile Philosophiæ: quia ut hæc rerum, ita illa vocabulorum caussas exquirit. De Rhetorica vero quid apertius, cùm ea à Dialectica capiat argumentandi rationem, ut à Politica materiam civilem.*

Unde Aristoteles eam nunc μόριον τῆς Διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα † nuncupat, nunc μόριον τῆς Πολιτικῆς: uti & Cicero, *scientiæ civilis partem.* Quod pluribus exposuimus libro de Natura, & Constitutione Rhetorices cap. VII.

† Partem Dialecticæ & simulacrum.

§. 5. *Imò Logices naturalis usus quoque est in artibus sordidis, & illiberalibus. Quæ Logices amplitudo, ejus præstantiam ostendit. Bonum enim quoque, quo communius est, eo quoque excellentius.*

Ut, in Sole videmus: ac similiter ἄριστον τὸ ὕδωρ, ut ait Pindarus.

CAP. VIII.

De Logices inventore, perque varios incremento.

§. 1. *Proximum est, ut Logices caussam effectricem, sive inventionem, consideremus. Disciplina hujus originem esse à Numine cælesti, satis est apertum, cum id etiam agnoscant gentiles.*

Sic enim de ea Socrates apud Platonem in Philebo loquitur. Θεῶν μὲν εἰς ἀνθρώπους δόσις, ὥς γε καταφαίνεται ἐμοὶ πόθεν ἐκ θεῶν ἐρρίφη διά τινος Προμηθέως ἅμα φανοτάτῳ τινὶ πυρί. καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες ταύτην φήμην παρέδοσαν. *donum deorum ad homines, ut mihi videtur, per Prometheum quendam, unà cum quodam lucidissimo igne descendit. Etenim antiqui, qui nobis meliores, & Diis propiores fuere, hanc nobis famam prodidere.* Hunc secutus Cicero in II de Fin. *Servata illa, quæ quasi de cælo delapsa ad cognitionem regula, ad quam omnium judicia diriguntur.* Nec abit à Magistro Platone Jamblichus, qui epistola ad Sopatrum Dialecticam vocat τὸ θεῶν δῶρον, *Deorum munus.* Verba ejus adducit Stobæus sermone LXXIX, qui περὶ γραμμάτων. Atque ibidem ex Jamblichi ad Dexippum de eàdem arte epistola illustrem adducit locum; ubi vel Mercurium, vel Calliopen auctorem credit. Verba ipsa apponam. Θεὸς μὲν τις ὡς ἀληθῶς ὁ καταδείξας τὴν διαλεκτικὴν καὶ καταπέμψας ἀνθρώποις, ὡς μὲν λέγουσι τινὲς ὁ λόγιος Ἑρμῆς ὁ φέρων ἐν ταῖν χεροῖν τὸ σύνθημα αὐτῆς τῶν εἰς ἀλλήλους ἀποβλεπόντων δρακόντων, ἢ ὡς οἱ ἀεὶ δεδοκιμασμένοι καὶ πρόκριτοι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ διατείνονται, τῶν μουσῶν πρεσβυτάτη Καλλιόπη τὴν ἄπταιστον ἀσφάλειαν τοῦ λόγου, καὶ ἀνελέγκτον αἰδοῖ μειλιχίῃ διαπρέπουσαν παρέσχηκεν. i. e. *Deus verè quidam fuit, qui monstravit, & cælitus misit dialecticam hominibus, sive ut nonnulli dicunt, doctor Mercurius: sive ut contendunt spectati & eximii in philosophia viri, Musarum maxima Calliope ipsam dedit: quæ verecundam orationis mansuetudinem ornat, inexcussa sermonis veritate.*

§. 2. *At non æquè convenit, quis mortalium primus Logicen sit professus. Quod si adscendendum ultra tempora Aristotelis; vel Plato is fuerit, vel Platonis præceptor Socrates, vel, quem Socrates audivit Zeno Eleates.*

Platoni inventionem Logicæ tribuit Phavorinus apud Laërtium. Eam qui sententiam sequuntur, sic se tuentur. Primùm, inquiunt, philosophia erat μονοειδής, quia antiquissimi philosophi à Pythagora, ac Thalete, usque ad Socratem, contenti erant philosophiâ naturali. Primus autem Socrates Ethicen addidit. Post quem Plato adjecit Dialecticen. Atque ita, ut Laërtius ait, ἐτελεσιούργησε φιλοσοφίαν, *perfecit philosophiam.* Præterea, ajunt, Plato non pauca habet Dialectica, & ubi argumentum est philosophicum, ex arte illud tractat. Ut propterea etiam jure ei inventio Logicæ adscribatur. Alii malunt eam laudem præceptori ejus Socrati assignare. Nam etsi pleraque ejus essent incerta, gnarus tamen Logices fuit: quippe qui à definiendi & dividendi gloria, commendetur lib. XIII Metaph. cap. IV. Alii ascendunt ad Zenonem Eleatem; quem Socrates audivit, ut Zeno Parmenidem. Auctor de utroque Plato initio Parmenidis. Ut taceam de Laërtio & cæteris. Et sanè à Zenone Logicen esse inventam, agnoscit Plato: atque idem Aristoteles tradit in Sophista, ac ex eo Laërtius, & Sextus Empiricus lib. VII adversus Mathematicos, sive priori de Philosophia, qui adversus Logicos*. Adhæc Philostratus lib. VII de vita Apollonii cap. I. Nec dubium est, quin Zenonem hunc Plato in Logicis sequi soleat. Unde Proclus libro V commentariorum in Platonis Parmenidem: Ἐπειδὴ δὲ τὴν Ἐλεατικὴν μέθοδον ἐν τούτοις παραδίδωσιν ὁ Πλάτων, φέρε τὸ λογικὸν αὐτῆς πρός γε τὸ παρὸν θεωρήσωμεν. *Quandoquidem verò in his Eleaticam methodum tradit Plato: age Logicam ipsius in his contemplemur.* Pluribus deinde exponit, cujusmodi fuerit Eleatica de syllogismis doctrina. Ipsum adi, quem & Patricius in Discussionibus Peripateticis exscribit. Tanto minus eadem hic reponere nunc est opus.

* P. 139.

§. 3. *Archytas etiam Tarentinus, qui Pythagoram audivit, ac urbi, patriæ, & finitimis Græcis præfuit, in societatem laudis venit, si is primum statuit decem summa genera.*

Fecisse id dicitur libro, quem καθόλου λόγους inscripserat. Categoriarum Archytæ meminit Dexippus lib. I, cap. VI. Item lib. III, cap. I. ubi ait, in eo Aristotelem ab Archyta recessisse, quod quantitati proximum à substantia locum tribuerit, non qualitati, ut Archytas: cujus sententiam magis probabat Plotinus. Est hic Dexippus Herennius Atheniensis, qui sub Aureliano, & Probo Impp. vixit, dux bello egregius, Jamblichi discipulus, qui præter librum de Categoriis pro Aristotele adversus Plotinum, etiam res Macedonicas ac Scythicas, literis consignavit. Qua de re pluribus dixi lib. II de Hist. Græcis cap. XVI. Porro etiam doctrinam κατηγοριῶν Archytæ Simplicius tribuit præf. in categ. & Boëthius in Arithmeticis. Quin & Jamblichum, philosophum Platonicum, ejus fuisse sententiæ scribit idem Boëthius comment. in lib. prædicamentorum. Ibidem tamen testatur, Themistium putâsse, non Pythagoricum Archytam primò scripsisse de prædicamentis (quomodo vocem κατηγοριῶν primus transtulit Boëthius) sed post Aristotelem quemdam Archytam Peripateticum; qui veteri nomine novo operi auctoritatem voluerit conciliare. Verùm magnopere metuo, ne hoc Themistius dederit amori erga Aristotelem. Nam de Pythagorico illo consentiunt cæteri. Solùm Simplicii in Categ. verba ponam: Ἀρχύτου τοῦ Πυθαγορικοῦ καὶ πρὸ Ἀριστοτέλους τὴν εἰς δέκα τῶν πρώτων γενῶν ποιησαμένου διαίρεσιν ἐν τῷ βιβλίῳ, ὃ περὶ τοῦ παντὸς ἐπέγραψε. Unde cognoscimus scripsisse Archytam librum περὶ παντός: ac videtur idem, quem καθόλου λόγους antea diximus. Atque ex Stobæo quoque constat, scripsisse περὶ τοῦ ὄντος, adhæc περὶ ἀρχῶν, item περὶ νοῦ καὶ αἰσθήσεως. Apud Laërtii interpretem legas, Clinomachum Thurium scripsisse ante omnes de prædicamentis. Sed Græcè est, non κατηγοριῶν, verum κατηγορημάτων. At κατηγόρημα, *prædicatum.* Quale est περιπατεῖ, *ambulat.* Ut etiam ait Apollonius ὁ Δύσκολος lib. I περὶ συντάξεως sect. VIII. ubi & illud addit, *prædicatum* non solùm dici κατηγόρημα sed etiam σύμβαμα, sive *accidens:* atque utroque modo Stoicos loqui. Quemadmodum & idem lib. III, sect. VII. ait Stoicos distinguere inter ἐλάττονα κατηγορήματα, *minus perfecta;* quale est, *Trypho amat, vel nocet:* ac τὰ ἐν αὐτοτελείᾳ κατηγορούμενα ῥήματα, *verba absoluta:* ut *Socrates ambulat.* Hæc enim nihil ultra exigunt, illa obliquum exigunt. Ut *Trypho lædit*, puta *Titium, vel Mævium.*

§. 4. *Nec prætereundus Euclides Megaricus, Socratis discipulus: à quo dicti* Megarici, *qui postea* Eristici, *& exinde* Dialectici.

Laërtius in Euclide: Οὗτος καὶ τὰ Παρμενίδεια μετεχειρίζετο, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Μεγαρικοὶ προσηγορεύοντο, εἶτ' ἐριστικοί, ὕστερον δὲ διαλεκτικοί, οὓς οὕτως ὠνόμασε πρῶτος Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος διὰ τὸ πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν τοὺς λόγους διατίθεσθαι. *Parmenidis librorum imprimis fuit studiosus. Ab eo Megarici sunt vocati, postea Contentiosi, ac extremum Dialectici. Primum autem eos sic nominavit Dionysius Carthaginensis, ex eo quod interrogando & respondendo, libros componerent.* Postea hoc Timonis de eo adducit:

—— οὐδ' ἐριδάντεω
Εὐκλείδου, Μεγαρεῦσιν ὃς ἔμβαλε λύσσαν ἐρισμοῦ.
—— *Nec contentiosi*
Euclidis, qui Megarensibus injecit rabiem contentionis.

Euclides hic, Laërtio teste, Ταῖς ἀποδείξεσιν ἐνίστατο, οὐ κατὰ λήμματα, ἀλλὰ κατ' ἐπιφοράν. *Insistebat demonstrationibus, non his, quæ per propositiones, sed quæ per conclusiones fiunt.* De contentionis studio cognoscitur ex discipulo Eubulide Milesio; qui varias tradidit Dialecticas interrogationes. Item ex Eubulidis discipulo Alexino, qui à literatis dictus Ἐλεγξῖνος, quia mirè amaret ἐλέγχειν †: adhæc ex Diodoro Crono, itidem magni nominis dialectico: etsi, cum solvere fallaciam quamdam non posset, pro Κρόνος audierit ὄνος ‡. At ille quidem Aristoteles junior;

† Arguere.
‡ Asinus.

nior; at par ei Eubulides: Antiquior autem Euclides: ut qui ex primis fuerit Socratis discipulis. Quorum omnium fidem fecerit Diogenes.

§. 5. *Hæc satis ostendunt, fuisse Logicam ante tempora Aristotelis. Nec propterea periculum est ne videatur ei arrogantius inventionem artis syllogisticæ sibi tribuere cap. ult. lib. II. Sophisticorum Elenchorum: ubi sic scribit* περὶ δὲ τοῦ συλλογίζεσθαι παντελῶς οὐδὲν εἴχομεν πρότερον ἄλλο λέγειν, ἀλλ' ἢ τριβῇ ζητοῦντες πολὺν χρόνον ἐπονοῦμεν: de ratiocinando nihil ab aliis prius dictum fuit. Sed nos in ea quærenda longo tempore elaboravimus. *Nam priorum inventa, etiam, quæ apud Platonem leguntur, levia sunt præ iis, quæ Aristoteles reperit. Siquidem is vir primus totam artis naturam perspexit, atque ejus præcepta accurate, ac justo ordine, consignavit.*

Figuras syllogisticas (de categoricis loquor) ab eo esse repertas, ait Alexander. Imò omnes ab eo inventas esse methodos, Philoponus refert. Clareque Logices inventionem ei tribuit Theodorus Logotheta ἐν τοῖς συμμίκτοις*: atque id ipsum accuratè docet Aven-roës in prolegomenis Physicis. Nec iccirco prioribus ereptum imus debitam gloriam: quia quædam ab iis esse reperta, multaque ex arte scripsisse, lubentes fatemur. Verùm ut qui aliquot lapides, aut ligna, ad domum contulit, non eò domum exstruxit: itidem nec artem conscripsisse propterea dicendus, qui utilia quædam præcepta tradiderit. Nec si ex arte priores scripserint, eo artem docuerint: nihilo sanè magis, quàm sutoriam artem docuerit, qui varia calceamentorum genera ostenderit.

* In Miscellaneis.

§. 6. *Duplici verò nomine laudem Aristoteles meretur: quod primus Logices σύστημα posteris reliquerit: & quod omnia complexus sit, quæ ad artis οὐσίαν† pertinerent.*

† Essentiam.

Unde Tullius in Topicis, Aristotelem utriusque rationis disserendi, & inveniendi, & judicandi, principem appellat: Hanc Peripateticæ Logicæ præstantiam facile vidit Galenus; qui lib. II de decretis Hippocratis & Platonis, agnoscit, se quindecim illos de demonstratione libros, in quibus omne artis suæ præsidium reposuit, ex Aristotelis, & Theophrasti fontibus, deduxisse, eorumque præcepta suæ artis exemplis illustrâsse. Laërtius etiam honeste satis de Aristotelis Logicis sensit. Nam illorum perfectionem comprobat eò, quod nihil omiserit illorum, quæ vel ad inventionem, vel judicium, vel usum pertinerent. Qua de re postea dicemus.

§. 7. *Magis etiam eluceret Aristotelica Logica perfectio, si quæcunque scripsit, exstarent. Sed multa ab eo præclare in hac arte elaborata, perierunt.*

Liquet hoc ex operum Catalogo, qui est apud Laërtium.

§. 8. *Nec tamen negamus, quædam Aristoteli postea accessisse. Quomodo post excessum Aristotelis Theophrastus, & Eudemus, addidere doctrinam de syllogismis hypotheticis.*

Boëthius lib. I de syllogismis hypothet. ad Symmachum‡: *Nam cùm categoricorum syllogismorum amplissime notitiam percepisses: de hypotheticis syllogismis sæpe quærebas, in quibus ab Aristotele nihil est conscriptum. Theophrastus verò, omnis doctrinæ capax, rerum tantum summas exsequitur. Eudemus latiorem docendi gradatur viam: sed ita, ut veluti quædam seminarea sparsisse, nullum tamen frugis videatur extulisse proventum.* Ubi videmus, ut categoricus syllogismus opponatur hypothetico. Nempe syllogismorum alii δεικτικῶς concludunt: alii ἐξ ὑποθέσεως, quæ viâ obliquâ aliquid probant.

‡ P. 606.

Sed, ut ex Boëthio scimus, alii primò dividunt syllogismum in κατηγορικὸν, & ὑποθετικόν. His, ut Aristoteli est propositio κατηγορικὴ, quæ affirmat prædicatum inesse subjecto: sic eidem est syllogismus categoricus, quando conclusio est categorica sive affirmativa. Nempe opponitur enuntiatio negativa, & syllogismus negativus. Nec usquam in Aristotele syllogismus categoricus opponitur hypothetico.

§. 9. *Nonnullis etiam nonnihil videtur quod tribus Aristotelis figuris, amplius quatuor post secula, quartam addiderit Galenus.*

Auctor de eo Averroës Arabs comm. in I Analyt. Sed is eam rejicit, quia haut alia est figura, quàm prima; verùm mutato ordine propositionum, idque contra naturam. Atqui non ex quavis collocatione propositionum, sed naturali, figuræ æstumantur. Nec diffiteor tamen interdum nos sic argumentari. Quare si propterea lubet inter argumentationes ei suum tribuere locum, sequendus sit Martianus Capella, qui duplicem figuræ primæ formam facit: unam, quâ Stoici utebantur: alteram, quam solam Aristoteles cognoscit.

§. 10. *Eubulides Milesius Aristotelis æqualis fuit, & ut videtur, Demosthenis magister, vir in Dialecticis nullis secundus.*

Quemadmodum ait Photius in Μυριοβίβλῳ cap. CCLXV*. Quam multa sophismatum genera invenerit, dicet Laërtius lib. II in Euclide. Ait idem, inimico semper animo fuisse adversus Aristotelem, eumque in multis reprehendisse. Ac ejusce librorum contra eum mentionem etiam Athenæus facit lib. VIII.

*P. 1474.

§. 11. *Aristotelis æqualis, vel paullo junior fuit Heraclides Ponticus, quippe primus Speusippi, exinde Aristotelis auditor. Hic & ipse Dialectica edidit.*

Ut auctor est Laërtius lib. V in Heraclide. Sed quid novi ad artem eam contulerit, difficile est dictu, cum nihil ejus supersit.

§. 12. *Stoicis verò qui Logices inventa gloriam tribuunt, temporibus ipsis refelluntur: cum Stoica secta, uti & Epicurea, post Aristotelem sit exorta.*

Zeno enim Κιτιεὺς, Stoicæ sectæ conditor, post Aristotelem annis claruit XXVI: ut æqualis fuerit Theophrasto. Unde Alexander Aphrodisiensis Stoicos quoque appellat recentiores: & Appulejus libro περὶ Ἑρμηνείας Peripateticos ratione Stoicorum vocat veteres. Nec movere debet, quod Aristoteles adversus Zenonem disserat lib. VI Φυσ. ἀκροάσ. Nec enim is Citticus Stoicus fuit: sed Eleates, Parmenidis discipulus, præceptor Leucippi, Dialecticæ inventor, ut Aristoteles ait: item argumentationis, quam Ἀχιλλέα dixere; ut est apud Laertium.

§. 13. *At interea certum est Zenonem Cittieum, valde hoc studium excoluisse, usque ea esse Philone usum magistro.*

Laërtius lib. VII: Φίλωνι τῷ διαλεκτικῷ διεκρίνετο καὶ συνεσχόλαζεν αὐτῷ. *Philonem elegit dialecticum, & unà cum eo se exercuit.* Quam avidè autem Zeno hoc studium sit amplexus, idem his verbis docet: Φασὶ πρὸς τὸν διαλεκτικὸν αὐτῷ δείξαντι ἐν τῷ θερίζοντι λόγῳ ἑπτὰ διαλεκτικὰς ἰδέας, πυθέσθαι πόσας εἰσπράττεται μισθοῦ. ἀκούσαντα δὲ ἑκατὸν, διακοσίας αὐτῷ δοῦναι· τοσοῦτον ἦν φιλομαθής. *Fertur cum dialecticus ei septem formas dialecticas Metente ratione demonstrâsset; interrogâsse, quanta id mercede licaretur, poscentique centum, ducenta dedisse. tanto discendi amore tenebatur.*

§. 14. Se-

§. 14. *Sequebantur Stoici in Logicis Zenonem Eleatem, qui sectam condidit ἐριστικήν.*

Galenus sive Aëtius lib. περὶ φιλοσόφου ἱστορίας: Ζήνων δὲ ὁ Ἐλεάτης τῆς ἐριστικῆς ἀρχηγὸς μνημονεύεται. *Zeno Eleates, contentiosæ philosophiæ primus auctor memoratur.* Ubi ἐριστικὴ est διαλεκτική. Unde & Euclidis Megarici discipuli, non modò Megarici, sed priùs etiam ἐριστικοὶ postea διαλεκτικοὶ nuncupati. De eo sic Laërtius: Οὗτος καὶ τὰ Παρμενίδεια μετεχειρίζετο, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Μεγαρικοὶ προσηγορεύοντο, εἶτ' ἐριστικοί, ὕστερον δὲ διαλεκτικοί. οὓς οὕτως ὠνόμασε πρῶτος Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος, διὰ τὸ πρὸς ἐρώτησιν, καὶ ἀπόκρισιν τοὺς λόγους διατίθεσθαι. *Hic Euclides Parmenidem quoque didicerat, atque eius auditores ab eo dicti Megarici: postea autem contentiosi, postremo dialectici. Quos sic primus vocavit Dionysius Carthaginensis, quia interrogando, & respondendo, libros componerent.* Vbi observatione dignum, quòd Euclidem ait didicisse Parmenidem. Nam Parmenides ille Zenonis Eleatæ præceptor fuit, unde agnoscere est Parminedem ante Zenonem Eleatem quædam circa Logicam movisse. Porro ab Euclide dialecticam hausit Eubulides Milesius, qui primus, Laërtio teste, captiones has reperit, ψευδόμενον, *mentientem*, διαλανθάνοντα, *fallentem*, Ἠλέκτραν, item ἐγκεκαλυμμένον, sive *involutam*, adhæc Σωρίτην, & Κερατίνην seu *cornutam*, & φαλακρὸν sive *calvam*: ut hinc satis liqueat, Stoicos istas captiones ab Eubulide accepisse. Alii tamen, eodem teste, dicunt, Diodorum, cognomento Cronum, reperisse ἐγκεκαλυμμένον, καὶ κερατίνην λόγον. Quod inde credo esse, quia, ut uterque erat Euclidis auditor, ita uterque in multis conveniat. Tertius verò discipulus erat Clitomachus Thurius, qui, ut idem Laërtius in Diodoro ait, primus egit περὶ ἀξιωμάτων, καὶ κατηγορημάτων, καὶ τῶν τοιούτων. *De pronunciatis, & iis, quæ de aliis dicuntur, deque talibus.* Quartus Euclidis discipulus erat Stilpo Megarensis. Atque hunc audivit Zeno Citticus, Stoicæ sectæ conditor. Ex quibus satis liquet, quid caussæ sit, „ cur Stoici maximè imitati sint Zenonem Eleatem, & ejus familiarem Parmenidem, & Parmenideæ doctrinæ gnarum, Euclidem Megaricum, eorumque discipulos quos diximus. Hoc non tantum constat ex captionibus illis, quas dicebam; sed etiam ex doctrina de syllogismis hypotheticis. Nam Zenonem Eleatem de hac primum præcepta tradidisse, liquet ex iis, quæ antea dicebam ex Proclo in Platonem. Hujus autem exemplo Stoici tantopere excoluere eandem doctrinam. Simplicius in Epicteti Enchiridium, Τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν οἱ Στωικοὶ τὴν τεχνολογίαν ἐλεπτούργησαν. *Hypotheticorum syllogismorum artificium Stoici usque ad minutias sunt persecuti.* Quin hos syllogismos, ut simpliciores, quàm Categoricos, solos penè syllogismorum nomine Stoici dignabantur. His solis figuras, & modos, assignabant. Categoricos dicebant ἀμεθόδως περαίνειν, *sine via, atque ordine concludere*, ut testis est Alexander Aphrodisæus in lib. 1. περὶ τῶν πρ. Ἀναλυτ. In quo immane, quantum à Peripateticis recesserint: quorum sententia est hypotheticos omnem suam vim à categoricis accipere: nec solidè probare, nisi ad eos possint reduci.

§. 15. *Zenonis in dialecticis industriam æquavit, vel vicit, discipulus Cleanthes: qui & de arte ea quadam conscripsit.*

Nempe, ut Laërtius ait, περὶ τῶν ἀπόρων, περὶ διαλεκτικῆς, περὶ τρόπων, περὶ κατηγορημάτων *de inexplicabilibus, de dialectica, de modis, de his quæ dicuntur de aliquo.*

§. 16. *Chrysippus autem Cleanthis discipulus, utriusque industriam longissimè superavit.*

Argumentum ex eo capere possumus, quod unus hic in Logicis libros reliquerit cccxi; ut auctor est Laërtius. Idem, ut ait Valer. Max. lib. VIII, cap. VII. *Octogesimo anno cœptum undequadragesimum* λογικῶν *exactissimæ subtilitatis volumen reliquit.* Imò Laërtius testatur, tantæ fuisse æstimationis, ut plerique dicerent, si Dii uterentur Dialecticâ, usuros Chrysippeâ. Solusque Ciceroni visus fulcire porticum Stoicam. Etiam Dionys. Hal. lib. de collocatione verborum scribit de eo hunc in modum: Ἀπόχρη δὲ τεκμηρίῳ χρήσασθαι τῷ λόγῳ Χρυσίππου τοῦ Στωικοῦ. περαιτέρω γὰρ οὐκ ἂν προβαίην. τούτου γὰρ οὔτε ἄμεινον οὐδεὶς τὰς διαλεκτικὰς τέχνας ἠκρίβωσεν, οὔτε χείρονι ἁρμονίᾳ συνταχθέντας ἐξήνεγκε λόγους τῶν ὀνόματος καὶ δόξης ἀξιωθέντων. *Sufficiat autem pro argumento uti oratione Chrysippi: (ulterius enim non procedam) neque enim eo melius quisquam vel exactius Dialecticam elaboravit: neque deteriori junctura compositos sermones protulit, ex iis, qui alicujus sunt nominis, ac famæ.*

§. 17. *Chrysippi auditor fuit Diogenes Babylonius; qui & ipse Dialecticus egregius fuit.*

Atque ab eo artem hanc didicit Carneades, ut ex Tullio inferiùs dicemus.

§. 18. *Diogenem audivit Antipater Sidonius: qui & ipse inter principes hujus artis locum meruit.*

Cicero lib. IV. Acad. Quæst. *Antipater & Archidamus vel duo principes dialecticorum opiniosissimi homines:* Etiam Antipatrum cum Archidamo jungit, tertiumque Nestorem addit Strabo lib. XIV, virosque illustres vocat, qui prodierint Tharso, Ciliciæ oppido.

§. 19. *Quid mirum autem, si Stoici studium Logicum excoluerint, cùm juxta eos philosophus sive sapiens omnis, & solus sit Dialecticus.*

Auctor Laërtius, ac Stobæus in Collectaneis decretorum Stoicorum. Etiam Alexander Aphrod. de iisdem ait in lib. 1. Top. Τοῦτο δὲ ἴδιον ἡγούμενοι τοῦ φιλοσόφου, καὶ τῆς τελειοτάτης φιλοσοφίας φέρουσιν αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ὁ φιλόσοφος κατ' αὐτοὺς διαλεκτικός. *Proprium verò philosophi existimant bene disserere, idque perfectissimæ esse philosophiæ ferunt: & propterea secundum eos, solus philosophus est Dialecticus.*

§. 20. *Imò Academici etiam principes, à Stoicis Logicen discebant. Vt Arcesilas, mediæ Academiæ conditor, à Diodoro Crono; Carneades, quo nemo acutior, à Diogene Stoico.*

De Arcesila auctor Laërtius lib. IV. cujus verba sic emendabat Casaubonus: Καὶ τῆς διαλεκτικῆς εἴχετο, καὶ τῶν Ἐρετρικῶν ἥπτετο λόγων, ὅθεν καὶ ἐλέγετο ἐπ' αὐτοῦ ὑπ' Ἀρίστωνος.

Πρόσθε Πλάτων, ὄπιθεν Πύρρων, μέσσος Διόδωρος.
Καὶ ὁ Τίμων ἐπ' αὐτοῦ φησιν οὕτως.
Τῇ γὰρ ἔχων Μενεδήμου ὑπὸ στέρνοισι μόλυβδον
Θεύσεται ἢ Πύρρωνα τὸ πᾶν κρέας, ἢ Διόδωρον.
Καὶ διαλείπων αὐτὸν ποιεῖ λέγοντα,
Νήξομαι εἰς Πύρρωνα, καὶ εἰς σκολιὸν Διόδωρον,

Dialecticæ quoque fuit non imperitus, Eretricorumque rationes calluit. Vnde & de illo ab Aristone dicebatur.

Ante Plato, retro Pyrrho, medius Diodorus.
Timon etiam sic de illo locutus est:
Hinc gestans plumbum Menedemi in pectore, curret
Seu ad Pyrrhonem carnosum, seu Diodorum.
Eumque missum faciens sic loquentem inducit:
Vadam ad Pyrrhonem, vel distortum Diodorum.

Atque apertiùs Sextus Empiricus lib. 1. Hypotypos. cap.

XXXIII: ubi de Arcesilao scribit: Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις πιστεύειν φασὶν ὅτι κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον, Πυρρώνειος ἐφαίνετο εἶναι, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν, δογματικὸς ἦν. καὶ ἐπεὶ τῶν ἑταίρων ἀποπεῖραν ἐλάμβανε διὰ τῆς ἀπορητικῆς, εἰ εὐφυῶς ἔχουσι πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων, δόξαι αὐτὸν ἀπορητικὸν εἶναι· τοῖς μέντοι γε εὐφυέσι τῶν ἑταίρων τὰ Πλάτωνος παρεγχειρεῖν. ἔνθεν καὶ τὸν Ἀρίστωνα εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, Πρόσθε *, Πλάτων ὄπιθεν Πύρρων, μέσος Διόδωρος. διὰ τὸ προσχρῆσθαι τῇ διαλεκτικῇ τῇ κατὰ τὸν Διόδωρον. εἶναι δὲ ἄντικρυς Πλατωνικός. *Si qua fides autem iis, quæ de eo dicuntur, habenda est, ferunt ipsum, prima quidem fronte Pyrrhonium visum; vere autem dogmaticum fuisse. & quum in sibi familiaribus, periculum faceret suis dubitationibus, an naturam aptam ad percipienda Platonis dogmata haberent, existimatum fuisse* ἀπορητικὸς, *i. dubitatorem: at familiaribus suis, qui acri ingenio præditi essent Platonis doctrinam tradere, atque adeo Aristonem jactasse hoc in ipsum:*

Ante Plato, Pyrrho retro, medius Diodorus.

Quod Dialectica Diodori uterentur, plane tamen esset Platonicus. At a Diogene Babylonio Chrysippi auditore, artem hanc Carneades didicit, acutissimus Academicus. Cicero lib. IV. Acad. Quæst. *Cum aliquid ejusmodi* (cavillatorium ludicrum) *inciderat, sic ludere Carneades solebat: Si recte conclusi, teneo; sin vitiosè, minam Diogenes reddat. Ab eo enim Stoico Dialecticam acceperat.*

* Sic versum hunc corrige.

§. 21. *Romani quoque, ante Athenas à Sylla devictas, in Logicis Stoicos sequebantur.*

Aristotelis verò scripta ante id tempus toto in Latio ignorabantur: ut ex Plutarcho constat.

§. 22. *Ciceronis etiam ætate paucis Aristotelea innotuerant: ac omnibus pene summis viris Stoicorum Dialectica in usu erat.*

Quæ & caussa est, cur Cicero Stoicos potissimum sequatur: ut in Lucullo, Topicis, & alibi. Nempe Stoicos à puero audiverat. Cic. in Lucullo: *Diodoro quid faciam Stoico? quem à puero audivi.* Item lib. I. de nat. deor. *Principes illi Diodorus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quibus instituti sumus.* Idem Stoicum hunc Posidonium familiarem suum vocat lib. I. de fin. *Quid à Chrysippo prætermissum in Stoicis? Legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, imprimisque familiarem nostrum Posidonium.*

§. 23. *Imò ob breve ac concisum disputandi genus soli Stoici vulgo* Dialectici *credebantur & dicebantur.*

Cicero in Oratore: *Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi: postea, qui Dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt,* Idem lib. de divinat. pro Epicuro dissentiens contra Stoicos: *Hoc vos,* inquit, *Dialectici non facitis.* Et in Lucullo Antipatrum & Archidemum Stoicos propterea *dialecticorum principes* appellat. Quia Stoici subinde eos ridebant, ut non satis acutos. Cic. lib. III. de Fin. *His ita positis, sequitur magna contentio, quæ pertractata est a Peripateticis mollius. Est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta, propter ignorationem Dialecticæ.*

§. 24. *Denique patrum non paucis hæc Logice maximè placuit, ipseque B. Augustinus, ut in philosophia Platonem, ita in Logicis maxime sequitur Stoicos.*

Ejus Logica exstat: quæ in nonnullis codd. Fortunatio tribuitur: sed vere esse Augustini, liquet cùm ex ipso opere, tum è Retractationum libris. Quare acumen Stoicis potius, quam Peripateticis debet. Quantum autem id fuerit, argumento est, quod B. Ambrosius, antequam B. Augustinus ad Christianam esset religionem conversus, orârit Deum, ne ejus laqueis irretiretur. Sic enim de Augustino scribit serm. XCII. *Optabam mirum in modum hominem tanta doctrina illuminari, à quo summa gloria & splendor, ut in merito Christiana fides oriri posset. Verum etiam Augustinus tanta interdum pertinacia, & disputationis suæ acrimonia ac vehementia, nos urgebat, ut inter supplicationes nostras, quod Deus ab ejus captionibus nos averteret, orare coacti simus.*

§. 25. *Sed ut olim præstitisset Logica Stoica, nobis tamen nunc discenda esset Peripatetica, postquam libri Chrysippi perierunt. Interea ne illud quidem dare Stoicis polumus, Peripateticos olim in Logicis esse ab iis superatos. Primum nos movet, quod Stoici magis verbis, quam re ipsa, ab Aristotele discrepar int. Ut non pauca etiam videantur à Peripateticis mutuati, sed nomina innovâsse, ne auctor agnosceretur.*

Ciceronem in hoc sequor; qui lib. III. & IV. de Fin. docet, Zenonem Citticum, & ejus sectatores, verbis potiùs, quam rebus, dissentire ab Academicis veteribus, ac Peripateticis.

§. 26. *Nec ignoro, ut se Stoici jactarint ob ea, quæ Logicæ Peripateticæ adjecerunt. Verum scimus, ea subtilia magis fuisse, quam utilia.*

Unde Tullius in Oratore: *Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi: postea, qui Dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt.* Imò Senecæ ipsius tale de Chrysippi libris judicium fuit: Non dabit enim lib. I. de benef. cap. IV. *Chrysippum in ordinem cogere magnum virum, sed tamen Græcum: cujus acumen nimis tenue retunditur, & in se sæpe replicâtur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat.* Et sane multa eum habuisse spinis similiora, quam rosis, patet ex cavillationibus Stoicorum; de quibus seorsim egimus. Incusent igitur Stoici, ut lubet, tarditatem Peripateticorum in disserendo: Peripatetici vicissim rident spinosa eorum argumenta, ac nullo pene negotio refellunt. Ut succensere non possim Henrico Stephano, quando præf. in Xiphilinum non ita magnam putat jacturam eam, quod Chrysippi dialectica interciderunt.

§. 27. *Hoc etiam ad Peripateticorum commendationem facit; quod Stoici ab iis sermonis elegantiâ vincerentur.*

Aristotelem enim aureum fundere orationis flumen, ait Tullius lib. II. Acad. Quæst. Chrysippus autem dialecticam scripsit planè inornate ac sordidè: ut judicium est Dionysii Halicarn.

§. 28. *Quæ quanquam ita sint, non tamen illis adversor, qui Logicam Peripateticam, & Stoicam conjunxerint, ut olim fecit Tullius Marcellus Carthaginensis.*

De eo sic Cassiodorus lib. de Dialect. *Sciendum quoque quoniam Tullius Marcellus Carthaginensis de Categoricis, & Hypotheticis syllogismis, quod à diversis philosophis latissime dictum est, septem libris breviter subtiliterque tractavit, ita ut primo libro de regula, ut ipse dicit, colligentiarum artis Dialecticæ disputaret. Et quod ab Aristotele de categoricis syllogismis multis libris editum est: ab isto, secundo & tertio libro breviter expletur. Quod autem de hypotheticis syllogismis à Stoicis, innumeris voluminibus tractatum est, ab isto quarto & quinto libro colligeretur.*

§. 29. *Videre etiam est, plurimos nostri seculi Logicos concinnare hanc artem, partim ex Peripateticis, partim*

tim ex Cicerone, & aliis, qui Stoicos sequuntur. Sed in eo peccant, quod non distinguant, quid Peripateticis, quid aliis acceptum ferant. Quod scire nec inutile est, nec injucundum.

Iccirco bonam operam navavit Adamus Bursius Samoscientis Academiæ professor opere eo, quod Dialecticam Ciceronis inscripsit. Nam tres in eo personas inducit, Stoicum, Peripateticum, Academicum; proque tribus illis trium sectarum Logicam exposuit. Interque cætera hoc commodi præstat, quod melius ex eo Cicero, & alii intelliguntur. Nam Peripateticorum Logicæ assuetis, sæpe in iis scriptoribus aqua hæret: dum omnia interpretantur more Peripatetico, planè contra auctorum mentem. Imò ex collatione hac sectarum plenius cognoscitur artis natura. Etsi enim una est veritas: nihil tamen impedit varias esse rationes, & vias, ad eam eruendam ac tuendam. Quomodo Imperator quispiam varia habet genera machinarum, ac telorum, quibus se defendit, hostemque oppugnat.

§. 30. *Interea magis laudabilis est hac Logica miscella ex Peripateticorum & Stoicorum dogmatis, quam mutila illa eorum, qui χρῆσιν, πρᾶξιν, novam Logices formam induxere, nec corpus universum artis, sed aliquot ejus artus protulerunt. Quemadmodum nec illud in iis probare possumus, quod ubi vetera produnt, novis gaudent appellationibus: qua res obscuritatem adfert.*

Nimirum, quod de Stoicis veteribus, qui ab Academicis omnia surripuere, sed res easdem diversis appellarunt nominibus, apud Tullium legere est in quincto de Finibus libro: id de hoc artis Logicæ, & aliarum aliquot disciplinarum corruptore jure optimo dixeris, aut discessisse eum ab ingenio reliquorum furum: sed uti illi earum rerum, quas aliis abstulere, signa commutant, ne cognosci possint: ita hunc etiam cùm rectè sentit, nomina immutasse, ut inventionis sibi gloriam vindicaret.

Cap. IX.

De Logices divisione.

§. 1. *Quæ hactenus diximus, ea ad universam artem pertinent. Deinceps agendum de partitione ejus. Ubi ante omnia videndum, ne in errorem nos abducant, qui eam dividi aiunt in naturalem & artificialem: cum illa non divisio sit, sed verius distinctio.*

Quanti intersit nosse vocum naturam, vel argumento est, quod multi hodie, quoties de partitione Logicæ quæritur, distinctionem ejus afferant, cùm distinctio, ac divisio, plurimum differant. Nam distinctio est, cùm plures assignamus vocabuli significationes, aut rem eandem diversimodè considerari ostendimus. Ac divisio est rei alicujus diductio in partes suas, sive essentiales, sive integrales. Itaque Logicam distinguimus, non dividimus, cùm aliam statuimus esse naturalem, aliam artificialem. Ut nihil de eo dicam, quod hoc loco de Logica artificiali sit sermo, quam nemo, nisi stolidus aliquis Hermas, in naturalem & artificialem dividi dixerit. Ut illud quoque mittam, quòd propria esse Logices divisio non possit, cùm similiter Rhetorice dividatur, & fortasse Poetice quoque, atque aliæ artes, etiam Medicina: ut quam vulgò dispescant in θεωρητικὴν, καὶ πρακτικήν: ac Galenus etiam dividit eam in methodum, sive artem, & ἄσκησιν sive exercitationem.

§. 2. *Divisiones Logicæ tres hodiè maxime celebrantur. Prima est vulgaris illa in Inventionem, & Judicium.*

Adfert eam Cicero in Topicorum initio, fuseque ad eundem locum Boethius enarrat. Verùm Cicero ut has faciat Logicæ partes, non propterea Rhetoricen iis partibus spoliat: contra quàm faciunt recentiores.

§. 3. *Porrò hanc divisionem non uno omnes modo interpretantur. Alii per inventionem intelligunt, quod Logica locos monstret, unde petantur argumenta: per Judicium, quod maximas propositiones tradat, juxta quas de rationibus inventis judicamus. Sed de hac sententia illud dicere habeo, planè esse absonam, quia duo illa Topicis simul traduntur, ut non possint distinctè esse artis partes. Alii per Inventionem quidem idem, quod priores, intelligunt: verum Judicio designare existimant dispositionem per Metonymiam effecti. Nam cum inventum est argumentum, legitime disponi debet cum quæstione ad benè judicandum.*

Fortasse pro hac sententia etiam illud facit, quod vetustissimi duas solum Musas statuerint, unam nomine Μελέτην, quæ meditando inveniret; alteram Π[illegible], quæ, argumento invento, faceret Syllogismum. Utcunque illud est, sic Judicii nomine usi etiam Tullius, & Boethius.

§. 4. *Qui Logicen sic dividunt, perque judicium intelligunt dispositionem, & eam putant judicium vocari, quia legitima dispositio sit solidum cognoscendæ, & judicandæ veritatis instrumentum: hi eo refelluntur, quod, licet forma dispositionis sit legitima, non tamen ex ea solâ necessario aliquid sequatur, quandoquidem etiam ex falsis propositionibus sequatur verum necessitate syllogisticâ: ut docet Aristoteles lib. 11 Analyticorum poster.*

Præterea cogitandum etiam ubi recta est dispositio formæ, nihil tamen consequi, propter falsam materiam.

Ut in isto: Quisquis cum alterius damno ditescit, est injustus.

Omnis bonæ fidei possessor usu capiens rem alienam ditescit.

Est igitur injustus.

Falsam liquet esse argumentationem, etsi forma sit bona. Nempe ob vitium materiæ.

Nec tamen forma syllogistica parvi censenda, quia nullus est syllogismus bonus, nisi qui legitimam formam habeat, vel ad eam possit revocari: solum negamus hanc sufficere, ad perfectum judicium, sed tam materiæ, quàm formæ, sit ἀναλύσεως opus; unde & Aristoteles Priora, ac Posteriora Analytica conjunxit.

§. 5. *Quæstio etiam est, an divisio hæc Organo Aristotelis aptari possit. Multorum quidem hæc opinio est, quam vix mihi Enniani illius Cethegi Suada persuaserit. Nihil enim apertius puto, quam eam non divisionem esse Logicæ, sed ut loquimur, subdivisionem, atque id etiam Aristotelem observâsse.*

Nam in priori priorum Analyticorum libro primùm agit περὶ γενέσεως, sive de structura, ac dispositione syllogismi: inde de εὐπορίας, sive de inventione medii termini: postremo de ἀναλύσεως sive resolutione. Tullius nihilominus existimabat, divisionem illam in Inventionem, & Judicium, Aristoteli etiam placuisse. Imò & Laërtius, ut doceat Aristoteleæ Logicæ perfectionem, dicit eum nihil omisisse, sive τῶν περὶ εὕρεσιν, ἢ τῶν περὶ κρίσιν *. Mox sub Inventione complectitur, τά τε τοπικὰ, καὶ μεθοδικά. Ex quibus Methodica erant libri hypomnematici, ut Simplicius comm. in Categ. exponit. Ex ejusmodi libris nihil certi statui possit de mente Aristotelis: ut monet Alexander: eoque leviùs ferendum, quòd iis careamus, sub Judicio autem comprehendit τὰ ἀναλυτικὰ πρότερα, καὶ ὕστερα †. Atque ait, priora esse referenda ad judicium de sumptionibus facien-

* *Eorum, quæ vel ad Inventionem vel ad Judicium pertinent.*

† *Analytica priora, & posteriora.*

faciendum: posteriora autem ad judicium de collectione. Sed & inventio est tum in prioribus Analyticis lib. I, sect. II. cùm de εὐπορίας sive copia propositionum disputat: tum in posterioribus Analyticis lib. I, cap. IV: ubi demonstrationum inventionem tradi, agnoscit Themistius. Denique ad usum revocat τά τε ἀγωνιστικὰ, καὶ τὰ περὶ ἐπιστήμας ἐρωτικά τε, καὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων τε καὶ συνεσχηματισμένων, καὶ τῶν ὁμοίων τόπων. Unde liquet, ad usum retulisse lib. VIII Top. & Sophist. Elenchos. Et pertinent illa quidem ad usum; verum multa etiam ad usum reducuntur in Analyticis. Quamobrem planè falluntur, qui ob ea Laertii verba arbitrantur, Logicen Peripateticam dividi debere in Inventionem, & Judicium; sive in tres has partes, de Inventione, Judicio, & Usu. Præterea ut omnino illa divisio esset legitima; nihilominus, pene dixerim, quinquagenario me ausim sacramento contendere, multum à rectâ eos viâ aberrare, qui juxtum illam sua sic Logica instituunt, ut priori agant loco de Inventione, cùm præmittere debeant Dispositionem. Ut satis magno nobis argumento est fiducia Aristotelis, à quo ita factum videmus priori Analyticorum priorum libro. Idem ratio evincit. Quod jam olim probare adnixus est Majoragius: cujus ea de re in Epistolicis quæstionibus dissertatio exstat ad M. Antonium Cicerejum. Verum ita is Peripateticorum agit caussam, ut satis comprobet, se juxta Enniani Neoptolemi præceptum, philosophatum paucis. Nam quanti illud quæso, quòd Analytica posteriora ad Judicium pertinere ait, Topica ad inventionem? De quo paullo pòst videbo. Nunc solidiora adferamus. Mitto illud, quod faciliora debent præcedere: at difficilius sit invenire argumentum: facile sit invento argumento syllogismum exstruere. Illud dicam, quod non diffitentur ipsi, communia ac generalia debere præmitti specialibus. At Dispositio communis est quibuslibet syllogismis: Inventio autem non est ejusmodi. Est enim triplex pro triplici materia syllogismi; Insuper ideo quoque περὶ γενέσεως agendum est ante εὐπορίαν, quia naturam rei perspectam esse convenit, priusquam de usu ejus tractetur. Denique cùm medium quæratur ad probationem conclusionis: omnino, antequam agatur de constitutione medii, tractandum est de enunciatione, ejusque materia, quæ sunt simplices termini. Quippe finis est executione ultimus; intentione autem, & præceptione primus. Quod igitur dicunt inventionem esse præponendam Judicio, *quia ars inveniendi*, ut initio Topicorum Tullius ait, *sit ad usum potior, ordine natura certe prior*, id ita frigidum est, ut longis, quos Maro vocat, mensibus algorem possit gignere. Artes enim docentur ordine resolutivo, exercentur compositivo. Ita architectus licet priùs materiam requirat, antequam ædes exstruat, necesse tamen habet priùs cognoscere rationem, ac formam exstruendi, quàm eam materiæ applicet. Eademque cæterorum artificum ratio est.

§. 6. *Valde autem falluntur, qui putant, divisionem illam Logices in Inventionem, ac Judicium à Stoicis esse profectam. Nam Stoici omittunt partem illam de Inventione, solumque in judicando versantur.*

Cicero lib. IV de Fin. *Quid ea, quæ nunc Dialectici tradunt, & docent, nonne ab illis instituta sunt, & inventa? de quibus, etsi à Chrysippo maxime est elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quàm ab antiquis.* Ubi per *antiquos* designat Peripateticos: qui Stoicis sunt antiquiores. Sequitur deinde de Zenone: *Ab hoc autem quædam non melius, quàm veteres, quædam omnino relicta.* Nempe relicta à Zenone est Topice. Unde continuò subdit: *Cumque duæ sint artes, quibus perfecte ratio, & oratio complentur, una inveniendi, altera disserendi: hanc posteriorem & Stoici, & Peripatetici: priorem autem illi egregiè tradiderunt: hi omnino ne attigerunt quidem: nam e quibus locis, quasi thesauris, argumenta depromerentur, vestri* (Stoici) *ne suspicati quidem sunt.* Idem tradit initio Topicorum: *Cùm omnis ratio diligens disserendi duas habeat partes; unam inveniendi, alteram judicandi: utriusque princeps, ut mihi videtur, Aristoteles fuit, Stoici autem in altera elaboraverunt. Judicandi enim vias diligenter persecuti sunt, eam scientiam, quam Dialecticen appellant. Inveniendi vero artem, quæ Topice dicitur, quæ ad usum potior erat, & ordine natura certe prior, totam reliquerunt.* Boethius quoque ad hunc locum sic ea, quæ de inventione, & judicio dixerat, concludit: *Expeditum igitur est, ut arbitror, quid sit, quod Cicero ait, rationem diligentem disserendi duas habere partes, inveniendi unam, alteram judicandi. Illud etiam diligenter expositum est, quæ sit ratio, quam Stoici Dialecticen vocant. Ea est enim, quæ judicandi peritiam tenet, & quam eodem nomine Plato partiendi per differentias, atque ad genus revocandi facultatem vocat. Quamque eodem nomine Aristoteles, non totam disserendi artem, ut Stoici, sed eam tantum nuncupet, quæ de proposita quæstione verisimilibus colligat argumentis. Atque ideo perfectius Aristoteles de Logica tractavit, quoniam de duobus, ultra quæ nihil est tertium, disseruit, de inventione scilicet, & judicando: cum Stoici, inventione neglectâ, judicationis tantum instrumenta tradiderint. Atque ideo jure eos increpat Tullius, quoniam id maxime reliquere, quod & natura prius, & usu potius erat. Naturâ quidem, quia fieri non potest, ut de inventione judicetur, nisi ipsa inventio prius exstiterit. Ad usum vero, quia longè utilius est nuda, & præter artem prolata naturali inventione susceptum sæpe negotium tueri, quam, inveniente alio, mutum ipsum, inermeque, & tacitum versare judicium.*

§. 7. *Accedo nunc ad Stoicorum divisionem. Hi Dialecticen dirimunt in partem de rebus, quæ significantur, & alteram de vocibus, quibus res significantur.*

Seneca epist. LXXXIX: Διαλεκτικὴ *dividitur in duas partes: in verba & significationes: id est, res quæ dicuntur, & vocabula, quibus dicuntur.* Hoc è Stoicorum mente dici, ostendit Laertius in Zenone, ubi hanc eis sententiam tribuit: Τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ σημαινομένων, καὶ τῆς φωνῆς τόπον. *Dialecticam dividi in eorum quæ significantur, & vocis locum.* Quomodo verò prior pars distribuatur addit deinde, his verbis: Καὶ τὸν μὲν τῶν σημαινομένων, εἴς τε τὸν περὶ τῶν φαντασιῶν τόπον, καὶ τῶν ἐκ τούτων ὑφισταμένων λεκτῶν, ἀξιωμάτων, καὶ αὐτοτελῶν, καὶ κατηγορημάτων, καὶ τῶν ὁμοίων ὀρθῶν καὶ ὑπτίων, καὶ γενῶν, καὶ εἰδῶν, ὁμοίως δὲ καὶ λόγων, καὶ τρόπων, καὶ συλλογισμῶν, καὶ τῶν παρὰ τὴν φωνὴν, καὶ τὰ πράγματα σοφισμάτων. *Porrò autem locum illum de his, quæ significantur, distribui in locum de visis, & de his, quæ ex visis subsistunt, dicibilibus, pronuntiatis, & ex se perfectis, & categorematibus, & de similibus rectis & supinis, & generibus, & formis, & omnibus. Similiter & de rationibus, & modis, & syllogismis, deque iis captionibus, quæ in voce sunt, vel in rebus.* Nam interpres, qui illud παρὰ τὴν φωνὴν vertit *præter vocem*, planè fallitur. Siquidem παρὰ sic capi debet, ut apud Aristotelem lib. I Soph. Elench. cap. II. cùm ait, redarguendi modos τοὺς μὲν εἶναι παρὰ τὴν λέξιν, τοὺς δ' ἔξω τῆς λέξεως. *alios in dictione, alios extra dictionem.* De altera autem Dialecticæ parte sic deinde scribit: Εἶναι δὲ τῆς διαλεκτικῆς ἴδιον τόπον, καὶ τὸν προειρημένον περὶ αὐτῆς τῆς φωνῆς, ἐν ᾧ δείκνυται ἡ ἐγγράμματος φωνὴ, καὶ τίνα τὰ τοῦ λόγου μέρη, καὶ περὶ σολοικισμοῦ, καὶ βαρβαρισμοῦ, καὶ ποιημάτων, καὶ ἀμφιβολιῶν, καὶ περὶ ἐμμελοῦς φωνῆς, καὶ περὶ μουσικῆς, καὶ περὶ ὅρων (κατά τινας) καὶ διαιρέσεων, καὶ λέξεων. *Esse vero Dialecticæ proprium locum, quem diximus de voce ipsâ: in quo ostenditur literata vox, & quæ sint orationis partes: item de solœcismo, & barbarismo, & poematis, & ambiguis, & concinnâ voce, & de musica, & de definitionibus, (juxta aliquos) ac divisionibus, & dictionibus.*

§. 8. *Sunt*

§. 8. *Sunt etiam, quibus hæ quatuor sint Logicæ partes; de loquendo, eloquendo, proloquendo, & proloquiorum summa.*

Est ea apud B. Augustinum libro de principiis Dialecticis; ubi sic scribit: *His breviter constitutis, singulas partes consideremus: nam sunt prima duæ: una de his, quæ simpliciter dicuntur, ubi est quasi materia Dialectica: altera de his, quæ conjuncta dicuntur, ubi jam quasi opus apparet. Quæ de simplicibus est, vocatur de loquendo. Illa vero, quæ de conjunctis est, in tres partes dividitur. Separatâ enim conjunctione verborum, quæ non implet sententiam, illa quæ sic implet sententiam, ut nondum faciat quæstionem, vel disputationem requirat, vocatur de eloquendo. Illa verò, quæ sic implet sententiam, ut de sententiis simplicibus judicetur, vocatur de proloquendo. Illa verò, quæ sic comprehendit sententiam, ut de ipsamet copulatione judicetur, donec perveniatur ad summam, vocatur de proloquiorum summa.* Censeo autem, hanc divisionem haustam esse è Varrone, qui primus Romanorum Logicen scripsit. Quod clare ait Martianus Capella initio libri IV. ubi Dialecticè icciteo Varronem suum vocat. Ac paullò post eandem divisionem addit: nisi quod duas alias adjungat. Sic enim loquitur: *Quippe in ditione mea, jureque consistunt sex normæ, quis constant cætera disciplinæ. Nam prima est de loquendo. Secunda de eloquendo. Tertia de proloquendo. Quarta de proloquiorum summa. Quinta de judicando, quæ pertinet ad judicationem poëtarum, & carminum. Sexta quæ dicenda Rhetoribus commodata est.* Exponit deinde pluribus, quid in quatuor prioribus partibus quæratur. De quinctâ, sextâque, nihil addit. Non dubito, quin & hæc sumserit Capella ex Varrone, propterea, quæ, ut dixi, paullo ante de Varrone præmiserat. Varro autem fortasse ea hauserat ex Stoicorum nonnullis. Saltem modus ille dividendi, Stoicum quid redolet. Ac de Stoicis satis.

§. 9. *At Peripatetica magis distributio est eorum, qui, quod Logices sit dirigere mentis operationes, pro tribus mentis operationibus artem dispertiunt, in totidem partes singulis operationibus respondentes: ut primò quidem agatur de prædicamentis, prædicabilibus, definitione, ac divisione: hinc de enunciatione: postremò autem de syllogismo ratione tum formæ communis, tum triplicis materiæ. Quæ distributio rationi est consentanea, & organo etiam Aristotelis possit accommodari.*

Ratio quidem convenit, quia si Logices finis est dirigere intellectum in rerum cognitione: quot genera sunt operationum intellectus, totidem erunt partes Logicæ. At operationes intellectus sunt tres, simplicia apprehendere, apprehensa componere & dividere, & ex compositis ratiocinari, eave ordinare. Erunt igitur tres Logicæ partes, quarum prima primæ, altera alteri, tertia tertiæ mentis operationi responderet. Convenit etiam organo Aristotelis, quia circa primam mentis operationem versatur liber categoriarum; adhæc tria prima capita libri περὶ ἑρμηνείας, quæ sunt de voce simplici, item de verbo. Circa secundam se occupat reliquus liber περὶ ἑρμηνείας. Cæteri libri considerant syllogismum, vel ratione communis formæ, ut Analytica priora: vel ratione materiæ particularis, quæ vel necessaria est, vel probabilis, vel fallax. Necessariam explicant Analytica posteriora: probabilem Topica, fallacem Sophistici Elenchi.

§. 10. *Cum partitione hac consentit illa aliorum, qui Logicen dividunt in partem communem & propriam: quarum illa absolvitur libris generatim de syllogismo agentibus: altera particulatim de aliqua trium syllogismi specierum.*

Generatim tractat liber Categoriarum, de Interpretatione, & Analytica priora. Liber Categoriarum agit de partibus syllogismi remotis, qui sunt simplices termini. Liber de Interpretatione, exceptis tribus primis capitibus, tractat de partibus proximis, h. e. de enuntiatione. Analytica priora considerant totum syllogismum ratione formæ, quæ omnibus syllogismi speciebus, quæ tres sunt, pro triplici fine ac materia. Prima est ἀπόδειξις sive demonstratio; cujus finis scientia, materia necessaria est. Altera est ἐπιχείρημα, cujus finis probabilis disputatio ad opinionem, idque vel vincendi & explorandi, vel demonstrationi viam sternendi gratiâ; materia ejusdem est probabilis. Tertia est σόφισμα, cujus scopus fraus, ac materia fallax. Nam ut solidè verum à falso discernere possimus, primò expedit à veris argumentis distinguere cavillationes alienas, quæ alioqui nobis, & aliis negotium facerent; immò à veri notitiâ sæpiùs abducerent. Deinde sequitur, ut probabilibus argumentis in qualemcunque rei notitiam perveniamus. Postremum est, ut si rei ita ferat natura, demonstratione perducamur ad certam rei per caussas notitiam, quam scientiam dicimus. Eò autem ajebam; *si rei sic ferat natura*: quia multa non possunt demonstrari: in cujusmodi satis est, si probabilibus utamur argumentis: quæ cæteroquin non sola utramque facerent paginam: sed vel præmitterentur demonstrationi, ut ad eam præpararent viam: vel eidem subderentur, ut illi aliquod adderent pondus. Ex his liquet, cur in Organo Aristotelico tria hæc syllogismorum genera jungantur. De ἀποδείξει agitur Analyticis posterioribus. De Epicheiremate sive syllogismo Dialectico, octo libris Topicorum. De syllogismo sophistico duobus libris sophisticorum Elenchorum.

§. 11. *Unum tamen obstat, quo minùs credamus, Aristoteli hujusmodi divisionem in animo fuisse, cùm Logicen traderet. Nam Analytica, & Topica, diverso tempore conscripsit: nec tempore modò, sed etiam diverso philosophandi genere: illa quidem acroamaticè, hæc exotericè. Nempe quia Analyticen, & Dialecticen, pro diversis artibus haberet, quarum illa sibi proponeret verum: hæc verisimile: illa ex propriis principiis rem demonstraret; hæc ex veris quidem, sed communibus, & Topicis, argumentaretur. Utraque autem ars continetur communi nomine συλλογιστικῆς. Sed antequam hæc discatur, præmitti debet pars Logicæ στοιχειολογική: quæ comprehendit categoriarum librum, & de Interpretatione: quorum ille exotericus est, hic acroamaticus: ille toti συλλογιστικῇ, ac præcipuè Topicæ inservit: hic præcipuè ad ἀναλυτικὴν munit viam. Atque hæc veterum Peripateticorum de Logices distributione sententia est: qui magno consensu Logicen in Analyticen, & Dialecticen divisere.*

In his Philoponus, Simplicius, alii. Ac Laërtius quoque auctor est, duo sibi proposuisse Aristotelem, ad quæ collinearet, πιθανὸν, καὶ ἀληθές. Subjungit deinde, διαλεκτικῇ μὲν ἐχρῆσθαι πρὸς τὸ πιθανόν· ἀναλυτικῇ μὲν πρὸς τὸ ἀληθές. *dialectica quidem utebatur ad id, quod verisimile est; Analytica ad id, quod verum est.* Nec, cùm solam Διαλεκτικὴν & Ἀναλυτικὴν nominant, priores excludunt libros: sed Logices nomine solam intelligunt συλλογιστικὴν: ad quam στοιχειολογικὴ viam sternit. Nisi dicere malis ἀναλυτικὴν latius sumptam complecti στοιχειωτικὴν, & ἀναλυτικὴν pressè acceptam: quando sæpe idem est nomen generis ac speciei, totius ac partis. Quomodo Cicero in Topicis uxorum duas facit formas, unam matrum familias, quæ in manum convenirent: alterum earum, quæ tantum uxores haberentur: quomodo item Cæsar initio commentarii de bello Gallico, Gallicorum ait alios esse Belgas, alios Aquitanos, alios propriè Gallos. Apud jurisconsultos quoque cognatio dividitur in agnationem, qua per patrem conjungimur, & cognationem propriè dictam quâ jungimur per matrem: donum item distribuitur in munus, quod fit cum caussâ, & donum pressè acceptum

quod

quod fit fine causa. Imò apud Aristotelem quoque complura sunt ejusmodi: ut initio Topicorum proprii, in divisionem, & proprium: quorum illa vim & naturam rei declaret: proprium sic communi nomine dictum non item: pluraque ejus generis adduximus lib. 1. Orat. Instit. cap. IV. Similiter igitur Ἀναλυτικὴν dividere potuerunt in στοιχειωτικὴν, & Ἀναλυτικὴν pressè dictam. Uti & Διαλεκτικὴν in Διαλεκτικὴν, & Σοφιστικήν.

§. 12. *Quod sicui id non placet, dividere Logicam possit, in στοιχειολογικὴν & συλλογιστικήν: συλλογιστικὴν in ἀναλυτικὴν & διαλεκτικήν: ἀναλυτικὴν in προτέραν, καὶ ὑστέραν: διαλεκτικὴν in τοπικὴν, καὶ σοφιστικήν.*

Sive autem hæc ratio, sive prior magis placet, certum est λογικὴν, quatenus solam συλλογιστικὴν notat, rectè in Ἀναλυτικὴν, & διαλεκτικὴν dispesci. Nam pro finibus artis sunt ejus partes: sed finis artis vel est demonstratio, sive scientia: vel epicherema, sive opinio. Quare partes ejus quoque duæ erunt, ἀναλυτικὴ, cujus finis demonstratio, & Διαλεκτικὴ, cui propositum probabiliter disputare. Idem ex eo colligitur, quod Aristoteles lib. 1. Anal. pr. ait, se de syllogismo acturum ob demonstrationem. Hinc enim consequitur, doctrinam de syllogismo (ac par ratio est eorum, quæ de Interpretatione traduntur) non nisi secundariò præcipi ob Διαλεκτικὴν: eoque hanc alteram constituere Logices partem.

§. 13. *Analytices igitur partes sunt tres: una πρόδρομος περὶ ἑρμηνείας, tum simplicis, quæ est de nomine & verbo, tum composita, quæ est de oratione generatim, ac speciatim de compositione. Altera universè agit de syllogismo. Tertia speciatim de demonstratione.*

Quod ita esse, ratio ipsa evincit. Nam demonstratio scientiam parit: omnis autem demonstratio est syllogismus. Omnis syllogismus constat pronunciatis, quæ aliquid de aliquo affirmant, aut negant: omnis affirmatio aut negatio constat ex eo, quod subjicitur, ac nomen dicitur, & eo, quod de altero enuntiatur, & verbum est Indicativi modi, vel nomen additum verbo substantivo. Unde consequitur, primum agendum esse de nomine & de verbo: hinc de oratione universe, ac speciatim de oratione, & affirmatione, ac negatione: tum de syllogismo generatim: denique de demonstratione.

§. 14. *Dialectica partes itidem tres sunt: una πρόδρομος de categoriis; altera de syllogismo verisimili: tertia de sophistico, sive pirastico.*

Hoc quoque ratione evincitur. Nam Διαλεκτικὴ & σοφιστικὴ sive πειραστικὴ sunt partes συλλογιστικῆς: utraque versatur circa quamlibet materiem. Quare ut faber aliquam materiæ debet habere notitiam: ita classibus omnium rerum agendum, priusquam ad syllogismum vel dialecticum vel sophisticum accedatur.

Verum liber Categoriarum ita πρόδρομος est Dialecticæ, ut & Analyticæ inserviat: unde primus ei datus est locus ab iis, qui Organi Aristotelici libros disposuêre. Nempe placuit iis, ut tota præmitteretur στοιχειωτικὴ, h. e. tam categoriarum liber, quam ille de Interpretatione.

§. 15. *Ex his, quæ de duabus Logicæ partibus Analytica & Dialectica adduximus, facile occurritur controversia, utrum notiones omnes secundæ, quæ in Logicis fabricantur, sint Logices instrumenta: etiam illa, quæ ad primam & alteram mentis operationem referuntur.*

Primæ mentis operationi quæ est ἀδιαιρέτων νόησις, sive νόησις, *intellectio indivisibilium, sive apprehensio simplicium*, non modò inserviunt genus, species, cæteraque κατηγορήματα, sive prædicabilia: sed etiam partim his cognata; ut definitio, totum, pars, caussa, effectus, universale, singulare; partim substantiam comitantia, ut communiter accidentia; partim opposita, & disparata: item similia, & comparata &c. Alteri autem operationi intellectus serviunt enunciatio, affirmatio, negatio, propositio τοῦ ὑπάρχειν, propositio modificata, alia item, quæ ex περὶ ἑρμηνείας libro cognoscere est.

§. 16. *De hac controversia ita censeo, propriè Logicum dici instrumentum argumentationum, nempe τὸ ὄργανον τοῦ νοῦ*, quo ratio discursu suo ex propositionibus notis deducit nos in cognitionem conclusionis non notæ.*

* Discursus mentis.

Idque per consequentiæ necessitatem. Cujusmodi vel inest naturâ; ut in syllogismo: vel hauritur, ac petitur e syllogismo; ut in inductione.

§. 17. *Hinc colligimus, illa quidem quæ ad primam, vel secundam mentis operationem reducebamus, σημαίνειν καὶ δηλοῦν, significare & declarare: at non etiam δεικνύειν, probare, monstrare. Quia hic non est διάνοια, sive discursus mentis: nec ex notis necessariò colligitur ignotum. Proinde non posse hæc dici instrumenta διανοητικά: nec de iis in Logicis agitur, nisi quatenus habent relationem ad instrumenta, quæ verè proprieque sunt λογικὰ sive διανοητικά.*

Dixeris, definitionem non deducere è cognitione noti in notitiam ignoti: & tamen esse instrumentum Logicum, cùm perfecta propriorum accidentium definitio iisdem constet partibus, ex quibus consit demonstratio. Sed nihil hæc solidi crepant: quia partes demonstrationis, & definitionis differunt θέσει, sive collatione, & conformatione. Hoc discrimen facit, ut quamvis ἀπόδειξις sit instrumentum διανοητικόν; definitio tamen non pertineat ad tertiam mentis operationem: quippe quæ explicet essentiam rei; ut omnino ad primam mentis operationem referatur. Nec solùm definitio non est instrumentum Logicum, sed idem statuendum de omnibus notionibus secundis, ad primam secundamve mentis operationem pertinentibus. Multi quidem ea omnia habent pro Logicis instrumentis. Sed verè proprieq; id nomen non possident: tantùm enim habent σχέσιν ad instrumenta Logica: quemadmodum definitio ad demonstrationem dicitur habere σχέσιν lib. 1. poster. Analyt. cap. 11. & eorundem lib. 11. cap. v. vel ut principium demonstrationis, vel ut ejus conclusio, vel ut θέσει discrepans.

§. 18. *Sic igitur colligimus, omnes quidem notiones secundas à Logica fabricatas, menti inservire in ratiocinando posse, ac propterea vocari instrumenta Logica: sed solum ὁμωνύμως, non κυρίως, quia non habent vim probandi.*

Atque hæc de distributione Logices nunc sufficiant. Plenius verò intelligentur ea, ex iis, quæ distinctius deinceps, ac particulatim magis dicam de singulis Organi partibus.

Cap. X.

De Categoriarum libro, unde Categoriis id nomen, & sitne opus hoc Aristotelis, ac utrum pars Logices debeat censeri; quique veterum commentario illustrarint.

§. 1. *Primus Organi liber inscribitur περὶ κατηγοριῶν. Quod vocabulum Latini vocant non* prædicationem, *de qua non agitur hic:* sed prædicamenta, *hoc est, classes eorum, quæ prædicantur.*

For-

FOrtunati Crellii, & aliorum multorum, ea est opinio, vocem κατηγορίαν è Rhetorum scholis esse translatam in scholas Logicorum. Nam primariò ajunt significare accusationem. At secundariò prædicationem: nempe quia qui alterum accusat, aliquid de eo prædicet. Sed planè hi errant: nec attendunt diversas hasce significationes esse à diverso usu particulæ κατὰ, quæ nunc denotat, DE, nunc CONTRA. A priori usu est, quod κατηγορεῖν notet aliquid de aliquo dicere, sive prædicare. Ab altero est, quod signet aliquid contra aliquem dicere, sive alterum accusare. Ut κατηγορίας vocabulum non sit ὁμώνυμον ἀφ' ἑνὸς, sive πρὸς μίαν φύσιν, sed ὁμώνυμον ἀπὸ τύχης, cum una significatio non magis primaria sit quàm altera. Ambiguitate hac vocabuli scitè lusit Demonax; nam cùm Herminus Peripateticus assiduè creparet decem Aristotelis categorias: Demonax sic eum perstrinxit, Ἀληθῶς ἄξιος εἶ δέκα κατηγοριῶν. h.e. *omnino decemplici accusatione dignus es.* Quippe erat παγκάκιστος, *extremè malus.* Auctor Lucianus in Demonacte.

§. 2. *Non desunt verò, qui Categoriarum librum non ab Aristotele scriptum putent, sed ab Andronico.*

Qua de re sic Cælius Secundus Curio in suo de Aristotelis libris judicio, cumque secutus auctor Snellio-Ramæi Philosophiæ Syntagmatis, à Rod. Goclenio in lucem emissi *. *Simplius cum Categorias explicat, Andronici paraphrasin citat multis locis: quæ ubique ferè, cum his, quas habemus, Categoriis congruit: ut nulli jam dubium esse possit, hasce nostras Categorias ad Andronicum, non ad Aristotelem pertinere.*

* P. 110. *Ipsum verò Curionis judicium, integre habes p. 143. & seqq.*

§. 3. *Sed hæc sententia ab ipso, ad quem provocant, Simplicio refellitur. Uti & Ammonio, atque aliis.*

Simplicii quidem sunt ista procemio in Prædicamenta: Ὅτι δὲ γνήσιον τοῦ φιλοσόφου τὸ βιβλίον, μάλιστα μὲν ἡ τῶν ἐννοιῶν πυκνότης, ἔτι δὲ συνεστραμμένον τῆς φράσεως δηλοῖ, καὶ τὴν νοερὰν τῆς Ἀριστοτέλους προϊοῦσα δύναμιν. καὶ αὐτὸς δὲ μέμνηται βιβλίου ἐν ἄλλοις, δέκα κατηγορίας αὐτὸ καλῶν, καὶ οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἑταίρων ὡς γνήσιον ἀπεδέξαντο τὸ βιβλίον. *Esse vero genuinum hoc philosophi opus, maximè planum facit conceptuum densitas, & dictio contorta, pro facultate intellectus Aristotelici in progressu sermonis. Atque adeo ipse etiam hujus libri meminit alibi, vocans eum decem Categorias. Ac magis studiosi ejus ex sectatoribus recepere hunc librum tanquam genuinum.* Ammonius in Categorias: Ἐκρίθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐξηγητῶν, κατηγοριῶν μὲν τοῦτο εἶναι γνήσιον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔκ τε τῶν νοημάτων, καὶ τῆς φράσεως, καὶ τὸ ἀεὶ ἐν τῇ ἄλλαις πραγματείαις μεμνῆσθαι τούτου τοῦ βιβλίου τὸν φιλόσοφον. *Interpretes verò, hoc categoriarum opus genuinum esse judicarunt ex conceptibus, & dictione, & quod philosophus semper ejus in aliis scriptis meminerit.* Ac ut Peripateticos mittam, Aristoteli etiam tribuit Lucianus. Sic enim scribit in Demonacte: Εἰδὼς γὰρ αὐτὸν παγκάκιστον μὲν ὄντα, καὶ μυρία κακὰ ἐργαζόμενον, τὸν Ἀριστοτέλη δὲ ἄνω κάτω διὰ στόματος, αὐτοῦ τὰς δέκα κατηγορίας ἔχοντα, Ἑρμῖνε, ἔφη, ἀληθῶς ἄξιος εἶ δέκα κατηγοριῶν. *Cum non ignoraret, illum* (puta Herminum Peripateticum) *extremè malum esse, innumeraque flagitia designare: Aristotelem autem, ac κατηγορίας ejus, hoc est prædicamenta, semper in ore habentem: Sane, inquit, Hermine, decem te κατηγορίαις sive accusationibus haut indignum esse arbitror.* Ita locum cum capio. At interpres non satis perspexit, ludi ambiguitate vocis κατηγορίας, quæ priori loco *prædicamentum* signat, quia κατὰ significat *de*: posteriori significat accusationem, eo quòd κατὰ valeat *contra.* Vide, quæ de voce hac ancipiti Dexippus annotavit.

§. 4. *Falluntur etiam, qui hunc librum negant ad Logicen pertinere.*

Nam Aristoteles lib. 1 de Syllogismô, ubi docet, orationes casus obliqui commutare in casum rectum, quo ita fiant Syllogismi, ad Categorias remittit: nec Metaphysicen respicit, ubi id minimè explicat. Idem lib. 1 de Demonstratione jubet, ut attributa secundùm naturam attribuantur. Atqui ut singula secundùm naturam, & more doctorum proferantur, ex categoriarum libro cognoscimus. Veteres etiam pro hac parte stant, ut Galenus, qui hunc librum principium Logicæ appellat, extremâ parte Therapeuticæ Methodicæ: item interpretes Aristotelis, ut Simplicius, qui in hunc librum reliquit commentarium: in quo multa cum eo confert primæ philosophiæ loca: item hoc vetustior, Alexander Aphrodisiensis, & utroque antiquiores Pasicrates, & Andronicus: uterque Rhodius. Prior fuit discipulus Aristotelis, natus ex Bonæo Rhodio, fratre Eudemi. Eum in κατηγοριῶν librum scripsisse, auctor est Galenus libro de libris propriis. At Andronicus παραφραστικῶς hunc librum exposuit, teste Simplicio in Categor. Ut mirum sit, Themistium scribere, primum se usum eo genere explorandi Aristotelem. Nisi forte intelligi voluerit, primum se illud usurpâsse in Analyticis. Cæterùm Andronicus is, quem dixi undecimus ab Aristotele Peripateticæ scholæ præfuit, quod antiquitatem ejus ostendit. Estque hic Andronicus ille, qui, ut Plutarchus testatur, Aristotelis libros à Tyrannione accepit, descripsit, & in vulgus edidit. Sic enim scribit: Λέγεται δὲ κομισθείσης αὐτῆς εἰς Ῥώμην, Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλά, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θεῖναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας. *Fertur autem, cum ea* (Apelliconis Teji bibliotheca) *Romam esset advecta, Tyrannionem grammaticum, multos libros intervertisse: atque ex eis libris Andronicum Rhodium descripsisse & edidisse: atque hos quoque, quos habemus, indices descripsisse.* Inde est, quod Aristoteles ipse lib. 1 Top. clarè categorias exigit, atque idem facit aliis Topicorum locis. Nec quicquam apertiùs, quàm eos multis Topicorum locis lucem præbere. Ut utilissimum sit eos libros conferre. Imò Adrastus vocat hunc librum Ante-Topica, quasi dicas procemium Topicorum. Sæpe etiam collationem instituit inter hujus libri, & Topicorum loca. Negat tamen Porphyrius, libro interrogationum, & responsionum, in Categorias cap. 11. hanc idoneam esse appellationem. Nam cur, inquit, potiùs Ante-Topica, quam Ante-Analytica inscriberentur? Cui facillimè occurritur, quia ut liber περὶ ἑρμηνείας præcipuè propter Analytica, ita categoriarum liber potissimùm propter Topica scriptus fuit. Planeque mihi verisimile fit, veteres, qui seorsim ἀναλυτικὴν, & διαλεκτικὴν, discebant, priùs in Dialecticis solere exerceri, atque ante hæc Categorias exponi consuevisse: posteà demum accessisse ad partem Logices alteram, quæ ab libro de Interpretatione inciperet, inque Analyticis desineret. Verisimile hoc facit, tum quòd Adrastus librum eum vocarit Ante-Topica; tum quòd liber categoriarum, & Topica exoterica scripta sint, liber de Interpretatione & Analytica sint acroamatica.

§. 5. *Sed est quidem is liber manuductio ad Logicen; non tamen pars essentialis. Siquidem ars perficit artificem; nunc autem, cùm alia sit materia ex qua; alia circa quam: hæc artificem perficit, illa non perficit.*

Ita æs, vel aurum non perficit statuarium, quæ est materia ex qua, sed figura, quæ materia est circa quam. Imò dignitas materiæ ex qua, certa consideratione imminuit dignitatem artificis. Ita major artifex, ex sententia Averrois est figulus, quàm aurifex, quia hic adjuvatur materiæ dignitate, ille autem minimè. Quare si Logica libro Categoriarum tractat notiones primas, ut materiam ex qua, at libro de Interpretatione incipit ex illis primis notionibus fabricare secundas, quæ sunt materia Logicæ, circa quam occupatur: neutiquam inficiandum videtur, categoriarum librum hunc minimè esse de essentia Logicæ,

sed tantùm præmitti, ut doctrinam εἰσαγωγικὴν, quia nullus artifex versatur circa materiam planè ignotam: at Logicæ materia sunt res omnes: hæ autem categoriis continentur, sive directè, ut in categoria substantiæ est homo: sive collateraliter, atque, ut ajunt, κατὰ πλάγιον, ἢ κατὰ βάθος, quomodo in eadem est humanitas, & rationale: sive reductivè, ut brachium vel embryo; item statua ratione materialis: sive per accidens, ut species hominis in intellectu, quatenus substantiam repræsentat; sive ἀναλόγως, ut Deus. Solùm excipe, quæ supra categorias sunt, ut transcendentia; vel infra eas, ut individua, quæ ut basis scalarum est sub scalis, sic ipsa subsunt prædicamentis fundamenti instar. Quod si categoriæ res omnes, vel directè, vel indirectè, comprehendant; ac res omnes sunt materia Logicæ, materia autem non sit pars artis, atque adeò nec ipsa materiæ cognitio: omnino statuendum videtur, categoriarum librum non esse de essentia artis, sed tantùm προθεωρίαν καὶ προπαιδείαν.

Atque idem altero etiam argumento comprobatur. Nec enim scopus Aristotelis est in libro περὶ ἑρμηνείας de sola agere enunciatione; quod manifestè arguit vel sola inscriptio, quæ est de Interpretatione. Certè Interpretatio, de qua Aristoteles generatim agit cap. I, est vox significans cogitationes nostras, cujus simulachrum est; estque vel simplex, vel conjuncta. Simplex est nomen, aut verbum. De nomine agit cap. II. de verbo. cap. III. Capite verò quarto orditur Aristoteles tractationem Interpretationis compositæ. Quid igitur propiùs à vero abesse videatur, quàm non posse enunciationem statui adæquatum objectum libri de interpretatione; ac proinde cùm de notionibus, ad mentis operationes pertinentibus, eopse libro agatur, eum quoque verum, & εἰσαγωγικὸν esse Logices initium? Nec obstat, quòd vulgo is liber de Enunciatione vocatur. Nec enim sic appellatur, quia de hac sola tractet; verùm quia enunciatio est maxima animi nostri interpretatio; ut inquit Ammonius. Nec tamen hoc sic accipi debet, quasi ad dirigendam primam mentis operationem sufficere putemus, duas definitiones, unam nominis, alteram verbi. Verùm consideramus nunc Logicen, quatenus traditur organo Aristotelis. Sin enim spectemus per se, & simpliciter; agnoscimus ad eandem operationem pertinere alias quasdam notiones secundas, ut homonyma, synonyma, paronyma; de quibus in προθεωρίᾳ κατηγοριῶν: ac imprimis eas, quas Porphyrius laxo nimis vocabulo πέντε φωνὰς* appellavit: atque ab inhærendo τὰ καθόλου, sive universalia; a prædicando autem κατηγορούμενα, vel κατηγορήματα, sive prædicabilia appellantur. Imò si accuratè rem consideremus; definitionis & divisionis doctrina ad eandem operationem pertinet. Quæ tamen alibi potius, quàm in Categoriarum libro tradi debent: ut quæ primaria sint Logices instrumenta, ad quæ liber categoriarum, & de enunciatione, viam præparant.

*Quinque voces.

§. 5. *Ex his colligimus; categoriarum librum tradere quidem Logicorum principia μαθήσεως, at non γενέσεως. Nec enim vel efficiunt syllogismum, nec efficiendi ejus modum produnt: Sed hujusmodi principia sunt συζυγίαι tres propositionum, ut quæ caussæ sint necessariæ illationis sive consequentiæ: quæ principia traduntur ab Aristotele in Analyticis prioribus. Etiam ad principia γενέσεως pertinet methodus inveniendi medii syllogistici: quomodo cum loquor medium signo ἁπλῶς: syllogismo consideratione formæ, non materiæ necessariæ, vel probabilis, unde dicitur medium apodicticum, vel topicum. Forma nempe syllogistica nulli certa materia est applicata, sed cuilibet est applicabilis. Adhæc principium γενέσεως est legitima trium terminorum dispositio quia & hinc necessitas consequentia provenit.*

Principia sunt duplicia: quædam sunt τῆς μαθήσεως, sive cognitionis: quædam γενέσεως, sive effectionis. Posterioris generis sunt in Medicina, αἴτια ὑγιεινὰ, caussæ salubres, quæ sanitatem vel efficiunt, vel conservant. Hujusmodi etiam sunt in Grammaticis regulæ συντάξεως: ut quæ modum præscribant orationis congruæ consuetudini Latinæ. Nempe illa sunt principia γενέσεως, quæ vel finem arti propositum efficiunt, vel modum efficiendi tradunt. Ad posterius genus verò, puta principia μαθήσεως, pertinet τῇ ἐπιστημονικῇ προϋπαρχούσῃ γνώσει anticipata cognitio subjecti, sive ejus, in quo fit operatio. Cùm enim notitia subjecti, sive ejus, quod substernitur τῇ γενέσει, faciat ad melius faciliusque intelligendum finem arti propositum: cognitio subjecti plurimum debet in arte præcedere: ut in Medicina notitia corporis humani, ejusque partium. In Logicis similiter se habent decem categoriæ: quæ sunt principia μαθήσεως, quia omnis quæstio, de qua Logicus tractat, ad hæc principia revocatur. Nec tamen in Logicis accurata requiritur principiorum illorum notitia: sed sufficit, ut cognoscatur παχυλῶς, sive rudi Minerva. Ut satis liqueat aliter de decem classibus rerum Logicum agere, aliter philosophum. Quomodo & quivis artifex rudi notitia instructus esse debet materiæ, cui formam vult inducere. Parque ratio in philosophia practica. Ubi, ut Aristoteles ait l. I. Eth. cap. ult. traduntur animæ partes, non accuratè, & propter se, ut in Physicis, sed propter virtutum doctrinam, cui inde lux necessaria: eoque non ἀκριβῶς, ut in Physicis, sed παχυλῶς, pingui Minerva: videlicet, ut Aristoteles loquitur, *τούτων χάριν, horum gratia, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα, & quatenus sufficit ad ea, quæ quæruntur.*

Sic igitur statuimus, Aristotelem de syllogismo acturum primum tradere principia μαθήσεως deinde γενέσεως: illa categoriarum libro, & altero περὶ ἑρμηνείας opere, hæc verò in Analyticis Prioribus: quibus universè expositis, particulatim de materie tractat.

§. 7. *In categoriarum librum scripsere varii. In quibus Adrastus, & Aspasius.*

Ut testis est Galenus libello † de libris propriis cap. XI. Quidam Adrastum putant, quem Stephanus περὶ πόλεων discipulum vocat Aristotelis. Etiam Adrasti Peripatetici libri tres Harmonicorum adservantur in bibliotheca Vaticana, & illa Cardinalis S. Angeli.

† Tom. 4. Pag. 191. Edit. Ald.

§. 8. *Ammonius item Hermiæ filius, qui superest.*

Est verò hic non senior ille Ammonius, cognomento Saccas, quem Origenes & Ammonius, audiere: ut vixerit circa annum CCL: sed junior, qui circa annum claruit quingentesimum: quo tempore etiam claruit Theo, Progymnasmatum scriptor: uti & Marinus Procli Athenis successor, cujus libellum habemus de vita Procli. Imò & Damascius Damascenus, ut Theonem in Rhetoricis, Marinum in Arithmeticis, & Geometricis, Zenodotum, Marini successorem, in Philosophicis; ita Ammonium hunc Alexandriæ audivit, eumque refert aliis suæ ætatis præstitisse in philosophia, & præcipuè in Mathematicis, atque ab eo se institutum cùm in philosophia Platonica, tum etiam in magna Ptolemæi Syntaxi Astronomica. In Dialecticis tamen non tantum ab horum aliquo hausit, quam Isidoro; quo nullum ejus ætatis ait plus valuisse in arte disserendi. Auctor horum nobis Photius codice CLXXXI.

§. 9. *Præterea idegit Boethius Peripateticus.*

Ut auctor nobis Porphyrius in Prædicamenta cap. IV. Porphyrii ætas diversum esse ostendit ab Severino Boëthio, præter illud quod is Latine scripserit. Senioris hujus Boethi, & operis, quod dicebam, meminit etiam Dexippus.

§. 10. *Dexippus item, philosophus Platonicus, Iamblichi discipulus, in prædicamenta Aristotelis reliquit quæstionum libros tres, quibus Aristotelem defendit adver-*

adversus Plotinum, Porphyrii præceptorem, summumque Platonicæ Philosophiæ propugnatorem.

Eos libros è Græcis Latinos fecit Joannes Bernardus Felicianus.

§. 11. *Adhac priorum exemplum imitatus videtur Herminus.*

Cujus meminit Porphyrius Interrogationum in prædicamenta cap. IV. item Dexippus.

§. 12. *Item Iamblichus, & Porphyrius.*

Meminit utriusque Dexippus in præfatione. Porphyrii duo fuere volumina in Categorias. Brevius unum, per interrogationes & responsiones: quod Latine reddidit Joannes Bernardus Felicianus. Alterum septem libris constabat ad Gedalium: quo, quæcunque objici poterant, solvit. Hoc opere omnia hujus argumenti complexum fuisse ait Simplicius.

§. 13. *Præterea Themistius scripsit de scopo & inscriptione prædicamentorum.*

Claruit sub Themistio magno.

§. 14. *Augustini item superest liber de decem Categoriis.*

Qui paullo junior Themistio fuit.

§. 15. *Simplicius item in Aristotelis categorias scripsit.*

Qui vixit circa annum quingentesimum.

§. 16. *Adhuc ex mustaceo hoc laureolam quæsivere David, Græcus scriptor, qui exstat: item Maximus philosophus. Nec non Scholarius. Etiam Michaelis Pselli labor superest, tum de sex philosophiæ definitionibus, tum de quinque vocibus ac decem Categoriis Isagoge.*

Primus Græcè edidit Arsenius, Monembasiæ Archiepiscopus.

§. 15. *Nec ex Arabibus præterire animus Averroem.*

Qui claruit circa annum CIↃCC.

§. 18. *Illud quoque addam, fuisse olim, qui adversus hunc Aristotelis librum scripserint. Ut Athenodorus Stoicus, Cornutus, atque alii.*

Porphyrius interrogat. in prædicam. cap. XLIII. *Athenodorus, qui fuit Stoicus, libros adversus Aristotelis prædicamenta conscripsit: Cornutus item in Rhetoricis suis artibus, & in iis, quæ ad Athenodorum scribit, & alii complures.* Inter eos, quos præterit Porphyrius, fuit & Plotinus, quem omittit, quia præceptor ejus fuit. Ei respondit Dexippus; ut antea diximus.

§. 19. *Ad Categoriarum librum, & Topica etiam intelligenda, prodest quinque vocum institutio Porphyrii ad Chrysaorium.*

Πέντε φωνὰς vocat Porphyrius: vulgò quinque prædicabilia. Et quidem vulgaris, falsa tamen sententia est, non esse plura, quàm quinque prædicabilia. Atque hoc istum in modum adstruere solent. Omne prædicabile, inquiunt, vel prædicatur in quæstione quid est, vel in quale quid est. Quod respondetur ad quæstionem, quà quæritur, quid res sit, vel prædicatur de pluribus specie differentibus, ut genus, vel de pluribus numero differentibus, ut species ea, quæ non est simul genus. Itidem quod respondetur ad quæstionem, qualis sit res, id vel est quale essentiale, ut differentia, vel accidentale, ut accidens. Accidens autem vel reciprocatur cum specie, ut Proprium, vel non reciprocatur cum specie, ut commune Accidens. Atque ita videntur valide quinarium numerum adstruxisse. Idem hunc in modum comprobant. Universale sui Prædicabilis vel essentiam significat, vel accidens: si essentiam, vel totam significat essentiam individuorum, ut species: vel partem duntaxat, sive ea materialis sit, ut genus, sive formalis, quam exprimit differentia. Sin accidens significat, vel uni speciei peculiare est, quod proprium appellatur, vel pluribus competit speciebus, ut accidens commune, quod ἁπλῶς Accidens vocatur. Verum utrumque argumentum claudicat. Nam, ut de priori priùs dicamus, falsum est, cùm quid respondetur ad quæstionem quale quid essentiale, id esse differentiam. Nam cùm pars integralis prædicatur de toto, e. g. cùm homo dicitur capitatus, prædicatur essentiale, nec tamen capitatus differentiam esse dixerint. Essentiale verò esse, negare non possunt, cùm pars sit materiæ, quæ pars sit essentiæ. Nec minùs, peccat altera argumentatio, cùm dicitur, quando pars materialis prædicatur, esse genus. Primò nec genus propriè est materia, nec differentia est forma; sed his ἀναλογικῶς respondet, quia quod in re sunt partes essentiales, id in intellectu sunt universales. Deinde id ipsum tantummodo de substantiis verum est. Nam in hominis definitione quasi materia est, rationale vero hominis forma est. At in vera Accidentis definitione contra evenit, ut in definitione tonitrûs formula ejus est genus, nempe sonus: differentia autem petitur à subjecto, nempe nubibus. Tertium, imprimis errorem detegit: quia falsum est, quandocunque pars materialis prædicatur esse genus, quia cum pars materiæ prædicatur, genus non est, velut cum capitatus, aut bipes, de homine prædicatur. Neque mihi quisquam huc accidentia communia esse asserat, Porphyrio subnixus, qui ait, proprium secundo modo esse, cùm ajo, hominem esse bipedem. Nam quomodo, quod substantiam signat, erit accidens, sive proprium, sive commune? Nec sola est prædicatio partis, cujus rationem non habuerit Porphyrius. Etiam neglexit prædicationem caussæ efficientis adæquatæ de effectu, quam Aristoteles agnoscit, cùm in priori posteriorum Analyticorum agit de quarto modo eorum, qui per se dicuntur. Uti cùm dicitur iram esse ebullitionem sanguinis circa cor: eclipsin esse interpositionem terræ inter solem, & lunam, &c. Atque hæc satis comprobant, plures esse prædicationis modos, quàm Porphyrius τῷ πέντε φωνῶν libello adduxit.

§. 20. *Ii qui in hunc Porphyrii libellum scripsere, quique exstant, hi præcipuè sunt.*

Ammonius Hermeas, de quo antea dictum, Georgius Scholarius ac Pachymeres qui Latinè sæpius prodiit, Græce verò exstat in multis bibliothecis. Joannes Philoponus, David & ipse Græcus scripsit. E Latinis verò Boethius, ex Arabibus Averroes. Compendium verò Porphyrii scripsit Michaël Psellus, perstrinxit Georgius Pachymerius. Ac Blemmidas libello exposuit, quod nec plures, nec pauciores voces sint, quàm quinque.

CAP. XI.

De libro περὶ ἑρμηνείας, & qui veterum scribendo eum illustrarunt.

§. 1. *Alter liber στοιχειωτικὸς, sive elementalis est ille περὶ ἑρμηνείας, sive de interpretatione.*

Ἑρμηνείας autem voce non intelligitur hoc loco vox simplex: qualis *Socrates*: item *ambulat*: etsi sic etiam utatur Zabarella lib. II. de Nat. Log. cap. V. sed oratio, ut Alexandrum, & Aspasium, accepisse refert Boethius: imò nec

quævis oratio, sed duntaxat λόγος ἀποφαντικὸς, sive oratio enunciativa: ut est apud Ammonium, in commentario. Quod consentaneum est Aristoteli, qui libri sui cap. IV. rejicit orationem non enunciativam, ut pertinentem magis ad rhetoricen, & poeticam.

§. 2. *Jure autem, cùm in Organo primum occupet locum liber Categoriarum: secundus debetur locus libro de Interpretatione. Nam, ut est in fine* περὶ ϑεωρίας *Categoriarum* συμπλοκῇ ἁπλῶν γίνεται κατάφασις καὶ ἀπόφασις, *simplicium complexione omnis fit affirmatio, & negatio.*

Ut igitur liber Categoriarum inservit quæstionibus simplicibus, ita liber de interpretatione quæstionibus conjunctis: utrorumque opus notitiâ antequam tradatur doctrina syllogismi, qui ex iis componitur. Imò variat syllogismus pro varietate propositionum; ut syllogismorum varietas intelligi non possit, nisi prius cognita sit varietas propositionum, & conclusionum.

§. 3. *Quod verò Aristoteli* ἀπόφανσις, *id Stoicis est* ἀξίωμα: *ut Proclus indicat lib. III. in Euclidem. Aristoteli autem* ἀξιώματα *dicuntur, quæ Mathematicis sunt* κοιναὶ ἔννοιαι.

Cicero id, quod Stoicis ἀξίωμα vocatur, libro de Fato interpretatur *enunciatum*, vel *enunciationem*: in Academicis *effatum*: in primo Tuscul. Quæstionum *pronunciatum*: quomodo & Gellius reddidisse eum monet lib. XVI. cap. VIII. Sed ex iis, quæ dicebamus, falsum liquet, cùm existimat, non aliter vertere. Addit ibi Varroni *proloquium* nuncupari.

§. 4. *Porrò liber hic* περὶ ἑρμηνείας *præcipuè Analyticorum caussa scriptus est. Nam cùm demonstratio nequeat institui, nisi de alterâ parte contradictionis, quæ vera est; necesse fuit, prius sciri doctrinam de affirmatione & negatione; quæ hoc libro explicatur. Ac pertinebat hic liber ad* περὶ πάτων ἐκδοτῶν: *quippe acroamaticus, imo tanto acumine est perscriptus, ut Isidorus Hispalensis referat, suo tempore ferri solere, Aristotelem, cùm eum scriberet, calamum non tam in atramento tinxisse, quam in mentem ipsam. Et tamen Andronicus Rhodius Peripateticus: qui undecimus ab Aristotele Peripatetica schola præfuit, ut* ὑποθεωρίαν *Categoriarum, ita & hunc* περὶ ἑρμηνείας *librum abjudicabat Aristoteli, teste Ammonio, & Boethio **.

* In Arist. περὶ ἑρμ. p. 292.

Id ubi retulerit Andronicus, non dicunt veteres. Sed verisimile est, id prodidisse opere eo, quo libros Aristotelis divisit in πραγματείας, teste Porphyrio in vita Plotini. Nam hic necesse fuit libros Aristotelis genuinos distinguere à suppostitiis.

§. 5. *At genuinum esse probat Ammonius.*

Sic enim scribit: Πρὸς δὲ τὸ γνήσιον εἶναι τοῦ φιλοσόφου τὸ βιβλίον, οὐδεὶς ἠξίωσε, τῶν περὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐσπουδακότων ἀμφιβάλλειν, εἰς τὸ πιθανὸν ἀποβλέπων τῆς ἐπιμελείας, καὶ εἰς τὴν ἔντεχνον καὶ πυκνὴν ὡς εἰωθὸς φράσιν, καὶ τοῦ φιλοσόφου συνήθη τῶν ἐν αὐτῷ παραδεδομένων θεωρημάτων διάθεσιν, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας αὐτοῦ πραγματείας ὁμολογίαν.

§. 6. *Pro genuino etiam habuit Alexander †, ac cæteri Peripatetici.*

† Boëthius in lib. περὶ Ἑρμην. p. 292.

Imò & Alexandrum eum in librum scripsisse, testis est Boethius ‡. Utilissimum autem sit, cum eo Aristotelis libro conferre fragmenta Theophrasti de affirmatione, sive & negatione, & Eudemi περὶ λέξεως, *sive de Locutione*; qui libri idem tractabant argumentum. Prioris operis etiam Boethius meminit *. Sed Theophrasti inscriptio accommodatior est, quam illa Eudemi, quæ ambigua est. Sane Theophrastus & ipse περὶ λέξεως librum inscripsit: sed is de elocutione erat; ut cognoscimus ex Dionysii Halicarnassensis libro περὶ συνθέσεως. In librum περὶ ἑρμηνείας scripsere.

‡ P. 291.

* In lib. περὶ Ἑρμ. p. 291.

Aspasius, & Alexander, teste Boëthio de Interpret. edit. secundæ †.

† P. 291.

Ammonius Hermeas. Exstat.

Syrianus, cognomento Philoxenus: ut auctor est Boethius ‡.

‡ P. 295.

Boethius. Exstat.

Herminus.

Magentinus Metropolita, qui ex Ammonio sua hausit.

Michaël Psellus paraphrasin in librum eundem. Græce edidit Aldus ann. CIↃ IↃ III. Latinè Rob. Wintertus ann. CIↃ IↃ XLII. Claruit hic Psellus ann. CIↃ LX. ac deinceps, sub Constantino Duca, Romano Diogene, & Michaële Duca.

In MSo quodam codice hanc inscriptionem reperit Leo Allatius, qui accuratè de Psellis scripsit: Παράφρασις περὶ Ἑρμηνείας ἀπὸ φωνῆς τοῦ Κυροῦ Βεστάρχου, καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ψελλοῦ. *Paraphrasis in librum de Interpretatione, ex ore domini Bestarchæ, ac philosophorum principis Pselli.* Ubi βεστάρχης est dignitatis nomen. Sic verò dictus voce hybrida, ex Latino *vestis*, & Græco ἀρχὴ *imperium, præfectura*. Nempe quia præfectus esset imperatoriis vestibus, aliisque rebus preciosis. Ut pluribus in Glossario suo exponit Joannes Meursius. Exstat quoque in bibliothecis oratio Michaëlis Pselli πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπολειφθέντας τῆς ἑρμηνείας τοῦ περὶ ἑρμηνείας. *Ad discipulos, qui non interfuerant interpretationi libri Aristotelis de interpretatione.* Præterea in hunc librum Aristotelis scripsit Scholarius.

CAP. XII.

De Analyticis prioribus, & posterioribus.

§. 1. *Vidimus de parte Logices* εἰσαγωγικῇ. *Sequitur pars primaria, quæ tractat de quatuor illis instrumentis, quibus præcipuè dirigitur intellectus in rerum notitia. Ea sunt definitio, divisio, ratiocinatio, & ordo. Pro quibus etiam fuerint quatuor partes,* ὁριστικὴ *sive de definitione;* διαιρετικὴ, *sive de divisione;* συλλογιστικὴ *sive de ratiocinatione, &* μεθοδικὴ, *sive de via, & ordine. Sed in organo solùm habemus* συλλογιστικὴν: *cujus, ut diximus antea, duæ sunt,* εἴδη διηρημένα *ἀναλυτικὴ, &* διαλεκτική.

Quarum Analytice est præstantior: Dialectica autem dignitate posterior, usu licet prior. Ad priorem pertinent syllogismi ἀποδεικτικοί, quibus opponuntur πειραστικοί: ad posteriorem Dialectici, quibus opponuntur Sophistici. Vide lib. 1. Top. cap. 1, & x.

§. 2. *Ἀναλυτικὴ est ars probandi quæstionem per rationes rei subjectæ proprias.*

Ἀναλύειν enim est resolvere quæstionem ad propriam caussam. Ut colligitur ex Themistio lib. 1. Poster. Analyt. cap.

§. 3. *Ἀναλυτικὴ comprehenditur duobus libris de syllogismo, & totidem libris de demonstratione.*

Quos quatuor libros unum constituere corpus, cognoscere est ex propositione operis lib. 1. Priorum Analyt. & epilogo penultimi capitis lib. II. de Demonstratione.

Olim

Olim XL libri Analytici circumferebantur, Aristoteli inscripti; ut Philoponus testatur. Sed quatuor hi duntaxat, & erant, & habebantur genuini à Peripateticis. Eos esse Acroamaticos, satis liquet. Sunt autem certiores illis in definiendo, & dividendo methodis Platonicis: quæ obscuræ erant, ut alia mittam eorum vitia, quæ facile intelligere est ex Aristotelis lib. I. de partibus animalium: imprimis si attendantur exempla Platonis in Politico, & Sophista. Etiam Platonica demonstrandi methodus per divisiones, utcunque placuerit auctori suo, incerta est, atque inconstans: quod clare docet Aristoteles lib. I. Analyt. Ut mirari satis non possim malignitatem Procli, quando scholiis in Cratylum Platonis Aristoteli exprobrat, quod Analytice ejus a quovis non plane hebete, ac stupido intelligi possit. Nam nec ipse, qui hoc culpat, quoties commentatio in Euclidem aliquid in scriptore eo improbat, ad Platonicas methodos recurrit, sed omnia secundùm Aristotelis Analyticen expendit. Nec si tanta est perspicuitas Aristotelis, ut omnes non hebetes eum intelligant, philosopho id vitio, sed laudi duci debet. Quis enim in tam necessario argumento non malit dictionem perspicuam, qualis philosopho convenit, quàm mysticam & symbolicam, cujusmodi eorum est, qui nolunt intelligi, ut magis sint admirationi? Quid quòd nec tam perspicua omnia sint in Analyticis, quàm videri vult Proclus? Quod veterum plerique agnoscunt. Quare utinam exstarent Analytica Eudemi, Aristotelis discipuli; quorum Alexander meminit comment. in lib. II. Top. Nam collatione discipuli cum magistro, multum absque dubio hæc doctrina lucis acciperet. Imò Phanias quoque, & Theophrastus, idem argumentum tractârunt: uti & illud de Categoriis, & interpretatione Ammonii quidem hæc verba in Categor. Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ, Εὔδημος, καὶ Φανίας, καὶ Θεόφραστος, κατὰ ζῆλον τοῦ διδασκάλου γεγράφασι κατηγορίας, καὶ περὶ ἑρμηνείας, καὶ ἀναλυτικήν. *Discipuli quidem ejus, Eudemus, & Phanias, & Theophrastus, æmulatione præceptoris scripsere categorias, & de interpretatione & analytice.*

Jure autem Aristoteles Analytica in priora & posteriora distinxit. Duæ enim sunt partes judicii Logici. Quarum prior pertinet ad formam, sive connexionem in partibus argumentationis. Altera autem attendit solam materiam. Prius judicium est de tota argumentatione. Posterius autem de singulis enuntiationibus. Prius igitur examinanda est forma, sive syllogismus sit perfectus, sive imperfectus. In perfectis medius terminus & φύσει, & θέσει medium tenet locum inter majus, minusque extremum. Sed in secunda, tertiaque figura φύσει quidem, at non θέσει, est medius. Perfecti etiam actu habent duos illos fontes, & κριτήρια, omnium syllogismorum, dici de omni, & nullo: quæ principia sunt inde monstrabilia; & tam evidentia, quàm illud, totum est majus suâ parte, & similia. Ideo Aristoteles lib. I. Poster. analyt. cap. XI. ait, primam figuram esse maxime ἐπιστημονικήν. At syllogismi imperfecti hæc principia diligentia solùm habent potestate. Post prius hoc examen consequitur alterum: quod non formæ est, sed materiæ: ubi considerandum, utrum prædicatum cohæreat subjecto καθ' αὑτό, καὶ ᾗ αὐτό, *per se, & quatenus ipsum*; an tantum per accidens. Sive videndum an subjectum, & prædicatum, cohæreat nexu essentiali, & definitivo, ita ut vel prædicatum sit de definitione subjecti, vel subjectum de definitione prædicati: an neutrum sit de alterius definitione. Nam ὅσα μηδετέρως ὑπάρχει, συμβεβηκότα ἐστιν, *quæ neutro modo*, h. e. neque primo, neque secundo, *per se insunt, ea sunt accidentia*: non substantialia, ut neque ad definitionem pertineant.

§. 4. Male doctores illi Academici de studiis juventutis merentur, qui in enarrando magnam Analyticorum priorum partem, tamquam inutilem prætereunt. Ut doctrinam de argumentis mixtis: item de copiâ propositionum. Nam prior doctrina usum habet maximum ut sciamus, quid concludi oporteat, cum propositiones necessariæ junguntur contingentibus.

Ut in Medicina, cùm de signis, crisi, ac divinatione agitur, ubi conjectura opus. Item in Astrologia apotelesmatica: ubi facilis admodum ac proclivis error, ut experientia etiam vulgus edocuit. Hæc, & alia facere, ut Alexander Aphrodisiensis, non contentus in Analyticis partem eam de mixtione enarrâsse, seorsim sibi de mixtione argumentorum scribendum putarit; cujus viri eruditam diligentiam imitari nos latius est, quàm multorum sive inscitiam, sive negligentiam. Doctrina item de ἀπορίαις maximum adjumentum adfert, non philosophis modò, sed etiam philologis, & eloquentiæ studiosis. Nam excerpendo de optimis scriptoribus rei antecedentia, comitantia, consequentia, item eundo per locos Topicos, ingens acervatur propositionum copia quæ mirè conducit ad argumentum aliquod poliendum. Imò multorum exstant commentarii, qui penè hac sola laude, quod veterum Peripateticorum modo in hypomnemata sua, quicquid apud veteres legerent, referrent, eaque Logicis instrumentis & arte tractarent, magnam non industriæ modò, sed etiam doctrinæ & facundiæ laudem retulerunt.

§. 5. Analytica posteriora, quatenus demonstrare docent, faciunt, ut verè sciamus. Absque ea nec scimus, quæ scimus. Nec enim scitur, cujus caussa nescitur. Imò nec si caussa sciatur, satis est; sed scito opus caussam esse caussam: quæ sola res animum reddunt ἀμετάπτωτον καὶ ἀμετακίνητον.

Hoc igitur Analyticæ proprium est, firmam gignere notitiam in animis discentium. Unde & hujuscemodi syllogismi vocantur διδασκαλικοί. Ut lib. II. Sophist. Elench. Περὶ τῶν διδασκαλικῶν, καὶ τῶν ἀποδεικτικῶν, εἴρηται ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς· *De syllogismis ad docendum accomodatis & demonstrativis, dictum est in Analyticis.* Illis nempe, quæ ὕστερα, καὶ δεύτερα, *posteriora, & secunda*, nominantur. Nec tamen de hisce verbis idem omnibus videtur. Nonnulli enim arbitrantur διδασκαλικοὺς latiùs patere, quàm ἀποδεικτικούς. Hos in scientiis theoreticis probare ἴδιον πάθος, quod insit πρώτῳ δεκτικῷ. Illos verò in omnibus habere scientiis & artibus locum, dummodo probent ex propriis suis principiis. Volunt igitur ubicunque Aristoteles nominat rationes Analyticas, comprehendere iis didascalicas: iisque opponere τὰς διὰ τῶν κοινῶν πίστεις. Quales sunt rationes Dialecticæ, & Rhetoricæ: unde & earum est usus in congressibus, cum plebe imperita. Ita διδασκαλικοὶ λόγοι comprehendent ἀποδεικτικούς, & qui διδασκαλικοὶ pressius voce accepta appellantur. Sæpe enim idem est nomen generis, & speciei: quomodo ἕξις, dividitur in ἕξιν καὶ διάθεσιν, ἀναθυμίασις in ἀναθυμίασιν καὶ ἀτμίδα, σημεῖον in τεκμήριον καὶ σημεῖον. Jurisconsultis adoptio in adoptionem, & arrogationem.

§. 6. In Analytica priora scripsere isti.

In priorem priorum scripsit Alexander Aphrod.
Apollinaris in primum posteriorum.
Averroes.
Joannes Grammaticus hypomnema in Analytica priora.
Magentinus Metropolita, qui ex Ammonio sua habet.
Nicomedes, ut ajunt, exstat in eosdem libros.
Scholarius. Græce.
Simplicius.
Exstat & incerti scriptoris σύνοψις περὶ συλλογισμῶν, quam Latinè vertit Conradus Gesnerus.
Adde Boethii de divisionibus lib. I.
de definitionibus lib. I.
de syllogismo categorico lib. II.
de syllogismo hypothetico lib. II.

§. 7. In Analytica posteriora scripsere isti.

Eustrathius in lib. II. post. Analyt. Exstat.
Olympiodorus. Ajunt exstare.

The-

Themistius paraphrasin. Exstat.

Theodorus Prodromus.

Averroes. Ex his Themistius, & Averroës, obtinent principatum.

Meminit Themistii in posteriora Analytica commentariorum quoque Photius codice LXXIV. Ubi & ait patre natum philosopho, nomine Eugenio. Ac ætatem ostendit ex orationibus, quas scripsit in Constantinum, Valentem, Valentinianum juniorem, & Theodosium Augustum. Deque stylo ejus judicium promit.

De eodem, & Vegetio Prætextato, sic Boëthius majoribus commentariis in Aristotelis librum de Interpretatione*: *Vegetius Prætextatus priores, postremosque Analyticos non, vertendo Aristotelem, Latino sermoni tradidit, sed transferendo Themistium: quod qui utrosque legit, facile intelligit.* Continuò & de Albino ista subjungit: *Albinus quoque de eisdem rebus scripsisse perhibetur: cujus ego Geometricos quidem libros editos scio: de Dialectica verò diu, multumque quæsitos reperire non valui.* Ex junioribus nemo in Analytica priora eruditiùs & accuratiùs scripsit Monlorio: in Analytica posteriora nemo melior Zabarellâ, & Crellio. Rami furiosa convitia in demonstrandi artem, quam non intellexit, nec asse emptitem. Sanè dum inutiles herbas se ex Logicis runcare velle promittit, evellit longè utilissimas, dumque arborem totam pollicetur, ramum tantummodo exhibet: Thessali, & aliorum similis, qui, ut Galenus primo Methodi libro ait, haut exquisitè accurateque instituendo morborum divisiones, perinde faciunt, ac si literas dispescerent in vocales, & consonas, ac sic bellè se defunctos putarent, quasi non & illæ suas habeant differentias, ac species.

* P. 289.

§. 8. *Quæritur utrum Analytica priora debeant præcedere, an Topica. Antiperipatetici Topicen præmittunt, quia, ut ajunt, inventio prior sit Iudicio: Topice autem tradit locos inventionis. At Analytica priora tractant de syllogismi dispositione ad Iudicandum. Nimirum non vident etiam in Analyticis prioribus agi de Inventione: in Topicis item tractari de dispositione & Iudicio.*

Nam sectio secunda primi libri Analyt. prior. est de εὐπορίᾳ sive copia propositionum: quæ doctrina est generalis, quia pertinet pariter ad demonstrationem, & epicherema. Item extremo libro septimo Topicorum, ac integro octavo docetur, quo artificio ad celandum adversarium propositiones debeat is disponere, qui interrogat: quo item ordine oporteat respondere. Atque hinc quoque eorum error dilucet, qui ajunt, Aristotelem facere duas Logices partes, Inventionem, & Judicium. Quod Cicero scripsit, sed fallitur: Nam ut ex iis liquet, quæ diximus; Aristotelis ea non divisio est, sed subdivisio.

§. 9. *Quæri item solet, utra præcedant Analytica posteriora, an Topice. Philoponus, & Avicenna Topicen mediam disci jubent inter libros Analyticos priores, & posteriores, quæ sententia etsi nihil habet absurdi, non tamen firmis nititur argumentis.*

Philoponum movet, quia Topice est facilior doctrinâ de demonstratione, ac Topicis argumentis præparemur ad Demonstrationem. Sed non, si in usu prior sit Topica γυμνασία, eò quoque in discendo præcedit; cùm sæpè quæ in discendo sunt prima, in usu sint postrema. Nec illud de facilitate magni est momenti: quia tum demum ob facilitatem pars una alteram præcedit, cùm unius cognitione opus est ad intelligentiam alterius. Quod hic non fit. Avicennam movebat, quia Topice sic se habet ad Analyticen, ut animal ratione generis. Putabat enim, probabile esse genus necessarii. Sed secus est, quia probabile, prout in Topicis accipitur, nititur opinione hominum; necessarium autem nixum est natura, ac veritate rei. Quare ut probabile sæpe est, quod necessarium non est, ita multa sunt necessaria, quæ probabilia non sunt. Nec diffiteor Aristoteli etiam probabile dici, quod necessarium est. Ut cùm pronunciatum illud de quolibet veram esse alteram contradictionis partem, probabile vocat lib. II. de Syllogismo. Verum hic fortuitò concurrunt duo, ut idem & in se certissimum sit & simul opinione hominum fultum. Philosophus autem metiri rem iis debet, non, quæ ex accidenti contingunt, sed quæ perpetuò, ac per se insunt.

Obsignemus hanc de natura Logices doctrinam consideratione ordinis, quo Logice traditur. Non est is uniusmodi in singulis Organi libris. Synthetico scribuntur liber Categoriarum, & de Interpretatione. Analytica priora & posteriora ordine tractantur Analytico. Interim si Organum universè consideremus, dicendum id ordine tradi synthetico: quod ex eo liquet, quia pro tribus mentis operationibus tres sint partes; quarum prima dirigat mentem in simplicium apprehensione; altera in simplicium apprehensione & divisione; tertia in integra ratiocinatione.

§. 10. *Hactenus de συλλογιστικῇ. Superest μεθοδικὴ, sive doctrina de via & ordine. Nec enim Logices solum est docere, quomodo verum certissimè inveniatur, sed etiam quomodo facillimè tradatur. Id autem præstat ordo.*

Qui situs est rerum secundùm prius & posterius. Ac vel ex uno facimus multa, vel ex multis unum. Prius fit, cùm à fine procedimus ad principium: hoc cùm ex principiis progredimur ad finem, sive compositum. Illud solutionem, hoc compositionem dicemus. Unde gemina methodus, ἀναλυτικὴ sive resolutiva, & συνθετικὴ, sive compositiva. Ut frustra sit Galenus, quando διαιρετικὴν, sive divisivam addit.

CAP. XII.

De VIII. Topicorum libris, & II. Sophisticorum Elenchorum.

§. 1. *Altera pars est Dialectice. Quæ vox non uno sumitur loco. Platoni non solùm hoc nomine intelligitur ars differendi, sed simul Metaphysice.*

UT cùm lib. VII. Politicorum ait Dialecticam τὸ ὄντως ἰδεῖν καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον, ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω, συνερίθοις καὶ συμπεριαγωγοῖς χρωμένη, αἷς διήλθομεν τέχναις. *Exactè videre, oculosque in barbarico cœno defossos, sensim colligere, ac sursum levare, tanquam adjutricibus ac ministris quibusdam utens, his artibus quas narravimus.* Quæ non possunt nisi de Metaphysice intelligi. Quod qui sciat, minimè mirabitur, Platonem in VII. de Rep. velle quinquennium Dialecticæ impendi, ac quidem μηδὲν ἄλλο πράττοντι, ἀλλ' ἀντιστρόφως γυμναζομένῳ τοῖς περὶ τὸ σῶμα γυμνασίοις; *à nihil aliud agente, nisi ut quibusdam vicibus corpus exerceret.* Imò ne Dialecticæ quidem scholam aperit adolescentibus, sed duntaxat τριακοντούταις, *iis qui annorum forent XXX.*

Præterea, nisi sic Dialecticæ vocabulo usus sit Plato, vix excusare possumus, quod ejus Parmenides vocetur *dialecticus*: ubi agitur de ente, eaque referuntur, quæ ad ens, quatenus ens, pertinent: ut sunt unum, multa; finitum, infinitum; totum, pars; divisibile, indivisibile; atque alia. Dixerit aliquis, modum tractandi esse Dialecticum: atque eò vocari dialecticum. Sed hæc idonea satis ratio non est, cùm in aliis etiam libris similiter disserat Plato. Quare aut valde decipior, aut potiùs hic liber ita inscribitur ab ipso argumento, quod est Dialecticum: sed laxè hac voce acceptâ, ut Logicen & Metaphysicen comprehendat. Nec primi sic Platonem interpretamur. Vidit hoc Cælius Rhodiginus lib. XVII. Antiquarum Lectionum cap. XXX. imò & ante eum Marsilius commentario in Plotinum

Ennea-

** P. 18. edit. Basil. an. 1580. † P. 21. ‡ Quae non sunt. * Quid aeternum, & quid non sit. † An idem philosophia ac dialectica. ‡ Philosophiae partem praestantissimam. * Dialectica vero & sapientia, etiam universali & immateriali ratione omnia in usum prudentiae profert. † In διαλεκτικῇ.*

Enneadis primae lib. II *. Imò id clarè etiam liquet ex ipsius Plotini lib. III: ubi quaeritur †, quid sit Dialectice; ac respondetur, eam omnem illorum, quae sunt, latitudinem complecti, atque ultra etiam progredi: quippe quae etiam consideret τὰ μὴ ὄντα ‡: considerare adhuc etiam τί τὸ ἀΐδιον, καὶ τί μὴ τοιοῦτο *. Post aliquammulta rogatur, εἰ ταὐτὸν φιλοσοφία, καὶ διαλεκτική †; ac respondetur, dialecticam esse φιλοσοφίας μέρος τὸ τιμιώτατον ‡. Postea item subdit: Ἡ δὲ διαλεκτική, καὶ ἡ σοφία ἤδη καθόλου, καὶ ἀΰλως πάντα εἰς χρῆσιν προφέρει τῇ φρονήσει *. Ac plura ibidem in hanc mentem legas.

§. 2. *Altera Dialectices acceptio est, ut Metaphysicen excludat, totam vero Logicen includat.*

Quomodo, Stoicorum more, Cicero, & alii usurpant.

§. 3. *Tertia Dialectices significatio est, quatenus Dialectice opponitur Analytica: quomodo Peripatetici utuntur. Atque ita ars est ex probabilibus disserens.*

Unde Dialectice ἐρωτητική, καὶ ἐξεταστική, vocatur. Ac Suidae † etiam definitur μέθοδος δι' ἐνδόξων περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος συλλογιστική, *methodus, quae per probabilia de quolibet proposita quaestione ratiocinatur.* Ac eidem dicitur esse ἐπιστήμη ἀληθῶν καὶ ψευδῶν, καὶ οὐδετέρων. *scientia verorum, falsorum, & neutrorum.*

§. 4. *Verisimilia autem sunt non pauca, quae vera non sunt: uti & quandoque vera sunt, quae non sunt verisimilia.*

‡ Pag. 1. De priori sic Justinus Martyr Cohortatione ad Gentes ‡: Ἡ γὰρ τῶν πραγμάτων ἀκριβὴς ἐξέτασις, καὶ δόξαντα καλῶς ἔχειν, πολλάκις ἀπατηλότερα δείκνυσιν ἀκριβεστέρᾳ πείρᾳ τ' ἀληθείας βασανίζασα. i. e. *Nam accurata rerum inquisitio, saepe etiam ea, quae prima fronte speciosa videntur, exactiore veritatis examine adhibito, longe aliter se habere demonstrat.* De altero ita Ovidius lib. I Tristium eleg. IV.

Multaque credibili tulimus majora, ratamque,
Quamvis acciderint, non habitura fidem.

§. 5. *Porrò cùm Dialectice sit ars disputandi ex probabilibus, ac aliquid vel vere sit probabile, vel ejusmodi appareat, laxe quidem dialectice utramque partem comprehendit; strictè autem, ac κατ' ἐξοχὴν sic dicatur, quae vere probabilia tractat, non item illa, quae versatur circa syllogismos fallaces. Priori modo accepta comprehenditur IX libris, VIII Topicorum, & I Elenchorum.*

Hosce novem libros unum constituere volumen, liquet ex propositione primi libri Topicorum, & epilogo Elenchorum.

§. 6. *Sed pressè angusteque dialectice ea solùm pars est, quae docet de rebus reapse probabilibus disserere, bene interrogando, apteque ad interrogata respondendo, usque dum eliciatur quod verum, vel vero proximum est. Unde haec pars ἐρωτηματική, καὶ ἐξεταστική, vocatur. Estque ea quarta Dialectices acceptio. Atque hoc pacto de ea agitur VIII Topicor. libris. Sunt enim hi de epicheremate, sive argumentatione probabili.*

Cui σόφισμα opponitur, sive fallax syllogismus: de quo in Elenchis sophisticis; ut postea dicetur. Nec unquam Aristoteles aliter Dialecticae vocem usurpat, nisi pro Topicorum doctrina, cujus Sophistici Elenchi sunt appendices.

Miretur fortasse aliquis, quod Aristoteles Topica non praemiserit Analyticis posterioribus, cùm Aristoteles priùs soleat probabiliter in utramque partem disputare, quàm controversiam demonstratione decidat. Sed enim Aristoteli propositum fuit non separare partes Analyticae, totam complecti atque ostendere unicum illud instrumentum syllogismi, quod philosophiae omniumque scientiarum est instrumentum, plenè tradere, tum ratione formae, de qua in Analyticis prioribus; tum ratione materiae: ut in syllogismo Apodictico. Praeterea imputat, quod Dialecticae probationes dignitate cedant demonstrationi: ut genuino philosophiae instrumento.

§. 7. *Scribuntur Topica ab Aristotele ὡς ἐν τύπῳ, & pinguiori Minervâ.*

Ut ipse agnoscit lib. I Top. Itaque non dubium, quin pertineant ad περίπατον δειλινόν *: ut vocat Gellius lib. XX, cap. V. ** Deambulationem vespertinam.*

§. 8. *Pars haec Logices negligenter admodum tractari in scholis solet, sive ut facilis & obvia; sive ut inutilis. Atqui ejus in probando usus ubique est longè maximus.*

Error statim initio Categoriarum, ubi Aristoteles contra Platonicos, ut Pletho observavit, docet species magis esse substantias, quam genera: probat hoc eo, quia species sunt propinquiores primis substantiis. Quod subnixum est canone illo in III Top. *Quod est propinquius simpliciter tali, id est tale.*

§. 9. *Imprimis autem ad hoc conducit, ut probabilibus praepares ad argumenta, quae scientiam pariunt.*

Nam Aristotelea Dialectica est πρώτη ἀνάλυσις, ut ipse loquitur Aristoteles. At Analytica est secunda, & vera ἀνάλυσις. Ac triplicem quidem dialecticae usum adfert Aristoteles lib. I Top. cap. II. nempe primum πρὸς γυμνασίαν. *ad exercitationes:* hinc πρὸς τὰς ἐντεύξεις, *ad colloquia:* denique πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, *ad philosophiae scientiam.*

§. 10. *Dixeris, in Topicis non solum tradi contingentium problemata; sed etiam generis, proprii, & definitionis. Non diffiteor: sed in Dialecticis ea contingentium induunt naturam.*

Potest enim fieri, ut quis nesciat genus esse genus, atque idem de proprio & definitione dixero. Hoc quoties fit, propositiones, ut in omni syllogismo Dialectico, censendae sunt caussae οὐ πραγματικῶς, ἀλλὰ συμπερασματικῶς μόνον.

§. 11. *Porrò cùm Topice doceat in utramque partem disputare, maximus quoque ejus usus erit eloquentiae studioso, qui Topicen, & Rhetoricen jungere debet.*

Solent id facere discipuli Aristotelis, qui suos reddebat idcirco eloquentissimos, ut Strabo monet lib. XIII. Ac credo ob hunc etiam Topicorum usum Philo Judaeus Dialecticam Rhetorices ἀδελφὴν καὶ δίδυμον appellat. Multaque in hanc mentem legere est apud Ciceronem de Oratore.

§. 12. *Et sanè, qui Aristoteli, ac Theophrasto, successerunt, annis ducentis discipulos exercuêre de quaestionibus omnibus in utramque partem disserendo. Non quasi non praestet Analytice Topicen: sed quia Acroamatica Aristotelis, & Theophrasti, Athenis sepulta abditaque delituerint, usque ad Athenas captas à Sylla.*

Auctores Strabo & Plutarchus.

§. 13. *Sed utcunque Dialectice aliis conducat plurimum, fortasse tamen non multum confert viro Principi,*

cipi, cujus non est verbis contendere cum civibus suis, sed oratione persuadere. Ut omnino melior ei sit Rhetorice, quam Dialectice.

Isocrates epist. v. quæ scripta ad Alexandrum M. Τῶν τε φιλοσοφιῶν οὐκ ἀποδοκιμάζειν μὲν οὐδὲ τὴν περὶ τὰς ἔριδας, ἀλλὰ νομίζειν εἶναι πλεονεκτικὴν ἐν ταῖς ἰδίαις διατριβαῖς· οὐ μὴν ἁρμόττειν, οὔτε τοῖς τοῦ πλήθους προεστῶσιν, οὔτε τοῖς τὰς μοναρχίας ἔχουσιν. οὐ γὰρ συμφέρειν, οὐδὲ πρέπειν τοῖς μεῖζον τῶν ἄλλων φρονοῦσιν, οὔτ' αὐτοῖς ἐρίζειν πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους, οὔτε τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέπειν πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγειν. Ταύτην μὲν οὖν οὐκ ἀγαπᾶν σε τὴν διατριβήν, προαιρεῖσθαι δὲ τὴν παιδείαν τὴν περὶ τοὺς λόγους, οἷς χρώμεθα περὶ τὰς πράξεις τὰς προσπιπτούσας καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν, καὶ μεθ' ὧν βουλευόμεθα περὶ τῶν κοινῶν. *Talium enim consuetudo prudentibus expetenda est. Inter doctrinarum porro genera ne dialecticas quidem disputationes improbare dicere: sed sic de illis sentire, ut eas existimes in privatos congressibus permultum valere: non tamen vel populi gubernatoribus, vel principibus, esse opportunas. Nec enim expedire, nec decere, ut qui dignitate cæteris præstant, vel ipsi cum civibus rixentur, vel cæteris dent contradicendi licentiam. Hoc igitur studium te non amare ferunt; sed eloquentiæ disciplinam permagni facere; qua utimur & in quotidianæ vitæ negotiis, & quum de republica deliberamus.*

§. 14. *In Topica ex antiquis habemus Themistium, & Alexandrum Aphrodis.*

Imò & Roïsius, sive Averroës, qui multa ex Themistio hausit. Ex junioribus præstat cæteris Scheglcius: nisi quod commentarius ejus mole suâ laboret.

§. 15. *Videntur non multum à Topicis abiisse octo Methodicorum libri: ut quibus Aristoteles docuerit, quomodo & quoties argumenta nobis suppetere possit copia propositionum ad disserendum.*

Meminit eorum librorum Aristoteles in Rhetoricis. Simplicius comment. in categorias, uti & Laërtius, atque alii. Magis verò eorum interitum doleremus, nisi Topica superessent: Tum etiam, quod Methodica illa, ut Simplicius auctor est, fuerint hypomnematica: ex cujusmodi libris certi nihil de Aristotelis sententia statui posset.

§. 16. *Superest Σοφιστική, quæ altera est pars Dialectices, ac de fallaciis tractat, sive eo quod probabile videtur, nec est.*

Nam ut oculi nostri sæpe decipiuntur similitudine, ita & animus, dum primâ facie aliquid intuetur, probabile illud putat, quod penitius si consideretur, perabsurdum videtur.

§. 17. *Discitur hæc pars ad insidias, non struendas, sed vitandas: ut Sophista aliquis fit προαιρέσει, sed Dialecticus δυνάμει. Estque ea pars de ἀπάτης Logices.*

Hoc qui negant, ajunt, hanc doctrinam esse superfluam; quia rectum sit index sui & obliqui. Verùm ex iis, quæ de vero syllogismo docuerat Aristoteles, confusè quidem ac generatim, non verò distinctè cognoscitur natura syllogismi fallacis. Adde quod in his quoque verum est, quod Athenæus lib. IV δειπνοσοφ. scripserat de conviviis, quæ Homerus diversorum finxerat generum, ἐξ ἀντιπαραβαλλομένων ὁρᾶται μᾶλλον *res collatæ inter se, atque è regione posita, melius intelliguntur.*

§. 18. *Continetur hæc fallaciarum doctrina libris duobus sophisticorum Elenchorum.*

Qui & ipsi ἐξωτερικοί: ut agnoscit Gellius lib. XX, cap. V.

§. 19. *In Sophisticos Elenchos commentati*

Joannes Philoponus.
Michael Ephesius.

In bibliotheca Regis Christianissimi exstat etiam Michael Psellus in elenchos Sophistarum. Conradus Gesnerus suspicabatur eundem esse Michaelem Psellum, & Michaelem Ephesium. Sed eam sententiam refellit Leo Allatius libro de Psellis.

§. 20. *Postremo aliquid addam de ordine, quo Logice tradi debet. Est vero is ordo Analyticus.*

Logica enim non est θεωρητική, sed ποιητική, sive effectrix: unde Aristoteles ei tribuit γένεσιν τῶν συλλογισμῶν: item δύναμιν τοῦ ποιεῖν, *vim efficiendi Syllogismi*: ut est lib. priorum Analyt. initio II, & III lectionis.

FINIS.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII
DE
ARTIUM ET SCIENTIARUM
NATURA AC CONSTITUTIONE
LIBER V.
SIVE DE PHILOSOPHIA.

CAPUT I.

§. 1. Postquam vidimus de Artibus liberalibus, accedendum est ad Philosophiam: ad quam disciplinis illis quasi gradibus quibusdam pervenitur. Nec enim temere eos imitari oportet, qui in iis, amœnitate illecti, consenescunt. Utile quidem est Reip. esse aliquos, qui vix aliud per omnem vitam agunt, ne forte desint, qui de minutiis etiam singulis, si opus fuerit, consulantur: attamen solidæ sapientiæ amatores ubi didicerint, quantum ad animum iis præparandum sufficit, detinere ea diutius non debent. Lactantius lib. III, cap. 25; Multis artibus opus est ut ad Philosophiam possit accedi: *sed tum non est in iis consenescendum.*

EXimiè Seneca epistolâ LXXXVIII; *Tamdiu istis immorandum est, quamdiu nihil agere animus majus potest; rudimenta sunt nostra, non opera.* Item Arrianus dissert. II. cap. XXIII. Ἄνθρωπε, ἐπελάθου σου τῆς προαιρέσεως; οὐκ εἰς τοῦτο ὡδεύες, ἀλλὰ διὰ τούτου. ἀλλὰ κομψὸν τοῦτο. πόσα δ' ἄλλα πανδοχεῖα κομψά; πόσοι δὲ λειμῶνες; ἀλλ' ἁπλῶς ὡς δίοδος. *Homo, oblivio te cepit instituti tui? Non huc ibas, sed hac. Atqui elegans hoc diversorium. Quàm multa etiam alia? quot item horti aut prata? sed nonnisi ut transitus sint.* Habet igitur hîc locum illud Quinctiliani lib. I. cap. XIII: *Non obstant hæ disciplinæ per illas euntibus; sed circa illas hærentibus.* Item hoc Atheniensium apud Thucydidem lib. II. Φιλοκαλοῦμέν τε μετ' εὐτελείας, καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας. *Elegantes sumus cum parsimoniâ, & philosophamur sine mollitie.* Quod si quis horum non ultra progrediatur, similis ei sit, qui in fundamento semper se occupat, nunquam verò exædificet. Quod si Philonis placet allegoria? Qui priùs cum Agar concumbendum censebit, similis sit ei, qui per omnem vitam cum Agar misceri malit, quàm Saræ notitiam habere. At quis sapiens amores ancillæ malit, quàm Dominæ. Philoni verò ad similitudinem eam quodammodo præivit Aristippus. Nam, ut Laërtius ait lib. II, τοὺς τῶν ἐγκυκλίων παιδευμάτων μετασχόντας, φιλοσοφίας δὲ ἀπολειφθέντας, ὁμοίους ἔλεγεν εἶναι τοῖς τῆς Πηνελόπης μνηστῆρσι· καὶ γὰρ ἐκείνους Μελανθὼ μὲν καὶ Πολυδώραν καὶ τὰς ἄλλας θεραπαίνας ἔχειν, πάντας δὲ μᾶλλον ἢ αὐτὴν τὴν δέσποιναν δύνασθαι γῆμαι. *Eos qui orbe disciplinarum exculti philosophiam neglexissent, similes esse ajebat procis Penelopes. Illos enim Melantho & Polydoram, aliasque famulas habuisse, ac cuivis potius, quàm Dominæ potuisse nubere.* Addit deinde τὸ δ' ὅμοιον καὶ Ἀρίστων. τὸν γὰρ Ὀδυσσέα, καταβάντα εἰς ᾅδου, τοὺς μὲν νεκροὺς πάντας σχεδὸν ἑωρακέναι, καὶ συντετυχηκέναι, τὴν δὲ βασίλισσαν αὐτὴν μὴ τεθεᾶσθαι. *Simile quid & Aristo dixit: Ulyssem quippe ajebat, cùm ad inferos descendisset, omnes propè mortuos vidisse, & allocutum esse; reginam verò ipsam ne videre quidem potuisse.*

§. 2. Non igitur imitandi nobis illi, qui in orbe disciplinarum sic morantur, ut immoriantur.

Talis fortasse Longinus, magnus alioqui vir: ita ut audiret βιβλιοθήκη ἔμψυχος. Plotinus tamen, cùm ejus legisset libros, dixit, φιλόλογος μὲν ὁ Λογγῖνος, φιλόσοφος δὲ οὐδαμῶς: *politioris quidem literaturæ peritus Longinus, philosophiæ minimè.* De talibus optimè ex Aristone Stobæus in Eclogis pag. 103. Ἀρίστων ὁ Χῖος τοὺς περὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα πονουμένους, ἀμελοῦντας δὲ φιλοσοφίας, ἔλεγεν ὁμοίους εἶναι τοῖς μνηστῆρσι τῆς Πηνελόπης, οἳ ἀποτυγχάνοντες ἐκείνης περὶ τὰς θεραπαίνας ἐγίνοντο. *Aristo Chius, eos, qui orbi disciplinarum & Mathematicis vacarent, neglectâ Philosophiâ, similes esse dicebat procis Penelopes, qui cùm ipsâ potiri non possent, ad ancillas se contulere.* Item Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωματέων· τοῖς φίλτροις τῶν θεραπαινίδων δελεασθέντες, ὠλιγώρησαν τῆς δεσποίνης φιλοσοφίας, καὶ κατεγήρασαν οἱ μὲν αὐτῶν ἐν μουσικῇ, οἱ δὲ ἐν ἀριθμητικῇ, ἄλλοι δὲ ἐν γεωμετρίᾳ, οἱ πλεῖστοι δὲ ἐν ῥητορικῇ. Ubi Rhetoricen inter προπαιδεύματα refert. Quæ & aliorum multorum sententia fuit, ut alibi diximus.

§. 3. Nempe πολυμάθεια generalem adfert notitiam, non particularem, ac solidam. Eoque multa quæ philologus scit, si philosophiam ignorat, non usurpabit loco suo, vel tempore. Est enim Philosophia quasi jugale vinculum eorum, quæ multijuga lectio peperit.

Itaque Anaxarchus in libro de Regno ait, Polymathiam multum quidem juvare possessorem suum, si digno obtigerit; sin indigno, etiam obesse: atqui hujusmodi fore, qui, nullo habito discrimine, effutiat quæcunque didicerit. Qualis quid aliud facit, quàm si lidem præbeat graculo, amaracinum sui?

§. 4. Neque hæc dicuntur, ut in προπαιδεύμασι negligentiores simus, sed ut alacrius in iis progrediamur, quò celerius ad meliora perveniamus.

Ut vinum optimum est, optimæ etiam artes liberales: sed in utrisque modum oportet servare.

CAP. II.

§. 1. Sapientia doctrina vel est inventa, ut Philosophia, quæ exercitio acquiritur: vel inspirata, ut Theolo-

gia

gia Christiana, quæ à Deo infunditur. Prius de Philosophia dicam, qua vox hic κατ᾽ ἐξοχὴν sumitur pro σοφίᾳ.

PRopriè quidem φιλοσοφία est φιλία ἢ ὄρεξις τῆς σοφίας, ut σοφία sit habitus mentis, φιλοσοφία voluntatis: sed voces hæ promiscuè usurpantur, jam inde à temporibus Pythagoræ, qui, ut notissimum est, primus, vitandæ arrogantiæ gratia, non σοφὸς, sed φιλόσοφος voluit appellari.

§. 2. *Σοφίαν intellige laxè, ut est rerum divinarum humanarumque.*

Est enim habitus sapientiâ & prudentiâ constans. Sapientia præcise accepta, intellectum ac scientiam includit; ac ad Philosophiam θεωρητικὴν pertinet: Prudentia verò ad πρακτικὴν refertur.

§. 3. *Estque divinorum humanorumque cognitio, non nuda, sed per caussas: eoque ab Historiâ differt, quæ solum τὰ φαινόμενα exponit.*

Itaque Philosophiæ etiam competit definitio ista veræ supernæque sapientiæ, quæ est apud Philonem libro περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου. Σοφία ἢ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων.

§. 4. *A Theologiâ autem separatur eò, quòd ex principiis naturâ inditis progreditur studio ac meditatione, h. e. naturæ solius lumine: cum econtrario Theologia ex principiis divinitus inditis procedat in divinis lumine Spiritus S.*

Ut omnino Theologiam nostram excipi necesse sit, cùm ait Plato in Timæo, φιλοσοφίας μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ᾽ ἦλθεν, οὔθ᾽ ἥξει, ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν. quæ Cicero sic interpretatus est; *Philosophia bono nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortalium generi Deorum concessu atque munere, neque dabitur.*

§. 5. *Nec propterea accuratè satis definiveris Philosophiam divinarum humanarumque rerum notitiam per caussas ex lumine naturæ; est enim ea divisio potius, quàm definitio. Sed rectius statuas esse cognitionem omnium rerum per caussas, quatenus homo eas naturæ lumine consequi potest.*

Est hæc definitio aliquantò plenior planiorque sex illis, quas Michael Psellus compendio suo de V. vocibus & X. Categoriis præmittit. Nec indignæ tamen illæ, quæ à nobis hoc loco explicentur. Prima est Pythagoræ, cui est γνῶσις τῶν ὄντων ᾗ ὄντα ἐστίν: *cognitio entium, quà entia sunt.* Hanc Psellus ait esse ab universali subjecto, quia particulares scientiæ circa aliquod ens versantur, ut Astrologia circa sidera, Medicina circa corpus humanum: Philosophia autem occupatur circa omne ens. Addere eum ait, *quatenus entia*, quia non considerat singularia, ut, quot sint equi, quantæ celeritatis sit Bucephalus; sed universalia: nam rei naturam & caussas inquirit. Est enim Philosophia, ut ait Psellus, γνῶσις καθόλου, καὶ μετ᾽ αἰτίας, *cognitio universalis, & per caussas.* Altera definitio est ejusdem Pythagoræ, quæ dicitur γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, *divinarum humanarumque rerum notitia.* Estque hæc ab subjecto remoto, quia ens complectitur divina humanaque. Tertia est Platonis, cui dicitur esse μελέτη θανάτου, *mortis meditatio.* Estque ea definitio in Phædone Platonis. Ut non inepté Platoni eam quoque tribuat Plutarchus lib. de plac. Philosophorum. Sed hausit eam à Pythagorâ, ut cognoscere est ex vita Pythagoræ, à Porphyrio, & Iamblicho scripta. Item ex his verbis B. Hieronymi adversus Rufinum. *Primus Pythagoras dixit Philosophiam meditationem esse mortis, quotidie de carcere corporis nitentem educere animæ libertatem.* Eandem definitionem legas & apud Appulejum de Philosophiâ; *Philosophum oportet nihil magis agere, quam ut semper studeat animam corporis consortio separare: & ideo existimandum, philosophiam esse mortis affectationem, consuetudinemque moriendi.* Hanc definitionem petit ait Psellus à fine proximo. Mortem autem intellige non naturalem, ut faciebat Cleombrotus Ambraciota, qui ideirco lecto Platone, se de rupe præcipitem dedit, ut est in Callimachi epigrammatis: sed voluntariam, quæ solum est affectuum: unde Psellus, θάνατον ἢ νέκρωσιν τῶν παθῶν ἐκλαπτέον, *per mortem intelligenda affectuum mortificatio.* Vide quæ ex Porphyrio refert Stobæus Sermone CXVII. Quarta itidem est Pythagoræ, cui & à fine ultimo definitur ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, *assimilatio Deo, quatenus homini possibile est*; de qua postea pluribus dicam. Quinta est Aristotelis ab excellentia petita. Definit enim τέχνην τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν, *artem artium, & scientiam scientiarum.* Nempe, ut Deus Rex Regum, sic Philosophia scientia scientiarum: omnes enim artes ac scientias ambitu suo comprehendit. Sexta itidem Pythagoræ est: cui a nominis proprietate definitur φιλία σοφίας, *amor sapientiæ.* De iisdem quoque Philosophiæ definitionibus agit Georgius Pachymerius. Quartam etiam plerique Peripatetici sequuntur. Ut Themistius Orat. 1. qua gratias agit Constantio, ac caput & summam totius Orationis eò redire ait, ὅτι μηδὲν ἄλλο ἐστὶ φιλοσοφία, ἢ ὁμοίωσις κατὰ τὸ δυνατὸν θεῷ, *philosophiam nihil esse aliud, quam assimilari Deo, quatenus id fieri potest.* Ac fuit hæc sententia non Pythagoræ tantùm, sed postea etiam Socratis, quem secutus Plato, ut Eudorus, Academicus Alexandrinus testatur apud Stobæum lib. II. Eclog. Moralium. Atque addit hanc à Platone expressam esse in Timæo Physicè, & Pythagoricè, ubi divinam providentiam declarat; in libris de Republicâ, Ethicè; in Theæteto, Logicè: in Quarto de Legibus, apertè & copiosè. Philosophiæ finem, quem definitio hæc expressit, attingit & Clemens Alexandrinus lib. II. Στρωματέων: atque eò refert illud Mosaicum. *Post Dominum Deum vestrum ambulate.* Michael Psellus de hâc definitione tractans, addit, in quibus assimilatio ista consistat. Καὶ γὰρ τρισὶ τὸ θεῖον ἰδιώμασι τοῖς ποιηταῖς χαρακτηρίζεται, τῷ ἀγαθῷ, τῷ γνωστικῷ, καὶ τῷ δυνατῷ. οὕτω καὶ ὁ τέλειος φιλόσοφος τοῖς τρισὶ τούτοις χαρακτηρίζεται. τῷ μὲν ἀγαθῷ, ὅτι ὥσπερ τὸ θεῖον πάντων προνοεῖται, οὕτω καὶ ὁ τέλειος φιλόσοφος τῶν ἀτελῶν ψυχῶν προνοεῖ, ἐπὶ τὸ τέλειον μετάγων αὐτὰς διὰ τῆς γνώσεως. τῷ γνωστικῷ, ὅτι ὥσπερ τὸ θεῖον πάντα γινώσκει, οὕτω καὶ ὁ τέλειος φιλόσοφος τὰς αἰτίας πάντων γινώσκειν ἐπαγγέλλεται. τῷ δὲ δυνατῷ, ὅτι ὥσπερ τὸ θεῖον ὅσα βούλεται, δύναται, οὕτω καὶ ὁ τέλειος φιλόσοφος, ὅσα βούλεται, δύναται. *Tribus enim notis divina majestas apud Poetas insignitur, bonitate, scientia, & potentia. Itidem & perfectus Philosophus his tribus notis est insignis. Bonitate quidem, quia sicuti divinitas omnibus providet, ita & philosophus perfectus imperfectarum animarum curam gerit, per cognitionem eas ad perfectionem deducens. Scientiâ autem, quia ut Deus omnia cognoscit, ita & Philosophus consummatus omnium caussas scire pollicetur. Potentiâ verò, quia, ut Deus quæcunque vult, potest, pari ratione & consummatus philosophus, quæ vult, potest.* Sed hæc restringenda ex ipso Psello, qui in definitione addit, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, *quatenus homini possibile est.* Stoici verò nimis arrogantèr hominem efferunt, cum illam ὁμοίωσιν τῷ θεῷ ἀπλῶς intelligunt, quasi naturæ lumine ac viribus consequi possimus, ut verè Deo simus pares ac æquales. Audiamus Senecam epist. XLVIII; *Hoc est, quod mihi philosophia promittit, ut parem Deo faciat.* Mollius capere possis verba Boethii, lib. I de Consol. phil. *Tu*, compellans exul & in carcere constitutus Philosophiam, *Tu*, ait, *in hanc excellentiam me componebas, ut consimilem Deo faceres.* Utinam autem iis, qui philosophari volunt, semper is finis ob oculos versaretur, ut Deo assimilentur, quatenus naturæ nostræ sinit imbecillitas. Sanè indigni sunt Philosophi nomine, qui alio fine philosophantur, uti qui unum illud sibi propositum habent, ut inde victum aut

honorem parent. Nunc multi non Philosophiam modò eo animo aggrediuntur, sed Theologiam ipsam, quæ si justo fine discatur, non ad Deum modò ducat, sed etiam perducat. De istâ hominum stultitiâ audiamus querimoniam, ac consilium Bernardi super Cantica sermone xxxvi. *Sunt, qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, & turpis curiositas est. Et sunt, qui scire volunt, ut scientiam suam vendant; & turpis quæstus est. Et sunt, qui scire volunt, ut sciantur ipsi; & turpis vanitas est: sed sunt quoque, qui scire volunt, ut ædificent; & charitas est. Et sunt, qui scire volunt, ut ædificentur; & prudentia est.*

§. 6. *Philosophia est nata ex admiratione.*

Plato in Theæteto: Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. Οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη. *Valde philosophi illa adfectio est, admirari: neque alia origo est philosophiæ, quàm ista.* Aristoteles lib. I Metaphysic. cap. 2: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν. *Propter admirationem homines & nunc, & olim philosophari cœperunt.*

§. 7. *Est verò admiratio, animi in rem propositam intuitio, cum cupiditate cognoscendi causam.*

Unde consequitur, nec muta animantia, nec Deum quicquam admirari. Mutæ enim animantes, nec sciunt caussam, nec scire cupiunt. Deus jam scit caussas omnium. Homo verò, qui in medio est constitutus, & nescit, & scire cupit: eoque in caussas animum defigit. Ac primò in faciliora inquirit. Hinc paulatim ulterius tendit. Nec tamen omnes scire cupiunt. Multi enim auri micam malunt, quàm bonæ mentis guttam. Multi item scire se putant, quæ nesciunt. Neutri admirantur: sed eò infeliciores censendi. Soli felices, qui eò non admirantur, quia jam caussas didicerunt. Estque is finis Philosophiæ juxta Pythagoram. Sic enim de eo Plutarchus libro περὶ τοῦ ἀκούειν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ (ὁ Πυθαγόρας) ἐκ φιλοσοφίας ἔφησεν αὐτῷ περιγεγονέναι τὸ μηδὲν θαυμάζειν· ὁ γὰρ φιλόσοφος λόγος, τὸ μὲν ἐξ ἀπορίας καὶ ἀγνοίας θαῦμα ἐξαιρεῖ, γνώσει καὶ ἱστορίᾳ τῆς περὶ ἕκαστον αἰτίας. *Is enim id se lucri e Philosophia retulisse dixit, nihil ut miraretur. nam philosophica ratio admirationem atque stuporem ab hæsitatione atque ignoratione profectum eximit, singularum rerum cognitione atque enarratione per causas suas exhibitâ.* Ἀθαυμασίαν Democritus vocabat, ut Victorius ostendit Var. lect. lib. xxxv, cap. vi. Huc spectat Horatius cùm ait;

Nil admirari, prope res est una Numici,
Solaque quæ possit facere & servare beatum.

Unde & Maro dixit:

Felix qui potuit rerum cognoscere caussas.

Caussarum ignoratio quid possit, argumento isto, quòd integri sæpe exercitus terrore fuerint perculsi, si eclipsis foret. Et quid vulgus militum dico? Archelaus Rex, cùm sol defecisset, clausit regiam, & filium totondit, quod fieri solet in luctu & rebus adversis. Auctor Seneca lib. v de beneficiis cap. vi. Dubito autem magisne infelices sint isti, quos caussæ ignoratio percellit horrore, an qui videntur sibi caussam nosse, quam ignorant. Nam quos falsa hæc opinio infecit, non admirantur, eoque nec amplius de veritate laborant: ut satius sit non didicisse caussam, quàm perperam didicisse.

CAP. III.

§. 1. *Philosophiæ auditorem, ut Aristotelem & Philosophos alios intelligat, scire opus Græce, propter multa in iis non tam conversa, quàm perversa.*

Mitto illa, quæ semidocti verterunt: ipse ille Themistius ab Hermolao Barbaro, dum nimium studet elegantiæ, tantâ conversus est libertate, ut sæpissime longè aliud dicat, quàm senserit Themistius. Ut omninò optandum sit, edi tralationem veterem, quam apud Carpetanos alicubi delitescere ajunt.

§. 2. *Inprimis verò in Etymologiis, quales apud Aristotelem & alios multos, recurrendum est ad Græcum fontem: cùm sæpe in Latino sermone nulla vox sit, quæ appositè idem exprimat.*

Quod & Thomas Aquinas monet in lib. I de Cœlo lect. xxi. Exemplo esto αἰὼν ab ἀεὶ ὢν. Atque ita in aliis.

§. 3. *Adhæc in eo, qui seriò philosophari volet, magnus requiritur veritatis amor. Sine quo difficulter veritatem continget. Contra amor ille si adsit, rectè de omnibus judicabit.*

Aristoteles apud Suidam *: Εὐφυὴς ἐστὶ τὸ δυνάμενον μὲν πρὸς τὸ ἀληθὲς, ἀποτρέπεσθαι δὲ τὸ ψεῦδος. ὁ δὲ τοῦτο ἔχων, ἔχει καὶ τὸ κρίνειν τ' ἀληθὲς δυνάμενος καλῶς. *Ingeniosi est, veritatem quidem amplecti, mendacium verò aversari. Qui autem hoc habet, is illud etiam habet, ut veritatem rectè judicare possit.* Plura inibi in hanc mentem vide. * In Εὐφυΐα.

§. 4. *Præterea multum refert, ut bonus dux obtingat, quo facilius certiusque iter tam longum instituamus. Nam ut totam absolvamus Philosophiam, non mensibus opus, sed annis, iisque compluribus.*

Itaque Chio Platonis auditor, cùm siti eum urgerent, ut ne longo tempore vellet in philosophia discenda occupari, respondit minimum sibi decennio opus esse, priusquam absolvat. Aristoteles quidem annos xx audivit Platonem. Theophrastus, Eudemus, atque alii ex Peripateticis Aristotelis discipulis audiere magistrum annis minimum xii. Zeno Stoicæ sectæ conditor, & Epicurus annis xviii Philosophiæ operam dedere. Amelius Plotinum audivit annis xxiv, ut Porphyrius ait in vitâ Plotini. Quare jure Lucianus in Hermotimo agnoscit studium Philosophiæ esse operosum, & plus temporis ipsâ requirere Medicinâ.

§. 5. *Quantò tamen instructiores erimus in orbe disciplinarum, tantò celerius Philosophiæ curriculum decurremus.*

Exemplo fuerit Proclus, qui biennio absolvit Aristotelis philosophiam, ut Marinus in ejus vitâ scribit. Sed Grammatices, Historiæ & Poëseos erat callentissimus, in Mathesi etiam perfectus, atque idem Platonicæ Philosophiæ gnarus. Imò, ut idem Marinus tradit, jam antè gustum aliquem Aristotelicæ philosophiæ habebat ab Olympiodoro. Quare non dubium, quin alius altera parte plus temporis requirat, etiam ubi bonus doctor obtigerit, & ingenium erit felix, & adsit industria. Quadriennium quidem exigebat Hermolaus Barbarus. Quinquennio eam absolvebant ætate Moschopuli, ut ipse testatur.

§. 6. *Multum etiam temporis lucrabimur, si non moretur auditorem quæstionibus spinosis.*

Quæ felicitas contigit eidem Proclo. Præceptorem enim habebat Syrianum, qui inutilibus quæstionibus abstinebat, solumque Aristotelis mentem exponebat. Nam hanc docendi viam inire solitum, argumento sunt tres libri, quibus Aristotelis Metaphysica enarrat. Valde & hodie, & olim, tricis istis peccari solet; quarum tanta est copia, ut à Luciano in Hermotimo dicatur, πάντες, ὡς λόγος εἰπεῖν, περὶ ὄνου σκιᾶς μάχονται οἱ φιλοσοφοῦντες. *Philosophi omnes, ut in proverbio est, de asini umbra digladiantur.* Non quasi hac parte illum Philosophorum derisorem audiendum putem, sed quia verè hoc ab eo dicitur de omnibus sectis, ac Stoicis præcipuè, qui sæpè de verbis solum litigant,

καὶ τὸν καρπὸν ἀπείρως ἀφέντες, περὶ τὸν φλοιὸν ἀσχολοῦνται, τὰ φύλλα καταχέοντες ἀλλήλων ἐν ὁμιλίαις. h.e. *fructum imperitè missum facientes, circa corticem sunt occupati, folia vicissim decutientes in disputationibus.*

§. 7. *Utile præterea in discendâ philosophiâ, ut imitemur veteres Peripateticos, quibus ea consuetudo erat, ut priusquam ad scientiam aliquam perfecte addiscendam animum appellerent, commentarios facerent, in quos sententias veterum referrent, rationes simul adderent, & quandoque etiam refellerent. Eos Libros Hypomnematicos dixère.*

Ut Ammonius sive alius in Categ. Arist. annotavit: Hujus generis videtur fuisse liber de Zenone, Xenophane, & Gorgia, qui Aristoteli inscribitur. Credo & similis fuerit moneta is liber Aristotelis, in quem omnium Rhetorum sententias conjecerat, ut ait Tullius in dialogis de Oratore. Præsertim cùm & Laërtius dicat, reliquisse eum libros duos Rhetoricæ collectionis, sive ut Græcè vocat συναγωγῆς. Similis & Menonis (qui Aristotelis discipulus fuit) de Medicina commentarius, quem Galenus laudat commentario in Hippocratem de natura humana. Atque ut intra Mathesin me contineam, talis credo historia Arithmetica Theophrasti; item Historia Astronomica, & altera Geometrica Eudemi: quarum apud Proclum & Simplicium crebra fit mentio. Cujusmodi opera multum juvit; quia artes omnes & scientiæ, ut Aristoteles ait, nascuntur ex usu & historia rerum, quæ scientiæ cuique sunt subjectæ. Dixerit quis, ex sententiarum tam variarum scientia animum legentis planè reddi incertum. Non inficior: sed primum dubitare de singulis non est inutile; ut Aristoteles ait in Prædicamentis cap. extremo de Relatis. Quem ad locum etiam Ammonius observat, in omni quæstione prius esse adferenda, quæ dubios reddant, deinde aliquid statui oportere. Nempe dubitatio ipsa facit, ut veritatem inveniamus, sicuti est in secundo τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Atque idem pluribus docet Philoponus in lib. I Meteorologicorum. Scitum verò est, quod Ammonius in Categorias addit, ne voluisse quidem Aristotelem, ut in sua acquiescamus sententia, sed ut inquiramus in eam. Inde quidem cognoscemus, quid statuere oporteat; & quare sic oporteat: quandoquidem etiam, cur nihil statuere conveniat: ut in re incerta.

§. 8. *Itaque non unius solùm sectæ sententiam nôsse convenit: sed etiam sciendum, quid alii quoque senserint.*

Hoc in doctore imprimis requiritur, ut Lucianus monet. Eoque Alexander Aphrodisiensis aliorum etiam sententias cum Aristotelica confert: atque idem Porphyrium fecisse, auctores sunt Simplicius & Boethius.

§. 9. *Nec propterea omnes omnium sententias coacervare attinet, sed ἐλλόγους solum.*

Nam Varronis est Eumenidibus*.

Postremo nemo ægrotus quicquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat Philosophus.

* Apud Nonium in Intans.

Quare solum congeremus, quæ vel ob dicentis auctoritatem, vel rei ipsius probabilitatem, quippiam ponderis habere, & conturbare aliquem posse videantur.

§. 10. *Postquam rei historiam, ac variorum sententias cognovimus, in accuratam rei notitiam incumbemus: ac primum in Philosophiâ distinguemus hæc tria,* παιδείαν, γυμνασίαν, καὶ ἐπιστήμην. *Παιδείας nomine intellige Logicen, & ejus methodos.*

Ita ad παιδείαν pertinet primum caput libri primi physices ἀκροάσεως: quo Aristoteles exponit, qua methodo, quoque ordine debeat tractari scientia naturalis.

§. 11. *Ad γυμνασίαν sive exercitationem refer disputationes Topicas.*

Ut illas, quibus passim Aristoteles utitur in veteribus refellendis: item cùm disserit in utramque partem, ut certiùs deinde de rei natura statui possit.

§. 12. *Ad ἐπιστήμην sive scientiam pertinent, quæ scientiæ sunt propria: ut sunt conclusiones per demonstrationes cognitæ & resolutionis methodo ad sua principia ac definitiones accuratas perducta.*

Cujusmodi ex Aristotele, ac præcipuè lib. VI Φυσ. ἀκρ. complexus est Proclus, στοιχειωτικῶς de motu, quam duobus libris elegantissime tradidit. Estque hæc omnium via & ratio optima, tradendi compendia. Quam & Hieronymus Savonarola in epitome philosophiæ conatus est inire: sed non satis, quod voluit, est assecutus. Voluntas interea laudem egregiam meretur.

§. 13. *Utile item est, ut in philosopho quoque observemus, quam rationem insistat in philosophando: Uti quod Aristoteles prius refutet aliorum opiniones, quam propriam exponat: quod prius φαινόμενα atque historiam referat, quam causas inquirat: quod quæstione propositâ, antequam eam solvat, aliam inducat, atque ex ejus solutione etiam solvat priorem: imo & gaudeat multas adferre dubitationes, quas uno & eodem solvat responso: quòd mirâ brevitate contentus interdum ponere minus pronunciatum, omittat majus, atque item conclusionem: quòd etiam in certis & exploratis, quasi ambigat, gaudeat dicere, fortasse, videtur, aliaque ejusmodi: quod numquam recedat ab evidentiâ & sensu communi: & id genus alia.*

Hæc similiaque, ut sciat Philosophiæ doctor, poscit Simplicius. Sed multum etiam adferunt lucis discipulis, si in legendo Aristotele observentur.

§. 14. *Etiam Philosophiæ curandum doctoribus, ut disciplinas non tam tradant ex libris, quàm ex sensibus interioribus.*

Sic sanè Plato, Aristoteles, veterum alii fecère. Nec alius est librorum finis, quam sola recordatio; ut Plato monet in Philebo.

§. 15. *Quod si ex libris Aristotelis Philosophiam discere volumus, non solum legendi ejus libri syntagmatici; sed & alii ejusdem scriptoris.*

Contra tamen obtinet in Academiis, ut soli prælegantur Systematici: quod utcunque ferri poterat, si auditores commonerentur, ut librorum cæteros studio proprio tractarent domi.

§. 16. *Inque libris syntagmaticis tria hæc attendemus: scopum operis; præcepta eò spectantia & sic disposita, ut alia ex aliis perpetuâ serie dependant; & genus dicendi, atque scientiæ illi conveniens.*

Quæ tria Simplicius observat comment. in Categ. Aristotelis. Ac duo priora ex doctrinâ de methodo Analytica & Topica cognoscimus. Tertium ex elocutionis præceptis; quæ maxime conducunt in proœmiis, epilogis, & exhortationibus ad disciplinas.

§. 17. *Hoc pacto distinguemus inter ἰσχνὸν & ornatum; inter propositionem operis, & cæteras conclusiones; inter rationes & argumenta; inter ea quæ petuntur è Logicis, vel primâ philosophiâ, & inter scientiæ propria; inter præcepta, & exempla.*

Optan-

Optandum sit, ut magis ad ea attenderetur. Majore enim cum fructu, & philosophi, & cæteri legerentur scriptores.

§. 18. *Quod si obscurus se philosophi locus obtulerit, videndum, sitne ex libro germano, an adulterino; &, si genuinus, utrum ex acroamatico, in quo plus auctoritatis, an exoterico, in quo minus: an hypomnematico, in quo minimum ponderis: &, ut sit ex acroamatico, ecquid ex professo, an obiter dicatur. Quod si sic quoque difficultas permaneat, non de eo nimis anxie laborandum, dummodo constet, quid de re totâ sit sentiendum.*

Sanè inter caussas cur antiquis temporibus tanti evaserint Philosophi, ea quoque est, quòd non tam de mente scriptoris solliciti forent, quam de intimis philosophiæ sensibus. Nec enim è libris philosophiam hauriebant, sed quæ viva voce didicissent, memoria complectebantur. Veterum exemplum post multa sæcula revocare voluit Alypius, insignis dialecticus, ac philosophus, *cujus* (ut Eunapius ait) ἡ παιδεία τις ἦν μέχρι συνουσίας μόνης, βιβλίον δ' ἐς οὐδεὶς προύφερεν ἰδεῖν. *Institutio se continebat intra sermonem colloquiaque privata, librum autem nemo proferebat.* Sed etsi hic modus proficiendi, quo solùm de re laboratur, sit præstabilior, habet tamen & alter sua commoda, ob ingenii nostri ac memoriæ imbecillitatem. Atque ideo, recordationis gratia, libris committuntur disciplinæ: ut Plato ait in Phædro. Optimum igitur si vivos magistros jungere liceat mortuis, veteres novis: nec tamen ullius scriptoris locis nobis crucem figi sinamus, modò sciamus, non dico, quod Philosophus dicit, sed quod Philosophia docet. Præsertim cùm multa à librariis peccentur, ipsi etiam scriptores quandoque dormitent, atque adeò sibi ipsis contradicant.

§. 19. *Ad solidam Philosophiæ naturalis notitiam paucissimi pertingunt, non modò ob ejus obscuritatem, sed aliis etiam de caussis.*

Negligunt enim historiam naturalem, quæ fundamentum est scientiæ naturalis. Deinde ignorant Mathesin, quæ præstat ut meliùs caussas perspiciamus, & effectus producamus. Præterea cogitata nimis avellunt ab experientia, & rebus particularibus; malunt nimirum versari in generalibus, tanquam in campis liberis. Adhæc non discunt placita veterum Philosophorum, sed in unum jurant Aristotelem, cùm multa benè dixerint priores, quæ si Ammonio credimus, non optima fide Aristoteles refert. Imò nec magistro quidem Aristoteli jungunt discipulum Theophrastum, qui tamen in nonnullis ab Aristotele dissensit. Nec leguntur veteres Aristotelis interpretes, ne quidem antiquissimus omnium Alexander Aphrodisiensis, quo non alter Aristotelem vel meliùs intellexit, vel studiosiùs defendit. Denique non distinguunt inter problemata & dogmata; cùm quædam adhuc incerta sint, eoque non debeant definiri. Tam enim peccat, qui statuit de incertis, quamdiu sunt hujusmodi; quàm qui in dubium rursum vocat, quæ indagatione multa desierunt esse incerta.

Cap. IV.

§. 1. *Hæc de Philosophiâ universè: nunc de ejus divisione, & partium partibus agamus.*

Quam ad rem sine dubio plurimum profuisset liber Adrasti Aphrodisiensis, vetustissimi Peripatetici, de ordine librorum Aristotelis. Sed quia is periit, ex Aristotele ipso, & veterum interpretum aliis, verum ordinem librorum Aristotelis, ac partium omnium Philosophiæ indagabimus.

§. 2. *Partes Philosophiæ sunt duæ. Una φυσική, sive naturalis, quæ strictè sapientia dicitur, altera πρακτική, sive activa, quæ prudentia vocatur.*

Eas partes tum fine ajunt differre, tum objecto. Fine, quia cùm Philosophia sit animæ medicina, & animæ vires sint duplices, cognitionis altera, altera appetitus, priori medeatur φυσική, alteri πρακτική: quia illius finis sit scientia, hujus actio. Verùm non omnis φυσική est θεωρητική, sed quædam ποιητική, ut interiùs dicemus. De objecto autem planè assentio. Illa enim est de rebus necessariis, hæc de contingentibus: sive illa de divinis, hæc de humanis: unde Strabo initio Geographicorum ait, Philosophum esse ὁ τὰ θεῖα, καὶ τὰ ἀνθρώπεια ἐπιβλέποντος, *ejus, qui divina ac humana considerat.* Et apertiùs Marius Victorinus lib. 1. Rhet. Cic. PLENA *Philosophia est, quæ constat ex duabus, Physicâ & Ethicâ. Physica est, quæ de divinis agit, Ethica quæ de humanis disserit.* Ubi Physicorum nomine etiam Metaphysica, ac Ethicis itidem Politica continentur. Veteres quoque Critici, qui omnem philosophiam ab Homero dimanasse credebant, divisionem hanc ex eo Poëtæ loco desumptam putant; ubi Diomedi h. e. Philsopho, Pallas sive Sapientia, omnem caliginem quæ mortales hebetat visus, ita absterget, ut Deos atque homines noscat, ait enim Homerus*. * *Iliad E. v. 127.*

Ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν·
Ὄφρ' εὖ γινώσκοις ἠμὲν θεὸν, ἠδὲ καὶ ἄνδρα.
Caliginem verò tibi ab oculis abstuli, quæ prius inerat,
Ut bene dignoscas tum Deum, tum etiam hominem.

Nempe per Deum intelligunt res necessarias, h. e. quæ vel semper sunt, non autem fiunt; vel quidem fiunt, sed à natura, non à nobis. Quæ considerat φυσική. Per homines signant res contingentes activas, h. e., quæ fiunt à nobis & agi dicuntur, non effici. Quæ pertinent ad πρακτική. Nam ut in VI. Nicomachiorum docetur, aliud est πρᾶξις, sive actio, quam dirigit φρόνησις, sive prudentia; aliud ποίησις, sive effectio, circa quam versatur ἡ τέχνη, sive ars. Artes autem ad Physicen reducuntur, ut postea ostenderemus.

§. 3. *Præstabilior diviniorque harum Philosophiæ partium creditur φυσική, quia quod propter se est, præstat ei, quod propter aliud est.*

Est hæc sententia Aristotelis, ut videre est lib. X. Nicom. & VII. Polit. & VI. Ethicorum, ubi sapientiam prudentiæ præfert. Censet idem theoreticas disciplinas magis esse honorabiles, practicas magis laudabiles: idque quia illæ discuntur propter se, hæ propter aliud: fines autem sint honorandi: at quæ ad finem referuntur, magis laudes mereantur.

§. 4. *Etiam Naturalis philosophia antiquior est Morali.*

Itaque primò naturæ indagatio dicebatur σοφία: pro quâ, ut superius quoque tangebamus, φιλοσοφία poni cœpit, postquam Pythagoras Leonti Phliasiorum tyranno, se non σοφὸν, quod arrogantius, sed φιλόσοφον esse respondit. Unde postea eos dixere Philosophari, qui rerum naturalium latentes caussas scrutarentur: Philosophiam autem, indagationem rerum obscurarum & remotarum à vulgi notitiâ. Indicat hoc ipsum Aristoteles, cùm admirationem scribit esse caussam Philosophiæ: quæ profectò admiratio unde, prætorquam ex caussarum naturalium ignorantiâ, profecta est?

§. 5. *Utraque hæc Philosophia, non à Philosophis modò, sed etiam à Poetis docetur. Tam latè enim patet Poesis, quàm Philosophia: quia ut Philosophia vel naturam docet, vel vitam format; ita Poesis fabulis fictis vel naturæ arcana involvit, vel vitæ tum privatæ tum publicæ rationem tradit.*

Itaque Poësis Straboni vocatur prima quædam Philosophia. Nec Horatius dubitat dicere, moralem ac civilem vitam melius ab Homero doceri, quàm Crantore, & Chrysippo. Sane Poetas esse morum & vitæ magistros, non modò Pythagoricorum, sed etiam Aristoxeni Musici sententia fuit: Imò Plato ipse moriens Sophronis mimos habuit capiti subjectos. Nec differt Poësis ab Historia, vel Philosophia, nisi quod Philosophia doceat præceptis, Historia exemplis veris, Poësis fictis. Quippe nascitur Poësis ex imitatione actionum, sive vilium, ut in Comœdia & Satyris; sive præstantium, ut in Epicis & Tragœdia. Quæ omnia fusius prosequimur libro de re Poetica.

§.6. *Ordine doctrinæ Philosophia Naturalis prior est Morali. Nam ut scientia naturalis incertior & difficilior est Mathesi, quia ab incertâ sensuum cognitione dependet; ita est facilior, quàm Philosophia activa, quia naturæ scientia præter demonstrationem nihil requirit; activæ autem philosophiæ est judicare, de quibusvis actibus vitæ humanæ, tam publicæ quàm privatæ: quam ad rem longiori est opus usu & experientiâ. Præterea Ethica docet colere virtutem: adolescentes autem, ob affectus vehementes quibus æstuant, vix possunt esse idonei auditores Philosophiæ Moralis.*

Nititur his argumentis Aristoteles initio Nicomachiorum: præter quem, à naturali Philosophia esse auspicandum Panætius & Posidonius sensere: item Boëthius Sidonius, ut testis est Ammonius. Mens eadem Sexti Empirici: sed caussa quam adfert parum idonea videtur. Eò enim jubet præmitti, quia antiquior est. Quod argumentum si validum esset prius Chirurgia quàm Medicina disci deberet. Nec multo validius illi, qui eo probant præmittendam Physicen, quia ut virtutum vitiorumque doctrina intelligatur, priùs scire oporteat naturam animæ & ejus facultatum: quæ in Physicis exponitur. Sed hæc ratio eò minoris est momenti, quia in Ethicis ab Aristotele ipso doctrina animæ ὡς ἐν τύπῳ doctrinæ virtutum & vitiorum præmittitur. Quod nihil fieri opus esset, si omnes Ethicen olim ante Physicen didicissent. Sed adversatur nobis Diogenes Apolloniota; is enim, ut docet Laërtius in Zenone, à Philosophia morali incipere jubebat, quia, qui virtute est instructus, rectius judicium de veritate feret. Sed Ammonius, & Simplicius rectè respondent, neutiquam ad hoc opus esse, ut quis omnium demonstrationes, quatenus patitur argumentum, ex Philosophia morali didicerit; sed sufficere, si ex aureis Pythagoræ versibus, aut carmine Theognidis, vel simili parænesi hauserit virtutis præcepta.

§.7. *Physices autem nomine nunc laxiùs utor: ut complectatur, tum partem universalem, quæ versatur circa ens, quà ens; tum particulares duas, quæ de specie entis agunt: unam de corpore naturali, alteram de substantiis incorporeis. Scientia entis, quà ens dicitur prima philosophia.*

Sic vocat Aristoteles ipse lib. IV. Metaph. text. V. & lib. VI. text. III. Quemadmodum autem Metaphysicen his locis vocat πρώτην φιλοσοφίαν, ita Physicen lib. III. cap. III. & lib. VI. cap. XI. vocat δευτέραν φιλοσοφίαν.

§.8. *Quod ad ordinem primæ philosophiæ, & duarum particularium scientiarum: prius agendum videtur de ente ἁπλῶς, quod ab Aristotele fit prioribus Metaphysicorum libris; deinde videndum de corpore naturali, de quo in Physicis; denique accedendum ad considerationem Dei, & intelligentiarum, de quibus in posteriori parte Metaphysicorum. Prius agendum esse de ente universali, nempe mox post Logicen, eo probatur, quia hæc Metaphysicorum pars tradit omnium artium & scientiarum principia: neque Physice, vel reliqua Philosophia, intelligi possint, nisi perfecte cognoverimus, quid sint actus, potentia, per se, per accidens, & alia, quæ decem primis Metaph. libris exponuntur. In doctrinâ autem entis particulari, Physice præmittenda illi Metaphys. parti, quæ est de Deo & intelligentiis. Quanto enim prima, h. e. divina natura sunt naturâ præstantiores, tanto etiam difficilius intelliguntur.*

Dixerit aliquis, ita partes Metaphysices divelli, si inter eas Physice interseratur media. Sed quibus hoc absurdum videtur, non attendunt, posteriorem Metaphysices partem, esse particularem, ut quæ agat de solo ente immateriali: priorem autem agere de quovis ente, omniumque artium ac scientiarum principia tradere; ut ipse Aristoteles agnoscit in primo de Demonstratione. Ita Ammonius in Porphyrium principia Geometriæ stabilit ex Metaphysicis. Unde colligimus, duas esse scientias: quod verò Aristoteles eas conjunxerit, id ex eo est, quia non ita multa viderentur, quæ de Deo & intelligentiis naturâ cognoscimus, ut distincta idcirco scientia constitui deberet. Adde quòd Aristoteles in Metaphysicis sylvam ejus scientiæ congessit, non autem eo judicio digessit, quo alios libros; quam curam posteris reliquit. Unde fortassè est, quod Plutarchus in Alexandro censeat, ita scripsisse Metaphysica, ut inde nec doceri, nec disci possit; sed specimen solùm reliquerit, unde aliquid accuratiùs elaboraret posteritas. Et sanè Theophrastus, in eo fragmento, quod superest, videtur partes illas Metaphysices separasse: & Pasicrates ultimo cap. fragmenti de Sapientiâ, videtur omittere partem priorem, quæ est de principiis omnium artium, solumque agere de principiis rerum. Nam ait, primò videndum quid sit natura, similiterque orditur ac Aristoteles initio lib. XII. Solus Nicolaus Damascenus non distinguit duas illas partes: sed propterea reprehenditur ab Alexandro, Averroë, & Peripateticorum aliis.

§.9. *Huncce igitur ordinem secuti, primò videamus de universali scientiâ, quam primam philosophiam vocari diximus. Esse hujusmodi aliquam scientiam eò comprobatur, quia quicquid scitur, ad aliquam pertinet scientiam. Scitur autem ens, ut ens. Deinde quicquid ad scientiam pertinet, vel ad generalem refertur scientiam, vel specialem. Entis quà ens doctrina non est specialis scientia, cum æqualiter ea ad omnes pertineat particulares scientias: quale quod est, non in singulis scientiis debet repeti, sed in universali unâ universè debet explicari. Est igitur universalis quædam scientia, cujus sit entis species & affectiones explicare. Exponitur ea ab Aristotele primis X Metaphysicorum libris. Sed liber Metaphysicorum secundus, qui Græcis minus Alpha vocatur, creditur Pasicratem habere auctorem.*

Hanc aliquorum de auctore fuisse opinionem refert Joannes Philoponus ἐν τ[illegible] in libros Metaph. Fuit is Pasicrates inter discipulos Aristotelis.

§.10. *Hujus scientiæ utilitas summa est ad accuratè scientias cæteras, ac Naturalem præcipuè noscendam; cum genere ignorato, species intelligi nequeant.*

Aliter tamen videtur sentire Plutarchus in Alexandro, ubi sic scribit; ἀληθῶς γὰρ ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματεία πρὸς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν οὐδὲν ἔχουσα χρήσιμον ὑπόδειγμα τοῖς πεπαιδευμένοις ἀπ' ἀρχῆς γέγραπται. Quæ ad verbum sonant, *Revera enim commentarium ille, qui μετὰ τὰ φυσικὰ dicitur, ad docendum vel discendum nihil utilitatis adfert; ac solum scriptus est, ut sit eruditis specimen.* Sed locus iste difficultate non caret, ut ostendunt, quæ ad eum Xylander annotavit. Sed quicquid est de Plutarchi mente, certum est ante cæteras disciplinas, præter sermonis & dicendi disciplinam, scire opus esse Logicen & Metaphysicen: illam, quia definire, dividere, argumentari, & ordinare docet:

docet: hanc, quia generatim agit de omni ente, ac specialia ex generalibus dependent. Quas duas disciplinas qui didicerit, is etiam ex mutis magistris artes ac scientias discet: meliùs tamen si viva boni doctoris vox accesserit.

§. 11. *Nec modò in universâ Philosophiâ summus est primæ philosophiæ usus, sed etiam in Theologia scholastica.*

Quæ sine illa planè nequit intelligi.

§. 12. *Prima philosophia est bipartita; una pars est de speciebus entis, unde de Categoriis tractas: altera est de entis affectionibus, ut sunt transcendentia, unum, verum, bonum.*

Cap. V.

DE PHYSICE SPECVLATIVA.

§. 1. *Atque hæc dicta sunto de Physice universali, sive primâ philosophiâ. Sequitur Physice particularis, sive philosophia θεωρητικὴ, occupata non circa quamlibet substantiam, sed certum ejus genus. Hæc Physice particularis est partim de corpore naturali, quæ strictè φυσικὴ nominatur: partim de Deo & intelligentiis; quæ Metaphysicæ accensetur.*

MAthesin eò præterimus, quia Philosophiæ ancillatur. Eoque non pars est Philosophiæ, sed ad præparantes disciplinas pertinet. Atque hinc liquet mens Aristotelis, cùm IV Metaph. ait, partes tot esse philosophiæ, quot sunt partes substantiæ. Nam substantia vel prima est, sive incorporea, ut Deus; vel secunda, sive corporea, ut corpus naturale. Philosophiæ igitur nomine non comprehendit Aristoteles πρακτικὴν, sed solùm eas scientias, quæ considerant substantiam. Ut Metaphysicen, & Physicen. Mathematicen addit Ptolemæus initio μαθηματικῆς συντάξεως: item Ammonius proœmio in Porphyrii Introductionem: ut taceam de Pachymerio, & aliis nonnullis. Sed eam Aristoteles non hìc tantùm, verùm alibi etiam è Philosophia excludit: ut lib. XII Metaph. Ubi Astrologiam ait propiùs accedere ad Philosophiam, quia sola agat de substantiâ. Itidem Alexander Aphrodisiensis, qui comm. in lib. I Anal. Prior. Philosophiam ait esse scientiam divinorum, & eorum quæ naturâ fiunt, vel constant. Ubi itidem haberi Mathematices rationem videmus. Atque eadem mens Tullii, Senecæ, Galeni, aliorum. Vulgò objiciunt locum è lib. VI Metaph. ubi tres Philosophiæ partes facit, Physicen, Mathematicen, & Metaphysicen. Sed occurrit Alexander, pro *philosophia reponendo disciplinam*; ut mens sit philosophi, tres esse disciplinas speculativas, Physicen, Mathesin, & primam philosophiam.

§. 2. *Nata est Scientia Naturalis partim ex naturalibus exemplis, vel præter naturam evenientibus, ut sunt prodigia, & monstra: partim ex iis quæ ex arte contingunt, ut Mechanica. Exemplorum istiusmodi alia quidem casu oblata, alia sunt exercitatione sive sollicitudine circa rem unam reperta.*

Quæritur, quot experimenta singularia requirantur ad experientiam generalem? Sed hoc difficile est dictu. Multa dixerit aliquis. Sed quid multa vocent, itidem obscurum est. Num lena? an dena? an centena? Nimirum prope simile est, ac cùm quæritur, num regio quæque proferat omnia necessaria ad victum & morborum curationes. Num definite oporteat limites regionis. Utrum signant limites imperii? At hi nunc exigui, nunc maximi. Num naturæ? at insulæ aliæ minutæ, aliæ ingentes: in continente quoque limites montium & fluviorum, nunc propè sunt, nunc longissimè distant. Itaque ad hujusmodi quæstionem docti difficulter respondent, indocti facilè, quia naturam quæstionis non intelligunt.

§. 3. *Exemplorum collectio constituit historiam naturæ: quæ præparat ad scientiam naturæ. Etsi vero Historia propriè sit individuorum, quæ circumscribuntur loco ac tempore: Naturalis tamen historia non solum individua, sed etiam species considerat.*

Circa individuum occupatur, si unicum sit speciei individuum, ut Sol, Luna, Hesperus. Item si individuum aliquod longè à reliquis recesserit; ut fit in monstris, ac prodigiis. Sed circa species versatur, quando agit de stellis, cometis, ferro, quercu, leone, & similibus. Ut de his quoque agat Historia naturalis, fit ob similitudinem summam. Ita ut hic locum habeat, quod in re alia ait Comicus, *unam noris, omnes noris.*

§. 4. *Nec eò disciplinæ confunduntur, quia tam Historia quàm Scientia naturalis species considerat. Nam Historia τὸ ὅτι narrat: Scientia caussam exponit, eoque longè est præstantior Historia. Nam qui rationem omittunt, potius dicunt, quàm docent.*

Historia naturalis refert, quæcunque in naturâ multis seculis observata sunt; sive in cælestibus, sive in meteoris, sive globo terræ & aquæ, sive speciebus fossilium, animalium & plantarum. Præcipuus verò ejus finis, atque usus est, ut materiem suppeditet ad condendam Philosophiam naturalem. A quâ differt eo, quòd Historia naturalis solius est experientiæ, quæ sensu percepta refert: Philosophia sit opus ingenii, quòd rationes scrutatur, atque invenit. Atque ex hisce liquet, cur Aristoteles libros suos inscripserit Historiam Animalium. Theophrastus Historiam Plantarum, Plinius quoque Historiam Naturalem: qui & hoc ipse indicat lib. XI, cap. III: *Nobis*, inquit, *propositum est naturas rerum manifestas indicare, non caussas indicare dubias.* Hosce Naturalis Historiæ libros Cardanus vocabat asininos. Sed quòd sic de *libris doctissimis viri nunquam satis laudati* loqueretur, meritò reprehenditur à Cæsare Scaligero ad Cardanum exercit. CLIII, sect. II.

§. 5. *Historia hæc vel est naturæ liberæ, & juxta consuetum ordinem agentis; ut in cælestibus, item in communi generatione hominis: vel est naturæ impeditæ, ut in monstris, quæ à cursu ordinario deflectunt; vel naturæ factitiæ, sive opera humana novatæ; ut in artificialibus. Quæ & ipsa ad naturam pertinent, cùm naturalia & artificialia non essentia differant, sed efficiente.*

Nam nihil refert utrum natura an homo activa applicet passivis, dummodo idem sit effectus. Quomodo tam aurum est purum, quod ab homine igni excoquitur, quàm quod à sole excoctum interdum in arenis invenitur. Proinde historia vel speculativa est, ut eclipsium & monstrorum: vel operativa, ut illa de experimentis medicis, ac mechanicis. Intellige autem solam operativam empiricam, quæ caussas omittit; nam iis additis, ad Philosophiam pertinebit.

§. 6. *Præcipuè verò Physici est exponere caussam consecutionis, quæ est e necessitate materiæ: nam caussa finalis, sive utilitas consequens, intentionem Dei respicit; eoque est sublimioris considerationis.*

Democritus, & plerique alii veterum (in his Epicurus) caussam afferunt materialem. Plato, & Aristoteles sæpe finalem. Nempe quando exitum aliter non reperiunt, recurrunt ad hanc caussam, quæ potiùs respicit Deum & providentiam. Quare Democritus, utcunque cum Aristoteles

stoteles culpet, magis munia implet Philosophi naturalis. Attamen consideratio caussæ finalis magis nos ad divinam ducit providentiam. Sed eam Aristoteles obscurat, cum Naturam pro Deo substituit. Impie tamen Democritus, & Epicurus, quòd finalem negant. Nam absque Mente coivisse hanc mundi machinam, & absque eâdem conservari putant.

§. 7. *Primus Physica scripsit Alcmaon Crotoniata.*

* p. 133. v. 11. Auctor Clemens Alexandrinus lib. 1 Στρωμ.*

§. 8. *Cynici Physicen aversabantur.*

Solam enim Moralem philosophiam curabant. Quodque Socratem alii dixisse ajunt, cùm à naturalibus homines ad moralia avocaret, id Diocles Diogeni Cynico adscribit: nempe illud;

Δεῖ ζητεῖν,
Ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.
Quærere oportet,
Quid domibus nostris rective malive geratur.

§. 9. *Sed Natura hic liber longè est utilissimus. Ac primum ad pietatem, quia viam docet ad agnoscendum Deum, ejusque potentiam, sapientiam, ac bonitatem.*

Potentiam, quia omnia fecit ex nihilo, quod omnem vim creatam exsuperat. Sapientiam, quia tam pulcra omnia fecerit, tam pulcro etiam ordine disposuerit; unde Græcis κόσμος, Latinis *mundus* vocatur: ut est apud Cic. de Universitate, & Plinium lib. 1 Nat. Hist. cap. IV. Plato propterea vocabat καλλίεργον, ut observat Philo lib. de Mundo. Denique & Bonitatem Dei agnoscimus, quia fecerit omnia propter nos.

§. 10. *Deinde conducit ad præsidium hujus vitæ: ut in Medicina, Agricultura, & cæteris artibus.*

Ad Medicinam conducit, quia principia ejus tradit. Mechanicis etiam conducit, quia artis cujusque materiam, subjectum, principiaque materiæ & affectiones exponit. Ob duplicem hunc fructum mundus liber olim erat Antonii Eremitæ: qui sic de eo Philosophis ajebat. *Est enim unicus liber, qui tribus foliis totidemque constat literis. Liber, Mundus est: Folia sunt Cælum, Terra, Aqua: Literæ sunt illorum domiciliorum incolæ: Stellæ & Aves in cælo: in Terra Animalia, in quibus excellit Homo: in Aqua, Pisces. Hunc librum noctes & dies volvo, adeoque horas meas, & jucundas, & fructuosas reddo.* Dixerit aliquis, ut ut magnam afferat utilitatem cognitio scientiæ naturalis, tamen & multum nocere, præsertim doctrinam de venenis: quæ res Galenum impulit, ut in secundo de Antidotis diceret, pravi esse hominis, ac improbi, de iis scribere. Nempe quia scriptorum hujusmodi lectione magis instruuntur mali, quam juventur probi. Quippe semper plures sunt mali: &, ut Plinius ait, qui narrat, docet. Sed enim belle ista dicerentur, si ista discerent probi, ut nocerent. Nunc alius longe finis, usus alius, isque maximus. Quantò igitur major numerus est malorum, tantò magis hoc agendum est probis, ut tum venena, tum antidota habeant perspecta.

§. 11. *Scientia naturalis hoc loco à nobis attenditur quatenus vel speculativa, vel operativa. Speculativa partes sunt septem.*

Quarum sex enumerat Aristoteles initio Meteorologicôn. Nempe solam omisit quintam: quæ est de metallis & fossilibus, ut postea videbimus.

§. 12. *Prima harum est de iis, quæ communia sunt omnium corporum naturalium: & ab Aristotele octo libris φυσικῆς ἀκροάσεως explicatur.*

In eos eruditè scripsit Simplicius. Cujus commentarii & in hos & alios Aristotelis de scientiâ naturali libros, eò majoris fieri à nobis debent, quia inseruisse iis videtur omnes Eudemi libros Physicos: uti & multa Stratonis, qui Theophrasto successit, sed ab Aristotele in pluribus recessit. Etiam in octo libros φυσικῆς ἀκροάσεως commentarios reliquit Michael Psellus. Latinè hos vertit Joannes Baptista Camotius, ac Cardinali Gonzagæ dicavit. Ait Gesnerus Græcè fuisse in bibliotheca Didaci Hurtadi, Cæsaris ad Venetos legati. Viennæ esse in bibliotheca Cæsaris, refert Andreas Schottus præfatione in Canticum Canticorum.

§. 13. *Dividitur hæc pars communis in duas alias, quarum prior est de principiis corporum omnium communibus, altera de communibus affectionibus. De principiis universalibus tractat Aristoteles duobus libris prioribus: quorum primus est de principiis generationis, alter vero de principiis cognitionis.*

Quàm varient Philosophi super principiis, ex quibus res fiant, satis docet primus φυσικῆς ἀκροάσεως. Quare solùm apponam locum Clementis, ut vulgo dicitur, Romani, ex octavo Recognitionum * libro, si non ob aliud, saltem ut hic emendatius, quam in vulgatis codd. legatur: *Pythagoras elementa principiorum numeros esse dicit; Callistratus qualitates; Alcmaon contrarietates; Anaximandrus immensitatem; Anaxagoras æqualitates partium; Epicurus atomos; Diodorus ἀμερῆ, hoc est, ex quibus partes non sunt; Asclepias ὄγκους, quod nos tumores vel elationes; Geometræ fines; Democritus ideas; Thales aquam; Parmenides terram; Plato ignem, aquam, aërem, terram; Aristoteles etiam quintum elementum, quod ἀκατονόμαστον, id est incompellabile nominavit.* * Fol 83. edit. Paris. Sonnii.

§. 14. *De communibus affectionibus tractat Aristoteles sex posterioribus acroamaticis.*

Ut de motu & quiete, finito & infinito, loco & vacuo, tempore, continuo, aliis. Præter Simplicium de quo dictum, ad doctrinam de Vacuo etiam proderunt Heronis Mathematica.

§. 15. *Altera pars est de corporibus simplicibus, nempe libri IV de Cælo: quorum priores duo sunt de Cælo, posteriores duo de elementis.*

Idcirco Alexander putabat, quatuor hos libro de Mundo inscribi oportere. Verùm non universè agitur de mundo, sed tantummodo de corporibus simplicibus. Syrianus existimat tantùm de cælo agi; nam quæ de elementis habet, afferri ob doctrinam de cælo, ut appareat non ejusdem naturæ cælum esse & elementa, sed habere cælum naturam planè diversam. Quod si verum esset, ἀκυρίως solùm de elementis sic ageretur. Quod falsum. Cælum esse diversæ ab elementis naturæ, primus docuit Aristoteles. Simplicius tamen existimat, eandem fuisse sententiam Platonis: atque hoc conatur probare ex Xenocrate, qui Platoni post Speusippum successit, deque vitâ Platonis librum reliquit, in quo retulit, cælum discrepare natura ab elementis, habereque figuram dodecahedron, quæ ab elementorum figura differat. Sed cùm hoc de figurâ symbolicum sit, non tam ex eo de Platonis mente statuendum, quam isto, quòd in Timæo aperte docet, cælos naturâ suâ esse dissolubiles, ac solùm divinâ voluntate moveri, quò minus dissolvantur. Et videtur ea sententia magis consentanea sacris literis. De quo alibi dicemus. Etiam philosophi alii postea Aristotelem impugnarunt. Inter quos Xenarchus, forte ille Peripateticus, quem a se auditum ait Strabo. Sed argumentis ejus acutè occurrit Alexander. De cælo etiam scri-

scripserat Theophrastus: quorum librorum meminit Proclus in Timæo. Idem scripserat de elementorum proprietate: cujus operis mentio apud Simplicium. Utrumque opus si exstaret, multa Aristotelis loca collatione illorum illustrarentur. Sed benè est, quod Simplicium in quatuor de cælo libros habemus. Etiam libris prioribus de cælo lucem adferent Achilles Statius, Cleomedes, Ptolemæus, & Procli hypotyposis Astronomica.

§. 16. *Multi arbitrantur ante vel proximè post libros de Cælo collocari debere librum de Mundo. Sed liber is non est Aristotelis; nec si esset, locus ei inter acroamaticos deberetur.*

Considerantur elementa bifariam, ut sunt partes mundi, & ut sunt principia mixtorum. Priori modo pro differentiâ formam constituente, gravitas & levitas censentur ab Averroë.* Posteriori ratione pro eâ quatuor primæ qualitates habentur ab Alexandro, Ammonio, Philopono, Simplicio. Pervulgatum autem pro quadruplici tum gravitatis & levitatis; tum primarum qualitatum συζυγίᾳ quatuor colligi elementa. Nam elementum vel grave est vel leve: utraque hæc qualitas vel summa est vel remissa, sive solùm comparatione alterius elementi. Summa levitas ignis; comparatè levis aër: summa terræ gravitas, comparatè gravis aqua. Item si calor accesserit siccitati, fit ignis: si humori, est aër. Sin frigus societur humori, fit aqua: si siccitati, terra.

* In 4 de cælo, comment. 1. & 24.

§. 17. *Tertia Physices pars generatim tractat de corpore mixto. De quo Aristoteles libro de Generatione & corruptione.*

Cum eo confer Alexandri fragmentum de mixtione. Epitomen eorum Aristotelis librorum fecit Michael Psellus: quæ est Viennæ in bibliotheca Cæsaris.

§. 18. *Quarta pars speciatim agit de imperfectè mixtis, sive ea μετάρσια, seu μετέωρα lubet appellare.*

Nam differre duo illa indicat Achilles Statius his verbis: τὰ μὲν μετέωρα ἐν οὐρανῷ, καὶ αἰθέρι ἐστίν, ὡς ἥλιος καὶ τὰ λοιπά, καὶ οὐρανὸς καὶ αἰθήρ· μετάρσια δὲ τὰ μεταξὺ τοῦ ἀέρος καὶ τῆς γῆς, οἷον ἄνεμοι, νεφέλαι, ὄμβροι, ἀστραπαί. Aristoteles tamen hoc discrimen neglexit: ut qui librum, quo de illis, quæ in aëre gignuntur, tractat, non περὶ μεταρσίων, sed περὶ μετεώρων inscripserit. Nec eò Achilles minùs commodè. Nam & Strabo lib. 1. doctrinam de cælestibus vocat μετεωρολογικὴν πραγματείαν. Ac Proclus in Euclidem similiter sic priorem Astrologiæ partem nuncupat.

§. 19. *De Meteoris egit Aristoteles libris tribus, idque satis accuratè.*

Etsi de primo, utrum sit Aristotelis, olim fuerit dubitatum; ut ex Olympiodoro scimus; Proclus tamen in commentario Timæi ait, Platonem fuisse contentum explicare meteororum principia; Aristotelem autem progressum ultra, quam decet, dum ad minutias quasque relabitur. Sed minuta non sunt, quæ Aristoteles de meteoris docet; & ut de minutiis quibusdam tractaret, tamen non indigna essent consideratione Philosophi: quia in rebus naturalibus etiam abjectissimis latet admirabile quid & divinum, quemadmodum est apud Aristotelem lib. primo de partibus animal. Utinam cum Aristotelis Meteorologicis conferre liceret Theophrasti librum, quem de meteoris scripsisse auctor est Plutarchus. Interea ad eos libros intelligendos utamur Aristotelis libro de Nilo, & geminâ sectione problematum: item Theophrasti libro de ventis. Adhæc Senecæ quæstionibus Naturalibus, & iis, quæ de hoc argumento Plinius scripsit. Compendium doctrinæ Peripateticæ de Meteoris scripsit Michael Psellus. Exstat Viennæ in Cæsaris bibliotheca.

§. 20. *Quinta pars aggreditur perfectè mixta: quæ cùm duplicia sint, inanima, & animata; hæc quinta de inanimis tractat; hoc est de lapidibus & metallis.*

Nec ignoro Cardanum putare, lapidibus etiam & metallis animam ac vitam inesse. Verum si auctoritate agendum, obducimus Aristotelem, qui lib. 1. Magn. Moral. cap. v. ait: τοὺς λίθους ὁρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας: *Lapides videmus non esse idoneos ad hoc, ut nutriantur*: atque inde concludit, nutritionem esse propriam eorum, quæ animam ac vitam habent, nec in his lapides reponi posse. Sin rationibus pugnandum, illud tantummodo dicitur nutriri, quod alimentum interius suscipit, susceptum immutat, ut in locum partium, quas calor nativus ubique absumit, ubique succedat, cumque composito unum per se corpus constituat. At longè aliter fit in lapidibus & metallis: ubi exterior tantummodo pars apponitur parti: Quod si ob accessionem eam vivere, & lapides & metalla dici debeant, vivent etiam capilli & barba, vivent quoque & ungues, cum hoc & illis & his conveniat. De magnete objectant, quia ferro nutriatur, ac tandem senio vires deperdat: eoque necesse sit in scobem deferri, ne interius vim amittat. Sed caussa potiùs ista est, quia extimæ partes aëre vitiantur, uti pomum subeunte aëre proximo odorem amittit, non autem quia nutrimento careat. In scobe autem, aër eam vim in magnetem non habet; fortasse quia à scobe affectus, non item magnetem subit; vel quia sic constringit frigore suo poros magnetis, ut non æquè vis exhalet.

§. 21. *Pars hæc quinta est bimembris: nam partim est de lapidibus, partim de metallis.*

Quæ duo materiâ differunt: illorum substantia est terrea: horum aquea. Ut argumento est, quod cùm utraque frigore coalescant, hæc quidem liquescant, illa non item. Atque iccirco Aristoteles sub finem lib. III. Μετεωρολογικῶν ait, lapidum materiem esse exhalationem siccam; metallorum autem vaporem sive exhalationem humidam. Non quasi hæc vel illa ex alterutra solum exhalatione constent: sed quia in metallis vapor, qui aqueus est, superet: in lapidibus verò exhalatio sicca dominetur. Sunt igitur ex terra & aqua; non tamen ἀμιγῶς, sed ex terra in exhalationem siccam, & ex aqua in exhalationem humidam resoluta. Quod etiam confirmatur eo, quia lapides metallaque sæpius ex nubibus deciderunt. Ut præter Plutarchum & veterum alios prodidere multi juniorum. In his Augustinus Niphus, qui refert, ut anno CIƆ IƆ XI in Italia, postquam igneus ille pavo in nubibus disparuerat, tres deciderint lapides, unus CLX, alter LX, tertius XX pondo. Item Cæsar Scaliger, qui narrat, in Taurinis longè lateque ferro pluisse. Conradus etiam Gesnerus exempla affert similia: uti de lapide, qui Torgæ deciderit fulmine anno CIƆ IƆ LXI: item de altero, qui anno deciderit CIƆ CCCC LXII, trecentarum librarum: quem Ensisheim in templo suspensum conspicere sit. Nempe non dubium est, quin vapor & exhalatio sicca in nubibus sit concreta ac indurata, sic ut in lapides metallaque verterentur.

§. 22. *In parte hac de lapidibus & metallis, priùs historia spectari debet.*

Hanc docebunt ex antiquis Theophrastus libro περὶ λίθων & Plinii historia naturalis. E media antiquitate Michael Psellus libro περὶ λίθων δυνάμεων †, quem primus Græcè edidit ‡, Latinè vertit, & notis adauxit Jacobus Maussacus. Ante eum Latinè & Italicè verterat Adrianus Spigelius Philosophus & Medicus Gymnasii Patavini. Translationem eam adservat genet Liberalis Crema, Philosophus & Medicus Tarvisinus. Item è junioribus adi Agricolam, & alios.

† De lapidum virtutibus.
‡ Tolosæ an. 1615.

§. 23. Caussas verò utrorumque cognoscere est ex libro quarto Meteorologicōn; qui tractat de perfectè mixtis. Nam tribus his partibus absolvitur. Primùm agit de caloris & frigoris actione. Hinc de viribus eorum, quæ corporibus similaribus conveniunt, per humorem & siccitatem. Denique de constitutione corporis ejus, quod similibus constet partibus.

Quartus igitur liber ad Meteorologica non pertinet. Quin Alexander & Ammonius censent referendum ad libros de Ortu & interitu; ut nempe Tertius is liber sit: vel ut Olympiodorus putat Secundus: nam inter utrumque de Ortu interserebat. Movit eos, quod hic agitur de qualitatibus primis, duasque earum ostenditur agendi vim habere, nempe calorem & frigus: duas patiendi, nimirum siccitatem & humorem, atque id ex earum definitionibus & effectis comprobatur. Satis autem liquet, Meteora oriri ex actione caloris & frigoris, & perpessione humoris ac siccitatis. Ut videatur liber is rectè præmitti Meteororum doctrinæ. Sed huic sententiæ, quam etiam Gesnerus amplectitur, obstat illud, quod non tam ibi agitur de primis qualitatibus, quatenus pertinent ea ad imperfectè mixta, ut sunt meteora; sed ad perfectè mixta, ut sunt fossilia, plantæ, & animantia. Quæque epilogo ejus libri Aristoteles dicit, cohærent cum doctrina de animalibus & plantis. Sic enim scribit: *Deinceps disputandum quid sanguis, quidque os, ac uno verbo de partibus similaribus* (ὁμοιομερῶν) *deinceps de compositis ipsis, puta animalibus & plantis.* Ut omnino is liber viam sternat non solum doctrinæ fossilium, sed etiam plantarum & animalium. Imò absque iis, quæ hoc libro traduntur, nec Agricultura tradi ex arte posset, nec caussæ eorum cognoscerentur, quæ ad fabrilem artem & sellularias pertinent: ipsaque etiam Medicina, sine eorum notitia, ut Averroes agnoscit, incerta vagaretur. Agitur enim hic de concoctione, cruditate, duratione, mollitione, densatione, putredine, & similibus, in quibus Medicus occupatur. Ratio enim docetur corporum similarium, sive metalla sint aut lapides, sive animalia aut plantæ. Ut omnino mirandum sit, non magis hunc librum in manibus esse, cùm absque eorum notitia frustra se aliquis Physicum aut Medicum profiteatur. Quædam tamen in eo breviùs atque obscuriùs dicuntur, quæ lucem accipient ex aliis Philosophi libris: præsertim illis de partibus animalium, & aliis, quibus explicat caussas eorum, quæ ad animalia aut plantas pertinent.

§. 24. Sexta pars est de Animalibus.

Nisi quis fortè existimet doctrinam de plantis præmitti debere. Censent id nonnulli, quia, ut ajunt, plantæ sint simpliciores animantibus. Sed aliquid dicerent, si vel animalia ex plantis componerentur, vel eorum doctrina sine plantarum notitia intelligi non posset. Quorum utrumque falsum est. At, inquiunt, si Aristoteles prius agit de anima nutriente, quàm de sentiente, priùs quoque agi debet de plantis, quæ habent animam nutrientem, posteriùs de animalibus, quæ sensu prædita sunt. Verùm dispar hic ratio. Propterea enim Aristoteles priùs agit de anima nutritiva, quia anima nutriens est simplicior, & doctrina ejus brevior ac facilior. At doctrina plantarum est difficilior, quàm animalium, ut Theophrastus ait. Qui & caussam hanc exponit; quod natura plantarum explicari debeat, ex ἀναλογίᾳ & comparatione animalium; ut omnino animalium doctrina debeat præmitti. Hæc sententia comprobatur quoque initio primi Meteorologicōn, ubi Aristoteles partes scientiæ naturalis enumerat, atque illam de Animalibus, alteri de plantis præponit.

§. 25. Commendat doctrinam hanc, quod Salomon ipse scripserit de quadrupedibus, avibus, piscibus, insectis.

Ut cognoscere est ex lib. III. Reg. cap. IV. 33.

§. 26. Item quod ex animalibus exempla hauriamus omnium virtutum, omniumque officiorum documenta.

Quod ad φιλοσοφίαν πρακτικήν pertinet.

§. 27. Item utilis studio eloquentiæ.

Nam naturæ intelligens, elegantissimis utetur tralationibus; multis enim imaginibus & similitudinibus illustrabit orationem.

§. 28. De animalibus priùs explicanda est historia, quàm caussæ exponantur.

Ut Aristoteles ait lib. I. de Partibus anim. Non, quasi historia sit philosophiæ naturalis pars, nam sola explicat φαινόμενα; verum quia historia viam sternit Philosopho in caussis inquirendis.

§. 28. Historiæ libri sunt IX: quorum quatuor primis agitur de substantiâ animalium, puta tum de substantiâ, h.e. de materia sive partibus (nam de animâ non erat historiâ opus:) tum de affectionibus, ut sunt sensus, memoria, similesque. Tres sequentes libri sunt de ortu animalium. Duo ultimi de vitâ, quæ ortum sequitur.

At decimus liber non est Aristotelis, ut rectè sensit Theodorus Gaza: vel saltem ad historiam animalium non pertinet, cùm agat de caussis sterilitatis, eoque potiùs ad libros de ortu referatur. Præterea Laertius tantum novem memorat. Nec satis convenit is liber cum placitis Aristotelis: de quo Cæsar Scaliger in priorem de Plantis*, perperam cum altero Aristoteli tributum. * Pag. 44. edit. Crisp. an. 1566.

§. 30. Historiam hanc magnâ & industriâ & fide scripsit Aristoteles: qui ut naturam eorum certiùs proderet, multa hominum millia, aucupes alii, alii piscatores, alii venatores, parere ei ab Alexandro jussa.

Auctor Plinius, qui Aristoteli jungendus in doctrina de animalibus. Uti & Ælianus; cujus XVII libri sunt de Animalium natura. His adde Oppianum & Nicandrum. Imò & multa apud Atheneum invenies. At scurrile plane est, quod Epicurus Aristotelem ob singularem in hac parte curam, Pharmocopæum appellabat. Nec Proclus audiendus, cùm commentariis in Timæum, Platonem audet Aristoteli præferre in hoc de animalibus argumento. Ait Platonem exponere omnes caussas finales & efficientes: Aristotelem verò contentum esse judicare formam, quandoque & materiam solam. Nam efficientem caussam clarè exponit Aristoteles libro de Ortu animalium: materiam verò & finem partium singularum enarrat libris de Partibus & progressu animalium: Multa etiam de animalibus scripserat Theophrastus, pluraque fortasse Eudemus. Eorum testimonio usi Galenus, Pollux, Apulejus, Rufus Ephesius, atque alii. Libello de longitudine ac brevitate vitæ plurimum lucis adferet similis Theophrasti dissertatio, in libris de caussis Plantarum.

§. 31. Cum Aristotele de Animalibus jungatur Ælianus de Animalibus & Geoponica Constantino dicata, item Vegetius aliique Mulomedicinæ scriptores antiqui, Nicandri Theriaca & Alexipharmaca, Oppiani Cynegetica & Halieutica, Philes de proprietatibus animalium.

Atque hi exstant. Præter quos & alii, qui periere, de animalibus scripserant olim. Uti Alexander Myndius, teste Athenæo, ac meminit ejus quoque Plutarchus in vita Marii: de pavonibus Antiphon, teste Athenæo: Antipater de Animalibus laudatur Plutarcho: Aristophanes Byzantius de Naturâ animalium, apud Hieroclem de Re veterinariâ: Cæclus Argivus de Piscibus carmine ab Athenæo memoratur:

tur: eidem Epænetus, atque item Numenius Heracleotes de Piscibus: eidem Halieutica Pancratii Arcadis: eidem Halieutica Posidonii Corinthii: eidem Seleuci Emiseni Piscatoria: eidem Sostratus de Animalibus: uti & de Equis domandis, qui liber olim in bibliotheca Eparchi Compei exstitisse dicitur: Strato Lampsacenus physicus de Animalibus, teste Laërtio: Timotheus Gazæus, qui carmine heroico de Quadrupedum & avium naturâ scripsit; ut est apud Suidam: ac plures alii, quos longum sit referre.

§. 32. *E junioribus maximè laudabilis opera Gesneri; quem secutus Aldrovandus. De Piscibus egregia est industria Rondeletii, nec aspernanda Bellonii.*

Nisi auctor ejus operis Gyllius. De Alberto M. & aliis taceo: quia quicquid in iis boni est, Gesnerus & alii suas in cameras converterunt.

§. 33. *Historiam de animalibus sequuntur libri de Partibus animalium. Eos sequuntur libri de Ingressu animantium.*

De quibus Aristoteles auctor extremo libro IV. de Partibus. Nec ratio est obscura, quia libri de Partibus & ingressu animalium eorum caussam adferunt, quæ ad materiam animalium pertineat.

§. 34. *Hæc de materiâ animalium. Proximus est locus libris de Anima. Quæ forma est animalium. Veniendum itaque ad actiones animalium communes, quas explicant libri de Sensu, de Memoria, de Somno, de Insomniis, de Divinatione per Somnum. Etiam hic locus sit doctrina de Affectibus animi, quam Aristoteles promittit libro de Sensu: sunt enim affectus in appetitu, ac caussa sunt motus animalium.*

Pars hæc de Affectibus hodie in Aristotele desideratur, supplenda ex libro II Rhetoricorum, iis additis, quæ Tullius habet lib. IV. Tuscul. Quæst. item Andronicus, non Rhodius ille Peripateticus, Straboni, Galeno, Plutarcho, Ammonio, ac Simplicio memoratus, sed alius, eo junior, cujus hoc de argumento exstat libellus Græcè, primum ab Davide Hæschelio editus, ex gemino exemplari, quorum unum à Max. Margunio Cytherorum Episcopo acceperat, alterum ex Hispania ab Andrea Schotto ad Fridericum Sylburgium missum erat. Item augeri doctrina poterit ex illis, quæ de hoc argumento habent Seneca, Galenus & Laërtius in Zenone, & alii. Solum opus, ut sedulò inter Peripatetica, & Stoica, distinguamus; eaque methodo omnia tractemus, qua Aristoteles lib. I. de Anima [illegible] definiri jubet.

§. 35. *Doctrinam de Affectibus excipit liber de Motu animalium.*

Ut liquet ex Epilogo libri de Divinatione per Somnum: ac absolvit hic liber ea, quæ docuerat libro de Partibus animalium. Nam agitur hic de corde, & aliis partibus, quibus motus perficitur.

§. 36. *Hæc de actionibus. Postea legendi libri quinque de Ortu animalium. Ubi caussæ eorum explicantur, quæ tribus libris in Historiâ animalium de generatione eorum dicta erant; nempe lib. V. VI. VII. Ac quia ortum sequitur vita, exinde consequuntur hi quinque Parvorum, ut vocantur, naturalium libelli: de longitudine & brevitate vitæ, de juventute & senectute, de respiratione, de vita & morte, & de sanitate & morbo. Quæ opuscula, tanquam in confinio Physicæ & Medicinæ constituta, non injuriâ ultimum obtinent locum.*

Requirat fortasse aliquis etiam hoc loco doctrinam de alimento. Quam Michael Ephesius collocandam putat ante librum de Sanitate & morbo: idque quia alimento benè concocto, conservatur sanitas; malè concocto, eadem amittitur. Sed hæc doctrina excutitur libris de Ortu Animalium: ad quos Aristoteles ipse lib. III. IV. de partibus nos rejicit. Ubi hac de re egisse verba ista ostendunt extima parte lib. IV. de Ortu animalium. *Sed de alimento quod intrinsecus sumitur, atque de ortu externo animalium dictum, & separatim de unoquoque in commune, & de omnibus.* Itaque ut Philoponus & Simplicius in lib. II. de Anima, ubi Aristotelis supputationem de Alimento in alios remittunt libros, illos intelligere jubent, quos de Ortu animalium scripsit. Multum etiam ad eam disciplinam conferet Alexander Aphrodisiensis. Ex medicis quoque excerpere hoc de argumento licebit, quæ ad philosophum magis, quàm ad medicum pertinent. Aliquis fortassè etiam desideret doctrinam de sanitate & morbo, quandoquidem tantum ejus libri initium in Aristotele superest. Sed peti reliquum debet ex Theophrasto de caussis plantarum: ac imprimis ex veteribus Medicis, & Hippiatricis. Tantum hic quoque à Medicis Physici repetent, quæ à physicis mutuantur medici.

§. 37. *Septima physices pars est de plantis, de quibus nec scribere dubitavit sapientissimus Salomon.*

Nam, ut Scriptura * ait, *egit à Libani cedro ad hyssopum.* Quo significatur singulis de stirpibus tractasse. Quod ad argumenti hujus commendationem non parum facit.

* Lib 3. Reg. cap. 4. 33.

§. 38. *In hac itidem parte priùs discenda Historia plantarum, hinc caussa earundem.*

De plantis duo scripsere Peripatetici, uterque ex Eresso, una octo illarum Lesbi insulæ urbium. Ii sunt Theophrastus & Phanias. Sed superest Theophrastus, cujus X habemus libros Historiæ plantarum, nisi malis ad IX revocare. VI verò libris complexus plantarum caussas. Ex Phania plurima exscripsit Plinius, lib. XXI. & sex sequentibus. Meminit & Athenæus. At duo libri de Plantis, qui sub Aristotelis nomine circumferuntur, & in quos Aben-rois commentarii exstare dicuntur, quosque ut genuinos, inter alios Guilandinus de Papyro agnoscit, neutiquam Aristotelis sunt. Nec eorum meminit Alexander initio Meteorologicôn, ubi sermo de iis, quæ in physicis scripsit Aristoteles: commentario verò in librum de sensu & sensili, negat sua tempestate ullos exstitisse libros Aristotelis de Plantis. Aristoteli tribuuntur libri duo de Plantis ex Arabicis facti Latini, è Latinis à Græculo quodam Græcè redditi. Et sanè verum est, Philosophum duos de Plantis libros scripsisse: quod ex Laërtio scimus. Imò in extremo de Generatione Animalium ejus à se scripti operis meminit. Ac Averroës quoque mentionem facit in φυσικῆς ἀκροάσεως lib. I. cap. I. Sed illi, quos scripserat, perierunt. Hi verò ex Arabicis versi genuini non sunt: quod luculentè ostendit Cæsar Scaliger, qui eos libros commentariis illustravit. Existimat verò è Theophrasti libris collectos, atque id factum esse à Maximo Planude.

§. 39. *In hoc argumento supersunt è Græcis Theophrastus, & Pedacius Dioscorides. E Latinis multa Plinius.*

Olim verò & alii multi exstabant. In bibliotheca Sambuci asservabatur Alexander Myndius de temperamento [illegible] βοτάνων. Andreæ Medici, qui de Plantis scripsit, præter Plinium, meminere Dioscorides, Galenus, & Scholiastes Nicandri: Callimachus de Trifolio, eidem Scholiastæ nominatus: Chrysippus, Erasistrati discipulus,

-lus, de Braſſica laudatur, Plinio & Laërtio: Cratevas cognomento ῥιζοτόμος nominatus Hippocrati, Dioſcoridi, Galeno, Plinio, ac Nicandri Scholiaſtæ. Atque ait Ioachimus Camerarius, Ioach. F. Norimbergenſis medicus, ſe fragmenta ejus vidiſſe apud Aloyſium Anguillaram; quorum ipſe Aloyſius meminit opere de Simplicibus Italice ſcripto: Damocrates de Iberide herba, celebratur Plinio, ex Galeno: utrique horum & Dieuches de Braſſica. Dionyſii ῥιζοτομικά, Nicandri interpreti in Theriacis & in Geoponicis Conſtantino dicatis: Epænetus de Oleribus, Nicandri in Theriacis Scholiaſtæ: Epicurus Athenienſis de Plantis, auctore Laërtio: Eudemus & Euthydemus de Oleribus, teſte Athenæo: Mneſithei hiſtoria de radicibus, caulibus, foliis, fructibus, ſeminibus, Galeno in libro de Alimentis: Tharſyas Mantinenſis de Plantis, apud Theophraſtum in Hiſtoria Plantarum. Ex Latinis de Plantis olim ſcripſit Æmilius Macer, teſte Ovidio. Sed quid deperditis uſque adeò inſiſtam, cum infinitus ſit illorum numerus?

§. 40. *Philoſophi in ſcholis, exceptis de Animâ libris, prætereunt reliquam doctrinam de Animalibus, & Plantis; quâ ſponte cœſſerunt Medicis; ut non injuriâ dicere poſſint Medicinæ candidati, plus ſe in ipsâ ſcientiâ naturali Medicis, quàm Philoſophis debere.*

Quapropter caſtiganda eſt ſupina hæc Philoſophorum incuria, uſque dum perfectam doceant Philoſophiam: quod non erit, niſi à Medicis ea repetant quæ illi non de ſuo obtinent, ſed de alieno.

§. 41. *Præter eos quos diximus Phyſices ſpeculativæ auctores, alii quoque ſunt hactenus inditti.*

Ut Theophylacti Simocatæ quæſtiones phyſicæ.

§. 42. *Hactenus de Phyſica ſpeculativa. Ad quam pertinent διοσημεῖα. Sunt ea ſigna partim ex aſtris, partim rebus ſublunaribus, iiſque partim inanimis, partim animatis.*

Aratus ut Phænomena, ſic etiam διοσημεῖα verſu perſcripſit. Multaque διοσημεῖα habet Maro I. Georg. Διοσημείων pars eſt Aſtrologia illa, quæ conſiderat, ac docet effectus ex motu, lumine, & influentiis aſtrorum. De quâ diximus, cùm de Liberalibus diſciplinis ageremus. Sed ea ſe intra naturalis ſcientiæ limites continere debet: quos ſi exſiliat, non ſe exornat, ſed conſpurcat. Eaque in re peccabant, qui Chaldæi dicuntur.

§. 43. *Ad animæ, & corporis fœdus pertinet Phyſiognomia. Cujus fundamentum eſt, quod & anima à corpore, & corpus ab animo patitur.*

Unde fit, ut animi mores ſequantur temperamentum corporis, ſicut libro integro demonſtrat Galenus. Idem docet Ariſtoteles φυσιογνωμικῶν initio: Αἱ διάνοιαι ἕπονται τοῖς σώμασι, καὶ οὐκ εἰσὶν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς, ἀπαθεῖς οὖσαι τῶν τοῦ σώματος κινήσεων· τοῦτο δὲ δῆλον πάνυ γίνεται ἔν τε ταῖς μέθαις καὶ ταῖς ἀρρωστίαις· πολὺ γὰρ ἐξαλλάττουσαι φαίνονται αἱ διάνοιαι ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος παθημάτων, καὶ τοὐναντίον δὴ, τοῖς τῆς ψυχῆς παθήμασι τὸ σῶμα συμπάσχον, φανερὸν γίνεται περί τε τοὺς ἔρωτας, καὶ τοὺς φόβους τε καὶ λύπας, καὶ τὰς ἡδονάς. *Animæ ſequuntur corpora, & ipſæ ſecundùm ſe ipſas non ſunt impaſſibiles à motibus corporis. Id manifeſtum fit valdè in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum namque animæ mutatæ videntur à paſſionibus corporis. Et è contrario quod corpus compatitur paſſionibus animæ, manifeſtum circa amores, & timores, & triſtitias, & delectationes.* Idem cap. IV. Δοκεῖ δέ μοι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα συμπαθεῖν ἀλλήλοις· καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἕξις ἀλλοιουμένη συναλλοιοῖ τὴν τοῦ σώματος μορφήν· πάλιν τε ἡ τοῦ σώματος μορφὴ ἀλλοιουμένη, ἀλλοιοῖ τὴν τῆς ψυχῆς ἕξιν· ἐπειδὴ γάρ ἐστι ψυχῆς τὸ λυπεῖσθαί τε καὶ εὐφραίνεσθαι, καταφανὲς, ὅτι οἱ λυπούμενοι σκυθρωπότεροί εἰσι, καὶ οἱ εὐφραινόμενοι ἱλαροί. *Videtur autem mihi anima & corpus compati ad invicem; & animæ habitus alteratus, ſimul alterat corporis formam: & iterum forma corporis alterata, alterat animæ habitum. Quando enim animæ eſt triſtari & lætari, manifeſtum eſt quod triſtes obſcuræ faciei ſunt, gaudentes autem hilares.* Similiter Caſſius Iatroſophiſta probl. LI. quærit, Διὰ τί οἱ τερατώδεις τὴν μορφὴν, καὶ ἄφρονες, *quare quibus forma monſtroſa, etiam ſint inſipientes:* reſpondet autem, ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quia quæ animæ ſunt patiuntur ab iis quæ ſunt corporis: & quæ ad corpus pertinent afficiuntur ab illis quæ animæ ſunt.*

§. 44. *Sed ars hæc conjecturalis eſt, quippe ſolùm dicit, quid plerumque, non quid ſemper contingat. Et cum rectè de inclinatione pronuntiatur, tamen fit ſubinde, ut diſciplinâ, ac conſuetudine, quæ in naturam tranſit inclinatio animi, quæ temperamentum ſequi ſolet, corrigatur.*

Exemplum habemus illuſtre in Socrate: de quo Zopyri judicium ex Cicerone notum.

§. 45. *In Phyſiognomia extant Ariſtoteles, Polemo, Adamantius.*

Zopyrum eâ valuiſſe Socratis ævo, jam ex Cicerone dictum.

§. 46. *Phyſiognomiæ etiam pars eſt Chiromantia.*

Eſt hæc ſententia Coclitis: qui Chiromantiam ad Phyſiognomiam ſe habere cenſet, ut ramum ad arborem. Et veriſimilius hic, quàm Taiſnier, qui Aſtrologiæ partem ait: quia Aſtrologi quidem planetas conſiderant, ſed Chironomantes lineas planetis reſpondentes.

§. 47. *Nec negamus, rectè ad Phyſiognomiam referri, quatenus ex manus conſtitutione colligit de conſtitutione univerſi corporis, & variis animi inclinationibus.*

Deque hac ſcripſere Galenus, Raſis, Avicenna. Imò agnoſcit eam quoque Ariſtoteles lib. I. de Hiſtoria Animalium cap. XV. * ſect. X. problematum XLIX: quibus locis ex brevioribus & longioribus lineis colligit de brevitate ac longitudine vitæ. Nempe, ut videtur, quia ampliores ac profundiores lineæ ſignificant motum validiorem, cùm articulatio ſit propter motum: validus autem motus requirit majorem calorem, qualis eſſe nequit niſi à corde valido: cor autem eſt principium ac fons vitæ.

* Sive, ex Calarii Scaligeri diſtinctione 33.

§. 48. *At non eſt pars Phyſiognomiæ, imò nec ſcientia; ſed vanum quoddam ac ſuperſtitioſum divinandi genus: quatenus multorum adeò, quæ naturæ principiis non ſunt innixa, ſcientiam promittit. Ut de hominis itineribus, dignitatibus ac fortunis, caſibus atque eventibus.*

Unde ab Antiocho Tyberto cap. I. definitur ſcientia qua ex ſenſilibus manuum ſignis hominis fortunam, propenſiones ejus varias, naturaleſque affectiones cognoſcere poſſumus. Quam latè enim iſta extendat, abunde ex ejus Chiromantia elucet. Nec minùs ex aliorum ejuſdem argumenti libris. Vide quæ tradidere ex veteribus, ſi inſcriptioni ſtandum, Hermes, Alchyndus, Pharaotes Indus, Helenus, Loxius, Philemon, & alii quidam: ex junioribus Petrus Aponenſis, Albertus, Michael Scotus, Savonarola, Gemmiſomus, Corvus, Petrus de Archa, Taiſnierus, Tricaſſus, de Indagine, cæterique.

§. 49. *Quo-*

§. 49. *Quomodo autem credere Chiromantis possimus, cum ipsi dividant lineas in naturales, & accidentarias: ac posteriores dicant infinitas, eoque non pertinere ad artem: de prioribus vero (ut sunt vitalis, quæ pollicis montem circundat; naturalis, quæ inter pollicem indicemque initium capiens protenditur per manum transversam; item illa epatis, ac mensalis, & quædam alia) ita inter se tradunt pugnantia, ut ab iis incertior abeas, quàm veneras.*

Et quid certi dicant? cùm tanta sit linearum varietas, ut vix duo in centum millibus conveniant: quemadmodum agnoscit Tainierius lib. 1. de Chirurgia cap. iv.

§. 50. *Ad naturalem divinationem referunt etiam Oneirocriticen. Quæ proba, si judicium feratur de eo, quod cum somnio nexum habet naturalem; ut de hominis temperie: Improba vero, si nexus sit nullus.*

De hac tamen multi olim scripsere: ut Apollodorus Telmissensis, Panyasis Halicarnasseus, Alexander Myndius, Dionysius Rhodius, Hermippus, Philochorus, Geminus Tyrius, pluresque alii. Sed extat ex tam multis Artemidorus Ephesius sive Daldianus, qui Antonini Pii temporibus vixit. Rem si spectes, nihil opere ejus vanius. Sed utilis tamen ejus lectio erit, ob tam multa, quæ admiscet, de ritibus antiquis, & studio humanitatis. Etiam extat Græcè Achmetis Arabis opus de Divinatione, & somniis, juxta disciplinam Indicam, Persicam, Æthiopicam. Quod liber falso Apomasaris nomine, Latinè primum à Leunclavio editus fuit. Sed ipse postea errorem suum in annalibus Turcicis observavit. Præterea superest Astrampsychus, cujus & meminit Suidas. Item Nicephorus, poëta Constantinopolitanus: quorum uterque de hoc argumento jambicis senariis quædam reliquit.

§. 53. *Fundamentum omne hujus artis, si ars dicenda est, positum est in mutuâ affectione, & relatione insomnii, ac rei significatæ. Relatio illa duplex est: quia aliquid vel disjunctum ac nullo cohærens nexu naturali, vel contrà. Prius est, cùm aliquid ex similitudine colligitur, vel ex contrario: Posterius quando unum alteri naturali est nexu junctum. Quomodo bifariam se habebit. Nam vel est nexus naturalis, non tamen essentialis; ut cum unum alterius est caussa externa, vel effectus, aut subjectum, vel adjunctum. Etiam nexus est essentialis, ut cùm ex toto colligimus de parte, vel contrà.*

Exempli gr. Pompejus ante pugnam Pharsalicam somnium habet se Veneris Victricis templum multis spoliis exornare. Hæret anxius, quia bifariam poterat intelligi; vel ut ex effectu, ac consequente significetur caussa, sive antecedens quid; vel ut ex caussa colligatur effectus. Prius fuerit, si μεταληπτικῶς, ex eo, quod Pompejus Veneris Victricis templum exornet, judicetur victoriam fore penes Pompejum, quia post victoriam templa Deorum à victoribus exornari spoliis solent. Posterius sit, si per Venerem intelligatur Veneris propago; ut familia Iulia. Quam si exornaturus sit Pompejus, sequitur Victorem fore Cæsarem. Ideo hæsit Pompejus, cùm hoc somniasset; ut refert Plutarchus in ejus vitâ. Dubitabat enim, esletne ὄνειρος θεωρηματικὸς sive speculativus, qui rem ostendit, uti futura: an ἀλληγορικός, qui ostendit δι' αἰνιγμάτων: quomodo somnia distinguit Artemidorus lib. iv. cap. ii.

Cap. VI.

DE PHYSICE OPERATIVA,

ac primò de γεωργίᾳ & [illegible].

§. 1. *Hactenus consideravimus Physicen θεωρητικήν, sive eam, quæ versatur circa naturam sponte agentem, ita ut effectus ejus à solis pendeant caussis naturalibus, citra ullum hominis liberè agentis concursum. Sequitur Physice operativa: quæ & ipsa contemplatur naturam, sed industriâ humanâ sic subactam; ut ope & adminiculo ejus agat, quæ alioqui præstare non posset.*

Quemadmodum enim in metallis prima hæc cura est, ut effodiantur è terra; proxima, ut ex iis vomer, gladius, vel aliud aliquid fabricetur: ita primùm scrutamur naturæ viscera, quæ pars est speculativa; deinde naturam quasi imponimus incudi ac effectum producimus, quæ pars est operativa. Ac debent hæ partes duæ sejungi, tum in intentione tractantis, tum in corpore tractatus.

§. 2. *Ποιητικὴ verò sive operativa dicitur, quia finis ejus, ποίησις sive effectione artificiali supplere aliquem defectum vitæ humanæ.*

Manuarias aliqui vocant, quia egeant manuum ministerio. Sed hoc non semper habet locum. Medicina enim non indiget manibus, si in se consideretur; sed eget iis artes famulantes, pharmaceutice, chirurgice, chymice; ut postea dicetur. Illiberales olim à Græcis nuncupatæ, non quia indignæ homine libero, sed quia sic Græcis fuerit existimatum.

§. 3. *Est verò artium istiusmodi numerus mirè diffusus, ac prope innumerus. Præcipua verò facilè sinunt se his cancellis constringi: quod aliæ pertineant ad instrumenta symbolica, quibus instruitur animus humanus: aliæ ad hominis alimoniam sive cibum potumque: aliæ ad medicinam, sive valetudinem conservandam aut reparandam: aliæ ad vestitum sive amictum hominis: aliæ autem ad ædificatoriam sive habitationem: aliæ denique ad oblectationem hominis.*

Vulgò septem statuunt artes liberales, ac totidem ex iis quæ manuum operam requirunt. Earum materies his versiculis exprimitur:

Lingua, tropus, ratio, numerus, tonus, angulus, astra:
Pus, nemus, arma, faber, vulnera, lana, rates.

Priori enim versiculo signantur tum tres artes Logicæ: tum quatuor mathematicæ. Posteriori autem notantur agricultura, venatoria, militaris, fabrilis, chirurgica, lanificium, & nautica. Sed est hæc enumeratio valde imperfecta. Sequar igitur divisionem, quam antea proposui, ac ordini, quem dixi, insistam.

§. 4. *Alimoniam quæ præstant, vel cibum procurant, vel potum. Cibum habemus, partim è plantis, partim ex animalibus. E plantis eum consequimur beneficio Agriculturæ.*

Græcis est γεωργία: uti ars ejus γεωργική, ministerium γῆς ἐργασία. Hujus artis gnarus γεωργός: minister verò γεωπόνος, & γῆς ἐργάτης. Uti hæc quidem distinguit Philo libro De eo, quod deterius potiori insidiari soleat. Ubi de Caino ait dici, non illud quidem, γεωργήσει, *agricola erit*, sed γῆν ἐργάσεται *terram colet.* Ac discrimen subdit, quia γεωργός μὲν ὢν ἐργάζεται. Verum πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν γεωπονοῦσι τὴν ἄνευ ἐπιστήμης ἕνεκα τῆς ἀναγκαίας μισθοφορίας. *Multi è vulgo terræ operarii, sine peritia, victus caussa tractantes hæc ministeria.* Ac similiter idem libro proximo, qui est de Agricultura.

§. 5. *Antiquitas Agriculturæ ex eo cognoscitur, quod Deus dixerit Adamo Genes. iii. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Neque is in otio eduxit liberos: sed primogenitum Cainum, agriculturæ laboribus exercuit; Abelum, in vita pastorali: ut cognoscere est ex Gen. iii.*

Unde Iosephus Antiq. lib. 1. cap. III. Ποιμενικὸς δ' ἦν ὁ βίος Ἄβελος, γῆν τε ἀροῦν ἐπενόησε πρῶτος ὁ Κάϊν. *Pastoritiam vitam Abel, agriculturam verò primus excogitavit Cain.* Non tamen tam à Caino arbitror repertam, quam ab Adamo; qui primus utrumque vitæ genus conjunxerit; illud, quo ex terra, & alterum, quo ex pecudibus sustentamur. Et confirmat hanc sententiam, quod Adamo dixerit Deus, in sudore panem comesturum. Ut Agricultura sit divini instituti. Unde Siracides cap. VII: Μὴ μισήσῃς ἐπίπονον ἐργασίαν καὶ γεωργίαν ὑπὸ ὑψίστου ἐκτισμένην; *Ne oderis opus plenum laboris, & agriculturam conditam ab Altissimo.*

§ 6. *Antiquitatem Agriculturæ etiam gentiles agnoscunt.*

Varro initio libri III. de R. R. *Cum artes omnes dicantur in Græcia intra mille annorum tempora reperta, agri nunquam non fuerunt in terris, qui coli possent. Neque solum antiquior cultura agri, sed etiam melior.*

§. 7. *Si gentiles audimus, Agricultura, vel saltem fruges serendi Ars, in Italia cœpit, à Saturno; in Græcia, à Cerere; in Ægypto, ab Osiride.*

Sive à Manero. Nam ὁ Μανέρως τοῖς Αἰγυπτίοις γεωργίας εὑρετής, Μουσῶν μαθητής. *Maneros Ægyptiis est agriculturæ inventor, Musarum discipulus;* ut ait Julius Pollux lib. VI. cap. VII. §. 1. Ac Herodotus quoque libro II narrat, ut Maneros iste idem sit ac Linus. Alia etiam quædam de eo apud illum legere potes. Sed de Osiride vulgatior opinio. Unde & Tibullus lib. 1. El. VII:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.

§. 8. *Sed si Saturnus nomen est hominis, fuerit is Adamus ὁ πρωτόπλαστος.*

Multa enim conveniunt. Quis præter illum Cæli & Telluris filius? & nonne hic primus Agricola? Quod non è Scripturis quidem, sed traditione tamen noscere gentes potuerunt. Nec nomen abhorret. Saturnus enim absque dubio est à סתר i. *latere, occultare.* Potuere autem id nomen indere Adamo, vel quia aliquid accepissent de fuga ac latebris ejus post peccatum, de quo nota est è Mose historia: vel ex eo, quia majorum neminem potiùs præsidem temporis statuere possent, quam omnium antiquissimum Adamum, qui penè cum ipso tempore cœpisset. Jure autem tempori, vel ejus præsidi, nomen à latendo datum. Tempus enim latet, ut quod videri non possit, & tamen omnia producat. Latere dicitur, quia occultè, taciteque transit. Unde x. Metamorph.

Labitur occultè, fallitque volatilis ætas.

Producit verò omnia, juxta hoc Aristotelis in quarto Φυσικῆς ἀκροάσεως. Ἐν τῷ χρόνῳ πάντα γίνεται, καὶ φθείρεται. *Tempore omnia fiunt, & corrumpuntur.* Quare & frugum caussa erit, imò vel maximè hic tempore opus; unde vetus illud apud Theophrastum lib. VIII. de historia plantarum, ἔτος φέρει, οὐχὶ ἄρουρα. *annus producit segetem, non ager.* Atque ad hanc longi temporis exspectationem pertinet illud Tibulli lib. II. eleg. ult.

—— *Spes alit agricolas.*

Et hoc Menandri:

Ὁ τῶν γεωργῶν ἡδονὴν ἔχει βίος,
Ταῖς ἐλπίσιν τ' ἀλγεινὰ παραμυθούμενος.
Inest voluptas rusticæ vitæ, in malis
Dum spe futuri percipit solatium.

Apostolus quoque Jacobus cap. V. imitari nos jubet agricolarum μακροθυμίαν, sive patientiam in exspectando terræ fructu.

§. 9. *Nec tamen displicet, ut Saturnus ipsum tempus intelligatur, vel latens naturæ vis generativa.*

Nomen enim convenit ut jam vidimus, & de re consentiunt Græci ac Latini: quorum illi Κρόνον dici putant, quasi χρόνον: hi, (etiam in iis Cicero) *Saturnum* sic vocari aiunt, quia saturetur annis. Ἔτυμον non probo, attamen hoc ostendit, per Saturnum eos tempus intellexisse. Indeque orta fabula de Saturno liberos suos devorante, quia paulatim consumantur horæ, dies, menses, anni; quæ partes ac quasi liberi sunt temporis. Vere autem *Saturnus* à סתר SATAR id est, latere. Nempe quia est vis latens in natura, per quam omnia oriuntur & occidunt.

§. 10. *Similiter Ceres non alia est quàm Tellus, sive vis ea Telluris quæ fruges producit.*

Favet hic quoque ἔτυμον. Nam, juxta Tullium lib. de Natura Deorum, *Ceres* dicitur, quasi *Geres*, litera mutata, ut Δημήτηρ, quasi Γημήτηρ, si audimus Diodorum Siculum lib. 1. At *Geres* vel est à gerendis frugibus, ut Tullio placitum: vel, quod longe verisimilius, ab Hebræo גרש *geres:* quod *spicam virentem* signat Mosi Levit. cap. II.

§. 11. *Denique per Osiridem vel intelligendus Sol, vel Aqua, sive humor, quorum utroque præter terram, & animam sive aëra, ad frugum proventum est opus.*

Unde de Agricultura sic Varro lib. 1. de R. R. cap. III. *Ejus principia sunt eadem, quæ mundi esse Ennius scribit; aqua, terra, anima & sol.* Osiris sanè Sol fuerit, si Ὄσιρις idem est ac ὁ Σείριος, ut Græci vocem truncarint, quasi princeps syllaba illis haut aliud esset quam articulus, uti apud Græcos. Sane sol Hesiodo Σείριος dicitur, si Proclo credimus. Hoc *Osiridis* ἔτυμον legere est apud Plutarchum lib. de Osiride. Et de re consentit Diodorus Siculus, qui Ὄσιριν notare ait πολυόφθαλμον, q. d. *multoculum*, quia terras mariaque multis veluti oculis collustret. Horum tamen sententiæ obstare illud videtur, quod idem Plutarchus ibidem dicat Ægyptiis Νεῖλον εἶναι τὸν Ὄσιριν. *Nilum esse Osiridem:* neque id Ægyptiorum vulgo, sed, ut ait, τοῖς σοφωτέροις τῶν ἱερέων, οἳ οὐ μόνον τὸν Νεῖλον Ὄσιριν καλοῦσιν, ἀλλ' ἁπλῶς ἅπασαν τὴν ὑγροποιὸν ἀρχὴν καὶ δύναμιν. *Sapientioribus sacerdotum, qui non tantùm Nilum Osirin nominant, sed simpliciter principium, & vim omnem humificam.* Cumque eo, quod humor omnis sit Osiris, convenit, quod eundem esse dicant Διόνυσον, sive liberum patrem, ut idem tradit. Ac Athanasius quoque contra gentes, & Julius Firmicus de err. prof. religionum, testantur aquam divino honore maxime affici ab Ægyptiis. Cur verò Nilum, humoremque omnem tanto in honore habuerint, facilè videt, qui cogitat in Ægypto non pluere, eoque ab Nilo omnem regionis pendere fœcunditatem. Quanquam ut hoc non esset, ubique loci opus est plantis humore: unde Catulli illud de flore*:

Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber. * *In Carmine Nuptiali.*

Varronis etiam est libro 1 de Re rustica cap. 1. *Sine aqua omnis arida, ac misera agricultura.* Idemque ubi XII recenset Deos agriculturæ præsides, in his etiam Lympham commemorat. Platonis quoque est in IX de Legg. ὕδωρ πάντων τὸ περὶ τὰς κηπείας διαφερόντως τρόφιμον· *aqua nutriendis hortis maxime confert.* Hæc si placent, per Cererem, Saturnum, & Osiridem non personæ signabuntur, sed tres res naturales, à quibus productio est frugum & omnium plantarum; nempe terra, humor, & tempus.

§. 12. *Ut ars hæc cum hominibus cœpit, ita nulla est magis necessaria; quippe quæ hominis alimenta præbeat, imò & medicamenta.*

Ideoque de Agricultura dicere liceat, quod de agro ait Philemon,

Ὧν ἡ φύσις δεῖται γὰρ ἐπιμελῶς φέρει
Πυρούς, ἔλαιον, οἶνον, ἰσχάδας, μέλι.

Possis sic reddere:

Habemus hinc, quæcunque natura est opus,
Fruges, & oleum, vina, mel, & caricas.

Rectè igitur Varro lib. 1. de R. R. cap. III. Ubi inter cætera; *primum non modò est ars, sed etiam necessaria ac magna: eaque est scientia, quæ docet, quæ sint in quoque agro serenda, ac facienda, quæque terra maximos perpetuò reddat fructus.* Chrysostomus Homil. XV in posteriorem ad Corinthios: * Ἔστι τέχνη γεωργική, ἔστιν ὑφαντική, οἰκοδομική, αἳ καὶ ἀναγκαῖαι σφόδρα εἰσὶ καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον. αἱ γὰρ δὴ ἄλλαι διάκονοι τούτων εἰσίν, ἡ χαλκευτική, ἡ τεκτονική, ἡ ποιμαντική. ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιοτέρα πασῶν ἡ γεωργική, ἣν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πλάσας. ὑποδημάτων μὲν γὰρ ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆσαι· γεωργικῆς δὲ χωρὶς, ἀμήχανον. *Ars est agricultura, ars est textoria, item ædificatio. Quæ ipsa valde sunt necessaria, maximeque vitam nostram conservant. Aliæ enim artes sunt harum ministra: ut ferraria, fabrilis & pastoralis. Quin harum quoque artium nulla æque est necessaria ac agricultura: ut quam primam invexerit Deus, cùm hominem finxisset. Siquidem sine calceis ac vestibus vivere licet: at sine agricultura vivi nequit.*

* Pag. 851. edit. Commel.

§. 13. *Quare, qui in urbibus vivunt, contemnant agricolas, ut lubet: agricolæ sine oppidis, non oppida sine agricolis constare possunt.*

Vitruvius procemio lib. II; *Vt natus infans sine nutricis lacte non potest ali, neque ad vitæ crescentis gradus perduci; sic civitas sine agris, & eorum fructibus in mœnibus affluentibus, non potest crescere; nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populumque sine copia tueri.*

§. 14. *Nec ars hæc modò necessaria est, sed omnium est artium mater ac nutrix.*

Xenophon in Oeconomico: Γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα εἶναι καὶ τροφόν. Quod interpres ejus Tullius sic vertit: *Præclarè & ille dixit, qui perhibuit agriculturam aliarum artium matrem esse, ac nutricem.*

§. 15. *Agricultura quoque valetudini corporis conducit; tum quia aer purior salubriorque est in agris, quàm in urbibus; tum ob corporis exercitium.*

Imò etsi agricolæ non simus, jubet tamen Cornelius Celsus, nunc in urbe, nunc ruri vivere. Quia & ob aëris mutationem hoc conducit, & ob exercitium in eundo ac redeundo.

§. 16. *Etiam purus ille aër ac liber spiritum recreat, ingeniumque acuit.*

Quæ caussa est, cur veteres Romani in villas se solerent conferre ad philosophandum. Atque idem solent summi ætatis nostræ viri. Nempe hinc etiam elucet verissimum esse, quod in Catone suo Cicero ait: *Agricolarum vitam proximè ad sapientiam accedere.* Ac similiter Columella libro 1. cap. 1: *Agricultura sine dubitatione proxima est & quasi consanguinea sapientiæ.*

§. 17. *Sed & vita rustica caret ambitione, nec gloria fumos aut popularem auram captat, atque ab aliis etiam affectibus libera est magis quàm vita illa in urbibus.*

Idcirco, ut Varro ait initio libri de R. R. Qui terram colerent, & utilem agere vitam credebant, atque eos solos reliquias esse ex stirpe Saturni regis. Firmat hoc quoque Plinius lib. 1. epist. 9. ad Fundanum, ubi de prædio suo Laurentino ait: *His nec audio, nec dico quicquam, quod dixisse, vel audivisse me pœniteat. Nemo est, qui apud alios falsa calumnia me oneret; neminem contra ego reprehendo, neque accuso, nisi me ipsum, quando scilicet in scribendo mihi non satisfacio. Non affligor spe, vel metu ullius rei: neque animum meum perturbant rumores, vel nugæ de hoc, vel alio.* Pluraque ibidem in hanc mentem: ejusmodi tamen quæ magis pertineant ad rusticationem viri literati.

§. 18. *Quam etiam res honesta fuerit Agricultura apud Romanos, ex eo est cognoscere, quod principes Resp. viri essent agricolæ, atque ab aratro arcesserentur, qui Consules fierent vel Dictatores.*

Auctor Cicero pro Roscio Amerino. Ovidii quoque est lib. 1. Fast.

Iura dabat populo, posito modò Prætor aratro.

Seneca Epist. LXXXVII. de Scipione Africano ait: *In hoc agello ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum.* Vide & Plinium lib. XVIII. cap. III. ubi inter cætera illud: *Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri, ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore.*

§. 19. *Imò si quem bonum dixissent colonum, abunde laudari existimabant.*

Cato initio librorum de R. R. & ex eo Plinius lib. XVIII. cap. III: *Virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam, bonumque colonum: amplissime laudari existimantes, qui ita laudabatur.*

§. 20. *Nec Agricultura solùm utilis & honesta est, sed etiam jucunda.*

Varro libro 1. cap. IV: *Hinc profecti agricolæ ad duas metas dirigere debent: ad utilitatem, & voluptatem. Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores parteis agit, quod utile est, quàm quod delectat.* Cicero lib. 1. de Officiis: *Omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.* Et profectò quid jucundius, quàm si oculis nostris cernamus cuncta illa, quæ apud Tullium legimus?

Cælum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificas pampinis pubescere,
Ramos baccarum ubertate incurvescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
*Fontes scatere, * herbis prata convestirier.*

* Lego; & herbis.

Ut de suavissimo avium concentu, pluribusque aliis, nihil dicam. Quæ fortassè Epicurum moverint, ut in hortis potissimum philosopharetur. Nam hi etsi in urbe, proximè tamen ad voluptatem agrorum accedunt.

§. 21. *Hactenus de antiquitate, & multiplici bono Agriculturæ. Videamus de partibus ejus. Agit autem de quatuor rebus: de agro, de instrumentis & suppellectile rusticâ, de iis quæ hominis agenda, & de tempore quo agenda.*

Palladius lib. 1. cap. V: *Agriculturæ partes sunt quatuor summa: e quibus prima cognitio fundi; solum, partesque ejus quales sunt. Secunda, quæ in eo fundo opus sunt, & debeant esse culturæ caussâ. Tertia, quæ in eo prædio colendi caussâ sint facienda. Quarta, quo quidque tempore, in eo fundo fieri conveniat.*

§. 22. *Pertinet ad Agriculturam quoque ἡ φυτευτικὴ, sive ars plantandi herbas, arbores, vites. Siquidem omnia subjacent agricolæ, quæ terrâ nascuntur.*

Cle-

Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωμ. Τῆς αὐτῆς δὲ γεωργίας καὶ ἡ φυτουργία, ἐργάζεσθαι ὅσα εἰς αὐτά τε τὰ φυτουργεῖα, καὶ εἰς παραδείσους, καὶ τὰ ὀρχάτα, καὶ ὅλως ἁπάντων δένδρων φύσιν, καὶ τροφήν. *Ejusdem agriculturæ est quoque plantandi officium, & operandi, quæcunque pertinent ad plantaria, hortos, & pomaria, & omnino ad omnis generis arborum naturam, ac nutrimentum.*

§. 23. *De agricultura ex Græcis præter Hesiodi ἔργα, & Arati γεωργικά, adeantur Geoponicῶν lib. XX.*

Sive eos collegit Vindanius Anatolius Berytus; quem XII de Agricultura libros collegisse auctor est Photius: sive Dionysius Uticensis, ut videtur velle Brodeus; sive Cassianus Bassus, ad quem Hierocles Mulomedicus scripsit. Sanè de Vindanio verum non puto, quia in illis ipsis Geoponicis inseruntur observationes nunc nomine Vindanii, nunc Anatolii, nunc Beryti: ut inter auctores potius, è quibus collectum id opus, esse videatur. Collecti verò sunt cura Constantini Augusti Leonis Augusti filii, Basilii Macedonis nepotis: qui Constantinus πορφύρας γεννητός, vulgo πορφυρογεννήτης, sed rectius πορφυρογέννητος nuncupatur. Ex viginti illis libris XII priores sunt de Agriculturæ ratione: octo posteriores de natura, & educatione animalium. Græcè hoc opus primus exhibuit Jo. Alexander Brassicanus: Latinè vertit Janus Cornarius: sed posteriores octo longè majori cura transtulit, atque unà cum castigationibus suis edidit Andreas à Lacuna Segobiensis. Complures etiam alios qui de Agricultura scripserint, nominat Photius tmemate CLXIII, ubi de Vindanio Anatolio loquitur.

§. 24. *E Latinis habemus Catonem, Varronem, Columellam, & Palladium.*

Quorum Varro de hoc argumento scripsit anno ætatis octogesimo primo: ut ait Plinius lib. XVIII. cap. III. Columella etiam in decimo, de hortorum cura eleganti scripsit carmine.

§. 25. *Præter hos & multi olim extitere, tum Græci, tum Latini.*

Uti Æschylides, de quo Ælianus libro XVI de animalibus, cap. XXXII. Antiphon, cujus Georgica citat Athenæus: Cassius Dionysius Uticensis, qui libros XXIX Magonis de R. R. transtulit Græcè; eosque Sextilio prætori misit. At Diophanes Bithynus eos in sex libros contraxit, ac Dejotaro regi dicavit. Meminere Varro, Columella, Plinius. Democritus Abderites de Re rustica, præter Varronem, & Plinium, Theophrasto, & Laërtio nominatur. Athenæo citantur Georgica Dorionis. Ex Latinis Clodius Albinus Imperator Georgica scripsisse dicitur à Julio Capitolino. Mitto alios, quos adducunt Varro, & Columella, initio operis, de R.R. Item Plinius in Historia animalium.

§. 26. *Multum verò ad laudem hujus scientiæ pertinet, quod qui de ea scripserint, sæpe fuerunt summi apud Romanos in Rep. viri: ut de Catone, Varrone, Clodio Albino diximus; pluresque alios laudat Plinius. His adde exteros reges ducesque.*

De quibus ita Plinius lib. XVIII. cap. III: *De cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & Reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Et duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius ejus duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum jam M. Cato præcepta condidisset: peritisque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omnes vir clarissimæ familiæ D. Syllanus.* Horum Magonis librorum meminit & M. Tullius lib. I. de Oratore: ubi hoc pacto loquentem inducit Antonium: *Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginensis sunt libri perdiscendi? an hac communi intelligentia contenti esse possumus?*

CAP. VII.

DE PASTIONE AC VENATIONE.

§. I. *Vidimus de Agricultura, quæ è solo præstat alimentum; sequitur Pastio sive res pecuaria, quæ alimenta ex animantibus præbet.*

XEnophon in Oeconomico, & exinde etiam Stobæus Serm. CCXXII: Ἡ προβατευτικὴ τέχνη συνῆπται τῇ γεωργίᾳ· *pecuaria ars cum agricultura est conjuncta.* De eadem Aristoteles lib. VI. Polit. cap. IV: Πολλὰ ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλήσια· *multa habet agriculturæ similia.* Atque idem lib. I. cap. VIII. appellat eam ζῶσαν γεωργίαν, *vivam agriculturam.* Quin primò iidem & agricolæ, & pastores erant: unde Varro lib. III. de R. R. cap. I. *Agricultura primò indiscreta fuit, quod à pastoribus qui erant orti, in eodem agro & serebant, & pascebant.*

§. 2. *Suntque pastores proximæ bonitatis post agricolas.*

Aristoteles lib. VI. Polit. cap. VI: Μετὰ τὸ γεωργικὸν πλῆθος βέλτιστος δῆμός ἐστιν, ὅπου νομεῖς εἰσὶ, καὶ ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων· *secundum eam multitudinem, quæ ex agricolis constat, populus ille est optimus, in quo sunt pastores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant.* In Ægypto etiam post regem proximum locum obtinuit ordo sacerdotum, hinc virorum principum, inde militum, deinde agricolarum, tum pastorum, ac postremo opificum: ut est apud Diodorum Siculum lib. I.

§. 3. *Antiquitas & honestas vitæ pastoralis ex eo cognoscitur, quod prius ille Abel fuerit pastor.*

Ut est Genes. cap. III.

§. 4. *Pastio est triplex pro triplici genere animantium. Sunt enim hæc vel terrestria, vel aëria, vel aquatilia.*

Unde pastio alia in vivariis, alia in aviariis, alia in piscinis.

§. 5. *Terrestria animalia vel minora sunt, vel majora. Minora, ut oves, capræ, sus. Majora, ut bos, equus, asinus.*

Adde & mulum. Tertium etiam genus dixeris, canes. Sed & villatica pastio conclusos habet caniculos, capreas, damas, apros.

§. 6. *Aëria est pastio quæ aves villà conclusas habet.*

Ut gallinas, columbas, pavones. Ad aëria etiam pertinent apes: unde melle pascimur.

§. 7. *Aquatilium est pastio in piscinis.*

Ad aëria & aquatilia pariter pertinent amphibia; ut anates.

§. 8. *Pastioni vicina venatio. Qua voce laxius utimur: ut quemadmodum pro triplici animantium genere triplex pastio erat, sic venatio sit triplex.*

Quam rem mox plenius explicabimus.

§. 9. *Venatio multum habet prudentiæ & fortitudinis mili-*

militaris; eoque huic, inter pacis otia, jure operam dant militiæ amantes.

Venationis laudes ex Xenophonte notæ, uti & aliis, de quibus Rittershusius ad Oppiani Cynegetica. Qui venationem invenerint, ave excelluerint, carmine exposuit Franciscus Philelphus Satyra Hecatosticha sexta libri sexti.

§. 10. *Pythagoras tamen à venatione alienus fuit.*

Ut quem θηράτορσι μηδέποτε πλησιάζειν scripserit Eudoxus in septimo de Terræ ambitu, & ex eo Porphyrius in Pythagoræ vita. Ac idem prodit Jamblichus de vita ejus cap. XXX. Nec admodum præclarè de Venatione sentit Sallustius, qui in proœmio Catilinariæ conjurationis sic scribit: *Non fuit consilium, agrum colendo, aut venando, servilibus officiis intentum, ætatem agere.* Ubi videmus, ut non Agriculturam duntaxat, sed etiam Venationem, servile officium appellet Sallustius. Robertus Titius in locis controversis, pro *venando*, apud Sallustium legit *venundando*. Sed scholiis in Syriada Angeli Bargæi, * scribit, eam conjecturam, non quidem ineptam, attamen non necessariam: itaque se eam jam rejicere. Mihi verò etiam inepta videtur.

* p. 462.

§. 11. *Notum quoque ut Clericis Venatione, ac donationibus in venatores, sit interdictum.*

Vide Can. VIII. qui de Venatoribus, & v. seqq. dist. LXXXVI. Quando Venatio peccatum inducat, vide apud Cajetanum in Summula.

§. 12. *Venatio vel est terrestris, vel aëria, vel aquatica.*

Pro quibus tres artes, θηρευτικὴ sive κυνηγετικὴ, ἰξευτικὴ, & ἁλιευτική. Latini primam generali nomine, Venatoriam vocant, alteram Aucupium, tertiam Piscatoriam.

§. 13. *Venatio terrestrium ferarum vel est fortis, ut quæ canibus fit, & equis; vel imbellis, ut quæ retibus fit.*

De Venatione exstat fragmentum Gratii, qui Ovidio æqualis. Ad canes venaticos pertinet Phæmonis, vel incerti scriptoris liber περὶ κυνῶν ἐπιμελείας, *de cura canum.* Eum Witebergæ primus Græcè, versione etiam sua addita, divulgavit Andreas Aurifaber Vratislaviensis: posteaque eundem, unà cum Rei accipitrariæ scriptoribus, edidit Lutetiæ Nicolaus Rigaltius. Exstat & carmen elegantissimum Hieronymi Fracastorii, summi poëtæ, quod Alcon, sive de cura canum venaticorum inscribitur.

§. 14. *Aëria venatio est, quæ fit accipitre.*

Accipiter, qui Aristoteli κίρκος, & κράτιστος τῶν ἱεράκων. Plinio est *buteo*. Nobis *falco* inter accipitres primas obtinet. Vide quæ nos in Physica Christiana de usu harum avium.

§. 15. *Venatio ea ignota erat Græcis, ac veteribus Romanis.*

Itaque Aristoteles, quod vulgò ferebatur, Thracum pueros, societate cum accipitribus inita, solitos aucupari, id portentosum censet atque incredibile: etsi similia Ctesias de aquilis Indicis prodidisset. Objiciat aliquis, quæ de circaneis avibus referunt Grammatici veteres: item quod apud Martialem de accipitre, aucupum famulo. Verùm ista sunt ἰξευτικὰ, ut illa Oppiani & Nemesiani ἀνέκδοτα: ad rem verò accipitrariam minimè pertinent.

§. 16. *Accipitraria hæc venatio circa Constantini, & Theodosii tempora cœpit inter Romanos.*

Primi quidem Julius Firmicus, & Sidonius Apollinaris, falconum, asturum, & accipitrum prælia memorant. Itaque his temporibus protohieracarius esse cœpit, sub quo alii in Curopalatæ matricula notabantur. Mox etiam ars ea libris consignata.

§. 17. *Antiquissimus hujus artis scriptor est Demetrius Constantinopolitanus.*

Ejus de re accipitraria opus inscribitur Δημητρίου Κωνσταντινοπολίτου περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς τε καὶ θεραπείας sive, ut in aliis est libris, καὶ θεραπείας. Vertit Latinè Petrus Gillius, vir utriusque linguæ, & naturalis historiæ scientissimus. Qui & alterum transtulit ejus argumenti opus, sed recentioris scriptoris, & durioris styli: quod ἁπλῶς inscribitur, ὀρνεοσοφίον ἀγροικότερον, ut incerti videatur authoris. Imò & prius opus in Mediceo codice simpliciter inscribitur, βιβλίον ἱερακοσοφικόν. Utrumque Lutetiæ ex Medicea prodiit bibliotheca, cura Nicolai Rigaltii. Atque addidit quoque excerpta ex libro incerti scriptoris de Natura rerum, in quibus agitur de diversis generibus falconum, sive accipitrum, eorumque morbis ac medicina. E junioribus tres libros de Re accipitraria elegantissimo carmine scripsit Jacobus Augustus Thuanus.

§. 18. *Aucupium, quo aves illectæ superfusis retibus includuntur, aut virgis viscatis detinentur, vile est, & inglorium.*

Itaque & Platonis legibus prohibetur, ut sordidum & illiberalis otii negotium. Leo philosophus imperator, Basilii Macedonis filius, qui cœpit imperare anno DCCCLXXXVI, librum de Aucupio reliquit: qui MS. fuit in Bibliotheca Ant. Augustini num. CCXXVIII.

§. 19. *Superest venatio piscatoria.*

De qua supersunt ἁλιευτικὰ Oppiani. Sed ante eum multi de ea alii scripsere: in his Leonides Byzantius Metrodori Byzantii, viri piscatoriæ rei intelligentissimi filius; quem & ipsum de re piscatoria scripsisse auctor est Ælianus lib. XVII de Animalibus cap. ult. Meminit & ejus lib. XII ejusdem operis cap. XLII. item lib. II. cap. VI. ubi historiolam adfert de delphino & puero. item libri ejusdem cap. I. ubi quiddam narrat de interitu miseri hominis, qui pastinacam piscem esset suffuratus. Quod ex eodem Leonide memorat Michael Apostolius Cent. XIX. Prov. LXI. Etiam Tzetzes Chil. IV. Hist. CXXVIII. quatuor istos conjungit, Ælianum, Oppianum, Leonidem, & Timotheum Gazæum, quos Animalium ait historiam scripsisse.

§. 20. *Hactenus de Agricultura, Pastione, & Venatione, quæ alimoniam præbent; sed præparandam. Quod fit à molitoria, pistoria, laniatoria, arteque culinaria.*

De quibus non est animus dicere. Uti neque de οἰνοποιητικῇ, & ζυθοποιητικῇ, quæ potum præparant.

CAP. VIII.

DE MEDICINA.

§. 1. *Ab artibus, quæ alimoniam præbent, venio ad Medicinam, filiarum Philosophiæ contemplatricis facilè principem.*

QUanquam Tertullianus lib. de Anima non filiam, ut nos, vocet; sed sororem Philosophiæ. Nempe strictius est usus Philosophiæ vocabulo, quam à nobis factum.

§. 2. *Est verò Medicina ars humanæ sanitatis effectrix.*

Artem dico, non scientiam, quia finis ejus est πρᾶξις.

Atque idcirco Avicenna, in principio operis sui de hac arte, vocat scientiam practicam. Dico *humanæ sanitatis*, ut distinguam à Medicina veterinaria, ac Mulomedicina. Ac ob nobilitatem hanc subjecti tertium sibi locum vindicat Medicina. Dico *effectrix sanitatis*, quia non solùm efficit sanitatem, qui absentem revocat, sed etiam qui præsentem conservat. Quippe conservare etiam est efficere. Quanquam fortalse nec sic finis Medicinæ integrè afferatur. Triplex enim est ejus finis, conservare sanitatem, morbos curare, & vitam producere. Quod tertium, etsi vulgò aliter sentiant, omnino à prioribus est diversum.

§. 3. *Etsi autem Medicinæ finis sit* πρᾶξις, *vulgò tamen Medicina dividitur in* θεωρητικὴν, καὶ πρακτικὴν, *idque quia quædam remotiora sint à praxi.*

Quippe θεωρητικὴ solùm facit, ut sciamus, quid secundam, quid adversam faciat valetudinem. Πρακτικὴ autem artem docet tum conservandi secundam, tum restituendi amissam.

§. 4. Θεωρητικὴ *propriè est Physices; sed è philosophorum scholis medicinæ candidatis repetitur: estque bipartita. Partim enim agit de natura corporis humani, partim de morbis. Prior pars dividitur in eam, quæ est de principiis corporis humani; & illam de partium corporis structura, actionibus, & usu.*

Illam de principiis generali nomine appellant φυσικὴν, atque agit de septem illis, ut vocant, naturalibus, nempe elementis, temperamento, partibus, humoribus, spiritibus cum calido innato, facultatibus, ac functionibus: inque horum explicatione multum laudis è junioribus promeruit Fernelius. Alteram dicimus ἀνατομικὴν: in qua egregia eluxit opera Vesalii, Columbi, Laurentii, Spigelii, Bartholini.

§. 5. *Posterior pars theoretices, vocatur* Παθολογικὴ, *estque de rebus contra naturam. Dispescitur ea in tres partes: una* ἰδέας *morborum ac differentias tradit, altera caussas eorundem; tertia accidentia ac signa.*

Prima generatim dicitur νοσολογικὴ, altera propriè αἰτιολογικὴ, tertia συμπτωματικὴ καὶ σημειωτικὴ. Quod ad mediam: omnes morborum caussæ videntur reduci posse ad duas; solutionem continui, & humorum intemperiem. Estque intemperies à cruditate, quæ vaporibus crassis inflat, inque capite condensata catarrhum sive destillationem gignit; in membris aliis obstructionem, unde putredo & inflammatio. Σημειωτικὴ vel demonstrat signum rei præsentis, ut διαγνωστική; vel prænunciat signum rei futuræ, ut προγνωστική; vel indicat præteritum corporis statum, ut ἀναμνηστική. Προγνωστικὴ vel Medica est, ab Hippocrate tradita; vel Mathematica, è cælo ac sideribus vitam aut mortem præsagit. Sed hæc difficilis & incerta, imò majorem partem vana. Particularium verò signa capiuntur vel è pulsu, de quo optimè Galenus; vel excrementis, ut sunt merda, urina, sudor, sputum vomitus, vel è somnus ab interna caussa profectis, in quæ & ab Hippocrate inquiri solet. Referuntur verò somnia ad signa status præsentis, ut ad διαγνωστικὴν pertineant. Atque hæc de Medicina θεωρητικῇ: quæ potius est εἰσαγωγικὴ, & manuductio ad Medicinam, quam ejus pars.

§. 6. *Sequitur Medicina* πρακτικὴ; *quæ in operatione consistit, ac propriè Medicinæ nomen possidet: ac partim medicamento, partim alimento efficit sanitatem. Est hæc partim* ὑγιεινὴ *sive* προφυλακτικὴ, *vel* διαιτητικὴ, *h.e. sanitatis conservatrix: partim* θεραπευτικὴ, *cujus beneficio sanitas recuperatur. Ac posterior hæc diu sola fuit: cui postea* διαιτητικὴ *accessit.*

Nempe necessitas morbi præsentis fecit, ut prius de morbo pellendo, quàm de conservanda valetudine cogitaretur. Itaque & de θεραπευτικῇ prius agemus.

§. 7. *Partes* θεραπευτικῆς *sunt hæ tres,* Διαιτητικὴ, *quæ victum præscribit ægro:* Φαρμακευτικὴ, *quæ morbum curat medicamentis idoneis, sive simplicibus, sive quandoque etiam compositis:* χειρουργικὴ *quæ urendi, secandi, ac cæterorum, quæ manu peraguntur, rationem docet. Ac antiquitùs quidem Medici ipsi tum medicamenta præparabant; tum manum vulneribus, & similibus admovebant. Postea hæc per alios procurata, quia Medici opera non sufficeret tam variis ac multis. Solum igitur Medicus sibi reservavit hoc, quod & pharmacopæis & chirurgis præscriberet, quid ad medendum ægro opus foret.*

Nec sanè Medicorum nomen merentur φαρμακευτικῆς ac χειρουργικῆς ignari. Nam quomodo aliis præscribant, quod nesciunt? Talibus scilicet committamus vitam nostram. Sed de φαρμακευτικῇ, ac χειρουργικῇ inferius dicemus pluribus. Ubi eas considerabimus, non ut partes sunt scientiæ medicæ; verùm ut ministræ sunt medicinæ. De θεραπευτικῇ satis.

§. 8. Διαιτητικὴ *dividitur in partes tres,* προφυλακτικὴν, *quæ morbos imminentes & futuros arcet;* συντηρητικὴν, *quæ præsentem conservat sanitatem; ac* ἀναληπτικὴν, *à quâ reficiuntur valetudinarii. In quadruplici vero præsidio hæc tria consistunt. Primum præstant* τὰ προσφερόμενα, *sive cibus potusque, quem assumimus;* τὰ κενούμενα, *sive quæ evacuant, quo pertinent excrementa;* τὰ ἔξωθεν προσπίπτοντα, *ut aer, mare, oleum, & similia;* τὰ ποιούμενα, *sive agenda, cujusmodi sunt exercitatio, studia, Venus, somnus, affectus, lotio, & id genus alia. Unde liquet ad quartum hoc genus pertinere* γυμναστικὴν *sive exercitatoriam.*

De quâ pro instituto satis dictum libro de quatuor popularibus Græciæ scientiis, Grammaticâ, Gymnasticâ, Musicâ, & Picturâ.

§. 9. *Vidimus de Medicinæ partitione. Addam de divisione Medicorum. Horum tria veteres faciunt genera: ut alii sint Dogmatici, alii Empirici, alii Methodici. Dogmatici duplici sunt tibicine subnixi, ratione in universalibus, & experientiâ in singularibus. Itaque tum evidentes, tum abditas caussas considerant, ac præterea partes affectas & earum signa. Empirici solum nituntur experientiâ, & analogiâ ad salubria eligenda, insalubria fugienda. Methodici, neglectâ experientiâ, sufficere ad morbi curationem putant communia, ac generalia, sensuique manifesta indicia; cùm ea quidem debeant attendi, sed ab his ad speciales ac proprias indicationes debeat deveniri.*

Ex his maximè in scholis regnat secta dogmatica, quæ non solum nititur observationibus particularibus, vel præceptis inde exstructis, ut Empirica; nec sic rationi insistit, ut contenta sit theorematis paucis, iisque methodo imperfecta tractatis, sicut Methodica; sed subnixa est theorematibus, & explicationibus multis, methodo plenâ expolitis, multarumque rerum cognitione, & usu.

§. 10. *Apud recentiores vero & altera est Medicorum divisio, eaque itidem tripartita. Sunt enim Medici Astrologici, sunt Magi, sunt Chymici. Ex his Astrologici dicuntur, qui non solùm universalia in astris attendunt; sed etiam, penetralia artis ingressi, particularia exquisite considerant.*

Ut qui de corpore nostro & materiæ medicæ conditione ex particulari siderum constitutione præcipue judicant, & actio-

actiones suas maximè secundum eam dirigunt, cætera verò absque isto parvi faciunt. Video acriter decertari, sit ne Astrologia Medico necessaria. Sed Hypocrates libro de Aëre, aquis, & locis considerare jubet medicum astrorum ortus & occasus: infirmis periculosa ait æquinoctia, magis auctumnale: jubet quoque considerare ortus & occasus siderum, præcipuè canis, deinde arcturi & Plejadum occasum, quia his maxime diebus morbi judicantur. Similia habet lib. I. de Diætâ. item lib. de Humoribus. item lib. IV. de Morbis. Idem Aphorismo I lib. III. docet, ut mutationes temporum maximè pariant morbos. Quare non dubium, quin Medico perutilis Astrologiæ notitia, quò crises secundum astrorum rationem in morbis observet. Quod & Galeni judicium est libro de Spermate. Displicet hæc sententia pluribus: ex his Francisco Rapardo, Brugensi Medico, qui Flagellum Prognosticorum scripsit pene ante seculum. Ei Petrus Haschardus Insulanus, Medicus Chirurgus, respondit libro, quem inscripsit Clypeum Astrologicum. Extendit verò hanc observationem siderum etiam ad tonsuræ tempus: ac memorat, quomodo Brugensium magistratus decreto sanxerit, ut tonsores omnes sese componerent juxta Almanach Petri Bruhezii. Hoc edictum referat Rapardus. At Haschardus rectè factum ait, atque addit: *Utinam & in aliis id omnibus civitatibus observaretur.* Nostra hæc sententia est, Medici nomen non mereri qui Astrologiæ penitus sit ignarus: sed nihil requiri, ut attendat quæ tradunt de destributâ inter XII signa potestate in singula hominis membra, deque aspectu trigono, tetragono, & similibus. Sed de hoc iterum dicam in doctrina de Astrologiâ.

§. 11. *Etsi verò Medicina non sit pars Mathesios, est tamen in eâ non exiguus usus Mathesios.*

Ut cùm de temporibus & locis tractat. Ubi medicus τὸ ὅτι tradit; τὸ διότι verò ex Mathesi desumit. Itaquoque ut Aristoteles ait lib. I. Poster. Analyt. cap. X. Medicus scit vulnera rotunda tardius curari: sed ex Geometriâ petitur caussa. Ea est, quod in rotunda figura non sint anguli, ac propterea istiusmodi vulnus tardius coëat.

§. 12. *Medici Magi sunt triplices. Quidam toti sunt in occultu naturæ proprietatibus indagandis, & earum operationibus promovendis. Alii verbis, characteribus, & ceremoniis medendi efficaciam tribuunt. Alii se ajunt spiritus cujusdam commercio uti, ex quo omnem medendi rationem intelligant. Primum Magiæ genus nititur naturâ, quæ Deum habet auctorem. Atque huc pertinent quoque quædam περίαπτα, sive περιάμματα, vel ἀποτρόπαια, Latinis ab amoliendo* amoleta.

Temerè nimis Remigius Lotharingus lib. III dæmonolatr. cap. III universa damnat περίαπτα, cùm quædam ob συμπάθειαν vel ἀντιπάθειαν prosint occulta proprietate: unde Dioscoridi vocantur ἀναιτιολόγητα, hoc est, ejusmodi ut rationem eorum reddere nequeamus. Scio quosdam pro diabolicis habere, quorum rationem perspicere non possunt: sed num eò referent, quòd magnes, nisi allio illitus sit, trahit ferrum; quod patinæ aquâ plenæ impositus, utcumque millies patinam verses, quiescens semper frontem versus polum Arcticum vertit? Et quàm alia multa sunt id genus! Quare negari non debet, aliqua occultam habere facultatem, quâ de collo pendentia, ubi incaluerint à corpore nostro, profluvia quædam, nobis nescientibus, effundant, cutique nostræ, vel ori etiam, ac naribus infundant, eoque pacto morbis variis prosint.

§. 13. *Alterum Magiæ genus, quod medetur per incantationes, ac magicos susurros, Medicinæ nomine est indignum: etsi antiquissimum sit, & Homeri jam ætate, imo, secundum eum, temporibus obtinuerit Trojanis.*

De quo vide Etymologicum Magnum in Ἐπαοιδή.

Mirum verò etiam veteres Romanos hoc usos magiæ genere. Ita M. Cato de Re Rust. cap. CLX docet, quomodo excantare possimus luxationem aut fracturam membri: Sequar editionem Rob. Stephani, à Victorio castigatam: sed miscebo lectionem Aldinam: *Incipe cantare in alio, S. F. motas vata* (*Aldus, danata*) *daries dardaries astataries* dissunapiter (Ald. *dic una pariter*) *usque dum coeant.* Et paullo post: *Vel hoc modo; huat hanat huat* (Ald. *haut haut haut.*) *ista pista sista domiabo* (Ald. *damiabo*) *damnastra.* Et mox: *Vel hoc modo: Huat haut haut ista sis* (Ald. *ista gis*) *tarsis ardannabon dunnaustra.* Ubi Ald. *damaustra.* Hinc Plinius lib. XXVIII. cap. II: *Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari. M. Varro podagris.* Ac aliquanto post: *M. Servilius Nonianus princeps civitatis non pridem in metu lippitudinis, priusquam eam nominaret, aliusve ei prædiceret, duabus literis Græcis,* P, A (ita & in MS. reperio, ubi in Parmensi veteri literæ prætermissæ) *chartam inscriptam, circumligatam lino subnectebat collo.* Similis est quartanæ sanatio per ABRACADABRA chartæ inscriptum, & collo appensum: ut est apud Q. Serenum Samonicum. Planè autem assentio B. Chrysostomo, qui docet, utut hujusmodi amoleta præstarent, quod promittunt, satiùs nihilominus fore, ut morbo obeamus, quàm sic recuperemus sanitatem. Adi & Fr. Vallesium de Sacrâ philosophiâ cap. III. ubi disputat adversus eos, qui vim tribuunt verbis, & incantationibus.

§. 14. *Tertium Medicinæ magicæ genus, quod commercio cum Spiritibus fieri dicebamus, planè nefarium est.*

Scio, multos dividere Magiam in θεουργίαν, quam albam vocant, & γοητείαν, quam nigram nuncupant; ac velle eos, priorem esse licitam, quia commercio bonorum spirituum fiat. Quomodo & Palingenius lib. Zodiaci VIII ait aëra esse bonis spiritibus refertum, atque eos esse θεουργίας auctores. Sed enim melius Arnobius adversus Gentes; *Magi non tantum sciunt dæmonas, sed etiam quicquid miraculi edunt, per dæmones faciunt: illis adspirantibus, & infundentibus præstigias edunt, vel quæ non sunt videri, vel quæ sunt, non videri.* Et sanè in hoc consentit omnis sanctorum Patrum chorus; quibus potiùs accedendum, quàm Plotino, Jamblicho, & Platonicorum aliis.

§. 15. *Chymistæ, sive medici πυρότεχνοι, primas in Medicinâ tribuunt arti Chymicæ, principia ex ejus artis documentis sumunt, ac materiem non usitato pharmacopoliis modo, sed novâ ratione, juxta Chymicam artem, præparant & administrant.*

Ac alii quidem universam Medicinam constituunt in præparatione & administratione medicamenti, universam hominis naturam juvantis, eoque ad omnem morbum, ac molestiam depellendam efficacis, quod *lapidem philosophicum* appellant. Alii non universale remedium agnoscunt, sed solùm universalem doctrinam, quæ morbis universis, sed variis modis medeatur. Ut pro morbi varietate, alia atque alia materies, aliter atque aliter debeat præparari. Inque modo hoc præparandi, alii varios habent duces, quorum magna pars in opere eo, quod *Turba philosophorum* inscribitur: alii unum aliquem sequuntur, puta Raimundum Lullum, vel Theophrastum Paracelsum, vel similem.

§. 15. *Ut verò quædam tum Astrologiæ, tum Magiæ, utilis est Medico; quædam noxia: ita quædam etiam Chymiæ Medico est necessaria, quædam inutilis. Quare ut Medicina, ejusque partium constitutio, melius intelligatur; deinceps de Chemiâ pluribus dicam.*

Cumque ea consideretur bifariam, prout est pars Medicinæ, ac prout famula ejusdem; hoc loco ejus rationem habebi-

bebimus, utraque ratione; ne ubi deventum erit ad artes Medicinæ famulantes, in quibus est Pharmaceutice, ejusque pars aut famula, Chymistice; necesse habeamus secundò de ea agere, ac magna parte vetera reponere.

Cap. IX.

DE CHEMIA.

§. 1. *Ars hæc χημία, χημεία, & χυμεία vocatur, & Arabico articulo præmisso, Alchymia.*

Χημεία est apud Photium ex Zosimo Panopolita. Χημεία apud Suidam. Est utrumque a χέω quod est *fundo*. Χυμεία verò, ut χυμὸς, a κέχυμαι, elisio E. Hinc præmisso Arabum articulo AL, Alchymia. Non quasi ἁλὸς χυμεία, quia sal θαυματουργεῖν omnibus ex rebus extrahat; quod meritò ridet Casaubonus in Athenæum lib. XI. cap. VIII. Articulus verò AL præmissus, ut iidem Chymici ab ἄμβιξ fecere *alembix*, & Μεγίστην βίβλον Ptolemæi vocant *Almagestum*. Et fortasse à *manacus* quod à μανὰ sive μήνη, similiter factum *Almanach*. De quo tamen alii dissentiunt. Certè H. Stephanus in Expostulatione de falso suspecta Latinitate opinatur hanc vocem originem cœpisse, ex consuetudine Germanorum, qui aliquid quo res accidit præmittere solent: hunc ferè in modum, als man nach der geburt Jesu Christi unsers Selichmachers gezehlt hat 1550, vel 1570, aut quocunque alio anno quodcunque contigerit. Nos verò hæc in medio relinquimus.

§. 2. *Ex eo autem, quod nomen sit ἀπὸ τοῦ χέειν, hoc est* fundere, *colligimus initium cœpisse artem à μεταλλουργίας.*

Unde & Suidæ χημεία definitur ἡ τοῦ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ κατασκευή: *argenti & auri præparatio*. Sed postea extensa significatio: unde generatim à Chymicis definitur.

§. 3. *Χημεία est ars benè laborandi, (ut Artis vocabulo utar) h. e. corpora heterogenea dissolvendi, homogenea conjungendi.*

Vel, si hoc clarius est, essentias puras ex corporibus mistis extrahendi, & pura puris conjungendi; quæ duo sunt propria hujus artis officia.

§. 4. *Utilitas Chemiæ longè maxima est. Primùm ad cognoscendam rerum naturam. Ut in quâ non fallaci quid ratiuncula nobis adstruatur, sed obvio sensibus experimento veritas comprobetur. Deinde ad melius morbos sanandos, quosdam etiam citra hanc artem insanabiles.*

Quid mirum? quando per ἐκκρίσεις sive excretiones chemicas ex plantis, animalibus, metallis, unumquodque à sordibus purgatur, puriorque pars ad medendum assumitur. Utinam modò non tam multi, qui pro Chymicis se venditant, indocti essent impostores. Utinam quoque in plerisque eorum, qui hanc scientiam scriptis tradidere, non tam multa se bonis permista offerrent, quæ superstitiosa esse negare non possumus. Quâ de re pluribus postea dicetur. Sed hominum quorundam culpa non debet præjudicare nobilissimæ destillandi scientiæ, & secretioni metallorum, aliorumque rerum: quam qui nescit, magnam & perutilem Medicinæ partem ignorat. Imò si Petrum Andream & Matthiolum Senensem audimus, sine eâ non modò non absolutus Medicus, sed ne mediocris quidem esse possit. Vide eum libro quarto epistolarum ultima, quæ est ad Andream de Blauwen κατ' ἐξοχὴν χυμικόν.

§. 5. *Transiit Alchymiæ disciplina ad nos ab Arabibus, sive Mauris Hispaniam occupantibus.*

Quos ante annos quingentos bonam huic disciplinæ operam navasse argumento est, quod tam multa Chymica afferant Avicenna, Bulcasis, Rhasis, Joan. Mesue, aliique.

§. 6. *Mauros verò ab Ægyptiis accepisse autumant, quando Suidas *, uti & Orosius, Paullus Diaconus, scribunt, Diocletianum Cæsarem, captâ Alexandriâ, libros omnes summo studio undique acquisivisse, eosque combussisse, ut occasionem Ægyptiis præriperet hac arte opulescendi, armaque adversus Romanos capiendi.* — * In χημία.

Quò etiam facit, quod Julius Firmicus †, qui Mathesin suam nuncupat Ægyptiam, tradit; Lunam in nono ab horoscopo loco in nocturna genitura in domo Saturni hominem ad scientiam Alchymiæ propensum reddere. — † Lib. 3. in decretis Lunæ in nona domo. Ægyptii rursum edocti existimantur ab Hermete, seu Mercurio Trismegisto, quòd ab eo quamplurima in arte Chymica nomen acceperint: quanquam alii putant Hermetem hunc fuisse non Ægyptium illum, sed Arabem Medicum. At Zosimus Panopolites in libro de Chemia, quam ἱερὰν vocat, scripsit homines esse hanc artem edoctos ab angelis illis, qui cum mulieribus consuescentes gigantes procrearent. Verba ejus apud Photium habes, & exinde etiam apud Josephum Scaligerum Notis in Eusebium ‡. — ‡ P. 243. in Græcum contextum.

§. 7. *Ut ut est, abundè liquet hanc disciplinam non esse inventum nuperum, de quâ tam multi veterum meminerint: quanquam non ignorem multa etiam à multis parùm solida congeri testimonia ad antiquitatem ejus adstruendam.*

Ut, qui Chymisticam aquam significari putant versibus hisce antiquitatem, ut videri possit, redolentibus, inscriptis in urnulis duabus, inventisque juxta Atestam, agri Patavini oppidulum. Ac extimæ quidem urnæ hi inscribebantur versus;

Plutoni sacrum munus ne attingite fures,
Ignotum est vobis hoc quod in urna latet.
Namque elementa gravi clausit digesta labore
Vase sub hoc modico Maximus Olibius.
Adsit fecundo custos sibi copia cornu,
Ne pretium tanti depereat laticis.

Intra urnam eam erat urnula altera: in quâ hæc inscripta:

Abite hinc pessimi fures.
Vos quid voltis cum vostris oculis emissitiis.
Abite hinc vostro cum Mercurio petasato caduceatoque.
Maximus maximo donum Plutoni hoc sacrum facit.

Atque intra hanc urnulam erat lucerna ardens intra ampullas duas, aurea una, altera argentea, purissimi plenæ liquoris; cujus beneficio creditur lucerna ea annos arsisse permultos: ut referunt in suis Inscriptionibus Petrus Apianus, & Bartholomæus Amantius. Nec abs re fuerit si addamus etiam, quid hac de re sensit magnus sua ætate vir Hermolaus Barbarus Corollario in Dioscoridem, ubi universè de aquis agens sic scribit: *Est & cœlestis aqua, sive potius divina chymistarum, quam & Democritus, & Mercurius Trismegistus novere, modò divinam aquam, modò Scythicum laticem appellantes, modo pneuma, hoc est, spiritum ex ætheris natura, & essentia rerum quincta: unde aurum poculentum, & tallatus ille, necdum inventus, philosophorum lapis & sabulum constet. Hinc & arti datum nomen, psammurgicen, & mysticen, & ammophysiam, & sacram, & maximam vocando: cen literas quasdam seclusas habeat, & a quibus profanum vulgus arceri conveniat. Hoc genus laticis, ut arbitror, significat epigramma nuperrime in agro Patavino juxta oppidulum Atestæ inventum opere lateritio, ac proinde fragili, per imprudentiamque manu rustica, proscindentis ibi terram, corrupto. Cujus memoria ne pereat, verba prætexuimus.* Subjicit deinde Hermolaus versus, quos antea attulimus. Ut verò ingenuè dicam, quid de versibus iis sentiam, ut non omnem

fis fidem derogo, ita multum metuo ne fucus factus sit viris eruditis.

§. 8. *Multò minus satisfacit mihi commentum illud, quo Suidas, Phavorinus, atque è recentioribus Picus Mirandula; & Lilius Gyraldus Dialogismo octavo, fabulam de vellere aureo (de quâ Orpheus, Pindarus Pyth. Odâ IV. Apollonius, Didymus ad Odyss. B. Valerius Flaccus, aliique) ad χρυσοποιίαν referunt.*

Omnino assentiendum iis, qui putant causam figmenti poëtis præbuisse, quod regio Colchica fuerit auri, argenti, ferrique venarum abundantissima; qua de re & Strabo lib. I. & XI, ubi de Iberis agit. Et Plinius lib. XXXIII. cap. III. Eusthatius quoque scribit, Thoanes, qui supra Colchos dicuntur habitare, pellibus lanatis aurum excipere, quod apud ipsos torrentes ferant. Itaque Agricola libro IIX. de Re metallica scribit, *Colchos in fontium lacunis pelles animantium collocasse, quas, quia cum multa auri ramenta eis adhæsissent, abstulerunt, auratus Colchorum aries confictus est à Poetis.* Aurum verò illud quod ex fluminum ramentis collectum, ut cursu ipso trituque perpolitum, perfectissimum esse, author est Plinius lib. XXXIII. cap. IV. Itaque mirum non est, si Argonautis causa extiterit navigationis. Simili imprudentia, ex locis quibusdam improbè intellectis, colligunt hanc artem perspectam fuisse Hippocrati, Aristoteli, (cui neque librum de Perfecto magisterio adscribere eos puduit) &, si dis placet, Virgilio.

§. 9. *Nobilem hanc medicinæ partem, diu sepultam, avorum ætate quasi ab Orco revocavit Theophrastus Paracelsus.*

Sive Philippus Aureolus Theophrastus Paracelsus Bombastus, *scriptor*, (ut de eo Nobilissimus Tycho ad Christophorum Rhotmanum *, item ad Wilhelmum Landgravium Hassiæ ‡) *pluribus oppugnatus, quàm intellectus.* Natus fuit in pago binis Tiguro milliaribus distante. Pater juris fuit Licentiatus, Principis, sed illegitimo thoro, filius. Cùm primos annos studio literarum dedisset, Medicinæ addiscendæ studio lustravit Germaniam, Italiam, Galliam, & Hispaniam, eaque peregrinatione partim consortio doctissimorum virorum, partim experiendo omnia, multa didicit nova & arcana. Domum redux amplo Basileensium studio invitatus bis de die docuit Physicen & Chirurgicen: sed Germanicè, vel sic ut Latinis Germanica misceret, sive quia diffideret sibi in sermone Romano, sive quod videret lingua patria clariùs se mentem suam posse explicare. Magnum interea sibi nomen paravit: sed non sine multorum invidia, sanando morbos multos, qui medicorum aliis haberentur incurabiles. Quid mirum? Sanabat leprosos & elephantiacos, item hydropicos, nodosa laborantes podagra. Absque incisione medebatur cancro & lupo; epilepticos una potione restituebat; ulceribus & vulneribus simplicibus etiam profundis, oleo, potione, vel simplici pulvere triduo, vel breviori etiam spatio succurrebat. Accidit ut gravissimo desperatoque morbo laboraret Canonicus quispiam. Nomen ejus non honoris caussa, sed indignatione ob ingratum adeò animum apponam. Dicebatur Joannes à Lichtenfels. Is Paracelso sponte pollicetur florenos centum, si morbo liberetur. Hic ter ei pilulas ladani sive panaceæ suæ dedit: quibus sanavit. Sed valetudini restitutus detrectavit pretium solvere. In jus itur. Iudices pronunciant sufficere, si solitum pretium Canonicus annumeret. Theophrastus, cùm iniquissimè secum agi putaret, conviciis multum proscidit prætorem. Hoc indignè capere omnes: unde jam periculum imminebat Theophrasto. Sed ab amicis monitus urbe excessit. Hinc in Alsatia magna gloria vixit: sed sic ut undique à Medicis tanquam homo indoctus ac impostor videretur. Id concoquere non potuit: ac eo usque seu fastu, seu ira abreptus, ut minimum occipitis capillum plus Academicis Germanicis sapere diceret; imò plus experimentorum cepisse, quàm Galenum, & Avicennam. Hoc ingens hominis odium creabat. Accessit, quod in religionis negotio ab aliis abiret. Negabat primos parentes ante lapsum habuisse partes generationi hominis necessarias: postea accessisse, ut strumam gutturi. Ajebat Christum non ex Adamo ortum, sed Abrahamo; cui facta promissio. De Resurrectione etiam mirifica somniabat. Negabat etiam sibi placere rationem, quam primi Ecclesiarum reformatores hactenus iniissent, sane felicius se fuisse Papam de solio detrusurum. Verùm ista ad artem chymicam nihil pertinent. At hoc magis, quod aliquando probaret remedia magica: quia, uti ajebat, diaboli opera non utimur tunc, nisi ut opera bona mali latronis. Hic qui longævam aliis vitam pollicebatur, obiit annos solum natus XLVIII. quod ei à plurimis exprobratum: inter cæteros a Medico varia eruditione instructissimo Jo. Goropio Becano: qui sic de eo Becceselenorum libro II. qui Gigantomachia inscribitur *: *Theodorus Paracelsus pollicetur se consecuturum, ut medicamentis suis hominem, communi conditione natum, ad plura secula deducat, cum ipse hic, tam vasti hiatus promissor, ad quadragesimum octavum annum non pervenerit.* Subjungit deinde quomodo hoc excusent discipuli, his verbis: *Aiunt* (discipuli) *Paracelso tantum scientiarum in illa ætate contigisse, ut frustra putaret se longius victurum, cum omnis illa perdi videretur, in qua nihil amplius posset addisci.* Rectè autem addit *: *Adeone omnem humani ingenii cultum absolverat, ut nihil amplius in eo desideraretur?* Quid si præterea dicamus, voluisse Deum in eo fastum retundere humanum. Adhæc poculis (quod verissimum est) magis indulsisse, quàm conduceret longam sibi vitam promittenti. Hæc quia non libenter audiunt ejus discipuli, aliud etiam sunt commenti Quippe ajunt periisse devorato scobe adamantis. Sed obstat, quòd adamas nihil habet venenati. At inquiunt corrodendo viscera noxii sunt. Minimè verò: nam exempla sunt mancipiorum, qui adamantes furtim sublegerint, ac ne deprehenderentur, vorarint, posteaque excreverint: ut narrat Nicolaus Monardes. Si non arrodent integri adamantes, qui tot habeant angulos, quantò minùs id scobi tribuendum? Imò idem Monardes atque ex eo quoque Anselmus Boëthius * refert de muliere, quæ marito dysenteria laboranti, multis diebus adamantis scobem propinarit citra noxam. Quare verè χρηςφύγετα sunt, quæ pro præceptore suo adferunt discipuli Theophrasti.

* Lib. 1. epistol. Astronomicarum, p. 117.

‡ P. 193.

* P. 212

* P. 213.

* Lib. 2. de lapid. & gemm. cap. 4.

§. 10. *Chemia partes sunt duæ. Prior agit partim de instrumentis; ut sunt fornaces, ampullæ, ollæ, & omnis supellex Chymica; partim de ignis regimine, sive accommodatione caloris, pro rei naturâ ac scopo; partim de operationibus ipsis, quibus res elaboratur, & affectionibus immutatis secundum substantiam aut qualitatem, ad præstantiorem gradum evehitur. Altera pars docet, quomodo operationes singulas, singulis speciebus Chymicis accommodari oporteat: ac primò de magisteriis, inde de extractis, postremò de elixire & clysso pertractat.*

Alii ita distribuunt, ut partim dicatur versari circa metalla, partim circa metallica. Circa metalla volunt duo efficere; nempe tum ea commiscere, ut aliquid ab iis distinctum resultet, cujus exempla suppetunt: tum ea immutare, non quoad essentiam, (nam generatio naturæ est, non artis) sed quoad qualitates, ut si color mutetur, si molliora durioraque reddantur. Ad metallica referunt inaurationem, inargentationem, ut ita loquar. Item distillationes, suffitus, &c. Verùm prior distributio plenior est, & aptior. Horum omnium quisquis accuratam cognitionem desiderat, nunquam eam exspectet ex Theophrasti, ejusque sectatorum lacunis, qui monstrosis vocibus & miris labyrinthis eam involverunt, multa

commentantes quæ non ipsi cognoscerent, neque intelligi possunt ab ipsis, ut vocant, doctrinæ filiis. Atque id fecere, non ut ingenia exercerent, verùm ut naturæ mysteria, ignota aliis, intellexisse viderentur, & otio ingeniisque aliorum abuterentur. Quare qui rem facere volet, Euonymi thesaurum similiaque candidè & dilucidè scripta sibi comparet, ac præcipuè legat Andream Libavium, qui hanc disciplinam in justæ artis præcepta redegit & optimis exemplis illustravit, ut unus deinceps omnium instar esse possit. Sedulò verò, nisi egeat helleboro, illorum consilia fugiat, qui ad elixiris inquisitionem, opes, valetudinem, famam tanto periculo exponunt: atque haut aliis faciet, quæ Mariæ sororis Mosis, Hermetis, Avicennæ, Alchindi, Averrois, Johannis Scoti nomine circumferuntur: item Gilgilidem, Richardum Anglicum, Morienum Romanum, Rosinum, Arnoldum de Villa-nova, aliosque id genus impostores, philosophorum nomen putidè sibi adscribentes.

§. 11. *Ad medicinam etiam pertinet Cosmetice: quæ ars non debet reprehendi, si quis rectè utatur. Nam & mariti quandoque levibus uxorum vitiis offensi amorem ad concubinas, vel etiam meretrices, imò & alienas uxores applicant. Quandoque & homines benè natos inque honore constitutos pudet cum ejusmodi vitiis in publicum prodire.*

Itaque nec Galenus dubitavit in Arte sua tradere complura, quæ ad artem κοσμητικὴν pertinent: ut de iis quæ pulcrum vultui colorem conciliant: quæ maculas, scabritiem, aut rugas tollant: quæ capillis colorem mutent: quæ dentes albos reddant. Quomodo verò κοσμητικὴ, quâ honestus quæritur ornatus, differat à Fucatoria, vide apud Galenum de Compositione medicamentorum secundùm locos lib. 1. cap. 11. Hujusmodi remedia complura vide in Euonymi Philiatri, sive Conradi Gesneri Thesauro de remediis secretis *.

* p. 275. & seqq.

Cap. X.

DE QUATUOR MEDICINÆ FAMULIS, UNA MAGIRICA, ALTERA CHIRURGORUM, POSTREMA VERO IATRALIPTARUM.

§. 1. *A Dominâ Medicinâ venio ad ejus ancillas. Quales sunt* Μαγειρικὴ, Χειρουργικὴ, Φαρμακοπωλικὴ, & Ἰατραλειπτική.

NAm ut operarii architecto inserviunt; ita medico magirus, chirurgus, pharmacopæus, & iatraliptes. Atque hoc in caussa est, cur Aristoteles Medicinam architectonicæ nomine dignetur. Nimirum, quia his omnibus imperet ac præscribat Medicus: coquo quidem, qui victus & quo tempore sit exhibendus: chirurgo, quæ vena sit secanda, quantum sanguinis mittendum, ubi cauterium admovendum, & similia: pharmacopæo, cujusmodi remedium sit præparandum, & quo pacto exhibendum: iatraliptæ, quomodo fricandum, & inungendum.

§. 2. *Antiquissima horum sine dubio est* Μαγειρική, *sive Coquinaria. Cum enim alii cibi prodessent, obessent alii; primo de hoc cogitatio fuit, quo pacto dictâ valetudo conservaretur, vel amissa posset recuperari.*

Et quid pauperibus etiam paratiùs, quàm ex horto aliquid petere, quod utile fore, usus docuisset familiam?

§. 3. *Aliqui hanc Clinicem vocant: sed antiquis sic dicitur tota Medicina: quia Medici est ægros cubantes* ἐν κλίνῃ * *(unde Clinices nomen) invisere ac curare.*

* In lecto.

Plinius lib. XXIX. cap. 1. *Clara* (Medicina) *Trojanis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia ejus nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insulâ Coo, imprimis clarâ ac validâ, & Æsculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo ejus Dei, quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) jam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur.* Ubi satis est apertum, Clinicen dici, de Medicina, qualis Hippocratis erat.

§. 4. *Consideramus verò Magiricen hoc loco, non ἁπλῶς quatenus alimoniam præstat; sed quatenus Medicinæ & valetudini inservit. Imò neque spectamus quatenus Medicus victum præscribit, & Medicinæ pars est; sed quatenus coquus præparat cibos, quomodo est artis famulantis.*

Uti enim pædotriba est gymnastæ minister, sic Medici coquus; sicut est apud Galenum de Valetudine tuenda. Ac apud Athenæum lib. VII. Δειπνοσοφιστῶν dicitur, bonum coquum debere esse bonum medicum. Quare nec imperitus adsciscendus est coquus, & ubi is hæret, consulatur Medici oraculum, sive in sermone, sive in scriptis.

§. 5. *De coquinaria arte & olim Cælius Apitius scripsit, & proavorum ætate Baptista sive Bartholomæus Platina.*

De priori diximus libris de Physiologia Christiana. Omnino autem distinguendum in hujusmodi scriptoribus inter ea, quæ solùm sunt irritamenta gulæ, quæque utilia valetudini tuendæ, vel recipiendæ.

§. 6. *Proxima antiquitatis est Chirurgice. Imò belli Trojani temporibus sola Medicina nomine intelligebatur.*

Et fortasse par ratio est temporis Homerici, qui quadringentis circiter annis post captam Trojam vixit. Sanè Iliad. 1. Machaonem & Podalirium medicos appellat. Hi verò non medicamentis, sed manu medebantur. Nec sanè Chirurgicen unquam à Medicina separant Hippocrates, Galenus, Aetius, Ægineta, Avicenna.

§. 7. *Dicta verò* Χειρουργικὴ *ex eo quod* τῇ χειρὶ ἐργάζηται, manu operetur.

§. 8. *Operatio Chirurgi est quintuplex. Vel enim luxata suo restituit loco, vel separata jungit, vel juncta separat, vel demit quod superest, vel addit quod deest.*

Primi generis est, non modò in ossibus luxatis, sed etiam, si prociderit uterus, vel anus. Alterius generis, est in ossibus fractis, item vulneribus, quò pertinet, ut Chirurgus ulcera medicamentis detergeat, carne impleat, cicatrice obducat. Tertii est, si duo digiti concreverint, si hymen scindi debeat. Quarti est, si digitus, vel pes abscindendus, si calculus eximendus est. Ultimi est, si ex metallo, vel ebore, vel alia materia sive ad usum, sive ad speciem ac venustatem suffici debeat oculus, nasus, dens unus pluresve, imò & brachium aut pes.

§. 9. *In his omnibus tria ista curanda Chirurgo; ut curet citò, ut sine dolore, ut tutò.*

Citò dixi, ne culpa chirurgi diutiùs ægro conflictandum sit cum morbo, quàm res exigit. *Sine dolore* ajebam, quia nullum adferre dolorem debet, vel si urere, secare opus sit, videat quomodo id dolore minimo fiat. *Tutò* autem addidi, quia providendum, tum ne, dum uni consulitur parti, in aliud majus incidatur malum; tum ne malum facilè redeat.

§. 10. *Instrumenta Chirurgi quæ sint, explicat Julius Pollux.* Quem

Quem vide Onomastici lib. IV. cap. XXV. & Isidorum lib. IV. Origin. cap. X. quod est de instrumentis medicis. Sed pleraque sunt corruptissima; quæ emendamus lib. III. de vitiis sermonis, & variis Glossematis, cap. XIII.

§. 11. *Multa ad artem hanc pertinentia tradidere Hippocrates, Galenus, Oribasius.*

Hippocrates quidem lib. de ulceribus, de fistulis, de vulneribus capitis; quos commentariis suis illustravit Vidus Vidius Florentinus. Item lib. de Fracturis, de Articulis, & de Officinâ medici: in quos ampla supersunt Galeni commentaria. Etiam Galenus egit de fasciis, quibus alligant Chirurgi. Oribasius quoque egit de laqueis & machinamentis, quorum usus est Chirurgis. Barbaro etiam ævo & nostro variorum eluxit opera: e quibus maximè celebratur illa Ambrosii Paré primi chirurgi quatuor regum Galliæ, qui Gallicè reliquit XXVIII Chirurgiæ libros.

§. 12. *Hactenus de Chirurgice: sequitur de Pharmaceutice, quæ medicamentis vel intus adsumtis, vel foris admotis medetur.*

Medicamenta hæc primùm colligenda ex fossilibus, plantis, animalibus: & quò an proba sint, constet, dispiciendum quo sint sapore.

Deinde servanda in apothecis, vasis, pyxidibus suo loco dispositis.

Ad hæc præparanda & corrigenda adustione, combustione, putrefactione, decoctione, destillatione, liquefactione, despumatione, atque aliis.

Præterea miscenda ad ponderis præscriptum.

De Simplicium natura egere varii. In his Dioscorides in Historia plantarum, Galenus libro de Simplicium medicamentorum facultatibus, Avicenna de Simplicibus &c.

De præparatione, correctione, commixtione, Mesuem vide.

§. 13. *Ad Φαρμακευτικὴν sicut suprà diximus, pertinet & Alchymia; sive ut pars, sive ut ministra.*

Siquidem duo sunt φαρμακευτικῆς officia, unum in delectu, alterum in præparatione remediorum; ad præparandi modos pertinet non solùm coctio, sed etiam destillatio, & quicquid elaborat Chymicus, ut corpori medeatur. De hac nihil nunc dicam, quia de ejus natura ac constitutione satis antea diximus pro instituto.

§. 14. *Superest ἰατραλειπτική, quæ unguentis & perfrictionibus medetur corporis morbis.*

De hac sic Plinius lib. XXIX. cap. I: *Prodicus Selymbriæ natus, discipulus Æsculapii, instituens, quam vocant iatralipticen, reunctoribus quoque Medicorum, ac mediastinis vectigal invenit.*

§. 15. *Atque hæc de universâ hominum Medicina, ac artibus ei famulantibus, sufficere putavi.*

Quæ ferè brevibus est complexus Politianus in Panepistemone: *Naturalis autem philosophia quasi alumna Medicinæ est, quam Theophilus, Græcus auctor, in Theoricen, Practicenque dividit: theoricenque rursus in naturæ, causarum, signorumque rationes; hoc est, physiologicon, aetiologicon, simioticon. Item physiologicon in elementa, humores, complexus, particulas, potestates, officia. Sic aetiologicon in causas prævenientes, pravias, continentes; quas procatarctica, proegumena, synectica vocat. Simioticon rursum in præsentium discerniculum, futurorum præsagium, præteritorum memoriam. Practicen denuo salubrium dicit esse, & eorum quæ curam desiderent; alterumque hygiinon, alterum therapeuticon appellat. Quod quoniam in victu, medicamentis, manuque fit; nunc diæteticon, nunc pharmaceuticon, nunc chirurgicum. Quod autem victu curat, id aut senectutem gubernat, & gerocomicon; aut defectos reficit, & analepticon; aut noxam præcavet, & prophylacticum appellatur.*

§. 16. *Huic verò Medicinæ, quâ homines curantur, vicina est illa mutorum animantium, quam ἱππιατρικὴν, mulomedicinam, & veterinariam appellant.*

De hac ita Politianus in Panepistemone: *Medicos autem veterinarii sequuntur quos hippiatros Græci vocant, iisdem, quibus Medici, vestigiis ingredientes: quamvis alii quidam morbi sint in jumentis. Etenim coriginosi farciminosique fiunt equi. Malleo, pulmunculo, exungulatione, cæterisque similibus laborant; quod genus hominem raro attingit.*

§. 17. *Ex Græcis de ἱππιατρικῇ scripsere, Apsyrtus Hierocles, Tiberius, Eumelus, Theomnestus, Anatolius, atque alii.*

Eos jussu Francisci primi Galliarum Regis Latinè reddidit Ioannes Ruellius Suessionensis. Septennio autem post Græcè exhibuit Simon Grynæus.

§. 18. *E Latinis Vegetius Renatus Mulomedicinæ quatuor scripsit libros.*

Quos anno CIƆ IƆ XXVIII Iacobus Faber ex uno solùm codice edidit. Sed cum variis codd. postea contulit, multisque partibus emendatiores in lucem emisit Ioannes Sambucus Pannonius anno CIƆ IƆ LXXIV. Intelligo verò Londini apud clarissimum Virum, præclareque de studiis meritum, exstare eos libros MSos, alteraque parte auctiores.

CAP. XI.

DE ORIGINE MEDICINÆ, ET ILLUSTRIBUS MEDICIS, MAXIME SCRIPTORIBUS ANTE TEMPORA CÆSARIS AUGUSTI.

§. 1. *Origo Medicinæ est ab experientiâ; experientiæ occasio est à necessitate. Incrementa dedit consuetudo, quâ antiquis temporibus ægri solent in viâ exponi, quo rogarent transeuntes eodemne morbo laborassent, & quo pacto essent restituti.*

AUctores Hippocrates de vet. med. & Strabo lib. XII.

§. 2. *Etiam artem auxit, quòd à morbo liberati quomodo sanati forent soleant conscribere, ac deinde ad sacerdotes deferre, ut in templi sacrario deponerent.*

Hoc Ægyptiis fuisse in more, testis est Plinius lib. XXIX, cap. I. & Galenus lib. V, de Composit. Medic. & VI Epidem.

§. 3. *Poëtæ Apollinem ajunt Medicinæ inventorem: nempe quia Apollo est Sol; ab eo autem herbarum vires, quibus Medicina constat. Nec alius videtur Paon, qui sic dictus ἀπὸ τοῦ παίειν h. e. θεραπεύειν, mederi, curare.*

Traditum id Eustathio ad Iliad. E. ubi poëta narrat, ut Pluto cùm vulnus ab Hercule in humero accepisset, Jovem super eo consulens jussus sit remedium poscere à Pæone, à quo etiam fuerit sanatus. Nec inferorum modò Deorum medicus, sed & cælestium: unde de eo ita Lucianus in Tragopodagra;

Πάντων ἰατρὸς τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν.
Medicus Deorum, quotquot in cælis regunt.

§. 4. *Æschy-*

§. 4. *Æschylus tamen Prometheo inventa Medicinæ gloriam tribuit: alii Ægyptiorum Hermæ sive Mercurio: alii Isidi.*

De quibus apud Diodorum Siculum legas lib. I. Nec dubium sane quin antiquissimis temporibus Medicina fuerit nota Ægyptiis. Athotius, secundus rex primæ dynastiæ Thinitarum apud Ægyptios, medicus fuit, & libros reliquit de re Anatomica. Manethos Sebennita Heliopolitanus flamen sacerdotum Ægypti, meminit ejus Tomo primo de dynastiis Ægyptiis & exinde Julianus Africanus, ex eo Georgius Syncellus, ex hoc Scaliger in Canonibus Isagogicis *. Tertiæ dynastiæ, quæ Memphitarum erat, rex secundus fuit Tosorthros, qui Ægyptiis ob Medicinæ peritiam Æsculapius putatus. Sanè nomen Ἀσκληπιὸς non malè videtur arcessi posse ab Oriente; ubi *Aschalapho* est *mutare, transformare*: quæ soceri mei Junii conjectura erat.

* P. 222.

§. 5. *Ab Ægyptiis venio ad Græcos. His in arte Chirurgica, à qua cœpit Medicina, ex Homero celebratur Chiron Thessalus, Achillis præceptor, panaceæ inventor.*

Testis Plinius lib. VII, cap. LVI. Eustathius in Iliad. Λ: Χείρωνα γάρ φασι τρωθέντα κατὰ τὴν χεῖρα, τὴν διὰ βοτανῶν ἐπινοῆσαι ἰατρικήν. *Ajunt Chironem cùm in manu esset vulneratus, herbarum excogitasse medicinam.*

§. 6. *Eius discipulus Æsculapius.*

Teste Pindaro Od. III Nemeorum. Hunc τῶν ἰατρῶν ἡγεμόνα, *ducem medicorum*, vocat Plutarchus lib. VIII, Sympos. quæstionum eâ quæ numero est XIV.

§. 7. *Æsculapii filii fuere Machaon & Podalirius, versibus Homericis tantopere celebrati: Atque ex eodem cognoscimus, vixisse temporibus belli Trojani, in quo & Machaon occubuit.*

Ac Machaon quidem χειρουργικὴν excoluit, Podalirius in abditas morborum caussas inquisivit, ac ejus Medicinæ principia condidit, quæ postea dicta est διαιτητική. Eustathium adi in Iliad. E.

§. 8. *A bello Trojano magnus est hiatus historiæ de claris Medicis. Sanè usque ad Tempora Persica nihil illustre occurrit. Est verò spatium id annorum amplius quàm sexcentorum. Imo ulterius etiam extendit Plinius, nempe ad bellum Peloponnesiacum, Coumque Hippocratem.*

Sic enim scribit lib. XXIX, cap. I: *Clara Medicina Trojanis temporibus, quibus fama certior: vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum. Tunc eam revocavit in lucem Hippocrates in insula Coo, imprimis clara ac valida, Æsculapio dicata.*

§. 9. *Sed hoc non examussim verum, quando Hippocrates demum natus est regnante Artaxerxe Longimano, Olympiade LXXX. At sub prioribus etiam regibus fuere Græcis Medicinæ gnari: in quibus ipse Pythagoras.*

Corn. Celsus in Præfat. *Multos ex sapientiæ professoribus peritos Medicinæ fuisse accepimus. Clarissimos ex his Pythagoram, & Empedoclem & Democritum.* Quorum Pythagoras floruit sub Cyro, Cambyse, & Dario; ut ex Laertio, Solino, & Eusebio scimus. De Empedocle, & Democrito postea dicam.

§. 10. *Præterea Cambysis & Darii Hystaspis filii temporibus claruit Democedes Crotoniata, Calliphontis filius.*

Quippe Cambyse imperante in Samo, vixit apud Polycratem tyrannum. Eo ab Orœte cruci affixo, Democedes inter captivos Orœtæ fuit; donec Darius, Cambysis successor, eò quòd, cùm Magi imperium obtinerent, malè de Persis meritus esset, Orœtem jussit interfici, & Orœtæ captivi essent Susa ad Darium perducti. Evenit ut Rex de equo desiliens luxaret talum pedis. Eum sanitati restituit Democedes. Postea etiam sanavit Atossam, Cyri filiam, uxorem Darii, quæ serpente mamillarum ulcere laborabat. Per eam callido consilio hoc consecutus, ut tanquam explorator in Græciam mitteretur. Rex enim Græciæ bellum inferre cogitabat. At Democedes in itinere fugit Crotonem, ubi & Milonis Crotoniatæ, ejus qui tantopere à robore celebratus, filiam duxit uxorem. Narrat ista fusè Herodotus lib. III: quæ de ætate Democedis nos dubitare non sinunt.

§. 11. *Ac ne dicas, unam vel etiam alteram hirundinem non facere ver, alios poteram adducere, licet paucos. In quibus tamen nolim reponere Herophilum Chalcedonium: etsi is Democede etiam antiquior fuerit, si Phalaridis fuerit æqualis.*

Hunc enim gravissimo laborantem morbo sanavit, eoque nomine dignam mercedem recepit; ut ex Phalaridis ad Herophilum epistola probatum it Neander in suo syntagmate de Medicis veteribus. Phalaris autem, sicuti ex Chronicis Eusebii cognoscimus, temporibus Crœsi tyrannidem tenuit annis XVI, occupavit verò sub Olympiad. LIII. an. II. Quicquid verò de ætate sit, fuit Herophilus ille in arte medica præcellens. Plinius lib. XI. cap. XXXVII: *Arteriarum pulsus, in cacumine maxime membrorum, in modulos certos legesque metricas per ætates stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo, medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus.* Sic quoque in Aldinâ. In Parmensi antiquâ est *Eriphilo*: in MSo reperio *Heropylo*, inque eodem lib. I. in indice auctorum libri XI, *Eropulo*. Sed vera lectio est, quam diximus. Meminit idem Herophili lib. XX, cap. II. & lib. XXV, cap. I. lib. XXVI, cap. II, & III. item lib. XXIX, cap. I. ubi de Medicorum factionibus agens ait, *Omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in eâ literas scire.* Memorat quoque Cicero lib. II. Acad. Quæst. Cornelius Celsus in præfat. Plutarchus de Placitis Philosoph. lib. IV, cap. XXII. & lib. V, cap. II. Galenus in undecimo commentario in librum Hippocratis de Natura humana, agnoscit artem ἀνατομικὴν ab eo plurimùm fuisse adjutam. Quid mirum? quando à regibus etiam facinorosi è carcere ei mitterentur, quos vivos dissecaret; ut auctor est Cornelius Celsus. Iccirco asperè adeò de eo Tertullianus libro de Anima, cap. X: *Herophilus ille medicus, aut lanius, qui septingentos exsecuit, ut naturam scrutaretur; qui homines odit, ut nosset.* Vesalius præponere eum Galeno non dubitavit. At Fallopius ἀντισυλλογιστικῶς, *contradicere Herophilo in Anatomicis, est contradicere Evangelio.*

§. 12. *At ut de eo decepti, ita verè dicere possumus, eiusdem Artaxerxis temporibus claruisse alios Medicos illustres, nec paucos.*

Ut hic quoque locum habeat illud Velleji Paterculi lib. I: *Cujusque clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum & profectuum semetipsa ab aliis separavisse.*

§. 14. *In iis Democritus Abderita, qui eâdem natus Olympiade ac Hippocrates, de quo paullo post dicam.*

Scripsit in Medicina, Ἠθιοπικόν, & ἰατρικὴν γνώμην.

De

De Herbis multa reliquisse Plinius ait lib. xxi, cap. xi. Est & de eo Petronii Arbitri: *Itaque hercule omnium herbarum succos Democritus expressit; & , ne lapidum virgultorumque vis lateret, ætatem inter experimenta consumsit.* A nonnullis magni Hippocratis fuisse præceptor existimatus; ut est apud Celsum in Proœmio. At nescio unde illud hauserit Oribasius, cùm præfat. Commentariorum in Aphorismos Hippocratis ait tentasse eum ad instar Hippocratis Aphorismos scribere: sed nequivisse. Equidem ne id quidem pro certo habeo, aphorismos istos sic ab Hippocrate scriptos digestosque. Nec enim a vero abludit eorum opinio, qui ab alio ex variis Hippocratis operibus bono judicio exceptos arbitrantur.

§. 15. *Sub Artaxerxe Longimano, claruit Empedocles Agrigentinus, Archytæ Tarentini discipulus.*

De quo dixi in Poëtis Græcis: sed hoc loco nobis memoratur, quatenus idem in Medicis censebatur; ut ex Laërtio cognoscere est, qui de Medicina etiam scripsisse ait.

§. 16. *Ut popularis, sic æqualis ejus fuit Acron Agrigentinus Medicus.*

De hoc sic Plinius lib. xxix, cap. i. *Alia* (medicinæ) *factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato.* Meminere etiam Laertius in Empedocle, Suidas in Ἄκρων, Hesychius Illustris in Ἐμπεδοκλῆς, & antiquior tribus istis Plutarchus lib. de Iside & Osiride, ubi narrat, ut ab Ægyptiis edoctus, pestilentiæ tempore Athenis juxta ægros soleat ingentes ignes accendere ad aëra purgandum, atque ut ea re juverit non paucos. Quam rem etiam narrant Aëtius Tetrabibli lib. ii, cap. xciv. & Paulus Ægineta lib. ii, cap. xxxv. Factum verò id videtur imitatus Hippocrates: de quo notissimum, ut per Græciam universam peste vexatam crebros jusserit ignes accendi: eoque à pestilentia liberârit.

§. 17. *Mirum à nonnullis ad hæc etiam tempora referri Melampodem Argivum, qui Prœti, Argivorum regis filias, helleboro nigro, caprillo lacti immerso, à furore liberavit. Nam ille claruit ante bellum Trojanum.*

Non audiendi itaque, qui post Democedem & Empedoclem referunt; uti faciunt Petrus Castellanus in vitis illustrium medicorum, & Joannes Neander in Syntagmate de Medicina *; nam vixit Prœtus xiii. Argivorum Rex, quo tempore in Troade regnabant Tros & Tantalus; Israëlitæ autem serviebant Egloni, Moabitarum regi. Meminit hujus inter alios Herodotus lib. ix. Item Maro iii. Georg.

* P. 28.

—— *cessere magistri*
Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.

Ubi Servius monet nomen habuisse καθαρτοῦ, hoc est, *purgatoris*. Hellebori genus ab eo *Melampodium* vocari, testis est Plinius lib. xx, cap. 20.

§. 18. *At verò sub Artaxerxe Longimano claruit Herodicus, à quo* Διαιτητικὴ *inventa:*

Ut Eustathius testatur in Iliad. A.

§. 19. *Item discipulus Herodici, magnus ille Hippocrates Cous: qui natus Olympiados* LXXX, an. i.

Parentes habuit Heraclidem, & Praxitheam, quorum ille ab Æsculapio duodevigesimus: hæc ab Hercule undevigesima. Proavum habuit Gnosidicum, qui de membris, & fracturis, atque articulis librum scripsit; ut quoddam secutus tradidit Galenus commentario primo in librum de Victus ratione in morbis acutis. Quanquam verò Dorica Hippocrati lingua foret nativa; Ionicè tamen scripsit, à Democrito persuasus: ut est apud Ælianum in Quarto variæ historiæ. Nempe quia hæc lingua suavior elegantiorque habebatur.

§. 20. *Hunc tota posteritas venerata est tamquam Medicorum principem.*

Nempe quia *primus medendi præcepta clarissimè condidit*: ut Plinius ait lib. xxvi, cap. ii. Itaque *omnis medicinæ parentem* vocat Cornelius Celsus: Octavius Horatianus *primarium medicorum*: Seneca *Medicorum summum, & scientiæ medicinalis conditorem.* De eodem ita memoratus ante Plinius lib. vii, cap. xxxvii. ubi agit de iis, qui in artibus excelluere: *Hippocrates eminuit Medicinâ: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia.* Ejus sententias, ut Dei vocem, habendas Galenus ait lib. i. de Usu partium cap. ix. ac similem omnium esse judicium, refert Suidas. Macrobius etiam quàm magnificè; *Hippocrates qui tam fallere, quàm falli, nescit.*

§. 21. *Quantò verò laudatior, tanto cautiores esse oportet in genuinis distinguendis à spuriis.*

De quo plura dicerem, nisi in eo abunde desudasset præstantium virorum industria.

§. 22. *Filios duos, magni nominis Medicos reliquit, Thessalum & Draconem.*

Objectant aliqui, quod in liberos Hippocratis, tanquam blennos & stolidos, convitia ab Aristophane in Nebulis jaciantur. Sed profectò non ille loquitur de liberis Hippocratis Coi, sed Hippocratis Atheniensis; quâ de re diximus Oratoriarum Institutionum lib. ii, cap. xiv. sect. viii. Sanè Galenus commentario i. in librum de Naturâ humanâ Thessalum vocat θαυμασιώτατον, ac placitorum patriorum observantissimum: egisseque ait apud Archelaum Regem Macedoniæ.

§. 23. *Hippocratis gener, discipulus, & successor Polybus fuit; qui de Affectibus, de Naturâ hominis, de Ratione victus salubris, ac de Semine scripsit.*

Vulgo eos libros Hippocrati tribuunt, sed falsò.

§. 24. *Hippocratis quoque discipulus fuit Dexippus Cous; qui scripsit librum de Re medicâ unum, duos verò* περὶ προγνώσεων *.

* De Præcognitionibus.

Auctor Suidas. Atque item refert, ut ab Hecatomno Carum rege accersitus ad sanandum filios ejus, Mausolum & Pixodarum, desperatis morbis laborantes, non aliâ voluerit conditione venire, nisi rex promitteret, destiturum se a bello quod gerebat cum Caribus. Ubi fortassè pro πρὸς Κᾶρας legendum πρὸς Κώους: quia verisimile est voluisse Dexippum bellum amoliri a patria suâ.

§. 25. *Fuit & iis temporibus Crito; quippe discipulus ejus Acronis Agrigentini; de quo paullo ante diximus.*

Hic Crito docuit artem κοσμητικὴν, sive *comtoriam*, vel *exornatoriam*. Quâ in re, ut Galenus ait, veniam meretur, quia apud reges & reginas medicinam faceret. Ἀνακεφαλαίωσιν librorum ejus exhibet Galenus lib. i. τῶν κατὰ τόπους. Meliorem etiam remediorum partem ex eo excerpsere Aetius, & Oribasius.

§. 26. *Temporibus Artaxerxis Memoris claruit quo-*

quo Ctesias Cnidius ὁ ἰατρὸς οὗ Ἀρταξέρξου, Artaxerxis medicus.

Artaxerxes verò imperare cœpit anno IV Olymp. XCIII.

§. 27. *Olymp. CV. regnare in Persiâ cœpit Artaxerxes Ochus, uti sequenti Olympiade in Macedoniâ Philippus Amyntæ filius. Horum temporibus fuere duo Medici Theomedon & Chrysippus.*

Tempora horum cognoscimus ex Platone, & Eudoxo Cnidio. Nam Eudoxus fuit Platonis auditor, ut tradidit Sotion ἐν Διαδοχαῖς *. Desiit autem vivere Plato initio Olymp. CVIII. Porrò Theomedon suis sumtibus aluit Eudoxum. Imò hic ejus παιδικὰ sive deliciæ fuisse creditur, ut est apud Laërtium in Eudoxo. Erat autem Eudoxus annorum XXII, cum Athenas primò proficisceretur. Posteaque idem Eudoxus cum Chrysippo medico profectus in Ægyptum, ut ab eodem Laërtio accepimus. Etiam Chrysippi meminit Plinius lib. XXVI, cap. II. ubi hoc ordine Medici, quorum libri herbis referti, recensentur: Hippocrates, Diocles Carystius, Praxagoras, Chrysippus, Erasistratus, Herophilus.

* *In successionibus.*

§. 28. *Item tum fuit Philistio Siculus; quo in medicinâ præceptore usus Eudoxus Cnidius.*

Ut Callimachus in Tabulis auctor est. Puto autem idem fuerit Philistio Locrensis, Agellio memoratus lib. XVII, cap. XI. Huic tribuunt librum Hippocratis de Diætâ.

§ 29. *Philistioni proximus esto discipulus Eudoxus.*

Astrologus, Geometra, Medicus, & Legislator: ut ait Diogenes.

§. 30. *Olymp. quoque CV, quando regnabat Artaxerxes Ochus, fuit Menecrates Syracusanus, qui librum scripsit Pharmacorum, e quibus ipse invenerit multa, teste Galeno.*

Fuit interim tam stulti fastus, ut quos morbo comitiali liberasset, circumduceret secum, hunc Herculis, illum Mercurii, alium Apollinis, Æsculapii, vel alius Dei habitu; ipse Jovis instar, aureâ coronâ, purpureâ veste, sceptrum tenens, crepidatus procederet. Imò regi ipsi Philippo, patri Alexandri M. literas inscripsit, hoc pacto, *Menecrates Jupiter Philippo Regi salutem.* Cui iccirco rescripsit Rex, *Philippus Menecrati ὑγιαίνειν.* Literas ipsas longè vanissimas apud Ælianum vide in XII. variæ Historiæ. Alius ab hoc Menecrates, qui Tiberii & Claudii Cæsarum temporibus vixit, ut suo loco dicetur.

§. 31. *Olympiade CXI claruit Philippus Acarnan, qui magnum Alexandrum, etsi Parmenionis, vel, ut alii, matris literis factus esset Regi suspectus, salutari potione sanavit.*

Narrat rem Valerius Maximus lib. III, cap. VIII, Curtius lib. III. Arrianus lib. II. Plutarchus in Alexandro, Justinus lib. XI.

§. 32. *Olympiadis CXIV, anno tertio, biennio post mortem Alexandri Magni, quo ipso etiam Demosthenes decessit, præceptori successit Theophrastus; cujus libri de Plantis atque alia, valde Medicum juvant.*

Quàm lepidè & verecundè Aristoteles eum prætulerit Menedemo Rhodio, vide apud Agellium lib. XIII, cap. V. Ludum ejus ad bis mille auditores frequentasse, ait Hesychius illustris. Moriens Naturam accusavit, quod cervis ac corvis vitam dedisset longævam, non item hominibus, quibus ad omnia Naturæ arcana indaganda erat opus vitâ longissimâ. Testes Cicero in III de Finibus, & Laërtius.

§. 33. *Olympiade CXVII, (quâ Seleucus Nicator diadema assumsit, ac Orientis sibi imperium vindicavit,) claruit Erasistratus Juliates, celebris eo, quod persenserit Antiochi Στρατονίκης amores, ac patri Seleuco persuaserit, ut filio cederet uxore, licet ex eâ jam prolem haberet.*

Rem narrat Plutarchus in Demetrio, & Appianus in Syriacis. Exemplo Herophili, etiam vivos homines secuisse, auctor est Celsus.

§. 34. *Olymp. CXXV atque antè, claruit Nicias Pyrrhi regis medicus, quem Theocritus versibus suis extulit.*

Ejus de Lapidibus libri mentio est apud Stobæum sermone de Morbis.

§. 35. *Olympiade CXXV fuit Aristogenes Cnidius, Chrysippi philosophi servus, Medicus regis Antigoni Gonatæ.*

Vide Suidam in Ἀριστογένης. Atque idem memorat & alterum Aristogenem, qui Thasius fuerit. Addit quam varia in Medicinâ scripserit; & in his φυσικῶν βοηθημάτων ἐπιτομήν, *Auxiliorum naturalium compendium*, ac scripsisse ad Antigonum, qui si est Gonatas, ut arbitror, potuerit idem esse ac Cnidius; ut nomen unum sit à solo natali, alterum ab educatione vel habitatione. Nihil interim impedit, quo minùs eodem tempore ejusdem fuerint nominis medici duo.

§. 36. *Olymp. CLXI, nempe sub Attalo, ultimo rege Pergameno, claruit Nicander Colophonius, Xenophanis filius, grammaticus, poeta, ac medicus; cujus extant Theriaca, & Alexipharmaca.*

Cætera ejus, quæ multa fuere, deperierunt. De ætate objiciat aliquis, quòd dicatur Arato sua dedisse castiganda. Sed hoc falsum planè; cùm Aratus XII Olympiadibus antecesserit. Atque hinc etiam liquet, quantopere eos ratio fugerit, qui uno tempore ajunt vixisse poetas, qui Pleiadis nomine vocantur. Sed de illoc in opere de Poetis Græcis diximus.

§. 37. *Olymp. CLXXIII ac aliquot sequentibus, Mithridates Ponti & Bithyniæ rex fuit, qui de Arcanis morborum remediis commentarios doctè scripsit, eos verò in thesauro suo scrinio reconditos servavit. Eo victo hos Pompeius Romam abstulit, ac à liberto suo Lenæo Pompejo Latinè verti jussit.*

Ætatem indicant bella, quæ gessit cum Syllâ, Lucullo, Pompejo. Nomen ut nec pharmacopœorum vulgo ignoretur, facit antidotum, quod ab eo *Mithridatium* nominatur. Fuit sextusdecimus à Dario Codomanno, ultimo rege Persarum; octavus verò ab eo Mithridate, qui, à Macedonibus deficiens, regnum sibi vindicavit. De eruditione ac scriptis ejus vide Agellium lib. XVII, cap. XVII. & Appianum lib. de bello Mithridatico. Scriptis suis multa est complexus ad historiam naturæ pertinentia. Quale illud à Plinio proditum lib. XXXVII, cap. II. *Mithridates inquit, in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eam Oserictam, cedri genere sylvosam: inde (succinum) defluere in petras.* Præcipuè tamen ea exposuit, quæ ad Medicinam pertinerent. Illustris de eo est locus ejusdem Plinii lib. XXIV, cap. II. *Mithridates in reliquâ ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab hominibus subjectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria effectusque in arcanis suis reliquit. Pompejus autem omni regiâ prædâ potitus,* trans-

transferre ea sermone nostro libertum suum Lenaum, Grammaticæ artis doctissimum jussit: vitaque ita profuit non minus quàm Reip. victoriâ illa.

§. 38. *Olymp.* CLXXVIII. *& deinceps, claruit Asclepiades Diotimi filius, Myrleâ Bithyniæ urbe oriundus: qui rejectâ Hippocraticâ medendi ratione (eam* mortis meditationem *vocabat) condidit novam sectam, in quâ multa ægrotantium blandimenta, uti inter alia lectuli pensiles, ut jactatione molli facilius obreperet somnus.*

Itaque de eo parùm magnificè sensit Plinius: cujus hæc verba lib. XXVI, cap. III: *Asclepiades ætate Magni Pompeji orandi magister, nec satis in arte eâ quæstuosus, & ad alia sagacis ingenii, huc se repente convertit, atque (ut necesse erat homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset oculis usuque percipienda) torrenti ac meditatâ quoque oratione blandiens omnia abdicavit, totamque medicinam ad caussam revocando, conjecturam fecit, quinque res maxime communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, aliquando * vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cùm unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera, quæ facillima erant, universum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cœlo emissus advenisset.* Quomodo eum, cujus jam funus ducebatur, ad vitam revocarit, festivè narrat Appulejus lib. IV. Florid.

* Sic Muretus pro aliis emendat.

§. 39. *Olymp.* CLXXXII, *ac post claruit Craterus, quo medico inter alios utebatur T. Pomponius Atticus.*

Cicero ad Att. lib. XII, epist. XIII: *Commovet me Attica: etsi adsentior Cratero.* Et epist. sequenti. *De Attica doleo. Credo tamen Cratero. Pyliam angi vetabat. Is mihi est pro omnibus.* Doleo, inquit, ob morbum filiæ tuæ: sed tamen optimè sperare jubet Craterus, qui ejus valetudinem curat. Quare nec uxor tua Pylia valde se ob adversam ejus valetudinem debet excruciare. Meminit & Horatius lib. II. sat. III:

Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger: rectè igitur, surgetque. ——

Idemque nomen pro quovis medico usurpat Persius sat. III:

—— *Venienti occurrite morbo*
Ecquid opus Cratero magnos promittere morbos?

Mirum quod de servo Crateri refert Porphyrius lib. I de Abstinentia ab esu animalium; Κρατερῦ δὲ ἰατρῦ οἰκέτης ξένῳ περιπεσὼν νοσήματι, τῶν σαρκῶν ἀπόστασιν λαβουσῶν ἐκ τῶν ὀστῶν, τοῖς μὲν ὠφελεῖτο οὐδέν· ἰχθύος δὲ τρόπῳ ἔχεως σκευασθέντος, καὶ βρωθέντι διεσώθη, τῶν σαρκῶν συγκολληθεισῶν. *Crateri medici servus dicit novo & inusitato morbo adfectus, nempe carne ab ossibus divulsa ac distracta, pharmacis quidem nihilo melius se habuit; sed vipera piscis in modum apparata, & comesa convaluit, carne de integro conglutinata.*

§. 40. *Olymp.* CLXXXVI. *claruit Pedacius Dioscorides Anazarbeus, cujus de Materie medicâ libros quinque habemus, item Alexipharmaca, & Theriaca.*

Est verò Anazarba Ciliciæ civitas, quæ postea dicta est Cæsarea Augusta. Ætatem indicat, quòd Suidas dicat fuisse medicum Cleopatræ ac Antonii. Interim non levem scrupulum injicit quod idem confundat Dioscoridem Anazarbeum, & alterum, cui cognomentum φακᾶς †, nempe διὰ τὸν τῆς ὄψεως φακὸν, quia facies lentigine notaretur. Siquidem, (quod Petro Castellano in Medicorum Illustrium Vitis observatum) Galenus distinguit, ac Anazarbeum, ait sectæ addictum empiricæ: eum, qui φακᾶς vocatus, fuisse sectæ Logicæ sive dogmaticæ. Hinc olim acris illa dissensio inter Leonicum & Pandulphum, utrùm Dioscorides Plinium, an Plinius exscripserit Dioscoridem. Facile fit solvere quæstionem, si Dioscorides Anazarbeus fuerit medicus Cleopatræ. Ipse verò Anazarbeus ait se militiam secutum, sed sedulam tamen rei herbariæ operam impendisse, conferendo cum iis, qui hæc maximè intelligerent. Galenus lib. XI. de Facultate simplicium ait, non satis fuisse peritum linguæ Græcæ. At idem præfatione lib. VI. ejusdem operis, & lib. IV de Compositione medicamenti, valde ejus operam commendat, atque agnoscit, in hoc argumento nulli esse secundum. Transtulere eum Hermolaus Barbarus, Marcellus Virgilius Florentinus, Joannes Ruellius, ac postremò omnium optimè Janus Antonius Saracenus. Porrò non primus in hac materie versatus est Dioscorides; sed ante se hoc tractasse ait ‡ Jolam Bithynum, Heraclidem Tarentinum, Julium Bassum, Niceratum, Petronium, Nigrum, & Diodotum. Duo εὐπορίστων seu Parabilium libri, utcunque Dioscoridi inscribantur, ab alio tamen partim ex Dioscoride, partim aliis, sunt collecti; sive Anazarbensis ille, sive Alexandrinus: quos & distinxit Galenus præfat. glossar. Hippocratis, ut superiùs dixi. Nunc verba appendam. Διοσκορίδης, ἐχ ὁ ἐπικληθεὶς Φακᾶς, ὁ Ἡροφίλειος, ἀλλ᾽ ὁ νεώτερος, ὁ κατὰ πατέρας ἡμῶν· *Dioscorides non qui vocatus Phacas sive Lentinus, Herophili sectator, sed junior, qui patrum nostrorum memoriâ vixit.* Ubi Anazarbensem priori loco signari satis liquet. Is enim à lentiginosa facie, ut ex Suida dictum, φακᾶς vocatus. Unde corrigo Erotiani illud præfatione Lexici Hippocratici: Διοσκορίδυ ὁ Φακᾶ πᾶσι τούτοις ἀντειπόντος δι᾽ ἑπτὰ βιβλίων. Ita H. Stephanus edidit. Rescribendum autem, Διοσκορίδυ τῦ Φακᾶ. *Dioscoride,* inquit, *Phacâ, seu Lentino, omnibus in septem libris contradicente.*

† Lenticularis.

‡ In præfatione.

§. 41. *Olymp.* CLXXXVI *claruit Themison Laodicenus Syrus auditor Asclepiadis Myrleani, quem Pompeii M. ætate vixisse diximus. Hic cùm præceptor novam condidisset sectam, multa in ea innovavit, tertiamque sectam fecit.*

Hinc Seneca epist. XCV: *Adjice nunc, quod artes quoque pleraque, imò ex omnibus liberalissima, habent decreta sua, non tantum præcepta; sicut Medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis.* Ea Themisonis secta dicta est Methodica. Meminere Themisonis Dioscorides lib. VII, cap. II. Cornelius Celsus in proœmio, & Plinius lib. XIII, cap. XVII, ubi *summum auctorem* vocat. item lib. XXIX, cap. I. Non audiendus verò interpres vetus Juvenalis ad illud Sat. X:

—— *Quorum si nomina quæras,*
Promtius expediam, quot amaverit Oppia mœchos,
Quot Themison ægros auctumno occiderit uno.

Ubi sic interpres: *Themison, archiater illius temporis, cui detrahit.* Vult igitur vixisse temporibus Domitiani. Nempe non vidit Themisonis nomen poni pro quovis medico Methodico, quia cùm primitus multi Themisonem sequi se profiterentur, neutiquam tantum præstarent ac sectæ conditor, sed multis necis causa forent. Crebra quoque mentio Themisonis apud Cælium Aurelianum, ut mittam Paulum Æginetam lib. III. cap. XV, atque alios.

§. 42. *Olymp.* CLXXXVI. *claruit quoque Philotheus Amphissensis; cujus exstant Commentarii Græci in Aphorismos Hippocratis; liberque de Urinis.*

Ætatem indicat quòd à M. Antonio Triumviro ob sophisma, quo insolentem Medicum compescuit, donatus fuerit mensa argenteis poculis onusta. Rem narrat Plutarchus in Antonio.

§. 43. *Atque hactenus illustres Medicos secundùm Olympiadas digessimus. Nunc quia deventum ad Augusti tempora, quæ ordimur à morte Antonii ac Cleopatræ, Cæsarum potius ordinem sequemur.*

Puto enim, sic Medicam hanc historiam fore clariorem.

Cap. XII.

DE ILLUSTRIBUS MEDICIS A TEMPORIBUS AUGUSTI USQUE AD TEMPORA JUSTINIANI.

§. 1. *Primus igitur esto Artorius Musa.*

QUi vulgò Antonius Musa. Sed *Artorius* vocatur ab Cælio Aureliano, Lactantio, & Eusebio: imò & Valerio Maximo lib. I. cap. VII. Video Neandrum * tribuere Augusto medicos Artorium & Antonium. Sed falli puto. Hic Artorius Musa cùm ancipiti morbo Augustum liberasset, statuam juxta Æsculapium promeruit; ut testis est Tranquillus. Tribuitur ei libellus *de Vetonica*. Sed alii auctorem putant L. Appulejum. Etiam Musæ tribuitur libellus de tuendâ valetudine. Verùm Marcellus Empericus adscribit Hippocrati.

* *Syntagmate de illustr. Med.* p. 77. 78.

§. 2. *Frater Artorii Musæ fuit Euphorbus, Iubæ, regis Mauritani medicus.*

Plinius lib. XXV, cap. I: *Invenit patrum nostrorum ætate herbam rex Iuba, quam appellavit Euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ, à quo Divum Augustum conservatum indicavimus.*

§. 3. *Sub Tiberio claruit tum Cassius; cujus supersunt de Animalibus problemata medica: tum Scribonius Largus, cujus extat liber de Medicamentorum compositione.*

Ætatem utriusque ostendit, quòd Scribonius Codicis meminit, quem ab Atimeto, Cassii servo ac Cæsaris Tiberii legato acceperit. Scribonii mentionem etiam facit Galenus in libris κατὰ τόπους, & alibi.

§. 4. *Tum quoque fuit Cornelius Celsus, qui octo libris de re Medicâ Latinis Hippocratis nomen est consecutus.*

Methodicam Asclepiadis sectam sequebatur. Itaque Ioannes Heurnius summus medicus, cumque clarissimo Molinæo in scientia naturali præceptor meus, ajebat, plures Latinitatem ejus, quàm medicinam fieri oportere. Utinam verò ejus scriptoris editionem novam dedisset Josephus Scaliger. Nam eam molitum, satis liquet ex præfatione Francisci Vertuniani ante Hippocratis librum de Capitis Vulneribus; quem cum suo Commentario, & Scaligeri Castigationibus edidit. Celsum verò Vertunianus inibi vocat Hippocratis non minus eloquentem, quàm fidum interpretem.

§. 5. *Tiberii & Claudii Cæsarum medicus fuit Menecrates, qui sectæ Rationalis fuit, ac variis scriptis inclaruit.*

Galeno memoratur de Composit. Med. Simp. lib. V, cap. III. ac alibi sæpè, & fortasse etiam Cælio Aureliano lib. I, Diutur. Pass. cap. V. Est de eo vetus inscriptio, quæ legitur apud Hieronymum Mercurialem lib. III. Var. Lect. cap. XXII.

§. 6. *Claudii Cæsaris ætate fuit Valens medicus.*

Qui adulterio Messalinæ, uxoris Claudii, notior redditus.

§. 7. *Sub Nerone fuit Thessalus Trallianus, qui Themisonis sectam fecit suam.*

Ut Galenus tradit in primo Therapeuticorum. Scripsit contra Hippocratis Aphorismos, ut idem ait libro contra Julianum. Cùm familiaris esset Neroni, facilè Medicorum aliis prælatus; unde tanti fastus evasit, ut se ἰατρονίκην inscribi vellet monumento, quod etiamnum Galeni tempore via Appia exstabat.

§. 8. *Medicus etiam Neronis fuit Andromachus senior, Cretensis: qui Theriacam carmine ad Neronem perscripsit.*

Neronis fuisse archiatrum tradit Galenus lib. I de Antidotis cap. I, & libro de Theriaca ad Pison. cap. V. Ac priori quidem loco magnis effert laudibus, ut Medicam artem perfectè edoctum, ac præterea facundia pollentem, patria autem fuisse Cretensem. Ab eo dictam Theriacam Andromachi, quia antidoto Mithridaticæ admiscuerit non exiguam partem carnium viperæ; atque ita esse factum, ut hæc Antidotus Andromachi propè antiquaverit Mithridaticam. Idem Galenus ait scripsisse etiam de Medicamentis compositis ad adfectus externos; imò & plurima ex eo exscribit. Nihil, puto, addere opus est, etiam Aetium, & juniorum alios subinde ejus meminisse.

§. 9. *Vixit tum quoque* Evax, rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit.

Verba sunt Plinii lib. XXV, cap. I. Quæ tamen aberant à MSto codice Chiffletii medici, ut Dalecampius testatur, nec in nostro MSto. nec in vetere editione Parmensi conspiciuntur. Idem Græcè dicitur scripsisse ad Tiberium de Viribus lapidum pretiosorum.

§. 10. *Ad hæc quoque tempora referri ab aliquibus † video Theonem Alexandrinum, cujus librum de Exercitationibus sæpè citat Galenus; & Aretæum Cappadocem, cujus libri, sed mutili, ad tempora nostra pervenere. Sed Aretæus longè est antiquior. Scripsit enim multò ante Cæsarum tempora, florentibus Græcia rebus; ut ex eo colligitur, quod Ionicâ utatur dialecto.*

† In Ita Neandro Brem. pag. 79.

Jonismus enim, uti & Dorismus, diu ante tempora Cæsarum in scriptis desierat. Ut mirum sit non antea celebrari. Primi enim, qui meminerint, sunt Paulus Ægineta, & Aëtius: qui non ante Julianum claruere. Nec tamen audiendi, qui propterea quod Galenus in tot voluminibus nunquam laudat, eò juniorem illo arbitrantur. Nam potuit nominatim laudasse in iis, quæ interciderunt. Et fortasse aliquando eum signat, etsi non nominet. Multos enim citat, quorum nomina non addit.

§. 11. *Etiam C. Plinius Secundus propter Historiam Naturalem inter medicos, etsi in quandoque iniquior videatur, nomen sustinet.*

Opus, quod dixi, ipse in præfatione ait esse librorum XXXVI. Nempe primum non annumerat, quia verius sit index. Addit se complexum rerum cura dignarum XX millia. Evolvisse centum auctores non vulgo tritos, sed exquisitos: talium se legisse voluminum duo millia. Hoc est verè, quod Domitius Piso dicebat, thesauros scribere, non libros. Et tamen vir tantus effugere nequit aspera medicorum judicia: ex quibus Cardanus solum habebat pro Grammatico. Quo non tam Pliniano detraxit nomini, quam suo.

§. 12. *Vespasiani ætate vixerunt Medici celebres Seleucus Cyzicenus, & Stratocles Sidonius.*

Ut indicat Philostratus lib. VIII. de vitâ Apollonii cap. III. ‡

‡ P. 404. edit. Paris anno 1608.

§. 13. *Sub Domitiano, Nervâ & Trajano vixit Archigenes Apamensis Syrus.*

Philippi

Philippi filius fuit, Agathini discipulus, ac Romæ medicinam sub Trajano fecit. Vixit annos LXXIII, multaque medica & physica scripsit. Auctor Suidas in Α'ρχιγένης. Præter illa κομμωτικὴν, sive *Cutis ac capillorum ornatum*, etiam decem libros scripsit de Febribus, ut tradit Galenus. Atque idem auctor est undecim libros epistolarum Medicinalium reliquisse. Nomen ejus Juvenalis, qui ei æqualis fuit, pro quovis medico posuit sat. IV:

—— Tunc corpore sano,
Advocat Archigenen, onerosaque pallia jactat.

Quem ad locum scholiastes Archigenem ait fuisse, *Medicum magnum illius temporis.*

§. 14. *Trajani & Adriani temporibus fuit Rufus Ephesius, cujus exstant libri tres de Appellationibus partium corporis humani. Ubi & situm, figuram, facultatem & usum declarat.*

Latinè reddidit Junius Paullus Crassus, medicus & professor Patavinus. Sed liber primus bifariam exstat, sententiâ plurimum eadem, sæpè etiam verbis. Junius Crassus ait non posse se divinare, quo id consilio fecerit. Sed quid mirum, siquis priorem editionem recoquat, & addat, demat, mutet quæ volet. Nempe bis edidit eum librum Rufus. Uti & Solinus suum Polyhistora. Nec sanè variantes veterum scriptorum lectiones semper sunt à librariis: quandoque etiam ex eo, quod alii primam editionem exscripserint, alii fuerint nacti codicem postmodo ab auctore emendatum. Porrò hic Rufus etiam scripsit de Renum ac vesicæ morbis, ac fragmentum de Medicamentis purgantibus. Nemo magis accuratè vel perspicuè scripsit de renum, & vesicæ morbis, ut auctor est Galenus. Idem quoque meminit librorum IV, quos carmine scripserat de Herbis.

§. 15. *Trajani quoque & Hadriani ætate fuit Soranus Ephesius.*

Qui multa scripsit de Arte sua, ac Galeno memoratur libro de Sectis. Est & alter Soranus Ephesius, priori junior, qui γυναικείων libros reliquit, teste Suida. Ex opere eo superest fragmentum περὶ μήτρας, καὶ γυναικείων αἰδοίων. Tertius est Soranus Cilix. Cui nonnulli tribuunt Isagogen medicam, quæ Sorani nomen præfert. Sed author ejus operis Latinus fuit, ut in Originum libris ostendimus. Vide & quæ de tribus hisce Soranis diximus opere de Historicis Græcis.

§. 16. *Item tum fuisse videtur Cælius Aurelianus Siccensis: cujus habemus libros quinque Tardarum passionum; ac tres Celerum morborum.*

Sorani enim meminit; Galeni non item; eum minimè neglecturus, nisi major natu esset: laudare enim eos solet, ex quibus profecit.

§. 17. *Hermogenes fuit medicus Hadriani Cæsaris: cui & vita, ob aquæ intercutis morbum, pertæso locum ostendit sub mammâ, ut eo veneno oblito, ac istic vulnere inflicto, minore suo dolore moreretur.*

Auctor est Xiphilinus in Hadriani vitâ. Archigenem vocat Neander in Syntagmate illustrium medicorum. Nempe secutus videtur Hieronymum Mercurialem, qui lib. I. Var. Lect. cap. V. apud Xiphilinum pro Hermogene Archigenem reponendum arbitratur. Sed alius ille & paullo antiquior: ut qui sub Domitiano Nervâ, & Trajano potiùs claruerit: sicuti diximus antea. Hermogenes varia scripsit, quæ passim à Galeno celebrantur. Ut lib. I. de Simpl. Medicam. cap. XXVII, & alibi.

§. 18. *Sub T. Aurelio Antonino Pio claruit Sextus, Empirica secta medicus: cujus tres supersunt libri Pyrrhoniarum Hypotyposeôn, & decem adversus Mathematicos, sive disciplinarum professores. Totum verò hoc eo est subnixum, quòd idem est, ac Sextus Chæronensis, Plutarchi Chæronensis nepos; qui præceptor fuit M. Antonini Philosophi; ut in vitâ ejus tradit Capitolinus. Is verò discipulus fuerit Herodoti Philadelphei, sectam Pyrrhoniam secutus.*

Huic tribui video (sed perperam, ut censeo) librum de Medicinâ Animalium. Sæpiùs ejus testimonio utitur in Thesauro pauperum Petrus Hispanus, qui dignitatem Pontificis Maximi adeptus, vocatus est Joannes XXI. Huic *Platonicus* vocatur, qui *Placitus* in manu exaratis appellatur. Commentario illustravit Gabriel Humelbergius. Sed profectò si is Platonicus fuit, alius sit à Sexto Pyrrhoniarum Hypotyposeôn scriptore.

§. 19. *Sub M. Aurelio Antonino Philosopho, item filio Commodo, adhæc Helvio Pertinace, Didio Juliano, Clodio Albino, ac denique Severo effulsit clarum jubar Claudius Galenus Pergamenus.*

Qui inter duodecim subtilissima orbis ingenia, subtilitate ultimum, arte clarissimum meruit locum: ut censet Hieronymus Cardanus lib. XVI. subtilitatum. Hoc nemo plura, ac majori undique doctrinâ scripsit: ut de eo satiùs sit tacere, quàm plura addere.

§. 20. *Etiam sub Antoninis vixit Julianus Alexandrinus: qui libros XLVIII scripsit contra Aphorismos Hippocratis. Item librum de Methodo, quem Philonem inscripsit. Item περὶ ψυχικῶν καὶ σωματικῶν παθῶν.*

Citat Galenus, qui & contra eum Hippocratis Aphorismos defendit.

§. 21. *Serenus Sammonicus, cujus de Medicina & morborum remediis carmen superest, vixit temporibus Severi Cæsaris, & filii ejus Caracallæ: à quo in cœnâ est interemtus.*

Filius ejus fuit præceptor junioris Gordiani; gratusque fuit Alexandro Mammeæ, uti & Gordianis. Patrem cum filio confudit doctissimus Lilius Gyraldus in Historiâ poëtarum, dialogo IV. Vide de priori Spartianum; de altero Lampridium, & Capitolinum.

§. 22. *M. Aurelio Probo imperante, claruisse dicitur Philagrius Lycius, medicus Epirota, Naumachii discipulus.*

Ad Probi tempora refert Neander. Suidas contentus est dicere, posteriorem esse Galeno. Idem ait plerumque fecisse medicinam Thessalonicæ, ac reliquisse commentarium in Galenum; item μονόβιβλα, sive Libros singulares LXX.

§. 23. *Sextus Africanus præter nobilem illam Chronologiam, quam Eusebius exscripsit, etiam reliquit libros IX, quos* Κεστῶν * *inscripsit. In iis res tractabat medicas, physicas, rusticas, & chymicas. Eos libros dedicavit Alexandro Mammeæ filio.* * Cestorum.

Auctor horum Eusebius lib. I. Chronicorum. Plura de eo diximus lib. II. de Historicis Græcis cap. XV.

§. 24. *Sub Maximiniano Herculio, ut aiunt, vixit Theodorus Priscianus, sive, ut alius in libris vocatur, Octavianus Horatianus.*

De quo in Valentiniani Cæsar. temporibus dicemus.

Primo eruisse videtur Nicolaus Leonicenus, ac brevi se edi-
* P. 20. turum receperat; ut liquet ex ejus libro de Plinii erroribus *.

§. 25. *Constantii & Juliani Cæsarum temporibus fuit Zeno Cyprius, Juliani & Proæresii sophistarum æqualis.*

Διδασκαλίαν πολυύμνητον illi tribuit Eunapius in ejus vitâ.

§. 26. *Ejusdem Juliani, item Valentis & Valentiniani temporibus fuit Philostorgius medicus.*

Ἄριστος ἰατρῶν, *princeps medicorum* dicitur cognomini Philostorgio lib. VIII. Historiæ Ecclesiasticæ cap. X.

§. 27. *Ejus filii, iidem medici præstantes fuere Philagrius & Posidonius.*

Auctor ibidem Philostorgius. Meminit & Philagrii hujus Suidas. Etiam ex ejus libro de Potionibus suavibus quædam ab Oribasio adducuntur Medicinalium collectorum ad Julianum Imp. lib. V. cap. XVII. Etiam lib. IV. Synops. remedium ex eo adducit ad erosiones oris. Malagma etiam ex eo refert Paulus Ægineta lib. VII. cap. XVIII. Variaque ex eo memorat Aëtius tetrabibli I. serm. II. cap. CIII. CV. CVI. & tetrabibli IV. serm. I. cap. CX. Ac fortassè, ut recte Gothofredus in eruditis ad eum scriptorem notis observat, nec alius fuerit Philagrius ad quem plures sunt Nazianzeni epistolæ. Sane tempora conveniunt, & Nazianzenus ei medicinæ peritiam tribuit epist. LXVIII. Pluraque inibi Gothofredus ex Codice Theodosiano, Ammiano, & Suidâ, qui meminit Philagrii, medici Lycii Macrensis. Hæc de Philagrio.

Philagrio, ut dictum, frater erat Posidonius: quem sibi visum esse inibi dicit ibidem Philostorgius. Atque addit fuisse in arte suâ eximium: sed in eo jure reprehendi, quod soleat dicere, οὐχὶ δαιμόνων ἐπιθέσει τοὺς ἀνθρώπους ἐκβακχεύεσθαι, ὑγρῶν δέ τινων κακοχυμίαν τὸ πάθος ἐργάζεσθαι· μὴ γὰρ εἶναι τὸ παράπαν ἰσχὺν δαιμόνων, ἀνθρώπων φύσιν ἐπηρεάζουσαν· *Non dæmonum vi homines debacchari, sed humorum quorundam cacochymiam, hunc affectum operari: nullam quippe dæmonum vim esse, quæ naturam hominum damno afficiat.* Ac convenit cum istis, quòd incubum negabat esse dæmonem; ut est apud Aëtium tetrabibli II, serm. II. cap. XII. Quod si nihil aliud quàm illud de incubo dixerit Posidonius, immeritò à Philostorgio reprehenditur. At jure culpatur, si omnino negabat esse ullos dæmoniacos. Meminit Posidonii quoque Æ-
† P. 614. in voce Arnabo. gineta lib. VII. cap. III †. Imò idem videtur ac is, qui
‡ In Ποσειδώνιος. Suidâ teste ‡ scripsit παλμικὸν οἰώνισμα: quo quid significetur, expono in variis Divinationis generibus.

§. 28. *Zenonis Cyprii, de quo antea dixi, discipulus fuit Oribasius Pergamensis.*

Is Juliani necdum Imperatoris medicus fuit, multumque contulit ut ad imperium eveheretur: eo autem defuncto à consecutis Imperatoribus Valentiniano I. ac Valente omnibus spoliatus est bonis, nec contentis in exilium misisse, in hostilem ejectus est terram, ut ab iis necaretur, quod ipsos facere pudebat: sed cùm magno esset in honore apud barbaros reges, ac ingens viri desiderium in Romano imperio, ab Imperatoribus est revocatus, prioresque opes recepit. Hæc fusiùs Eunapius, qui & superstitem ait, quo tempore ista scriberet.

§. 29. *Juliani quoque ac Valentis temporibus claruere Magnus Antiochenus, & Ionicus Sardianus, Zenonis iidem discipuli.*

Eorum quoque vitas descripsit Eunapius. Ac præterea meminit Magni in vita Zenonis & Oribasii. Sed & Philostorgius memorat lib. VIII. Histor. Ecclesiasticæ cap. X. & Myrepsus Alexandrinus de antidotis sect. I. cap. XXXV. Scripsit de Dignoscendis urinis, ut docet Theophilus præfat. lib. de Exacta urinæ notitia. Ait verò Magnum illum, hominem philosophum, vel sophistam, (quo nomine & ab Eunapio meruit, ut vitam ejus scriberet) doctrinam de urinis mutilam tradidisse, multaque προγνωστικὰ præterire: pulcrè quidem ratiocinari, sed sine experientia, quæ artium est mater.

§. 30. *Etiam Aëtius Amidenus Juliani ac Valentiniani temporibus ac deinceps vixit; junior aliquantum Oribasio: priores medicos, imprimis Galenum in compendium contraxit lib. XVII.*

Præterea Græcè in bibliotheca Galliarum Regis (ut in Nomenclatore suo ait Rob. Constantinus) exstat Aëtius Græcè de Oculorum affectibus, de Intemperie & Infirmitate hepatis, deque his, qui ex stomacho sanguinem revomunt. Planè autem confundi arbitror cum Aëtio Arriano, præceptore Eunomii ejus, Cyziceni episcopi, contra quem scripsit S. Basilius. Siquidem hæreticus hic ex Apamea Mesopotamiæ fuit, neque unquam Medicus à veteribus dictus, etiam Constantini M. & Constantii temporibus imprimis claruit, licet pervenerit ad tempora Juliani. Diaconus etiam à Leontio fuit ordinatus. Medicus verò maximè sub Juliano fuit, ac Valentiniano I, ac Valente fratre, credo & Valentiniani I. liberis, Gratiano ac Valentiniano II.

§. 31. *Julius Ausonius Vasatensis Medicinæ caussa in palatium arcessitus fuit à Valentiniano seniore: etiam præfectura Illyrici ab eo ornatus: pater Decii Magni Ausonii Burdigalensis poetæ.*

Reliquit libros de Medicina: quibus se adjutum Marcellus Empiricus agnoscit in operis sui præfatione. Hujus Ausonii dictum illud celebratur: *Beatum esse, non qui habet, quæ cupit; sed qui non cupit, quæ non habet.*

§. 32. *Sub Valentiniano floruit quoque Vindicianus.*

Fuit is Comes Archiatrorum. Epistola ejus ad Valentinianum imperatorem, exstat in operibus Marcelli Empirici.

§. 33. *Sub Gratiano fuit Octavius Horatianus, qui libros duos de Curationibus morborum reliquit, unum de Ægritudinibus mulierum, unumque Experimentorum.*

Ætatem ex eo cognoscimus, quia se discipulum dicat Vindiciani, qui ἀρχίατρος fuit imperatoris Valentiniani. Verùm nonnulli hosce libros tribuunt Theodoro Prisciano. Sub Octavii sive Octaviani nomine exstant hi libri. Logicus, de Curationibus omnium ferè morborum corporis humani, ad Euporistum: De acutis, & chronicis passionibus, ad eundem. Gynæcea, de mulierum accidentibus & curis eorundem, ad Victoriam. De Physica scientia, Experimentorum liber ad Eusebium filium.

§. 34. *Theodosii M. ætate claruit Marcellus Burdigalensis: cujus sunt libri de Medicamentis empiricis, physicis, ac rationalibus.*

Illustris dictus, ac Theodosio M. à consiliis fuit. Vulgo Empiricus vocatur: nec mirum; quando remedia etiam collegit à rusticis ac plebejis hominibus experimentis comprobata: ut ipse in Præfatione operis refert.

§. 35. *Justiniani Magni temporibus claruit Alexander Trallianus, Dioscori iidem Medici filius. Scripsit Alexander Therapeutica singularum corporis partium.*

An-

Anthemius Trallianus excelluit in machinis fabricandis; frater ejus Metrodorus Grammaticus fuit insignis; Olympius egregius Jurisconsultus; Dioscorus Medicus, cujus artis peritiæ documenta dedit Trallibus; Alexander verò in veteri Roma habitavit, eò honorificè arcessitus. Testis horum Agathias lib. v.

§. 36. *Anno* CIↃLX. *ac deinceps, claruit ille πολυμαθέστατος Michael Psellus: qui inter cætera reliquit libros duos, Constantino Ducæ dicatos, de Victus ratione, deque Facultatibus & succi qualitate elementorum.*

Latinè vertit Georgius Valla. Excudit Basileæ Andr. Cratander Anno CIↃ IↃ XXIX. Pessimè translatum esse, conqueritur Lilius Gyraldus*: qui propterea non multum fuit adjutus ea interpretatione, cùm verteret Simeonem Sethum, Antiochenum magistrum, de Cibariorum facultate. etsi idem sit liber, ac solùm Psello quædam adjecerit Simeon Sethi. Unde & sic quandoque inscribitur, Σύνταγμα περὶ τροφῶν δυνάμεων τοῦ Ψελλοῦ, καὶ Συμεῶν τοῦ Μαγίστρου. *Syntagma de alimentorum viribus Pselli, & Simeonis Magistri.* Etiam Medicinale, nec non in Galeni explicationem quatuor librorum resolutionis Hippocraticæ dicitur scripsisse. Memoratur utrumque opus in Catalogo Grammatico, qui est apud Antonium Verderium in Supplemento bibliothecæ Gesnerianæ. Prius opus inscribitur Ἰατρικὸν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν πορφυρογέννητον· *Medicale ad Constantinum Porphyrogennetum.* Incipit hoc opus; τὰς συντόμους διδασκαλίας ἐπιτάξας παρὰ τῆς σῆς θειότητος· *Quæ jussus eram compendia scribere à vestra divinitate.* Leo tamen Allatius, dissertatione de Psellis†, negat esse inclyti illius Michaëlis Pselli, quia neque in eo sit agnoscere Pselli in dicendo acrimoniam, nec in re expedienda solertiam: ac tempora etiam obstare, sive is Constantinus Porphyrogennetes sit primus, sive secundus, qui cum Basilio imperium tenuit. Agnoscit interim *librum esse non contemnendum ac sæpe sua brevitate expeditum, & remediis à probatissimis scriptoribus delectu transcriptisque, idque populari loquendi forma.* Egit item de Novis morborum appellationibus, qui liber exstat in bibliotheca Regis Christianissimi. Idem περὶ χρυσοποιΐας sive *de conficiendo auro* librum misit ad Michaëlem Cerularium, Patriarcham Constantinopolitanum. Eum inter Græcos codices repertum, ac manu sua descriptum, Lilius Gyraldus cum epigrammate, quo opus id commendaret, Joanni Pico Mirandulæ misit. Ut ipse Lilius testatur dialogismo VIII. Atque hinc est, quòd crebrò ejus operis mentio fiat à Ioanne Pico Mirandulano in libris de Auro; ac præcipuè lib. II. Democriticæ & Abderiticæ sectæ cap. II.

* Epistola quam Simeoni Setho præmisit.

† Pag. 89.

§. 37. *Anno* CIↃC *claruit Ioannes de Mediolano, qui nomine collegii Medici Scholæ Salernitanæ versibus Leoninis conscripsit librum, qui in vett. codd. inscribitur*, Medicina Salernitana, *sive* de conservandâ bonâ valetudine; *item* Regimen sanitatis Salerni, *vel etiam* Flos Medicinæ.

Videtur autem is liber longè auctior initio fuisse; nempe versuum CIↃCCXXXIX, sicut à Ioanne Georgio Schegkio in bibliotheca medica proditum est. At in vulgatis libris solùm CCCLXXIII. reperiuntur. Sunt tamen qui habeant IↃ CLXIV, vel etiam CIↃXCVI. Anglorum is rex, cui opus id dedicatum, fuisse videtur Robertus Normanniæ primogenitus Guilielmi Nothi, sive Conquæstoris, Normanniæ Ducis. Ac scriptus videtur, cùm is Robertus è Palæstinâ in Apuliam rediisset, & ob fistulam è vulnere veneriato, de eâ, & valetudine tuendâ, consuluisset Salernitanam scholam. Nec obstat, quòd liber hic scribatur Anglorum Regi, at Robertus non regnavit in Angliâ. Nam regnum ei debitum, quod eo absente minor natu frater Guilhelmus Rufus occupavit. Ac pro eo recuperando bellum gessit cum fratre Guilhelmo; sed ab eo victus fuit. De quo pluribus Renatus Moreau in Prolegomenis eruditarum Animadversionum, quibus memoratum opus illustravit.

§. 38. *Anno* CIↃCCLXI *Demetrius Pepagomenus à valetudinis curâ erat Imperatori Michaeli Palæologo: cujus jussu scripsit librum de Podagrâ.*

Græcè, Latineque Parisiis edidit Guil. Morelius. In quibusdam codicibus tribuitur Psello: sed perperam. Nam ille vixit sub Imper. Michaele Ducâ, quasi ducentis annis ante hunc Michaelem Palæologum.

CAP. XIII.

DE MEDICIS GRÆCIS INCERTÆ ÆTATIS.

Hactenus de iis, quorum ætas scitur. Nunc subdam plusculos Græcos quorum tempus nescitur, non eorum modò qui antiquiorum fuerint temporum, sed pauculos etiam juniorum, verùm clari solùm nominis. Digeram utrosque κατὰ στοιχεῖα.

Actuarius, Joannis Zachariæ filius reliquit de Actionibus & affectibus spiritus animalis ejusque victu libros II: De Urinis lib. VII. Methodi medendi lib. VI. De Medicamentorum compositione lib. I. Fuit quidam Actuarius, qui tempore vixit Constantini Ducæ: ut cognoscimus ex Michaele Psello, qui reliquit Μονῳδίαν εἰς τὴν τοῦ Ἀκτουαρίου Ἰωάννου ἀδελφήν. *Monodia in sororem Ioannis Actuarii.* Eam Leo Allatius reponit ‡ in iis Michaelis Pselli libris, quos ipse vidisset, aut legisset.

‡ Dissertatione de Psellis pag 80.

Agapius Alexandrinus, à puero literis excultus, Byzantium profectus docuit Medicinam, ac ob ingenii, & artis præstantiam, non modò nomen, sed grandes etiam opes acquisivit; ut narrat Suidas.

Apollonius Herophileus scripsit περὶ μύρων, & εὐπόριστα φάρμακα: prioris operis meminit Athenæus lib. XV: posterioris Galenus de Compos. med. per partes lib. III, & alibi.

Apollonius Memphites περὶ ἄρθρων scripsit, teste Erotiano. Nominat & Cælius Aurelianus lib. III. cap. VIII.

Apollonius Pergamenus Medicus ac Rei rusticæ scriptor, inter R. R. scriptores memoratur Varroni ac Columellæ, utrique lib. I. cap. I. Meminit & Oribasius lib. I. Εὐπορίστων: *Tibias scalpellari jube, sicut Pergamenus Apollonius fieri suadet iis, qui opus habent sanguinem detrahere.*

Apollonius Pitanæus itidem medicus. Plinius lib. XXIX. cap. VI: *Suffusionem oculorum canino felle malebat, quàm hyæna, curari Apollonius Pitanæus cum melle.*

Apollonius ὁ ἀπὸ Στράτωνος * scripsit περὶ σφυγμῶν †. Memorat Galenus lib. IV. de Pulsuum differ.

Apollonius ὁ Κιτιεὺς ‡, medicus scripsit περὶ ἄρθρων, item περὶ ἐπιληπτικῶν. Mentio ejus est apud Strabonem extremo lib. XIV: item Erotianum, qui operis meminit περὶ ἄρθρων; uti alterius de Epilepticis Cælius Aurelianus lib. I. Tardarum passionum cap. IV.

* Stratonius.

† De Pulsu.

‡ Citiensis.

Apollonius quidam περὶ βοτανῶν memoratur Scholiastæ Theriacorum Nicandri, & Oribasio præfatione Εὐπορίστων ad Eunapium.

Apollodorus Citticus, & Apollodorus Tarentinus Medici in remediis citantur Plinio, Cælio Aureliano, Galeno, Dioscoridi, Alexandro Tralliano, & reliquo Medicorum veterum choro. Et fortassè horum alteruter est, de quo Plinius refert volumine quodam perscripsisse Ptolemæo regi, quæ vina biberet.

Aretæus Cappadox. De hoc jam nonnulla superius diximus. Vertit eum Julius Paulus Crassus, ac translationem suam edidit anno CIↃ IↃLII. Sed vitiosis usus codd. mentem scriptoris non semper est assecutus. Postea longè castigatiùs & auctiùs is scriptor Græcè & Latinè prodiit Augustæ Vindelicorum. Sed & Crassus tum suam translationem ad incudem revocavit: nempe anno CIↃ IↃ LV. Edidit eam Basileæ Perna cum Rufo, Palladio, & Theophilo, anno

cIↃ IↃ LXXXI. Hujus quoque incerta est ætas, constat tamen esse antiquissimum, & falli Georgium Henischium, qui illum existimat vixisse post Plinium, eo argumento quòd Plinius nullam ejus fecerit mentionem: at falli Henischium, & vetustissimum esse hunc Aretæum, ac florentibus Græciæ opibus vixisse, unum argumentum hoc satis sit, Ionismus, isque vetustissimus, quo utitur. nam certe durante Cæsariana tempora Jonismus & Doricismus in scriptis defecerat.

Desunt hic multa in autographo Auctoris.

Mnesitheas memoratur Galeno libro primo ad Glauconem.

Nicolaus Myrepsus, qui præpositus dici solet, est ex Græcorum recentissimis Medicis. Nam citat Mesuem Arabem medicum, qui claruit anno cIↃ CLV, sub Frederico Barbarossâ. Et vel barbaries multorum vocabulorum indicat ætatem. Accuratè tamen quo seculo vixerit, dicere non possumus. Superest ejus liber de Compositione medicamentorum particularium secundùm genera κατὰ στοιχεῖα*. [* Ordine literarum] Cùm verò admodum recentem esse constet ex iis, quæ diximus, jure Conradus Gesnerus, sive Euonymus Philiatros in præfatione Thesauri sui de Remediis occultis miratur non fieri ab eo mentionem aquarum vel oleorum chymicorum instrumentis paratorum. Solùm enim meminit olei capnisti, quod & memorat Actuarius.

Palladius Sophista, Græcè docuit medicinam: atque ex ejus voce exceptus exstat commentarius in lib. VI. Hippocratis de Morbis popularibus. Eum Græcè ex bibliotheca Joannis Sambuci Pannonii attulit Hieronymus Mercurialis. Ab hôc habuit Junius Paulus Medicus & Professor Patavinus, qui ut alia complura, Latinè vertit: ab obitu ejus divulgavit filius Celsus Crassus.

Paulus Ægineta dictus à patriâ, Græciam terrasque alias discendi gratiâ obivit: posteaque Galenum unum septem librorum compendio constrinxit: in quo nihil ille proprium attulit. Utrùm Trallianum præcesserit, an sit secutus, non satis est apertum. Illud constat, alterum ex altero non pauca ad verbum adscripsisse. Mirum non satis constare de tanti viri ætate. Nam omnium Medicorum post Galenum longe doctissimum fuisse, judicium est Remberti Dodonæi in historiâ Frugum cap. v, quod est de Typhâ Cereali. † [† Fol. 19 b. edit. Antverp. A. 1552.]

Philistion Locrensis citatur ab A. Gellio lib. XVII. cap. XI. Aliqui eum auctorem putant libri Hippocrati attributi, qui de Diætâ inscribitur. Fortasse autem idem est, ac Philistio Siculus: qui circa Olymp. CV. vixit: ut superius dictum.

Praxagoras librum reliquit de Supervenientibus & naturalibus: quem variis locis citat Galenus. Etiam de Veneno Pharico scripsit; ut scimus è Scholiaste Nicandri. Plinius quoque libro XX. ac septem sequentibus, ejus meminit: ac satis ex eo constat varia de herbis tradidisse.

Stephanus, Atheniensis philosophus, explanationes edidit in Galeni librum priorem Therapeuticum ad Glauconem. Latinè vertit Augustinus Gadaldinus Mutinensis. Basileæ cum Aretæo, Rufo, & aliis, edidit Perna anno cIↃ IↃ LXXXI. In præfatione Thesauri Euonymi Philiatri sive Conradi Gesneri mentio fit Stephani philosophi, ut unius è recentioribus scriptoribus Græcis: dicitúrque de Chemia scripsisse. Non dubito, quin idem fuerit.

Theophilus Græcè de corporis humani fabricâ scripsit libros V. Junius Paulus Crassus medicus & professor Patavinus reddidit Latinè.

Xenocratis exstat Græcè liber de Alimento ex aquatilibus: desumtus ex Oribasii Collectionis lib. II. cap. LVIII. Meminit Xenocratis Galenus lib. X. de Facultatibus simplicium medicamentorum, cap. de Sanguine vespertilionis, & lib. V. de Compositione secundum genera.

CAP. XIV.

DE MEDICIS ILLUSTRIBUS INTER ARABAS SCRIPTORES.

POst Græcos medicos magno numero, paucos etiam Latinos, visum aliquot Arabas subjungere, sed ex ingenti copiâ solum qui Latinè redditi sunt, imò nec hos universos, sed duntaxat, quorum nomen præcipue viget inter medicos Christianos.

Sub Conrado II. & Henrico III. claruit Aboali Abinscena, sive ut vulgo dicimus, Avicenna. In Balech oppido natus fuit patre medico insigni, anno Hegiræ CCCLXX. hoc est anno Christi IↃ CCCCXCII. Vixit annos LVIII, ut mortuus sit anno Muhammedis CCCCXXVIII, sive Christi cIↃ L. Atque hæc cognoscere est ex vita Avicennæ, quam unus ex ejus discipulis, & ipse Arabs, scripsit. Quare toto seculo decepti sunt, secundum quos (in iis est Neander Bremensis) Avicenna Cordubæ Averroëm, Alexandriæ audivit Rhasin in adolescentiâ. Multa quoque alia de hoc ipso narrant, ut qui totæ ab Averroe fuit impositus. Verum quam hæc sint falsa, adparet ex supradictis, & præcipue ex scripto Leonis Africani de doctis Arabibus, ubi utriusque vita fuse describitur. Omnem medicinam methodo ordine optimo complexus est, ita ut hac parte etiam exsuperet Galenum. Huic debemus cocturam Sacchari; item Cassiam fistularem, myrobalanum, tamarindam & rhabarbarum. Transtulit Avicennam Latinè Gerardus Cremonensis in urbe Toletanâ. Exposuit Gentilis Fulginas ab industriâ suâ cognomentum nactus Speculatoris. Compluria quoque ex Arabico transtulit Andreas Alpagus Bellunensis, philosophus ac medicus doctissimus, qui jam grandis ætate, comite fratris filio adolescente, Cyprum, Syriam, Ægyptum, ac pene universum adiit orientem, idque ut linguam Arabicam penitùs addisceret, ac optimos ejus linguæ codices domum referret. Subitâ morte defunctum epigrammate laudavit civis suus doctissimus Pierius Valerianus, cujus Hieroglyphica habemus. Quam verò abjectè quidam de Avicennâ senserint, ostendit Joannis Manardi de eo judicium lib. IX, epist. V. *Non esse inter antiquos numerandum, sed nec inter auctores, hoc est, qui Arti aliquid adiiderunt, cum ex aliis ferè verbum ex verbo acceperit, quicquid in suum librum congessit, atque cum multis, vel sui, vel interpretum culpâ, mendis.* Atque idem lib. I. epist. I. ait. *Qui Avicennam ceu cæleste numen non adorarint: in cujus tamen libro præter densam caliginem infinitum est ambagum chaos.* Nicolaus Leonicenus, lib. de Erroribus Plinii, nec tyrannum dubitat vocare, variosque ei & noxios objectat errores. Nec minus alii insultant. Cæsar tamen Scaliger divinum virum appellat comment. in primum Theophrasti Histor. Plant. * [* Pag. 15.] Henricus Savilius Lecturâ secundâ in Euclidem: † [† Pag. 35.] *Avicenna primus artem conscripsit, cum antea Galenus sparsim per occasionem de diversis argumentis pro re nata disseruisset.*

Circa annum cIↃ CLVIII (ut in præfatione ‡ [‡ Pag. 12.] Thesauri sui de remediis secretis putat Euonymus Philiatros, sive Conradus Gesnerus) claruit Joannes Mesue Damascenus, qui duos Arabicè libros reliquit: prior continet Canones universales: posterior est de Simplicibus. Hic ante sesquiseculum tantæ exstitit venerationis, ut magnæ etiam auctoritatis Medici eum dicerent suum Euangelistam. Sed libros ejus esse Sibyllæ foliis obscuriores, multosque continere errores, ostendit Joannes Manardus, quem vide lib. I. epist. I. ubi inter alia ait, nec bonum esse Galenistam, nec medicum bonum. Sed imprimis perutile sit cum Joanne Mesue conjungere censuram summi ejusmodi viri, Manardi dico, tum eam, quæ in Medicamenta simplicia, tum quæ in composita utraque viginti ejus Epistolarum libris subjungitur *. [* Edit. Lugd. an. 1549.] Nihil quod sciam de hoc Mesue inter Christianos constat, cùm tamen Christianus fuerit. Itaque operæ pretium esse existimo adscribere verba Leonis

Africani

Africani ex scripto de doctis Arabibus, præcipuè quia liber iste necdum lucem adspexit.

Joanna, filius *Mesuah*, natione Chaldæus, fide Christianus è Nestorianorum secta, natus est in quadam villa Ninive propinqua. Exivit e patria ad civitatem Bagdad, Patriarcham ibi compellaturus, ut in ordinem Clericorum ab eo adscisceretur. Vix igitur prædictam civitatem ingressus, novum orbem sibi invenisse videbatur, eò quòd multos Christicolas, Mahumedanosque, liberalibus artibus illic loci incumbentes animadverteret. Decrevit itaque studiorum causa illic aliquamdiu consistere. Quippe morari in patria sua vile, & non proficuum arbitrabatur ob nimiam suæ gentis simplicitatem. Brevi igitur isto tempore, quod ibi moratus fuit, multa addidicit: ac florere postmodum cœpit in Medicina, Philosophia, & Astrologia. Erat tum temporis Calipha Rasid ejus nominis XXIII, Mahumedanus, qui mittere volebat eâ tempestate filium suum in locum aliquem fortem: nec magnitudine, nec humanitate ulli alii secunda erat, hæc dives opum, hominumque sapientissimorum provincia. Filio isti nomen erat *Ebdullah*; cognomen, *Mamon.* Discedere itaque volenti Mamoni, præcepit pater, ut comites sibi legeret homines virtuti deditos. Vocatum qui sibi esset à secretis Mamon, jussit tales inquirere, repertisque stipendia, quæ meritis respondere censeret, assignare. Complures verò ut non unius scientiæ, sic nec unius regionis, ac linguæ is adduxerat; literis enim Græcis alii, alii Persicis, nonnulli etiam Chaldaicis literis operam dederant. At verò cùm vidisset Consiliarius, sive Oeconomus ingentem hunc hominum numerum, Domino suo Mamoni dixit: Domine mi, Huic nunquam genti inter se conveniet, sive morum, linguarum, & scientiarum: sive fidei discrepantiam spectes. Quod si ita tibi visum fuerit, facillimè unum hominem, qui solus hæc omnia præstet, & curet, inveniam. Demiratus hoc ipsum Mamon: Agedum, inquit, si fieri id posse tibi videatur. Vocatum itaque Joannam hunc, Mesuah filium, notum sibi, ac intime familiarem coram Mamone stitit Oeconomus. Is verò ad Mamonem ingressus, illum ut virum summæ autoritatis, prudentiæ, atque sapientiæ, salutavit. Fecit de eo periculum Mamon; cumque hominem multâ scientiâ imbutum, omnibusque parem esse animadvertisset, honore eum affecit; eique de omnibus in itinere necessariis prospiceretur, jussit; secumque sic duxit ad Chorazanum. Haron autem Rasid Calipha ubi id novi accepisset, filio nunciari jussit: Quid Christianum hunc inter tuos in aula & habes & foves? Respondit verò Mamon; Reverende mi Pater; Non eum ut Capellanum mihi legi, sed ut artificem: & numquid non videt sublimitas vestra, quàm maxima artificum in imperio vestro pars, aut Christianos, aut Judæos se profiteantur? Textores volo, tonsores, sutores, & id genus hominum. Acquievit huic responso Rasid. Post mortem verò Rasid filius ejus natu maximus in Chalipham electus fuit, cui nomen erat Elamin, ut nullius scientiæ, sic pessimæ vitæ atque exempli homo: adeò ut populus Bagdad, & regni princeps ad prædictum Mamonem aliquem ablegarent, rogatum, ut Bagdad rediret ipse: Frater enim tuus, inquiebant, talem non meretur dignitatem. Recessit ex Chorazano Mamon, exercitu instructus; brevique pòst Bagdad pervenit, eamque post semestris spacii obsidionem vi cepit; interfectoque in istoc militum furore Elamini suffectus est, & Chalipha factus. Iste Mamon immanè quanto desiderio antiquiorum scientias addiscere avebat: maximè cùm eo tempore de nulla scientia quid Arabicè conscriptum videret. Adeoque dictus Mamon congregavit complures, qui diversas linguas edocti essent: quæsivitque ex iis tum autorum, tum librorum nomina, qui qualibet linguâ, Græcâ, Persicâ, Chaldæâ, atque Ægyptiâ conscripti exstarent. Recensito itaque ingenti voluminum numero, multos ex iis, quos sibi familiares habebat, in Syriam, Armeniam, atque Ægyptum misit, libros sibi nominatos emptum; quorum sarcinas infinitas dein emptas attulere. Discretos itaque bonos, atque utiles, in Medicina, Physica, Astrologia, Musica, Cosmographia, Chronologia, describi, & transferri in linguam Arabicam jussit. Versionis autem Græcæ curam prædicto Joannæ, Mesuah filio, demandavit, quoniam illo tempore Christicolæ Græcis studebant literis, adjunctis ei quampluribus aliis. E lingua verò Persica, Mahan, dictumque Mesuah, ejus jussu, Galeni medica opera transtulere: quibus absolutis omnia Aristotelis opera Arabicâ linguâ ab iis, multorum etiam aliorum ope adjutis donata sunt. At verò cùm objiceret quis Mamoni: Quare confidis hoc opus uni Christiano? respondit Mamon; siquidem committo ei curam corporis mei, quo habitant & spiritus & anima, quidni ei confidam aliquorum ad aliquos verba, nec ad nostram, nec ad ejus fidem spectantia. Memorat Geuzi historiographus, de civitate Bagdad, quod, traductis ad scientiam pertinentibus libris, residui decreto Mamonis, fuerint combusti. Refert etiam Ibnu Giulgul, in vita Philosophorum; Mamonem fuisse omni virtutum genere ornatissimum, earumque amantissimum. Ascendit verò Joanna ad summas dignitates, multisque ob id aulicis invisus fuit. Denique Mamon eum in carcerem duci jussit, plurima ab invidis sibi imponi passus, post multa verò hinc & inde gesta solutis brevi spatio in redemptionis precium centum aureorum millibus, libertati redditus est. Cui postea dixit Mamon; Quomodo tam brevi invenisti tantam pecuniarum quantitatem? respondit; Domine, si me liberè eloqui permiseris, narrabo. Respondit Mamon: sis securus. Nec domos, inquiebat ille, nec vineas vendidi; sed totum id habeo eorum beneficio, qui meo rogatu munus aliquod obtinere. Tum verò regessit Mamon, si ego centum aureorum millia à te accepi, faciam, ut duplum lucreris. Mortuus est autem Joanna Mesuah ætatis suæ anno octuagesimo, periitque, ut post obitum corpus ejus in villam, unde natus erat, sepeliendum transferretur.

Nota verò, quod Joanna sit Hebræis, qui Latinis Joannes. Mesuah autem dicitur Moyses, secundùm regulam diminutivorum Chaldæorum. Hactenus Leo.

Ejusdem ferè ætate (ut Euonymus sive Gesnerus tradit) vixit Bulcasis Benaberazerin, qui aliquibus articulo addito Albulcasis vocatur. Scripsit de Præparationibus medicamentorum: in quibus & nonnulla remedia ex arte chymica, sive illa, ut vocant, sublimandi in alembico, ac destillandi in diplomate, sive Mariæ Balneo.

Frederici Barbarossæ temporibus claruit Averroes Cordubensis, cognomento Commentator, medicus non tam practicus, quàm theoreticus. Fuit medicus Memarolini regis. Ætatem ex eo colligimus, quòd Ægidius Romanus in Nono Quothibeto refert se duos ejus filios vidisse in Aulâ Frederici Barbarossæ. Is verò regere cœpit anno CIↃ CLII, ac imperavit annos XXXVII. Verùm quia Christianis pauca admodum de hoc Averroe comperta sunt, eaque multis erroribus permixta, operæ pretium est, vitam ejus ex scripto inedito Leonis Africani hic inserere.

Desunt.

Isaac Benimiram Salomonis filius vixisse circa Averrois tempora dicitur à Neandro Bremensi. In Philosophia scripsit de Definitionibus & Elementis; in Medicinâ de Victus ratione, febribus, urinâ, diætis. Fuit medicus cubicularius Salomonis Arabiæ Regis.

Circa annum CIↃ CLXV, ac deinceps claruit Rabbi Moses Filius Maimon, qui ab initialibus vulgo dicitur Rambam. Natus anno mundi, (ex computatione Hebræorum) quater millesimo octingentesimo nonagesimo primo, ut censet R. Abraham Zachut in libro Juchasin *: vel quadriennio post, *Fol. 131. col. 2.
ut censet R. Isaac in libro Jesod olam. Prius sit anno Christi CIↃ CXXXI, alterum CIↃ CXXXV. Hic est ille, de quo Elias Levita in præfat. prosâ libri Thisbi ait illud esse pervulgatum inter Judæos: *A Mose* (legislatore) *ad Mosem* (Maimonidem) *non surrexit sicut Moses*: puta hic Maimonides.

des. Ac summi etiam inter Christianos viri ita judicant, ut Plinius olim de Diodoro Siculo dixit, primum desiisse inter Græcos nugari: ita de hoc Maimonis filio dici posse, primum desiisse nugari inter Judæos. Vix dici possit quàm varia partim Arabica, partim Hebræa linguâ reliquerit in omni pene studiorum genere. Quorum & aliqua Latinè reddita. De idololatria id factum a desideratissimo filio meo Dionysio, qui & uberi eam dissertationem commentario illustravit. Sed nihil præstantius Maimonidæ Doctore perplexorum, quem vertit summus in Orientalibus linguis vir, præclareque de Rep. literaria meritus Joannes Buxtorfius, dignus cognominis Patre filius. Medicus fuit Regis Ægypti: ubi quæ fuerit ab invidis perpessus, cognoscere est ex Chronicis R. Gedaliah. Etiam varios in arte Medica libros perscripsit. Ex quibus cognoscere est, sedulò etiam Aristotelem, Platonem, Galenum, Themistium, atque alios ab eo lectos. Septuagenarius obiit, sive in Palæstina, sive in Ægypto. Nec enim super eo consentiunt scriptores. Plura autem si de inclyto hoc scriptore voles, clarissimum adi Buxtorfium juniorem in præfatione luculenta, quam memorato libro MORE NEBOCHIM præmisit.

De Maimonide hæc Leo Africanus scripto de doctis apud Arabes: *Natus est in urbe Corduba, ac fuit Philosophus, Medicus, Astrologus & Theologus, secundum Rabbanum, quasi secundum opinionem Asciarim: quas disciplinas & scientias didicit & audivit ab Ibnu Thophail, & ab Ibnu Saigh, & etiam ab Averroe. Cùm autem Ibnu Thophail ejus in studiis diligentiam perspexisset, eum Averroi commendavit: ut in necessariis subveniret ei, &, siquando opus foret, manum praeberet, atque auxiliaretur. Quoniam Ibnu Thophail eum in illis scientiis multa praestiturum praevideret. Hunc Ibnu Thophail usque ad mortem ejus audivit Moyses: Averroem verò, usquedum gratiâ Principis sui excidisset, atque inter Judaos commorari jussus esset. Tunc enim praedictus Moyses aufugit, veritus, ne eum revelare cogeretur, siquidem omnes eum Averrois familiarem scirent. Ob amicitiam igitur maluit discedere; Petiit verò cum suis Almeriam. Navim vero ingressus ad Chairum profectus est, ubi in servitutem à Malich Elhadul Ægypti Soldano receptus fuit. Postea verò operam suam addixit Malich Essalech, & multo ab eo honore affectus est. Ibi in Chairo ad mortem usque moratus est, ac reliquit filium unicum, patri suo in doctrina aequalem. Obiit verò anno sexcentesimo quadringentesimo.* Hactenus Leo, cujus verba, quia necdum lucem viderunt, integra adscripsimus.

Joannes Serapionis filius vixit, paullo post annum septingentesimum: ut voluit Ioannes Manardus, quando epistolarum Medicinal. lib. XV. epist. V, quæ est ad P. Nicolaum
* P. 454. edit. Lugdun. anni 1549. Castellanum *, Serapion ei dicitur *annos supra fere sexcentos Galenum secutus.* Vixit autem Galenus temporibus Antonini Cæsaris. Etiam Neander in Syntagmate illustrium medicorum ait, eodem quoque tempore vixisse Constantinum Africanum, nempe ætate Leonis Isauri, h. e. anno CIↃ CCLXXV. Sed fallitur. Nam Constantinus vixit anno CIↃ LXX, ut postea dicemus. Idem Neander tradit eodem
† Pag 82. 83. in opere † Ioannem Alexandrinum Serapionem vixisse circa Trajani tempora: Serapionem autem, dictum quasi rosceum, Romæ fecisse medicinam; scripsisse commentarios in libros Epidemion. Quanto erat satius dicere, esse incertæ ætatis scriptorem? Scripsit Medicinam Practicam, quæ Breviarium inscribitur. Vertit Andreas Alpagus. Item commentaria de Simplicium medicamentorum facultatibus. Transtulere Abraham Judæus, & Simon Januensis, sive potius Genuensis. Verùm cum tralatio ea foret barbara & intricata adeò, & perplexa, ut intelligi difficulter posset, Nicolaus Mutonus, Medicus Mediolanensis, non mutilem aggressus est laborem. Nam contulit cum Græcis, præcipue, Dioscoride, Galeno, & Ægineta, atque inde innumera emendavit, magisque Latine ac perspicue loquentem induxit: appellationes etiam Arabicas, Græcas, Latinas, quæque in officinis, ac apud Italos, Gallos, Hispanos, Germanos obtinerent, adjunxit, ut omnino multis partibus plus fructus ex ejus lectione percipere sit, quàm antea, cum tamen in magna tum quoque admiratione foret: sed supra meritum. Audiamus, quid anno CIↃ IↃ XVIII. de eo censuerit Joannes Manardus, magnæ doctrinæ ac judicii medicus, lib. I. epist. I. *Quis Serapionis aggregationes, in simplicium medicamentorum, & figuris, & viribus, dignoscendis; Matthæumque vere Sylvaticum, in eorum, & aliarum rerum medicinalium nominibus, non est summopere veneratus? in quibus fere tot esse errata, quot verba, & Dioscoridis castigationes, & nostra aliquot epistola palam faciunt.*

Rasis, Zachariæ filius, cognomento experimentator, commentarios Medicos reliquit, quibus vulgo nomen *Continens.* Præterea ejus est liber, qui inscribitur Almansor, quia nuncupatus sit Regi Mansori. Etiam de Alchemia duo ei libri tribuuntur.

Geber Arabs librum scripsit, quem inscripsit Summæ Perfectionis. Euonymus Philiatros sive Conradus Gesnerus in præfatione Thesauri de remediis occultis: *Geber, nepos nescio cujus magni Mahumethis, qui veluti dux & princeps hujus scientiæ* (Chymicæ) *celebratur, quâ vixerit ætate, non facile dixerim. Quamquam non illum primum hujus artis inventorem, sed illustratorem fuisse, existimo. Hoc in opere, quod summa perfectionis inscribitur, de distillatione in genere multa pulchre disserens varios destillandi modos ferè omnibus notos esse scribit: nimirum ut vetus quoddam suo etiam seculo, non recens quoddam inventum.* Geber Hispanus ab Hieronymo Cardano in decimosexto Subtilitatum libro inter duodecim subtilia Orbis ingenia undecimo loco collocatur ob inventi claritatem: quippe, inquit, *cùm Ptolemaeus ex quinque quantitatibus maxime labore, sextam quærat, hic in iisdem cum tribus, quartam. Multa etiam in melius mutavit, quæ ad statum cœli pertinebant, ut facile intelligas multo minus aliis maximos frigoribus gelidis obesse ingeniis.* De Gebero vide Tom. I. Gesneri biblioth. Et eâdem voce Simleri epitomen.

Et hi, ut puto, inter Arabas medicos sunt illustriores. Quibus pro corollario addam scriptorem Latinum, sed origine Carthaginensem, & a pueris eductum versatumque inter Muhamadanos, quorum eruditior lingua Arabica est. Est is Constantinus Africanus, cujus varia in re medica: Vir fuit Latinè, Græcè, Arabicè doctissimus. Vixit autem non temporibus Leonis Isauri, anno IↃ CCL, ut à quibusdam proditum, * sed Alexii & Henrici Imperatorum, sive anno CIↃ LXX. De eo sic Leo Ostiensis lib. III. Chronici Casinensis cap. XXXIV. * Neandro in Medicorum Syntagmate pag. 10. *Istius item Abbatis tempore Constantinus Afer huc veniens & habitum sanctæ religionis accipiens, ecclesiam S. Agathæ in Aversano pago, à Richardo principe sibi concessam, monasterio devotissimus obtulit. Non erit otiosum, ad posterorum memoriam, quis quantusque iste vir fuerit literis tradere. Hic igitur relictâ Carthagine, ubi ortus fuerat, Babyloniam petiit: ubi disciplinis omnibus Chaldæorum, Arabum, Persarum, Ægyptiorum, & Indorum plenissime instructus, post annos XXXIX ad Africam rediit. Quem ita eruditum omnium gentium linguas & literis intersimere Afri cogitabant. Quod ille ubi didicit, clam navem ingressus, Salernum venit: ibique in habitu mendici aliquandiu latuit. Inde a fratre Babyloniorum regis, qui eo tunc venerat agnitus, Roberto duci magnifice est commendatus. Postmodum vero relictis omnibus ad hoc monasterium (ordine quo supra diximus) veniens, monachus effectus est. In hoc autem cœnobio positus transtulit ex diversarum gentium linguis plurimos libros: in quibus isti præcipui sunt. Pantechnum quod in libros XII divisit: ubi exposuit, quid Medicum oporteat scire. Practicam de servatione sanitatis, & curatione morbi. Librum graduum. Dietam ciborum. De febribus quem de Arabico transtulit. Librum de urina. De interioribus membris. Viaticum, quem in VII distribuit partes: videlicet de morbis in capite nascentibus. De faciei morbis. De instrumentis. De stomachi & intestinorum morbis. De*

morbis hepatis, renum, vesicæ, splenis, & fellis. De his quæ in cute nascuntur. Expositionem aphorismi: librum techni, metatechni, microtechni: antidotarium. Disputationem Platonis & Hippocratis in sententiis de simplici medicamine: de gynæciis; de pulsibus: de experimentis. Glossas herbarum & specierum. De oculis. Vide quoque Tritthemium de scriptoribus Ecclesiasticis: item de viris illustribus Ordinis Benedictini cap. LXX.

CAP. XV.

DE ARTE MILITARI, IISQUE ARTIBUS, quæ nobis amictum vel habitationem procurant, item μεταλλουργικῆ, & χρυσοχοΐα.

§. 1. *Diximus de artibus, quibus alimoniam ac valetudinem debemus. Ad cæteras venio, quas inter principem locum sibi vindicat πολεμικὴ sive ars militaris. Siquidem hæc ea est, quæ cives conservat; rebelles verò in ordinem cogit, hostesque debellat.*

EA subjicitur Imperatoriæ. Sed Imperatoria, quia in regimine consistit, pars est Politicæ, ut Militaris sola sit hujus loci. Ea constat viris, & armis. Viri vel milites, vel militum caussâ. Milites, equites, pedites. Pedites in exercitu Romano, velites, hastati, principes, triarii. Militum gratiâ tubicines, lixæ, calones. Arma, gladii, lanceæ, tela, arietes, testudines, helepoles, cæteraque tormenta. Adi Lipsium in libris de Militiâ Romanâ, ac Poliorceticis.

§. 2. *Est verò in hac scientiâ Mathesios usus longè maximus. Nam Logisticâ utitur in legionibus numerandis, & acie ordinandâ: Geodæsiâ autem in demetiendis locis ad castrametanda: Geometriâ verò, si velit majorem minoremve exercitum hosti ostendere.*

Minora enim castra apparent, si ea in circulum disponantur: majora, si quadrata eorum sit figura, vel πεντάγωνος aliave multilatera.

§. 3. *Castrametatio est ratio universum exercitum commodè tutoque castris includendi.*

De castrorum metatione vide Barthium lib. xx. col. 93, 215.

§. 4. *Suus etiam honos debetur artibus, quæ homini vel, amictum, vel habitationem præstant. In amictu attendimus tum materiam, tum formam. Materiam suppeditant, qui præparant lanam, linum, pelles. Item fullones, textores, tinctores. Formam debemus sartoriæ arti, ac sutoriæ.*

In his præcellit lanificium, tum ob utilitatem amictus, tum quia perhonestè eo opes parantur. Quam varia autem genera artificum, quibus amictus omne genus acceptum feramus, indicat in Panepistemone Politianus: ubi conjungit, *lanarios, sericarios, linteones, braxarios, fullones, textores, infectores, lanificas, lanipendias, carminatores, panicularios, sagarios, pelliones, interpolatores, sarcinatores, patagiarios, flammearios, violarios, manulearios, molochinarios, semizonarios, limbularios, plumarios, polymitarios, Phrygiones, & qui netum aurum intexunt, & netrices, & item funicularios, reticularios, caligarios, cerdones, sutoresque omnes, calceolarios, crepidarios, solearios, veteramentarios, & item zonarios.* Vide Plautum Aulul. act. III. sc. v. & quæ ibi interpretes.

§. 5. *Habitationem sive ædificium, pariterque vehicula, & vasa domestica debemus fabrorum variis generibus.*

Politiano ibidem recensentur *tignarii, cæmentarii, materiarii, ærarii, ferrarii. Tum plaustrarii, carpentariique, & vehicularii: sed & pegmarii, automatarii: tum aurifices, inauratores, bractearii, monetales, argentarii, vascularii, musivarii, gemmarii, doliarii, figuli, tectores, imbricarii, carbonarii, calcarii, laterarii, fornacariique cæteri, lapidarii, lapicidæ, ferrarii, tornatores, artifices claustrorum. Postremo etiam fribolarii omnes, vitrearii, sulfuratarii.*

§. 6. *Ædificium primò luteum, quod primò invenit* Doxius, Cœli filius, exemplo sumto ab hirundinum nidis; *ut est apud Plinium lib.* VII. *cap.* LVI. *Ac primus, qui Urbem conderet, si Græcis credimus,* Cecrops, *unde &* Cecropia, *ut ibidem legimus, nominata, quæ à sublimi situ aliter ἀκρόπολις nuncupata.*

Ædificationis hæc origo. Primùm homines, ut se tutarentur adversus Solis ardores & tempestates, vel speluncas, vel tecta ex frondibus fecere: ingeniosiores verò furcas erexêre, virgultoque interserto & luto inducto, parietes struxêre. Posteà non solum necessitati, sed etiam commoditati consultum. Tandem in rerum affluentiâ summoque otio, etiam voluptati & elegantiæ inservitum. Ac primò in templis & ædificiis publicis, mox in privatis etiam recessum à priscâ frugalitate. Eoque tandem deventum, ut quisque se tantò majorem visum iri crederet, quantò magnificentiùs habitaret.

§. 7. *Partim igitur utilitas omnium, partim publicus & privatus luxus plurimùm excitavit ingenia, ut Architectonicen magis magisque excolerent, nonnulli etiam hac de Arte commentarios posteris relinquerent.*

Quales è Græcis Agatharchus, Democritus, Anaxagoras, Ctesiphon, Metagenes, Ictinus, Carpion, Philo, Hermogenes, Argelius, Satyrus, & alii: è Latinis Fuffitius, Varro, P. Septimius, Cornelius Celsus. Sed hodiè vix quicquam ad nos pervenit, præter libros x Vitruvii de Architectonicâ, quos Augusto Cæsari dicavit.

§. 8. *In ædificatoriâ Mathesios est usus longè maximus. Nosse enim debet Architectus arithmeticam, geometriam, opticam, & astrologiam.*

Dictum id libro de Scientiis Mathematicis, cap. VII. Nec tamen ædificatoria propterea pars est Mathesios; quod quidam putârunt. Nam principia quidem & caussæ hujus artis exponuntur à Mathematicis, eoque Architectus ignarus ejus esse non debet: cùm ejus sit scire & præscribere, quid facto sit opus. Attamen fabrica, vel effectio ædium, uti & statuarum ac similium, inferioris est artificis: qui munia sua explere potest, etiamsi caussas operis non assequatur.

§. 9. *Pro ædificio etiam sunt naves: præsertim longum iter capessentibus. Ac hujus quidem loci est, quatenus Ars fabrilis in materiam à naturâ acceptam inducit formam navis.*

Ea structura principiis nititur Geometricis, uti & Ædificatoriæ: unde videmus Mathesi utramque dirigi, etsi neutra sit Mathesios pars: sicut dixi libro de Scientiis Mathematicis.

§. 10. *Nec in Arte nauticâ solùm attendimus ναυπηγικὴν, sive artem compingendi naves; sed etiam ἱστιοδρομικὴν, sive velificatoriam.*

Quæ & ipsa [illegible] habet pro fundamento.

§. 11. *Invenisse Artem nauticam creduntur Phœnices:*

ab iis accepisse Ægyptii, ab illis Græci, ac primi ex his Cretenses.

Vide Plinium lib. III. Histor. Nat. cap. LVI.

§. 12. *Sed ex Scripturis constat Noë primitùs hanc Artem fuisse divinitus edoctum.*

Vide Genes. cap. VI. item Flavium Josephum lib. I. Antiquit. Judaic. & Eusebium in X. Præparat. Evangel.

§. 13. *Astrologiæ etiam ὑπάλληλος est Ars nautica, quæ docet dirigere navem à portu in portum, imprimis mari, idque in loca longe dissita. Quam ad rem Astrologiæ notitiâ gubernatori est opus. Nec tamen Nautica simpliciter est subalternata. Bifariam enim Ars ea attenditur; quatenus est speculativa, vel practica. Subjicitur Astrologiæ ratione speculationis: ut quatenus ex eâ, inter cætera, prævidet tempus navigandi opportunum. At non est subalterna ratione actionis: quatenus nempe navem ducit, vela pandit, remos inflectit &c.*

Astrologiæ ac Cosmographiæ regulis subnixa est hæc Navigationis marinæ institutio, sive ars dirigendi navem de portu in portum, sive ea brevior sit navigatio, sive longinqua; quæ & pluribus eget instrumentis, majoremque Astrologiæ ac Cosmographiæ peritiam. Scripsit institutionem hujusmodi Adrianus Metius Alcmarianus. vide eum libro Quinto Sphæricorum, quo partim agit de Terræ dimensione ac distinctione per climata, partim de Arte navigandi. Astrologiam autem esse fontem nauticæ artis, dixi in Mathematicis disciplinis cap. XXIX. §. 5.

§. 14. *Est verò usus Nauticæ longè maximus. Nam, ut Poeta* ait,* Non omnis fert omnia tellus.

* Georg.

Opus igitur fuit, commutatione mercium, ad defectum hunc supplendum. Atqui ex locis transmarinis advehi nequeunt merces, nisi navigiis. Imò ubi curru advehi queunt, faciliùs tamen id navibus fit, cùm eæ longè sint capaciores.

§. 15. *Propè verò artibus cunctis antea memoratis inservit μεταλλευτική, sive ars effodiendi metalla. Nam & agricolæ opus aratro, & militi gladio, & fabro securi ac dolabrâ, & mercatori pecuniâ. Quæ omnia metallo constant.*

Quod si originem attendas, vicina est Agriculturæ. Utraque enim operæ ac laboris fructum è terrâ nanciscitur. De hac conjunctione Agriculturæ, & Metallicæ, sic Aristoteles Oeconom. lib. I. cap. II. Κτήσεως δὲ πρώτη ἐπιμέλεια ἡ κατὰ φύσιν. κατὰ φύσιν δὲ γεωργικὴ προτέρα, καὶ δεύτεραι, ὅσαι ἀπὸ τῆς γῆς. οἷον μεταλλευτική, καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη. ἡ δὲ γεωργικὴ μάλιστα, ὅτι δικαία. *Ex iis, quæ possidemus, prima est cura quæ sequitur naturam. At ordine naturæ prior est Agricultura: & secundum obtinent locum, quæcunque aliquid e terrâ proferunt. Qualis est metallorum ars, & si qua est alia hujusmodi, præcipuè tamen Agricultura, quod sit justa.*

§. 16. *Fortassè & locum sibi aliquem deposcit Chrysopœia, quæ metalla alia in aurum convertit.*

Nec ignoro, ut toto libro contra hanc Artem disputet vir Clarissimus Thomas Erastus, quæque Riolanus, & alii objiciunt. Sed, quæcunque adducunt, refelluntur vulgari experimento, quo liquore quodam ferrum in æs convertitur: ut testantur summi viri Georgius Agricola, Cardanus, & Fallopius.

§. 17. *Chrysopœiam malè partem faciunt Alchymiæ, cùm fines distincti Artes faciant distinctas. At Alchymiæ finis est Sanitas, quam quærit eliciendo quintam essentiam. Chrysopœiæ finis sunt Divitiæ, quas quærit per lapidem philosophicum.*

Sed neque Artem esse ullam, quæ aurum verum efficere possit, credimus. Nam Ars non essentialem, sed accidentalem inducit formam. Aurum autem est aurum per formam essentialem, cùm sit substantia. Quare ut concedamus efficere, quod vulgus aurum esse putet, non tamen aurum verum fuerit. Notum illud de Parmenone, qui cùm in Theatro publico, magno populi applausu, suis grunnitum expressisset, alter porcellum sub palliolo occultavit, qui naturalem grunnitum ederet, sperans fore, ut majori applausu vox naturalis, quàm artificialis, exciperetur: omnes tamen acclamârunt, nihil ad Parmenonis suem. Ignarum vulgus sæpe artificiale præfert naturali. Quare non penes vulgum, sed artifices judicium esse debet.

Illud quoque addimus, interdum Chymicos in ferrum aurum clanculum immittere, ut credulos fallant, atque ita loculos exhauriant. Neque interim omnino negamus, aurum ex metallis effici citra hanc fraudem, ac quidem verum aurum; sed dicimus id, quando fit, per secretionem fieri, non per transmutationem. Nam in omnibus metallis aurum inest, plus quidem orichalco, vel æri; minùs verò plumbo, aut ferro. Verùm in istâ secretione frustra laboratur, quia sumtus excedit quæstum.

§. 18. *Neque hic omittenda Magia, quæ partim ad Physicen speculativam, partim ad operativam pertinet.*

Tradit enim rerum sympathias & antipathias, occultasque qualitates; atque activa passivis applicando mirandos ciet effectus. Sed hæc nihil ad vetitam magiam, quâ nihil vanius: unde Curtius lib. VII. cùm *magicam artem* dixisset, subjungit, *si modò ars est, non vanissimi cujusque ludibrium.*

§. 19. *Mechanica etiam Operativæ pars est, ubi ostenditur caussarum ex Physicis & Mathesi concursus.*

Hanc multi ex Philosophiâ exterminant. Putant Sapientiæ nomen dignius esse, quàm ut Mechanicæ tribuatur. Atqui ut de sacris literis nihil dicam, ubi & Sapientes dicuntur, qui Artes illas vulgares exercent: etiam Aristoteles in VI. Nicomachiorum agnoscit nomen σοφίας iis artibus tribui solere: quomodo, inquit, Φειδίαν λιθουργὸν, & Πολύκλειτον ἀνδριαντοποιὸν vocamus σοφούς. Homerus etiam fabrum, & naupegum, σοφὸν nominat. Par ratio in σοφιστῶν voce. Imò Lucianus σοφιστὰς vocat in Navigio eos, qui cibos apparant opiparè: & Xenophon in Hierone appellat σοφίσματα cibaria scitè apparata. Cæterum de Mechanicâ plura dixi in Physico-mathematicis.

CAP. XVI.

DE PICTURA ET STATUARIA.

§. 1. *Artes eas, de quibus hactenus vidimus, utilitatem vitæ adferre humanæ satis est manifestum: præterea vero & alias statuunt, unde potius voluptas petatur. Atque huc referunt Artem pictoriam, statuariam, & similes, quæ nos juvant oculis pascendis. Neque nego, hunc vulgarem esse earum Artium usum, ut operibus earum loca publica aut privata reddamus ornatiora, quantoque aliquid melius rem repræsentet, tanto majori voluptate perfundamus spectatores. Sed enim nimis abjecte de ejusmodi Artibus sentiunt, qui putant solùm, aut potissimùm eas propter voluptatem excoli. Potior is finis, ut quemadmodum per literas instruitur animus humanus, sic idem doceatur*

per

per picturam, statuas, & alia, quibus res repræsentantur. Ac de picturâ quidem id clarissimè evicimus, cùm de quatuor Artibus popularibus ageremus. At idem de statuis signisque censendum, quæ in locis, præcipuè sacris vel publicis, constitui solent, tum ut memoria eorum, quibus statuæ sunt erectæ, æternùm, vel quàm diutissimè, vigeat in animis humanis: tum quo eos qui spectant, ad æmulandum illorum virtutem incitentur.

Multum hæc lucis capiunt ex iis quæ de pingendi arte in Quatuor disciplinis popularibus dicebamus. Nam par utrobique scopus est.

§. 2. *Quæri solet, utrùm Statuaria an Pictura, sit præstantior. Nec diffitendum statuas eo picturis præstare, quòd magis durent, pluraque in secula decus hominis propagent. Sed ut diuturnitate temporis exsuperant, longè tamen artificio vincuntur; uti & splendore, ac pulchritudine. Scio, non tam facile in statuâ, quàm in picturâ, erratum corrigi posse. Illud etiam non ignoro, in statuâ, ob rotunditatem videri trinam dimensionem; in picturâ solùm conspici superficiem, & colorum fucum. Sed enim majora sunt, quæ in statuâ desideres. Nam in picturâ, non item statuâ, apparent lumen atque umbra: item discrimen ejus, quod rarum vel densum. Et quanto vividius in picturâ discernere est, utrum capilli cani sint, an nigri, vel rufi: oculi num cærulei, an cæsii. Nec statuarius, uti pictor expresserit cœlum, mare, montes, sylvas, flumina, prata, casas, ac similia: ut omnino latiùs se pictura extendat.*

Disserit de his etiam Balthasar, Castilioneus Comes, lib. 1. de Curiali, sive Aulico.

§. 3. *Vetustas statuariæ summa est, si Serachus filius Ragau, è progenie Iapheti, viros fortes statuis ornarit.*

Quod ait Eusebius in Chronico, & Epiphanius.

§. 4. *Ac idem firmat, quòd Tharach pater Abrahami dicitur fuisse ἀγαλματοποιὸς *.*

* *Statuarius.*

De quo plura dicimus in Theologia Symbolica.

§. 5. *Si fabulis gentilium credimus, primus Prometheus simulacrum fecerit ex argillâ, & igne è Sole rapto animârit.*

Refert quoque Lactantius lib. II. cap. XI.

§. 6. *Alii malunt primò Æthiopes fabricâsse; inde didicisse Ægyptios.*

Ita Diodorus Siculus.

§. 7. *Ex ære primi fuderunt Samii duo, Rhœcus Philæi filius, & Theodorus Teleclis; is qui & smaragdum calavit Polycratis Samii.*

Auctor Pausanias in Arcadicis. Antea nempe ex rudibus laminis statuas coagmentabant. Funduntur verò non in argilla pingui, sed terrâ arenosâ. Vel ut ex argilla prototypon fit, admiscendi cineres purgatissimi, vel tenuissima arena. Alioqui ardorem metalli non feret; sed satiscet, ac rumpetur. Qua de re pleniùs Cæsar Bullingerus lib. II. de Picturâ & Statuaria cap. XI. Ipse verò de his, & similibus, remittit ad Vigenerum, in iis quæ ad Philostratum Gallicè annotavit.

§. 8. *Statuæ ex ære ferè erant cavæ.*

Seneca lib. IV. Nat. Quæst. cap. XXIX. *Quòd æs unius statuæ, nec solidum quidem, sed concavum ac tenue, diruptum est.*

§. 9. *Nec ex hoc solùm metallo fiebant, sed etiam auro vel argento.*

Sic argenteas sibi positas Augustus conflavit, ut est apud Suetonium in Octavio, cap. LII. Nec Domitianus alias sibi quàm aureas, & argenteas, idque ponderis certi, in Capitolio poni permisit. Unde Papinius lib. III. Sylv. I.

Da Capitolinis æternum sedibus aurum.
Quo niteant sacri centeno pondere vultus
Cæsaris, & propria signet cultricis amorem.

§. 10. *Nec ex metallo semper statuæ, sed etiam electro, ligno, lapide, ebore.*

Plinius lib. IV. epist. VII. *Illum coloribus, illum cerâ, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit.* Artemidorus lib. II. cap. XLIV. Ἀγάλματα χρυσᾶ πεποιημένα ἢ ἀργύρεα, ἢ χαλκᾶ, ἢ ἐλεφάντινα, ἢ λίθινα, ἢ ἠλέκτρινα, ἢ ἐβένινα. *Statua auro facta, aut argento, aut ære, aut ebore, aut lapide, aut electro, aut ebeno.*

§. 11. *Nec solùm statuæ dividuntur ratione materiæ; sed etiam magnitudinis. Ac aliæ quidem minores, aliæ pares; aliæ majores, quales esse necesse fuit, quæ fastigiis ædium imponerentur; aliæ maximæ, ut colossea.*

Pomponius Gauricus lib. de sculpturâ tradidit, statuas, quæ intra hominis figuram fierent, *signa* nuncupari: cubitales, vel cubito minores, *sigilla: pariles*, quando referunt staturam ejus, quem exprimunt: *magnas* dici, quæ forent intra rationem sesquialteram: *maximas*, quæ parilium triplæ, aut iis majores essent. Philander addit, pariles statui solere benè meritis ac sapientibus viris: magnas regibus ac imperatoribus: maximas Diis & heroibus. Statuas Deorum vocari, εἴδωλα, heroum, ξόανα, regum ἀνδριάντας, sapientum εἴκελα, benemeritorum βρέτα. Verùm non arbitror, hæc discrimina observari. Imò ne illud quidem perpetuum, quod de magnitudinis differentiâ ait Gauritus: ut benè annotavit Lud. Demontiosius *. *Viderit*, inquit, *Gauricus, an huic observationi fidem adstruere possit, cùm apertè dicat Plinius, primum tripedaneas statuas in foro positas benemeritis; quod ea mensura honorata tunc esset; cùm & ejus mensura quadam adhuc in urbe spectentur Deorum signa antiqua, ipsius etiam Iovis in palatio illustrissimi Cardinalis de Medicis. Et celebriora signa Deorum, quæ nobis hic videre contigit, excedunt quidem communem hominum mensuram, ita suadente ratione Optices, ut in loco superiore collocata parilia videri possint, cùm aliquid semper distantia intercipiat: Sed Antinoi, qui est in Vaticano, eâdem staturâ est, atque Apollinis. Statua autem Alexandri Bucephalum domantis, quæ sunt in monte Quirinali, majores sunt omnibus signis Deorum gentilium, quæ in Vrbe exstant. Dearum enim statuæ ferè omnes, quas hic vidi, non longè distant à communi mulierum mensurâ. Contrà Sabinæ quæ sunt in eodem palatio, duplo, aut eò amplius hanc mensuram excedunt; ut & Niobe, quæ ibidem spectatur.*

* *Lib. de Sculpturâ.*

§. 12. *Quanta apud Italos etiam sit statuarum antiquitas, argumento est, quòd jam Evandri ætate, nempe quadringentis annis ante conditam Romam, Herculis simulacrum fuerit in foro boario.*

Ita Plinius lib. XXXIV. cap. VI. qui & à Numâ Jani simulacrum in eopse foro ait constitutum. Sed repugnat Plutar-

tarchus, qui Romæ negat annis post Numam CLX ullum fuisse simulacrum, vel imaginem.

§. 13. *Nunquam verò majori in honore statuæ fuerunt, quàm cum primum positæ sunt Diis. Multumque earum honorem auxit, quod subinde etiam loqui viderentur.*

Nempe dum à malis spiritibus animantur, ut loquitur B. Augustinus lib. VIII. de Civitate Dei; sive ut pro eo propriè magis dicamus, *inspirantur*. Et sanè quid mirandum magis, quam res exanimes loqui? aut quid æquè cælestis veritatis nescios fidem fecerit esse spiritus, quam illi afflatus statuarum? Qua de re aliquid diximus lib. I. de Ortu & progressu Idololatriæ, cap. VI.

§. 14. *Aliquanto is honos minor fuit, cùm communis factus virorum fortium, ac bene meritorum de Rep.*

Plinius lib. XXXIV. cap. 4. *A Diis ad homines statuarum honos translatus est, si quâ illustri caussâ perpetuitatem mererentur.* Tertullianus lib. de Animâ, cap. 33. *Ob merita vitæ imagines, statuæ, & tituli rependuntur.*

§. 15. *Sic statua posita Aristogitoni & Harmodio, tyrannicidis.*

Quibus eo anno positæ sunt statuæ Athenis, quo Romæ ejecti Reges, ut ait Plinius lib. XXXIV. cap. 4. His primas Athenis constitutas in foro Aristoteles ait. Inde in Persiam transportaverat Xerxes; sed restituit eas Atheniensibus magnus Alexander teste Arriano. Fuere autem ex ære. unde Antiphon orator rogatus ab Dionysio tyranno, quod æs statuis præcipuè conveniret? illud, respondit, unde factæ essent statuæ Harmodio & Aristogitoni, tyrannicidis. Liberè ille, sed imprudenter. Quod responsum vitâ illi stetit. Et cui bono libertas ista stolida?

§. 16. *Etiam Philosophis constituta.*

Tertullianus in Apologetico: *Philosophi statuis, & salariis, remunerantur: illis statuas diffunditis, imagines inscribitis, titulos inciditis in æternitatem, quantum de monumentis potestis.* Hinc Juvenalis sat. II. de antiquâ Cleanthis statuâ;

Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthas.

Nisi id de picturâ capiendum.

§. 17. *Medicis quoque constituta, post sanitatis restitutionem.*

Exemplum habemus in Antonio Musâ, cui populus eam ære suo posuit. Suetonius in Augusto cap. XXIX. *Statua Antonio Musæ ære collato posita.*

§. 18. *Olympiæ omnibus iis qui ter vicissent, statuæ ponebantur, e vivis membris expressæ: quadrigariis, & agitatoribus ponebantur armata.*

Ut auctor est Plinius lib. XXXIV. cap. IV. Addit verò statuas ex membris hominum similitudine expressas vocari *iconicas*. Erant tales hominibus pares. At majores vocabantur *augustæ*. *Colossi* longè maximæ. Qualis Rhodiis statua Solis, inter septem orbis miracula reposita. De hieronicarum statuis, & imaginibus, legas etiam apud Tranquillum in Nerone cap. XXIV.

§. 19. *Ut verò statuæ hominibus positæ persisterent inviolatæ, sæpe eas Diis consecrârunt, vel in loco sacro posuerunt.*

Sic Gorgias Leontinus statuam sibi posuit inauratam: sed eam Apollini Delphico consecravit; ut est apud Athenæum. Mithridates statuam, quam Platoni erigebat, consecravit Musis; ut est apud Diog. Laërtium. Cicero in Verrinis; *Apud omnes Græcos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis hujusmodi nonnullâ religione Deorum consecrari arbitrentur.* Hinc etiam Theocritus:

Χρύσεοι ἀμφότεροι, κ' ἀνακείμεθα τᾷ Ἀφροδίτᾳ.

Aurei utrique, ac dedicabimur Veneri.

Etiam hoc fine imaginem suam in cellâ Iovis Opt. Max. constituit Scipio Africanus: ut est apud Valer. Maxim. lib. VIII. cap. XIV.

§. 20. *Nec semper una uni posita fuit, sed etiam permulta: neque id tantummodo honoris, sed etiam cultus ergo.*

L. Seneca lib. III. de Irâ: *Mario vicatim populus statuas posuerat, eique thure, & vino supplicabat.*

§. 21. *Imò ab Atheniensibus Demetrio Phalereo constituta CCCLX.*

Unde Varro in Hebdomadum opere;

Hic Demetrius æneas tot aptus est,
Quot luces habet annus absolutus.

Dies enim CCCLX annus habere credebatur Atheniensibus.

§. 22. *Mulierum etiam statuæ fuerunt.*

Ut illæ Caryatidum: de quibus Vitruvius lib. I. cap. I. Deque statuâ Clœliæ positâ mox dicam. Sibyllæ tres antiquissimi operis juxta Rostra fuerunt, teste Plinio. de loco quid mirum?

§. 23. *Apud Romanos honoratissimus locus in Rostris.*

Cicero pro Dejotaro; *Ad statuam nullus est locus Rostris clarior.* Pro Sextio: *Viris fortibus pro Rostris ponuntur imagines.*

§. 24. *Fuere iis & statuæ equestres.*

Livius lib. VIII. *Camillo, & Menio, coss. equestres statuæ.* Meminit & Cicero statuarum equestrium in secundo de Oratore. Item Plinius lib. XXXIV. cap. V. Atque idem cap. VI. meminit statuæ equestris, quæ Clœliæ posita fuit: unde videmus fuisse rem antiquissimam. Syllæ, Pompejo, Cæsari, & Augusto equestres fuisse positas, auctor est Vell. Paterculus. His oppositæ statuæ pedestres: unde Cicero Philipp. IX. suadet, ut Servio Sulpitio, qui in legatione ad Antonium mortuus erat, statua poneretur, non quidem inaurata equestris: attamen pedestris ex ære. Etiam apud Capitolinum legimus, ut Macrinus sex statuas posuerit Caracallæ, duas equestres, duas pedestres habitu militari, duas item pedestres sedentes habitu civili. Illas habitu militari statuas armatas vocat Ammianus Marcellinus lib. XIX. Qualis & illa Scipionis in Capitolio chlamydata; uti ait Valerius Maxim. lib. IV. cap. XIV, etsi crepidata, quia talis in militari habitu Scipio; ut ex Livio constat, ubi de eo in Siciliâ commorante, priusquam in Africam proficisceretur. Item Domitiani illa, de qua Statius Papinius lib. I. Sylv. I.

It tergo demissa chlamys, latus ense quieto
Securum ——

Ubi signat paludamentum, quod ultra loricam demitteretur. Corippus lib. II.

Circumfusa chlamys, rutilo quæ ornata metallo
Principis exsertâ vincebat lumina dextrâ.

Quo loco à Principe exserta manus est silentium indicentis, & placantis adstantes. Unde Statius de Domitiano Sylv. I. lib. I.

Dextra vetat pugnas. ——

§. 25. *Primus Romæ Manius Acilius Glabrio, devicto Sy-*

Syriæ rege Antiocho, hoc consecutus honoris fuit, ut ejus statua bractea induceretur ex auro.

De hoc imbracteandi more conqueritur Ammianus Marcellinus.

§. 26. *Tandem verò statua tum in Græciâ, tum Italiâ, & alibi, promiscuè poni cœpere, etiam indignis.*

Itaque Demosthenes oratione περὶ συντάξεως queritur, cùm olim Miltiadi, ac Themistocli positæ non sint post victos Persas; nunc quibusvis, etiam ex ære, statuas constitui.

§. 27. *Hinc, evilescente hoc honore, eas subinde viri magni repudiarunt.*

Ut Agesilaus, & Cato.

§. 28. *Sub Cæsaribus statuam nulli ponere licuit, nisi Principis consensu; à quo id poscere Senatus solet.*

Plinius lib. I. epist. XVII. *Ab imperatore id impetravit, ut sibi liceret in foro L. Syllani statuam ponere.* Tacitus lib. IV. Annal. *Illustres statuæ honorem, & quicquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulato decerni jubet.* Appulejus lib. III. Florid. *Omnes, qui in illâ sanctissimâ curiâ aderant tam libenter decreverunt locum statuæ.* Claudianus Præfat. de bello Getico;

Annuit his Princeps titulum, poscente Senatu.

§. 29. *Parùm verò laudabilis mos ille Rhodiorum posterioribus fuit temporibus, quod siquis statuâ dignus foret, non ei novam poneret Prætor, sed ex veteribus statuis alicui nomen eraderet, eique nomen insculperet novum. Multum interea culpam imminuebat statuarum multitudo. Habebant enim earum ad septuaginta tria millia. Præterea eradebant nomina indignis in honore: ut proditoribus & tyrannis; vel quorum merita forent exigua, præ illis quorum nomina inscribenda erant.*

Dio Chrysostomus in Rhodiacâ: Προδοτῶν, καὶ τυράννων τὰς τιμὰς, ἀναιρεῖσθαι, κἂν ἐπιγραφῆς τινὸς πρότερον ὦσι τετυχηκότες. ἡ δὲ εἰκὼν ἐπιγέγραπται, καὶ οὐ μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα σώζει τοῦ λαβόντος. ὥστε εὐθὺς αὐτὸν προσελθόντα εἰδέναι τινός ἐστι. *Proditorum, & tyrannorum tolli honores, etsi inscriptionem prius fuerint consecuti. Statuæ verò inscribitur, non solùm nomen; sed etiam ejus characterem cui posita est, accipit; ita, ut statim, qui accedit, agnoscat.*

§. 30. *Inter veteres statuarios grande decus obtinuerunt Phidias, Praxiteles, Lysippus, Calamis, & alii.*

Propertius lib. III. Eleg. VIII.

Argumenta magis sunt Mentoris addita formæ,
At Myos exiguum flectit acanthus iter.
Phidiacus signo se Iupiter ornat eburno.
Praxitelem propriâ vindicat arte lapis.
Gloria Lysippo est animosa effingere signa.
Exactis calamis se mihi jactat equus.

De Mentore, miro cælandi artifice, vide Plinium XXXIII. 12. indeque *Mentoreum opus* est apud Propertium libro I. Eleg. 14. Juvenalis est Satyrâ VIII, *Rara sine Mentore mensa.* Proximi meminit Martialis lib. VIII, Epigr. 34.

Archetypon Myos argentum te dicis habere.

& rursus:

Quis labor in Phialâ? docti Myos, anne Myronis?

ubi Myronem adjungit; de quo Plinius lib. XXXVI. cap. 5. & ante eum Ovidius IV. de Ponto, Eleg. I.

Ut similis vera vacca Myronis opus.

Est & Petronii Arbitri; *Lysippum statuæ unius lineamentis inhærentem inopia extinxit: & Myron, qui pene hominum ferarumque animas ære comprehenderat, non invenit hæredem.* Et Statii Papinii in Tiburtino Manlii Vopisci:

—— Lusit in ære
Myronis manus ——

Ut mittam Phædrum in Prologo Quinti fabul. & tot alios. Phidiam cum Polycleto & Alcamene sociat Dionysius Halicarn. libro de Demosthenis acumine ac vi. Uti in Dinarcho conjungit eum cum Apelle pictore & Polycleto statuario. Praxiteles duo fuere: inprimis tamen celebratus ille, qui Alexandri vixit tempore, de quo Plinius lib. XXXIV. cap. 8. & XXXV. cap. 5. ubi varia ejus opera recenset. Atque hic filium habuit Cephissodorum rei & artis hæredem, ut ibidem legere est. Præter verò illum Praxitelem, & alter ejusdem nominis, argenti cælator, ætate Pompeji vixit; de quo idem Plinius lib. XXXIII, cap. 12. Lysippum inter cæteros Papinius memorat Carm. de equo Domitiani:

—— Quem traderes ausus
Pellæo, Lysippe, duci ——

Calamis memoratur Ovidio libro IV. de Ponto, Eleg. I.

Vindicat ut Calamis laudes quos fecit equorum.

Eundem celebrat Plinius libro XXXIII, cap. 12. ubi eum cum Antipatro conjungit. Plures statuarios refert Quinctilianus lib. XII. cap. X. ubi post pictores memoratos recenset XI præcipuos Græciæ statuarios, deque iis judicium suum adponit. *Similis*, inquit, *in statuis differentia. Nam duriora, & Tuscanicis proxima, Calon atque Egesias, jam minus rigida Calamis, molliora adhuc supradictis Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto supra cæteros, cui quamquam à plerisque tribuitur palma, tamen, ne nihil detrahatur, deesse pondus putant. Nam ut humanæ formæ decorem addiderit supra verum: ita non explesse Deorum autoritatem videtur. Quin ætatem quoque graviorem dicitur refugisse, nihil ausus ultra leves genas. At quæ Polycleto defuerunt, Phidiæ atque Alcameni dantur. Phidias tamen Diis, quàm hominibus efficiendis melior artifex traditur: in ebore verò longè citra æmulum, vel si nihil nisi Minervam Athenis, aut Olympium in Elide Jovem fecisset: cujus pulchritudo adjecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur: adeò majestas operis Deum æquavit. Ad veritatem Lysippum, & Praxitelem, accessisse optimè affirmant. Nam Demetrius tanquam nimius, in eâ reprehenditur, & fuit similitudinis, quàm pulchritudinis amantior.* Multum ad Polycleti laudem facit hoc Plinii lib. XXXIV. cap. VIII. *Fecit Polycletus, quem Canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere judicatur.* Cicero in Paradoxis: *Aëtionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti.* Atque hæc dicta sunto de illustribus statuariis. De pictoribus antea vidimus. De utrisque adi etiam Tatianum adversus Græcos, qui longè plures recenset.

§. 31. *Sub statuis verò nunc signa etiam complector; etsi in aliquibus differant. Conveniunt in eo quod & signum & statua, similitudines sint è solida materia: videlicet auro, argento, ære, marmore, & ebore: è quibus tria prima funduntur, marmor scalpitur, ebur tornatur. Trifariam verò differunt. Nam signum latius patet, quia vel Dei est, vel hominis, vel brutorum. Statua autem vel numinis est, vel hominis. Præterea statuam dixere Romani, quam in foro conspicerent: signa verò vel in ædibus privatis, vel in templis. Adhæc signa quandoque eidem inhærent materiæ, è quâ sunt educta: ut quando rana, aut locusta exprimitur in Spiris columnæ: vel cùm in gemmis aliquid insculptum. Statuæ verò nunquam in cavo latent, sed ab eâ materie, unde educta, sunt disjunctæ ac separatæ.*

Hæc fusiùs diducit Aldus Manutius Nepos in libris de Quæsitis per epistolam.

§. 32. *Di-*

§. 32. Distinguendum etiam inter sculpturam, cælaturam, ac plasticen: quarum sculptura imagines habet prominentes, cælatura cavas, ut in annulis signatoriis: plastice prominentes, sed ex humore cælatis infuso.

Cælaturæ sunt exsculpta; Græcis ἀνάγλυφα, ut est apud Eucherum lib. III. Reg. cap. XVII. Sic vetus Gloss. *Anaglypha, vasa superius sculpta, ut emineant. Anaglypharius, sculptor, qui eminentias illas, & umbones efficit.* In sculptoribus sunt lapicidæ, qui ab excavando posterioribus etiam *cavitarii* dicebantur, voce exinde etiam à Græcis recentioribus recepta. Vetus glossar. Καβιδάριος, *cavitarius*. Palladius in Historia Lausiaca, ubi de Macario Seniore: Λιθοξόος, ὃν λέγουσι καβιδάριον*. Plastice propriè dicitur de arte, quâ figuli ex argilla ac luto fingunt. At laxè admodum πλαστικῆς voce utitur Philostratus in Præfatione iconum: ubi etiam ad πλαστικὴν revocat sculpturam in ære, λυχνίτῃ, sive alabastro, Pario lapide, vel ebore. Verum est interea statuas fuisse non æneas modò, de quibus Plinius lib. XXXIV, aut marmoreas, de quibus lib. XXXVI; Sed etiam figlinas: de quibus idem lib. XXXV.

* *Lapicida, quem cavitarium appellant.*

§. 33. Cælatura difficilior est, quàm Sculptura; utraque autem operosior est Plastice.

Cardanum de eodem differentem audiamus lib. XVII. de Subtilitate†: *Difficilius non paulò est cælare, quàm sculpere. Nam qui sculpunt, quod vident, agunt: qui cælant aliud vident, aliud agunt: & dum vident, non agunt; dum agunt, non vident. Similiter neque mente concipere possunt, quid facturi sint, dum cælant, ut qui sculpunt: ignota enim est tum naturâ, tum usu, cavitas illa. Et si dum auges in cerâ, quod prominere debet, paululum aberraveris, in gemmâ cavitate auctâ errorem efficies, qui nonnisi toto subverso opere poterit emendari. At in sculpturâ, opereque toreumatico, primùm facilius est non nimis adimere, sed relinquere; quàm cælando non implere. Deinde, si etiam nimio plus adimas, faciliùs in opere exuberante, quàm cavo, totum opus, instaurare; atque commodius cælando quoque dextra sinistris, sinistra dextris referuntur: quod difficillimum est in hoc opere, dum totam effigiem cælare volumus; cùm in sculpturâ dextra remaneant dextra, ut sinistra, sinistra. Ob tot caussas difficiliùs est cælare, quàm sculpere.* Ac paullo pòst: *Plastice verò pura, omnium est difficillima, præter picturam: nec tamen illâ inferior, nisi à sculpturâ juvetur. Nam quicquid difficultatis habet, qui cælat, id totum & præter id, & materiæ dispositionem, & scientiam temperamenti ignis, & multorum casuum periculum, imò innumerabilium, qui fingit, habet. Ex cælatis enim primò figuris, finguntur humore priùs infuso statua. Quamobrem, qui non rectè cælaverit, quomodo rectè finget?*

† P. 576. edit. Lugdun. anno 1580.

CAP. XVII.

DE THEOLOGIA NATURALI.

§. 1. A Physicis venio ad scientiam entis immaterialis; ut sunt Deus & Intelligentiæ. Quæ scientia vocatur Theologica.

UT libro VI. τῶν μετὰ τὰ φυσικά, imò & Platoni lib. II. de Rep. Proclo libris de Rep. Platonicâ, & aliis.

§. 2. Per Theologiam non aliam hoc loco intelligimus; quàm naturalem.

Triplex enim gentium Theologia fuit; μυθική, quæ Poëtarum erat; φυσική, quam Philosophi docebant; & πολιτική, quam Sacerdotes populusque sequebantur. Uberius hac de re ex Varrone, & Senecâ pertractat Augustinus libro VI. de civitate Dei cap. V. Cæterùm naturalis Theologia, alia vera, alia falsa. Vera ex principiis naturalibus conclusiones elicit veras: Falsa ex principiis imperfectis & obscuris, intellectus & ratiocinationis errore, exstruit conclusiones falsas. Vera solùm pars est philosophiæ. Quomodo ex operibus divinis naturâ duce non solùm esse Deum cognoscimus; sed etiam esse potentem, sapientem, bonum. Potentem, qui hæc omnia condiderit. Sapientem, qui sic condiderit. Bonum, qui nostri caussâ condiderit; nec modò condiderit, sed etiam conservet. Hæc quia naturæ lumine cognosci possunt, nunquam Deus ad atheos convertendos fecit miracula; sed multa edidit ad convertendos idololatras; quia ad cognoscendum verum Dei cultum non sufficit naturæ lumen.

§. 3. De hac Theologiâ sunt tres postremi libri Aristotelis Metaphysicorum.

Illa tamen ἀποσφαλλομένη, quæ conjecta est in librum Aristotelis undecimum, non est Aristotelis: utilis interim. Uti & Theophrasti fragmentum egregium, quod superest.

§. 4. Extant & XIV libri Aristotelis inscripti de Theologiâ sive Philosophiâ mysticâ secundum Ægyptios, ut olim titulus erat, pro quo postea reposuêre, de occultiore parte divinæ sapientiæ.

Qui ex Arabicâ linguâ Latinè versi fuêre, primùm à Mose Rouas, posteaque à Petro Nicolao Faventino: ob dictionis autem scabritiem recogniti, & interpolati à Jacobo Carpentario. Sed etsi hi libri ex Græcis Aristotelis versi Arabicè dicuntur ab Abenama, Saraceno quodam; non esse tamen Aristotelis, tum res, sive quæ eo opere dicuntur, tum etiam character ipse dicendi satis arguit.

§. 5. Quanquam multa de Deo præclarè scripta sint à Platone, accuratiùs tamen, apertiusque de iis egit Aristoteles.

Platonici hac parte præferunt magistrum suum: à quo Theologiam totam doceri ajunt in Parmenide, sive de Ideis. Et agit quidem Plato eo in Dialogo, tam de caussâ primâ, quàm de secundis & naturalibus: sed pleraque omnia logica magis sunt, quàm metaphysica: ut Galenus censet, & Marinus Procli successor. Et pro hac sententia esse videtur, quòd Zeno Eleates, quem loquentem inducit Plato, ab Aristotele ipso in Sophistâ dictus sit Logicen invenisse. Nec Procli de Platonis Theologiâ libri cum Aristotelicâ doctrinâ conferri merentur. Sunt enim mystici ac symbolici, ac nimis omnia ad suas τριάδας revocant. Occasionem autem tot τριάδας congerendi, cepit Proclus ex Platonis lib. II. de Rep. ubi agit de tribus illis Dei typis, bonitate, immutabilitate, & veritate.

§. 6. Platonis in Theologicâ scholâ, & compluribus pòst seculis successor fuit Plotinus Ægyptius: hujus inde discipuli Amelius, & Porphyrius; tum ab illis profecti, Iamblichus & Theodorus.

Ita de isto Proclus Platonicæ Theologiæ lib. I. cap. I. Fuit verò & ipse Proclus, philosophus Platonicus, Syriani discipulus, Marini Neapolitani præceptor, ac scholæ præfuit Atheniensi. Trajani temporibus claruisse ait Erasmus Osvaldus Schreckenfuchsius‡, vir variis in Mathesi monumentis celebris. Proque eo est, quod Suidas dicat, fuisse discipulum Plutarchi Chæronensis, qui Trajani fuit præceptor. Sed quomodo is meminerit Porphyrii, imò & Jamblichi, qui temporibus claruit Juliani imperatoris, annis post Trajanum multò amplius ducentis? Iam ipse fatetur Suidas, primum fuisse, qui post Porphyrium calamum amaroris plenum strinxerit adversus Christianos? ac Porphyrius claruit annis post Trajanum centum quadraginta ac deinceps.

‡ *In vita Procli.*

CAP.

CAP. XVIII.

DE PHILOSOPHIA ACTIVA.

§. 1. *Hactenus dictum de naturali scientiâ, quo nomine & universam metaphysicam complexi sumus. Sequitur Philosophia πρακτικὴ, sive activa.*

PRior illa malè diu apud vulgus audivit. Pacuvii illud notum;

Quod ante pedes est, nemo spectat: cæli scrutantur vias. Itaque & Philosophos vocabant μετεωρολέσχας, quasi de rebus sublimibus nugantes. Primus autem Socrates à rebus occultis involutisque, ut ait Varro apud Ciceronem, Philosophiam avocavit, & ad vitam communem traduxit, ut de virtutibus & vitiis, bonis ac malis quæreret. Dicebat ille, quæ supra nos essent, nihil ad nos attinere. Quo etiam plus Aristo Chius, teste Laertio. Idem Socrates dictitabat, uno versu Homerico summam totius Philosophiæ contineri: ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται. Atque hinc liquet, quæ de Socrate scribit in Nebulis Aristophanes, ea à Socratis ingenio fuisse alienissima. Sed vel nox it hæc poëta, vel secutus est stulti popelli judicium insulsum & infrunitum. Nec idcirco Physicen damnamus; sed negamus in Logicis vel Physicis consenescendum. Nam qui solis vacant Logicis, sunt canum similes, qui semper rodunt vel latrant: Qui solis attendunt Physicis, similes sunt avium, quæ ambitione ingenti alta semper petunt: ut de utrisque scribit Plutarchus de Profectu in virtute.

§. 2. *Nata est hæc prudentia ἐξ ἐπιστάσεως, h.e. observatione.*

Nam prudens omnis est ἐπιστατικὸς h.e. considerat quæ sæpiùs in vita contingunt, & caussas eorum observat.

§. 3. *Philosophia πρακτικὴ vel vitam & mores cujusque instituit, unde ἠθικὴ vocatur; vel demonstrat prudentiam regendarum civitatum, quæ iccircò πολιτικὴ dicitur. Illa docet hominum prudentiam in se ipsum, hæc in alios. Rectè igitur Ethice definitur, pars ea Philosophiæ practicæ, quæ prudentiæ communis principia explicat, ex principiis naturâ notis.*

Eò quod dicimus communia principia explicare, distinguitur à reliquâ Philosophia practica. At eò, quod dicitur nixa principiis naturalibus, distinguitur ab iis morum præceptis, quæ nonnisi è Scripturis ac divinâ revelatione cognoscimus. Ut est sanctificatio Sabbathi.

§. 4. *Finis Ethices est beatitudo civilis. Quæ præcipuè quidem consistit in actione secundum virtutem perfectam; attamen bonis etiam exterioribus promovetur atque exornatur.*

Cogitemus enim hominem malis externis affectum: quæ si parva sint, vix movent; sin magna, movent, at non dimovent de statu. Nam relucet tum virtus in adversis ferendis: dummodo ferantur animi magnitudine, non ἀναισθησίᾳ, hoc est, *stupore, & sensuum hebetudine*. Felicitatis igitur principatus in animo consistit. Quam non tollunt adversa, attamen possunt eam θλίβειν καὶ λυμαίνεσθαι *premere & commaculare*. Nempe ut gemma luto quidem inquinatur, attamen sic quoque retinet decus nativum; ita beatitatis externa species externis istis commaculatur, at nativa pulchritudo & dignitas minimè deperditur. Atque ut res aliqua si prematur, non eò fit minor, sed minores accipit limites: ita & vir bonus ac prudens, si in magnas incidat calamitates, angustatur quidem, quia multæ actiones bonæ impediuntur: attamen non iccirco de statu dejicitur; sed magnitudinem & constantiam reservat, quæ etiam in adversis se exerit.

§. 5. *Subjectum, sive id in quo Ethice est, est anima humana, quatenus apta est nata ad beatitatem civilem consequendam.*

Nam Ethices est mederi affectibus, ἀῤῥωστήμασι ψυχικοῖς: quæ tantò sunt graviora corporis morbis, quantò anima est corpore præstantior.

§. 6. *Objectum, sive illud circa quod Ethice occupatur, sunt τὰ ἤθη sive mores; unde & ἠθικῆς nomen accepit. Atque hæc de moribus doctrina trifariam docetur. Nam Ethice est vel παραινετικὴ, vel χαρακτηριστικὴ, vel δογματικὴ. Παραινετικὴ sive hortativa vel præceptiva nudis sententiis ac modis constat.*

Qualis Ethice Theognidis Megarensis, ac Christiani vel semi-Christiani Phocylidæ, & similium. Etiam Ethice ea, quæ Scripturis continetur, magis est παραινετικὴ, quàm δογματικὴ. Quemadmodum & origine ac fine differt. Origine, quia Ethice Philosophorum, ab ingeniosis hominibus est inventa & ordine explicata. At Ethice Scripturarum, dictata est à Spiritu S. Fine differt; quia Philosophia non tam sibi proponit beatitudinem civilem, quàm alterius vitæ beatitatem, ac Dei gloriam. Interim illa philosophorum est pars legis divinæ, & ut Apostolus ait * δικαίωμα τοῦ θεοῦ. * Ad Rom. c. 1.

§. 7. *Χαρακτηριστικὴ constat descriptionibus virtutum & vitiorum per signa atque effecta. Hæc bifariam instituitur: per Apologos, quales Æsopici; & per morum notationes, quales Theophrasti.*

Cujus ἠθικοὺς χαρακτῆρας, opusculum auro magis aureum, Is. Casaubonus capitibus aliquot ex Mso Palatino adauxit, Latineque vertit, & commentario pereruditο illustravit.

§. 8. *Δογματικὴ sive ἀποδεικτικὴ omnia accuratâ methodo persequitur per definitiones, divisiones, & caussas proprias. In hac, si ordinem vel methodum spectes, omnes exsuperat Aristoteles.*

Ethice ab Aristotele tribus est voluminibus perscripta. Primùm duobus libris magnorum moralium, quæ ad patrem Nicomachum scripta existimantur, ubi breviter omnia decidit. Dubitabat vir summus, an esset Aristotelis. Putabat esse οὐκ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους. Sed fallebatur. Nam ipse meminit libro 1. Analyticorum, cùm ait, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς. Aliaque præterea Ethica scripsisse, arguunt illa verba eodem libro, ὅτι ἡ ἔνδεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ φθείρει, τὰ ἴδοι τις ἂν ἐκ τῶν ἠθικῶν. Alterum volumen constat octo libris Eudemiorum, qui ad discipulum Eudemum, ubi fusiùs rem quàm in magnis moralibus, tractat. Tertium volumen est decem librorum Nicomachiorum ad filium Nicomachum, qui cæteris pleniores & accuratiores. Demonstrationibus verò utitur tam exquisitis, quàm patitur rerum, de quibus tractat, natura. Itaque sæpiùs nos rejicit ad exoterica ejusdem argumenti. Probare autem non possum sententiam doctissimi Plethonis Gemisti, qui censebat Aristotelem multa in Nicomachiis contraxisse, editis postea illis ad Eudemum libris. Nam accuratius differit in Nicomachiis, quam illis ad Eudemum. Ut audiendus non sit Plutarchus in Alexandro, vel Gellius lib. xx. cap. 4. vel Cæsar Scaliger lib. III de Re poëticâ, cap. 1. qui negant libros Ethicos esse Acroamaticos. Quod multi pari errore de Politicis tradunt. Rectius Alexander Aphrodisiensis in 1. Top. qui esse acroamaticos docet. Eumque sequuntur alii interpretes Græci. Ac eadem mens Ciceronis lib. v. de Finibus. Libris Ethicorum atque etiam Politicorum ab Aristotele relictis lucem dabunt Alexandri problemata, sive dubitationes morales. Item liber ejusdem, ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. At Theophrasti, quæ hujus

 sunt

sint argumenti, pauca supersunt. Exstat quoque libellus περὶ ἀρετῶν sub Aristotelis nomine, editus Basileæ à Joanne Waldero, una cum Aristotelis & Xenophontis Ethicis, Politicis & Oeconomicis. Anonymus itidem περὶ ἀρετῶν editus ab Davide Heschelio.

§. 9. *Partes Nicomachiorum Aristotelis sunt tres, una de fine, qua est beatitudo civilis; altera de subjecto, quod est anima humana; tertia de virtute, per quam anima humana fit compos beatitatis.*

De fine, quia & primum est inventione, & ultimum executione, bis agit Aristoteles; nimirum XII primis capitibus libri primi, & quatuor extremis libri X. De subjecto, breviter agit capite XIII. lib. I. De mediis ad finem, reliquo agit opere. Ac priùs generatim tum de virtute morali agit lib. II. tum de principiis actionum humanarum, prioribus quinque capitibus libri tertii. Deinde speciatim tum de virtutibus agit, tum de iis, quæ cum virtutibus quandam habent cognationem. Doctrina de virtutibus est bipartita. Nam de virtutibus singulis moralibus tractat reliqua libri Tertii parte: nec non lib. IV. & V. De dianoëticis autem libro VI. Eorum doctrina, quæ virtutibus sunt cognata, est tripartita. Nam libro VII. agit de virtute heroicâ, & ut vocant, semivirtutibus, nec non de voluptate & dolore, quatenus circa eas versantur virtus & vitium. De Amicitia autem agit lib. VIII. & IX. De voluptate verò, quatenus est affectio summi boni, quinque prioribus capitibus lib. X.

§. 10. *Porrò Ethices non est solùm agere de virtute, quæ est bonum proprium, quod quisque sibi proponit; sed etiam de Officio erga alios, ubi sibi proponit bonum alienum.*

Posteriorem hanc Ethices partem præclarè tractat Tullius in aureis Officiorum libris.

§. 11. *Nec uno ad virtutem modo contendimus. Vel enim diffidentiâ virium nostrarum vitamus occasionem peccati; vel nihil metuentes per oblatam occasionem perrumpimus.*

Pulchrum utrumque. Minus tamen est, cautè abstinere: plus, fortiter sustinere.

§. 12. *Hæc ostendunt Ethices utilitatem; quæ tanta est, ut sine eâ inutilis sit reliqua Philosophia. Sola enim animi morbos depellit, ac sanitatem mentibus inducit.*

Quod & Pythagoras sensit; ut indicant hæc verba apud Stobæum, serm. LXXX. qui est εἰς τὸ ἐναντίον περὶ χρημάτων. Κενὸς ἐκείνου φιλοσόφου λόγος, ὑφ' οὗ μηδὲν ἀνθρώπου πάθος θεραπεύεται. ὥσπερ γὰρ ἰατρικῆς οὐδὲν ὄφελος, μὴ τὰς νόσους ἐκβαλλούσης ἀπὸ τῶν σωμάτων, οὕτως οὐδὲ φιλοσοφίας, εἰ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς κακὸν ἐκβάλλει. *Inanis est illius philosophi oratio, quæ nullam in homine perturbationem sanat. Nam quemadmodum ea nullius usûs medicina est, quæ morbis corpora non liberat; sic neque philosophia, nisi ab animis malum depellat.* Ac similiter Plato epistolâ ad Aristodemum: Ἀκούω Δίωνος σε τῶν μάλιστα ἑταῖρον εἶναί τε νῦν, καὶ γεγονέναι διὰ παντός, τὸ σοφώτατον ἦθος τῶν εἰς φιλοσοφίαν παρεχόμενον. Τὸ γὰρ βέβαιον, καὶ πιστὸν, καὶ ὑγιὲς, τοῦτο ἐγώ φημι εἶναι τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν. Τὰς δὲ ἄλλας τε καὶ εἰς ἄλλα τεινούσας σοφίας τε καὶ δεινότητας, κομψότητας οἶμαι προσαγορεύων ὀρθῶς ὀνομάζειν. *Audio te, & nunc, ut qui maximè, Dionis esse familiarem, & toto vitæ tempore sapientiam morum ad Philosophiam spectantium præstitisse. Nam constantiam, fidem, animi sanitatem, id ego veram philosophiam esse pronuncio. Alias verò, & ad alia tendentes sapientias solertiasque, ornamenta, & concinnitates si dixero, rectè censeam appellâsse.* Eam Ethices præstantiam præ reliquâ philosophia etiam Sextus Empiricus agnovit. Ut qui cum philosophiam tum ovo, tum animali comparasset, Ethicen quidem vitello dicat similem, Physicen albumini; item Ethicen animæ, sed Physicen carni & sanguini.

§. 13. *Atque ex his etiam cognoscimus, Ethicen esse partem legis moralis: posteriorem nempe decalogi partem, ut non modò ejus sit usus ad finem, quem solùm Aristoteles attendit; sed longe excellentiorem, quem Theologia docet ac pietas Christiana.*

De Ethicis satis pro instituto.

CAP. XIX.

DE POLITICE.

§. 1. *Politice docet imperium in alios. Ejus mater, ut superius diximus, est historia civilis: ut quæ nihil aliud sit, quam historia sub exemplis.*

Sive φιλοσοφία ἐκ παραδειγμάτων, ut eam Polybius vocat. Eademque mens & antea Thucydidæ, & postea Dionysio Halicarnasseo. Utraque igitur, & Philosophia dico & Historia, propositam habet prudentiam. Sed Philosophia, præceptis instruit; Historia, exemplis. Qui modus non minùs utilis & certus. Nam, ut Aristoteles optime scribit, oritur prudentia ἐξ ἐμπειρίας, *ex observatione*, eoque ut prudentiam consequamur, debemus esse ἐμπειρικοί, h. e. *observatores* eorum quæ in vitâ plerumque eveniunt, & caussarum, propter quas contingunt. Quò & illi Afranii versus pertinent,

Usus me genuit, mater peperit memoria,
Sophiam vocant me Graii, vos Sapientiam:

Imò præceptum sub exemplo melius docet, quàm exemplum sub præcepto. Nam in exemplo est negotium cum omnibus circumstantiis, quæ melius & certiùs id, quod in controversiâ est, restringunt. At qui præcepto exemplum subjiciunt, coguntur exemplum accommodare præcepto. De exemplorum usu, ac vi, ita Tullius pro Archiâ. *Quàm multas nobis imagines non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administrandâ Rep. proponens, animum & mentem meam ipsâ cogitatione hominum excellentium conformabam.*

§. 2. *Duo autem genera historiarum maximè Politicæ conducunt. Unum est quod varias Respublicas, & gentium variarum leges ac jura narrat.*

Quomodo Aristoteles, Alexandro iter in Persiam suscipiente, varias descripsit Respublicas: ac Theophrastus postea leges collegit. Utriusque operis meminit Cicero V. de fin. *Omnium fere civitatum, non Græciæ solùm, sed etiam Barbariæ ab Aristotele mores, instituta, disciplinas; à Theophrasto leges etiam cognovimus.* Aristotelis Respub. numero fuère CLVIII, ut ait Laërtius. Sed fortasse, quædam non fuère genuinæ. Simplicius enim in Categoriarum προλεγομένοις adducit Aristotelis γνησίας πολιτείας, quasi quædam fuerint νόθαι. Et Joan. Tzetzes in Hesiodum non obscurè indicat, se Orchomeniorum Remp. putare ab alio scriptam, quia dicit auctorem esse Aristotelem eum, qui peplum condidit. Idem & leges barbarorum descripsit; quod opus inscripsit νόμιμα βαρβαρικά. Meminit ejus Apollonius Dyscolus ἐν ἱστορίαις θαυμασίαις, quod opus juniores præter auctoris mentem inscripsere, περὶ [illegible] ἱστορίας. Etiam Laertius indicat Aristotelem scripsisse libris duobus δικαιώματα, *jura*. h. e. quod jus obtineret quævis Græciæ civitas. Secundùm hæc jura dirimebantur lites a judicibus, & magistratibus Græcis.

cis. Priùs verò Aristotelem ἀκροάματα quàm πολιτείας scripsisse, legere est in vitâ Aristotelis à veteri interprete versâ, & à Nunesio editâ.

§. 3. *Præterea prudentiam maximè juvant historicorum illi, qui res gestas exponunt, non quidem quòd ad eventus solos: cujusmodi notitia ad γράμματα potiùs, sive literas pertinet; sed accuratè additis caussis, & modo quo singula contigerunt.*

Itaque Severus Imperator, quoties de rebus magnis consilium capere vellet, in consilium etiam historicos adhibebat, ut ex iis cognosceret, quid in simili negotio Imperatores ac Duces alii fecerint.

§. 4. *Multùm quoque tum ad privatos mores, tum ad rem publicè gerendam, conferunt Imperatorum vita. Quales, quas Plutarchus, ac Cornelius Nepos scripsere.*

Id exemplis clarius fiet. Quàm bonitas ac clementia concilient animos hominum, cognoscere erit ex vitis Artaxerxis, Longimanni, Titi Vespasiani, Trajani, Antonini Pii, & Antonini philosophi. Et quem non juvet videre, quantò faciliùs Achivos blanditiis in officio continuerit T. Quinctius, quàm vi agendo Spartanos & Messenios Philopœmenes? Quàm splendor præclarè gestorum imminuatur crudelitate, arguunt mores Alexandri, Lysandri, Syllæ, & his similium. Non minùs esse meri aliquid, quàm acquirere, ostendit Pyrrhus, qui rebus sæpius fortiter gestis, tot victorias corrumpebat; ut de eo dixerit Antigonus, scire aleam jacere, sed nescire jactu uti. Tolerandas esse injurias docet Pericles; qui cùm moribundus audiret facta sua prædicari ab amicis, ajebat se laudum suarum supremum putare, quod sui caussâ nemo unquam vestem pullam induisset. Quantopere fidem iis habeamus, qui plus nobis sapere, ac præterea bonæ fidei existimantur, indicio erit Pompejus, cui nihil æquè conciliavit populum Romanum, quàm quod idem & prudens & à fraude atque injuria inferenda, alienus videretur. Quàm ambitio sit noxia, arguit, quòd nihil æquè eundem Pompejum perdiderit. Imperatorem potiùs opibus militum studere, quàm suis oportere, exemplo fuerit Agesilaus, qui ditare milites, quàm ipse ditescere malebat. Item Aristides, qui Persarum victor, & mox Græciæ totius censor, post tantas occasiones accumulandi opes, tenuior, quàm abierat, rediit domum. Spernere hostium dona docet M. Curius, qui fictilibus & rapis contentus, aspernatus est aurum Samniticum; item Phocion, qui respuit dona Alexandri M. & tenuitate apparatus, ad quem legatos invitaverat, non indigere se iis comprobavit. Pro patria etiam appetendam esse mortem, cognoscimus ex Deciis, se pro ea devoventibus; Item ex Philænis fratribus, qui se jussere defodi vivos. Quàm malam gratiam sæpè referant bene meriti de Repub. demonstrant exempla Miltiadis, in carcere obeuntis, Phocionis necati, Coriolani, Camilli, Ciceronis exilium, Scipionis Africani indignè adeò tractati à suis, & sponte abeuntis in exilium, patriæque etiam ossa sua invidentis. Satis hanc rem vidit Lupus Ferrariensis: quando sic ad Regem Carolum Calvum scribit: *Imperatorum gesta brevissimè comprehensa vestræ majestati offerenda curavi, ut facilè in iis inspiciatis, quæ vobis vel imitanda sint, vel cavenda. Maximè autem Trajanum & Theodosium suggero contemplandos, quia ex eorum actibus, multa utilissima poteritis ad imitandum assumere.*

§. 5. *Nec satis est, si antiqua tempora sciamus: sed cognoscenda etiam ea, quæ nostro patrumque ævo gesta sunt. Ut bene de humano genere mereantur, qui nostri temporis historiam, aut vitas eorum, qui nostrorum patrum ævo vixere, posteris produnt, ac prudenter sibi consulant, qui isthæc legunt, veteraque & nostra tempora inter se componunt.*

Optimis quibusque ingeniis magna admiratio esse solet temporis antiqui: neque id citra caussam. Eximiæ enim vel bonitatis vel fortunæ argumentum est posse in rebus hisce caducis, ubi alia semper aliis succedunt, eludere communem sortem, multisque sæculis perennare. Quod etsi fateamur non inviti, non tamen stultè adeò sapere oportet, ut propterea, quæ præsens ævum protulit, contemnamus. Multa enim nunc etiam fiunt, digna hominum memoria, quæ ipsa si posteris tradentur, aliquando antiqua erunt, nec minori voluptate animos implebunt. Accedit quòd multa à veteribus, præcipuè Græcis, prodita sunt usque adeò à fide aliena, ut nec Catoni quidem de his, imò nec Mercurio credere possis. Hac saltem parte beatiora sunt tempora nostra, quia, etsi ne nunc quidem desint homines vani, supersint tamen alii viri boni, atque oculati omnium testes, à quibus veritatis amantes cognoscere possint, quid fidei consonum sit, quid ab eâ alienum. Quamobrem eorum studium laudandum puto, qui, avidè etiam, in res suæ ætatis inquirunt, eaque memoriæ consecrant: præsertim si id fiat ab obitu illorum, quorum gesta produntur. Nam etsi etiam utile est laudari superstitum virtutes, quia laudata virtus crescit: tamen ab excessu hominum minùs esse invidiæ solet, fidei plus, quoniam minor est adulationis suspicio. Ut Pescennius Niger (etsi severiùs fortassè, quàm par erat) non tamen de nihilo planè, cùm ei Imperatori facto panegyricum quidam recitare vellet, eum affatus sit hoc modo: *Scribe laudes Marii vel Annibalis, vel alicujus ducis optimi vitâ functi, & dic quid ille fecerit, ut nos eum imitemur. Nam viventes laudare, irrisio est.* Nec modò laudari merentur Imperatores vitique Principes, de quibus hic Pescennius videtur loqui, sed etiam, quorum illi consilio vel armis prudentissimè gubernant Remp. vel fortiter rem gerunt. Neque enim omnis in bello Trojano laus erat penes Atridas: sed erat quod Nestor ac Ulysses sibi, erat quod Achilles, Diomedes, Ajax, alii sibi vindicarent; quos non minùs celebrat Homerus. Quare talium quoque vitas introspicere oportet, ac posteritati commendare, ut inde (quemadmodum de Captivis suis Plato ait) boni fiant meliores.

§. 6. *Nec solùm ex civili historiâ hauritur prudentia; sed etiam ex Ecclesiasticâ.*

Sed ex eâ imprimis prudentiam Episcopi ac Theologorum filii haurire possunt.

§. 7. *Politice dividitur in οἰκονομικὴν sive domesticam, & eam, quæ propriè magis πολιτικὴ sive civilis vocatur.*

Oeconomicen esse Aristoteli Politices partem ostendit, quod eam tradit lib. 1. Polit. Idem de Aristotele Laërtius tradit in ejus vitâ, similiterque Anatolius in fragmentis Mathematicis. Nec propterea errant, qui contendunt, ut triplex est actio honesta, singulorum hominum, integræ familiæ, & totius civitatis; ita quoque triplicem esse Philosophiam πρακτικήν. unam moralem, quâ quisque se bonum reddit; alteram domesticam, quæ familiam curat; tertiam civilem, quæ docet administrare Remp. Nam de familiâ agitur bifariam: absolutè, sive quà totum & quà pars civitatis: sive quatenus familiæ subjiciuntur Reipublicæ. Priori modo consideratur in Oeconomicis, ut per se disciplinam constituit. Posteriori modo spectatur in Politicis.

§. 8. *Oeconomices partes sunt duæ: una circa homines versatur, altera circa rem familiarem, seu facultates.*

Has enim duas esse domus partes rectè ait Aristoteles Oeconomicorum lib. 1. cap. 11.

§. 9. *Pars ea, quæ ad homines pertinet, est triplex pro*

 triplici

triplici societate. Prima est societas maris & feminæ: Altera parentum & liberorum. Tertia heri, sive domini & servi.

Ita dividit Aristoteles Oeconomicorum lib. I. cap. III.

§. 10. *In Oeconomicis legendus liber primus Politicorum Aristotelis. Item qua Oeconomica inscribuntur.*

Eorum unum duntaxat librum agnoscit Laërtius. Hodie duos habemus. Sed non possum mihi persuadere, posteriorem ab eodem fonte esse. Nec enim verisimile fit, Aristotelem tot voluisse congerere exempla, quibus tyranni possent cives expilare. Respondent, adferre ea, non ut imitentur principes viri, sed ut doceat alios, quid fieri soleat. Verùm non est Aristotelici moris, in tam brevi libello tot condensare exempla: præsertim rei fœdæ, quam, qui narrat, docet.

§. 11. *Aristoteli addatur quintus Xenophontis liber de Memorabilibus Socratis dictis, qui Oeconomicus inscribitur.*

Eum primus è junioribus vertit Raphaël Volaterranus: hinc Ludovicus Strebæus: postea aliquanto melius Camerarius: attamen, quia festinandum foret, negat se satisfacere sibi potuisse; denique accuratissimè transtulit Leunclavius: utinam tamen exstaret tralatio M. Ciceronis; è quo pauca apud Columellam, & Grammaticos supersunt. Sed integrè se vertisse, ipse ait lib. II. de Officiis: ac meminit quoque Hieronymus præfat. in Eusebium. At non satis video, quid Varronem moverit, ut tralationis suæ libros tres potius faceret, quàm unum: cujus rei est testis Servius in I. Georgicon.

§. 12. *Politice propriè dicta, ex omni Philosophiâ postremo discitur: quam docendi viam etiam Pythagoras inire solet.*

Atque id consilium etiam probat B. Augustinus lib. II. de Ordine ad Zenobium, quem librum his claudit verbis: *Quòd Pythagoræ mentionem fecisti, nescio quo illo divino ordine occulto tibi in mentem venisse credo. Res enim multùm necessaria mihi prorsus exciderat, quam in illo viro, siquid literis memoriæ mandatis credendum est, (quanquis Varroni quis non credat?) mirari, & pene quotidianis, ut scis, efferre laudibus soleo; quod regenda Reip. disciplinam, suis auditoribus ultimam tradebat, jam doctis, jam perfectis, jam sapientibus, jam beatis. Tantos enim ibi fluctus videbat, ut eis nollet committere nisi virum, qui & in regendo pene divinè scopulos evitaret, & si omnia defecissent, ipse illis fluctibus quasi scopulus fieret. De solo enim sapiente verissimè dici potest;*

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Et cætera, quæ in hanc sententiam versibus dicta sunt.

§. 13. *Doctrinam hanc plurimùm conferre ad rectè imperandum, soli negant imperiti.*

Vetiùs Senatus ille Romanus, cùm eligeret Tacitum Imperatorem: *Neminem aut justius, quam gravem virum, aut prudentius, quam doctum imperare posse.*

§. 14. *Subjectum Politices est civitas seu civium multitudo.*

Nihil enim aliud civitatem dixeris, quàm conventiculum hominum salubri juris legumque vinculo invicem sibi sociatorum.

§. 15. *Finis Politicæ est duplex, internus & externus. Internus est Respublica, quippe forma civitatis sive multitudinis.*

Ideirco Respublica Aristoteli semper definitur per τάξιν, ut lib. III. Polit. cap. IV. cap. I. Respublica igitur ad civitatem se habet, sicut anima sive vita ad corpus.

§. 16. *Externus Politicæ finis est beatitudo publica: ad quam per Reip. constitutionem devenit civitas.*

Est igitur Politica domina ac regina artium & scientiarum: ut cujus finis sit, quemadmodum Cicero ait, *ut cum florens ac prospera privatorum salus, beata civium vita, tum opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta Respublica sit.*

§. 17. *Præter hunc principalem finem prodest civilis scientia ad cætera studia omnia.*

Grammatico quidem conducit in poëtis, historicis, oratoribus intelligendis & explicandis; quippe in quibus multa adeò sunt ad civilem vitam pertinentia. Conducit Oratori in curia, foro, legationibus; sæpè enim tractandum de argumento civili. Conducit Poëtæ, præsertim epico & tragico, qui argumentum tractant civile. Conducit Historico, quia Historia nihil aliud est, quàm φιλοσοφία πολιτική per exempla. Conducit Jurisprudentiæ, quia ea pars est civilis facultatis. Imò olim Jurisconsulti non solum de rebus privatis, sed publicis etiam consulebantur. Conducit Theologo, ut meliùs intelligat, quæ ad πολιτείαν Mosaicam pertinent, quæque de Davidis, & aliorum Regum institutis referuntur.

§. 18. *Politices origo ex Rerumpub. origine dependet. Rerumpublicarum origo est ex vicis, uti vicorum ex familiis, familia ex naturâ, quæ hominibus inseruit amorem procreandi liberos. Unde apparet scientiam eandem esse naturâ ipsâ subnixam.*

Prima enim societas est domus. Cujus caussa est natura, quia homini insita est cupido gignendi liberos: Ex appetitu hoc est connubium, cujus fructus liberi. Sed ad hos tuendos & servandos opus est servitio aliorum. Ut duæ hæ societates maritales, & heriles, omnium sint primæ. Triplex igitur imperium in eadem domo erat: mariti in conjugem, parentum in liberos, herile in servos. Sed liberis multiplicatis nova quærebantur connubia, & affinitates; unde plures propinqui, qui in alias exière domos, velut colonias. Atque ab ea propagatione originem habent vici, ex vicis postea civitates. Natura igitur prima est Rerumpub. caussa. Cui accessêre duæ aliæ, indigentia & injuriæ. Indigentia quidem, quia, quisque quod non haberet, ab alio petere habebat necesse; unde majores societates vitæ. Injuriæ autem, quia ferè ita fit, ut potentior vi eripiat aliena. Ergo, ut injuriis resisteretur, opus fuit homine prudente, justo, potente: prudente, quò discerneret æquum ab iniquo; justo, ut vellet cuique, quòd ratio & æquitas jubent: potente, ut imbecilliores defendere, immorigeros posset cogere. Hæc igitur caussa est, cur imperium uni conferretur. Sed unus ille interdum in tanta potestate pleraque ex lubidine magis agebat, quàm æquo & bono. Vel ut à primis optimè regeretur, degenerabant tamen successores. Unde injuriæ non jam civium inter se, vel potentium in proximos, sed principum in cives. Propterea interfecto Principe, imperium commissum pluribus viris bonis, vel qui tales viderentur. Ita ab regno unius ad optimatum imperium est deventum. Sed his quoque vel male utentibus sua potestate, vel degenerantibus illis, qui successerant, populus ipse potestatem in se recepit: usquedum in ejusmodi imperio, dissidio, vel aliter ad unius iterum vel plurium potestatem veniret, atque ita varia imperandi ratio in orbem iret.

§. 19. *Politicæ hujus partes sunt duæ, civilis & militaris: illa est de administratione Reipub. quæ generis nomine*

nomine πολιτικὴ *dicitur; altera de rebellicâ, quæ* στρατηγικὴ *sive Imperatoria vocatur.*

Hæc duo icirco etiam in historicis exemplis observari convenit. Hinc Tullius; *Unde facilius, quàm ex annalium monumentis, aut res bellicæ omnis, aut omnis Reipub. disciplina cognoscetur?*

§. 20. *Prior pars dividitur in partem de legibus ferendis, & alteram de legibus exercendis.*

Similiter Jamblichus in vita Pythagoræ; ubi has Politicæ, sive, ut ipse ait, justitiæ partes vocat νομοθετικὴν καὶ δικαστικήν. Etiam duo hæc munera, legislatoris & judicis boni, in principe exigit Manuel Palæologus Augustus in præceptis educationis Reginæ ad Joannem Filium, Tit. L I. Νομοθέτης μὲν ὁ βασιλεὺς, καὶ κριτὴς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀναδέδεικται. *Manifestum esse regem constitutum legislatorem, judicemque hominum.* Et mox Εἴη δ' ἂν καὶ βασιλεὺς ἀγαθὸς, καὶ νομοθέτης χρηστὸς, καὶ κριτὴς ὡς ἄριστος, ἄρχοντα καὶ νομοθέτην, καὶ κριτὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος, καὶ ὡς ἐστὶν μιμούμενος τὸν αἰώνιον αὐτοκράτορα, τὸν αὐτῷ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρίσαντα. *Idem verò bonus rex fuerit, & legislator utilis, & judex præstantissimus, si principem & legislatorem, & judicem sibi ipse constituet, proque viribus imitabitur æternum illum imperatorem, qui sceptrum ei dedit in manus.*

§. 21. *Duarum quas diximus partium præstantior est* νομοθετικὴ, *quia facit ne mali fiamus: δικαστικὴ solùm hoc, ut ex malis reddamur boni.*

Est hæc sententia Jamblichi in vitâ Pythagoræ, ubi potiorem esse νομοθετικὴν probat similitudine à morbis corporis. Nam, inquit, plus est præstare, ne in morbos incidas, quàm mederi ægrotanti. Proinde & plus erit cavere, ne quis malus fiat, quàm procurare, ut quis ex malo reddatur bonus. Atque eodem spectasse videtur Plato, qui rogatus à Dionysio Syracusano, quod esset officium principis? respondit, reddere cives bonos: quòd omnino fuit præter expectationem Dionysii: Putabat enim dicturum, si benè judicia exerceret. Quod dici maluisset, quia hac parte sibi placeret. Itaque mox Platonem rogavit, quid ei de δικαστικῇ videretur: ille respondit, τὸ δικάζειν esse exiguam muneris Politici partem. Auctor Eusebius in Chronicorum Canonum reliquiis Græcis lib. 1. pag. XLVI. edit. Scaliger. De hac parte sic scribit Clemens Alex. Στρωματ. lib. 1. Πολιτείαν γ' οὖν (Μωϋσῆς) διηγήνυσεν ἀγαθήν· ἡ δέ ἐστι, τροφὴ ἀνθρώπων καλὴ κατὰ κοινωνίαν· αὐτίκα τὴν δικαστικὴν μετεχειρίζετο, ἐπιστήμην οὖσαν διορθωτικὴν τῶν ἁμαρτανομένων, ἕνεκεν τοῦ δικαίου. σύστοιχος ἡ αὐτῇ, ἡ κολαστικὴ, τῆς κατὰ τὰς κολάσεις μετρίας ἐπιστημονική τις οὖσα. κόλασις δὲ οὖσα, διόρθωσίς ἐστι ψυχῆς. *Subministravit itaque* (Moses) *bonum administrandæ Reip. rationem. Ea autem est bona educatio hominum in societate. Jam verò facultatem tractavit judiciariam, quæ scientia est corrigens peccata propter id quod justum est. Ejusdem autem cum eâ ordinis est puniens facultas, quæ scientiam tenet moderandarum castigationum. Cùm autem castigatio sit, correctio animæ est.*

§. 22. *Judicia (circa quæ δικαστικὴν versari diximus) vel publica sunt, vel privata. Publica sunt de criminibus, privata de controversiis.*

Cicero pro Cæcinna: *Omnia judicia aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum caussâ reperta sunt.*

§. 23. *Præcepta de administratione Reip. haurire est partim ex Platonis de Rep. & legibus libris: partim ex Politicis Aristotelis.*

Quorum decem libros citat Petrus Victorius in Rhetor. lib. 1. Nunc octo solùm habemus: Imò vetus etiam interpres negat, se partem Politicorum extremam, sedulò licet quæsitam, invenire potuisse. Præterea cùm Aristoteles Ethicorum lib. ult. cap. ult. dicat se in politicis velle optimam Reip. constitutionem per omnes deducere ætates, suasque singulis partes tribuere, in iis, quæ habemus, non ultra adolescentiam pertingit. Adhæc lib. 1. Pol. cap. ult. ait se postea de virtute mulierum acturum; & lib. VII. cap. X. scribit se opere hoc de servis tractare velle; ac nec ista hodie in his libris leguntur. Ut, quin pars eorum ultima desideretur, minimè sit ambigendum. Eam partem conatus Græcè supplere Cyriacus Stroza. Sed optandum erat, ut ne Platonis vestigiis tantoperè institisset: sed potiùs ex variis Aristotelis locis observasset, quæ ejus sit philosophi sententia, ac historiâ ejus partis, & methodo Aristotelis observatâ, hæc literis comprehendisset. Satis autem dolere non possumus, quod perierint sex Ciceronis libri de Republ. Nunc vix quicquam superest, præter somnium Scipionis. Ex quo divino fragmento satis conjectare licet, quantùm eruditionis & industriæ universo operi impenderit M. Tullius.

§. 24. *Ad partem Politices, quæ est, de Administratione Reip. pertinet* παιδαγωγικὴ, *sive cura puerilis institutionis: quam Græcorum plerique exceptis Spartiatis, penè negligebant.*

Testis Xenophon.

§. 25. *Item pertinet ad eam partem* ἱερατικὴ, *sive cura religionis.*

Non quasi ipsi Reip. præfecti sint Religionis interpretes, vel Sacerdotes habeant ἀρχὰς πολιτικάς: sed quia præfectos Reip. oporteat ante omnia prospicere ab iis, qui præsint rebus divinis.

§. 26. *Posteriorem Politicæ partem, quam de Re militari esse diximus, damnant aliqui, ut Dei verbo adversam. Sed nisi bona hæc ars esset, non diceret David 11 Sam. cap.* XXII. 35. Docet manus meas ad bellum. *Item alio in Psalmo*: Benedictus Dominus, qui docet manus meas ad prælia.

Quod enim Deus docet, id est bonum, cùm Deus non sit malæ artis magister.

§. 27. *Nec tamen tantus ejus honos, ut martyrum ordinibus inferendi sint, qui in bello occumbant.*

Nicephorus tamen Phocas imperator, magno studio legem ferre conabatur, quâ statueretur, *omnes in prælio occumbentes, martyrum honoribus ornandos esse.* Quemadmodum scribit Michaël Glycas, annalium parte IV. * Atque is ait, inde hoc factum, *quia non in alia re salutem poneret, quàm in bello.* Sic sanè senserit de salute Reip. sed tamen puto ulteriùs spectasse; nempe, quod milites, si tales sint, quales oportet, pugnent pro aris & focis. Verùm, si vulgum spectes, quantillus eorum numerus! Ut ex paucissimis, propè dixerim, totidem * p. 31.

—— *quot divitis ostia Nili,*

non debeat judicium ferri de universis.

§. 28. *De re bellicâ, legendus Onosander.*

Transtulit Joachimus Camerarius. Addendus Vegetius & alii, quos edidit P. Scriverius.

§. 29. *Ad hanc Politicæ partem pertinent scriptores Tactici: hoc est, qui scribunt de ordinibus militaribus instituendis.*

Ut Æneas in commentariis, quorum epitomen Thessalus

falus Cineas confert, is, qui Pyrrho Epirotarum Regi à consiliis fuit. Æneæ hujus Ælianus, & ante eum Polybius meminit. Primus ejus τακτικὰ Casaubonus divulgavit. Qui & Æliani τακτικὰ ex Regia bibliotheca a se emendata, & observationibus illustrata, edere decrerat; ut ex præfatione ejus in Polybium cognoscimus. Sed mors prævenit summum virum. Qui verò ante Ælianum hoc argumentum tractaverint, cognoscere est ex ejus scriptoris cap. 1.

§. 30. *Eodem pertinent stratagematum scriptores.*

Ut è Latinis Frontinus: è Græcis Polyænus, qui Impp. Antonini, & Veri temporibus vixit, ac venusta dictione (orator nempe & patronus) VIII. libros condidit, de Stratagematis Græcorum, Romanorum, Barbarorum. Atque hunc etiam scriptorem ære suo emptum, primus Græcè edidit Casaubonus.

§. 31. *Modestus de vocabulis rei militaris scripsit ad Tacitum Augustum.*

Qui imperare cœpit anno Chr. CCLXXV. imperiumque ducentis tantum tenuit diebus. Jussu Cæsaris ea consignasse, ipse indicat extremo libello verbis istis; *Hæc Martii operis præcepta, per diversos auctorum libros dispersa, Imperator invicte, mediocritatem meam abbreviare jussisti, ne vel fastidium nasceretur ex plurimis, vel plenitudo fidei deesset in parvis.* Tantus imperator vidit non posse res intelligi, nisi vocabulis prius perspectis. Nunc de rebus sibi judicium vindicant, qui neque vocabula didicerunt. Grammaticos vocant, qui ista sciunt, ipsi ἀγράμματοι.

§. 32. *Hero junior Belopœica, sive de machinis bellicis opus reliquit.*

Quod Augustæ Vindelicorum prodiit anno CIϽ IϽ CXVI. Latinè vertit, ac notis etiam illustravit Franciscus Barocius, patritius Venetus.

§. 33. *Sub Augusto Cæsare claruit Vitruvius, qui in decimo tractat de machinis bellicis.*

De hoc & multis aliis accuratiùs nos in Mechanicis scriptoribus.

§. 34. *Qui verò solo usu militiam disci arbitrantur, facile refelluntur multorum Imperatorum exemplis, qui militiæ ante rudes atque ignari, cum omnium admiratione, literarum beneficio, brevi spacio res maximas gessere.*

Ut Xenophon, qui è Socratis schola ad Cyrum profectus decem hominum millia ab extremis Persarum finibus per hostiles terras domum reduxit, & ita reduxit, ut quicquid se opponere auderet, devinceret. Et quantus bello L. Sylla fuit? de quo sic Sallustius bello Jugurthino. *Sylla gentis patriciæ nobilis fuit, familiâ prope extinctâ majorum ignavia, literis Græcis atque Latinis juxta, atque doctissime eruditus.* Et paullo post: *Sylla, postquam in Africam, atque in castra Marii cum equitatu venit, rudis antea & ignarus belli, sollertissimus omnium in paucis tempestatibus factus est.* Atque erant Syllæ similes alii ex nobilibus, unde eos Marius, homo novus & agrestis, sugillans, ait apud eundem historicum: *Quæ illi literis, ego militando didici.* Accedat his L. Lucullus, quem commendant, ut IV Acad. Quæst. ait Cicero, *cum magnum optimarum artium studium, tum omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina.* Is ad Mithridaticum bellum missus à Senatu, non modò *opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, sed etiam gloriam superiorum. Idque eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi operâ, quæsturæ diuturnum tempus, Murenâ bello in Ponto gerente, in Asia pace consumserat. Sed incredibilis quædam ingenii magnitudo non desideravit INDOCILEM USUS DISCIPLINAM. Itaque cum totum iter & navigationem consumpsisset, partim in percontando à peritis, partim REBUS GESTIS LEGENDIS: in Asiam factus imperator venit, cùm esset Româ profectus REI MILITARIS RUDIS. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit præliis, oppugnationibus, navalibus pugnis, totiusque belli instrumentis & apparatu, ut ille rex, post Alexandrum maximum, hunc à se majorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur.*

§. 35. *Activæ philosophiæ proles est* Jurisprudentia, *ut vox ipsa indicio est; sive illud spectemus, quod juris, sive quod* prudentia *dicatur. Partim autem ad moralem, partim ad civilem philosophiam pertinet. Nec enim satis est, si legislator sciat, quid requirat justitia & æquitas naturalis, quod in Ethicis docetur; sed præterea et dispiciendum quid societas humana ferat, quidque gentis mores & Resp. forma patiantur.*

Unde Solon interrogatus, an optimas civibus suis leges dedisset; Optimas, inquit, ex iis, quas ipsi accipere voluissent. De Iurisprudentia vera pulchrè agit Bodinus, in præf. ad Textorem ante Methodum historiæ.

§. 36. *Quatenus Politices filia est, nascitur ex priori parte, quæ est de administratione Reipublicæ.*

Alii partem ejus esse partis ajunt; de quo non contendo. Parum enim refert, utrum dicas legum scientiam esse Politicæ ἐπιγέννημα, ut ad eam se habeat, tanquam filia ad matrem: an verò partem, ut laxius Politices vox accepta, disciplinas alias comprehendat.

§. 37. *Quàm necessarium sit studium Juris, eo ostenditur, quod sine legibus constare nequeat Respublica.*

Nam lex est *justi injustique regula:* ut ait L. Seneca lib. IV. de Beneficiis, cap. XII. Et quomodo sine legibus tuti essemus ab hominibus improbis & audacibus? Unde Ovidius lib. III. Fast.

Inde datæ leges, ne fortior omnia posset.

Sed non est hujus loci deprædicare legum necessitatem: præsertim cùm tam multi de legibus scripserint, non modò juniorum, sed veterum etiam; ex quibus tamen nonnulli adhuc inediti in bibliothecis adservantur: uti in Vaticanâ Nicephorus Blemmidas, ac Michael Psellus, qui de legibus duos scripsit libros.

§. 38. *Id quod non nesciebant Imperatores Romani, qui Jurisconsultos magnis honoribus & titulis afficiebant.*

Caligulæ sanè ætate erant Iurisconsulti ex ordine equestri: quâ de re vide Sam. Petitum Observat. lib. I. cap. 10. Sequentibus quoque seculis Jurisconsulti Imperatorum parentes atque amici dicti sunt; vocati & magnifici, nobilissimi, honorati, splendidissimi, aliisque elogiis ornati; ut ostendit Franciscus de Petris, Jurisconsultus Neapolitanus lib. I. Festivarum Lectionum cap. VII. * Ubi illud etiam memorat, ut à summo Pontifice Galliæ rex, & Angelus Perusinus Jurisconsultus ad pacis osculum fuerint admissi: cùm principes, qui unà erant, & magnates olim solùm ad pedum osculum admitterentur. Addit simile ferri de Bartholomæo Capuâ, Jurisconsulto Neapolitano, qui Regi Roberto per Urbem deambulanti latus clauderet, sæpiùs etiam cum eo in mensâ discumberet. * P. 80.

§. 39.

§. 39. *Ius omne collectum est ex præceptis naturalibus gentium, & civilibus. Natura jus est, quod multa animantia cum hominibus habent commune: sed sic, ut bestiæ id faciant incitatione naturæ, quod homines faciunt ratione. Ius gentium est in iis, quæ muta animantia non faciunt, sed omnes homines conveniunt fieri oportere. Ius civile est, quod non omnes statuunt homines; sed multitudo aliqua in unum congregata constituit.*

Desunt hic nonnulla.

§. * * * *Fuit Trebonianus.*

Tribonianum hunc valdè laudat Iustinianus in proœm. Instit. ubi eum vocat, *virum magnum cujus solertiam & legum scientiam, & circa suas jussiones fidem, jam ex multis rerum argumentis acceperit.* Sed Procopius lib. 1. rerum Persicarum ait fuisse hominem avarum, qui lucri amore jus non metueret violare. Hesychius Milesius sive Illustris, & Suidas scribunt fuisse impium & alienum à religione Christianâ, fœdumque adulatorem: ut qui Justiniano Cæsari persuasum iret, non moriturum ipsum, sed una cum corpore in cælos raptum iri, quod ipsum quoque tradit Procopius in Historia arcana, unde proculdubio hausit Suidas. Verùm de hoc Triboniano & de ceteris Jurisconsultis pluribus agemus scripto singulari.

CAP. XX.

DE ELOQUENTIA TUM ORATORIA, TUM POETICA.

§. 1. *Etiam Philosophiæ proles est Eloquentia.*

UNde Rhetoricen Politices stolonem vocat Aristoteles lib. 1. Rhet. Quod pluribus declaravimus lib. de Nat. & const. Rhetorices.

§. 2. *Et veteres eam conjungere cum Philosophiâ solent.*

Sic, ut Cicero dicat penè initio lib. 11: de Divinatione: *Aristoteles, itemque Theophrastus, excellentes viri cum subtilitate tum copiâ, cum Philosophiâ dicendi etiam præcepta conjunxerunt.*

§. 3. *In caussa est, quòd eadem dicit Orator, ac Philosophus, sed aliter dicit: quia Philosopho satis est, si munda ejus sit supellex, nec curat, utrum fictilibus, an aureis vel argenteis vasis sua præbeat fercula. At non sufficit id Oratori, qui ornate & magnâ cum dignitate explicat sensus suos.*

Quod sanè plurimum facit ad persuadendum. Nam qui solùm Philosophus est, non Orator, utcunque hoc sæpè agat, ut meliores reddat alios; non tamen tam facilè id persuaserit, quàm si idem fuerit Orator.

§. 4. *Hæc utilitas apparet in scriptis eorum, qui disertè adeo de Philosophiâ scripserunt, atque ut meliores redderent cives, imprimis juventutem; quo nihil Reip. utilius, vel necessarium magis.*

Itaque Cicero propè initio lib. 11. de Divinat. cùm dixisset, se in utroque elaborasse, ut & tam multa de philosophia civibus scriberet & de eloquentiæ præceptis, (quorum utrumque, quanta præstiterit facundia, nemo non videt) hanc mox operam suam verbis istis commendat: *Quod munus Reipub. afferre majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem! his præsertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda atque coercenda sit. Nec vero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adolescentes se ad hæc studia convertant: pauci utinam, quorum tamen in Rep. latè patere poterit industria.* Eaque illustri sententia sæpe me soleo in his laboribus, quibus jam annos tot publicè doctrinarum studia profiteor, nec scribendo minus prodesse cùm aliis studeo, tum præcipue juventuti. Ciceroni verò hac etiam parte non inutilem suam fuisse industriam, ostendunt, quæ continuò subjungit: *Equidem ex iis etiam fructum capio laboris mei, qui jam ætate provecti, in nostris libris acquiescunt: quorum studio legendi meum scribendi studium vehementius indies excitatur: quos quidem plures, quam rebar, esse cognovi.* Quod utrum de nostra etiam XL. amplius annorum opera dici mereatur, melius, ut arbitror, alii judicabunt. Mihi interim conscientia satis amplum est theatrum. Ac si quid detractum per obtrectatores industriæ nostræ & tam promptæ ad benè merendum voluntati, id Deus in cœlis abunde rependet.

§. 5. *Est verò duplex Eloquentia, Oratoria & Poëtica, ac utraque facultas est Philosophiæ instrumentum: non quale Logica, quæ instrumentum est ad cognoscendum, unde totius est Philosophiæ organum; sed ad agendum, eoque soli Philosophiæ practicæ inservit.*

Tum prosam eloquentiam sive Rhetoricen, tum versam sive ligatam, quam Poeticam dicimus, ad intelligendas res naturales minimè requiri, satis arbitror apertum. Sed neque eâ ad res morales intelligendas opus est, cùm vir bonus esse possit, qui non sit eloquens; nec Orator vel Poëta hoc agat, ut ipse, sed ut alius melior reddatur. Imò neque Philosophiæ civilis sunt instrumenta, si cognitionem Philosophiæ ejus attendas, cùm ad eam intelligendam, nihil prosit, quod eloquens sit: Sed prosit Logica, quam universale ad Philosophiam intelligendam instrumentum esse dicebamus. Cicero Rhetoricam vocat Eloquentiæ partem libro 1. de Inventione: *Civilis rationis* (sic πολιτικὴν vocat) *magna & ampla pars est artificiosa Eloquentia, quam Rhetoricam vocant. Nam neque cum iis sentimus, qui civilem scientiam eloquentiâ non putant indigere, & ab iis, qui eam putant omnem rhetoris vi, & artificio contineri, magnopere dissentimus. Quare hanc oratoriam facultatem in eo genere ponemus, ut eam civilis scientiæ partem esse dicamus.* Idem in Bruto: *Qui eloquentiæ verò dat operam, dat prudentiæ; quâ ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quisquam potest.*

§. 6. *Utroque hoc instrumento utitur vir civilis Remp. gubernans, quo civibus suis persuadeat honesta & utilia: sed hoc discrimine, quòd per se utatur Oratoriâ, per alios Poëticâ.*

Ipse enim in Curiâ persuadet, quid utile sit Reipubl. in foro item quid justum. Ac licet nihil impediat, quominus idem domi epos, vel drama condat, non tamen in scenâ histrioniam exercet: contentus in Curiâ leges condere de poëtis & poëmatis admittendis, si mores corrigant; rejiciendis, si eos corrumpant. Alterum enim nec viro Principi, vel in dignitate constituto fuerit decorum, quum auctoritatem ejus, quâ in regendâ opus Repub. non leviter infringat.

§. 7. *Etsi verò utraque Eloquentia hunc in usum est inventa; utraque tamen multi abutuntur ad damnum Reip. Quot enim Oratores nihil aliud fuêre, quàm seditionum flabella!*

Imò pauci admodum Oratores fuêre viri boni; quâ de re satis diximus lib. de Constit. Rhet. cap. 1.

§. 8. *Et quis ignorat, quàm poëtarum multi versibus obscenis corrumpant mores bonos.*

Quæ

Quæ caussa est, cur & Plato Poetas è suâ ejiciat Republica.

§. 9. *Nec mirum, si sic utrâque facultate abutantur: cum ea sit facultatum natura, ut persuadere etiam possint contraria.*

Quemadmodum Alexander Aphrodisiensis docet præfat. in 1. Top. Aristotelis.

§. 10. *Quemadmodum igitur robur & opes, res nobilissimas, non eo damnamus, quod magnam partem iis abuti homines soleant; ita nec ob abusum istum respuenda est utraque facultas, sed judicium de eâ ferendum, ex fine eo, propter quem utraque inventa.*

Is verò est docere recta & utilia: quemadmodum diximus. Atque eò spectarunt, qui definiere Oratorem, virum bonum, dicendi peritum. Aristoteles quoque in Poëta eò attendit, cùm in libro de re Poëtica definiret tragœdiam imitationem actionis illustris, quæ per misericordiam & metum perturbationes purgaret.

§. 11. *Interim agnoscimus, & alterum esse tum Oratoris, tum Poetæ finem; puta delectationem. Sed, quem antea dicebamus, primarius est finis; hic secundarius: quia delectare & Orator & Poëta student, ut sic salubria dicta in animos faciliùs descendant; quæ multi alioquin, ut austera nimis, sæpius respuerent.*

Neque non vidisse hæc Platonem putandum, cùm idem sic laudet Poetas in Symposio. Quare cùm libris de Repub. eos damnat, de sua eum Repub. quæ nec est, nec erit, loqui existimandum. Præterea præcipuè Homerum culpat, qui magna operum suorum parte Deos suos fingit tanquam fures. Utcunque enim intelligentiores sciant sub ἀλληγορίαις occultari mysteria naturæ, nesciunt tamen id animæ vulgares, quæ propterea fœdas & noxias de natura divina concipiunt opiniones. Atque hoc etiam Dionysii Halicarnassei in Romanis antiquitatibus de Græcorum fabulis, quibus Romanam præfert Theologiam, judicium fuit. Atque hæc nunc sufficiant de utriusque Eloquentiæ natura ac constitutione. Scio, tam pauca esse, ut vix mereantur gustûs nomen: sed enim quod de Oratoriâ deest: id, ut arbitror, explere poterit liber de Naturâ ac constitutione Rhetoricæ, & quæ addidimus de temporibus antiquorum Rhetorum & Oratorum. Ac similiter librum seorsim scripsimus de Naturâ & constitutione facultatis Poeticæ. Item duos de temporibus Poetarum Græcorum & Latinorum. De amplis Oratoriarum institutionum commentariis quæ ante annos XL. primùm prodierunt, nunc non est sermo nobis. Uti neque de tribus Artis Poëticæ exinde quoque editis. Aliud enim est agere de Naturâ & constitutione Artis; aliud Artem ipsam tradere. De priori igitur opera nunc solùm loquor, quæ ad Oratoriam, vel Poeticam ipsam non aliter se habet, quàm προοιμίοις in arte Musica, vel prœmullis ad cœnam rectam.

Cap. XXI.

DE CRITICE.

§. 1. *Etiam Critice partus est Philosophiæ, sed non solius, verum etiam Philologiæ, atque adeo omnium disciplinarum. Nam judicio utimur, ubicunque à Poeta, aliove scriptore peccatur, sive in verba, sive historiam aut fabulam, sive rerum naturam, sive prudentiam vel artem spectet.*

Atqui, ut ait Aristoteles, lib. 1. Nicom. cap. III. Ἕκαστος κρίνει καλῶς, ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. Eoque, qui de omnibus velit judicare, (omnia autem vel tractat, vel tangit poeta) eum omnium habere notitiam necesse est. Minime verò audiendi sunt, qui Criticen propterea putant dominam esse ac reginam omnium scientiarum. Alii aliis plura scimus, nemo omnia: eoque non audiendi, qui hanc laudem tribuunt, tum Poëtis tum eorum interpretibus, Grammaticis, vel Criticis. Si quis omniscius est, is Philosophus est: est enim Philosophia rerum divinarum humanarumque scientia, quantum homo naturæ lumine consequi potest. Quod si philosophiæ nomine laxiùs utimur, ut salutarem doctrinam comprehendat, quæ vera est, & sacra philosophia, jam nulla res fuerit, quin ejus notitia ad Philosophum pertineat. Nec inficior, eundem antiquis temporibus fuisse & Philosophum & Poëtam; at non propterea idem est, esse Poetam ac Philosophum, nam unus idemque sapientiam ac prudentiam habuit, ut Philosophus: quatenus autem Poeta, fabulæ involucrum habuit, & metrum, ac spiritum poeticum, quo animat dictionem. Magna quidem sunt, nec cuivis concessa, quæ Poeta habet à se ipso: at non propterea omnia habet à se ipso: quod tam temere adscribunt Poëticæ, quam Criticæ temerè tribuunt rerum omnium politiam.

§. 2. *Finis Critices est veram cognoscere veterum mentem. Quod non fit, si vel tituli falsum ementiantur auctorem, vel malâ manu quædam fuerint inserta, vel immutata.*

Cujusmodi libris si fidamus, aliter esse nequit, quin errorem pro veritate amplectamur, Ixionis similes, qui nubem amplexus pro Junone.

§. 3. *Critices officium in duobus consistit. Prius est in spuriis scriptis aut versibus dignoscendis à genuinis.*

De hoc & cæteris Critici officiis egregia multa Diomedes Scholasticus in grammaticam Dionysii Thracis, quem consule.

§. 4. *Alterum Critices munus est emendare ea, quæ librarii & longa ætas corruperunt.*

Siquidem dum librorum alii ex aliis, & ex his iterum alii atque alii exscribuntur, fieri aliter vix potuit, quin in illa librariorum inscitia atque audaciâ, magis magisque corrumperentur veteres scriptores: imò in tantum quidem, ut multi si reviviscerent, vix sese sint agnituri.

Tantùm ævi longinqua valet mutare vetustas.

§. 5. *Ex eo quod de fine officioque Critici diximus, videmus non injuriâ studium hoc magno semper in pretio fuisse apud Græcos pariter & Romanos.*

Inter Græcos præcipua est Aristarchi gloria, de quo nota non persequar. Cognitum etiam, quid de Ennii libro emendato a Lampadione referat Agellius. Audiamus quoque B. Hieronymum: *Habeant, qui volent, veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus, ut vulgo ajunt, literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi meisque permittant, pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quàm emendatos.* Cassidori quoque sunt, ex Senatore Abbatis Ravennatensis: *Istud genus emendationis, ut arbitror, valde pulcherrimum est, & doctissimorum hominum negotium gloriosum.*

§. 6. *Neque hoc studium solùm utile est in emendandis Poetis, Oratoribus, Historicis, aut Philosophis, sed etiam Medicis, Jurisconsultis, & Theologis antiquis.*

Ex medicis sic inter alia Galenus, *Βραχείαις τισὶ προσθήκαις, ἢ ἐναλλάξεσι διαλύειν τὰς ἀπορίας, ἀγαθῶν ἐξηγητῶν ἐστιν ἔργον. Bonorum interpretum est, brevibus quibusdam additionibus vel immutationibus solvere dubia obscuraque.* Et crebrò sanè in eos, qui κρίσιν hanc despectui habent, invehitur. De Jurisconsultis argumento est, quòd contentione inter Bartolum & Baldum ortâ, conventum sit ut Pisis consulerentur Pandectæ, illæ quæ nunc Florentiæ adservantur. De sacris fidem fecerit B. Irenæus, qui libris περὶ ὀγδοάδος, Eusebio & Hieronymo testibus, hanc obtestationem conjecit: Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μετεγράψω, καὶ κατορθώσῃς πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο, ὅθεν μετεγράψω ἐπιμελῶς. καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς, καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Adjuro te, quisquis librum hunc descripturus es per Dominum nostrum Iesum Christum, & gloriosum illius adventum, quo venturus est ad judicandum vivos, & mortuos, ut quod descripsisti, conferas, & ad exemplum hoc, unde descripsisti, diligenter corrigas: adjurationemque hanc similiter describas, & descripto exemplo inseras.* Quale de hoc facto Irenæi judicium fuerit Eusebii, hæc ejus verba ostendunt: ταῦτα ὠφελίμως παρ' ἐκείνου λελέχθω, ὑφ' ἡμῶν τε ἱστορείσθω, ὡς ἂν ἔχοιμεν ἄριστον σπουδαιοτάτης ἐπιμελείας τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους καὶ ὄντως ἱεροὺς ἄνδρας ὑπόδειγμα. *Utiliter ab illo dicta, & à nobis commemorata sunt, ut priscos illos, ac verè sacros viros, velut optimum quoddam studiosissimæ diligentiæ exemplum habeamus.*

§. 7. *Magni igitur refert utrum libris utamur emendatis, an corruptis. Quod innumeris comprobari exemplis possit.*

Tale illud in vitâ S. Antonii M. ab Athanasio scriptâ, & ab Euagrio presbytero versâ. Latinè erat; *Afferebant cunctis piscium salsorum & tarichorum in navi positorum hunc esse putorem.* ubi Surius & antiquæ editt. reponunt *piscium salsorum & caricarum.* atqui Græcè est ταρίχων, quod est *Salsamentorum.* Quantum ab iis distant Caricæ, genus ficuum! Talia si enumerare parem, similis illi sim qui referre volet (ut cum Catullo loquar)

Quam magnus numerus Libyssæ arenæ
Laserpiciferis jacet Cyrenis
Oraclum Iovis inter æstuosi
Et Batti veteris sacrum sepulcrum.

Verè igitur Lipsius in Dispunctione Notarum Codicis Mirandulani ad Tacitum: *Legitimi Critici, mihi crede, sol & sal sunt literarum. Neque mel ideo insuave, quia ægris sic videtur; nec isti inutiles, quia vobis aliquot parum sanis. Sicut bonus architectus, & novas domos parat, & veteres reparat, utrumque cum laude: simile literator.* Literatori tribuit, quod nos sublimioris esse scientiæ statuimus. Interea literati hominis sive Philologi vel πολυμαθοῦς hic maximas esse partes, penè extra controversiam ponimus.

§. 8. *Cavendum interim in Crisi, ne vel putidos Pædagogos, vel etiam ventosos illos Criticos sectemur, quibus nihil jucundius quàm satyrico sale veteres pariter ac juniores defricare, ac dum nunc librariorum, nunc criticorum priorum errores ostendere volunt, potius ostendunt suos.*

Quod nulli magis faciunt, quàm qui verborum foliis contenti, Philosophiam & principes facultates neglexerunt, atque interea (ne nihil ignorare videantur) gaudent non pauca aspergere ex disciplinis quas penitùs ignorant; ea magno cum apparatu postridie docentes, quæ pingui Minerva pridie didicerant.

CAP. XXII.

DE DIVINATIONE.

§. 1. *Hactenus de Philosophiâ, & ejus stolonibus. Superest doctrina inspirata, sive homini à naturâ incorporeâ revelata. Hujusmodi sunt Divinatio, & Theologia.*

Divinatio Græcis dicitur μαντεία vel μαντική: nempe, ut volunt à μανία, quia caussa sit externa incorporeaque, ac ut gentes putarunt, divina; quo nomine etiam dæmones complectebantur. Itaque in definitionibus, quæ Platoni adscribuntur, μαντεία dicitur esse ἐπιστήμη προδηλωτικὴ πράξεως ἄνευ ἀποδείξεως. *scientia præsignificatrix rei alicujus absque ratione id demonstrante.* Ubi ratio excluditur, quia divinatio naturalis, qualis est in Prognosticis, principia ac caussas habet in natura, eoque ad scientiam naturalem pertinet. Non alia igitur Divinatio est hujus loci, quàm quæ tota, vel ex parte captum humanæ mentis excedit.

§. 2. *Divinatio vel planè est divina: ut illa, quæ à Deo inspiratur; cujus generis complura in Scripturis exempla habemus: vel si non tota, ex parte saltem nititur commercio atque revelatione dæmonum: vel ut nullum appareat, cum malo spiritu commercium, tamen vana est ac superstitiosa, eoque Deo exosa. De verâ divinaque nunc non loquemur, sed solum de dæmoniacâ, vel saltem superstitiosâ. Estque hæc trium generum. Prima divinat ex naturalibus inanimis, ac maximè cælo; ut ex Eclipsi. Unde quàm fallax sumatur argumentum ex Pericle & Niciâ cognoscitur.*

Nam cùm multorum esse opinio ob Solis defectum esse iter differendum, Pericles eo contempto profectus infelicem habuit navigationem. Nicias verò cùm propter Lunæ defectum pugnam distulisset, ea mora caussa fuit miserabilis ac turpis cladis, quâ ipse unà cum exercitu est interfectus.

§. 3. *Ad cælum refer quoque aëra. Quo pertinet divinatio ex fulmine ac tonitru.*

E. G. si ad lævum tonuisset, aut impari numero, felix augurium erat: si sereno cælo tonuisset, aut si castra vel ædes sacræ tangerentur de cælo, infortunatum censebatur.

§. 4. *Alterum divinationis genus erat ex animantibus. Ac primum ex avibus: quòd augures imprimis attendebant.*

Imò, Servio teste, Augur dictus quasi Aviger; quòd attenderet quid avis gereret, hoc est faceret. Trifariam verò ex avibus signa colligebant: ex cantu oscinum, quæ sic dictæ, quia ore canerent: ex volatu præpetum, quæ ita vocatæ, quia anteriora semper petant: ex pullorum tripudio, quod ita nominarunt quasi terripavium, quia quod cibi ex ore pulli decidisset, id terram paviret, hoc est, feriret. Vide Hottomannum lib. IV. Observat. Juris cap. XI.

§. 5. *Huc pertinet Ἀλεκτρυομαντεία, cùm divinatio fit ex gallo gallinaceo.*

Alectryomantias exemplum habemus apud Zonaram. Narrat, ut imperante Valente Cæsare Libanius Sophista & Jamblichus inquisierint, quis Valenti esset successurus in imperio. Viginti quatuor literas inscripsere pulveri. Unicuique literæ superposuere tritici vel hordei granum. Hinc dimissus est gallus gallinaceus. Tum Libanius & Jamblichus carmina quædam recitare, & attendere, quæ grana comederet gallus. Primum comedit ex Θ, tum

ex Ε, inde ex Ο, hinc ex Δ. Itaque collectum inde regnaturum, cujus nomen inciperet ab ΘΕΟΔ. Sed incertum remansit, utrum nomen foret Theodorus, an Theodotus, an Theodotius. Ubi ad Valentis hoc aures pervenit, multos sustulit, quorum nomen ab his literis inciperet. Jamblichus, cùm sibi à Valente formidaret, venenum hausit.

§. 6. *Proximus in animalibus erat locus quadrupedum, ex quibus erat aruspicum judicare.*

Aruspicinæ inventor Tages. Hinc Aruns apud Lucanum lib. I.

—— Divisa secundent
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages ——

Etiam divinatio fiebat, ex quadrupedum occursu. Ita inauspicatum erat, si lupus in castris, vel urbe conspiceretur, & incolumis evaderet. Item si in domum introiret ater alienus canis; quemadmodum apud Terentium est in Phormione. At felix erat indicium, si cerva lupum evaderet: item si lupus ad dextram prætercurrisset hianti ore. Etiam ex hinnitu equorum divinabant. Unde veteres Germani præsagia observabant; ut narrat Tacitus. Sed præcipuè huc pertinebat, siquid in animantibus contigisset præter naturæ ordinem, ut si bos locuta esset, aut si mula gemellos peperisset.

§. 7. *Tertium genus animantium ipsi homines: ex quorum occursu etiam divinabant.*

Ita infelix erat, si Æthiops occurreret, aut mulier inter ambulandum rotans fusos.

§. 8. *Item ex dicto, factove.*

Ita infortunatum censebant, si in convivio incendium nominaretur. Item si subitum esset in convivio silentium; aut si, bibente aliquo, mensa tolleretur. Felix contrà, si casu aliquid vini effusum esset in vestes.

§. 9. *Adhæc ex sternutatione, auris tinnitu, & membri alicujus palpitatione. Quæ tres sunt partes artis κληδονιστικῆς.*

Prima versatur circa πταρμὸν sive sternutationem. Catullus de Acme:

—— Amor sinistra, ut ante,
Dextrâ sternuit approbatione.

Propertius lib. II. eleg. III.

Aridus argutum sternuit omen Amor.

Similiter Theocritus in Thalysiis, & Helenes epithalamio: imò & Homerus Odyss. XIV. ubi Eustathium vide: ut & in VII. Iliad. De tinnitu auris est apud Plinium. Item in veteri epigrammate:

Garrula quid totis resonas mihi noctibus, auris?
Nescio quem dicis nunc meminisse mei.

Tertium est παλμὸς, sive salisatio. De quâ Theocritus:

Ἄλλεται ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός. ἆρά γ' ἰδησῶ
Αὐτάν. ——

Plautus Pseud. act. I. sc. I:

Spero, alicunde hodie me bonâ operâ, aut hac meâ,
Tibi inventurum esse auxilium argentarium.
Atque id futurum unde unde dicam, nescio;
Nisi quia futurum est; ita supercilium salit.

Isidorus Originum lib. VIII. cap. IX. *Salissatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste prædicunt.* Ac eâdem mente describit Joannes Saresberiensis Policratici lib. I. cap. XII. Qui & sic nominat lib. II. cap. XXVII. Cœlius Rhodiginus lib. VII. cap. XXIX. vocat *salitatores*. Ac similiter Ludovicus Vives. Muretus lib. IX. Var. Lect. cap. VI. ex Augustino de Natura Dæmonum *salitares* pro eo *salitores* citat. Sed etiam in Glossis Philoxeni est, *Salissatio*, παλμός. Inque tribus Isidori codd. nostris MStis constanter est *salisatores*, veteri edit. Ven. clↃ ccccLXXXIII.

Ex Suida discimus, Posidonium scripsisse Παλμικὰ, quibus exponebat, quid subitus membri cujusque motus indicaret: Imò hodieque exstat Melampodis Hierogrammatei, περὶ παλμῶν μαντικὴ, ἐκ τῆς Πτολεμαίου μαντικῆς.

§. 10. *Sed imprimis ex somniis divinabant. De quo Oneirocritice.*

Ὀνειροκριτικὰ ante Artemidorum scripserat Apollonius ὁ Ἀτταλεὺς, Artemidoro memoratus lib. I. cap. XXXIV. & lib. III. cap. XXVIII. Multos qui de Divinatione scripsere Tertullianus commemorat lib. de Anima, cap. XLVI. *Artemon, Antiphon, Strato, Philochorus, Epicharmus, Serapion, Cratippus, Dionysius Rhodius, Hermippus, tota seculi literatura.* Præcipui verò Epicharmus & Philochorus: unde mox subdit: *Cæterum Epicharmus etiam summum apicem inter divinationes somniis extulit cum Philochoro Atheniensi.* Hermippum Berytensem quinque de Somniis libros scripsisse, ibidem legas. De Somniorum denique interpretatione scripsit etiam Fulgentius, de quo nos de Historicis Græcis lib. III. pag. 415. in *Serapio*.

§. 11. *Ex iis quæ temerè eveniunt: quò refer Sortes. unde Sortilegi.*

Inter sortes laudatæ præcipuè Prænestinæ.

§. 12. *Tertium μαντικῆς genus est ex rebus artificialibus. Huc pertinet λεκανομαντεία, divinatio e pelvi; κοσκινομαντεία, è cribro; ἀξινομαντεία, e securi vel dolabra; γαστρομαντεία, è phialis, κατοπτρομαντεία, quæ & κρυσταλλομαντεία e speculis; δακτυλιομαντεία ex annulis, κλειδομαντεία e clavibus; ἀλευρομαντεία, e farina.*

Quæ & ἀλφιτομαντεία. Perperam enim doctissimus Politianus in Panepistemone pro diversis habet, cùm ἄλευρον & ἄλφιτον idem signent. Sunt verò & alia μαντικῆς genera, sed tam vanis insistere piget. Quare, cui tanti illa, adeat potiùs Camerarium, Peucerum, Ragusejum; qui eruditè de Divinatione scripserunt. Refutat eandem Jo. Saresberiensis lib. I. & II. Policratici. Habes & de divinatione judicium Camilli Franchini epistola ad Erastum centuria epistolarum edita a Goldasto *. Sed longum sit * P. 163.
omnes persequi.

Cap. XXIII.

DE THEOLOGIA.

§. 1. *De Divinatione satis. Restat sapientia divina: quæ dicitur Theologia. Hoc nomine nunc intelligitur non illa naturalis, quæ pars est Philosophiæ, ac è lumine est naturali, & ratione humana; sed rerum divinarum sapientia, ex principiis divinitus inditis Spiritus S. lumine procedens in rerum divinarum cognitione.*

Unde ejus cognitio nunc ab ortu, *supernaturalis*; nunc à divinæ communicationis modo, *inspirata* aut *revelata* dicitur. Hac una enim excepta, omnis doctrina lumine naturæ cognoscitur, unde gentium æque est, ac fidelium. Quæ caussa est, cur dicantur τῆς ἔξωθεν ἐπιστήμης, vel etiam τῆς θύραθεν. Ut apud Nicetam Paphlagonem in vita B. Ignatii Patriarchæ, ubi Photius Patriarcha peritissimus fuisse dicitur γραμματικῆς καὶ ποιήσεως, ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφίας, ναὶ δὴ καὶ ἰατρικῆς, καὶ σχεδὸν ὀλίγου δεῖν, ἁπάσης ἐπιστήμης τῆς θύραθεν. *literaturæ & Poeseos, Rhetorices & Philosophiæ, quin & Medicinæ & propè omnis disciplinæ externæ.*

§. 2.

§. 2. *Quemadmodum autem à literis & Mathesi ad Philosophiam, ita à Philosophiâ ad veram sapientiam quasi gradibus quibusdam pervenitur.*

Unde Philo, libro περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου verè ait: ὥσπερ ἐγκύκλια συμβάλλεται πρὸς φιλοσοφίας ἀνάληψιν· οὕτω καὶ φιλοσοφία πρὸς σοφίας κτῆσιν. ἔστι γὰρ φιλοσοφία ἐπιτήδευσις σοφίας· σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων. *Sicuti liberales artes conferunt ad quærendam philosophiam, ita philosophia ad quærendam sapientiam. Est enim philosophia meditatio sapientiæ: sapientia verò est scientia rerum divinarum atque humanarum, unà cum causis earum.* Ubi trium istorum, ἐγκυκλίων, φιλοσοφίας, καὶ σοφίας usum videmus. Eadem conjungit Clemens Alex. lib. 1. Στρωμ. Καὶ σὺ τῷ θριγκῷ περιχαρακώσας τὴν σοφίαν διὰ φιλοσοφίας καὶ πολυτελείας ἐρυμνῆς, ἀνεπίβατον τοῖς σοφισταῖς τηρήσεις. *Et tu si sapientiam septo Philosophiæ & variæ eruditionis munieris, à Sophisticâ inaccessam servabis.* Cur autem πολυμάθειαν & φιλοσοφίαν septum Sapientiæ sive cœlestis doctrinæ vocent, ostendit ibidem his verbis: αὐτοτελὴς μὲν οὖν καὶ ἀπροσδεὴς ἡ κατὰ τὸν Σωτῆρα διδασκαλία, δύναμις οὖσα καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ. προσιοῦσα δὲ φιλοσοφία ἡ Ἑλληνικὴ, οὐ δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ᾽ ἀδύνατον παρέχουσα τὴν κατ᾽ αὐτῆς σοφιστικὴν ἐπιχείρησιν, καὶ διακρουομένη τὰς δολερὰς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιβουλὰς, φραγμὸς οἰκεῖος εἴρηται καὶ θριγκὸς εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος. *Etsi ipsa sibi sufficit, nec opis alienæ eget doctrina Servatoris, cùm sit potentia & sapientia ipsius Dei: tamen Græcanica Philosophia si accessit, non quidem validiorem facit veritatem, sed Sophisticos insultus ab eâ amolitur, & insidias omnes avertens sepes & lorica est Dominicæ vineæ.*

§. 4. *Nec propterea studium hoc postremò discendum, sed omni huic vitâ vacandum: elementa verò etiam ex omni liberalium artium ac Philosophiæ studio præmitti debent.*

Ita B. Martyr Leonidas Origenem filium suum (ut est apud Eusebium Histor. Eccl. lib. VI. cap. V.) πρὸ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων μελέτης, ἐνῆγε τοῖς ἱεροῖς ἐνασκεῖσθαι παιδεύμασιν, ἐκμαθήσεις καὶ ἀπαγγελίας ἡμέρας ἑκάστης αὐτὸν εἰσπραττόμενος. Sententiam sic expressit Chrystophorsonus: *Ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, eum sacris literis instituendum, exercendumque tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cùm ad verbum ediscendas, tum memoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit.*

§. 5. *Hæc Sapientia verè sacra continetur verbo & Oraculis Dei, ac rationi humanæ adversatur, quoties in naturalibus judicium ferre vult de iis, quæ lumine naturæ cognosci non possunt.*

Unde Saram videmus ridere, quòd Abraham credidit. Nempe in Sara est typus rationis humanæ: in Abrahamo autem Symbolum est victoriæ, quam fides reportat.

§. 6. *Theologiæ huius objectum est religio Christiana, uti religionis nostræ Deus & Christus.*

Cùm enim Theologia nostra non speculativa sit, uti fortasse naturalis; sed activa: non primò, & ἀμέσως versatur circa Deum, sed circa officium nostrum in quo religio consistit. Officii verò ac religionis objectum est Deus & Christus: Deus per se, & primariò; Christus subordinatè, quatenus est Mediator inter Deum & homines constitutus.

§. 7. *Fundamentum est historia sacra, quæ nos præparat ad fidem, atque eandem stabilit & firmat.*

Nempe, uti Historia est triplex, naturalis, civilis, & divina: quarum quæque ad scientiam struit viam: ita triplex etiam est scientia, una naturæ, altera prudentiæ, tertia pietatis. Atque in his tribus perfecta hominis sapientia consistit. Sed tertia illa, ut ajebam, divinæ est revelationis: de quâ icirco postremò agimus: priores duæ sunt rationis humanæ opus, & philosophiæ nomine continentur.

§. 8. *Partes religionis, ac proinde etiam Theologiæ nostræ sunt duæ: una de fide erga Deum & Christum, altera de cultu Dei & Christi.*

Quod ita esse facilè patebit, si quis summa religionis capita cursim consideret: Nam quæ de Deo credimus, ea respiciunt naturam, actiones, & voluntatem. In *natura* spectamus tum essentiam simplicem, infinitam, omnipotentem, & cæt. tum distinctionem illam, Patris, Filii, & Spiritus S. *Actiones* Dei sunt creatio, & quæ exercet in creaturas, vel per creaturas. *Voluntas* consideratur, tum quatenus universaliter respicit creata omnia; tum prout communiter exposita est generi humano; tum quà singulariter docetur in Ecclesiâ. In Christo spectantur persona & officium. In personâ concurrunt natura divina, humanaque, unitas personæ, & communio proprietatum. In officio attenditur humiliatio, quâ mortuus est, & glorificatio, quâ est efficax. Hæc de priori parte. *Cultus* & observantiæ norma est lex divina, cujus summa est decalogus. Pœna negligentiæ, est mors æterna: præmium cultus, vita æterna. Ad quam consequendam mihi & tibi, quisquis ista legis, gratiam à Deo & Christo exopto; meque pariter tuis precibus commendo.

FINIS.

NOMINA

Eorum, qui aut Sectas condidere, aut Sectarum Conditoribus successere.

I.

Secta Ionica fuerunt.

Thales Milesius
Anaximander Milesius
Anaximenes
Anaxagoras Clazomenius
Archelaus Atheniensis.

II.

Secta Italica.

Pythagoras Samius
Hippodamus Thurius
Euryphamus
Hipparchus
Archytas
Theagis
Metopus
Clinias
Crito
Polus
Lysides
Theano uxor Pythagoræ.

III.

Secta Eleatica.

Xenophanes Colophonius
Parmenides
Melissus
Zeno Eleates
Leucippus
Democritus Abderites
Protagoras.

IV.

Secta Epicurea.

Epicurus
Mus
Zeno Epicureus
Lucretius
Cassius
Petronius.

V.

Secta Cyrenaica fuerunt.

Aristippus
Arete filia Aristippi
Aristippus μητροδίδακτος
Theodorus Ἄθεος, Hegesias, Anniceris — suæ sectæ auctores.
Ptolemæus Æthiops
Antipater Cyrenæus
Epitimedes
Paræbates.

VI.

Secta Eliaca.

Phædo Eliensis
Plistanus Eliensis
Menedemus Eretricus.

VII.

Secta Megarica.

Euclides Megaricus
Eubulides Milesius
Alexinus Eliensis
Apollonius ὁ Κρόνος
Diodorus ὁ Κρόνος
Clitomachus Thurius
Stilpo Megarensis.

VIII.

Academia Veteris.

Plato Atheniensis
Speusippus
Xenocrates Chalcedonius
Polemo Atheniensis
Crates Atheniensis
Crantor Solensis.
ac postea,
Proclus ὁ Διάδοχος.

IX.

Academia Secunda.

Arcesilas
Lacydes
Telecles
Evander
Hegesippus Pergamenus.

X.

Academia Tertia.

Carneades Cyrenæus
Clitomachus Carthaginensis.

XI.

Peripatetici.

Aristoteles
Theophrastus Eresius: hunc audivere
Strato Lampsacenus
Demetrius Phalereus.
Lyco Troadensis
Aristo Ceius
Critolaus Phaselites
Diodorus
Neleus.
ac qui sequuntur Interpretes,
Alexander
Themistius
Simplicius
Proclus
Olympiodorus
Ammonius
Philoponus.

XII.

Academia Quarta.

Philo ac Charmidas Clitomachi Carthaginensis discipuli.

XIII.

Platonici juniores.

Philo Judæus
Plotinus
Porphyrius
Alcinous
Apuleius
Chalcidius
Jamblichus
Proclus
Bessario Cardinalis
Gemisthus Metho
Marsilius Ficinus.

XIV.

Academia Quinta.

Antiochus Philonis auditor.

XV.

Cynici.

Antisthenes
Diogenes Sinopensis
Monimus Syracusanus
Onesicritus Æginensis
Crates Thebanus
Menippus
Demetrius Cynicus
Hipparchia, &c.

XVI.

Stoici.

Zeno Citticus
Cleanthes Assius
Chrysippus
Diogenes Babylonius
Antipater
Posidonius
Panætius.
Sequuti præterea ex Romanis
Tubero
Cato
Varro
Thraseas Pætus
Helvidius Priscus
Rub. Plautus
Imp. Antoninus
Pantænus Alexandrinus.

XVII.

Pyrrhonii.

Pyrrho
Timo.

XVIII.

Secta Potamonica.

Potamo.
Hunc sequuti
Sotio
Ammonius Plutarchi magister
Plotinus
Clemens Alexandrinus
Greg. Taumaturgus
Origenes.

GERAR-

GERARDI JOANNIS VOSSII DE PHILOSOPHORUM SECTIS LIBER.

Caput I.

DE DIVISIONE PHILOSOPHIÆ &c. ET PRIMUM DE BARBARICA QUÆ IN ASIA.

§. 1. *Philosophia est duplex, Barbarica, & Græcanica. Antiquior harum Barbarica: ut optimi quique Græcorum ingenue agnoverunt.*

UT proditum ab auctore libri, qui Μαγικὸν inscribebatur, qui nonnullis Antisthenes, aliis Rhodo, aliis Aristoteles ipse, ut ait Suidas. Aristoteli tribuit Plinius lib. xxx. cap. 1. Item Laërtius in præf. Ubi hoc ipsum de antiquitate Barbaricæ Philosophiæ proditum ait a Sotione lib. xxii. τῆς διαδοχῆς sive *successionis*, & Hermodoro Platonico lib. de Disciplinis. Sed perperam ab iis Laertius ipse dissentit. Quod pluribus ostendunt è nostris Justinus Martyr, Tatianus Assyrius, Clemens Alexandrinus, Theophilus, Eusebius, Athanasius, Theodoretus, alii.

§. 2. *Barbarica Philosophia est ea, quæ extra Italiam & Græciam resplenduit.*

Clemens lib. 1 Στρωμ. Φιλοσοφία τοίνυν πολυωφελές τι χρῆμα, πάλαι μὲν ἤκμασε παρὰ βαρβάροις, κατὰ τὰ ἔθνη διαλάμψασα, ὕστερον δὲ καὶ εἰς Ἕλληνας κατῆλθεν· *Philosophia, res variè utilis, olim quidem viguit apud Barbaros, nationatim resplendens, postea vero ad Græcos etiam venit.* Ubi illud κατ' ἔθνη sive *nationatim* ait, quia Brachmanes in natione Indorum, Gymnosophistæ in natione Æthiopum, Druidæ Gallorum, atque ita in aliis. De variis hisce nationibus ita Augustinus lib. viii de Civit. Dei cap. ix. postquam de Ionicis & Italicis dixerat philosophis: *Sive aliarum quoque gentium, qui sapientes, vel philosophi habiti sunt, Atlantici, Libyci, Ægyptii, Indi, Persæ, Chaldæi, Scythæ, Galli, Hispani, aliique reperiuntur.*

§. 3. *Babylonios & Assyrios Chaldæi philosophiam docuere.*

Ut auctor Aristoteles ἐν τῷ μαγικῷ, & Sotion in libris τῆς διαδοχῆς, teste Laertio.

§. 4. *Suntque Chaldæi antiquissimum Doctorum genus.*

Ut Cic. ait lib. 1. de Divinat.

§. 5. *Plurimum verò astrologiam tractabant;*

Ut ait Strabo lib. xii & xv. Itaque Alexandro Babylonem ingresso, aliis aliter studium probantibus, Chaldæi (ut Curtius ait lib. v.) *siderum motus, & statas vices temporum ostendere.*

§. 6. *Nec una Chaldæorum secta, sed multiplex. Alii enim Orcheni, alii Borsippeni, aliisque nominibus distincti: qui, ut in sectis fit, iisdem de rebus aliter atque aliter statuunt.* Orchoë Chaldææ, Borsippe Babyloniæ.

Qua de re, præter alios, idem Strabo libro xvi. Hinc Lucretius lib. v.

Ut Babylonica Chaldæum doctrina refutans
Astrologorum artem contra convincere tendit.

Nempe secta quædam Babyloniorum erat Philosophorum, quæ ex natalibus hominum eventura iis se prædicere profiteretur; sed a cæteris non probabatur: ut clarè ait Strabo.

§. 7. *Sive autem Abrahamus patriarcha à Chaldæis astrologiam hauserit, sive potius eam ab Abrahamo Chaldæi acceperint, per Abrahamum quidem hæc disciplina devenit primum ad Palæstinos, sive Cananæos, postea etiam ad Ægyptios.*

Abrahamum ex Ur Chaldæorum in Palæstinam esse profectum, satis è scripturis constat. Fuisse autem Astrologiæ gnarum, etiam Berosus indicat his verbis: Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν, δεκάτῃ γενεᾷ, παρὰ Χαλδαίοις τις ἦν δίκαιος ἀνὴρ μέγας, καὶ τὰ οὐράνια ἔμπειρος. *Post diluvium autem decimâ ætate apud Chaldæos erat quidam justitiæ cultor, vir magnus, & sideralis scientiæ peritus.* Citat Josephus Antiquit. Jud. lib. 1. cap. vii. atque Abrahamum signari addit, qui decimus est à Noacho. Atque id confirmat, quòd Abrahamum hunc Eupolemus apud Eusebium ait, καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ Χαλδαϊκὴν εὑρεῖν· *& astrologiam, & Chaldæam divinandi artem invenisse.* Quæ luculenta est confessio hominis gentilis. Satis etiam est credibile Chananæos, & in his Phœnices ex advenâ Abrahamo didicisse multa ad rerum naturam pertinentia. Porro notum quoque ut fame Chananæam premente profectus sit in Ægyptum: ubi Saram dixit sororem suam: eaque abusus esset rex, nisi divinitus esset commonitus. Edoctus quis vir Abraham esset (ut Josephus lib. 1. Ant. cap. viii. narrat) potestatem ei fecit conversandi cum Ægyptiorum præstantissimis ac doctissimis. Tum Abraham τήν τε ἀριθμητικὴν αὐτοῖς χαρίζεται, καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίαν παραδίδωσι· πρὸ γὰρ τῆς Ἀβράμου παρουσίας εἰς Αἴγυπτον, οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἀμαθῶς· ἐκ Χαλδαίων γὰρ ταῦτ' ἐπεφοίτησεν εἰς Αἴγυπτον, ὅθεν ἀνῆλθε καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. *Numerorum scientiam & siderum benignè illis communicavit: nam ante Abrahami ad se adventum Ægyptii ignorabant has disciplinas: à Chaldæis enim profectæ ad Ægyptios, inde ad Græcos devenerunt.*

§. 8. *Judæorum philosophia, quam ab Abrahamo hausere, erat bipartita. Partim enim erat naturalis, cujus*

pars Astrologia: partim divina, sive de Deo & ejus operibus ac voluntate.

Posteriores Judæi philosophiam suam dixere à קבל *recipere*: quia divinitus accepta. Hanc divisere in בראשית Bereschith: & מרכבה Mercava. Prior est de corporibus cœlestibus ac elementalibus; inque eâ excelluit Salomon, ut alibi ex scripturis dicimus. Altera de Deo, ejusque cultu. Cabalæ hujus admirator fuit Ioannes Picus Mirandulanus, qui gloriatur se de eâ LXX libros emisse ingenti pretio, inque iis reperisse religionem traditam a Mose & Christo; item mysterium Trinitatis, divinitatem Christi, humanæ naturæ assumtionem, peccatum originale, & ejus expiationem, aliaque id genus. Atque hæc obiter de Judæis. Ad Chaldæos redeo.

§. 9. *A Chaldæis quoque astrorum scientiam hausit Pythagoras.*

Testis Porphyrius in Pythagoræ vitâ; cujus hac de re verba superius adduximus.

§. 10. *Etiam Chaldæos, ac Babylona accessit Democritus, ut autor Ælianus Var. Hist. lib. IV. cap. XX. ac creditur quoque reliquisse opus περὶ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἱερῶν γραμμάτων*, de sacris in Babylone literis, *cujus meminit Laertius. Atque idem autor est, ei tributum* λόγον Χαλδαϊκόν, orationem de Chaldæis.

Nec mirum si homines ingeniosi siderum scientiam inprimis excolerent, qui latis habitantes camporum æquoribus, cœlorum semper faciem prospectarent: nec magis mirandum si multa observarent primi, qui jam ævo Aristotelis bis mille annorum experientia gloriarentur.

Itaque & Aristoteles, summus naturæ indagator, Callistheni consobrino & discipulo, cum Alexandro in Asiam eunti, in mandatis dedit, ut earum rerum, quas Chaldæi in cælestibus observassent, commentarios ad se mitteret. Atque ille bis mille annorum observationes misit; ut est apud Simplicium in Arist. lib. II. de cælo. Qui numerus longè minor illo, qui apud Cic. In I. de Divinat. ubi Babylonios ait, annorum quadringentorum ac septuaginta millium observationes habuisse scriptis signatas. Sed hoc postremus ex jactatione puto Chaldaica. At Callisthenem eludere non potuere, qui tantum credidit & scripsit, quantum Chaldæi probarent.

§. 11. *Ex Chaldæis, qui Græcè de Astrologia scripserint, magnum inprimis inter Græcos nomen fuit Berosi.*

De eo sic Plinius lib. VII. cap. XXXVII. ubi agit de artium plurium excellentia: *Astrologia enituit Berosus, cui ob divinas prædictiones Athenienses publicè in Gymnasio inauratam linguam posuere.* Claruit temporibus Ptolemæi Lagidæ, & Philadelphi, pluraque de eo in Historicorum Græcorum Historia diximus.

§. 12. *Michael Psellus, præter expositionem in oracula Chaldaica, etiam scripsit brevem dogmatum Chaldaicorum declarationem.*

Græcè, Latineque Franciscus Patricius edidit in Novâ de Universis philosophiâ, libro illo, qui Zoroaster ab eo inscribitur*. Cùm verò duplici è codice duplicem adferat Pselli dissertationem de Assyriorum dogmatis, utraque clauditur his verbis: Τούτων δὲ τῶν δογμάτων τὰ πλείω καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτων ἐδέξαντο. Οἱ δὲ περὶ Πλωτῖνον, καὶ Πορφύριον, καὶ Ἰάμβλιχον, καὶ Πρόκλον πάντα κατηκολουθήσαν, καὶ ὡς θείας φωνὰς ἀναμφιλέκτως ταῦτα ἐδέξαντο. *Horum autem dogmatum plurima & Aristoteles, & Plato, susceperunt. Plotinus verò, & Porphyrius, & Iamblichus, & Proclus, omnia sunt secuti, & tanquam divinas voces, ea susceperunt.* Vide sis Patricium ipsum, & quæ de

* Fol. 6. & 7.

Pselli explicatione eâ adfert Leo Allatius libro de Psellis†.

† Pag. 51. 52.

§. 13. *Persica philosophia à Magis petebatur.*

Persis Magos fuisse philosophiæ auctores, tradidit Aristoteles ἐν τῷ Μαγικῷ, & Sotion in libris τῶν Διαδοχῶν, teste Laertio.

§. 14. *Magi à Zoroastre instituti dicuntur.*

Variæ de hujus nomine sunt opiniones. Alii id interpretantur, *astrum verum*. Dinon in Persicis Ἀστροθύτην. Sed optimè Samuel Bochartus in Geographia Sacra Ἀστροθεάτην legendum censet, à חזה *contemplari*, & כוכב *astrum*.

§. 15. *Nec Persæ modò, sed & Medi, Parthi, Sacæ, aliaque vicina nationes, Magos suos habuere.*

Lucianus de Longævis: Οἱ καλούμενοι Μάγοι, γένος τοῦτο μαντικὸν καὶ θεοῖς ἀνακείμενον, παρά τε Πέρσαις καὶ Πάρθοις, καὶ Βακτρίοις, καὶ Χωρασμίοις, καὶ Ἀρείοις, καὶ Σάκαις, καὶ Μήδοις, καὶ πολλοῖς ἄλλοις βαρβάροις: Imò Plinius & Arabum sapientes vocat Magos.

§. 16. *Persarum Philosophus Ochus fuit.*

Vide Suidam in Ὦχος.

§. 17. *Græci non pauca eorum accepere à Persis, quæ ad Deos pertinerent.*

Ut Mathesin à Phœnicibus, Ægyptiis, Chaldæis; ita multa de Diis vitæque officiis hausere à Persis. Unde Porphyrius in Pythagoræ vita cùm dixisset à Phœnicibus Arithmeticen, ab Ægyptiis Geometriam, à Chaldæis Astrologiam didicisse; subjicit deinde, Περὶ δὲ τὰς τῶν θεῶν ἁγιστείας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν περὶ τὸν βίον ἐπιτηδευμάτων παρὰ τῶν μάγων φασὶ διακοῦσαί τε καὶ λαβεῖν. *Quæ pertinent ad Deorum cultum, cæteraque studia, quæ vitam respiciunt, à Magis aiunt audisse ac didicisse.* Similiter de eo Cic. lib. V. de Finib. Democritum quoque ad eos profectum testatur Plinius lib. XXXIV. cap. 17. Ælianus Var. Histor. lib. IV & Suidas. Pyrrhum scepticorum parentem, Anaxarchi comitem, cum iisdem congressum esse auctores sunt Laertius, & Hesychius Ill. Apollonius quoque Tyanæus cùm ad Indos proficisceretur substitit in Perside, partim ut regem conspiceret, partim etiam σοφίαν, ὑπὲρ ἐν Πέρσαις ἐπιχώριος, μελετωμένη Μάγοις ἀνδράσιν, κατιδεῖν δεόμενος, εἰ τὰ θεῖα, ὡς λέγονται, σοφοί εἰσιν. Atque hìc dum est, bis de die cum iis versabatur: puta meridie, & media nocte. Rogatus verò suum de iis judicium, respondit, Σοφοὺς μὲν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα. Auctor horum Philostratus in Quincto de vita Appollonii. Persarum etiam juniorum industriam in Astrologia ostendunt tabulæ Persicæ exscriptæ, & in Philolaica Astrologia editæ ab Ismaële Bullialdo anno CIↃ IↃC XLV.

§. 18. *Indos philosophiam docuere gymnosophistæ.*

Ut Aristoteles ἐν τῷ μαγικῷ docuit, ac Sotion in libris τῶν Διαδοχῶν apud Laertium. Ac similiter Strabo, Clemens, Appulejus, Solinus, Augustinus, alii.

§. 19. *Hi Indiæ Gymnosophistæ duplices erant: quorum alii* Brachmanes, *alii* Germanes *dicebantur. Interque Germanes, quidam dicti* Hylobii, *quia in sylvis viverent.*

Auctor præter alios Strabo lib. XV. Ac ferè sic Clemens I. Στρωμ. Διττὸν δὲ τούτων [γυμνοσοφιστῶν] τὸ γένος. οἱ μὲν, Σαρμάναι, αὐτῶν· οἱ δὲ Βραχμᾶναι καλούμενοι. καὶ τῶν Σαρμανῶν οἱ Ἀλλόβιοι (ex Strabone Ὑλόβιοι repone) προσαγορευόμενοι, οὔτε πόλεις οἰκοῦσιν, οὔτε στέγας ἔχουσιν, δένδρων δὲ ἀμφιέν-

[illegible]. *Duplex erat illorum genus, alii Sarmanæ* (hi Straboni *Germanes*) *alii Brachmanæ dicuntur. Et inter Sarmanas sunt Hylobii, qui nec urbes colunt, nec sub tecto habitant, sed arborum tantummodo corticibus vestiuntur.* Ex postremis verbis liquet, cur ὑλόβιοι vocentur, quasi *sylvicolæ* dicas. Nec dubium, quin his præcipue conveniat Gymnosophistarum nomen. Nam ut, pudore nullo, nudi semper fuerint, parum est verisimile.

§. 20. *Brachmannorum unus nomine Buddas fuit, quo præceptore usus Manes Persa sectæ suæ conditor. Auctor Suidas, & alii.*

Auctor Clemens lib. 1 Στρωματ. atque addit eos Buttæ præceptis parere, eumque honorare uti Deum. Meminit & Beatus Hieronymus adversus Jovinianum lib. 1. atque addit de eo, *quem è latere suo virgo dicebatur generasse.* Quæ fabula videtur nata ex historia de Adamo: ex cujus latere nata virgo Eva. Nempe verisimile magis gentibus visum, si mas è virginis latere, quam virgo è latere maris nasceretur. Vel quid si ex eo quod Christiani dicerent Christum, quem divino colerent honore, è virgine natum, illi simile quid de suo Doctore fingerent.

§. 21. *Indos quoque Philosophiæ amore adiit Democritus.*

De eo sic Ælianus lib. IV. Var. Hist. Διὰ ταῦτά τοι καὶ πολλὴν ἐπῆλθε γῆν. ἧκεν οὖν καὶ πρὸς τοὺς Χαλδαίους, καὶ εἰς Βαβυλῶνα, καὶ πρὸς τοὺς μάγους, καὶ τοὺς σοφιστὰς τῶν Ἰνδῶν· *Propterea multas etiam terras adiit. Quippe iit ad Chaldæos, & Babylona, & Magos, & sophistas Indorum.* Idem de Gymnosophistis, atque Indis tradunt Laërtius, Hesychius Ill. & Suidas. Ac Strabo lib. XV. magnam ait Asiæ partem obiisse.

§. 22. *Etiam Pyrrho Eleus, Scepticorum pater, Anaxarchum comitans, in India cum Gymnosophistis consuetudinem habuit.*

Ut apud Diogenem, & exscriptorem ejus Hesychium legere est.

§. 23. *Brachmanes & quidam Indiæ populi statuebant παλιγγενεσίαν, & animarum transitum in multa animantia, præcipue boves.*

Quæ & sententia hodie obtinet. Sacchinus lib. v. Histor. Soc. Jesu de Monomotaparum in Africa rege; *Vicissim è Consalvo sciscitatur, quantum auri, quantum agri, & prædiorum velit; postremò quàm multos boves. Quippe bobus apud eam gentem haut minus quàm auro pretium ferunt esse. An quod animas defunctorum ex Pythagoræ & Brachmannorum disciplinâ in boves credant immigrare?* Maffejus lib. 1. rerum Indicarum; *Elephantis etiam religionem numinis tribuunt. Bobus autem eo majorem, quod hominum vitâ functorum animas in eam maxime belluam immigrare opinantur.* Etiam, ut idem Maffejus auctor est, Deum sive dæmonem adorant bovis figurâ; ut Ægypti Apin.

§. 24. *Phœnicum etiam Philosophia celebratur: & cùm ea gens finitima fuerit Judææ, occasio iis multa à Judæis discendi fuit.*

Traditione etiam quædam reservarunt. Nam Phœnices à Sidone, filio Chanaan, nepote Chami, Noachi pronepote descenderunt. Sacerdotum operâ usi in historia scribenda, teste Josepho lib. 1. contra Apionem, qui & quædam ex annalibus Tyriorum citat. De Theologia eorum, Phœnicia lingua scripsit Sanchuniathon Berytius, qui antiquior temporibus Trojanis, ut tradidit Porphyrius Tyrius in quarto eorum, quos adversus Christianos scripsit; & ex eo Eusebius Pamphyli in primo præpar. Evang. Opus hoc a Fl. Josepho tralatum legas in versione Cyrilli Alexandrini in Sexto contra Julianum. Sed vel interpretis error est, vel μνημονικὸν ipsius Cyrilli ἁμάρτημα. Nam Philonem Berytium vertisse Græcè, satis ostendimus in opere de Historicis Græcis. Credo in errorem impulit Cyrillum, quòd ex eo Josephus aliqua adducat, ut antea diximus. Verum quid mirum, si homo Hebræus Phœniciam sciverit linguam? Sanè Græcè necdum extabat. Nam Philo interpres Hadriani demum temporibus vixit.

§. 25. *Huic genti literas se debere Græci agnoscunt.*

Unde φοινικήια γράμματα vocantur. Plura de eo diximus in primo de arte grammaticâ cap. x.

§. 26. *Arithmeticen etiam iis tribuunt, quia mercaturâ excelluere, ad quam numerorum scientiâ inprimis opus est.*

Hac de laude postea dicemus.

§. 27. *Phœnix etiam Ochus fuit.*

Ut est apud Laërtium in præfatione.

§. 28. *Thales quoque, qui Ionicam Philosophiam condidit, à Phœnicibus originem traxit.*

Sive cum patre Neleo è Phœniciâ Miletum commigrarit, atque ibi civis adscitus fuerit; ut à nonnullis proditum esse Laertius tradit: sive Mileti ortus fuit, sed è Phœnicia oriundus, ut alii malunt.

§. 29. *Pherecydes item, præceptor Pythagoræ, qui Thaleti fuit æqualis, & autor est sectæ Italicæ, sua hausit ex occultis Phœnicum libris.*

Suidas de eo: διδαχθῆναι δὲ ὑπ' αὐτοῦ Πυθαγόραν λόγος· αὐτὸν δὲ οὐκ ἐσχηκέναι καθηγητήν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀσκῆσαι, κτησάμενον τὰ Φοινίκων ἀπόκρυφα βιβλία. *Fama est eum esse præceptorem Pythagoræ, sed a nemine institutum; exercuisse autem seipsum, cùm comparasset sibi reconditos Phœnicum libros.* Imò non desunt qui putent dici Syrum, (quomodo & Strabo vocat) non à Syra Cycladum una, sed Syria, regione Asiæ inclyta: cujus etiam pars Phœnicia.

§. 30. *Etiam oriundus inde Zeno, princeps sectæ Stoïcæ. Cittium enim Cypri oppidum, ubi natus, Phœnicas habuit incolas.*

Laërtius in Zenone: Ζήνων Κιτιεύς, ἀπὸ Κύπρου (malim Κυπρίου) πολίσματος Ἑλληνικοῦ Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος. *Zeno Cittieus ex Cypriâ civitate Græcanicâ, sed quæ Phœnicas incolas haberet.* Itaque & Zeno dictus Phœnix, vel *Pœnus*, aut *Pœnulus*, ut ait Suidas; Φοῖνιξ δὲ ἐπεκλήθη (Ζήνων) ὅτι Φοίνικες ἔποικοι τοῦ πολιχνίου ἐγένοντο. *Phœnix etiam vocabatur, quoniam Phœnices oppidi incolæ fuerunt.* De eodem Cicero sic libro IV. de Finib. *Tuus ille Pœnulus (scis enim Cittieos, clientes tuos, è Phœniciâ oriundos) verba versare cœpit.* Etiam Phœnices ex eadem postea secta, Antipater Sidonius, Diogenis Babylonii auditor & successor; & Antipater Tyrius, Catonis Uticensis præceptor. Sed nunc solum nobis sermo de sectarum principibus, quos putamus pleraque omnia à Barbaris hausisse.

§. 31. *Sed si Phœniciam philosophiam agnoscimus: quanto justius Christiani nos Hebræam! Præsertim quando Phœnices multa absque dubio hauserint à vicinis Hebræis. Vis & Ægyptus, de quorum Philosophiâ postea dicemus.*

Atque

Atque hinc quoque liquet, cur antiquissimi philosophi gaudeant brevitate & symbolica doctrina. Audiamus Clementem lib. 1. Strom. ὁ τρόπος ὁ παλαιὸς τῆς φιλοσοφίας, ὡς Ἑβραϊκὸς καὶ αἰνιγματώδης. βραχυλογίαν γοῦν ἐπετήδευον, τὴν ὠφελιμωτάτην. *Modus priscis philosophandi veluti Hebraicus, & ænigmaticus; nam breviloquentiam amplectebantur, quæ admonitioni apta est, & est utilissima.*

§. 32. *Phryges etiam philosophiam suam habuere.*

Quæ magis cognita esset, si exstaret Democriti λόγος Φρύγιος, Laertio memoratus lib. IX. Interim de eorum Theologia videsis Diod. Siculum & Eusebium.

CAP. II.

DE PHILOSOPHIA AFRICANA.

§. 1. *Hactenus de Asiatica philosophia. Africana partim fuit Ægyptiaca, partim Æthiopica, partim Libyca. Ægyptiaca posterior est Chaldaica, si Ægyptii Arithmeticen & Astrologiam didicere ab Abrahamo patriarcha, qui hac attulerat ex Chaldaa.*

ITa censet Josephus Antiquit. Judaic. lib. I. cap. XVI. Sed Ægyptii Philosophiam suam referre solent tum ad Isim, tum ad Osirim, tum Vulcanum, Mercurium, & Herculem: ut auctor est Diod. Siculus.

§. 2. *Ad Ægyptiaca philosophia commendationem pertinet, quod Moses quoque à Pharaonis filia adoptatus & educatus, ejusdem jussu in omni Ægyptiorum sapientia institutus fuit.*

Sic cùm Stephanus ait Act. cap. VII. καὶ ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. Doctores ejus sapientiæ à Clemente Alexandrino dicuntur *Propheta*: à Suida γυμνοί: ab Eusebio, Ægyptio vocabulo, *Arsepedonapta*. Hauserant autem sapientiam ab Abrahamo, ut ante dictum; & fortè etiam ab Josepho, qui usum Geometriæ primus Ægyptios docuit, quod & Artapanus apud Josephum testatur. Atque hanc sententiam quidam astrui posse arbitrantur Psal. CV. Credibile etiam est ab Israëlitis quædam hausisse, qui & ipsi ab Abraha descendunt; & hinc ψωλοὶ dicuntur Aristophani in Avibus, ut etiam Suidas annotavit.

§. 3. *Ad laudes ejus etiam facit, quod priusquam Graci philosopharentur, proficisci soleant in Ægyptum, ut ibi à sacerdotibus sapientiam haurirent.*

Solon ipse multum iis debet, si verè Ammianus Marcellinus extremo lib. XXII. *Et Solon adjutus sententiis Ægypti sacerdotum, latis justo moderamine legibus, Romano quoque juri maximum addidit firmamentum.* Sed hoc in dubium vocari possit. Nam demum post leges à se latas eò profectus fuit, cum Pisistratus Tyrannidem invaderet, ut auctor est Laërtius. Hic dicitur, ut Plutarchus ait de Isid. & Osir. Σόγχιτι Σαΐτῃ συγγενέσθαι, *audisse Sonchitem Saitem.* Nec inutilem fuisse eam profectionem cognoscere est ex colloquiis ejus cum sacerdotibus Ægyptiis, uti de Atlantide & aliis: quemadmodum apud Platonem legere est in Critone ac Timæo. Sed quicquid est de Solone, altos eò, priusquam philosopharentur, profectos constat; uti Thales, qui primus σοφὸς dictus, ac Ionicam sectam condidit. Hunc γεωμετρεῖν didicisse ab Ægyptiis auctor est Laertius. Ac postea addit: οὐδεὶς αὐτὸν καθηγήσατο, πλὴν ὅτι εἰς Αἴγυπτον ἐλθὼν τοῖς ἱερεῦσι συνδιέτριψεν. *Nullo præceptore usus est, nisi quod in Ægyptum profectus, ibi cum sacerdotibus familiariter est versatus.* Thaletis sapientia impulsus ad eum jam senem venit Pythagoras studio discendi. Ille autem ætatem jam debilem causatus, autor fuit, ut ipse se in Ægyptum ad sacerdotes Memphiticos & Diospolitanos conferret: ut autor est in Pythagoræ vita Iamblichus. Itaque eò profectus Pythagoras Semnesserteo regnante, ut ait Plinius lib. XXXVI. cap. IX. vel imperante Amaside, cui à Polycrate Samiorum tyranno per literas commendatus fuit, ut apud Laertium legere est. Oenuphim Heliopolitam hic audisse ait Plutarchus de Iside & Osiride. Eodem profectus Democritus, geometriam didicit; ut Laertius proditum ait à Demetrio in Æquivocis, & Antisthene in Successionibus. Eò profectum etiam fuisse tradit Hesychius Ill. & Suidas. Imò & ei adscribebatur, Lælio teste, περὶ τῶν ἐν Μερόῃ ἱερῶν γραμμάτων, *de sacris in Meroe literis.* Itidem Platonem in Ægyptum profectum constat, cùm aliunde, tùm ex Plutarcho de Iside & Osiride. Clemens Alexandrinus ait eum μαθητεῦσαι Σεχνούφιδι τῷ Αἰγυπτίῳ, *praceptore usum Sechnuphide Ægyptio.* Pro eo apud Plutarchum legas loco ante memorato Χονούφεως Μεμφίτου διακοῦσαι. *Chonuphim Memphitam audisse.* Sic ut Hieremiam prophetam audisse hic censeant. Ac is quidem cum tribu Juda, & Benjamin eò profectus, inque oppido Tanis lapidibus obrutus: unde hic ab incolis coli dicitur ob vim præsentaneam contra serpentium ictus. Sed quòd Platonem ab eo auditum prædicant, id facile temporum ratione refellitur: cùm Hieremias ante imperium Persicum, Plato penè extremis ejus temporibus vixerit: sanè seculo amplius inter hos interfuit. Itaque priorem super eo sententiam meritò retractavit B. Augustinus lib. VIII. de Civ. Dei cap. XI. Potuerit tamen legisse Mosen, si ante illam LXX seniorum tralationem quædam ejus versio exstabat. De quo alibi dissemimus. Atque ut id non esset, tamen colloqui datum cum Hebræis, & ab his edoctis. Quod verisimile facit, quæ in plerisque est Platonis cum Mose convenientia. Unde illud Numenii Philosophi. Τί ἐστι Πλάτων ἢ Μωϋσῆς Ἀττικίζων; *Quid est Plato, nisi Moses Atticissans?*

§. 4. *Sed antiquis quidem temporibus, magnum fuit nomen sacerdotum Ægyptiorum: ætate autem Strabonis, propè erat nullum.*

Vide eum lib. XVII. ubi sic ait, cùm in Ægypto esset, domos vidisse ingentes, quas olim habitassent sacerdotes, qui & Astrologi, & Philosophi fuerant: at scientias has eo tempore, usque adeò defecisse, ut nec unus possit ostendi istorum peritus. Solùm autem peregrinis numerasse sacrorum suorum ritus.

§. 5. *Ægyptiorum prima disciplina versabatur circa triplicem scripturam: Unam* vulgarem *sive communem, qua in epistolis scribendis utebantur; alteram* sacram, *qua usi in sacris scribendis; tertiam* hieroglyphicam, *sive sacrarum sculpturam.*

Clemens lib. V. Στρωμ. Πρῶτον μὲν πάντων τῶν Αἰγυπτίων γραμμάτων μέθοδον ἐκμανθάνουσι· *Primum quidem methodum ediscunt literarum omnium Ægyptiacarum.* Addit deinde iis triplicem esse literarum viam, ac rationem: unam ἐπιστολογραφικὴν, sive quâ epistolas scribunt: alteram esse ἱερατικὴν, sive Sacerdotalem, quâ utuntur ἱερογραμματεῖς, sive *scriba sacrorum*: tertiam dici ἱερογλυφικὴν, sive sacrarum sculpturam, quæ & ipsa variabat; ut plurībus ibidem refert Clemens. Ac meminit quoque horum Porphyrius in vita Pythagoræ. Γραμμάτων δὲ τρισσὰς διαφοράς, ἐπιστολογραφικῶν τε, καὶ ἱερογλυφικῶν, καὶ συμβολικῶν, τῶν μὲν κοινολογουμένων κατὰ μίμησιν, τῶν δ' ἀλληγορουμένων κατά τινας αἰνιγμούς. De Hieroglyphica sic Lucianus in Hermotimo: Τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλὰ τινὰ σημεῖα καὶ χαρακτῆρας, οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν ἀντὶ τῶν γραμμάτων, κυνοκεφάλους τινὰς ἔχοντας, καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους. Addam & de hac veteri Ægyptiorum scriptura Ammiani locum, qui sic scribit de Ægyptiorum obeliscis agens: *Non ut nunc literarum numerus præstitutus & facilis exprimit, quicquid huma-*

na mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptii; sed singulæ literæ singulis serviebant nominibus & verbis; nonnunquam significabant integros sensus. Similiter Cyrillus lib. IX adversus Julianum, quo loco de hirco ἀποπομπαίῳ disserit. Exempla aliquot Hieroglyphica adducit Plutarchus de Iside & Osiride: ut quòd *oculum* & *sceptrum* pingentes regem & dominum Osirin exprimerent: quodque cœlum, quia nunquam senesceret, signarent corde, cui subjectus esset focus ardens: quòd item judices sine manibus, & princeps oculis in terram dejectis Thebis dedicata erat videre; quæ judicem notabant, nec donis, nec alloquio obnoxium. Quòd item bellicosis in annulo insigne erat scarabæus: velut fortitudinis virilis symbolum. Scarabæi enim cuncti sunt mares; genusque propagant semine in globum redactum immisso. Sed de istis vide inprimis Orum Apollinem; cujus libellum paucis constrinxit Cælius Calcagninus lib. II. Epist. I. Summa est ista. Divina hæc natura, pro multiplici facultate, quam in rerum exerit natura, multiplici nomine vocari solet Isis & Osiris: hic ut pater, sive facultas ea naturæ, quæ formam largitur; illa ut mater, sive facultas formæ receptrix. Ex his duobus genitus est Orus, sive Mundus; qui multimodis mutatur. Caussaque mutationis illius adscribitur Typhoni. Estque inter Orum & Typhonem quasi pugna. Victor Orus, sed sic ut Typhonem neutiquam interimat. Plutarchus lib. de Iside & Osiride; Ἡ γὰρ Ἶσίς ἐστι μὲν τὸ τῆς φύσεως θῆλυ, καὶ δεκτικὸν ἁπάσης γενέσεως, καθὸ τιθήνη καὶ πανδεχὴς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὑπὸ δὲ τῶν πολλῶν μυριώνυμος κέκληται, διὰ τὸ πάσας ὑπὸ τοῦ λόγου τρεπομένη μορφὰς δέχεσθαι καὶ ἰδέας. ἔχει δὲ σύμφυτον ἔρωτα τοῦ πρώτου καὶ κυριωτάτου πάντων, ὃ τἀγαθῷ ταὐτόν ἐστι, κἀκεῖνο ποθεῖ καὶ διώκει· τὴν δὲ ἐκ τοῦ κακοῦ φεύγει καὶ διωθεῖται μοῖραν, ἀμφοῖν μὲν οὖσα χώρα καὶ ὕλη, ῥέπουσα δὲ ἀεὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐξ ἑαυτῆς. *Est igitur Isis natura ea pars quæ quasi feminea, omnes in se recipit ortus, tanquam nutrix quædam & commune omne receptaculum à Platone dicta, à plerisque aliis Myrionymos, id est innumeris prædita nominibus; quòd ratio eam in omnes formas speciesque vertat. Huic Isidi à naturâ insitus est amor primæ omniumque principis & præstantissimæ naturæ, quæ est Bonum. hoc ea desiderat atque persequitur, & portionem à malo sibi obtingentem fugit atque repellit. Cùm enim sit receptaculum & subjectum utriusque, suâ tamen sponte semper vergit ad melius.* Plura ibidem in hanc mentem. Et post aliquam multa; Ἡ κρείττων καὶ θειοτέρα φύσις ἐκ τριῶν ἐστι, τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἐκ τούτων ὃν κόσμον Ἕλληνες ὀνομάζουσιν. ὁ μὲν οὖν Πλάτων, τὸ μὲν νοητὸν, καὶ ἰδέαν, καὶ παράδειγμα, καὶ πατέρα· τὴν δὲ ὕλην, καὶ μητέρα, καὶ τιθήνην, ἕδραν τε καὶ χώραν γενέσεως· τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν, ἔγγονον καὶ γένεσιν ὀνομάζειν εἴωθεν. *Præstantior ac divinior natura è tribus constat, eo quod mente cernimus, & materiâ, & quod ex his compositum Mundus dicitur. Ac Plato quidem primum illud ideam, exemplar patremque nominat: materiam matris, nutricis, sedis, & regionis ortuum capacis vocabulo notat: quod ex utroque constat, prolem ortumque nominare assolet.* Hinc tres eos triangulo comparat, Platone præeunte, qui in libris de Rep. universi naturam sic compararat. Plutarchum audiamus; Εἰκάζοιεν οὖν τὴν μὲν πρὸς ὀρθὰς ἄρρενι, τὴν δὲ βάσιν θηλείᾳ, τὴν δὲ ὑποτείνουσαν ἀμφοῖν ἐγγόνῳ. καὶ τὸν μὲν Ὄσιριν ὡς ἀρχὴν, τὴν δὲ Ἶσιν ὡς ὑποδοχὴν, τὸν δὲ Ὧρον ὡς ἀποτέλεσμα. *Intelligendum autem est, lineâ ad rectum angulum alteri insistente marem, basi fœminam, subtendente prolem utriusque repræsentari: & Osirin esse principium, Isidem receptaculum, Orum effectum.* Postea subjungit Plutarchus, Hesiodum quoque videri convenire cum Ægyptiis. Sic enim scribit; Δόξειε δ᾽ ἂν ἴσως καὶ Ἡσίοδος τὰ πρῶτα πάντα Χάος καὶ γῆν καὶ τάρταρον, καὶ ἔρωτα ποιῶν, οὐχ ἑτέρας λαμβάνειν ἀρχὰς, ἀλλά γε δὴ τῶν ὀνομάτων, τῇ μὲν Ἴσιδι, τὸ τῆς γῆς, τῷ δὲ Ὀσίριδι τὸ τοῦ Ἔρωτος, τῷ δὲ Τυφῶνι τὸ τοῦ Ταρτάρου μεταλαμβάνοντες, ὡς ἀποδιδόμεν. τὸ γὰρ Χάος δοκεῖ χώραν τινὰ, καὶ τόπον τοῦ παντὸς ὑποτίθεσθαι. *Fortassis etiam Hesiodus prima omnia faciens Chaos, terram, tartarum, & amorem videri potest non diversa, sed eadem rerum principia ponere. Siquidem Isidis nomine terram, Osiridis amorem, Typhonis tartarum accipimus. Nam Chaos videtur, quasi locum quendam & regionem Universo subjecisse.* Quod de Chao ait, etymo firmatur. Nam quid aliud Χάος quam hiatus, & vastitas quædam nempe à χάω, unde χαίνω, ut φαίνω à φάω, unde itidem φάος. Sed hæc de Ægyptiorum Diis accuratius expendimus libro quem de Idololatriâ gentium perscripsimus, & cum opere Maimonidis super hoc argumento à filio Dionysio τῷ μακαρίτῃ Latine reddito, notisque illustrato, ut spero, publici juris faciemus.

§. 6. *Ægyptiorum etiam mysteria peti possunt ex Jamblicho.*

Fuit is discipulus Porphyrii, ac quid Assyrii & Ægyptii sacerdotes de religione ac rebus divinis statuerint, scripto consignavit, idque ejusmodi occasione. Porphyrius in Ægyptum epistolam miserat ad Anebonem, qua de Deo, providentia, fato, dæmonibus, anima, magice, sacrificiis, & similibus varia quæsierat. Iis quæstionibus respondet Jamblichus; personam autem assumit Abammonis Ægyptii sacerdotis, qui Anebonis erat præceptor. Opus hoc è Græco vertit Marsilius Ficinus, ac Joanni Medici Cardinali, qui Papa, dictus Leo X, dicavit. Edidit Aldus. Postea meliorem nactus codicem Græcus Nicolaus Scutellius Eremita denuo transtulit, locaque quædam, quæ in Ficini codice deerant, explevit. Ea editio Romæ prodiit anno CIↃ IↃLVI. Mea autem hæc sententia, non posse aliunde meliùs, quàm ex hoc opere, quid & Platonici de divinis rebus senserint, cognosci. Ita enim Ægyptiorum & Chaldæorum opinionem exprimit, ut facilè appareat idem ipsum sensisse. Vide etiam Cælii Calcagnini librum posthumum de rebus Ægyptiacis.

§. 7. *Ægyptiaca philosophia magnâ ex parte Allegoriis occultabatur.*

Quæ philosophandi ratio improbari non debet. Nam passim in Veteri testamento legere est multa allegorica: ac Christus ipse ait apud Euangelistam, *Aperiam in parabolis os meum, & in ænigmate antiqua loquar.* Item Euangelistæ est: *Jesus in parabolis loquebatur ad turbas.*

§. 8. *Quàm latè pateat Ægyptiorum philosophia, ex eo cognoscitur, quòd comprehendit liberales disciplinas, rationem scribendi hieroglyphicam, siderum ac totius naturæ scientiam, terrarum situm, ac particulatim Ægypti, deque Nili incrementis, virtutum legumque disciplinam, Deorum naturam, ac rationem colendi sacrificiis & variis ceremoniis, item medicinam universam, tum illam valetudinis servandæ, tum φαρμακευτικὴν καὶ χειρουργικήν. Nec tamen omnia in philosophis omnibus exigebantur; sed alia sibi vindicabat cantor sive musicus; alia sacer scriba; alia horoscopus sive astrologus; alia στολιστής, sive curator sacri ornatus; alia prophetes, ac pastophori.*

De Ægyptiis tradit Clemens Alexandrinus lib. VI *, * p. 456. Edi. Lugd. Bat. anno 1616.
οἰκείαν τινὰ φιλοσοφίαν. *propriam quandam philosophiam.* Atque hoc ait apparere ex sacris eorum ceremoniis. Nam primùm, inquit, ᾠδὸς *cantor*, procedit; cui symbolum aliquod musicum. Ac duo illi libri Mercurii, unus I.
hymnos Deorum continet, alter rationem vitæ regiæ. Post cantorem consequitur horoscopus, cui in manu ho- II.
rologium, & palma, Astrologiæ symbola. Huic semper in ore quatuor Hermæ libri Astrologici, unus de quinque planetis, alter de Sole & Lunâ, tertius quartusque de ortu siderum. Horoscopum excipit ἱερογραμματεὺς, sive sa- III.
crorum scriba, pennas in capite gestans, habens manibus li-

librum, regulam in qua atramentum scriptorium & calamus ad scribendum. Hunc scire oportet hieroglyphica, cosmographiam, geographiam, ordinem Solis, Lunæ, & quinque planetarum, chorographiam Ægypti ac descriptionem Nili, ac omnis sacri apparatus, locorumque sacrorum cum sua dimensione, & quicquid in sacris utile.

IV. Post sacrorum scribam sequitur στολιστής, sive ornator, qui justitiæ cubitum, & ad libandum habet calicem. Hic partim novit τὰ παιδευτικά, sive quæ ad eruditionem ac liberales pertinent disciplinas: partim τὰ μοσχοσφραγιστικά, hoc est, doctrinam de sacrificiis vitulorum & circa hæc ceremoniis. Hæc enim omnia Ægyptiorum continebat religio, preces, pompas, dies festos, sacrificia, primitias,
V. hymnos, aliaque his similia. Postremus exit Propheta, in sinu gestans hydriam, pone sequentibus, qui portent panes emissos. Estque hic sacrorum præfectus, ac ediscit τὰ ἱερατικὰ βιβλία, libros sacerdotales: in quibus de legibus, Diis, & universa sacerdotum disciplina. Quorum omnium esse gnatum convenit quia idem τῆς διανομῆς τῶν προσόδων ἐπιστάτης ἐστί, *vectigalium distributioni præest.* Sunt verò isti sacerdotales libri numero XLII, à Mercurio Ægyptio conscripti: eorum XXXVI, qui omnem Ægyptiorum philosophiam continent, ac ab iis ediscuntur, quos diximus: reliqui sex discuntur ab illis, qui vocantur παστοφόροι, hoc est, *pallium gestantes:* suntque isti libri de medicina: in quibus agitur distinctè de fabrica corporis humani, de morbis, de medicamentis, ac particulatim de oculorum medicina, deque morbis mulierum.

§. 9. *Æthiopum doctores dicebantur gymnosophistæ.*

Hieronymus lib. IV. in Ezech. cap. XIII. *Indorum Brachmanes & Æthiopum Gymnosophistas.*

§. 10. *Nomen Gymnosophistarum ac philosophiam quoque retulere ex Indiâ, unde in Æthiopiam venere.*

Vide hac de re Philostratum in Apollonii vitâ lib. VI.

§. 11. *Ad hos quoque, Philosophiæ causâ profectus creditur Democritus.*

Autores Laërtius, & Hesychius Illustrius.

§. 12. *Libyca Philosophia est ab Atlante, præsertim Astrologia, unde Atlas ille cœlum humeris sustinere dicebatur, montisque altissimo ab eodem nomen tributum.*

Multorum enim judicio astrologiam invenit Atlas, Libyæ filius; teste Plinio lib. VII. cap. LVI. de eo Virg. I. Æneid.

— cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas,
Et canit errantem Lunam, Solisque labores.

§. 13. *Etiam* Ἄτλαντα Λίβυν *inter antiquos Philosophos commemorat Laertius in præf. Hinc inter barbararum gentium philosophos reponit Augustinus Atlanticos & Libycos. Vide eum lib. VIII. de Civit. Dei cap. IX.* Ἀτλάντιοι *dicuntur Diodoro Siculo lib. IV, ubi eorum de Diis fabulas recenset.*

Augilarum, qui & ipsi Africæ populus, opinionem de Diis recenset Mela in primo cap. VIII. ubi ait non agnovisse Deos alios quam manes sive defunctos, ad quorum tumulos excubantes pro responsis somnia referebant.

CAP. III.

DE PHILOSOPHIA EUROPÆA, AC PRIMO THRACUM, GALLORUMQUE.

§. 1. *Ex Europa sapientibus antiquis maximè celebrati Thraces & Galli. Ac Thraces quidem philosophiam hausere a Zamolxi, qui Thrax fuit.*

Indicat id Laërtius in præf. Sed debent Thraces philosophiam Græcis, si verum est, quod penè initio libri VIII. idem Laertius ait, Zamolxin fuisse servum Pythagoræ, ac Getas ei sacrificare, credereque eum Saturnum. Cujus rei & Herodotum laudat testem, apud quem id hodieque legitur in Melpomene. Sed de Herodoto præterit illud Laërtius, quòd postea is addit putare se Zamolxin multis ante Pythagoram annis extitisse. Quod idcirco omisit, quia mallet philosophiæ inventæ gloriam suis adscribere Græcis, quam Barbaris. Vulgarem opinionem, qua duo isti Zamolxes confunduntur (si modò Pythagoræ ullus eo nomine servus fuit) etiam sequuntur Malchus, sive Porphyrius, & Jamblichus, uterque in Pythagoræ vita. Quid de his mirum, cùm id ad Pythagoræ laudem pertineat? Religionis mysteria Græcos accepisse à Thracibus multi ex nomine θρησκείας probant, quod nomen à Thracibus esse existimant: uti etiam apud Suidam legere est.

§. 2. *A Thracibus multa hauserat Pythagoras.*

Ut Hermippus observavit. Alii tamen malunt Thraces ea accepisse à Zamolxi, Zamolxin à Pythagora. Sed facilè hi refelluntur, si Zamolxes, ut dixi, Pythagora fuit antiquior. Quanquam nihil impedit quò minus & servus ejus Zamolxis, qui Thrax erat, patriæ fuerit philosophiæ non inscius, multaque ab eo didicerit Pythagoras: potuit etiam servi indicio in aliorum Thracum notitiam pervenire, qui plenius meliusque ea intelligerent.

§. 3. *Inter alia convenere Zamolxis & Pythagoras in* μετεμψυχώσει.

Sanè Getæ à Zamolxide, qui & apud eos colitur, hanc animarum migrationem fuere edocti, ut auctor Julianus in Cæsaribus.

§. 4. *Qualis Thracum fuerit philosophia, videtur ex parte potuisse cognosci ex doctrinâ Orphei, qui Thrax fuit. Multi enim olim scripsere* Ὀρφικά, *sive poëmata juxta Orphei doctrinam.*

Aliquos eorum recenset Suidas in Ὀρφεύς. Maximè ex iis celebre est nomen Onomacriti: qui temporibus vixit liberorum Pisistrati. De eo adi Herodotum lib. VI. Tatianum item contra gentes; Cujus hæc verba. Ὀρφεὺς δὲ καὶ αὐτὸς χρόνον Ἡρακλεῖ γέγονεν· ἄλλως τε, καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἐπιγραφόμενα (Scalig. ἐπιφερόμενα) φασὶν ὑπὸ Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου συντετάχθαι, γενομένου κατὰ τὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν, περὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. *Orpheus iisdem cum Hercule temporibus fuit. Verùm poemata, quæ ejus nomine circumferuntur ajunt ab Onomacrito Atheniensi esse composita, qui fuit cùm penes Pisistratidas esset imperium, circa Olympiadem quinquagesimam.* Ex Ὀρφικῶν scriptoribus, &, ut puto, maximè Onomacrito, complura apud varios fragmenta leguntur. Ea collegit H. Stephanus in Poesi sua Philosophica. Sed maximè illustre est fragmentum illud apud Justinum Martyrem; in quo de Abrahamo, & Mosaicis Decalogi tabulis. Quæ unde Onomacritus acceperit non facile dictu est. Nisi forte autor istorum non Onomacritus fuerit, sed recens admodum Ὀρφικῶν scriptor: atque id non satis attenderit Justinus.

§. 6.

§. 6. *Inter autem differunt Orphici, & Pythagorici, quod hi per numeros eos docebant, illi per fabularum figmenta.*

Proclus in Theologiam Platonis lib. I. cap. IV: Ὀρφικοὶ διὰ συμβόλων, Πυθαγόρειοι διὰ εἰκόνων τὰ θεῖα μηνύειν ἐφιέμενοι. *Orphici per symbola, Pythagorici per iconas divina tradere studuerunt.*

§. 6. *Celtas sive Gallos philosophiam docuere Druidæ, & Σεμνόθεοι.*

Ut testis est Aristoteles ἐν μαγικῷ, & Sotion, in XIII τῆς διαδοχῆς, atque ex iis Laertius initio præfationis. Druidas esse à δρῦς h. e. *quercus*, auctor est Plinius lib. XVI. cap. XLIV. Sed potius audiendus Strabo, qui negat in vocibus barbaris quærenda esse ἔτυμα Græcanica. Ut omnino verisimilius sit Druidarum nomen è lingua Celtica peti debere, quemadmodum diximus lib. I. de Orig. progr. Idololatriæ, cap. 35. *Semnotheos* qui *Samotheos* vocant decepti sunt à supposititio illo Beroso Annii Viterbiensis. Sapientes omnes Galliæ uno Druidarum nomine comprehenduntur à Cæsare libro VI. & Cicerone in primo de Divinatione. Strabo paullò aliter dividit Gallorum sapientes: nam juxta eum sunt triplices Βάρδοιτε, καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυίδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ τε καὶ ποιηταί. Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυίδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι.

Similiter Ammianus Marcellinus lib. XV. *Per hac loca hominibus paulùm excultis viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. Et Bardi quidem fortia illustrium virorum facta heroïcis composita versibus, cum dulcibus lyra modulis, cantitarunt: Eubages verò scrutantes seria & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celsiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, sodalitiis adstricti consortiis, quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt, & despectantes humana pronuntiarunt animas immortales.* Vide & Julium Cæsarem; Lucanum lib. I. Plin. lib. XVI. cap. XLIV.

§. 7. *Druides statuebant animas immortales, sed de corpore in corpus transire.*

Cæsar lib. VI. dogma hoc iis tribuit: *Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios.* Hinc animosi in prælis. Luc. lib. I.

—— Vobis auctoribus Umbra
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio, longæ canitis si cognita vitæ.

Imò eadem mens Germanis & Getis. De illis auctor Appianus in Celtico: de his Julianus in Cæsaribus.

CAP. IV.

DE PHILOSOPHIA GRÆCANICA, AC QUIDEM PRIMUM DE FABULOSA.

§. 1. *Philosophia Græcanica vel est μυθικὴ sive fabulosa, vel non fabulosa.*

Mythica est veterum poëtarum, ac præcipuè Homeri, magni sapientiæ antistitis. De quo, non poëtas dico, sed summum philosophum Democritum audiamus; Ὅμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων, ὡς οὐκ ἐὸν (ita corrigo, ubi vulgo οὐ κενὸν) ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτω σοφὰ καὶ καλὰ ἐπεργάσασθαι. *Homerus naturam divino afflatu instinctam sortitus, variorum carminum ornatum fabricatus est: cum non insit ulli ea vis: ut sine divinâ & geniali naturâ tam sapientes & elegantes facias versus.* Justus Lipsius in manuductione ad Stoicam Philosophiam corrigit, οὐκ ἐὸν. Sed non dubia est emendatio quam diximus.

§. 2. *Ab Homero multa didicere Philosophi posteriores, magnoque in pretio apud eos semper fuit.*

Zeno Citticus Stoicæ sectæ ἀρχηγέτης scripsit Homericarum quæstionum libros V.

§. 3. *Mythica hæc philosophia fabularum involucris tum rerum naturam, tum prudentiæ exempla proponit. Ac Naturæ quidem arcana involvuntur Deorum Dearumque nominibus, & eorum connubiis atque affinitatibus. Unde vulgus quidem colligebat Deos esse innumerabiles; sed sapientiores, quid per ea intelligeretur, minimè ignorabant.*

Itaque judicium est Maximi Tyrii Orat. VII. ὅτι ποιητικὴ πᾶσα αἰνιγματώδης, quòd omnis poësis obscurè rem innuit. Atque addit, totum hoc fieri μεγαλοπρεπῶς, κατὰ τῶν θεῶν δόξαν. Hermogenes similiter de Ideis, ubi de gravitate agit; quæ ei σεμνότης dicitur, ait gravitatem gigni sententiis de Diis, non quibusvis, sed illis, quæ proferuntur, de Deo decenter, sive ut ejus verbis utar αἱ περὶ θεῶν, ὡς περὶ θεῶν λεγόμεναι. Ubi notare licet hominis gentilis judicium de poëticis fabulis. Vide & Justini λόγον παραινετικὸν πρὸς Ἕλληνας. Item Macrobium lib. I. in somnium Scipionis cap. II. ubi respondet Coloti Epicureo, qui ajebat *à philosopho fabulam non oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus veri professoribus conveniret.* Distinguit verò Macrobius: inter fabulas, quæ solas aurium delicias profitentur, & quæ ad quandam virtutis speciem intellectum legentis hortantur. De naturæ autem mysteriis sic ibidem scribit; *Quia, inquit, sciunt inimicam esse naturæ apertam nudamque expositionem sui, quæ sicut vulgaribus hominum sensibus intellectum sui vario rerum tegmine operimentoque subtraxit; ita à prudentibus arcana sua voluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarum cuniculis operiuntur, ne vel hæc adeptis nuda rerum talium se natura præbeat, sed summatibus tantùm viris sapientiâ interprete veri arcani consciis, contenti sint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate secretum.* Addit deinde, *Numenio inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quòd Eleusinia sacra interpretando vulgaverit, somnia prodiderunt, visas sibi ipsas Eleusinias Deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere prostantes; admirantique, & caussas non convenientis numinibus turpitudinis consulenti, respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitiæ suæ vi abstractas, & passim adeuntibus prostitutas.*

§. 4. *Ad vitæ institutionem referuntur gesta Heroum.*

Ut quæ de Hectore, Achille, Æneâ, Oreste, & aliis prodiderunt. Imò ut B. Basilius ait, πᾶσα ἡ ποίησις τῷ Ὁμήρῳ ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει, ὅ, τι μὴ πάρεργον. *Omnis poësis Homeri est laudatio virtutis, omniaque ad hoc refert, præter ea fortasse, quæ ad ornatum adspergit.*

§. 5. *Ad moralem Poëtarum Philosophiam pertinent etiam, quæ commenti de Cocyto, Phlegetonte, Tartaro, ac similibus per quæ perturbationes animi intelligebant.*

Ea vulgus sic credebat, uti narrabantur; at longè aliter sapientes. Unde I. Tusc. Quæstionum; *An tu inquit, hæc portenta inferorum esse credis?* Complura alia id genus legere est in libris de Naturâ Deorum.

§. 6. *Quædam in poëtarum fabulis ad utramque philosophiam, naturalem dico & moralem pertinent, ut cùm idem & nomen est numinis, & nomen Herois.*

Ita Hercules ad naturalem philosophiam refertur, quatenus Solem signat: ad moralem, quatenus nomen est Herois, qui XXX annis vixerit ante bellum Trojanum.

§. 7. Verum non cujusvis est hunc fructum sapientiæ ac prudentiæ carpere ex Homero; sed eius tantummodo, qui aliquantum in rerum natura ac virtute profecit: cæteri enim solum fabellis capientur. Quin moribus etiam periculum ab fœdis istis erit, quæ poëta de Diis narrat, tanquam de jussibus.

Ideirco Plato in Alcibiade putat, οὐ δεῖν τοὺς ἀμυήτους τῆς σοφίας Ὁμηρικοῖς ἐμπίπτειν ποιήμασιν, ἵνα μὴ μύθους εἶναι ὑπολάβωσι τὰ τοῦ ἥρωος. *Non debere eos, qui necdum sunt sapientiæ initiati incidere in Homerica poemata, ne heroa illum arbitrentur scribere fabellas.*

§. 8. Imò sæpè ea est obscuritas fabularum, ut nec satis capiant eas ipsi Philosophi, sed alius hoc, alius aliud significari conjectet; nec tam fabulas sententiæ adaptent ipsius poetæ, quàm suam fabulis.

Pertinent huc quæ Stobæus in Eclogis Physicis lib. II. cap. I. adducit ex Porphyrio de Styge; Sunt autem hujusmodi; Ἔστι δὲ ἡ τοῦ ποιητοῦ δόξα οὐχ ὡς ἄν τις νομίσειεν εὔληπτος. πάντες μὲν γὰρ οἱ παλαιοὶ τὰ περὶ τῶν θεῶν καὶ δαιμόνων ᾐνίξαντο, Ὅμηρος δὲ καὶ μᾶλλον τὰ περὶ τούτων ἀπέκρυψε, τὸ μὴ προηγουμένως περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι, καταχρῆσθαι δὲ τοῖς λεγομένοις εἰς παράστασιν ἄλλων. τῶν γοῦν ἀναπτύξαι ἐπιχειρησάντων τάδε ὑπονοίας παρ᾽ αὐτῷ λεγομένας ἱκανώτατα δοκῶν ὁ Πυθαγόρειος Κρόνιος τοῦτ᾽ ἀπειργάσθαι, ὅμως ἐν τοῖς πλείστοις ἄλλα τε ἐφαρμόζει τῶν πρὸς τὰς οἰκείας ὑποθέσεις, τὰ Ὁμήρου μὴ δυνάμενος, οὐ πρὸς τὰς τοῦ ποιητοῦ δόξας, τὰς δὲ παρ᾽ αὐτοῦ προσάγειν τῷ ποιητῇ πεφιλοτίμηται. *Neque verò tam intellectu facilis est Poëtæ opinio, quàm quis putarit. Cum enim omnes antiqui de diis ac dæmonibus tectè sunt locuti, tum Homerus hæc occultavit maximè, quod non tam disertè de ipsis tractet, quàm iisdem ad alia declaranda abutatur. Qui quidem inter eos, quibus ipsius ænigmata curæ fuit enucleare, præstantissimus habetur Pythagoreus Cronius, in multis tamen aliena inter se connectis, nec tam se ad Poëtæ opiniones, quàm Poëtam ad suas accommodare nititur.*

CAP. V.

DE PHILOSOPHIA GRÆCORUM NON FABULOSA; AC PRIMO DE IONICA.

§. 1. Sequitur Philosophia Græcorum non fabulosa. Ejus antiquitus tres erant Secta, Ionica, Italica, Eleatica.

IOnica cœpit à Thalete Milesio. Unde & Ionica dicta. Nam Miletus Thaletis patria, præcipua Ioniæ civitas, juxta Melam. Natus is Olymp. XXXI, ut ex Apollodoro tradidit Laërtius. Temporibus Alyattis vixisse ait Plinius lib. II. Hist. Nat. Sub Astyage Cic. lib. I. de Divin. quæ probe conveniunt: cùm duo hi reges inter se bellum gesserint. Lactant. lib. III. cap. XIV; *Unde apparet aut Pythagoram voluisse laudare, qui se primus Philosophum nominavit, aut Milesium Thaletem, qui de rerum naturâ primus dicitur disputasse.* Quam multa in Mathesi, & rerum naturâ primus observarit, docebit Laërtius lib. I. De eodem sic Apulejus in IV. Flor. *Thales Milesius ex septem illis sapientiæ memoratis viris facilè præcipuus. Fuit enim geometricæ penes Grajos primus repertor, & naturæ rerum certissimus explorator, & astrorum peritissimus contemplator, maximas res parvis lineis reperit: temporum ambitus, ventorum flatus, stellarum meatus, tonitruum sonora miracula, siderum obliqua curricula, Solis annua reverticula: idem Lunæ vel nascentis incrementa, vel senescentis dispendia, vel delinquentis obstacula. Idem sanè jam proclivi senectute divinam rationem de Sole commentus est; quoties Sol magnitudine suâ circulum, quem permeat, metiatur.*

§. 2. Multùm verò ad propagandam sapientiam contulere & alii ejusdem ævi. Nam præter Thaletem sex numero eodem tempore sapientes habebantur.

Qui patriâ differebant. Nam Chilo Lacedæmonius, Pittacus Mitylenæus, Bias Prieneus, Cleobulus Lindius, Periander Corinthius, & Solon Atheniensis. De quorum vitis Diogenes.

§. 3. Thales rerum originem voluit esse Aquam; nempe quia semen animantium sit humidum, nec alimentum sine humido constet.

Quas causas adfert Plutarchus de placitis Philosophorum. Fortassè tamen id didicerat ab Ægyptiis, illi à Judæis. Moses enim ait; *Spiritus ferebatur super aquas.* Item, *producant aquæ reptile.*

§. 4. Successit Thaleti Anaximander Milesius. Qui in aliquibus à præceptore recessit. Nam non unum principium posuit, sed infinita, itemque mundos infinitos: Deos nativos, longoque intervallo Orientes & Occidentes.

De hujus dogmatis præter Arist. I. Φυσ. ἀκροάσ. Cic. lib. I. de naturâ Deorum, Laertium in vitis, & Plutarchum de placitis: vide Justinum Martyrem Orat. ad Græcos, Eusebium lib. I. de præpar. cap. V. & XIV. & Augustinum lib. VIII. de Civitate Dei cap. II.

§. 5. Anaximandro Milesio, successor Anaximenes itidem Milesius.

De quo sic ibidem Augustinus. *Iste omnes rerum causas infinito aëri dedit, nec Deos negavit, aut tacuit; non tamen ab ipsis aërem factum, sed ipsos ex aëre ortos credidit.* Natus est Olymp. LXIII. Obiit anno eodem, quo Crœsus à Cyro captus juxta Apollodorum apud Laertium.

§. 6. Anaximeni Milesio successit Anaxagoras Clazomenius.

Testis ibidem Augustinus, & ante eum alii. Obiit Olymp. LXXVIII anno ætatis LXII. Ponebat in unoquoque corpore partes infinitas tum ὁμοιογενεῖς, sive ὁμοιομερεῖς, ubi idem nomen totius ac partis, ut in aqua, carne, osse; tum ἑτερογενεῖς, ubi nomen diversum, quales oculus, manus, ramus. Inter cætera quoque docebat, Solem esse massam, sive glebam ignitam Peloponneso majorem. Item ut aurum ex minutissimis ramentis, ita universum hoc ex similium partium corporibus constare. Animantes primùm ex calore ac humore & terra prognatas, postea ex mutuo congressu, mares ex latere dextro, feminas ex sinistro. Illud rectè, quod primus Mentem omnia doceret condidisse, ut præter Lucilium Vellejus testatur apud Cic. lib. I. de Natura Deorum. Justinus tamen ἄθεον vocat orat. ad Græcos; sed secutus ea parte judicium adversariorum ejus. Nam à Cleone impietatis est accusatus, quòd Solem dixisset μύδρον διάπυρον, non Deum. Ac similiter Lucianus in Timone ait Jovem jaculatsse fulmina in caput Anaxagoræ, quia familiares docuisset, non esse Deos qui vulgo tales putarentur.

§. 7. Hic primus ex Asiâ scholam transtulit Athenas.

Ubi Socratem & Euripidem docuit. Uti & Periclem.

§. 8. Illi successit Archelaus Atheniensis.

An-

Augustinus de Civ. Dei lib. VIII. cap. II; *Anaxagoræ successit auditor ejus Archelaus: etiam ipse de particulis inter se dissimilibus, quibus singula quæque fierent, ita omnia constare putavit, ut inesse etiam mentem diceret, quæ corpora dissimilia, id est, illas particulas conjungendo & dissipando ageret omnia.*

§. 9. *Hunc Socrates audivit.*

Ut ibidem ait Augustinus.

§. 10. *Hic moralem philosophiam primus induxit: unde & de cælo ad terram dicitur philosophiam devocasse.*

De eo oraculum Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος. quod responsum Socratis sodali Chærephonti, cùm rogasset, quis hominum esset sapientissimus.

CAP. VI.

DE SECTA ITALICA.

§. 1. *Italicam sectam condidit Pythagoras. Is à quo Philosophia nomen cœpit: occasionem refert Cic. in V. Tuscul.*

Dicta est Italica, quia Pythagoras docuit in ea Italiæ parte, quæ Magna Græcia vocabatur, ubi Tarentus, Metapontus, Heraclea, Croto, Thurii. Estque hæc secta aliquot annis junior Ionica. Nam Pythagoras annos natus XVIII accessit Anaximandrum, ejusque præceptorem Thaletem, qui tum senex erat, atque ab eo consilium accepit proficiscendi in Ægyptum. Posteaque etiam in Asiam abiit ad Chaldæos. Ac demum à peregrinatione hac reversus in magna Græcia docuit; quia Polycrates Sami, ubi natus erat Pythagoras, jam Tyrannidem occupasset. Thales verò obiit Olympiade LVIII. ut autor est Laertius in ejus vita, & Cyrillus adversus Julianum lib. I. At LX. Olymp. floruit præceptor ejus Pherecydes. LXIV Polycrates Samius fuit Tyrannus, ipseque Pythagoras decessit anno ultimo Olymp. LXX. ut narrat Eusebius. Quare errat Apulejus in Florid. ubi ei Pythagoras dicitur *primus philosophiæ nuncupator & conditor.* Luculento eum elogio ornavit Ovid. XV. Met.

Mente Deos adiit, & quæ natura negavit
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

Crotoniatæ quidem, & Metapontini, (apud quos diem ultimum obiisse creditur) usque adeò eum admirabantur, ut ex domo ejus templum facerent, ac mortuum numinis instar colerent. In iis quæ primus observavit, etiam est quòd deprehenderit Luciferi naturam, ut autor est Plinius Hist. lib. II. cap. VIII. Sed quod ibidem legas hoc contigisse Olymp. circiter XLII. id verum esse nequit. Veriùs Clemens lib. I. Στρωματ. ubi eum & Polycratem Tyrannum refert ad τὴν ἑξηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα. Quare existimet aliquis pro LXII. proclivi errore scriptum esse XLII. Sed obstat quod sequitur eum esse annum Urbis CXLII. Ac LXII incidit in annum urbis CCXXII. qui est secundus Tarquinii Superbi. Itaque aut uterque numerus est corruptus, aut vehementer erravit Plinius.

§. 2. *Originem Philosophiæ Pythagoricæ inquirenti, parebit eum multum debere barbaris. Ac primum Thracibus, ut de eo prodidit Hermippus.*

Qui Thracum opiniones amplexum apertè tradit, teste Flavio Iosepho lib. I. contra Apionem Grammaticum. Fortasse hoc inde est, quia Pittacus Mitylenæus natus fuit patre Hyrrhadio, quem Thraca fuisse scripsit Duris Laertio teste. Nam Pittacus ille præceptor fuit Pherecydis Syrii: Pherecydes Pythagoræ, cui eum Zoilus commendarat, patruus Pythagoræ. Fortasse & eo aliquis probabit initium Italicæ Philosophiæ ductum à barbaris, quia Pherecydes ille Syrus dicatur multis, quasi è Syria fuerit. Sed fuit è Syro insula, ut *Syrius* non *Syrus* dici debeat. De eo sic Apulejus in Floridis: *Quin etiam Pherecydes Syro ex Insulâ oriundus, qui primus versuum nexu repudiato conscribere ausus est passivis verbis, soluto locutu, liberâ oratione. Eum quoque Pythagoras magistrum coluit, & infandi morbi putredine in serpentium scabiem solutum religiosè humavit.* Significat Pherecydem decessisse φθειριακῷ seu *morbo pedicuları:* quod & alii prodidere.

§. 3. *Idem hausit plurima à sacerdotibus Ægyptiis.*

Nempe cùm reliquam Philosophiam, tum sacrificia ac cultum Deorum, Isocrates in Busiride: Πυθαγόρας ὁ Σάμιος ἀφικόμενος εἰς Αἴγυπτον, καὶ μαθητὴς ἐκείνων γενόμενος, τήν τε ἄλλην φιλοσοφίαν πρῶτος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισε, καὶ περὶ τὰς θυσίας τε καὶ τὰς ἁγιστείας τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιφανέστερον τῶν ἄλλων ἐσπούδασε. Clemens etiam in I. Στρωμ. edocet nos præceptoris nomen. Ἱστορεῖται δὲ Πυθαγόρας μὲν Σώγχιδι τῷ Αἰγυπτίῳ ἀρχιπροφήτῃ μαθητεῦσαι. Huic etiam genti debet τὸν τῆς διδασκαλίας τρόπον συμβολικόν, καὶ πάντη ὅμοιον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ διδάγμασι * ut Jamblichus indicat lib. I. de vita ejus cap. V. Imò ut multa bona, ita & mala quædam ab Ægyptiis hausit: ut errorem μετεμψυχώσεως. Nam primùm hanc Ægyptios docuisse auctor est Herodotus in Euterpe. Atque addit ab his accepisse Græcorum illos, qui quasi proprium dogma hoc tradidere. Ait se eorum nominibus parcere: sed Pythagoreos signari satis est apertum.

* *Symbolicam docendi rationem, ac plane similem Ægyptiæ.*

§. 4. *Etiam discendi studio versatus cum Persarum Magis, & Assyriis seu Chaldæis; item in Cretâ cum Epimenide.*

Auctor præter alios Laertius, qui ait omnibus penè Græcis ac barbaris mysteriis initiatum fuisse; linguamque etiam Ægyptiam didicisse. Exinde in Assyria cum Chaldæis, in Persia cum Magis conversatum. Inque Creta fuisse cum Epimenide, quicum & in Idæum antrum sit ingressus. Epimenidem hunc *inclytum fatiloquum* vocat Apulejus in II Florid. Ubi & addit Pythagoram magistro usum Leodamante discipulo Creophili, qui Homeri hospes, & canendi æmulus fuit. Sed qui istic Leodamas, is Ἑρμοδάμας Laertio lib. VIII. & Suidæ. Quod autem Platonem etiam audivisse addit, is junior quidam Plato, ac ipse etiam fatiloquus fuit, uti Epimenides quicum jungitur. Nam quo minùs Academiæ princeps intelligatur tempora planè obstant. Casaubonum, qui pro Platone reponit Solonem, falli arbitror.

§. 5. *Plurimùm etiam Iudæis debuit Pythagoras.*

Auctor Fl. Josephus lib. I. contra Appionem. Qui & ejusce rei testem laudat scriptorem gentilem, eumque luculentum, Hermippum nomine, qui in primo de Pythagora libro asserit, eum Judæorum & Thracum opiniones imitari, atque adeò multas Iudæorum leges in Philosophiam transtulisse. Quod & Origenes tradit lib. I. contra Celsum; Λέγεται δὲ καὶ Ἕρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέναι Πυθαγόραν τὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Imò & Malchus sive Porphyrius, ut Ægyptios, ita quoque Arabas, Hebræos, & Chaldæos accessisse ait. Hinc pluscula ei cum populo Dei communia. Clemens Alexandrinus lib. I. Στρωμ. Καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν μετενεγκὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν. *Pythagoras etiam multa ex nostris transtulit in suorum dogmatum traditionem.* Ac Plato, quia Pythagoram in multis secutus, ille Mosen, Moses Atticissans dictus Numenio Pythagoræo. Unde Clemens ibidem subdit, Νουμήνιος δὲ ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἄντικρυς γράφει· τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς ἀττικίζων. *Numenius autem Philosophus Pythagoricus apertè scribit: Quid est Plato nisi*

Moses Atticissans? De Pythagorâ pretium operæ sit legere, quæ Godefridus Wendelinus tradit in epistola ad Erycium Puteanum dissertatione de Pythagoræ Tetracty. * Quâ docet significari eo nomen Dei τετραγράμματον. Hoc à Judæis, & quidem prophetâ Daniele, magorum principe hausisse, qui tum fuerit septuagenarius. Sanè ex Clemente Alexandrino constat fuisse circumcisum: sive id factum sit cùm adolescens ageret Babylone, sive cùm in urbe Biblo, vel Sidone versaretur cum Carmelitis, hoc est, disciplinam professis, quæ fuit Eliæ & Elisæi in monte Carmelo.

* Edita an. 1637.

§. 6. *In Græciâ verò usus magistro Pherecyde Syrio.*

Pherecydes hic Straboni lib. x. Σύριος dicitur, ac Babyos filius, ac Apulejo itidem *Syro ex Insula oriundus*. Laërtio libro primo Φερεκύδης, Βάβυος, Σύριος. Ubi malim Βάβυος, vel Βάβιος; Nam per β scribunt, & Strabo, & Suidas. Σύριος autem dicitur à Syrâ (melius Syro) Cycladum unâ propè Delum: ut addit Suidas.

§. 7. *Pherecydes hic quorundam judicio Pittacum audivit: alii nullo præceptore usum existimant, suaque hausisse ex occultis Phœnicum libris.*

Primum tradidit Alexander in successionibus, ut ait Laërtius: alterum Suidas refert in Φερεκύδης. Verba ejus superius retulimus.

§. 8. *Animas primus docuit immortales.*

Ita Cicero lib. 1. Tuscul. Quæst. & ex eo Lactantius lib. VII. cap. 8. Nec non B. Augustinus Epist. III. ad Volusianum, ubi sic scribit: *Quis nunc extremus idiota, vel quæ abjecta muliercula, non credit animæ immortalitatem, vitamque post mortem futuram. Quod apud Græcos olim primus Pherecydes cum disputasset, Pythagoram Samium, illius disputationis novitate permotum, ex athleta in philosophum vertit.* Quod pugilem ait Pythagoram primùm fuisse id quoque Laërtius prodit lib. VIII. Apud quem cætera de ejus vitâ, & doctrinâ: Inter alia & illud, ut morbo obierit pediculari: quod etiam prodidit Apulejus lib. II. Florid. Ælianus Var. Hist. lib. IV. cap. XXVIII, & Hesychius Milesius.

§. 9. *Præter Pherecydem audivit in Græciâ Hermodamantem & Anaximandrum Physicum.*

De quo dictum in successione sectæ Ionicæ.

§. 10. *Pythagoras, ut aliqui censent, tria reliquit opera, παιδευτικόν, πολιτικόν, φυσικόν.*

Hoc ordine eos libros recenset Laërtius. Sed malim πολιτικῷ tradere locum postremum. Nam Pythagoras postremo omnium exercebat discipulos suos in scientiâ civili: ut ex Varrone docet B. Augustinus extremo libro II. de Ordine. Præter tria hæc & alia ei tribuit Heraclides in Sotionis epitome, ut idem Laërtius auctor est.

§. 11. *Alii arbitrantur nihil scripsisse.*

Quos διαπαίζειν, hoc est ludere ac nugari ait Laërtius. Suamque sententiam non obscurè adstruit ex Heraclito physico, qui ex Pythagoræ scriptis quædam adducit. Eos tamen sequitur B. Augustinus lib. 1. de Consensu Evangelist. cap. VII. Ubi gentilibus quærentibus cur Christus nihil scripserit. *Pythagoras inquit, quo in illâ contemplativâ virtute nihil tunc habuit Græcia clarius, non tantum de se, sed nec de ulla re aliquid scripsisse perhibetur.*

§. 12. *Utcumque hoc est, saltem ejus nihil ad nos pervenit. Eoque ejus viri philosophia partim ex discipulis & sectatoribus peti debet: partim ex illis, qui ejus vitam scripsere: partim ex symbolis Pythagoricis, & iis, quæ varii scriptores de Pythagoræ dogmatis admiscent.*

Sectatorum quædam supersunt: ut illa Hippodami Thurii de Felicitate: Euryphami de vitâ: Hipparchi de Animi tranquillitate: Archytæ de viro bono, deque morum doctrina: Theagis de virtutibus: Metopi de virtute: Clinæ quiddam de caussis virtutis: Critonis de Prudentia & Felicitate: Poli de Justitia: Item Epistolæ Lysidis, qui Pythagoræ auditor fuit, & Theanus, quæ erat uxor Pythagoræ, & Melissæ, ac Myiæ: & paucula incertæ scriptoris. Quibus omnibus, cùm plurima insint auro magis aurea, non magis ea in manibus esse, ambigo magisne mirer, an indigner. Magis noti versus, qui vulgò dicuntur Aurea carmina Pythagoræ. Ac vere quidem dicuntur Aurei; sed de autore falluntur, cùm sint Lysidis Pythagorici, qui cùm Thebas fugisset Epaminondam instituit, Laërtio teste, & ante eum Cornelio Nepote, in Epaminondæ vitâ. Atque hinc etiam ætatem Lysidis cognoscimus. In hoc carmen Lysidis pulcherrimus superest Hieroclis commentarius: quem & ipsum neglectui esse doleo. Stoicus fuit, sed Pythagoreorum mentem optimè expressit. Symbola Pythagoræ complures collegere: ea interpretantur, Laërtius, Plutarchus, alii: è junioribus Desiderius Chiliadum initio: Sed omnium accuratissimè Lilius Gyraldus. Adde his vitam Pythagoræ scriptam ab his tribus, Laërtio, Malcho sive Porphyrio, & Jamblicho. Item quæ de Pythagora ejusque dogmatis apud Ciceronem, Plutarchum, atque alios legere est passim. Utinam verò extarent quæ de Pythagorea philosophia scripsere Aristoteles, Androcydes, Antiphanes, & Alexander; qui in hoc argumento à veteribus laudantur. Utinam superesset Philolaus, qui Pythagoræ dogmata conscripsit. Eusebius in Hieroclem *: οὔτ᾽ Ἀρχύτας, οὔτ᾽ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τὰς Πυθαγόρου χαφῇ παραδοὺς ὁμιλίας Φιλόλαος. *Neque Archytas, neque ipse ille Philolaus qui dissertationes Pythagoræ scripto tradidit.* Utinam & superesset Didymus, quem de philosophia Pythagorica librum fecisse, auctor est Clemens Alexandrinus lib. 1. Στρωματέων. Utinam quoque haberemus, quos scripsit Moderatus Gaditanus libros quinque de scholis sive dissertationibus Pythagoricis: teste Stephano in Γάδειρα. Ac meminere etiam Porphyrius apud Eusebium lib. XVI. Histor. Eccles. cap. XIX. & Hieronymus apologia adversus Rufinum: ubi eum vocat virum disertissimum, ac inter eos reponit, quos imitatus sit Jamblichus, ut mirum sit Jamblichum ejus nusquam meminisse.

* P. 444. & 445. Edit. Parisinæ Philostr. ann. 1608.

§. 13. *Duplex erat Pythagoræ docendi ratio, una διεξοδική, quæ aperta magis ac facilis: altera συμβολική quæ obscura, & mystica.*

Auctor Porphyrius de vita Pythagoræ. De posteriori genere sic Justinus Martyr cohortatione ad Græcos: Ὁ δὲ τῶν Μνησάρχου Πυθαγόρας, ὁ τὰ δόγματα τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας διὰ συμβόλων μυστικῶς ἐκθέμενος, ὡς δηλοῦσιν οἱ τὸν βίον αὐτοῦ γεγραφότες. Etiam ei τὸ τῆς ἐχεμυθίας τρόπον συμβολικὸν tribuit Clemens Alexandrinus: ac Porphyrius, & Jamblichus in vitâ Pythagoræ: ut cæteros mittam.

§. 14. *Ad συμβολικὸν doctrinæ genus pertinent brevia illa atque ænigmatica dicta, quibus utilia vitæ præcepta complexus fuit.*

Ut *Stateram ne transili*, hoc est, Ne viola justitiam, vel Ne avaritia pecces. *Ne cor edas.* h. e. ne te curis conficias. *Ignem gladio ne fodias.* h. e. Iratum ne maledictis lacessas. *Hirundinem sub tectum ne recipe.* h. e. Garrulum ne admitte. Et similia. Quæ legere est apud Laërtium, Malchum & Jamblichum, vitæ Pythagoreæ scriptores. Item Cyrillum lib. IX contra Iulianum. Ac è junioribus Erasmum initio Chiliadum, & Lilium Gyraldum libello de iis peculiari.

P. 209 Lat. Ed. Bas.

§. 15. *Nec moralia solùm præcepta ænigmaticè proposuit, sed præterea numeris, figuris, ac propositionibus naturæ, & Dei etiam mysteria velabat: quasi omnia haberent similitudinem & consensum cum numeris ac figuris.*

Ita Apollinem unitate signabat, binario Dianam, septenario Minervam, primo cubo Neptunum, ut ait Plutarchus de Iside ac Osiride. Hujus vestigia habemus in Timæo Platonis, & Proclo ejus interprete. Vide & Athenæum in XIV. Dipnosoph. ubi ex sententia Pythagoræ ait, universum hoc constare vi Musica, ac propterea ex Diis Apollinem, ex semideis Orphea credi μουσικώτατον καὶ σοφώτατον.

§. 16. *Pythagoras inprimis suos exercebat in Arithmeticis: quam ille à mercaturâ abduxit, & aliis rebus applicavit.*

Stobæus in Ecl. Phys. lib. I. c. II. τὴν δὲ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς πραγματείαν μάλιστα πάντων τιμῆσαι δοκεῖ Πυθαγόρας, καὶ προάγειν εἰς τὸ πρόσθεν, ἀπαγαγὼν ἀπὸ τῆς τῶν ἐμπόρων χρείας· πάντα τὰ πράγματα ἀπεικάζων τοῖς ἀριθμοῖς. *Numerorum verò disciplinam omnium maximè fecisse videtur Pythagoras, & in medium produxisse abductam à mercatorum usu; cum numeris res omnes comparans.*

§. 17. *Postquam jacta in Arithmeticis fundamenta erant, maximè suos excolebat in his tribus, Musicis, Medicina, (præcipuè quæ fit accurata victus ratione) & in Divinatione.*

De hoc ita Iamblichus κατὰ λέξιν libro de vita Pythagoræ cap. XXIX: Τῶν δὲ ἐπιστημῶν οὐχ ἥκιστά φασιν αὐτοὺς τοὺς Πυθαγορείους τιμᾶν μουσικήν τε καὶ ἰατρικὴν, καὶ μαντικήν. *Porro ex scientiis aiunt ipsos Pythagoreos nequaquam minimo in pretio habere Musicam & Medicinam, ac divinandi artem.* Addit deinde, τῆς δὲ ἰατρικῆς μάλιστα μὲν ἀποδέχεσθαι τὸ διαιτητικὸν εἶδος. *Ex medendi arte maximè recipere eam partem quæ fit per diætam sive victus rationem.* Plura ibidem de Medicina eorum subjungit.

§. 18. *Discipulorum Pythagoræ alii erant ἀκουστικοὶ, sive ἀκουσματικοὶ, alii μαθηματικοί. Priores nudis erudiebantur præceptis, ut quibus τὸ ὅτι solùm proponeretur. Posteriores etiam discebant τὸ διότι, sive cur sic se aliquid, & non aliter haberet.*

Auctor Clemens Alexandrinus lib. V. Στρωματ. Item Porphyrius & Jamblichus in vita Pythagoræ. Nempe qui vel ingenio minùs valerent, vel Reip. negotiis districti, non possent se totos dare Pythagoræ, priori genere docendi erant contenti: posteriori autem erudiebantur, qui germani essent discipuli; ac inprimis juniores; quippe ferendis laboribus, ac ad discendum aptiores: unde & μαθηματικοὶ dicebantur. Duplici huic generi, τῶν φυσικῶν addit Gellius, lib. I. cap. IV. Imò & plura genera adfert Pythagoreæ vitæ autor, ex quo sua excerpsit Photius Cod. CCXLIX. Ipsum vide.

§. 19. *Ante omnia discipulos docuit tacere.*

Apulejus in Floridis: *Tot ille doctoribus eruditus, tot tamque multis jugis fontibus disciplinarum toto orbe haustis, vir præsertim ingenio ingenti, ac profectò supra captum hominis animi augustior, nihil prius discipulos suos docuit, quàm tacere; primaque apud eum meditatio sapienti futuro, linguam omnem coërcere; verbaque, quæ volantia poëta appellant, ea detractis pinnis intra murum candentium dentium premere.*

§. 20. *Caussa hujus silentii erat, ut primò discerent discipuli tacere; quæ res est & difficillima, & maximè utilis ac necessaria.*

Unde Jamblichus lib. I. cap. XXXI. Ἐστὶ δὲ πάντων χαλεπώτατον ἐγκρατευόμενον τὸ γλώττης κρατεῖν. Et Catonis est in distichis:

Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere.

§. 21. *Itaque ob silentium hoc etiam Isocratis ævo magno in honore Pythagorei erant.*

Sic enim scribit in Busiride: Ἔτι γὰρ καὶ νῦν τοὺς προσποιουμένους ἐκείνου μαθητὰς εἶναι, μᾶλλον σιγῶντας θαυμάζομεν, ἢ τοὺς ἐπὶ τῷ λέγειν μεγίστην δόξαν ἔχοντας. *Eos qui nunc quoque se ut ejus discipulos gerunt, magis, dum tacent, admiramur, quàm alios, qui magnam dicendo sunt gloriam consecuti.*

§. 22. *Discipulorum hoc duplex silentium erat. Prius erat certo tempore definitum, quod ἐχεμυθίαν dixere.*

Ut videre est ex Aulo Gellio lib. I. cap. IX. Ἐχέμυθος autem, quasi ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν μῦθον σιωπῇ. Vide Hesychium, & Suidam in Ἐχεμυθεῖ. Aliter, sed rarius, ἐχερημοσύνην dixere; ut ex Iamblicho videre est in vita Pythagoræ.

§. 23. *Silentium illud minimum biennii, summum quinquennii erat.*

De quinquennali hoc silentio auctor Servius in illud X. Æn. *Tacitis regnavit Amyclis.* Similiter Laertius lib. VIII, qui πενταετίαν vocat. Nec tamen ab omnibus exegisse πενταετῆ ἐχεμυθίαν, docet Gellius lib. I. cap. IX. *Jubebat*, inquit, *certum tempus tacere; non omnes idem, sed alius alii tempus, pro æstimato captu solertiæ.* Et paullò post; *Sed non minus quisquam tacuit, quàm biennium.* Similiter Apulejus de eo in Floridis; *Non in totum tamen* (Pythagorici) *vocem desuescebant, nec omnes pari tempore elingues magistrum sectabantur; sed gravioribus viris brevi spatio satis videbatur taciturnitas modificata. Loquaciores enimvero ferme in quinquennium, velut in exilium vocis mittebantur.* Pythagoræ hujus exemplo etiam Basilides hæreticus πενταετῆ σιωπὴν, *quinquennale silentium* à discipulis exigebat: ut ait Eusebius Hist. Eccl. lib. IV. cap. VII.

§. 24. *Alterum silentium erat perpetuum: quo Pythagoricis inter se quidem loqui liceret: cum extraneis verò, hoc est non Pythagoricis de iis, quæ didicissent, loqui non liceret.*

Eoque respexit Cic. lib. I. de Natura Deorum. *Nec tu me celas, ut Pythagoras solebat alienos.* Ubi *alieni* sunt ἀμύητοι sive ἀτέλεστοι, qui & θυραῖοι, & ἐξωτερικοὶ, & βέβηλοι, quomodo Latini quoque tales vocant *profanos:* quasi non initiatos mysteriis. Hoc silentium quia perpetuum erat, παντελὴς sive *omnimodum* dicebatur.

§. 25. *Arctissima etiam inter se conjunctio, ac bonorum etiam communio erat. Aliorum verò amicitias nullo habebant loco, utcumque opibus & honoribus pollerent.*

Hinc versus illi apud Iamblichum lib. I. cap. XXXV.

Τοὺς μὲν ἑταίρους ἦγεν ἴσους μακάρεσσι θεοῖσι,
Τοὺς δ᾽ ἄλλους ἡγεῖτ᾽ οὔτ᾽ ἐν λόγῳ, οὔτ᾽ ἐν ἀριθμῷ.

Nempe illis lex erat, μόνοις τοῖς Πυθαγορείοις τὴν δεξιὰν ἐμβάλλειν· *Solis injicere Pythagoreis dextram.* Cæteros verò excludebant: πλὴν τῶν γονέων, *parentibus exceptis:* ut auctor est idem Iamblichus cap. XXXV. p. 216.

§. 26. *Hic aliorum contemptus, magnam iis invidiam creavit. Nam inde provenit, ut cum unà in domo sodalitium eorum soleret congregari, adversus civitatem conjurasse à malevolis dicerentur, ac propè omnes internecione delerentur.*

Justi-

Justinus lib. xx: *Trecenti ex juvenibus cùm sodalitii jure sacramento quodam nexi separatam à cæteris civibus vitam exercerent, quasi cœtum clandestinæ conjurationis haberent, civitatem in se converterunt, quæ eos cùm in unam domum convenissent, cremare voluit. In quo tumultu LX ferè periere: cæteri in exilium profecti.* Meminit hujus etiam rei Polybius lib. II. ac Malchus sive Porphyrius & Jamblichus in Pythagoræ vitâ. Atque hi duo tradidere, duos solum effugisse, Archippum, & Lysidem, Epaminondæ præceptorem. Sed hic quoque ἀπροσδοκήτως scripserit Ausonius Idyllio xv:

Vive & amicitias semper cole. Crimen ob istud
Pythagoreorum periit schola tota Sophorum.

Nec cædem hanc inultam tulere illi, qui Pythagoreos oppresserant: sed, ut Jamblichus refert, ab aliis, quibus de Pythagoreorum innocentia constaret, lapidibus obruti sunt, abjectique insepulti.

§. 27. *Magna hæc Pythagoræ gloria est, quòd in Italiâ tam multi Rerumpublicarum rectores præstantissimi ex ejus schola prodierunt.*

In his celebre inprimis nomen fuit Zaleuco, & Charondæ, de quibus Seneca Epist. XC, Jamblichus vita Pythagoræ lib. I. cap. XXX. Ac ille quidem ut præter alios autor est Valerius lib. VI. cap. V. Locrensibus leges dedit; hic Thuriis. Quos cùm imperiti nescirent esse in Italia, fecere ex eo Tyrios. Alii postea, quia Carthaginenses scirent esse Tyriorum colonos, scripsere eum Carthaginensium fuisse Legislatorem: quo in errore etiam est Alexander Genialium Dierum lib. VI. cap. X. Alios etiam Legislatores, qui ex Pythagorea schola prodierint, commemorat Iamblichus, quo dixi loco.

§. 28. *Quo loco idem Pythagoras habitus sit à veteribus Romanis, argumento est, quod ei & Alcibiadæ statuam posuerint Romæ.*

Plinius lib. XXXIV. cap. VI: *Invenio & Pythagoræ, & Alcibiadi, (statuas) in cornibus Comitii positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis jussisset, & alteri sapientissimo, simulachra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est illos patres Socrati, cunctis ab eodem Deo sapientiâ prælato, Pythagoram prætulisse: aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam utroque Themistocli.* Puto Pythagoram fuisse Romanis notiorem Socrate, quia docuerit in Italia. Puto & fuisse eo acceptiorem, quia Numa fuisse Pythagoricus vulgò crederetur: qua de re Plinius ipse lib. XIII. cap. XIV. Adi & Plutarchum in Numa.

§. 29. *Hujus Numæ etiam opinio fuit, terram moveri, stare Solem cælumque.*

Ac eapropter, ut Plutarchus tradit, templum Vestæ, quo ignis significatur, rotundum fecit, ad mundi imaginem, in cujus medio esset ignis ille æternus, quo repræsentabat Solem.

§. 30. *Etiam Pythagoricus ex Romanis fuit Nigidius Figulus, gentis suæ post Varronem doctissimus.*

Quem egregium fuisse Pythagoricum, testis Tullius lib. de Universitate.

§. 31. *Quin & Judæi Hellenistæ eum secuti;*

Ut Philo Alexandrinus, qui, ut Eusebius ait lib. II. Histor. Eccl. cap. IV. μάλιστα τὴν κατὰ Πλάτωνα, καὶ Πυθαγόραν ἐζηλωκὼς ἀγωγήν, διενεγκεῖν ἅπαντας τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἱστορεῖται· *cum maximè Platonica & Pythagorica Philosophiæ amore arsisset, cunctos suæ ætatis exsuperasse prædicatur.*

§. 32. *Cavere interea oportet à quibusdam capitalibus Pythagoræ erroribus.*

Hinc B. Augustinus, cùm impensius Pythagoram laudasset lib. II. de Ordine, postea in primo Retractationum sic scripsit: *Nec illud placet, quod Pythagoræ philosopho tantum laudis dedi, ut qui hanc legit vel audit, possit putare, me credidisse, nullos errores in Pythagorica esse doctrina, cum sint plures, iidemque capitales.* In his erroribus præcipuè erat, quod animas de aliis corporibus in alia diceret transire: quæ res μετεμψύχωσις, μετενσωμάτωσις, & παλιγγενεσία dicebatur. *Recidivatum animæ* vocat Tertullianus: τὸ ψυχῆς μεταβατικὸν nominat Laertius. Hoc dogma suum proponit Pythagoras apud Ovid. XV. Metam. Arguunt autem Tatianus Orat. adversus gentes. Irenæus lib. I. cap. XX. & XXIV. Item Clemens Alexandrinus lib. IV. Στρωμ. Tertullianus lib. de Anima, inprimis cap. XXVIII. XXXI. & XXXII: Item Apologetici cap. XLVIII. Et de Resurrectione carnis cap. I. Origenes lib. I. contra Celsum. Lactantius lib. III. cap. XVIII, & XIX. & lib. VII. cap. XXII. Et apud B. Ambrosium lib. de Bono Mortis cap. X. Hieronymum, adversus Rufinum. Chrysostomum homil. 2. in Ioannem Evangelistam. Augustinum lib. X. de Civit. Dei cap. XXX. Cyrillum, lib. VII. contra Iulianum. Theodoretum in hæreticarum fabularum compendio, ubi de Carpocrate, & in Epitome divinorum decretorum, titulo de Homine; item de Judicio. Imò dogma hoc deridet quoque Lucianus in vitarum auctione, & in somnio sive Gallo. Didicisse hoc dogma ab Ægyptiis, antea ex Herodoto diximus. Fortasse tamen existunt aliquis ab Hebræis illud hausisse: quia similia Pharisæi senserint. Verùm obstat temporum ratio, cùm Pharisæi sint juniores Pythagora, ut mittam quod illi solas bonorum animas putarint in alia corpora transire, idque ad breve tempus, ut facilis sit iis in vitam reditus: malorum autem animas censeant perpetuis suppliciis puniri. Quâ de re Josephus lib. XVIII. Antiq. cap. II. & de bello Judaico lib. II. cap. VIII. Ut ab errore Pharisaico fuerit, quòd Herodes putarit Ioannem Baptistam, quem capite truncarat, in Christo revixisse. Propter hanc de μετεμψυχώσει sententiam Lactantio Firmiano lib. II. de falsa sapientia cap. XVIII appellatur senex varius, & falsus Euphorbi successor. Sed enim Ioannes Reuchlinus Artis Caballisticæ lib. II. existimat, quando doceret Pythagoras animam timidi subire feminam, crudelis feram libidinosi suem, levis avem, pigri piscem, nempe ob morum similitudinem, non hæc dixisse quòd ita sentiret, sed putasse ut pueros solent multi mendaciolis terrere, sic stultum vulgus, quod non multò plus pueris sapit, fabellis hujuscemodi a vitiis deterreri oportere.

§. 33. *Dogma μετεμψυχώσεως secutus etiam Empedocles Agrigentinus; ut omnino Pythagoricis accensendus videatur.*

Nam se canit prius fuisse & puellam, & puerum, & fruticem, & avem, & piscem. Versus eos refert extremo lib. VIII. Idem ostendunt versus in Pythagoræ laudem scripti, quos adducit Porphyrius in vita Pythagoræ, & Iamblichus ejusdem vitæ cap. XV. Vti & duos priores Laertius in Empedocle. Atque hæc confirmant opinionem Laertii, qui Pythagoricum fuisse ait.

§. 34. *Secutus est Plato in Phædone.*

Quod B. Irenæo imposuit lib. II. cap. LIX. ubi tradit Platonem Atheniensem prius hanc sententiam introduxisse. In quo planè falli, ostendunt quæ de Pythagora diximus.

§. 35. *Atque hoc μετεμψυχώσεως dogma in caussa esse creditur, cur Pythagorei carnibus abstinerent: Nempe ne ignari fortè comederent parentes, avos, aliosve consanguineos.*

Videte

Videre hoc est ex sermone Pythagoræ apud Ovidium xv. Metam. Atque hanc causam etiam allegat post Clementem Origenes lib. iv. contra Celsum, & Hieronymus lib. ii. adversus Jovinianum.

§. 36. *Verùm fortasse illi verisimilius, qui hoc putant solùm fuisse πρόσχημα, sive prætextum.*

Censet id Diogenes: cujus interpres pravè πρόσχημα vertit *fabulosum*. Veram autem causam censet Laërtius, quia sic homines adsuescerent cibis, qui magis sint parabiles; ac quia res ea augeat corporis sanitatem & ingenii acumen, cùm vapores carnium mentem offuscent atque obnubilent. Quod etiam apud Clementem legas Pædagogi lib. ii. Vide quoque Iamblichum in vita Pythagoræ qui paulo aliter. Addunt alii, quia si homines sint misericordes erga bestias, longè erunt mitiores erga homines. Quam rationem legas apud Plutarchum illo commentario de Utilitate ex inimicis capienda: Item illo, utra animalia sint prudentiora.

§. 37. *Imò nec satis convenit, an Pythagoras animalium omnium esu abstinuerit.*

Porphyrius lib. i. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων: Ἱστοροῦσι δέ τινες καὶ αὐτοὺς ἅπτεσθαι τῶν ἐμψύχων Πυθαγορείους, ὅτε θύοιεν θεοῖς. *Sunt qui narrent Pythagoreos ipsos non omnino ab animatis abstinuisse, cùm sacrificarent Diis. Laudat ejus rei auctorem Hermachum Epicureum.* Atque idem Porphyrius sive Malchus in vita Pythagoræ ait, eos sacrificasse ἀλεκτορίδας καὶ τῶν χοίρων τοὺς ἁπαλωτάτους, *gallinas, & teneriores porcellos.* Sed antiquiorem testem dabo, Aristoxenum Musicum, Aristotelis discipulum: de quo sic Gellius lib. iv. cap. xi; *Porculis Pythagoram minusculis & hœdis tenerioribus victitasse, idem Aristoxenus refert. Quam rem videtur cognovisse ex Xenophilo Pythagorico, familiari suo, & ex quibusdam aliis natu majoribus, qui ab ætate Pythagoræ haut multum aberant. Ac de animalibus Alexis etiam poëta in comœdia quæ Pythagora vita inscribitur, docet.* Posteà refert, ut Aristoteles quoque prodiderit Pythagoricos non abstinuisse edundis animalibus, sed pauca quadam carne; ut vulva, & corde, & urtica marina, & hujuscemodi nonnullis, cæteris verò usos esse. Atque hoc de Aristotele scriptum ait à Plutarcho libro primo de Homero. A quo etiam in symposiacis dicatur, abstinuisse eos pisciculis quibusdam. Paulùm abiit Athenæus lib. vii. ubi ait; οἱ Πυθαγορικοὶ τῶν μὲν ἄλλων ἐμψύχων μετρίως ἅπτονται, τινὰ δὲ καὶ θύοντες: ἰχθύων μόνων οὐ γεύονται τὸ παράπαν. *Pythagorici modicè aliis quidem animatis vescuntur, quædam etiam sacrificant; solos omnino pisces, ne gustant quidem.* Ac de piscibus causam addit, non eam quidem, quia sic fortasse comederent majores suos, sed aliam symbolicam: nempe διὰ τὴν ἐχεμυθίαν. Θεῖον γὰρ ἡγοῦνται τὴν σιωπήν. *Quia silentium colunt: taciturnitatem enim rem esse divinam existimant.*

§. 38. *Ridiculus etiam ille Pythagoræ error, quòd diceret par esse scelus comedere fabas, & capita parentum.*

Quod Pythagoram dicentem apud inferos Lucianus inducit. Eandemque sententiam tribuit ei quoque Chrysostomus homil. i. in Euang. Iohan. Nec dubium quin respexerit uterque hunc versum, qui est apud Clementem lib. iii. Στρωμ. Ἴσόν τοι κυάμους τρώγειν, κεφαλάς τε τοκήων. *Par est quippe fabam, atque caput corrodere patris.* Videtur autem esse Empedoclis, qui Pythagoræ fuit auditor. Sanè Empedoclis est iste apud Gellium lib. iv. cap. xi.

Δειλοὶ πάνδειλοι, κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχεσθε.
Ter miseri, nolite fabas attingere dextris.

Qui versus fortasse illum à Clemente adductum proximè antecessit.

§. 39. *Fortasse tamen, cùm Pythagoras & Empedocles fabis jusserint abstinere, symbolicè sive Ænigmaticè intelligi id voluerint. Magnæ enim autoritatis scriptores tradunt, Pythagoram ipsum minimè fabis abstinuisse.*

In his est Aristoxenus Musicus, Aristotelis auditor, qui in libro, quem de Pythagora reliquit, *nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum, quàm fabis, quoniam is cibus, & subduceret sensim alvum, & levigaret.* Auctor Gellius lib. iv. cap. xi. qui & verba Aristoxeni adscribit, atque addit, eos qui diligentiùs rem scrutati, putare, ab Empedocle per κυάμους signari testiculos, quasi εἰς τὸ κυεῖν ὄντας, καὶ αἰτίους τοῦ κυεῖν: ac propterea non a fabulo edendo, sed à Veneris proluvio voluisse eum homines abducere.

§. 40. *Παράδοξον quoque, quòd Pythagorici ignem statuerent in meditullio mundi.*

Nempe quia nihil igne præstantius, eò, ut omnia servaret, hunc locum illi tribuerunt, teste Aristotele lib. ii. de Cœlo, cap. xiii. atque addit vocasse Διὸς φυλακὴν *Iovis custodiam.* Multoque ante Pythagoram natum ita sensisse Numam Pompilium, testis Plutarchus in ejus vita: ubi refert eò Vestæ templum fecisse rotundum, inque medio ejus statuisse ignis custodiam, qui Solis symbolum.

§. 41. *Item cœlum, & stellas stare, terram movere crediderunt.*

Quæ & est sententia Aristarchi Samii: ut est apud Archimedem in Arenar. Non satis verò apertum est, utrum is Pythagora antiquior, an recentior fuerit; Sed Pythagoricos ita censuisse auctor nobis Plutarchus in Numa, ubi tradit, *eos non putasse immobilem, sed esse in gyrum circa ignem suspensam.* Quòd si Laërtium audimus, primus Philolaus Pythagoricus tradidit τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον. *Terram moveri in orbem.* Sed addit alios id inventum tribuisse Hicetæ Syracusio. De quo & Cicero hoc pacto in iv. Academicarum Quæstionum. *Hicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, cœlum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque præter terram rem ullam in mundo moveri.* Ibidem, ut & apud Plutarchum in Numa, legas, Platonem hoc sensisse jam senem. Nec mirandum, quandoquidem *ab Archytâ Tarentino, & Timæo Locrensi Pythagoræ doctrinâ eruditus*, ut est apud B. Hieronymum apolog. adversus Rufinum. Etiam ex antiquis aliis constat, idem sensisse Seleucum. Uti & eam Cleanthis Samii sententiam fuisse, atque item Leucippi, ut de Heraclide & Ecphanto taceam. Majorum ævo hanc sententiam, quasi ab Orco suscitavit in Italia *Nicolaus Cusanus* S. Petri ad vincula Cardinalis lib. ii, cap. xii. doct. ignorant: atque animosiùs octoginta post annis defendit *Nicolaus Copernicus*, qui circa annum 1540. opus suum Paulo III. Pontif. M. sacravit. Eum secuti *Christophorus Rothmannus*, Wilhelmi Landgravii Hassiæ mathematicus. *Michaël Mæstlinus*, Matheseos prius Heidelbergæ, Tubingæ postea professor. *Iohannes Keplerus* trium Cæsarum Rudolphi, Matthiæ, Ferdinandi, Mathematicus. *David Origanus*, Francfurti ad Viadrum professor mathesios. In Magna Britannia, *Guilhelmus Gilbertus* Colcestrensis, Londinensis medicus. In Italia *Patricius*, *Galilæus*, *Foscarius*. Et quid omnes enumerare attinet; Damnata hæc à Cardinalibus Romæ sententia anno 1616. Sed hodieque à multis fortiter ac feliciter propugnatur.

§. 42. *Lysis Pythagoricus præceptor fuit Epaminondæ.*

Hic ejus institutione non Thebanorum modò, sed omnium Græcorum suæ ætatis princeps evasit; ut refert Diodorus Siculus in Excerptis * ab Henrico Valesio editis è Constantini Porphyrogenneti Collectaneis. * p. 246.

§. 43. Sextus Pythagoricus Philosophus scripsit Enchiridion sententiarum, quem Latinè vertit Rufinus.

Editus hic tractatus aliquoties in Germania cum præfatione Rufini ad Apronianum, in qua dicit Sextum hunc Pythagoreum eundem esse, atque sit Sixtus sive Xystus Papa & Martyr. Verùm istum errorem jam olim castigavit Hieronymus in Hieremiam lib. IV, cap. XXII. Vide quæ olim de hoc opusculo scripsimus lib. I. Hist. Pelagianæ cap. XXXI.

§. 44. De Pythagoricis multi olim scripsere, qui hodie non exstant. In his fuere Aristoteles, Numenius, Cronius, Moderatus, Thrasyllus, & clarior omnibus Plotinus.

Aristotelem librum scripsisse περὶ Πυθαγορείων, uti & alium πρὸς Πυθαγορείους, autor nobis est Laertius. Theo Smyrnæus lib. I. Mathematicorum cap. V. citat Aristotelem ἐν τῷ Πυθαγορικῷ. De aliis, quos dixi, sic Porphyrius scribit in vitâ Plotini: Ὃς μὲν Πυθαγορικὰς ἀρχὰς καὶ Πλατωνικὰς ὡς ἐδόκει, πρὸς σαφεστέραν τῶν πρὸ αὐτοῦ καταστησάμενος ἐξήγησιν, οὐδὲ ἐγγὺς τι γὰρ τὰ Νουμηνίου, καὶ Κρονίου, καὶ Μοδεράτου, καὶ Θρασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγράμμασιν εἰς ἀκρίβειαν. *Qui* (Plotinus) *principia philosophiæ Pythagoricæ ac Platonicæ clariùs, ut videtur, quàm omnes, qui tempore præcesserant, exposuit: neque scripta Numenii, Cronii, Moderati, & Thrasylli, accedunt ad accuratam Plotini diligentiam.*

CAP. VII.

DE SECTA ELEATICA.

§. 1. Eleatica secta auctorem habet Xenophanem Colophonium: sed res quidem ac dogmata à Zenophane, qui Colophonius erat; Eleatica verò nomen à discipulis ejus Parmenide & Zenone, Eleatis.

Cicero lib. IV. Acad. Quæstion. *Nobilis disciplina hujus, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi: deinde eum secuti Parmenides & Zeno. Itaque ab his Eleatici philosophi nominabantur.* Nomen id ab Ἐλέα, sive Velia Lucanorum oppido. Vixit Xenophanes tempore Hieronis, regis Siculi, & poetæ Epicharmi, ut indicat Clemens: sive temporibus Anaximandri, ut ex Sotione refert Laërtius. Nempe circa LX. Olymp. Sunt qui neminem audisse dicant: alii Botonem Atheniensem, vel Archelaum, Socratis magistrum audisse arbitrantur.

§. 2. Quanquam verò Xenophanes scripserit versibus, non tamen mythicam secutus est philosophiam; quippe qui adversus Homerum & Hesiodum scripserit, eosque riserit, quòd talia de diis prodidissent. Nec Ionicam vel Italicam philosophiam probavit, cùm Thaletis ac Pythagoræ opinionibus contraria tradiderit. Epimeniden etiam Pythagoræ discipulum sugillavit. Nullo usus magistro dicitur, etsi non desint, qui putent audisse Botonem Atheniensem, vel Archelaum, Socratis magistrum; vel Pythagoricos Parmeniscum, & Orestadem, sed ab iis defecisse.

Auctor Laërtius. Ex quo etiam sicuti & ex Hesychio Illustri cognoscimus, statuisse quatuor elementa, mundos innumeros; nubes fieri, cùm vapor è sole evectus cogitur; animum esse spiritualis naturæ; Deum esse formæ rotundæ, nec quicquam cum hominibus commune habere, sed totum videre, totum audire; non tamen respirare; esseque pariter mentem, prudentiam, æternitatem. Complura hujus Xenophanis invenies apud Sextum philosophum, & Athenæum: paucula apud Stobæum, & Laertium.

§. 3. Xenophani discipulus Parmenides fuit.

Cujus argumenta habes apud Platonem, Theophrastum, Plutarchum, Sextum Empiricum, Clementem Alexandrinum, & Proclum; tum illa quæ in poesi philosophica collegit H. Stephanus.

§. 4. Nec is Xenophanis semper vestigiis institit. Ut qui, cùm magister quatuor elementa tradiderit, ipse duo statuerit, ignem, & terram, quorum ille opifex, hic materies foret.

Puto autem ignium nomine Solem, ac sidera signasse. Ut qui hominum generationem tribuerit Soli. Idem primus terram dixit globosam, inque medio sitam.

§. 5. Discipulos hic habuit Melissum, & Zenonem Eleatem.

Quorum ille Universum hoc infinitum, & immobile putabat, deque diis nihil statuendum credidit, ob obscuram atque incertam eorum notitiam: alter plures statuit mundos, vacuum negavit, generationem esse ex mistura quatuor primarum qualitatum, atque animam etiam harum temperamento originem debere.

§. 6. Zenonem Eleatem audivit Leucippus, sive is Milesius, seu Eleates, vel Abderita fuit, qui primus statuit omnia fieri ex atomis inter se complicatis.

Dogma hoc pleniùs explicat Laërtius, & qui eum exscripsit Hesychius Illustris. De eo sic Galenus sive Aëtius περὶ φιλοσόφου ἱστορίας: Τούτου δὲ Λεύκιππος ὁ Ἀβδηρίτης ἀκουστὴς, τὴν τῶν ἀτόμων εὕρεσιν ἐπινενοηκὼς πρῶτος. Clementi Alexandrino in Propemptico dicitur Milesius, ac posuisse ἀρχὰς, τὸ πλῆρες, καὶ τὸ κενόν. De eodem ita Epiphanius Λεύκιππος ὁ Μιλήσιος, κατὰ δέ τινας Ἐλεάτης, καὶ οὗτος ἐριστικὸς ἐν ἀπείρῳ.

§. 7. Leucippus, Anaxagoræ æqualis primus continui divisionem finiit in quibusdam particulis individuis: quas Græci ἀτόμους vocant. Ab eo has accepit Democritus, ab illo Epicurus.

Laertius in Leucippo: Λεύκιππος πρῶτος ἀτόμους ἀρχὰς ὑπεστήσατο. *Leucippus primus atomos principia subjecit.* Lactantius lib. III. Institut. *Ubi sunt, aut unde ista corpuscula? cur illa nemo, præter unum Leucippum somniavit? à quo Democritus eruditus, hæreditatem stultitiæ reliquit Epicuro.* Interim & Empedocles præivit Epicuro. Saltem ejusdem fuisse sententiæ, auctor est Aristoteles lib. I. de Generatione cap. VIII. & Plutarchus lib. I. cap. XXIV. de Plac. Philos. Imò & Anaxagoræ mens illa, ut Laertius docet in ejusce philosophi vita. Sed Epicurus imprimis hoc dogmate celebratus: unde Seneca lib. IV. de Beneficiis cap. XIX: *Te atomi, & ista mica tua, fortè ac temerè conglobaverunt.*

§. 8. Leucippum in Physicis audivit Democritus Abderita; sed idem à Magis & Chaldæis Theologiam didicit & Astrologiam, Geometriam verò ab Ægyptiis. Nonnulli etiam cum Gymnosophistis Indiæ, & Æthiopiæ versatum dicunt. Vir juxta magni nominis, *ut dicitur Celso lib. II. cap. V.*

Planè enim ut Laertius ait, in philosophia habitus fuit πένταθλος: ut qui junxisset, τά φυσικὰ, τὰ ἠθικὰ, τὰ μαθηματικὰ, τοὺς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ περὶ τέχνας πᾶσαν ἐμπειρίαν. *scientiam naturalem, moralem, mathesin, humanitatis disciplinarum orbem, & omnium artium peritiam.* Postea quæ in singulis horum scripserit commemorat. Magnum illud in Democrito, quod cùm centum talenta, & amplius possideret, omnia præ philosophiæ studio con-

contempserit, paucisque reservatis Herodoto & Damaso fratribus, vel ut alii, patriæ, cætera donarit. Qua de re, præter Laërtium, Hesychium Illustrem, Suidam; etiam Val. Maximus lib. VIII, cap. VII. Ælianus Var. Hist. lib. IV. cap. XX. ac tangit quoque hoc Philo περὶ βίου θεωρητικοῦ. Apud Suidam fratrum alter Δαμάσης vocatur: sed Damasus is dicitur Laërtio, Hesychio, ac Plinio quoque lib. XVIII. cap. XXXV.

§. 9. *De rerum naturâ ita sensit, primordia omnium esse ab Atomis, & inani.*

Nam atomos, quæ infinitæ sint, per inane agi, & iis coagmentatis, genita quoque esse Solem, & Lunam, ipsamque animam humanam. Democrito, Epicuro, atque aliis quibusdam omnis motus caussa est ab atomis. Gassendus epist. 4. de Apparente magnitudine Solis humilis & sublimis, pag. 168. Atomi illi sunt Corpuscula nulla naturæ vi secabilia, solida interim. Atomis tres proprietates: una Magnitudo sive corpulentia, exilissima licèt, tamen aliqua: altera Figura sive varietas innumera: tertia Pondus sive impetus, quo rapitur velocissimè.

§. 10. *Finem vitæ statuebat τὴν εὐθυμίαν, sive tranquillitatem, quæ illi εὐεστὼ, quasi* bonus rerum status, *vel ἀεστὼ, quasi* perpetuus rerum status, *vocabatur.*

Auctores Laërtius & Hesychius Illustris. Harpocratio in lexico Rhetorum: ἡ εὐεστὼ ἡ εὐδαιμονία καλεῖται. Adi Hesychium in lexico, & Suidam in ἀεστὼ & εὐεστώ.

§. 11. *Multa Democritus scripsit, quæ Thrasyllus & Laërtius sic digessere, ut alia sint ἠθικὰ, alia φυσικὰ, alia μαθηματικὰ, alia μουσικὰ, sive ad ἐγκυκλίους λόγους pertinentia, alia τεχνικά.*

Suidas ex his præter epistolas genuina fuisse ait μέγαν διάκοσμον, sive *magnam mundi gubernationem*, καὶ τὸ περὶ φύσεως κόσμου, sive opus *de natura mundi*. Sed prius opus Leucippi esse tradidit Theophrastus. Genuinis verò Laërtius addit τὸ μικρὸν διάκοσμον, *parvam mundi gubernationem*. Ex scriptis Democriti paucula adducit Laërtius, & Clemens Alexandrinus: plura Sextus Empiricus; longè plurima Stobæus. Τὸν μικρὸν διάκοσμον ab se compositum scripsit Democritus annis à Trojæ excidio IƆ CC XXX. Apud Laërtii interpretem Ambrosium habes annum *quingentesimum trigesimum*. Sed Græcè est τριάκοντα καὶ ἑπτακοσίοις. Quæ vera est ratio. Nam juxta Eratosthenem ab Troia capta usque ad primam Olympiadem sunt anni CCCCVII. His addas oportet annos CCCXXIII, ut ita conflent anni IƆCCXXX. Hi eunt Olympiade LXXXIV, quâ bellum Samium cœpit duce Pericle. Eo tempore Democritus Democriti pater potuit epulum dare exercitui Xerxis: cujus διάβασις contigit initio Olympiadis LXXV, ut est apud Eusebium in Chronicis, & Thomam magistrum. Ipseque tempore Socratis Democritus fuit, quem & Athenis vidit, sed agnosci ab eo noluit: ut est apud Laërtium. At Suidas auctor est Olymp. LXXVII. vel juxta alios LXXX. Malim, ut dixi, addere quatuor Olympiadas. Nam Olymp. LXXVII natus Socrates, ut Laërtius ex Demetrio Phalereo ait: Hippocrates autem Olymp. LXXX, ut ex Ischomacho in Hippocratis vita refert Soranus. At constat horum temporibus Democritum fuisse.

§. 12. *Tantus tamen vir effugere non potuit, quò minus ab Epicuro, pro Democrito Ληρόκριτος, vel potius Λημόκριτος diceretur.*

Prius fit à λῆρος, sive nugis, quasi dicas *nugarum censorem*: alterum à λήμαις, sive *gramiâ*, quæ lippitudinem conciliat, atque oculis quasi caliginem affundit, unde proverbium Κρονικαὶ λῆμαι *Saturnia lema*. Apud Diogenem & Hesychium Milesium est Ληρόκριτος: Sed Laërtii Interpres Λημόκριτος legit. Et venustior ita fuerit paranomasia, cùm hoc propiùs abeat à Δημόκριτος. Ac placuit id quoque Hadriano Iunio.

§. 13. *Democriti auditor fuit Protagoras, cùm priùs bajulus fuisset.*

Vide Athenæum lib. VIII. & Suidam. Item Gellium lib. V, cap. III.

§. 14. *Ex Democriti familia fuit Bion Abderita mathematicus, qui primus docuit, esse regionem, ubi sex mensibus dies, ac totidem esset nox.*

Auctores Laërtius in Δημόκριτος, & Hesychius Ill. in Βίων.

CAP. VIII.

DE SECTA EPICUREA.

§. 1. *Post Eleaticam sectam de Epicureâ agemus, quia ex Eleaticâ maximè profluxit.*

Hujus conditor Epicurus fuit Olympiadis CIX anno tertio, septennio post Platonis excessum. Obiit autem anno secundo CXXVII. Olymp. cùm vixisset annos LXXII. Nemini plus debuit quàm Democrito, qui sectæ erat Eleaticæ, ut vidimus. Hinc Cic. in primo de Nat. Deorum. *Democritus vir magnus inprimis, cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit.* Antea quoque dixerat; *In Democritum ipsum, quem secutus est, fuit ingratus.*

§. 2. *Epicurus Rhetoricen contempsit, ut qui omnem sermonis laudem in sola perspicuitate collocaret.*

Laërtius in Epicuro: Κέχρηται λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστὶν, Ἀριστοφάνης ὁ Γραμματικὸς αἰτιᾶται. *Dictione utitur propriâ, & rebus accommodata; quam quia simplicissima est, Aristophanes Grammaticus reprehendit.* Imò Epicurus *orationis ornamenta neglexit*; ut ait Cicero lib. I. de Finibus. *Neque literas didicerat*, ut ait B. Hieronymus epist. ad Magnum. Dictionem hauserat, ut Cleomedes ait lib. I. Meteorolog. ἐκ χαμαιτυπείων, καὶ ἀπὸ μέσης τῆς προσευχῆς, *ex prostibulis, & mendicabulis.*

§. 3. *Dialecticen etiam parvo habuisse loco dicitur.*

Laërtius in Epicuro: τὴν διαλεκτικὴν, ὡς παρέλκουσαν, ἀποδοκιμάζουσι· ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους. *Dialecticam, tanquam pervertentem, repudiant. Ajunt enim sufficere Physicis simplicia vocabula.* Etiam B. Hieronymus adversus Rufinum ait: *Quoniam Stoici Logicam sibi vindicant, & tu hujus scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es.* Et hujus stuporis argumentum esto, quòd negaret, contradictoriarum alterutram esse veram. Unde Cicero lib. I. de Natura Deorum; *Totum hoc, aut etiam, aut non, negavit esse necessarium: quo quid dici potest obtusius?*

§. 4. *In Physicis maximè amplectebatur, dogmata Anaxagoræ: sic tamen ut in quibusdam dissentiret.*

Testis Laërtius, atque addit, Archelaum, qui Socratis magister fuit, tanti ab eo habitum esse, ut discipulos juberet ejus scripta memoriter ediscere. Ea fuisse potissimùm de rerum natura, exinde colligo, quòd Socrates primus dicatur Moralem philosophiam lectiò tractasse.

§. 5. *Atomos verò suas accepit à Leucippo, & Democrito.*

De Leucippo sic Lactantius lib. de Irâ Dei: *An solus Leucippus oculos habuit? solus mentem? qui profecto solus omnium caecus, & excors fuit: qui ea loqueretur, quae nec aeger quisquam delirare, nec dormiens posset somniare. Quatuor elementis constare omnia philosophi veteres disserebant. Ille noluit, ne alienis vestigiis videretur insistere: sed ipsorum elementorum alia voluit esse primordia, quae nec videri possint, nec tangi; nec ulla corporis parte sentiri. Tam minuta sunt, inquit, ut nulla sit acies ferri tam subtilis, quâ secari ac dividi possint: unde illis nomen imposuit atomorum.* Democritum verò, ut ipse vocabat, πανσπερμίαν, q. d. omnium seminarium atomorum & punctorum docuisse, satis constat. At praeivisse in hoc Epicuro, Metrodorus & Epicureorum alii agnovere. Etiam Democritum sequi solere, auctor est Cicero lib. I. de Nat. Deor. Verba ejus initio capitis adduximus.

§. 6. *Interim sic contemnebat Dialecticam, ut in ejus locum substitueret Canonicam. De hac erat Epicuri liber qui* κανὼν *inscribebatur.*

Is fuit, ut Laërtius ait περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικός: *De judicii normâ, & principio, & opus prima tradens elementa.* Eo docebat normam omnis judicii, non rationem esse, sed sensum. Quò pertinet Ciceronis illud libro I. de Natura Deorum; *Timuit Epicurus, ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum. Omnes sensus veri nuntios dixit esse.*

§. 7. *Mathesin quoque insuper habuit.*

Unde, ut Plutarchus ait libro contra Epicurum; philosophum quendam nomine Apellem, eo nomine laudabat, quòd ab adolescentia nunquam esset contaminatus disciplinis mathematicis.

§. 8. *In Physicis verò & Ethicis, magnus omnino sibi visus fuit: qui eum hic solum perspexisse veritatem; philosophorum alios tanquam umbras circumvolitare judicant.*

Audiamus de eo Epicureum Lucretium lib. III:

Tu pater, & rerum inventor, tu patria nobis
Suppeditas praecepta, tuisque ex, inclyte, chartis
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetua semper dignissima vitâ.

Ejusdem sunt ista de Epicuro;

Qui genus humanum ingenio superavit, & omnes
Restinxit stellas, exortus uti aetherius Sol.

Quos versus cùm attulisset Lactantius lib. III. Instit. subjungit deinde: *Hos equidem versus nunquam sine risu legere possum. Non enim de Socrate, aut Platone hoc saltem dicebat, qui velut reges habentur philosophorum: sed de homine, quo sano & vigente, nullus aeger ineptius deliravit. Itaque poeta inanissimus leonis laudibus murem non ornavit, sed obruit & obtrivit.* Tria haec in Epicuro, ut praecipua jungit Nazianzenus Orat. XXIII*. quae in laudem Heronis Alexandrini: Τὸ αὐτόματον Ἐπικούρου μετὰ τῶν ἀτόμων καὶ τῆς ἡδονῆς. *Epicuri casum, ac temeritatem, unà cum atomis, & voluptate.* De Epicuro permulta Fromundus in Labyrintho, sive de Compositione Continui, cap. VII. p. 25. & seqq.

* p. 413. Edit. Morelliana. an. 1609.

§. 9. *Imo sectatores admiratione ejus, quolibet mense, natale ejus sacrificabant, eoque die vigesimo: unde ferias hasce vocabant εἰκάδας. Tantus quoque Epicureis amor magistri fuit, ut ejus imaginem annulo insculptam, boni ominis causa, quocunque circumferrent.*

Auctor Plinius lib. XXXV. cap. II.

§. 10. *Imò ipse etiam Epicurus magnificè adeò de se sensit, ut neminem diceret doctum, vel sapientem, praeter se, vel eos, qui ex schola sua prodirent.*

Sic quidem de eo Plutarchus lib. contra Epicurum.

§. 11. *Multum verò hunc typhum fovit: quod deficientibus jam aliis persisteret Epicuri schola, semper succedentibus aliis atque aliis.*

Quo nomine etiam Diogenes hanc scholam praedicat; nec negat Lactantius: sed audiamus quo pacto huic occurrat lib. III. Institut. *Epicuri disciplina multo celebrior semper fuit, quam caeterorum: non quia veri aliquid adferat, sed quia multos populare nomen voluptatis invitat: nemo enim non in vitia pronus est.*

§. 12. *Universam verò Epicuream naturae scientiam complexus est sex libris Epicureus Lucretius.*

Iis enim libris versibus elegantissimis expressit quae de natura tradiderat Epicurus libris triginta octo.

§. 13. *Ex hocce etiam Lucretiano opere videmus, quod Canonica contenderat, omnia sensibus dijudicasse. Adeo ut ne Solem quidem: vel Lunam majorem putaret, quam videretur.*

De Sole sic Lucretius lib. V:

Nec nimio Solis major rota, nec minor ardor
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.

Ac mox de Luna subdit;

Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quicquid id est, nihilo fertur majore figura,
Quam nostris oculis, quam cernimus, esse videtur.

Itaque, (ut lib. I. Μετεωρολογ. ait Cleomedes) etiam fatebantur Epicurei majorem esse Solem manè, quam meridie, quia sic sensui videretur. Οὐδὲν ἐστιν ἀλογώτερον, *quo nihil magis est à ratione alienum.* Nam ut rectè ait idem, eodem tempore Sol aliis oritur, aliis in meridie est. Unde consequeretur, aliis esse bipedalem, aliis tripedalem.

§. 14. *Et quàm ridiculum etiam, quod crederet Solem manè semper accendi, vesperi Oceani aquis exstingui!*

Nam Mathesios gustum habentibus, quam ille aspernabatur, satis liquet, eodem tempore aliis Solem oriri, aliis occidere.

§. 15. *Quod ad moralem philosophiam attinet, Epicurus summum bonum posuit in voluptate; sic ut prima & ultima, et actionum omnium caussa esset delectatio ex bono, quo animus fruitur, proveniens. Ubi si summum bonum vel omnino, vel praecipuè voluptate corporis metiebatur, horti illi Gargettii, etiam in morali philosophiâ venenorum, quàm salubrium herbarum fuerint feraciores.*

Quid enim manifestius, quàm voluptates corporis esse nobis cum bestiis communes? imò plus eas habere fellis, quam mellis?

§. 16. *Sed multorum ea sententia est, sensisse eum cum Eudoxo. Et videtur pro hac sententia facere epistola Epicuri, de morali philosophiâ. Ac certius de totâ re constaret, si superessent alia, quae Epicurus hoc de argumento scripsit.*

Uti de vitis, item epistolae, & opus de Fine. Addo & deperditum illud opus, quod de Epicuri philosophia Latinis retulit literis C. Amafanius; quamquam vulgari sermone, nullaque arte adhibitâ: ut cognoscere est ex primo

mo Ciceronis Academicarum Quæstionum libro. Atque idem Amafanii hujus meminit quoque lib. IV Academicarum Quæst. De vita Epicuri non uno omnes modo scripsere. Alius qui sectæ forent, traducunt eam, ut fœdissimis voluptatibus immersam. Sed qui cum eo versati, aut sectam ejus postea amplexi, ajunt fuisse admodum pium in Deos, patriam, & parentes: beneficum in fratres, amicos, servos: gravem, ac temperantem, & simplicissimis ac vilissimis cibis, & parcissimi vini poculo, imò solo pane cibario & aqua contentum: sic ut epulari sibi videretur, si paulum haberet casei κυθρίδιν (leg. χυδαίου) ut ipse in epistolis refert. Quàm etiam laboriosa ejus fuerit vita, indicio illud erit, quòd nullus philosophorum plura scripserit: trecenta enim volumina reliquit: in quibus nullum fons testimonium arcessierit: quam industriam cùm æmulus ejus Chrysippus æquare conaretur, testimoniis coactus est libros infercire, multaque tumultuariè & inemendatè scribere.

§.17 *Utcumque hoc est, fœdus ille & pestilens est Epicuri error, quod negaret Deum curare mortalia.*

Cicero in primo de Nat. Deorum: *Epicurus ex animis hominum extraxit radicitus religionem, cùm Diis immortalibus & opem & gratiam sustulit. Cum enim optimam & præstantissimam naturam Dei dicat esse, negat idem esse in Deo gratiam: tollit id, quod maxime proprium est optimæ præstantissimæque naturæ: Quid enim est melius, aut quid præstantius bonitate, & beneficentiâ? quâ cùm carere Deum vultis, neminem Deo, nec Deum, nec hominem carum: neminem ab eo amari, neminem diligi vultis.*

§. 18. *Item nihil eo turpius errore, quòd putaret, animas simul cum corporibus interire.*

Itaque & Petronius Arbiter, qui erat Epicureus, (ut mox dicam) morti proximus audiebat, referentes nihil de immortalitate animæ, & sapientum placitis; sed levia carmina, & faciles versus.

§. 19. *Maledicus etiam in omnes fuisse traditur.*

In Epicuro certè licet patriâ esset Atheniensis, requirebant veteres nasum Atticum; & quoniam ineptus erat ad jocandum, Ciceroni I. de Naturâ Deorum dicitur: *Homo minimè resipiens patriam.* Neque hoc tantùm; sed idem Cicero I. de Nat. Deorum amplius refert ut *Epicurus contumeliosissimè Aristotelem vexarit: Phædoni Socratico turpissimè maledixerit: Metrodori, sodalis sui, fratrem Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit: in Democritum ipsum, quem secutus est, fuerit ingratus. Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocabat.*

§. 20. *Hanc ejus maledicentiam imitatus quoque Zeno Epicureus.*

Cicero lib. I. de Nat. Deor. proximè ante verba allata: *Zeno quidem non eos solum, qui tum erant, Apollodorum, Syllum, cæterosque figebat maledictis, sed Socratem ipsum, parentem philosophiæ, Latino verbo utens, scurram Atticum fuisse dicebat: Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocabat.* Ubi cave intelligas Zenonem Eleaten Xenophanis Colophonii discipulum; vel Zenonem Citiéum, Stoicæ sectæ conditorem, vel illum, qui Chrysippum audivit. Omnino enim capiendus Zeno Sidonius, qui, sectâ Epicureus, Laertio inter octo Zenonas postremò numeratur. Quod ostendunt verba à Cicerone præmissa: *Sed cum tantum Epicuri hortus habuerit licentiæ, etiam soletis queri.*

§. 21. *Scripta Epicuri omnia deperierunt præter ternas epistolas, quas Laertius nobis conservavit libro decimo. Atque ex his omnium certissime de totâ ejus philosophia judicium ferre possumus. Compendio enim ipse omnia constrinxit.*

Adde tamen, quæ de suo adjunxit Laertius. Nec enim ulla in secta magis industriam suam probat. Ut facile appareat, quò propendeat.

§. 22. *Discipulorum Epicuri clarissimus fuit Mus: servus ille Epicuri, sed qui una philosopharetur, summusque eà in sectâ evaserit.*

Auctor Laertius lib. x.

§. 23. *Etiam inter sectatores ejus Hermachus fuit.*

Hermachus Epicureus laudatur à Porphyrio lib. I. de abstinentiâ ab animalibus, ubi & ab eo proditum ait, Pythagoreos, quando sacrificarent, non planè ab animatis abstinuisse.

§. 24. *Lucianus quoque Epicureus fuit, amicus Celsi Epicurei, qui adversus Christianos scripsit.*

Cautè itaque accipiendum quod scripsit Alciatus libro v. παρ. Juris, cap. 4. Lucianus Samosatensis metuo ne haut satis justâ de causâ ἄθεος apud Christianos audiat. Scio Suidam tradere eum ita appellatum, quòd in Christum debacchetur; verùm nusquam in eum maledicus invenitur, præterquam in personâ Peregrini, ubi Christum appellat Sophistam, quæ vox non solum impostorem significat, sed etiam in bonam partem sumitur. Christiani verò vocem illam æstimarunt quasi ex Luciani, non ex philosophi, in quo τὸ πρέπον servandum erat, persona dictum fuerit. Non tamen rectè scenæ servitur, cùm de Deo agitur; eoque culpa Lucianus haut planè vacat.

§. 25. *Nec pauci Romanorum hanc sectam amplexi. In his præter Lucretium Cassius ille, qui Cæsarem sustulit. Etiam Maro vitam extremam destinarat philosophiæ Epicureæ.*

Unde sic ipse in Epigrammate:

Ite hinc inanes Rhetorum manipli, ite hinc.
Nos ad beatos vela mittimus portus:
Magni petentes docta dicta Scironis,
Vitamque ab omni vindicabimus curâ.

Atque idem videre est ex poëmate, quod *Ciris* inscribitur: modò Virgilius ejus auctor, quod Scaliger censet. Id poëma sic incipit:

Et si me vario jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius suaves exspirans hortulus auras
Florentis Sophiæ viridi complectitur umbra.

Ubi per hortulum signat scholam Epicuri. Nam ut in Academia Plato, in Lyceo Aristoteles, in porticu Zeno: ita in horto docebat Epicurus: unde Papinius,

Cultoque senex Gargettius horto.

Octoginta enim minis emptum ab eo, tradit Apollodorus apud Laertium.

§. 26. *Etiam Petronius Arbiter hanc secutus sectam.*

Quod antea dictum. Ut mirum non sit, si tam præclaro elogio ornet illum, ut *patrem veri* nuncupet.

Ipse pater veri doctus Epicurus in hortis
Jussit, & hanc vitam dixit habere Deos.

CAP. IX.

DE CYRENAICIS, ET TRIPLICI EORUM PROPAGINE, HEGESIACIS, ANNICERIIS, ET THEODORIIS.

§. 1. *Ex Socratis discipulis arcti magistro adhæsere Xenophon, & Æschines Socraticus, qui non condidere propriam sectam. Ex aliis variæ sunt exortæ sectæ.*

Hippo-

Hippobotas novem esse ajebat Philosophorum sectas, Megaricam, Eretriacam, Cyrenaicam, Epicuream, Annicerium, Theodoriam, Zenoniam sive Stoicam, Academicam, & Peripateticam, autor Suidas in Αἱρέσεις: Atque omnes hæ, solâ exceptâ Epicureâ, quæ ex Eleatica profluxit, ex iis manarunt, qui Socratem audierant, vel gymnasia discipulorum aut sectatorum frequentarant. Atque idem judicium esto de tribus illis, quas Hippoboti illis Suidas deinde addit, Cynica dico, Eliaca, & Dialectica. Mox & duas alias adjungit: sed quæ vix sectæ dici possint. Earum una est Pyrrhonia, quam agnoscit vix sectam videri, ut quæ nihil statuat. Altera est ἐκλεκτική, quæ non addicat se ulli sectæ, sed undique excerpat, quod placet. Ex hisce sectis optima, ut postea dicam, est ἐκλεκτική: sed maximum nomen fuit Academicæ, Peripateticæ, Stoicæ, & Epicureæ. Quarum principes Plato, Aristoteles, Zeno, & Epicurus. Eos designat Virgilius, vel alius in Ciri:

Si me jam summa sapientia pangeret arce,
*Quatuor antiquis quæ hæredibus * est data consors.*

* Melius, hæresibus.

Sed de Epicurea jam egimus. Videamus de illis quæ a Socratis familia manarunt.

§. 2. *Ex Socratis discipulis quinque memorantur, qui novæ essent hæreseos auctores. Unus eorum fuit Aristippus Cyrenaicus, à quo dicti Cyrenaici. Postea Cyrenaica secta est divisa in Hegesiacam, Annicerium, & Theodoriam.*

Aristippi vitam refert Diogenes: Paucula etiam de eo Hesychius. Fuit vir πλεονεκτικώτατος, ut ex vita ejus videre est. Successit ei in Schola filia Ἀρήτη, quæ à patre edocta erat: Aretæ autem filius suus Aristippus, qui eò quòd philosophiam à matre didicisset, vocatus est μητροδίδακτος: huic successit Theodorus Ἄθεος, Theodoriæ sectæ conditor. Habuit præterea Aristippus (senior dico, τοῦ μητροδιδάκτου avus) discipulos duos, Ptolemæum Æthiopa, & Antipatrum Cyrenæum. Antipatrum audivit Epitimedes Cyrenæus: hunc Paræbates: Paræbatem duo illi, Hegesias, qui Πεισιθάνατος est dictus, & Anniceris, à quo Plato est redemtus. Ab Hegesia est secta Hegesiaca. De hoc & alio cognomine ago lib. 1. de Historicis Græcis p. 81. vers. 3. & seqq. Ab Anniceri Anniceria, de qua & Strabo lib. XVIII. Totius verò successionis hujus autor nobis est Laertius lib. II.

§. 3. *Cyrenaici Physicen aspernabantur, velut obscuram & incertam: de Logice non convenit. Nam & alii eam ut inutilem contempsisse ajunt, alii verò ob usum insignem admisisse arbitrantur.*

Prius censuit Meleager, in secundo de opinionibus, & Clitomachus in primo de sectis: sed alii aliter Laertio teste.

§. 4. *Qualis eorum Ethice fuerit, ex eo colligere est, quòd summum bonum ponerent in voluptate. Unde & secta hæc ἡδονική dicebatur.*

De fine hoc satis ex Laertio, & aliis constat. Atque inde Lactantius lib. III. cap. VIII. Ajunt Cyrenaici virtutem ex eo laudandam, quod sit efficiens voluptatis. Et antea Galenus, sive alius in Hist. philos. ἡδονὴ δ' ἐστὶ τὸ τέλος τὸ κατ' αὐτὴν [illegible]. [illegible]

Postea obtinuit, ut Epicurei ἡδονικοὶ vocarentur: quomodo vocant Simplicius, Ammonius, alii.

§. 5. *Voluptatem autem eam intelligunt Cyrenaici, non quæ in doloris privatione atque animi tranquillitate consistit, sed quæ sita est in confluxu voluptatum particularium, quas quidem in animis quoque voluptatibus sitas esse consitentur, sed præcipuè tamen ponebant in corpore: quia hæ juxta eos sint præstantiores; cum homines non tam crucientur, si animus peccet, quàm si corpus ægrotet. Imo eam quoque voluptatem inter bona reponebant, quæ a rebus provenit turpissimis: nec in præsenti, solum felicitate constituebant bonum, sed præteritâ quoque & futurâ; quia & recordatio præteritarum corporis voluptatum, & spes futurarum hominem oblectet.*

Hanc earum opinionem fuisse, auctor est Laertius: Atque idem docet eandem fuisse Hegesiacorum mentem, & Anniceriorum, & Theodoriorum: ex quibus postremi opiniones de Diis omnes tollebant, ac sapientem ajebant loco & tempore opportuno, etiam adulterium & sacrilegium commissurum, sineque pudore publicè congressurum cum scorto.

§. 6. *Quid mirum igitur, si ex ejusmodi schola prodirent homines plane voluptarii!*

Unde Cic. lib. III. de Natura Deorum; *asotos ex Aristippi, acerbos è Zenonis schola prodire.*

CAP. X.

DE SECTA ELIACA, ET ERETRICA.

§. 1. *Alter discipulorum Socratis, qui sectam condiderant, fuit Phædo Eliensis.*

Hic servus fuit, sed Socrate hortante, emptus, sive ab Alcibiade, sive à Cebete Thebano. Auctores præter Diogenem, Hesychium Milesium, & Suidam, etiam Origenes contra Celsum lib. III. & è Latinis, Gellius lib. II. cap. XVIII. ac verbis penè iisdem Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XI.

§. 2. *Ab Eliensi hoc Phædone cœpit secta Eliaca.*

Testes Strabo lib. IX. Diogenes lib. II. Hesychius Milesius, & Suidas.

§. 3. *Scripsit Phædo de Socrate sermones admodum elegantes.*

Ut est apud Gellium lib. II. cap. XVIII. Titulos librorum recensent Diogenes, & Suidas. Est in iis Ζώπυρος: unde aliquid adducit Julius Pollux lib. III. cap. II. Quiddam etiam ex Phædone memorat Seneca epist. XCIV. his verbis; *Minuta quædam, ut ait Phædon, animalia, cùm mordent, non sentiuntur.*

§. 4. *Phædonem audivit Plistanus itidem Eliensis: Plistanum Menedemus Eretricus, à quo Eretrici dicti, qui Eliaci prius vocabantur.*

Ἐρετριακοὺς à Menedemo Eretriensi dictos auctor Strabo lib. IX. Nomen ex eo, quòd Menedemus scholam constituerit Eretriæ, civitate Eubœæ: in qua & Chalcis, ubi Aristoteles defunctus. Encomium Menedemi scripsit Lycophron: ut est apud Diogenem Laertium, & Hesychium Illustrem. Sed ironicè sic inscriptum docet Athenæus lib. X. De Eretriacis Philosophis volumen olim scripserat Sphærus Bosphoranus, Zenonis Cittiei auditor: ut idem Laertius est auctor.

CAP. XI.

DE MEGARICIS.

§. 1. *Tertius novæ sectæ conditor ex Socratis auditoribus Euclides Megaricus fuit.*

Quanti

Quanti is magistrum fecerit, ex eo videre est, quòd, cùm Athenienses decreto cavissent, ut capitale esset Megarensibus, si pedem Athenis posuissent, ille sub noctem muliebri habitu Athenas ibat, ut parte aliquâ noctis Socratici fieret sermonis particeps, ac sub lucem eadem veste viginti amplius passuum millibus Megara rediret. Vide Gellium lib. VI. cap. X. Post Socratis mortem, Plato, & alii auditores, tyrannorum metu ad eum concesserunt: cujus secessionis, præter Laërtium & Hesychium Illustrem, etiam meminit Chrysostomus oratione quarta de laudibus Pauli. Valde autem errant, qui Euclidem hunc putant eum, cujus in Mathesi labores omnium manibus teruntur. Nam Socratici illius nihil Mathematicum commemorat Laërtius; sed solùm sex dialogos illos, Lampriam, Æschinem, Phœnicem, Critonem, Alcibiadem, & ἐρωτικὸν sive *amatorium*. Et, quod majus, non leve est inter hos Euclidas intervallum. Megaricus enim fuit Socratis discipulus, præceptor Eubulidis Milesii, qui in Dialecticis præceptor fuit Demosthenis, Laërtio teste. At mathematicus ille floruit temporibus Ptolemæi Lagidæ, eoque regnante, primus Alexandriæ docuit mathesin: ut ex Proclo Diadocho videre est.

§. 2. *Ab hoc Megarensi Euclide dicti sunt Megarici.*

Strabo lib. IX, Ἔσχε δέ ποτε (Μεγαρέων πόλις) καὶ φιλοσόφων διατριβὰς τῶν προσαγορευθέντων Μεγαρικῶν, Εὐκλείδην διαδεξαμένων Σωκρατικὸν, ἄνδρα Μεγαρέα τῷ γένει. *Habuit aliquando* (urbs Megarensium) *etiam scholam philosophorum, qui Megarici dicebantur, successores Euclidis Socratici, patriâ Megarensis.* Vide de hoc Savilium prælectione in Euclidem primâ.

§. 3. *Megarici, posteà* ἐριστικοὶ *sive* contentiosi, *ac exinde à nonnullis* διαλεκτικοὶ, *quia valde se in Dialecticis exercerent, præcipueque in captiosis argumentandi generibus.*

Atque hæc ex mente Laërtii in vita Euclidis. Alii tamen Zenonem Eleatem Eristicæ sectæ faciunt auctorem. Galenus sive Aëtius libro περὶ φιλοσόφου ἱστορίας: Ζήνων δ' ὁ Ἐλεάτης τῆς ἐριστικῆς ἀρχηγὸς μνημονεύεται. *Zeno autem Eleates contentiosæ philosophiæ primus fuisse auctor traditur.* Sed facilè hæc conciliantur. Primi enim Parmenides, ejusque discipulus Zeno Eleates, quædam movere circa Dialecticen. Euclides autem Megaricus Parmenidis librorum inprimis erat studiosus, ut Laërtius est auctor. Quare credibile est in Dialecticis secutum esse Parmenidem, ejusque discipulum Zenonem. Alii igitur Zenonem fecere auctorem sectæ Eristicæ, quia is primus contentiones Dialecticas movit: alii Euclidem, quia is promovit, atque auxit.

§. 4. *Euclidem audivere, Eubulides Milesius, Clitomachus Thurius, & Stilpo Megarensis.*

Ex his Eubulides, ἐριστικὸς & ipse Aristoteli multum adversabatur: rationari autem solet mentiente, latente, Electrâ, convelata, Sorite, cornutâ, & calvâ: ut Diogenes tradit. Clitomachus Thurius primus περὶ ἀξιωμάτων, καὶ κατηγορημάτων & similibus scripsit. Stilpo Megarensis tantus in docendo erat, ut non paucos ex præcipuis aliarum hæresium sectatoribus ad se traheret. Vide ejus vitam apud Laërtium, & quæ ex eo Hesychius exscripsit. Meminit & Seneca epist. IX. Item de Constantia sapientum. cap. V.

§. 5. *Eubulidem audiere Alexinus Eliensis, & Apollonius* ὁ Κρόνος.

Horum prior pro Alexino etiam dictus Ἐλεγξῖνος. Sic apud Laërtium legendum. Nempe sic vocatus ἀπὸ τοῦ ἐλέγχειν, quia mitè esset φιλόνεικος. Ut æqualis, ita adversarius erat Zenonis Cittiei: à quo secta Stoica originem cœpit. Zeno tamen hic in Dialecticis eo ipse secutus Zenonem Eleatem fuit: unde liquet, cur ut Euclidei pro Megaricis dicti Dialectici, ita & Zenonii pro Stoicis vocati sint dialectici. Nam Stoicis quoque dialecticorum esse nomen tributum, liquet ex Cicerone in Oratore, & primo de Oratore.

§. 6. *Apollonii τοῦ Κρόνου auditor fuit Diodorus ὁ Κρόνος.*

Ut auctor Strabo lib. XVII. Eaque caussa, cur Apollonio proximè Diodorum subdat Laërtius. Et fortasse aliquid excedit de Apollonio: uti quos discipulos habuerit. Diodorus hic à quibusdam invenisse dicitur τὸν ἐγκεκαλυμμένον, καὶ κερατίνην λόγον: *sermonem apertum, & cornutum*, teste Laërtio. Plura de eo diximus libro de Cavillationibus Stoïcorum.

CAP. XII.

DE VETERI ACADEMIA PLATONIS.

§. 1. *Quartus discipulorum Socratis, qui novæ essent sectæ autores, Plato Atheniensis erat. Qui Philosophos priores facundiâ vicit: doctrinâ etiam omnigenâ cum singulis contendit. Atque ad hanc variam doctrinam non mediocriter contulere præceptores variarum sectarum. Primùm Socratem audivit; inde Cratylum, Heracliti discipulum; & Hermogenem, qui Parmenidis Philosophiam sequebatur. Post hos Megaris Euclidem, Megaricæ sectæ conditorem; ac mox Cyrenis, Theodorum mathematicum; posteà in Magna Græcia audivit Philolaum, & Eurytum Pythagoricos. Tandem in Ægyptum abiit, ubi cum sacerdotibus collocutus. Eudoxus cum ipso profectus in Ægyptum fuit, atque istic cum Sacerdotibus fuere versati annis XIII, ut est apud Strabonem libro XVII.* * *Ac nisi bellum inter Persas ac Græcos obstitisset, etiam iter ad Magos instituisset. Tantus discendi omnia ardor ei fuit.* * P. 806. Paris. Edit. 1620.

Auctor horum Diogenes lib. III. Illis tamen qui Socrate uno contenti forent, miscella hæc philosophia corrumpere genuinam, quam à Socrate acceperat, visus fuit: maximeque barbaricam Ægyptiorum, & Pythagoream, quæ ab alio fonte profluxerat. Nam Socratica manavit à Thalete sectæ Ionicæ conditore: Pythagoras sectæ ejus auctor, quæ Italica dicebatur. Hanc tam disparem mixturam Xenophon Socratis & ipse auditor exprobrat Platoni epistola quadam Æschini Socratico scripta, quam legere est apud Eusebium præparat. Evang. lib. XIV. & Stobæum sermone de diis; verba ejus extrema adscripsimus: Παυσάσθωσαν οὖν ἐλεγχόμενοι, ἢ πρὸς τὸ εἰκὸς ἰτωσαν εἰς ὃ Σωκράτης οὐκ ἤρεσεν, ᾧ ζῶντι μὲν ὁ θεὸς σοφίας ἐμαρτύρησεν, οἱ δὲ κτείναντες τῆς μετανοίας ἀποκάθαρσιν οὐχ εὗρον. τὸ δὲ καλὸν ἄρα Αἰγύπτου ἠράσθησαν. καὶ τῆς Πυθαγόρου τερατώδους σοφίας, ὧν τὸ περιττὸν καὶ μὴ μόνιμον ἐπὶ Σωκράτην ἤλεγξεν ἔρως τυραννίδος, καὶ ἀντὶ διαίτης λιτῆς Σικελιώτης γαστρὸς ἀμέτρου τράπεζα. i.e. *Desinant igitur, qui rationibus ut sibi videntur, probabilibus Socratem arguentes improbant, quum ei vivo sapientiæ testimonium Deus exhibuerit: occisores verò ejus pœnitudinis suæ purgationem non invenerint. Illi verò egregii viri, Ægypti & admirabili Pythagorica sapientia amore capti sunt, quorum supervacuum & inconstans circa Socratem studium tyrannidis amor redarguit, & Siculæ ventris immoderati mensa frugalitati victus antepositæ.* Atque hæc valde confirmant, quod Diogenes scribit, parum amico inter se animo fuisse Platonem & Xenophontem; similique contentionis studio scripsisse Symposium, Socratis defensionem, & commentaria moralia. Præterea Κύρου παιδείαν scripsit Xenophon: in Legum libris Plato fictitiam esse

esse ait. Cumque ambo Socratem celebrent, nunquam Plato Xenophontis meminit; semel Platonis Xenophon in tertio Ἀπομνημονευμάτων. Nam Gellius fallitur, qui nusquam meminisse ait lib. XIV. cap. III. ubi plura hac de contentione legere est.

§. 2. *Mixta inprimis fuit Platonis philosophia ex Heraclitica, Pythagorica, & Socratica.*

Laërtius in Platone, & totidem verbis Hesychius Illustris: Μίξιν ἐποιήσατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων, καὶ Πυθαγορικῶν, καὶ Σωκρατικῶν. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ, καθ᾽ Ἡράκλειτον· τὰ δὲ νοητὰ, κατὰ Πυθαγόραν· τὰ δὲ πολιτικὰ κατὰ Σωκράτην ἐφιλοσόφει. *Heracliteorum, Pythagoricorum, & Socraticorum rationes commiscuit. Atque in iis quidem, quæ sensibus percipiuntur, Heracliti partes sequebatur: ea quæ mente comprehenduntur ex Pythagoræ sententia tractavit: in rebus autem civilibus philosophabatur ex mente Socratis.* Similiter Apulejus de dog. Platon. *Nam quamvis de diversis hæc ei essent philosophiæ membra suscepta, naturalis ab Heracliticis, intellectualis à Pythagoreis, rationalis atque moralis ex ipso Socratis fonte.* Quod ad Pythagoram, etiam Aristoteles lib. I. Metaphysicorum initio capitis VI, doctrinam Platonis appellat τὰ πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις ἀκολουθοῦσαν, *in plerisque sectantem Pythagoricos.* Et sane quanti Pythagoram fecerit, arguit, quod centum minis emerit tres libros Pythagoricos, ut ex Satyro tradit Laertius. Id tamen mirandum magis foret, nisi pecunia abundasset. Quippe supra octoginta talenta acceperat à Dionysio rege, ut eodem Laertio teste prodidit Onetor, libro; Εἰ χρηματιεῖται ὁ σοφὸς, *an sapiens sit quæstum facturus.* Dederit igitur pro libris illis tria Karoleorum millia. Nam mina Attica, constituit XXX Karoleos; ut quæ constet centum drachmis: drachma autem VI stuferis. Talentum autem LX minarum, hoc est Karol. CIↃ IↃ CCC. ut hinc liqueat, quanta fuerit liberalitas Dionysii.

§. 3. *Secta ex triplici hac mista confusaque, vetus dicebatur Academia. Cujus princeps Plato fuit. Sed vetus demum vocata fuit, postquam Arcesilas alteram induxit.*

Academia autem dicta est, quia doceret in ea Plato. Erat is nemorosus Ecademi herois fundus, mille passibus, ab Athenis distans, loco nemoroso, & subpalustri, eoque parum salubri. Ecademus ille, (ut ex Plutarchi Theseo cognoscimus) primus Castori & Polluci indicavit Helenam a Theseo raptam Aphidnis occultari. Unde semper honos ei habitus à Lacedæmoniis: usque adeò, ut quoties populabundi in Atticam irruerent, villæ parcerent, quæ fuerat Ecademi; unde & prius *Ecademia*, posteaque mutatione unius literæ Academia dicebatur, ut testantur Laërtius, Hesychius Illustris, Aristophanis Scholiastes in Nubes, Stephanus in Ἑκαδήμεια, & Suidas in Ἀκαδημία. Non rarò tamen heros is Academus vocatur in Græcis, Latinisque codd. ut vel utroque nomine fuerit vocatus, vel perperam Academus scribatur, uti censet V. Cl. Joannes Meursius. Vide, quæ is admodum adolescens notarat in Critico Arnobiano lib. IV. cap. I. item in Animadversionibus Miscell. lib. IV. cap. XII. Tantopere autem locum ipsum reveriti sunt philosophi veteres, ut nec fas putarent ridere istic, nempe quia eum ab omni animi dissolutione purum asservari vellent; ut Ælianus narrat lib. III. Var. Hist. cap. XXXV. Etiam Mithridates Perses Radobani filius, hoc honoris habuit & Platoni, & loco, ut in Academia Musis dicaret imaginem Platonis, Silanionis opus: ut ex Phavorino prodit Laertius.

§. 4. *Decem verò sunt Dialogi, quibus omnem Philosophiam comprehendisse existimatur.*

Ea est Jamblichi sententia. Ac digessere eos Platonici, ut constaret, quo ordine legi debeat. Sedulò autem in Dialogis legendis distinguendum, quæ Platonis, quæ aliorum sit sententia. Suam in persona Socratis vel Timæi proponit: alienam ex Gorgiæ, Protagoræ, & aliorum.

Nec tamen putandum, verè ista Socratem, vel istos dixisse ac sensisse. Itaque cùm Plato coram Socrate legisset, Lysidæ dixit. ὡς πολλά μου καταψεύδεται ὁ νεανίσκος; *ut multa de me mentitur adolescentulus.*

§. 5. *Agnovit Plato unum esse Deum summum opificem universi: sed præter eum statuit Deos duplices dæmones, & heroas: quibus & ipsis sacra fieri jussit.*

Vide de his Apulejum lib. de Deo Socratis, & Augustinum lib. IX. de Civit. Dei cap. VIII. & XI.

§. 6. *Idem mundum cœpisse arbitratur: quâ parte Aristoteli præferendus. Taurus tamen in commentario Timæi, ut & Porphyrius, & Proclus Platonici, cùm Aristotelis argumenta pro mundi æternitate solvere non possent, interim non fateri vellent rectiùs Aristotelem sensisse, quàm Platonem suum, commenti sunt rationem, quâ ambo idem viderentur sensisse.*

Ajunt enim Platonem, cùm mundum ait genitum, non loqui de mundo genito secundùm principium temporis, quomodo Platonem accepere Aristoteles, Theophrastus, Alexander; sed de principio secundùm causam: ut sic mundus à Deo dicatur, uti lumen est à Sole. Quomodo mundus esset Deo coæternus, ut Aristoteles censuit. Sed non esse eam Platonis mentem, certissimum est; cùm is dicat, cœlum naturâ suâ esse corruptibile, ac divinâ solùm voluntate conservari. Alia quoque multa adversus hanc eorum sententiam vide apud Joannem Philoponum egregio libello adversus Proclum.

§. 7. *In eo autem aberratum à Platone, quòd mundum à Deo conditum putarit ex materiâ coæternâ.*

Unde Deum non ποιητὴν sive *factorem*, sed δημιουργὸν sive *fabricatorem* vocabat. Eoque nomine Platonicos arguit Theophilus Antiochenus lib. II. ad Autolycum.

§. 8. *A Platone eum errorem hausit Hermogenes hæreticus.*

Adversus quem Tertullianus fusè disserit. Nec patrocinantur Tatianus, Lactantius, Augustinus, Theodoretus; qui mundum ex informi materia putant creatum. Nam hi non increatam putant materiam, sed prius creatam, ac deinde mundum ex ea conditum.

§. 9. *Ideas Platonis impugnant Peripatetici.*

Imò & Lucianus in Icaromenippo, ac SS. patrum non pauci eas rejiciunt. In his Justinus orat. ad Græcos, Ambrosius lib. IV. de fide cap. III. & lib. Hexaem. cap. I. & II. Nazianzenus Orat. II. de Theologia. Augustinus lib. LXXXIII. quæstionum, quæst. XLVI, & Cyrillus lib. II. in Julianum.

§. 10. *Et sanè hac parte creditur Gnosticis præivisse.*

Quorum deliria esse fabricata ex Platonicis Ideis, auctor est B. Irenæus lib. II. adversus hæreses c. XIX. Etiam Tertullianus libro de Anima ait. *In Ideis Platonicis Gnosticorum hæretica semina relucere.* Quæ ibidem vocat, *hæretica Idearum sacramenta.* Et lib. de præscript. cap. VII. *Ipsæ denique hæreses à philosophiâ subornantur. Inde Æones, & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum.* Et c. XXX. *Ubi tunc Valentinus, Platonicæ sectator.* Valentinus enim, qui circa annum Christi CL. Antonini Pii temporibus vixit, Hesiodi è Theogonia XXX Deos, & è Platone Ideas

Ideas mutuatus, cum Ioannis hæc Euangelio miſcebat. Quam ejus ſententiam refutarunt Juſtinus Martyr, Miltiades, Theophilus Antiochenus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, pluresque alii.

§. 11. *Non tamen damnanda Idea, ſi hoc voluit Plato, non ſpectandas formas ſingulares, quatenus tales, cùm ea ſint rerum corruptibilium; ſcientia autem ſit rerum æternarum: ſed conſiderandum quidque in ſpecie, nempe αὐτὸ καθ' αὐτὸ, ſive naturam hominis, vel equi, non in individuo, ſed univerſè. Ac in moralibus ſimiliter non virtutes ſpectandas, prout inſunt homini imperfectè: ſed quomodo res ſunt in mente hominis ſapientis, præcipueque in mente divina, quæ ſola percipit omnia perfectiſſime. Atque hæc, ut putamus, Platonis mens fuit; utcumque ambiguè vel obſcurius plurimum ſit locutus.*

Scio à Plutarcho rideri Colotem Epicureum, quòd Ariſtotelem ac Theophraſtum putaret idem ſenſiſſe de Ideis, ac Platonem: ſcio & Proclum τὸν Διάδοχον, (quomodo κατ' ἐξοχὴν vocatus à ſucceſſione Platonis) in libro eo, quo expendit, quæ contra Timæum Platonis diſputarat Ariſtoteles, multa adferre loca, ubi Ariſtoteles impugnet, ac dicere eum dogma nullum vehementiùs averſatum, ac illud de Ideis, ſcio & Philoponum propterea mirari, inveniri homines, qui dicere auſint, amborum fuiſſe eandem ſententiam: ſcio idem ſentire Alexandrum Aphrodiſienſem: ac Ciceronem quoque lib. 1. Acad. Quæſt. ſic ſcribere, *Ariſtotelem primum labefactaſſe ſpecies, quas mirificè erat amplexatus Plato, ut in his quiddam divinum eſſe diceret.* Quibus impulſus, cùm ante hos annos XXXIII pro ſuprema in Philoſophia laurea publicè in Lugdunenſi Lyceo diſputarem, illud etiam inter ea erat, quæ tuebar, Ideas Platonis non eſſe, nec ſi eſſent, in earum contemplatione beatitudinem eſſe reponendam. Verùm poſtea majori cum cura ac judicio Platonem, ac Platonicos legens, facilè perſpexi, Platonem hoc voluiſſe, cùm ea quæ videamus ſint corruptibilia, nos animi oculos intendere debere in formas rerum internas, prout menti inſunt Dei, quomodo homo eſt immortalis, equus immortalis, itidem, cùm actiones etiam aliquid ex vitio trahere ſoleant, debere nos proponere animis noſtris virtutem, (ut loquuntur) non in concreto, quomodo imperfectæ ſunt & pereunt, ſed in abſtracto, quomodo ea in mente eſt divina, ac quodammodo etiam eſt hominis ſapientiſſimi animus, qui melius mente concipit virtutem, quam vita exprimit. Quomodo Xenophon meliùs virtutem exprimit in Cyro, quàm ea in Cyro fuit. Ut omnino ſi ſecundùm virtutem vivere volumus, non Cyrum fortem, juſtum Ariſtidem, nec continentem Alexandrum nobis proponere debeamus; ſed juſtitiam, continentiam, patientiam, ſecundùm naturæ ſuæ perfectionem. Vide omnino quæ Syrianus de Ideis contra Ariſtotelem diſputavit Comm. in lib. 11. τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, & duos poſtremos, ac inprimis lib. XI. ſive ut alii numerant XII. Ubi ſingulis Ariſtotelis argumentis occurrit. Etiam adi, quæ proavorum memoria de Platonis & Ariſtotelis differentia ſcripſit Pletho Gemiſtus: apud quem eadem ferè, iiſdem verbis reperias: item Alcinoum de dogmatis Platonis. Nec dubito, quin idem docuerit Porphyrius libris VII quos de Platonis, & Ariſtotelis conſenſu ſcripſit; atque item Boëthius, qui ejuſdem argumenti libros reliquerat. E junioribus etiam Ideas Platonis defendunt, Ioannes Fr. Mirandulanus lib. VI. Examinis Vanitatis gentium, & veritatis Chriſtianæ cap. XV. & Fr. Venetus, minor, libro de Harmonia mundi, cantici I quinque capitibus.

§. 12. *Finis philoſophiæ ſecundùm Platonem eſt aſſimilari Deo, quatenus humana ſinit infirmitas.*

Ὁμοίωσις τῷ θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν. Quod ſic extulit Apulejus lib. de Habit. Doctrinæ Platonicæ: *Sapientiæ finis eſt, ut ad Dei meritum ſapiens provehatur: hancque futuram ejus operam, ut æmulatione vitæ ad Deorum actus accedat.* Qua de re pluribus diſputat eleganter Abammon, Ægyptius magiſter, reſponſione ad Porphyrii epiſtolam ſcriptam ad Anebonem. Cæterùm Jamblichi eam eſſe Abammonis epiſtolam legas apud Proclum in Plotinum.

§. 13. *Platoni magnam attulit gloriam, quòd diſertè adeò philoſophiam tractavit.*

Itaque Jovem ajunt Platonis lingua uſurum, ſi Græcè loqui vellet. Ac Græci Platonem dixere θεῖον, uti Ariſtotelem δαίμονα. Platonem B. Hieronymus lib. 1. adverſus Iovinianum vocat *divinum, profundum, nec à juvenilibus ingeniis intellegi.*

§. 14. *Artificium etiam à Dialogis acceſſit: quos primus dicitur ſcripſiſſe.*

Quod tamen cautè capiendum. Nam ante Platonem Zeno Eleates, & Alexamenus Tejus dialogos ſcripſere, ut ab aliis proditum eſt: Sed Plato, ut Laertius ait, ἀκριβώσας τὸ εἶδος, τὰ πρωτεῖα δικαίως ἀποφέρεται.

§. 15. *Intercadictio Platonis minus eſt idonea ad philoſophandum.*

Peccat enim eo (ignoſcant mihi nonnulli φιλοπλάτωνες) quòd multùm gaudet Metaphoris, iiſque non verecundis, ſed audacibus & planè poëticis, atque διθυραμβικαῖς. Utcumque igitur ejus dictionem extollant, qui Jovem dicunt, ſi cælo deſcenderet; Platonis ſermone uſurum; philoſophiæ tamen magis convenit dictio propria, aut tralationes receptæ, & uſitatæ. Ut monuit Ariſtoteles lib. 11. de Demonſtr. & VI. Top. Item Alex. in lib. 1. priorum. Scio Phrynichum culpare in Ariſtotele, & Theophraſto, quòd quædam non ſatis Atticè efferant: ſed, ut verum diceret, leve tamen id eſt, dummodo pura & perſpicua utantur dictione. Qualis non eſt illa poëtarum, ut cùm Empedocles mare vocat *ſudorem terræ*: quod in eo culpat Ariſtoteles lib. 11. Metaphyſ. quemadmodum & cùm Orpheus, & alii fingunt, quæ ſoli intelligant: quo nomine eos reprehendit idem lib. 11. τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Ad poëticam autem dictionem propè accedit Plato: quod non Ariſtotelis modò judicium eſt, ſed & Dionyſii Halicarnaſſenſis. Imò in dialogis ſuis poëticè magis loquitur, quàm comœdia facit, ut multos ſenſiſſe, teſtis eſt Cicero in Bruto.

§. 16. *Etiam hoc in Platone culpandum, quòd Pythagoreo more, ſæpiùs ſymbolicâ gaudeat philoſophiâ.*

Ut cùm ait cœlum, & quinque elementa figura differre: cœloque tribuit figuram dodecahedron: & alia id genus.

§. 17. *Nec apertè in procemiis proponit, quâ de re ſit dicturus. Quæ res obſcuriorem facit.*

Itaque Ariſtoxenus, Ariſtotelis diſcipulus, in Harmonicis hoc etiam nomine Ariſtotelem præfert, quòd clarè illud proponat, de quo deinceps diſſerit.

§. 18. *Nec decem illi Dialogi, de quibus diximus, decimam, ac penè dixerim milleſimam Platonicæ philoſophiæ partem continent.*

Quæ res ita perſpicua eſt vel obiter Dialogos hoſce lectitantibus, ut verba non deſideret.

§. 19. *De Platonica, ut & Pythagorica philoſophiæ principiis, ſcripſere olim Numenius, Cronius, Moderatus, & Thraſyllus, qui Tiberiano ævo vixit: ſed omnium ante ſe induſtriam cura accurata vicit Plotinus.*

Autor

Autor Porphyrius in vita Plotini. Verba ejus adduximus, cùm de Pythagora ageremus. Fuisse autem Platonicum, cognoscimus etiam ex scholiaste Juvenalis in Sat. VI: *Thrasyllus, multarum artium scientiam professus, postremo se dedit Platonicæ sectæ: ac deinde Mathesi: quæ præcipuè viguit apud Tiberium; cum quo sub honore ejusdem artis familiariter vixit: quem postea Tiberius in triniâ Rhodo præcipitare voluit in pelagum, quasi conscium promissæ dominationis: quem dolum cum præsensisset, fugit.* Meminere ejus quoque Tacitus Annal. lib. VI. Suetonius in Tiberio. Item Plutarchus lib. de Musica, ubi Philatium fuisse indicat. Ex Laertio cognoscimus scripsisse & librum περὶ τῆς συγγενείας τῶν ἁρμονικῶν βιβλίων.

§. 20. *Successit Platoni in Academiâ Speusippus.*

Is natus fuit e Potona, quæ Platonis erat soror; Annis octo docuit mercede; quod & exprobratum ei a Dionysio. Et sanè pecuniæ erat amantior. Ut indicio quoque, quod ad Cassandri nuptias se contulerit spe mercedis pro versibus a se conscriptis, sed ineptis, frigidisque; ut censet Philostratus in Apollonio. Vide de eo Laertium, qui vitam illius descripsit. Supersunt Speusippi ὅροι sive definitiones, quas Ficinus ve[illegible].

§. 21. *Huic successit condiscipulus suus, Xenocrates Chalcedonius.*

Vir hebetiori ingenio, sed castis moribus. Ob prius dicebat Plato cum calcaribus, Aristotelem freno egere: Ob alterum, nec credere sustinuit Plato jurantibus, Xenocratem de eo maledixisse. Sed neque judices passi sunt jurare: indignum rati, viro iis moribus non habere fidem injurato.

Plura de eo Laërtius: aliqua etiam Hesychius Illust. Superest Xenocratis libellus de Morte, cujus & meminit Laertius. Transtulit idem Ficinus, ac Petro Casmo dicavit. At junior hoc Xenocrates ille, cujus de alimento ex aquatilibus animantium libellus extat apud Oribasium. Collectaneorum ad Julianum lib. III. Sed tamen Galeno antiquior, qui ejus meminit non semel lib. X. de facultatibus simplicium medicamentorum, cap. de Sanguine vespertilionis: uti & lib. II. de compositione secundum genera. Eum Græce cum Interpretatione Baptistæ Rasarii, & scholiis suis primus edidit Conradus Gesnerus.

§. 22. *Xenocrati successit Polemo Atheniensis: Polemoni discipuli sui Crates Atheniensis, & Crantor Solensis.*

Quàm se mutuò amarint Polemo & Crates, docent Diogenes lib. IV. & Hesychius Ill. Ac prior etiam in commune eorum sepulcrum, epigramma refert Antagoræ: quod similiter legas Anthologiæ lib. VII. Crantor Solensis primus omnium commentatus est in Platonem, ut testatur Proclus in Timæum libro I. ubi refert, ut quæ de Atlantide insulâ retulit Plato, ea pro vera historia habuerit ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητὴς Κράντωρ. Obiit aqua intercute ante Polemonem, & Cratetem: ut ait Diogenes.

§. 23. *Atque hæc de Veteri Academia, quæ Platonis vestigia insistens, quæ caperet definiebat, quæ non caperet incerta relinquebat.*

Laërtius lib. III. ac totidem verbis Hesychius Illustris, ὁ Πλάτων περὶ μὲν ὧν κατείληφεν ἀποφαίνεται, τὰ δὲ ψευδῆ διελέγχει, περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχει. *Plato quæ percepit, asserit; ac falsa diluit; de incertis definire supersedet.* Mox addit Laertius, quomodo personis ipsis, quæ vera putaret, ab incertis distinxerit: Verba ejus sunt Καὶ τὰ μὲν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ἀποφαίνεται διὰ τεττάρων προσώπων, Σωκράτους, Τιμαίου, τοῦ Ἀθηναίου ξένου, τοῦ Ἐλεάτου ξένου· περὶ δὲ τῶν ψευδῶν εἰσάγει οἷον Θρασύμαχον, καὶ Καλλικλέα, καὶ Πῶλον, Γοργίαν τε, καὶ Πρωταγόραν ἔτι δ᾽ Ἱππίαν, καὶ Εὐθύδημον, καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοίους. *De iis, quæ approbat, sententiam suam prodit per quatuor personas, Socratem, Timæum, hospitem Atheniensem, & hospitem Eleatem. Mendacium autem redarguentes inducit Thrasymachum, Calliclem, Polum, Gorgiam, & Protagoram: adhæc Hippiam, & Euthydemum, ac similes.* Quæ & ipsa iisdem verbis, præter hoc, quod de Protagorâ, & duobus reliquis addit, etiam apud Hesychium invenias. Ac longe alia mens Academiæ mediæ: ad quam nunc accedo. Nam ii iis, de quibus hactenus diximus, vetus conflabat Academia.

Cap. XIII.

DE MEDIA ACADEMIA.

§. 1. *Crantoris Solensis discipulus fuit Arcesilaus, qui Latinis Arcesilas.*

De quo Diogenes, & Hesychius Ill. Ac pulchrum ejus factum erga amicum pauperem commemorat quoque Seneca de Benefic. lib. II. cap. X.

§. 2. *Hic autor fuit secundæ, sive mediæ Academiæ, quæ ἀκαταληψίαν & ἐποχὴν induxit. Nam volunt nihil percipi posse, eoque in omnibus esse cohibendum assensum.*

Socrates & Plato disputare quidem in utramque partem solent; sed ut verum inveniatur. Unde & in multis certi aliquid statuere. Eoque dogmaticis accensendi. Non item Arcesilas, qui omnia dicebat esse ἀκατάληπτα, sive incomprehensibilia. Ille tamen Socratis se autoritate tuebatur, qui dixerat, nihil se scire. Sed hoc modestiæ causâ εἰρωνικῶς, ut sophistarum argueret immodestiam, qui omnium scientiam profiterentur. Revera enim multa Socrates statuit atque asserit: sed modum tenet, ne incerta afferat pro certis.

§. 3. *Discipulus Arcesilæ fuit Lacydes.*

Qua ratione is defensor ἀκαταληψίας factus sit, lepidè narratum Numenio, & exinde Gulielmo Cantero lib. VI. Novarum lect. cap. XVIII.

§. 4. *Lacydæ successit Telecles & Euander, Euandro Hegesippus Pergamenus.*

Ut Laertio dicitur, qui Clementi est Hegesilaus, ultimus in successione ea mediæ Academiæ assertor.

Cap. XIV.

DE ACADEMIA NOVA.

§. 1. *Hegesino successit Carneades Cyrenæus, qui novæ sive tertiæ fuit Academiæ autor.*

Quartus, ut Cicero ait, ab Arcesila, mediæ Academiæ auctore. Laertius tamen Lacydem, Arcesilæ discipulum, & successorem, novæ putat Academiæ auctorem: sed Carneadi id tribuunt Cicero, Clemens Alexandrinus, Sextus Empiricus, alii.

§. 2. *Differt Academia nova à media, duplici ratione. Primum, quia Arcesilam etiam à rebus tolleret verum: Carneades fateretur aliquid verum esse, aut falsum: sed negaret esse in nobis κριτήριον, sive artem judicandi verumque a falso discernendi.*

Hinc ex eorum mente apud Ciceronem in Lucullo legas: *Veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus.* Atque idem alibi: *Non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur: sed qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse dica-*

se dicamus, tantâ similitudine, ut nulla insit certa judicandi & discernendi nota.

§. 3. *Alterum est, quòd Carneades quidem assensum cohiberet ob res incertum, non tamen negaret aliquid probabile esse, aut contrà: quale nihil Arcesilas.*

Cicero lib. IV. Acad. Qu., *Reliquit Carneades ejusmodi visa* (φαντασίας) *quibus ad actionem excitemur: item ea, quæ interrogati in utramque partem respondere possimus, sequentes tantummodo, quòd ita visum sit, dum sine assensu.* Vide plura de hoc apud ipsum Tullium, & Plutarchum contra Colotem.

§. 4. *Nihil hic Carneades scripsit.*

Testes Plutarchus, & Laërtius. Scribere tamen voluit adversus Zenonem, ac propterea cerebrum priùs elleboro albo purgavit: ut est apud Gellium lib. XVII. cap. XV. Verùm non scribere, sed disputare voluisse ait Valerius Maximus lib. VIII. cap. VII.

§. 5. *Post Carneadem hac docuit Clitomachus Carthaginensis: in quo successio desiit nova Academia.*

CAP. XV.

DE ACADEMIA QUARTA ET QUINTA.

§. 1. *Triplici Academia addunt alii quartam & quintam: Quarta est ab Philone & Charmida, qui Clitomacho Carthaginensi successere: quinta est ab Antiocho, Philonis auditore.*

Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypotyp. lib. I. c. XXXIII. Ἀκαδημίαι δὲ γεγόνασιν, ὡς φασί, πλείους μὲν ἢ τρεῖς· καὶ μία μὲν καὶ ἀρχαιοτάτη, ἡ τῶν περὶ Πλάτωνα· δευτέρα δὲ καὶ μέση, ἡ τῶν περὶ Ἀρκεσίλαον, τὸν ἀκουστὴν Πολέμωνος· τρίτη δὲ καὶ νέα, ἡ τῶν περὶ Καρνεάδην καὶ Κλειτόμαχον. ἔνιοι δὲ καὶ τετάρτην προστιθέασι τὴν περὶ Φίλωνα καὶ Χαρμίδαν. τινὲς δὲ καὶ πέμπτην καταλέγουσι τὴν περὶ τὸν Ἀντίοχον. *Academiæ autem fuerunt, ut aiunt, plures tribus. Una quidem, eaque antiquissima, Platonis: Secunda & media, Arcesilæ, qui fuit auditor Polemonis: Tertia & nova, Carneadis & Clitomachi. Sunt qui his addant quartam Philonis & Charmidæ. Sunt qui etiam quintam adjiciant, Antiochi.*

§. 2. *Ac Philonis quidem secta paulò propiùs ad veterem accedebat Academiam, quàm Carneades. Permittebat enim ut sapiens opinetur, ac quædam etiam comprehendi posse ajebat, sed non tam certò, ut nihil omnino obduci possit.*

Numenius auctor apud Eusebium præpar. Euangel. lib. XIV.

§. 3. *Antiochia secta veterem Academiam instauravit: nisi quòd de κριτηρίῳ Stoicis accederet. Imò & in aliis Antiochus fuit germanissimus Stoicus: utcumque Academicus audire vellet.*

Vixit Antiochus hic Ciceronis ætate. Nam eum secum habuit L. Lucullus, in Asia quæstor, ac postea etiam cum eo missus à Senatu ad bellum Mithridaticum. Cicero lib. IV. Academicarum Quæst. *Cùm autem è Philosophis, ingenio, scientiaque putaretur Antiochus Philonis auditor, excellere, eum secum habuit* (Lucullus) *& post aliquot annos imperator.* Atque ibidem plura de hoc Antiocho, ejusque sententia, legere licet.

CAP. XVI.

DE PLATONICIS JUNIORIBUS.

§. 1. *Post toties variatam Academiam, posteriores, qui Platonis dogmatis insisterent, pro Academicis, Platonici dici maluere.*

Ac creditur hoc nomen Alexandriæ cœpisse, ubi resuscitata primò vetus Academia fuit. Ratio autem mutati nominis, quòd Academici nomen ambiguum esset, maximeque Arcesilæ sectatoribus tribui soleret: ipsi autem, Platonis exemplo, certa quædam dogmata tuerentur.

§. 2. *Tales è Latinis fuere Apulejus, & Chalcidius.*

De priori sic Augustinus de Civit. Dei lib. VIII. cap. XII: *In utraque linguâ Apulejus Afer Platonicus extitit nobilis.* Extat ejus liber de dogmate Platonis. Ut Chalcidii commentarius in Timæum.

§. 3. *E Græcis verò, præter eos qui vel Judaicam religionem amplexi, ut Philo; vel Christianam: maximum nomen est, Plotini, Porphyrii, Jamblichi, & Procli.*

Augustinus lib. VIII. de Civit. Dei cap. XII; *Ex Platonicis valdè nobilitati Græci, Plotinus, Jamblichus, Porphyrius.* Ac Plotinus quidem Lycopoli natus, civitate Ægypti: cùm alia, tum LIV. libros reliquit in enneades divisos. Vixit sub Gallieno Cæs. ac deinceps. Fuit discipulus Ammonii illius, qui prius bajulus fuerat. Discipulum autem ipse habuit Amelium, uti hic Porphyrium, ille Sopatrum. Ex sacro quo laborabat morbo, corpore erat imbecilli. Autor istorum Suidas in Πλωτῖνος. Accuratè autem ejus vitam Porphyrius descripsit. In iis verò, quæ de ejus fato, non audiendus Julius Firmicus.

Porphyrius Plotini & Amelii discipulus, temporibus vixit Aureliani, Suida teste, ac pervenit usque ad tempora Diocletiani. Gente fuit Tyrius, & patria lingua dictus Malchus, uti & pater ejus. Id nomen regem signat. Hebræis *Melech.* Unde nunc βασιλεὺς, nunc πορφύρεος dictus, quia purpura regibus convenit. De Malchi appellatione auctor ipse in vita Plotini: ubi de nomine βασιλέως Suidas. Atque hinc vita Pythagoræ inscribitur Μάλχου ἢ βασιλέως. Ex quo libello quædam Cyrillus citat adversus Julianum, eaque disertim Porphyrio tribuit. Verùm de Porphyrio multa & præclara Lucas Holstenius, quem consule.

Jamblichus discipulus fuit Porphyrii, ac temporibus claruit Constantini Magni, liberorumque ejus, atque etiam Juliani. Natus fuit Chalcide Syriæ. Hujus de vita Pythagoræ volumen, & duas ad Philosophiam orationes protrepticas primus Græcè divulgavit Joannes Arcerius Frisius: cui ut eo nomine gratiæ magnæ debentur, ita eo parum feliciter emendando ac vertendo parum etiam laudis ac gratiæ promeruit.

Syrianus Alexandrinus vixit circa annum CCCCLXX. Inque totum Homerum scripsit, & libros IV. in Remp. Platonis, atque alia quæ recenset Suidas. Ex quo etiam discere licet, quanti eum fecerit Isidorus philosophus. Nam ex Damascio refert, ut Isidorus dixerit nullum esse scriptorem, ex quo non aliquid boni discere liceat: sed ex tot scriptoribus post Platonem præstare Jamblichum, & qui Jamblichum sequerentur ejus sectatorem optimum esse civem suum Syrianum.

Proclus Lycius fuit, si audimus Volaterram lib. XVIII. antiquior fuit iis, quos diximus. Nam à Spartiano proditum ait, fuisse præceptorem M. Antonini, eumque ab eo ad proconsulatum esse evectum. Proculus non Lycius, sed Siccensis fuit. Estque inter hos trecentorum annorum intervallum. Sic Joannes Stoefflerus Justingensis,

 qui

qui ait vixisse temporibus Trajani, quod ex eo colligit, quia discipulum habuerit Marinum Neapolitanum, quem sub Adriano ait vitam Procli scripsisse. Sed de Marini ætate fallitur. Quod liquebit, si dixerim de Procli ætate: Is autem claruit anno Christi quingentesimo. Ut qui Syriani fuerit discipulus, eique successerit in schola, uti Proclo postea successit Marinus, quem vitam magistri scripsisse diximus. Πλατωνικὸν φιλόσοφον vocat Suidas. Extant ejus sex libri de Theologia Platonica, qui Hamburgi primum prodiere anno cIↃ IↃ c XVIII. Item supersunt commentarii in Timæum & libros de Repub. Scripsit quoque de Orphei, Pythagoræ, & Platonis consensu in oraculis lib. x. aliaque quæ Suidas commemorat. Ex quo etiam cognoscimus, quam Christianis fuerit infestus. Ut qui post a Porphyrio secundus adversus Christianos ediderit libros. Atque hoc ipsum quoque errorem prædictum satis refellit. Nam si Porphyrio junior est, quomodo vixerit sub Trajano, ac docuerit M. Antonium, qui propè seculo præcessit? Sed profectò multa hujus generis in commentariis Raphaelis occurrunt. In eo etiam ratio fugit Stoeflerum, quod putaret, Proclum vocatum Diadochum à gemma ejus nominis quæ berillo similis: ut ait Plinius lib. XXXVII. cap. x. Sed Proclus Διάδοχος appellatus κατ' ἐξοχὴν ob successionem in Schola Platonica.

§. 4. *Maximus Tyrius quoque fuit Platonicus.*

Maximum Tyrium primus Latinè reddit Cosmus Pactius, Florentiæ natus amita Leonis x, præsul cathedralis Ecclesiæ Florentinæ. Obiit in urbe patria ann. cIↃ IↃ XIII. Verùm illam versionem innumeris locis expurgavit D. Heinsius, & commentario illustravit. Floruit autem Maximus Tyrius tempore Commodi imperatoris teste Suida.

§. 5. *Nec Alcinous prætereundus.*

Exstat hujus epitome philosophiæ Platonicæ, vertit eam Ficinus, sed emendavit illam versionem Jacobus Carpentarius Claromontanus Bellovacensis, qui & insigni auctorem hunc commentario illustravit, quo totam Platonicam Doctrinam explicare conatus est. De ætate hujus autoris nihil certò adfirmari potest. Eusebius de Præparat. Evang. lib. XI. bonam hujus opusculi partem citat, non sub Alcinoi nomine, verùm Didymi, ut Didymus Alexandrinus hujus scripti auctor possit videri. Nisi forsan Didymus ex Alcinoo locum illum descripserit.

§. 6. *Etiam proavorum ævo fuere duo præstantes Platonici, Bessario Cardinalis, & Gemistus Pletho.*

Illius extant libri IV. adversus calumniatorem Platonis, (ita vocat Georgium Trapezuntium) ab Aldo avo editi: hujus autem exstat liber de differentia inter Aristotelem & Platonem. Latine editus est Basileæ nisi fallor. Habemus illum etiam Græcè; ostendere verò in hoc scripto conatur, semper principatum inter hos duos Philosophos obtinuisse Platonem, nunquam verò Aristotelem, usque ad tempora Averrois. Scripsit hic idem Pletho alia quoque philosophica, περὶ ἀρετῶν *de Virtutibus.* περὶ ἑρμηνείας, *de Interpretatione:* Commentarium præterea in magica Zoroastris, aliaque quædam quæ neque Græcè neque Latinè prodierunt.

§. 7. *Latinorum, qui circa ea tempora vixerint, nullus operam magis laudabilem Platoni, & ejus Philosophiæ, impendit, quam Marsilius Ficinus.*

Vertit Platonem, vertit item Plotinum, quem etiam insigni illustravit commentario. Sed & Jamblichum de mysteriis Ægyptiorum. Pseudo-Dionysium Areopagitam, aliorumque Platonicorum scripta Latine reddidit. Verùm de hujus viri, virtutibus & scriptis jam multa dixerunt.

CAP. XVII.

DE PERIPATETICIS.

§. 1. *Peripateticorum princeps Aristoteles fuit.*

De nomine sic Cic. Acad. I. *Qui erant cum Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo.* Ac similiter Laertius in Aristotele; qui & alias occasiones addit. Hesychius quoque; ἡ δὲ περιπατητικὴ φιλοσοφία ἐκλήθη διὰ τὸ ἐν περιπάτῳ, ἤτοι κήπῳ, καθεζόμενον αὐτὸν Ἀριστοτέλην. *Peripatetica philosophia dicta est ex eo, quia cœperit ab Aristotele docente in xysto, sive horto ambulationi apto.* Sed Ammonius in Categ. autor est, Platonem ipsum docuisse ambulantem: atque ab hoc primo Peripatetico, post ejus excessum, Xenocratis auditores vocatos Peripateticos ex Academia: Aristotelis autem Peripateticos ex Lyceo. Tandem Xenocraticos, nomine Peripatetici omisso, à loco solum dictos Academicos: & contra Aristoteleos, nomine loci prætermisso, ab actione solùm vocatos Peripateticos. Michael scriptor recentior dicit Aristotelem fuisse Thracem. Nempe quia Stagira quibusdam in Thraciâ, uti Pausanias in Eliacis. Ac videntur duo antiquissimi historici, Herodotus in Polymniâ & Thucydides libro Quarto & Quinto Stagiram tribuere Thraciæ. Nempe antiquissimis temporibus Stagiros fuit Thraciæ. Nec tamen Aristoteles Thrax, quia cùm nasceretur Aristoteles, jam Stagira erat Macedoniæ pars. Sanè Philippus Alexandri parens tùm extendit Macedoniam (quæ usque ad Strymonem extendi solet) usque ad Nessum. Sed Stagira non modò intra Nessum, sed etiam Strymonem est. Antiqui tamen limites ne quidem usque ad Strymonem patuisse videntur. Verùm hoc multò ante natum Aristotelem fuit. Est & alia ratio quamobrem Græcus, non Thrax, dicendus sit Aristoteles. Quia nempe Græciæ non Thraciæ adtributæ fuerunt pleræque Græcorum coloniæ, quæ in Thraciæ litoribus sitæ essent. Porro dicitur Stagiros, ut Herodoto, Thucydidi, & in epitome Strabonis. Dicitur item Stagira in Plurali, ut Pausaniæ, Stephano, aliis. Denique dicitur & Stagira in Singulari, ut Laërtio in Aristotelis testamento, Eusebio, &c. Parentes Aristotelis fuere Nicomachus & Phæstis; quæ Laërtio Phæstitis & Suidæ. Fortasse Phæstitis & Phæstis dixere contractè. Phæstis comprobatur & hexametro Græco;

Φαιστίδος ἠὲ μητρὸς καὶ Νικομάχου γενετῆρος.

Nicomachus genus ducebat à Machaone heroe Æsculapii filio, unde Aristoteles dicitur fuisse ἐκ τῶν Ἀσκληπιαδῶν γένος. Nicomachus ille fuit medicus Amyntæ regis, qui pater Philippi, avus Alexandri Magni fuit. In hujus memoriam & Aristoteles filium suum vocavit Nicomachum, eum ad quem Ethica scripsit, quæ vocantur inde Nicomachia, ad discrimen Magnorum & Eudemiorum. Triplicia enim Ethica Aristoteles reliquit. Quamquam Cicero dubitat an non Ethica illa sint ipsius Nicomachi, & Suidas ait ab Nicomacho hoc esse Ethicorum libros relictos. Olympiodorus in Gorgiam Platonis, & Ammonius, vel Damascius, vel alius in vita Aristotelis à Nunnesio editâ, & Bessario libro I. adversus calumniatorem Platonis, ajunt Aristotelem triennio audivisse Socratem. Quæ est ἀνιστορησία. Nam Socratem constat obiisse anno I. Olympiadis XCV, Aristotelem natum anno I. Olymp. XCIX. ut minimum XV. anni intersint inter obitum Socratis & nativitatem Aristotelis. Ergo non XX, sed XVII anno adiit Platonem, ut docet Laertius; eumque audivit annos viginti. Post obitum Platonis annos vixit XXVI. nam obiit annos natus LXIII. Hæc de patriâ, parentibus, præceptoribus Aristotelis suffecerint: cætera ex Laertio petantur.

§. 2. *Aristotelis ea laus est, quòd non philosophiâ usus mythicâ, ut poetæ veteres; non symbolicâ, ut Pytha-*

go-

geras, & sæpè etiam Plato; sed apertâ, ut quæ proprietate gaudeat verborum.

Tria hæc Philosophandi genera strictim complexus Simplicius in proœmio libri τῶν κατηγοριῶν. ubi de Aristotele sic scribit: οὐδὲ μύθοις, οὐδὲ συμβολικοῖς αἰνίγμασιν, ὡς τῶν πρὸ αὐτοῦ τινες ἐχρήσαντο, ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἄλλου παραπετάσματος τὴν ἀσάφειαν προετίμησεν.

§. 3. *Altera Aristotelis laus est, quòd cæteris sit μεθοδικώτερος, ut qui accuratius definiat ac dividat, melioríque omnia ordine pertractet.*

Nec dubium, quin hoc artificium Logicæ debuerit, quæ verè est, quod dicitur; nempe ὄργανον omnium artium ac scientiarum.

§. 4. *Tertia ejus laus est, quòd magis Platone excoluit scientiam naturalem, in quâ quantum præstiterit, monumenta ejus docent. Præsertim quæ de animalibus perscripsit.*

Quod opus esse genuinum, ne illi quidem ambigunt, qui nobis persuasum ire volunt, tria duntaxat opera esse ipsius Aristotelis; ut inferius dicemus.

§. 5. *Quid multis? si non partem aliquam virtutum, sed totum philosophum consideremus, unus ille ingenii acie ac varietate doctrinæ, eorum qui præcesserant, lumina tantum præstinxerit, quantum Sol Lunæ & siderum minorum.*

Luculenta ejus laus apud Cic. lib. v. de Finibus. Etiam Plinius appellat *summum in omni scientiâ virum.* De eodem sic Quintilianus lib. x. *Quid Aristotelem? quem dubito scientiâ rerum, an scriptorum copiâ, an eloquendi suavitate, an inventionum acumine, an varietate operum, clariorem putem.* Galenus lib. II. de decretis Hippocratis & Platonis docet, nullam Philosophorum sectam magis constantem ac certam, ac magis suis principiis consentanea dicere. Arnobii est lib. III. adversus gentes: *Aristoteles vir ingenio præpotens, atque doctrinâ præcipuus.* Macrobius quoque non veritus dicere, *nihil tantum virum ignorare potuisse.* Eundem quoque *Finem humani intellectus* appellat B. Hieronymus lib. I. adversus Jovinianum. Vide & alia ejus elogia apud Cic. I. Tusc. & lib. I. de Divin. Plin. lib. VIII. Histor. Natur. cap. XVI. & XVIII. cap. XXXIV. Ælianum var. Hist. XII. lib. Lactantium de irâ, cap. X. Augustin. lib. VIII. de civit. Dei cap. XII.

§. 6. *Hoc tamen habet, quòd gloriæ studio laboret vitio alios sugillandi; ac ne quidem candidè semper alienas referat sententias.*

Quod facilè vident, qui legunt ea, ubi alienas opiniones refellit: uti Platonem, Democritum, Parmenidem, alios. Lactantius ait Platonem dixisse: In nos recalcitrat Aristoteles, ut in matrem pulli. Sed dissensus à magistro, si modestus sit justusque, laudem meretur. Veritatis enim studium præponi debet. Verùm hoc non est, ubi calumniandi libido antevalet. Veritas enim non indiget mendacio.

§. 7. *Qui dictione etiam à Platone vinci aiunt, non cogitant, Aristotelem amâsse strictius dicendi genus, quia hoc accommodatum philosophiæ. Hæc ratio est, cur non figuras ac tropos sectetur, sed rerum & sententiarum gaudeat brevitate. Videbat rem alioqui in longum nimis trahi, & artis præcepta reddi sæpius obscuriora.*

Nec sanè Aristoteles minus Platone in Rhetoricis valuit artis peritiâ: sed aliis intentus, exercitationem posthabuit. Quod non cogitant logodædali quidam, quibus Aristoteles non sapit: ac Plato in ore est, non quasi laudes tanti viri capiant, vel iis etiam capiantur, sed ut succum loliginis facilius tegant.

§. 8. *In iis tamen, quæ ad Deum, & omnem spiritualem naturam, mundíque originem pertinent, longe vincitur à Platone.*

Cujus causa, quòd Aristoteles, ut benè de eo Simplicius, divina examinaret ad naturam, nihilque admitteret, nisi ratione fultum: Plato etiam, quæ traditione essent subnixa. Atqui profectò & traditioni suus esse honos debet, quando ratione non refellitur. Multa enim verissima per manus ad nos deveniunt, quæ soli negant imperiti, ac temerarii, omniaque suo intellectu metientes, quasi reliquos præ iis fœnum esse oporteret.

§. 9. *Librorum Aristotelis alii sunt ἀκροαματικοὶ sive ἀκροατικοὶ, alii ἐξωτερικοί. In his τὸ ὅτι docebat, vel pinguiori Minervâ rationes addebat: in illis accuratè genuinis discipulis omnia demonstrabat.*

Vide Gellium lib. XX. cap. IV. Clement. Alexandr. lib. V. Στρωμ. & Ammonium in Categ. Aristotelis. Quorum hic ait, ἀκροαματικὰ sic dici, διὰ τὸ πρὸς τοὺς γνησίους ἀκροατὰς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους: *quia sermonem haberet cum genuinis ac propriis discipulis.* Etiam monet, ea fuisse αὐτοπρόσωπα, utpote, ἐν οἷς ἐξ οἰκείου προσώπου τὴν διδασκαλίαν ἐποιεῖτο· τὰ δοκοῦντα δὲ αὐτῷ λέγει, καὶ δι' ἐπιχειρημάτων ἀκριβεστάτων, καὶ οἷς οὐχ οἷοί τε εἰσὶν οἱ πολλοὶ παρακολουθεῖν. *In quibus ex propriâ doceat personâ, eaque dicat quæ sibi ipsi visa sint, ac probet omnia exquisitis argumentis, & quæ homines vulgares assequi non possint.* Plutarchus quoque in Alexandro clarè ait fuisse, hæc τῶν ἀπορρήτων καὶ βαρυτέρων διδασκαλιῶν, *ex interioribus, & gravioribus disciplinis.* Atque addit vocari à Peripateticis ἀκροαματικὰς, καὶ ἐποπτικάς: nempe tralatione à sacris Eleusiniis. Nam primo quadriennio instituebantur ac dicebantur μύσται: qui in vestibulo ante sacrarium consistebant, & quinto anno jus erat sacra in interiore sacrario clausa conspiciendi: unde ἐπόπται vocabantur. Similiter igitur ea philosophiæ arcana quæ discipulis suis pandebat Aristoteles, ἐποπτικὰ dicebantur.

Lucianus itidem, dialogo, qui βίων πρᾶσις inscribitur, dividit ejus scripta in ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικά; quorum posteriora sunt eadem, ac ἀκροαματικά. De altero autem librorum genere, sic scribit Clemens: Διαλογικὰ δὲ ὅσα μὴ ἐξ οἰκείου προσώπου συνέγραψεν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πλάτων ὑποκριτικῶς ἑτέρων πρόσωπα, ἅπερ καὶ ἐξωτερικὰ ἐκάλουν, διὰ τὸ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν γεγράφθαι ὠφέλειαν. *Dialogo perscripta esse, ubi non ex propria scribat personâ: sed ut Plato, alias inducat personas, quæ & exoterica, quasi externa dicantur, quia ad vulgarium etiam hominum utilitatem scribantur.*

§. 10. *Ἀκροαματικὰ docebat manè, idque ambulans, unde is περίπατος ἑωθινὸς dicebatur; ἐξωτερικὰ docebat vesperi, unde vocabatur περίπατος δειλινός.*

Testis Gellius lib. XX. cap. IV. Nempe διατριβὴ matutina magis idonea studiis subtilioribus. Notum illud Plinii, *Auroræ Musis amica.* Minùs verò idoneus homo, post sumptum cibum, præsertim si largiùs id fiat, ut multis mos est: ita ut homo, vix sit semihomo, quia cibus obnubilet mentem, corpusque onustum, ut poeta Venusinus inquit, * Lib. 2. Sat. 2.

—— animum quoque prægravat unâ,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.

Videndus omnino Samuel Petitus lib. II. obs. c. II. p. 172.

§. 11. *Utinam autem Aristotelis libri integriores pervenissent ad posteros.*

Aristoteles bibliothecam suam reliquit Theophrasto: is Neleo, qui Aristotelis fuerat discipulus, Theophrasti condiscipulus, ut ex Laertio liquet. A Neleo, teste Athenæo lib. 1. eos mercatus Ptolemæus Philadelphus, inque Alexandrinam transtulit bibliothecam. Quod capiendum de libris, qui alium quàm Aristotelem haberent auctorem. Nam eos quos Aristoteles scripserat, retinuit Neleus, ac posteris transmisit, hominibus indoctis, qui eos sub clavibus sine ullo usu habuere. Hinc apud Strabonem dicuntur κατάκλειστα βιβλία: de quibus videndus Salmasius ad Tertull. de Pallio, pag. 128. Imò, metuentes ne eos sibi Pergameni reges vindicarent, diu sub terrâ occultarunt, ubi squalle situque obducti, à blattis etiam ac tineis corrosi. Atque hoc primum malum librorum eorum fatum fuit. Ecce alterum. Hosce libros emit Apellico Tejus, homo φιλόβιβλος magis quàm φιλόσοφος, ut cognoscimus ex quincto Athenæi. Hic erosos lacerosque describi ac vulgari curavit, sed philosophiæ non admodum gnarus, ut dixi, nec judicio, nec fide semper bona. Eo defuncto, Sylla, Athenarum potitus, annis circiter ducentis quinquaginta post Aristotelis excessum, illos, ut Plutarchus in Syllâ narrat, Romam misit, ubi usum eorum à bibliothecæ præfecto impetravit Tyrannio grammaticus, qui Aristotelis erat studiosus. Bibliopolæ autem eos describi curarunt, sed ab ineptis librariis, & qui ne quidem cum exemplari conferrent quæ descripsissent. Ita tertiò malè habiti sunt Aristotelis libri. Ab hoc Tyrannione nactus est eos libros Andronicus Rhodius: ut est apud eundem Plutarchum. Is primus Aristotelis libros in multa exemplaria transfundi & publicari curavit. Atque exinde ex acroamaticis etiam cœperunt disputare, & magis Ἀριστοτελίζειν, cùm intermedio tempore, mox ab excessu Theophrasti, librorum potissimorum defectu, non nisi ex Exotericis, dialecticè & probabiliter disputari soleret.

§. 12. *In illo præterea infelix Aristoteles fuit, quòd tot ejus libri deperierint.*

Ut cognoscere est partim ex catalogo, quem apud Laertium habemus: partim exinde, quòd eorum, qui nunc extent, nulli dialogo scripti sint, tales verò multi olim fuerint: Unde Cicero ad Lentulum ait, tres libros suos de Oratore dialogo exarasse, more Aristoteleo. Tales illi Laertio memorati, Sophista, & Menexenus, qui de moribus erant; item Nerithus, & Gryllus, qui de Oratoria facultate tractabant: item Eudemus sive de Anima dialogus. Idem firmat Cicero epistolâ ad Quinctum fratrem: ubi ait Aristotelem, quæ de Rep. & præstante viro tradit, ipsum loqui: ac verò, siquid non probet, inducere alios loquentes. Idem quadam ad Atticum epistola refert, se in singulis libris uti procemio, ut ab Aristotele factum in ἐξωτερικοῖς. At in iis libris qui supersunt, contra se rem habere videmus.

§. 13. *At contrà idem felix eo, quòd tam multi effugerint Libitinam.*

Nec enim audiendus Cælio Curio Secundus, qui in Judicio de scriptis Aristotelis, tria solùm genuina arbitratur. Ea sunt Historia Animalium, liber de Mundo, & Rhetorica ad Alexandrum. Et hoc potuit Curio aliis persuadere: ut editori Snellio Ramææ Philosophiæ Syntagmatis, * cui Rodolphi Goclenii præfatio præmittitur. Atqui rectè quidem de Historia Animalium. Verùm Aristotelis non est libellus de Mundo. Non rectè adeò de Deo mundum gubernante is sentit, quam hic auctor facit. Et Rhetorica ad Alexandrum sunt Anaximenis Lampsaceni, qui & ipse magni Alexandri magister fuit. De hoc alibi diximus. At quis ferat, quod Περὶ Ἑρμηνείας librum, item Ἀναλυτικὰ utraque, imò & Φυσικῆς ἀκροάσεως libros, & illos de Anima, ac tot alios, in quibus planè Aristotelis genius spirat, parenti verò abjudicat? Quis non judicium in hoc judicio desideret?

* Edit. Francofurti an. 1596.

§. 14. *Hoc etiam valde facit ad laudem Aristotelis, quòd etsi diu Aristoteles libri fuissent occultati, nec leviter vitiati, ubi tamen semel in hominum manus devenere, ita omnium animos occuparunt, ut quæcunque pene contra eum Chrysippus, & Stoici in Logicis, aut Physicis disputassent, ea judicio omnium improbarentur.*

Inde Theodorus Logotheta ait, suo ævo, nec vestigium, aut volam Stoicorum superfuisse. Sed patrum nostrorum ævo fuit, qui se iterum Aristotelem ex scholis ejicere, suaque exilia & frivola iis substituere posse existimavit. Est is Petrus Ramus, vir doctus ac disertus, sed qui non debuerit tam petulanter ingenio suo abuti. Ut initer viros esse non malos, qui sic in deliciis habent ejus Animadversiones, sive Scholas: quas ille, ut adversariorum aliqui acerbè satis scribunt, oratorum & poëtarum flosculis exornavit, ut faciliùs & certiùs inficeret juventutem: quomodo Athenienses iis, quos capitis condemnarant, miscebant cicutæ pauxillum vini, ut id suâ tenuitate cicutæ crassitiem extenuaret. Ego autem, etsi in Ramo immodestiam illam probare non possum, benignius tamen censeo. Et cogitandum Aristotelem ipsum non multò melius eos excepisse, à quibus dissentiret. Hoc etiam imminuit culpam, quòd quo tempore illa scribebat Ramus, tanto in pretio passim esset Aristoteles, ut non minùs piaculare judicaretur, si quis ab Aristotele dissentire ausus esset, quàm si Sacras negaret literas. Appositè olim Irenæus lib. 1. adversus hæreses, cap. XIII; *Qui in phreneticam passionem inciderunt, aut plus rident, & valere se putant, & quasi sani omnia agunt; quædam autem & quasi plus quam sani sint; tantò magis malè habent. Similiter autem & hi quò magis plus sapere putantur enervantes semet ipsos super tonum sagittantes, tantò magis non sapiunt.*

§. 15. *Aristotelis ea fuit φιλαναγνωσία ut Plato ejus domum soleat vocare οἶκον ἀναγνώστου,* domum anagnostæ; *ut in vitâ Aristotelis refert Hermeas Ammonius.*

Etiam librorum amorem indicant illa Agellii verba lib. III. cap. XVII: *Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem ejus, emisse talentis Atticis tribus. Ea summa fit nummi nostri HS duo, & septuaginta.* Quin hic præivit Ptolomæo Lagidæ, & Philadelpho in bibliothecæ structurâ. Unde Strabo lib. XIII: Ἀριστοτέλης πρῶτος, ὧν ἴσμεν, συναγαγὼν βιβλία, καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέας βιβλιοθήκης σύνταξιν. *Aristoteles primus, quos novimus, librorum collector fuit, & reges in Ægypto docuit bibliotheca constructionem.*

§. 16. *Ex Interpretibus Aristotelis maximè legendus Alexander Aphrodisiensis.*

Quippe non solùm omnium is interpretum antiquissimus, (nam Herminus, qui antiquior, paucis exceptis fragmentis, periit nobis) sed etiam Aristotelis sententiam maximè sequitur, optimeque defendit. Nec, ubi Aristoteles à Platone dissentit, defendit Platonem, ut Simplicius facit, vel cum Aristotele conciliat, ut Ammonius: sed addit argumenta alia, quibus Aristotelis sententia roboretur. Quemadmodum & aliarum sectarum opiniones impugnat, præcipuè Stoicorum. Ob ista Plotinus Alexandrum potissimum ad intelligendum Aristotelem consulere solebat: ut in vitâ illius Porphyrius testatur. Etiam B. Hieronymus in epistolâ ad Domnionem refert, se Alexandri commentarios Latinè vertisse, ad philosophiam discendam. Cyrillus quoque adversus Julianum ejus testimoniis gaudet, ac Aristotelis amatorem appellat omniumq; Philosophorum diligentissimum & acutissimum fuisse tradit. Imò Græci eum κατ' ἐξοχὴν vocant ἐξηγητὴν sive interpretem. Multumq; ejus scriptis profecit Averroes, ut passim liquet. Interdum tamen parum absunt,

absfuit, quin ab amore Alexandri me abstraherent interpretum illi, qui è Platonis schola profecti sunt. Sed redut amor, ubi vidi invidiam esse, quæ eos erga Alexandrum, summum Aristotelis vindicem, iniquiores facit.

§. 17. *Solum opus, ut germana Alexandri à nothis discernamus.*

Cujusmodi sunt commentaria in meteora, & alia nonnulla. Vixit Alexander Aphrodisiensis temporibus Severi Imperatoris & filii ejus Antonini, circa annum ccx: ut alius ab eo sit Alexander, a quo in Peripateticâ philosophiâ institutus fuit M. Crassus, ut in ejus vita refert Plutarchus.

§. 18. *Magna etiam gloria est aliorum interpretum, maxime Themistii, Simplicii, Procli, Olympiodori, Ammonii, & Philoponi.*

Porphyrium mitto, etsi ejus sit *εἰσαγωγὴ* in Aristotelem. Nempe quia Platonicus magis, quàm Aristotelicus fuit. Discipulus erat Plotini, condiscipulus Origenis, præceptor Jamblichi. Sed & illi Platonici.

Themistius cognomento Euphrades, quod à facundia habuit: ut Tyrtamus dictus Theophrastus, Dio, & Joannes vocati Chrysostomi: vixit Constantii, Joviani, Valentis, & Valentiniani Impp. temporibus. Ad quos etiam orationes ejus extant. Præceptorem suum vocat Augustinus lib. de Categoriis.

Olympiodorus Alexandrinus Philosophus, claruit circa annum cccclxxx. Nempe Leonis, & Zenonis Imperatoris temporibus. Suidas ait præceptorem fuisse Procli Lycii. Qui & Syrianum, & Plutarchum Nestorii filium, & Heronem Mathematicum audivit.

Proclus Lycius, cognomento Διάδοχος, qui successor erat Scholæ Platonicæ, post Porphyrium contra Christianos scripsit.

Iisdem temporibus vixit *Joannes*, cognomento *Philoponus*: qui Proclo respondit.

Procli Diadochi discipulus fuit *Ammonius*, ut ipse ait initio commentarii in Aristotelem περὶ ἑρμηνείας.

Iisdem temporibus vel paulò post claruit *Simplicius*. Nam sub Justiniano Imperatore floruisse constat ex Suidâ, voce Δαμάσκιος. Ubi & addit eum fuisse Phrygem, & Damascii Stoici familiarem. Simplicius sæpè acriter invehitur in Philoponum: quod ostendit fuisse vel juniorem, vel æqualem Philopono. Ut errent, qui ex Nicephori lib. xviii. cap. xlvi. colligant, eum vixisse sub Phocâ, hoc est circa annum sexcentesimum.

§. 19. *Inter Arabas Aristotelis interpretes princeps locus debetur Averroi, unde & κατ' ἐξοχὴν dictus Commentator.*

Qui Græcè nescius feliciter adeò mentem Aristotelis perspexit, quid non fecisset, si linguam scisset Græcam! Nomen ei fit Latine Roisius. Hinc Aven-rois dictus, quasi Rois filius. Cordubæ floruit in Hispania anno à nato Christo clↃ cl. Testis Conciliator, ac Ægidius Romanus, qui & auctor est filios Averrois fuisse in aula Frederici Barbarossæ. Vide Ægidium in Quodlibetis lib. ii. quæstione de unitate intellectus. Nec Philosophus modò, sed medicinæ intelligentissimus fuit: de qua reliquit libros vii. *Colliget* inscriptos, quia universalia pertractat. Quàm parum viderit tantus Philosophus in vera & unica salutis via, arguit illud, quòd diceret, malle se animam suam esse cum Philosophis, quam cum Christianis.

§. 20. *Aristoteli successit discipulus Theophrastus Eresius, qui cùm prius vocaretur Tyrtamus, postea ob divinam facundiam à præceptore Theophrasti nomen accepit.*

De hoc ita Strabo lib. xiii: Τύρταμος δ' ἐκαλεῖτο πρότερον ὁ Θεόφραστος, μετωνόμασε δ' αὐτὸν Ἀριστοτέλης Θεόφραστον· ἅμα μὲν φεύγων τὴν τοῦ προτέρου ὀνόματος κακοφωνίαν, ἅμα δὲ τὸν τῆς φράσεως αὐτοῦ ζῆλον ἐπισημαινόμενος· ἅπαντας μὲν γὰρ λογίους ἐποίησε τοὺς μαθητὰς Ἀριστοτέλης, λογιώτατον δὲ Θεόφραστον. *Theophrastus prius vocabatur Tyrtamus: sed Aristoteles hoc ei nomen fecit, simul ut prioris asperitatem fugeret, simul ut dictionis Theophrasteæ præstantiam commendaret, tanquam divinæ. Omnes enim discipulos suos facundos, hunc facundissimum reddidit Aristoteles.* Idem de hoc Tyrtami nomine testantur Diogenes, Hesychius Illustris, Suidas, & Tzetzes Chil. ix. cap. ccxcvi. Hujus verba; Καὶ ὁ Θεόφραστος αὐτός, ὁ Τύρταμος τὸ πρῶτον. *Et Theophrastus ipse, qui prius Tyrtamus.*

§. 21. *Quid mirum igitur, si ad viri doctissimi pariter, ac disertissimi ἀκροάσεις confluxerint discipuli circiter bis mille auditores.*

Auctores Laertius, & Hesychius.

§. 22. *Omnino hic jungendus præceptori suo, partim ob ea, de quibus Aristoteles non scripsit: partim ob illa, de quibus Theophrastus melius scripsit.*

In nonnullis enim ab Aristotele dissensit, ut de caussâ efficiente pluviarum, item caussa ventorum obliquorum: & unde exeat exhalatio calida & sicca: unde item sit salsedo maris. Magnitudo autem viri judicio ipsius Aristotelis comprobatur, qui, cùm duo inter Aristotelis discipulos præcipui nominis essent, Theophrastus Lesbius, & Eudemus Rhodius, ac morti proximus, utrum eligeret successorem, rogaretur, vinum Rhodium ac Lesbium adferri jussit, ac cùm utrumque gustasset, Rhodium oppido bonum esse dixit, sed Lesbium suavius: atque ita lepidè & verecundè Lesbium Theophrastum Eudemo Rhodio prætulit; ut autor est Gellius lib. xiii. cap. v. Sed pro Eudemo perperam *Menedemum* apud eum legitur: ut jam aliis observatum. Nam eundem cum Theophrasto jungere solent Alexander & alii: Menedemus verò vix ulli memoratus.

§. 23. *Adversus tantum virum scribere ausa est Leontium.*

Cic. lib. i. de Nat. Deorum. *Meretricula etiam Leontium contra Theophrastum scribere ausa, scito illa quidem sermone, & Attico.*

§. 24. *Theophrastum audiêre Strato Lampsacenus, & Demetrius Phalereus: Stratonem Lycon Troadensis, Lyconem Aristo Ceus, hunc Critolaus Phaselites, illum Diodorus.*

§. 25. *Adrastus Peripateticus citatur à Theone Smyrnæo Musicorum cap. vi.*

Ac meminit etiam Porphyrius in vita Plotini: inque hypomnematis ad Ptolemæi Harmonica.

§. 26. *Paullò ante annum millesimum centesimum Peripatetici sunt divisi in Nominales, & Reales.*

CAP. XVIII.

DE CYNICIS.

§. 1. *Ab Academicis, & Peripateticis redeo ad Socratis discipulos, qui novæ fuerunt sectæ auctores. Ex iis superest Antisthenes, Cynicorum pater, patria Atheniensis, sed è matre Phrygiâ.*

DE Antisthene hoc vide Laërtium, & Hesychium Illustrem. Est de eo Epigramma hoc Ausonii:

Inventor primus Cynices ego. quæ ratio isthæc?
Alcides multo dicitur esse prior.
Alcida quondam fueram doctore secundus,
Nunc ego sum Cynices primus; & ille Deus.

§. 2. *Gymnasium in quo docebat κυνόσαργες dicebatur.*

Quasi κυνὸς ἀργοῦ ναός, à κύων quod canem notat, & ἀργός, quod tum *album*, tum *velocem* significat. Utramque caussam nominis adducit Hesychius his verbis: Κυνόσαργες τόπος ἱερός· ὠνομάσθη δὲ ἐκ τοιαύτης αἰτίας. Διόμου φασὶ θύοντος τῷ Ἡρακλεῖ, κύνα ἁρπάσαντα τὰ μηρία ἀποφυγεῖν διωκόμενον. ἐκλήθη δὲ ὁ τόπος αὐτός, ἤτοι τοῦ λευκοῦ τοῦ κυνός, ἢ ἀπὸ τοῦ ταχέος. *Cynosarges, locus sacer: appellatus sic ob hujusmodi caussam. Aiunt, cum Diomus Herculi sacrificaret, canem rapuisse victimæ femur, ac profugisse aliis insequentibus. Locus autem ita vocatus ab albore canis, vel à velocitate.* Eadem de re Suidas in Κυνόσαργες. Sed apud hunc legas sacrificasse tunc Διδύμου τοῦ Ἀθηναίου; ubi ex Hesychio Διόμος legere malim.

§. 3. *Ab Gymnasio hoc multorum judicio sectatores Antisthenis vocabantur Cynici.*

Eam nominis caussam inter alios adferunt Laërtius, & Hesychius Illustris. Sed Empiricus inde dictos censet, in Pyrrh. lib. 1. cap. XIV. quia canum instar tuerentur bonos, malos allatrarent & invaderent. Ammonius quoque comment. in Categ. sic dici ait ἀπὸ τοῦ παρρησιαστικοῦ. Est enim canis animal liberum, ac magnis virtutibus. Attamen qui Cynicis malè vellent, sic dici ajebant, à canina impudentia. Unde Cynicos vocatos quoque ait B. Augustinus lib. de Nuptiis & Concup. cap. XXII.

§. 4. *Antisthenem audivit Diogenes Sinopensis.*

Eum rident imperiti: at mirabatur Alexander M. Et quod amplius, miratur etiam Basilius M. libro de legendis gentilium libris.

§. 5. *Diogenem hunc Cynicum audiêre Monimus Syracusanus, Onesicritus, seu Æginensis, seu Astypalæensis, & Crates Thebanus. Cratetem audiêre uxor ejus Hipparchia, frater hujus Metrocles, & Menippus Phœnicius: ut de Zenone Citieo nihil nunc dicam.*

Laërtium de iis vide lib. VI. Uti & de Menedemo Cynico, Coloti Lampsaceni discipulo.

§. 6. *Cynicus fuit Menippus.*

Unde Varro Satyris suis, quas aliqui Cynicas vocant, *Menippearum* nomen fecit: sicut ostendimus lib. III. de Arte Poetica cap. X.

§. 7. *Demetrius Cynicus tempore vixit Domitiani Cæsaris.*

Corinthi vixit, atque omnem Cynicorum philosophiam complexus fuit. Phavorinus etiam in orationibus meminit. Testis Philostratus lib. IV. de vita Apollonii cap. VIII. ubi etiam narrat, ut discendi caussa Apollonium fuerit sectatus, sicut olim Socratem Antisthenes. Atque hoc ipsum ætatem ejus satis docet.

§. 8. *Indolem Cynicæ sectæ egregiè expressit Arrianus.*

Quem vide in Epict. lib. III. Dissert. cap. XXII. quod est περὶ κυνισμοῦ, hoc est *de Cynicismo.*

§. 9. *Ex eo liquet philosophiam hanc planè fuisse masculam ac generosam.*

Atque ut talem laudat Seneca: præsertim in Demetrio: qui lib. VII. de Benef. c. I. *Vir magnus, etiam si maximis comparetur*: ac postea cap. VIII. *Vir exactæ sapientiæ.* Epist. LXII. *Virorum optimus: quem mecum circumfero: atque addit, Relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quidni admirer? Vidi ei nihil deesse.* Item Epist. XX: *Ego certe aliter audio, quæ dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum, quanto minus, quam stramentis incubantem! Tunc enim non præceptor veri, sed testis est.* Etiam cum laude ejus meminit Tacitus XVI. Annal. cap. XXXIV.

§. 10. *Cynici dicebant finem suæ sectæ esse vivere ex virtute.*

Vivebant autem tenuiter, contemtis opibus, gloria, nobilitate, etiam herbis & frigida utebantur, ac tectis obviis, & doliis. Ajebant Dei proprium esse, nullis indigere; Deo similium, egere paucis. Etiam iis placuit, virtutem doceri posse, amitti non posse. Auctor Suidas in Κυνισμός. De Αὐταρκείᾳ Cynicorum, & austeriorum philosophorum Salmas. in Tertull. de Pallio p. 386. 387.

§. 11. *In Cynicismo fugienda impietas, amplectenda frugalitas.*

Sic factum ab Herone Alexandrino: ut narrat Gregorius Nazianzenus, oratione XXIII *, quæ in ejus est laudem: Κυνικῶν τὸ μὲν ἄθεον ἀποστυγήσας, τὸ δὲ ἀπερίεργον ἐπαινέσας. *In Cynicâ quidem sectâ execratus impietatem, frugalitatem verò laudans.* * p. 412. Edit. Morell. anno 1609.

§. 12. *Sed una eorum inverecundia vituperari solet: ut qui in propatulo omnia auderent, quæ per se non essent inhonesta.*

Sanè Crates & Hipparchia in propatulo coibant. Ac communem opinionem etiam Tullius sequitur, cùm in primo de officiis ait; *Cynicorum ratio tota ejicienda est. Est enim inimica verecundiæ, sine quâ nihil rectum esse potest, nihil honestum.*

§. 13. *Multa etiam alia, ut homines corrigerent, agebant, quæ planè abhorrerent à sensu communi. Quod liquet ex Diogenis Cynici vita. Nimirum modum excessere, non ut excederent alii, sed ut faciliùs hi intra eum revocarentur. Quod non attendunt, qui sic Diogeni insultant, quasi magnus ille vir sapuerit infra homulles illos, vel inanis gloriolæ studio ista fecerit.*

Ipse melius cur sic egerit, exponit apud Laërtium lib. VI: Μιμεῖσθαι ἔλεγε τοὺς χοροδιδασκάλους· καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τόνον ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ τοὺς λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου. *Imitari se ajebat chori magistros: illos quippe tonum excedere, ut revocentur alii ad concentum.* Atque hoc quoque Seneca sensit, libro de Brevitate vitæ cap. XIV. *Hominis naturam Stoicos vincere, Cynicos excedere.* Nimirum fecit, ut agricolæ, qui si plantæ in latus unum excrescant, revocant in alterum, quo ita medium consequantur.

§. 14. *Sed hoc sibi Cynicos propositum habere pauci capiebant, unde secta hæc contemtui vulgo erat, & magis ac magis deficiebat.*

Itaque Sidonii ævo vix Cynici supererant. Unde sic ait:
Exclusi prope jam Cynici vix limine restant.

§. 15. *Eâ parte ab iis Stoici dissentiebant: quippe verecundiores, ac propterea habitu quoque differentes.*

Unde

Unde Satyricus
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata curat
A Cynicis tunicâ distantia.

§. 16. *Sed dogmatis tamen magnopere conveniebant.*

Unde Laertius extremo lib. VI. cùm dixisset. Cynicis & Stoicis de summo bono convenire, addit, Ἐπεὶ καὶ κοινωνία τις τῶν δύο ταύτης αἱρέσεών ἐστιν· ὅθεν καὶ τὸν κυνισμὸν εἰρήκασι σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδόν. *Societas enim quadam est inter has sectas: unde & Cynicismum dixere, brevem esse ad virtutem viam.* Designat autem Zenona, qui hoc elogio ornavit Cynicam sectam: ut ipse ait Laertius libro sequenti.

§. 16. *Nec sanè mirum, quandoquidem Stoica secta propages est Cynica.*

De quo deinceps dicendum.

CAP. XIX.

DE STOICIS.

§. 1. *Stoica secta auctor est Zeno Citticus.*

STrabo lib. XIV: Κίτιον ἔχει λιμένα κλειστόν. ἐντεῦθέν ἐστι Ζήνων, ὁ τῆς Στωικῆς αἱρέσεως ἀρχηγέτης. *Citium habet portum, qui claudi potest. Hinc Zeno ortus, secta Stoica dux ac princeps.* Vitam ejus ex Diogene petere licet. Quanto fuerit ingenio, ex eo cognoscere est, quòd Carneades, adversus eum scripturus, aliquoties cerebrum elleboro purgarit albo; ut ait Aulus Gellius lib. XVII. cap. XV.

§. 2. *Stoicis nomen à porticu, ubi docuit Zeno.*

Quasi dicas, porticenses, vel porticuarios. Docuit enim, ut ait Laertius, ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ τῇ καὶ Πεισιανακτείῳ καλουμένῃ, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τῆς Πολυγνώτου ποικίλῃ. *In porticu Varia, qua & Πεισιανάκτειος dicebatur. Varia autem à Polygnoti pictura.* Addit deinde discipulos ejus priusquam ἀπὸ τῆς στοᾶς Στωϊκοὶ, dicerentur, à magistro Zenone Zenonios vocatos: atque ejus rei auctorem laudat Epicurum in Epistolis. Nec tamen eos primos Στωικὸς vocatos; sed priùs hoc nomen possedisse τοὺς διατρίβοντας ἐν αὐτῇ ποιητάς, *poëtas, qui istic loci versarentur.* A στοᾷ Στωικὸς factum, aucta vocalis quantitate: qua reservata, etiam Στοακὰς dixere: ut Comicus ille apud Athenæum lib. XII.

ἀκούσατ' ὦ Στοάκες ἔμποροι λήρου.
Vos Stoici me nugivenduli audite.

Ad Stoicam porticum allusit Tertullianus, cùm in præscriptione adversus hæret. ait, *Nostram institutionem de porticu Salomonis esse.* Ac Apostolorum etiam ætate Stoicos Athenis durasse, vel ex actis liquet, ubi dicitur eos Athenis Paulo restitisse de Resurrectione docenti.

§. 3. *Habuit hac secta societatem cum Cynicâ & Academicâ. Quod inde fuit, quia tum Cynicos, tum Academicos audivit Zeno.*

Cicero lib. primo Acad. Quæst. *Speusippus autem, & Xenocrates, qui primi Platonis rationem auctoritatemque susceperant: & post eos Polemo, & Crates, unaque Crantor in Academia congregati, diligenter ea, quæ à superioribus acceperant, tuebantur. Iam Polemonem audiverant assiduè Zeno & Arcesilas. Sed Zeno, cùm Arcesilam anteiret ætate, valdeque subtiliter dissereret, & peracutè moveretur, corrigere conatus est disciplinam.* Intellige autem Polemonem Academicum, qui tertius à Platone fuit, & discipulos reliquit Cratetem Atheniensem, & Crantorem Solensem: quos ipsos Cicero hic designat. At diversus ab hoc Cratete erat Crates Thebanus Cynicus, Diogenis Cynici auditor: quem & ipsum Crateta audivit Zeno: ut auctor est Laertius. Atque hinc cognoscere est, cur propè adeò, tum ad Cynicos, tum ad Academicos accesserit. Audivit enim Cynicum Crateta: sed utcumque is conaretur mederi verecundiæ Zenonis, hic nihilominus permansit, ut Laertius ait αἰδήμων ὡς πρὸς τὴν κυνικὴν ἀναισχυντίαν. *Verecundus nimis pro Cynica impudentiâ.* Audivit quoque Polemonem Academicum, & discipulos ejus: sed cùm Cynicos quoque, imò & Stilponem Megaricum audisset, quædam in iis corrigere conabatur: præsertim postquam ei perpetuum certamen foret cum Arcesila, qui ἀκαταληψίαν, secundamque Academiam instituit.

§. 4. *Cùm autem Academia princeps fuerit Plato, Cynicismi Antisthenes; ac uterque fuerit discipulus Socratis; ne illud quidem mirandum, quod à Socrate ipso attestatur fons & origo secta Stoica.*

Et profectò planè Stoicum sapiunt illa Socratis verba apud Platonem in Phædone: Ὦ φίλε Πάν, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῇδε θεοί, δοίητέ μοι καλῷ γενέσθαι τἄνδοθεν. τἄξωθεν δὲ ὅσα ἔχω τοῖς ἐντὸς εἶναί μοι φίλια· πλούσιον δὲ νομίζοιμι τὸν σοφόν. *O amice Pan, & vos alii Dii hujus loci præsides, date mihi bono pulcroque intus esse; atque ut externa quæcunque habeo, cum illis consentiant: divitem autem existimem eum, qui sapiens erit.* Invocat Pana, hoc est, Universum sive Universi animam, quæ est Deus, uti mundus ipse ejus est corpus, vel domus, ac sedes. Invocat quoque Deos minores, nempe genios, huic illive loco præpositos. Optat ut ab animo sibi benè sit: de externis solum rogat, ut cum internis benè consentiant, iisque ritè serviant. Denique ait solum sapientem esse divitem. Quomodo & solus sit rex, liber, sanus. Hæc omnia quam probè cum Stoicis conveniant, nemo non videt.

§. 5. *Sed cum vetere solùm Academiâ consensus fuit: cum secundâ non item: semper enim Zeno adversatus Arcesilæ. Quemadmodùm & ejus successores adversati Stoicis.*

Ex quibus Carneades, ut Gellius refert lib. XVII. cap. XV. *scripturus adversum Stoici Zenonis libros superiora corporis ellebore candido purgavit, nequid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia usque animi redundaret, & constantiam vigoremque mentis labefaceret. tanta cura tantoque apparatu sui vir ingenio præstanti ad refellenda, quæ scripserat Zeno, aggressus.* Idem refert B. Augustinus libro I. contra Academicos.

§. 6. *Nec convenire Stoicis potuit cum Peripateticis. Etsi non defuerint, qui verborum potius, quàm rerum esse pugnam arbitrarentur.*

In his fuit Antiochus, Varronis præceptor, qui librum scripsit de Stoicorum, & Peripateticorum concordia. Sed paucis potuit persuadere. Cicero lib. I. de nat. deorum; *Miror Antiochum, hominem imprimis acutum, non vidisse, interesse plurimum inter Stoicos, qui honesta à commodis non nomine, sed genere toto disjungerent: & Peripateticos, qui honesta commiscerent commodis, ut ea inter se magnitudine & quasi gradibus, non genere differrent. Hac enim est non verborum parva, sed rerum permagna dissensio.*

§. 7. *Stoici Deum partim spectabant, prout est mens divina, ab opere suo, hoc est mundo separata: partim prout spiritus ille, mundo est immistus, eumque animat ac gubernat. Priori ratione est spiritus ignem, non illo solùm igni, qui in aris ac focis, vel subterraneis in locis, tenuior, puriorque; sed illo etiam, ex quo Sol, Luna, sideraque sint. Cumque is ignis, unde sidera, sit inexstinguibilis; contra divinum ignem æter-*

æternum esse, atque adeò abs hoc igni, ex rudi materia, terra & aqua globum, & aëra, & sidera ipsa, atque adeo totum mundum, longè artificiosius manu humanâ elaboratum esse. Altero considerandi modo, Deus est mundo toti permixtus, ipseque mundi anima, mundus Dei corpus. Unde aiebant mundum & sentire & intelligere, atque adeo Deum esse; & ut in homine ratio supremum locum occupavit, ita & in mundo principatum, quem Græci τὸ ἡγεμονικὸν appellant, esse loco summo. Æthera igitur Deum vocari, esseque & ipsum spiritum igneum: à spiritus naturâ, esse celeritatem; ab ignis naturâ, lucem & calorem. Solem proinde, Lunam, & Stellas, quia divinus ignis, ignis eorum sit permixtus, etiam Deum esse: spiritum illum in inferiora dimanare: perque omnia diffundi, ita ut totus mundus sit animatus. Hinc esse vitalem calorem in plantis & animantibus, animasque humanas esse illius ignei spiritus, hoc est, divinæ ipsius essentiæ particulas quasdam.

Ex his facilè conciliare est, quod Stoici Deum, nunc spiritum, nunc mundum, nunc æthera, vel solem dicerent, quodque & in sublunaribus Deos agnoscerent. Nam Neptunus iis spiritus aquas permeans, vitalemque iis calorem præbens, uti Dis, sive Pluto, subterraneis: Ceres, terræ frugiferæ, & ita in aliis. Vide Balbum de his apud Ciceronem fusè differentem in Secundo de Nat. Deorum: item Laërtium in Zenone, Eusebium lib. XIV. de præpar. Evang. cap. VI. & lib. XV. cap. XIV. Phurnutum de Diis, & alios.

§. 8. *Fatali necessitate omnia fieri putabant.*

Adversus quam sententiam disputant Justinus Martyr Apol. I. Irenæus non uno loco: Epiphanius adversus hæresin V. & alii patrum.

§. 9. Universam autem Stoicorum Philosophiam breviter docebit Laërtius in Zenone: fusiùs in moralibus Enchiridium Epicteti: Item Simplicius in Scholiis, & eo copiosior Arrianus, qui dissertationes ab Epicteto domi, vel in viâ habitas collegit, ac digessit. Adeundus propterea recentior his Barlaamus Gyracensis episcopus in Physicis. Cleomedes in Meteoris. In utrisque L. Seneca.

Vide & Cic. paradoxa, ac Plutarchum περὶ Στωικῶν ἐναντιωμάτων, καὶ περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν. E junioribus juvabunt Scoppii moralia Stoica, ac inprimis adeunda Lipsii duplex Stoica manuductio.

§. 10. *Zenona Citticum audivit Cleanthes Assius.*

Is qui ob laborem dictus δεύτερος Ἡρακλῆς, *alter Hercules:* item Φρεάντλης, quia ut de die haberet, quo studiis vacare posset, noctu aquis e puteis trahendis manus locabat; ut est apud Laërtium, & Hesychium Ill. Ac meminere ejus rei quoque Valerius Maximus lib. VIII. cap. VII. Et Seneca Ep. XLIV. Arrianus in Epictetum lib. III. cap. XXVI. Πῶς Κλεάνθης, ἅμα σχολάζων, καὶ ἀντλῶν: *Ubi Cleanthes, simul studiis vacans, & aquam hauriens.* Magnus omnino vir fuit: ut indicant reliquiæ ejus. Nam XXXVII. heroicos versus cum hemistichio apud Stobæum habes in Eclogis physicis: & quatuor heroicos apud Clementem lib. V. Στρωμ. Cætera quæ vidi, vel prosa scribuntur, quales quædam apud Sextum, vel versus sunt jambici, idque partim apud eosdem: partim Plutarchum, & Galenum. Quinque etiam jambicos Latinè reddit Seneca epist. CVII. Ingens is honos, quòd Assi, Æolidis urbe, ubi natus erat, statuam ei posuerit Senatus Romanus: ut auctor est Simplicius, commentatio in enchiridium Epicteti. Præclarumque elogiis insignitur à Tullio cui *pater Stoicorum* dicitur lib. III. de Natura Deorum: Item *majorum gentium Stoicus* lib. IV. Academicarum Quæst. Meminit & præter alios Sidonius carm. II.

—— *Arroso quicquid sapit ungue Cleanthes.*

Condiscipulus ejus fuit Persæus Citticus, quem a Zenone ad se missum, Acrocorintho præfecit Antigonus Gonatas: unde ejectus ab Arato Sicyonio. Item Herillus, Aristo Chius, & Dionysius ὁ μεταθέμενος: qui in nonnullis ab Zenone recesserunt. Item Athenodorus Solensis, qui & Senecæ memoratus non semel.

§. 11. *Cleanthis auditor fuit Chrysippus.*

Qui natus Solis, Ciliciæ oppido, quod Solœcismo nomen dedit, atque ubi prædones bello piratico subactos collocavit Pompejus, unde & *Pompejopolis* vocata. Quantus autem is habitus sit, arguit vetus illud à Laërtio allatum:

Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν στοά.
Nam ni foret Chrysippus, haud sit porticus.

Ac Tullius lib. I. de Finib. ait: *Nihil esse à Chrysippo prætermissum in Stoicis.* Vitam Laërtius refert, uti & quæ scripsit. Mirum tamen præteriri ab eo nobile opus de providentia, ex quo excerpit quædam Agellius lib. VI. cap. II. Condiscipulus Chrysippo fuit Sphæras Bosphoranus, Tullio memoratus in IV. Tusc. Quæst. Chesippum contumeliosè quasi latrinam dixeris, vocabat Zeno teste Tullio in I. de Nat. Deorum. Chrysippum Carneades, quia esset exiguus, ita ut statua ejus in Ceramico posita à vicino equite occuleretur: teste Laërtio.

§. 12. *Chrysippum audivit Diogenes Babylonius: Diogenem Antipater, Antipatrum Posidonius.*

Galenus sive alius penè initio libri περὶ φιλοσόφου ἱστορίας Ἡγοῦμαι δὲ τῶν Σωκρατικῶν πάνυ πολλῶν γενομένων οὐδενὸς ἧττον. καταδεέστερος δὲ, ὃς τὴν νείκην εἰς τὸν βίον παρήγαγε. οὗ Διογένης γέγονε ζηλωτὴς καὶ παρισωμοιώθη κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα. τούτου δὲ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ἀκήκοεν· ὅστις στωικὴν φιλοσοφίαν ἐξεῦρε. οὗ μετειλήφει τὸν λόγον Κλεάνθης. καὶ τούτου Χρύσιππος ἀκροώμενος, τὴν ὁμοίαν ἀγωγὴν μετελήλυθε. τοῦ δὲ Διογένης Βαβυλώνιος ἀκροατὴς γεγονὼς, Ἀντιπάτρου καθηγητὴς γέγονε. τούτου δὲ Ποσειδώνιος ἠκροᾶτο. *Existimo*, inquit, *cum plurimi Socratici extiterint, neminem Socrati parem; minorem autem quemque fuisse, qui contentionem de vita genere excitavit; cujus imitator fuit Diogenes, & similia sequutus instituta: hunc audivit Zeno Citieus. qui Stoicorum Philosophiam invenit: cujus rationes secutus Cleanthes: hujus autem Chrysippus auditor, similem institutionem accepit. At istius Diogenes Babylonius cum esset auditor, Antipatri magister fuit: Hunc verò Posidonius audivit.* Idem refert Tullius in Lucullo, & VI. de Fin. Diogenes Babylonius est is ipse, qui bello Punico secundo P. Scipione & M. Marcello Coss. ut est, apud Cic. in Lucullo, publici negotii caussâ ab Atheniensibus cum Carneade Academico, & Critolao Peripatetico Romam missus fuit. Vide de eo Cic. lib. IV. Tuscul. & inprimis Gellium lib. VII. cap. XIV. & Macrobium I. Saturn. cap. V. Meminit & ejus Seneca lib. III. de Ira cap. XXXVIII, ubi apophthegma ejus refert; & Laërtius in Diogene Cynico; ubi ait natum fuisse Seleuciæ, vocatum autem Babylonium ob loci vicinitatem. Diogenis verò discipulus Antipater Sidonius, quem *acutissimum hominem* vocat Cic. lib. III. de Officiis: ac Seneca *inter magnos sectæ hujus auctores* refert epist. XCII. Nec tamen tantus vir sermone audebat congredi cum Carneade: sed quasi voce esset mutus, solum calamo respondebat: unde dictus καλαμοβόας, quasi calamo clamator: ut Plutarchus ait de Garrulitate: Antipatrum hunc audivit Panætius, ut Tullius ait lib. I. de Divinat. Patria fuit Rhodius, ut ait Strabo. Familiaris Lælii, ac junioris Africani; cujus & legatione in Ægyptum unicus fuit comes; teste Tullio IV. Acad. & Plutarcho in Apophtheg. Magnum nomen retulit libris de Officiis quibus scriptis, super-

perfuit annis xxx: ut Tullius testis in III. de Officiis. Etiam Antipatri discipulus erat Posidonius, ut discere est è Galeno, cujus verba attulimus: sed aliter Tullius lib. I. de Div. *Posidonii doctor, discipulus Antipatri, Panætius.* Fortassè tamen & Antipatrum, & Panætium Posidonius audivit. Nisi Panætium, & Posidonium confuderit Galenus: uti factum ab Athenæo, qui eum cum Scipione Africano vixisse ait lib. XIV. Posidonius Apamea Syriæ oriundus, Rhodius tamen dici maluit, ut constat ex Strabone & Athenæo. Straboni lib. XVI. dicitur vir fuisse sui ævi πολυμαθέστατος, *undique doctissimus.* Idem lib. XIV. tradit Remp. administrasse Rhodi. Quo cum Pompejus, è Syria abiens deflexisset, honoris hoc habuit Posidonio, ut, (quemadmodum Plinius ait lib. VII. cap. XXX.) *percuti de more fores à lictore vetuerit, & fasces januæ submiserit is, cui se Oriens Occidensque submiserat.* Atque isti omnes in Græcia docuere. Non omittendus autem Archidemus, qui voluntario exilio profectus ad Parthos, Babylone reliquit successores suæ sectæ: ut Plutarchus tradit lib. de Exilio. Meminere & Tullius in IV. Academ. & Strabo lib. XIV. Etiam magnum postea nomen Sotionis, quem Seneca præceptorem agnoscit epist. XLIX. & LVIII.

§. 13. *Multi ex nobilissimis Romanorum hanc sectam sequebantur. Ut Tubero, Cato, Varro: posteaque Thraseas Pætus, Helvidius Priscus, Rubellius Plautus: etiam hanc amplexus imperator M. Antoninus, cujus tempore plures erant Stoici, quàm alius secta.*

Ut Sextus Empiricus narrat.

§. 14. *Nec mirum si secta hæc sic placuerit gravissimis quibusque, cum nulla magis animum formet ad contemtum rerum humanarum & patientiam in adversis.*

Unde Sen. de Const. Sap. cap. I. *Tantum interesse inter Stoicos, & cæteros sapientiam professos, quantum inter viros & fœminas.* Et epist. LXXXIII. vocat *fortissimam & sanctissimam sectam.* Et quàm pulcrum illud elogium apud Tullium IV. Tusc. *Licet insectemur istos (Stoicos) metuo ne soli Philosophi sint.*

§. 15. *Etiam ex antiquis Theologis plerique à Stoicis profecti sunt.*

In his Pantænus Alexandrinus Antistes; qui ut de eo refert B. Hieronymus ad Indorum Brachmanas missus fuit, ut Christum prædicaret, philosophus philosophos facilius converteret, Stoicus Brachmanas, qui in multis convenirent. Discipulus ejus Clemens Alexandrinus: qui & ipse passim se Stoicum prodit.

§. 16. *Quid mirum? quando ea secta in aliquibus convenit cum religione Christianâ.*

Hieronymus in Esaiæ cap. X. *Stoici cum nostro dogmate in plerisque concordant.*

§. 17. *Nec tamen cuivis indoli æquè hæc secta conducit: nam eos, quibus natura est fastu turgida, si corrigere non valet, magis etiam inflabit: sed modestum ingenium obtingat, magnis illud passibus ducet ad virtutem.*

Non hoc diffiteri potuit Plutarchus, etsi Academicus ipse, & aliàs Stoicis satis iniquus. Sic enim scribit in Cleomene. Ἔχει τι ὁ Στωικὸς λόγος πρὸς τὰς μεγάλας καὶ ὀξείας φύσεις ἐπισφαλὲς καὶ παράβολον· βαθεῖ δὲ καὶ πράῳ κεραννύμενος ἤθει, μάλιστα εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐπιδίδωσι. *Habet Stoica doctrina, si in magnam & acrem inciderit naturam, quiddam lubricum & anceps: sin temperetur ingenio gravi ac miti, multum confert ad verum bonum.*

CAP. XX.

DE PYRRHONIIS SIVE SCEPTICIS.

§. 1. *Quos hactenus Philosophos recensuimus, dogmatici fuere; Academicis plerisque exceptis. Nunc ad Pyrrhonios venio, quibus hoc nomen à Pyrrhone, qui sectam hanc condidit.*

Vixit Pyrrho temporibus iisdem, quibus Theophrastus & Epicurus. Nam audivit Drysonem Stilponis filium, atque Anaxarchum Abderitam: quem etiam in Indiam comitatus. Præsens quoque erat cùm Indus Anaxarcho exprobraret, quòd regum aulas sectaretur, neminem autem doceret virtutem. Hoc Indus eò objecit, quia Anaxarchus esset ex comitibus Alexandri Magni; ut ex Laërtio in Anaxarcho videre est.

§. 2. *Iidem etiam dicti* Σκεπτικοὶ, Ἀπορητικοὶ, Ζητητικοὶ, *&* Ἐφεκτικοί.

Auctor Laërtius in Pyrrhone, qui & caussam singulorum adfert. Nempe dicebantur Σκεπτικοὶ, quia semper σκέπτονται, hoc est, *rem considerant*, nec unquam decernunt. Ἀπορητικοὶ quia semper ἀποροῦσι hoc est, *dubitant.* Ζητητικοὶ quia semper ζητοῦσι, *quærunt*, nec reperiunt. Ἐφεκτικοὶ, quia longæ inquisitionis non alius eventus, quàm ἐποχὴ, hoc est, *judicii suspensio*, sive *assensionis retentio.*

§. 3. *Hi non contenti incerto, quod statuebat nova ac Philonia Academia, cum Arcesilâ contendebant, res omnes in se incertas esse: ut non magis affirmari aliquid, quàm negari possit: vel contra.*

Hanc eorum sententiam sic expressit Aristocles apud Eusebium lib. XIV. Præpar. Euang. Τὰ πράγματα ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα, καὶ ἀνεπίκριτα. διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μήτε τὰς δόξας ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι. διὰ τοῦτο οὖν μήτε πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους, καὶ ἀκλινεῖς, καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἑνὸς ἑκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτ' οὐκ ἔστιν. *Res ex æquo indifferentes, incertas, injudicabiles. Propterea nec sensus nostros, nec rationes verum aut falsum dicere. Idcirco iis haud credi oportere, sed opinationis expertes esse debere, & sine inclinatione, sine motione: de unaquaque re dicentes, Non magis est, quàm non est, item, Est, Non est, Neque non est.* Hinc illæ voces eorum apud Sextum Empiricum, Οὐ μᾶλλον τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο· *non magis hoc, quàm illud.* Item. Οὐδὲν ὁρίζω, *nihil definio.* Similiter, Σκεπτόμενος διατελῶ, *Considerans persevero.* Præterea, Παντὶ λόγῳ λόγος ἴσος ἀντίκειται. *Omni rationi ratio opposita reperitur.* Hoc appellabant ἀῤῥεψίαν, quia neque in hanc, neque in illam partem vergit sententia: Item ἀφασίαν, qua nihil dicitur, cùm nec affirmetur, nec negetur. Nam ne illud quidem affirmare audebant, natos se, ac homines esse.

§. 4. *Iidem negabant quicquam revera esse honestum vel turpe, justum vel injustum: sed homines judicium ferre pro legum instituto, vel consuetudine; cum non unum magis sit, quàm alterum.*

Auctores Laërtius, & Hesychius.

§. 5. *Plenius explicat hanc sectam Laërtius in Pyrrhone: sed inprimis docte eam tractat Sextus Empiricus, libris adversus Mathematicos, & Hypotyposeon libris.*

Nonnulli eundem putant Sextum Chæroneum, qui ex Plutarchi sorore natus fuit. Verùm de hoc alibi egimus.

§. 6. *Præterea hanc sectam propugnat eruditè Franciscus Picus Mirandula.*

§. 7. *Tanta autem est sectæ Pyrrhoniæ similitudo, cum mediâ sive secundâ Academiâ, ut difficile sit discrimen videre ullum.*

Circa eadem fere (inquit Seneca epistola LXXXVIII) *Pyrrhonii versantur & Megarici, & Eretriaci, & Academici, qui novam induxerunt scientiam, nihil scire.* Vide Suidam in Πυῤῥώνειοι. Sed & alii quoque in hac fere sententia conspirant. Sextus tamen visus sibi hoc discrimen observasse, quòd Arcesilas dixerit, ἐποχὴν esse bonam; assensionem, malam; idque secundum naturam: Pyrrho autem censeret, hæc ita esse οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον. *Non secundum naturam, sed secundum id, quod apparet.*

§. 8. *Sed accipe aliud etiam, & manifestius discrimen. Academici ajebant illud se comprehendere, quòd nihil posset comprehendi: illud decernebant, quòd nihil posset decerni. Pyrrhonii verò ne illud quidem comprehendi dicerent: neque illud decernerent, quod ajebant.*

Videre hoc est de Academicis, quod hi apud Tullium dicant in Lucullo: *Non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur; sed quibus veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tantâ similitudine, ut nulla insit certa judicandi, & discernendi nota.*

§. 9. *Sectæ hujus fuit Timo, Sillorum scriptor, cui patria Phliûs, Peloponnesi civitas.*

Suidas: Τίμων Φλιάσιος, καὶ αὐτὸς φιλόσοφος, τῆς Πυῤῥωνείου ἀγωγῆς. ὁ γράψας τοὺς καλουμένους σίλλους, ἤτοι ψόγους τῶν φιλοσόφων, βιβλία γ. *Timo Phliasius, & ipse Philosophus sectæ Pyrrhoniæ, qui scripsit, quos vocant Sillos, sive vituperationes philosophorum libris tribus.* Meminit & Stephanus in Φλιοῦς, ubi dicitur ὁ τοὺς σίλλους γεγραφώς. Silli autem dicebantur, quia opere hoc sales ac dicteria in philosophos jaceret. Complures exinde versus citant Laërtius, & Sextus philosophus: aliqua etiam Plutarchus, Athenæus, Clemens, & Eusebius.

§. 10. *Uti autem secta Epicurea, ita hæc quoque, sed dispari ratione, valde contraria est Christianæ religioni.*

Hinc Nicetas de se, & fratre Aquila in epitome Clementis Romani, de gestis B. Petri pag. 56. Ed. Adr. Turnebi, in Lamnâ Peronii tralatione ex Parisiensi editione Sonnii fol. 596. ἠκριβώσαμεν δὲ καὶ τοὺς φιλοσόφων, ἐξαιρέτως τοὺς ἀθεωτάτους· λέγω δὴ τοὺς Ἐπικούρου καὶ Πυῤῥωνος, ἵνα καὶ μᾶλλον ἀνασκευάζειν δυνώμεθα. *Accuratè etiam ea inquisivimus, quæ à philosophis traduntur: præcipuè illa, quæ maximè repugnant pietati erga Deum: Illa, inquam, Epicuri ac Pyrrhonis, quò magis ea refellere possemus.* Nempe Nicetas quidem fuerat Epicureus: Aquila verò Pyrrhonius erat secutus, ut apud ipsum est Clementem in octavo Recognitionum libro *, quod opus Græcè non exstat, sed Latinè ex tralatione Rufini Aquilejensis. * Fol. 81. 6.

§. 11. *Nec propterea secta hæc in totum damnanda: quando, etsi multa certa sunt, longè tamen plura sunt incerta, quæ permixta veris, similitudine veri fallant. In cujusmodi utile est ἐπέχειν, ac verum rimari.*

Cicer. lib. 1. de nat. deorum; *Non sumus ii, quibus nihil verum esse videatur: sed ii, qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla insit certa judicandi & assentiendi nota.* Atqui, ut idem antea dixerat, *Quid tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantiâ, quàm aut falsum sentire, aut, quòd non satis explorate perceptum sit & cognitum, sine ullâ dubitatione defendere?*

§. 12. *Dubitare est utile, etiam de suis.*

Plinius lib. XVIII. cap. XXV; *Sosigenes ipse trinis commentationibus, quamquam diligentior esset cæteris, non cessavit tamen addubitare, ipsa semet corrigendo.*

Cap. XXI.

DE SECTA ELECTIVA.

§. 1. *Superest secta ἐκλεκτικὴ, si nova est secta dicenda, quæ non condit nova dogmata, sed ex aliis sua excerpit. In hac quinque ista ordine considerabimus, nomen, originem, præstantiam, difficultatem, & ejus exsuperandæ rationem. Nomen ei Ἐκλεκτικὴ, Latinis ad verbum sit* electiva *vel* electrix: *uti* ἐκλεκτικοὶ electores: *à ratione quâ in philosophando utuntur.*

Ἐκλεξάμενοι τὰ ἀρέσκοντα ἐξ ἑκάστης τῆς αἱρέσεων: *seligentes, quæ placerent, ex qualibet sectâ.* ut ait Suidas. Nam cùm alii singularis alicujus doctoris placita sequantur,

Vnius addicti jurare in verba magistri;

hi pro arbitratu suo ex sectis singulis seligunt verissima optimaque;

Nullius addicti jurare in verba magistri.

Possis electores illos Latinè etiam dicere *miscelliones* quia variarum sectarum placita miscerent. Festus Pompejus: *Miscelliones appellantur, qui non certæ sunt sententiæ, sed variorum mixtorumque judiciorum.* Malim tamen ἐκλεκτικοὺς dicere, quàm *miscelliones:* quia in Græco illo significatur delectus: in Latino non item: ut existimem ab iis qui certæ se sectæ addixissent, miscelliones vocatos, quasi qui nullo judicio, vel parvo pravoque miscerent varia placita, ut imperitus coquus jura solet. * Tom. pag 16 edit. Hen. Stephan. † Tom. pag 47 & 474

§. 2. *Origo hujus sectæ est à Potamone Alexandrino; qui Cæsaris Augusti & Tiberii temporibus vixit.*

Diogenes Laërtius in proœ. Ἔτι δὲ πρὸ ὀλίγου καὶ ἐκλεκτική τις αἵρεσις εἰσήχθη ὑπὸ Ποτάμωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐκλεξαμένου τὰ ἀρέσκοντα ἐξ ἑκάστης τῶν αἱρέσεων. *Præterea verò nuper etiam Electiva est secta introducta, à Potamone Alexandrino, qui ea quæ placerent ex unaquaque secta elegit.* Ait πρὸ ὀλίγου, *non multò ante nos.* Vixit autem Laërtius tempore M. Antonini Cæsaris. At Potamo viguit ante Laërtium toto seculo, ut illa Suidæ indicio; Ποτάμων Ἀλεξανδρεὺς φιλόσοφος γεγονὼς πρὸ Αὐγούστου, καὶ μετ' αὐτόν. *Potamon Alexandrinus philosophus, qui fuit ante Augustum, & post eum.* Utinam autem extarent ejus viri scripta, ut quo judicio selegerit opiniones videremus. Aliqua reliquisse constat, uti ‡ P. 47

uti (quemadmodum ibidem ait Suidas) εἰς τὰς Πλάτωνος πολιτείας ὑπόμνημα, *in Platonis de Rep. libros commentarium.* Diversus ab hoc Potamone, alter ejusdem nominis ac penè temporis, priore tamen junior. Is Potamo non Alexandrinus, sed Mitylenæus; nec philosophus, sed rhetor: quem Tiberius Cæsar pro viatico literis istiusmodi instruxit: *Potamonem Lesbonactis filium siquis offendere, eive incommodare ausus fuerit, consideret secum, an mecum bellum gerere valeat.* Narrant Hesychius Illustris, & Suidas. Ac meminit hujus inter claros Mitylenæos etiam Strabo in XIII. Hujus Potamonis pater fuit Lesbonax, Mitylenæus philosophus, qui & ipse floruit sub Augusto, & multa scripsit, teste Suida in Λεσβῶναξ. De altero egimus in opere de Histor. Græcis.

§. 3. *Præstantia hujus sectæ ex eo dilucet, quòd tanta sit imperfectio humani Intellectus, ut ex vetustis illis sapientibus, nemo potuerit omne verum perspicere. Quod diffiteri non possumus, si animum per omnes sectas diffundamus.*

Sic Epicurus tollebat Dei providentiam, animorum etiam mortalitatem inducebat. Plato Dæmoniis & heroïbus sacrificare jubet, Remp. format, in quâ uxores sint communes. Aristoteles mundum censet semper fuisse: nec providentiam Dei versari circa res singulas humanas, quas ne sciat quidem. Stoici arbitrantur Deum esse animal, cujus corpus sit hic mundus. Quid singulis insistam?

§. 4. *Quod si nemo est erroris expers, non tam videndum, quis aliquid dicat, quàm quid aliquis dicat.*

Hominem igitur sapientem talem oportet esse, qualem se ait Cotta apud Ciceronem lib. I. de Nat. Deorum. *Æquum libero judicio, nulla ejusmodi adstrictum necessitate, ut velit nolit sit certa quadam tuenda sententia.* Nempe ut eodem libro legas: *Non tam auctores in disputando, quàm rationis momenta quærenda sunt: Quin etiam obest plerumque iis, qui discere volunt, auctoritas eorum qui se docere profitentur. Desinunt enim suum judicium adhibere. Id habent ratum, quod ab eo, quem probant, indicatum vident. Nec verò probare soleo id, quod de Pythagoricis accepimus: quos ferunt, siquid affirmarent in disputando, cùm ex eis quæreretur, Quare ita esset, respondere solitos, Ipse dixit. Ipse autem erat Pythagoras. Tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas.* Sic Plato in Charmide; * Πάντως οὐ τοῦτο σκεπτέον, ὅστις αὐτὸ εἶπεν, ἀλλὰ πότερον ἀληθὲς λέγεται, ἢ οὔ. *Omnino, non quis dixerit, sed quàm rectè dicatur, considerandum.*

* Tom. 2. pag. 161. edit. Henr. Stephani.

Idem in Gorgia †: Ὦ μακάριε, ῥητορικῶς γάρ με ἐπιχειρεῖς ἐλέγχειν, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἡγούμενοι ἐλέγχειν, καὶ γὰρ ἐκεῖ οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους δοκοῦσιν ἐλέγχειν, ἐπειδὰν τῶν λόγων ὧν ἂν λέγωσι μάρτυρας πολλοὺς παρέχωνται, καὶ εὐδοκίμους, ὁ δὲ τἀναντία λέγων, ἕνα τινὰ παρέχηται, ἢ μηδένα. οὗτος δὲ ὁ ἔλεγχος οὐδενὸς ἄξιός ἐστι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐνίοτε γὰρ ἂν καταψευδομαρτυρηθείη τις ὑπὸ πολλῶν, καὶ δοκούντων εἶναί τι. *O lepidum caput! me enim rhetorico more conaris refellere, quemadmodum ii, qui in foro versantur, & adversarium conantur convincere. Ibi enim alii alios se convincere arbitrantur, cùm earum rerum, quarum fidem facere volunt, multos & celebres testes produxerint. Adversarius contrà aut unum tantùm, aut nullum in medium protulerit. Verùm hæc probationis ratio nullius est momenti ad veritatem. Sæpenumero enim falsorum testimoniorum præjudiciis, & multitudine quidem ipsa, & autoritate testium, qui aliquid esse videantur, potest quis convinci.* Et paullo post subjungit ‡: Ἐγώ σοι εἷς ὢν οὐχ ὁμολογῶ. οὐ γάρ με σὺ ἀναγκάζεις, ἀλλὰ ψευδομάρτυρας πολλοὺς κατ' ἐμοῦ παρασχόμενος ἐπιχειρεῖς ἐκβάλλειν με ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ τοῦ ἀληθοῦς. ἐγὼ δὲ ἂν μὴ σὲ αὐτὸν ἕνα ὄντα μάρτυρα παράσχωμαι ὁμολογοῦντα περὶ ὧν λέγω, οὐδὲν οἶμαι ἄξιον λόγου πεπεράνθαι περὶ ὧν ἂν ἡμῖν ὁ λόγος ᾖ· οἶμαι δὲ οὐδὲ σοί, ἐὰν μὴ ἐγώ σοι μαρτυρῶ, εἷς ὢν μόνος, τοὺς δ' ἄλλους πάντας τούτους χαίρειν ἐᾷς. *Ego quamvis unus sim, tibi nequaquam assentior. Non enim me rationibus cogis; sed falsis testibus plurimis adversus me prolatis, conaris me è veritatis possessione, tanquam ex hæreditate depellere. Ego autem, nisi te ipsum testem unicum produxero mihi, in his, de quibus loquor, assentientem, nihil pretio aliquo dignum esse à me confectum arbitror, quod ad eas quidem res attinet, de quibus est sermo noster; neque etiam quicquam te promoturum existimo, nisi ego solus testimonium perhibeam, hos autem omnes securè prætermittas.*

† Tom. 1. pag 473. & 474.

‡ P. 474.

Idem in Protagora *: Οὕτω δὲ καὶ αἱ τοιαίδε συνουσίαι ἐὰν μὲν λάβωνται ἀνδρῶν οἷοίπερ ἡμῶν οἱ πολλοί φασιν εἶναι, οὐδὲν δέονται ἀλλοτρίας φωνῆς, οὐδὲ ποιητῶν, οὓς οὔτε ἀνερέσθαι οἷόν τ' ἐστὶ περὶ ὧν λέγουσιν· ἐπαγόμενοί τε αὐτοὺς οἱ πολλοὶ ἐν τοῖς λόγοις, οἱ μὲν ταῦτά φασι τὸν ποιητὴν νοεῖν, οἱ δ' ἕτερα περὶ πράγματος διαλεγόμενοι, ὃ ἀδυνατοῦσιν ἐξελέγξαι· ἀλλὰ τὰς μὲν τοιαύτας συνουσίας ἐῶσι χαίρειν, αὐτοὶ δ' ἑαυτοῖς σύνεισι, δι' ἑαυτῶν, ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις πεῖραν ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ διδόντες. τοὺς τοιούτους μοι δοκεῖ χρῆναι μᾶλλον μιμεῖσθαι ἐμέ τε καὶ σε, καταθεμένους τοὺς ποιητὰς, αὐτοὺς δι' ἡμῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, τῆς ἀληθείας καὶ ἡμῶν αὐτῶν πεῖραν λαμβάνοντες. *Eodem modo, si hujusmodi disputationes illis hominibus constent, quales nos esse plurimi dictitant, haudquaquam aliena voce, neque Poëtarum carminibus indigent, quos interrogare de his, quæ scriptis commendarunt, minimè fas est: & cùm illorum testimonia in medium producant plurimi, dum de aliqua re verba faciunt: alii affirmant hanc esse, alii illam Poëtæ eadem de re mentem atque sententiam: & quænam verè sit, rationem reddere non possunt. Eruditi igitur, & prudentes viri, hujusmodi colloquia securè prætermittunt: ipsi verò, alii cum aliis mutuam consuetudinem ineunt, atque instituunt, illisque colloquiis vicissim ingenii periculum faciunt, & aliis dant, & ab aliis mutuò accipiunt. Hujusmodi hominum exempla nos sequi, consentaneum potius est, & mihi, & tibi, sepositis Poëtis, ut de veritate, & nobis mutuis disputationibus experimentum capiamus.*

* Tom. 1. pag. 347. & 348.

Idem in Critone †: Ὡς ἐγὼ οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ τοιοῦτος, οἷος τῶν ἐμῶν μηδενὶ ἄλλῳ πείθεσθαι, ἢ τῷ λόγῳ, ὃς ἄν μοι λογιζομένῳ βέλτιστος φαίνηται. *Quandoquidem is ego sum, qui non solùm nunc, sed semper hactenus, nulli unquam meorum alii credere potuerim, quàm rationi; quæ quidem à me animo perpensa, atque examinata, optima comperiatur.* Quid quòd Aristoteles ipse, in cujus verba jurari solet, haut aliter sensit. Ejus verba sunt Ethicorum lib. I. ‡: Τὸ δὲ καθόλου, βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ φίλους ἄνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη. δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ [γε] τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. *Universum autem bonum considerare, quoque modo dicatur, quærere fortasse præstiterit. Tametsi nobis sit hæc quæstio lubrica sanè, atque ardua futura, propterea, quod homines amici ideas introduxerunt. Fortasse autem præstare, atque adeò oportere videatur, veritatis tuendæ caussa, vel nostra ipsorum decreta evertere, præsertim cùm etiam nos Philosophi simus. Nam cùm utraque cara sint, tum pium est amicis antiquiorem habere veritatem.*

† Tom 1. pag. 46.

‡ Cap. 4.

§. 5. *Itaque postquam hoc philosophandi genus à Potamone inductum, ferè præstantissimi quique illum amplexi fuere. In his Sotion, Senecæ magister.*

Scio Lipsium in Manud. Philos. Stoic. lib. I. cap. XII. Sotionem reponere inter claros Stoicos. Sed omnino fuit sectæ Potamoniæ. Unde discipulos non ad Pythagoram & alios minus, quàm Zenonem remittebat. Seneca epist. LVIII.

Non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ Sotion injecerat.

§. 6. *Sectatus eandem Ammonius, Plutarchi magister.*

Vixit temporibus Neronis, & Vespasiani, eoque distinguendus ab Ammonio, qui Origenis & Porphyrii ætate claruit. Item & ab Ammonio interprete Aristotelis, Procli discipulo, qui fuit post annum quingentesimum.

§. 7. *Nec Plotinus ab eâ alienus fuit.*

Saltem, eo nomine extollitur à Porphyrio in ejus vitâ, quia ἐμμέμικται ἐν τοῖς συγγράμμασι, καὶ τὰ Στωϊκὰ λανθάνοντα δόγματα, καὶ τὰ Περιπατητικά. *quia scriptis suis immisceret occulta & Stoicorum, & Peripateticorum dogmata.* Quod multum sanè in eo, qui Academiæ dedisset nomen.

§. 8. *E nostris quoque hoc philosophandi genus maximè probavit Clemens Alexandrinus.*

Ait hic libro I Στρωματέων, φιλοσοφίαν δὲ λέγω οὐ τὴν Στωϊκὴν, οὐδὲ τὴν Πλατωνικὴν, ἢ τὴν Ἐπικούρειόν τε, καὶ Ἀριστοτελικὴν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων τούτων καλῶς δικαιοσύνην μετ' εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τὸ ἐκλεκτικὸν, φιλοσοφίαν φημί.

§. 9. *Nec aliter animatus Origenes fuit, de cujus omnigena eruditione satis notum arbitror.*

Eum, quòd ex philosophis singulis verum excerpere soleat, laudat discipulus suus Gregorius Thaumaturgus.

§. 10. *Laudat & hoc philosophandi genus Lactantius.*

Lactantius lib. II. Institutionum Divinarum *: *Quare oportet in eâ re maxime, in quâ vitæ ratio versatur, sibi quemque confidere, suoque judicio, ac propriis sensibus niti ad investigandam, & perpendendam veritatem, quàm credentem alienis erroribus decipi, tanquam ipsum rationis expertem. Dedit omnibus Deus pro virili portione sapientiam, ut & inaudita investigare possent, & audita perpendere. Nec quia nos illis temporibus antecesserunt, sapientia quoque antecesserunt: quæ si omnibus æqualiter datur, occupari ab antecedentibus non potest. Illibabilis est tanquam lux, & claritas solis: quia ut sol oculorum, sic sapientia lumen est cordis humani. Quare cùm sapere, id est, veritatem quærere, omnibus sit innatum; sapientiam sibi adimunt, qui sine ullo judicio, inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur. Sed hoc eos fallit, quòd majorum nomine posito, non putant fieri posse, ut aut ipsi plus sapiant, quia minores vocantur: aut illi desipuerint, quia majores nominantur.* Minimè itaque hoc in loco prætereundum illud Ciceronis libro primo Academicarum quæst. *Certè recentissima quæque sunt correcta & emendata maximè.* Quemadmodum neque illud Aristotelis libro secundo Polit. cap. XI. ubi de Rep. Cretensium agit, text. 169: τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων. *Pleraque rerum vetustarum minus sunt absoluta recentioribus.*

* Cap 8. Editionis Basileensis; Plantinianæ verò c. 7.

§. 11. *Sed ut optimum & laudatissimum est, ita quoque difficillimum hoc philosophandi genus.*

Nec enim sufficit unum audiisse qui certæ se sectæ addixerit: sed nunc versandum in Academiæ spatiis, nunc in ambulacris Lycæi, nunc in ποικίλῃ illâ porticu à Zenone nobilitata, nunc in Gargettii lenis hortis, nunc in aliorum diatribis, ac peristyliis. Quantâ ad omnia ista industriâ opus est? Quanti item ingenii sit singulas sectas percipere! Quanti judicii in isto dissensu verum ubique discernere à falso!

§. 12. *Quare hebetes & inertes facilè hæc secta à se arcet. At non item eos qui ingenii acie & judicio valent, dummodo magno flagrent amore veritatis ac virtutis. Sæpè enim veritas, quemadmodum Democritus † ajebat, in profundo specu abdita, delitescit: unde eam extrahendi laborem non facilè subibit, cui voluptates, vel opes, vel honores, ut fieri solet, magis fuerint cordi, quam veritas: quæ unà cum beneficentiâ Deo nos proximos facit.*

† Laert. in Pyrrhone. Cic. semel, iterumque in Acad. Lact. lib. III. & alii.

De Veritate sic Porphyrius in vitâ Pythagoræ: τὸ ἀληθεύειν μόνον δύναται τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖν θεῷ παραπλησίους. *Veracitas sola potest nos Deo reddere propinquos.* Similiter Jamblichus protreptici cap. XX. Stobæus Serm. XI. de Veritate. Et ex Latinis B. Hieronymus, apologiâ adversus Rufinum: ubi ex Pythagoræorum mente ait: *Post Deum veritatem colendam: quæ sola homines Deo proximos facit.* Sed quod de sola hic veritate dicitur, id de beneficentia quoque verissimum est. Unde Strabo lib. X. Geograph. Τοὺς ἀνθρώπους μάλιστα μιμεῖσθαι τοὺς θεοὺς ὅταν εὐεργετῶσιν. *Maximè homines Deum imitari, cùm alteri benefaciunt.* Ac apud Photium quoque Cod. CCXLIX. ex Pythagoræ vitâ refertur, ex tribus, quibus meliores reddamur, Deoque assimilemur, medium esse, τὸ εὖ ποιεῖν, *benè de aliis mereri.*

Propterea præclarè merentur de genere humano, qui in eo operam suam collocant, ut animi adolescentum abducantur à rebus vanissimis, amoreque imbuantur veritatis ac beneficentiæ. Nec enim vel durum sapientiæ collem adscendet, vel asperam virtutis viam insistet, nisi qui priùs pulcritudinem ambarum oculis animi perspexerit. Propterea non sufficit, ut Doctores juventutis in eo operam insumant, ut artium & scientiarum præcepta perspicuè doceant; sed ante omnia inflammandi juvenes amore studiorum: quò pertinebat Pythagoræ doctrina παρορμητική.

§. 13. *In examine autem tot sectarum, primùm videndum quid quisque dicat, cur ita dicat, quid adversæ parti respondeat. Quibus perpensis, dispiciendum, an partes conciliari non possint.*

Sanè Simplicius arbitratur, tam diversas veterum philosophorum sententias, quas Aristoteles de rerum principiis in I. φυσ. ἀκροάσ. adfert, non pugnare inter se: unde & in iis conciliandis operam insumit. Hoc de singulis cum Simplicio statuere non ausim. Interea de plerisque verum arbitror dixisse. Et facilè mihi adsentiet, qui de sententia eorum judicium ferre volet, ex fragmentis quæ supersunt. Similiter de Ideis judico: etsi sciam nihil æquè impugnari ab Aristotele. Quâ de re abundè diximus superius. Atque ut in Ideis existimo Platonem & Aristotelem facilè posse conciliari, ita contra arbitror de mundi origine. Cujus caussam superius item adduximus.

§. 14. *Quod si sententiæ conciliari non possunt, examinemus eas, nec cum Epicureis ad solum sensum κριτήριον, nec cum Platonicis ad solam rationem, sed ad utrumque κριτήριον, uti Potamo fieri jubebat.*

Sic enim de eo Suidas in Αἵρεσις: Κριτήρια δὲ φησὶν εἶναι τἀληθοῦς. τὸ μὲν ὡς ὑφ' οὗ γίνεται ἡ κρίσις· τουτέστι τὸ ἡγεμονικόν· τὸ δὲ ὡς δι' οὗ· οἷον τὴν ἀκριβεστάτην φαντασίαν. *Duo esse ait instrumenta cognoscendi verum. Unum quidem est illud, à quo fit judicium: hoc est, mens ipsa, quæ principatum in animo tenet. Alterum est per quod fit judicium, ut certissimum visum.*

§. 15.

§. 15. *Eoque majori studio hæc duo jungemus, quòd videamus deceptos, non philosophos duntaxat, sed quosdam etiam ex magnis Ecclesiæ doctoribus: Ut qui terram (quia sic videatur) planam existimant, atque ita sensu decepti, negant Antipodas.*

In his Lactantius Firmianus lib. III. de falsa sapientia cap. XXIII: *Quid illi, qui esse contrarios vestigiis nostris Antipodas putant, num aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorum vestigia sunt superiora, quàm capita? aut ibi, quæ apud nos jacent, inversa pendere? fruges & arbores deorsum versas crescere? pluvias & nives sursum versus cadere in terram?* Ac deinceps toto capite. Inter alia: *Sic pendulos istos Antipodas cœli rotunditas adinvenit.* Et extremo capite; *At ego multis argumentis probare possem, nullo modo fieri posse, ut cœlum terrâ sit inferius, nisi liber jam concludendus esset.* Atque eadem mens B. Augustini.

§. 16. *Præterea in tot philosophorum sectis, (ut nihil dicam de ejusdem secta philosophorum dissensu) utilè est disputationes institui, quibus veritas examinetur. Nam ea rationum velitationibus elicitur.*

Pallada certè armatam finxerunt poëtæ, quòd disputationum palæstra, alumna sit sapientiæ, & Chaldæi in genesi philosophi requirunt, ut Mars triquetro adspectu conspiciat Mercurium, quia sine illis literariis bellis, segnis & socors sit philosophia. Eò etiam graviores hæ palæstræ esse debent, quia in disputando gloriæ erit, si vincamus; sin vincamur, doctiores abibimus domum, atque ad novam pugnam instructiores. Socrates certè hanc ob caussam vinci, quàm vincere malebat.

Atque hæc dicta sunto de sectâ ἐκλεκτικῇ. Quam si sequamur, futurum, ut non Ionici simus, vel Italici, vel Eleatici; non Platonici, vel Peripatetici; non Stoïci, vel Epicurei; non Sceptici, vel cujuscunque alterius sectæ; sed hæc omnia. Flores enim ex omnibus sectis legemus, & inde corollam plectemus capiti nostro, quæ quantò plus traxerit ex vero bonoque, tantò erit pulcrior atque odoratior, tantò etiam minùs marcescet.

I N-

INDEX LOCUPLETISSIMUS OMNIUM HUJUS TRACTATUS LIBRORUM.

Numerus paginam, littera a, primam, b, ſecundam columnam indicat.

ali-

B.

Bithon

F.

G.

Par-

H.

I.

Ja-

Iulius

M.

Poëti

Q.

R.

T.

Tha-

F I N I S.